

2° Mor: 117

Leonh. Lepsii

Th. Sc. A Mor. No. 220.

<36611576770015

<36611576770015

Bayer. Staatsbibliothek

R. P. LEONARDI
LESSII
E SOCIET. IESV,

De Iustitia & Iure.

R. P. LEONARDI

LESSE

E SOCIET. IESV.

De Iustitia & Iure.

R. P. LEONARDI
LESSII
E SOCIET. IESV,

Sacræ Theologiæ in Academia Louanienſi
Profeſſoris,

DE IVSTITIA ET IVRE,
CETERISQVE VIRTVTIBVS CARDINALIBVS.
LIBRI QVATVOR.

Ad ſecundam ſecundæ, D. Thomæ, à queſt. 47. uſque ad 171.

ACCESSERE TRACTATIONES DVÆ AD DEFEN-
ſionem doctrinæ huius operis; de MONTE PIETATIS; **Leſſio ipſo au-**
tore: Deque honeſtate Æquiuationis & mentalis reſtrictionis ex idonea
cauſa adhibitz, urgente ſola virtute veritatis.

Autore R. P. THEOPHILO RAYNAUDO ex Societate IESV.

LVGDVNI,
Sumptibus PHILIPPI BORDE, LAVRENTII ARNAVD,
& CLAVDII RIGAVD.

M. DC. LIII.

TYPOGRAPHVS

LECTORI BENEVOLO

VANTO in pretio apud omnes peritos sit hæc R. P. Leonardi Lessij, de virtutibus Tractatio, docet iterata toties eius editio. Nam & hic Lugduni, & in Belgio, atque Germania, & Italia, prelis Typographicis subiecta sæpè læpiùs est. quippe quò ad vsum opportunior & nitidior, eò præ cœteris de huiusmodi argumento scriptionibus, pellucidior. Nos eam & quàm fieri potuit emaculatam, damus, & duplici accessione locupletiolem. Nam cum doctrina in hoc opere tradita, de Monte Pietatis, & de honestate æquiocationis & mentalis restrictionis ex causa iusta adhibitæ, vocata in dubium sit apud aliquos; eoque nomine, Lessius, perinde atque primus autor doctrinæ huius longè communissimæ & perantiquæ, appetitus sit; non obiter, sed plenis tractationibus, par fuit utramque assertionem prætentò vmbone valido tegi. Et doctrinam quidem de Monte Pietatis, Lessius ipse, priusquàm pluribus accenseretur, breui sed valida tractatiuncula communiuit. Æquiocationum verò & suppressionum ex idonea causa vsurpatarum honestatem, malignè in solo Lessio improbatam forti lucubratione texit R. P. Theophilus Raynaudus, quam secundis curis expolitiolem, & subinde locupletiolem repræsentamus. Fruere Lector, & faue.

IN LIBROS
DE QVATTVOR VIRTVTIBVS
R. P. LEONARDI LESSII.

QUIM fertur in ignis quadrigis
Vates raptus ad ætherem fuisse:
Vis api quoque, Lector? has quadrigas
Vt utum cape, scande: sponsor adsum,
In calum rapieris hisce libris.

I. L I P S I V S pangebatur.

IN AVCTOREM
EIVSDEM OPERIS.

LESSI Theologia potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessas ingenito pudore, cessas?
Nec doctorum hominum volas
per ora,
Qui buccispatulis, hiant labro
Illud grande sophos, sophos recantent?
Victuros animi tui labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteis, & vngue roso
Dudum perunigiles olent lucernas?
Iam, LESSI, satis est, sat est morarum:
Ex umbra liber euocatus adsit,
Ardua liber expeditus arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venustus liber elegansque totus,
Extremis liber auctus umbilicis
Extremplò in mediam ruat coronam,
Et longas hominum esuritiones
Sua lautitia famemque pascit.
Cessas ingenito pudore, cessas?
Et manus fugis eruditiores?
Nobis que immeritò Iouis cerebrum,
Et cibos nimis inuides Deorum,
Quos docta simul explicas papyro?

Sic squallore, sitique araneoso
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretiosa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidaliis priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & seris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugata
Solem bis geminæ petent sorores,
Et qualis Philomela lenta ramis
Dulci personat hinc & hinc susurro,
Vocem inurmure molliore frangent;
Ac secum facili pioque nexu
Longam post se hominum trahent catenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex polisti,
Ad sedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum scueram,
Censorémque oculum reduce tandem;
Parce tam bona scripta, parce quæso
Infestis obelis necare LESSI,
LESSI Theologia potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessa deposito pudore, cessa.

IACOBVS BONFRERIVS.

P R Æ F A T I O

A D

L E C T O R E M.

H A B E S, studiose Lector, de Iustitia & Iure tractationem, quam annos abhinc undecim vel duodecim publicè Louanij dictavi, recognitam illam & auctam: cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentia, Fortitudinis & Temperantie explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quòd viderem satis multa à viris doctissimis de huiusmodi materiis, præsertim de Iustitia & Iure, in lucem edi; sed crebra multorum & diuturna flagitatio extorsit; quam non assentatoriam, sed seriam fuisse vel ex eo facillè conieci, quòd à plurimis illa dictata (sicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decursu hinc docueram) scirem magno vel labore vel sumptu exscribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes subieci. Deum precor, tuo sit & publico bono, cui omnis nostra seruit industria.

Seriem questionum D. Thomæ non omnino seruavi præsertim in iis quæ ad Iustitiam pertinent; eò quòd ipse plurima vel non attigit, vel breuiter tantum aut obiter, prout occasio soluendæ alicuius obiectiuncula ferebat. Vnde sæpè 20. vel 30. dubitationes circa unum articulum aut unam responsionem inducendæ fuissent, magna totius materiæ & Operis confusione. Quare visum fuit alium ordinem Lectori commodiorem instituere, & totum Opus in quatuor libros partiri; cuique Virtuti Cardinali suo libro attributo: quia tamen de Iustitia, longè ceteros sua mole superat, ob argumenti, in quo hæc versatur, copiam, & necessariam notitiam. quamobrem eundem in septem sectiones, seu partes principales distribui: sectiones in capita, & capita in dubitationes; quas etiam, quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptavi.

Seclatus sum breuitatem plerisque amicam, selectoria persequens, quæ vel ad usum, vel ad speculationem visa illustriora, & ex quibus alia haud ita magno negotio possunt à bonis ingeniis exsculpi. Sententias Auctorum obsoletas vel prætermisi, vel obiter tantum attigi. In rebus claris Auctores multos adducere superuacaneum duxi, & Lectori molestum; in ambiguis non prætermisi, quantum opus visum, celebrioribus aliquot expressè adductis, ceteris compendio, indicato nimi-

rum Auctore & loco, ubi particulatim citantur. Multitudinem textuum de industria vitavi satius esse ducens paucos firmos & ad rem pertinentes, quam dubios vel *ταπεινός* in medium proferre, & Lectoris studium eludere. Perspicuitatem ubique prestare sum conatus, declinatim persapè obscurioribus loquendi formulis, quæ studiosis tenebras possent offundere. Sententiam veriore in singulis indagare, & omni ope firmare studui, allata, quantum licuit, ratione aliqua fundamentali; insinuata tamen sententiæ diuersa probabilitate, si quam foriè habere videbatur. Hæc enim contrariarum sententiarum cognitio commodissima, & necessaria conscientie foro. Denique quid re ipsa præstitum sit, eruditi & candidi Lectores iudicabunt. Hoc sanè ingenuè fateri possum, magno mihi labore stetisse, & facilius tres tomos à me de istis argumentis, si quæ passim obuia corradere, & Auctorum sententiis, citationibus, ac rationibus persequendis me diffundere libuisset, conscribi potuisse, quam hunc unicum. Verùm consulere volui studiosorum commoditati pariter & fructui; quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni consulant, & quidquid in eo reperient à præceptis opinionibus suis discrepans, benignè interpretentur.

BREVIS

BREVIS EXPLICATIO ET DIVISIO VIRTUTVM TOTI OPERI SVPPOSITA.

SUPPONO Primò, *Virtutem* propriè tantùm esse ponendam in supremis animæ potentiis, intellectu & voluntate; & ad supremas eius operationes (quæ sunt intelligere & velle) perficiendas. Est enim *Virtus* propria perfectio naturæ rationalis, quæ rationalis est. Rationalis autem est, quatenus est principium intellectiōis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio consistit in attingendo *vero & bono*. honestum bonum intelligo: hoc enim est proprium naturæ rationalis. Tunc enim intelligentia perfecta est, quando in qualibet re veritatem clarè & certò, quantum fas est, assequitur; & voluntas, quando bono honesto firmiter inhæret: sic enim suum finem & veluti formam, ad quam instituta est, utraque potentia, & utriusque potentiæ operatio consequitur.

Porro ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis, & appetitus inferioris, & potentiæ executivæ. Et quamvis in imaginatrice & appetitu inferiori sint aliqui habitus, quibus perficiantur ad suas functiones; (assuescunt enim ab intrinseco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles promptique redduntur & determinantur) tamen probabilius est hos habitus non esse virtutes, sed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀντιμαχία quædam, (ut Dionysij verbo utar) quæ ita virtutes intellectus & voluntates imitentur, eisque subseruiant. sicut vis imaginatrix & appetitus inferior deseruiunt intellectui & voluntati, eosque in suis functionibus imitantur. Quod ex eo confirmari potest, quòd in illis potentiis inferioribus non sit libertas; unde earum opus nec per se liberum est, nec laude dignum, sed solum ut subest motioni rationis & voluntatis. atqui opus, cui per se competit ratio virtutis, per se maximè est laude dignum. Hoc enim est propria virtutis nota, præsertim eius, quæ est in parte appetente. Ratio à priori est, quia sicut vis imaginatrix non potest attingere rationem veri, solido iudicio discernendo verum à falso; honestum à turpi; ita nec appetitus inferior rationem honesti, amando præcisè quia honestum, rationique consentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi dissonum. Non enim potest ferri extra proprium obiectum, quod est esse delectabile sensibus, vel commodum naturæ, præscindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his disputatio pertinet ad 1. 2. quæst. 56. Vide D. Bonavent. in 3. d. 33. quæst. 3. & ibidem Scotum.

Rectè igitur Aristoteles 7. Physicæ c. 3. dicit *Virtutem esse dispositionem perfecti ad optimum*; quia perficit intellectum & voluntatem ad optimam operationem circa sua obiecta & propriam materiam.

Hinc sequitur, esse duplex *Virtutum genus*; alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ sunt supremæ potentiæ, & supremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis *vero & bono* coniungitur & informatur.

Virtus intellectus est dispositio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognosci.

Virtus autem voluntatis est dispositio perficiens voluntatem ad affectum honesti.

Honestum voco, quòd Græci τὸ καλόν dicunt, id est, decens, decorum. Decorum est quod congruit cuique iuxta præscriptum rectæ rationis: seu quod congruit naturæ rationali, quæ rationalis est, vel absolutè, vel supposito tali statu aut conditione rerum: idque vel per modum operationis, vel per modum obiecti

1
Subiectum
virtutis.
2
Virtus immed
iatè ad per
ficiendas su
premas ani
mæ functio
nes ordinatur.

3
Mediatè ad
inferiores.

Habitus par
tis inferioris
non est vir
tus.

4
Quid virtus

Duplex vir
tus.

5
Virtus intel
lectus & vo
luntatis quid.
Honestum
quid.

circa

circa quod versetur. Aliud enim decet virum, aliud feminam; aliud Regem, aliud subditum; aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoque est affectus erga id, quod cuique congruens & decens agere vel appetere.

6 Suppono Secundò, Ex his virtutibus quasdam absolutè & simpliciter dicendas esse virtutes, quasdam solùm ex parte; ut D. Thomas ex Aristotele docet 1. 2. q. 61. art. 3.

Virtus absolutè quid.

Absolutè dicuntur virtutes, quæ non solùm præbent facultatem boni operis, sed etiam bonum vsum sui, id est, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, ut non possit illis malè uti tamquam principio operationis. Tales sunt omnes illæ, quæ vel inhaerent voluntati, vel ad sui vsum postulant rectam voluntatem, ut prudentia, & fides Catholica.

Virtus secundùm quid, seu ex parte.

Ex parte, seu secundùm quid Virtutes dicuntur, quæ solùm præbent facultatem boni operis; (id est, ut opus in suo genere perfectum fiat) non autem bonum sui vsum: ut sunt virtutes intellectuales huius vitæ, præter prudentiam & fidem. *Sapientia* enim, *intellectus*, *scientia*, & *ars*, etsi mentem perficiant ut cognitionem veritatis assequatur, & ars etiam dirigat potentiam executricem, ut opus artificiale perfectum reddat; tamen non faciunt ut voluntas ipsis benè, honestè, & laudabiliter utatur: (possunt enim ad prauum finem adhiberi:) & ideo tantùm ex parte sunt virtutes, non absolutè & simpliciter; quatenus tantùm præstant ut rei cognitio, vel opus externum in suo genere sit perfectum, non autem ut proueniat ex bono affectu, & ad finem honestum tendat.

7 Theologicae.

Suppono Tertiò, Inter eas quæ absolutè dicuntur virtutes, alias esse *Theologicas*, alias *Morales*. *Theologicae* vocantur, quæ immediatè circa Deum, seu diuinam aliquam perfectionem tamquam obiectum formale versantur, ut *Fides*, *Spes*, *Charitas*.

Morales.

Morales autem, quæ in ceteris rebus mores hominum secundùm præscriptum rectæ rationis componunt. Inter has, quatuor sunt quæ dicuntur *CARDINALES*, *Prudentia*, *Iustitia*, *Fortitudo*, *Temperantia*; quibus ceteræ omnes sunt annexæ, tamquam partes quædam potestatiuæ, iuxta D. Thomam.

Cardinales.

Vocantur autem *Cardinales* & *principales*, non solùm à DD. scholasticis, sed etiam à Patribus. Ambrosius in illud Luc. 6. *Beati pauperes*, dicit, B. Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum esse *quatuor virtutes veluti Cardinales*. Et infra: *Scimus virtutes esse quatuor cardinales, Temperantiam, Iustitiam, Prudentiam, Fortitudinem*. Lib. 1. Offic. c. 14. vocat eas *principales*. Eodem nomine vocat eas Prosper lib. 3. de Vita contemplatiua cap. 18. & Gregorius lib. 2. Moral. cap. 36. & alij passim.

■
cur sic appellatae.

Ut autem intelligatur ratio huius appellationis, Notandum est, nomine *Prudentiæ*, *Iustitiæ*, *Fortitudinis*, & *Temperantiæ* interdum intelligi generales quasdam rectitudines, quæ in omni virtute reperiri debent. Omnis enim virtus debet esse *prudens* in operando, ne erret per inconsiderationem, vel negligentiam: *iusta*, ut præstet quod debet Deo, proximo, vel sibi ipsi, & ut neminem lædat: *fortis*, ut foriter in bono persistat, non sinendo se ob vllas difficultates à recto dimoueri: *temperans*, ut modum à ratione præscriptum non excedat.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes *Cardinales*; quia sunt generales, & principales quædam rectitudines, quibus tota vita nostra dirigi, & in quibus veluti quibusdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus speciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur *Cardinales*. *Prudentia* quidem, quia est ceterarum virtutum fundamentum, & veluti cardo. *Iustitia particularis*, non quòd excellentior sit ceteris, quæ alteri debitum reddunt; (sic enim potius *Religio* esset dicenda virtus Cardinalis) sed quia perfectissimè ea, quæ iustitiæ sunt propria, (nempe *respicere alterum*, & *reddere debitum ad aequalitatem*) in *iustitia particulari*, quæ est hominum inter se, reperiuntur. *Fortitudo*, quia versatur in maximis & difficillimis vel superandis, vel tolerandis. *Temperantia*, quia versatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres sunt *principales*, tum quia singulæ sibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipsis resplendeat; tum quia versantur in materia

materia principali, quæ potissimum illam rectitudinem postulat: de quibus infra suis locis plura dicentur.

Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (Sapientia) *& iustitiam, & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.* Vbi nomine *Sobrietatis* intelligitur Temperantia; *Virtutis*, Fortitudo; vt docet D. August. lib. 1. *Retract.* cap. 7. & patet clarè ex textu Græco, vbi ponuntur nomina harum virtutum Philosophis vsitata; *σωφροσύνη γὰρ ἡ ἐφ' ὅντων ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνη, καὶ ἀνδρεία.* Vide Ambros. lib. de Paradiso c. 3. & August. lib. de Genesi contra manichæos cap. 10. vbi tropologicè has virtutes volunt significari per quatuor flumina paradisi.

De istis igitur quatuor virtutibus, & iis quæ his sunt annexæ, oppositisque vitiis & peccatis, nobis hoc Opere quatuor libris distincto tractandum est. De quibus agit D. Thomas 2.2. à q. 47. vsque ad 171. cùm antea virtutes Theologicas explicasset. Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundo, de iustitia. Tertio, de Fortitudine. Quarto, de Temperantia.

APPROBA

A P P R O B A T I O.

Ego Oliuerius Manareus, Visitator Societatis I E S V per Belgium, potestate ad hoc mihi facta à R^{do} admodum P. N. Claudio Aquaviva Generali Præposito, facultatem concedo, vt Opus de IUSTITIA ET IURE, ceterisque Virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Lessio, Societatis nostræ Theologo compositum, grauium Theologorum eiusdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini 1603. 15. Decembris.

OLIVERIVS MANAREVS.

OPVS eruditum ac prælo dignissimum, vt quod aptissima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, & Iustitiam & virtutem, quibus nihil est utilius in vita hominibus.* Sapient. 8.

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apostolicus
& Archiducalis librorum Censor.

Ego Stephanus Binetus Societatis I E S V in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis, Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante 14. Februarij 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos absque Superiorum eius permissione imprimant; permitto Claudio Larjot Lugdunensi Bibliopolæ, vt opus quod inscribitur, R. P. Theophili Raynaudi Societatis I E S V, Theologi, *Splendor veritatis moralis, &c. siue, Defensio doctrina Lessij de æquiocatione ac mentali restrictione*, ad sex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni die 5. Septembris anno 1629.

STEPHANVS BINETVS.

LIBER R. P. Leonardi Lessij Societatis I E S V Theologi *de Iustitia & Iure*, ceterisque virtutibus, ante hæc sæpè recusatus, summæque Doctorum omnium approbatione exceptus, vtiliter recudetur, cumulatæ defensione doctrinæ à Lessio iam olim traditæ de æquiocationibus & mentalibus restrictionibus, quam nuper malignè vocatam in inuidiam, R. P. Theophilus Raynaudus, eiusdem Societatis Theologus, eruditè solidèque tutatus est. Lugduni quinta Nouembris 1629.

FR. ROBERTVS BERTHELOT.
Episcopus Damasci.

DE VILLE.

INDEX CAPITVM

ET

DVBITATIONVM.

LIBER PRIMVS. DE PRVDENTIA.

CAPVT PRIMVM. *De Prudentia in se spectata.* DVBITATIO PRIMA.

- Q**uid sit prudentia? pag. 1
2 Quomodo prudentia ab alijs virtutibus distinguatur. 3
3 Quanam sint functiones prudentiz. ibid.
4 Vtrum prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo. 5

- #### CAPVT II. *De partibus Prudentia, & vitijs oppositis.*
- Dub. 1.** Quæ sint partes subiectæ prudentiz, id est, in quas species diuidatur. 6
2 Quanam sint partes integrantes prudentiz. 7
3 Quæ sint partes potentiales prudentiz. ibid.
4 Quot & quibus modis peccetur contra prudentiam. 8

LIBER II. DE IUSTITIA ET IVRE.

- #### CAPVT PRIMVM. *De Iustitia generatim.*
- Dub. 1.** Quid sit Iustitia. 12
2 Vtrum Iustitia tantum versetur circa actionem, an etiam circa passionem. 13
3 Vtrum præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis, quæ legalis dicatur, & quid illa sit. ibid.
4 Vtrum Iustitia particularis rectè diuidatur in Distributiuam & commutatiuam. 15

- #### CAPVT II. *De ipso Iure in genere.*
- Dub. 1.** Quid sit Ius, & quodnam sit Iustitiz obiectum. 16
2 Quomodo Ius secundum varias acceptiones diuidatur. 17

- #### CAPVT III. *De speciebus Iuris realis; ut sunt Dominium, Vsfusfructus, Vfus, Possessio, & alia quedam.*
- Dub. 1.** Quid sit dominium in genere, & quanam eius species. 17
2 Quid sit dominium perfectum, seu plenum. 18
3 Quanam requirantur ad dominij acquisitionem. ibid.
4 Quidnam sit vsusfructus. 19
5 Quomodo vsusfructus amittatur. 20
6 Quid sit vsus. ibid.
7 Quid sit seruitus apud Iurisperitos. ibid.
8 Vtrum distinguatur vsus à dominio, in rebus quæ ipso vsu consumuntur. 21

- 9 Quid sit possessio. 22
10 Quomodo diuidatur possessio. ibid.
11 Quibus modis acquiratur possessio. 23
12 Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium. ibid.
13 Quid priuilegij conferat possessio. ibid.

- #### CAPVT IV. *Quibus & in qua Dominium competat.*
- Dub. 1.** Vtrum soli naturæ rationali dominium competat. 24
2 Vtrum paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium. ibid.
3 Vtrum filij familias sub patria potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum. ibid.
4 Vtrum serui habeant dominium aliquarum rerum. 25
5 Vtrum Religiosi habeant aliquarum rerum dominium. 26
6 Vtrum Clerici non Religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum. 28
7 Vtrum Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesiæ & suppellectilis sacræ. 32
8 Vtrum omnia homine inferiora cadant sub eius Dominium. ibid.
9 Vtrum homo cadat sub dominium alterius hominis. 33
10 Vtrum homo sit dominus vitæ suæ & membrorum. ibid.
11 Vtrum homo sit dominus suæ famæ, & honoris. ibid.

- #### CAPVT V. *De modo acquirendi Dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: ubi de mancipijs, venatione, piscatione, aucupio, thesauris.*
- Dub. 1.** Quomodo facta sit prima rerum diuisio seu distinctio dominiorum. 34
2 Vtrum hæc diuisio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi. ibid.
3 Quo iure facta sit hæc diuisio. 35
4 Quibus modis acquiratur dominium in homines seu mancipia. ibid.
5 Vtrum serui ita transeant in dominorum potestatem, ut non possint fugere. 36
6 Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio. ibid.
7 Vtrum Principes possint iuste prohibere venationem, piscationem, & aucupium in locis publici Iuris. 38
8 Vtrum quis possit venari in prædio vel saltu alieno. 39
9 Quomodo peccet & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur. 40
10 Vtrum fera à me vulnerata, & postea ab alio capta, 41

INDEX CAPITVM,

- capta, sit mea, an capientis. 41
- 11 Vtrum fera meo laqueo capta, sit mea, an eius qui forte superueniens laqueo exemit & abstulit. ibid.
- 12 Vtrum venæ metallicæ auri & argenti, censeantur in nullius dominio, sicut feræ; & fiant primò occupantis. 42
- 13 Vtrum iussu prohiberi possit pastio, & lignatio, in pascuo, vel silua Reipublicæ. ibid.
- 14 Quale peccatum sit, contra iustam prohibitionem pascere, vel ligna cadere. ibid.
- 15 Quomodo acquiratur dominium in thesauros. ibid.
- 16 Cui cedat, si in loco publico vel sacro inueniantur. 43
- 17 Quid si per magiam repertus sit. 44
- 18 Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita ut dominium eorum concedatur primò occupanti. ibid.

CAPVT IV.

De modo acquirendi Domini in rem alterius absque eius consensu; quod sit præscriptio.

- Dub. 1.* Quid sit præscriptio & vsucapio. 44
- 2 Quæ condiciones requirantur ad præscriptionem seu vsucapionem. 45
- 3 Vtrum dubitans an res sit sua, censeatur bona fide eam possidere. 46
- 4 Si quis dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrum bona fide continuè possessionem, an mala. ibid.
- 5 Vtrum si quis ex ignorantia iuris rem vsurpet ut suam, suamque esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum. ibid.
- 6 Vtrum aliquando cum mala fide procedat præscriptio. 49
- 7 Quantum temporis requiratur ad vsucapionem rerum mobilium. 50
- 8 Quantum temporis requiratur ad immobilium præscriptionem, siue contra priuatum, siue contra Ecclesiam, vel piam causam. 51
- 9 Quanto tempore præscribantur seruicutes, & quanto amittantur. ibid.
- 10 Quanto tempore præscribatursus Patronatus, (i. ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum. 52
- 11 Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypotheçæ, legata, fideicommissa & maioratus. 53
- 12 Quanto tempore possit præscribi aduersus Principem. 54
- 13 Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo qui mala fide tradidit. 55
- 14 Quantum temporis requiratur ut consuetudo præscribat contra legem. 57
- 15 Quæ res non possint præscribi. 58
- 16 Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi. 59
- 17 Vtrum qui legitimè præscripsit rem aliquam, si terminò præscriptionis elapso constet fuisse alienam, teneatur eam restituere. ibid.
- 18 Quibusnam aduersus præscriptionem restitutio in integrum concedatur. 60

CAPVT VII.

De Iniuria & Restitutione in genere.

- Dub. 1.* Quid sit iniustitia & iniuria. 61
- 2 Vtrum aliquis dicatur iniustus, eo ipso quod faciat aliquid iniustum. 62
- 3 Vtrum aliquis possit pati iniustum volens. ibid.
- 4 Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus. 63

- 5 Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis. ibid.
- 6 Vtrum nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem, extra officium & contractum. 64
- 7 Vtrum nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando commissa. 65
- 8 Vtrum nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis. 66
- 9 Vtrum oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante. 68
- 10 Vtrum restitutio sit necessaria ad salutem. ibid.

CAPVT VIII.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

- Dub. 1.* Vtrum is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel usu rationis, philtro, veneno, vel alio modo teneatur ad restitutionem. 68
- 2 Vtrum is qui alterum grauiter læsit in bonis animæ pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem. 69
- 3 Vtrum is qui auertit aliquem à Religione quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem. 70

CAPVT IX.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione.

- Dub. 1.* Vtrum liceat occidere aliquid viuens. 71
- 2 Vtrum liceat occidere peccatores. ibid.
- 3 Vtrum priuata auctoritate liceat interficere maleficos. 72
- 4 Vtrum homini priuato liceat interficere tyrannum. ibid.
- 5 Vtrum licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum. 73
- 6 Vtrum liceat seipsum interficere. ibid.
- 7 Vtrum aliquo euentu liceat interficere innocentem. 75
- 8 Vtrum liceat alterum occidere in vitæ suæ defensionem. 76
- 9 Si is qui inuaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo inuasor se protegit, vtrum ei liceat se cum illo periculo defendere. 78
- 10 Vtrum ad conseruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura. 79
- 11 Vtrum liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum. 80
- 12 Vtrum pro defensione pudicitie & honoris, liceat occidere eum, qui tentat violare. 81
- 13 Vtrum pro defensione alterius, liceat occidere inuasorem, & an ad hoc teneamur. 82
- 14 Vtrum aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis. 83
- 15 Quando homicidium casuale sit peccatum, & quando non. 84
- 16 Vtrum mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur. 85
- 17 Vtrum homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, ut animal, tibi imputetur, & quid si per filium. 86
- 18 Vtrum homicidia & damna, quæ inferuntur per tritremes Turcarum, imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita ut peccent contra iustitiam, vel saltem contra charitatem. 87
- 19 Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere

ET DVBITATIONVM.

- stitueret. 88
- 20 Quomodo aestimatio lucri futuri facienda est, cum ignoretur quamdiu fuisset victurus. ibid.
- 21 Quantum teneatur restituere, qui modum iustæ defensionis excedit. 89
- 22 Vtrum quando homicida sustineat poenam talionis, debeat fieri damnorum compensatio. ibid.
- 23 Vtrum sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice. 90
- 24 Vtrum aliquid restituendum pro expensis funeris. ibid.
- 25 Vtrum animæ occisi aliquid restituendum ex iustitia. 91
- 26 Vtrum tantummodò vxori & liberis, an etiam aliis restituere teneantur, vt creditoribus, & iis quos occisus alebat. ibid.

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, deque congrua restitutione.

- Dub. 1.* Vtrum stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem, vel iniuriam supra simplicem fornicationem. 92
- 2 Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promissit ei coniugium. 93
- 3 Ad quid teneatur corruptor, si eam decipit promissione coniugij. 94
- 4 Vtrum is, qui antè vouerat ingredi Religionem, vel si postea puellam sub promissione vera vel ficta deceperit, possit ingredi. 95
- 5 Vtrum adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro iniuria si partus non sit secutus. ibid.
- 6 Vtrum si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna, quæ consequuntur, marito vel heredibus legitimis ex sustentatione eius & hereditatis partitione. 96
- 7 Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit. 97

CAPVT XI.

De iniuriis famæ & honoris per detractionem & contumeliam, deque necessaria restitutione.

- Dub. 1.* Quid sit fama & honor, & quomodo distinguantur. 98
- 2 Quid sit detractio. ibid.
- 3 Quale peccatum sit detractio. 99
- 4 Vtrum auditor detractoris peccet mortaliter. ibid.
- 5 Vtrum audita, vel alia qualibet referens absque asseueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur restituere. 100
- 6 Vtrum sit peccatum mortale, infamare seipsū. ibi.
- 7 Vtrum possit quis sibi falso crimen imponere, ad vitanda tormenta; præsertim si ob id esset extremo supplicio afficiendus. 101
- 8 Vtrum ad vitanda grania tormenta possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors imminet. 102
- 9 Vtrum possim manifestare alterius crimē occultū, ad impediendū damnum proximo impendens. 103
- 10 Vtrum liceat infamare eum, qui fidei virtutibus sibi famam parauerit. ibid.
- 11 Vtrum reuelare crimen proximi vni vel duobus quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum. 104
- 12 Vtrum iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet. ibid.
- 13 Vtrum crimē proximi, quod publicū est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur. ibi.
- 14 Vtrum eum, qui vno aut altero crimine infamis est, liceat de aliis infamare. 105
- 15 Vtrum fama cū periculo vitæ sit restituenda. 106
- 16 Vtrum si fama restitui nequeat, debeat pecunia

compensari.

ibid.

- 17 Vtrum si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere, v.g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vitæ penitus abiterferit infamiam. 107
- 18 Vtrum si infamia iam penitus abierit in obliuionem, sit restituenda. verbi gratia infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde tēporis successu homines penitus obliuiscuntur ibi.
- 19 Vtrum totum damnum, quod sequitur ex infamia, sit compensandum. ibid.
- 20 Quo modo fama sit restituenda. 108
- 21 Vtrum heredes infamatoris teneantur ad famæ restitutionem, si ipse eam non restituit. 109
- 22 Vtrum is teneatur ad restitutionem famæ, qui bona fide existimans esse verum & publicum narrauit & infamauit proximum: item quid si auditores de alio intellexerint. ibid.
- 23 Vtrum Prælatus non impediens infamatorem, teneatur ad restitutionem. 110
- 24 Vtrum restitutio famæ possit condonari, præsertim à Prælato. ibid.
- 25 Vtrum in restitutione famæ fieri possit compensatio. 111
- 26 Quznam excusent famæ restitutionem. 112
- 27 Vtrum honor sit restituendus, & quomodo, ibid.

CAPVT XII.

De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam, damnum ve illatum, & de necessaria restitutione ob hanc causā.

- Dub. 1.* Quid sit furtum. 113
- 2 Vtrum furtum & rapina differant specie. ibid.
- 3 Vtrum fur & raptor continuè peccent donec restituant. 114
- 4 Quibus modis illud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur. 115
- 5 Vtrum dum quis vitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotiescumque id facit. ibid.
- 6 Quale peccatum sit furtum. ibid.
- 7 Vtrum is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem nobilis pretij, peccet mortiferè. 116
- 8 Vtrum is, qui per furtā minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè. 117
- 9 Quando plures vni per minuta furtā graue damnum inferunt, vt cum multi vineam prætereuntes, borū vnum vel duos carpunt, vtrum singuli peccent mortiferè: & teneantur ad restitutionem. 118
- 10 Vtrum occultè vindicare re suam, vel sibi debitā, surripiendo eā alteri, sit peccatum mortiferū. 119
- 11 Vtrum aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere. ibid.
- 12 Vtrum in extrema vel etiam in graui necessitate licitum sit aliena surripere. 120
- 13 Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel exponendo bona paterna, & quando non. 121
- 14 Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis maritis, vel quorum ille habet administrationem, & quando non. ibid.
- 15 Vtrum si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem. 122
- 16 Vtrum fur & quicquid alius iniquus possessor teneatur ad restitutionem facere iuxta summā aestimationem, quam tempore detentionis habuit. 124
- 17 Vtrum fur & quicquid alius male fidei possessor fructus perceptos, & eos qui percipi poterant, teneatur restituere. 125
- 18 Vtrum is qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione

INDEX CAPITVM,

teneatur ad restitutionem. 127

19 Vtrum si quis diuini intulerit in re adhuc indies crescente, teneatur integre, perinde ac si adulta esset, rependere. 130

20 Vtrum qui in tempestate eiecit merces alienas, teneatur ad sarcinendum damnum. ibid.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Dub. 1. Quot modis censeatur quis mediate cooperari ad damnum alterius. 131

2 Vtrum ij, qui positine cooperantur, semper teneantur ad restitutionem, an solum quando sunt causa sine qua damnum non fieret. ibid.

3 Quomodo oporteat positine cooperari, nempe iussione, consilio, consensu, palpatione receptione, & participatione, ut censearis causa damni. 132

4 Vtrum is, qui aliquo horum sex modorum, cooperatur, teneatur in solidum. 134

5 Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere. 135

6 Vtrum inter causas secundarias, quae tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem, receptatorem, & subministrantem sit aliquis ordo in restituendo. 136

7 Quando plures sunt causae damni, & quae principales, vel quae secundariae, quae videantur & qualiter contulit ad totum damnum, ad quid singulae teneantur. 137

8 Vtrum si is, qui damnum accepit, vni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi. ibid.

9 Quomodo censeatur quis causa damni negativè. ibid.

10 Vtrum qui hoc modo causa damni fuit, semper teneatur ad restitutionem. 138

11 Vtrum hi teneantur in solidum, & quo ordine. 139

CAPVT XIV.

De restitutione rei acceptae, & cui facienda restitutio.

Dub. 1. Vtrum is, qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur postea ad restitutionem. 140

2 Vtrum possessor bonae fidei teneatur, etiam fructus perceptos restituere. ibid.

3 Vtrum si emeris rem furtivam bona fide, tenearis eam domino reddere, an verò possis dissolvere contractum, recepto pretio. 141

4 Vtrum si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare. 142

5 Vtrum qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori cui vendidit: an sufficiat cedere ei sua actione. ibid.

6 Vtrum bona, & debita incerta, id est, quorum ignotus est dominus vel creditor, sint pauperibus restituenda. 143

7 Cui facienda restitutio inuentorum, habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere. 144

8 Vtrum acceptum ob turpem causam sit necessarium restituendum, & cui. 145

9 Vtrum acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligaris, v. g. ut facias vel omittas quod tenebaris facere vel omittere, debeat restituui. 146

CAPVT XV.

De ordine in restitutione seruando, de quo loco & expensis.

Dub. 1. Vtrum debita certa sint prius soluenda quam incerta. 147

2 Vtrum inter debitores certos prius soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita extante. 148

3 Vtrum debita ex delicto praeferenda sint debitis ex iusto contractu. 149

4 Quis ordo sit seruandus in solutione certorum pebitorum. 150

5 Vtrum prius petenti liceat prius soluere. 151

6 Vtrum regula illa iuris, *Qui prior est tempore, potior est iure*, possit extendi ad creditores personales. ibid.

7 Vtrum inter chirographarios carentes privilegio praedationis, possit satisfieri pauperi, omissis ditioribus. 152

8 Quo loco & cuius expensis facienda sit restitutio. ibid.

CAPVT XVI.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Dub. 1. Quae inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione. 153

2 Vtrum remissio creditoris excuset. 156

3 Vtrum cessio bonorum excuset à restitutione. 157

4 Vtrum si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri. ibid.

5 Vtrum si id quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberet à restitutione tibi facienda. 158

6 Vtrum rei debitor interitus excuset. ibid.

7 Vtrum iuris vel iudicis auctoritas excuset à restitutione. 159

8 Vtrum ingressus in Religionem liberet à restitutione. ibid.

9 Vtrum excommunicatio creditoris liberet à restitutione. 160

10 Vtrum creditorum incertitudo excuset à restitutione. ibid.

11 Vtrum dispensatio vel compositio cum Praelato excuset. ibid.

12 Vtrum compensatio excuset. 161

CAPVT XVII.

De Contractibus in genere.

Dub. 1. Quid sit contractus, quid pactum. 161

2 Quot modis perficiantur contractus. ibid.

3 Quomodo diuidatur contractus & pactum. 162

4 Vtrum omnis contractus pariat obligationem in foro conscientiae & externo. ibid.

5 Vtrum contractus, cui error vel dolus causam dederit, sit validus. 163

6 Vtrum contractus, cui metus causam dederit, sit validus. 166

7 Vtrum contractus per se inuoluntarii confirmantur iuramento. 169

8 Quinam possint contrahere. 173

9 Quibus concedatur restitutio in integrum, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint. 174

10 Vtrum in hac in integrum restitutione comprehendantur etiam fructus percepti. 176

11 Quando contractus fuit inuoluntarius, quomodo debeat ratificari. ibid.

CAPVT XVIII.

De Promissione & Donatione.

Dub. 1. Quid sit promissio. 178

2 Quid

ET DVBITATIONVM.

- 1 Quid sit donatio, & quomodo differant donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio. 179
- 2 Vtrum promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v.g. ob fornicationem, homicidium) obliget. ibid.
- 3 Quznam promissiones sint irritæ Iure positiuo. 180.
- 4 Vtrum promissio vel donatio interna obliget nos homini. ibid.
- 5 Vtrum promissio vel donatio externa obliget ante acceptionem, & quomodo accepranda dum sit absenti. 181
- 6 Qui possint promissionem vel donationem absenti factam acceptare: siue vt Iurisperiti loquuntur, Qui possint pro absente stipulari. 183
- 7 Quantum obliget promissio externa legitime acceptata. 184
- 8 Vtrum promissioni vel donationi iam acceptatæ possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli. 186
- 9 Quibus euentis promissio acceptata, & antea valida desinat obligare. ibid.
- 10 Quinam possint donare, qui non. 187
- 11 Vtrum donatio inter coniuges, & inter liberos & parentes sit valida. 188
- 12 Quantum possit quis validè donare. 189
- 13 Quibus euentis donatio possit reuocari. 190
- 14 Vtrum promissio vel donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones oppositæ. 191
- 15 Vtrum donatio facta ad certum vsum vel finem, vel sub certo onere, si illud onus, vel ille finis non præstetur sit valida. 194
- 16 Vtrum donatio ob causam præteritam vel præsentem sit valida, si causa non subsit. ibid.

C A P V T XIX.

De Testamento & Legatis.

- Dub. 1. Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat. 195
- 2 Vtrum testamentum factum ad piam causam sit validum si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile. ibid.
- 3 Vtrum testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientia, si ei desint solemnitates Iure positiuo requisitæ. 196
- 4 Quinam non possint testari. 199
- 5 Quinam non possint testamento institui heredes vel legatarij. 200
- 6 Vtrum illegitimus possit institui heredes. ibid.
- 7 Quibus modis potest aliquis heredi substitui. 202
- 8 Vtrum testamentum possit semper reuocari. 203

C A P V T XX.

De Mutuo & Vsura.

- Dub. 1. Quid mutuum. 204
- 2 Vtrum aliqui ex mutuo non obligentur. ibid.
- 3 Quid sit vsura. 205
- 4 Quò Iure sint prohibitæ vsuræ. ibid.
- 5 Vtrum licitum sit sperare lucrum ex mutuo. 207
- 6 Vtrum qui animo vsurario aliquid accepit pro mutuo, sine vllò externo pacto, teneatur ad restitutionem. ibid.
- 7 Vtrum licitum sit mutuare, alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honorisve violari restitutionem condonet. 208
- 8 Vtrum sit vsura, si tibi mutuem vt mihi vicissim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molendino molas. ibid.
- 9 Vtrum liceat mutuare cum pacto vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas. 209

- 10 Vtrum ratione damni emergentis ex mutuo, possit mutuator aliquid supra sortem exigere. 210
- 11 Vtrum ratione lucri cessantis liceat ultra sortem exigere. 211
- 12 Vtrum qui bona fide fecit contractum vsurarium, vel aliàs iniquum, quem si talem sciuiisset, fecisset alium iustum; possit ratione cessantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iusto lucraturus fuisset. 213
- 13 Vtrum ratione periculi sortis, vel difficultatum aut expensarum, quæ in ea recuperanda incurruntur, liceat aliquid ultra sortem exigere. 214
- 14 Vtrum ratione carentiæ pecuniæ, seu obligationis non reperendi ante certum tempus, possit aliquid exigere: vt si mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non solum pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus. 215
- 15 Vtrum in mutuo pœna conventionalis locum habeat; siue, Vtrum licitum sit pacisci, vt mutuatorius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnâ suæ moræ ultra sortem. 216
- 16 Vtrum is, qui pignus ab alio habet, si fructus ex eo perceperit, teneatur eos in sortem putare. 217
- 17 Vtrum licitum semper sit in mutuo pacisci vt res restituatur in eadem mensura, etiam si pretium eius tempore restitutionis creuerit. 218
- 18 Vtrum dominium vsurarium transferatur in vsurarium. 219
- 19 Quznam possimus ab vsurariis titulo gratuito vel oneroso accipere. 220
- 20 Vtrum heredes vsurarij teneantur in solidum. 221
- 21 Quinam ex cooperantibus ad vsuras teneantur ad restitutionem. ibid.
- 22 Quznam pœnæ sint vsurariis constitutæ. 222
- 23 Vtrum Montes, qui dicuntur Pietatis, excusentur ab vsura, & quaratione. 223
- 24 Vtrum si vsurarius, qui mihi sit debitor 100. librarum assignet mihi solutionem petendam ab eo, qui vsuræ nomine ei debet tantundem, possim acceptare & exigere. 224

C A P V T XXI.

De Emptione & Venditione.

- Dub. 1. Quid emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita. 225
2. Quodnam censendum sit æquale, seu iustum pretium rerum venalium. 227
- 3 Vtrum res ea, quæ non habent pretium legitimū, vel vulgare, (vt sunt quædam gemmæ, insignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus. 228
- 4 Vtrum liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat. 229
- 5 Vtrum si sciam pretium mercis mox minuendum, possim eam vendere pretio corrente. 230
- 6 Vtrum liceat carius vendere dilata solutione, seu credito, quàm vendi soleat præsentem pecunia. 232
- 7 Vtrum liceat minoris emere ob anticipatam solutionem. ibid.
- 8 An chirographa seu credita possint emi minoris quàm contineant. v. g. vtrum ius ad 100. aureos soluendos intra annum, possit modò emi minoris, vt 96. vel 97. 233
- 9 Vtrum chirographa, seu librantia, vt vocant, possint interdum emi dimidio pretio, si difficilis vel ambigua sit solutio. 234
- 10 Vtrum si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim iis qui id nesciunt vendere illud debitum pretio ordinario. 235

INDEX CAPITVM,

- 11 Vtrum venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire. ibid.
- 12 Vtrum si res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori. 236
- 13 Vtrum venditor possit percipere fructus vel utilitates rei à se venditæ, donec solvatur pretiũ. 237
- 14 Vtrum licita sit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis. 238
- 15 Ad quem pertinent fructus medijs temporis, quando venditionis contractus dissolvitur. 240
- 16 Vtrum venditiones & emptiones reciproce eiusdem rei diuerso pretio, quas Hispani vocant Barathas & Moharras, sint licitæ. 241
- 17 Vtrum is, qui vendidit rem alienam, possit retinere pretium. ibid.
- 18 Vtrum licitum sit aliquando, rem alienam emere, & emptam retinere. 242
- 19 Vtrum is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio retinere, si pluri vendiderit, quam ei est præscriptum, 243
- 20 Quando res in solidum ex intervallo duobus fuit vendita, vtri debeat. ibid.
- 21 Vtrum omnia monopollia sint iniqua. 244

CAPVT XXII.

De Censibus seu Redditibus annuis.

- Dub. 1. Quid sit census.* 245
- 2 Quotuplex sit census, seu de varijs censuum generibus. ibid.
 - 3 Vtrum emptio census noui sit licita. 246
 - 4 Vtrum iure naturæ emptio census personalis sit licita. ibid.
 - 5 Vtrum emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ. 248
 - 6 Vtrum census temporalis possit emi minoris, quàm sint omnes pensiones simul iunctæ. 249
 - 7 Vtrum census licite possit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio constitutus. 250
 - 8 Vtrum licitum sit emere censum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem nona. ibid.
 - 9 Vtrum emptio census, cū pacto, vt non possit redimi, nisi ante vel post certum tempus, sit licita. ibid.
 - 10 Vtrum licita sit emptio census vtriusque redimibilis. 251
 - 11 Vtrum alia quædam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueuerint, sint licita. 252
 - 12 Quæ conditiones iure positivæ requirantur in emptione censuum. 253
 - 13 Vtrum hæ conditiones obligent vbiq. 255
 - 14 Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum. 256
 - 15 Vtrum si census emptus fuerit minoris iusto, pensiones sint restituendæ, quatenus superant pretium datum, ibid.

CAPVT XXIII.

De Cambiis.

- Dub. 1. Quid sit cambium & quotuplex.* 257
- 2 Vtrum in cambio minuto liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum. ibid.
 - 3 Vtrum in cambio locali, quando campfor prior accipit, vt alibi restituat possit aliquid lucrari, & quo titulo. 259
 - 4 Vtrum quando campfor dat prior, vt alibi recipiat, possit lucrari, & quo titulo. 260
 - 6 De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget. 262
 - 6 Vtrum Cambium Francofurtense & similia, in quibus pretium variatur pro maiore vel minore temporis intercapedine, sint licita. 263

- 7 Vtrum cambium Bisuntinum sit licitum. 264
- 8 Vtrum prouisiones, quas solent campfores & bancarij accipere, iuste accipiantur. 265
- 9 Vtrum possit fieri pactum de eo quod interest campforis, vel de recambio, si campfarius fuerit in mora. 266
- 10 Vtrum campfor, quomodo post multa cambia & recambia debitor ei soluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in sortem, antequam sit satisfactum detrimenti cambij. ibid.
- 11 De conditionibus, quas requirit Pius V. in sua Bulla de cambiis, & an omnes obligent. 267

CAPVT XXIV.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

- Dub. 1. Quid locatio, conductio, emphyteusis, feudum, & liuellus.* 267
- 1 Vtrum si conductor impediatur ab usu vel cultura rei absque sua culpa, teneatur soluere pensionem. 268
 - 3 Vtrum locator rei fructiferæ teneatur remittere de pensione conuenta, si sterilitas, vel calamitas, absque culpa conductoris obuenerit. ibid.
 - 4 Quodnam censeatur iustum stipendium operarij, famuli, & eius qui aliquod officium habet. 269
 - 5 Vtrum is qui pluribus operam suam in solidum locat, possit plura integra stipendia accipere. 270
 - 6 Eius qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori. 271
 - 7 Quas ob causas licitum sit conductorem expellere vel priuare conducto. ibid.
 - 8 Vtrum licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusus ad peccatum mortiferum. 272
 - 9 Quænam conditiones iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum. ibid.
 - 10 Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem. 274
 - 11 Vtrum res Ecclesiæ possint in feudum vel emphyteusim à Prælati dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo. ibid.

CAPVT XXV.

De contractu societatis.

- Dub. 1. Quid sit societas, & quibus modis contrahatur.* 276
- 2 Quomodo contractus societatis initi debeat, quando alter confert sortem, alter operam, & quomodo diuisio in fine facienda. 277
 - 3 Vtrum in societate licitum sit pactum cum sociis: vt saluam præstent sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, quo incerto magno. 278
 - 4 Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non. 283

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus.

- Dub. 1. Quid ludus, quid sponsio, & vtrum hi contractus sint liciti.* 283
- 1 Quæ conditiones requirantur ad iustitiam huius contractus. 284
 - 3 Vtrum is, qui ludo vetito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionem. 285
 - 4 Vtrum is, qui ludo vetito perdidit, teneatur soluere in foro conscientie. 286
 - 5 Vtrum per ludum & sponsiones possit lucrari is, qui non potest perdere. ibid.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

- Dub. 1. Quid sit depositum, quid commodatum.* 288
- 2 Vtrum

ET DVBITATIONVM.

- 2 Vtrum depositarius possit deposito vti. ibid.
- 3 Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum perit, vel deterius effectum est. ibid.
- 4 Quando depositori repetenti depositum possit non reddi. 289
- 5 Vtrum commodatum possit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendeat. ibid.
- 6 Vtrum commodatarius & depositarius possint præferre res suas rebus commodatis & depositis, si vtrasque saluare nequeant. 290

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, & Affecuratione, Pignore, & Hypotheca.

- Dub. 1. Quid sit fideiussio, & quas condiciones requirat. 290
- 2 Qui possint validè fideiubere, qui non. 291
- 3 Vtrum singuli fideiussores teneantur in solidum. 292
- 4 Quid sit contractus affecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur. ibid.
- 5 Quid sit pignus & hypotheca. 293
- 6 Quot modis contrahatur hypotheca. ibid.
- 7 Quæ possint vel non possint esse pignori. 294

DE INIURIIS IN IUDICIIS.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

- Dub. 1. Vtrum iudicium sit actus iustitiæ. 295
- 2 Vtrum iudicium temerarium sit peccatum mortiferum. 296
- 3 Vtrum dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortiferum. 297
- 4 Vtrum dubia in partem meliorem sint interpretanda. 299
- 5 Vtrum liceat aliquando iudicare non secundum leges scriptas. 300
- 6 Quinam peccent vsurpatione iudicij. 301
- 7 Vtrum Iudex excommunicatus peccet vsurpatione iudicij, si iudicia exercent. ibid.
- 8 Vtrum Iudex qui propter crimen ipso Iure est priuatus titulo, vel solum habet titulum putarium, peccet vsurpatione iudicij indicando, ita vt sententia eius sit irrita. 303
- 9 Vtrum tyrannus peccet vsurpatione iudicij, eiusque sententiæ sint irritæ. 306
- 10 Vtrum Iudex possit condemnare reum, qui per testes legitimè est probatus, criminofus, v. g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem. 307
- 11 Vtrum Iudex possit aliquem ex priuata scientia aut certè non citatum & auditum condemnare. 309
- 12 Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina. 310
- 13 Quando procedit Iudex via inquisitionis generalis, vtrum debeat præcedere infamia personæ vel delicti. 311
- 14 Vtrum quando crimen est publicum, sed auctor ignoratur, Iudex possit inquirere quis fecerit. 312
- 15 Vtrum ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam præcedere. ibid.
- 16 Quibus modis aperiatur via Iudici, præsertim seculari, ad inquisitionem. 315
- 17 Ex quibus indiciis possit Iudex reum subiicere torturæ. 316
- 18 Vtrum Iudex teneatur ad restitutionem hereditatis rei, si, postquam præter ordinem Iuris crimen vel extorsit, vel deprehendit, reum condemnet. 318

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste

- Dub. 1. Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates. 319
- 2 Vtrum accusationem debeat præcedere secreta monitio. 320
- 3 Vtrum accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas. 321
- 4 Quot testes in causis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent. ibid.
- 5 Quinam sint testes idonei, qui minùs idonei. 323
- 6 Vtrum semper teneatur quis testari vel denun-
ciare Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente, ibid.
- 7 Vtrum testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem. 325
- 8 Vtrum testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet. ibid.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

- Dub. 1. Vtrum licitum sit reo & Aduocato, occultare crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium. 326
- 2 Vtrum reus, si impingat accusatori crimen mendacij seu calumniæ, peccet & teneatur ad restitutionem. ibid.
- 3 Vtrum reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem. ibid.
- 4 Vtrum reus condemnatus secundum allegata & probata, teneatur obtemperare sententiæ. 328
- 5 Vtrum reus possit fugere ex carcere, & vincula carceremque effringere. 329
- 6 Vtrum alij possint reo fugam à carcere consulere, & auxilium ad eam præbere. 330
- 7 Vtrum Aduocati teneantur pauperibus patrocinari. ibid.
- 8 Quando Aduocatus teneatur ad restitutionem parti. 331
- 9 Vtrum Aduocatus possit causam dubiam tueri. ibid.

DE OFFICIIS IUSTITIÆ DISTRIBUTIVÆ.

CAPVT XXXII.

De acceptione personarum.

- Dub. 1. Quid sit acceptio personarum, & quale peccatum. 332
- 2 In quorum bonorum distributione potissimum locum habeat acceptio personarum. 333
- 3 Vtrum illi qui conferunt officia secularia, peccent mortiferè peccato acceptionis personarum, si non eligant dignissimos quosque. 334
- 4 Vtrum officia secularia possint vendi. 335

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vestigalibus.

- Dub. 1. Quæ condiciones requirantur vt vestigal seu tributum generatim acceptum censetur iustum. 336
- 2 In quibus existit hæc potestas legitima vestigalis imponendi. 337
- 3 An Ecclesiastici à vestigalibus sint exempti. 338
- 4 Quo Iure Ecclesiastici sint exempti à vestigalibus. 339
- 5 Quinam Clerici sint exempti. 341
- 6 Quæ sit legitima causa imponendi vestigalia. ibid.
- 7 Vtrum vestigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum necessarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, sint iusta. 342
- 8 Vtrum qui vestigal, quod rebus venditis vel in
e 4 proprium

INDEX CAPITVM,

- proprium vsum comparatis, impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem. Item an possit res illas vendere pretio currente. 343
- 9 Vtrum is, qui emit à mercatore, quem nonit veltigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud soluere, principali non solvente. 345
- 10 Vtrum is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudatione veltigalium sibi compensare. ibid.
- 11 Vtrum actores mercatorum teneantur ad restitutionem suis dominis, si cum gabellariis transigant, & sibi veltigalia retineant. 346
- CAPVT XXXIV.
De Beneficiis.
- Dub. 1.* Quid sit beneficium. 346
- 2 Quotuplex sit beneficium. 347
- 3 Quibus modis beneficia acquirantur. ibid.
- 4 Quid & quotuplex sit ius patronatus. 348
- 5 Quibus modis acquiratur ius patronatus respectu Ecclesie vel beneficii. ibid.
- 6 Intra quantum temporis teneatur patronus presentare, beneficio vacante. 349.
- 7 Qualem teneatur patronus presentare. ibid.
- 8 Si multi presententur, quisnam ex illis sit instituendus. ibid.
- 9 Vtrum Pontifex possit derogare iuri patronatus, conferendo beneficia non presentatis. 350
- 10 Quibus competat ius collationis beneficiorum. ibid.
- 11 Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, vtrum possit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iste acceptauerit. 351
- 12 Vtrum aliquando liceat conferre beneficium indignis. ibid.
- 13 Vtrum pretermisiss dignioribus, liceat interdum conferre dignis. 352
- 14 Vtrum extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignissimis. ibid.
- 15 Vtrum is, qui sibi vel alteri minus digno procurat beneficium, omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere. 354
- 16 Quae formula seruanda in conferendis Ecclesiis parochialibus. 355
- 17 Quae condiciones requirantur in particulari, vt quis censetur idoneus ad beneficium. 356
- 18 Quomodo requiratur legitimus torus. ibid.
- 19 Quomodo requiratur clericatus seu Ordo in singulis beneficiis. ibid.
- 20 Quanam aetas ad singula beneficia sit necessaria. 358
- 21 Quomodo requiratur cœlibatus ad beneficium. 359
- 22 Vtrum requiratur vt non sit vlla censura irritus, aut alia inhabilitate affectus. 360
- 23 Vtrum requiratur morum probitas. 363
- 24 Quanam scientia sit necessaria. 364
- 25 Quae aptitudo ex parte corporis sit necessaria. ibid.
- 26 Quae & qualis intentio sit necessaria. ibid.
- 27 Vtrum licitum sit habere plura beneficia, & qualia. 365
- 28 Vtrum per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirgentia residentiam. 367
- 29 Vtrum teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus. ibid.

- 30 Vtrum beneficiarij omnes teneantur ad Preces canonicas. 369
- 31 Quae excusent beneficium à Precibus horariis, & quae non excusent. ibid.
- 32 Vtrum beneficiarij non recitantes Preces canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum. 370
- 33 Vtrum Canonici non canentes in choro Officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum. 371
- 34 Quibus modis beneficia amittantur. 372
- 35 Quid resignatio in beneficiis, & quae ad illam requirantur. 373
- 36 Quid permutatio, & quae ad eam requirantur. ibid.
- 37 Quid & quotuplex sit pensio. 375
- 38 Quanam requirantur vt pensio ecclesiastica possit obtineri. ibid.

CAPVT XXXV.

De Simonia.

- Dub. 1.* Quid simonia. 376
- 2 Vtrum omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia iure diuino prohibita. 377
- 3 Vtrum permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia iuris diuini. 379
- 4 Vtrum sit aliqua simonia iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur. 380
- 5 Vtrum Papa possit esse simoniacus. 381
- 6 Quotuplex sit simonia. ibid.
- 7 Vtrum in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro Sacramentis. 382
- 8 Vtrum spiritualibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere. 383
- 9 Vtrum Praelati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusvis legibus ecclesiasticis. 384
- 10 Vtrum Episcopi vel eorum Officiales possint aliquid exigere pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissorii, vel sigillo. 386
- 11 Vtrum pro omissione actus spiritualis aliquid dare vel exigere sit simonia. 387
- 12 Vtrum pro ingressu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia. ibid.
- 13 Vtrum sit simonia, exigere pretium pro doctrina Theologica. 369
- 14 Vtrum sit simonia resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula, Non aliter nec aliàs. 390
- 15 Vtrum licitum sit resignare beneficium reseruata pensione. 391
- 16 Vtrum licitum sit resignare vel conferre beneficium in confidentiam. 392
- 17 Vtrum licitum sit permutare beneficia, compensata fructuum inaequalitate. 393
- 18 Vtrum redemptio vexationis licita sit in beneficiis, & quousque. 394
- 19 Vtrum licitum sit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne ralem eligant, sed quempiam idoneum. 395
- 20 Vtrum licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio. ibid.
- 21 Vtrum sit simonia conferre beneficium propter timorem. 396
- 22 Vtrum pensio possit vendi aut redimi pecunia. ibid.
- 23 Quas poenas inducat simonia commissa circa ingressum

ET DUBITATIONVM.

ingressum Religionis.	398
24 Quas pœnas inducat simonia realis in Ordinibus.	ibid.
25 Quas pœnas inducat simonia realis in beneficiis.	399
26 Quas pœnas inducat simonia confidentiæ.	401
27 Vtrum simonia conuentionalis inducat pœnas Iuris.	ibid.
28 Vtrum pretium simoniacè acceptum, Iure diuino sit restituendum.	402
29 Vtrum res spiritualis per simoniam acquisita, sit Iure diuino dimittenda.	404
30 Vtrum omne id quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.	405
31 Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.	ibid.

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

Dub. 1. Quid sit religio.	406
2 Vtrum religio à ceteris virtutibus distinguatur, & quomodo.	407
3 Vtrum religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.	410
4 Vtrum ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersæ speciei.	413

CAPVT XXXVII.

De actibus internis Religionis, & Denotione, & Oratione.

Dub. 1. Quid sit denotio.	414
2 Quid sit oratio.	ibid.
3 Vtrum oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget.	415
4 Quænam in oratione sint petenda.	416
5 Quibus conueniens sit orare.	417
6 Vtrum sancti sint orandi seu inuocandi.	418
7 Vtrum sit orandum pro omnibus.	421
8 Vtrum forma precandi. quæ horæ canonicæ vocantur, sit utilis & retinenda in Ecclesia.	ibid.
9 Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta sit hæc obligatio.	422
10 Quo modo Preces horaræ recitandæ.	424
11 Quæ & quanta attentio requiratur in Horis canonicis.	425
12 Quæ formula in Horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitandæ.	427

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Dub. 1. Quid sit adoratio.	428
2 Quid sit sacrificium propriè dictum.	429
3 De diuisione sacrificij.	431
4 Vtrum hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.	432

CAPVT XXXIX.

De Decimis.

Dub. 1. An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo Iure.	433
2 Vtrum Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.	434
3 Ex quibus rebus decimæ soluendæ, & quo modo.	ibid.
4 Quibus sint decimæ soluendæ.	436
5 Qui teneantur decimas soluere.	437
6 De primitiis & oblationibus.	438

CAPVT XL.

De Voto.

Dub. 1. Quid sit votum.	439
2 Vtrum votum cui error causam dedit, sit vali-	

dum.	440
3 Vtrum metus votum irritum reddat, & quo Iure.	442
4 Vtrum propositum aliquando habeat vim voti.	444
5 Cuius virtutis actus sit votum.	445
6 De diuisione vororum.	446
7 Quænam cadant sub votum.	447
8 Vtrum sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum sit bonum.	449
9 Quale peccatum sit violare votum.	451
10 Vtrum votum alterius possit alterum obstringere: vt parentis, filium, testatoris, heredem, decessoris, successorem.	452
11 Quot modis possit quis voto solui.	453
12 Quorum vota possint irrita reddi, & quale peccatum irritatio absque causa.	ibid.
13 Vtrum Prælatus possit omnia vota Religiosorum sibi subditorum irritare.	454
14 Vtrum vota impuberum possint irritari, & à quibus.	456
15 Vtrum coniux possit omnia vota coniugis irrita reddere.	457
16 Quinam possint vota commutare, & quo modo.	460
17 Quinam possint in votis dispensare, cum quibus, & quas ob causas.	463
18 In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue seculares, siue regulares, & quo modo.	465
19 Vtrum Summus Pontifex possit dispensare in voto solenni castitatis, præsertim Religiosorum.	469
20 Vtrum obligatio voti habentis tacitam vel expressam conditionem cesserit, si conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis.	471

CAPVT XLI.

De statu religioso.

Dub. 1. Quænam requirantur ad statum religiosum.	473
2 Vnde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.	476
3 Qui possint ingredi Religionem, qui non.	478
4 Vtrum aliquis possit compelli ad Religionem.	480
5 Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.	481
6 Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetuæ.	484
7 Quid requiratur vt professio sit valida; & vt invalida ratificetur, & an non ratificans possit egredi.	486
8 Quam vim habeat professio in Religione approbata.	491
9 Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.	494
10 Vtrum bona Religiosi transcant in Monasterium per professionem, si aliter de illis antea non disposuerit.	497
11 Cui acquirat Religiosus post professionem.	499
12 Quorum beneficiorum ecclesiasticorum sint capaces.	500
13 Vtrum Regularis ex suo Ordine possit ad alium transire, & qua ratione.	501
14 Vtrum Religiosus ob aliquas causas possit eiici vel dimitti à Religione, & ob quas.	503
15 Quid intersit inter eiectum, fugitiuum, & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve possit.	504

INDEX CAPITVM;

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

- Dub. 1.* Quid sit iuramentum. 505
 2 De multiplici iuramenti diuisione. 506
 3 Vtrum licitum sit iurare siue per Deum, siue per res creatas. 508
 4 Quando iuramentum promissorium liberè factum obliget, quando non. 509
 5 Vtrum violatio iuramenti promissorii, præsertim in re parua sit peccatum mortale. 510
 6 Vtrum iuramentum promissorium metu graui extortum obliget. 511
 7 Vtrum iuramentum dolo vel errore extortum obliget. 512
 8 Vtrum si quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc sit. 513
 9 Vtrum si alio sensu quàm alter intelligit, iures, obligeris, & quale peccatum hoc sit. 515
 10 Vtrum fas sit ferre iusiurandum ei, quem putas peieraturum. 516
 11 Vtrum sit maior obligatio iuramenti quàm voti. 517
 12 Quibus modis tollatur obligatio iuramenti, & cuius auctoritate. ibid.
 13 Quid sit adiuratio, & in qua competat. 521
 14 Quid periurium, & quæ eius poenæ. 522

CAPVT XLIII.

De superstitione, eiusque speciebus.

- Dub. 1.* Quid sit superstitio, & quænam eius species. 522
 2 Quid sit idololatria, & quantum peccatum. 523
 3 Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus. 524
 4 Vtrum idololatria sit tantummodo in cultu, quo creator instar Dei colitur. 525
 5 Quid sit diuinitio, & quænam eius species. 527
 6 Vtrum omnis prædicto ex astris sit illicita. 528
 7 Quousque diuinitio ex aliis signis, ad secundam speciem pertinentibus: vt ex motu, volatu, vocibus animi, vel aliorum animalium aut hominum capi possit. 531
 8 Quousque diuinitio ex simoniis sit licita. 532
 9 Vtrum vsus sortium sit licitus. 533
 10 Quæ & quoduplices sint vanæ obseruationes, & quales in his peccatum. 534

CAPVT XLIV.

De Magia.

- Dub. 1.* Quid sit magia, & quoduplex. 536
 2 Quæ sint magiæ fundamenta. 537
 3 Quomodo cognosci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indiciis spiritus redeuntes discerni. 539
 4 Quale peccatum sit magia. 541
 5 Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi. 542
 6 Vtrum liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine vt diabolus desinat nocere. 543

CAPVT XLV.

De Irreligiositate.

- Dub. 1.* Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum. 546
 2 Quid sit sacrilegium. 547
 3 Quomodo species sacrilegij sint distinguendæ. ibid.
 4 Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale. 549

- 5 Quid sit blasphemia, quoduplex, & quàm graue peccatum. ibid.

CAPVT XLVI.

De reliquis Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

- Dub. 1.* Quid sit pietas, & quæ eius officia. 552
 2 Quid sit obseruantia. 554
 3 De diuisione obseruantie. ibid.
 4 Quid obediencia, & quænam eius functiones. 555
 5 Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa, maximè commendentur. 557
 6 Quid inobediencia, & quale peccatum. 560

CAPVT XLVII.

De Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solum debitum morale

- Dub. 1.* Quid sit gratitudo, & quod eius officium. 561
 2 Vtrum innocens magis teneatur ad actionem gratiarum quàm pœnitens, & quomodo gratitudo excitanda. 562
 3 Quid ingratitudo, & quale peccatum. 563
 4 Quid sit vindictio, & cuius virtutis opus. 564
 5 Quid sit veritas, & quæ eius functiones. 565
 6 Quid mendacium, quoduplex, & quale peccatum. 566
 7 Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa. 568
 8 Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita. 569
 9 Quid sit Epietiana seu æquitas. 571

LIB. III. DE FORTITVDINE.

CAPVT PRIMVM.

De fortitudine secundum se, & eius functionibus.

- Dub. 1.* Quid fortitudo, & quæ illius officia. 573
 2 Vtrum martyrium sit opus fortitudinis. 575
 3 Quænam ad martyrium requirantur. 576
 4 Quænam dispositio in peccatore sit necessaria vt martyrium ei prosit ad salutem. 579
 5 Quam vim habet martyrium, & quando conferat suum effectum. 582
 6 Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum. 583

CAPVT II.

De Virtutibus Fortitudini connexis, & vitiis oppositis.

- Dub. 1.* Quæ sint partes fortitudinis. 584
 2 Quid sit magnanimitas, & qui eius adus. 585
 3 Quæ vitia magnanimitati aduersentur. 586
 4 Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersentur. 588
 5 Quid patientia & longanimitas: & de illius incrementis & gradibus. 589
 6 De perseverantia & constantia, vitiisque oppositis. 591

LIB. IV. DE TEMPERANTIA.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiusque partibus in genere.

- Dub. 1.* Quid sit temperantia, & quod eius officium. 593
 2 Quæ sit regula temperantie statuenda. 594
 3 Quæ vitia temperantie in genere aduersentur. 595
 4 Quæ sint partes temperantie. ibid.

CAPVT

ET DVBITATIONVM.

CAPVT II.

De speciebus Temperantia, Abſtinentia, Sobrietate, Caſtitate, Pudicitia.

- Dub. 1.* Quid ſit abſtinentia. 596
 2 Quid ſit ieiunium, & quznam ad eius legitimam obſervationem requirantur. 597
 3 Vtrum in ieiunio ita verentur plures reſectiones, vt in ſingulis peccetur mortiferè. 598
 4 Vtrum caupo peccet, ſi die ieiunij cœnam apponat, aut cibos veritos. 599
 5 Quo iure obligemur ieiunare, & quanta ſit hæc obligatio. 600
 6 Qui teneantur ieiunij eccleſiaſtici præcepto, & & qui excuſentur. 602
 7 Vtrum peregrini teneantur ſpeciali ieiunio loci in quo verſantur. 603
 8 Vtrum ciuis teneatur peculiari ieiunio ſui oppidi, dum abſens eſt. 604
 9 Vtrum tempora ieiunij ab Eccleſia ſint rectè determinata. 605
 10 De ieiuniis commodis. 606
 11 Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum brevis refutatio. 608
 12 Quid ſobrietas, & quod eius officium. 609
 13 Quid caſtitas, & in quibus rebus verſetur. 610
 14 Quid ſi virginitas. ibid.
 15 Vtrum virginitas ſit præſtantiôr matrimonio. 611
 16 Quibus modis virginitas amittatur. 614

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

- Dub. 1.* Quid gula, & quale peccatum. 615
 2 Vtrum aliquando licitum ſit veſci carne humana. 617
 3 Quid ebrietas, & quale peccatum. 619
 4 Vtrum ſit peccatum prouocare ad æquales calices. & an fas reſpondere. 622
 5 Quid luxuria, & quale peccatum. 624
 6 Quæ ſint luxuriæ ſpecies. 625
 7 Vtrum fornicatio ſit peccatum mortiferum. 626
 8 Vtrum in oſculis, tactibus, & aſpectibus ſit peccatum mortiferum. 628
 9 Quale peccatum ſit ſtuprum & raptus. 630
 10 Quid adulterium, & quale peccatum. 631
 11 Quid inceſtus, & quale peccatum. 632
 12 Quid ſacrilegium in materia luxuriæ, & quale peccatum. 634
 13 Quæ peccata luxuriæ dicantur eſſe contra naturam. 635
 14 Quale peccatum ſit pollutio voluntaria, & quibus euentis poſſit excuſari. 636
 15 Vtrum delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, ſit peccatum mortiferum. 640

CAPVT IV.

De partibus Temperantia potentialibus, Continentia, Manſuetudine, Clementia, Modestia, & vitiis oppoſitis.

- Dub. 1.* Quid ſit continentia. 644
 2 Quid ſit incontinentia, & quale peccatum. 646
 3 De manſuetudine. 647
 4 De ira & iracundia. 648
 5 De clementia & crudelitate. 650
 6 Quid modestia, & quæ eius ſpecies. 652
 7 Quid ſit humilitas, & quod eius officium. ibid.
 8 Quid ſit ſuperbia, & quomodo ab aliis vitiis diſtinguatur. Item de nimia ſui abiectioe. 656
 9 De ſpeciebus ſuperbiæ, & quale peccatum ſit ſuperbia. 657

- 10 De gradibus humilitatis & ſuperbiæ. 658
 11 De ſtudioſitate & curioſitate. 660
 12 De modestia in moribus externis. 661
 13 De eutrapelia. 662
 14 De modestia circa res externas, & præſertim ornatum corporis. 664

A P P E N D I X I.

Quæ defenditur doctrina de Equiuocationibus, tradita cap. 11. dub. 20. lib. 2. aliſque locis.

ADITVS AD DISPUTATIONEM.

Occaſio & ſcopus ſcriptionis; Leſſius & Barneſius comparati; Diſputationis. Breuiolus.

- Cap. 1.* **V**eritatis Moralis natura & decus aperitur. 677
 2 Mendacij dedecus & fœditas inexpurgabilis. Varij ſub eo defectus, directè veracitatem impetentes attinguntur. 682
 3 Status Controverſiæ de vſu æquiocationum & reſtrictionum mentalium. 691
 4 Per accidens, ſive vrgente aliarum virtutum quàm veritatis & ſimplicitatis obligatione, v.g. fidei, obedientiæ, iuſtitia, aliſque huiusmodi, illicitum eſſe locutiones æquiocas, aut mentaliter reſtrictas vſurpare. 694
 5 Quid communiter de æquiocatione & mentaliter reſtricta locutione, ex vi ſolius veracitatis & ſimplicitatis, certum ſit apud Doctores: ſtatuiturque eſſe locutionum illarum aliquem abuſum planè improbandum, etiam ſiſtendo intra prædictas dumtaxat virtutes. 700
 6 Quid de Equiuocatione ex idonea cauſa, exploratum apud DD. habeatur, ſpectando ſolam veracitatis & ſimplicitatis obligationem. 704
 7 Diſpelluntur quæ opponi poſſunt contra vſum licitum locutionum amphibologicarum ex cauſa idonea, vrgente dumtaxat ſimplicitate & veritate. 706
 8 De vſu locutionis mentaliter reſtrictæ ex idonea cauſa, ſpectato ſolius veritatis & ſimplicitatis vinculo: duæ in ſpeciem pugnantes Theologorum ſententiæ. 708
 9 Vera ſententia de vſu licito reſtrictionum mentalium ex idonea cauſa, cum ſola veritas & ſimplicitas vrgent; & ſententiarum in ſpeciem pugnantium proximè propoſitarum conciliatio. 711
 10 Eſſe aliquem locutionum mentaliter reſtrictarum licitum vſum ex idonea cauſa, cum ſola veritas & ſimplicitas vrgent, probatur Scripturæ auctoritate. 714
 11 Barneſij infixio in limo profundi, dum ex Scripturis allegatis tentat emergere. 717
 12 Eadem licita vſurpatio locutionum mentaliter reſtrictarum ex idonea cauſa, vrgentibus dumtaxat ſimplicitate & veritate, Sanctorum Patrum auctoritate communitur. 720
 13 Anteloquium ad mox proferenda Doctorem prolicitis reſtrictionibus teſtimonia: vbi etiam de eminentiſſima apud Barneſium, Geneſij Sepulchri auctoritate. 727
 14 Suffragium Theologorum Scholaſticorum, pro eodem licito reſtrictionum mentalium vſu ex idonea cauſa, cum ſola veritas & ſimplicitas vrgent. 728
 15 Moralium Theologorum ſive Summiſtarum teſtimonia pro eodem vſu licito locutionum, ex idonea cauſa mentaliter reſtrictarum, vrgente dumtaxat

INDEX CAP. ET DVBIT.

- duntaxat simplicitate & veritate. 734
- 16 Præcludit effugium quo non ulla ex proximè
propositis Scholasticorum & Moralium Theolo-
gorum testimoniis, declinantur. 738
- 17 Iuris vtriusque consulti, eidem iustæ restrictio-
num mentalium vsurpationi astipulantur. 739
- 18 Consensus Moralium Philosophorum circa
eundem restrictarum locutionum vsum labis ex-
pertem per se loquendo, si idonea causa interue-
niat. 742
- 19 Quid in rem præsentem ex testimoniis hæte-
nus propositis eruatur. 745
- 20 Eadem licita restrictarum locutionum vsurpatione
ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas
urgent, stabilitur ratione, omnes in eis malitiæ
fontes obstruente. 747
- 21 Confirmatio doctrinæ propositæ, expensione pri-
uatorum publicorumque incommodorum alio-
qui indeclinabilium: & quàm ridiculè his à se
prospectum censuerit aduersarius. 749
- 22 Vniuersè, cuiusmodi sint Barnesij argumenta
contra vsum licitum locutionum mentaliter re-
strictarum ex causa idonea. 754
- 23 Digestio ac depulsio argumentorum Barnesij, à
multiplici auctoritate, contra vsum licitum locu-
tionum mentaliter ex causa restrictarum. 755
- 24 Inanitas rationum Barnesij contra locutiones
mente restrictas ex idonea causa. 765
- 25 Quam improuidè Barnesius, prætextis æquioca-
tionum & restrictionum mentalium damnis pro-
spexerit. 770
- 26 Corollaria de rerum siue factorum quasi æqui-
ocatione, quæ signis ambiguis non vocalibus
perficitur; deque eorundem non vocalium signo-
rum vsurpatione restricta, aliisque adiunctis.
772
- Disputationis Clausula parænetica, siue Antimo-
nium pro Barnesio, ex arte præparatum: ad conce-
ptam in Lessium & Societatem I. E. S. V. malignita-
tem, salubriter abiiciendam per pœnitentiam; ad-
dito, si Antimonium fallat & mentem emoueat,
carimine excantatorio, quod totidem verbis S. Hie-

ronymus, Ruffini Monachi furori leniendo, iam
olim ceciderit. 779

*In Ioannis Barnesij Angli, Monachi Benedictini, dis-
sertationem aduersus Equiuocationes, quam
ipse absque Indice dederat, Indices tres.*

- 1 V Ocum Barbararum, siue Specimen modestiæ
Barnesij, molliumque eius verborum. 787
- 2 V Ocum Græcanicarum, siue Delibatio mendacio-
rum Barnesij 790
- 3 Rerum notabilium, siue Cordis inopix in Barne-
sio, argumenta quædam. 794

APPENDIX II.

*ad Dubitationem 23. cap. 20. lib. 2. de
Monte Pietatis.*

O Ccasio scriptionis. 801
Bulla Leonis X. Pontificis. 803

QVÆSTIO PRIMÆ.

Vtrum Principis auctoritate possit erigi in aliquo
oppido pro communitate Mons Pietatis, in quo à
mutuatariis exigatur non solum quantum præci-
sè necessarium ad expensas ministrorum Montis,
sed etiam quantum vltius necessarium ad solu-
tionem pensionum annuarum, quibus grauatur
Mons pro pecunia ad censum accepta? 805

QVÆSTIO SECVNDÆ.

Vtrum Mons possit ita erigi, vt non solum id quod
est necessarium ad stipendia ministrorum, & so-
lutionem pensionum reddituum; sed etiam quod
est necessarium ad instructionem domus, exigatur
à mutuatariis? 806

Responsio ad replicationem eorum qui aliter sen-
tiunt. 807

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

LIBER PRIMVS

D E

PRVDENTIA,

PRIMA VIRTUTE

CARDINALI.

Hic Liber continet duo Capita.

Primum est, *De Prudentia secundum se spectata.*

Secundum, *De partibus Prudentiae, & vitiis oppositis.*

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in se spectata.

Habet dubit. 4.

DVBITATIO I.

Quid sit Prudentia.

D. Thomas q. 47.

PRVDENTIAE nomen dictum videtur à porro videndo, teste Isidoro lib. 10. Etym. cap. 15. Prudens, inquit, dicitur quasi porro videns. Perspicax enim est, & incertorum videt casus. Græci vocant *σπέρνσις*, *παρα* τὸ *σπέρνσις*, quod sapere, intelligere, cogitare significat, cum affectu quodam ad rem cogitatum. Hoc autem *δὲ* τὸ *σπέρνσις*, quod mentem denotat, derivatur. Accipitur autem dupliciter.

Primò generatim pro omni notitia veri, præsertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. Hoc modo Ambrosius lib. 1. de officiis cap. 24. dicit, *Prudentiam in veri inuestigatione versari, & scientia plenioris infundere cupiditatem*, ut notauit D. Thom. q. 47. a. 2. ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuersam Theologiam, & sæpè in Scripturis vocatur *Sapientia*, ut Ecclesiastici 3. & 33. Prouerb. 3. & 8. Sap. 6. & alibi. Secundò, speciatim & propriè, pro virtute intellectus proximè morum directrice. Hoc modo est virtus cardinalis, de qua hic tractamus, Hanc D. Antonius, teste Cassiano, collat. 2. cap. 2. omnibus aliis virtutibus præferebat, tanquam directricem ceterarum, quæ non sinat eas à recto ad dexteram vel sinistram deflectere. Ceteras enim virtutes, si discretio absit, necessariò impingere, vel nimio seruire, vel torpore, & remissione; hanc solam efficere ut regia via incedant. Item, hanc esse, quæ in Evangelio vocetur oculus & lucerna corporis nostri, à qua totum virtutum veluti corpus

sit illustrandum, &c. Ambrosius lib. 1. de officiis c. 27. dicit prudentiam esse *primum officij* (id est, boni operis) *fontem*. Sine hac nec iustitiam, nec aliam virtutem esse posse. Idem docet D. Augustinus lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 24. Ex quibus constat, quanti hæc virtus sit momenti, quantoque studio comparanda. Variis modis definiiri potest.

D. Augustinus lib. 1. de lib. arb. cap. 13. definit, *Prudentiam esse rerum appetendarum & fugiendarum scientiam*. lib. 83. qq. q. 30. *esse rerum bonarum, & malarum, & neutrarum scientiam*. Aristoteles lib. 6. Ethic cap. 5. *Prudentia est habitus cum ratione vera circa bona humana actiuis*. Vbi quidam legunt, *est habitus verus*. alij ex eodem Aristotele sic: *Prudentia est recta ratio agendorum*. Hæc omnes definitiones bonæ sunt: clariùs tamen sic definiiri potest: *Prudentia est virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honestum sit, quid turpe*. Hæc definitio habet quatuor partes.

PRIMA, *Virtus intellectus*, ad intellectum pertinere *Explicatur* per se notum est, & indicat ipsum nomen, ut dictum *definitio potest*. Deinde functiones quæ ipsi tribuuntur, ut consul- *struma*. tare, iudicare, & imperare, quæ sunt rationis. Esse *virtutem* docet Aristot. loco citato, & omnes Philosophi, atque Theologi, & colligitur innumeris sacræ Scripturæ locis, quibus Prudentia commendatur, imprudentia reprehenditur & damnatur.

Probatum ratione. Primò, quia est mensura & regula virtutum, quæ sunt in voluntate; à qua ratio virtutis in ipsas descendit: unde ipsa non potest non esse virtus. Secundò, quia est certa notitia honesti & turpis; ita enim Prudentia fertur in suum obiectum, ut ex *Prudentia* modo iudicandi falli non possit circa proprium ob- *falli nequit* iectum; quia euidenter cognoscit esse turpe. Cuius signum *circa proprium obiectum* est, quod is qui iudicat sibi aliquid esse honestum vel licitum de quo dubitat vel formidat an in eo non peccet, sit imprudens, & imprudenter iudicet: nempe quia

A iudicium

Prudentia
undo dicta.

Prudentia
nomen dupli-
citer accipitur

iudicium Prudentiæ debet esse evidens & certum, excludens omnem rationabilem formidinem. Dico rationabilem; quia non semper excludit scrupulum. Hic enim sæpe perseverat cum iudicio Prudentiæ, tamen ut tunc iudicium sit prudens, debet reputari scrupulus: & sic etiam scrupulum quodammodo excludit Prudentia. Etsi enim imaginatur peccati persequeretur cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur umbra, non veritas.

Prudentia non
est opinio.

Ex his sequitur, opinionem honesti non esse iudicium prudentiæ; quia non ita fertur in suum obiectum ut non possit esse falsa: quam ob causam non est virtus, ut recte Aristot. 6. Ethic. cap. 3.

Nec obstat quod interdum opinio sit vera; quia id non habet ex intrinseco modo tendendi in suum obiectum; sed per accidens & fortuito. nam sicut est vera, ita poterat esse falsa, nulla facta in ipsa variatione.

Objectiones.

Dices Primò, Etiam Prudentia falli potest, ut patet in Iacob; qui iudicabat honestum accedere ad hanc mulierem Liam; cum tamen non esset honestum, quia Lia non erat eius vxor de quo Genesis 29.

Respondet, Prudentiam in proprio suo iudicio falli non posse. ratio est, quia iudicium Prudentiæ supponit dirigentem, & iuxta capacitatem humanam sufficientem rei considerationem: qua posita, etiam si opus fortasse in se non sit absolute honestum, tamen respectu huius hominis sic affecti est honestum, & ita iudicatur cum his circumstantiis prudenter & absque errore esse honestum. Sicut enim potest aliquid esse iucundum alicui in certa dispositione & affectione, ut potus aquæ sitienti, quod extra talem dispositionem esset molestum: ita etiam potest aliquid cupiam in certa dispositione esse honestum, quod extra eam non esset. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc esse suam vxorem: vel accedere ad hanc esse absolute honestum; (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neque imprudentiæ, sed inculpati erroris in homine prudente) sed iudicabat hoc esse sibi honestum, spectatis circumstantiis, quæ tunc se offerebant. hoc enim iudicium immediate erat directivum operationis. Erat etiam hoc iudicium verum; quia spectato illo errore inculcato, & ceteris circumstantiis, erat illi verè honestum ad hanc accedere; ut fœdus offensum est 1. 2. q. 19. 2. 6.

Dices Secundò, Prudentia versatur circa operationes singulas, de quibus ob summam mutabilitatem nulla potest esse certitudo; possunt enim secundum innumeras circumstantias variari: unde Philosophi dicunt, de rebus singularibus non esse scientiam: ergo Prudentiæ iudicium non potest esse certum.

Resp. Etsi demonstrationes non fiant de singularibus immediate, sed de vniuersalibus, sub quibus multa singularia continentur, & hac ratione dicantur de singularibus non esse scientiæ: tamen de singularibus certa notitia haberi potest, qualia sint, vel esse debeant; ut hanc domum esse rectè factam, vel non rectè; & ut rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium ex regulis vniuersalibus & notitia vniuersalium pendet. Sic potest esse certa notitia de actionibus singulis, sintne honestæ, nec ne, & quid requiratur ut honestæ fiant. Iudicium enim semper fit ex certis & determinatis circumstantiis, cum quibus singulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principiis, quæ in rebus singulis sunt consideranda.

Dices Tertiò, Multi prudenter agunt, & tamen postea dubitant, vel formidant se malè fecisse, aiunt enim; Si malè feci, Deus ignoret. ergo Prudentiæ iudicium non est certum.

Quæ formido
possit consistere
cum iudicio
Prudentiæ.

Resp. Si ante actionem, vel actione iam inchoata, dubites vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id esse agendum; quia teneris abstinere, ne pecces. Nisi fortè in abstinendo videretur tibi esse maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter & certò potes iudicare esse faciendum, & re ipsa facere, absque peccato. Nec refert quod nunc putes te peccare, quia ille error per accidens ex imbecil-

litate intellectus interuenit: nec impedit quod minùs illud iudicium, quo iudicas opus esse faciendum, sit prudens, eo quod nulla suppetat ratio in præsentī negotio melius iudicandi. Nec obstat quod videaris agere contra conscientiam, ac proinde imprudenter & culpabiliter: quia reuera non agis contra scientiam: non enim dicitur tibi opus esse omittendum, sed solum speculatiue videtur tibi esse peccatum. cum qua peccati imagine vel opinione stare potest iudicium practicum. Hoc opus hic & nunc secundum rectam rationem est mihi faciendum; quod iudicium est certum, evidens, & prudens, & ex eo sequitur bona actio. Si verò post actionem formides esse peccatum, hæc formido non impedit quod minùs iudicium præcedens, ex quo secuta est actio, fuerit certum & evidens. Nam facile fit, ut actio, quæ antea se offerebat ut honesta, postea ob considerationem nouæ circumstantiæ, vel obliuionem alicuius quæ adfuit, se offerat ut ambigua: quo modo nasci sæpe solent infiniti bonarum mentium scrupuli.

SECUNDA PARS, Quæ nouimus in quouis negotio occurrente. quia prudentia versatur circa actiones singulas. Non enim est prudens, qui nouit in genere quidnam ad quamque virtutem requiratur; & in singulis actionibus obeundis non nouit determinare circumstantias necessarias ad honestatem, v.g. locum, tempus, modum, &c. quod scire debet non in vno tantum genere actionum, sed in omni: alioquin non est absolute prudens, sed solum in certa materia & secundum quid. Itaque Prudentia in iis, qui perfectum rationis usum habent, extendit se ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas considerans & dirigens.

TERTIA PARS, Quid honestum sit, id est, quid deceat agere. Hic explicatur obiectum, & effectus, & finis Prudentiæ. Agere enim honestè est obiectum Prudentiæ, (sicut ædificare domum est obiectum artis) quod obiectum prius naturā quam existat, consideratur à Prudentia per modum obiecti. Est etiam opus, seu effectus Prudentiæ (sicut ædificare est effectus artis) quatenus Prudentia dirigit voluntatem in eligendo, & potèntias executrices in exequendo. Denique est etiam finis Prudentiæ, quia Prudentia non est ob cognitionem honesti, sed ob actionem; vide Aristot. 6. Ethic. c. 6.

Nota, Prudentiam scire quid honestum & quomodo honestè agendum, quatenus nouit in particulari determinare quæ circumstantiæ sint necessariæ ut opus fiat honestum: nempe ut temperatè comedas, ut iustè iudices, ut iniuriam patienter feras, & similia.

QUARTA PARS, Et quid vitæ. Sicut enim virtutis est facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ est nosse bonum ut agatur, & malum ut vitetur. Vnde D. Aug. Prudentiam dicit esse scientiam verum appetendarum. Et Arist. dicit Prudentiam versari circa ea quæ bona vel mala sunt homini; nempe iudicando in particulari quid homini amplectendū, & quid vitandum in agendo. Ratio est, quia contrariorum eadem est scientia. nemo enim perfectè potest scire quomodo rectè vivere debeat, nisi sciat quidnam in moribus sit vitandum.

Ex his facile intelligi possunt reliquæ definitiones. Prima enim, quæ est D. Aug. intelligenda est de scientia seu notitia rerum appetendarum & vitandarum in particulari, seu in singulis actionibus. In Secunda verò, quæ Aristotelis est, primò dicitur esse habitus verus, id est, qui per se & natura sua verus est, non autem per accidens dumtaxat, ut opinio. Secundò dicitur, cum ratione actiuis, id est, per iudicium rationis est proprius actus Prudentiæ, per quem actum Prudentia operatur actus aliarum virtutum, illas in suis actibus dirigendo. Quod autem illud, cum ratione, ita intelligendum sit, ut idem quod per rationem, tamquam per proprium actum, probatur; quia alioqui Insuper, Fortitudo, Temperantia, dicentur virtutes cum ratione actiue, ut quæ non possit agere sine iudicio rationis. Hoc tamèn est contra mentem Aristotelis, qui illa parte vult excludere alias virtutes à definitione

6
An peccetur
contra con-
scientiam.

7
Prudens ab-
soluè.

Prudens in-
certa materia

Idem est ob-
iectum, effectus
& finis pru-
dentiæ.

10
Explicantur
reliquæ defi-
nitiones.

initione Prudentiæ. Tertiò dicitur, circa ea, &c. id est, circa honestum & turpe, nempe ut honestum agatur, turpe fugiatur. In Tertia dicitur, Est recta ratio agendum. id est, notitia rectè seu honestè agendi: seu, est notitia, quâ rectè dirigantur humanæ operationes.

D V B I T A T I O II.

Quomodo Prudentia ab aliis virtutibus distinguatur.

D. Thomas q. 47.

Respondeo: Dico Primò, A Virtutibus moralibus distinguitur, Primò quòd Prudentia sit in intellectu, eiusque actus elicitus sit essentialiter notitia, Virtutes autem morales sint in voluntate, earumque actus elicitus sit essentialiter volitio vel nolitio. Secundò, hinc sequitur alia differentia, quòd Prudentia sit veluti mensura & regula, qua Virtutes morales reguntur & dirigantur, quia actus voluntatis diriguntur per intellectum. Tertiò, quòd Prudentia respiciat honestas actiones, sub ratione veri. Nam eius est considerare quænam verè sint honestæ, quæ autem solùm videantur tales, & quæ aperrè inhonestæ. Virtutes autem morales respiciunt eas sub ratione boni, quia inclinant in eas, tamquam in proprium bonum naturæ rationalis.

Obiectio.

Dices, D. Thom. 2. 2. quæst. 47. art. 4. in corp. dicit Prudentiam respicere bonum non solùm materialiter, sed etiam formaliter, id est, inquit, sub ratione boni. ergo non sub ratione veri, quia fieri nequit ut eadem virtus, vel etiam eadem potentia respiciat suum obiectum sub duplici ratione formali.

Prudentia dup. respicit opus honestum.

Omissa solutione Caiet. Respondeo Prudentiam respicere opus honestum dupliciter. Primò, tamquam obiectum cognoscibile; & sic respicit illud sub ratione veri. Secundò, ut finem operabilem: & sic respicit illud sub ratione boni. Non enim Prudentia considerat quid honestum, ut in illa veritate cognita consistat, sed ut per virtutes morales illud operetur, quia bonum.

Prudentia quomodo est virtus moralis.

Aduerte tamen, etiam si Prudentia sit essentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ & finis, meritò ponenda est inter Virtutes morales; ut rectè docet D. Thom. 1. 2. quæst. 5. art. 3. ad 1. quia tota versatur in consideratione & directione morum. Dicitur itaque moralis; non quòd sit elicitiua morum (sicut Iustitia, Fortitudo, Temperantia,) sed quia morum directiua.

Ab Intellectu.

Dico Secundò, A Virtutibus intellectus distinguitur, à Sapientia quidem, quia Sapientia est merè speculatiua, & versatur circa res diuinas & iudicat per causas supremas, nec postulat rectum affectum. Prudentia verò est omnino practica, versatur circa actiones humanas, iudicat sæpe per causas inferiores, & postulat affectum ordinatum. vide Aristot. lib. 6. Ethic. c. 7.

Ab Intellectu.

Ab Intellectu, quia intellectus est tantùm habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia dicitur. Prudentia propriè versatur circa particularia, quæ ex principiis cognoscuntur. Vnde supponit tamquam fundamentum, intellectum principiorum moralium, qui dicitur *νοῦς* secundum Theologos.

Ab Arte.

A Scientia, quòd scientia sit vniuersaliū, nec postulet rectum appetitum. Ab Arte, quòd Ars sit recta ratio faciendorum (*τῶν ποιητῶν*) Prudentia verò agendorum (*τῶν πρακτῶν*), iuxta Aristotelem 6. Ethic. c. 5.

Discrimen inter facere & agere.

Vbi nota differentiam inter facere & agere (Græci dicunt *ποιεῖν* & *πραττεῖν*.) Facere, est edere operationem transeuntem in externam materiam ut fiat aliquod opus, v.g. domus, nauis. Agere, est edere actionem immanentem vnde homo fiat bonus vel malus. Secundò, Prudentia imprimit actioni formam honesti: Ars verò imprimit non actioni, seu praxi, sed operi productio-

formam artificialem, vñbus humanis accommodatam, ut patet non solùm in artibus, quæ extremam materiam adhibent, sed etiam in iis, quæ opus hominis, ut ars canendi, saltandi: cantus enim & saltus per se non sunt *πράξεις*, sed opus, *ποιήματα*. Tertiò, hinc sequitur alia differentia, ut Prudentia postulet appetitum rectum, Ars minimè.

A Fide distinguitur, quòd fides versetur immediatè circa mysteria diuina, & alia quæ non sunt in nostra potestate, sique magna ex parte speculatiua: neque dirigat immediatè nostras actiones: neque postulet rectum affectum, nisi circa auctoritatem primæ veritatis. Prudentia tamen Christiana necessariò supponit fidem. sicut scientia cognitionem principiorum, v.g. beatitudinem nostram consistere in visione Dei: hanc operibus bonis promerendam: Sacramentis vtendam, &c.

Denique à Theologia distinguitur, quòd Theologia magna ex parte sit speculatiua, & non versetur immediatè circa actiones nostras: neque postulet rectum affectum, nisi eo modo, quo fides. Prudentia tamen supernaturalis conuenit cum Theologia, quòd sicut Theologia supponit expressam fidem mysteriorum, & cognitionem multarum veritatum naturalium: ita Prudentia supernaturalis supponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium, & cognitionem naturalem non reuelatorum.

D V B I T A T I O III.

Quanam sint functiones Prudentiæ.

D. Thomas q. 47. art. 6. 7. 8. 9.

Respondeo, Generatim ab Aristotele & D. Thom. numerari tres, nempe, *benè consultare*, *benè iudicare*, *Functiones & precipere executionem*. Debent autem hi actus, ut benè fiant, fieri certo modo, nempe cum *sollicitudine & diligentia*: ut D. Thom. art. 9. docet. Prudentia enim in suis functionibus postulat diligentiam. scilicet proptè conditionem personæ, & negotij momentum requirit. Cuius signum est, quòd nemo dicatur prudens, qui vel in consultando, vel in iudicando, vel in exequendo non adhibet diligentiam debitam. Ratio est, quia prudentiæ est omnes circumstantias considerare, & omnia necessaria ad finem intentum (quantum fert conditio personæ) conuenienti modo loco, tempore, &c. adhibere: quod sine magna, diligentia fieri nequit. Dico quantum fert conditio personæ: quia si quis adhibuit quod potuit, ut rectè iudicaret, iudicium erit prudens, etiam si speculatiuè erraret: ut suprà dictum est.

Primum igitur Prudentiæ munus est, *Benè consultare*, 1. Munus, inquirendo quæ media, & quæ circumstantiæ necessariae sint ut opus fiat honestè, & secundùm virtutem. Operari enim secundùm virtutem est finis Prudentiæ. Ad hunc finem quærit in singulis idonea media per consultationem. Vnde Aristot. 6. Ethic. c. 7. *Prudentis maxime opus est, rectè consultare*. plura de consilio diximus 1. 2. quæst. 14.

Secundum munus est, *Rectè iudicare* post consultationem. Hoc autem fit, quando post diligentem inquisitionem & considerationem rei concluditur quid, quòve modo, loco, tempore, quibûsque aliis circumstantiis sit agendum, ut opus secundùm virtutem fiat. Ad hoc iudicium maxime expedit in promptu habere sententias Sapientum, & in primis quæ in Prouerbiis Salomonis & Ecclesiastico. hæ enim ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant. vnde consultum esset eas memoria tenere.

Per hosce duos actus Prudentia dicitur *inuenire*, & *prescribere medium virtutibus moralibus*. id est, quidnam *Prescribit in singulis functionibus mensuræ rationis sit commensum*, non exorbitans per excessum aut defectum. v.g. in Iustitia, quid, quantum, vbi quando, cui sit restituendum. in Temperantia, quantum, quo modo, vbi, quando vtendum cibo, vel vxore. *Prescribit autem medium,*

medium, iudicando id esse medium, seu honestum, & per hoc iudicium ostendendo, seu obiciendo illud voluntati ut per virtutem moralem amplectatur.

19 *Utrum finem praeferat.* Vtrum autem Prudentia etiam praescribat finem virtutibus moralibus, disputatur inter Scotum & Thomistam. Scotus enim in 3. d. 36. quæst. unica, art. 2. affirmat, Caiet. q. 47. art. 6. negat. Sed respondendum cum distinctione. Si enim loquamur de fine vniuersali, & abstracto, quem virtus moralis per se adæquatè respicit, sic Prudentia per se non praescribit illi finem. Non enim per se dicitur Prudentia in genere esse temperatè viuendum, esse formiter agendum, & patienter ferendum: quæ sunt fines vniuersales adæquati virtutum moralium. Et hoc est quod vult D. Thom. art. 6. cum ex mente Aristotelis ait, *Prudentia non esse præstituere finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quæ sunt ad finem*

20 *Synteresis finem generale virtutibus præscribit.* Dixi per se, quia etsi prudentia per se non praescribat in genere fines virtutum, tamen praescribit eos per suum fundamentum, & principium ex quo pender, nempe per habitum synteresis (ut rectè D. Thom. 2. 6. ad 1. qui est notitia principiorum moralium: ut patet ex 1. p. q. 79. Hic enim dicitur esse temperatè & iustè viuendum, quæ in moralibus sunt principia. Et hoc sensu dici potest Prudentia præstituere finem virtutibus moralibus, quia cum ipsa includat habitum *synteresis*, tamquam suum fundamentum & radicem, quod per hunc fit, rectè dicitur per prudentiam fieri, & hoc probant argumenta Scoti. Nam si virtus moralis secundum suam essentiam consideretur, non supponit necessariò aliud dictamen prudentiæ quàm dictamen *synteresis*. cognita enim honestatè, quæ est in temperatè viuendo, potest homo in genere illi affici, & firmiter proponere temperatè viuere: quod propositum permanens habitu, erit essentialiter virtus. Si verò loquamur de fine particulari, quem virtus moralis in singulis actionibus intendit, hunc finem per seipsam praescribit Prudentia ut expressè docet D. Thom. 1. 2. q. 66. art. 3. ad 3. Quia virtus moralis in singulis actionibus intendit honestè operari, seu attingere medium, ut per se constat, hoc enim est finis intrinsecus in quaque actione virtutis. Quid autem in singulis honestum, seu medium, & quænam ad hoc necessaria, ostendit prudentia. His adde, Prudentiam dici etiam praescribere ea quæ sunt ad finem: (ut docet D. Thom. art. 6. ex Aristotele lib. 6. Ethic. cap. 12. & 13.) tum quia posito affectu generali alicuius finis per virtutem moralem, v.g. per intentionem viuendi temperatè, prudentia praescribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tum quia in singulis actionibus, posito affectu rectè operandi, praescribit circumstantias ad hoc necessarias.

21 *Prudentia particularem.* Tercium munus est, *Rectè imperare*. Hoc imperium multi Thomistæ putant esse actum omnino distinctum à iudicio, qui semper sit necessarius ut voluntas interiorius, vel exteriorius liberè operetur, etsi enim intellectus indicet bonum esse hoc facere: tamen voluntatem non posse moueri, nisi intellectus imperet voluntari, interiorius dicendo: Fac hoc. quo imperio posito voluntatem non posse derectare, sed necessario obedire. Sed 1. 2. q. 17. art. 1. dub. 2. ostensum est, tale imperium non esse necessarium, imò euertere libertatem.

22 *Quo modo Prudentia imperet.* Itaque quando ab Aristotele 6. Ethic. cap. 10. & D. Thom. art. 8. dicitur *Prudentia esse imperare vel præcipere*. non intelligitur imperium propriè dictum (nisi loquamur de Prudentia oeconomica, vel politica quæ respicit inferiorem) nemo enim sibi ipsi propriè imperat, dum aliquid facit: sed dicitur *imperare*. quia Prudentiæ est praescribere quid & quo modo agendum, & mouere voluntatem ad consensum & ad opus. Præcipuus enim effectus, atque aded finis Prudentiæ est ut opus fiat, ut docet Aristoteles cap. 10. distinguens Prudentiam à Synesi, id est, perspicacia. Perspicaciæ enim solum est iudicare: sed Prudentia non sinit in iudicando, verum ulterius imperat, seu mouet voluntatem ut opus faciat, vnde quantumvis aliquis rectè iudicet. si

tamen non ita iudicat in particulari ut reipsa voluntatem moueat opusve faciat, non dicitur prudens, sed imprudens, & imprudenter agere. Non quòd aliquis actus elicitus Prudentiæ illi desit, vel etiam quòd interueniat aliquod iudicium imprudens: (etsi enim plerumque, & ferè semper tale iudicium interueniat, quando non sequimur iudicium Prudentiæ in agendo, tamen absolute non est necessarium: ut patet ex dictis 1. 2. q. 9. art. 1.) sed quia ultimus effectus, & finis Prudentiæ deest, & consequenter, quia aliquid fit, vel omittitur contra iudicium Prudentiæ. Quòd autem rectè dicatur Prudentia imperare, & præcipere ratione huius motionis, patet: tum quia praescribere quid agendum, & ita mouere, est munus imperantis, & superioris: tum quia ided dicitur ratio imperare appetitui inferiori, & anima corpori, nempe quia aliquo modo mouet: (non autem ratione imperij propriè.) ergo cum Prudentiæ munus sit, instar superioris suo modo mouere voluntatem, eamque in executione operis dirigere, rectè dicitur eius esse imperare.

26 *Imperium Prudentia fit formaliter per actum iudicij.* Hinc sequitur, hoc imperium non fieri per aliquem actum distinctum à iudicio, sed formaliter per actum iudicij, quo prudens iudicat hoc opus cum talibus circumstantiis esse faciendum. Nam hoc iudicium omnino sufficit ex parte intellectus ad mouendam voluntatem: non tamen habet rationem imperij efficacis, nisi seipsa moueat voluntatem. Consistit igitur hoc imperium in causalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus 1. 2. q. 6. 2. 1.

27 *Quo modo Prudentia præcipiat, disponendo de mediis.* Ex his facile intelligi potest quomodo prudentia præcipiat virtuti morali, non præstituendo illi finem, sed disponendo de his quæ sunt ad finem, ut ait D. Th. 2. 6. & obscurè explicat Caiet. Nempe quia prudentia per se mouet virtutem moralem, non quidem ad affectum honesti in genere: (ad hoc enim mouet *Synteresis*, ut dictum est) sed ad affectum honesti in singulis actionibus, ostendendo cum quibus circumstantiis debeat operari, ut honestè operetur.

Dices, Virtus moralis potius debet præcipere Prudentiæ, quàm Prudentia ipsi; quia virtus moralis versatur circa finem, Prudentia autem circa ea quæ sunt ad finem, ut dictum est. atqui virtus quæ versatur circa finem, imperat virtutibus quæ circa media; ars enim militaris imperat artibus quæ conficiunt arma: ergo. Respondet Caiet. Virtutem moralem non versari circa finem auctoritatiuè, & ided non posse imperare Prudentiæ. Quòd non versetur auctoritatiuè, probatur: quia virtus moralis non perficit primò intentionem finis, sed electionem mediorum. Sed hæc solutio non videtur vera. Primò, quia virtus moralis per se primò est affectus habitualis honesti, v.g. temperatè viuendi: quia est affectus boni per se amabilis: ergo primò perficiet intentionem finis. Antecedens probatur ex D. Augustin. lib. de moribus Ecclesiæ cap. 15. vbi docet omnem virtutem esse amorem boni. amor autem per se primò tendit in finem, non in media. Secundò, quia propositum seu intentio temperatè viuendi est actus virtutis, cum sit difficilis rectæ rationi consentaneus, & laude dignus; atqui non potest esse actus secundarius virtutis: tum quia est adæquatus virtutis Temperantiæ, tum quia non supponit vllum alium actum seu affectum, vnde sequatur: est ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò, Voluntas primò & immediatè inclinatur in affectum boni in genere: ergo virtus moralis inclinatur primò & immediatè in affectum honesti sui generis sibi adæquati; quia omnis potentia & habitus primò & per se respicit obiectum sibi adæquatum. Quartò, Si virtus moralis, v.g. Temperantia, non facit per se primò intentionem rectam circa finem, id est, circa vitam temperatam: quid est, quod illam rectam facit, non enim natura sua est recta. debet ergo fieri recta ab aliquo habitu accessorio, qui habitus sine dubio est virtus, neque alia quam Temperantiæ. Et quamuis valde probabile sit alium esse habitum circa finem abstractè consideratum, alium

Probabile est esse distinctum habitum circa finem, & circa media in virtutibus moralibus.

circa media. sicut in scientiis alius ponitur habitus circa principia, alius circa conclusiones. (nulla enim est ratio, quæ contrarium conuincat, & proportio quæ est inter finem & principia, inter conclusiones & media, id videtur postulare) tamen habitus circa finem non est ponendus distincta virtus ab habitu circa media: sed uterque iunctus est vna integrali & completa virtus moralis, tendens in vnum finem adæquatum, qui est honesta vita in tali materia. Sicut enim habitus principiorum & conclusionum sunt vna integrali & completa virtus intellectus, tendens ad vnum finem, qui est perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus & duæ virtutes intellectuales, sed partiales, & essentialiter incompletæ.

29 *Alia responsio* Omittitur ergo sententia Caiet. Respondeo, Virtutes morales etiam quodammodo præcipere seu imperare Prudentiæ: sed aliter quam prudentia præcipiat ipsis. Ratio est, quia intellectus mouet voluntatem, & vicissim voluntas intellectum. Prudentia igitur præcipit Virtutibus moralibus, ostendendo, & præscribendo quomodo, & in quid ferri debeant: & ita mouendo ex parte obiecti ad speciem actus. Virtus moralis præcipit Prudentiæ, volendo vt Prudentia hoc vel illud consideret, & ita applicando ex parte subiecti ad exercitium actus. Hoc tamen non potest facere, nisi ante mota sit à Prudentia, vel certe à Synteresi. Itaque potius Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quam hæc virtutes Prudentiæ: tum quia omnis motio incipit à Prudentia, (non enim voluntas potest mouere, nisi ante mota per intellectum) tum quia motio Prudentiæ est sublimior, mouet enim per modum finis & specificantis actum voluntatis: Voluntas solum per modum applicantis extrinsecus, vnde eius motio sæpe non est necessaria.

Quo modo etiam Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.

DUBITATIO IV.

Virum Prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo.

30 *Quo modo affectus mouet iudicium.* Respondeo, Prudentiam in suis functionibus pendere ordinariè à virtutibus moralibus. colligitur ex Aristot. 6. Ethic. cap. 5. & 13. Probatur, quia Prudentiæ est, id quod in singulis actionibus est honestum, apprehendere, seu iudicare tanquam hic & nunc conueniens. atqui virtus moralis in voluntate existens, facit vt id quod est honestum, videatur intellectui conueniens, & hic & nunc acceptandum. Quisque enim iudicat prout est affectus: iracundus enim apprehendit intellectu vindictam tanquam conuenientem. & intemperans, voluptatem. auarus, habere copiam pecuniarum: seruare autem in his modum rationis, non apprehendunt vt conueniens sibi hic & nunc, sed vt summum, vt conueniens in genere, vel pro alio tempore & statu rerum. Sicut enim in animalibus, varij instinctus & propensiones naturæ faciunt vt phantasia apprehendat varias res tanquam conuenientes vel repugnantes: ita in hominibus varij affectus siue voluntatis, siue appetitus inferioris, siue habitus sint, siue actus, sunt causa cur phantasia & intellectus aliquid apprehendat vt conueniens vel disconueniens. Morales itaque virtutes in voluntate latez faciunt vt intellectus bonum honestum in actionibus iudicet esse conueniens hic & nunc fieri: idque præstant, partim quia comprimunt passiones, quæ rationem perturbant in consideratione honesti, & bonum delectabile ostendant. partim quia subiectum ita disponunt, vt opus honestum sit ei quàm maximè congruum, sicut sitienti potus, esurienti cibus. Vnde mirum non est, intellectui statim ita videri. Consensio enim illa, quæ est inter obiectum & affectum, causa est ex parte obiecti, vt apprehendatur per modum conuenientis. Sicut è contrario dissonantia est causa cur intellectus apprehendat vt dissentaneum.

Vnde apparet quantam vim habeat affectus in omnibus iudiciis practicis nostrarum actionum directiuis.

Idque experientia quotidiana comprobatur. Vide 1. 2. q. 9. art. 2. & 5. Dixi ordinariè, quia aliquando (etiam rariùs) fit vt aliquis de honesto hic & nunc prudenter iudicet, quamuis voluntas sit præuè ad illud affecta. ebriosus enim interdum iudicat bonum esse vt hoc tempore & loco, in hoc conuiuio rationis mensuram seruet, etiam affectus ad hoc non inclinet: & moechus, vt se hic & nunc contineat, quamuis affectus in contrarium tendat, ratio est, quia vt intellectus possit comprehendere honestum sub ratione conuenientis hic & nunc, sufficit consensus, quam illud habet cum natura rationali, in qua veluti in radice omnes virtutes morales continentur. prauus enim affectus non possunt illam consensum & congruentiam tollere, quamuis eam multum obscurent & obuoluant. Vnde moraliter fieri nequit vt quis crebro prudenter iudicet in particulari, sine virtute morali.

Dices, Virtutes morales supponunt prudentiam, quia sunt habitus electiui secundum dictamen prudentiæ: ergo prudentia non supponit virtutes morales, essent enim seipsis priores ac posteriores, & sibi ipsis causæ & effectus.

Respondeo, Virtutes morales completas supponere prudentiam completam tamquam magistram, & directricem, quæ in singulis functionibus ostendat, quid, & quomodo agendum. Inchoatas vero (nempe vt solum sunt affectus honesti in genere, v.g. temperatè viuendi, cuique, quod suum est reddendi) supponere prudentiam inchoatam per Synteresin, quæ est rudimentum quoddam, inchoatio, & principium prudentiæ: sicut affectus ille honesti est inchoatio virtutis moralis. At prudentia secundum illam suam inchoationem non supponit vllò modo virtutem moralem, sed est causa virtutis moralis inchoatæ: secundum verò suum complementum, quod habet vt se extendit ad actiones singulas, supponit virtutem moralem, saltem inchoatam.

Aduertetamen, prudentiam posse dici dupliciter completam: primò essentialiter, cum se non tantum extendit ad principia moralia, & conclusiones generales, sed etiam ad plerasque actiones indiuiduas alicuius virtutis. Secundò extensiuè, cum potest facile in omni casu occurrente iudicare. Simili modo virtus moralis potest dupliciter dici completa, essentialiter & extensiuè. Essentialiter, cum extendit se ad aliquas functiones suæ materiæ promptè obeundas. Extensiuè, cum ad omnes. Priore modo Prudentia nec supponit virtutes morales, nisi inchoatas, neque omnes, sed eas tantum, in quarum materia versatur. Altero modo supponit omnes virtutes morales, etiam completas. Quia nemo potest in omni casu prudenter iudicare, v.g. in materia temperantiæ, nisi aliis quoque virtutibus sit instructus: si enim careat fortitudine, non rectè iudicabit de honesto temperantiæ mortem intente tyranno. si iustitia, non rectè iudicabit quando ius alterius per temperantiam violaretur, negando debitum coniugi. itaque perfecta Prudentia requirit omnes virtutes morales: singulæ quoque virtutes morales si perfectæ sint, supponunt prudentiam: ita tamen vt prudentia prius se extendat ad quamuis actionem in indiuiduo, quàm virtus moralis se ad illam proferat. Nam iudicium prudentiæ semper præit affectum virtutis moralis circa vnum eundemque actum indiuiduum. Sed de his plura 1. 2. q. 58.

Ex his intelligi potest in quibus sit prudentia: (de quo D. Thom. 2. 13.) perfecta enim prudentia non potest esse nisi in viris probis, qui affectum in omni materia virtutis rectè dispositum habent. Hi enim soli rectè iudicare in omni negotio occurrente possunt. In hominibus improbis, vel alicui vitio deditis non potest esse nisi imperfecta prudentia, quia prauus affectus, quo laborant, non finit eos prudenter in materia virtutis oppositæ iudicare.

32 *Cum prauo affectu potest interdum esse rectum iudicium in particulari.*

33 *Obiectio.*

Virtus moralis inchoata supponit inchoatam prudentiam, quæ consistit in Synteresi.

34 *Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.*

35 *In quibus sit.*

CAPVT II.

De partibus Prudentiæ, &
Vitiis oppositis.

Habet 4. Dubitat.

DVBITATIO I.

*Quæ sint partes subiectæ Prudentiæ; id est;
In quas species diuidatur.*

De quo D. Thom. q. 48. & 50.

OTANDVM est, D. Thom. q. 48. constituere triplices partes Prudentiæ; nempe subiecti-
uas, potentiales, & integrales. Subiecti-
uas species seu inferiora. quo modo homo
& brutum dicuntur partes animalis. Potentiales vocat
virtutes quasdam adiunctas, quæ ordinantur ad aliquos
secundarios actus vel materias; ita vt non habeant to-
tam vim principalis virtutis. quo modo potentia ani-
mæ dicuntur animæ partes apud Philosophos. Integra-
les vel quasi integrantes vocat eas, quæ necesse est con-
currere ad perfectum actum virtutis. Hic quærimus de
partibus subiectis in quas tamquam in inferiora diui-
ditur.

Prudentia
alia Natura-
lis, alia Su-
pernaturalis.

Respondet igitur, Prudentiam posse rectè diuidi
Primò in naturalem & supernaturalem, siue in ac-
quiritam & infusam. Naturalem voco, quæ non ex-
cedit limites rationis naturalis. Hanc solam Philoso-
phi agnouerunt. Pendet ex Syntesi, quæ est notitia
principiorum practitorum, vt Decalogi & similium;
& ex virtutibus moralibus sui ordinis: comparatur-
que vsu; nascitur enim ex actibus. Supernaturalis est,
quæ limites notitiæ naturalis excedit. pendet ex fide
& ex virtutibus moralibus sui ordinis. Sicut enim
sunt aliquæ virtutes morales commensæ prudentiæ
naturali, & tendentes ad honestum naturale, quod
est consentaneum naturæ rationali quæ talis est: ita
etiam videntur esse quædam virtutes morales com-
mensæ dictamini imprudentiæ infusæ, tendentes in
honestum supernaturale; quod est consentaneum
statui hominis supernaturali, nimirum hominis Chri-
stiani filij adoptiui Dei, &c. de quo plura 1. 2. quæ-
stio. 58.

Prudentia
3. species.

Secundò, diuiditur immediatè in prudentiam per-
sonalem, seu solitariam, & in gubernatricem. Gubernat-
rix diuiditur in quatuor species: Oeconomicam, Ciui-
lem, Legislatricem, & Militarem. Itaque in vniuersum
ponuntur quinque species Prudentiæ. Ex quibus qua-
tur priores ponit Aristoteles 6. Ethic. cap. 8. & vo-
cat partes Prudentiæ. quintam addit D. Th. quæst. 50.
art. 4.

Solitaria seu personalis est; quæ quis in singulis actio-
nibus spectat quid agere deceat, proprium intendens
bonum.

Oeconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius
bonum solum spectans.

Ciuiilis seu politica est, qua quis rectè administrat ci-
uitatem, legesque seruari curat.

Legislatrix seu nomothetica est, qua quis idoneas leges
condit.

Militaris, qua militia ritè administratur.

Ratio harum specierum est, quia Prudentiæ generatim
acceptæ est procurare bonum hominis operationis
directione: hoc autem procuratur vel directè, vel in-
directè, scilicet amolendo mala, quæ bonum hominis
impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam mi-
litarem; quæ hostes bonum publicum & priuatum
perturbantes auertuntur. Si directè, vel procuratur bo-
num proprium, vel communitaris: si proprium, erit
prudentia personalis. Si verò communitaris, tum vel
familix, vel Reipublicæ. Si familix bonum intendatur,

erit Oeconomica. Si Reipub. id fiet vel ferendo leges
(quod proprium est supremi Principis) & sic erit Le-
gislatrix: vel curando proximè vt mandentur executioni
(quod fit per magistratus immediatos) & sic erit Pru-
dentia ciuilis Per ciuilem enim non intelligit Aristote-
les virtutem subditorum, quæ legibus parent; (D. Th.
videtur accipere) sed magistratum, quæ curant leges
seruari, & totam Rempubl. gubernant, vt rectè Eustra-
tius exponit. Nam Aristoteles ponit duas huius partes,
Consultricem & Iudicatricem: illa præbet in dubiis
consilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quo-
rum vtrumque pertinet ad personam publicam. Ade-
non esse opus peculiari prudentia in ciue vt legibus
communibus pareat, sicut nec domesticis vt præceptis
patrisfamilias.

Hic tamen notandum est primò, solam Prudentiam
personalem absolutè dici Prudentiam, & hominem fa-
cere absolutè & simpliciter prudentem, vt docet Ari-
stoteles cap. 8. Quia is solus absolutè prudens est di-
cendus, qui sua præ ceteris omnibus curat, seipsum
omni virtute exornans. Prudentia enim per se primò
curat bonum suum, id est sui subiecti. Ceteræ verò
prudentiæ species non vocantur absolutè nomine
Prudentiæ, sed secundum quid; seu cum adiuncto, vt
prudentia Oeconomica, vel Ciuilis vel Legislatrix, vel
Militaris, quia non spectant bonum suum, sed alie-
num; vnde neque necessariò postulant, neque fa-
ciunt affectum habentis rectum; sed potius affectum
alienum; præsertim Oeconomica, Ciuilis, & Legisla-
trix; quia intendunt bonum communitaris; nempe vt
familia vel Respublica secundum virtutem degat. Nam
militaris potius videtur esse ars quædam disponendi
exercitum ad prælium, quàm species Prudentiæ: si-
cut ars nautica, ars negotiandi, & similes Vnde qui-
dam de arte militari scripserunt. Potest tamen poni
species Prudentiæ, quatenus disponit & curat vt mi-
lites fortiter & cum virtute militares functiones
obeant. Hoc enim videtur propriè officium pruden-
tiæ militaris. Vnde supponit artem militarem ei-
que addit rationem dirigendi milites secundum vir-
tutem.

Notandum secundò, singulas species dictas posse
rursus in multas alias vel species, vel potius in partes
veluti integrantes diuidi. Probabile enim est Pruden-
tiam personalem tot habere partes specie distinctas,
quot sunt species Virtutum. Non enim qui prudens est
in functionibus Iustitiæ, statim est prudens in functio-
nibus Temperantiæ, vel Fortitudinis: quamuis vt ab-
solutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtu-
tis passim occurrente prudens esse. Idem dicendum
de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legislatrice, &
Militari. Varia enim sunt genera militiæ, & gubernat-
ionis ciuilis & domesticæ, ratione variarum circum-
stantiarum, tum loci, tum personarum, tum finium ad-
iunctorum, (vt commodorum, vel incommodorum)
quæ diuersissimam rationem agendi postulant, vt bo-
num exitum habeant.

Notandum tertio Prudentiam personalem quodam-
modò complecti omnes alias prudentiæ species; quia
potest se extendere ad omnes illarum functiones; di-
cendo de iisdem actionibus de quibus ipsæ; sed sub
alia ratione. Quidquid enim ordinat vel iubet pater
familias per prudentiam oeconomicam; spectans bo-
num familix, potest ordinare & iubere per pruden-
tiam personalem; spectando bonum honestum suæ
actionis; nempe vt officio suo satisfaciat. Quatenus
enim in agendo spectat vt familia rectè sit disposita,
dirigit suam actionem prudentia oeconomica; vt verò
intendit satisfacere suo officio, vel agere id quod de-
cet suam personam; dirigit eam prudentia perso-
nali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legisla-
trice.

Itaque prudentia personalis omnino completa, qua
quis in omni statu, seu officio potest se gerere vt decet,
includit illas prudentias tanquam partes, superaddens
illis respectum ad proprium bonum, quod est ho-
nestè

Prudentia
personalis est
absolutè
Prudentia,
reliquis curæ
adiunctis.

Quæ spe-
cies Pruden-
tiæ variis
partibus ab-
solutè in-
tegrantes.

Prudentia
personalis
omnino com-
pleta complecti-
tur ceteras.

neſſe agere. Neque enim Rex poteſt habere prudentiam ſux perſonæ neceſſariam, & facere omne id quod ſe decet, niſi norit leges viles ferre; & ita requirit prudentiam Legislatricem. Neque Magiſtratus officio ſuo ſatisfacit, qui non novit Remp. adminiſtrare, iudicia exercere, bono civium conſulere; & ita requirit Civile. Et hoc eſt quod vult Ariſtoteles c. 8. in principio, cum ait; Prudentiam & Civilem (πολιτικὴν) eſſe eundem habitum, ſed non habere eandem rationem, ſeu idem eſſe. Prudentia enim completa includit Civilem & reliquas tamquam ſui partes: refert tamen illarum materiam ad ſuum finem; & ita diſtinguitur ratione formali. vide Gyraldum in lib. 6. Ethic. q. 14. Si tamen Prudentia perſonalis accipiat ut dirigit hominem conſtitutum extra publicum officium, ſic non includit illas; ſed eſt ſpecies omnino diſtincta à ceteris.

DUBITATIO II.

Quanam ſint partes integrantes Prudentiæ.

D. Thom. q. 49.

Prudentia non eſt habitus ſimplex.

Notandum eſt, Partes integrantes prudentiæ poſſe dupliciter poni. Primò, ut partes integrantes dicantur illæ, ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè conſtat. Non enim Prudentia eſt ſimplex aliquis habitus, ſicut neque ſcientiæ ſpeculatiuæ, ſed conſtat multis partibus inſtar totius heterogenei, reſpicientibus diuerſam rationem honeſti, quæ eſt in diuerſis virtutibus. Aliis enim regulis & notionibus diriguntur functiones iuſtiæ; aliis temperantiæ; aliis fortitudinis & patientiæ: quæ tamen omnes neceſſariæ ſunt ad integram & abſolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, ſicut Theologia & Phyſica dicitur vna ſcientia: nempe quia reſpicit vnũ obiectum generale, quod eſt viuere ſecundum virtutem; idque ſub vno eodẽque modo tendendi, qui eſt conſiderare ſingulas actiones cum omnibus circumſtantiis, de quo plura i. 2. q. 57. Verùm D. Th. non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò, ut partes integrantes Prudentiæ dicantur quædam functiones, ſine quibus non habetur perfectus vſus prudentiæ. Hoc modo ponit octo partes prudentiæ, memoriam, intelligentiam, docilitatem, ſolertiã, providentiã, rationem, circumſpectiõnem, cautionem. è quibus ſolertia & docilitas maximè iuuat ad acquirendam prudentiam. memoria; intelligentia, providentia, ratio, potiſſimum iuuat ad vſum prudentiæ in conſultando & iudicando: cautio & circumſpectio ad executionem operis, quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ.

Memoriam vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuiſmus, vidimus aut aliter experti ſumus. Ex his enim ſæpenuerò facilè colligimus quid in præſenti negotio expediat, plurimum enim valent, tum exempla aliorum, tum experientia ipſa ad Prudentiam.

Intelligentiam vocat notiã præſentium: ut enim prudenter iudices, neceſſe eſt præſentem ſtatum rei tibi eſſe probè perſpectum. Potèſt etiam hoc nomine ſignificari notiã principiorum moralium.

Providentia dicitur conſideratio futurorum euentuum, qui poſſent ſequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad diſcendum.

Solertia (quam Ariſtoteles vocat ἀλκινοσύνη, & melius Latine diceretur ſagacitas) eſt ſpecies bonæ coniectationis, (quæ ipſi dicitur εὐσυνία) eſt enim ſolertia, ſeu ſagacitas, medij (id eſt rationis alicuius cur res ſit probanda vel improbanda) inuentio tempore breuiſſimo, ut idem Ariſtoteles docet lib. 2. prior. Analyt.

Circumſpectio eſt conſideratio circumſtantiarum, ne qua deſit in opere.

Cautio eſt cura ut vitentur incommoda, quibus res eſt expoſita, v.g. ne proximus offendatur, ne iudas in aduerſam valetudinem poterat hæc ſub circumſpectiõne comprehendere.

Notandum eſt, non omnes hoſ actus à diuerſis habitibus proficiſci: Cautio enim, Circumſpectio, Prudentia, & Intelligentia ſunt actus Prudentiæ; quæ intrinſecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantum requiruntur ad acquirendam Prudentiam, vel ad acquirendam perfectiorem vſum.

DUBITATIO III.

Quæ ſint partes potentiales Prudentiæ.

D. Thom. q. 51.

Reſpondeo, Valde ingenioſè à D. Th. poni tres partes potentiales Prudentiæ, Eubuliam, Syneſim, & Gnomem. Per Eubuliam intelligit habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè conſultandi: id eſt, inueniendi bonum conſilium in rebus ambiguis & perplexis. Per Syneſim habitum rectè iudicandi de conſultatis, idque ex conſideratione communium principiorum practitorum, ſcilicet legum naturalium & poſitiuarum, & finium illarum, quos fines Legiſlator ſpectauit. Per Gnomem habitum rectè iudicandi ex principiis quibusdam, altioribus contra tenorem verborum legis, iuxta tamen mentem Legiſlatoris. vide Caietan. q. 120. art. 1. & 2. Vocat autem hæc partes potentiales Prudentiæ, quia Prudentia his vititur ad ſuum finem, veluti membris quibusdam ſuis; vel ut anima vititur ſuis potentiis ad ſuum finem. Scut enim in ſingulis animæ potentiis elucet vis & conditio animæ, etſi non plenè: ita in iſtis facultatibus; earumque functionibus elucet natura & conditio Prudentiæ, etſi non adæquatè.

Verùm ſint habitus diſtincti ab habitu Prudentiæ, dubitari poteſt. Probabilius eſt non eſſe ab illa diſtinctos realiter, ſed eſſe ipſam Prudentiam inadæquatè conſideratam, nempe ut ſe ad hanc vel illam functionem extendit, ut probat Gyraldus lib. 6. q. 15. Probatur, quia Prudentiæ proprium eſt inquirere media ad finem idonea: atqui hæc ſit bona conſultatione, ergo bona conſultatio eſt actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Ariſtoteles ait cap. 7. lib. 6. Prudentia maximè opus eſt dicimus rectè conſultare. Neque ſatisfacit, ſi dicatur, Prudentiæ proprium eſt bene conſultare, quod imperet illam, nam conſultatio de medijs non imperatur propriè à Prudentia, ſed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis non tam cernitur Prudentia quam ſyntereſis. Cernitur autem primò in conſultatione, ſi bene fiat: ergo bona conſultatio eſt prima functio in qua Prudentia elucet. Quod etiam rectè iudicare ſiue ex ipſis legibus, & earum finibus, quod facit ſyneſis, ſiue ex altiori conſideratione, quod facit gnome, ſic actus Prudentiæ elicitus, patet quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati; eamque & potentias inferiores in executione dirigit, ut ſuprà oſtenſum eſt.

Dices, Ariſtotelem per ſyneſim non videri ſignificare partem aliquam Prudentiæ ſeu iudicium Prudentiæ præcedens executionem, ſed perſpicaciam quamdam ingenij in alio, qui de iudicio & factò prudentis acutè iudicat, ut exponit Euſtratus in cap. 10. lib. 6. dicitur enim εὐσυνία ἢ εὐσύνεσις, recte Ariſtotele ibidem, qui altero aliquid dicente vel faciente ſtatim poteſt percipere, rectène an ſecus dictum factumve ſit: ſicut diſcipulus dicitur εὐσυνία ἢ εὐσύνεσις, qui ſtatim percipit quod magiſter docet. Vnde apud Græcos εὐσυνία ſæpè uſurpatur pro μαρτυρία, quod eſt percipere quod alius dicit.

Reſpondeo, verum eſſe, Ariſtotelem quidem hoc pacto

Non ſunt tot habitus.

Tres partes potentiales Prudentiæ.

Non diſtincti realiter, ſed ipſa à Prudentia habitus.

14

facto synam ibi accipere: non tamen negat quin similis factas in prudente requiratur circa inuenta per consulationem. Vnde recte D. Th. posuit partem Prudentiam modo ipsemet Aristoteles lib. 1. Magnor. moral. c. 35. excessu docet Synesiam esse Prudentiam partem: quamvis interdum esse possit in eo qui non est prudens. Per 7. idem intelligit Aristoteles, quod D. Th. nam lib. 6. ethic. c. 11. dicit Gnomem esse Rectum iudicium æquum & bonum. Equum & bonum (quod Græcis dicitur *τὸ δίκαιον*) est, quod cum sit contra verba legis, (et si non contra mentem Legislatoris) iudicio prudentis definitur. vel ut Aristot. lib. 3. c. 10. definit, est *correctio legis, quatenus deficit ob universalem locutionem*. Eodem pertinet sententia D. Thomæ, cum ait Gnomem iudicare ex principiis extraordinariis contra verba legis. idem enim valet corrigere legem ubi deficit ob universalem locutionem; (quod proprie ad gnomem pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem cur interdum opus sit hac correctione legis, & consideratione altioris principij; quam sit finis proximus legis, est, quia leges universales late sunt, ut legislator finem proximum, quem per illam intendit, ut plurimum assequatur: quo fit ut multi casus occurrant, in quibus non expedit eas servari, quia aliud fieret contra aliam Legislatoris intentionem, & contra bonum publicum vel privatum. Universales enim regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæc exceptiones quia verbis legum comprehendere non poterant, relictæ sunt iudicio prudentum, & vocantur *τὸ δίκαιον*, id est, æquum & bonum. Iudicium verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latine benignam sententiam possumus nominare: hoc autem peti debet ex altiori consideratione, ob quam verba legis non sunt servanda. In legibus poenalibus dicitur *εὐχρησμίαν*, id est, venia, vel poenæ mitigatio. Exempli gratia, lex universæ præcipit, Qui occidit, occidatur. Tu, autem iustus ab alio occidisti: Vir æquus, per 7. iudicat verba legis hic non esse servanda, & que non esse morte puniendum: quod iudicium pendet ex alia consideratione, quam præceptum legis illius: Virtus verò quæ in voluntate respondet huic iudicio, dicitur *δίκη*. Vnde sicut *δίκη* se habet ad iustitiam, ita 7. se habet ad prudentiam. Est igitur pars potentialis Prudentiæ siue Prudentia ipsa, ut versatur circa æquum & bonum: sicut *δίκη* est pars iustitiæ, & iustitia quædam, ut recte Aristot. cap. illo 10. docet, quod quomodo verum sit, dicitur infra c. 47. dub. 9.

D V B I T A T I O I V.

Quot & quibus modis peccetur contra Prudentiam.

D. Thom. q. 53. § 4. § 5.

16 **D**ico Primò, generatim loquendo, omne peccatum est contra prudentiam. patet, quia omne peccatum est contra iudicium prudentiæ, sicut omne opus bonum est secundum iudicium Prudentiæ.

Adverte tamen, non esse necessarium, ut sicut omne opus bonum sequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malum sequatur ex iudicio imprudenti, potest enim sequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem esse honestum, vel turpe, sed esse delectabile, vel molestum. Hoc enim iudicium sufficit ut voluntas possit illud opus velle, aut nolle, ut ostensum est 1. 2. q. 9. a. 1. dub. 4. & 5.

Dices, Omnis peccans est imprudens, imò & ignorans, teste Aristotele: ergo omne peccatum sequitur ex errore, vel ignorantia.

17 **R**esp. Negandam consequentiam. Dicitur imprudens, non quod semper imprudenter iudicet, sed quia imprudenter (id est, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, non quod necesse sit ut ignoret rem esse turpem, vel noxiam saluti: sed quia vel

ignorat, vel non satis considerat illam turpitudinem, quam si consideraret, ut patet est, non faceret. Et quamvis fieri possit ut aliquis plenissime rei turpitudinem considerans, eam nihilominus faciat, propter voluntatis libertatem, quæ sicut bonum honestum etiam clarè propositum non necessario amplectitur, sed potest repudiare, ob molestiam annexam, ita obiectum turpe clarè propositum non necessario repudiat, sed potest amplecti ob voluntatem annexam, tamen hoc rarissime fit. Vnde uniuersè dici potest, omnem peccantem esse ignorantem.

Dico Secundò; Si magis speciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D. Th. per excessum, & per defectum. Probatur, quia sicut obiecta aliarum virtutum consistunt in medio, ita etiam obiectum Prudentiæ: (idem enim est obiectum circa quod versatur Prudentia consultando, & iudicando, ac aliz virtutes inclinando.) ergo sicut contra alias virtutes potest peccari per excessum, & defectum, ita contra prudentiam.

Dico Tertio, Per defectum contra prudentiam peccatur quadrupliciter, *præcipitatione, inconsideratione, inconstantia, & negligentia*. Probatur quia ea peccata sunt propriè contra prudentiam, quæ sunt contra regulas prudentiæ, quas ipsa in suis functionibus servare debet, item quæ sunt contra functiones proprias prudentiæ: atqui hæc peccata sunt talia ergo. Minor patet. Prima enim regula Prudentiæ est, ut priusquam opus aggrediaris, vel iudicium feras, deliberes de medijs, de modo, & ordine exequendi, de cauendis impedimentis, &c. contra hanc regulam est *præcipitatio*, quæ proposito aliquo fine statim opus aggreditur, vel certè iudicat de medijs, & modo exequendi, omitta deliberatione. Secunda est, ut rem de qua iudicandum est, eiusque circumstantias diligenter inspicias: contra hanc est *inconsideratio*, quæ iudicat, omitta diligenti inspectione. Tertia est, ut rebus deliberatis & rectè iudicatis inhæreas, neque te sinas ob leues rationunculas diuelli. contra hanc est *inconstantia*, qua sine vlla, vel certè sine iusta causa mutas sententiam. Quarta est, ut rem deliberatam & iudicatam, opportuno tempore mandes executioni. contra hanc est *negligentia*. Hæc tamen dupliciter potest considerari: primò, ut est omissio diligentis requisitæ in ipso opere externo, & sic non est directè contra prudentiam, sed contra virtutem, in cuius materia versatur, ut negligentia in orando, est contra Religionem, in soluendo debito, contra iustitiam. Secundò, ut est omissio diligentis requisitæ in actu intellectus excitantis & dirigentis voluntatem & vires externas ad executionem, & sic est contra prudentiam. *Præcipitatio* igitur est directè contra consilium: *inconsideratio* contra iudicium: *inconstantia* contra iudicij firmitatem: *negligentia* contra rationis vigilantiam in exequendo. Est enim omissio actuum rationis, qui necessarij sunt ut opus suo tempore fiat.

Notandum est Primò, *præcipitationem* & *inconsiderationem* non esse peccatum mortale, nisi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui se homo exponit, præcipitanter vel inconsideratè iudicando vel agendo: quia sicut in actibus prudentiæ non queritur rectitudo propter ipsos actus, sed propter opus quod illis actibus est dirigendum: (quia in regula non queritur rectitudo propter ipsam regulam, sed propter id quod regulæ est conformandum) ita prauitas imprudentiæ æstimanda est ex opere, quod inde sequitur.

Inconstantia nunquam est peccatum mortale, nisi quis ex voto, vel præcepto teneatur persistere in sententia, vel ob aliquam causam extrinsecam, ut ad vitandum scandalum, &c.

Idem dico de *negligentia*. hæc enim non est peccatum mortale, nisi negligas id, ad quod iub peccato mortali teneris, vel ita sis animo remisso ad ea quæ salutis sunt, ut evidenti periculo aliquid tale negligenter exponas.

Notan

18
Contra Prudentiam peccatur, excessu & defectu.

19
Defectu, quatuor modis.

Præcipitatio.

Inconsideratio.

Inconstantia.

Negligentia.

20
Qualia sint peccata.

Notandum Secundò, Ad prædicta peccata reduci alia quædam, quæ non sunt tam directè contra prudentiam, ut obliuioſitatem, indocilitatem, & defectum rationandi, ad præcipitationem: defectum intelligentiæ, cautela, & circumſpectionis, ad considerationem, ad eandem referri potest imprudentia, & defectus solertiæ: etſi D. Th. referat ad inconstantiam, & negligentiam, sed res est parui momenti.

21 Dico Quartò, Per excessum, vel potiùs quadam specie & imagine prudentiæ, peccatur contra Prudentiam sex modis, iuxta D. Th. Prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, sollicitudine temporalium, & sollicitudine futurorum.

Prudentia carnis dicitur, quæ quis uiuit secundum carnem: ut colligitur ex Apostolo ad Rom. 8. ubi opponit prudentiam carnis prudentiæ spiritus: & sapere secundum carnem, ei quod est sapere secundum spiritum.

Nam finis prudentiæ carnis est uiuere secundum carnem, sicut finis prudentiæ spiritus est uiuere secundum spiritum. Viuere autem secundum carnem est sequi instinctus & motus naturæ corruptæ: seu, est facere opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera, quæ Apostolus recenset cap. 5. ad Galat. Itaque prudentia carnis est, quæ excogitat idonea media ad opera, seu fructus spiritus: de quibus Apostolus agit eodem capite. Sicut enim omnis virtus habet suam prudentiam, quæ tamquam regula in suis functionibus dirigatur, ut opus suum honestum reddat (quod est eius finis intrinsecus.) ita omne vitium habet suam quamdam falsam prudentiam, quæ dirigatur ad obtinendum bonum delectabile, quod est eius finis: hæc dicitur prudentia carnis.

22 Notandum autem est Primò, Sicut prudentia vera supponit, & includit appetitum honesti, sine quo appetitu nuda illa notitia intellectus non habet rationem prudentiæ: ita prudentia carnis, quæ est falsa prudentia, supponit, & includit affectum operum carnis, sine quo affectu non dicitur prudentia carnis. Supponit quidem: quia iudicium omnis prudentiæ siue veræ, siue falsæ, plurimum pendet ex affectu. *qualis enim quisque est, ita iudicat*, ut Aristoteles ait, id est, quisque iudicat conuenienter suis affectibus. Includit verò, quia prudentia non significat qualemcumque notitiam mediorum, sed directam & ordinatam ad opus: itaque includit affectum operis. Vnde Apostolus nomen prudentiæ seu *σοφίας* vel *σοφισµατος* passim vsurpat pro affectu alicuius boni honesti, aut delectabilis, mouente intellectum ad excogitationem mediorum, quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus, quæ ab affectu, seu intentione ad illud bonum ordinatur. Sic cap. 1. ad Rom. *sapere secundum carnem mors est*: *σοφείν κατὰ σάρκα*, id est, habere affectum & cogitationes intentas ad opera carnis. Simili modo accipit, cum ait: *Prudentia spiritus uita, & pax*. Et ad Philipp. 2. *Hoc enim sentite in uobis, quod & in Christo Iesu*. Græcè, *τὸ αὐτὸ σοφείτω ἐν ὑμῖν*, id est, talis sit in uobis affectus, vel talis cogitatio, ex affectu procedens.

23 Notandum Secundò, Prudentiam carnis imitari veram prudentiam: quia sicut hæc quærit, & inuenit media verè idonea ad finem honestum: ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finem delectabilem, ad honores, &c. Vnde non est necessarium in iudicio huius prudentiæ esse errorem, seu falsitatem: quia non est necesse ut media non sint idonea ad finem, vel ut iudicet illa esse absolūtè bona: sed satis est si iudicet esse conuenientia ad finem propositum, ad quem verè idonea sunt. Potest tamen tale iudicium dici practice falsum, quia est causa prauæ electionis: siue quia non est consentaneum appetitui recto.

Notandum Tertiò, Prudentiam carnis non esse peccatum nisi ratione affectus prauis, cui subest. Vnde si hic sit peccatum mortale, erit peccatum mortale: si veniale, erit veniale. ut patet ex dictis 1. 2. q. 17. art. ult. Consilium enim & iudicium sunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiunt suam bonitatem vel prauitatem ab intentione.

24 Astutia quid. Astutia generatim, est ratio aliquid agendi modo

occulto. Dicuntur enim astuti in contractibus & negotiis, qui norunt modos agendi non passim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Aristotele vocari *δενδρως*, (solertiæ quidam interpretantur) quam ipse etiam in malis ponit, ut patet lib. 1. magnorum Moralium c. ult. ubi dicit *omnem prudentem esse δένδρως*, i. astutum vel solertem, sed non contra: quia malus etiam *δένδρως*, solers est. sicut Mentitor qui videbatur quidem *δένδρως*, (solers) non tamen erat prudens. itaque astutia generatim accepta, est quid communius quàm prudentia. Verum hic accipitur magis speciatim, nempe pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncto. Hoc modo accipit D. Augustinus lib. 4. contra Iulianum cap. 3. cum ait, *omnibus virtutibus quadam vitia esse similia. sicut astutia Prudentiæ similis est, quæ tamen est vitium*. Et Apostolus 2. ad Corinth. 4. *Non ambulantes in astutia*, Græcè *ἐν πανουργίᾳ*, quo nomine propriè significatur hæc vitiosa astutia: quia astuti omnia tentant, in omnem partem se vertunt, ut rem conficiant. Continet artem simulandi & dissimulandi. Habet locum in iis functionibus quæ proximum respiciunt. nemo enim sibi ipsi aliquid occultat, vel in modo agendi sibi aliquid occultum optat, sed tantum proximo.

Videtur hæc astutia species quædam prudentiæ carnis. Hi enim maximè videntur prudentes secundum carnem, qui modos norunt occultos obrinendi temporalia, fallendo alios.

Est peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui subest, & nocumēti quod proximo sequitur: si enim expressè vel implicite graue nocumētum intendas, erit peccatum mortiferum: sicut mendacium perniciosum. Item si graue malum sequatur, idque aduerteris vel faciliè aduertere potueris: tunc enim est intentio tacita, seu interpretatiua. Si autem nullum sit nocumētum, vel modicum, erit veniale. sicut mendacium officiosum, & iocosum. Vide Caietanum in Summa verbo *Astutia*.

Dolus est astutiæ executio, siue verbis, siue factis: est enim hoc nomen generale. Tantum habet locum erga proximum, & potissimum in materia iustitiæ, ut in contractibus & distributionibus. Duobus modis, secundum Iurisperitos, dolus venit in contractum. Primò dando causam contractui. Dicitur autem dare causam contractui, quando si dolus adfuisset, alter nullo modo voluisset contrahere. Secundò, non dando causam: sed solùm incidendo in contractum: ut quando contractus fuisset quidem initus, sed non eo pretio, verum maiori aut minori. Vtrum autem & quando dolus contractum vel aliam dispositionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib. 2. cap. 17. Dubit. 5.

Porro ignorantia iuris, etſi crassa sit, semper excusat à dolo, & consequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam lex requirit dolum seu præsumptionem: quia ignorantia crassa dolus non est.

Nec obstat quòd culpa lata dicatur æquiparari dolo. hoc enim solùm est verum quando lex non requirit dolum, præsumptionem, aut scientiam. sed simpliciter loquitur, & in actionibus descendētibz ex contractu, vel quasi contractu, ut notat Syluester verbo *Culpa* q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & aliis.

Fraus est executio astutiæ per facta. ut cum mensura est minor iusto: cum moneta est adulterina. vnde est quid contractius & minus commune quàm dolus. Itaque dolus & fraus se habent ad astutiam, sicut pactiones & actiones iustæ ad Prudentiam. Sicut enim hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ: ita illa iudicio & regulis astutiæ. Quare hi modi agendi contra prudentiam non sunt distincti ab astutia, sed executiones tantum, seu actus externi astutiæ. De his duobus dici solet, *Fraus & dolus nemini debet patrocinari*. Habetur c. Ex tenore 16. de Rescriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui scit & consentit*. L. Nemo. 7. de Regulis iuris.

Dicitur etiam fraus fieri vel contra legem, vel ipsi fraudē legi.

Quale peccatum.

Dolus
Dolus venit
in contractum
dupliciter.

Ignorantia à
dolo excusat.

Quando culpa
æquiparetur
dolo.

Fraus.

Agere in

legi. Contra legem, quando fit contra id quod lege præcipitur vel vetatur, absque colore & artificio, quo violatio illa regatur. *Legi verò*, quando artificio quodam ita agitur contra mentem legis, ut videamur illi non repugnare. hoc autem fit potissimum tribus modis, vel iuxta Silu. v. *Fraus* quatuor. Primò, supponendo personam pro persona: ut si coniux volens donationem facere coniugi; (quod non potest per leges) supponat aliam personam cui donet, cum onere transferendi in coniugem. Si tutor volens emere rem pupilli; (quod per leges non potest) interponat aliam personam quæ emat. Secundò, supponendo rem pro re, ut si filios familias volens dare mutuum, loco mutui des triticum vendendum, ut pretio fruatur. nimirum ut hac arte eludas vim. L. 1. de Senatusconsult. Macedon. ubi statuitur ut filios familias ex mutuo non teneatur. Tertiò, contractum pro contractu. ut si vxor in speciem vendat viro, quod intendit donare. Si beneficiarius specie mutui accepti, vel etiam gratitudinis, soluat centum aureos ei à quo beneficium accepit. Si mulier, quæ fideiubere non potest; (per L. 2. ad SC. Velleianum) faciat se principalem debitricem. Qui his & similibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excusantur coram Deo à præuaricatione legis, etsi coram hominibus videantur legem seruare.

28
Solicitudo
temporalium.

Solicitudo temporalium est nimia mentis occupatio in illis conquirendis vel conseruandis, præueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vicio includuntur primum est, nimius affectus ad bona temporalia: secundum, timor & anxietas quædam, ne vel conatus nostri in iis corradendis non satis bene succedant, vel damnum aliquod interueniat: tertium, nimia occupatio mentis in illis cogitandis & tractandis.

Solicitudo
futurorum.

Solicitudo futurorum est nimia animi occupatio circa futura, maxime ut vitæ necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ providentiæ. ut cum quis plus quam par est sollicitus est de victu, vestitu, aliisque rebus necessariis, in futurum annum, mensem, vel diem, est species sollicitudinis temporalium.

29
Est valde
perniciosa ob
tres causas.

Hæ sollicitudines, si modum iustum excedant, maxime sunt noxiæ salutis. Primò, quia includunt cupiditatem rerum temporalium, quam Apostolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum*. Radix, inquit, omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inferuerunt se doloribus multis. de qua infra lib. 2. c. 47. Secundò, quia impediunt animum à seria cogitatione rerum ad salutem pertinentium: quo nihil potest esse magis perniciosum. bona enim spiritalia nisi attentè & crebrò cogitentur, non cognoscitur eorum dignitas & pulchritudo. quod autem non cognoscitur, non æstimatur. quod non æstimatur, non amatur non queritur, facile negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorum malignitas, & damna immensa, nisi attentè consideratione, non cognoscuntur; quo fit ut etiam horreantur, nec vitentur ut par est. Et sanè, si quis diligenter aduertat animum, deprehendit omnes ferè lapsus & peccata hominum ex defectu considerationis prouenire; ut merito dixerit Aristoteles, *omnem peccatorem esse quodammodo ignorantem*. Nam omnes, vel ferè omnes idèò peccant, quòd malitiam peccati, & poenam ipsi debitam, vel non considerent, vel non satis considerent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc Scriptura vocat peccatores stultos, fatuos, insensatos, insipientes, non tamen hinc inferas, omne

peccatum esse ex ignorantia, hoc enim postulat ut nesciatur esse peccatum. Tertiò, quia bonas inspirationes impediunt, ne fructum pariant. Vnde Matth. 13. dicitur sollicitudines sæculi, tamquam spinas quasdam, semen verbi diuini suffocare. Itaque cum huius in considerando defectus causa sit, maxima ex parte, temporalium sollicitudo, perspicuum est illam esse valde perniciosam, & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Idèò inquit, dico vobis, ne solliciti sitis anima vestra quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini*. idque confirmat. Primò, quia qui animam dedit, quæ longè est præstantior quàm esca, dabit etiam escam: & qui corpus dedit, dabit vestimentum. Secundò, Si Deus, qui est Pater vester, pascit aues cæli, quæ neque serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; quantò magis pascet vos suos filios? Tertiò, Si pulcherrimè vestit lilia & scœnum agri, quomodo parietur vobis vestes necessarias deesse? Ex his concludit, rursus repetens quod antè dixerat: *Nolite ergo solliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*

30
Prohibetur
in Scripturis.

Deinde addit nouas rationes. Prima est, quòd Gentium sit, diuinam providentiam & paternam Dei curam ignorantium, hæc anxietas inquirere. Secunda, quòd Pater noster cælestis sciat nos his omnibus indigere: ac proinde, si ante omnia queramus regnum Dei, & iustitiam eius, (quod ipse à nobis requirit) hæc omnia tamquam vilia & parui momenti nobis adiicienda: sicut in emptione rerum pretiosarum, vilia quædam mantice loco adiici solent. Tertia, quòd crastinus dies, cum præsens fuerit, sollicitus erit sibi ipsi. sufficere enim diei suam malitiam, id est afflictionem & sollicitudinem ipsi congruentem, nec oportere eam ex futuris diebus accersere & præcipere.

Eh his colligas quanti hæc res sit momenti. vide Chrysost. hom. 22. in matth. Eandem vetat Lucæ 21. *Attendite ne forte grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; & superueniat in vos repentina illa dies*. Omitto alia Scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo sit peccatum mortiferum?

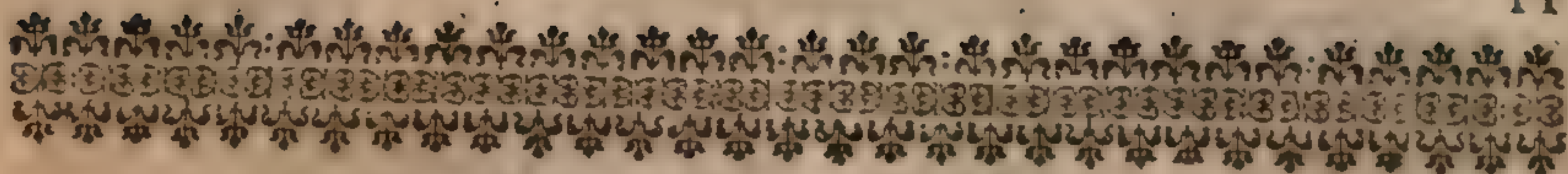
Resp. Non semper esse peccatum mortiferum: sed tunc solùm, quando quis propter temporalia reipsa violat, vel paratus est violare aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: aliàs solùm est veniale, tamen ob causam supradictam summopere cauenda. vide D. Thomam art. 6. quæst. 55.

31
Quale peccatum.

Aduerte tamen moderatam sollicitudinem temporalium & futurorum non vetari, sed commendari. Proverb. 1. *Vade ad fornicam, & piger, & considera vias eius, & discite sapientiam: quia cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat*. Proverb. 10. *Qui congregat in messe, filius sapiens est; qui autem stertit æstate, filius confusionis*.

Ratio est, quia non vult Dominus ut omnia vitæ huic necessaria homini sponte, absque vlla cura ipsius & solitudine, proueniant: id enim ipsi esset occasio otij & desidij, quæ maximorum malorum est origo, & meritò puluinar diaboli esse dicitur: sed vult ab eo laborem & solitudinem adhiberi, ut hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, aliisque peccatis, quæ orium parit. Verùm hæc sollicitudo debet esse moderata, & commensura rebus quibus impenditur, ut non sit nimis anxietas, quasi Deo non essemus curæ: nec maior tribuatur corpori quàm spiritui, rebus corporalibus quàm æternis, humanis quàm diuinis, vel saltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia sufficiant.

LIBER SECVNDVS

DE IVSTITIA,

ET IVRE,

ET

VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ;
VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuisio Libri, & series Capitulorum.

Explicita PRVDENTIA, sequitur IVSTITIA cum suis partibus, virtus latissime patens, ut quæ in omnibus hominum negotiis, quibus inter se communicant, cernatur. Itaque huius virtutis in quouis negotij genere leges & rationes necessario cognoscenda sunt, maxime iis qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.

Ut autem in his omnibus compendiosiore methodo procedamus, diuidimus totam hanc tractationem de IVSTITIA, quam secundo Libro comprehendemus, in septem Sectiones principales, & in Capita 47.

SECTIO PRIMA.

De Iustitia, Iure, & speciebus Iuris.

Continet sex Capita.

1. De Iustitia in genere.
2. De Iure in genere.
3. De Dominio, usu, usufructu, usu, possessione, quæ sunt species Iuris.
4. Quibus, & in quæ dominium competat.
5. De modo acquirendi dominij in res quæ vel nullius, vel communes sunt. Vbi de Seruitute, Venatione, Aucupio, Thesauris.
6. De modo acquirendi dominij in rem alterius: vbi de Prescriptione.

SECTIO SECVNDA.

De iniuriis, & damnis in omnibus humanorum bonorum generibus, & necessaria restitutione.

Continet hæc 10. Capita.

7. De Iniuria & Restitutione (quæ est actus Iustitiæ) in genere.
8. De Iniuria in bonis spiritualibus.
9. De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem.
10. De Iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum.
11. De Iniuriis famæ & honoris per detractionem & contumeliam.
12. De Iniuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnum, ve illatum.
13. De cooperantibus ad furtum, vel damnum.
14. De restitutione ratione rei acceptæ, & cui restitutio facienda.
15. De ordine seruando in restitutione, de modo, loco, & expensis.
16. De excusantibus à restitutione.

SECTIO TERTIA.

De Contractibus.

Continet hæc 12. Capita.

17. De contractibus in genere.
18. De promissione & donatione.
19. De testamentis & legatis.
20. De mutuo & usura.
21. De Emptione & venditione.
22. De Censibus.
23. De Cambiis.
24. De Locatione, emphyteusi & fudo.
25. De Societate.
26. De Ludo & Sponsionibus.
27. De Deposito & Commodato.
28. De Fideiussione, Pignore & Hypotheca.

SECTIO QUARTA.

De Iniuriis in Iudiciis & Tribunalibus.

Continet Capita 3.

29. De Iudice.
30. De accusatore & Teste.
31. De Aduocato & Reo.

SECTIO QVINTA.

De Iustitia distributiua.

Continet Capita 4.

32. De Aceptione personarum in genere.
33. De Vestigalibus.
34. De Beneficiis.
35. De Simonia.

SECTIO SEXTA.

De Religione, quæ est prima pars Iustitiæ.

Continet hæc 10. Capita.

36. De Religione in genere.

37. De Oratione & laude Dei.
38. De Sacrificio & Adoratione.
39. De Decimis.
40. De Voto.
41. De Statu Religioso.
42. De Iuramento & Adiuratione.
43. De Superstitione eiusque speciebus.
44. De Magia.
45. De Irreligiositate.

SECTIO SEPTIMA.

De ceteris Virtutibus Iustitiæ annexis.

Continet 2. Capita.

46. De reliquis Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.
47. De Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum morale.

SECTIO PRIMA

DE IUSTITIA, IVRE,
ET SPECIEBUS IVRIS
IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim.

Habet 4. Dubitationes.

D. Thom. q. 57. C 78.

DYBITATIO I.

Quid sit Iustitia.

D. Thom. q. 58. multis articulis.

*Iustitiæ duæ
accepciones.*

*Iustitia gene-
ralis.*

NOTANDUM, nomen *Iustitia* duobus potissimum modis accipi; ut colligitur ex Arist. 5. Eth. cap. 1. Primum pro complexione omnium virtutum: *Iustum* enim dicitur quod est adæquatum & commensum suæ regulæ, cui debet commensurari, (includit enim debitum & adæquationem; ut docet D. Thom. q. 80.2 vnico, & alibi) Vnde *Iustitia* dicitur ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem & commensionem. Quare cum collectio omnium virtutum, siue actus siue habitu formali reconstitueret, & veluti commensam reddat voluntatem suæ regulæ, legi diuinæ, rectè vocatur *Iustitia*, & quævis virtus pars *Iustitiæ*, præsertim cum hac ratione ordinetur ad alterum, quod etiam notio Iustitiæ postulat, ut (idem D. Thomas cum Aristotele docet) nempe ad Deum, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in Scripturis: ut cum dicitur, *Beati qui faciunt iustitiam*: qui faciunt *iustitiam*. Sic Chrysost. homil. 12. in Matth. ait, *Iustitia nihil aliud est quam omnium mandatorum plena custodia*. & Anselmus dialogo de veritate cap. 13. *Iustitia est rectitudo voluntatis, servata propter seipsam*. Hinc fit ut nomen Iustitiæ accipiat etiam pro ipsa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ: ut quæ omnium virtutum complexione quodammodo contineat, iuxta illud Apostoli, *Vinculum perfectionis dilectio*. Vnde D. August. lib. de natura & gratia cap. 38. *Charitas Dei quæ una iustus est, quicumque iustus est. & c. ult. Charitas inchoata, inchoata Iustitia est: charitas magna, magna Iustitia est: charitas perfecta, perfecta Iustitia est*. Secundò accipitur pro virtute particulari, quæ voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius suum ad æqualitatem: quo modo hic de ea disputamus, & quærimus quid sit

2 Definitor ab Vlpiano L. Iustitia π. de Iustitia & Iure,
Dispositio In- hoc modo : *Iustitia est constans & perpetua voluntas ius*
stitia parti- *sum cuique tribuendi.* Sensus est, Iustitia est virtus incli-
cuiaris. *nans & firmans voluntatem ad perpetuū cuique tri-*

buendum ius suum; idque ad æqualitatem, Dicitur
Primò, *constans voluntas*, quia est propositum habituale
deliberatum & firmum. Secundò, *perpetua voluntas*, quia
ad perpetuò reddendum: qui enim tantùm semel, aut
bis, non autem semper & in omni euentu vellet cui-
que ius suum reddere, non esset verè iustus, nec ha-
beret hanc virtutem. Tertiò, *ius suum*, id est, quod cui-
que stricta obligatione est debitum. debet autem red-
di hoc ius ad æqualitatem, alioquin non perfectè red-
ditur, ac proinde non erit perfecta Iustitia: quia Iusti-
tiæ qualitas quædam est, vel certè æqualitatem inuol-
uit, vt nomen insinuat. Simili præne modo definitur
Iustitia à D. August. lib. 19. de Ciuit. cap. 21. & Ambros.
lib. 1. de officiis cap. 24. *Iustitia est virtus que sua cuique di-*
stribuit.

Hinc patet Primò, Iustitiam esse virtutem; nam reddere cuique ius suum, & constituere vbique in actionibus quibus homines inter se communicant debitam proportionem & æqualitatem, est per se honestum & recte rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus.

Patet Secundò, Hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinatur vellet cuique reddere quod debet, est enim propositum & inclinatio voluntaria ad id quod iustum est.

Patet Tertio, Hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus & commutationibus mutuis. nam inclinatur ut velit, & præstet quod alteri debet, & iuri eius ex æquo respondet. Nec obstat, quòd Iustitiæ sit velle etiam ut alter tibi ius reddat idòque non solum te disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solum subiectum suum disponit ad alterum: effectivè tamen alterum ad se disponere potest, omnis enim virtus honestum sui obiecti amat in omnibus, illudque procurat quantum commodè potest.

Patet Quarta, Distinctio huius virtutis à reliquis. 7
Ab iis quæ sunt in intellectu; quia est virtus volun- *Distinctio In-*
tatis. A ceteris quæ sunt voluntatis differt obiecto: à *stitia à scien-*
Theologis, quòd earum obiectum sit Deus; Iustitiz, *vis.*
debitum proximo. à *Religione*, quòd Religio spectet
debitum Deo; vt primo principio, cui æquale reddi
non potest: Iustitia, debitum proximo, cui potest re-
pendi æquale. à *Pietate*, quia pietas spectat solum de-
bitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam
satisfieri ex æquo non potest. ab *Observantia*, quia hæc
spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui
etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. ab
aliis Iustitie partibus, quia debitum; quod spectant, est
minus debito Iustitiz. à *Temperantia*, quia hæc non
disponit meam functionem ad alterum, sed ad mei-
psum, vt mihi sit commensa: inclinando me v. g. vt
comedam, & bibam, sicut ratio dicitur mihi convenire
ad bonam valetudinem, ad functiones animi & cor-
poris, sine villo ad alterum intuitu. à *Fortitudine*, quia
hæc

hæc non respicit quid alteri debeat, sed quid se de-
ceat sustinere & quantum, &c.

6 Patet Quintò, Cùm Iustitia sit ad alterum; homi-
nis ad seipsum non esse propriè iustitiam, vel iniu-
riam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem,
inter filium iuxta Aristotelem & Divum Thomam: quod intellige
& patrem. quoad iura & debita quæ sunt inter ipsos quæ tales
sunt. quod enim filius ut filius debet patri, debet ei
lege pietatis, non iustitiæ: debet enim ei, non ut alie-
no & prorsus dictincto, sed ut principio sui esse. simi-
liter quod pater filio; debet enim ei tanquam sibi ipsi.
est enim filius aliquid patris, scilicet fructus eius &
veluti pars ab illo abscissa, iuxta Aristotelem 8. Eth.
cap. 12. in qua natura paterna conseruetur. quare cùm
tanta inter ipsos sit vaio, maius est debitum quàm
Iustitiæ vulgaris.

Inter domi- Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccet
num & ser- contra Iustitiam, & teneatur heredibus ad restitutio-
num. nem; quia non peccat contra iustitiam præcisè, quate-
nus facit contra debitum filij & ius paternum: (sic
enim solùm peccat contra pietatem) sed quatenus sine
legitima auctoritate interficit hominem. Est enim in
hoc factò duplex malitia, altera contra Iustitiam, ra-
tione substantiæ personæ quæ læditur; altera contra
pietatem, ratione circumstantiæ eiusdem personæ.
Potest tamen inter ipsos esse debitum Iustitiæ, quate-
nus sunt distinctæ personæ habentes distincta iura &
dominia. ut si filius sit emancipatus, vel habeat bona
castrensia, aut quasi castrensia.

Pari modo inter dominum & servum, quæ tales
sunt, propriè non est Iustitia. Ius enim domini in servu
non est Iustitiæ, sed despoticum, quod potest illi im-
perare, illoque uti in suum commodum, illum ven-
dere, permutare, donare. Servus enim est domini in-
strumentum & possessio. Servus verò obstringitur do-
mino, debito observantiæ seu dulci, & debito obe-
dientiæ. si tamen spectentur ut sunt homines distincti
& in multis rebus liberi, sui que iuris, diversa iura
habentes, sic potest inter eos esse Iustitia & iniuria.
ut si dominus servum occidat, vel mutilet. nam in
vita membrisque tuendis & conseruandis servus non
subest domino, sed est sui iuris. si servus furetur vel
damnum domino inferat: si fugam contra Ius & fas
capeilat; hoc enim furti genus est.

DUBITATIO II.

Verum Iustitia tantum versetur circa
actiones, an etiam circa passionēs.

D. Thom. art. 9.

7
Obiectum
Iustitiæ.

R Espondeo & dico Primò, Iustitiam primariò ver-
sari circa solas actiones ritè ad alterum dispo-
nendas, & circa res ut sunt actionum materia, non
autem circa passionēs, ut temperantia & fortitudo.

Probat: quia proprium officium Iustitiæ non est.
curare ut homo non nimium irascatur, vel ne metuat,
aut ne voluptates amet plus quàm par est, sed ut cui-
que præstet quod ei debitum. & quamvis ab hoc im-
pediri possit per iram, timorem, pecuniæ vel volupta-
tum amorem: tamen eius non est hæc impedimenta
per se ipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio.
omnes enim virtutes se mutuò iuvant, dum quævis
tollit quædam aliarum impedimenta. Mansuetudo
enim temperat iram: unde iuvat illas virtutes, qua-
rum functiones per iram impediri possent: ut iusti-
tiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo modera-
tur timorem, liberalitas pecuniarum amorem. Idem
de cæteris esto iudicium.

8
Quomodo
Iustitia possit
esse causa
moderationis
passionum.

Dico Secundò, Potest tamen Iustitia secundariò
moderari passionēs, quatenus illa moderatio est me-
diū necessarium ad finem ipsius intrinsecum, qui est
reddere cuique ius suum.

Probat: Primò, Quia possum velle moderari iram,
amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniu-

riam: & ex vi huius intentionis sequetur moderatio
illarum passionum, absque interuentu intentionis, quæ
sit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem læ-
dendi est actus Iustitiæ: ergo Iustitia etiam modera-
tur passionēs.

Secundò, Quia omnis virtus ob suum finem intrin-
secum potest quosvis actus externos aliarum virtutum
ad illum idoneos imperare. ut ostensum est 1. 2. q. 17.
2. 5. atqui moderatio passionum est medium idoneum
& sæpè necessarium ad finem intrinsecum Iustitiæ,
estque actus externus virtutis, cùm non sit in volun-
tate: ergo Iustitia potest illam imperare. Itaque illa
moderatio tunc formaliter erit actus Iustitiæ, non au-
tem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis
quia immediatè sequitur ex affectu Iustitiæ. ut osten-
sum est 1. 2. q. 18. a 6. dub. 1.

Hinc colligi potest quo modo Iustitia dicatur attingere
medium rei, reliquæ virtutes medium rationis. de
quo D. Th. 2. 10. Iustitia enim non spectat quidnam sit
commenturatum suo subiecto secundum rectæ ratio-
nis regulam: sed quid sit commensum rei, vel iuri al-
terius, ut nec minus nec amplius præstetur, sed æqua-
le: Temperantia autem & Fortitudo spectant medium
rationis, id est, quidnam iuxta rationis dictamen sit
commensum subiecto, non excedens aut deficiens
modum subiecti. unde medium in his est variabile
pro varietate subiectorum: quod enim respectu vnius
est medium & æquale, ad alterum est nimium, ad ter-
tium est parum: itaque rationis examine hoc medium
est inuestigandum, & ex consensu cum regula ratio-
nis statuendum. In Iustitia autem semper est idem
medium, qualecunque tandem sit subiectum, quod
ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad
rem, (ut pretij ad rem venditam) vel proportionis ad
proportionem: nempe ut talis sit proportio inter mu-
nera & onera communia, qualis est inter personās
quibus hæc distribuuntur. Unde meritiò dicitur me-
dium rei, non excedens, non deficiens ad Ius alterius.

DUBITATIO III.

Verum præter Iustitiam particularem sit
aliqua Iustitia generalis quæ legalis di-
catur, & quid illa sit.

D. Thom. 2. 2. art. 5. 6. 7.

R Espondeo, Esse quandam Iustitiam legalem, seu
generalem. Ita docet hic D. Thom. 2. 2. & Aristoteli
1. 5. c. 1.

Ratio est, quia omnis pars Reipub. dupliciter potest
ad alteram comparari. Primò, ut pars ad partem, cuius
ad ciuem: & sic est iustitia particularis quæ homi-
nem in hac habitudine perficit. Secundò, ut pars ad
totum, scilicet ad ipsam Rempub. sic est iustitia ge-
neralis, quæ hominem in habitudine ad Rempubl.
perficit.

Sed tota difficultas est, quid sit hæc Iustitia; quod
eius officium; & quomodo ab aliis distinguatur. nam
D. Thom. hic, & Soto 1. 3. de Iustitia q. 1. 2. 3. existimant
quandam esse virtutem particularem distinctam à ce-
teris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verum
Andreas Vega 1. 5. in Conc. Trident. cap. 4. & multi alij
putant esse complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de re ipsa, vel
de mente Aristotelis, qui primus Iustitiæ legalis no-
mine videtur usus. Si de re ipsa loquamur,

Dico Primò, Non videri dubitandum quin sit ali-
qua particularis virtus bonum commune Reipub. in-
tuens & procurans, cui hoc nomen Iustitiæ possit ac-
commodari. Probat hoc satis D. Thom. art. 6.

Ratio est, quia velle & procurare bonum Reipub.
habet specialem rationem honesti & laudabilis, quæ
non inuenitur in functionibus aliarum virtutum, mul-
tò enim id est laudabilius quàm curare priuata: ergo
ad specialem virtutem pertinet; quæ rectè dicitur
ad specialem virtutem pertinet; quæ rectè dicitur
Iustitia.

9
Iustitia at-
tingit mediū
rerum Vir-
tutes mediū
rationis.

10
Pars Reipub.
bisaria com-
paratur.

11

Iustitiam le-
galem esse qua-
dam ratione
virtutis spe-
cialem.

B Iustitia

Iustitia legalis. Iustitia, quia respicit quodammodo alterum, id est, Remp. *Legalis*, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Secundò, Quisque civium quæ est pars societatis civilis, eiusque fruitur commodis, speciali debito obstrictus est ad procurandum bonum illius societatis: (nam pars est propter totum, & bonum partis propter bonum totius) sed ubi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis, & quidem Iustitiæ, cum sit ad alterum, & etiam de iis quæ legibus sunt præcepta.

Tertiò, Si quis negligat bonum commune quando versatur in periculo, vel præponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iustitiam: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat huius boni conservatio: quod signum est, hanc esse virtutem specialem distinctam à Iustitia particulari.

12 *Videtur non distinguere à pietate.* Dico Secundò, Probabile est hanc virtutem non distinguere à virtute pietatis, quatenus per pietatem, patriæ vel Reipub. in qua vivimus, debitum cultum obsequiumque præstamus.

Probat, quia secundum D. Th. *Iustitia legalis* est procurare bonum commune Reipub. & ceteras virtutum functiones ad hoc destinare, quando opus est. v.g. si Respub. versetur in periculo, Iustitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari ut excogitet modos defensionis; pericula contemnit; sumptus annonæ restringit, thesauros effundit: denique nihil non molitur ex affectu erga Rempubl. Sed hæc omnia videntur esse officia pietatis in patriam, vel Rempubl. neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quam Divus Thom. Iustitiam legalem vocat, vel certe parum ab ea distinguitur.

13 Dices, *Pietas* æquæ est in subditis ac in Principe: atqui *Iustitia legalis* non est æquæ in utroque. in Principe enim est principaliter, & architectonicæ: in subditis secundariò & veluti in ministris, ut docet D. Thom. art. 6. ergo sunt diversæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non esse veram pietatis enim virtus quoad suas functiones externas (quæ sunt, Reipub. bonum procurare & conservare) principaliter & excellentius est in Principe: idque ob duas causas. Prior est, quia Princeps, si consideretur ut priuata persona, est nobilissima pars Reipub. pollens opibus, auctoritate, scientia rei militaris, aliisque prædiis, quibus Respubl. defenditur. & sic lege pietatis tenetur pro suis viribus Remp. tueri, ac proinde alios dirigere, sicut membrum nobilius dirigit ignobilius. Altera est, quia est superior communis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege Iustitiæ: hic enim non comparatur ad communem ut pars ad totum sed ut pars ad partem. nam tota Respub. se habet ad Principem sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio ad se tuendum & custodiendum conduxit, & ob hanc causam maxime procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχὴν τοῦ κοινῆς. Nam ratione officij est in illo auctoritas iubendi & aliis præscribendi.

14 *Verius est distinguere à pietate.* Dico Tertiò, Et si hæc sententia probabilis sit: verius tamen est Iustitiam legalem à pietate distinguere, si nomine Iustitiæ legalis cum D. Thoma & multis aliis intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte totæ. Probat, quia ubi est diversæ rationis debiti, ibi sunt diversæ virtutes. sed hic sunt diversæ rationes debitorum. nam longè strictiori & altiori debito pars obstringitur toti, & civis Reipublic. quatenus ipsa est unum corpus in quo ipse membrum; quàm effectus obligetur causæ suæ secundariæ, & homo suæ patriæ, ratione auxilij quod ipsa ad eius ortum contulit. cuius signum est, quod quisque suam Reipublic. cuius est membrum, teneatur præferre parenti & vitæ suæ: cum tamen parens magis sit principium ortus quàm patria: atqui pietatis est curare bonum patriæ, quia hoc officium

est illi debitum ratione beneficii ortus, quod ab ea accipimus: Iustitiæ autem legalis est, idem bonum suæ patriæ, suæ alteri Reipublic. cuius sumus ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui est partis ad totum, & membri ad corpus: ergo sunt distinctæ virtutes.

Dico Quartò, Si verò mente Aristotelis lib. 5. Ethic. c. 1. & 2. ubi de Iustitia legali agit, sit questio, videtur Iustitia legalis in subdito nihil esse aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat: in superiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinatur illum ut curet leges servari.

Prior pars est Eustratii in illum locum, Burid. q. 4. Gyraldi q. 5. Ethic. & aliorum.

Probat, Primò, quia Aristoteles cap. 1. dicit Iustitiam legalem non esse partem virtutis, (id est, speciem aliquam) sed universam virtutem: sicut iniustitia, inquit, legalis non est species malitiæ, sed universa malitia. Addit, virtutem in genere, & Iustitiam legalem esse idem re, sed differre solum ratione, id est notione & ratione, ut rectè Eustratius interpretatur. atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) non esse speciem virtutis, sed universam virtutem; non differre a virtute in genere, nisi ratione.

Secundò, Ita se habet Iustitia legalis ad virtutem in genere, sicut iniustitia legalis (quæ ipse παρανομία, id est, legis violationem vocat) ad malitiam in genere: ut idem Aristoteles docet. atqui violatio legis, & malitia sunt idem, etsi ratione differant. ergo similiter Iustitia legalis & virtus.

Tertiò, Iustitia legalis nihil aliud est Aristoteli quàm virtus ut legibus pareat, sicut Iniustitia est legum violatio, seu παρανομία. atqui omnis virtus legibus pareat: ergo collectio virtutum est Iustitia legalis.

Quartò, Aristoteles dicit legalem Iustitiam esse in maxima admiratione apud omnes homines, & proverbiali versu dici, *In Iustitia summum est omnis virtus*, qui sumptus est ex Theognide: atque hoc propriè convenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristoteles per Iustitiam legalem videtur intelligere obedientiam, non ut est virtus specialis, quæ affectu præcepti facit opus: sed ut est virtus generalis. omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptum est, est obedientia legis, etiamsi id faciat non affectu obedientiæ, sed propriæ honestatis. quicumque enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipsa prohibet, legi obedit, & legem implet.

17 Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinatur in suum bonum eo modo quo potest. Temperantia enim non solum inclinatur hominem ut ipse leges temperantiæ servet, sed etiam ut ab aliis servari curet, si commode potest. ergo tota collectio virtutum in Principe inclinatur illum ut omnium virtutum leges à subditis servari curet.

18 Aduerte tamen, Superiorem posse multis modis inclinari ut curet servari leges. Potest enim hæc cura considerari Primò, ut debita ex officio: & sic ad eam inclinatur Iustitia particularis. Secundò, ut debita ex eo quod sit præcipuum membrum Reipub. & sic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat Iustitiam legalem. Tertiò, ut debita patriæ, quæ genuit: & sic ad eam inclinatur pietas. Quartò, ut debita ex honestate singularum virtutum; de quibus sunt leges: & hoc modo tota virtutum collectio inclinatur ad eam curam. quævis enim virtus, si potest, curat ut alius quoque sit virtute præditus, ut dictum est. Quintò, ut debita ex inclinatione charitatis naturalis in homine: & sic ad eam inclinatur charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iustitia: de qua Cicero de Finibus 1. 5. *In omni honesto nihil est tam illustre, quàm ipsa charitas generis humani, quæ animi affectio suum cuique tribuens, & societatem coniunctionis humane æquè ac mirificè tuens, dicitur Iustitia.* Idem dicendum de quovis alio officio erga Rempubl. potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari.

Dico

15
Aristoteli
videtur esse
complexio
omnium vir-
tutum.

16

17

18
ut curet ser-
uari leges, ex
variis causis
potest esse de-
bitum.

19
Ratio Iustitiae legalis videtur maxime conuenire obedientiae.

Dico Quintò, Si qua virtus particularis vocanda sit Iustitia legalis, videtur hoc nomen maxime conuenire virtuti obedientiae. Probatur, Nam ea quae Aristoteles hic tribuit Iustitia legali, magis conueniunt obedientiae quam ulli alteri virtuti particulari.

Primò, quia Iustitiae legalis obiectum secundum Aristotelem est id quod lege sancitum est, quod ille τὸ νομιμον vocat. atqui id ipsum est obiectum obedientiae.

Secundò, quia obedientia competit esse in magna admiratione apud homines, esse instar Helperi inter virtutes, & omnes complecti, (quae Aristoteles tribuit Iustitiae legali) quia omnes virtutes inserit, insertasque custodit.

Tertiò, Rectè dici potest virtus vniuersa; quatenus inclinatur ad omnium virtutum functionem & materiam.

Quartò, Hæc virtus respicit alterum, id est, Superiorem, cuius legibus obedit, & bonum commune, quod consistit in legum custodia.

Denique Aristoteles nusquam alibi de obedientia agit; quasi eam hic satis insinuauerit. In eandem sententiam aperte inclinatur D. Thom. q. 120. art. 2. ad 1.

DUBITATIO IV.

Utrum Iustitia particularis rectè diuidatur in Distributiuam & Commutatiuam.

D. Thom. q. 61. art. 1.

20
R Espondeo, & dico Primò, Rectè ita diuidi. Probatur ex Arist. 5. Ethicor. cap. 4. ubi duas ponit Iustitiae partes. quarum altera dirigimur in distributionibus, altera in commutationibus. Eadem est sententia communis Theologorum & Philosophorum. Sed difficultas est quomodo hæc species distinguantur.

Ex triplici
habitudine
in repub. tri-
plex virtus
Iustitiae.

Dico Secundò, Rectè distingui tali consideratione. In Republica est triplex habitudo. 1. partis ad partem. 2. totius ad partes. 3. partium ad totum. Nunc, virtus quae singulas partes disponit ad bonum totius Reip. est Iustitia legalis, de qua dictum est. quae verò disponit ad partem, est Iustitia particularis. Porro ad partem est duplex habitudo, nempe totius ad partem, & partis ad partem. virtus quae dirigit partem ad partem (scil. ciuem ad ciuem) ut constituatur æqualitas inter ciues in actionibus, quibus inter se communicant, dicitur Iustitia commutatiua. quae verò dirigit totum seu congregationem ad partes, in distribuendis per ciues rebus communibus, officiis, & oneribus, iuxta proportionem inter ipsos repertam, dicitur Iustitia distributiua. Hæc propriè & principaliter residet in Principe vel Magistratu, ad quem pertinent huiusmodi distributiones; in priuatis secundariò, quatenus eos disponit ut iustam distributionem ament, eaque legitimè facta acquiescant. Colliguntur hæc ex D. Th. q. 61. art. 1.

21
Distinctio Iustitiae commut. & distributiue.

Itaque distinguuntur hæc duæ species, Primò, quòd Iustitia commutatiua disponat priuatum hominem ad priuatum, vel eos qui se instar priuatorum habent. Iustitia distributiua, communitatem, vel eum qui communitatem repræsentat, ad priuatum. Secundò, quòd illa dirigat commutationes, hæc distributiones. Tertiò, quòd illa spectet conditionem rei alterius, ut reddat æquale: hæc conditionem personæ (ut sitne diues an pauper: nobilis an ignobilis: doctus an indoctus: idoneus ad officium an ineptus) ut secundum proportionem illarum conditionum fiat distributio. Quartò, finis intrinsecus illius est, constituere æqualitatem inter datum & acceptum: huius finis est constituere æqualitatem inter proportionem & proportionem, ut eadem sit proportio inter res quae distribuuntur, quae est inter condiciones personarum quibus fit distributio; v. g. est aliquid distribuendum secundum dignitatem personarum: si is cuius dignitas est ut duo, accipiet 3. aureos, is cuius dignitas est ut

quatuor, accipiet 6. cuius ut octo, accipiet 12. &c. Vide Aristotelem lib. 5. Eth. cap. 3. & 4. Hinc patet, quando militi datur stipendium, vel operariis publicis merces à Repub. pro cuiusque merito, non dari per Iustitiam distributiuam, sed per commutatiuam, quia non spectatur conditio personarum, sed operarum quas præstiterunt: & nihil aliud intenditur quàm ut in singulis constituatur æqualitas rei ad rem; scilicet mercedis ad operas. Vnde Respublica non comparatur tunc ad illos ut totum ad partem: sed ut pars ad partem, ut ciuis ad ciuem; subdit enim rationem vnius personæ conducentis operas singulorum.

Dices, Cum sit distributio bonorum communium secundum condiciones personarum, videtur etiam fieri per Iustitiam commutatiuam, & solùm per accidens videtur resultare illa proportionum similitudo inter multos. cuius signum est, quòd si distributor aliquem fraudauerit minus dando quàm postulabat eius conditio, faciet ei iniuriam: quam tenetur sarcire per legem Iustitiae commutatiue. ut docet D. Thom. q. 62. art. 1. ad 3. Hæc ergo erat violata.

Omissis variis solutionibus Respondeo; Proportionum similitudinem seu æqualitatem non resultare per accidens, sed esse primariò intentam à Iustitia distributiua, tanquam finem intrinsecum: sicut æquatio rerum primariò intentata est à Iustitia commutatiua. Tamen interdum Iustitia distributiua in sua functione includit commutatiuam, nempe quando fit distributio rerum quae stricto iure debentur, iuxta personarum conditionem: ut si quis relinquat centum aureos distribuendos studiosis alicuius Collegij pro cuiusque inopia, vel eruditione, Præses distributor, lege Iustitiae commutatiue obligatur erga singulos: quamuis erga omnes teneatur seruare formam Iustitiae distributiue, ut sit ea proportio eleemosynæ ad eleemosynam, quae est inopiæ ad inopiam. vnde si alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex Iustitia commutatiua ei restituere ad iustam proportionem, non secus ac si donator ei in particulari reliquisset, v. g. 10. aureos, & Præses solùm dedisset 5. hoc ipso enim quo donator vult talem proportionem strictè seruari, singulis impliciter assignat certam summam, iuxta proportionem inopiæ, quae singulis debetur lege Iustitiae commutatiue.

Confir. Quia si pro vno solo fuisset facta assignatio, deberetur illi ex Iustitia commutatiua: ergo etiam debetur quando fit pro pluribus secundum proportionem paupertatis, vel doctrinæ. nam æquè multum iuris quisque acquirit; ac si ipsi soli assignatio facta esset. Eadem ratio locum habet quando distribuitur ærarium commune alicuius Vniuersitatis vel Collegij in singulos pro cuiusque dignitate vel ordine, iuxta leges, & consuetudines receptas. Itaque quando diuiditur aliquid stricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iustitia commutatiua & distributiua: distributiua, quatenus respicitur ut cuique detur secundum proportionem suæ dignitatis: commutatiua, quatenus respicitur ut cuique detur æquale iuri quod habet; quod ius ortum est ex lege, vel consuetudine, vel donantis dispositione, supposita certa proportionem dignitatis ipsius ad dignitatem aliorum, & quòd aliis tantum, vel tantum datum sit. Quare minus dando quàm oportet, simul violatur Iustitia utraque: distributiua, quia non datur secundum proportionem dignitatis quam habet ad alios: commutatiua, quatenus non datur æquale iuri quod ipsi acquirunt est. Quando verò fit distributio rerum quae stricto iure non debentur secundum conditionem personarum, tunc Iustitia distributiua non includit commutatiuam; ut fit in distributione beneficiorum & officiorum: quae debent quidem conferri dignioribus, non tamen ita ut ipsi ius strictum ad illa habeant. Vnde non fit ipsis iniuria, quae ad restitutionem obliget, etsi aliis conferantur: peccat tamen distributor contra Iustitiam distributiua. de quo plura infra cap. 32. dub. 2. & 3. & c. 34. dub. 13.

22
Respon. solut. stipendia militi, videtur Iustitia commutatiua.

Iustitia distr. interdum includit commutatiuam.

Interdum non includit.

CAPVT II.

De ipso Iure in genere.

Habet 2. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid sit Ius, & quodnam sit Iustitiæ obiectum.

NOTANDVM est, nomen Iuris potissimum accipi tripliciter. Primò, vt sit idem quod Iustum. Iustum autem dupliciter accipitur, secundum Aristotelem lib. 5. Ethicor. cap. 1. nempe generatim pro legitimo (& sic omne opus virtutis, quatenus consentaneum legi, dicitur Ius & Iustum) & speciatim, pro eo quod est æquale & alteri debitum hæc enim tria inuoluit Iustum strictè acceptum, (vt colligitur ex D. Tho. q. 80.) æqualitatem, debitum, & esse ad alterum. sic dicimur reddere ius alteri. Secundò, vt sit idem quod lex, quæ est regula Iusti in genere: cumque sententia iudicis sit etiam veluti quædam lex, (est enim lex priuata, non publica) etiam ipsa Ius dicitur. hoc modo Iudex dicitur dicere Ius, & præesse Iuri dicundo: quamuis tunc possit accipi pro iusto & æquo. Tertiò, accipitur ius pro legitima potestate. Sic acceptum potest hoc modo describi, Ius est potestas legitima ad rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem; cuius violatio iniuriam constituit.

Primò, Est potestas, id est, habitudo quædam ad aliquid, vnde dicimur aliquid posse. Hæc autem se habet vel in modum potentia actiua, vt quando est ius ad aliquid agendum vel retinendum: vel potentia passiva, vt in iure quod habes vt alaris, vt custodiaris, vt tibi seruiatur: vel potentia resistendi, vt in iure quod habes ne quis ædificet tali loco; ne aperiat fenestram in tuum hortum, vel aream: ne altiùs attollat murum: ne officiat tuis luminibus.

Secundò, Legitima. i. à lege concessa: quia facultas quæ secundum legem non competit, non est ius, sed vis & iniuria. lex autem hanc potestatem concedens vel est diuina positiua, vt ad Sacramenta percipiendia: vel est naturalis, vt ad vsum membrorum, ad vitam per cibum & potum sustentandam, ad matrimonium ineundum, ad vim vi propulsandam, & similia. Vel est humana, vt ad successionem hæreditatis, ad præscribendam vel vſucapiendam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, possidendum, retinendum, alienandum per varia contractum genera. Tot enim sunt genera iurium, quot sunt genera legum, quæ ius tribuunt: quamuis hæc diuersitas non faciat diuersitatem in ipso Iustitiæ habitu.

Hinc sequitur, hanc potestatem non esse quid physicum, sed morale dumtaxat, competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione, vel deputatione, vel concessione: sicut esse magistrum, doctorem, regem, militem.

Tertiò, Ad rem aliquam: vt ad obtinendum rem aliquam per successionem hæreditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quartò, Ad functionem: vt ad liberum vsum membrorum & rerum suarum.

Quintò, Quasi functionem: vt ad possessionem ciuilem & naturalem, ad retinendum dominium, statum, & conditionem in qua est.

Sextò, Cuius violatio, &c. quia iniuria nihil est aliud quam alieni Iuris violatio. Dicitur autem violari, non quando aliquis priuatur suo Iure, sed quando iure manente contra illud agitur. Non enim agi potest contra ius quod non est. Vnde quando quis priuatur officio, quod est Ius quoddam, non fit ei iniuria, nisi in ipso aliud Ius maneat respiciens illud officium: potest

enim esse ius, & dominium Iuris. His positis,

Dico Primò, Si Ius accipiat pro Iusto in genere, est formaliter obiectum obedientia.

Probat, quia sic idem est quod legitimum, seu lege statutum: atqui hoc est obiectum formale obedientia, quæ idè vult & facit quia est præceptum.

Dixi formaliter, quia si legitimum accipiat materialiter, pro eo quod est lege statutum, est obiectum omnis virtutis: quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit, vt supra cap. 1. n. 15. dictum est.

Dico Secundò, Si Ius accipiat pro Iusto speciali, quod est æquale, debitum alteri: sic est obiectum formale iustitiæ particularis. probatur, quia is peculiari ratione dicitur Iustus, qui hanc æqualitatem debitam amat, intendit & seruat. Iniustus, qui eam non seruat, vt patet in contractibus: ergo hæc æqualitas quatenus debita, est obiectum formale Iustitiæ. patet consequentia, quia obiectum formale cuiusque virtutis est illud bonum honestum, quod per illam virtutem in opere intenditur.

Hæc autem æqualitas est duplex, vt supra c. 1. n. 12. dictum est, altera rei ad rem, (vt pretij ad merces: rei reddendæ ad rem sublatam, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur esse secundum proportionem arithmetica, estque obiectum Iustitiæ commutatiuæ. Altera, proportionis ad proportionem (vt cum est æqualitas inter proportionem rerum quæ distribuuntur, & dignitatē secundum quas distribuuntur) quæ qualitas dicitur esse secundum geometricam proportionem, estque obiectum Iustitiæ distributiue. ratio istius appellationis est, quod Arithmetica, præsertim vulgaris, spectet propriè proportionem numerorum & quantitarum: Geometria proportionum.

Dico Tertiò, Ius secundo modo, scilicet pro lege, non est obiectum, sed regula Iustitiæ & ceterarum virtutum. Ratio est, quia virtutes in suis functionibus debent dirigi secundum præceptum legum: nisi enim legibus sint conformes, non erunt studiosæ nec laudabiles.

Dico quartò, Ius pro potestate legitima, non est obiectum, quod Iustitia intendit: est tamen aliquid vnde obiectum Iustitiæ quodammodo pendet, & ad quod intrinsecum ordinem habet, quod formale obiectum cui diti potest.

Probat, quia etsi Iustitia in opere suo non intendat Ius alterius, intendit tamen id quod Iuri alterius est debitum: ac proinde id quod intrinsecum ordinem habet ad Ius alterius. quod confirmatur, quia obiectum quod Iustitia intendit, includit esse debitum alteri ad æqualitatem; debitum autem non potest esse sine Iure in altero, nam est correlatiuum eius: Debitum enim, Iuri est debitum. ergo obiectum Iustitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit vt nullum sit propriè opus Iustitiæ, sine Iure in altero: quia opus Iustitiæ est reddere quod Iuri alterius est debitum. vnde in altero postulat ius, in altero debitum. Quod autem hoc ius rectè dicatur obiectum formale cui, patet, quia est ratio cur alteri aliquid sit debitum. Pro quo notandum est, in Iustitia, sicut & in omni virtute quæ est ad alterum, posse distinguere obiectum quod, & obiectum cui. Obiectum quod est illud, quod ipsa virtus intendit, & præstat exterius. Hoc in proposito est redditio rei æqualis, quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius.

Obiectum cui, est is cui præstat. hoc in proposito est proximus noster, quatenus Ius habet ratione cuius illi aliquid est debitum. ex iure enim ipsius in me vel mea, nascitur in me debitum præstandi id, quod illud Ius impleat & exhauriat. quo posito, Iustitia inclinat vt id velim affectu & præstem effectum. itaque Ius est ratio obiectiua in obiecto cui, vnde tota ratio Iustitiæ pendet. vide infra cap. 36. Dubit. 2. & cap. 46. Dubit. 1.

Nec obstat quod Vindicatio non respondeat Iuri alterius, sed ipsius vindicantis: quia hæc virtus non est species Iustitiæ particularis, sed pars potentialis, vt infra ostendetur cap. 47. Dubit. 4.

4 Iustum in genere.

5 Iustum speciale.

Æqualitas duplex.

6 Ius pro lege.

7 Ius pro potestate.

Obiectum quod & cui.

Ex his patet, hanc Iuris acceptionem maximè seruire nostro proposito, quia tota Iustitiæ ratio ex ea oritur, nam ipsa ratio debiti & obligationis nostræ ex ea pender.

D V B I T A T I O II.

Quemodo Ius secundum varias acceptiones diuidatur.

8 *Diuisio Iuris pro Iusto.* **R**espondeo, & dico Primò, Si Ius accipiatur primo modo, id est, ut idem sit quod Iustum alteri debetum, diuiditur in Iustum per æqualitatem rerum, & in Iustum per æqualitatem proportionum, ut dictum est num. 5.

9 *Diuisio Iuris pro lege.* Dico Secundò, Si accipiatur secundo modo, pro lege, diuiditur sicuti lex. Itaque Ius aliud est naturale, aliud positium. Ius positium aliud est diuinum, aliud humanum. Ius diuinum aliud est vetus, aliud nouum. Ius humanum aliud est Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile.

Ius naturale. Ius naturale dicitur, quod ex ipsis rerum naturis oritur, scilicet ex natura rationali, & naturali conditione operum, de quibus hoc Ius disponit. Vnde eius rectitudo, supposita existentia naturæ humanæ, non pender ex aliqua libera ordinatione Dei vel hominis; sed ex ipsa rerum natura. Itaque sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis, manentibus iisdem circumstantiis rerum: ut bonum faciendum, malum vitandum: Deum colendum, &c. quæ continentur in Decalogo, vel euidenter ex eo ducuntur.

Ius positium. Ius positium est quod pender ex libera Dei vel hominum voluntate: vnde mutari potest, etiam si omnes circumstantiæ, cum quibus antea obligabat, eadem maneat. Ius diuinum vetus est, quod Deus in veteri Testamento tulit, de caeremoniis & politia. Nouum quod in nouo, ut sunt ea quæ de Sacramentis. Ius humanum est, quod auctoritate humana seu puri hominis est conditum. Ius gentium est quod passim apud omnes Gentes seruatur. Ciuile, quod auctoritate Principum secularium est conditum. Canonicum, quod auctoritate Pontificis vel Concilij conditum est. Sed de his plura tractatu de legib. q. 96.

10 *Ius pro potestate legitima.* Dico Tertiò, si Ius accipiatur tertio modo, scilicet pro potestate legitima; diuidi potest, Primò ex parte principij, nempe secundum diuisionem legum quibus oritur. Vnde aliud est naturale, quod lege vel concessu naturæ competit; aliud positium, quod lege positum, vel concessione libera Dei vel hominum competit: & sic deinceps in aliis membris. Secundò, diuidi potest ex parte termini quem respicit, & sic diuiditur in Ius ad rem, & Ius in re. Ius ad rem dicitur quod non tribuit actionem in rem, sed tantum in personam, tale ius est quod tibi competit per stipulationem, per donationem, per emptionem, aliòve contractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vendatur, & re ipsa tradatur, manet illi, nec potes illam vindicare: quia non res erat tibi obligata, sed tantum habes actionem personalem in eum qui te fraudauit: ut infra c. 3. n. 12. & 13. dicitur. Tale etiam ius est, quod habes per electionem, postulationem, presentationem ad beneficium. Imò tale etiam est, quod habes per collationem beneficij, ante acceptance: & per successionem hereditatis, ante illius acceptance. Ius in re dicitur, quod tribuit actionem realem, seu quod rem obligatam habet. Tale est quod habetur per emptionem, & alios contractus, secuta rei traditione: per collationem beneficij, secuta acceptance: per testamentum, vel successionem ab intestato, secuta acceptance: tale etiam Ius est dominium rei, & usus, & usufructus, id est, Ius vtendi & fruendi, respectu rei, quæ subest illis Iuribus, item iura quæ dicuntur seruitutis: Ius etiam hypothecæ & pignoris, denique omne Ius, quod rem aliquam siue corporalem, (ut sunt agri, domus, suppellex) siue incorporalem (ut sunt officia, beneficia, redditus, seruitutis, & similia) ita nobis obstrictam tenet, ut ex

12 *Ius in re.*

ea possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re quocumque autem res talis transeat, potest vindicari tamquam nobis obstricta: quia res omnis transit cum suo onere, quo est affecta.

C A P V T III.

De speciebus Iuris realis; ut sunt dominium, vsusfructus, vsus, possessio, & alia quædam.

Habet 13. Dubitationes.

D V B I T A T I O I.

Quid sit dominium in genere. & quanam eius species.

RESPONDEO, Dominium in genere duo includit, nempe potentiam quamdam, & auctoritatem in rem vel personam (ut colligitur ex D. Th. de Potentia q. 7. a. 10.) & subiectionem rei, vel personæ, talem, ut inde dicatur ipsa esse alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid suum, de quo possit disponere, vel in quod auctoritatem exercere, qui autem nihil habet suum, in quod exerat potestatem, non dicitur Dominus.

Itaque dominium in genere nihil videtur esse aliud quam Ius gubernandi vel disponendi de re aliqua, tanquam sua. Suum autem dicitur, quod ita subiectum & obstrictum illi, cuius esse dicitur, ut possit de eo disponere proprio Iure, non ex commissione alterius. Sic Ius quod Deus habet in vniuersam creaturam tanquam Dei rem suam, quo potest de illa statuere quod placuerit, est Dominium Dei, & quidem perfectissimum, cum creatura perfectissimè sit eius, utpote ei summè subiecta & obstricta ratione creationis, conuersationis, gubernationis, & summè ab eo dependentiæ omnium quæ in ipsa sunt. Similiter Ius quod Rex habet in suum regnum: Dux in suum Ducatum, & quicuius in suas possessiones, dominium vocatur.

Hoc modo Dominium diuidi potest in dominium Iurisdictionis & proprietatis. Dominium Iurisdictionis est potestas gubernandi suos subditos. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, præmiare. Dominium proprietatis est, Ius disponendi de re aliqua tanquam sua in suum commodum. ab hoc dominio quisque dicitur rei suæ dominus; siue ille sit persona priuata, siue publica, siue cõmunis. nam persona publica & Resp. potest possidere bona iure priuato, instar priuatæ personæ. Dominium Iurisdictionis diuiditur eo modo, quo Iurisdicchio ordinaria, quia ab hac non videtur distingui. vnde aliud est seculare, aliud Ecclesiasticum. Seculare est quod in rebus secularibus gubernat, pacem & publicam tranquillitatem procurat, ut est potestas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitatus, Marchionalis, & similes respectu prouinciarum, oppidorum, & pagorum, quæ ipsis proprio Iure in negotiis secularibus subsunt. Ecclesiasticum Dominium quod in rebus sacris & in rectè viuendi ratione dirigit, cultum diuinum, & salutem animarum spectat; ut est potestas Papalis, Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, & alie inferiores, respectu subditorum qui ipsis in spiritualibus subsunt. Dominium Proprietatis diuidi potest in perfectum & imperfectum. Perfectum dicitur quod continet proprietatem ei & commodorum eius. Imperfectum, quod tantum habet vel proprietatem rei absque emolumentis, vel emolumenta absque rei proprietate. Vnde hoc dominium est duplex: aliud enim dicitur directum, aliud utile. Directum continet solam rei proprietatem: vnde habens hoc dominium solet dici proprius. Tale dominium est quod habet filiusfamilias in peculio quod dicitur aduentitium; & Princeps in feudis; & qui dedit agrum ad emphyteusim,

in agro; & omnis is qui dicitur dominus eorū, quorum alteri concessus est usufructus. *Dominium utile* continet solam rei commoditatem & utilitatem. Tale est quod habet usufructuarius, feudatarius, emphyteuta. Hic tamen aduertendum est, ne dominium directum esset omnino inutile, iure statutum est, ut certis quibusdā casibus dominium utile redeat ad dominum directum. ut patet Instit. de usufr. §. 1. Vide Siluestrum verbo *Dominium*, q. 1. & 2. Omissio dominio Iurisdictionis (de quo 1.2. q. 95. tractandum) explicandæ nobis sunt præcipue species dominij proprietatis, & quædam iura affinia.

D V B I T A T I O II.

Quid sit dominium perfectum, seu plenum.

6 *Mancipium.* **N**otandum est, *Dominium* veteribus Latinis dici *mancipium*, quod potissimum apprehensione manuum hoc Ius acquiratur. unde *res mancipi* dicebantur, quæ domino erant subiectæ; & *homo sui mancipij*, quod sui iuris erat: *dari & accipi mancipio*, cuius transferiebatur dominium, postea hoc Ius coepit vocari dominium, quo nomine passim utuntur auctores Digestorum. ut patet tit. de acquirendo rerum dominio, & alibi.

7 *Quid dominium perfectum.* Nunc Resp. Hoc dominium sic posse definiri; *Dominium* est ius in re, extendens se ad omnem eius usum seu dispositionem, nisi lege prohibeatur. Definitur hic dominium plenum, continens in se dominium directum & utile. definitio habet tres partes. Prima est *ius in re*, hoc enim est loco generis: omne enim dominium est ius in re: non contra, ut patet in hypotheca & pignore, in usu & usufructu; & in iure quod coniuges habent in mutua corpora: sunt enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hic omnia iura ad rem. Dico *in re* generatim, quia etsi Iurisperiti tantum rerum corporalium velint esse dominium; incorporalia autē (ut officia, iura) possidere quasi dominio. tamen hæc differentia passim non servatur, neque à vulgo, neque à Theologis, neque à Iurisperitis: dicimur enim passim domini reddituum, & similitum iurium. unde quotidie emuntur & venduntur etiam chirographa, & actiones personales, & servitutes. Secunda, *Extendens se ad omnem eius usum*, quæ pars est loco differentie. nam proprium est perfecti dominij, ut possis re tua uti pro tuo arbitratu, eam vel tibi seruando, vel vendendo, vel donando, vel vastando. Hic excluduntur. Primò, omnia ea iura, quæ etsi dicantur dominia; non sunt tamen dominia plena; ut *dominium directum*, quod est dominium proprietatis nudæ sine usufructu; & *Dominium utile*, quod est solius usufructus, vel usus; & *dominium Iurisdictionis*, quale habet rex in regnum, & omnis superior in subditos. Secundo excluditur ius pignoris, & hypothecæ, & similia: quamvis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum & usum, non tamen ad omnem usum: quia res, in quibus hæc iura habentur, non possunt vendi, donari, destrui. Sic Religiosus non habet dominium in vestes & libros, quia non habet ius ad omnem eorum usum, sed solum ad determinatum.

8 *Dominium iurium.* Tertia est, *nisi lege prohibeatur*. quia etsi dominium ex natura sua tale sit ut tribuat potestatem ad usum seu dispositionem rei qualemcunque: tamen interdum lege impediens sit ut hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videnti, impeditur interdum ne possit ea uti ad videndum: quo impedimento sublato, statim sine accessione noui auxilij potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam usque ad certum tempus, cum tamen sit verus dominus, ut Apostolus ait ad Gal. 4. Sic maioratus, fideicommissa; & alia bona, quæ dicuntur vincula, alienari ex legum dispositione non possunt: cum tamen vero dominio possideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut ius in re, sed solum impedit

9 *Ius interdum impedit usum.* Tertia est, *nisi lege prohibeatur*. quia etsi dominium ex natura sua tale sit ut tribuat potestatem ad usum seu dispositionem rei qualemcunque: tamen interdum lege impediens sit ut hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videnti, impeditur interdum ne possit ea uti ad videndum: quo impedimento sublato, statim sine accessione noui auxilij potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam usque ad certum tempus, cum tamen sit verus dominus, ut Apostolus ait ad Gal. 4. Sic maioratus, fideicommissa; & alia bona, quæ dicuntur vincula, alienari ex legum dispositione non possunt: cum tamen vero dominio possideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut ius in re, sed solum impedit

Iuris usum aliquem & executionem: quo impedimento per lapsum temporis, vel aliter cessante, sine collatione noui Iuris potes illa alienare. Simili modo potest impediri per votum & iuramentum, ut infra patebit.

Ex his facile intelligi potest illa Iurisperitorum definitio, *Dominium est ius perfecte disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*. ubi corporali, melius omittitur, ut dictum est. Hæc tamen definitio non explicat hoc ius esse in re fundatum: quod tamen ad rationem dominij est necessarium.

Dices, *Dominium* videtur quid prius Iure: idem enim habes ius in re illa ad omnem usum, & dispositionem, quia es eius dominus, non contra: ergo dominium non est formaliter Ius.

Resp. Perfecta ratio dominij non est prior Iure & potestate disponendi de re: sed hanc essentialiter includit: esse enim dominum rei, est rem illam ita habere sibi subiectam & astrictam per aliquem actum, v.g. per emptionem & apprehensionem, ut ex illius subiectionis possis de ea liberè disponere. Itaque *dominium* ex parte rei dicit subiectionem rei, & veluti seruitutem, quæ domino est obstricta, & dicitur formaliter esse res mea, tua, sua: ex parte domini dicit non tantum nudam illam habitudinem, quæ dicitur rem habere per emptionem & traditionem: sed etiam potestatem & ius quæ ex vi modi illius habendi sequuntur. Ad rationem in oppositum.

Resp. Etiam dicimus hominem posse intelligere, quia habet intellectum: & tamen intellectus essentialiter est potentia intelligendi. Itaque iste modus loquendi non est sufficiens signum, rationem dominij esse priorem quàm sit ratio Iuris, potentia enim omnis considerata in se & ad se, concipitur ut prior seipsa, considerata in ordine ad actum: cum tamen reuera prior non sit, eò quod respectus & ordo ad actum sit illi essentialis.

D V B I T A T I O III.

Quanam requirantur ad dominij acquisitionem.

12 **R**espondeo, & dico Primò, Quando dominium ab uno in alium transferendum est, ad acquisitionem dominij ordinariè duo requiruntur, *titulus & traditio*: ita docet Couar. libr. 2. var. cap. 19. Colligitur aperte L. Traditionibus 22. C. de pactis. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*. iuncta simul lege Numquam. 31. §. de acquir. rer. dom. *Numquam nuda traditio transfert dominium: sed ita, si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur*. Ex his duabus legibus aperte habetur utrumque requiri & sufficere. Ratio est ipsa legum dispositio: nam iure naturæ non est necessaria traditio: est tamen rationi consona, quia sicut ut possim re aliqua uti naturaliter, requiritur in me vis utendi, & in re conueniens applicatio: ita, ut possim re aliqua uti moraliter tamquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel similem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem vel apprehensionem. Accedit, quod hac ratione euitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium seminarium.

Titulus est id in quo totum ius primitus fundatur, ut emptio, donatio, successio hæreditaria, & similia: per hæc tamen nondum habetur dominium, aut ius in re, sed solum ad rem: nisi accedat certa quædam traditio, quæ est veluti conditio necessaria, ut ex vi prioris donationis vel emptionis resultet dominium. Vnde si Petrus tibi vendidisset prædium, domum, pannum, equum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri & traderet, secundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, sed solum haberes actionem damni in venditore: patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione.

Nisi

11 *Dominium essentialiter includit potestatem & ius.*

12

13

Nisi fortè alteri esset tradita titulo gratuito, tunc enim posses illam vindicare. similiter, si alteri esset quidem tradita titulo oneroso, sed scienti eam tibi, antea venditam. de quo vide Couarr. lib. 2. variarum c. 19. num. 5. & infra cap. 21. dub. 19.

14

Notandum est, Ex eo quòd per solum titulum, vel contractum non consequimur dominium, vel aliquod ius in re ante traditionem; sed solum actionem personalem, (præterquam in pignore & hypotheca) resultare multos effectus, ut benè ostendit Antonius Gomez de seruit. n. 23. & 24. Primò, promissisti alicui vel vendidisti seruitutem in prædio, (v. g. ius eundi, vel currum ducendi per tuum prædium) & nondum tradidisti eo modo, quo tradi debet; si alteri vendis prædium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in prædium, sed in te. Secundò, si vendidisti prædium cum pacto de retrouendendo, & ille vendat alteri, non habebis actionem in illum secundum emptorem, aut in prædium, sed in primum, quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in, sed actionem contra emptorem. Tertiò, si alienasti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium, creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, sed tantum in secundum, si fuit conscius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. suprà.

16

Quando traditio non fit necessaria.

Dixi ordinariè, quia in quibusdam casibus non est traditio necessaria ad dominium acquirendum. Primò, in beneficiis: nam in his requiritur ius in re, & quasi dominium per collationem & acceptionem, ut patet ex c. Si tibi absenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in hereditate: ut enim quis fiat dominus hereditatis, siue per testamentum, siue ab intestato, non requiritur aliud quàm ut hereditas adeatur. ut patet ex L. Cum heredes. 23. ff. de acquirenda vel amittenda possessione, ubi sic dicitur, Cum heredes instituti sumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos transeunt; possessio autem nisi naturaliter apprehensa sit, ad nos non pertinet. Aditur autem hereditas, dum acceptatur verbo, vel facto, ut habetur Instit. de hæredum qualitate, §. ult. Tertiò, in legato; Si enim tibi res certa legata sit, statim hoc ipso quo hæres acceptat hereditatem, efficeris eius dominus ut colligitur ex L. A. Titio 64. ff. de furtis, ubi dicitur quod res legata relicta via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata est, transeat. Quartò, Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, Ecclesiis, aut aliis piis locis, aut in redemptionem captiuorum. ut colligitur ex L. Ut inter Ius diuinum. 23. C. de sacro-sanctis Ecclesiis. Quintò, In contractu societatis omnium bonorum per matrimonium. de quo vide Couarr. lib. 3. variar. cap. 19. num. 1. & 2. Sextò, Si donasti & tradidisti alteri domum, fundum, vel quid simile, sub ea conditione ut tibi alimenta præbeat; illo non præbente, ut debet, statim recipis dominium & possessionem illius rei, absque vlla traditione. L. 1. C. de donat. quæ sub modo. Septimò, Si Princeps contrahat cum aliquo, vel donet, & intendat transferre dominium, erit translatum absque alia traditione. ut docet Couarr. lib. variar. c. 19. n. 3. Ratio est, quia sicut ex voluntate Principis est quòd requiratur traditio, ita etiam ipsius arbitrio potest omitti. Præter hos vix inuenias alios casus, in quibus ad comparandum dominium siue plenum, siue non plenum, non requiratur traditio iure communi Cæsareo. nam de iuribus propriis variorum regnorum, vel dominiorum non est nobis hic sermo.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ vel pignoris, talem traditionem aut apprehensionem non esse necessariam, sed nudam conuentionem, vel legis dispositionem sufficere. ut patet L. 1. ff. de pignoribus.

Dico Secundò, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquisitionem eius sufficit apprehensio: sic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullus sunt, ut infra dicitur cap. 5.

D V B I T A T I O IV.

Quidnam sit vsusfructus.

R Espondeo, Est ius rebus alienis vtendi fruendi, salua rerum substantia. Ita habetur, Instit. de vsufructu, in principio, Habet hæc definitio 5. partes. Prima est *ius*, qui non loquimur hic de vsu actuali, quem Iurisperiti vocant vsum facti, sed de ipso iure vtendi fruendi. Secunda est, *vtendi*, ut excludatur ius, quod habet creditor in pignore vel hypotheca, vel depositarius in deposito, hi enim non possunt uti rebus illis: quod si vtantur inuito domino, tenentur ei restituere æstimationem vsus. Tertia, *fruendi*, ut excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod non extendit se ad eius fructus percipiendos: sicut facit hoc ius, quo non solum datur potestas vtendi re illa, in qua constitutum est, (v. g. equo, domo, agro, silua) sed etia fruendi, id est, percipiendi omnes fructus, ita ut hoc ipso quo eos colligit, acquirat in eis plenum dominium. Si autem fructuarius, priusquam eos collegerit, moriatur, (etiamsi iam sint maturi) acquiruntur domino proprietatis: non heredibus fructuarij. ut habemus Instit. de rerum diuisione. §. Is verò. Ratio est, quia quamdiu adhærent fundo, censentur vnum cum solo, vnde pertinent ad dominum soli, donec fructuarius eos colligendo comparauerit sibi eorum dominium. quare si durante suo iure non collegerit, manebunt domino fundi. Fructus autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, foetus: in fundo, foenum, segetes, virgulta, salices, & omnes arbores caduz: fructiferæ autem non censentur in fructu, ob dignitatem naturæ. Vide de his omnibus lib. 7. ff. tit. 1. potissimum L. 8. & 58. & 68. Quarta, *rebus alienis*, ut excludatur ius vtendi & fruendi, quod quisque habet in re sua. Quinta, *salua rerum substantia*, quia fructuarius debet rem integram proprietario reseruare. Hinc fit ut vsusfructus propriè dictus non possit constitui in rebus quæ vii consumuntur, ut in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen causa in his constitui potest quasi vsusfructus. tunc autem transfertur dominium in fructuarium: sed hic debet dare cautionem se finito tempore præscripto restitutum pecuniam, vel rei æstimationem. Vide Instit. suprà, §. Constituitur.

17
Explicatur
aestimatio.

Fructus qui.

Quasi vsusfructus.

Notandum autem est Primò, ob hanc vltimam particulam, *ut salua maneat rei substantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vsusfructum gregis, vel armenti quamuis possit uti frui lacte, lana, & foetu, tamen in locum capium demortuorum, vel inutilium, debet è foetu substituere alia capita: quæ postquam substituerit, cedent in dominium proprietario: vnde si pereant, ipsi peribunt. Ita habemus Instit. de rerum diuisione. §. Sed si gregis. hoc tamen non habet locum quando conceditur vsus, non grece collectiuè, sed animalium, seu singulorum capitum, tunc enim non tenetur substituere. Ita habemus L. Quod ergo. 70. ff. de vsufructu. Ratio est, quia grex est æternus, sed singula capita seorsum pereunt.

18

Obligatur
ad 4.

Secundò, Si vsusfructus sit constitutus in silua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum alias serere, nisi vi tempestatis vel simili casu essent euerse. quod enim fortuitò perit absque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò, Si in ædibus sit constitutus vsusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, ut integræ permaneant, non tamen tenetur ad magnos sumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò, Tenetur ad dandam cautionem proprietario, scilicet boni viri arbitratu vsurum fructurum re ipsius, eamque restitutum finito tempore præscripto: vide plura apud Silu. sed minoris momenti.

Notandum Secundò, Vsumfructum acquiri dupliciter. Primò, legis ordinatione. Hic dicitur *legalis*, ut is, quem pater habet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius est sub patria potestate, & quem habet

19
Dupliciter
acquiruntur.

mater transiens ad secunda vota in bonis prioris tori.

Secundò, Priuata dispositione, vt testamento, pactionibus, stipulationibus, vt habetur Instit. de usufructu. §.1. Hinc dicitur *conventionalis*. vide Gomezium, de seruitutibus, n. primo.

DVBITATIO V.

Quomodo usufructus amittatur.

20 **R**espondeo, Amitti multis modis. primò, si moriatur usufructuarius. Secundò, si res ipsa pereat: vt si domus incendio consumpta sit. Tertiò, si tanto tempore non utatur suo iure, quanto opus est vt dominus directus contra eum præscribat. Hoc autem tempus est 10. annorum inter præsentis, & 20. inter absentes; vt colligitur C. de usufructu, l. pænult. Quartò, per maximam capitis deminutionem. Dicebatur autem maxima capitis deminutio, cum ciuitas simul & libertas amittebatur: hoc autem fiebat tribus casibus. Primus est, per condemnationem ad metalla, vel ad bestias, vel generatim ad mortem. Sæpè enim condemnatio ad mortem longo tempore antecedeat executionem. Hi dicebantur effecti serui pœnz, quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet l. Qui ultimo, 29. §. de pœnis, & clariùs l. Quod ad statum, 12. ibidè. vbi dicitur, *eos in quos animaduertitur, statim seruos pœnz fieri*. eòdem pertinent damnati perpetuò ad triremes; vt docet Gomezius ad l. 4. Tauri. n. 1. Et quamuis per Auth. primà de nuptiis c. 8. ablata sit seruitus pœnz, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamen est ablata, qua parte faciebat amitti usufructum, cumque reuerti ad proprietarium, vt eruditè ostendit Molina disput. 9. Secundus est, quando libertus ingratitudinis in patronum condemnabatur, ideoque rursus in seruitutem reuocabatur. Tertius, quando se patiebatur vendi, vt esset particeps pretij. Hi tres casus habentur Instit. de cap. demin. §. 2. Quintò, per mediam capitis deminutionem; quæ est, cum ciuitas amittitur, sed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus casibus. Primò, cum quis deportabatur in Insulam. Secundò, cum aliquis proscribebatur interdictus aqua & igni: vt habetur Instit. sup. vbi

21
Capitis deminutio maxima tribus casibus.

22
Media capitis deminutio.

Aduerte, hæc debere esse perpetua, & cum amissione omnium bonorum, quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuilitè, quia testari non poterant, & respectu bonorum perinde se habebant, ac si mortui fuissent. vide Silu. v. Testamentum. l. q. 4. eòdem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem sententiam Doctorum. Per professionem verò non redit usufructus ad proprietarium, sed transit ad monasterium, si est capax successionis, vt rectè Na. iur. commentario secundo de Regular. n. 70. & seq. colligitur Authen. Ingressi. C. de Sacrosanct. Eccl. de quo inf. c. 41. dub. 10

Sextò, Si usufructuarius cedat iure suo ipsi proprietario.

Septimò, Si acquirat rei proprietatem: quod consolidatio dicitur. Vide Instit. de Usufructu. §. Finitur, & Siluestrum verbo Vfus. q. 11.

23
Si parens hereticus.

Octauò, Si pater fiat hereticus, hoc ipso amittit usufructum in bonis aduentitijs filij; isque statim coalescit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Institutionum catholicarum tit. 9. n. 81. & noster Molina disp. 9. Ratio est, quia propter crimen hæresis paternum, etsi aduc occultum, filius omnino exit patriam potestatem, efficiturque sui iuris, adèo vt nulla alia emancipatione egeat, vt expressè habetur c. 2. de hæreticis in 6. Alex. 4. Si nulla alia eget emancipatione: ergo etiam quoad bona sua est exemptus à iure paterno. vnde sequitur, posse illum vti occulta compensatione, si aliter suo iuri consulere nequit.

DVBITATIO VI.

Quid sit usus.

24 **R**espondeo, *Usus est ius vtendi re aliena salua ipsius substantia*. De hoc agunt Institutiones & Digesta, post titulum de Usufructu. Patet ex dictis de usufructu. Additur *salua rei substantia*, vt excedatur ius ad vsum, quo res consumitur, vel alienatur, qui etiam dicitur vsum, sed non ita propriè. Quid autem concedatur in vfu fundi, ædium, serui, pecoris, eleganter explicatur in Instit. tit. de vfu, & habitatione.

Solum hic duo Notanda. Primum, Eum, cui concessus est vsum alicuius rei, non posse illam alteri locare, vel gratis concedere: secus est de eo qui habet usufructum. hic enim potest rem illam alteri locare, & percipere pretium locationis, vel gratis concedere. Instit. de vfu. §. 1. non tamen ita vt alter fiat usufructuarius: sed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus dependens à iure usufructuarij.

25 **S**ecundum, In omnibus rebus alienis, quibus aliquo modo vti vel etiam frui possumus, considerari quamdam relationem subiectionis & obligationis respondentem iuri nostro, quod in illis habemus, quæ subiectione seu obligatio vocatur *seruitus* à Iurisperitis. tit. de seruitutibus rusticorum prædiorum, & urbanorum. §. eodem tit. Dico, in omnibus rebus alienis, quia *nemines sua seruire dicitur*, secundum Iurisperitos, sed aliena tantum, vt habetur l. Vti frui. §. 1. Si usufructus petatur: idque distinctionis causa à dominio, quia ius seruitutis formaliter minus est quam ius domini. Vnde Iurisperiti subiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant seruitutem formalem, sed causalem. vide Gomezium de Seruitutibus n. principio.

25
Discrimen vsum & usufructus.

26
Seruitus.

27

DVBITATIO VII.

Quid sit seruitus apud Iurisperitos.

28 **N**otandum est, hoc nomen dupliciter accipi apud Iurisperitos; Primò, pro subiectione & obligatione quæ est in re alterius, vt ipsa quodammodo letuiat alteri. Secundò, pro iure, quod respondet illi obligationi.

Si accipiat pro *iure*, sic nihil aliud est quam ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo est quid generalius quam Vsum & Usufructus. omne namque ius vtendi vel fruendi est seruitus, vt docet Gomezius de Seruitutibus, n. 1. & 2. non contrà: nam ius impediendi hec altius attollas murum, est seruitus; non tamen est vsum vel usufructus.

Si autem pro *subiectione rei*, sic nihil est aliud quam obligatio realis, qua res alteri est obstricta, vt possit ex ipsa percipere fructum, vel ea aliquo modo vt, vel circa eam aliquid impedire.

29 **D**iuiditur autem in tres species, secundum Gomezium, & alios. Alia enim *seruitus est merè personalis*, vt ea quæ à persona debetur personæ: vt si mihi vsum seruitui ad tempus, vel ad vitam meam concesseris. Alia est *merè realis*: vt ea quæ à re debetur immediatè alteri rei. talis est quæ respondet iuri agrorum, vel domorum, & similium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc seruitus etiam debetur à re personæ, sed mediatè tantum, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel conductor, v.g. ager meus habet ius vt per agrum tuum possit iri, vel iumentum duci in meum, ager tuus seruit meo: & hæc seruitus realis, quia à re debetur immediatè rei, & consequenter hoc ius transit ad eum ad quem transit meus ager. Alia est *mixta*, quæ à re debetur immediatè personæ. hæc extinguitur cum persona cui debetur. talis est in re, qua possumus vt, vel frui immediatè.

Seruitus autem realis diuiditur in *Rusticam* & *Urbanam*, id est, in eam quæ prædio rustico, & quæ vrbanò debetur. *Prædium urbanum* in iure vocatur omne *habita-*

28
Quid seruitus pro iure.

29
Quid pro obligatione.

29
Seruitus triplex.

30
Seruitus realis.

habitaçulum, etiã in villa sit, & hortus annexus, causa amoenitatis. *Rusticum* quodvis aliud; vt stabulum, horreum, ager. *Seruitutes* igitur *vibanae* sunt, v. g. vt ædes ruz non possint altius attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum parietem possit immittere ignem à vicino, & similia. *Rustica*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquam ducere, & similia; quæ optimè explicantur Instit. de Seruitutibus, & lib. 8. Digestorum tit. 1. 2. 3. 4. qui sunt de Seruitutibus. Hæc enim non magnopere pertinent ad nostrum institutum. Vide plura apud Goinezium, de Seruitutibus.

D V B I T A T I O VIII.

Verum distinguatur vsus à dominio, in rebus quæ ipso vsu consumuntur.

Sunt duæ sententiæ admodum celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem, sed nudum dumtaxat vsum. Prior est Ioannis XXII. Extr. quæ incipit, *Ad conditorem*. §. *Quod autem*. & duabus seqq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipso vsu consumuntur, vel alienantur, non distingui à dominio earum, ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hisce rebus. Hanc sententiam sequitur Franciscus Sarmiento, de Redit. parte 1. c. 1. & 1. parte defensionum contra Nauar. pag. 11. & Silu. verbo Dominium. §. 3. & Turrecremata lib. 2. Summæ c. 112. ad 10. argumentum.

Altera sententia est omnino contraria, nempe in hisce rebus hæc duo distingui, & proinde Minores, etsi vsum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, sed hoc esse penes Sedem Apostolicam. Ita declarauit Nicolaus III. Extr. *Exiit qui seminat*, de verborum significatione, in Sexto, & postea Clemens V. in Clementina, *Exiit de Paradiso*, eodem tit. Ante Nicolaum in eadem sententia fuere Innocentius I V. & Alex. I V. & Gregor. I X. quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia q. 1. art. 1. Nauar. commentario 2. de Regular. num. 3. & plerique alij. pro qua

Dico primo, Ius vtendi potest esse separatum à dominio, etiam in iis rebus quæ vnico actu vtendi consumuntur, vel alienantur. explicatur simul, & probatur.

Dupliciter enim potest alicui concedi vsus, & Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter*: & tunc non videtur multum differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento possit reuocari sine vlla iniuria vsurarij: & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio, quia dominium est ius in re absolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu & arbitrio. hoc autem est conditionatum, & debilissimum. habeo enim illud, si velis: non habeo, si nolis me habere. Tale est quod singuli Religiosi in vestes, libros, cibos, & similia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari possit. nam ratio Religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

Notandum autem est, *Vsum irreuocabilem* à Nicolao III. Extr. *Exiit*, vocari *Vsum Iuris*, tum quia in eo habetur Ius absolutum, tum quia Iura de eo loquuntur. *Vsum* autem *reuocabilem* vocat *Vsum facti*, non quod in eo nihil sit iuris (sic enim iniustus esset, vt rectè Ioannes argumentatur) sed quia non est ius absolutum & solidum, vt potest ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

Dico Secundò, Verius est, Conuentus, totumque Ordinem Minorum, non solum in rebus aliis, sed etiam iis quæ vnico actu vtendi consumuntur, habere nudum vsum seu ius vtendi separatum ab omni dominio.

Pater ex decretis Pontificum Nicolai & Clemen-

tis, quibus tres alij Pontifices consentiunt: estque communior sententia DD.

Probatur Primò, Quia cum hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò, Certum est, Religiosos singulos tantummodò habere talem vsum abique omni dominio. nam quidquid habent, potest illis ad nutum Superioris auferri sine vlla iniuria. quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ, negant vel negare possunt, nam hoc est de essentia paupertatis Euangelicæ: ergo nihil est incommodi, si idipsum in aliqua communitate constitutur, ita vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine omni proprietate domini.

Obiicies Primò, Ioannes XXII. Extr. *Ad conditorem*, dicit se abdicare à se & à Sede Apostolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores pretendunt illud esse apud Sedem Apostolicam. ergo vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores.

Resp. Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reservare earum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intendunt, transit ad Sedem Apostolicam, nam post renuntiationem illam alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in privilegiis Minorum, verbo Paupertas. Itaque Sedes Apostolica habet dominium non solum rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus absolute donatarum, ita vt possit. Ordinem hisce priuare sine iniuria.

Obiicitur Secundò, Vsus distinctus à dominio est qui competit alicui in re aliena, salua rei substantia, vt habetur Instit. de vsu & habitatione, & patet ex dictis. ergo ille vsus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

Resp. Negando consequentiam: nam solum sequitur, hunc vsum, quo quis potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille de quo Iura loquuntur, qui propriè & strictè dicitur vsus. est autem magna differentia inter hos duos vsus: etsi enim vterque sit ius quoddam vtendi, tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus, (quique *Vsus facti* vocari solet) est ius ad nutum reuocabile. vnde si dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis iniuriam, ille verò de quo Iura (quem *Vsum Iuris* vocant) non est reuocabilis: vnde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium; ille verò solum ad vsum, in quo salua manet domino rei substantia. Vnde hic vsus ratione iuris est minor altero, ratione tamen functionum ad quas se extendit, est maior.

Obiicitur Tertio, D. Tho. q. 78. a. 1. docet, in illis rebus, quæ vsu consumuntur, cuiusque conceditur vsus, concedi etiam rem ipsam eiusque dominium. vnde colligitur, in mutuo talium rerum non posse exigere vsuram. i. pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit ius vtendi non distingui in his à dominio.

Resp. D. Thom. loquitur de vsu, seu iure vtendi absolute & independenter ab alio, quod sanè nihil vel parum distinguitur à dominio in talibus rebus, quæ vnico actu consumuntur, nos verò loquimur de iure vtendi dependenter ab alio quod distinguitur à dominio rei.

Inferes: Ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo, & alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram vsuris.

Resp. Concedo, absolute posse vendi hoc Ius seu hunc vsum, sed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vendi. Non enim tanti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius quod conceditur solum ad vsum determinatum

35
Obiectiones.

36

Differunt hic
vsus & illè
de quo Iura:

Ius concedi
potest dupli-
citer.

33

34
Minores non
habent domi-
nium in com-
muni.

An isto vsu
possit vendi
seorsim à do-
minio.

minutum, quanti illud quod ad indeterminatum. Quod si quis alio contractu velit vendere dominium directum, non potest plus vendi quam per se valeat scorsim ab illo usu; & ita pretium usus & pretium domini illius directi non superabunt iustam rei estimationem: sed hic modus contrahendi non est usitatus: nam facile palliaret usuras, quamvis per se non sit illicitus.

38

Obicitur Quarto, Si usus distinguitur à dominio, ergo Ioannes XXII. errauit.

Respondeo Primo, Esto; quia non in questione pertinente ad fidem, neque ipse asseruit suam sententiam tamquam ad fidem pertinentem, neque alios obligare ad ita sentiendum voluit: sed solum quid sibi videretur ut vir doctus explicuit.

Conciliatio
sententiarum.

Resp. Secundo, Si quis bene rem totam introspeciat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi. non enim negasset Ioannes, Fratres Minores sine consensu Superioris non posse vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores posse illis auferre sine iniuria. Vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio proprie dicto, sed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium, quia ita liberè consumunt ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de Redditibus parte 1. cap. 1.

D V B I T A T I O IX.

Quid sit Possessio.

39

Notandum est, possessionem dici à pedum positione, ut habetur L. 1. de acquir. vel amit. possess. nam per pedum positionem super bona immobilia, quæ sunt potissima, ut super agrum vel fundum, solet acquiri possessio. tribuitur autem hoc nomen interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur Possessio facti. Ius possidendi dicitur Possessio iuris. Vtrique nobis est explicanda.

40
Possessio facti
quid.

Dico Primo, Possessio facti est detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo. Ita Sil. verbo Dominium q. 2. ex Hostiensium explicat ex parte Couar. ad regulam Possess. p. 2. n. 2. in principio.

Prima pars, est detentio rei, ubi rem accipio in genere, quia non solum res corporales, sed etiam incorporeæ, ut census, beneficium, seruitus, & similia dicuntur possideri à Theologis, quæ à Iurisperitis dicuntur quasi possideri, ut notat Couar. supra. Nomine autem detentionis, intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, & acquisitio, ut notat Couar.

Secunda, corporis adminiculo, quia ut res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel simili modo in se, vel in alio, in quo censeatur contineri, ut statim dicemus.

Tertia, animi adminiculo, quia debet eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Quarta, iuris adminiculo, non quod omnis possessio facti sit iusta, (nam fur verè possidet rem furtiuam) sed quia Ius facit ut talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacræ, ut loci religiosi, facta à laico, censeatur possessio, ut patet L. Qui vniuersas. 30. de acquir. & amit. possessione.

41
Possessio iuris
quid.

Dico Secundo, Possessio iuris est ius insistendi alicui rei, tamquam suæ non prohibita possideri. Ita Bartol. in L. 1. de acquir. vel amit. poss. & Couar. supra n. 3.

Prima pars, est ius, ut excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur, si iusta fuerit, quod si illa detentio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in conscientia, vnde

solum dicetur possessio facti: quamvis Iurisperiti omnem possessionem Ius appellent, respicientes forum externum.

Secunda, insistendi rei, ut excludatur dominium quod per se & formaliter tantum est ius disponendi de re. Hoc verò ius in eo situm est, quod possessor possit rem pacificè tenere, & Iuris remediis, & interdum etiam armis tueri aduersus perturbantes, quod hic dicitur insistere rei.

Tertia, tamquam suæ, si quis insistat rei nomine alterius, non erit vera possessio. Vnde tutor non est possessor bonorum pupilli: nam pupillus possidet per tutorem. Sic etiam possum aliquid possidere per seruum, & per filium. ut autem possideam per alium, requiritur ut ille habeat animum rem detinendi pro me. si enim intendat pro se detinere, id est, tamquam suam, non possideo per illum: quia non meo nomine, sed suo detinet. Excipio tamen seruum & filium nondum emancipatum. hi enim, cum sint eius conditionis ut non acquirant sibi, acquirunt nobis, etsi hunc animum non habeant: ut docet Couar. supra, quod intellige, si iuste acquirant. si enim acquisitio esset iniusta, nec sibi nec nobis acquirerent, sed possessio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Instit. Per quas personas nobis acquir. §. Item placet, in fine. & L. Quod seruus. 24. de acquir. possess.

Quarta, non prohibita possideri, quia nemo potest habere ius possidendi contra Iuris dispositionem, seu Iure resistente, ut rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

D V B I T A T I O X.

Quomodo diuidatur possessio.

Respond. Etsi variis modis diuidi possit, nimirum vel pro diuersitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei, vltatissima tamen est ea diuisio, quæ in Civilem & Naturalem diuiditur. Cuius est quæ solo animo retinetur. quamvis enim initio ut incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter & corporis, ut dictum est, tamen postea ut retineas & continues possessionem, sufficit animus retinendi rem, nec desistendi à possessione, ut habetur Instit. de interd. §. Possidere. Hoc modo possidet is qui abest à rebus suis, sed animo eas retinet & occupat. Dicitur autem hæc possessio civilis, tum quia magis constat Iure civili, quam naturali, cum naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam: tum quia parit effectus civiles, scilicet vltucapionem rei, & dominium fructuum.

Naturalis est quæ corpore simul & animo retinetur, ut quando quis occupat rem ut suam. potest hæc naturalis coniungi cum civili, ut quando quis est præsens per se vel alium, rebus quas civiliter possidet: diciturque tunc possessor civiliter & naturaliter possidere, quæ possessio est firmissima. Potest etiam esse separata à civili: ut si inuasor occupet rem meam immobilem, ego civiliter, ille naturaliter eam possidet, hæc possessio infirmior est quam civilis. Ad hoc tamen valet ne possessor possit ab extraneo deturbari, & interdum ne ab ipso quidem domino sine auctoritate publica.

Sed aduerte, hæc duo nomina interdum aliter accipi, nempe, ut possessio civilis dicatur, quas res possidetur quoad dominium directum. Naturalis autem, quæ possidetur secundum vsum fructum, vel vsum, vel habitationem, vel alia iura diuersa à dominio. ut docet Couar. ad reg. Possessor p. 2. n. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad vsum fructum, quamvis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Idem possidet vsum fructum (seu ius vtendi fruendi, quod habet in re) civiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis à quibusdam DD. addi solet tertia, quam vocant Civilissimam, quæ sola legis ordinatione constat. de qua infra num. 48.

D V B I T A T I O X I.

Quibus modis acquiratur possessio.

46 **R**esp. Tribus modis acquiri, *Apprehensione vera, apprehensione ficta, legis dispositione.*

Vera apprehensio ubi sit necessaria.

Apprehensio vera est quæ sit manibus vel pedibus, hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio eorum rerum quæ dominum non habent, ut ferarum, gemmarum, thesaurorum, insularum, fluminum. Item hereditatis relicte, quia domino caret, qui eam tradat, quando quis etiam clam, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio. denique si alius rem possideat, qui tibi nolit possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, ut possideas. Nisi forte auctoritate Iudicis ea tibi eminus ostendatur, & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem. 45. Tauri. n. 55.

47 *Ficta ubi locum habeat.*

Apprehensio ficta locum habet, quando res habet possessorem à quo tradatur, vel quando loco possessoris auctoritate Iudicis traditur. huius sunt varij modi. vltiores sunt isti.

1. Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessione cedere, clauces domus in qua sunt merces tradendæ; idque apud ipsam domum, seu in præsentia domus. ut probat Couar. l. 3. variarum c. 16. n. 11. Ratio est, quia dum emptor apprehendit clauces, censetur res ipsas intus conditas apprehendere.

2. Si tradat alteri scripturam, seu instrumentum, quo constet de titulo & iure quo rem possidebat. Nam in tali instrumento res ipsa contineri videtur.

3. Si antiquus possessor eminus vel conimus ostendat mihi fundum, dicatque se tradere illius possessionem; & ergo significem me acceptare: oculi enim sunt veluti longæ quædam manus quibus res visas quasi contrectamus.

4. Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius ad quem res transfertur: siue res sit mobilis, ut pecora, triticum, vel aliæ merces: siue immobilis, ut fundus, castrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem absentem, & constituam me tuo nomine eius rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere, nec opus est alia apprehensione. Hoc Iurispræti vocant tradere & acquirere possessionem per *clausulam constituti*.

6. Si re tibi vendita vel donata, constituam me conductorem eius, vel reseruem mihi vsumfructum: nam hoc ipso censeris per me accepisse possessionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri. 45. à n. 45. & deinceps, & Molinam disp. 14.

48 *Dispositio legis.*

Legum dispositio interdum transfertur possessio absque vlla vera vel ficta apprehensione, si leges ita statuunt, ut optimè probat Couar. lib. 3. variarum. c. 5. n. 6. Ratio est, quia modus acquirendæ & amittendæ possessionis iuri humano subiacet, quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuersitate rerum & prouinciarum. In regno Castellæ, Maioratus possessio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, sine vlla vera vel ficta apprehensione. ut habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos possessio defuncti transit in eius heredem, etiam extraneum, sine vllò apprehensionis actus; teste Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi Doctores vocant *Ciuilissimam possessionem*: quia sit sola legis ciuilis potestate, absque vllò animi vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo qui incipit possidere.

Ciuilissima possessio.

49 *Possessio iurium quo modo apprehenditur.*

Possessio autem *iurium & seruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi seruitutem constituere, tuncque illuc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tanquam ad te pertinente, sciente & ferente eo cuius intererat concedere vel prohibere: qui modus est generalis, & extendit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliqua constituta, ut ad

ius eligendi, præsentandi, & similia. de quo vide Couar. reg. Possessor 2. p. initio, à §. 3. Quomodo autem beneficij possessio acquiratur, idem l. 3. variarum c. 16. n. 10. vbi vide multa alia ad hanc quæstionem de acquirenda possessione variarum rerum & iurium pertinentia. Verum in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum & prouinciarum, quæ admodum sunt variz.

Possessio beneficij.

D V B I T A T I O X I I.

Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium.

Respondeo, & dico Primò, *Possessio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis, amittitur. Primò, Sola voluntate possessoris nolentis eam ampliùs possidere. Secundò, Per furtum aut rapinam alius. Tertio, Si aliter custodiæ subit, qui eam incipiat detinere tamquam suam. ad quod requiritur ut eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam sibi retinendi. L. Possideri 3. de acquir. possell. Quarto, Per amissionem rei v. g. burse, annuli: vel per fugam, si fiat animalia, ut si pecus aberrauerit à grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ & similes aues domesticæ auolarunt nec habeant consuetudinem per se redeundi, secus verò si habent consuetudinem redeundi. De quibus & aliis animalibus, ut piscibus, feris, columbis, vide plura d. L. Possideri. de acquir. & amit. possessione. Dixi, si sint animalia, quia possessio serui & ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, ut patet L. Pomponius. 13. ibidem.

50

Possessio mobilium amittitur quatuor modis.

Dico Secundò, *Rerum immobilium possessio ciuilis & naturalis* amittitur. Primò, Si possessor sit longo tempore absens, nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem: quod si non diu absit, vel protestetur, amittit solum naturalem, non ciuilem. 2. Si rem scio ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuersus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4. Si timens repulsam non audeat repetere, aut inuadere possessionem. 5. Si nesciat rem esse suam, & idè nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. Hinc per longam obliuionem perditur possessio, ut docet Glossa in cap. 11. Clerici. 16. q. 4. & colligitur ex L. Furtum. de viucapionibus. Item si id quod possidemus, ita perdiderimus, ut ignoremus vbi sit, ut habetur L. Si id quod. de acquirend. possell. 6. Si res ita sit occupata, ut non sit probabilis eius recuperatio. ut si vir valde sit potens, qui illam occupet, vel mare aut flumen assidue inundet; quamdiu verò possessor est in ipsa re, ut in domo, vel fundo, aut in conspectu eius, aut saltem propè, ita ut præstò possit adesse cum opus fuerit retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem, tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium supra, & tit. de acquir. & amit. possell.

51

Possessio immobilium amittitur multis modis.

D V B I T A T I O X I I I.

Quid privilegij conferat possessio.

Resp. Primò, *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit præscriptionem, id est, facit ut res quæ non est tua, elapso certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium vtrius sit, melior est conditio possidentis. Tertio, in iudicio parit præsumptionem dominij. vnde possessor non debet probare rem esse suam, sed alter, qui eam repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quarto, Possessor potest armis suam possessionem non solum naturalem, sed etiam ciuilem tueri, L. 3. de vi & vi armata. & L. 1. C. Vnde vi, & cap. Olim. de restit. spoliatorum. ut si foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inualore occupatum,

52

Quos effectus pariat.

tum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxiliis necessariis: seruat tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc non est inuadere alium, sed suam possessionem tueri. sicut enim non teneor pari ut quis me deiciat à possessione naturali domus vel agri; ita neque à ciuili: deicior autem, si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modo id fiat confestim & non ex interuallo, inquit Vlpianus dicta L. 3. ut dum fur rem tuam auferens fugit, dum rediens domum, repulsus es ab iniquo inuasore. Dicitur autem fieri confestim, vel ex continenti, quod fit quamprimùm commodè fieri potest, spectata rei difficultate & ceteris circumstantiis, ut si auxilia contrahenda essent. vide. Si Bellum 2. n. 3. Sextò, Si dominus rei expellat iniustè possessorem à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionem expulso, & insuper æstimationem eius, ut habemus L. Si quis in tantam. 7. Cod. Vnde videtur hæc lex, præterquam quod pœnalis sit, ac proinde non obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur ampliùs in usu, ut docet Couar. l. 3. variarum. c. 16. n. 7. Septimò, Si is qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet, illum vi, clam, aut precariò à se accepisse, adiudicabitur ei possessio, siue ille occupator titulum habeat, siue non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus. c. 1. 2. & multis aliis de restitut. spoliat. & 3. q. 1. & 2. de vi & vi armata. & 2. quod vi aut clam & 2. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. §. Quorum vis. in fine Instit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

Si res subtrahita erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat, adiudicanda est eius possessio heredi; postquam hereditatem adierit. §. Sequens diuisionis. Instit. de Interd. L. 1. 2. & C. Quorum bonorum. nec refert utrùm clam subtrahita sit, an palam tradita tanquam heredi vel legatario, cum talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset priuandus possessione: ut si res vsu-capta sit, ut colligitur ex d. L. 1. 2. Quorum bonorum. iuncta Glossa.

CAPVT IV.

Quibus & in quæ Dominium competat.

Constat. 11. Dubis.

DVBITATIO I.

Utrum soli naturæ rationali Dominium competat.

RESPONDEO, Soli naturæ rationali conuenire, scilicet Deo, Angelis, hominibus. Ratio est, quia fundamentum omnis dominij est intellectus & libera voluntas, quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur. Primò, Quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatem disponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus, & per suos actus in res externas. Secundò, Quia ratio dominij includit potestatem liberam & ordinationem in aliquem finem: atqui solius rationis & voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertio, confirm. ex Script. Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, bestiis terræ, &c. ubi tribuitur homini præfectura & dominium in bestias terræ & pisces maris, ratione imaginis diuinæ; quæ consistit in intellectu & volun-

tate libera. Vide Franciscum Victoriam, relect. de Indis, 1. p. n. 20.

Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis & conseruationis per quam tota creatura & secundum substantiam & secundum omnes suas perfectiones est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit, nec cuiquam fiet iniuria: leposita tamen ipsius liberali promissione & ordinatione, quæ quamdam obligationem inducit, non quidem iustitiæ propriæ, sed Fidelitatis, seu, Veritatis, quæ virtus passim in Scriptura iustitia vocatur. de quo plura 1. 2. q. 114. Cùmque sit immutabilis, inducit etiam quamdam necessitatem, ita ut aliter disponere nequeat, quam ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare neque ulli creaturæ communicare, neque ullam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic enim titulus est creatio & assidua conseruatio causæ supremæ & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus, & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem subordinatum, ab eoque dependens.

Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium; quia magnam habent auctoritatem illas administrandi, quæ auctoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modo loquimur. Non enim administrant illas ut suas, neque in suum commodum, sed sicut Præfecti Regij prouincias & vrbes, Regis nomine. Secus est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, ut sint ipsius. de quo 3. p. q. 8.

Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his solis res externæ concessæ sunt, ut de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maxime verum est de omnibus rebus sublunaribus. Vnde Psal. 8. dicitur, Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & bestias, &c. Cælestia corpora, etiam condita sunt ad hominis ministerium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus, quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

DVBITATIO II.

Utrum paruuli ante usum rationis habeant verum dominium.

RESP. Habere verum dominium. ut patet ad Galat. 4. Quanto tempore heres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium. ubi Apostolus illi tribuit verum dominium hereditatis relictæ. Nec refert quod careat usu rationis, & libero arbitrio: quia etsi ad usum dominij requiratur usus rationis, non tamen ad dominium ipsum habituale, quod immediatè fundatur in potentiis. quod autem non possit habere usum istarum potentiarum, prouenit tantum ab impedimento extrinseco, scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis, num. 21. & 22.

DVBITATIO III.

Utrum filij familias sub patris potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum.

Magni refert hæc nosse, ut sciamus de quibus valide absque patris consensu possint disponere. Suppono quadruplex genus peculij filiis familias posse competere, castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium: est communis sententia DD. Vide Silu. verbo Peculium. & Nau. cap. 17. n. 14. Castrense dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, ut stipendia

²
Dominium
Dei quale.

¹
Angelorum
quale.

⁴
Hominum.

⁷
Quadruplex
genus peculij-
Castrense

pendia militum, & aliorum qui castra sequuntur; præda est hostibus, donatiua ducum, vel commilitonum, testamenta & legata occasione militiæ, mobilia à parentibus, vel aliis data eunti ad militiam, vel obsequium Principis, vel in illis versanti, item quæ in obsequio Principis in palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt.

Quasi castrense.

Quasi castrense dicitur omne id quod ex beneficio Ecclesiastico acquiritur. Imò quidquid acquiritur post clericatum, etiam si aliàs esset aduentitium, ut expressè habetur Auth. Presbyteros. 1. C. de Episcopis & Clericis: quod valde notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, ut Iudicis, Aduocati, Tabellionis, vel professione alicuius artis liberalis, & quod datur intuitu talis functionis, ut libri qui dantur à parente vel alio ei qui artem professurus liberalem & quod liberalitate Principis. denique quod ab aliquo datur filiofamilias, ut sit tamquam castrense; seu ut ipse tantum, non pater, habeat vsumfructum. vocantur hæc qua castrensia, quia habent privilegium castrense, et si verè castrensia non sint: & quia clerici sunt milites spirituales.

Aduentitium.

Aduentitium, quod non prouenit à parente, respectu cuius dicitur aduentitium: neque eius causa vel intuitu principaliter datur; (sic enim esset profectitium) sed successione, vel donatione alio intuitu facta vel industria propria, vel fortuito ei obuenit; ita tamen ut non sit castrense, aut quasi castrense: ut si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut motu accepta; tunc enim lucrum est peculium aduentitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinariis operis ad quas tenetur, si plus lucretur quam consumit, & insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amoris parentis. de quo vide infra cap. 12. n. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna sunt aduentitia filio respectu patris. Non tamen si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris: quia hoc ius oritur ex patria potestate, quam non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil. supra, & Molinam disp. 9. & 231. & L. 4. & 6. C. de bonis quæ lib. in potestate, &c.

Profectitium.

Profectitium est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter & proximè eius causa datur. nec est castrense, aut quasi castrense, ut sunt ea quæ à parentibus conceduntur filiis, ut ea administrent, & quæ dantur filio ab aliis ob amicitiam, vel obsequium parentum. secus si ob amicitiam vel obsequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. & c. & Sil. supra cum Nauar.

De castrensi & quasi castrensi potest disponere.

His positis, Dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio castrensi & quasi castrensi, ita ut tota proprietas, & vsumfructus, administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Sil. supra, sunt enim aperta iura. 7. & C. de castrensi peculio.

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere, non secus ac si esset paterfamilias, per donationes vel contractus, imò etiam per Testamentum & ultimas voluntates: si tamen sit pubes. i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus testari nequit. L. A. qua tract. 5. 7. Qui test. fac. poss. qua de re infra cap. 19. dubit. 4.

De aduentitio an disponat.

Sequitur Secundò, parentem ex his bonis non posse sibi quidquam usurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij cum illum ex suis. alie: alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quòd si filius non speret futurum ut parens restituat, potest uti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à coheredibus: quod est notandum.

Quibus euentis vsumfructus perueniat ad filium.

Dico Secundò, Peculij aduentitij filius est dominus directus, seu proprietarius. non tamen habet vsumfructum: sed vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate, exceptis aliquot casibus. Primus est, Si pater filio condonet vsumfructum. hoc enim non est donare

de suis, (quod facere non potest) sed non usurpare de bonis filij. vnde filius non tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hereditatem paternam. Secundus est, Si aliquid donetur filio, ea lege ut parens vsumfructum non habeat: tunc enim filius habebit etiam vsumfructum: ut Nauarrus supra. Tertiùs, Si aliquid ei donetur patre contradicente. non enim est æquum ut parens ex eo commodum reportet. Quartus, Si vsumfructus alicuius rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil habebit. Ratio est, quia super vsumfructum non potest statui alius vsumfructus. nam vsumfructus est ipsa commoditas & vtilitas rei. vnde dicunt Iurisperiti, *seruitutis non esse seruitutem*. Quintus, Si filius vnà cum patre succedat in hereditate fratris vel sororis. Vide Sil. verbo peculium 1. q. 3. His adde 6. casum, Si parens fiat hæreticus. nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. c. 2. §. fi. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsumfructus, quem pater habebat in bonis aduentitiis filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. n. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium, sicut bonorum castrensium, & quasi castrensium, & coalescit vsumfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hæc in re locorum consuetudines & propria iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere, quia administratio & vtilitas est penes patrem, potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente. ut expressè habetur L. Tam is. 25. 7. de mortis causa donat. Non tamen de his testari, etiam si pater consentiat, nisi ad pias causas, ut patet ex c. Licet pater. 4. de sepulturis, in 6. Potest tamen de castrensiibus & quasi castrensiibus absolute testari, ut ibidem dicitur.

Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium, quia dominium directum & vtile est apud parentes: neque filius habet auctoritatem administrandi, nisi in eorum vtilitatem. vnde non potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur, alioquin furtum committit. Hinc fit ut ob crimen filij hæc bona possint fisco addici.

D V B I T A T I O I V.

Vtrum serui habeant dominium aliquarum rerum.

R Espondeo & dico primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omnino perfectum & independentem à potestate dominorum. Probatur Primò, quia iura expressè dicunt, *seruos, quidquid acquirunt quauis est independentis causa, vel occasione, dominis acquirere*, ut patet Instit. per quas personas cuique acquir. §. Item nobis. & L. Id vestimentum. 25. 7. de peculio. vbi dicitur, *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani, quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.*

Secundò, quia Innoc. IV. in c. Cum olim. 2. de privilegiis, dicit *seruum & Monachum in eo esse pares, quòd neuter alicuius rei dominium habeat*. quam sententiam Nau. de Redd. q. 1. monito 10. in praxi & theoria receptam ait.

Tertiò, quia si seruus secundum se totum quidquid est domini est, multò magis ea quæ habet domini sunt; accessorium enim sequitur solum principale.

Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat, sicut faceret si ab alio acciperet: quia Ius omnia serui subiecit potestati domini. peccaret tamen dominus, si id quod concessit ei ut proprium, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacite ei datam. nam dum sic concedit, concedit absolute & in perpetuum, taciteque promittit non reuocare.

Dico Secundò, Possunt tamen serui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita ut eas non teneantur dominis suis tradere, quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare.

C

Proba

Probatur Primò, quia etsi Iura concesserint dominis potestatem res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcirco fecerunt seruos incapaces omnis iuris & dominij, instar Religiosorum; nempe vt non possint ea quæ acquirunt occultare, & teneantur ea dominis exhibere. imò credibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hæcenus est infligta) tum quia non est consentaneum humanæ imbecillitati, vt tale onus imponatur inuito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò, quia serui possunt seipso redimere. vt patet L. Vix. § 3. de iudiciis. vbi seruis datur actio contra dominos, si dicant se suis nummis redemptos, & non inanimissos contra placiti fidem. Casus autem præcipui, in quibus potest seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti.

1. Si dominus expressè vel tacitè consentiat vt possit aliquod peculium habere.

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolute & sine conditione, non tamen intuitu domini, v.g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari vt non sit domini, sed tantum serui.

4. Si aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ. compensatio enim fit vt ex ea solatium capiat, loco doloris quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si filius lucretur peculio castrensi vel quasi castrensi. lucrum enim subit eandem rationem quam fors, quando quis nomine suo eam exponit.

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere, vel expendere; aut præter opera præscripta quædam alia faciat ex quibus quæstum colligat.

Ex his patet, multum interesse inter Monachos & seruos quoad dominij rationem. etsi enim in eo conueniant quod neutri habeant dominium omnino perfectum; tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, vt statim dicemus, & præterea sunt omnino incapaces: serui vero sunt capaces, & præterea habent aliquod dominium imperfectum, ratione cuius possunt sua auctoritate rebus suis uti & frui, easque alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas & abusus quædam herilis auctoritatis, si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditib. q. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. l. 3. de Restit. cap. 1. nu. 217.

Norandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum & perfectum dominium in plerisque casibus supra dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt, seruos, quidquid acquirunt, domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina Disp. 39. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus uti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

D V B I T A T I O V.

Vtrum Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

Nauarrus commentario 2. de Regularibus n. 334. & alibi, docet ne ipsis quidem congregationibus Religiosorum, quæ possunt habere redditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum, sed solum administrationem: dominium autem consistere apud solum Christum Dominum. Idem docet de omnibus Clericis respectu bonorum Ecclesiasticorum, in Apolog. q. 1. monito 24. & sequentibus. In eadem sententia est Maior in 4. d. 24.

q. 6. Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi*. Sed contraria sententia est communis DD. pro qua

Dico Primò, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa congregatio vero dominio illa possideat.

Probatur Primò ex Concil. Trident. sess. 25. cap. 3. de Regularibus, vbi conceditur omnibus monasteriis & domibus tam virorum quam mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciscanis; (nempe Capucinis & Minoribus de Observantia) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat. Atqui non propriè dicitur possessor, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exiit, docet, dominium rerum quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem. vbi insinuat, in aliis Religionibus, quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauar. comm. 2. num. 3. per dominium ibi intelligi *Ius administrandi*.

Contrà: Quia sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quam sit Ius administrandi, habere videtur. nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre & dare aliis absque iniuria: quod non potest in ea bona quorum tantum habet administrationem. Non enim potest vnus Monasterij bona sine iusta causa dare alteri Monasterio vel Ecclesie, absque peccato iniustitiæ: cuius ratio non est alia, quam quod non habeat illorum dominium, sed solum Ius administrationis.

Tertio, Quia communis sententia DD. est, *Monachum quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed monasterio*, vt docet Innoc. communiter receptus in .c. Cum olim 2. de privilegiis. atqui hoc improprie diceretur, si solum Ius administrandi, non autem dominium Monasterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id proueniret ex Ecclesie ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesie, quæ communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut possessionem excludant dominium à communitate, sed tantum à singulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorum in quemquam alium quam ipsos Ordinum Conuentus: sicut qui dat pauperi elemosynam, non intendit transferre dominium in alium quam in pauperem. vide Franciscum Sarmentum de redditibus Eccl. part. 1. c. 2. n. 21. & 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutum & independens vt sæcularium. Primò, quia annexum habet onus vt non possit alienari, (saltem quoad bona immobilia & mobilia pretiosa quæ seruando seruari possunt) nisi in commodum Religionis; sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum Conuentui donatum est, & sacris Canonibus constitutum, vt Religio perseuerare possit: quia in re est simile maioraibus, qui etsi alienari non possint, tamen vero dominio possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium Ecclesiasticorum bonorum) potest ipsis adimi, & aliò transferri, relictis tamen ad vitam necessariis: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus censetur donata Monasteriis: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesie dispensatorem melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infra.

Dico Secundò, Religiosi professi solemniter, sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vt vsusfructus possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium: ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tamquam proprium tenere possit. Est certa, & communis Doctorum.

Proba

Lex nõ potest seruos ita reddere incapaces vt sunt professi.

Quibus euita seruus sibi acquirat.

Discrimen inter dominium serui & Monachi.

Sententia mitior.

18 Sententia Nauarri.

19 Conuentus Religiosorum habet dominium.

20 Hoc dominium est limitatum, & affectum.

21

Probatur Primò ex cap. Non dicatis. 12. quæst. 1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.* Desumptum est ex regula D. Augustini. Scripsit in illud Nauarr. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò ex capitulo. Cùm ad monasterium. 6. de statu Monachorum. vbi Innocentius III. sic ait: *Prohibemus distictè in virtute obedientie, sub obestatione diuini iudicij, ne quis Monachorum proprium aliquo modo possideat.* Et infra dicit nec Papam in eo dispensare posse. & cap. Monachi. 2. eodem titul. Concil. Lateran. ait: *Qui peculium habueris, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, & communione remoueat* sur altaris, &c.

Tertiò, ex Concil. Trid. sess. 25. cap. 2. *Nemini Regularium, tam virorum quàm mulierum, licet bona immobilia, vel mobilia, cuiuscumque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita tamquam propria, aut etiam nomine Conuentus possidere, vel tenere: sed statim ea Superiori tradantur, Conuentusque incorporentur.* Ratio est quia Religiosus per solemnem professionem non solum spoliavit se omni dominio; sed etiam se incapacem omnis dominij & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis non amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solemni amittis, & incapax redderis.

Vnde autem votum solemne paupertatis hanc vim habeat, quæri potest. de quo infra c. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter dico; ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere. quod ex eo constat, quia non habet eam præcisè ex natura voti, vt patet in voto simplici, quod non minùs est efficax in ratione voti, quàm solemne; & tamen nunquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: si enim voueas in religione non approbata à Sede Apostolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij, tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. Vnde non relinquitur aliud quàm ordinatio Ecclesiæ, statuentis vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonij, per solemne votum castitatis inducta.

Dices, Suprà num. 31. dictum est Papam non posse concedere vt Monachus proprium habeat; a qui si ex constitutione Ecclesiæ proueniret quod non sit capax dominij, Papa posset ei proprium concedere; quia potest in Ecclesiæ constitutione dispensare.

Resp. Proprium dupliciter accipi potest. Primò vt significet dominium, quod in se & sui vsu sit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non potest concedere: quia essentia status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipsa dominij retentio, & eius vsus arbitrio Superioris subiicitur; ita vt si Religiosus dominium retineat, illud secundum se & sui vsum debeat assidue à nutu Superioris dependere, vt infra c. 41. dub. 9. ostendemus. Itaque constante Religionis natura, hoc proprium concedi nequit. De tali loquitur Pontifex d. Cap. Cùm ad monasterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Secundò, potest accipi generatim, vt comprehendat etiam dominium, quod in se, & in sui vsu à Superioris arbitrio dependet, & hoc modo Papa potest proprium seu dominium concedere. tale enim proprium cum essentia Religionis non pugnat; vt infra loco notato dicitur. & huius proprii incapacitas ex Ecclesiæ constitutione prouenit, non ex ipsius voti natura, aut vouentis intentione, vt ostensum est.

Addo, Ecclesiæ etiam absque professione posse aliquem incapacem dominij & matrimonij reddere; vt videre est in iis, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces & dominij & matrimonij; ita statuente Sede Apostolica. Simili modo, qui in gradum Scholasticorum vel Coadiutorum post biennium admittuntur, fiunt

inhabiles ad matrimonium, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex supradicta propositione infert Nauarr. lib. de Redditiis. quæst. 1. monito 10. & 12. & commentario 1. num. 2. Religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vellis quidem quæ induitur, aut panis quo vescitur; sed quidquid habet, esse penitus subiectum administrationi Superioris; sine cuius consensu nihil omnino habere possit.

Vnde sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momenti recipiat & retineat, sine tacito vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu; & cum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tamquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt, sunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij, qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum & professio violetur.

Dixi, Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium; quia iurium & bonorum spiritualium possunt habere dominium vel quasi dominium. Nam Regulares beneficiarij habent dominium, vel quasi dominium & possessionem suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum & recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex Religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum; & iure manendi in tali Monasterio. de quo vide Nauarr. q. 1. de Redditiis, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renuntiant bonis spiritualibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus; qui pro talibus debentur; sed tantum temporalibus, vt docet D. Th. 2. 2. q. 186. art. 7. ad 4. & Caietan. ibid.

Dico Tertiò, Quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè Religiosi, non sunt incapaces dominij, sed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorum, vel aliorum sine Superioris consensu. Patet ex constitutione Greg. XIII. edita hac de re anno 1584. quæ incipit, *Ascendente Domino*, &c. Tales sunt Scholastici approbati, & Coadiutores, emissis votis post biennium probationis, in Societate I. E. S. V.

Vbi Notandum est, non esse de essentia paupertatis religiosæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantum vt priuet potestate vtendi, ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vri, vel de vlla disponere; & illo volente teneris etiam eius dominium abdicare. Ratio est, quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus & dependens, & alienatio sic obstricta & debita. dominium enim rerum non æstimatur nisi propter vsum & potestatem disponendi; vnde si potestas vtendi & disponendi ita impediatur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò religiosæ paupertatis cultor, est censendus. nihil enim ampliùs habet in rebus temporalibus potestatis, quæ in actum possit exire, quàm is qui dominio caret.

Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiam si sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito vel expresso, peccare mortiferè, si res sit notabilis momenti; quia non secus est priuatus potestate vtendi quàm si sua non esset. Secundò, Si de ea disponat in alium, per donationem, testamentum, vel aliter absque consensu Superioris, non solum peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. Cuius ratio est, quia per votum paupertatis

24
Confessaria.
Peccat Religiosus peccato proprietatis

26
Non sunt incapaces iurium spiritualium.

27
Religiosi non professi.

Essentia paupertatis religiosæ.

28
Confessaria.

Dispositio est inualida absque Superioris consensu.

tatis à Legitimo Superiore acceptatum priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solumque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multò maiori ratione quàm dispositio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris. etsi enim totum dominium sit in pupillo: tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religiosi est impeditum, ita ut non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas: nec Superior potest illum ad hanc vel illam restringere, vt ex Constitut. constat.

29
Religiosi beneficiarij.

Dico Quartò, Religiosi beneficiarij, vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatores, & similes habentes beneficia regularia vel secularia, etsi nullum habeant dominium, habent tamen ius administrandi & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruam sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim iure & consuetudine est eis concessum, quandiu illa beneficia obtinent, vt probat Nauarr. comment. 2. de Regular. num. 10. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 11. contrarium teneat. de quo plura infra c. 41. dub. 11.

Quando
Religiosi possint expendere.

Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expendere in vsus proprios & necessarios & decentes, & ad pias causas, non tamen posse expendere in res vanas, aut dicare suos amicos; & si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus, sed solum administrator & dispensator, habens tantummodò ius ad expendendum illa bona iuxta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religionis vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Nauarr. q. 3. de Reditibus, monito 17. & 33.

30
Concessio bonorum stabilium.

Dico Quintò, Superiores Religionum non possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia, (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum dumtaxat vel administrationem. colligitur ex Trid. sess. 25. cap. 2. de regularibus, vbi sic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsum fructum, vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum Monasteriorum vel Conuentuum, ad solos officiales eorundem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.* Nauarr. comment. 1. de Regular. num. 15. & 16. putat hoc decretum solum continere ius commune, ceteraque declarationem capit. cum ad Monasterium. ac proinde solum prohiberi concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam profanos Sed longè verius est hic nouum ius contineri, & introduci; idque cum ad tollendos abusus, qui ex hisce concessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprietatis, dum regulares talia bona tamquam sua videntur administrare, & fructus in quosuis vsus expend. re. laque etiam si non sit contra votum paupertatis aut contra ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum administrationem & vsum ad quasuis pias causas; tamen Concil. id in posterum prohibet, & vult ad solos officiales horum administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præfunt dubiis circa decreta Concil. Trident. oborientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti.

Sententia Nauarr.

31
Censuum vtilitatis administratio.

Hinc sequitur, etsi census vitales possunt permitti pro alimentis & vsibus necessariis eorum, qui Monasterium ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi, sed solis officialibus; quamuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur.

Illi quoque, pro quibus relictæ sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modò tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamen cuius Religioso potest talium bonorum liberam administrationem & vsum concedere; modò tamen id fiat ad causas pias: quia cum sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo 2. 2. q. 1. a. 10.

Aduerte tamen, si alicubi talis administratio rerum mobilium vel immobilium ad vsus necessarios concederetur non teneri Religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione, ex communi penu (vt sit vbi perfecta vitæ communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum, plerumque necessarius rebus destituerentur, maxime vbi Abbatibus dantur in Commendam, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa instituatur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum, non possent huic reformationi resistere, etiam si illam priorem rationem in ingressu inuenissent.

Dico Sextò, possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v. g. vestes, libros, & similem suppellectilem, (hæc tamen debet esse statui paupertatis accommodata, omni carens superfluo, vt Concil. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præsertim ad vsus certos & determinatos. Vtrum ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllò iure vetatur.

Dices, Concil. Trid. etiam mobiliū possessionem hisce Religiosis prohibere videtur.

Resp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata Monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à Religiosis obtinebantur; nam immediatè post tantum vetat ne Superiores concedant stabilia, nulla facta mentione mobiliū. Expedi tamen ob periculum proprietatis & abusus talia non concedi, nisi ad vsus omnino definitos.

D. V. B. I. T. A. T. I. O. V. I.

Utrum Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

Notandum ex Nau. q. 1. de Reditibus monito 19. Beneficiarij seculari tria genera bonorum habere posse; Patrimonialia, qualia sunt quæ ipsi hereditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, quo laici solent, sibi acquirunt. Quasi patrimonialia; quæ ipsi acquirunt vt Clerici, ministerijs Clericorum absque beneficio; vt celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporalia: item quæ assignantur aliqui ad honestam sustentationem ab Episcopo vel Pontifice. merè Ecclesiastica: vt sunt ea quæ recipiuntur ratione Canonatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo.

His positis, Respondeo & dico Primò, Clerici non religiosi habent verum dominium bonorum patrimonialium, & de illis vt laici possunt disponere. est communis DD. Ratio est; quia per Clericatum, vel Ordinem neque sunt incapaces domini, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligat ad patrimonialia in pias causas expendenda.

Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium, neque tenentur ea magis in vsus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cum in officiis. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur vt stipendium quoddam sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti, vt de iis disponant pro arbitrio:

32
An teneantur sponte cedere.

33
Aliqua mobilia possunt concedi, etiam pecunia

34

35
Tria genera bonorum Clericis.

36

37
Possunt libere disponere de bonis quasi patrimonialibus.

non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; sed permittunt liberrimæ illorum dispositioni: sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis quam ei persoluant. Nec refert quod hæc stipendia interdum longè excedant operam: quia liberè fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno Sacramento dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus quàm is cui datur vnus dumtaxat regalis. si enim pauper sit absolutè dominus elemosinæ quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit: cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere constituitur? Vide Nauarr. q. 1. de Reditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentium, hæc bona æquari patrimonialibus: ac proinde Clericos de illis liberè disponere.

38 Vnde sequitur, si de his viuant, vel expendant in pias causas, posse tantumdem accipere ex redditibus beneficij, de quæ eo tamquam de patrimonialibus disponere: quia cum habeant ius accipiendi totam sustentationem ex beneficio, non tenentur viuere ex alijs suis bonis. vnde si ex alijs viuant, possunt vti compensatione, accipiendo tantumdem ex beneficio. Rursus cum alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere: si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuissent: vt docent Nauarr. monito 32. nisi fortasse intenderint non vti compensatione: quod non est præsumendum, nisi id expressè intenderint, & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens.

39 Pars sustentationi necessaria. Dico Tertio, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita sunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonij. est terè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiant. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis secularibus, quia nullam habent obligationem particularem cur hæc potius quàm secularia bona sua in pauperes vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cum in officiis. n. 2. Nauar. de Redit. q. 1. monito 30. Sotus l. 10. q. 4. art. 3. concl. 6. Si enim libere poterant hæc in suos vsus conuertere: cur, si seipso fraudare, & parcius viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vti patrimonialibus, non possint eos fructus cuius alteri donare? Idem sentit Couar. de his redditibus, quos dignissima, inquit, mercede iustitiæ, & laboris impensæ in regimine Ecclesiæ, recipit is qui Ecclesiæ curam gessit, vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis, & similes: quod etiam ex proposito. 2. satis constat. est enim iusta laboris merces, iustumque stipendium.

40 Obiectio. Dices, Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. omnino interdicit ne Ecclesiastici consanguineos ditare studeant de redditibus ecclesiasticis.

Resp. Concilium non loquitur de iis, quæ quis sibi hoc modo subtrahit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit: (hæc enim non censentur fructus beneficij, sed propriæ industriæ, vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de iis, quæ tantum ratione beneficij obueniunt, & sustentationi redundant.

In congruenti sustentatione possunt dari tres gradus. Notandum hic ex Nauarro, monito 45. sicut iustum pretium rerum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet: quare sicut quiuis iustè potest rem vendere pretio summo seu rigido, ita potest infumere quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium: ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. v.g. infimum congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti infimo, & expendere tantum 500. in se suamque familiam alen-

dam, poterit 200. concedere, vt liberè de eis disponat.

Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria, sed superflua: vt si percipis 1000. florenos ex tuo Canonatu, è quibus 500. omnino sufficiunt, ita vt facile 500. quotannis recondas: quæritur verum efficiaris dominus illorum 500. ita vt non tenearis ex iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiz. Prior est Nauarri, qui lib. de Reditibus Ecclesiasticis, summis viribus nititur ostendere, Clericos non esse dominos illius portionis redundantis, sed solum dispensatores: ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas. si secus fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex alijs bonis, quæ pleno iure retinent: sicut œconomus bona domini sui cõtra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi, Alexander Halensis 3. p. q. 36. num. 5. a. 2. Richardus in 4. d. 45. q. 1. circa 3. principale. Henricus quodlib. 8. q. 27. Hi expressè dicunt, Clericos fructuum ecclesiasticorum solum habere vsum, non proprietatem, Maior in 4. dist. 24. q. 6. vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipsius ætatem contrarium tenuisse: in quo tamen fallitur. Gabriel in 4. d. 15. q. 8. art. 2. & Paludanus dist. 24. q. 3. sub finem, inclinant in hanc sententiam tanquam probabiliorē & dictis Sactorum conformiorē: etsi fateantur alteram esse probabilem. Thomas VValdensis tom. 1. lib. 4. c. 42. & quatuor sequentibus. Petrus Soto de Instruct. Sacerdotum, p. 2. lect. 3. vbi dicit: *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cum Christi sint, meritis etiam pauperum esse: nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licitè in alios vsus quàm Ecclesiasticos & pauperum expendi possint. & infra: Contrarium credimus errorem esse grauissimum, saltem contra bonos mores, & iustitiam: & quidam etiam contra Scripturam.*

41 De parte qua excedit latitudinem congruæ sustentationis. Sententia Nauarri. In eadem sententia sunt plerique Canonistæ, vt ostendit Nauar. Tract. 2. de Reditibus, monito 7. & Sarmiento p. 2. de Reditibus cap. 1. & seq. etsi in quibusdam minutis inter se discrepent. Eandem tenet Franciscus Turrianus in quadam Epistola ad Episcopum Laodicensem, quam refert Nauar. Tract. de Redit. q. 3. monito 35.

Altera sententia huic ex diametro aduersatur; Clericos beneficiarios esse absolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficijs percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent passim recentiores.

42 Dico Quarto, Sententia Nauarri, qua parte tenet, Beneficiarios non ita esse dominos partis superfluz, quin ex iustitia teneantur eam in opera pia expendere; addè vt si in alia insumpserint, obligentur ad restitutionem: est valdè probabilis, sacris Canonibus & rationi valdè consentanea. Primò, quia est multorum Theologorum & omnium penè Canonistarum, vt Nauar. ostendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ sumptibus necessarijs superest, esse pauperum; & ex bonis Ecclesiæ vnā quartam deberi pauperibus; vt patet 12. q. 2. Tertio, quia fideles non contulerunt tantas opes in Ecclesiam, vt Ecclesiastici soli illis fruerentur: sed vt ex illis caperent quod decenti sustentationi necessarium; & reliqua in pauperes aliaque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etsi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt cum hoc onere, vt quod superest, in pauperes expendant. Hanc sententiam tanquam tutiorē, iudico in praxi Beneficiarijs consulendam. Nihilominus

43 Dico Quintò, Verius videri, post erecta beneficia, certòque prouentus singulis Titulis assignatos, Beneficiarios effici absolutè dominos omnium illorum prouentuum; ita vt quamuis partem superfluum profanè expenderint, tamen ad restitutionem pauperibus vel alijs pijs causis non teneantur: peccare tamen mortiferè, si hanc partem in opera pia non expenderint. ita passim DD. huius temporis. Tradit hanc

sententiam Sotus lib. 10. de Iustitia quæst. 4. artic. 3. & 4. & videtur esse sententia D. Thomæ quæst. 185. art. 7. ut conatur ostendere Sotus & Sarmiento; quamvis Nauarr. illum à se stare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Restit. §. Pro clariori, conclus. 2. & 4. Couar. in cap. Cum. in officiis, de Testament. Franciscus Sarmiento de redditibus part. 2. cap. 1. & 2. & part. 4. & alij multi recentiores. Dixi post erecta beneficia, quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes & reddituum prouentus erant bona communia: nam Clerici vivebant in communi, sicut modò Religiosi: & singulis dabatur ab Episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios usus: ut colligitur ex Canonibus 12. q. 2. Vnde tunc nemo habebat dominium, nisi eius partis quam in singulos dies consumendam accipiebat. Verùm processu temporis, refrigerante charitate, multa exorta sunt incommoda: vel quòd non possent ita communiter pacificè inter se vivere: vel quòd plerique maiores commoditates expeterent; vel quòd nollent se statui Ecclesiastico sub tanta disciplina, tamque tenui dicta mancipare. Itaque, sensim beneficia & præbendæ institutæ, certique prouentus annui singulis annexi, ex quibus copiosè, seorsim, & pro suo arbitratu possent vivere.

Fieri dominos prouentuum.

Nunc probatur prior pars Ipsos fieri absolute dominos omnium prouentuum. Primò, quia Canones id satis aperte indicant: nam cap. unico, de Clerico non residente, in 6. dicitur, Qui diuini Officii non interfunt, (nisi infirmitas seu iusta & rationalis necessitas, aut euidens Ecclesie utilitas reuelet) non sunt domini quotidianarum distributionum: neque faciunt eas suas, sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur. Supponunt ergo alios, qui interfunt, fieri dominos: quòd si isti sunt domini quotidianarum distributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præsertim cum omnes dentur propter diuinum Officium, siue publicè, siue priuatim dicendum.

Respondet Nauarrus & Canonistæ, esse dominos quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam Abbates essent domini suorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Concil. Trid. sess. 22. cap. 3. De reformatione statuit, ut in omnibus Ecclesiis cathedralibus & collegiatis tertia pars prouentuum, omnium dignitatum, personarum, & officiorum, in distributiones diuidatur: ut scilicet qui eas obriunt, si personaliter competens ibi seruitium quolibet die statuto non impluerint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant: sed fabricæ vel alteri loco applicetur. Tertiò idem sess. 23. cap. 1. De reformatione statuit, ut Episcopi, qui ultra tres menses (nisi urgente necessitate) absint à suis Ecclesiis; fructus non faciant suos pro rata temporis absentia: sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare. Idem statuit de aliis curam animarum habentibus. His & aliis locis aperte insinuat Concilium, beneficiarios, si præsentent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum prouentuum.

44
Non teneri ad restitutionem.
Probatur ex D. Th.

Altera pars, quòd non teneantur ad restitutionem, etsi profanè expendant, videtur sequi ex dictis. Si enim absolute sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator & arbiter. Idem sentire videtur D. Thom. quæst. 185. art. 7, ubi cum ex can. De redditibus. 12. q. 2. ostendisset, redditus Ecclesiæ & oblationes fidelium in quatuor portiones esse diuidendas ex quibus prima danda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis, subdit: Si ergo distincta sint bona, quæ debent in usum Episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui Ecclesiæ eroganda, & aliquid sibi retinuerit Episcopus de his quæ sunt pauperibus eroganda: vel in usum ministrorum, aut in cultum diuinum expendenda: non est dubium quin contra fidem dispensatoris agat, & mortaliter peccet, & ad restitutionem teneatur. De

his autem, quæ sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de propriis bonis: ut scilicet propter immoderatum affectum & usum, peccet quidem si immoderata sibi retineat, & alia non subueniat, sicut requiritur debitum charitatis. hæc ille. ubi videntur deesse hæc verba, non tamen ad restitutionem teneatur, ut notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud quidem; alioquin est oratio imperfecta & avariæ. Idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius usui specialiter deputatam, & inter portiones aliis deputatas, quantum solum est dispensator. deinde, etiam si illa verba non addantur, tamen satis manifestè res ipsa videtur insinuari, dum ait eandem esse rationem de bonis specialiter ipsius usui deputatis, & de propriis seu patrimonialibus. quod non est ita intelligendum, quasi Episcopus possit utraque eodem modo expendere, dum superflua sunt & honestè sustentationi redundant: id enim falsum est, & contra Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. de reform. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Ecclesiastici, quæ ipsis superant, in causas pias erogare. Denique repugnat communi prudentium iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum milia redundant ex fructibus Ecclesiasticis, eum posse de illis ita liberè disponere ut de secularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium & immunitatem à restitutione in utroque bonorum genere: ut colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd non teneatur illi, nisi necessitate urgente, in pauperes erogare: quia non urgente liberum ei sit in alia pia opera insumere. In his igitur est eadem ratio bonorum patrimonialium & fructuum Ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum. non tamen negat D. Thomas quin absolute teneatur superflua bonorum Ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem strictiori Iure quàm superflua bonorum secularium; ut colligitur ex resp. ad 2. ubi solum permittit illis de bonis dari consanguineis, quantum necesse est ut non egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus: sed meo iudicio non rectè, quia sequeretur, Episcopum vanè insumendo 50. millia aureorum superflua ex redditibus Ecclesiæ, non plus peccare quàm tantundem insumendo ex secularibus.

Idem probatur ratione. Primò, Nemo cogendus est ad restitutionem alicuius rei, nisi constet esse alienam, vel lege iustitiæ alteri debitam: atqui nulla ratione vel auctoritate constat Beneficiarios vel non habere dominium omnium suorum prouentuum, vel aliquam partem horum lege iustitiæ alteri deberi: ergo non sunt ad restitutionem cogendi. Maior patet ex Reg. Iuris, In dubio nemo spoliandus est iure, quod possidet, & In pari causa potior est conditio possidentis. Minor probatur, quia hoc neque potest conuinci ex modo donationis fidelium, quo hæc bona ad Ecclesiam translata sunt: neque ex Ecclesiæ præcepto, aut dispositione. Non ex modo donationis: quia non constat, fideles qui hæc bona contulerunt, sub hoc modo & hac conditione donasse, ut Ecclesia lege iustitiæ teneretur, ex iis qui ministrorum honestè sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, ut diuersa opinio supponit. quamvis enim fideles intenderint vel desiderauerint ut hoc fieret, tamen valdè credibile est eos Ecclesiæ talem obligationem non imposuisse: tum quia non dubitabant quin Episcopi & Prælati, qui illa administrabant, id sponte sua essent abundè facturi, quod eos passim tam sollicitè facere videbant: tum quia modestiores, & in suos Superiores reuerentiores erant, quàm ut illis auderent huiusmodi obligationem imponere: præsertim cum hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel ut seruorum Dei preces & suffragia consequerentur, vel ad cultus diuini amplificationem.

Confirmatur, Quia bona Ecclesiæ à fidelibus relicta, vel sunt decimæ, vel prædia, vel census, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nul-

45
Probatur ratione.

Non ex modo donationis.

Diuersa bona Ecclesiæ.

lum

Decima.

Iam genus horum videtur relictum cum tali onere: nisi fortè in particulari aliqua donatione id expressum sit. ergo generatim non est putandum tale onus esse impositum. Minor probatur. Nam quod ad lus decimarum attinet, fideles ratione illius non poterunt Ecclesie ullam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege Iustitiæ, ratione administrationis spiritualium; ut communiter Doctores tradunt, & docet D. Thom. q. 77. art. 1. Ratio est, quia tenetur populus lege Iustitiæ eos qui ipsi spiritualia administrant, pro dignitate sustentare: idque lumine naturali constat, etiam apud Ethnicos. Porro ad hanc sustentationem Ecclesia ab initio determinavit decimam fructuum partem, exemplo Legis veteris: ubi etsi longè pauciores essent Leuitæ & Sacerdotes aliique sacrorum ministri; minor quoque esse eorum dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus, tamen decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo constituta & præcepta fuit: neque ipsis vlla obligatio Iustitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaque decimæ (de quibus tamen maximè est questio) post illam determinationem non dantur libera fidelium voluntate, sed soluuntur lege Iustitiæ, sicut tributa Principibus. quare non potuerunt fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendendi superfluos illarum fructus, imponere. verum de his infra, cap. 39. Dub. 1. & 2.

Dominia, prædia, & census proueniunt quidem ex libera fidelium donatione, non tamen videntur donata cum tali onere, dominia enim data sunt Ecclesie ad splendorem & auctoritatem: prædia & census, ad fundationem Ecclesiarum vel Monasteriorum, eorumque conseruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficii, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesie, & aliorum in communi viuere volentium, ut constat ex multis Can. 12. q. 1.

Non ex ordinatione Ecclesie.

Sed neque ex dispositione Ecclesie constare potest Beneficiarios ad restitutionem malè expensorum teneri. Primò, quia nusquam id in Canonibus clarè explicatur, cum tamen sit res maximi momenti, ut quæ ad omnes Beneficiarios pertineat, & summo opere ad publicam ædificationem, & pauperum subuentionem faciat. sanè si vel ex natura rei, vel ex Ecclesie præcepto obligantur, id clarè debuisset per Summos Pontifices, vel Concilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cum in rebus multò minoribus & per se clarioribus id fecerint, ne quis prætextu ignorantie se posset excusare, v.g. eum teneri ad restitutionem, qui diuino Officio non interesset, vel Preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermitteret, aut à sua residentia supra tres menses emaneret, & alia id genus: ut videre est in Conc. Lateran. sub Leone X. Conc. Trident. & variis Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

46

Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendunt: quod tamen omnino facere deberet, si putaret eos pauperibus stricto iure deberi. Hanc enim prouidentiam & curam ipsa pauperum causis debet, ut si quid lege Iustitiæ eis debitum sit, præstari curet, & debitores, si opus sit, compellat, sicut in testamentis & pijs legatis facere consuevit. Eandem debet suis subditis, Clericis & laicis: ut nec illis permittat quod pauperum est alienare, nec his retinere. Et sanè mirum esset: Ecclesiam permittere tantam iniustitiam, & non compellere ad restitutionem, sicut administratores alienorum compelli solent, si illa in suos vsus conuerterint, vel malè expenderint: maximè cum causa pauperum sit in primis fauorabilis. Hæ sunt præcipuæ rationes pro hac sententia. qui plures desiderat, videat Franciscum Sarmiento de Reditibus p. 4. c. 1. ubi 12. rationes adfert: sed ferè iam dictis continentur.

47

Esse peccatum le. h. ale.

Tertia pars, quod mortaliter peccans, si expendant il-

lam portionem redundantem in vsus profanos, vel ad dandos amicos, est communis sententia DD. ut faretur Sarmiento. & Probatur Primò, quia est contra strictum Ecclesie præceptum. Nam Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. de reformatione, sic ait, Omnino enim eu interdicit (Episcopis sancta Synodus) ne ex redditibus Ecclesie, consanguineos familiaresve suos angere studeant, cum & Apostolorum Canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent: sed si pauperes sint, eu ut pauperibus distribuant. & infra: Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solum in quibuscumque ecclesiastica beneficia, tam secularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis observari, sed etiam ad S. E. R. Cardinales pertinere decreuit.

Conc. Trid.

Vbi Notanda Primò sunt illa verba, omnino interdicit, quibus apertè insinuat strictum præceptum.

Notandum Secundò; Non solum ipsos redditus, sed etiam reddituum fructus, res ecclesiasticas, & res Dei vocari. quod ex eo liquet, quod Episcopi non redditibus ipsis, sed fructibus eorum consanguineos locupletare soleant: fructus quoque, non redditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptum extenditur ad omnes minores Beneficiarios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum, qui si redditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Vnde etiam constat, Concilium loqui non solum de fructibus alienis, quorum habent solum administrationem, sed etiam de iis qui mensæ Episcopali sunt applicati.

Dicuntur isti fructus esse res Dei, quia sunt destinati tum ab Ecclesia, tum à donatoribus; ut ad honorem & cultum Dei impendantur: quo modo etiam decimæ dicuntur esse Dei. quæ causa sufficiens est ut Ecclesia singulis possit imponere præceptum; ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis Can. quibus præcipitur, ut portio fructuum & oblationum, quæ Episcopo, Clericis & Fabricæ non esset necessaria, distribueretur pauperibus, quod à temporibus Apostolorum multis sæculis seruatum est, & à variis Pontificibus & Conciliis confirmatum: cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, & per hoc quod singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit: sed potius voluit ei per singulos, pro cuiusque facultate satisfieri, quare sicut Episc. cum illa administrarent, tenebantur portionem ceteris non necessariam, pauperibus seponere: ita Beneficiarij, qui in illam administrationem ex parte successerunt, tenentur ea, quæ sibi redundant, in vsus pauperum, vel saltem in pias causas, quando graues necessitates non occurrunt, seponere.

Cur dicuntur esse res Dei.

Secundò probatur, Nisi Ecclesiastici obligarentur superflua in pios vsus impendere, valde improvidè faceret Ecclesia, tantam affluentiam fructuum illis permittendo. quid enim hoc aliud esset quàm dare illis ansam & instrumentum luxus, libidinum, superbie, & frustrari pia fidelium vota? deberet potius bonam partem illis detrahere, & inde alia bona opera instituere.

Tertiò, Clerici ratione gradus, quem obtinent in Ecclesia, sunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum: ergo peculiari nexu charitatis & misericordie tenentur illis opem ferre. Confirmatur, quia eleemosyna sæpè est necessaria ad bonum spirituale in subditis conseruandum, ut quando pudicitia virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia se conuertunt. Ergo Ecclesiastici, (maximè Episcopi & parochi) qui ex officio bonum spiritale subditorum procurare debent, partem prouentuum suorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur. vide Sotum lib. 10. q. 4. art. 4. conclus. 2. & 3. Verum hæc ratio non probat extra tales casus teneri illos sub peccato mortali præcisè ratione superflui. Itaque præcipua ratio, cur tam strictè extra necessitatem grauem corporalem vel spiritalem proximi teneantur superflua illa in pauperes vel opera

pia impendere, est Ecclesie præceptum: quo semoto, etsi nonnulla sit inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Objectiones. Contra 1. & 2. partem propositionis quintæ, qua parte astruit dominium absolutum Beneficiariorum, eosque à restitutione liberat, sunt multa argumenta ex Canonibus & Patribus, ut videre est apud Nauar. q. 1. de Redit. monito 21. 22. 23. ubi habet 17. rationes; quarum præcipuas attingemus.

Obicitur Primò, Multi Patres & Pontifices in suis Canonibus dicunt bona Ecclesie esse *patrimonium Christi, res Dei, bona pauperum*; & Clericos tantum esse dispensatores bonorum Ecclesie, ut videre est 12. q. 1. & 2.

48 Resp. Dicuntur *patrimonium Christi*; quia propter *Patrimonium Christi* Christum, & ad cultum Christi sunt donata. Dicuntur autem *bona pauperum*; tum quia omnia superflua dicuntur esse pauperum, utpote pauperibus eroganda: (qua ratione Hieron. etiam de secularibus dicit, *Aliena rapere conuincitur, qui ultra necessaria retinere probatur*, ut habemus d. 42. Can. Hospitalis:) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus subuenire debent: tum denique quia hæc sententiæ referendæ sunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant diuina erecta, sed vivebatur in communi: tunc enim verè erant bona pauperum, non laicorum propriè, sed Clericorum, qui tunc pauperes erant, & in particulari nullum habebant dominium, sed communiter omnia possidebant; & aliqui ex illis erant bonorum communium administratores, sicut in monasteriis. Nos autem agimus de tempore post erecta beneficia & bona diuina.

49 Obicitur Secundò, Multi canones iubent fructus reddituum ecclesiasticorum & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnā tribui Episcopo, alteram Clericis, tertiam fabricæ, quartam pauperibus. Ita habemus can. de Reditibus, qui est Simplici, & can. Vobis, can. Concesso, & can. Quatuor, qui sunt Gelasij; item can. Cognouimus, can. Mos est, qui sunt Gregorij primi, & habentur 12. q. 2. atqui in plerisque locis non videtur quidquam assignatum pauperibus; sed solum Episcopo, Clericis & fabricæ: ergo portio pauperum permixta est prouentibus Clericorum & Episcoporum: ac proinde tenentur ex iustitia illam in pauperes conferre. ea autem portio censetur esse pauperum, quæ ipsorum statui non est necessaria. Nec satisfacit si dicas canones illos intelligendos de bonis usque ad illud tempus donatis, non autem de donandis in posterum: quia Gregorius expressè iubet, *ut siue de præteritis redditibus, siue de his quæ in posterum obuenient, quarta secundum distributionem canonicam dispensentur*.

Resp. Ex istis canonibus satis conuinci, Clericos teneri præcepto Ecclesie iis locis, ubi pauperibus sua quarta non est assignata, quæ sibi redundant, erogare: non quòd ex iustitia hæc pauperibus debeantur; sed quia sacri canones iubent ut ipsis ex Ecclesie redditibus quarta portio detur: ut habetur can. Mos est, 12. q. 2. Vnde cum passim in bonorum ecclesiasticorum diuisione & beneficiorum erectione nihil pauperibus videatur assignatum, dubitandum non est quin obligentur Beneficiarij singuli pro sua parte, diuisis enim bonis, simul diuisa est obligatio his bonis ordinatione Ecclesie imposita. Non enim Ecclesia voluit (sicut antè diximus) per erectionem beneficiorum & bonorum diuisionem hanc obligationem extinguere, ut satis ex Conc. Trid. sess. 25. c. 1. de Reform. constat.

Dices, Hospitalia ex his bonis videntur constituta: ergo pauperibus sua quarta est assignata.

Resp. Negando antecedens. pleraque enim alia ratione sunt erecta, ita ut bonis ecclesiasticorum nihil sit detractum. & quamuis constaret alicubi ex hisce bonis erecta esse, nihilominus superflua tenentur in pauperes vel alias pias causas, quæ numquam desunt, impendere, quia hæc est mens canonum, & intentio fidelium.

50 Obicitur Tertio, Clerici non possunt de bonis ec-

clesiasticis testari: ergo non sunt domini. antecedens patet cap. Relatum, 12. & cap. Ad hæc, 8. tit. de Testamentis. & Confirmatur, quia agri, domus & similia acquisita bonis ecclesiasticorum pertinent ad Ecclesiam, non ad ipsos Clericos, ut patet ex can. Placuit, 2. q. 2. qui est Concilij Carthaginensis III. &c. Sacerdos, 12. q. 4. ex Concilio Toletano IX. item ex toto tit. de peculio Clericorum. ergo pecunia, quæ acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Resp. Hinc tantum sequi, usum dominij in certis actibus impediri, sicut in impubere. merito autem in condendo Testamento impeditur, tum quia par est ut quod ipsis superest relinquatur Ecclesie: tum quia hac ratione auocantur à studio accumulandi, & incitantur ut in vita ad pios vsus erogent. Nunc tamen consuetudine tandem obtentum ut testari possunt, de qua infra cap. 19. Dubit. 4. Ad Confirmationem

Resp. Neg. consequent. quia Ecclesia potuit statuere, ut si aliqua immobilia comparentur pecunia ecclesiastica, ea cedant in dominium Ecclesie, nimirum ne Clerici opibus congerendis instar secularium inhiarent, sed potius suam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. suprâ, & Sarmiento, 3. p. de Reditibus ecclesiasticis cap. 1. quæ quia difficultatem non habent, omitto.

D V B I T A T I O VII.

Utrum Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesie & suppellectilis sacre.

Respond. Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilium Ecclesie, vel suppellectilis sacre, sed coetus ecclesiasticorum cuiusque Ecclesie habet dominium bonorum suæ Ecclesie, sicut conuentus Monachorum habet dominium bonorum monasterij: cum his tamen limitationibus. Primò, ut Pontifex tamquam caput omnium Ecclesiarum & conuentuum ecclesiasticorum habeat supremam omnium administrationem: de quo vide Nauar. in cap. Non licet, de spoliis Clericorum. §. 3. Secundò, ut si sit necessarium, vel valde expediens ad commune bonum Ecclesie, possit Pontifex ea ad alios vsus, & etiam ad alias dioceses transferre. sic videmus interdum bona ecclesiastica Principibus secularibus concedi ad Ecclesie utilitatem. absque tamen iusta causa id facere non potest: quia non est dominus, sed administrator, ac proinde leges fidelis dispensatoris seruare debet. prima autem lex est publica Ecclesie utilitas. Tertio, ut conuentus ecclesiasticus cuiusque diocesis teneatur illa ad posteros transmittere, nec possit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit partim ex decreto Ecclesie, partim ex donatorum dispositione, qui voluerunt ea perpetuò esse cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Restit. §. Pro clariori. & Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia c. 113.

D V B I T A T I O VIII.

Utrum omnia homine inferiora cadant sub eius dominium.

Respond. Res omnes externas vsibus humanis subiectas cadere sub dominium hominis, idque iure naturæ, ut agros, montes, flumina, plantas, bestias, metalla, & similia. Cælorum autem & astrorum propriè non sumus domini: etsi enim propter nos condita sint, ut nostris vsibus famulentur, tamen non sunt nobis ita subiecta ut de illis possimus disponere, sicut res inferiores, quas contrectamus & aptamus ad nostra commoda. Sumus tamen domini effectuum, ut luminis, caloris, auræ salubritatis, quia his utimur quodammodo, sicut aliis rebus externis. Alio tamen modo

modo possumus dici domini coelorum & astrorum, quia in obsequium nostrum facta sunt. Vide D. Th. 1. p. q. 96. art. 2.

53
Quo modo
Iure natura
dominus sit.

Aduerte tamen, cum dicitur hominem Iure naturæ habere dominium in res inferiores, non esse id ita intelligendum quasi singuli habeant completum dominium à natura; sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique à natura concessum in rem quamlibet, ut eam occupare, sibi que vindicare possit, si ab alio ante occupata non fuerit.

DUBITATIO IX.

Utrum homo cadat sub dominium alterius hominis.

54
Quomodo
quidam na-
tura serui,
quidam do-
mini. Nulla
seruitus in
statu inno-
centie.

Resp. & dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominem. Ratio est, quia omnes homines naturæ conditione sunt pares; cum sint eiusdem naturæ, ex eodem parente, & ad eundem finem conditi. & quamuis quidam à natura sint magis apti ad imperandum, alij ad seruiendum, (qua ratione Aristoteles 1. lib. Polit. c. 1. & 3. dixit quosdam naturæ seruos, quosdam dominos) nemo tamen natura est seruus propriæ. eius signum est, quod in statu naturæ integræ nulla futura fuerit seruitus, ut communiter docent Patres, Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15. & Gregorius lib. 21. Moral. cap. 11. quia seruitus est poena peccati.

55

Dico Secundò, Iure tamen gentium & ciuili potest quis effici seruus; idque multis modis, ut statim dicemus. Patet ex Scriptura, Exodi 21. Leuit. 25. Deuter. 20. & 21. ubi variæ leges præscribuntur de variis seruitutum generibus. & Apostolus 1. Cor. 7. *Seruus vocatus es? non sit tibi cura.* Vnde constat etiam Christianos posse esse seruos, non solum gentilium, sed etiam Christianorum; de quo vide Gratianum dist. 54. ubi habet multa decreta de seruis Christianis.

56
Seruitus quo
modo contra
naturam.

Dices Seruitus est contra naturam; ergo. Respondeo, Non est ita contra naturam ut sit contra rectam rationem vel præceptum naturale; sed dicitur esse contra naturam; quia est contra primæ naturæ conditionem, secundum quam cum omnes essent recti & sine peccato, iniquum fuisset; si alter alterum seruituti subiecisset. nunc autem, supposito peccato, est secundum rationem: sicut vii pharmacis, & cruciatibus afficere homines, est contra primam naturæ constitutionem; non autem est contra rationem, supposito morbo vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. cap. 15. *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori. conditio quippe seruitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruam, antequam hoc vocabulo Noë iustus peccatum filij vindicaret. nomen itaque illud culpa metuit, non natura, &c.*

DUBITATIO X.

Utrum homo sit dominus vita sua & membrorum.

57
Homo vita
usuarius eā
tenens preca-
rid.

Resp. & dico Primò, Hominem non esse dominum, sed solum custodem vitæ suæ membrorumque, & quasi usuarium: dominium verò horum esse apud solum Deum. Ita passim DD. D. Thom. q. 64. art. 1. Caietan. in Summa, verbo Homicidium. Victoria relect. de homicidio n. 12. Sotus l. 4. de iustitiis q. 2. art. 3.

Probat ex Scriptura, Deuter. 32. ubi insinuat diuinæ potestatis esse posse occidere, & vitam concedere. *Videte quid ego sim solus, & non sit alius Deus præser me: ego occidam, & ego viuere faciam.* i. habeo ius & potestatem occidendi, Sapientia 16. *Tu es Domine, qui vita & mortis habes potestatem.* Idem docuerunt

non solum Doctores Christiani, sed etiam Philosophi. Cicero de senectute refert Pythagoram dixisse, *Nemini fas esse iniussu Imperatoris summi Dei, de presidio & statione vite discedere.* Eadem est sententia Aristotelis 1. 5. Eth. cap. 10.

Ratio est, Primò, quia dominium non est nisi in res eas, quas nostra industria nobis possumus adsciscere: has enim sicut possumus acquirere, ita etiam relinquere: atqui vitam nemo sua industria potest acquirere. Secundò, quia vita est fundamentum omnis dominij humani, antequam enim vitam accipiat, nullius dominij est capax, quia non est: ergo par non est ut ipsa sub dominium cadat. fundamentum omnium accidentium non potest esse quid accidentarium. Tertio, quia dominium non est nisi in res distinctas: vita autem & membra non sunt quid distinctum à nobis, sed pars nostri vel substantia.

Dico Secundò, Neque Princeps, neque etiam Respublica est dominus vitæ suorum subditorum, vel seruorum. Sequitur ex dictis, & Confir. Primò, Exodi 21. *Qui percussit virga seruum vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit,* nempe homicidij. Secundò, Proprium veri dominij est, rem pro arbitratu suo posse perimere, etiam voluptatis causa: atqui solus Deus pro arbitrio potest interficere etiam innocentes, non autem Respub. ergo Respub. non habet dominium in vitam hominis. Tertio, Nemo est dominus suorum membrorum, sed solum custos, & gubernator, ut ostensum est: atqui quisque priuatus se habet ad Rempub. ut membrum & pars, ex qua una cum aliis partibus ipsa veluti vnum corpus constituit: ergo non habet dominium in priuatos.

Nec obstat quod Principes possint interficere malefactores, & exponere subditorum vitam in bello: quia id faciunt non ut illorum domini; sed ut custodes tranquillitatis & boni publici: sicut homo ut custos vitæ suæ refecat membrum putridum, & exponit partem pro salute totius.

DUBITATIO XI.

Utrum homo sit dominus sua fama & honoris.

Caiet. infra q. 37. art. 2. negat; cum enim fama sit bonum medium inter vitam & res externas, potius censet eam collocandam cum vita, cuius domini non sumus, quam cum rebus externis, quarum domini sumus. Idem videtur sentire Siluester verb. Detra-ctio q. 3.

Sed dicendum est, hominem esse verè dominum suæ famæ suæ, sicut rerum externarum. colligitur ex D. Th. infra q. 64. art. 5. ad 3. ubi docet, *Hominem licet posse dispo- nere de seipso, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; sed transitum de hac vita ad aliam non subiacere libero eius arbitrio.* clariùs q. 73. art. 4. ad 1. ubi docet, *in cuiusque arbitrio esse pati detrimentum sua fama, nisi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus l. 4. de iustitiis q. 2. art. 3. & Adrian. in 4. quæst. de restitutione circa finem. Couar. l. 2. variarum cap. 2. n. 8. & alij recentiores.

Probat Primò, Quia homo famam & honorem, post vitam diuinitus acceptam, sibi acquirit & auget, sicut res cæteras: ergo est illius dominus ut cæterarum.

Secundò, Quia nisi esset dominus, non posset eius restitutionem condonare: (nemo enim condonare potest quod non est suum) atqui certum est posse condonare eius restitutionem. Nec obstat (quod contra hanc rationem obiicit Adrian.) quod possimus condonare mutilationem membri, cuius tamen non sumus domini: quia si membrum posset restitui sicut fama, non possemus condonare. quod igitur condonamus, est satisfactio pro illata iniuria & restitutio pecuniaria pro damno secuto: non autem propriæ restitutio membri.

Tertio

*Verum hæc diuisio dominiorum licita fuerit,
& commoda humano generi.*

D. Thom. q. 66. art. 1. 2.

Resp. Post peccatum hæc dominiorum diuisio non solum fuit licita, sed etiam salutaris generi humano.

Quod licita fuerit, est certò tenendum. Nam ex multis Scripturæ locis constat, licet aliquid tamquam proprium possideri: & contrarium est hæresis quorundam, qui vocati sunt Apostolici, vt refert D. Aug. hæresi 40. & Epiphanius hæresi 61. qui assererent hominem non posse saluari, nisi vinceret instar Apostolorum, nudus ab omni diuitiarum proprietate. Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex Augustino epistola 106. quæ est ad Paulinum.

Quod etiam commoda generi humano, probatur Primò, Si possessiones mansissent communes, reliquæ fuissent incultæ; tum quia homines facile negligunt communia tamquam parum ad se pertinentia; maximè autem curant propria, iuxta illud Aristotelis, *Amabile bonum, cuique autem proprium*, tum quia quisque fugit labores, præsertim abiectos & graues, (quales sunt in agricultura & rebus mechanicis) sectaturque otium & dignitatem: quomobrem quisque alteri talium rerum curam & procuracionem reliquisset.

Secundò, Si mansissent communes, mundus arderet perpetuis contentionibus & bellis; quia plerumque plures concurrunt ad eandem rem occupandam, qui se mutuo conarentur impedire: & potentiores plerumque omnia raperent nec meum & tuum (quæ dicuntur esse potissima causa dissensionum) tunc minùs fuissent quàm modò. quisque enim conatus fuisset rem communem, dum ea vtendum esset, facere suam; sicque astidud rixæ & pugnæ inter homines extitissent. his incommodis per diuisionem vtunque occursum est: multò enim pauciores & ratios sunt nunc occasiones, quàm tunc fuissent: (vnde Gen. 13. cum essent iurgia coorta inter familiam Abraham & Lot communiter pascentes, diuisione regionis conciliati sunt) quamuis ob hominum prauitatem non omnia incommoda vitari potuerint. Denique idipsum Aristoteles lumine naturæ ductus docuit lib. 2. Polit. 2. & 3.

Obiicitur Primò, Iure natura omnia sunt communia, vt habetur c. Ius naturale, d. 1. ergo etiam post peccatum omnia debent esse communia.

Respondent quidam, in statu innocentie omnia Iure naturæ debuisse esse communia, sed hoc ius post lapsum esse reuocatum, & idè potuisse fieri diuisionem. Colligitur ex Scoto in 4. d. 15. q. 2. art. 1. conclus. 1. & 2. Sed contrà Primò, quia etsi communitas rerum valde fuerit consona statui innocentie; nullo tamen præcepto diuino vel naturali verabantur inducere diuisionem: quia Deus res istas inferiores hominum dispositioni subiecit, & ex hac diuisione nihil incommodi secutum fuisset. nam singulis relictum fuisset quod abundè sufficeret, & quouis cum altero libentissimè ex rebus suis communicasset. Secundò, non rectè dicitur Ius naturæ abrogatum: tum quia est immutabile & perpetuum, vt potè immutabilem rectitudinem continens: tum quia Ius non dicitur reuocari ex eo quod cesset eius obligatio in aliquo ratione aliquius circumstantie mutata: (alioquin Ius naturale, quo teneor opitulari in extrema necessitate constituto, reuocaretur eo ipso quo cessat illa necessitas, quod est absurdum; semper enim manet illud ius & illud dictamen, etiam si defectu materie hic & nunc non me obliget actu) sed quia cessat voluntate legislatoris, qui manentibus iisdem circumstantiis materie, potest illud tollere. hoc enim interest inter Ius naturale & positium, quod Ius naturale semper vim habeat, manentibus iisdem circumstantiis materie; Ius positi

Apostolici & Pelagius fas non esse possidere proprium.

3. Fuisse utilem diuisionem verum.

Major esset perturbatio si res mansissent communes.

Obiectiones.

Sententia Scoti.

In statu innocentie communia verum non fuit præcepta.

Ius natura non potest abrogari.

Potest homo interdum se infamare.

Tertio, quia in multis casibus possumus nos infamare. Primò, ad petendum consilium. Secundò, ad nostri humiliationem; sicut latro ille apud Climacum Gradu 4. qui publicè grauissima crimina confessus est. Tertio, ad vitandum peccatum superbiæ vel aliud. Quarto, quando iniuste aliquem infamauimus, tenemur restituere ipsi famam, etiam cum nostra infamia, si opus est; atqui si non essemus famæ domini, nihil horum liceret: sicut non licet seipsum occidere, mutilare, vulnerare, ob horum finium aliquem.

Contrà Obiicitur Primò, Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine*; &c. ergo non licet famam negligere. Resp. Non licet eam negligere sine iusta ratione: hinc tamen non sequitur, hominem non esse eius dominum, quia etiam pecuniz sine iusta causa profundi non debent.

Obiicitur Secundò, D. August. lib. de Bono viduitatis c. 22. dicit conscientiam nostram esse necessariam nobis, famam proximis, ac proinde crudelem esse qui famam negligit.

Resp. Fama nostra tripliciter potest esse proximis necessaria. Primò, quando ex nostra fama ita pendet fama proximi, vt ex nostra infamia illius infamia sequatur: sicuti ex infamia Monachi sequitur infamia quædam monasterij. Secundò, quando fama nostra est necessaria vt proximo præstemus officium ei stricto iure debitum, sicut fama personæ publicæ, Episcopi, Parochi, Abbatis, necessaria est vt benè regat subditos. & in his duobus euentis, multorum iudicio contra Institutam peccat, qui se infamat: non quia præcisè seipsum fama priuat; sed quia ex consequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam, vel se reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium. Tertio, quando non ex officio, sed solum ex charitate proximo prodesse tenemur, & per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc solum contrà charitatem peccat, qui se infamat: sicut contra charitatem peccat, qui pecuniam, qua pauperibus prodesse poterat, abiicit. Hæc de dominio vitæ & famæ; cetera dicentur infra cap. 9. de Homicidio. & c. 11. de Detractione.

60. Tripliciter fama nostra proximis necessaria.

C A P V T V.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipiis, venatione, piscatione aucupio, thesauris.

Constat Dubitationibus 18.

D V B I T A T I O I.

Quomodo facta sit prima rerum diuisio seu distinctio dominiorum.

Occupatio. Sortitio.

RESPONDEO, Hæc distinctio facta est partim occupatione partim sortitione. hi enim sunt primi modi acquirendi dominij. Nam posteri Adæ in hunc mundum veluti in amplissimam domum opibus refertam venientes, vt quisque prior aliquid occupasset, ita quoque dominus illius efficiebatur. quod si dubium erat vter prior occupasset, vel si ante occupationem plures ad idem adspirabant, sorte decidebatur. Similiter post diluuium, filij Noë alij aliam terræ partem, maximè post linguarum confusionem occupauere; vel sorte diuisere; vt patet Gen. 10. & 11. Deinde crescente genere humano, illæ partes multipliciter rursus, & propè in infinitum sectæ, diuisæ & distractæ sunt.

positium possit tolli, etiamsi nulla mutatio fiat circa materiam.

4 *Quomodo dicitur Iure natura communia dicantur Iure natura communia.*
 Respondeo igitur, non fuisse aliquod præceptum naturale iubens rerum communiter & verans diuisionem: sed omnia dicuntur Iure natura communia, partim negatiue, quia Ius natura diuisionem non fecit, aut præcepit: partim positiue, quia omnibus potestatem fecit vtendi quauis re, & dominij capiendi, priusquam ab aliquo sit occupata, quod Ius etiamnum durat.

5 Obiicitur 2. Cap. Dilectissimis, 12. q. 1. dicit Clemens I. Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse debuit: sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, & alius illud, & sic inter mortales facta est diuisionem. Respondeo, omnis variis expositionibus sensum esse, per iniquitatem hominum fuisse occasionem datam cur recta ratio dictaret esse faciendam diuisionem, cum ante iniquitatem omnia essent communia. Canon enim iste acceptus est ex epistola 5. S. Clementis, qua hortatur Fideles, qui erant Ierosolymis, ad vitam comunem, ex eo quod sit consentanea statui innocentie, vbi non erat meum & tuum: rerum autem diuisionem orta sit occasione peccati.

6 Obiicitur Tertio, Patres dicunt neminem debere dicere, Hoc est meum, hoc est proprium: eo quod omnia sint communia. ita Ambrosius in cap. 12. Lucæ, Chrysostomus homil. 10. in Epist. 1. ad Cor. in morali. & Orat. in S. Philogonium, &c. Respondeo, Tantum volunt, neminem ita sibi rem aliquam debere vindicare, quin paratus sit eam, quando necesse erit, cum altero communicare: sed quod in necessitate omnia sint communia. de quo plura supra, de elemosyna. q. 32.

D V B I T A T I O III.

Quod Iure facta sit hac diuisionem.

7. *Non Iure diuino facta est.*
 Respond. & dico Primo, non esse factam Iure diuino. Deus enim neque fecit diuisionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Israelitis spolia Ægyptiorum, & regna Cananitarum; hoc tamen factum est præter vsitatum morem. Denique Deus nusquam in Scripturis reuelauit hanc diuisionem esse faciendam.

8 *Nec Iure naturali.*
 Dico Secundo, non est etiam facta proprie Iure naturali. Probat, quia Ius natura neque fecit hanc diuisionem; cum omnia reliquerit communia; neque etiam præcepit eam fieri; neque natura secundum se ad eam inclinatur: non enim illam querit, nisi in vita ciuili, vbi viuendum cum aliis, & suppositis incommodis ex hominum prauitate prouenientibus. Hac ratione matrimonium dicitur esse Iuris naturæ; nimirum quia natura secundum se, id est, extra vitam politicam, & sepositis externis incommodis czlibatus, ad illud inclinatur: non sic ad rerum diuisionem.

9 *Quomodo dicatur facta Iure gentium.*
 Dico Tertio, Hæc diuisionem facta est Iure gentium, vt habetur d. 1. cap. Ius gentium est sedium occupatio. & de Iustitia & Iure L. Ex hoc iure dominia distincta, &c. Hoc tamen non est ita intelligendum, quasi sit aliquod præceptum apud omnes, sed quia commune omnium iudicium est, diuisionem rerum expedire tum ad pacem, tam ad meliorem rerum ad ministracionem; idque specta mortalium conditione, quæ sui est amans, & alieni negligens, quæ cupiditati & ambitioni miserè est subiecta. Itaque hoc Ius gentium nihil est aliud quam commune hominum iudicium, & gentium consensus: vel est concessio & ius ex communi iudicio & consensu proueniens. Et quia hæc vitia plerumque in genere humano regnant apud omnes nationes; idè expedientissimum fuit apud omnes fieri diuisionem. Vnde sequitur, si in aliquo coetu, dono supernaturali hæc vitia possint tolli, vel comprimi vt non dominantur, Ius gentium ibidem non postulare, aut magis expedientem censere rerum diuisionem, sed potius earumdem communiter, qualis erat in statu innocentie: præsertim cum multa alia ex hac sequantur commoda; temperantia, modestia,

tranquillitas animi, vacuitas sollicitudinis rerum temporalium, mentis ad res diuinas & ad studium sapientie expeditio: hoc modo Fideles, Ecclesie primordio omnia habuere communia, maxime Ierosolymis & Alexandria. Idem seruatur, & quidem perfectius, in Monasteriis & coetibus Religiosorum, qui cum ex multitudine sint selecti, & totirebus diuinis mancipati, facilius illa vitia, quæ diuisionem rerum postulant, deuitare queunt. quare merito eos, vt omnia sint communia, statuitur.

Obiicitur Primo, Instit. de rerum diuisione. §. Ferrer, dicitur, Id quod ante nullius est, naturali ratione conceditur occupanti; ergo diuisionem est facta Iure naturali. Respondeo, 1. Ius gentium interdum vocari Ius naturale, vt dicitur §. prædenti eodem tit. 2. aliud est res esse diuidendas, aliud rem fieri occupantis. quod enim res, quæ nullius est (præsertim fera vel gemma, cuius possessio alteri non adfert incommodum) fiat occupantis, est Iuris naturæ. nam etiam in statu innocentie locum habuisset, quod verò faciendæ sit rerum diuisionem, est Iuris gentium.

Obiicitur Secundo, Furtum est contra Ius naturæ: ergo dominium rei competit alteri Iure naturæ. Resp. negando consequentiam, quia Ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocumque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediendum, etiamsi illa potestas ei nisi Iure humano non competat.

Obiicitur Tertio, Id est Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omnino necessarium ad pacem generis humani: sed diuisionem rerum est huiusmodi: ergo est Iuris naturæ. Resp. 1. concedi posse illam hac ratione esse Iuris naturæ, quamuis alio modo negetur esse Iuris naturæ. 2. Naturalis ratio non dictat id esse omnino necessarium, posset enim in singulis communitatibus institui politia, secundum quam penè omnia manerent communia: vt fit apud Anabaptistas in Moravia, excipe tamen vxores, quas illi scdè nimis contra omnia Iura communes faciunt.

Obiicitur Quarto, Quod hæc villa sit mea, & illa tua, est ex Iure Imperatorum, vt inquit Augustinus tractatu 6. in Ioannem. ergo non Iure gentium. Respondeo, Diuisionem rerum in genere est Iuris gentium, non autem huius vel illius rei variis personis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit, vel ex prima occupatione, vel ex variis contractibus, aliisve modis Iure ciuili approbatis.

D V B I T A T I O IV.

Quibus modis acquiratur dominium in homines seu mancipia.

Respond. Quatuor modis seu titulis, Iure belli, naturalitate, iusta condemnatione, & emptione, vt rectè docet Siluester verbo Seruitus q. 3.

Primus Titulus est Ius belli. i. in bellis seruari consuetum, & comuni gentium consuetudine receptum, quo non quidem præcipitur, sed datur potestas ei, qui aliquem in bello iusto capit, vt vindicet illum sibi in seruum. vt patet L. Hostes. n. de captiuis. cuius Iuris institutio profecta est ex naturali quadam commiseratione, ne capti occiderentur, (cum tamen merito possent occidi) sed seruarentur, morte in seruitutem commutata vnde & serui dicti sunt. Instit. de Iure personarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos homines & innocentes, qui etsi non peccarint, tamen seruitutem possunt addici tamquam hostilis Reipub. membra, quæ vt commodis, ita & incommodis sui corporis participant, in bonis præsertim externis. Vnde cum in his etiam censeatur libertas, hac spoliari possunt. accedit quod hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in suis puniuntur, sed de his plura 2. 2. q. 40. Apud Christianos tamen consuetudine introductum vt Christiani capti à Christianis non fiant serui, idque in honorem libertatis, quam per Christum sumus

Obiectiones.
 10
 Dicitur ali-
 quando Ius
 naturale.

11

12

Vnde seruient
 Iure belli.

Innocentes in
 seruitutem
 rapi possunt.

mus consecuti. si tamen bellum iniustum gerant contra infideles & capiantur, sunt eorum serui iure gentium. Vide Couar. in reg. Peccatum 2. p. §. 11. n. 6.

Aduerte tamen, cum, qui in bello ex parte sua iusto capitur, non contrahere veram seruitutem. quod si utrimque iustitia belli sit ambigua ob probabile ius utriusque partis, capti utrimque sunt serui; ut rectè Couar. ex lege supradicta. ubi tamen constare coeperit utri parti faueat iustitia, tunc ea pars, quæ iniuste cepit, debet captum in libertatem sine pretio restituere.

Secundus Titulus est *Natiuitas*, ratione cuius efficitur seruus, quia ex ancilla natus est: *non parus sequitur ventrem*, L. Partum. Cod. de rei vindicatione. Idque merito, quia mater est certior, & plus confert materis corpulentæ quàm pater: seruitus autem secundum corpus conuenit.

Proles quādo non contrahat seruitutem. Notandum tamen, si mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptum & partum (et si vel ad momentum) proles iure Cæsareo non contrahit seruitutem; ut expressè habemus Institut. de Ingenuis. §. Sed & si quis. Ratio est; quia hoc ipso momento, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati est restituta. unde calamitas matri superueniens, non debet nocere proli libertatem assecutæ: præsertim cum causa libertatis sit maximè fauorabilis.

Ubi tamen nulla est lex vel consuetudo disponens de seruitute proles, sufficit ut mater in partu sit ancilla: quia proles in partu est fructus ancillæ, non liberæ. Ita seruari dicitur apud plerasque gentes, quæ iure communi Cæsareo non videntur.

14 *Pena seru- titis.* Tercius Titulus est *Iusta condemnatio*, qua quis fit seruus; si ad hoc propter crimen à legitimo Iudice condemnatur. Sicut enim potest quis morte damnari, ita etiam seruitute, quæ mors est ciuili. Sic qui deserunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, sunt serui Christianorum eos capientium. c. Ita quorundam, 6. tit. de Iudæis & Saracenis. Raptor puellæ in seruitutem deditur. 36. q. 1. cap. De raptoribus. Femina quæ sciens contraxerit matrimonium cum eo, qui sacro Ordine initiatus est, potest à Principe in seruitutem rapi. cap. Eos qui. d. 31. filij autem ex tali coniugio suscepti efficiuntur serui Ecclesiæ, cui patens inscriptus erat, 15. q. 8. c. Cum mul- tæ. Quæ omnia intellige post sententiam Iudicis: ante enim illam poenâ seruitutis legibus statuta non incurritur. Vide Silu. suprà q. 3.

15 Quartus Titulus est *emptionis & venditionis*. loquor de illa emptione, qua quis primò fit seruus ex libero; ut quando quis vel seipsum vendit, vel à parentibus venditur.

Potest quis seipsum vendere.

Quod autem homo liber possit seipsum vendere, probatur: quia est dominus suæ libertatis, sicut famæ & pecuniæ: ergo eam potest liberè abdicare. quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui se vendi in seruum voluit, ut filium viduæ redimeret: tum eorum, qui Religionem ingrediuntur, qui non solum bona externa, sed etiam libertatem suam abdicant propter Christum: quamuis hi non efficiantur serui, eò quod hoc non faciant in commodum Prælati temporale, sed suum spirituale. Idem aperte colligitur Exodi 21. & Deut. 15. ubi conceditur Hebræo, ut se sponte possit alteri in perpetuum seruum tradere.

Vnde patet, iure naturæ hominem liberum posse suam libertatem vendere vel donare. ut tamen id fiat sine peccato, debet adesse iusta aliqua causa: alioquin esset profusio libertatis, quæ bonis fortunæ & famæ est præstantior.

16 *Conditiones, ut venditio iure Cæsareo sit rata.* Aduerte tamen, iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones ut hæc venditio sit rata. 1. Ut is qui se patitur vendi, sit maior viginti annis. 2. Ut intendat esse particeps pretij. 3. Ut re ipsa sit particeps. 4. Ut emptor credat ipsum esse seruum. Vnde non permittit ius ut quis seipsum per se vendat, sed ut id per alium fiat. 5. Ut sciat se esse liberum ante venditionem. 6. Ut venditor sciat ipsum esse liberum.

His omnibus conditionibus simul concurrentibus, venditio est valida: si vel vna desit, iure communi est irrita. Vide Silu. verbo Seruitus q. 3. ubi tamen iure Cæsareo non videntur, potest quis seipsum liberè vendere, nulla habita ratione istarum conditionum.

Quod verò etiam parentes possint iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 21. v. 7. Ratio est, quia proles est veluti pars & fructus parentis, trahens ab ipso esse & vitam. unde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta quæ ipsa de se, si sui iuris esset, percipere posset. atqui ipsa si esset sui iuris, posset se vendere: ergo &c.

17 *Potest & parens filium.*

Iustamen ciuile requirit certas conditiones, ut patet L. 1. c. de patribus qui filios distraxerunt. Primò, ut id fiat *per vimiam paupertatem & vitium causa*, ut illa lex ait. quod si ob aliam causam pretio filij egeat. v. g. ad se redimendum à morte vel seruitute, vel perpetua captiuitate, non poterit filium vendere, nec obsidem dare, ut docet Couar. l. 3. variat. c. 14. n. 4. ex Accursio, Dyno, & Alciato; quia lex illa 2. id tantum concedit *vitium causa*. Si tamen nudum ius naturæ spectemus, poterit ob quamuis grauem necessitatem. Secundò, ut soli patri hoc liceat: tamen iure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, ut solum possit vendere filium nondum emancipatum. qui enim sui iuris est effectus, non subest amplius patriæ potestati. Quartò, ut filius ita venditus possit recuperare libertatem, soluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac si numquam fuisset seruus, ita habetur L. 2. suprà. Vide Couar. loco citato.

Conditiones requiritæ ut parens possit vendere filium.

DVBITATIO V.

Utrum serui ita transcant in dominorum potestatem, ut non possint fugere.

18 *In iustis addit. illi seruituti.* Respondeo, & dico Primò Certum est posse fugere si non sint iuste in seruitutem tracti. nec solum fugere, sed etiam vi repellere impediētes, & surripere à suis dominis quantum satis ad compensationem iniuriæ, & operæ præstitæ, imò quantum possunt, si adhuc duret bellum quod ex parte capientium sit iniustum, quia tunc possunt hoc modo nocere hosti, ex tacito Principis iustum bellum gerentis consensu, ut rectè notat Molina. Sic Christiani à Turcis capti possunt eos spoliare & fugam capeffere.

Dico Secundò, Si à domino incitentur ad aliquod peccatum, qui rogatus nolit desistere, vel si inhumaniter tractentur, fugere possunt. Prior pars constat, quia non tenentur cum periculo animæ suæ (ob quod etiam maximè coniuncti deferendi, iuxta illud, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proiice abs te*), domino suo seruire.

19 *Quando serui possunt fugere.*

Altera probatur, quia inhumaniter tractando (ut si fame, siti, frigore, verberibus sine causa affligat) facit eis iniuriam, à qua se possunt eripere per fugam, cum alia ratio non suppetit. Cessantibus tamen his causis tenentur reuerti, si in posterum non est periculum: sicut coniux, quæ ob similem causam toro maritali se subduxit. Nisi forte iniuria tanta fuerit, ut merito libertate sit compensanda.

Dico Tertiò, Si dominus sit Iudæus aut Paganus, iurisdictioni Principis Christiani subiectus, vel si sit hæreticus, seruus Christianus hoc ipso fit liber, ac proinde potest dominum deferere.

Probatur L. Deo nobis. 56. C. de Episcopis & Clericis, ubi Iustitianus ait: *His ita dispositis, repetita lege iubemus, ut nullas Iudæus vel Paganus vel hæreticus seruos Christianos habeat, quod si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos omnibus modis liberos, secundum antiquiorem nostrarum legum senorem.* Idem colligitur ex cap. ult. de hæreticis, & c. 2. & ult. de Iudæis & Saracenis.

Adde, seruos infideles istorum posse etiam fugere ad Ecclesiam ut fiat Christiani, & factos Christianos statim esse liberos, ut habetur dicta L. Deo nobis, suprà. Dico

21 Dico Quartò, Qui à se vel à parentibus legitime sunt venditi, fugere non possunt.

Ratio est, quia cum sint facti serui per legitimu contractum, in quem ipsi vel parentes eorum loco iuste consenserunt, tenentur contractu stare, nec possunt illu violare absque iniustitia, sicut nec alias venditiones.

22 Dico Quintò, Qui in poenam criminum iuste ad seruitutem sunt condemnati, non videntur posse fugere. est communis fere DD. sententia.

Ratio est, quia reus tenetur exequi iustam sententiam; si poena talis sit vt non possit nisi per reum executioni mandari. atqui seruitus est talis poena. ergo. sed de hoc plura infra. nam si seruitus illa sit valde calamitosa, probabile est fugere posse oblata commoda occasione. contrarium enim est nimis durum & superans humanam conditionem, praesertim talium hominum.

Dico Sextò, proles eandem conditionem subit quam mater. Vnde si mater se vendidit, vel à parentibus iuste vendita est, vel ob crimen seruituti addicta, proles non potest fugere.

23 Hinc sequitur, cum, qui huiusmodi seruis consilium vel auxilium ad fugam praebet, peccare, ad restitutionem teneri totius damni inde secuti. vt si fugit & abstulit simul 100. aureos, is qui fugam suaserit, tenetur domino restituere non solum pretium serui, sed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni causa censetur, vt recte notauit Nauarr. c. 17. n. 103.

24 Dico Septimò, Serui bello capti licite possunt fugere ad suos; non possunt tamen dominis persequentibus vi resistere. Est contra Nauarr. c. 17. n. 103. & multos alios. sed ita sentiunt D. Soto lib. 4. de Iustit. q. 2. art. 2. Bannes 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 13. Couar. ad regulam Peccatum, 2. part. §. 11. num. 6. & l. 1. variat. c. 2. n. 10. & aliqui alij.

Probatur prior pars §. Item ea Instit. de rerum diuisione. vbi de seruis bello captis sic dicitur: *Qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt.* Idem insinuat L. Nihil 26. x. de captiuis & postliminio reuersis. *Nihil interest, inquit, quomodo captiuus reuersus sit, verum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium euaserit; ita tamen, si ea mente reuerit vt non illi reuerteretur.*

Probatur Secundò ratione, Primò, quia cum hæc seruitus communi consensu gentium sit introducta, non debet eius conditio magis onerari quam consuetudine totius orbis sit receptum atqui consuetudo habet vt tales serui sine conscientie scrupulo possint ad suos fugere, neque hoc censetur illicitum, nisi fortè dedidissent fidem de non fugiendo; & ea lege vita eis esset condonata; tunc enim tenentur stare promissis. Secundò, quia hæc seruitus ceteris est nobilior, minusque probrosa: vnde etiam in viros nobiles cadere potest. ergo non est cogenda in eas angustias, in quas alie seruitutes. Tertiò, Si non possent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in termino esset inutile; quia non possent illud consequi nisi per peccatum: vnde esset illecebra ad peccandum.

25 Dixi, posse fugere ad suos; quia non licet eis fugere ad euagandum extra potestatem dominorum: sed solum animo contendendi ad suos. hæc enim sola fuga iure & consuetudine seruis concessa est, vt per eam possint libertatem in termino recuperare: nempe cum ad suos, vel ad amicam ciuitatem, vbi publico nomine tuti sint, peruenerint: vt habetur L. Postliminio. 17. x. de captiuis. quod si in via intercipientur, possunt reduci: quia antequam peruenerint ad suos, non recuperant libertatem. Postquam autem peruenerint, ita sunt liberi, vt etiam si redeant causa mercaturæ, vel simili, non possint à priore domino retrahi in seruitutem. Si autem fugiant non animo redeundi ad suos, peccant, & tenentur redire, vt recte Couar. supra. quia priuant dominum usu sui, dum adhuc continentur sub eiusdem dominio; nec sunt in via subtrahendi se ab eo per fugam iure permissam.

Altera pars, quod dominus persequentibus vi resistere non possint. Probatur; nam domini habent ius in illos inter-

cipiendi & detinendi quoadmodum ad suos non peruenerint; alioqui inutilis esset seruitus. quare cum non possit esse bellum vtrique iustum, non possunt se vi tueri. Simile est in reos; qui etsi fugere possint, non tamen ministris Iustitiæ persequentibus resistere.

Ex his sequitur Primò, Licetum esse cooperari hu- Potest quia cooperari ad fugam. iusmodi seruo ad fugam; modò scandalum & alie indebitæ circumstantiæ absint. Secundò, Idem esse iudicium de prole; quia non est deterioris conditionis suo parente. Tertiò, Idem ius permanere, etiam si decies quis vendatur. nam iure belli seruus censetur, cuius primæua seruitus sic est constituta, etiam si decies vñierit.

Obiicitur Primò à Nauarr. cap. Si quis seruum 17. q. 4. vbi Concilium Gangrense sub anathemate prohibet 29 Obiectors. ne quis alieno seruo suadeat ministerium domini sui destituere. Idem prohibetur c. lequenti, quod est Concilij Romani sub Martino I. & confirmatur L. 1. C. de seruis fugitiuis. vbi dicitur *fugitiuus seruus furtum sui facere domino.* Et l. 3. si in fuga deprehendatur, grauis ei poena decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla.

Resp. Illis canonibus solum prohiberi, ne quis pretextu religionis seu libertatis Christianæ doceat seruū contemnere dominum suum, & deserere eius ministerium; vnde nihil ad nostrum propositum. Ad Confirmationem; lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum. lex autem tertia loquitur indistinctè de seruis, qui fugiunt ad barbaros, hostes Romani Imperij. vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad suum populum vt colligitur ex aliis Iuribus allatis.

Obiicitur Secundò, Qui damnatus est exilio ad certum locum, non potest ex eo loco fugere: ergo cum seruus iure gentium damnatus sit seruitute, non potest fugere.

Resp. Negando. conseq. quia hi serui non damnantur vt malefactores in iudicio, sed nobiliori quodam modo & minus ignominiosa seruitute, cui ex more gentium hoc priuilegium est relictum.

Obiicitur 3. Serui à dominis solent grauiter puniri si contingat eos fugere, & fuga retrahi. ergo non licet eis fugere: quia alioqui iniuste punirentur. Resp. Primò, Fortè illos dominos sequi alteram sententiam, quæ censet fugam esse illicitam; quæ etiam est probabilis, etsi nostra sit probabilior. Secundò, Probabile est, etiam si dominus putet fugam licitam, nihilominus seruum posse castigari, non quod peccauerit, sed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere concessum in gratiam domini, sicuti custodia publica inclusi licite fugiunt, vt infra dicetur, & tamen deprehensi puniuntur. L. 1. x. de effractor. & alibi. quod magis locum habere potest in seruis: quia cum caperentur in bello, poterant iuste occidi; sed mors illis ita commutatur in seruitutem, vt si fugiant, nolentes in ea persistere, prior poena ex parte possit reuocari; irrogato graui supplicio.

DYBITATIO VI.

Quæ animalia licite occupentur venatione, piscatione, aucupio.

26 **N**Otandum est, animalium quædam naturali indole esse mansueta, vt sunt oues, boues, equi, suæ, gallinæ domesticæ, anates domesticæ & similes: alia esse fera seu siluestria: & horum alia usu sunt mansueta, vt cuniculi cerui, quos domi nutrimus, pāuones, columbæ domesticæ: alia retinent indolem siluestrem.

Nunc Resp. & dico Primò, Animalia natura mansueta & domestica, etiam si dominorum potestatem longius euaserint, non licet capere. patet §. Gallinarum, Instit. ne rerum diuisione, vbi dicitur *furem committere qui hæc animalia cum effugerint, detinet.* Ratio est, quia hæc, licet fugerint, non tamen ideò recuperant libertatem, cum naturali sua indole sint domestica vnde adhuc manent in dominio prioris domini. quare Mansueta restituenda.

D vbi cum

Quousque fugat sit illi cōdiciō

Non possunt fugere animo vagandi.

Potest quia cooperari ad fugam.

29 Obiectors.

27

Quomodo iusti possint plecti si fugerint.

28

vbicumque hæc inuenta fuerint oberrantia, dominis sunt restituenda. Imò etiam si capta à lupo vel à vulpe fuerint; quicquid exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuerit.

Dico Secundò, animalia fera seu siluestria vsu mansuetata, quæ consuetudinem habent ex libera vagatione redeundi in potestatem domini, non licet occupare. Instit. suprà §. Pauonum. Vnde qui in suo columbario appositis illecebris, aliorum columbas eò traducit, tenetur ad restitutionem: secus si id sine fraude acciderit, v.g. quia melius eas alit, vel commodiorem stationem aperuit. consuetudo tamen est consideranda. nam quibusdam locis dicitur esse moris vt omni arte alienas columbas liceat accersere.

29 *Columbaria permissa.* Dubitant Doctores, an columbaria sint licita. Sed dicendum est, ordinariè licita esse, nisi lege aliqua sint prohibita. Ita Nauar. c. 17. n. 126. Caiet. verb. Columbarium. Silu. Restitutio 3. q. 4. Sotus lib. 4. q. 6. 2. 4. Molina disp. 48 Primò, quia passim est consuetudo. Secundò, quia non sentitur ordinariè damnum notabile: non enim minùs vescuntur seminibus pranis, quæ sata suffocant & strangulant, vt lolio, melanthio, orobanche, quàm bonis: vnde Astensis dicit quosdam tenere tantum prodesse quantum nocent. Tertio, quia potissimum vescuntur granis prolapsis è spica, nec scalpando detegunt semina terræ mandata; vt ferunt harum rerum curiosi. Quarto, nisi haberentur columbaria, esset maior numerus siluestrium; quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent satis. Denique quia cedunt in cibum Reipub. Curare tamen debent qui eas fouent vt pabulum in columbariis non desit, sic enim minùs nocere possunt.

80 Dico Tertio, Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licet occupare, & siunt occupantis, vt habemus expressè Instit. loco citato.

Fera vsu curata. Ratio est, quia tunc censentur se recepisse in naturalem libertatem, & non amplius esse in potestate prioris domini. vnde columbæ tuæ si se aggregarint columbis alterius columbarij, & consuetudinem redeundi deseruerint, sunt alterius. Dicuntur autem consuetudinem redeundi deseruisse, si bis terte tempore consuetudo non redeant, vt docet Nauar. cap. 17. n. 128. & Silu. verbo Inuentum, q. 2. quod columbis est verum; non tamen de ceruis & aliis, quæ interdum vagantur iuxta domum, & sponte non redeunt, tamen facile patiuntur se reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum est quando censentur consuetudinem redeundi deseruisse.

31 *Omnino fera.* Dico Quarto, Animalia omnino fera & siluestria, si potestatem domini euaserunt, & in libertatem naturalem se vindicauerint, vbicumque reperta fuerint, licet prosequi & capere, & siunt occupantis. Ratio est eadem quæ suprà; quia iam nullius sunt.

Vbi aduerte, eum qui ceperit aliquod animal ferum seu siluestre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu censeri dominum, quamdiu illud sua custodia coercet. quòd si eius custodiam euaserit, rursus fiet primò occupantis: vt si ceruus ex silua vel prato concluso euaserit. Dicuntur autem recuperasse naturalem libertatem, quando ita euaserunt, vt difficilè possint comprehendi. tunc enim sunt extra domini potestatem: quòd si facile, non censentur esse extra dominium.

32 *Examen apum.* Vnde patet examen apum, cum siluestris sit naturæ, si ita euolet vt sit difficilis eius prosecutio, posse à quolibet capi, etiam si ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non idèò fit tua, quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum, quia ex tua arbore pendet, tuum est; potes, tamen alium re adhuc integra prohibere ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conscendat, vt illum præuenias. quòd si in tuum aluere inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expressè habent Instit. de rerum diuisione. & fusiùs in Pandectis L. 3. 4. 5. de acquirendo rerum dominio. & L. 3. §. Item feras. de acquirenda possessione. Vide etiam Nauar. cap. 17. n. 128.

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam esse rationem consuetudinis locorum & prouinciarum.

DVBITATIO VII.

Verum Principes possint iussu prohibere venationem, piscationem & aucupium in locis publici iuris.

33 *Couar. ad regulam Peccatum part. 2. §. 8.* refert multos Doctores, qui tenent, Principes non posse id prohibere, eò quòd Iure naturæ vel gentium licitum sit animalia libera capere: quod Ius Princeps tollere non potest. Ita Hostiensis, & Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, & plures alij, & Iason dicit hanc sententiam esse communem. Sed Couar. tenet contrarium, adductis pro se multis Iurisperitis, & conciliatis illis, qui aliter sentire videbantur. Idem ex Theologis tenent Caiet. tom. 1. opuscul tract. 17. cap. 12. & Ioannes Medina Cod. de restit. q. 12. Sotus lib. 4. Iustitia q. 6. art. de. 4. & alij passim. Pro qua sententia

34 Dico Primò, Principes possunt prohibere hanc venationem seu captionem animalium in locis publici iuris, ex consensu populi, siue gratis, siue per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere iure suo.

Dico Secundò, Possunt etiam eam prohibere, si iudicetur id necessarium ad Reipub. onera sustinenda, nempe vt inde infletur maxima vis pecuniæ, officio & administrationi Principis necessaria. Quo titulo quidam Principes reseruant sibi ius piscandi certa genera piscium, vt apud Hispanos reseruant sibi ius piscandi thynnos, vt inquit Couar. n. 10.

Sed difficultas est, Verum ad solam recreationem possint sibi absque populi consensu tale ius reseruare?

Resp. & dico Tertio, Principes etiam ad solam recreationem possunt absque consensu populi ius venandi in quibusdam locis sibi reseruare. Ita Couar. Sotus, & Medina suprà.

Ratio est, quia Princeps cum labore pro Reipub. potest etiam aliqua loca communia suæ recreationi reseruare, præsertim cum id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Dico, in quibusdam, quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere, & sibi totam venationem reseruare, nisi forte eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est, quia est nimis inhumanum & tyrannidem sapiens (vt rectè docet Medina) tantummodò sui commodi & oblectationis gratia; vniuersum populum omni recreatione & vtilitate venationis, quæ Iure naturali & gentium eis est concessa, priuare.

36 Notandum Primò, posse Principem personis de Reipub. benè meritis ius venandi vel piscandi in loco communi attribuire, ceteris exclusis, modò tamen id absque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibusdam Monasteriis & Nobilibus varia priuilegia in hoc genere concessa.

Notandum Secundò, etiam consuetudine legitime præscripta posse huiusmodi ius acquiri, tum Principi, tum aliis: vt docent Caiet. Medina, & Couar. suprà. Ratio est, quia consuetudo habet vim legis & priuilegij: & sicut alia iura præscriptione acquiri possunt, ita & istud. Videndum tamen ne huiusmodi consuetudo malo titulo vel tyrannicè sit usurpata, vt monet Couar. num. 10.

37 Notandum Tertio, Principes qui sibi tale ius reseruant, obligari ad cauenda damna quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorum inferre; & si quæ inferant, teneri ipsos ad restitutionem. ita Couar. suprà n. 10. ex Caiet. Estque communis DD. sententia Ratio est, quia reseratione istius iuris, & lege illa qua vetat venationem & ferarum peremptionem, dat causam damni

35 *Princeps potest ad suam recreationem reseruare ius venandi.*

Non tamen ubique.

36 *Potest quibusdam concedere.*

37 *Obligatur ad damna.*

damni quod per feras inferitur. qui autem dat causam damni, ipsum quoque damnum dedisse videtur; ac proinde tenetur sarcire. Neque satis est si dicant se velle sarcire damna quæ inferentur; sed etiam debent cauere quantum opus est ne inferantur; vt rectè notat Nauarr. c. 17. n. 125. aliud enim peccatum est inferre damnum, aliud nolle compensare illatum. quamuis si verè paratus esset totum damnum absque mora compensare & diligenter de eo subinde inquireret; non putarem peccare mortiferè: quia non inferret notabilem iniuriam. Verùm hoc in praxi rarum est. Excipiuntur tamen duo casus, quibus Princeps ad neutrum tenetur. Primus, Si consensu Reipub. & eorum qui possident agros vicinos, hoc ius haberet: quibus enim potest cedere iure suo. Quo tamen casu dissimulare deberet cum eo qui feram segetes vastantem in agro suo perimeret. Vtitur enim ille iure naturalis defensionis, quo populus ille se priuare voluisse non censetur. Secundus Si in terra hostili à se occupata tale ius in aliquo saltu instituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi transeunt cum hoc onere seu seruitute ad suos possessores.

Duobus
euentis non
tenetur.

38.
Prohibens
iniuste vena-
tionem.

Notandum Quartò, Eum, qui iniuste prohibet alium à venatione, piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabilis lucri. quod ille deductis expensis & laboribus facturus erat, vt rectè notat Couar. n. 11. & 12. Nauar. c. 17. n. 120. non tamen ad restitutionem animalium, quæ capta non sunt: quia illa nondum fuerunt in potestate eius qui prohibitus est. Vnde etiam secundum quosdam non tenetur Ecclesiæ compensare decimas, quas venatores de rebus captis in quibusdam locis soluere soleant: (et si Couar. contrà sentiat) quia decimæ, nisi de rebus iam perceptis, non debentur. Idem iudicium esto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infra, cap. 39. Dub. 3.

D V B I T A T I O V I I I.

Vtrum quis possit venari in pradio vel saltu alieno.

39

Resp. Absolutè posse, modò illa loca non sint ita conclusa, vt feræ non possint egredi. cauendum tamen ne quid damni inferatur. Quisque tamen potest ius venandi in suis prædiis sibi reseruare, & aliis prohibere ne ibi venentur: vt habemus §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda, si ipse dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatè damna inferant. imò talis dominus tenebitur tunc ad restitutionem damnorum; quia censetur illorum causa per suam prohibitionem, vt notat Couar. n. 11. & consentiunt omnes DD. vt supra diximus.

Prohibitio
aliquando
parum cu-
randa.

40

Cauenda
damna.

Simili modo cauendum venatoribus, ne ipso actu venandi in locis alienis, vel transitu per illa, damnum inferant proterendo sata, sternendo segetes, excutendo grana, lædendo vineas, dissipando sepes, & similia. alioquin tenetur ad restitutionem. Ita docent omnes DD. qui hanc rem attingunt. Silvester. v. Venatio, *Vtrum* inquit, *venatores conculcantes agros, vineas & segetes, & quorum canes occidunt gallinas, & animalia pauperum, & aliorum, tentantur restituere: dicit Astensis quod sic, ad estimationem; alijs peccant mortaliter; nisi damnum sit ita modicum, quod probabiliter creduntur non curare.* Idem iisdem verbis affirmat Angelus, eodem verbo. Caietanus in Summa, eodem verbo dicit, *Actum venandi esse peccatum, si damnum agris aut vineis inferatur, idque pro magnitudine damni.* Barthol. Fumus cod. n. 1. dicit, *Actum venandi esse peccatum si fiat cum damno proximi in persona vel rebus, vt quia venator exponit se periculo occidendi vel vulnerandi proximum ex defectu circumspectionis, vel destruit segetes, semina, vineas, vel huiusmodi, & tunc iudica mortale vel veniale secundum qualitatem actus vel periculi cui se exponit; & ultra peccatum tenetur de damno per eum illato, vel eius occasione.* Nauarr. in Enchiridio cap. 17. n. 125.

Peccat qui ad venandum profectus permittit vt canes sui no-
teant alienis aubus domesticis, gallinis, anatibus, anseribus, &
id genus alius; aut vt sui equi aut famuli notabile damnum
inferant prædiis, aut sata per quæ transeunt; aut eorum fructi-
bus; & non vult restituere. Hostiensis in Summa de pœnit. &
remiss. Omitto alios; quia idem omnes nemine discre-
pante docent.

Ratio est perspicua. Quia vel venatio instituitur ad oblectationem, vel ad proprium commodum, vel ad bonum commune. v. g. ne feræ multiplicatè noceant agris, peccoribus, hominibus. Si ad oblectationem vel proprium commodum, manifestum est id non posse fieri cum dispendio aliorum. Nec refert etiam si fortè sit persona publica vel gubernator patriæ, quia in iis quæ ipse agit in commodum proprium comparatur ad subditos, vt priuatus ad priuatum. Vnde non minùs tenetur de damno quàm si esset priuatus. Si verò ad bonum publicum instructa sit, nulla æquitas patitur, vt damnum quod occasione boni publici contractum est, à paucis hominibus priuatis sustineatur, sed iusta proportionè distribuendum in omnes. alioquin peccatur contra Iustitiam distributiuam: quæ sicuti præscribit bona communia certa proportionè distribui in singulos, ita etiam onera & damna, quæ causa communis boni imponuntur, vel inferuntur. Sicut enim bonum quod intenditur commune est, ita etiam damnum commune esse debet. Itaque deberet huiusmodi ex causa damnum passis fieri compensatio ex bono communi. v. g. remissione tributorum vel actionum, vel immunitate à milite, vel simili modo. Pari ratione cum causa boni publici solùm alicuius occupatur, vt conuertatur in viam publicam, vel vt in eo fiat propugnaculum, vel cum deiciuntur ædificia priuatorum, facienda est compensatio ex publico. Cum autem damnum illatum est causa proprii commodi ex propriis compensatio facienda, vt per se notum est.

Aduerte tamen, si damnum est modicum, & domi-
nus loci tantum ferè commodi adferat agricolis occi-
dendo feras, quantum damni ipso actu venandi, vel si
rebus illorum consulat, sua auctoritate auertendo mi-
lites, eosque ab aliis incommodis turando, ita vt me-
ritò videri possint illa damna, quæ subinde ex venatio-
ne sentiunt, non curare, & condonare, non esse obliga-
tionem restituendi: quo modo fortasse aliqui locorum
domini possunt excusari. hoc tamen non habet locum
quando damna sunt grauia. Quomodo autem damnum
grauè aut leuè agris & sata inferatur, & quodnam
tale censendum sit, optimè ex ipsis agricolis cognosci
potest.

41.
Limitatio.

Dices, Quid si ab hominum memoria sit vsurpa-
tum, vt tota venantium turba cum equis & canibus,
prout occasio tulerit, per media sata sese inferat, non
curans quid damni inde resultet, nec vlla ob id fiat
restitutio, maximè cum nemo querelas apud iudicem
deponat? videtur enim hoc euentu habere locum præ-
scriptio, quod tanti temporis tractu hoc ius sit à do-
minio loci vsurpatum. Resp. Vt titulus præscriptionis
hic locum habeat, debere constare 1. De ipsa consue-
tudine & vsu qui memoriam hominum antecedit. 2.
Non fuisse factam compensationem cum damna ir-
rogata erant grauia. 3. Quod damno affecti non depo-
suerint querelas, nec mouerint litem, id non factum
desperatione obtinendi iuris, aut metu maioris mali;
sed omnino liberè, & animo condonandi. alioquin
cum præsumptio sit in contrarium, non potest cen-
seri bona fides in venatoribus damna illa inferentibus.
Sic Tyrannus non potest vsucapere ius imperij in po-
pulum liberum, quando solo metu illum coercet;
ita vt non præsumatur liberè in illum consentire. Ra-
tio est, quia præscriptio in huiusmodi, quæ vi præsu-
muntur vsurpata, non potest dare ius, nisi quatenus
tanti temporis vsus & possessio parit præsumptionem
liberi consensus eorum ad quos pertinet. Si tamen hu-
iusmodi fundi essent beneficiarij, iure feudi vel em-
phyteusis domino obnoxij, posset ex huiusmodi con-
suetudine præsumi, talem seruitutem ab initio fuisse

An præscrip-
tio excuset

voluntate Principis annexam; & idcirco minorem pensionem minùve obsequium domino ab emphyteuta vel fundatario prestari. Quis autem primo loco, quis secundo, & in subsidium hic in restitutione veniat, ex regulis generalibus colligendum. Vide infra c. 13. Dub. 5. & sequentibus.

D V B I T A T I O IX.

Quomodo peccet, & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur.

42
Quadruplici
ratione potest
esse venatio
prohibita.

Notandum ex Couar. venationem prohiberi generaliter quatuor rationibus. Primò ratione status personæ. Ita prohibetur Clericis, & multò magis Monachis; præsertim ea venatio, quæ sit magno strepitu canum & armorum, ut patet c. 1. de Clerico venatore: quod sumptum est ex Concil. Aurelianensi: ubi Episcopus qui crebro talibus venationibus dat operam, iubetur suspendi tribus mensibus à communione: presbyter vero duobus: diaconus ab officio. Unde videtur frequentatio talium venationum esse peccatum mortale, Quæ tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modò raro fiat, non est omnino prohibita Ecclesiasticis; ut notat Medina q. 12. C. de Restitut. & Silu. verbo Venatio; siue fiat causa necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, ut notat Panormit. in illud c. 1. citatum.

Venatio &
aliæ cum
non sit opus
seruile.

Secundò rationis temporis. Sic videri possit prohibita venatio diebus festis & ieiunij, ex c. An putatis. d. 86. sed hoc intelligendum est quando ratione venationis omitteretur Sacrum, vel violaretur ieiunium. alioquin absolute non est prohibita, cum non sit opus seruile, ut notat Nauar. c. 13. n. 11. quamuis in magnis festis & quibusdam ieiuniis sit valde indecora, ob nimiam animi effusionem, & corporis agitationem.

Tertiò ratione publicæ utilitatis, ne videlicet soboles ferina extinguatur. sic prohibetur interdum venatio illis mensibus, quibus feræ sunt gravidæ, & quando sunt nives; quia tunc facile capiuntur; & usus certorum instrumentorum, ut bombardarum, retium tenuium, & similium, quibus facile magno numero concluduntur.

Quartò ratione loci, ut si in aliquo loco à Principe statuta sit immunitas ne quis ibi venari possit, vel si locus sit alienus. His positis.

43
Quale peccatum.

Dico Primò Quando venatio solum est prohibita ratione status vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale; modò scandalum absit, & periculum occisionis vel mutilationis; & animal captum non est necessariò restituendum.

Prior pars patet ex dictis: estque Medina, Sylvestri, & aliorum.

Altera probatur, quia conditio personæ vel temporis non facit illum actum iniustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

Dico Secundò, etsi venatio prohibita sit ratione utilitatis publicæ, tamen non est peccatum mortale, nisi quando modus venandi censetur notabiliter perniciosus commodo Reip. & idcirco sub graui poena est prohibitus, vel quando reipsa notabile damnum bono publico inferatur (ut si sobolem ferinam notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta non sunt in foro conscientie restituenda. Ita Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 8. & alij. Ratio est, quia leges in hisce casibus non prohibent ipsam acquisitionem ferarum, sed usum venationis: uti autem venatione contra legis mandatum, non censetur notabilis iniuria vel læsio Reipub. cum Iure gentium liceat occupare quæ nullius sunt. Unde fit ut venator non teneatur ad restitutionem ferarum, etiam si instrumentis veritis ceperit; quia feræ non sunt res Reip.

Restitutio
quando ne-
cessaria.

A. Iure tamen, si quis aquas inficeret, unde contraheret magnam vim piscium mori, vel alio modo graue damnum inferret, teneretur ad restitutionem Reip.

quæ habebat ius piscandi, quatenus censetur illud ius grauiter læsisse, & spem lucri & oblationis eripuisse. ipsa tamen animalia non teneretur restituere: sed solum quantum illa spes, seu ius venandi censebatur, valere.

Dices, Ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etiam si vnam dumtaxat vel alteram feram ceperit; nam inique priuauit Rempub. iure illius venandi, & sic censetur læsisse.

Resp. neg. consequentiam, quia illud ius venandi non censetur notabiliter læsum propter vnam atque alteram feram subtractam: quamuis enim duæ vel tres feræ sint magni momenti; ius tamen venandi respectu earum, in magno saltu est parui momenti.

Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel silua, inuito domino, non teneretur ad restitutionem eius quod cepit; peccat tamen pro ratione iniuriæ & damni illati, (quod inferat) & teneretur ad eius compensationem. Docet hoc Couar. supra n. 4. Medina q. 12. & alij.

Qui venatur
in fundo per-
sona priuata.

Prior pars probatur, quia animal siluestre non erat domini illius fundi, sed nullius: ergo transit in dominium primò occupantis. Ratio est, quia animantia non sunt fructus agrorum vel siluarum vel fluuiorum, sicuti arbores quæ solo hærent; sed alia ex aliis procreantur. Unde sequitur, etiam si ager vel possessio talis sit ut eius fructus in venatione consistant, ipsaque venatio sit alteri elocata, non tamen idcirco animalia sunt conductoris, vel vsum fructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; sed conductor vsufructuarius solum ius venandi in tali fundo habent, quod ius censetur ad fructus agri vel siluæ pertinere. Vide Couar. num. 9. & 11.

Feræ nō sunt
fructus fun-
dorum.

Altera pars probatur, quia is qui venatur in aliena possessione inuito domino, facit illi iniuriam. Dominus enim ius habet ut nemo ibi se nolente venatur, ut habemus §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. & L. Item si fundi. 9. §. Aucupiorum. ꝛ. de vsufructu, ubi dicitur, *Reditus aucupiorum, sicut & venationum, ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari.* Unde vltèrius patet, si damnum aliquod inferat, teneri ad restitutionem, ut si segetes proculcet, si seipimenta dissipet: item, si dominus illam feram venari volebat, & probabiliter erat capturus; spectanda est æstimatio illius spei. Denique si ius venandi alteri vendere vel elocare statuerat; & tu crebra venatione effeceris ut parui æstimeretur, quod si nullum damnum sit illatum, (ut si dominus ipse volebat venari, nec ius illud elocare) non teneretur venator ad vllam restitutionem, etiam si inuito domino venatus sit; quia notabile damnum non irrogauit. venatio quoque illa parum erat rationi consentanea cum ipse eo iure uti nollet.

Aduertendum autem est, eandem esse rationem extranei venantis in loco publico, atque ciuis venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim sarcire damnum, si quod illatum fuerit, teneretur, non ipsas feras.

Dico Quartò, Qui venatur in loco publico venationi Principum vel aliarum personarum iuste assignato, peccat venialiter. & si notabile damnum inferat, mortaliter; tenereturque ad compensationem damni, non autem ad restitutionem animalis capti.

44
Qui in fundo
Principi tri-
buto.

Probatur prior pars, nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiam si poenam appositam habet, communi tamen hominum iudicio non censetur grauem inducere obligationem; quamuis ipsi domini ibi venari soleant; nam feræ sunt nullius, & siluæ sunt communes, & aliàs non est notabilis læsio. Unde rationi consonum est ut reservatio illa iuris venandi facti per Principem, non adeò strictè accipiat.

Dices, Si est peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ potest esse mortale.

Respondeo, Ipsa materia, secluso damno, ex genere suo est parua, & ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit.

Altera

Altera pars constat; nam ratione damni potest censerī peccatum mortale; v. si animalia capta essent magni pretij & multa; ideoque Princeps non posset tam multa capere quam alias solet. Item si ferae sint redditae fugaces; ut difficillime postea capiuntur. Denique si aliqua ratione dampnum sit notabile. Potest tamen venator excusari à restitutione; (ut notat Medina) quia Principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit illis ut deprehensi poenam luant.

45
Pena qualis.

Hæc autem poena non debet esse corporalis; ut mutilatio, vel flagellatio, (ut rectè notavit Silu. verbo Venatio. Nauarr. cap. 17. num. 121. & alij DD. communiter) sed pecuniaria; quia non censetur graue crimen, etiam si graue damnum intulerit. Vnde si sit statuta poena corporalis, non est mandanda executioni; nisi quis valde sæpe esset deprehensus, & minoribus poenis non emendatus; tunc enim posset aliqua corporalis, v.g. flagellatio adhiberi.

Si arte magica ceperit.

Ultima pars, quod non teneatur ad restitutionem animalis capti, patet ex dictis. Notandum est, hoc etiam locum habere, etsi quis arte magica vel alia praua machinatione feras elicerit, & ita extra siluas ceperit: ut notat Couar. num. 14. Nam modus iste capiendi, etsi sit graue peccatum, non tamen facit ut ipsa captio sit contra iustitiam. Quamuis iste puniri possit, sicut is, qui intra siluam venatur. Qui tamen feras extra locum suum absque vlla fraude egressas caperet, non solum ad nihil tenetur, sed neque ideo puniri debet; ut ibidem Medina & Couar. quia ipse fera cum sint nullius, iure gentium permittuntur occupari extra saltum prohibitum. Adde, Idem dicendum si quis venatur feram in saltu concluso, sed

46
Saltus conclusus, si va-
fissimus sit, loco non minùs fruuntur libertate naturali quam si non tollit for-
tu libertatem
naturalem.

ita vasto, ut in eo difficillime capiuntur: nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali quam si captæ non essent. Quod Confirm. quia animalia quæ sunt in Insula duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & sunt primò occupantis: ergo idem dicendum de saltu amplissimo clauso. Ita Couar. supra num. 15.

Vtrum autem fera, quæ naturali libertate fruuntur, possint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico seruari, ut non transeant in dominium capientis, dubitari potest. Verius est posse modò legitima causa subsistere: ut si alia ratione non posset commodè sumptibus quibusdam necessariis prouideri. hoc tamen rarò in praxi vlti venit. Ratio est, quia lex ob iustam causam potest alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum. Sicut enim actiones humanæ subsunt legum dispositioni, adeò, ut per leges possit tibi concedi ius, vel imponi obligatio, aut etiam iniici impedimentum ad aliquas actiones obeundas: ita etiam res externæ, earumque dominium & possessio, legum dispositioni subiacerit: sic ut ius acquirendi, vel incapacitas, per eas arrogari possit. Hinc quidam sunt incapaces quorundam officiorum, successionis hereditariæ, possessionis immobilium, &c.

D V B I T A T I O X.

Vtrum fera à me vulnerata, & postea ab alio capta, sit mea, an capientis.

47
Tria requi-
runtur ut fe-
ra ista fiat
percussor.

Respondent communiter DD. esse capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum part. 2. §. 3. num. 13. & alij, quod patet §. Illud quæ situm, Instit. de rerum diuisione. Sed hoc intelligendum est, nisi ita vulnerata sit ut percussor insequens eam certò esset capturus. Vnde tria requiruntur ut fiat percussoris. Primò, ut læserit eam quantum satis ad capiendum. Secundò, ut læsam insequatur. Tertiò, ut moraliter certum sit quod eam sit apprehensurus. Ratio est; quia tunc habet illam quodammodò in sua

potestate, censetur enim quasi capta: vnde alius non potest illum præuerrere. Secus est quando dubium erat vtrum fera esset euasura: tunc enim sic occupantis; quia a thuc videtur habere suam naturalem libertatem, ut colligitur ex L. Naturalem. §. de acquir. rerum dominio; vbi dicitur, feram recepisse naturalem libertatem, quando difficilis est eius persecutio.

D V B I T A T I O XI.

Vtrum fera meo laqueo capta sit mea, an eius qui fortè superueniens laqueo exemit & abstulit.

Couar. supra numer. 13. & Nauarr. cap. 17. num. 176. adiudicant illam eximentis: nisi contraria sit consuetudo in aliquo loco particulari. Idem sentiunt plerique Doctores, ob L. In laqueum. §. de acquir. rer. domin. vbi insinuat esse eximentis. Confirmat quia non acquiritur dominium feræ, nisi per apprehensionem: is autem qui laqueum posuit, nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc sententia est probabilis.

Verius tamen videtur, & rationi naturali magis consentaneum, ut sit eius qui laqueum posuit. Ratio est, quia hic eam apprehendit & occupauit per suum instrumentum, adempta ei libertate naturali; quæ apprehensio sufficiens videtur ut debeat illius censerī: sicut enim manibus, ita instrumentis aliquid apprehendere possumus, & in nostram potestatem redigere. Fauet dicta L. In laqueum, §. de acquir. dominio, vbi hic casus ponitur, & respondetur, feram meam esse, si in meam potestatem deuenit; atqui venit in meam potestatem per meum laqueum. Vnde ad argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, illam legem, si benè expendatur, videri facere à nobis. in alio sensu non puto receptam. Nemo enim est qui non putat sibi iniuriam fieri, si fera sic capta tollatur. Ad Confirmat. ille apprehendit per suum instrumentum, quod si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandum dominium, (quod tamen probari non potest) nihilominus satis est ad comparandum ius ad rem, quod tu, exclusis alijs, possis illam apprehendere; ita ut si alius præueniat, & te impediat à consecutione illius rei, teneatur ad restitutionem. ita Molina disput. 42.

Hic tamen aduertendum est primò, Si fera se erat extricatura, potuisse ab alio occupari; quia tunc non peruenerat omnino in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc æstimandam spem, & ab altero compensandam, quod est satis æquum.

Dices, Si autem cauea conclusam teneam, parumque absit quin erumpat, & tu superueniens eam eximas, mihi est restituenda, quia necdum effugerat: ergo similiter fera laqueo meo capta.

Respond. neg. consequentiam; quia hæc fera nondum facta est mea, cum nondum eam omnino occupauerim; illa autem auis iam antè erat mea; vnde nisi re ipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

Secundò, Si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandi, tu quia laqueo tuo capta; ego, quia mea industria incidit. nisi enim excitassem, non incidisset, itaque erit alterutrius qui prior illam occupauerit.

Tertiò, Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis, pisces capti mei sunt: eadem enim est ratio quæ laquei. quod si tu, vbi plena fuerit, exemptis piscibus eam eodem loco vel alibi reponas, quod secundo loco captum erit, tuum erit, si prior occupaueris. quia etsi meo instrumento, tamen hoc factum tua industria, qui nassam ibi tuo nomine posuisti: meum verò, si ego prior, quia meo instrumento captum. Hoc maxime æquitati congruit.

49
Videtur eius
qui laqueum
posuit.

50
Si erat elu-
strata.

Si in tuum
laqueum adi-
gam.

Nassa mea
ab alia inten-
ta.

D V B I T A T I O XII.

*Vtrum vena metallica auri & argenti, cen-
seri debeant in nullius dominio, sicut feras
& fiant primò occupantis.*

*Qua in nul-
lius dominio.* **N**otandum est, præter feras, in nullius dominio
esse lapillos, gemmas, ambarum, corallium, & si-
milis, quæ in litore maris, vel promontoriis, vel flu-
minibus inveniuntur. vnde hæc omnia sunt primò
occupantis, ut patet Institut. de rerum diuisione. §.
Feras & §. Lapillorum. Sed difficultas est de venis me-
talicis.

51 Respond. & dico Primò, Valdè probabile esse, has
in nullius dominio censer. Sotus l. 5. quæst. 3. art. 3. &
alij.

*Metalla auri
& argenti in
nullius domi-
nio.* Probat, quia Principes passim sibi vindicant Ius
effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea
inquirendi vbi libet, etiam in agro alieno, & bonam
partem sibi reseruandi, compeniatò dumtaxat, damno,
quod inferitur loco: quod non facerent si ista metalla
essent in dominio eius cuius est ager.

Vnde sequitur, si quis eruiſſet aurum vel argentum
in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad re-
stitutionem auri domino agri, sed solum ad æstima-
tionem damni illati: in quo spectanda etiam est spes
illa & verisimilitudo, qua dominus prætabatur auro
illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti
eruti, per regni leges esset attributa Principi, ea esset
perfoluenda.

52 Dico Secundò, Etsi tales venæ nullius sunt, & res
Ius effodien- eruta fiat occupantis, tamen seclufa omni lege & con-
di cui com- fuerudine particulari, potestas & Ius effodiendi tantum
petat. competit ei qui est dominus loci: vnde si locus est ho-
minis priuati, Ius etiam est priuati. si est publicus,
competit Reipub.

Ratio patet ex dictis de venatione, præsertim cum
metalla sint fundo permixta & inhærentia: animalia
autem sint vaga: ergo si cuique competit Ius venandi
in suo fundo, multò magis Ius ibidem effodiendi me-
talli.

*Possunt exte-
ri prohiberi.* Vnde sequitur Indos Occidentales iure potuisse
prohibere Hispanos ab occupatione talium venarum
in sua regione: ut rectè docet Sotus libro 5. quæst. 3.
art. 3. ad 2. (quamuis contrarium senserit Victoria re-
lect. de Indis p. 3. num. 4.) quod intellige antequam
illæ Prouinciæ Hispanico imperio essent subiectæ.
Nam quæque Respub. potest prohibere extraneum à
venatione in silua publici iuris, & quisque priuatus
alium à venatione in suo fundo, ut supra dictum est.
ergo multò magis ab eruendis metallis.

53 Dices, Lapidicina, quæ est in meo fundo mea est,
Alia vena & non taurum Ius cædendi ibi lapides, ut ostendit
cedit fundo. Couar qq. practicarum cap. 37. n. 3. colligitur ex L. Vir
in fundo. 8. r. de fundo dotali. Idem sentiendum est de
fodina carbonaria, cretaria: ergo similiter vena auri &
argenti, stanni, cupri, &c.

Resp. neg. conſeq. Primò quia venæ metallicæ sunt
maximæ æstimationis; quare non est æquum illas ce-
dere vilissimo fundo. qua ratione, §. Litteræ, Instit. de
rerum diuisione, dicitur *ridiculum esse, picturam Appellus
vel Parrhasij in accessionem vilissime tabula cedere.*

Secundò, quia venæ istæ ab ipsa natura in Ius pu-
blicum, non autem priuatis vſibus institutæ videntur,
ut rectè Sotus lib. 6. q. 3. art. 3. ait, suntque difficillimæ
inventionis & rarissimæ.

D V B I T A T I O XIII.

*Vtrum iuste prohiberi possit pastio, & li-
gnatio, in pascuo vel silua
Reipublicæ.*

54 *Lignatio in
silua comuni.* **R**espondeo, Rempubicam posse id iuste prohibe-
re, etiam suis ciuibus, saltem secundum certum

modum & mensuram, v.g. ne tali loco, tali tempore
pascant, ne talem excindant stirpem, ne maiorem
molem lignorum auferant Ratio est, quia id potest esse
multum expediens bono publico. atqui potestas Rei-
publicæ vel Principis (in quem Respub. suam tranſtulit
auctoritatem) extendit se ad omnia, quæ bono publi-
co conducibilia censentur. Non videtur tamen omni-
uo & in totum posse prohibere; quia singuli Ius ha-
bent inde necessaria sumendi: quo iure absque suo
consensu non possunt spoliari, nisi fortè aliunde sibi
illa commodè parare valerent; de quo plura apud Co-
uar. pract. qq. cap. 37.

D V B I T A T I O XIV.

*Quale peccatum sit, contra instam prohibi-
tionem pascere, vel ligna cadere.*

Respondeo, & dico Primò, Si ciuis in loco publico
communitatis, cuius ipse est pars, id faciat, solum
venialiter peccat; nec ad restitutionem tenetur; nisi
magnum detrimentum communitati censeatur illa-
tum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 4. & alij.

Ratio est, quia in hisce rebus communibus, non
censetur notabilis iniuria committi per eos, qui aliàs
Ius habent; nisi fortè enorme damnum inferatur: ut si
stirpes multæ notabiles incidantur, si grandiores arbo-
res ædificiis idoneæ sternantur.

Dico Secundò, Idem dicendum de incolis duorum
oppidorum vel pagorum habentium loca compascua
vel siluas cæduas, si alteri in alterorum siluis hinc inde
lignentur.

Ratio est, quia etsi incolæ huius loci non habeant
Ius lignandi in silua communi alterius loci, nec vicif-
sim: tamen quia passim scitur contrarium ab utraque
parte fieri, censentur communitates vicissim condona-
re quod creptum fuerit, contenti multa, si qui in fur-
to capiantur.

Dico Tertiò, Si pascas vel ligneris in loco alicuius
priuati, vel Reipublicæ, alienæ, cuius ciues non pos-
sunt idem facere in loco Reipub. tuæ, vel si id facias
in loco communi elocato alteri; peccas pro ratione
rei ablatae vel damni illati, (quod sæpè multò pluris
est, quàm res succisa valeat) & teneris ad restitutio-
nem. Ita Sotus supra: vbi tamen illud de restitutio-
ne intellige, si persona vel Respubl. possidens locum
solet curare recuperationem talium. alioquin si non
solet curare, sed satis ei sit ut comprehensi multa
luant, non erit necessaria restitutio. Vide plura de
iure pascendi apud Couar. pract. qq. cap. 37. quæ ideo
non adfero, quia variantur pro diuersitate locorum:
vnde consuetudo & leges municipales in his ser-
uandæ.

D V B I T A T I O XV.

*Quomodo acquiratur dominium in
Thesauris.*

Traçtat hoc Couar. regula Peccatum. p. 3. §. 2. Sil-
uester & Summistæ v. Inuentum.

Notandum est thesaurum esse dictum quasi *Σεμνορ
εἰς αὐτορ*, quod in castrinum seu futurum reponatur,
ut docet Couar. ex Alciato. Definitur autem π. de
acq. rerum dominio L. Numquam, 31. hoc modo, *The-
saurus est vetus quedam depositio pecunie, cuius non extat quid.
memoria, ut iam dominium non habeat.* Vbi nomine pe-
cunie intelliguntur quæuis opes mobiles, ut catenæ,
gemmæ, vala, nummi aurei & argentei. quod si non
sit vetus, non censebitur thesaurus, vnde non fiet in-
uentoris; sed si dominus inueniri nequit, expendi con-
uenit in pios vſus, sicut alia bona incerti domini. His
positis

Dico Primò, Iure naturali & gentium thesaurus
transit in dominium inuentoris occupantis, est commu-
nis sententia DD. quæ enim nullius sunt, sunt primò
occu

55

Lignatio pec-
catum venia-

56

Si locus sit
alteri eloca-
tus vel alie-
nus
Quando hic
non sit opus
restitutione.

57

Thesaurus

58

occupantis. at thesaurus in nullius dominio censetur: ergo, &c.

Dices, Quid si possit sciri à quorum maioribus sit conditus?

Respond. Non refert; quia quod tanto temporis spatio desit possideri, desit etiam esse in dominio cuiusquam.

Notandum tamen, Ius commune multa circa inuentionem thesaurorum disposuisse, vt patet §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione. & L. vnica C. de thesauris. quare hoc ius sequendo

In proprio fundo. Dico Secundò, Thesaurus inuentus in proprio fundo totus est inuentoris. Instit. suprà, vbi dicitur, *Thesaurus, quos quis in loco suo inuenit, D. Adrianus naturalem equitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenit.* & L. vnica C. de thesauris, idem habetur, addita ratione, ne Dei beneficium inuidiosa calumnia prosequatur.

In fundo alieno. Dico Tertiò, Inuentus in fundo alieno (etiam si is fundus Principis fuerit) si quidem fortuitò sit repertus, dimidium erit inuentoris & dimidium domini fundi; si autem de industria quæsitus sine consensu domini, totus erit domini.

Prior pars apertè habetur vtroque loco citato, estque seruanda in foro conscientie, etiam ante omnem Iudicis sententiam.

Ratio est, quia hæc dispositio Iuris non est pœnalis, sed definitiua proprietatis rerum, vt rectè docet Nauar. cap. 17. n. 175. & Caieran. infrà q. 66. art. 5. & alij passim.

Dispositio pœnalis. Secunda pars, vt totus sit domini, si de industria quæsitus, non videtur obligare in conscientia ante sententiam Iudicis, sed sufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte altera dimidia retenta. Ratio est, quia ista dispositio est pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intulisse videtur, quærendo absque eius consensu in eius fundo. Confirmatur ex L. vnica C. de thesauris. vbi sic dicitur, *In alienis verò terris nemo audeat inuiri, id est, nec volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas suo nomine, per scrutari. quod si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenit, totum hoc locorum domino reddere compellatur.* Vbi expende verbum *compellatur*, quod indicat legem esse pœnalem, & compulsionem Iudicis esse expectandam.

Quando dominus fundi consentit. Dico Quartò, Si dominus consensit vt quæreret, sciens quid ille quæreret, standum est pacto, si quod initum est: si autem nullum sit pactum, totus thesaurus erit inuentoris. Nauar. cap. 17. num. 172. & alij. Ratio est, quia tunc videtur illi partem suam condonasse: nisi fortè inuentor certò sciuerit ibi latere thesaurum, & simulauerit se nihil scire, tunc enim dominus ita deceptus non censetur condonasse, vt rectè Sil. verbo Inuentum q. 3.

Sed difficultas est, si fundus habeat duos dominos, nimirum directum & vtilem, vtri dominio dimidium sit restituendum.

Quid si fundus sit duorum dominorum. Resp. & dico Quintò, Quando fundus hoc modo duobus dominis subest, dimidium erit inuentoris, & alterum dimidium inter illos ex æquo est diuidendum, tamquam inter dominos loci.

Ex quo sequitur, si dominus utilis (vt feudatarius, vel emphyteuta) inueniat thesaurum, reddet domino directo tantummodò quartam partem, & sibi reseruat alteram quartam partem, quatenus est eius loci dominus, dominium verò quatenus est inuentor: quod est contra Nauar. n. 172. & quosdam alios.

Ratio est, quia idem est inuentor, & sic debetur illi dimidium, & est etiam dominus loci ex parte, vnde ei debetur altera quarta. conductoris autem & vsuarij nulla habetur ratio, quia nullo modo sunt domini. idem dicendum de pigneratore. vide Molinam disput. 56.

Vsfructuarius. De Vsfructuario nudo quæri potest vtrum censetur hic esse dominus loci. Communis sententia est

non censeri. colligitur ex L. Fructus 7. n. soluto matrimonio, vbi dicitur, *thesaurum inuentum in fundo dotali in quo vir habet vsfructum, non deberi viro, sed uxori cuius est fundus: quia thesaurus non est fructus fundi.* Nauar. tamen n. 174. & quidam alij putant hunc censendum dominum, & eum quoque qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi, est verius.

Dico Sextò, Qui scit alicubi thesaurum latere, & emit locum antequam eruat, efficitur dominus totius thesauri. Ita Nauar. n. 175. & Sotus lib. 5. de iustitia. fundus: q. 3. art. 3. ad 2. & indicat D. Tho. infrà q. 66. art. 5. Idem insinuat in parabola Domini, Matth. 13.

Ratio est, quia eruit illum ex loco proprio, nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat vri sua scientia, emendo agrum illum secundum communem æstimationem, ad quam æstimationem nihil facit thesaurus absconditus, cuius nulla habetur suspicio.

Petes, Quid si thesaurus conditus fuerit in re mobili, v.g. in saccis lana plenis, vtrum is qui efficitur dominus lane, efficiatur etiam dominus thesauri?

Resp. Non videri hoc ipso effici dominum thesauri, quia non intendit illum occupare. Habet tamen ius illum thesaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excussit hosti saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarum, cum illos venderit antequam sciret quid latere.

D V B I T A T I O XVI.

Cui cedat, si in loco publico, vel sacro inueniatur.

Respondeo & dico Primò, Si in loco publico, v.g. in flumine, in platea effossa, in via publica inueniatur, totus videtur esse inuentoris, non Principis vel Reipub. Ita Couar. regula Peccatum p. 3. §. 2. n. 3. citans pro se Baldum, Cynum, & alios quosdam.

Ratio est, quia Respub. vel Princeps non est dominus talis loci iure dominij specialis, de quo Leges loquuntur, sed dominio iurisdictionis, & auctoritate disponendi.

Dices, §. Thesauros, Instit. de rerum diuisione, dicitur, *Si quis in fiscali loco, vel publico, vel ciuitatis thesaurum inuenit, dimidium esse fisci, vel ciuitatis.*

Resp. Per locum publicum non intelligi forum, plateam, vel similem locum, qui propriè nullius est, omnium vsibus deputatus, sed de loco, quem Respublica, specialis dominij iure possidet, vt silua, pascuum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati, vt ibi dicitur, sed potius Principi.

Fateor tamen contrarium esse probabile, quia plerique Iurisperiti ita sentiunt, teste Couar. suprà.

Aduerte, quando agitur de loco publico, nihil interesse vtrum fortuitò ibi repertus sit, an de industria quæsitus. Ratio est, quia locus publicus non censetur alienus, sed communis, distinctio autem illa solum locum habet in loco alieno.

Dico Secundò, si inueniatur in loco sacro vel religioso casu fortuito, totus est inuentoris, vt patet §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione. Idem habet Glossa ad cap. Si quid inuenisti. 14. quæst. 5. & Summa Rossella verbo Furtum n. 11. Contrarium tamen etiam est probabile, quod tenet Couar. & multi alij: qui docent dimidium deberi Ecclesiæ vel Prælato; quia Ecclesia & Prælatus habentur pro domino loci sacri. Verius tamen puto quod dixi; quia Iustinianus, etsi optime nouerat conditionem locorum sacrorum apud Christianos; tamen in suis Institutionibus confirmauit Legem Adriani, cuius hæc est dispositio. vnde cum Ius Canonicum ei non derogauerit, videtur seruandæ. Intellego autem hæc de locis sacris & religiosis omnino publicis, quæ in Iure dicuntur esse nullius, secus de monasteriis & similibus, quæ specialis dominij iure possidentur.

Inuentus flu-
dio.

Dico Tertio, Si data opera inuentus sit in tali loco, dimidium cedet Ecclesie.

Probat, quia Ecclesia censetur dominus talis loci, unde secundum Legem vnicam, C. de thesauris, debetur ei dimidium.

Dices: Ergo etiam debetur dimidium, si fortuito.

Resp. neg. conseq. quia obstat aliud Ius particulare, quod aliter in eo casu disposuit.

D V B I T A T I O VII.

Quid si per magiam repertus sit.

65

Arte magica
reperitus.

Respond. In eo casu pertinere ad fiscum. Ita communiter DD. ex L. unica, C. de thesauris.

Notandum tamen, inuentorem non teneri illum tradere antequam a Iudice compellatur, ut recte Nauar. n. 175. Ratio est, quia lex illa poenalis est, & quidem sententia ferenda, non lata. Nihil enim aliud dicit Imperator, quam se cuique in suis locis tribuere facultatem querendi thesaurum, & inuento finiendi, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa querat. hic nullum verbum habet quo illum re ipsa priuet inuentis.

66

Porro hic aduertendum est, Primo, Si hic thesaurus quæsitus sit in loco alieno arte magica, solum eam partem adiudicandam per sententiam fisco, quæ fuisset inuentoris; quia dominus loci ob maleficiū alterius non debet suo iure priuari.

Secundo, ea quæ hætenus dicta sunt de thesauris, procedere secundum Ius commune. quod si in aliqua Prouincia sint aliquæ leges particulares, vel consuetudines hac de re iustæ, sunt seruandæ. Quod autem quidam dicunt, consuetudinem habere ut thesaurus vbicūq; inuentus sit Principis, hoc multi censent non obligare in conscientia, ut Sil. verbo Inuenta n. 13. Sotus l. 5. de Iustitia q. 3. a. 3. ad 1. quem vide. Sæpè tamen potest iusta subesse causa ut pars aliqua Principi assignetur: ut si tale subsidium iudicaretur necessarium ad onera Reipub. iustinenda: ut autem totus applicetur, durum videtur; quia valde difficile est & dissonum Iuri naturali. Fateor tamen, contrarium non esse improbabile, quod tenet Couar. l. 4. n. 4. quamuis rationes ipsius non conuincant.

D V B I T A T I O VIII.

Quinam dicantur haberi pro derelicto, ita ut dominium eorum concedatur primo occupanti.

67

Pro derelicto.

Respond. & dico Primo, Pro derelicto haberi, quod dominus ea mente abiecit ut id in numero rerum suarum esse nolit, ut patet § penult. Instit. de rerum diuis.

Vnde sequitur, ea quæ in tempestate proiciuntur, leuanda navis causa, non haberi pro derelicto; ut dicitur § ult. supra: quia ea libentissimè dominus seruaret, si posset; & postquam proiecit & in portum euasit, summè desiderat ea recuperare. Vnde iniqua est consuetudo, quæ in quibusdam locis seruatur, ut dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum

Bona naufra-
gorum.

tamquam ad se nota, id est, quæ possessore careant, occupet. Nam præterquam quod sit contra Ius naturale, utpote alieni occupatio, & magna in miseros crudelitas, est etiam contra Ius Cæsareum, Auth. Nauigia, C. de Furtis. Et si sint bona Christianorum, occupantes ea incurrunt excommunicationem Bullæ Cœnæ Domini, de quo vide Nau. c. 27. n. 60. & 118. & Couar. ad reg. Peccatum p. 3. n. 5.

Dices, Quid si ea res certò fuerit peritura, nisi ego eripuissem (ut saccarum, frumentum, farina, papyrus) possumne retinere?

Resp. Non potes, quia (ut habetur ex L. Pompo-

nus 44. §. de acquirendo dominio) quælibet res nostra, quantumcumque periclitetur, manet nostra, quamdiu non est consumpta, nempe si cupimus eam nostram manere. Ut si ouis nostra ex faucibus lupi eripiat, aut domus ab incendio, nostra manet. Vnde quod ait Nauar. c. 17. n. 99, posse nos talia retinere, si cū aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, non est absolutè verum, nisi quando rationabiliter credi potest, dominum permittere res huiusmodi, siue eiectas, siue ex naufragio periclitantes, ei, qui se periculo voluerit exponere, ut quando res illæ statim essent peritura, & non sine discrimine possent recuperari, ita ut periculum ferè tanti æstimeretur, quanti res ipsa: tunc enim et si dominus ius habet rei vindicandæ, tamen recuperator potest exigere æstimationem sui laboris & periculi. Vnde si dominus nihil dicat, poterit retinere tamquam ratione periculi concessam.

Dico secundo, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta est, & dominus sciens ubi sit querenda, non curat eam recuperare, vel quia eam parui facit, vel quia essent magnæ expensæ faciendæ.

Quando res
potest recupe-
rari, sed do-
minus non
vult.

Probat, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis suis, ob incommodum coniunctum. secus est quando omnino vellet eam recuperare, si aliquo modo posset.

Addunt quidam, rem etiam haberi pro derelicto, quando dominus ita eam proicit vel relinquit, ut nulla ei spes supersit industria aliqua vel aliquo casu eam recuperandi. Itaque tunc si ego extraordinaria industria eripiam, vel saluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauarr. l. 4. c. 1. n. 38. sed non existimo id esse verum; nisi dominus significauerit se eam concedere occupanti, vel æstimatio industria sit ferè par illi rei.

Quando nul-
la est spes re-
cuperandi.

C A P V T VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit prescriptione.

Habet Dubitationes 18.

ACTENVS diximus de modo acquirendi dominij in res quæ nullius sunt, vel communes: sequitur ut explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominum habent, seu, quomodo dominia ab alio in alium transferantur. Generatim autem transferuntur vel volente priore domino, vel inuito. Volente transferuntur tripliciter, donatione, vltima voluntate, contractu, de quibus infra. Inuito totidem modis. Primo, Iure gentium. sic res bello captæ sunt capientis, de quo sup. 1. 1. q. 40. quæ est Bello. Secundo, auctoritate alicuius legis particularis, idque vel sine culpa domini, ut lege prescriptionis: vel ob culpam eius, ut ob crimen hæresis, læsæ maiestatis, incestus nuptias: de quo 1. 2. q. 96. Tertio, sententia Iudicis, ut si fur damnetur in quadruplum, qui modus etiam obligat in conscientia, quando sententia non ninitur falsa presumptione. de quo infra, sect. 4. Itaque ad præsentem locum solum pertinet tractatio de Prescriptione.

D V B I T A T I O I.

Quid sit Prescriptio & Vsucapio.

Notandum est, nomen prescriptionis tripliciter accipi apud Iureconsultos, (ut colligitur ex Couar. ad reg. Possessor, in principio, & §. unico, relectione 1.) 1. generatim, ut idem sit quod exceptio, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore, unde cum exceptio sit vel dilatoria, ut si oppo-

Prescriptio
tripliciter di-
citur.
Exceptio.

nas,

nas, iudicem non esse competentem, testes infames, actorem excommunicatum, (vel peremptoria, (ut si opponas te mandato Principis fecisse, iam ante soluisse quod petitur) etiā præscriptio erit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo De exceptionibus & præscriptionibus, lib. 44. Digestorum. Simili modo accepit Tertullianus, inscribens librum suum De præscriptionibus aduersus hæreticos. agit enim de illis, quæ hæreticis per suam doctrinam veluti litem intentantibus opponi possunt à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Secundò, accipitur specialius pro exceptione peremptoria proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel iure aliquo vsumus, vel quòd alius tali tempore ab usu alicuius Iuris cessauerit, ut docet Couar. suprà §. vnico. n. 4. & patet ex titulis C. de præscriptione longi temporis. & de præscript. 30. & 40. annorum.

Tertiò, accipitur pro domini acquisitione, vel iuris alienatione, ex tempore legibus definito proueniente. Hoc modo dicimur præscribere domum, vineam, agrum, id est, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verum sic non accipitur in Iure civili, sed in Iure Pontificio, & passim ab Interpretibus vtriusque Iuris; ut docet Couar. n. 6. Ratio cur sic acceperint, est quia qui dominium alicuius rei per continuatam eius possessionem comparauerat, si impetebatur à priore domino, præscriberebat. excipiebat, & opponebat certi temporis possessionem, per quam fecerat rem suam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipsa *usu- capio & domini acquisitio*. coepta est vocari *præscriptio*. cum tamen præscriptio ex usucapione oriatur, ut patet L. Emptor. 7. C. de præscriptione longi temp.

3
Quid præs-
criptio.

Ex his patet quid sit *præscriptio*. Nam si primo modo capiatur, nihil est aliud quàm exceptio; seu oppositio aduersus actionem actoris.

Si secundo modo, est exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, est domini acquisitio, vel alieni iuris, siue realis, siue personalis peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Vbi aduerte, si acquisitionem domini paulò latius accipiamus, non opus est addere illam partem (vel alieni iuris peremptio) quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium suæ libertatis; liberatur enim obligatione; qua alteri erat obstrictus. rectè tamen additur causa claritatis.

Usucapio.

Usucapio verò est *acquisitio domini per continuationem temporis lege definiti*. Ita habetur L. 3. §. de Usucap. quæ definitio causaliter est intelligenda. Usucapio enim est causa acquisitionis domini. formaliter autem videtur esse *possessio* quædam rei alienæ. Vnde dicimus Usucapionem interrumpi. Potest tamen etiam accipi pro ipsa acquisitione formali domini. nemo enim dicitur res usu cepisse, nisi iam dominium acquisierit.

Differentia
inter usucap.
& præscript.

Ex his colligi potest quomodo præscriptio ab usucapione differat: si enim primo vel secundo modo sumatur, res est clara, quia præscriptio his modis est oppositio contra actorem. si tertio modo, sic est magis commune quàm usucapio. omnis enim usucapio est præscriptio, non contra. Nam præscriptio, quæ extinguitur actio personalis vel realis alterius, non est propriè usucapio, tamen est præscriptio. Generaliter tamen posset dici usucapio, quatenus ius & libertas ab aliqua obligatione potest dici usucapi; & sic æquè latè paterent præscriptio & usucapio.

4

Aduertendum tamen, Iuris Interpretes passim distinguere præscriptionem ab usucapione; quòd usucapio sit mobilium, præscriptio verò immobilium. verum hæc differentia non est fundata in Iure. Nam usucapio etiam est immobilium. ut patet Instit. de Usucapionibus, in principio; ubi non semel ad res immobiles refertur. & L. vnica C. De usucapione transformanda. Similiter præscriptio in rebus mobilibus locum habet: nam quando eos usucepimus, utimur præscriptione, seu exceptione erga priorem do-

minum. Itaque hisce nominibus utemur tanquam synonymis.

D V B I T A T I O I I.

Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem seu usucapionem.

R Espondeo, Ordinariè requiruntur quatuor; ex communi DD. sententia, ut testatur Sil. verbo *Præscriptio*. n. 1. *Possessio*, *titulus probabiliter præsumptus*, *bona fides*, & *continuatio possessionis cum bona fide, per tempus lege præscriptum*. 5
Quatuor con-
ditiones.

Primò, requiritur *possessio*; quia ut habet regula Iuris in 6. *sine possessione præscriptio non procedit*, oritur enim hoc totum ius ex possessione. debet autem hæc possessio esse quæ quis nomine suo possidet, non autem nomine alieno: quia hic verè non est possessor, sed alter qui per illum possidet. cum autem possessio alia sit *civilis tantum*, alia *naturalis tantum*, alia *civilis & naturalis simul*, hæc vltima est aptissima gignenda præscriptioni. *naturalis tantum*, non sufficit. *Civilis tantum*, quæ solo animo rei nostræ etiam absentes inspicimus, sufficit; ut probat Couar. reg. Possessor. p. 1. §. vnico. n. 7. hæc enim etiam idèd *civilis* dicitur, quòd hunc civilem effectum pariat. 6
Possessio
Civilis suffi-
cit, nò autem
naturalis.

Ob defectum huius conditionis non possunt præscribi, primò loca sacra, & ius decimarum à laico; nam non est capax possessionis civilis talium; cum ius ei resistat, ut patet ex dictis suprà cap. 3. dub. 9. Secundò, Religiosus professus non potest quidquam præscribere, seu usucapere, quia nihil potest nomine suo possidere. Tertiò, Fructuarius, colonus, emphyteuta, feudatarius, conductor, commodatarius, pignerator, non possunt rei proprietatem præscribere seu usucapere: tum quia hanc non possident nisi naturaliter, cum dominus directus eam possideat civiliter, tum quia non possident eam nomine suo, ne naturaliter quidem sed nomine directi domini. Vnde si post centum annos probare posses initium possessionis, nimirum rem illam nomine tuo possessam fuisse ab initio, nulla præscriptio tibi obstat. ita expressè Glossa in cap. Clerici. 11. v. in Ius proprium. 16. q. 4. Ioannes Andreas ibidem. Siluest. Præscriptio 2. n. 20. & alij Quod probatur d. cap. Clerici, ubi dicitur, *Quæ precariò possidentur, in ius proprium præscriptione temporis non possunt reuocari*. Idem confirm. cap. Si Episcopus. 12. ibidem, Et quamuis loquantur solum de rebus Ecclesiæ, eadem tamen sunt intelligenda de rebus aliorum, cum eadem in omnibus sit ratio, ut Glossa exponit. Idem confirm. Iure civili. nam L. Male agitur, C. de præscript. 30. annorum, sic dicitur: *Male agitur cum dominis prædiorum, si tanta precariò possidentibus prærogatiua deferatur, ut eos post 40. annorum spacia qualibet ratione decursa inquietare non liceat*. Et infra: *Nemo igitur qui ad possessionem conductor accedit, diu res alienas tenendo, ius sibi proprietatis usurpet, ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut locatores vtiliter sibi fortassis excludere, annis omnibus super dominio suo publicè protestari*. Sed hæc intellige, si res apud illum qui nomine alterius possidebat, vel apud eius heredem, maneat. secus si alteri vendita ab herede bona fide fuerit. sed de hoc plura infra. dubit. 15. Possunt tamen isti præscribere ius utilitatis, non quia naturaliter possident rem, (ut quidam volunt) sed quia hoc ius civiliter possident; utpote suo nomine, ut rectè Couar. suprà num. 7. Quartò, Si colonus vel quiuvis fructuarius venderet domum vel agrum absente domino & ignorante, emptor non posset præscribere, quia non haberet possessionem civilem, sed solum naturalem, civilis enim manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi; vel donec sciat rem suam ab alio occupatam; & sciens non audeat eum depellere: ut dictum est c. 3. dub. 12. ubi tamen dominus amiserit possessionem, emptor poterit præscribere, ut dicitur dub. 13. Quintò, Nemo

Religiosus.
Fructuarius.
Emphyteuta;
&c.

Colonus;

potest

Quando incipit prescriptio. potest prescribere quamdiu apud ipsum non est possessio civilis, sed apud alium. nam prescriptio incipit ab eo die, quo dominus prior amittit possessionem civilem, ut omnes DD. tradunt, teste Couar. n. 7. tunc enim primum incipit detentor civiliter possidere.

7 Prescriptio contra actionem. Petes, Vtrum hæc conditio requiratur etiam in prescriptione, quæ sit per debitorem vel reum contra actionem personalem vel realem creditoris vel actoris? Quidam negant, eò quod reus vel debitor qui sic prescribit, nihil videatur possidere: cum hæc prescriptio ex eo oriatur, quod creditor vel actor aliquid omitat. Sed conformius dicitur, etiam hæc necessariam esse quamdam possessionem, nempe libertatis suæ, quæ certo duret tempore, ut infra dubit. 11. patet.

8 Titulus. Secundò requiritur *Titulus probabiliter presumptus*, id est, qui bona fide putetur validus; ut donationis, testamenti, vel successionis ab intestato, emptionis, permutationis, &c. Non est autem necessarium ut ille titulus sit verus, i. validus: nam hic sufficit sine prescriptione ad transferendum dominium secuta traditione: sed satis est ut probabiliter putetur verus, quamuis reuera inualidus sit, (ut quia venditor non habuit potestatem vendendi) tunc enim Ius facit ut res aliena, exacto tempore definito, fiat tua. Debet autem hæc opinio, qua putatur titulum validum, provenire, non ex ignorantia Iuris, præsertim manifesti & indubitati, (ut si putares minorem posse vendere rem immobilem sine decreto Iudicis, aut parentem validè donare filio) ut infra dub. 5. dicitur, sed ex ignorantia facti: ut si putes decretum Iudicis intervenisse, & non intervenit: si id quod parens dedit, putes fuisse donatum per cessionem usufructus, quem in bonis eius habebat. In dubio autem vtrum ex ignorantia Iuris aut facti provenierit hæc opinio de titulo, exacto tempore prescriptionis presumendum pro prescribente, ob possessionem bona fide toto illo tempore continuatam. secus si constet provenisse ex errore Iuris. Aduertendum tamen est, non semper requiri titulum ad prescriptionem. ut docet Couar. 2. p. §. 8. quia sæpè fit ut tituli obliuiscamur; multa enim habemus in rebus nostris, quæ verum emptione, donatione, testamento, an aliter acceperimus, ignoramus. Requiritur tamen ut breuiore vel ordinario tempore fiat prescriptio.

9 Bona fides. Tertiò; Requiritur *bona fides*, ut patet ex regula Iuris in Sexto, *Possessor male fidei non prescribit* (in quam regulam Couarr. doctissimum commentarium scripsit, quem sæpè hic citamus.) Idem habetur in c. finali de prescriptionibus, quod sumptum est ex Concilio. Magno Lateranensi, ubi dicitur, *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali iudicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide prescriptio, tam canonica quam civilis; cum generaliter sit omni constitutioni & consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet ut qui prescribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ex quibus verbis hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in proposito esse credulitatem, qua quis sibi prudenter persuadet rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. Dico prudenter, quia si ex ignorantia crassa, vel inordinata cupiditate illa persuasio pcedat, non erit bona fides.

Continuata possessio. Quartò, Requiritur certi temporis continuata possessio: quod tempus varium est pro varietate rerum prescribendarum, ut infra dicitur.

Circa prædictas conditiones, præsertim circa 3. & 4. sunt aliquot dubitationes. Unde fit

D V B I T A T I O III.

Vtrum dubitans an res sit sua, censeatur bona fide eam possidere.

10 Tractat hoc Couar. ad regul. Possessor, p. 2. §. 7. num. 3. & sequent.

Resp. & dico Primò, Qui dubitat, non censetur habere bona fidem ad inchoandam possessionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couar. supra. Ioannes Medina Cod. de restitutione q. 17. & est communis sententia Doctorum.

Ratio est, quia ut rem quam antea non habebam, incipiam mihi vindicare & usurpare, requiritur ut determinatè iudicem eam vel esse nullius, (& ita fieri meam per occupationem) vel certè esse meam, quamuis id antea non aduerterim. Quod si dubitem an sit mea, an aliena, iniquè ago eam mihi arrogans; cum *Si sit dubium non sit melior mea conditio quam alterius.* In hoc quando neque casu, si dubium versetur inter duos, quorum neuter ter possidet. bona fide possidebat, res est diuidenda: quia par est Ius utriusque; neque est vlla ratio cur alteri potius quam alteri adiudicetur, ut dictum est 1. 2. q. 19.

11 Dico Secundò, Qui dubitat, censetur habere bonam fidem sufficientem ad continuandam possessionem bona fide initam. unde quando dubium superuenit ei qui bona fide coepit possidere, non violat, nec interrumpit eam. Ita Couar. supra. §. 7. n. 3. & sequentibus interpellat ubi multos citat pro hac sententia. Idem docet Medina loco citato. Est contra Adrianum in 4. q. de prescriptione. & Sotum l. 4. de Iustitia q. 5. art. 4. & quosdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere prescriptionem. Sed probatur nostra sententia ex cap. Si virgo. 34. q. 1. ubi dicitur, *In iure prædiorum, tamdiu unusquisque possessor bonæ fidei dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienum.* Idem indicatur c. finali de prescriptione, cum dicitur, *Unde oportet, ut qui prescribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* atqui dubius non est sibi conscius rem esse alienam, & ignorat se possidere alienum: ergo manet possessor bonæ fidei, & procedit prescriptio. loquuntur autem hæc capita de continuatione possessionis, non autem de inchoatione.

Secundò, Probatur ratione; quia in pari dubio melior est conditio possidentis quam non possidentis: ergo cum is, qui incipit dubitare, iam possideat, melior est eius conditio quam non possidentis; ac proinde potest rem retinere, etsi adhibita diligentia adhuc maneat dubitatio. quod si potest rem retinere, etiam potest continuare possessionem perseverante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere prescriptionem. nam sola illa possessio est inutilis ad prescribendum, quæ non est sine peccato, ut patet ex dicto c. finali.

Obiicitur contrà, bona fides est existimatio, qua quis prudenter existimat rem, quam retinet, esse suam; atqui dubitans non existimat esse suam: ergo non habet bonam fidem.

Respond. Non tantum est bona fides cum quis positiuè credit rem esse suam, sed etiam cum nescit esse alienam; ut colligitur ex cap. finali supra. Unde cum dubitans nesciat esse alienam, censetur habere bonam fidem talem, qualis quidem non sufficit ad inchoandam prescriptionem, tamen ad continuandam sufficiens est.

12 Ex his potest colligi resolutio cuiusdam dubitationculæ, quam Couar. tractat. n. 2. supra: Vtrum *An detur medium inter bonam & malam fidem?* Dicendum est dari medium, si hæc speculatiuè considerentur: non autem si in ordine ad praxim. Dubitans enim speculatiuè, nec bonam nec malam fidem habet, quia nec credit positiuè rem esse suam nec alienam, sed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem vel malam: bonam, si agatur de continuatione possessionis benè inchoatæ, malam verò, si agatur de possessione primùm ineunda. Qui enim dubitat an res sit sua, mala fide possessionem inchoat: quia contra conscientiam facit. scit enim se eam rem, de qua dubitat an alterius sit, sibi vindicare non posse. bona tamen fide possessionem ritè inchoatam continuat, quia cum possessio ei suffragetur, nouit se rem illam ob dubitationem superuenientem non teneri deferere, & alteri tradere, sed satis esse ut diligenter de

de veritate inquirat, & si adhibita conuenienti pro rei momento inquisitione adhuc dubium perseverauerit, se in sua possessione progredi posse: eò quòd in dubio melior sit conditio possidentis.

D V B I T A T I O I V.

Si quis dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, utrum bona fide continuat possessionem, an mala.

13

Resp. Mala fide continuat possessionem. vnde non procedit ei præscriptio, vt expressè habetur L. Si fur. 1. de vsucapionibus, vbi dicitur, *Si quis id quod possidet non putet sibi licere per leges vsucapere, dicendum est, etsi error, non procedere tamen eius vsucapionem, vel quia non bona fide videatur possidere, vel quia in iure erranti non procedat vsucapio.* Sed occasione huius legis occurrat dubium, de quo fusè Couar. reg. Possessor. p. 1. §. 7. n. 5. & sequent.

D V B I T A T I O V.

Utrum si quis ex ignorantia iuris rem usurpet vt suam, suamque esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum.

Verbi gratia, comparasti rem aliquam contractui vsurario, quem putas iustum, quòd existimares vsuras mediocres iustè exigi, accepisti à Religioso vestem, equum, &c. nesciens Religiosum non posse donare, utrum cum tali errore currat præscriptio? Ioannes Medina q. 17. docet, quamuis ignorantiam inculpatam tam iuris, quam facti sufficere ad præscribendum in foro conscientiz. Sed contrarium est verius, si agatur de præscriptione ordinaria. Pro quo

14

Dico Primò, iuris clari ignorantia non sufficit ad præscriptionem rei, etiamsi sit omnino inculpatà. Est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. Possessor. p. 7. §. 2. n. 6.

Error iuris dicitur, Numquam in vsucapionibus iuris error possessionem, iuris ignorantia in vsucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat. & L. Error. 8. 1. cod. tit. Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendiis obest. iuris autem error, nec feminis in compendiis prodest. ceterum omnibus iuris error in damnis amittenda rei sua non nocet. Idem habetur L. sequenti. Quare cum leges nolint hunc errorem prodesse, non procedet cum eo præscriptio sicut enim præscriptio iure humano constat, ita ab eodem potest circumscribi.

Sufficit ad fructuum vsucapionem.

Dico Secundò, Huius tamen iuris ignorantia seu error inculpatus sufficit ad præscribendos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar. lib. 1. consil. 6. tit. de officio Iudicis. Couar. 1. 1. variarum resolutionum cap. 3. n. 8. Glossa in L. Si fur. 32. 1. de vsucap. §. Innoc. Ancharana Cardinal. & Imola, in cap. Ad nostram 11. de rebus Eccl. non alien. & alij multi. Probatur ex L. Sed etsi 25. §. Scire. 6. 1. de petitione hereditatis: vbi insinuat, eum qui in iure errans possidet, posse comparare fructus, modò non sit prædò, id est malæ fidei possessor. Nec refert utrum fuerit error iuris nec assistentis nec resistentis contractui, an iuris resistentis. quia vtroque casu verum est, vt docet Nauar. & Couar. suprà, etsi multi Iurisconsulti cum Bartolo id non admittant, cum est error iuris resistentis. Ratio est, quia quando ius non distinguit, nec nos debemus distinguere: atqui d. §. Scire, non distinguit, nec est vllus textus aut ratio efficax, qua illa distinctio probetur, vt Nauarrus ait. Deinde præter auctores citatos, ita

docet Glossa in L. 2. C. Si quis ignorans rem min. esse, vbi Baldus & Salicetus secuti Glossam docent, errantem in iure bona fide, acquirere fructus ex contractu nullo, & iure reprobato. Idem tenet Couar. suprà, Præscribuntur autem fructus triennio bona fide possessi, vt docet Couar. suprà n. 7. & ex infra dicendis patebit. Ratio cur fructus præscribatur, esse potest, quia error circa fructus videtur esse error facti, putat enim possessor se eos percipere ex re sua.

Dico Tertiò, Ignorantia vel error iuris valde dubij, & etiam verè dubij, sufficit ad præscriptionem ipsius rei. Ita Nauar. suprà. Error, inquit, iuris dubij perinde prodest ad hoc, (vsucapionem) sicut error facti. Probat ex Glossa, Panor. Felino & aliis in cap. de quarta, de præscriptionibus. Idem tenet Couar. §. 7. n. 12. & Sil. verbo Præscriptio §. 4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirant vt hoc ius sit valde dubium, quia sufficit esse verè dubium, vt Nauar. & Sil. Ratio est, quia quando ius aliquod est verè dubium, (id est, de quo vtrunque sint multorum sententiz) prudenter possumus in praxi vtrambibet sequi, perinde ac si ius planum esset.

Hinc sequitur, posse vsucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo de quo vtrunque sunt opinionæ Doctorum, comparauit.

Sed difficultas est utrum sententia Medinæ sit aliquomodo probabilis. Quidam negant esse probabilem, etiamsi agatur de præscriptione longissimi temporis, quæ non requirit titulum, qualis est 30. & 40. annorum. Probatur Primò, ex iuribus adductis n. 14. quæ expressè habent, iuris errorem in præscriptione non prodesse. Secundò, quia cum mala fide non procedit vllò tempore præscriptio. cap. fin. de præscript. Atqui is qui per ignorantiam iuris rem acquirit, comparando illam per contractum iure inualidum, habet malam fidem, vt iura loquuntur, ergo. Minor probatur ex L. Quemadmodum 7. C. de agricolis & censitis, vbi dicitur, eum, qui emit adscriptitium sine gleba, non posse vsucapere. Quia inquit, mala fidei possessorem esse nemo ambigit, qui aliquid contra legem interdita mercatur. Vbi aduerte non dici, talem præsumi habere malam fidem, sed habere malam fidem. Nam iura malam fidem vocant non solum credulitatem qua quis credit, aut dubitat rem non esse suam quam retinet vt suam, sed etiam, qua quis ex errore iuris seridò putat esse suam. hanc enim idè vocant malam, quia est inuicilis ad præscriptionem. Tertiò, probatur ex cap. Dudum 31. decimis. vbi Pontifex decimas, quas Res Hungariz dederat Hospitalariis S. Stephani, adiudicat Episcopo: eò quòd acceperant illas à manu laici, qui iure eas non poterat possidere, ac proinde nec donare: vbi Pontifex non ponderat lapsum temporis 40. annorum nondum expleti, sed titulum ex errore iuris inductum, ac proinde inualidum. Quartò, Etiamsi pars aduersa contra quam Titius intendit præscribere, fateretur illum ignorantia inuincibili iuris laborasse, nihilominus in foro externo Titius condemnaretur: ergo ibi non proceditur ex præsumptione malæ fidei, sed ex eo quòd credulitas ex errore proueniens sit re vera mala fides. Confir. Quia alioquin ius ciuile foueret peccatum, auferendo rem vero domino, qui iam præscriptione acquisuerat verum dominium. Quintò, Etiamsi concederetur illas leges procedere ex præsumptione malæ fidei, tamen res istæ non possent præscribi tempore 30. annorum, sed solum tempore cuius initij non extat memoria: quia præsumptio iuris illi obstat, iuxta cap. 1. de præscript. in 6.

Hæc ferè sunt argumenta, quibus hæc sententia probari potest, quam proinde tenet noster Molina disput. 64. (qui etiam putat contrariam non esse probabilem) Glossa in cap. 2. de his quæ fiunt à Prælato. & in cap. Apostolicz, 9. de donat. Felinus in cap. De quarta, 4. n. 34. de præscript. Abbas in cap. Cum non liceat. col. 6. Cynus in L. Si quis emptionis, §. 1. C. de præscript. 30. annorum. Bart. in L. Sed etsi, §. Scire, 1. de

16
Error iuris
dubij.

17.
Sententia Medina
an sit
probabilis.

Contraria
probabilior.

de petit. heredit. Sed contrariam iudico verio-
rem, & probabiliorem, quando agitur de prescriptione 30. an-
norum. Hanc tenet expresse Couar. ad regul. Posses-
sor. p. 2. §. 7. n. 6. concl. 2. Error, inquit, iuris bonam fidem
inducit sufficientem ad eam prescriptionem qua titulum
non requirit, sed sola bona fide procedit; qualis nimirum
est 30. annorum. Et quamvis in sequentibus videatur
hoc restringere ad errorem iuris nec assistentis nec re-
sistentis: (quale plurimorum DD. iudicio est de testa-
mentorum solemnitatibus) tamen postea n. 11. idem
concedit de errore iuris contractui resistentis, modo
sit error inuincibilis. Quantum, inquit, ad prescrip-
tionem error iuris excluditur, nec ex eo prescriptio procedit,
quia illa culpa & negligentia in iuris errore, & in non in-
quirendo diligenter quid leges de illo actu ad eius iustitiam
statuerint, efficit, ut ad effectum prescribendi iuris error vel
mala fides inducatur, vel eius vicem habeat; iuxta regulam,
Qui contra iura, &c. quo fit ut si contingat errorem iuris
etiam resistens inuincibilem esse, tunc prescriptio in iure
inducto obtinebit, atque ita defendi poterit. Ioannis Medi-
na opinio. Imò & ea sic intellecta apud Iudicem exte-
riorem admittenda est, sicut apertissime in tertia conclus. pro-
batur. Hæc Couar. Eandem sententiam tenet Alexan-
der Imolenfis in d. c. De quarta. & in reperit. cap. fin.
col. 4. in fine de prescript. & col. 10. adducit Antonium
de Butrio in c. Cura. 11. de iure patron. qui etiā id do-
cet in c. Peruenit. 4. de empt. & vendit. vbi dicit, Licet
error iuris circa titulum impediat prescriptionem ad quam
requiritur titulus, non tamen impedit prescriptionem ad
cuius substantiam non requiritur titulus, sed sola bona fi-
des, ut est prescriptio 30. annorum. Idem tenent Paulus
de Castro consil. 152. §. Circa presentem casum, col.
3. & consil. 40. §. In causa. col. 1. & maxime in L. Cel-
sus. 27. post principium. de vsucap. Ludouic. Roma-
nus consil. 123. §. Circa primum dubium, col. 4. Pro ea-
dem citat Couar. Alexandrum consil. 125. Felinum in
cap. Cum contingat. 24. de rescriptis. Iason. in L. Si
qui id quod. notab. 8. & ibidem Decium, de Iu-
risdictione omnium Iudicum, & Anton. Rubi. consil.
75. qui hanc omnium fatetur esse communem.

Probatum Primò, prescriptio tricenaria non requirit
titulum, sed tantum possessionem bonæ fidei tanto
tempore continuatam: atqui is qui errat in iure, potest
habere bonam fidem, & cum ea possidere tempore
prescripto; ergo. Minor probatur; quia doctiores,
quo commodè potuit, consuluit, & omnia fecit quæ
tenebatur facere ad cognoscendas contractus leges;
ita ut ignorantia sit planè inuincibilis; ergo habet bo-
nam fidem. Quod confirmatur: quia cum ius est ob-
scure seu dubium, idem error iuris non excludit bo-
nam fidem de titulo, quod error tunc planè sit incul-
patus, homo fecit quicquid debuit ad veritatem
cognoscendam. ergo similiter quando ius non est qui-
dem obscurum sed ignotum, error non excludet bo-
nam fidem, si homo fecit quod in se est ut veritatem
cognosceret. Ita Couar. supra, vbi dicit hanc rationem
apertissime concludere.

Secundò, Idem error iuris impedit prescriptionem,
quia qui sic errat, presumitur habere malam fidem,
vel re vera habet, sed iure civili prescriptio tricenaria
& quadragenaria loci habet etiam cum mala fide:
ut patet L. Si quis emptionis, C. de prescript. 30. vel 40.
annorum: ergo iure civili tricenaria prescriptio valet
etiam cum errore iuris. Consequens est clara; & antecede-
ns quoad veramque partem admittitur ab omnibus.
Dices, Ius civile qua parte concedit prescriptio-
nem tricenariam cum mala fide, est correctum per
Canones, ut patet cap. Vigilanti. 5. & cap. fin. de pre-
scriptione.

Resp. non esse correctum nisi quoad malam fidem,
quæ est cum peccato: tota enim ratio illius prescrip-
tionis tollenda erat, quia sine peccato & dispendio
salutis non poterat seruari. atqui cum est error iuris in-
uincibilis, nullum est peccatum in possessione: ergo
quoad hanc malam fidem non est correctum. Hæc ra-
tio videtur hanc sententiam planè convincere:

Tertiò Idem leges iuris ignorantiam circa titulum
non admittunt in prescriptione ordinaria, quia is qui
ius sui contractus ignorat, presumitur non bona fide
inchoasse possessionem; quia tenebatur adhibere dili-
gentiam ut sciret quid ius prescribat ut rectè docet
Couar. supra n. 10. ergo si reuera nulla fuit negligen-
tia, & error sit prorsus inculpatus, in foro conscien-
tiæ, vbi cessat prescriptio, poterit prescribere. Ante-
cedens est Couar. supra, & multorum DD. & confir-
ex regula 82. in 6. Qui contra iura mercatur, bonam fi-
dem habere non presumitur. quam regulam intelligi de
presumptione iuris docet ibidem Glossa, & ipsa ver-
ba satis indicant. Idem confir. ex L. Quemadmodum. 7.
C. de agric. & censit.

Quartò, Multi DD. docent prescriptionem ordi-
nariam, quæ titulum requirit, procedere cum igno-
rantia iuris in iis, in quibus error iuris toleratur, ut
in minore, rustico, milite, muliere: quia in his non
presumitur mala fides si aliquam diligentiam adhi-
buerint, ita Molina Iureconsil. lib. 2. de primogeniis c.
7. n. 69. cum aliis quibusdam quos citat. & Baldus in
L. Venditioni, C. de Vsucap. pro empt. & in L. posses-
siones, C. Si quis ignor. rem minor. esse. Vbi dicit ex-
cusari si errans est miles, vel mulier, vel est passus in
iure difficilis, de quo interrogans sapientem, habuit
responsum erroneum. Ex his patet Medinæ sententiam
esse valde probabilem, & iure verio-rem in prescrip-
tione 30. annorum, quæ titulum non requirit: in
prescriptione autem ordinaria, quæ requirit titulum,
in foro conscientie non esse improbabile. imò non
videri improbabile in foro externo admittendam esse,
si probatum fuerit nullam negligentiam possessoris
interuenisse, sed illum fecisse quantum pro sua con-
ditione potuit, ut iura cognosceret. Idem probant 3.
& 4. ratio, & confirmatio primæ rationis.

Nec obstat quod hæc prescriptio malæ fidei sit præ-
sumptio iuris, & de iure, contra quam non admittitur
probatio, cum sit instar iuris, quia etsi ordinariè non
admittatur, tamen quando subest evidens causa, po-
test admitti, vel Iudicis benignitate, vel restitutione
in integrum, ex clausula generali, Si qua mihi iusta
causa esse videbitur. de qua L. 1. in fine, *. Ex quibus
causis maiores, &c.

Ad argumt.

Ad Primam rationem sententiæ aduersæ. Respon. il-
la iura loqui de prescriptione ordinaria requirente
titulum, quæ triennio, 10. vel 20. annis expletur, non
autem de prescriptione 30. annorum. Hæc enim iure
Pandectarum (vnde sunt illæ leges citatæ) non est
cognita, sed iure Codicis introducta. Secundò, dici po-
test illa procedere ex presumptione malæ fidei. præ-
sumitur enim, cum est error iuris in contractu, inter-
uenisse saltem negligentiam aliquam, nec adhibitam
omnem diligentiam, quæ potuit & debuit adhiberi. &
ita error iuris non prodest in compendiis: his probe-
tur adhibitam omnem diligentiam ut ius sciretur. Cui
hoc tamen stat, quod possit prodesse in foro conscien-
tiæ, vbi cessat prescriptio, & statur ipsa veritate.

Ad Secundam, Nego illum reuera habere malam
fidem, si error erat inuincibilis. solum enim præsumi-
tur habere, quia presumitur non adhibuisse diligen-
tiam quam debuit, ut sciret, iura. Neque iura credu-
litate ex errore inculpato vocant malam fidem, eo
quod sit inutilis ad prescriptionem: esset enim petitio
principij. Idem enim credulitas aliqua est inutilis ad
prescriptionem, quia est mala fides. non autem idem
est mala fides, quia inutilis ad prescriptionem. Dein-
de valde improprie diceretur talis mala fide posside-
re. Denique cap. Vigilanti, & c. fin. de prescript. nul-
lam agnoscit in hac materia malam fidem, nisi quæ est
cum peccato: talis autem credulitas ex errore iuris in-
culpato non est peccatum.

Nec obstat L. Quemadmodum. sensus enim est, nul-
lus iuris peritus ambigit esse malæ fidei possessorem
(nempe quod forum externum) qui contra legum
interdicta mercatur. Confir. quia ex illa lege suprà
est regula Iuris 82. Qui contra iura mercatur, bona fide
dem

dem non presumitur habere: quæ aperte loquitur de presumptione, illamque legem explicat: unde eodem modo intelligenda. 2. quia eadem L. dicitur, emptorem amittere pretium: atqui hoc non est iustum, nisi interuenerit aliqua culpa in emptione: ergo agitur de errore culpabili. Addo, etiam si mala fides sic acciperetur, tamen cum præscriptio 30. annorum iure civili cum mala fide procedat, & talis mala fides non sit reiecta per Canones, consequens est eam non obistere tali præscriptioni; cuius etiam signum euident est, quod in d. L. Quemadmodum, solum dicatur, per talem malam fidem excludi præscriptionem longi temporis: infirmando non excludi præscriptionem longissimi temporis, qualis est tricenaria.

Ad Tertiam, Ad præscribendas illas decimas requirebatur possessio 40. annorum bona fide cum titulo. quia ius illi præscriptioni resistit, ut constat, ex c. 1. de præscript. n. 6. Illi autem Hospitalarij non possederant à tempore immemorabili. unde cogebantur ostendere titulum; in quo titulo acquirendo præsumuntur fuisse malæ fidei, eò quod errauerint in iure manifesto, qui error præsumitur culpabilis, nisi contrarium probatum fuerit. An tempus 40. annorum fuerit elapsum, non constat ex textu, itaque non est mirum, si Pontifex id non ponderarit.

Ad quartam, Nego id esse verum in præscript. tricenaria, imò probabile est nec in ordinaria verum esse, si pars diuersa fateatur illum omnem diligentiam adhibuisse. Ad Confr. Non magis fouet peccatum, quam quando testamento non solemniter rescindit, vel non protegit, aut promissionem absque stipulatione factam non admittit, &c. Vel dici potest, quod si præscript. est iure civili introducta; ita etiam iure civili in quibusdam casibus possit rescindi; ut patet cum datur restitutio in integrum contra præscriptionem. Probabile tamen est in foro conscientiarum, si constet omnem operam debitam fuisse adhibitam, non rescindi ratione ignorantie iuris, etiam si contra præscribentem sententia feratur, quia sententia procedit ex falsa presumptione: Parendum tamen sententiarum ob scandalum, & ne iuris ratio perturbetur, sicut in multis similibus vsuuenit.

Ad Quintam, negandum est antecedens. Ad probationem Resp. illud cap. loqui non de presumptione malæ fidei ratione ignorantie iuris, sed ratione conditionis apud res; eò quod res ipsa talis est naturæ, ut iure communi non videatur posse à tali possideri; sicut decimæ à laico; aut decimæ huius diocesis ab Episcopo alterius diocesis. itaque nihil ad rem facit.

Dico Quarto, Error inducens bonam fidem omnino sufficientem ad vsucap. regulariter est error facti.

Sequitur ex dictis; ut si rem acceperis à fure, nesciens esse furem, tenes illam bona fide, orta ex errore facti. Similiter si emptione vel donatione habeas à pupillo, nesciens esse pupillum; ut patet L. Pro emptore. 2. Pro emptore. Pari modo si emas à Prælate rem Ecclesiæ putans Capitulum consensisse, est error facti, & potes præscribere, etiam si Capitulum non consenserit. Si autem emeris à Prælate, putans non requiri consensum Capituli, est error iuris; nec potes præscribere, nisi fructus rei, non autem rem ipsam. ut docet Couar. n. 6. intellige tempore ordinario, & ut supra explicatum.

DUBITATIO VI.

Verum aliquando cum mala fide procedat præscriptio.

Vnde Couar. ad reg. Possessor, p. 2. §. 11.

Resp. Proinde loquendo numquam procedit præscriptio cum mala fide. Nam leges civiles statuentes præscriptionem 30. aut 40. annorum etiam cum malæ fide procedere, sunt abrogatæ iure canonico. ut patet c. finali, de præscriptionibus. Unde omnes leges particularium locorum; statuentes præscriptionem post certum aliquod tempus, siue in rebus corporalibus siue in spiritualibus (i. iuribus seu actionibus realibus & personalibus) requirunt suo modo bonam fidem ut fuscè docet Couar. §. 11.

Vnde inferitur Primo, ut præscribam contra debitum pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non sufficit ut Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit; sed requiritur ut ego certo temporis spatio bona fide existimem me nihil debere Petro, v.g. ut putem esse condonatum, vel solutum, vel ut omnino memoria exciderit. Ratio est; quia alias non censetur bona fide possidere ius non soluendi. etiam enim creditor me non interpellat, tamen terminus elapsus ipsaque dies interpellat & monet solutionis. quare cum peccem non soluendo, non potest mihi procedere præscriptio: iuxta c. finale supra. Similiter, et si famulus intra biennium, ex quo desit famulari, non perat stipendium à domino non tamen potest dominus præscribere contra debitum illud, nisi bona fide putet solutum.

Aduerte tamen non esse improbabile, cum mala fide posse præscribi contra actionem personalem, ita ut si certo tempore creditor non exigat debitum, postea non possit illud petere in iudicio, eique denegetur actio, ut docet Adrianus quodlib. 6. 2. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ statuit, ut famuli mercedem pactam petant à dominis intra biennium, à die à quo seruire cessauerint: alioquin non possint eam petere in iudicio, nisi scripturam producant. non tamen per hoc liberatur dominus in conscientia, si mala fide retinet: sicut non liberatur is, qui rem emit minoris iusto, et si non infra dimidium: neque is qui nudo pacto promissit aliquid, et si contra hos non detur actio in foro externo. Contrarium tamen est verius, ut ostendit Couar. si enim constaret debitorem mala fide non soluisse, condemnaretur. hoc autem constare vix potest, nisi ex ipsius confessione.

Inferitur Secundo, Ut quis præscribat ius eligendi, præsentandi, pascendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius seruitutis; requiri ut bona fide utatur tali iure tempore lege constituto, si enim mala fide utitur, sciens se rectè facere, non currit præscriptio.

Obiicitur Primo, Is cuius bona per legem poenalem addita sunt fisco, eiusque heredes præscribunt contra fisci actionem, cum tamen sciant bona suo fisco deberi. ergo aliquando cum malæ fide currit præscriptio.

Resp. Iurisperiti hoc passim vocant malam fidem: sed rectius dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidem: non quidem qua sibi persuadeant hæc bona absolute & pleno iure esse sua, sed qua iudicent licere sibi ea retinere, donec per fiscum auferantur: & se non teneri fisco ea offerre. de quo vide Couar. ad 4. Decretal. p. 2. c. 6. §. 8. à num. 5.

Obiicitur Secundo, Possum præscribere contra eum, qui habet ius seruitutis rusticæ in meo prædio, etiam si sciam ipsum hoc ius verè habere: ergo cum malæ fide.

Resp. nego consequ. Aliud enim est acquirere ius aliquid agendi in re alterius; aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij rustici in re mea. hoc denique nihil aliud est quam præscribere libertatem rerum mearum: quod fieri potest etiam si sciam alterum ius habuisse. Itaque altero habente ius seruitutis in prædiis meis, v.g. ut possit transire per meum hortum vel agrum; ut possit pascere in meis prædiis (cum non requiratur ullus actus in me ut ego contra ius illud præscribam, sed sufficiat ut ipse iure suo certo tempore non utatur (ut habetur L. Hæc autem iura 6. De seruitutibus. urbanorum prædiorum.) non sum in malæ fide, et si sciam illum ius habere. nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto, quod debeo. non enim teneor illum monere ut iure suo utatur. Itaque sum in bona fide, ut rectè Medina q. 17. C. de restitutione. quia bona fide sino illum iure suo non uti, & mihi libertatem creari. secus verò est quando alter habet ius, non quidem aliquid faciendi circa rem meam; sed ut ego aliquid non faciam; v.g. ne altius ædificem, ne fenestras in hortum ipsius aperiam, & similia. Tunc enim ut ego extinguam illud ius, requiritur ut bona fide faciam contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

*Præscriptio
Contra debi-
tum pecunia-
rium, vel
actionem.*

Potes denegari actio in iudicio.

Ius eligendi, præsentandi, &c.

*Obiectiones.
Contra actio-
nem fisci.*

*Contra seru-
tutem rusticæ.*

D V B I T A T I O VII.

Quantum temporis requiratur ad usucapionem rerum mobilium.

Notandum est, ante tempora Iustiniani res mobiles in Italia potuisse usucapi annali possessione bona fide continuata, immobiles biennio. Verum ipse hoc ius tamquam parum consentaneum æquitati, plenumque litigiorum reformauit, ut videre est Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda, & Tit. de Usucap. transfor. cuius reformationem amplexum est ius canonicum, iuxta hanc igitur.

Res mobiles. Respondeo & dico Primo, Ad usucapionem rerum mobilium privati hominis, vel etiam Ecclesie, cum titulo requiritur & sufficit possessio per triennium bona fide continuata. Est communis sententia DD. ut docet Couar. reg. Possess. p. 2. §. n. 5. De rebus priuatorum, habetur C. de usucapione transformanda, L. vnica. & Instit. de usucapionibus, §. 1.

De rebus Ecclesie, habetur Authent. Quas actiones, C. de Sacrosanctis Eccl. Quas actiones alijs decennalis, alijs vicennalis, alijs tricennalis prescriptio excludit, ha, si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur: usucapione triennij, vel quadriennij prescriptio in suo robore durantibus: sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio vel privilegio. Quæ Authent. recepta est ab Ecclesia, ut patet ex Decret. 16. q. 2. c. ult. & penult. Ex qua constat, in rebus & actionibus, quæ minore tempore quam decennio usucapiuntur vel prescribuntur, par esse ius privati & Ecclesie. talis est actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & similes. Tituli autem huius Usucapionis à DD. numerantur decem.

Tituli Usucapionis mobilium 10.

Primus est, *Pro soluto*, ut si putans me ex aliqua causa debere tibi 100. aureos, solutam, vel catenam auream loco solutionis tradam, tunc bona fide recipias. ita habetur L. 2. §. Pro emptore; ubi dicitur, *Si existimans me debere, tibi igno. anti tradam, usucapies.* Idem dicendum cum quid per errorem soluitur secundò. Excipe tamen, nisi putem me debere, vel possidere ex emptione quæ non præcessit. Tunc enim triennio id non usucapietur, ut ibidem dicitur.

Secundus, *Pro emptore*, ut si emas rem bona fide à furioso, quem putabas sanz mentis. secus si à prodigo vel alcatore, cui interdicta administratio: quia requiritur bona fides non solum in accipiente, sed etiam in tradente. idque necessarium in omni usucapione mobilium, quocumque titulo usucapias. L. 4. §. Pro emptore.

Tertio, *Pro transacto*, ut cum aliquid bona fide est traditum & acceptum causa transactionis, ut à lite recedatur. L. Ex causa; C. de Usucap. pro empt. vel transact. ubi dicitur, *Ex causa transactionis habentes iustum causam possessionis, usucapere possunt.* Nec refert etiam si res forte sit aliena: modo non sit furtiuè aut vi possessa aut res fisci, aut pupilli; sed talis quæ usu capi possit: quod in omni usucapione ordinaria est necessarium.

Quartus, *Pro herede*, ut cum quis verè est heres, aut bona fide se heredem putat. intellige ut supra, nisi res sit vitiosa, id est, cuius conditioni obstat Usucapio. Aduerte tamen, quando extat heres qui dicitur, suus, alios non posse contra illum usucapere, ut infra Dubit. 13. dicitur.

Quintus, *Pro donato*, ut cum quis bona fide donat rem alienam ignoranti. L. 2. §. Pro donato. Si is qui alienam rem donauerit, reuocare constituerit donationem, etiam si iudicium ediderit, tamen capere vindicare, currit usucapio. Hic tamen requiritur ut donatio non sit inualida ratione personæ. Hinc filius sub patria potestate constitutus non potest usucapere donatum à patre, nec coniunx donatum à coniuge, ut habetur L. 1. §. Pro donato. Qui tamen emit à coniuge, quod sic donatum nouit, potest illud usucapere. quia cum consensu coniugis præsumitur venditum, ut ha-

betur L. Si id quod. §. Pro derelicto.

Sextus, *Pro derelicto*, ut cum quis cepit bona fide possidere rem, quæ à domino putabatur habita pro derelicto. Idem dicendum de eo qui conditionem rei sciens, illam emit, ut habetur d. L. Si id quod.

Septimus, *Pro legato*, ut si testator credebatur sanz mentis, non tamen erat: si legatum per codicillum ademptum erat, & id ignorabatur, L. 4. §. Pro legato. Pro legato potest usucapi, si res aliena legata sit; aut testatoris quidem sit, sed adempta codicillis ignoratur. in horum enim persona subest iusta causa, quæ sufficit ad usucapionem. Addit: Idem dici potest, etsi in nomine erit dubitatio: veluti si Titio legatum sit, cum sint duo Titij, ut alter eorum de se cogitatum existimauerit. Idem L. fin. §. eodem.

Octauus, *Pro dote*, ut si res aliena bona fide pro dote data sit; L. 1. §. Pro dote. Incipit autem hæc usucapio à tempore quo cepit esse maritus per contractum de presenti, non antè, ut ibidem dicitur: quia dos tunc primò incipit possideri titulo dotis. Si sponso aliquid à sponsa detur ea mente ut statim fiat eius, poterit illud usucapere pro suo, non pro dote, ut ibidem habetur.

Nonus *Pro suo*, hic titulus est valde generalis, & oritur ex omnibus iis quibus puramus nobis acquiri dominium, remque possidemus ut nostram; ut patet L. 1. §. Pro suo. Hoc modo potest quis usucapere fructum rei furtiuæ, quam bona fide emit: v. g. agri, vel ancillæ, etsi tem ipsam furtiuam usucapere nequeat. L. 4. §. eodem. Sic si heres putet Titio aliquid legatum, quod non est legatum, usucapiet Titius pro suo. ibidem. Denique quando quis in rebus suis inuenit aliquid non furtiuum aut vi possessum, quod bona fide ex aliquo titulo, etsi falso putat esse suum, potest illud usucapere. L. fin. §. Pro suo.

Hi ferè nouem tituli habentur lib. 41. Digest. & in C. lib. 7. Addunt DD. decimum, *Pro iudicato*, ut cum res est iudicata, & spatio decem dierum non est appellatum. Hoc modo excluditur ius appellationis; & sententia transit in rem iudicatam, ut habetur Nouella 23. Quod etiam amplexa est Ecclesia in iudiciis Ecclesiasticis, ut patet cap. 28. Anteriorum. 2. q. 6. Ex his satis patet quo modo se habeat usucapio in mobilibus.

Petes, Vtrum usucapio triennalis etiam locum habeat contra Ecclesiam Romanam? Videtur non habere; nam post illa verba, *Usucap. triennij, &c.* subiungitur, *sola Ecclesia Romana, &c.* quasi sit exceptio ab utraque sententia præcedente. Confirm. cap. Cum vobis. 14. de prescriptionibus. ubi generatim absque distinctione mobilium & immobilium dicitur; *Contra Ecclesiam Romanam, non nisi centum annorum prescriptio locum sibi vendicat.* ubi Glossa. v. Centum Hæc prescriptio obinet in rebus & possessionibus, distinguens res à possessionibus, tamquam mobilia ab immobilibus, & Panor. in cap. Cum dilecta. 4. de Confir. utili vel inutili. v. Possessiones: *Ecclesia Romana gaudet prescriptio centum annorum, non solum in rebus priuatis ipsius Romanæ Ecclesie, sed etiam in omnibus iuribus & possessionibus, quæ competunt ratione libertatis data: ut cum eximit aliquod Monasterium, vel Capitulum à iurisdictione Ordinarij, addit Panorm. Et sentiunt DD. hinc ex illa generalitate verborum hoc procedere tam in rebus mobilibus quam immobilibus, corporalibus & incorporalibus, quod bene notet. Ex hoc enim inferitur, quod usucapio triennalis in rebus mobilibus non habet locum contra Ecclesiam Romanam.* Idem tenet Siluest. v. Prescriptio 1. n. 7. §. Tertium. Hæc sententia est valde probabilis. Nihilominus altera quoque sententia probabilis est, nimirum triennalem mobilium prescriptionem contra Ecclesiam Romanam locum habere. ita Couarr. supra, generatim docens, par esse ius privati & Ecclesie in rebus & actionibus quæ minori tempore quam decennio usucapiuntur. & Molina disput. 68. citans Glossam, & DD. in illam Authent. Probatur, quia illa exceptio, *sola Roma, &c.* solum intelligenda est fieri ab

Ecclesia Romana.

ab illis verbis, *Haec si religioso loco competant*, &c. & illa *Usucapione triennij*, &c. veluti per parenthesin interiecta Id aperte indicant DD. in periocha huius Authent. Confir. quia alias non recte diceretur *Usucapionem triennij*, &c. in suo robore durare, hoc enim significat nihil in illa mutari: at aliquid in ea mutaretur, ut statim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc Authent. ex tribus diuersis Iustiniani Nouellis contexta est. Prima pars est ex Nouella 131. cap. 6. pro temporalibus prescriptionibus, &c. Secunda, *usucap. triennij*, ex Nouella 111. cap. 1. Tertia, *sola Romana*, ex parte est ex Nouella 9. ubi solum in prescriptione longissimi temporis, quale est spatium 30. annorum; concedit Ecclesie 100. annos. Vnde hoc non est extendendum ad usucapionem triennalem & quadriennalem. Mihi tamen probatur prior sententia, quia hæc res non solum pendet ex vi istius Authent. sed maxime ex ordinatione Canonum, qui generatim loquuntur.

Dico Secundo; Ad usucapionem rerum mobilium sine titulo, requiruntur anni 30. siue priuati ex sint, siue Ecclesie, est communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C. de prescript. 30. vel 40. annorum; ubi res immobiles contra priuatum prescribuntur 30. annis, sine titulo. Idem ergo censendum de mobilibus; cum nihil aliud de his sit statutum, absente titulo.

Altera probatur; quia cum Ecclesia in mobilibus non habet priuilegium, sed solum in immobilibus, eodem iure censeri debet quo priuatus. de quo vide Couarr. §. 5. n. 2. Ego tamen exceperim Ecclesiam Romanam, iuxta prædicta.

D V B I T A T I O VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobili prescriptionem, siue contra priuatum, siue contra Ecclesiam, vel piam causam,

23
Immobilia
priuatorum.

Dico Primo, Ad prescribenda bona immobilia priuatorum, cum titulo requiritur spatium 10. annorum inter presentes; 20. inter absentes: sine titulo requiruntur anni 30. Est communis sententia DD. in c. Sanctorum, de prescript. & alibi.

Prior pars habetur Instit. de usucap. §. 1. & L. Cum in longi. ult. C. de prescript. longi temporis. ubi tria notanda sunt. Primam est, Longum tempus in materia usucapionis vocari spatium 10. annorum inter presentes, 20. inter absentes. longissimum autem spatium 30. vel 40. annorum. Patet ex dicta L. Cum in longi.

Secundum, *Presentes* dici, qui in eodem territorio habitant; ut sunt omnes qui in territorio Louanensi, etiam si non in ciuitate. *absentes*, qui in diuersis territoriis, ut docet Panorm. in cap. De quarta, de prescriptione. n. 3.

Tertium, Si presens fueris 7. annis, & postea egrediaris territorium habitaturus alibi, opus est adhuc sex annis, ut res immobilis contra te prescribatur. Ratio est; quia supererant tres anni ad complendam prescriptionem contra presentem, qui debent duplicari ratione absentie: ut habetur expressè Auth. Quod si *bus absentie*, quis. C. de prescriptione longi temporis. unus enim annus presentie æquiualeat duobus annis absentie. Sil. verbo Prescriptio. 1. q. 7. & reli DD.

Altera pars, *Sine titulo requiri annos 30.* patet ex cap. Sanctorum, de prescriptione. Idem colligitur ex L. Si quis emptionis. 8. §. 2. C. de prescriptione 30. vel 40. annorum.

Ubi aduerte, quando agitur de prescriptione 30. vel 40. annorum, ordinariè neque Iure Pontificio neque Casareo requiri titulum; sed sufficere bonam fidem cum possessione tanti temporis: ut docet Couarr. reg. Poss. §. 5. num. 2. ex communi Doctorum sententia. Dixi ordinariè, quia interdum exigitur titulus.

probatio; nempe quando presumptio Iuris est contra prescribentem, ut docet Couarr. l. 1. variar. cap. 17. num. 7. ut sit quando Episcopus vnius diocesis vult prescribere decimas suas in alia diocesi; ut habemus c. 1. de prescriptione. in 6. Hic enim eò possessione 40. annorum non presumitur titulus; sed requiritur tituli probatio; vel certè, ut à tempore, cuius initij memoria non extat, possederit.

Dico Secundo; Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum, quamdiu est in ea ætate, datur prescriptio, siue mobilium siue immobilium: si autem non sit pupillus, sed minor (id est, nondum habens 25. annos expletos) requiruntur 30. anni.

Prior pars patet L. Sicut in rem. 3. C. de prescriptione 30. annorum. factum id est in fauorem pupillaris ætatis & status.

Altera pars habetur L. vltima, C. In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. Ratio est, quia minores non ita rebus suis possunt inuigilare, ut maiores, præsertim cum administrationem non habeant.

Dico Tertio, Ad prescribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur anni 100. contra aliam Ecclesiam, vel Hospitale, vel Monasterium, vel contra pias causas, requiruntur anni 40. est communis DD. De Ecclesia Romana habetur Authentica, Quas actiones. C. De sacrosanctis Ecclesiis; ubi prescriptionis tempus contra reliquas Ecclesias & pia loca restringitur ad annos 40. (cum antea esset annorum 100. ut patet ex L. Ut inter diuinum, quæ immediatè præcedit) & soli Ecclesie Romanæ inter loca pia reseruatur priuilegium 100. annorum. Dico, *inter loca pia*, quia hic non reuocatur priuilegium, quod in dicta lege, Ut inter diuinum, erat concessum ciuitatibus, ut contra eas non possit prescribi nisi 100. annorum spatio, si quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel si quid donatum vel venditum fuisset; ut rectè Couarr. §. 2. num. 15. Idem de Ecclesia Romana habent in multis Canonib. de prescriptione. De alijs Ecclesijs habetur tum alibi, tum cap. De quarta, de prescriptione. De alijs pijs locis & causis habetur Authent. Quas actiones; & probat Couarr. reg. Possessor. §. 1. n. 3. ubi etiam refutat quosdam, qui putabant contra pauperes non prescribi.

Hic tamen notandum est Primo, Quibusdam Monasterijs & Collegijs Regularium concessum esse ut res immobiles non possint contra ipsos prescribi nisi annis 60. Concessit hoc Eugenius IV. de plenitudine potestatis. Ordini S. Benedicti, & Iulius II. Congregationi S. Saluatoris, ut eorum priuilegijs manuscriptis constat. Idem concessum Ordinibus illis, qui horum priuilegijs participant; ut Societati nostræ, & quibusdam alijs.

Secundo, Si res priuati incipiat esse Ecclesie, & contra priuatum presentem anni quinquæ sint exacti, non requiri ulterius spatium 35. annorum ad complendam prescriptionem contra Ecclesiam, sed sufficiunt 20. quia quinque priores contra priuatum continent dimidium tempus necessarium. ut docet Sil. verbo Prescript. 9. §. Sextum. consentiunt alij DD.

Tertio, nomine *bonorum immobilium* hic etiam intelligi iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, census, redditus; Ius patronatus, ususfructus, & seruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & instar immobilium fructum vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propositiones supradictas. Maioris tamen lucis causa, & qui interdum in his est aliqua diuersitas, breuiter agemus de singulis.

D V B I T A T I O IX.

Quanto tempore prescribantur seruitutes, & quanto amittantur.

DE hac re fusè agit Gomezius, tractatu de seruitutibus, tom. 2. cap. 15.

24
Contra p.
pillum & mi-
noiem.

25
Contra Ec-
clesiam &
pias causas.

Priuilegium
Regularium.

Bona immo-
bilium que.

Seruitus per-
sonalis, ut
aquisatur.

Dico Primò, Seruitus merè personalis, quæ debetur personæ à persona, nullo tempore præscribi potest. i. vscapione acquiri. L. finali, C. de longi rem. oris præscriptione. Idque verum est, etiam si bona fide putans esse seruum, emeris. ratio est, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri seruum ex errore opinionis.

Dico Secundò, Seruus tamen præscribit libertatem contra dominum, si per 20. annos bona fide putauerit se liberum; etiam si titulum libertatis non habeat. L. 2. C. de longi temporis præscript. quæ pro libert. Gomez n. 26. hoc constitutum est in fauorem seruorum.

27
Seruitus
mixta.

Dico Tertio, Seruitus mixta, quæ à re debetur personæ, ut est vscusfructus, præscribitur cum titulo 10. annis inter præsentēs, & 20. inter absentes: sine titulo annis 30. L. fin. C. de præscrip. longi tēporis. & Gomezius sup. v. g. aliquis non erat dominus rei, vel non habebat potestatem; constituit tibi vscusfructum in agro, silua, vel alia re simili; tūque in re possedisti bona fide hoc ius per 10. annos præsentē eo, ad quem pertinebat. etiam si postea constet illum non potuisse constituere, tamen tu retinebis ad vitam, vel ad tempus constitutum: quia hoc ius effectum est tuum lege præscriptionis. quod si dominus, ad quem pertinebat, sit absens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit, (ut si dictum tibi fuit ad te pertinere, nescias autem qua ratione) necque bona fide per 30. annos possideas, tuus erit ad vitam. Idem dicendum est de feudo & emphyteusi: præscribuntur enim ut vscusfructus, cum sint species quædam vilius.

Vbi tamen aduerte, vscusfructum non præscribi ratione possessionis rei fructiferæ; (ut agri, siluæ, vel alterius; quia vscusfructuarius non possidet hanc rem suo nomine, nec possessione ciuili, sed tantum naturali & nomine alterius) verum ratione possessionis ipsius iuris, quod vocatur vscusfructus, ut bene Gomezius suprà, qui citat alios, debes enim hoc ius possidere tamquam tuum.

28
Seruitus me-
re realis cum
titulo.

Dico Quarto, Seruitus merè realis, siue sit continua vel quasi continua; (ut tigni immittendi, oneris ferendi stillicidij, aquæductus) siue discontinua; ut eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præscribitur 10. annis, præsentē eo contra quem agitur; 20. verò eo absente. est communis DD. ex L. finali, V. de Præscriptione longi temporis. ut si is qui verè non erat dominus rei, tamen putabatur esse, tibi concessit ius immittendi tignum in murum, vel stillicidum in aream, vel ducendi aquam per hortum, vel iumentum, aut plaustrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decennium possideas, præsentē eo cuius interest, verè efficeris dominus talis iuris, lege præscriptionis. neque hic requiritur scientia & patientia illius, contra quem præscribitur, quando titulus adest, ut communiter Doctores tradunt.

Sine titulo.

Dico Quintò, Seruitus merè realis, si sit continua vel quasi continua absque titulo, cum scientia & patientia aduersarij præscribitur decennio inter præsentēs, vicennio inter absentes; discontinua verò absque titulo, non præscribitur nisi tempore immemorabili, id est, cuius initij non extet memoria. Prior pars est communis DD. ex L. 1. & 2. Cod. de seruitutibus & aqua; eamque tradit Gomezius tomo 2. cap. 15. num. 27. Si enim dominus, vel is cuius interest, scit & permittit tanto tempore, censetur hoc ius iponte concedere. Altera est etiam communis, ex L. Seruitutes. 4. c. de seruitutibus. Itaque non præscribis ius agendi iumentum, vel ducendi currum per agrum alterius absque titulo, nisi ab hominum memoria fuerit consuetudo. quod idè leges statuerunt, tum quia non facile potuit à domino aduerti possessio huius iuris; ut posset eam impedire, cum sit valde interrupta. tum quia non potest assignari tempus quo possessio corperit. Itaque hic non tam præscriptio, quam præsumptio iuris antiqui & veri tituli locum habet, sicut etiam in aliis, quæ tēpore immemorabili nituntur: secus est in seruitute continua, cuius vscus cum sit continuus vel

Tempus im-
memorabile.

quasi continus, facile aduertitur. vide Gomezium n. 28.

Notandum est, cum tota præscriptio nascatur ex continua possessione, quæ certo tempore duret, diligenter aduertendum initium possessionis, quod aliter accipitur in seruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis; ut docet Gomezius suprà. In affirmatiuis enim (ut sunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum circa rem alterius; ut sunt tigni immittendi, stillicidij, aquæductus & similes) incipit possessio ab eo die, quo quis tali iure utitur bona fide. In negatiuis (ut sunt in quibus datur ius ad impediendum ne aliquid agas; ut, ne altius attollas domum, ne propius ædifices, ne inter sis electioni, ne veneris in tali silua, &c.) possessio incipit ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His positis, videndum quomodo seruitutes extinguantur præscriptione.

Dico Sextò, vscusfructus & omnis seruitus; quæ non vscu amittitur, extinguitur 10. annis inter præsentēs, & 20. inter absentes: habetur expressè L. penult. C. de seruitutibus.

Aduerte tamen, esse differentiam inter seruitutes rusticas & urbanas. Nam rustica seruitutes, sicut & vscusfructus, extinguuntur per solum non vscum: nec requiritur ut dominus prædij aliquid sciat, quo incipiat vscupere suam libertatem; (ut habetur L. Hæc autem iura 6. c. de seruit. urban. prædiorum) vel ut nesciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumentum, ducendi plaustrum, deriuandæ aquæ per prædium alterius, pascendi pecoris, aquandi, arenæ fodiendæ, & similia, amittis solo non vscu per decennium, si præsentis sis, si absens, per vicennium. Urbana autem non amittuntur solo non vscu, sed requiritur ut possessor loci debentis seruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vscupere suam libertatem; ut habetur d. L. Hæc autem iura. v. g. habes ius immittendi tigni in murum alterius; si eximas tignum, & possessor nihil faciat quo impediatur ne rursus immittas, non perdis vscquam ius tuum: sed si ille forman obstruat, & tu per 10. annos non utaris tuo iure, perdis ius tuum. Similiter si habes ius ne ille altius attollat, vel propius ædificet, non amittis ius nisi ille contra faciat; & tu post illud factum, 10. annis præsentis sileas. requiritur autem ut illo nesciat ius tuum, & bona fide agat. Habentur hæc omnia expressè d. L. Hæc autem iura. c. de seruit. urban. prædiorum. Vide Siluest. verbo præscriptio 1. q. 7. §. Undecimò, Molinam disp. 70. Couar. lib. 1. variat. c. 17.

29
Initium pos-
sessionis cõ-
siderandum.

30
Quo modo
amittatur.

Differentia
inter seruitu-
tes rusticas
& urbanas

D V B I T A T I O X.

Quanto tempore præscribatur ius patronatus (id est, ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum.

DE hoc Couar. reg. Possessor. p. 2. §. 10.

Dico Primò, Si constet Ecclesiam olim fuisse liberam, ius Patronatus à laico præscribi nequit. Est communis sententia DD.

Ratio est; quia hoc ius est spirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cum enim laicus sit capax huius iuris, cur ex possessione à tempore immemorabili non debet præsumi iusto titulo concessum? sed bene probat non præscribi absque titulo, nisi tempore immemorabili: quia præsumptio iuris illi resistit, amplius conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Ecclesia parochiali, de qua dubium est an olim libera fuerit, potest præscribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, absque titulo: imò etiam annis 40. absque titulo.

Prior pars patet, quia cum titulo colorato vel præsumpto possunt præscribi à laico bona immobiliæ & iura) ut feudum & emphyteusis) contra Ecclesiam; cur non etiam ius Patronatus, quod est minoris momenti? Nec præsumptio iuris est contra ipsos; cum credibile

DUBITATIO XI.

Quanto tempore praescribantur debita, actiones, hypotheca, legata, fideicommissa, & maioralia.

credibile sit ipsos esse fundatores illius Ecclesiae, quando de alio non constat. Altera probatur, quia ex possessione huius iuris per tempus immemorabile, praesumitur iustus titulus in parochianis. Addo, etiam absque titulo posse ipsos spatio 40. annorum hoc ius praescribere; quia neque ius commune, neque malae fidei praesumptio illis obstat, ut colligitur ex Couarr. loco citato. Idem docet Molina dispuc. 75. §. Merito tamen.

32 Dico Tertiò, Ius nominandi Rectorem aut Praelatum in Ecclesia collegiata vel cathedrali, praescribi non potest à laico contra ipsam Ecclesiam, nisi annis 40. cum titulo, aut tempore immemorabili absque titulo. Ratio est, quia Ius commune repugnat. unde vehemens praesumptio usurpationis & malae fidei. Nam Iure communi istorum debet fieri electio, quae pertinet ad Capitulum; nisi Patronus, qui Ecclesiam aedificauit aut dotauit, id sibi cum consensu Episcopi tamquam ex pacto reseruasset, ut patet cap. Messana. 56. de electione. Quia tamen non est incapax talis iuris, (potuit enim competere maioribus eius vel ex pacto in fundatione cum Episcopo inito, vel ex privilegio Pontificis) potest illud praescribere 40. annis cum titulo colorato, (ut si concessum fuisset inualide ob excommunicationem, vel alia de causa) vel absque titulo tempore immemorabili. Tam diuturna enim possessio huius iuris, & usus absque contradictione frequentatus, tollit praesumptionem malae fidei, & inducit titulum praescriptum. vide Concil. Trid. sess. 25. de reform. cap. 9. ubi declaratur quomodo haec iura sint examinanda & probanda. Hoc modo multi Principes praescripserunt in maioribus beneficiis Ius Patronatus.

33 Dico Quartò, In Ecclesia non libera, Ius Patronatus à laico contra verum Patronum praescribi potest cum titulo colorato decem annis inter praesentes, 20. inter absentes: sine titulo annis 30. Est sententia communis DD. teste Couarr. Patet, quia est eadem ratio quae bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; ut feudi, emphyteusis, quae simili modo praescriptione acquiritur. Non enim hic agitur contra Ecclesiam, sed contra priuatum.

34 Dico Quintò, Beneficium Ecclesiasticum cum titulo colorato praescribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter praesentes, vicennio inter absentes, sicut alia iura, quae bonis immobilibus annumerantur. est communis sententia. Sine titulo non potest praescribi, quia non potest nisi institutione Canonica acquiri eius possessio.

Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficium absque simoniaco ingressu triennium possedit, praescribit contra actionem cuiusvis impetitoris. patet ex regula Cancellariae 33.

35 Sed difficultas est, vtrum haec possessio bona fide cum titulo colorato & absque simonia per triennium continuata, praescribit proprietatem beneficii, ita ut possessor postea non teneatur illud resignare? Couarr. tenet non praescribere: itaque beneficium in foro conscientiae esse dimittendum, simul atque constiterit collationem non fuisse validam.

Verum Nauarr. l. 3. consil. 40. & 41. de praebendis, post Couarr. & alios, tenet contrarium, cum glossa antiqua in regulas Cancell. & Rebuffo, qui affirmat ita iudicari in parlamenti Galliae. Estque rationi valde consentaneum: cum enim Pontifex post triennium nemini amplius concedat actionem ad illud beneficium, videtur possessorem reddere etiam securum in conscientia, si bona fide cum titulo possedit: tamquam qui triennali usucapione fecerit suum: in qua sententia etiam est Emmanuel Sa, & alij quidam recentiores.

36 Dico Primò, Debita rerum mobilium & immobilium praescribuntur cum bona fide annis 30. *Debita.* contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. est communis sententia ex L. Sicut in rem. 3. Cod. de praescript. 30. vel 40. annorum, ubi dicitur, *nec actiones reales, nec personales ultra 30. annorum spatium protendendas.* & infra: *omnes huiusmodi actiones 30. annorum iugi silentio emori.* Idem de omnibus actionibus personalibus vndecumque ortis, ut familiae eriscundae, communi diuidendo, finium regundorum, pro socio, forti, bonorum vi raptorum, &c. dicitur L. 1. §. Ad haec. Cod. de annali except. Excipitur actio hypothecaria, quae etsi, quando competat contra extraneum, extinguatur annis 30. tamen quando contra creditorem eiusque heredes, non excluditur nisi annis 40. ut statim dicemus. Huc pertinet etiam actio illa, quam quis habet, cum rem suam vendidit infra dimidium iusti pretij, ad petendum supplementum pretij, vel rescindendum contractum. Similiter cum quid emit ultra dimidium iusti pretij, ad repetendum excessum. excluditur enim 30. annis, ut ex dicta L. 1. sequitur, & docet Gomezius tom. 2. c. 2. n. 22. de emptione & venditione ex communi Doctorum sententia.

Aduerte tamen Primò, multas actiones breuiori tempore extingui, & praescribi aduersus eos quibus *actioes via breuiori* competunt. Etsi enim omnes extinguantur 30. annis, *tempore excluduntur.* non tamen omnes tantum temporis requirunt. Nam actio, quam habet Respub. aduersus Quæstores & Administratores, postquam computus sunt subscripti seu expuncti, excluditur ab ipsis quidem annis 10. ab eorum heredibus annis 10. ut expresse habetur L. In omnibus. 1. de diuersis temporalibus praescriptionibus.

Actio redhibitoria ad recuperandum pretium, quando error dedit causam contractui (ut cum quis emit rem vitiosam, quam non emisset si vitium sciuisset) praescribitur contra emptorem sex mensibus, computandis à die quo vitium rescuit. In foro tamen conscientiae venditor ob dolum non liberatur. Si bona fide egit, potest usucapere pretium triennio: ut constat ex dictis dubit. 7.

Actio quanti minoris, quae est ad recuperandam partem pretij, quam noluisse dare, si vitium ei perspectum fuisset, excluditur anno. vide L. 1. & sequentes, 1. de adilitio edicto. Si tamen huiusmodi actio utilis competat Ecclesiae, aut pio loco, ad eam excludendam requiruntur anni 40. Omnis enim actio, quae alias 10. alias 20. alias 30. annis excluditur, haec si loco religioso competat, non excluditur nisi annis 40. ut habetur Authen. Quas actiones. C. de sacrosanct. Ecclesi. vide supra num. 22.

Item actio personalis nuda & simplex in Hispania extinguitur 10. annis: si autem habes annexum ius summarie executionis, quod saepe fit, extinguitur 20. annis; ipsum autem ius executionis, decem prioribus. Actio famulorum ad petendam mercedem in iudicio, extinguitur in Hispania triennio, computando à die quo desierunt seruire; in Belgio biennio. Couarr. ad Regul. Possessor. part. 2. §. 11.

Quando locus vnius Episcopatus à fide Catholica defecit, si Episcopus loci monitus ab aliis Episcopis ut eum reducat, per 6. menses neglexerit; potest alius Episcopus eum conari reducere, & si reduxerit, ipse erit; cap. 15. Placuit ut quicumque 16. q. 4. Si autem non monitus neglexerit, & alius reduxerit, & reductum triennio possederit pacificè, ipse erit: & sic ius repetendi competens priori Episcopo extinguitur triennio, cap. 1. de praescriptione.

Pari modo, si colonus prædium, quod Reipub. superiore non recognoscenti in temporalibus vel supremo Principi est tributarium, colere neglexerit, & alius agricola id colere curauerit; biennio illud sibi acquirit, priore excluso. si præmissa monitio fuerit, sex menses solum ad repetendum prior colonus habet. Ita statuitur in fauorem boni publici, L. Locorum. & L. Qui agros. C. de omni agro desert. Vide Couar. supra.

Actio iniuriarum expirat lapsu vnus anni: L. Si non conuicti. C. de iniuriis; & Panormit. cap. Ea noscitur. num. 4. de sentent. excommunic.

Actio ad accusandum adulterum ad poenam criminalem, vel civilem, perit lapsu quinquennij: L. Adulter. C. ad L. Iuliam de Adult. non tamen extinguitur ad petendum diuortium, c. 8. Admonere. 33. q. 2.

Actio de aliis criminibus accusandis ad poenam, extinguitur annis 10. L. Querela. C. de falsis. Non tamen extinguitur ius iudicis, quo ex officio potest procedere contra infamatum, vel canonicam purgationem indicere: quod etiam post 40. annos facere potest; vt docet Panormit. c. Accepimus 14. num. 1. de purgat. canon.

Actio ad reclamandum contra professionem extinguitur quinquennio, vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 25. de Regular. cap. 19. de quo infra cap. 41. dubit. 7.

Actio quod metus causa, in minore expirat lapsu anni, in maiore, si prima opportunitate eam intentare negligat. Panorm. cap. Si quis autem. 2. n. 4. de Regular. Ex his apparet, quanta in huiusmodi actionibus, vt contra eas præscribitur, sit diuersitas.

37 *Hypotheca.* Dico Secundò, Si res hypothecata possideatur à debitore vel heredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40. annis. requiritur autem in debitore bona fides se non debere; & vt tanto tempore post diem solutioni assignatum creditor non exegerit. Si verò possideatur ab eo, qui non est debitor, nec heres eius, (vt si fuit vendita ei qui ignorabat hypothecam) extinguitur decennio inter præsentem, & vicennio inter absentes: habentur hæc L. Cum nouissimi. C. de præscriptione 30. annorum, & L. 1. & 2. C. Si aduersus creditorem. Vide Couar. ad reg. Posses. 3. par. 5. 3.

38 *Contra fisci actionem.* Dico Tertiò, Quando bona alicuius ob non solum vectigal, vel ob similem causam ipso facto sunt commissa, (id est fisco addicta) præscribuntur à reo, & ab heredibus eius contra actionem fisci quinquennio: ita vt si quinque annis à die commissi non petantur expiret ius fisci. L. 2. C. de vectigalibus & commissis. vbi dicitur, commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, nisi lue res anticipata sit, vindicari non posse.

Commissum ob cr. men. Dico Quartò, Quando ob aliud crimen sunt commissæ (v.g. ob crimen perduellionis, ob incestus nuptias) reus quamdiu puniri potest, non potest ea præscribere; alij tamen (siue heredes sint, siue non) ad quos ea deueniunt, præscribunt ea quinquennio contra fiscum, præterquam in casu hæresis.

Prior pars, quod reus non possit ea præscribere quamdiu potest puniri, per se patet. quamdiu enim potest puniri, fiscus ius habet ea sibi vindicandi.

Bona hæretici 40. annis. Altera probatur ex L. 2. supradicta, quæ generaliter loquitur. Excipio casum hæresis; quia bona hæretici & consequenter bona apostatae numquam possunt præscribi contra actionem fisci, nec ab ipso, nec ab heredibus eius, neque ab aliis, ad quos ea deuenierint, nisi ipsi ignorauerint illum hæreticum esse, & 40. annis cum hac ignorantia ea possederint. Colligitur ex c. 2. de præscript. in 6. De quo vide Couar. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. §. 8. quia hæc res merè est fori externi: non enim in conscientia tenentur ea tradere, nisi post sententiam cogantur.

39 *Legata, fideicommissa.* Dico Quintò, Legata & fideicommissa non possunt præscribi contra Legatarium & fideicommissarium nisi spatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia

de legatis. vbi dicitur, Nec usucapionem, nec longi temporis, (id est, 10. vel 20. annorum) prescriptionem contra legatarium & fideicommissarium procedere. quod autem 30. anni sufficiant, est communis sententia DD. vt docet Couar. regula Possessor. 3. p. §. 2. n. 6.

Ratio est, quia defectus tituli, & mala fides eius, qui rem transfert, non nocet in præscriptione tricenaria. tantum enim spatium temporis supplet defectum tituli in possessore bonæ fidei.

Vtrum autem fideicommissum possit etiam præscribi contra eos, quibus post 30. vel 40. annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore præscriptionis, disputat Couar. & ostendit multis rationibus, probabile esse absolute præscribi; ita vt successoribus non sit vnquam restituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio.

Aduerte, hanc tricenariam præscriptionem requiri, si legatum vel fideicommissum, vel Maioratus, qui ad alium peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quæ est in auctore, non potest præscribere ante 30. annos, vt infra dicitur. Secus si à tertio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes præscribere tempore ordinario: vt notat Couar. & consentiunt alij Doctores.

D V B I T A T I O XII.

Quanto tempore possit præscribi aduersus Principem.

Notandum est, quinque genera bonorum Principis posse considerari: vt docet Couar. Reg. Possessor. p. 2. §. 2. num. 7.

In primo sunt ea, quæ per sententiam fisco tradita: hæc non possunt præscribi nisi 40. annorum spatio. L. Omnes. 4. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum. nec obstat §. Res fisci. Instituit. de usucapionibus. vbi dicitur, Res fisci usucapi non potest. hoc enim est intelligendum tempore ordinario, quo res priuari potest; vt tribus, 10. 20. annis. Secus autem extraordinario; vt ibidem notat Glossa.

Quando autem res nondum fisco est incorporata, sed manet apud reum vel heredes, potest præscribi quinquennio: vt dictum est supra num. 38.

In secundo sunt ea, quæ quis debet Principi in recognitione subiunctionis suæ supremæ potestatis ipsius; vt sunt census & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo potest præscribere. Panormit. in cap. Cum nobis. & cap. Ad audientiam, & alij. Secus est de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ non in recognitionem supremæ potestatis, sed pro expensis alicuius belli vel simili aliqua publica necessitate solvuntur: hoc enim potest præscribi contra ciuitates annis 40. vt ostendit Couar. ibidem, num. 8. Idem dicendum aduersus Principem, vt colligitur ex d. L. omnes. C. de præscript. 30. vel 40. annorum, nisi aliud particulari lege statutum sit, vt ex alij docet Couar. supra num. 15.

Simili modo præscribi à subditis nequit immunitas ab obedientia Principis, vel ab ipsius correctione, vel vt ad eum non possit appellari; quia potestas præcipiendi, iudicandi, & castigandi omnino intrinseca est auctoritati Principis respectu subditorum. Potest tamen subditus præscribere exemptionem & libertatem, per quam desinat esse subditus, & non agnoscat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes antea subditi Imperio Romano fecere. ad hoc autem sufficiunt quadraginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile; vt ex his quæ nunc dicuntur, colligi potest. Exemptio tamen à potestate spiritali summi Pontificis nullo modo præscribi potest, sicut nec ipse Pontifex potest aliquem à sua Iurisdictione eximere: quia hæc iure diuino annexa est Pontificatui in omnes Christianos, illis verbis Domini, Pasce oues meas, Ioannis 21.

Principi re-
seruata.

Intertio sunt ea, quæ etiam dignitati Principis non sunt intrinseca; tamen ei propriè conueniunt & reseruantur. vt posse indicare vestigal, instituire Tabelliones, legitimare, & similia. Hæc acquiri possunt prescriptione ab inferiore, spatio 40. annorum cum titulo: sine titulo per tempus cuius initij non extet memoria. Panormit. in c. Cum nobis, de præscript. est. que communis opinio, teste Couarr. Ratio cur hæc acquiri possint ab inferiore, est quia possunt hæc per Principem communicari subdito. Vnde si subditus (v. g. Comes aliquis eiusque maiores) à tempore immemorabili hoc usurpauerit, præsumitur à Principibus concessum.

40. anni non
sufficiunt abs-
que titulo.

Quadraginta anni non sufficiunt sine titulo; quia nisi titulum ostendat, (v. g. concessionem alicuius, qui fuerit Princeps vel pro Principe habitus) præsumptio est contra eum quod mala fide usurpauerit: vt patet in simili cap. 1. de Prescriptione in 6. vbi Episcopus sine titulo non potest præscribere decimas alterius diocesis; eò quod præsumptio iuris sit contra illum; cum decimæ iure communi pertineant ad Ecclesias diocesis. Simili modo cum hæc iura Principum sint propria, præsumptio malæ fidei est contra subditum. tollitur autem præsumptio illa, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis. idem dicendum de prescriptione meri & misti imperij: vt docet Couarruias §. 3. n. 3.

Corona an-
nexa.

In quarto sunt bona Principatus, quæ coronæ sunt annexa; vt præta, saltus, viuaria, prædia rustica & urbana, Vrbes, Castra. hæc præscribi non possunt contra Principem, nisi 109. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum. 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis, vbi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni: ergo multò magis contra Regnum vel Prouinciā. Hæc enim sunt bona Regni vel Prouinciæ. Est communis sententia Doctorum. Secus est de fisco Principis: hic enim non fruitur priuilegio prescriptionis centenariæ, sed tantum 40. annorum: sicut neque ciuitates, contra quas etiam 40. annis præscribitur; exceptis iis quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ sunt hereditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum: vt enim hæc contra ciuitatem aliquam præscribas, requiruntur 100. anni. In ceteris sufficiunt 40. vt passim docent Doctores.

Ius ciuitatis
in quibusda,
qua ipsis re-
lictæ.

Priuate
Principis.

In quinto sunt ea, quæ Princeps possidet vt priuatus. In his quibus præscribit contra Principem, sicut contra priuatum. Ita Couarr. supra n. 16. ex Baldo & aliis: nam & res patrimoniales Clericorum præscribuntur contra eos, sicut contra alios. Neque vllum ius extat, quo Principibus hac in parte aliquod Priuilegium præ ceteris, maxime Ecclesiasticis tribuatur.

DUBITATIO XIII.

Quanto tempore præscribat, qui rem accepit
à possessore malæ fidei, vel eo qui
malæ fide tradidit.

42
Heres aucto-
ris malæ fidei
non præscri-
bit.

Respond. & dico Primò, Is qui accepit eam vt heres immediatus, nullo tempore potest eam præscribere, etiam si bona fide acceperit & possederit. Est communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. posses. §. 9. in principio. Colligitur ex L. Cum heres. 1. de diuersis temporal. præscript. vbi dicitur: cum heres in ius omne defuncti succedat, ignoratione sua defuncti vitia non excludit: veluti cum sciens alienum ille vel precariò possedit, quamuis enim precarium heredem ignorauit non tenet, nec interdictio rectè conueniatur, tamen usufructu capere non poterit, quod defunctus non potuit. Addit: Idem iuris est, cum de longa possessione queritur, cum exordium rei, bonæ fidei ratio, non teneatur. Et §. Diutina. Institut. de Vfuca. Si ille (defunctus) initium iustum non habuit (id est, si mala fide cœpit possidere) heredi & bonorum possessori, licet ignoranti, possessio non prodest. Idem habetur L. ult. C. Communia de Vfuca. Ratio est;

quia heres, defuncti personam repræsentat: ita vt fictione Iuris censeatur vnà eadem persona, & eorum possessio, quasi vnà continuata possessio. vnde cum initium istius possessionis in defuncto sit vitiatum mala fide, censeatur etiam vitiatum qua parte extenditur ad heredem, ita vt heres fictione Iuris mala fide, censeatur possidere, atqui cum mala fide non procedit præscriptio. vnde sicut defunctus non poterat rem illam præscribere, ita nec heres. Hæc ratio colligitur ex iuribus citatis.

Aduerte tamen, non videri omnino improbabile, heredem posse præscribere spatio triginta annorum: quia hic non requiritur titulus, sed solum possessio bonæ fidei. atqui iste heres reuerà bona fide possidet. Nec obstat, quod iuris fictione dicatur possidere mala fide, tum quia id solum est verum quatenus continuatur eius possessio cum possessione defuncti, & vnà cum illa censeatur, non autem quatenus consideratur ipsa per se, & vt ab ipso herede habens initium per nouum actum, quo adita hereditate cœpit possidere: tum quia, cum illa non sit vera mala fides, sed solum ficta vel præsumpta, quæ etiam impedit præscriptionem ordinariam, quæ tribus, decem, aut viginti annis completur, non debet ei tribui tanta vis, quanta malæ fidei veræ. vnde non debet impedire extraordinariam, quæ est triginta vel quadraginta annorum, & nullum postulat titulum, nisi præsumptio Iuris ei aduersetur. itaque heres poterit triginta annis illa bona præscribere, non vtendo tamen accessione temporis, quo mala fide illam possedit defunctus. Hanc opinionem Iure Canonico veram esse, tenent Dynus, Bartolus, Bellamerus, & quidam alij. imò eandem etiam Iure civili obtinere docet Alexander consil. 110. num. 7. & multi alij relati per Baldum. Vide Couarr. supra num. 1. 4. & 5. qui etiam satis in illam inclinat. Tamen altera opinio videtur Iuri conformior, quod causam cur talis heres non possit præscribere, refert in malam fidem præsumptam, quæ censeatur possidere: quæ mala fides etiam prescriptioni tricenariæ obstat. Eandem tenet Siluest. Præscriptio 1. num. 8. & alij passim.

Dixi, vt heres immediatus, quia heres medius, id est heres huius heredis, potest eam tempore ordinario præscribere, si bona fide vera prior heres possederit. Ratio est, quia fictio illa Iuris de mala fide ad secundum heredem non extenditur. vitant enim iura duas fictiones ex eadem causa. vnde et si mala fides vera defuncti pariat in herede fictionem, & veluti vmbra male fidei: non tamen hæc mala fides facta seu vmbra potest similem parere in successore. vmbra enim vmbra non facit, sed verum corpus: quare et si prior heres succedens immediatè auctori malæ fidei, ac proinde labem malæ fidei Iuris fictione ab eo contrahens, non possit rem illam usufructu capere, secundus tamen heres, ad quem fictio illa non pertingit, poterit: Quod si heres potest illam usufructu capere, multò magis donatarius, emptor, & legatarius poterunt, cum personam sui auctoris non repræsentent. vnde si immediatus heres rem defuncto commodatam, aut locatam, aut apud eum depositam, existimans hereditariam esse, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: dubium non est, quin is qui acceperit, usufructu capere possit, vt habetur §. Sed tamen. Instit. de Vfuca.

Hoc tamen quod diximus, secundum heredem posse usufructu capere, limitandum censent DD. nisi hic secundus sit heres, qui suus in Iure vocatur. Hic enim rem illam non potest usufructu capere titulo heredis. ita colligunt ex L. Nihil pro herede. 2. C. de Vfuca. pro herede, vbi dicitur: Nihil pro herede posse usufructu capere suis hereditibus existentibus, obtinuit. quam legem DD. communiter sic intelligunt, quasi diceretur, suos heredes non posse usufructu capere titulo pro herede, si succedant in rebus alienis apud defunctum repertis, quamuis defunctus bona fide eas tamquam suas possederit. Idem confirmant ex L. 1. 1. Pro herede, vbi dicitur: Filius à patre heres institutus, res hereditarias à patre sibi donatus.

Probabile il-
lum usufructu
capere.

43
Heres medius
non.

Donatarius;
emptor, lega-
tarius.

An heres
suus possit
usufructu capere.

Quis dicatur
heres suus.

tas, pro parte coheredum vsucapere non potest. Heres autem suus (quem Græci *ἐκκλησιάρχης*, id est domesticum, vocant) est filius & filia respectu patris; nepos & neptis respectu avi morientis in cuius sunt potestate; si tamen pater illorum per mortem vel aliter non amplius eidem avo suberat, ut habetur §. Sui autem. Instit. de hered. qual. & differ. Dicuntur isti heredes sui, vel quia proprii & domestici, vel quia sibi ipsis quodammodo succedunt: nam etiam viuo patre quodammodo domini bonorum existimantur; ut habetur Instit. loco citat. Causa autem, iuxta communem DD. sententiam, cur talis non possit prescribere titulo heredis, est; non quod fingatur habere malam fidem, sicut eius decessor, sed quia non habet titulum possidendi distinctum. censetur enim continuare possessionem sui decessoris, & ex ipsius titulo. Vnde cum ille non haberet titulum, utpote heres mali auctoris; nec heres illius habet.

Duo tamen hic aduertenda. Alterum est, cum dicitur heredem suum non posse vsucapere, id intelligendum de vsucapione ordinaria, quæ requirit titulum, & in mobilibus peragitur triennio, in immobilibus decennio inter presentes, & vicennio inter absentes. vnde non dicitur absolute, non posse prescribere, sed non posse prescribere pro herede, id est titulo heredis. Huic tamen nihil obstat, quin possit prescribere vsucapione extraordinaria non requirente titulum, qualis est tricenaria & quadragenaria, quando presumptio iuris non aduersatur, ut patet ex dictis. non tamen potest uti accessione temporis sui decessoris, nisi hic etiam prescribere potuerit. Vnde si ponamus heredem immediatum iniqui possessoris, qui catenam auream mala fide possidebat, non posse vsucapere 30. annis illam catenam etiam cum bona fide; huius filius requireret 30. solidos annos. Si autem iuxta probabilem sententiam supra insinuatam dicamus immediatum heredem potuisse tanto tempore illam vsucapere, secundus heres poterit uti accessione temporis; quo prior possedit. vnde si tempus illud sit 10. annorum, solum requireret annos 20. si sit 20. solum requireret 10. ad complendam prescriptionem.

Probabile
posse vsuca-
pere.

Alterum est, ea quæ diximus de herede suo, ipsum non posse vsucapere pro herede, procedere secundum intellectum illarum duarum Legum, quem communiter amplectuntur DD. Satis tamen probabile est, longè aliam esse mentem illarum Legum, ut ostendit Vigilius in Tit. de hered. qual. & differ. §. Si autem. Cum enim L. 2. C. de vsucap. Pro herede, dicitur; *nihil pro herede posse vsucapere, si sui heredibus existentibus*; non significatur heredes suos non posse vsucapere, sed alios non posse vsucapere titulo pro herede, contra heredes suos. Cum enim suppetunt heredes sui ad quos ea res pertinet, alius caret titulo pro herede. vnde non potest vsucapere, nimirum tempore ordinario. Confirm. L. Ex testamento. 2. C. Vnde liberi, quæ est eiusdem Imperatoris, ubi dicitur, *Ex testamento, vel ab intestato existente filio, vel nepote suo herede, neminem posse ab intestato heredem existere*. Vnde sequitur, illum non posse habere titulum heredis, ac proinde non posse pro herede vsucapere. Nec obstat dicta L. 2. Pro herede. quia solum agitur de rebus à patre donatis filio; quas cum filius titulo donationis naturaliter possidere cœperit viuo patre, non potest postea illo mortuo eandem incipere possidere titulo heredis (ob dictum vulgare, quod habetur eadem Lege, *neminem sibi causam possessionis mutare posse*) vnde nec pro herede vsucapere.

Ad rationem contrariæ sententiæ respondet Vigilius, heredi suo iuris fictione tribui quidem dominium idem quod decessori, non tamen eandem possessionem. Etsi enim viuo patre filius dicatur dominus ob futuram, successionem necessariam, non tamen possessor. vnde etiam nihil potest attingere sine concessu patris. Accedit, quod nec primo heredi, qui immediate succedit auctori malæ fidei, deficit titulus (rem enim habet titulo successionis hereditariæ) nec defectu titu-

li negatur ei vsucapio, sed defectu bonæ fidei, ut ostensum est. multò minùs secundo heredi deest titulus, cum priori de nouo succedit. Iuxta hanc sententiam heres suus potest vsucapere titulo pro herede, sicut alij. quæ sententia in re non multum discrepat à sententia multorum DD. qui dicunt, etsi heres suus non possit prescribere titulo pro herede, quatenus est filius possidetamen quatenus est cognatus vel agnatus testatoris. hoc enim nihil aliud est, quàm absolute fateri illum posse pro herede vsucapere, licet sub alia qualitate, seu formalitate quàm filij, quæ tamen qualitas semper includitur. Vide Gomezium tom. 1. c. 9. de transmissione hereditatis, n. 19. & Couarr. Regul. Possessor. p. 2. §. 5. num. 3. & sequentibus.

Dico secundò, Qui bona fide accepit eam alio titulo (ut legati, donati, empti, &c.) ab auctore malæ fidei, potest eam prescribere tempore ordinario: præterquam in duobus casibus. Primus est, si res sit immobilis, & is, contra quem prescribitur, ignoret eam ab alio possideri. Secundus est, si res illa sit *furtina*, vel *vi possessa*. tunc enim requiruntur 30. anni. Est communis DD. ex L. An vitium. 5. c. de diuersis temporalibus prescriptionibus, ubi dicitur, *vitium auctoris non obesse emptori vel legatario*. ut si Titius vendat tibi quod alteri oppignorauerat: tunc enim mala fides auctoris solum versatur circa rei possessionem, quam sibi iniquè usurpat, non circa proprietatem, ut habetur d. L. An vitium. Si tradat tibi quod alteri antea à se venditum & nondum traditum fuerat. Si Prælati sine consensu Capituli in te aliquid transferat, cum putares eum consensum habere. Si tibi donatum à minore quem putabas maiorem: secus si erres in iure, putans Prælatum sine consensu Capituli posse alienare, aut minorem donare. Si accepisti ab inuentore qui putabat id necessariò dandum pauperibus. In his igitur & similibus, cum res non sit furtina, nec vi possessa, mala fides auctoris non nocet successori particulari, nimirum emptori, donatario, &c. Denique si accepisti bona fide à possessore malæ fidei, & dominus sciens rem suam alienam, intra decem annos, si præsens fuerit, & intra viginti si absens, litem in te non fuerit contestatus, firmiter eam obtinebis, ut habetur Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis prescriptione, & Nouella 119.

Fecimus duas exceptiones. Prior de re immobili aperte colligitur ex d. Authent. Malæ fidei; ubi dicitur: *Mala fidei possessore alienante, cessat longi temporis prescriptio, si verus dominus ignoret ius suum, & alienationem factam*. spectatur ergo 30. annorum defensio. Secus verò quando scit, & non se opponit, ut dictum est.

Probantur
exceptiones.

Alteræ exceptio probatur, quia res *furtina* & quæ *vi occupata* (etiam si postea ab aliquo bona fide emptæ fuerint) non possunt prescribi spatio longi temporis, id est decem vel 20. annorum: ut expresse habetur §. Furtiuæ. Instit. de Vsucap. Habent enim ex dispositione iuris vitium obstitens ordinariæ prescriptioni, ut patet Instit. loco citato. Quare fallitur Sotus libro 4. de Iustitia quæst. 5. art. 4. post secundam conclusionem, ubi docet, latronis filium, si bona fide paternam hereditatem adiuit, & toto tempore prescriptionis illa fide possedit, esse tutum in conscientia, etiam si postea innotescat fuisse aliena. Idem docet de emptore, qui bona fide emit à latrone. Sed est aperte contra ius; heres enim mali auctoris titulo heredis numquam prescribit, ut ostensum est: emptor verò non prescribit tempore ordinario.

Res furtina
& vi occu-
pata.

Nec obstat L. Si aliena. 10. c. de vsucapionibus, quam Sotus pro se citat, nam ex eadem lege, in fine, constat rem furtiuam non posse vsucapi, ne à possessore quidem bonæ fidei. Aduerte tamen, emptorem talis rei posse illam vsucapere tempore longissimo, nempe triginta annis, ut communiter Doctores docent, & colligitur ex L. Sicut in rem. 3. C. de prescriptione 30 vel 40. annorum. & L. Si quis emptio- nis. 8. §. Quod si. C. eodem. Vnde si Breuiarium emeris à fure, & 29. annis bona fide possederis, & tunc intel

Vsucapiuntur
30. annis.

*Vi accessione
temporis alie-
ni.*

intelligas furto fuisse sublatum, non potes retinere: ut ait Siluest. secus si 20. expleueris. quod si ubi 20. annis possideris, alteri tradas; potest ille vi accessione temporis tui, & ita prescribere 10. annis. 10. enim & 20. efficiunt triginta annos prescriptionis: idque semper fieri potest, quando alter alteri in possessione succedit: si tamen uterque poterat rem usufructu capere. Si enim prior non poterat usufructu capere, eo quod mala fide possideret, vel quia est heres eius, qui mala fide possidebat; non potes vi accessione temporis, quo ille rem possedit, sed debes ipse integrum tempus possidendo explere, ita habetur §. Diutina, & seq. Instit. de Usufructu. & L. penult. & vlt. de diuersis temporalibus prescriptis.

Idem dicendum de rebus vi possessis, cum aliquis alterum in possessione sua vi deiciens illam occupat: quamvis res litigiosa sit, aut ille suam esse putet. talis enim res, etsi bona fide ab illo inuasore eam emeris, non potest usufructu capi, nisi 30. annis, secluso tempore quo ille eam possedit. Si tu illam alteri tradas, poterit ille vi accessione temporis quo tu illam possideris, ut antè dictum est.

*Si vacabat
possessore.*

Petes, quid si illa res vacabat possessore propter longam obliuionem domini absentis, aut negligentiam, aut mortem, & ab altero absque vi occupata fuit?

Resp. Illam rem posse usufructu capi per eum qui bona fide illam ab usurpatore emerit. vel dono acceperit, tempore ordinario, nimirum decem annis inter presentes, & viginti inter absentes, ut expressè habetur §. Quod autem Instit. de Usufructu. quia res illa nec est furtiua, nec vi possessa. ut ibidem dicitur. Sed hoc Ius postea est correctum ab eodem Iustiniano Nouella 119. ubi requirit 30. annos in tempore, & aliis qui à mala fidei possessore perceperunt. Si inquit; *Verbo verum dominus ignorat, simul quod ea res ad ipsum pertineat, simul quod alienatio intercesserit; iubemus ut non aliter quam tricennij prescriptione excludatur; cum is qui res hoc modo possidet, dicere nequeat, quod ipse bona fide possidebat, quando à mala fidei possessore hanc acceperit.*

D V B I T A T I O XIV.

*Quantum temporis requiratur ut consuetudo
prescribat contra legem;*

45

Suppono ex dicendis 1. 2. q. 79. Consuetudinem posse prescribere contra ius positium, illudque tollere, & nouam obligationem inducere: modo sit *rationabilis* & legitime prescripta; ut expressè definitur c. vlt. de consuetudine; ubi Greg. IX. sic ait: *Si longam consuetudinem non sit vitis auctoritas, non tamen est usque adeo valitura ut vel iniuriosus debeat prauidicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitime sit prescripta.*

Rationabilis.

Rationabilis dicitur, quæ lege statui potest, siue quæ iusta censeretur & obligaret, si lege statuta esset. Eadem etiam est materia legis iustæ & consuetudinis. nam consuetudo est tacita quædam lex, ut insinuat L. 3. C. Quæ sit longa consuet. & ex eodem fonte profuit. unde etiam eandem vim habet. Quare sicut lex posterior tollit legem priorem, ita etiam consuetudo priorem legem tollere potest. Nec refert, etiam si in lege dicatur, non obstante vlt. consuetudine etiam immemorabili: vel, nulla consuetudine in contrarium vlt. umquam futuris temporibus valitura. Nam prior clausula intelligitur de consuetudine quæ viguit ante illam legem, quam ea lex, ut pote posterior, abrogare potest, sicut & legem priorem. Altera loquitur quidem de consuetudine futura, sed intelligenda, durantibus circumstantiis cum quibus illa consuetudo tunc non videtur rationabilis: illis tamen mutatis, & subortis aliis cum quibus consuetudo contraria incipit videri rationabilis, potest vim illius legis tollere, & nouam inducere, ut passim DD. tradunt. Et Couar. lib. 3. variarum cap. 15. 114. ubi dicit hanc opinionem esse communem.

Sic consuetudine quædam festa & ieiunia Iuris communis quibusdam locis abrogata, vel alia noua introducta. Sic decimæ multæ sublatæ, sic multa ciuilitas Sacramentorum consuetudine mutata. Denique idem locum habet in legibus irritantibus, & quibusdam inhabilitatibus ad officia; beneficia, vel etiam matrimonia, inducendis vel tollendis.

Nec obstat, quod sicut lex non potest habere vim absque consensu Principis, ita nec consuetudo: quia sicut consuetudo est tacita quædam lex, ita etiam ad eam sufficit tacitus & generalis consensus Principis, quo statuit ut consuetudo legitime prescripta vim legis obtineat, & ius positum tollat. similiter non obstat, quod habetur L. 2. C. Quæ sit longa consuetudo; ubi dicitur: *Consuetudinis usque longæ non vitis auctoritas est; verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem.* Sensus enim est, consuetudinem debere cedere rationi naturali: unde ut vim habeat, debere esse rationabilem, ut Pontifex ad verba huius legis respiciens, ait. Similiter debere cedere legi superuenienti: quia per legem tolli potest. Hinc tamen non sequitur, quin possit legem priorem abrogare, si legitime fuerit prescripta, ut d. cap. fin. dicitur.

His positis; difficultas est quantum temporis ad hoc requiratur. Multi Doctores putant requiri 10. annos; ut consuetudo legem civilem abolet: 40 ut legem Ecclesiasticam. Ita Panormit. in cap. vlt. de consuetudinibus, num. 11. Angelus verbo Consuetudo, n. 8 & 9. Siluest. eodem verbo, num. 6. Nauar. l. 1. consil. 1. tit. de consuet. Ratio est; quia ad introducendam consuetudinem, ius civile requirit longum tempus, C. Quæ sit longa consuetudo. atque longum tempus, est tempus 10. annorum. C. de prescript. longi temporis, ergo contra legem civilem requiruntur decem anni.

*Requiri 10;
annos.*

Quod verò contra legem Ecclesiasticam requirantur 40. videtur eo probari, quod contra Ecclesiam non procedat prescriptio, nisi quadraginta annis.

Sed distinguendum est. Vel enim illa consuetudo viget sciente & tolerante Principe, vel eo in particulari illam ignorante. Nunc

Dico Primò, Si priore modo consuetudo se habeat, verius est non requiri certum tempus ut possit legem tollere. Ratio est, quia ut consuetudo tollat legem, solum requiritur ut passim agatur contra legem, seu ut lex non seruetur; quando occurrit seruanda, sciente Principe & non se opponente: ut docent passim Theologi & Canonistæ. Panormit. supra; Glossa in c. 1. de treuga & pace, & alij. dum enim scit suam legem non seruari, & silet, censetur consentire ut non seruetur, ne Respub. perturbetur, ac proinde censetur tollere obligationem legis. & hoc modo consuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens consuetudinem; implicite detrahic suæ legi vim obligandi. Confirmat. quia consuetudo populi habentis Principem; non potest per se tollere vim legis, quam Princeps imposuit (cum singuli seorsim, & omnes simul ei subsint) sed hanc vim tantum habere potest à consensu tacito, vel expresso Principis; censetur autem tacitus consensus, dum consuetudini non se opponit, etiam si id fiat metu difficultatum. Hinc sequitur, sæpè fieri, ut paucis annis lex abrogetur per consuetudinem, etiam si antè recepta fuerit: quia ut dicatur esse consuetudo contraria, sufficit bis derue contra actum esse: ut docet Siluest. verbo Consuetudo n. 6. Panormit. supra, & alij passim: quam consuetudinem si constaret Principem scire & dissimulare, desineret lex obligare.

*Non requirit
certum tem-
pus.*

*Unde consue-
tudo habet
vim tollendæ
legi.*

Nec obstat quod Ius civile ad consuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus est decennij, tantum enim in materia usufructuonis ita definitur. Secundò, quia ut consuetudo tollat legem, non requiritur ut si longiorquàm necesse est ut Princeps censetur eam permittere, & suo consensu approbare.

*Longum tem-
pus.*

Dices

Dices, Cap. fin. de consuetud. dicitur consuetudinem, ut tollat legem, debere esse legitime prescriptam; sed ad prescriptionem requiritur certum tempus. ergo.

Resp. Hoc intelligendum de consuetudine quam Princeps in particulari ignorat. Huic enim non censetur ita consentire, sicut illi quam nouit, & sponte tolerat. quod enim quis ignorat, non potest in particulari approbare. solum ergo huic consentit in genere, quatenus consentit in decretum quo statuit consuetudinem legitime prescriptam esse instar legis. Itaque requiritur certum tempus necessarium ad prescriptionem.

46

Dico Secundò, Si consuetudo ignorante Principe vigeat, ut censeatur legitime prescripta, ita ut possit legem tollere, requiruntur decem anni, quibus ea consuetudo bona fide a subditis promiscue sit seruata, eosque probabile est etiam sufficere.

De 10 annos requiri, est communis sententia Doctorum. Itemque contra legem civilem sufficere. Probatur, quia lex civilis longæ consuetudini tribuit vim legis, eamque instar legis iubet seruari. C. Quæ sit longa consuetudo. L. 1.2.3. atqui tempus 10. annorum eodem iure censetur tempus longum, & longam efficiens possessionem, ut patet C. de prescriptione longi temporis. ergo etiam longum usum & longam consuetudinem.

Quod etiam 10. anni sufficiant contra legem canonicam nondum receptam moribus vrentium, docet Nauar. lib. 5. cons. tit. de ecomm. consil. 8. & fuse probat Felinus in c. 1. de treuua & pace, n. 10. eadem adducens multos DD. nimirum Cald. Imolensem, Butrium, Zabbar. & Dominicum, & c. idem tenet Couar. lib. 2. variar. c. 16. n. 6. citans Iasonem in L. Rem non nouam. §. Patroni. C. de iudiciis. sequitur Azorius lib. 5. Instit. moral. c. 4. quæst. 3. & alij recentiores. Ratio est quia cum lex moribus vrentium minimè recepta non obliget, ac proinde non sit in possessione, facilius inducitur & conualefcit aduersus eam consuetudo, quam si iam recepta esset. quæ consuetudo ad hoc valet, ut non teneamur post decennium eam admittere, nisi Princeps de nouo eam constituat, eique nouum vigorem tribuat itaque opus est noua promulgatione: nam lapsu decennij, vis eius est antiquata ante decennij lapsum, etsi non obligarentur subditi, cum non viderent illam receptam, tamen poterant compelli ad eam seruandam etiam ab inferioribus Principe. Ita DD. supradicti.

Contra legem
Ecclesiasticam.

An verò decem anni sufficiant contra receptam, maior est difficultas. Non videtur improbabile sufficere, primò, quia nusquam Ius aliquod distinguit inter legem Ecclesiasticam & civilem hac in parte: ergo si contra legem civilem sufficiunt decem etiam contra Ecclesiasticam.

Nec obstat, quod contra Ecclesiam non procedat prescriptio nisi annis 40. quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, & Iuribus Ecclesiarum, quæ sunt instar bonorum immobilium. obligatio autem subditorum ad legem seruandam, non potest censi inter bona vel iura Ecclesiastica: itaque illæ leges prescriptionum non sunt huc traducendæ. Secundò, Si 10. anni sufficiunt ut Princeps secularis censeatur tacito quodam consensu remittere vim suæ legis, cur non sufficiant Principi Ecclesiastico? præsertim cum eius sit curare, ne subditi peccent; neque assidue angantur scrupulis, qui ex huiusmodi interminatis obligationibus nasci solent. Itaque cum Ecclesia contrarium non expresserit, probabiliter existimari potest, eam sequi, ut in alijs multis solet, Iuris civilis morem. Tutius tamen est, sententiam communem amplecti. Porro aduertendum est, requiri, ut per illud tempus subditi bona fide legem non seruauerint, ita ut non seruando non peccauerint: alioquin contra eam non prescribent ut rectè Siluester & alij docent.

Dices, Si currente illo tempore non peccant, quomodo ergo possunt puniri propter legis violationem?

Resp. Quia præsumuntur peccasse. non enim præsu-

mitur legum communium ignorantia, nisi probetur. deinde quia hac veluti conditione tacita conceditur Ius prescriptionis, ut si intra illud tempus deprehensi fuerint agere contra legem, possint plecti: ut hac ratione lex non exarmeretur, dum adhuc viuit, sed habeat quo se possit tueri.

Dico Tertiò, Si consuetudo sit aliquo modo contra Ius Ecclesiarum, requiruntur anni 40. Patet ex dictis Dubit. 8.

47

D V B I T A T I O XV.

Quæ res non possint prescribi.

Notandum est, quædam in Iure dici non posse prescribi, seu vsucapi, quia ordinario tempore non vsucapiuntur. sic ut res furtiue, res vi possessæ, & res fisci, dicuntur non posse vsucapi, cum tamen possint, hæc 40. illæ 30. annis. Simili modo dicuntur non posse vsucapi ea, quorum alienatio est prohibita, ut, feudi dotalis, maioratus, legati, fideicommissi; quæ tamen possunt prescribi tempore ordinario, ab eo qui bona fide illa possidebat, & iam vsucapionem inchoauerat, antequam illa bona contraherent hæc onera, seu obligationes reales. Vbi verò iam contraxerunt, non potest inchoari prescriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab auctore malæ fidei (secus de eo qui accepit à tertio:) bene tamen tricenaria: ut patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis aduentitiis filijfamilias, si pater ea alienet. Vbi enim coeperint esse bona eius aduentitia, non potest inchoari in illis prescriptio contra filium, quamdiu est sub potestate patris, sed inchoabitur solum postquam desierit esse sub illa, & ab illo tempore debet continuari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide Leg. 1. C. de bonis maternis, & Siluest. Prescriptio secundò, num. 3.

48
Non prescri-
buntur tem-
pore ordina-
rio.
Prohibita.
alienari.
Usucapio in-
choata ante-
quam bona
suerent obno-
xia.

Bona aduen-
titia.

Pari modo dicuntur non posse prescribi, quæ alieno nomine possidentur, ut precarium, commodatum, conductum, pignus, res emphyteutica aut feudalis: uimirum ab eo qui hæc sub tali titulo possidet, aut ab eius herede, ut constat ex dictis dubit. 3. & insinuat-
tur generatim cap. Si diligenti. 17. de prescriptione, & L. Cum nouissimi. 7. §. In his. C. de prescript. 30. & 40. annorum. id expresse habetur de re emphyteutica, & conducta. Eadem est ratio rei feudalis: quia feudum & emphyteusis eodem ferè iure constant. & L. Neccreditores. 10. C. de pignoratitia actione, idem dicitur de pignore. Azo tamen ad illam legem docet, heredem longissimo tempore, nempe 30. annorum posse pignoris proprietatem prescribere. Hæc tamen omnia possunt prescribi à successoribus particularibus, quibus titulo legati, donati, empti, &c. obtigerint. ut constat ex dictis supra dubit. 13. Ius tamen feudale & emphyteuticum quoad proprietatem potest prescribi contra dominum directum annis 30. ut habetur lib. 2. feudorum. tit. 26. §. 4. Si quis per 30. annos rem aliquam ut feudum possedit, & seruientem domino exhibuerit quamuis ea de re non sit inuestitus, prescriptione tamen 30. annorum se tueri potest. Idem dicendum de iure emphyteutico, si vniformem pensionem toto illo tempore soluit. Cum titulo autem prescribitur hoc ius 10. annis inter presentes, & 20. inter abentes, iuxta ea quæ diximus supra n. 27.

Alieno nomi-
ne possessa.

Denique, quando Ius commune vel præsumptio malæ fidei obstat prescribenti. Tunc enim res illa prescribi non potest ab illo, nisi spatio 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo, ut expresse habetur cap. 1. de prescript. in 6. tam diuturna enim possessio habet vim tituli: nam facit iusti tituli præsumptionem, & excludit præsumptionem malæ fidei. Hoc modo dicitur non posse prescribi exemptio à iurisdictione Ordinarij, quæ tamen 40. annis cum titulo, & tempore immemorabili sine titulo acquiritur, ut constat cap. Cum personæ. 7. de priuilegijs,

giis, in 6. Simili modo decimar & ecclesie vnius diocesis dicuntur non posse prescribi ab Episcopo alterius diocesis. Nam iure statutum est, ut omnes ecclesie sint in potestate Episcopi in cuius territorio sunt sitae; ut habetur cap. 10. Omnes. 16. quæst. 7. Possunt tamen, si possideantur 40. annis cum titulo; vel tempore cuius initij memoria non extet, sine titulo, ut patet ex d. cap. 4. de prescript. in 6.

Idem dicendum, Primo, de iure patronatus, ad nominandum Rectorem vel Prælatum, qui iure communi erat eligendus à Capitulo. Secundo, de immunitate à soluendis decimis, omnes enim iure communi soluere tenentur, quia tamen interdum aliqui eximuntur; potest hæc exemptio prescriptione 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo acquiri, non tamen ita, quin, si opus sit, ecclesia possit tursus obligationem soluendi imponere: quia iure naturæ populus tenetur ecclesie ministros alere, ut infra cap. 39. dub. 1. dicitur. Tertio, de immunitate à contributionibus, aliisque publicis oneribus. Quarto, de potestate faciendi vel concedendi aliquid, quod non nisi à Principe summo fieri, aut concedi solet, ut ea quæ sunt meri & mixti imperij. Vide supra dub. 10. & 12.

Nulla modo prescribitur. Nullo modo prescribi possunt, Primo, exemptio ab obedientia Superioris, & alia, de quibus dubit. 12. Secundo, res vñibus publicis deputatæ, ut forum, via publica; pons: hæc nec in totum, nec in partem prescribi possunt. Tertio, ius decimarum percipiendarum à laico. Et quidem si de ipso primæuo & fundamentali iure loquamur, nullo modo à laico prescribi potest, quia est spiritale, fundatum in ministerio sacro. Si autem de aliquo iure, quod ab illo primæuo sit derivatum, ut est ius feudale, quo olim, nimirum ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. circa annum Domini 1179. celebratum, laicis interdum decimæ solent concedi: dubium est, an hoc ius aliqua ratione post illud Concilium possit prescribi. Couarr. lib. 1. variarum cap. 17. num. 3. negat: quia, inquit, non solum ius commune illis resistit, & malæ fidei præsumptio, sed etiam facti sunt incapaces per illius Concilij decretum, quod habetur c. Quamuis. 17. & cap. Prohibemus. 19 de decimis. quando autem est incapacitas, non habet locum prescriptio. Nihilominus, si cuius maiores à tempore cuius initij non extet memoria, tale ius possederent; præsumerentur habuisse ante Concilium, nec opus esset alia tituli probatione, ut plurimi Doctores, quos ipse Couarr. citat & sequitur, docent. Quarto, Limites Prouinciarum, Episcopatum, & parochiarum: quod intellige, si de his constet. si autem non constet, prescribi possunt. Quinto, Res indiuisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum prescribi potest, quia ille nomine aliorum possidet. Colligitur L. Si communem. 10. Pro. Quemadmodum seruitus amittatur. Vnde plura apud Siluest. Prescriptio secundo.

D V B I T A T I O X V I.

Quando prescriptio dicatur non procedere, dormire, interrompi.

49 **R**espondeo & dico Primo, Prescriptio dicitur non procedere, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Ita Couarr. reg. Possess. §. 12. Hoc fit potissimum ob 4. causas. Primo, si desit possessio civilis. Secundo, si desit titulus, non potest incipere prescriptio triennalis; decennalis, aut vicennalis: potest tamen tricennalis, ut dictum est dubit. 3. Tertio, si desit bona fides. Quarto, si res non possit alienari, lege resistente, ut dictum est de fundo dotali, de bonis aduentitiis filiusfamilias, de legato, fideicommissio, maioratu.

Dormire dicitur.

Dico Secundo, Prescriptio dicitur dormire, quando iam inchoata aliqua, tempore cessat, ita tamen, ut illo exacto, rursus vim habeat, & continuetur cum

tempore prioris. Sic dicitur dormire Primo, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore pestis. Secundo, quando Ecclesia caret Rectore; cessat contra Ecclesiam. Tertio, quando is contra quem prescribitur non potest agere, ut est filiusfamilias, pupillus durante ætate pupillari; (nempe usque ad annum 14. exactum in mare; in femin. usque ad 12. exactum,) vxor viuente marito. Vide Siluest. Prescriptio 1. n. 9.

Dico Tertio, Prescriptio dicitur interrompi, quando inchoata cessat, ut si rursus reuiuiscat, non continuatur cum tempore prioris, sed de nouo debeat inchoari.

Dicitur inchoata cessare, ut si rursus reuiuiscat, non continuatur cum tempore prioris, sed de nouo debeat inchoari.

Hæc interruptio generatim fit dupliciter: primo, interruptio naturaliter. secundo, ciuilitur. Naturaliter interruptio fit quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturam prescriptionis, ut possessio, vel bona fides. Ciuilitur interruptio fit, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur, ut, per litis contestationem, vel citationem: ut docet Couarr. §. 12. ex Panor. & aliis. Triennalis vsucapio non interruptio litis contestatione. Si tamen is, qui volebat ea lucrapere, condemnatur, debet rem restituere: si non condemnatur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam poterit retinere. Decennalis tamen, & vicennalis, interruptio litis contestatione facta coram iudice competente. Si tamen actor succubuerit in lite, vel si litum sponte deseruerit, non interruptio. Similiter si animo tantum interruptendi prescriptionem, litem mouerit. His addo, prescriptionem contra actionem huius interruptio sola citatione. De his plura apud Couarr. & Siluest. sed parum vult Theologo.

D V B I T A T I O X V I I.

Verum qui legitime prescripsit rem aliquam, si termino prescriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere.

Multi existimant, talem teneri ad restitutionem, nisi intercesserit negligentia domini in re sua inquirenda: ita Adrian. in 4. q. 1. de Prescript. p. 166. Ioannes Med. C. de Restit. q. 18. eiusdem sent. videtur Scotus in 4. d. 15. q. 1. §. De secundo. nam eodem fundamento nititur: & Gabr. ibid. q. 14. a. 1. in fine, & alij nonnulli, fundamentum huius sententiae est, Quod leges prescriptionis videantur solum vel potissimum institutæ in poenam negligentiae domini: ubi ergo negligentia non interuenierit, ibi locum non habere. quare is qui vsucepit, vel prescripsit, ad restitutionem obstrictus erit, ubi constiterit nullam negligentiam intercessisse. Sed contrarium est verius.

Vnde dico Primo, non solum quando domini prioris intercessit negligentia, sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitime prescriptæ transeunt in dominium noui possessoris, ita ut non teneatur eas restituere, nisi prior dominus per iudicem restitutus sit in integrum. Ita Couarr. ad reg. Possessor. p. 3. §. 2. n. 3. ubi multos alios refert. & Sotus lib. 4. de Iustitia q. 5. 2. 4. & passim Doctores.

Probat, quia L. 3. Pro. De vsucapionibus; definitur vsucapio esse dominij acquisitio per continuationem temporis lege definiti. ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui vsucepit, ad restitutionem. cum dominium acquisierit. Secundo, Leges prescriptionis numquam meminerunt, eam statui in poenam negligentiae dominorum: sed ob bonum publicum, nam L. 1. Pro. de vsucapionibus dicitur, bono publico introducta est vsucapio, ne diu & sæpe semper incerta essent rerum dominia. & L. vltima. Pro luo, concessa dicitur ut aliquando litium esset finis. Similiter canones indistincte & absque restrictione negligentiae, approbant prescriptiones bonæ

bonæ fidei; atqui Princeps per suas leges potest priuare subditum re sua, etiam absque eius culpa, si ratio boni communis ita postulat, ergo cum ratio boni id exigat, (nempe ne semper incerta sint dominia, & ne infinita quædam litium seges suboriatur) non est dubitandum quia hisce legibus dominium transferatur.

Tertio, quia lege pœnali non amittitur dominium ante sententiam; atqui præscriptio simul atque peracta est, dominum adimit, & in nouum possessorem omnino transfert: ergo leges præscriptionis non sunt pœnales dumtaxat, punientes dominorum negligentiam. Confit. quia ista negligentia rei suæ, non est nisi venialis quæ non meretur ablatione rerum puniri. Vnde Adrian. requirit in ea culpâ mortalem. sed hæc vel numquam vel rarissime accidit; & ferè numquam præscriptio habebit effectum.

Denique non potest sciri quanta negligentia à domino priore sit commissæ: itaque hæc res tota erit plena scrupulis, & inutilis ad praxim.

51
Non solum
utile sed etiam
directum.

Dico Secundo, Præscriptio non solum transfert dominium utile sed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quam in mobilibus, Ita Couarr. supra §. 3. in fine, & passim Theologi. Leges enim & canones indistinctè loquuntur de dominio; nec restringunt ad dominium utile, ut patet cap. 3. 4. 6. de præscript. & ex cap. Clerici, 26. q. 3. ubi dominium acquisitum per præscriptionem vocatur *proprietas*. Deque ex c. Placuit. 1. & 2. 16. q. 3. Idem colligi potest ex legibus citatis, & ex toto tit. C. de præscript. 30. annorum. Fundamentum Iuris peritorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falsum esse ostendit. Couarr. supra §. 1. num. 1.

Obiiciones.

Obiicitur primo, Nemo sine culpa debet priuari re sua: ergo debet intercessisse culpa,

Resp. Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet, ut sit in proposito.

Interdum priuatur quis re sua sine culpa.

Obiicitur secundo, Fundamentum præscriptionis est bona fides: ergo postquam constiterit rem fuisse alterius, subuertitur præscriptio; quia subuertitur eius fundamentum.

Resp. Non subuerit bonam fidem ex eo quod peracta præscriptione constet rem fuisse alienam: quia tunc verè potest iudicare rem esse suam; quamuis antea alterius fuerit.

Obiicitur tertio, Cui res est adiudicata per sententiam nitentem falsa præsumptione, tenetur ad restitutionem: atqui leges præscriptionis nituntur falsa præsumptione: ergo is, cui res est adiudicata per talem legem, tenetur ad restitutionem.

Resp. Primo, negando consequ. quia Iudex per sententiam non intendit transferre dominium, sed solum declarare utrius sit: unde si fundamentum est falsum,

quo sententia nititur, ipsa quoque corrumpitur, nec est seruanda in conscientia. At verò Princeps per legem præscriptionis intendit transferre dominium absolute: & quamuis forte falsa præsumptione ex parte nitatur, tamen iustam causam habet ita statuendi absolute.

Secundo Respondeo, neg. minor. quia verum non est, leges præscriptionis, potissimum præsumptione negligentis nixas esse; ut ex dictis constat.

D V B I T A T I O XVIII.

Quibusnam aduersus Præscriptionem restitutio in integrum concedatur.

Notandum est, *Restitutio in integrum* esse quoddam remedium, quod, finita præscriptione, relinquatur priori domino, qui rem suam amisit; nempe ut auctoritate Iudicis possit restitui in dominium & possessionem rei amissæ.

Quo posito, Respondeo, Hoc remedium concedi, Primo, minoribus ætate, id est, qui nondum 25. annos expleuerunt. Secundo, Pius locis & Ecclesiis, etiam si præscriptio sit 40. annorum. Ita docent Glossa, & DD. in Auth. Quas action. C. de sacros. Eccles. verb. Excluduntur; estque communis opinio, teste panorm. in cap. 1. de præscript. & in cap. Auditis, eodem. Ecclesie enim concessum est priuilegium minorum, estque ipsa instar minoris, vel etiam pupilli, ut tradunt DD. in cap. 1. & 2. de restit. in integrum lib. 6. quibus locis etiam expresse Ecclesiis hoc beneficium restitutionis conceditur. Vbi aduerte, Ecclesiis & minoribus hoc concedi; quamuis ipsis scientibus & resistere valentibus præscriptio facta sit; ut docet Couarr. ad reg. Possessor. p. 3. §. 3. n. 3. quia ratione fragilis ætatis id concessum minoribus, quorum priuilegium extenditur ad Ecclesiam & alia pia loca: conceditur verò per quatuor annos postquam sciuerint completam contra se præscriptionem. L. fin. C. de tem. in integrum restit. Tertio, maioribus ætate conceditur in præscriptione 10. & 20. annorum, modò tamen probent, cum iusta & probabili ignorantia sua, aut omnino sine sua negligentia præscriptionem fuisse peractam. L. 1. §. fin. Ex quibus causis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti, de præscript. & alij, estque sententia communis, teste Couarr. supra n. 1. Habent & hi quatuor annos postquam sciuerint completam præscriptionem, præscriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus restitutio, iuxta Couarr. n. 1. quamuis alij aliter sentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. Vide infra cap. 17 Dubitatione 9.

Minoribus.
Ecclesie.

Majoribus.

S E C T I O S E C U N D A
DE INIURIIS ET DAMNIS
 IN OMNIBVS HVMANORVM
 BONORVM GENERIBVS,
 & necessaria restitutione.

EXPLICAVIMVS superiori Sectione, per sex capita, quid Iustitia, quid Ius, quam eius species, & in primis quid Dominium, quibus & in qua competat, quibúve modis comparetur. Sequitur nunc ut tractemus de Iniuriis & Damnis quibus Iustitia & Ius violatur, & Restitutione quae est principalis actus Iustitia commutativa, per quem Ius violatum instauratur.

Primum igitur dicemus de Iniuria & Restitutione in genere. 2. De Iniuria in bonis spiritualibus. 3. De iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem 4. De Iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum. 5. De Iniuriis fama & honoris per detractionem & contumeliam. 6. De Iniuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum. 7. De Cooperantibus ad hac. 8. De Restitutione ratione rei acceptae. 9. De Ordine seruando in restitutione, deque eius expensis. 10. De Excusantibus a restitutione.

CAPVT VII.

De Iniuria & Restitutione in genere.

Habet 10. Dubitationes.

DUBITATIO I.

Quid sit iniustitia & iniuria.

D. Thom. quest. 59.

NOTANDVM est, sicut nomen Iustitia dupliciter accipitur (ut suprà cap. 1. Dub. 1. Otensum est) Primò, pro omni virtute, quatenus est quxdam legis obedientia. Secundò, pro virtute particulari, quae constituit æqualitatem in commutationibus & distributionibus: ita etiam nomen Iniustitia dupliciter accipitur, ut expresse docet Aristoteles 5. Ethic. c. 1. Primò pro omni legis violatione, quam ipse ἀνομιαν vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est Iniustitia quxdam: quia est violatio æqualitatis seu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc peccatum definitur, celestium inobedientia mandatorum, & diuini prauaricatio præcepti. Vnde passim in Scripturis omne peccatum vocatur iniustitia; & peccatores iniusti Ioannis 7. Iniusticia in illo non est. Ad Rom. 1. Reuelatur enim ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur iniquitas seu ἀνομία. E contratrio omne opus bonum vocatur iustitia.

Iniustitia dupliciter dicitur.

2. Hinc patet, hanc rationem Iniustitia esse generalem, & communem omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distinguí à ratione generali inobedientiae: quia hæc iustitia consistit in hoc, quòd confor-

mitas legi debita violetur, quæ violatio nihil est aliud quàm legis obedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis est, essentialiter omni peccato conueniens) nisi ipsa in illo peccato, speciali modo sit voluta. ut cum quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, ut ostendat se eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, nisi speciali modo sit voluta: quia malitia formalis in actu voluntatis sumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto voluto: ut ostensum est 1.2.q.18.art.1.

3. Peccatum ex contemptu.

Secundò modò accipitur Iniustitia ut opponitur Iustitiæ particulari, idque vel ut actus, vel ut habitus. Si ut actus, sic nihil est aliud, quàm alieni Iuris violatio, neque differt ab iniuria. Sicut enim actu Iustitiæ cuique Ius suum tribuitur, ita Iniustitiæ hoc Ius violatur: in qua violatione sita est iniuria ratio. Si verò accipitur ut habitus, habitui Iustitiæ oppositus; sic nihil est aliud, quàm praua voluntatis dispositio ex iniustis actibus orta, & ad similes inclinans. Quamquam si Theologicè magis quàm Philosophicè loquamur, habitualis iniustitia non tantùm consistit in praua dispositione reali, sed etiam morali & imputatiua: quod ut intelligatur,

Iniuriaratio

Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam commissione & omissione, neque minùs omissione reddi hominem iniustum, quàm omissione. Omissio nuda iniuria, non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem, relinquit tamen hominem iniustum habitualiter, donec restituat, vel satisfaciatur. En habitualement iniustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamuis ratio fiat, ut quis debitum officium omittat absque positiua voluntatis complacentia & assensu, tamen fieri potest & interdum fortasse fit. Idem in aliis vitiis locum habet, ubi omissione peccatur, remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitiis, si ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatiuum ex actu relictum, sufficeret ad denominandum hominem iustum vel iniustum, temperantem

F ramentum

rantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1. 2. q. 49. art. 1.

6 *Iniustitia habitualis.* Hinc patet, *Iniustitiam habitualement* generatim non tantum consistere in reali dispositione; sed etiam in morali, seu impurativa: quatenus complacentia interpretativa omissionis, per quam illa ommissio fuit voluntaria, censetur manere secundum moralem estimationem, & imputatur ut præsens, donec fiat restitutio.

D V B I T A T I O II.

Verum aliquis dicatur iniustus, eo ipso quod faciat aliquid iniustum.

D. Thom. art. 2.

7 *Qui sciens facit.* **R**espondeo, & dico Primò, Qui sciens aliquid esse iniustum, sponte illud facit, eo ipso est iniustus. Probat, qui vult liberè id quod novit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde meritiò dicitur iniustus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniustum; quia intendit id quod scit esse iniustum, & ita intentio fit formaliter iniusta: quamvis ipsam iniustitiam per se non intendat.

8 *Qui ex ignorantia probabili.* Dico Secundò, Qui ignorantia inculcata nescit esse iniustum, vel si scit, non consentit in opus, sed vi externa impulsus facit; non est dicendus iniustus. Ratio est, quia malitia annexa operi, nullo modo est volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Dico Tertiò, si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua incitatur, talis fit, ut ei possit resisti, verè erit iniustus, si faciat opus iniustum, licet minus, quàm si sciens & volens. Ratio est, quia hæc non impediunt quin ille absolute censetur velle & voluntariè facere quod iniustum est, ut ostensum est. 1. 2. q. 6. art. 7. & 8.

9 Notandum tamen, Aristotelem lib. 3. Ethic. c. 8. ubi hanc questionem tractat, docere, eum qui ex ignorantia vel passione quippiam iniustum designat, non esse dicendum iniustum: quia non operatur iniuste, id est, ex habitu & affectu directè inclinante ad id quod iniustum est, sed solum per accidens & indirectè. Verum hoc intelligendum est non tam perfectè dici iniustum, quàm eum qui sciens & sua sponte facit: alioqui talis absolute est iniustus, indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in spem voluntarij directi: ut constat ex 1. 2. q. 6.

10 *Formaliter iniustus quid.* Notandum Secundò, circa Respons. D. Thomæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpatam facit opus iniustum, hoc opus non dici formaliter iniustum, quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus est instar formæ) iniusta. dicitur tamen iniustum materialiter, quia constituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, ut Iacob, vel plus comedit quàm natura postulat, facit opus materialiter intemperatum, (quamvis formaliter, ut subest voluntatis affectui possit esse temperatum) etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculcato habenti, tamen est ei incongruens secundum se & absque illo errore considerato, & ita quamvis ratio intemperati non conveniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, convenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolute consideratam.

D V B I T A T I O III.

Verum aliquis possit pati iniustum volens.

D. Thom. art. 3.

11 **R**espondeo, & dico Primò, Sicut nemo potest facere iniustum propriè vel iniuriam, nisi volens, ita nemo potest propriè pati iniuriam nisi volens. ita D. Thomas art. 3. ex Aristotele. 5. Ethic. c. 9. & 11.

Prior pars patet, quia iniustum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit ut amens, & brutum non facit iniuriam, etsi lædat. sufficit autem siue directè, siue interpretatiuè sit voluntarium.

Altera pars probatur, quia nemo potest pati iniuriam, nisi ius eius violetur: non potest autem violari ius alterius, nisi ipso nolente, vel expresse, si sciat; vel implicite, si nesciat & ita sit affectus, ut, si sciret, expresse nolle. Cuius ratio est, quia si velit, vel certè possit permittat se lædi, iam cedit iure suo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædenti ponit: ac proinde, etsi ipse lædatur, ius tamen ipsius (quod ipsius est) non violatur. sicut si concedam tibi ut vestem meam auferas, pono dominum rei meæ in tuo arbitrio unde si auferas, non violas ius meum.

Dixi, quod ipse est, quia etsi non violetur præcisè quod ipsius est, potest tamen violari quatenus ad alium pertinet. Servus enim habet ius ut non spoliatur rebus suis iniuste: & dominus habet ius ut idem non spoliatur etiam volens. Unde qui spoliatur servum consentientem, etsi non faciat iniuriam servo, facit tamen iniuriam domino, similiter qui vastat vineam custode consentiente. Idem visuenit quotiescumque alter alteri ita subditus aut connexus est, ut iura eorum inter se connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui seipsum interficit, etsi non facit propriè iniuriam sibi, facit tamen iniuriam Reipub. cuius ipse est pars, & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui solius vitæ humanæ est dominus. Unde tales peccant contra præceptum. Non occides, & pœna homicidij, si fieri posset plectendi essent: & post mortem in tanti criminis pœnam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Iulium Clarum lib. 5. recept. opinion. §. fin. num. 37. Sed de hoc plura infra cap. 9 Dubitat. 6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi propriè iniuriam (volendo enim occidi, cedit iure suo, ac proinde interfector non tenetur heredibus ad ullam restitutionem) facit tamen iniuriam Reipub. & Deo, & peccat contra iustitiam legalem. Unde David puniuit Amalechitem tamquam homicidam, qui se occidisse Saulem volentem dicebat, 2. Reg. 1. Idem dicendum, quando coniux consentiente coniuge adulterium committit. Non enim facit propriè iniuriam consentienti, sed peccat contra matrimonij legem.

Notandum tamen est, non censeri quempiam cedere iure suo, si aliquo modo involuntariè, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo qui læturus est. Sicut enim donatio debet omnino esse libera; ita etiam cessio iuris, quæ tollit iniuriam. Unde qui solvit usuram, non cedit iure suo: quia non cepit ut usurarius hæc exigat, nec intendit se villo iure privare, aut donare; sed solvit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ est 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti non fit iniuria neque dolus.*

Aduerte tamen, quosdam Doctores hanc regulam & ea quæ dicta sunt, limitare ad ea, in quibus iure nostro cedere possumus; ut in fama honore, & aliis bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti & volenti non fieri iniuriam: quia cum hæc subsint nostræ dispositioni, hoc ipso quo volumus his spoliari iure nostro nos privamus, & illud in alterius collocamus arbitrio; secus est in aliis, quorum non sumus domini, sed custodes dumtaxat: ut in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolebus, & similibus, in quibus iure nostro cedere non possumus. In his enim propriè fieri iniuriam ei cui ipsa commissæ sunt, vel obnoxia, si perimantur, vel lædantur: etsi id ipso volente fit. Ratio est. Quia cum cessio iuris sit invalida, totum ius permanet in suo vigore: ac proinde si contra illud fiat, peccatur contra iustitiam, & fit verè & propriè iniuria, quamvis consentienti. Unde inferunt, eum qui interficit Titium volentem, facere ei propriè iniuriam: quia Titius non poterat iure illo cedere: similiter cum quis adulterium committit cum uxore

12 *Si consentit, cedit iure suo.*

Facit iniuriam Deo.

Cessio iuris.

13 *Sententia quorundam Doctorum.*

Vxore Titij ipso Titio consentiente. Alij dicunt, non fieri in istis propriè iniuriam personæ, sed naturæ, vel statui.

Contrarium
verum.

Verum id quod diximus est magis consentaneum vñtato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore læsus fuerit ab aliquo vel coniugem alteri violandam dederit, dicet sibi iniuriam factam, aut de iniuria conqueri poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib. 3. Eth. cap. 9. vbi ostendit neminem sponte pati iniuriam, etiam si possit sponte ladi, & damno affici. quia ad illud requiritur vt inuitus patiat. Neque id intelligit solum in iis, quæ subsunt nostræ dispositioni; vt in fama & diuitiis; sed etiam in aliis, in quibus iure nostro cedere non possumus, vt in vita & membris: quod ex initio capitis constat, vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem & rogantem interfecit. Confirm. nam idcirco nemo sibi ipsi iniuriam facere, aut à se iniuriam accipere potest, quia non potest à se inuitus pati; non enim fieri potest, vt si quis sibi damnum velit inferre, & simul nolit illud à se pati. Idem docet D. Thom. art. 3. quæst. 59. Confirmatur secundo, Quia qui violat filiam consentiente parente, non facit parenti iniuriam, & qui furatur à pupillo consentiente tutore, non facit tutori iniuriam: & tamen isti iure suo cedere non possunt. ergo ad formalem iniuriam non sufficit, quod quis iure suo non possit cedere.

Est iniuria
materialis.

14

Nec obstat, quod quis in illis iure suo cedere non possit, ac proinde ias illud, quod habet vt in illis non lædatur, permaneat, quia non permanet sub ratione formali iuris iustitiæ, sed solum materialiter, cum ipse nolit eo vti, eoque quantum in se est, cedat. Vnde non censetur iniuria in illum nisi materialiter: sicut enim potest esse iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur.

Dico Secundo, fieri potest, vt quis ex parte sua iniuriam inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiat: & è contrario fieri potest, vt quis iniuriam vel potius iniustum patiat, & alter propriè iniuriam non inferat. ita D. Thom. ad 3. ex Aristotele supra. Prioris exemplum est; si detrahas famæ alterius, vt illi noceas, & ille cedat iure suo optans haberi infamis propter Christum. posterioris est; si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

Verum Christi
& Sancti
sunt passi in-
iuriam.

Dices, Ergo Christus & Sancti propriè non sunt passi iniuriam; cum libenter passi sint, & pati desiderauerint.

Resp. Nego conseq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non satis est quod ob aliquam causam libenter patiat, seu quod gaudeat illo malo; sed oportet vt etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo, quantum in se est, iure suo: alioquin retinet actionem iniuriam in illum; & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem & Sancti non cupiebant sibi ab impiis illa mala irrogari; nec illis ad hoc vllum ius vel auctoritatem tribuebant; sed solum permissiue se habebant non repugnando, & se non subtrahendo illorum potestati; vt sic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos coram tribunali diuino; vt patet Sapientia 5. Stabant iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustauerunt.

D V B I T A T I O I V.

Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus.

D. Thom. q. 62. art. 1.

15
Restitutio
quid.

Notandum est, Restitutionem propriè significare positionem rei in pristinum statum, & quia dum res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideo significat redditionem rei ablata, siue iure, siue iniuria ablata sit; quod aliter Latinis dicitur Redhibitio, & redhibere. Sic depositum & commodatum dicitur re-

stitui, & etiam mutuum; quia saltem secundum speciem est idem. Emptor vero pretium numerans non dicitur restituere, sed soluere; & qui damnum intulit, compensat, non restituit.

Apud Theologos tamen hoc nomen accipitur generalius, vt etiam comprehendat omnem illati damni compensationem; & sic nihil est aliud, quam rei acceptæ redditio, vel damni illati compensatio. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, & æquiualens rependit, posset etiam hoc modo emptor soluens pretium, dici facere restitutionem, quia reddit rem in æquiualemi; quamuis non ita vñtate.

Hinc patet, Restitutionem esse opus externum Iustitiæ commutatiuæ; quia huius virtutis est constituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter danum & compensationem, quod fit restitutione.

16
Est actus Iu-
stitiæ com-
mutatiuæ.

Nec obstat, quod etiam error contra Iustitiæ distributiua commissus, sarcatur restitutione, & ita videtur etiam esse opus Iustitiæ distributiuæ, quia sæpe in actu distributionis continetur debitum Iustitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua distributione: sicque non est mirum, si opere Iustitiæ commutatiuæ instaurari debeat: vt ostensum est c. 1. Dub. 4.

Petēs, Quo modo differt restitutio à solutione & satisfactione?

Respondeo, A solutione differt, quod non omnis solutio propriè sit restitutio, nec contrà. dicimur enim soluere quod ex voto, iuramento, charitate aut misericordia debitum est (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum nascitur) non tamen propriè dicimur restituere, aut facere restitutionem. & è contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen soluit. Restitutio enim postulat vt res quodammodo sit eadem vel in se, vel in æquiualemi. Solutio, vt sit diuersa.

17
Differt à so-
lutione & sa-
tisfactione.

A satisfactione vero. Primo, Quod satisfactio sit quiddam generalius; omnis enim restitutio est satisfactio, non contrà. Secundo, Quod satisfactio respiciat personam, dum præstat id quod alteri satis est, et sit non sit æquiualemi debito. restitutio autem respicit rem, dum præstat æquiualemi, vel rem ipsam exhibet. Terrio, satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quamuis nihil damni illatum sit. restitutio vero propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil propriè restituere possumus, cum omnia perfectissimè sint ipsius. Quarto, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili, restitutio solum pro reparabili.

18

D V B I T A T I O V.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.

Respondeo, eam ex duplici capite nasci; nempe ex iniusta acceptione, vel ex re accepta siue iuste, siue iniuste. colligitur ex D. Thom. q. 62. art. 6. & 7. docet Caiet. ibidem, & Couarr. ad reg. Peccatum. 2. p. in principio.

19

Per Iniustam acceptionem intelligo non solum fur- rum, sed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo iniquè illatum. quicumque enim ateri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & sic dicitur teneri ratione iniustæ acceptionis.

Quid iniusta
acceptio.

Per Rem acceptam intelligo non solum eam, quæ à domino ablata est, vt equus, vestis, pecunia; sed etiam eam, quæ ex iustitia alteri debita est; & apud me retinetur, vt legatum alteri, aut venditum, quod apud me est.

Res accepta

Quod, autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, probatur; Quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem; quam poscit Iustitia commu-

5 4

catiua;

tariua: ergo ut æqualitatem illam sarciat, tenetur lege iustitiæ ad restitutionem, etiam si nihil emolumenti acceperit.

Quod etiam ex secundo capite patet; Quia qui habet rem alterius, etsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quam suum; & verus dominus tantumdem habet minus quam suum. Vnde ut fiat æqualitas iustitiæ, per quam cuique tribuitur suum, debet domino restitui. Vide D. Thom. art. 6. & 7. q. 62. quamvis hæc duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices, Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non sufficiunt.

Responderi potest, talem non propriè teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipiat pro omni redditione, quæ res ex iustitia debita redditur in seipsa vel in æquivalenti, sic assignanda sunt tria capita omnis restitutionis. Primum, Ex iniusta acceptione, seu damno illato. Secundum, Ex re accepta iustè vel iniustè. Tertium, Ex contractu. Nam mutuum & pretium rei emptæ, similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri potest ut hæc non extet) sed ex contractu.

Notandum est, inter hæc capita esse magnum discrimen. quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex contractu; manet obligatio restitutionis, etiam si res debita pereat, sine nostra culpa: quando verò debetur tantum ratione rei acceptæ; non manet obligatio, re absque culpa nostra perente, ut patet in deposito.

Ex his plurima possunt deduci, ut patebit ex sequentibus.

D V B I T A T I O VI.

Verum nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum.

Notandum Primò tripliciter fieri posse ut damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, Si teneat ex officio impedire, & negligam. Secundò, Si ex contractu. Tertio, Extra officium & contractum, de quo modo hic agimus.

Notandum Secundò ex Adriano in 4. De restitut. §. Vtrum in foro animæ, culpam aliter accipi apud Iurisperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim culpa idem est, quod peccatum, siue mortiferum, siue veniale. apud Iurisperitos verò est idem, quod ommissio alicuius diligentiz, unde sequitur aliquid incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam, latiore, latissimam, leuem, & leuissimam. Culpa latissima est dolus apertus. latior, est dolus presumptus. Est autem dolus quævis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiundo, machinatio arte verborum. ita tradit Glossa in de dolo. L. 1. Sequuntur passim Doctores.

Culpa lata est ommissio eius diligentiz & circumspectionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent: ut si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium.

Culpa leuis est ommissio eius diligentiz & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere.

Culpa leuissima est ommissio diligentiz, quam diligentissimi & prudentissimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. num. 177. & sequentibus. & Silu. verbo Culpa, in principio.

His positis; Angelus verbo Culpa n. 6. sentit, ex quauis culpa, etiam leuissima, nasci obligationem restitutionis. idem tenet Adrianus supra. probant ex

quibusdam Canonibus. sed contraria sententia est, tenenda, pro qua

Dico primò, quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientiz) nisi ex culpa lata, non autem ex leui, vel leuissima. ita communiter DD. ut fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. d. 15. quæst. 14. art. 3. Dubit. 1. Silu. verbo Culpa. num. 6. vbi citat Panor. & alios. & verbo Restitutio secundò §. 12. & 17. Sotus lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 2. & lib. 5. q. 1. 2. 9.

Probatur Primò, Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quam eiusdem conditionis homines passim in similibus adhibere solent, (nemo enim tenetur esse prudentior & circumspectior hominibus suæ sortis:) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, sed censetur inuoluntarium.

Secundò, Talis neque tenetur ratione contractus, (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem viciosam:) neque ratione rei acceptæ, cum ea non extet, & neque etiam ratione iniustæ acceptionis, cum sine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione iniustæ acceptionis, nisi quando in ea est peccatum, (alioqui teneretur quis ex casu fortuito & præstare summam diligentiam, quod tamen nemo dixerit:) ergo cum hic non fuerit peccatum, non tenetur. Quod autem ratione culpæ leuis vel leuissimæ non interuenit peccatum, patet, quia non tenebatur diligentiam & circumspectionem adhibere, quam prudentiores & prudentissimi solent adhibere, sed solum eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò ex culpa lata, constat, quia quisque in actionibus periculosis tenetur præstare diligentiam, quam homines eiusdem conditionis communiter præstare solent, ergo si hanc non adhibuerit, censetur damnum illi voluntarium, quia non fecit quod potuit & debuit, ut constat ex dictis 1. 2. quæst. 6. art. 3.

Notandum est, quosdam limitare hanc propositionem hoc modo. Non teneri ex culpa leui, &c. nisi quis aduertit damnum secuturum, vel illud intenderit. Sed si quis benè consideret non est necessaria hæc limitatio, quia qui aduertit ex sua actione secuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Ut autem quis intendat damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circumspectionem, vix vquam contingit. si enim facit aliquid ut noceat, quomodo adhibet sufficientem circumspectionem ne noceat? Fieri tamen absolute potest, ut si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & veniat in mentem fieri posse, ut sit hostis, idèque telò petat.

Verum autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium. videtur teneri, cum directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, non teneri: quia damnum respectu illius actionis censetur fortuitum. actio enim illa, facta cum tali circumspectione, non censetur villo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, ut vitari debeat. nec refert, quod ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tamquam in effectum fortuitum: sicut si quis iaculetur in altum eo fine, ut cadat in caput inimici, eò quod cogitet id esse possibile; quamvis credat inimicum longè abesse. Simile ferè est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam præstet, ne noceat; optet tamen casu obuenire damnum vel mortem, (ut posset contingere in medico vel chirurgo) & idè non adhibeat circumspectionem diligentioris aut diligentissimi: hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhibere: adhibuit enim totum, quod ex iustitia debuit: vnde de omittendo illam maiorem diligentiam, non facit damnum ei iniuriam, ac proinde, si æger moriatur, non illi imputabi

24
Solum tene-
mur ex culpa
lata, extra
contractum.

25

Potest intelli-
gi damnum per
actionem, cui
sufficiens cau-
tio adhibe-
tur.

Potest feri-
ri ut quis omit-
tat diligentiam
indebitam, ut
de eueniat.

putabitur homicidium : quamquam coram Deo sic reus , quod optauerit ; & ut casu moreretur , omiserit maiorem diligentiam ; quæ omissio fuit contra charitatem : sicut quando quis omittit pauperi succurrere in necessitate.

26 *Si non ad- uertis damnum posse sequi.* Ex his infero, Si ex facto tuo vel omissione securum est alteri damnum , & tu nihil in hoc peccaueris , ob-
naturalis inconsiderationem, vel obliuionem, non tene-
neri te ad restitutionem ; quamuis in foro externo, hoc lata culpa commissum diceretur. quia neque ratione rei acceptæ teneris ; ut quæ non extet neque ratione iniustæ acceptionis ; cum non peccaueris : neque ratione contractus ; cum nullus interuenerit , uti suppono. Ita Sotus supra. v. g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clausisti ostium : hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculosum ; & quamuis sollicitè proposueris eginguere ; tamen aliquid interuenit, quo absque culpa obliuisceris : vel in somnum incidis, & excitatur incendium. Aperuisti puteum , & casu oblitus es tegere vel sepire, ne quis incidat : censetur enim huiusmodi euentis damnum fortuito datum. tales casus solent sæpè contingere inter homines, sine ullo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permittente.

Sed difficultas est, Vtrum in culpa lata, ut quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

27 *Culpa lata obligans ad restitutionem debet esse mortifera.* Respondeo & dico Secundò, debere esse peccatum mortiferum commissum in damno dato , ut quis ex culpa obligetur ad restitutionem : ordinariè autem quando damnum est graue, culpa, seu negligentia, qua commissum est, censetur mortalis, nisi aliunde constet non esse. Prior pars est ex mente Siluestri locis citatis, & Auctorum quos ipse citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorum, ut constat per exempla ipsorum, Soti lib. 4. de Iustitia, q. 7. 2. 2. ante solutionem primi argumenti, ubi ne in commodato quidem putat esse obligationem restitutionis damni, nisi intercesserit culpa mortalis : Quia à venialibus, inquit, homines liberi esse nequeunt. sed de hoc infra. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus. idem tenent multi recentiores, ut Petrus Nau. l. 2. c. 1. n. 48. Henricus tractatu de Irregularitate cap. 15. ubi citat alios, Emmanuel Sà v. Restitutio. Ratio est, quia quando solum culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione necessarii, sed imperfectus : ergo non inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, qua astringat sub peccato mortali. non enim potest obligatio maior esse in suo ordine, quam fuerit iniuria, ex qua nascitur, in suo.

Culpa venialis non est perfecta iniuria. Petes, Vtrum saltem sub veniali sit obligatio ? Quidam affirmant. Sicut enim cum nulla est culpa, nulla est obligatio. cum est letalis, est obligatio sub peccato letali. ita etiam cum est culpa venialis videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur, nullam esse obligationem restituendi, quod satis indicat Siluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non potest esse nisi sub graui peccato, pender enim obligatio ex materiz grauitate, posito præcepto naturali vel positiuo. mirum enim esset, hominem sub veniali dumtaxat obligari ad restitutionem decem milium aureorum, nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est, quia cum solum venialis culpa in damno inferendo intercessit, ut cum ex quadam inconsideratione & animi ἀποροχία prouenit, censetur quasi fortuito obuuisse. quis enim in huiusmodi rebus periculosis non aliquando aliquam negligentiam admittit ? rarissimè tamen hinc talia damna accidunt : quare meritò quasi fortuita videri debent.

Subita ira occidens. Ex dictis sequitur, Eum, qui subita ira correptus aliquem interimit, ita ut fuerit solum motus secundò primus, non teneri sub mortali ad restitutionem, ut rectè colligit Petrus Navarra.

29 Altera pars probatur. Quia quando opus est periculolum, vel aduertis periculum ; vel non aduertis : si omnino non aduertis, naturali quadam mentis distractione, vel quia nihil occurrit quod mentem excite

ad periculi considerationem, non peccas, etiamsi non adhibeas diligentiam. si autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens : raro enim in operibus externis contingit inconsideratio imperfecta, quæ sit venialis, quæ tamen frequens est in suoreptiis cogitationibus & internis animi motibus. Ratio est, cum quia opera externa statim periculum suum ingerunt & excitant mentem ad considerationem : tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, nisi per rationem superiorem, ut docet D. Thomas 1. 2. quæst. 74. art. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam considerationis esse venialem : quamuis externus iudicetur esse lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumspectionem, quam homines communiter adhibere solent : & tunc verius est, non esse obligationem restituendi.

Sed contra has duas propositiones Obiicitur Primò ex cap. ultimo, de iniuriis, ubi Greg. IX. dicit, non excusari eum, cuius imperitia vel negligentia damnum est datum, sed solum eum, qui ut non occideret, de contingentibus nihil omisit.

Resp. Loquitur de culpa lata, quæ est peccatum : nōmine enim negligentia & imperitia intelligitur peccatum. vnde subdit : Nec ignorantia te excusat, si se te debuisti ex facto tuo, iniuriam vel similiter posse contingere. Quod autem ait, illum non teneri, qui de contingentibus nihil omisit, intelligendum est de iis contingentibus, quæ prudens prouideret : non autem de omnibus ; nam certum est, neminem ex casu fortuito teneri.

Obiicitur Secundò ex Can. Consulisti. 2. q. 4. ubi Stephanus V. scribit, Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet proueniente suffocentur vel opprimantur, unde ipsi rei homicidij inueniantur.

Respondeo, Loquitur de negligentia quæ sit peccatum, quæ faciliè committitur in re tam periculosa & tam crebra, quam negligentiam cuius prudens conaretur vitare.

Obiicitur Tertio ex L. Qui occidit. 30. x. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuerà illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpam ; & subdit exemplum eius, qui in stipulas ignem immisit die ventoso ; deinde addit, At si obseruauit omnia In foro exteriori qua oportuit, & subita vis venti longius ignem produxit, ca- no punitur, ret culpa. Aduertendum tamen est, in foro externo, tam Ecclesiastico, quam ciuili, interdum puniri culpam leuissimam, præsertim in committendo positam ; partim ob præsumptionem fraudis, quæ potius locum habet in commissione ; partim ne detur locus negligentia vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, ubi præsumptio non habet locum.

D V B I T A T I O VII.

Vtrum nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando ; commissio.

R Espondeo & dico Primò, Neminem teneri in foro conscientia ex culpa leui vel leuissima in officio ; sed solum ex graui. Docent hoc Auctores supra allati Dubit. 6. Ratio est eadem ; quia nemo teneri in officio vel artificio esse prudentior & diligentior, quam passim homines eiusdem conditionis esse solent : v. g. aduocatus non teneri esse diligentior aut prudentior, quam passim boni aduocari esse solent. vnde si contingat te cadere causa ; eò quod non præstitit quod doctissimus & diligentissimus præstitisset ; tamen bona fide præstitit quod solent diligentes & docti in similibus causis ; non teneri ad restitutionem. Idem dico de medico, architecto, Prætoris, Magistratu ; Principe, & aliis officium vel artificium aliquod facitantibus. Vnde sequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conscientia

Inconsideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quam circa actiones externas.

30 Obiicitur.

In foro exteriori non punitur.

31 Solum ex culpa graui tenetur.

ex culpa leui vel leuissima, sed solum ex lata quidquid dicat Silu. v. Restitutio 3. q. 8. §. 3. cuius sententia in foro exteriori videtur seruari.

32 *Nisi promissae operae maiorem.* Aduerte tamen, hae intelligenda, nisi quis profiteatur se diligentem aut peritorem alius, aut etiam diligentissimum peritissimumque, & hac ratione eum, qui talem querebat, ad se pertraxisset: tunc enim teneretur ex culpa leui, & etiam leuissima, ut recte Silu. verbo Culpa. q. 4. Ratio est, quia tunc promittit saltem implicitè, amplius quam alij passim praestent, & alter hanc ob causam cessat meliorem querere: ergo, nisi hanc diligentiam praestet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni, sed quanti iudicabitur spes illa valere, qua sperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam querebat, se voti compotem fore.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa leui, quia pro ea re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti contractus quidam in utilitatem vtriusque: atqui cum contractus est in utilitatem vtriusque, teneretur ex culpa leui, ut infra dicitur.

Quomodo dicitur teneri ex culpa leui. Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpa leui, quia debet maiorem diligentiam adhibere, quam si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verum quia non debet maiorem diligentiam, quam communiter debent homines eiusdem officij, ideo commodius dicitur, eum non teneri nisi ex culpa graui, nempe quae grauis est inter homines eiusdem officij.

33 Dico Secundò, Qui praebet consilium, teneretur ad restitutionem damni secuti ratione ignorantiae crassae, vel culpae latae, si erat parochus, confessorius, concionator, Theologus, Iurisconsultus, vel eius professionis, ad quam talis consulatio spectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de restit. q. 7. ut si confessorius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non teneretur, vel non teneri, qui teneretur. vel contractum quempiam esse licitum, qui est illicitus, si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit grauis, teneretur ad restitutionem damni secuti. Probatur Primò, Quia talis ex officio & professione tenebatur hoc scire, & in respondendo hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo censetur causa damni secuti. Secundò, Quia ratione suae professionis vel officij, habetur sufficiens ab eo qui consilium petit: ergo si non sit sufficiens, & tamen respondeat, decipit alterum. Imò quicumque dat alteri consilium, suadens ut hoc vel illud faciat, aut absolutè asserens illum posse facere, teneretur habere euidenciam moralem, illud cum his circumstantiis huic esse licitum: alioquin committit culpam latam, ut patet ex dictis lib. 1. de Prudentia, Dubit. 1. Ratio est, quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali iudicio, ob periculum peccati: ergo neque alteri esse auctor.

Qui non teneantur. Aduerte tamen Primò, Numquam teneri eum, qui consultus respondet iuxta opinionem verè probabilem: ut ostensum est 1. 2. q. 19. Secundò, Neque eum, qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri: non autem suadet ut alter sequatur. Tertiò, Nec eum qui indicat se dubitare, tunc enim si alter sequatur, suae temeritati adscribat.

34 Dico Tertiò, Si is qui praebet consilium, erat illarum rerum parum peritus (v.g. quia non pertinebant ad eius professionem) & alter sciens eius insufficienciam petat consilium, consultor non tenebitur illi ad restitutionem. Ratio est, quia sibi debet imputare, si damnum ex illo consilio capiat, scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius certi, tunc talis tenebitur illi tertiò. ut si suades alicui certum contractum iniustum, vel ut non restituat, &c. Ratio est, quia tuo malo consilio illi tertiò iniusto damnum infert, quod tu consultor, inculpabiliter ignorabas veritatem, quia nemo potest se miscere dandis consiliis in rebus quas non intelligit. unde latam culpam committis.

D V B I T A T I O V I I I.

Utrum nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.

Sotus l. 4. de Iustitia q. 7. a 2. existimat etiam tunc requiri culpam mortiferam, ita ut si is cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa eius negligentia pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tanta, ut sit peccatum mortiferum coram Deo: Nam, inquit, à venialibus homo vix liberari potest, unde ob illas negligentias non est tanta poena prestendus. Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sà v. Commodatum, Henriquez de Irreg. cap. 13. vbi citat alios. addens, eos qui contrarium tenent, esse limitandos, ut id locum habeat in foro exteriori. Verum contraria sententia est serè communis.

Respondeo igitur, & dico Primò, Si res apud commodatarium vel conductorem pereat fortuito, ad nullam ipsius restitutionem teneretur, nisi aliter expresse sit conuentum. Ita habetur c. vnico de Commodato. Probatur, quia res quaeque domino suo perit, si nulla intercessit culpa vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum sarcindum.

Aduerte tamen, in tribus casibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo c. exprimuntur. Primò, Si intercessit pactum de restituendo quomodocumque periret. quod pactum is qui commodat, semper potest exigere, quando gratis commodat, secus autem quando iusto pretio, quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio aestimabile. talis autem obligatio praestandi euentum fortuitum, est pretio digna. Secundò, Si sit in mora restituendi, ut si tempore statuto non restituat, & postea pereat, si enim restituisset, fortè non periisset. est autem in mora, qui potest restituere, & non restituit, cum tamen teneatur. Tertiò, Si ex culpa, data sit occasio calui fortuito, ut si non sis re illa vti eo loco, quo conuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsaque perit. v. g. accepisti vtendum vas argenteum domi tuae, & foras extulisti. vide Instit. Quibus modis re contrah. obligatio. §. Item is.

Dices, Quid si bona fide putauit se facere volente domino?

Resp. Si verè domino placebat ut sic vteretur, vel ut retineret ultra terminum, non teneretur. secus verò si deprehendat domino displicuisse. Prior pars probatur, Quia vsus est sub ratihabitione domini: ergo si postea ratum habeat, liberabitur; Quia ratihabitione retrahitur, & mandato equiparatur, ut habetur reg. 10. de reg. Iuris in 6. quod verum est maxime in contractibus & quasi contractibus; hic autem est contractus commodati. Sicut ergo, si domini expresse consensu fuisset vsus, non teneretur de casu illo fortuito; ita nec modò teneretur accedente ratihabitione, quae æquiualeat praeiudicio & expresse consensui.

Dices, Iam est ius acquisitum domino, cui non intendit renuntiare. Confirm. Quia ratihabitione non extenditur ad ignorata.

Resp. Illi non est ius acquisitum absolutè, sed solum dependentè à consensu vel dissensu in vsu praeteritum: sicut delata vel deuoluta hereditate ad Titium, Titius non habet ius nisi dependentè ab acceptatione.

Ad Confirmationem. Ratihabitione non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen accessorie, sicut & consensus in contractibus; ut si emas rem tibi damnosam futuram, vel, si ego nomine tuo contraxerim viliissime, & tu nolis ratum habere. error enim circa extrinseca in contractibus non viciat contractum. Hinc fit ut sapè contrahamus vel ratificè

35

36

Si pereat fortuito, non teneatur.

37

Excepit tres casus.

Si sub ratihabitione vultur ultra terminum, vel alio modo.

tificemus, ex quibus maximum nobis obuenit damnum.

Altera pars patet ex dictis, & confir. Quia non potuit uti re illa nisi cum animo compensandi in euentu quo dominus nollet ratum habere ipsius factum; alioquin commisisset furtum, contrectando rem alienam inuito iusta ratione domino: ergo si dominus nollet ratum habere illum usum, tenebitur perinde ac si illo inuito usus esset. Nam re vera illo inuito usus est; nec potest excusari à peccato, nisi per bonam fidem cum animo compensandi, si dominus nollet ratum habere.

Dices, Etiam cum dominus ratum habet usum præteritum, non videtur id facere nisi saluo iure de compensando si res perit.

Resp. negando assumptum, Sicut enim in contractu commodati in futurum non postulauit ut commodatarius teneretur de casu fortuito: ita nec putandus est id requirere in rati habitione præteriti, nisi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto: quia conductor ad euentum fortuitum obligati non potest, sicut commodatarius.

38 *Si eodem modo peritura apud dominum.* Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarius in his casibus non teneri ad restitutionem, ut docet Couar. reg. Peccatum. p. 2. §. 6. n. 1. & multi alij, de fure & omni iniusto detentore; quia tunc non censetur domino causa damni: de quo plura infra c. 12. Dubit. 15.

Dico Secundò, Si consistamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiam si apud ipsum sit ex contractu, nisi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Siluest. & aliis dub. 6. citatis, quia generatim loquuntur.

39 *Iure naturæ solam tenemur ex culpa lata.* Probatur Primò, Quia iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ, &c. quàm in re propria, & quàm ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset: ergo si hæc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniuste datum sit: ergo cum hic nulla sit iniustitia commissæ, non obligabitur in conscientia. Confirmatur, Quia quando quis præstitit omnem diligentiam, quam tenebatur præstare, res censetur casu periisse, &c. Probatur, Quia Iure naturæ non minorem postulat custodiam precarium quàm commodatum (cum precarium nihil sit aliud quàm commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini): atqui precarium non requirit nisi custodiam communem, ita ut solùm præstare debeas dolum, & latam culpam, ut patet L. Contractus. 23. n. de regulis Iuris. & L. Quæsitum est. 8. §. Eum quoque. n. de precario. ergo, &c.

40 *Iure positio si contractus in tuam solius utilitatem, & tenetur ex leuissima.* Dico Tertiò, Positis tamen legibus humanis, de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius utilitatem tendat, teneris non solùm ex lata culpa, sed etiam ex leui & leuissima. v. g. Si gratis tibi commodauit librum, equum, vestem tua causa, teneris in ea re custodienda adhibere non solùm eam diligentiam, quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solent, sed etiam quam diligentiores & diligentissimi: unde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, & egrediens ostium attraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatur hæc sententia ex cap. vnico, de commodato, ubi dicitur: *Cum gratia sui tantum quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur*, quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta, quamuis Sorus velit eam Theologicè accipi pro vera culpa conscientie. Idem colligitur ex L. In rebus commodatis. 18. n. Commodati vel contrà. & Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio. §. Item is. Ratio est, Quia æquitas postulat, ut is qui gratis re alterius utitur in suam utilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat, id enim Iure naturæ ex gratitudine rependere debet, unde sufficiens subfuit fundamentum, ad hoc lege sancendum, & inducendum strictam obligationem.

Dico Quartò, Si contractus tantum cedat in commodum domini, cuius ipsa res est, teneris solùm ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuissima vel leui. Patet Instit. suprà. §. Præterea & is. ubi dicitur, *depositarium* (nempe qui gratis rem depositam custodit) *teneri solùm ex dolo*. ubi nomine doli etiam lata culpa continetur, ut ibidem insinuat Glossa. Vnde si tibi commodauit librum, arma, vestem, in meum dumtaxat commodum, teneris solùm ex culpa lata. Ratio est, quia æquitas postulat, ut tunc non maiorem tenearis custodiam præstare, quàm passim homines in suis rebus solent, cum tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum spectetur, sed domini.

Dico Quintò, Si contractus cedat in utilitatem vtriusque, teneris ex culpa lata, & leui, non autem ex leuissima. Patet hoc ex d. L. Contractus. 23. n. de regulis Iuris, & Instit. suprà. §. Creditor. talis est contractus pignoris, pignus enim datur vtriusque gratia, nempe creditoris & debitoris: unde is qui pignus accepit, non tenetur nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, ut habetur Instit. suprà: non tamen ad exactissimam, ut ibidem probat Glossa. Talis etiam est contractus conducti & locati: & contractus depositi, quando datur pretium pro rei custodia: secus si gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriusque causa sit. Ratio est, quia cum res aliena tibi concedatur in tuam utilitatem, æquitas postulare videtur ut valde diligenter eam custodias: non tamen diligentissimè; quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas est, utrum hæc leges obligent in conscientia antè sententiam Iudicis, ad damnum ex culpa leui vel leuissima dari reparationem.

Sorus putat antè sententiam non obligare, esse enim poenales, & procedere ex præsumptione culpæ interioris. Idem videntur sentire ceteri suprà citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis, non quòd hæc leges poenales sint, propriè loquendo, cum restitutio non sit poena: sed quòd in foro conscientie non videantur receptæ. nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se maiorem custodiam debere ex iustitia, quàm dominus ipse adhibere solet. Idem videtur de commodato: etsi enim maiore cura hoc custodiat, quàm dominus, non tamen id facit, quòd putet se teneri lege iustitiæ, sed ex gratitudine: id enim gratitudo postulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit. nec minùs putant homines se teneri ad custodiam precarij, quàm commodati. Vnde etiam plerumque fit restitutio, non solùm si commodatum perit, sed etiam si precarium, quamuis absque omni culpa perierit.

Dices, Si non tenetur; ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Respondeo, negando consequentiam: potuit enim hoc lege statui propter bonum commune, tum ut vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiusmodi, tum ut omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali est consentanea, etsi ex iustitia non sit debita. Sicut enim qui deflorauit virginem volentem, ante sententiam nihil ei ex iustitia debet; tamen in foro externo cogitur eam dotare, lege sit statuente propter bonum commune: ita etiam qui amisit commodatum absque culpa, etsi nihil ex iustitia debeat ante sententiam, tamen potest cogi ad restitutionem, ex vi legis ob bonum commune ita statuentis. Neque hoc mirum videri debet; quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa leuissima spectatur, ut patet L. In lege 44. n. ad legem Aquiliam. tamen in foro conscientie hæc non obligat, ut ostensum est Dubit. 6.

Fateor tamen contrariam sententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante sententiam) esse communiorē, ac proinde ordinariè in praxi seruandam. Ratio est, quia istæ leges sanciant; id quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus)

bemus) prestare. qua sanctione posita, qui facit talem contractum, accipiendo accommodatum, conductum, depositum, pignus, implicite se obligat ad prestandam eam diligentiam, quam leges requirunt. quare si hanc diligentiam non prestat, (quamvis id naturali obliuione, sine omni culpa factum sit) tenebitur ad restitutionem. Vide Couar. in Epitome 4. decret. pag. 2. c. 6. §. 6. n. 15. & Nauar. c. 17. n. 184.

DUBITATIO IX.

Utrum oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

46
Ignorantia
comitans.

Respondeo, Minimè oriri, (quidquid aliqui dixerint) si ignorantia fuit inculpata. ut patet ex dictis 1. 2. q. 6. a. 3. Ut, si putans esse feram, & telo petens interficias; deinde deprehendas fuisse inimicum, quem ad necem querebas. Ratio est; quia occisio illa inimici, vel hominis, nullo modo est voluntaria; ac proinde absque omni culpa; & consequenter non inducit obligationem restitutionis. Nec refert, quod illum æquè voluisses occidere, si sciisses esse inimicum, & quod gaudeas occidisse, quia illa voluntas non est causa operis; cum non sit, nec fuerit, sed solum esset, posita conditione, quæ non ponitur. gaudium verò sequitur opus. Vnde non magis obligat ad restitutionem, quam si gauderes ab alio factum.

DUBITATIO X.

Utrum restitutio sit necessaria ad salutem.

D. Thom. q. 62. art. 2.

47

Græcorum
sacerdotes.

Gvido Carmelita assignat Græcis hunc errorem, Restitutionem iniquè ablatorum non esse necessariam ad salutem; sed sufficere eleemosynam ex illis datam Sed non puto Græcos Doctores hoc docuisse, cum Scriptores antiqui non meminerint. quamvis credibile sit, aliquos eorum sacerdotes ex avaritia hoc in absoluentibus poenitentibus obseruasse, ut partem obtinerent.

Respondeo igitur, Ipsam restitutionem externam, esse necessariam ad salutem, si facultas suppetit; si autem non suppetit, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria, propositum tamen restituendi est necessarium. Docet hoc D. August. epist. 54. quæ est ad Macedonium: Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur, poenitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur oblatum.

Prior pars probatur, quia non restituere, cum possis, est voluntariè nocere & facere iniuriam proximo: (non restituendo enim nocet proximo; nam impedis illum à possessione & usu rei suæ vel debite) atqui necessarium est ad salutem ut nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus; ut ex multis Scripturis constat. ergo necessaria est restitutio. Vide plura apud Alphonsum Castrium v. Restitutio.

Dices, Lucæ 11. Cum Dominus dixisset Phariseo, quod intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate, subdit; Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. ergo sufficit eleemosyna ad expianda peccata iniustitiæ.

Respond. Si hoc argumentum valeret, etiam probaret poenitentiam non esse necessariam furibus. itaque non vult Dominus eleemosynâ sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi. q. d. Date eleemosynam pro vestra facultate (id enim videtur significari in Græco, cum dicitur, τὰ ἐνὶ τῇ καρδίᾳ, id est, κατὰ τὸ ἐνὸν) & faciliè mundabimini, quia disponetur animus ad veram poenitentiam & restitutionem. Vide Ambrosium & Theophylactum in hunc locum.

Altera pars probatur: quia nemo obligatur ad impossibile. quod tamen propositum restituendi tunc sit necessarium, patet, quia ad remissionem peccati necessaria est contritio, vel saltem attritio cum Sacramento: hæc autem continent propositum restituendi, tum quia continent dolorem de peccato iniustæ ablationis, in quo dolore continetur implicite propositum restituendi, tum quia continent propositum emendationis, & seruandi diuina præcepta, inter quæ est præceptum restituendi.

Petes, Quale est præceptum restitutionis, affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt esse negatiuum, quia idem est dicere, Restitue, &, Ne detine alienum. Sed verius est, esse affirmatiuum. Primò, Quia præcipitur actus positivus, in negatiuo solum præcipitur abstinentia ab aliquo opere positivo. Nec obstat, quod interdum videatur fieri restitutio sola cessatione detinendi. ut si deferas domum vel agrum, quem vi occupasti: quia hæc cessatio eò dirigitur, ut alter rem suam consequatur, fiatque æqualitas: & ita habet terminum positivum. Vnde est instar actionis positivæ; quæ impletur præceptum affirmatiuum. Secundò, Quia non obligat pro omni tempore, sed solum quando est oportunitas restituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, Ne detine alienum, in re potius est affirmatiuum, quam negatiuum, quia non potest leuari, nisi per actum positivum, neque obligat pro omni tempore.

Aduerte tamen, præceptum restituendi, nasci ex præcepto negatiuo, Non furtum facies. Eiusdem enim rationis est furari, & detinere alienum, cum potest reddere. Vnde hoc ipso, quo præcipitur, Non furaberis, præcipitur etiam, ut non detineas si potes reddere: & consequenter, ut restituas, quia actus restitutionis est necessarius ad non detinendum alienum.

CAPVT VIII.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 3.

DUBITATIO I.

Utrum is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel usu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.

SOTVS lib. 4. quæst. 6. artic. 3. in solut. 1. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcisè consideratis esse faciendam restitutionem pecuniariam; arbitrio boni viri.

Resp. breuiter, Verius videri, talem non teneri ad restitutionem præcisè pro ipso damno sensuum, vel usu rationis, sed tantum pro damno temporali, quod inde sequitur: ut si non possit eam artem vel functionem obedire, quâ lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom. 3. c. 9. num. 12. vbi probat, cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non posse æstimari à Iudice vel offenso, quia sicut liber homo nullam recipit æstimationem, ita nec cicatrix vel deformitas eius, quod expressè habetur L. fin. c. de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauarr. cap. 15. n. 19. & 20. multique alij infra citandi. Ratio est, quia hæc damna nullo pretio sunt æstimabilia, sunt enim in bonis quæ supremum locum inter bona humana tenent, nec quidquam est in hominum potestate, quod his censetur æquiualens: vnde per pecuniam non potest fieri compensatio. Itaque pro his satis est poenitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, quando

48
Propositum
restituendi est
necessarium.

49
Præceptum
restitutionis
est affirmatiuum.

50
Oritur ex negatiuo.

1
Priuatio mentis, vel sensus, non potest pecunia re-
pendi.

quando scitur auctor. sed de hoc infra cap. 9. Dubit. 2. 3.

DUBITATIO II.

Verum is, qui alterum graviter laesit in bonis animae, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.

Resp. & dico Primò, Qui alterum metu vel fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iustitia ipsum suæ libertati restituere, & vim fraudemque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet. est communis sententia DD. Probatur quia minari, aut vim inferre, est contra iustitiam, si sine iusta auctoritate fiat; quæ numquam iusta esse potest, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falsa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. sicut enim quisque habet ius iustitiæ, ne ab alio lædatur in corpore, ita etiam ne in anima lædatur inuitus, errore; sed is qui aliquid facit contra iustitiam, tenetur lege iustitiæ cessare & quantum in se est, illud retractare, & irritum infectumque reddere: ergo ex iustitia tenetur vim tollere minas remittere, fraudemque patefacere; unde non est verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, si ille error non versetur in materia iustitiæ (v.g. circa contractum vel restitutionem) sed in materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iustitiæ, sed solum lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorum est, quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem sciens facere; eodem tenetur nihil contra illam suadere, aut docere: tam enim est contra rationem, malum scientem consulere, quam facere. Sed etsi hæc ratio optimè probet, eum qui suadet falsum sciens in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes; tamen non probat, eum non peccare etiam contra iustitiam. Nam etsi non inuitum & sine fraude induceret, peccaret contra has virtutes. ergo quando fraude vitur (id est, quando scit vel dubitat se malè docere, vel consulere, & alterum ex simplicitate decipi inuitum) peccat contra iustitiam.

4
Duplex malitia in consilio-
ne & in de-
ceptione ad
peccatum.

Si voluntariè decipitur (quo modo multi iam ad hæreses pertrahuntur auidi novitatum, & auribus prurientes) valet obligationem ex iustitiæ lege ad errorem deducendum, sed tantum ex lege illius virtutis, contra quam fuit alteri auctor peccandi, & ex lege correptionis fraternæ. Idem dicendum, si deceptor cognoscat aliunde veritatem, tunc enim deceptor non tenetur ex iustitia contrarium suadere. Ratio est; quia ablati est error intellectus, ratione cuius deceptor censebatur causa operis mali; unde si alter adhuc pergat in opere malo non id facit ex ignorantia, sed propria malitia, ac proinde non potest imputari ei, qui antè deceperat. nisi forte variis suasionibus animum ipsius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, si damnum tertio impendat, quantum in se est, suadere contrarium, quamvis ille sciat aliunde veritatem. Ratio est, quia non solum veritatis ignorance, sed etiam tua suasionem fuit inclinatus in malum: ergo nisi contrarium suaseris, censeberis adhuc causa operis, ratione effectus relictæ in animo ipsius, nempe ratione inclinationis prauæ, & propositi tua suasionem excitati. Sed de hoc plura infra c. 13. Dubit. 3.

Si aliunde veritatem cognoscat.

Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, siue prece, vel pretio, siue vi vel fraude, non tenetur ex iustitia curare ut conuertatur, tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quam alij. docet Sotus lib. 4. de iustia, q. 6. art. 3. ad primum. Sil. restitutio 3. q. 1. Petrus Navar. cap. 2. n. 1. & alij recentiores. Videtur esse contra Scotum in 4. d. 15. q. 3. art. 1. & Adrianum. q. de Restit. 5. Ex causa & quosdam alios, qui sentire videntur, omnes istos, & etiam qui exemplo suo fuerunt,

aliis causa peccandi, teneri ex iustitia. sed rationes eorum solum probant teneri ex charitate.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit sine vi & fraude. Nam qui ita induxit, non abstulit aliquid ab inuito, cum ille inductus, sciens & prudens peccauerit: ergo non est ei illata iniuria.

Dices cum Adriano, etiam ille actu elicitio non fuerit iniustus, (liberè enim consensit;) tamen actu secundum legem diuinam debito, fuit iniustus: (nam debebat ei displicere.) Sicut si quis te roget ut sibi manum abscindas, etsi ipse sponte hoc damnum prætiatur, tamen quia actu secundum legem debito paratur iniustus, peccas contra iustitiam.

Resp. Si sufficeret ad peccatum iniustitiæ, ut quis actu debito sit iniustus, semper esset contra iustitiam inducere alium ad quodvis peccatum, quia deberet ille iniustus induci & facere, id est, deberet nolle tibi obsequi. Vnde si alicui suasisse, ut pecuniam suam profunderet in lusum vel conuiuia, tenereris ad restitutionem, quod nemo dixerit. Neque illa abscissio manus est iniuria in eum qui consentit, sed in Reipubl. & Deum, qui non consentit, quia sit iniuria Reipubl. Deoque nolente. Ut igitur ipsi non fiat iniuria, sufficit ut reipsa non sit iniustus.

Ad iniuriam non sufficit, ut quis actu debito sit iniustus.

Secundò, Probatur generatim de omni eo, qui inductus est ad peccatum etiam vi & fraude, & scit se esse in peccato, & posse resurgere: quia nemo tenetur ex iustitia ad resarciendum damnum ei, qui censeatur illud condonare, sed is qui à te inductus est in peccatum, postquam scit se esse in peccato, & posse opere diuina resurgere, & tamen non vult, censeatur tibi damnum spiritale condonare, nam vult in eo permanere, & gratiam amissam veluti ante oculos positam, non vult recuperare. Sicut si res ablata Petro, esset in eius conspectu, ita ut eam facillè posset recuperare, & tamen nollet, censeatur eam habere pro derelicto, & restitutionem condonare.

Qui scit se esse in peccato, & vult permanere, censeatur condonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis & directa causa damni spiritualis, non tenetur ex iustitia, nempe is qui fecit opus malum, eò quod is qui passus est, censeatur condonare, nempe idem sub ipsi: ergo nec is qui est causa remota consilio, prece, vel etiam vi, tenetur, cum alter condonet.

10

Quòd tamen lege charitatis præ ceteris teneatur, patet, quia æquitas postulat, ut is qui est auctor mali, præ ceteris labore ut emendetur. & hoc bene probant argumenta Adriani. maius enim ille attulit nocumentum, quam si abstulisset pecunias: imò multi pervertendo alios exemplo, consilio vel prava doctrina, plus mali faciunt, quam tota vita omni diligentia sua poterunt compensare. Itaque æquitas postulat, ut omnem operam per se & alios navent, ut illi emendantur. Puto tamen, hanc obligationem, quatenus præ ceteris obligantur, non esse sub mortali, ut docet Nau. l. 5. consil. tit. 3. consil. 2. num. 4. Probatur iisdem rationibus, quibus ostensum est non esse contra iniustitiam: charitas enim non obligat ad correptionem sub mortali, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur. unde præ ceteris non tenetur sub peccato mortali.

Teneri ex charitate,

Dico Tertiò, Si is qui fraude inductus est in errorem, faciat opus malum, priusquam veritatem cognoverit, imputatur consultori qui decepit: quam qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccat. Ratio est, quia consultori hoc opus est voluntarium, cum sciat esse prauum: ei autem qui facit, est prorsus involuntarium quia malum, quia omnino eius prauitatem ignorat. Vnde si est homicidium vel mutilatio, consultor irregularitatem incurreret, non executor. Ad eò verum illud Hesiodi *Malum consilium consultori pessimum*. Vide 1. 2. q. 6. art. 3. & 8.

11

D V B I T A T I O III.

Verum is, qui auertit aliquem à Religione, quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem.

Dupliciter potest quis abduci à Religione. 1. Vi vel fraude. 2. Solis precibus aut suasionibus. Item potest esse questio de restitutione vel personæ, vel commodi temporalis, quibus notatis.

12
Qui nouitium sine vi & fraude abducit.

Respondeo & dico Primò, Qui nouitium sine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iustitia Religioni aliquid restituere, etiamsi malo animo fecerit, & grauissimè peccarit. Est contra Adrianum suprâ. Ita Sorus l. 4 de iust. quæst. 6. art. 3. & Petrus Nauarr. l. 2, de Restitut. cap. 2. num. 15. Ratio est, quia Religioni non est facta propriè iniuria: nam ante votorum acceptationem (quæ in aliis Religionibus fit in professione, in nostra verò, dum post biennium probationis, emittuntur vota simplicita Scholasticorum) Religio non habet ius ad personas, quamuis ipsæ voto astrinxissent, ut in votis realibus, & in omni promissione accidit. Hinc patet, illum etiam non teneri ad compensandum utilitatem temporalem, quam Religio sperabat à nouitio, quia non habebat ius ad eam, nisi mediante libera voluntate nouitij, quam ille in sua libertate reliquit, dum nullam vim vel fraudem adhibuit.

Ex decentia tenetur.

Dixi, non teneri ex iustitia; quia ex æquitate quadam seu decentia tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum, ut reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius destruxit, spiritum Dei extinguens.

Qui vi vel fraude abducit.

13

Dico Secundò, Is qui vi aut fraude abduxit à Religione siue professum siue nouitium, non tenetur ex iustitia vel alio præcepto ipse ingredi, sed tenetur vim tollere & fraudem aperire, suaderèque reditum. quòd si ille redire nolit, vel procul absit, ut conueniri non possit, tenetur ex æquitate quadam aliam inducere, si commodè potest, non tamen ex iustitia.

Non tenetur ingredi.

Prima pars, quòd non teneatur ipse seductor ingredi, probatur; Tum quia ipse fortè est aptus, tum quia status Religionis debet liberrimè acceptari: est enim status perfectionis, quæ non nisi liberis, minimeque coactis functionibus acquiritur: unde par est, ut eius obligatio non nascatur ex villo delicto, sed tantum ex spontaneo voto. quo fit, ut etsi ob delictum possit quis concludi in Monasterio ad agendam poenitentiam, tamen non possit cogi ut Religionem profiteatur.

14
Obligatio Religionis ingredienda non potest nasci ex delicto.

Secunda pars, quòd teneatur vim & fraudem tollere, patet ex dubit. 1.

Non ex iustitia alium inducere.

Tertia verò pars, quòd ex æquitate teneatur alium inducere, patet ex dictis. Cum enim Deo & religioni subtraherit obsequium illud; quod ille præstabat, par est ut compenset eo modo, quo potest. quòd tamen non teneatur ex iustitia, docet Sorus, & probatur, Primò, Quia nec ipse Religiosus, ex iustitia tenetur redire, sed solum ex voto Religionis, ut quidam volunt. Secundò, etiamsi teneretur redire ex iustitia, (quod verius videtur) tamen auctor non tenetur ex iustitia nisi vim & fraudem tollere, & suadere reditum: nam aliter non potest personam restituere, ut autem aliam huius loco restituat, nec moribus receptum est, nec iustitia postulat, quia capessere Religionem, non est persuasione humanæ, sed pendet ex inspiratione diuina. Tertio, Quia Monasterium non possidet Religiosum tamquam mancipium, propter quod, si abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud restitui: sed tamquam filium, propter quem abductum vel occisum non restituitur alius. Quartò, Qui Religiosum occidit, non tenetur ex iustitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriori id ei iniungeret, quod signum est non teneri ex iustitia.

Dico Tertio, Qui nouitium vi vel fraude seduxit, auertitque à Religione proficenda, tenetur ex iustitia Monasterio compensari, quanti spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hereditate, donatione, vel industria expectabatur, valebat. Probatur generali ratione; Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi conferat beneficium, quod proposuerat conferre, tenetur tibi ad restitutionem, quanti illa spes, iudicio prudentum, æstimatur. Etsi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatum istud, habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum. pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui statuit ingredi, auertas. Unde qui ita auertit, violat ius Religionis, ac proinde tenetur ad restitutionem damni consequentis, qua parte pretio illud est æstimabile.

15
Tenetur damnum compensare.

Hic tamen aduerte, si restituit illum suæ libertati, fraudemque aperuit interea temporis, dum adhuc illi est integrum redire, probabile esse non amplius teneri: quia in posterum non censetur causa damni Monasterio, sed nouitius solus sponte non rediens. idem dicendum, si nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egressio tunc fuit inuoluntaria. quòd si non amplius fit ei integrum redire, ut, si interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus est, tenebitur deceptor quanti spes illa Monasterij æstimabitur: quia censetur causa damni in posterum. Dixi, esse probabile, quia etiamsi nouitio sit integrum redire, tamen si occasione fraudis vel vi, illatæ mutet seridè animum, deceptor videtur causa damni, quia iniuste eius occasionem dedit.

Sed difficultas est, si quis professum seducat, maximè sine vi vel fraude. Quidam putant talem teneri ad restitutionem commodi temporalis, quamuis sine vi vel fraude abduxerit. Ratio est, quia Religio ius habet ad percipienda commoda temporalia ex eius functionibus, (ut si erat concionator, vel Doctor, à quo magnus prouentus, vel eleemosynæ) atqui hoc ius impedit is, qui suadet egressum: ergo peccat contra iustitiam. Sed contrarium videtur verius; Unde

Dico Quarto, Qui vi vel fraude abduxit à Religione professum, tenetur Monasterio compensare, quanti emolumentum temporale ex ipso proueniens æstimabitur: non tamen, si precibus vel consilio absque vi & fraude id fecit.

16
Qui professum abducit.

Docent hoc quidam recentiores, inter quos Petrus Nauarr. suprâ n. 23. & Michaël Salonijs q. 62. a. 2.

Prior pars patet, quia est efficax causa damni, modo iniusto, idque multò magis, quam qui nouitium abducit. qui enim professum vi vel fraude abducit, non potest id ita facere, ut non censeatur velle nocere Religioni, cum ipse iam sit astrictus Religioni, & teneatur (saltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat voluntatem laborandi, ex quo labore prouenit emolumentum. itaque censetur causa propinqua damni, idque modo iniurioso.

Hic tamen aduertendum est Primò, An reuera damnum sit acceptum: si enim ille tantumdem consume-
bat, vel si alius absque notabili incommodo in eius locum substitui potest, qui parem utilitatem adferat, non est opus restitutione.

17

Secundò, Postquam Religiosus suæ libertati restitutus est, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in posterum, sed solum pro eo damno, quod datum est interim dum vis vel fraus durabat. Ratio est, quia in posterum non censetur causa damni, sed ipse Religiosus nolens redire.

Alterà pars probatur, Quia Religiosus non tenetur ex iustitia procurare illa emolumenta, sed solum ex virtute obedientiæ & religionis, ut docet Bannes q. 62. a. 2. dubit. 6, & alij. Unde etsi nolit laborare, & commoda Monasterij conquirere, non peccat contra iustitiam. Ergo is qui illi suadet absque vi & fraude ut non procuret, non peccat peccato iniuriæ in Monasterium, sed peccato irreligiositatis. Si enim ipse Religiosus non facit propriè iniuriam nolendo laborare,

18
Religiosus non tenetur laborare ex iustitia, sed ex virtute religionis.

rare, cum tamen sit principalis auctor damni. ergo neque consultor, cum solum teneatur secundario.

Dices Primò, Iste facit iniuriam Religioni, dum suadet egressionem; & ex hac iniuria sequitur damnum. ergo tenetur de damno.

Resp. Primò, Non esse iniuriam, quæ sit contra Ius Iustitiæ, sed contra virtutem Religionis, cuius violatio non obligat ad restitutionem.

Resp. Secundò, & melius; Etsi sit iniuria in Religionem, suadere Religioso egressum, non tamen est iniuria suadere otium, ut illa commoda non procuset. Ac proinde suador iste non tenetur ad illius damni vel incommodi satisfactionem.

Confirm. ex facto ipsius Religiosi, hic enim etsi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria sequatur damnum: tamen ad compensationem damni illius non tenetur. Ratio est, quia etsi egredi sit iniuria, tamen nolle procurare utilitatem temporalem est iniuria: eo quod non tenetur ad hoc ex Iustitia, sed solum ex obedientia. Vnde non omne damnum sequens ex iniuria obligat ad restitutionem; sed solum illud quod ita sequitur, ut per ipsam actionem iniuriosam inferatur, quod hic non cernitur. quia quamvis suadere egressionem sit iniuria, quatenus est causa egressionis, non tamen respectu damni secuti, eo quod hoc damnum immediatè ex libera voluntate Religiosi, non ex suasionem illa dependeat.

Dices Secundò, Si quis seruo suaderet ne laboraret, tenetur ad restitutionem domino: similiter si seruo emptitio suaderet fugam. ergo etiam qui manacho suadet fugam vel otium.

Respondeo, Qui tali seruo suadet fugam, effectu secuto, tenetur ad æstimationem serui, in quam veniunt etiam commoda ab illo sperata. Ratio est, quia seruus est principaliter commodum domini: imò quatenus est utilis ad temporalia, est possessio domini, sicut iumentum. Vnde si seipsum domino subtrahat, furtum sui committit, & tenetur ad sui restitutionem: ut supra cap. 4. dubit. 3. dictum est. Secus est in Religioso, quia Religiosus non est principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis, sed ob suum bonum spirituale: propter hoc enim se Religioni sponte mancipavit. vnde non possidetur à Prælato tamquam seruus, sed subest tamquam filius in suum commodum, ut ad suam salutem rectè dirigatur. Quod si quis seruo suaderet, non quidem fugam, sed otium & cessationem ab operibus iniunctis, etsi graviter peccaret, non videretur tamen peccare contra iustitiam, nec teneri ad restitutionem: quia nec ipse seruus dedens se otio videtur contra iustitiam peccare, sed contra obedientiam domino suo debitam. Non enim actiones serui sunt debite domino lege Iustitiæ, sicut mercenarii, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conscientie compensare, etsi negligentius laboravit: sed eo iure debentur, quo seruus tenetur obedire domino. Itaque cum principalis auctor & executor non teneatur, etiam non tenebitur suador. Posset talis tamquam corruptor serui puniri.

CAPUT IX.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione.

Habet Dubitationes 26.

DUBITATIO I.

Utrum liceat occidere aliquid vivens.

D. Thomas q. 64. art. 1.

RESPONDETUR affirmatiue. Notandum, Manichæos negasse animantia aut plantas interimi posse, quod omnes animas putarent esse quasdam Dei particulas, ut re-

fert D. August. lib. 1. de ciuitate, cap. 10. & lib. de heres. c. 45. Sed fide tenendum est, homines in suos vsus animantia & plantas posse interimere. Probatur Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam adferentem semen super terram, ut sit vobis in escam. & Gen. 9. post diluuium conceduntur animantia, & omnia viuientia in cibum. 1. ad Corinth. 10. Quidquid venit in mundum, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Denique ipse Dominus manducauit agnum Paschalem, quem antea oportuit occidere. Idem definitum est in Concilio Bracaren. 1. c. 14. vbi hæc hæresis damnatur. Ratio est, quia homo naturaliter est dominus omnium rerum inferiorum, iuxta illud Gen. 1. Dominamini piscibus maris, & voluntaribus celi, & vniuersis bestis terra. ergo potest eas in suum vsus conuertere. Confirmatur, quia non potest homo ali elementis simplicibus, ut terra, aqua, &c. ergo compolitis, qualia sunt animalia & plantæ, quæ sine anima non possunt conseruari, sed mox corrumpuntur: vnde anima est ipsis data instar salis conseruantis à putredine, (ut rectè dixit) ut homo possit illis uti, cum libuerit.

Aduerte tamen, et si liceat animantia occidere, abstinendum tamen à crudelitate, ne sine causa doloribus conficiantur: vnde Prouerb. 12. Nonis iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. Exodi 23. Deus præcepit diem sabbati, etiam propter quietem iumentorum. Ion. 1. vlt. Parce Ninive, tum ob homines, tum ob iumenta. Deutero. 22. Non arabis simul in boue & asino, ne videlicet totum iugum in asinum decidat, cum sit minor. & cap. 25. Non alligabis os boui trituranti. Nec obstat quod Apostolus hunc locum adferens dicat, Numquid de bobus cura est Deo; vult enim dicere, hoc non esse principaliter scriptum propter boues, sed ob rem significatam: secundario tamen, etiam ut animantia cum ratione tractentur.

Hinc pater Primò, Posse in hac re esse peccatum, saltem veniale. est enim abusus quidam potestatis herilis, & dominij. Secundò, quanta sit suauitas diuini spiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DUBITATIO II.

Utrum liceat occidere peccatores.

D. Thom. art. 2.

RESPONDETUR affirmatiue. Ratio est quia pars est propter totum; quare ob totius conseruationem potest excindi. ergo cum singuli peccatores sint pars Reipub. ob eius incolumitatem possunt occidi.

Notandum est, Secutum in 4. d. 15. q. 3. art. 1. docere, non quosuis peccatores posse à potestate publica occidi: sed eos dumtaxat, quos Deus in veteri Testamento expressit. Ratio est, quia Deus Exodi 20. & Matth. 5. absolute & generatim prohibet hominis occisionem: Non occides. ergo non licet quemquam occidere, quantumuis ille malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto. atqui Deus non dispensauit nisi circa quosdam peccatores, quos excipit Exodi 21. & alibi. Hinc vterius infert, fures non posse occidi, quia non sunt excepti.

Sed hæc sententia defendi nequit. Primò, Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reipub. noxiis, quous enim pars est propter totum. ergo ob totius incolumitatem potest rescindi. Secundò, Quia si illos solos licebat occidere in veteri Testamento, quos Deus excepit, nempe maleficos, blasphemos, adulteros, Sabbatum violantes, & paucos alios; ergo in nouo Testamento nullos licebit occidere; quia illæ leges, quibus hi iubebantur occidi, erant iudiciales, accommodatæ statui illius populi, ac proinde iam cessarunt: & in Scriptura noui Testamenti nihil de his vel aliis occidendis habemus. Hoc Iulianus Apostata prætexens, Christianos priuabat Magistratu, ut habet Socrates lib. 3. histor. c. 11. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores: (qui tamen Scripturam non legerant, ut possent

Abstinendum à crudelitate.

Scoti sententia, fures occidi non possunt.

Contrarium probatur.

Damnum per accidens ex iniuria sequens.

Suadens seruo otium.

Manichæorum error.

possent scire quos Deus excepisset) ut patet ad Rom. 13. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram illi qui male agit.* Vide D. August. lib. 1. de ciuitate cap. 21. Denique Scoti sententia in fine mo-
Præceptum, Non occides, quomodo intelligitur. nistratur fundamento; nam præceptum *Non occides* intelligitur tantum de innocentibus, iuxta illud, *Influm innocentem non interficies*, & de occisione, quæ sit priuata auctoritate, aut non seruato ordine Iuris.

D V B I T A T I O III.

Utrum priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thom. art. 3.

Respondeo, Non licere priuata; sed dumtaxat publica auctoritate. quod intellige de occisione ad punctionem, non ad necessariam sui defensionem. Ratio est, quia non licet interficere peccatores, nisi ob bonum Reipub. sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis: atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem, quæ est in Principe, vel Magistratu: ergo ad solum Principem pertinet, malefactores à medio tollere sicut ad solum oppositum, membrum secare. Vide D. August. lib. 1. de ciuit. cap. 17. 21. 29. & Gratianum 23. q. 5.

Nec obstat, quod interdum permittatur, ut quiuis possit occidere publicos hostes Reipub. ut latrones & proscriptos, quos Bannitos vocant, quia tunc non occiduntur auctoritate priuata, sed publica, concessa à Principe, qui illam dare potest, primò, quando alia via malum impendens auertere nequit: ut scilicet accidit in coniurationibus. secundò, quando criminofus alia ratione castigari non potest, tamen illum castigari omnino expedit, ad terrorem aliorum, vel ne plura scelera patret, ut sit in Bannitis. vide infra num. 15. dubit. 5.

D V B I T A T I O IV.

Utrum homini priuato liceat interficere tyrannum.

Alphonfus à Castro lib. de hæresibus v. Tyrannus licet videatur nullum tyrannum ab homine priuato posse interficere: idque probare conatur multis argumentis. Verum distinctione utendum.

Respondeo igitur, dupliciter fieri posse, ut quis sit Tyrannus. Primò, ratione tituli; nempe si absque villo lure, armis principatum inuadat, vel occupet, sicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis potest à quouis de regno interfici. est communis sententia DD. D. Thomæ 2. Sententiarum d. vltima. q. 2. art. 2. ad 5. ubi pro hac sententia adducit Ciceronem laudantem eos, qui Cæsarem, quamuis familiarem & amicum occiderunt, eumque explicans ait: *Tullius loquitur in eo casu, quando aliquis dominium sibi per violentiam surripit, nolentibus subditis, vel etiam ad consensum coactis, & quando non est recursus ad Superiorem, per quem iudicium de inuasore fieri possit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur & premium accipit.* Idem eruditè docet Caiet. q. 64 art. 3. Sotus l. 4. de Iusticia q. 1. 2. 3. & alij passim. Ratio est, quia talis non est Princeps, sed iniquus inuasor & oppressor Reipub. & singulorum: atqui quiuis potest iniquum oppressorem Reipub. (quando aliud non est remedium) à medio tollere. sicut enim priuata persona si iniuriam ab aliquo oprimitur, potest vim vi repellere, & inuasorem à medio tollere, quando alius modus liberationis non suppetit, ita Reipub. si iniuste inuaditur, potest per quemuis suorum, vim repellere, & si opus est, inuasorem à medio tollere. sic Aod sustulit à medio Eglon Regem Moabitarum, qui oppresserat tyrannicè Israëlitas, Iudicum 3. & Iudith Holofernem, Brutus, Cassius, & alij Iulium Cæsarem. denique apud omnes Gentes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, qui tales tyrannos occiderunt. vide Herodotum lib. 3.

Xiphilinum in Augusto, & Alexandrum ab Alexand. lib. 3. cap. 26:

Potest autem id fieri duplici iure. Primò, Iure defensionis innocentis: & hoc iure posset etiam is, qui non est pars Reipub. oppressus. mens enim Reipub. est, ut à quouis defendatur, si aliter liberari non potest. Secundò, Iure vindictæ, quia Reipub. vel eius Princeps, (si Principem habet) potest vindicare iniurias illatas, ita tamen ut iniuriam vindicta non superet. Hoc iure non potest uti nisi auctoritas, ut miles, quia vindicta requirit auctoritatem. Vnde in pace non inferitur, nisi per Iudicem sententia interueniente, in bello, nisi per milites.

In his tamen obseruandum Primò, Necessarium esse, ut constet illum esse iniustum inuasorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non censetur tyrannus. vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cum omnes quibuscum bella gerebant, haberent pro legitimis hostibus, qui iure cum ipsis pugnare possent, noluerunt permittere ut priuatus quispiam ducem eorum insidiosè interimeret: vnde transfugam, qui promittebat se Pyrrhum veneno necaturum, Pyrrho tradiderunt, ut testatur Cicero 3. Officiorum. Secundò, Ut non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertio, ut non sit contra expressam Reipub. voluntatem. Huius enim est, auctoritatem istam vel certè consensum dare. censetur autem consentire, quando passim ciues optant illum sublatum, imò quando non constat de contraria voluntate. nam tunc præsumitur velle, quod iuste velle potest ut liberetur: atqui hoc iuste velle potest, cum alia ratio non suppetat. ergo, &c.

Secundò, Potest quis esse tyrannus ratione dumtaxat administrationis; ut si is, qui est verus Princeps, regni administrationem sectat non ad bonum publicum, sed ad sua priuata compendia, onerando illud iniustis exactionibus, vendendo officia iudicium, condendo leges sibi commodas, publico parum utiles. Talis non potest à priuatis interimì, quamdiu manet Princeps. Hoc tantum probant rationes à Castro adductæ,

Probari id solet, Primò, ex 1. Petri 2. *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam ascolis.* verum hic locus non agit de subditis Principum, sed de mancipiis, & continet potius consilium, quam præceptum. hortatur enim ut obediant, etiam si ob fidem multas patiantur iniurias à suis dominis: cum tamen in hoc casu possint fugere, si scandalum absit.

Secundò, Probat ex Concil. Constantiensis sess. 19. ubi damnatur hic articulus: *Quibus tyrannus potest & debet licet & meritorie occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blandittas vel adulationes, non obstante quocumque præstito iuramento seu consideratione factis cum eo, non expectata sententia vel mandato Iudicis cuiuscumque.* In quo articulo sunt multi errores. Primò, Quemlibet tyrannum posse occidi, nempe tam eum, qui tyrannicè administrat, quam qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, Debere occidi per quemuis subditum: cum tamen ex his plerique excusentur. Tertio, Idque etiam contra iuramentum, & foedus iuratum: cum omne iuramentum licitum sit seruandum. Quarto, Nulla sententia Iudicis expectata: cum, si Superiorem habet, ad eum primò sit confugiendum.

Tertio, Probat, Quia Princeps, etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior (vnde Scriptura iubet nos, in rebus licitis, parere Principibus Ethnicis tamquam Superioribus, ad Rom. 13. 1. Petr. 2. & alibi, etsi maximi essent tyranni, utpote qui Ecclesiam persequerentur, & ad impietatem cogerent:) ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam vitæ suæ defensionem, de quo infra, etsi enim auferat bona, hæc tamen non sunt tanti momenti, ut ob eorum tutelam possit interfici, vim vi repellendo, sicut priuatus quispiam: tum quia hæc multi modis possunt per ipsum, vel

Duplici iure potest à medio tolli.

Triplex ratio necessaria.

1. Ratione administrationis.

11 Non potest in defensionem fortunarum interfici.

vel Remp. restitutum quia habenda est ratio maiestatis principalis quæ omnibus sacrosacta esse debet, cum nobis auctoritatem diuinam repræsentet: præsertim cum bona externa administrationi Principis sine subiecta. Adde, si tantum excrescat tyrannis, ut non videatur amplius tolerabilis, nec ullum aliud remedium superfit, primum à Repub. vel comitiis regni, vel alio habente auctoritatem, esse deponendum, & hostem declarandum; ut in ipsius personam liceat quidquam attentare. Tunc enim desinit esse Princeps. Vide Caiet. anum & Sotum supra.

12
Est primò deponendus.

DUBITATIO V.

Utrum licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.

13
Sententia quorundam, esse id licitum.
Quidam putant, Primò, fas esse parenti, si filiam in adulterio deprehenderit, ipsam cum adultero occidere; modò adsint illæ conditiones, de quibus in L. Patri. 20. & sequentibus. 1. de adulteriis. quarum prima est, Ut filia sit iuncta matrimonio. Secunda, Ut sit in patris potestate. Tertia, Ut eodem impetu occidat filiam & adulterum, si possit. Quarta, Ut id faciat in domo patris vel generi. Quinta, Ut deprehendat eos in opere turpi.

Secundò, Putant idem licitum marito in domo propria, in adulterum vxoris, si adulter sit persona vilis. ex L. Marito. 24. 1. de adulteriis, & L. Gracchus. 4. C. eodem titulo. Ita sentit Iulius Clarus l. 5. Sententiarum. §. Homicidium. n. 48. & sequentibus. & alij quidam recentiores. Probari potest hæc sententia, Primò, Quia leges ciuiles non solum hoc permittunt, quatenus volunt esse impune (ut communiter responderi solet) sed etiam expresse dant ius & potestatem. Nam d. L. 20. 1. de adulteriis dicitur *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet.* L. 22. §. 2. *Ius occidendi patri conceditur domi sue, licet ibi filia non habiter, vel in domo generi.* L. 23. *Voluit lex ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filium deprehendat.* & Cod. eodem titulo. L. Gracchus: *Permittitur marito ut occidat adulterum, si vilis sit: & hunc dicit legitime interficere.* Idem patet ex L. duodecim tabularum, *Machum in adulterio deprehensum necato.* ut refert ex alijs Couar. de matrimonio 2. part. c. 7. §. 7. quæ lex etiam multò antè Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teste Plutarcho in Solone.

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem, & constituere parentem & maritum veluti executores iustæ punitiohis. unde non faciunt auctoritate priuata, sed publica.

14
Responso quorundam.
Respondent quidam, has leges esse iniustas. Ita Fortunatus tractatu de ultimo fine, illatione 11. Sed contra Primò, Mirum est tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniustitiam tot sæculis non vidisse, eamque legibus & moribus à tempore Solonis probasse. Secundò, eadem leges redactæ sunt in Codicem Iustiniani Principis Christiani, & à reliquis Principibus & Iureconsultis Christianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis potest facere potestatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod crimen: nam passim in Italia extant statuta, per quæ licet impune tales occidere, ut refert Clarus supra n. 52. Item transfugas, qui ad hostes fugere tentant L. 3. §. Transfugas. 1. ad L. Corneliam, de sicariis: cur non etiam possit dare potestatem occidendi adulterum & filiam in scelere deprehensos; cum enim tales mortem mereantur, cur non potest ea, concessu legis, per patrem vel maritum inferri? Adde; olim apud Germanos poenam adulterarum, maritis permissam sine omni iudicio: ut refert Tacitus, de moribus Germanorum. Hic tamen aduerte, Iure Cæsarco non permitti maritis ut occidant vxores adulteras, ut quidam Theologi recentiores putant: sed tantum ut occidant adulterum: & tunc vxorem accusent in iudicio ut puniatur, ut docet

Couar. supra. & colligitur ex L. 1. 1. de adulteriis. olim quidem aliquamdiu licuit; sed Augustus sustulit: ut refert Suetonius in Augusto, patri tamen permittitur ut occidat filiam simul & adulterium.

Ob has rationes videri possit hæc sententia non improbabilis.

16
Verius, non licet.
Respondeo tamen, & dico Primò, contrarium (nempe in foro animæ non esse licitum ante sententiam) esse tenendum. Primò, Quia est communis sententia DD. ut affirmat Couar. supra n. 15. à qua, in questione practica tanti momenti, non est facile recedendum. Secundò, Quia istæ leges videntur improbatæ per Canones. Nam 33. q. 2. cap. Inter hæc, Nicolaus Papa consultus, Verum maritò liceat secundum legem mundanam (nempe Longobardorum, ut ait Glossa, quæ tunc in Italia seruabatur) vxorem, quæ adulterum perpetravit, interficere: respondit; *Sancta Dei Ecclesia mundanis numquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spirituale, quo non occidit, sed viuificat.* ubi occulte insinuat, Ecclesiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci solet caput Admonere, ibidem. sed si benè examinetur, nihil probat. Confirmari potest ex D. August. l. 2. de adulterinis coniugijs cap. 15. *Postremò quero abs te, an marito Christiano liceat, vel secundum veterem Dei legem, vel Romanam, adulteram occidere.* (alij legunt *abiciere*, sed malè) & post pauca, *Si, quod verius dicitur, non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, si duntaxat dimittere, quæ d'cat tibi, fac quod non licet, ut tibi libereas quod non licet: tunc enim utrumque secundum legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illam viuente alteram ducere, ab utroque abstinendum est.* idem credibile est Augustinum dicturum de parente & filia, marito & adultero.

Ratio autem potissima, cur illa potestas non si concedenda, est, quia exponitur manifesto periculo salutis animæ eorum, qui sic interficiunt; idque absque vlla necessitate: nam possunt capi, accusari, & per sententiam puniri: secus est de Bannitis, qui capi non possunt: deinde quia datur occasio occidendi impune quem velis, domi ruz, fingendo quod cum vxore vel filia voluerit habere commercium.

Dico Secundò, Post sententiam legitimè latam, potest parens occidere filiam, & maritus vxorem, si per Iudicem ei occidenda tradatur, ut sit in quibusdam Regnis: tunc enim committitur executio iustæ sententiæ, quæ sicut cuius alteri, ita etiam ipsi concedi potest.

DUBITATIO VI.

Utrum liceat seipsum interficere.

D. Thom. art. 5.

17
Non subest causa sufficiens ad id concedendum.
NOrandum est, Donatistas, qui dicti sunt Circumcelliones, censuisse esse genus martyrij, seipsum interimere: unde passim se variis modis perimebant, ut August. refert hæress. 69. & alibi. contra hos disputat toto ferè lib. 2. quem scripsit contra Epistolam Gaudentij. & lib. 1. de ciuitate, à cap. 17. vsque ad 28. & alibi.

18
Absque diuina auctoritate.
Respondeo igitur & dico Primò, Absque diuina auctoritate non esse licitum seipsum directè seu ex intentione perimere, est communis sententia DD. Probatur Primò, Quia est contra illud Exod. 20. *Non te non est tibi occidere* ubi prohibetur occisio cuiusvis hominis sine legitima auctoritate: ut docet August. cap. 17. supra: atqui nemo habet auctoritatem in seipsum, cum non sit seipso superior: ergo, &c. Secundò, Quia est contra illud præceptum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum* ubi delictio nostri constituitur mensurâ dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximum sine auctoritate in ipsum; ergo nec seipsum. nam hoc est summi odij signum.

Dices, Optare sibi mortem, si causa subit, non est signum odij, imò nec illicitum: ergo nec irrogare.

Respond. negando conseq. multa enim sunt, quæ nobis aliisque optare possumus, nimirum ut inculpato modo

modo obueniant; quæ tamen inferre non possumus. exemplum DD. multi adferunt in pollutione. sic possum malefico imprecari commertum supplicium, non tamen inferre: possum optare multa pati pro Christo quæ non possum inferre aut procurare, &c.

Tertio, Qui se occidit, Reipub. iniuriam facit: nam illa iniura, veluti quoddam ipsius membrum abscindit, etsi enim Respub. non habeat dominium in suos ciues, sicut domuius in seruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus necessariis.

An sit iniuria in Kemp. Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. sed tantum generali ratione, quatenus est contra legem Reipub. si qua talis lex vel consuetudo id prohibens in Repub. sit, quod confirmatur, tum quia Respub. non putat se ob id iniuria affectam; sicut si quis ærarium expilaret: tum quia cuius potest se subtrahere à Repub. & conferre se ad exterarum Prouincias, & tunc non plus commodi ex ipso constabit in Rempub. quàm si mortuus esset: tum quia fieri potest, vt is qui se interficit, sit Reipub. inutilis, vel etiam molestus: tum denique quia fieri potest vt sit solitarius, nulli Reipublicæ infusus.

22 Resp. Quidquid sit de istis rationibus, saltem est contra iustitiam legalem, quæ non est minoris, sed potius maioris momenti, quàm commutatiua. vera ratio est, quia deest auctoritas.

Quarto, Qui se interimit, iniuriam quamdam Deo facit, rem eam, quæ ipsi soli subiecta est, absque auctoritate destruens; nam ipse solus vita & necis potestatem habet, vt Sapientia 16. dicitur. ordo enim rerum naturalis postulat, vt ea quæ homine sunt inferiora, ipsius potestati sint subiecta, ita, vt ea possit in vsum suum interimere: ipsa verò humana vita non sit subiecta nisi Deo; & in certis casibus (nempe quando vita alicuius, Reipub. est noxia) ipsi Reipub. loco Dei: non enim par est vt illud domum, quod nulla sua industria homo potest sibi comparare, nullòque modo ab ipsius consensu penderet, in ipsius sit potestate, sicut res inferiores.

Quomodo sit iniuria in Deum. Dices, Si est iniuria in Deum; ergo est contra virtutem religionis.

Resp. negando consequentiam propriè loquendo. dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quæ tantum generali modo est in dominio solius Dei; idque sine auctoritate à Deo concessa: tunc autem est propriè contra religionem, quando speciali modo est res Deo consecrata, & violatur absque auctoritate. Denique hanc sententiam multis locis docet D. Aug. lib. 1. de ciuit. cap. 26. sic ait: Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales; ne incidat in perpetuas, neminem propter aliena peccata, ne hoc ipso incipiat habere grauissimum proprium, quem non polluebat alienum. neminem propter sua peccata preterita; propter quæ magis hac vita opus est, vt possint penitendo sanari. neminem velut desiderio meliorum vitæ, quæ post mortem speratur; quia reos suæ mortis, melior post mortem vita non suscipit.

23 *Obiectiones Martyres se occidentes.* Sed contra obiicitur Primò, Quidam coluntur vt martyres, qui tamen directè seipsos occiderunt; vt feminæ illæ, quæ cum ad tyrannum essent adducendæ, se in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent, de quibus Eusebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambros. lib. 3. de Virginibus, ante medium: & S. Apollonia seipsam in rogum coniecit, vt refert idem Eusebius l. 6. c. 33. Palladius etiam, historiz Lausiæ c. 156 aliam quamdam feminam laudat. quæ cum accerferetur à tyranno, seipsam interfecit.

Resp. Has & similes, dupliciter posse excusari. Primò, Quòd id fecerint diuina inspiratione. ita excusat eas D. August. loco citato. Simili modo etiam excusat Samsonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facile possit excusari, vt infra num. 33. dicitur. Secundò, Possunt excusari per ignorantiam inculpam. Nam se occidere ob patriæ salutem aut pudicitiz custodiam, non est ita euidentius esse malum,

quin inculpate possit ignorari, & putari licitum: cùm non solum ethnici, (præsertim Stoici, quorum sententiam eleganter explicat Iustus Lipsius cent. 2. Epistol. 26) sed etiam multi Christiani, etsi doctissimi ita videantur sentisse: Diuus Hieronymus in cap. 1. Ionæ, versus finem. Unde in persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo, ubi castitas periclitatur. vbi apertè insinuat, in periculo castitatis id licere. Scio Glossam & alios quosdam hunc locum Hieronymi in contrarium sensum explicare, sed violentè. Ambros. & Eusebius supra; laudant mulieres illas, quòd se occidissent, ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inspirationi, sed laudant factum, tamquam honestum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit vllius reuelationis. Simili modo excusat Sotus S. Apolloniam: & excusari potest Razias de quo 2. Machab. 14.

Dices, Quomodo coluntur vt martyres, si se illicito modo occiderunt, cùm martyr ab alio debeat occidi?

Resp. Quia propter fidem Christi ad hoc fuerunt quodammodò impulsæ. Vnde cùm ipse in eo facto non peccauerint, secundum moralem estimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, & sic sunt martyres.

Obiicitur Secundò, Quandò aliquis legitimè condemnatus est ad mortem, potest cuius à iudice committi executio. ergo etiam ipsi reo: ergo saltem in hoc casu poterit seipsum directè occidere. Confirmatur, quia tunc omnes rationes supradictæ cessant, non enim tunc agit contra charitatem sui, neque contra præceptum Non occides, quia non occidit innocentem, neque propria auctoritate, absque Iuris ordine. Denique nulla videtur posse adferri ratio, cur tunc non liceat, saltem absque peccato mortali. Si dicas, esse contra naturalem inclinationem, esseque nimium crudele. Hoc quidem probat, reum non teneri in se exequi, neque iudicem id posse præcipere, ita vt obliget in conscientia, non tamen conuincit, reum sponte non posse hanc commissionem suscipere: præsertim si permittatur illi mors facilis, vt vena abrupta, veneno hausto, corde transfixo, alioquin subito acerbissimam. Sanè multò lenius est, minùsque natura horret sibi consciscere letum suæ, quàm ab alio perpeti dirissimum. Adde, neminem sine causa & iusta auctoritate posse in seipsum esse crudelem: tamen ex causa, & cum tali auctoritate non videtur esse peccatum, saltem graue, si in seipsum crudelis sit. Secus tamen si tyrannus iuberet, vel is qui non potest iuste condemnare: quia sicut tunc non potest alteri committi executio, ita nec reo. deest enim iusta auctoritas. qua in re multum errarunt Stoici, non intelligentes veram causam, cur homo non possit se interficere.

Ob has rationes hæc sententia videri possit alicui non improbabilis, eamque insinuat Franciscus Victoria relect. de homicidio n. 30. vbi docet, eum qui damnatus est vt veneno pereat, posse illud haurire, imò posse ad hoc obligari. Idem docet Arragon. q. 69. art. 4. Corduba lib. 1. q. 36. addens esse eandem rationem aliarum poenarum. Et sanè dubitandum non videtur, quin possit os aperire vt fundatur. parum autem videtur referre an ipse infundat, an alius, quando nulla datur amplius dilatio vel tergiuersatio: item si serpentis ictu pereundum, an ipse reus applicet, an alius eum præstò habens. Quòd autem talis se directè occidat (quidquid Arragon. excuset) patet, quia intrò sumit rem, quæ non minùs directè exstinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur esse alia differentia quàm quòd haustus veneni minùs habeat horroris, nec possit commodè & decorè per alium inferri, sicut supplicium ignis & gladii.

Verum mihi placet contraria sententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facile recedendum: tum quia sicut nemo est idoneus executor sententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam

24 Quo modo sint martyres.

25 An reo possit committi executio in seipsum.

Haustus veneni.

nam illi qui est principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionem, ita multo minus in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ, nulla enim res seipsam ullo casu perimere intendit. Ex quo fundamento solvas argumenta alterius sententiarum.

27 *Indirectè & per accidens se occidere.* Dico Secundò, Etsi non liceat seipsum directè occidere, licitum tamen est quando iusta causa subest, aliquid facere vel omittere, unde certò scitur securus interitus indirectè. Ita passim DD. infra citandi. Ratio est, quia non est prohibitum homini ne vitam suam periculis unquam exponat, aut ut eam conetur semper servare, sed tantum ne ex intentione illam quasi exosam auferat, & ne absque causa illam exponat, aut conservare omittat: tunc enim censeretur illam ex intentione perdere sicut prohibitum est, ne se ex intentione polluat, aut absque iusta causa eius periculo se exponat. Explicari autem hoc potest multis casibus.

Primò, Miles potest & tenetur non deferere stationem in periculo communi, etsi certus sit, se occidendum.

28 *Potest se sistere iudici plebendum.* Secundò, Reus potest non fugere ex carcere, etsi certò sciat se morte plectendum, ut multi martyres fecere. imò potest malefactor zelo iustitiæ & exempli publici, se offerre iudici puniendum, ut docet Petrus Nauarrus lib. 2. cap. 3. n. 73. quia ob iustam causam potest quis desiderare mortem, etiam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita & sibi.

29 *Recusare cibum oblatum.* Tertiò, condemnatus ad mortem per famem, potest abstinere à cibo clanculum oblato, ut rectè docet Henricus quod l. 5. q. 3. r. Sotus l. 5. q. 6. art. 4. Lopez c. 63. Instruct. quod mirum est negari ab Arragon. & Victoria, cum doceant reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnatur. qui enim haurit venenum, positiuè sibi infert aliquid directè interimens: qui non comedit, nihil infert, sed permittit calore interno vitam absumi. itaque solum non conservat vitam. ad quos satis gravem causam habet, nempe ut se iustæ sententiæ conformet. Confirmatur, quia si quis tantum haberet idolothytæ in extrema necessitate, posset iis non vesci, & præoptare mortem, ut docet August. epist. 154. in fine, & Henricus supra. Idem dico, si solum haberet carnes humanas, quamvis etiam eo euentu talibus posset vesci, ut docet Caiet. quest. 148. art. 2. ad 2. argumentum Martini vide infra lib. 4. cap. 3. dubit. 2.

Quartò, Si duo in extrema necessitate constituti sint, potest alter alteri cedere panem, quem habet, quo vitam tueri poterat, & sinere se emori: habet enim iustam causam non comedendi; officium charitatis in proximum. Victoria num. 26. supra; Toletus lib. 5. cap. 6. D. alij.

30 *Offerre se pro amico.* Quintò, Potest quis se obbicere telo, ad conservandam vitam Principis, & etiam ad conservandam vitam amici. imò si amicus sit condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendum; inquit Toletus. intellige, si iniuste: si enim iuste; alliceret alterum ad peccatum.

31 *Concedere tabulam.* Sextò, In naufragio potes alteri permittere tabulam nondum à te occupatam (imò etiam occupatam) & committere te vndis; etsi non sit spes evadendi; ut docet Victoria num. 26. supra, & Petrus Nauarrus: hoc enim non est directè se interimere, sed exponere se periculo, ut ab vndis, deprimere corporis pondere, vincatur. Vbi adverte, eum, qui prior rem occupavit in tali euentu, non teneri alterum admittere. sed posse impedire, nisi utique sufficiat: si simul occupaverunt, sorte dirimendum, nisi alter alteri sponte cedere velit.

Septimò, potes servare infectis peste, etsi putes te inficiendum.

32 *Accendere pulverem.* Octavo, Potes iniicere ignem in pulverem tormentarium, ad evadendam turrin hostilem, etsi certum sit momento te dissipandum. neque enim tu te interimis propriè, sed igois impetus, vel turris ruina,

quibus te ob iustissimam causam exponis, non secus ac is, qui se obicit telo ut corpus Principis salvet. sic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat se opprimendum, qui laudatur lib. 1. Machab. cap. 6. Sic Sampson Iudicum 16. ut interficeret hostes populi, evertit domum, cuius ruina est & ipse obrutus. Nec obstat quòd D. August. l. de ciuitate cap. 21. dicat, Sampsonem non excusari, nisi quia Spiritus laicenter hoc iusserat, quia alij hic nullam talem iussionem censet necessariam. vide Caietanum in illum locum, & Ambrosium lib. 1. Officiorum cap. 40. vbi. factum Eleazari, quod est omnino simile, valdè laudat. Idem tenet Lopez 1. part. cap. 65. in fine, & multi recentiores, estque res in bellis pæne quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vitæ suffodere turres & moenia. Hoc modo excusari possunt nostri milites & socij navales, qui sæpè fortissimè cum hæreticis prælio navali dimicantes, cum iam vident navem in potestatem hostium venturam, communi consensu ignem pulveri iniiciunt, & se mari committunt, ne ipsi & navis veniant in hostium potestatem. non enim intendunt sui interitum; sed ne hostis navi cum publico damno potiatur, & ut se ipsi (si qua ratione possint) morti certissimæ ab hoste inferendæ eripiant: si enim quis potest desilire in mare ut salvet amicum, cur non ut evadat hostis crudelitatem?

Nondò, Grassante incendio, si non suppetat alia ratio tam horrendæ mortis evadendæ, potes te è sublimi per fenestram demittere, etiam cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, sed dirum illud tormentum fuga evadere: quin etiam animantia instinctu naturæ, modis talibus se saluare nituntur.

D V B I T A T I O VII.

Verum in aliquo euentu liceat interficere innocentem.

V. G. Si tyrannus persequeretur innocentem, ut olim Constantius Athanasium, & minaretur urbi excidium nisi illum interimat.

D. Thom. art. 6.

36 **R**espondeo & dico Primò, Non posse interfici. Probatur, Exodi 23. *Insonem & iustum non occides; quia auersor impium.* est ergo impietas hoc facere. ratio est; quia cum nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo potest eam tollere, nisi vel ad necessariam defensionem, vel ad criminum punitionem. Unde diuus Augustinus lib. 1. de ciuitate cap. 17. & 19. docet; gravius esse peccatum occidere innocentem, quam peccatorem.

Dices Primò, respublica potest exponere vitam suorum ciuium, ob communem salutem: ergo etiam potest vitam alicui eripere; quando id necessarium est ad commune bonum. Secundò; Potest quis ad obtinendam victoriam dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocentes: quod nihil est aliud; quam eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderunt 70. filios Achab. timore belli quod Iehu illis minabatur, ut patet 4. Regum cap. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes.

Ad primum Respondeo, Rempub. posse suorum ciuium vitam exponere imperando iustam defensionem, necessariam ad patriæ salutem; ad quam defensionem iure naturæ obligantur: quod longè aliud est, quam ipsam vitam directè eripere; seu in ferre mortem. eripere enim vitam innocenti, nihil per se confert ad auertendam Reipub. calamitatem; sed solum ex malicia tyranni. Itaque cum per te malum sit, non fit licitum ex eo, quòd referatur ad talem finem, alioquin licitum esset Sacramenta profanare, & hæreticas cærimonias inducere, si tyrannus id præcipere, excidium interminans.

Ad secundum, Hoc non est directè & ex intentione occide

Obiectiones.

37 *Quomodo possit exponere vitam subditorum.*

Dirigere tormenta eo, vbi innocentes.

occidere innocentes, sed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licite potest ad obtinendam urbem. Neque tenetur abstinere, quod hostes ibidem pueros & turbam imbellem collocent; (alioquin nunquam victoria posset obtineri) sed coepta prosequi potest, quatenus ad victoriam necesse, etiam si inde sequatur illorum interitus; Si tamen illi essent in castris obsidentium, non posset interfici, ut ciuitas cogatur ad deditionem.

Ad tertium, Valdè verisimile est, Iehu indicasse ipsis, voluntatem Domini esse, ut progeniem Achab deleteret: alioquin peccasse inducendo eos ad peccatum. fuisse autem Dei voluntatem, qui vitæ necisque in omnes potestatem habet, patet 1. Paralip. c. 22. ubi dicitur, Deum vnxisse Iehu, ut deleteret domum Achab.

38
Potest illum
tradere.

Dico Secundò, Potest tamen Respub. cogere innocentem ut tyrannum accedat, & si ire nolit, potest illum tyranno tradere. Ita docet Lopez. 1. part. cap. 6. Instruct. & Adrianus, quem ibidem citat; & Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. n. 120. quamuis Sotus lib. 5. q. 1. art. 7. & quidam alij negent. Probatum Primò; quia ille innocens tunc ex charitate & pietate & in patriam & ex iustitia legali tenetur egredi, & se morti exponere, si certum sit calamitatem communem auersum iri: ergo etiam ad hoc potest cogi.

Respondet Sotus, eum non teneri ex iustitia particulari, ac proinde non posse cogi. Sed in hoc fallitur; nam ad multa cogi possumus per Magistratum, ad quæ ex iustitia non obligamur: ut ad dandam eleemosynam in magna fama, ad vendendum frumentum, ad vitandos sumptus immodicos in vestes & conuiuia; ad vitandum ebrietatem, fornicationem, incestum, sodomiam, blasphemiam, certos ludos, & similia; ad quæ tamen ex iustitia non obligamur. ergo similiter poterit iste innocens cogi, ut tyrannum accedat, etiam si certissimè sit interficiendus: sicut cogi potest ut stationem suam tempore belli obeat, etiam si constet esse interficiendum. quod si nollit ire, iam verè non esset innocens: vnde posset à Repub. tyranno tradi. similiter si timeretur fuga elapsurus cum perniciè Reipubl.

39
Secundò, Si Principe in extrema necessitate constituto, non suppeteret nisi vnus panis hominis priuari, posset ille cogi ad cedendum eo Principi, & etiam vi spoliari, etiam si esset moriturus fame: ergo etiam potest cogi ut accedat tyrannum, quando id necessarium est ad salutem Reipubl. Consequentia patet; quia qui aufert illi panem, non minùs videtur ad mortem cooperari, quam qui cogit adire tyrannum, vel qui alium tradit.

Tertiò, Si in hoc esset aliqua iniuria, id proneniret ex eo, quod iste tradatur inuitus. atqui hoc non obstat: quia panis etiam aufertur ab inuito, & tamen non fit ei iniuria, eò quod ex charitate obligetur illum sponte dare: ergo cum hic sit obligatio sponte accedendi ad tyrannum, si cogatur non fiet iniuria, potest enim legitimus Superior cogere ad ea, ad quæ iure naturali obstringitur.

40
Obiectiones

Dices Primò, Tradere innocentem tyranno in hoc casu, est ipsi cooperari ad necem innocentis: atqui hoc est illicitum. ergo, &c. Antecedens probatur, quia si satellites ipsius caperent & traderent illum, verè cooperarentur; ergo similiter si Resp. id faceret.

Secundò, Si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandum, non posset Resp. illam inuitam tradere: similiter si peteret codices sacros ad comburendum, vel Sacramenta ad temerandum. ergo nec innocens poterit tradi, qui ad mortem quæritur.

Ad primum Respondeo, negando id esse propriè cooperari ad necem. Ad probationem; Est dispar ratio inter satellites tyranni & Respub. nam illi nullam auctoritatem habent in innocentem; vnde inferunt ei iniuriam. Respub. verò habet auctoritatem, est enim iure naturæ Superior singulorum: vnde potest cogere ad id ad, quod ille iure naturæ erat obstrictus, vitur enim iure suo.

Ad secundum, Nego consequentiam: est enim ratio dissimilis. virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; vnde nec Respub. potest eam cogere vel tradere potest tamen vrbe excludere, & non tueri: non enim cum tanto suo damno tenetur illam protegere, vel apud se retinere.

Quod ad codices sacros & Sacramenta attinet, dici potest esse disparem rationem; quia neque in rebus ipsis est obligatio ut tradi debeant; neque Deus tenetur sustinere illam iniuriam, ut homines non occidantur. Accedit, quod in huiusmodi tradendis ad imperium tyranni, ferrè semper sit periculum scandali publici; videtur enim proditio quardam rerum sacrarum. vnde Veteres illud semper pro magno crimine habuerunt; ut patet ex D. Augustino epist. 64. & 71. & Hæresi 69.

Codices sacri.

DUBITATIO VIII.

Utrum licent alterum occidere in vita sua defensionem.

D. Thom. art. 7.

Respondet D. Thomas, licere, quando id necesse, modò tamen non intendatur mors inuasoris.

41

Notandum est, Augustinum de Ancona tractat. de potestate Ecclesiæ q. 52. art. 3. docuisse, occidere inuasorem non esse licitum, sed solum permittum. idem videtur sensisse Gerson tract. de Eucharistia. Ratio eorum est; quia tenemur potius corporalem mortem oppetere, quàm ut proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria sententia est communis; pro qua

Dico Primò, Fas esse occidere iniustum inuasorem, ob defensionem vitæ suæ, & integritatis membrorum, cum moderatione inculpatæ tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio numer. 17. Gomez. tom. 3. cap. 3. n. 22. & sequent. Couar. relect. in Clement. Si furiosus. 3. part. §. unico num. 6. Sotus lib. 5. de iustitia q. 1. art. 3. & alij. Probatum Primò, Quia Exodi 22. dicitur, *enim, qui furem nocturnum occiderit, non esse reum homicidij*, nempe quia discerni nequit, an venerit animo occidendi, an furanditantum. ut D. August. quæst. 84. in Exodum exponit. Secundò, Quia vim vi repellere, leges omniaque iura permittunt, ut ait Alexander I I. cap. Si verò. 1. de sententia excommunicationis. & Innocent. I I. cap. Significasti. 2. de homicidio. Quare etiam Clericis & Monachis hoc concessum, sicut & laicis: idque contra quoscumque, etiam contra Superiores; ut monacho contra Abbatem, filio contra parentem, seruo contra dominum, vasallo contra Principem: & in quocumque officio sit quis occupatus: ut si celebret & inuadatur, potest se tueri, & occidere inuasorem, si necesse sit, & postea Sacrum continuare, ut docet D. Anton. 3. part. tit. 4. cap. 3. §. 2. Siluester verbo Bellum 2. §. 7. & §. 8. & alij.

Defensio sui
contra quem-
uis,

Vnde quod Sotus ait, si inuasor sit Princeps vel persona admodum vtilis Reipubl. ego verò parum vtilis, teneri me perpeti mortem, tantum verum est eo euentu, quo ex interitu alterius, sequeretur magnum Reip. damnum, ut bella ciuilia ob successionem, &c. Idem ius suo modo locum habet in bestiis. Si enim bos tuus inuasus à boue alterius, occidat inuadentem, non teneris dedere eum noxæ, domino bouis occisi, ut colligitur ex L. 1. §. Cum arietes. 2. Si quadrupes pauper, fecisse dicatur. Eodem iure furiosi & amentes occidi possunt quando inuadunt, si aliter elabi nequeas.

42

Dixi cum moderamine inculpatæ tutelæ, (sic enim loquitur Alexan. I I. I. supra) id est, cum ea moderatio- ne, sine qua iniuria depelli non potest: quia in defensione non potes uti maiori vi, quàm sit necesse ad iniuriam arcendam: alioqui non est defensio, sed vltio. vnde teneberis ad restitutionem. Itaque eum, qui percussit, & iam fugit, vel certè destitit, & amplius non metuitur, non potes occidere vel repercutere,

43
Defensio in-
culpata qua.

nisi

(nisi forte interdum ad defensionem honoris, de quo infra) quia illa percussio non est necessaria ad vitam tuendam ab iniuria, ut quæ iam illata sit. si tamen paret se percussor ad ferendum secundò, vel putetur aliter non destitutus, potest statim reperi, si alioquin vis eius declinari nequeat.

Ut autem melius intelligatur, quomodo quisque vitam suam tueri possit, & in quibus periculis; Notandum est, vitam multis modis impeti posse & inuadi.

Primò, Si reipsa me ferias armis. De hoc nullum est dubium.

44 *Accedens ad occidendum.* Secundò, Si accedas ad ferendum, nec possim euadere, nisi vel fugiam, vel te prænuiam. Et quidem si possim absque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate, ut graue damnum in me vel in proximo caueam. Vnde Religiosi & Ecclesiastici tenentur fugere, quia id illis non probro; sed laudi datur: non enim illorum laus est in armis & audacia, sed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iustitiam, etiam si inuasorem occidant, iusta moderatione seruata, ut docet Iulius Clarus de homicidio num. 32. addens hanc esse communem sententiam. incurrent tamen irregularitatem. Si absque periculo, vel nota ignominia non possum fugere, possum te prænui: non enim teneor expectare donec percusseris. Ita Couar. Sotus, Gomez. & alij, estque communis sententia DD. teste Iulio Claro num. 33.

45 *Instructus armis.* Tertiò, Si nondum accedis, tamen instructus es ad inuadendum, nec possum euadere nisi prænuiam: tunc enim possum prænui, ut iidem Doctores docent, & Nauar. c. 15. n. 3. ubi ponit exemplum de marito, qui pugionem condidit sub cervicali ut uxorem interficiat, quem uxor id certò sciens, si aliud remedium non superest, potest prænui. Ratio est, quia etsi nondum actu inuadat, putat tamen inuadere, & ita illam tenet conclusam & obsessam, ut aliter euadere nequeat. Idem docet Cord. l. 1. q. 38 de eo, qui alteri parauit venenum, posse enim illud industria conuerti in auctorem, si alia ratio euadendi non supersit.

46 *Per sicarium inuadens.* Quartò, Si per famulum vel sicarium me statueris occidere, nec alia sit spes euadendi. Hoc etiam casu videtur licitum prænui, si periculum sit prætens, ut, si actu mandes vel suadeas. videtur enim eadem ratio, quæ in tertio. parum enim refert, an per alium inuadas & coneris interficere: quòd si periculum adhuc esset longinquum, ut si coniuraueris in meam necem, iamque cum sicariis egeris, ut opportunitatem quærant exequendi; maior est difficultas. Sed videtur eadem ratio, si nulla alia supersit via euadendi; quia ita vitæ meæ insidiatur, ut alia ratione non possim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere; vel in exteris regiones concedere. esset tamen insidiator ille aliquoties antè monendus ut desistat. Ita docet Bannes q. 64. art. 7. dub. 4. & quidam alij recentiores.

47 Mihi tamen hic modus in praxi non probatur; tum ob alias causas, tum ob periculum abusus, tum quia perrarum est, ut non suppetat alia ratio mortis curandæ.

Quintò, Si falsis criminationibus, testibusque subornatis (verbi gratia, imponendo sacrilegium vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia sit ratio effugij; quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; ubi dicit, licitum esse occidere eum, qui vadit ad Iudicem ut imponat falsum testimonium, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amissurus bona temporalia. Ratio ipsius est, quia hoc non est inuasio, sed iusta defensio. Idem extendit ad eum, qui contra iustitiam legalem pandit crimen occultum.

Petrus Nauarra lib. 2. c. 3. num. 361. sentit esset probabile. Fauet Caietanus infra q. 95. art. 8. ad 3. Probari potest Primò, Quia nihil refert utrum inuadas me gladio tuo, an alieno, ut ait Caietanus: atqui calumnia-

tor ille inuadit gladio alieno, nempe Iudicis. vnde Nathan ad David ait, *Interfecisti viam, gladio filiorum Ammon.* & Iudzi, iuxta D. August. occiderunt Dominum *gladio lingue.* Secundò, Si dominus vocaret famulos ut me occiderent, possem prænui, occidendo dominum; ut famulos in meam necem concitare desinat, si aliter saluus esse nequeam: ut docet Bannes loco citato. Atqui eadem videtur ratio, cum calumniator conatur per iudicem: cogit enim illum ut me occidat. Tertiò, Quia in hoc casu licitum est mihi acceptare duellum, ut docet Caietanus supra. Et in Summa verbo Duellum, & alij Doctores passim. Atqui tunc possum occidere in pugna, si aliter euadere nequeo iniuriam: cur non etiam sine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, sed solum facit, ut honestiore modo videar me tueri. Imò Bannes aperte indicat, in eo casu licitum esse non solum acceptare, sed etiam prouocare calumniatorem ad duellum; citans in eam sententiam Caietani, quamuis ego id apud Caietanum non inueniam. Sed & hæc sententia, etsi fortasse speculatiue probabilis videri queat, non tamen in praxi est admittenda, ob incommoda quæ ex ea sequi possunt. Facile enim homines sibi persuadent, se per calumniam accusari, & non esse effugium; nisi morte accusatoris: sicque multæ cædes iniustæ patrantur. denique talis in Repub. bene constituta, ut homicida plecteretur.

48 *Malefica.* Sextò, Si malefica positis certis signis magicis assidue per dæmonem noceat. Hoc casu si aliud remedium non suppediret; ut poterimus Iure defensionis, cogendo eam verberibus, ut ab iniuria cesseret: si tamen certè constet, eam esse mali auctorem, & putetur sine nouo maleficio prius maleficio tollere posse. Ratio est; quia illa perinde facit, atque si tyrannus aliquis per suos satellites torqueret: vitur enim dæmon tamquam instrumento; cum assidue instigans signis illis, quibus se dæmon obstrinxit, ad noxiam inferendam. Nihil autem interest, per te, an per ministros tuos noceas.

49 *Duellum.* His adde, quando necesse est ad vitæ defensionem, nec alia patet ratio contra iniustum inuasorem, posse acceptari duellum; imò etiam offerri: ut si inimicus armatus te inermem inueniens, permittat tibi arma, ut militariter te occidat, vel si roges ut arma tibi permittat: tunc enim est vera defensio. Caiet. supra. Nauarrus c. 21. n. 39. & cap. 15. n. 9. Angelus v. Duellum n. 2. Lyranus in c. 17. lib. 1. Regum, & alij. Eadem videtur ratio in inuasionem fortunarum; ut colligitur ex iisdem auctoribus; traduntque in specie Angelus & Bannes: Nam fortunæ sunt necessarium vitæ instrumentum, subsidium, & ornamentum.

Obiicitur Contra hanc propositionem obiicitur Primò, Matthæi 26. ubi Dominus Petrus volenti se & ipsum defendere, dicit, *Omnēs qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et confirmatur ad Roman. 12: *Nos vós defendentes charissimi.*

50 *Cur Petrus prohibetur defensio.* Respondeo, Petrus reprehenditur, Primò, Quia defensio illa habebat potiùs speciem vindictæ quàm defensionis; non enim erat probabile, tantam turbam tali modo posse repelli. Secundò, Quia erant contra Domini voluntatem, cuius responsum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defensore, nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem; qui volebat ut Filius illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. August. tract. 112. in Ioannem.

Ad confirmationem, *Defendere* ibi accipitur pro *vindicta*, ut patet ex Græco *ἐκδικᾶς ἐν δικούνη*. Simili modo Iudith cap. 1. & 2. accipitur.

51 *Quando vitæ exponenda.* Obiicitur Secundò, Plus tenemur diligere salutem animæ proximæ; quàm vitam nostram corporalem: ergo ad hanc seruandam non licet proximum occidere; quin si occidatur, anima peribit.

Resp. Negando consequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere salutem corporis pro salute animæ alterius, nisi quādo ea est in extremo discrimine;

ex quo non potest se nisi mea ope vindicare: ut si infans esset moriturus sine Baptismo. Hic autem sponte & mera malitia conicit se in discrimen salutis, & potest liberrimè se eximere. Deinde qui inuaditur, non est certus suæ salutis, si se permittat occidi; inuasor enim iam vulneratus, potest poenitere, & saluari.

Quæ sit mēs
SS. Patrum.

Tertiò, Possent multa obici ex Patribus, qui insinuant hoc esse illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta; ut Cyprianus lib. 1. epistola 1. & Cyrillus Alexandr. lib. 11. in Ioannem c. 37. Vel de defensione non necessaria, ut Ambros. lib. 3. Officiorum cap. 4. Vel de aggressionem, ut August. epistol. 134. quæ est ad Publicolam. Vel denique loquuntur de periculo excessus odij, iræ, & debite moderationis, ut idem Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 3.

Obicitur Quartò, Clerici olim ante Clement. Si furiosus, fiebant irregulares, si aliquem, se defendendo occiderent: ergo non erat illis licitum.

82
An irregularis
vis.

Resp. Verius est non fuisse irregulares, ut colligitur ex cap. Si verò, & cap. Significasti, supra citatis, & c. De his Clericis d. 50. Neque D. Th. hoc art. ad 3. contrarium sentit: quia loquitur de illo, qui in defensione sui, modum excessit. Citat enim cap. De his Clericis. quod agit de illis, qui debitum modum non seruauerunt, ut exponit Glossa: quibus ob id poenitentia ibidem dicitur imponenda. numquam autem poenitentia imponenda fuit, quando defensio cum debito moderamine facta est; ut apertè ex Alexandro III. & Innocentio III. locis supra citatis colligi potest. sed de hoc plura suo loco.

Sed difficultas est, Vtrum liceat occisionem intendere; an solum ipsam defensionem, ita ut occisio solum per accidens inde sequatur: ut videtur dicere D. Th. hic, Caiet. & plerique Thomistæ. Alij videntur aliter sentire, sed in re non est discrepantia. Vnde

83
Licitum est
intendere
mortem in
causa.

Dico secundò, Licitum est in actu defensionis intendere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorumque defensionem necessarium: ac proinde interdum etiam læsionem mortiferam; & consequenter ipsam mortem; nempe in causa. Ita docet Sorus supra, & Victoria relect. de homicidio num. 17. & Nauar. cap. 13. n. 3. D. Antoninus 4. part. tit. 4. cap. 3. §. 1. Ratio est; quia nisi liceret eam sic intendere, defensio sui sæpè redderetur impossibilis: sæpè enim fieri nequit ut te defendas, nisi inuasori vulnus letale infligas, ut sclopo vel hasta. Quòd autem D. Thom. insinuat, priuatæ personæ non licere occidere inuasorem nisi per accidens: omittit Soti solutione, sensus est, personæ priuatæ non est licitum, absolutè desiderare ut inuasor moriatur: hoc enim non est necessarium ad sui defensionem; sufficit enim ut occidat viribus destitutus, ne ampliùs lædere possit. Non tamen vult negare; quin modis omnibus possit se tueri, & intendere quidquid ad hoc prudenter iudicatur necessarium. Vnde in periculoso conflictu non debet esse scrupulosè anxius ne hostem letaliter vulneret; sed potest eum ferire eo modo, quo commodius fuerit, ut vim ipsius comprimat; etiamsi caput vel pectus traiciendum foret. quòd si mors sequatur, id ei displicet: non enim id directè & secundum se intendebat: & hoc est quod vult Caietanus, & alij.

84
Priuata auctoritate con-
stat defensio.

Petes, Quæ auctoritate id facit, publica, an priuata? Resp. Priuata; quia non facit ut Iudex, vel Princeps, repræsentans Rempubl. vel publico nomine, seu ut custos boni publici: sed eo iure, quod quisque habet, ut est custos rei suæ: quo iure noxia retundere, & vim repellere potest, quòd etiam omnia animantia vtuntur. Si publica auctoritate faceret, posset illum occidere animo vindictæ; sicut facit Iudex.

85

Dico Tertiò, Etsi licitum sit occidere inuasorem, quando aliter nos tueri nequimus; tamen sæpè est salutare consilium, permittere se potiùs occidi, quàm occidere. Ita D. Antoninus supra & Sylu. verbo Bellum 2. §. 7. & patet exemplo Christi & multorum Sanctorum. Idem colligitur ex D. August. l. 1. de libero arbitrio, cap. 5. Legem quidem non reprehendo, quæ tales

(latrones inuadentes) permittit interfici; sed quomodo illos, qui interficiunt, defendam, non inuenio. nempe quia facile excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D. Ambros. l. 10. in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22. Emat gladium, dicit licitum esse se defendere vsque ad Euangelium, non autem postea; non quòd absolutè non liceat, sed quòd non ita debeat; quòd insinuat cum ait, Ut sit in lege aequitatis eruditus, in Euangelio bonitatis perfectio. Ratio est Primò; Quia periculum est, ne ira vel odium se admisceant, nè modum excedamus, & sic dum volumus seruare vitam corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, Quia hoc modo magis conformamur Christo, cuiusque Apostolis, & Martyribus.

Tertiò, Quia charitas, etsi non obliget, tamen ad hoc magis inclinatur, ne proximus in æternum pereat.

Ob has rationes, sentio hoc consilium magni faciendum, & omnibus Clericis, maximè viris Religiosis amplectendum; ut malint mortem perpeti, quàm iniquum inuasorem occidere.

Est salutare
consilium.

Dixi sæpè; Quia si quis putaret se esse in peccato, & valde timeret damnari, si tunc occideretur, teneretur se tunc omnibus modis tueri: quia magis tenetur diligere salutem animæ suæ quam proximi. Ita docet D. Antoninus supra.

86

D V B I T A T I O IX.

Si is qui inuaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quæ inuasor se protegit, vtrum ei liceat se cum illo periculo defendere.

Resp. Probabilius est posse. ita Corduba quæst. 33. lib. 1. & Petrus Nauar. l. 2. c. 3. n. 147.

87

Probatum Primò, Quia qui inuaditur, Ius habet se defendendi, quo iure non priuatur ex illa innocentis interpositione, ut quæ ipso inuito facta sit. Secundò, A simili; qui urbem iuste obsidet, potest dirigere tormentum in turrim vel mœnia, prout necessarium ad victoriam, etiamsi hostes ibi ligauerint aliquos innocentes; ut communiter sentiunt DD. ergo similiter ad necessariam vitæ defensionem, potes petere aduersarium, quamuis ille innocentem obiciat.

Aduerte tamen Primò, Si potes fugere, teneris, saltem ex charitate; ne innocentem interficias.

88

Secundò, Non potes directè impetere innocentem, ut illo sublato faciliùs superes aduersarium. potes tamen perire aduersarium, etiamsi ipse innocentem ante se teneat: ut notauit Corduba.

Petes, Quid si fugiens hostem, non possit euadere nisi per angustum iter, vbi proteret infantem, vel claudum: poteritne illæ fugere, ut se saluet?

89

Resp. Petrus Nauarra negat; nisi sit aliqua probabilis spes non interficiendi. Sed re verà videtur eadem ratio, quæ in casu superiori. ita Corduba l. 1. q. 38. dub. 2. colligitur apertè ex Caietano q. 67. art. 2. vbi dicit, occidere innocentem per accidens, dando operam rei licitæ & necessariæ, non est contra Ius naturale, diuinum, vel humanum.

Si periculum
claudum vel
infanti.

Probatum, Nam iste Ius habet ad fugam via publica, quo iure non potest priuari in tanto discrimine, ratione infantis, vel claudi ibi fortè constituti: sicut si fugienti amens quispiam vel ebrius se obiceret, non teneretur cum certo vitæ periculo aliò desistere. sufficit igitur in tali casu; ut eam circumspeditionem adhuc beat, quam pro tempore & loco potest, ne noceat. quòd si læsio vel mors secuta fuerit, non censetur ab ipso intentata, sed solum permessa. Nam vtitur iure suo, extremè sibi necessario; ea circumspeditione, qua potest.

Si tamen infans sine Baptismo esset moriturus, eo euentu; lege charitatis teneretur potiùs se permittere occidi: quia salutem proximi spiritualem, suæ corporali tenetur antepone.

DUBITATIO X.

Vtrum ad conseruationem vitæ matris liceat præbere pharmacum, quo proles periret moritura.

60 *Sententia quorundam.* Quidam DD. sentire videntur, licitum esse dare pharmacum ad faciendum abortum, si foetus nondum sit animatus, quando id necessarium putatur ad curationem matris periclitantis: secus verò si sit animatus. Ita videtur sentire diuus Antoninus p. 3. tit. 7. cap. 4. §. 2. ex Ioanne de Neapoli. *Medici*, inquit, *dando medicinas prægnantibus ad procurandum abortum, & mortem eius, ut occultetur peccatum, mortaliter peccant.* sed si faciunt hoc ad præseruandam prægnantem à periculo moris, in quo est ex puerperio; tunc secundum Ioannem de Neapoli in 10. *Quodlibet, distinguendum est de puerperio: si enim erat animatum, dando talem medicinam, medicus peccat mortaliter, quia est causa mortis puerperij corporalis & spiritualis: si autem puerperium nondum est animatum, posset & deberet tunc dare talem medicinam, &c.* Eadem verba refert Siluest. v. Medicus. quæst. 4. & Fumus v. Abortus. num. 4. Eandem sententiam tenet Henriquez, & noster Sanchius lib. 9. de matrim. disput. 20. num. 6. & 10 Ratio est, quia in hoc casu foetus est aggressor: nam veluti inuadit matrem, dum eius salutem periculum creat; sicuti præui humores inuadunt naturam: ergo simili ratione pelli potest, cum nihil incommodi maioris momenti ex ea re sequatur. Melius enim est depellere partum nondum animatum, quam extinguere matrem. Secus est cum proles est animata. tunc enim esset directum homicidium innocentis. *Confir.* quia ob salutem totius licitum est abscindere partem, ut infra dubit. 14. dicitur. atqui foetus est pars ventris, priusquam distincta anima informetur. L. 1. §. 1. de ventre inspiciendo.

61 *Non licet directe procurare abortum.* Et si hanc sententiam non damnem, tamen contraria mihi videtur omnino vera, si de directa intentione abigendi partus loquamur. Vnde,

Respondeo & dico primò, Non licet ei præbere pharmacum eo animo ut faciat proles abortionem, siue ante, siue post animationem. Ita Couar. Clement. Si furiosus p. 2. §. 3. n. 1. & ceteri Doctores; est enim communis omnium sententia, ut inquit Petrus Nauar. l. 2. cap. 3. num. 140. Probat: Non licet post animationem; quia non potes directe occidere innocentem, ut alium serues. vnde ei qui hoc fecerit constituitur poena mortis. L. penult. C. de sicariis. & L. Diuus. 4. c. de Extraord. crimen. Neque etiam ante; quia procurare abortum propter sanitatem; est illicitum; sicut procurare pollutionem ob eundem finem: vtrumque enim est contra naturam generationis; neque est medium per se necessarium ad sanitatem. *Confirmat.* Couarruias ex Tertul. in Apol. c. 9. *Nobis homicidio semper interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur dissoluere non licet. Homicidium festinatio est; prohibere nasci. nec refert, natam qui eripiat animam, an disturbet nascentem. Homo est qui futurus est: nam fructus in semine est.* Item c. Si aliquis. §. de homicidio, dicitur, eum qui fecerit ut mulier non possit concipere, vel generare, vel ut proles non possit nasci, vel homicidam tenendum. quia tamen verè non est homicida, non punitur morte, sed exilio, si est nobilis; ad metalla, si ignobilis, ut expresse habetur. L. Si quis aliquid. 38. §. Qui abortionis. c. de Poenis.

Dices, Quid si certa sit mors vtriusque, nisi adhibeatur tale pharmacum, & probabile sit matrem posse saluam conseruari illo adhibito?

Respond. Non refert, numquam enim licet ista directe procurare, ut patet in simili de pollutione; & de acceleratione mortis infirmi, quæ nullo casu procurari possunt. Imò est magis directe & propinquè contra naturam generationis, expellere foetum, quam procurare pollutionem; sicut foetus etsi nondum animatus; longè propinquior est naturæ humanæ quàm

semina nondum commixta. Deinde in pollutione solum expellitur semen rude vnius generis, idque ex sede non vltima, sed instrumentaria: in abortu expellitur semen geminum, commixtum, elaboratum, idque ex sede primaria & finali à natura ab hoc destinata.

Dices, Pollutionem nullo casu esse licitam ob voluptatem coniunctam, quæ tanta est ut homines in ea locarent summum suum bonum, si aliquo casu permitteretur: ea autem voluptas non est in abortionem. ita quidam Doctor.

Sed contra: Primò, quia sic non tam iure naturali, quàm positiuo diuino pollutio esset prohibita (quod est contra communem DD. sententiam) illa enim causa prohibendi est omnino extrinseca & remota, & etiam locum haberet in actu coniugali. Secundò, quia pollutio non est prohibita propter voluptatem, sed voluptas illa est prohibita ob pollutionem seu seminis inordinatam emissionem, tum quòd naturæ suæ incitet ad spermatisum, ut infra lib. 4. c. 3. dubit. ult. dicitur, tum quia voluptas in ratione moris sequitur conditionem operationis ex qua resultat.

Ad rationem contrariæ sententiæ. Etiam semen simili modo inuadit quando abundantia vel retentio morbum creat: & tamen directe pelli non potest, imò proles animata multo magis inuadit quàm inanimata, cum sit robustior, & plus alimenti absumat, magisque naturam offendant. ergo si hæc directe potest depelli, etiam illa. Ad *Confirm.* Concedo maiorem, sed nego foetum propriè partem esse. Lex illa citata non loquitur de foetu inanimato tantum, sed etiam animato. *Partus*, inquit, *antequam edatur, mulieris portio est vel viscerum.*

Quod ad Auctores illos tres primo loco citatos attinet, verba illorum sunt obscura, & solum videntur velle dicere, licere dare medicinam talem quæ abortum faciat, non quidem directa intentione pellendi partus, sed curandi morbi, ut si necesse sit ad salutem matris mouere menses, an detrahare sanguinem, licitum est hæc intendere, etsi certissime inde sequatur abortus. Si tamen partus est corruptus, tunc liceret directe abigere ob matris salutem. quia non habet amplius rationem foetus aut puerperij, sed molæ aut malignæ massæ.

Dico Secundò, Si mater periculosè laboret, & non supersit aliud remedium, potest ei præberi pharmacum directe tendens in curationem, etiam si putetur inde abortio secutura: modò proles nondum sit animata. Est communis sententia DD. Siluestri v. Medicus, quæst. 4. Anton. 3. p. 1. 7. c. 2. §. 2. Nauarr. cap. 25. num. 62.

Probat: Primò, Quia mater ante prolem conceptam ius habebat vtendi remediis necessariis ad vitæ suæ conseruationem, quod ius superuentu proles non est ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc censetur solum permissa, non procurata, quia præter intentionem superuenit, matre suo iure vtente: sicut si valetudinis causa vtendum si medicamento; vel certo cibi potusve genere, vnde pollutio secutura putetur, quam nullo modo intendis, censetur solum permissa, & per accidens eueniens.

Dico Tertiò, Si proles iam sit animata, non est licitum præbere matri medicamentum directe curatiuum, cum notabili periculo proles, si certum erat, vel valde probabile; prolem sine illo viuam edendam. est contra Cordubam q. 38. dub. 2. & Ludouicum Lopez cap. 63. Sed nostram sententiam docent D. Anton. Nauar. & alij supra. Ratio est, quia quilibet tenetur præferre salutem æternam proximi, suæ vitæ corporali, & hanc pro illa exponere. ergo si matre à medicamento abstinente, proles ad Baptismum seruari potest, alioquin ante Baptismum moritura, tenetur mater abstinere; quamuis cum certo vitæ discrimine id futurum esset. Adde tamen, si valde probabile esset, non adhibito remedio vtrumque moriturum, eo vero adhibito saltem matrem posse seruari, eo casu licitè posse hæc remedia adhiberi.

Petes, Quando proles animatur anima rationali?

65
Animatio
prole.

Resp. Covarruias supra putat mares animari die 40. à conceptu, feminas 80. & ita communiter sentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta sit discrepantia inter marem ac feminam. Itaque verius est, utrumque foetum animari simul atque fuerit formatus. Nam Exodi 12. iuxta versionem LXX. dicitur: *Qui percusserit mulierem pregnantem, & illa abortum fecerit, si factus erat formatus, dabit animam pro anima: si nondum erat formatus, multabitur pecunia.* Vbi aperte insinuat foetum habere animam, simul atque formatus fuerit. Idem docent Medici. Quoto autem die formatio absoluitur, docet Lævinus Lemnius cap. 11. citans Hippocratem lib. de natura foetus, *maris formationem absolui aliquando die 30 aliquando 35. aliqua de 40 aliquando 45. feminae vero, nunc 35. nunc 40. nunc 45. nunc 50.* Verum Hippocrates id non docet. nam lib. de natura foetus num. 10. docet, masculum, ut longissime, 30. diebus formari; feminam, longissime, 42. diebus. Idque duobus locis eodem lib. repetit. & probat ex purgatione, quæ post masculum partum durat diebus 30. post feminæ 42. ut diutissime.

DUBITATIO XI.

Verum liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.

Covarruias in Clement. Si furiosus, p. 3. §. unico, n. 6. putat id esse licitum. Primò, Si sit fur nocturnus; sed quòd præsumatur animo occidendi venisse. Secundò, Si sit fur diurnus, & telo se defendat, dum possessor vult impedire ne rem auferat. Ratio est? Quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ cum periculo rei familiaris. Tertio, Non esse licitum, si cum re fugiat; quia non miscetur periculum personæ.

Alij putant id absolute esse licitum laicis, non tamen Clericis.

66
Laicis licere.

Resp. & dicò Primò, Laicis id esse licitum, si illæ facultates sint magni momenti; nec sit probabilis spes aliter illas recuperandi. est communior sententia DD. Antonini 3. p. tit. 4. cap. 3. §. 2. (vbi docet non solum pro rebus suis quemque posse defensionem suscipere, vim vi repellendo; sicut pro sua persona: sed etiam pro rebus apud se depositis vel commodatis, & pro rebus amicorum, eos adiuuando) Caietani q. 67. art. 7. Sylvest. Homicidium 1. n. 5. Ioannis Medina Cod. de Restit. q. 4. Soti lib. 5. q. 1. art. 8. & multorum aliorum DD. Idem tenent plerique Iurisperiti, teste Silvestro & Covarr.

Probatum Primò ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur, *non fore reum sanguinis, qui furem nocturnum occiderit, sed qui diurnum.* quod non idè tantum dicitur, quòd nocturnus præsumatur venire ad occidendum, diurnus minimè: sed potissimum idè, quòd ea quæ noctu furripiuntur, ordinariè non possint recuperari, fure ignoto, ut rectè docet Ioannes Medina Cod. de Restit. q. 4. Ea verò quæ interdiu, plerumque possunt. Hinc qui furem diurnum, non se telo defendentem interficeret, non excusaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conscientiae excusaretur, si non erat probabilis spes recuperandi, vel si recuperatio non erat certa, sed dubia, ut Sotus ait: quia non tenetur res suas perdere, aut probabili periculo exponere, ut fur saluus sit.

Secundò probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex c. Interfecisti. 2. de Homicidio, vbi ex poenitentiali Romano dicitur, *Si autem sine odij meditatione, te subque liberando, huiusmodi diaboli membra interfecisti; si aliquid ieiunare volueris, bonum est tibi, & elemosinas fac largire.* Vbi indicat, non esse necessariam poenitentiam, ac proinde hoc licitum fuisse; hoc tamen ad elemosinas, ad cautelam, ne fortè modum excesserit. Secundò, Ex cap. Olim. 1. de restitut. spoliatorum. vbi

Innocentius III. approbat, quòd Episcopus Tridonenfis, Templarios, qui ipso ignorante possessionem occupauerant, vim vi repellendo eiecerit. Tertio, Ex cap. Dilecto. 6. de sententia excomm. in 6. *Cum omnes leger, omniaque iura, vim vi repellere, cunctisque sese defendere permittant, licet utique ipsi Decano (si praedictus Balinus eum bonis suis mundanis iniuriisè spoliare, vel ea violententer occupare praesumpserit) contra illius violentiam iniuriamque se tueri.*

Tertio probatur ex Iure civili L. Furem. 9. §. ad L. Cornel. de sicariis, & L. 4. §. ad L. Aquiliam.

Quartò, Ratione. 1. Quia bona temporalia sunt ad vitam seruandam necessaria: ergo sicut licet vitam tueri, ita etiam hæc, quæ vitæ sunt necessaria, non solum præcisè ut viuamus, sed etiam ut convenienter & honestè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occasio furibus & latronibus viros probos spoliandi, nihil enim ab illis esset tutum, si defensio necessaria non posset obijci. concessa autem defensione, etiam concessa censetur occisio, sine qua sæpè non potest esse defensio.

Dixi in propositione, *Si res ille sint magni momenti*; quia pro re minima, non videtur concessum ius defensionis cum tanto alterius malo: est enim valdè iniquum, ut pro pomo, vel etiam vno aureo seruando, alicui vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, nisi rem furi extorqueas, posses conari, & si opus esset etiam occidere, iuxta Sotum, tunc enim non tam rei quàm honoris esset defensio.

Dixi, *Ne sit probabilis spes aliter recuperandi*, quia si possit aliter recuperari, (v.g. per Iudicem) sæpè erit saltem contra charitatem, pro illius defensione occidere: ut si fur re ablata fugiat. quòd si non fugiat, sed vi se velit tueri contra eum, qui nititur furtum impedire, poterit vicissim illa vis vi repelli, quantum necesse est, ut res salua sit, (ut fatetur Covarr. & alij) etiam si res per Iudicem recuperari possit: quia non dicat charitas, ut patiar res meas in mea præsentia capi, utque tantæ furis improbitati non resistam. Ratio est, quia hoc faciendo magnam contumeliam infert, quæ vi repelli potest. Confirmatur ex cap. Olim. supra. vbi Innocentius III. docet, licitum fuisse Episcopo, ut eicere iniustum occupatorem possessionis, & tamen facile iudicio potuisset recuperari. Idem docet Silvester verbo Bellum. 2. n. 3. vbi dicit: *Quando res per viam iudicij potest reuocari, non licet eam defendere, nisi dum est in ipso rapi. intellige, dum raptor adhuc præsens est, nitens alterum possessione naturali ipsius rei spoliare, etsi eum præsentem videat; hoc enim est magna contumelia.*

Idem dicendum, quando in iudicio non potest nisi magnis molestiis recuperari.

Petes, An sit contra iustitiam, si furem procul fugientem conficias, quando res iudicio est recuperabilis?

Respond. Verius videri, non esse, ut docet Caietanus art. 7. & colligitur ex dictis: quia quisque ius habet defendendæ suæ possessionis, etiam civilis, quam retinens quamdiu furem habes in conspectu. vade potes eam tueri. erit tamen contra charitatem, quæ postulat ut cum quàm minimo malo proximi, rem tuam salues.

Dico Secundò, Idem licitum Clericis pro defensione rerum suarum. ita expressè D. Antoninus supra: *Idem concessum Clericis.* vbi docet omnibus concessam esse defensionem rerum, quibus concessa defensio vitæ. Idem tenent reliqui supra, & colligitur euidenter ex cap. Olim. & c. Dilecto, supra. Nam ibi conceditur Episcopo & Decano. Ratio est, quia Iure naturæ id illis est concessum, neque Iure humano illis est prohibitum sub peccato: ergo, &c. Vnde idem Ius extenditur ad Religiosos, secundum prædictos DD. Neque obstat cap. Suscepimus, de homicidio, quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccasse, & esse irregulares, quod res suas moderatè defenderint, sed quod occasionem dederint homicidio, latrones captos ligando,

67

68

69

Si fur se velit tueri.

70

Si fugiat.

71

72

& Religiosis.

gando, & cum se solvere vellent, occidendo, cum sine occasione se suaque salua habere possent.

73

Vtrum autem Clericus vel laicus sit irregularis, qui ob defensionem rerum suarum occiderit, alibi dictum est. Nunc breuiter dico, laicum non esse. Idem probabile est de Clerico, si id fecerit cum debito moderamine. Cur enim fiat irregularis ob id, quod (ut habetur cap. Dilecto 6. de senten. excom. in 6. omnes leges & omnia iura ei permittunt? Confit. Quia occisio, priuata auctoritate facta, non inducit irregularitatem a iudice eiusque ministris, sed ratione culpæ. Vnde cum absit culpa, non debet censeri irregularis. Vide Sotum l. 5. q. 1. art. 8. Couar. Clem. Si furiosus. 3. p. 5. ultimo. idem postremo egregie defendit noster Suares in præclaro Opere suo de censuris.

Varij modi
inuadendi
rem alienam

Sed difficultas est, quousque se extendat hæc defensio, quare Notandum est variis modis posse rem meam inuadi.

Primò, Si per nitaris auferre, teque defendas contra impediens. In hoc casu est communis sententia, posse interfici. & faterur Couar.

Secundò, Si re accepta fugias. Tunc possum insequi & ferire, vel si necesse sit, eminus telo petere, ut si quis equo meo fugiat, ita Sotus sup. art. 8. Siluester v. Bullum 2. n. 3. & 10. & alij passim.

Probatum Primò, Quia inuasio rei durat, donec se in tutum receperit, ubi quietè possidere incipiat.

Secundò, Quia nisi id esset licitum, defensio rerum maxima ex parte esset inutilis, possent enim fures quidlibet rapere, & statim fuga se proripere: in fuga enim essent tuti.

74
Si intrare
volentem
impedias.

Tertiò, Si re certo loco deposita, volentem ingredi in eum locum, vi impedias. Tunc videtur concessum ut vim vi repellam, meamque rem vi recuperem: si tamen desit iudex, cuius ope id possum consequi, ita Siluester v. Bullum 2. n. 13. & Panormit. in cap. Sicut. 3. de iureiurando. Idem sentiunt multi DD. fieri posse quando quis nulla mora interposita rem suam persequitur. D. Antoninus supra. Siluest. v. Bellum 2. n. 10. Ioannes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Siluestro, Fumo, & aliis, quibus docet, Si vi possideas rem meam, posse me eam. recuperare in continenti, nec posse te mihi resistere, secus si id tentem ex intervallo. Si possideas precariò, & ego eam velim mihi restitui, si deneges restitutionem, posse me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegando, videtur spoliare. Si possides rem meam clandestinè, posse me domum tuam ingredi, quod si me nolis admittere, posse me vim tuam repellere. Verum putò hæc non concedenda, si res per iudicem possit recuperari, vel si maior perturbatio metuenda.

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem, nec alia ratione, quam nec tua posse impediri.

Quintò, Si coniuraueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditores, ne mihi satisfaciant.

Septimò, Si falsa accusatione, vel falso testimonio, me fortunis coneris euertere, nec alia ratio impediendi superat.

Sed de his modis satis constat ex dubit. 8. & rursus aliquid dicitur dub. 12.

D V B I T A T I O XII.

Vtrum pro defensione pudicitie & honoris liceat occidere eum qui tentat violare.

76
Pro pudici-
tia.

Respondeo & dico Primò, Licitum est mulieri, adolescenti, & cuiuis alteri, pro defensione pudicitie occidere inuasorem. Est communis sententia DD. quamuis D. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 5. videatur dubitare. Ratio est, quia pudicitia pluris meritò æstimatur, quam multæ opes: præterquam quod in hac re sit periculum peccati. Idem Ethnici

senferunt. Nam ut scribit Cicero Oratione pro Milone, adolescens, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitie, à Mario exercitus Imperatore absolutus fuit.

Dico secundò, Fas etiam est viro honorato occidere inuasorem, qui fustem vel alapam nititur impingere, ut ignominiam inferat, si aliter hæc ignominia vitari nequit, ita docet expressè Sotus art. 8. Nauar. c. 15. n. 3. & Siluest. verbo Homicidium l. q. 5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez tom. 3. c. 3. n. 23. Iulius Clarus §. Homicidium. n. 26. ubi dicit periculum fama equiparari periculo vite. Ratio est, quia hic conatur auferre honorem, qui meritò pluris apud homines æstimatur, quam damnum multarum pecuniarum. ergo si potest occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, potest etiam ne hanc ignominiam cogatur sustinere.

77
Pro vitanda
ignominia.

Notandum est, variis modis honorem alterius posse impeti & auferri, in quibus videtur concessa defensio.

78
Varij modi
impediendi
honorem.

Primò, Si baculum vel alapam nitaris impingere, de quo iam dictum est.

Secundò, Si contumeliis afficias, siue per verba, siue per signa. Hic etiam est ius defensionis. Nam ex sententia omnium, licet contumeliosum occidere, quando aliter ea iniuria arceri nequit, (quamquam ipse armis non inuadat) ait Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. num. 376. Etsi autem id non inueniam apud Auctores expressum, tamen videtur ex illis posse colligi (præciso scandalo, & aliis grauibz incommotis) quando contumeliæ sunt atroces, & alia ratione vitari nequeunt. Ratio enim naturalis dicitur, licitam esse eam defensionem, quæ necessaria sit ad contumeliam depellendam & comprimendam: alioquin daretur licentia improbitati, optimos quosque contumeliis vexandi, quæ tamen multò quàm damna rei familiaris sunt acerbiores, magisque mordent animos, Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata auctoritate contumeliam vindicare, sed tantum compescere, quod etiam in vitæ & rerum defensione seruandum: tanti interest quo animo quid agas. Verum hæc sententia non est sequenda. Satis enim esse debet in Re. pub. ut iniuriæ verbales verbis repelli, & legitima vindicta comprimi & castigari possint.

Ad depellen-
dam contu-
meliam.

Tertiò, Si illata alicui alapa, cesses, vel etiam fugias, multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis vel honoratus huiusmodi iniuria sit affectus, posse statim re-percutere, vel fugientem insequi, & tantum infligere verberum vel vulnorum, quantum putatur necessarium ad honorem recuperandum. ita tenet Nauar. c. 15. n. 4. Henriquez de Irregularitate cap. 10. ubi citat multos pro hac sententia: inter cæteros Iasonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarum, Caieranum, & Antoninum. eandem docet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 380. & citat pro hac sententia Mercatum. Idem tenet Victoria, relect. de iure belli num. 7. ubi dicit, eum, qui colapsum accepit, posse statim re-percutere, etiam gladio, non ad sumendam vindictam, sed ad vitandam infamiam & ignominiam, etiamsi inuasor non esset ulterius progressurus. Vnde sequitur, si ille fugiat, posse læsum statim insequi & percutere. si enim potest re-percutere manentem, cur non fugientem?

79
Ad alapam
vitandam.

Probari potest hæc sententia. Primò, Qui rem meam accepit & cum ea fugit, potest à me percuti, ut eam relinquat, vel redeat, si aliter nequit recuperari. atqui is qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodammodo secum defert: nam in potestate illius est eum mihi restituere, offerendo satisfactionem: ergo possum illum percutere, ut honorem meum restituat, vel saltem ut eum sic recuperem.

Dices, Est, dispar ratio, nam res adhuc extat, & manet tua, sed contumelia illata, honor iam perit ergo hic non est defensio.

Respondeo. In eo est paritas, quod sicut res potest recuperari, ita etiam honor, qui in signis excellentiæ & hominum æstimatione consistit.

Secun-

Secundò probatur, Quia si damnum à te-rebus meis illatum, non posset alia ratione sarciri, quàm tui percussione, posses statim percuti, vt illo modo fiat damni reparatio: ergo si violato honore, non potest fieri aliter reparatio, quàm si feriatur is qui eum læsit, poterit feriri. debet autem hoc fieri in continente, dum adhuc læsio honoris veluti pendet, suspensis hominum de tua fortitudine & generositate iudiciis.

Tertiò, Quia aliàs dabitur licentia improbis, quoduis genus contumeliæ in quamuis ingerendi: nam sola fuga vel cessatione tuti erunt, præsertim quando defuncti testes, qui eos norint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hic tamen aduerte, si læsor veniam petat; offendi non posse, quia quantum in se est, honorem restituit. vnde si aliter velit ipsum impetere, poterit se tueri, vt rectè notat Petrus Navarra.

Ob has rationes hæc sententia est speculatiue probabilis, tamen in praxi non videtur facile permittenda. Primò, Ob periculum odij, vindictæ, & excessus: si enim D. Augustinus ob has causas agrè admittit, vt quis pro vita tuenda alterum possit occidere, quanto minùs in tali casu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, Ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui tali casu occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez suprà n. 24. et si mitius, tum quia alter dedit causam, tum quia homo intensio dolore permotus, non est omnino sui compos.

Quartus modus est, Si nomini meo falsis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione possim illud damnum famæ auertere, nisi te occultè interficiam. Petrus Navar. n. 375. inclinatur, licitum esse, talem è medio tollere. Eandem tæmquam probabiliorē defendit Bannes q. 64. art. 7. dub. 4. addens, idem dicendum, etiam si crimen sit verum, si tamen est occultum, ita vt secundum iustitiam legalem non possis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. Probari potest.

Primò, Quia si baculo vel alapa impacta velis meum honorem vel famam violare, possum armis prohibere: ergo etiam, si id coneris lingua nam parum videtur referre, quod instrumento quis nitatur inferre noxam, si æquè efficaciter nocebit.

Secundò, Quia contumeliæ possunt armis impediri, ergo etiam detractiones.

Tertiò, Periculum famæ equiparatur periculo vite, quod est commune pronunciatum Iuris peritorum, inquit Clarus n. 26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere ergo, &c.

Quartò, Quia Ius defensionis videtur se extendere ad omne id quod necessarium est, vt te ab omni iniuria serues immunem, monendus tamen detractor prius esset, vt desisteret.

Verum hæc quoque sententia mihi in praxi non probatur, quia multis occultis cædibus cum magna Reip. perturbatione præberet occasionem. In Iure enim defensionis semper considerandum, ne eius vsus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non est permittendus. Accedit, quod etsi speculatiue vera esset, tamen vix in praxi posset habere locum. Nam infamia vel est illata, vel non est. Si est illata: non extinguitur per mortem infamantis. Si non est illata, plerumque non satis constat, aliter non posse eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defensionis vti.

Quintus modus est, Si aliqua occasione me prouoces ad duellum, & nisi acceptem, censebor ignauus & meticulosus, nec potero amplius in aula comparere, vel vllam promotionem militarem sperare, vt in quibusdam aulis Principum dicitur vsuratum. Cur enim tali euentu non possim duellum acceptare: non equidem animo illum interficiendi, sed comparendi in loco condito, ne famam & opinionem strenuitatis quæ nobilibus æquè est chæra atque ipsa vita) amittam? ita tamen vt si me inuaseris, statuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primò, quia si quis

mihi velit adimere vitam vel bona, nec possim aliter ea tueri nisi acceptando duellum, possem acceptare: vt patet dub. 8. cur non etiam vs seruem meum honorem & famam?

Dices, Recusare duellum non est dedecus apud sapientes, sed tantum apud stultos: ergo, &c. Respondetur, Quidquid sit, est tantum dedecus, vt passim apud nobiles plaris æstimetur quàm omnium honorum amissio, mō sæpè quàm mors ipsa: ergo Iure naturæ possunt hoc dedecus à se depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellum, & comparere tali loco, non est intrinsecè malum, sed quiddam adiaphorum quod benè & malè fieri potest: ergo si iusta causa subsit, poterit licitè fieri. ac conseruatio honoris, qui tanti æstimatur, est iusta causa: ergo, &c.

Hæ rationes videri possent alicui probabiles. Nihilominus in praxi contrarium sequendum sentio, tum ob alias causas: tum etiam quia Ecclesia sub grauissimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino sess. 25. c. 19. de reformat. quod meritò potuit, ob maxima mala, quæ alioquin sequerentur: tum denique quia is qui duellum offert, non nititur me spoliare meo honore: sed si honoris amissio sequi videtur, id solum est per accidens & ex consequenti, aliæque ratione impediri potest. Primò, Si dicat se paratum fore si per Ecclesiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum, qui cum negotium habeat, si palàm & non proditoriè aggressus fuerit.

Dico Tertiò, Qui fuste vel pugno inuaditur, non tenetur fugere, si fuga illi esset ignominiosa, sed potest sistere gradum, cum animo se defendendi, & ignominiam impediendi. ita communiter DD. Ratio est, quia non tenetur sustinere illam ignominiam, (quæ pluris æstimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuasorem. Idem dicendum, quando vita vel fortunæ inuaduntur. Quod si fuga non sit illi ignominiosa, tenetur fugere, vel alapam sustinere, (saltem lege charitatis) vt tantum malum euitetur. Vnde Ecclesiastico vel Religioso non licet se tueri cum morte alterius, ad alapam vitandam, maximè quando fugere posset, quia fuga illis non est ignominia.

Vtrum verò si Religiosus nolit fugere, sed se tueri, peccet contra iustitiam, lædendo vel occidendo inuasorem, quæri potest. Puto non peccare contra iustitiam maximè si vita vel fortunæ inuadantur. non enim ex iustitia tenetur fugere: & hæc bona talia sunt, vt possit ea defendere. Idem dicendum, si graues ictus baculi vel pugni inferendi: quia vt hos auertat, potest se tueri. Ita Iulius Clarus, de homicidio, n. 32. vbi generatim docet, inuasum non teneri fugere, etiam si possit: siue fuga sit dedecori, siue non, dicitque esse communem opinionem Iuris peritorum. quod intellige, non ita teneri, vt peccet contra iustitiam, si se defendat. videntur tamen peccare contra iustitiam, si ob leuem alapam vitandam occidat: quia res, quam defendit, magni momenti non censetur: ac proinde non videtur ei esse Ius, causa illius retinendæ, tantum malum irrogandi.

D. V. B. I. T. A. T. I. O. XIII.

Vtrum pro defensione alterius liceat occidere inuasorem, & an ad hoc teneamur.

Dico Primò, Possse nos vitam proximi, quæ ab alio priuata auctoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuasoris, si aliter defendi nequit. est communis DD vt docet Clarus §. Homicidium, num. 27. & 28. Probatum Primò, quia sicut quisque potest tueri vitam suam, ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipsi est coniunctus. Secundò quia talis censetur innocens, etsi fortè inuasioni causam dederit.

nam

84

85

Non tenetur fugere, si fuga sit dedecori.

Tenetur, si non sit.

86

Non tamen peccabit contra iustitiam.

87

Pro defensione proximi.

nam iniuste inuaditur : atqui licitum est defendere causam innocentis, imò charitas ad hoc obligat, quando sine graui incommodo nostro vel alterius id fieri potest. idque verum est, etiam si ille nollet defendi sed vellet se pati occidi : quia cum non sit dominus suæ vitæ, non potest eam alteri donare, ac proinde non potest aliis lus defensionis adimere.

88
Etsi velit occidi.

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi, si sit sanguine iunctus, vel opem nostram flagitet : ut docet D. Antonius, 3. p. tit. 4. c. 5. §. 2. & alij passim. Iniuria enim, quæ sit personæ nobis coniunctæ, in nos redundat. Vnde pater potest tueri pudicitiam honorumque filiarum, & maritus uxoris, etiam si ipsæ nolint, & occidere inuasorem, quia iniuria in ipsum redundat.

89
Maritus uxorem.

Dices, Ergo maritus etiam uxorem volentem adulterari poterit occidere, si aliter tantam iniuriam prohibere nequit. Respondeo negando consequentiam : dum enim occidit inuasorem pudicitiae uxoris, defendit rem suam, nempe corpus uxoris, ut illud sibi saluum conseruet : occidendo autem uxorem, non defendit rem suam, sed eam interimit.

Dices, Defendit honorem, vxor enim marito magnam facit contumeliam, si in eius conspectu tantum nefas tentare audeat.

Respond. Id minore damno prohiberi posse, feriendo illam pugno vel baculo, vel ipsum adulterum armis abigendo.

90
Non tenetur cum periculo vitæ.

Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis priuati, cum probabili periculo vitæ suæ, etsi iure possit, velit. Ratio est, quia non teneor exponere vitam meam pro vita corporali proximi : possum enim vitam meam diligere præ vitâ cuiusvis alterius priuati. Vnde neque pro defensione parentis, quamuis id esset valde laudabile. Secus est, si persona Principis, vnde pendet boni publici conseruatio, periclitetur.

91
Obligatus ex officio defendere.

Dices, Quid si ex officio teneatur defendere, ut Prætor, Magistratus, Princeps ? Siluester, Homicidium 1. q. 6. indicat, tunc cum periculo vitæ teneri. Sed contrarium est verius. non enim officium obligat, ut pro homine priuato vitam exponat, sed tantum ut pro bono publico, cuius propriè & directè est custos. vnde cum periculo vitæ tenetur hostes Reipub. & latrones à medio tollere ; non autem causam priuati cum eodem discriminè persequi.

92
Non tenetur priuatus cum morte inuasoris tueri alterum.

Dico Tertiò, Priuatus non tenetur tueri vitam alterius priuati, quando nõ potest sine occisione inuasoris. Ratio est, quia vbi mala sunt paria, nemo tenetur alterum inferre, ut excludat alterum, præsertim cum id fieri nequeat, nisi horrendo illo modo occisionis proximi. Vnde etiam nemo tenetur tueri vitam suam per mortem alterius. Adde, si inuasor sit parens tuus, non potes illum occidere, ut defendas alterum : id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem, & potiori ratione, si Princeps, præsertim si aliàs in gubernatione Reipub. bene se gerat. Sed difficultas est, An teneamur vitam proximi tueri vel liberare cum iactura facultatum, & quouque. qua de re dictum est q. 32. a. 5. dub. 1. de eleemosyna.

93
Omittens defensionem.

Dico Quartò, Qui non defendit vitam vel fortunas proximi, dum commodè potest, peccat quidem mortiferè contra charitatem, non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex iustitia teneatur defendere. Prior pars per se patet. Altera probatur, quia peccata, quæ solum sunt contra charitatem, non obligant ad restitutionem. Tertia probatur, quia qui lege iustitiæ tenetur, si omittat, peccat contra iustitiam, & consequenter tenetur ad damnum ex omissione illa secutum. Sicut enim dum quis commissione peccata contra iustitiam, tenetur ad damnum ex commissione illa secutum, ita etiam dum omissione, tenetur ad damnum secutum ex omissione.

94
Lege iustitiæ qui defendere re teneantur.

Petes, Quinam tenentur lege iustitiæ alios defendere ? Nauarrus cap. 24. n. 18. putat omnes Superiores ad hoc teneri erga inferiores, & inferiores erga

Superiores. Sed verius est, ad hoc obligari, Primò, omnes Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præstitos, idque iuxta modum & finem gubernationi cuiusque, ut sunt Principes, Prætores, Magistratus : item Episcopi & Parochi. nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur secundum modum suæ potestatis, & media suæ gubernationis, sed in ordine dumtaxat ad spiritualia, v. g. ne subditi doctrina praua inficiantur, ne Sacramenta eis denegentur. Secundò, qui ad hoc potestate Magistratuum vel Principum sunt constituti : ut tutores, & curatores. Tertiò, qui ad hoc specialiter conducti, ut milites. Quartò, qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligauerunt, ut feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ex iustitia. Nam parens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorum lege iustitiæ, sed pietatis & officij paterni. similiter filij non tenentur parentum vitam defendere lege iustitiæ, sed pietatis filialis. Vnde si non faciunt, peccant contra præceptum, *Honora patrem*. Paritè ratione, parochiani non tenentur Episcopum & Parocum lege iustitiæ defendere (quia hoc officium non susceperunt) sed lege obseruantiae. Et subditi, qui neque sunt seu feudatarij que stipendiarij, non tenentur Magistratum vel Principem defendere lege iustitiæ particularis, sed legalis, & etiam obseruantiae, quamuis Princeps & Magistratus eos ex iustitia defendere teneantur.

95

96

D V B I T A T I O XIV.

Vtrum aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis.

D. Thom. quest. 65. art. 1.

Suppono Primò, Potestati publicæ licitum esse mutilare malefactores, sicut & occidere.

Secundò, Licitum esse se mutilare, quando id necessarium est ad corporis salutem, ut si cancer membrum occupet, si vipera vel aspis momordit, nec aliud remedium præstò sit. Ratio est, quia membra sunt ob bonum totius : ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, lus naturæ dictat posse secari.

Vbi aduerte, hominem teneri permittere sibi membrum secari, si medici id iudicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi : ut docet Sotus lib. 5. q. 2. art. 1. Ratio est, quia tenetur vitæ suæ periclitanti, medijs ordinarijs non admodum difficilibus opitulari. si tamen ingentes essent cruciatus tolerandi, non tenetur permittere, neque etiam potest ad hoc cogi. Ratio est, quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatu vitam incerto euentu conseruare. Vnde Marius, cum ei crus aperiretur, ait : *Non est tanto dolore digna salus*. Excipio tamen duos casus. Primò, Quando vitæ alicuius censetur benè cõmuni necessaria : tunc enim ob bonum publicum tenetur, & posset cogi à Republica. Secundò, Si esset Religiosus, qui se totum constituit in potestate sui Superioris. quamuis de hoc dubitari possit, quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare posse. Ita docet Salonijs in hunc articulum. & hoc videtur probabilius. Nisi forte ille Religiosus esset necessarius Reipub. vel communitati, & salus esset omnino certa (quod rarum est) & dolores non nimis diuturni.

Secare membrum.

97
An possit imperari Religioso

Difficultas superest de duobus casibus : prior est, Vtrum ob animæ salutem, v. g. ad carnis tentationes vitandas aut superandas liceat se mutilare : alter est,

De duobus euentis.

Vtrum iubente tyranno possis tibi manum abscindere, si alioquin mox esses interficiendus.

Ad priorẽ Respondeo, Id numquam, licere, ut patet can. 22. Apostolorum, & can. 1. Concilij Nicæni. Vbi id expresse cauetur. Ratio est, quia id numquam est medium necessarium ad animæ salutem. non enim membra adferunt homini perniciem, (alioquin Deus prauè naturam instituisset) sed malitia & negligencia

98
An ob salutem anime possit se mutilare.

tia liberæ voluntatis. Vnde qui ob hanc causam membrum aliquod secant, tacitam quamdam iniuriam & blasphemiam Deo irrogant. Adde, neque etiam esse conueniens remedium vel utile, quia abscissio seu castratio (de qua præcipue est questio) non tollit tentationes carnis, sed solum impedit generationem: quin potius illi qui castrantur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine, ut docet Patres; Basilii libro de Virginitate, circa finem, ubi id probat rationibus & exemplis: & Chrysostomus homil. 63. in Matthæum, & Augustinus libro 6. contra Iulianum cap. 3. Vnde passim reprehenditur Origenes, de quo vide Euseb. lib. 6. hist. cap. 6. & fuscè apud Baronium tom. 2. Annalium, ad annum Domini 108.

Origenes.

99

D. Marcus.

Dices, D. Marcus dicitur sibi pollicem præscidisse ex humilitate, ne cogeretur lacris initiari: ergo ob similem casum licebit. Respond. Hunc non fuisse Marcum Euangelistam, ut rectè docet Baronius tom. 1. ad annum 43. sed alium quemdam Marcum anachoretam; qui nisi diuina inspiratione id fecerit, vel ignorantia probabili excusetur, laudandus in eo non est. Tali inspiratione putatur fecisse adolescens ille, qui linguam mordicus sibi præcidit, & in faciem meretricis, ut se ab eius impuro contactu tueretur, (cùm aliter non posset) expuit: de quo Hieronymus in Vita Pauli, in principio. quamuis etiam sine peculiari inspiratione eam cruentare, vel exiguâ particulâ ob hunc finem mutilare potuerit, cùm alia ratio defendendi non suppeteret. Sic miles in extrema necessitate posset sibi dentes excutere, iisque loco plumbeæ glandis vri, quod aliquando factum à Lusitanis, in historis Indicis legimus.

An iubente
tyranno, vel
casu urgen-
te.

100

Deleundo casu; Sotus suprà dicit, quando necessitas abscindendi membri venit ab intrinseco, ut à morbo, vel saltem quando id per se est necessarium ad salutem corporis (ut si esses manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoste) posses te manum tuam præscindere, quia id per se est necessarium ut vita sit salua: non autem, quando prouenit ex alterius imperio.

101

Sed probabilius & verius videtur, etiam tunc licere, ut quando tyrannus vel iudex hoc imperaret. Sicut Iosephus Clitoni auctori rebellionis cuiusdam imperauit, ut mox sibi manum abscinderet, ut refert ipse Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. ult. ita Tolerus lib. 5. cap. 6. etsi hoc factum non benè narret, memoria fallente.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter est propter totum, ergo ad conseruationem totius, licitum est auctoritatem habenti, partem à medio tollere: atqui quisque habet hanc auctoritatem respectu suorum membrorum, quia est gubernator & custos eorum, potestque de illis disponere ut expedit salutem totius: ergo, &c.

Secundò, Idem nullo casu licitum est priuata auctoritate se interficere, quod occisio sui numquam possit esse medium necessarium ad saluandum aliquid in ipso homine præstantius vita: atqui in homine est aliquid præstantius membro, propter quod ipsum membrum est, & ad quod conseruandum aliquando est necessarium amputare membrum: ergo est licitum. Nec refert, illam necessitatem prouenire ab extrinseco, quia necessitas est in ipso homine, siue proueniat à natura, siue ab ipso tyranno. itaque licet peccet is, qui hanc necessitatem imponit, non tamen peccat, qui tanta necessitate pressus, eo medio ad finem suum naturalem vitatur. Nec obstat, quod Respub. non possit iubente tyranno & excidium minante occidere innocentem: quia iste est suppositum per se consistens & sui iuris, non habens essentialem ordinem aut dependentiam à Repub. sicut membrum naturale à corpore. Vnde Respub. non habet eam auctoritatem in suos ciues, quam habet homo in membra vitæ suæ non necessaria. Confirm. Quia hæc membra non sunt absolutè necessaria corpori, sed solum ad ornatum & commoditatem: ergo potest hæc perdere propter sa-

lutem totius, sicut & alia omnia quæ non sunt omnino necessaria ad vitam, possumus propter vitam prodigere, quando aliter salua esse nequit. Et tanè valde mirum videtur, hominem non posse sibi præscindere digitum, vel auriculam, vel nasum, ut mortem euadat à tyranno intèratam, cùm hæc omnia sint propter commoditatem totius, & salus totius possit sine his consistere. Quare non solum iubente tyranno potest hæc posse abscindi & perdi, sed etiam absque præcepto, euando sic putaretur flectendus ad misericordiam.

Dices, Idem licitum est abscindere membrum alligatum, quia vim infert toti; vim autem vi repellere licet atqui hæc ratio non habet locum iubente tyranno. Non enim tunc membrum, sed tyrannus vim infert, vnde ipse, non membrum periri potest. Confirm. Quia non sumus domini membrorum nostrorum, sed custodes, ergo non possumus de illis pro arbitrio tyranni disponere.

Obiectie.

Respondeo. Non illa sola est ratio, sed etiam, quia possumus disponere de membris non necessariis ob salutem totius, quando aliter saluum esse non potest, ut dictum est. Deinde non propriè vim infert membrum alligatum, sed vinculum, vel potius ipse alligans: alioquin si homo medio corpore alligatus esset, sibi ipse vim inferret: ac proinde seipsum posset intemere, si cum ingenti cruciatus vinculus esset: sicut si alius me cum ingenti cruciatus vinciret, possem illum perimere, etiamsi ego simul periturus essem. Ad Confirm. Inde rectè sequitur, non posse nos pro nostro vel tyranni nudo arbitrio de partibus corporis nostri disponere, verùm quando id ad grauissimum malum auertendum est necessarium, non sit pro nudo nostro arbitrio, neque ad id necessarium est dominium. Sic possum mihi infligere vulnus, & detrahere adipem, si id necessarium sit, ad aliud vulnus, vnde alioqui mors impendit, curandum. Imò valde probabile est, ob salutem Reipub. posse me mihi præscindere nares, aures & labia, sicut fecit Zopyrus; de quo Herodotus lib. 4. Etsi enim non sumus horum dominis ita ut pro arbitrio possimus de his disponere, tamen nulla apparet ratio, cui ob causam tanti momenti non possimus ea perdere, cùm ad vitam non sint necessaria, sed solum ad ornatum & commoditatem. Sic Propheta iussit se vulnerari, 3. Reg. 20. quod sanè Dominus ei non præcepisset, si esset ita intrinsecè malum, ut auctores alterius sententiæ imaginantur. Sic etiam quædam sanctæ virgines sibi nares præsciderunt, ut euaderent petulantiam tyranni. Nec refert, si dicas hæc membra esse minoris momenti: quia neque horum sumus domini, sed solum custodes & rectores, & ita idem fundamentum in his locum habet. quòd si hæc minoris momenti possumus perdere ob minores causas, poterimus manum totam perdere propter causam maximam, nimirum ad vitam seruandam.

Dices, Etsi id possit fieri ob grauem causam, nõ tamen tali modo, nimirum ad imperium tyranni. Sed nulla est ratio cur non possit fieri cogente tyranno, & minante mortem odio priuato, vel ob causam politicam. Secus autem si ob causam Religionis: verbi gratia, quia absoluisi poenitentem, quia fecisti Sacrum. tunc enim præscindendo tibi manum ad imperium tyranni, videris punire & improbare factum tuum veluti poena dignum, quod redundaret in iniuriam Religionis.

D V B I T A T I O XV.

Quando homicidium casuale sit peccatum, & quando non.

D. Thomas. 2. 2. q. 64. art. 1.

Respondeo & dico Primò, Homicidium quod omnino casu fit, non est peccatum, vnde nec propriè Homicidium vocatur, sed occisio simplex. dicitur autem fortuitum. casu

102

Homicidium

casu fieri, quod nec in se, nec in causa sua est voluntarium.

1. Si causa non erat efficiens.

Tale est primò; Quando causa non erat efficax, ita ut ex ea non soleat ut plurimum talis effectus sequi; sed aliunde, nempe ex eo quod per accidens coniungitur; ut si alicui inflixisti vulnus non letale, sed mors secuta est vel malitia medici, qui noxia apposuit, vel negligentia eiusdem; vel temeritate læsi, qui remedia oportuna adhibere noluit. Hæc occisio censetur tibi fortuita: unde nō eris reus homicidij, nec teneberis ad restitutionem ut homicida, sed solum ut vulnerans: ut rectè Sotus lib. 5. q. 1. art. 9. & Antonius Gomez tom. 2. c. 3. n. 25. estque communis sententia Iurisperitorum ex L. Qui occidit. 30. §. finali. ad L. Aquiliam. Et probari potest ex c. Significasti. 2. de Homicidio. ubi Innocentius III. dicit: *Si percussio, medicorum iudicio letalis non fuit, percussor post penitentiam, ad cautelam iniunctam, poterit in officio sacerdotali ministrare.* aperte indicans non esse irregularem. Ratio est; quia etsi vulnus sit aliqua occasio, tamen reverà non est causa mortis, sed negligentia medici, vel ipsius læsi: tenebatur enim uterque diligentiam adhibere. Unde illi qui neglexit imputandus effectus. Secus tamen, si eo loco non erant, qui possent vulnus curare, & læsus debitam diligentiam præstitit: tali enim tempore & loco vulnus censeretur letale.

103

2. Si diligentia periculum exclusit.

Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc enim etiam si forte secuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in se, nec in causa erit volita. Nec obstat, quod causa fuerit periculosa, ac proinde videatur mors volita in causa: quia diligentia absterfit periculum. Ita sentiunt passim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurri irregularitatem. Si enim nulla est hæc culpa occisionis, cur sit irregularitas? nam hæc, cum in poenam statutata est, (ut in præfenti casu) sine culpa non contrahitur. Sed quidquid sit de irregularitate, (de qua alibi) certum videtur, hæc nullam esse culpam homicidij, vel obligationem restitutionis, ed quod mors sit verè fortuita: ut docet Caiet. art. 8. quod declaratur exemplis.

104

1. Clerici venatoris.

1. Clericus dans operam venationi cum armis, (quod ipsi est vetitum) casu hominem interficit: nempe quia crepuit fistula, vel hominem ferina pelle tectum putavit feram. etsi enim sic venando, peccet contra dignitatem status Ecclesiastici, & consequenter contra virtutem Religionis, nullo tamen modo peccato iniunctæ, vel homicidij.

2. Clerici chirurgi.

2. Clericus peritus chirurgiæ, incidit strumam vel apostema ex artis præscripto; monet ægrum, ne se vento committat. Ille neglectis monitis, confert se ad messem, corripitur febris, moritur hæc mors non potest Clerico imputari, (quamvis operam rei illicitæ dederit) sicut nec laico, si laicus chirurgus incisionem fecisset. habetur iste casus cap. Tua nos. 19. de Homicidio; ubi etiam satis significatur non esse irregularem, si id causa pietatis facit, & sufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medin. 1. 2. q. 73. art. 8.

105

2. Adulteri se defendētis.

3. Accedit quis ad uxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterum: adulter se debito moderamine defendens, maritum interficit: non est reus homicidij, sed occisio illa censetur fortuita. Ratio est, quia neque est culpabilis in causa. Nam adulterium est causa remota, & occasio duntaxat. non enim est via ad occisionem mariti, sed potiùs adulteri: rarius enim mors mariti ex eo sequi solet. Neque etiam est culpabilis in defensione: quia positus in illis angustiis poterat se defendere, (non enim tenebatur se pati interfici) cum debito moderamine. unde etiam non contrahit irregularitatem, iuxta probabilem multorum sententiam: quam tenet Petrus Nauar. lib. 2. c. 3. n. 362. ubi pro eadem adducit Mercatum & Siluest. Idem tenet Medina suprâ. Idem dicendum quando aliquis alterum conuitio incitauit ad se inuadendum; conuitium

106

enim non est via ad occisionem læsi, sed conuitiatoris potiùs. Contrarium docet Nauar. c. 15. n. 7. citat pro se Antoninum: sed hic nihil tale ibidem docet: & Caietanum q. 64. art. 8. sed Caietan. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura sua ad occisionem tendit. Nec obstant c. Dilectus 13. c. Ex litteris. 15. & c. Ioannes. 23. de Homicidio; quibus insinuat, dantem operam rei illicitæ esse irregularem, si inde sequatur mors quia id intelligendum de re illicita, quæ ideo illicita est, quia periculosa ex se; ed quod plerumque ex ea mors sequatur: ut Auctores citari docent, & optimè Bannes q. 74. art. 8.

Aduerte tamen, Si suspicabatur talia incommoda ex adulterio secutura, tenebatur ex charitate abstinere. Unde volendo adulterium committere, peccat non solum peccato adulterij, sed etiam contra charitatem proximi quatenus per adulterium constituit se in necessitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non solum habet rationem adulterij, sed etiam periculi alterius: quamvis indirectè & per accidens, ratione inuasionis alterius. Quando tamen constitutus est in tali periculo, non peccat, etiam si se defendendo, occidat alterum; quia ius habet se tuendi Idem dicendum, si imminente marito poterat fugere; tenebatur enim ex charitate, si videbat inde marito periculum. unde non fugiendo peccat contra charitatem proximi non tamen peccat, si postquam non potest amplius fugere, se defendendo, occidat inuasorem. occisio enim illa non est peccatum, (quia non censetur voluntaria) sed effectus per accidens secutus ex peccato. Simile est in eo, qui post votum castitatis contrahit matrimonium: peccat enim contrahendo, quia exponit se periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: cum tamen post contractum petitur debitum, non peccat reddendo, quia negare non potest. si tamen commodè posset auertere petitionem, peccaret reddendo.

107

Dico Secundò, Si occisio non omnino casu fiat, ed quod in opere periculoso non sit præstita cautio necessaria, erit peccatum iniustitiæ & homicidij, mortale vel veniale, pro ratione negligentiz. ita Caietan. art. 8. & alij. Probatum; quia erit voluntarium in causa, nempe in omissione cautionis, & diligentiz debitæ, sicut submersio navis est voluntaria in negligentia gubernationis. unde non censetur omnino casualis. Quod tamen sit maius peccatum, quam illa negligentia, probatur, quia non est voluntaria, nisi ratione illius negligentiz: unde non potest nisi ratione illius, imputari ad culpam. si ergo negligentia sit grauis, erit culpa mortalis: si leuis, erit venialis: si nulla, culpa quoque erit nulla.

108
Homicidium mortale aut veniale.

109

D V B I T A T I O XVI.

Utrum mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

Exemplum sit: Occidisti occultè Petrum; imponitur homicidium Paulo, qui cum petro exercebat similes; capitur Paulus, afficitur supplicio.

110

Resp. & dico Primò, Si nec ea intentione occidisti Petrum, ut Paulo inde damnum eueniret, nec aduertisti euenturum; non censetur causa mortis vel damni Paulo, unde nec teneris ad restitutionem.

Probatum Primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occisio Petri erat directæ via ad nocendum Paulo.) per se autem & directè prouenit ex malitia accusatoris, vel testium: ergo non potest tibi imputari.

Damnum tertio præter intentionem proueniens.

Secundò, Quia tale damnum non prouenit ut plurimum tertio ex huiusmodi actione, sed rarè: ergo non tenebaris aduertere illud secuturum: ergo si non aduertisti, non teneris ad restitutionem; quia nihil omisisti considerare, vel cauere in tua actione, quod ratione tertij considerare, vel cauere tenebaris.

H Tertio;

Tertiò, Illud damnum nec in se nec in causa est voluntarium: ergo censetur fortuitum. Consequentia patet ex dub. superiore. Antecedens probatur. Non in se voluntarium est; quia ignoratur euenturum, nec de eo cogitatur. Non in causa, quia effectus non censetur volutus in causa, nisi probabiliter in ea proveniat. qui enim raro provenit, non censetur magis in illa causa contineri quam non contineri: sed potius minus.

111

Sed quid si advertas damnum securum tertio? Multi DD. videntur sentire, tunc committi peccatum iniustitiae respectu tertij.

Si fecit euentum.

Resp. & dico. Secundò, Probabilius videri, etiam si putes inde damnum tertio obuenturum, te nec peccare peccato iniuriae in tertium: ac proinde non teneri ad restitutionem. colligitur ex dictis dubit. 15. ita docet Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum argumentum, Lopez tom. 1. c. 63. & multi alij. Probatur, quia quando ex aliqua actione sequitur damnum tertio, non ex natura actionis, vel ut plurimum, sed ex malitia vel ignorantia aliorum, quae se immiscet, non censetur illa actio iniuriosa tertio ut patet ex supradictis. atqui huc occisio Petri est talis: ergo non censetur iniuriosa Paulo.

Dices, Qui advertit ex opere suo securum damnum alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne sequatur: omnis enim prudens hoc faceret. atqui iste non adhibuit debitam cautionem: ergo omissione istius censetur causa damni.

112

Resp. Quando damnum sequitur ex opere, non naturam operis, sed per accidens, non tenetur ex iustitia cavere ne sequatur, sed solum ex charitate: (vnde quando habet gravem causam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum, non peccat contra iustitiam, sed solum contra charitatem, quae non obligat ad restitutionem.

Confirmatur aliquot exemplis. Primum, Si frueris Petri thesaurum, vnde putes illum dolore moriturum non censeris homicida; nec es irregularis, quia hoc damnum non ex illo furto directè, sed ex animi voluntario affectu securum: poterat enim & tenebatur dolorem mitigare. si non fecit, sibi mortem suam imputet. Secundum, Vendis arma militi, quibus malè vsurum putas, non tamen idè censeris auctor illorum malorum: quamvis pecces contra charitatem, si ipse alioqui illa mala non fuisset facturum. Vendis Iudæo agnum, quem putas sacrificaturum, non tamen es causa sacrilegi sacrificij.

113

Si intendas.

Sed quid si intendas, ut tertio damnum sic eueniat? ut si cum vendis arma militi, optes in animo occidi inimicum tuum, & ea intentione vendas. Quidam putant te tunc teneri. ita Sotus supra & Cordub. lib. 1. q. 31. art. 3. Sed contrarium verius videtur. vide.

Dico Tertiò, etiam si intendas damnum tertij, si tamen actio exterior cum circumstantiis talis sit, ut ex ea non sequatur damnum ut plurimum, seu ex conditione actionis, sed aliunde, non erit peccatum iniustitiae. Probatur, quia secundum communioem opinionem Theologorum, intentio non facit, ut opus sit iniustum nisi aliàs ex natura sua & circumstantiis tale sit, ergo cum hae actiones, de quibus agimus, non sint iniustae respectu tertij, ex natura & circumstantiis, non fiunt iniustae ex intentione. Ratio est, quia intentio accipit speciem suam ab obiecto: ergo si obiectum non est iniustum respectu intendentis, neque intentio iniusta erit, sed solum contra charitatem. Obiectum autem intentum, non esse iniustum respectu intendentis, patet, quia quod intenditur, est ut mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hic nulla est actio iniusta, quae ab intendente in tertium dirigatur. Et si enim illatio mortis sit iniusta respectu eorum à quibus procedit, non tamen respectu illius à quo non procedit, quamvis illam optet fieri, quare nulla etiam est iniustitia in illa intentione; ac proinde illa intentio non potest eam communicare operi externo. Deinde intentio non facit, ut opus externum magis sit damnosum aut noxium, aut

magis violentum aequalitatem: ergo si per se non est iniustum, intentio nocendi non facit iniustum: suppono enim aliàs esse satis voluntarium. vide plura infra. c. 12. dub. 18. n. 129.

Ex his innumeræ quæstiones solui possunt, quibus quæritur, Vtrum sit peccatum contra iustitiam, an tantum contra charitatem.

Dico Quartò, Si actio exterior talis sit, ut ex ea plerumque tale damnum tertio sequi soleat, erit peccatum iniustitiae, etiam si illud damnum non intendas, nisi fortè in ea actione iure tuo veraris.

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur, quia qui vititur iure suo, nemini facit iniuriam: quamvis possit peccare contra charitatem, si parum ipsius interfit illo vitio: ut si venas aquarum per tuum pradium currentes, à quibus aqua in puteum vicini influebat, prae-textu alicuius operis intercipias: si cloacam in pradium alienum aperias, &c.

D V B I T A T I O XVII.

Vtrum homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur, & quid si per filium.

Respondeo, & dico primò, Si tua culpa lata id factum est, tibi imputatur, & teneris ad restitutionem totius damni, ut, si iusseris, suaseris, impleveris, vel si negligens fuisti in praecauendo. Neque tunc sufficit, seruum vel animal noxae dedere, id est, ad noxam seu damnum faciendum, sed totum damnum compensandum: ut habetur L. Si seruus. 2. de noxalibus action. & cap. Si culpa 9. de iniuriis & damno dato. Dixi culpa quia de leui & leuissima extra contractum & officium, non teneris: ut supra cap. 7. dub. 6.

Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenierit, non teneris ad totum damnum, sed sufficit, mancipium vel animal noxae dedere: liberum tamen tibi est vel damnum compensare, vel rem quae nocuit dedere. Est communis sententia DD. & habetur expressè locis citatis. Vide Siluestrum Restitutio 1. versus finem. & Restitutio 3. quæst. 4. Ratio est, quia dominus non tenetur hic ratione sui, sed rei suae; quae restitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpae (si enim non peccauit, non manet obnoxium) animal verò ratione legis ita disponentis. Cumque mancipium & brutum nihil habeant à se distinctum, quod pro damno accipi possit, concessum est ei qui damnum accepit, ut ex ipsorum corporibus sibi compenset. verumque enim pretio est æstimabile. Hinc fit, ut dominus subeat obligationem restituendi pro damno, vel corpora ipsorum, vel damni pretium.

Sed dubium est, Vtrum in conscientia tenearis ante Iudicis sententiam.

Resp. & dico Tertiò, Seposito Iure positivo, non tenetur dare corpora, vel pretium damni, ante sententiam. Probatur Primò,

Quia nec tenetur ratione rei acceptae, cum hæc non extet, nec ratione iniustae acceptionis vel damnificationis, quia absque omni eius culpa commissum. Secundò, Quia seruus Iure naturæ non manet obnoxius restitutioni, ita ut ipse se debeat tradere læso in compensationem; quia potest se abscondere & fugere: ergo nec dominus Iure naturæ tenetur illum tradere, sed potest iurare ad latebras & ad fugam. Si enim est aliqua obligatio in domino ad eum tradendum ea est secundaria, orta ex obligatione serui, qui est auctor damni. itaque cum seruus non teneatur se tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali: non enim animal Iure naturæ manet obnoxium læso, quia non peccauit; sicut neque statua ænea, quæ casu lapsa, aliquem læsit, obnoxia manet.

Dices, Is qui læsus est, Iure naturæ potest compensare

114

115
Si tua culpa.

116
Si absque culpa damnum datum.

117
Non tenetur Iure natura.

Obiectiones.

sare sibi damnum ex re quæ læsit, si præter seipsam illa nihil habeat: ergo, &c.

Resp. Primò, Antecedens non esse verum, ut patet in statua; non enim statuam illam si sibi vindicare potest. Secundo, Etiam si verum esset, non tamen inde sequeretur, dominum teneri tradere, nec posse abscondere. Nam illud ius læsi solum est conditionatum, nempe si possit animal vel seruum capere. Seruus enim potest fugere, & se abscondere. Itaque dominus ut sibi vel seruo consulat, potest ad hoc iuare, nisi aliunde prohibeatur.

Dico Quartò, Probabile est, neque Iure positivo ad id teneri ante sententiam. Petr. Nauar. l. 2. c. num. 38. putat id esse verius; quia istæ leges videntur esse pœnales. Sed non propriè possunt dici pœnales, cum apertè excludant omnem culpam domini, ut patet L. Si seruus, & c. Si culpa, supra; sed constituunt id, quod est consentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex auctoritate legis potest decernere per sententiam, aliquam restitutionem, quæ ante sententiam non erat debita. sicut enim in pœnam potest iniungere aliquam solutionem; ita etiam ob pacem publicam, dum æquitati est consonum.

Ratio igitur, cur istæ leges ante sententiam non obligent, est, quia videntur solum pertinere ad forum externum, neque aliter vsu receptæ. Nam homines passim ignorant has leges.

Dices, Gregorius IX. cap. ult. de iniuriis, sic ait: *Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum.* ubi apertè insinuat obligationem ante sententiam.

Resp. Ob hoc argumentum, est satis probabile contrarium, idque multi DD. tenent. Responderi tamen potest, illa verba posse intelligi de obligatione in foro externo; quod insinuant illa verba, *Nisi velis liberare te ipsum*, nempe ab impetitione actoris: vel certe non est vsu receptum.

Notandum est; Si seruus vel animal cœperint esse extra potestatem domini, definit erga illum actio: ut habetur §. Omnis autem. Instit. de noxal. actio. Si in alterius potestatem venerit, erit actio contra illius dominum: si fuerit manumissus, conuenietur ut liber. poterit quidem dominus vendere, sed tenetur emptori indicare vitium, id est, esse obnoxium. Hæc & alia vide Instit. & de noxalibus, pertinent enim ad forum externum.

Sed quid si filiusfamilias occiderit, vel damnum dederit?

Resp. & dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij vel damnum sarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum. Instit. supra, §. ultimo. Ratio est, Primò, Quia iniquum est, ut nequitia filij vel filix, parenti, ultra ipsorum corpora, damnosa sit, ut de seruis dicitur Instit. supra, §. 1. Cùmque ex alia parte non sit dominus corporum horum, (sunt enim libera) non etiam ratione locorum, actio contra parentem potest institui. Confirmatur, Quia nimis asperum est, ut parens cogatur corpora liberorum suorum noxæ dedere. Secundo, Quia filiusfamilias cùm sit liber pro suis delictis conueniri potest, ut habetur §. ultimo, supra. manet enim ex suo delicto obligatus tamquam liber, & capax dominij. Vide Siluestrum Restitutio 2. versus finem.

D V B I T A T I O X V I I I.

Vtrum homicidia & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita ut peccent contra Iustitiam, vel saltem contra charitatem.

Nauarrus cap. 27. numer. 63. docet, eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Chri-

stianos agitur: potiùsque debere oppetere mortem. non tamen explicat, vtrum contra Iustitiam, an contra charitatem. Ratio ipsius est, quia cooperantur ad homicidia & damna Christianorum. Etsi enim remigatio illa per se & in genere spectata non sit opitulatio ad malum, nec mala, tamen ut hic & nunc sit, est verè & propriè cooperatio homicidij, ac proinde mala. actiones enim spectandæ indiuiduo cum circumstantiis sicuti fiunt. Addit tamen Nauarr. non videri excommunicatos per Bullam Coenz (ubi excommunicantur, qui Turcis, & aliis nominis Christiani hostibus auxilium quomodolibet præstant) quia graui metu compulsi faciunt, quales non videtur Summus Pontifex velle comprehendere. Idem docet fufius in cap. Ita quorundam. 6. de Iudæis, notab. 21.

Sed verius est, non peccare, quando flagris & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iustitiam, quia remigatio non est actio naturæ suæ periculosa Christianis, sed indifferens, sicut aurigatio. est enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores benè & malè uti possunt, quod autem cedat in perniciem Christianorum, est ex malitia Turcarum: ergo quando graui supplicio vrgentur, non censentur cooperari voluntariè ad damna Christianorum: sicut qui timore mortis reddit depositum furioso, non censetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico, & auriga, qui dominam suam vehit ad locum adulterij, non censetur ei cooperari: ut fateatur Nauarrus. Secùs de iis qui tormenta in Christianos dirigunt, ignemque applicant, qui directè damnum inferunt.

Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam suam exponere; nisi probabile sit illi, danum auersum iri, atqui id non est probabile illis remigibus. etsi enim vnus vel alter cesset à remigando, non idèd alij cessabunt, sicque damnum æquè eueniet. Si tamen aliquis esset, qui suo exemplo vel exhortatione putaret reliquos cessaturos, & ita graue damnum impediendum: (v. g. ne classis Christiana superetur) tenetur ille ex charitate, etiam cum certo mortis periculo, id præstare: secùs si damnum non sit tanti momenti.

Ad rationem Nauarræ respondeo, illà remigatione ut hic & nunc sit, non esse formaliter cooperationem, quia non fit intentione cooperandi ad cædes, sed solum materialiter. neque propriè est cooperatio. quia per se est indifferens, & solum ut subest militiæ & vsui Turcarum concurrit ad malum, idque remotè. talis autem cooperatio non est illicita, quando non est voluntaria, sed coacta, metuque grauissimo extorta. ut patet exemplis supra allatis. Sic non propriè cooperantur captiui, qui coguntur tormenta trahere ad locum pugne, munire arces, aduehere arma bellica, vel annonam in castra: quia hæc actiones non sunt noxiæ, nisi per accidens, ex malicia eorum qui his præuiis ad malum vtuntur. Simili modo valdè probabile est, licere Catholicis nautis & aurigis in Hollandia deuehere annonam ad vrbes & præsidia hæreticis infessa, & ad eorum castra, etiam si metu graui non compellantur: modò absit praua intentio; & illis cessantibus non desint hæretici plurimi qui id facient. Ratio est, quia hæc actio est indifferens; & si Catholici excludantur, soli hæretici, quorum maxima copia suppetit, totum lucrum capient & Catholici ad magnam penuriam redigentur, cùm vix alia ratio viuendi hoc tempore id genus hominibus ibi suppetat. Confirm. Primò, quia hæc actio nec est mala per se, ut patet; nec ex intentione agentium, quia Catholici non intendunt quidquam mali; nec ex euentu, ut fit à Catholicis; quia si ipsi non facerent, plurimi alij non deessent. ergo non est Catholicis illo rerum statu prohibenda: præsertim cùm id esset ipsis grauissimum, & permissio nullo modo augeat vires aduersariorum. Repub. enim perturbata & tyrannide oppressa multa licent, quæ aliàs sunt illicita. Confirm. Secundo, quia si detrectent, reddent se suspectos, &

forte cogentur, aut aliis modis grauantur, tamquam olores boni publici. Ita metum sentiunt viri doctissimi in hac Vniuersitate.

An sint ex-
communicati.

Quod verò Nauarrus putat non esse excommunicatos; supposita altera ipsius opinione, nimirum, quod non excusentur à peccato mortali; contrarium est longe probabilius. quando enim metus excusat à peccato mortali, non excusat quoque à censura. vt aperte colligitur ex cap. Sacris. §. de iis quæ vi. vbi dicitur eum, qui metu communicauit cum excommunicato, esse excommunicatum: Quia, inquit, licet metus attenuet culpam quia tamen eam non prorsus excludit (cùm pro nullo metu debeat quis mortale crimen incurrere,) excommunicationis labe credimus inquinari. Torquent se hîc Canonistæ, quomodo metus non excusat à censura, cùm sæpè excuset à culpa. Sed dicendum, tunc excusare à poena, quando excusat à culpa: quando verò non excuset à culpa, ita vt culpa maneat mortifera; tunc non excusare à poena, vt hoc loco Pontifex clarè pronuntiat.

DE RESTITVTIONE, ad quam tenetur homicida.

Explicata ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti, sequitur vt dicamus de restitutione seu compensatione necessaria.

D V B I T A T I O XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.

124

RESPONDENDO & dico Primò, Teneri soluere integras expensas, factas in curationem læsi; nam earum ipse causa efficax fuit.

Detrahenda
ipsius expen-
sa.

Dico Secundò, Teneri etiam restituere, non quidem quantum ipse erat lucraturus, sed quantum illa spes lucri valebat, si quæstum aliquo officio vel artificio faciebat, iis tamen detractis, quæ ipse consumere solebat, si obiit. quæ enim ipse consuebat, non possunt censi in lucris ad heredes peruenientibus. v.g. Spes lucri æstimetur 1000. id quod consumpturus erat æstimetur 500. supersunt tantum 500. restituendi, quod valde notandum. Vide Couar. lib. 2. Variarum resolut. c. 10. n. 7. & Sotum lib. 4. de Iustit. q. 8. ar. 3. ad 3.

Sed difficultas est, Verum ex hac summa etiam detrahi debeat æstimatione laboris. Ioannes Maior in 4. d. 15. q. 19. affirmat.

125

Sed contraria sententia est communis, Illius laboris non esse rationem habendam, sed integrè restituendum, quantum spes lucri, omnibus perpensis, æstimabitur. Ita Couar. supra numer. 7. vltra medium, & alij passim. Probatur Primò, Quia si æstimationem laboris detrahamus, vix aliquid supererit, nam sæpè lucrum non est maius, quam æstimatione laboris, vt patet in iis artificio, in quibus est parum ingeniosæ industriæ. Secundò, Quia qui alium iniuste impediuit à labore diuino, tenetur integrè lucrum illius diei sarcire, nulla parte detracta, ratione laboris non obiti: nam alter cupiebat laborem subire. ergo, &c. Sententia tamen Maioris videtur satis æqua, si hoc modo temperetur, vt tantum detrahatur lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redemptione daturus fuisset: sic enim non videtur fieri vlla inæqualitas. quod si ille laborem nullo modo voluisset redimi cum lucri immutatione, tunc integrè restitutio erit facienda, iuxta communem DD. sententiam.

127

Dico Tertiò, Si homicida, vel qui damnum intulit, moriatur, tenentur heredes ex eius bonis. Ratio est; quia heredes succedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona, & iura: vnde etiam in omnes eius obligationes, quibus ex iustitia obligabatur.

Nec obstat L. Ex Iudiciorum. 25. π. de accusationibus, vbi dicitur, panam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad heredes, lite non contestata; quia vel intelligitur de poena propriè dicta, qua puniendus erat per sententiam is qui crimen contraxerat; quæ poena non debetur ante sententiam, nec ab homicida. nec ab eius heredibus. ita eam intelligit Couar. Vel certè lex ista solùm negat heredibus occisi actionem de damno in foro externo in heredes occisoris, nisi ante mortem eius lis contestata fuerit. ita Antonius Gomezius tom. 3. c. 3. n. 37. non tamen liberat eos in foro conscientie. nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante mortem contestata vel non contestata fuerit.

D V B I T A T I O XX.

Quomodo æstimatio lucri futuri facienda est; cùm ignoretur quamdiu fuisset victurus.

Angelus, restitutio 1. §. Homicida; dicit eam faciendam iuxta dispositionem Legis, Computationi. π. ad legem Falcidiam. Idem docet Couar. lib. 2. Variar. c. 10. num. 7. circa medium. In hac lege certum tempus constituitur futuræ ætatis æstimandæ: ita vt si quis sit annorum 30. vel infra, is putetur adhuc victurus 30. si sit 35. putetur victurus 25. si 40. adhuc 20. si 50. adhuc decem, semper diminuendo vsque ad 60. sicut ibi expressè habetur.

128

Sed cùm hæc lex tantum loquatur de alimentis alii cui ad vitam legatis, non videtur extendenda ad nostrum casum. Deinde in foro conscientie, spectandæ quoque sunt multæ alie circumstantiæ, ex quibus æstimandum est futuræ ætatis tempus & lucrum. Denique qui occiderit senem 59. annorum, non tenetur nisi restituere lucrum vnius anni; qui sexagenarium, nihil: quod est contra omnem æquitatem. fieri enim potest vt sit validus, & putetur adhuc 20. annos victurus.

Æstimatio
atatis, in al-
mentis lega-
tis.

Respondetur igitur, Non posse commodiorem regulam præscribi, quam vt illud restituatur, quod probi prudentesque viri, spectatis omnibus circumstantiis, ratione lucri cessantis, vel damni, ex occisione, mutilatione, aut etiam vitæ abbreviatione emergentis, iudicauerint esse æquum. Nam si vita alicuius accisa breuiorque effecta est ex percussione iniusta, æstimandum tempus, quo vltimè putabatur eam producturus.

129

Hic tamen aduertendum est, Si quis vel naturali, vel aliâ iusta morte erat à medio tollendus; qui iniuste præueniret, non tenetur ad restitutionem; quamuis iniustitiam committeret: vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 4. c. 1. num. 78. qui pro eadem sententia citat Nauarr. & Siluestrum. Ratio est, quia non infert damnum pecuniarium; tam breui enim tempore non erat ille lucraturus quidquam.

130

Dixi, vel aliâ iusta morte. quia si iniuste erat interficiendus, vel à latrone, vel etiam à Magistratu, & ego præueniam; omnino teneor restituere. Ratio est; quia alter, qui eum interfectorus erat, fuisset obligatus: ergo si ego præueniam, similiter obligabor, non enim aliquid iuris aded amittit vel viuendi, vel lucri faciendi in vitâ; quia alius eum iniuste statuerat interimere: sicut amittit, quando vel naturaliter, vel iuste per Magistratum perire debet.

131

Idem dico de quouis alio damno iniuste illato, si Sires periret illa apud dominum certò erat peritura, vel iusta ra apud poena, vel casu fortuito, si enim tunc culpa mea, vel etiam dolo perit, sub eius dominio manens, non tenebor ad restitutionem. v.g. si incendi segetes, quas eluuiio fluminum certò erat euersura. Sed de hoc plura infr. c. 12. dub. 15.

Petes, verum id, quod restituendum est pro lucro probabili heredibus occisi, æstimatum sit 50. aureis: adducit Hostiensem.

132

Resp.

Æstimatio
laboris non
detrahenda.

126
Nisi ipse ma-
luisse illum
redimere.

50. aureorum
pana.
Respon. Legem, quam citat Nauarr. illis verbis non agere de restitutione damnis (hæc enim debetur etiam ante condemnationem, sed de poena, seu multa, quæ per sententiam debetur: sic enim habet edictum prætorium: *Si eo iñt homo liber perisse dicatur, 50. aureorum iudicium dabo.* & immediatè dixerat, *se in duplum daturum iudicium, si ex eiecto vel effuso damnum datum esset.* vnde manifestè patet, legem loqui de poena homicidij, non cuiusvis, sed fortuiti; non autem de damno sarciendo. Idem docet Glossa in cap. 1. de Iniuriis, dicens: *Si liber homo perit, 50. aureorum sit condemnatio*

D V B I T A T I O XXI.

Quantum teneatur restituere, qui modam iusta defensionis excessit.

133
Prouocatus
non tenetur.
R Espondeo; & dico Primò Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam, etiam si modum fortè excessit; non tenetur ad restitutionem. ita multi recentiores. Ratio est; Quia prouocatus videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, vt contra se agat quod poterit. Idem docet Bannes quæst. 62. art. 2. dubit. 5. vbi dicit, eum qui voluntariè se exponit periculo, prouocando alterum ad certamen, si occidatur, non esse iniustam occisionem respectu illius, sed solum respectu Reip. vel Dei, qui est Dominus specialis vitæ. & paulò antè dicit, talem renuntiare iuri suo, etiam si in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum, quando duo prouocant se vicissim, & pari consensu pugnam aggrediuntur.

134
Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero sine prouocatione, si iustam moderationem notabiliter excedat ita vt mortiferè peccet occidendo suum inuasorem, tenetur integrè damna compensare. Ita docet Nauar. cap. 15. num. 27. & plerique hoc tempore. Ratio est; Quia qui ita occidit, fecit alteri iniuriam, & est causa totius damni: sicut is quidolo vel lata culpa est alteri causa damni.

Dices, Qui alterum iniustè aggreditur aperta vi, vel ex insidia, & occidit, maiorem infert iniuriam, quàm qui inuasus, & rei indignitate commotus, occidit aggressorem: ergo ad maiorem tenetur restitutionem.

Resp. negando conseq. Non enim quantitas restitutionis, ex iniuriæ quantitate æstimandà est, sed ex quantitate damni per iniuriam mortiferam illati. itaque cum hic interuenerit iniuria, quæ sit peccatum mortiferum, integrè damnum sarcendum est. Secus est in poena; hæc enim respondet iniuriæ; non damno: vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque poena est irroganda.

135
Probabile iniuasum non teneri ad restitutionem integram.
Aduerte tamen, quosdam DD. ob argumentum prædictum docere, eum qui modum iustæ defensionis excedit, non teneri tantumdem restituere, quantum aggressorem, qui ex insidiis vel aperta vi occidit; sed multò minus. Ita Angelus Restitutio 1. §. Homicida, Silu. Restit. 3. q. 2. & Gomezius tom. 3. c. 3. n. 38. Idem docet Sorus lib. 4. de iustit. q. 6. art. 3. ad tertium. Vbi notandum est, Syluestrum non loqui de poena propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit) sed de restitutione damnorum, quam vult fieri iudicio boni viri: de qua etiam apertè Gomezius & Angelus. Quæ sententia mihi videtur probabilis, & consentanea æquitati naturali. etsi enim damnum illud par sit, siue hoc, siue illo modo illatū sit, & compensatio non sit æstimanda ex indignitate rei vel magnitudiue iniuriæ; tamen is qui alterum inuadit, videtur ex parte mittere ius ad compensationem damni: nam sibi ipse est causa mali, alterum iniustè inuadendo. quare si occidatur vel lædatur, sibi ex parte debet imputare. Deinde difficillimum est, iniustum temperare dolorem, vt ait Angelus. Quare æquitas naturalis videtur postulare, vt non tam seuerè teneatur omnia damna rependere; idque communis humani generis sensus approbare videtur.

136
Qui potest fugere.
Dico Tertiò, Qui inuasus ab altero, potest fugere, vel aliter declinare, etsi id non faciat, sed debita moderatione, se vel sua defendens occidat inuasorem, non tenetur ad restitutionem.

Probat, Quia non peccauit contra iustitiam, sed solum contra charitatem, vt ostensum est suprà dub. 15. & 16. non enim ex iustitia tenebatur fugere, vel à via declinare.

Confirmatur, Quia nemo ex sua malitia, qua vult alterum inuadere, acquirit ius in illum, quo illum obliget ad fugam, ita vt nisi fugiat, vel pariat se interfici, censeatur ipsi facere iniuriam: sed solum tenetur fugere ex charitate, si sine honoris dispendio possit: & Ecclesiasticus tenetur etiam lege religionis, ne videlicet non fugiendo, aliquid committat, quod sanctitatem status ipsius dedecet, lege tamen iustitiæ non magis tenetur quàm secularis.

137
Dico Quartò, Idem omnino dicendum de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria affecit; si ab illo inuasus, iusta ratione se tueatur, & illum occidat, non tenetur ad homicidij compensationem. est contra Nauar. c. 15. n. 7. ita tenet Nauar. l. 2. c. 3. n. 362. ex Syluestro & Mercato. colligitur ex dictis suprà, d. ob. 15.

Probat, Quia is qui iniuriam, alteri inculcit, si armis ab eo inuadatur, potest se cum iusta moderatione tue-ri: præsertim venia petita, vel satisfactione oblata: quia alter tunc nullum ius habet sic inuadendi priuata auctoritate. ergo si eum occidat, non facit ei in hoc iniuriam. Confirm. Quia inuasor non habet ius iustitiæ in alterum, vt ille se non defendat; neque etiam vt fugam capeffat: sed solum vt satisfactionem pro iniuria offerat. ergo si moderatione debita se defendens occidat inuasorem, non facit contra ius ipsius; ac proinde non peccat contra iustitiam: sed habet se illa occisio tamquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniens, occasione operis iniuriosi, vt si quis seipsum occideret præ impatientia, quia domum eius succendi, non censeret ergo idcirco homicida: nam ista actio iniuriosa, non est verè iniuriosa, respectu occisionis, per accidens ex ea prouenientis, sed solum est contra charitatem, vt suprà dub. 16. n. 112. ostensum. vnde nec obligat ad restitutionem, causa mortis illatz.

Qui inuaditur ob contumeliam illatz.

D V B I T A T I O XXII.

Virum quando homicida sustinuit penam talionis, debeat fieri damnorum compensatio.

138
S Vmma Rosella, Restitutio 3. & quidam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compensationem; quod etiam videtur sentire Sorus d. 15. q. 3. art. 2. Gabriel ibidem. q. 15. a. 2. Angelus Restit. 1. §. Homicida; Adriacus q. vlt. de Restit.

Respondeo, Verius est, in rigore omnia damna ex homicidio secuta, ex bonis homicidæ sarcienda. Ita Nauar. cap. 15. n. 25. Couar. lib. 2. Variar. cap. 10. nu. 7. circa medium. Gomez tom. 3. cap. 3. num. 37. & alij. Ratio est, Quia poena infligitur à Iudice, non vt damnum parti læzæ compensetur, sed vt iniuria Reipub. & legibus illata vindicetur aliisque terror incutatur. Vnde etiam ea crimina, quæ nemini damnum inferunt poena mortis puniuntur. Vt sodomia, grauis blasphemia, hæresis.

139
Contrarium probabile.
Quamuis hæc sententia in rigore sit vera, tamen contraria est probabilis, & consentanea æquitati, præsertim cum hac limitatione: vt heredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit in conscientia non teneantur quidquam soluere, nisi heredes occisi id exigant: ita enim ferè habet vsus, vt poenæ rationis censeantur acquiescere, & iniuria illata videatur sic esse compensata. sic docet Michael Salonijs quæst. 62. art. 2. Si heredes occisi exigant aliam compensationem, præter poenam homicidæ, (quod tamen honesti non solent) tunc heredes homicidæ videntur teneri

neri, quia damnum iniuste datum non est per poenam talionis reparatum. Certum tamen est, heredibus occisi nihil deberi pro ipsa vita ablata, etiamsi alias pro ea restitutio debetur. Ratio est, quia damnum vite censetur poena talionis abunde compensatum. Ita docet Sorus in 4. dist. 15. q. 3. art. 2. Gabriel ibidem q. 15. art. 2. & alij.

D V B I T A T I O XXIII.

Utrum sit aliquid restituendum pro vita membro, vel cicatrice.

140

Multi Doctores censent, non solum pro damnis pecuniariis ex lésione vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi: sed etiam præcisè pro damno vite, vel membri vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D. Thomas q. 62. art. 2. ad primum. Sorus lib. 4. de Iustit. q. 6. 2. 3. ad tertium. Siluest. Restitutio 3. q. 2. & quidam alij. Ratio est; quia qui non potest damnum totum integrè compensare, tenetur eo modo quo licet, iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur. Quia alioqui sequeretur, teneri quempiam restituere pro vita bouis occisi, & non vita hominis: quod tamen videtur absurdum, eò quòd hæc sit multò pretiosior. Sed contrarium videtur verius.

141

Pro vita serui, non autem hominis liberi restituendum.

Respondeo igitur, Etsi pro vita serui, vel animalis necessariò restitutio pecuniaria sit facienda, tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conscientia necessariò deberi.

Prior pars patet; Quia vita serui & animalis pretio æstimantur, quod ad æqualitatem rependi potest: unde pro horum vita tantum soluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quanti pluris venderentur, si illæsa fuissent.

Secunda pars est Nauarri c. 15. n. 22. vbi id egregiè probat: & Glossæ in cap. 1. de iniuriis & damno dato. Ledesme in 4. d. 24. q. 25. a. 2. dub. 7. Petri Nauar. lib. 4. de Restit. c. 1. n. 82. Eadem tenet Couar. lib. 2. variarum resol. c. 10. n. 7. circa medium, & Gomezius tom. 1. c. 6. n. 12. vbi dicunt *cicatricem hominis liberi, pecunia compensari non posse.* unde idem multò magis (si consequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò ex L. vltima §. de his, qui effud. vel deiec. Cum liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum effusumve quid erit, laesum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præstitas, ceteraque impendenda, quæ in curatione facta sunt præterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id, quòd iniuste factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem. Idem habetur L. Ex hac lege. 3. §. si quadrup. paup. fecisse dicatur.

142

Dices, Has leges solum negare actionem in foro externo. Contrà, Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eò quòd natura sua sint suprà omne pretium, ac proinde non possint conferri cum iis rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & sanè ratio nulla est, cur neganda sit actio, si in conscientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cum reliquorum damnorum fiat, ipsæque melius quàm alius quivis eam facere possit.

Heredes non tenentur.

Probatur Secundò, Heredes non tenentur compensare damnum vite, aut iniuriam illatam: ut Sorus fatetur: ergo nec ipse occisor. si enim occisor ex iustitia tenebatur ex suis bonis, cur non hæredes ex suis bonis teneantur, cum succedant in eius obligationes, sicut in iura?

143

Tertiò Quando homicida punitur poena talionis, satisfacit illa poena pro damno vite: uti praxis omnium tribunalium habet, & DD. supradicti sentiunt: neque enim iustum videretur ad amplius fontem obligare. Atqui per hanc poenam corporalem nulla fit læsio pro vita compensatio. sed solum fit vindicta, quæ à reo non debetur ex iustitia commutativa, sed à Magistratu. ergo cum post hanc poenam censeatur in conscientia

liber ab illa compensatione, quæ pro ipsa vita sit facienda: sinum evidens est, ipsum antea etiam liberum fuisse, nec iustitiæ lege damnum vite debuisse compensari: sicut alia damna, à quibus non est liber post poenam.

Nihil certi potest determinari

Quartò, Quia non potest statui, quantum pro vita vel membro ex iustitia sit restituendum, neque vir prudens certum quid arbitrari potest. si enim dixerit mille deberi pro vita, cur non duo millia, vel tria, & sic deinceps. etsi enim homicida nò teneatur ita se exhaurire restituendo, ut in extremam aut grauem necessitatem incidat, tamen si opibus abundet, numquam poterit arbitris tantum taxari, quin dici possit amplius deberi.

Vita æqualis

Quintò, Quia vite omnium hominum sunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus restitutio. quod est absurdum.

144

Sextò, Restitutio, quæ debetur ex iustitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem: ergo vbi damnum natura sua irreparabile est, non debetur restitutio lege iustitiæ.

Septimò, Quia nemo obligatur damnum sarcire ex bonis diuersi ordinis, sed tantum eiusdem: hæc enim sola inter se sunt commensurabilia: ergo quando non potest fieri commensuratio, non est obligatio iustitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læsisset in vita, deberet restituere in honore, vel potius in bonis spiritualibus, si pecunia non posset: quod tamen neque moribus gentium est receptum, neque vilo modo necessarium: ut passim DD. tradunt.

145

Ex quibus patet Primò, solum damnum pecuniarium, secutum ex homicidio, ex iustitia compensandum: pro damno autem vite & pro iniuria solum deberi satisfactionem quandam, signis doloris & petitione veniæ. Fieri tamen potest, ut obligetur ex charitate ad aliquam pecuniariam satisfactionem, si heredes sint pauperes, & non putentur moerorem aliter deposituris & ipse eam sine graui incommodo possit præstare: tunc enim videtur saltem ex charitate & quadam æquitate naturali teneri. fortè hoc voluit D. Thomas.

Solum damnum pecuniarium compensandum.

Secundò, Si vir nobilis aut alius occisus sit, qui nihil lucri faciebat, nihil restituendum, præter expensas in medicos, si quæ factæ sunt.

Tertiò, Patet responsio ad contrariam rationem: non enim omne damnum ex iustitia est compensandum, ut patet de damno spirituali, quod tamen maximum est. Neque mirum videri debet, si pro vita animalis fiat restitutio; non autem pro vita hominis liberi. quia vita hominis libera est supra omne pretium pecuniarium & humanum, sicut & bona spiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non sequitur minus esse peccatum occidere hominem, quàm bestiam.

146

Dices, L. Prætor edixit. 7. §. 6. §. de iniuriis, dicitur: *Possè hodie de omni iniuria, sed & de atroci civiliter agi, Imperator rescripsit.* ergo potest agi in Iudicio de damno vite sarciendo.

Respondeo, Negando consequentiam. Aliud enim est agere de iniuria vindicanda, aliud de damno sarciendo. iniuriæ enim non debetur restitutio, sed vindicta & multa etiam pecuniaria, quæ sit operâ Iudicis: satisfactio etiam debetur, sed non pecuniaria ante sententiam. itaque potest civiliter agi, quia potest exigi aliqua satisfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

D V B I T A T I O XXIV.

Utrum aliquid restituendum pro expensis funeris.

147

Respondeo, Ordinariè nihil pro his expensis restituendum, quamuis contrarium affirmet Nauarrus cap. 15. num. 22. Ratio est, quia etiamsi naturali morte obiisset, nihilominus hæc expensæ fieri debuissent, unde per

Pro expensis funeris.

per occisionem nihil damni ex hac parte illatum, nisi forte ex acceleratione, eò quòd citius isti sumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuissent: sed hoc sub lucro cessante comprehenditur. Vel nisi extra patriam, aut alieno loco occisus sit, ubi maiores sumptus, quàm domi fieri debuerunt; quod pertinet ad damnum emergens.

D V B I T A T I O XXV.

Utrum anima occisi aliquid restituendum ex iustitia.

148 **S**orus dist. 15. q. 3. art. 2. Gabriel, Adrianus, & Angelus suprà, docent, Si homicida subeat poenam rationis, nihil ampliùs deberi pro vita occisi: si non subeat, debere satisfacere pro vita illius, bonis spiritualibus, per eleemosynas, orationes, Missas, &c.

Non ex iustitia.

Sed communior sententia est, non obligari ex iustitia ad hanc restitutionem, quamvis sit saluberrimum consilium, & æquitas naturalis videatur quodammodò postulare. Vnde meritò pro satisfactione sacramentali, ipsi à Sacerdote potest iniungi: ita docet Sorus lib. 4. quæst. 6. art. 3. ad tertium. Sylvester suprà, & alij.

149 **R**atio est, quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis. ergo non potest ex iustitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur, quia sunt res diuersi ordinis, & vita per hoc non restituitur nec in in se, nec in æquivalenti, quod apud homines habeat parem æstimationem.

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, sed quia illum priuauit facultate merendi, & satisfaciendi.

150 *Facultas merendi.*

Respondeo, Facultas merendi est irreparabilis, similiter meritum amissum est irreparabile: quia meum meritum non potest alteri donare, ita ut fiat ipsius. Deinde priuatio huius facultatis non potest villo opere nostro compensari, sicut nec vita. Et quamvis satisfactio vnus alteri prodesse possit, non tamen constat, an alter aliqua satisfactione sit priuatus, nec vtrum ei profutura sit. Denique non potest in his certa mensura constitui quæ lege iustitiæ debeat.

D V B I T A T I O XXVI.

Utrum tantummodò uxori & liberis, an etiam aliis restituere teneatur, ut creditoribus, & iis quos occisus alebat.

Multi DD. sentiunt, His omnibus faciendam restitutionem, quia per iniuriam impediti. Verùm hæc sententia est valde difficilis in praxi, & fortè in rigore non vera. Vnde

151 *Creditoribus.*

Respondeo & dico Primò, Probabile est, homicidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis suprà dub. 15. & 16. Tenent Sorus, Salonius, Lopez, & alij ibi citati.

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occisionis ex natura sua, vel ut plurimum est ipsis damnosa: ergo non est iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erat habiturus: ergo cum homicida restituit heredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quæ ipse putabatur lucraturus, non facit iniuriam creditoribus: possunt enim ab heredibus solutionem petere.

Tertiò, Creditor non est ita coniunctus debitori, ut damnum, quod huic fit, debeat censi fieri creditori: nam solum per accidens, seu ciuili modo ei cohæret, quæ ratione innumerari possunt cum ipso coniungi. Absurdum autem videtur, omnes eos, qui cum ipso con-

trahunt, habere ius iustitiæ in ipsius inimicum, ne ipsum occidat. Confirmatur, quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat sufficientia bona, vel certè curare, ut det sufficientem cautionem: quod si non fecerint, sibi imputent, non enim tenetur inimicus ex iustitia tam procul respicere.

Quartò, Non videtur hæc obligatio vsu recepta, imò communi hominum iudici, non censetur homicida creditoribus obligatus, nisi fortè ea intentione occiderit, ut eis obesset.

Dices Primò, Homicida tenetur filiis occisi, quia parens illis ex iustitia obligabatur: ergo cum etiam obligetur ex iustitia creditori, tenebitur ei occisor. 152 *Filius.*

Resp. negando antecedens: Idè enim tenetur filiis occisi, quia videntur vna persona cum parente, ita ut censeantur damnum passi in bonis propriis, quæ per parentem possidebant. Neque verum est, parentem debere ex iustitia filiis, cum solum teneatur lege pietatis.

Dices Secundò, Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem, qui ratione obligationis personalis, est instar hypothecæ.

Respondeo, Primò, negando antecedens: Nam satisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; ut si erat domus, ædificando domum similem; vel dando æstimationem, & compensando fructus pro tempore, quo eos impediuit. 153 *Hypotheca.*

Secundò, negando consequentiam: Quia debitor non obligatur secundum se, ut hypotheca: (non enim potest vendi) sed ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat, quæ compensantur ab homicida, ipsius heredibus, quorum est defuncti debita soluere. 154 *Pauperes.*

Dico Secundò, Etiam probabile est, non teneri illos quos occisus alebat ex liberalitate. Ita docet Sorus, Lopez, & Salonius suprà.

Probatur Primò; Quia hoc damnum merè per accidens illis obuenire censetur. Secundò, Quia interfectus non tenebatur: ergo nec interfectus, cum ipsi non censeantur vna persona cum interfecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere omnes famulos eius & pauperes, quos ipse sustentabat, quod tamen non est vsquam receptum.

Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri beneficiat, tenetur illi de damno illius incommodi sperati: at homicida per vim impedit. ergo, &c.

Resp. Maior vera est, si eo modo vis adferatur, ut censeatur his velle nocere: hic autem non eo modo, neque eo fine vim infert, sed quia est inimicus, cui per accidens coniunctum est damnum aliorum. Adde, quòd si ille pauperes alebat, fortè heredes facti ditiores, alent multò plures: nam singuli aliquas eleemosynas dabunt.

Dico Tertiò, Occisor solum videtur obligari parentibus occisi, filiis, & uxori. Ita Sorus suprà lib. 4. quæst. 6. art. 3. ad tertium. & Lopez cap. 62. & Salonius q. 62. art. 2. Bannes ibidem q. 6. Idem tenent multi alij. Ratio est, non quia heres succedit in iura defuncti: nam defunctus numquam ius habuit ad illam restitutionem, utpote cuius obligatio per mortem eius orta sit: sed quia parens & filius censentur vna persona, similiter maritus & uxor. quare qui interficit Petrum, ille uxori, liberis, & parenti eius damnum infert, còsque in re sua lædit. Nam veluti partem quamdam abscindit, à qua illis strictissimo nexu proueniebat utilitas. Itaque si filius interfectus sit, & parens debeat succedere, eò quòd interfectus careat prole, ipsi restitutio facienda. Similiter eo casu, quo filius debuisset parentem alere, occisor tenebitur. Idem dico de uxore: ea enim commoda filiis, parentibus, & uxori eius rependenda, quæ ipse interfectus præstare debuisset. Quòd si tantummodò habet fratrem, qui fratri succedat, probabile est ei nihil deberi, nisi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquisiuit; quod totum in heredem etiam extraneum transit. Ita Bannez, Sorus, & alij suprà. 155 *Parens uxor filij.*

Primò, Quia nec est heres necessarius, nec censetur vna persona cum eo; unde non censetur latus in re sua.

Secundò, Quia communi hominum iudicio non dicitur ei damnum illatum, sed potius commodum. citius enim fruitur eius bonis; & si vixisset, fortè alios heredes instituisse.

157 Aduerte etiam probabile esse, homicidam non teneri vxori, si illa nullum notabile detrimentum accipit, vel si æquè commodè potest nubere, vt idem DD. tradunt. Tunc enim non censetur in rebus pecunia æstimabilibus latus. Neque parenti occisi, nisi fortè sit heres, vel filius occisus illum alebat, & aliunde ei non sit prospectum. Quia alioquin non censetur in re sua latus, vt damnum pecuniarum acceperit.

158 Dico Quartò, Si latus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur, sicut qui volentem interficit. est communior sententia Doctorum. Bannes q. 61. art. 2. dub. 6. Sori, Salonij, & aliorum sup. Ratio est, quia filius non fit iniuria per homicidam in bonis fortunæ, nisi quatenus laturus in parente, contra ipsius voluntatem: ergo quando parens condonat omne damnum, nullum ius eis remanet. Sicut enim per eum ius acquirunt, ita etiam amittunt.

159 Nihilominus non rectè faciet latus, si filiis valdè egentibus, condonet occisori omnem restitutionem, valebit tamen in conscientia, nisi fortasse lege positua non permittatur ei nisi alicuius certæ portionis bonorum dispositio, v.g. tertiz, quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remissio, nisi iuxta hanc moderationem, vt quidam volunt. Alij tamen non addunt hanc limitationem, quia tale debitum, cum ab honestissimis viris plerumque condonari soleat, non videtur censi inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionem legitimam, præscribentes: nemo enim cogitur huiusmodi actiones ex delicto vel iniuria nascentes in censu suo numerare.

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, deque congrua restitutione.

Constat Dubitationibus 7.

NOTANDVM, esse varias luxuriæ species, vt docet D. Thomas infra q. 154. art. 1. inter quas duæ sunt, quibus potissimum iniuria fit proximo, *stuprum & adulterium*. Quare de hisce duabus dicendum, & de restitutione huc pertinente: de ceteris infra lib. 4. c. 3.

DVBITATIO I.

Vtrum stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem vel iniuriam supra simplicem fornicationem.

1 *Stuprum.* Caietanus 2. 2. quæst. 154. art. 6. fusè nititur probare, *stuprum* (seu deflorationem virginis) per se continere specialem deformitatem, atque ad eò specialem iniuriam in ipsam puellam, & in parentem eius, sub cuius custodia manet, eo quòd per illud violetur & referetur claustrum virginale, cui per se debetur parentis custodia.

2 *Violatio virginitatis.* Dico Primò, Si puella non est sub potestate parentum, vel tutorum, vel si illis consentientibus se patitur violari, illud stuprum non continet specialem malitiam mortalem supra fornicationem. Ita Sortis in 3. d. 18. q. 2. art. 4. post septimam conclusionem, & Petrus Nauarra lib. 2. de restitutione. cap. 3. n. 433. Proba-

tur, quia in stupro non est speciale peccatum, nisi sit specialis iniuria, quod etsi quidam negent, tamen ceteri cum Caietano fatentur: sed hic nulla est iniuria; quia consentienti non fit iniuria: ergo, &c.

Dices ex Caietano, Nec ipsa, nec parentes poterant consentire: sicut nemo potest consentire, vt sibi abscindatur manus. atqui per stuprum fit scissio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria, etiam si consentiant.

3 Respondeo Primò, Verius esse, nullam fieri rupturam, vt peritissimi Medici docent. Deinde, etiam si esset aliqua ruptura, illa per se non est illicita, nam potest fieri per actum matrimonij: & in se considerata est parui momenti, cum non ladat naturam.

Tertiò, Si alicui volenti abscinderetur manus, non fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex D. Thoma in 4. q. 64. art. 5. in fine, & constat ex dictis supra c. 7. Dub. 3. multò ergo minus, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipsa est domina sui corporis, & habet ius vtendi eo, etiam ad hoc opus, ita vt nemini faciat propriè iniuriam: sicut corrupta nemini facit iniuriam, si suo corpore abutatur.

Dices Secundò ex Caietano, Si stuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella consentiunt; ergo neque adulterium, si maritus & vxor consentiant.

Respond. Negando consequentiam: violatur enim indissolubile illud vinculum, quod matrimonij contractus induxit, quod non est in mariti potestate. Vnde etsi vterque consentiat, adhuc duplex in adulterio malitia remanet. Primò, quia est commercium earum personarum, inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedit: sic enim habet turpitudinem fornicationis, estque contra castitatem. Secundò, quòd per illud violatur insolubile vinculum, quod naturæ Auctor alterum alteri obstrinxit, quòdque Sacramenti sanctitas confirmauit. hac ratione habet malignitatem adulterij, estque quodammodò contra iustitiam, vt multi DD. volunt; quia coniux iure illo cedere non potest, non tamen propriè est iniuria in coniugem: vt ex dictis supra cap. 7. dub. 3. constat. de hoc infra lib. 4. cap. 3. dub. 10. plura.

Notandum tamen est, Bannes supra constituere malitiam propriam stupri in quadam deformitate, non contra iustitiam, sed contra castitatem, quia natura ordinauit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parui momenti, nam potest abstinere à nuptiis: potest etiam ita agere, vt vir non percipiat fuisse corruptam. denique potest ante matrimonium cum illo pacisci, vel esse parata perferre ipsius molestias. Vnde etiam ipse non multum hunc sententiæ inhæret.

Dico Secundò, Si puella potestati parentum subiecta, absque illorum consensu patitur se violari, illa violatio non continet specialem culpam mortiferam, ratione resignationis claustrum virginæ: quamuis ratione mœoris & infamiz, quam adfert parentibus, possit interdum specialem & grauem culpam contineri. Prior pars sequitur ex dictis, quia ipsa est domina sui corporis, nec parens maius habet ius in corpus filiz inuolatz, quàm violatz. Secunda pars patet, quia ingens mœor parentibus inde solet obueneri, ob dedecoratam familiam, & spes frustratas. Sed hæc incommoda per accidens coniuncta sunt violationi virginitatis; nempe ratione euulgationis: si enim occulta maneret, nihil tale sequeretur. Adde, eadem sequi posse ex fornicatione filiz corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non constituere propriam speciem stupri. Est tamen valdè ponderanda, quia potest esse mortifera, vtpote quæ sit contra charitatem proximorum, & pietatem seu reuerentiam parenti & familiæ debitam, & sæpè ex ea grauissima mala, vt inimicitiz & cædes, sequuntur.

Dico Tertiò, Si puella consensit liberè in sui violationem, non est propriè *stuprum* à fornicatione specie distinctum, sed tunc demum propriè est tale, quando

4 *Adulterium coniuge consentiente.*

5 *Si parens non consentit.*

6 *Potest addere malitiā mortiferam ratione mœoris & dedecoris familie.*

6 *Si consensit ipsa sola.*

quando violatio fit ipsa omnino inuita: Vbi aduerte, *stuprum* aliquando accipi pro omni coitu lege prohibito. sic etiam adulterium, & sodomia, & incestus; *stuprum* vocantur: vt patet L. Inter liberas. de adulteriis. aliquando accipitur strictius, & sic in virginem & viduam committitur: vt habetur eadem lege. Sed propriissime accipitur pro violenta virginis corruptione, quæ Græcis proprie dicitur *φθορά*, id est corruptio: vnde *stupratores* & *corruptores* virginum proprie dicuntur, qui vim inferunt: & sic propria ratio *stupri* consistit in hoc, quod virginitati seu claustro virginalis vis adferatur. Quare supra fornicationem, addit iniuriam in puellam, quæ per vim integritas corporis (quæ maxime fieri solet) ei adimitur. vnde est grauissimum peccatum: poena mortis plectendum.

Stuprum propriissime.

Differt autem à *raptu*, quod *raptus* vim includat, quæ puella abripitur à domo sua, vel paterna; & locum habere potest in corrupta: *stuprum* autem tantum in integra, & potest fieri sine omni rapto: sicut & raptus potest fieri sine violatione. Ex his sequitur, cogitationes seu delectationes morosas in virgine, & in adolescente circa virginem, etsi sint peccata mortifera, non habere tamen specialem malitiam mortiferam supra alias delectationes morosas, nisi coniunctæ sint cum voluntate inferendæ violentiæ.

Delectationes morose in virgine vel circa virginem.

D V B I T A T I O II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promissit ei coniugium.

Si sponte consensit. Respondeo & dico Primò, Si puella liberè consensit, ipse ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc est proprie *stuprum*. Addo cum Soro lib. 4. q. 7. art. 1. ad 1. neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio est, quia nec illi fit iniuria, nisi fortè quatenus censetur lædi honor, & dedecorari familia: puella enim est domina sui corporis. Neque D. Thom. q. 62. art. 6. ad 3. contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, si puella remisit damni compensationem. potest enim cedere iure suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum sarcienda, præsertim cum liberam ei si à nuptiis abstinere.

Si vi vel fraude inducitur. Dico Secundò, Si vi aut fraude vsuram corporis extorsit, etsi absque promissione, tenetur tamen vel eam sibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar. c. 16. n. 16. & sequentibus, Sil. ver. Luxuria; quæst. 5. Anton. 2. p. 2. §. c. 6. §. 1. & alij. Probatur, quia damnum tunc per iniuriam illatum est, ergo debet rependi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æstimatione.

Sed contrà c. 1. de adulteriis dicitur: *Si quis seduxerit virginem nondum desponsatam, dotabit eam, & habebit uxorem.* quod desumptum est c. 22. Exodi. & c. 1. Disponimus; vt quæsi stuprauerit, uxorem habeat, ac si venundum putauerit, corporaliter castigatus & excommunicatus, retrudatur in monasterium. hic non solum ad alterum, sed ad vtrumque teneri dicitur: nec solum ad æstimationem damni, sed ad integram dotem.

Respon. Hæc intelligenda esse, post sententiam Iudicis vt rectè docet Siluest. supra. ante enim sententiam non tenetur, nisi ad alterum. neque ad integram dotem, sed solum quanti pluris volebat spes nuptiarum, quam adhuc integram habebat: nam iure naturæ ad amplius non tenetur: ita Couar. 2. p. de sponsal. c. 8. §. 8. nu. 19.

Dixi, absque promissione, quia si intercessit promissio, implenda est, vt statim dicemus n. 35.

Si parens nolitmittere matrimonium. Petes, Quid si parens vel puella nolitmittere matrimonium, vtrum ipse damnum teneatur reparare pecunia? Respondeo, Si vi deflorata fuit, potest recusare ipsi matrimonium, & exigere quanti pluris eget ad alteri liberè pro sua conditione nubendum. Idem dico, si fallaciter inducta fuit, vt si adolescens fingebat se nobilem vel diuitem, vt eam deci-

peret. quoniam fingit aliquid, ob quod ipsa consentit, & cupit gratificari, sine quo nullo consensisset, iniuriam ei facit, ac proinde tenetur de damno secuto. Couarr. tamen p. 1. de sponsalibus, cap. 6. §. 8. n. 19. existimat, puellam in hoc casu admittere debere matrimonium, si ipsius conditio ei respondeat. quæ sententia nititur quadam æquitate. Sed verius putamus, eam in rigore non teneri acceptare: quia circa ipsum decepta fuit per iniuriam, vt existimaret esse alterius conditionis quàm reuera sit, quæ deceptio, causa fuit damni: vnde potest iustam compensationem exigere.

Sed, Quid si ipsa velit matrimonium, teneaturne corruptor? Respondeo, si nec tacite nec expresse promissit, (vt si vi aut minis extorsit) non tenetur ante sententiam, sed sufficit in foro conscientiæ, damni illati compensationem præstare, siue vi fraude & mendaciis illum induxerit, modò promissio non interuenierit.

Si ipsa velit.

Petes, Vtrum adolescens teneatur ad alterum prædictorum, si precibus importunis vsuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, nisi coniunctæ fuerint minæ, aut merus reuerentialis, vt, si erat illius dominus, aut superior, aut magnæ auctoritatis, cui ipsa nihil audeat recusare: ita Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 444. & quidam alij receptiores: quæ sententia est & satis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen potest vt importunitas tanta sit, vt ratione illius solius teneatur: vt si adeò importunè eam sollicitet, vt ipsa malice graue illud virginitatis detrimentum pati, quàm assidue tam improba sollicitatione enecari. Tales erant preces Dalila, quibus expugnauit Sampsonem. Sed hoc rarum est: quia molestiam illam plerumque aliter excutere possunt, concepta ira, qualem in hac causa deceat. deinde quamuis initio videatur multum repugnare, postea tamen sæpe libenter consentiunt. Promissa verè vim non adferunt, sed blandè alliciunt: multoque magis munerat: alioqui qui promissis vel muneribus impetrasset officium, vel legatum, teneretur ad restitutionem, quod non est probabile. vide plura infra cap. 17. dub. 6.

Si precibus inducitur.

Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè postea æquè commodis potita est nuptiis, ita vt nihil detrimenti acceperit, non debet ei quidquam necessariò restitui. Ita docet Nauar. cap. 16. num. 17. & 19. multique recentiores. Probatur, quia neque pro ipsa defloratione pudicitiz, vt quæ irreparabilis sit, & pretio non æstimanda, neque pro damno inde secuto, cum nullum reipsa secutum sit.

Promissa & munerat.

Si æquè commodè nupsit.

Dices, Stuprator constituit eam in periculo non inueniendi commodas nuptias, quod periculum est pretio æstimabile: ergo debet rependi.

Periculum damni.

Respondeo, Inferte alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad restitutionem, nisi damnum reipsa sequatur: huic tamen non obstat, quia aliqua compensatio possit in pactum deduci, antequam se periculo quis exponat. v. g. possum iuste exigere 100. vt me exponam vitæ periculo, tamen si alius me iniuste adducat in tale periculum sine pacto, non tenetur ad ullam restitutionem, si fortè damnum secutum non sequatur reipsa, nihil pro illo restituendum, (nisi pactum interuenierit) nam periculum damni, non est damnum.

Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. acceperat pro defloratione, tenebitur restituere, si postea æquè benè nupsit, & nihil incommodi est perpessa? Respon. Negando consequ. Primò enim, poterit retinere pro ipso pudicitiz damno: iuxta alteram sententiam, quæ probabiliter sentit, illud esse pecunia reparandum. Secundò, etiam iuxta nostram sententiam non tenebitur. Ratio est quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamie est constitutus, potest patisci cum eo qui ipsum per iniuriam in tale periculum coniecit, de damno quod probabiliter timeatur. & quamuis postea non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & si nondum solutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere, eò quod illud periculum,

Si æquè benè nupsit.

18. *Periculum, quod alter prestare debeat, in se susceperit. quod enim damnum non euenierit, vel suæ industriæ, vel benignæ Dei prouidentię adscribat. Confirmatur, quia potest quis pacisci de lucro cessante, vel damno emergente, antequam eueniant (nempe, certo pretio periculum horum in se recipiendo:) nec tenetur restituere pretium conuentum, etiam si non eueniant, quando alterius causa hoc periculum suscepit. ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus est, quia tunc ille tenetur periculum prestare. Debet tamen hoc pactum iniuri, dum periculum adhuc durat: nam si nullum sit amplius, non est pretio æstimabilis eius præstatio, itaque tunc pro ea non poterit quidquam exigere. Similiter, nec heredes puellæ potuerunt exigere, si ipsa ante tempus nubendi obierit, & ante obitum pacta non fuerit: quia damnum non est secutum. Denique si postquam pacta est, condonauerit: potest enim hanc condonationem facere, etiam si sub parentum cura fuerit, quia non parentibus, sed ipsi debetur.*

D V B I T A T I O III.

Ad quid teneatur corruptor, si eam decepit promissione coniugij.

20. *Tenetur eam ducere.*

Respondeo, Si promisit coniugium, & ea spe seu conditione vsuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiam si fictè promississet. Est communis sententia DD. Probatur, quia hæc promissio facta est in modum contractus, vnde cum ipsa ex parte sua compleuerit contractum, tenetur etiam ipse complere, prout exterius iudicio prudentum sonat, alioquin si tali artificio uti liceret, infinitis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipsa, consentiendo bona fide in copulam pro matrimonio futuro, ius iustitiæ acquisiuit ad ipsius matrimonium, cui iuri non potest ipse satisfacere, nisi consentiendo in matrimonium. Vnde sequitur, non satis esse eam dotare, vel largis donationibus damnum sarcire, si ipsa nolit acquiescere. Idem dicendum, si animo ficto cum eo per verba de præsentem contraxit, eò tantum sine ut ea potiretur. ut docet Sotus in 4. d. 29. q. 1. art. 3. & Adrian. q. 3. de matrimonio, & alij. Et si enim matrimonium illo casu sit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione iniuriæ & damni.

Quibus casibus nō teneatur ducere.

22. *1. Si multum superet.*

Aduertet tamen, excipi aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere, sed sufficiet aliter damnum sarcire. Primò, Si ipse longè sit nobilior vel opulentior, idque ipsa sciuerit, tunc enim facillè potuit suspicari ipsum simulatè nuptias promittere, ut ea frueretur.

23. *An pecunia compensari.*

Dico, si ipsa id sciuerit, quia si omnino ignorauit ipsius conditionem, & exterius non habuit ullam causam suspicandæ fraudis, tenebitur eam ducere, si ipsa velit. ita Petrus Navarra suprâ, & multi alij DD. Ratio est, quia tenetur ex parte sua contractum complere, ne ipsa detrimentum patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promissum, quia pacta sunt corpus pro bona fide. reliqua, ut diuitiæ, nobilitas per accidens se habent ad hunc contractum. Quidam tamen dicunt, posse cum pecunia satisfacere arbitrio prudentum: quod est probabile. insinuat D. Thomas in 4. d. 28. art. 2. ad 4. ait enim, quod teneatur eam ducere, si sint æqualis conditionis, vel si ipsa est melioris conditionis indicans non teneri, si ipse sit melioris. Idem tamquam valdè probabile tenet Corduba lib. 1. sui Quæstion. q. 13. Ratio est, quia qui in contractu fictè aliquid promittit, quod est longè melius, non tenetur illud dare, sed sufficit ut det aliud, quod iudicio prudentis sit æquale. sufficit enim ad iusticiam, ut contractus reducatur ad æqualitatem.

24. *2. Si aduertat non sincerè agere.*

Secundò, Si ex aliis coniecturis facillè deprehendi poterat, ipsum non sincerè agere (ut verbis ambiguus uti, inconstanter loqui, nimis uti exaggerationibus.)

Ratio est, quia in his casibus puella facillè potest aduertere vel suspicari, ipsum reuerà nihil seriò promittere, sed se ludificari. Verùm verò teneatur tunc damnum, si quod secutum fuerit rependere, dubium est: quidam putant teneri. quia per iniuriam causâ damni dedit, fraude enim & mendacio eam decepit. Sed verius videtur non teneri. si enim fraudem facillè potuit aduertere, non præsumitur decepta, sed fingere deceptionem, ut ait D. Thom. suprâ, & Siluest. Matrimonium quartò q. 8. Tabi. v. Matrimonium 1. q. 7. & Fumus v. Restitutio n. 21. citatque D. Thomam & Vercellensem.

Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimum interuenerit, ut si fiat eius affinis, si ducat aliam per verba de præsentem, si sacros Ordines suscipiat, si graue aliquod damnum vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur: denique, si pater nolit eam dare. In his casibus sufficiet damnum sarcire. de hoc tamen ultimo est difficultas: nam si corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promissorum fidem prestare, cur in conscientia teneatur alio modo damnum sarcire? Quidam distinguunt, si ex animo promississet, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intulisset. si autem animo fallaci promississet, tunc à parente & puella posse repudiari tamquam impostorem & pudicitie insidiatorem, & tamen ratione iniuriæ teneri nihilominus damnum sarcire. Sed verius puto, in conscientia ad illud non teneri, quin potius adimplendum promissum, ducendo eam in uxorem, sic enim abundè videtur satisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex alijs contractibus, si enim fictè tibi promittam mutuum, eoque nomine tu emas merces, facio tibi iniuriam, & teneor sarcire damnum, nisi seruem promissum: si tamen seruare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum secutum compensare.

Quartò, Si illam contigat postea cum alio fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio est, quia in promissione sponsaliu hæc conditio tacitè subintelligitur. Sed difficultas est, Vtrum tunc teneatur illi aliter satisfacere? Respondeo, non teneri, nisi antè fuerit conuentum. nam ex vi promissionis solum tenetur eam ducere. quæ obligatio extinguitur per superuenientem fornicationem. vnde nisi antè fuerit mutata in obligationem pecuniariam, nihil ei ex iustitia debetur.

Quintò, Si dicenti se virginem, promisit nuptias, ut ea potiretur, & postea deprehendat, non esse virginem, non tenebitur stare promissis. ita Lopez 1. p. c. 76. citans pro se Armillam. idem tenet Corduba lib. 1. q. 13. sui Quæstionarij dicto 3. Ratio est, quia sicut eam decepit, ita vicissim ab ea deceptus est: itaque est compensatio iniuriæ. vnde nec videtur pecunia compensare debere. cur enim teneatur, cum ab ea deceptus sit? Confirmatur, quia si seriò promississet, non teneretur propter illam deceptionem: ergo neque dum si cõtè.

Sextò, Si probat illam esse virginem, & in coniunctione deprehendat reuerà non fuisse, quamuis ex verbis eius deceptus non fuerit. quo casu non tenebitur illam ducere: ut docet Corduba suprâ lib. 1. q. 13. quia illa causa sufficiens est ad soluenda sponsalia, tenebitur tamen iuxta prædictum Auctorem, pecunia compensare, quia ipsa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen fortè non improbabile, quia si seriò promississet, non solum non teneretur eam ducere, sed neque dotare. Nam ex vi promissionis solum obligatur ad eam ducendam, quæ obligatio cessat ex eò quod deprehendat non esse, virginem, ut alibi dictum est. quam sententiam inuenio probatam doctissimo viro Thomæ Sancio lib. 1. de matrimonio disp. 10. n. 12.

Aduerte tamen, Si sciebat eam non esse virginem promisit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, ea secuta, tenebitur illam ducere, si ipsa velit, quia ipse deceptus non fuit, & illa ex parte sua, præstitit

25

26

3. Si impedimentum.

27

Non tenetur compensare pecunia.

28

4. Si fornicata fuerit.

29

5. Si ipsum decepit.

30

6. Si non erat virgo.

31

Si sciebat non esse virginem.

stir conditionem contractus ita docet Siluest. verb. Matrimonium 4. q. 8. Palud. d. 28. q. 1. art. 2. concl. 4. Contrarium tamen esse verius, si non timetur infamia, docet Thomas Sancius, citans Lopezium, Veracruz, & reliq. quare sufficit compensare pecunia. Ratio est, quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis sui usura, nimium exigit. Non enim tanti aestimatur copula cum corrupta, ut matrimonio eius debeat compensari. Vnde cum non teneatur ad matrimonium ratione promissionis, (ut quæ nulla fuerit) nec ratione damni, cum nullum securum sit, ut suppono: solum teneatur iudicio prudentis compensare copulam, per talem iniuriam obtentam. secus tamen si esset honesta vidua, & impenderet infamia.

D V B I T A T I O I V.

Utrum is, qui antè vouerat ingredi religionem, si postea puella sub promissione vera vel ficta matrimonij deceperit, possit ingredi.

32
Non potest
intrare Reli-
gionem.

Respondeo, Non posse intrare, sed teneri eam ducere, ut passim DD. tradunt: si tamen ipsa votum eius omnino ignorauit, & recuset omnem aliam satisfactionem. Probat: Quia ingressus Religionis iam factus est ei illicitus, non enim potest ingredi, nisi grauem iniuriam irrogando puellæ. ergo, &c.

Secundò, à simili. Si ergo vouissem 100. dare in elemosynam, & postea inferrem alteri damnum tanti aestimatum, nec haberem aliunde, quo illud compensarem; tenerer dare illa 100. Deo vota, nec possem persolvere votum, omitta damni compensationem, quia obligatio strictæ iustitiæ præponderat obligationi religionis: ergo similiter hic, cum ratione contractus & damni pudicitie, corpus illius sit obnoxium puellæ; nec aliter possit ex æquo sarciri, nisi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere; & etiam consummare matrimonium: nam contrahendo & non consummando, non tenebitur reparatum damnum pudicitie, nec occurreretur efficaciter infamiae imminenti.

Tertiò. Quia puella bona fide ex parte sua cõpleuit contractum, cum damno suæ pudicitie: ergo alter teneatur cõplere ex parte sua. Neque puella tenetur admittere aliam compensationem, tum quia pudicitia non est pecunia aestimabilis, tum quia nō tenetur subire infamiam, amissæ virginitatis, ut ille votum suum impleat.

33
Si scilicet eius
votum,
An aliter cõ-
pensare te-
neatur.

Aduerte tamen, si puella sciuit eum habere votum castitatis vel Religionis, non potest virgere ipsius nuptias, quia non bona fide contraxit, cum videret ipsum non posse nuptias promittere. Sed teneturne tunc aliter compensare? Certè non videtur teneri; (nisi forte persuaserit puellæ se facile obtenturum dispensationem) quia non fuit ab ipso decepta. sciuit enim, quod promissum est, non posse ab ipso licite præstari.

34
Dispensatio:

Petes, Utrum in his casibus impetrari debeat dispensatio voti? Respondeo, non videri necessarium, quia executio voti facta est illi illicita. consulendum ut petatur quia aliàs tenebitur ex parte sua seruare castitatem, si eam vouit, vnde non poterit debitum petere, sed tantummodò reddere, ea implicite vel explicite petente.

35
Si sponsalia
contraxit.

Quod dictum est de eo, qui promissione matrimonij virginem decepit, non posse illum ingredi Religionem absque ipsius consensu, idem dicendum de eo, qui contractis sponsalibus non obtinuit quidem usuram corporis, sed magnam familiaritatem, quæ moueat suspicionem copulæ, ita ut absque notabili infamia puellæ non possit recedere à contractu. ita Corduba & Lopez sup. nu. 29. citati. Ratio est, quia non potest hanc iacturam aliter sarcire. Idem dicendum si erat vidua bonæ famæ, & non infimæ sortis, ob eandem causam. Denique idem docet Sancius lib. 8. disput. 36. si puella vi vel dolo fuit deflorata, vel precibus violentiæ æquipollentibus, & corruptor ut huic

iniuriæ satisfaciatur, sponte promittat ei matrimonium: tunc enim tenetur stare promissis: nec potest illa iniuriam Religionem capeffere Ratio est, quia ex vi illius deflorationis iniuriolæ tenetur illam ducere, vel dotare, iuxta cap. 1. de adulteriis, quod ex lege veteri translatum in ius canonicum. Itaque cum ratione iniuriæ violationis teneatur ad alterum disunctiue, ubi semel elegerit alteram partem, non potest mutare absque consensu puellæ. quod enim semel placuit, amplius displicere non potest, iuxta regulam 21. de regul. iuris in 6. Quod intellige, si alterius ierit, ut ibidem Glossa: atqui hic plurimum interest puellæ te non mutare. Confirm. quia cum obligatio est disunctiua, facta electione alterius partis, hæc sola debetur, ut patet in aliis debitis. electio autem in huiusmodi est debitoris, vnde debet esse libera. quare si metu cogatur ad illam partem, nempe ad promittendum matrimonium, non tenetur ad illam, sed soluendo ducem, vel damnum sarciendo, est liber. Si viduam honestam vi vel fraude absque promissione matrimonij cognouit, etsi postea ei promitteret matrimonium in satisfactionem, nihilominus posset alio modo pro iniuria satisfacere, & ita religionem ingredi. ita Sancius supra. quod intellige, nisi sequeretur illam grauis infamia, cui alia ratione non posset occurrere. Ratio est, quia talis promissio fuit omnino libera, (solum enim de deflorante virginem statutum est, ut teneatur eam ducere; vel dote augere, cap. 1. & 2. de adult.) vnde habet tacitam conditionem, nisi religionem ingrediar. Sicut qui promissione pecuniæ puellam deflorauit, etsi postea loco pecuniæ promittat matrimonium, nihilominus potest religionem ingredi soluta pecunia promissa. quia cum sit promissio omnino libera, non a iure imperata, habet tacitam conditionem prædictam.

Si viduam
vi vel frau-
de.

Promissio li-
bera.

Contraria
sententia vbi
rior.

Verum etsi hæc sint probabilia, verius tamen putanda esse eandem rationem in foro conscientie, siue promissio facta sit viduæ honestæ, siue virginis, in prædictis casibus, modò cetera sint paria. Ratio est, quia ius illud. c. 1. de adult. eum obligat ante sententiam iudicis, ut supra dictum est, & communiter docent Auctores. Itaque promissio illa matrimonij in utroque casu censetur liberalis, ac proinde tacitam habens conditionem, Nisi religionem ingrediar. poterit ergo ingredi, soluendo ducem, aut prudentis arbitrio compensando, nisi per sententiam coactus fuerit illam ducere. Vbi etiam aduertendum, eum qui consentientem deflorauit: si postea ei matrimonium promittat, in foro externo cogendum ut eam ducat. Ratio est, quia quando vi vel dolo fecit secuta promissione, est compellendus, ut dictum est: atqui præsumitur ita fecisse, quia non videtur sponte consensisse: vnde cogetur, nisi probet illam vel non fuisse virginem, vel sponte Præbuisse consensum, ut rectè Sancius supra.

In foro exte-
rio.

D V B I T A T I O V.

Utrum adulter teneatur aliquid restituere marito adultera pro iniuria, si parius non sit secutus.

Respondeo & dico Primò, Si nullum aliud damnum secutum est, non teneri quidquam pro hac iniuria marito illata rependere. Ratio est, quia iniuriæ ab omni damno separata, non debetur ex iustitia, nisi satisfactio; per signa doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur, vnde nisi maritus resciscat, non tenetur adulter ad talem satisfactionem. hæc enim satisfactio non fit, nisi sentienti se iniuria affectum, cum consistat in placatione animi exacerbatæ. quod si resciscat, & putetur cupere, tenetur aliàs minime.

Dico Secundo, Si maritus exigat satisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præstare. Ratio est, tum quia tale damnum non est illatum, tum quia hæc conuentio seu transactio pro iniuria adulte-
rii

36

37

Si vi vel dolo
deflorata
fuit.

rij, iure est interdicta, L. Transigere. 18. C. de trans-
actionibus, vbi dicitur: *Transigere vel pacisci de crimi-
ne capitali, excepto adulterio, prohibitum non est.* Idem
veratur L. Miles. 11. §. ad legem Iuliam, de adulte-
riis. quod idcirco ius vetuit, ne maritus videatur suæ
vixoris lenocinium facere, eiusque corpus ad quæ-
stum tamquam leno prostituere. Si tamen maritus oc-
cultè transigeret cum adultero sine scandalo, non vi-
deretur peccare, nec ad restitutionem teneri, quia le-
ges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur
actio, nimirum in poenam, ob præsumptionem leno-
ciniij quàm ad mores priuatos.

D V B I T A T I O VI.

*Verum si secutus sit partus, teneatur adul-
ter ad restituenda damna, quæ consequun-
tur, marito vel heredibus legitimis, ex
sustentatione eius & hereditatis parti-
tione.*

39 **R**espondeo & dico Primò, Adulter non tenetur
ad ullam damni compensationem, nisi ei mora-
liter certum sit, esse suam prolem. Vbi aduerte, non
videri certum, quandiu habet probabilem rationem
dubitandi de contrario, vt dictum est 1. 2. q. 19. art. 6.
Id enim moraliter certum censetur, quod prudenter
ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur pro-
babile: talia enim passim humano more certa dicun-
tur. Nunc probatur, quia in dubio, melior est condi-
tio possidentis: nemo enim tenetur aliquid soluere, &
re sua se spoliare, nisi ei constet se debere consentiunt
ferè in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illi
teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem,
hoc tamen non est ita generatim intelligendum, sed
quando ita credit, vt non habeat probabilem ratio-
nem dubitandi de contrario. Feri enim potest, vt quis
probabiliter credat esse suam prolem, & etiam pro-
babilitatem habeat non esse: quo casu certum est non
teneri. vide Sotum lib. 4. de Iustit. q. 7. art. 2. Nauar. cap.
16. n. 48. & 49.

41 **D**ico Secundò, Si vilo modo suasisse vel procurauit,
vt adultera prolem susceptam marito supponeret, fin-
geretque esse eius prolem, tenetur de damno secuto,
nempe de alimentis & hereditate, vnà cum adultera.
Ratio est, quia vterque est causa totius damni.

Confutor & 42 **V**bi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè pri-
mò, adulterum, quia vtriusque nomine suasisse, adul-
teram, quia vtriusque nomine fecit. Quando enim
consilium est in commodum consultoris, ipse tenetur
primo loco executor solùm in defectum. si tantùm est
in commodum executoris, executor tenetur primò,
consultor solùm secundariò in defectum. si in com-
modum vtriusque, vterque tenetur æquè primò pro
rata: in solidum verò, ex defectu alterius, vt in fr̄a,
c. 13. dubit. 5. dicetur.

Alimenta. 43 **D**ico Tertiò, Si adulter agnoscat esse suam prolem,
vel certè nullam habeat iustam rationem dubitandi,
tenetur restituere saltem ea quæ impensa in alimenta
prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu pa-
rens tenetur filium alere, quamuis non suaserit sup-
positionem. Est communis sententia Doctorum con-
tra Sotum sup̄rà. Probatur, quia pater à tertio anno
tenetur alere filium & deinceps, donec sibi de ali-
mentis providere possit. à partu autem ad tertium
annum inclusiue, tenetur mater: colligitur ex cap. 2.
De conuersione infidelium. & probat ibidem Glos-
sa. Et ex L. Nec filium. 9. C. de patria potestate. Sed
præcipua difficultas est de restitutione hereditatis,
quam nothus ille cum aliis filiis, tanquam vnus ex
legitimis prolibus, cernit.

Sententia So- 44 **Q**uidam docent, etiamsi adulter agnoscat esse suam
ti & quorum. prolem, tamen non teneri sarcire damnum legitimis
dam aliorum. filiis, ex illegitimi successionem obueniens, modò non

fuerit auctor suppositionis. docet hoc Sotus sup̄rà, &
Henriques lib. 1. De matrimonio cap. 21. vbi pro ea-
dem sententia citat Pennam. Alij quidem recentiores,
etsi contrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti
sententiam non esse improbabilem.

Probari potest Primò, Quia iste adulter non est
verè causa huius damni. neque enim illud intendit,
neque sua actione attingit, sed aliena actione proue-
nit: nempe matris suppositione, & fictione, quæ
illum tamquam legitimum marito suo supponit, cuius
fraudis adulter non est auctor, nec consultor, vt
ponimus.

Secundò, Si adultera procuraret sibi abortionem,
non censeretur adulter causa homicidij: nisi fortè
suasisset vel adiunxisset: ergo similiter non censebitur
causa suppositionis, & consequenter neque damni ex
suppositione secuti, non enim videtur esse magis cau-
sa suppositionis quàm abortionis, cum neutrum con-
suluerit, & vtrumque ex sola voluntate adulteræ se-
cutum sit: ipso materiam, circa quam vtrumque sit,
dumtaxat suppeditante, id est, prolem.

Dices, censeretur auctorem huius suppositionis, quia
matrem in eam necessitatem coniecit, vt necessariò
deberet prolem supponere, alioquin debuisset sci-
psam prodere. Respondetur, non idcirco censeretur aucto-
rem, quia non coniecit illam nolentem & inuitam in
eam necessitatem, sed volentem: vnde ipsa sibi debet
imputare, quòd in ea necessitate sit constituta. Addi
potest, probabile videri, quòd etsi per iniuriam, il-
lam in hanc necessitatem coniecisset, (quamuis te-
neretur illi de damno quod ipsa pateretur) non ta-
men obligatum ita heredibus, quibuscum illegitimus
operà matris hereditatem diuidit, vt si constituam ali-
quem in necessitate accipiendi mutui aut vendendi
supellectilis, & ille ratione istius inopie faciat iniuriã
tertio, non tenebor tertio, cui ille iniuriam, occasio-
ne inopie, fecit, sed illi, cui ego iniuriam intuli.

Verum contraria sententia mihi placet, Primò, *Contraria placet.*
quia communis, à qua proinde in re tanti momenti
non est facile recedendum. Secundò, quia non expe-
dit in re tam nefaria fauere adulteris. Tertiò, quia
etiamsi adulter non suasisse suppositionem, tamen est
causa cur nothus ille credatur esse legitimus filius
mariti, idque iniquo modo, videlicet commercio
cum vxore aliena.

46 **V**nde cum ex iniurioso facto ipsius sequatur hæc
falsa crudelitas, censetur etiam causa damni, quod ex
illa crudelitate nascitur.

Neque dici potest, hoc damnum inde nasci per ac-
cidens, quia sicut ille error vt plurimum sequitur ex
tali facto iniquo, ita ex errore damnum: idque facile
erat præuidere.

Et confirm. quia adulter verè est causa suppositio-
nis: hoc ipso enim quo facit nasci prolem ex aliena
vxore, supponit illam marito eius tamquam esset
ipsius vera proles. nam id sufficit vt censeatur proles
mariti, & consequenter vt supponatur marito tam-
quam sua. ergo est causa suppositionis, & consequen-
ter damni quod sequitur. Sicut si ipse poneret prolem
viuam actu in utero vxoris alterius, verè supponeret,
prolem marito, non minùs quàm si occultè in domo,
subtrahita vel interfecta prole illius, supponeret extra-
neã. atqui eadem est ratio de semine, quod est proles
in potentia: sicut perinde est, siue serpentem actu, siue
semen eius ponas in loco, vnde postea nociturus est.

Dices, Sola mulier supponit pariens in domo ma-
riti, vel affirmans eius esse prolem.

Respond. Negando antecedens, quia non est opus *Non sola mu-*
ad suppositionem, vt dicat esse prolem mariti. Nam *lier est causa*
hoc ipso quo non est suspicio adulterij, censetur esse *suppositionis.*
mariti, quare eo ipso quo causam dedit pariendi, sup-
positionis crimen admisit. vnde cum non sola, sed vna
cum adultero causam dederit, etiam adulter est cau-
sa suppositionis. nec refert etiamsi foris non pariat,
quia ad id non tenetur, nisi salua fama & vita com-
modè possit: & quamuis posset, non tamen idcirco, id
omitten

omittendo, ipsa esset sola causa suppositionis: quia per hoc non excusaretur adulter, neque idcirco ex eius facto minus damni proueniret.

Similiter non excusatur ille, etsi orta suspitione adulterij, ipsa iuret esset prolem mariti: quia damnum aliarum prolium semper ex eius facto iniusto sequetur, si nothus succedat. sicut quando duo causam efficacem damni futuri dederunt, non excusatur alter ex eo quod alter causam illam occultet. v.g. Titius & Caius propinarunt alicui latens venenum, unde ille moriturus est, nisi ei succuratur. oritur suspicio de Titio: negat Titius. hinc fit ut ille moriatur: non excusatur Caius à restitutione, sed vna cum Titio tenetur. quia causam efficacem dedit, unde re ipsa damnum secutum est.

Hinc etiam pater, non esse necesse ut tempore adulterij extant liberi, quibus fiat iniuria. quia sufficit per actum iniustum poni causam, ex qua liberis extantibus damnum sequetur. Manet enim actus ille iniustus virtute in causa, velut in semine. sicut cum tyrannus legem iniustam scribit, quæ etiam ad 100. annos nocet.

Ex his facile soluas rationes sententiæ diuersæ.

DUBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.

47 **R**esp. & dico Primò, Tenetur quantum fieri potest sine famæ dispendio & vitæ periculo, procurare, ne legitimi heredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. Ita communiter DD. Vnde si habet paraphernas tenetur ea relinquere legitimis in compensationem. Similiter, si quid ex labore capiat lucri ad quod ei etiam diligentia præstanda. Debet etiam solitos sumptus imminuere, quantum commodè potest, spectata conditione status, valetudinis, &c. Quod si hisce modis non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capeffendam Religionem, ad eam videatur idoneus. Ratio est, quia omnibus modis debet cauere damnum heredibus.

48 Dico Secundò, Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur ad aliud, sed potest permittere, ut illegitimus succedat. Ratio est, quia nulum tunc sequitur damnum legitimis heredibus.

Dices, Illegitimus per leges civiles est incapax hereditate successionis: atqui hæc leges obligant in conscientia.

49 **R**espondeo Primò, Non esse incapacem, quando eo nomine illa portio ceteris est compensata: & res omnino est occulta: atque in hoc casu leges illas accipiendas.

Secundò, Etiam si incapax, tamen potest permitti ut succedat, ne ipsa infametur: præsertim quando alij inde damnum non sentiunt, ob compensationem.

50 Dico Tertiò, Etiam si nullo modo possit mater compensare damnum; non tenetur tamen proderè suum crimen marito aut proli, nisi moraliter certa sit damni auertendi. Est communis DD. præter Adrian. q. 1. de restitut. §. Sed restat, & Palud. in 4. d. 27. q. 2. art. 1. qui putant eam teneri sese proderè, quamuis existimet se nihil effecturam; quia, inquiunt, fieri potest, ut filius ei credat, & fortè occidat.

Non tenetur si dubitet an proderit. **P**robatur nostra sententia; quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam suam, crimen occultum pandendo, prodigere, multòque minùs quando parum est credibile profuturum. Imò id magnæ esset imprudentiæ; redderet enim se infamem & exosam apud filium, & ipsum coniceret in magnos æstus animorum; quod non est faciendum absque certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

51 Vbi aduerte Primò, Rarò accidere, ut adultera non habeat iustam rationem dubitandi an reuelatio proderit.

Primò, Quia filius matri dicenti ipsum spurium non tenetur credere, etsi sciat ipsam adulteram fuisse, ut docet Glossa in c. Officij. 9. de poenit. & remissionibus, & fatentur omnes Canonistæ in cap. Per tuas. 10. de probationibus, & Iurisperiti in L. Si posthumus. 14. de liber. & posthumis. Ratio est; tum quia alleganti suam turpitudinem, nulla debetur fides: ut in regulis Iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio ut in præsentis casu accidit: tum quia, cum ipse & sua, & publica opinione sit legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se putare illegitimum, nisi conuincatur. Itaque quandiu subest aliqua ratio suspicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum est, alios præter modum amare, alios odisse.

Secundò, Quia mater potest sibi persuadere, filium, etiam si credat animo, tamen verbis negaturum; nec idcirco cessurum hæreditate, sed potius omnia litibus & tumultibus misturum.

Aduerte Secundò, Si filius omnino conuincitur, (ut, quia mater testibus probat, parentem toto illo tempore absuisse) tenetur non adire hereditatem.

Dices, Qui alterum infamauit, tenetur reuocare, quamuis non putet aliquem crediturum: ergo mulier tenetur se filio aperire, &c. Ita Adrian.

Respondeo. Si infamator certus sit nihil profuturum non tenetur: si dubius, tenetur; quia ipse damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ dispendio debet sarciri. mulier autem ipsa damnum non intulit sed solam causam dedit, ex qua damnum sequetur, non famæ, sed pecuniæ: unde tenetur impedire, si potest, etiam cum dispendio pecuniæ; non tamen cum dispendio vel periculo famæ.

Dico Quartò, Quamuis certa spes esset per reuelationem criminis, damnis hæredum occursum iri; non tamen tenetur crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ vel infamiæ sibi impendere putaret.

De periculo vitæ est communis sententia DD. De periculo famæ docet Scotus d. 15. q. 2. sub finem. Gabr. ibidem q. 2. Caiet. q. 62. a. 6. & opusculo 31. responsione 14. & Nauar. c. 16. n. 44. & c. 17. n. 36. vbi fusè & doctè id probat, & c. 28. n. 47. Couar. regula peccatorum, l. p. n. 7. Innocent. Panor. & alij Canonistæ in c. Officij. 9. de poenit. & remiss. Castro lib. 2. de potestate legis poenit. cap. 11. Medina C. de restitut. q. 3. Et quidem de periculo vitæ patet Primò, Quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter rei pecuniariæ restitutionem, non tenetur quis vmquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, quia in periculo vitæ cessat dominiorum distinctio, ita ut licitè re aliena tamquam tua vi possis: nec tenearis eam restituere, quamdiu periculum durat ut si in fuga alienum equum conscenderis, & ille perierit: ergo, &c. Hinc fit, ut etiam si amplissima hereditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad spurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat. numquam enim potest esse tanta externorum bonorum copia, ut ipsam per se solam præferri vitæ oporteat. Si tamen spurius esset perditis moribus, ita ut ex dominatu eius timeretur mala Reipublicæ administratio; legitimus autem esset optimæ spei, teneretur adultera etiam cum vitæ periculo impedire spurij successionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi heredis, sed malum Reipublicæ: estque hæc obligatio potius ex lege charitatis vel iustitiæ legalis quam iustitiæ commutatiuæ.

Altera pars, quod neque cum famæ periculo.

Probatur Primò ex cap. Officij. 9. de poenitent. & remissionibus. vbi Pontifex consultus de quadam muliere, quæ partum sibi insigni artificio supposuerat, essetne absoluenda, cum crimen suum timeret marito detegere, respondet: Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adultero prolem suspicit, quamuis id timeat confiteri, non est poenitentia deneganda, ita nec illi; sed competens satisfactio debet iniungi per discretum sacerdotem.

Hic

Filius non tenetur matri habere fidem.

Si conuincatur esse illegitimus.

Non tenetur cum vitæ periculo.

Nisi maiora mala impendantur.

Neque cum periculo famæ.

Hic Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iustam causam timet marito detegere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offensionis.

⁵⁶ *Res superioris ordinis.* Secundò, Quia facta est res superioris ordinis, quæ iuxta Regulam Caiet. & Nauar. numquam est necessitudo exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, ut homo etiam infimæ sortis non teneatur vitam exponere pro maximis thesauris restituendis, vel fama etiam illustri hominis, reparanda.

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia non solet æstimari: & si quis eam sic æstimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim est nomen bonum, quam diuitie multe*, ut habetur Proverbiorum 22. quo fit, ut etiam si ad perfectionem pertineat pecuniarum renuntiatio; non tamen famæ & boni nominis, cum hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij administrationem pertineant. vide infra c. 11. dub. 15.

Quartò, Quia quod soli succedant legitimi, legibus humanis est introductum, quæ non videntur obligare, sed omnino cessare, quando imminet, tale dispendium.

⁵⁷ Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere honestæ conditionis, & quæ pro tali passim habetur: hæc enim propriè est bonæ famæ. Nam si suspecta sit, vel aded vilis, ut ipsius fama prudentum iudicio parui sit pretij; putarem locum habere posse sententiam Soti, famam iudicio prudentum esse componendam cum æstimatione hereditatis; quod tamen non admiserim de vera fama, qualem honestæ conditionis & vitæ materia possidet.

⁵⁸ Secundò, si maritus sit vir valdè bonus & prudens, & pariter filius ipsique rem silentio sint compressuri, neque idcirco mulierem osuri, aut probris vexaturis non censebitur se infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde si hæc circumstantiæ adfuerint, & simul si certa spes damni auertendi, (quod sanè rarissimum est) tenebitur se ipsa prodere.

C A P V T XI.

De iniuriis famæ & honoris, per detractiōem & contumeliā, deque necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes. 17.

D V B I T A T I O I.

Quid sit fama & honor, & quo modo distinguatur,

¹ *Fama.*

RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt: *Fama est illa dignitatis status, legibus & moribus comprobatus.* Ita habetur L. Cognitio-num. 5. de extraord. cognit. sed hic tantum bona fama describitur. In genere sic describi potest: *Fama est multorum existimatio de vita & moribus alterius.* Sermo etiam de hisce & rumor, fama dici solet, nempe à fando. sed potissimum consistit in ipsa opinione & iudicio interno: estque duplex, *Bona, Mala.* Nos hic solum de bona agimus, quæ potissimum consistit in opinione virtutis & sapientiæ (in quibus enim duo sunt propria hominis bona, ob quæ sola est laude dignus: secundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum & similibus; quæ etiam magni æstimantur apud homines, qui & famam ex hisce quærunt.

² *Honor.* Honor autem nihil est aliud, quam testificatio quedam excellentiæ alterius, ut docet D. Thom. quæst. 103. art. 1. ad 1. immediate tamen est testificatio nostræ opinio-

nis. de excellentiā alterius, cum quadam nostri submissione; & mediare ipsius Excellentiæ nam signa externa immediate significant nostros conceptus & affectus; mediare res ipsas. Hoc autem fit vel verbis, vel signis. Verbis, ut quando quis alterum honorifice compellat, sapientem, eximium, magnificum, clarissimum, &c. Signis, ut genuflexione, corporis inclinatione, sessione primi loci, erectione, &c. qui enim cupiunt honorari, nihil aliud oprant, quam talia signa suæ excellentiæ exhiberi.

³ *Dupliciter exhibetur.*

Excellentia autem, quam respicit honor, potissimum consistit in sapientia & virtute (quæ etiam sanctitas dicitur;) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etiam in aliis perfectionibus & dignitatibus vel moralibus, vel realibus à Deo communitatis, siue mediante ratione naturali, siue supernaturaliter. Sic potestas, quæ est in Principibus Ecclesiasticis & secularibus, & quæ est in Sacerdotibus, est honoranda; quia est communicatio quædam diuinæ potestatis: dignitas quoque principij, seu causæ, quæ est in parentibus: denique omnis perfectio rationalis naturæ, quia est participatio quædam perfectionis diuinæ, est aliquo modo ratio honorandi, si nihil aliud impediat. Quod addo, propter *damones & damnatos*, qui quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore sunt afficiendi. Denique id quod singularem quemdam ordinem, vel ut effectus, vel ut instrumentum ad hæc perfectiones habet, etiam est ratio honorandi. Si nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quæ ex præclarè gestis orta est; diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, suntque virtutis instrumentum.

³ *Excellentia in quibus consistat.*

Ex his patet differentia honoris & famæ. nam fama est opinio virtutis, sapientiæ, & rerum præclarè gestarum alterius: honor autem est testimonium excellentiæ. Fama igitur consistit in interna opinione; & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio: honor autem consistit in externa significatione nostræ æstimationis de excellentiā alterius, & submissionis nostri. vnde supponit opinionem excellentiæ, & intentionem externam per aliquod signum eam testandi, (in quo signo consistit honor) idque ideo, quia hoc excellentiæ est debitum. Hinc fit ut honor sit excellentius quid quàm fama: nam includit famam, seu opinionem excellentiæ, & præterea eius testificationem & manifestationem. Vnde meritò Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 3. docet, *honorem esse maximum inter bona externa; cuius signum est, quia, ut ipse ait, Principatus & diuitiæ, propter honorem sunt optabilia.* sed de his plura infra c. 36. dubit. 1. & 2.

⁴ *Discrimen honoris & famæ.*

D V B I T A T I O II.

Quid sit detractio.

D. Thom. q. 37. art. 1.

RESPONDEO, est aliena fama occulta & iniusta detractione seu violatio. Ita ab omnibus passim DD. definiri solet. Vbi aduerte, duo requiri ad detractiōem. Primò, ut aliquid dicatur, vel eo modo dicatur, ut cuius famam & existimationem, quam possidet in animo alterius, extinguere aut minuire valeat. Secundò, ut fiat occultè, saltim iuxta intentionem dicentis: si enim quis in præsentia alterius, famæ detrachere intendat, iam non erit simplex detractio, sed *contumelia*, quæ dictis vel aliis signis incoram violat alterius honorem: ut patet ex D. Thom. q. 7. art. 1. Vnde dupliciter differt detractio à contumelia. Primò, quod detractio directè lædat famam; contumelia autem honorem. Secundò, quod detractio fiat occultè, seu in absentia, sicut furtum, iuxta illud Ecclesiasticæ 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habes, qui occultè detrahunt.* contumelia autem potissimum fit incoram. sicut enim honor non exhibetur nisi præsentem vel absentem tamquam præsentem, (desiderat enim is qui honorat, ut honorato innotescat & opinio, quæ de illius excellentia habet,

⁶ *Detractio.*

⁷ *Differt à contumelia.*

habet, & testimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit nisi presenti, vel absenti tamquam presenti. Vnde patet, detractionem ceteris paribus esse minus peccatum, quam contumeliam, tum quia minus bonum auferit, tum quia est minus contra alterius voluntatem. nam occulte & altero nesciente auferit famam, sicut fur pecunias, quod est signum, ipsum reuereri eum cui nocet. sed contumelia, quasi vi illata, honorem auferit scienti & actu renitenti, sicut raptor pecunias.

8 *Fit octo modis.* Notandum est, Detractionem fieri octo modis, ut colligitur ex D. Thoma: quatuor directe, & quatuor indirecte. Directe Primò, iponendo crimen falsum. Secundò, amplificando crimen verum. Tertio, pandendo crimen occultum. Quarto, sinistra interpretando alterius factum: qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lãdis bonam opinionem quam ipse de proximo conceperat, vel ingeneras pravam, pertinet ad detractionem; ut verò in animo tuo sic iudicando temerè, proximo iniuriam facis, ad temerarium iudicium. Indirecte Primò, negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundò, ea extenuando. Tertio, tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum silentium alij interpretabuntur tacitam vieuperationem. Quarto, simulatè vel frigide laudando: ut quãdo quis simulat se velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum. Nam ut Phauorinus apud Gellium lib. 19. Noctium Attic. c. 3. ait, *Petus est frigide laudare, quàm aperte reprehendere.*

D V B I T A T I O III.

Quale peccatum sit detractio.

D. Thom. art. 2. & 3.

9 *Est peccatum mortiferum.* Notandum est, Non esse detractionem, si quis seruato ordine correptionis fraternæ, patefacit testibus vel Superiori crimen fratris ut emendetur; quia non est iniusta famæ læsio. Nam pro bonis superioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora; ut pecunia pro vita corporali, & fama pro salute spirituali. Ut autem sit detractio, requiritur ut iniuste fama lædatur; quod dupliciter fieri potest. Primò, directa intentione. Secundò indirecta.

10 *Libelli famosi.* Nunc, dico Primò, Si directe intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio; ex genere suo peccatum mortiferum, grauius quidem furto, (quia lædit proximum in bono, quod pecunia est præstantius) sed leuius homicidio (quia illud bonum est minus præstans quàm vita,) & leuius adulterio; quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis, contra sanctitatem matrimonij, & contra ius coniugis, ut supra ostensum est.

Dixi, ex genere suo, quia ratione exiguitatis materiz in qua quis intendat famam alterius lædere, potest esse veniale; ut si de industria aliquam paruam imperfectionem alterius narres.

Similiter, ratione materiz vel circumstantiarum fieri potest, ut aliquod furtum sit grauius aliqua detractio, & aliqua detractio adulterio: infamare enim grauius aliquem Ordinem Religiosum, vel Prælatum Ecclesiasticum, peius est peccato adulterij. Inter omnes detractioes ea est pessima, quæ fit per libellos famosi; tum quia ad plurimos permanat; tum quia ægerrimè potest aboleri, cum auctor nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famosum sparserit, & qui inuentum vulgauerit: ut patet L. vnica, C. de famosis libellis.

12 Dico secundò, Quòd si non intendas lædere famam, sed ex quadam loquacitate narres peccata, vel defectus alterius, est detractio materialis; quia læsio alterius non est directe volita: est tamen peccatum mortiferum, si id, quod narratur, grauius proximi famam lædat. Ratio est; quia etsi expresse non intendas lædere, tamen intendis implicite, dum vis illud vade per se læsio sequitur.

Dico Tertio, Si id quod narratur, Parum lædat, erit veniale. hinc fit Primò, ut narrare defectus veniales proximo, um, non sit nisi veniale: ut docet D. Anton. p. 1. tit. 8 c. 4. & Silu. v. Detractio, n. 2. Ratio est, quia cum nemo ferè ab his sit liber, nõ notabiliter lædunt famam, nisi fortè conditio personæ talis esset, ut in ea huiusmodi defectus censeantur magni momenti, ut si quis diceret de viro graui & religioso, esse mendacem, id est, crebrò mentiri: nam dicere illum semel vel bis mentitum, non esset mortale, quia non idè amitteret famam. Secundo ob eandem causam ordinariè non est peccatum mortiferum, reuelare defectus naturales, (nisi inde aliquod notabile damnum sequatur) siue illi defectus sint animi. ut si dicas quempiam esse ignarum, parui iudicij, parui ingenij: siue corporis, ut esse cæcum, gibbosum, &c. Idem locum habet in defectibus natalium. ut si quis dicat esse filium Clerici, natum ex adulterio, & similia: ut docet Pet. Nauarr. lib. 2. c. 4. num. 307. & insinuat Nauar. cap. 18. numer. 24. nisi fortè propterea putaretur valde in animo eorum, quibus dicitur, contemendus. Ratio est, quia ob hæc non censetur quis infamis. Si tamen in faciem hæc & similia, præsertim viro honorato, dicantur conuitiandi causa, erit peccatum mortale, quia censetur notabilis contumelia, secus si vilis sit conditio, nisi fortè grauem moerorem inde putetur concepturus. Tertio, Quando ratione conditionis personæ, peccata, etiam mortifera, non censentur notabiliter lædere famam, non est peccatum mortale, horum reuelatio: ut si quis dicat, militem commisisse duellum, habere concubinam, decepisse puellam: vel adolescentem esse prodigum, deditum amoribus. Quarto, Idem dicendum, si generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames, ut si dicas, esse superbum, avarum, iracundum, ut docet Siluester Detractio n. 2. ex D. Anton. supra. Ratio est, quia hæc nomina ordinariè non ita accipiuntur, ut sonent peccata mortalia, sed ut naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen potest, ut ratione dignitatis personæ, de qua dicuntur, vel quia putantur accipienda pro grauibz vitiis, sit in his peccatum mortiferum. vide Nauarr. cap. 18. n. 24.

D V B I T A T I O IV.

Utrum auditor detractoris peccet mortaliter.

D. Thom. art. 4.

19 *Inducens detractorem.* Respondeo & dico Primò, Qui ita audit ut inducat vel excitet ad detrahendum, non minus peccat quàm ipse detractor, sed potius magis: similiter qui detrahentem verbis vel gestibus animat ad prosequendum. Ita D. Thom. art. 4. & alij. Quod magis peccet, probatur, quia non solum ipse in se peccat affectu detractiois, sicut detractor, sed etiam alteri est causa detrahendi. detractor enim solum est auctor sui peccati, ille verò & sui & alterius: vnde tenetur ad restitutionem, nisi detractor ipse restituat. In hoc casu locum habet quod ait Bernardus lib. 2. de consid. sub finem: *Detrahere vel detrahentem audire, vtrum horum detestabilius sit, non facile dixerim.*

Dico Secundò, Qui audiendo detractio rem, lædatur, non tamen inducit nec animat ad continuandum, qui lædatur peccat mortiferè contra charitatem (ut qui alieno malo lædatur) & etiam contra iustitiam, quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniuste damnum datur: non tamen tenetur ad restitutionem, quia non est causa damni.

Dices, Tenebitur impedire, & non impediuit: ego est causa. Respondeo, Non tenebatur obligatione iustitiz, sed solum charitatis vnde saltem non est causa per iniuriam.

Aduerte tamen, Si quis solum delectetur eloquẽtia detractoris, vel curiosa cognitione factorum proximi, se audiens.

non tamen desideret, ut ille detrahat; non esse peccatum mortale: sed tunc solum, quando vel delectatur damno proximi. (quod non potest provenire nisi ex aliquo odio) vel ita delectatur eloquentia vel curiosa cognitione, ut placet ei quod alter detrahat. Nam ut Apostolus ad Rom. 1. ait: *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

21 *Non resistens.* Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec resistit, cum possit, aliquando peccat venialiter, aliquando mortifere. Mortifere peccat, si infamia sit gravis, & facile possit eam impedire, nec putet eam alia ratione auerendam, vel breui recuperandam. Ratio est quia charitas obligat, ut graue damnum proximi, quod ipse inuitus patitur, impediamus, si commodè possumus. Vnde si sit Superior, qui ex officio tenebatur impedire proximi infamiam, obligabitur ad restitutionem, in defectum inferioris. Venialiter peccat Primò, si detractio est levis. Secundò, si est quidem de re graui, tamen solum fit apud vnum, vel ut sumitur duos, qui rem omnino silebunt, tunc enim non censetur notabilis infamia. ita Caiet. 2. 2. q. 73. art. 2. dub. 1. Cordub. q. 2. conclus. 5. Pet. Nau. lib. 2. cap. 5. n. 334. sed hæc sententia non est ita vniuersè amplectenda, ut infra dub. 12. dicitur. Tertiò si nimia verecundia vel animi pusillitate non audeat resistere. ratio est; quia tunc valde difficile, est efficaciter impedire: vnde tunc non tenetur, saltem sub peccato mortali; nisi fortè infamia esset valde atrox, vel graui incommoda putaretur paritura. tunc enim deberet sibi vim facere, excussa verecundia, & modestè contradicere. Quartò, Si putet detractorem sponte reuocaturum vel emendaturum quod dixit, idque breui & efficaciter: quod ut faciat, adhibenda correptio fraterna, si opus sit Quintò, Si putet auditores non credere. Nullo autem modo peccas, si vel non putes profuturam tuam monitionem, vel metuas aliquod magnum damnum; ut contumelias, verbera, vel si rationabilis verecundia obstat; ut si sis famulus, vel nullius auctoritatis: debes tamen tunc, si commodè possis, vel discedere, vel faciem tristiore ostendere, vel sermonem aliò diuertere: nam hac ratione impeditur, vel saltem minuitur detractoris feruor, iuxta illud Prouerb. 25. *Ventus aquilo dissipat pluuia & facies tristis linguas detrahentium.* vide Chrysost. Hom. 3. ad populum, à medio vsque ad finem: Bernard. serm. 24. in Cantica, & serm. de triplici custodia, manus, lingue, cordis.

D V B I T A T I O V.

Vtrum audita, vel alia qualibet referens absque assenatione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur restituere.

24 **R**espond. & dico Primò, Non esse peccatum mortiferum si ita referat, ut ei probabile non sit vllam inde infamiam orituram; eò quod alij non sint credituri. Ita Scotus d. 15. q. 4. Nauarr. c. 18. num. 50. & multi alij DD. Ratio est, quia tunc non est probabile periculum damni proximo.

Notandum tamen, Si crimen esset valde graue, ut hæresis, proditio, præpostera libido, & verisimile esset, ex narratione auditoribus malam suspensionem suborituram posse esse peccatum mortiferum, quia talis suspicio videtur esse magnum malum, respectu honestæ personæ.

25 *Si ex leuitate putentur credituri.*

Dico Secundò, Si quis audita referat coram iis, quos probabile est ex sua leuitate credituros, etiam si ipse sufficientem occasionem ad id minimè dederit, peccat mortifere contra charitatem, non tamen contra iustitiam, ac proinde non tenetur ad restitutionem. Quod mortifere peccet, probatur; quia qui aduertit, ex suis dictis vel factis alium grauitè lædendum, siue in fama, siue in corpore, tenetur ex charitate abstinere, si commodè possit: quamuis id ex alterius culpa pro-

uenturum videat. Quisque enim tenetur impedire notabile damnum proximi, quantum commodè potest, & maximè quod sui occasione proveniret. Quod autem non tenetur ad restitutionem, docet expressè Caietan. quest. 73. art. 3. cum ait, eum, qui audita refert, non teneri ad restitutionem. & Nau. c. 18. n. 48. vbi dicit, non teneri, qui non dedit iustam causam credendi. Adrianus in 4. n. q. de restit. famæ, in fine. Sil. v. Detractio, q. 4. & aliquot alij DD. Ratio est, quia non est causa efficax damni, sed merè per accidens ex ipsius narratione sequitur: non enim eius narratio est talis, ut idonea sit fidem facere, sed quod illi credant, id provenit ex illorum leuitate vel malitia. Vnde is qui narrat audita ab hominibus parum fide dignis indicatis suis auctoribus, non tenetur ad restitutionem, etiam si auditores ex sua leuitate credant: imò etiam si id malo animo faceret, quia intentio nocendi non obligat ad restitutionem, quando opus ex se non est damnosum, ut supra c. 7. dub. 2. dictum est.

Dico Tertiò, Qui refert audita eo modo, vel nominatis iis auctoribus, ut audientes merito possint induci ad opinandum malum de proximo, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Ita Scotus l. 4. de iust. q. 6. art. 3. circa quartum argumentum. Probat, quia dat sufficientem causam aliis malè opinandi, ex qua, mala opinio reipsa sequitur: ergo, &c. Antecedens probatur Primò, Quia si absolute diceret Petrum commississe adulterium, & alij crederent, peccaret contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem: atqui quando eo modo narrat, vel eo auctore, cui merito æquè sit credendum atque ipsi, non minùs efficaciter inducit audientes ad sic opinandum, quàm si ipse ex se asseueraret: ergo, &c. Secundò, Quia inducere alterius testimonium, est adferre argumentum non exigui ponderis ad persuadendum: ergo, &c.

D V B I T A T I O VI.

Vtrum sit peccatum mortale, infamare seipsum.

29 **C**aietanus q. 73. art. 2. & in Summa v. Detractio, existimat esse peccatum mortiferum contra iustitiam, se infamare, quia censet hominem non esse dominum suæ famæ. Vnde colligit Primò, esse grauius peccatum se infamare, quàm proximum, sicut grauius est se occidere, quàm proximum: in qua sententia videtur etiam esse D. Aug. l. de ciuit. c. 10. Secundò, hominem teneri ad restituendum sibi famam. Sed communis sententia est in contrarium, pro qua.

Dico Primò, Seipsum infamare, ex genere suo non est peccatum mortiferum, neque contra iustitiam, neque contra sui charitatem. Ita Scotus l. 5. q. 10. a. 1. Nau. cap. 18. num. 27. & 61. & alij passim. Probat, non esse contra iustitiam, quia homo est dominus suæ famæ, sicut suarum opum, ut supra cap. 4. dubit. 11. dictum est: ergo illam dissipando, nulli facit iniuriam, sicut neque dissipando alia bona siue id fiat reuelando crimen verum, siue crimen falsum sibi imponendo. quæ enim lex iustitiæ obligat illum, ut retineat bonam estimationem in mentibus hominum?

Non esse etiam contra charitatem, Probat, Primò, quia charitas non obligat hominem ad bona huius vite, quæ extra nos sunt, comparanda vel conseruanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia vel nostra vel proximorum: ergo non obligat ad famam conseruandam, nisi ipsa secundum se consideretur.

Secundò, Quia prodigalitas, quæ versatur in bonis externis, ex genere suo non est peccatum mortiferum; aut contra charitatem: sed solum veniale contra liberalitatem: ergo cum fama sit etiam quoddam bonum externum, eius profusio non erit contra charitatem, sed solum erit quædam prodigalitas.

Dico Secundò, Ratione tamè alicuius circumstantiæ, Potest esse nempe damni, quo nobis vel aliis contingit ex nostra infamia, potest esse peccatum mortale, se infamare. mortale ex Est communis DD. Primò, Si ex mea infamia sequatur adiuncto, notabile

26 *Nō teneri ad restitutionē*

27

28

29

30 *Non esse contra iustitiam, nec peccatum mortiferum ex suo genere.*

31

notabile scandalum, vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, ut si ex infamia redderet effrenator ad peccandum. Sed existimo raro fieri, ut ex hoc capite infamare se, sit peccatum mortale; quia ordinariè est occasio remota. Proximo verò, ut si ille sciens me aliquando tale peccatum admisisse, inde occasionem acciperet idem patrando: quamvis de hoc fortassis raro vlu veniat, præsertim si cum dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, Si inde mihi imminet periculum vitæ, ut si dicam me occidisse parentem Petri, vel violasse eius torum: hoc enim non solum est famæ, sed etiam vitæ profusio: & est alteri dare occasionem peccandi. Tertiò, Si mea fama sit necessaria muneris quod gero; ut si sim Episcopus, Parochus, Abbas, Prior: tunc enim peccabo contra iustitiam.

32 Aduerte tamen, in hoc casu se infamare, aut famam suam negligere, non esse per se contra iustitiam; sed velle munus Prælati cum hac infamia, qua factus est ineptus, retinere. Vnde si quis vellet deponere officium, aut nouis virtutum exercitiis infamiam vincere, ut muneris non oblit; non erit hac ex parte contra iustitiam se infamare, aut famam negligere, ut docet Sotus l. 4. q. 6. art. 3. ad 4. Quartò, Si mea infamia redundat in alios, v.g. in liberos, in familiam, in Ordinem religiosum, est enim magna infamia liberis, (præsertim in Hispania & Italia) habuisse parentem hæreticum, præterquam quod fiant inhabiles ad officia, & beneficia: & famæ honestæ infamia est, esse aliquem in ea proditorem patriæ, sodomitam, latronem, vel qui publico supplicio sit affectus: Ordini religioso, habere Religiosum impuræ vitæ, ebriosum. In his igitur & similibus casibus, plerumque erit peccatum mortale seipsum infamare; tum quia notabiliter existimatio aliorum læditur, tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrum autem sit contra iustitiam, dicendum infra dubit. 23.

DUBITATIO VII.

Vtrum possit quis sibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præsertim si ob id esses extremo supplicio afficiendus.

34 Cæteranus ver. Detractio, & quidam alij, negant id licere, etiam si hoc modo posset mortem euadere, eò quod homo non sit suæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum neque verum est, ut supra ostensum; neque si verum esset, quidquā efficere: quia etiam si non esset dominus suæ famæ, tamen ad vitæ suæ vel proximi conseruationem, posset sine omni peccato crimen occultum, quod verè commisit, pandere; & sine peccato mortali crimen, quod non commisit, sibi falsò imponere. Ratio est; quia rectus ordo habet, ut bona minoris momenti exponantur conseruandis maioribus: sic enim naturæ impulsu pars exponitur ad conseruationem totius) ergo pro conseruatione vitæ tuæ potes famam perdere, etiam si famæ non sis dominus. Idem dico de vita proximi, quia licitum est pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam, præsertim cum fama sit bonum recuperabile. Vnde respondeo &

35 Dico Primò, Ad vitanda tormenta leuia falsò sibi crimen imponere, ob quod morte sit plectendus, est peccatum mortiferum. Ita Sotus lib. 5. de Iustit. q. 10. art. 2. estque communis sententia DD.

36 Probatum Primò; Quia quisque tenetur suam vitam conseruare & tueri, etiam cum aliquo dolore & incommodo, maximè quando mortem non est commertus. Secundò; Quia in hoc casu censeretur sibi sponte mortem immeritam accersere, & seipsum quodammodò occidere, sine causa dando occasionem suæ mortis.

Dico Secundò, Non tamen erit peccatum mortiferum, si ob huiusmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum, et si ob id morte sis plecten-

37 dus. colligitur ex Soto d. 15. quæst. 3. vbi dicit: Expediret anime homicida ut solueret per passiones voluntarias vel patienter susceptas; ut scilicet occideretur pro homicidio. Vbi indicat, expedire ut se offerat Magistratui puniendum. Idem tenet Pet. Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 134. Probatum, quia iste meritis est mortem: ergo potest eam sibi optare & procurare, si bonum finem propositum habeat, nempe vindictam suorum scelerum, exemplum publicum, & ut obrumpat peccandi consuetudinem, quam alia ratione sibi non videtur posse deferere, denique ut benè se disponat ad mortem. nam alioquin est in periculo ne subito pereat imparatus. Ob has causas sine omni peccato videtur se posse iudicio listere, & crimen aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neque dici potest, cum hic peccare contra charitatem, tum quia minus bonum sibi propositum habet, quàm sit vita, ob quod vitam optat deferere, tum quia si alius, qui criminis esset conscius, illum accusaret ob bonum publicum, cuiusque salutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipse.

38 Notandum tamen, si quis mollitie quadam animi, quod parua tormenta nequeat perferre, crimina sua occulta proderet, non excusari a peccato, quamvis putem non fore mortiferum, nisi fortè per accidens, ratione alicuius magni damni inde secuturi, ut est infamia famæ, scandalum publicum, & similia.

39 Dico Tertiò, Ad vitanda leuia tormenta, confiteri crimen suum occultum, vel imponere sibi falsum, non est peccatum mortiferum, si nullum aliud grauius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis, quia quisque famæ suæ est dominus: ergo sicut eam sine causa prodigere, ex genere suo non est mortale, ita multò minus mortale erit, si ob aliquam causam, licet non omnino iustam & parem, eam prodigat.

40 Dico Quartò, Ad parentem vel amicum à morte vel tormentis magnis eripiendum, non est per se peccatum mortiferum, absque iuramento sibi crimen falsò impingere, quando in quæstione non proceditur iudicè. Probatum, quia possum sine peccato mortifero mihi crimen falsum imponere, ad vitanda tormenta, si nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquiualeat magnis doloribus. ergo, &c. Imò si parens vel amicus sit omnino inculpatus, nec sit alia via mortis illorum auertendæ, videtur non esse peccatum, etiam se morti offerre illorum loco: quia nemini sit iniuria, & aliàs licitum est, vitam pro parente & amico exponere, ut docet Toletus lib. 5. cap. 6. & Sotus lib. 5. de Iust. q. 1. art. 6.

Dixi, si iniuste procedatur, quia si iuste procederetur, peruerterem iustum iudicium, & facerem iniuriam iudici & accusatoribus & Reipub. vnde sine dubio esset graue peccatum mortiferum.

41 Dico Quintò, Ad vitanda tormenta valde graua, quibus meritis possis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè, si crimen falsum tibi imponas, quamvis certò ob id sis morte plectendus. est contra Nauarrum & quosdam alios. sed ita tenet Angelus v. Detractio. num. 6. Siluest. eodem, quæst. 3. Sotus supra. Toletus l. 5. c. 66. & multi recentiores hoc tempore. vnde hæc sententia est tenenda, fauet enim multis miseris, qui alioquin non solum corpore, sed etiam anima perirent, confitendo crimina falsò contra conscientiam, quæ non audeat renocare metu tormentorum.

Probatum Primò, Quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, ne alius eam eripiat; sicut non tenetur permittere sibi tibiam abscindi cum tanto dolore, non enim (ait ille) tanto dolore digna est salus.

Secundò, Quia si tunc fateri crimen, de quo falsò accusatur vel interrogatur, esset peccatum mortiferum, vel id ideo esset, quod sit mendacium perniciosum, vel quod sit peruersio iudicij: atqui non est perniciosum, quia neque alteri adfert aliquod malum, quod tanti sit, ut ille ex charitate aut iustitia teneatur illud cum tanto incommodo suo auertere, ut suppono.

33 Si infamia redundet in alios.

37 sibi p. curæ
p. mortem
commertam.

38 Si animi
mollitie.

39 Si non sequatur
graue in-
commodum.

40 Ad liberandum
amicum.

41 Si mors inde
impendeat.

35 Ob leuia tormenta non licet imponere sibi falsum.

36 Pandere verum.

42 Neque etiam sibi infert malum, quod notabiliter praponderet ipsius tormentis: nam crimen faciendo, breui morte longam mortem redimit, vel potius multas mortes vnica simplici commutat: talia enim tormenta pati, est longa quadam & multiplici morte mori. Neque enim est peruersio iudicij propriè; quia nec peruertit Iudicem vt faciat contra officium, nec accusatorem, nec testes. mendacium enim in iudicio, si cum nullus sit iniuria, non est peccatum mortiferum; vt si Petrus à me eximat in iudicio 100. aureos; & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè; imò ne venialiter quidem, si commoda ratione me à mendacio vindicem. Neque etiam facit iniuriam Iudici aut Reip. quia non ducerent hoc sibi iniuriæ (sicut si negaret crimen verum) sed potius commiseratione mouerentur, si scirent.

43 Tertiò, Vel interrogatur secundum Iuris ordinem per tales torturas, vel contra illum ordinem. Si contra, non ipse Iudici, sed Iudex ipsi iniuriam facit. Si secundum ordinem Iuris, adhuc Iudici non facit iniuriam, faciendo crimen falsum; quia non tenetur Iudici cum tantis tormentis suam innocentiam probare.

44 Dices Primò, ex Nauarro c. 18. n. 29. Talis homo moraliter loquendo se interficit: ergo peccat.

Non se interficit.

Respond. Nego illum se interficere: non enim physicè, vt patet; neque etiam moraliter (sicut is, qui sine iusta causa se coniecit in certum periculum mortis, dicitur sibi causa mortis) quia iustam causam habet, ob quam se interficiendum exponit; sicut si quis se exponeret hostium telis, vt grauissima tormenta ab aliis inferenda euaderet, non se occideret. Imò si honesta persona rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti, vt ipsam potius interficeret, non censeretur homicida sui, quamuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic est homicida sui, faciendo tale crimen. Quod confirmatur; quia rogaret Iudicem, vt se interficiat potius, quàm ita torqueat; non censeretur homicida sui.

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri sine peccato mortifero falsum crimen imponere, vt tormentis se eximat.

Alteri falsum crimen imponens.

Respond. negando consequentiam; quia non est dominus, nec eam habet potestatem in famam alterius, quam in suam, præsertim contra veritatem, vnde faciet illi grauem iniuriam, si inuito falsum crimè impingat, quæ iniuria non habet locum, dum sibi impingit. Admitto tamen, non fore mortiferum, si illi constet, id non esse contra alterius voluntatem: vt si procul abesset, nec quidquam illi periculi immineret, essetque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non sit dubium, quin equo animo sit laturus.

48 Dico Sextò, Qui hoc modo vitæ tormentorum falsus est crimen falsum, ob quod erit morte plectendus, non tenetur illud postea reuocare, quamuis antea periurio illud confirmasset, si prudenter metuit rursus ad tormenta raptum iri (vti ordinariè fieri solet, sed potest sine peccato mortifero in eo persistere & mori. Ita Angelus, Sotus, & alij. Patet ex dictis, præterquam illud de periurio, quod nunc probatur, quia etsi peccauerit mortiferè, quando periurio confirmauit, tamen postea non tenetur retractare. Ratio est, quia periurium iam transiit, & non retractando, nemini facit iniuriam: retractando autem, culpam periurij delere non potest, sed coram Deo poenitendo, quod potest facere absque externa reuocatione: secus est de periurio, quod in detrimentum alterius cedit, hoc enim debet reuocari.

49 Petes, Vtrum teneatur ea quæ sibi imposuit retractare, saltem in extremo vitæ, cum iam iam est occidendus? ita enim docet Siluester supra ex Panormitano. Sed verius est non teneri, si ea reuocatio nihil prodesset, sicut ordinariè nihil prodest.

50 Dico Septimò, Si Religioni vel familiæ, ex confessione falsi criminis sequeretur grauis infamia, prudenter expendendum, vtrum tormenta ipsi infamiae præ-

ponderent, an contrà: nam fieri potest, vt tanta sicilla infamia, vt potius tenearis quæuis tormenta perpeti, quàm illam tibi cum tanto aliorum damno irrogare. v.g. si inde bonum publicum notabiliter læderetur, si aliqui idè in hæresim lapsuri, &c.

D V B I T A T I O VIII.

Vtrum ad vitanda graua tormenta, possit alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors immineat.

51 **R**espondeo & dico Primò, posse te ob hanc causam illud aperire, si nullum aliud incommodum alteri, quàm infamiae impendat. Ita docet Nauar. c. 18. num. 54. & alij passim. Probatur, quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo seruare, sicut nec alterius pecunias, si eas apud me occultas habeam.

Dices, Hoc non solum est non conseruare famam, sed etiam posituè auferre, quod non licet. Respondeo, Id eo casu non esse posituè auferre, quia non intendendo auferre opinionem bonam, quam de ipso habent, sed solum id quod latebat occultum in mente mea, proferò per signa in lucem, ad quod ius habeo, è quod ille reuerà hoc crimen fecerit, & ego illius cognitionem sine ipsius iniuria sim assecutus. Sicut enim, si epistola, quædam secreta tua continens, apud me recondita foret, possem eam proferre ad vitanda graua tormenta, ita etiam si tua secreta in mea cognitione recondita sint: possum ea proferre in lucem, vt aliquod graue incommodum euitem, etiamsi inde sequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant, & bonam è mentibus suis excludant, ad hoc enim permisiuè solum me habeo, dum iure meo vtor. Hinc fit, vt ad vitanda graua tormenta, possim aperire quoduis secretum alterius, mihi cognitum, modò non sit vel ex confessione sacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel nisi inde grauissima incommoda timeantur, vt si esset secretum Principis, vel Reipublicæ, vel exercitus, vt rectè docet Sotus lib. 5. de Iustit. quæst. 10. art. 2. & Nauarr. cap. 18. n. 54. Ratio est, quia illud secretum est veluti quoddam depositum, apud me occultatum, quod ego non teneor seruare occultum cum tanto meo incommodo, etiamsi cærum sit, alteri inde damnum obuenturum, si tamen sine causa proderem, esset iniuria, & tenerer ad restitutionem, quia voluntariè essem causa damni.

Dico Secundò, Ob eandem causam petes illud aperire, etiamsi inde alteri esset periculum mortis: modò illud sine vi & fraude, & extra confessionem acceperis. Ita Sotus & Nau. supra, & alij. Ratio est, quia non teneor cu tanto meo incommodo seruare famam, aut etiam vitam proximi. Non negamus tamen, quin sæpè laudabilius sit, etiam quæuis tormenta perferre, quàm secreta, vel etiam crimina occulta priuati hominis patefacere: qui tamen patefacit, non peccauit, tenetur tamen postea extra tormenta reuocare confessionem, qua parte cedit in damnum proximi, seruata veritate commodo aliquo sensu, si potest, nisi rursus tormenta, vel aliud graue incommodum metuat.

Sed dubium hic est, Si vi aut fraude extorsisti. Sotus putat tunc te non posse reuelare, etiamsi tormentis esses necandus. Nauarrus autem distinguit: Si damnum, inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione, non potes; si autem reparabile, potes.

52 **R**esp. & dico Tertiò, Probabile est absolutè, etiam in hoc casu posse tale secretum vel crimen alterius 53 *Quid si iniuria extorseris.* aperiri ad vitanda graua tormenta, etsi ipsi inde sit vitæ periculum. docet Petrus Nauarr. lib. 2. c. 4. n. 131. Ratio est, quia iuxta Sotum & alios, possum aperire secretum tali casu, quamuis stipulatus sim alteri silentium; ergo etiam licet iniuria extorserim. Nam qui

ex contractu aliquid debet, non minus tenetur, quam qui ex delicto, ut infra dicitur.

Secundò, Quia etsi antea iniuriam facit extorquendo secretum, vel fraude expiscando: iam tamen postquam scio, ius habeo vtendi & reuelandi in tanta necessitate; sicut si quis furatus esset equum, posset eo in necessitate vti, etiam cum interitu equi, imò etiam cum interitu domini, ut si hostibus inuadentibus fugiat, domino in periculo relicto.

Tertiò, Quia in hoc casu reuera non infero damnum; sed si quod sequatur, ex alterius malitia sequitur, qui me iniuste torquet, nam mea confessio tormentis expressa, non est alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides, ut patet ex cap. 1. causa 15. q. 6. Alexandri PP. Quæ ratio bene probat, confessionem non esse per se causam damni, sed solum per accidens, & damnum illud prouenire non ex mea confessione, sed ex malitia Iudicis torquentis, & consequenter non censeri me causam illius damni, nisi permissiue.

56 Dices, Si talis confessio non censetur causa damni, ergo si vi tormentorum de altero crimen falsò confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compensationem damni.

An aliquo casu possim falsum alteri imponere.

Respond. Silvester. v. Detractio, q. 3. fatetur totum, modò tamen post tormenta reuoces. Idem docet Pet. Nauarra lib. 2. c. 4. n. 131. quæ sententia videtur probabilis, si nihil aliud quam infamia metuatur. quia talis confessio verè non inducit infamiam, quando postea reuocatur. Si tamen inde mors vel aliud graue damnum illi impenderet; omnino mortiferè peccares: quauis enim, si Iudex legitime procedat, talis confessio nihil mali inferre possit, secus tamen res habet, si capiet occasionem illi nocendi. Sicut si latro minetur mihi mortem, nisi dixerò quis se accusarit, non possum falsò id imponere ei, quem ille ob id esset interfector. Ratio est, quia cum talibus circumstantiis falsum imponere, est per iniuriam dare causam magni damni. Merito enim potest is queri de iniuria, cui cum tanto damno falsum imponitur.

D V B I T A T I O I X.

Vtrum possim manifestare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57 R Espondeo & dico Primò, Si illud damnum est alicuius momenti, siue sit temporale, siue spiritale, posse crimen proximi manifestari ad illud impediendum, quatenus id ad illud est necessarium. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia q. 7. art. 1. & Nauar. cap. 18. n. 31. & alij. v. g. noui Petrum esse furem, possum monere eos quibuscum habitat, ut sibi caueant: si gerit se pro medico, & ego noui eius imperitiam, possum monere quibus impendet periculum. homicidium à Petro commissum imponitur innocenti, qui ob id erit plectendus, possum aperire Petrum auctorem. Imò in huiusmodi casibus sæpè fit, ut non solum possim, sed etiam teneor ex charitate crimen alterius manifestare, nempe si graue damnum ex eo alijs imminet, & damnum quod ex manifestatione sequitur, non sit tanti, ut eius ratio præ altero haberi debeat. In dubio autem, vtrum præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum est, quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri iniuste obueniret. Item quisque habet ius ad proferendum in lucem id quod in sua cognitione abditum tenet, si ex occultatione alijs damnum proueniret: si enim quisque id potest ad sua damna auertenda, cur non etiam possit ad damna proximorum, cum debeat diligere proximum sicut seipsum? Hinc fit, ut quando agitur de officio beneficii conferendo, de matrimonio contrahendo, de Religione suscipienda, si ego sciam aliquod iustum impedimentum, vadè aliquod notabile incommo-

58 Sæpè teneor manifestare.

58

59

dum merito timeri debeat, possum eius occulta pandere.

Dico Secundò, Si ad aduertendum illud damnum, non est necesse crimen alterius patefacere, sed superest alia via commodior, seu minus noxia, verbi gratia, per fraternam correptionem non possum aperire: similiter, si nihil iuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet, quia esset contra charitatem: tenemur enim minimum lædere proximum, quantum fieri potest, tum in illo curando, tum in malis ab illo prouentibus auertendis.

Sed difficultas est, An sit contra iustitiam, crimen tunc aperire? Videri possit non esse, quia nemo habet ius ad famam, per quam alijs nocere parat, seu per quam tribuitur ei probitas vel peritia, cuius simulatione alijs esset nociturus. Vnde etiam homo potest conqueri sibi factam iniuriam, quòd illis sui defectus sint patefacti, sed sibi id imputare debet, ut qui per hanc famam alijs nocebat. Deinde quia potest quis interdum habere ius in famam & vitam alterius, etiam si malum aliter auerti possit, ut si inuadaris & possis fugere: non enim ex iustitia teneris fugere, ut supra ostensum est. Sic si accuseris iniuste, & possis euadere vel exceptione fori, vel exceptione contra accusatorem, pandendo crimina eius occulta, non facis illi iniuriam, si pandas. Nihilominus altera sententia est communior, præsertim si ille alioquin erat bonæ famæ. vide infra n. 132.

Altera pars probatur, quia si reuelatio illa non videtur profutura, frustra fiet: in dubio tamen licita.

D V B I T A T I O X.

Vtrum liceat infamare eum qui fidei virtutibus sibi famam parauit, vel qui crimen commisit cui Iure infamia est annexa.

R Espondeo & dico Primò, Licitum est aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicuius detrimentum, ut si quis simulet se peritum aduocatum, medicum, confessarium, pharmacopolam, & constet mihi non esse talem. Ratio est, quia ille ius non habet famam suam retinendi cum aliorum periculo vel incommodo, præsertim cum ea sit indignus, & tota in errore fundetur.

Dico Secundò, Si hæc simulatio nemini noceat, non liceat eam patefacere. Probatur, quia est saltem contra charitatem. v. g. est paupercula, quæ simulat pietatem, ut eleemosynas conquirat, non possum eius occulta peccata manifestare, nisi ex illa hypocrisis damnum alicui proueniat. cum enim sit verè pauper, est capax eleemosynarum. Idem dicendum de iis qui simulant nobilitatem, eruditionem, & quamuis peritiam sine periculo alicuius damni.

Sed dubium est, Vtrum sit contra iustitiam, hanc simulationem aperire: videtur enim non esse, tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cum fraude & factorum mendacijs illam compararet, tum quia iste nititur decipere & ingenerare falsam opinionem mentibus aliorum, non secus atque is qui verbis mentitur: potest ergo veritas aperiri. Ita sentit Adrianus quodlibeto 11. quæst. 1.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocrisim. Responderi potest, hoc esse proprium hypocrisis, ut eam patefacere non sit contra iustitiam, quia intendit decipere, in falsam opinionem alios pertrahendo. Sed verius est esse contra iustitiam, quæ quamdiu ipsius malitia est occulta, ius habet, non quidem ut positiuè iudicetur esse probus, sed ut non iudicetur esse malus, quia palam nihil improbè gessit: qui autem aperit hypocrisim, facit ut positiuè iudicetur malus, ergo facit ei iniuriam. Nec obstat, quòd intendat falsam opinionem suæ virtutis

60.

61 An sit contra iustitiam.

62 Ius in vitam & famam alterius, dum alia via suppediat.

63

Si fides contrahatur in damnum alicui.

64

Si nemini sit damnum.

65

An sit contra iustitiam.

66

67

ingenerare : tum quia per hoc non efficaciter lædit. nam alij non tenentur positivè credere esse talem (sufficit enim ut non iudicent contrarium ; an autem talis sit , Deo committant.) tum quia illud incommodum per se est parvi momenti. Fateor tamen contrarium esse probabile.

Quod attinet ad eum qui crimen commisit, ob quod lex ipso facto ante omnem sententiam infamiam infligit, iubens auctorem eo ipso esse infamem, &c. (de quo multa habentur . de his qui notantur infamia) ut si quis contrahat simul cum duabus, vel simul habeat duas sponfas, si quis deprehendatur in adulterio, si exerceat imprebium foenus, exigens vsuras vsurarium, si lenocinium exercet, si filias vel neptes prostituit, si quæstus causa ludibrium sui facit, &c. Quæri potest, utrum talis absque iniuria infamari possit, cum per legem iure famæ sit privatus. Sed dicendum est, non posse, quamdiu factum est occultum. Ratio est, quia retinet adhuc iustam famæ possessionem, quæ absque iniuria privari non potest. Sicut cum lex infligit hæretico, vel incestas nuptias contrahenti, amissionem bonorum ipso facto, etsi ille dominium amiserit, non tamen potest statim spoliari, quia retinet iustam possessionem usque ad sententiam declaratoriam criminis, imò usque ad iuridicam sententiæ executionem, ut infra c. 29. dubit. 8. dicitur. Valet tamen huiusmodi infamia legalis ad duo. Primò, ut simulatque delictum fuerit publicum, possit eius auctor ubique repelli, & tractari tamquam iure infamis. Secundò, ut secuta sententia declaratoria retrahatur infamia ad tempus commissi delicti, & ab eo tempore censeatur inhabilis ad officia & beneficia, tamquam verè infamis : imò valde probabile est, statim commissio criminis hanc inhabilitatem in conscientia contrahi, non tamen valet ad hoc, ut quamdiu manet res occulta, possit illam propalare. Sola enim publicitas (ut sic dicam) facti, & necessitas impediendi maioris mali, hanc licentiam tribuit.

D V B I T A T I O X I.

Utrum revelare crimen proximi uni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum.

68

Sententia
Caietani &
quorundam
recentiorum.

Caietanus q. 73. art. 2. dubit. 1. putat non esse mortiferum. Idem docet Petrus Nauar. lib. 2. c. 4. n. 335 & Corduba tract. de Detractione q. 2. concl. 5. & Nauar. cap. 18. n. 33. Idem tenent quidam alij huius ætatis DD. Fundamentum est, quia illud censetur esse leve detrimentum in fama, si non est periculum euulgationis, aut alterius incommodi.

Quod probatur Primò, Quia qui confitetur sua peccata sacerdoti, non censetur sibi notabile detrimentum famæ irrogare: (præceptum enim confessionis non obligat cum notabili iactura famæ, sicut nec cum notabili iactura fortunarum) ergo hæc infamatio, quæ fit apud unum vel alterum, qui perinde se habebunt erga infamatum, ac si nihil scirent, non censetur notabilis, & consequenter nec mortifera.

69

Circumstantia
complicis ex-
plicanda.

Secundò, Quia si illud detrimentum famæ esset notabile, non liceret explicare in confessione eam circumstantiam, ex qua sacerdos cognosceret socium criminis (quod tamen licitum esse docent penè omnes DD. exceptis paucis recentioribus,) quia non est licitum in confessione alterum notabiliter infamare. Quare cum ex communi sententia DD. id licitum, imò præceptum sit, evidens signum est, non censi notabilem famæ læsionem.

70

Limitatur
hæc senten-
tia.

Verum hæc sententia non videtur ita uniuersè affirmanda : nam fieri potest, ut quis malit sua crimina multis externis & plebeiis esse nota, quam Prælato, vel alicui viro graui, cum quo assidue versatur, vel à quo dependet, ut rectè Sotus l. 4. de Iustitia q. 6. art. 3.

& l. 5. q. 10. art. 2. conclus. 4. Nec obstant rationes allatæ : præceptum enim confessionis etsi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura sit extrinseca confessioni (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem ; etiam si fidelissimus sit, nec sacerdoti qui timetur reuelaturus alteri,) obligat tamen cum iactura famæ confessioni ipsi intrinseca, siue pœnitens illam magni faciat, siue non : fructus enim confessionis hoc incommodum abundè compensat, ut meritò eius non debeat haberi ratio. vnde etiam circumstantia complicis explicanda, quia ad integritatem confessionis spectat. Fateor tamen, viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauiter ferre crimen suum innotescere Prælato, vel alteri, à quo potius auxilium expectant, quam incommodum. Neque hoc est vera infamia, hæc enim est plurium opinio, & sermo. Secus est, quando metuit, ne ille aliter erga se afficiatur, & ne exterius ab illo malè tractetur. etsi enim neque tunc sit propriè infamia, meritò tamen magni æstimatur.

Dices, Temerarium iudicium de proximo in re graui, est peccatum mortiferum, ut communiter docent DD. & tamen hic solum apud unum fama amittitur : ergo vel vni aperire crimen, est peccatum mortale.

Respondeo, negando consequentiam. Nam temerarium iudicium non est peccatum mortale præcisè propter damnum, quod infert, sed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indiciis ei graue crimen impingit, & in corde suo contemnit. hoc enim perinde est, ac si falsum imponeret, quod est peccatum mortale, etiam si apud unum dumtaxat fieret. Secus est quando aperitur crimen verum : multò enim maior iniuria est falsum imponere, quam verum aperire.

71

Temerarium
iudicium.

D V B I T A T I O X I I.

Utrum iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet.

Respondeo, Si faciat intentione detrahendi, ut se hoc modo vindicet, sine dubio est peccatum, & fieri potest, ut sit mortale. Si autem ut consolationem accipiat ab amico, siue ut querela exposita dolor mitigetur, non est peccatum, saltem mortiferum, quia iure suo uti videtur. Ita Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n. 345. Namis enim graue est, & præter humanam consuetudinem, ut quis cogatur iniurias acceptas solus in silentio concoquere, nec possit eas cum amico communicare, nam hac ratione magnam partem earum, veluti pondere quodam leuatur. Vnde si inde aliqua infamia auctori iniuriæ proueniat, non ipsi, sed auctori imputandum. adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quam ad consilium & solatium sit necesse, nec nominanda persona, nisi ad consilium sit opus, vel ad necessariam consolationem valde expediens.

72

Referens a-
mico solaty
causa.

D V B I T A T I O X I I I.

Utrum crimen proximi, quod publicum est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, ubi ignoratur.

Notandum est, in proposito crimen tripliciter dici publicum : Primò, si sit notorium iure. Secundò, si facto. Tertio, si famosum.

73

Publici i-
pliciter.

Notorium iure dicitur, de quo constat per iuridicam sententiam, vel per confessionem Rei in iudicio, vel per legitimam testium depositionem.

Notorium
iuris.

Notorium facto dicitur, quod in præsentia multorum est perpetratum, ut, in aliquo conuentu, vel in loco publico, v.g. in foro, vel celebri platea, eo tempore quo multis innotescere potuit : vel quo maiori parti vicinæ passim ob oculos versatur, ut si quis in publica platea pugnet, vel iurgia cum clamore miscat :

Notorium
facti.

sciat: si quis publicè concubinam habeat & domi filios aliat.

Famosum.

74

Famosum dicitur, cuius fama ex sufficientibus indiciis orta, ad multos pervenit, ita ut maior pars civitatis, vel pagi, vel parocciæ, vel vicinæ illud norit. Addit Navar. c. 25. Enchir. n. 73. etiam dici *notorium*, quod evidenter notum est maiori parti alicuius congregationis seu collegij, ubi non sint pauciores quàm decem, itaque si 6. aut 7. in congregatione, ubi 10. vel 11. sint, factum sciant, dicetur esse *notorium*. quod verum est respectu illius congregationis, non autem absolute. quidquid enim notum est maiori parti alicuius collegij vel congregationis, est notorium in illa congregatione, non autem absolute respectu totius urbis vel parocciæ. Unde etiam talia non possunt absolute dici publica: sed illa dumtaxat absolute publica dicuntur, quæ eo loco, & cum illis circumstantiis sunt gesta vel propalata, ut cuius innotescere potuerint: v.g. in foro, vel publica platea: quia non curavit auctor, quis videret vel non videret. His positis.

75

Dico Primò, Revelare alicuius crimen, quod aliquo istorum trium modorum sit publicum, eo loco ubi ignoratur, non est contra iustitiam. Docet hoc Caietan. opusc. 31. Resp. 9. & Navar. c. 18. n. 26. Ratio est; quia quando hoc modo crimen est publicum, auctor amisit ius ad famam: nam ipsa facti evidentia, & iusti iudicij ratio ei repugnat, ne possit queri sibi fieri iniuriam narratione factorum, quæ iam in propatulo sunt posita. & quidem si per sententiam sit publicum, non potest esse dubitatio. Nam una ex pœmis, qua iudices afficiunt reos, est, quod eo loco & tempore iudicia exerceant, & pœnas infligant, quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant. ergo non est contra iustitiam, ea quovis loco divulgare. Si verò sit publicum evidentia facti vel iudiciorum, iam sponte videtur cessasse iure suo, quod ad famam habebat: nam hoc ipso, quo non est verius in publico crimen admittere, vel eius indicia manifesta dare, non videtur curasse quis sciat, vel non sciat: eo enim loco & modo fecit, ut quivis videre posset. quod si re ipsa multi non viderint, id per accidens est; quia accidit, ibi tunc non adesse. Secus de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic censetur abicere suam famam, nisi respectu domesticorum, qui ad talem locum convenire solent. Idem confirmatur ex consuetudine totius orbis. nusquam enim homines putant se iniuriam facere si, publica crimina alibi referant, vel litteris perscribant, historiis commendent, vel historiis commendata legant vel referant.

76

Dices, Is qui hic amisit famam, non idè alibi est infamis: ergo cum ibi adhuc retineat bonum nomen, non potest eo spoliari.

Resp. Petrus Navarra & alij quidam, putant eum retinere ius ad famam in locis remotis, unde si quis crimen, quod hic publicum est, ibi referat, peccaturum contra iustitiam. Sed contrarium videtur verius: unde dicendum est, retinere quidem aliis locis famam re ipsa & facto, non tamen iure: postquam enim crimen publicum factum est, amisi ius famæ; ita ut nemo ex iustitia teneatur amplius priorem existimationem de illo retinere, ut ex Caietano & Navarro supra colligitur.

77

Etiam si per iniuriam famam sit.

Sed quid si per iniuriam factum sit publicum? Resp. Non refert: (et si quidam aliter sentiant) nam hoc ipso, quod factum est verè publicum, ius amisit ut homines aliter de se sentiant, ut si confessus fuit crimina sua occulta, per tormenta.

Dices. Per iniuriam nemo amittit ius: ergo.

Respondeo, Non amittit ius præcisè per iniuriam, sed per id quod ex iniuria sequitur, quod est esse publicum, & in propatulo. Publicitas enim facti tribuit licentiam loquendi, ita ut non censeatur amplius iniuria, siue sit publicum per se siue ratione famæ, ut ostensum est. Nunc videndum, an hoc sit contra charitatem.

Dico Secundò, Detegere crimen eo loco, quod fama communis illud brevi erat perlatura, non est peccatum contra charitatem, saltem mortiferum: quod si fama non erat eo perlatura, ut saltem non nisi post longum tempus, sæpè erit peccatum mortiferum, si ille ibi erat bonæ famæ. Prior pars probatur, quia tunc non censeor aliquid notabile damnum inferre, cum iam sit paratum in fama & rumore communi, ex quo necessitate quadam eveniet, spectata hominum conditione & communi consuetudine, idque sine peccato, saltem mortali eorum. Idem docet Navar. supra, ex D. Thom. in 4. d. 19. q. 2. art. 3.

Secunda pars videtur esse contra Navarrum & Caietanum, insinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid sit de horum sententia, est ferè communis aliorum, esse mortiferum: quod probatur; quia tunc lædo proximum in re magni momenti, quod merito ægerimè ferrem mihi fieri. Nec refert, quod ille ius ad famam non habuerit, quia sine cuiusquam iniuria & absque fraude eam possidebat, eaque adhuc diu fuisset fructus: ergo contra charitatem est, illum spoliare bono nomine, præsertim si nihil commodi proveniat detractori.

Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale Primò, si ille parum curet se alibi infamari, quod sæpè fieri solet, præsertim si procul absit. Secundò, Si quis ob graue crimen fuerit publicè punitus: tunc enim sæpè expedit ista ad aliorum exemplum narrari. Et in his casibus, potest intelligi Navarra & Caietanus.

Petes, Quid si damnum aliquod in corpore vel fortunis inde proveniat: ut si subtrahatur pensio, vel coniciatur in vincula) tenebiturne is qui divulgavit? Respondeo, Quidam putant, teneri: sed verius credo, non teneri. ratio est, quia hæc infamatio non fuit contra iustitiam, sed solum contra charitatē, ut ostensum est: ergo etiam si inde illi damnum obueniat, non tenebor, quia non censebor causa iniusta illius: quamvis peccatum contra charitatem tunc sit grandius. Confirmatur, quia si actio ipsa non est iniuriola, neque id quod ex illa sequitur, ut pater in eo qui absque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre: si enim actio, qua impedit, non est tibi iniuriola, non inducit obligationem restitutioni, quamvis ex ea tibi damnum proveniat.

Dico Tertio, Si is qui olim ob sua crimina fuit infamis, nunc famam honestè viuendo recuperavit, est peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos qui ignorabat commemorare, non tamen videtur esse contra iustitiam, modò non detur occasio opinandi illum adhuc improbum esse. Esse contra charitatem, patet ex dictis. Non esse tamen, contra iustitiam, probatur; quia etsi ius habeat ad famam, quam ex eo tempore benè viuendo comparavit, non tamen vnquam acquirit ius ut dicatur vel æstimeretur fuisse probus, illo tempore, quo crimina sua publica fecit: ergo qui narrat eum olim illa fecisse, non facit ei iniuriam, modò id non ea forma narret, ut indicet eum etiamnum improbum esse. Quod si alij inde acciperent occasionem dubitandi de præsentis probitate, teneretur saltem ex charitate illam suspensionem amoliri.

DUBITATIO XIV.

Utrum eum, qui uno aut altero crimine infamatus est, liceat de aliis infamare.

Respondeo & dico Primò, Si illa alia sint valdè raffinia & ordinariè coniuncta grauiori crimini, quod iam publicum sit, non erit peccatum, saltem mortiferum, illud aperire apud eos qui principale norunt, ut si narres de adultero, cuius crimen sit publicum, scripsisse litteras amatorias, misisse munera, &c. si de ebrioso, non rectè curare familiam. rixari cum uxore; si de illo qui insigne furtum commisit, referas alia

78
Si breui fama perlatura erat crimen.

79

80

81
Quid si damnum sequatur.

82
Si nunc famam recuperavit.

83

alia minora fecisse. Ratio est, quia non censetur noua infamia. Opus tamen hic est magna circumspectione, an crimen ita sit annexum alteri, ut non censetur notabiliter infamiam augere.

84 *Si disparata.* Dico Secundò, Si crimina illa non sint ita connexa, non solum est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam illa patefacere, præsertim si sint alterius generis. Est communis sententia DD. contra Paludanum in 4. d. 19. in fine, quem refutat Adrianus quodlib. 11. art. 1.

Probatum Primò, Quia qui est infamis in vno genere vitij, non ideo amisit ius ad famam, quam habet in aliis virtutibus: (potest enim quis haberi ebrius & tamen esse & haberi iustus in contractibus, fidelis uxori, catholicus) ergo non potest infamari de aliis occultis.

85 *Fama non est quid simplex.* Secundò, Sicut diuersarum virtutum diuersa laus est, alia maior, alia minor, ita etiam diuersorum criminum diuersa est infamia, & alia pluris, alia minoris æstimatur. Multi enim parum curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amisit ius famæ in vna virtute, censetur amisisse in aliis. sicut qui læsus est in vno inembro, non amisit idcirco integritatem in aliis. Ratio à priori est, quia fama non est quid simplex, sed constat variis quasi partibus. quarum vna sicut non pendet villo modo ab alia, sic sine alia haberi potest, & à diuersis diuersæ partes famæ possidentur. Rarum autem est, ut quis in omni virtute, fama sit clarus, omnesque bonæ famæ partes sit consecutus.

Sequitur altera pars huius Capitis.

De famæ restitutione, quomodo, quibus & à quibus facienda,

D V B I T A T I O XV.

Vtrum fama cum periculo vite sit restituenda.

86 *Non cum periculo vite.* Dominicus Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. & quidam alij affirmant, si fama sit illustris familiaris.

Respond. & dico Primò, Quando ex infamia, quam intulisti, non euenit alteri damnum in bonis superioris ordinis, (nempe in spiritualibus, aut in vita corporali) non teneris cum vitæ periculo famam illi restituere. Ita Caiet. suprà, q. 62. art. 3. & opusc. 31. resp. 14. vbi generatim docet rem inferioris ordinis, nunquam esse restituendam ex iustitia, cum iactura rei superioris. Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib. 2. c. 4. n. 405. Idem eruditè probat Nauarra. c. 17. n. 89. 90. 91. contra Sotum, Idem breuiter repetit c. 18. n. 47. Quatuor. inquit sunt bonorum ordines, videlicet anime, corporis, famæ (cui annexus honor) & pecunie: & nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorum ordinis superioris. In eadem sententia est Corduba l. 1. q. 31. & Similiter v. Detractio q. 4. casu 2.

Probatum Primò, Quia nullum temporale bonum, siue pecunia, siue fama, siue vita, exponendum vel restituendum cum damno boni spiritualis, idque ideo quia bonum spirituale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiore. ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ, cum vita sit bonum præstantius.

Secundò, Nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium iacturæ suæ libertatis, seipsum vendendo, aut tradendo in seruitutem, ut passim omnes docent, idque ideo, quia libertas est superioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia iustitia commutatiua solum postulat ut fiat restitutio in bonis, in quibus iniuste alterum

læsi, nempe ut vitam exponas pro vita proximi (si eam in periculum per iniuriam coniecisti,) famam pro fama, pecuniam pro pecunia, quia dumtaxat per illa sit æqualitas. Quod si hæc æqualitas per te fieri nequeat sine iactura boni superioris, censetur impossibilis, ac proinde non obligat iustitia, ut restitutionem exequaris: sed tribuit ius læso, ut per Iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari potest ex iis, quæ suprà c. 10. dub. 7. diximus de adultera, quæ sibi partum supposuit, quæ cum periculo vitæ vel famæ non tenetur se aperire, etiam si maxima hereditate legitimi hæredes essent priuandi, ut plurimi DD. tenent.

Dices, Res inferioris ordinis potest sumi tanta quantitate, ut prudenti iudicio præponderet rei superiori. An possint commensurari. v.g. tanta potest assignari vis pecuniæ, ut præstantior censetur quàm fama, & tam illustris potest esse fama, ut præstantior habeatur quàm vita: ergo tunc debet fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur, quia qui latrocinio sibi amplum statum adsciuit, tenetur facere restitutionem, etiam cum amissione illius status & honoris: ergo, &c.

88 Resp. Et si fieri possit, ut prudenter præferas ingentem pecuniæ tuæ summam famæ vel vitæ alterius conseruandæ, non tamen prudenter eam præferas famæ aut vitæ tuæ, nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eligeret mori, vel pro maxima vi pecuniæ suscipiet infamiam, quia fama omnibus thesauris melior, Ecclesiastici 42. Itaque vita & fama propria non possunt pecunia æstimari. Vnde non sequitur, Ego possum pluris facere mille aureos quos habeo, quam vitam huius rustici ex latronibus redimendam: ergo si rusticus mihi eos abstulerit, tenebitur reddere cum vitæ periculo, potest enim ille vitam suam pluris facere quàm centum milia aureorum.

89 Ad confirmationem, Quia furtis sibi honorificum statum parauit, non habet ius ad illum statum, cum per iniuriam eum obtineat, vnde non est mirum, si teneatur restitutionem facere cum amissione illius status & famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde, amissione status non amitti famam: potest enim status sine culpa amitti.

90 Aduerte tamen, licitum esse vitam pro fama restituenda exponere, non quod fama pluris æstimeretur quàm vita, sed quod pro virtute licitum sit vitam periclitari.

91 Dico Secundò, Si ex infamia, (de falsa intellige) periculum vitæ vni vel pluribus impendat, vel mala Reipublicæ administratio, vel aliud grande malum, si periculum vitæ impendat. teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Est communis DD. Quia tunc obligaris non ratione solius infamæ, sed ratione damni quod ex ea sequitur, quod contingere potest in infamia Principis, Papæ, Prælati. Religiosi ordinis, & similium, vnde magna in Republica damna.

D V B I T A T I O XVI.

Vtrum si fama restitui nequeat, debeat pecuniâ compensari.

92 **R**espondeo & dico Primò, Probabilius videtur, iustitiam minimè postulare, ut infamia compensetur pecuniâ, si reuocatione dictorum tolli nequit. Colligitur ex Nauarro c. 17. n. 99. vbi ait: Quando fama restitui nequit, aliquam pecuniam dari, non quidem pro fama, quæ nullum pretium habet, sed pro damni compensatione, quod ob eius iacturam quis incurrit. Idem docet Siluest. v. Detractio q. 4. casu 2. & Franciscus Victoria, ut refert Salonijs, Pet. Nauarra suprà n. 4. 17. multique recentiores, quod probari potest illis rationibus, quibus suprà ostendimus, pro ipsa vita ablata non esse necessariò faciendam restitutionem pecuniariam. Ratio est, quia iustitia commutatiua tantum postulat, ut restituatur quod ablatum est, vel quod communi hominum

minum æstimatione est æquivalens. quod si neutrum fieri possit, cessat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecunia, non tenetur illud compensare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi aut heredibus pecuniam re-
pendere

93 Dices, pecunia est mensura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia potest dari æquivalens. Deinde tamen si non debetur æquivalens, tamen debet dari opera, ut quàm proximè ad hoc accedatur, sicut is qui intulit damnum mille aureorum, si non potest redere æquivalens, tenetur tamen dare quantum potest, ut quàm proximè accedat ad æqualitatem.

Respondeo, pecunia secundum communem usum hominum, non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines soluent pecunia commutare: fama autem nequè natura sua, neque gentium consuetudine pecunia solet æstimari. Quod etiam patet ex Scripturis. Ecclesiastici 41. *Curam habet de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni.* & Prouer. 22. *Melius est nomen bonum quàm diuitie multe,* id est, infinitæ. Quamuis interdum ex quorundam animi vilitate accidat, ut famam pretio exponant: sed hoc æstimationi famæ non officit.

94 Ad confirmationem, Is qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum damnum sarcire ex æquo, si potest, vel si non potest, tenetur partem ex æquo: quod si nec totum nec partem, cessat obligatio iustitiæ commutatiuæ, atqui hic nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo, quod confirmatur Primò, Quia alioqui infamator posset eam pecunia compensare, etiam nolente infamato, sufficit enim ut restituat id, quod æstimatione æquale est. Confirmatur Secundò Si vir diues pro compensatione infamiæ acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eod quod exigat id, in quo nullum damnum accepit, quodque non solet pretium vel totius vel partis famæ censeri. Vnde sequitur, eandem esse rationem pauperis: nam status eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius, seu rationem iustitiæ commutatiuæ. Fieri tamen potest, ut ex quadam æquitate, & etiam ex charitate teneris infamiam pecuniâ compensare, nimirum, si infamatus sit pauper, qui talem satisfactionem desideret, nec aliter mororem videatur depositurus, & is qui infamauit sit diues. Sicut enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficii accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc quàm erga istum, ita etiam ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit, ut si aliquem induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illum emendare, quàm alius, & quàm alium, ceteris paribus: ut patet ex dictis c. 3. dub. 1.

95 Aliquando ex charitate tenemur.

96 Dico Secundò, infamator per Iudicem condemnatur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cum eo quem infamauit certâ pecuniæ summâ, tenetur ex iustitia eam numerare. Probatur, quia supposita tali iniuria, potest Iudex in pœnam criminis talem satisfactionem imponere, & ille ex iustitia tenetur eam exequi, quia iustæ sententiæ tenetur ex iustitia parere. Idem posset Iudex, etiam si fama iam esset recuperata, idque in pœnam prioris delicti, quia potest iusta pœna punire delicta, etiam post damna facta. Similiter pacta & conuentiones iustæ obligant: atqui hoc pactum potest esse iustum, quia infamatus habet ius accusandi infamatorem, & etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis: vnde ut hoc iure cedat, & omne debitum condonet, potest certa pecunia pacisci.

97 Compensatio infamie per pecuniam.

Dico Tertiò, Debitor pecuniæ, v. g. 100. aureorum, iniuste læsus in fama vel honore, à creditore, non tenetur ad solutionem illius pecuniæ, sed potest vii compensatione secundum æstimationem damni accepti iudicio prudentis faciendam, si à creditore aliam restitutionem obtinere nequit. Sequitur apertè ex sententia eorum qui famam pecunia compensandam docent, quando aliter sarciri nequit. Quæ sententia est

fatis probabilis, & plurimorum DD, sicut & illa, quæ vitam ipsam, & circatricem pecuniâ compensari vult. Si enim infamator tenetur dare pecuniam, v. g. 100. aureos, pro infamiâ vel delectore quod intulit, eod quod aliter satisfacere nequeat, vel nolit: ergo alter potest eam exigere, vel si debet potest non soluere. hæc enim omnia paria sunt. Quod si infamator possit quidem restituere famam, sed nolit, tunc etiam in altera sententia tenetur vel famam restituere, vel certè tantum pecuniæ, quantum iudicio prudentis alter pro test exigere. effi enim fama non possit, iuxta eam sententiam, pecuniâ æstimari, obligatio tamen illius restituendæ, quæ ille tenetur, & incommodum quod læsus patitur, potest pecunia æstimari. Confir. quia cum possit restituere, tenetur vel restituere, vel alia ratione ei satisfacere, ita ut ille liberè acquiescat.

D V B I T A T I O X V I I .

Vtrum si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere. v. g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vita penitus absterferit infamiam.

R Espondeo, Tunc non teneri ad famæ restitutionem, quia iam restituta est, sicut si dominus recuperauerit vel sua vel aliorum opera equum, quem sustulisti, non teneris ad restitutionem, quia non potest bis eandem rem accipere. Si tamen interea ratione infamiæ aliquid damni accepisset, v. g. si impeditus fuisset à consecutione beneficii, officij, vel legati, teneris ad illius compensationem, quia hoc damnum ex iniusta tua infamatione illi obuenit. Vtrum autem aliquid sit restituendum pro ipsa infamia, quæ ille medio tempore vsque ad illâ recuperatam subiit, quæri potest. Sed respondendum est, deberi aliquam satisfactionem, si putetur illam velle (quod addo, *ris.* quia alioquin censetur condonata, nec consuetum est alias offerre) nempe significatione doloris & veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta conditionem personarum: ut rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. c. 42, & Nauarrus cap. 48. n. 47.

98 Si fama reconciliata

99 Pro infamia medi tempore

D V B I T A T I O X V I I I .

Vtrum si infami iam penitus abierit in obliuionem, sit restituenda. v. g. infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliuiscuntur.

R Espondeo, teneri restituere etiâ post viginti annos, si periculum est, ne aliquando illa infamia reuiuiscat: quod facile fieri potest, nam homines data occasione facile recordantur eorum quæ antea exciderant, quod maximè locum habet, quando falsum impositum fuit, ut docet Caiet. q. 62. art. 2. si enim verum fuit, non facile memoria renouanda, nisi periculum sit euadens. quod si putetur nullum esse periculum, non tenebitur, ut docet Nauarrus cap. 18. n. 47. contra Caietanum, quia fama iam censetur restituta, vel certè damnum illatum ominino euauisse, idque verum est, siue crimen fuerit verum, siue falsum, ut ibidem Nauarrus.

100

D V B I T A T I O X I X .

Vtrum totum damnum, quod sequitur ex infamia, sit compensandum.

101

Damnum ex infamia factum. Est

R Espondeo, & dico Primò, Damnum quod sequitur ex infamia falsâ, est integrè reparandum. Est

Est communis sententia DD. Ratio est; quia hæc infamia est penitus iniuriosa. impositio enim falsi criminis duplicem continet iniuriam. Primò, calumpniam, eò, quòd crimen impingatur ei, qui scitur innocens. Secundò, infamationem, quòd hoc aliis persuadeatur. itaque hæc actio omnino est iniuriosa: atqui omne damnum, quod alicui sequitur ex actione in ipsum iniuriosa, est restituendum: ergo, &c.

Dices, Hoc damnum per accidens sequitur. v. g. Infamasti Petrum adulterij: unde præter intentionem tuam factum est, ut exciderit officio vel beneficio, quod ambebat.

Respondeo, Hoc non censeretur per accidens sequi, quia etsi non intendebas, tamen labe infamiae quam iutulisti, est quædam veluti prava dispositio, moraliter apta impedire varia commoda, & æccersere incommoda, ita ut hæc crebrò ex ea sequantur. qui ergo hanc per iniuriam infert, censetur esse causa iniusta damnorum quæ inde sequuntur.

103 *Quantum re. siue ad dam.* Aduerte tamen non esse tantumdem restituendum, quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (nisi fortè obtento priuatus fuisset) sed quanti spes illa obtinendi valebat.

Quid sit de crimine vero. Sed maior difficultas est, de patefactione criminis veri. Nam Sotus l. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4. sentit, damnum, quod hinc sequitur, non esse integrè compensandum, sed partem duntaxat arbitrio boni viri definendam. Ratio est, quia si ille priuatur officio, vel impediatur ab eo consequendo, id non tam prouenit ob criminis manifestationem, quæ est iniuriosa, quam ob ipsum crimen, quod verè commissum est: manifestatio autem est solum conditio quædam veluti applicans & adducens crimen occultum, tamquam causam principalem, in cognitionem. Hæc sententia non est improbabilis, præsertim cum multi recentiores illam sequantur. contraria tamen est communior, pro qua.

104 *Damnum ex infamia vero.* Dico Secundò, Verius videri, cum qui patefacto crimine occulto alteri fuit causa damni, teneri ad integram restitutionem, sicut qui imposuit falsum. Vt, si impediuit à beneficio, ab optimo matrimonio, ab elemosynis, cum esset probè dignus. Ita Nauarr. cap. 18. n. 45. & alij passim, qui in genere dicunt, infamatorem teneri ad restitutionem omnium damnatorum: nec distinguunt inter crimen falsum & verum. Ratio est, quia est causa principalis (moraliter) illius damni, sicut is qui ignem occultum cineribus detegit, & applicat straminibus, unde vento flante accenditur domus. Deinde ipsum crimen non potest esse causa damni, nisi accedente cognitione. unde quandiu crimen manet occultum, non potest inferre damnum, & ita se habet ac si non esset: ergo qui illud manifestat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo censetur causa principalis damni sequi.

D V B I T A T I O XX.

Quomodo fama est restituenda.

106 *Aliquando iuramentum adhibendum, aliquando etiam testes.* Respondeo & dico Primò, Si crimen falsum disseminasti, debes adhibere omnem industriam, ut falsa illa opinio animis hominum eximatur: unde teneris illis significare, te deceptum fuisse, aut falsum dixisse, aut etiam mentitum esse, sicut videris opus esse ut credant, adhibito etiam iuramento, si aliter non putentur credituri, & rei grauitas postulet. Ratio est, quia reuocatio efficax debet adhiberi.

Sed quid si auditores ne iuranti quidem credere velint, teneberisne testibus confirmare?

107 Resp. Fieri posse ut tenearis, ut docet Sotus l. 4. q. 6. 2. 3. præsertim si id sine mangno tuo incommodo facere possis, tunc enim vel charitas ad hoc obligaret, imò interdum etiam iustitia: ut si alij haberet aliquas probabiles causas suspicandi, te non ex animo, sed pretio inductum reuocare. Ratio est, quia iustitia obligat ut efficaciter reuoces, id est, eo modo, ut auditores meritò

possint debeantque tibi credere, nec habeant occasionem suspicandi rem sietè geri, raro tamen accidit, ut hoc usu veniat. Nauarro tamen cap. 18. n. 45. videtur durum, ut quis aliquando ad testes obligetur. Ratio ipsius est, quia si ne iuranti quidem contra se ipsum credere velint, id ex malitia eorum prouenit, itaque mala opinio, quam retinent, censetur non ampliùs prouenire ex dicto tuo, quo illud satis efficaciter reuocati, sed ex sua ipsorum malitia, qui sine illa causa volunt malè de proximo sentire. Idem sentit Petr. Nauarra l. 2. c. n. 378. Sed quod diximus, verius est, ob rationem allatam.

Aduerte tamen, si auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi siue iuranti, siue testes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari, quia non ampliùs censeris causa istius prauæ opinionis, sed illorum perversitas.

Dico Secundò, Qui crimen occultum alterius manifestauit, quatuor modis potest famam restituere. Primò, Si dicat se quidem tale quid narraisse, sed in eo fuisse mentitum, aut dixisse falsum. Hoc modo restitui posse probatur, quia etsi vno sensu dictum tuum falsum non fuerit, nempe quia erat conforme rei (verè enim commiserat crimen, quod eum commisisse dixeras:) alio tamen sensu falsum fuit, idque dupliciter. Primò, quia non fuit conforme legi diuinæ, utpote peccatum, quod in Scripturis vocatur mendacium, & falsitas: sicut omne opus bonum, quia conforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundò, Quia non fuit verum veritate publica licet veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen est occultum, potest negare se fecisse, quia non fecit publicè, vel ita ut teneatur fateri, & iudex aliquem condemnans ex allegatis & probatis contra suam priuatam scientiam, pronuntiat illum reum & criminofum, quamuis verè non sit, quia secundum publicam probationem talis est. Pari modo potest iste dicere, se dixisse falsum, vel mendacium, quia non est verum secundum publicam scientiam: ut rectè Pet. Nau. l. 2. c. 4. n. 381. Verum, etsi hic modus sit valde bonus & efficax, tamen ad illum non teneris, tum quia non teneris te infamare, tamquam qui falsum crimen imposueris, cum verum dixeris, tum quia multi putant hunc modum illicitum, ut qui continere videatur mendacium: quorum sententia est probabilis, quamuis contraria sit probabilior.

Secundò, Si dicat deprehendisse, se fuisse deceptum, vel errasse: qui modus est etiam bonus: sed non teneris eo uti; quia etsi fortasse hoc modo se non infamet, tamen videtur decipere auditores specie quadam mendacij: quod non teneris facere, imò non potest, secundum Caieranum & Sotum.

Tertio, Si dicat se malè vel iniquè locutum esse de proximo, rogèque ut talem opinionem deponant. Verum hic modus parum est utilis apud ingeniosos, inde enim magis confirmabuntur, illum crimen commississe. apud simplices tamen sæpè est utilis & usurpandus.

Quarto, Laudando infamatum, & honorificè de eo loquendo, ubi datur occasio. hic modus necessarius est, dum quis non vult uti primo, vel secundo, & tertius esset iniurialis vel noxius, sic enim semel ex vna parte tantumdem famam eius illustrare poterit, quantum ex altera obscurauit. Hunc tradunt Sotus l. 4. de iust. questio. 6. art. 3. ad 4. Caiet. quest. 62. art. 2. & 72. art. 3. Nauar. cap. 18. num. 45. & multi alij.

Petes, Teneberisne infamator reuocare apud eos, quibus ipse non dixit, sed alij, qui ab ipso acceperant, v. g. narraisti tribus, illi verò narrant alijs.

Respond. Si ab illis tribus stipulatus est silentium vel putatur omnino rem tacitam fore, non teneris nisi apud eos reuocare, quia infamia per illos irrogata, cesseret quasi fortuita respectu ipsius. Secus verò si aduertit probabile periculum vltioris infamiae, & maximè si crimem sit falsum, tunc enim si illi non resti

restituant, tenetur tamquam causa: ut rectè Petr. Nauarra l. 2. c. 4. n. 443.

DUBITATIO XXI.

Utrum heredes infamatores teneantur ad fama restitutionem, si ipse eam non restituit.

112 *Heredes non tenentur, nisi ad damna secuta.* **R**esp. & dico Primò, Heredes loco defuncti non teneri ad famæ restitutionem. Ratio est; quia hæc obligatio est merè personalis; (non est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum) ut obligatio voti personalis, & restitutionis honoris, orta ex contumelia quæ non transit ad heredes; cum nullo modo afficiat vel respiciat bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam.

113 **D**ico Secundò, Tenentur tamen ad reputationem damnorum, quæ ex infamia illa secuta sunt. Ita Nauar. cap. 18. num. 54. & Adrian: quodlibet. 11. Ratio est, quia hæc obligatio non est purè personalis: sed afficit quodammodò bona infamatoris. Vnde cum ea affectione seu obligatione perueniunt ad heredes: veluti si defunctus domum alterius per iniuriam incendisset, heredes tenerentur damnum ex bonis illius rependere.

Dices, Quid si is, qui ratione infamæ damnum passus est, iam obierit?

Resp. Tunc restitutio faciendâ est heredibus ipsius, quia hi succedunt in omnia iura defuncti; sunt enim hæc veluti partes hereditatis.

Petes Utrum defuncto sit fama restituenda?

114 *Etiam mortuo restituitur.* **R**esp. Affirmatiuè, quia fama est bonum, quod homo etiam post mortem censetur possidere. per hanc enim vivit quodammodò in memoria hominum: vnde maximè solent homines appetere famam post mortem quasi per hanc consequantur quamdam immortalitatem.

DUBITATIO XXII.

Utrum is teneatur ad restitutionem fama, qui bona fide existimans esse verum & publicum, narravit & infamavit proximum. Item quid si auditores de alio intellexerint.

115 **R**espon. & dico Primò, Qui hoc modo proximum infamavit apud Superiorem vel alium, etiam si fraternæ correptionis causa id fecerit, simul atque cognouerit errorem, tenetur ad restitutionem.

Probat, quia qui damnum dedit iniustum in re aliena, etiam absque culpa, vbi cognouerit, tenetur illud reparare, saltem ex charitate, si potest. atqui hic damnum dedit iniustum in fama alterius, uti supponimus. ergo. Item, qui abstulit rem alienam iniustè, quamuis sine culpa & solùm materialis iniustitia fuerit, tenetur eam restituere simulatque sciuerit iniustè se abstulisse. atque hic abstulit iniustè materialiter, ergo, &c.

116 *Non tenetur cum graui sui incommodo.* **D**ico Secundò, Non tenetur eam restituere cum graui suo incommodo: ut cum propria infamia, vel magno damno fortunarum. Probat, quia sine culpa eam restituere. sicut si deprehendas equum vel librum alterius apud te sine tua culpa, non teneris remittere magnis tuis expensis. Pari modo si damnum absque culpa intulisti.

Vbi aduerte differentiam inter eum qui infamavit proximum cum culpa iniustitiæ, & eum qui sine culpa, quod ille teneatur famam restituere etiam cum detrimento famæ suæ. sicut qui iniustè formali iniustitia damnum intulit, tenetur etiam cum æquali damno suo sarcire; hic verò non teneatur cum notabili dam-

no, sed solùm cum modico, ut prudentia & charitas dicabit.

Dico Tertiò, Si is qui ita infamatus est sine culpa infamatoris, interim aliquid damni pariat, impediatur ab officio beneficio, aut etiam priuetur, non tenetur alter ad restitutionem. Ratio est, quia non est causa huius damni, nisi quatenus est causa infamæ, ex qua hoc damnum est secutum. sed est causa infamæ sine culpa: ergo etiam sine culpa est causa damni inde consecuti, ac proinde non tenetur illud sarcire. Hæc ratio benè probat, si damnum illud secutum sit ex infamia priusquam ille suum errorem resciscat, nam tunc sine vlla eius culpa sequitur.

Sed difficultas est, si ille, antequam damnum sequeretur ex infamatione, agnoscat suum errorem, & reuocando quæ dixit, possit damnum auertere. Videtur adhuc non teneri. nam communis sententia DD est, eum qui rem alterius absque sua culpa peremit, si inde non est factus diuor, non teneri ad restitutionem. quia neque ratione rei acceptæ, ut quæ non amplius extet: neque ratione iniustæ acceptionis, cum in ea non peccauerit: neque ratione contractus, cum nullus interuenerit. quæ tria tantùm sunt radices restitutionis ex iustitia debitz, ut patet ex dictis c. 7. dub. 5. Atqui iste absque sua culpa rem alterius, nimirum famam, peremit. ergo non tenetur lege iustitiæ ad eius restitutionem: ac proinde neque ad reparationem damni quod inde secutum.

Dices, aliam esse rationem famæ, aliam rerum pecunia æstimabilium. illa enim solo verbo, absque vilius rei iactura, restitui potest: damnum verò aliarum rerum non potest absque similibus rerum amissione sarciri. vnde in damno rerum meritò lex iustitiæ non obligat, quando sine culpa datum est, ne homo sine sua culpa cogatur se rebus suis spoliare. secus tamen in damno famæ; quod sine vilo detrimento sarciri potest.

Resp. Hoc argumentum benè probare in damno famæ esse maiorem obligationem charitatis, quia charitas magis obligat vbi malum minore incommodo potest tolli. non tamen videtur probare obligationem iustitiæ: hæc enim non pendet ex facilitate restitutionis, sed ex radicibus supradictis. Vnde etiam si solo verbo posset reparari damnum rerum absque culpa illatum, cum res est destructa, non tamen esset obligatio ex iustitia, sed solùm ex charitate. Confir. hæc sententia, si enim qui absque culpa aliquem infamavit, teneretur lege iustitiæ, etiam teneretur cum famæ suæ amissione. Iustitiæ enim lex obligat etiam cum bonorum eius ordinis iactura, ut patet in eo qui iniustè damnum in rebus vel fama intulit: atqui iste non tenetur cum iactura suæ famæ: ergo non ex iustitia. Ob has rationes hæc sententia non videtur improbabilis.

Nihilominus contraria sententia mihi placet. nimirum eum qui sic infamavit, lege iustitiæ teneri ad restitutionem famæ cum errorem suum deprehenderit, si absque notabili incommodo suo possit.

Probat, Primò, Qui famam alterius lædit, potius est similis furi rem alienam auferenti, quam damnum inferenti peremptione rei: nam ex natura rei fama illius manet in eius potestate, quasi eam apud se retineat: vnde dicitur fama auferri, surripi, restitui, sicuti res dicitur auferri à fure; detineri & restitui. atqui is qui rem alterius abstulit, & habet in sua potestate, tenetur ex iustitia illam restituere, simulatque cognouerit se iniustè abstulisse. ergo idem dicendum in fama.

Secundò, Qui ex errore dixit falsum testimonium, tenetur, si commodè potest; lege iustitiæ reuocare, vbi deprehenderit suum errorem: alioquin censetur intulisse grauem iniuriam, & poterit puniri in foro externo tamquam falsus testis. Ergo etiam qui ex errore infamavit.

Tertiò, Qui est auctor mali etsi absque culpa, longè strictiori iure tenetur illud emendare, si commodè potest,

117
Neque de
damno secuto.

118
An tenetur
de damno se-
cuto.

potest, quam alius qui non est auctor. sed alius tenetur lege charitatis: ergo ille tenetur lege strictiori, quæ non videtur esse alterius virtutis quam iustitiæ.

Quartò, Etiam si consideremus talem non teneri lege iustitiæ ad reparationem famæ præcisè qua parte iam est perdita; tamen videtur omnino teneri ad impediendum damnum impendens, sicut qui absque culpa incendit stramina ædibus vicina, ubi aduertit periculum, tenetur lege iustitiæ cauere, ne serpat ulterius, neve sequatur inde aliud damnum: & qui laqueum vel aliud instrumentum periculosum intendit, aut puluerem tormentarium certo loco posuit; tenetur, ubi aduertit periculum, impedire ne noceat; adeò ut si neglexerit, teneatur de damno securo. atqui ex infamia ferè semper impendit damnum: tum quia ordinariè tamquam flamma quædam serpit ulterius, iuxta illud Poetæ,

Fama malum quo non aliud velocius ullum. &c. tum quia alios bonos successus in temporalibus & spiritualibus impendit.

Denique ratio est, quia quisque ex iustitia tenetur neminem lædere, & consequenter cauere, quantum commodè potest, ne ex sua actione vel opere, quod in ipsius est potestate, alteri nocumentum inferatur.

Aduerte tamen, cum qui absque culpa læsit, aut causam lædendi posuit, non teneri cum tanto onere restituere, aut damnum impendens impedire, cum quanto tenetur is qui cum culpa iniustitiæ. par enim non est æquè grauari inculpabilem atque culpabilem, ceteris paribus. Vnde qui idèd solùm lege iustitiæ tenetur impedire malum aliquod, quòd ratione officij ad id obligentur, non tenentur cum pari suo damno, ut infra c. 13. n. 70. dicitur. Iste autem qui absque culpa causam læsionis dedit, est similis illi qui tenetur ex officio; non autem illi qui ex culpa iniustitiæ. Ex quibus ad argumenta alterius sententiæ respondeas.

Dico Quartò, Si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant quàm tu velis sicquè illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si commodè potes, non tamen ex iustitia.

Prior pars patet; quia charitas postulat, ut damnum proximi auertamus & tollamus, si absque notabili incommodo possumus.

Altera probatur, quia tua narratio non est causa directa illius infamæ, sed illorum parua intelligentia, qui imprudenter id ex verbis tuis colligunt. Aduerte tamen, si ea esset conditio & dispositio auditorum, ut ea spectata tale quid prudenter vel probabiliter ex verbis tuis viderentur posse colligere, idque aduertis, teneris non solùm lege charitatis, sed etiam iustitiæ, te explicare & infamiam auertere: quia etsi narratione tua non des hominibus perspicacibus, vel circumstantias rei intelligentibus, iustam occasionem talis opinionis prauæ; das tamen istis rudioribus & rerum ignaris, vel alias opiniones sinistras non improbabili- ter de taliviro conceptas habentibus, coram quibus narras. sermones enim operantur pro capacitate & dispositione auditorum.

D V B I T A T I O XXIII.

Verùm Prælatus non impediens infamato- rem teneatur ad restitutionem.

120 **R**espondeo & dico Primò, Prælatus, seu Superior non impediens externum, quo videt infamari suum subditum, non tenetur, saltem ratione famæ, suo subdito ad restitutionem. Ita Sotus lib. 3. de iustitia. q. 10. art. 4. Ratio est, quia ex officio non suscepit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam.

121 Dixi, non teneri saltem ratione ipsius famæ, quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ salutisque spiritualis, subditi. nempe si bona fama putaretur necessaria, vel valdè commoda, ne ille licentiùs viuat:

multi enim amissa fama fiunt impudentes ad peccandum, tamquam freno honestatis, quo coercerantur, sublato. Itaque cum Superior ex officio teneatur impedire ea quæ subditorum saluti aduersantur, tenebitur etiam impedire subditorum infamiam, & si neglexerit, bonam famam restituere.

Dico Secundò, Si non impediatur subditum, alteri non subdito detrahentem, cum facillè potest, tenebitur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Probat, quia ex officio incumbit illi subditum suum corrigere & impedire, ne alteri iniuste noceat. ergo si non impediatur cum facillè possit, censetur causa moralis damni: sicut si Prætor non impediatur furta & latrocinia in ciuitate, tenebitur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa.

Dico Tertiò, Si tamen subditur in absentia Superioris famam alterius violauerit, non tenetur Superior eam restituere, subdito non restituyente, modò quantum in se est compellat subditum ut restituat. Prior pars patet, quia non censetur tunc causa damni, cum al sens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur, quia Superior ex officio tenetur compellere inferiorem, ne persistat in iniuria alteri inferenda, sicut ne primò illam inferat. atqui is qui infamauit, & non restituit famam cum possit, persistit in iniuria, eamque continuat, sicut is qui rem alienam detinet inuito domino: ergo Prælatus tenetur eum compellere.

Petes, Qui Superiores hinc intelliguntur obligari?

Resp. Parentes respectu liberorum, quamdiu eorum regimini subsunt, Domini respectu seruorum, Superiores Regularium, Episcopi, & ex parte Parochi, quia hi etiam possunt suos subditos compellere. denique Principes & Magistratus. sicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita & detractiones, maxime per libellos famosos, qui capitali sententia vindicantur. ut patet L. vnica. C. de famosis libellis. Non tamen tenentur cogere ad restitutionem famæ, nisi parte id iuridicè petente, nisi fuerint aliquo modo infamæ causa. sic enim vsus habet. ratio est, quia parte non petente, præsumi potest condonata.

D V B I T A T I O XXIV.

Verùm restitutio famæ possit condonari, præsertim à Prælato.

124 **R**espondeo, Restitutionem famæ; sicut & aliorum bonorum externorum, posse condonari, nisi forte nobis sit necessaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum scandalum, vel ad officium, quo proximo, obstringimur, ritè obeundum. Vnde infero Primò, Priuatum posse condonare hanc restitutionem, nisi forte esset infamatus de crimine, vnde timeretur scandalum, (ut de hæresi;) vel eius infamia redundaret in familiam; tuuc enim eam condonare, esset contra charitatem, condonatio tamen esset valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quam quòd ille infamis homo, dicatur esse illius familiz, illorum frater, cognatus, &c.

Secundò, Si vir valdè utilis bono publico, qui suis concionibus vel doctrina multum proderat Reipublicæ, condonaret restitutionem famæ, vnde postea impediretur fructus consuetus, peccaret contra charitatem: infamator tamen non ampliùs teneretur ex iustitia: ex charitate tamen teneretur, si commodè posset; quia tenetur ex charitate istud damnum Reipublicæ, cuius ipse causam dedit, auertere, tollendo causam.

Tertiò, Si fama tua videtur necessaria ad rectam muneris tui administrationem, non potes condonare. Ex ipso tamen duos calus. Primò, Si possis & velis officium deponere: tunc enim posses condonare sine peccato mortifero; ut patet ex dictis suprà, & docet Sotus lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad quartum.

Secundò,

122

123
Superiores
quinam.

Libelli famo-
si.

124

Priuatius po-
test condonare.

125

126

127
Superior con-
donans infamiam.

Secundò, Si humilitate & aliis virtutum officiis facile hanc iacturam possis apud subditos sarcire.

Sed quid si condonet reipsa, nollens officium depone-
re, vel aliter suæ auctoritati consulere; eritne condonatio valida?

Respon. cum Soto supra, validam videri; quia ipse vere est dominus suæ famæ, non subditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam subditis; (nisi fortè infamia in ipsos redundaret) quia non habent ius, ut ipse suam famam conseruet, nisi supposito quòd velit manere Superior, & aliis modis eam recuperare nolit; quorum utrumque in ipsius arbitrio positum est. Vnde non tam condonando restitutionem, quam volendo cum illa ineptitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

128

Dices, Parens non potest condonare restitutionem bonorum; quæ sunt necessaria alendæ proli: ergo nec Superior restitutionem famæ necessariæ ad gubernandum subditos.

Resp. Primò, Negando consequentiam: quia parens non potest cedere officio parentis, sicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (si consistamus præcisè in iure naturæ) quia potest mendicare illis victum conquirere si velit; quòd si nolit, sibi imputet: non enim manet illa condonatione absolutè impotens ad prolem alendam.

129
Si infamia
tua in alio
redundet.

Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita ut ipsi inde maneant infamati vel suspecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis est infamia Religiosi, quæ redundat in Monasterium. valde enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere sceleratum Monachum. nam tota communitas quodammodo redditur plebi suspecta. Vnde etiam læpè ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obstat quòd Religiosus videatur dominus suæ famæ, ut dictum est cap. 4. dub. 5. non enim per votum paupertatis renuntiat famæ & honori suo) quia non est dominus famæ Conuentus, quæ per ipsius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præsertim de crimine hæresis, poditionis, vel alio simili, quæ redundat in liberos. Habentur enim viles, & inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filie, si adhuc sub cura parentum existant. imò etiam si non existant: si tamen infamia illorum parentes suspectos reddat. eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam sine meo consensu condonare. Secus si tua infamia non aliter redundet in me, quam quòd dicat habere fratrem vel cognatum sceleratum; ut dictum est num. 124.

D V B I T A T I O XXV.

Verum in restitutione famæ fieri possit compensatio.

Compensatio.

Respondeo & dico Primò, Non potest ita fieri compensatio infamæ, ut si alius te infamarit, tu vicissim illum possis infamare. Ratio est, quia est manifesta vindicta, quam nemo priuata auctoritate potest facere. reddere enim malum pro malo ut fiat æqualitas, solius est publicæ potestatis.

230

Potes aperire
aliorum pec-
cata.

Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu possis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipsi fides adhibeatur. Ita Sotus supra; & alij passim, v.g. potes dicere, isti fidem non esse habendam, eo quòd aliàs in mendacio vel periurio sit deprehensus.

131.

Probatum Primò; Quia quisque habet ius tuendæ non solum vitæ, sed etiam famæ, cum iusta moderatione: sed est, sine qua, iniuria prohiberi nequit) ergo cum infamiam, quam ille per iniuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, nisi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò, Quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi: ut patet ex dubit. 8. & 9. ergo multò

magis ad auerendum damnum, quod ipse criminis tibi parat inferre. nam ratione iniuriæ amittit ius quod habet, ne crimen eius occultum pandas.

132

Aduerte tamen Primò, Si criminis detectio non est utilis ad famæ tuæ defensionem, est iniqua; quia non est defensio, sed vindicta: vnde si tibi restituatur, teneris illi vicissim ad restitutionem.

Contra de-
vitatam.

Secundò, Si alia via famam tuam possis tueri, v.g. interposito iuramento, vel adhibitis testibus; erit contra charitatem, aperire crimen occultum ad fidem ei detrahendam, quia lædis illius nomen plusquam est necesse. videri tamen possit non esse contra Iustitiam; quia non teneris ex iustitia confugere ad istos modos: non enim ille ius habet, ut parcas nomini ipsius in defensione tui, cum ipse famam tuam iniuste oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quam necesse sit ut ei fides non habeatur. communior tamen sententia DD. id vult esse contra Iustitiam, quam & ego probo, auctoritate illorum ductus.

133

Dico Tertiò, Si tu alium iniuste infamasti, qui te antea infamauerat; non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit, sed potes vii compensatio-
ne, seruata tamen æqualitate, quantum fieri potest. est contra Nauarrum cap. 18. num. 47. & Caiet. q. 61. art. 2. & Petrum Nauarra cap. num. 395. Sed nostra sententia est verior, eamque docet Adrian. in quæst. penult. de restit. §. Circa prædicta. Sotus lib. 4. quæst. 6. art. 3. ad 4. Iosephus Angles in 4 de restit. famæ, dub. 3. Tolet. lib. 5. c. 70. & alij.

Potes vii cõ-
pensatione, nã
restituendo.

134

Dixi, seruata æqualitate, quia si tu intulisti ei multò grauiorem infamiam, diuibilem tamen, detegendo plura crimina, teneris ad restitutionem, donec damnum à te illatum, sit æquale damno quod ipse tibi intulit. Probatum, Quia in rebus temporalibus, quando lura sunt paria, si alter non vult tibi seruare ius & soluere debitum, nec tu teneris illi seruare & satisfacere; ut patet in debitis pecuniariis. atqui fama est bonum temporale, cuius sumus domini: ergo est eadem ratio, Idem videtur dicendum, quamuis lura non sint paria, si infamia, quam intulisti, non posset per partes restitui: (ut si illum de grauiori crimine infamasti, quam ille te) tunc enim eam instar pignoris detinere potes; ut eum ad restitutionem compellas; & ipse sibi imputet quòd non restituas. sicut si annulum aurum habebas ab eo, qui tibi debet tres Philippicos; potes retinere instar pignoris, ut cogas ab solutionem.

Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum non tollitur, sicut debitum pecuniarium vnus, tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo est dispar ratio.

135
Obiectio Na-
uarri.

Resp. Et si damnum à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam, tamen tollitur debitum sarcienti illius damni, si alter sarcire nolit quod à se illatum est: quod etiam vsu venit in damnis fortunarum. si enim tu incendiasti ædes Petri, & Petrus vicissim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro; sed tollitur debitum satisfaciendi Petro, propter compensationem.

Hinc patet, compensationem hanc fieri posse etiam altero inuito, si ipse nolit restituere: multò ergo magis mutuo consensu, contra Caietanum. Quæ omnia intelligenda sunt de iis, qui possunt facere condonationem infamæ sibi irrogatæ; nempe quorum infamia non pertinet ad subditos vel socios: ut patet ex dictis dub. 24. inter tales enim non potest fieri compensatio, propter iniuriam quæ subditis vel sociis fieret.

Potes, verum possit fieri compensatio infamæ cum damno fortunarum. v.g. intulisti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iustitiam infamauit; utrum possis illi denegare damnum restitutionem, si ipse nolit tibi famam restituere.

Resp. Probabile est hanc compensationem fieri posse; quia probabilis est ea sententia, quæ asserit, infamiam pecunia esse compensandam, quando in suo genere non restituitur. Itaque si ille non velit, vel nō possit

136
Cum damno
fortunarum.

eam in suo genere compensare, possit tamen pecunia, licitum tibi est pro ea, pecuniam certam summam, iudicio prudentis arbitrandam, exigere, ac proinde denegare debita vique ad illam summam. Idem etiam in altera sententia locum habet, quando fama restitutio est possibilis, & infamator non vult eam restituere; tunc enim iure pro ea pecuniam exigere potes, seu potius pro redemptione obligationis restituendi. Secus tamen in hac sententia, si restitutio fame esset impossibilis; tunc enim nihil pro ea exigere posses, nisi forte competeret tibi actio iniuriarum, pro cuius cessione aliquid pascisci potes.

D V B I T A T I O XXVI.

Quanam excusant famæ restitutionem.

137
Excusantia
restitut. fa-
me.

Respondeo. Primò, iusta condonatio, id est, quæ ab eo facta est, cuius infamia non redundat in alios.

Secundo, iusta compensatio: ut si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus. ut patet dubit. 27.

Tertiò, si fama alia ratione iam sit recuperata. dubit. 17.

Quartò, si infamia prudenter existimatur abiisse in obliuionem, tunc enim non teneris, siue falsum imposueris, siue verum dubit. 18.

Quintò, si crimen occultum; quod aliquibus dixisti; alia ratione fiat publicum. tunc enim amittit ius restitutionis, dubit. 13.

Sexto si restitutio sit impossibilis. dubit. 15. & 16.

138
Si amittenda
fama maioris
momenti.

Septimò, si non possit fieri sine periculo vitæ. dubit. 15.

Octauò, si non possit fieri sine amissione fame, quæ sit longè maioris momenti, ut si prælatus, vel vir illustris infamauit plebeium, non tenetur cum iactura sui nominis reuocare; sed sufficit ut illum laudet in eo genere virtutis, ubi infamauit. quod si sic videatur non satis restituta reliquum potest pecunia compensare arbitrio prudentum, vel potius remissionem restitutionis pecunia impetrare, si tamen commodè possit, alioquin non tenetur. Ratio est, quia ille plebeius non potest cum ratione exigere, ut ille famam suam tanti momenti amittat; sed debet esse contentus laude, humanitate & muneribus pecuniariis ex arbitrio prudentum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum. Toletus lib. 3. cap. 70. Corduba lib. 1. q. 33. art. 2. Couarr. ad regulam Peccatum, 1. part. num. 8. §. Tertiò, adultera. & alij.

Nonò, si bona fide persuasus esse verum & publicum, narrasti, nec possis sine damno fame tuæ restituere. dubit. 22.

Decimò, si reuera nulla fuit infamia secuta; eò quod infamator esset nullius fidei, (quod sæpè accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, sciebant similitas ut infamia non fuerit notabiliter aucta.

D V B I T A T I O XXVII.

Utrum honor sit restituendus, & quomodo.

139
Honor ladi-
tur.

Notandum est, Honorem lædi contumeliis, irrisione, taunis, alapa inflicta, aliisque similibus modis. sicut enim honoramus aliquem edito signo, quo testemur eius excellentiam, nõsque cum magnificere, cum quadam nostri submissione: ita honorem edito aliquo signo, quo testemur eius utilitatem, nõsque illum contemnere, quod fit modis enumeratis.

Dico Primò, Qui iniuste alterius honorem læsit, tenetur ad restitutionem seu satisfactionem, siue id publice coram aliis, siue priuatum fecerit coram illo solo. Est communis. DD. Prior pars patet, quia fecit veram iniuriam contra iustitiam commutatiuam,

Dices, Alter nullum accepit damnum ex contumelia, præsertim si nemo alius id aduertit; ergo nihil restituendum.

Resp. Esto, non acceperit damnum, tamen illata est ei iniuria, unde teneris saltem ad satisfactionem, si nolis hoc vocare restitutionem. quod confirmatur illa sententia Domini, Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo, Fatha, (id est graue conuiuium) reus eris gehennæ ignis, & subiicit Dominus; Si ergo offers manus tuam ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi manus tuam ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo. ubi manifestè Dominus exigit satisfactionem, etiam pro contumelia priuata.*

Respondeo Secundo, Inferri etiam damnum quoddam hominum æstimatione, non fortunarum, sed dignitatis. Jam enim contumelia afficit, veluti labem quamdam dignitati irrogas, eamque quantum in te est, viliorē reddis. Unde contumelia affecti, dicunt honorem & dignitatem suam læsam & imminutam. Hanc autem læsionem tanti æstimant, ut sæpè damna fortunarum grauissima præoptent, unde etiam solent maxima indignatione ob hanc iniuriam commoueri.

Dico Secundo, Omissio honoris debiti superiori- bus vel æqualibus, non est contra iustitiam commutatiuam, sed contra virtutem obseruantiam: unde per se non obligat ad restitutionem. Patet, quia aliud est non honorare; aliud contumeliam irrogare.

Dixi per se; quia fieri potest, ut ratione alicuius contumeliæ interpretatiur, quæ illi omissioni coniuncta est, obligetis; ut si aliis honorantibus Episcopum, vel Pastorem prætereuntem, tu illum sine ullo honoris signo impudenter aspicias.

Dico Tertiò Qui in alterius absentia aliquid fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eundem restitutionem facere, si probabile est aliquid honori ipsius apud eos detractum. Patet ex iis, quæ sunt dicta de fama. si enim in animis eorum, dignitas ipsius imminuta est, ibi quoque instauranda est.

Dico Quartò, varij sunt modi honoris restituendi: ex quibus is tantummodò est necessario adhibendus, quo, iudicio prudentis satisfiat honori violato. Hæc propositio per se patet, & docet eam Caiet. opusc. 31. resp. 13. dub. 5.

Primò; Restitui potest honor amica & honorifica salutatione aut compellatione, & hic sæpè sufficit Prælati & Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeios, ut rectè Caiet. q. 71. art. 3. non enim tenentur ij adeò sese demittere, ut veniam petant; quod expresse D. Augustinus docet in sua Regula, de Superioribus.

Secundo, Adhibendo ad mensam, dando locum honorificum, propinando, &c. qui modus sæpè sufficit, etiam inter eos qui sunt paræ conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus est efficacissimus; quo debent vii inferiores erga Superiores, & sæpè etiam æquales inter se, nam si læsus hanc satisfactionem iuste exigit, (ut si graui contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, si sit inferior vel æqualis.

Notandum Primò, Fieri posse, ut non sufficiat veniæ petitio, ut si atrox iniuria viro nobili illata sit, tunc enim potest exigi maior humiliatio, v.g. ut flexis genibus cum suæ in collo veniam petas. sed qui iniuriam tulit, non tenetur eam præstare ante sententiam iudicis. sic enim moribus Gentium est receptum, ut etiam pro summis iniuriis non teneatur quisquam sponte maiorem satisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum signis doloris. Quod si alter maiorem exigit, eam per iudicem curer imponi vel infligi.

Dices, Satisfactio exhibenda est ad æqualitatem.

Resp. Satisfactio pro iniuria dupliciter potest esse æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita ut gratiam non habeat admixtam. & hæc quia valde difficilis est, infligenda est per iudicem. Secundo, quadam proportionē, sic ut tota ferè nitatur gratia condonantis: & hæc consistit in humili veniæ petitione, signisque doloris, eisque præstanda, etiam ante sententiam.

Notan

141

Damnum di-
gnitatis.

142

Omissio ho-
noris.

143

Modi resti-
tuendi hono-
ris.

144

145

Si iniuria
atrox.

140

146

Notandum Secundò, Si petas veniam omnium iniuriarum, & alter eam concedat, non censi condonatas, nisi eas iniurias, quas verisimiliter intendit condonare. Itaque si aliqua illum latet, quam si nosset, noller sine satisfactione condonare, non censetur eam condonasse, quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam.

CAPVT XII.

De iniuriis fortunatum, per furtum, rapinam damnūve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc causam.

Complebitur Dubitationes 10.

DVBITATIO I.

Quid sit furtum.

D. Thom. quest. 66. art. 3.

I
Furti quid.

RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt, Furtum est contrahatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus possessionisve. Ita habetur L. 1. §. Furtum. n. de furtis. & Institut. de obligationibus, quæ ex delicto. §. 1. quam supplet & explicat Nauarr. cap. 17. n. 1. Clarius & breuius Theologi, Furtum est occulta rei aliena acceptio inuito domino. Hæc definitio habet tres partes. Prima est, occulta, ut distinguatur à rapina & aliis iniustis acceptionibus, per iniquos contractus. occulta enim acceptio est, quæ sit domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente; quamuis non cupiat ut dominus aduertat rei iniustitiam.

Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

Resp. Si sciat dominum videre, & non curet, potius committit rapinam quàm furtum: si autem ignoret dominum videre, est furtum, quia intendit ipso nesciente accipere, ita ut aliter noller.

Dices Secundò, Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantum consistit in acceptione.

Resp. Detentio est instar acceptionis, quia acceptio & accepti detentio moraliter censetur eadem actio. quod si quid id, quod iuste accepit, postea iniquè acciperet. vide D. Tho. in respons. ad 2. & Caiet. ibidem.

3
Occultum & manifestum.

Dices Tertiò, Crimen non accipit speciem ex eo quod sit occultum: ergo de ratione furti non est ut occultè fiat.

Resp. Quando quis in iniuria inferenda vitur modo occulto, tamquam medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto, quia tunc occultum & manifestum continent diuersas iniurias. Hac ratione furtum differt specie à rapina, & dolosa inuasio à manifesta, & contumelia à detractione. Si autem vitur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

4
Secunda est, rei aliena, quia acceptio rei suæ quæ est apud alienum, non est furtum, saltem quæ suæ, quamuis possit esse furtum quatenus illa res est alteri commodata vel oppignorata, tunc enim auferretur illi usus, vel securitas, quam per illam res habebat.

Tertia est, inuito domino. Si quis enim pueret domino non displicere, non esset furtum, quamuis occultè illud acciperet, eò quod per verecundiam vereatur petere, debet autem esse cum ratione inuitus, unde qui occultè accipit in extrema necessitate, non est fur. Item qui compensandi causa, quando aliter quod suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, rei

corporalis & mobilis, sed melius omittuntur: nam potest quis etiam furari lura, ut census & seruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino absente.

Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberum, v.g. uxorem vel prolem alicuius, non committere furtum, quia homo liber non habet dominum à quo possideatur: sed dicitur committere plagium, seu crimen plagiatum, si fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium: si verò fiat ad fruendum, dicitur raptus, quæ propriè non sunt species furri. Quod si quis furetur ancillam vel mancipium, ut illud vendat, erit verum furtum, quia est acceptio rei alienæ, quæ aliena, intendit enim eam accipere ratione utilitatis temporalis, quæ est domini. si autem furetur, ut ad tempus abutatur, non dicitur furtum, quia illa ancilla secundum illum actum non subest dominio alterius, nec ipse quærit in ea id, quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidem damnum domino, dum priuat ancillæ obsequio, sed non omnis damnificatio est furtum. Quamuis enim furtum non sit peccatum, nisi quia infert alteri damnum, priuando eum re sua, contra ipsius rationabilem voluntatem: (si enim vna eademque res in duobus locis esset, vel à duobus possideri integrè & usurpari posset, nullum peccatum omitteretur) tamen non omnis damnificatio est furtum, sed differunt hæc saltem materialiter. furtum enim postulat acceptionem seu vlu-pationem, quæ quis rem sibi vindicet, etsi ad breue tempus, & animo eam paulò post abiiciendi: quo modo Augustinus furabatur poma. unde qui incendit alterius segetes, non est fur, tamen damnum infert, nec minùs peccat, quàm si eas auferret.

Patet, Secundò, Eum, qui rem sacram accipit, aut profanam in loco sacro, tamquam in asylo depositam, committere peccatum furti, quia accipit alienum inuito domino, quamuis huic furto coniuncta sit malitia sacrilegij, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duæ malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes.

DVBITATIO II.

Utrum furtum & rapina differant specie.

D. Thom. art. 4.

RESPOND. Specie differre in ratione iniuriæ. ita D. Thom. & Caietan. Ratio est: quia rapina includit violentiam, quæ fiat domino scienti; quam furtum excludit. Itaque nouam rationem iniuriæ continet, quia nouam rationem inuoluntarij. aliter enim est inuoluntarium quod quis ignorans patitur, aliter quod sciens & retinens. quamuis enim vtrumque sit absolute inuoluntarium, tamen alterum est longè magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet, rapinam esse grauius peccatum quàm furtum, ceteris paribus: ut docet D. Thomas art. 9. & ibid. Caietanus.

Petes, Quo modo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ sit per iniquos contractus?

Resp. Quod furto & rapina patiatur dominus damnum omnino inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: in contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtum, si sciat iniquitatem contractus, id est, partim voluntariè, partim inuoluntariè, mauult enim hoc damnum iniuste pati, quàm contractum omittere. Si autem ignoret contractus iniquitatem, & ideo contrahat, erit furtum, seu eiusdem, ac furtum, rationis. Ex his constat, rationem genericam communem furto & rapinæ, esse iniustam ablationem rei alienæ, absolute inuoluntariam. Ut autem contineat etiam iniustitiam contractuum, dicitur iniusta ablatio rei alienæ, vide Ioannem Medinam q. 4. C. de rebus restituendis.

Aduertendum tamen est, aliquando omnem iniustitiam

K 3 acce

5
Plagium.

Raptus.

6
Differunt
furtum &
damnificatio.

7
Sacrilegium.

8
Rapina.

9
Per contractus
iniquos.

10
Furtum generatim acceptum.

acceptationem vocari furtum & rapinam: ut patet cap. 4. Si quid. 14. q. 5. ex D. Augustino, *Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti*. Sic Exodi 20. dum prohibetur furtum, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, ut docet D. Augustinus lib. 2. quæst. 72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum, & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, ut dictum est.

D V B I T A T I O III.

Vtrum fur & raptor continuè peccent donec restituant.

Caietanus q. 66. art. 3. circa solutionem tertij argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuare peccatum actuale furti, eo quod non sit actio, sed effectus actionis: unde vult detentorem esse solum in peccato habituali. Sed contrarium est verius, unde.

11 *Continuè peccat detentor.* Resp. & dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitor, continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cum possit non restituit. colligitur ex Gabriele in 4. d. 13. q. 2. art. 2. conclus. 2. & Soto lib. 4. q. 7. art. 4.

Probatur Primò; quia non restituendo lædit continenter proximum, ipsum impediens à possessione & usu rei suæ vel debitoris: quæ læsio quò diutius durat, eo censetur maior. atqui hæc læsio assidue pendet vel à voluntate libera non restituendi, vel à libera voluntatis omissione: ergo est peccatum actuale, eo saltem modo, quo in omissione operis externi, qua alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, Qui non restituit cum possit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi non sit propriè actio, est tamen instar actionis, sicut possessio: ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet à voluntate, est actuale peccatum, actu nocens proximo.

12 Tertiò, Qui conuicit proximum iniuste in vincula & ibi relinquit, continuè peccat actu, quia continuè nocet: perinde enim est, siue manibus siue vinculis eum assidue tenendo affligat, cum vtrumque æquè liberè continuetur: ergo etiam qui assidue rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit.

13 *Objectiones.* Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus infixit, continuè peccat, quia continuè nocet.

14 *Iniquam legem ferens.* Resp. neg. consequ. Non enim propriè continuè nocet, sed semel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps secutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita ut non dependeat amplius à præsentis ipsius voluntate, ut si vel non sit, sed solum à præterita, in qua semel censetur volutum. Quod si esset in ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere prouenientem, & non faceret, continuè noceret præsentis voluntate, & sic continuè peccaret: sicut is, qui præsentis voluntate continuè nocet, constrictum tenendo, quem singulis momentis posset soluere. Simile videmus in Tyranno, qui idolum erigit, vel iniquam legem sancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud idolum vel illa lex assidue ex ipsius libertate dependens, manet: ex parte sua tamdiu actu nocet, quod nocumentum quouis momento potest & debet tollere.

Nec refert, quod erecto idolo, vel lege data, nihil amplius agat, quia illa libera dependentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit, potest auferre, si non auferat, continenter nocet & peccat.

15 Dices Secundò. Ergo singulis momentis peccat.

Resp. Verum est, non quidem nouum peccatum addendo, sed prius actu continuando: sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eo ceteris paribus est grauius. Similiter detentio rei alie-

næ toto tempore, quo commodè restitui potest, est vnum peccatum continuum actuale, quod singulis momentis crescit, idque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, ratione maioris nocimenti, quod inde domino prouenit. si enim inde dominus continuè crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior, idque intrinsecè quodammodo, sicut si ignem segetibus immisissum singulis momentis possis extinguere, & omittas, assidue crescit peccatum, ratione maioris damni: & si proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cum singulis momentis possis, assidue crescit illa omissio, ratione maioris incommodi. Quod si inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quod dominus careat re sua, solum augebitur priore modo: sicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumstantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinseca non crescat, ut ostensum est 1. 2. quæst. 74.

Dices Tertiò, Si hæc detentio est vnum continuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cum dormit, tunc enim detinet.

16 *Quomodo crescat hoc peccatum.* Resp. Primò, Quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; non quidem quod tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequatur, vel in executione cœpta perseverat: quo modo ipse somnus peccatum esse potest; ut si dormias loco vel tempore vetito, vel ut diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipse somnus est peccatum externum, seu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum antea inceptum: ut si innocentem duris vinculis constrictum relinquant, & ita cubes.

17 *An, cum dormis, peccet.* Respon. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo, actu non peccat vero & formali peccato; quia neque somnus, neque id quod fit in somno, dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio quæ assidue liberè fit & continuatur; sed tamquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, ut cum coeperit, non sit in nostra potestate continuare vel abrumpere: unde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opinionione; neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, ut quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare: sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiue; quia effectus eius antea præuisus & præuolitus continuatur, qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, antea per malam voluntatem inchoatæ. Ut autem formaliter continuetur, requiritur ut assidue dependeat ab hominis libertate, ita ut quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium ut continenter actu formali nolit tollere: sufficit ut non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, liberè omittit, habetque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi seu non restituendi, ut patet ex dictis 1. 2. q. 6. art. 3.

18 *Peccatum ut formaliter continuetur.* Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commodè potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum (mortaliter loquendo) per illam voluntariam retentionem, sed continuari antiquum, quod antea per acceptionem erat inchoatum: nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiue censetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore non restituendi, non censeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physica ratione, sed vnum peccatum grauius; quia omnes illæ internæ voluntates referuntur ad vnum idemque opus externum continuatum, & cum eo vnū numero peccatum efficiunt, sicut cum quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occisioni, sunt

16
Quomodo
crescat hoc
peccatum.

17
An, cum dor-
mis, peccet.

18

19

Peccatum ut
formaliter
continuetur.

20
Non fit nouū
peccatū mor-
taliter.

sunt vnum numero peccatum, quia omnia interna desideria tendunt ad eundem conatum.

non explicetur: quia per se sunt distincti actus: puta, si potest meminisse.

D V B I T A T I O I V.

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

21
Tripliciter
interpellatur
peccatum de-
tentionis.

Respondeo, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primo, Ratione ipsius propositi: vt dum quis propositum detinendi mutat, constituens prima opportunitate restituere, & hæc est perfecta interruptio. Secundo, Ratione detentionis externæ, quando illa in se incipit non amplius esse iniuriola, eo quod restitutio eo tempore facta sit impossibilis, vt si procul absit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non est amplius peccatum. vnde etiam si ferretur excommunicatio in eum qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiam si animum numquam restituendi haberet. quia etsi illa voluntas interna peccatum sit, detentio tamen externa peccatum non est. non enim est voluntaria, seu à voluntate dependens, etiam si fortè sit voluta. Incideret tamen, simulatque offerret se opportunitas restituendi, & eam negligeret. quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria, ac proinde peccatum externum.

22 Dices, Quid si detentor non aduertat te tali tempore non teneri ad restitutionem, putetque se teneri? Respondeo, Tunc externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio re verà in se non est iniusta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter, quia ipse putat eam esse iniustam, & vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meam, nesciens esse meam, acceptio illa esset iniusta formaliter, (id est, vt subest illi iniquæ voluntati) non tamen in se & materialiter, quia est actio in se iusta, quæ iuste potest apperi & fieri.

23 Tertiò, Ratione somni vel alterius distractionis, per quam fit, vt homo non habeat tunc in sua potestate, de illius rei detentione cogitare: vt enim illa detentio sit libera, necesse est, vt in potestate hominis sit aduerrere se detinere: alioquin pro illo tempore non est libera, ac proinde non est peccatum formaliter, sed materialiter tantum, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatum detentionis formaliter, quia iste homo formaliter tunc non peccat, cum illa detentio ab illo liberè non pendeat, continuatur tamen effectiue, quia effectus prioris peccati immediate volitus continuatur: qui effectus est peccatum in sua causa, à qua dependet, nempe in voluntate quæ præcessit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non sit maius vel minus, siue ea diutius duret, siue breuius, nisi quatenus id est præuisum & præuolitum, & consequenter, solum ratione voluntatis præcedentis.

24 *Quomodo explicanda in confessione.* Petes, Vtrum interruptio huius peccati debeat explicari in confessione? Videtur sanè id non esse necessarium, sed sufficere vt explicetur. Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam senserit. Primum requiritur, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secundum, Vt intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia. non requiritur verò vt explicet, quoties resiliit à proposito restituendi: tum quia is, qui decies mutauit propositum, non magis peccauit, quam qui permansit continuè in voluntate retinendi, si cetera sint paria: tum quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi, ac proinde moraliter censentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitio-

D V B I T A T I O V.

Vtrum dum quis utitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato quotiescumque facit.

Respondeo, Quidam putant, id esse nouum peccatum. Ita Nauarr. cap.17. num.54. & Caiet. q.66. art.5.

Sed verius est, non esse nouum, sed vnum idemque continuatum. colligitur ex Gabr. & Soto supra cit. n.11. Ratio est, quia rem alienam accipere, retinere, vti, & destruere, censentur eiusdem rationis & speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt, est vnum peccatum continuatum.

Hic tamen duo aduertenda. Primò, Si domino perinde sit, vtriusne re sua, an eam apud te detineas otiosam, non magis crescere culpam vsu, quam nuda detentione, vt, si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile, quod vsu non fit deterius: si sit pecunia, eamque alienes, modò ea alienatione non fias ad restituendum impotentior. quòd si dominus longè ferret ægrius vium, quam otiosam detentionem, eo quòd res vsu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vsu augetur, quam detentione: (semper tamen intra eandem speciem) vt si sit vestis, vel e quus, &c.

Secundò Notandum, Si res ita apud te facta sit deterius, vt verisimile sit dominum eam non amplius velle, sed pretium eius, non est peccatum ea vti, aut etiam destruere, quia hoc non fit amplius inuito domino, cum eam nolit sibi restitui. peccatum tamen esset non restituere eius pretium, si commodè posses. quòd si etiam id tunc commodè non posses, neque hoc peccatum esset.

D V B I T A T I O VI.

Quale peccatum sit furtum.

Respondeo & dico Primò, Ex genere suo esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia infert proximo nocumentum: atqui hoc est contra charitatem. ergo.

Aduerte tamen, Furtum ex genere suo esse minimum peccatum, quod in proximum committitur, quia bona fortunæ sunt infima. ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, posset esse maius aliis.

Dico Secundò, Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione, vel ex materiz paruitate, sit tantum peccatum venia. Est certa. Et quidem ratione paruitatis materiz patet, quia in furto tali non est notabilis læsio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale, difficilius est, nam opus illud externum videtur vix fieri posse absque plena consideratione. Sed quidquid sit de opere externo, saltem voluntas furandi potest carere. plena & sufficienti aduertentia: vt patet, dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatum veniale erit. Puto tamen etiam fieri posse, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam sine plena animaduersione. Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priusquam perfecte aduertant quid agant. Idem fieri potest ex vehementia tentationis, præsertim in festinatione, vbi non conceditur deliberatio.

Dico Tertiò, Vt furtum sit peccatum mortale; requiritur, vt materiz quantitas notabilis sit. Patet, quia non cuiusuis rei ablatio potest esse culpa mortifera; v.g. pomi vel oboli.

Sed difficultas est, quænam censenda sit quantitas notabilis. Nauarrus cap.17. num.4. putat dimidium

regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum. Toletus l. 5. c. 16. vnum regalem, vel duos, etiam respectu ditissimi. Barth. Medina l. 1. q. 88. art. 4. duos regales. Sotus lib. 5. q. 3. art. ad tertium, vnum vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alij verò docent, non posse in genere taxari, quæ quantitas sit notabilis, sed hanc statuendam arbitrio prudentum, pro varia personarum & locorum conditione. Ita Ioannes Medina C. de restit. q. 10. & Petrus Nauarr. lib. 3. cap. 1. n. 35. Ratio est, quia quod respectu vnius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale, sed modicum & parui momenti. iuxta quam sententiam dici potest, Primò, respectu omnium, etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile, unde furtum vnius aurei, erit mortiferum: Ita Pet. Nauarra, & Sotus supra.

30

Nec obstat, quòd hæc quantitas respectu Regis modica videatur: quia etsi modica sit ad donationes pro regia magnificencia faciendas, non tamen est modica, spectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ subleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat: ut patet cum militi soluendum est, qui per mensem vnum, pro duobus aureis vitam exponit. Deinde censetur notabilis, cum agitur de iniuria subeunda: non enim minùs Rex se suæque omnia tuta esse vult ab iniuria, quàm alius quilibet. Secundò, Respectu mediocriter diuitum, quatuor regales siue vnum florenum censeri quid notabile, iuxta Petrum Nauarram: quia sufficit illis ad victum vnius diei, addit ille, minorem quantitatem non censeri notabilem. Tertio, Respectu mechanicorum, duos regales, iuxta sententiam Medinæ. inde enim commòdè victitant, & hæc summa ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen & Petrus negant duos sufficere. Quarto, Respectu pauperis, vnum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis laxa, nec satis consentanea Scripturæ, qua dicitur, *Fures regnum Dei non possidebunt.* pauciores enim sunt, qui tantas summas surripiant.

31

Nihilominùs, etsi hæc vltima sententia satis probabilis videatur, placet tamen sententia Bartholomæi Medinæ, & Toletæ, qui duos regales absolutè quantitatem notabilem statuunt. quamuis etiam minor summa talis censeri possit, si notabilem læsionem secum trahat, ut si pauperi surrepta fuerit: ut Toletus notat. Quod confirmari potest ex Nauarro, qui dicit, In quibusdam Episcopatibus solitam ferri excommunicationem. ob furtum duorum regalium. Hoc tamen modò post Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per se res satis indigna videtur, nisi in casu aliquo particulari, circumstantiæ tale remedium postulent. Vide Concil. Trident. sess. 25. c. 3. de reform. vbi statuitur ut huiusmodi excommunicationes non ferantur, nisi ob rem non vulgarem, causa diligenter per Episcopum examinata. unde non facile excusauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicantur.

32

Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commissum, est peccatum mortiferum, non infra. ergo si quis auferat duos regales, minus vno obolo, non peccauit mortiferè.

Respondeo, Non posse hanc quantitatem mathematicè statui, sed moraliter: sicut iusta rerum pretia, quæ non consistunt in indissolubili termino. Itaque censetur etiam peccare mortiferè, qui saltem vno vel altero asse non abest ab hac quantitate, quæ enim parum distat, nihil distare videntur.

33

Dico Quarto, Quamuis ipsa res, quæ surripitur non sit notabilis pretij, tamen si auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, est peccatum mortiferum; quamuis non mortiferum in specie furti. Prior pars esse peccatum mortale, probatur, quia notabile damnum proximo irrogatur, ut si furtori surripias setas, vel sartori acum, nec possint aliunde habere: sic si auferas cuiuspiam rem parui momenti, quam tamen ille ma-

Quantitas
notabilis.

Si notabile
incommodum
ex re parua.

ximi facit, & propter quam valdè perturbabitur, vel duras imprecabitur, ut ait Sotus supra.

Secunda pars, *Non esse peccatum mortiferum in specie furti*, optimè probatur à Nauarro supra, c. 17. n. 2. quia res quæ surripitur, non est notabilis pretij: ergo non est materia furti mortiferi. Vnde sequitur, si talis ferretur excommunicatio, Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipso facto sit excommunicatus, hunc nunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum, quæ est mortiferum?

Respondeo, Si sequatur damnum, v.g. lucrum cessans; erit in specie damnificationis iniuste, (quæ proprio nomine caret) quia huius damni causam iniuste dedit. si autem sciat fur, talem solere peierare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scilicet 124, pertinens ad eam peccati speciem, cuius sciebat suo furto, etsi exiguo, se fore causam.

Ex his sequitur, eum, qui surripit minima, cum animo maiora furandi si posset, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic coniuncto, talis enim habet duos actus voluntatis; vnum absolutum, quo vult hanc rem paruum furari, & hæc voluntas exit in actum externum, estque solum peccatum veniale: alterum conditionatum, scilicet vellem auferre maiora si possem: & hæc velleitas est peccatum mortiferum, sed non exit in actum externum. unde talis fur non inuolueretur sententia excommunicationis, latæ in eos qui rem notabilem furati essent.

34

35

Animus furandi
maioris.

D V B I T A T I O VII.

Virum is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

Respondeo, Qui per furta minima intendit discere, aut conquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis externo furto minuto; ex eius vi procedente. Est communis DD. sententia. Prior pars patet, quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino.

36

Dices, Intendit accipere à diuersis, & nemini cupit facere notabilem iniuriam: ergo non est peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangesto cap. 9. Moralium pag. 130. admittit hoc non esse peccatum mortale, nec teneri ad restitutionem. Sed hanc sententiam non facile concesserim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel mensuris iusto minoribus: quod videtur esse contra illud Prouerb. 11. *Statéra dolosa, abominatio est apud Deum.* & Deuter. 25. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, &c.* abominatur enim Deus eum qui facit hoc. vbi satis insinuat esse peccatum mortale. Secundò, quia præbet occasionem hominibus, ut ex alieno discere studeant. Tertio, quia est contra communem DD. sententiam. Ioannes Medina C. de restitut. q. 10. in fine putat non esse peccatum mortale, si ille id in fraudem legis de non furando, non faciat, sed quia fortè non habet aliàs, unde ipse & familia sua viuat. quæ sententia teneri potest. Primò, si illius hominis conditio sit talis, ut alij teneantur ei succurrere: ut docet Angelus v. Furtum, n. 37. Fumus eodem verbo n. 10. & alij. Secundò, quando constat illos, à quibus accipit, si nossent hominis statum, non fore inuitos circa rei substantiam, etsi circa modum inuiti sint dum displicet occulta surreptio vel fraus. aliàs non est tuta.

37

Surripientes
minima.

Vnde ad obiectionem Respondeo negando consequentiam, nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intendit à multis parum accipere. Ratio est; quia multis inferre paruum damnum, perinde est ac si vni inferas magnum. nam omnia illa parua simul iuncta.

38

Respondetur.

iuncta, efficiunt vnum magnum, quod est illius communis.

Nec refert, quod singuli vix sentiant aliquid incommodi, quia etsi nemo in particulari sentiat, tamen respectu communis est notabile incommodum, quia tali summa potest Respublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum dissolvere. sicut supra dictum est de Rege quia etsi in sua persona ex furto duorum aureorum nihil sentiat incommodi: tamen censetur ei quid notabile, spectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenso tritici numero, ad Rempublicam pertinente, duos modios auferret, parum incommodi singulis inferret, tamen peccaret mortiferè, quia respectu reipublice id censetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque suam augendi, valde repugnare societati humane, & in omni Republica bene instituta valde exosam, ac proinde tamquam rem valde noxiam hominum societati, censeri prohibitam sub peccato mortifero: sicut fornicatio prohibita est sub peccato mortali: quia per se noxia est educationi prolis.

Altera pars probatur, quia singula externa furta procedunt ex intentione mortifera, suntque eius executio: idè enim furta parua committit, vt sensim ad magnam quantitatem perueniat: vnde singulæ acceptiones, sunt executiones partiales illius intentionis mortifera, & consequenter in illis est peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

Notandum tamen, in singulis non committi nouum peccatum mortale, sed continuari iam coeptum: omnes enim istæ acceptiones & detentiones acceptorum censentur vna continua executio illius prauæ voluntatis. Sed committitur nouum peccatum veniale in singulis, & simul continuatur executio mortifera intentionis. Itaque quæque voluntaria acceptio est in-
Idem peccatum veniale trinscè peccatum veniale, denominatione autem extrinseca est mortale. Vnde fieri potest, vt is qui sic furatur, nò magis peccet, quam si vno actu eadem quantitatem furaretur, sed potius minus, si cetera sint paria.

Petes, Vtrum iste, qui sic à plurimis corrahit, teneatur ad restitutionem, & cui?

Resp. Teneri ad restitutionem iis, à quibus accepit, si tamen commodè possit, quod si non possit, vel quod ignorentur, vel quia executio est difficilius, quam res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiae, iniungendum illi à confessario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè consentaneum iustæ voluntati dominorum, à quibus subtrahitur. Sed de hoc plus infra cap. 14. dub. 6.

D V B I T A T I O VIII.

Vtrum is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè.

Resp. Spondeo, & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen simulatque ad eam pertingit, mortiferè peccat, nisi per inaduertentiam excusetur. Prior pars est manifesta. Secunda etiam est communis DD. & probatur, quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, Vtrum illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli causa, Accepit quis nouem furtis paruis, nouem asses: tandem ex occasione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per se non est nisi veniale. sed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, est pecca-

tum mortiferum, Prior pars est Nauarri cap. 17. n. 139. Altera patet ex supradictis.

Dices, Hoc decimo furto infert iam notabile damnum: ergo peccat per illud mortiferè.

Respondeo damnum illatum incipere tunc quidem esse notabilis pretij, tamen hoc non infertur per decimum furtum, sed per hoc & præcedentia collectum sumpta, quorum vnum quodque est solum veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur aduertat se iam habere quantitatem notabilem, & non proponat restituere, cum tamen commodè possit. tunc enim saltem implicite habet voluntatem retinendi alienam quantitatem notabilem: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum cum aliis antè acceptis (qui simul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduertat se iam habere alienum, quantitatem notabilem, non peccat mortiferè. Similiter si aduertat quidem, sed non haberet commoditatem restituendi, proponeretque prima opportunitate restituere. Ratio est, quia talis neque accipit tunc alienam quantitatem notabilem, neque, etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licet enim potest adhuc velle restituere priores nouem) & acceptio decimi non est peccatum mortiferum, sed solum veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

Dicas, Quid si post quantitatem notabilem per minimam furta sublatam, addat quis furta alia parua, eruntne mortifera.

Resp. Per se non fore mortifera, sed mortifera erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis, & hoc peccatum voluntatis & externæ retentionis sensim crescit, prout plus & plus detinebitur. vt si post 10. illos accipiat illos duos, & alia occasione tres, & postea vnum, sicque læpius, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit, modo concipiatur propositum restituendi prima opportunitate, sed tunc quando illa noua furta rursus ad quantitatem notabilem ascendunt, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum supradictum.

Ex his, patet; fieri posse vt quis commiserit tantum furta venialia, & tamen sub peccato mortali teneatur restituere, quia velle retinere illam quantitatem sic partem per furta venialia, est peccatum mortale.

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maiorem quantitatem requiri, quando quis eidem magnis temporum intervallis subtrahit paruis furtis, & non ex industria, sed per occasionem, quam dum breui tempore vel de industria vel simul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio est, quia homines minus ægrè ferunt sibi auferri longo intervallo & casu quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quam eandem quantitatem simul vel per partes, de industria. Vnde si is mortiferè peccat & ad restitutionem rehetur, qui ab eodem aufert 10. simul, vel per partes de industria: requirentur 15. vel 16. aut etiam viginti vt quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita, præsertim si longis intervallis sint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus, non videtur firma. ex illa enim sequeretur, numquam peccari retentione sic ablatorum, etiam si essent 10. secuta. ita enim argumentatur Nauarrus: Minus peccat qui retinet, quam qui capit, ceteris paribus: ac capiendū illa parua sine animo perueniendi ad quantitatem notabilem, non peccat plus quam venialiter: ergo nec retinendo. Etsi enim minus quis peccet retinendo quam capiendū, ceteris paribus, hic tamen non sunt paria, nam retentio comparatur, ad quantitatem notabilem: tamquam ad vnum obiectum vnde potest esse mortifera, sed acceptiones singulæ comparantur ad res non notabiles, vnde non possunt esse nisi veniales. hæc tamen ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt ostendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè sola retentione, quam acceptione quæ simul fit.

47

His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diuersis minuta furatur, quàm quando ab vno, quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant rerum minutarum casu surreptarum restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus, quàm famulorum à dominis, & in furtis famulorum, quàm externorum.

48

Furta famulorum.

Vbi aduerse, furti esculentorum & poculentorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamsi sensum perueniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, ut ipsimet consumant, (secus verò si vt vendant) sinque ordinaria. quæ non solent accurate concludi de quo vide Nauarrum cap. 17. n. 138. Ratio est, quia dominis non omnino displicet vt hæc capiantur: cuius signum est, quod etsi sciant ista passim fieri, tamen non impediunt, & si rogarentur, facile concederent. Vnde potius displicet modus

49

Si modus accipiendi displicet, non acceptio.

accipiendi quàm ipsa acceptio seu consumptio. atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occultè ab eo, cui non displiceret acceptio, si res ab eo peteretur, quamuis modus accipiendi displiceat, vt rectè docet Caietan. in Summa. v. Furtum. & Nauar. c. 17. n. 138. & comment. 2. de Regular. n. 20. quia dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis, sed solum circa modum. quod valde notandum, ob furti filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & similium, qui per verècundiam vel timorem non audent petere.

50

Si tamen furripis ad eum vsum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, vt ad computationes, ludos &c. erit verum furtum: quia non vult rem esse tuam ad talem vsum, & ita acceptio secundum substantiam censetur fieri inuito domino. id enim maximè ex vso & fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infra c. 41. n. 80.

Monendi mihi sunt hoc loco pro his & similibus casibus Confessarij, vt non facile in furtis etiam minoribus, & quæ ad peccatum mortale non pertingunt, dissimulent, sed pro conditione & capacitate personarum semper aliquam restitutionem iniungant, quæ fiat vel reddendo rem eandem si extat, vel eiusdem speciei, vel pretium rei, vel compensando maiore obsequio, quàm ex contractu teneantur, vel si creditoribus non possunt conferendo tantundem in pauperes. Hac enim ratione, cum non impune transeunt, magis ab huiusmodi peccatis absterrentur, quàm aliis poenitentiis. alioquin fiunt ad huiusmodi furtula faciliores, & ad maiora gradum faciunt.

D V B I T A T I O IX.

Quando plures vni per minuta furti graue damnum inferunt, vt cum multi vineam pratercuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrum singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.

Respondeo & dico Primò, Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè, & tenentur ad restitutionem in solidum, iuxta multorum sententiam, de qua infra c. 13. dub. 2.

Si casu fiat,

Dico Secundò, Si casu id fiat, ita vt alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè. neque tenetur ad restitutionem. Ita Nauar. c. 17. n. 130. & alij. Ratio est, quia nemo est causa notabilis damni.

Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum?

51

Respond. Multi DD. affirmant, tunc singulos mortiferè peccare, & ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Couar. l. i. variarum, cap. 3. n. 13. Medina C. de restitutione q. 10. Petrus Navarra l. 5. c. 1. n. 48. & alij. Ratio est, quia si aduertat magnum damnum à pluri-

bus per minuta furti dari, & ipse nihilominus fureris: ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Vnde vterius sequitur, teneri re ad restitutionem tuz partis sub peccato mortali, quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta non fuerit amplius notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Tertiò, Is qui alteri nullo modo suo exemplo vel hortatione est causa accipiendi, etiamsi sciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo, neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4. d. 22. q. 1. a. 2. casu 3. Probatur, quia iste infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi, vt suppono: ergo ex eò, quod alij furentur, peccatum ipsius non aggrauatur. sicuti is qui nouit alios furari à Rege, & parum furatur, non peccat mortiferè, quando suo exemplo aliis non est causa. Quod addo, quia etsi exemplum non inducat obligationem restitutionis, tamen est ratio cur quis peccet mortiferè.

Nec obstat, quod talis cooperetur magno damno, quia solum in parua parte cooperatur, & præter ipsius intentionem est, quod illa cum aliis iungatur, & magnum damnum constituat. vnde non est verum, quod consentiat in totum damnum: quia displicet illi, quod magnum damnum inferatur.

Dices primò, Iste est causa cur damnum, quod alioquin non fuisset notabile, sit factum notabile: (v. g. alij abstulerunt 9. asses, quod damnum suppono nondum esse notabile, sed sit tale ablato decimo, quem iste furatur) ergo peccat mortiferè,

Respondeo, Negando consequ. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: quod autem hoc furto posito, iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est, & præter ipsius intentionem, neque, vilo modo sequitur ex conditione illius furri, sed ex eo, quod accidit alios antè abstulisse nouem itaque complere hoc modo damnum, & efficere vt ex non notabili fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere, sed totum illud, quod est notabile, accipere vel retinere, quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem non est causa longæ lineæ: & qui complet summam 100. florenorum, dando vnum, florenum, non dat summam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quod etiam inde confirmatur, quia alioquin si sciens alium abstulisse nouem, auferas vnum, infinitè amplius peccabis auferendo vnum, quàm ille auferendo nouem, quod per se est absurdum. Vnde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariæ sententiæ, parum esse firmum.

Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vineæ intulerunt, possunt sub poena excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c.

Respondeo, negando consequentiam, potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur, vt v. g. venire ad supplicationem, soluere mulctam lege impostam ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi, etiamsi hæc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandum. Itaque cum, hic sit iusta causa præcipiendi sub poena excommunicationis, vt singuli suam partem restituant, nempe vt ille graue damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, vt singuli Iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali, quia quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quod alij non restituent. Addo, non videri posse compelli sub poena excommunicationis eos qui notabilem quantitatem non acceperunt, nisi quando res ita essent comparatæ, vt ex defectu restitutionis vnius, notabile damnum sequeretur: vt si Titio particu-

52

Si alteri non sis causa furandi

53

Complens damnum.

54

Possunt compelli.

ticu

riculam suam non restituente, alij quoque restituere nollent.

55

Dices Tertiò, ergo fieri potest, ut quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

Resp. concedendo totum. neque enim hoc absurdum videri debet, quando à multis datum est: cum etiam locum habeat, quando ab vno absque culpa letali irrogatum, ut supra ostensum c. 7. dub. 6.

D V B I T A T I O X.

Verum occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

56
Si iusto titulo
extet apud
alterum.

Respondeo & dico Primò, Si res tua iusto titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eamque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est comunis DD. Ratio est, quia iniquè spoliast alterum suo iure, quod in illam rem habebat. quod si magni sit momenti, necessariò est restituendum: hoc tamen intellige, si probabile erat, te rem tuam, iure alterius finito, comodè recuperaturum.

57
Si iniusto.

Dico Secundò, Si iniusto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiam si eam occultè receperis: peccas tamen nisi certæ conditiones adsint.

Prior pars patet, quia nulla sit inæqualitas, neque alter iusta ratione est inuitus. teneris tamen tunc monere, si comodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, ut ille sentiat se non ampliùs obligatum, tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tum vel tibi debitum, tum ne secundò tibi satisfiat, ut rectè Sotus lib. 5. de iustit. q. 3. art. 3. Caiet. q. 66. art. 5. Nauar. c. 17. n. 113. & alij.

Alterà pars, Quòd pecces, probatur, quia sit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, ut singulis ius suum tribuat, ut rectè D. Thomas q. 66. a. 5. ad tertium.

58
Certe condi-
tiones neces-
sariæ.

Dixi, Nisi certæ conditiones adsint, his enim positis, licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis compensatione vis.

Prima est, Ut mortaliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubium, non posses eam accipere, nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex iustitia, sed solùm ex gratitudine.

59

Secunda est, Ut non possis eam alia ratione redipisci, vel certè non absque notabili molestia, vel expensis, vel amissione benevolentia & fauoris.

Tertia, Ut non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris, nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, que in eius sint dominio.

60
Depositum.

Quarta, Ut absit periculum scandali vel infamiae, ne tamquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones si absint, licitè potes uti compensatione. Quidam addunt, ne compensatio fiat in deposito, ita enim expressè docet Greg. IX. c. Bona fides, de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depositum ob præsumptionem perfidia, ut ibi insinuat. quod video etiam placuisse Emanueli Sà.

61
Excommuni-
catio.

Ex dictis sequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos qui surripuerunt, non comprehendendum qui in compensationem acceperit, etiam si alia via recuperare potuerit: (quod est contra Ioannem Medin. quæst. 11.) nisi in hisce tribus casibus. Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter ultra æqualitatem progressus est, nam respectu illius excessus est verum furtum. Tertiò, Quando rem alio-
nam acceperit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus non ligatur hac excommunicatione. Ratio est, quia et si peccauerit sic accipiendo, non tamen peccat retinen-

do, quia solum peccauit in modo accipiendi. unde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret: quia ille non tenetur restituere: vnpe excommunicatio esset inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præterit, unde propter illud non potest excommunicari: vltius autem detinendo, non peccat, unde neque ob hanc causam.

Dices, Iudex per modum poenæ poterit imponere hanc restitutionem ob peccatum præteritum.

Respondeo, Negando posse, quia Iudex non potest aliquem punire poenâ pecuniaria vel simili ob delictum, nisi priùs iudicè audiat reus & conuincatur.

Sequitur Secundò, Si is, qui iustè accepit, rogatur à Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse non acceperit, posse negare se scire, etiam cum iuramento, mente intelligendo, se nescire quis ita acceperit, ut Iudex intendit, nempe iniustè. quòd si non rectè accepisset, (eò quòd via Iuris facilè potuisset recuperare) quamuis nunc iustè retineat, tamen iudicè interrogatus tenebitur fateri, quia Iudex tunc habet ius interrogandi, sicut de aliis criminibus. unde non potest uti artificio prædicto. vide Nauar. cap. 17. n. 114. & duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile, quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniustè, non quoad modum tantum, sed quoad substantiam acceptionis.

Sequitur Tertiò, Famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis dominorum, dum queruntur stipendia sua esse iusto minora, nisi reuerà iudicio prudentis ita sit, nec solùm lege gratitudinis, sed etiam iustitiæ plus debeatur, quòd potest fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem sit conuentum, ex tamen mente, ut dominus, seruitio diligenter præstito, esset suppleturus, & hanc mentem famuli dominus satis aduerterit tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere, quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si pressus necessitate, exiguo conuenit, quia dominus amplius dare noluit, tunc enim quòd operam suam multò plus valentem tam paruo locet, non sponte facit, sed necessitate compulsus: (sicut si quis necessitate pressus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquivalentiam, hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quòd si non egebat, sed solùm ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, meritò potest minus offerre ac dare, merces enim vltroque, ut dici solet, videsunt: vide Nauar. cap. 17. num. 109. & sequentibus.

D V B I T A T I O XI.

Utrum aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere.

Respond. Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, ut nemo ius suum obtinere valeat, modò tamen sine armis & moderatè fiat. Sed utendum distinctione. Si res tua extet apud alterum in sua specie, (v. g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Reipublicæ perturbationem, non est improbabile, posse te domum ingredi, & eam auferre: & si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hic videtur propriè aggressio, sed defensio, ut supra dictum est, ex D. Antonino & Siluestro. Si tamen res non extet, sed ille tantum sit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: unde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre nitaris, & tu censeris aggressor, non ille, quia ipse non detinet rem tuam, sed tu inuadis rem ipsius.

DVBITATIO XI.

108

Vtrum in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. Thom. quest. 66. art. 7.

66

Trimo debet sciri.

Notandum est, eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi ante petierit iuuari, explicata sua miseria, vel nisi certo sibi persuadeat, se nihil obtenturum. si enim probabilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honeste conditionis ostiatim mendicare) consequi ut sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem, ut cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis: contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno, quando potest ex proprio, efficiendo ut res aliena fiat sua per donationem, vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur, modo scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere. est enim duntaxat inordinatio in modo.

66

In extrema licitum surripere.

Nunc, dico Primo, Quamuis in extrema necessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extreme indiget ad vitæ suæ conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur, quia in extrema necessitate, omnia sunt communia, ut habet receptum axioma. non quod per illam statim transferatur dominium, ut recte probat Nauarrus cap. 17. num. 61. sed quia quoad ius vtendi, communia sunt, ita ut licite cuius illis angustiis pressus, possit occupare, sibi que vindicare rem quâlibet adeo sibi necessariam, & ex eius usu sibi & proximo opitulari. Cuius ratio est, quia finis rerum inferiorum est, ut hominibus in necessitate sint subsidio, & ut homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri, ac proinde omnibus à natura hoc ius competit. Neque diuisio iure gentium ibtroducenda potuit hoc ius adimere: quia ius gentium supponit, non euertit, ius naturale, præsertim quod tantopere necessarium ad vitæ conseruationem. censi itaque debet diuisio esse facta reseruatō cuique iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta.

68

69

Non potest impediri

Hinc sequitur Primo, Si quis in tali necessitate constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei prohiberi, quia iure suo vitur. quare poterit se tueri, tamquam qui iniuste ab altero inuadatur, & si necesse sit, seruato iustæ defensionis moderamine, impediētem occidere.

Sequitur Secundo, Talem acceptionem non esse furtum aut rapinam, quia non sit domino iure inuito, tenetur enim consentire, cum tu iure tuo vtaris.

70

Si domini sit par necessitas.

Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessitate, te non posse ab illo accipere, ut omnes fatentur quia in pari causa, melior est conditio possidentis. Vtrum autem tenearis restituere, dicitur infra cap. 16. dubitatio. 1.

Sed difficultas est, verum idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extreme necessitati reseruatū. Ita Caiet. q. 66. art. 7. Sotus l. 5. q. 3. art. 4. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. n. 3. & multi alij. Aliis placet contrarium.

71

In graui necessitate.

Dico Secundo, Probabile est, non solum in extrema, sed etiam in graui necessitate morbi, famis, nudatis, posse te clanculum surripere ab opulentis, si aliter graue illud malum auertere nequeas, Angelus v. Furtum, §. 37. Siluest. eodem quæst. 5. Nauarrus cap. 17. num. 5. Ioannes Medina C. de elemosyna. quæst. 7. Couaruias supra, sentit esse probabile. Petrus Nauarr. l. 3. cap. 1. num. 375. Per grauem intelligo,

non quouis modo grauem, sed valde grauem, et si non extremam.

Probatui Primo, Quia sicuti à natura omnibus concessa est potestas succurrendi extreme necessitati ex rebus humanis, ita & valde graui. cur enim hæc potestas restricta sit ad extremam? Secundo, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremam. ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodo ad grauem. Tertio, Sicut diuisio rerum non debuit nec iure potuit efficere, quin extrema in necessitate haberes ius surripiendi ab iis, qui non sunt in simili necessitate, nempe superflua naturæ, quamuis essent aliquo modo necessaria statui, ita neque potuit efficere, quin dum grauis necessitas premit, quando aliud remedium non suppetit, liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. Itaque in diuisione & attributione rerum, qua factum est, ut nemini ius sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi, *Nisi extrema vel certe valde grauis necessitas posulet.* alioquin contra rationem & æquitatem facta esset. Secus de necessitatibus communibus, & non admodum grauib, quæ creberrimæ sunt, non sic vrgent, ut diuisio & attributio iure gentium facta debeat violari, alioquin omnia furti plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum, quia dominus tenetur consentire, nec potest cum ratione esse inuitus circa substantiam acceptionis, quamuis modus displicere possit, si accipias prius quam petieris, tuamque inopiam aperueris. Si tamen ipse sit in pari necessitate, vel status ipse notabiliter laederetur, posset recusare, sicque esset furtum, quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

Dices, Primo, Cap. Si quis. 3. de furtis, dicitur, *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus, poeniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hic imponitur poenitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couaruias.

Respondeo, Primo, Ibi fortè agi de necessitate non ita graui, ut docet Glossa ibidem & D. Thomas q. 66. art. 7. ad primum, *Decretalis*, inquit, *ita loquitur in casu, quo non erat vrgens necessitas.* vbi tamen Aduerte, istud c. non esse ex Decretalibus Pontificum, sed ex Poenitentiali Theodori.

Respondeo Secundo, Fortasse agi de iis, qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt, surripiendo clanculum, cum facile potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

Dices Secundo, Si in graui necessitate posses surripere, posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: sed non potest cogere, ergo nec surripere. Minor probatur, quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia: ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare, ergo. Ita Sotus.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, sed solum ex charitate, ut Sotus faterur. Itaque neganda est minor. potest enim diues cogi per legitimam potestatem ad succurrendum pauperi, & si te volentem occupare rem tibi sic necessariam conetur impedire, potes te tueri, si scandalum absit.

Ad probationem Respondeo, negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex iustitia non obligamur, ut ad non se inebriandum, ad non fornicandum, non blasphemandum, imò ad dandam elemosynam. ut enim quis cogi possit, satis est cum obligari alicuius virtutis præcepto, & necessarium esse vel valde expediens ad bonum publicum, ut huiusmodi opera fiant.

72
Non est furtum.

73
Si status laederetur.

74

75

Potest cogi qui ad elemosynam.

DUBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.

76 *Ex bonis parentum accipiens.* **R**espondeo, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel ususfructus est parentum) ipsis merito inuitis; & tenetur ad restitutionem. est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in materia notabili: unde Prouerb. 28. dicitur: *Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre: & dicit, hoc non esse peccatum, parricida est.* vbi satis indicatur esse mortiferum.

Quid hic notabile. Sed aduertendum est, Non idem censeri notabile in furti filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorum, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib. 3. part. 2. cap. 1. sed maiorem quantitatem requiri: neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status, ætatis, personarum, locorum, & aliarum circumstantiarum, prout prudens iudicabit. unde si filius subtrahit duos vel tres aureos parenti prædiuiti, non statim putandum est mortale, præsertim cum parens talis sæpe non sit multum inuitus: secus si parenti mechanico, vel cui res angusta.

77 *Expendens contra voluntatem parentum.* Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum, in compeotationes, in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos vsus dedit, v.g. ad emendos libros, vestes; ad soluendum didactra magistris: vt rectè Nauar. cap. 17. n. 164. Ratio est, quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus, sed ad alios, neque intendit illas simpliciter donare, & dominium earum in filium absolute transferre, iuncto solum mandato, vt honestè vel in hos vsus impendat: sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solum contra paternam obedientiam fecisse. Sed intendit donare cum restrictione ad vsus determinatos, v.g. ad emendos libros, ita vt filius non accipiat earum dominium nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita vt non plus iuris conferat, quam ipse conferre intendit. quare si filius aliter expenderit, tenebitur ad restitutionem, cum ad alium vsum ius non habuerit. Hoc tamen intellige, si parens inde damnum acceperit, ita vt ei idcirco plus causa filij expendendum fuerit: secus si in solius filij incommodum cesserit. quod si non possit restituere tenetur adducere in diuisionem: nisi forte constet alios tantumdem expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facile condonaturus, si filius auderet rogare; qua ratione multi excusantur ab hac restitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infra cap. 18. dub. 12. dicitur, tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parens potest disporre. Vide Nauarrum c. 17. num. 258.

78 *Excusatur à peccato mortifero multis casibus.* Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione status & personarum non censeatur iudicio prudentum notabilis. Secundò, Si putes parentem rogatum, facile concessurum; tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantum circa modum, vt dictum est dubitat. 8. n. 49.

79 Tertiò, Si dum versatur in studiis, vel extra domum paternam, expendat more aliorum suæ conditionis, in eleemosynas, ludum, & honestas recreationes: præsumitur enim parens id permirere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus num. 157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad eleemosynam; tunc enim parens non potest esse cum ratione inuitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensis vel

quasi castrensis, nempe ex partis occasione militiæ vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap. 4. dubit. 3.

Sextò, Si parens sibi vindicet bona castrensis, vel quasi castrensis filij, vltra id quod expendit in eius alimenta, filius potest tantumdem reperere. quod si non audeat, potest occultè vi compensatione, vel repetere à coheredibus. Quod valde notandum confessariis ne facile cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens sit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum; redeunt ad filium, & vsumfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap. 3. dub. 5. unde filius potest ea sibi vindicare. quod si non audeat vel non possit, potest occulta compensatione ex aliis bonis paternis sibi consulere.

Octauò, Si filius gerit negotia patris, potest deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & industria tantumdem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauarrus cap. 17. num. 144. Angelus v. Peculium, num. 11. & alij.

Hic tamen sunt tria necessaria, Primò, vt filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maxime quando alter est præsens: nam hic forte nolet rebusque suis aliter consulet. quod si ob reuerentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vsumfructum istius lucri non sibi vindicet ante mortem patris vel suam emancipationem; quia pertinet ad partem. censetur enim hoc lucrum in bonis aduentitiis; vt dictum est cap. 4. dub. 3.

Dices, Filius iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

Resp. Negando antecedens, nisi pater egeat, vel nisi alij etiam lucratur patri. nulla enim æquitas dicat, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, aliis otiantibus.

DUBITATIO XIV.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

Respondeo, Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est, quia accipit illud, cuius dominium vel certè administratio & vsumfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiamsi ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiam tota dos & dimidia pars communium bonorum ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem ætinet, tamen administratio & dimidia pars emolumentorum sunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secus de pupillo, qui clam surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona vxoris. si tamen putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio debet adducere in partitionem cum heredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in aliis casibus, quando non habet unde restituat.

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio

81
Si gerit negotia paterna.

82
Quando peccat.

83
Si maritus non administrat vtiliter.

monio, sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap. 17. num. 155. §. Ad tertium.

84
Quando ex-
cusetur.

Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & ceteris, non sit notabilis.

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertio, Si det in extrema vel graui necessitate proximi: in extrema enim quisque tenetur ex eo quod superest naturæ, in graui, ex eo quod statui.

Quartò, Si det ex iuis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suæ industriæ, (præsertim si attulit dotem sufficientem ad sustentandum) vt docent Nauarrus, Siluest. & alij: quod intellige iure communi Cæsareo, nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia.

Quintò, potest facere donationes & eleemosynas secundum consuetudinem aliarum suæ conditionis mulierum. quod si maritus veteret, videtur vetare excessum. Ita passim DD. Paludanus suprâ, Siluest. v. Eleemosyna, quæst. 5. Angelus ibid. n. 7. & alij. Si tamen contet illum omnino vetare, Nauarrus & alij quidam dicunt, illam non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet Molina disput. 274. & Petrus Nauarra lib. 3. c. 1. n. 83. & colligitur ex ratione, quam Siluest. Angelus, Paludanus, & alij DD. adferunt;

85
Potest vti
privilegio cō-
suetudinis, in
donationibus.

quia consuetudo tribuit ius, non secus ac privilegium vel lex; quo iure maritus illam priuare nequit: præsertim cum ius positium magnam vim habeat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet.

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori præstare decentem sustentationem, spectata eius conditione, iisque opibus: atqui in hac sustentatione continentur non solum victus, vestitus, ornamenta, & famulatus, sed etiam alia, quæ feminæ similis conditionis, illis locis habere & facere consueuerunt, ad recreationes, eleemosynas & largitiones. ergo tenetur ei hoc concedere. Secundò, quia vxor non est mancipium viri, sed socia, habens etiam auctoritatem administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinate aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Potest dare ad impediendum damnum mariti, siue temporale, sicut fecit Abigail 1. Reg. 25. (hoc enim damnum redundat in vxorem;) siue spirituale, largiendo eleemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Siluester suprâ, Nauar. n. 154. & alij hic enim vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest cum ratione esse inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel sibi necessariis accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest iuste recusare.

Octauò, Si maritus est amens vel fatuus; tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à Magistratu sit prouisum.

87

Nonò, Si maritus est absens; nam tunc etiam pertinet ad eam administratio, nisi à marito sit præscriptum. Nauarrus tamen putat eam in his duobus casibus non posse amplius dare, quàm maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est, eam posse dare, prout ratio dictabit: quia potest secundum suam prudentiam administrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Paludanus, Siluester, Angelus.

87
Si maritus
dissipator.

Decimò, Si maritus est dissipator, rem communem in compositiones, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine ipsius consensu profundens. nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquiritorum, est vxoris, & dos tota. vnde soluto matrimonio, tenetur maritus vel eius heredes ad restitutionem vxori vel eius heredibus. quare si vxor, difficultates metuit, potest occurrere vti compensatione, accipiendo ex bonis mariti vt sibi vel liberis consulat, quantum opus est, vt sua pars salua sit. vt rectè docet Petrus Pauar. l. 3. c. 1. n. 114. contra

Nauarrum c. 17. n. 155. qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est; quia non censentur lucra; nisi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non est vera. Primò, Nam vxor reuerà acquirit dominium & possessionem istorum lucrorum, simulatque percipiuntur. sicut in omni societate; singuli socij acquirunt dominium & possessionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quàm ius administrandi in suum & vxoris commodum. Debet autem hæc administratio fieri secundum dictamen rationis; sicut & omnium bonorum communium: alioquin non est administratio, sed dissipatio, quæ non debet obesse socij, sed soli auctori. Secundò, Quia alioquin maritus, si faceret nobiles donationes absque consensu vxoris, non teneretur computare in suam partem; (quod tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de iis, quæ nondum cesserant in rationem lucrorum communium.

Lucra statim
sunt commu-
nia.

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, damnum censi commune; quia ludus est contractus fortuitus, quo potuit perdere & lucrari vnde communia hic esse debent & lucra & dispendia; sicut & in aliis contractibus. Nisi fortè ordinariè amitteret, & vxor nollet consentire; non enim tenetur, cum videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere.

88
Si ludo per-
didit.

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris sint pauperes; ita vt miserè secundum statum suum vivant: tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idem dicendum, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeant. Ita Petrus Nauar. n. 159. & Cordub. q. 125. Ratio est, quia iure naturæ tenetur istis succurrere, si potest; & isti ius habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non potest iure id iniquè ferre. Tenetur tamen vxor hæc omnia, quæ sic dederit, referre in suam partem, cum ad partitionem cum heredibus viri ventum erit.

Probabile tamen est, quod docet Molina disp. 274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, posse huiusmodi necessitati succurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in suam partem referre. Similiter si matrimonium sit celebratum contractu arrharum & dotis, (vt solet iure communi) & extent aliqua lucra communia, posse de his iudicis sumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

Duodecimò, Si frater vel soror vxoris simili paupertate conficiantur, probabile est, vxorem posse illi simili ratione succurrere. Ita Petrus Nauarra n. 161. Probat, quia maritus iure communi tenetur fratribus suis subuenire, (vt docent communiter DD. cum Glossa in L. Qui filium. 4. §. Vbi pupulus educari debeat) cur vxor id non possit? Confirmatur ex L. Mutus. 73. §. 1. De iure dotium: *Manente matrimonio, non perditura vxori ob has causas dos reddi potest: vt se suosque aliat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in insulam relegato parenti præstet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, sororemve sustineat.*

89

D V B I T A T I O XV.

Vtrum si res furtina pereat, fur teneatur ad restitutionem.

R Espondeo & dico Primò, Si res furto vel aliter iniquè parata, casu pereat, nihilominus is qui sustulit, tenetur ad pretij restitutionem, si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis DD. D. Thomæ quæst. 66. art. 6. Couar. ad regulam Peccatum part. 2. §. 6. num. 1. & aliorum. Probat, Primò, quia qui eam iniuste accepit, non solum obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis, ergo siue res extet, siue non, tenetur sarcire damnum

90
Est casus per-
eas, tenetur.

91 damnum. Consequentia patet; quia iniusta acceptione est causa interitus; nam credibile est, si non accepisset, non perituram: ergo, &c. Secundò, qui iniuste detinet semper est in mora: ei autem qui est in mora, etiam casus fortuitus imputatur, ut patet ex cap. 68. Decimè. 16. q. 1. Si tamen purgasset moram, rem offerens domino, & is nolisset tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ex casu fortuito, quia non esset amplius in mora.

Sed controuersia est inter DD. Vtrum fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v.g. Abstulisti vestes, frumentum, pecuniam ex domo alterius; quæ paulò post incendio vel hostili incursione peritura erant apud dominum. Incendisti segetes, quas inundatio postmodum erat euersura. Paludatus in 4. d. 15. q. 2. art. 1. concl. 5. docet, etiam in hoc casu teneri iniquum dentorem. Ratio eius est, quia semper est in mora: mora autem trahit ad se periculum, ut iura determinant. Hæc ille. Idem tenent plerique Iurisperiti, ut refert Couarruias loco citato.

92 *Si apud dominum erat peritura, non tenetur.*
Dico Secundò, Si res casu, vel iusta hostium incursione certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similiter perierit. Ita Couarruu. suprà, & Ioan. Medina C. de restit. q. 6. concl. 6. Siluest. Restitutio 7. q. 5. §. Tertium. Petr. Nauar. lib. 4. c. 1. n. 17. Nauar. c. 17. n. 8.

Dixi, casu, vel iusta hostium incursione; quia si non erat peritura apud dominum, nisi per iniuriam, tenebitur, qui enim eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo si tu præuenias, teneberis. nam obligatio, quam alius subiisset, in te ratione damni transfusa est.

Dixi, Si certò erat peritura apud dominum; quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus, vel alienaturus ante illud tempus, teneberis, quia in dubio melior est conditio innocentis.

Nunc probatur propositio, Primò, Quia si res certò erat apud dominum peritura, ita ut nihil iuris vel commodi inde ad eum rediturum esset, nihil quoque noui detrimenti est illi illatum, dum apud te perierit; ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur, quia illud detrimentum iam erat præparatum in causa, ita ut non posset impediri à domino, ac proinde secundum æstimationem moralem perinde se habebat, ac si illatum esset: ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse. Secundò, Quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cum ad hunc non cooperetur, ut suppono, neque ratione iniuxæ acceptionis, cum similiter interitura fuerit apud dominum, etiam si non fuisset accepta. qui enim dominus potest queri de damno per acceptionem illato, cum res illata etiam non accepta, esset peritura? Tertio Quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationem, nisi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis. ergo. Quarto, Probatur ex L. Si plures. 14. §. Siue autem. Depositi vel contrà. vbi dicitur, eum, contra quem agitur, ut reddat depositum, (qui sanè habet instar furis) si sua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti, si homo mortuus fuerit, absoluti debere, (id est, liberari à restitutione pretij.) Ratio subditur, quod æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere, utique cum interitura esset ea res, etsi restituta esset actori. Hæc ibi. Quintò probatur ex L. fin. §. finali. De lege Rhodia, de iactu, vbi dicitur: Si ea conditione nauem conduxisti, ut ea merces tuæ deportarentur, et sique merces nauis, nulla necessitate coactus, cum id sciret te fieri nolle, transtulit in nauem deteriore, & merces cum ea nauis perierunt; habes ex conducto locato cum priore nauis actionem: imò contrà, inquit Paulus si modò ea navigatione utraque nauis perierit. vbi clarè constat, nauis non teneri, si etiam melior nauis perierit, quia ex eò quod merces translatae sint in deteriore, contra pacta, non censetur datum damnum. unde patet, hanc sententiam etiam foro externo esse conformem. vide Couarruiam & Silu. Sed quid si res perierit culpa furis?

Dico Tertio, Probabile esse, furem non teneri, etsi culpa ipsius res talis perierit, v.g. si eam negligentia perdidit, vel etiam vastarie aut consumentis modo eam peremit eo loco, quo alioquin peritura erat; & intra illud tempus, quo apud dominum perisset. Probatur, quia illa res in eo statu considerata, domino nullius est pretij, nam eo loco certò est peritura, absque vilo domini commodo: ergo etiam si fur illam perimat, non censetur irrogare damnum alicuius momenti: ut si incendas segetes, quia vides mox eluione euertendas, si absumas an nonam, quæ prouenienda est in mare, vel naufragio peritura, si interficias equum, quem iustus hostis erat abducturus, quamuis enim in his & similibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen, censuris notabile tantum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eandem rationem, si occidas eum qui certissime paulò post moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia Magistratus, etsi grauer pecces, non teneris tamen damni secuti.

94 Dices, Si res mea, quam pretio tradidi custodiendam pereat culpa depositarii, tenetur ipse ad restitutionem etsi apud me peritura fuisset: atqui fur non minus tenetur rem custodire quam depositarius. ergo si culpa ipsius perierit, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Nauarra lib. 4. c. 1. n. 17. qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat.

Respondeo, Non quouis euentu furem æquè teneri ad custodiam ac depositarium. nam depositarius, quando vilo modo veniale est rem saluari posse, si aliò transferatur vel abiconuacetur, tenetur ex iustitia id præstare, nam ad hoc conducitur, ut omni ratione rem saluam præstet, si tamen potest, interitum rei cauere non potuisse, non tenebitur depositarius, etiam si negligens in ea custodienda fuerit, vel eam consumpserit. Fur verò non tenetur ex iustitia eam aliò transferre, si videt eam apud dominum, & eo loco vbi nunc est, perituram esse. unde etiam si eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata, domino nullius est pretij.

95 Dices, Hoc ipso quo est apud furem, qui potest cauere ne pereat, res incipit domino esse maioris æstimationis, quia tenetur eam domino custodire, sicut ex eo quod est apud depositarium, qui potest eam saluare, est pluris, quam si apud dominum esset ergo.

Resp. Si custodia non est ei commissa, non tenetur hoc casu ex iustitia eam custodire, sed solum ex charitate: (sicut tenetur ignem auertere à domo proximi, qui casu ibi accensus est) unde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quam apud ipsum) secus apud depositarium.) quare si rem perimat, non censetur causa noui damni.

96 Dixi, Modò eam perimat eo loco, &c. Quia si eam perimat alio loco, vel postea, vbi non perisset, tenebitur ad eius compensationem. Exemplum. Si furatus es vestem vel equum à domo alterius, quæ paulò post casu cum tota suppellectile conflagrauit (in qua etiam res illæ perierunt, nisi apud te seruatae fuissent) & hæc res postea apud te pereant, vel casu surripiantur, teneris. Ratio est; quia quando periculum transit, si res extet, rursus incipit domino valere, quia ipsius mansit: ergo etsi casu pereat, fur tenetur, cum fuerit in mora, si enim restituisset quando debebat, dominus eam saluam recepisset, neque apud eum perierunt. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur: iam enim incipiunt domino valere, secus erat ante naufragium, cum iam tempestas sauiret. Idem dicendum, si alio loco. v.g. Detulisti annonam in alium locum, vbi non perisset: si eam ibi consumas, teneris. Ratio est, quia res illo loco constituta, iam incipit domino rursus valere, & consequenter debet ei restitui.

97 Dices, Si eam restituisset, peritura erat apud dominum. ergo non censetur domino valere.

L. 2

Resp.

93
*Si culpa furis perierit.*94
Depositarius quomodo teneatur.

95

96
Si alio loco vel tempore destruas, vbi non perisset.

Resp. negando consequentiam; quia re ipsa restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

98
Si factus locupletior.

Dico Quarto, Si fur rem vendidit, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem quatenus factus est locupletior, etiam si apud dominum fuisset peritura. Probat, quia pretium & illud augmentum fortunarum furis, successit in locum rei, ita ut res censeatur extare veluti in altero se & aequipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatum, nam pretium est instar rei, eiusque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quod dominus non habeat actionem realem in pretium; sufficit enim personalis, ut ei debeat restitui. Satisfacit tamen restituendo rem similem. vide infra num. 107.

D V B I T A T I O XVI.

Verum fur & quisvis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere iuxta summam estimationem, quam tempore detentionis habuit.

99

Quidam affirmant. v.g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem excrevit ad quinque, deinde sensim remissu ad tres: dicunt teneri ad quinque. Ita Nauar. c. 17. n. 16. Idem videtur sentire Gabriel dub. 15. q. 2. art. 3. dubio 1. conclus. 3. Ratio est; quia quidquid incrementi accessit, est domini. unde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed utendum est distinctione cum Ioanne Medina Cod. de restit. q. 6. & Couar. ad reg. Peccatum. part. 2. §. 6. n. 2. Unde

100
Si effecta melior, extet.

Dico Primo, Si res effecta sit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio est; quia res semper mansit in dominio prioris domini: unde ad eundem pertinet eius incrementum & status melior. ut, si abstuleris pullum equinum, aut vitulum, qui postea apud te adoleat: si nummos, quorum pretium apud te sit auctum.

Nec refert quod apud dominum non fuisset effecta melior, vel forte periisset: quia hoc ipso quo extat, domini est. unde ratione rei acceptæ & extantis, debes restituere. Hinc sequitur; eum qui accepit siumentum vel pecuniam, & retinuit donec excrevit æstimatio, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit; vel illam æstimationem, si adhuc durat. Et si enim forte non statuisset illam tunc temporis vendere, tamen quamdiu durat illa æstimatio, est in ipsius potestate, tanti vendere. unde non tenetur in restitutione tunc temporis minore compensatione esse contentus.

101
Expensa detrahenda.

Notandum tamen ex Couarruvia num. 3. expensas esse deducendas, (saltem in foro interiori) quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. ut si ex argento furtiuo pateram conseceris, vel equum magnis expensis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo leges non patiuntur expensas æstimari, sed in poenam fur illis priuatur. Verum, cum hoc poenale sit, non obligat ante sententiam iudicis, teste Couarruvia ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectam tenetur in foro conscientie æstimationem expensarum facere, non solum necessariorum, sed etiam vtillium, industria item & laboris à fure adhibiti, ut docent Couar. & Medina supra, & Petrus Nauarra lib. 4. cap. 1. n. 32. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset usu vel fructu rei suæ, hoc etiam æstimare potest: ut omnibus consideratis, fiat æqualitas.

Dico Secundo, Si res permanseit in eodem statu, sufficit eam uti est restituere, lucrum tamen cessans & damnum emergens ex detentione, domino sarciendum est. Quare si industria domini res futura erat multo melior, hoc est æstimandum; (deductis laboribus & expensis eius) nam hoc ad lucrum cessans pertinet.

Dico Tercio, Si res effecta sit deterior, vel minoris pretij quam erat antea, sed idem euenturum erat apud dominum, qui eam usque ad hoc tempus erat seruaturus, satis est illam reddere uti modo est. ut si pretium frumenti vel pecunie rursus decrescat: si equus, antea sanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dub. 15. res enim accrescit & decrescit domino suo. Idem docent Couar. & Medina supra. Itaque in casu illo tritici, teneris solum ad tres aureos: (nisi forte eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emergere quinque, tunc enim ratione damni emergentis, teneris, ad quinque. (Ratio est, quia licet incrementum illud, quod res habuit siue in se, siue in æstimatione, totum fuerit domini, tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, sed seruandam in aliud tempus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretij, censeatur illud incrementum domino prorsus inutile, ac nullius pretij. unde si res sic effecta deterior illi restitatur, nullum damnum superest, tantum enim habet, quantum si ablata numquam fuisset, & alias de illo incremento nihil amplius extat.

Hinc patet responsio ad argumentum pro sententia Nauar. supra allatum. Fur enim soluitur obligatione sarciendi illius incrementi, per hoc quod non amplius extet, & simili modo apud dominum erat desitutum. In hoc enim casu tenebatur solum ad illud incrementum ratione rei acceptæ, non autem ratione damni illati, quia non censeatur domino damnum ex omissione restitutionis, illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incrementum nullius vtilitatis domino est futurum.

Petes, Quid si fur illam vendidit in optimo statu?

Resp. & dico Quarto, Si res intrinseco argumento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furem, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu, (detractis tamen impensis) etiam si apud dominum non erat melior futura: si autem solum extrinseca æstimatione aucta est, eamque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur solum ad æstimationem, qua domino erat valitura. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipsam, neque similem parisi bonitatis potest restituere.

Prior pars patet, nam totum illud incrementum intrinsecum, statusque optimus, rei inhærens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipsa res pluris valet: ergo sicut æstimatio substantie rei est domino restituenda, ita etiam æstimatio huius augmenti. ut si abstulisti pullum equinum, & adultum vendidisti: quidquid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini, ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solum pulli, sed etiam illius accessionis: nam in utroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etiam si ipse ita vendidit, quia non censeatur domino in hac damnum illatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur restituere mediam, vel etiam infimam. Sufficit etiam restituere rem eiusdem speciei æque bonam, detractis expensis & compensato damno si quod interuenit, &c.

Altera pars probatur, Quia quando sola æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cuius pluris valet, quam antea vel potest, sed incrementum pretij prouenit ob causam extrinsecam: v.g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, ut patet exemplo tritici & pecunie, supra. ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illam non erat tunc venditurus. Ratio est, quia hoc ipso quo dominus eam rem non erat venditurus,

102

103

Si apud dominum deterior futura.

194

105

Si vendita à fure in optimo statu.

106

diturus, sed seruaturus donec pretium decrederet, non censetur accepisse damnum, quod illud incrementum. unde fur potest illud retinere, quia censetur fructus industriæ. sicut enim industriæ est rem efferre in locum ubi plurius valet, ita etiam eam scire vendere eo tempore, quo plurius valet. Confirm. Quia res suo tempore scite vendita est maioris utilitatis, quam seruata in tempus importunum, quod pretium erit vile. atqui quod opportunè sit vendita, est ex industria iuris, neque id habitura erat apud dominum: ergo lucrum illud est fructus industriæ, ac proinde non debitum domino, cum opportunitas effluerit, & pretium decreuerit. tunc enim non est ampliùs in potestate domini, tanti vendere. Quare qui accepit modium frumenti, cum valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur restituere domino nisi tres, si rursus pretium eousque decreuit, & dominus usque ad hoc tempus erat seruaturus: vel si erat venditurus aut consumpturus, antequam pretium intenderetur.

107

Dices, Dominus habet ius ad pretium rei suæ: ergo est ei totum restituendum. Confirmatur, quia nemo potest ditescere ex alieno.

Resp. Dominus in presenti casu non habet ius ad pretium rei per furem venditæ, nisi quatenus id est necessarium ad sarcindum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium est furis, ut patet ex L. Qui vas. 48. §. ultimo. De furtis. Unde solum potest à fure repetere æstimationem damni, quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque, non potest exigere quinque, nisi adhuc tanti valeat.

Ad confirmationem. Non potest quis ditescere ex re aliena, ita ut per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum, sed bene potest ex ea, tamquam ex causa, ditescere absque damno alterius, sicut cum quis pecunia furtiua negotiatur.

Obiectio.

Dices Secundò, Si fur, cum res apud dominum esset peritura, eam accipiat & vendat, dominus potest repetere pretium; quia pretium succedit in locum rei, & ad bonam fortunam domini pertinet, rem tunc fuisse surreptam: ergo similiter si fur eam vendat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere, cum id in locum rei succedat, etiam si eam ipse non erat venditurus. Quod enim tunc vendita sit, ad bonam eius fortunam pertinet: unde non erit vllum discrimen inter augmentum rei intrinsecum & extrinsecum.

Responsio.

Respond. Negando conseq. est enim dispar ratio. Cum enim à fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione iniustæ acceptionis (si enim periisset similiter apud furem, ad nihil obstrictus mansisset) sed ratione rei acceptæ, quæ apud illum extat in æquivalenti, quatenus ex pretio factus est ditior, sine vlla peculiari industria; ut dictum est suprà n. 98. Si enim peculiari industria sua plurius vendidisset (v. g. pretio rigoroso, aut quia repentina superuenit caritas, quæ mox cessauit) non tenetur nisi de pretio ordinario, id est, quanti res tunc temporis communiter æstimatur. Nec illud auctuarium esset fructus industriæ. Nos autem loquimur hic in euentu, quo fur factus est ditior ex peculiari industria, per quam res illi plurius valuit quam domino; quem excessum dicimus non teneri restituere. Confir. Quia in prædicto casu fur satisfacit restituendo tantumdem frumenti paris bonitatis; atqui non valet iam nisi tribus aureis: ergo non suppetente frumento, restituendo tres aureos satisfacit ad æqualitatem. Pari modo in altero casu, si fur restituat domino rem venditam, vel aliam similem paris bonitatis; non est quod dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretium quidem succedit in locum rei, non tamen succedit in omnes rei obligationes, neque qua parte censetur fructus industriæ: & semper res similis paris bonitatis restitui potest compensato damno, si quod ex detentione domino obuenerit. Confir. Quia non minùs res emptæ aliena pecunia succedit in locum pretij, quam

pretium succedit in locum rei alienæ venditæ. At fur pretij non tenetur restituere rem emptam, sed satisfacit restituendo pretium acceptum: ergo fur rei non tenetur restituere pretium rei venditæ, sed satisfacit restituendo rem venditam, vel similem paris bonitatis.

Dices, cum pretium frumenti decreuit, non censetur frumentum paris bonitatis, ac proinde non satisfacit ad æqualitatem. Sed hoc est contra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentum esse melius quia carius, aut deterius, quia minùs carum. Deinde si non est paris bonitatis quando est minoris pretij, ergo si cum modius frumenti valebat 5. aureis dedisti mihi mutuum vnum modium, concessio termino usque ad messem, non satisfaciam reddendo tantumdem in messe, si tunc minoris valet; quod est absurdum. Tertiò, Bonitas æstimationis est tibi nullius pretij, si non statueras vendere, & occasio vendendi iam est elapsa. Nec refert, quod hac ratione homo commodum perciperet ex dilatione restitutionis; quia id per accidens est. Sicut enim accipit commodum quando pretium decrescit, & talis res faciliùs haberi potest: ita potest incurrere incommodum, si pretium crescat, & res illa difficiliùs si obtentu. Addo, semper accipere incommodum spiritale incomparabiliter maius.

Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo statu, vel summa æstimatione, tenetur fure præter rem ipsam, restituere æstimationem illius incrementi, vel pretium rei quo dominus eam vendidisset, etiam si ipse inde incommodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Nauarri. Ratio est; quia tunc est verè causa huius damni per suam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat.

Nec refert, utrum res casu an culpa furis perierit, deteriusve facta sit; quia mora sua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsecè melior effecta apud furem, deinde facta est deterior, vel perierit; quæ si suo tempore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset. quo casu etiam vera est Nauarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum. Si ergo non restituit, est in mora; & consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

Dico Sextò, Si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio facienda secundum optimum statum & summam æstimationem, quam interea habuit. Ita passim DD. Ratio est; quia in eo statu vendi poterat, & in dubio melior est conditio innocentis, in cuiusque fauorem inclinandum.

Dices, Non constat, an verè damnum illud optimi status intulerim; ergo non teneor: nemo enim tenetur plus restituere, quam coustet abtulisse.

Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere restitui secundum optimum statum in foro conscientie; sed posse detrahi æstimationem illius incerti. cur enim tantum teneatur restituere quando est incertum, quantum dum est certum? illud enim esse incertum minuit æstimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, ubi nocens est puniendus, & quando non suppetit melior ratio constituendæ æqualitatis.

108
Si dominus erat venditurus

109

Æstimanda incertiudo.

D V B I T A T I O XVII.

Vtrum fur & quiuis alius male fidei possessor, fructus perceptos, & eos qui percipi poterant, teneantur restituere.

Notandum est, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bona fide; (ut si putet esse suam, vel legitimè concessam) & hic dicitur possessor bonæ fidei, de quo infra agendum. vel mala fide; (ut si sciat vel putet, se non legitimè detinere) hic dicitur possessor malæ fidei, qualis est fur, raptor.

L 3

Notan

110.
Fructus rea-
les & indu-
stria.

Notandum Secundò, Fructus esse duplices; quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsa re proveniunt, quamvis intercedat humana industria; ut sunt fructus agrorum, arborum, ædium, & earum rerum quæ habent usum locabilem. pretium, enim locationis est fructus earum, quem mediante usu sui, qui pretio est æstimabilis, pariunt. Alij sunt fructus industriæ, ut quæstus, qui percipitur negotiatione, ut emendo vili, vendendo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non censetur fructus rei, sed succedit in locum rei, tamquam altera res. Item quæstus, qui ex usu artificioso alieni instrumenti, ut si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

111
Restituit fru-
ctus reales.

Nunc sit Prima Propositio, Possessor malæ fidei tenetur restituere non solum rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nudæ industriæ. est communis sententia DD. Ratio est; quia fructus rei hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominium eius qui est dominus rei. §. Is verò. Instit. de rerum diuisione: ergo non minus sunt restituendi, quam res ipsa. deducendæ tamen sunt expensæ, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: ut si fur agrum coluit alterius; si equum furtivum aluit. quod non solum intellige de impensis necessariis, sed etiam vtilibus, quibus res effecta est melior & fructuosior. Item de opera & labore non solum conductitio, sed etiam quem fur per se præstitit. horum omnium æstimatio detrahi potest, si dominus tantumdem impendere debuisset. Secus si ipsemet sine impensis, vel certè minoribus, æquè multum erat præstiturus.

112
Expense de-
trahendæ.

Dices, Si expensæ possunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æstimare, sed fur sibi imputet quod fecit: ergo.

Resp. Non præcisè ratione damni furis, expensæ deducuntur; sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus sine pari sumptu non fecisset.

113

De impensis in ea quæ solum ad ornamentum & voluptatem pertinent, distinguendum est. Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; si nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre, ut si horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi *fructus rei, non autem nuda industria*; quia *fructus nuda industria* non sunt restituendi: ut si aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; sed duntaxat summam surreptam, compensato simul damno emergente, si quod ratione inopiæ pecuniæ interveniret: si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentum eiusdem pretij, nisi dominus illius cariùs interim erat venditurus.

114
Torques loca-
tus.

Ex his sequitur Primò, Eum qui torquem aureum furto surreptum aliquoties pretio locavit, teneri non solum ad restitutionem torquis, sed etiam pretij locationis, quamvis dominus eum locare non consueverit, quod est contra Navarrum cap. 17. n. 25. Ratio est; quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu usus; qui usus est instar fructus rei, ac proinde eius utilitas est domini. Idem dicendum de equis & mulis surreptis & elocatis, quamvis dominus elocare non sit solitus. Navarrus tamen sententia locum habet, quando dominus est vir dives, qui tale pretium non putaretur velle.

115
Ager sterilis
excultus.

Sequitur Secundò, Eum, qui agrum sterilem sibi oppignorat, quem dominus coli non curabat, excult, & aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6. q. 1. art. 2. ut rectè docet Navarrus c. 17. n. 117. deducenda tamen sumptuum, laboris & industriæ æstimatio.

116
Fructus per-
cipiendi dili-
gentià domi-
ni.

Dico Secundò, Non solum fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est; quia sua detentione iniqua, est causa illius lucri cessantis. Vbi notandum, perinde esse utrum illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini,

(ut ex agro per diligentissimam culturam) an ex nuda industria, ut ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei possessor omne lucrum cessans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. nam huius totius censetur causa iniusta.

Petes, Quid si fur rem meliorem fecit, sed postea sua negligentia exiguos fructus percepit, quam si dominus cum illo incremento recepisset, longè plus fructuum collegisset, tamen apud ipsum res illud augmentum habitura non fuisset.

Resp. Quidam tenent, furem tunc non teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset, ita Couar. lib. 1. variar. cap. 8. num. 4. Ratio est, quia in his non intulit domino damnum: nam si illa res apud dominum mansisset, non fuisset melior redditura, ac proinde, nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis, quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino cessat. Confirmatur; quia fur non restituendo illud melioramentum, est in mora; ac proinde tenetur de casu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione sequitur, quod alias, si suo tempore restituisset, non erat securum. quamvis enim non sit causa damni prima acceptione, est tamen causa damni detentione rei, postquam facta est melior, quod Couarruias non videtur aduerrisse.

Dico Tertiò, Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamvis dominus eos percepturus non fuisset. Probat, Omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cui est ipsa res, eo ipso quo extant, ut patet Instit. de rerum diuisione. §. Si Titius, & duobus sequentibus, ubi dicitur, *Plantas quæ terra cohaerent, & frumenta, quæ sata sunt, solo cedere.* ergo si fructus extant, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

Sed difficultas est, Si neque extant, neque illis fur factus sit locupletior, eò quod consumpserit cum sociis, an sint restituendi, quando dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent, in hoc euentu non esse restituendos, Primò, Quia fur nec tenetur causa rei acceptæ, cum non extet; neque causa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum secundum æstimationem moralem; quia etiam si rem alterius non accepisset vel detinisset, dominus non idèò esset locupletior; ponimus enim, rem ei futuram in frugiferam; vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & industria alterius effectum est ut fructificaret, adscribendum videtur industriæ, non rei; ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. n. 4. & Ioannes Medina q. 6. de restit. & Silu. v. Restit. 3. n. 9. in principio. Petrus Navarra l. 4. c. 1. n. 44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quadam æquitate, & iuxta eam posset etiam defendi, quod Navarrus docet de torque & equo furtivo elocato, si à domino elocari non solent, ut colligitur ex Siluestro.

Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est; quia fructus hoc ipso quo extant, quomodocumque proveniant, (etiam si casu vel sponte) domino cedunt, ut patet ex iure citato: ergo statim debent domino restitui, cum sint in specie debiri. ergo eos consumere, est domino rerum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius, quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominum non perisset. Item, cum debeant restitui, statim, si fur eos tunc non restituit, & in mora, ac proinde etiam si fortuito pereant, tenebitur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuito, vel etiam culpa leui, priusquam commodè possent restitui, non tenebitur, quia non censetur fuisse in mora. etsi enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus.

Hinc

117
Si dominus
erat perce-
pturus fru-
ctus, rem ta-
men non effe-
cturus melio-
rem.

118
Si fur singu-
lari industria
percepit.

119
Si fur non est
factus locu-
pletior.

120
Sunt resti-
tuendi.

121

Hinc patet solutio rationis prioris contrariæ sententiæ; etsi enim non censeatur intulisse damnum iniuriam detentione rei; (quia apud dominum fuisset infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit, qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Secus est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura.

Ad secundum respondeo, Non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei, supposita industria. unde solum sequitur, pretium industriæ deducendum.

DUBITATIO XVIII.

Utrum is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione, teneatur ad restitutionem.

122

Dupliciter
aliquid debi-
tum.

Missis opinionibus; Notandum est ex Nauarro cap.17. num.19.

Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem, (de quibus supra cap.1. dubit.2.) ita ut res ei ex iustitia sit debita, scilicet per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectatiam, regressum, accessum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talem impediret, etiam solum suadendo, sine vi & fraude, ne res ad quam Ius habet, ei detur, tenetur ad restitutionem, non quidem quanti illa res valebat, sed quanti illud Ius, illaque spes iudicio boni viri, consideratis omnibus circumstantiis, æstimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in iudicio, sed solum remotum, quia dignus est, vel bene meritis, & de hoc est tota difficultas.

123

Si vel frau-
de impediens
teneatur.

Nunc dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituitur heres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis DD. Probatur, quia fraus & vis vel exercentur circa eum qui beneficium sperat, ut si quis illum vi detineat, vel timetur ei ne sollicitetur, ut litteras intercipiat, vel fraude auerrat à re prosequenda) & sic manifestè fit ei iniuria, ex qua sequitur damnum. nam contra voluntatem suam modo iniusto impeditur à prosecutione, ad quam Ius habet, (etsi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen Ius ad illud prosequendum, rogando, sollicitando) ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per iniuriam datum. Vel exercentur circa ipsum collatorem: (ut minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignum, ignarum, &c. idque falsò) & sic etiam fit iniuria petenti. Ratio est, quia violatur Ius ipsius, quod habet ad illud bonum, quod Ius non est quidem absolutum, sed conditionatum, quia in libera voluntate collatoris positum. si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Unde si quis voluntatem eius, qui proposuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediatur, aliòve inflectat, veram tibi iniuriam facit, nam Ius tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

124

Si crimen ac-
culum ape-
riam.

Dices, Ergo si crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non tenebor, quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulsus) sed voluntariè statuit tibi non conferre.

Respond. Vel ita pando, ut sequatur infamia apud plures, vel soli collatori & iis quorum interest, patefacio. Si priore modo, & illa infamia sit causa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad restitutionem, quia per iniuriam sum damni causa. Si se-

cundo modo, non teneor: quia Ius est, quando de officiis vel beneficiis agitur, patefacere ea quæ hominem minus habilem, vel collationem minus decoram reddunt. Unde solent capi occultè informationes. Quare fortasse etiam in priore casu non tenebor, si non tam ob infamiam, quàm ob crimen occultè commissum nolit conferre. Confirmatur: quia non est iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam, ita ut eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, quæ parte ad collatorem pertinet, non est iniusta, etiam si apud alios iniusta sit. Secus est, quando falsæ dedecora impinguntur, tunc enim collator decipitur, eiusque libertas impeditur, & inuoluntariè sententiam mutat.

Petes, Quid si is qui falsò collatorem informauit, sua dicta reuocet, tenebiturne adhuc ad restitutionem?

Respond. Si reuocet dum res non est integra, tenebitur, quia ex vi prioris iniuriæ damnum est secutum: nec est amplius in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est planè integra, non tenebitur, quia non censetur causa damni in posterum, sed liberæ voluntas collatoris. Ratio est: quia quamdiu res est integra, infamator non censetur intulisse damnum, sed solum posuisse causam unde damnum timeretur. Fecit enim per iniuriam, ut collator nollet, quod antea volebat, quod nolle erit causa damni, videlicet non collationis. at sublata falsa informatione, si collator persistet in proposito, & nolit conferre, non amplius huius nolle causa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) sed libertas collatoris, qui pro suo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam sunt aduertenda.

Primò, Si is qui petit, nullo modo est dignus seu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei restituere pro illo incommodo, etiam si vi aut fraude impediisti. Ratio est, quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate positum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ restitutionem, nisi ratione mali impediendi potueris eius crimen detegere, ut ex supra dictis constat.

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore conferendum. tunc, etsi vi aut fraude nifus fueris impedire, non teneris ad restitutionem. Ratio est, quia tuus conatus est inefficax, nam ex eo nullum re ipsa damnum obueniet, æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quod fuerit dignus, quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur iniuste ablatum. si tamen aliquam ei spem tribuebat, quamuis paruum, hæc iudicio boni viri æstimanda est & compensanda.

Tertiò, Si erat dignus & spem habebat, sed eam impediisti, ut conferretur digniori vel aptiori, qui dam putant te teneri ad restitutionem, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modò non disputamus. Ratio est, quia officia & beneficia secundum rectam rationem, & Reipublicæ Ecclesiæque intentionem, debent conferri dignioribus, & contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is qui dignus tantum est, Ius habet, ut collator non cogatur conferre digniori. Unde etsi fiat iniuria collatori, si ab eo qui potestate caret, vis ei inferatur, tamen petenti officium non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p.2. §.7. n.8. & Michaël Salonijs q.62. art.2. controuers.25. Secus est, si procurasti ut æquè digno conferretur, tunc enim teneris illi, quem iniuste impediisti: nam respectu alterius æquè digni, Ius habebat, ut collatori sua libertas relinqueretur.

Quartò, Si iniquè impediisti dignum ut daretur indigno, teneris non solum digno, sed etiam Ecclesiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur, idque

Si calumniā
reusata.

125

126

Si impedi-
sti ut confer-
retur dignio-
ri.

127

Si impedi-
sti dignum ut
daretur indig-
no.

iuxta damni æstimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet, quia ex causa utriusque damni. Pari ratione teneris Ecclesiæ, si dignior quærebatur: tunc vi aut fraude impediisti ne id fieret, ut conferretur ei qui erat minus dignus: quia Ecclesiæ ius habet quærendi optimos ministros: quod ius tu iniquè impediisti. Sicut si quis optimum operarium quærens, per te deciperetur, ut acciperet minus idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æstimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediisti, teneris singulis, quanti cuique sua spes iudicio prudentis æstimabitur.

128
Impediens
sine vi &
fraude.

Dico Secundò, Qui sine vi aut fraude, precibus, blanditiis, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio, & similibus, non tenetur illis ad ullam restitutionem, etiam si illud malo animo & ex odio faciat. Est contra Caietanum q. 62. artic. 2. & Couarruiam supra, qui putant eum qui quouis modo impedit digniorem ut detur digno, teneri ad restitutionem digniori, quia secundum iustitiam distributivam ei erat debitum. Est etiam contra Maiorem, in 4. d. 15. q. 16. qui docet, eum qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri si id faciat ex odio, secus si ut sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet & probat Nauarr. cap. 17. n. 69. & sequentibus. & Sotus lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. versus finem, & alij passim. Ratio est, quia iste dignus & dignior ius non habent, nisi in libera voluntate collatoris. ergo si relinquant collatorem in sua libertate, ne aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non censeris hoc ius violare. ergo cum preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè censetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo inferis illis iniuriam.

Malus animus non obligat ad restitutionem.

Nec obstat, quod malo animo id facias. Primò, Quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed contra charitatem: non enim est contra aliquod ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, Quia generatim loquendo verius est, malum animum seu intentionem nunquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundum se sit iniustum, etiam si Scotus & Richardus d. 15. & Caietan. q. 62. art. 2. contrarium sentire videantur. Ratio est, quia nisi opus externum secundum se sit iniustum exterius, nulla committitur iniustitia, ac proinde damnum, quod sit opere externo, non censetur illatum contra iustitiam. Sicut si quis animo hæretico aliquid dicat, quod exterius nullam habet speciem hæresis, non est hæreticus exterius, nec excommunicatus, ut dictum est 2. 2. q. 11. Neque D. Thomas q. 62. art. 2. ad 4. contrarium sentit, quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniusto.

Dices, Lege 2. r. de aqua, & aquæ pluvie arcendæ. §. Idem Labeo, dicitur: *Qui avertit torrentem, ne sibi noceat, unde factum sit ut vicino noceatur, cum eo aquæ pluvie arcendæ agi non possit à vicino, si modò non hoc animo fecit ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idem habetur L. 1. Unde sequitur videtur, si id fecit ut vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio ut illi obstat, non ut sibi vel alteri profit, est illi iniurius, quamvis sine vi & fraude id faciat.

Respondeo, Omissa solutione Nauarri, quam habet n. 71. illa exceptione iudicati, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo dumtaxat nocendi id factum. potest enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem statum restitutionem. hinc tamen non sequitur, illud obligari ante sententiam.

129
Procurans ut
detur indigno.

Notandum Primò, Si absque vi & fraude procurasti ut beneficium daretur indigno, non teneris quidem aliis competitoribus dignis, quia nihil contra ius illorum fecisti, sed teneris Ecclesiæ vel Reipublicæ, cuius iura violasti procurando ei ministrum ineptum: sicut is qui ad opus publicum operarios ineptos cu-

rauit, ad restitutionem tenetur. Vbi hic servandus est ordo, ut primo loco teneatur is qui officium administravit, & stipendia accepit: hic enim primò tenetur restituere stipendia, quæ ei data pro officio, quia id vel non præstitit, vel non ut oportet: deinde sarcire damna, quæ ipsius negligentia vel imperitia sunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio suavor.

Hinc patet, Quanti oneris sit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen ius plerique tanqu岸pere experunt.

Notandum Secundò, Si absque vi & fraude impediisti digniorem ut daretur minus digno, peccasti quidem, non tamen teneris ad restitutionem. non enim digniori, quia contra ius eius nihil est actum. non etiam Ecclesiæ, quia nullum damnum per iniuriam illi illarum: nam in potestate Prælati erat eligere dignum, relicto digniore, quamvis in eo non sit fidelis dispensator. Hinc peccat contra fidelitatem dispensandi, & quidem sæpè mortiferè, ut infra dicitur. Etsi enim Ecclesiæ non ita obliget Prælatum, aut Respublica Principem, ut semper teneatur lege iustitiæ, restitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus, obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis.

Dices, Ergo numquam poterit petere beneficium vel officium, qui suos competitores videt esse digniores & aptiores.

Respondeo, Si certò illi constaret, alios multò melius & fructuosius obituros officium, peccaret sollicitando, sicut & collocator conferendo, quia debet bonum commune præferre privato. Si tamen hoc illi non constet, (ut ferè semper fit, non enim qui maxime videtur idoneus, semper optimè præstat officium) & ope divina confidat se tam benè functurum munere quàm alios, non peccat, si bona fide se collatori offerat: quia ministros eligere non est ipsius, sed collatoris.

Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non censeatur verè causa damni secundum æstimationem moralem, sed occasio dumtaxat, non tenetur ad Restitutionem. Ratio est, quia tunc damnum non sequitur ex vi actionis iniuriosæ, sed aliunde. Explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciscendi, te vult interficere: à quo non potes te expedire, nisi ipsum interimas: non teneris de damno securo, ut supra ostensum cap. 9. dubitat. 8. Scripsisti falsò litteras, & sparsisti per viam, magnam esse in Hispania frumenti inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno suo: non teneris de damno, etsi graviter contra charitatem peccasti, quia suæ levitati assignare debet, quod huiusmodi litteris fidem adhibuerit. Secus si ad ipsum eas scripsisses, & misisses. ita Lopez 1. p. cap. 124.

Petes, Vtrum is qui secretum alterius per iniuriam cognovit, si eo utatur in suum commodum cum incommodo alterius, teneatur ad restitutionem. v. g. Titius Cameraco scribit Romam ad Caium vacare beneficium in mense Pontificis. Litteræ veniunt ad manus Sempronij: hic suspicatus quod res erat, illas appetit, & postea clausas reddit Caio, sed illum præveniens apud S. Sanctitatem imperat beneficium.

Dico Primò, Si Sempronius litteras illas suppressit, vel serò reddidit, ita ut Caius non posset sollicitare, tenetur ad restitutionem, quanti spes Caij æstimabitur. Ratio est, quia per iniuriam impedit illum à prosecutione istius beneficij. Tenebatur enim ex iustitia tempestivè tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omisio tradendi, vel dilatio, est contra iustitiam. ex hac autem directè sequitur, quod non possit prosequi illud beneficium, & consequenter amissio illius beneficij. unde & hæc iniuste inferuntur. nam quod directè ex actione iniusta sequitur, iniuste irrogari censetur. Tenetur ergo illi, non quanti valet beneficium, nisi fortè certum erat illum fuisse obtenturum, sed quanti spes obtinendi æstimabitur.

Dico Secundò, Si litteras tempestivè tradidit, sed si legit illas

Si minus digno.

130
Si solum est occasio.

131

Si litteras detinuit.

illas antea artificio quodam apertas legit, & sibi beneficium impetrauit, probabilius est non teneri ad restitutionem. Probatur, Quia etsi commissa sit iniuria aduersus Caium in litterarum apertione & lectione, non tamen in comparando beneficio, cum Caius non haberet maius ius quam alter, & cuius esset ius sollicitandi. Confir. Quia etsi notitia aliqua per iniqua media sit parata, tamen postquam iam habetur, est illius qui illam possidet, & potest ea uti in suum commodum, non minus quam si iusto modo acquisita esset: ut si noris secretam artem alterius opera dzmonis, vel occulte ingressus illius musæum, chartas eius euolueris, artificia inspexeris, potes illa arte uti, etiam si lucrum alterius inde minuat. Similiter si illum coegeris ut te doceat, ut machinas suas tibi ostenderet, &c. Etsi enim forte pro opera docendi aliquid soluendum sit, tamen ratione vsus illius notitiæ, & lucri quod inde consecutus es, ad nihil ipsi teneris: cum nemo per talem vsus censeat alteri fieri iniuriam. Sicut enim illa notitia est tua, ita etiam vsus illius, & consequenter fructus qui inde prouenit.

Dices, illa apertio & lectio litterarum est iniuriosa Caio: atqui hinc sequitur ipsi damnum: ergo censetur damnum illatum per iniuriam.

Respond. Damnum illud non sequitur ex apertione aut lectione litterarum, nisi remotè & per accidens, quatenus inde sequitur notitia rei, & ex notitia sollicitatio, & ex sollicitatione permotio voluntatis collatoris, & collatio beneficii itaque iniustitia statim intercipitur, damnum illud sequitur Caio, ex eo quod tu utaris iure tuo, & re tua. non enim ille caret beneficio, quia tu eum per iniuriam impediuisti, sed quia tibi conferri curasti, quod iure poteras. Simile esset, si visa vel contrectata bursa alterius (qualis fingitur fuisse bursa Fortunati) tantumdem tibi pecunie comparares quantum ea continetur: tunc enim etiam si per iniuriam & vi illius bursam contrectasses, & tantumdem tibi illo contractu comparasses, posses illa uti non minus quam si tibi ab illo donata fuisset. unde si illum prænueres in emptione mercium, non tenereris ad restitutionem.

Petes, Quale peccatum est in illa litterarum apertione? videri possit non esse peccatum mortale. Primò, quia non facit animò lædendi, aut aliquod damnum inferendi, sed solum sibi consulendi: atqui non videtur esse peccatum, nisi quis animò lædendi id faciat, aut læsionem iniustam inde secururam putet, aut dubitet, ut indicat Nauarr. cap. 18. n. 53. Secundò, quia si litteræ illæ non fuissent signatæ, vel si iam resignatæ fuissent inueter in cubiculo alterius, non esset peccatum mortale illas legere: atqui resignatio non est peccatum mortale, nisi ratione lectionis: ergo cum lectio per se non sit peccatum mortale, neque resignatio erit. Tertiò, Possum aperire litteras inimici, si ex illis metuo mihi notabile nocumentum. ergo etiam litteras amici, si inde spero magna commoda absque iniuria alterius.

Sed verius videtur, esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia communi hominum iudicio, resignare litteras alterius, & legere in re magni momenti, censetur grauis iniuria, & in eum qui illas misit, & in illum ad quem mittuntur. Sigilla enim consensu gentium adhibentur tamquam supremum munimen, & custodia secreti chartis commissi, unde iure gentium debent esse inuiolata, sicut Legati. Sine enim huiusmodi immunitate & veluti priuilegio vix posset esse communicatio inter absentes: quod magnum damnum Reipub. redundaret. Violare ergo sigillum, est res grauis, utpote tendens ad euersionem communicationis inter absentes, ac proinde peccatum mortiferum.

Potest tamen excusari, 1. Si sit Superior regularis qui aperit. hic enim Ius habet aperiendi litteras quæ mittuntur ad subdicum ab iis, quibus Superior iste non subest. idem dicendum de parente & aliis qui sunt loco parentis. 2. Ex ratihabitione mittentis, vel

cuius ad quem mittuntur. 3. Causa sibi cauendi ab iniuriis & insidiis: quomodo litteræ interdum intercipiuntur & aperiuntur à Magistratibus. 4. Si ex inaduerterentia sit, putans eas ad te scriptas. 5. Si contineant res parui momenti. 6. Si ex curiositate, & nullum sit periculum alterius incommodi. Vide Nauar. supra, & Emmanuelem Sà v. Litteræ.

Petes Secundò, Quid si is, cuius bona ob crimen iuste sunt confiscanda vel deripienda, fraude aut mendaciis impediatur, tenereturne ad restitutionem? Videtur teneri, quia iniuste impedit Fiscum ab eo consequendo, ad quod ius habet, maxime si crimen sit saltem semiplene probatum, tunc enim tenetur veritatem fateri. Vnde in hoc casu talem teneri ad restitutionem, docet Sotus l. 1. de Iustitia q. 6 a. 6. paulò ante quintam conclus. Et Molina disp. 95. §. Duo sunt, estque opinio probabilis.

Sed contraria est verior & probabilior, quam tenet Nauar. cap. 18. n. 49. Bannes 2. 2. q. 62. a. 3. Petrus Arragon. & Michaël Salon. ibidem. Sancius lib. 10. de matrimonio n. 14. Probatur, quia huiusmodi occupatio bonorum constituta est in pœnam criminis: atqui pœna non debetur ante sententiam saltem declaratoriam criminis: ut communiter DD. tradunt: imò non est soluenda ante sententiam constitutiuam pœnæ, quæ ipsa pœna iubeatur solui: ergo sententia non secuta, non debetur pœna.

Dices, non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commissi sed per modum compensationis damni, ratione doli, quatenus mendaciis impediendo cursum iudicii, & sententiam, impediuit commodum, quod inde erat obuenturum fisco.

Sed contra Primò, Quia opus illud quo sententiam impedit, non est contra iustitiam commutatiuam, nec propriè iniuria, sed solum contra veritatem, obedientiam & iustitiam legalem, quæ virtutes non obligant ad restitutionem. Non enim posita semiplena probatione, tenetur lege iustitiæ commutatiuæ veritatem fateri, sed lege obedientiæ & iustitiæ legalis, vel religionis si iurauit. Deinde, tamen opus illud quo impedit esset iniuria, in ordine ad ferendam sententiam (ut si minaretur Iudici ne sententiam ferat, vel actori ne in causa pergat) non esset tamen iniuria in ordine ad ista bona, quatenus fiscum vel actorem ab istis obtinendis impedit. Ratio est, quia sicut quisque habet summum ius in tuenda vita, ita etiam in tuendis bonis quæ sunt instar vitæ, cum absque illis vita sit iniusta, vel, ut Græci dicunt, βίη & ψυχή; unde etiam ipsa bona βίη & ψυχή vocantur. Ergo sicut is qui non sinit sibi eripi vitam alioquin iuste ob crimen auferendam, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiam si alteri inde maximum commodum erat obuenturum, ita nec is qui non sinit sibi eripi bona iuste alioquin in pœnam criminis auferenda, facit iniuriam restitutioni obnoxiam. Facit quidem iniuriam resistendo armis Iudici, vel illi minando, hæc tamen iniuria non est in illum cui pœna erat applicanda: quia ille ius non habebat, nisi supposita sententia Iudicis. Imò illa supposita, non habet ius ut reus sponte bona sua ei tradat, aut cum illis non fugiat, cum ad horum nihil sit condemnatus: sed solum ut per ministros publicos ea occupet & auferat: quia occupatione facta, & pacifica eorum possessione obtenta, reus non amplius ius habet illa surripiendi aut vi auferendi, cum illorum dominium & possessionem omnino amiserit: unde si postea auferret, teneretur ad restitutionem.

Confirmantur supradicta, Primò, Quia cum bona sint alteri applicanda, reus non minus iuris habet ad ea defendenda ne sibi auferantur, quam cum nulli sunt applicanda, sed igne vastanda. Non enim ipse ob utilitatem alterius minus est liber ad impediendam rerum suarum ablationem, hæc enim ipsi æquè grauis est, imò grauior cum alteri prodest. Atqui cum sunt vastanda, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiam si fraude, dolo aut vi impediatur ablationem. ergo neque cum alteri sunt applicanda. Confirm. Secun-

134
Impediens
confiscationem.

Objectiones.

132
Obiectio.

133
Quale peccatum.

Quando non
sit peccatum
mort.

ddò, Quia obligatio illa restituendi nimis esset gravis, nec accomodata fragilitati humanæ. Quotusquisque enim est hominum, qui ubi bona sua hoc modo eripuisse periculo amissionis, sponte ea offerret fisco, vel alteri, cui in poenam ea erant cessura? Sanè vix ullus reperietur. Atqui lex ut iusta sit, debet esse hominum moribus & fragilitati attemperata, ut communiter Theologi & Canonistæ docent, cap. Erit. cap. In istis. d. 4.

135
Consecutaria.

Hinc inferitur Primò, Hæreticum qui fraude, mendaciis, falsis testibus se defendit, & impediuit sententiam, aut confiscationem bonorum, non teneri ad restitutionem. Quia non fecit iniuriam fisco, vel saltem non talem quæ restitutioni sit obnoxia, propter summum ius defensionis sui ipsius & rerum suarum.

Secundò, Idem dicendum de adultera, quæ ipso iure amittit dotem. Non enim tenetur ea quæ habet, tradere ante sententiam definitivam, & ultimam. Unde etiam si falsis probationibus se defendat, aut falsò prober etiam maritum moechatum esse, sique sententiam diuortij impediatur, non tamen tenetur ad restitutionem. Similiter, si à sententia appeller, etsi iniquè, nam appellatio suspendit sententiam. Ita Sancius suprà, multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti restituere, quia potest ei opponere exceptionem adulterij, ut apertè colligitur ex cap. Plerumque. de donationibus inter virum & uxorem.

Tertiò, Idem locum habet in eo cuius bona ob non solum vectigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas, sunt ipso facto commissæ seu addictæ fisco, vel redemptori. hoc enim cum fiat in poenam criminis, requirit sententiam Iudicis, vel euidenciam tantam, ut possit iustè ferri sententia. Unde si sententia impediatur, vel ita agatur ut crimen certò constare non possit, non tenetur. Similiter, si cum rebus suis priusquam occupentur, fugiat. Ipsum tamen vectigal, si iustum erat, tenetur soluere, quia non est constitutum in poenam, sed in iustam compensationem ratione securitatis vel gubernationis, quam Princeps in patria præstat.

Quartò, Idem cernitur cum miles iustè oppidum aliquod concessu Principis expilat. Fit enim hoc in poenam delicti, cuius omnes præsumuntur participes. Unde etiam si mendaciis, fraudibus, vel etiam vi militem impediatur ne res tuas diripiat, non teneris ei ad restitutionem. Addo tamen, in prædictis casibus, si aliquod damnum iniustè inferatur ab eo qui res suas tuetur, teneri ad illius compensationem, ut si falsis testibus se defendat, tenetur ad expensas litis, si resistendo lædat, tenetur ad expensas medicorum.

136
Testes.

Petes Tertiò, Quid dicendum de testibus qui falso testimonio impediunt sententiam, & consequenter confiscationem? Videntur sanè non teneri ad restitutionem, etiam si rem suam non defendant, sed alienam. Si enim principalis auctor, & qui mandat, non tenetur, cui teneantur secundarij, qui illum iuvant? Deinde quia fiscus vel actor non habet ius ad bona occupanda, nisi posita sententia: ergo si illa non ponatur, non fit ei hac ex parte iniuria. Confir. Quia à tali teste detecta falsitate fiscus non solet exigere compensationem damni, quòd bona rei non obtinuerit, sed satis habet illum puniri ut periurum: non ergo censet sibi factam iniuriam restitutioni obnoxiam.

Vtrum autem Iudex teneatur ad restitutionem si huiusmodi reum non condemnet, vide infra c. 13. n. 73.

D V B I T A T I O XIX.

Verum si quis damnum intulerit in re adhuc in dies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.

137

Dominicus Sorus lib. 4. q. 6. a. 3. & Michaël Saloniùs q. 62. a. 4. affirmant, si ex malitia rem illam

peremit, non autem si ex negligentia. ut sit conculcasti legetem, nunc æstimatam 100. in melle 200. Si interemisti pullum equinum, nunc valentem 20. intra biennium 100. Ratio illorum est, quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, sed potest eam retinere, præstando omnes casus, eosque non æstimando.

Respond. Contrarium esse verius, ratio est, quia *Tenetur solū restitutio damni illati non est vmquam facienda nisi ad rei æstimationem.* secundum æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus legetibus non est amplius restituendum, quàm illæ iudicio prudentum spectatis circumstantiis tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & similibus.

Nec obstat, quòd ille eo pretio vendere, nolisset; *Est maior iniuria.* hinc enim non sequitur, damnum esse maius quàm ipsa res nunc valeat, sed iniuriam esse maiorem, quia hinc fit ut damnum sit magis contra domini voluntatem, quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria, non pecunia, sed veniæ petitio, vel quid simile præstari solet. unde illa distinctio damni ex malitia & negligentia, sententiam Soti non iuvat. etsi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quàm qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum, unde neque ad maiorem tenetur restitutionem.

D V B I T A T I O XX.

Vtrum qui in tempestate eiicit merces alienas, tenetur ad faciendum damnum.

138
Respond. & dico Primò, is, qui eiicit alienas, habet suas, tenetur illi pro sua parte ad restitutionem. Ratio est, quia cum etiam propriæ merces cooperentur ad navis depressionem, iniquum est, totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc casu, omnes tenentur pro sua parte, qui ibidem merces habent, ut patet L. 2. & 4. de lege Rhodia, de lactu.

Sed tenenturne pro mercium suarum æstimatione, an pondere? Quid si tantum habet gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant?

Omnes tenentur pro ratione mercium.

Respond. Seposita lege positiua, videtur tantum habenda ratio ponderis, quia pondus adfert naui periculum, non æstimatio vel pretiositas. Lege tamen positiua statutum est, ut habeatur ratio æstimationis, ut quisque pro mercium pretio conferat ad compensandum ei, cuius merces sunt eiectæ. Cuius ratio esse videtur, quia quòd merces tuæ sunt magis pretiosæ, eò plurius interest tua, ut navis salva sit, ac proinde eò amplius te in collationem dare par est. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam possit lege sanciri: si tamen lex absit, alterum videtur seruandum.

Dico Secundò, Si is, qui alienas eiicit, nullas habeat, non tenetur ad ullam restitutionem. Colligitur ex L. secunda, ubi dicitur *Liberi corporis, non oportere fieri æstimationem*, nempe ad faciendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C. de restit. q. 3. causa prima, & Petrus Nauar. lib. 3. c. 1. n. 381. Probatur, quia id potest duplici Iure, *usus & defensionis*. Iure usus, quia quando alicuius rei usus mihi est extremè necessarius ad vitam conseruandam, possum eam rem licitè consumere, & si inde non sum factus ditior, non teneor ad restitutionem, ut si hostem fugiens in silium in equum alienum, qui in fuga perimitur: non enim ratione acceptionis, ut quæ sit concessa, neque rei acceptæ, ut quæ non extet in se vel in sui pretio, neque contractus, cum nullus intercesserit, uti suppono. Hæc tamen ratio non habet locum, nisi in paupere, & fortè contrarium huius fundamenti est verius: ut infra cap. 16. dubit. 1. dicitur. Altera tamen ratio est solida, nempe ex Iure defensionis, quia Iure naturæ quicquid potest à se repellere, quidquid ei adfert interitum, vel

139
Eiiciens alienas.

vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo saluare: atqui merces illa adferent interitum, deprimendo nauem, cui in adeo. Idem dicendum, si quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet segetes, aliter se saluare non valens, ut rectè Petrus Nauarra.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur Dubitationes 11.

NOTANDVM est, Dupliciter furtum vel damnum inferri posse. Primo, immediate exequendo, & de hoc dictum est cap. 12. Secundò, mediatè cooperando: ut consulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum est, sic enim plenè intelligitur quis ad restitutionem teneatur.

DVBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

Respondeo, passim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hisce versibus:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstant, non manifestans.

Et sic vniuersim sunt 9. genera personarum, quæ tenentur ad restitutionem, præter executores. De quibus modis vide D. Thom. q. 62. a. 7. & Gabrielem in 4. q. 2. d. 15. a. 3. q. Silu. Restit. 3. q. 6. Adrianum in 4. tract. de restit. q. 1. §. Circa prædicta. Ioannem Medin. C. de rest. q. 7. & 8. Sotum lib. 4. q. 7. a. 3. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 12. denique Nauarrum cap. 17. num. 17. & seq.

Aduertendum est, sex prioribus modis posituè cooperari tribus posterioribus priuatiuè.

DVBITATIO II.

Virum ij, qui posituè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solum quando sunt causa, sine qua damnum non fieret.

Quidam DD. sentire videntur, hosce cooperatores solum teneri ad restitutionem quando ita cooperantur mandando, consulendo, consentiendo, &c. ut sine ipsis damnum non fieret: quando verò sine ipsis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docet D. Anton. p. 2. cap. 1. tit. 12. ex Paludano & Richardo. Siluest. Restit. 3. q. 6. §. 3. vbi dicit hanc esse communem sententiam; Adrianus in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nauar. c. 17. num. 17. & sequentibus: denique ipse D. Thomas in 4. d. 15. q. 1. art. 5. ad 3. quæstiunculam. quæ sententia quodam sensu est aperte falsa, quodam certa, quodam probabilis. Ut autem res intelligatur,

² **Dico Primò**, Qui iubet, consulit, consentit, laudat, vel refugium præbet executori, ita ut ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non idèò excusatur à restitutione, quòd alius non defuisset, qui iussisset, consulisset, &c. Ita docet Caiet. q. 62. art. 6. Ioannes Medina q. 7. Sotus l. 4. q. art. 3. & alij. Est certa, nec credibile est, auctores prioris sententiæ id negaturos. quòd si eorum sententia sic accipiat, ut huic repugnet est aperte falsa. Probat, quia talis ita est causa damni in hoc casu, ut si ipse vel alius similis non moueret executores, damnum non fieret. ergo verè est causa sine qua non fieret. Pater consequentia. Nam causa sine qua non, est ea quæ ita

cooperatur, ut sine ipsa vel simili superueniente, non fieret effectus à causa executrice: non autem illa duntaxat, quæ si absit, effectus non fiet. nam alioquin is qui suadet vel præcipit homicidium, non esset causa, si alius erat suaturus, vel præcepturus: imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus: quæ aperte sunt falsa. sicut enim ille iniquè erat facturus, & restitutionis obligationem incursum, si suasset vel præcepisset maleficium, ita etiam is, qui in eius locum succedit.

Dices, illa duntaxat est vera causa, qua posita sequitur effectus, & qua non posita non sequitur: ergo si tuo consilio non posito, effectus nihilominus sequeretur, tuum consilium non potest censerì causa.

Respondeo, Non esse de ratione causæ, ut illa non posita, effectus non ponatur, sed tantum ut illa posita, effectus ponatur: idem enim effectus potest poni per multas causas. Pari modo, causa sine qua non, est ex cuius cooperatione sequitur effectus, ita ut nisi ipsa vel similis superueniens cooperetur, non sequatur effectus.

Dico Secundò, Si executor absque illo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio æquè benè & eodem modo damnum erat illaturus, quamuis nulla alia similis causa esset superuentura, tunc illi non tenentur ad restitutionem. Est communis sententia DD. ut si consilio, mandato, laude, inuies eum, qui antè ad facinus paratissimus erat, quique non idèò celerius, atrocius, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in proposito, non teneris ad restitutionem. Ratio est, quia etsi grauer pecces, etiam contra iustitiam, tamen consilium & mandatum tuum inefficax est, quia damnum ex ipso tamquam ex causa non sequitur, ipsumque duntaxat ut quid concomitans se habet. hoc modo Petrus Nauarra l. 3. c. 4. n. 48 & quidam alij putant explicari posse sententiam illorum DD. quo sanè sensu est certa.

Sed si quis eorum verba perpendat, illi non requirunt, ut damnum eodem modo sit inferendum ab executore, sed tantum ut absolute sit inferendum, siue cum iisdem circumstantiis, siue cum diuersis. Sententia igitur illorum Doctorum est, hos non teneri, etiam si executores mouerint, ut citius vel animosius, vel alio loco faceret, si ipse iam ita erat comparatus, ut sine ipsis vel similibus superuenientibus absolute esset facturus. Pari modo si causam dederint, ut plus damni inferret, quam alioquin illaturus erat, non tenentur nisi ad illud amplius. Probat, quia D. Thomas supra, ut consulens teneatur ad restitutionem, duo requirit, nempe, ut probabiliter credat, consilium suum fuisse efficax, & quod sine eo iniusta ablatis commissæ non fuisset. vbi satis insinuat, etsi consilium sit efficax, ita ut moueat executores, ut citius vel expeditius faciat, tamen non inducere obligationem restituendi, si executor absque consilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano: Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa est additum, non tenentur, nisi quantum ad eos de rapina peruenit: si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenentur in solidum. hic solum requirunt, ut ipsa damni substantia absque consilio fuerit inferenda, non autem ut eodem modo vel tempore. Idem disertè docet Nauarrus n. 30. & ceteri supra citati, & Gabriel. in 4. d. 15. q. 2. a. 3. dub. 2.

Hæc sententia est probabilis. Primò, propter Doctorum auctoritatem. Secundò, propter rationem: quia isti tunc non tam sunt causa substantiæ damni, quam modi vel circumstantiæ, cum qua mandatur executioni, ut quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc instrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur substantiam damni rependere.

Dices, Sunt causa totius actionis, ut hic & nunc sit: ergo tenentur, Confirmatur, quia non potest quis esse causa istorum accidentium & circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis.

Resp.

Si eodem modo malum erat patrandum.

Doctores non requirunt ut eodem modo absque cooperatione sit inferendum.

Si damnum æquè absque tali cooperatione erat inferendum, non teneri.

Obiectio.

Resp.

Resp. Ob hoc argumentum altera sententia (hos obligari in solidum) est valde probabilis : quam tenent Caietanus, Medina, Sorus, & Petrus Navarra supra. Responderi tamen potest, Etiam si hoc causa totius actionis individua, ut hic & nunc fit, tamen, quia illa actio quatenus damnosa, secundum suam speciem iam erat parata in causa exequente, & omnino secutura, non videntur circa eam quidquam efficaciter operari, nisi inducendo novas circumstantias, quod non est magni momenti ad substantiam damni. Quamdo etiam aliqua causa est exitura per se in actum, parum refert utrum hoc celerius fiat an tardius, hic an alibi, hac an illa actione individua, hoc an illo instrumento, ad confirmationem, Concedo esse causam substantiae illius actionis in individuo, nempe quod potius sit haec individua actio quam illa : sed hoc parum facit ad obligationem restitutionis.

Primo, Quia qui est causa ut differatur damnum in crastinum, est causa cur sit alia actio individua damnicans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat ut alio loco occidat, ubi minus erit scandali.

Secundo, Qui volenti furari 10. suadet ut furetur 20. est causa illius individuae actionis qua vult 20. & illius qua accipit 20. & tamen non tenetur nisi ad 10. eo quod furti dumtaxat horum censeatur causa, ut docet Medina. Covarr. Petrus Navarra, & alij: ergo ut quis teneatur in solidum, non sufficit ut sit causa totius actionis ut hic & nunc fit, sed ulterius requiritur, ut actio illa secundum suam speciem, sine tali cooperatione a tali executore non sit processura. Ex his patet, hanc sententiam esse probabilem, etiam altera quoque probabilis sit, & hoc tempore in scholis receptior. unde sentio in praxi ordinariè sequendam, id enim isti iniqui cooperatores merentur, ut in posterum sibi caueant.

D V B I T A T I O III.

Quomodo oportet positivè cooperari, nempe, iussione, consilio, consensu, palpatione, receptione, & participatione, ut censearis causa damni.

11 **R**espondeo Primo, De *Iussione*. Qui ita iubet, ut alterius animum ad maleficium moueat, censeatur damni causa, imò inter causas præcipuas: quia non est efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quam per mandatum. mandans enim, quamdam obligationem & necessitatem imprimit alteri. Duplicitèr autem potest quis mandare, Primo, Expressè, ut si dicas famulo, Occide, volo occidas. Secundo, Implicite, ut si dicas, Utinam mihi hoc obsequium quis præstet, charus mihi erit qui hoc fecerit. Aduerte tamen Primo, Si reuoces mandatum ante maleficium patratum, idque mandatario innotescat, non teneris, quia iam tollis causam: qua de re sunt multa lura, & mandati.

12 **S**ecundo, Eum, qui ratum dumtaxat habet maleficium nomine suo factum, non obligari in foro conscientiae ad reparationem damni, ut rectè Medina q. 7. ad quartum argum. quod est contra Nauarrum c. 27. n. 233. qui putat ratihabitionem obligare instar mandati, si dum mandare poteras, damnum tuo nomine sit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est, quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipsum factum, per quod damnum illatum est, nullo modo pender, tamquam ex causa mouente. Nec refert, quod nomine tuo factum sit, quia inde tantum sequitur, voluntatem tuam fuisse causam finalem, & ideò illum fecisse, ut tibi gratificaretur, quia putat tibi gratum futurum: sed hoc non sufficit, ut tu censearis causa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè, sed naturaliter, ex parte facti.

Dices, Cap. Ratihabitionem, de regulis iuris, in-

Sexto, dicitur, Ratihabitionem retrahit, & mandato non est dubium comparari.

Respondeo, Comparatur mandato, non respectu operis patrati, & obligationis restituendi, sed respectu contractuum. (quia sola voluntate foris expressa firmari possunt contractus præteriti, non autem causari damnum præteritum.) Item, respectu poenæ in foro externo, quia qui ratum habet maleficium, punitur sicut qui mandauit.

Secundo, De *Consilio*. Hoc similiter est causa, dum quis ex eo promouetur ad faciendum opus. Huc etiam pertinent preces & promissiones. Ex qua verò culpa in dando consilio quis teneatur, explicatum est supra cap. 7. dub. 7. Modò satis sit, cum teneri, qui fraude vel culpa lata iniquum consilium dedit.

Sed difficultas est Primo, Si consultor ante perpetratum maleficium reuocet consilium, utrum nihilominus teneatur.

13 **R**esp. & dico Primo, Si dedisti consilium falsum vel falso fundamento subnixum, v. g. dicendo contractum esse licitum, bellum esse iustum, & similia) sufficit ut postea retractes sententiam, dicendo te deceptum, & sincerè veritatem explices, eo modo, iisque rationibus, ut is cui consilium dedisti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui: sit enim prius consilium satis eliditur. unde si ille nihilominus in concepto facinore persistat, iam non tuo consilio, sed sua dumtaxat malicia, vel priuata opinione videbitur moueri, ac proinde tibi non imputabitur.

14 **D**ico Secundo, Si dedisti consilium verum, ostendendo utilitatem vel honorem, qui ex opere iniquo conuequatur, vel machinanti malum, occultam nocendi rationem aperuisti, non sufficit reuocare ostendendo rem esse illicitam, suaderèque contrarium, sed oportet persuadere: si enim ipse permotus ista utilitate vel commoditate exequendi, quam aperuisti, facinus perficiat, teneberis. Ratio est, quia ostensione commodi vel honoris, voluntatem ipsius ad damnum inferendum permouisti, & hæc motio manet, quam diu ipse eodem motiuo incitatus, conceptum facinus vult prosequi: ergo cum sis causa istius voluntatis etiam es causa effectus eius, scilicet damni secuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxiliis instruxisti ut noceat, sine quibus non potuisset nocere, & per quæ in proposito nocendi sunt confirmatus: sicut qui furem præbet arma ut inimicum occidat, tenetur, nisi re ipsa abstulerit, ne illis occidat. Confirmatur, quia cum prauum consilium dares, debebas cogitare mala quæ inde sequi poterant, & non forte postea in tua potestate impedire, quin consilium illud exeat in opus.

15 **H**inc intelligi potest distinctio inter mandantem & consulentem cum enim mandatarius agat nomine mandantis, ut ipsius voluntati morem gerat, hoc ipso quo mandans reuocat mandatum, reuocatio innotescit mandatario ante operis executionem, cessat omnis ratio agendi à mandante proposita, ac proinde omnis motio ab ipso proueniens, non secus ac si vis telo impressa subito cohibeatur & extinguatur. Dixi, Si reuocatio innotescat mandatario, quia si non innotescat, tenetur mandator effectu secuto, non minus quam si non reuocasset, quia ex vi mandati damnum datum est. Unde etiam incurrit censuras & irregularitatem, si fortè mandanti (ut v. g. in percussione Clerici) posita sit. nec refert quod modò sit in statu gratiæ, quia etsi censura talis non contrahatur nisi propter peccatum mortiferum, non tamen est opus, ut illius peccati culpa tunc committatur, sed sufficit commissam esse, & effectum eius, seu opus externum ex vi illius tunc fieri: sicut in proposito accidit. Nam opus externum imputatur mandanti tamquam auctori principali, qui altero sit usus ut instrumento. Qui verò consilium accipit, agit nomine suo, id est ut rebus suis consulat. unde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa, nisi contrarium persuadeatur, vel cer-

14
Consilium.15
Reuocans consilium an teneatur.16
Consilium assidue voluntatem in malo petiens.

29

17
Discrimen iubentis & suadentis.

tenisi ostendatur, illam rationem, ob quam motus fuit, non subesse. unde effectu secuto, censuras incurrer.

Quando verò quispiam precibus, blanditiis, promissis induxit alterum ad confidendum maleficium; sufficit, ut quantum in se est, ostendat sibi displicere seque propositum mutasse, & promissa rescindere. nam alter nomine ipsius acturus erat; seu ut ipsi gratificaretur.

28

Aduerte tamen, non esse impossibile, consultorem non teneri, si consilium, quantum in se est, reuocet, & contrarium persuadere nitatur, quamuis re ipsa non persuadeat. Ita Petrus Nauarra l. 3. c. 4. n. 27. citans pro se Io. Medinam. Idem docet Salonijs quæst. 62. art. 7. controuers. 6. Neque ponunt. in hoc discrimen inter mandantem & consultorem: Ratio esse potest, quia quando fecit quod potest ut consilium prius euerterat, vel ostendit, omnibus consideratis, esse iniquum & non loquendum, non videtur executor ipsius consilio moueri sed sua malitia. Sed quod diximus videtur verius.

Petes, Vtrum si mandatarius post reuocationem mandati ipsi insinuatam perstet in proposito patrandi maleficij, v.g. occidendi Titij, teneatur mandans lege iustitiae monere Titium ut sibi caueat, vel aliter impedire effectum. Quidam putant sic teneri. Ratio est; quia mandans dando mandatum de Titio occidendo, fecit iniuriam. ergo ex iustitiis tenetur impedire damna, quæ ex illa iniuria sequi possent. ergo si scit inde ipsi imminere periculum, ex iustitia tenetur illud impedire prout commodè potest, v.g. admonendo illum ut sibi caueat, &c. Confir. Quia ad hanc obligationem sufficit ut Titius ex iniuria à mandante illata, sit constitutus in hoc periculo.

Sed contrarium tenent plerique DD. non teneri lege iustitiae, sed solum charitatis, etsi fortè strictius quam alij, eò quod occasionem periculi dederit. Ratio est, quia etsi fecerit iniuriam Titio, mandando eius homicidium & voluntatem alterius ad hoc flectendo, tamen hæc iniuria ante effectum fuit ablata. Nam voluntas illa occidendi in gratiam mandantis, planè euauit. Nec refert quod ille dicatur perstare in voluntate occidendi; quia hæc voluntas non est eadem, sed diuersa, ut pote ex alio motiuo concepta, quæ planè per accidens & fortuitò sequitur priorem voluntatem. Ad confir. Periculum in quo post reuocationem mandati Titius versatur, non ex iniuria vel opere mandantis, sed ex malitia & arbitrio mandatarij. Denique si illa sententia vera esset, mandans semper teneretur ad restitutionem secuto effectu; etiam si non solum reuocasset mandatum, sed etiam omnibus aliis modis conatus fuisset impedire: sicut qui per iniuriam constituit aliquem in periculo, hostium, ex quo illum non potest eripere, tenetur secuto damno.

19

Suadens minus malum.

Secundò, Difficultas est, Vtrum consulens minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad restitutionem.

Resp. Si consulas inferri alicui damnum minus, ne eidem inferatur maius, non teneris. Ratio est, quia utiliter negotium illius geris, & meritò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas suadendo minus, etsi ille de eo non cogitasset, (ut putat Petr. Nauarra supra n. 29.) quia non suades absolutè, (hoc enim est illicitum, sicut & facere) sed sub conditione, nempe si alterum omnino velit facere, vel si aliter à maiore abduci non potest: quæ conditio intelligitur, quando suadetur ei, cuius animus putatur obmatus. Si autem suadeas latroni, ut alteri, de quo non cogitabat, damnum minus inferat, teneris: quia iniuriam illi facis, dum illem animo latronis, nocendi cupido, obicis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc sequitur, Petcasse Loth Gen. 19. dum Sodomitis in hospites irruere conantibus, suasisit stuprum filiarum, quia suasisit iniuriam in eas, de quibus ipsi non cogitabant: ut omittam, quod ex officio paterno earum pudicitiam tenebatur tueri. quamuis fortè excusari possit, quod ex perturbatione id dixerit, vel ad decla-

20

tandum sceleris, quod attentabant, immanitatem: quo modo dicere solemus: Me potius interficere quam illi noceas. vide Caietanum in illum locum, & Lipomani Catenam.

Aduerte tamen Primò, Si Paulus esset vir opulentus qui non putaretur grauati suscepturus minus damnum ad auertendum damnum Petri multò grauius, liceret illud consulere. Idem videtur, si Petrus illud minus damnum Paulo esset repensurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

Secundò, Si latro de utroque cogitaret, & anceps esset utri vellet damnum inferre, constitisset tamen firmiter inferre alterutri, posses suadere in genere quod minus est: malum enim minus respectu maioris non censetur malum. Neque per hoc consilium fit iniuria ei, cui minus damnum inferitur, quia non reuocas malefico in mentem aliquid, quod non cogitabat, sed tantum in genere doces, minus malum potius esse faciendum, quam maius, si necesse sit alterum fieri, (quæ doctrina vera est & utilis) & indicas vtrum ex duobus sit minus, in quo etiam veritatem, quam nosse expedit, ostendis. Vnde non potest alter queri sibi factum à te iniuriam. non enim dicis: Fac huic potius iniuriam quam isti; sed tantum proponis veritatem speculatiuam; quod ut facias, iustam causam habes. Iuxta hæc intelligendus est Sotus lib. 4. de iustitia, q. 7. art. 3. sub finem. Contrarium videtur sentire Petr. Nauarra supra n. 30. Sed nihil aliud eius ratio concludit, quam in particulari non licere directè maleficium inclinare in alterutrum, rogando ut huic potius quam illi noceat. Nos autem tantum dicimus, posse in genere suadere, ut faciat id quod minus est, & iudicare vtrum sit minus, relinquendo ipsius iudicio, vtrum in malit amplecti.

Tertio loco est *Consensus*: hic est causa, quando ab alicuius consensu pendet, ut res fiat vel non fiat, v.g. ut huic inferatur bellum, ut iste eligatur in Prælatum. Quod si id à consensu tuo non pendeat, eò quod auctoritatem nullam habeas, vel si absque tuo consensu iam antea æquè erant parati, neque illum expectarint; non censetur causa damni. Hinc fit ut quando plures ferunt suffragia, vel subscribunt in causam iniquam, si tu etiam consentias, postquam sufficiens numerus suffragatus est, non tenearis ad restitutionem damni secuti: (etsi mortiferè peccaueris consentiendo) nisi spes fuerit, te contrario suffragio posse malum impedire. Ita Nauarra c. 17. n. 21. & Caietan. v. Restitutio, c. 1. §. Consensus. Ratio est; quia iam causa damni ita est disposita ut æquè & eodem modo damnum sit securum absque tuo suffragio, atque cum illo. quare tuum suffragium accedens, non est vllò modo causa damni. Si tamen tuum suffragium antè contulisti, quam sufficiens numerus esset causæ iniquæ suffragatus; teneris ad restitutionem: etsi certò sciueris, sequentes in eandem partem concessuros, ut rectè Caietanus. Ratio est, quia suffragium tuum causæ damnosæ aliquid contulit, eiusque pars in effectum influens est effecta.

Dices, Hoc suffragium non fuit causa siue qua non: ergo, &c.

Resp. negando antecedens, fuit enim causa sine qua non fieret damnum, nulla alia simili causa accedente: nam quando se adiunxit causæ damnosæ, (suffragantium numero) nondum ipsa erat ita deposita & valida, ut sufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem suffragium accedens, illam compleuit. Similiter teneris, si spes erat te alios ab iniquo suffragio posse reuocare; quia ex officio quisque suffragantium tenetur damnum impedire, si potest.

Quartò loco est *Palpo*, id est adulator qui laudat malefactorem, aut scelus patrandum commendat. Quod etiam pertinet exprobatio ignauit; ut quod iniuriam, quam accepisti, non sis vlus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobatone alter impellitur ad maleficium. Ratio est; quia est instar consilij: proponit enim laudem, gloriam, decus, vel ignominiam abstersionem, quæ ex maleficio videntur consecutura.

M

Quintò

21
Si latro sit
anceps de
duobus.

22
Consentient.

23
Dans suffra-
gium.

24

25
Laudans ma-
lefactorem.

26
Præbens res
fugium.

Quinto loco est *Recurfus*, seu recursum præbens, hic tenetur, quando eo modo præbet recursum, ut moraliter censeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum, v. g. si illum recipiat & non alios passim, si illum aut eius instrumenta occultet, ita ut hinc animetur ad damnum inferendum.

Dices, Ergo qui occultat furem, dum quæritur à lictoribus, tenebitur ad restitutionem si postea ille damnum intulerit.

27
Resp. Verum est, si id ita faciat ut in posterum det spem similis opitulationis, & fur illa fidens, rursus damnum inferat. alioquin si non det illi spem refugij in posterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abscondit, ut moraliter censeatur causa damni: sed tunc merè per accidens ex illo opere damnum sequitur. Dicitur etiam *receptator*, quia rem furtivam in custodiam accipit, ut furi seruet. hic tenetur domino, si eam furi reddiderit, (si tamen absque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori statu constituere, quam apud se erat. Item quia censeatur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. Vide Siluestrum Restit. 3. q. 6.

28
Participans.

Sexto loco est *Participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps*. Primò, qui particeps est prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte, quæ ei obuenit. Secundò dicitur participans, qui particeps est iniquæ operationis, præbendo auxilium & adiuuando ad executionem, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui instrumenta suppeditat, qui furem comitatur defendendi causa qui iuvat effringere, asportare, &c. qui remos in triremibus hostium impellunt, qui tormenta ad moenia vel propugnacula hostilia pertrahunt, & similes. Hi semper tenentur ad restitutionem hoc ipso, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint, si id sponte & sine compulsionem fecerunt; & maxime quando aliàs damnum non fuisset secuturum.

29
Iusto metu
compulsus.

Dixi *Si id sponte fecerunt*; quia si quis iusto metu coactus fecerit, non tenetur; modo id quod facit non sit per se malum. Itaque hoc metu compulsus, potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, iuvare conscendere murum; hæc enim per se sunt indifferencia, neque lædunt dominum, nisi ex iniqua intentione & usu furis, qui his auxiliis utitur ad malum finem. pari modo potest iuvare in re, postquam sublata est, asportanda, & in peccore abigendo. in his enim non est iniuria in dominum, si ex gravi metu fiant, postquam res sublata est. sicut enim fur ipse, iusto metu urgente, non teneretur rem ablata restitueri, ita potest eam ob similem metum de loco in locum transferre. quare multò magis id poterit innocens, qui rem non surripuit.

30

Hinc sæpè excusantur rustici qui prædas militum iniustas coguntur auferre, vel pecora sublata deducere. Non tamen hoc metu potest quis domum alienam perfringere, vel per fenestram penetrare, & res foras proicere, vel pecora è stabulo abire; nam hoc est esse causam principalem & directam furti & iniuriæ. quicumque enim res meas primò auferat vel damnicat, iniuriam mihi facit, quocumque metu id faciat nisi fortè id faciat cum animo compensandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter gravissimum malum incurrat.

Obiectio.

Dices, Isti cooperatores, qui functiones illas ad malum præuias obeunt, possunt interfici ab iis qui iniuste oppugnantur, vel impetuntur, si malum alia ratione nequit auertere: ergo iniquè agunt. Consequentia pater, quia alioquin daretur bellum utrinque iustum, seposita ignorantia. Confirmatur; quia etsi illud quod faciunt, in abstracto & per se consideratum non sit malum, sed adiaphorum; tamen ut hic & nunc sit, est vera cooperatio iniustæ inuasionis.

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro remiges Christianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excusari.

Sed responderi potest, posse interfici, non Iure vindictæ tanquam reos criminis, sed Iure necessariæ defensionis: (alioquin enim impossibilis esset defensio) quo modo etià pueri & amentes interfici possent. etsi enim illi Ius habeant ad illā actionem, quatenus est necessariæ mortem euitent; qui tamè impugnantur, aduersus quos hostis utitur illorum opera, Ius habent ut se defendant, & victoriam persequantur; & consequenter ut faciant ea, quæ ad hunc finem necessaria sunt. Ad probat. consequentiæ, Cōcedo posse dari speciem quandam belli utrimque iusti, maxime ubi ex altera parte non est propinqua vel directā oppugnatio. Sic seruo bello capto licitum est fugere; tamen si fugerit, dominus potest eum castigare: ut dictū est sup. c. 5. dub. 5. & reus potest effracto carcere erumpere; tamen si fecerit, potest puniri, ut infra c. 3. dub. 5. ostendetur. idem aliis exēplis posset ostendi. secus tamen, si utrimque sit propinqua impugnatio, unde illi dum causa defensionis impetuntur, non possunt se defendere, lædendo iustos defensores vel inuasores, sed tenentur desistere; quia cessat coactio, vel si adhuc durat, illi parando, mortem non vitabunt, sed aliunde incurrent.

Bellū utrinque iustum.

Ad confirmationem, Dicendum est, illud opus non esse malum ut procedit à voluntate eius qui coactè agit; sed solum ut subest directioni cogentis, & utentis eo ad malum finem: quæ malitia non est imputanda illi misero; nec actionem, ut ab ipso est, contaminat: sicut cum quis restituit gladium ardenti in eadem hostis sui, metu mortis adactus.

Petes, Utrum is qui vendit arma properanti ad bellum iniustum, vel venenum machinari mortē alterius, censeatur cooperari, ita ut teneatur ad restitutionem?

31
Vendēs arma
ad bellum
iniquum, vel
venena.

Resp. Primò, Si vendas arma soli parti iniquæ, & recuses alteri, teneris: quia ita vendis ut censearis cooperari. Secundò, Si vendas passim omnibus petentibus, non teneris; quia externo actu venditionis non censearis magis cooperari parti iniquæ, quam alteri. Deinde quia damnum omnino remotè & per accidens sequitur ex huiusmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandam iniuriam, quam ad depellendam. Tertiò, Si vendas iam contracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè comparatus est ad iniuriam inferendam, censearis ei propinquè cooperari, sicut qui furenti in eadem inimici, præbet gladium. cum enim tantum malum possis & tenearis impedire, arma negando, si ea præbeas, non videris ob exiguū illud lucellum præbere, sed ut iuves & seruias eius intentioni. Secus si magnum lucrum vel damnum esset propositum. Quartò, Si vendas venenum ei, qui dicit se petere ad interimenda noxia animalia, non teneris, etiamsi putes eum malò fine petere. Ratio est, quia eo modo vendis, quo aliis vendi solet. Confirmatur, nam qui vendis agnum Iudæo, quem putat sacrificij causa emere, non censeatur ei cooperari ad superstitionem: quia ista venditio cum his circumstantiis facta est indifferens ad usum bonum & malum, & ex modo quo fit, non videtur fieri ad usum malum, quem alter occultè intendit, sed ad bonum, quem ex natura sua vel iusta institutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, si eo modo vendat, quo passim aliis consuevit.

Agnū Iudæo.

D V B I T A T I O IV.

Utrum is, qui aliquo horum sex modorum cooperatur, teneatur in solidum.

Respond. Quod ad quinque priores modos attinet, *consulens, mandans, consentiens, laudans & receptans*, tenentur ad reparationem totius damni, si totius causa fuere; partis verò, si solum partis damni causam dedere. pater ex dictis. Sed quid, si volenti furari 10. suaseris ut acciperet 20. teneberisne ad 20.

32

Resp. Si volenti furari 10. suastisti ut præterea alios 10, furaretur, non teneris nisi ad 10. quia non fuisti causa prioris volitionis, quia cepit hæc 10. sed posterioris tantum

Qui volenti
furari 10.
suadet furari
10.

33

tantum, quæ ad alia 10. pertinet. Si verò suafisti ut furetur 20. putat Adrian. q. 1. de restit. §. Iam dicam, eum teneri ad 20. quia est causa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20. Sed contrarium est verius, ut docet Medina Cod. de restit. q. 8. & Couar. ad regul. Peccatum, par. 2. §. 12. n. 4. nempe solum teneri ad 10. Ratio est; quia suo consilio non fuit causa, nisi ablationis 10. nisi fortè suo consilio reddiderit ipsum in proposito firmiorem, vel causa fuerit ut citius ageret, quam aliquin erat facturus: tunc enim censetur causa totius iniuræ damnificationis, quatenus hic & nunc peragitur, iuxta Caietanum, Sorum & Medinam, de quo dubit. 2.

Vtrum autem aliquis alterius consilio sit firmior redditus, non potest facile deprehendi, nisi exterius aliqua cernatur in opere variatio; ut si citius, audacius, ardentius solito faciat; vel indicet se ambiguum antè fuisse.

34

De militibus
spoliatis
urbem.

Sed præcipua difficultas est de sexto modo: nempe de participante vel adiuvante, ut quando milites spoliatis urbem: quidam enim videntur existimare, singulos damni socios teneri in solidum; alij negant. Sed vrendum est distinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum, vel ad diuersum: quo posito,

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, teneri in solidum, etiam si socius constituerat solus inferre; iuxta sententiam Caietani, Sori & Medinæ supra: ut si iuues ad eandem domum incendendum ad idem pondus auferendum, ad eundem gregem abigendum, ad eandem domum effringendum. Et de tali cooperante intelligendi sunt prædicti Doctores, dum dicunt eum qui cooperatur ad idem damnum, teneri in solidum: hoc enim limitandum est ad idem indiuiduum damnum, quod à pluribus, tamquam partibus vnius integræ causæ, inferitur. quisque enim tunc est causa partialis totius damni, ut hic & nunc fit, & in totum vim confert, licet partialem: sicut dum plures vnā nauem trahunt, vnum pondus gestant. Nec refert, quod sine te fieret; quia non fieret, nisi tu vel alius tuo loco similem vim conferret. nam per solam illam vim, quam nunc socius adhibet, executio non fieret; vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit facilius, celerius, animosius.

35

Hot maximè
locum habet
in executori-
bus.

Hic tamen Aduerte, hanc sententiam maximè habere locum, quando quis cooperatur immediatè exequendo maleficium cum alio, tamquam causa partialis: tunc enim proximè est causa damni, ita ut sine ipso, vel alio similem opem conferente, non fieret; ut patet in eo qui iuuat rem auferre. Si verò solum cooperetur mediatè, præbendo instrumenta, iuvando conscendere, ligando vinctum; probabilis est sententia Nauarri, Siluestri, & aliorum, non teneri, si damnum æquè per executorem erat inferendum, iuxta ea quæ diximus dubit. 2.

36

Si damnum
sit diuiduū.

Dico Secundò, Si verò non concurrat ad idem damnum indiuiduum, sed distinctum irroget, non teneri in solidum, sed dumtaxat pro sua parte. Ita docet Adrian. q. 1. de restit. Siluest. Restit. 3. q. 6. §. Quartum, Nauar. c. 17. n. 21. & alij. Ratio est; quia tunc quisque solum est causa partis damni, quam ipse per se dedit, non autem totius, aut partis, quam alius fecit. nisi fortè aliū impleuerit, ut citius aut alacrius faceret, aut nisi se vicissim permouerint vel animarint: sicut quando tres vel quatuor milites se mutuo excitant ad alicui damnum inferendum: tunc enim singuli censentur causa totius damni. hoc tamen ordinariè non accidit, nisi inter paucos.

37

Miles grega-
rius.

Hinc fit, ut miles gregarius non teneatur nisi de dāno, quod ipse per se in bello iniquo dedit: non autem ad totum illius belli; (quod est contra Couar. reg. Peccatum 2. part. §. 12. n. 2. & Iosephum Angles in 4. difficultate 10. de restit. ex bello.) quia totius damni causa non fuit, sed dumtaxat suæ partis, ut rectè Siluest. v. Bellum 1. q. 10. §. Sexta. & Nauar. num. 22. Nec obstat, quod singuli iuuerint ad iniquam expugnationem, &

ingressum in urbem: quia solum iuuerunt faciendo partem suam; non autem procurando ut alij suam in illo damno facerent, aut ut urbem expugnarent. vnde sicut iste non est causa damni, nisi ratione partis quam ipse intulit; ita non teneri ad restitutionem; nisi pro sua parte. Sicut enim totus exercitus est causa totius damni, ita singuli suæ tantum partis, nisi alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux tamè teneri ad totum, quod per milites illatum est, quia vel eos ad hoc direxit; vel si nō direxit, saltem tenebatur ex officio impedire.

Petes, Quid si dubium sit, an alios tuo consilio vel laude permoueris?

38

Resp. Communis ferè sententia Doctorum est, re non teneri, quia melior est conditio possidentis. Cur enim tantum onus in te suscipias, si dubitas an causa damni fueris? debet ergo moraliter esse certum. Idque locum habet in omni casu in quo dubitatur an causa damni fueris, si post diligentem inquisitionem dubium manet. Ita docet Siluester supra q. 6. in principio, vbi dicit esse sententiam communem; & Petrus Nauarra lib. 3. c. 4. n. 18. Ioannes Medina C. de Rest. q. 7. & multi alij. & fauet apertè S. Thomas quæst. 61. art. 7.

Sed contrarium docet Thomas Sanchez lib. 2. de mar. disp. 41. num. 17. cum Couar. Clem. Sifuriosus 2. part. §. num. 1. & multis Iurisperitis. Idem docet in Summa lib. 1. c. 10. n. 44. Ratio ipsius est, quia cum dubio nemo præsumatur delictum admissurus, L. Merito. Pro socio, in hoc dubio an absque meo consilio Titius esset perpetraturus, præsumendum est non fuisse perpetraturus; ac proinde ipsum meo consilio fuisse impulsus ac determinatum ad facinus. quæ sententia videtur verior, quando re verà plane erat dubium, an sine meo consilio vel laudatione fuisset facturus. Secus si in eo tales erant dispositiones, ut meritò possit præsumi per se facturus. Vide infra cap. 27. dubi. 3. num. 13.

DUBITATIO V.

Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere.

Missis variis sententiis, Respondeo, Si aliquid ablatum sit, Primò loco & ante omnes teneri is, ad quem res furtiua peruenit; siue extet in specie, siue non extet, si tamen inde factus sit ditior. Ratio est; quia hic obligatur ratione rei acceptæ, quæ obligatio in summa: nam ex aliena, quamdiu extat in specie, per se debetur, semperque clamat, ut dici solet. Si consumpta sit, vel consumpta est bona fide ab eo qui ignorabat esse furtiuam, & sic non teneri, nisi quantum ex ea factus est ditior: vel consumpsit mala fide, sciens esse alienam, vel certè dubitans; & sic teneri restituere pretium; quia quod consumpsit eam mala fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perinde ac si extaret. alioquin noua illa iniuria liberaret eum à restitutione. cum enim imple ex ea re commodum sciens & volens perceperit præ reliquis, par etiam est, ut præ aliis quoque veniat in onus restitutionis. Si aliquis ex sociis damnum compensauerit, illi restituenda est res illa vel pretium eius; non domino, quia in ius domini successit. Vide Caietan. q. 62. art. 6. & Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 12.

39

Is ad quem
res peruenit.

40

Dubium tamen est, An is qui bona fide rem furtiuam emit, possit eam furi restituere, ut pretium redipiscatur, etiam si dominus eam non esset recuperaturus, de quo infra c. 14. dub. 3. Si verò nihil ablatum sit, sed tantummodò damnum irrogatum, primo loco teneri is qui coëgit, vel fraude induxit, vel qui impetrauit, cui alter non fuit ausus contradicere: ut si Dux imperet militi ut occidat, incendat, spoliaret; si quis persuadeat id esse licitum, si conuictis impellat. Ratio est, quia hic iniuste coniecit alterum in obligationem restitutionis. vnde si hic restituit, executor, vel is qui hoc modo inductus est in maleficij societatem,

Qui bona fide
de emit à furi.

Ratione dam-
ni dati, qui
primò tene-
tur.

Qui coëgit.

tem, non tenetur quidquam ei refundere; quia hic inductor totum debet compensare. Pari modo tenetur primo loco qui suo nomine fecit, vel rogauit fieri, vel iussit. Primò, quia is cuius nomine fit, est causa principalis, quæ instat finis & efficientis moralis mouet ceteras: ergo tenetur ante ceteras. Secundò, quia qui commodi vel honoris, vel oblectamenti sui causa cupit fieri maleficium, implicite hoc ipso censetur in se totum onus restitutionis suscipere. par enim non est, ut onus & obligationem maleficii in alios reiciat, qui sua causa illud fieri postulat, ut si roges Petrum ut interficiat tuum inimicum. in hoc casu vera est sententia Caietani, Soti & Banneſij, quæ affirmant, eum, qui alios induxit, teneri primo loco; & inductos non teneri illi quidquam refundere.

Aduerte tamen, esse quamdam sententiam, quam Petrus Nauarra l. 3. c. 4. n. 101. & sequentibus, multis rationibus confirmare nititur: nempe hunc non teneri primo loco, quin executor & alij teneantur suas partes conferre, etsi minores, v.g. damnum sit 6. aureorum; is qui iussit suo nomine fieri, tenebitur in restitutionem conferre 3. executor 2. laudator 1. Ratio præcipua est; quia omnes isti verè concurrunt ad damnum inferendum: ergo etiam concurrere debent ad restitutionem. Quæ sententia non est improbabilis, maxime quando executor mercedem habuit pro maleficio, tunc enim etiam suo nomine fecisse videtur. Contrarium tamen puto esse verius; quia qui maleficium sua causa fieri cupit, censetur etiam onus restitutionis in se recipere.

Secundo loco tenetur executor, quatenus est executor.

Tertio loco, ceteri qui consilium dederunt, qui consenserunt, qui laudauerunt vel animauerunt, qui præbuerunt recursum, & qui præstituerunt obsequium, instrumenta, comitatum. Probaturs; quia executor, post eum qui iussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis, ceteri verò sunt causæ accessoriae & secundariæ, fulcientes, & quodammodo seruientes executori. quod enim faciunt, non sua causa faciunt, sed ut ipsum instruant & arment. alius enim ostendit viam perficiendi, alius utilitatem, alius laudem promittit, alius securitatem, alius obsequium & instrumenta præbet.

Vnde sequitur Primò, Si executor restituerit, hos nil teneri ipsi refundere; quia tenentur solum in eius defectum. quamuis ut antè insinuaui, non sit improbabile, quod ceteri teneantur illi ad aliquid refundendum, si illum induxerunt, alias non facturum, & ipse non sua causa executus est. Ita enim tenet Caietanus q. 62. art. 6 ad tertium argum. Bannes ibidem art. 7. & Sorus lib. 4. q. 7. art. 3. vbi etiam dicit, Si auctor non intentaret malum, nisi comitatus sociis, socij tenentur ei restituere Ratio illorum est, quia qui inducunt aliquem ad maleficium, sunt causa cur ille incurrat obligationem restitutionis: similiter qui comitantur eum, qui alias non auderet. Sed quod diximus est verius. quamuis enim sint executori causa vel occasio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipsi ratione huius inductionis, neque censentur obligationem in se recipere; quia non sua causa fieri volunt.

Sequitur Secundò, Si executor noluerit vel non potuerit restituere, teneri istos: quia succedunt in defectum executoris, sicut executor in defectum iuuentis.

Sequitur Tertio, Si isti soluerint, executorem (secundum veriorum sententiam) teneri illis refundere totum. Ratio est: quia soluendo successerunt in ius, quod dominus habebat in executorem qui prius tenebatur. vnde sicut executor debuisset soluere domino ante ipsos, ita tenebitur ipsis soluere, qui ius domini in se transtulerunt, soluendo loco executoris: sicut si fideiussor, qui secundo loco teneretur, soluat, transfert in se actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, si executor soluerit, tenebitur ei iussor, vel is qui causa sua fieri voluit. vide

de his Siluestrum Restit. 3. q. 6. §. Quintum, vbi pro hac sententia citat D. Thomam, Rosellam, & Supplem. Idem docet Couar. ad regulam Peccatum, part. 2. §. 12. n. 3.

Sequitur Quarto, Si executor nomine omnium executus est facinus, omnes simul teneri primo loco, quia illorum causa factum est, & illi, in hoc consentiendo ut sic fieret, tacite in se receperunt obligationem. executor autem, quia executor, tenetur secundo loco, quamuis ut vnus illorum, quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidum, reliqui tenentur ei conferre suas partes: ita tamen ut ipse quoque pro sua parte in compensationem veniat non ut executor, sed ut vnus illorum, quorum nomine factum est. v.g. totum damnum sit 100. aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenso executore, sit 10. reliqui nouem debent ei singuli 10. aureos.

D V B I T A T I O VI.

Verum inter causas secundarias, quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem receptatorem, & subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo.

Petrus Nauarra lib. 3. c. 4. n. 81. ponit inter has causas ordinem aliquem. Ratio ipsius est: nam illa prior tenetur, quæ prius immediatius effectum attingit: at qui inter has alia prius & magis attingit, alia post: id & minus. aliter enim attingit consultor, aliter laudatur, aliter receptator. Idem docet Alcofer in Summa c. 21. vbi Primo loco dicit teneri imperantem & consultorem. Secundo, executorem. Tertio, receptatorem. Quarto, qui non impediunt, cum ex officio teneantur. Quinto, custodem specialiter deputatum. Sexto, qui tacuerunt, ut testes iuridice interrogati.

Sed verius est, non esse inter has causas secundarias ordinem talem, qualis est inter principalem & secundariam, ita ut vna soluent, reliquæ maneant liberæ: sed in defectum principalis, omnes hæ causæ videntur teneri æque primò, sic tamen ut alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio est, quia vni non est operata ad damnum, tamquam instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed quæque per se suo ordine. laudans enim non seruit consentienti vel consulenti, nec eius nomine agit, neque contra, ut suppono. (si enim ponamus aliquem ex his alterius nomine egere, non tenebitur ille æque primò, sed secundariò & in defectum illius causa egit, ut dictum est, quia ille in se suscipit obligationem.) Itaque æquissimum videtur, si executor non restituat, ut isti omnes in locum eius immediatè succedant, & teneantur pro rata portiones conferre, maiorem quidem is, qui magis videtur executorem mouisse, minorem qui minus, vnde is, qui est causa sine qua damnum non fieret absolute plus tenetur conferre quam is qui solum est causa sine qua non fieret tali modo, id est, ita celeriter, audacter vel atrociter. Ex quo vterius sequitur, quod plus interdum teneatur conferre consulens, quam receptans vel consentiens; & interdum contra: prout executor magis vel minus ab hac vel illa causa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarrus, nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & secundariò attingunt effectum, (non vna median- te altera, ut instrumentum alterius) quamuis alia efficacius aliâ. Vnde solum sequitur, aliam plus debere in restitutione, aliam minus, non autem prius vel posterius. alioquin si receptator restitueret, ceteri nihil tenerentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Alcofer non probatur, quia nulla est ratio, cur receptator teneatur prior quam Superior consentiens; aut consultor, prior quam receptator. Imò si quis ordo ponendus

42
Qui sua cau-
sa iussit.

43
Si executor
mercedem
accepit.

44
Executor se-
cundo loco:
ceteri post
hunc.

45
Si executor
restituerit.

46
Quid si no-
luerit vel nō
valuerit.

47
Si omnium
nomine fa-
ctum est.

48

49
Non est ordo
inter has
causas.

Qui plus mo-
uit, tenetur
ad amplius:
qui minus
ad minus

50

51

ponendus sit; post executorem, prior teneri videbitur Superior consentiens, quàm consultor vel receptor; quia ille tenebatur etiam ex officio impedire. vnde dupliciter ex causa tenetur, & quia consensit, & quia non impedivit.

D V B I T A T I O VII.

Quando plures sunt causa damni aequè principales, vel aequè secundaria, qua videantur equaliter contulisse ad totum damnum, ad quid singula teneantur.

52 *Causa aequè principales.* **R**espondeo Primò, Tenentur æquas portiones ad restitutionem damni conferre. Secundo, In defectum reliquorum, quisque tenetur in solidum. Tertiò, Ei, qui prius soluit, tenentur reliqui, singuli pro sua parte. v.g. tres communi consilio incendunt domum valentem 3000. aureorum, quisque tenetur conferre 1000. pro sua parte: si duo nolint, tertius tenetur in solidum; sed tunc habet ius exigendi 1000. ab utroque sociorum. Primum patet; quia cum eodem modo & æquè principaliter ad damnum sint cooperati, æqualiter tenentur ad eius reparationem, ac proinde æquis partibus. Secundum patet, quia quisque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum sociorum tenetur ad reparationem totius. Tertiū patet, quia ius, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui pro sociis satisfecit, non enim pro eis satisfecit, ut essent omnino liberi, sed quia illis nolentibus, tenebatur domino restitutionem procurare: ergo potest ab illis repetere, quod nomine illorum domino dedit, quodque ipsi dare debuissent. Confirmatur Primò, Quia in hoc rectè eorum negotium gessit, ac proinde ipsi ratum habere tenentur. Secundò, Quia dum nolunt soluere, non solum creditori, sed etiam socio iniuriam faciunt, cogentes eum soluere pro ipsis. ergo potest ab ipsis repetere. Tertiò, Quia aliàs peior esset conditio eius, quem prius pœnitet. Nec obstat, quod ipse alios induxit ad damnum inferendum, quia si non imperavit, nec coegit, nec induxit in sui gratiam, ut facerent, sed ob communem utilitatem, omnes censentur eodem gradu & loco cooperari: nec quisquam videtur totum onus damni in se recipere. vnde singuli ad suas portiones conferendas eodem gradu tenentur. ac proinde qui totum soluit, potest à ceteris suas partes exigere. Contrarium tenent Caietanus, Sotus, & Bannez suprâ, nempe eum qui induxit alios, non posse exigere ab illis ut partes conferant, eò quod ipsis sit causa damni, inducendo in societatem maleficij. Sed quod diximus est verius: quia non fecit illis iniuriam, sed volentes & consentientes induxit.

53 *Qui alios induxit.* **E**x his sequitur, non esse vniuersè verum, quod docet Angelus v. Furtum, numer. 16. *Vno solvente, ceteros non teneri illi refundere, nisi fuerint causa, sine qua ille, qui soluit, non fuisset inductus in crimen.* etsi enim hoc sit verum in principali auctore solvente, respectu executoris, & in executore respectu reliquorum, ut dictum est, non tamen est verum in duobus executoribus, vel consultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter non induxit alterum in crimen: neque in laudante, consentiente, consultore, &c. quorum alius alium non induxit, sed tantum induxerunt executorem. Fateor tamen, in foro externo non dari actionem in socios, propter commissum crimen; & hoc est quod significatur L. Si plures. 17. x. de dolo, quam citat Angelus.

D V B I T A T I O VIII.

Utrum si is, qui damnum accepit, uni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi.

Respondeo & dico Primò, Si condonet auctori principali; qui secundo loco tenebatur, manent liberi. Est communis sententia DD. Patet, quia hæc remissio est instar solutionis: (vnde solet à Iurisperitis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam solutio) atqui solvente eo qui primo loco tenebatur, ceteri manent liberi, ut patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub. 3. & Sotum lib. 4. q. 7. art. 3. in fine.

Dico Secundò, si remittat ei, qui secundo loco tenebatur, non idèò liberatur is, qui primo loco. Ratio est, quia obligatio principalis auctoris non pendet ex obligatione secundarij, sed contra. quo fit, ut secundario solvente, teneatur ei principalis ex integro; solvente autem principali auctore, secundarius nihil teneatur ei rependere.

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu tenentur, (id est, æquè primò, vel æquè secundariò) etsi vni perfecta fiat remissio, non idèò ceteri sunt liberi à suarum partium restitutione. Ratio est, quia obligatio vnius non pendet ab altero, sed omnes æquè mediata vel immediata se habent ad damnum.

Sed difficultas est, quantum quisque debeat, si id, quod superest, in solidum sit compensandum, v.g. Titius, Stichus & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caius sit remissio.

Resp. Stichum & Titium debere suas partes, nempe utrumque seorsim 100. Quod si Titius nolit restituere, vel non possit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, sed solum ad dimidiam, nempe ad 50. vnde in vniuersum ut restitutionem faciat, non tenebitur, nisi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio est, quia alterum dimidium portionis Stichi, qui non volebat vel non poterat restituere, ferre debet Caius, cui facta est remissio, nam eam ferre debuisset, si nulla remissio facta fuisset: atqui per remissionem non possunt socij grauari, sicut nec per solutionem. Itaque dum Caius sit remissio, triplex remissio ei fieri intelligenda est. Primò, Eius partis, quam deberet, ceteris conspirantibus ad restitutionem; nempe 100. aureorum. Secundò, Partis, quam deberet, vno recusante restitutionem; nempe 150. si enim Stichus noluisse restituere, tunc Caius cum Titio debuisset restituere in solidum, collatis utrimque 150. Tertiò, Totius, quod debuisset soluere, utroque socio resolutionem recusante, nempe 300.

D V B I T A T I O IX.

Quomodo censeatur quis causa damni negativè.

Respondeo, Si non impediat damnum, dum ex officio tenetur. hoc fit tribus modis; qui notantur his verbis; *mutus, non obflans, non manifestans.* Mutus dicitur, qui omittit præcipere, si erat Superior; consulere, si consultor; clamare aut strepitum edere, si erat custos rei, ad damnum impediendum. *Non obflans* dicitur, qui omittit opem vel operam, qua poterat damnum impedire, & quam ex officio tenebatur nauare, ut Principes, Magistratus, Præpositi viarum, & similes. *Non manifestans* dicitur, qui cum eo officio teneatur, omittit manifestare malefactorem; siue ante factum, quando damnum erat impediendum, siue post factum, quando faciendum, ut custos rei custodiendæ deputatus. ita passim has causas explicant Sotus, Caiet. Silu. Medina, & Nauarrus suprâ.

57
Condonatio
facta auctori
principalis li-
berat ceteros.

58
Condonatio
facta secun-
dario.

59

60
Si vno facta
sit condona-
tio.

61

62
Causa nega-
tiua.

D V B I T A T I O X.

Verum qui hoc modo causa damni fuere semper teneantur ad restitutionem.

63

Caietanus v. Restitutio. c. 1. §. Aduerte, quod in his tribus; putat etiam eos teneri ad restitutionem, qui etsi ex officio non tenerentur, tamen tenebantur ratione articuli necessitatis, & facile poterant sine suo incommodo damnum impedire; ut si scias aliquos statuisse spoliare domum, vel occidere, & nisi indices, sequetur damnum. Ratio est; quia talis censetur causa illius damni, saltem indirecte, quod sufficit. Idem tenent Angelus v. Furtum, n. 26. & Richar. d. 15. artic. 7. q. 4. & quidam alij, cum hac limitatione, si, quod non impediatis ex malo animo facias. Sed contraria sententia est communis, pro qua.

Solus is, qui obligatur ex officio, teneatur ad restit.

64

Dico Primò, Neminem ratione damni non impediti teneri ad restitutionem, nisi ad hoc obligatus fuerit ex officio. colligitur hoc ex D. Thoma q. 62. art. 7. ad 3. & docet Medina q. 9. Nauar. c. 17. n. 18. Couar. ad reg. Peccatum, part. 2. §. 3. n. 5. qui dicunt hanc sententiam esse ferè communem. Ratio est; quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, solum obligatur ex charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege nascentis, non inducit necessitatem sarcinendi damni, id enim proprium est vinculi Iustitiæ, ut omnes tradunt.

Obiectiones.

Dices primò, cap. Quantæ, de sent. excommunic. Innocent. III. dicit, eos, qui consentiunt iniuriis violentas manus in clericos; & eos qui iniiciunt, pari pena condemnari ab Ecclesia, nempe pœna excommunicationis. Secundò, cap. Sicut dignum 6. de homicidio, Alexander III. ait, Qui potuit hominem liberare a morte, & non liberavit, occidit. Tertio, qui suadet alteri, ne impediat furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad restitutionem: ergo etiam is, qui non impedit, dum facile potest.

65

Solutio.

Resp. Ad Primum. Innocentius ibi loquitur de iis, qui consentiunt vel non impediunt, cum ex officio teneantur impedire, ut exponit Glossa. quamquam non negauerim posse excommunicationem ferri etiam in talem, qui non tenetur ex officio. Inde tamen non sequitur, eum obligari ad restitutionem: nam propter peccatum mortale, potest quis excommunicari, non tamen obligari ad restitutionem.

Ad Secundum. Dicitur occidere; sicut is, qui non pascit fame morientem; nempe culpa homicidij, ut est contra charitatem, non ut contra iustitiam, c. Pasce, d. 87. ex Ambrosio.

66

Impediens defensionem.

Ad Tertium. Medina, concessio antecedente, negat consequentiam, & conatur ostendere, eum, qui remotior est, interdum teneri, quando propinquior non tenetur. Sed ex dictis cap. 12. dubit. 18. colligitur, antecedens esse distinguendum: si enim is, qui suadet tibi ne latronem, qui invadit innocentem, impediatis, id faciat sine vi aut fraude, non tenetur ad restitutionem, quamvis gravissimè peccet contra charitatem. Ratio est; quia non fecit contra aliquod Ius iustitiæ, quod alter habeat, sed solum contra charitatis debitum: ille enim innocens non habet Ius iustitiæ ad tuum auxilium, nisi quatenus in tua libera voluntate illud positum est. Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei iniuriam irrogaret.

67

Ad rationem initio allatam pro sententia Caietani, Respondeo, Eum, qui tali modo est causa damni, solum esse causam privatiuam; quæ cum nullo modo influat in effectum, non tenetur ad restitutionem; nisi ex officio obligata fuerit ad impediendum. si enim solum ex charitate teneatur, solum contra charitatem peccabit.

Sed quid si fur det tibi aliquid, ne impediatis ipsius furtum, clamando vel manifestando, teneberisue ad restitutionem?

Resp. Primò, Te non teneri ad restitutionem pretij, nisi fortè sit pars furti. hanc enim teneris restituere, ratione rei acceptæ.

Secundò, Quod ad compensationem damni attinet, Sotus l. 4. q. 7. art. 3. putat te etiam non teneri. quod probatur Primò, Quia non idè magis obligaris ad impediendum, quod pretium acceperis ut non impediatis. Secundò, Quia recipiendo illud pretium, non facis iniuriam ei, quem fur parat invadere: sicut non facis iniuriam, dum precibus tibi persuaderi finis, ne maleficium impediatis.

Contrarium videtur verius, quod tenet Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. numer. 132. & Salonijs pag. 273. Ratio est, quia hic non solum est non impeditio, sed etiam actus positivus, quo animat furem: sine quo vel non fecisset, vel non tam audacter & securè fecisset. Aliud enim est, non impedire, aliud externo aliquo signo animare & securiorem reddere: accipiendo autem pretium, videtur spondere securitatem. Quod si solum non impediret, non teneretur, etiam si pretium accepisset, ut benè probant argumenta.

Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, si id ex culpa gravi negligant, tenentur ad restitutionem. Est communis sententia Doctorum. Probatur; quia illi ex Iustitia debent illum actum impeditionis damni: ergo ommissio eius est contra iustitiam: ergo si ex illa omissione sequatur damnum, omittens est causa illius damni contra iustitiam. Consequentia patet: quia sicut damnum, quod sequitur ex iniusta commissione, est iniustum: ita etiam quod sequitur ex iniusta omissione. Vnde sicut teneris ad reparationem damni, quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipsius factum, seu contra Iustitiæ debitum commissum, ita etiam teneris ad illud quod datur ex omissione, quæ sit contra Ius ipsius, seu contra debitum quo ipsi obligaris. quo modo debitor tenetur creditori ad interesse, quod sequitur ex non præstita solutione debita, ut rectè Medina q. 8.

Ex his inferitur Primò, Principes, Magistratus, Praetores & Duces belli, teneri ad restitutionem, si omitant impedire furta, latrocinia, iniusta monopolia, & similia damna, cum possint sine suo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris, aut rei familiaris. Ita Silvester Rest. 3. q. 5. & alij Doctores. Ratio est; quia ex officio, ac proinde lege Iustitiæ commutativæ tenentur, tamquam ad hoc conducti: idè enim stipendia & honores à Republica accipiunt. Dico, Sine notabili detrimento. quia non tenentur impedire damnum minus, cum suo maiori vel æquali, ita enim censentur Reipublicæ operam suam veluti locasse, ut gravia communis damna (ut sunt latrocinia, hæreses, & similia) teneatur impedire, etiam cum vitæ periculo, quia talia longè præponderant damno privato: damna verò privatorum, quando id facere possunt sine pari damno suo.

Inferitur Secundò, Idem dicendum de omnibus illis, qui per modum contractus sese ad alicuius rei custodiam obligarunt, stipendia ob eam causam accepturi. nam lege Iustitiæ tenentur custodiam præstare, unde si omitant, tenentur damni securi. siue ab hominibus inferatur, siue à feris, ut custodes hortorum, vinearum, saltuum, stagnorum, &c. Debet tamen damnum istud esse magni momenti, & dominus iusta ratione inuitus. unde si custos permittat aliquid pauperi, non idè statim tenebitur. vide Nauarrum cap. 17. num. 122. & 123.

Sed difficilis est, Verum, si pœna sit constituta in eos qui certo loco venantur, lignantur, pascunt, aut certas merces exportant aut important, aut vectigal non soluunt, custodes dissimulantes aut non accusantes teneantur eam compensare? Quidam putant teneri. ita Petrus Nauarra l. 3. c. 4. n. 142. Salonijs q. 62. art. 6. controuersi. colligitur ex Soto lib. 1. quæst. 6. art. 6. in fine quartæ solutionis. Ratio est, quia non accusando, vel non apprehendendo, sunt causa damni suis dominis, à quibus stipendia accipiunt, quorum tenentur com-

68

Si fur det pe-
cuniam, ne
impediatis.

69

Omnes qui
ex officio te-
nentur.

70

Magistratus,
&c.

71

72

Si pœnam
non curant
solui.

moda

moda procurare. cum enim domini, hoc ipso, quo quis contra legem huiusmodi poenalem delinquit, ius acquirant ad multam pecuniariam, tenentur ipsi hoc ius non negligere: quod si negligent, peccant contra iustitiam, ac proinde tenentur de damno secuto. Hæc sententia est probabilis.

73
Verius est non
teneri.

Contrarium tamen videtur verius: Hos custodes non teneri multam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Nauarr. cap. 25. num. 34. Silvester Restit. 3. q. 5. Idem tenuit S. Bernardinus, teste Siluestro & Nauarro. Ratio est, non quod poena non debeat ante sententiam, ut videtur velle Nauarrus, (non enim hic agitur de solutione poenæ, sed de damno dato, vel commodò contra officium neglecto) sed quia custodes huiusmodi, non tenentur ex iustitia accusare; ut dominus vel Respublica dicitur multis, sed solum ut damna impediatur, & vectigalia solvantur; officium enim illorum non est multas procurare, vel vectigalia recipere, & res suæ custodiæ creditas, indemnes præstare. Leges quoque poenales & commissoriae non sunt factæ, ut Respublica ex poenis locupletetur, sed leges seruentur, & subditi officium præstent. Vnde neque Procurator fiscalis non accusans, neque Iudex non condemnans in tali casu, tenentur ad poenæ illius compensationem.

74
Tutores.

Inferitur Tertio, etiam teneri tutores & curatores, qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum, nam ex iustitia ad hoc obligantur. Ersi enim stipendia non recipiant, tamen potestas publica; siue lege, siue imperio, potest hanc obligationem imponere, & ipsi tenentur admittere; & ubi ad miserint, lege iustitiæ sunt obstricti. Similem obligationem contrahit famulus, quando ei domus vel rerum custodia à domino demandatur; secus est si non demandatur. Nam non hoc ipso, quo qui alteri famulatur, tenetur iustitiæ lege res ipsius custodire, saltem contra domesticos: ad hoc enim non censetur se obligasse, nisi is cui inter famulos ea cura speciatim est commissa. Vnde si alium famulum videat aliquid surripientem, non tenetur lege iustitiæ impedire, & consequenter nec damnum restituere. Contra externos tamen tenetur, nam ratione famulatus censetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuendas, ut rectè docet Sotus lib. 4. q. 7. artic. 3. & ita ferè habet communis gentium sensus. Cui verò domus cura commissa, tenetur ex officio custodire, etiam contra domesticos. Simili modo, multorum sententia tenetur testis, si iuridicè interrogatus, veritatem non manifestat, unde fiat ut alteri damnum detur, vel antea datum non rependatur. Ratio est, quia testis tunc ex imperio Iudicis accipit obligationem & quasi officium manifestandæ veritatis. Secus si interrogetur non iuridicè, v.g. tamquam amicus aut familiaris, aut si res sit occulta. Si tamen periculum vitæ, famæ vel rei familiaris inde illi impenderet, non teneretur, quamuis iuridicè interrogatur: sicut nec Iudex cum pari discrimine tenetur damna priuata impedire. Illud tamen de obligatione testis non est certum, imò contrarium videri possit verius: de quo infra c. 30. dubit. 8. dicetur.

76
Testis.

Petes, Vtrum confessarij teneantur, si poenitentem non cogant ad restitutionem, vel non moneant? Multi DD. docent teneri. Rosella Restit. 2. num. 5. Angelus Restit. ultimo, n. 5. Nauarr. cap. 17. n. 22. Petrus Nauarr. l. 3. cap. 4. n. 125. quam sententiam puto valde probabilem, si loquamur de iis qui ex officio habent curam animarum, ut sunt Episcopi & Parochi. Ratio est, quia cum isti sint Superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire, ne aliis damnum inferant: (ideò enim decimas à populo & stipendia Ecclesiastica percipiunt, sicut Principes & Magistratus seculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, si commodè possint, ut restitutionem faciant. eiusdem enim rationis est damnum inferre, & illarum nolle sarcire. quare cum in hoc Sacramento administrando id commodè possint

77
Confessarij.

Petes, Vtrum confessarij teneantur, si poenitentem non cogant ad restitutionem, vel non moneant? Multi DD. docent teneri. Rosella Restit. 2. num. 5. Angelus Restit. ultimo, n. 5. Nauarr. cap. 17. n. 22. Petrus Nauarr. l. 3. cap. 4. n. 125. quam sententiam puto valde probabilem, si loquamur de iis qui ex officio habent curam animarum, ut sunt Episcopi & Parochi. Ratio est, quia cum isti sint Superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire, ne aliis damnum inferant: (ideò enim decimas à populo & stipendia Ecclesiastica percipiunt, sicut Principes & Magistratus seculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, si commodè possint, ut restitutionem faciant. eiusdem enim rationis est damnum inferre, & illarum nolle sarcire. quare cum in hoc Sacramento administrando id commodè possint

Habentes enim
curam anima-
rum.

procurare, si negligent, tenentur de damno ex omissione secuto. Sufficit autem ut ex culpa lata vel etiam leui negligent, ut rectè Petrus Nauarr. *Leui* inquam, non quæ ipsi leui sit, sed quæ leui esset in eo, qui non tenetur ex officio, nec stipendia recipit. quæ enim culpa est leui in eo qui facit non ex officio, est gravis in eo qui ratione officij & stipendij tenetur, quia maiorem diligentiam præstare debet. Si verò loquamur de illis, qui ex officio ad curam animarum non tenentur, ut sunt Religiosi, verius est hos non teneri de damno secuto, etiam si ex ignorantia vel negligentia poenitentem non monuerint. Ratio est, quia administratio Sacramenti poenitentiae, præcisè non obligat confessarium ad impediendum damnum tertij, sed solum ad curandum bonum poenitentis. & quamuis ex præsentis munere teneatur poenitentem monere & instruere, non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, (sicut superior tenetur) sed ex obligatione erga poenitentem, qua tenetur eius salutem spiritalem procurare. unde si omittat, peccat contra debitum iustitiæ, quo obstrictus est poenitenti, non quo tertio.

Religiosi &
Capellani.

His addo, idem probabiliter dici posse de Episcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege iustitiæ obstricti sunt populo, solum videtur esse in ordine ad spiritualia, ut supra cap. 9. dubitatione 13. dictum est.

DUBITATIO XI.

Vtrum hi teneantur in solidum, & quo ordine.

Respondeo & dico Primò. Qui fuit causa damni, non impediendo, aliquo horum trium modorum, cum ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Est communis DD. Ratio est, quia fuit causa sine qua non, totius damni, quod sufficit in causa permissiua. tunc enim causa permissiua dicitur verè causa, quando sine eius permissu damnum non fuisset illatum, & ipsa, lege iustitiæ tenebatur impedire: de quo plura l. 2. quæst. 6. art. 3.

79

Vtrum autem inter has causas sit aliquis ordo, non ita constat. Petrus Nauarrus num. 147. putat, Primo loco teneri Superiorem, qui non impedit damna, ut Principes, Magistratus, Prælatos: sicut enim in illis est primaria potestas impediendi, ita negligentia illorum censetur primaria causa damni. Secundo loco, custodem rei. Tertio, testem, qui rogatus, non aperit veritatem, & qui eum tenetur ex officio dare consilium, rectaque monita, & negligit. Quæ sententia videtur vera, si sint causæ damni æquæ propinquæ. Alioquin custos rei particularis videtur prius teneri quam Magistratus, qui solum est custos vniuersalis, quia hic adhibetur, ut illius defectum suppleat, eiusque negligentia, est causa propinquior damni, quam negligentia Magistratus.

80
Quo ordine.

Dico Secundò, Hæ causæ non impediunt, tenentur post omnes causas positivas, & in defectum earum succedunt. Ratio est, quia sicut causa positiva est potior, magisque induit quam permissiua, ita etiam priorem locum habet in restitutione. Confirmatur, quia causa positiva animat aliquo modo malefactorem, ac proinde positivè mouet & inclinat ad damnum inferendum; causa autem permissiua nullo modo inclinat, sed solum non impedit. Quod si contingeret malefactorem, considerata Superiorum vel custodum præterita negligentia, animari, alia esset ratio, tunc enim causa permissiua esset instar causæ positivæ, ac proinde teneretur simul conferre in restitutionem cum positivis, non post illas.

Causa priuatiua tenentur post positivæ.

81

82
Nisi forte
animetur in
de malefacto-
rior.

CAPVT XIV.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

Habet Dubitationes 9.

EXPLICIT V S duobus capitibus, quisnam teneatur restituere ratione iniustæ acceptionis, eam immediatè exequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breuiter dicendum de iis, qui teneatur ratione rei acceptæ, quales sunt, qui bona fide rem alienam apud se habent.

DVBITATIO I.

Vtrum is, qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur postea ad restitutionem.

Respondeo & dico Primò, Quicumque habet rem alienam, quamuis optima fide illam hæcenus tenuerit, putans esse suam, simulatque tamen cognouerit esse alienam, teneatur ad eius restitutionem prima opportunitate, idque tantummodò ratione rei acceptæ. Ratio est, quia non potest retinere rem alienam inuito domino. Hinc lex ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei suæ, vbicumque ea fuerit. Neque pretium, quod pro ea dedisti, exigere à domino potes (L. Mater tua. 3. L. Si mancipium. 13. C. de rei vind.) quia par non est, ut ipse rem suam emat (L. Suz. 16. π. de contrah. empt.) sed illud tibi à venditore repetendum. L. 1. π. de euict. Quod si eam, postquam sciueris esse alienam, vltius detineas, habita restituendi opportunitate, incipis esse possessor malæ fidei & obligari non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualeat iniquæ acceptioni. vnde si interim pereat, quamuis casu, teneris ad restitutionem, quia censuris esse in mora.

Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide possidebat, eam interim consumpsit, vel alienauit, solum teneatur restituere id, quo inde factus est locupletior. Est communis DD. vide Caietanum q. 62. art. 6. Medinam q. 10. de restitut. & Silu. Restitutio 3. q. 7. Nauarr. c. 17. n. 7. & sequentibus. Ratio est, quia solum teneatur ratione rei acceptæ, quæ cum non amplius apud illum extet, cessat quoque cum ea eius obligatio.

Hinc sequitur Primò, Si eam bona fide emit, & deinde eodem pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. si verò pluris vendidit, ita ut rem familiarem auxerit, teneatur solum restituere illud augmentarium.

Secundò, Si eam dono accipit & vendidit, teneatur restituere pretium, nisi fortè illud insumpserit in lusum, vel largitiones, ita ut ex eo non sit factus locupletior. quod intellige, si alioquin talia impendia facere non constituerat. si enim iam decreuerat, vel si necessarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigisset, iam pepercit rebus suis, quas impendisset: & sic censetur factus locupletior. Vnde teneatur, quatenus rebus suis, insumendo aliena, pepercit: ut si insumpsit decem aureos ex re aliena solumque pepercit quinque ex suis, eò quod non consumpsisset nisi quinque, non teneatur nisi ad quinque: quia his tantummodò videtur locupletior.

Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam similem vel dissimilem, si hanc non habuisset, non teneatur ad quidquam, quia non est factus ditior. Secus est, si aliam ex suis erat donaturus: quia tunc

pepercit rei suæ, donando alienam, & ita compendium ex re aliena fecit.

Quartò, Si res perit durante bona fide, ad nihil tenetur, siue fortuito, siue culpa parua aut magna perierit: quamuis Nauarrus c. 17. n. 7. contrarium insinuet, dum ait: *Si absque ipsius culpa perit.* & Sotus l. 4. de iust. q. 7. art. 2. *Si absque magna culpa perit.* Ratio est, quia non tenetur ratione damnificationis, seu iniustæ acceptionis, (nam consumptio illius rei vel negligens custodia, non est actio iniusta, cum bona fide se gerat erga illam, tamquam erga rem suam) sed solum teneatur ratione rei: ergo si res non extet nec in se, nec in pretio, quomodocumque id factum sit, non tenetur. Vide Siluestrum supra.

DVBITATIO II.

Vtrum possessor bona fidei teneatur etiam fructus perceptos restituere.

Respondeo & dico Primò, Teneatur restituere omnes fructus qui apud illum extant, modò non sint fructus meræ industriæ Ratio est, quia fructus hoc ipso quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, ut constat Instit. de rerum diuisione. §. Si Titius, & sequenti. Tales sunt qui sine vilo labore proferuntur, ut foenum, glandes, poma, nuges, &c. & etiam qui interveniente labore, ut segetes, vuz. In his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nudæ industriæ non sunt restituendi, ne quidem à malæ fidei possessore: ut si quis aliena pecunia negotiatus sit, ut supra dictum est.

Dico Secundò, Si fructus quidem non extant, tamen illis factus sit locupletior, teneatur quatenus locupletior: siue illi fructus fuerint merè naturales, siue mixti, id est, ex re, mediante industria, prouenientes. Ita Gabriel in 4. d. 15. q. 3. art. 3. dubio 5. Ioannes Medina C. de restit. q. 10. Couarr. lib. 1. variar. c. 3. n. 6. & alij passim. Ratio est, quia fructus debentur domino, detractis expensis; in locum autem fructuum succedit eorum pretium, qua parte eo factus est ditior. idque seruandum esse in foro conscientie, docet Siluester v. Fructus, q. 1.

Aderte tamen, in quibusdam tribunalibus, fructus mixtos non extantes (et si inde factus sis ditior) iudicari non esse restituendos, ut refert Couar. lib. 1. ti. variar. cap. 3. n. 6. quæ etiam est multorum Iurisperitorum sententia, ut ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis, nam quædam Iura huic videntur fauere. Instit. de rerum diuisione. §. Si quis à non domino, L. Quæsitum, 40. π. de acquirendo rerum dominio.

Contrarium tamen, quod diximus, puto verius, quia est communis sententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L. Si & me & Titium, 32. π. Si certum petatur. Ad Iura illa responderi potest, esse intelligenda eo casu, quo non sis factus locupletior.

Dices, L. Qui scit. 25. §. ult. π. de vsuris, dicitur, *Bona fidei emptorem, qui prius quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienum esse, censeri adhuc bonam fidem habere, ut fructus suos efficiat, donec fundus euictus sit.* ergo etiam si extant, potest retinere.

Respondeo. Hanc legem non videri æquam seu veram. certum enim est, simulatque quis nouit rem esse alienam, non posse fructus eius suos facere, ut apertè colligitur L. Qui bona fide. 23. & L. Bonæ fidei, 48. π. de acquirendo rerum dominio, quia fructus cedunt solo, ut supra ostensum est. Neque mirum, interdum in Pandectis huiusmodi antinomias reperiri, quas frustra nituntur Interpretes conciliare: quia hoc Opus collectum est ex plurimorum Iurisconsultorum responsis, qui sæpè contraria sentiebant, & Collectores non poterant in tanta voluminum & sententiarum multitudine semper meminisse quid alibi posuissent. vide Couarr. supra n. 7.

Dico Tertiò, Possessor bonæ fidei non teneatur ad restitu-

7
Si perit ex culpa.

8
Fructus extantes.

9
Non extantes.

10
Fructus mixti.

11

12
Qui non percepti per negligentiam.

restitutionem fructuum, opus ratione negligentia suae non percepit, sicut tenetur possessor malae fidei. Probatur, quia cum non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptae, & cum non fuerit causa iniusta damni, domino obuenientis, (sicut possessor malae fidei, iniusta detentione) non tenetur ratione iniustae acceptationis.

DUBITATIO III.

Utrum si emeris rem furtiuam bona fide tenearis eam domino reddere; an vero possis dissolvere contractum, recepto pretio.

13
Si gratis accepta.

Respondeo & dico Primò, Si gratis eam accepisti, teneri, ubi cognoueris alienam, domino restituere: nec potes reddere furi, nisi moraliter sis certus, furem restitutum. Ratio est, quia teneris ratione rei acceptae, quae apud te est: non furi, cum non sit eius: ergo vero domino. Nam restitutio, quae faciunda est ratione rei acceptae, debet fieri illi cuius res est.

14
Si empti fide bona, potest restituere furi.

Dico Secundò, Si bona fide eam emisisti, ubi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contractum, & reddere furi, à quo accepisti, ut pretium recuperes: nec teneris tunc domino restituere. Ita docet Nauarr. cap. 17. n. 9. Siluester v. Restit. 3. q. 7. Angelus Restit. 1. n. 1. Gabriel in 4. d. 15. q. 3. a. 3. dub. 5. ubi citat Hostiensium, Alex. Halensis 4. p. q. 86. membro 3. art. 5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriam intulisti domino hanc rem emendo & apud te detinendo, cum bona fide egeris: ergo non potest dominus merito argere ferre, tamquam iniuria affectus, si eam, ut pretium amittas, in eo statu, in quo erat antea, constituas.

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit causam contractui, nam si sciuiisses esse alienam, noluiisses eam emere: aut certe fuit non voluntarius, ita ut non voluntarie habeas rem alienam: ergo potes contractum rescindere, & rem alienam: ergo potes contractum rescindere, & rem acceptam restituere, ut pretium recuperes. consequentia probatur, quia talis contractus vel natura sua est nullus, propter defectum voluntarij, vel certe in irritum reuocari potest, pro arbitrio eius qui deceptus est, ut infra cap. 17. dub. 5. dicitur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis, sibi assumeret, & postea aduerteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco: nec teneretur eam cum suo damno seruare, ut domino restitueretur: ergo, &c.

15
Contrarium probabile.

Aduerte tamen, contrariam sententiam esse probabilem, quam tenet Caietan. 2. 2. q. 62. art. 6. Sorus 1. 4. q. 7. art. 8. Couarr. ad reg. Peccatum 3. p. in initio, & lib. 1. variar. cap. 3. n. 6. quorum haec sunt praecipua argumenta.

16
Argumenta contraria sententiae.

Primò, Si talis emptor rei alienae potest eam furi reddere, ut pretium recuperet: ergo, si fur non inueniretur, vel si obisset posset, eam alteri vendere, ut damnum patiatur.

Resp. Negando consequentiam, quia si non inueniatur à quo illam emit, iam non potest contractum rescindere, nec rem in eodem statu constituere, unde tenetur eam domino reddere: quia neque potest eam retinere, cum sit aliena, neque potest eam vendere, cum eius dominium transferre non queat, neque etiam potest à domino pretium exigere, quia nullum ius habet in dominum, cum sine domini culpa ad ipsum peruenerit, sed tantum ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc solo potest damnum suum sarcire, & non alio.

17
Secundò, Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipsius iniquae detentioni: ergo, &c.

Resp. Negando antecedens, videtur enim iure suo, ut se indemnem praestet, relinquens furem suae conscientiae, non enim suadet ut non restituat, quia po-

tius illi praebet restituendi exemplum: neque etiam dat occasionem noni peccati, quia fur iam antea non constituerat restituere.

Tertiò, Si dominus rei posset conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad restitutionem: ergo etiam antea tenebatur restituere.

Respondeo. Negando consequentiam, ideo enim condemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur. Iudex enim statim inquit à quo eam emerit: qui si potest inueniri, iubet, non ut illi restituat, (quia non vult dominum rei per istas ambages ducere, sed ut restituat domino, cuius est, & ipse si velit pretium ad illo recuperet. Iudices enim, id quod est expeditissimum sequi solent: si ille inueniri nequit, iam aequè tenebitur domino, quod si furem sciens, nolit ipsum detegere, merito à Iudice in poenam condemnatur, ut rem domino, non furi, restituat.

Dico Tertiò, Si mala fide rem emisisti, ut tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtiuam, teneris eam domino restituere. Ita docet Nauarr. Caiet. Sorus & Couarr. supra. Ratio est, quia iste tenetur non solum ratione rei acceptae, sed etiam ratione iniustae acceptationis. accepit enim rem alienam inuito domino, sciens vel dubitans esse alienam. ergo etiam si periret, teneretur domino: ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiam si oporteat pretium amittere. Confirmatur, quia cum sciuerit esse alienam, & nihilominus voluerit emere censetur damnum in se voluisse suscipere, iure suo cedere, quod habuisset ad contractum dissoluendum, si alienam esse ignorasset. Itaque sibi imputet, quod pretium dederit pro ea re, quam sciebat restitutioni obnoxiam.

Petēs, Utrum saltem possis repetere pretium, quod pro ea dedisti?

19
Si empti fide mala.
An pretium à domino possis exigere.
20

Respond. Si eam sciens esse alienam paruo pretio emisisti ut domino inuito restituere, pretium repetere potes, dominus in conscientia tenebitur reddere, & in foro externo etiam cogetur, ut colligitur Inst. de obligationibus, quae quasi ex contractu. §. 1. & L. 2. Si quis absentis. de negotiis gestis. Ratio est, quia utiliter gessisti negotium domini: non enim dedisti pretium, ut rem tibi retineres, sed ut eam periculo, in quo erat, eximeres, ne domino periret. Vide Couarr. ad regul. Peccatum 3. p. in initio n. 5. Si magno vel penè aequali in eundem finem comparasti, non tenetur dominus totum refundere, (nisi forte prudenter putaueris eam longè pluris valere) quia nihil utilitatis tali emptione domino attulisti, nec utiliter eius negotium egisti. tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipsius, impendere potuisti. colligitur d. L. Si quis absentis. de negot. gestis. Si verò eam tibi emisisti, non potes pretium repetere: quia neque nomine venditionis (non enim domino rem suam vendere potes) neque nomine gestionis negotij, quia non eius causa emisisti. colligitur ex L. Si pupilli. 6. §. Sed & si quis negotia. supra. vide Gabrielem & Siluest. supra

Circa hanc Tertiā propositionem Notandum Primò; Contrariam sententiam. Nempe etiam eum, qui mala fide emit, posse contractum cum fure inuito rescindere, ut pretium redipiscatur, non videri improbabilem, eam enim tenent Alexander Halensis, Gabriel, Angelus & Silu. supra. Ratio illorum est, quia sibi quisque consulere potest praeter altero: praesertim cum rescindendo contractum non constituat rem peiori loco, quam erat antea. Haec sententia videtur valde rationi consentanea, quando rescinditur ex continenti, vel non ita diu postquam est initus: quia non censetur notabilem iniuriā domino fecisse, rem ipsius tantisper contrectando.

Notandum Secundò, Ea, quae hisce tribus Dubitationibus dicta sunt, potissimum esse intelligenda de rebus alienis, quae propriis non sunt ita permixtae ut discerni nequeant, quae enim ita permiscantur ut non possint

21
Contraria non improbabilis
22
Res aliis permixtae.

Si res aliene
proprie sint
permixtae.

possint discerni, transeunt in dominium eius, cuius rebus permixtae sunt, & perit obligatio realis, solumque manet personalis, iuxta Siluest. Vsur. 6.q.1. Ioan. Medinam q.10. de restitutione, Angelum v. Vsur. 2. n. 18. quorum sententia est probabilis & consentanea Legi. Si alieno nummi. de solutionibus, ubi de alienis nummis dicitur, Si mixti essent, ita ut discerni non possent, eius fieri, qui accepit, libris Caii scriptum est: ita ut actio domino cum eo, qui dedisset, furti competere. Ratio est, quia in talibus non est causa, cur potius hanc partem quam illa censetur aliena. Itaque si emeris f.umentum, oleum, & similia, quae furto sublata fuere, & rebus venditoris eiusdem generis permixta. non teneris ad restitutionem, etiam si id scias, & res apud te adhuc extet, ut docet expressè Medina q. 10. Verum de hoc plura infra cap. 20. dubit. 18. n. 156. & sequentibus.

D V B I T A T I O I V.

Verum si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare.

23
Si dubium fuerit
perueniat.

Respondeo & dico Primò; Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, si potea incipiat dubitare an sit aliena teneatur inquirere veritatem, & manente dubio post inquisitionem, non teneatur restituere: sed manet in possessione bonae fidei. Ita Ioannes Medina q. 10. & Silu. Restitutio 3. q. 7. §. Tertium, Gabriel supra, & alij. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: unde nisi si moraliter certus esse incipiat, alienam esse, non teneatur ea se priuare. vide cap. 6. dub. 3. de praescriptione. Hinc sequitur, Si rem illam, domino post diligentem inquisitionem non inuento, vendat non teneri postea illo comparante, ut rectè Silu. Gabriel & alij. Ratio est, quia neque teneatur ratione iniustae acceptionis, cum bona fide illam habuerit, & vendiderit, neque ratione rei acceptae, ut quae nec per se ipsam, nec per aliquid sui, quod vicem eius suppleat, apud ipsum extet. Quod addo, quia si ipse ex ea factus est locupletior, eatenus teneatur. res enim ratione illius accessionis, quae ex ea rebus illius facta est, censetur adhuc extare.

Dices, Quid si occurrente dubio, non instituit inquisitionem, & postea certò deprehendat rem fuisse Titij?

Resp. Tunc teneatur Titio restituere non solum rem illam, sed etiam fructus consumptos ex eo tempore, quo dubitare coepit. ratio est, quia ex quo exorta dubitatione, an esset aliena, coepit negligere inquisitionem, non fuit amplius possessor bonae fidei, sed mala fide & contra conscientiam suam rem illam, cum ea animi dispositione possedit. Deinde ex iustitia tenebatur veritatem inquirere, unde omissio illa seu negligentia fuit, contra iustitiae legem. quare teneatur damni, quod ex ea omissione vero domino obuenit.

24
Si ab initio
dubitet.

Dico Secundò, Qui dubitat verum res sit aliena, potest nihilominus eam recipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modo eo animo accipiat, ut eam domino, si post diligentem inquisitionem inuenerit, restituat. Ratio est, quia in hoc nullam facit domino iniuriam, sed beneficium, nam alioquin fortasse numquam fuisset restituenda.

Dico Tertiò, Quod si non eo animo eam accipiat, sed potius ut sibi retineat, pec cat quidem, ut supra dictum est, non tamen teneatur eam statim restituere, sed mutato animo, debet diligenter an aliena sit inquirere, & ubi moraliter certus fuerit alienam esse, integrè restituere cum fructibus etiam consumptis: si autem aliquid dubij remanserit, teneatur eam cum altero, de quo dubitat, dividere, plus vel minus pro ratione dubij & inclinationis animi illi assignando. qui si sit, persona nota, ei sua pars tribuenda, si verò sit ignota, pauperibus. Ita Caietanus q. 62. art. 3. Sorus lib. 4. q. 7. §. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Medina quae sit. 17.

Ex dictis sequitur; Si accipias rem aliquam ab eo qui bona fide possidebat, neque moraliter certus sis, tuam esse, non posses retinere, sed totam debere restituere, quia in dubio possessio illi fauet, ita ut nisi moraliter certum sit eius non esse, non possit ea spoliari: & ita in omnibus tribunalibus apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter possidebat, vel alter non bona fide possidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, sed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, restitutio ex ea facienda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium: si probabilius putes esse alienam, ei maior pars reddenda: si tuam, tu maiorem retinobis, idque secundum varios gradus, qui in hoc assensu esse possunt. cum enim neutri possessio suffragetur, res ex coniectura & opinione iuris utriusque partis statuenda est.

D V B I T A T I O V.

Verum qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparante, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori cui vendidit, an sufficiat cedere ei sua actio.

Nauarrus cap. 27. n. 8. existimat satis esse, ut cedat ei sua actio. v. g. emi equum à Petro, & vendo cum Paulo bona fide, deinde rescitur esse Ioannis, ei que restituitur: dicit Nauarr. me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Ioannis recuperat equum, sed sufficere ut ei cedam actionem, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium est tenendum, nempe ubi constiterit rem esse alienam, & Paulus voluerit idcirco contractum rescindere, debere me esse paratum rescindere, & pretium restituere. Ita docet Sorus l. 4. q. 7. art. 2. & colligitur ex D. Thoma q. 77. art. 2. Probat, quia qui vendit, alteri rem vitiosam tamquam bonam, ubi constiterit de vitio, teneatur se paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad rescindendum contractum: sicut si quis daret bona fide monetam adulterinam, teneatur postea dare bonam, vel rescindere contractum: atqui hanc conditio esse alienum, est quoddam vitium rei: ergo, &c. Respondet. Nauarr. esse solum vitium extrinsecum, rem verò intrinsecè non esse defectuosam: secus esse in falsa moneta & similibus, quae intrinsecum vitium habet. Sed hanc responsio non satisfacit: nam nihil videtur referre sitne vitium intrinsecum an extrinsecum, quando reuera tale est, ut emptor merito sit iniustus, faciaturque eius ignoratio emptionem inuoluta: iam tunc enim emptio est inualida, ac proinde rescindenda, (si velit emptor) reddito pretio. ut infra c. 17. dub. 5. dicitur. Secundò, Quia venditor teneatur emptori de euietione: nec potest illum ad alius ablegare, cum quo illi negotium non fuit, sed ipsemet teneatur illi satisfacere. ut constat ex L. 1. & multis aliis iuribus, unde euiet. & C. eodem. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominium in emptorem, cum res fuerit aliena: ergo etiam ex hac parte contractus est inualidus: ac proinde teneatur ei pretium restituere, si ipse velit.

Dices Primò, Quid si Paulus eam mox restituat, antequam mihi exhibeat tenebörne ei reddere pretium?

Respond. Non tenebor, si videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuissem recuperare, si rem illam mihi à Paulo redditam, ei restituissem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illam restituere, ut ego me indemnem seruarem: iuxta ea quae diximus dub. 3. Quod si illa accelerata restitutio non sit causa, cur ego nequeam pretium

26
Teneatur restituere pretium.

27

28
Si praeproperè restituat.

pretium à me datum Petro, redipisci; tenebor pretium quod accepi à Paulo, eidem refundere, quia vendendo ipsi rem alienam, ei causam damni dedi, & ipse sua restitutione mihi vicissim damnum non intulit, sicut fecit, quando poteram me indemnem præstare.

Dices Secundò, Quid si domino comparente, Paulus, qui rem habet, non inueniatur.

²⁹ Respond. Tunc ad nihil teneor, nisi ex venditione factus sim ditior: quia neque ratione rei acceptæ, cum illam non habeam, & ex ea factus non sim ditior: neque etiam ratione iniusti damni, quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnum ex rei emptione, quam à me habet, incurrit, cum bona fide illam retineat.

Dices Tertiò, Quid si mihi innotescat post venditionem, fuisse alienam, teneborne monere dominum, vel indicare Paulo, esse alienam?

³⁰ Respond. Non teneberis, si inde tibi damnum impenderet, ut si non posses recuperare pretium, quod bona fide dedisti. Ratio est, quia cum rem alienam non habes, nec alicui sis causa damni iniusta, non teneris cum magno tuo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur: si tamen absque tuo damno possis, teneris ex charitate.

D V B I T A T I O VI.

Utrum bona & debita incerta, (id est, quorum ignotus est dominus vel creditor) sint pauperibus restituenda.

³¹ *Incerta.* Suppono Primò, bona non censerì incerta, nisi posteam inquisitionem, quæ indicio prudentis pro rei qualitate videtur sufficiens, maior enim diligentia, & in pluribus locis & longiori tempore adhibenda, quando res est magni pretij, quam dum parui. Quod si qui ante debitam diligentiam præstitam, talia conuerat in pia opera, postea domino comparente, tenebitur ei ad integram restitutionem, ut communiter docent DD.

³² *Debita communitati.* Suppono Secundò, non censerì incerta, quando constat ea deberi certæ alicui communitati, vel toti, vel maiori eius parti, etsi enim in particulari non constet, quid cui debeat, tamen constat hæc esse illius communitatis, ita ut ipsa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & singuli vel plerique censeantur habere aliquid in illo cumulo: ut quando exercitus expilat iniuste pagum vel oppidum, tunc enim restitutio faciendæ communitati, opera Magistratus, Episcopi vel Parochi, ut hi distribuant iis, qui in eo hominum coetu maius damnum accepisse iudicabuntur. Nec potest fieri in pauperes, aut in alia pia opera, quia hæc bona non censentur esse incerta. Item quando pauciores quidem ex illo conuentu damno affecti sunt, tamen per aliquam industriam cognosci potest qui sint, videlicet opera Parochi vel Magistratus euocatis generatim ut compareant qui spoliati fuere, & examinatis ubi, quando, quibus & qualibus rebus spoliati, &c. quod faciendum est in rebus magni momenti, non tamen id necessarium in paruis, ut cum quis minutis venditionibus fraudauit. Quando tali industria sciri nequit quibus debeantur, conferenda sunt in pauperes, siue illius loci, siue alterius. His positis,

³³ *Incerta in pauperes conferenda.* Respond. & dico Primò, Bona incerta (id est habentia dominum ignotum) & incerta debita, siue ex contractu, siue ex delicto, restituenda sunt in pauperes, saltem Iure positio vel consuetudine. Est communis DD. sententia: præterquam de bonis inuentis. Vide Couarr. ad reg. Peccatum p. 3. §. 1. num. 3. Ioan. Med. C. de restit. q. 3. causa 10. Nauarr. c. 17. n. 92. & 93. & alios.

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cum tu, de usuris. ubi Alexander III. iubet, ut ea, quæ usu-

ris iniquè acquisita sunt, si non supersint illi quibus debentur, aut eorum heredes, dentur pauperibus: & usurarii, eorumque heredes ecclesiasticis panis ad hoc cogantur, quod DD. communiter extendunt ad incerta ex aliis delictis debita, (ut ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus) idque merito, quia eadem vel etiam maior est in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum sit, ex iniquitate & iniuriis discescere. Nomine autem pauperum intelliguntur non solum mendici, sed etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, & etiam quæuis operæ pia, ut inter ceteros docet Nauarrus c. 17. n. 93.

De debitis ex contractu. v.g. ex deposito, commodato, mutuo, venditione, &c. probatur, quia etsi de his non extet Canon, tamen ubique est consuetudo piorum, ut hæc in pias causas expendantur, quando dominus inueniri nequit, ut animæ eius prosit.

Sed difficultas est, Verum etiam Iure naturæ, pauperibus piasve operibus hæc sint eroganda. Ferè omnes DD. ita sentire videntur: id enim sequi videtur ex ratione, quæ vtuntur. aiunt enim hæc in pauperes esse restituenda, quia debitor Iure naturæ tenetur hæc restituere eo modo, quo potest, nempe ut vel ipsæ res, vel utilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet si dentur pauperibus ad salutem domini viui vel mortui: ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda.

Verum hæc ratio, etsi rectè probet, Iuri naturali, supposita fide, consentaneum esse ut sic erogentur, non tamen probat, id lege iustitiæ esse debitum. Primò, Quia fieri potest ut dominus in hæresi vel alio peccato mortifero obierit: quo euentu nihil potest ei prodesse. Secundò, Quia in quibusdam locis fiscus Principis occupat bona eorum, qui intestati moriuntur, & nullum heredem intra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberrantia, si domini post diligentem inquisitionem inuenti non fuerint, applicantur in Hispania quibusdam Magnatibus. Idem fit de ceteris inuentis in Gallia, teste Couarruia supra n. 5. quæ omnia iniquissima essent, si Iure naturæ pauperibus deberentur. Quod si hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cum omnia æquè sint dominorum incertorum? nec minùs hæc quam illa in dominorum utilitatem sint expendenda? Tertiò, Quia fieri potest compositio cum Pontifice super incertis, etiam iniuste acquisitis, ut ea liceat retinere: quod signum est, non esse Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex restitutionis est lex naturæ, atqui ratio naturalis non dicit hæc bona pauperibus esse debita: alioquin etiam apud Ethnicos id diceretur, quod constat non esse verum. Quintò, Omnis restitutio Iure naturali debita, debetur certæ personæ vel certæ communitati, sicut etiam omne damnum & omnis iniuria fit certæ personæ vel communitati: sed hæc incerta non debentur certæ personæ vel communitati: ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen positio arbitrio humano, potest aliquid deberi in incertum, ut si tradam tibi aliquid distribuendum in pauperes vel alias pias causas, in quas volueris, ex iustitia teneris, & nisi distribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines, tum pauperibus in confuso.

Ex his satis patet, hæc Iure naturali pauperibus vel piis causis non deberi. Vnde cessante lege positio, vel consuetudine vim legis habente, bona incerta non necessariò sunt in pauperes eroganda. Itaque cum solum lex inueniatur de iis quæ ex delicto debentur, nempe de usuris, putant Petrus Nauarra lib. 4. c. 2. n. 47. ea quæ ex contractu debentur, posse tamquam adespota, post diligentem inquisitionem retineri: quæ sententia non est improbabilis, præsertim cum non constet consuetudinem esse in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tamquam magis pium & communi Doctorum sententiæ conformius, ordinariè iudico sequendum.

Ad rationem pro contraria sententia illatam,

Respondeo. Teneri quidem debitorem Iure naturæ restituere rem eo modo, quo ipsa, vel utilitas temporaria.

ralis

Valis ex ea seu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturæ tenetur curare, ut si utilitas temporalis ad eum peruenire nequeat, proueniat illi utilitas spiritalis, quia lege Iustitiæ non tenetur damna temporalia compensare bonis spiritalibus, ut supra ostensum est. Fateor tamen valde esse æquitati consentaneum, ut ita fiat, maxime quod hæc etiam videatur esse tacita dominorum voluntas.

⁴⁰ *Ius Pontificis* Petes, Quo Iure potest Pontifex de bonis incertis disponere?

Resp. Primò, Quia est supremus Princeps in spiritalibus, cuius est, de temporalibus suorum subditorum disponere, prout expedit ad bonum spirituale. quod maxime locum habet, quando ipsi domini de illis disponere nequeunt. Itaque potest hæc in pias causas ad salutem dominorum incertorum destinare. Secundò, Quia potest debitores talium bonorum in poenam iniustitiæ vel etiam in fauorem pauperum reddere incapaces, ne possint illorum dominium acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in causas pias eroganda. Vnde cum Pontifex sit communis parens pauperum & causarum piarum, maxime ad ipsum pertinet sua lege curare, ut ita fiat. Hinc patet, potuisse Pontificem dispositionem talium bonorum Principibus secularibus subtrahere & sibi reseruare, sua lege statuendo, ut in causas pias conferantur, quod nisi fecisset, possent Principes de his, sicut de thesauris, & aliis bonis domino carentibus, statuere. Ratio est, quia bona hæc incertorum dominorum, post diligentem inquisitionem censentur tamquam ad espota, id est, quæ domino carent, quia non magis illis prodesse possunt, quam si illorum non essent, & omnino domino carerent. vnde si leges de his disponant, nulla fit dominis iniuria.

⁴¹ *Si possessor sit pauper.* Dico Secundò, Si is qui hæc bona habet, verè pauper est, poterit ea tamquam vnus è numero pauperum sibi retinere. Ita docet Scotus d. 15. quæst. 3. Caietan. q. 62. art. 5. & alij. Ratio est, quia non debet esse peioris conditionis, quam alij pauperes, præsertim si non intercessit ipsius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quod si culpa intercessit, meretur quidem ea re priuari, tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium, vel etiam propria sua auctoritate applicari. non enim est necesse, ut detur pauperiori vel sanctiori, (quamuis id expediat) sed satis est, ut detur pauperi, nomine paupertatis. Vbi autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur postea copiosior effectus, aliis pauperibus restituere, quia sibi eam causa paupertatis vindicando, benè eam distribuit, iuxta generalem intentionem eius, cuius est de bonorum incertorum distributione statuere, scilicet Pontificis, & domini incerti.

⁴³ *Si dominus comparuerit.* Petes, Quid si dominus postea comparuerit? Respond. Primò, Si aliis pauperibus post debitam diligentiam distribuisti, ad nihil amplius teneris. neque enim ratione rei, ut quæ in tua potestate non sit amplius; neque ratione iniustæ acceptationis, quia etiam si iniuste acceperis, tamen hæc culpa iam est absterfa per restitutionem factam iis & eo modo, quo potuit & debuit in tali casu fieri.

Secundò, Si eam tibi tamquam pauperi assignasti, teneris domino cognito, modò adhuc extet in se vel in pretio, idque quamuis sine tua culpa illam habueris. Ratio est, quia teneris ratione rei: nec es in tanta necessitate, ut eam tibi possis reseruare.

Tertiò, Si verò ipsa nec in se, nec in pretio extet, ad nihil teneris: præsertim si sine culpa illam acquisueras: quia qui bona fide rem alienam consumpsit, non tenetur, nisi quatenus factus est ditior.

Quartò, Si per culpam acquisueras, adhuc probabilis videtur te non teneri, domino comparante, si post debitam inquisitionem, animo restituendi factam, tibi tamquam pauperi applicasti, eamque sic consumpsisti, ita ut nec in se, nec in pretio apud te extet. Ratio est, quia neque ratione rei acceptæ teneris, (ut quæ

neque in se, neque in pretio extet) nec ratione iniustæ acceptationis, quia culpa absterfa est per voluntatem restituendi, & diligentiam præstitam ut domino restitueres, & per restitutionem, quam tibi tamquam pauperi fecisti.

Aduerte tamen, quosdam Doctores tenere, Rem semel debito modo pauperi applicatam, (etiam si tibi ipse applicaueris) non debere domino postea comparanti restitui, etiam si in sua specie extet. Insinuat Petrus Nauarra l. 4. c. 2. n. 57. & docet aperte Henriquez, de Indulgentiis. 34. num. 8. Ratio esse potest Primò, Quia dum applicata est pauperi, censetur in utilitatem domini restituta, & dominus tenetur hanc restitutionem ratam habere. Secundò, Quia per hanc applicationem transfertur dominium. Sed faciliè ad has rationes responderi potest. Ad primam, Non tenetur dominus habere ratam, nisi donec rem suam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet, ut si dominus compareat, ei restitatur. Ad secundam, Negatur transferri dominium, nisi postea possideatur tempore necessario ad vsucapionem, ut rectè Couarruias: Iura enim hunc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen in aliqua Prouincia esset aliqua constitutio, ordinans ut sic dominium transferatur, non esset damnanda: quia dispositio talium bonorum subest auctoritati Principum, nisi quatenus Pontifex eam sibi reseruauit.

Dixi in Secunda proposuione *Si is, qui hæc bona habet, verè est pauper*, quia si solum est pauper pro loco vel tempore, tenebitur postea, iuxta communem sententiam, veris pauperibus ad restitutionem. nam ex ordinatione Ecclesiæ & consuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. *Pro loco* pauper est, qui alibi bona habet. *Pro tempore*, qui nouit artem vel industriam, qua faciliè sibi necessaria ad statum comparare potest, vel aliunde ea proximè expectat.

Aduertendum autem est, expedire, ut quis in hac distributione (& præsertim quando sibi rem alienam reseruauit) utatur consilio Episcopi, vel Parochi, vel prudentis confessarii, quia faciliè amor proprius in hoc negatio decipit. absolute tamen non est necessarium, nam sufficit, ut prudenter fiat. vide Siluestrum v. Restitutio 2. q. 5. & Medinam q. 3. causa 10. & Nauarra. n. 61. qui notat, in quatuor casibus Episcopum se posse interponere.

DUBITATIO VII.

Cui facienda restitutio inuentorum, habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere.

⁴⁸ Dominus Sotus lib. 5. de Iustitia q. 3. art. 3. ad 2. putat, inuentorem, si post diligentem inquisitionem dominus inuentus non fuerit, posse hæc sibi retinere, neque ob stare vllum Ius positium ecclesiasticum aut diuinum, quo hæc necessario sint pauperibus eroganda.

Probatum Primò, Quia talia bona, hoc ipso, quo per sedulam inquisitionem tempusque ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censentur ad espota: ac proinde Iure naturæ sunt occupantis, sicut thesauri, & alia, quæ nullius sunt: nisi quod tacita quædam obligatio illis annexa sit, ut si dominus compareat, restituantur.

Secundò, Quia super huiusmodi boni numquam solet fieri compositio cum Pontifice, ut testatur Petrus Nauarra l. 4. c. 2. n. 71. quod signum est ea non esse necessario in pios vsus eroganda. Eandem sententiam sequitur Petrus Nauarra l. 4. cap. 2. n. 75. qui pro eadem citat Ledsmam, Marcatum, & Barthol. Medinam. Hæc sententia est probabilis,

Contraria tamen est ferè communis DD. nempe *Esse conferenda in pios vsus*, eamque tenet D. Thomas q. 62. art. 5. ad 3. & passim Theologi in 4. d. 15. Siluester: v. Inuentum, num. 2. vbi dicit, *Omnes Canonistas ita sentire*. Nauarrus c. 17. sententia DD. n. 170.

⁴⁴ *Quorundam sententia.*

⁴⁵

⁴⁶

⁴⁷ *Per quem facienda distributio.*

⁴⁸ *Inuenta posse retineri non est improbabile.*

n. 170. Couar. ad reg. Peccatum, 3. p. § 1. n. 1. & seqq qui etiam non probat consuetudinem illam applicandi hæc Magnatibus. Hanc sententiam ordinari in praxi iudicio sequendam. Primò, Quia est ferè communis. Secundò, Quia magis fauet pietati, Tertio, Quia passim apud pios est consuetudo, ut piis operibus hæc impendantur: quæ consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis sententiæ quæ usque ad Sotum viguit. unde magnum scrupulum plerique si hæc sibi retinuerint, concipiunt. Quarto, Quia est magis consentanea Iuri communi. Nam Authent. omnes peregrini. C. Communia, de success. statuitur, *Si peregrinus intestatus accesserit, ad hospitium nil il perueniet, sed bona ipsius per manus 1 p[re]s[bi]t[er]i loci, si fieri poterit, benedictibus tradantur, vel in causas pias erogentur, &c.* quæ constitutio magis pia est, quam quæ huiusmodi fitco applicat. Quinto, Quia hæc videtur esse domini voluntas, ut sic ei res sua aliquo modo proficiat; & quicquid de rebus suis perditis, ita fieri cuperet.

Aduertendum est, nullo modo tolerabilem esse consuetudinem, quæ in quibusdam locis dicitur esse ut bona naufragorum in litus eiecta habeantur tamquam adelpota, & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couar. supra) sunt enim excommunicati per Bullam Cœnæ Domini, & meritò: quia est afflictionem addere afflictis; & maximo damno afflictis, modicum, quod benigna fors ad solatium extremæ miseræ indulserit, eripere.

D V B I T A T I O V I I I.

Utrum acceptum ob turpem causam sit necessario restituendum, & cui.

Primâ sententia est, Pro nullo opere, quod per se turpe seu peccatum sit, (ut est fornicatio, adulterium, homicidium) posse aliquid accipi; & si quid sit acceptum, id esse necessario restituendum; nisi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Medina C. de rest. q. 20 & 28. Idem aliquando sentit Nauarrus c. 17. n. 38. & seqq. Fundamentum est, quia peccatum est nullius pretij, utpote nihil, teste Augustino; ac proinde prorsus inuendibile.

Secunda sententia est, Pretium acceptum pro opere turpi quod non sit contra iusticiam, non esse restituendum: secus verò si sit contra iusticiam. Ita Sotus lib. 4. q. 7. art. 1. ad secundum. Fundamentum ipsius est, quia acceptum pro opere debito ex iniustitia, necessario est restituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere iniusto.

Tertia est, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus puniatur, esse restituendum; secus verò de accepto pro opere; quod leges non puniunt. Ita ferè omnes vtriusque Iuris DD. quos refert Couar. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 2. Probat, L. Generaliter 26. π. de verb. obligat. Generaliter nouimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. velut si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, sed ex officio Prætoris contrahitur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari. Et L. pacta 6. C. de pactis. Pacta, quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores sunt, nullum vim habere, indubitatè Iuris est. Si nullam vim habent, nulliusque sunt momenti; ergo id, quod, ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis, ac proinde est restituendum. Pro resolutione

Dico Primò, Si solum Ius naturæ spectetur, acceptum ob turpem causam, seu propter opus, quod est peccatum, opere impleto non necessario est restituendum, siue illud opus sit contra iusticiam, siue non, colligitur ex D. Thoma q. 3. 2. art. 7. in corp. & q. 62. art. 5. ad 2. ubi docet, posse retineri id, quod propter opus malum est acceptum. Nec distinguit; siue opus illud contra iusticiam, an non. Idem docet Caieranus ibidem & Couar. ad reg. Peccatum part. 2. §. 1. Probat Primò, Quia si Iure naturæ esset restituendum; deberet restitui ei qui dedit: atqui huic non debet restitui, quia in accipiendo nulla

huic facta est iniuria. libenter enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere non tenebaris. Secundò, Quia etsi opus malum pro quo dedit, non sit æstimabile pretio quâ malum, tamen quâ delectabile vel utile vni, & alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum iacter homines pretio æstimatur: ergo quod hac ratione pro eo est acceptum, non est restituendum; nisi fortè quis communem æstimationem excefferit: ut si meretrix, quæ usuram sui concedere solet vno aureo, ab aliquo inuene extorserit 50. tamquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quæ putatur honesta: ut si matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro usura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere potest; nam tanti & pluri potest suam pudicitiam æstimare. Res enim quæ certum pretium non habent, nec ad vitam sunt necessaria, sed voluptatis causa quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, ut probabiliter docet Petrus Nauarra & alij.

Notandum tamen est, Couar. & Caiet. excipere id, quod acceptum est à Iudice, ut iniustam sententiam ferat, hoc enim putant Iure naturæ esse restituendum; quia iniusta sententia & peruersio iudicij non est res vendibilis, Sed hæc ratio non est firma; nulla enim est causa, cur magis debeat Iure naturæ restitui, quod acceptum fuerit pro iniqua sententia, quam quod pro iniqua occisione. quod tamen etiam iudicij iudicio non est necessario restituendum.

Dices, D. Augustinus epist. 54. ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro sententia iniusta, quam pro iusta, pro testimonio falso, quam pro testimonio vero.* atqui pecunia accepta pro sententia iusta; est restituenda. ergo & pro sententia iniusta. Ita Sotus.

Resp. Negando conseq. Non enim quia aliquid est sceleratius, idèò magis vel æquè obligat ad restitutionem. Hæc enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro sententia iniusta, nullam infert iniuriam danti; sicut is qui pro iusta. porro illud est sceleratius quam hoc. tum quia peius est ferre sententiam iniustam, (ad quam ferendam iam habet animum, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quam accipere pecuniam pro sententia iusta ferenda: tum quia (ut ibidem Augustinus ait) sceleratius datur pro iniusta, quam pro iusta, quamuis detur volutariè & libenter. loquitur enim de sententia ferenda. Adde, ibidem Augustinum significare, pecuniam istam etsi sceleratius acceptam, non esse opere impleto restituendam, dum dicit *datam à volentibus*. Volenti enim non fit iniuria. secus si data sit pro sententia iusta; quia censetur data coactè, metu sententiæ iniustæ.

Dixi, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet restitui, eò quod opus, propter quod datur debet omiti. Vide infra c. 18. dubit. 3.

Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque Iure positivo id necessario restituendum Ita D. Anton. 2. part. tit. 2. c. 5. in principio, Angelus v. Concussio, n. 2. & Restitutio §. Turpe. Silu. Restitut. 2. & v. Eleemosyna q. 4. Nauar. c. 17. n. 30. & 36. Idem tenent Couar. & Caiet. supra. qui tamen excipiunt id, quod acceptum est à Iudice pro sententia iniqua ferenda, innixi non Iuri positivo, sed naturali, quod iam refutatum est. Idem tenet ex parte Sotus, sed excipit id, quod acceptum est ob maleficium commissum contra iusticiam. verum non sibi constat. nam ibidem docet, acceptum ab adultera non esse restituendum; cum tamen adulterium sit maleficium contra iusticiam. Deinde ex eius sententia sequeretur, militem debere restituere stipendium acceptum in bello iniusto; & fabrum pretium instrumenti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia sunt contra communem hominum sensum, ut rectè Couar. supra. Ratio est, quia leges istæ supra citatæ & similes, quæ pacta turpia & iniqua rescindunt, non idèò reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causa, nec faciunt accipientem inhabilem ad comparandum eius rei dominium: sed tantum videntur decernere, ut ante opus parratum habeantur illa pacta inualida;

53

54
Pro iniusta
sententia.

55

56

Neque Iure
positiuo resti-
tuendum est

57

Leges pacta
turpia irritantes.

inualida, & ne ex illis oriatur obligatio civilis, id est, ob quam possit in iudicio peti promissum, ut docet Couar. supra n. 6. & Nauar. supra. Confirmatur, Quia credibile est, his legibus non rescindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo nascitur. ita enim leges positivæ sunt interpretandæ, si fieri potest, ut dispositioni Iuris naturalis consonent.

58
Privilegium
militum.

Dices Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & uxorem, iubetur restitui ancilla militi, quam ipse donauerat concubinae, ergo tenebatur restituere.

Resp. Ibi tantum concedi militibus ius repetendi in iudicio quod meretricibus donarunt, ut docet Adrianus tractatu de restit. §. Oritur alia questio, An meretrix, &c. in fine. Hinc tamen non sequitur, debere restitui ante sententiam. Deinde id, non conceditur aliis, imò alij in foro externo coguntur soluere pretium turpitudinis meretrici, ut probat Couar. n. 2. Denique id non conceditur in aliis delictis. nam L. 3. de condict. ob turpem causam dicitur, *Vbi dantis & accipientis turpitudine versatur, non posse repeti dicimus, veluti si pecunia detur ut male iudicetur.* Et L. 8. dicitur *Solutum ob turpem causam, non posse repeti.* idem patet ex L. 2. & 5. Cod. eodem. Ex quibus legibus satis probabiliter colligitur, posse ista retineri in conscientia. Mens enim legum est, ut is qui dedit, in poenam criminis, non possit recuperare.

59
Accipere pre-
tium ante
maleficium est
peccatum,
non autem
accipere post.

Dices Secundò, Is qui accipit aliquid ob maleficium peccat, quia videtur illud approbare: ergo non potest accipere: ergo nec retinere.

Resp. Accipere pretium ante maleficium patratum est peccatum, similiter & dare. ratio est, quia tunc dare, est inducere ad maleficium, & accipere, est spondere & promittere maleficium, nam sub tali conditione datur & accipitur. Verum accipere post maleficium, non est peccatum, sicut nec dare, non enim tunc accipitur vel datur, quod maleficium placeat; sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti, vel ratione pacti onerosi & fidei obligatae, quod fieri potest cum perfecta criminis detestatione, & animo numquam committendi.

60

Dico Tertiò, Et si hæc sententia verior sit, contraria tamen, quæ censet, id quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (nisi censeatur donatum) esse restituendum, non est improbabilis. Pater, quia est ferè communis omnium Iuris peritorum, ut docet Couar. supra n. 6. Item Medina & Nauar. olim, (licet hic postea mutarit) & aliorum; habetque rationes ex Legibus peritas, utcumque probabiles.

61
cui facienda
restitutio.

Sed tunc difficultas est, cui restitutio sit facienda. Communior sententia est, esse restituendum pauperibus, ut ibidem Couar. docet. Cum enim leges non velint istud restitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque possit retineri iuxta hanc sententiam, (eò quod pactum fuerit irritum) consequens esse videtur, ut in pias causas sit expendendum. Sed reverà hoc potius est salutare consilium, quam præceptum, ut rectè docent Antoninus, Nauarrus, & alij. Merito tamen id poterit iniungi in poenitentiam à confessario, quando ei videbitur expedire; præsertim cum tot DD. dicant, absolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couar. putant, si restituendum est, esse potius restituendum ei qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipsum mansit: quia non intendit aliter rem à se alienare, quam ut in hunc transferretur, ex qua ratione confirmatur prior sententia. absurdum enim est, ut illi fiat restitutio, & contra mentem legum, quæ intendunt illum punire, negata conditione seu actione repetendi; ergo nulli debet necessariò restitui ante sententiam.

DUBITATIO IX.

Vtrum acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligaberis, (v.g. ut facias vel omittas, quod tenebari facere vel omittere) debeat restitui.

Quidam putant, generatim id esse restituendum. Ita Medina q. 26. Nauarrus cap. 17. n. 34. Couar. ad reg. Peccatum, part. 2. §. 3. unde si alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blasphemet, ne peieret, id esse restituendum. Sed verius est non esse restituendum, nisi actio vel omissio debita fuerit ex iustitia, vel nisi debita fuerit ex charitate erga proximum, & sine ullo sumptu vel labore possit præstari. Quod ut distinctè explicetur,

62

Dico Primò, Si opus vel omissio ex iustitia sint debita proximo, non potest pro illis quidquam exigi, & quod acceptum fuerit, est restituendum. est communis DD. vide Couar. & Medinam supra, & Sotum l. 4. q. 7. art. 1. Probatur Primò, Quia manifestè violatur æqualitas, si pro eo, quod iam ex iustitia absolutè est debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiat. Secundò, Quia id quod datur pro iustitia obtinenda, vel iniuria vitanda: non censetur dari sponte, sed coactè & ex metu iniuriæ, proveniente ab eo cui datur: ergo necessariò est restituendum, quia censetur per tacitam quamdam iniuriam extortum. hæc est vera ratio, cur sit restituendum.

63
Si lege iustitia debitum.

Hinc sequitur Primò, Iudicem teneri restituere id quod accepit, ut iustam sententiam ferret: intellige, si datum est timore iniuriæ, aliàs non dandum: secus si instar muneris liberalis, ut maiorem quam solet, quamque teneretur, diligentiam in causa adhibeat.

64

Index.

Vbi adverte, in sententia Iudicis duo considerari posse. Prius, Quod sit actio maximè utilis & necessaria Reipub. egens multo labore & examine actorum & probationum, & magna auctoritate personarum. Alterum, Quod sit iusta. Ratione prioris aliquid pro sententia à partibus accipi potest, si aliàs iustum stipendium Iudici non est assignatum. Sic enim debita est ei merces lege iustitiæ, sicut & labori Aduocatorum & Iurisconsultorum. Ratione alterius, nullum ei debetur stipendium: sed supposito officio Iudicis, gratis hanc qualitatem in sua actione procurare debet. quod etiam locum habet, cum est ea varietas sententiarum, ut ei liberum sit utramlibet partem in iudicando sequi. ut enim sententia sit iusta, semper gratis curandum est Iudici. Verum quia tunc utraque pars iusta censetur, dubitari potest, vtrum contra iustitiam peccet, si aliquid accipiat, ut hanc potius quam illam in iudicando sequatur. Videtur non ita peccare. Primò Quia rationes prædictæ hic cessant. Secundò, Quia non tenetur ad alteram determinatè, sed liberum ei est sequi quam maluerit. ergo si aliquid accipiat, ut hanc sequatur potius quam illam, non facit ulli iniuriam. Consequentia patet, Quia cum res non est debita, non est contra iustitiam (si solum Ius naturæ spectemus) exigere pro ea re pretium; si alioquin pretio sit æstimabilis. Tertiò, Quia non accipit pretium pro iustitia sententiæ, sed quia in hac causa hanc opinionem præfert isti, ad quod nullo modo tenebatur. Hoc autem est pretio æstimabile; tum quia utilissimum parti, tum quia sequendo hanc opinionem, amittit fauorem alterius partis, cui potuisset gratificari. Quartò, Quia nemo dixerit illi parti à qua Iudex aliquid in hoc casu acceperit, factam esse iniuriam. imò passim hac mente dantur à partibus, & accipiuntur munera à iudicibus, ut quantum intra limites iustitiæ possunt, Iudices suum fauorem impendant: quamvis hoc sit valdè reprehensibile, & merito legibus vindicandum. Idem sæpè fit in collatione officiorum sæcularium. in Beneficiis tamen erit simonia, quamvis fortè Iure naturæ nõ sit obligatio restituendi, ut infr. q. 35. dub. 28. dicitur.

Si utramque sententiam sequi potest.

diceretur. Hæc argumenta, si solum Ius naturæ spectetur, faciunt hanc sententiam satis probabilem. Nihilominus legibus id vetitum est, quæ etiam possunt ad restitutionem obligare, imò & incapaces reddere dominij rei hoc titulo datæ acquirendi.

65
Testis.

Sequitur Secundò, Testem teneri, restituere quod recepit, ut verum testimonium diceret. etsi enim non semper ex iustitia teneretur testari, tamen si testari velit, teneretur ex iustitia testari veritatem. Si tamen veritatis testimonium esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur. similiter si labor aut sumptus testi sit subeundus.

66
Pro deposito,
commodato,
&c. reddendo.

Tertiò, Nihil posse exigere pro reddendo deposito, vel comodato, vel inuento, vel pro soluendo debito. quod intellige de ipsa nuda redditione nihil habente laboris aut molestiæ. secus si coniunctus sit labor, vel aliquid aliud pretium æstimabile.

Pro omissione
iniuriæ.

Quartò. Neque etiam ut non fureris, non occidas non detrahas. quia hæc omissiones ex iustitia sunt debita, absque ullo pretio, & nihil sumptus vel laboris habent. unde L.2. de condic. ob turpem causam dicitur: Iulianus dicit, si dedero tibi ne hominem occidas, condici posse, id est, posse repeti.

67

Dices, Etsi talis ommissio est debita, non tamen est debita in tui gratiam: ergo si quis tua causa abstineat ab his alteri inferendis, qui te non contingit, poterit ratione huius obsequij aliquid exigere & accipere.

Resp. Sotus supra, ob hoc argumentum concedit posse sic aliquid accipi. Sed communis sententia est in contrarium. Ratio est, quia quando opus vel ommissio secundum se est inuendibilis, etiam est inuendibile obsequium, quod fit in tui gratiam. alioquin vsurarius posset aliquid exigere, quod in tui gratiam det mutuum alteri, & collator beneficij, quod tua causa huic conferratur, & Iudex, quod tua causa iustam sententiam ferat. tale enim obsequium, quando opus est absolute debitum, non censetur dignum pretio apud homines, sed ut summum amicitia. Si quid tamen ex liberalitate ob hanc causam esset datum, posset retineri, quia non censetur donatum inuito, neque ob causam, quæ sit nullius pretij, sed sponte & ex causa virtutis. unde promissio facta sub tali conditione, non magis obligat, quam promissio liberalis absoluta.

68

Dices, Miles ex iustitia teneretur militare, & tamen potest exigere stipendium; ergo pro opere debito ex iustitia potest pretium exigere.

Resp. Miles non teneretur ex iustitia, nisi etiam constitutum sit stipendium. præter hoc autem non potest amplius exigere. Idem dicendum de Iudice, aliisque officiis, quæ non sunt debita ex iustitia, nisi post contractum, quo illis stipendium iustum est promissum.

Debitum ex
charitate.
proximo

69

Dico Secundò, Si opus debitum sit proximo ex charitate, non potest pro eo pretium exigere, nisi fortè sit laboriosum, vel sumptuosum. Ita Couar. & Medina supra. Probatur Primò, quia communi hominum iudicio hæc non sunt pretio æstimabilia. Secundò, quia cum valde intersit proximi, ut hæc fiant; si quid pro eo det, censetur coactè datum, non gratis, pro re nullius pretij. Sed nihil potes exigere, ut ex animo deponas odium mei, vel ut mihi indices furem, qui res meas surripuit, vel locum ubi deposuit; si id sine labore, sumptu, periculo facere possis, ut rectè Couar. supra. Denique ut in extrema necessitate des tenuem elemosynam pauperi.

70

Debitum.
dumtaxat in
bonum ope-
rantis vel in
honorem Dei.

Dico Tertiò, Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quæ solum cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessariò est restituendum: sed potest retineri. Ita Petrus Nauarr. lib. 4. c. 2. num. 100. & ex parte Sotus supra. Ratio est; quia tunc censetur esse liberaliter donatum ex causa, vel sub conditione: nemo enim ab alio emit actiones vel omissiones liberas, illi soli commodas vel Deo honorificas, ad quas teneretur; sed si quid pro illis offerat vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

71

Hinc sequitur, Eum qui aliquid accepit ab altero,

ut fieret Christianus, ut confiteretur in Paschate, ut non fornicaretur, non blasphemaret, posset retinere; nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio. Nec obstat. L. 2. de conditione ob turpem causam, ubi dicitur: Si tibi dedit ne sacrilegium faceres, condici posse, id est, repeti: quia solum conceditur repetitio in iudicio, idque quando datum est, ne crimen fieret, quod legibus punitur; hinc tamen non sequitur, ante sententiam esse restituendum. Puto tamen id, quod pro huiusmodi causa promissum fuerit, impleri causam, non esse debitum nisi ex virtute fidei, sicut si absque huiusmodi conditione promissum esset. Ratio est; quia reuerà hæc opera non sunt pretio æstimabilia, sicut nec alia supradicta: sed discrimen inter hæc opera & illa est quod datum pro his non censetur extortum ab inuito, sed liberaliter donatum, eo quod is qui dat, nulla necessitate compellatur. secus de dato pro illis, quæ ex iustitia vel charitate proximo sunt debita.

Aduertendum tamen est, Quando constat vel prudenter præsumitur aliquid datum per modum muneris liberalis, ad inclinandum eum, qui accipit, ad bonum opus ex iustitia vel charitate debitum, vel ad eum à malo auertendum; non esse restituendum, nisi lex positiua in aliquo casu expresse inhabilem reddat ad dominium eius rei capeffendum, sicut videntur facisse Iudices. L. Plebiscito. 18. de officio Praefidis, & L. Solent § finali, de officio Proconsulis. de quo plura infra suo loco. vide Siluestrum v. Iudex 1. quest. 8.

72
Si putatur
datum libe-
raliter.

CAPVT XV.

De ordine in restitutione seruando, deque loco & expensis.

Completitur Dubitationes 8.

N

OTANDUM est, quando bona debitoris, in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non esse opus ullo ordine: nam omnibus integrè est satisfaciendum: sed tamen demum certus ordo seruandus est, quando non sufficiunt.

DUBITATIO I.

Utrum debita certa sint prius soluenda quam incerta.

SUPpono, Debitum variis modis dici incertum. Primò, si non satis constat, utrum debeas, necne: & tunc non est necessaria restitutio: quia melior est conditio possidentis. Secundò, Si constat quidem rem deberi, sed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu, si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos diuidenda, vel ex illorum consensu sorte applicanda: sic enim seruatur iustitia. quod si postea constiterit, uter sit verus creditor, alter teneretur ei restituere suam partem, nisi eam legitimè vsuceperit, si noluerit restituere; tu tamen liber manes, quia restituisti eo modo, quo potuisti & debuisti, nec in eo incerto amplius à te potuit exigere. Si dubium non fuit æquale, ei debetur maior pars, de quo minus est dubium, alteri verò minor, iudicio prudentis. vide supra c. 14. dub. 4.

3
Debitum incertum tripliciter.

Tertio, Dicitur incertum debitum, quando constat quidem deberi, sed nescitur cui vel quibus ex tota multitudine: siue res ipsa in specie sua sit aliena, (ut equus, vestis, torquis, & similia) siue tantum sit debita confusè, ut quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His positis,

Dico Primò, Si res incertum habens dominum, in specie sua est aliena, primo loco est restituenda, non certis creditoribus sed iis, quibus incerta restitui solent, iuxta ea quæ c. 14. dub. 6. & 7. dicta sunt: quamuis nihil aliud superfit, quod certis creditoribus dari possit. Est communis DD. Ratio est, quia creditoribus

3
Si aliena in specie.

N debet

debet satisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Ita que hæc ante omnia sunt segreganda à bonis debitoris, & in pios usus eroganda.

⁴ Si non sint aliena in specie. Dico Secundo, Si res ipsæ non sunt in sua specie alienæ, tunc ex eis prius facienda est restitutio certorum debitorum, quam incertorum. Est communis DD. Antonini 2. p. tit. 2. c. 3. in principio, Caiet. v. Restit. t. 8. Silu. Restit. 6. q. 5. Medinæ C. de restit. q. 2. §. ad aliud, quod quinto loco, & Nauarr. c. 27. n. 47. & aliorum.

⁵ Cur certis creditoribus prius soluendum. Sed difficultas est, quænam sit huius ratio. DD. qui censent incerta iure naturæ pauperibus esse danda, valde laborant in assignanda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino satisfaciatur. Sed iuxta sententiam, quam supra c. 14. dub. 6. & 7. secuti sumus, non est difficile. Ratio igitur, cur certis creditoribus prius sit soluendum quam incertis, est, quia iure naturæ tenetur debitor ex iustitia soluere creditoribus certis, etiam si illa lex positiva id iuberet; idque de bonis suis, quorum dominium habet. Non tamen iure naturæ de his bonis tenetur soluere creditoribus incertis, quia his ipsis solutio fieri non potest, quod autem loco eorum teneatur pauperibus, id solum iure positivo constitutum est: quod ius locum non habet, quando certi creditores extant. neque mens legislatoris fuit, nec verò potuit esse, eo casu obligare: quia quod debitum est iure naturæ, non potest tolli per legem positivam.

Adde, non soluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam; secus verò si non solvantur certa.

⁶ Dices, Quando res est in specie aliena, & dominus reperiri nequit, non debetur iure naturæ pauperibus, & seposita lege positiva potest retineri: ergo etiam ex ea debet satisfieri creditoribus certis.

Resp. Negando consequentiam, quia etsi seposita lege positiva posset debitor ex ea satisfacere, non tamen tenebatur, eò quod non teneatur, nisi de rebus sui soluere. Vnde iure positivo statui potui, ut hæc darentur pauperibus, etiam si creditores certi nihil essent habituri. quod si debitori ut pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus esse soluendum, quia non amplius aliena censetur: nisi forte paupertas illum excuset.

D V B I T A T I O II.

Utrum inter debitores certos, prius soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, & vendita extante.

⁷ Res Ecclesiæ & minoris. Quo ordine. R Espondeo, & dico Primò, Si res sit Ecclesiæ, vel fisci, vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris, ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certè res ipsa est restituenda. Probat, quia talis rei non est translatus dominium per conventionem mutuam, & securam traditionem, nisi re ipsa persolvatur pretium, ut docet Angelus v. Emptio n. 4. Siluest. eodem verbo num. 2. & notat Bartolus in L. A diuo Pio, §. 5. Sed si emptor. de iure iudicata. & Panor. in c. Cum olim, de officio deleg. & colligitur ex L. Si curator. §. de iure fisci, iuncta Glossa. vnde sequitur, talem rem, ubicumque extiterit, etiam si aliis vendita fuerit, posse vindicari.

⁸ Res aliorum vendita. Dico Secundo, Si res alterius vendita fuerit tali debitori, & ille nec pignus aut fideiussorem dederit, nec pretium in præsentem obtulerit, nec venditor illud pro soluto habuerit, fidens emptori, tunc vel pretium ante omnia soluendum, vel res restituenda venditori. Probat, quia iure communi in hoc casu nondum censetur translatus dominium, etiam si res tradita fuerit, ut expressè habetur Instit. de rerum diuisione. §. Venditæ. ubi dicitur: *venditæ vero res & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit, velut ex promissore aut pignore dato: quod quamquam iacetur ex L. duodecim tabularum, tamen rectè dicitur & iure gentium, id est, iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod ven-

didi. 19. de contrahenda emptione. Vnde sequitur, rem talem, ubicumque extiterit, vindicari posse, nisi pretium solutum fuerit, ut dicitur L. Procuratoris. §. §. Sed si dedi. 18. de tributaria actione.

Sed hic difficultatem parit, quod in eodem §. Instit. supra additur his verbis: *Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est, statim rem emptoris fieri.* semper enim videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fideiussore vel pignore. Vnde tunc semper transfertur dominium.

⁹ Resp. Tunc tantum censetur sequi fidem emptoris, quando ipsius nuda promissione est contentus, perinde ac si pretium esset solutum: quod Ulpianus in d. L. Procuratoris ait, *in creditum abire*, & Ponponius in d. L. Quod vendidi, *fidem habere emptori, sine ulla satisfactione.*

¹⁰ Petes, An ergo tunc venditor non habeat ius prælationis? Couarruias l. 1. variar. cap. 7. n. 3. putat non habere. pro qua sententia adfert multos Iurisperitos, qui dicunt hanc esse communem. Idem sentit Petrus Nauarr. lib. 4. cap. 4. numer. 39. & Molina disputat. 536. nis. Probatur Primò, quia illa res non est amplius venditoris, cum translatus sit dominium, uti suppono, neque manet illi obnoxia iure hypothecæ. Nam neque iure naturæ, neque iure positivo constituta est in tali re hypotheca. Non iure naturæ, quia hoc iure nulla inducitur tacita hypotheca. si enim contrahentes pacto expresso non obligant rem solutioni, non est cur illa iure naturæ debeat priori domino censeri obligata: cum eius dominium perfectè in alium transferat, non secus ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam iure positivo, quia nullum ius positivum inducens in tali re hypothecam in iure Cæsareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo erat ipsi hypothecata. Tertio, Quia neque expressa hypotheca ex conventionem contrahentium potest in emptione sic constitui, ut venditor habeat ius prælationis præ aliis hypothecis iure positivo constitutis. nam contrahentes non possunt suo consensu efficere, ut is, qui iure civili vel municipali habet ius prælationis, debeat postponi, ut si enim à te domum vel nauim, & postea ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam, hic tibi præferetur in solutione; quia iure positivo habet ius prælationis, etiam respectu præcedentium hypothecarum, ut infra dicitur. Ex quibus sequi videtur, venditorem esse numerandum inter creditores hypothecæ carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus postponendum. Hæc sententia est valde probabilis, Contraria magis videtur æquitati consona. vnde,

¹¹ Dico Tertio, probabile est, venditorem, si ab emptore fideiussorem vel pignus non accipit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea re ceteris esse præferendum; ita ut vel pretium ei soluendum sit, vel res ipsa restituenda. Ita tenet Caietanus v. Restitutio cap. 8. Silu. Restitutio 6. quæst. 5. Fumus eodem verbo num. 36. Medina C. de restitutione quæst. 2. §. Tertium dictum. Nauarr. c. 17. num. 49. Idem tenet Archidiaconus, Baldus, & alij, teste Siluestro. Probat, Primò, quia valde durum est, & ab æquitate naturali alienum, ut res mea, quam à me emisti, non soluto pretio, extans in sua specie, aliis assignetur, & ego rem mea simul & pretio frauder. seposito enim omni iure positivo, statim iudicio naturali quivis censeret, æquius esse ut venditori res sua restituatur, si emptor soluendo non sit, quam, ut detur alteri. Secundò, Si tibi locavi meam domum, inuecta & illata in eam manet obligata pignori pro pensionibus annuis, & damnis in domum datis: ut habetur L. 2. de. Ex quibus causis pig. vel hypoth. tacita contrahatur. ergo argumento à fortiori etiam res inuita manes obligata pro pretio. Tertio, Quia iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante solutum pretium, nisi datum fuerit pignus vel fideiussor: vel nisi venditor secutus fuerit fidem emptoris, ut habetur §. Venditæ,

¹¹ Probabile est, venditorem in re vendita esse præferendum.

ditur, supra: idque quia non censetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori, etiam si intendat transferre dominium, non tamen intendit se privare omni iure & recursum ad rem suam, nisi re ipsa solutum fuerit pretium, ut patet ex usu & communi hominum sensu: ergo saltem quamdiu extat apud emptorem, censetur quasi hypothecata pro pretio.

12
Resp. ad rationes.

Vnde ad primam rationem in contrarium. Respondetur, Et si iure naturæ seu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta qualis iure positivo, nempe in quam retineatur ius apud quemcumque extat, bene tamen potest contrahi imperfecta & inchoata, in quam retineatur ius, quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empti, ut dictum est. Si tamen emptor alteri vendat, non manet amplius obligata, sicut nec pretium pro ea acceptum, ut recte Nauarrus.

Ad secundam, Inde tantum sequitur, non esse hypothecam perfectam, quales sunt omnes hypothecæ speciales iure positivo introductæ.

13

Ad tertiam, Inde solum probatur, aliquam hypothecam huic præferendam, nempe eam, quæ constituta est ratione mutui accepti ad rei instaurationem, secus de aliis. Idem ob easdem rationes videtur dicendum de omni alia re, titulo oneroso alienata, ut supra docet Nauarrus: ut de re mutuata, permutata, &c. quod intellige, si res illa in sua specie adhuc extat in bonis debitoris, maxime si alius permixta nondum sit. Imò etiam si permixta sit, si certò constet illam ibi contineri. quia æquissimum est, ut ante omnes, illi qui eam tradidit, restituatur vel ipsa, vel pretium eius; nec alij creditores possunt id meritò ægrè ferre, cum debitor, eius redditione non fiat impotentior ad ipsam solvendum, quam fuisset si eam non accepisset.

D V B I T A T I O III.

Utrum debita ex delicto, præferenda sint debitis ex iusto contractu.

14
1. Prius quæ ex delicto.

Sunt tres sententiæ. Prima est, Debita ex delicto esse prius restituenda, quam ex contractu (nisi fortè in contractu interuenerit hypotheca) & quod delictum fuit maius, eò quoque priorem deberi restitutionem. Ita Ioannes Medina quæst. 2. de restitut. dubit. 5. Vnde post hypothecas Primò restituendum debitum ex rapina. Secundò, ex furto. Tertiò, ex usuris. Quartò, ex contractu oneroso, ut ex mutuo, emptione, &c. Quintò, ex contractu gratuito, ut ex legato promissione non complera, &c. Probatum Primò auctoritate D. Bonaventuræ. Secundò, Quia illa debita sunt prius soluenda, quæ cum maiori iniuria & peccato sunt contracta, eò quòd quando non potest simul ab omnibus peccatis recedi, consentaneum sit, ut prius à grauioribus, deinde à leuoribus recedatur, atqui maius peccatum, maiorque iniuria; ceteris paribus, est in rapina, quam in furto, & in furto, quam in usura: ergo prius soluendum pro rapto quam furto, & prius pro furto quam pro usura, & prius pro usura quam pro contractu, in quo nulla commissæ iniuria. inter contractus autem magis obligat is qui est onerosus, quam qui gratuitus; idque meritò; quia per onerosum homo non fit impotentior ad soluendum aliis; nam vna res supponitur loco alterius, ex natura contractus: per gratuitum verò secus. Idem sentit D. Thomas opusculo 71. cap. 18. Cum necessaria ad salutem, præcedant ea quæ sunt deuotionis, iuste soluuntur debita ante legata. sed maiori iniuria; restituenda sunt ablata, quam debita soluenda. cum in hoc impleatur iniuria, & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In solutione autem debitorum nulla tollitur iniuria, sed solum impletur iniuria. Idem tenet Michael Salonius quæst. 62. art. 8. in fine, & videtur tenere Angelus Restitut. 2. num. 18. Hæc sententia non est improbabilis.

Secunda sententia est, Prius soluenda esse debita ex contractu iusto oneroso, non gratuito, quam ex 2. Prius quæ delicto: nisi fortè res ex delicto paria, in ipso sit ex contractu aliena. Ita Caietanus v. Restitutio cap. 8. Nauar. c. 17. num. 52. Bartholom. Medina lib. 1. Summæ cap. 14. §. 33. Denique D. Anton. part. 2. tit. 2. cap. 7. §. 1. & 2. qui etsi assentiatur primæ sententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe prius restituendum, quod ex rapina debitum, quam quod ex furto; & prius ex furto, quam ex usura; addit tamen, prius esse restituenda, quæ ex contractu iusto debita. hæc sententia probabilis est, si res ex contractu accepta, extat apud debitorem, iuxta ea quæ diximus dubit. 2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi, nisi fortè in usuris.

Tertiæ sententiæ, quam veriores iudicò, est, Inter hæc debita nullum esse ordinem, sed ea pari iure censerè, effequè debita personalia, sine iure prælationis: præsertim si res ex contractu accepta, apud debitorem non extat. Ita docet Siluester, Restitutio 6. quæst. 3. puncto 5. Petrus Nauarra lib. 4. cap. 6. seu ultimo, num. 41. & alij recentiores. Probatum Primò, Quia neque iure positivo aliquid hac de re cautum est, neque vlla ratio sufficiens adferri potest, qua probetur, ius naturæ postulare, ut alterum debitum alteri præponatur. ergo sunt paria. Secundò, Quia etsi maior fiat iniuria per rapinam quam per furtum, & per furtum fortè quam per usuram: tamen postea, dum quis non vult restituere, est eadem iniuria in ipsa rei detentione: eiusdem enim speciei peccatum est, non soluere debitum ex contractu post elapsum terminum, inuito creditore; & non soluere debitum ex rapina aut furto: quia æquè sit inuito domino. quamuis enim in rapina sit maior iniuria, eo quòd sit maior contemptus domini, & ipse magis inuoluntariè patiatur; tamen postea non est maior obligatio restituendi; nam pro excessu iniuriæ, qui est in primo aggressu, non est facienda restitutio pecuniæ, de qua hic agimus, sed alia satisfactio.

16
3. Non esse inter hæc prælationem.

Dices Primò, Quamdiu raptor non restituit, non recedit ab iniuria, quam intulit personæ, ut rapiendo; atqui ab hac maxime tenetur recedere: ergo antequam reliquos, &c.

17
Raptor.

Resp. Primò, Negando maiorem; nam hoc ipso, quo desinit vim inferre, iniuria personalis non continuatur, sicut detentio rei; sed transit. vnde etiam si non restituat raptus, tamen non censetur continuare actualem rapinam, sed solum rei alienæ detentionem.

Resp. Secundò, Negando subsumptum. non enim magis tenetur ad faciendam iniuriam illatam personæ; quam ad faciendam restitutionem rei decenti: præsertim cum in rei detentione etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam, damnum. Itaque cum is, qui debet ex contractu, æquè obligetur elapso termino, atque is qui ex usura, furto vel rapina: non est cur naturali iure vllum ordinem inter ista debita constitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur: quia alioquin contra ius naturæ faceret iudex, qui iuberet pro rata talibus creditoribus restitui; & teneretur ipse de suo supplere. quod nemo dixerit.

Dico Secundò, Detentio usurarum non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiue, vel raptæ, vel ex contractu oneroso debita: ergo in usuris non est tanta obligatio restituendi, quanta in ceteris. Antecedens patet ex communi hominum sensu; nemo enim de illis magnopere queritur, neque conatur recuperare. vnde etiam non est tam detestabilis usurarius, quam fur vel raptor, vel debitor ex contractu, qui post elapsum terminum non vult soluere, cum possit. Ob hæc argumentum, non videtur improbabile, debita ex contractu oneroso; ex furto & rapina, posse præponi debitis ex usura. Quia tamen contrarium puto verius.

18

19
Debita ex usuris.

Resp. Omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri, ita ut si possent, curarent sibi restitui, quod sufficit, ut æquè iniuste, seu contra eandem iustitiam

20

speciem retineatur. Et quamvis detentio vsurarum non tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex contractu vel furto, id non refert: quia hoc non prouenit ex eo, quod intendit vsurario eos donare, vel aliquid iuris concedere: sed ex eo, quod spem non habeat recuperandi; sitque malum necessarium sponte subeundum. Sicut qui sponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (nisi inefficaciter) illi detentioni; & tamen non minus iniuste ille detinet, quam fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit ut detentio rei sit magis contra iustitiam, quam alias esset; sed facere potest, ut magis sit contra charitatem: ut si quis vehementer se inde cruciaret.

D V B I T A T I O IV.

Quis ordo sit seruandus in solutione certorum debitorum.

21
Ordo resti-
tutionis.

Resp. Primò restituenda ea, quorum dominium non fuit translatum in debitorem.

Secundò, Soluendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penultima. 7. de Religiosis, & sumptibus funerum. Huc etiam pertinent ea, quæ necessaria sunt ad conscribendum testamentum, ad faciendum inuentarium, ad custodiam supellectibilis, & similia opportuna, ut fiat restitutio. Vnde si quis feceris has expensas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor sepelire debuisset, (pro funere vxoris, filij, vel mancipij) ei Iure naturali primò restitutio facienda est.

22

Tertiò, Soluendum iis, qui habent hypothecam, (quantum ea se extendit) ante alios, qui non habent, ut habetur L. Eos. 9. C. qui potiores in pignore. Ratio est, quia hypotheca datur creditori ad securitatem, ut in omni euentu possit ex ea curare sibi satisfieri.

23

Quartò, Inter hypothecarios creditores, primò soluendum iis, qui tempore sunt priores, hæc enim regula Iuris, *Qui prior est tempore, potior est Iure*, intelligenda est de iis, qui in eadem re habent hypothecam, ut docet Siluester v. Restitutio 6. quæst. 5. & colligitur L. 2. 4. 5. 6. 7. 8. Cod. Qui potior. in ping. hab. (verum etiam vera sit in creditoribus personalibus, dicitur dubit. 6.) estque generaliter vera, siue hypotheca sit tacita, siue expressa, siue generalis, siue specialis, siue sit conuentionalis, siue iudicialis, siue Prætoria. Exceptis quibusdam casibus, in quibus posterior præfertur priori, ut statim dicemus. Neque solum expressa prior, præfertur expressæ posteriori, sed etiam tacita prior, præfertur expressæ posteriori, ut patet in hypotheca dotali, quæ etsi tacita sit, præfertur tamen expressæ posteriori, ut docet Couar. l. i. var. c. 7. num. 2. & colligitur ex L. Hac edictali. 6. 5. His illud adiungimus. C. de secundis nuptiis. Similiter generalis prior præfertur etiam speciali posteriori: ut colligitur ex L. 2. 7. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur.

24
Nauarrus.

Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap. 17. num. 50. & 51. & Siluestrum Restitutio 6. q. 5. dum dicunt, eos, qui expressas habent hypothecas, præferri iis qui habent tacitas. hoc enim verum non est, nisi illa expressa sit tempore prior, exceptis quibusdam casibus Iure declaratis.

25
Siluester.

Patet Secundò, Falli Siluestrum, quando vult eum, qui habet specialem hypothecam posteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, & præterea specialem in aliqua re, quæ distincta sit ab hypotheca speciali alterius. Nec obstat L. 2. Cod. de pignoribus & hypothecis, quam ipse pro se adducit, nihil enim aliud ibi dicitur, quam tuum pignus posterius debere tibi saluum esse, si priori creditori, habenti generalem hypothecam, & etiam specialem in alia re, quæ à tuo pignore distincta sit, possit integrè satisfieri ex illa speciali. tunc enim non potest impedire tuam specialem, ratione suæ generalis prio-

ris, qui enim præter generalem hypothecam etiam capit specialem, id facit, quod primò velit vindicare specialem, & non attingere generalem, nisi in euentu quo specialis non sufficiat. Vnde sequitur, tuum pignus non fore tibi saluum, si alteri ex speciali illa hypotheca non possit integrè solui, & consequenter generalis prior præferetur speciali posteriori vide Couar. l. 3. variarum cap. 18.

Aduerte tamen, Esse aliquos casus, in quibus posterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expressam vel tacitam.

Primus habetur L. 5. 7. Qui potiores in pign. Si tibi credidi, seu mutuauit pecuniam, ad refecutionem vel conseruationem alicuius rei, alteri antè obligatz, ut ad reficiendam vel armandam nauem, tunc enim præferri debeo aliis habentibus in eadem re hypothecam generalem vel specialem etiam expressam: cuius ratio est, quia sine tali mutuo pignus illud vel non extitisset, vel certè periisset, ac proinde prior creditor parum vel nihil ex eo habuisset commodi. vnde non potest ægrè ferre, quod is, cuius pecuniâ saluum est, prior ex eo solutionem illius pecuniz accipiat.

Secundus habetur L. 6. supra. Si tibi mutuauit, v. g. 100. ut satisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ædium in quibus assuerantur; manent mihi merces istæ obligatz, ita ut primus solutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel specialem, tacitam vel expressam hypothecam habentes.

Tertius est, In hypotheca dotali, per quam bona mariti sunt obligata vxori, eiusque descendentes, ita ut ipsa & ipsius filij ex illis suam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, possint deducere; ut patet L. Affiduis. 12. C. Qui potiores in pignore.

Notandum tamen est Primò, Dotem non præferri hypothecæ expressæ priori. Ratio est; quia lex non intendit doti dare priuilegium cum iniuria priorum creditorum, qui ex speciali conuentione iam ius habebant in bonis debitoris. valde enim durum esset, per nuptias viri superuenientes, omnes priores amittere ius, quod expressè pacti erant. Secus est de iis, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; his enim dos præfertur. nisi etiam priuilegium prælationis habeant, ut in casu primo & secundo, quia lex potuit suum beneficium, quod concedit prioribus, ita restringere, ut postponatur priuilegio mulieris in causa dotis, ut docet Siluester v. Dos, n. 14.

Hinc patet, non sequi, Expressa hypotheca prior præfertur doti posteriori: & hæc dos præfertur mutuo posteriori pro refecutione: ergo expressa hypotheca prior præfertur illi mutuo posteriori. vide Couar. l. i. variar. c. 7. ubi ostendit, in iis, quæ Iure humano constant, non esse necessarium, ut si A. vincat B. & B. vincat C. A. vincat C. Idem Siluester supra.

Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is qui mutuauit pecuniam iuxta primum & secundum casum, nisi tempore dos sit prior; ut rectè docet Siluester supra. Neque contrarium colligitur ex Nouella 97. c. 3. (ut quidam putant) quia ibi solum dicitur, *Eum, qui mutuauit ad ædificationem vel refecutionem domus vel nauis, non præferri doti priori, sicut præfertur alius non priuilegiatus.* Hinc tamen non sequitur, dotem posteriorem illi præferri, aut illum doti posteriori non præferri.

Quartus casus est, Quando ex pecunia pupilli emptæ est res aliqua, illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita ut si ea alteri sit hypothecata, ipse sit præferendus, ut possit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult. C. de seruo pign. dato.

Quintus est, Si tibi dem mutuam pecuniam ad emendam domum, vel prædium, vel rem aliam, cum pacto expresso, ut ea res mihi maneat hypothecata pro debito, præferar aliis creditoribus, habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis, quamuis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura, & consequenter hanc ipsam domum. Ita habetur L. Licet.

26

Posterior est
pore aliquan-

do præferri
priori.

1. Mutuans
pro re conser-

uanda.

2. Mutuans
pro re custo-

dienda.

3. In hypothe-

ca dotali.

27

28

29

30

4. Emptum
pecunia pu-

pilli.

5. Mutuans
ad aliquid
emendū, &c.

cet. 7. C. Qui potiores in pign. vide Couarr. supra num.3.

31 *6. Contrahens cum fisco.* Sextus est, Quando quis contraxit cum fisco, manent ipsius bona fisco obligata cum privilegio praelationis. Idem ius habet fiscus ratione tributi nondum soluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigalium, sunt fisco hypothecata, L.2. C. de priuil. fisc. dos autem & fiscus pari iure censentur. L. Dotis tuæ. 9. C. de iure dotium. vide Couarr. supra.

32 *7. Credens ad militiam.* Septimus est, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v.g. vt emat equum, arma, vel vt se in militia sustentet, habet hypothecam iure praelationis, etiam ante dotem, etsi dote sit posterior, vt patet ex Nouella Iustiniani 97. c.4. Vnde huic ex bonis mariti In his casibus non est seruanda illa regula, *Qui prior est tempore, potior est iure.* nam habent privilegium, vt praeferantur, etiamsi tempore sint posteriores, non quidem semper omnibus, sed quibusdam. In ceteris autem hypothecis, tale privilegium non habentibus, & in his quæ æquale privilegium habent, est seruanda, ita vt integrè satisfieri debeat ei qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio est Iurisprutorum. vide doctissimum tractatum de pignore Antonij Negusantij.

34 *Creditorum personales.* Quinto, Post eos qui habent hypothecam, si quid super sit, soluendum creditoribus personalibus, id est, qui non habent vllam rem debitoris, sibi immediatè in genere vel in specie obligatam, sed solam perso-

Habentes privilegium personale. nam. Inter hos Primo loco soluendum iis, qui habent personale privilegium praelationis, absque hypotheca, quale habet sponsa de futuro, in bonis sponsi, ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio, vt docet Glossa in L. Eos. 9. C. Qui potior. in pign. & Qui deposuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde vsuras, vt patet L. Si hominem. 7. §. 1. de depositi; vel contra. quod quidam DD. extendunt ad omnia deposita, & ad commodatum & ad pignus, si dolo vel culpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depositam in societate mercatorum ad negetiationem. Si tamen hæc extaret, etsi mixta esset, ante hypothecas restituenda esset, quia in specie est aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiscuntur, singulæ partes sunt communes, vt habetur §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione, & L. Marcellus. 3.

35 *Chirographarij.* §. Pomponius, 1. de rei vindicat. Secundo loco soluendum ceteris creditoribus chirographariis ex titulo oneroso, cuique pro rata, non habita ratione temporis prioris vel posterioris, quo debitum est contractum. Ita Siluester supra & Nauarr. cap. 17. n. §. 1. Tertio loco soluendum creditoribus ex titulo gratuito, vt si defunctus alicui piz caulæ aliquid vouerat. Quarto, reliqua erunt pro heredibus & legatariis, ita tamen vt heredes præcedant legatarios ad suam legitimam obtinendam, si sunt heredes necessarij, vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) si non necessarij.

36 *Obligant in conscientia.* Quæ hætenus dicta, iure communi Cæsareo seruanda sunt, vbi & quatenus illud est receptum. Quod si in aliquibus locis sint hæc de realibus aliquæ leges, vel consuetudines rationi consentaneæ, ex sunt seruandæ, & quidem in foro conscientiz, vt docent communiter DD. vnde fallitur Gabriel in 4. d. 15. q. 2. dub. vlt. vbi dicit, quæ Canonistæ disputant, quinam iure potiores sint in restitutione, potius ad iudicij quàm ad conscientiz forum spectare. Nam hæc leges non nituntur præsumptione, sed æquitate naturali, ex qua propter bonum commune statuunt hunc ordinem, quod non minùs potuerunt facere, quàm transferre dominia vsucapione. omnis autem lex humana rectè rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, seruanda est in conscientiz foro.

37 *Lex humana.*

D V B I T A T I O V.

Verùm prius petenti licet prius soluere.

Dico Primò, Si debitor vel eius heres soluat posteriorem, omisso eo qui habet hypothecam priorem, vel priuilegiatam, sciens id fieri cum damno prioris, tenetur priori de damno, & potest prior recuperare à posteriore quod solutum est. Patet L. Scimus. 22. §. Et si præfatam. C. de iure deliberandi.

Dico Secundò, Si sint plures creditores personales, inter quos nullum sit privilegium praelationis, & aliquis ex illis exigit ante alios solutionem debiti, siue in iudicio, siue extra, potest & tenetur debitor ei integrè soluere, etiamsi tempore esset posterior. Ita docet Nauarr. cap. 17. num. 52. & Silu. Restitutio. 6. qu. 8. & colligitur ex L. Pupillus. 24. 1. Quæ in fraudem creditorum. Ratio est, quia diligentia posterioris creditoris fecit eum potiore, sicut hypotheca vel priuilegium, vt dicitur in prædicta lege. vnde sequitur, creditorem posse petere integrum debitum, quando timeret debitorem non fore omnibus soluendo, & retinere, vbi acceperit.

Potes, Verùm non petenti possit debitor, sciens statum suum labantem, integrè satisfacere, vt ei gratificetur?

Resp. Non posse, quia ius hoc non concedit. Cùm enim iste par sit aliis iure, neque diligentia in petendo faciat eum potiore, non potest ei fieri integra restitutio cum damno aliorum: sed pro rata, vt rectè docet Nauarr. supra. Addo tamen, eum, qui in hoc euentu solutionem accepit, non teneri in conscientia restituere, quia non accepit rem alteri obligatam. Et colligitur ex L. Quod autem. 6. §. 6. & 7. 1. Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum; etiamsi alij creditores habeant privilegium personale praelationis absque hypotheca, vt colligitur ex L. dicta, vbi dicitur: *Qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris possideantur,* (id est, auctoritate Iudicis occupentur ab aliis creditoribus) *quamuis sciens prudensque soluendo non esse, recipiat, non timet hoc edictum,* nempe quo reuocantur ea quæ in fraudem creditorum alienata sunt. Idem docet Molina disp. 536. etiamsi Siluester & alij contrarium sentire videantur.

Nec refert, quod ad hoc induxeris debitorem, quia iura id concedunt, teste Molina. Nec obstat L. pupillus. 24. 1. eodem tit. quia est alius casus, in quo tutores sponte gratificati sunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidem, *salte debitum reuocandum.* quod intellige, per Iudicem. quare nisi sic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

D V B I T A T I O V I.

Verùm regula illa Iuris, Qui potior est tempore, potior est iure, possit extendi ad creditores personales.

Molti Doctores affirmant, illam locum habere in omnibus creditoribus eiusdem ordinis, id est, quorum alter non habet aliunde privilegium praelationis contra alterum, Ita Gabriel d. 15. q. 2. dub. vltimo. Medina C. de restitut. q. 2. dub. 5. Salon. q. 62. a. 8. in fine. Valentia disp. 5. q. 6. puncto 10. Tolerus lib. 5. cap. 25. Emmanuel Sà v. Restitut. n. 63. Idem videtur sentire Nauarr. cap. 17. num. 53. in fine. Probatur Primò, Quia quod diutius creditor caruit suo, eò strictius ei debetur, & eò citius est restituendum. Secundò, Quia maiori incommodo prius est occurrendum: atqui is qui diutius caruit suo, plus accepit incommodi, ergo. Hæc sententia, ob auctoritatem horum DD. non est improbabilis, & est satis rationi consentanea: nam quando prius debitum contrahitur, debitor est magis soluendo

soluendo, quàm postea quando noua debita accedunt. unde par esse videtur, ut primus creditor non fraude-
tur propter debita posteriora: non enim debent ipsi
esse fraudi posteriora debita ex contractu vel delicto,
cùm eo tempore, quo cum illo contraxit, illa non ha-
buerit. Accedit, quod illa regula, *Qui prior est tempore,*
prior est iure, non solum intelligenda sit in habenti-
bus eandem rem sibi hypothecaram, sed etiam in or-
dine confessus Canonorum in Capitulo, in ordine
subscribendi instrumentis actuum capitularium, in ha-
bentibus gratias expectiuas in eadem Ecclesia, ut notat
Glossa in illam regulam. Imò eadem Glossa dicit eam
seruandam inter creditores, quando venduntur res
debitoris, ut illis satisfiat. quare non obscure est in hac
sententia.

44 *Contrarium*
verius. Contrarium tamen puto verius, nempe non esse
seruandam inter creditores chirographarios seu per-
sonales carentes hypotheca vel alio iure praelationis,
sed tantum inter creditores habentes eandem rem
sibi hypothecaram. Ita expressè docet Silu. Rest. 6. q. 5.
& D. Anton. p. 2. t. 2. c. 7. §. 3. ex Baldo, & alij passim.
colligitur ex L. 1. §. de separationibus. vbi dicitur: *Li-*
cet alicui, adiciendo sibi creditorem, creditores sui deteriore
facere conditionem, &c. & ex multis legibus C. Qui po-
tiores in pign. vbi tantum hypothecis applicatur hæc
regula.

D. VBITATIO VII.

Utrum inter chirographarios carentes priui-
legio praelationis, possit satisfieri pau-
peri, omisis ditioribus.

45 *Soluens pau-*
periori. Multi DD. affirmant id fieri posse. Medina suprà:
Si debitor posterior, est longe pauperior priore, tunc
debitum posterioris videtur praeferendum, quia maiori
damno prius occurrendum. Idem tenet Salon. ob eam-
dem causam. Idem expressè docet D. Thomas opusc.
73. cap. 18. & probat, quia plus laesus est pauper ablatione
suorum, & plus indiget. Emmanuel, suprà, ait, excusari
eum, qui soluit prius petenti vel valde indigenti. Siluester,
Restit. 6. in fine; dicit talem excusari iure poli, non tamen
fori.

46 *Verius non li-*
cere. Sed contrarium videtur verius. Probatur: quia pau-
per neque iure positiuo habet ius praelationis, ut pa-
ter: neque iure naturali, nisi forte sit in extrema vel
gravi necessitate, ita ut charitas obliget illi subueni-
re. tunc enim creditor diues meriti pati debet debi-
tum suum differri vel nunquam solui, ut alteri, par
ius habenti, in tanta afflictione consulatur. Quod si
pauper non tanta prematur inopia, non potest alter
penitus priuari, ut illi integrè satisfiat. Nec refert,
quod pauper plus incommodi sentiat ex dilatione vel
priuatione partis rei debita, hinc enim non sequitur,
illum habere ius praelationis, sed ut summum, ceteris
paribus, amplius posse ei solui, quàm diuiti, qui tale
incommodum non sentit. sicut plus restituendum ei,
cui debentur 100. quàm cui 50. quando secundum pro-
portionem fit solutio.

47 *Contrarium*
non est omni-
no improba-
bile. Nihilominus fateor sententiam alteram non esse
omnino improbabilem, praesertim cùm D. Thomas tam
expressè illam teneat.

D. VBITATIO VIII.

Quo loco & cuius expensis facienda
est restitutio.

48 *Si ex delicto*
debita, ex-
pensis debito-
ris restitut. Notandum est, Obligationem restitutionis nasci
vel ex iniusta acceptione, vel ex re accepta, vel
ex contractu, ut explicatum est suprà cap. 7. dubit. 5.
Nunc
Dico Primò, Si debitum ortum sit ex iniusta acce-
ptione, restitutio facienda est expensis debitoris, id-
que eo loco, vbi dominus illam possessurus erat, si

ablata non fuisset: ita Caietanus 2. 2. q. 62. art. 5. circa
solutionem tertij argumenti, Sotus l. 4. de Iust. q. 7. a. 1.
circa solutionem tertij argumenti. Couarr. ad reg.
Peccatum 1. p. n. 9. Ioannes Medina C. de restitut. q. 2.
dub. 3. Probatur, quia ex eo quod dominus rem suam
amiserit debitoris iniquitate, non debet vllum dam-
num sentire, sed lege iustitiae debet ita fieri restitutio,
ut in pristinum statum restituatur, perinde ac si res
ablata non fuisset: ergo restitutio non debet fieri ipsius
expensis, sed debitoris, qui sibi imputet, quod eas su-
bire cogatur.

Dices Primò, Ergo tenetur ad amplius, quàm ad rei
ablatæ seu damni illati compensationem. 49

Resp. Verum est, teneri ad amplius, quàm damnum
secundum se consideratum aestimetur, non quidem ut
dominus inde amplius accipiat commodi, quàm acce-
pit detrimenti: sed quia id est necessarium tamquam
medium, ut fiat restitutio. qui enim tenetur ad finem,
tenetur ad medium necessarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quod
creditor in alium locum migravit: ergo tunc illius sum-
ptibus non erit mittenda.

Resp. Negando consequentiam, quia creditor non
debet amittere libertatem transferendi se quod libue-
rit, ob iniustitiam debitoris, qui sibi imputet, quod
sumptus illos in restitutione facere cogatur. debebat
enim rem relinquere in bonis creditoris, sic enim cum
aliis paruo vel nullo sumptu translata fuisset. si tamen
creditor facturus erat sumptus in re illa asportanda,
possunt deduci. non enim teneris illi cum lucro resti-
tuere, sed satis est ut ex ablatione nihil damni sentiat,
de quo vide Couarr. suprà.

Notandum tamen est, Si res non potest sine magnis
sumptibus restitui, posse ex quadam æquitate natu-
rali differri restitutionem, modò inde dominus vel
nihil vel parum damni capiat. Si tamen ea est rerum
constitutio, ut nisi modò restituas, postea nec ipsi nec
heredibus restituere possis, omnino nunc restituenda
vel res ipsa, vel iustum rei pretium, quamuis magnæ
expensæ essent faciendæ, quia dominus non idèd po-
test re sua in perpetuum priuari, quod debitor tan-
tumdem in sumptum impendere cogatur. nisi proba-
bile esset, domino in hoc casu non displiciturum, ut
amicis eius vel pauperibus detur: quod per litteras
ab eo peti debet, si res est ambigua; si verò spes sit,
fore ut aliquando restituatur sine tanto sumptu, pote-
rit restitutio differri. si res sit parui momenti, & sine
duplo vel triplo sumptu restitui nequit, probabile est,
pauperibus dari posse, præsumi enim potest id domino
non displicere.

Dico Secundò, Quæ debentur solum ratione rei
acceptæ, restituenda sunt in loco vbi habentur, nec
teneris ea mittere domino expensis tuis, sed mittes
expensis domini: ut si bona fide emeris rem à fure.
Ratio est, quia cum tuo damno non teneris dominum
in pristinum statum restituere, cùm eum per iniuriam
non deturbaueris, sed solum teneris rei custodiam,
monito interim domino ut significet, quo modo ve-
lit eam sibi transmitti quia in re non teneris vlllos sum-
ptus ferre. imò si contingat te in alium locum migra-
re, nec possis eam commodè apud aliquem, qui resti-
tuat, deponere, sed cogaris auertere, potes expensas
à domino repetere: qui tenetur ad omnes expensas
rei suæ custodiendæ necessarias, in voluntatem ip-
sius factas, ut habetur expressè L. 2. §. de negotiis
gestis.

Quod attinet ad ea quæ ex contractu debentur, hæc
sunt triplicia. Vel enim debet restitui idem numero, ut
depositum, commodatum, pignus vel debet restitui
quid distinctum, quod pro alio commutatur, ut in mu-
tuo, venditione, locatione, &c. vel debet restitui id pro
quo nihil accipitur, ita ut solum ex altera parte sit
obligatio, ut in promissione, donatione, testamento, le-
gato. His positis, 52

Dico Tertio, Quæ debentur ex contractu, in quo
res eadem numero est restituenda, si in alterius tan-
tum
Si ex contra-
ctu.
Si res eadem
numero red-
denda.

tum partis utilitatem accepta sint, debent eius expensis restitui: idque eo loco, ubi sunt tradita, nisi aliter iusta aliqua pactione conventum sit. Prior pars patet, quia par non est, ut eius expensis restituatur, cuius commodum in contractu non quaeritur: ergo. Altera probatur, quia in huiusmodi contractibus tacite censentur pacisci de eodem loco, nisi ob aliquam causam extrinsecam aliter expresse inter illos sit conventum. æqualitas enim postulat, ut sicut idem restituendum quod acceptum est, ita etiam eodem loco. Hinc fit, ut si tua causâ equum commodatum acceperis, tenearis cum tuis expensis restituere in eum locum, in quo tibi traditus est. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigravit, quia ibi commodatum non accepisti, nec illius longinquitatis es causa, sed dominus sibi imputet, quod commodatum ante discessum non repetierit.

54
Commodatū.

Depositum.

E contrario, si depositum gratis custodiendum accepisti, restituendum est expensis deponentis, quia par non est, ut depositarius, cum nihil commodi ex deposito perceperit, suis expensis illud ad dominum remittere cogatur, siue dominus in eodem loco manserit, siue aliò commigraverit. Secus est, si depositarius in alium locum remotiorem commigraret: quia tenetur rem depositam repræsentare in eo loco, ubi eam custodiendam accepit, ut inde expensis domini restituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia solius commodantis acceptum est.

Sed quid, si depositum surripiatur & transferatur in aliud locum, cuius expensis remittendum erit ad depositarium?

55
Si depositum
translatum.
fuerit.

Resp. Si sine culpa lata depositarii translatum est, debet dari & inferri expensis domini deponentis, non autem depositarii, quia vitium incommodum quod obvenit deposito sine culpa lata depositarii, non est ei præstandum, sed auctori: si verò ex culpa depositarii lata factum sit, tenetur suis expensis, imò si pretio illam custodiat, tenebitur etiam ex culpa levi, iuxta ea quæ diximus cap. 7. dub. 6.

56
Si alia red-
denda.

Dico Quarto, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta est reddenda alia, restitutio ex natura contractus non quovis loco fieri potest, sed ibi facienda est, ubi res, pro qua datur, est accepta, secundum quem locum etiam res quæ datur est æstimanda. Prior pars, non quovis loco fieri posse restitutionem, probatur, quia hoc sæpè alteri parti esset magno damno, ut si emens Antverpiæ, vellet solvere in Hispania, vel contra, ergo debet esse certus aliquis locus, in quo ex natura contractus fiat solutio. is autem est, ubi res vendita, mutata vel permutata, fuit tradita & accepta. nullus enim magis iustitiæ congruit, eò quod in omnibus istis contractibus una res in locum alterius quasi substituitur, quod perfecto modo fieri nequit, nisi idem locus servetur. Hinc fit ut nemo ex vi mutui possit obligari ut alibi reddat: aut ex contractu venditionis vel locationis, ut alibi pretium solvat. Nam hi contractus ut iusti sunt, reducendi sunt ad æqualitatem respectu certi loci, in quo res prior traditur. Idem dicendum de emptione censuum. hi enim ex natura contractus non sunt solvendi in loco ubi est creditor, sed ubi ipse census est constitutus, seu ubi est res illa, in qua obligatio est constituta, v.g. domus, ager, prædium, &c. nam pensio annua est veluti fructus hypothecæ, qui non est alibi, ex natura contractus, tradendus, quam ubi nascitur. Quod si census sit omnino personalis, nullam habens hypothecam, solvendus est ubi iusta pactione constitutus fuerit. Si in pactum non est deductum, solvendus est in loco, ubi debitor commoratur, qui immediatè in ipso debitore constitutus est, quod intellige, si debitor non abeat valde procul. si enim tam procul discedat, ut emptori inde graue incommodum oriatur in pensione exigenda, ita ut si de eò cogitasset, nolisset censum emere, tenebitur debitor mittere ad locum priorem. His tamen non obstat, quin contrahentes possint de alio loco solutionis pacisci, modo hoc onus iusta mercede compensetur.

57
Mutuum.

Census realis.

58
Personalis.

Dico Quinto, Quæ debentur ratione donationis, legationis, testamenti, reddenda sunt in loco, ubi erant donata, legata, &c. cum donarentur, nisi aliud in ipsa dispositione expressum fuerit: ac proinde expensis eius, cui donata sunt. Patet, quia qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare, sed permittit eam alteri, ut, si velit, suo sumptu illam auferat, si nolit, relinquat. si tamen heres aliò transferret, teneretur suo sumptu illam mittere, ubi erat prius.

60

Circa prædicta Nota, Quando res est restituenda expensis creditoris, eas ex ipsa re deduci posse, quando alia commodior via non suppetit: unde si opus fuerit, poterit ea vendi vel ex parte, ut residuum ad creditorem mittatur, vel rota, si est indivisibilis, (ut equus) ut ei pretium mittatur. Quod si tantæ essent in remittenda re vel pretio expensæ, quanti valet, non est restituenda, sed monendus dominus: vel si id fieri nequit, danda pauperibus, si putetur dominus numquam ad vicina loca venturus.

C A P V T XVI.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Constat Dubitationibus. 12.

I O A N N E S Medina C. de rebus restituendis. q. 3. enumerat 12. causas à restitutione excusantes, quas ordine prosequitur.

Prima est, Inopia debitoris. 2. Remissio creditoris. 3. Cessio bonorum. 4. Damnum, quod verisimiliter putatur creditori, vel Reipub. vel alicui tercio obventurum. 5. Solutio facta creditori tui creditoris. 6. Rei dubiæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis auctoritas. 8. Religionis ingressus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Dispensatio vel compositio cum Papa. 12. Compensatio. De quibus breuiter dicendum.

D. V B I T A T I O I.

Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

Resp. & Dico Primò, Extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subuenire nequis, nisi rem alienam vel alteri debitam impendendo, excusat à restitutione, quamdiu ea durat. Est communis DD. Ratio est, quia in tali euentu omnia sunt communia, saltem quoad usum, ita ut licet quivis possit occupare, sibi que vendicare rem adeò necessariam, & ex eius usu sibi & proximo opitulari, ut ostensum est c. 12. dub. 12.

2
Extrema ne-
cessitas.

Sed difficultas est, Vtrum transacta necessitate tenearis ad restitutionem?

Resp. Certum est, in quibusdam euentis, si res sit ntâgni momenti, nec censeatur donata, te teneri, dum suppetet commoditas.

3
La transacta,
an restituendum.

Primò, Si res adhuc extet, tunc enim teneris ratione rei acceptæ, ut si egisti usu rei, quo res non consumitur, ut equi, vestis; navis, &c. non enim extrema necessitas ius tribuit ad amplius quàm opus sit, ut ex periculo te eripias. si quid ergo superlit, restituendum.

Secundò, Si intercessit contractus, siue ante necessitatem, siue in ipsa necessitate, per quem translatum sit dominium: ut si acceperis mutuum, vel emeris, si enim ante necessitatem accepisti, & per illam rem te in extrema necessitate potes iuvare, non incidis in extremam necessitatem respectu opis alienæ, (de qua hic agimus) id est qua res aliena tibi sit necessaria. nam per rem tuam, quam emisisti antea, vel mutuam accepisti,

4

Si debitum
sit ex contractu.

5 *Si non erat translatum dominium.* pisti, quæ id tuum dominium cessit, potes tibi consuleri. unde manifestum est, non esse tibi ius accipiendo, & consumendi rem alienam. manet ergo obligatio per contractum inducta. Si tamen per contractum non sit translatum dominium, ut in commodato, precario, conducto, & in extrema necessitate rem consumpseris, probabile est, te non teneri, nisi re, vel spe seu facultate propinqua diues sis. Ita Petrus Nauarra lib. 4. c. 4. n. 26. Ratio est, quia non teneris ratione rei, ut quæ nec in se nec in pretio extet: neque ratione acceptionis, cum eam iure tuo consumpseris; neque ratione contractus, quia isti contractus non obligant re pereunte, nisi culpa tua perierit. hic autem absque culpa perit. colligitur ex Silu. v. Restit. §. num. 2.

6 *Si debitum ex delicto, teneris.* Tertiò, Si habes ex delicto, (ut si furatus sis ante necessitatem) teneris, etiam si postea in necessitate consumas. quia obligatio iam ante contracta, per necessitatem superuenientem non est extincta, sed consopita. quare transacta illa necessitate reuiuiscit. Ita Scotus d. 15. q. 2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus, & Silu. Restit. §. n. 2. qui hos citat. Hæc sententia mihi videtur vera. Contrarium tamen

7 *Contrarium probabile.* est probabile, scilicet, te non teneri, ut docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. n. 24. & quidam alij. quia licet potuisses accipere, si non habuisses antea, & consumere. Addunt idem Doctores. Si accepisti rem absque peccato, nempe in ipsa necessitate constitutus, te non teneri restituere, quia usus es iure tuo, illam accipiendo & consumendo. Sed contrarium puto esse verius,

8 *Si res sit magni pretij, verius est te teneri.* nempe, si res quam consumpisti, sit magni pretij, nec putetur donata, te semper ad restitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docet Nauarrus c. 17. n. 61. & 62. Adrianus in 4. tract. de restit. §. Quia dictum. pag. 159. Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 1. n. 3. & 4. Medina q. 3. in principio, Toletus lib. 5. cap. 24. Ratio est, quia extrema tua necessitas non transfert in te dominium rei alienæ, sed tantum tribuit ius vtendi, idque prout opus est ut periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem restitutionis faciendæ, si copiosior euaseris. Confirmatur, quia alter non tenetur eam dare, nisi quatenus opus est ut consulat tuæ necessitati: sed ad hoc sufficit, ut rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione restituendi, cum veneris ad lautiorum fortunam: ergo. Quod res sit parui pretij, non teneris postea restituere, maxime si re & spe seu proxima facultate pauper eras; quia talia non solent pauperibus sub onere restituendi dari, sed absolute. ridiculus enim esset diues, qui a paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veste, talem obligationem exigeret.

Petes, Quo iure tenebitur restituere rem talem, si non intercessit contractus, quo se ad hoc obligarit, neque delictum?

9 *Quo iure teneretur.* Resp. Tenetur ratione cuiusdam tacite obligationis iure gentium introductæ, quæ quis rem alterius in necessitate consumens, se tacite obligat ad rependendum quando suppetet copia. etsi enim diuisio rerum non potuit impedire usum rei alienæ, tibi necessariæ, fecit tamen, ut tenearis ad restitutionem, quando commodè poteris. rationi enim consentaneum est, ut consulari tuæ necessitati absque notabili alterius damno. Alioquin si exercitus extrema inopia laborans, absumeret bonâ multorum agricolarum, non teneretur ad restitutionem, quod planè falsum est. Tacite ergo se obligant iure gentium ad restitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

Dices, Si quis in extremo periculo, dum fugit hostem, utatur equo alterius, & contingat equum perire, non teneretur ad restitutionem, ut multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex usu rei alienæ.

10 *Si equus quo fugit percat.* Resp. Si non sit probabile periculum interitus equi, non teneretur soluere pretium, quia interitus censetur fortuitus. sed solum tenetur pro usu, si ille sit diutur-

uus, vel cum notabili damno domini. Pari modo neque conductor tenetur ad pretium, quia res domino suo perit, nisi interueniat pactum, vel mora, vel culpa. Si autem sit periculum, verius puto, teneri soluere pretium, si intereat; etiam si aliqui DD. indistinctè loqueres contrarium sentire videantur. quia sicut dominus in hoc casu non tenebatur absque illo onere concedere, ita non videtur ipse sine tali onere accepisse, cum æquitas naturalis & ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus iuris potest sibi in re alterius vindicare, quam alter tenebatur concedere vide. Nauar. & Couar. supra.

11 *Præceptum elemosynæ.* Hinc tamen non sequitur, præcepto elemosynæ satisfieri mutuando, sed bene donando sub conditione, quando res est magni pretij. quod verum est, nemo enim potest iure queri sibi 20. vel 30. aureos non dari absolute, sed cum onere ut teneatur refundere, si locuples aliquando euaserit.

Petes, Quid si creditor sit in pari necessitate?

12 *Si creditor in pari necessitate.* Resp. Primò, Si creditor subtractione illius rei coniectus est in illas angustias, teneris illi restituere. Primò quia subtrahere alicui rem, quæ ille extremè indiget, est perinde atque occidere. Secundò, quia in pari causa melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita passim DD. Scotus, Siluester, & alij supra. Secundò, Si verò creditor subtractione illius rei non est coniectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine, quamuis simul inciderit, (etiam si Scotus, Richardus & Paludan. contrarium teneant) idque non solum quando res est sub dominio debitoris, sed etiam quando in specie est debita creditori: etsi Nauar. n. 60. c. 17. tunc contra sentiat. Ita docet Caiet. q. 62. a. 5. Sotus lib. 4. q. 7. a. 1. ad quartum argumentum, Toletus de peccatis mortalibus cap. 39. Ratio est, quia pro eo tempore cessat vis & potestas dominij, iure gentium introducta, & perinde se res habent, ac si diuisæ numquam fuissent. etsi enim dominium rei maneat apud priorem dominum quasi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac si non esset. itaque manent intra limites iuris naturæ. Quare cum seposito iure gentium, quo facta est diuisio possit quisque sibi consulere ex re quam occupat & possidet, non tenetur eam tunc restituere domino. Unde si ante occupauimus panem in solitudine, vel tuam sarcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc restituere; etiam si simul in extremum periculum inciderimus, quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum, neque in periculo constitutus hanc rem occupaueras, ut per eam te saluares. Si eodem momento res sit occupata in extrema necessitate à duobus, tunc vel diuidenda est, si potest diuidi, vel sorte tribuenda.

14 Idem licitum esse non solum pro se, sed etiam pro parente, vxore & liberis: hos enim in extrema necessitate præferri posse creditori docet Sotus supra, Lopez l. p. c. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus c. 39. reuocans id quod dixerat lib. 5. c. 24. addens, etiam fratres in hac necessitate posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile, etsi Couar. & alij id non concedant, nisi cuique pro se.

15 *Gravis necessitas excusat.* Dico Secundò, Non solum extrema, sed etiam gravis necessitas tua & proximi excusat, quamdiu durat, nisi creditor sit in pari necessitate. est communis sententia Doctorum, & patet ex dictis c. 12. dub. 12. ubi ostensum est, probabile esse, licere in hoc casu clanculum surripere. ergo multò magis licitum est non restituere, etiam si res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis, & similis afflictionis, quam aliter nequis auertere, nisi rem alteri debitam impendendo, preest differri restitutio. hæc enim dicuntur graves necessitates.

16 *Non extinguitur debitum.* Dixi, quamdiu durat, quia verius est, per hanc necessitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ, quando commodè fieri poterit, ut patet,

17 pater ex supradictis. Non tenetur tamen de lucro cessante vel damno emergente ex dilatione, quia non censetur esse in mora, neque tacite videtur ad hoc se obligasse, cum solum per accidens eueniant ex dilatione.

18 Aduerte tamen, non esse improbableem, si is qui consumpsit rem alienam in graui necessitate, & spe pauper erat, non teneri postea ad restitutionem. Ita Silu. v. Furtum, q. 5. Angel. eodem, n. 37. vbi dicit, *Possit etiam dici, quod licet aliquis non sit in extrema necessitate, sine peccato & obligatione restituendi, possit occulte & bono modo accipere rem alterius, quando scilicet ille ita abundat, & ille ita eget, ut ex precepto teneatur huic subuenire.* Idem tenet Petrus Nauarr. supra n. 26. vbi etiam docet, Si quid ante necessitatem abstulisti iniuste & in necessitate consumpsisti, debitum extinguere, sicut ante dixerat de necessitate extrema. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translatum est dominium in debitorem, iuxta ea quae diximus circa primam propositionem, n. 4.

19 Dixi, nisi creditor sit in pari necessitate, quia tunc teneris ei restituere, iuxta communioem DD. sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremam) potior est conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus, Richardus, Paludanus apud Silu. Restit. 5. q. 2. tenent, etiam in pari necessitate extrema esse restituendum. Sed contrarium est probabile & fortè verius. vt si debitor sit in graui necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere, etiam si creditorem contingat in parem incidere, modò debitor illum in eam non coniecerit: idque siue ex furto debitum sit ortum, siue ex contractu. Ratio est, quia non solum in extrema necessitate, sed etiam in graui, videtur esse melior conditio possidentis, vt colligitur ex dictis c. 12. dub. 12. Ideo enim melior est conditio possidentis in extrema necessitate, quia tunc omnia sunt communia, ita vt ius habeas occupandi ea, quae sunt apud alterum, non similiter egentem. & postquam occupasti, non teneris restituere, durante illa necessitate, quamuis alter casu in parem necessitatem inciderit, modò tu illum in eam non conieceris. atqui simile ius occupandi ex rebus alterius, ipsi nec ad personam nec ad statum necessarii, videtur concessum in graui necessitate, vt ibidem probabiliter est ostensum: ergo etiam si alter postea incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere.

20 Si creditor incidit in grauem necessitatem.

21 Periculum salutis, rei familiaris, vel status excusat

Dico Tertiò, Excusat etiam à restitutione statim facienda, Primò, magnum periculum salutis animæ tuæ, vel ruorum. Secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertiò, notabilis iactura decentiæ status. Primum docet D. Anton. 2. p. 2. c. 8. ex Scoto d. 15. q. 2. §. ult. & Henrico quod lib. 6. q. 24. Idem tenet Nauarr. c. 17. n. 57. vt si periculum sit, ne vxor vel filius præ inopia se prostituat, ne filii fiant latrones, ne ipse in desperationem præ impatientia incidat, vt rectè D. Antoninus Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci possunt. Ratio est, quia quisque magis tenetur salutis animæ suæ & suorum consulere, quàm debita soluere. debet autem hoc periculum esse notabile, ita vt non superet alia commoda ratio eius auertendi, nisi differendo solutionem. Secundum & Tertium docet iudem Auctores & Couar. ad reg. Peccatum, p. 1. n. 2. Medina q. 2. dub. 4. & alij. Ratio est, quia in hisce casibus creditor secundum rectam rationem tenetur consentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, si vellent sibi cum tanto alterius incommodo statim satisfieri. ergo non peccas contra iustitiam, etiam si differas. Patet consequentia, quia cum omnis iniustitia sit contra rectam rationem, vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iustitiam, vt docet Scotus supra. Confirmatur, quia nemo tenetur restituere, quamdiu dominus non potest iure esse inuitus circa detentionem: atqui hæc non potest iure esse inuitus. ergo.

Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, si non potest statim soluere, nisi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat, non teneri statim, sed posse differre. Idque verum est non solum quando debet ex contractu, sed etiam quando ex delicto, vt Nauar. supra ex D. Anton. docet. Et si Caietanus v. Restitut. q. 6. & Sotus l. 4. q. 7. a. 4. contrarium sentiant. Ratio est, quia etsi creditor, quando debitum est ex furto, non teneatur ex iustitia dilationem concedere, tenetur tamen ex æquitate & charitate, æquum enim est, vt creditor permittat differri restitutionem, quæ suo debitori tam est damnosa, cum id sine suo notabili incommodo facere possit. Itaque quando is est rerum mearum status, vt non possim debitum præstare statim, sine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum est mihi ex quadam æquitate iuris naturalis, differre, nisi fortè creditor simile detrimentum accepturus putetur. Secus est, quando tales sunt circumstantiæ, vt nisi modò restitutio fiat, numquam sit futura. tunc enim si res iniuste ablata est, statim restitui debet, etiam si magni sumptus essent faciendi, vt dictum est cap. 15. dubitatione 8.

Dixi, Aliarum rerum mearum, quia si non paterer iacturam nisi in rebus debitis, quibus me spolio dum soluo, non possem idcirco differre restitutionem. hoc enim non est propriè damnum pati in rebus suis, sed relinquere alias & debitas. Similiter, si ex restitutione non paterer quidem damnum in rebus meis quas possideo, sed solum in lucro quod intendendo consequi, non possem idcirco differre, vt rectè Nauarrus num. 59. & Caietan. v. Restit. cap. 6. quia tunc nihil amitto de meo, sed solum desino lucrum facere de alieno, seu alteri debito. atqui æquitas non dicit, alteri carendum esse rebus sibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam. quod tamen intelligendum est, nisi illud lucrum quæram, vt etiam aliis creditoribus meis satisfaciam, quibus alioquin soluere non potero. tunc enim charitas postulat, vt creditor permittat dilationem, si commodè possit. quia contra rationem est, vt velis tibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata solutione posset vitari. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. n. 52. ex Corduba & Medina.

Infertur Secundò, Si vir nobilis non posset statim soluere nisi priuaret se omni obsequio famulorum & equorum, cogaturque abstinere à consortio sui similibus: & si ciuis primarius non possit statim, nisi ita se priuaret, vt cogatur obire artem mechanicam sibi inuetam, posse differre restitutionem, donec absque iactura status sui possint restituere. Quod intellige, si statum suum iuste obtinent. debent tamen sibi detrachere quantum possunt intra limites decentiæ status, quæ non consistit in indiuisibili, vt sensim restituant, vt notat Anton. supra. Et quamuis, si debita sunt ex delicto, plerique existiment statim esse soluenda, etiam cum amissione status: verius tamen & æquius videtur, posse differri restitutionem, si statum illum iuste obtinent, & ex improviso calamitas incidens, ad eas angustias redegerit, vt debita olim ex delicto constata, non possint dissoluere sine sui status amissione. Ita Nauarrus cap. 17. num. 63. & Silu. Restit. 5. q. 1. 3. & 4. vbi dicit hanc sententiam esse veriore & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiaconum & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non sint in pari angustia.

Dices, Ob hanc causam non licet accipere alienum: ergo nec retinere, cum hæc eiusdem rationis videantur.

Respondeo Negando consequ. Minus enim est retinere per aliquod tempus dum possides, quàm priuatum à domino auferre, cumque possessione spoliare, sicut minus est non curare vulnus inflicturn, quàm illud insignere, idque confirmat communis hominum sensus, qui minus curant rem suam per aliquod tempus non restitui, quàm primò auferri.

Sed

22 Si res parua pretio esset vendenda.

23 Si solum desino lucrari.

24 Non teneris statim cum amissione decentiæ status.

25

26

27

28.
Si in culpa
eò redactus,
non excusa-
ris.

Sed quid si ad eas angustias tua culpa sis redactus, v.g. ludis, comestationibus, superfluis sumptibus?

Resp. Tunc non mereris dilationem, neque debitorem ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim imputare debes, quod iam sine status amissione non possis satisfacere. Secus est, quando infortunium fuit impositum. Ita docet Sotus l. 4. de Iust. q. 7. a. 4. & Pet. Nauarra suprà n. 44. Quod est notandum pro quibusdam nobilibus, quid debita sine fine contrahunt, ut supra conditionem sui status expendant.

29
Si status ini-
què parius,
non excusa-
tur.

Dixi, Si status illum iuste obtineat. Quia si quis rapinis, usuris, & similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum pervenisset, teneretur etiam cum eius amissione confestim restituere. ut communiter docent DD. Ratio est, quia hoc non est tam statum suum amittere, quam alienum dimittere, & ad suum reuer- ti. Quod est valde notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repente diuites & magni evadunt. non enim possunt differre restitutionem usque ad mortem, sed tenentur statim restituere, etiam cum dimissione status male acquisiti. Hoc tamen intelligendum nisi debitor iste passim habeatur uti probus & honestus, & non possit subito statum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet: tunc enim sensim posset restituere, quia periculum infamiae excusaret, ne statim teneatur.

30

Dices, Dimittere statum, semper est quædam infamia: ergo qui restituendo deberet eum dimittere, numquam debet restituere.

Respond. Negando antecedens, quando enim passim scitur statum illum fraudibus comparatum, nulla est infamia illum deponere, sed hoc potius bonam famam conciliat, malamque abstergit. Quando verò putatur iuste acquisitus, tunc interdum dimissio status infamiam parit: nempe si homines inde suspicentur iniuste conquestum fuisse.

31

Si creditor si-
mile damnum
patitur.

Petes, Quid si creditor ex dilatione per damnum accepturus sit in re familiari, vel statu?

Respond. Tunc teneris statim restituere, ut communiter docent Doctores, quia iactura rei familiaris vel status, non tribuit tantum iuris, quantum extrema vel gravis necessitas, nec facit usum rerum communem. Itaque in causa parisi damni, potior est conditio creditoris.

32

Discrimen in-
ter debita ex
delicto, & ex
contractu.

Notanda est quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iusto, & debitorum ex delicto: quando enim licet differo solutionem eorum quæ ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quæ interim eveniant creditori, & lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est, quia iniuste fuit causa, dum accepi rem illam lucri cessantis vel damni emergentis, debebam enim advertere, facile hoc incommodum ex tali acceptione evenire. Quando autem licet differo solutionem debitorum ex contractu iusto, tunc probabile est, me non teneri compensare damna, si quæ forte ille interim patitur. Docet hoc Petrus Nauarra num. 56. Ratio est, quia talis (inquit) non est in mora. Quod existimo verum esse, si debitor inciderit in gravem necessitatem, vel in eam inopiam, ut non possit sine amissione status restituere: non autem si dumtaxat damnum aliquod pecuniarium efficit passurus; quale creditor patitur, tunc enim si solutionem differat, ut damnum viget, debet creditorem reddere indemnem, quamvis ex contractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi, ut videlicet post terminum tenearis solvere, vel damna emergentia compensare, nisi forte interim in gravem necessitatem incideris, aut in eam inopiam, ut si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas. tunc enim non est par creditoris & debitoris necessitas. Fortè tamen in censibus soluendis, illa sententia locum habere possit. nemo enim in his cogitur ad præstandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei cessans compensandum, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis solvere. Addo, Quando debitum est ex delicto debitorem non

33
Gravis neces-
sitas, & amif-
sio status ex-
citant à com-
pensatione
damni emer-
gentis.

teneri de damno emergente vel lucro cessante pro eo tempore, quo non poterat restituere, nisi conciliando se in gravem necessitatem, ut ex suprà dictis colligitur.

D V B I T A T I O II.

Verum remissio creditoris excuset.

Resp. Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne statim tenearis, ita remissio, ne umquam tenearis, est communis DD. Caietani v. Resti. c. 7. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. num. 1. Soti l. 4. q. 7. art. 4. Nauarra. c. 17. num. 45. &c. Ratio est, quia sicut creditor potest ius suum, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipsi debitori; quod est remittere: quia remissio est quædam donatio. Nec refert, etiam si debitor non haberet animum restituendi; quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur, si alter liberè remittat. Hic tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. sententia.

Prima est, Ut hæc remissio sit omnino libera, id est, non extorta metu vel fraude; iuxta ea quæ dicenda sunt c. 17. dub. 5. & 6. tunc enim etsi fortè aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est reuocabilis, & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorem in suam libertatem restituere, ut ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulsus fecit. Metu extorta censeretur, si expressè vel implicite debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eam subire multas molestias in sollicitando, sæpè venire frustra, diu expectare, &c. Fraus esset, si fingeret se longè pauperiorem, quam reuera sit. Blanditur autem & preces non obsunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam, nisi fortè præter modum essent importuna, ita ut quis mallet sua pecunia priuari, quàm tanta importunitate sollicitari. tunc enim remissio non valeret in conscientia, quia causa redimendæ iniustæ vexationis fieret. Non tamen hic opus est præsentem exhibere pecuniam, ut quidam putant. Imò ut rectè notat Caietanus, expedit ut pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remissionem, quia fortè præsentia rei moueretur ad non condonandum, vel certè esset difficilior. facilius enim remittimus non habita, quàm ea quæ iam habemus in potestate. quando- tumque tamen creditor ex signis præsumitur non liberè condonasse, debitor non liberatur.

Secunda conditio est, Ut possit condonare. nemo autem potest condonare, nisi qui donare. unde paterna debita non potest filius familias remittere, sicut nec vxor mariti.

Tertia, Ut condonatio non fiat in casibus Iure exceptis, qui tres inveniuntur. Primus casus est, Si Episcopus vel Archiepiscopus visitans Ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus, qui necessarii sunt ad victum illis diebus, quibus visitat: tunc enim tenetur ad eius restitutionem intra mensem, & quidem in duplum, etiam si libera eis fiat remissio à dantibus. Quod si intra mensem duplum non restituerint, Archiepiscopis & Episcopis interdictus est ingressus Ecclesiarum inferiores autem ab officio & beneficio sunt suspensi, quousque grauatis Ecclesiis de duplo huiusmodi satisfactionem impendant. Ita habetur c. Exigit, de censibus & exactionibus, quod est Greg X in Concilio lugdum, & cap. sequenti, in 6. quod est Bonifacii VIII. quod non- nihil moderetur caput præcedens, quia permittit, ut sumptus necessarios recipiant in pecunia, eum Gregorius solum esculentia permetteret. Notandum hic est, legem poenalem de duplo obligare ante sententiam, quod perrarum est, nec vnquam præsumitur, nisi ex inodo loquendi sit evidens. Secundus casus est, Si Iudex delegatus aliquid receperit à partibus, nisi fortè esulentum aut proculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi: vel si, dum cogitur

34
Condonatio
creditoris.

35
Primò debet
esse libera.

36
Secundò, ut
possit condo-
nare.

37
Tertiò, ut Ius
non resistat
condonationi.
Episcopi visi-
tantes.

38
Lex poenalis
obligans ante
sententiam.

39
Iudices dele-
gati.

extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas expensas; vel denique si aliquid acceperit, quando partes sunt notabiliter pauperes; tenetur ad restitutionem, non obstante quavis remissione. Patet ex c. Statutum. §. Insuper, iuncto §. Si quid, de rescriptis, in 6. Tertius casus, Si inquisitores pretextu officij

40
Inquisitores.

His adde Quartum, Si Canonicus, qui Officio non interest. accipiat distributiones, tenetur ad restitutionem. nec prodest remissio ceterorum, quibus ille accrescunt, ut habetur in Conc. Trid. sess. 24 c. 12. de reformat.

41
Canonicus.

D V B I T A T I O III.

Vtrum cessio bonorum excuset à restitutione.

42
Cessio.

Respondeo & dico Primò, *Cessio bonorum* in foro conscientie non magis excusat, quam necessitas sine cessione excusaret, ut rectè Nauarrus cap. 17. n. 86. Probatur, quia in hac cessione tantum conceduntur alimenta, idque ex quadam misericordia: neque semper, sed quando casus id videtur mereri, ut patet L. Qui bonis. 4. de accessione bonorum: atqui hæc etiam absque cessione, consistendo in lege naturæ & gentium, retineri possunt. Non enim tenetur debitor se spoliare necessariis alimentis, ita ut cogatur medicari: sed potest retinere ea, quæ spectata conditione suæ personæ, & eorum quos alter tenetur, iudicio prudentis censentur necessaria, ut patet ex dictis, dubi. 1. Idque verum est, etiam si debeat ex delicto, ut idem Nauarrus docet. quamvis si delictum sit notorium, (ut si sciatur illum iniquis modis opes collegisse) non tantum retinere possit, quantum si ex contractu deberet, & casu aliquo in grande infortunium incidisset, ut supra ostensum est. quantum autem quisque in tali euentu possit retinere, iudicio prudentis est definendum.

43

44 Dico Secundò, In foro tamen exteriori cessio ad hoc iuuat, ne debitor possit conici in carcerem, ut patet L. 1. C. Qui bonis cedere possunt: & ne, si post cessionem aliquid acquirat, ei possit auferri, quando est necessarium ad suam vel suorum sustentationem, ut patet ex L. Is, qui bonis. 4. & L. Qui bonis. 6. de cessione bonorum: & §. ultimo Instit. de actionibus.

45
Absque sua culpa cedens.

Hinc sequitur, Eum, qui absque culpa cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis eius per creditores, posse abscondere quantum necessarium est, ut tenuiter viuat secundum suum statum, ut docet Petrus Nauar. l. 4. c. 4. n. 60. & Silu. Rest. 7. q. 6. & alij, qui admittunt, eum posse retinere ut non egeat, id est (ut expressè Siluester ait) ne aliquatenus indecenter viuat. Idem colligitur aperte ex Iuribus citatis, maximè quoad ea bona, quæ post cessionem acquirunt: de quibus etiam is, qui debitor est ex delicto, potest retinere quantum necessarium est, ut pro sua conditione non indecorè viuat, nam leges generatim loquuntur.

46

Petes, An leges id permittant de bonis, quæ tempore instantis cessionis habebat?

Resp. Ita videtur colligi ex d. L. Qui bonis 6. de cessione bonorum. vbi dicitur, *Eum, qui bonis cessit, non esse fraudandum quotidianis alimentis.* quod est æquitati consentaneum in debitore, qui absque sua culpa non est soluendo.

47
Postea tene-

Dico Tertio, Si illi, qui hoc modo bonis cessere, postea ad lautiores fortunam peruenierint, tenentur in regre satisfacere. Est communis DD. & patet, nam idem Ius, quod cessionis priuilegium induxit, hoc expressè statuit, ut patet ex L. Cum & filij familias. 7. C. Qui bonis cedere possunt, vbi dicitur: *Apertissimi Iuris est, si quid pinguius accesserit debitoribus, hoc iterum usque ad modum debiti, posse à creditoribus legitimo modo auelli.* & L. 4. de cessione bonorum dicitur: *Is qui bonis cessit, si quid postea*

acquisierit, in quantum facere potest conuenitur. Idem habetur §. ult. Instit. de actionibus. Ratio est, quia per cessionem non fuit extinctum, sed consopitum, donec ad pinguiorem fortunam perueniet. Quid tamen intelligendum est, si acquisierit plusquam sibi est necessarium ad decentiam status. nam si non amplius acquisierit, non tenetur, ut colligitur ex d. L. Qui bonis. 6. & §. ult. Instit. supra, iuncta Glossa, quæ dicit, *illum teneri soluere, de d. isto tamen semper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione. 173. de regulis Iuris.

Qua potest
ugetur.
48

Notandum tamen est Primò, Quosdam Doctores sentire, eum, qui cessit bonis, quibusdam actibus iuxta consuetudinem loci, ignominiosis, (v.g. sedendo in loco publico, cum corbe capiti imposito) non teneri soluere debitum, etiam si postea pinguiorem nactus fuerit fortunam: quia ea ignominia satis videtur puniri, videturque hæc poena esse loco solutionis: sicut qui punitus est poena corporali, loco pecuniaræ, quam præ inopia soluere non potuit. Sed contrarium est verius, ut docet Couar. 2. variar. cap. 1. n. 6. quia hæc poena non imponitur ut liberetur à solutione, sed ut plectatur culpa, quæ præsumitur ab eo admissa, accipiendo mutuum & contrahendo, cum esset impotens solutionis. Accedit, quod per cessionem bonorum non tollatur obligatio naturalis restitutionis, sed solum competat exceptio, impediens litis contestationem; iuxta communem sententiam DD. de qua vide Couar. supra.

49
Qui attu
ignominioso
cessit.

Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec posse tamen ob debita in carcerem conici, ut notat Abbas, Imola, Ancharanus, & alij in c. Odoardus. 3. de solutionibus; quia Clericus non potest conueniri, nisi quatenus facere possit deductis necessariis alimentis, ut colligitur ex d. c. Odoardus, & tenent communiter Doctores; secuti Glossam in cap. Milites. 4. Dere iudic. & Gloss. in c. 40. Studet. d. 50. Ratio est; ne in opprobrium status Ecclesiastici cogatur mendicare. vnde nec potest Clericus huic priuilegio renuntiare.

50
Clerici non
tenentur ce-
dere.

Couarrunias supra n. 9. intelligit hæc de Clerico sacrorum Ordinum, vel qui proprio ministerio Ecclesiæ inseruit; de tali enim intelligendū esse censet Odoardus. Rebuffus tamen extendit ad omnes; ne conueniantur ultra id quod facere possunt: id est, ut necessaria alimenta illis sint relinquenda, iuxta d. L. In condemnatione. 173. de regul. Iuris. Puto extendendum ad omnes & solos Clericos, qui iuxta Concil. Trident. sess. 25. c. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis conjugatis, ut sunt, Primò, Omnes initiati sacris. Secundò, Habentes beneficium Ecclesiasticum. Tertio, Qui clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiunt. Quarto, Qui in seminario Clericorum, aut in aliqua schola vel Vniuersitate, & licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines versantur, & habitum cum tonsura gestant. Excipio Clericos coniugatos, qui si cum virgine contraxerunt, & alicuius Ecclesiæ seruitio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ seruiunt, & clericali habitu & tonsura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamen ceteris Clericorum priuilegiis, ut expressè habetur c. vnico, de Clerico coniugato, in 6. ac proinde nec isto.

51
Ad quos Cle-
ricos perti-
neat.
c. Odoardus

D V B I T A T I O IV.

Vtrum si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri.

Respondeo, Posse differri, & interdum debere, vel lege charitatis, vel etiam iustitiæ. Prior pars patet, quia qui differt solutionem, ut creditorem à malo, in quod alioquin incurreret, auocet, vtiliter & salubriter negotium eius gerit. ergo ille non potest lure id ægre ferre. Altera, quod interdum debeat differri, patet, ut si dominus repetat rem suam, v.g. depositum vel mutuum

52
Si putetur
nocitura.

O mutuum

mutuum, ut infumat in libidines, vel ut emat beneficium, & dilata solutione spes sit, malum illud fore impediendum. tunc enim lege charitatis teneor differre; nisi inde aliquod notabile incommodum metuum. Ita Sorus l. 4. q. 7. art. 1. & Nauar. cap. 17. n. 62. & 63. Rogatio est; quia teneor impedire malum proximi spirituale, etiam cum aliquo ipsius incommodo temporali, ut patet in correptione fraterna, dum adhibentur testes; & in denuntiatione, tendente ad emendationem ubi laeditur fama proximi: ergo si differendo restitutionem, possim tale malum impedire, teneor ex charitate.

Dices, Ille habet ius petendi rem suam ergo nisi restituo, facio ei iniuriam. Confirmatur; quia nemo potest inuitus impediri ne se inebriet, ne scortetur, ne per aleam decoquat.

54 *Agere contra ius alterius ex causa.* Resp. Habet quidem ius petendi, si illud per se spectes; sed quando vult re illa, ad quam ius habet, in suum vel alterius damnum abuti, ex charitate teneor obistere, si commodè possim: & quamdiu est spes eum impediendi, non facio iniuriam, quia salubriter eius negotium ago. non enim quouis modo agere contra ius alterius, est iniuria, (ut patet in eo, qui negat depositum furenti) sed sine iusta causa vel debito modo agere, quamuis propriè & formaliter, quando iusta causa subest, non agatur quippiam contra ius alterius (cum ille ius non habeat, ut id non agatur) sed solum materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam, præcisa illa praua intentione, ius habet. Ad confirmationem; Non potest ita impediri, ut vis à priuato afferatur, sed aliis modis bene potest.

55 *Petens Eucharistiam in peccato occulto.* Dices Secundò, Parochus tenetur subdito perenti in Paschate Eucharistiam porrigere, quamuis sciat eum esse in peccato occulto, eò quod subditus ius habet ad eam; et si petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem.

Resp. Propriè loquendo, ille subditus non habet ius petendi Eucharistiam, sed habet ius, ne à Parocho infametur, aut ne confessio ipsius reueletur: quod tamen ex publica Eucharistiae denegatione sequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere ius ad eam, nempe quia sine iniuria non potest ei negari, quæ iniuria in hoc consistit, quod ille infametur, vel secretum confessionis violetur. secus est in nostro casu: ex dilatione enim non sequitur nouum incommodum.

56 *Maritus voluens castitatem.* Dices Tertiò, Maritus, qui vult castitatem, habet ius petendi debitum, & vxor tenetur reddere, (de quo c. 40. dub. 10.) quamuis ille petendo peccet. ergo similiter in nostro casu.

Resp. Etsi ius habeat, tamen quando vult illo iure abuti, potest vxor debitum negare, si commodè potest, & speret hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præsertim in posterum. Quod addiderim, quia maiori tergiversatione vitandum, quando agitur de impediendis nouis peccatis, in quæ vel ille incideret, vel alium induceret, quàm cum agitur de impediendo opere externo, cuius iam culpa est interiùs commissa.

57 *Si est periculum parum mali.* Aduerte tamen, Si ex dilatione solutionis est periculum maioris vel paris incommodi, non possumus illam differre, quia non est ius differendi, nisi quatenus est spes mali impediendi. Item quando tergiversatio parum prodesset, ut si te vocaret in Ius. Denique si tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, non teneris; ut si idcirco vel illius amicitiam, vel aliqua emolumenta amitteres. non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incommodo impedire. Adde,

58 *Ordinariè non tenetur differre.* quosdam putare, quando creditor vult abuti rebus suis tantummodò in suum damnum, ut in aleam, compositiones, libidines; debitorem non obligari ad solutionem differendam; quia non est ipsius curare, quomodo ille res suas sit impensurus. Itaque cum ex iustitia debeat, non esse differendum. Ita Petrus Nauarra l. 4. c. 2. num. 34. Puto tamen esse verius, quod diximus; quamuis rarò obligetur sub peccato mortali, tum quia creditor potest illum iure cogere; tum quia passim apud homines hæc ratio differendæ solutionis

parum est in vsu, & sæpè parum efficax ad malum creditoris impediendum, & cum molestiis & calumniis coniuncta.

Tertia pars, *Quod interdum tenearis ex iniustitia differre restitutionem*, patet, ut si futens ira in inimicum, repositat depositum gladium: tunc enim reddere, censeretur esse propinqua cooperatio, vide Nauar. suprà, l. Si pignore § 4. § 4. de furtis. ubi dicitur. *Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium: vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum, licet nullum eius consilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur.* quod intellige, nisi ex recusatione graue malum tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non censeretur cooperatio: quia est actio per se indifferens.

DUBITATIO V.

Utrum si id, quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberer à restitutione tibi facienda.

59 *Solutio facta creditori cre- disoris mei.* Respondeo, Hæc solutio me liberat in foro conscientie, si mihi constet te illi debere. Ita Angelus v. Solutio num. 13. ex Glossa Instit. Quibus modis tollatur obligat. Silu. v. Solutio num. 4. & Medina q. 3. causa 5. ut si tibi debeam 100. & tu tantumdem debeas meo fratri; si soluam fratri, tibi non amplius obligor. Ratio est; quia dum soluo tuo creditori 100. cui debes tantumdem, transfero in me ius, quod ille in te habebat ad exigendum à te 100. unde si tibi tantumdem debeam, possum uti compensatione. nam ius, quod ego in te tunc habeo, tanti valet, quanti illud, quod tu in me. Itaque in conscientia tibi non amplius obligor. Dico in conscientia, quia secundum Bartolum in l. Solutum. 11. de pignora. actio. cogar in foro externo tibi soluere; nisi res debita, quam restituo tuo creditori, sit illi obligata, ut si conduxisti à te domum, quam tu conduxisti ab illo; vel nisi mea causa factus sis debitor illi, ut si gerens mea negotia mutuum acceperis. Verum in foro conscientie hæc minime sunt necessaria, sed sufficit, ut tu verè ex lege iustitiæ alteri debeas, ut Angelus & Siluest. suprà docent.

DUBITATIO VI.

Utrum rei debita interitus excuset.

60 *Rei interitus.* Resp. & dico Primò, Si res, quàm debes restituere, sit in specie aliena, excusaris eius interitu, si non intercessit tua culpa, vel mora vel pactum. Secus verò si aliquid horum intercessit, nisi similiter fuisset peritura apud dominum, ut patet ex dictis c. 7. dub. 6. & 8. & c. vnico, de commodato.

Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema necessitate tua consumpsisti, verius est, te non excusari à restitutione, dum pinguior fortuna obtigerit, sed teneri tacito quodam pacto, quod censeretur iure gentium interuenuisse: etsi contrarium sit probabile. patet ex dictis dubitat. prima huius capituli.

Dico Tertiò, si res non sit in specie aliena, sed tua; eius interitus non te excusat. Ratio est, quia res domino suo perit, ut si pecunia destinata solutioni, surripatur; vel à confessario, cui executionem commisisti, retineatur. Vbi Notandum est, quosdam existimare in hoc casu quo negotium confessario vel Parocho commissum est, tradita ei pecunia ut restituatur; (eò quod debitor sine sui infamia non possit per se exequi) si eam retineat, debitorem excusari. Ratio illorum est, Primò, quia hic restitutionem quantum in se est fecit, ut debuit & potuit. ergo ab eo non est amplius exigendum. non enim tenebatur per se restituere, cum id sine suspitione criminis facere non posset; (vri supponimus) neque poterat inuenire commodiorem & tutiorem viam, quàm per Parrochum, vel confessorem

Secundò,

Secundò, Quia si creditor actu expresse consentisset, ut fieret hoc modo restitutio, debitor non teneretur ad amplius: sed in hoc casu creditor implicitè & actu debito censetur consensisse, (quia tenebatur consentire) qui consensus implicitus & debitus eandem vim habet, quam expressus: ergo excusatur.

65
Si non ex-
quatur non
liberabitur.

Sed contrarium est longè verius, ut docet Nauarr. c. 17. n. 67. & D. Anto. part. 2. tit. 2. c. 4. §. 1. idque siue res in specie sit aliena, siue non. Si enim non est in specie aliena; ut si mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, & non tradatur, tibi perit, etiamsi debeas ex contractu. Nisi fortè creditor miserit vel assignauerit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorem. Vnde si retineat, creditoris est damnum, ut docet Siluester Restit. 4. q. ult.

66

Si verò est aliena in specie, v.g. torquis, vestis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, si iniuste accepisti. Ratio est, quia intercessit culpa per quam dedisti occasionem damni domino obuenientis. Si enim non surripuisses, ille rem suam non amisisset. Confirmatur, quia qui rem surripuit, tenetur de casu fortuito, eò quòd apud dominum non sic periisset, ut patet ex c. 7. dubit. 8. & c. 12. dub. 15. ergo, &c. debebat enim, cum acciperet, cogitare, similes casus ex surreptione posse euenire.

67
Ad rationes
in contrariis.

Ad primam rationem Respondeo, Fecit quidem quod debuit & potuit pro illo tempore, sed cum tacita obligatione, ut si res non succederet, teneretur inire alienam viam, donec damnum reipsa sit compensatum.

Ad secundam, Dominus non tenebatur consentire, ut per Parochum restitueret; nisi cum onere iterum restituendi, si reipsa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen, contrariam sententiam non videri omnino improbabilem; ob rationes allatas, & quorundam doctorum virorum, qui illam tenent, auctoritatem.

D V B I T A T I O VII.

Virum Iuris vel Iudicis auctoritas excuset à restitutione.

68

Respondeo, Quibusdam casibus excusare. Primò, Quando res legitimo modo est vsucapta: tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum qui vsucepit, de quo supra cap. 6. Secundò, Quando Iudex in poenam delicti, per sententiam imponit alicui multam in fauorem eius qui iniuriam passus est, oportet tamen sententiam niti veritate, non falsa presumptione, de quo, infra. Tertio, Quando Iudex auctoritatem legum & naturalem æquitatem secutus aliquid alicui adiudicat, quod aliàs non deberetur ex rigore iustitiæ; is qui hoc percepit, non tenetur restituere. de quo vide cap. 7. dub. 8. Quarto, Quando aliquis per sententiam ordine Iuris latam, priuatus est officio, vel hæreditate; is qui hæc postea obtinet, non tenetur restituere, etiamsi priuatim sciat condemnatum esse innocentem; modò ille causa falsæ illius sententiæ non fuerit. vnde infra cap. 29. dubit. 10.

D V B I T A T I O VIII.

Verum ingressus in Religionem liberet à restitutione.

69

Medina q. 3. causa 8. docet, debitorem, qui manendo in saeculo poterat soluere, & ingrediendo se reddi impotentem, non posse ingredi Religionem, nisi antè soluerit, quòd si ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore suo vel arte, si quam nouit, debere conari soluere. Ratio est; quia Iure naturæ tenetur satisfacere. Contrarium tenet. D. Th. q. vltima huius partis art. 6. ad 3. & ibidem Caiet. Silu. Religio. 2. q. 4. & alij Summistæ omnes. docent enim, non teneri manere in saeculo, sed sufficere si bonis cedat suis creditoribus.

Pro resolutione dico Primò. Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit professio, nec poterit reuerti ad statum saecularem. In hoc conveniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamsi sit pecuniæ debitor, tamen eius persona est libera. vnde etiamsi concederemus illum malefacere, dum se Religionis mancipat, debitis non solutis, tamen illa traditio est valida: sicut si facultates ad soluendum creditori necessarias alteri donares, donatio Iure naturæ valeret, (quamuis in ea peccares) quia res illæ tunc erant. Secus est si seruus profiteatur, quia cum persona ipsius libera non sit, sed domino ex iustitia addicta, non potest validè se alteri donare, ac proinde nec profiteri sine domini consensu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam consummato. non enim est sui Iuris. secus est ante consummationem.

70
Valeat professio.

Dico Secundò, Qui debet aliquid extrins in specie, non potest omitta restitutione Religionem ingredi. Ratio est, quia hic nulla est iusta ratio non restituendi. Idem dicendum, si quis sit obnoxius reddendis rationibus. ut ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet, id enim breui tempore fieri potest. Similiter si alicui sint parentes in graui necessitate constituti, aut proles adhuc tenerè alenda, de quo infra.

71
Sive in specie extet.

Dico Tertio, Si debitor possit breui tempore, ut paucis annis & cõsuetis laboribus satisfacere creditoribus, tenetur aliquantisper differre ingressum, ut illis satisfaciatur. Ita Petrus Navarra l. 4. c. 4. n. 94. & Lopes l. p. c. 129. Idem sentit Medina supra, & Doctores Parisienses, quos ipse citat, quia tunc creditores merito sunt inuiti, si illis antea non satisfaciatur, cum facili negotio possit. neque tunc beneficio cessionis se poterit liberare. quia hoc non est introductum, nisi in fauorem eorum qui aliter se à debitis eripere nequeunt.

72
Si facili negotio possit.

Dico Quarto, Si opus esset longo tempore, (ut multis annis, vel insolitis laboribus) non tenetur expectare, sed relinquendo omnia sua creditoribus, poterit Religionem ingredi. Ita P. Nauarr. n. 95. ideem dicunt omnes, qui D. Th. sequuntur. Ratio est, quia qui actu bona non habet, nec est in propinqua potentia ad ea habenda, absolute censetur impotens ad soluendum, ac proinde ab obligatione restitutionis est excusatus. Neque obligandus ad insolitum aut longum laborem quando dedit quicquid habuit, quia ne Iudices quidem in foro externo ad hoc obligant, ut ex praxi tribunalium satis constat. sufficit enim eis si viderint debitorem omnia quæ actu habebat dedisse; nec breui tempore posse reliqua conquirere. Vnde etiam colligitur, non esse hoc priuilegium Religionis, sed ex natura rei obligationem cessare, vel potius sopiri, ratione impotentiae. Idque non solum locum habet, quando ex contractu, sed etiam quando ex delicto est debitum, ut ex furto, vsuris, rapinis. sufficit enim dare omnia, & non posse breui aut facili, iudicio prudentis, reliqua soluere.

74
Liberatur relictis omnibus.

Non est tamen negandum, quin status Religionis aliquid peculiaris fauoris hac in re mereatur, ut etiam propter illum creditores non debeant plus exigere, quam possit actu & sine longa mora prestare; præsertim cum in longa mora sit periculum salutis, vel damni spiritualis. Adde, cum quis est debitor ex iusto contractu, potest facili beneficio cessionis liberari, retentis etiam necessariis alimentis, ut supra ostensum est.

75

Ex his sequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, est vir honoratus, quem deceat seruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes descendere, sed posse statim ingredi, quia talis, ubi omnia dederit quæ actu habet, ad nihil ampliùs tenetur, cum nulla ratio lucrandi, quæ ipsum deceat, suppetat. si autem est talis, cui aliqua lucrandi ratio honesta & statui ipsius consentanea suppetat: tunc videndum, an breui tempore sine animæ periculo possit se expedire, an non, & iuxta quæ dicta sunt statuendum. Fatendum tamen D. Thomæ sententiam esse probabilem. vide Silu. Religio 2. q. 4.

76

D V B I T A T I O IX.

*Vtrum excommunicatio creditoris
liberet à restitutione.*

77
Excommuni-
catio.

Respondeo, Non esse improbable posse differri, donec Ecclesie reconcilietur. Hoc enim tenet Adrian. q. 3. de clauibus. §. Si peras, an. & Felinus in c. Inter alia, de sententia excommunicationis. Panor. in d. cap. Inter alia. 31. & cap. Intelleximus. 7. de iudiciis. Glossa in caput Absolutos, de hæreticis. & quidam alij apud Couarr. ad regul. Peccatum 1. part. n. 8. Probatur Primò ex c. Nos sanctorum, 15. q. 6. vbi Greg. VII. sic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constr. s. sunt, Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omni ratione probemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant. & cap. seq. Iuratos milites (inquit Virbanus I. I.) Hugoni comiti, ne ipsi quamdiu excommunicati sunt, seruiant, prohibeto. Qui Canones etsi tantum videantur intelligi de debito fidelitatis, quod subditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur esse eadem ratio de debito pecuniario. Vnde Glossa in d. cap. Nos sanctorum; probat multis, hanc sententiam esse probabilem. Secundò probatur, cap. Quod in dubiis, & sequenti dicitur, *Nullus scienter nominatim excommunicato communicare tenetur, nisi quaedam persona, que per illud Gregory Papa caput, Quoniam multos, specialiter excusantur, sed illo cap. Gregorij non excusantur debitorum. ergo non tenetur. Vnde Glossa & Adrianus colligunt non teneri; etiamsi iuramento promississent soluere; quia iuramentum habet tacitam conditionem, Si talis permanseris, cui communicare liceat.**

78

Aduerte tamen, Etsi quidam Canonistæ idem videantur sentire de debitore excommunicatio, videlicet cum non teneri ad soluendum, quamdiu est in excommunicatione; id tamen omni ratione & probabilitate carere; quia non debet ei excommunicatio tanto esse commode, ut rectè notat Glossa in can. Nos sanctorum: alioquin multi essent, qui cuperent excommunicari.

70

Verius non
liberare.

Dico Secundò, verius tamen videri, etiamsi creditor nominatim sit excommunicatus, non ideò differri posse restitutionem. Ita tenent Couarr. suprà. Silu. Excommunicatio 3. q. 12. Ioannes Medina q. 3. causa 9. & plerique alij. Ratio est, quia neque iure diuino, neque etiam iure humano debitor liberatur à tali debito statim soluendo post elapsum terminum. *Non iure diuino*, quia nullum tale ius reperitur, præsertim cum etiam ethnicis & publicanis debita soluenda sint, ut colligitur ad Roman. 13. nisi forte spes esset, tua dilatione ipsum conuersum iri, & reconciliandum Ecclesie, quod interdum vsu venit, quando debitor est magnæ auctoritatis, & recusat soluere creditori, nisi redeat ad Ecclesiam. *Non etiam iure humano*, quia iura citata non loquuntur de debito pecuniario, sed de debito fidelitatis & obsequij, leges enim penales sunt strictè interpretandæ, quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promissione & stipulatione iuramento confirmata sit contractum, & de omni alio debito solis verbis constato; quod est probabile.

80

Dices, Excommunicati sunt vitandi in omni conuictu humano: atqui soluere creditori, est habere cum eo humanum commercium: ergo hoc non licet.

Resp. hoc esse vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: sed dicendum cum Couarruua, istam communionem esse valde paruam & breuem; & cum sit in re necessaria, utpote in debito iustitiæ, quod creditor potest exigere saltem extra iudicium, non debet talis communicatio videri prohibita, sicut elemosyna potest & debet dari excommunicato, quando elemosynæ præceptum erga proximum obligat.

81

Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debi-

tum in iudicio, posse eum à debitore repelli, ut expressè habetur cap. Pia, de exceptionibus in Sexto.

D V B I T A T I O X.

Vtrum creditorum incertitudo excuset à restitutione.

Respondeo, Creditorum incertitudo non omnino excusat: tunc enim restitutio facienda est in pauperes, iuxta communem sententiam, ordinariè in praxi seruandam. vide suprà cap. 14. dub. 6. & 7.

82

D V B I T A T I O XI.

*Vtrum dispensatio vel compositio cum
Pralato excuset.*

Respondeo, & dico Primò Quando incertum est quinam sint creditores, tunc excusat compositio cum Pontifice, siue debitum sit ex delicto, ut in vsuris, furtiisque minutis, siue absque delicto, ut in debitis ex contractu, & inuentis. Ratio est; quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc restituenda sunt in vsus pios, non iure naturæ, sed iure positiuo; (ut suprà cap. 14 d. 6. & 7. ostensum est) in quo iure potest Pontifex dispensare. sublata autem illa obligatione restituendi, possunt hæc retineri.

83

Compositio.

Dico Secundò, Si creditores sint noti, non potest Pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa subsit: ea tamen supposita, potest. Prior pars patet; quia non potest Pontifex, aut Princeps, absque iusta causa res vnius alteri donare; neque enim est dominus bonorum tuorum subditorum, neque dispensator; sed tantum defensor iuris cuiusque, & Iudex vindicæque criminum.

Altera pars patet; quia Pontifex habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorum, licet indirectam, nempe quatenus opus est ad regimen spirituale. vnde posita iusta causa, potest de rebus illorum disponere. Itaque potest imponere multas pecuniarias, & confiscationem bonorum pro criminibus: & consequenter condonare restitutiones, huiusmodi hominibus faciendas, quod notandum propter ea, quæ debentur hæreticis, siue ex delicto, siue ex contractu: cauendum tamen scandalum. vide cap. Cum secundum leges, de hæret. in 6. Siluestrum Restit. 7. c. 1. §. Quintum, & Innocentium IV. in cap. Quæ in Ecclesiarum, de constitution.

84

Potestas Pæ-
nificis.

Sed quia aliqui hæc de re non nihil dubitarunt, Probatur hac ratione. Summus Pontifex ob tale crimen potest priuare dominio bonorum, illudque addicere fisco, iuxta d. c. Cum secundum leges: potest subditos eximere obligatione seruiendi, obediendi, soluendi tributa, aliisque vinculis etiam iureiurando confirmatis, iuxta cap. Absolutos. Ex de hæret. cur non etiam debitores liberare obligatione soluendi, & debita condonare? est enim hoc multò minus.

Dices, Potest ista per sententiam generalem seu legem, non autem per sententiam priuatam, nisi præcedat cognitio causæ, & sententia declaratoria criminis; alioqui sequeretur magna perturbatio in Repub. deinde quia poena debet cognosci à reo, & sentiri, alioquin non est poena. at illa sententia priuata non cognoscitur. Respondeo negando quod assumitur. expedit enim ut etiam per sententiam priuatam possit irrogari poena, cum iusta causa subest: ut si crimen alia ratione puniri nequeat, ob potentiam vel absentiam Rei, vel perturbationem quæ metuitur, & poena illa non sit omnino noua, sed continuatur in alia iam ipso facto incurfa, ut in confiscatione bonorum. & quamuis ad executionem confiscationis, per realem ablationem bonorum, requiratur sententia declaratoria criminis, ut patet ex d. cap. Cum secundum leges: tamen hæc sententia non est necessaria, quando poena non requirit aliam executionem præter eam quam lex vel sententia secum defert. quia inde non sequitur vlla

Dubium fide-
litatis & ob-
sequij.

vlla perturbatio, sicut ex rei ablatione. Imò potest talis poena irrogari per sententiam conditionalem, v.g. Si constat Titium talis crimine obstrictum, non ei fiat solutio, &c. vnde nec alia causæ cognitio requiritur. Ad illud de notitia poenæ: Non est necesse ut semper reus poenam sentiat. satis est ut possit eam apprehendere & timere, quamvis in executione eam non sentiat: ut patet in poenis quæ post mortem inferuntur.

Idem puto posse Principem sæcularem respectu suorum subditorum iam enim iusta lege illorum bona

fisco addicta sunt: sed ob potentiam non potest fieri executio.

D V B I T A T I O XII.

Vtrum compensatio excuset.

Respondeo, Excusare tum eum qui compensatione usus est, ne cogatur restituere id quod compensationis causa alteri subtraxit; tum eum contra quem usus est, ne rursus cogatur solvere. vide supra cap. 12. dub. 10. & c. 11. dub. 56.

83

SECTIO TERTIA

DE

CONTRACTIBVS.

SUPERIORI Sectione diximus de iniuriis in bonis animi & corporis, & generatim de iniustitia in bonis externis; necessariæque restitutione; sequitur nunc ut agamus de quibusdam specialibus modis iniustitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primum igitur dicemus de Contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.

C A P V T XVII.

De contractibus in genere.

Constat Dubitationibus 11.

D V B I T A T I O I.

Quid sit Contractus, quid pactum.

1
Definitio contractus strictè accepti.

CONTRACTVS est vltro citroque obligatio: quod Græci συνάλλαγμα vocant. Ita habetur L. 19. Labeo π. de verb. signific. quæ definitio non sic est intelligenda, quasi contractus sit formaliter obligatio, (obligatio enim est effectus per contractum productus in contrahentibus) sed quod sit causa obligationis: est enim formaliter locutio, vel scriptura, vel aliud externum signum, quo homines exprimunt mentem suam, & sese vicissim alter alteri obligant, & iura commutant. Itaque Contractus est signum externum practicum, vltro citroque obligationem ex consensu contrahentium pariens: quod nomine Græco clariùs indicatur.

3
Donatio. Promissio. Mutatio.

Hinc sequitur, donationem & promissionem non esse propriè contractus, quia non pariunt obligationem, nisi in altera parte.

Dices, Mutatio non inducit obligationem nisi in mutuuario: ergo non est contractus.

Respondeo Negando antecedens, nam mutuator tenetur non repetere statim, sed debet ad aliquod tempus permittere, ut alter mutuo fruatur: & sic etiam in ipso nascitur obligatio ex mutuo.

4
Contractus late.

Advertendum tamen est, sæpè in Iure nomen contractus accipi paulò laxiùs, ut etiam comprehendat donationem & promissionem acceptatam, ut patet L. Contractus. 16. C. de fide instrument. & alibi, ubi donatio videtur contractus. & sic, Contractus est conventio duorum, obligationem saltem in alterutro pariens. quo modo non distinguitur à Pacto, quod definitur esse duorum consensus atque conventio. ut enim fiat pactum, necesse est ut duæ voluntates in idem conveniant reciproco consensu. Dico reciproco consensu, quia non sufficit ut quouis modo in idem conveniant; sed requiritur ut consensus suos in se mutuò dirigant. Vnde donatio &

promissio, etiam si à duobus communi consensu fiant, antequam sint acceptatæ, & accedat consensus reciprocus eius in quem diriguntur, non habent rationem pacti: sed per acceptionem transeunt in pactum. Vide Gomezium tom. 2. c. 9. n. 2. & infra c. 18. dub. 6. n. 42. & sequentibus. Nos nomine contractus utimur hic amplè, ut idem sit quod pactum, & comprehendat contractus gratuitos, qui sunt veluti semicontractus.

D V B I T A T I O II.

Quot modis perficiantur contractus.

NOtandum est, Contractum dici dupliciter perfectum. Primò, Quando res, circa quam versatur, est tradita. sic emptio dicitur perfecta, quando res est tradita & pretium solutum. verùm hæc perfectio non est intrinseca rationi contractus: sed sæpè est effectus contractum consequens, atque adeò finis ob quem contractus fit. Nam contractus emptionis & venditionis est perfectus in ratione contractus ante traditionem rei: dicitur enim propriè res emptæ & venditæ, simul atque inter emptorem & venditorem convenit de pretio. Secundò, Quando ipse contractus habet omnia necessaria, quæ secundum suam speciem requirit ut tale nomen mereatur; siue traditio rei ad hoc sit necessaria, siue non. de qua perfectione hic loquimur.

6
Duplex perfectio contractus.

Resp. igitur, Contractum quadrupliciter perfici, nempe re, scriptura, verbis, consensu. Ita Silvester v. Contractus, n. 6. & colligitur Instit. de obligat. in fine. Re quadrupliciter perficiuntur, qui non consistunt in conventionem sola, sed requirunt rei traditionem: ut depositum, commodatum, mutuum, & mutatio, pignus, donatio. non enim contractus hi censentur celebrati, nisi re tradita, ut ipsa nomina indicant, quibus significatur rei traditio. vnde ante traditionem, dum in solis verbis consistunt, dicuntur pacta nuda, quæ non pariunt obligationem civilem nisi ex aliquo Iuris privilegio.

7
Perficiuntur.

Scriptura perficiuntur, qui ante scripturam rati non habentur, ut emphyteusis, & omnis contractus, quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram Notario, qui Instrumentum conficiat.

Pactum nudum.

Verbis dicuntur perfici, qui requirunt certam verborum formulam: tales sunt omnes stipulationes. Hæc Stipulationes sunt formulæ quædam, quæ constant interrogatione prævia unius, & responsione subsequa alterius; v.g.

9

O & Spondes

10

Spondes dare tantum? spondeo. Promittis 100? promitto. Dabis 1000. pro domo mea? dabo. Facies? faciam. Fideiubes? fideiubeo. & similes: infinitum est enim omnes stipulationum formulas persequi, teste Cicerone in Topicis. vide Instit. de verborum obligationibus. Hæ autem formulæ possunt adhiberi in omnibus contractibus, eisque maiorem firmitatem in foro externo tribuunt. de quibus vide plurima apud Gomezium tom. 2. c. 9. quæ quia solum ad forum externum pertinent, (in quo etiam paruum usum nunc habent) omitto.

11

Consensu perficiuntur, qui non requirunt certam verborum formam, sed sufficit consensus, quouis modo exterius utrimque explicatus, ut emptio, venditio, locatio, conductio.

D V B I T A T I O III.

Quomodo diuiditur contractus & pactum.

12

Prima diuisio.

Respondeo, Multas assignari à DD. diuisiones, ut videre est apud Siluestrum verb. Contractus, & verb. Pactum. Primò contractus diuidi potest in explicitum & implicitum; siue in formalem & virtualem. Formalis contractus est, cum expressè duo in idem conueniunt cum obligatione mutua, vel saltem alterius erga alterum, ut dubit. 1. dictum est, & hic propriè dicitur contractus. Virtualis contractus est, cum solum implicitè conueniunt absque vlla expressa pactione se obstringentes. Hunc vocant quasi contractum, ut tutela, & quoduis aliud officium, mandatum, & negotiorum gestio: qui enim aliquod officium suscipit, eo ipso se obligat erga alterum, & alter obligatur erga illum, iuxta leges vel consuetudinem receptam. similiter qui aliquid mandat, vel mandatum alterius suscipit, & qui negotium alterius gerit. in his enim non requiritur vlla conuentio expressa, sed hoc ipso quo ista suscipiuntur, ut legis vel consuetudinis, in quam omnes consenserunt, tacita nascitur obligatio. & idè non vocantur propriè contractus, sed quasi contractus.

Secunda diuisio.

Secundò, Contractus diuiditur in nominatum & innominatum. Contractus nominatus est, qui habet speciale & proprium nomen quo ab aliis distinguatur, ut emptio, venditio, mutuum, locatio, societas, commodatum, pignus, depositum, & similes. Innominatus est, qui non habet nomen speciale, sed genericum tantum. Huius sunt quatuor species, do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias. ut si Petro des panem pro vino, erit contractus innominatus, do ut des, non enim est emptio aut venditio, quia non datur pretium pro merce: nec est mutuum, quia non recipitur res eiusdem speciei post certum tempus: nec locatio aut conductio, quia non datur pretium pro usu vel opera: sed datur vna res pro alia, quarum neutra est pretium alterius: qui contractus proprium nomen non habet.

Dices, Est permutatio. Respondeo, Verum est, sed hoc nomen est generale, non specificum, conuenit enim emptioni & mutuo. vnde non constituit contractum nominatum. Simili modo, si Petro des panem, vestem, &c. ut pro te labores, vel scribas, erit contractus do ut facias. si autem des pecuniam, erit conductio. Si scribas vel seruias alicui, ut det panem, vestem libros, erit contractus facio ut des. si illi seruias ut te doceat, erit contractus facio ut facias.

14

Obligatio naturalis ex contract. innominatis, non civilis.

Aduertendum est, Et si ex his contractibus innominatis oriatur statim obligatio naturalis, non tamen oritur obligatio civilis, (id est, quæ Iure civili tribuat actionem in foro externo) nisi ex altera parte sit impletus, vel nisi vestiatur formula stipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium tom. 2. cap. 8. & Siluestrum v. Pactum q. 5. & 6.

15

Tertia diuisio.

Tertio, Diuiditur in contractum bonæ fidei, & stricti iuris, Contractus bonæ fidei sunt, in quibus Iudex mul-

ta potest ex æquo & bono arbitrari: ut sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio, & similes. Contractus stricti iuris sunt, in quibus Iudex ad verba adstringitur, ut in stipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico, in promissione liberali, in donatione vide plurima de hac diuisione apud Couarruniam ad regulam Possessor, part. 2. §. 6.

Quartò, Diuiditur in lucrarium, & onerosum. Lucrarium est, in quo nihil rependitur, ut promissio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri possunt testamentum & legatum, quæ sunt donationes quædam in diem. vnde testamentum apud Græcos & Hebræos vocatur pactum, & inter pacta numeratur: Berith enim & אגבאון, (quæ idem valent quod testamentum) pactum in Scripturis pro pacto accipiuntur. Onerosum est, in quo aliquid loco eius quod datur, debet reddi vel prestari. hic autem vel transfert dominium integrum, ut mutuum, emptio, &c. vel vtile tantum, ut feudum & emphyteusis: vel usumfructum, aut usum; ut locatio, conductio: vel securitatem conferre, ut pignus, hypotheca, fideiussio. ceteri contractus ad hos reducuntur: ut contractus censualis ad emptionem; depositi ad locationem, &c.

Quintò, Contractus seu pactum diuiditur in pactum nudum, & vestitum. Pactum nudum dicitur quod in meris finibus conventionis consistit, omni alio firmitamento carens. talis est omnis contractus innominatus, antequam ex altera parte sit impletus; nisi accedat ei formula stipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus qui re perficitur, est pactum nudum ante rei traditionem, ut donatio, mutuum, &c. Pactum vestitum est, quod habet aliquid amplius, vnde Iure civili robur obtineat, vestitur autem sex modis. Primò, Reipsa, ut si ex altera saltem parte sit impletus. Secundò, Verbis, ut si accedat formula stipulationis. Tertio, Litteris, ut si litteris fatearis tibi esse satisfactum, etiam si satisfactum non sit, quod vocatur acceptilatio. Quartò, Specifico nomine contractus. sic omnes contractus nominati, qui consensu perficiuntur, (ut emptio, venditio, locatio, & similes) sunt contractus vestiti. Imò omnes contractus nominati, sunt vestiti, si in suo genere sint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu vestito, ut si vendam tibi domum mille aureis, cum pacto ut illam adhuc inhabitem: & tibi pro inhabitatione dem hanc vellem. Pactum enim istud accessorium, per se est pactum nudum: tamen quia cohæret cum venditione, quæ est pactum vestitum, censetur etiam vestitum: nam accessorium sequitur naturam principalis. Sextò, Iuramento: nam iuramentum non minùs confirmat pactum nudum, quàm quiduis aliud. vide Siluestrum v. Pactum num. 2.

D V B I T A T I O IV.

Verum omnis contractus pariat obligationem in foro conscientia, & externo.

Dico Primò, Omnis contractus, etiam nudus, sponte liberèque factus, si contrahentes sint habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientia, ita ut parte inuita non possis rescindere, nisi Iure positio sit irritus, vel detur irritandi potestas. est communis sententia Doctorum, ut docet Gomezium tom. 2. cap. 9. n. 2. & Couarr. in cap. Quamuis pactum, q. 2. §. 4. n. 23. Probatum Primò, Quia Iure tenetur quisque prestare quod promissit, altero acceptante, siue promiserit titulo gratuito, siue oneroso. Nec refert an pacto nudo an vestito promiserit; quia Iure naturæ & gentium, nulla est inter hæc distinctio, sed solo Iure civili: quæ etiam solum forum externum respicit. Secundò, Quia ad obligandum sese, sufficit animus verbis expressus, & acceptatus, ut communiter docent Theologi. vide Siluestrum. v. Pactum num. 4.

Dixi,

20

Dixi, Nisi Iure positum sit irritus, &c. quia Ius humanum potestatem habet vel irritandi omnino pactum alias validum, ita ut nullam pariat obligationem, vel tribuendi facultatem, & ius alteri contrahentium, cuius interest, obligationem elidendi: ut patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contractu parentis cum filio vel filia, ut pro certa summa cedat legitima portione, aliisque innumeris, quae iure naturali & gentium essent validi, nisi ius positum eis resisteret. Ratio est, quia sicut duo homines privati, seposito omni Iure positum possunt inter se statuere certas formulas & condiciones, sine quibus contractus eorum in posterum non censeantur validi, nec obligationem naturalem possunt inducere: ita Respublica, quae naturaliter est Superior singulorum, seu cui naturaliter competit potestas in singulos, potest constituere huiusmodi condiciones, & consequenter Principes saeculares, in quos suam potestatem Respublica transtulit: multoque magis Principes Ecclesiae, in iis quae ipsorum gubernationi sub sunt, id possunt, quatenus necesse est, vel expedit ad bonum spirituale subditorum. Hanc enim potestatem habent à Christo, qui naturaliter supremus est omnium Dominus.

21
Pactum nudum.

Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur Pactum nudum, non parit obligationem in foro civili. est communis sententia DD. ut docent Couarr. & Gomezius suprà: & patet clarè L. Iuris gentium. 7. initio. 7. de pactis. ubi dicitur: Nuda pactio obligationem non parit, sed parit acceptionem. & L. Ex placito. 3. C. de rerum permut. Ex placito permutationis, nulla re secuta, constat ne mini actionem competere. Nulla re secuta, id est, neutra ex parte contractu completo per rei traditionem. si enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo, in fauorem eius qui impleuit. L. 1. 7. de rerum permut. & alibi. tunc enim vestitur re ipsa, ut dictum est suprà num. 18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat est, quia etsi Ius civile non resistat talibus contractibus, eos irritando, tamen noluit etiam illis assistere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur. imò permittit illos rescindi causa poenitentiae, etiam altera parte nolente, quamdiu pactum nudum neutra ex parte est impletum: vel si ex altera parte impletum est, liberum est huic poenitere, vel cogere partem ad complendum, ut constat ex L. Si pecuniam. 7. 7. de Condict. causa data & L. 1. 7. de rerum permut. Verum hoc non est licitum in foro conscientiae, quia utraque pars tenetur seruare promissum, & exoluere fidem, altera volente & persistente: unde in foro Ecclesiastico, & ubi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur stare contractu, & implere promissum, ut docet Couarr. suprà num. 14. & Silu. verb. Pactum. n. 3. & patet ex c. 1. de pactis. ubi id passim notant Doctores. Ratio est, quia Ius Canonicum, cum sit conditum ad salutem animarum, respicit obligationem conscientiae, eamque iubet impleri, nisi fortè praesumat errorem vel fraudem, quam ob causam non concedit actionem ad exigendum promissum, nisi exprimatur causa cur sit promissum. Silu. suprà. alioquin non praesumit seridè & liberè promissum.

Ius civile ei non assistit.

22
Secus de Iure Canonico.

Notandum tamen est Primò, Talia pacta, ratione obligationis naturalis, habere alios quosdam notabiles effectus; etiam in foro externo. Primò, Pariunt exceptionem, ut habetur d. L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt soluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt ius compensandi in foro conscientiae. Quartò potest eis accedere fideiussor, & efficaciter obligari. Quintò, Potest retineri pignus. quae omnia satis in Iure sunt nota, & infra magis patebunt.

23

Secundò, Quaedam pacta nuda, privilegio Iuris, dare actionem civilem; ut patet ex Glossa in §. De constituto, Instit. de actionibus, ubi enumerat septem casus. tale pactum est; donatio verbalis acceptata, promissio dotis, promissio soluendi pro se, vel pro alio, &c. sunt enim parui momenti.

24

Dico Tertiò, Sitamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in viroque foro. est communis sententia Doctorum, inquit Couarr. suprà n. 16. Probatum, nam si contractus, qui Iure civili est irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem Iure civili, modò non sit contra bonos mores, ut patet Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduersus vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum de pactis in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non est irritus, dabitur actio Iure civili. sed de hoc infra dub. 7. Idem putat Couarr. esse dicendum de pollicitatione iuramento confirmata, quae tamen non est pactum. Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id est, ex promissione nondum acceptata) nullum Ius acquiritur ei cui fit: nam requiritur acceptatio, ut infra dicetur. erg etiam si fortè implenda sit, (de quo infra num. 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in testem falsi: non tamen ob vllum ius, quod acquisitum sit illi, in cuius fauorem facta est: secus de pactis Iure civili irritis: quia haec pacta non irritantur, nisi dum sola sunt, & sine iuramento sunt. Dum autem sunt cum iuramento, Ius civile non intendit ea irritare, sed relinquit in suo vigore, quem habent, praeciso Iure posituo. atqui haec Iure praeciso sunt valida, & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt suam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. Vnde dici solet, iuramentum sequi naturam contractus, quam habet ex natura rei: non autem quam habet ex Iuris prohibitione. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iustitiae & religionis. unde mirum non est, si Iure civili detur actio ex tali pacto, quòd si Ius intenderet ea irrita reddere, etiam cum iuramento, omnino irrita essent. Sicut enim potest impedire ne ex pacto simplici obligatio nascatur, ita etiam ne ex iurato.

Dico Tertiò, Sitamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in viroque foro. est communis sententia Doctorum, inquit Couarr. suprà n. 16. Probatum, nam si contractus, qui Iure civili est irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem Iure civili, modò non sit contra bonos mores, ut patet Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduersus vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum de pactis in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non est irritus, dabitur actio Iure civili. sed de hoc infra dub. 7. Idem putat Couarr. esse dicendum de pollicitatione iuramento confirmata, quae tamen non est pactum. Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id est, ex promissione nondum acceptata) nullum Ius acquiritur ei cui fit: nam requiritur acceptatio, ut infra dicetur. erg etiam si fortè implenda sit, (de quo infra num. 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in testem falsi: non tamen ob vllum ius, quod acquisitum sit illi, in cuius fauorem facta est: secus de pactis Iure civili irritis: quia haec pacta non irritantur, nisi dum sola sunt, & sine iuramento sunt. Dum autem sunt cum iuramento, Ius civile non intendit ea irritare, sed relinquit in suo vigore, quem habent, praeciso Iure posituo. atqui haec Iure praeciso sunt valida, & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt suam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. Vnde dici solet, iuramentum sequi naturam contractus, quam habet ex natura rei: non autem quam habet ex Iuris prohibitione. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iustitiae & religionis. unde mirum non est, si Iure civili detur actio ex tali pacto, quòd si Ius intenderet ea irrita reddere, etiam cum iuramento, omnino irrita essent. Sicut enim potest impedire ne ex pacto simplici obligatio nascatur, ita etiam ne ex iurato.

25
Iuramentum.

Pollicitatio iuramento confirmata.

26

DUBITATIO V

Utrum contractus, cui error vel dolus causam dederit, sit validus.

Notandum est, Dolus vel errorem posse contingere, vel circa substantiam rei, vel circa accidentia & extrinseca, quae alliciunt, aut auerunt à contrahendo. Rursus potest hic dolus dare causam contrahendi, ita ut sine illo non velles contrahere: aut non dare causam, sed solum incidere in contractum, ut si velles quidem contrahere, sed non tanto pretio. Denique hic error seu dolus potest provenire vel à parte, quae tecum contrahit, vel à tertio, ita ut pars non sit villo modo illius particeps: vel ex propria tua opinione. His positis,

27
Dolus multis modis in contractu.

Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentium esse errorem circa substantiam rei, contractus Iure naturae est irritus. est communis sententia DD. Ratio est, quia deest substantialis consensus: nam non consentit in illam rem, sed in aliam, quam putat subesse istis accidentibus. ut si venditor gemmam putet esse vitrum, & pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad restitutionem gemmae, vel ad iustum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit: quia venditor non consentit in alienationem gemmae, sed vitri. Similiter si venditor vitrum vendat pro gemma: quia emptor non consentit in emptionem vitri, sed gemmae, quam putabat esse sub illa specie. Idem patet ex contractu matrimonij.

Error circa substantiam.

Dico Secundò, Si non sit error circa substantiam contractus est validus: modo dolus non det causam contrahendi. est communis sententia DD. D. Antonini p. 2. titulo 1. cap. 17. §. 6. Caietani q. 77. a. 3. Soti lib. 6. q. 3. a. 2. & aliorum. Probatum, quia iste verè consentit, v.g. in emptionem istius rei, sciens & volens, absque metu & fraude: qui consensus sufficiens est ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus cir-

28
Si dolus non det causam contrahendi.

ca qualitatem rei : tum quia non requiritur, ut omnes rei qualitates norit, aut ut in omnes consentiat : tum quia non habet expressè vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etsi enim sciret rei qualitatem, tamen vellet contrahere, quamvis non eo pretio.

Hinc sequitur, Contractum esse validum, etiamsi quis deceptus sit in pretio ultra dimidium : quia dolus non dedit causam contractui, sed solum est causa maioris vel minoris pretij. unde ipse contractus non potest rescindi, nolente emptore, sed ad æqualitatem reduci. Ita docet Glossa in c. Cum dilecti 3. de emptione & venditione, & expressè habetur eodem c. & C. de rescind. vendit. l. 1.

29 *Si dolus det causam contractui.* Dico Tertio, Si dolus det causam contractui, & proveniat ab altera parte, vel saltem illa sit particeps doli, contractus adhuc Iure naturæ non est omnino irritus, tamen pro arbitrio eius qui deceptus est, (si solubilis sit) irritari potest. Quod non sit omnino irritus, Probatum Primo, ex contractu matrimonij, qui dolo initus, validus est, & quia natura sua insolubilis est, validus perseverat, nec ob iniuriam acceptam irritari potest. Secundo, Quia dolus iste versatur, non circa substantiam contractus aut materiam, sed circa causam contrahendi, quæ rei est extrinseca & accessoria : ac proinde non tollit consensum, qui aliquo modo sit sufficiens ad naturam contractus. Tertio, Si deceptus velit contractum constare, deceptor non potest resistere, ne ex dolo commodum reportet, ut colligitur ex cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, & docent plurimi Doctores. quod est signum, contractum non fuisse omnino invalidum. Quarto, Quia communis sententia Doctorum est, contractum stricti Iuris, etiamsi dolus vel metus ei causam dederit, validum esse, doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus, & apertius Insit. de exceptionibus, initio. hoc autem falsum esset, si Iure naturæ esset omnino irritus. quia quod Iure naturæ est irritum, Iure civili non potest esse validum, & tribuere actionem.

Possit irritari. Quod autem possit irritari pro arbitrio decepti, patet : quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit, ac proinde tenetur illum restituere in integrum, & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

Deinde, etsi dolus iste non habeat eam vim ut reddat contractum planè irritum, quia non tollit consensum substantialem, tamen tribuit ius recedendi à contractu, eiusque irritandi. Ita enim usu omnium gentium receptum est, ut si quis deprehendat se penitus deceptum, nolit stare contractu, præsertim si res est adhuc integra. Unde omnis contractus solubilis Iure gentium videtur habere hanc tacitam conditionem, quod contrahens stabit contractu, nisi deprehenderit se graviter deceptum, id est, tali errore qui sit causa contractus. Nemo enim ita intendit inhærere contractui, ut non possit retrocedere, etiamsi ex gravi errore contraxisset, quia defuit plenus consensus. Itaque duplici Iure potest talis contractus rescindi, ratione iniuriæ, & ratione defectus consensus, qua parte ignoravit. Cum autem metu extortus est, solum ratione iniuriæ rescindi potest, ut sequenti dub. dicitur. nam adfuit consensus ex parte cognitionis : sed defuit plena libertas in consensu, idque per iniuriam.

30 *Deceptor tenetur ad restitutionem.* Hinc sequitur, Deceptorem teneri ad restitutionem rei & fructuum, etiamsi dominium translatum fuerit, quia per iniuriam fuit causa alienationis : & deceptum posse uti occulta compensatione, si aliter quod suum est, recuperare nequit.

31 *An Iure positivo sint irriti.* Sed difficultas est, verum tales contractus sint omnino irriti Iure positivo. Iuris periti sic distinguunt : omnes contractus bonæ fidei, quibus dolus partis causam dederit, irritos esse : eos autem qui vocantur stricti Iuris (ut sunt omnes qui fiunt per formulam stipulationis, & quidam alij) esset validos, & tribuere actio-

nem in foro externo, sed posse exceptione doli mali elidi. de quo vide Couarr. ad regulam Possessor. 2. p. §. 6. num. 6.

Verum, quidam hanc distinctionem reiciunt, tanquam non satis in Iure fundatam, & docent eandem esse rationem contractuum bonæ fidei & stricti Iuris : omnes enim aliquo modo validos esse, & posse exceptione doli elidi. Ita Ioannes Ignazus in L. Contractus. 23. r. de reg. Iur. num. 150. Faber & Bellapertica apud Couarr. supra. Hæc sententia non est improbabilis, sed meo iudicio valdè probabilis si rectè explicetur. Primo, Quia sicut d. L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus dicitur de contractu stricti Iuris : *Dolo vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli mali tamen vel metus exceptionem submoveri petitio debet.* ita L. Si dolo. 5. C. de rescindenda venditione dicitur de contractu bonæ fidei, *Si dolo adversarij deceptum, venditionem prædictæ te fecisse Praeses Provincie aditus animadvertet, sciens contrarium esse dolum bonæ fidei, (quæ in huiusmodi contractibus maxime exigitur) rescindi venditionem iubebit.* itaque insinuat, contractum bonæ fidei non esse omnino nullum, sed posse rescindi. Nec obstat L. 7. Et eleganter. r. de dolo. ubi dicitur *nullam esse emptionem, si in hoc ipso ut venderet circumscriptus est.* tum quia ibi agitur de minore per dolum decepto ut venderet servum, cuius contractus, quo talem rem absque decreto Iudicis alienat, est planè nullus, ut patet L. 16. In causæ cognitione. §. Item relatum. r. de minoribus : de quo infra dub. 8. tum quia ibi agitur de emptione, cui causam dederat dolus tertij : quo casu emptio in aliis non est irrita, etsi sit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat, talem contractum esse planè nullum.

Probatum Secundo, Quia quando metus dat causam contractui, non est omnino irritus, sed in irritum reuocandus, ut dicemus dub. 6. atqui metus & dolus in Iure censentur paria. L. Si dolo. r. de inutilib. stipul. & cap. Cum contingat. 18. de iureiurando. Tertio, Quia id magis consentaneum est Iuri naturæ, per quod tales contractus non sunt omnino irriti, quamvis etiam non omnino validi. Quarto, Est magis expediens bono publico, ad coercendos huiusmodi deceptores, qui interdum hac ratione capi possunt in astutia sua, si is, qui deceptus fuerit, velit contractum valere, quando est ipsi utilis. Ob has rationes sentio esse verius, nullum esse discrimen hac ex parte in foro conscientie inter contractus bonæ fidei & stricti Iuris ; cum dolus causam dedit, sed utrosque aliquo modo esse validos, & parere aliquam debilem obligationem Iure naturæ in foro conscientie, quæ tamen dolo detecto possit elidi per eum qui deceptus est ; neque hanc obligationem Iure civili impediri. Idem colligi potest ex Couarr. ad reg. possessor. p. 2. §. 6. n. 8. ubi dicit in foro conscientie non esse considerandam distinctionem contractus bonæ fidei, & stricti Iuris.

Nec obstat, quod talis contractus dicatur aliquando irritus vel nullus, vel nullam vim habere. rectè enim dicitur irritus, tum quia deceptor ex eo nihil solidi iuris acquirit, nisi alter illum ratificet, nam tenetur ad restitutionem in integrum ante omnem sententiam. tum quia in fauorem decepti est irritus : potest enim hic, ubi resciverit deceptionem, illum irritum reddere, & petere restitutionem rei traditæ : tum denique, quia in Iure sæpè dicitur irritum, quod est irritandum, & contrà. Potest etiam dici validus non simpliciter, sed secundum quid, nempe in fauorem decepti, quia potest illum ratificare.

Ut autem hæc melius intelligantur, Notandum est, contractus stricti Iuris, quibus dolus causam dedit, Iure civili dici validos, quia mero Iure civili (ut distinguitur à Iure Prætorio) non datur actio ad talis contractus rescissionem, aut ad viudicandum dolum deceptoris : contractus autem bonæ fidei dici irritos, quia illo Iure datur actio ad rescissionem contractus, & doli vindicationem. Iure tamen Prætorio (quod est modera

Quomodo dicatur irritus.

moderatio quædam Iuris civilis) etiam datur actio ad rescissionem contractus stricti Iuris, qui dolus causam dedit, & ita Iure Prætorio etiam hic contractus est simili modo inualidus. Equitas enim postulat ut possit rescindi. Ita Couar. supra n. 6. ex Duareno, & aliis. Ex quibus patet, illam distinctionem solum pertinere ad forum externum, & esse irritum seu inualidum, aut validum, nihil aliud esse quam dari vel non dari actionem ad rescissionem contractus: & cum dicitur ipso Iure, hanc clausulam non intelligi more vulgari, neque de Iure civili in genere, sed de Iure civili primario & stricto, ut distinguitur contra Ius prætorium: quod multi non aduertunt.

Deceptor potest cogi ad implendum contractum.

Ex hac sententia sequitur, Eum, qui deceptus est, posse cogere deceptorem ad implendum contractum, nec opus esse nouo consensu deceptoris, quia in primo consensu manet obligatio: (obligauit enim se deceptor quantum potuit ex parte sua) quæ non perit nisi deceptus cognita deceptione, resciliat à contractu. Vnde si deceptor reuocet suum consensum antequam alter resciliat, non valet.

32
An teneatur ratificare, uolenti decepto.

Petes, Vtrum in altera sententia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus causam dedit, Iure positiuo esse omnino nullos, obligetur deceptor in conscientia contractum ratificare & implere, si deceptus velit? Multi Doctores docent, in conscientia teneri ante sententiam Iudicis. Primò, Quia etsi contractus validus non fuit, tamen ex parte Iura fidem dedit, quam debet seruare. Secundò, Quia Iura ita statuerunt, non in pœnam dolosæ machinationis, sed ob naturalem æquitatem, quia bono communi ita expedit. quæ sententia est valde probabilis, eamque tenent Richardus in 4. dist. 36. c. 3. principale, q. 1. Silu. Matrimonium. 8. q. 2. § Nonum. Nouar. c. 12. n. 33. Molina disp. 352. & alij.

Sed habet difficultatem: si enim non tenetur implere ratione contractus, ergo solum ratione pœnæ: nemo tenetur ad pœnam nisi post sententiam. Suppono, non interuenisse damnum decepto, quod non sit aliter reparabile. si enim tale interuenisset, tunc ratione damni laesendi teneretur contractum ratificare & implere, ut si sponsam cognouisset.

Dices, Tenetur ratione iniuriæ. Contra, Illa iniuria, si absit damnum, non est tanti, & faciliè alia ratione ei satisfieri potest. Confirmatur, quia qui fictè contraxit, non tenetur, saltem sub peccato mortali, ratificare contractum, si nullum incommodum secutum sit, ut infra c. 18. n. 61. dicitur. ergo neque qui dolo. Vnde valde probabile videtur, posita illa sententia, non teneri ratificare contractum, saltem sub peccato mortali, nisi ratione damni secuti vel ratione sententiæ Iudicis. Ita sentit Conradus, de contractibus q. 57. Ioannes Medina C. de restit. q. 33. Sotus in 4. d. 35. q. unica art. 2.

33
Si pars non sit particeps doli.

Superest, ut dicamus de illo euentu, quo is qui cum contrahis, non est particeps doli: sed deceptus es à tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant tunc adhuc contractum esse irritum: Conradus & Medina supra. Ratio illorum est, quia deest consensus liber. nam quod consentis, est ex errore inuincibili, qui facit inuoluntarium. Sed contrarium est verius. Vnde.

Est validus.

Dico Quartò, Talem contractum absolute validum esse. Ita Glossa in c. Cum dilecti, de empt. & vendit. Bartolus in d. L. Et eleganter. 7. de dolo, in principio. Couar. reg. Possessor, p. 2. §. 6. n. 6 & alij. Ratio est, quia non est error circa substantiam rei, sed solum circa extrinsecam: ut circa causas, quæ alliciunt vel auocant à contractu, ut Bartolus ait, & alias nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quod nullum Ius talem contractum irritum reddat. Vnde sequitur, eum, qui tali contractu aliquid consecutus est, non teneri ad restitutionem, nisi contractus in irritum reuocetur, quia nullam iniuriam intulit.

Petes, An hic contractus, detecto errore, possit in irritum reuocari arbitrio eius qui deceptus est?

Respondeo, Si sit contractus gratuitus, ut promissio vel donatio liberalis, potest pro arbitrio reuocari si dolus vel error circa motiuum ei causam dederit, quia in his spectanda est etiam intentio tacita & habitualis: nam ex sola intentione legem accipiunt, cum omnino sint gratuita. deinde ad vitandas multas lites & perplexitates ita passim vsu est receptum. Tunc tamen in voto, ut infra c. 40. d. 2. dicemus. Si verò sit onerosus, maior est difficultas, quia hic contractus pendet etiam ex consensu alterius, qui talem conditionem nolle admittit. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es, & sic tibi ipse imputare debes, quod rem melius non examinaueris: vel dolo tertij, & sic in illum actionem habes, ut expressè habetur d. L. Et eleganter. 7. de dolo. & L. Si proxeneta. 2. de proxeneticis.

Potest in irritum reuocari.

Verius tamen puto, quodcumque error inuincibilis dedit causam contractui, & res adhuc est integra, cum, qui deceptus est, ubi sciuerit veritatem in conscientia non teneri implere contractum, nisi forte per sententiam Iudicis cogatur. Patet hoc, Primò, in contractu spontaneo, quem non tenetur deceptus implere, simulatque cognouerit aliquid subesse, quod si ab initio sciuerit, nolisset contrahere. Secundò, Quia si tale quid post contractum eueniret, non teneretur illum implere, cò quod status seruum sit notabiliter mutatus. ergo etiam non tenebitur, si id quod ab initio latebat, postea se aperiat. nam paria sunt, superuenire de nouo, & proferri in lucem, seu incipere cognosci. Tertio, Quia alter non potest conqueri de iniuria, cum tacita mens contrahentium sit, non obligare se ad implendum contractum, si se deceptos deprehendant: idque confirmat consuetudo passim recepta. eadem conditio tacite ex vsu omnium gentium intelligitur in promissione standi contractui eiusque non reuocandi. Si tamen inde alteri damnum obueniret, deberet alter compensare. Quando autem res non est integra, ut si contractus sit verimque vel altera ex parte completus, tunc est distinguendum, vel enim alter erat conscius vitij seu defectus, vel non erat. Si non erat conscius, Iura non concedunt rescissionem, sed solum actionem quanti minoris, id est ut tanto minus soluas, quanti minoris detecto vitio rem esses empturus, ut habetur L. 13. de actionibus empti, in principio, ut si eues morbidas emisisti, vel ligna cariola, ut ibidem dicitur. quod non solum in contractu emptionis, & venditionis, sed etiam in aliis permutationibus locum habet, ut constat L. 8. in fine, de edicto edicto. Seposito tamen Iure positiuo, puto posse rescindi, si deceptio est tanta contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non censetur voluisse consentire. Vide Silu. Iuramentum 3. q. 1. & Nauar. c. 12. n. 13. de quo infra c. 42. dub. 7.

Non tenetur implere, si res sit integra.

Si damnum parti obueniret.

Si autem is qui tecum contrahit, conscius est vitij, contractus est irritus in tuum fauorem, ita ut pro arbitrio tuo detecto vitio possis illum irritare, vel confirmare. colligitur ex dicta L. 13. Ratio est, quia tunc censetur particeps doli. nam tenebatur quali ex officio, saltem Iure positiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim statuitur L. 1. de edicto edicto, & colligitur etiam d. L. 13. de actionibus empti. itaque si non fecit, contra iustitiam peccauit. vide Medinam, C. de restitutione q. 34. Puto tamen, sepósito illo Iure positiuo illum ex iustitia ad hoc non teneri, nisi rogatum, ut infra c. 21. dubit. 1. dicitur.

Si conscius vitij.

Ad rationem Conradi & Medinæ, Respondeo, Illum consensum habere libertatem sufficientem ad essentiam contractus, ut patet in matrimonio, quod validum est, etiam si decipiatur circa causas contractus. Ratio est, quia consentis hic & nunc in rem, quam nosti, error enim est circa aliquid extrinsecum. dicitur inuoluntarius solum secundum quid, ratione taciti dissensus, qui esset actu, si error abesset. quia tamen nec actu est, nec virtute, sed solum habitu; non reddit irritum contractum, imò neque si actu esset, irritaret, quia solum est simplex displicentia, nollem si scirem.

34
Libertas sufficiens ad contractum.

scirem. Hic tamen error, & hoc inuoluntarium sufficit ad reuocandum contractum, vel non implendum, ut dictum est.

DUBITATIO VI.

Utrum contractus, cui metus causam dederit, sit validus.

35
Metus gravis
seu cadens in
constantem
vitam.

Quorum ma-
lorum.

NOtandum est, Metum, alium esse grauem, alium leuem. Grauis, alius est grauis absolute, alius respectu. Metus absolute grauis est, qui cadit in constantem vitum. Dicitur autem metus cadere in constantem vitum, qui est alicuius mali, quod viro constanti est formidabile, eumque merito commouere queat. talis est, Primò, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diurni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Scrupri in viro vel femina. Octauò, Amissionis honorifici status. hæc omnia habentur. Quod metus causa & C. eodem. & in 1. Decretal. eod. tit. Nonò, Amissionis omnium bonorum, vel certè notabilis partis, nam sine his non potest commodè & honoratè viuere. Decimò, Infamiae iuris, vel etiam facti, quæ difficultè possit abstergi, fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prou. 22. Metus est nomen bonum, quàm diuitia multa. Vndecimò, Excommunicationis iniustæ, secus si iusta sit. hæc enim facillè potest caueri, sublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, si hæc mala liberis nostris timeamus, quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur. ut habetur L. Isti quidem. 8. in fine. Quod metus causa. Idem dicendum, si parenti vel uxori impendeat: quia hi etiam præ liberis diligendi. Imò idem videtur, si fratri, sorori, vel alteri, arctissimo amicitiae vinculo nobis copulato: quia horum mala, nostra reputamus. Decimotertiò, Ad metum quoque grauem pertinet metus reuerentialis, quo filius timet offensionem parentum, pupillus tutorum, subditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Episcopi, nimirum si hæc offensio putetur fore magna & diuturna, cum asperitate vultus vel verborum, vel alia mala tractatione. Item si parens vel alius, cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & assidue petat. Vnde non quiuis metus reuerentialis censetur grauis, sed ingens, vel si coniunctæ sint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id est, vehementes & sæpiùs repetitæ: hæc enim, dum iunguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri solet, æquivalent metui graui. Vide de his Couar. epitome 4. Decretal. p. 2. cap. 3. §. 4. & Henriquez lib. 1. de matrimonio c. 9. & nouissimè Sanchez lib. 4. de matrimonio disput. 5. 6. 7.

Respectu
grauis.

Respectu grauis dicitur, qui est alicuius mali, quod et si viro constanti non sit formidabile, tamen feminae vel seni, vel puero, vel homini meticuloso formidandum merito videtur: quod iudicio prudentum relinquatur. nam secundum rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quàm viri robusti & constantes maioribus.

Respectu etiam grauis dici potest, quando malum quod timetur maius est, quàm damnum quod per contractum incurritur, ut si mineris auferre equum nisi vendam tibi vestem. hic tamen absolute levis est. His positis.

37
Non est omni-
no irritus iure
naturæ.

Dico Primò, Contractus metu graui celebratus neque iure naturæ, neque etiam iure positio est omnino irritus, sed est aliquo modo validus. Prima pars quod non sit irritus iure naturæ, est communis ferè Doctorum sententia, Soti in 4. d. 26. q. 1. art. 3. Richardi, eadem dist. circa 1. princ. q. 2. Palud. d. 15. q. 2. 2. §. & aliorum, qui tenent, tales contractus non esse irritos, sed irritandos. Probat, Si est omnino irritus iure naturæ, id prouenit vel defectu consensus, vel quia interuenit iniuria. Non defectu consensus, quia qui metu coactus consentit, absolute consentit voluntaria-

riè: omnibus enim consideratis, vult. Nec obstat, quòd illi volitioni iungatur nolitio: quia est solum nolitas, ut ita dicam, qua nollit, si timor mali abesset, quæ proinde est omnino inefficax, cum conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iuste cogitur, valet contractus: & tamen est simile inuoluntarium, & simile nolle.

Non etiam ratione iniuriæ: tum quia iniuria non est immediata causa contractus, sed consensus contrahentis, tum quia et si iniuria possit esse sufficiens causa ad reuocandum consensum, & contractum irritandum, non tamen est sufficiens, ut ipsum reddat omnino irritum, ut patet in contractu, cui dolus causam dedit, qui, et si iniuria interueniat, non tamen est iure naturæ irritus, sed irritandus, ut dictum est dub. 5. n. 29. & 31. Item cum quis decipitur citra vel ultra dimidium iusti pretij.

Altera pars, quod non sit omnino irritus iure positio, est etiam ferè communis sententia Doctorum, ut docet Nauar. in c. Accepta. opposit. 5. 7.

Probat, Primò, Instit. de exceptionibus in princ. Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, stimulanti Titio promissisti quod non debueras promittere, paulatim est, iure ciuili te obligatum esse: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est. Vbi Glossa: Obligatum esse, scilicet inspecto iuris rigore: & efficax est, scilicet in sui substantia. Secundò, Probat, L. Si mulier. 21. §. fin. Quod metus causa. Si metu coactus adiui hereditatem, puto me heredem effici: quia quamuis, si liberum esset, noluissem, tamen coactus volui, sed per Praetorem restituendus sum ut abstinerendi mihi potestas tribuatur. Tertiò, Ex L. ult. C. de his, quæ vi. Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extorta sunt, præcipimus infirmari. ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari potest est L. 3. §. 7. C. de his, quæ vi & cap. 2. & 4. de his, quæ vi.

Excipit tamen Glossa in c. 2. de his, quæ vi. sex casus, in quibus metu facta sunt omnino irrita. Primus, Contractus matrimonij, etiam si iuramentum accedat. ut communiter Doctores in c. Cum locum, & c. Veniens de sponsalib. non tamen probò, quod Glossa addit, matrimonium ex metu esse irritum, qualiscumque metus ille sit, ex culpa, an sine causa. Verius enim est, non esse irritum, si metus iure incutiat. Secundus, Si dos promissa vel soluta sit per metum, quia est accessoria ad matrimonium. Quod metus causa d. L. Si mulier. §. Si dos. Tertius, In rebus Ecclesiæ non tenet promissio vel traditio ex metu 15. q. 6. c. 1. & c. Peruenit, de iurgiurando. quia iure requiritur certa solemnitas in rerum Ecclesiæ alienatione, de qua cap. Sine exceptione 12. q. 2. & nos infra c. 24. dub. 10. Quartus, Si vorum ex metu emissum, cap. 1. de his de quæ vi. Quintus, Iurisdictio per metum extorta non valet, L. 2. de Iurisdic. Sed contrarium est verius, talem iurisdictionem validam esse, & ea quæ ex ipsa sunt secuta. Colligitur ex Glossa in cap. Abbas 2. de his, quæ vi ubi dicit: Quia generaliter ea, quæ metu gesta sunt, valent, nisi ius speciatim irruerit. Nec obstat d. L. 2. de Iudiciis, quia loquitur in casu speciali, quando iurisdic. conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus; Iudici alicui, cui alias non sunt subiecti, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iurisdictionis collatio & prorogatio est irrita, & gesta ex illa non valent. Sextus, Auctoritas tutoris per metum extorta, de auctorit. tutor. L. 1. §. ult.

His addunt aliqui alios casus. Septimus ergo sit, Si sponsalia metu sint extorta. Sed verius videtur, ea non esse omnino nulla, sed more aliorum contractuum irritanda. caput enim Ex litteris, de desponsat. impuberum. quo illi nituntur, solum probat, ea posse irritari.

Dices, Ergo ex illis oritur impedimentum publicæ honestatis.

Respond. Id posse concedi, nihil enim incommodi potest etiam negari, quia quod ab initio est ita debile, ut pro arbitrio partis possit in irritum reuocari, cense

Nec iure po-
sitio.

38
Excipiuntur
aliquot ca-
sus.

Iurisdictio
me: extor-
ta.

Sponsalia me-
tu extorta.

cenfetur Iure quasi irritum. Octauus, Promiffio, & donatio metu facta, quia hi actus debent omnino effe liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Promiffio metu extorta,

Sed verius est, hos actus non effe omnino irritos. non enim ad illorum substantiam requiritur maior libertas, quam ad contractus onerosos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, sed donatio onerosa. Confirmatur L. vltima. de his quæ vi, vbi donationes cum contractibus onerosis dicuntur infirmandæ: non sunt ergo per se omnino irritæ. Nonus, Renuntiatio beneficij metu facta. Sed probabilius est, illam non effe omnino irritam, sed irritandam, vt docet Nauarr. in c. Accepta. opposit. 5. 2. 7. Vnde ipse infert Primò, Renuntiantem non teneri ad horas, sed eum cui beneficium ex renuntiatione collatum est. Secundò, Renuntiantem non posse ad titulum illius beneficij ordinari: quia non est amplius ipsius. Contrarium tamen in vtroque dicendum esset, si renuntiatio illa esset omnino irrita. quæ sententia etiam est valdè probabilis, vt ex eodem Nauarr. patet.

Renuntiatio beneficij.

38
Possunt rescindi.

Dico Secundò, Et si hi contractus non sint omnino irriti, possunt tamen in foro conscientie rescindi, & in irritum reuocari pro abutro eius, qui metum passus est, si metus iniuste incussus fuit ad contractum extorquendum. Est communis sententia Doctorum. Hinc passim in Iure dicitur: *Quæ vi & metu sunt, debere in irritum reuocari, debere robore firmitatis carere.* c. 2. & 4. de his, quæ vi. Ratio est, quia qui metum iniuste incussit, iniuriam alteri intulit, vnde tenetur illum in priorem statum restituere: & alter ius habet exigendi hanc restitutionem.

39
Si à tertio incussus.

Dices, Hæc ratio benè probat, si metus tibi incussus sit à parte, cum qua contrahis: non autem si à tertio. ita vt pars non sit iniuriæ particeps: tunc enim non videris posse rescindere contractum, sed solum habere actionem in tertium.

Vtrum Iure nature possit irritari.

Respondeo. Etiam tunc potes rescindere, & rem tuam recuperare, vt patet L. Item si cum exceptione. 14. §. In hac actione. 3. 4. Quod metus causa. vbi dicitur: *In hac actione non queritur vtrum is qui conuenitur, an alius, metum fecit. sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim.* Idem colligitur ex cap. 1. 3. & 4. de his, quæ vi. nam agitur de specie facti, in qua metus à tertio illatus est. Vtrum autem id ex Iure nature proueniat, an ex positiuo, non satis constat. Plerique Doctores videntur sentire, ex Iure nature ratione enim iniuriæ, rem manere obligatam priori domino, & consequenter, cum illo onere transire ad quosuis. consensum enim per iniuriam extortum non transferre rem solidè & irrevocabiler: sed eo modo, vt maneat ius in rem, non tantum in personam, quæ iniuriam intulit. par enim non esse, quis per iniuriam alterius, ius omne in rem suam amittat Confirmatur; quia ratione iniuriæ eadem res in pristinum statum est restituenda: ergo est obnoxia restitutioni, vbi cumque fuerit. Hæc sententia est valdè probabilis, etiam in eo, quod metu leui extortum est, locum habebit, vt statim dicemus: & quando dolus tertij dedit causam contractui, quia vtrouque interuenit iniuria, nisi Ius ob bonum commune aliter disponat, sicut fecit, quando neuter contrahentium est conscius vitij occulti, vt superiore dubit. dictum est. Credi derim tamen, eum, qui bona fide rem talem emit, ignarius iniuriæ quæ intercessit, non teneri ad restitutionem, nisi quando is qui iniuriam passus est, in rem agere cœperit, quia consecutus est dominium rei, & ipse nullam iniuriam intulit.

Si ignarus sit iniuria tertij.

40
Si ob illum finem incussus metus.

Dixi, Si incussus fuit ad contractum eliciendum. quia si ob alium finem incussus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus, non potest rescindi: vt si captus à latrone, promittas tertio qui iniuriæ non est particeps, 100. vt te liberet. tunc enim metus non est propriè causa contractus, sed solum occasio, nec potest dici metu extortus, sed cum iam metus ob aliâ causam est iniectus, adhibetur contractus tamquam medium ad illum pellendum. itaque qui contractum

tecum init, non infert metum, sed aliunde illatum aufert: vnde non meretur vt contractus ei rescindatur.

Dixi iniuste, quia si iuste incussus fuerit, etiam ad eliciendum contractum, non potest irritari. Iuste incutitur, quando malum, quod minatur, iure inferre possumus. Sic qui contraxit sponsalia metu excommunicationis, potest compelli contrahere matrimonium. c. Ex litteris 2. de sponsalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promissit aliquid, ne accusaretur de crimine, quo Iure poterat, tenetur. Ratio est, quia hi contractus non possunt irritari, nisi ratione iniuriæ, quæ abest, quando metus iuste incuti poterat. Sylu. v. Metus. q. 6. Angelus ibidem n. 10. & alij.

41
Si iuste.

Petes, Quid si ei, qui minabatur accusationem, non erat animus accusandi, sed solum terrendi, poteritne id, quod sic extorsit, retinere? Videtur non posse, quia dolus dedit causam contractui. noluisse enim alter dare, nisi fuisset deceptus. Deinde quia dedit, vt deponas animum quem non habes, itaque titulus non subsistit. Vnde Molina disput. 514. docet, eum, qui poterat in iudicio repetere amissa ludo pichibito, posse quidem serid comminari repetitionem, & ne viatur hoc Iure, pacisci cum illo, vt partem lucri restituat: tamen si fictè minatus fuerit, non posse retinere quod extorsit. Hæc sententia est probabilis.

42
Si non erat animus inferendi mali, sed terrendi tantum.

Verius, posse ratione.

Contrariam tamen credo vetiorem, quam tenet Sanchez lib. 4. de matrimonio, disp. 9. Ratio est, quia et si non habeat animum, habet tamen ius accusandi, eoque iure vti potest: quod ius est pretio æstimabile, siue habeat animum eo vtendi, siue non. Itaque si aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec ostar, quod dolus dederit causam contractui, ac proinde ille contractus videatur irritus, iuxta ea quæ dubit. 5. diximus: quia non est dolus malus seu iniustus, de quo illa sunt intelligenda, sed iustus. nam iuste poterat minari accusationem, siue haberet animum, siue non. Neque tu præcisè dedisti vt deponat animum, sed vt re ipsa non accuset, & iure accusandi cedat: quorum vtrumque ille præstat: potest ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicendum, cum quis minatur tibi repetitionem eorum quæ perdidit. siue enim ex animo minetur, siue fictè, potest retinere quod tu hac de causa dederis: quia das vt cedat iure repetendi, & vt re ipsa non repetat.

Dices Multi Doctores docent, supradictos contractus esse inualidos, defectu consensus & voluntarij: atqui dum metus iuste incutitur, sæpè non minus inuoluntariè consentit, quam dum iniuste: ergo.

43
Qui iniuste cogitur, censetur voluntariè morari.

Resp. Si physicè res consideretur, non minus inuoluntariè consentit, qui iuste cogitur, quam qui iniuste. vterque enim consentit repugnante voluntate, tum per simplicem affectum nolitionis, tum per dolorem animi moraliter tamen loquendo, is qui iuste cogitur, non censetur inuoluntariè consentire, quia voluntariè causam metus & coactionis dedit: vnde timor ille mali non censetur extrinsecus inferri, sed ab illo met nasci, ac proinde consensus inde secutus non censetur inuoluntarius, cum sit omnino voluntarius in sua causa. Qui verò iniuste cogitur, censetur inuoluntariè consentire, quia causa metus non est illi voluntaria. nec ab ipso ortum habuit: sed solum à causa extrinseca. Vnde consensus inde secutus, quatenus à causa extrinseca oritur, censetur inuoluntarius. Hoc modo intellige, quando Doctores dicunt ad contractum requiri consensum liberum, & coactionem repugnare libertati contractuum: loquuntur enim de contractibus firmis, qui non possunt pro arbitrio partis irritari, & de coactione à causa extrinseca non habente ortum ab intrinseco. Liberum vocant, non coactum à causa extrinseca, seu per metum iniustum, dolo non inductum. si enim cogaris ex causa iusta, id non officit libertati contractuum. Simili modo intellige cap. Cum locum 14. de sponsal. vbi dicitur: *Ibi locum non habet consensus, vbi metus & coactio intercedit.* loquuntur

Liberum.

Coactum.

Consensus.

quitur enim de consensu, qualis solet requiri in contractibus, ut firmiter sint: & de coactione iniusta. Et illud in regulis Iuris: Nihil consensus iam contrarium, quam v. & metus.

44
Confectaria

Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, transactiones, concessiones, promissiones, donationes, contractus, & distractus, seu contractuum rescissiones, & generaliter omnes consensus, per metum grauem iniuste extorcos, posse in irritum reuocari, & quidquid ex illis est secutum.

Secundò, Eum, qui ex huiusmodi contractu vel consensu aliquid est consecutus, teneri ad restitutionem: siue ipse, siue alius metum intulerit. Ratio est, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in pristinum statum restituere: ac proinde reddere quod consecutus est. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur saltem ratione Iuris positui, quo non solum datur actio in personam, quæ iniuriam intulit, sed etiam in rem, apud quemcumque existat: ut expressè habetur L. 9. §. Sed quod. & §. Volenti, π. Quod metus causa. Imò valde probabile est, teneri etiam Iure naturali, ut supra num. 39. ostensum est: quamuis fortè non ante rescissionem contractus, si bona fide processit.

Occulta compensatio.

Tertiò, Si non pateret alia via illius recuperandæ, priorem dominum posse eam occultè surripere: vel si id non daretur, uti occulta compensatione, sicut in aliis debitis, quo modo etiam dum res aliqua mihi promissa est, si illam aliter consequi nequeo, possum iuxta probabilem sententiam, mihi occultè consulere.

Quartò, Non posse in irritum reuocari id, quod ex metu iuste illato actum est, quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hæc potestas rescissionis competat.

45
Si nimis grauis obligatio ex.gatur.

Aduerte tamen, si nimis grauis sit obligatio, vel res quam metum inferens exigit, & non habeat proportionem cum Iure quo ipse cedit, malum intentatum remittens, vel cum opera quam præstat, malum aliunde impendens auertens, posse consensum reuocari, quo ad illum excessum, ut contractus ad æqualitatem reducat. ut si, ne accusem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; si dum hostem fugis, ut concedam latebras, petam à te aliquem contractum valde damnosum. In his enim aliqua proportio & æqualitas seruanda est: prout prudentia determinabit; quæ si excedatur, committitur iniustitia: ac proinde tenetur alter ad restitutionem, quam si non fecerit, potest læsus uti occulta compensatione; alia via recuperandi non superpetente.

Si falso putasti malum impendere.

Quintò, nihil referre in foro conscientie, vtrum alter reuera malum inferre cogitauerit, an non, si tu serio apprehendisti periculum tibi impendere, & ideo consensisti animo repugnante, id est, nullo modo consentias, nisi tale malum apprehenderes. Ratio est, quia malum non causat metum, nisi quatenus apprehensum. vnde siue reuera impendat, siue non impendat, si eodem modo concipiatur, eundem metum concipiet, easdemque vires habebit ad consensum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hæc exceptio metus, nec datur actio ad rescindendum, nisi iusta ratione conceptus fuerit, quia alias non presumitur fuisse causa consensus, imò non putatur fuisse verus metus, sed simulatus.

Quæ hæcenus dicta sunt, intelligenda de metu graui, qui vocatur metus cadens in constantem virum. Item de metu reuerentiali, cui coniunctæ sunt minæ tacite vel expressæ, aut timor diuturnæ aut grauis offensionis, hic enim merito grauis à Doctoribus censetur, ut supra diximus.

46
De metu leui.

Nunc difficultas superest de metu leui, quo vir constans permoueri non solet, quia L. Metum, 6. π. Quod metus causa, dicitur, metum vari hominis non esse spectandum, sed eum qui in constantissimum cadit & π. de reg. Iuris, Vani timoris nulla est excusatio. Vnde etiam in foro externo non datur rescissio actus, qui per metum leuem extorcos est.

Respondeo & dico Tertiò, Etsi ea quæ per metum leuem acta sunt, sint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad rescindendum contractum, tamen in foro conscientie possunt in irritum reuocari, & quæ tradita sunt repeti, & qui ea obtinet, tenetur restituere: si metus ille per iniuriam ad illa extorquenda sit incussus. Ita Siluester v. Restitutio 2. dicto 7. Nauarrus, cap. 17. num. 15. vbi dicit, in foro conscientie idem esse, siue iusto metu consentias, siue minore: dummodo coram Deo ille fuerit causa principalis consensus. Causam principalem vocat, quæ sola vel præcipue impellit & mouet animum ad consensum. & cap. 22. num. 51. §. Septimum, Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, sufficit quilibet timor, etiam minor iusto, modò sit causa sine qua non, saltem principalis, eius. vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle esse invalidum. de quo infra cap. 40. dub. 1. Adrianus tract. de restitut. dubit. 5. in fine, vbi loquitur de omnibus transactionibus. Sotus in 4. d. 29. quæst. 1. arc. 3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quocumque metu notabili factos, rescindi. Idem tenet Couarruias reg. Peccatum 2. part. 5. 3. num. 7. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia sæpè metus leui, id est, minoris mali, non minus perturbat hominem, impellit nolentem ad consensum, quam metus mali grandis, cadens in virum constantem: ergo si hic tribuit potestatem rescindendi contractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriam obtinetur: atqui id, quod per iniuriam comparatum est, obnoxium est restitutioni: ut enim fiat æqualitas, debet restitui ei, à quo ablatum est.

Tertiò, Qui metu cogitur, priuatur per iniuriam sua libertate: ergo debet in pristinum statum restitui, ut liberè probet vel improbet contractum, & ipse ius habet hunc statum sibi assumendi, & quæ gesta sunt confirmandi vel irritandi.

Hic tamen Primò excipe contractum matrimonij: qui per metum leuem, iuxta veriorē sententiam, non est irritus: vnde nec irritari potest, cum semel valide initus sit insolubilis.

47
Matrimonij ex metu leui.

Altera tamen sententia, coram Deo tale matrimonium irritum esse, est probabilis, eamque tenet Nauarrus supra, & aliqui recentiores, quam esse satis probabilem affirmat Thomas Sanchez lib. 4. de matrimonio, disp. 17. num. 4. Imò coguntur eam tenere, si sibi constare velint, omnes qui sentiunt metum grauem Iure naturæ matrimonium irritum reddere: ut Couarruias in 4. part. 1. c. 3. §. 5. num. 6. D. Bonauent. in 4. d. 29. quæst. 1. Scotus ibid. quæst. vnica. Gabriel in Supplem. eadem dist. quæst. 2. art. 2. D. Antonin. 3. part. tit. 1. cap. 7. in princip. & alij multi, quorum sententia est valde probabilis. Si enim metus grauis Iure naturæ matrimonium irritum reddit, id provenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui necessariam: atqui sæpè metus leui non minus adimit: ergo similiter irritabit. Sed quia contrarium fundamentum est probabilius & verius, nempe solo Iure positivo id fieri: verius etiam est, matrimonium metu leui non reddi invalidum.

Probabile est, metum Iure naturæ invalidum reddere actum.

Secundò, excipe votum. Etsi enim probabile sit, votum meum iniurioso factum, Iure naturæ esse invalidum: tamen contrarium est verius, ut infra cap. 40. dub. 3. dicemus.

Ex dictis sequitur Primò, Ea, quæ solo metu reuerentiali acta sunt, posse rescindi, & eum, qui inde commodum percepit, teneri ad restitutionem. Ita Syluester Restitutio 2. dicto 7. & v. Metus q. 12. Nauar. supra & c. 17. n. 152. Petrus Nauarr. l. 3. de restitut. cap. 1. n. 332. & alij. quia hic metus, etsi non sit grauis, tamen est iniuriosus & causa actus. ut si filius non audens villo modo contradicere patri, aliquid promittat, donec vel alicui Iuri renuntiet, animo repugnante, quamuis aliud malum non timeat. parens enim, qui sua auctoritate filij libertatem veluti oppressam tenet, obligatur ex iustitia, in huiusmodi actibus eam laxare, ut pro suo

48
Confectaria tria ex metu reuerentiali acta.

suo arbitrio eligat quod placuerit : vnde si non fecerit, iniuriam infert, & tenetur ad restitutionem eius, quod per talem consensum consecutus est.

Secundò. Si vxor consentiat in aliquem contractum mariti, vel promittat aliquid, vel fideiubeat, quia non audet contradicere marito, timens iurgia & austerum conuietum ; posse illam reuocare consensum, & eos qui inde aliquid acceperunt, ad restitutionem teneri. Pater ex iisdem Auctoribus. Ratio est, quia iniuriam patitur, dum eius libertas sic impeditur, & cogitur.

Preces importuna.

Tertiò, Ea quæ per preces importunas ab aliquo obtentæ sunt voluntate illius repugnante, & solùm ad repellendam molestiam illam concedente, restituenda esse. Siluester suprâ, dicto nono. Nauar. cap. 16. n. 17. Thomas Sanchez lib. 4. de Matrimonio disp. 10. vbi citat plurimos Auctores pro hac sententia. Ratio est, quia iniuriam facit, qui tali modo aliquem affigit. *Preces enim importuna* dicuntur, quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti molestia eius qui rogatur. Si ergo hic, vt illam molestiam depellat, & ille finem vexandi faciat, consentiat ; consensus iste per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari potest.

Duplex limitatio.

Hoc tamen dupliciter sentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiusmodi precibus vrgetur, non possit illam importunitatem alia ratione, minore incommodo repellere. si enim posset facillè aliter repellere, non videretur concessisse inuitus, nec per iniuriam quasi coactus. vt cum officia vel beneficia aliquando à Principibus vel prælatis improba sollicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia si vellet, facillè petentes coërcerent) sed ex parte tantùm. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is, à quo sic extortum est, maneat inuitus ; & putetur cupere vt fiat restitutio. multa enim etsi inuiti concedant, vbi tamen semel concessere, vel non cupiunt fieri restitutionem, vel facillimè condonant. Ad rationem ex iure allatam.

49
Leges solùm denegant actionem.

Resp. Illis legibus non approbari contractus metu leui inuitos ; nec vllum robur illis dari ; sed solùm actionem in foro externo denegari ad eos rescindendos, idque meritò. Primò, ne lites in immensum excrescant ; facillè enim talis metus incidere & probari potest. ob quam causam non conceditur actio ex dolo ; nisi dederit causam contractui, vel nisi deceptus sis vltra dimidium iusti pretij. Secundò, quia quando metus levis est, non presumitur causa actus, sed liber consensus. Si quis tamen enormiter læsus esset, posset officium iudicis implorare, etiamsi metus grauis non fuerit.

D V B I T A T I O VII.

Verùm contractus per se inualidi confirmantur iuramento.

50
Quid sit iuramentum esse validum.

Hæc quæstio est valde perplexa apud Iureconsultos ; de qua tractat fusè Couar. in c. Quamuis pactum, part. 2.

Quando confirmare contractum.

Notandum est, non esse idem, *iuramentum esse validum* & *iuramentum confirmare contractum* : sed habent se vt magis & minùs commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocunque est seruandum ob honorem diuini Numinis, etiamsi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Confirmat contractum*, quando non solùm seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit, & contractum in sua specie validum efficit. Hinc fit, vt etiamsi iuramentum relaxetur, maneat tamen obligatio iustitiæ ex contractu. quæ transit ad heredes, sicut & ius alterius ad heredes transmittitur. Panor. c. Cum contingat n. 8. de Iureiurando.

Nunc duo nobis potissimùm explicanda : prius est, quando iuramentum appositum contractui censetur validum quando non ; alterum est, quando confirmet contractum, quando non.

Quod ad prius attinet, vt sciamus quando iuramentum est validum, quando non ; Notandæ sunt dux regulæ.

Quando sit validum.
1. Regula.

Prima est, Quando id, quod iuramento alicui promittitur sine vilo promittentis peccato seruari potest, iuramentum ordinariè est validum & seruandum. intellige, si ille, in cuius fauorem factum est, illud seruari velit & aliàs legitimè non relaxetur.

2. Regula.

Secunda est, Quando id quod promittitur, sine peccato promittentis seruari nequit ; iuramentum est inualidum & irritum. veraque apertè colligitur c. Cum contingat de Iureiurand. vbi dicitur, *seruari debere huiusmodi iuramenta* (quæ sunt super contractu Iure ciuili non obligante) *sine vi & dolo sponte præstita ; cum in alterius preiudicium non redundent, nec obseruata vergant in dispendium salutis æternæ.* Idem habetur c. 2. de pactis, in 6. Vnde à contrario sensu colligitur, non esse seruanda, si obseruatio vergat in dispendium salutis. vergit autem, si est peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Non est obligatorium iuramentum contra bonos mores præstitum.* Quod intellige de bonis moribus naturalibus ; vnde homo dicitur bonus, & quorum contrarium est peccatum ; non de ciuilibus ; quos tantùm expedit esse in Republica ; vt benè sit ordinata politicè. Ratio prioris regulæ est : quia honor & reuerentia diuinæ maiestatis (quam iuramento in testem adduximus) postulat ; vt efficiamus verum esse, quod promissimus, si modò id licitè fieri potest) ne illam testem falsi faciamus. Posterioris ratio est ; quia nemo obligari potest ad peccatum, id enim contradictionem implicat.

Contra bonos mores.

Petes, Quid si vi vel alià iniurià extortum sit ?

Resp. breuiter (nam plura de hac re dicenda infra c. 42. dub. 6. & 7.) Si dolo extortum sit, ita vt dolus dederit causam contractui cui iuramentum apponitur, communis sententia DD. est esse inualidum ; nec egere relaxatione. Ratio est, quia iuramentum non confirmat incognita, sed solùm ea quæ cognoscuntur. cadit enim super actum prout apprehenditur. vnde iurans non tenetur, nisi prout bona fide apprehendit. Confir. Primò, quia iuramentum non additur, vt non possit occurrere fraudi ignotæ, sed ne violet contractum spectatum prout bona fide est initus. Confir. Secundò, quia omnis promissio standi contractui, vel non reuocandi (loquor de contractu, qui natura sua est solubilis) habet ex vsu recepto & Iure gentium hanc tacitam conditionem, Nisi deprehendero me deceptum, vt suprâ c. 3. n. 29. dictum est. semper enim excepta censetur iniurià ignota. quare eandem conditionem retinet iuramentum, cum sequatur naturam actus cui apponitur, vt infra. 32. ostendetur. Idem dicendum quando error inuincibilis dedit causam contractui, quia hic etiam habet tacitam conditionem, vt suprâ ostensum. Vnde docent DD. iurantem non obligari ad ea, quæ si cogitasset exclusisset, aut nolisset comprehendere. ita Bartol. l. Si quis pro eo. 15. §. de fideiussoribus, & Panor. cap. Cum contingat. 28. n. 3. de iureiur. ex Ioanne Andrea, &c.

Si vi seu metu extortum sit, etsi plurimi DD. putent esse inualidum, verius tamen est validum esse, cum plenus consensus adfuerit, nec habeat tacitâ aliquam conditionem. Etsi enim alter nullum ius ex eo consequatur, tamen honor Dei postulat ; vt seruetur quod promissum est, quando sine peccato seruari potest. Confirmatur ex cap. debitores. de iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promisit soluere vsuras, teneri. vide plura infra cap. 42. dubit. 6. & 7. Potest tamen hoc euentu peti relaxatio iuramenti (quam Episcopus, vel alius habens priuilegium dispensandi in iuramentis absque præiudicio tertij, dare potest) & tunc non solui, vt patet d. cap. Debitores, & cap. Si verò, de iureiur. ad quod insinuandum in d. cap. Cum contingat, dicitur, *iuramenta sine vi & dolo sponte præstita* esse seruanda ; quia si dolo præstita sint, non obligant ; si vi aut metu, potest peti relaxatio ; & tunc possunt non seruari. Si autè sine vi vel dolo, non potest, &

Quando intercessit iniuria, potest peti relaxatio.

ita omnino seruanda sunt (vt notanter dicitur d. c. 2. de pactis) id est , ita vt non possit dari dispensatio. quod intellige, nisi culpa fuerit in promissario, ad hanc enim puniendam potest Superior iuramentum promissoris relaxare item nisi præstitum ab impubere, tunc enim potest irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, satisfacere momentanea solutione. quando cumque enim habes ius repetendi, si iurasti soluere, teneris quidem soluere, vt impleas quod iurasti : sed potes mox repetere, quia ius repetendi habes, & contrarium iuramento non promissisti. Potes, etiam ab Episcopo petere vt relaxationem soluas, quia hoc non censetur in præiudicium tertij, dum est animus repetendi.

Momentanea
solutio.

Dixi in 1. Regula, Ordinariè, quia excipiuntur aliquot casus, quibus iuramentum de re alioquin licita non obligat. Primus est, Quando Ius irritum reddit non solum contractum, sed etiam iuramentum appositum. sicut Concilium Trident. sess. 25. cap. 16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & dispositionem Nouitij, etiam iuratum, nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij, intra duos menses proximos ante professionem : & statuit, vt etiam tunc non possit effectum sortiri, nisi secuta professione. Secundus est, Quando iuramentum factum est in fauorem tertij, sed nemo acceptauit, vel saltem non validè acceptauit, nec aliàs factum est in modum voti. Ratio est, quia iuramentum sequitur naturam & qualitatem actus, super quem cadit, vt communi consensu Doctores docent. Accessorium enim sequitur naturam principalis. & colligitur apertè L. vlt. C. de non numerata pecunia. ibi Barthol. num. 1. & alij. Hinc fit, vt quando actus aliquis, vel ex iuris dispositione, vel ex recepta consuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit, eandem quoque includat iuramentum actui appositum; nisi agens contrarium intendat. itaque cum promissio facta absenti non obliget, nisi ab ipso vel ab alio eius nomine validè acceptetur & sub hac conditione semper fieri censetur; etiam iuramentum huic promissioni appositum non obligabit ante acceptationem, nam eandem conditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi Doctores, quos refert & sequitur Sancius lib. 1. de matrimon. disput. 7. nu. 24.

Iuramentum
sequitur na-
turam actus.

Dices, Deus acceptauit iuramentum: ergo non potest reuocari.

53
Quomodo
Deus accep-
tet iuramen-
tum.

Resp. Negando antecedens. Deus enim iuramentum promissorium, factum in fauorem hominis, non acceptat, nisi quatenus homo illud acceptat, vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit *Si acceptetur Si non remittatur*, &c. Dixi, nec aliàs factum sit in modum voti: quia tunc obligat instar voti, etiamsi ab homine promissio non acceptetur, acceptatur enim à Deo: vt si iures te non lusura alea, aut ingressurum Religionem, &c. tunc enim promissio censetur dirigi in Deum, & prætereà confirmari iuramento: vnde est votum iuramento confirmatum.

Idem dico, etiamsi tale iuramentum non accipiatur vt promissorium, seu vt propriè vim habens voti, sed vt assertorium de bono opere faciendo, vel malo vitando. Etsi enim talis ratio non intendat homo alicui quidquam promittere, intendit tamen se in bono proposito firmare, quod propositum Deus acceptat, & cupit impleri. quare cum non desit vlla conditio tacita necessaria ad obligandum, implendum est, ne Deum facias testem falsi. Secus, si quid adiaphorum, vel quod maius bonum impediatur, iuraueris, quia tale propositum Deus non acceptat. Vnde deest conditio necessaria, nimirum, Si Deo gratum est.

Tertiò excipiuntur omnes illi casus à plerisque DD. in quibus actus aliquis prohibetur, seu irritus decernitur principaliter ob fauorem publicum: de quibus infra num. 55.

54
Confessaria
duo.

Ex prædictis regulis sequitur Primò; Inualidum

esse iuramentum Clerici, quo renuntiat privilegio fori, promittens se compariturum coram Iudice seculari. Ratio est, quia sine peccato id exequi non potest; cum sit illi prohibitum, vt apertè habetur cap. Clerico. Si diligenti, de foro competenti. Secundò, Inualidum esse iuramentum, quo vir iurat vxori, se non accusaturum illam de vlllo crimine: quia fieri potest vt teneatur illam accusare. vnde cap. Quemadmodum, de iureiurando, dicitur, tale iuramentum esse temerarium, nempe quia iuratur id, in quo potest esse peccatum.

Priuegi
fori renuntia-
tio facta à
Clerico.
Iuramentum
de non accu-
sando.

Potes, An iuramentum hoc valeat, saltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accusare?

Videri possit valere, quia obligatio videtur diuidua. non enim solum intendit se obligare ad celanda ea quæ sunt contra bonum publicum, sed etiam ea quæ ipsum priuatim lædunt. vnde etsi respectu illorum non possit se validè obligare, tamen obligatio manebit valida, quatenus se extendit ad ea quæ siliari possunt. Sicut si Titius iurauit seruare secretum in omnibus quæ illi dices, etsi non teneatur seruare in his quæ vergunt in damnum publicum, vel tertij, in aliis tamen tenetur: quia obligatio est diuidua, & vtile non debet per inutile vitari.

Resp. Fateor obligationem esse diuiduam, nisi ipse intenderit se tantum obligare ad omnia coniunctim, ita vt si non teneretur, vel non posset omnia celare, nollet obligari ad singula seorsim, tamen ex alio capite videtur irritum hoc iuramentum, si intelligatur de crimine committendo, nimirum quia tali promissione inuitatur coniux ad peccandum, & remittitur dolus futurus, contra L. Si vnus 27. §. Illud. & §. Pacta. de pactis. Vnde est peccatum, tale quid promittere, & promissionem non rescindere. quare non potest iuramentum accedens esse validum. Secus si agatur de crimine iam commissio, aut de accusatione civili ad diuortium.

Vide Panorm. in cap. Quemadmodum. 28. de iureiur. n. 14. vbi fusè hanc distinctionem tractat. Tertiò, Quotiescumque Ius prohibet aliquem actum tamquam illicitum, eumque punit, iuramentum de eo faciendo appositum est irritum, vt cum prohibetur exportatio frumenti, vel auri, &c. tum quia hæc censetur illicita saltem civiliter: tum quia sunt prohibita immediatè propter bonum publicum, tum quia nullum vinculum priuatum potest hominem obligare contra legem publicam, etiamsi illa lex non obligaret nisi ad poenam.

Si Ius probi-
beat.

Ob eandem causam quidam volunt irritum esse iuramentum prodigi, cui interdicta est bonorum administratio, quo ille confirmat aliquem contractum. ita Bartolus in L. Is cui bonis. 6. num. 6. de verb. obligat. vbi pro hac sententia citat Iacobum de Arenâ & quendam magnum Canonistam. & in Addit. citatur Angelus, Baldus, Ancharanus, &c. Alij dicunt esse irritum, quia præsumitur carere iudicio. ita Couar. in cap. Quamuis pactum. part. 2. §. 3. num. 11. quam rationem etiam adfert Bartolus & alij. Verius tamen credo etsi hoc iuramentum non confirmet contractum, non esse irritum. Ratio est, quia non prohibetur ei administratio ob fauorem publicum, vel tanquam illicita, sed ob priuatum: at quando lex aliquid decernit irritum ob commodum, non inducit obligationem peccati; etiamsi vtatur verbis in personam directis, quibus ei aliquid mandet vel veter. vt rectè Couar. supra §. 2. num. 14. ergo hac ex parte nihil obstat iuramenti vinculo. Secus tamen si ob commodum publicum. tunc enim obligat sub peccato pro grauitate materiz, vt vult Couar. Deinde etsi ipsi aliquo modo contractus esset prohibitus sub peccato, non tamen idèò teneretur illud semel factum rescindere. hoc enim ei non est præceptum. ergo etiamsi non possit suo iuramento obligari ad alienandum; poterit tamen obligari vt alienationi iam factæ non contraueniat. Idem dicendum, quotiescumque præceptum legis dirigitur ad personam, ita vt ei aliquam obligationem imponere intendat. iuramentum enim non potest contra legis publicæ obligationem, quamuis ea peccatum

Iuramentum
prodigi.

tum non contineat, vinculum iniicere, quia omnis lex iusta ad bonum publicum pertinet. Hoc modo sustineri ex parte potest doctrina Bartoli in d. L. Is. cui bonis, num. 7. & in L. li quis pro eo. 56. num. 9. de fideiussoribus.

Ex his patet, iuramentum semper esse seruandum & egere relaxatione, nisi, vel Iure sit irritum, vel desit tacita conditio, vel sit de re illicita, vel sit contra aliquam legem, aut alia aliqua ratione sit contra commodum publicum.

55
Quando confirmet contractum.

Restat alterum, quod nobis erat explicandum. nimirum, quando iuramentum confirmet contractum, quando non. Bartol. in d. L. Si quis pro eo. de fideiuss. & mandator. assignat decem regulas, quæ ferè ad duas reduci possunt.

Regula 2.

Prior est, Quando actus aliquis principaliter prohibetur Iure ciuili ob priuatam vtilitatem alterius contrahentium, confirmatur iuramento, nisi vis aut dolus interuenerit.

Alter est, Quando actus prohibetur principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento; imò iuramentum est inualidum, ita vt non egeat relaxatione.

Prior regula est recepta ab omnibus, eiusque complura adferam exempla infra num. 56. Ratio est, quia quisque potest renuntiare quod in suum fauorem est introductum. iuramentum autem accedens sequitur actum consideratum secundum suam primordiam naturam, vt supra num. 26. dictum est. quare cum actus secundum naturam suam seposito Iure ciuili sit validus, confirmabitur iuramento.

Alter regula etiam à plerisque comprobatur, & ratio eius petitur ex cap. Si diligenti. 12. de foro competenti. & L. ius publicum. 38. de pactis. quibus locis dicitur, non posse ius publicum pactis priuatorum tolli. Sed discrepantia est inter DD. in assignandis exemplis, satis enim obscurum est, quando aliquid sit prohibitum primario ob bonum publicum, quando ob priuatum. Vnde multa exempla quæ à Bartolo adferuntur, ab aliis refutantur. vt patet apud Couarruu. in cap. Quamuis pactum. part. 2. §. 1. & 3. Adferam tamen aliqua in quibus minus est dubitationis.

Exempla ubi iuramentum irritum. Renuntiatio fori.

Primum sit, iuramentum Clerici, quo renuntians foro suo promittit se compariturum coram Iudice seculari. cap. Si diligenti. supra. Sed hoc iuramentum potius est inualidum, quia de re illicita, vt quæ redundet in ignominiam ordinis Ecclesiastici, vt supra dictum est.

Matrimonium metu contractum.

Secundum, iuramentum metu extortum appositum matrimonio metu contracto, vel sponsalibus similiter metu contractis. Talia enim sponsalia & matrimonia esse prohibita ob fauorem publicum, eò quod odia, lites, pugne, quibus Resp. perturbatur, ex huiusmodi sequerentur, ac proinde iuramentum accedens esse inualidum. Sed hæc iuramenta alia ratione possunt censerì inualida. Iuramentum enim appositum tali matrimonio, vel ita intelligitur, vt velis inhærere illi matrimonio absque nouo consensu, & sic est omnino illicitum, ac proinde inualidum: quia cum matrimonium illud fuerit nullum propter metum, opus est nouo consensu, iuramentum enim non supplet defectum consensus, qui ex natura rei est necessarius. deinde hoc iuramentum habet ex natura rei tacitam conditionem, nempe si liber adfuit consensus: qui cum non adfuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis. Vel intelligitur, vt velis inhærere adhibito consensu nouo requisito, & sic est promissio sponsalium. Est tamen irritum tale iuramentum. si enim obligaret, tenereris contrahere matrimonium inutile. nam matrimonium metu contractum est irritum. istud autem metu contrahetur: nam iuramentum est metu mortis iniuste extortum, cuius iuramenti violandi metu cogaris contrahere. Vnde metus mortis erit causa contractus. quod enim est causa causæ, est causa causati, atqui is qui exigit hoc iuramentum, non intendit matrimonium inualidum, sed vali-

dum. ergo hic deest tacita conditio, nempe hæc, si matrimonium metu contractum sit validum. Quod autem tale iuramentum sit irritum, colligitur ex cap. Ex litteris 12. de desponsat. impub. vbi sponsalia metu contracta & iurata à puella duodenni iudicantur irrita, & docet Caietan. v. Peritium. cap. 3. Arragon. 2. q. 89. art. 7. Sancius lib. 4. de matrim. disp. 11. num. 3. & alij multi.

Aduerte tamen contrariam sententiam, scilicet, hoc iuramentum esse validum & requirere absolutionem, esse valde probabilem, eamque tenet Siluest. v. Sponsalia, numer. 6. in fine, & alij alij. quia res est licita quæ promittitur. sed quod diximus, est verius.

1. Regula. 1. Regula.

Tertium est iuramentum, quo quis cogitur confirmare votum aut professionem metu extortam. id enim inualidum est, eò quod tale votum sit prohibitum ob fauorem publicum. ita Sancius supra. Sed dici potest, hoc iuramentum esse irritum ob defectum tacite conditionis, nimirum si adfuit liber consensus. Hunc enim ex natura rei requirit professio. quare cum hic defuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis.

Quartum, iuramentum quo Clericus confirmat donationem factam concubinæ. id enim est inualidum, quia hæc donatio prohibita est fauore publicæ vilitatis & honestatis. ita Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 1. num. 12. adductis multis Doctoribus.

Idem dicendum de iuramento militis, quo confirmat donationem à se factam meretrici, ob eandem causam. & colligunt Doctores ex L. Miles 41. §. Mulier. de testament. militis. Verius tamen puto, tale iuramentum donationi iam factæ appositum, egere relaxatione. Secus, si appositum promissioni donandi, vt colligitur ex dictis num. 54. in fine.

Vide alia quædam exempla magis dubia apud Couarr. loco citato, & §. 3. Nam vt supra dictum est, non potest probari, talia iuramenta non egere absolutione, nisi opus sit illicitum, vel contra legem, vel contra bonum publicum, &c.

Vt autem melius intelligatur, quando iuramentum confirmet contractum, quando non, assignari possunt duæ istæ regulæ:

56
Alia regula. 1. Regula.

Prima sit, Quando actus Iure naturæ est irritus, vel irritari potest, non confirmatur iuramento: quamuis iuramentum regulariter sit seruandum, si id quod promittitur, non est illicitum. Prior pars est communis Doctorum. Omnes enim fatentur, teste Couarruuia, contractum Iure naturæ irritum non confirmari iuramento; vt quando vi vel dolo extortus est. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extoror ad restitutionem. vnde nullum solidum ius acquirit; & qui iurauit, ratione iniuriæ potest petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio positis, ex Iure Canonico.

Dixi regulariter, quia si dolo extortum sit, aut contra legem, non est seruandum, nec eget vlla relaxatione, vt supra dictum est.

2. Regula.

Secunda regula sit, Quando actus talis est, vt ipse vel promissio illius ratificandi, vel non reuocandi, inducat obligationem naturalem, confirmatur iuramento; etiam si aliàs Iure ciuili sit irritus, vel in irritum reuocabilis, modò vis vel fraus non intercesserit: si verò nec ipse, nec promissio illa inducat obligationem vllam, ne naturalem quidem, vel si vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento, est tamen hoc iuramentum seruandum, nisi relaxetur. Hæc regula constat duabus partibus, quæ vt intelligantur,

Notandum est, dupliciter posse iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum, nec vllum ei robur tribuit: quia non est iuramentum promissorium, sed assertorium tantum eius quod sit. vnde non minùs potest contractus reuocari, quàm si tale iuramentum additum non esset. Secundò, Si iures te semper contractum ratum habiturum,

Probatur & explicatur prior pars regula.

Pacta inducentia obligationem naturalem.

Exempla in variis contractibus.

Contractus minoris.

Donatio inter coniuges.

Promissio in ludo.

Fideiussio mulieris.

Contractus minoris de re immobili.

Renuntiatio successionis.

Alienatio fundi dotalis.

Promissio non mutandi testamenti, &c.

Donatio omnium bonorum.

Promissio pena in sponsalibus.

Si habens ius repetendi, iuravit soluere.

nec vaquam reuocaturum, & hoc modo intelligi debet iuramentum, ut confirmet contractum. Ratio prior partis est; Si enim ipse contractus inducit obligationem naturalem; manifestum est confirmari iuramento: quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti, quibus illa obligatio poterat elidi, & sic manet omnino firma & irrevocabilis. Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda, & omnia alia, quibus Ius neque assistit neque resistit; de quibus supra hoc eodem cap. num. 14. 17. 21. & 25. Denique omnes illi contractus, qui Iure civili non sunt omnino irriti, sed datur solum potestas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus sit omnino irritus, promissio tamen non reuocandi, potest inducere obligationem naturalem, cum hæc Iure non sit irrita. unde si huic promissioni accedat iuramentum, confirmat illam: & consequenter contractus ille reuocari nequit sine iniuria. nam promissio non reuocandi, ius tribuit alteri ut contractus non reuocetur: quod ius sit omnino firmum iuramento. Aliam rationem attuli supra num. 29. sed hæc est clarior.

Exempla, ubi contractus inducit obligationem naturalem, sunt, Primò Contractus minoris, præsertim de re mobili, sine auctoritate curatoris, de quo infra numer. 65. Secundò; Donatio inter patrem & filium nondum emancipatum; inter maritum & uxorem; de quibus cap. 18. n. 88. & 90. Tertiò, Promissio soluendi & non repetendi, quod creditò vel ludo vetito ludens amiseris. De quo infra cap. 26. numer. 26. & 27. Quartò Fideiussio mulieris facta etiam instrumento publico. infra cap. 28. num. 17.

Vbi non inducit obligationem naturalem; Primò, Contractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem, quæ seruando variari poterat, absque auctoritate Iudicis. hunc enim esse, nec naturaliter obligare, colligitur ex L. 11. & 15. C. de prædiis minorum: iuramento tamen confirmari, patet L. 1. C. Si aduersus venditionem. nam promissio non reuocandi obligat naturaliter. Secundò, fideiussio mulieris sine Iuris solemnitate. de quo infra cap. 28. numer. 17. His adde exempla sequentia, siue contractus sit irritus siue non: nam ea res valde est perplexa apud Iuriconsultos, & probabile est, quando contrahentes sunt habiles, & adest utrimque plenus consensus, contractum inducere obligationem naturalem etiam si solemnitas Iuris non seruatur: de quo infra cap. 19. n. 33.

Itaque Tertiò sit. Renuntiatio futuræ successionis in paterna hereditate, cap. 2. de pactis, in 6. de qua vide multa apud Couarr. de pactis part. 3. §. 3. & 4. Quartò,

Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias, facta absque Iudicis auctoritate, cap. Cum contingat, de iureiur. Quintò, Promissio instituendi hunc heredem. Sextò, Promissio non reuocandi testamentum Septimò, Promissio soluendi 100 in poenam, si testamentum mutetur. De quibus tribus promissionibus infra cap. 19 numer. 95. Octauò, Donatio facta absque insinuatione ultra 500. solidos. Nondò, Donatio omnium bonorum, præsentium & futurorum, de quibus cap. 18. num. 96. Decimò, Promissio poenæ sponsalibus adiectæ, soluendæ ab eo qui resiliuit. etsi enim hæc promissio fortassis sit prohibita; (ut videtur colligi posse ex cap. Gemmas de sponsalibus. ubi dicitur huiusmodi pactio merito improbanda) tamen solutio seu impletio promissionis, prohibita non est, sicut nec receptio rei quæ soluitur; imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is cui hæc multa soluta fuerit, non tenetur ad restitutionem ante sententiam Iudicis; ut post alios docet Sanches lib. 1. de matrimonio, disp. 32. num. 21. quod signum est, aliquod ius per talem promissionem acquiri: ergo accedente iuramento confirmatur.

Aduerte tamen, si solum iurauit soluere, non intendens sibi adimere ius repetendi, quod ei per leges concessum est, tenebitur quidem soluere; poterit tamen postea uti iure suo in repetendo: imò si habet animum repetendi, poterit petere dispensationem ne teneatur soluere, quia hoc casu solutio est parui momenti; ac promde non soluere, non censetur esse in præiudicium tertij, ut supra num. 51. dictum est.

Contraria tamen sententia, hanc promissionem poenæ non confirmari iuramento, imò hoc iuramentum esse irritum, est probabilis; quia plurimorum Doctorum, quos refert & sequitur Sanches lib. 1. de matrimonio, disp. 32. num. 21. Ratio tamen quæ id probant, non videtur solida. putant enim non solum promissionem esse peccatum; (quod tamen certum non est) sed etiam solutionem: eò quod promissor dum soluit, videatur promissionem suam approbare. Sed hoc necessarium non est. promissor enim soluendo non magis approbat promissionem, quam promissarius solutum acceptando. hic tamen acceptando & retinendo non peccat, ut ipsi fatentur. Deinde si per solutionem approbatur promissio, numquam potest quis teneri ex promissione prohibita; quod constat esse falsum. Dixi, *modò vis aut fraus non intercesserit.* quia tunc non confirmatur iuramento, siue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali, siue non, ut patet ex dictis num. 51 & 56.

Ex dictis patet posterior pars regulæ assignatæ. *Posterior pars regula.*

Quomodo enim actui nulla prorsus subest obligatio, non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, nisi quod aliquam vim habet, etsi ea debilis sit & infirma. deinde ubi nulla est obligatio, ibi nullum est ius in altera parte: atqui ubi nullum est ius, nulla sit iniuria, etsi actus rescindatur. itaque laxari potest vinculum iuramenti, (quia per hoc nulla iniuria irrogatur tertio) & tunc actus rescindi. Ante tamen illius relaxationem omnino seruandum est, propter honorem diuinum; quia absque salutis dispendio seruari potest.

Exempla sunt, Primò, Contractus pupilli, etiam si pubertati sit proximus: ut cum habet decem annos cum dimidio, si sit mas, vel nouem cum medio, si femina. hic enim contractus, quamuis sit de bonis castrensibus vel quasi castrensibus, Iure est irritus; iuxta multorum sententiam, quam sequitur Couarruias de matrimonio par. 1. c. 5. §. 1. num. 4. & Molina disp. 130. & 161. & multi alij, estque valde probabilis, ob multa Iura, quibus significatur, pupillum non contrahere obligationem. Vide §. Nunc admonendi. Instit. Quibus alien. licet. Promissio quoque non reuocandi talem contractum, irrita est ob eandem causam: unde per eam nulla inducitur obligatio, quæ accedente iuramento possit confirmari. itaque poterit tale iuramentum relaxari vel irritari, quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruias loco citato docet, posse iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis, quia præsumitur deceptus.

Aduerte tamen, contrariam sententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & consequenter eius contractum iuramento confirmari) esse probabiliorē, ut eruditè ostendit Sanches lib. 6. de matrimonio, disp. 38. q. 2. de quo plura infra dub. 8.

Secundò, Contractus prodigi, cui datus est curator. *Contractus prodigi.* Hic enim non potest promittendo obligari, & idè nec si de iussor interuenire potest pro eo; ut expressè dicitur L. Is cui bonis. 6. x. de verborum obligat. Iuramentum tamen est seruandum, nisi relaxetur, ut supra probabilius esse diximus.

Tertiò, Omnis promissio, quæ prorsus est irrita, ita ut nullam obligationem pariat; ut est omnis promissio de re prohibita, aut quæ non est in potestate promittentis. quare cum de multis promissionibus sit questio, utrū inducant obligationem naturalem, ut de promissione instituendi hunc heredem, non reuocandi testamentum, soluendi certam summam, si testamentum mutatum fuerit, & similes; probabiliter teneri poterit, licitum esse petere dispensationem iuramenti, quod tali promissioni apponitur. Idem dicendum de promissione metu vel fraude extorta.

Petes Primò, Utrū actus, qui sit contra iuramentum antea præstitum, sit validus, maxime si iuramento muniat ur.

Promissio irrita.

muniatur. Siue, Vtrum iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? De hac re agit Couarr. in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 2.

Respondeo, & dico Primò. Si actus ille, qui fit contra iuramentum, talis sit, ut per se sine iuramento factus sit validus, manet validus. etiam si in eo committatur periurium. Ita Couarruias supra num. 5. & alij Doctores passim. Ratio est, quia iuramentum prius, contra quod agitur, solum facit ut non possit contra fieri absque periurio; non autem transfere dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium, per se validum, qui suum robur à iuramento non debet accipere. Patet exemplis. Qui sponsalia contraxit cum aliqua, eaque iuramento confirmavit, validè postea contrahit matrimonium cum alia. c. Sicut 23. de sponsalib. Qui aliquid cum iuramento vendidit Caio absque traditione; si postea vendat & tradat Titio, hic actus est validus. ut colligitur L. traditionibus. 20. C. de pactis. & L. Quoties. 15. x. de rei vindicatione. Qui iuravit non reuocare testamentum, non reuocare procuratorem, validè postea reuocat. Qui iuravit tibi conferre beneficium, validè alteri confert. Canonici iurarunt, edito statuto, se non aucturos numerum Canonico- rum; si postea auixerint, valet. Nec contrarium dicitur cap. Dilecto. 25. de præbendis, quia solum dicitur eos id non posse facere, nempe licite, quia contra iuramentum: non autem esse irritum si faciant; ut notat Panor- mitanus ibidem. non enim hoc iuramento se priuarunt iure augendi.

38 *Actus iure inuoluitur non confirmatur iuramento contra prius iuramentum.* Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramentum fit, per se absque iuramento sit inuoluitur, non potest confirmari iuramento contra prius iuramentum. Couarr. supra, & alij quos ibi citat. Ratio est, quia iuramentum, in quo est periurium, non potest firmare contractum per se inuoluitur. Item iuramentum posterius non potest obligare contra iuramentum. Exemplum: Si mulier iuravit se alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & postea alienet, non valet alienatio, etiam si eam iuramento confirmet, ut docet Glossa in cap. Licet. 2. de iureiur. in 6. quia per se iure est irrita, nisi fiat auctoritate iudicis, ut patet L. Iulianus. 5. x. de fundo dotali. & Authent. Siue à me. C. ad S. C. Velleianum. & periurio non potest confirmari. Si maritus iuravit se non donaturum vxori, & postea donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio: quia donatio per se inuoluitur, non potest robur accipere à periurio.

59 Dices, In iuramento non reuocandi illam donationem, non est periurium; quia ante non iuravit se donationem (si contingeret eam facere) reuocaturum.

Contractus eiusdem rationis. Resp. Non iuravit id expressè: censetur tamen id tacite iurasse, dum iuravit non alienare. ex vi enim huius iuramenti, tenetur reuocare alienationem, si potest. unde si postea iuret se eam non reuocaturum, cum tamen potestatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum: & ita committet periurium, non solum donando contra prius iuramentum, sed etiam iurando non reuocare. Secus quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per se est validus, nec potest reuocari, tunc enim etsi contrahendo fiat periurus: non tamen iurando non reuocari. Denique quando actus contrarij sunt eiusdem rationis, si prior est validus, secundus huic contrarius est inuoluitur, etiam si iuramento muniatur: ut si promittam tibi rem, quam antea alteri promisi, vel Deo voui. Sic sponsalia iurata cum secunda, non obligant contra prima simplicia. Ratio est, quia promissio posterior non potest mandari executioni sine peccato: fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta est. Unde etiam est inuoluitur per se, etsi non sit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de venditione secunda, facta contra primam: nisi in secunda facta sit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione, ut constat ex dictis supra cap. 3. dubit. 3.

D V B I T A T I O . V I I I .

Quinam possint contrahere.

Respondeo, Generatim omnes, qui habent administrationem bonorum, posse contrahere, quatenus illa administratio se extendit: nam administratio magna ex parte in contractibus consistit. qui verò carent administratione, non possunt, nisi ex consensu eorum, quibus subsunt. Sed præcipua difficultas est de pupillo & minore.

Dico Primò, Minor, & pupillus pubertati proximus, possunt sine auctoritate curatoris, vel tutoris validè contrahere in suum commodum, non tamen in suum incommodum: non enim possunt sine auctoritate eorum quibus subsunt, aliis validè & efficaciter obligari, quamuis possint alios sibi obligare. est communis sententia Doctorum, & habetur expressè Institut. de auctor. tutor. initio; ubi post pauca dicitur: *Placuit, meliorem quidem suam conditionem (pupillum) facere posse, etiam sine tutoris auctoritate: deteriore vero non aliter, quam cum tutoris auctoritate. Unde in his causis, ex quibus obligationes mutua nascuntur, ut in emptionibus, venditionibus, locatationibus, conductionibus, mandatis, depositis: si auctoritas tutoris non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, ac in vicem pupilli non obligantur.* Idem habetur Institut. de inutil. stipulat. §. Pupillus. ubi etiam additur, hoc intelligendum de pupillo pubertati proximo, id est, qui habet ætatis, decem annos cum medio, si mas est: vel nouem cum medio, si femina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantia proxima*; nec præsumitur iure satis habere iudicij ad contrahendum. *Infantia* durat vsque ad annum ætatis septimum completum. *Pubertas* verò incipit masculis in termino quattidecimi, feminis duodecimi. Unde intra hos terminos constituti, quando sunt propinquiore termino in quo incipit pubertas, quam in quo desinit infantia, dicuntur proximi pubertati: & præsumuntur iure habere sufficiens indicium ad alterum sibi per contractum obligandum. ita docet Glossa in d. §. Pupillus, v. *Infantia proxima*. inchoata pubertate desinit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes* & *minores* vsque ad annum vigesimum quintum expletum: post quod tempus vocantur *maiores*.

Idem intelligendum de contractu pupilli vel minoris cum maiore. Si enim minor cum minore, vel habente priuilegium minoris, contrahat, non illum sibi obstringit: quia eodem priuilegio vitur. Secus de maiore. Unde dici solet, contractum maioris cum minore claudicare: quia *solum ex altero latere est obligatio*, ut iureconsultus ait L. Iulianus. 13. §. Si quis à pupillo, x. de actionib. empti. Porro statuerunt hoc iura in fauorem illius ætatis: ut *minoribus ætas in damnis subueniret, & in prosperè gestis non obesset*, ut habetur L. Non edò minùs. 14. C. de procurat.

Petes, Vtrum nullo modo, & in nullo contractu obligentur?

Respondeo & dico Secundò; In contractu, quo alienant vel oppignerant propria auctoritate rem aliquam, immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruando seruari queat nullo modo obligantur: in aliis verò probabilius est obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuilitur: possunt tamen hanc obligationem beneficio restitutionis in integrum elidere, & ita non obligantur validè seu efficaciter.

Prior pars, est serè communis sententia Doctorum: nam ad alienationem rei immobilis, vel mobilis pretiosæ pupilli vel minoris, requiritur non solum auctoritas tutoris vel curatoris, sed etiam decretum Iudicis: alioquin est irrita, ut patet ex multis Iuribus, x. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt; sine decreto non alienandis vel supponendis. & L. 7. 11. 15. C. de prædijs minorum. Itaque si tale aliquid alienauit sua auctoritate, nullo modo obligatur: ac proinde potest non implere contractum, & si impleuit, rem suam repetere, absque beneficio restitutionis. hoc enim bene

beneficium non est necessarium, nisi quando contractus fuit validus, saltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante sententiam, rem acceptam restituere, volente minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquisiuit.

An maior teneatur restituere. Vbi tamen aduertendum est, maiorem non teneri restituere ante sententiam Iudicis, nisi minor restituat pretium quod accepit. si enim nolit pretium restituere, poterit maior iure retentionis aut compensationis rem retinere, ut docet Sarmiento, de rebus p. r. cap. 2. num. 6. nam Iure naturali tenetur alter pretium restituere; imò ad hoc quoque tenetur Iure civili, quatenus ex eo factus est locupletior, ut patet ex L. 1. de auctor. tutor. Quod si non sit factus locupletior, ut quia amisit vel consumpsit, Iure civili non tenebitur, sed solum obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, utendo beneficio restitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad restitutionem rei venditæ, per sententiam Iudicis; quia sententia posita, tenebitur eam reddere, amisso pretio, ut omnes Doctores docent. de quo infra dubit. 9. Si tamen dolo pupilli res perit, datur actio aduersus illum ut soluat: quia cum sit doli capax, tenetur de dolo. habetur expresse L. unica C. de reputationibus, quæ sunt in iud. &c.

In quibus naturaliter. Altera pars, in aliis contractibus, præiuncta auctoritate factis, probabilius esse, minorem obligari naturaliter, est plurimorum Doctorum, Bartoli, Pauli, Angeli, Saliceti, Fulgosi, Azonis, Alexandri, Decij, Cornici, & aliorum, quos citat & sequitur noster Sanchez lib. 6. de matrim. disputat. 38. num. 21. Item Anton. Gomezij de restit. minorum numer. 1. Nauarri lib. 4. consil. 39. num. 11. de sponsalibus. Lopez i. part. cap. 124. & Molina disput. 224. Cordubæ in Summa, quæst. 135. Primò, Quia fideiussor minoris obligatur etiam civiliter, ut colligitur L. fin. de iureiur. & L. Marcellus. 25. de fideiussoribus: ergo obligatur ipse minor, saltem obligatione naturali. Consequentia patet, quia communis sententia Iurisperitorum est, principali nullo modo obligato, non obligari fideiussorem: deficiente enim principali obligatione non valet accessoria. unde ut fideiussor teneatur, requiritur ut principalis saltem naturaliter obligetur. L. Cum lex 46. de fideiussoribus & mandatoribus, & L. Naturaliter. de condict. indebiti. Secundò, L. Si pupillus. 21. ad legem Falcidiam. aperte indicatur, pupillum ex mutuo accepto contrahere obligationem naturalem reddendi. & L. 1. de nouat. illum obligari naturaliter, si sine tutoris auctoritate promiserit. similia habentur multis aliis textibus.

Mutuum.

Hac sententia tamquam probabilior supposita, etsi minor non possit resilire à contractu Iure ordinario, seu spectata conditione contractus: potest tamen Iure extraordinario, seu privilegio restitutionis in integrum, & hac ratione dicitur non obligari ex tali contractu. quia non obligatur efficaciter, sicut maior, cum possit hanc obligationem naturalem beneficio Iuris civilis elidere. Hoc modo intelligenda sunt alia Iura, dum habent, pupillum & minorem sine auctoritate tutoris vel curatoris non obligari, ut fuse ostendit Sancius ex multis Iurisperitis. Potest tamen tutor vel curator pro suo arbitratu rescindere contractum: quia ipsi commissæ est administratio.

Habens à minore.

Ex his sequitur, Eum, qui à pupillo & minore habet aliquid per contractum vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretum, non teneri ad restitutionem ante sententiam Iudicis, etsi enim pupillus & minor non possint transferre dominium per ralem actum, secuta traditione, id impediens Iure civili, ut aperte habetur §. Nunc admonendi, & §. fin. Inst. Quibus alien. licet tamen obligatione naturali tenentur stare contractui, & rem illam alteri tradere, & traditam permittente possidere: unde alter ius habens, ut hoc sibi fiat, poterit eam retinere, donec per remedium restitutionis iubeatur restituere. ita Sanchez su-

pra. & Molina disput. 224. & sequent. & consentiunt omnes auctores, qui admittunt in minore obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori ius retinendi & compensandi, ut Iurisperiti docent ex L. 3. §. Pupillus. de negot. gest. & L. Etiam quod 6. de compensat.

Aduerte tamen, alteram quoque sententiam esse valde probabilem, nimirum, ex nullo contractu pupilli vel minoris ullam obligationem nasci. & iuxta illam poterunt rem traditam mero Iure absque beneficio restitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem sententiam restituere in hanc propendent plerique Theologi. Si tamen accesserit minoris iuramentum, nec ipse poterit repetere, nec alter tenebitur restituere, ut constat ex dictis supra dubit. 7.

Circa prædicta, sunt Notanda tria. Primò, Eum, qui contraxit cum minore, etsi non possit resilire, posse tamen nolle implere contractum, nisi minor ante procuret consensum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud est necessarium: vel nisi iureiurando confirmet contractum: quia alioquin exponeret se periculo damni; & minor, si hæc recuset, non videtur agere bona fide.

Secundò, Prædicta intelligenda de bonis minorum, quorum etsi habeant dominium, non tamen habent administrationem, ut sunt hereditaria, & alia, quæ neque castrensia neque quasi castrensia sunt. nam de castrensibus & quasi castrensibus possunt omnino validè contrahere absque auctoritate eorum quibus subsunt: quia horum non solum habent dominium, sed etiam administrationem. Si tamen grauem læsionem senserint, possunt uti beneficio restitutionis, ut infra dicitur.

Tertiò, quod dictum est supra, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibusdam aliis casibus. Primò, In contractu Ecclesiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruari poterat, sine debita solemnitate alienauit. Ecclesia enim est instar minoris: hic enim contractus est irritus ex parte Ecclesiæ, unde ipsa potest resilire si velit; alter tamen, cum quo contraxit, non potest, si Ecclesia nolit, & curet eum debito modo ratificari, supplendo solemnitatem omisam, ut docet Sarmiento, de rebus p. r. cap. 2. num. 18. Secundò, In contractu prodigi, cui datus est curator. L. Is, cui bonis. 6. de verb. obligat. est enim hic instar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, ut patet ex dicta L. Is, cui bonis: sicut nec ex contractu Ecclesiæ, cui deest solemnitas requisita. Tertiò, In contractu Religiosi, absque expressa vel tacita sui Superioris facultate contrahentis: potest enim Prælati hunc contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libitum fuerit; idque siue suo siue Monasterij nomine Religiosus ille, contraxerit, ut docet Nauarrus comment. 2. de Regul. num. 30. & 65. in fine. Quartò, In contractu fraude vel metu inique extorto. qui enim fraudem aut vim passus est, potest perstare, vel resilire, ut docet Sarmiento supra num. 18. & colligitur L. Iulian. 13. §. Si quis à colludente. de action. empti. de quo supra num. 32. & 38. Probabile tamen est, in huiusmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, nisi per sententiam cogatur: iuxta ea quæ dicta sunt num. 32. De ceteris qui contrahere possint, vide infra cap. 18. dubit. 11.

Contraria sententia est probabilis.

Si iuramento confirmetur.

Castrensia. Quasi castrensia.

Etiam aliis quibusdam euentis claudicat contractus.

An alter possit non implere.

D V B I T A T I O IX.

Quibus concedatur restitutio in integrum, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOrandum est, Hoc beneficium propriè non habere locum, quando contractus fuit omnino irritus. tunc enim communi auxilio & mero Iure munus est, ut habetur

habetur initio L. In causis cognit. 16. r. De minoribus. ubi in fine additur, Generaliter probandum est, ubi contractus non valet, pro certo Praetorem se non debere interponere. Quo posito,

63
Minoribus.

Respond. Hoc beneficium concedi Primò, Minoribus, id est, qui nondum 25. annum expleverunt, si interea in aliquo contractu non satis prudenter & circumspicte facto damnum acceperint, L. 3. & 5. C. de in integrum restitut. minor. etiam si iste contractus sit factus de consensu tutoris vel curatoris, & auctoritate Iudicis, ut patet ex L. 1. & sequentibus, r. de minoribus. & r. de in integrum restitutione. Ratio est, quia consensus tutoris & decretum Iudicis solum faciunt ut actus mero Iure valeat, non autem excludunt beneficium restitutionis.

Si latus ex
venditione.

Vnde sequitur primò, Si latus est ex venditione, quod rem vendiderit minoris iusto, poterit agere ad iustum pretium. si oportebat rem non vendi, poterit

Si ex mutuo.

agere contra quemvis possessorem ad eam recuperandam, ut rectè Gomezius tom. 2. c. 14. num. 7. Secundò, Si latus est ex mutuo accepto, ut quia pecuniam illam amisit, vel male consumpsit: potest vii beneficio restitutionis in integrum, & solum solvere id, quo factus est locupletior. quod est notandum pro iis, qui minoribus dant mutuum sine fideiussore (cum enim naturaliter obligentur, potest eis accedere fideiussor, ut supra n. 61. ostensum est), vel sine auctoritate parentis, tutoris, vel curatoris; vide L. 2. C. de filiofamilias. Tertiò, Si latus est in solutione pecuniae sibi facta, potest restitui, si enim debitor ei solvit sine auctoritate tutoris vel curatoris, solutio ipso Iure est nulla. Vnde debitor non manet liber, nisi pecunia sit salua, vel conuersa in utilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo, non enim tenetur sponte solvere secundò: sed potest expectare sententiam Iudicis: quia solutio valuit naturaliter. si verò solvit ei cum auctoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipso Iure: sed restituitur minor, si pecunia sit deperdita vel consumpta facilitate vel culpa ipsius. Hoc tamen casu credo debitorem habere actionem in eos, quorum auctoritate & mandato solvit. quod si etiam Iudicis auctoritas acceperit, qui compulit illum solvere minori, tunc perfectè manet liberatus, nec potest aduersus eum restitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Institut. Quibus alienare licet, iuncta Glossa. Quartò, Si donauit rem notabilem, censetur latus, & potest restitui. si tamen ex rationabili causa donauerit, verbi gratia, propter obsequia ab altero accepta, quæ decuit sic remunerari, vel propter nuptias, vel sponsalitiarum largitatem, spectata qualitate personarum & consuetudine regionis, non restituitur: non enim per talem donationem censetur latus, quia prudenter & secundum rectam rationem facta est. L. 1. C. Si aduersus donationem. Quintò, Si latus est ex quasi contractu: ut quia damnosam hereditatem sibi testamento delatam accepit, etiam si cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis: vel si lucrosam repudiavit. Gomezius n. 4. Pari modo si latus sit in electione, eligendo partem deteriore. Gomezius n. 5. Sextò, Si latus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficii, multi censent esse restituendum, ut Couarr. lib. 1. variar. c. 5. n. 3. & alij, quos ibi citat. in eadem sententiam propendit Molina disp. 573. idque verum esse censent, etiam si beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarr. supra, cap. 5. n. 1. 2. & 3. Puto tamen non esse in usu, ut detur restitutio.

Si ex eo quod
debitor exsol-
uit.

Si ex eo quod debitor exsoluit. facta, potest restitui, si enim debitor ei solvit sine auctoritate tutoris vel curatoris, solutio ipso Iure est nulla. Vnde debitor non manet liber, nisi pecunia sit salua, vel conuersa in utilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo, non enim tenetur sponte solvere secundò: sed potest expectare sententiam Iudicis: quia solutio valuit naturaliter. si verò solvit ei cum auctoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipso Iure: sed restituitur minor, si pecunia sit deperdita vel consumpta facilitate vel culpa ipsius. Hoc tamen casu credo debitorem habere actionem in eos, quorum auctoritate & mandato solvit. quod si etiam Iudicis auctoritas acceperit, qui compulit illum solvere minori, tunc perfectè manet liberatus, nec potest aduersus eum restitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Institut. Quibus alienare licet, iuncta Glossa. Quartò, Si donauit rem notabilem, censetur latus, & potest restitui. si tamen ex rationabili causa donauerit, verbi gratia, propter obsequia ab altero accepta, quæ decuit sic remunerari, vel propter nuptias, vel sponsalitiarum largitatem, spectata qualitate personarum & consuetudine regionis, non restituitur: non enim per talem donationem censetur latus, quia prudenter & secundum rectam rationem facta est. L. 1. C. Si aduersus donationem. Quintò, Si latus est ex quasi contractu: ut quia damnosam hereditatem sibi testamento delatam accepit, etiam si cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis: vel si lucrosam repudiavit. Gomezius n. 4. Pari modo si latus sit in electione, eligendo partem deteriore. Gomezius n. 5. Sextò, Si latus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficii, multi censent esse restituendum, ut Couarr. lib. 1. variar. c. 5. n. 3. & alij, quos ibi citat. in eadem sententiam propendit Molina disp. 573. idque verum esse censent, etiam si beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarr. supra, cap. 5. n. 1. 2. & 3. Puto tamen non esse in usu, ut detur restitutio.

Ex donatio-
ne.

Ex donatio-
ne. ne. Si latus est ex quasi contractu: ut quia damnosam hereditatem sibi testamento delatam accepit, etiam si cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis: vel si lucrosam repudiavit. Gomezius n. 4. Pari modo si latus sit in electione, eligendo partem deteriore. Gomezius n. 5. Sextò, Si latus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficii, multi censent esse restituendum, ut Couarr. lib. 1. variar. c. 5. n. 3. & alij, quos ibi citat. in eadem sententiam propendit Molina disp. 573. idque verum esse censent, etiam si beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarr. supra, cap. 5. n. 1. 2. & 3. Puto tamen non esse in usu, ut detur restitutio.

Ex quasi con-
tractu.

Ex quasi con-
tractu. tractu. Si latus est ex quasi contractu: ut quia damnosam hereditatem sibi testamento delatam accepit, etiam si cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis: vel si lucrosam repudiavit. Gomezius n. 4. Pari modo si latus sit in electione, eligendo partem deteriore. Gomezius n. 5. Sextò, Si latus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficii, multi censent esse restituendum, ut Couarr. lib. 1. variar. c. 5. n. 3. & alij, quos ibi citat. in eadem sententiam propendit Molina disp. 573. idque verum esse censent, etiam si beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarr. supra, cap. 5. n. 1. 2. & 3. Puto tamen non esse in usu, ut detur restitutio.

Ex resigna-
tione benefi-
cij.

Ex resigna-
tione benefi-
cij. cij. Petes, Quanto tempore competat hoc privilegium minoribus? Respondeo, Usque ad annum 29. completum. nam durat quatuor annis integris post expletum annum 25. ætatis, quo desinunt esse minores. L. fin. C. De tempor. in integrum restit. estque communis sententia DD.

Aduerte tamen, Etsi minor possit restitui aduersus omnes contractus, in quibus est latus, durante minori ætate factos, si nihil aliud accessit: non tamen, si maior factus (id est, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. Et quidem si contractus, in quo minor fuit latus, mero Iure valuit: ut quia cum debita Iuris solemnitate celebratus fuit: ratificatio tollit beneficium restitutionis, quod illi ratione minoris ætatis compete-
65
bat, ut patet ex L. 1. & 2. C. Si maior factus ratum habuerit. Si verò non valuit ipso Iure, ut quia aberat decretum in casu quo requirebatur, ratificatio quidem confirmat contractum, & tollit beneficium restitutionis, competens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium seu Ius competens maioribus: ut est remedium Legis 2. C. De rescindenda venditione, quod datur illi qui deceptus est ultra dimidium iusti pretij, vel aliud simile, ut docet Gomezius supra n. 11. & habetur expresse L. 1. C. Si maior factus alienationem factam sine decreto, ratam habuit.

Similiter non datur restitutio, si contractum in minore ætate iuramento confirmauit: quamuis alioquin per se irritus & nullus esset. Auth. Sacramenta puerum. C. Si aduersus venditionem. ubi generatim dicitur: *Iuramenta puerum sponte facta super contrahibus rerum suarum non retractandis, inuolabiliter custodiantur.* Idem patet ex L. 1. eiusdem tit. Ex quibus constat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipsum fieri instar maioris. Si tamen commissa fuisset iniustitia, ut si fraude vel metu fuisset inductus ad contrahendum, obtenta iuramenti absolutione, quam tunc petere poterit, fas ei erit restitutionis remedium implorare. Idem dicendum, si adhuc erat impubes, dum iurauit. impubertas enim est sufficiens causa relaxandi iuramenti, sicut metus, ut docet Couarr. in cap. Quamuis, de pactis, p. 3. §. 1. n. 4. quia iudicium adhuc est valde infirmum. addo, etiam à tutore in irritum reuocari posse, ut infra c. 42. dub. 12. dicetur.

Secundò, Conceditur hoc beneficium Ecclesiis, aliisque pijs locis. Hæc enim instar minorum, habent quadriennium à celebrato contractu, vel quasi contractu, ut communiter tradunt DD. ex c. 1. & 2. de restitutione in integrum lib. 6. vide ibidem Glossam & Couarr. lib. 1. variar. c. 3. n. 10. & 11. Vbi nota, Ecclesiæ, si valde enormiter sit læsa ex contractu, concedi amplius quàm quadriennium, ut ibidem docet Couarr. Ecclesiastici tamen in suis contractibus, quos priuato nomine faciunt, non fruuntur hoc privilegio, Couarr. c. 4. n. 3.

Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiusvis oppidi. L. 4. C. Quibus ex causis maiores in integrum restituantur ubi dicitur: *Reipublica minorum Iure uti solet, ideoque auxilium restitutionis implorare potest.*

Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata. quia hæc ad Rempubicam pertinent.

Quintò, Vniuersitari studiorum, iuxta Panormitanum, in c. 1. De in integrum restit. & alios multos.

Sextò, Interdum conceditur rudibus, ut rusticis & mulieribus, qui ignorant Iura, ut ex Maranra, qui alios citat, refert noster Molina, disp. 574. §. Militibus.

De restitutione in integrum contra præscriptionem, dictum est c. 6. dubie. ult.

Circa prædicta, duo sunt notanda. Primum est, Dupliciter posse peti restitutionem in integrum. Primò, implorando officium Iudicis, citata parte, ut quando solutio facta est, vel res ab altero possidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit solutionem, vel rem tradi, se latum eo contractu vel actu fuisse, ut docet ex communi sententia Doctorem Gomezius n. 8. Confirm. ex reg. Iuris 71. in Sexto. Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus. & reg. 156. r. eodem, Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere, multò magis quis dixerit. Hæc exceptio semper durat, quamdiu solutio facta non est. Postquam facta est, opus est sententia Iudicis ut recupere

Obstat ratifi-
catio.

Iuramentum.

Impubertas iu-
ramentum.

Conceditur
pijs locis.

Reipub.

Principibus
supremis.

Academia.

Rudibus.

Quomodo
petatur resti-
tutio.

cuperetur: nec licita est occulta compensatio. quia lex solum concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis sententia. colligitur L. Si curatorem. 3. C. de in integrum restit. minor.

⁶⁹ *Quis dicatur lesus.* Secundum est, Non ex eo censerem quempiam lesum, quod re ipsius vendita, presentet se alius, qui plus offerat: ut multi DD. affirmant: si enim iusto pretio vendita est, eoque tempore & modo, quo prudens venderet, non potest minor petere restitutionem ut colligitur ex L. Verum. 11. §. Sciendum. de minoribus. si vero vendita est infra iustum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumstantiis, tunc potest petere restitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, aliisque contractibus. vide plura apud Gomezium tom. 2. c. 14. Sed quæ diximus abunde satis sint Theologo.

D V B I T A T I O X.

Vtrum in hac in integrum restitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

⁷⁰ *Si contractus gratuitus.* Dico Primò, Si res minoris contractu gratuito sit alienata, possunt repeti etiam fructus ex ea percepti, deductis tamen expensis, quæ in illis colligendis sunt factæ, ut si prædium vel domus ipsius, alteri sit donata. ratio est, quia non tantum censetur tunc minor esse lesus alienatione rei, sed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Ecclesiæ & Reip.

⁷¹ *Si iusto pretio alienata.* Dico Secundò, Si sit alienata contractu oneroso, ut si prædium sit venditum? Couarr. lib. 1. variat. c. 3. n. 1. multique alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti posse. Sed verius est, in foro conscientie non posse repeti fructus, si res iusto pretio fuit vendita. Probatur primò, Quia in alienatione horum fructuum non censetur fuisse lesus: nam sicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit, ita potuit venditor ex pretio lucrum facere, quod si non fecit, suæ negligentie assignet. Secundò, Quando iustum pretium persoluitur, non censetur contractus damnosus minori, nisi quia expediebat rem illam non vendi, non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in restitutione non potest repeti, nisi res ipsa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur esse ratio, cur Iure civili id possit statui. cum enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide sint percepti ex re propria, & non censeatur fuisse facta lesio ratione fructuum, sed solum ratione rei venditæ, non videtur subesse legitima causa, cur hi fructus iubeantur restitui, præsertim cum talis lex potius in damnum, quam in commodum minorum sit cessura: nemo enim tam iniqua conditione volet cum ipsis contrahere. nam donec minor annum 19. ætatis expleverit, emptor erit in periculo restituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis.

Nec obstat Lex, Quod si minor. 24. §. Restitutio. de minoribus, & alie quædam citatæ à Couarr. quibus expressè dicitur rem esse reddendam cum fructibus, quando conceditur restitutio in integrum. quia explicari possunt de fructibus perceptis postquam contractus beneficio restitutionis est rescissus. alioquin illæ leges non sunt consentaneæ rationi, ut docet Molina, disput. 575.

Si infra iustum. Dixi si res iusto pretio vendita fuit, quia si infra iustum, repeti potest per hoc remedium restitutionis ea fructuum pars, quæ respondet rei, quatenus res excedit pretium datum: ut si res valeat 1200. & tu emeris 600. cogeris per sententiam restituere dimidiam partem fructuum: quia hæc respondet rei, qua parte superat pretium datum: superat enim parte dimidia. Si emisisti 900. cogeris restituere quartam partem fructuum, quia res, quarta sui parte superat illud pretium. Si 800. tertiam. Ratio est, quia venditor non

solum in rei venditione, sed etiam in hac portione fructuum censetur lesus, unde si sit minor, vel Ecclesia, competit illi restitutio quoad illam partem. Vtrum autem absque beneficio restitutionis debeantur venditori fructus illi, ut multi Iurisperiti volunt, dicemus infra cap. 21. dubit. 13.

D V B I T A T I O XI.

Quando contractus fuit inualidus, quomodo debeat ratificari.

⁷² *Contractus ob varias causas inualidus.* Notandum est, Contractum posse esse inualidum vel ratione fictionis (ut si uterque vel alter contrahentium in animo non consensit) vel ratione metus, vel ratione doli, vel ratione alicuius impedimenti irritantis, vel ratione defectus formæ essentialis.

Dico Primò, Si ratione fictionis vel metus in altero contrahentium, contractus fuit inualidus, probabilius est, nihil requiri nisi consensum liberum ex parte eius in quo fuit defectus. ita Nauarr. c. 22. n. 31. & 80. & lib. 3. Confil. tit. de Regul. confil. 24. Lopez 1. p. cap. 85. & passim DD. in 4. d. 29. agentes de eo qui metu consensit. Ratio est, quia quando simulatè contraxit, nihil defuit contractui, præter eius internum consensum. nam exterius consensum præstitit, & alter interius & exterius: ergo ad ratificandum nihil requiritur præter illius internum consensum.

Similiter quando contractus ratione metus fuit inualidus, nihil requiritur, nisi ut is qui metu consensit, sublato metu novum consensum interius præbeat. Nec refert etiam si multum temporis à primo contractu inualido intercesserit, ut rectè Nauarr. d. num. 80. quia alter manet in priore consensu, utens re tamquam sua.

Dices, Consensus internus non sufficit ad contractum, sed debet exterius exprimi. Respondent quidam. Sufficere, ut initio expressus fuerit, illi enim externo accedere hunc internum, & efficere integrum consensum constantem interno & externo. Sed contra, Iste consensus internus post annum præstitus, non exprimitur villo modo consensu illo externo tempore contractus exhibitio, nec villo modo illum informat, cum signum illud ab hoc consensu non procedat: ergo hæc duo non possunt coire ad vnum integrum consensum constituendum, ac proinde requiritur aliud signum externum expressivum illius consensus interni.

Respond. Rectè probari, ista duo non coalescere in vnum, & requiri aliquod signum externum: sed non est opus alio, quam vlu & possessione rei tamquam suæ. per hoc enim satis exprimit consensum in contractum. Similiter sufficit quodvis aliud signum quo ostendat sibi contractum probari.

Dixi, esse probabilius, quia contraria quodque sententia, nimirum, requiri novum consensum ex parte utriusque, est probabilis, ut docet Sancius l. 2. de matr. disp. 32. n. 8. pro qua citat aliquos DD.

Sed quid si uterque metu vel fictè consensit?

⁷³ *Si uterque fictè vel metu.* Respondeo, Quidam dicunt tunc requiri utriusque novum consensum, more recepto exterius expressum. Ratio est, quia tunc contractus neutra ex parte fuit inchoatus. Sed videtur distinguendum. Vel enim alter novit defectum qui est in altero, vel ignorat. Si novit, non potest præsumere illum manere in consensu priore valido, ut sic consensus ipsius accedens perficiat, (ut in casu supradicto.) ergo debet uterque de novo tuum & respectivum consensum præbere & exigere. Si tamen uterque ignoraret defectum alterius, & putaret illum validè consensisse, & ideo uterque interius consentiret, alter prius, alter posterius, iuxta casum supradictæ assertionis, putarem valere. ita enim expressè docet Silvest. v. Matrimonium. 8. q. 11. dicto 4 ex Richardo d. 29. 2. 2. q. 1. Idem tenet Anton. 3. part. 1. c. 7. Ratio est: quia etsi, v.g. Titius, qui prior sic

sic consentit, falsò præsumat Lucretiam consensisse: tamen absolute iam consentit, & hunc consensum satis exprimit seruando contractum, & re tamquam sua vtendo: ergo cum superuenerit consensus Lucretiæ, contractus perficitur iuxta primam assertionem: quia concurret cum consensu Titij, qui præcessit, & usque ad illud tempus mansit vel formaliter vel virtute. Nec refert quòd falsò putet Titium ab initio valide consensisse: quia parum refert verum initio valuerit, an non, modò nunc valeat, quando ipsa consentit.

74 *Si dolus causam dedit.* Dico Secundò, Si dolus dedit causam contractui, deceptus non censetur illum ratificare; nisi veritate detecta rursus exterius consentiat. Idem dicendum, quando suberat aliud impedimentum irritans. Vbi enim sciuerit sublatum impedimentum, opus est nouo consensu. Prior pars patet quia quamdiu latet dolus, & veritas ignoratur, consensus non est liber, imò iure non censetur esse consensus: nam voluntas non fertur in incognitum, vt supra dubit. 5. & 7. ostensum est. nisi quis fortè ita præberet consensum, vt actum vellet esse ratum, etiam si in eo esset decepturus. tunc enim dolus non esset causa illius consensus. Altera pars etiam patet, quia quando erat impedimentum, consensus fuit inualidus, vt pote in materiam inhabilem. ergo impedimento sublato requiritur nouus consensus.

Si norint impedimentum sublatum. Aduerte tamen, si contrahentes scirent impedimentum sublatum, non esse opus verbali contractu ad ratificandum, sed satis esse vt interius in animo consentiant, & vsu ipsarum rerum hunc consensum expriment. quod maxime locum habet in matrimonio. quando enim matrimonium ob aliquod occultum impedimentum fuit inualidum, sublato impedimento satis est vt coniuges id scientes affectu maritali vtantur in matrimonio, vt aperte colligitur ex c. 2. & 4. de coniugio seruorum. hic enim est nouus consensus, qui satis ipso vsu exprimitur. Si tamen nesciant sublatum, non sufficit. quia non est nouus consensus, sed repetitio antiqui: idè enim volunt permanere, quia putant primum consensum fuisse validum. Simile est in ratificatione professionis, vt infra c. 41. dub. 7. in fine dicitur. item in collatione beneficiorum & officiorum, quando fuit inualida ratio impedimenti, v.g. irregularitatis. Nam eo sublato sufficit, vt collator vel summus Pontifex id sciens consentiat retentioni, aut non contradicat cum facile possit. vt infra c. 3. dubitat. 23. dicitur.

Denique idem cernitur in donationibus, aliisque contractibus dolo factis, detecto enim errore, si is, cuius interest, non contradicit cum facile possit, censetur ratificare, nec velle in irritum reuocare quod factum est.

75 *Si alter tantum nouit.* Sed difficultas est maxime in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum, vtrum eo sublato, ad ratificandum matrimonium requiratur, vt vterque nouum consensum præbeat, intendatque de nouo contrahere. Multi Doctores putant id non esse necessarium, sed sufficere vt altera pars, v.g. vxor, conscia impedimenti, eo sublato, intendat de nouo contrahere & consentire per aliquem actum externum, marito vicissim per actum externum suum consensum exprimente, quo illam pro vxore habeat. Ratio est, quia cum mariti consensus cadat in materiam habilem, est validus. itaque si accedat consensus vxoris, erit nouus contractus. Confirmatur, quia etsi mariti consensus fuerit inualidus pro tempore quo durabat impedimentum, eo tamen cessante, incipit esse validus, si continetur. Vnde volunt sufficere vt vxor sublato impedimento intendat per actum coniugalem de nouo contrahere, petendo vel reddendo debitum. ea mente, nec opus esse vt maritus sciat fuisse impedimentum, aut vt intendat nouum contractum inire. nam reddendo debitum satis indicat suum consensum, quo illam pro vxore habere cupit. ita tenet Angelus Matrimon. 3. impedimento 4. nu. 10. Tabiena Matrim. 2. q. 7. n. 8. Supplementum Gabrielis 2. 29. q. 1. 2. 3. dub.

3. Sotus d. 35. q. vni c. 2. 2. dicit se nescire vtrum contraria non sit probabilior. Eandem tenent multi Doctores antiquiores, vt refert Innocent. in c. 1. de eo qui duxit in matrimonium, &c. & multi alij quos citat Sanc. lib. 2. matrim. disp. 36. n. 2. qui docent non esse necessarium indicare marito impedimentum, sed sufficere vt coniunx illum inducat ad rursus contrahendum aliquo prætextu, quo casu maritus non præbebit consensum nisi fundatum in errore, quo putat primum contractum valuisse. Sed hæc sententia est parum probabilis. Vnde.

Dico Tertiò, contrariam esse multò probabiliorem, & tenendam, nimirum requiri vt vterque intendat de nouo contrahere, perinde ac si nullus contractus præcessisset. itaque necessarium esse vt vel impedimentum marito aperiatur, vt sine ambagibus de nouo contractus ineatur, vel ita cum illo agatur, vt velit matrimonium renouare perinde ac si antea non fuisset contractus. Ita sentiunt plerique Doctores, ita vt Couar. de matrim. p. 2. c. 4. in principio nu. 5. dicat esse communem sententiam. Scot. in 4. dub. 35. Adrianus in 4. tractat. de sponsal. dub. 13. Siluester Matrim. 8. q. 2. Nauar. cap. 23. n. 47. & alij quos adducit & sequitur Sancius supra disp. 36. n. 3. Ratio est, quia prior consensus mariti fuit omnino irritus, cum fuerit circa materiam inhabilem. ergo cum reddita fuerit habilis, requiritur nouus consensus, qui non fundetur in priore contractu. Si enim idèd consentit, quòd putet contractum fuisse validum, non intendit aliquid noui iuris transferre in alterum, sed solum approbare quod antè fecit. Quare cum id fuerit irritum, consensus ille nihil operatur. non enim consensus & approbatio quæ fertur in contractum prout ex parte rei gestus est, potest habere maiorem vim quàm ipse contractus. Confirm. Primò, Quia ille consensus est ex errore circa substantiam contractus, consentit enim, quia putat priorem contractum fuisse validum, cum non fuerit: & ex errore personæ, nam consentit quia putat hanc esse iam suam vxorem, cum non sit. ergo est omnino inualidus. Confir. Secundò, Quia si non requiritur nouus consensus vxoris. vnus enim consensus non facit contractum. Itaque sublato impedimento si se mutuo cognoscant affectu maritali, erit matrimonium, etiam si vterque ignoret impedimentum sublatum. atqui hoc videtur omnino falsum: quia vbi non est vllus nouus consensus, non potest esse nouum vinculum, noua obligatio, nouum ius, nec potest esse ratificatio actus inualidi. Neque dici potest esse nouum consensum in actu maritali. quia hic actus agitur in virtute prioris consensus, qui nullus fuit. illius enim est signum & approbatio actus iste, vt rectè inquit Scot. loco citato. non enim intendunt per illum actum aliquid noui iuris sibi mutuo conferre, sed solum vt iure, quod putant se ex priore contractu habere.

Aduerte tamen, contrariam sententiam non ita esse improbabilem, quin in casu grauissimæ necessitatis ea possimus vri: vt si maritus non posset induci ad nouum contractum modo supraddicto ineundum, nimirum, quo illam in vxorem accipiat, etiam si hætenus vxor non fuisset: nec vxor auderet illi detegere impedimentum ob periculum vitæ aut grauis infamiz, aut scandali quod sequeretur ex separatione, & ex altera parte non posset effugere debiti redditionem. Ita Sanc. disp. 36. ex Dominico Soto, & aliis. Ratio est, quia grauissima necessitas facit, vt licitum sit quod aliàs minimè liceret: vt patet cum infans baptizatur in digito tantum, aliis partibus non extantibus, & cum absolutio datur ei qui absente Sacerdote dedit signa contritionis. Confirm. ex dicto Soti de secreto, membro 3. p. 2. concl. 3. vbi dicit hominem non teneri sequi suam opinionem, si inde magnum imminet periculum, sed posse sequi alteram partem de qua solum habet formidinem (id est, quam opinatur quidem esse falsam, tamen non est certus de falsitate, ita vt putet se posse decipi circa eam) modò illa

76 *Vterque debet intendere nouum contractum.*

77 *Possimus vri in grauissima necessitate.*

illa formido apparentem habeat probabilitatem. Idem approbat Sancius supra, citans in eandem sententiam Nauar. magnitudo enim periculi facit, ut formido in moralibus præponderet opinioni, & ut minus probabile præferendum sit probabiliori. Itaque in tali euentu sufficeret inducere maritum sub aliquo prætextu (ut maioris amoris, vel suæ consolationis) ad renouandum simpliciter contractum: vel si id non posset, satis esset, ut ipsa petendo vel reddendo debitum, intendat de nouo consentire. nam mariti consensus adest hoc ipso, quo illa tamquam vxore vitur. Et quamuis fundetur in priore consensu, qui erat ob materiz inhabilitatem inualidus, tamen iam cadit in materiam inhabilem. quod confirmari potest: quia intendit modis omnibus actum conjugalem, nec vilo modo vult fornicari: ergo hoc ipso tacite consentit absolute in illam, nec videtur restringere consensum suum ad primum contractum. Nunquam tamen hac sententia vtendum extra casum grauissimæ necessitatis, ob tenuem illius probabilitatem, ut dictum est.

Notandum est, ea quæ diximus de matrimonio priuatim ratificando; intelligenda esse, quando antea in facie Ecclesiæ contractum fuit, ita ut præsumeretur verum matrimonium, siue bona siue mala fide contrahentium: vel ubi decretum Concilij de parcho & testibus abhibendis non est promulgatum.

Dico Quartò, Si actus solum fuit irritus ratione solemnitatis iure requisitæ, pro foro conscientie probabile est, non opus esse alia ratificatione, quamuis pro foro externo requiratur illa solemnitas. Ratio est, quia quando agentes sunt per se habiles, & adest plenus eorum consensus, probabile est actum in foro conscientie esse validum, ita ut neutra pars ante sententiam teneatur illum rescindere. de quo vide infra c. 19. n. 32. & sequentib. Vnde Syuester. v. Electio, l. n. 11. Si electio tenuit iure naturali, puta quia interuenit consensus eligentium, sed non tenuit iure positivo, quia ommissa sunt substantialia: secundum Innocen. quem communiter sequuntur DD. in cap. Quod sunt. de electione, si confirmetur electus, est verus Prelatus, & non tenetur in foro conscientie resignare. In contractibus autem certum est, non teneri rescindere ante petitionem partis. itaque parte non vigente, non opus est ratificatione. Quomodo ratificanda sit professio quando interuenit impedimentum, dicetur infra capite 41. dubitatione 7. n. 65. & 66.

in illud consenserit, quod non sit absque perfecta deliberatione seu animaduersione quid agas. deinde quia alioquin non est actus perfecte humanus. vnde sequitur, etiam votum Deo factum cum imperfecta deliberatione, non obligare ne sub veniali quidem. quamuis violatio voti validi, facta ex imperfecta deliberatione, venialis sit. de quo infra c. 40. dub. 1.

Dico Spontanea, ut excludatur promissio metu aut fraude extorta, hæc enim non est valida promissio. vnde eam non tenemur implere nisi sit iurata, ut docet D. Thomas q. 89. a. 7. Nec refert, (saltem in foro conscientie) etiamsi metus ille levis fuerit, iuxta Silu. v. Restitutio, 2. §. Septimò. & Nauar. c. 17. n. 30. ratio est, quia qui metu etiam leui vel fraude extorquet promissionem, iniuriam facit, vnde ratione iniuriæ potest promissor non soluere promissum. de quo plura diximus c. 17. dubit. 6.

Dico obligatio fidei, quia non sufficit dicere, Ego faciam, significando solum voluntatem faciendi, sed oportet ut fides detur & obligetur, id est, ut homo se obliget alteri ex virtute fidei, seu fidelitatis, ut rectè Sot. l. 7. de iustit. q. 1. a. 2. vnde etiam non est satis dicere Ego promitto me hoc facturum, si solum intendat significare animi sui propositum, non autem dare fidem, ut sæpè fit. Si tamen ex tali modo loquendi alter deciperetur cum notabili suo detrimento: teneretur ille sub peccato mortali implere, quod verborum specie promissum: ut docet Nauar. c. 18. n. 6. quia non implendo, daret causam damni. Similiter non sufficit dicere, Ego promitto me facturum quidquid iusseris si id dicas ut affectum tuum & animi promptitudinem ad alteri placendum testeris, non autem ut te illi obliges: quod etiam frequens est inter homines. Ratio est, quia hæc & similes formulæ loquendi sæpè usurpantur voluntatis vel testandi animi causa, non autem ex intentione se absolute obligandi. vnde tunc absolute non obligant cum enim omnis vis obligandi promissionis sit ab intentione, non possunt ultra intentionem obligare. Vide Nauar. comment. de datis & promissis pro iustitia, &c. n. 22. & 23.

Dices, Quid si promissor sit dubius, quo animo verbis promissoriis vsus sit?

Resp. In vtroque foro inclinandum esse in eius fauorem, quia in dubio non est imponendum onus, quod nisi sponte, non suscipitur. Ita multi Doctores. Verius tamen puto, si verba expressam promissionem præ se ferunt in dubio in vtroque foro interpretandum valere, & obligationem induci, maxime in voto. Ratio est, quia quando verba sunt promissoria, non est præsumendum defuisse animum promittendi, cum hic ex natura rei adesse soleat: nisi de contrario, saltem per rationes probabiles constet, vel nisi verba sint talia ut cum talibus circumstantiis non minus soleant usurpari aliter quam promissoriè. Neque tunc imponitur onus dubium, sed moraliter certum. Confir. quia hæc non est par conditio promissoris & promissarij: nam constat de verbis promissionis, quæ fauent promissario. ergo hæc seruanda, nisi aliunde constet defuisse animum.

Dico De re quapiam bona, ut excludatur promissio operis, quod sine peccato præstari nequit, quia nulla potest contrahi obligatio ad id quod sine peccato præstari non potest, ut patet ex cap. ult. de pactis, id enim contradictionem implicat. sic enim fieret ut idem esset peccatum & virtus, & bonum & malum, & ut homo peccaret non minus omitendo peccatum, quam faciendo.

Dices, Ergo promissio prodiga non obligat, cum profusio rerum suarum sit opus malum.

Respond. Plerique DD. expresse concedunt, promissionem, qua parte prodiga est, non obligare, idque verum esse quidam aiunt, etiamsi iuramento confirmata sit. Ita enim docet Sot. lib. 4. de iust. q. 7. a. 1. ad 2. & Bannes q. 62. art. 3. dub. 5. Quam sententiam quibusdam euentis veram censeo. Primò, Quando ita est prodiga, ut eius executio absolute sit illicita. hanc enim

C A P V T XVIII.

De Promissione, & Donatione.

Habet Dubitationes. 7.

D V B I T A T I O I.

Quid sit Promissio.

NOTANDUM est, Nomen promissionis esse generale, posseque extendi ad omnes contractus, sicut & nomen stipulationis: possum enim promittere rem aliquam sub aliquo onere, (v.g. ut detur pretium aut res alia) vel gratis. Verum hic loquimur de promissione gratuita, qua aliquid Promittitur gratis ex liberalitate vel gratitudine, quæ sic describi potest: Promissio simplex est deliberata & spontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona & possibili. Dico deliberata, nempe plena deliberatione seu attentione. qualis requiritur ad peccatum mortiferum, ad meritum, & ad votum validum, ut rectè Nauar. c. 18. n. 7. Vnde si quis promittat aliquid cum semiplena deliberatione, non satis aduertens quid faciat, non obligatur ad implendum, ne sub veniali quidem. Ratio est quia cum hæc obligatio sit onus quoddam, quod sponte suscipitur, non debet censeri cuiquam impositum, nisi perfecte

Quid promissio.
Debet esse deliberata.

Volunt.

Spontanea.

Metus levis.

Promissio sola specie verborum.

In dubio.

Promissio prodiga.

enim rationem in probanda setetia sua prædicti DD. adferunt. Secundò, Quando aliquid est promissum in modum pretij, nec promissor aliter intendit dare. tunc enim non tenetur ad excessum; nisi iuramentum interuenerit, ut patet in promissione usurarum & pretij enormis. Denique, Quando meritò præsumi potest, promissorem fuisse deceptum, aut promissionem non fuisse omnino liberam. alioquin si nihil horum intercedat, & executio sine peccato fieri possit, non video, cur promissio prodiga non obliget, maximè iureiurando accedente, etiam si ipsa imprudenter & cum peccato facta fuerit. multa enim imprudenter & cum peccato fiunt, quæ tamen facta tenent: nec facile rescindi possunt: ut si puella nobilis, contra voluntatem parentum, & cum familiarum indignatione. promittat nuptias ignobili & pauperi, peccat quidem promittendo, tamen verè obligatur. Pari modo etiam si promissio aliquando peccatū sit ob circumstantias, vel quia prodiga, tamen fieri potest, ut impletio eius peccatum non sit. suppono enim rem esse in plena potestate promittentis, neque illam alteri priori debitam. Ratio est: quia etsi prodiga largitio, quæ est executio promissionis, peccatum sit, dum adhuc liber es, & nondum obstrictus, tamen postquam te obligasti promissione vel iuramento, non est peccatum, sed actus iustitiæ, vel fidei, vel religionis, prout te intendisti obligare, neque amplius habet immediatè rationem donationis, sed solutionis debiti. Sicut enim prodiga donatio, incipiens à traditione, dominium transfert, ita prodiga promissio ius tribuit, quo iure in altero iam posito, teneris promissum soluere, si nihil prædictorum impediat. In hanc sententiam intelligo Sancium lib. 1. de matrimo. disp. 14. & Molinam disp. 271. & quosdam alios Doctores.

D V B I T A T I O II.

Quid sit donatio, & quomodo differant donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio.

NOtandum est, nos hic loqui de *donatione gratuita*, quæ sit vel ex mera liberalitate, vel etiam ex gratitudine. Hæc definiiri solet, *Datio liberalis* Per *dati*onem intelligitur actio donantis, natura sua sufficiens ad dominium transferendum, quæ sit vel traditione rei, vel verborum officio. Est enim duplex *donatio*: alia incipit à reali traditione, ut quando res ipsa simul traditur, & hæc est completa donatio, transferens dominium: alia incipit à promissione, vel à verbalis traditione, ut cum dico, Do tibi meum equum, qui absens est. Hæc donatio verbalis natura sua sufficiens est ad dominium transferendum, tamen iure positivo impeditur, ne dominium transferat, nisi secuta reali traditione, ut dictum est c. 3. dub. 3. Vnde si quis rem sic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo & eidem traderet, Paulus acquireret illius rei dominium, & petrus solum haberet actionem personalem in donatorem, ut compenset rei æstimationem, quia per donationem verbalem, non secuta reali traditione, non fuit translatum dominium in Petrum, sed solum concessum ius ad rem, tribuens actionem personalem, in Paulum autem per traditionem realem translatum est dominium. vide infra cap. 21. dubit. 19.

Dicitur *liberalis* datio, quia neque sit tamquam iure debita, neque ut aliquid reddatur tamquam iure debitum. vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationem solutionis debiti, vel permutationis, neutra enim est liberalis.

Dico, *Tamquam iure debita*, quia benè fieri potest tamquam debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat, aliquid dari ex liberalitate, & gratitudine; cum liberalitas sit dispositio necessaria ad gratitudinem. nemo enim potest esse gratus in benefactores, nisi sit liberalis. Imò ea-

dem donatio simul ex affectu liberalitatis & gratitudinis sequi potest. Potest enim quis in donando vtriusque virtutis bonum & laudem spectare. Ut ergo dicatur *liberalis*, sufficit ut non sit debita ex iustitia, neque ad tale debitum alteri imponendum ordinetur. Quæ tamen merè liberalis est, non sit ex gratitudine sed affectu solius liberalitatis.

Ex his patet, quomodo distinguantur *promissio* & *donatio*. *Promissio* enim natura sua (id est, seposito iure positivo) non habet vim transferendi dominij: *donatio* verò, etsi tantum verbis fiat, habet. Ratio est, quia promissio respicit donationem futuram: donatio verò est translatio rei in alterum in præsentem. posito tamen iure, quo impeditur translatio dominij per donationem verbalem, parum videtur interesse inter hanc donationem & promissionem.

Pollicitatio est offerentis solius promissum, L. 3. §. de pollicit. seu est nuda promissio, nondum secuta acceptatione. vnde omnis pollicitatio est promissio non contrà.

Pactum est duorum consensus atque conuentio. d. L. 3. §. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur consensus duorum: ad rationem pollicitationis, solum vnius. Transit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta est, eam acceptat.

Stipulatio autem est contractus verborum, vel formula contrahendi, quæ sit præcedente interrogatione creditoris, & secuta responsione debitoris. ut supra c. 17. dubit. 2. explicatum est. vide Gomezium tom. 2. c. 9. n. 1. 2. 3. & Siluestrum v. Pollicitatio.

D V B I T A T I O III.

Utrum promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v. g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

Respondeo & dico primò, Promissio, omnisque pactio ante patrationem operis prauj, cuius causa ipsa est facta, est inualida, & vtrò citròque nullius roboris. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatum, hoc enim contradictionem implicat: vnde promissor operis non tenetur, quare nec promissor pecuniarum, opere nondum præstito tenetur, cum eius promissio respectiua fuerit, utpote solo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tamquam iniquam, & ad malum directè allicientem.

Dico secundò, Patratò opere malo, verius est promissorem obligari soluere promissum. colligitur ex Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. num. 1. Caietan. q. 32. art. 7. Medina C. de restitutione. q. 28. etsi enim hic putet solum debere restitui, eò quòd opus turpe sit inuendibile, tamen dicit promissum debere solui, ut fidem suam promissor liberet, Verum non tantum ex virtute fidei, ut vult Medina, sed etiam ex iustitia videtur teneri. Probatur, quia non fuit promissio gratuita, sed onerosa, nempe locatio & conductio operarum, vel contractus innominatus, Do ut facias (ut si promittas annulum vel catenam pro maleficio:) ergo si opera iudicio humano tanti valet, quanti res promissa, ubi præstita fuerit, nascetur obligatio iustitiæ in promissore. quando enim altera pars impleuit contractum, tenetur altera lege iustitiæ. Quòd autem in huiusmodi contractu possit esse æqualitas, patet, quia in opere præstito non solum est malitia consideranda, sed etiam labor, periculum, detrimentum fortunarum, & similia, quæ executor tua causa subiit. Item fidelitas, quam tibi præstitit, & voluptas, aut utilitas, quæ tibi inde prouenit: atqui hæc apud homines digna pretio æstimantur, ut rectè docet Caietanus. Nec refert, quòd malitia illis sit connexa, quia possunt hæc seorsim à malitia operis considerari, sicut in bonis operibus labor, periculum, damnum, possunt considerari per se, & præcisa ab operis sanctitate, ita ut non committatur simonia, ut si quis paciscatur dare sacerdoti 100. aureos,

10
Executio non est peccatum.

11
Duplex donatio.

13
Liberalis.

14

15
Discrimen promissionis & donationis.

16
Pollicitatio.

Pactum.

Stipulatio.

17
Ante opus præstitum ad obligat.

18
Opere patratò obligat.

19
Quæ in opere æstimantur pretio.

zureos, ut in loco, ubi est periculum capitis, semel faciat Sacrum: hinc periculum abstrahitur ab operis sanctitate, & pretio aestimatur absque simoniz culpa: ergo similiter in malis poterit periculum abstrahim pretio aestimari absque malitia.

*Discremen
solutionis an-
te opus &
post opus*

Hinc sequitur, Mercedem opere praestito accipi & exigi posse, quia debetur iure naturali: & eam accipiendo non obstringit se ad aliquid quod sit peccatum, nec approbat facinus commissum. potest enim illud detestari quia peccatum, & dolere se fecisse: tamen quia factum est, potest persequi commodum & ius, quod ex eo obuenit. Secus si accipiat mercedem ante opus: quia non potest accipere nisi obligando se & promittendo tacite operis executionem, qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat se in contractu, & spondet opus, ut ex parte sua contractum impleat. cumque antea solum esset promissio conditionata, seu respectiva, si solues mercedem, iam fit absoluta, quia impletur conditio sub qua promiserat opus.

20

*Contraria est
probabilis.*

Aduerte tamen probabile esse, cum, qui aliquid promittit pro opere malo, quod legibus punitur, ut pro homicidio, adulterio, furto, & similibus, non teneri ad implendum promissum, etiam opere secuto: quia est communis sententia Doctorum utriusque Iuris, ut docet Couarr. supra num. 6. Et confirmatur ex L. Si plagij 123. p. de verborum obligationibus. ubi dicitur: Si plagij (alij legunt, flagitij) faciendi, factive causa, concepta sit stipulatio, ab initio non valet. & L. Generaliter 19. p. eodem: Generaliter nouimus, turpes stipulationes esse nullius momenti. quibus locis lex reddit irritas tales conventiones. Quamuis responderi possit, leges illas & similes ita accipiendas esse, ut significant non valere tales stipulationes ante factum, neque etiam post factum dari ius petendi promissum in foro externo: non autem earum mentem esse, tollere obligationem naturalem, quae ex huiusmodi promissionibus onerosis oritur. vide supra c. 14. dub. 8.

*Mens istarum
legum.*

D V B I T A T I O I V.

*Quanam promissiones sunt irritae
iure positivo.*

21

Suppono, iure naturae irritas esse omnes promissiones, quarum impletio est illicita: quia nemo potest obligari ad peccatum. iure autem positivo probabile est esse irritas, Primo, Omnes eas promissiones, quae factae sunt ob turpem causam, quae legibus punitur, etiam si earum impletio illicita non sit: quamuis contrarium verius videatur, ut iam dictum est.

22

Secundo, Irritae sunt omnes promissiones, quae praebent occasionem peccandi: ut si promittas alicui, quod non tenebitur in posterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto, ut patet L. 27. §. 4. p. de pactis. si tamen post iniuriam commissam, liberè eam condonas, valet condonatio. non enim leges impediunt condonationem, sed volunt, ne ex vi promissionis aut pacti praecedentis, tenearis condonare.

23

Tertio, irritae sunt quae adimunt libertatem disponendi de rebus suis: ut si promittas alicui quod illum institues heredem, quod non reuocabis testamentum, quod dabis tantum, v. g. 100. si non instituas heredem. Hae omnia comprehenduntur L. Pacta 6. C. de pactis, ubi sic dicuntur: Pacta, quae contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores sunt, nullam vim habere, indubitat iuris est. Idem colligitur ex L. Stipulatio hoc modo. 61. p. de verb. oblig. Contra leges ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, ut homicidium, furtum. Contra bonos mores sunt, per quae datur occasio inique agendi, ut in exemplis num. 23. vel impediuntur illi mores, quo expedit esse in Repub. bene instituta. vide Siuest. v. Pactum n. 8. & 11. & Molinam disp. 271.

24

*Iuramento
confirmata
sunt valida.*

Aduerte tamen, etsi promissiones & pacta quae dicuntur esse contra bonos mores, sint per se irrita,

tamen si accesserit iuramentum, esse seruanda: ut docet Siluester v. Pactum. num. 11. Omne enim iuramentum seruandum est, nisi sit de re illicita, vel contra leges, vel alia ratione contra bonum publicum, ut supra cap. 17. dubitatio. 7. num. 34. ostensum est.

Nec obstat, quod haec pacta dicantur esse contra bonos mores, iuramentum autem contra bonos mores praestitum non sit obligatorium, ut habetur c. Non est obligat. 58. de regulis Iuris. in 6. quia ut Siluester ait non sunt contra bonos mores naturales, (de quibus intelligenda est ita regula) sed civiles, id est, non sunt contra virtutem, ita ut res promissa sit peccatum, sed possunt incommodare moribus, quos expedit esse in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init, ut dote contenta, nullum ad bona paterna regressum habeat, est contra bonos mores, & irritum iure civili, tamen iuramento confirmatur, ut constat c. Quamuis pactum, de pactis, in 6. & promissio usurarum est contra bonos mores quia occasionem praebet exigendi usuras, tamen impleri debet, si iuramentum accedat. c. Debitores. de iure iurando. Potest tamen in huiusmodi pactis peti dispensatio iuramenti ab Episcopo, si in illis aliqua iniuria intercessit, & tunc promissionem non seruari. ut supra cap. 17. dub. 7. dictum est.

26
*Contra bonos
mores.*

27

D V B I T A T I O V.

*Utrum promissio vel donatio interna
obliget nos homini.*

Respondeo, & dico Primo, Etsi promissio vel donatio pure interna, facta Deo, obliget nos Deo conditum inspectori, non tamen facta homini, obliget homini. est communis sententia DD.

28
*Non obligat
nos homini.*

Sed difficultas est, Utrum id proueniat ex solo iure positivo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire ex solo iure positivo. consistendo enim intra limites Iuris naturalis, talem actum inducere veram obligationem. Ita Ledesma in 4. p. 2. q. 18. a. 1. dub. 13. & inclinatur Sotus lib. 7. q. 1. art. 2. Molina disp. 266. Probari potest Primo, Quia promissio interna addit aliquid supra nudum propositum. ergo magis obligat. Secundo, Actu interno, quo quis non vult amplius rem habere in bonis suis, potest amitti possessio & dominium: ergo etiam causari obligatio erga alterum, Tertio, Tota vis obligandi promissionis & donationis est a voluntate interna: ergo haec sufficiens est ad obligandum. confirmatur, quia expressio exterior non est necessaria, nisi ut possit cognosci & acceptari ab altero, atqui haec acceptatio iure naturae non est necessaria. Hae sententia est probabilis.

29

Dico Secundo, Probabilius tamen videtur, promissionem donationemque internam iure naturae esse insufficientem & inualem ad obligandum. colligitur ex D. Thoma quae 88. art. 1. ubi dicit, promissionem vnus hominis non posse alteri fieri nisi per signa externa, Deo autem posse fieri per internam cogitationem. Idem tenent passim Thomistae. ratio est, quia promissio & donatio sunt signa quaedam practica, efficientia id ipsum quod significant. qui enim dicit, Promitto tibi, Do tibi, non solum significat internam cogitationem & affectum dandi, sed etiam ipsum actum donationis & promissionis, qui in hisce verbis sub tali intentione prolatis, formaliter consistit, & affectum eius, scilicet obligationem, quae nascitur in promittente, & ius quod nascitur in promissario. Quare cum actus interni non sint idonea signa ad alteri significandum, non sunt etiam instrumenta ad se alteri obligandum: nam haec aptitudo fundatur in significatione ad alterum. Si tamen alter posset cognoscere internas cogitationes, sicut possunt Angeli, quando ad eos diriguntur, tunc per actum internum optime posset donatio & promissio fieri. Accedit,

*Est probabi-
lis.*

30
*Promissio in-
terna iure
naturae vide-
tur inuolida
ad obligan-
dum se homi-
ni.*

31

32

dit, quod talis promissio non sit acceptata, quod tamen necessarium est ad obligationem, ut statim dicitur. sub hac enim tacita conditione fieri censetur.

Ad primum Respondeo, Interna promissio addit supra propositum aliquam inchoationem promissionis, quæ tamen adhuc est sufficiens ad causandam obligationem.

Ad argumen-
sa.

Ad secundum, Etsi possessio & dominium possint amitti actu interno, ut cum res habetur pro derelicto, non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim est aliquid desinere, quam incipere esse, aut in altero produci. unde nec ius alteri dari per internam promissionem potest.

33

Ad tertium, Etsi tota vis obligandi sit à voluntate, tamen voluntas non potest eam immediatè in homine causare absque actu externo, tanquam instrumento, alioquin hoc ipso quo interiùs vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec possem ea alteri dare vel retinere. hinc fit ut etiam iurisdictio sine actu externo dari nequeat, ut communiter Theologi docent. Ad confirmationem. Non tantum ideò requiruntur externa signa, ut alteri significetur voluntas donandi, sed etiam ut ipsa donatio & promissio per illa fiat, ut dictum est.

D V B I T A T I O VI.

Verum promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum sit absenti.

34

Respondeo, & dico Primò, Promissionem ante acceptationem ordinariè nullam parere obligationem naturalem aut civilem. est communis sententia Doctorum, teste Gomezio tom. 2. c. 9. n. 1. & seqq. & patet L. 1. §. de pollutionibus. Idem dicendum de donatione, ut ex communi sententia Doctorum docet idem Gomez tom. 2. cap. 4. n. 3. & colligitur aperte ex L. Absenti. 10. §. de donat. & L. Nec ambigi. 6. C. eodem. Unde sequitur, ante acceptationem semper reuocari posse: quod tum ex prædictis Iuribus, tum ex aliis clarè deducitur. ut L. Multum interest. 6. Cod. Si quis alteri, vel sibi & L. Si pater. 4. §. de manumissis vindicta.

Potest reuo-
cari.

Idem in omnibus aliis contractibus locum habet. L. Contractus. 16. C. de fide Instrumentorum, & alibi. Ratio est, quia obligatio non nascitur nisi mutuo duorum consensu L. 1. §. de pactis. quare priusquam alterius consensus accedat, prior potest prænitere, & tuam obligationem reuocare.

35

An valeat
mortuo do-
natario.

Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam esse donationem: quia ampliùs acceptari nequit.

Dices, Poterit acceptari ab heredibus.

Resp Ex rigore Iuris non posse, quia ad illos directa non fuit. videtur tamen posse ex quadam æquitate, quia heredes personam defuncti repræsentant: & præsumendum est, eam esse mentem donatoris, ut si defunctus beneficio eius frui non posset, heredibus illius prodesset, nisi de contrario constet. quod intellige, si illi heredes sint liberi, secùs si extranei.

An mortuo
nuntio.

Secundò, Quando donatio deferretur per nuntium, si contingat illum mori ante insinuationem vel traditionem, censetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij soluitur mandatum. L. 57. Mandatum. §. mandati. unde consensus donatoris, qui illi commissus & per illum deferendus erat ad donatarium, quasi evanescit; quo fit ut duorum consensus non possint concurrere.

Hoc tamen intellige, si nuntio commissum erat ut verbis & traditione reali rem perageret, secùs si solum litteras deferendas habuit. hæ enim si ad manus donatarij pervenerint, sufficiunt ad donationem insinuandam vel deferendam. unde ipse vicissim per litteras poterit eam acceptare.

Dixi ordinariè, quia à Doctoribus excipiuntur quædam pollicitationes, quæ obligant ante acceptationem, nempe quæ fiunt civitati, vel Universitati, vel Ecclesiæ, vel hospitali. In Iure tamen non inuenitur expressè, nisi de promissione facta civitati ad instaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, si hoc opus iam sit inchoatum. de quibus §. de pollicitationibus, per totum. Verùm Doctores id extendunt ad promissiones iam dictas: quia promissiones & donationes ad pias causas, videtur æquari donationibus & promissionibus factis civitatibus, si privilegia spectemus. ut patet L. Illud. 19. & L. Ut inter. 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis.

36

Quadam
pollicitatio-
nes obligant.

Sed difficultas est, unde proveniat quod ex promissione & donatione, ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id provenire ex solius Iuris positivi dispositione; nam consistendo intra limites Iuris naturalis, sufficere consensum ad obligationem. Ita Couar. in caput Quamvis pactum. p. 2. §. 2. n. ult. Molina disp. 263. Probatum Primò, Quia ex pollicitatione facta civitati oritur obligatio: ergo hic actus natura sua ad hoc est sufficiens. consequentia patet; quia Ius civile non tribuit contractibus maiorem vim quàm natura sua habeant; quamvis interdum ob bonum commune illis vim, quam per se habent, adimat. Secundò, Quia in gratuitis promissionibus acceptatis, obligatio non oritur ex acceptatione, sed ex gratuita promissione quæ non expectat obligationem reciprocam.

37

An Iure na-
tura requira-
tur accepta-
tio.
Couar. senten-
tia non requi-
ritur.

Hæc sententia est probabilis; & ex ea sequitur, promissiones & donationes ad pias causas esse validas ante omnem acceptationem, quod tenet Felinus in c. 7. de pactis, n. 7. citatque pro se Bartolum, Baldum, Panorm. & alios. ratio est; quia Iure naturali sunt validæ, & Iure civili non sunt redditæ inualidæ: nam leges civiles, quæ irritas reddunt tales promissiones & donationes non habent vim in piis causis, eò quod Iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inveniuntur approbatæ. Sed contraria sententia videtur esse communior Doctorum, unde.

38

Devotiones
ad causas
pias.

Dico Secundò, Verius videri, quod promissio & donatio non habeant vim obligandi ante acceptationem, id provenire non tantum ex Iure civili, sed etiam ex Iure naturali, vel Iure gentium. unde ut habeant vim absolutè obligandi, Iure gentium requiri acceptationem. Probatum Primò, Quia in contractibus onerosis ante acceptationem, licitum est ubique gentium prænitere & reuocare suam obligationem; ut patet in contractu emptionis, sponsalium, matrimonij, & aliis: nec opus est expectare donec alter acceptet vel reiiciat: ergo idem licitum erit in promissionibus & donationibus gratuitis, nisi lex positiva adimat hanc potestatem. Secundò, Sicut promissio vel obligatio onerosa, qua quis se obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter vicissim se velit obligare*; ita etiam promissio & donatio habent tacitam conditionem, *Si acceptentur*: nam ut L. Qui absenti. 38. §. de acquirenda vel amitt. possess. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animum se obligandi habere, donec alter acceptet. ergo sicut ibi conditione nondum implera, potest reuocare obligationem; ita & hic. Tertiò, Quia ex contraria sententia sequitur, eum, qui apud se, nemine audiente, diceret, Promitto vel do Ioanni 100. teneri manifestare hanc suam donationem Ioanni an velit acceptare, nec posse prænitere, quod tamen videtur durum, & credibile nusquam gentium usitatum.

39

Verius est, Iu-
re gentium
requiri accep-
tationem.

Ad primam rationem Respondeo; Ius civile non efficere ut pollicitatio facta civitati vim habeat absolutam ante acceptationem, (nihil enim tale colligi potest ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) sed uocationem. ne possit reuocari pro libito, sicut ex natura rei posset: ut patet ex L. 3. eodem tit. unde fit, ut talis promissio semper possit acceptari, & promissum peti: quæ petitio videtur necessaria ut tenearis solvere, ut

40

Ius civile
impedit re-
uocationem.

Q

iisdem

iusdem legibus indicatur. Nec tenetur promissor eam ciuitati insinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad causas pias: nisi ex intentione promittentis vim habeant voti: nam tunc sponte solui debent. Itaque ex pollicitatione omni, nascitur quædam obligatio veluti conditionata & suspensa, donec acceptetur, vel reuocetur: quam reuocationem Ius posituum potest impedire. Vnde tunc Ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam Iure naturali vel gentium non habet, sed impedit ne possit reuocari.

41 Ad secundam, Obligatio non oritur ex acceptatione tanquam ex causa directa, sed tanquam ex conditione sine qua non. sicut enim ignis est sufficiens causa calefactionis aquæ, tamen non potest ex eo nasci calefactio, nisi aqua debito modo applicetur: ita promissio est sufficiens causa obligationis, & iuris in altero, si alter eam acceptet: quæ acceptatio est veluti conditio necessaria, ut promissio vim exerat, iusque tribuat.

42 *Altera pars. De modo acceptandi quando facta absenti. Debet insinuari per nuntium vel epistolam.* Quod ad alteram partem huius dubitationis, quæ est de modo acceptandi, seu quid requiratur ut donatio facta absenti, validè possit acceptari, attinet; dicendum est, Primò requiri ut donator absenti per epistolam, vel nuntium, cui id commiserit, eam deferat, vel insinuet. id enim necessarium est, ut duorum voluntates in vnum concurrant; ut colligitur L. Absenti. 10. de donationib. & L. 1. de contrahenda emptione. Vnde si alius quispiam præcurrens, cui id mandatum non fuit, donationem illi insinuet, non sufficit ut validè acceptari possit; quæ est communis sententia DD. ut refert Clarus lib. 4. §. Donatio, q. 12. & colligitur ex Glossa in L. Nec ambigi. 6. C. de donationibus. Ratio est; quia cum promissor non intendat per hunc hominem, suum consensum & obligationem in alterum dirigere, non potest alter acceptando, aliquid iuris acquirere. nam cui nihil validè offertur, nihil etiam potest validè acceptare. Cum autem ipse nuntium mittit, tunc in verbis nuntij suum consensum & obligationem ponit, ut per eum absentem adferatur: & sic dum absens coram nuntio acceptat, duorum consensus concurrunt; quod ad restitutionem pacti est necessarium. ut dictum est dub. 1. c. 17.

34 *Debet acceptari coram nuntio, si per nuntium offeratur.* Secundò, Si donatio per nuntium deferenda vel facienda est absenti, requiritur ut hic eam coram nuntio acceptet: nec sufficit eam acceptare coram aliis, ut ex multis Auctoribus ostendit Sancius lib. 1. de de matrimonio disp. 7. n. 35. Ratio est: quia alioquin duorum consensus non concurrunt, nec vicissim innotescunt. Quam ob rem acceptatio debet exprimi illi qui eam offert, id est, ipsi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum supplet. Hoc ipso enim, quo aliquis destinatur ad absentem, ut offerat ei promissionem alterius, constituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem; vel, si promissio sit onerosa, eius repromissionem.

Vnde sequitur, Non videri veram sententiam Siluestri v. Matrimonium §. quæst. 12. & quorundam aliorum, qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel litteras, sufficere ut absens exprimat consensum suum aliis, debet enim consensus absentis exprimi illi qui eum petit, & qui sub conditione illius sibi repetendi, in alterum consentit; nisi constet, aliam esse promittentis mentem. Quod addo: quia non est de essentia contractus, ut consensus absentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit. Si enim mens tua est ut statim contractus valeat posito alterius consensu, etiam antequam tibi innotescat, statim valebit. hoc tamen non præsumitur, nisi clarè sit expressum.

Si offeratur per litteras Si verò per litteras promissionem tuam absenti obtuleris: ut acceptatio eius sit valida, ita ut retrocedere nequeas, requiri, ut ea tibi vicissim per litteras, vel per nuntium ad te missum, innotescat. Ita Sancius supra. Probatum primò, Quia requiritur acceptatio exteriori expressa, ita ut promissor eam possit intelligere.

Deinde, quia alioquin non concurrunt consensus duorum in vnum. Deinde, quia antequam tibi innotescat consensus alterius, potest ille suum consensum reuocare: ergo & tu potes tuum. quod maximè locum habet in promissionibus respectiuis, quæ requirunt repromissionem. hæc enim omnes hanc tacitam conditionem habent, Si is cui promittis, vicissim repromittat seseque obliget: quod fit signo externo ad promissorem directo. In gratuitis tamen promissionibus vel donationibus, non puto necessarium ut litteræ acceptationis vel nuntius ad donatorem peruenerint: quia non tanti interest eum, qui gratis donat, scire suam donationem acceptari, quam eum, qui sub onere aliquid offert, & repromissionem expectat, nosse, alterum repromittere, cuius signum est, quod donator non sit multum de eo cognoscendo sollicitus. Secus verò in eo, qui contractum onerosum init. Denique, qui gratis donat, non videtur beneficium suum ad hoc velle restringere, ut non habeat vim nisi litteras de acceptatione acceperit: sed potius cupit illud, simul atque debito modo acceptatum fuerit, efficax esse.

Tertiò, Requiritur ut non reuoces donationem ante acceptationem, si enim reuoces, & nuntio, quem missi, id innotescat; non potest quidquam efficere. L. Si verò. 12. §. Si mandauero. Mandati. quia extinguitur est mandatum, ut ibidem dicitur ac proinde omnis potestas insinuandi, vel tradendi, ei adempta Si autem non innotescat ante executionem, tunc distinguendum est vel enim ille se habet solum instar nuntij, referentis alterius donationem, aut rem tradentis; vel habet mandatum faciendi donationem. Si priore modo se habeat; facta reuocatione, nihil fit: quia deest omnino consensus ex parte donantis. ille enim nuntius solum habet officium nuntiandi vel tradendi; non autem tribuendi aliquid iuris. Si secundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium; sed ad tribuendum donatario ius ad rem, & donatori iniciendam obligationem ad consensum. Colligitur L. Si mandasset. 15. & L. 26. Inter causas. Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati, bona fide, eius nomine gestum est. Vide Gomezium tit. 2. c. 4. nu. 3.

Petes, utrum post mortem donatoris possit donatio validè acceptari?

Resp. Primò, Quando ipsa donatio ante mortem facta est ex parte donatoris, & missa epistola vel nuntius, qui illam absenti insinuet, vel rem tradat; si contingat donatorem mori ante insinuationem, verius est illam nihilominus validè acceptari posse. Ita docet Sancius lib. 1. de matrimon. disp. 6. n. 5. & Molina Iureconsultus lib. 4. de primogen. cap. 2. num. 77. Ratio est; quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida, etsi reuocabilis; ut expressè habetur L. Nec ambigi. 6. C. de donat. & manet virtute impressa litteris vel nuntio, ut ad donatarium transeat. Vnde perseverat post mortem; ac proinde potest tunc acceptari. Confirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non potest reuocari per heredem, etiam si nondum sit acceptata, ut passim docent DD. Couar. lib. 3. variar. c. 15. nu. 17. Iulius Clarus §. Donatio. q. 13. in fine & alij quod est signum, illam posse validè acceptari post mortem. quorsum enim adempta heredi potestas reuocandi si non potest acceptari? Confirmatur Secundò, Quia donatio est gratia quædam: quando autem gratia facta est ex parte concedentis, potestas executoris non expirat morte concedentis, ut expressè dicitur cap. Si super gratiam. 9. de offic. delegati, in 6. Contraria tamen sententia est plurimorum Doctorum. ut ostendit Sancius: quorum fundamentum est, quia mandatum morte mandantis soluitur. Verum hic non est propriè mandatum donandi, sed donatio ipsa, ut dictum est. Itaque illa ratio ad alium casum pertinet. Vnde

Dico Secundò, Quando donatio ante mortem donatoris non est facta ex parte ipsius, sed solum mandata fieri; ut si misit rem per nuntium vel procuratorem, non potest.

44 *Si reuoces consensum, missio nuntio.*

An post mortem donatoris possit acceptari.

45 *Si facta erat ex parte donatoris, potest acceptari.*

46 *Si solum sit mandata, non potest. Curi*

*Mandatum
in fauorem
piz cause.*

cum mandato ut suo nomine det absenti: tunc si ante quam ille munere suo fungatur, contingat donatorem mori, non potest donatio valide acceptari. unde res illa restituenda est heredibus donatoris. Ratio est, quia ante mortem donatio facta non fuit, sed solum datum fuit mandatum donandi: mandatum autem, morte mandantis expirat, ut habetur d. L. 16. Inter causas, π. Mandati. unde procurator ille non potest donationem nomine sui mandatoris facere, & si fecerit, erit nullius momenti: ac proinde etiam acceptatio. Hoc tamen intelligendum est, nisi mandatum fuerit in fauorem piz cause, quia istud morte mandantis non expirat, ut notat Molina ex Couarruua lib. 1. variar. cap. 14. num. 16. unde etiam post mortem est exequendum. cuius ratio est, quia quisque presumitur ita tacite voluisse in vita, cum opera pietatis tunc maxime homini sint necessaria. Confirmatur ex L. Si pater. 4. π. de manu. vid. ubi mandatum de manumittendo seruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis. ergo multo magis idem dicendum fauore piz cause, & salutis animæ.

Hinc sequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempestiue ante mortem donantis facta, ipsum teneri ad duplicem restitutionem: nam heredibus defuncti tenetur ratione rei, quæ tunc illorum est, donatario ratione damni, quod eius culpa contraxit, ut recte notauit Molina disp. 263. posito enim tali mandato, tenebatur nuntius lege iustitiæ adhibere diligentiam, & mandatum ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

Aduerte tamen, quosdam sentire, mandatum donandi non expirare morte donatoris, eo quod sit gratia quædam. ita Emanuel Sà v. Donatio, num. 21. & v. Mandatum, num. 2. quæ sententia est probabilis: & iuxta illam non tenebitur nuntius ille heredibus, sed soli donatario.

DUBITATIO VII.

Qui possint promissionem vel donationem absenti factam acceptare: siue, ut Iurisperiti loquuntur, qui possint pro absente stipulari.

Respondeo, Primò id potest omnis qui ab altero generalem vel specialem habet commissionem.

Secundò, Is qui est sub alterius potestate, ita ut non sit sui iuris. ut filiusfamilias pro patre, seruus pro domino. Religiosus pro Prælato. Ratio est, quia censetur vna persona. non tamen famulus mercenarius pro suo domino, aut subditus pro Principe, quia sunt sui iuris. unde Instit. de inutilibus stipulationibus. §. Si quis alij, dicitur. *Si quis alij, quam ei cuius iuri subiectus sit, stipuletur, nihil agit.*

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, ut tutor pro pupillo, curator pro furioso. Item Princeps pro subdito: quia cum hic alteri possit facultatem facere stipulandi pro altero, multo magis ipse eam habet. Item Notarius publicus, præsertim si de eo conficiat Instrumentum. de quo vide Couarruuiam lib. 1. variar. cap. 14. num. 1. & deinceps. Hoc tamen de Notario solum in Iudicio locum habere, multis testimoniis ostendit noster Sancius lib. 1. disp. 7. n. 11.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promissione facta absenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur, ut pater §. Sed & si quis. Instit. de inutilibus stipulationibus; ut creditor pro debitore, socius pro socio, vxor pro marito: vel si poena sit adiecta in fauorem præsentis, de quo vide Couarru. in cap. Quamuis pactum p. 2. §. 4. num. 5.

Quintò, Quivis priuatus potest stipulari & acquirere Ecclesiæ, pizve causis, iuxta Glossam communiter receptam in cap. Quoties cordis 1. q. 7. de quo Couarruuias supra n. 14. Ad hos reduci possunt omnes, quos refert Glossa in §. Si quis alij. Instit. supra.

Præter hos autem nemo potest Iure communi valide pro absente stipulari seu acceptare promissionem in fauorem absentis factam, ita ut inde nascatur aliqua stricta obligatio. Ratio est; tum quia Iura resistunt tali stipulationi, eamque irritam reddunt, ut patet d. §. Si quis alij. & L. 126. Si ita stipulatus. §. Chrysogonus. π. de verb. oblig. Tum quia promissio facta alicui, cuius nihil interest eam impleri, cessat solum verbis facta illi; reipsa autem solum facta est tertio, in quem est exequenda. Nihilominus secundum communem usum hominum, amicus pro amico ita stipulari solet, ut aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non solum in foro conscientie obligat, sed etiam in foro civili tribuit actionem, ut patet ex dictis dubitat. 4. Secus verò quando stipulatio nihil valet; quia iuramentum secundum naturam actus, in quem cadit, accipiendum est. atqui actus habet tacitam conditionem, puta si valide acceptetur: ergo donec valide acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiam si iuramentum intercesserit. vide supra cap. 17. dubit. 7. num. 52. Circa prædicta.

Notandum Primò, Ut is qui præsens est, possit pro absente stipulari, (id est, promissionem in absentis commodum petere, & valide acceptare) requiri ut verba obligationis dirigantur expresse vel implicite ad præsentem. v. g. promitto tibi me daturum Petro 100. &c. Si enim dirigantur ad absentem, is qui præsens est non potest promissionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi sententia Doctorum, in cap. Quamuis pactum. part. 2. §. 4. n. 3. unde si dicat, Promitto Petro absenti 100. nemo potest valide acceptare talem promissionem nomine Petri. Ratio est, quia ut fiat pactum, necessarius est consensus reciprocus duorum in idem, ut patet ex pacti definitione dub. 1. hæc autem non est consensus reciprocus, quia non adest consensus eius, in quem tuus consensus & verba tuæ promissionis diriguntur. Itaque talis promissio semper potest reuocari, quandiu ab eo qui absens est, acceptata non fuerit.

Dixi, *Expresse vel implicite*, quia dupliciter verba promissionis censentur ad præsentem dirigi. Primò, Quando exprimitur persona præsens, ut Promitto tibi &c. Secundò, Quando persona, cui fit promissio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimat. ut si dicas; Promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicite censetur fieri præsentem: sic enim usus hominum consuevit: & in dubio is sensus verbis contractus est tribuens, qui faciat valere, L. Quoties in stipulat. 80. π. de verb. obligat. quare si præsens acceptet, valet.

Notandum Secundò, Eum, qui valide nomine alterius promissionem acceptauit, non posse eam condonare, quia iam tertio ex dispositione legum est ius quæsitum, quo illum priuare non potest. obligatio tamen, quæ obstringitur promissor tertio, adhuc pendet; donec à tertio acceptata fuerit: unde ante eius acceptationem non tenetur eam exequi. ratio est: quia præsens non acceptauit eam nomine suo, sed nomine tertij, & sub eius beneplacito: unde si ille eam repudiet, tota est irrita; quamuis id in damnum præsentis verteret. secus est, quando is qui acceptat promissionem pro tertio vicissim aliquid repromittit: tunc enim potest condonare promissionem in fauorem tertij factam. ratio est, quia potest seipsum obligatione soluere, consentiente promissore, cui se obstrinxit. Confirmatur ex reg. 35. π. de reg. Iuris. *Nihil tam naturale est, quam eo genere quidque dissoluere, quo colligatum est.* itaque cum hoc vinculum ortum sit ex acceptatione stipulantis, poterit eiusdem remissione dissolui.

Dices, Hoc argumentum videtur probare, etiam posse condonare, etsi nihil repromiserit: quia iisdem causis res dissoluitur, quibus ab initio constitit. Nec obstat, quod tertio videatur ius acquisitum, quia dici potest, ita esse acquisitum, ut pendeat ex arbitrio stipu

49
*Verba pro
missionis ad
præsentem
dirigenda.*

50
*Stipulator nō
potest eam
condonare.*

Stipulantis: sicut quando stipulans vicissim aliquid repromissit. Confirmatur, quia consistendo intra limites legis naturæ potest remittere: atqui nullum est ius positivum, quod sciam, quod hanc remissionem irritam reddat: præsertim cum verba promissionis non ad absentem, sed ad stipulantem directæ fuerint. Denique stipulans non tenetur absenti indicare se in favorem ipsius stipulatum esse; præsertim quando ex officio vel mandato non tenebatur res ipsius curare: ac proinde inutilis ei erit illa stipulatio.

Ob has rationes illa sententia non videtur improbabilis: eamque tenet collector Decisionum Pedemontan. in 70. & fauent Auctores, qui tenent, donationem in favorem absentis factam & acceptatam, reuocari ex consensu donatarij posse. de quo vide Couarr. lib. 1. variar. cap. 14. num. 13. & infra dub. 9. num. 64. & 65.

⁵¹ *Promissio onerosa facta absenti*
Notandum Tertio, Ea, quæ diximus de acceptatione promissionis pro absente, intelligenda esse tantummodo de promissione gratuita seu lucrativa. Si enim promissio sit onerosa, seu respectiva, (ut cum promitto tibi me ducturum tuam filiam, si ipsa vicissim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, si pro ea mille dare velit) non sufficit ut tu pro absente acceptes, sed requiritur ut absens eam acceptet, & repromittat. unde ante eius repromissionem, quæ vicissim prior promittenti nota sit, semper reuocari potest. Ita Sancius supra num. 12. Molina disp. 164. & quidam Iurisperiti. Probatur Primo, Quia ante utriusque partis obligationem non potest effici perfectus contractus: contractus enim respectivus habet tacitam conditionem, Si alter repromittat. quæ non impleta, potest rescindi: quia promissio non est plenè acceptata. Secundo, quia absens potest nolle acceptare cum illo onere: ergo similiter contrahens cum absente, potest retrocedere. patet consequenter, quia contractus onerosi non debent claudicare. Tercio, Qui acceptat pro absente, non potest acceptare, nisi quatenus ei potest esse commoda: sed hæc nullo modo sufficit, quia etiam si fieret per ipsum absentem, & coram, non sufficeret: debet enim simul adesse repromissio, ut ex usu communi omnium gentium patet.

Dices, Omnis promissio seriò facta & acceptata ab eo cuius interest eam impleri, servanda est lege naturæ, siue sit absoluta, siue conditionata. si enim est conditionata, expectandus est eventus conditionis, ut mandetur executioni. Confirmatur Primo, Quia talis promissio facta præsentem in favorem absentis, est absoluta promissio; conditio autem quæ additur vel subintelligitur, non afficit ipsam promissionem, sed eius executionem: ergo hoc ipso, quo acceptatur ab eo cui immediate fit, obligat absolute: quamvis ad executionem non teneatur, nisi posita conditione. Confirmatur Secundo, Quia qui tale quid promittit, simul censetur promittere se expectaturum ut consensus alterius inquiri possit: alioquin videretur delusoriè promittere præsentem.

Resp. Si illa promissio est respectiva, postulans repromissionem, potest reuocari ante repromissionem: neque huius conditionis eventus est expectandus lege iustitiæ, sed solum lege constantiæ, (si res interea non mutentur) quæ tamen non obligat, nisi fortè ad veniale: Ad Primam confirmationem. Illa promissio non est absoluta, quia promissor non intendit se obligare irreuocabiler, nisi alter promittat. Ad Secundam confirmationem. Non promittit se expectaturum: alioquin præter promissionem respectivam esset alia quæ sit gratuita: quod est contra suppositum. agimus enim de eo casu, in quo solum est respectiva. neque idè est delusoria promissio: quia seriò promissit, neque ab initio habebat in animo reuocare

DUBITATIO VIII.

Quantum obliget promissio externa legitime acceptata.

⁵² *Sententia Caiet. solum obligat sub ven.*
Sunt tres sententiæ. Prima est Caietani infra quæst. 113. artic. 1. sub finem, ubi docet, promissionem per se solum obligare sub peccato veniali; per accidens tamen, nempe ratione damni quod promissarius ea non impleta incurreret, posse obligare sub mortali. Ratio ipsius est: quia solum ex quadam honestate morali fidelitatis seu veritatis tenemur promissa implere. sicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum, & facere, ut verba respondeant menti; ita ex eadem virtute obligamur, ut opera respondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat sub peccato mortali: ergo, &c. Sed quicquid sit de veritate huius sententiæ, hoc fundamentum Caietani non est verum. Primo, quia promittere, non tantum est affirmare se daturum vel facturum, sed ulterius est se obligare alteri, & consequenter ius illi tribuere ad exigendum. unde dici solet, *promissionem parere debitum*. Secundo, Quia inde sequeretur, eum qui promittit, non magis obligari, quam eum qui absque promissione affirmat se facturum, quod constat esse falsum communi hominum usu & sensu. Hoc sequi patet, quia qui tantum affirmat se facturum, tenetur ex virtute veritatis suum dictum verificare, ne lædat honestatem huius virtutis: atqui secundum Caietanum hæc est tota ratio, cur teneatur promittens: ergo non magis obligatur.

⁵³ *Refutatur fund. Caiet.*
Vbi Aduerte, Virtutem veritatis nos obligare ad duo, nempe ut dicta nostra conformemus menti, ne committamus mendacium: & ut facta conformemus dictis, ne dicamus falsum. utrumque enim requiritur ut quis sit verax in dictis. magis tamen obligat ad non mentiendum, quam ad non dicendum materialiter falsum. Itaque si promissio solum obligaret lege veritatis, minus peccatum esset violare promissum, quam mentiri mendacio officioso; (quod tamen manifestè falsum est) quia minus peccatum est non facere quod affirmasti te facturum, quam mentiri. certum igitur videtur, promissionem non tantum obligare ex virtute veritatis, et si hæc obligatio in ea inveniatur) sed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam fidelitatem & fidem promissorum vocamus.

⁵⁴ *Est probabilis*
Aliæ tamen ratione hæc sententia probari potest. Primo, Quia liberalis promissio solum obligat lege fidelitatis: sed fidelitas non videtur obligare sub peccato mortali, si alia incommoda absint. violatio enim fidei, solum continet quamdam deceptionem proximi absque damno. Secundo, Quia homines parum solent æstimare violationem talium promissorum; nec idè solent haberi iniusti, sicut fures, aut qui debita iustitiæ non solvunt, sed leues, inconstantes, non satis fidei. Tercio, Quia plerique promissores, si rogarentur an velint suam promissionem chirographo firmare, dicerent se nolle tam strictè obligari. Itaque hæc sententia est probabilis: si tamen promissor non intendat amplius se obligare, quam ex fidelitate. eamque tenent multi docti viri, ut Henriquez de excommunicatione cap. 17. Franciscus Garcia de contract. 1. p. c. 3. Fumus verb. Perfidia, & ex parte Molina d. 362.

Secunda sententia est, Obligationem promissionis pendere ex intentione promittentis. si enim promissor intendat se solum obligare ex honestate mortali: solum tenebitur sub peccato veniali. si verò intendat se obligare strictè & ex iustitia, tunc tenebitur sub peccato mortali. Ita Molina supra, estque probabilis, sed non satis explicat vim promissionis, quantum ipsa per se, præcisâ intentione extrinseca obliget.

Tertia sententia est communior DD. Promissionem, si materia notabilis sit, obligare sub peccato mortali. Pro qua

Dico

Obligare sub
p. m.

Dico Primò, Omnis promissio seriò facta animo promittendi, in re magni momenti, ubi acceptata fuerit, obligat sub peccato mortali ad sui impletionem. Teneat Nauar. cap. 18. num. 6. Sotus lib. 7. quæst. 2. art. 1. ad 1. Richardus in 4. disp. 38. circa tertium principal. quæst. 3. Antoninus 2. part. tit. 10. cap. 1. §. 4. ubi fuse agit de hac re, & videtur esse communis Canonistarum. vide Couarr. in cap. Quamuis pactum. §. 4. ubi citat multos.

Probatur Primò, Quia omnis promissio, si fiat per formulam stipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur eam implere, ut omnes DD. tradunt: ergo inducit strictam obligationem: nempe lege iustitiæ, vel virtutis iustitiæ valde affinis, quæ proinde iustitia dici possit.

Dices, Hinc solum sequi promissionem inducere talem obligationem, si fiat interueniente formula stipulationis, non autem si fiat simpliciter.

Respond. Formula stipulationis non reddit promissionem firmiorem in foro conscientie, sed solum in foro externo: quia præsumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etsi iure Digestorum requisita fuerit stipulatio, ut promissio simplex tribueret actionem in foro externo; tamen iure Codicis non videtur requiri: ut colligi potest ex

Iure Can. da-
tur actio ex
promiss.

L. 1. Si quis argentum. Cod. de donationibus. Adde, quidquid sit de iure civili, tamen iure Canonico conceditur actio ex promissione accepta, etiam si formula stipulationis non interuenit. ut patet ex cap. 1. de pactis. estque communis sententia Doctorum, teste Gomezio tom. 2. cap. 9. numer. 2. & Couarr. in cap. Quamuis pactum part. 2. §. 4. num. 24. & 25. Nec refert quod ius Canonicum requirat expressionem causæ, quia dum causam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere: quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientie. vide Siluestrum v. Pactum, num. 3.

Probatur Secundò, Promissio onerosa acceptata obligat lege iustitiæ, ut omnes fatentur: ergo etiam gratuita. consequentia probatur: quia etsi in onerosa sit perfectior obligatio, eò quod pro obligatione rependatur æqualis obligatio: tamen hoc non facit obligationem promittentis esse alterius generis, aut non pertinere etiam suo modo ad virtutem iustitiæ.

Dices, Qui facit promissionem gratuitam, non videtur se tam strictè velle obligare, sed solum ex virtute fidei, ita ut si non seruet, faciat contra fidem seu fidelitatem, non tamen contra iustitiam.

Fides.

Respond. Virtutem fidei esse eam, qua quis seruat promissum, quia promissit, & se verbis obstrinxit. unde quantum obliget promissio, non est spectandum ex virtute fidei; sed contrà, quantum fides obliget, diiudicandum est ex natura promissionis: atqui promissio ex natura sua obligat supra simplicem assertionem, ut ostensum est: ergo fides, cuius est implere promissum, obligat plusquam virtus veritatis, cuius est verificare assertum. neque intelligi potest, quæ sit hæc maior obligatio nisi sit iustitiæ, vel virtutis iustitiæ valde affinis.

Promissione
datur ius ad
rem.

Tertiò probatur, Quia promissione datur ius ad rem, quod etiam ad heredes promissarii transit: sicut & obligatio promissoris ad ipsius heredes traicitur: atqui huiusmodi iuri respondet obligatio iustitiæ. Confirmatur: quia promissarius dicit sibi rem deberi: potestque debitum exigere, vel condonare; quod signum est esse debitum iustitiæ, vel virtutis affinis.

Quartò, Omnis obligatio contractuum est obligatio iustitiæ, & non oritur nisi promissione: ergo promissio inducit obligationem iustitiæ.

Quintò, Quia homines queri solent, iniuriam sibi fieri, si promissio violetur. ergo sit contra obligationem iustitiæ.

Sextò, Homines non solent acquiescere simplici assertioni, sed solent exigere promissionem, quasi tunc

demum sint securi: sentiunt ergo inducere obligationem iustitiæ.

Septimò, Quia Circero lib. 1. Offic. dicit: *Fundamentum iustitiæ est fides, id est dictorum conuentorumque constantia & veritas.* Vocat fidem, iustitiæ fundamentum; quia est causa operum iustorum, seu cur impleantur promissa & seruentur contractus. nam fides nihil est aliud, quam affectus voluntatis, inclinans ad seruanda promissa, non tantum gratuita, sed etiam onerosa; idque non tantum ad verificandum quod dictum est, sed propriè ad satisfaciendum obligationi; quæ ex promissione est orta. unde videtur esse pars iustitiæ.

Petes, Quanti momenti debet esse res promissa, ut violatio promissionis censetur esse mortifera?

Resp. Nauarrus cap. 18. numer. 6. intinuat sufficere ut res sit notabilis. rem autem *notabilem* explicat esse eam, quæ in furto notabilis censetur. Sed certum est, in promissione longe maiorem requiri: ut docet Lopez lib. 2. de contract. cap. ultimo, & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. unde si furtum vnius aurei est peccatum mortale; requiruntur plures aurei, ut promissio sub mortali obliget. Ratio est, quia promissum longe imperfectiore modo est debitum, nam per promissionem solum datur ius ad rem, & multis modis potest reuocari, vel impediri. Deinde censetur maior iniuria, si vnum aureum suripias, vel ex contractu oneroso debitum non soluas, quam si quatuor vel quinque ex liberali promissione debitos non soluas.

Dices, Debitum ex iustitia, & debitum ex fidelitate distinguuntur: atqui obligatio promissionis est fidelitatis: ergo non est iustitiæ. maior patet ex communi modo loquendi DD. qui solent dicere, deberi quippiam ex fidelitate, non ex iustitia. Sic oeconomus, & omnis qui officium aliquod nomine alterius administrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex iustitia.

Resp. Si nomen *iustitiæ* omnino strictè sumatur, videtur debitum fidelitatis à debito iustitiæ, & fidelitatis à iustitia distinguui. Debitum enim fidelitatis, quod ex liberali promissione oritur, est multò imperfectius, quam id quod debetur lege iustitiæ, ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promissio solum tribuit ius ad rem, & remotum. Secundò, Multis modis potest reuocari. Tertiò, Quia pendet ex liberalitate promittentis; non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non ita adstringit, ut si violes, tenearis ad compensationem lucris cessantis. nemo enim sua liberali promissione censetur se ad hoc velle obligare, nisi id exprimatur. Quintò, Quia non necessariò respicit eum qui est sui iuris, ut patet in promissione domini ad seruum, patris ad filium, & Dei ad hominem. Denique quia promissio non impedit, quo minus res dicatur postea gratis dari. debitum autem *perfecte iustitiæ* longè maius est; & si non solvatur, obligat ad lucrum cessans refundendum: & solum est ad eum qui est sui iuris, & omnino distinctus; & impedit donationem gratuitam. Itaque hæc debita sunt distincta. Unde cum virtus fidei seu fidelitas respiciat solum debitum promissionis, iustitia autem debitum perfectum, (restituit enim cuique quod ei perfectò iure debetur; ut si damnum datum, si contractus irritus, si res aliena ablata) sequitur has quoque virtutes distinctas esse, quamuis si *iustitia* non tam arctè sumatur, etiam *fidelitatem* sub se comprehendat. & sic fidelitas nihil erit aliud, quam iustitia inadæquatè concepta, nempe quatenus reddit cuique ius suum ex promissione debitum. & hoc modo debitum promissionis à multis DD. dicitur debitum iustitiæ. Verum melius dicitur hæc distinguui sicut diximus.

Hinc patet Primò, Quia ratione oeconomus teneatur ex fidelitate in contractibus & negotiis gerendis spectare maxima commoda sui domini, & non ex iustitia: quia etsi ad hoc principaliter ex officio suo non teneatur, teneatur tamen secundariò ex tacita quadam promissione, qua dum officium suscepit, censetur se

56
Quanti res
promissa esse
debeat.

57
De virtute
fidel.

Debitum
fidelitatis
&
iustitiæ.

Oeconomus.

adstringere ad curandam summam utilitatem domini, quantum commodè seu communi diligentia poterit. de quo plura infra cap. 32.

Deus non tenetur ex iustitia proprie. Patet Secundò, Deum, etsi ex sua promissione debeat poenitentibus ignoscere, non tamen teneri ex iustitia, sed solum ex fidelitate: tum quia promissioni satisfacit fidelitas propriè, non iustitia strictè accepta: tum quia Deus non potest creaturæ lege perfectæ iustitiæ obstringi: cò quòd semper sit in eius dominio, multò magis quàm seruus in potestate domini.

58 Dico secundò, Si quis utatur verbis promissoriis, non quidem animo seriò promittendi, sed tantum ad significandum firmum propositum, vel ad firmitus asseuerandum, ut ei credatur, non obligabitur sub peccato mortali ad implendum quod ita promissum, nisi ratione damni inde secuti. Probatur: quia talis non obligatur nisi lege veritatis, qua tenetur dicta sua efficere vera, & cauere ne dixerit falsum: atqui ad hoc non obligatur sub peccato mortali, ut rectè Caietan. docet. Hoc modo multorum promissiones, qui leuiter solent multa promittere, sunt intelligendæ: non enim mens illorum est seriò se obligare, aut ius aliis tribuere exigendi, sed dumtaxat fisci. &c. asserere. Idem de illis, qui non intendunt se obligare absolute, sed cum conditione circa executionem, v.g. nisi fuerit incommodum aliquod, vel nisi aliud melius occurrerit. Si tamen promissarius putaret alterum seriò promississe, & inde postea contingeret illum damni affici, (ut quia non potest soluere ad diem conditum) promissor tenetur implere sub peccato mortali: quia illo modo promittendi illum decepit, & quæ deceptio est causa sine qua non, damni secuti, quod ut euitetur, debet promissum præstare. Pari modo si promissio facta sit in

60 *Si altera pars contractum impleuit.* mo solum contractus onerosi, & altera pars impleuerit onus seu conditionem impositam, tenetur implere promissum, etiam si animo non se obligandi, sed decipiendi promiserit. Ratio est, quia tenetur euitare damnum promissarij, & grauem deceptionem, cui causam dedit fictè promittendo. Deinde, quia in contractibus huiusmodi, ex iustitia tenebatur internum consensum adhibere, alioquin decipit alterum, & non rependit æquale. Adde, nullam fore fidem contractuum inter homines, si hac ratione se possent expedire, dicendo se fictè promississe. Si tamen res adhuc sit integra, &

61 *Ficta promissio.* nihil incommodi timeatur, non videtur peccatum mortale non seruare tale promissum, ut docet Siluester v. Pactum. num. 4. (quamuis potuerit esse peccatum mortiferum in promittendo, propter animum decipiendi) ut si quis animo decipiendi promiserit puellæ nuptias: quia reuerà nihil promissit, sed simulauit se promittere, ex qua simulatione nihil incommodi puellæ obuenit. quòd si talis à Iudice rogetur an promiserit, poterit negare etiam cum iuramento: quia reuerà non promissit. quòd si per sententiam Iudicis iubeatur promissum implere, debet parere; si non parendo timeretur scandalum: alioquin non tenebat. quare potest vertere solum ne cogatur sententiæ in falsa præsumptione fundatæ morem gerere, ut in simili docet Sotus lib. 7. quæst. 1. art. 2.

D V B I T A T I O IX.

Vtrum promissioni vel donationi iam acceptata possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli.

62 Dico Primò, Ante acceptionem promissionis vel donationis, potest onus imponi. ut si dem tibi domum vel agrum sine onere, priusquam acceptes, possum imponere onus, ut mihi vel alteri tenearis inde soluere aliquam pensuiculam annuam, vel post certum tempus restituere. ratio est, quia potest tota reuocari: ergo multò magis onus imponi.

63 Dico Secundò, Post acceptionem non potest vllum onus imponi absque consensu promissarij. Ita

Couarruias lib. 1. variar. c. 14. n. 1. ratio est; quia iam consecutus est ius ad rem sine onere, ac proinde sine onere est ei debita. habetur expressè L. Perfecta. 4. C. de donat. quæ sub modo. *Perfecta donatio conditiones postea non capit.*

Dico Tertiò, Si acceptes donationem cum onere in fauorem tertij appposito, ille tertius hoc ipso acquirit ius ut illud onus ei præstes. quod ius transit ad ipsius heredes: est tamen hoc ius reuocabile à donatore vsque ad tempus, quo onus est implendum, nisi fuerit à tertio acceptatum. Ita docet Couarruias num. 3. & 11. Iulius Clarus §. Donatio, quæst. 13. num. 5. Prior pars colligitur apertè ex L. Quoties. 3. C. de donat. quæ sub modo. Altera colligitur ex L. Eum qui. 4. n. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt, ubi significatur à contrario sensu, in potestate venditoris, qui grauamen in fauorem tertij apposuit, esse, illud reuocare ante tempus quo erat implendum. Idem colligitur ex L. 1. & vltima, C. Si mancipium ita fuerit alienatum, &c.

Sed dubium est, Vtrum sit reuocabile à donatore, postquam tempus aduenit. v.g. dedi tibi domum cum onere ut post quinquennium cedas Petro; transactum est quinquennium; nondum cessisti, nec Petro quidquam significatum: vtrum possim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere ut mihi seruem.

Resp. & dico Quartò, Etsi probabile valdè sit, tunc non posse amplius reuocari; tamen contrarium quoque est probabile, nempe posse reuocari à donatore, donec ipse vel alius nomine ipsius acceptauerit quod in ipsius fauorem est constitutum; vel donec coeperit impleri. Priorem partem tenet Clarus n. 5. multique alij, quos ipse refert. & videtur colligi ex d. L. Quoties. 3. C. De donationibus quæ sub modo, ubi corrigitur l. us vetus; quo post tempus elapsum, si onus appositum in fauorem tertij non erat præstitum à donatario, concedebatur ut à donatore & ab heredibus eius posset reuocari.

Alteram partem tenet Couarruias num. 13. & Bart. in L. Qui Romæ. 121. §. Flauius. num. 1. n. de verborum obligationibus. ratio est, quia donatio ante acceptionem non est valida: ergo cum tertius ille non acceptauerit eam per se vel alium, poterit reuocari. Nec obstat d. L. Quoties. quia ad eius interpretationem satis est ut heredes donatoris non possint eam reuocare, & ut illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem donatore nolente & reuocante onus impositum.

Aduerte tamen, si tertius ille, in cuius fauorem onus impositum est donationi, sit ciuitas vel causa pia, statim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit ius irreuocabile ad actionem in rem: ut patet ex L. ut inter 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis. & docet Couarruias num. 14.

Dixi, *Possit reuocari à donatore*; quia ipsius heredes non possunt reuocare onus impositum, etiam si nondum sit impletum, nec tempus implendi aduenierit. ut patet ex d. L. Quoties, & docet Couarruias num. 17. estque sententia communis. Ratio est, quia eius est reuocare, qui donationem liberè fecit. unde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando coeperit impleri; quia tunc censetur ille tertius acceptasse, qui enim rem donatam acceptat, satis acceptat ipsam donationem.

D V B I T A T I O X.

Quibus euentis promissio acceptata & antea valida desinat obligare.

Quidam dicunt, eam desinere obligare, quando ita mutatur status rerum vel personarum, ut si promissor hanc mutationem præcogitasset, nolisset promittere vel donare. Ita Nauarr. c. 18. num. 7. & quidam alij: quæ regula in multis casibus est idonea, præsertim quando promissio vel donatio facta est homini.

In

64

Onus impositum in fauorem tertij.

65

Potest onus illud tolli an- te acceptationem tertij.

66

67

Ciuitas. causa pia.

68

69

Promissio facta Deo.

In quibusdam tamen factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent castitatem vel Religionis ingressum, non præcogitantes difficultates obuenturas, quas si præuidissent, nolissent promittere, ut ipsimet testantur: tamen omnium iudicio manent obligati, nam debebant hæc omnia præcogitare, & iuxta monitum Saluatoris, sedere & computare sumptus, qui ad turrim euangelicam extruendam sunt necessarij. unde si non fecerint, sibi imputent, reuerentia enim diuinæ Maiestati debita postulat, ut promissio impleatur secundum eum sensum, càmque mentem, quam promissor reipsa habuit explicitè vel implicitè, dum promitteret; non autem secundum eam quam habuisset, si hæc vel illa præsciuisset. Id tamen in promissionibus homini factis non est necessarium, quia hæc facilius reuocantur. vide infra c. 40. dub. 2.

70 Quibus euentis definit obligare.

Resp. igitur, Faciliori modo hanc rem explicari posse, si dicamus promissionem definire obligare. Primò, Si res promissa fiat illicita, vel inutilis, vel impossibilis. Ita Caietanus q. 113. art. 1. sub finem, & alij DD. communiter.

71

Secundò, Si status rerum vel personarum ita mutetur, ut promissor secundum iudicium prudentum non videatur illum euentum voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissæ, promissionis, & promissarij dispositione, ceterisque circumstantiis iudicandum est, ut rectè Caietan. supra. Ratio est, quia promissio non habet vim nisi ex voluntate & intentione promittentis, quam expressè vel implicitè habet dum promittit: ergo ultra hanc intentionem expressam vel prudenter interpretatam, non potest obligare. Confirmatur, quia lex, quæ absolutè lata est, non obligat in illis casibus, quos legislator expressè vel interpretatiuè voluit exceptos: atqui promissio est lex quædam particularis, quam sibi quis sponte imponit: ergo non obligabit in illis casibus, quos expressè vel tacitè ex prudentum interpretatione censetur excepisse: ut si promissisti operam tuam alteri certo tempore, & filius tuus in morbum incidat, ut non possis eum deserere, non teneris præstare promissum: ut inquit Caietanus. Si puellæ promissisti nuptias, putans esse virginem, alioquin non promissurus, & postea constet non fuisse virginem, non teneris eam ducere, quia secundum affectum & intentionem, quam habebas promittendo, non censeris te voluisse obligare ad implendam promissionem, si talem defectum in ea deprehenderes. Nec refert, etiamsi iuramento promissionem confirmaueris, quia iuramentum non dat vim promissioni, nisi secundum eam mentem, quæ ipsa censetur facta. unde si promissio habet tacitam conditionem siue ex iuris interpretatione aut dispositione, siue ex mente promittentis, iuramentum accedens non tollit eam conditionem, sed solum secundum eam confirmat promissionem, vide infra cap. 42. dub. 4. Nec obstat c. Quemadmodum, de iureiurando, ubi dicitur, Qui iurauit se ducturum aliquam in uxorem, non posse ei postea obicere fornicationem præcedentem, quia intelligitur de fornicatione sibi nota, ut colligitur ex Glossa, §. Præcedentem.

72 Sponsalia.

73

74 Sponsus obligatio promissionis.

Aduertendum est, Eum, qui tempore constituto non impleuit promissum, cum faciliè posset, non solui obligatione, si postea incidat in paupertatem, sed obligationem pro eo tempore sopiri: unde cum fuerit soluendo, tenebitur implere promissum. Ratio est, quia iam non est tantum debitor ex promissione, sed ex delicto, eò quod fuerit in mora, per quam moram fuit promissario causa damni. itaque ratione damni, ex mora prouenientis, tenetur. in quo damno continetur & id quod promissum est, & si quid occasione promissionis non impletæ præterea incommodi incurrit.

75 Compensatio in promissis. Tertio, Definit obligare, vel potius consopitur, quando duo vicissim sibi aliquid promiserunt, & alter non vult implere promissum: tunc enim alter non tenetur, sed potest uti compensatione. Nauarr. c. 11. n. 7. citato, putat id solum esse concessum, quando postea-

rior promissio facta est intuitu prioris, veluti in remunerationem: tunc enim si is qui prior promissum non impleat, alterum non teneri: non autem quando secunda promissio alio fine est facta. Sed verius est, siue hoc respectu, siue alio facta sit secunda promissio: si prior non impleat, alterum non teneri. Primò, Quia hæc iura & debita sunt eiudem rationis: ergo in illis potest fieri compensatio. Secundò, Quia secundus promissor non censetur se voluisse obligare ad præstandum promissum, eo euentu quo contingeret promissarium, qui prior promiserat, fieri ingratum & fidem violare, hæc tamen ingratitudo non est sufficiens ad reuocandam donationem iam completam. etiamsi id quidam affirmant, de quo infra dubit. 14. quamuis donator possit uti compensatione occulta, tantumdem subtrahendo, quantum ille promiserat, si alia via rem promissam consequi nequit.

Quartò, Quando aliquid promissum est ob causam, quæ non subest: ut si prouiseris, quod putres te accepisse ab ipso aliquod beneficium, cum non acceperis: tunc enim non teneris implere: quia est error circa causam principalem. vide infra c. 40. dub. 2.

D V B I T A T I O X I.

Quinam possint donare, qui non?

77 Respondeo, Eos solos donare liberè posse, qui habent dominium & administrationem, cum facultate alienandi. Qui tantum habent dominium, non possunt donare: quia donatio pertinet ad regimen & dispositionem bonorum. Qui tantum administrationem, non possunt, nisi secundum mentem domini, vel in eius commodum. Qui ca. ent facultate alienandi, non possunt, nisi prout ius vel Superior id eis permittunt.

Primò igitur, Donare non potest is, qui caret rationis usu ad id sufficiente: qui talis esse debet, qualis in contractibus, & votis.

Secundò, Prodigus, qui à Magistratu positus est sub curatore: quia adempta est ei administratio. unde qui aliquid à tali acceperit, tenetur restituere.

78 Tertiò, Impubes, talis est masculus, qui nondum expleuit annum 14 & foemina, quæ nondum 12. ut patet L. finali, C. Quando tutores vel curatores esse desinant, estque communis sententia Doctorum hunc donare non posse. colligunt id ex L. finali, C. de testamento militis, ubi tribuno impuberi denegatur potestas testandi, etiam de bonis castrensis: eo quod stabilem mentem nondum sit adeptus, quæ ratio etiam locum habere videtur in donationibus. ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad causas pias, sed solum extraneis. idem colligitur L. 2. de pollicitis.

79 Quartò, Filius familias, etiamsi pubes sit, non potest donare sine consensu expresso vel tacito patris, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia. iuxta ea quæ dicta sunt c. 4. dub. 3. & c. 12. dubit. 13. Si tamen de his bonis donauerit profusè, ita ut sentiat damnum notabile, potest petere restitutionem in integrum: ut dictum est cap. 17. dub. 9.

80 Quintò, Minor 25. annis, si curatori subit, donare nequit de bonis suis, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt, absque consensu expresso vel tacito, vel debito sui curatoris. censetur autem consensus eius tacitus vel certè debitus, ut possit donare & expendere pro sua conditione & facultate, prout aliis paribus conditionis passim permitti solet: quia in re spectandus est natalium splendor, magnitudo patrimonij, causa donandi, & mos receptus, ut rectè Sarmiento 1. parte de reductibus. cap. 2. numero 5. Si profusè donet vel expendat, peccat: quia contra præscriptum eius, cui tenetur obedire. Rarò tamen ob hanc causam erit peccatum mortale: quia nemini fit iniuria. Unde illi, quibus donatio est facta, non videntur teneri ad restitutionem, donec donatum à curatore reperatur, vel ipse donator petat

restitutionem in integrum, vt docet Molina disput. 224. 261. & 277.

Sextò, *Vxor* non potest donare absque consensu mariti, nisi prout explicatum est c. 12. dub. 14.

82 Septimò, *Ecclesiastici* non possunt de iis, quæ ex fructibus beneficiorum decenti sustentationi supersunt, donare ad vsus profanos: alioquin peccant mortifere, si summa est magna. nisi fortè id faciant cum animo ex aliis, quorum liberam habent dispositionem, tantumdem in causas pias refundendi. Est communis sententia DD. vt ostensum est c. 4. dub. 6. qui tamen acceperint, non tenentur ad restitutionem, iuxta probabilem multorum DD. sententiam. quamuis contrarium quoque non minùs videatur probabile, vt ibidem dictum.

83 *Regulares.* Octauò; *Superiores Regularium* non possunt donare ad vsus profanos (v.g. ad locupletandos suos consanguineos,) & qui acceperint, tenentur ad restitutionem. Ratio est, quia non sunt domini bonorum Monasterij, sed tantum administratores: ergo non possunt ea conferre quibus voluerint, sed tenentur in illis tractandis leges boni administratoris & economi seruare, & secundum præscriptum & intentionem Ecclesiæ impendere. Confirmatur, quia Conuentus, qui est dominus istorum bonorum, non consentit in tales donationes, imò nec potest consentire, eò quòd per Canones hæc potestas sit illi adempta, qui non permittunt donationes nisi ad pias causas. etsi enim Conuentus habeat dominium istorum bonorum, tamen hoc dominium per votum in paupertatis & Ecclesiæ constitutiones est restrictum & limitatum ad pios vsus: & subest dispositioni Summi Pontificis, qui est supremus istorum bonorum administrator. Vnde Prælati Regularium, qui solum sunt administratores subordinati, non possunt ab eo præscripto recedere. Vide Constitutionem Clementis VIII. contra profanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum comment. 2. de Regular. n. 9. & sequentibus.

84 Nondò, *Subditi Regulares* non possunt donare, ne quidem ad causas pias, nisi ex consensu Prælatorum expresso vel tacito. vnde qui versantur extra Monasterium in studiis, possunt facere elemosynas, aliàsque expensas minutas, quas vsus receptus habet: quia censetur Superioris adesse consensus, nisi constet de contrario, nullo tamen modo ad res illicitas, v.g. ad turpes voluptates. & quod hoc modo acceptum fuerit, est restituendum: quia non potuit transferri ob eam causam dominium, nec valet ad hoc consensus Superioris. vide Silu. Religio. 6 q. 7. dicto 2. & supra cap. 4. dub. 5 & infra c. 41. dub. 9.

Ad res illicitas.

D V B I T A T I O XII.

Trùm donatio inter coniuges, & inter liberos & parentes sit valida.

86 *Donationes inter coniuges sunt inuálidæ.* Dico Primò, Donationes coniugum inter se, iure communi sunt inuálidæ, ita vt ad arbitrium donantis sint reuocabiles, exceptis quibusdam casibus. Est communis sententia DD. ex L. 32. Cùm hic status. de donat. inter virum & uxorem, & cap. fin. eodem tit. Hoc autem idè iure statutum est, ne coniuges mutuo amore se bonis suis spoliarent. Itaque etiam si maritus aliquid dederit uxori, potest tamen illud vendere, & pretium in commune conferre, per hoc enim tacitè donatio reuocata censetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt venditio, mutuum, permutatio. L. 5. Si sponsus. de donat. inter vir. & vxor.

87 *Confirmatur dupliciter.* Notandum tamen est Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, modò hæc præcedat mortem donatarij, sicut legatum & donatum causa mortis confirmatur morte, vt patet ex d. L. Cùm hic status. vt tamen morte confirmetur, requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius possessionem aliqua ratione ac-

ceperit, vt docet Couarruias Rubri. de testamentis p. 3. n. 3. & Gomezius tom. 2. c. 4. n. 23. secuta autem morte, retrotrahitur confirmatio vsque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tempore collecti cedant donatario. vt ibidem docet num. 7. & Iulius Clarus lib. 4. §. Donatio. p. 9. n. 7.

Dixi, Si mors donatoris præcedat. nam si mors donatarij præcedat, irrita erit donatio, vt patet ex d. L. Cùm hic status. supra.

Secundò, Confirmatur iuramento, vt si coniux iuret se eam non reuocaturum. vt patet ex dictis supra dub. 4. & c. 17. dub. 7.

Notandum Secundò, Esse quosdam casus, quibus hæc donatio statim valet, neque expectanda est mors donatoris. de quibus Silu. v. Donatio 2. q. 4.

Primus est, Si Imperator donet Augultæ, vel contrà. L. 26. C. de donat. inter vir. & vx. Idem dicendum de quouis Principe supremo, eiusque vxore. Ratio est, quia iure naturæ valet. lege autem positua non redduntur inhabiles, vel certe Princeps dispensat. vnde in illorum contractibus non requiruntur solemnitates iure ciuili præscriptæ.

Secundus, Si coniux coniugi det ad instaurationem ædium succensarum. L. 14. de eodem.

Tertius, Si donans ex donatione non fiat pauperior: id est, si nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iam quæsitis, vt benè explicat Gomez. tom. 2. cap. 4. n. 23. & 24. vt si maritus repudiet hereditatem, vel legatum, vel fideicommissum sibi delatum & nondum acceptatum, & perueniat ad uxorem, statim valet. d. L. Si sponsus. §. Si maritus. de donat. inter vir. & vxor. Hoc tamen intellige, si vxor aliàs erat successura, vt quia erat marito substituta, vel quia ab intestato debebat succedere, vt rectè notat Gomezius supra. Tunc enim non accipit immediatè à marito, sed iure proprio, quod habebat marito non acceptante. alioquin si ipsa nullum ius habebat, & maritus repudiet in fauorem vxoris, erit potius cessio quàm repudiatio: nam ipsa immediatè ius à marito accipiet. atqui cessio talis in fauorem vxoris non valet, quia continet tacitam acceptionem natura priorem: hoc ipso enim quo cedit alteri, censetur tacitè & natura prius adiisse, seu accepisse, vt apertè colligitur L. Si auia. C. de iure deliberandi. Similiter non valet, si mihi donatum iubeam dari vxori: quia hoc ipso quo id mando, supponitur me tacitè accepisse. idem enim operatur tacitum quod expressum, vt colligitur L. 1. de rebus eorum qui sub tut. vbi dicitur, si minor emat prædium, obligans illud pignori donec soluat integrè pretium, obligationem non valere: quia hoc ipso quo dominium quæsitum est minori, incipit non posse obligari. censetur autem quæsitum tacitè, & prius natura quàm possit oppignerari.

Dices, Legatarius rei certæ statim per mortem legantis acquirit dominium legati, nam vt habetur L. A Titio. 64. de furtis, Ea que legantur, res illa ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt. Vbi Bartolus dicit hoc dominium transire fictè à die mortis, verè à die aditæ hereditatis. ergo repudiatio talis legati est alienatio & donatio, ac proinde non valet.

Resp. negando conseq. Quia hoc dominium non est omnino perfectum & absolutum ante acceptionem, sed habet hanc imperfectionem quòd sit repudiabile: adeò vt si repudietur, retrotrahatur repudiatio; & fingitur numquam acquisitum, vt expressè habetur L. 1. Si quid in fraudem patroni. vbi dicitur, Quamuis legatum retrò nostrum sit, nisi repudietur, attamen cùm repudiatur, retrò nostrum non fuisse palàm est. Idem cernitur in hereditate respectu heredis sui. hic enim statim accipit dominium hereditatis absque additione (vnde & ad suos heredes transmittit) sed reuocabiliter, ita vt possit repudiare, vt constat L. Apud hostes. C. de suis & legit. heredibus. L. Si fratris. C. de iure deliber. Vide Gomezium tom. 1. c. 9. n. 7. & 20. Valet igitur in supradictis casibus repudiatio, etiam si bona omnia repudiantis sint hypothecata, aut fisco iure

88

89

Statim valet in hisse euen-

Repudiatio hereditatis, legati.

iure addicta ob crimen, aut quamvis fiat in fraudem creditorum quibus potuisset soluere, si non repudiasset, quo postremo casu et si Gomezius t. 2. c. 4. n. 22. putet illum licite id posse facere: credo tamen peccare contra iustitiam. Eadem enim virtute obligamur ad finem & ad media necessaria. atqui ille debitor obligatur ad finem, nimirum solutionem; ergo ad acceptationem hereditatis, quæ hic & nunc est medium necessarium. nihilominus repudiatio est valida.

Quartus, Si donatarius non fiat ditior: ut si maritus det uxori ad fucos, & vnguenta, ad dandas eleemosynas. Denique si ipsa ita expendat, ut locupletior non fiat L. 7. §. eodem. quamdiu tamen inde aliquid extat non expensum, potest id repeti.

Quintus, Si alter det alteri ut aliquam dignitatem assequatur, v. g. ut fiat Doctor. L. 40 Quod adipiscendæ §. eodem.

Sextus, Si fiat causa remunerationis, ut si maritus senex donet uxori iuueni: vel ignobilis nobili, statim valet, ut ex communi sententia docet Gomezius n. 23. quia potius est remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quam simplex donatio colligitur ex d. L. 7. Quod autem. §. Si vir. §. eodem. Idem dicendum, si maritus ex certa scientia fateatur se dotem accepisse, quam non accepit. censetur enim eam donare uxori in remunerationem.

90
Pater in filium.

Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emancipatum, est inualida, ita ut pro arbitrio patris reuocari possit, L. 2. C. de inoff. donat. & L. Cum de bonis. 11. C. de donat. & alibi. confirmatur tamen tum morte donantis, (si res antea fuerit tradita) tum iuramento, sicut donatio inter coniuges, ut habet communis sententia DD. Ratio cur iura voluerint esse inualidam, est, quia quamdiu filius est sub potestate partis, censetur veluti vna persona civilis cum parte, & ita videtur pater sibi donare. confirmatur tamen morte quia tunc filius desinit esse in potestate patris. Hinc infert Gomezius supra n. 25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatum, quia in hunc cessat patria potestas. Secundò, Donationem matris in filium esse validam quia filius non est in potestate matris, sed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimum valere, quia iure Cæsareo non est sub patria potestate. Quartò, Validam esse donationem filij in patrem & matrem, si det de castrensibus vel quasi castrensibus.

91
Valet in his casibus.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus donatio patris in filium sub patria potestate constitutum statim valet. Primò, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimonium. Secundò, Cum donat bona mobilia proficiscienti ad bellum. Tertiò, Si professuro aliquam disciplinam libros donet, hæc enim duo genera efficiuntur statim castrensia, vel quasi castrensia bona. Quartò, Si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitiis filij, condonet filio. Quintò, Si in remunerationem obsequiorum. Denique in omnibus prædictis casibus, in quibus donatio inter coniuges valet statim, valet etiam parentis in filium, teste Nauarro cap. 17. num. 147. quem vide ibidem cum Siluestro Donatio 2. q. 7.

92
Aduerte tamen, In his omnibus, si donatio excedat illam quantitatem, de qua parens potest liberè disponere, secundum hunc excessum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat.

DUBITATIO XIII.

Quantum possit quis validè donare.

93
Donatio omnium bonorum.

RESPONDEO & dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona tam futura quam præsentia, iure communi est inualida. est communis sententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo. 61. §. de verb. oblig. ut docet Clarus q. 19. num. 1. & Couar. Rub. de testamentis, p. 2. num. 8. & l. 3. var. cap. 12. Ratio est,

quia per hanc donationem homo aufert sibi potestatem testandi: quod leges improbant, tanquam contra bonos mores, quos in Repub. benè instituta esse decet.

94
Vnde sequitur, Validam fore donationem omnium bonorum præsentium, quia non adimit sibi potestatem testandi de futuris, ut rectè infert Clarus n. 2. & Couar. l. 3. var. cap. 12. n. 4. Similiter si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltem vsumfructum, ut idem Clarus n. 8. & 9. quia de hoc testari poterit. Denique si donet omnia bona sua præsentia & futura donatione causa mortis, (sicut sæpè fit inter coniuges, cum paciscuntur ut superstes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio non aufert potestatem testandi. potest enim donator, non obstante tali donatione, alium heredem instituire, qui et si teneatur postea donatario dare iuxta conuentum in donatione, tamen potest detrahare Falcidiam (ut inquit Clarus num. 7.) id est, quartam partem, eamque sibi retinere.

95
Notandum tamen est, Esse duos casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsentium & futurorum valet. Prior est, si fiat Ecclesie, vel in aliquam piam causam. Ita Clarus q. 20. num. 3. & Couar. Rub. de testamentis, p. 2. n. 13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem esse DD. sententiam. Probatur Primò Quia talis donatio non potest censeri contra bonos mores. si enim possum personam meam tradere Ecclesie vel Monasterio, cur non etiam omnia bona? Secundò, quia Ius civile non potest impedire officia pietatis & consilia Euangelica: atqui talis donatio est officium pietatis & consilium Christi. ergo.

Donatio omnium bonorum ad causam piam.

Posterior est, Si iuramento confirmetur. Ita Couar. n. 14. etsi plerique Iurisperiti contrarium sentiant. sed illorum ratio est infirma: non enim donatio omnium bonorum est contra bonos mores, sicut id quod est illicitum, sed solum quia expedit in Repub. passim esse libertatem testandi. quare cum absque vilo peccato possit quis omnia sua donare, si iuramento promittat se non reuocaturum, valet donatio, ut apertè colligitur ex c. Quamvis pactum. de pactis in Sextò.

96
Si iuramento confirmetur, valet.

97
Dico Secundò, Potest quis validè donare vsque ad 500. solidos: ultra verò hanc summam donatio est inualida, quoad excessum, nisi fiat cum insinuatione. Habetur expressè L. penul. C. de donationibus, sub finem. quod ideo statutum est, ne homines, metu vel fraude vel inconsulta temeritate impuls, se donationibus exhaurirent. valent autem 500. solidi, teste Claro q. 15. n. 1. scutis Hispanicis 700. vel ut alij volunt 750. Insinuatio hæc est simplex suæ mentis declaratio, qua quis declarat Iudici, se liberè donare huic tantum vel tantum. nec requiritur causæ cognitio, vel facultas à Iudice, sed sufficit eius præsentia, ut docet Clarus n. 5. Iudicis autem est inquirere, an donatio sit omnino libera an coacta.

Insinuatio.

Hinc sequitur Primò, Si quis donet pluribus, & excedat prædictam summam, donationem quoad excessum esse inualidam, modò donatio illa simul & quasi vno animi impetu fiat. detrahendum autem tunc singulis secundum proportionem. Si tamen diuersis temporibus, animique motibus fiat, erit valida. ut patet ex L. Sancimus. 34. C. de donat. §. 4.

98
Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem, quia remissio est instar donationis. Ita Clarus q. 16. num. 1.

98
Debitorum condonatio.

99
Aduerte tamen, Eum cui ultra hanc summam donatum est, posse retinere, nisi à donatore vel eius heredibus repetatur, quia leges non intendunt obligare donatarios, ut sponte restituant (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) sed ut restituant, si donatos vel eius heredes velint. non enim reddunt donatarium inhabilem, sed tribuunt donatori potestatem pro arbitrio repetendi. quamdiu ergo non repetit, possunt retinere. scienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert etiam si donator ignoret se posse repetere,

99
Potest retineri donec repetatur.

repetere, quia donatarius non tenetur id illi dicere cum suo incommodo, sed potest retinere rem, donec aliunde resciscat & repetat.

100 Excipiuntur tamen aliquot euentus, quibus donatio absque insinuatione est valida, etiam si 500. solidos excedat. Primò, Si iuramento confirmetur. ita Clarus q. 18. qui dicit, utramque scholam, tam Legistarum quam Canonistarum, ita sentire hoc tempore, etsi olim plurimi contrarium senserint. ratio est evidens, quia donare supra illam summam nullo Iure est prohibitum. ergo si iuramento confirmetur, est omnino seruandum pater conseq. ex c. Quamuis pactum. 2. de pactis, in Sexto vide supra dub. 4. & c. 17. dub. 7. secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina destructarum. Quartò, Cum Magister militum dat militi mobilia quantumuis ea sint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur L. penultim. C. de donationibus. Quintò, Quando donatio est remuneratoria obsequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus q. 16. n. 6. ex L. Aquilius. 27. de donationibus. Sextò, Cum quis renuntiat bonis vel iuribus speratis, nondum obtentis, ut si filius vel filia renunciet hereditati vel legato, quod sperat ratione substitutionis. Ita Gomezius c. 4. n. 10. quibus enim potest renuntiare iuri. quod illi offertur eo modo, ut dependeat ab ipsius arbitrio acceptare vel recusare. Sed hic propriè non est donatio; quia non datur aliquid quod sit suum, sed recusatur alienum quod futurum erat suum.

Sed difficultas est Vtrum donatio ad pias causas sit inualida, si fiat absque insinuatione, supra dictam summam.

102 Resp. Absolutè validam esse talem donationem in vtroque foro, ut docet Iulius Clarus q. 17. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Silu. v. Donatio l. q. 4. & Angelus Donatio l. n. 20. Tabiena ibid. nu. 14. Gomezius supra n. 10. contrarium sentiat. Probatur Primò, Quia etsi fortè Ius ciuile non permitat nisi 500. solidos, validè donari: tamen hoc non est seruandum in præiudicium piarum causarum, ut rectè ait. Clarus ratio est, quia Principes seculares non possunt aliquid statuere in præiudicium bonorum operum & salutis animarum. solum enim ita possunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, ut ea gubernatio non impediatur studium pietatis, & media ad finem supernaturalem, sed potius subscripiat & iuuat: atqui si talis insinuatio esset necessaria in causis piis, sæpè bona opera impedirentur, idque cum magno boni spiritualis damno.

Secundò, Capite Relatum. 1. de testamentis, Pontifex decernit, ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas, septem vel quinque testium Iure ciuili definita, sed sufficiant duo vel tres, si Iure gentium satis est. vnde Panorm. ibid. n. 4. deducit donationem a l. pias causas valere absque insinuatione, in quantumvis magna summa, quidquid Leges ea de re disponant, addens se ita sæpè respondisse. si enim Pontifex substituit illi numerum testium, ne pia legata impediatur, quis dubitet, quin eius mens sit, ne donationes pias implicentur, aut circumscribantur legibus insinuationis, sed ut omnino liberum & expeditum relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorem militum liberas reliquit legationes Ducum in milites, quantum magis idem privilegium debetur donationibus piis in fauorem diuini cultus, salutis animarum, & sustentationis pauperum?

Quartò, Donatio quantumuis magna, ad redemptionem captiuorum est valida, cur non etiam ad alias causas non minùs Deo gratas & salutare?

DUBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio possit reuocari.

Suppono duplicem esse donationem, Inter viuos & mortis causa. Donatio inter viuos est, cum quis sic donat, ut etiam se viuo velit rem absolutè esse alterius, Donatio mortis causa est, cum sic donat, ut rem non velit absolutè & irreuocabiler esse alterius, nisi post suam mortem, ut si dicam, Dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo nunc mori. vide Silu. donatio l. n. 1. & Gomezium num. 19. Nunc

Dico Primò, Donatio inter viuos, etiam si sit acceptata, & res sit tradita, generatim triplici ex causa potest reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secundò, Ob prolem susceptam. Tertiò, Si sit inofficiosa. Ita Iulius Clarus q. 11. num. 1. Gomezius tom. 2. cap. 4. num. 11.

Primò, Ratione ingratitudinis. huius ponuntur quinque casus L. fin. C. de reuocandis donat. Primus est, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuè bonis eius attulerit. Quartus Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si conditionem donationi appositam non impleuerit. His addunt DD. Sextum, Si inopia pressum non aluerit. quod est notandum pro simplicibus, qui omnia donant suis liberis & postea negliguntur, ut rectè Siluest. Donat. l. num. 17. Idem docet Clarus num. 3. & Gomezius num. 14.

Notanda tamen hæc sunt tria. Primum est, Hæc non habere locum, quando donatio est ob causam, ut propter obsequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Ecclesiæ vel Monasterio, quia censetur facta Deo & ob grauem causam. ut notat Clarus.

Secundum est. Donatarius non teneri ad restitutionem ante sententiam, quia est poena, ut apertè colligitur ex L. citata. vnde debet interponi querela, & ingratitudo probari. Si tamen res nondum sit tradita, potest non tradere, & petentem, exceptione ingratitudinis repellere: cui enim datur repetitio post solutionem seu traditionem, datur exceptio ante traditionem, ut non teneatur soluere, ut supra c. 17. n. 68. ostensum est. Quod si retradita donatarius per iniuriam impediat querelam, potest donator via compensationis occultè sibi consulere, quia per iniuriam patitur damnum.

Tertium est, Si donator non reuocauit in vita ob hanc causam, nec heredes eius possunt. Ita expressè habetur d. L. fin. C. de reuocand. donat. quod intellige, nisi fortè donator per ignorantiam ingratitudinis in se commissæ, eam non reuocauerit, tunc enim heredes eam reuocare possunt, sicut etiam possunt alium heredem ab hereditate repellere, ut docet Gomezius supra n. 14. Silu. Donatio l. n. 18. Ratio est, quia etsi ignoretur ingratitudo, tamen tacitè censetur reuocata donatio, hereditas, legatum & fideicommissum factum ingrato, vnde heredes donatoris possunt eam reuocationem post mortem eius exequi, etiam contra heredes eius, qui ingratus extitit.

Secundò, reuocatur ratione proles susceptæ, ut si quis prole carens, magnam partem bonorum suorum donauit, & postea nascitur ei proles. L. Si vnuquam. 8. C. de reuocandis donat. Ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita conditione, nisi nascerentur ei liberi. Et quidem si donatio facta sit extraneo, reuocatur tota: si facta sit alicui ascendenti, v. g. patri vel auo, reuocatur solum quoad legitimas filiorum postea susceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam, solum enim reuocatur, quantum necesse est ut filij, qui post nascuntur, habeant legitimam. ut communiter docent DD. vide Gomezium num. 11. & Clarum

103
Duplex donatio

104
Donatio inter viuos, reuocatur triplici-

Ratione ingratitudinis.

105

106
Non tenetur ante sententiam.

107
Quando heredes possunt reuocare.

108
Ratione proli.

109

Donatio ad piam causam quousque reuocatur.

Clarum q.32.n.2. Silu. Donatio 1. n.22. Probatur Primò, Quia quod datum est priori filio, non reuocatur nisi quod legitimas aliorum post susceptorum, atqui Ecclesia est instar filij, vt Panormitanus & alij docent. Secundò, Quod datur in piam causam, datur propter salutem animæ, cuius causa non est minùs fauorabilis, quàm causa filiorum, vt colligitur Authent. Si qua mulier. C. de Sacros. Eccles. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est ante liberos natos, Prælati, iis postea susceptis, totum restituat, sicut fecit Aurelius Carthaginensis Episcopus, vt refertur cap. fin. 17. q. 4. ex D. Augustino serm. 32. ad fratres in eremo.

110
Debet repeti.

Si renuntiet
privilegio.

Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, potest præsumere donatorem non cupere restitutionem, & cedere suo iure.

Secundò, Si donator expressè & in specie renuntiet privilegio legis *si vnumquam*, dum donat, non posso reuocare dum viuit, etsi ei nascantur liberi, poterunt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus fuit eis inofficiosa, id est, quatenus legitimam eorum læsit, quia renuntiatio patris non potest tollere ius filiorum, quod post mortem patris habent ad suas legitimas. vide Clarum q.21.n.4.

111
Si iuramento
confirmauit.

Tertio, Si iurauit se non reuocaturum donationem, nihilominus potest reuocare suscepta prole. ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest illi donationi. vnde ille tantum censetur iurare se non reuocaturum, sub hac conditione, si nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus q.23.n.1. Gomezius n.11. & alij. si tamen ille expressè excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamsi filij nascerentur, eamque iuramento confirmaret, non posset eam reuocare, vt idem Clarus q.22. num. 4. docet. ratio est, quia quando iuratur id quod non est malum, iuramentum est seruandum, vt supra c.17. dub.7. ostensum est. Atqui non reuocare talem donationem est non malum. ergo, &c. poterunt tamen liberi eam reuocare post mortem patris, ob rationem paulò antè allatam.

112
Ratione inof-
ficiose.

Tertio, reuocatur si sit inofficiosa id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios, vt cum tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, L.1. & seq. C. de inofficiosis donat. Primò, Si facta est alicui ex filiis, reuocatur solùm vsque ad legitimam aliorum. L.5. & 8. C. eodem. Secundò, Si facta est extraneo animo fraudandi liberos, reuocatur tota. si tamen aliquid liberis relictum est: probabile est non reuocari, nisi quoad legitimas filiorum: idque tenent pluri DD. cum Bartolo & Panorm, quos citat Couarr. lib.1. var. c.19. versus finem. Idem tenent Clarus q.24. n.4. Tertio, Si non eo animo facta est, reuocatur solùm quoad legitimas filiorum. vide Couar. supra Gomezium n.13. Clarum q.24. Quarto, Si facta est Ecclesiæ vel piz causæ, solùm reuocatur vsque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iason consil. 141. & Decius consil. 247. quia Ecclesia est instar filij, & donatio est facta in fauorem animæ. Imò secundum Nauarrum, possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus onerosos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad causas pias. quia donatio talis non est vera donatio, sed donatio ob causam. ita Nauarr. c.26. n.39. ex Alberico: nec villo iure contrarium probari.

113
Quando re-
uocetur, si pa-
bens habet li-
beros.

Circa prædicta duo sunt Notanda. Primò, Donationem inofficiosam, quam parens liberos habens facit, non reuocari, nisi post mortem parentis nam tunc primum debetur filiis sua legitima, ac proinde tunc primum incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Secundò, Donationem inofficiosam, etsi valida sit vsque ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato, quia fit in damnum liberorum, quod post mortem donantis sentient. vnde etsi quis promittat aliquid inofficiose, eamque promissionem iuramento

confirmet, non tamen tenetur implere, quia sine peccato implere nequit, vt colligitur ex multis iuribus, C. de inofficiosis donat.

Dico Secundò, Donatio, quæ mortis causa facta est, reuocari potest ob tres causas. Primo, Si poeniteat donatorem. sicut enim testamentum & legatum, vsque ad mortem pro arbitrio testatoris reuocari potest, ita etiam donatio, quæ mortis causa fit. Nec refert vtrum expressè poeniteat, an implicite, vt si rem illam alteri donet. colligitur L. Qui mortis causa. 30. x. de mortis causa donat.

Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere, hoc ipso, quo periculum euaserit, censetur tacite reuocata donatio, vt si quis det in graui morbo, vel instante prælio, vt patet L.3. & sequentibus. x. de mortis causa donationibus. vide Gomezium num 19.

Tertio, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso iure est reuocata. idem vsu venit in testamentis & legatis. Secus est in promissione & donatione inter viuos, quæ non extinguitur morte donatarij, si sit acceptata, sed transit ad heredes, quamuis sit donatio conditionata, vel in diem. Quod si donator in donatione promittat se eam non reuocaturum, transit in donationem inter viuos, vt docet Gomezius n. 19. & alij. de quo vide etiam Couarr. Rubr. de testam. p. 2. n. 37. & sequentibus.

D. V B I T A T I O X V.

Verum promissio & donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.

Respondeo & dico Primò, Condicio præsentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri dispositioni, non suspendit eam, sed si conditio existit, valet dispositio, si non existit, non valet, etiamsi ignoretur: vt Do tibi hanc vestem, si fuisti Romæ, si es meus cognatus. habetur L. Cum ad præsens. 37. & 2. sequent. x. Si certum petatur. & L. Condicio in præteritum. 100. x. de verb. obligat. Idem dicendum si conditio est de eo, quod necessario vel omnino certo futurum est, quia quod hoc futurum sit, iam in præsentis est verum, ac proinde conditio censetur præsens, futuritio enim (vt sic loquar) iam inest rei: vt Promitto, do, vendo tibi, si es moriturus, si iudicium est futurum. L. Si pupillus. 9. x. de nouat. estque communis sententia DD. vt testatur Gomezius c. 12. de legatis, n. 63.

Dico Secundo, Condicio futuri incerti suspendit donationem & alias dispositiones, vsque ad euentum conditionis, v.g. Promitto tibi 100. si nubes, vel si fies sacerdos. ratio est, quia ante euentum conditionis non potest certo constare an extabit. vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, nisi conditio euenerit. Gomezius supra n. 64.

Aduertetamen, Ex huiusmodi promissione vel donatione acceptata statim nasci obligationem in donatore & ius in donatario, (pendens tamen à futuro quoad sui impletionem) quod non potest reuocari à donatore, nisi in casibus dub. 14. positis, nec nouo aliquo onere grauari inuito donatario, vt rectè Siluest. Donatio 1. q. 15.

Nec obstat, quod donatio mortis causa possit reuocari, quia ex dispositione Iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat si non reuocetur. d. L. Qui mortis causa. x. de mort. causa donat.

Dico Tertio, Si conditio, sub qua donatio facta est, suo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, sed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia dispositione, sub conditione futuri facta, Ratio est, quia dispositio pendens ex hominis libertate, non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare potest, quàm disponens intendit: atqui non intendit se obligare conditione non impleta. ergo

Dico

114
Donatio mor-
tis causa re-
uocatur tri-
pliciter.

115

116
Promissio &
donatio inter
viuos non ex-
tinguitur.

117
Præsentis,
præteriti, &
certi futuri.

118
Condicio fu-
turi incerti.

Inducit obli-
gationem pē-
dentem.

119

120

121
Conditio im-
possibilis irri-
tum reddit
contractum.

Dico Quarto, conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemvis alium contractum, ita ut nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei possit accedere fideiussor. (non loquor modo de contractum matrimonij, & dispositione ultimæ voluntatis.) Ita Gomez tractatu de legatis tomo 1. c. 12. n. 67. colligitur ex L. impossibiles. 7. ff. de verborum obligat. & L. Non solum. 31. ff. de actionibus & obligat. ubi etiam ratio insinuat, quia omnium ea cogitatio est, ut nihil agi existiment appositæ ea condicione, quam sciunt esse impossibilem. est enim talis conditio signum dissensus, nisi aliunde præsumatur ioco adiecta.

Reipsa impos-
sibilis.

Notandum est, Conditionem dici dupliciter impossibilem. reipsa, & iure. Reipsa impossibilis est quæ fieri nequit, siue id ex natura rei proveniat, ut si lunam detraxeris, siue ex impotentia illius, cui imponitur, ut si pauper millionem aureorum dederis.

Iure impossi-
bilis.

Iure impossibilis dicitur, quæ stante iure eoque in- uiolato fieri nequit; ut est omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, si elemosynam non dederis, si amicitiam illius deserueris, &c. Igitur si conditio sit priore modo impossibilis, irritum reddit contractum, siue sit de futuro, siue de præ- senti vel præterito, quia talis conditio est signum non adesse consensum serium in contractum, sed dissen- sum potius, dum enim consensus dispenditur ab eo, quod est impossibile, sicut hoc eo tempore, in quod refertur, non extat, ita nec consensus absolutus extat. Vnde etiam non refert, verum putetur possibilis an impossibilis. Si enim putatur impossibilis, signum est, ab initio deesse serium consensum; & ita nihil agitur. Si possibilis, adest quidem serius consensus, sed serio suspenditur à condicione, quæ nunquam exitit nec extrahit. & ita expectandus est eventus, donec sciant esse impossibilem. simul autem atque id resciscunt, ces- sat omnis obligatio, quæ esse poterat ratione con- scientiæ errantis, quædiu putabatur possibilis. nam ex parte rei nulla ab initio subsuit obligatio, cum con- ditio ab initio fuerit determinata ad non esse.

Conditio iure
impossibilis
irritum reddit
contractum
de futuro.

Si secundo modo dicatur impossibilis, nimirum quia turpis, non irritat contractum, nisi sit conditio de futuro, non autem si de præ- senti vel præterito. Ratio est: quia quando est de futuro, obstringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum: atqui nemo potest obligari ad seruandam promissionem, quæ alius obstringatur vel alliciat ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v. g. promitto vel do tibi 100. si illum occideris: vendo tibi meam domum, si foris in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam, omnes huiusmodi promissiones & do- nationes sunt nullius momenti. Impleta tamen con- ditione obligant; quia non ampliùs ad peccatum ob- stringunt. & alias potest opera alterius, omnibus spectatis tanti æstimari, de quo vide supra dubitat. 3. Vnde etiam si talis conditio sit de præterito vel præ- senti, non infirmat promissionem, quia ad peccatum non allicit.

122
Excepitur
contractus
matrimonij
in foro exter-
no.

Excepi contractum matrimonij, propter caput finale, de conditionibus appositis. Vbi Gregorius IX. statuit, conditiones impossibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis ha- beri, ac proinde non irritare contractum: exceptis iis, quæ sunt contra substantiam coniugij. de qua constitutione, etsi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hic et- iam aliquid dicendum. Difficile enim est intellige- re, quomodo conditio impossibilis possit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cum sit potius signum, consensum deesse quàm adesse, & Ecclesia non possit defectum consensu in matrimonio supple- re. Item quomodo conditio turpis non irritet potius contractum, cum alliciat ad peccatum, & etiam sus- pendat sæpè consensum in futurum.

Omissis variis responsionibus, quas benè refutat noster Rebellius, pro intelligentia istius Canonis.

Notandum, conditiones impossibiles, & de futuro, siue turpes, siue honestas, dupliciter posse apponi contractui matrimonij de præ- senti, & cuius alteri, ac etiam donationi.

Dupliciter
potest conditio
apponi contra-
ctui.

Primo, Ut per eam immediatè exigatur opus exter- num in futurum præstandum, siue illud sit impossibi- le absolutè, siue turpe, siue honestum. Et hoc modo suspenditur consensus usque ad euentum conditionis, seu donec opus quod exigitur, sit præstitum. Vnde quando constat tali modo esse appositam, non est ha- benda pro non appositæ in contractu matrimonij, et- iam si contractus fiat per verba de præ- senti, sed ex- pectandum donec opus sit præstitum, & conditio im- pleta. Vnde si sit absolutè impossibilis, est irritus: si solum est impossibilis iure, seu turpis & illicita, sus- penditur usque ad euentum conditionis: quo euentu posito, consensus sit absolutus, & contractus validus, si ab initio ea fuit mens contrahentium.

Secundò, Potest apponi conditio non ut imme- diatè exigatur ipsum opus externum, sed solum obli- gatio ad illud: ut contraheo tecum si matrem meam alueris, si inimicum meum occideris: hoc est, si te obliges ad hæc facienda. Hoc modo conditio non suspendit consensum meum, sed statim altero consen- tiente, & acceptante conditionem, perficitur contra- ctus. Vnde etiam si hoc modo ponatur conditio im- possibilis quoad operis executionem, non vitiatur con- tractum matrimonij de præ- senti initum: quia id quod immediatè illa conditio exigit, non est impossibile, nempe obligatio sui saltem verbalis, & quantum in te est, ad tale opus.

His positis, dicendum est, Gregorium IX. cap. il- lo finali instruere Iudices, quidnam de huiusmodi contractibus in foro externo iudicare debeant, quan- do non potest constare, quo animo talem conditionem absolutè vel iure impossibilem contrahentes apposue- rint: nimirum an animo immediatè exigendi ipsum opus externum, an verò solum obligationem ad opus. Si enim constare possit, quod illam conditionem ap- posuerit alter eorum exigendo ipsum opus ad plenum consensum in contractum, certum est, iure naturæ contractum non esse validum ante ipsum opus: quia consensus non est absolutus, nisi posito opere. Neque in hoc casu loquitur Pontifex. Si verò constet per conditionem non requiri immediatè ipsum opus, sed solum obligationem, vel consensum in obligationem talis operis, vel si non constet quidem, sed de hoc dubitetur; neque re discussa possit Iudex aliquid cer- ti habere (de quibus duobus casibus loquitur Ponti- fex) tunc habendam conditionem pro non appositæ: quia nemo potest validè ad impossibile absolutè, vel ad id quod peccatum est (quod iure impossibile dicitur) obstringi. Cumque conditio immediatè requisita adsit, nempe consensus in obligationem, & contra- ctus sit de præ- senti, nec aliud impedimentum habeat, statim est validus. Nec postea propter onus non præ- stitum potest rescindi: quia contractus matrimonij se- mel validus, non potest ampliùs in irritum à parti- bus reuocari.

Mens Cano-
nis.

Hæc sine dubio est mens Pontificis. Rebellius no- ster paulò aliter explicat, sed in re non multum dis- crepat. His adde, si constet, conditionem impossibi- lem non serio sed ioco appositam, habendam pro non appositæ. Similiter si dubium sit, & neutra ex parte possit moralis certitudo haberi. Tunc enim in fauo- rem matrimonij iudicandum. cap. fin. de sententia & re iudicata: idque propter periculum animæ, ne sepa- rari, & aliis iuncti, in adulterio viuunt, si ex parte rei prior contractus fortè fuit validus.

Ceterum, conditiones quæ sunt contra matrimo- nij substantiam (ut sunt illæ, quæ sunt contra bonum quæ contra prolis, vel fidei, vel Sacramenti) non habentur pro non substantiam adiectis in foro externo, sed absolutè reddunt contra- matrimonij. etum irritum: ut si alter dicat alteri, Contraheo tecum, si generationem prolis euites, vel donec inueniam ditio- rem, vel si corpore quæstum facies, ita expresse habetur

habetur dicto capite finali. Quod intellige, si sint de futuro: sic enim solum imponunt obligationem contrariam obligationi substantiali matrimonij. vide lib. 5. de matrimonio Thomæ Sanci, ubi de his omnibus fusc & eruditè disputat, et si eius explicatio c. finalis supra dicti non probetur.

123
Ultimæ vo-
luntates.

Excepi etiam *ultimas voluntates*, ut sunt institutio heredis, fideicommissum, legatum, & donatio mortis causa: nam conditio impossibilis vel turpis aliis apposta, non reddit dispositionem irritam, sed habetur pro non adiecta, ut constat Lege prima, quarta, sexta, octava, nona. c. de conditionibus institutionum. & §. Impossibilis. instit. de heredibus instituendis. vide Gomezium de legatis nu. 67.

Neque id tantum in foro externo, & quoad præsumptionem; sicut in matrimonio, & sponsalibus; sed etiam in conscientia. Ratio est; quia etsi Ius non possit supplere consensum in sponsalibus & matrimonio, eò quod in his quisque sit sui Iuris; nec vlla potestas humana possit alteri dare potestatem mei corporis ad usum matrimonij absque meo consensu: potest tamen illum supplere in ultimis voluntatibus; quia res externæ subsunt dispositioni Iuris humani, suppetente iusta causa.

Idem potuisset in aliis contractibus si voluisset, sed iustas ob causas non fecit. Causa verò, cur in ultimis voluntatibus, non in aliis ita statuerit, est, quia mortuo testatore, non superest qui possit eius mentem interpretari, quomodo conditionem intellexerit, sermone an ioco adiecerit, an satis aduerterit qualis conditio esset; unde nasci potuissent plurimæ lites. Deinde si conditio sit turpis, meritò reiiicitur in prænam testatoris: si impossibilis, reiiicitur tamquam imperitina.

In aliis contractibus non reiiicitur, sed reddit contractum irritum: quia contrahentes rursus contrahere possunt, si velint. Si tamen testator putabat conditionem possibilem & honestam, non reiiicitur, sed irritam reddit dispositionem, ut docet Gomezius supra n. 65. & alij, ex Lege, Seruo manumisso. §. 8. c. de conditione indebiti.

Conditio nubendi vel non nubendi.

Conditio si non nupseris, si uxorem non duxeris, apposta ultimæ voluntati, habetur Iure Digestorum pro non adiecta. Lege, Titio 100. c. de conditionibus & demonstratione. idque favore matrimonij, ut Respublica augeatur. postea tamen Iure Codicis hoc restrictum est ad primas nuptias: & constitutum ut in secundis hæc conditio vim haberet, ita ut si contra facias, legatum amittas; Authentica, Cui relictum, Codice de indicta viduitate tollenda.

Parem modò vim habet conditio, Si Religionem non ingrediaris. Ita Gomezius supra numero septuagesimo octavo, & alij.

Si dicatur, *Lego tibi ducenta si nupseris*, nihil addendo de ingressu Religionis, consequeris ducenta etiam si Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes Doctores, teste Molina disputatione ducentesima septima, & habetur aperta Nouella centesima vigesima tertia, de sanctissimis Episcopis cap. 33. & Authentica. Nisi rogati. Codic. ad senatusconsultum Trebellianum. Ratio est: quia non censetur de Religione cogitasse, cum id non expresserit; ac proinde noluisse eam excludere.

Si autem dicatur, *Lego 200. si nupseris, si Religionem ingrediaris*, est dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiam si Religionem ingrediaris, quia illa conditio, si nupseris, quatenus retrahere potest à Religione, habenda pro non adiecta. Silvester verbo Hereditas quarto, quæstione vltima. Medina quæstione vigesima tertia, Panormitanus in c. In præsentia. de probationibus. estque communior sententia Iurisperitorum. colligitur ex Authenticis proximè citatis. Contrarium tenet Couarruias libro primo variarum, capite decimo nono, num. septimo, & sequentibus, cum alijs, quos citat. Eadem placet Molina disputatio 207. et si contrariam fateatur probabilem. Ratio est: quia testa-

tor expressè contrarium statuit, & potuit ad hoc iustà ratione moueri; hoc tamen ex circumstantiis iudicandum est.

Nihilominus prior sententia videtur Iuri conformior, ut docet Felinus cap. In præsentia. de probationibus, numero trigesimo septimo. ubi pro hac sententia adducit Ioannem Andream, Antonium de Butrio, Romanum, Bartolum, Albericum, Abbatem, Marthesilenum, & Baldum: quamuis Baldus sibi non constans alibi doceat contrarium. Pro eadem Couarruias, libro primo variarum, capite decimo nono, citat Socinatem, Aretinum, Iasonem, & Ioannem Crotum. Idem passim tenent Summistæ. Ratio est: quia si quis benè consideret, Nouella illa centesima tertia Iustiniani capite trigesimo septimo, non nititur præsumptione tacitæ voluntatis testatoris (ut volunt auctores contrariæ sententiæ, qui proinde nolunt illam locum habere, quando testator expressè Monasterium excludit (sed absolutè intendit fauere pietati, etiam contra testatoris voluntatem: & idè vult talem clausulam haberi pro non adiecta: sicut Iure Digestorum clausula, *Si non nupserit*, habebatur pro non adiecta, quia volebat Ius fauere nuptiis. Quomodo enim præsumi potest passim de quouis testatore, qui sic disponit; *Lege Fulvia 200. si nupserit, si autem non nupserit 100.* non cogitasse de statu Religionis, & si cogitasset, ita affectum fuisse erga illam, ut Fulviæ ingredienti Religionem relicturus esset 200. perinde ac nubenti? Sanè hæc præsumi non potest, sed potius contrarium. nam ingredi Religionem est maximè affine ei, quod est non nubere: & homines tunc omnia expendere solent. Deinde pauci erga Religionem ita sunt affecti, ut ita vellent disponere. Quidquid enim ad Religionem peruenit, videtur familiæ perire. Vnde idem Iustinianus eadem Nouella in fauorem Religionis statuit, ne parentes possent filios Religionem ingredientibus legitima priuare, sed ut hanc tenerentur Monasterio dare. Et multa alia ibidem constituit in Religionis fauorem, ne parentes & consanguinei quidquam ingredientibus detraherent. Quare etiam si constet de contraria voluntate testatoris, nihilominus clausula illa habebitur pro non adiecta, ut rectè docent Auctores supra citati.

Nec obstat, quod Couarruias obiecit: Neminem qui seriò Religionem cogitet, ratione talis clausulæ auertendum: quia etsi id verum sit quando legatum est paruum (nam ob tale, ne nuptias quidem omittet, qui seriò de illis cogitat) non tamen quando est amplissimum, lex quo manens in sæculo maxima bona ad Dei gloriam perficere poterit; quod legatum diuites amici occupabunt

& vanè expendent, si Religionem ingressus fuerit. Addo, non tantum agi ne auertantur qui firmo animo Religionem destinarunt:

sed etiam ne illi qui de illa delibent.

DUBITATIO XVI.

Verum donatio facta ad certum usum, vel finem, vel sub certo onere, si illud onus, vel ille finis non praestetur, sit valida.

124

Dico Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum finem obligare, sed solum allicere animum, vel præbere media ad illum consequendum, si placuerit: non est irrita donatio, etiamsi finis non sequatur, verbi gratia. Petrus legauit puellæ 100. vt nubar, nec aliud expressit; illa verò ante nuptias obiit: legatum non est restituendum, sed transit ad heredes puellæ, imò etiamsi manens in vita coleret cœlibatum in sæculo, vel ingrederetur Religionem, non teneretur restituere. vt docet Molina disputatione ducentesima octaua. quia non censetur legato maius bonum voluisse impedire, nisi aliunde de contrario constet. Ob hanc causam valida est donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipsius animum, vt beneficium conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad consensum flectatur, quamuis finis non sequatur. quia non est donatio conditionata: sed absoluta, facta non animo obligandi, sed tantum alliciendi ad liberum consensum. vnde potest acceptare, etiamsi non intendat præstare quod donator exoptat.

125

Donatio ad alliciendum animum.

126

Donatio ad certum usum vel finem.

Dico Secundò, Si intendat donatarius ad illum finem vel usum obligare, donatio erit irrita, si non præstito, si ille sit principalis finis donationis: vt verò sit secundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, si donatarius nolit præstare. Ita docet Ioannes Medina C. de restit. quæst. vigesima quarta. Prior pars patet ex multis textibus, de conditione causa data non secuta, & Cod. de conditione ob causam. quibus conceditur repetitio causa non secuta.

Probat, quia quando dat ad certum usum, tanquam ad finem principalem, limitat suam donationem ad illum usum, nec habet aliam causam cur velit rem esse ipsius. sicut enim est in potestate ipsius donare, ita etiam limitare suam donationem ad certum finem & usum, prout placuerit; nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt si parens det filio pecuniam, eo dumtaxat fine, vt emat libros; si filius non emerit, tenetur ad restitutionem; quia donator limitauit donationem suam ad certum usum, nec aliam causam donandi habuit. si tamen filius bona fide conatus fuisset emere, & aliunde fuisset impeditus; vel si insumpisset in res alias æquæ utiles, non esset obligatus ad restitutionem: quia parens posset præsumi id ratum habere. Idem dicendum de similibus donationibus.

127

Si finis secundarius non praestetur. Donans sub certo onere.

Atera pars probatur: quia etsi finis secundarius non praestetur, tamen subest finis principalis, ob quem donatio est facta: & ita non censetur irrita, nisi ex circumstantiis constet aliam donatoris mentem fuisse, vt si des Monasterio 100. aureos sub aliquo onere, est valida donatio, etiamsi Monasterium onus non præstiterit. quia non censetur ille principalis finis donationis, sed salus animæ, ob quam Monasterio videtur absolute donatum, etsi cum onere. imò nec reuocari potest, nisi id additum sit in donatione, vel nisi aliunde constet, eam donatoris mentem fuisse, vt docet Medina supra, & colligitur ex cap. Verum de condit. appositis. potest tamen compelli Monasterium, vt onus impleat; quod si nolit, per sententiam Iudicis potest priuari. Si tamen impletio oneris non est in ipsius potestate, (vt quia alij impediunt, vel pendet à consensu aliorum, qui nolunt consentire) non potest compelli. sufficit enim vt sit paratum facere

128

quantum in se, vt onus impleat. non enim donator censetur aliud intendisse, nisi expresserit; cum recta ratio non plus exigit, quam homo possit præstare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finem principalem fiunt cum aliquo onere annexo.

DUBITATIO XVII.

Verum donatio ob causam præteritam vel presentem sit valida, si causa non subsit.

Respondeo, Talem donationem esse inuolidam, nisi donator actu vel habitu ita sit affectus, vt illam censetur velle valere, quamuis causa non subsit. colligitur ex Medina q. 24. Probat, Primò, Quia talis donatio est inuoluntaria: procedit enim ex errore; qui si non esset, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida sit, debet esse plenè voluntaria, cum ex liberalitate pendeat. Secundò, Quando error dat causam contractui vel alteri dispositioni, actus est irritus vel saltem in irritum reuocabilis. vt ostensum est supra cap. 17. dub. 5. a qui hic dat causam actui: ergo. Tertiò, Cum quis exprimit se donare ob causam, videtur donatio fieri sub conditione, si causa subsit: ergo si illa conditio non subsistit, donatio est nulla. Hoc tamen argumentum non est firmum; quia expressio causæ non habet vim conditionis: vt patet in contractu matrimonij, si quis ita dicat, Accipio te in uxorem quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis enim contractus est validus, siue causa illa extet in re, siue non. solum enim exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio consensui.

Circa hanc assertionem Aduertendum est, si res absolute donetur, & error nõ sit circa substantiam rei donandæ, vel personam donatarij, vel circa substantiam ipsius actus (vt cum est error circa causam principalem, dantem speciem actui) sed solum circa conditionem accidentariam, vel causam secundariam, donationem non esse omnino irritam: dici tamen inuolidam, quia pro arbitrio donantis reuocari potest, errore cognito. & quidem si donatarius est causa deceptionis, tenetur extorem detegere, & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. si verò non est causa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea quæ d. dub. 5. c. 17. diximus.

Dixi, Nisi actu vel habitu, &c. quia sæpè fit, quempiam ita esse affectum, vt si sciret causam esse falsam, nollet donare; tamen quia dedit, non vult donationem esse irritam. vt si donasti aliquid amico, quia putas illum curasse aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua causa fecit, ob quæ velles donationem confirmare.

Petes, Quando causa, ob quam aliquid datur, non subest, quomodo sciatur vtum velit donationem valere, an non?

Respondeo, Quando id non exprimitur, esse colligendum ex conditione dantis & accipientis, & rei donatæ, & ex conditione causæ. si enim causa ob quam datur non est principalis, sed secundaria, ob quam hinc & nunc solum se applicat ad donandum, & extat aliqua causa principalior: tunc donatio non est censenda irrita, etiamsi illa causa secundaria non extet, vt patet exemplo allato. item cum datur elemosyna pauperi simulanti fidem Catholicam, vel sanctitatem; nam principalis causa dandi est paupertas. posset tamen talis donatio reuocari, si error ei causam dedit. deinde etsi causa principalis ob quam datur non extet; si tamen conditio donantis, vel rei donatæ est talis, vt putetur

129

Si causa non subsit.

Discrimen erroris circa substantiam, & circa conditionem accidentariam.

130

131

Causa principalis & secundaria dandi.

132
Pauperatis
simulatione
obtentum.

retur. nolle obligare ad restitut. poterit donatarius retinere.

Hinc sæpe fit, ut qui simulatione sanctitatis, pauperatis vel infirmitatis, vel obsequiorum aliquid impetrarunt, non teneantur ad restitutionem: quia donatores non censentur id onus velle imponere, idque vel ob liberalitatem, vel ob benevolentiam & amicitiam, vel ob rerum parvitatem, vel quia res est consumpta, & difficilis esset donatario restitutio. Si autem putetur donator velle ut sic per fraudem obtentum restituatur, est restituendum, maxime si quantitas est notabilis. Imò etiam in dubio est restituendum; saltem pars aliqua pro ratione dubij; quia cum non inceperit bona fide possidere, non potest ratione possessionis, ipsius conditio melior censi: vel certe debet fraudem aperire, & rem in libero arbitrio donantis constituere.

133
Cui resti-
tuendum.

Dubium tamen est inter DD. cui sit restituendum id, quod simulatione pauperatis obtentum est, si donator putetur illum velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id esse conferendum in alios pauperes, vel in alios pios usus. quia donator illud iam à se alienavit, & Christo donavit, accepturus pro eo mercedem, non secus ac si verè pauperi dedisset. ita Nauarrus, capite decimo septimo, numer. 107. Scotus in quarto, distinct. decima quinta, quæst. secunda, art. tertio. Adrianus in quarto tractat. de restitution. quinta, & Medina supra. Sotus tamen libro nono, de Iustit. quæst. septima, articulo tertio, ad quartum, putat esse restituendum donatori; quia hic non intendit donare Christo, nisi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed possunt conciliari, si dicamus esse restituendum donatori, si is sit notus, & res sit notabilis, & ipse putetur velle ut sibi restituatur. alioqui si res sit minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel si putentur velle illud aliis pauperibus dari, aliis dandum est.

CAPVT XIX.

De testamento & legatis.

Constat Dubitationibus 8.

D V B I T A T I O I.

Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.

RESPONDEO, Testamentum est voluntatis nostræ iussu sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult. Ita definitur Leg. prima. Qui testamenta facere possunt. Verum quia hæc definitio conuenit etiam aliis ultimis voluntatibus, nempe codicillo, legato, fideicommissio & donationi causa mortis; addunt Doctores, cum directâ heredis institutione. per quam particulam testamentum decernitur ab illis: quia nulla alia ultima voluntas continet heredis institutionem. unde propriè loquendo, Testamentum est heredis institutio. Ideò enim instrumentum illud dicitur testamentum iure civili, quia continet heredis institutionem: non autem quia continet legata vel fideicommissa. nam quòd hæc in eodem Instrumento scribantur, est extrinsecum, & accessorium ratione testamenti: possent enim omitti. Differt autem à codicillo,

Primò, quòd codicillus non fiat ad instituendum

heredem; (nisi interdum ex privilegio, quale concessum militi: ut patet Lege Militis codicillis. 36. Codicillus. de milit. testament.) sed ad aliquid in testamento explicandum vel mutandum, addendum vel detrahendum: ut ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicommissariam faciendam, &c.

Secundò, Quòd in codicillo sufficiant quinque testes, etiam si non sint rogati: inter quos possunt etiam esse mulieres. In testamento requiruntur 5. testes rogati masculi & puberes. vide Siluestrum v. Testamentum l. n. 2.

Hinc fit ut *clausula codicillaris* testamento addita (qua significat testator se velle suam dispositionem valere per modum vel testamenti, vel codicilli, vel generatim se velle illam valere meliore modo, quo potest) eam vim habeat, ut etiam si testamentum ob defectum solemnitatis non valeat, quia testamentum, (id est, quoad institutionem heredis directam) valeat tamen quia codicillus. Vnde efficitur

3
clausula co-
dicillaris.

Primò, Ut legata tali testamento relicta, sint soluenda.

Secundò, Si testator non habens liberos, instituat extraneum heredem; institutio illa directâ habebit vim substitutionis fideicommissariæ. nam frater, vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hereditatem, retenta solùm quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam.

Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebunt solùm legitimam, extraneus verò sic institutus habebit reliqua. vide Siluestr. supra numero 11. & Molinam disputat. 132. & Iulium Clarum §. Testamentum quæst. 46.

D V B I T A T I O II.

Virum testamentum factum ad piam causam sit validum, si ei desint solemnitates, quas requirit Ius civile.

Verbi gratia, si non adsint septem testes, vel non omnes sint masculi, & puberes: vel non omnes sint rogati, vel si non omnes subscripserint, &c. quæ habentur Lege, Hæc consultissima. 21. Cod. de testamentis. dicitur autem factum ad piam causam, quando heres instituitur pia causa, ut Ecclesia, Monasterium, pauperes.

Respondeo, Ut testamentum ad pias causas sit validum, etiam in foro externo, non requiruntur solemnitates Iuris civilis: sed sufficiunt ex ad piam causam.

sint. Ita Couarruias cap. 11. de testament. numer. 9. & Iulius Clarus §. Testamentum. quæst. 6. num. primo, & colligitur apertè ex capite, Relatum primo, de testamentis. ubi Alexander III. mandat, ut Iudex causas, in quibus agitur de iis quæ relicta sunt Ecclesiis, tractet non secundum leges, sed secundum Canones, duobus vel tribus duntaxat legitimis testibus requisitis. quod etiam in foro civili seruandum esse docet Clarus supra & alij DD. Neque requiritur præsentia Parochi, ut quidam volunt. nam Pontifex dicit non nisi duos legitimos testes requirendos. potuit autem Summus Pontifex hac in re legibus civilibus derogare: quia potestatis Ecclesiasticæ (cuius plenitudo est in Pontifice) est, ordinare hominum actiones ad finem supernaturalem, qui est salus animæ: & consequenter potest submouere & tollere omnia, quæ studium & cursum bonorum operum ad salutem animæ pertinentium impediunt; atqui istæ leges

4
Testamentum
ad piam cau-
sam.

I

6

in causis piis impedirent studium bonorum operum: ergo.

Petes, Vtrum necessarij sint duo testes, vt tale testamentum sit validum in foro conscientiz?

7
Non sunt necessarij in foro conscientiz.

Respondeo Non esse necessarios. Sufficit enim in his testamentis id, quod Iure naturali est sufficiens, nempe vt sit potestas in disponente, capacitas in eo in cuius fauorem disponitur, & libertas in dispositione. quod probatur, quia nulla solenitas Iuris ciuilibis in his testamentis est necessaria, vt patet ex capir. Relatum primo de testament. Neque etiam necessarij sunt duo testes Iure Canonico; quia Ius Canonicum non requirit eos vt dispositio sit valida in foro conscientiz, sed vt possit probari in foro externo, quantum satis est vt Iudex pro ea sententiam ferat, vt colligitur ex dicto capirul. Relatum.

8

Hinc sequitur Primò, In tali testamento, vt validum sit, non requiri heredis institutionem: ratio est, quia hæc necessaria tantum est Iure ciuili: atqui vt testamentum ad pias causas validum sit, nihil requiritur solo Iure ciuili introductum. Ita Iulius Clarus q. 6. num. 8.

9

Legata pia

Secundò, Etsi testamentum aliquod ad causas profanas, defectu solennitatis sit inualidum; tamen legata pia in eo contenta, valida esse. Ita Couarru. cap. 11. n. 4. ratio est, quia caput Relatum loquitur generatim de omnibus ad piam causam relictis; vnde etiam comprehendit legata.

Legata profana.

Tertiò, Legata profana posita in testamento ad pias causas minus solemniter, valere, esseque soluenda. est sententia communis DD. vt refert Clarus §. Testamentum, quæst. 6. num. 9. ratio est, quia solennitas, quæ sufficit ad institutionem heredis, etiam sufficit ad legata illi opposita. accessorium enim sequitur naturam principalis.

10

Quintò, Etsi regulariter non valet dispositio ultimæ voluntatis captatoria, (id est, quæ confertur in alterius arbitrium) tamen valere in dispositione ad pias causas, Ita Clarus quæst. 6. num. 5. citat Bartolum & alios, qui dicunt hanc esse sententiam communem. Ratio est, quia Iure gentium talis dispositio est valida. & satis apertè colligitur ex c. Cum tibi, de testamentis, vbi dicit Innocent. III. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus.* quod multi DD. intelligunt in causis piis, & ita exponitur in Summario illius capitis.

DUBITATIO III.

Vtrum testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiz, si ei desint solennitates Iure positivo requisitæ.

11
Sententia Couarr.

Couarru. cap. 10. de testamentis num. 12. docet tale testamentum etiam in foro conscientiz inualidum esse, ita vt heres tali testamento institutus, & legatarius, teneantur ad restitutionem heredibus ab intestato. citat pro hac sententia Baldum & Fortunium. eandem tenent quidam recentiores. nihilominus

12
Contraria verior.

Respondeo, Contrariam sententiam omnino veriorē videri, Tale testamentum in foro conscientiz validum esse, & licitè retineri quod ex tali testamento possideretur, siue titulo hereditatis, siue legati. Probatur Primò, Quia communis sententia DD. vtriusque Iuris est, ex testamento minus solemniter oriri obligationem naturalem, vt testatur Iulius Clarus §. Testamentum. quæst. 90. numero primo, & Iason in Lege. Cum quis. 10. Cod. de Iuris & facti ignorantia numero 13 & fatetur Couarru. uias numer. 10. atqui hoc nihil aliud est, quam te-

Obligatio naturalis.

stamentum tale in foro conscientiz esse validum; ita vt heres ab intestato teneatur ei satisfacere, & institutus possit relictum petere & retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionem non tribuat. sicut simplex promissio in foro conscientiz est implenda, etiam si Ius ciuile ex ea non concedat actionem.

Respondet Couarru. uias, Illam sententiam Iuris peritorum intelligendam de obligatione naturali, non stricta, ratione cuius heres ab intestato teneatur ex iustitia; sed laxa, qua teneatur solum ex honestate morali: vnde eum, qui sic institutus est, non posse retinere hereditatem vel legatum, eò quod ius iustitiz non habeat. Verum hæc responsio non satisfacit.

Resp. Couarr.

Primò, Quia obligatio naturalis apud Iuris peritos vocatur ea, quæ præciso omni Iure positivo oritur ex natura actus, & à Iure positivo superueniente non irritatur: atqui seposito Iure positivo, oritur obligatio iustitiz ex tali testamento: ergo loquuntur de obligatione iustitiz.

13

Relinquitur.

Secundò, Si oritur ex tali testamento obligatio honestatis: ergo heres ab intestato tenebitur saltem sub peccato veniali illi satisfacere. nam alioquin faceret contra honestatem virtutis. similiter heres tali testamento institutus poterit retinere quod ipsi sic datum fuerit, sicut quod datur ex vi promissionis, verè debitum est & retineri potest; quamuis non sit debitum nisi ex honestate mortali, vt multi DD. docent.

Denique quod Iuris periti hanc sententiam intelligent de obligatione stricta, patet ex eo, quod inde concludant, heredem ab intestato teneri in foro animæ restituere hereditatem ei, qui sic est institutus, & institutum posse retinere. vide Angelum v. Heres, num. 5. & alios infra.

Probatur Secundò, Quia plerique Theologi, qui hanc quæstionem attigerunt, apertè docent, tale testamentum in foro conscientiz validum esse. Adrianus Quodlibet sexto articulo primo, illatione secunda Angelus verb. Here, numer. quinto. Tabiena ibidem numero quarto. Siuest. verb. Testamentum primo quæst. quinta. §. Quartum. secundum Archidiacon. & verb. Hereditas tertia quæstio. septima. Ioannes Medin Cod. de restitutio. quæstio. 13. in fine, Lopez secunda part. cap. 14. Idem ex parte tenet Sotus libro quarto de Iustitia quæstio. quinta, articul. tertio. Bannes quæstio. 62. disputat. quinta, quatenus docent, id quod ex tali testamento possideretur non esse restituendum, donec per sententiam heredi ab intestato adjudicetur. denique noster Molina disputat 81.

14

Tertiò, Ex Leg. Etsi inutiliter, secunda. Cod. de fideicommissis, vbi Antonius sanxit, Non posse per se repeti fideicommissum relictum à defuncto inutiliter, (id est, in scriptura minus solemniter) si tu sciens voluntatem defuncti, cuius es heres, illud præstitisti. rationem subdit: Quia non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relictæ fideicommissi, defuncti voluntati satisfactum esse videtur. Hic apertè supponit, voluntatem defuncti, de qua constat per confessionem heredis cuius interest, validam esse debere etiam in foro externo; etsi per scripturam minus solemnem non satis probetur. Vnde colligunt Iuris periti, legata, quæ in testamento minus solemniter tibi sunt relictæ, si à te possideantur, non solum posse in foro conscientiz retineri; sed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem. quam sententiam Iason dicit esse communem, vt refert Couarru. uias num. 19.

15

Quarto, Probatur ex §. ultimo, Inst. de fideicommissariis hereditariis, vbi Iustinian. statuit, vt si testator fidei heredis sui comisit, vt hereditatem vel speciale fideicommissum tibi restituat: & postea nec ex scriptura, nec ex quinque testium numero possit probari

16

17

bari hanc fuisse eius voluntatem, possit ei offerre iuramentum: & si iurare noluerit, vel si falsus fuerit, cogatur tibi restituere: nec liceat ei ad subtilitatem Iuris confugere, (id est, non liceat ei opponere, testamento defuisse debitam solemnitatem) rationem subdit 1. Ne depreat ultima voluntas testatoris, fide heredis commissa. Idem habetur L. Quæstionem 23. Cod. de fideicommissis.

18

Quintò, Quia numerus testium & similes solemnitates solum requiruntur in testamentis, ut fidem faciant in foro externo, seu ut falsitas & omnis deceptio euitetur: ut expresse dicitur d. L. Quæstionem. C. de fideicommissis. ubi sic habemus: *Cum enim per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. Lex enim, ne quid falsitatis incurrat per duos forte testes compositum testamentum, maiorem numerum testium exposulat: ut per ampliores homines, perfectissima veritas reueletur. Cum autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maxime ipse heres, cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem: qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneum fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta: Cum & in leges respeximus, qua iustis dispositionibus testatorum omnino heredes obedire compellunt: & sic strictius causam exigunt, ut etiam amittere lucrum hereditatis sanciant eos, qui testatoribus suis minime paruerint.*

Ex quibus clarè patet, non fuisse mentem legislatorum reddere irrita talia testamenta in foro conscientie, sed tantum in foro externo non assistere, seu non dare actionem: sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formula stipulationis, vel simili modo sit vestita.

19

Sextò, Nihil est tam conueniens naturali aequitati, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi. ut habetur §. Per traditionem. Institut. de rerum diuisione: ergo non est conueniens naturali æquitati, ut ommissio talium solemnitarum (præsertim si per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat) hanc voluntatem reddat inuolidam. valde enim durum est, ut non possim testari, vel aliquid legare in fauorem amici, eo quod desit vnus testis, vel notarius: & ob hanc causam amicus teneatur in conscientia restituere fratribus meis, vel sororibus, vel cognatis, quibus, ob iustas causas, nihil volui relictum.

20

Septimò, Ideò introductæ sunt istæ solemnitates, ut voluntati testatoris certius satisfaceret, nec posset variis hominum artibus interuerti. homines enim maxime desiderant ultimæ voluntatis suæ dispositionem seruari: vnde Authent. de nuptiis, coll. 4. cap. 46. Imperator ait, *Vbiq; custodire volumus morientium voluntates.* ergo non intenderunt legislatores ob defectum illorum irritas reddere ultimas voluntates: si aliunde constet de mente testatoris: hoc enim esset euertere finem, ut seruentur media. Denique hanc sententiam tamquam maxime rationi consentaneam tenet Plinius Secundus lib. 2. ep. ad Annianum. *Ego, inquit, propriam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiam si deficerent, quasi perfectas tuerer.* Et l. 5. ep. ad Caluissium, *Hoc enim si ius aspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum accipiant) antiquior Iure est.*

21
Confessaria
5.

Ex his sequitur Primò, Heredem ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, teneri restituere hereditatem & soluere legata eis, quibus testamento minus solemniter debentur.

Secundò, Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione dubij. Ita Molina disp. 81. ratio est, quia cum nec ipse, nec alij ceperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. Probabilius tamen videtur, heredem ab intestato hoc casu posse totum retinere. Ratio est, quia habet ius certum, à quo non debet excludi per ius alterius dubium. hæc enim est ratio cur melior sit

conditio possidentis: quia possidens qui certus est se habere ius possidendi, non tenetur rem nec totam nec partem eius deferere, ob ius dubium alterius.

Tertiò, Si heres ab intestato retineat hereditatem & legata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione: nam reuera res illæ erant ipsorum Siluester v. Hereditas 3. q. 7.

22
Si index ad-
iudicet here-
di ab intesta-
to.

Quartò, Si heres ab intestato fateatur mentem testatoris fuisse, ut hereditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solueret: aut si oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus est etiam in foro externo hereditatem tradere, (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & soluere legatum. ut patet ex quarta & quinta probatione.

23
Si heres fa-
teatur.

Quintò, Idem ob eandem causam dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hereditas non ut fideicommissum, sed immediate perueniret ad institutum, non enim recurrendum est ad fidem testium, vel ad Iuris subtilitatem, quando is cuius interest, confitetur testatoris voluntatem: ut habetur d. L. Quæstionem. 23. Cod. de fideicommissis.

24

Sed contra obiicitur ex Couarruia, Primò, ex L. Hac consultiissima 21. Cod. de testamentis. *Non subscriptum à testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* & subdit, *Ex imperfecto testamento voluntatem tenere defuncti (nisi inter solos liberos habeatur) non volumus.* & §. Ex eo. Instit. Quibus modis testam. infir. *Imperfectum testamentum nullum est.*

Respondent quidam, has leges nisi præsumptione fraudis, quæ præsumitur commissæ in talibus testamentis, quando præscriptæ solennitates desunt. vnde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram & liberam voluntatem testatoris, leges hæc non habere locum. Sed solutio non videtur vera. Primò, Quia non potest prudenter præsumui fraus, ex eo, quod vnus vel alter testis, vel subscriptio alicuius desit. nam multis modis fieri potest, ut aliquid horum sit omissum. Secundò, Quia quatuor testes possunt sufficere, ut constet non subesse fraudem: sufficiunt enim in rebus maioribus, ut in causa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiam si Iudices sciant nullam subesse fraudem, tamen non adiudicabunt ex tali testamento hereditatem, nisi heres ab intestato fateatur hanc fuisse mentem testatoris, vel nisi recusauerit oblatum iuramentum. Vnde aliter respondetur, Illas leges loqui de nullitate in foro externo: quia in foro

25

Non nititur
præsumptio-
ne fraudis.

externo non datur actio ex tali testamento. lex enim civilis ei non assistit: non tamen ei resistit, ut rectè docet Franciscus Sarmiento de rebus part. 1. cap. 2. num. 3. habetur itaque pro infecto, irrito & nullo in foro externo: quia non conceditur actio ex tali testamento, perinde ac nullum omnino extaret. cum hoc tamen consistit, quod ex eo nascatur obligatio naturalis in herede ab intestato ad res illas tradendas, & ius in iis, quibus sic aliquid est relictum, ad exigendum: sicut patet in pactis nudis, ex quibus etsi nulla oriatur obligatio civilis, oritur tamen obligatio naturalis, ut dictum est cap. 17. dubit. 4. Potuit autem Ius civile actionem ex huiusmodi testamentis denegare ob iustas causas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortæ fuissent, si licuisset heredi instituto & legatariis probare, hanc fuisse mentem testatoris. quam etiam ob causam factum est, ut certas solemnitates requireret, quæ nisi seruata essent, aliæ probationes non admitterentur, præter confessionem heredis ab intestato, cuius interest. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuissent ultimas voluntates interuerrere, si satis fuisset probationibus Iure gentium requisitis uti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in causa testamentaria, desperant de successu, & cessant à fraudibus. Tertiò, Ne heredes ab intestato, quibus non constat de voluntate testatoris, gemino dolore afficerentur, si priuati solatio defuncti, cogerentur

26

Est nullum in
foro externo.

27

Cur denegat
actionem.

extraneis dare hereditatem. quod si illis de voluntate defuncti constet, non possunt queri, quia par est ut satisfaciant voluntati defuncti, quam ipsimet agnoscunt.

Obiicitur Secundò, Si illa testamenta in foro conscientie essent valida, inique Iudices adiudicarent heredibus ab intestato; fouerent enim apertam iniustitiam; præberent etiam occasionem heredibus illis, inique petendi, quod aliis relictum est.

Respond. Non adiudicari heredibus hereditatem illam, tanquam absolutè ad illos pertineat: sed non concedi actionem his, qui nituntur tali testamento: quia repelluntur tanquam de lituri probatione, quam leges requirunt. quod si contingat hos esse possessores: datur quidem heredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec scire aliam esse defuncti voluntatem. non tamen intendit Iudex decernere rem absolutè illorum esse: sed esse illorum, quantum apparet ex probationibus, quæ Iure admittuntur, interim relinquens eos suæ conscientie. Quod autem heredes inde occasionem accipiant petendi quod aliis relictum est, ipsorum malitiæ imputandum, non legum dispositioni, quæ iustis causis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etsi aliquid debitum sit in conscientia: Ius tamen civile Cæsareum non concedit actionem. imò concedit repetitionem, si alter aliquid hoc nomine absque voluntate partis acceperit. vide Covarruiam in cap. Quamuis pactum, part. 2. §. 4. ubi docet dari repetitionem heredi, si ex ignorantia facti (nempe ex eo, quod putauerit testamentum esse solemne) soluerit legatum, vel fideicommissum. non autem si ex ignorantia Iuris, id est, si soluerit, quod putaret testamentum minùs solemne esse validum, sed hoc ad forum externum pertinet: nam in conscientia non licet repetere, si putat illam fuisse defuncti voluntatem.

Obiicitur Tertiò, Si tale testamentum in foro conscientie est validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui est heres ab intestato) ad rescissionem testamenti minùs solemnis in fauorem alterius conditi, si sciat voluntatem testatoris fuisse ut alius esset heres: quod est graue incommodum: si enim agat, peccabit mortaliter: si non agat, condemnabitur ut pupillum præstet indolentem.

Resp. Non posse agere. si autem idèd cogatur pupillo compensare damnum, pupillus tenetur ei in conscientia ad restitutionem, & ipse potest occultè tantumdem detrahare ex illius bonis.

30 *Sententia op-
posita est pro-
babilis.* Aduerte tamen Primò, Sententiam Covarruiæ esse probabilem, & securam in conscientia, etsi nostra sit verior & probabilior: potuissent enim legislatores ita statuere; quamuis non ita consentaneè naturali æquitati. unde poterit tutor ea uti: & sic agere contra tale testamentum. Iuxta hanc sententiam. Primò, Is, cui sic quid relictum est, non potest illud petere tamquam ex iustitia debitum. Secundò, Si possidet, non potest retinere: nisi fortè sit fideicommissum, quod testator fidei sui heredis commiserit: vel legatum, quod heres iam soluerit, sciens testamentum non fuisse solemne, iuxta ea, quæ dicta sunt in 3. 4. & 5. probatione. Tertiò, Heres ab intestato potest illud retinere, & si alter possidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod si non possit ob potentiam aduersarii, uti potest occulta compensatione.

31 *Sententia
Soli.* Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bannez suprà, tenere quamdam sententiam mediam: sentiunt enim, testamentum minùs solemne quadam ratione esse validum, quadam inualidum. Validum: quia institutus potest capere hereditatem, si nemo ei se opponat, & retinere, donec Iudex illi eam abiudicet. Inualidum: quia heres ab intestato potest eam capere & retinere, etiam si sciat voluntatem defuncti aliam fuisse. quod si alter eam occupauerit, potest in iudicio eam petere, & cum adiudicata fuerit, retinere. Hæc sententia non est improbabilis, nec dubitandum est, quin legislatores ita potuerint statuere; nempe ut tale te-

stamentum non esset irritum in conscientia, ante sententiam Iudicis; & per eam irritaretur vel declararetur irritum ex vi legis, &c. Verum non videtur illa fuisse mens illorum: nam si heres fateatur, voluntatem testatoris fuisse ut alteri traderet fideicommissum vel legatum, cogetur vi legum soluere. ut suprà dictum est.

Aduerte Tertiò, Ea, quæ dicta sunt de solemnitate testamentorum, à quibusdam extendi ad contractus, donationes, beneficiorum & officiorum collationes, electiones, præsentationes, & similes actus, qui ex dispositione Iuris civilis vel Canonici requirunt varias solemnitates. v.g. ut celebrentur scitis verbis, certo loco vel tempore, per tres tractatus, coram numero testium. si enim hi actus solo defectu solemnitatis laborent, ob quem Iure positiuo decernantur irriti, non idèd desinere valere in foro conscientie: ita enim docent omnes DD. Iuris, qui tenent, testamentum minùs solemne valere; ut fateatur Covarruias num. 10. & omnes Theologi citati in 2. argumento. Vnde si contrahentes sint per se habiles, & adsit plenus eorum consensus, contractus erit validus in foro conscientie. Nec obstat, quod contractus matrimonij sit irritus sine Parocho & testibus; quia Concil. Tridentinum sess. 24. cap. 1. de reform. expressè reddit illos inhabiles ad sic contrahendum: & præterea satis significat se omnino irritum reddere in foro conscientie. Simili modo, si electioni ad Prælaturam adsit legitimum suffragium eorum, qui habent ius eligendi; & alienationi rei Ecclesiæ auctoritas personarum, quæ illam facere possunt: hi actus erunt validi in foro conscientie, quamuis aliquæ solemnitates per Canones requisitæ desint. Pro quo facit Lex Cum amplius solutum. de reg. Iuris, ubi dicitur: *Is natura debet, quem Iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.* Hanc sententiam tamquam probabiliorē amplectitur Bannez disput. 3. ad q. 62. p. 100. ubi docet, eum qui per contractum minùs solemnem possidet, iustè possidere donec à Iudice spoliatur, nec teneri vitium contractus alteri parti indicare. Ratio ipsius est, quia leges positivæ tam ecclesiasticæ quàm civiles, quæ irritos faciunt contractus minùs solemnes, non sunt nisi iuxta hanc moderationem receptæ, nimirum ut nemo teneatur rem, quam sic habet, ante sententiam dimittere. itaque per huiusmodi contractus transferri quidem dominium, sed infirmum & reuocabile. excipit tamen electionem Prælatorum, hanc enim, si ei desit solemnitas necessaria, esse irritam, propter rei momentum, quia iurisdictio spiritalis per eam conferri debet; alij tamen doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hæc sententia satis probabilis, maxime spectato usu, qui passim est receptus. non enim consuetum est, ut quis ea, quæ per tales contractus habet, restituat, nisi cogatur per sententiam. Durum enim est, ut qui rem habet ex consensu eius qui poterat illam tradere, cogatur sponte ea cedere, quod non eo loco vel tempore, vel coram illis testibus, quos lex præscribit, tradita fuerit.

32 *Aliorum con-
tractuum so-
lemnitates.* 33 *Domini-
um
reuocabile.* 34 *Contrarium
verius.* Nihilominus contrarium est Iuri conformius, & verius; nimirum huiusmodi actus & contractus, quibus deest solemnitas, sine qua lex illos absolutè irritos decernit, non inducere obligationem naturalem; nisi fortè alibi explicetur in Iure, illam solemnitatem solum requiri ad probationem in iudicio, sicut in testamentis. Ita ferè tenent reliqui DD. & Covarr. in cap. Quamuis pactum part. 2. §. 4. num. 7. & Sarmiento de redditibus: part. 1. cap. 2. num. 3. & alij. Probatum Primò, Quia non est dubitandum, quin potestas civilis & ecclesiastica possint talem irritationem & nullitatem actibus inducere, ut nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum est eas reipsa id facere, quando clavis verbis actum irritum & nullum decernunt, nec indicant vquam id ad forum externum restringendum. Secundò, Quia L. In causæ cognitione. 16. de minoribus, apertè insinuat, multos esse contractus, qui defectu solemnitatis à lege requisitæ, ita sint

sint irriti, ut ad eos rescindendos non opus sit beneficio restitutionis, sed mero Iure possint dissolui: ergo tales contractus etiam ante sententiam Iudicis omni robore carent, ita ut ne naturalem quidem obligationem inducant. obligatio enim naturalis non potest elidi, nisi beneficio restitutionis, ut patet ex dictis c. 17. d. 8. & 9. Tertiò, Quando contractus inducit obligationem naturalem, potest illi accedere fideiussor, ut colligitur ex L. Fideiuss. 16. §. de fideiuss. & mandat. sed multi contractus defectu solemnitatis ita sunt irriti, ut non possit illis accedere fideiussor. L. Qui contra. 11. §. de fideiussor. ergo. Denique ratio est, quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum solemnitatis, facit hanc pertinere ad formam essentialem contractus, & adimit contrahentibus potestatem aliter se inuicem obligandi. Vide dicta supra c. 17. dub. 8. num. 61. & dub. 7. num. 56. ubi attulimus aliquot exempla.

36 *Potest rescindi.* Hinc sequitur, etiam completo tali contractu, alterum posse resilire inuito altero, & rem suam repetere, offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri restituere, etiam ante sententiam, nisi fortè causas probabiles habeat, quibus se possit tueri. non tamen tenetur, quamdiu alter rem traditam non repetit, vel acceptam non restituit. Nec obstat contraria consuetudo: quia negari potest esse talem consuetudinem, nisi quando is qui conuenitur, putat se habere causas iustæ defensionis, vel qui repetit, non potest rem acceptam restituere. Fieri tamen potest, ut dissolvere talem contractum sit contra charitatem: ut si bona fide erat initus, & alter sine graui incommodo non possit rem acceptam restituere.

DUBITATIO IV.

Quinam non possint testari.

37 *Impubes.* **R**espondeo, Eos non posse testari, qui vel sufficienti rationis usu carent, vel Iuris dispositione prohibentur. Inter hos Primò, est impubes: id est masculus ante 14. annum expletum, & foemina ante annum 12. expletum, ut aperte habetur L. A qua ætate. 5. §. Qui testament. ubi dicitur, illud tempus debere esse completum, ita tamen ut sufficiat vltimum diem esse inchoatum.

38 *Filiusfamilias.* Secundò, Filiusfamilias. hic tamen si pubes sit, potest testari de bonis castrensisibus & quasi castrensisibus: L. Nemo 11. C. Qui testament. De bonis aduentitiis, si quidem ea ante clericatum ei obuenerint, non potest testari ad causas profanas, etiam si pater consentiat, ut docet Clarus q. 18. ex communi DD. sententia: quia est contra aperta Iura. L. Qui in potestate. 6. §. Qui testament. & L. Nemo. 11. C. eodem. Potest tamen ad causas pias cum patris consensu. ut idem Clarus docet q. 5. n. 7. & aperte colligitur ex c. Licet, de sepulchris, in 6. estque communis sententia DD. De bonis verò aduentitiis, quæ post clericatum consecutus est, testari potest absolute absque patris consensu: quia illa sunt quasi castrensisia. unde eorum commoditas & dispositio ad ipsum pertinet, ut patet ex dictis supra cap. 4. d. 3. & expresse habetur Authent. Presbyteros. 1. C. de Episcopis & Clericis.

39 *Criminosi.* Tertiò, Testari non possunt, qui commiserunt aliquod crimen, cui Iure annexa est poena, qui ipso facto sunt intestabiles, L. Is cui. 18. & L. Cum lege. 26. §. Qui testam. ut sunt illi, qui insecuti sunt hostiliter Cardinalem, vel eum ceperunt, aut percusserunt, & qui ad hoc fuerunt cooperati. ut habetur c. Felicis, de poenis. l. 6. Tales etiam sunt hæretici, ut patet L. Manichæos. 4. C. De hæret. Item credentes, receptatores, defensores, & fautores eorum, si intra annum non satisfecerint, ut patet Authent. Credentes. C. De hæreticis, quæ est Frederici Imperatoris. & c. Excommunicamus. 1. §. Credentes. ex Concilio Lateran. magno. ubi dicitur, *Sit etiam intestabilis, ut nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem*

accedat. Simili modo testari non potest, qui damnatus est ob libellum famosum, ut habetur d. L. Is cui. 5. Si quis.

Quartò, Religiosi testari non possunt, nisi ex concessione Summi Pontificis: qui sicuti potest facere potestatem donandi ad pias causas inter viuos, ita etiam condendi testamenti, sed tantum ad pias causas. vide Couarr. de testam. c. 2. n. 17. & 18. hæc autem facultas concedi non solet, nisi Religiosis habentibus beneficium aliquod regulare vel seculare, vel degentibus extra Monasterium & sua industria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monasterio assignari solet, ut se inde sustentent, ut docet Nauarr. comment. 2. de Regularibus n. 38. vide infra cap. 41. dub. 8. n. 73.

Sed præcipua difficultas est de Clericis beneficiariis, Vtrum de prouentibus suorum beneficiorum testari possint, etiam in suos consanguineos.

Respond. & dico Primò, Omnes Clericos qui non sunt Religiosi, posse testari, etiam ad causas profanas, de patrimonio & de aliis quæ suo labore & industria congregarunt, denique de iis quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti sustentationi lubtraxerunt. patet ex dictis cap. 4. dub. 6. vide Nauarrum tractatu de Redit. eccles. q. 3.

Dico Secundò, De iis verò, quæ ex beneficiorum prouentibus congruenti sustentationi supererant, si Ius scriptum spectemus, testari nequeunt, ne ad pias quidem causas: ex consuetudine tamen multis locis recepta, possunt de his ad opera pia testari. Prior pars patet ex cap. Quia nos, & cap. Relatum. 2. & c. Cum in officiis, de testamentis. quæ capita explicantur à Couarr. tract. de testamentis. estque communis sententia Doctorum, ut docet Couarr. in cap. Cum in officiis (quod est cap. 7. de testamentis) n. 16. hoc autem idè Iure statutum est, ut Ecclesiastici non studeant opibus accumulandis, sed eas in vita liberaliter in pios usus expendere.

Alteram partem docet Couarruias n. 23. ubi dicit, *moribus receptum esse, ut solis Episcopis testandi licentia sit necessaria, Clericos enim ceteros omnes libere testari de iis quæ ex redditibus ecclesiasticis adepti sunt, atque in iisdem parentes, fratres, cognatos succedere intestato.* unde patet, multis locis consuetudine hæc iura esse abrogata. hæc enim consuetudo non est per se mala, neque corruptela dici potest, si ad pias causas referatur. Vnde etiam in Episcopis locum habere potest, quos videmus multis locis testari, quod Pontifex non ignorat. quare potest consuetudo etiam in illis abrogare Ius illud positium.

Dico Tertiò, Peccant tamen mortiferè beneficiarii, siue sint Episcopi, siue Canonici, qui de parte illa prouentum disponunt ad causas profanas, reliquendo eam consanguineis diuitibus, vel sponte sinunt eos succedere ab intestato, dispositio tamen huiusmodi & successio est valida, ubi consuetudo inualuit. Quod peccant mortiferè, est communis sententia Doctorum. si enim peccent mortiferè disponendo de his profanè inter viuos, (ut ostensum est cap. 4. dub. 6. & sentiunt omnes Doctores) multò magis disponendo per vltimam voluntatem. nam semper minus concessum fuit beneficiariis condere testamentum, quàm donare inter viuos. Confirmari potest ex multis Canonibus, quibus grauitè prohibetur, ne de iis quæ ex bonis Ecclesiæ acquisita sunt, testentur, præsertim Episcopi, ut patet ex cap. Cum in officiis, de testamentis, & 12. quæst. 5. per totam. & quamuis istis Canonibus sit derogatum plerisque locis quoad causas pias, minime tamen quoad profanas, & portionem bonorum congruæ sustentationi superfluam: viri enim boni valde ab eo semper abhorruerunt. & sanè mirum est in quibusdam Ecclesiasticis tantam esse salutis suæ incuriam & futurorum securitatem, ut etiam si mox ad Christi tribunal rapiendi sint, ea tamen negligant, quibus facillè salutem consequi possent, & insuper rem adè periculosam, ut amicos suos locupletent, audeant

40
Religiosi.

41
Beneficiarij.

42

43

44
Peccant mortiferè si ad profana.

audeant attentare. Verum hæc est huius sæculi fasci-
natio, & principi huius mundi, corda mortalium ex-
citantis, potestas.

45 Nec obstat, quod Summus Pontifex aliquando
concedat alicui Episcopo vel Clerico facultatem tes-
tandi: hoc enim solum est intelligendum ad pias
causas, ut monet Nauarrus in Apolog. q. 3. monito 6. &
alibi.

46 *Est valida dispositio.* Altera pars, Quod si dispositio sit valida, non est quidem
certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum
Nauarro, ut supra c. 4. dub. 6. ostensum est, est tamen
probabilis ratio est, quia beneficiarii sunt domini om-
nium fructuum, etsi cum onere & obligatione ut su-
perflua in pios usus expendant: ergo valide transfe-
runt illorum dominium, siue donatione inter vivos,
siue per ultimam voluntatem. supponimus enim eos ex
consuetudine esse habiles ad testandum.

47 Nec refert, quod peccent mortiferè, quia aliud est
dispositionem esse illicitam, aliud esse irritam. etsi
enim ex præcepto Ecclesiæ & fundatorum Intentione
teneantur expendere in pios usus, non tamen decerni-
turr irritum, si contrarium fecerint: sicut cum quis de
superfluis suis disponit in usus profanos, cum ea in
elemosynam, urgente graui necessitate proximorum,
conferre tenetur dispositio valet, etiam si ipse morti-
ferè peccet. Hinc etiam patet, heredes validè succede-
re, accipiunt enim ab illo, qui validè poterat dispo-
nere. neque illa per se sunt obligata piis vñibus, sed om-
nis obligatio erat personalis, ad solum testatorem per-
tinens, quæ non transit ad heredes, quo fit ut heredes
non peccent ea accipiendo iure hereditario, sed solus
testator, ita expressè vel tacitè disponendo, & qui
ipsum ad hoc induxit.

49 *Damnati.* Postremò, Damnati ad mortem naturalem vel ciui-
lem: (ut eiekti in exilium perpetuum.) Item damnati
ad perpetuos carcere, testari non possunt nisi ad pias
causas, de quibus & aliis quibusdam minutionibus vide
Silu. Testamentum 1. q. 3. & 4. nam in variis locis sunt
varie leges & consuetudines, nec ubique seruatur Ius
Codicis & Digestorum.

D V B I T A T I O V.

*Quinam non possint testamento institui
heredes vel legatarij.*

50 *Heretici.* *Credentes, &c.* **R**espondeo, Inter eos qui heredes vel legatarij in-
stitui non possunt, numerantur Primò Hæretici
& apostata. L. fin. C. de hæreticis. & L. Hi, qui sanctam.
3. C. de apostatis. Secundò, Credentes. Tertiò, Rece-
ptores. Quartò, Defensores. Quintò, Fautores hæretico-
rum, si tamen intra annum non poenituerint, ut patet
ex Authent. Frederici Imperatoris, C. de hæreticis. &
C. Excommunicatus. 1. §. Credentes.

51 Hinc sequitur, heredes Catholicos posse tales he-
redes excludere, & si impediatur, uti aduersus eos
occulta compensatione: quia Ius non habent. Verum
verò illi teneantur ad restitutionem eorum quæ tali
successione acquisuerunt, dubitari potest. videntur
enim in conscientia teneri, quia facti sunt inhabiles ad
succedendum, ac proinde debentur illa bona heredi-
bus ab intestato, Catholicis. Sed probabile est non te-
neri ante sententiam, vel certè antequam Catholici he-
redes sese opponant. quamuis enim ex rigore Iuris vi-
deantur teneri, tamen hoc Ius cum illo rigore non est
vñ receptum. est enim valde durum, & parum con-
sentaneum conditioni talium hominum, ut obligentur
alia commoda sponte restituere.

Sextò, qui persequuntur Cardinales, eosque percu-
tiunt vel capiunt. cap. Felicis. 5. de pœnis, in 6.

53 *Criminosi.* Septimò, Quicumque ob crimen aliquod est inte-
stabilis actiue, (id est, ita ut non possit condere tes-
tamentum) est etiam intestabilis passiuè (id est, eo
modo ut non possit capere ex testamento) ut docet
Glossa in cap. Is cui. 7. Qui testam. quam communi-

ter approbant DD. ut docet Clarus q. 34. de testam. ex
Aret. no.

Octauò Fratres Minores non possunt heredes insti-
tui, ut patet Clement. Exiui, de verborum signific. §.
Quia igitur. Hoc tamen intelligendum, ut exponit
Glossa, non posse absolutè institui heredes, ita ut ipsi
acquirant Ius ad bona immobilia, & teneantur ad onera
defuncti, ut heredes. potest tamen in eorum fau-
orem hereditas relinqui, ut per executores vendatur &
detur eis pretium. simili modo potest aliquid relinqui
testamento professis in Societate, neutri tamen possunt
succedere ab intestato. alij tamen Religiosi possunt.
vide cetera apud Silu. Hereditas. 3. q. 2. non tamen pla-
cet, quod putet excommunicatum non posse esse here-
dem, cum id nullo Iure proberetur.

D V B I T A T I O VI.

*Verum illegitimus possit institui
heres.*

55 **N**otandum est, Illegitimorum generatim duas esse
species, quidam vocantur naturales, quidam spurij. *Illegitimi du-
plures.* Naturales sunt, qui nati sunt ex parentibus, inter quos
tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat im-
pedimentum dirimens. ut docet Couarr. de matrimo-
nio p. 2. c. 3. §. 4. n. 4. etsi enim Iure Cæsareo solum di-
cebatur naturalis, qui natus erat ex vñica concu-
bina domi retenta, tamen Iure Canonico omnes illi
vocantur naturales, qui ex parētibus solutis geniti, om-
nēsque eodem Iure gaudent. quod etiam consuetudi-
ne receptum est in foro ciuili, ut docet Panorm. in cap.
Per venerabilem, Qui filij sunt legitimi. potius enim
fauendum est ei qui natus est absque concubinato,
quàm ei qui ex concubina domi retenta, cum hoc sit
deterius, ut idem Panormitanus ait.

56 *Spurij.* spurij dicuntur qui nati sunt ex parentibus, inter
quos tempore conceptionis & natiuitatis erat impe-
dimentum dirimens, ut docet Couarr. §. 5. n. 1. 2. 3. Sub
his duabus speciebus comprehenduntur nothi & man-
zeres appellati: quæ nomina variè ab Auctoribus usur-
pantur, nec quidquam ad rem explicandam faciunt.
vide Couarr. §. 4. n. 1. & 11.

57 Ex his patet. Eum, qui natus est ex fœmina foris
habitante, esse naturalem, si nullum erat impedimen-
tum inter eam & virum, etiam si ipsa esset meretrix,
cuius filius in Iure vocatur nothus. Item eum, qui na-
tus est ex virgine vi compressa, quia etsi talis coniu-
ctio lege puniatur, id non fit quod ipsæ personæ sint
inhabiles, sed ob vim illatam. Item eum, qui natus
ex Clerico beneficiario in Sacris non existente & ex
soluta. quia beneficium non est impedimentum diri-
mens. neque illa coniunctio in Iure vocatur coitus
damnatus. Idem dicendum de eo, qui natus est ex pa-
rentibus votum simplex castitatis habentibus. Deni-
que de eo, qui natus est ex parentibus, inter quos erat
impedimentum, sed illud omnino erat ignotum, sal-
tem alteri parti: quia talis coniunctio formaliter non
est nisi simplex fornicatio. Qui verò natus est ex so-
luta & coniugato, ex soluta & Sacerdote, est spurius.
His positis

58 *Spurium non succedit.* Respondeo & dico Primò, spurius non potest ali-
quid à patre capere, siue ex testamento, siue ab inte-
stato, siue ex contractu inter vivos. Ita Couarr. de
matrimonio p. 2. c. 8. §. 5. n. 5. & Clarus q. 31. de testam.
patet Auth. Licet. C. de naturalibus liberis, in fine,
vbi dicitur: Qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus
beneficio secludantur. & Nouellæ 74. c. 6. dicitur: Nulla
eis participanda clementia est: sed sit supplicium etiam hoc
patrum, ut agnoscant eos nihil habituros. Quod si pater
illi aliquid in testamento præter alimenta relinquat,
nihil per hoc iuris illi acquiritur, sed tenetur in con-
scientia legitimis heredibus, ut docet Couarr. nume-
ro 11. ratio est, quia ipse per leges factus est incapax.
Hæc intellige de spurio patris. nam si vxor habeat spu-
rium, is est marito instar extranei. vnde lex de illo
non

non loquitur. quare maritus seu pater putatius potest illi relinquere sicut extraneo.

59

Hinc sequitur Primò, *Spurium* à patre non posse substitui, nec vulgari, nec fideicommissaria substitutione, ut idem docet num. 7. quia perinde est, capiantne à patre immediate, an ab alio ex patris ordinatione. Potest tamen substitui substitutione pupillari, non quidem ita ut bona paterna per pupillum ad ipsum perveniant, sed ut in alia bona pupilli succedat. hæc enim non habebit à patre, sed à fratre, cui succedere potest, ut docet Couar. n. 6. vide infra n. 79. dub. 7.

60

Sequitur Secundò, Si pater heredem instituens, roget eum ut hereditatem restituat spurio, & ille promittat se id facturum, non teneri illum heredem implere promissum, quia promissio fuit nulla, utpote contra legem, unde potest hereditatem sibi retinere, tamquam verus heres à testatore institutus. conditio enim seu gravamen appositum à testatore, cum sit contra legem, censetur tamquam non appositum in ultimis voluntatibus, ut patet ex L. Impossibilis. 7. de verb. oblig. Vide Gomez tom. 1. c. 12. n. 67. & supra c. 18. n. 123. dub. 15.

Dices, Teneretur restituere fisco, quia bona illa hoc ipso quo heres promittit, sunt confiscata, ut ex multis legibus patet. L. penult. de iure fisci. L. Prædonis 46. de petitione hereditatis.

61

Non tenetur
fisco ante sen-
tentiam.

Resp. Non teneri ante sententiam, quia est poena (ut rectè Couar. n. 13.) constituta heredi à legibus in punitionem illius promissionis iure prohibita, poena autem non debetur ante sententiam condemnatoriam unde si à Iudice interrogetur, an tale quid promiserit testatori, non tenetur fateri, nisi præcesserit infamia: ut rectè idem Couar. n. 14. quia agitur de crimine occulto, ob quod graviter, si verum fateatur, mulcabitur, nempe confiscatione, non solum illius hereditatis, sed etiam omnium bonorum, & deportatione in insulam, eò quod sponte non revelaverit, ut patet C. de iis qui se deferunt, L. unica. quo fit ut nec testis teneatur testari, nisi præcesserit infamia vel probatio semiplena, sicut in aliis delictis. Si tamen sponte revelasset antequam interrogaretur, concessa fuisset ei tertia pars bonorum in præmium. Si spurius revelasset, data ei fuisset pars dimidia. ut patet L. unica, C. supra tacito.

62

Si heres pro-
misit se tra-
dendum.

Sequitur Tertiò, Si heres institutus nihil promissit testatori de hereditate restituenda spurio, potest eam restituere ex sua liberalitate, & spurius potest eam accipere, quia accipit illam voluntatem veri domini, nulla lege vetante. si verò tacite vel expresse promissit testatori id petenti, peccavit quidem mortiferè promittendo, sicut & testator ita disponendo, si tamen illa tradat, potest ea spurius retinere. Ita Couar. n. 11. Quod mortiferè peccavit promittendo, patet, quia leges talem promissionem sub gravissima poena verant. quod tamen traditio valeat, probatur, quia fit ab eo qui est dominus bonorum, & lex, etsi prohibet promissionem factam testatori, non tamen prohibet quin heres, qui est verus dominus illorum bonorum, possit ea dare heredi & tradere.

63

Dices, Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo spurius est incapax illius per legem.

Resp. Cum heres sciat se neque sua promissione, neque ex dispositione testatoris obligari, non censetur ea dare ex vi illius dispositionis, sed ex sua liberalitate. quod si putaret se obligari, & idcirco ea daret spurio, spurius non efficeretur illorum dominus: quia donatio non esset voluntaria, procederet enim ex ignorantia. unde teneretur ea ipsi restituere, si tamen ipse re intellecta permitteret ea spurio, posset retinere. colligitur ex Couar. n. 11.

64

Non succedit
matri.

Dico Secundò, *Spurius* etiam non potest succedere matri, etiam si nulla proles alia supersit. Couar. §. 5. num. 20. Molina disp. 167. dicit esse omnium DD. sententiam. probatur, quia illegitimus, qui non potest succedere patri, non potest etiam succedere matri,

nisi aliquo iure sit de hoc exceptio, ut colligitur ex d. Authent. Licet, supra, & ex Nouella 74. cap. 6. atqui nulla de successione spurij in bonis maternis extrat in iure exceptio, sicut de aliis illegitimis, ut patet instit. ad S. C. Orficiatum. §. Nouissimè. & L. Si qua illustris. §. C. eodem.

Aduerte tamen Primò, Quosdam existimare filium coniugati ex soluta, succedere posse matri: similiter filium sacerdotis, ex soluta vno vel altero concubitu susceptum, eò quod tales coniunctiones legibus non vindicentur. Hæc sententia non videtur improbabilis, nam in praxi plerumque est recepta, teste Couar. n. 20. Contraria tamen est verior, quia reuera isti concubitus legibus damnantur, etsi rariùs puniantur.

65

Aduerte Secundò, Quosdam sentire (quibus accedit Emmanuel Sà verbo Hereditas, & Henriquez lib. 1. de matrimonio c. 21. n. 1.) *Spurium* posse retinere ea quæ mater ipsi reliquit, donec per Iudicem priuetur, modo notabiliter non noceat legitimis liberis, Quæ sententia mihi videtur non improbabilis, præsertim de matre non illustri. nam si quis benè expendat iura, quibus Doctores probent matrem non posse aliquid ei relinquere, non omnino urgent. Authentica enim Licet, & Nouella 74. loquuntur aperte de patre. similiter Authentica Ex complexu. C. De incestis nuptiis, ubi dicitur: *Ex complexu nefario aut incesto, sen damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis paterna substantia indigni beneficio, ita ut nec alantur à patre.* cur hoc extendamus ad substantiam maternam, cum odia sint restringenda? In d. L. Si qua illustris. §. C. ad S. C. Orficiatum, solum dicitur, mulierem illatrem, si proles habet legitimas, non posse quidquam dare vel testamento relinquere suo spurio. Hinc tamen non sequitur, quin mulier non illustris id possit, etiam si alias proles habeat. Item non sequitur, illustrem non posse, si aliis liberis careat.

66

Sententia
probabilis.

Aduerte Tertiò, Etiam spurii debent alimenta, si aliunde non se possunt sustentare, ut patet ex c. Cum haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, &c. estque communis sententia DD. teste Couar. §. 6. n. 9. ratio est, quia parens iure naturali tenetur alere prolem, si possit. Nec obstat, quod iure civili fuerit veritum, ne proles ex damnato concubitu à patre aleretur, ut patet d. Authent. Ex complexu. C. de incest. nupt. quia ius Canonicum illud sustulit, tamquam minus consentaneum naturali pietati. & ita nunc servatur etiam in foro sæculari, ut idem Couar. docet. Nomine autem *alimento* intelliguntur omnia, quæ pro conditione personæ sunt necessaria, ut victus, vestitus, habitatio, medicinz, &c. hæc autem præstanda sunt spectata conditione parentis & proles, prout prudens arbitrat, ut colligitur ex dicto c. Cum haberet. Unde sequitur, filia spuriæ debere dotem, quia hæc succedit in locum alimentorum, etiam si parens esset sacerdos, ut docet Nauar. in c. Non liceat. §. 19. n. 11. & colligitur ex Couar. n. 15. Neque satisfacit pater huic obligationi, si filium ponat in aliquo hospitali pauperum, ut rectè Couar. n. 13. nisi fortè ipse pauper sit, vel nisi res sit occulta, & alias timeatur infamia. tunc enim ad tempus posset exponi ad aliquod hospitale, vitandæ infamiz causa. nam etiam ad similes casus hospitalia quædam sunt fundata. teneretur tamen tunc parens hospitali illi compensare sumptus, etsi non ex rigore iustitiæ, (nisi fortè pro solis pauperibus sit institutum) tamen ex decencia & gratitudine. Possunt autem hæc alimenta secundum quosdam relinqui, (præsertim si eorum quantitas lege sit definita) etiam si filius non egeat, quamvis Couar. n. 14. de hoc dubitet. cur enim parens non possit dare filio spurio, quod potest extraneo? Ita sentit Henriquez lib. 1. de matrimonio. c. 20. n. 4. Sed contraria sententia est communis & ex mente legum.

67

Alimenta de-
bentur.

68

Alimenta.

69

Dos spuria.

69

His adde, Matrem teneri alere prolem primo triennio, vel suis sumptibus curare ali, si possit: post hoc triennium tenetur pater, donec filius sua industria se possit iuvare. ut docet Couar. num. 19. & alij DD.

70

Mater quan-
do tenetur
alere.

&c

82 patet ex L. Nec filium. 9. C. de patria potestate, ubi id expresse habetur. Idem insinuat Gregorius IX. cap. fin. de conuersione infidelium, dum ait, *Pueri post triennium apud patrem alii debent.* Vide Molinam disp. 158. §. Mater.

71 *Filius naturalis, an patri succedat.* Dico Tertio, Filius naturalis potest institui hares vniuersalis à suis parentibus, si ipsi legitimas proles non habeant. patet ex d. Auth. Licet. C. de filiis naturalibus.

72 Aduerte tamen, Si aliquis carens prole legitima, habeat ascendentes, iis Iure communi Cæsareo deberi portionem legitimam. vt patet Auth. de heredibus ab intestato, Nouella 118. Couar. §. 4. n. 20. hoc tamen plerisque locis non est in usu. vnde ibi totum potest dari filio naturali. Similiter totum relinqui potest nepotibus.

73 siue ex filio naturali sint nati, siue ex spurio, quia nulla lex id verat. quod si filius naturalis non instituatur heres, non succedet patri ab intestato, nisi in duabus vnciis, id est, in sexta parte bonorum, vt habetur eadem Auth. Licet. Si pater habet liberos legitimos, non succedet cum illis ab intestato, potest tamen ei relinqui vncia, id est, pars duodecima bonorum. vide Couar. nu. 19.

74 Dico Quarto, Filius naturalis succedit matri carenti legitimis, etiam intestatæ, vt heres ex affe. habenti autem legitimis, succedit ex æquo cum illis. d. L. Si qua illustris, §. C. ad S. C. Orficiatum. sed exactior horum tractatio pertinet ad Iurisperitos.

D V B I T A T I O VII.

Quibus modis potest aliquis heredi substitui.

DE his agit Gomezius tom. 1. c. 3. vsque ad 8. & Couar. toto c. 16. de testamentis.

76 Resp. Generationem sex modis, vt docet Gomezius c. 3. n. 1. & alij passim nempe substitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommissaria, reciproca, & compendiosa. quatuor priores sunt simplices, duæ reliquæ sunt compositæ ex pluribus.

77 *Vulgaria.* Substitutio vulgaris est, qua quouis Iure non prohibitus, potest substitui à quouis testatore. nam per hanc substitutionem testator solum substituit sub conditione, nempe si is, qui ipsi ex testamento vel ab intestato successurus erat, nolit aut non possit esse heres: vt si moriatur ante testatorem, si propter crimen fiat incapax, si repudiet hereditatem. his euentis succedet substitutus. Hæc autem conditio in omni substitutione vulgari vel exprimitur, vel saltem tacite subintelligitur. fit enim vel *verbis generalibus*, vt si testator dicat, Titium instituo heredem, & Sempronium ei substituo. & tunc non exprimitur vlla conditio, sed subintelligitur. vel *verbis specialibus*, vt Titium instituo heredem, & si is heres non erit, substituo ei Sempronium. hic exprimitur conditio, sed verbis specialibus, sub quibus continentur diuersæ conditiones singulares. vel denique *verbis singularibus*, vt quando exprimitur conditio specialissime: vide Couar. de testamentis cap. 16. §. 3. n. 3. 4. 5. & plurima de variis formulis huius substitutionis apud Gomezium tom. 1. c. 3.

78 *Fit tripliciter.* Substitutio pupillaris est, qua quis proli impuberi in sua potestate constitutæ aliquem substituit. cum enim nemo ante pubertatem possit condere testamentum, Iura concesserunt vt pater impuberis possit loco illius quodammodo testari in suo testamento, directe substituendo ei heredem, si ante pubertatem decesserit, per quam substitutionem fit, vt non solum bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit, sed etiam alia ad substitutum perueniant, perinde ac si ipsemet testamentum fecisset, vt docet Gomezius c. 4. n. 13. Nam vt §. igitur. Inst. de pupil. substit. dicitur, *In pupillari substitutione duo quodammodo sunt testamenta, alter-*

rum patris, alterum filij, tamquam si ipse filius sibi heredem instituisset.

Vbi tria notanda sunt. Primum est, Vt hæc substitutio sit valida, duo requiri. Primo, Vt testator eum, cui substituit, habeat in sua potestate. vnde mater non potest pupillariter substituere, vt docet Couar. §. 5. num. 18. quia liberi non sunt in potestate matris. nec pater filio illegitimo, ob eandem causam. Secundò, Vt pupillus, cui substitutio fit, non recadat per mortem testatoris in alterius potestatem. vnde auus non potest nepotem pupillariter substituere, si pater viuit: quia nepos post mortem aui recidit in potestatem patris. Nec pater filium, si auus adhuc viuit, quia nepos est in potestate aui Iure communi. vide Gomez. cap. 4. num. 2.

Secundum est, In hac substitutione semper exprimi, vel certè subintelligi conditionem, si in ætate pupillari, (id est, ante pubertatem) decesserit. nam ratione huius dicitur substitutio pupillaris, vt DD. tradunt. Intelliguntur etiam aliz conditiones, ratione quarum continentur tacite aliz substitutiones. Nam in omni formula substitutionis, continetur omnis substitutio, cuius persona, cui substituitur, est capax, seu quæ verbis illius formulæ significari potest. nisi constet de contraria mente testatoris.

Tertium est, Substitutionem pupillarem expressam posse fieri tripliciter, vt ante dictum est de vulgari. *Potest fieri tripliciter.* Primo, Verbis generalibus, vt si testator loquens de filio suo impubere, non tamen exprimens specificè quod sit impubes, dicat, Instituo filium meum heredem, & ei Titium substituo. Secundò, Verbis specialibus, vt si mentionem faciat pupillaris ætatis. Tertio, Verbis specialissimis, vt si exprimat conditionem, Instituo filium meum impuberem heredem, & si in pupillari ætate post mortem meam decesserit, substituo ei Titium. quodcumque autem vno ex his tribus modis facta est substitutio, tunc substitutus pupillaris excludit matrem pupilli, si ille pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit: vt docet Gomezius c. 4. n. 7. & Couar. §. 5. n. 20.

Exemplaris est, cum filio amenti, vel surdo simul & imbecillo, vel prodigo, cui bonorum administratio interdicta (qui duo posteriores testari non possunt, nisi ad pias causas) fit substitutio, vt si testator habens talem filium, dicat, Instituo filium meum, & ei substituo Titium. Si hic filius nondum fuerit pubes, eadem substitutio etiam erit pupillaris. in eadem etiam semper continetur vulgaris. si enim contingat filium mori ante testatorem, substitutus succedet ex vulgari. Idem dicendum, si nomine ipsius hereditas repudietur. Exspirat hæc substitutio, si filius redeat ad sanam mentem, nec citò in insaniam relabatur. Dicitur hæc substitutio exemplaris, quia ad exemplum pupillaris substitutionis est inuenta.

Vbi notandum Primo, Posse hanc substitutionem fieri non solum à patre, sed etiam à matre, idque in diuersos substitutos: & patris substitutio valebit in bonis prouenientibus à patre & linea paterna: matris verò valebit in iis, quæ à matre & linea materna, vt docet Gomezius c. 6. n. 13.

Secundò, Si ille, cui fit substitutio, habet liberos vel fratres, debet vnus vel plures ex his substitui, relicta legitima eis, quibus Iure deberetur, vt idem Gomezius num. 6.

Substitutio fideicommissaria est substitutio indirecta seu obliqua, qua heres grauatur, vt hereditatem totam vel partem eius aliquotam (v.g. dimidiam, tertiam, quartam, &c.) restituat alteri, qui fideicommissarius dicitur, vt ait Gomezius c. 5. n. 1. vbi.

Tria notanda occurrunt. Primo, Ceteras omnes substitutiones esse directas, quia per eas hereditas directe & immediatè a testatore defertur substituto, absque ministerio alterius. Hæc autem est indirecta seu obliqua, quia per eam defertur hereditas ministerio alterius, vt docet Gomezius supra, & Couar. c. 16. §. 4. n. 2.

Vnde

68
Sane potest
fieri codicillo.

Vnde sequitur, hanc substitutionem posse fieri codicillo, ceteras minime. ratio est, quia per codicillum bene potest heredi imponi onus ut hereditatem alteri restituat, (ut sit in hac substitutione) non tamen per codicillum potest aliquis directe institui heres, quod fit in ceteris substitutionibus, nam in illis instituitur heres sub certa conditione, nempe si prior institutus non fiat heres, vel si heres factus, moriatur in pupillari ætate, vel in amentia, &c. Si tamen aliquis codicillo faciat substitutionem vulgarem, vel pupillarem, vel exemplarem, vel reciprocam, vel compendiosam, ex benigna Iuris interpretatione habebit vim substitutionis fideicommissariæ. ita Glossa communiter recepta, Instit. de vulgar. subst. in principio.

67
Potest detrahere quartam Trebellianam.

Secundò, Heredem sic institutum & gravatum restituere, posse detrahere quartam partem eius, in quo institutus est, idque, tum ne vana sit heredis institutio, tum ut alliciatur ad acceperandum & præstandum quod testator cupit, ut si est institutus in tota hereditate, cum onere eam restituendi alteri, detrahet quartam totius: si in dimidia cum simili onere, detrahet quartam illius dimidij: si in decima, detrahet quartam illius decimæ. quod si testator aliquid ei certi assignet, & reliquum iubeat restitui, si illud certum non adæquat quartam partem totius, in quo institutus est, poterit detrahere de reliquo, donec compleat quartam. hæc patent §. Sed quia stipulationes. Instit. de fidei commissariis hereditariis. l. 1. & seq. C. ad S.C. Trebellianum.

88
Non detrahatur à legatis, nec à piis causis.

Vocatur autem hæc quarta Trebellianica, à Senatusc. Trebelliano per quod est constitutum, ut detraheretur, ut colligitur ex dicto §. A legatis non detrahitur hæc quarta, ut docet Couarr. 16. §. 1. n. 10. similiter cum fideicommissum est ad piã causam, seu cum substitutus est pia causa, ut docet Gomezius c. 5. n. 11. & Couarr. de testam. c. 18. n. 13. sicut enim favore piæ causæ in legatis piis cessat Falcidia, ut patet Auth. Similiter, C. ad L. Flacidiam, ita in fideicommissis piis cessat Trebellianica. nisi forte etiam heres, qui gravatur, sit causa pia, tunc enim detrahet, quia vna causa pia contra aliam non habet privilegium, sed Iure communi censetur. Silu. v. Legitima, n. 9.

Potes Vt. um testator possit prohibere ne heres detrahat Trebellianam?

89
Potest prohiberi hæc quarta.

Respondeo, Posse, ut docet Gomezius supra, quia potest prohibere ne heres detrahat Falcidiam à legatis, Auth. Sed cum testator, C. ad L. Falcidiam: ergo etiam ne detrahat Trebellianam à fideicommissis, consequentia probatur, quia in Iure Trebelliana & Falcidia æquiparantur, ita ut ipsa nomina sæpè confundantur. Idem docet Couarr. c. 18. n. 10.

90
Heres primi gradus detrahit duas porciones.

Tertio, Si is cui imponitur fideicommissum, sit heres primi gradus, (id est, filius vel parens, cui debetur legitima) hunc ante omnia posse detrahere suam legitimam, hæc enim fideicommissio gravari non potest, deinde de reliquo, quando illud erit restituendum, potest detrahere quartam Trebellianam, ut docet Couarr. c. 16. §. 11. n. 10. ex c. Rainutius, & ex c. Rainaldus, de testamentis, ubi id expresse habetur, nisi forte iussus sit statim post mortem testatoris restituere fideicommissum, tunc enim non posset quartam illam deducere, sed deberet esse contentus legitima, vel illa quarta, prout maluerit, ut ibidem docet Couarr.

Si statim sit restituendum non detrahit Trebell.

A legatis tamen, habita legitima, non potest ulterius detrahere Flacidiam. Vocatur autem Falcidia ea pars, quam detrahit heres à legatis, vel donationibus causa mortis factis. & quidem si sit heres primi gradus, (id est, cui debita sit legitima) & testator tam multa fecerit legata, ut non reliquerit illi integram legitimam, detrahit à legatis, spectata singulorum proportionem, donec compleat legitimam. Si autem sit heres, cui Iure non sit debita legitima, detrahit solum usque ad quartam bonorum, quam sibi potest servare, sicut in fideicommissis. vide Silu. v. Legitima, n. 9. & Molinam disp. 213.

92
Reciproca.

Substitutio reciproca (quæ & breuiloqua dicitur) est,

qua instituti sibi vicissim substituuntur. hæc completitur plures substitutiones quoad personas, ut si dicatur, Instituo Serum & Caium meos heredes, & eos inuicem substituo. hic, ut minimum sunt duæ substitutiones vulgares. si uterque est impubes, sunt duæ vulgares & duæ pupillares. si alter est impubes, alter pubes, sunt tantum duæ vulgares: quia hæc substitutio solum completitur eas, quæ utrique substituto pariter conveniunt, ut docet Couarr. c. 16. §. 7. n. 4. Potest etiam continere duas fideicommissarias, ut si fiat per codicillum, vel si fiat in testamento verbis obliquis, id est, quibus iubeantur, vel rogentur heredes, ut is qui prior moritur restituat alius hereditatem. Couarr. n. 3. vide etiam Gomezium c. 5.

93
Compendiosa. Plures continet.

Substitutio compendiosa est, quæ plures completitur substitutiones, quoad diversa tempora. comprehendere enim potest omnes heredes & omnes ætates eorum, ut ait Gomezius cap. 7. n. 1. ut si testator dicat, Instituo filium meum heredem, & quodcumque ex via decesserit, substituo ei Titium, hic enim si filius moriatur ante patrem, vel alia de causa non fiat heres, Titius substitutus succedet ex vulgari. si verò filius fiat heres & moriatur in ætate pupillari, succedet Titius ex pupilla; si verò filius moriatur post pupillarem ætatem, succedet ex fideicom. detracta legitima, & quarta Trebellianica. si verò filius sit amens, succedet ei ex exemplari. Gomezius num. 2.

D V B I T A T I O VIII.

Vtrum testamentum possit semper reuocari.

Respond. Testamentum per se consideratum, semper usque ad mortem potest reuocari & mutari. nam primum in mortuis confirmatur, ut ait Apostolus ad Hebr. 9. idem omnia Iura & gentium mores docent. vide Couarr. Rubr. de testam. p. 2. in principio.

Sed difficultas est Primò, Vtrum reuocari possit, si testator iurauerit se non reuocaturum. Multi enim Iurisperiti, ut refert Cou. supr. n. 48. docent liberè reuocari posse absque vilo peccato. Sed omnino tenendum est, absque peccato mortali reuocari non posse. Ratio est, quia iuramentum, quod absque salutis præiudicio servari potest, implendum est, ut aperte habetur cap. Quamuis pactum. de pactis, in 6. de quo supr. c. 17. dub. 4. atqui hoc iuramentum tale est: nam non reuocare testamentum, & relinquere eum heredem quem instituit, est res licita, quæ absque salutis incommodo possit servari. imò fieri potest ut sit multò melius quàm oppositum, ut si testamentum factum sit ad piã causam, tunc igitur nullo modo absque sacrilegio scelere potest reuocari: est enim instar voti. Nec obstat, quòd testamentum natura sua sit reuocabile, hoc enim intelligendum de testamento per se nudè considerato, absque iuramento: sicut donatio inter coniuges, & donatio mortis causa est reuocabilis per se considerata, si tamen confirmetur iuramento, non potest absque peccato mortifero reuocari. imò promissiones & contractus, qui Iure positivo vel naturali sunt irriti, iuramento ita confirmantur ut omnino impleri debeant, si eorum impletio licita est, ut patet in promissione solutionis viurarum, quæ Iure naturæ est irrita, & alienatione fundi dotalis, quæ Iure civili est irrita. Quæ etiam vera sunt, etsi prohibitum esset iuramentum, eò quòd faceret contra iustam prohibitionem, tamen non peccaret iuramentum implendo, nam hoc non est prohibitum. vide supra c. 17. dub. 7.

96
Si iuramentum confirmetur, non potest reuocari.

Aduerte tamen, Si quis metu vel fraude inductus esset ad iurandum, posset petere dispensationem in iuramento, & tunc reuocare. sed de hoc infra cap. 42. dub. 12. num. 64.

Secundò, An, si testator reuocet tale testamentum iuramento confirmatum, confecto alio, reuocatio sit valida, ita ut prius testamentum reddatur irritum? Couarruias n. 46. cum plurimis Iurisperitis affirmat secundum

97
An reuocatio valeat.

secundum testamentum esse preferendum priori: ac proinde prius esse irritum, etiam si id conditum esset ad pias causas. Probat, quia si constituam te meum procuratorem, & iurem me non reuocaturum: si tamen reuoco, valet reuocatio, & desinis esse meus procurator. similiter si iurem me ducturum hanc in uxorem: si postea ducam aliam, valet actus secundus. ratio esse potest, quia iuramentum non aufert potestatem ad testandum, quam Ius gentium & civile concedit: sed solum facit ut sis periurus si aliud condas. Hæc sententia bene probat, prius testamentum non habere vim testamenti, sed secundum, verum non probat, ex priori non esse acquisitum ius ad bona testatoris, ratione iuramenti. si enim testator promitteret tibi se daturum sua bona vel partem illorum, & hanc promissionem iuramento confirmaret: acquireret ius ad illa in utroque foro, quod ius transiret ad tuos heredes, & ipse contraheret obligationem, quæ transiret ad ipsius heredes, ut constat ex dictis supra cap. 17. dub. unde heredes defuncti tenerentur satisfacere huic obligationi ante impletionem testamenti, sicut aliis debitis in vita contractis, quia succedunt in omnia onera realia defuncti. Idem dicendum de testamento, iureiurando confirmato, ut docet Molina disp. 149. & 152. hoc tamen intelligendum est, si is, in cuius fauorem testamentum illud fuit conditum, sciuit & acceptauit, si enim nesciuit, ex iuramento illo non est orta obligatio realis, quæ ad heredes transeat, sed personalis tantum, quæ mansit in solo testatore: nam ut supra c. 18. dub. 6. dictum est, ex promissione non acceptata, non oritur obligatio, itaque heredes non tenebuntur. Hæc sufficiant de testamentis: nam cetera ferè ad Iuris peritos pertinent, & diuersissimæ sunt de hisce rebus diuersorum locorum leges & consuetudines.

CAPVT XX.

De mutuo & usura.

D. Thomas q. 78.

Constat Dubitationibus 24.

NOTANDUM est, lucrum usurarium vocari *usuram*, eò quod ex *usura*, id est, *usu* pecuniæ alteri mutuatæ proveniat. *usura* enim idem valet quod *usus*. dicimus enim Latine, habere *usuram* huius lucis, *usuram* breuissimi temporis. & Cicero: *Natura dedit usuram vite, sicut pecuniæ*. Hinc factum est ut lucrum ex *usura* seu *usu* pecuniæ proveniens, *usura* vocetur. Idem lucrum vocatur etiam *foenus*, quasi quidam *foetus* pecuniarum, Græcè *τόκος*, id est, *partus*. de quo vide pulchra apud Ambrosi. l. de Tobia c. 12. & 13. & Basil. Hom. 2. in Psalmum 14. qui dicunt *usuram* vocari *foenus* & *τόκος*, quod cum pecunia sit natura sua maxime sterilis, tamen industria avarorum, vincat fecunditate omnia viuencia.

Notandum Secundò, hæc nomina non semper accipi in malum: ut Deuter. 29. *Fœnerabis gentibus multis, & a nullo fœnus accipies*, id est, mutuabis. Ecclesiastici 29. *Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis*. Similiter apud profanos Scriptores sæpè pro iusto lucro seu interesse accipiuntur.

DVBITATIO I.

Quid mutuum.

NOTANDUM est, nomen *mutuum* aliquando accipi pro re ipsa, quæ cadit in contractum mutuationis: ut cum dicimus dari vel reddi *mutuum*: aliquando pro ipsa mutuatione, quo modo hic loquimur de mutuo, & potest sic describi: *Mutuum est traditio rei,*

numero, pondere vel mensura constantis, facta eo animo, ut statim fiat accipientis, eum obligatione ut similis specie & bonitate restituatur. colligitur ex Instit. tit. Quibus modis re contrah. obligat. & Si certum petetur, L. 2.

Explico singula. *Est traditio*, quia mutuum perficitur traditione, sicut donatio, commodatum, depositum. hinc excluduntur contractus, qui verbis perficiuntur, ut emptio, venditio, locatio, conductio, & similes.

Rei, numero, pondere vel mensura constantis, quia mutui obligatio in his rebus consistit, quæ numero, pondere, mensuræ constant, ut in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, ut habetur Instit. Quibus modis re contr. oblig. in principio. & d. L. 2. Si certum petetur. Non dico *usu consumptibilis*. quia si tibi mutuem libram æris vel argenti, est verum mutuum, ut patet ex locis citatis: non tamen rei istius usus, est consumptio vel alienatio. Unde non est verum, quod ait Nauar. c. 17. n. 206. mutuum reperiri in solis rebus quæ usu consumuntur, etsi verum sit, ut plurimum in his reperiri. Dicuntur autem *usu consumi*, quarum usus est consumptio, (ut oleum, vinum) vel alienatio (ut pecunia.) Hæc res dicuntur à Iuris peritis *accipere functionem* (ut patet L. 2. Si certum pet.) quia una potest fungi vice alterius, ut frumentum, frumenti, pecunia, pecuniæ, ut colligitur ex eadem lege. Similiter non est propriè mutuum, si quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouem. quia hæc non constant pondere, numero vel mensura, unde etiam non solemus dicere, *Mutua mihi unam ouem*. sed potiùs est contractus innominatus, Dabo ut des. sicut si quis det sacculum pecuniæ ut alium recipiat similem, non est mutuum, sed contractus innominatus, ut inquit Glossa Instit. supra in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur quasi ex meo tuum, ita enim à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat, ut habetur Instit. supra, & d. L. 2. supra.

cum obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, nisi cum obligatione fiat, hinc excluditur donatio,

ut similis in specie, si enim reddenda sit res alterius speciei, non erit mutuum, sed permutatio: si verò eadem numero, non erit etiam mutuum, sed commodatum, vel depositum. Itaque ad rationem mutui requiritur ut mutuatarius obligetur reddere rem similem secundum speciem: ut autem seruetur æqualitas, debet esse paritas bonitatis.

DVBITATIO II.

Vtrum aliqui ex mutuo non obligentur.

Respondeo, Omnes, qui possunt contrahere, Iure naturæ ex mutuo obligari, nisi privilegio Iuris positiui eis concessum sit ut in certis casibus non obligentur, vel certè obligationem possint elidere exceptione. Tale autem privilegium concessum est *filiisfamilias, Ecclesiæ, ciuitatibus, & minoribus*.

Ac Primò quidem *filiisfamilias*, qui est sub patria potestate, si mutuum pecuniæ absque consensu patris acceperit, non tenetur in effectu ad restitutionem, ne post mortem patris: quia potest opponere mutuatori exceptionem Senatusconsulti Macedoniani, quo concessum est ei, ut non teneatur soluere, ut docet Gomezius tom. 3. c. 6. n. 2.

Vbi notandum. Primò, Huius Senatusconsulti occasionem dedisse quemdam Macedonem sceneratorem. hic Romæ filiusfamilias petentibus pecuniam mutuarat, qui postea oppressi ære alieno, vitæ parentum insidiabantur, ut hereditate potiti, possent soluere: quam ob causam Senatusconsulto cautum fuit, ut si quis filiusfamilias mutuum pecuniam dedisset, ei non daretur

106
Restrictio
illius senten-
tiæ.

1
Vnde usura
dicta.

To x.

3
Mutuum
quid.

Filiisfam-
lias.

S. C. Macedo-
nianum.

tur actio, petitiōque; ne quidem post mortem patris, ut habetur L. 1. de S. C. Macedoniano.

8 *Etiā natu- ralis obliga- tio tollitur.* Notandum Secundò, Quamvis verbis huius Senatusconsulti solum videatur tolli obligatio civilis (quod multi DD. tenent, estque satis probabile) tamen probabilius est quod etiam tollatur obligatio naturalis, ita ut in foro conscientie non teneatur unquam tale mutuum restituere, si velit hoc privilegio uti. ut docet Gomezius suprà, ex Innocentio in c. Quia plerique, de immunitate Ecclesiarum, & ex communi sententia DD. & Molina disp. 301. idque statuit lex, tum in pœnam eorum qui talibus mutuant; tum ut omnis occasio machinationis prave contra parentes, filiis præscinderetur. unde etiam huic privilegio non potest filius renunciare: quia magis est in fauorem parentum, quam ipsius. Si tamen filius iuravit se soluturum, tenebitur soluere, saltem post mortem patris, quando commodè poterit. quia semper iuramentum in alterius fauorem factum seruandum est, quando absque peccato seruari potest. ut patet ex dictis suprà c. 17. dub. 7. potest tamen huius iuramenti peti relaxatio à Præfato: quia in fraudem legis oppositum est: & aliàs lex facillè redderetur inutilis. eaque obtenta poterit non soluere.

9 *Si iurauit soluere.*

10 Notandum Tertio, Hanc exceptionem competere non solum filios familias, sed etiam filias familias, & parentibus eorum, & heredibus, & fideiussoribus eorum ut patet L. 7. & 9. de S. C. Macedon. Gomezius suprà.

11 *Exceptiones, quibus filius tenetur.* Aduerte tamen, esse multos casus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona castrensia vel quasi castrensia. Secundò, Si publicè putabatur sui iuris. Tertio, Si accepit mutuum non pecuniam sed rem, ut triticum, vinum, & similia. (nam lex solum loquitur de mutuo pecuniario) nisi id fecerit in fraudem legis, ut inde conflaret pecuniam. Quarto, Si pecunia versa sit in utilitatem patris. Quintò, Si pater debuisset eam secundum rectam rationem suppeditare. ut si filius absens causa studiorum, accipiat mutuum necessarium ut viuat ut emat libros necessarios, ut soluat didacta. vide Gomezium suprà.

12 *Ecclesia.* Secundò, Si Ecclesia vel causa pie mutuum datum sit, & dubitetur postea, num pecunia illa versa sit in eius utilitatem: non tenetur Ecclesia vel locus pius soluere, nisi creditor probet in utilitatem eius pecuniam illam versam esse. Ita habetur in Authent. Hoc Ius porrectum. C. de sacrosanctis Ecclesiis, quæ translata est in Ius Canonicum. 10. q. 2. Idem dicendum, si mutuum datum sit oppido, ut patet L. Ciuitas. 27. Si certum peteretur.

13 *Oppidum.* Aduerte tamen, si Prelatus cum consensu Capituli, mutuum nomine Ecclesie accepit, & possit solui absque alienatione rerum immobilium Ecclesie, solui debere, etiam si creditor non probet pecuniam in Ecclesie utilitatem versam fuisse. Ratio est, quia ad alienationem rerum mobilium, non est opus ut constet illam Ecclesie esse utilem. quare cum Præfatus cum Capitulo habeant plenam administrationem, possunt hæc in hoc casu alienare. Si verò solui non possit absque alienatione bonorum immobilium, tunc creditor debet probare. quia hæc alienatio non est valida, nisi constet illam esse necessariam vel utilem Ecclesie: & in hoc casu intelligenda est ista Authentica.

14 Si particularis aliquis administrationi Ecclesie vel pij loci deputatus, mutuum nomine illius loci acceperit, debet creditor probare esse conuersum in illius utilitatem: nisi tali administratori concessum fuerit tantam summam accipere. vide hæc de re fusè apud Panorm. in c. Quod quibusdam, de fideiussoribus, & Molinam disp. 300.

15 *Minor.* Tertio, Si tutor nomine pupilli, vel curator nomine minoris mutuum acceperit, non tenetur ille postea etiam maior factus soluere, nisi creditor probarit id in eius utilitatem esse conuersum. Ita communiter DD. ex L. 3. C. Quando ex facto tutoris.

16 In hi tamen casibus datur actio aduersus eum, qui

nomine alterius mutuum petierit.

Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit, & inde se lazum deprehenderit, ut quia pecuniam inutiliter consumpsit; potest petere restitutionem in integrum, ut non teneatur, nisi quatenus inde factus est locupletior. ut dictum est c. 17. dub. 9. & docet Gomezius com. 2. c. 14. nu. 2.

17 *Restitutio concessa.*

DUBITATIO III.

Quid sit usura.

18 Notandum est, hoc nomen in præsentī negotio accipi tripliciter. Primò, Pro lucro usurario. Secundò, Pro contractu usurario unde hoc lucrum. Tertio, Pro voluntate sic contrahendi. Si accipiat primo modo, sic definiti potest, usura est lucrum immediatè ex mutuo proueniens. Lucrum vocatur acquisitio rei supra sortem pecuniæ æstimabilis, & aliàs indebitæ. unde si mutuum tibi mille ut definas iniquè nocere, ut soluas debitum, ut reddas depositum, non erit usura: quia nihil acquiro supra sortem, nisi quod alio titulo mihi erat debitum. si mutuum ut consequar amicitiam vel fauorem, non erit usura, quia amicitia non estimatur pecuniæ, & quamvis fauor magni æstimetur in electionibus & suffragiis: si tamen non intendas obligare, sed solum allicere, nulla erit usura, ut statim constabit.

19 *Usura. Lucrum.*

Immediatè, quia debet hoc lucrum prouenire ex vi pacti mutuationis. si enim immediatè proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ex spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, non erit usura. ut autem censeatur ex vi mutui prouenire, requiritur ut mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione stricta seu iustitiæ, qualis per pacta induci solet; vel certè ut mutuatarius putet hanc mutuantis fuisse mentem.

20 *Ex vi mutui.*

Ex mutuo proueniens, si enim vendas rem tuam supra iustum pretium, lucraris quidem, sed hoc lucrum non est usura, quia prouenit non ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Idem dicendum de locatione, conductione & similibus contractibus. unde talis non incurrit pœnas usurariorum.

Aduerte tamen, nihil referre, sitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit supra sortem, expressum, (ut cum aliquis expressè mutauit:) an implicitum; ut cum vendit rem pluris iusto, ob dilationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicitè illi mutuat pretium usque ad tempus solutionis: & dum emptor anticipat solutionem, implicitè mutuat usque ad traditionis rei emptæ. unde lucrum hinc proueniens est usurarium.

21 *Mutuum expressum. Implicitum.*

Ex his facillè intelligitur quid usura pro contractu & pro voluntate. Usura enim pro contractu nihil est aliud quam mutuatō expressa vel implicita, cum pacto reddendi aliquid supra sortem ratione mutui. Pro voluntate est voluntas capiendi lucri supra sortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couar. lib. 3. variar. cap. 1. num. 2.

22 *Usura pro contractu & voluntate.*

DUBITATIO IV.

Quo Iure sint prohibita usura.

D. Thom. quest. 28. art. 1.

23 Suppono, Usuras (id est contractus usurarios, & acquisitionem lucri ex his contractibus) esse prohibitās: imò hæresim esse dicere, usuram non esse peccatum, ut definitum est in Concilio Viennensi, & habetur Clement. vnica, tit. de usuris, §. ult. & colligitur ex multis Scripturæ locis. Est contra Carolum Molinum qui in tractatu de commerciis n. 7. 11. & alibi, probat usuras moderatas, quas ius civile permittit. vide Nauar. comment. de usuris. nu. 11.

Sed difficultas est, quo Iure sint prohibita. Quidam enim existimarunt, solo Iure positio interdicitur esse.

24

S Ita

Iure diuino
vetite.

Ita Abul. in c. 25. Matt. q. 171. & 172. Sed dicendum est, non solum Iure positiuo (diuino & humano) sed etiam naturali illicitas esse. est communis sententia Theolog. & Canonistarum, ut videre est apud Couar. lib. 3. varia. cap. 1. Quod. Iure diuino, patet Psalmo 14. ubi dicitur, *etum, qui pecuniam suam non dedit ad usuram, habitaturum in monte sancto Domini*, ubi indicatur, cum qui dedit ad usuram, non habitaturum. Ezech. 18. dicitur de eo qui dedit ad usuram, quod non uiuet. denique Luc. 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes*, nempe ultra sortem, ut plerique Doctores Scholastici, & Urbanus III. cap. Consultuit, de usuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere consilium perfectionis Christianæ, ut beneficiamus proximo, eique mutuum demus, etsi nullum simile beneficium ab ipso speremus: tamen ille etiam sensus est probabilis, & colligi potest ex illis verbis, argumento à maiori, ut inquit Sotus lib. 6. q. 1. art. 1.

Iure Canonico.

Quod etiam Iure Canonico, patet ex Decreto causa 14. q. 3. & 4. & ex Decretalibus toto titulo de usuris. & ex 6. Decretalium eodem titul. & Clement. de usuris.

Iure naturali.

Deinde quod etiam Iure naturali sint illicitæ, probatur, quia est contra Ius naturæ: ut idem bis, seu duplici pretio vendatur. Item ut vendatur id, quod non est vendentis: atqui is qui usurat accipit, vendit idem bis, & vendit id, quod non est suum: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui usurat accipit, vel accipit eas pro sorte, & sic pro eadem re duplex pretium accipit, nempe summam sortis æqualem, & preterea usuram, vel accipit eas pro usu sortis, & sic vendit alteri usum rei non suæ, sed ipsius: nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & consequenter etiam usus rei. Item usus rei illius non distinguitur à substantia rei, si æstimationem spectes: nam vius illius est alienatio, & quasi consumptio substantiæ: ergo pro usu rei, & pro substantia rei non potest distinctum pretium accipi. vide Couar. supra n. 5. ubi adfert testimonium Aristotelis, Plauti, Catonis, Ciceronis & Aristophanis contra usuras.

Qui tituli
possint obren-
di.

Dices, Non desunt alij tituli usurariis, ratione quorum videntur posse accipere supra sortem; ut ratione temporis, quo alter pecunia vitur: ratione obligationis, qua se obligat ad non repetendam sortem intra certum terminum: ratione carentiæ pecuniæ, quia interim priuat se facultate ea utendi: denique ratione laboris mutuandi, scribendi, numerandi.

Resp. Titulum, quo usura accipitur, propriè esse usum pecuniæ ad certum tempus concessum: ceteri tituli propriè & per se non sunt usurarij, sed tantum quatenus implicite in illum recidunt. quod fit: dum exceditur in æstimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi potest, quia hoc nihil esset aliud quam accipere ratione usus tanti temporis. Ratione laboris scribendi & numerandi dum datur & restituitur mutuum, aliquid exigi potest, ut docet Siluester ex Hostiensis v. Usura l. n. 32. & Nauar. c. 15. n. 209. ratio est, quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, estque nauatio operæ pretio æstimabilis. si tamen iusta æstimatio excedatur, presumetur usura.

Labor nume-
randi.

Ratione obligationis non repetendi & ratione carentiæ pecuniæ quæ duo parum differunt, an aliquid accipi possit, dicemus infra.

Sunt intrin-
secè mala.

Ex his patet, usuram eodem Iure vetitam, quo furtum, ac proinde esse intrinsecè malam, si formaliter consideretur. sicut enim intrinsecè malum est, accipere rem alienam inuito iusta ratione domino: ita etiam intrinsecè malum est, exigere lucrum supra sortem ex pacto mutui seu titulo mutui. unde nulla dispensatione possunt fieri licitæ. Potest quidem Deus tibi concedere, ut ultra sortem possis exigere, sed tunc tamquam Dominus omnium hoc tibi donabit: & sic non exiges præcisè ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, sed ex donatione Dei, qui est Dominus omnium. sic Israëlita spoliante Egyptum non commiserunt furtum, aut aliam iniuriam.

Obiector.

Sed contra Obicitur Primò, Deuter. 23. Non sene-

rabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: sed alieno. & c. 28. Fenerabis gentibus mutus, & ipse à nullo fenus accipies. ergo licitum est, saltem ab infidelibus exigere usuras.

Resp. negando consequentiam. nam in priore testimonio illis verbis (sed alieno) vel significatur tantum permissio usurarum erga infideles, maioris mali vitandi causa, ne videlicet suos fratres usuris exhaurirent, sicut exponit D. Thoma q. 78. art. 1. ad 2. vel conceduntur usurae erga infideles, qui erant hostes Iudæorum: quos Iure poterant rebus suis siue artificio, siue vi spoliare: ita Ambros. l. de Tobia c. 8. In secundo non dicitur fenerabis ad usuram, sed fenerabis, id est, mutuum dabis, & significatur benedictio custodientium legem videlicet, tantas fore eorum opes, ut multis gentibus possint dare mutuum. vide D. Thomam supra, & Couar. lib. 3. var. c. 1. n. 7.

Obicitur Secundò, Ius civile permittit usuras, & ad eas exigendas concedit actionem: si tamen per stipulationem de eis conuertit, ut patet L. 1. 2. & aliis. C. de usuris. atqui si Iure naturali essent vetitæ, id non latuisset acurissimos illos Iureconsultos. Ob hoc argumentum Car. Molinæ lib. de commerciis, n. 6. & sequent. concedit usuras moderatas esse licitas; quales præscribuntur L. Eos qui. 26. Cod. de usuris. sed hoc iam satis refutatum est. unde

Resp. Usuras ob bonum Reipublicæ posse permitti, sicut & prostibula. qua parte tamen Ius civile videtur eas approbare tamquam licitas, & cogit ad solutionem eatenus est approbatum per Ius Canonicum; dum Canones damnant illas tamquam illicitas, ut patet ex plurimis Canonibus: & insuper excommunicant Iudices cogentes ad earum solutionem: ut patet Clement. vnica de usuris. Quod ad Iurisconsultos attinet, puto eos facile intellexisse, usuras formaliter esse illicitas; tamen concessisse quasdam moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia sæpè aliqui iusti tituli intercedunt. quamuis in eo sententia illorum non sit admittenda, quod generatim tales usuras tamquam licitas & iustas concedant.

Vbi aduerte, Iure Cæsareo non quasuis usuras concedi: sed has tantum. Primò, Si illustres erant personæ tantum poterant stipulari seu exigere tertiam centesimam: id est, pro centum aureis, singulis mensibus tertiam partem aurei. Secundò, Si erant negotiatores vel præerant ergasterijs, tantum bessim centesimæ, id est, duas tertias vnus aurei per mensem pro 100. Tertiò, In traiectio contractu (id est, cum pecunia dabatur mercatori traicenti mare) vnā centesimam, id est, vnum pro centum in singulos menses. Quartò, Ceteri non poterant stipulari nisi dimidiam centesimæ, id est, dimidium aureum pro centum, in singulos menses, hæc omnia habentur d. L. Eos qui Cod. de usuris, & L. vltima, eodem titulo, tollit Iustinianus omnem anatocismum id est, omnes usuras usurarum: quæ nascuntur ex eo quod usurae nondum solutæ annumerentur sorti, & pariant similiter lucrum; quod lucrum rursus adiicitur & parit: & sic in infinitum.

Hinc patet, in maximis usuris non fuisse permissum exigere nisi 12. in centum idque tantum in fœnore nautico, ubi periculum sortis erat mutuantis, ut patet ex omnibus legibus. 7. de fœnore nautico. In secundis, octo pro centum: in tertijs, sex pro 100. in minimis, 4. pro centum: tunc passim permittuntur 33. in centum: magno miserorum hominum malo, cui magna ex parte occurri posset per Montem pietatis: ut infra dub.

23. dicetur

* *

DVBITA

32
Possunt per-
mitti33
Iura qua-
dam Iure ci-
uili concessa.34
Usura usura-
rum sublata.

D V B I T A T I O V.

*Utrum licitum sit sperare lucrum
ex mutuo.*

35

Omissis variis sententiis, quæ non tam re quam ver-
bis differunt.

36
Sperare lu-
crum ex mu-
tuo.
Cap. Consu-
luit.

Dico Primò, Nec principaliter nec minùs princi-
paliter licet sperare lucrum, quod detur tamquam ex
obligatione iustitiæ propter mutuum. Ita Sotus lib. 6.
q. 1. art. & Ioan. Medina q. 1. Cod. de usuris restitu-
endis. §. Tertiò inquirendum. Probatum primò, Quia
velle accipere & retinere tale lucrum, est iniquum,
est enim velle accipere alienum: nam dando tali modo
non transtertur dominium, ut infra dubit. 18. dicitur:
ergo tale lucrum licet sperare; non enim licet spera-
re, quod non licet accipere. Secundò, Per mutuum
tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obliga-
tionem iustitiæ contrahit ad illud dandum: ergo ini-
quum est illud desiderare tamquam ex obligatione
iustitiæ per mutuum inducta. Hoc sensu verum est, non
licere sperare lucrum ex mutuo: nempe tamquam ex
pacto mutui, obligatione iustitiæ debitum. Et hoc
est, quod ait Urbanus III. cap. Consuluit. tit. de usuri-
s. *Qui mutuat, aliàs non mutuo daturus, eo proposito, ut
licet omni conuentione cessante, plus tamen forte recipiat, pro
huiusmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus est malè
agere.* Loquitur enim de eo, qui sine externa conuen-
tione intendit lucrum tamquam debitum ex iustitia,
siue principaliter, siue minùs principaliter. Neque hic
est faciendâ distinctio inter lucri spem & lucri inten-
tionem, quasi hæc non liceat, illa sit licita, ut facit
Medina supra: quia spes & intentio non sunt actus
distincti.

37
Principaliter
sperans lu-
crum.

Dico Secundò, Non est iniquum etiam princi-
paliter sperare lucrum ex mutuo, mediante amicitia vel
gratitudine: ita ut non speretur immediatè ex ipso
mutuo, tamquam pretium eius. Colligitur ex Soto
suprà, tenet Petrus Nauarr. l. 3. de restit. cap. 2. num.
198. probatur, quia accipere tale lucrum sic datum,
non est iniquum; non enim accipitur inuito domino,
cùm illum ad hoc non obliges: sed ipse omnino li-
berè; ratione amicitia vel gratitudinis illud det: ergo
intendere accipere, iniquum non est, siue princi-
paliter, siue minùs principaliter intendas per mutuationem
tale lucrum adipisci: hoc enim nihil facit ad ini-
iustitiam. quamuis fieri possit, ut sit signum auaritiæ,
si principalis finis mutuationis in tali lucro consti-
tuatur. Fieri tamen potest ut licitè lucrum princi-
paliter intendas, ut si mutues alicui Principi, intendens
principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel
privilegium quæstuosum ad bonum finem referen-
dum. licitum enim est aliquando amicitiam alicuius
ambire propter aliquod commodum temporale, ita ut
eam desideres tantummodò ut medium ad illud: ut si
talis amicitia tibi alioquin esset grauis. sic multi ca-
ptant fauorem aulicorum.

38

39

40
Amicitia mi-
nus princi-
paliter intenta.

Dico Tertiò, Licitum etiam est ex mutuo sperare
amicitiam tam principaliter quàm minùs princi-
paliter: & ex amicitia lucrum. Quòd licitum sit spe-
rare amicitiam principaliter, seu ut finem princi-
palem, & secundariò lucrum ex amicitia, satis mani-
festum est. possum enim desiderare amicitiam ali-
cuius, propter eius virtutem vel sapientiam, & ad
eam mihi conciliandam dare illi mutuum cum spe,
quòd ex amicitia illa etiam aliquid commodi mihi
proueniet. Quò etiam liceat sperare amicitiam minùs
principaliter, nempe tamquam medium ad lucrum
principaliter speratum, etsi Nauarrus contrà sentire
videatur) patet ex dictis. quamuis enim amicitia ab-
solutè sit bonum præstantius quàm pecunia, ac prop-
tereà non debeat tota eius dignitas æstimari ex utili-
tate ad lucrum temporale; (valde enim inordinatum
esset nullam appetere amicitiam, nisi ob commodum
temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel
illius amicitiam in particulari, fieri potest etiam pro-

pter solam pecuniam, idque absque omni inordina-
tione. quod enim ad multa utile est, potest desidera-
ri ob hanc vel illam utilitatem, nulla habita ratione
aliarum utilitatum, quæ illi rei insunt; modò illa res
secundum se non æstimetur tantummodò ex illa vna
utilitate. hoc enim non est facere commodum tem-
porale finem huius desiderij, quo hic & nunc magis
desideratur hoc commodum, quàm illa amicitia; quia
magis necessarium, ut cùm is, qui statuerat manere
cælebs, mutat sententiam, eò quòd offeratur pulchra
vxo, decernitque hanc ducere; hic non facit pul-
chritudinem finem matrimoniij propriè, sed suæ ap-
plicationis seu electionis, qua hic & nunc mutat ani-
mum, & se ad matrimonium applicat, ut benè ex-
plicat Caietan. tit. 1. opusc. 12. quæst. 3 Idem dicendum
de eo, qui amicitiam alicuius affectat, eam dumtaxat
ob causam, ut inde aliquid commodi temporalis per-
cipiat.

D V B I T A T I O VI.

*Utrum qui animo usurario aliquid accepit
pro mutuo sine vlllo externo pacto, tenea-
tur ad restitutionem.*

Notandum, hunc à DD. vocari *usurarium mentis*. *Usurarius*
tem, quia sine vlllo externo pacto mente usuraria mentalis.
aliquid accipit, siue alter det gratis, siue non.

Respondeo & dico Primò, Si mutuans intendat
aliquid accipere tamquam pretium mutui, seu tam-
quam debitum ex pacto mutui, & mutuarius eo
modo det, (quod interdum accidit, quando indoles
mutuantis ei est perspecta) tunc iudicio omnium, te-
netur ad restitutionem. Ratio est quia mutuatar ius
non intendit donare gratis, sed solum tamquam de-
bitum ex pacto mutui: atqui non erat debitum; ergo
nihil dat. Iuxta hunc casum videtur intelligendum
cap. Consuluit, de usuris. vbi Pontifex dicit, eum, qui
ex proposito mutuum pecuniam credit, ut plus sortè
recipiat, (nempe tamquam debitum ex mutuo) indu-
cendum efficaciter ad restitutionem: quamuis sine
omni conuentione id fecerit. vide Couar. ad regulam
Peccatum part. 2. in principio num. 4.

Dico Secundò, Si mutuatar det gratis seu ex
amicitia, & mutuator id ignorans accipiat tamquam
datum ex obligatione ratione mutui; tunc non tene-
tur ad restitutionem ex parte rei, sed solum ratione
conscientiæ erroneæ, quandiu illa durat. docet hoc
Caietan. tom. 2. opusc. 8. quæst. 3. Couarr. supra. Gabr.
d. 15. quæst. 11. dubit. penultimo. Scotus eadem distinct.
quæst. 2. art. 2. Quòd ex parte rei non tenetur, Probatum
Primò, Quia alter verè & re ipsa donauit, & trans-
tulit dominium in mutuantem: (non enim dedit tam-
quam pretium mutui, sed ex gratitudine, uti suppo-
nimus) ergo quocumque animo alter acceperit, non
tenetur ad restitutionem. Secundò, Quia nemo
tenetur ad restitutionem, nisi qui habet alienum, vel
qui iniuste læsit: atqui hic non habet alienum, nec ini-
uste læsit. etsi enim habuerit intentione lædendi dum
accipit tamquam debitum ex obligatione: tamen in
re læsio non fuit secuta: nam alter non dedit ex illa
obligatione iniusta, quam mutuator intendebat, sed ex
amicitia: ergo læsus nō fuit. sicut si accipiendo librum
à Petro, putares te furto accipere & consentire in
furtum: si liber reuera sit tuus; (quamuis id ignores)
ex parte rei non teneris ad restitutionem; quia in re
non læsisses illum, ut rectè notat Sotus l. 6. q. 1. artic. 2.
Similiter si quis liberam condonationem obtineat à
creditore, liber est à debito, quamuis habuisset propo-
situm numquam restituendi, & eo animo remissionem
petiisset. Tertiò, Probatum ex Leg. Inter omnes
Rectè. 7. de furtis, vbi sic dicitur: *constrictans rem, cre-
dens iniuriam dominum, committit furtum, sed furto non
est obligatus, si dominus erat volens.*

Dices, Quamuis mutuatar det gratis, tamen mu-
tuator

tuator non acceptat illud ut donum, sed ut debitum: ergo donatio hæc non est valida, cum non sit acceptata ut donatio, quod tamen requiri docent Iurisperiti.

Quomodo ac-
ceptetur hæc
donatio.

Respondeo, Donationem non esse validam, quando acceptans non vult eam acceptare titulo donationis sed debiti dumtaxat. quod si velit eam acceptare omni titulo, seu modo, quo potest, (quod semper censetur facere dum contrarium non exprimit) valida est donatio, confirmatur, quia cum hic mutuator nihil querat nisi lucrum; nulla subest ratio cur non censetur acceptare illud omni modo, quo potest. Adde, quamvis non acceptasset tunc implicite, ut donum, postea tamen semper poterit acceptare quando volet. nempe quamdiu alter in eodem proposito donandi permanere censetur, seu quamdiu non reuocat donationem. unde non tenebitur ad restitutionem. Itaque hæc obligatio restituendi, nulla est, vel certe nullius momenti, cum ex libertate debitoris pendeat.

44
Si accipiens
dubitet.

Petes, Quid si mutuatarius det aliquid mutuatari, dum ei restituit sortem, & ille dubitet quo animo detur, utrum possit retinere.

Respondeo. Caietanus supra, videtur sentire posse retinere. Sed dicendum est non posse cum vero dubio, siue negatiuo, (ut quando non habet signa, unde probabiliter coniciat dedisse, sed omnino nescit dederitne gratis, an pretium mutui) siue positiuo, (ut cum utrimque paria sunt motiva) retinere. Ratio est, quia cum tali dubio non potest rei alicuius possessionem inchoare. ut ergo possit retinere, requiruntur tales circumstantiæ, ut omnibus perpensis, moraliter quasi certum sit gratis donari. quod ordinariè censendum est, quando mutuatans non dedit, vllum signum se aliquid petere, & mutuatarius non præ se fert tristitiam in dando, aut aliquam molestiam, aut metum seu coactionem, nec est auarus; ut insinuant Caietanus & Couarr. supra. Quod si bona fide putauerit aliquid gratis donatum, & post deprehenderit contrarium, tenebitur ad restitutionem; si tamen extet, vel factus sit ex eo locupletior. secus si bona fide consumptum, nec quidquam inde emolumenti super sit. ut patet ex dictis cap. 14. dubit. 1. & 2.

DUBITATIO VII.

Utrum licitum sit mutuare alteri cum pacto ut penam debitam, vel fama, honoris, vel violati restitutionem condonet.

47
Vt priuatam
vindictam
condonet.

Respond. & dico Primò, Licitum est tibi mutuare alteri cum pacto ut priuatam vindictam tibi condonet. Probatur, quia sic nihil lucraris, sed solum redimis iniustam vexationem tibi impendentem. nulum enim ius habet ad talem vindictam. Idem dicendum, si exigar iniustam aliquam satisfactionem pro fama, vel honore violato.

48

Dico Secundò. Si iustam vindictam vel satisfactionem exigar, non potes cum ratione mutui obligare pacto iustitiæ ut condonet, potes tamen pacto amicitie.

Pactum iustitiæ
et amicitie.

Vbi Aduerte, Pactum iustitiæ esse, quo quis intendit alteri iniicere vinculum & obligationem iustitiæ. Pactum amicitie, quo solum intendit eam obligationem, quam amicitia vel virtus gratitudinis inducit.

Nunc probatur Prior pars, (quæ est communior sententia DD. Angeli v. Usura 1. n. 3. Conradi q. 37. concl. 2. & passim recentiorum,) Primò, Quia ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi ad æquale: atqui fors est æqualis rei, quæ traditur in mutuo, & redditio sortis est æqualis actui mutationis: ergo ex vi huius contractus non licet obligare ad aliud, quam ad redditionem sortis. Secundò, Condonatio vindictæ & restitutionis famæ & honoris est res magno pretio æstimabilis: (plerique enim ingenti summa pecuniæ vix hæc condonent) ergo usura est, si ra-

tionem mutui, pacto civili, seu iustitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor, quæ mutuator iste debet restituere, non æstimantur pretio: ergo per condonationem illam non lucratur aliquid pretio æstimabile.

Resp. Dicuntur non æstimari pretio, non quasi nullo pretio sint digna, sed quia superant omne pretium pecuniarium: & ideo maximi æstimantur apud homines. deinde etsi fama non æstimatur pretio, onus famæ & obligatio restituendæ famæ pretio æstimatur; non est enim opus valde molestum, plenum verecundiæ, quod homines sæpè magno redimunt. huius autem oneris remissionem tamquam debitam ex iustitiâ, vel potius obligationem civilem ad remittendum hoc onus luatur ultra sortem.

Dices Secundò, Pœna non est debita ante sententiam: ergo saltem non erit usura, si mutues cum pacto ut vindictam condonet, quam per Iudicem poterat exigere. Ob hoc argumentum Nauarr. c. 17. n. 2; 8. putat hoc non esse usuram.

Resp. Etsi pœna non sit ante sententiam proximè debita, est tamen debita remotè, quatenus potes accusari. huius autem debiti remissionem lucraris supra sortem, quæ remissio magni apud homines æstimatur. unde cum supra sortem ad hanc obliges alterum obligatione civili, usuram committis.

Alter pars, quod pacto amicitie possit quis obligare alterum ut hæc condonet, probatur: quia tunc condonatio ista non exigitur ut pretium mutui, neque immediate ex pacto & obligatione mutui, sed ut officii amicitie, præstandum non ex obligatione iustitiæ sed ex amicitia, pro obsequio ex amicitia præstito vel præstando. Si enim petis à me aliquod amicitie officium; possum respondere, me esse paratum tale officium præstare, si tu vicissim aliud præstare velis, quod etiam ex amicitia exhiberi solet. Imò possum exigere ut prior præstes. si tamen ego prior mutuum dederò, non obligaberis ex iustitiâ præstare quod promissisti, sed tantum ex gratitudine. non enim intendisti aliter te illa promissione obligare, cum ergo aliam obligationem non potuerim exigere, iuxta hunc modum defendi facile potest sententia Soti, quam habet libro 6. quæst. 1. artic. 2. cum dicit non esse usuram si mutues alteri, cum pacto ut læsionem famæ vel honoris condonet; quia natura sua iure amicitie condonari solet. unde patet cum loqui tantum de pacto amicitie.

DUBITATIO VIII.

Utrum sit usura, si tibi mutuem, ut mihi vicissim remutues, aut ut ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molidino molas.

Respond. & dico Primò, Si tibi mutuem pecuniam ea lege, ut statim mihi remutues frumentum vel vinum, non est usura: modò tibi hoc non sit magis damnosum, quam illud mihi colligitur ex D. Thoma art. 2. ad quartum, cum ait, Licet simul mutuantur unum, aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuandum in posterum. Probatur Primò, Quia qui à me petit officium amicitie, potest vicissim à me rogari simile officium, & si nolit præstare, tamquam ingratus repelli.

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuat, respondet ex æquo redditio sortis: ergo non potes pro eo aliud officium (v.g. mutationem vini vel olei) cum quo tua functio permutetur, exigere.

Resp. Actionem illam mutuandi dupliciter posse considerari. Primò, Ut est contractus quidam, quo traditur certa summa pecuniæ, & sic respondet ei redditio sortis, ut officium iustitiæ; nec quidquam amplius

49

Fama, & honor.

50

51
Potes, pacto
amicitiæ
obligare.

52

53

Vt statim remutues aliam speciem.

54

Actioni mutuandi duo actus respondent diuerso modo.

amplius, tamquam ex iustitia debitum, potest exigi. Secundo, Vt est officium amicitiae, quod ab amico in commodum amici praestari solet: & sic debetur ei compensatio per aliud officium amicitiae, eaque potest exigi in praesenti.

55 Probatur Secundo, Quia nihil hic deducitur in pactum, quod sit pretio aestimabile, si enim mea mutatio non est pretio aestimabilis, neque etiam ipsius. Tertiò, Quia non exigitur vt pretium mutationis, sed vt conditio quaedam in mutuario, quae ipsi non est grauior, quam mihi mutatio. Secus esset si esset illi longè grauior; tunc enim videretur pretium: nam talia gratis rependi non solent. Hinc patet, non esse periculum, ne hac ratione pallietur usura.

Dices, Omne onus a mutuo debet abesse.

Resp. Id verum esse de onere, quod maius sit quam onus mutuantis, item de onere in futurum, non de officio amicitiae in praesenti.

56 Dico Secundo, Non est etiam usura si mutuem, vt mihi vicissim in posterum cum opus habebō, & tibi commodum erit, remutues, aut vt iusto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrum meum iusto pretio colas: modò tamen ad hoc te non obligem obligatione ciuili, sed solum gratitudinis. Ita docet Angelus v. Usura 1. num. 4. cum ait, non esse usuram, cum naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quam ex ipsa naturali obligatione. Idem tenent Hostiensis & Gregor. Ariminensis citati ab Angelo. Adrianus in 4. tract. de reitut. §. Dico igitur ad quæsitum. Gabriel in 4. d. 15. q. 3. art. 3. dubio 1. Ratio est clara: quia si nulla imponitur maior obligatio in futurum quam ex ipsa beneficii natura oriatur, non potest esse vlla iniustitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidotalis seu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo absque vlla iniustitia potest imponi & exigi.

Petes, Verum possim statuere mutuario terminum, vt quando desierit meam apothecam frequentare, cogatur reddere mutuum?

57 Respondeo cum Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè. quia quilibet mutuans potest constituere terminum, quem voluerit, praesertim si alterum non obliget lege iustitiae ad id, quod solum lege gratitudinis facere tenebitur, v.g. apothecam frequentet. potest tamen illum obligare lege iustitiae ad reddendum mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere desierit. vt si tibi mutuem 100. rogo eo tempore, quo meam apothecam frequentabis; ita vt cogaris restituere, quando illam deserueris. possum enim meum beneficium desinere, quando tu desines tuum.

58 Sed difficultas est, Verum mutuans possit mutuario imponere obligationem ciuilem ad ista rependenda in posterum, quando absque notabili suo incommodo poterit. Plerique DD. sentiunt id esse usuram. indicat D. Thomas supra, Anton. part. 2. titulo 1. cap. 7. §. 8. Gabriel supra, Sotus l. 6. q. 1. art. 2. Caietanus in Summa v. Usura exterior, casu 8. Probatur, quia ista obligatio est pretio aestimabilis: vnde mutuans ex vi mutui lucratur aliquid supra sortem pretio aestimabile: atqui hoc est usura. Hinc inferunt DD. mutuantem teneri relaxare illam obligationem, & compensare pecunia arbitrio prudentis, non tamen teneri ad restitutionem eorum quae sic lucratus est: vt si mutuatarius multa ab ipso emit eo pretio, quo apud alios emere debuisset: vel si ea occasione multi alij ad ipsius officinam confluerint, quia in re falluntur quidam dum putant ea pauperibus eroganda. Hæc sententia est tenenda in praxi, praeterquam quod putem non esse necessarium, vt obligatio illa pecuniâ compensetur, si nullum ex ea damnum est secutum. quia iniuria nuda non aestimatur pecunia, vt ostensum est cap. 11. dub. 16. & cap. 9. dub. 23.

59 Contraria tamen quibusdam videtur non improbabilis, quam aperte tenet Adrianus supra §. Sed contra, cum ait, licere mutuario pacisci & inducere obligatio-

nem ciuilem, si per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quam ad quod prius erat obligatus naturaliter. Idem tenet D. Anton. sup. §. de eo, qui mutat rustico, cum pacto vt colat iusto pretio ipsius agrum, idque probat ex Gregorio Ariminensi. Probat, potest Primò, Quia non videtur esse notabile onus, quod obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali ex gratitudine, ita vt sine ingratitudine non posses reculare. Secundo, Amicitiae officium, quod praestatur mutuando, videtur mereri, vt mutuatarius se obliget ad gratificandum, quando locus & tempus id postulabunt: ergo talem obligationem seu promissionem exigere, non est quidquam exigere extra debitum amicitiae & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille se obligat ciuilitè ad rependendum beneficium, v.g. ad molendum in mola mutuantis, ita vicissim, mutuans se ciuilitè obligat ad non repetendam sortem vsque ad certum terminum, non tamen ad hoc tenebatur: cur ergo illa obligatio non poterit pro hac exigi? Quarto, Si tibi debeam 1000. in fine huius anni soluenda, possum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. non soluam ante biennium: vt Doctores fatentur. atqui hoc est dare nunc mutuum implicitum cum pacto vt vicissim implicite remutues in fine anni. Quinto, Licitum est mutuae ea lege, vt mox vicissim aliam speciem remutues. atqui hoc non est minus graue quam obligatio ciuilis mutuandi in posterum, quando gratitudo id postulabit. imò multi mallent hanc obligationem, quam mutuae statim: quia incertum est an alter indigebit: & non teneris nisi commodè possis. Denique quando quis tenetur ex charitate aliquid facere, licitum est ei mutuae cum pacto imponente obligationem ciuilem, vt id faciat, v.g. vt medicus mihi vel alteri in necessitate constituto curationem iusto pretio adhibeat, vt aduocatus patrocinium necessarium praestet: vt docet Medina, de usura quæst. 4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. utrobique enim supra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen, non esse omnino eandem in hisce duobus rationem. Neque huic sententiae obstare videtur Diuus Thomas, quia loquitur de obligatione absoluta ad vicissim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit. quod posset cedere in magnum damnum. eodem modo intelligendi reliqui DD. Hæc autem sententia loquitur de obligatione conditionata, nempe si commodè possit. Verum sententia prior est tenenda: nisi eo euentu, quo onus carenti pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi ciuili: licitum enim est par onus exigere. vnde etiam pro obligatione ciuili, quam subeo, dum tibi mutuum promitto (vt sit inter mercatores) possum vicissim parem à te obligationem exigere. etsi enim pro actu mutuandi non possit exigi obligatio ad aliquid reddendum ultra sortem, pro obligatione tamen mutuandi non possum vicissim exigere obligationem. Hinc ad praedicta argumenta responderis: debet enim esse onerum paritas, vt iusta sit conuentio.

D V B I T A T I O IX.

Vtrum liceat mutuae cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

Petrus Navarra lib. 3. cap. 2. num. 267. & Adrianus supra, §. Ex his suboritur. distinguunt, si officium sit saeculare, & fructus non excedant operas, non esse usuram cum tali pacto mutuae vt statim conferatur. secus verò si fructus excedant. Verum

62 Respondeo, & dico Primò, Siue fructus excedant operas, siue non excedant; si officium sit tale, vt ex amicitia benè idoneis conferri soleat, non esse usuram mutuae cum pacto, vt tale officium conferatur, si ex amicitia modò illud pactum sit tantum amicitiae. Idem dicendum,

dum, si agatur de collatione in futurum, ut patet ex dictis dubit. 6. & 7. sola enim obligatio iustitiæ ad aliquid supra sortem reddendum, repugnat mutuo: non autem obligatio amicitie vel gratitudinis. quod si ille non conferat ex amicitia, sed veluti coactus ex obligatione sibi imposita pactione mutui, collatio non est valida. unde qui sic accepit, non potest retinere, ut docet D. Thomas opusculo ad Ducissam Brabantiz: quia nullo titulo possidet. non enim titulo liberalis collationis, ut suppono, nec etiam titulo mutui, quia ex isto titulo non debetur aliquid ultra sortem. si tamen præsumeretur collator nolle illum obligare ad relinquendum officium, ut regulariter fit, posset retinere.

63 Dico Secundò, Si autem illud pactum sit iustitiæ, erit usura. ita expresse docet D. Thomas opusc. cit. ratio est, quia exigitur aliquid supra sortem tanquam ex iustitia debitum, ratione mutui.

64 Dico Tertio, Si mutues alteri cum pacto, ut conferat beneficium Ecclesiasticum, siue in presenti, siue tempore futuro, partim est usura, partim simonia: modò illud pactum sit iustitiæ, secus si amicitie. Quod sit usura, probatur, quia supra sortem exigit obligationem iustitiæ, quam alter libens pretio redimeret, nam hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio est æstimabilis. Quod etiam sit simonia, probatur, quia datur temporale pro spirituali.

65 Dices, Illud temporale non est pretio æstimabile, quia mutatio non est pretio æstimabilis, cum nullum pretium pro ea liceat accipere, ut quæ omnino gratis sit præstanda: ergo non est simonia, etiam si fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præsentatione, electione, &c.

Resp. Etsi non sit pretio æstimabilis, est tamen quid merè temporale, ac proinde non potest dari vel permutari cum spirituali: non enim minor sit iniuria rei spirituali si commutetur cum re temporali, quæ pretio non est digna, quàm quæ est digna: sed potius maior. quod si pactum sit solum amicitie, nec erit usura, ut patet ex dictis, nec simonia: quia simonia requirit obligationem iustitiæ, ut infra dicitur.

66 Aduerte tamen, in praxi non esse facile concedendum pactum amicitie in huiusmodi; nam facile sic palliaretur usura & simonia. unde in foro externo condemnarentur huiusmodi pactiones tamquam usurariæ vel simoniacæ.

67 Ex superioribus Dubitat. satis constat, nihil posse exigi ratione ipsius mutationis, supra sortem. Sed quia mutationi multi alij tituli possunt esse connexi, videndum est, utrùm ratione horum possit aliquid exigi. Præcipui sunt isti. Primò, Damnum inde emergens. Secundò, Lucrum inde cessans. Tertio, Periculum sortis & molestiarum in ea recuperanda. Quarto, Carentia pecuniæ vel obligatio non repetendi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Poena conventionalis.

DUBITATIO X.

Utrùm ratione damni emergentis ex mutuo possis mutuator aliquid supra sortem exigere.

68 **N**otandum est, *damnum emergens* & *lucrum cessans* communiter vocari *Interesse*. *Damnum emergens* dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipsi debentur: ut cum quis ratione mutui, quod alteri præstare, cogitur ipse pecuniam scænorè accipere, & usuram soluere, vel res suas minoris iusto vendere, &c. *Lucrum cessans* dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, seu à lucro, quod illi non erat debitum. His positis, Sotus in 4. d. 15. q. 2. §. De tertio, sentit esse illicitum exigere aliquid ratione *damni emergentis*: ratio ipsius

est, quia lex diuina præcipit ut nihil exigatur supra sortem: quod si quis ex mutuo (inquit) metuit *damnum* emergens, *reseruet pecuniam suam*, quia non cogitur facere misericordiam. Sed contrarium tenendum cum ceteris Doctoribus.

69 Resp. igitur & dico Primò, Quando mutuarius est in mora, si inde damnum aliquod eueniat mutuarii, tenetur mutuarius ad illius compensationem. dicitur autem mutuarius & quicquid alius debitor esse in mora, dum elapso iam termino non soluit, cum tamen possit; aduertens explicitè vel implicitè creditorem sibi velle solui. Neque necesse est ut creditor eum interpellat de solutione: quia ipsa dies satis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quod igitur teneatur de damno hinc emerfo, patet Primò, quia per omissionem solutionis, est causa damni. quare cum hæc omissio sit contra iustitiam, etiam erit causa damni contra iustitiam; ac proinde tenebitur ad compensationem. Secundò, Quando in contractibus constituitur terminus solutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum, ut non soluens teneatur ad interesse, defectu solutionis obueniens, ut colligitur ex Leg. 2. §. Non utique, & §. Nunc de officio. & Leg. 4. r. de eo, quod certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum est, nisi absque omni culpa sua redditus sit impotens solutionis, ut si incendio res eius sine absumptæ, si ipse abreptus sit in captiuitatem: vel inciderit in tantam paupertatem, ut non possit soluere, quin se coniciat in extremam vel grauem necessitatem. His enim casibus non videtur obligandus ad interesse. nam præter quàm quod omni culpa vacet tunc non soluere, non videtur etiam tacitum illud pactum se ad hos casus extendere, eò quod hoc sit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secus verò est, si potest soluere, quamuis non sine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur soluere ad diem constitutum, vel certè in animo esse paratus compensare interesse. vide supra cap. 16. dubit. 1.

Aduerte tamen, si bona fide putaret creditorem consentire in dilationem, non censeretur esse in mora, nec teneretur in foro conscientie ad restitutionem damni, nisi antea de eo esset conuentum. de quo plura supra cap. 7. num. 37. & seq.

70 Dico Secundò, Licitum etiam est à principio pacisci de aliqua pecunia ultra sortem reddenda, vel ratione periculi damni ex mutatione impendentis, etiam ante terminum & moram mutuarij: vel ratione ipsius damni, si quod eueniret. Dicitur Thomas artic. 2. ad 1. & alij. ratio est, quia illa pecunia, quæ mihi necessaria est ad aliquod damnum impediendum, non solum mihi valet quanti ipsa nudè considerata æstimatur: sed etiam quanti est carere tali damno. non enim tantummodò æstimatur res secundum seipsam, sed etiam quatenus domino est causa certi boni consequendi, vel mali vitandi. unde licitè potest vendi pluris quàm per se valeat, cum in ipsa illud etiam commodum vendi censeatur. confirmatur, quia nulla æquitas postulat ut quis ex beneficio mutui damnum reporter: ergo damnum illud, & periculum illius à mutuantæ æstimari potest.

71 Requiritur tamen ad hoc tres condiciones. Prima est, Ut mutuum sit causa damni, sine qua non eueniret: ut si per mutuum efficeris impotens illius impediendi. Secunda, Ut mutuarius illius damni admodum neas; ne illum decipias: nam fortè noller mutuum cum tanto onere.

72 Aduerte tamen, si reuerà ex mutuo tibi damnum impendat, v.g. si ex mutuo 100. aureorum, certò sis accepturus detrimentum aureorum 10. non erit usuræ peccatum, etiam si non monito mutuuario de hoc dāno, paciscaris tibi reddi 110. ratio est, quia in te nulla est inæqualitas, quamuis ipse hoc ignoret, & existimet te ratione mutui exigere, ac proinde des ei occasionem scandali. Neque ipsum decipis contra iustitiam; quia per hoc non datur ei occasio ut putet pecuniam illam pluris valere, quàm valeat, aut ut acceptet

contractum quem alias non erat acceptaturus, uti suppono.

Dices. In venditione venditor debet emptori vitium rei vel opus, si quod habet, aperire, alioquin facit ei iniuriam: ergo similiter si mutues alteri, non significans onus tuz pecuniz annexum, facis iniuriam.

Resp. Est dispar ratio, Primò, Nam quòd hæc pecunia damnum emerfurum sit impeditura, non est vitium eius, seu onus illi annexum, sed est bona quædam conditio, & veluti vis quædam insita, ratione cuius mihi plurius valet, quàm alteri. Vnde plus possum exigere, quàm ipsa per se valeat: sicuti venditor potest plus æstimare rem quampiam sibi peculiariter commodam, quàm ipsa per se considerata valeat. Secundò, Quia si rem plurius æstimet propter suum commodum, quàm ipsa per se valeat, neque id significet emptori: fortasse illum decipit, dando occasionem ut putet eam esse meliorem, quàm sit: secùs in pecunia: quòd si certò sciat illam non idèò esse meliorem, non video quam iniuriam faciat emptori, æstimando eam plurius quàm per se valeat ratione damni, quod eius alienatione incurrit: quamvis id non expresserit. Idem dico in pecunia: suppono autem, quòd æquè illam erat accepturus, siue causa illius æstimationis illi aperiretur, siue non.

Tertia conditio est, Ut non cogas illum pacisci de periculo damni potius quàm de damno, sed relinquo ipsius arbitrio: etsi enim periculum illud damni probabiliter evenituri, sit ab initio æstimabile pretio: (quamvis minori, quàm ipsum damnum) non potes tamen alterum cogere ut pro ipso periculo aliqui promittat. nam si mutuatarius paratus est sarcire damnum omne, quod eventus patefecerit: mutuator servatur indemnis. si tamen ipsi sit indifferens utro modo paciscatur, vel male pro periculo, certo pretio pacisci, quàm pro incerto damno manere in ancipiti, potes acceptare pactum: & quamvis damnum postea non euenierit, poteris tamen conventum exigere: nam periculum, quod subiisti, pretio erat æstimabile.

Aduerte tamen, si neque damnum ipsum, neque periculum damni deduxisti in pactum, mutuatarius non tenetur quidquam pro eo soluere, etiamsi postea eueniat: modò ipse non fuerit in mora soluendi. quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ: sed mutuas hoc ipso, quo non deduxit in pactum, censetur illud in se recepisse. secùs est si fuerit in mora. tunc enim damnum ex culpa ipsius euenit. similiter si per vim coactus fuit mutuare: hic enim est causa damni per iniuriam. vide Nauarrum cap. 17. n. 111.

Petes, Vtrum ratione damni emergentis possis exigere supra sortem, quantum tu supra sortem coactus fuisti soluere vsurario, v. g. accepisti 1000. aureos ab vsurario. Petrus à te petit mutuum, vtrum possis tantum exigere, quantum tu soluis vsurario?

Respondeo, Non idèò te posse exigere supra sortem, sicut non quia tu carè emisti, potes carè vendere, sed spectandum est, quantum ea res tibi commodet. si enim ita tibi sit comoda, ut non pœniteat te tantum vsuræ nomine pro ea soluisse, potes à mutuatario tantumdem exigere: tanti enim æstimas illud commodum, quo te causa alterius priuas. imò si plurius æstimates, plus posses exigere. si verò hoc commodum æstimes minoris, ita ut pœniteat te tantum soluisse nomine vsuræ, non tamen pœniteret soluisse dimidium, solum potes exigere dimidium, seu tantum, quantum ipse te velles dedisse, denique si res illa tibi non sit ita comoda ut velles pro ea aliquid dare supra sortem, nihil etiam potes exigere supra sortem, quia ex eius mutatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur. Iuxta hæc intellige Molinam disp. 314. Potes tamen alteri cedere toto contractu: tunc enim non tu vsuram exiges, sed vsurarius: nec tu lucraris, sed pecuniam acceptam cum toto onere in alterum volentem deponis. sicut qui rem supra iustum pretium emit, potest alteri ante solutionem contractu cedere.

Vtrum ratione lucri cessantis liceat ultra sortem exigere.

Suppono; si quis metu, vel fraude, vel Principis iussu compellus sit mutuare, & inde ei lucrum cesset, posse ab auctore exigere huius lucri compensationem, ut rectè Soc. 2.3. & alij DD. quia talis est ei causa damni. Idem dicendum, si ex eo, quòd mutuatarius non soluat ad diem præfixum, lucrum aliquod amittat. neque in his euentis opus est ut faciat hoc deductum in pactum.

Sed difficultas est, si absit omnis coactio, vtrum liceat de hoc lucro pacisci? Quidam Doctores docent id esse illicitum. Ita Durandus in 3. d. 17. q. 2. ad primum. Soc. l. 6. de Iustit. q. 1. 2. 3. (etsi fateatur contrarium esse probabile.) Idem insinuat D. Thomas art. 2. ad primum. Idem tenent multi Canonistæ, ut Ioannes Andreas, & Innoc. I V. in c. Nauiganti, de vsuris, & quidam alij. Sed contraria sententia est ferè communis. vide Couarr. lib. 3. variarum cap. 4. & Nauarr. c. 17. num. 111. & in comment. de vsuris, n. 43. qui alios citant. Vnde

Resp. Licitum esse pacisci ab initio de lucro cessante cum mutuatario, quamvis ab eo vi vel fraude non sit inductus, seruatis tamen quibusdam conditionibus. Probatur Primò, Quia pecunia illa, quam mutuas alteri, quatenus subest industriz tuz ad lucrum ex ea faciendum, plurius tibi valet, quàm ipsa per se considerata, est enim veluti semen fecundum lucri per industriam, in quo lucrum ipsum virtute continetur: ergo plus pro ea exigere potest, quàm ipsa per se valeat. Patet consequentia, quia dum illam tradis, etiam lucrum in illa latens tradere censeris, eo enim te spoliatur. sicut si triticum destinatum sationi (quo si careas, carebis fructu) mutuum des, plus potes pro eo exigere, quàm per se valeat, quia in illo virtute continetur fructus, & dum illud das, simul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum priuas te hac pecunia lucro destinata, non solum illa te priuas, sed etiam spe lucri, quam ex illa per tuam industriam conceperas: atqui hæc spes est pretio æstimabilis: (potest enim spes lucr. seu lucrum speratum vendi) ergo pro ea potest aliquid exigere. Tertiò, Hæc spes lucri non est minoris æstimatione, quàm metus damni: atqui dum metuitur damnum ex mutatione, licitum est de eo pacisci: ergo etiam dum speratur lucrum. Confirmatur, quia amissio rei speratz computatur inter damna, quod enim spe possidemus, aliquò modo censetur habere.

Ex his patet, nihil referre siue sponte mutues, siue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulsus: quod est contra Sotum supra. si enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro cessante pacisci potest, etiam poterit qui non cogitur. nam iniuria non facit, ut centum quæ alteri mutuas sint æqualia centum & decem quæ ab illo exiges, sed lucrum speratum per 100. id facit. alioquin si ratione iniuriæ esset illa æqualitas, darentur 10. illa, pro iniuria illata, non pro lucro cessante, & ita lucrum cessans esset impertinens. Item, non possent mercatores exigere pro lucro cessante, quando coguntur à Principe vel Repub. ad mutuandum, (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla sit illis iniuria.

Obiicitur Primò, ex D. Thoma q 78. 2. 2. ad primum, ubi dicit compensationem damni, quod consideratur in hoc, quòd de pecunia non lucretur, non posse in pactum deduci, quia non potes vendere id quod nondum habes, & à quo potes multipliciter impediri.

Respondeo: D. Thom. loquitur ibi de lucro remoto: nempe quando pecunia nondum erat negotiationi destinata: vel certè solum vult non posse tantum exigere, quantum erat lucrum possibile. non tamen negat, quin spes illa lucri, quæ minoris valet quàm ipsa res

72
Si metu vel fraude im-
pulsus ad mu-
tuandum.

79
Pro lucro ces-
sante pacisci.

86
Non refert
an sponte
mutues, an
coactè.

Obiectio.

82

77
Si non est de-
ductum in
pactum.

78
Si mutuas
ipse vsuram
soluerit.

res sperata, possit in pactum deduci, ut colligitur ex quaest. 62. art. 4. ad 1. & docet Caietanus q. 78. a. 2. ad primum.

Obiicitur Secundo, Mutuum debet fieri gratis: ergo cum non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

Quo modo mutuum debet gratis fieri. Resp. Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipso mutuo præcisè spectato nihil potest exigi supra sortem: bene tamen potest exigi pro spe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua spe simul te priuas, dum illam pecuniam tradis. quo modo licitum est aliquid accipere ratione damni emergentis.

Obiicitur Tertiò, Lucrum tibi cessare, est te à lucrando prohiberi & impediri: atqui preces non congrunt, præsertim si te ad mutuandum offeras: ergo non potest iure videri lucrum cessans, quando vel ipse te offens, vel precibus cedis. ita Sorus.

83 Quando dicitur mutuum cessare. Respondeo. Non tantum dicitur alicui cessare lucrum, quando inuitus priatur vel impeditur: sed etiam quando ipse se priuat, siue id faciat sponte, siue ad preces alterius. hoc enim est pretio æstimabile. siue si quis me roget, ut non laborem, vel ut instrumenta artis meæ ipsi commodem, possum pacisci de lucro cessante. non enim teneor me priuare meo emolumento gratis.

84 Condiciones requiruntur. Aduerte tamen, ut hæc pactio sit licita, requiruntur tres condiciones. Prima est, ut hæc mutuatio sit causa lucri cessantis: ut si pecuniam destinata negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, subtraham illi destinationi, ut tibi mutuem, & ita amittam spem illius esse causa lucri.

85 Hinc sequitur, si quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conseruat se ad aliam rationem lucrandi per artificium vel aliam industriam, & ita compenset totum lucrum negotiationis, non posse ratione lucri cessantis quidquam exigere, quia per mutuum non cessat illi lucrum absolute: datur enim ei occasio lucrandi alia via, quam non habuisset, si in negotiatione persistisset. si tamen illa ratio lucrandi est molestior, potest illam molestiam æstimare, & pro ea exigere compensationem. similiter si minus illa alia via lucretur, quam lucratus fuisset prosequendo negotiationem, potest enim tantum exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumstantiis perpensis.

86 Ut autem melius intelligatur quando mutuatio sit causa lucri cessantis, Notandum est, Pecuniam variis modis posse esse lucro destinata, & ab ea destinatione causa mutui auelli. Primus est, Si absolute sit destinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (ut census, agri, domus) & ut tibi petenti mutuum, eam inde auellam. tunc enim possum pacisci de lucro; quod tua causa mihi perit. Idem dico, si erat destinata negotiationi in genere, ut sit à quibusdam, qui in omnem lucrandi occasionem sunt intenti. nihil enim refert sit ne certæ an incertæ negotiationi destinata, modo æquè lucrum speretur. Ille tamen requiritur (ut notant DD.) ut non habeam aliam pecuniam otiosam, quam commodè in mutuatæ locum possum supponere, & eidem lucro destinare. Dixi, commodè, quia, (ut rectè notauit Nauarr. n. 212. etsi habeam aliam repositam in alios euentus, (ut ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad soluendam senectutem, vel ne statum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod discrimen conicere, tamen possum pro lucro cessante pacisci, quia reuera illa mutuatio est causa cur lucrum illud mihi pereat, quod per illam pecuniam sperabam. Nec refert, quod inani timore non audeam illam exponere, quia ex quo absolute decreui non amplius impendere negotiationi, quam hanc certam summam, si ex ea mutuem, vel lucrum mihi cessat, quod aliunde non compensatur, ut etiam notauit Molina disp. 316. unde absolute loquendo, sufficit ut nolim aliam loco mutuatæ impendere.

87 Secundus modus est, Si antequam mutuum petas,

88 Tertiò,

ego pecuniam meam negotiationi subtraxerim, ut tibi, quem scio petiturum, possum mutuare. Hoc euenit etiam possum pacisci de lucro cessante, etsi non eodem prorsus modo, quod prius. ibi enim pecunia, quam do mutuam, pluris mihi valebat, ut subest illi destinationi, quam ipsa per se valeat, (per hanc enim facta erat veluti semen lucri futuri) & ideo plus poteram exigere, ut fieret æqualitas: ut pro 100. 110. quia 100. destinata negotiationi, valebant 110. hic verò quod do non pluris mihi nunc valeat, quam per se æstimetur, cum iam desierit esse semen lucri, eo quod prius subtraxerim negotiationi, quam mutuum peteretur. unde dum mutuum rogor, non possum exigere supra sortem quod illa mihi nunc pluris valeat, sed ob aliam causam, nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex statu secundo ad statum sterilem reduxi, idque, ut mutuarem tibi, prudenter coniectans te id cupere, & ratum habiturum. unde ratione huius possum exigere, quanti istud lucrum, quo tua causa me priuauit, æstimabitur. Negotium enim tuum cum meo damno gessi. Etsi enim mutuum hic non sit immediata causa lucri cessantis, est tamen causa mediata: nam subtractio pecuniarum à negotiatione, est causa immediata. Hæc autem subtractio fit propter mutuum, estque præparatio & dispositio ad mutuum, quæ subtractio etiam censetur fieri voluntate eius, qui mutuum est petiturus. Hæc ratione excusari videntur mercatores, qui præscientes Regem petiturum, pecuniam suam à negotiatione subducunt, vel ea abstinere, ut ingentes summas paratas habeant, non enim id faciunt sine magno lucri detrimento, & alia ratio non suppetit ad tantam vim numeratæ pecuniarum simul representandam.

89 Tertius modus est, Si pecuniam destinarem negotiationi, non absolute, sed dumtaxat sub conditione, ut si dicam, Vellem negotiari, nisi multi mutuum peterent, de quo modo est difficultas. Quidam enim doctissimi viri putant, etiam tunc posse aliquid exigi ratione lucri cessantis.

Probari potest Primò, Quia si abstineas negotiatione, ut paratam habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potest exigere interesse, dum ille mutuum petet: ergo similiter, si id facias ut mutues iis qui à Repub. sunt petitori.

Dices, Esse disparem rationem, quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi est facienda) est causa lucri cessantis, & sic Potest à Principe exigi compensatio: dum verò id facis ut mutues iis qui passim se offerent, nulla certa mutuatio est causa lucri cessantis (quamuis enim non mutuares huic vel illi in particulari, non tamen ideo lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compensationem exigere.

90 Respondeo, Etsi nulla particularis mutuatio seorsim spectata, sit causa, tamen omnes collectim sumptæ sunt causa totius lucri cessantis. nam ut mutues passim occurrentibus, abstines à negotiatione, & subis detrimentum lucri inde prouenturi. quare cum omnes collectim sint causa, potest onus compensandi hoc lucrum distribui in singulas mutationes secundum cuiusque proportionem. sicut quando multi collectim sunt causa alicuius damni, onus restitutionis debet distribui in singulos, prout quisque ad illud damnum est cooperatus. Simile videmus in Monte pietatis (de quo infra dubit. 23.) ubi onus distribuitur in singulos mutuatarios.

91 Secundò, Si Resp. boni communis causa aliquem mercatorem cogeret abstinere à mercatura, ut passim daret mutuum iis qui sunt petitori, posset iste mercator exigere à singulis interesse: non enim tenetur gratis abicere spem illam quaestus, ut aliis commodet: ergo etiam poterit, quamuis sponte ob eam causam abstinere. consequentia patet, quia quod coactus vel sponte abstineat, non mutat rationem iustitiæ & æqualitatis, nec tribuit ius exigendi interesse, sed quod lucrum ei cesset, vel non cesset.

92

93

Tertio, Si quis præsciret in particulari, quinam essent peturi, posset abstinere à mercatura, ut pecuniam habeat paratam, & quando peterent, exigere interesse. tunc enim certæ & determinatæ mutationes essent causa lucri cessantis: ergo idem licitum erit, etiamsi nesciantur in particulari. quid enim refert ad iustitiam, utrum scias in particulari qui sint, an in genere, esse aliquos? hinc enim non pendet ratio æqualitatis, de qua sola hunc quærimus.

94

Quarto, Mutuatarij in hoc casu non putant sibi fieri iniuriam, imò æquum censent, ut ei compensetur, quantum spes lucri per negotiationem (quam causa mutui reliquit) consequendi, valebat.

Quinto, Si quis venderet aliquod instrumentum artis suæ, quo multum poterat lucrari, & quo vellet uti nisi sciret à multis desiderari, posset exigere ab emptore interesse lucri cessantis: atqui pecunia est instrumentum mercatorum, quo possunt multum lucrari, & quo vellet uti negotiando, nisi scirent illud à multis aliis expectari: ergo si illud à se alienent, possunt exigere interesse.

95

Videtur probabilis.

Ob has rationes, hæc sententia mihi olim visa est probabilis, & etiam nunc videtur, præsertim speculatiue considerata, modò ille non exigat amplius quam spes illa lucri, detracta laborum & expensarum æstimatione, valebat: & semper retineat animum negotiandi illa pecunia, si mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vsuras, non est facile admittenda. post factum tamen, non ausim cogere ad restitutionem.

96

2. Conditio. Spes sola æstimanda.

Secunda conditio est, Ut non tantum exigas, quantum est lucrum, quod sperabas, sed minus. deducenda enim est æstimatio laborum, expensarum, & quanti pluri valet id quod certum est & præsens, quam quod futurum & incertum: ut DD. passim docent. itaque solum potes deducere in pactum, quanti valeat illa spes lucri, deductis laboribus & expensis: ut si paratus sis spem illam lucri vendere 10. aureis, & labores expensæque ob illud subeundas redimere tribus, non potes exigere nomine lucri cessantis nisi aureos septem. si amplius petas, iniustitiam committis, pro lucro cessante plus exiges, quam ipse illud æstimes. non tamen id esset propriè usura: quia non peteretur nomine mutui, sed amissionis lucri.

97

Lucri cessantis compensatio dupliciter deducitur in pactum.

Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrum posse in pactum deduci. Primò, *Indeterminate* nempe ut mutuatarius teneatur tantum soluere pro interesse, quantum euentus declarauerit lucri fuisse futurum: ita ut si postea ex euentu deprehensum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuisse 100. aureorum, teneatur pro eo soluere 100. (deductis tamen deducendis) si 50. solum quinquaginta, si nullum, nihil. id autem sciri poterit vel ex euentu, quem idem mercator in alia pecunia negotiationi exposita experitur vel quem alij mercatores in simili mercimonijs genere versantes, sortiuntur.

Secundò, *Determinate*, nempe stipulando à principio à mutuatario ut aliquid determinati promittat pro spe lucri qua se mutuans per mutuum priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiamsi euentus declaret nullum lucrum fuisse debenturum, & sortem ipsam cum navi perituram: quia spes illa, cum mutuum daret pretio erat æstimabilis, eamque censetur vendidisse.

98

An labor deducendus sit.

Notandum Secundò, Sotum lib. 6. q. 1. a. 3. tenere, laboris & molestiarum æstimationem non necessariò esse deducendam mercatori. quod probatur, quia si petas à mechanico ut tibi sua commodet instrumenta, vel ut te comiteretur, potest tecum pacisci de toto lucro faciundo, quod eo tempore amitteret. nec tenetur laboris æstimationem deducere: ergo nec mercator tenetur æstimationem laboris & molestiarum negotiationis detrudere. Quæ sententia mihi placet, quando iste labor talis est, ut mercator non optet illum pecunia redimere, quia vel cupit illum subire, ut otium aliãve molestiam vitet: vel facili conatu cum ceteris negotiis eum præstabit.

Tertia conditio est, Ut lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed convenienti intervallo. ut si ex mutuo 100. aureorum, debeatur tibi 10. nomine lucri cessantis, non potes pacisci decem statim dari, ut rectè docet Medina de vsuris q. 3. §. Septima conditio. ratio est, quia si statim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. sed solum 90. solum enim 90. retinet dum decem tibi restituit. unde hac ratione fiet ut tantumdem exigas pro lucro cessante ex nonaginta, quantum ex centum, quod aperte est iniquum. cum enim non cessat tibi lucrum nisi ex 90. non est æquum ut velis compensationem, quasi cessantis ex 100.

Aduerte tamen, si mutues 100. aureos ea lege ut statim reddat 9. ratione lucri cessantis ex 91. quæ ipse retinet non esse vsuram. ratio est, quia hoc nihil est aliud quam mutuari 91. cum interesse, & alia nouem sine interesse: quæ tamen statim sint reddenda ad soluendum interesse ex 91. proueniens. in quo contractu non magis grauatur mutuatarius, quam si differretur solutio interesse.

Petes, Ut ut pacto lucri cessantis sit licita, necessaria sit ut mutuans se non offerat ad mutuandum: sed alterius precibus compulsus mutuet?

Resp. Id necessarium non esse: (et si Conradus q. 30. & quidam alij id existiment) ut rectè Nauar. n. 212. & Sot. supra 2. 3. ratio est, quia æqualitas & iustitia contractus non pendet ex eo, quòd desideres vel non desideres illum fieri: sicut possum offerre alteri equum meum, qui mihi valde est commodus, venalem, æstimato commodo, quo me prius. in hoc tamen casu teneor patefacere emptori, me ratione commodi, quo prius, amplius petere, ne decipiarur putando equum esse meliorem quam sit, & ita emat meum commodum nesciens, loco bonitatis equi.

D V B I T A T I O XII.

Utrum qui bona fide fecit contractum usurarium, vel alias iniquum, quem si talem sciuisset, fecisset aliam iustum, possit ratione lucri cessantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iusto lucratus fuisset.

Quidam viri sanè docti affirmant, & dicunt in tali casu contractum illum iniquum bona fide initum reducendum esse ad limites contractus iusti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. Probatur hæc sententia Primò, Quia iste contractus est causa cur relinquat alium contractum, quo iuste lucratus fuisset: ergo poterit exigere interesse lucri cessantis.

Dices, Ergo etiamsi mala fide contraxisset, posset exigere interesse.

Responderi potest negando consequentiã, quia dum mala fide contrahit iudicans contractum esse iniustum: tunc in contrahendo non censetur habere rationem lucri cessantis per alios contractus iustos. si enim illius rationem habere vellet, facile in suo contractu posset constituere iustitiam & qualitatem, & ita non esset iniquus. Qui autem putat contractum esse iustum, non intendens nisi iuste contrahere, implicitè videtur in subsidium accersere omnes titulos iustos, qui in tali contractu possunt reperiri: & consequenter etiam titulum lucri, quod cessat ex alio contractu, quem fecisset, nisi hunc contractum probum putasset.

Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahentis seruetur æqualitas: & etiam est æqualitas ex parte materiæ: nam potest in ea materia inueniri titulus iustus, etiamsi à contrahente non

99
3. Conditio.
Non statim exigenda compensatio.

100
Si statim exigatur compensatio.

101
An non possit se offerre.

102
Quidam affirmant.

103

non consideretur: ergo talis contractus etsi secundum se sit iniquus, tamen ratione inuentionis & tituli latentis potest iustificari.

Tertio, Quia nemo per talem contractum putabit sibi factam iniuriam: non enim facta est iniuria formalis, cum mutuator non intenderit nisi iuste contrahere: nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iustus, quem ille implicitè censetur voluisse: non enim est necesse, ut expressè cogitarit, Si hic contractus esset iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compensationem lucri cessantis: quia sufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occasionem intentus. si enim rogaretur, diceret hanc esse mentem suam in omni contractu.

104
Refutatio sententia generalis accepta.

Verum hæc sententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primo, Quia si emisti rem minoris iusto, bona fide: postea tamen intellecta veritate teneris complere pretium: nec potes confugere ad alium contractum, quem cum alio iniuisses, & quo plus lucratus fuisses: ratio est, quia venditor non consensit in illum titulum, non enim mens eius est rem suam minoris iusto vendere propter interesse emptoris.

Secundò, Si vendas aliquid bona fide supra iustum, teneris postea comperta veritate restituere excessum, nec potes confugere ad lucrum cessans. ratio est, quia emptor non consentit in illum titulum: non enim intendit compensare interesse venditoris, sed tantum emere rem iusto pretio, unde quod amplius soluat, est quia decipitur, putatque rem pluris valere, quam reuera valeat. si enim sciisset rei pretium, nolisset dare quantum dedit. quod si illum excessum volebas ratione tui interesse, hoc ei debebas explicare, nam fortasse nolisset rem emere supra iustum, ob tuum incommodum sarcindum. Idem dicendum de locato & conducto, de cambiis & censibus.

165
Limitatio sententia.

Si tamen limitetur hæc sententia ad contractus eos in quibus uterque contrahentium censetur consentire in eisdem titulos: ita ut is, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, ut sit in mutuo: sic non videtur improbabilis, & potest habere locum in quatuor casibus.

1. Si expressè intendas omnem titulum lucrari.

Primo, Si quis dum alteri tradit, v.g. 100. intendat expressè omni titulo, quo potest, lucrari sex, hic poterit postea exigere sex, si reuera lucrum cessans, deductis deducendis, tanti æstimetur, etiamsi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, si alio iusto titulo salva sorte tantum poterat peti, ut per tres contractus cum mercatore, (de quibus infra,) aut per contractum census utrimque redimibilis, aut alium, qui satis est ut intendat omni iusto titulo id lucrari à tali: ut eruditè docet Gregorius à Valentia disp. 5. q. 25. dub. 3. ratio est quia ad iustitiam, seu æqualitatem, peripde est siue titulus sit cognitus & volutus in genere, siue in specie, modò reuera extet, & propter illum exigatur æqualens.

106
2. Si implicitè. Id sit tripliciter.

Secundò, Si quis implicitè & virtute aliquem titulum iustum intendat, quod potest fieri tripliciter. Primo, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo consuevit passim à mercatoribus, v.g. in Bursa accipi. tunc enim implicitè spectat illum titulum, ex quo illa consuetudo est orta, etiamsi illum in particulari ignoret. unde si ille titulus sit in se iustus, & reuera hic & nunc subsit, potest iuste illud lucrum accipere. Orta autem videtur hæc consuetudo ex interesse, quod incurrunt mutuantdo: unde si interesse lucri cessantis subsit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere, quia implicitè hoc interesse spectauit.

107
Pecunia pupillorum.

Simili modo, si consuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depositum (ut vocant) & exigendi 5. vel 6. pro centum, orta sit ex iusto titulo, (v.g. triplicis contractus cum mercatore, aut veri interesse,) qui sic contrahunt iuxta morem receptum, implicitè spectant titulum illum unde consuetudo illa est orta. unde si subsit interesse, vel si ille cum quo

contrahitur est talis, ut per tres contractus ab eo tantum peti queat, possunt illud exigere.

Secundò, Censetur implicitè intendere iustum titulum, si ex vi præcedentis propositi, quo statuit in hoc contractu exigere lucrum omni titulo, quo potest, sese applicet postea ad hunc contractum celebrandum, tunc enim etiamsi actu id non cogitet, tamen implicitè censetur velle ita contrahere, & reipsa sic exequi, sicut antè proposuit. quo modo fortè excusari possent aliqui, qui initio cum ad Bursam darent, expressè sæpius intenderunt illud lucrum omni titulo iusto accipere, & inde consuetudine contracta, non amplius postea id actu cogitant. nam censetur semper contrahere ex vi illius consuetudinis & habitus inducti per priores illos actus, in quibus erat expressa intentio omnium iustorum titulorum, quæ intentio censetur manere in habitu, & consequenter in omnibus actibus ex illo habitu seu consuetudine secutis.

Tertio, Videri potest implicitè intendere iustum titulum, qui cupit iusto modo lucrari, & non aliter. Hic enim intendit formaliter iustum titulum, & ita est effectus, ut si sciret titulum huius contractus non esse iustum, nollet contrahere, sed faceret alium contractum, vel statim titulum iustum inueniret, (ut lucri cessantis) & deduceret in pactum: unde videtur iste virtute intendere titulum omnem iustum, qui subest, neque se alligare ad hanc formam contractus, v.g. mutui: nam ita est actu dispositus, ut si rogaretur, quo titulo quæve forma contractus velit lucrari illa sex pro 100. responderet, Omni modo meliore, quo possum: quam clausulam Notarij plerumque solent addere Instrumentis, quia censetur ea esse mens contrahentium.

Hoc animo viri iusti, Deumque timentes solent contrahere, dum res est obscura. Iuxta hanc rationem excusari possent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines industrios vel mercatores deponere solebant. hi enim non intendunt nisi licito modo hoc lucrum percipere: & si rogarentur, ex vi suæ consuetudinis & præsentis affectus id ipsum responderent. Itaque non ausim hos cogere ad restitutionem. quamquam putem non permittendum, ut quis in posterum sic contrahat absque expresso titulo ob quem lucrum petat: quia cum tituli non considerantur expressè, non constat an ex parte rei seruetur æqualitas. deinde non satis liquet, an iste tertius modus implicitæ intentionis sit sufficiens. videtur enim potius intentio habitualis quam virtualis: & si sit sufficiens, an reipsa interuenerit, quare hunc modum non probauerim in formali pacto mutui. nisi expresseris te velle contrahere meliore modo quo potes.

D V B I T A T I O XIII.

Verum ratione periculi sortis, vel difficultatum aut expensarum, quæ in ea recuperanda metuantur, liceat aliquid ultra sortem exigere.

Quidam putant id esse illicitum. Ita Nauar. c. 23. n. 81. Sorus lib. 6. q. 4. a. 1. ad 1. & quidam alij, ob rationes infra ponendas.

Respondeo tamen, Absolutè id esse licitum, ut docet Angel. Usura 1. n. 38. Silu. Usura 1. q. 35. Ioan. Medina C. de restit. q. 38. 5. Ad tertiam causam, Corduba in Summa q. 78. Petr. Navarra lib. 3. c. 2. n. 343. & alij recentiores. Probatur Primo, Quod me coniciam in tale periculum ex pretio æstimabile, ut si mutuem homini non satis noto, aut decoctori, aut dubiæ fidei: aut si timeam probabiliter magnas molestias in recuperanda sorte, (quos casus ponunt Ioannes Medina & Petr. Navarra:) ergo possum pro eo pretium exigere. iustissimum enim est, si pro eo, quod pretio æstimabile est, pretium exigatur.

Secundò,

108

Ex vi præcedentis propositi contra-

109

110

111

Ratione periculi.

Secundò, Quia fideiussor potest ratione periculi, quod fideiubendo subit, aliquid exigere: atqui fideiubere est quoddam mutuare.

Dices, Fideiussor accipit ratione obligationis, quam subit.

Repondeo, Non tantum ratione obligationis, sed etiam & maxime ratione periculi. etsi enim possit ratione solius obligationis aliquid exigere, cum omnis obligatio civilis sit pretio æstimabilis: tamen multò magis potest ratione periculi, ut patet in eo, qui fideiubet ubi periculum est nullum; & in eo, qui idem facit ubi magnum: hic enim longè amplius exigere potest, nec alius ei titulus in hoc suffragatur, quam periculi.

Tertiò, Qui vendit ad diem, seu creditò, potest ratione periculi, quod subit dilata solutione, aliquid exigere supra iustum rei nudæ pretium, ut infra c. 1. dub. 6. dicemus: atqui dilatio solutionis est tacitum quoddam mutuum: ergo si licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expresso.

Quartò, Si tibi commodem vel elocem equum, domum, vestem, possum aliquid exigere ratione periculi, quod tua causa subeo, si prudenter metuo ne apud te res pereat, vel deterior efficiatur: ut quia te novi negligentem aut non probè fidei: (quod etiam Sotus facit) ergo etiam quando mutuo pecuniam, Nec satisfacit quod ait Sotus, esse discrimen, quod ibi non transferatur dominium, hic verò transferatur: hoc enim parum ad rem facit. nam sicut tu obligaris reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum: & sicut mea res tibi locata, est in periculo, ita summa mihi debita, est in periculo.

Quintò, Mutuator potest exigere ut mutuarius ei caueat, dato fideiussore aut pignore: ergo potest etiam ipse aliquid accipere cum periculum fideiussoris subit.

Notandum tamen, Ut hoc iustè fiat, tria requiri. Primò, Ut non cogas mutuarium ut te adhibeat loco fideiussoris, sed liberum ei facias pignore vel fideiussore cauere: quia obligatio illa, quod teneatur te loco fideiussoris accipere potius quàm alium, est onus quoddam pecunia æstimabile. Itaque non potes id ei imponere, nisi fortè ratione lucris cessantis, ut sic illud compenses.

Secundò, Ut non plus exigas ratione huius periculi, quàm ipse alteri velles dare pro talis periculi redemptione, pecuniam tuam in illud conicere cogereris. hoc enim est signum, te iustam æstimationem non excedere.

Tertiò, Ut sit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert, etsi postea fortè damnum nullum euenerit: quia non pro ipso damno futuro, sed pro periculo damni pactus es.

Sed contra obiicitur ex Nauarro, Primò, Quòd hæc sententia sit contra communem sententiam Theologorum & Canonistarum.

Respondeo, Est contra communem sententiam, licitum esse cogere mutuarium ut utatur mutuante loco fideiussoris: non autem inire cum illo talem contractum, si sponte consentiat.

Secundò, Ecclesia, inquit, determinauit contrarium, cap. In ciuitate de usuris, ex quo colligere licet, Ecclesiam determinasse, talia pericula non esse considerabilia.

Respondeo, Falli Nauarr. nam in illo c. nihil aliud definitur ab Alexandro I I I. quàm ratione solutionis dilata non licere merces pluri vendere, quàm modò valeant: nisi dubium sit, illas plus minùve tempore solutionis valituras.

Vbi aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui fors per dilationem solutionis exponitur, de hoc enim nulla fit ibi mentio: imò tacitè insinuat id esse licitum. si enim tibi ius est, rem quæ nunc valet vendere & dilata solutione, quando dubium est, utrùm ea tempore solutionis sit plus minùve quàm sex valitura, ut docet Pontifex: multò magis ius erit exigere aliquid supra rei præsentem

æstimationem; ratione periculi totius sortis. si enim illud licet quia exponis te periculo amissionis lucris: multo magis hoc licebit, cum te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, sed totius sortis amittendæ.

Tertiò, Ex cap. Nauiganti. 19. de usuris; ubi Gregorius I X. sic ait: *Nauiganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniam quantitatem; pro eo quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem; usurarius est censendus.*

Respondeo, vel Pontifex loquitur de eo, qui ita mutat ut alterum cogat inire secum contractum præstandæ securitatis mercium aut pecuniarum: qui videlicet non vult mutuare, nisi alter alium contractum secum ineat; quo ipse certo pretio in se periculum pecuniarum vel mercium recipiat; & hoc est illicitum, & ex parte usurarium, ut dictum est: quia hoc onus est pretio æstimabile; & fortè alia ratione, minore detrimento securitas præstari potuisset, dato pignore vel fideiussore. Ita docent Angel. & Silu. supra, & Ioann. Medina supra, ad 4. & alij DD. ferè omnes, vel certe solum intendit damnare usuras centesimas, quæ in tractatibus pecunia iure civili mittebantur, de quibus dub. 4.

Quartò, Ex Soto, Quamui, inquit, periculum, quod subis mutuando vel vendendo creditò, sit peritio æstimabile; tamen non potes pro eo quidquam exigere, nisi inuoluntariè hoc patiaris. atqui is, qui se offert vel rogatus mutat, non patitur hoc periculum inuoluntariè: ergo non potest quidquam pro eo exigere.

Respondeo, Ad hoc supra dub. 11. responsum est; nam eodem argumento probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro cessante, nisi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non esse, quod assumitur. si enim pretio æstimabile est exponere pecuniam tali periculo nihil refert verum voluntariè an inuoluntariè id facias etsi enim dum res sponte offertur, eius pretium minuatur, (nam ut dici solet, *merces ultronea vilescit*) & ideo minùs exigere debeas dum te loco fideiussoris offers, quàm si ad hoc rogatus esses, tamen iudicio prudentis, spectatis circumstantiis, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si posset aliquid exigi ratione metus & periculi; is qui magis est meticulosus, posset plus exigere, quod est absurdum.

Respondeo, Metus debet niti iusta ratione; debet enim esse verum periculum, ob quod prudenter metuitur. vel tale ut ipsemet libenter tanti illud redimeret, si cogeretur subire.

DUBITATIO XIV.

Utrùm ratione carentia pecunia, seu obligationis non repetendi ante certum tempus, possit aliquid exigi: ut si mutuum tibi 1000. aureos ad unum annum, priuans me non solum pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus.

Vidam, ut refert Molina disp. 308. putant hoc titulo posse aliquid exigi, in qua sententia videtur esse Ioannes Medina C. de restit. q. 32. §. Inde inferitur. ubi dicit: *Inde inferitur, posse mutuante aliquid supra sortem recipere sine vitio usurae aut iniustitiae: ratione gratiaminis, quod ex carentia mutuata pecunia patitur, si inde non daretur occasio infamiae aut scandalis: quia ob illam causam licitum est vendenti, supra iustum pretium accipere.* hæc ille, quæ sententia probari potest. Primò, Quia fideiubere alterius nomine ad unum annum pro tanta summa, est pretio æstimabile; etiam si nullum

112
Tria requi-
runtur.

113

114
Obiectiones

115
cap. In ciui-
tate.

116

Expositio cap.
Nauiganti.

117

118

119
Quorundam
sententia;

nullum sit periculum in debitore: ergo etiam mutuari cum obligatione non repetendi. consequentia probatur, quia hoc est difficilius quam illud. plures enim inuenias, qui nomine tuo fideiubeant pro tanta summa, quam qui eam tibi velint ad tantum tempus mutuari, ut experientia constat. & ratio est, quia qui fideiubet in hoc casu, moraliter certus est se nullam pecuniam numeraturum, & si fortasse contingerit eam esse numerandum, certus est se eam recuperaturum: imò potest eam statim repetere, & omne interesse. qui verò mutuat, iam re ipsa numerat, & quidquid euenerit, non potest ante annum repetere, si quoque interim ei obuenerit interesse, non compensabitur nisi expresse de eo fuerit conuentum.

Secundò, Licitum est aliquid exigere pro obligatione mutuandi 1000. suscepta per vnum annum: ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam mutuata tantum tempore.

120
Solutio quorundam.

Dices, Esse disparem rationem: nam omnis obligatio est pretio æstimabilis, unde licet aliquid stipulari pro fideiussione & obligatione mutuandi, quamuis nihil sit periculi vel damni in illis. ac verò quòd quis non possit mutuata pecuniam repetere ante annum elapsum, non est obligatio aliqua, sed liberalis concessio suæ pecuniæ, (sicut fit in donatione, ubi donator nullam subit obligationem) quæ satis compensatur redditione æquivalentis in fine anni.

Refutatio.
Obligatio ad non agendum.

121 Sed contrà Primò, Non solum dantur obligationes ad actus positiuos, sed etiã ad priuationes actuum. sicut enim me obligo ad aliquid faciendum, ita etiam me possum obligare ad non faciendum: ut si promittam alicui non uti via vel actu per agrum ipsius, non vrgerè solutionem ante certum tempus, non vocare in ius, non egredi vrbe, in quibus constat induci veram obligationem ad aliquid non faciendum, contra quam si fecero, ius alterius violabo, & tenebor de damno secuto. Nec refert, quòd is qui donat, nullam dicatur subire obligationem, quia plus oneris subit, quam si obligationem solum aliquam susciperet: cum rem penitus à se alienet, non retento iure repetendi, quod omne est pretio æstimabile.

122

Secundò, etiamsi concederetur, non dici obligationem, tamen negari non potest, quin sit onus quoddam indebitum, tale autem onus subire, est pretio æstimabile. sicut enim fieri potest, ut is qui fideiubet pro eo qui maximè est soluendo, incommodum aliquod subeat: ita etiam fieri potest, ut is qui mutuat cum tali onere, incommodum aliquod inde reportet. etiamsi modò non appareat, ut experientia docet. sæpè enim fit ut qui ditissimi videntur, non sint, vel si sint, repente fiant pauperes, ut non sint soluendo per infortunium, vel occultam caluniam, ut sæpè fit in magnis emporiis.

123
Carentiæ pecuniæ an possit pretium imponi.

Tertiò, Probatur hæc sententia, quia sicut aliis rebus & oneribus potest aliquod pretium imponi: ita etiam oneri carenti suæ pecunia tanto vel tanto tempore. cum enim pecunia sit instrumentum negotiandi, & priuare se instrumento suæ artis sit pecunia æstimabile: cur non etiam mercatores poterunt carentiæ pecuniæ pretium aliquod communi consensu imponere, præsertim si ratio boni communis id postulet? Quòd autem bonum commune postulet ut id faciant, probatur, quia cum plurimi pecunia præsentis egeant, nec facile possit inueniri qui gratis mutuari velit, (partim ratione periculi sortis, vel difficultatis in ea recuperanda, partim ne priuet se commoditate variis modis negotiandi, maximè per cambia quæ hoc tempore vigent) ratio postulabat, ut mercatores communi consensu constituerent veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, spectatis omnibus illis circumstantiis, ex quibus ea carentia posset pro tempore pluris vel minoris æstimari: idque ut passim omnibus constaret quanti pecunia haberi possit, & ne singuli pro suo arbitratu suum interesse, suamque incommoda, cum magno mutuatariorum damno taxare possent. & hic videtur esse vsus Bursæ seu Peristylj Antuerpiensis,

quò mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiarum vel inopiarum pecuniæ, multitudinis cambiorum, mercimoniorum, omniumque lucrandi rationum, (in quibus opus est pecunia præsentis) statuunt tum per se, tum per suos proxenetas pretium carentiæ pecuniæ, quòd mercatores mutuant, pro eo quod tanto tempore suæ pecunia careant, nec ante terminum constitutum liceat repetere, possint exigere. Hoc pretium interdum est sex pro 100. in annum, aliquando 7.8.9.10. 11. 12. amplius quam 12. vetantur exigere constitutione Caroli V. edita Bruxellæ anno 1540.4. Octobr. quæ habetur pag. 767. diuersarum ordinat. ubi si amplius exigatur, declaratur vsurarium. Porro hoc pretium videtur posse ibidem exigere quicui mercator etiamsi nullum ei lucrum cesset. Primò, Quia est iustum pretium carentiæ pecuniæ inter mercatores. nam iustum pretium rei vel oneris in aliqua communitate, est, quod bona fide, causa boni communis, ab illa communitate, spectatis omnibus circumstantiis, imponitur. atqui hoc pretium sic imponitur: ergo est iustum. Secundò, Quando alicui rei vel obligationi ob iustas causas, quæ communiter adsint, est pretium impositum, possum illud exigere, etiamsi mihi talis obligatio non sit oneri, imò etiamsi sit comoda, eò quòd communiter tanti æstimeretur: ergo etiamsi ex carentia pecuniæ per annum, non cesset mihi lucrum, nec sit periculum sortis, tamen quia huic carentiæ ob iustas causas tale pretium est impositum, possum illud exigere sicut ceteri: sicut pro fideiussione possum exigere pretium communiter taxatum, si quod sit, etiamsi nullum mihi sit periculum, imò etiamsi mihi sit percommoda: cum tamen fideiussio potissimum ex periculo incommodi æstimeretur.

126

Hæ rationes videri possunt alicui probabiles, potissimum tertiæ, & iuxta eas consuetudo Bursæ Antuerpiensis excusabilis, quam præstaret seruari, quam illam quæ modò introducta est: quæ multi nolunt cuiquam mutuari secundum morem Bursæ, sed tantum dare ad cambium. unde fit ut qui mutando solum lucrarentur 7.8. vel 10. in 100. facile extorquant 20. vel 30. in 100. per varia cambia & recambia intra vnum annum.

127

Nihilominus sentio non esse tam laxas habenas mercatoribus dandas, nec illis concedendum ut quidquam supra sortem exigant, si illis ex carentia pecuniæ nullum lucrum cessat, nullum periculum impendat, nullum incommodum metuitur. Primò, Quia sententia illa videtur noua, nec illam apud Auctores reperio: ac proinde in re morali tanti momenti non facile admittenda. Deinde quia carentia pecuniæ & obligatio non repetendi ante aliquod tempus, est quid intrinsecum rationi mutui: (alioquin mutuum non differret à precario) unde si mutuum debet gratis fieri (ut constat ex supradictis) nihil pro hac carentia vel obligatione petendum est.

Ex hoc fundamento elicienda est responsio ad 1. & 2. argumentum.

Ad tertium responderi potest tale pretium imponi à mercatoribus non posse, quia carentia pecuniæ non est pretio æstimabilis nisi, ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

D V B I T A T I O X V.

Verum in mutuo pena conuentionalis locum habeat, siue, Verum licitum sit pacisci, ut mutuatarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in penam suæ moræ ultra sortem.

Respondeo, Id esse licitum. Ita Scotus d. 15. quæst. 2. & ex Scoto Gabriel quæst. 11. art. 1. columna 4. Silue

128

*Pœna con-
ventionalis.*

Siluester, Usura n. 18. Ioannes Medina q. 3. de usura. §. Quarta causa & Nauar. c. 17. n. 215. & alij. Ratio est, quia debitor, qui est in mora, peccat contra iustitiam retinendo alienum seu alteri debitum; ac proinde dignus est pœna: ergo ex conventionione partium potest illi aliqua pœna constitui; sicut illi solet pœna imponi, qui à contractu resiliere: & hæc pœna poterit exigi etiam si mutuans nihil incommodi sit passus.

129

Dices, Nemo potest alteri imponere pœnam quam teneatur subire, nisi Superior: ergo, &c.

Resp. Solus Superior potest mutuum obligare ad pœnam, sed priuatus potest alterum obligare consentientem; tunc enim ille per suum consensum seipsum obligat, sicut in alijs pactis.

130

*4. Cōditiones
requisite.*

*1. Cōditio, ut
absit fraus
usuraria.*

Notandum tamen, hic requiri 4. conditiones. Prima est, ut non fiat in fraudem usurariam, ut norant Scotus, Gabriel, & alij: ut si non cures verum soluat ante talem terminum, an non; sed ut possis lucrari ex mutuo, terminum illi cum pacto pœnali constituas. tunc enim non ex culpa, quæ nulla esset in non soluendo; sed ex vi mutui censeretur illud lucrum expectari. Eodem pertinet, si ut lucreris, breuem nimis terminum, intra quem scis illum soluere non posse, constituas. Necessse igitur est, ut dum mutuas, velis tibi ad talem terminum restitui, siue tua intersit, siue non; & ut is iusta temporis intercapedine, ut intra eum soluere queat mutuarius, distet. tunc enim non restituendo peccabit; ac proinde potes pacisci de pœna; ut si contra hanc tuam voluntatem restituere omiserit, eam teneatur soluere. quod si constituta iam pœna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen contra iustitiam; nec inde fit ut exactio pœnæ sit iniusta: (et si contrarium sentire videatur Nauarrus supra) quia omissio solutionis non ideo desinit esse peccatum.

131

2. Ut sit culpa.

Secunda est, ut debito verè sit in culpa non soluendo. nam sine culpa non potest imponi pœna; siue ea sit iudicialis, quam Iudex imponit per sententiam; siue legalis, quæ lege est constituta, siue conventionalis, quæ constituitur ex conventionione partium. unde si factus sit impotens, non potest exigi, ut rectè notat Nauar. supra. Pari modo si contractus, cui apposta est pœna, iure sit irritus: quia absque peccato talis contractus potest non seruari. si tamen huiusmodi contractus iuramento esset confirmatus, pœna peti posset, quia tunc obligaret, ac proinde eius violatio esset peccatum, quod pœnam meretur.

132

*Si contractus
erat irritus.*

Sed quid, si culpa sua factus sit quispiam impotens?

Resp. Si aduerit vel facilè aduertere potuit, ex negligentia vel actione sua culpabili secururam impotentiam, tenebitur ad pœnam. ratio est, quia tunc non soluere est culpabile, volitum in causa culpabili. unde meretur pœnam. ut si alea vel comessatione decoxit rem familiarem. Secus si id ita factum sit, ut nullo modo aduerterit.

133

*3. Ut sit pœna
moderata.*

Tertia est, ut pœna sit moderata iuxta mensuram culpæ: quod etiam in pœna iudiciali & legali requiritur. quando enim pœna est immoderata, iniquè cogitur mutuarius in eam consentire: ac proinde non potest pati, qua parte iustum modum excedit. Hinc pactum legis commissoriæ in pignoribus (id est, ut pignus sit creditoris, si certo tempore creditor non soluerit) est iure prohibitum c. Significante, 7. de pignoribus, & l. 1. & 3. C. de pactis pign. Hinc sequitur si pars debiti soluta fuerit, non posse totam pœnam exigi, sed partem tantum, eam nimirum quæ parti debiti proportionem respondeat.

134

*4. Ut mora
notabilis.*

Quarta, ut mora sit notabilis. non enim vnius diei, vel etiam hebdomadæ interuallum ordinariè sufficiens dici debet ad pœnam incurrendam. hic tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ spectandus est. Nam si concessum est spatium sufficiens, & intra illud solutio facta non sit, poterit peti, etiam si vel vnum diem excesserit, si iuris rigore uti velit mutuator.

Petes, Vtrum hæc pœna post moram sit debita in foro conscientie ante iudicis sententiam?

Resp. Valdè probabile est, ante omnem sententiam deberi. Ita Siluester v. Pœna n. 14. & Couar. in Epitome 4. Decret. part. 2. c. 6. §. 8. n. 11. & alij. ratio est: quia debetur ex vi pacti inter contrahentes initi, & sic communis sensus hominum eas accipit. unde multum differt hæc pœna à pœna legali & iudiciali, quæ non debentur ante sententiam, quia non ex vi pacti & promissionis rei, sed iudicis præcepto, delictum punientis.

Aduerte tamen, sicut legalis & iudicialis non debentur ante sententiam iudicis, ita conventionalis non debetur ante actionem partis, quæ hic iudicis vicem supplet: est enim nimis durum & moribus hominum non satis accommodatum; ut solutio debeat ante exactiorem: æquum verò, ut parte exigente, quia debetur ex pacto. quare sicut iudici iubenti non licet resistere, ita neque parti exigenti pœnam conuentam, denegare. ita Couar. loco citato, Molina disp. 97. & multi Iurisperiti.

Dixi, esse valde probabile, quia non est certum. Imò contrarium etiam probabile est, videlicet pœnam conventionalem non esse necessariò soluendam in foro conscientie, antequam debito illius per sententiam iudicis cogatur. ita enim sentit Adrianus quodlibet. 6. art. 1. concl. 2. illatione 3. ubi generaliter docet, nullam pœnam esse soluendam ante condemnationem. Lopez lib. 1. de contract. c. 31. lib. 2. c. 34. Victoria, ut refert Lopez: insinuat Nauar. c. 23. n. 68. eandem tener noster Sanches lib. 1. de matrim. disp. 37. & dicit multos neotericos doctissimos ita sentire. Ratio est, quia illa videtur esse mens contrahentium & pœnam apponentium, nisi aliud expriment. idè enim apponunt pœnam ut cogant secum contrahentem ad seruandam fidem, & ut ius habeant compellendi ad eius solutionem, si sefellerit. Confirmatur, quia cum pœna sit contra voluntatem, eius conditio naturalis postulat, ut non sit debita solutio, nisi quis cogatur hæc. tamen ratio non omnino conuincit: quia quod ex pacto debetur, non requirit sententiam iudicis. Itaque verius puto spectandam consuetudinem: quæ nisi requirat condemnationem iudicis, credo teneri ante sententiam, ad solam partis requisitionem. In dubio tamen de consuetudine, censeo alteram sententiam probabilem.

D V B I T A T I O XVI.

*Vtrum qui pignus ab alio habet, si
fructus ex eo perceperit, te-
neatur eos in sor-
tem putare.*

Dico Primò, Si pignus creditori datum sit tantummodò in securitatem debitorum, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in sortem computare: nisi ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel periculi fortis, vel pœnæ conventionalis; (iuxta ea quæ supra diximus) vel ratione expensarum in pignore custodiendo factarum, posset eos retinere. est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap. 1. & 2. de usuris. ratio est: quia nullum ius habet ad fructus illos ratione mutui. unde etiam si agrum sterilem, quæ mutuator non colebat, acceperit in pignus: si sua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos, deductis expensis in colendo factis, referre in sortem, ut rectè Nauarrus cap. 17. num. 217. contra Sorum: quia fructus hoc ipso, quo nascuntur ex re alterius, pertinent ad dominum illius rei. vide supra cap. 12. dub. 17. Quod si quis vellent accipere fructus rei quæ in pignus offerretur; & nihilominus postea recipere sortem, deberet illam re emere cum pacto de retrouendendo, tunc enim posset percipere fructus, donec venditor rem suam redime

137

138

*Quomodo
possint fru-
ctus pignoris
percipi.*

redimeret: vt rectè Caietanus q.78.art.2.circa resp.D. Thomaz ad sextum. nam tempore illo medio res ipsius esset, & rei periculum: vnde etiam fructus. posset autem hæc emptio fieri etiam post contractum mutui & pignoris, si viriusque consensu rescisso contractu mutui, iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo; de quo infra c.21.

139
Dua exceptio-
nes, in feudo,
& in emphy-
teusi.

Excipiuntur duo casus, in quibus creditor non tenetur fructus pignoris in sortem computare. vt docet Nauar.c.17.n.217. & Gabriel d.15.q.11.art.2.concl.4 & alij Prior est, si feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum: tunc enim dominus directus feudi potest eius fructus percipere, sorte manente integra. vt patet ex cap. 1. de feudis, quod est Innocentij III. & cap. Conquestus 8. de usuris, quod est Alexandri III.

Posterior est, si emphyteuta oppigneret domino directo rem emphyteuticam: tunc enim dominus directus, etiam si laicus sit, potest fructus rei illius percipere. ratio horum est: quia contractus feudi & emphyteusis habent tacitas quasdam conditiones, cum quibus semper censentur celebrari, nisi contrarium exprimitur. inter has vna est vt si dentur in pignus domino directo, possit ipse percipere eorum fructus, sorte non imminuta: idque ne res apud dominum directum existens fructificet alteri, quod non videtur consonum rationi. Ex similibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis casibus reuertatur ad dominum directum. vt docet Siluester v. Feudum. n.17.

140. Requiritur tamen tres conditiones vt dominus possit fructus istos percipere. Primò, Vt non exigit obsequium vel pensionem solitam. Secundò, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte est melior effecta per industriam emphyteutæ. Tertio, Vt feudum vel emphyteusis non sit comparata magna pecuniæ summa, vel magnis obsequiis antecedentibus; sed bona ex parte gratis concessa: alias iniquum esset pactum illud de fructibus horum (cùm oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiendis. vide Siluestrum supra n. 29. & 30. Nauar. & Gabrielem supra.

141. Dico Secundo, Si Pignus datum sit non solum ad debiti securitatem, sed etiam vt creditor interim eo fruatur, loco rei debite: tunc non tenetur eos in sortem conferre. Hoc modo intelligendum est caput Salubriter, de usuris, vt rectè ostendit Molina disp. 321. & colligitur ex Caietano loco cit. sic enim ait Innocentius III. illo cap. *Sanè generum, ad fructus possessionis, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligata, computandos in sortem non credimus compellendum, cùm frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.* q. d. idè fructus talis pignoris non sunt computandi in sortem (in diminutionem dotis:) quia tale pignus non consuevit dari vt dos minuatur; cùm fructus dotis integre frequenter non sufficiant oneribus matrimonij sustentandis: in quem tamen finem dos datur. non ergo mens soceri est, vt ratione horum fructuum dos minuatur: sed vt gener fruatur illis, donec ei dos representata fuerit, hæc videtur esse mens Pontificis: non enim intendit aliquid statuere præter ius commune, aut aliquod privilegium concedere generi ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione contractus non habeat: (vt ex ipso modo loquendi satis patet) sed tantum explicat, generum non teneri, supposita consuetudine, quæ passim viget.

142. Hinc sequitur Primò, Generum hos fructus posse seruare, etiam si ex dilatione dotis nullum ei lucrum cesset: quia non conceduntur hi fructus ratione lucri cessantis: (vt plerique DD. putant teste Couar. l. 3. variat c. 1. n. 3.) sed vt onera matrimonij, donec dos solvatur, sustententur: nisi de contraria soceri intentione constet. Idem dicendum, etiam si is qui dedit dotem, sit extraneus.

Secundò, Si constet socerum pignus non dedisse, nisi in securitatem dotis, non potest gener fructus re-

tinere, nisi ratione lucri cessantis: (vt si socer sit in mora, non soluens tempore constituto) ratio est, quia tunc isti fructus pertinent ad socerum: neque generi alia ratione sunt debiti, vt suppono. Vnde gener in hoc casu non potest obligare socerum, vt socer ei illos fructus concedat, aut vt nouum contractum, quo illos possit percipere donec dos solvatur, secum inear. Posset tamen lege constitui, vt etiam in hoc casu gener ad onera matrimonij sustinenda possit percipere fructus pignoris, donec dos solvatur: imò vt possit petere à socero pensionem annuam, donec dotem soluerit: idque non tantum ratione interesse, sed etiam tanquam pretium onerum matrimonij. hoc enim æquitati est consentaneum, & pertinet ad Reip. bonam ordinationem & tranquillitatem.

Potest lege
statui, vt per-
cipiat fructus
pignoris.

Tertio sequitur, Viduam non posse soluto matrimonio percipere fructus pignoris ei pro securitate dotis assignati; nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis: quia tale pignus solet dari nisi ad securitatem. Contrarium tamen tenent multi DD. Bannes q. 78. art. 2. sub finem. Petrus Arragon. ibidem, Lopez & quidam alij. vnde sententia illa non est improbabilis. Sed puto spectandam consuetudinem, vel mentem oppignerantis.

143

D V B I T A T I O X V I I .

Vtrum licitum semper sit in mutuo pacisci, vt res restituatur in eadem mensura, etiam si pretium eius, tempore restitutionis creuerit.

VT si mutues mihi 10. modios tritici, valentes nunc 20. aureis, Vtrum possis exigere totidem modios, etiam si pretium crescat ad 25. aureos.

Sorus lib. 6. q. 1. art. 1. putat in mutuo semper posse exigere eandem mensuram, seu idem pondus rerum. ratio ipsius est, quia in mutuo spectatur proportio seu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. si enim pretiorum æqualitas spectaretur, esset potius emptio & venditio, quàm mutuum. Sed vtendum distinctione. vnde.

Dico Primò, Si sit dubium vtrum res tempore restitutionis valebit pluris an minoris, potest mutuator exigere parem mensuram rei æquè in se bonæ, eamque suo tempore accipere, etiam si interim pretium eius valde creuit. ratio est, quia tunc par est vtriusque conditio. sicut enim mutuator potest lucrari, ita & amittere. vnde si lucretur, non prouenit id ex obligatione mutui: (quasi illud lucrum supra sortem exigatur ex pacto) sed per accidens, & casu fortuito, eò quod res tempore redditionis facta sit maioris æstimationis. In casu vera est sententia Sori.

Dico Secundo, Si certum sit, vel saltem probabilius rem valituram minoris, potest mutuator maiorem, quam dederit mensuram exigere. (prout id magis vel minus certum fuerit) vt fiat æqualitas: idque siue rem illam esset tunc venditurus aut in familia consumpturus, siue seruaturus. Probat: quia qui dat mutuum, potest spectare in re sua non solum naturalem bonitatem, sed etiam pretium, & exigere vt restituatur æquale non solum bonitate, sed etiam pretio. si enim in omnibus aliis contractibus potest exigere æquale in pretio: cur non etiam in mutuo? ergo si tibi mutuo 10. modios dum valent 25. aureis, possum pacisci, vt restituas mihi 12. modios & dimidium, si tempore restitutionis singuli modij non valebunt nisi duobus aureis: quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æstimatione meis decem.

Dico, Si tempore restitutionis non valebunt nisi duobus, quia non possum te obligare, vt ad illud tempus differas restitutionem; possum tamen obligare vt non differas ultra certum terminum, & intra illum soluas ea mensura, quæ adæquet pretium mensuræ, quam tibi nunc trado.

Dices

144

145

Si dubium an
pluris mino-
ris valebit

146

Si certum va-
laturam mi-
noris.

147

Dices, Iste contractus non est mutui, sed venditionis frumenti tui & emptionis alterius: nam implicite exigis pretium frumenti tui, (quod est 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi suo tempore reddendum.

Sed contra, Si esset contractus emptionis & venditionis, non possem exigere ut reddas mihi rem eiusdem speciei si enim pretium frumenti mei est 25. aureorum, debeo illo in venditione esse contentus: nec possum ulterius obligare emptorem ut vendat mihi vicissim frumentum usque ad illam summam: pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur supra iustum pretium. Est igitur formalis contractus mutui, etsi implicite venditionem & emptionem contineat.

148
Non refert,
quod eam non
erat seruaturus.

Dices, Si rem illam eras seruaturus in illud usque tempus, quo minoris erat valitura; non censetur tibi pluris tunc valere, quam tunc valebit; ergo non potes nunc pro ea amplius exigere, quam tunc valebit. Quidam concedunt totum.

Sed neganda est consequentia: quia etsi toto eo tempore, quo manebas in proposito illam seruandi, non pluris valeret: tamen hoc ipso, quo mutasti illud propositum, statuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æstimare secundum præsentem valorem, quem modò habet, ac proinde huic æquale exigere.

149
Si non est conventum de
maiore mensura.

Petes, Quid si in contractu non fuerit conventum de restituenda maiore mensura; vel de exæquando pretio, sed tantum du restituendo mutuo: tenebiturne mutuarius postea, cum pretium decreuerit, maiorem mensuram restituere? Petrus Navarra l. 3. cap. 2. num. 252. & sequentibus, putat eum teneri. Primo, Quia alioquin non seruatur æqualitas pretiorum, quæ in ceteris omnibus permutationibus seruari solet. Secundo, Si mutuo tibi 100. aureos dum singuli valent 12. regalibus, & postea decrescat pretium eorum usque ad 11. non satisfacis si mihi restituas idem pondus auri, sed maius dare debes: ergo similiter in aliis, ubi materia distinguitur à pretio. Hæc sententia est probabilis.

150
Non tenetur
reddere maiorem.

Contraria tamen videtur usu recepta: quam tenet Sotus supra. ratio est, quia in mutuo ita usu receptum est, ut mutuarius non censeatur obligatus, nisi ad reddendam rem similem specie, & parem bonitate & mensura: nisi ratione mutationis pretij aliter sit conventum. hæc enim est conditio puri mutui, cui nulla implicite miscetur emptio aut venditio.

151

Ad primum responderi potest, In mutuo nudo non spectari æqualitatem pretiorum, sed bonitatis naturalis & mensuræ, quamuis si mutuans velit, possit etiam habere rationem pretij: sed si non fecit, sibi imputet.

Ad Secundum: Alia est ratio nummorum, alia frumenti & rerum similium. in nummis enim non spectatur nisi pretium: unde non debet restitui nisi pretium æquale. in aliis rebus primario spectatur ipsa materia. nemo enim petit mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus & substantiam eius.

152
Si valitura
pluris, non potest
exigere
mensuram parvam.

Dico Tertio, Si certum est, vel probabilius: rem tempore traditionis valituram pluris, quam modò valeat, non potes ad parem mensuram reddendam obligare; sed tantum ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei à te traditæ. ut si 10. modi; qui nunc valent 20. aureis, restituendi sint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere ut restituantur 10. ratio est, quia non potes pacisci ut aliquid reddatur ultra id quod æquiualeat rei tuæ. 10. autem modij tempore redditionis pluris valebunt quam res tua, quam modò tradis. Excipe, nisi rem tuam usque ad illud tempus constituisses seruare: tunc enim ratione lucri cessantis posses amplius exigere quam res valeat. hic tamen detrahenda esset æstimatio custodiæ usque ad illud tempus faciendæ, & æstimatio periculi corruptionis; tantòque minus exigendum.

153

Aduerte tamen, Sotum supra & Molinam disput. 311. putare non esse contra iustitiam, etiamsi exigat in hoc casu paræ mensuram, modò non obliget illum ut differat solutionem usque ad illud tempus, sed solum obliget ut soluat dum mutuans repeteret. ratio est, quia tunc mutuarius sibi imputare debet quod expectauerit donec pretium creuit. Hæc sententia etiam probabilis est, si non erat certum, pretium fore augendum; vel si mutuans constituerat rem seruare, aut erat adhuc anceps. alioquin si constabat pretium augendum; & constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus, non video quo iure possit æqualem mensuram repetere: hoc enim est manifestè aliquid lucrari supra æstimationem sortis, ex pactione mutui.

154
Potesse exigere
mensuram paræ,
est probabile.

D V B I T A T I O XVIII.

Verum dominium usurarum transferatur in usurarium.

MULTI putant usurarium acquirere dominium usurarum, (ide est, earum rerum quas ratione mutui supra sortem accepit) siue illæ sint usu consumptibiles, ut vinum; frumentum, pecunia; siue non, ut vestes, annuli. Ita docet Scotus in 4. d. 15. quæst. 2. art. 3. ad secundum. Palud. ibidem quæst. 2. artic. 5. Nauarrus cap. 17. numero 265. Fundamentum præcipuum est, quia voluntas illa mutuarii, qua illas soluit, sufficiens est ad dominium transferendum. nam absolute voluntarie soluit, & solum inuoluntarie secundum quid. Sed contraria sententia est communior, pro qua

155
Sententia quorundam trans-
fertur dominium

Resp. & dico Primo, Si res illæ nomine usuræ acceptæ, ita misceantur rebus usurariis similibus, ut non possint ab eis distingui, tunc earum dominium censetur translatum. est communis sententia DD. colligitur ex §. Si duorum. & 2. sequentibus, Instituti de rerum diuisione. & L. Si alieni. 78. §. de solutionibus, ubi dicitur, Si alieni nummi infuso vel inuito domino soluti sunt, manent eius, cuius fuerunt. si mixti essent, ita ut discerni non possent, eius fieri qui accepit, in libris Cassij scriptum est: ita ut actio domino cum eo, qui dedisset, furti competere. valde tamen credibile est, quamdiu cumulus iste extat, aliquo modo idem permanens, siue apud usurarium, siue apud alium eum, cuius res ibi permixta est, habere ius in re, ut ante alios omnes ei ex illo satisfiat: imò eum posse sibi ex illo occultè accipere quantum è re sua ibi permixtum esse nouit. ratio est, quia etsi quando misceo, v. g. frumentum alterius frumento meo, absque voluntate domini, aceruus ille ex utroque resultans non fiat communis. ac proinde nec singula grana communicentur. sicut cum vtriusque consensu miscetur: tamen competit illi actio in rem quamdiu aceruus extat totus, ut habetur Inst. sup. quod est valde consentaneum Iuri naturali cur enim cum certò mihi constet rem meam esse huic permixtam, non possim mihi vindicare ex mixto illo, quantum de meo inest. Confirmatur ex Leg. Marcellus 3. §. Pomponius. §. de rei vindicatione, ubi dicitur: Si quid quod eiusdem naturæ est, ita confusum & mixtum est, ut separari nequeat, pro parte vindicandum: ut puta meum argentum & tuum in massam redactum est.

156
Si misceantur.

Dominus habet ius in re, quamdiu manet eadem.

157

Dico Secundo, Si non ita permisceantur, non transfertur earum dominium in usurarium, ac proinde nunquam transfertur ex vi solutionis seu traditionis factæ ratione contractus mutui. Est communior sententia DD. D. Thomæ artic. 3. Caiet. rom. 2. opusc. 8. cap. 1. Medinæ q. 4. de usura, §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. art. 4. Couar. l. 3. variarum, cap. 3. n. 6. & aliorum. Ratio est, quia per illam solutionem mutuarius non intendit donare gratis, ut suppono, nec plus iuris dare usurario quam habeat, aut quam ei debeatur ratione mutationis: atqui ratione mutationis nihil debetur præter sortem: ergo non intendit transferre dominium, sed solum externam traditionem facere, quæ necessaria est ut fidem suam liberet, & pecuniam

158
Non transfer-
tur dominium
usurarum.

mutuam impetret. confirmatur ex L. numquam 31. §. de acquir. rerum domin. ubi dicitur: *Numquam nuda traditio dominium transfert, nisi praecesserit venditio, aut iusta aliqua causa.* atqui hinc non praecessit iusta causa, id est, iustus titulus: ergo. Addo etiam si quis fateri velle, transferri dominium. hoc tamen est adeo debile, ut nullius sit momenti: quia tenetur sponte restituere propter iniuriam, & mutuatarius retinet ius in re, sicut quando aliquid metu extortum est. de quo supra c. 17. dub. 6.

159

Hinc patet responsio ad fundamentum diversae sententiae, illam voluntatem non esse sufficientem, non defectu voluntarii proprietatis, quia est absolute libera, sed quia per eam non est volitum ut istae usurae absolute cedant in dominium usurarii, sed solum ut sint ipsius, quatenus ei debentur, non aliter.

160

Ex his sequitur, si res nomine usurae accepta, sit fructifera, non solum rem illam, sed etiam fructus perceptos restituendos esse, ut docet D. Thomas supra. quod etiam admittunt illi, qui putant dominium usurarum transferri in usurarium. vide Couarruuiam l. 3. variar. c. 3. n. 6.

161

Dico Tertio, Res tamen lucrifacta pecunia usuraria, statim ac ipsi tradita fuerint, transeunt in ipsius dominium. est communis sententia DD. D. Thomae art. 3. Adriani in 4. tract. de restitut. quest. de usura. §. Occurrunt. Medinae, de usura quest. 4. §. Ad quartum principale, Couarruuiam lib. 3. variar. c. 3. num. 6. & aliorum. & colligitur aperte ex Leg. 1. Cod. Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. ubi significatur, eum effici dominum, cuius nomine aliena pecunia res empta fuerit, si ei tradatur possessio, & Leg. 8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerint, sed sibi tam actionem empti, quam dominium, si ei tradita fuerit possessio, querit.* Item Leg. Si ex ea 6. Cod. de rei vindicat. ratio est, quia talis res est fructus industriae, non pecuniae, ut quae per se sit sterilis.

162

Si vendat res alienas.

Dico Quarto, Si usurarius res aliena loco usurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij, licet dominium istarum rerum non transferat in emptores. Prior pars patet ex Leg. 47. Qui vas, in fine, §. de furtis, ubi dicitur, *Nummus qui reductus est ex pretio rei furtivae, non est furtivus.* & paulo ante: *Cum fur rem furtivam vendidisset, ei que nummos pretij dominus rei per vim extorsit: furtum eum nummorum fecisse, recte responsum est.* potest tamen dominus pretium capere in compensationem, quando timet se rem suam non recuperaturum.

163

Dices, Talis contractus est involuntarius ex parte emptoris: (si enim sciret rem esse alienam, nollet emere) ergo est irritus. confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, nisi venditor transferat vicissim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non potest ullo modo facere: ergo, &c.

Respondeo, Eum quidem aliquo modo esse involuntarium, cum ex errore procedat: quia tamen hic error non est circa rei substantiam, sed circa conditionem quamdam extrinsecam, non est ipso iure contractus irritus. potest tamen emptor illum rescindere ubi sciuerit, & pretium repetere, ut constat ex cap. 17. dubit. 5. sed quamdiu hoc non facit, pretium est venditoris. Ad confirmationem: Non intendit pretium transferre sub conditione illa, sed transfert illud absolute cum onere ut venditor rem quoque transferat in ipsum. unde venditor statim fit dominus pretij traditi, sed manet obligatus ut rem faciat emptoris, teneturque de eiectione.

164

Aduerte tamen, hic requiri ut emptor bona fide res illas emerit nesciens esse alienas. si enim id sciuit, contractus est irritus. unde tunc usurarius non acquirit dominium pretij. ut patet L. Si in emptione 34. §. de contrahenda emptione.

Altera pars probatur, quia qui non est dominus rei, non potest illius dominium in alium transferre, ut colligitur L. Ex empto 11. §. de actionibus empti.

hinc ubicumque reperta fuerit, poterit à priore domino vindicari.

D V B I T A T I O XIX.

Quenam possimus ab usurariis titulo gratuito vel oneroso accipere.

Hæc questio locum habet in omnibus debitoribus, qui non sunt soluendo.

Respondeo, & dico Primo, Non potes ab usurario vel fure accipere ullo titulo res alienas, quæ in specie extant, ut vestes, catenas, lectos, etiam si ipsi eas alienando non fierent impotentiores ad soluendum. ratio est, quia cum ipsi talium rerum non habeant dominium, non possunt illud in alium transferre. Hinc sequitur, eas non posse emi: & si quis ea, sciens esse alienas emerit, teneretur ad restitutionem earum, & etiam fructuum omnium.

Notandum tamen est, hæc esse intelligenda, quando inuito domino emerentur. secus verò si ex consensu eius saltem tacito & presumpto. unde excusandi videntur, qui emunt pignora, & alia quæ usurarii passim in oppidis publice vendunt. Primo, Quia non constat an hæc sint aliena: talia enim solent sponte à mutuatariis relinqui per modum venditionis pro forte & usuris. & ita dominium eorum transit in usurarium, quamuis teneatur pretium supplere. Secundo, Quia mutuatarii postquam ea reliquerunt pro usuris, non solent curare ad quos perveniant, & si rogarentur, libenter facerent potestatem emendi.

Dico Secundo, Potes ab usurario & à fure accipere etiam titulo gratuito res eas, quarum ipse dominium habet. ratio est, quia hæc res non sunt alienæ, sed ipsius usurarii: neque aliis sunt vlla reali obligatione obnoxie. non enim res usurarii sunt tacite hypothecatae pro usuris, ut quidam olim putarunt. nusquam enim in iure positivo talis hypotheca constituta invenitur: iure autem naturali nulla est tacita hypotheca. Accedit quod ne furis quidem bona pro furtis hypothecata sint, ut communiter DD. docent. vide Nau. c. 17. n. 165. Silvestrum Usura 6. n. 5. Couarr. l. 3. variar. c. 3. n. 6. & alios. ergo potest earum dominium valide in alios transferre. consequentia patet, quia dominus rei alteri non obligatur, habens liberam administrationem, potest eius dominium transferre in alium.

Potes, Quid si per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad soluendum?

Respond. Multi DD. in hoc casu docent, eum, qui aliquid accepit, teneri ad restitutionem, quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniuste.

Sed utendum est distinctione. Primo, Si non inducis illum ad donandum vel ad alienandum, sed ipse sponte tibi donat, vel vendit, aut emit, non teneris ad restitutionem in foro conscientie, etiam si scias ipsum per hoc fieri impotentem ad soluendum. Ita Perrus Nau. lib. 3. cap. 4. num. 218. & Molina disput. 327. colligitur aperte ex L. ultima, §. 4. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata: quia illæ res nemini sunt obstrictæ, & ipse est earum dominus, & nulla lege est inhabilis ad transferendum earum dominium: ergo transfert reipsa. Nec obstat, quod ille peccet donando, quatenus per hoc reddit se impotentem ad soluendum creditoribus: quia tu non es causa cur velit donare; sed supposito quod ipse sponte velit, tu acceptas, utens iure tuo, nec enim vel iustitia, vel charitas postulat, ut negligas tuum commodum, etiam si inde per accidens sequatur alteri tantumdem damni.

Aduerte tamen, si titulo gratuito accepisti, iure civili concedi creditoribus actionem, qua possint illud à te reperire. & quidem si sciisti illum ea donatione fieri impotentem, cogéris restituere, etiam si neque res extet, neque ex ea factus sis locupletior. si verò nesciisti, solum teneberis quatenus extat, vel ex ea factus

es

es locupletior, ut patet ex L. Quod autem. 6. Quae in fraudem creditorum. Quod si titulo oneroso accepisti; si quidem sciisti illum sic reddi impotentem (ut si venderet domum vel agrum, ut insumat in conuiuia, in ludum) cogēris reddere non restituto pretio, nisi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, ut patet Leg. 7. 8. & ultima. 11. Quae in fraudem creditorum. Si verò nesciisti, non datur actio creditoribus ad rescindendum, ut expressè habetur d. Lege Quod autem. 6. d. tituli. ubi dicitur; Si quid in fraudem creditorum factum sit, si tamen is qui cepit, ignorauit, cessare videntur verba edicti.

Notandum est, hanc actionem concedi creditoribus solum per vnum annum, qui computandus est ab eo die, quo primum sciuerunt alienationem esse factam; ut patet ex Iuribus citatis.

170 Si induxisti
eum. Secundò, Si verò illum induxisti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem, teneris ad restitutionem, si hæc impotentia sit causa non soluendi. Ratio est, quia qui causam damni dat, damnum dedisse videtur. Si tamen hæc impotentia non sit causa cur non soluat, non teneris; ut si ipse ea esset industria, ut facillè possit tantumdem lucrificare: tunc enim non impotentia, sed negligentia esset causa non soluendi. quo euentu potes licitè ab illo petere donationem vel condonationem. Pari modo si iam antè statuerat non soluere: ut sit in multis occultis usurariis) tunc enim etsi tua inductione fiat impotens, tamen non teneris ad restitutionem; quia hæc inopia non est causa non soluendi, sed propositum illud prauum. confirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non censent sibi fieri iniuriam, si quis à talibus aliquid sibi donari vel condonari petat.

171 Debes esse
paratus re-
stituere. Notandum tamen est; eum, qui induxit alium ad donandum, aduertens eum sic reddi impotentem solutionis, ita ut industria non possit supplere, debere esse paratum ad restituendum, quandocumque viderit illum cupere soluere suis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipse sua inductione est causa) impediri. ratio est, quia in eo casu ipse est causa non soluendi, cum sit causa impotentiae, propter quam debitor non soluit. Idem dicendum, si creditores putentur bona illius publica auctoritate occupaturi: quia tunc esset causa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent.

172 Per ultimam
voluntatem
non licet ac-
cipere. Dico Tertio, Si usurarius vel alius debitor non est soluendo, nihil potest ab eo accipi per ultimam voluntatem, ut per testamentum, codicillum, fideicommissum, vel donationem causa mortis, sed totum in conscientiae foro restituendum creditoribus. colligitur ex d. L. Quod autem. 5. 9. Quae in fraudem creditorum. & L. ult. §. Et si. C. de Iure deliberandi. ratio est, quia nemo post mortem suam habet potestatem lucrandi & compensandi creditoribus, si quid ex bonis ipsius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit. ergo par non est, ut de rebus suis possit pro eo tempore cum damno creditorum disponere. Confirmatur; quia idèd potest res suas alienare dum viuit, quia quamdiu viuit, manet ipsius persona obligata, quæ adhuc lucrari potest: ergo cum post mortem non possit ipsius persona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde solvatur creditoribus; non potest etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare.

D V B I T A T I O XX.

Verum heredes usurarij teneantur in solidum.

173 N Auarrus cap. 17. num. 278. sentire videtur, singulos heredes in solidum teneri. ait enim: Si quis heredum non habeat, unde restituat, alius ad id pro sua hereditatis parte, quantum feret, obligabitur. Probat per cap. Tua nos. 9. de usuris, ubi dicitur, Quod filij ad restitu-

das usuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si uiuerent, cogentur. Idem censet de donatario & legatario, deficientibus heredibus. Eandem tenet Glossa in illud caput. Sed contraria est verior, pro qua

Dico Primò, Si res aliqua in specie extet apud usurarium, quam nomine usurarum acceptam esse constat, ea, ad quemcunque heredem deuenierit, est in specie restituenda. Patet ex dictis, quia est aliena. secus est de iis, quæ pecunia usuraria sunt coempta: nam horum dominium est penes usurarium, ut dictum est supra dub. 18.

Dico Secundò, Heredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero; sed singuli tantummodò pro sua parte iuxta vires hereditatis. Ita Caietanus tom. 2. opusc. 8. quod est de usura, q. 5. Siluest. Usura. 6. q. 10. Couar. lib. 3. variar. cap. 3. Sotus lib. 6. q. 1. art. 4. Medina q. 4. de usuris. §. Ad quintum principale. ratio est, quia in successione hereditatis sicut bona defuncti diuiduntur in heredes, ita etiam eius obligationes personales & debita. rationi enim consentaneum est, ut qui tantummodò ex parte commodum percipit, onus quoque ex parte dumtaxat sentiat. Dico personales, quia si aliquid obligatione reali sit obstrictum, illud in totum conueniri potest.

Ad cap. Tua nos, Respondeo, ibi tantum significari, totam obligationem restituendi transire ad heredes simul iunctos; ita tamen ut singuli non teneantur, nisi ex parte.

Dico Tertio, Etiam si omnes heredes deficient, tamen legatarij & donatarij non tenentur ad restitutionem, si illa, quæ heredibus relicta sunt, sufficiunt ad soluenda debita, & ad portionem heredibus Iure debitam. Ita docet Ioannes Medina supra. Probat, quia onera debitorum testatoris non transeunt ad legatarios, sed heredes: hoc enim ratio hereditatis includit, heres enim dicitur, qui succedit in vniuersum ius defuncti. L. Hereditas. 6. 3. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiusdem; substituitur enim in locum defuncti.

Aduerte tamen, si bona heredibus titulo hereditatis cum oneribus defuncti relicta, non sufficiunt ut ipsi solutis debitis habeant suam legitimam, vel quartam Iure debitam; tunc legatarios & donatarios, quibus aliquid causa mortis donatum est, teneri contribuere, seruata proportionem, ut solutis debitis legitimam vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur obtineant, ut patet ex dictis cap. 19. dub. 7.

D V B I T A T I O XXI.

Quinam ex cooperantibus ad usuras teneantur ad restitutionem.

R Espondeo, & dico Primò, Omnes eos teneri, qui agunt partes usurarij, & sunt causa efficax cur usurae soluantur, vel solutæ non repetantur. Tales sunt Primò, Qui persuadent alicui ut fiat usurarius & usuras exigat, ut rectè Nauarr. cap. 17. n. 263. & Sotus l. 6. quæst. 1. art. 4. sub finem. sicut qui suadet alteri ut fiat fur, tenetur de damno inde secuto; nisi fortè putauerit, mutuataris, qui aliter mutuum obtineri nequeunt, id gratum fore. tunc enim quodammodò illorum partes agit, ipsisque tacitè consentientibus & ratam habentibus, suadet.

Secundò, Omnes Iudices, qui statuto vel sententia compellunt soluere usuras, vel decernunt ut solutæ non repetantur, tenentur in solidum iis, qui ob eas hanc causam solvunt, vel solutas non audent repetere. sunt etiam hi ipso facto excommunicati, ut patet Clementina vnica, de usuris. Secus est, si usurarios solum in Repub. permittant, ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non censentur usurarum causa: nisi fortè ingentes summas pro licentia foenerandi exigant, vnde fiat ut ipsi usuras augeant, & pauperes magis exhaeriant.

T 3 Sicut

Abusus inf-
gnis.

Sicut in quibusdam sit locis, ubi tanta pensio vsu-
fariis imponitur, ut penè tertiam partem lucri soluere
cogantur. Vnde augent vsuras, & exigunt à mutuatariis
circiter 33 in centum per annum, id est tres quadran-
tes in libram Flandricam per hebdomadam, cum pro-
se remissa illa pensione, sint contenti 21. in centum &
duobus quadrantibus in libram per hebdomadam.
Tenentur tamen solum secundo loco, nempe in dese-
ctum vsurariorum, quando fuerunt causa.

Denegatio
actionis.

Petes, Vtrum Iudices possint denegare actionem
repetere volentibus vsuras. Videntur non posse, quia d.
Clement. vnica de vsuris excommunicat omnes Iudi-
ces qui impediunt vsurarum repetitionem. at denegare
actionem ad repetendum, est impedire repetitionem:
ergo. Deinde, quia Iudices tenentur ex officio admini-
strare iustitiam ius habentibus: isti autem habent ius
repetendi.

Respond. Per se loquendo Iudices non posse actio-
nem illam reicere, sed teneri admittere. Et si enim
Clement. illa non videatur loqui de simplici actionis
denegatione; solum enim prohibet hos actus: 1. Fa-
cere, scribere, dictare statuta, ut soluantur vsuræ. 2.
Liberè & scienter iudicare ut solutæ cum reperun-
tur, non restituantur. 3. Huiusmodi statuta iam edita
ex libris communitatum non delere. 4. Talia statuta,
vel consuetudines parem vim habentes obseruare, &
hæc omnia cum præsumptione. Vbi manifestum est,
non contineri simplicem actionis denegationem. Ta-
men secunda ratio allata satis probat, Iudices ordina-
riè id non posse.

Quando pos-
sit denegari.

Dico, Ordinariè, quia si alicubi putaretur necessa-
rium, vel valde expediens bono publico, ut vsuræ per-
mittantur, eò quod non suppetat alia ratio minore in-
commodo, pauperibus, mechanicis, & aliis indigenti-
bus succurrendi, & vsurarij nollent mutuari, si talis
actio concedatur, tunc posset Princeps supremus per-
mittere, & etiam statuere, ut Iudices inferiores actio-
nem denegent. Sic enim denegatur actio in multis
aliis causis, ubi tamen est obligatio naturalis, ut cum
quis deceptus est citra dimidium iusti pretij. Itaque
ob publicum commodum non videtur dubitandum,
quin hæc actio denegari possit: in qua sententia depre-
hendi postea esse Azorium lib. 8. Instit. moral. cap. 22.
q. 13. dub. 3. & Nauarrum in Consil. lib. 5. tit. de Iudicis
& Sarracenis, consil. 3. n. 7. & 8. & consil. 4. n. 3. qui non
restringunt ad casum, quo id videatur necessarium
bono publico: sed absolute docent, Principes supre-
mos posse repetentibus vsuras denegare actionem.
Imò Nauarrus amplius affirmat, Principem posse sta-
tuere & complectere ut vsuræ permissæ soluantur. Ra-
tio est, quia Princeps non tenetur in omni casu iusti-
tiam subditis administrare, sed solum quando id fieri
potest sine notabili incommodo. ergo sicut, ut vide-
tur in commodum multarum litium, potest denegare
actionem in deceptione citra dimidium, & in pro-
missionibus simplicibus, &c. ita ad vitandum incom-
modum pauperum & mechanicorum in repub. potest
denegare actionem in repetitione vsuræ. Confir. quia
Princeps non tenetur administrare iustitiam, quando
ipsa communitas id non vult, sed mauult pati aliquam
iniuriam, quam priuari certo commodo. atqui in hoc
casu nostro communitas non cupit. ergo, &c. Non ta-
men vsurarij idcirco sunt liberi in conscientia, nec
minùs ab Ecclesia iuxta canones puniri possunt, aut
vsuræ in foro ecclesiastico repeti.

Quando non
possit.

Cum autem nulla in eo vertitur boni communis
utilitas, puto Principem non posse talem actionem
repellere, aut permittere ut Iudices inferiores repel-
lant: sed teneri eos cogere ut admittant. Tum quia
teneri impedire peccata, præsertim contra legem na-
turæ, ut sunt vsuræ, tum quia teneri administrare iu-
stitiam, & curare ut ab omnibus administretur, nisi
iusta aliqua ratio permittendæ iniuriæ subsit. Cle-
mentina illa non pertinet ad supremos Principes, sed
solum ad Iudices inferiores, ut ex verbis eius manife-
stum est.

180
Tertio, Notarius, qui Instrumentum vsurarium ita
conficit inuito mutuatario, ut ex eo reipsa cogatur
soluere vsuras: ut si contractui vsurario prætendat ho-
nestum nomen mutui vel venditionis. Notandum ta-
men, qualecunque Instrumentum conficiat, si id fa-
ciat volente mutuatario, non teneri ad restitutionem,
quia non lædit inuitum. similiter non tenetur, si ex-
primat contractum qualis est. nam ex vi talis Instru-
menti non possunt vsuræ exigi. nisi fortè alicubi es-
set iniquum statutum, quo cogerentur mutuatarij
eas soluere. raro tamen vsu venit ut Notarius teneat-
ur, quia non facit Instrumentum nisi volente mu-
tuatario. peccat tamen semper mortiterè talia Instru-
menta conficiendo, quia facit contra suum iuramen-
tum, quod Notarij, dum munus illud suscipiunt, facere
solent.

181
Quarto, Famuli & factores vsurariorum, qui faciunt
ipsos contractus iniquos. Famuli.

Aduerte tamen, Siluestrum v. Usura 7. quæst. 4. cum
Monaldo docere, non teneri famulum, qui ex speciali
mandato domini dicentis, *Mutua Petro decem libras ad
vsuram meo nomine*, mutuum dedit. quæ sententia vera
est, si contractus iam cum domino sit initus; ita ut fa-
mulus tantummodò pecuniam numerare debeat. Se-
cùs verò si ipse contractus per famulum sit incundus.
tunc enim videtur efficax causa damni, imponendo illi
obligationem iniustam, ob quam postea vsuras soluit.
si tamen non erat in potestate famuli absque eo con-
tractu pecuniam dare, eò quod dominus esset præ-
sens; non videtur teneri, quia mutuatarius non cen-
set sibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam
numerare non potest, sed à domino, & hoc videtur vel-
le Siluester supra.

182
Quinto, Famuli qui cogunt ad solutionem vsurarum.
quod si non urgeant, & mutuatarij alioquin sponte
erant soluturi, putat Sotus lib. 6. de Iustit. q. 1. art. 4.
in fine, illos non teneri: quia mutuatarij non putant
sibi ab illis fieri iniuriam, & consentiunt ut dominis
suis vsuras acceptas tradant, sed verius est hoc ipso
quo exigunt iniuriam fieri: quia iure dominorum
suorum, quod nullum est, exigunt, & directè spoliant
alterum re sua. Verum quia id sponte non faciunt, sed
iussu dominorum, nec ipsis inde emolumentum pro-
uenit, non censent debitores sibi tantam iniuriam
fieri, ut velint per ipsos fieri restitutionem, vel saltem
quin libenter sint condonaturi si rogentur.

183
Dico Secundò, Qui verò agunt partes mutuatarij,
vel certè non efficaciter concurrunt, non tenentur ad
restitutionem, etiam si videantur cooperari. Tales sunt
Primò, Famuli, qui recipiunt pignora, & que asseruant.
Secundò, Qui numerant pecuniam. Tertio, Qui refe-
runt omnia in libros rationum. Quarto, Proxeneræ,
qui quærunt eos qui pecunia egent, & adducunt ad
vsurarium. hi enim potiùs beneficium præstant, quàm
iniuriam inferunt. vide Siluestrum v. Usura 7. quæst. 3.
quia non est in potestate illorum ut vsurarius det pe-
cuniam suam sine vsura. Quintò, Qui pecuniam suam
apud vsurarium deposuerunt. modò tamen non suase-
runt ut vsuras exigeret, nec sint eorum participes, ut
docet Caietanus q. 78. art. 4. Ratio est, quia nemo mu-
tuatarius censet sibi per hoc fieri iniuriam, aut id
ægrè ferre. quid enim illis obest quod vsurarius pecu-
niis abundet? fieri tamen potest ut is qui deponit, pec-
cet; quatenus ei præbet materiam plurimum iniquo-
rum contractuum: sic intellige D. Thomam quæst. 78.
art. 4. ad vltimum, ubi Caietanus non videtur assecu-
tus eius mentem.

Deponens pa-
cuniam apud
vsurarium.

D V B I T A T I O XXII.

Quanam pena sint vsurariis
constituta.

Notandum est, multas poenas tum Iure Ciuili,
tum maximè Iure Canonico in vsurarios mani-
festos esse constitutas, ut patet cap. Quamquam, de
vsuris,

usuris l. 6. & alibi, de quibus fusi Couarr. lib. 3. variar. cap. 3 & Siluester Usura 9. quæst. 4.

185

*Manifesti
usurarii qui
dicantur.*

Dicuntur autem manifesti usurarii, qui facto vel iure manifestè sunt tales. Facto quidem manifestè tales dicuntur, qui palàm, ita ut nulla tergiversatione negari possit, ad viuram dant. Iure verò, qui iudicis sententia de hoc crimine sunt condemnati, vel qui de seipsis legitimo iuris ordine hoc crimen coram iudice sunt confessi, vel denique de quibus id per idoneos testes in iudicio est plenè probatum, ut docet Couarr. suprà n. 4. & 5. Infamia, aut semiplena probatio non sufficit, teste Couarr. Imò nec confessio extra iudicium, coram Parocho & testibus, ut docet Molina disp. 333. quia confessio extrajudicialis non inducit notorium iuris. vide Glossam cap. Manifesta 2. quæstio. 1.

186

Infamia.

Prima poena est, Infamia iuris, l. Improbum. 20. C. Ex quibus causis irrog. infam. unde si frater meus illum heredem instituat, possum agere contra illum actione inofficiosi testamenti, ut docet Silu. ex Bartolo: & patet ex l. Fratres. 27. C. de inofficioso testamento. Item si est Clericus, beneficij obtinendi est incapax: utpote irregularis.

Secunda est, Quòd non sint admittendi ad communionem altaris: cap. Quia in omnibus. 3. de usuris. quibus verbis non significatur, ut quidam volunt, eos esse excludendos ab officio diuino tamquam excommunicatos, sed solùm à perceptione Eucharistiæ, hæc enim communio altaris dici solet. Addo, ipsos iure communi non esse excommunicatos, & poenas esse restringendas.

187

Tertia, Nec ad oblationes offerendas: dicto cap. Quia in omnibus qui oblationes eorum acceperit, ipso facto est suspensus ab officio, donec ad arbitrium sui Episcopi satisfecerit: & compellitur reddere, ut ibidem habetur.

Quarta, Nec ad confessionem peccatorum, donec satisfecerint re ipsa pro sua facultate, vel idoneam cautionem dederint, (nempe pignoratiam vel fideiussoriam) idque vel creditoribus ipsis (si sint præsentibus) vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram testibus fide dignis, vel Notario publico, habenti mandatum ab Ordinario, ut patet ex d. cap. Quamquam, suprà. Si talem cautionem præstare non possunt, debent iurare se non posse, & se facturos quidquid poterunt, ut fiat restitutio. si periculum non patiatur moram, statim absoluedi sunt, & postea cautio exigenda.

188

Quinta, Nec ad sepulturam ecclesiasticam, d. cap. Quia in omnibus. Imò qui eos scienter sepelire præsumpserit, ipso facto est excommunicatus: nec est absoluedus donec arbitrio Episcopi satisfecerit, Clementina 1. de sepulturis. Vbi non solùm vespillonem seu sandapilarium, qui corpus in sepulchrum demittit, puto comprehendere, contra Nauarr. cap. 27. n. 137. & Caiet. v. Excom. cap. 46. in hos enim rarissimè competit illud, qui propria temeritatis audacia præsumpserint sepelire, quod tamen hic requiritur. Vnde ridicula foret hæc constitutio, ut rectè docet Glossa in hanc Clement. sed etiam & in primis Parochum, qui funeri præst: hic enim propriè dicitur, sepelire. comitantes tamen non comprehenduntur, quia hi non propriè sepeliunt, sed funus honoris causâ deducunt, & adstant. Vtrum autem hæc censura & illa, de qua §. 3. modò incurrantur ante sententiam condemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipsos usurarios specialiter latam, dubitari potest. Sanè in Extrau. Ad euitanda, quam refert Nauarr. cap. 27. n. 35. videtur requiri sententia specialis: nec generalem iuris prohibitionem sufficere. sed de hoc alibi.

Sexta, Testamenta ipsorum sunt irrita; nisi ante mortem soluerint vel cautionem legitimam dederint. d. c. Quamquam.

Septima, Ecclesiastici non possunt usurariis exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare, imò tenentur eos expellere ex suis terris intra tres menses:

alioquin ipso facto incurrunt poenam suspensionis, si sint Episcopi: excommunicationis, si sint minores Episcopi: interdicti, si sit Collegium vel Vniuersitas Ecclesiasticorum. ut patet cap. 1. de usuris, in Sexto. vide plura apud Silu. & Couarr. suprà.

DVBITATIO XXIII.

Vtrum Montes, qui dicuntur pietatis, excusentur ab usura, & qua ratione.

[Doctrinam huius dubitationis, allatarunt multos post annos aliqui. Eius defensionem, ex ipso auctore sub finem vitæ conscriptam exhibebimus in Auctario quo hanc editionem cumulaui.]

Notandum est, in multis Christiani orbis locis, Niam à 160. & amplius annis, fuisse à piis viris ingentes pecuniæ summas ad mutuandum pauperibus deputatas, quæ summæ solent vocari montes pietatis, constituti autem sunt hi montes cum hisce conditionibus.

189

Prima, Ut ex illis detur mutuum ad certam summam pauperibus loci, non exteris, aut diuitibus.

190

Secunda, Ut ad certum tempus, v. g. annum, vel paulò amplius id eis permittatur.

Conditiones
montis.

Tertia, Ut mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facillè exhauriretur, multis postea non soluentibus.

Quarta, Singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessariis ad montis conseruationem, ut pro stipendio ministrorum; qui montem custodiunt, & administrant, semperque parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, custodienda, reddenda: pro conductione domus, pro libris rationum, ceterisque necessariis instrumentis.

Quinta, Si tempore præscripto non soluerint, vendatur pignus, & quod ex pretio, detracta sorte & mensuris detrimentis, superfuerit, illis restituatur. Patet hæc ex Medina, de usuris q. 10. & Nauarr. tract. de usuris n. 59. & sequentibus.

His positis, Caiet. tom. 1. opusc. 6. censet hunc montem & hanc mutuandi rationem illicitam esse. Idem docet Sot. lib. 6. q. 1. a. 6. In eandem sententiam inclinat Silu. Usura 5. q. 4. Verùm dicendum est, certum esse hanc rationem mutuandi & hosce montes licitos esse & pios. Ita Nauarr. & Medina loco citato, & alij passim.

191

Sententia Caiet.
& Soti.
Montes esse
licitos.

Probatum Primò, Quia Leo X. in Concilio Later. sess. 10. vna cum ipso Concilio approbat hosce montes tamquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expositis, concedens Indulgentias iis, qui manus adiutrices ad huiusmodi erigendos porrexerint: denique excommunicationis sententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel concionari præsumpserint, ut patet ex Bulla eiusdem, quæ tota extrat apud Medinam, & in tomo 4. Conciliorum. unde videtur hæc doctrina fide tenenda.

Respondet Sotus Primò, Caietan. qui Concilio interfuit, non obstante hac determinatione, integro Opusculo contrarium docuisse, idque esse signum, eam non esse validam.

Sotus.

Respondeo, Caietanum scripsisse illud Opusculum ante Concilium, nempe anno 1498. ut patet ex fine Opusculi: Concilium autem hoc definiuit anno 1515, ut patet ex fine Bullæ.

192

Secundò Respondet Sotus, hoc Concilium non esse receptum in iis quæ statuit de eiusmodi montibus. Sed hæc responsio nihil valet: nam ut definitio alicuius veritatis rata sit, non eget receptione populorum: sed hoc tantummodò locum habet in legum obligatione. non enim veritas, quæ definitur, pendet à receptione aut censura subditorum, sed obligatio legis, quæ imponitur.

T 4

Tertiò

Tertiò Respondet, Concilium solum approbasse hosce montes, quatenus non sunt contrarii sacris Canonibus: atqui conditiones positæ sunt illis contrariæ, præsertim ea, qua pauperes iubentur aliquid soluere in singulos menses.

Verùm Sotus non videtur expendisse Bullam, quam Concilium approbavit: nam in ea expressè habetur & approbatur illa conditio his verbis: *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum, ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat ultra sortem, absque lucro eorundem montium recipitur, nec mali speciem præferre, nec ullo pacto improbari.* Id autem, quod ipse dicit, scilicet montem approbari quatenus eius capitula non sunt contraria sacris Canonibus, non habetur in illo Concilio, sed Pontifices, qui fuerant ante Concilium, conditionem illam in suis Bullis adiecerant, ut patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuersias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, sublati illis verbis ambiguis.

Conciliorum
definitio.

Denique dicit Sotus, non pertinere ad Concilium huiusmodi quæstiones, quæ magis ex philosophia, quàm Sacris litteris pendent, definire. Sed hæc responsio parum digna est tanto viro. Nam ad Concilium pertinet, definire omnia ex quibus pendet salus animarum: ut, verùm hoc licitum an illicitum, peccatum an meritum, hoc enim nosse non minùs necessarium est, quàm quæ merè speculatiua: nam proximè pertinent ad hominum mores. & sanè Ecclesiæ auctoritas esset valdè imperfecta, si de his certò & infallibiliter statuere non posset. Neque opus est, dum non agitur de veritate aliqua supernaturali, ut decisio ex Sacris litteris vel traditionibus immediatè colligatur, sed satis est ex illis mediatè seu remotè aliqua adiumenta peti: ex quibus vnà cum ratione naturali iunctis, veritas illa firmiter deducatur, quo modo etiam ab Ecclesia definitum est, *animam rationalem esse corporis formam.*

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino. hoc enim Concilium sess. 22. cap. 8. 9. & 11. enumerans loca pia, quæ ab Episcopo visitari debent, ponit etiam hosce montes. supponit ergo esse pia opera, ut xenodochia, &c.

193

Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil exigitur à mutuatariis ratione mutationis, sed solum ratione expensarum, quæ necessariæ sunt ad montis conseruationem & administrationem, ut patet ex Bulla Leonis: atqui licitum est aliquid pro his expensis exigere. ergo quod in istis montibus datur, iustè exigitur. Minor probatur, quia expensæ illæ sunt in gratiam & commodum eorum qui mutuum petunt, nempe ut maius damnum euitent, nec cogantur usurarios accedere. ergo si quis cupiat frui commodis montis, potest cum eo iniri pactum, ut pro sua parte ad illas expensas contribuat. par enim est, ut qui commodis alicuius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei necessariam conseruationem. Secundò, Nulla æquitas postulat, ut quis cum damno suo mutuet. ergo tantum exigere potest, quantum est necessarium ad damnum vitandum: & consequenter quantum opus est pro domo conducenda, pro stipendiis ministrorum, pro libris, &c. atqui hæc non possunt commodius exigere, quàm si singuli pro ratione mutui contribuant. cum enim ad eos simul sumptos hoc onus pertineat, debet distribui in singulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo potest aliquid exigi ut mons augeatur, vel ut dominus illius ditior fiat, ut rectè Medina q. 10.

194

Hinc sequitur, etiam hominem priuatum posse huiusmodi montem instituere, etiam si pecuniam illam sub onere alicuius census accepisset: & exigere à mutuatariis quantum opus est, ut se indemnem præstet, etiam si 8. vel 10. in 100. ab illis soluenda essent. dum enim hoc totum in commodum illorum agit, & veluti

negotium illorum vtiliter gerit, potest exigere quantum opus est ut se indemnem præstet. Negotium eorum vtiliter geri, patet, quia tunc non soluerent nisi 8. vel 10. cum iam soluant 33. & in quibusdam locis 44. vel 45. Nec obstat, quòd eò amplius exigatur, quò diutius sortem retinent: quia par est ut illi plus ad onera montis contribuant qui diutius illius commodis fruuntur, quorùmque pignora diutius custodiuntur. Denique non obstat, quòd illi, qui dant pignora, in quibus nihil molestiæ (ut catenam auream vel anulum) tantum soluant, quantum qui dant molestiora, ut velles: quia debuit certa quædam & æqualis ratio erga omnes constitui. quando enim ob varias circumstantias non potest vbique seruari æqualitas, sufficit aliquid generatim determinari, quod maxime videatur accedere. Ex his patet responsio ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valdè optandum & adlaborandum esse, ut passim per oppida huiusmodi montes, sublati usurariis, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, excitentur. Inde enim multiplex vilitas in Rempub. proueniret. Primò, Impediretur peccatum usuræ, Deo & hominibus valdè detestabile. Secundò, Pecunia remaneret in patria, cum iam aliò exportetur: quia usurarij serè sunt exteri, qui sedem sæpè mutant, & ubi euaserint opulenti, in suas regiones redeunt. Tertiò, incolæ pecunia affluentes haberent locum ubi securè & fructuosè eam possent collocare, emendo census super monte fundatos: tales enim census essent optimi & securissimi. unde numquam deessent qui pecuniam copiosè conferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad sua negotia possent statim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, soluendo 6. 7. 8. 9. vel 10. in 100. aut etiam multò minùs. nam credibile est successu temporis multos fore, qui hosce census sine condonaturi, vel testamento relicturi, aut alias summas legaturi: sicque sensim montem ad magnas opes peruenturum, ut tandem seipsum, sine notabili contributione mutuatariorum, possit sustentare, sicut in multis Italix locis accidisse videmus. Quintò, Venditis pignoribus, restitueretur quod sortem & detrimenta excedit: cum usurarij totum pretium pignoris, etiam si multò pluris valeat, sibi referuent. Vide plura de hisce montibus in Appendice ad finem huius Operis annexa.

D V B I T A T I O XXIV.

Vtrum si usurarius, qui mihi sit debitor 100. librarum, assignet mihi solutionem petendam ab eo qui usura nomine ei debet tantumdem, possim acceptare & exigere.

Q Vòd possim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & passim per orbem dantur & acceptantur tales assignationes, nec quisquam sibi facit scrupulum: itaque videtur hoc usu gentium receptum. Secundò, Quia nullam facio iniuriam debitori usurarij. si enim mihi non soluisset, debuisset soluere usurario. Tertiò, Si iste velit repetere usuras quas mihi soluit, semper habebit recursum ad usurarium, cui eas primò debebat, & ita nihil ego ei damni intulisse censebor.

Resp. tamen & dico Primò, Me non posse à tali assignationem exigere, si mihi certo constet illam usurario nullo modo deberi.

Probatur Primò, Quia communis sententia DD. est, famulum usurarij non posse exigere usuras nomine sui domini, eo quod non debeantur: ergo neque creditor usurarij potest eas exigere: non enim hic minùs exequitur iniquam exactionem, nec minùs exigit indebitum, quàm famulus.

Secundò, Ipse usurarius non potest eas exigere, &

195
Non possum
exigere.

si exigit, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ut omnes farentur: ergo nec creditor usurarii potest. patet consequentia, quia creditor usurarii non habet plus iuris in illum, quam ipse usurarius: cum non exigit illas nisi ex vi chirographi, & iuris, quod usurarius in illum transtulit, quod ius nullum fuit, sicut & chirographum iniquum.

Tertio, Creditor usurarii eodem titulo illas exigit, quo ipse usurarius exigeret, nempe tamquam debitas pro usu pecuniae ab usurario mutuatae: (sicut si tibi sint debita 100. à Petro causa venditionis, & mihi soluas chirographo Petri, exigam illa 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo quo exigit usurarius, est iniquum: ergo creditor usurarii iniuste exigit.

Quarto, Si tyrannus, qui Rempublicam vi oppressit, debeat tibi 1000. det designationem super subditos, quibus iniusta tributa imposuit, non potes ab eis solutionem exigere: cuius non est alia ratio, quam quod tyrannus nullum ius ad illa habeat, ac proinde nec alteri dare possit: ergo similiter si usurarius vel alius iniquus oppressor assignet solutionem super eos, qui nihil ei iure debent, non potes illos convenire.

Quinto, Qui solvit usuras creditori usurarii, potest solum repetere, & si alia ratio ei non suppetat, ut occulta compensatione: quod signum est, ei factam iniuriam non solum ab usurario, sed etiam à creditore. Antecedens patet, tum quia si nolisset usurario, posset repetere, & uti compensatione erga illum: ergo etiam dum solvit creditori usurarii, qui eodem iure sciens & prudens ab illo exigit, potest repetere & uti compensatione: tum quia non est translatum dominium illa solutione. sicut enim non transfertur dominium usurarum in usurarium, qui proprio nomine illas exigit, ita neque in illum, qui nomine & iure usurarii: praesertim cum hic etiam sciat non subesse titulum.

Ex dictis sequitur Primo, Eum, qui ex vi talis chirographi solutionem accepit à debitore usurarii, tenetur ratione rei acceptae, quamdiu pecuniam eius apud se habet: ea autem alienata tenetur solum secundo loco, nempe si usurarius, qui principalis est auctor damni per contractum usurarium, & in cuius commodum facta est solutio ipsius creditori, non restituerit.

Secundo, Posse utrumque conveniri & cogi per Iudicem ad restitutionem, ratione iniustae actionis, per quam damnum alter accipit. qui enim damnum à pluribus per iniuriam accepit, ita ut singuli in solidum sint obstricti, potest à quolibet eorum compensationem exigere, prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem servare, quamvis ipsi inter se ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriae habet immediate ius in singulos. Neque potest Magistratus impedire ne usurae solutae repetantur, quia Clemens V. approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & Magistratus, qui statuunt vel iudicant, ut usurae, cum repetuntur, non restituantur, ut patet Clement. unica, de usuris.

Ad primum respondeo, Apud Christianos, ubi usurae puniuntur, non acceptari à viris probis tales assignationes, quando constat eas non deberi. Sed quia plerumque praesumuntur iustae, eò quod non constet de contrario, idè passim illis fit solutio. ubi autem usurae communiter fiunt, non est mirum eas acceptari, sed hæc consuetudo non facit illud licitum, cum sit corruptela contra ius naturae.

Ad secundum, Nego nullam fieri iniuriam dum exiguntur illae usurae: exigere enim id, quod nullo titulo est debitum, idque non gratia solventis, ut ei commodetur, sed gratia exigentis, est vera iniuria: & solutio non minus fit iniusta, quam si fieret ipsi usurario, cum eodem titulo fiat. Accedit, quod si iste non exigeret, posset adhuc pecuniam retinere. Denique quia exiguntur à creditore usurarii tamquam iniu-

stum debitum: quia etiam in re fit iniuria, cum usurarii titulus approbetur.

Ad tertium. Etiam si idem damnum accepturus erat per usurarium, tamen hoc non excusat alterum, tum quia fortè non tam citò, tum quia sicut usurarius illud iniuste intulisset, & fuisset obligatus ad restituendum, ita qui loco illius infert, iniuste agit & tenetur ad restitutionem.

Dico Secundo, Si mihi non constat illam iniusto titulo exigendam, eò quod proximus non sit condemnandus usurae, nisi res sit evidens, possum tali assignatione uti, & exigere solutionem. Probatur Primo, quia quando res non est evidens, possum inducere in animum, subesse causas, ob quas iuste possit exigi per meum debitorem, ac proinde me etiam posse exigere. Secundo, Quia cum inter mercatores plerumque fiat solutio per assignationes, propter aliquod leve dubium vel suspicionem deberent recusare assignationes, non possent inter se tractare. si tamen iustae rationes dubitandi occurrant, inquirenda primum est veritas, vel assignatio recusanda. manente tamen dubio post debitam inquisitionem, potes eam suscipere, quia in dubio, proximus non est censendus usurarius, sed iustus negotiator, ac proinde eius assignatio putanda est iusta. si tamen postea contrarium detectum fuerit, debeo esse paratus restituere, illo non restituerente, nisi tempus vlucapioni necessarium effluerit. Simile est emptione rei, de qua dubito an sit furtiva, seu an venditor eam iure possideat. de quo vide supra c. 14. dub. 4.

Petes, Quid si ipse usurarius vel alius iniquus possessor pecuniam ab aliquo iniuste acceperit & eam mihi solvat, teneor ne eam restituere ei, cui scio iniuste extortam vel surreptam?

Respondeo, Si mihi constat hanc pecuniam materiale alienam esse, in rigore iuris teneor eam restituere. Primo, Quia dominium non est translatum in usurarium, uti suppono: neque etiam in me, quia non potest usurarius rei alienae in me dominium transferre, ac proinde nullum ius habeo ad eam retinendam. Secundo, Dominus illius pecuniae potest eam sibi vindicare, ubicumque eam inveniit, etiam per occultam compensationem, accipiendo æquivalens à possessore illius. quod signum est me teneri ad eius restitutionem, praesertim si sciam, eum, qui eam dedit non restitutum æquivalentem. Tertio, si equum, vestem, vel aliam rem, quam in specie scio esse Petri, non possum retinere iniusto Petro, cur possum retinere pecuniam, quam in specie ipsius esse scio? Quarto, Non habeo vllum alium titulum ad eam retinendam, quam illum quem habebat iniquus possessor, à quo eam accepi: sed ille non habebat iustum titulum ad eam retinendam, supposito quod non voluit domino reddere aliam æquivalentem: ergo nec ego habeo vllum titulum iustum illius retinendae, supposito quod nec ego nec ille habeat voluntatem restituendi domino æquipollentem. Quinto, Acceptum à fure, vel alio iniquo possessore, restituendum est vero domino, in omnium DD. sententia: nisi vel contractum cum fure mox dissolvas, ne amittas pretium rei: vel certò scias furem domino restitutum æquivalentem, quod ipsi æquè placeat ac res sua. Neque hic excipienda pecunia: quia omnes generatim loquuntur de re aliena, & eadem est ratio pecuniae, & aliarum rerum, quae functionem recipiunt, seu quae in numero, pondere & mensura consistunt.

Dices, Dominus huius pecuniae parum curat cui hi materiales nummi dentur: quia non idè redditur ipsius conditio peior, quamdiu prior iniquus possessor est solvendo, nam æquè facile potest recuperare rem suam: ergo non censet sibi vllam à me fieri iniuriam, si ego hanc pecuniam mihi à priore iniquo possessore numeratam, acceperim.

Respond. Illum parum curare cui illa pecunia numeretur, quia ille, cui numeratur, manet similiter obligatus ad eam restituendam, saltem ratione rei acceptae.

196
Tenetur ad
restit. primo
loco.

197
Ad argumen-
ta.

Exigere illas
est iniuria.

199
Si scio hanc
pecuniam esse
alienam, te-
neor eam re-
stituere.

200
Obiectio.

cepta. non enim per hoc quod permittit eam alteri numerari, & ratam habet illam numerationem intendit cedere iure suo quod in rem ipsam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienae usurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus: nam si quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroso ab iniquo possessore, sciens esse alienas, tenetur ratione rei acceptae vero domino, etiam si domino perinde sit in quem haec res fuerit alienata. Vnde patet, si is, cui haec pecunia numeratur, eam acceptet cum animo non restituendi, etiam eo euentu, quo prior possessor nollet restituere, eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim potest eam acceptare, nisi cum animo restituendi, in euentum quo prior nollet restituere. Idem dicendum de iis qui emunt pignora, quae sciunt esse in specie aliena, utpote pro solis usuris accepta: sed hoc vix umquam constare potest: putantur enim vendita pro sorte & usuris, quae venditio satis est ad transferendum dominium in usurarium, etsi teneatur pretium supplere.

CAPVT XXI.

De Emptione & venditione.

D. Thomas q. 77.

Habet 21. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid emptio, venditio, negotiatio & haec quibus prohibita.

RESPONDEO, Emptio definiri potest, pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio. colligitur ex L. 1. de contrahenda emptione. ubi tria requiruntur pro forma seu substantia huius contractus, merx, pretium, & mutuus consensus.

Merx.

Merx vocatur quouis res vendibilis. tales sunt res omnes mobiles & immobiles, actiones & iura; quae pecunia aestimari & comparari solent. Item omnia bona praesentia & futura, simul sumpta. haec enim uno actu vendi possunt, etiam si non possint donari, ut colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta. Si. de verb. obligat. quia per talem venditionem non impeditur libera facultas testandi, cum possit de pretio testari: impeditur vero per gratuitam donationem. Pari modo merx & res vendibilis est hereditas iam delata: non tamen ea, quae nondum delata est, ut quae expectatur ab homine vivente, huius enim venditio est irrita, utpote contra bonos mores, ut patet ex L. de hereditate vel act. vendita.

Pretium.

Pretium vero est nummus seu pecunia: haec enim inuenta est ut sit mensura & pretium omnium, quae in contractus humanos veniunt; ut docet Aristotel. lib. 5. Ethic. cap. 5. Neque haec per se merx esse potest, aut instar mercis vendi, nisi ratione materiae, vel circumstantiae, quae ipsius rationi sit extrinseca: ut quia verus, quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia absens, quia difficilis recuperatu, &c. Ante usum nummi non erat emptio vel venditio, sed solum permutatio, ut d. L. 1. de contrahenda emptione, habetur, sed quia ea res erat incommoda, inuentus est nummus.

Est pactio. Hoc ponitur loco generis, quia emptio & venditio sunt species pactiois: vel potius partes vnius integre pactiois, quae sit species pactiois in genere, nam ex emptione & venditione fit integrum pactum: quod consensum duorum intrinsece includit. istae autem partes, etsi distinctae sint, tamen se mutuo respiciunt, adeo ut altera sine altera non possit intelligi: sicut in aliis relatis accidit.

Porro consistit hic contractus in nuda pactioe, seu conuentione partium: nec requirit ad sui substantiam traditionem rei aut pretij: quia solo consensu perficitur, ut dictum est supra c. 17. dubit. 2. & habetur d. L. 1. de contrahenda empt. in fine. Vnde inter absentes contrahi potest, & per nuntium, & per litteras, ut ibidem dicitur. ut tamen transferatur dominium per hunc contractum, requiritur traditio, ut constat ex c. 3. dub. 3. vnde non secuta utrimque conditione, censetur adhuc incompletus: quia etsi secundum substantiam perfectus sit non tamen habet ultimum suum complementum, ad quod contrahentes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni poena aliqua apponitur, ea intelligenda est de actibus utrimque per traditionem completis, nisi expresse legislator aliud intendat. Pari modo non requiritur stipulatio, quia est contractus bonae fidei: nec scriptura, nisi partes ante vel in contractu ita velint ad maiorem securitatem: & tunc censetur suspendere suum consensum extremum, donec conuentio scripto sit consignata & relecta, ut docet Gomezius tom. 2. cap. 3. num. 17.

Perficitur consensu.

Cum dicitur, pretij pro merce, & mercis pro pretio, indicatur aperte hunc contractum esse reciprocum, & requirere repromissionem, seu mutuam consensum.

Est contractus reciprocus.

Hac parte distinguitur tum a donatione & promissione liberali, tum ab omnibus aliis contractibus, in quibus fit commutatio inter alia quam inter mercem & pretium: ut permutatio, mutuum, & omnes contractus innominati. item locatio, & conductio: res enim, quae dicitur locari vel conducere, non datur pro pretio, sed solum conceditur ad usum: quamuis usus ipse quodammodo vendi videatur, quia pro pretio conceditur. sed proprie non dicitur vendi, quia non tam usus ipse, quam res vtenda, proponitur in contractu.

Distinguitur ab aliis.

Petes, Quid si pro re aliqua detur pecunia & res, (ut pro domo, alia domus & 100. aurei) eritne emptio, vel venditio?

Resp. Si res illa quae datur, sit multo maioris valoris, quam pecunia, erit permutatio: si vero pecunia sit multo maioris valoris, censetur emptio & venditio, nam a maiori parte fit denominatio. quod sint paris valoris, vel fere paris, censetur talis contractus, qualem ipsi intenderunt, de quo vide Gomezium num. 10.

Si detur pecunia & res pro re.

Ex his sequitur, quando tributum aliquod solvendum est ex contractu emptionis & venditionis, hoc tributum statim post conuentionem partium incipere debere, etiam si res nondum sit tradita, aut pretium solutum, quia debetur ex contractu perfecto; hic autem perficitur statim per consensum mutuam verbis expressum. quod intellige, si consensus sit absolutus, & pretium sit determinatum. si enim consensus sit conditionalis suspendit contractum usque ad euentum conditionis: qua posita contractus perficitur: sed eo modo ut eius effectus, qui est obligatio absoluta, iuris fictione retrahatur ad tempus initi contractus, perinde ac si ab initio consensus absolutus fuisset, ut constat ex L. Qui balneum. 9. & L. Potior. 11. Qui potiores in pignore. & aliis Iuribus.

Tributum ex contractu emptionis.

Si consensus conditionalis.

Sed hoc intellige, si conditio sit casualis, secus vero si potestativa: tunc enim non fit retrahitio. Ita docet Bartolus in d. L. Qui balneum. & fuse in L. Si is qui pro emptore. in q. 5. n. 44. & sequentibus. 11. de vfucap.

Limitatio.

Casualis conditio dicitur, cuius impletio non est villo modo in potestate eius cui imponitur, sed pendet ab euentu fortuito: ut si naues ex India venerint hoc anno.

Potestativa est, cuius impletio est in potestate eius solius cui imponitur, ut si tutelam susceperis, si officium tuum mihi resignaueris.

Ratio est: quando conditio est potestativa, intendit is, qui conditionem apponit, allicere alterum ad celerem impletionem. vnde tunc impleta conditione

non

non debet fieri retrotractio, sed contractus tunc primū incipiet, quasi tunc solū initus esset. alioquin non excitaretur ad conditionem celerius implendam. nam perinde esset siue citius siue tardius impleretur, cū æquē ad initium contractus obligatio retraheretur. Hæc autem ratio cessat, quando conditio contractui appositā est casualis. Vnde cū is qui hanc conditionem apponit, sit ita affectus, ut veller statim inducere obligationem absolutam, si ea conditio præsens esset: ita refert se ad eventum conditionis, ut ea posita velit omnia sic geri, quasi ab initio extitisset. Atque hoc modo interpretandi sunt contractus, nisi constet aliam fuisse mentem contrahentium. Hi enim ita possunt contrahere, ut etiam si conditio sit casualis, non fiat retrotractio, & è contrario ut fiat, quando est potestatiua. sed tunc id disertè debet exprimi, alioquin præsumendum in dubio, sicut diximus.

Hinc fit, ut etiam debitum vectigalis retroagatur, & debeat solui redemptori, qui erat tempore contractus, non autem qui est dum impletur conditio.

Si requirat
ratihabitio-
nem.

Simili modo, quando contractus requirit ratihabitionem alterius, etiam si absolutè initus videatur, non censetur perfectus, nisi accesserit ratihabitio: quia talis contractus ex dispositione Iuris continet tacitam conditionem, quæ illi vim dare debet, eūque perficere. quæ ubi accesserit, perficitur quidem contractus, sed eo modo, ut fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam sequens, retrahantur, perinde ac si hæc omnia ab initio fuissent: nam perinde omnia sunt agenda. Colligitur ex regul. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in 6. & l. fin. C. ad S. C. Macedon. ubi id eleganter explicatur: & ex multis aliis Iuribus, quæ citat Gomezius tom. 2. cap. 11. n. 30. ubi hanc rem suæ tractat.

Si pretium
indetermina-
tum.

Denique non est perfectus contractus emptionis. si pretium non sit determinatum. ut sit contrahentes conferant illud in arbitrium tertij. est quidem validus contractus priusquam ille definiat, ita ut non possint retrocedere absque mutuo consensu, non tamen est perfectus, ut patet §. Pretium, Instit. de emptione & vendit. unde non debetur vectigalante definitionem, hic tamen non habet locum retrotractio, quia contractus fuit absolutus, non conditionatus, aut requirens ratihabitionem, sed ob solam pretij indeterminationem imperfectus. videre de his est plura apud Gomezium supra, & nostrum Molinam disp. 337.

4
Negotiatio.

Negotiatio est, cū quis rem aliquam comparat eo animo ut integram & non mutatam vendendo, lucretur, ut ait Chrysost. hom. 38. in Matth. & habetur cap. 11. Eiciens. d. 88. ubi illud vendendo accipitur generatim ut etiam permutationem contineat: nam apud barbaros negotiatio sit permutatione, & campsores permutatione pecuniarum negotiantur. Hæc res per se non est illicita, sed indifferens: quia ad bonum, malum, vel indifferentem finem referri potest: ut ostendit D. Thomas q. 77. a. 4.

Obiicies verba Chrysostomi. Eiciens (inquit) Dominus vendentes & ementes de templo, significavit, quod mercator numquam potest Deo placere: & idē nullus Christianus debet esse mercator. Respondet D. Thomas, Chrysostomum loqui de eo, qui finem ultimum in lucro constituit, paratus offendere Deum mortiferè ut lucretur: quod plerique faciunt. vel (quod in idem redit) loquitur de eo qui fraudibus & periuriis negotiationem exercet.

Clericis pro-
bibita.

Aduerte tamen Primò, Eam esse prohibitam Clericis, ut patet cap. Consequens. d. 88. ubi Gelasius ait, Clericus ab indignis quæstibus abstinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio cessandum, aut in quocumque gradu sint positi, mox à clericalibus officiis cogantur abstinere. Idem patet ex c. Negotiatorem. 8. ex Hieronymo, & c. Fornicari. 9. ex August. & cap. finali de vita & honestate Clericorum. & cap. Secundum 6. Ne Clerici vel Monachi: ubi Pontifex ait, Sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur. Ex his patet, esse peccatum

morale, si multum negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui Sacris initiati: de Monachis verò generatim, ut notat Medina C. de restit. q. 30. Causa secunda, in fine. Ratio cur Ecclesia id tam seuerè prohibuerit, est, tum quia valde indecorum est, Clericos lucris captandis incumbere: tum quia merè occupat animum & à spiritalibus auocat: tum quia plena est periculis periurij, fraudum, & iniustitiar. unde Ecclesiastici 26. Dna species & periculosa mihi apparuerunt: difficile exiit negotians à negligentia (intellige rerum ad salutem pertinentium) & non iustificabitur caupo à peccatis. Idem apertius Apostolus 1. ad Timotheum 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, his consenti simus. rationem subdit: Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.

Ratio ven-
dendi.

Aduerte Secundò, posse Clericos comparare rem aliquam, ut sit materia ex qua aliam conficiant, quam vendant, quia id non est negotiari, ut expressè Chrysostomus supra docet. sic olim Religiosi sportas, stolas & similia faciebant ut venderent, & ex pretio se sustentarent: & Apostolus artem scenofactoriam faciebat. Similiter possunt agros proprios colere, ut fructus vendant, lapides vel metalla ex suis fundis cadere vel eruere, siue mutant in aliam speciem, siue non, greges in suis prædiis alere, ut ex foetu, lacte, lana, pecuniam conficiant, aut ut ipsa animalia ad lecta & saginara vendant, ut rectè docet Medina C. de restit. q. 30. causa secunda: & Molina disp. 342. hæc enim omnia sunt fructus vel quasi fructus agrorum.

Quia illis
permisum.

Tertiò, Non posse tamen conducere aliena prædia, vel similes res fructiferas, ut fructus vendant, & ita quæstum faciant. etsi enim hoc non sit negotiatio, est tamen expressè prohibitum 23. q. 3. c. 1. 2. & 3. ex Concil. Carthag. 1. & 4. secus sit pro sua necessaria sustentatione. Ibidem prohibetur ne suscipiant administrationem vel procuracionem domus secularis.

6
Conductio
alieni prædy.

Quartò, Non esse peccatum si Clerici vel Religiosi per alios negotientur, qui totam industriam præstent: ut si pecuniam in societate mercatorum depositam habeant: quia tunc cessat ratio prohibitionis, & quia solū prohibitum est, ne per se negotientur, ut probat Medina supra. videtur tamen parum decorum statui ecclesiastico, unde non putarem faciendum, nisi iusta aliqua causa excuset.

Per alios ne-
gotiari.

D V B I T A T I O I I.

Quodnam censendum sit æquale
seu iustum pretium rerum
venalium.

Respondet, iustum pretium censeri, quod vel à potestate publica ob bonum commune est taxatum, vel communi hominum æstimatione determinatum.

7
Iustum pre-
tium.

Dupliciter enim solet pretium imponi. Primò, Per Principem vel Magistratum, qui consideratis circumstantiis, ex quibus æstimatio rerum pender, statuunt quanti vendi debeat, idque potissimum ne emptores decipiantur, vel cogantur soluere pro libidine venditorum. Hoc vocant DD. pretium legitimum, quasi lege definitum. Quòd autem hoc iustum censeri debeat, (nisi fortè constet spe munerum, vel odio venditorum, vel crassa ignorantia taxatum esse) patet: quia quod potestas publica ex officio statuit, non potest à subditis in dubium vocari. atqui hoc pretium statuit ex officio. sicut enim ceteris in rebus bonum commune curare ad potestatem publicam pertinet, ita etiam in negotiatione, ad auertendas fraudes & pauperum expilationes. Accedit quòd Superiores possunt melius ceteri omnes nosse circumstantias, ex quibus æstimatio rerum crescit vel decrescit, quarum quædam

Imponitur
dupliciter.
1. Per Prin-
cipem.

8
Circum-
stantia con-
sideranda in
taxatione.
dam

dam spectantur circa merces ipsas, vt copia, inopia, necessitas, & utilitas earum: quædam circa venditores, vt labores, expensæ, pericula, damna in illis comparandis, adducendis & conseruandis. item modus vendendi, nempe an vtrò offerant, an rogati vendant: quædam circa emptores, sicutne multi an pauci, sicutne pecuniæ copia an inopia.

9
2. Communi
hominum æ-
stimatione.

Secundò, Imponi solet communi hominum intelligentiæ æstimatione, vnde dicitur *vlgare*: à quibusdam verò *naturale*, tamquam à naturali prudentia constitutum, cerniturque in iis rebus, quibus à publica potestate pretium non est impositum. quòd autem hoc iustum censi debeat, patet ex L. Pretia. 63. r. ad L. Facidiam. vbi dicitur, *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur*, id est, definiuntur & taxantur, nisi fortè legendum sit *finguntur*. ratio est: quia iudicium priuatum est fallax, & facile lucri cupiditate pervertitur. iudicium verò commune est minùs errori obnoxium. quare cum hic certior regula non suppetat, hoc sequendum est. Fit autem hæc communis æstimatione consideratis prædictis circumstantiis. vide Nauarr. cap. 23. n. 78. & sequentibus, Medinam C. de restit. q. 31. Couarr. l. 1. variat. c. 3. in principio.

10
Differunt
pretium legi-
timum &
vulgare.

Notandum autem, esse discrimen inter hæc duo pretia: quòd *pretium legitimum* consistat in indiuisibili, *vulgare* non item: sed habeat quamdam latitudinem, vt docet Scotus d. 15. q. 2. & alij DD. ratio est, quia legitimum taxatur ab vno vel à multis in vnum conuenientibus: *vulgare* autem à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant. quòd enim aliqui æstiment 9. alij æstiment 10. alij 11. Hinc fit vt *pretium vulgare* sit triplex, vt communiter docent DD. *Infimum* seu *pium*, *medium*, *summum*, quòd & *rigorosum* dicitur. v.g. pretium medium sit 10 infimum erit 9 plus minus, summum 11. rursus medium sit 100. infimum 95. summum 105. vt ait Couarr. suprà n. ipsum quoque medium suam habet latitudinem, similiter infimum & summum.

11
Pretium vul-
gare triplex.

Hinc vterius sequitur, quando pretium lege taxatum est, non licere amplius accipere, sed restituendum, si quid suprà exigatur. quando autem pendet ex *vulgari* æstimatione, licere eandem rem triplici illo pretio vendere, prout occasio tulerit.

Quando pre-
tium vulga-
re & legiti-
mum discre-
pant.

Petes, Quid si pretium legitimum discrepet à *vulgari*, v.g. tritici legitimum pretium sit 10. regalium, *vulgare* autem propter abundantiam vel raritatem emptorum sit 8. licebitne vendere pretio legitimo?

13
Si legitimum
sit maius.

Resp. & dico Primò, Si pretium legitimum maius sit quàm *vulgare*, ordinariè non esse licitum exigere pretium legitimum. ratio est, quia ordinariè pretium taxatur in gratiam emptorum vt non excedatur: non autem vt infra non descendatur, si circumstantiæ varientur, & communis æstimatione minoris faciat. Dixi ordinariè, quia interdum taxatur in gratiam venditorum, vt non minuatur: (vt fit in venditione censuum perpetuorum & vitalium, similium iurium, quæ homines non nisi coacti penuria vendunt) & tunc licebit totum pretium legitimum exigere. Imò si quis minoris emeret, non esset tutus in conscientia. ratio est, quia iudicium Magistratus præferendum est iudicio populari: nam Magistratus auctoritate publica & boni communis intuitu tale pretium constituit.

14
Si minus

Dico Secundò, Si pretium legitimum sit minùs, *vulgare* maius, non licebit exigere *vulgare*, sed solum legitimum. ratio est, quia hoc censendum est verum rei pretium à Magistratu definitum, ne excedatur. Aduerte tamen, si mutatis circumstantiis copiz, inopiz, & similibus, Magistratus esset notabiliter negligens in pretio legitimo mutando, posset res vendi pretio *vulgari*: nam lex censeretur iniqua, vt rectè Ioann. Medina questio 36. Sed hoc non est priuatorum iudicare, nisi moraliter sit euident, (semper enim in dubio pro Superioribus est præsumendum) vt si constaret Magistratum corruptum muneribus, aut malè instructum de circumstantiis mer-

cium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxasse.

D V B I T A T I O III.

Vtrum res ea, qua non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt sunt quadam gemma, insignes canes, falcones, aues Indica, pictura veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus.

Q Vidam affirmant. Ita Sotus l. 6. q. 2. a. 3. & Petrus Nauarra l. 3. c. 2. n. 11. Probatur Primò, quia cum non sint necessariz vitæ humanæ, si quis velit eas emere, sponte censebitur velle dare quòd alter exigit: (alioquin non emeret, cum nulla necessitas eum ad hoc compellet) quare venditor poterit accipere.

15
Sententia
quorundam.

Secundò, Quia quisque in rebus suis est moderator & arbitry, vt habemus L. In re mandata 21. C. mandati. & commune proloquium est, *rem tanti valere, quanti vendi potest* L. 2. §. Si heres. r. ad Trebellanum S. C.

Respondeo tamen, contrarium verius videri, nempe reiales non posse vendi pro arbitrio venditoris, sed iuxta æstimationem intelligentium, vel certè iuxta æstimationem ipsius venditoris, bona fide spectatis circumstantiis supradictis, iustam. colligitur ex Nauarro c. 23. n. 78. & Caiet. in a. 1. q. 77. Probatur Primò, Quia iustum pretium earum rerum, quæ nec lege nec communi æstimatione taxatz sunt, sumendum est ex iudicio intelligentis mercatoris, qui spectatis circumstantiis ad rei valorem facientibus, eam æstimet. atqui res quælibet debet vendi iusto pretio: ergo non est licitum tanti vendere, quanti vendi potest. Maior probatur: quia hic certior regula haberi nequit, quàm iudicium intelligentis. Secundò, Non idèò restanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere: sed quia prudentum iudicio omnibus consideratis tanti æstimatur: ergo non potest eam vendere quanti lubet. Confirmatur: quia iudicium, quo iudicatur tanti valere, debet esse prudens, atqui nemo potest prudenter iudicare eam valere tanti, ex eo quòd venditor tanti velit vendere. Tertio, Quia alioquin venditor rem eam, quam bona fide æstimat 10. posset vendere 100. vel 1000. si videret Principem aliquem ea delectari, eamque velle emere.

16
Contraria
verior.

Aduerte tamen, si venditor ei valdè afficiatur, posset hunc suum affectum æstimare, vt docet Nauarr. c. 23. n. 83.) sed id bona fide fieri debet.

17
Affectus æsti-
mari potest.

Ad primum Respondeo, illum emptorem non censi sponte donare excessum pretij, quia non intendit donare, se emere, & soluere dumtaxat pretium rei. vnde cum in re nihil respondeat incremento pretij, non potest hoc incrementum instar pretij retineri. Nec refert, quòd ei nulla vis aut necessitas emendi inferatur, quia alioquin possent vsuræ peti ab eo, qui nulla necessitate coactus, sed in lusum vel in alias oblectationes mutuum petit.

18
Ad rationes.

Dices, Si non intendit donare excessum pretij, cur illum dat, cum sciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

Resp. Quia rem illam desiderat, & mauult facere iacturam illius incrementi, quàm re illa carere: sicut qui promittit vsuras vt habeat pecuniam præsentem ad lusum.

19

Ad secundum, Lex illa nihil ad rem facit: nam non loquitur de æstimatione rebus imponenda, sed tantum significat, quemque de rebus suis posse disponere pro suo arbitratu, etiam in suum incommodum, mandatarium autem non posse. Commune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi potest*, intelligendum est intra limites iustæ æstimationis, quia iustitia pretij non consistit in indiuiduo.

D V B I T A T I O . I V .

Virum liceat interdum plus vendere, vel minoris emere quam valeat.

D. Thom. q. 77. art. 1.

Notandum Primò. In foro externo non dari actionem ei, qui emendo carius vel vendendo vilius tra vel citra non est deceptus ultra dimidium iusti pretij. v.g. si dimidium in agrum tuum valentem nunc 100 liberis vendas 70. vel 60. vel etiam 50. liberis, non potes intentare actionem ad rescindendam venditionem, aut ad supplendum pretium, quia non es deceptus ultra dimidium iusti pretij. secus autem si vendidisses 48. vel 49. vel minoris. Pari modo, si agrum valentem 100. libris, emas 152. vel plus: potes agere ut vel restituatur excessus ille, vel emptio rescindatur: non tamen si emeris 140. vel etiam 150. colligitur hæc aperte ex L. 2. C. de rescindenda venditione, & L. 8. ibid. & ex cap. Cum dilecti. & cap. Cum causa, de emptione & venditione. vide Gomezium tomo 2. cap. 2. n. 22. & Couar. lib. 2. var. cap. 3. Permittit autem Ius utrimque deceptionem, quæ non est ultra dimidium iusti pretij, ad vitandas innumeras lites quæ sequerentur, si ex qualibet fraude daretur actio.

21 Notandum Secundò, Fraudatorem, qui citra dimidium decepit, non ideo excusari à restitutione eius in quo alterum circumuenit, siue emendo, siue vendendo: ut communis sententia DD. habet, D. Thomas hoc articulo, D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 16. §. 3. Ioannes Medina q. 32. Couar. 2. var. cap. 4. n. 11. & alij, quos ipse citat. ratio est, quia illud quod excedit, non censetur liberaliter donatum, sed solum quatenus debitum est titulo emptionis vel venditionis, nempe tamquam iustum pretium, vel tamquam æquivalens & debitum pretio oblato, si ego non est debitum, eò quod superet æqualitatem, non potest retineri, nisi conuenienti modo compensetur, supplendo defectum pretij vel rei. vide Nauar. in c. Nouit, de Iudiciis, notab. 6. n. 54. & seqq.

22 Hinc patet falli Ioannem Gerson Opusc. de contrahib. p. 2. proposit. 11. (habetur in 1. 2. alph. 35.) dum putat talem non teneri ad restitutionem, quamuis peccarit & confiteri teneatur, eò quod scienti & volenti non fiat iniuria: quia ille non est absolute volens, sed solum modo explicato: sicut is, qui soluit vsuras. Adde, sententiam illam includere repugnantiam, si enim talis fraudatio est peccatum, cetè est peccatum contra iustitiam: ac proinde obligat ad restitutionem, Neq; leges approbant hoc, tamquam licitum, sed permittunt, non cogendo restituere, aut contractum rescindere, ad maiora incommoda vitanda, ut docet D. Thomas hoc art. 1. & Bartolus in legem illam 2. & 8.

23 Nec obstat Lex, In causæ cognitione. 13. in fine, & de minoribus, ubi dicitur: Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire. nam hoc intelligendum est de circumuentione intra latitudinem iusti pretij, ut ait Cou. l. 2. var. c. 3. n. 2. vel dicitur licere naturaliter, quia Iure gentium permittitur. His positis,

24 Respondeo, & Dico Primò, Esse causas aliquas, ob quas licitum est interdum plus rem vendere, quam per se ipsa alioquin valeret aut venderetur. Prima est, Ratione officij mercandi, sic mercatores possum paulò plus vendere, quam ab alijs vendi soleat, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Ioan. Medina C. de reitut. q. 3. §. Secundum erat. & Caiet. 2. 1. Ratio est quia pretio est æstimabile, quòd curas & cogitationes suas in rebus conquirendis, conseruandis & distrahendis assidue impendant, aliàsque multas lucrandi rationes omittere cogantur. Hinc fit ut multò plus æstimeretur res, dum vendenda est à mercatore, cui ex officio competit eam vendere; quam dum venditur à milite, vel mechanico, qui fortuito illam obtinet & vendit.

Aduerte tamen Primò, Non ideo posse mercatorem plus vendere, quam lege vel communi æstimatione sit præscriptum, quia in taxatione pretiorum habita est ratio officij mercandi.

Secundò, Si ille, qui vendit aliquid ex occasione, tantum exigat, quantum solent mercatores, non facere iniuriam emptori, modò res sit æquè bona, quia potest eam vendere pretio currenti, etiamsi ipse eas curas & impensas non habuerit, quas mercator non enim necesse est ipsum subiisse omnia incommoda, ex quibus æstimatio creuit, ut illam æstimationem petere possit. Nec obstat, quòd minoris in manibus eius æstimeretur; quia non ideo minoris æstimatur, quòd reuera minoris valeat, supposita voluntate eam opportune vendendi, sed quia tales nolunt vel nesciunt opportunitatem expectare, & ultro emptoribus ingerunt.

Secundà, Ratione lucri cessantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis, qua se priuat, potest eam plus vendere, quam per se valeat, iuxta æstimationem ipsius lucri vel damni, oblectationis, vel affectus. ratio est, quia hic non tantum vendit rem illam nudam, sed etiam suum commodum vel oblectationem vel affectum: ergo etiam horum æstimationem exigere potest, etiamsi res habeat pretium legitimum. ut rectè docet Petrus Nauar. l. 3. c. 2. n. 23.

Hic tamen tria noranda sunt, Primò, Venditorem debere emptori significare causam cur tantum exigat, ne putet rem plus valere. quia forte non cupit illius incommodum redimere.

Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur, eam plus æstimet, affectum illum debere aliqua iusta ratione niti, ob quam prudenter possit tanti æstimari: ut si gemmam valde ratam, vel statuam valde antiquam habeas.

Sed quid, si affectus ille ratione non nitatur, & nihilominus verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretium, quod exigit? ut si domum valentem 100. aureis æstimes bis mille, quia accepta longo ordine à maioribus. Quidam admittunt, quia sua incommoda quouis æstimare potest. Equidem non omnino probauerim, quia affectus à ratione alienus corrigendus est, non enormi pretio redimendus vel solandus.

Tertiò, Titulo lucri cessantis, rem posse plus vendi, si eam constitueras seruire: donec plus esset valitura. & iam se aliquis emptor offerat. potest autem tunc pacisci dupliciter. Primò, De pretio determinato: & quidem si certum sit rem illo tempore valituram v. g. 30. aureos, potes ea tunc vendere 30. detracta tamen æstimatione custodiæ & periculi corruptionis vel interitus rei, unde si custodiam & periculum æstimes solum duobus aureis, potest vendere 28. si vno tantum, 29. Si autem sit dubium an valebit 30. tamen certum sit valituram inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod sit medium inter 25. & 30. idque maius vel minus pro ratione dubij. & in hoc casu intelligendum est c. In ciuitate, de vsuris. loquitur enim de eo, qui rem seruaturus erat vsque ad tempus solutioni destinatum, & dicit eum nunc posse illam vendere eo pretio, quo plus minùve illo tempore putatur valitura; id est, pretio medio inter summum & infimum illius temporis. vide Coua. 2. var. c. 3. n. 6. Secundò, Potest pacisci de pretio indeterminato, nempe ut emptor soluat quantum euentus ostendet communiter valere eo tempore, quo venditor statuerat vendere; detracta tamen æstimatione custodiæ & periculorum. non potest tamen pacisci ut soluat ei summum pretium, quo tunc valebit, quia non est certus se eo venditurum, si rem asseruet; & ita non cessat ei certò hoc lucrum. detrahenda ergo æstimatio illius certitudinis, id est, quanti æstimatur, esse certum de summo pretio.

Tertia causa, cur possis plus vendere, est ratione laborum & expensarum, quas subiisti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conseruandis: hoc tamen intelligendum est, si res ista non habebant pretium statutum, tunc enim cum pretium primò sit imponendum,

V potest

15
Potest vendi
pretio iustitiae

16
2. Ratione lu-
cri cessantis,
&c.

17

Ob affectum;

18

Si constituta
res rem ser-
uare.

Dupliciter
potest pacisci.

19

Ratione labo-
rum & ex-
pensarum.

potest venditor habere rationem expensarum extraordinariorum in eo taxando, ut videmus in mercibus, quæ deferuntur per loca periculosa, ubi opus est comitatu manus militaris aduersus volones. non tamen hoc intelligo de expensis ratione infortunii vel per imprudentiam factis. secus verò est si res illæ iam pretium suum, quo passim vendantur, habent: quia semper tenetur eas vendere pretio currente, vel sibi reseruare; ut docet Medina q. 31. & Couar. l. 2. var. cap. 3. n. 3. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita est ratio laborum & expensarum, quæ ordinariè fieri solent. quod si ab aliquo plures factæ sint, ipsius est infortunium, nec idèd pretium commune augere potest; sicut nec tenetur minuere, etiam si nullas expensas fecerit. hæc enim est conditio mercatorum, ut sicut possunt lucrari, si merces habuerint expensis exiguis, ita perdere, si ingentibus, & extraordinariis.

30 *Ratione copie*
emptorū, &c. Quarto, Ratione copie emptorum & pecuniarum, & penurie mercium, possunt res plures vendi, quam alioquin venderentur, si emptorum vel pecuniarum esset raritas, vel mercium abundantia. Ratio est, quia ex his crescit æstimatio communis mercium id enim pluris æstimatur, quod à pluribus quæritur, quodq; difficilius vel minore copia inuenitur; minoris verò, cuius maior est copia, vel quod minus quæritur. Hæc ratio interdum fit ut repente rerum pretia valde augeant, superueniente magna emptorum, qui opulenti sunt, & auidi ad emendum, copia; & statim illis abeuntibus ad priorem statum redeant: ut cum Princeps cum aula subitò ad aliquod oppidum venit, vel classis Indica appellitur, ut rectè docet Molina disp. 346. quo casu non censet damnandum, quod res carius vendantur exteris illis, quam indigenis; si pro vtrisque sit satis magna copia. nam respectu externorum illorum, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res istæ censentur plures valere, quam respectu indigenarum. Si tamen res non sufficerent pro vtrisque; accresceret pretium absolute respectu omnium: neque venditores permittendi essent vendere carius exteris, ut vilius dent indigenis. Vel dici potest, utroque casu accrescere pretium respectu omnium, neque venditores teneri minoris vendere indigenis, quam aduenis: tamen consuetudine receptum esse, ut indigenis fiat gratia, eò quod incrementum illud sit fortuitum & transiens. non enim est illicitum vendere carius exteris, quam incolis, modò limites pretij rigorosi non excedantur cum exteris.

31 *Si in gratiam*
emptoris. Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, alias non venditurus, potes aliquando pluris æstimare, quam si venderes sponte. ratio est, quia æstimabile pretio est, quod rem tuam, quæ venalis non erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim, si aliquid inde incommodi vel molestie sentias.

Utilitas em-
ptoris. Aduerte tamen, non posse rem plures vendi ob singularem aliquam utilitatem vel necessitatem emptoris (ut multi absque vlla conscientia faciunt.) Ita D. Thomas hoc artic. & communiter DD. ratio, quia nemo potest alteri vendere id, quod est ipsius: illa autem utilitas est ipsius emptoris, non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumstantia, cuius venditor non est causa.

Cause emendi
minoris. Dico Secundò, Sunt etiam aliquæ causæ ob quas emptor potest interdum emere rem minoris quam

32 *Si emptori*
parum utilis. alias valeret. Primò, Si emptori parum est utilis, eamque in gratiam venditoris emat. Ita Medina. q. 32. Nauarrus c. 23. n. 84. & alij. pretium enim vilescit, cum ex eò, quod ipsis res parum sit commoda. Secundò, Ratione modi vendendi; ut si vendatur auctione publica, vel si quærantur aut rogentur emptores. nam ut prouerbio dici solet (teste Caietano) *merces vtriusque vilescunt pro tertia parte.* ita Caiet. art. 1. Medina supra §. similiter. Couar. supra, n. 5. Nauar. cap. 23. nu. 78. & alij.

33 *Ratione modi*
vendendi. Ratio est, quia iste modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere: quæ duo faciunt rem minoris æstimari. sic spolia militum paruo veneunt. Similiter si res sit inutilis vel incommoda venditori, minoris æstimatur.

34 *Censura.* Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, statutum in gratiam venditoris (ut sit in censibus, præsertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copie, quia hoc pretium non statim mutatur ob aliquarum circumstantiarum variationem, si ordinatio eam perseueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei vnius, aureis 12. si emptor rogaretur: quod est falsum, quia est contra legem receptam. secus est in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias causas circa hos, consuetudine est abolicum, præsertim in Belgio.

35 *Si in auctione*
pretium sit
maius. Notandum Secundò, In auctionibus interdum excedi pretium commune ex emptorum contralicatione: & tunc probabile est venditorem non teneri ad restitutionem, ut docet Petrus Nauar. supra, & Mercatus. Ratio est, quia ibi res subsunt fortuito & incerto pretio, ut sicut plerumque venduntur minoris quam sit pretium mercatorum, ob eumentium raritatem & frigus, ita venduntur interdum plures ob eumentium multitudinem vel feruorem. quare sicut illud ad malam, ita hoc ad bonam fortunam ipsius centebitur pertinere. Confirmatur, quia iustum pretium illius fori est, quod absque fraude potest illo modo vendendi obtrineri: sic enim passim habet hominum doctorum & piorum vsus.

36 *Ratione copie*
mercium, &c. Tertio, Si multæ sint merces & pauci emptores: ut fieri solet in fine nundinarum, maxime cum tunc accedat etiam inopia pecunie: hæc enim valde minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico vulgare, quia legitimum pretium non tam facile variatur: quare non licet statim ab eo recedere.

37 *Ratione do-*
nationis. Quarto, Ratione donationis potest res emi minoris quam sit pretium commune, quando venditor censetur defectum pretij condonare. sicut è contrario potest plures vendi, quando emptor censetur excessum pretij donare. Ita Conradus q. 57. & 58. de contract. Medina q. 32. hæc tamen donatio non præsumitur interuenire quando vel ignorantia iusti pretij, vel necessitas emendi aut vendendi interuenit; sed requiritur ut contrahentes sciant rerum pretia, & omino liberè contrahant, absque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc sufficere, nisi coniunctio aliqua sanguinis, vel amicitia intercedat. nam inter extraneos non præsumitur donatio, nisi huius euidentia signa appareant. vide Caiet. art. 1. & Couar. lib. 2. variar. cap. 4. n. 9.

38 *Si simul mu-*
tas emas. Quintò, Ratione copie mercium, quas simul emis, potes emere minoris, quam si paucas emeris. Ratio est quia venditorem exonerat multis curis & occupationibus. quas circa illas merces habuisset, eumque reddit expeditorem, ut statim alias compareret, quod magis cedit illi in lucrum, quam si eas pretio ordinario sensim vendidisset. vnde hic modus emendi facit, ut venditor pretium accadat & minuat.

D V B I T A T I O V.

*Vtrum si sciam pretium mercis mox
minuendum, possim eam ven-*
dere pretio currente.

Verbi gratia, accepi litteris magnam copiam aliunde aduehi, vel breui in lucem proferendam, quæ hactenus suppressa fuit, vtrum possim id dissimulare, & vendere pretio vsitato.

39 Disputatur hæc quæstio apud Cicer. l. 3. offic. inter Antipatrum & Diogenem Babylonium. Antipater vult id esse contra officium boni viri, Diogenes negat. vtrum autem sit contra iustitiam, non clarè exprimunt. Cicero tamen id clarè affirmat. Idem tenet Medina C. de restit. q. 35 & Conradus q. 62. & 63. de contractibus. Sed contrarium est verius. vnde.

40 *Potes vendi*
pretio currente. Respondeo, Etiam si venditor sciat futuram pretij remissionem, emptorque nesciat, nihilominus potest res suas absque iniustitia vendere pretio currente. Ita D. Thomas q. 77. art. 3. ad quartum. & Caietan. ibidem, 16.

Siluester

Siluester v. Emprio, q. 15. Sotus lib. 6. q. 3. art. 2. ad tertium. Couar. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 4. n. 5. & 6. & alij. ratio est, quia res iuste vendi potest iuxta communem estimationem pro tempore vigentem. nam iustum pretium est, quod vel Principis lege, vel communi estimatione constat. confirmatur, quia priuata scientia venditoris communem sensum & estimationem non mutat, sicut nec priuata scientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non posset emere pretio corrente, si sciret pretium postea valde augendum, quod tamen falsum esse constat exemplo Ioseph, Genesis 41. qui sciens postea fore maximam caritatem, omne frumentum Aegypti pretio corrente comparabat.

Objectiones.

Dices ex Medina Primò, illa communis estimatio non est prudens: non enim facta est ex omnibus circumstantiis ad valorem rei facientibus.

42 Resp. Negando illam non esse prudentem: sufficit enim ut sit facta ex circumstantiis, quæ communiter sciri possunt. euentus enim futuri non possunt vulgò cognosci: vnde ex illis sumi non debet estimatio rei. alioquin semper iniquo pretio res venderetur, quando imminet maior copia mercium, vel ratione fertilitatis, vel ratione nauium aliunde aduentum, vel alio casu, quamuis vterque contrahentium id ignoraret.

Dices Secundò, Merces iam aduectæ & præsentis faciunt decrescere pretium, quia abundantia mercium minuit pretium: ergo etiam illæ, quæ breui erunt præsentis, quia quæ parum distant, non videntur abesse, & habentur quasi præsentia.

43 Resp. Abundantia præsens vel imminens facit decrescere pretium, si passim sciatur: secus si ignoretur. vnde etiam si merces sint in portu, vel in oppido, si id vulgò ignoretur, non decrescit pretium. vnde potes tuas pretio antiquo eatenus vtitur vendere.

43 Potest esse contra charitatem.

Dixi absque iniustitia posse sic vendi. quia interdum fieri potest ut sit contra charitatem: ut si vni ingentem copiam talium mercium vendas, qui inde graue damnum incurret, statu & fortunis euerendus. regulariter tamen non est contra charitatem: (ut aperte indicat D. Thomas cum ait, abundantius fore vi tuis, si pretium minuas, vel futuram copiam exprimas) quia potest quis rebus suis consulere, etiam si inde par damnum proximo obueniat. Cauendum tamen hic est, ne emptorem fraudibus vel mendaciis alliciat ad emendum. quia sic iniusto modo esset illi causa damni, ac proinde teneretur ad restitutionem. ut si subornaret aliquem, qui emptoribus persuaderet pretium breui augendum. Si tamen ipse rogatus, an non expectentur naues, vel an non sit futura maior copia, diceret se nescire, putarem non teneri ad restitutionem: quia non teneretur veritatem aperire cum tanto suo incommodo. Imò quidam putant non teneri, etiam si diceret non fore copiam. hoc enim mendacium censeri officiosum, ad vitandum damnum proprium. sicut si pauper astans ostio diuitis, & expectans elemosynam, diceret alteri pauperi accedenti, iam esse datam, non teneretur. secus si alius, cuius nihil interest, sic mentiretur: censeretur enim causa nocendi esse mentitus. Ita Petrus Arragon q. 77. a. 3. Quæ sententia probabilis est, si ille in hoc non sit censendus fide dignus: tunc enim qui credit, suæ leuitati imputet, si quid inde incommodi sentiat.

44 Ex his patet, quid dicendum sit de casibus, quos Medina proponit. Primò, Si scias obsidionem futuram, posse te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio corrente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Posse te elocare domum tuam pretio solito, etiam si scias pretia elocationum minuenda, ob aulæ recessum. Tertio, Posse te vendere triticum tuum pretio corrente, etiam si scias Magistratum condidisse decretum de illo minuendo: si tamen hoc nondum est promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione, & alienatione.

45 In hoc tamen tertio casu quidam putant non posse te plus tritici, vel alterius mercis (cuius pretium per Magistratum scis esse minuendum) vendere, quam venditurus eras, si id non-scivisses: alioquin si ratione

huius scientiæ amplius vendas, teneri te ad restitutionem. Ita Molina disput. 354. & quidam Iurisperiti, quos ibi citat. ratio est, quia si Magistratus al. cui aperiret suum decretum ante promulgationem, qui occasione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur, teneretur ad restitutionem, quia dedit occasionem damni: ergo etiam ille tenebitur, qui hac occasione ditatus est, quomodocumque tandem ea scientia ad ipsum deueniat.

Sed contrarium videtur verius, nempe non esse contra iustitiam; etiam si occasione illius scientiæ plus mercium vendas: quod expresse tenet Couarruias loco citato. Probat, quia etiam si sciam decretum à Principe vel Magistratu conditum circa merces vel monetam: tamen quamdiu illud non est promulgatum, non obligat, nec vim habet, ac proinde antiquum pretium adhuc durat: sicut prior lex vim habet, etiam si alia, quæ hæc abrogetur, iam sit conscripta, modò tamen non sit promulgata. ergo possum vendere pretio antiquo.

Dices, Posse me vendere pretio antiquo bona fide, ut alij vendunt, qui decretum nesciunt, donec illud decretum promulgetur: non tamen posse me ratione notitiæ huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quam alioquin eram venditurus: quia non possum priuatim cum aliorum dispendio vri lege, quæ omnibus debet esse communis. Sed hæc responsio non satisfacit: Primò, quia nulla lex vetat ne vtrius notitiæ illius decreti in meum commodum. Secundò, Quod vendam aliquid per motus notitiæ illius decreti, vel ob aliam causam, nihil facit ad æqualitatem vel inæqualitatem, quæ seruanda est in contrahendis. atqui si vendam modicum frumenti pretio corrente, nihil sciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium, iustaque venditio: nec tenebor ad restitutionem, etiam si pretium paulò post per decretum minuatur: ergo etiam erit æqualitas & iusta venditio, etiam si sciam illud decretum. Tertio, Intentio interior non potest facere ut actio exterior aliàs iusta, fiat iniusta, & obliget ad restitutionem, ut ostensum est cap. 12. n. 129.

Quædam resp. re. eila.

Ad rationem in contrarium, Respondeo negando consequentiam, Magistratus enim ex officio teneretur dare operam quantum fieri potest, ne ex huiusmodi decretis, quibus pretia mutantur, aliquibus præ aliis damnum obueniat. Hinc tamen non sequitur, illum, qui notitiæ tali usus est, teneri: quia non teneretur ex officio ciuili commoda e. rare, vel damna auertere. sicut si Magistratus sine causa excluderet alios venditores, & ita mercium tuarum pretium valde excreveret, teneretur ille ciuibus compensare damnum illius incrementi: quia contra officij sui debitum est causa cur pretium ita creuerit. tu tamen non teneris: quia res tua tanti valuit, supposita aliorum exclusione. Si tamen fuisset causa, cur Magistratus alios excluderet iniuste: teneris de damno, tum exclusis, tum Reip. idque primo loco, quia in tuum commodum ad hanc iniquitatem Magistratum induxisti. Idem videtur dicendum si muneribus corruptum induxisti, ut tibi decretum suum ante promulgationem patefaceret, & hac ratione merces tuas cum graui aliquorum damno, magno pretio distaxisti.

Nescio tamen an hoc secundum sit satis solidum, quia illa reuelatio Magistratus, etsi sit contra officium (ac proinde ob illam possit puniri, sicut ob violationem aliorum secretorum) tamen non videtur causa damni iniusti. Nam iste iusto pretio merces tuas vendidit. Vnde nec ipse reuelator videtur ante sententiam, quæ ad hoc condemnaretur, ad restitutionem seu compensationem damni teneri.

Simile esset, si in caritate annonæ scriberetur ad Magistratum, magnam frumenti vim intra octiduum ad futuram: & aliquis ex ipsis, quamuis impositum esset omnibus communi consilio silentium, hoc amico patefaceret; ut interea omne suum frumentum diuenderet: non videtur eo casu ille reuelator ad compensationem ullam teneri.

45

47

48

Ad rationem contrar.

49

D V B I T A T I O VI.

Utrum liceat carius vendere dilata solutione, seu creditò, quàm vendi soleat presenti pecunia.

80
Venditio creditò.

Respondeo & Dico Primò, Intra limites iusti pretij licitum est vendere rem carius dilata solutione: ut si presenti pecunia vendebas infimo vel medio-cri, potes creditò vendere pretio summo, quia omne illud pretium censetur iustum.

81
Supra rigorem sum.

Dico Secundò, Supra pretium rigorosum, quo res poterat vendi pecunia numerata, non licet eam vendere ob solam dilationem solutionis. est communis sententia DD. Ratio est; quia dilatio solutionis est implicitum quoddam mutuum (dum enim creditor differt solutionem, perinde facit, ac si acceptam à debitore pecuniam eidem mutuet:) atqui pro mutuo nihil licet accipere supra sortem: ergo nec pro dilazione solutionis, ultra iustum pretium.

82
Si dubium an plaris valebit.

Aduerte tamen, si res, quæ nunc valet 10. tempore solutionis, creditur valitura plus minùsve quàm 12. posse nunc vendi duodecim creditò: si tamen eam rem venditor usque ad illud tempus constituerat seruare. ut patet ex cap. In ciuitate. 6. de vsuris: de quo supra dub. 4. tunc enim non ratione dilata solutionis, sed ratione lucris cessantis tanti vendit. vnde etiam presenti pecunia posset tantidem vendere. secùs tamen si non constituerat seruare. Qua in re fallitur Caietan. q. 78. 2. 2. ad septimum, vbi docet, quando quis vendit creditò, & res tempore solutionis erit maioris pretij, posse nunc de illo pretio pacisci, etiam si rem non constitueret seruare in illud tempus. ratio ipsius est, quia tempore traditionis pretij completur contractus ex parte ementis: atqui tunc res valet plaris, quàm tempore conventionis: ergo postulat æqualitas, ut detur maius pretium.

Sed contrarium est communis sententia DD. vide Couarr. lib. 2. variarum cap. 3. num. 6. & Medinam q. 38. causa 5. Ratio est, quia hoc ipso, quo venditor rem tradit, amittit ejus dominium, fitque emptoris: vnde si crescat eius pretium, crescit emptori: ac proinde venditor non potest quidquam pro eo incremento exigere, nisi ipsi eam rem fuisset seruaturus. Nec obstat cap. In ciuitate, de vsuris: quia loquitur de eo qui merces erat seruaturus, ut exponit Glossa & DD. communiter, & colligitur ex cap. Nauiganti. 19. ibidem. vbi similis species facti expeditur.

Ad rationem Caietani Respondeo, Contractum emptionis & venditionis essentialiter compleri mutuo consensu verbis expresso, & pretium rei esse spectandum secundum valorem rei, quem habet tempore traditionis, quando transfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri solutione pretij, quia est finis & terminus contractus, ut dictum est dubit. 1.

83
Ratione lucris cessantis ex dilazione.

Dico Tertiò, Licitum est tamen augere pretium ratione lucris cessantis vel dani ex illa dilazione, seu creditò venditione emergentis. patet ex dictis c. 20. dub. 11. sicut enim in mutuo ob hanc causam licet ultra sortem exigere, ita in venditione supra iustum pretium: quia dilatio solutionis est quoddam mutuum implicitum.

84
Ratione periculi sortis & molestiarum solutionis.

Dico Quartò, Etiam licitum est aliquid exigere supra iustum pretium ratione periculi sortis, cui mercator creditò vendens exponitur. Item ratione expensarum & molestiarum, quas timet in recuperanda sorte. Ioan. Medina C. de restitut. q. 38. §. Ad tertiam causam. Corduba q. 78. Petrus Nauarra l. 3. cap. 2. n. 110. consentiunt Sotus lib. 6. q. 4. 2. 1. ad 2. & Nauarr. cap. 23. n. 81. quoad secundam partem: primam tamen negant.

Sed probatur Primò, Quia exponere se tali periculo est pretio æstimabile, omnium iudicio: ergo pro eo potest aliquid exigi.

Secundò, Quia venditor potest petere fideiussorem, qui ut periculum illud præstet, seu in se suscipiat, po-

test iustum pretium stipulari: ergo si emptor cupiat venditorem illud in se suscipere, poterit & ipse iustum eius pretium exigere. vide dicta supra c. 20. dub. 13. vbi id pluribus confirmauimus, & ad rationes Soti & Nauarri respondimus: nam eadem utrobique est ratio.

Aduerte tamen Primò, Debere esse verum periculum, non fictum. Secundò, Venditorem non posse cogere emptorem, ut se potius quàm alium pro periculo præstando accipiat. Tertiò, non posse plus exigere, quàm ipse libenter alteri daret ad simile periculum redimendum, si necesse foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigit, præsertim si dubium sit an illi placeat. forte enim nolet eo titulo quidquam dare.

Dico Quintò, Licitum etiam est eas merces, quæ communiter non nisi creditò seu ad terminum (ut aiunt) vendi solent, plaris vendere, quàm venderentur, si solùm numerata pecunia distraherentur. colligitur ex Soto l. 6. q. 4. art. 1. ad quartum. Et Couarr. lib. 2. variar. cap. 3. n. 6. sentit esse probabilem, citatque pro ea Salicetum & Decium. Tales sunt, quæ ingenti copia ex India alijsve locis in magna emporia deferuntur, & mox distrahuntur in varios mercatores, qui ad diuersa loca eas destinant, ut ibi sensim præstenti pecunia vendantur. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam venduntur ad terminum 10. mensium, quædam ad 8 Florentinæ ad 10. Lucensium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenses ad 6. vel 8.

Denique merces cuiusvis generis venduntur ut plurimum ad terminum 6. 8. 9. 10. 12. mensium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, ut emptor elapso medio tempore numeret dimidium pretij, reliquum in fine.

Ratio autem, cur sic possint plaris vendi, est, quia cū istæ merces non possint ea copia, qua expedit Reipub. & emptores desiderant, presenti pecunia vendi: necessarium fuit instituere modum eas vendendi creditò, seu ad terminum, qui modus facit ut mox plurimi emptores sese offerant, quorum copia pretium incendit, facitque crescere. & sic non venduntur plaris præcisè ob dilationem solutionis: sed quia iste modus vendendi, per accidens facit pretium crescere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cùm pretium non consistat in indiuisibili, sæpè fit ut pretium, quo venduntur creditò, non excedat pretium rigorosum, quo numeratò vendi possent. denique serè semper mercatoribus est incommoda illa dilatio solutionis: nam sæpè videmus postquam creditò vendiderunt, eos agere cum emptoribus de anticipando termino: remittendo 8. vel 9. in 100. per annum: vel plus minùsve, secundum numerum mensium. Itaque in taxando illo pretio potuit haberi etiam ratio illius incommodi. Nec refert, quòd aliquis in particulari hoc incommodum non sentiat, quia non idè cessat pretium commune, ut supra ostensum est.

Ex quibus patet, non esse illa pretia, quibus merces creditò plaris vendi cõsueuerunt, facile condemnanda: nisi aliunde constet esse iniusta. Nam meritò præsumi potest illud esse verum pretium talium mercium in tali modo vendendi, quod à mercatoribus, spectatis circumstantiis omnibus ad rem facientibus, impositum est. Si tamen magistratus pretium imponat, hoc seruandum.

D V B I T A T I O VII.

Utrum liceat minoris emere ob anticipatam solutionem.

Respondeo, Infra pretium infimum non licet emere præcisè ratione anticipatæ solutionis. est communis sententia DD. ratio est, quia hoc esset lucrari aliquid supra sortem ex vi impliciti mutui. Qui enim solutionem anticipat, implicitè mutuat, & postea dum ei res emptæ plaris valens traditur, implicitè fit ei restitutio cum vsura. nam illud incrementum, quo res plaris valet quàm pretium, datur ex vi pacti præcedentis propter anticipatam solutionem, id est, propter usum pecuniæ tanti temporis.

Aduerte

60 *Causa cur sic liceat emere minoris.* Aduerte tamen, interdum per accidens licere mino-
tis emere ratione anticipatæ solutionis, vt si per illam
anticipationem emptor patitur damnum vel lucri iac-
turam: vel si esset periculum fraudis in venditore,
quod vel merces non traderet, vel non sinceram, vel non
itato tempore: hæc enim omnia æstimabilia sunt. Deni-
que quia modus hic vendendi inducit raritatem em-
ptorum, & multitudinem venditorum; ac proinde
facit pretium decrescere. Hinc patet, non esse facile
condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in
Hispania & alibi fieri solent, in quibus arroba lanæ
(est pondus 25. librarum) videtur multo minoris emi
anticipata solutione, quam valeat tempore traditionis:
quas emptiones defendi posse docet Sotus l. 6. q. 4. art.
1. ad 4. & fusè Corduba q. 85. in Summa, & nouissimè
Molina disp. 360. qui praxim earum fusè explicat.

1. *Ratione lu-
cri cessantis.* Probatur Primò, Quia mercatores, qui eas anticipata
solutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iactu-
ram lucri: nam aliquot mensibus ante traditionem
mercis, carent sua pecunia, qua interim per cambia lu-
crari potuissent. cuius signum est, quod libenter sol-
uant vnum vel duos regales in singulas arrobas am-
plius, si venditor patitur extrahi solutionem in tem-
pus traditionis mercis, vel in duos tréve menses post.
vnde sequitur, posse tantò minoris emi, quam valeat
tempore traditionis, quanti æstimatur spes lucri, qua
se per anticipatam solutionem priuant.

2. *Ratione
metus perisi-
dia.* Secundò, Quia sæpè metuunt defectum ex parte
venditorum; vt quod non præstabunt totum pondus,
vel non sinceram mercem; sed infectam & sordidam,
aut infimæ notæ: cuius signum est, quod libenter emat
pluris solito, medio regali singulas arrobas, si sperent
venditorem præbiturum sinceram: & quod eò plus
dent in singulas tales mensuras, quod venditor maio-
rem copiam habiturus est; quia tunc minùs timent de-
fectum in contractu implendo, atque hic metus pre-
tio est æstimabilis: vnde facit mercium æstimationem
decrescere.

3. *Ratione
paucitatis
emptorum,
&c.* Tertiò, Sicut modus vendendi creditò, facit pretium
crescere, quatenus inducit multitudinem emptorum;
ita è contrario modus vendendi solutione anticipata
facit pretium decrescere; quia inducit raritatem em-
ptorum, & multitudinem venditorum: nam pauci sunt
qui hoc modo lanam emant, & plurimi qui vendant.
quo fit vt iustum pretium in hoc modo vendendi. mi-
nus sit, quam pretium in venditione rei præsentis.

4. *Quia emi-
res minus
commoda.* Quartò, Res, quæ emptori primùm tradenda est post
aliquot menses, minoris illi valet, quam si statim ei tra-
denda esset; multas enim opportunitates habet res præ-
sens, eiusque præsens dominium, quas non habet res
futura. ergo si eam tunc emat & soluat, potest mino-
ris emere, quam tempore traditionis emenda foret.

5. *Alia ratio-
ne non eme-
rentur plus.* Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius la-
næ, (vt edicto esset prohibita, vel si mercatores nollent
eam emere ante tempus traditionis) non venderetur
tunc plus quam nunc anticipata solutione vendatur;
sed potius minoris, vt perici mercatores affirmant, &
ratio ipsa probat: nam tunc pretium valde decresceret,
tum ratione copix quæ summa est tempore consionis:
tum quia venditores eam passim emptoribus ingere-
rent; idque partim ad vitandos sumptus in ea conser-
uanda subeundos, partim ad obtinendam pecuniam,
quia tunc summe ad debita soluenda, & pabulum in-
hyemem comparandum egent. vnde sequitur, per has
anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditori-
bus, cum tanti emantur, quanti si nulla anticipata em-
ptio fieret.

Obiectio. Dices, Res tempore traditionis valet plus, quam
pro ea soluaturs anticipatè: ergo non emitur iusto pre-
tio. probatur consequentia; quia iustum pretium rei
est, quanti ipsa res valet tempore traditionis; non au-
tem tempore conuentionis. Si enim dum triticum va-
let 10. regalibus, emam illud anticipata solutione 10.
sed tradendum post 4. menses dum valebit 14. iniqua
est emptio, continens implicitam vsuram; eò quod res
tempore traditionis plus valet: ergo similiter si pon-

mus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regali-
bus, emam 14. iniqua est emptio, continens implicitam
vsuram. nam excessus rei est lucrum proueniens ex
anticipata solutione.

Resp. negando consequentiam. Ad probationem di-
cto, iustum pretium rei esse, quanti ipsa valet tempore
traditionis; nisi ex causis extrinsecis tempore contra-
ctus minoris æstimetur: vt si ex modo vendendi tali
tempore contingat esse paucos emptores & multos
venditores, si ex tali modo emendi cesser lucrum, vel
timeatur fraus aut defectus aliquis in venditore: tunc
enim etsi res ipsa nudè & secundum se considerata
pluris valeat, non tamen plus valet cum illis circum-
stantiis. His adde, iustum pretium rei tempore contra-
ctus non esse æstimandum ex pretio quod erit tempo-
re traditionis, quando hoc pretium pender ex præce-
dentibus contractibus; nempe quando per illas em-
ptiones anticipatas inducta est raritas mercium (ac
proinde caritas) tempore traditionis. cum enim ista ra-
ritas pendeat ex præcedentibus contractibus, non po-
test pretium in præcedentibus contractibus, quando
non erat raritas, sumi ab æstimatione, quam merces
habent in raritate. alioquin qui emit, dum offertur
magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo
valebunt dum erit raritas, si venditor non posset antea
traderes quod est absurdum.

Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore tra-
ditionis, aliunde proueniat quam ex emptionibus anti-
cipatis: ita vt etiam tales emptiones non præcessis-
sent, nihilominus tanti res illa tempore quo tra-
denda est, sit valitura: quod hic locum non habet. nam si lana
multis huiusmodi anticipatis contractibus vendita
non fuisset, non esset carior tempore traditionis, quam
fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non
est eadem lana, quæ carior est tempore traditionis, &
quæ venditur anticipata solutione, sed alia: nempe ea,
quæ tunc adhuc vendenda superest, quæ ob raritatem
carior est. alioquin si tota lana anticipatè vendita, po-
natur tempore traditionis non vendita, non erit carior.
hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ
debeat sumi ex tempore traditionis.

DUBITATIO VIII.

*An chirographa, seu credità possint emi
minoris quam contineant. v. g. vtrum
ius ad 100 aureos soluendos in-
tra annum possit modò emi
minoris, vt 96. vel 97.*

Svppono, talia posse minoris emi, si difficilis vel am-
bigua sit solutio, vel cù molestiis obrinèda. Item ra-
tione lucri cessantis aut dani emergentis ex emptione.

Sed tota difficultas est, Si nihil horum subfit, an se-
cundum se minoris emi possint? Sunt duæ sententiæ.
Prior est, Posse talia iura minoris emi. ita Panormitanus
& Innoc. in cap. In ciuitate, de vsuris, Caiet. v. Vsuræ,
sub finem, Nauar. c. 17. n. 230. Idem docuit olim doctis-
simus Cardinalis Bellarminus Louannij, & Petrus Par-
ra Romæ.

Probatur Primò, Quia talia iura, dū proponuntur ve-
nalia instar mercis, communi hominum iudicio mino-
ris æstimantur, quam pecunia præsens, vt experientia
patet: eò quod hæc multarum rerum facultatem præ-
beat, quam iura illa non tribuunt: ergo minoris emi
possunt. patet consequentia: quia illud censetur iustum
cuiusque rei venalis pretium, quod communis homi-
num æstimatio statuit. si enim in ceteris rebus censetur
iustum pretium, quod ex communi æstimatione sta-
uitur, cur non etiam in chirographis?

Dices, Quod homines communiter hæc chirogra-
pha minoris faciant, hoc fit ob inopiam eorum, qui
magis egent numerata: ergo hæc æstimatio non est
prudens, ac proinde non licet ea vti. alioquin quando
quis ob inopiam esset paratus dare duplum, liceret
exigere duplum.

V 3 Respon

63
Solutio.
Quando non
sumitur præ-
tium rei ex
tempore tra-
ditionis.

64

65

66
Sententia
quorundam;
posse minoris
emi.

67

Responderi poterit, negando consequentiam omnium
ferè rerum æstimatio pendet ex necessitate, cui subie-
cti sunt homines, & nihil æstimarentur, si ea necessitas
abesset, ut patet in medicamentis, in cibis, in ædificiis,
& eorum materia. Neque requiritur ut ea necessitas sit
omnium, sufficit ut sit multorum, vel ferè omnium, ita
ut ratione eius, res illa tantum æstimetur. Itaque cum illa
iura minus sint necessaria, quam pecunia numerata, &
non præbeant eam facultatem lucrorum, & aliorum
commodorum, prudenter minoris æstimantur.

Nec refert, quod tibi in pecunia perinde sit, utrum
habeas pecuniam præsentem, an tale chirographum,
quia id per accidens est, non enim ex sua æstimatione
pretium rei pendet, sed ex communis licet nullis
viquam legem medicamentis, posses, nihilominus ea
pretio communi vendere, & dolere.

Secundo Probat, Si talia iura non valent minoris
quam pecunia præsentis, ergo iniuste equant emptiones
censuum personalium, quæ in plurimis locis sunt re-
ceptæ. Sequela patet; quia in his nihil emitur aliud
quam iura ad recipiendam quotannis, v.g. sextam deci-
mam partem sortis, ita ut sextodecimo anno tota sortis
sit exhausta, nihil autem refert ad iniusticiam, siue diui-
dam quotannis, siue totam summam ipso fine totius illius
temporis recipias, ergo si ius, v.g. ad 96, recipienda di-
uisum 16. portionibus ad annos 16, tunc valet quanti
pecunia præsentis 96, non licet ut emptori centus, post
annum 6, quidquam amplius accipere; neque licebit
recipere totam sortem, si venditor interea voluerit
centum remanere, id est penitus annis elapsis soluta,
erunt in sortem impuranda; quorum utrumque est
contra praxim, multarum Provinciarum, in quibus
Bulla p. de censibus, non est recepta; quam pra-
xim ut iniquam damnare, valde durum est.

Tertio Probat, L. Minus res de Reg. Iuris, ubi di-
citur, minus est æstimandum haberi, quam rem, ergo minoris
valet, & minoris emi potest. Addunt aliqui, ob pecu-
niam palliandi viuras, hanc sententiam non esse passi-
m usurpandam, sed tantum in censibus, in quibus lege
publica vel communis æstimatione, pretium est taxatum
& in aliis iuribus iam antè constitutis, v.g. Petrus ex
mutuo vel emptum debet tibi 100, aureos, solvendo
post biennium, si tibi velim ius meum vendere, poteris
illud minoris emere, v.g. 92, vel 98.

Si petas, Utrum ipse debitor possit illud emere, ut ita
se obligatione liberet?

Responderetur, Si creditor illud offerat venale, non vi-
deri cur debitor non possit illud emere, eo modo quo
quis alius, ut docet Navar. loc. cit. non enim ipse de-
bet esse peioris conditionis in emptione illius iuri,
quam alij, nisi forte ipse sit causa cur creditor velit
vendere; ut si se præberet difficilem ad soluendum,
tunc enim non posset eo pretio emere, quo alij, ratio est
quia tenetur illam difficultatem tollere, & præ se ferre
solutionem fore facilem & securam termino elapso.
Vnde ob illam difficultatem non potest debitum minori-
ris æstimari. Alij tamen possunt, quia non sunt causa
illius difficultatis, nec tenentur eam tollere.

Altera sententia, Talia iura non posse minoris emi,
est communis aliorum DD. Medinæ, C. de restit. q. 38.
Sori lib. 6. q. 4. r. ad 3. Siluest. Usura 2. q. 14. Gabrielis d.
15. q. 1. dub. 4. ad 3. & aliorum; quæ & mihi probatur.
Primo, Quia est communior & securior. Secundo, Quia
debitor 100. aureorum solvens minus, quam debet, (v.
g. 96.) ob anticipationem committit usuram, implicite
enim mutuat 96. usque ad terminum solutioni destina-
tum; ut tunc pro illis recipiat 100. nam debitum 100.
aureorum extinguitur, atqui hoc ipse facit, qui emit
chirographum 100. aureorum pro 96. ergo.

Dices fortè, Maiorem esse veram, si idè præse mi-
nus det, quia terminum solutionis præuenit; secus au-
tem si minus det, non gerens se ut solutorem debiti,
sed ut emptorem iuris alieni, quod per modum mercis
expositum venale, non pluris æstimatur, nec pluris
vendi in tota ciuitate possit, tanti interest, quo titu-
lo, quæve forma quis contrahat. Sed hæc diuersitas vi-

deri possit magis esse in mente quam in re ipsa: vade

Probat, Tertio, Nam hac ratione poterunt viuras
multa palliari, usurarius enim d. c. e. poterit, se nolle
mutuare, sed esse paratum emere ius, v.g. ad 100. vel
200. aureos, quod quisque sibi potest imponere.

Dices fortè, Non fore viuram palliatam, si tale ius
vel actio non minoris ematur ab usurario, quàm publicè
vendi posset, ad ipsa pignoris securitate. Sed hoc supra
cap. 10. dub. 14. discussum est, & in praxi improbatum.
Nec satisfaci, si dicas hanc sententiam non esse ad-
missam in nouo iure, quod quis sibi vel legio im-
ponit ut vendat, nisi (sit census annuus) eo quod tale
modus contrahendi non sit receptus, cum prius sit
via per mutuum, ac proinde me ito censeri usurarium,
qui eo uteretur. Secus esse de chirographis securantibus
iam antè aliam ob causam constitutis: hæc enim fre-
quentissime in emporiis vendi solent, & semper mino-
ris, quam contineant, hoc inquam, non satisfaci, nam
saltem in re non erit inæqualitas, si enim non est in
antiquis, cur sit in nouis? non ergo censendus est usu-
rarius, sed potius avarus, & durus in proximum.

Quarto, Si ius ad 100. aureos in fine anni recipiendos,
minoris valet quam 100. præsentis, ergo si quis exigeret
100. præsentis, peccaret contra iusticiam, & teneretur
ad restitutionem.

Fateor tamen hoc argumentum non convincere, nam
poterit negari consequentia Primo, Quia 100. præse-
tes non omnino excedunt limitem iusti pretij, sed pertinent
ad pretium rigorosum, unde si quis velit illud dare, po-
terit accipere. Secundo, Quia venditor non tenetur in
huiusmodi iuribus vendendis quidquam remittere de
pretio, etiam si solutio sit difficilis; sed potest totum
exigere, non æstimando difficultatem vel dilationem
solutionis: usu enim receptum est, ut quisque vendat
taliam iura quanti potest, intra tamen limites summæ
debitæ. Idem videmus in censibus antiquis. Vnde si in-
ueniatur emptor, qui sciens rei conditionem, tantum
velit dare, iuste potest accipi.

Ad Primam, rationem contrariæ sententiæ Respon-
deo, Chirographa minoris æstimari vel propter ali-
quod periculum, aut difficultatē annexam, vel quia qui
dat pecuniam præsentem, priuat se aliqua potestate
aut commoditate, quam non habet per chirographum.

Ad Secundam, In redditibus personalibus temper est
aliquod periculum ob temporis diuturnitatem, deinde
non ipse pensiones, sed ius ad illas emitur, ut infra
cap. 12. dub. 5. dicetur.

DUBITATIO IX.

Utrum chirographa seu librantia, ut vocant,
possint interdum emi dimidio pretio, si
difficilis vel ambigua sit solutio.

Respondeo, Id sæpè iuste fieri posse, nempe si solu-
tio tam sit difficilis obreptu, vel tam incerta, ut ob
hanc circumstantiam coniunctam, prudenter æstimen-
tur dimidio minoris: ut si chirographum, per se consi-
deratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo anne-
xa sit tanta, ut passim quisque eam liberet redimeret 50.
tunc potest emi 50. & paulò minoris, imò fieri potest
ut licet ematur 40. vel 30. prout difficultas & incerti-
tudo solutionis, maior fuerit.

Dices, Etsi aliis solutio difficilis sit impetratu, Petro
tamen, eiusque sodalibus, ob fauorem Principis vel of-
ficialium, vel ob contractus quos cum illo ineunt, non
est difficilis, nec incerta; ergo ipsi non poterunt illud
tam modico pretio emere; nam ratio illa detrahendi
de pretio, in illis cessat. Ob hoc argumentum quidam
putant, non posse librantias militares à mercatoribus,
qui cum Rege contrahunt, minoris emi (saltem, nota-
biliter) quam contineant; quia certi sunt integræ solu-
tionis, idque absque difficultate.

Sed contraria sententia est probabilis & verior posse
emi tali pretio absque iniustitia, in qua præter alios est
etiam

etiam docuimus vir Ludouicus Molina disp. 361. ratio est; quia dum hæc horantur offeruntur venales, earum pretium non pender ex commodo vnius vel paucorum, sed ex publica æstimatione, qua æstima. entur si publice in foro, sub voce præconis, concurrente tota ciuitate, proponerentur. Confirmatur, quia cum non habeant pretium lege præscriptum, illud assignandum est ex communi æstimatione. vnde si Princeps Turcarum tibi debeat 1000. aureos, nullaque vel parua sit spes obtinendæ solutionis, vel non nisi magnis sumptibus aut laboribus, fas est hoc debitum emere paruo pretio, v.g. 100. vel 50. aureis; etiam si emptor pecuniam aliquam rationem norit, qua facile integram solutionem obtinere queat. hoc enim ad bonam ipsius fortunam pertinere existimandum est. Sæpe tamen sic vt mercatores illi peccent contra charitatem, si miseris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolunt, cum ipsi tam ingens lucrum inde reportent.

Librantium æstima- tio est iudicij publici.

Peccant sæpe contra charitatem.

77 Possunt vendi quanti continent.

78 Receptores & Pagadores.

Aduerte tamen. Primò, Integrum esse iis, qui talia chirographa habent, non æstimare difficultatem vel incertitudinem solutionis, debita, ac proinde nolle vendere nisi integrè numeretur tota summa. vltimum receptum est, vt hæc vendantur quanti vendi possunt absque fraude, & ignorantia, intra limites summæ contentæ. Secundò, Huiusmodi chirographa non posse emi tali pretio a debitore vel eius ministris, quorum officium est ea soluere: vt dictum est dub. 8. quia ipsi sunt causa malignæ solutionis: qua in re interdum grauius peccatur a Receptoribus & Quæstoribus Principum, secus tamen si Quæstor causa non sit, & scanalium ablit.

D V B I T A T I O X.

Utrum si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim iis, qui id nesciunt, vendere illud debitum pretio ordinario.

79 Chirographa, quorum debitor non est soluendo.

80 Vendi rem difficilem recuperatam.

Iste casus est frequens inter mercatores. Videri possit non esse contra iustitiam; modò mendacij vel fraudibus non alliciam emptorem. Primò, Quia qui vendit rem quanti communiter æstimatur, non facit emptori iniuriam: (nam hoc censeretur iustum rei pretium) atqui ille sic vendit: ergo, &c. Nec refert, quòd ista æstimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem esse soluendo; eò quòd passim pro opulento habeatur: quia iste error non versatur circa rei substantiam; (qualis esset, si quis emeret chirographum fictum, putans illud esse verum; vel vitrum; putans esse gemmam) sed circa aliquid extrinsecum, nempe circa conditionem quamdam non rei, quæ venditur; sed eius, qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit contractum iniquum, nec tollit pretium vulgare: vt si rem meam, quæ est in potestate alterius, qui passim habetur vir bonus, vendam tibi cum onere illam recuperandi, & ego sciam, non sine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit hanc venditionem esse iniustam: non enim venditoris est, explicare conditiones illas extrinsecas rei, nisi rogetur; sed emptoris est de illis inquirere, & omnia circumspicere.

Secundò, Qui vendit merces suas pretio corrente, sciens maximam copiam breui proferendam in lucem, non peccat contra iustitiam, vt dictum est dubit. 5. & tamen æstimatio illa nititur errore vel ignorantia: ergo similiter nec iste contra iustitiam peccabit, qui vendit tale debitum pretio, quo vulgo æstimatur inter mercatores, etiam si illa æstimatio ex errore vel ignorantia procedat. sicut enim illæ merces ob communem æstimationem, tanti valent; ita etiam istud debitum, seu obligatio chirographica.

Tertiò, Si sciam segetem delendam vel domum in-

pendendam ab hoste, possum nihilominus eam vendere iis qui id nesciunt, pretio ordinario; & tamen nemo veilet emere, si id sciret: ergo, &c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non potest soluere; ergo etiam quando non vult soluere; nec ob potentiam potest cogi: (hæc enim idem valent; secundum communem hominum æstimationem) ac proinde non possem tunc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui sua industria posset solutionem obtinere: quod tamen falsum esse constat ex dictis supra dubit. 9. Verum quidquid sit de ratione iudicij, mihi videtur absolute illicitum; quia saltem est contra charitatem, maxime quando alicui tenuiori esset occasio grauius damni. deinde videtur esse contra iustitiam, sicut enim ius fructuum agri sterilis, in se est parui momenti, nec potest vendi eo pretio, quo in agro fertilis; ita ius in illum, qui non est soluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinsecum rei, ac proinde manifestandum, quòd si non fiat, saltem contractus poterit rescindi, cum dolus excusam dederit; iuxta dicta cap. 17. dub. 5. secus est in casibus, quoniam argumentis proponuntur: res enim ibi non est intrinsecè deterior, aut minoris momenti; sed per accidens ratione alicuius extrinseci, minoris æstimationis. Ex quibus patet respondere ad argumenta.

D V B I T A T I O X. Li. 10.

Utrum venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D. Thom. art. 2. & 3.

Suppono iniquum esse vendere rem habentem vitium in quantitate, (id est, cui non est iustum pondus, aut numerus, aut mensura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur, si omni defectu careret; vt docet D. Thom. artic. 2. ratio est, quia in tali contractu decet æqualitas debita. sic peccant cenopolæ, qui vino miscent aquam, & frumentarij, qui tritico miscant secale aliæve semina, vel quicquid sit: sicut illi, qui Anos 8. dicunt, quicquid sit frumenti vendunt, item qui sericam tincluræ, mangonio multò faciunt ponderosius, & tamen non multò minoris vendunt, quàm si fucarum non esset: quæ ratione multi Antuerpiæ & alibi facti sunt delicti, decipiuntur enim emptores; & nollent tanti libram emere, si fraudem scirent. Denique omnes, qui mensuras adhibent dolosas, contra illud Proverb. 11. Statera dolosa abominatio est apud Deum. Si tamen res ex illa admixtione non esset minus bona, quàm ea quæ ab alijs venditur; non esset condemnandus iniustitiz, qui eodem pretio venderetur: quia illa fraude nullum damnum inferit emptori. Cur enim rem suam non possit ad eum statum reducere; in quo sunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio quo alij? Fit hoc interdum in vino, tritico, & similibus speciebus; dum vino valde præstanti miscetur aliud rene, vel aqua; aut tritico valde puro, secale; ea tamen moderatione; vt non sint deteriora quàm quæ ab alijs passim venduntur: docet hoc aperte Lopez p. 3. c. 42. sui Instruct. etiam in eo casu, quo pretium a Republ. est taxatum. Crediderim tamen, talem posse puniri, tamquam specierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem. tales enim mixtiones sunt in Republica valde odiosæ, & auctores infames.

Pari modo iniquum est, emere rem vitio carentem pro vitiosa; & pretiosam pro vilis, vt gemmam loco vitri; etiam si venditor ob ignorantiam, eam non pluris indicet; quàm si vitiosa aut vilis esset. raro est, quia non seruat æqualitas, non enim venditor intendit rem donare, quæ parte excedit, sed totam vii est, vendere, & iusto pretio commutare. Si tamen in aliqua regione res illa passim paroi æstimaretur, eò quòd ignorent alibi eam magni fieri; posset ibi paruo emi. Sic apud Iodos licitum erat contra aurum aliasque

81 Contrarium verius.

82 Defectus meris.

83 Admixtio.

84 Emens rem pretiosam pro vilis.

res pretiosissimas commutare specula, tintinnabula, cultellos, & similia crepundia.

Item si aliquæ gemmæ pretiosissimæ in aliquo oppido, paruo æstimarentur à gemmariis illius loci, posset alius, qui earum præstantiam nosset, eas paruo emere: quia illo loco non pluris censentur valere. Denique fascis herbarum, qui venditur ad pabulum animalium, potest emi pretio, quo talia vulgò vendi solent, etiamsi emptor sciat ibi pretiosas quasdam herbas contineri: ratio est, quia tota illa res ad eum usum, quo vendi solet, non pluris æstimatur. His positis

86 *Si venditor rogetur, teneatur aperire.*
Resp. & Dico Primò, Si emptor roget venditorem, an res sit bona, an careat vitio, vel si petat ad certum usum, tenetur venditor ex iustitia aperire rei vitia maxime occulta, vel talem, qualem ille desiderat offerre. est communis sententia DD. Probat, quia tenetur ex officio explicare conditionem rei suæ, quam vendendam exponit, præsertim si rogetur ab emptore; alioquin maximè contingerent fraudes, quæ non possent ab emptoribus vitari. ordinariè enim nemo nouit melius rei condiciones, quàm ipse venditor. Itaque si venditor affirmet rem vitio carere, eamque laudet, cum tamen occultum vitium habeat, iniuriam facit emptori; & quidem si hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluisse; contractus est inualidus: quia dolus dat causam contractui, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 17. d. 5. Si autem voluisset quidem emere, sed non tanti, quanti nunc emit, eò quòd facillè reperisset illo pretio meliorem; non est quidem inualidus contractus, quia dolus non dedit causam contractui, sed solum cur pluris emeret: tenetur tamen restituere ex pretio, quanti minoris emenda fuerat, quia eatenus eum decepit.

Pari modo, si petenti ad certum usum, offerat rem inutilem vel parum utilem: vt si pannum adustum vendat pro firmo: aromata euanida pro recentibus: semina corrupta pro sanis. Item si mangonio artis ita regat rei vitia, vt non possint facillè deprehendi: & sic vendat eam tamquam integram: tunc enim etiamsi nihil dicat, tamen facto suo mentitur rei bonitatem: vt si quis guttulam argenti viui infundat in aures equi, vt excutiat segnitiam, & præ se ferat generositatem. In his & similibus casibus, in quibus dolus verborum vel factorum dat causam contractui, tenetur venditor ad omnia damna inde secuta: nisi tempestiuè emptorem admoneat. quod intellige de damnis, quæ probabiliter ex tali deceptione prævideri poterant euentura: vt si oves morbidas vendidit pro sanis, per quas totus grex est infectus: si tigna vitiosa, vnde domus ruinam est passa. Ita expressè habetur L. Iulianus. de actionibus empti & venditi.

Petes, Verum teneatur rescindere contractum, & restituere pretium?

89 *An rescindendus contractus.*
Resp. Si res adhuc est integra, tenetur monere emptorem vt rescindatur contractus, si velit: si tamen nullum incommodum notabile inde timetur emptori, & res alioquin ipsi sit utilis pro ratione pretij, non tenetur, saltem sub peccato mortali: quia etsi peccauit, nullum tamen notabile damnum intulit. sic sæpè possunt excusari, qui vinum Mosellanum pro Rheno vendiderunt, modò iustum pretium non excesserint. Si autem res non sit integra, vt si est consumpta, nec aliquid detrimenti inde emptor accepit, non tenetur: quia non fuit excessus in pretio, vt suppono. quòd si fuit aliquis excessus, reuocandus est contractus ad æqualitatem per occultam compensationem. vide Lopez p. 2. cap. 42. vbi pro hac sententia multos citat.

Dixi, Maxime occulta vitia aperienda. quia potest existimare, manifesta facillè ab emptore esse deprehendenda: si tamen putaret non deprehendi, teneretur etiam illa aperire: quia generatim rogatur de omnibus.

90 *Si venditor laudet rem supra meritum.*
Notandum tamen, etiamsi venditor laudet rem suam supra meritum, vel celet vitium, quod illam non reddat notabiliter minùs utilem ad usum, cui expeti-

tur, non censi irritum contractum, nec teneri ad restitutionem: etiamsi fortè emptor alioquin non fuisset empturus. Ratio est, tum quia hæc ferè est consuetudo mercatorum, quæ passim ab emptoribus scitur: tum quia emptor non incurrit per hoc notabilem aliquam læsionem: tum denique quia nimis durum esset tale genus hominum tam stricte obligare ad omnium vitiorum detectionem. quod maxime verum est, quando emptor expressè non rogat de vitis, sed petit rem bonam & utilem sibi exhiberi. Ita Lopez supra, Victoria, & alij, quos ibidem citat.

91 *Si emptor suo iudicio fidat.*
Dico Secundò, Si emptor suo iudicio fidens, rem aliquam ex multis deligar, nihil interrogans, præterquam de pretio, non peccat venditor contra iustitiam, etiamsi occultum vitium non aperiat: modò non vendat supra iustum, sed detrahat de pretio, pro ratione vitij. colligitur apertè ex D. Thoma art. 3. solum enim requirit vt defectus indicetur, ne emptor inde periculum incurrat: quod satis post contractum præstari potest. Idem apertè docet Quodlib. 2. art. 10. consentiunt Sotus lib. 6. q. 3. art. 1. & D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 17. §. 6. Lopez & Victoria supra. Probat, quia hic nullam iniuriam facit in ipso contractu, nam vendit rem suam iusto pretio. neque per iniuriam alliciat illum ad contrahendum: non enim villo mendacio vel fraude est causa cur emptor emat. ergo nullam hic committit iniustitiam, si enim neque in contractu est iniustitia, neque in modo alliciendi ad contractum, absolute nulla est hic iniustitia. Nec obstat quòd non indicet vitium, quia ad id non tenetur ex iustitia, nisi emptor petat: nam exploratio rei ad emptorem pertinet. nec enim emptor meritò queri potest de iniuria sibi facta per venditorem, qui vitium non aperuit: sed si deceptus est, sibi imputet, eò quòd iudicio suo præsumptus, non petita sententia venditoris, rem emerit. Nec obstat L. Iulianus 13. de action. empti. & L. 1. de ædilitio edicto, vbi statuitur vt venditor aperiat omnia vitia occulta emptori: alioquin concedi actionem reddibitoriam. quia vel illa lex est positiva, nec locum habet nisi vbi moribus recepta: vel intelligenda quando emptor id petit: vel solum datur actio ad rescindendum, & reddibendum per sententiam Iudicis.

Aduerte tamen Primò, Si venditor quodam ingenio artis, vitium texit, non excusari: quia dolus dedit causam contractui, vt dictum est. Idem dicendum, si rem illam ponat cum aliis vitio carentibus, vt distingui ab emptoribus non possit.

92
93
94 *Si putatur fore noxia.*
Secundò, Etiam si non sit contra iustitiam non monere emptorem dum suo iudicio fidit, tamen potest esse contra charitatem: vt si videat emptorem ex simplicitate decipi, & putet rem ei fore inutilem, quamuis aliis inutilis non sit. Quòd si etiam putatur fore noxia, ratione occulti defectus, videtur quoque ex iustitia teneri aperire defectum, saltem post contractum, vt DD. communiter docent: nam hoc ipso, quo rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur officij sui lege cauere ex parte sua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat, alioquin videtur causam nocumenti dedisse: vt si vendat equum sternacem, oves interno mobo laborantes, tigna vitiosa. colligitur ex d. L. Iulianus. de actionib. empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor suo iudicio rem emit, vt dictum est: modò illa post contractum monitione, omnia damna & incommoda possint caueri. colligitur ex Soto & Lopezio supra.

D V B I T A T I O XII.

Vtrum si res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.

95 *Si post traditionem pereat.*
R Espondeo, & Dico Primo, Si res vendita pereat, vel deterior fiat post traditionem, perit emptori, etiamsi pretium nondum sit solutum. Ratio est, quia per traditionem translatus est dominium in emptorem,

rem, res autem domino perit. vide c. 3. dub. 3. & infra dub. 19.

96 *Si res sit certa, perit emptori.* Dico Secundò, Si pereat ante traditionem, sitque res certa & determinata, (v.g. hic equus, hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; unde non tenetur venditor eius pretium restituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. Ita Silvester v. Emptio, n. 3. & Couar. practic. questionum cap. 3. num. 5. patet ex L. Quod sapè. 35. In his. de contrahenda empt. & L. 1. & sequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. Ratio est, quia contractus venditionis rei determinatæ, absolute celebratus, sufficiens est Iure gentium ad transferendum dominium: quod autem re ipsa dominium non transferat ante traditionem, est ex dispositione Iuris civilis, quod ob certas causas ita statuit, ut dictum est cap. 3. dub. 3. noluit tamen hoc Ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertinerent, perinde ac si dominium translatum esset. itaque etsi impediat dominium, non tamen impedit effectum, qui ex dominio sequi solet. Idque meritò, quia mens contrahentium est, ut statim res cum sequentibus eius euentis ad emptorem pertineat, nisi aliter expresse sit couentum. Si tamen culpa venditoris, qui ex officio tenetur rem custodire, donec eam tradat emptori, deterior fiat, vel pereat, ipse tenetur. Similiter si sit in mora tradendi, & interim pereat vel deterior fiat; nisi similiter deterior futura fuisset apud emptorem: ut rectè docet Silvester supra.

97 *Si res sit indeterminata vel ad mensuram vendita.* Dico Tertiò, Si autem res sit indeterminata, (ut si quis emat 10. modios tritici ex messe vel granario, 10. oues ex grege) vel si emat rem determinatam, sed ad mensuram, (v.g. totum aceruum tritici, vno floreño in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem vel mensurationem, periculum interius pertinet ad venditorem. Ita Silvest. supra, Couar. n. 7. & expresse habetur d. L. Quod sapè. 5. In his. de contrahenda emptione. Ratio est, quia quando fit emptio rei indeterminatæ, vel ad mensuram, intelligitur tacita conditio, si res tradatur; ut dicitur in illa lege. unde nisi sequatur traditio vel mensuratio (in qua continetur quædam traditio, cum coram emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non censetur perfecta venditio, cum conditio non sit impleta.

98 *Si interim fiat melior vel deterior.* Aduerte tamen, si res fiat interim melior, vel deterior absque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. Ratio est, quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens se fortuitis euentibus. vide Silvestrum & Couar. supra.

D V B I T A T I O XIII.

Utrum venditor possit percipere fructus vel utilitates rei à se venditæ, donec solvatur pretium.

99 *Sententia Couar. & Iurisperitorum.* Couarruias lib. 3. variarum cap. 4. n. 1. & sequentibus, affirmat, fructus post venditionem natos, deberi venditori, donec emptor pretium soluerit: quod si res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipsum teneri eos compensare pecunia, quia reuera ad venditionem pertinent; etiamsi emptor non fuerit in mora, ut dum ei concessus est terminus ad soluendum. probat ex L. Curabit. 5. C. de action. empti, ubi dicitur, Curabit Praeses Provincia compellere emptorem, qui nactus, possessionem, fructus percipit, partem pretij, quam penes se habet, cum usuru restituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris atatu fauor; licet nulla mora intercesserit, generauit. quod intelligit Couarruias & alij doctissimi Iurisperiti de usuris non lucratoriis, quæ illicitæ sunt, sed compensatoriis fructuum, quos venditor percipere debuisset Item, L. Iulianus. 13. §. Ex vendito. de action. empti. ubi dicitur, Nam cum re emptor fruatur, acquisitum est, cum usuras pretij dependere. Hanc sententiam

ut omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra l. 3. cap. 2. n. 157. Silvester Usura 2. q. 11. & alij multi.

Pro solutione notandum est, nos posse loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus, vel de aliis post natis. Nunc

Dico Primò, Si loquamur de fructibus pendentibus, certum est hos quoad valorem, quem tunc habent, deberi emptori, nisi aliter conuentum fuerit. habetur expresse d. L. Iulianus. §. Si fructibus. de actionibus empti. estque communis sententia DD. ut docet Gomezius tom. 2. c. 2. nu. 11. & Couar. 2. variar. c. 35. n. 1. ratio est, quia fructus actu existentes tempore contractus, reique coherentes, censentur pars rei emptæ: ac proinde simul cum re empti sunt pretio conuento. Itaque debentur emptori, quandocumque pretium soluerit, sicut res ipsa. Dixi, quoad valorem, quem tunc habent: quia non censentur pars rei emptæ, si considerentur secundum valorem, qui crescendo ipsis accedit. ut si emas vineam, dum primum floret, valor florum ad te pertinet, tamquam pars rei emptæ, non sic incrementum, quod crescendo capiunt. hoc enim est effectus & fructus rei emptæ, non pars.

Dico Secundò, Si verò loquamur de fructibus, qui post contractum nascuntur, vel de incremento, quod postea prouenit, distinguendum est: vel enim emptor soluit, aut certe obtulit pretium, vel non obtulit: si soluit, aut obtulit pretium venditori, & venditor sit in mora rei tradendæ: omnes isti fructus debentur emptori. imò venditor tenetur illi ad omne interesse intrinsecum, ut si plus fructuum ex re fuisset percepturus: si res deterior est facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & emptor si eam habuisset, opportunè & cum lucro alienasset, vel non esset apud eum reddita deterior. ratio est, quia huius totius damni venditor est ei causa ex iniusta rei detentione. Dixi, Ad omne interesse intrinsecum. quia venditor non tenetur emptori ad interesse extrinsecum, id est, quod per accidens emptori euenit. v.g. ex eo quod rem in alium locum, ubi plurius valebat, non potuit transferre vel ex eo, quod mancipia fame mortua sunt, ob rem non traditam. Ita expresse habetur L. Si sterilis. 31. §. Cum per venditorem. 3. de actionibus empti. E contrario, emptor, si in mora fuerit soluendi pretij, non tenetur venditori, nisi ad usuras pretij; non autem ad interesse lueri cessantis ex eo quod pretio non sit negotiatus: ut expresse habetur L. finali. de periculis & commod. rei emptæ.

Sed aduerte, hæc intelligenda in foro externo: nam in foro conscientie non distinguitur interesse intrinsecum & extrinsecum: neque interesse usurarium & lucri cessantis. quicumque enim per iniuriam est causa damni, tenetur ad totum interesse, quod probabiliter præterat præiudici: ut communiter Theologi docent: & patet ex dictis supra cap. 7. dub. 6. & 8. & cap. 10. dub. 11. & 12.

Dico Tertiò, Si pretium non soluit, aut obtulit, nec venditor ei fidem de pretio habuit, tunc Iure communi Cæsareo hi fructus debentur venditori. quod si res tradita sit emptori, & ipse fructus eius percipiat, tenetur venditori eodem iure soluere usuras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couar. supra, & colligitur ex Legibus citatis. ut si domum tuam vendideris simpliciter 1000. aureis, & emptor contractui celebrato non soluat, cum tamen ei terminum non concesseris: vel si dixit se statim soluturum, & non soluat. Ratio est Primò, Quia tunc dominium non est translatum, etiamsi res sit tradita, (ut patet §. Venditæ, Instit. de rerum diuisione) idque factum culpa emptoris. unde meritò fructificat venditori, apud quem dominium mansit Iuris dispositione. Secundò, Quia æquitas non patitur, ut emptor percipiat fructus ex re emptæ, & venditor non possit frui pretio, (quamuis desideret) idque proueniat culpa emptoris: ut colligitur ex L. Iulianus. 13. §. Ex vendito. de action. empti.

Dices, Usuræ sunt prohibitæ. Respondet Couar. lib. 3.

100
Fructus pendentibus.

101
Fructus post contractum nati.
Si emptor obtulit pretium, & venditor sit in mora.

102

103
Si nec emptor obtulit pretium, nec venditor ei fidem habuit.

104
Usura compensatoria, & lucrativa.

lib. 3. variat. cap. 4. num. 1. vsuras lucratorias esse prohibitas, non autem compensatorias. nempe quibus compensantur fructus qui venditori debebantur. non enim soluit vsuras, quia pretium quasi mutuum tenet: sed quia fructus percipit, qui ad venditorem adhuc pertinent. unde sequitur, si nullos fructus emptor percipiat & venditor etiam nullos percepturus fuisset, emptorem ad nullas vsuras teneri. si multos percipiat, teneri ad multas, nempe quae exaequant fructus perceptos. v.g. emitte domum 1000. aureis, cuius elocatio valet 50. si nihil ex pretio soluiisti, & domum inhabites, vel eloces, teneris venditori compensare totum usum domus: (hic enim est fructus eius) ac proinde soluere 50. si solum pretij dimidium soluiisti, teneris soluere dimidium aestimationis fructuum, nempe 25. si tertiam partem pretij soluiisti, teneris soluere duas tertias aestimationis fructuum: & sic deinceps, seruata proportione inter partes pretij fructuum soluendorum, & partes pretij quae restant soluendae.

105
Si venditor
rem tradidit
& concessit
dilationem.

Dico Quarto, Si venditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio, & concessa dilatione ad soluendum fructus omnes debentur emptori, nec tenetur ad vsuras pretij non soluti. Ita Couar. supra n. 5 ratio est, quia quando venditor sponte rem tradit, & concedit dilationem absque alia pactione, censetur renunciare constitutioni Cæsareæ, dictæ, L. Curabit.

Notandum tamen, venditorem in hoc casu iuxta Couarruiam & multos Iurisperitos, quos adducit, posse stipulari vsuras, vel interesse, donec pretium solutum fuerit. Ratio ipsorum est, quia si noluiisset ei rem tradere, nec habere fidem de pretio, potuisset sibi reservare fructus. Item si rem tradidisset & noluiisset habere fidem de pretio, potuisset exigere vsuras pretij, iuxta L. Curabit. 5. atqui per hoc, quod rem tradat emptori, habeatque ei fidem de pretio, non onerat illum; sed beneficium potius & commodum praestat. ergo ratione huius non amittit ius exigendi vsuras pretij pro ratione fructuum, donec pretium solutum fuerit.

106
Consecraria
illius senten-
tia.

Ex hac sententia sequitur Primo, Si vendam tibi domum 1000. aureis, habita fide de pretio, eamque tibi tradam, posse me stipulari, ut soluas pretium elocationis, donec solueris pretium domus.

107

Secundo, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam, teneberis soluere vsuras pretij ex Iuris dispositione, etiamsi id pactum non sit deductum, quia censeris esse in mora.

108

Tertio, Si vendam tibi domum 1000. aureis, posse me stipulari, ut percipiam fructum locationis, donec inuenta fuerit alia res frugifera, quae pretio comparetur, relicto interim pretio in deposito, vel apud emptorem, prout emptori placuerit. possum enim vendere ea lege, ut non fiat traditio antequam alia res frugifera inuenta fuerit, quae pretio comparetur: quo contractu inito, possum adicere alium, quo faciam traditionem, & transferam dominium domus, & ius percipiendi fructus, usque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro pensione annua, quae exaequet fructus, ut docet Molina disp. 368.

Circa praedicta Aduertendum est, ea quae ad 3. & 4. assertionem, & in consecrariis de fructibus a venditore percipiendis, & vsuris ab emptore soluendis dicta sunt, procedere secundum Ius Cæsareum: contrariam tamen sententiam esse veriorē & naturali aequitati conformiorem, nempe omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, nisi aliter conuentum expresse fuerit. quod si conuentum fuerit, ut certo tempore maneant venditoris: tunc etiam periculum rei debere esse venditoris. deinde emptorem, si sit in mora soluendi, solum teneri ad interesse. Ita tenet Siluester Vsuræ 2. quæst. 11. citans pro hac sententia Franciscum Mayronium in 4. dist. 15. sanctum Bernardinum Senensem, Rosellam & Archidiaconum. eadem est communis Theologorum, teste Archidiacono. Probatur Primo, Quia contractu celebrato, res statim censetur ita pertinere ad emptorem, ut si per-

Contraria
sententia ve-
rior.

109

eat, ipsi pereat, non venditori: ut supra dub. 12. de his rebus, quae venduntur non ad inuenturam, sed ad corpus, (id est, prout corpus rei obicitur sensibus) dictum est: atqui non est æquitati consentaneum, ut totum periculum rei sit emptoris, & venditor interim fructus omnes percipiat. nam inæqualis esset contrahentium conditio: venditor enim nihil nisi commodum ex venditione perciperet, positumque esset extra omne periculum incommodi, & emptor solum periculum & incommodum. quare si venditor fructus percipere velit, oportet ut etiam toto eo tempore res periculo ipsius constet. Secundo, Quia contractus talis videtur implicitam continere vsuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationem solutionis pretij, non enim percipit illos ratione lucri cessantis, ut Couar. fatetur: (alioquin si nullum lucrum ei cessaret, non posset percipere, quod tamen ipse negat) neque ratione alicuius periculi quod ipse in se suscipiat, quia totum periculum reicitur in emptorem: ergo ratione dilationis pretij.

Tertio, Venditor vel patitur interesse ex dilatione solutionis, vel non patitur. Si patitur interesse, potest illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo sibi satis cauere. Si non patitur, non est æquum ut exigat fructus, vel eorum compensationem, relicto periculo rei in emptorem. eodem modo, si emptor est in mora soluendi, & venditor inde patitur interesse, abunde ei satisficit, si illud aestimetur. quare non est ratio, cur fructus percipiat, nisi simul periculum rei prestare velit, idque ab initio in pactum deducat.

Ad legem, Curabit, responderi potest, illam legem qua parte concedit vsuras, esse abolitam Iure Canonico: unde reuocandam esse ad æquitatem naturalem, nempe ut emptor cogatur compensare interesse, si vel sit in mora, vel si ab initio est deductum in pactum. Eodem modo responderetur ad legem, Iulianus. certum est enim, illas leges loqui de vsuris pretij absolute, siue fructus sint magni, siue parui. ex autem vsuræ erant Iure Cæsareo semisses, id est, quibus solvebantur 6. in 100. ut patet L. Eos. 26. C. de vsuris. Quod autem Couarruias ex Carolo Molinzo docet, leges illas loqui de vsuris compensatoriis fructuum, non videtur verum. Primo Quia fructus reuera pertinent ad emptorem, maxime in casu legis, Curabit. ubi emptor non erat in mora. Secundo, Quia alioquin leges non dicerent esse soluendas vsuras pretij, sed esse fructus compensandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertio Quia alioquin non semper eadem vsuræ essent soluendæ.

Dices, Cum re emptor fruatur, æquissimum est eum vsuras pretij dependere, ut habet dicta Lex, Iulianus, supra.

Resp. Id non esse æquum, nisi venditor patiatur tantumdem incommodi ex dilatione pretij: vel nisi praestet periculum rei, & fructus æquualeant illis vsuris, idque ab initio deductum sit in pactum. Cum enim venditor suscipit in se periculum rei, potest deducere in pactum ut recipiat fructus, donec pretium sit solutum: & proinde potest emptori fructus illos pro certa pensione relinquere, quæ vsuræ nomine vocari potest.

D V B I T A T I O XIV.

Utrum licita sit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

Respondeo, Esse licitam, modo iusto pretio fiat. Et quidem licitam esse *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, est communis sententia DD. & patet in censibus, qui ferè semper cum tali pacto, saltem implicito, venduntur. nam ex dispositione Iuris hoc pactum subintelligitur. Idem confirmari potest ex cap. 25. Leuitici, ubi Domuius filiis Israël vult esse potestatem redimendi possessiones omnes

110

III
Ad argumē-
tum Couar.

111

omnes venditas, præter domos intra urbem constitutas. Ratio est, quia quisque est arbiter rei suæ, eique modum quem vult, imponere potest.

De emptione cum pacto retrovenditionis in gratiam emptoris, est maior difficultas: sed verius est, non esse illicitam, modò iusto pretio fiat. Ita Couarr. lib. 3. var. cap. 9. num. 3. ubi etiam pro hac sententia citat Ioannem Medinam q. de censu redimibili; quæ est ult. de Usura, & Ioannem Maiorem in 4. d. 15. quæst. 34. denique Imolensem & Alexandrum. Ratio est, quia sicut iusto pretio compensari potest onus, quod venditor imponit emptori, nempe tantumdem detrahendo de pretio: ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compensari potest, tantumdem augendo pretium in prima venditione. Ut autem sciatur an iustum sit pretium,

114 *Pactum retrovenditionis in fauorem venditoris.* Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redemptionis in fauorem solius venditoris appposito, (id est, quo fiat ei potestas redimendi, si velit) debere eam minoris vendi, quàm per se nuda æstimeretur. ratio est, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æstimabile, nempe ut ipsi volenti teneatur rem reuendere, seu restituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum est, quanti hoc onus æstimabitur; ut rectè Maior supra q. 34. in fine.

115 *Redimere eodem pretio.* Vbi aduerte Primò, Non esse iniquum, si venditor vendat cum pacto, ut eodem pretio possit redimere: hoc enim non est aliud, quàm vendere cum pacto, ut liceat post aliquod tempus contractum dissoluere, non enim tunc in redemptione est nouus contractus, sed solum est dissolutio prioris contractus, facta ex vi pacti apppositi. quare non est necesse ut venditor tantum de pro re, quanti ea absolute tunc valet, cum tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non est iniquum, ut venditor vendat ad certum tempus, cum pacto ut post illud rem suam absque vlllo pretio recipiat; & si ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in sortem: quo modo vendebant Iudæi suas possessiones, ut patet Leuitici 25.

In eo tamen casu, quo venditor cupit sibi seruare ius redimendi, posset emptor, qui rem iusto pretio emit, ab ipso exigere, ut quando volet redimere, soluat quanti tunc æstimabitur; & consequenter ut plus soluat, quàm pro illa re accepit; si valde probabile est tempore redemptionis plus valituram; vel si eam aliò delaturus erat maiore quæstu. Ratio est, quia emptor non teneretur consentire in pactum, quo venditio est dissoluenda; sed potest exigere, ut quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu; & consequenter eo pretio, quo tunc æstimabitur. tanti interest quem contractum ineas. Imò etiam si non esset plus tunc valitura, posset tamen exigere plus quàm dedit: quia emit rem cum onere in fauorem venditoris appposito; ac proinde minus debuit pro ea dare, quàm si absque onere emisset, cogitur autem eam reuendere absque onere: ac proinde potest exigere pretium rei per se consideratæ; quod maius est, quàm pretium rei cum onere spectatæ.

116 Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditionem cum pacto redimendi eodem pretio, si magni sumptus in re faciendi essent, & exigui fructus percipiendi, ita ut onus sumptuum, & præstatio periculi non compensetur fructibus: tunc enim non seruatur æqualitas: nam emptor plus debet restituere, quàm accepit. Similiter est iniqua, si paciscatur ut minoris redimere possit, quàm vendidit; ut patet ex dictis: nisi forte constet illam minoris valituram.

117 *In fauorem emptoris.* Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauorem emptoris tantum, (id est, ut venditor teneatur redimere, si placuerit emptori) tunc emptor debet illam prius emere, quàm ipsa per se valeat, & consequenter, quàm possit illam vendere alicui tertio: ratio est, quia talis emptor consequitur rem in perpetuum, quantum est ex parte ipsius, perinde ac alius quiuus, qui absque vlllo pacto apposi-

to rem emeret; vltèrius autem imponit grauamen venditori: ergo etiam illud compensare debet, cum sit pretio æstimabile.

Petes, vtrum emptor possit pacisci ut venditor teneatur eodem pretio rem illam redimere. Videtur non posse: quia non potest alicui tertio eo pretio vendere, ut dictum est, eò quòd res per se tantum non valeat, quanti cum illo onere quod imponitur venditori: ergo neque venditori potest imponere obligationem redimendi eodem pretio. Confirm. hoc exemplo: Habes domum æstimatam 4000. aureorum. ergo illam à te emo 4300. ea lege, ut quando post aliquos annos mihi placebit, tenearis eam redimere: itaque soluo 4000. pro domo quam mihi perfectè comparo; & 300. pro onere quod tibi impono. Valdè enim onerosum est venditori, quòd semper teneatur habere paratam pecuniam apud se vel amicos, qua domum redimat, quando emptor volet. atqui hoc onus iam subiit venditor, quando domum redemit: ergo emptor non potest repetere pretium quod pro eo onere dedit; neque ab initio pacisci ut illud reddatur; sed solum ut reddatur pretium domus, nempe 4000. Confir. Secundò. Quia si domum emerem simplici contractu emptionis absque adiectione illius pacti, deberem pro ea soluere 4000. ut suppono: & si factò illo contractu vellem pacisci cum venditore, ut eam teneatur redimere eodem pretio, nempe 4000. deberem illi dare pro illa obligatione 300. aureos, ut etiam suppono; nec postea in redemptione possem illos 300. repetere: ergo neque etiam in altero contractu, ubi pactum redemptionis annectitur ab initio, quæ enim pacta seorsum inita non sunt iusta; neque etiam iunctim inita iusta sunt.

Resp. In rigore videri tale pactum iniquum, ut rationes allatæ probant. Spectato tamen usu communi & æstimatione hominum, posse excusari. Nam magni æstimatur inter homines, quòd emptor tam diu caret illis 300. aureis, quos pro illo onere dedit, & quòd fortasse domus numquam redimetur, & quòd venditor interea potuit illa pecunia vti in suum commodum, & spem habeat fore ut non cogatur redimere, &c. quæ omnia sæpè tanti possunt æstimari, quantum illa obligatio quam in se suscepit: quo casu posset emptor pacisci ut venditor eodem pretio redimat, non per nouum contractum, sed per huiusmodi contractus resolutionem; ut passim fit in reditibus.

118 Quòd si emptor paciscatur ut venditor rem venditam maiore pretio post aliquot annos redimat, contractus erit iniustus (nisi aliquid excuset, ut melioratio rei incrementum pretij futurum, &c.) non seruans in pretio æqualitatem: non tamen erit usura, sed gignet usuræ suspicionem, maxime si fructus percepti computentur in sortem. Vnde contractus ille, quo quidam emit prædium ab eo qui egebat pecunia, 23. libris, ea lege, ut si intra biennium emptori displiceret emptio, teneretur venditor intra annum post displicentiam, redimere 26. libris; fructibus in sortem computatis; de Iure præsumitur usurarius; ex tribus indicij simul iunctis, ut patet cap. Illo vos. 4. de pignorigibus. Primum est, Quòd fructus computentur in sortem: quòd non solet fieri, quando res verè fuit emptæ; nam tunc pertinent ad emptorem. signum ergo est, non fuisse veram emptionem, sed oppignerationem pro mutuo. Secundum est, Quòd exigit tres libras amplius quàm dedit. Tertium est, Quòd emptor ille solitus sit usuras exercere. Itaque quando hæc tria signa simul conueniunt, oportet contractum usurarium in foro externo pronuntiare. Vtrum autem tale pactum in fauorem emptoris sit licitum in censibus, dicemus cap. 22. dubit. 10.

Dico Tertio, Si hoc pactum appositum sit contra-ctui venditionis in fauorem vtriusque, ita ut in potestate venditoris sit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit; tunc res debet minoris vendi quàm per se valeat; plus tamen, quàm si cum pacto redimendi in fauorem solius venditoris venderetur. Itaque

118
Vtrum emptor
venderet.

Resp.

119

Casus cap.
illo vos, de
pignorigibus.
Præsumptio
usurarium de
Iure.

120
In fauorem
vtriusque.

que si res per se valeret 100. cum pacto autem in fauorem solius venditoris 80. dum apponitur pactum in fauorem vtriusque, valebit forte 88. vel 90. prout prudens arbitrabitur, circumstantiis consideratis. Ita docet Medina quæst. vltima de vsura.

Limitatio.

Norandum Primò, Hæc omnia intelligenda esse seposito interesse ementis & vendentis. nam si emens incurrat interesse ratione emptionis, poterit minus dare pro re, & pacisci vt non redimatur, nisi post certum tempus, vt interim ex fructibus faciat lucri iacturam. item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

121

An detur actio in rem ex hoc pacto.

Norandum Secundò, Etsi probabile sit, ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem; ac proinde posse eam vindicari vbicumque reperta fuerit; (quod tenet Couarr. l. 3. var. cap. 8. h. 1. & 3.) tamen contrarium videri verius, nempe venditori solum, in factum seu in personam actionem competere. vnde si emptor domum, quam ei cum tali pacto vendidisti, vendat tertio, & tradat, tu non poteris domum illam tertio eripere, sed tantum agere contra eum qui vendidit; vt damnum tibi inde proueniens faciat. Ita tenent Alexander, Iason, Curtius, & alij apud Couarr. & Gomezius cap. 2. n. 29. & Moli. disp. 374. ratio est; quia illud pactum non habet maiorem vim, nec tribuit maius ius, quam simplex venditio; atqui simplex venditio absque traditione non tribuit ius in rem, sed solum in personam, vt patet ex cap. 3. dub. 3. ergo neque illud pactum. sed de hoc plura infra dub. 19.

Norandum Tertio, Quando venditor redimit rem olim à se venditam, reseruat iure redimendi, non teneri alterum, è cuius manibus redimit, de euctione, sicut venditor in venditione, quia redemptio non est emptio, neque contractus aliquis, sed distractus, seu prioris contractus resolutio. fit enim vi primi contractus, quo ipse vendidit cum tali pacto. vnde nec requiritur consensus alterius, sed eo inuito fieri potest: nec debetur vestigal venditionibus impositum.

D V B I T A T I O X V.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus dissoluitur.

122

Quinque modis dissoluitur.

SUPpono, contractum posse dissolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomezium tom. 2. cap. 2. n. 1. & seqq. Primò, Per nouum pactum, vt si postquam absolute est initus, interpolito iusto intervallo temporis, peniteat, & mutuo consensu contrahentium rescindatur. & tunc est noua venditio & emptio, siue fiat eodem pretio, siue diuerso. hoc casu omnes fructus, quos res protulit eo tempore quo perseveratum est in contractu, pertinent ad primum emptorem: iuxta ea quæ dicta sunt dubit. 13. quia ad eum pertinet periculum rei. Nec refert, etiam si contractus dissoluatur remedio legis 2. C. de rescindenda venditione, nimirum, quod venditor deceptus fuerit ultra dimidium iusti pretij, & emptor nolit pretium supplere, sed malit dissolvere contractum: quia fructus percipiendi, & etiam pendentes, secundum æstimationem quam rescissionis tempore habent, ad emptorem pertinent, vt docet Gomezius supra n. 24. ratio est, quia etsi iustum pretium non dederit: emptio tamen valida fuit, & sufficiens ad dominium, secuta traditione, transferendum; & ita percepti fructus ex re sua, & qui adhuc ex re illa pendent, ad ipsum pertinent. Confirmatur, quia nullam iniuriam fecit venditori, quod rem possederit, & fructus ex illa perceperit: sed quia iustum pretium non dedit. vnde in foro conscientie solum tenetur quanti intererat venditoris supplementum illud pretij ab initio fuisse solutum. vnde si bona fide actum est, nihil debet.

Secundò, Ex vi pacti retrouenditionis, in prima venditione appositum: quo euentu si eodem pretio res debet

redimi, quo vendita fuit, omnes fructus, qui à tempore venditionis vsque ad tempus redemptionis producti sunt, secundum valorem, quem tunc habent, ad emptorem pertinent: vt docet Couarr. l. 1. var. cap. 15. n. 6. & 7. cum multis alijs DD. nisi aliter conuentum tacite vel expresse fuerit. Secundum valorem autem, quem acquirunt post tempus retrouenditionis, aut postquam emptor coeperit esse in mora, nolendo rem redimi, pertinent ad priorem venditorem, cui res debet restitui. Si verò diuerso pretio fieri debet redemptio, nempe pretio tunc currente, fructus omnes pendentes pertinent ad primum venditorem qui rem redimit, sicut in alijs venditionibus. ratio est; quia hic est nouus contractus emptionis & venditionis, & ita reuenditor potest pretium augere, ratione fructuum pendentium, ibi verò non est nouus contractus, sed tantum resolutio prioris contractus; vnde non potest pretium augere, nec exigere fructuum compensationem: atqui contra æquitatem est, vt cogatur rem cum suis fructibus restituere, si illam sine fructibus accepit. vide Couarruiam supra, & Molinam disp. 374.

Tertio, Ex pacto legis commissoriae. Dicitur autem venditio resolui ex pacto legis commissoriae, quando res alicui est vendita ea lege, vt nisi intra certum tempus pretium eius soluat, res inempta, & contractus irritus; & postea intra illud tempus non soluit. tunc enim ipso facto contractus est nullus: si tamen venditor velit, quia in eius fauorem appositum fuit. vnde hæc conditio subintelligitur: vt aperte colligitur ex l. 1. & 3. de lege commissoria. In hoc casu, si hoc pactum conceptum fuit verbis directis, (id est, quibus significetur vt contractus ab initio censetur irritus, vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorem. ratio est: quia etsi venditio fuit pura, seu absoluta, non conditionalis, & per eam translata fuerit dominium in emptorem, si res ei tradita fuerit; (vt docet Gomezius tom. 2. c. 2. n. 30. & Couarr. lib. 3. variar. c. 8. num. 1.) tamen ex vi pacti ita dissoluitur, ac si numquam fuisset: ac proinde omnes fructus sunt restituendi. quamuis enim venditio non fuerit pendens ab aliqua conditione: tamen effectus venditionis, id est, dominium rei & fructuum translata in emptorem ita fuit pendens, vt conditione non impleta penitus euanescat ac si numquam fuisset: irritatio enim retrahitur ad tempus contractus. Si verò hoc pactum conceptum fuit verbis obliquis seu indirectis. (id est, quibus significetur contractum esse rescindendum in posterum, vel rem redituram ad venditorem) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem. ratio est, quia nunc irritatio contractus non censetur retrahi vsque ad tempus celebrationis, sed fieri solum in posterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorem. In his tamen non tam formula verborum inspicienda, (quæ sæpe ambigua est) quam mens contrahentium, si in foro conscientie agatur.

Quartò, Resoluitur ex pacto additionis in diem. dicitur autem venditio ex pacto additionis in diem resolui, quando res alicui est vendita ea lege, vt si intra certum tempus, (v.g. intra mensem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit, res sit inempta: & interim alius meliorem conditionem offert, offerendo maius pretium, vel commodiorem solutionem, vel minori cum onere: vt explicat Couarr. supra. & patet ex l. 1. & 4. de additione in diem. In hoc casu idem dicendum, quod in tertio: nam eadem vtriusque est ratio, vt ostendit d. loco Couarruias.

Aduertendum est autem Primò, In vtroque casu, si pactum conceptum sit verbis directis, dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit. Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem: iuxta communem sententiam DD. quamuis probabile sit, in quarto casu dominium redire ante traditionem, etiam si verbis obliquis pactum fuerit conceptum, vt docet Couarruias supra.

Secundò, In neutro casu debet vestigal ex venditione solui consuetum, si pactum verbis directis initum fuit.

124

Si ex pacto legis commissoriae.

125

Si ex pacto additionis in diem resoluitur.

126

Dominium quomodo redeat ad venditorem.

127

Vestigal.

fuit. ratio est, quia ex vi pacti ita dissoluitur, ac si numquam fuisset. retrotrahitur enim irritatio ad tempus contractus. Nec refert, quod venditio fuit absoluta, non conditionalis; quia dominium, & omne ius acquisitum ex illa venditione, fuit quasi conditionatum, & dependens ex euentu futuro. si autem conceptum fuit verbis obliquis, debetur; quia tunc non retrotrahitur irritatio, sed solum valet in posterum. unde venditio vim habuit absolutam, usque ad tempus, quo incipit esse irritum. ac proinde ex ea est ius acquisitum Principi: sicut ex venditione, quæ resoluitur per pactum de retrouendendo. vide Gomezium c. 2. n. 31. ubi hanc rem clarè & fusè prosequitur.

128 *Si sit conditio-
nalis.* Quinto, Si venditio sit conditionalis, & conditio impleta non fuerit: tunc enim venditio est irrita. In hoc casu, fructus omnes ante conditionem impletam percepti, pertinent ad venditorem. Nec refert, quod res tradita fuerit, & pretium solutum: quia venditio non fuit perfecta, (nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nullam vim habuit ad transferendum absolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico absolutum, quia transfert aliquale dominium & ius in re, ut colligitur ex L. Sub conditione, de solutionibus, & notant ibidem DD. cum Bartolo: sed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eaque non eueniente euanesceat, quasi ab initio non fuisset.

129 *Conditio potestatiua.* Si tamen emptor ex solutione pretij pateretur iacturam lucri, posset eius æstimationem ab initio deducere in pactum, ut si conditio impleta non fuerit, ei fiat compensatio. Si verò conditio impleta fuerit, tunc omnes isti fructus pertinent ad emptorem, sicut & res ipsa. ratio est, quia ea est natura contractus conditionalis, ut impleta conditione, eius vis retrotrahatur ad tempus contractus: quasi tunc purè celebratus fuisset, & quasi conditio tunc fuisset præsens, ut supra dubit. 1. dictum est. & docet Gomezius tom. 1. cap. 2. num. 30. ex multis Iuribus, & fusius cap. 11. num. 30. nisi sit conditio potestatiua, (ut aiunt Iurisperiti) id est, cuius tota impletio est in potestate eius cui imponitur, hæc enim non retrotrahit contractum, ut ibidem docet Gomezius. quod intellige, nisi alia sit mens contrahentium, quæ maximè in foro conscientie spectanda.

D V B I T A T I O X I V.

Verum venditiones & emptiones reciproca eiusdem rei diverso pretio, quas Hispani vocant Baratas & Moharras, sint licite.

Exemplum sit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuari, sed paratus est vendere illi merces creditò, summo pretio, v. g. 105. vel 106. aureis, ut eas vendat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui easdem emit vel potius redimit pecunia numerata, sed minoris, pretio nimirum medio vel infimo, v. g. 100. aureis, & ille manet debitor 105.

130 *Moharra seu Barata.* Quidam DD. existimant id esse iniustum, & palliatam usuram, quando idem redimit, qui vendidit. Sed verius est non esse iniustum, etiam si redimat ipse venditor, modò intra limites iusti pretij consistat, ita ut quando vendit creditò, non excedat pretium rigorosum, & quando redimit numeratò, non descendat infra iustum infimum: ita Nauarrus 23. num. 91. & Petrus Navarra lib. 3. cap. 2. num. 170. & alij recentiores. Ratio est: quia & venditio prima iusta est, cum fiat iusto pretio, quamuis summo: & secunda etiam est iusta, quia eadem merces reuenduntur. Nec refert, quod hæc reuenditio fiat pretio infimo: tum quia pretium infimum etiam est iustum, præsertim in numerata pecunia: tum quia merces, quæ à venditore ingeruntur, vilescunt. Nec etiam refert, quod idem sit emptor, qui antè erat venditor, quia si alius quisvis poterat illo pretio emere, cur non ille, qui vendidit? Imò benefi-

cium alteri in hoc præstari videtur, dum ille liberatur à quærendis aliis emptoribus & sumptibus in proxenetas faciendis. non tamen potest illam ad hoc cogere, sed debet omnino liberum relinquere.

Aduerte tamen, hunc modum contrahendi sæpè non carere culpa in mercatore, qui ex composito ita vendit, ut pretio infimo redimat. nam Primò peccare potest contra charitatem: ut si cogat miserum aliquem hominem emere merces, quibus non eget, magno illius dispendio: cum possit illi facile, & absque suo incommodo mutuum dare. Secundò peccare potest præbendo malum exemplum: nam contractus ille habet speciem mali, & suspicionem usuræ. Tertiò, seipsum & suos infamando, non tamen tenetur ad restitutionem (ut inquit Nauarrus) quod intellige non teneri ex iustitia, sed fieri potest ut teneatur ex charitate: ut si alter sit pauper, & graue sit illi tale detrimentum, cum enim ipse sit causa illius grauis incommodi: tenetur illud amouere ex charitate, si commodè potest, cessante tamen paupertate alterius, non teneretur: quia nec charitas nec iustitia illum obligat. Quod si vendidisset bona fide, nihil de redemptione cogitans, & postea rogatus redimeret præsentem pecunia, non peccaret, ut rectè docet Angelus Usura 1. n. 60. idem dicendum si ipse iustam aliquam rationem habeat sic contrahendi cum aliquo diuite, & scandalum absit.

D V B I T A T I O X V I I.

Verum is qui vendidit rem alienam, possit retinere pretium.

Hanc dubitationem attingimus c. 14. dubit. 1. & 5. & cap. 20. dub. 18. num. 163.

Notandum est, quod ille vel bona fide vendidit, nesciens esse alienam, vel mala: rursus vel ditior factus est, vel non est.

Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non est factus locupletior, non tenetur domino ad pretij restitutionem. Probatur, quia neque ratione rei acceptæ, cum hæc apud ipsum non exiet, nec vllum ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniustæ acceptionis, cum nullam iniustitiam commiserit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet, quia contractus fuit validus, & emptor nullum ex illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino restituitur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem esse alienam, si casu contigerit id eum rescire: quia non tenetur cum pari suo damno curare, ut alteri fiat restitutio eius, quod nulla eius culpa perit, vel alienatum est. vide supra cap. 14. dub. 1. & 5.

Dico Secundò, Si factus est locupletior ex venditione, tenetur illud lucrum restituere domino: quia illud lucrum supplet vicem rei alienæ. unde etsi non sit alienum, tamen quia in locum eius successit, & ex ea prouenit, debet restitui, veluti fructus rei. par enim non est, ut quis ex re aliena direseat absque sua industria. Secus si illud lucrum ex industria proueniat: ut si rem derulic in alium locum, ubi plurius vendit: tunc enim non tenebitur illud restituere, quia est fructus industriæ, ut supra loco citato ostensum est.

Dico Tertiò, Si mala fide vendidit, & non est factus locupletior, eò quod tantidem emerit, distinguendum est, vel enim poterat rem domino restituere, vel non poterat: si poterat rem domino restituere, & eam alienauit, communis ferè DD. sententia est, teneri ad restitutionem pretij seu æstimationis. ratio est, quia eam alienando, damnum infert: sicut si eam perimeret, & aliàs nullum ius ad illam alienandam habebat. Secus est, dum re emptæ à fure, eidem restituitur: hoc enim non est alienare, aut in alium transferre, sed contractum priorem soluere: quod iuxta probabilem sententiam poterat facere, ad vitandum damnum pretij, si alia ratione cauere non poterat, ut dictum est cap. 14. dubit. 3. Verum extra hunc casum tenebatur

X etiam

131
Sapè peccat
contra chari-
tatem.

132

133
Si bona fide
vendidit.

134

135
Si mala fide
vendidit.

*Si non pote-
rat domino
restituere.*

etiam cum damno pretij, rem domino restituere, unde si non fecerit, tenebitur compensare æstimationem. Si verò non poterat eam domino restituere, & per alienationem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri, nisi quatenus ex illa alienatione factus est ditior. Ratio est, quia per illam alienationem nihil damni intulit domino. Itaque non tenetur ratione rei acceptæ, neque ratione iniustæ acceptionis. suppono enim quod ipse domino eam non eripuerit; neque sit causa cur ei restitui non possit. Confirmatur, quia ob hanc causam multi DD. tradunt, emptum à fure etiam mala fide, posse eidem restitui, ad pretium recuperandum; etiam si domino restitui possit, ut supra cap. 14. dubit. 3. ostensum est: ergo multò magis, quando non potest restitui, poterit absque iniuria alteri vendi.

*Qui bona ec-
clesiastica
vendiderunt.*

Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona ecclesiastica immobilia ab aliis empta, aliis postea vendiderunt, exculari possunt à restitutione. per hanc enim venditionem nihil damni Ecclesiæ, cui illa bona, hoc statu rerum, restitui non possunt, intulerunt. Unde non tenentur Ecclesiæ restituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti sint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus sunt Ecclesiæ, hoc ipso, quo in re Ecclesiæ nascuntur: & lucrum ex venditione, etsi Ecclesiæ non sit; est tamen ei debitum, tamquam id quod succedit in locum rei, nisi ex industria prouenerit.

Neque etiam hi tenentur emptoribus, qui ab ipsis ea bona emerunt; quia etsi contractus fuerit irritus, & consequenter non fuerit translatum dominium pretij, ut patet ex dictis c. 20. dub. 18. tamen quia venditor illud volente emptore accepit & retinet, & emptor nolle dissolvere contractum, & restituere emptum, non tenetur venditor illi pretium restituere, sed potest retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet dissolvere contractum, & emptum restituere, debet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DUBITATIO XVIII.

*Utrum licitum sit aliquando rem alienam
emere, & emptam retinere.*

136

Videtur non posse umquam emi, aut retineri res talis. Primò, Quia venditor non potest eam vendere; cum sit raptor, fur, aut iniquus detentor, sed tenetur restituere domino: ergo nec emptor potest emere. Secundò, Quia per talem venditionem non transfertur dominium (non enim venditor potest transferre in alterum ius, quod ipsemet non habet) ac proinde manet aliena in specie. atqui res aliena restituenda est domino, si fieri potest: vel si non potest, eò quod ignoretur, danda est in pauperes; illa enim censetur domini voluntas, & sic quodammodo ipsi domino in pauperibus restituitur. nam fructus restitutionis redundat in dominum, cum pauperes pro ipso orent: ut passim DD. docent. Tertiò, Qui emunt res furtivas vel raptas, sunt participes criminis, & quodammodo solent auctores in crimine: si enim non inuenirentur emptores non raperent aliorum merces.

Pro responsione notandum est, rem alienam, quæ à fure, raptore, vel alio possessore iniquo, venditur, vel posse restitui domino, vel non posse restitui: rursus vel esse speciem fore recuperandam à domino, vel non esse: denique vel non defore alios multos emptores, qui nunquam restituent, si ego non emero; vel tales defore. Nunc

*Si erat spes
recuperandi.*

Dico Primò, Si spes erat dominium alia ratione rem suam recuperaturum; non possum illam emere, nisi animo ipsi restituendi, nec possum exigere pretium, quod dedi, sed solum quantum prudenter consideratis circumstantiis iudicabitur dominus in ea recuperanda fuisse expensurus. Ratio est, Quia cum res sit aliena, & possit restitui, debet restitui: nec dominus tenetur

aliquid soluere, nisi quatenus utiliter negotium eius gessi, seu quanti æstimabitur rei saluatio. si plus dedi, meæ id imputem imprudentiæ: quia non tenetur ipse meos errores luere, ut aperte colligitur L. Sed an ultro. 10. in fine. & de negotiis gestis.

Dices, Gestor negotiorum non tenetur nisi de culpa *Obiectio.* lata: quia totum agit in utilitatem alterius: ergo dominus tenebitur compensare, etiam si culpa levis commissæ sit: ut si putabam rem fore irrecuperabilem, vel plus solui quam par erat pro talis rei redemptione.

Respondeo, illum non teneri domino ex culpa le- *Resp.* ui, si per talem culpam illum lædat: v.g. expendendo ipsius pecuniam, vel rem vendendo, &c. Si tamen gerendo negotium alterius seipsum lædat, per talem culpam, v.g. suam pecuniam expendendo, dominus non tenetur illi, quia non tenetur, nisi quanti prudenter gestio talis negotij seu saluatio rei æstimabitur. Unde si per errorem amplius de tuo impenderit, sibi imputet. Si tamen hic & nunc gestio negotij prudenter iustituta fuerit, tenetur eam integrè compensare, etiam si fortè dominus alia via minore sumptu rem erat recuperaturus, quia id per accidens est & hæc cauillatio semper opponi posset. Idem dicendum, etiam si postea res absque culpa gestoris perierit, vel deterior facta sit. d. L. Sed an ultro, sub finem. & L. Siue hæreditaria, 22. & de negotiis gestis.

Dico Secundò, Si nulla probabilis spes sit dominum rem suam recuperaturum, nisi ego emero, me verò *Si non erat
spes recupe-
randi.* emente possit illi restitui, non possum illam emere animo mihi absolute seruandi: & si id fecero, dominus potest illam postea sibi vindicare absque ulla compensatione. possum tamen emere animo illi exhibendi ut vel mihi illam permittat, vel si id nolit, iustam compensationem gesti negotij soluat.

Prior pars probatur, Quia dominus neque pro re ipsa mihi tenetur, ut quæ ipsius sit (nemo enim rem suam emere tenetur) neque pro gestione negotij. quia non gessi negotium ipsius, sed meum. non enim ut ipsi aliquid commodi adferrem emi, sed ut mihi seruarem. unde si dominus postea rem suam inueniat apud eum qui à fure in suum commodum emit, non tenetur ei quidquam dare, nisi quatenus factus est inde locupletior: ut si res sit notabiliter meliorata sumptibus emptoris, &c. Colligitur aperte L. 6. §. Sed et si. & de negotiis gestis. Si tamen bona fide nesciens esse alienam emis- *Si nesciebat
esse alienam.* set, dominus teneretur refundere expensas, saltem ad eam quantitatem, quam ipse in ea recuperanda facere debuisset. L. Liberto. 31. §. 1. & de negotiis gestis. quia utiliter re ipsa negotium eius gestum est: nec par est, ut alter absque sua culpa hoc damnum sustineat.

Altera pars probatur, Quia cum sic utiliter negotium eius gestum sit, tenetur refundere sumptus: ut patet ex L. 2. 3. & sequentibus. & de negotiis gestis. vel relinquere ei rem redemptam, si fortè malit ea carere, quam sumptus præstare. Quod si nolit, poterit nihilominus alter in compensationem retinere: quia eo animo rem alioquin perituram suo sumptu liberauit, & ita passim usu receptum: modò tamen non valde infra limites iusti pretij eam redemerit. Si enim res longè pluris, valet quam expensæ, & dominus nolit refundere expensas, & rem sibi restitui: debet gestor esse contentus expensis, quas vel auctoritate iudicis, vel ex re ipsa obtinere poterit, si ea fructuosa sit: vel eam retinebit veluti in pignus, donec dominus soluerit.

Dico Tertiò, Quando non est probabilis spes, rem domino posse restitui, eaque publicè venditur: pos- *137
Si publicè
vendatur.* sū & ego per se loquendo emere, ius mihi seruandi vel vendendi, si dominus non comparuerit: & si comparuerit, illi eodem pretio relinquendi. Probatur, Quia in hoc casu nulla sit iniuria domino ab emptore, imò agitur negotium domini, quantum agi potest: unde nec ipse censetur iniustus, sed consentiens in translationem dominij cum illo onere. Hoc modo Catholici in Hollandia possunt emere merces ibi publicè pro- *Rapta à pi-
ratis.* positas, quas hæretici in mari ceperunt. Confirm. Quia alioquin totum hoc lucrum solis hæreticis cederet, qui

qui iniustum bellum fouent, & Religionem oppugnant, nec emunt animo restituendi in euentu quo dominus compareret, sed omnino sibi retinendi tamquam iuste capta.

Sed aduertendum est, Raro sciri posse qui sint domini, nisi aliqui mittant suos actores, qui nomine ipsorum illa redimant. Primò, Quia sunt res diuersissimæ, nec sciri potest, quid cuius fuerit. Deinde, quia interdum 100. 200. 300. vel plures partem in illis mercibus habent, plurimi enim ad huiusmodi nauticas traiectiones solent contribuere. vnde si res in tam multos diuidenda foret, singulis minimum obueniret. itaque non curant recuperare. Denique multi nolunt sciri se damnum passos, seque, quantum possunt, occultant, præsertim cum desperant se quidquam nisi maiore sumptu recuperaturos.

Ad argumen-
ta.

Ad Primam rationem in oppositum, Neganda consequens. Quod enim raptor vendat, facit iniuriam domino, qui vult sibi restituere; vel si id fieri nequit, saltem pauperibus. Supposita tamen illius iniqua voluntate vendendi, non est dominus iniustus, neque verò cum ratione esse potest circa talem emptionem, qualem, diximus.

Ad Secundam, Translatio domini in emptorem non fit auctoritate & voluntate raptoris, sed tacito consensu domini, cui expedit tali modo illud transferri: quia transfertur cum onere restituendi, si dominus comparerit. Dicit etiam potest transferri dominium Iure gentium tamquam rei adespote, etsi cum onere in euentu domini comparentis; maximè cum emptor ille non sit particeps iniquæ inuasionis & rapinæ, nec illi faueat. Expedit enim communiter Reipub. vt bona incerta non maneant vacantia. Neque necesse est vt fiat restitutio in pauperes, quando res empta est præsertim tali animo; consulendum tamen esset, vt id in quo facti sunt ditiores, pauperibus conferant. quia illud domino restitui deberet, detracta tamen industriæ & expensarum æstimatione. Vide supra c. 14. dubit. 6. & 7.

Ad Tertiam, Qui emunt talia modo supradicto, nimirum cum illis circumstantiis quas exposuimus, non sunt participes criminis, nec fouent auctores in malo, cum plurimi emptores alij non sint defuturi, qui absque animo restituendi sint empturi. Prædictam sententiam expressè post hæc scripta deprehendi traditam à Molina disp. 119. §. Illud postremo.

D V B I T A T I O XIX.

Utrum is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio restituere, si plures vendiderit, quam ei est præscriptum.

138
Retinere ex
pretio.

Respondeo non posse, si vel mercedem pro suo labore accipiet, vel erat in famulatu; vel si gratis hoc officium præstandum suscepit. ratio est, quia non habet vllum legitimum titulum, quo possit sibi aliquid ex pretio usurpare. non enim ratione rei venditæ, cum hæc non sit ipsius; nec ratione industriæ vel ministerij, quia pro ea mercedem accipit; vel si erat in ministerio, tenebatur sine mercede. Ita Siluester ex Archidiacono verb. Emptio. q. 24. & alij. Nec obstat, quod dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id solum videtur fecisse ne venderetur infra, non autem ne supra, si fortè occasio ita ferret. Vnde eo ipso quo plures fuit vendita, totum illud cessit domino.

139

Aduerte tamen, si talis famulus rem illam pretio à domino indicato sibi compararet, & postea suo nomine plures venderet, non facturum contra iustitiam; ac proinde ad restitutionem obligatum non iri: quia eam iusto pretio à domino comparauit, & postea iusto pretio suo nomine vendidit. Nisi fortè dominus ei

mandasset vt venderet quanti intra latitudinem iusti pretij vendi posset. quo casu teneretur illam diligentiam præstare. quo facto, posset eam sibi vindicare eo pretio, quod alij obrulerunt.

D V B I T A T I O XX.

Quando res in solidum ex intervallo duobus fuit vendita, utri debeatur.

Hanc questionem tractat Couarr. lib. 2. var. resolut. cap. 19. ad quam breuiter

140

Respondeo & Dico Primò, Si neutri sit tradita, debetur priori emptori. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia res illa non poterat vendi secundo emptori, cum iam esset vendita: vnde nec potest ei tradi sine iniuria prioris: ergo ne fiat iniuria, tradenda est priori.

Si neutri sit
Ela sit tradi-
tio,

Dico Secundò, Si tradita sit secundo emptori, priori autem solum vendita, debita est secundo. Est communis sententia Doctorum, vt docet Couarr. supra, n. 1. & constat ex L. Quoties 15. C. de rei vindicatione, in principio, & in fine, & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. Ratio est, quia solo contractu absque traditione non transfertur dominium, nec acquiritur ius in re, (exceptis quibusdam casibus) sed præter contractum requiritur traditio, vt constat ex dictis legibus, qua de re vide supra cap. 3. dubit. 3. quod non solum locum habet in contractu emptionis; sed etiam in promissione, donatione & similibus contractibus, imò etiam in locatione, vt docet idem Couarr. num. 8. quia etsi conductor per traditionem rei conductæ non habeat dominium: habet tamen rei detentionem, à qua si expelleretur, ante omnia iudicis officio restituendus esset: sicut is, qui possessione fuit spoliatus. Vnde iure detentionis se defendet contra primum conductorem, qui solum habet actionem personalem in locatorem. Nec refert, quod contractus cum priore fuerit fortasse iuramento confirmatus; quia hoc quidem efficeret vt sit periurus, si alteri eam tradat: non tamen impedit dominij translationem, vt docet idem Couarr. epitomé de spons. p. 1. cap. 5. num. 9.

Si tradita se-
cundo emptori.

Habet locum
in aliis con-
tractibus.

Notandum tamen Primò, Hoc non procedere in iis euentis, quibus peculiari Iure ex solo contractu absque alia traditione transfertur dominium. vt si aliquid venditum aut donatum sit Ecclesiis, locis piis, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C. de sacros. Ecclesiis. tunc enim dominium transfertur per solum contractum: vnde non poterit secundus emptor vel donatarius per traditionem dominium acquirere: secus si res solum sit promissa, quia promissio facta pro loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re: vnde si res Ecclesiæ promissa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit.

141

In quibus
euentis hoc
locum non
habeat.

Secundò, Non habere etiam locum, quando priori emptori in securitatem contractus res fuit hypothecæ nomine subiecta: tunc enim secundus emptor per traditionem non poterit eius dominium comparare, vt docet Couarr. supra num. 7. ex L. Si creditor. 13. §. fin. de distract. pignorum. & ratio est, quia qui habet pignus, est simplici creditori præferendus, maximè in ipso pignore.

Si res hypo-
thecata prio-
ri.

Tertio, Si secundus emptor mala fide egit, conscius nimirum prioris contractus, prior poterit ab eo rem euincere, tamquam in fraudem ipsius alienatam: Ita Glossa communiter recepta in cap. Si tibi absenti, in 6. Spontetamen eam priori tradere non tenetur: nisi fortè induxerit emptorem, vt eam sibi venderet. quo casu est causa damni iniusta, quod prior per illam venditionem incurrit, iuxta ea quæ dicta sunt supra c. 20. dubit. 19. Si autem non fuit conscius, non poterit ab eo euinci, nisi fortè prior titulum emptionis vel alium onerosum habeat, secundus verò titulum donationis: tunc enim etsi secundus in sciis fuerit prioris contractus, tamen prior poterit illam euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignoti 5. C. de reuocandis his,

142

Si mala fide
egit.

quæ in fraudem creditorum. vide Couar. n. 5. Donatus tamen non tenetur illam sponte tradere, sed solum si emptor illam intra tempus iure constitutum exigat, iuxta ea, quæ cap. illo 20. dubit. 19. diximus.

143 *Si dubium sit*
utri priori
tradita. Dico Tertiò, Si uterque emptor affirmet rem sibi traditam fuisse, nec liquere possit utri priori tradita fuerit; adiudicanda est priori. Ratio est, quia seclusa traditione, ius prioris est potius: ergo in dubio huic fauendum. Nisi fortè posterior numerauerit pretium, prior verò nihil: tunc eam presumptio est, posteriori factam traditionem. Ita Couar. num. 6. ex Baldo & aliis.

D V B I T A T I O XXI.

Verum omnia monopolia sint iniqua.

144 *Monopolium.* *Potest fieri 4.*
modu. Notandum est, *Monopolium* propriè dici cum vnus vel pauci efficiunt, vt ipsi soli aliquod mercium genus vendant eo pretio, quo ipsis libuerit. generatim autem accipitur à Doctõribus pro omni machinatione & industria mercatorum, qua efficiunt, vt ipsi soli vel aliquid vendant, vel certo pretio vendant. Hoc autem fieri potest quatuor modis: vel enim *conspirant* inter se de pretio, vt nemo vendat minoris, vel agunt vt ipsi soli certas quasdam merces vendant: idque vel *pruilegio Principis*, vel *industria*, coemendo omnes merces easque supprimendo donec creuerit pretium: vel *impediendo* ne aliunde importentur ab aliis. Si primo modo fiat.

145 *1. conspiratio.* Dico Primò, Si venditores *conspirent in pretium*, modò id non sit suprà legitimum, vel suprà vulgare summum non peccant contra iustitiam, (quamuis benè contra charitatem.) Similiter nec emptores, si conspirent in pretium infimum: aut rogent alios, ne pluris emant, quàm tanti vel tanti, modò id non sit infra iustum. Hoc interdum fieri solet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris licetur, vt ipse rem illam minoris emere possit; non tamen infra latitudinem iusti pretij illius fori.

146 Aduerte tamen, si aliqui mercatores fraude vel minis impedirent alios ne minoris venderent, tenerentur ad restitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent; iuxta ea, quæ dicta sunt c. 12. dub. 18.

147 *Si supra legi-*
timum. Dico Secundò, Si pretium, in quo venditores conspiciant, sit supra legitimum, vel supra summum vulgare, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem illius auctarij, quod emptores soluere coacti sunt, atque adeò totius damni inde secuti. ratio est, quia pretia rerum non pendet ex libidine mercatorum; sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi æstimatione, bona fide absque conspiratione & dolo inita, spectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & ceteris circumstantiis. quare is, qui suo consilio vel consensu causa est, cur aliquis suprà illud pretium soluat, est illi causa damni iniusta; ac proinde tenetur ad restitutionem.

Aduerte tamen, Primo loco teneri eum, qui pretium accepit. Secundò loco, seu in subsidium huius, ceteros conspiratores, idque vel in totum, vel in partem, prout ad illam conspirationem sunt cooperati; iuxta ea quæ diximus cap. 13. dub. 4.

Emptores. Dico Tertiò, Pari modo emptores contra iustitiam peccant quando conspiciant vel rogant alios, vt non liceantur rem iusto pretio, sed minoris. ratio est, quia venditores ius habent ad pretium maius, nempe ad illud, quo bona fide res æstimatur: vnde per talem conspirationem fit illis iniuria.

148 *2. Præuilegio*
Principis. Si secundo modo, nempe *præuilegio Principis* fiat monopolium, vt cum aliquis à Principe impetret *præuilegium*, vt sibi soli liceat aliquod genus mercium inuicere & vendere; tunc distinguendum est: vel enim illud *præuilegium* iusta aliqua ratione concessum est, vel non; si iusta ratione concessum est, (v.g. quia aliter nemo tales merces sufficienti copia vellet inuicere ob sumptus, quos non facile potest recupe-

rare, nisi ad tempus aliquod *præuilegium* habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam constandam tale *præuilegium* aliquibus vendit) tunc tale monopolium est licitum: modò iustum pretium à Principe taxatum, vel prudenti iudicio, spectatis circumstantiis omnibus, taxandum, non excedant.

Vbi aduerte, quando Princeps tale *præuilegium* concedit in mercibus communiter Reipub. ad politicam vitam necessariis, debere simul pretium taxare. quod si id eorum arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale *præuilegium*; nam datur illis occasio vendendi iniquo pretio cum notabili damno Reipub. quod ipse tenebatur pro officio suo impedire, vt rectè notat Nauarrus c. 13. num. 92. secus tamen si id concedat in mercibus, quæ solum ad delicias & luxum pertinent, quæ nemo cogitur emere. vt sunt pieturæ, varia genera tapetium, sericorum pannorum, & holosericorum, alex, fritilli, chartulæ lusoriarum, latrunculi, & similia. cum enim in his nemo grauetur, nisi qui sponte vult, nisi fortè pauci aliqui diuites) facile potest Princeps habere iustam causam non impediendi ne iustum pretium excedant. si verò *præuilegium* sine iusta ratione concessum fuerit, est iniquum; sique iniuria & subditis, tales merces vendere volentibus, qui iniuste impediuntur; & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent. vnde utrisque tenentur ad restitutionem. Primo loco qui absque ratione *præuilegium* impetrarunt, (sunt enim causa principalis, cum in suum commodum Principem ad concedendum, & ad alios iniuste prohibendos pertraxerint.) Secundò loco qui concesserunt. Hoc tamen intellige. si iniquitas *præuilegij* sit manifesta vel certa, alioqui in dubio non tenetur, præsumendum enim ob auctoritatem & prudentiam Principis in fauorem *præuilegij*.

Si tertiò modo fiat, vt quando vnus vel pauci coemunt omnes merces certi generis, (v.g. frumentum tempore messis, vel ante, aut post) vt ipsi postea pro suo arbitratu vendant: Doctores passim tenent hos peccare contra iustitiam, & obligari ad restitutionem. Ita Gabriel d. 15. q. 10. a. 5. dubit. 2. Ioannes Medina C. de restit. q. 36. & alij. Probatum Primò, Quia iniuriam faciunt Reipub. inducendo caritatem, interim dum tantam copiam apud se retinent. quamdiu enim illa copia ibi manet, Respublica ius habet vt pretium nò augeatur. Secundò, iniuriam faciunt, postea carè vendendo; nam illud pretium respectu ipsorum non est iustum, cum per fraudem sint ipsius causa. Hæc sententia est valde probabilis.

Contraria tamen semper mihi visa est non improbabilis; nempe hos non teneri ex rigore iustitiæ ad restitutionem, neque peccasse contra iustitiam particularem; sed tantum contra charitatem proximorum, & contra iustitiam legalem, seu publicam utilitatem. quam video etiam placuisse doctissimo viro Ludouico Molina disput. 345. in fine. Probatum, quia non peccarunt contra iustitiam emendo; emerunt enim pretio corrente, vt suppono. Nec refert quòd hac ratione inducta sit caritas: quia etiam multitudo emptorum inducit caritatem; non tamen idè illi emendo peccant contra iustitiam; quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non est contra iustitiam. Neque etiam supprimendo, seu non vendendo: quia non tenebantur ex iustitia tunc vendere, cum nullo pacto se ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliud tempus seruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vastare absque iniuria cuiusquam: quia perfectum dominium earum habebant. Neque ciues habebant ius iustitiæ ad eas emendas, nisi ipsius vendere volentibus. alioquin dicendum esset ipsos peccaturos fuisse contra iustitiam, si res suas in flumen proiecissent. Nec obstat quòd possint cogi à Magistratu, vt sua proferant & opportunè vendant, & grauitè puniri ob talem compressionem: quia multa crimina per publicam potestatem puniri possunt, quæ tamen non sunt contra iustitiam particularem: sufficit enim vt aliquo modo sint contra bonum publicum.

Hinc

Hinc patet responsio ad rationes allatas. Respub. enim non habet ius iustitiæ ut pretium non augeatur, si copia mercium, quæ est in vrbe, sit suppressa & ignota, ut patet ex dubit. 3. nam pretium pendet ex communi æstimatione: alioquin alij, qui bonâ fide tunc carere vendiderunt, tenerentur postea ad restitutionem. unde etiam hoc pretium respectu eorum qui suppresserunt, non est iniustum; quia nulla iniusta actio illud procurarunt. Ad alterum argumentum

Resp. Hoc solum probare, illos peccasse contra iustitiam particularem, si arbitratio pretij, spectatis circumstantiis temporis quo vendunt, fuerit irrationabilis: quo modo intelligenda est illa sententia. Sicut cum conspirant pretium, ut dictum est n. 147.

153 *Quatuor modus.* Si Quarto modo fiat; si quidem vi aut fraude impediat, ne maior copia aliunde importetur, ut maneat caritas in Repub. teneretur ad restitutionem tum Reipub. quatenus iniuste ei causa fuit maioris pretij: tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Siluester v. Emptio, q. 13. Si verò sine vi aut fraude impediuit, non tenetur. Quo modo monopolia facitantes puniantur in foro externo, vide apud Siluestrum v. Emptio, d. q. 13. & 18.

CAPVT XXII.

De Censibus, seu Redditibus annuis.

Complectitur Dubitationes 15.

OST contractum venditionis & emptio- nis, agendum nobis est de censibus, quorum contractus, est species venditionis & emptio- nis.

DVBITATIO I.

Quid sit Census.

1 *Census varia acceptio.*

NOTandum, nomen *census* variè accipi, ut docet Couarruias lib. 3. variar. cap. 7. num. 1. Primò, Pro æstimatione fortunarum cuiusque, quæ fieri solet, ut sciatur quantum quisque Principi tributum nomine soluere debeat: censere enim est æstimare. Secundò, Pro ipsis fortunis, quæ censentur, iuxta illud, *dat census honores, Census amicicias*. Tertio, Pro ipso tributo, siue capitationem, siue ratione fortunarum imposito. sic Matth. 22. *Licet censum dare Cæsari, an non?* Quarto, Pro omni eo, quod annuatim alicui solui solet in signum subiectionis vel dominij. Quintò accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ solui solet: sed pro re spiritali, nempe pro iure quodam in re alterius, ut ex ea quotannis aliquid solvatur, potèstque sic describi: *census est ius percipiendi annuam pensionem ex re vel personâ alterius*. Dico est ius, quia census in proposito non est ipsa pensio soluenda: (quamvis sæpè hoc nomen sic usurpetur) sed ius quoddam ad exigendum quotannis certam pensionem ab alio: cui iuri respondet in altero obligatio soluendi. Hinc fit, ut qui vendit censum, non vendat pecuniam aut fructus aliquos annuos, ut quidam putarunt; sed ius quoddam exigendi certam pecuniæ summam, vel certos fructus: quæ sanè plurimum differunt. Ex re alterius, quia nemo super re sua propriè dicitur censum vel redditum habere: (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) sed tantum super re alterius in quam ipse ratione census nullum ius habet, nisi ad exigendam ex ea pensionem: cùm dominium utile & directum sit penes alterum. Vel persona alterius, quia etiam super persona nuda hoc ius constitui potest, ut infra dicemus.

2 *Census quid.*

DVBITATIO II.

Quotuplex sit census; seu de variis censuum generibus.

RESPONDEO & DICO Primò, Censum generatim diuidi in Reservatium & Consignatium. *Reservatium* dicitur, quando quis transfert rem suam in alterum quoad dominium directum & utile, donando, legando, vendendo, aut permutando, servata sibi pensione annua super eadem re. Talem censum constituit Ioseph in omnibus terris Ægyptiorum, præterquam sacerdotum, cùm eas emptas & subiectas dominio Pharaonis, Ægyptiis restituit, ut patet Genes. 37. De tali non agit Constitutio Pij V. ut notat Thomas Boninignius tractatu de censibus, & alij. unde in huius contractu posset apponi pactum legis commissoriae, id est, ut res, super qua constituitur, cadat in commissum, & redeat ad eum qui illam contulit, si biennio vel triennio non fuerit pensio soluta, ut docet Couarruias lib. 2. variar. cap. 7. num. 1. Distinguitur autem hic contractus ab emphyteusi, teste Couarr. supra. Primò, Quia in emphyteusi non transfertur nisi dominium utile: hic autem utrumque, directum & utile. Secundò, Si in emphyteusi non solvatur pensio intra biennium, dum est Ecclesiæ, vel intra triennium, dum est secularis: dominium utile cadit in commissum, & ipso iure coalescit cum dominio directo. hoc autem non fit in censu, nisi de hoc expressè sit pactum inter partes. Tertio, Emphyteuta non potest rem vendere, domino directo non monito, aliàs cadit in commissum, & ex pretio tenetur ei solvere certam partem, quam vocant laudemium: ad neutrum tenetur debitor census.

5 *Differt ab emphyteusi.*

Consignatium dicitur, quando quis super bonis suis, quorum dominium directum & utile retinet, vel etiam super persona sua, alteri ius pensionis annuæ consignat de hoc est tota disputatio apud Doctores.

6 *Consignatium.*

Dico Secundò, Consignatium census variè diuiditur. Primò, Ratione materię, in realem, personalem, & mixtum. *Realis*, est, qui super re aliqua fundatur, ita ut ex ea re pensio debeat. Huic responderi Primò in re ipsa obligatio realis, quæ rem perpetuò comitatur, etiam si alteri vendatur, tamquam onus quoddam seu grauamen illi annexum, donec legitime redimatur. Secundò, obligatio personalis in eo cuius illa res est. nam onus rei redundat in dominum. Tertio, relatio debiti in pensione. unde patet, censui reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam respondere.

7 *Diuisio. Realis.*

Personalis est, qui immediatè super personam, quæ seipsum obligat ad pensionis solutionem, constituitur. huic responderi tantum obligatio in persona, & debitum in pensione. Nec obstat, quòd hinc interdum interueniat hypotheca, quia hæc non interuenit ex vi contractus censualis, sed superuenit per alium contractum: nam hypotheca solum exigitur ad securitatem contractus alterius. unde ex ea non est soluenda pensio, nisi eo euentu, quo aliter solutio à persona debitoris nequiret obtineri.

8 *Personalis. Hypotheca in personali.*

Mixtus est, qui constituitur super re & super persona immediatè: ita ut etiam si res pereat, persona tamen maneat obligata. secus in merè reali, ubi re ex parte vel in totum pereunte, perit similiter census, ut infra dicitur.

9 *Mixtus.*

Secundò diuiditur ratione pensionis: scilicet in *fructuarius*, ex quo debentur fructus, ut frumentum, vinum, &c. & *pecuniarius*, ex quo pecunia.

10 *Fructuarius. Pecuniarius.*

Tertio, in censum certum & incertum. *Certus* est, cùm determinata pecuniæ summa vel fructuum mensura, in pensionem constituta est. *Incertus* cùm indeterminata. v.g. tertia vel quinta pars fructuum constituitur soluenda; sicut fecit Ioseph in Ægypto. hic enim modus non est licitus, nisi in censu reservatium.

11 *Certus. Incertus.*

Quarto, ratione temporis futuri, in *perpetuum* & *temporalem*. *Perpetuum* diuiditur in *redimibilem* & *irredimibilem*.

12 *Perpetuum.*

Redimibilis, dimibilem. Temporalis verò in eum, qui extenditur in tempus certum, v.g. 10. vel 20. annorum: & in eum, qui in incertum, vt ad vitam vnius, duorum, vel trium hominum, qui vitalitius dicitur. vide Ioannem Maiorem in 4. d. 15. quæst. 34.

D V B I T A T I O III.

Vtrum emptio census noui sit licita.

12 *Sententia* **Q**uidam DD. olim putarunt, emptionem censuum nouorum, (id est, qui tunc primùm constituuntur quando vendendi sunt) illicitam esse, etiamsi in re aliqua fructifera constituantur, si pensiones recipiendæ putentur tandem superaturæ pretium. Secus tamen esse de antiquis: hos enim licitè emi posse pretio communiter taxato. Ita sentit Henricus quodlib. 8. quæst. 23. ratio ipsius est, quia emptio redditus noui, non emptio, sed purum mutuum est: sed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quàm datum sit: ergo, &c. Maior probatur, quia extrema huius contractus (inquit) sunt, pecunia simul data, & pecunia per quotas recipienda: pecunia autem vendi non potest, sed mutuo datur. Nec refert, quòd in re aliqua fructifera videatur constitui, quia hæc solùm se habet per modum hypothecæ. Idem sentire videntur Innocentius & Ioannes Andreas in cap. In ciuitate, de vsuris.

13 *Emptio censuum concessa, etiam nouorum.* Verùm contraria sententia est communis & certa, Non minùs licitè emi nouos redditus, quàm antiquos. Ita Conradus quæst. 79. vbi 12. rationibus Henrici sententiam refutat. Sotus lib. 6. q. 5. artic. 1. Medina de vsura quæst. 12. Couarr. lib. 3. variar. cap. 7. num. 2. Nauarr. comment. de vsuris num. 69. & seqq. & alij. Probatur Primò, Quia Martinus V. & Calixt. I I I. in suis Extrauagantibus, quæ habentur inter communes, titulo de emptione & venditione, auctoritate Apostolica declararunt, census eos, qui conditiones ibidem positas haberent, esse iustos, & licitos, & debitores ad solutionem obligari. Nec distinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos; sed in genere de omnibus loquuntur. Secundò, Quisque potest de nouo constituere ius percipiendæ pensionis in suis bonis, titulo donationis, vt ipsi fatentur: ergo etiam titulo emptionis. non enim minoris valet quod emitur, quàm quod donatur. Tertiò, Quia antiqui aliquando fuerunt noui, & lapsus temporis non fecit eos esse iustos: ergo sicut antiqui vendi possunt, ita & noui. Quartò, Potest quis alteri vendere ius seruitutis in suo agro, de nouo constituendam: ergo etiam ius percipiendæ pensionis annuæ. Patet consequentia, quia sicut ius seruitutis est particula quædam decerpta ex iure integro, quod dominus habet in re sua; ita & census, seu ius pensionis annuæ, est pars quædam iuris, quam dominus habet in re sua. si ergo illa vendi potest, etiam hæc.

14 *Ad rationem contrariæ sententiæ* Respondeo, Verum non esse, nullam hic interuenire mercem præter pecuniam, seu pensiones annuas. nam id quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu, non est pecunia aut pensio annua, sed ius ad pensionem annuam exigendam: quod ius multum distinctum est à re ipsa; vt ostendit Conradus. deinde etiam pecunia absens & periculis exposita vendi potest pro præsentem, vt infra dicetur, cap. 23. dubit. 4.

Dices, Illud ius non extat: ergo non potest vendi.

Respondeo Primò, Etsi nunc non extet, tamen paulò post extrahit: vnde potest vendi, sicut hæreditas futura, & iactus reris futurus vendi potest, vt rectè Medina quæst. 12.

Respondeo Secundò, Falsum esse, hoc ius non extare antequam vendatur, extat enim in ipso vendente: nam hic ius habet percipiendi pensionem ex re sua, (quamquam tunc non vocetur census) quod ius sicuti alteri donare potest, ita etiam vendere, tamquam rem modò extantem.

D V B I T A T I O IV.

Vtrum iure natura emptio census personalis sit licita.

15 **S**uppono, emptionem census realis redimibilis licitam esse, quod expressè habetur in Bulla Pij V. anno 1568. de censibus edita, & in Extrauag. Martini X. & Calixti I I I. titulo de empt. & vendit. Ratio est, quia sicuti emptio prædij licita est cum pacto de retrouendendo, ita etiam emptio iuris percipiendi fructus ex illo prædij, quod ius est pars quædam iuris existentis in domino prædij. vt enim dominus potest vendere totum ius suum, quod habet in prædij, ita etiam potest vendere partem iuris, quæ nihil est aliud quàm census realis. vide Couarr. lib. 3. variar. c. 7. num. 5.

16 Sed difficultas est de personali. Multi DD. negant, quos citat & sequitur Nauarrus comment. de vsuris, num. 81. Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, Ancharanus, Antonius de Butrio, Cardinalis Zabarella, Panorm. & Arani. in cap. In ciuitate, de vsuris, D. Antoninus 2. part. tit. 1. cap. 8. Angelus v. Vsura. §. 78. empt. personalis. & quidam recentiores. Probat hanc sententiam Nauarrus, Primò, Quia census personalis est inuentio noua, & numquam in Repub. Romana post susceptam religionem Christianam usurpara. Secundò, Pensio non potest in libera persona constitui, eo modo, quo in prædij constituitur. Tertiò, Liber homo non potest pignori dari, c. 2. de pignoribus. atqui ius census maius est iure pignoris: ergo. Quartò, Quia liber homo non potest in seruitutem rapi ob debita.

17 Verùm ex his rationibus satis constat, hos Auctores non loqui de censu personali, qui passim est in vsu: sed de eo, qui ita constituitur in persona, sicut constitui solet in prædij, aded vt si non sit soluendo, creditor possit debitorem vendere, aut trahere in seruitutem, sicut prædij vendi aut vindicari in dominium potest. Nos autem non loquimur de tali censu personali, sed de eo, qui in creditore solùm ponit ius pensionis annuæ: (cui interdum ad securitatem accedit ius hypothecæ in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantùm obligationem personalem illius soluendæ, (& in bonis obligationem hypothecariam) quæ transeat ad hæredes: ita tamen vt non obliget illos nisi secundum vires hæreditatis, quo fit vt sæpè tales census pereant, etiamsi omnia bona pro illis hypothecata fuerint.

18 Respondeo igitur & Dico Primò, Census personalis emptionem licitam esse. docet hoc Conradus q. 74. & 78. Maior in 4. d. 15. q. 34. Gab. ibidem quæst. 12. art. 1. conclus. 4. Ioannes Medina de vsura quæst. 11. §. Sed quæret aliquis. Couarr. lib. 3. variar. cap. 7. n. 5. Thomas Boninfignius cap. 4. num. 7. denique puto fore paucos ex Auctoribus, quos Nauarr. citat, qui talium censuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus, citatus à Nauarro qu. 5. apertè eam admittit esse licitam. Probatur Primò, Quia olim etiam Ecclesiæ debebantur decimæ personales, scilicet ex labore manuum, & ex negotiatione, vt patet cap. Decimæ, 16. quæst. 1. & cap. Apostolicæ, & cap. Pastoralis, de decimis, quæ etiam nunc quibusdam locis soluuntur. Item Esdræ lib. 2. cap. 10. fideles constituerunt annum redditum tertiz partis sicii pro fabrica templi, panibus propositionis, & sacrificiis, idque tantùm super personas suas. atqui talis obligatio vel sponte suscepta, vel à Superiore legitimè imposita, est certo pretio æstimabilis: ergo vendibilis. quare etiam census personalis vendibilis erit, cum talis obligatio sit verè census personalis.

19 Secundò, Si ad censum res aliqua distincta à persona venditoris requireretur, super qua census dicatur constitui, id esset vel quia illa res deberet emptori census vendi, vel certè quia fructus eius illi vendi deberent

deberent. Atqui neutrum est verum. Non enim res illi venditur; quia dominium ei directum & utile manet apud venditorem census, qui liberè eam potest alienare in quem voluerit, ut patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur, quia sæpè fit ut sit census pecuniarius, qui super agro constituitur. Deinde etiam si concederemus fructus rei vendi; simili modo vendi possunt fructus, & lucra personarum. Si dicas rem fructiferam requiri, ut ius percipiendi ex ea fructus (quod ius est penes dominium rei) possit alteri vendi, in quo iure alteri collato consistit ratio census: cur non similiter potest vendi ius illud, quod quisque habet percipiendi lucra ex sua industria suisque bonis, obligando se & posteros suos ad eam diligentiam, quæ ad solutionem sufficiat? sicut enim fertilitas agri est naturalis, ita fertilitas (ut ita dixerim) hominis, quæ potest acquirere lucrum, est voluntaria, ac proinde potest se homo ad eam obligare. quod si etiam agri fertilitas esset in hominis potestate, posset similiter homo obligari ad eam procurandam: imò hoc ipso, quo census super agro constitutus est, homo, sine alio pacto teneretur ad eum bona fide & diligenter colendum. non ergo mirum esse debet, si possit obligari censu personali ad eam industriam, quæ tantum acquirat, quantum necesse est ad pensionis solutionem.

Nec obstat, quod posteri quoque obligentur; quia sicut obligationes aliarum personales ex aliis contractibus ortæ, transeunt ad hæredes, eoque obligant lege iustitiæ; ita etiam hæc obligatio soluendæ pensionis, etiam si merè sit personalis, ad hæredes transire potest. omitto alias rationes minoris momenti.

20 *Si pensiones sperentur excessuræ pretium. colligitur ex Auctoribus citatis, qui enim admittunt hunc censum, admittunt eo modo, quo passim est in usu: atqui nemo huiusmodi censum emit, nisi verisimile ei sit, pensiones cum tempore excessuras pretium: est enim census perpetuus, et si redimibilis, ex parte venditoris. unde semper sperat emptor se plus accepturum pensiones aliquot, & postea si venditor voluerit post aliquot annos se liberare, totam sortem. Probatum Primò, Quia per hanc emptionem non emuntur propriè pensiones futuræ, sed ius quoddam illas exigendi, quod in omni Repub. longè minoris valet, quàm pensiones speratæ, si essent præsentæ, valerent. Secundò, Censum realis perpetuus licitè emi potest minoris, quàm sint pensiones speratæ: ergo etiam personalis. Consequens probatur à paritate rationis: sicut enim ibi non violatur æqualitas, eò quod non emanant propriè fructus, qui longè superant pretium, sed ius ad illos, quod cæsetur æquale pretio; ita etiam hic non emuntur pensiones, sed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æstimatione non pluris valet. Confirmatur, quia communi hominum iudicio pluris æstimatur census realis super amplissimo agro vel copiosis decimis fundatus, quàm census personalis cum hypotheca: ergo si ille minoris emi potest, quàm sint pensiones, etiam hic potest.*

Tertiò, Nisi liceret tales census emere minori pretio, quàm sint pensiones speratæ, condemnandi essent plerique census in Belgio, Germania & Gallia: nam plerique antè quàm certo modo realizentur coram Magistratu, (quod sæpè non fit, vel non nisi post longum tempus) sunt merè personales, cum hypotheca speciali vel generali omnium bonorum; & emuntur senis denis in singula annua, seu pretio decuplo sexcuplo. atqui non est facilè dānandum quod tot viri docti & religiosi in tot Prouinciis faciunt.

21 Dico Tertiò, Persona, in qua census constituitur, debet esse vel fructifera, (id est, talis, ut aliquem fructum sua opera vel industria pariat, unde soluat) vel ut aliqua bona in re vel in spe habeat. Ita Medina quæst. 11. ratio est, quia alioquin ius illud nullius esset momenti, & ita non esset pretio æstimabile.

22 *Licita est hypotheca in censu personali.* Dico Quartò, Licitum etiam est in emptione census personalis, exigere hypothecam generalem vel specialem securitatis causa. colligitur ex iisdem Auctori-

bus. Probatum Primò, Quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, ut in mutuo, in venditione ad terminum, & similibus, cur non etiam in emptione census? si enim contractus est validus, meritò potest exigere is, cuius interest, securitatem, ut firmus maneat & non violetur. ad hoc autem pertinet hypotheca.

23 Dico Quartò, Licitum etiam est emptio census mixti id est, qui partim sit personalis, partim realis. probatur, *Census mixti* quia si emptio utriusque seorsim est licita, cur non etiam iunctim? exemplum sit, si emas censum super prædium, ea lege, ut etiam si prædium nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominus venditor totam pensionem soluere. quo casu si prædium vendatur tertio, poteris pensionem exigere, & à venditore census, ratione obligationis personalis: & à tertio, ratione obligationis realis, quæ est in prædio. Item si emas censum in prædio vel domo, ea lege ut venditor obligetur, si res omnino pereat. quamvis dici possit, pactum illud accessorium, esse pactum asscuracionis pensionum ex prædio soluendarum. Denique si emas censum in prædio, cuius fructus non sufficiunt, ea lege ut tota pensio solvatur, quo casu est realis, quatenus se extendit ad fructus prædij: personalis, ut ad reliquam partem.

24 Sed contra Obicitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in suis Extrauag. titul. de empt. & vendit. *Obiectorum.* solum reales census licitos esse declararunt: ergo personales sunt illiciti.

Resp. Non declararunt solos reales esse licitos, quamvis de illis solis declarationem fecerint, eò quod de his solis essent consulti.

25 Obicitur Secundò, Si tibi darem 100. aureos ea lege ut quotannis pro usu mihi persolueres 50. usuram committerem; eò quod usum pecuniæ seorsim venderem, sed ita sit in emptione census personalis: ergo, &c. Hoc argumentum ait Lopez Sotum numquam potuisse soluere.

26 Resp. In censu personali non vendi ab emptore usum pecuniæ, sed emi ius super alterum, qui tibi obligationem personalem potest imponere. *Emptio iuris & rei differunt.*

Dices, Qui emit ius exigendi pecuniam, emit ipsam pecuniam; atqui pecunia non est vendibilis, cum ipsa sit pretium & mensura rerum aliarum, iuxta Aristotelem: ergo hic non est vera emptio, sed mutuum Maior probatur, quia qui emit ius alicuius possessionis, principaliter censetur emere possessionem: ergo, &c. Confirmatur, Propter quod vnumquodque tale, illud magis tale: atqui illud ius emitur propter pecuniam, ergo ipsa pecunia magis emitur.

Respondet ad maiorem, Verum non esse, cum, qui emit ius ad pecuniam, emere propriè ipsam pecuniam; nam hæc multum differunt, ut ex communi usu hominum patet, qui quotidie iura sua & actiones pecuniarias vendunt.

27 Ad probationem maioris Dico, Verum non esse, eum qui emit solum ius ad possessionem, emere propriè ipsam possessionem, ut patet dum ius litigiosum emitur: tunc enim non dicitur emi ipsa possessio, sed ius & actio alterius. deinde etiam si ius sit liquidum, qui habet ius ad possessionem, non idèò habet ipsam possessionem, at proinde qui vendit ius suum, non propriè vendit possessionem. sic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præsentationem, non transfert in illum beneficium.

Ad minorem Respondeo, Verum non esse pecuniam vendi non posse: si enim distet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi potest, sicut aliarum merces, ut c. 23. dicitur. quamvis in censu personali non ipsa propriè, sed ius ad illam vendatur, ut dictum est.

28 Ad confirmationem, Etiam si illud ius ematur propter pensiones, ipsæ tamen pensiones non sunt propriè id quod emitur in contractu censuali, sed sunt ratio emendi. Sicut qui emit agrum, non dicitur emere fructus, quos singulis annis ager feret, quamvis propter fructus emat. quare pensiones non habent se propriè instar mercis in hoc contractu, sed ius ad illas.

X 4 Illud

Illud autem axioma non sic est intelligendum, quasi quavis denominatio alicui conueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter usum, non tamen usus emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipsa valetudo.

39 Obiicitur Tertiò, Qui emunt pradium vel equos ab iis qui iis carent, eaque rursus pro annua pensione iisdem fictis venditoribus locant, censendi sunt usurarii: atqui non essent usurarii, si ius ad personales annuas pensiones possent emere: ergo tales pensiones non possunt emi.

Respond. Negando minorem, Primò, Quia non intendunt emere aliquem censum, sed accipere pretium fictæ locationis, quare cum titulus sit planè confictus, ob quem expressè intendunt lucrum, nullo modo possunt illud lucrum percipere. Secundò, Quia intendunt repetere sortem, quam dederunt, quod non fit in censibus.

Obiicitur Quartò, Emptio census personalis non est aliud quàm emptio personalis debiti, successiue soluendi, & iuris personalis, ad illud exigendum, sed tale debitum & ius, si nullum timeatur periculum, non minùs valeat quàm res ipsa: ergo non potest emi minoris, quàm sint omnes pensiones speratæ.

30 Respondeo Primò negando minorem, longè enim pluris communi hominum æstimatione censetur valere pecunia præsens, quàm actio personalis, seu ius ad illam sic per partes & per tanta intervalla exigendam. cuius signum est, quòd nusquam inueniretur, qui tantum velleret pro tali iure soluere, si illud per modum mercis venale proponeretur. quòd si fortè aliquis inueniretur, cui perinde sit habere tale ius, ac pecuniam præsentem, id non refert, quia communis hominum æstimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quòd tale ius non pluris valeat, quàm ius reale in optimo & securissimo agro, quod tamen minoris æstimatur, quàm omnes pensiones, quæ inde sperantur, si simul essent.

31 Resp. Secundò, Cum ius personale ferè semper cum aliquibus periculis & difficultatibus sit coniunctum, & pecunia præsentis res fructifera possint emi, vel negotiatio cum magno lucro institui, meritò potuit communi hominum æstimatione vel Principis decreto, isti iuri certum pretium imponi, omnibus istis circumstantiis probè expensis, quod pretium à quouis exigi possit, etiamsi fortè illæ circumstantiæ in ipso locum non habeant. non enim necesse est, ut omnes illæ causæ, ex quibus crescit communis æstimatio rei, in quouis locum habeant, ut suprà cap. 20, dubit. 14. dictum est.

Obiicitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm pensiones speratæ: ergo qui dat mutuos 1600. aureos, potest exigere 1700. per partes reddendos, ita ut quotannis solvatur 100. (nam mutuans solùm acquirit ius ad 1700. sic soluendos, quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600.) atqui constat id esse usurarium seposito lucro cessante, damno emergente, & omni periculo: ergo illud ius non valet minoris quàm pensiones.

32 Respondeo negando sequelam maioris, quia qui dat mutuò, non intendit emere aliquod ius: nec mutuarius intendit aliquod ius vendere, (non enim proponitur hic aliquod ius per modum mercis vendibile) sed uterque tantum intendit celebrare contractum mutui, ex cuius vi solùm potest exigi res eiusdem speciei & valori: nec habetur ratio distantie temporis, si nullum inde sit periculum vel incommodum. pensiones autem 17. centenarum aureorum, seposita temporis distantia pluris valent quàm 1600. aurei. secus est, quando ius aliquod per modum mercis exponitur venale. nam æstimatio mercium & rerum, quæ subiiciuntur contractui emptionis & venditionis, pendet ex variis circumstantiis, quæ communiter adiunguntur. & quamvis contingat aliquas respectu huius vel illius abesse, non ideo mutatur pretium lege vel communi æstimatione impositum. quare hoc ius emi potest pretio taxato.

tanti refert quo modo quis contrahat. Cuius ratio est, quia una eademque res secundum varios contractus variam æstimationem recipit, ut si illam vendas in auctione publica, minoris censetur valere, quàm si per manum periti mercatoris. simili modo si mutues operario 30. aureos, ea lege, ut iusto pretio pro te laboret, erit usura, ut plerique DD. fatentur; si verò anticipato pretio eadem pecunia conducas ipsius operas, non erit, & tamen idem consequeris, etsi non plus pecuniae exponas. si mutues 1000. aureos. accepto agro in pignus, non potes fructus percipere, nisi velis ens computare in sortem: si autem eadem pecunia agrum emas cum pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & postea pretium totum repetere. neque metuendum hoc modo usuras palliatum iri, tum quia in censu non licet repetere sortem, tum quia nemo libenter in tot annos alteri credit.

D V B I T A T I O V.

Verum emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ.

34 Respondeo & Dico Primò, Emptio census realis perpetui & irredimibilis licita est minori pretio, quàm sint pensiones speratæ. est communis sententia DD. Ioan. Medinæ q. 12. & 15. de usura, Soti lib. 6. q. 5. art. 2. Couar. 3. variar. c. 7. & aliorum. Probatur, Quia res ipsa, seu dominium rei in qua census iste fundatur, est minoris pretij quam fructus ex ea sperati: nam fructus, qui temporis successu percipiuntur, decuplo pluris valent, quàm res communiter æstimetur. atqui census realis nihil est aliud quàm pars illius iuris quod in dominio continetur: ergo multò magis emi potest minore pretio quàm fructus. minus enim est habere censum super re, quàm eius dominium.

Notandum tamen Primò, si res illa casu pereat, census quoque concidere, id enim commune est omni censui merè reali. quia sicut pereunte re, dominium eius perit, ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. unde patet falli Couar. suprà num. 5. & 6. & Sotum suprà artic. 1. dum putant, re perempta non perire censum realem, (nisi contrarium in contractu sit expressum) sed venditorem manere obligatum. ratio ipsorum est, quia putant rem censui subiectam, à qua dicitur census realis, esse veram hypothecam pro censu. atqui hypotheca pereunte, vel in alium translata adhuc manet obligatio personalis in priore debitore: ergo, &c. Sed hoc fundamentum non est verum, neque id quod ex eo inferitur. nam census realis nihil est aliud, quàm ius percipiendi fructum vel pensionem ex re fructifera alterius. unde se habet sicut ius seruitutis quod quis habet in re alterius. v. g. ius eundi per pradium alterius, venandi, piscandi, colligendi glandes & similia, ratione cuius iuris res non dicitur hypothecata pro illo iure. si enim res pereat, perit ius: si ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione soluitur. quando autem res aliqua est hypothecata, tunc etiamsi pereat, vel in alium transferatur, manet tamen obligatio personalis, quia hypotheca datur in securitatem alterius debiti, maximè personalis. Itaque dicere rem subiectam censui esse hypothecam pro censu, est omnes census facere personales. Quod confirmatur ex constitutione Pij V. Martini V. & Calixti III. de quibus inf. dub. 12. ubi expressè requiritur hæc conditio tanquam intrinseca censui reali, ut pereunte re, pereat etiam pro rata ipse census.

36 Notandum Secundò, In census realis irredimibilis emptione posse hypothecam exigi. sed hæc hypotheca nullum habebit usum, si res censui subiecta pereat, solùmque ad hoc seruiet, ut si fortè debitor census nolit (re censui subiecta permanente salua) soluere pensiones, possit vendi hypotheca, ut ex ea solutio petatur.

Notan

*Census pecu-
narius irre-
dimibilis.*

Notandum Tertio, non solum fructuarium, sed etiam pecuniarium censum irredimibilem posse in re fructifera fundari. ratio est, quia non tantum res illa quam ager profert, censetur fructus eius, sed etiam pecunia illi æquivalens. sicut fructus domus, non solum est usus & habitatio, sed etiam pretium usus. unde sicut dominus agri non solum ius habet ad agri segetem, sed etiam ad pretium ex segete capiendum, ita hoc ius vendere alteri in perpetuum potest.

37
*Census perso-
nalis irredi-
mibilis lici-
tus.*

Dico Secundo, Etiam emptio reditus personalis irredimibilis est licita, etsi pretium sit minus quam pensiones speratæ. colligitur ex Medina, & Soto supra. Probatur Primo, Quia minor est species usuræ in hac emptione, quam in emptione census personalis redimibilis: cum nulla sit spes recuperandæ sortis. ergo si hic emi potest pretio minore quam sint omnes pensiones speratæ, etiam ille potest. Secundo, Quia certum est, hominem sibi posse talem obligationem imponere, quæ ad hæredes transeat secundum hereditatis facultates: atqui hæc obligatio communi hominum iudicio est certo pretio æstimabilis, v.g. 30. aureis in singulos, cum tamen plures sperentur recipiendi intra annos 40. Confirm. quia si vir aliquis opulentissimus tale onus sibi suisque posteris in perpetuum imponeret, illudque publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nec tanti illud æstimaret, quanti omnes pensiones, si præsentesset, sed longè minoris: atqui pretia rerum & iurium ex communi hominum æstimatione pendent. Tertio, Census realis irredimibilis pretium minus est, quam sint pensiones speratæ: atqui sæpè fit ut census reales sint multò meliores & securiores quam personales: ergo etiam pretium iustum personalis irredimibilis minus est, quam omnes pensiones speratæ.

38
*Census realis
cum pacto as-
surationis
non est mino-
rius pretij, quàm
personalis ir-
redimibilis.*

Nec obstat, quod pretium census personalis irredimibilis maius esse debeat, quam pretium census realis irredimibilis nudè considerati, eò quod venditor ibi maius onus sustineat: (etsi enim omnia eius bona pericant, non tamen perit obligatio huius census, cum sit personalis, sed tantum conloquitur, donec melior fortuna obrigerit) quia si census realis annexum habeat pactum assurationis, non est minore pretio dignus, quam census personalis perpetuus: atqui pretium eius tunc est minus quam pensiones speratæ, ergo etiam pretium census personalis.

39
Obiectio.

Dices, Nullum potest dari pretium censui irredimibili æquale: ergo eius emptio est iniqua. Antecedens probatur, quia si des 24. vel 25. vel etiam 30. in singula, intra totidem annos habebis sortem, & reliqua supra sortem accipies. Imò quantumvis fors sit magna, decursu annorum superabitur pensionibus.

Resp. Non emi ipsas pensiones, sed ius ad pensiones, quod communi hominum æstimatione æquualet certæ summæ pecuniæ præsentis. unde non refert quod pensiones superent: quia hæc sunt instar fructuum illius iuris, quod primò & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel communi hominum æstimatione statuitur: alioquin non liceret emere agrum certo pretio, quia fructus agri intra aliquot annos pretium superabunt. neque censum realem irredimibilem, ob eandem causam, nam aliquot annis pensiones superabunt pretium. id tamen est contra praxim orbis, & communem sententiam DD.

D V B I T A T I O VI.

Verum census temporalis possit emi minoris, quam sint omnes pensiones simul iunctæ.

Notandum est, temporalem dici, qui ad certum vel incertum tempus constitutus est, in cuius termino sponte extinguitur, sorte non refusa.

40
*Vitalitius cē-
sus licitus.*

Resp. & Dico Primo, Qui ad incertum tempus constitutus est, (ut est omnis vitalitius) emi potest pretio, quod minus sit quam pensiones speratæ. est communis sententia. DD. Gab. in 4. d. 15. q. 12. art. 3. dub. 2. Maioris ibid. q. 34. concl. 2. Medina de usura, q. 14. Couar. lib. 3.

variæ. c. 7. n. 3 & 4. & aliorum. Probatur Primo, Quia quod pensiones simul iunctæ superent sortem, id est fortuitum. sicut enim possunt superare, ita etiam superari, esseque minores sorte, cum valde incertum sit, quot annos sit victurus is, super quem constitutus est. Nec obstat, quod interdum multò probabilius sit esse diutius victurum, ac proinde plures pensiones periturum, quia non emuntur pensiones, sed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longè valet, quam pensiones præsentis: tum ob commoditatem pecuniæ præsentis: tum quia multis modis tanto tempore fieri potest, ut nihil ex eo possit percipi. Secundo, Quia census vitalitius est res quædam æstimabilis communi hominum iudicio, certo pretio, quod serè semper minus est quam pensiones speratæ, (nemo enim emeret censum, nisi id speraret) atqui res omnis vendibilis iuste emi potest pretio, quo communiter æstimatur: ergo.

Notandum autem, hoc pretium, si census sit ad vitam unius ætate florentis, alibi esse octonum, alibi septennum nummum in singulos: si ad vitam duorum, denum. quod enim in quavis Provincia lege vel communi æstimatione est taxatum, præsumendum est esse iustum pretium, nisi contrarium sit evidens.

Dico Secundo, Probabile etiam est, eum, qui ad certum tempus constitutus est, v.g. ad 10. vel 20. annos, posse minoris emi. v. si quis vellet vendere pensionem 10. aureorum in decennium, probabile est licere emere 90. Tenet hoc Conradus q. 79. & 80. Couar. cap. illo 7. n. 4. Caiet. v. Usura, sub finem. Nauar. cap. 17. n. 2, 6. & commentario de viuris num. 71. ubi indicat centum aureis posse emi pensionem annuam 10. aureorum ad annos 15. & quidem si sit census realis, non videtur dubium. sicut enim emi potest ius percipiendi fructus seu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuum, ita etiam ad certum annorum numerum: quod ius semper æstimatur minoris, quam emolumentum speratum, si præsens esset. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret census temporalis quam perpetuus. nam census perpetuus redimibilis emi potest denis senis nummis in singulos: hoc autem pretio non posset emi census temporalis ad 20. annos. Item census irredimibilis emi potest 30. nummis in singulos. atqui hoc pretio emi non posset census temporalis ad annos 33. quæ omnia per se absurda sunt.

Si autem loquamur de censu personali ad certum tempus, maius est dubium. tamen probabile est licere emi minoris, ita enim docent Auctores citati. Probatur Primo, Quia alioquin pluris valeret census personalis ad annos 17. vel 20. quam reditus personalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quam perpetuus irredimibilis, ut ostensum est.

Secundo, Quia non potest dari sufficiens ratio cur communi hominum æstimatione vel Principum lege non possit iuribus personalibus aliquod certum pretium imponi, spectatis omnibus circumstantiis, quæ communiter solent interuenire, quod pretium minus sit quam res quæ in futurum expectatur. ut enim hoc fiat, commune bonum videtur postulare, ut supra ostensum est.

Dices, Ergo licitus est hic contractus, do tibi 180. aureos ea lege, ut per 20. annos mihi soluas quotannis 10. hoc autem est absurdum: nam seposito lucro cessante & damno emergente, est aperta usura: ergo.

Resp. Si iste intendat emere censum, non erit iste contractus illicitus: quia intendit emere actionem personalem, quæ non pluris æstimatur in illa Repub. uti suppono. Si autem intendat solum dare mutuum, erit illicitus: quia mutuum non datur pro iure; sed pro alia re simili in specie, eiusdem valoris. Simile erit, si dicat, Do tibi 180. aureos, ut per 20. annos soluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minùs poterit hoc modo palliari usura, quam illo altero. verum non est magno perire timendum, ne hac ratione usuræ inualecant, quia non desunt alij modi multò utiliores. quamquam censeam omnino dissuadendum, si quis hoc modo vellet contrahere.

D V B I T A

D V B I T A T I O VII.

*Utrum census licite possit emi minore pretio,
aut vendi maiore, quam fuerit ab
initio constitutus.*

45
Si habeat
pretium à le-
ge.

Resp. & Dico Primò, Si census ille habeat pretium legitimum à Principe constitutum, non videtur posse emi minore pretio, quam initio fuerit creatus: potest tamen vendi maiore. ratio est, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miseri venditores, qui propter inopiam coguntur censum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogantur esse contenti: non autem ne maiore possint vendere, si emptorem inueniant. quare cum pretium legitimum consistat in indiuisibili, non potest minus dari. unde videmus in Belgio puniri eos, qui census, dum primò creantur, emunt minore pretio quam 16. in singula: non autem eos, qui vendunt maiore, v. g. vel. 20. in singula.

Dices, Principis decretum tantum est intelligendum de prima census emptione & constitutione, non autem de emptione secunda vel tertia.

Resp. Negando assumptum, nisi id exprimat: dum enim in genere taxat census pretium, iubendo ne minoris ematur, videtur loqui de omnibus: sicut dum taxatum est pretium frumenti, non solum in prima emptione seruandum est, sed etiam in sequentibus.

46

Aduerte tamen, in Belgio hoc non seruari: nam passim videmus antiquos census emptos ad rationem 16. in singula; multò minore pretio vendi, Principe sciente nec contradicente: unde videtur hac in parte consuetudo legi derogasse. Imò quibusdam locis ne in prima quidem constitutione pretium legitimum seruatur. emunt enim ad rationem 15. vel 14. vel etiam 12. in singula, quod quia permittitur à Principe, seu Concilio, non ausim condemnare; meritò tamen deberet prohiberi. sed non multi inueniuntur emptores, quia solutio maligna.

47
Si caret pre-
tium legitimo.

Dico Secundò, Si census non habeat pretium legitimum, vel si illud passim non seruetur, potest emi minore pretio, quam initio fuerit constitutus; ratio est, quia pretium vulgare non consistit in indiuisibili. unde quod primo emptum est pretio summo, sæpe postea venditur pretio infimo. Accedit, quòd quando multi sunt emptores, qui quærent census, pretium possit augeri: sicut è contrario, quando multi sunt venditores, & pauci emptores, minuitur, ut experientia in Belgio ab anno 1585. vsque ad præsenrem, qui est 95. docuit.

48
Pactum ut
redimatur
pretio maiori.

Hinc sequitur, seposita lege positua, posse ab initio iniri pactum, ut si venditor velit redimere, teneatur redimere eo pretio, quo tempore redemptionis æstimabitur, & quo aliis tunc vendi posset. quòd si moraliter certum sit plurius valiturum, eò quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, potest etiam pacisci ut plurius redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege positua prohibetur, & Pius V. in sua constitutione illud prohibuit, statuens ut venditor eodem pretio possit redimere, quo primò vendidit. idem sanxit Carolus V. non solum de censibus, qui ab origine sua fuerunt redimibiles, sed etiam de omnibus irredimibilibus: exceptis censibus reservatiuis, & piorum locorum, qui antè fuerunt irredimibiles; ut patet ex ordinatione ipsius, facta Bruxellæ anno 1528. die 21. Februarij.

D V B I T A T I O VIII.

*Utrum licitum sit emere censum cum pacto
ut venditor, quando voluerit redimere,
teneatur redimere eadem moneta.*

Verbi gratia, Si emptus sit 100. coronatis in specie, ut teneatur totidem in specie, vel quanti tunc in specie valebunt, refundere?

Resp. & Dico Primò, Id quibusdam euentis esse licitum. Primò, Si certum erat æstimationem moneta non esse inuarian. Secundo, Si utrimque par erat dubium an esset augenda an minuenda. Tertio, Si certum erat æstimationem augendam, & emptor statuerat pecuniam suam in illud tempus seruare: tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, potest tale pactum apponere. Quarto, Si tanti emerem quanti emi solent irredimibiles, tunc enim non teneor reuendere. unde possum exigere ut eadem moneta redimat, si redimere voluerit. hoc tamen non habet locum in Belgio. nam Carolus V. in sua ordinatione, quæ census irredimibiles vult posse redimi eodem pretio, quo primò venditi sunt, statuit ut id fiat eadem moneta, & secundum eam valorem accepta, quem ipse ultimò imposuerat: non autem secundum valorem antiquum. Vbi tamen non verat, quin si monetam valde excrecere contingerit, possit redimi secundum eum valorem monetæ, quem pro tempore habuerit: non enim intendi venditores grauare, sed illis consu- lere.

Dico Secundò, Extra hos casus tale pactum non esse licitum. unde si census redimibilis ematur pretio ordinatio, & addatur pactum, ut venditor quando redimere voluerit, eadem moneta redimat, hoc pactum est iniquum, nec obligat in conscientia. Probat, quia emptor non dat nisi pretium census absolute considerari, v. g. 16. in singula, & præterea imponit venditori graue onus, magno pretio æstimabile; pro quo onere, neque dat quidquam, neque ipse vicissim aliquod incommodum æquale in se suscipit. ergo non est æqualitas inter emptorem & venditorem. Confirmatur, quia quando emptori, vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; potest emptor exigere compensationem: ergo similiter quando ab emptore venditori onus imponitur, potest venditor præter iustum pretium census, compensationem illius oneris exigere, ut sit æqualitas.

D V B I T A T I O IX.

*Utrum emptio census, cum pacto, ut non
possit redimi nisi ante vel post certum
tempus, sit licita.*

Respondeo & Dico Primò, Absolutè licitum est emere censum cum pacto ut non possit redimi nisi intra certum tempus; (v. g. intra decennium (ita ut si intra illud tempus non redimatur à venditore, fiat irredimibilis. Ita Gabriel d. 15. q. 12. a. 2. conclus. 4. Sorus supra ar. 3. Couar. l. 3. var. ca. 8. n. 7. Medina de vsura, q. 15. dub. 1. §. Aduerte tamen. Probat, Primò, Quia talis emptionis exemplum habemus Leuit. 25. v. 19. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra urbem muros, habebit licentiam redimendi; donec unus impleatur annus. si non redemerit, & anni circulus fuerit enolutus, emptor possidebit eam & posteri eius in perpetuum, & redimi non poterit, etiam in Iubileo.* Secundò, Tale ius est certo pretio æstimabile: ergo iuste poterit eo vendi. Tertio, Licitum est emere censum irredimibilem absolute; ergo etiam licitum emere perpetuum irredimibilem sub illa conditione: nam illa conditio est in fauorem venditoris. Quarto, Quia sæpe potest esse iusta occasio tale pactum apponendi; ut si intra illud tempus occurrerent occasiones emendi res frugiferas, vel census irredimibiles, quæ putarentur non habendæ postea: tunc enim ratione lucris cessantis, posset tale pactum apponere.

Notandum tamen, pretium talis census debere esse maius, quam si semper maneret redimibilis; & minus, quam si absolute esset irredimibilis, ut pre se patet. Irè quòd tempus illud, quo libertas relinquitur, est longius, eò debet pretium esse minus: & quo tempus illud est breuius, eò debet esse maius; ut rectè norauit Medina.

Dico

49

Redimere eadem moneta.

50

51

Ut non possit redimi nisi ante certum tempus.

52

Pretium huius census.

53 *ut non possit redimi nisi post certum tempus.* Dico Secundò, Licitum etiam est emere censum cum pacto ut possit redimi post certum tempus, v.g. post decennium, ita ut ante redimi nequeat. Pater ex iisdem Auctoribus. ratio scilicet est eadem: quia licitum est emere censum cum pacto ut perpetuò redimi possit: ergo etiam cum pacto, ut ante certum tempus non possit; post autem illud tempus, possit. hic autem pretium eò maius esse debet, quò tempus est longius, quo redimere non licet; & eò minus, quò hoc tempus est brevius. quòd si tempus, quo non possit redimi, sit paucorum annorum, hoc onus plerumque est parvi momenti.

54 *Pretium.*

DUBITATIO X.

Utrum licita sit emptio census utrinque redimibilis.

55 *Redimibilis ex parte emptoris.* Suppono licitam esse emptiorem census redimibilis ex parte venditoris: (id est, cum pacto, ut venditor possit redimere quando voluerit) tales enim sunt census, quos approbant Pontifices, ut infra dicemus. Sed difficultas est, Utrum emptioni talis census possit adiaceri pactum in fauorem emptoris, nempe ut emptor possit illum reuendere, quando voluerit, vel resolvere contractum, recepto quod dedit.

Solutio l. 6. q. 5. art. 3. concl. 1. censet tale pactum esse usurarium. ratio ipsius est, quia ubicumque datur pecunia cum pacto eandem rursus recipiendi & aliquid ultra sortem, illic usura vel pater, vel latet: atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege ut quotannis recipias 50. donec refundat sortem, & ut reddat illam, quando petes. ergo.

56 *Pactum venditioni census variè apponi potest.* Resp. tamen contrariam sententiam esse probabilem, & speculatiuè veriore, hanc enim tenet Gabriel d. 15. q. 12. art. 2. conclus. 4. & 2. 3. ad 3. contra 4. concl. Conradus q. 84. post. 5. conclus. 5. Circa enim solutionem. & corollario primo, ubi docet, venditioni census posse apponi pactum multis modis, Primò, Ut neuter habeat potestatem resoluendi contractum. Secundò, Ut solus venditor habeat. Tertiò, Ut solus emptor. Quartò, Ut uterque, fructibus minimè in sortem computatis. Nec obstat quòd Gabriel in respon. ad 3. argumentum contra 5. conclus. addat: *Verum hoc dico recitariuè & probabiliter, sciens quosdam DD. notabiles hac scripsisse, offero tamen examini peritorum.* Sic enim loqui solemus ad declinandam inuidiam, quando aliquid noni & receptæ opinioni aduersum ex nostra sententia proferimus, quamuis ibi etiam aperte fateatur sententiam illam esse probabilem, & à notabilibus DD. teneri. Simile quid addit Conradus, sed argumenta eius quæ in 5. concl. & in corol. 1. & 2. inculcat, satis indicant quid in animo probet. Idem expressè tenet Ioannes Medina q. 15. de Usura dub. 5. Petrus Arragon. q. 78. 2. 4. & optimè Gregorius à Valentia 2. 2. disp. 15. q. 22. puncto 6. & q. 25. puncto 2. ubi etiam refert eandem sententiam à multis doctissimis Theologis Romæ in quadam consultatione, cui ipse interfuerit anno 1581. probabilem esse iudicatam; etsi ob periculum usurarum minimè suadendam. Probatur Primò; Venditor potest vendere censum cum pacto ut possit redimere quando voluerit, & ut emptor teneatur tunc censum seu litteras census reddere, ut omnes fatentur: ergo similiter emptor potest emere censum cum pacto, ut possit illum reuendere & reddere venditori, & ut tunc venditor teneatur illum redimere. consequentia patet à paritate rationis; si enim venditor potest sibi tale ius reservare, & talem obligationem emptori imponere, ad rem, quam alienat, recuperandam; cur emptor non possit sibi simile ius reservare, & similem obligationem imponere venditori, ad recuperandam pecuniam quam alienat?

57 Dices, Esse disparitatem rationis; quia dare pecuniam cum obligatione ad eam reddendam; est mutare, non emere; dare tamen rem aliam vendibilem

pro pretio, cum obligatione ad illam restituendam; non est mutare, sed vendere cum pacto redimendi: ergo est dispar ratio.

Resp. Dupliciter posse dari pecuniam cum obligatione ad eam reddendam. Primò, si detur immediate pro simili pecunia eiusdem valoris, cum obligatione ut illa post aliquod tempus reddatur; & tunc est mutuum. Secundò, si detur immediate pro re aliqua vendibili, cum obligatione ut venditor illam rem post aliquod tempus redimat, & pro ea pretium restituat: & tunc est vera emptio. hoc modo fit in proposito; non enim emptor census dat pecuniam immediate pro pecunia refundenda in redemptione, sed pro censu, neque obligat alterum, ut reddat pecuniam pro pecunia accepta, sed ut recipiat rem, seu ius quod vendidit, & reddat pro ea iustum pretium.

Quidam vir doctus prædictam rationem conatur infringere, negando imponi onus emptori, dum cogitur admittere redemptionem. Quia, inquit, venditioni census id per se coniunctum est, ut non habeat affectum perpetuum, ac proinde ut possit à venditore redimi. Secus de venditione aliarum rerum. Rationem diuersitatis adfert, ex fine venditionis census & aliarum rerum. qui enim vendit censum, non intendit alienare rem aliquam, qua non indiget, sicut qui res alias vendit, sed in necessitate constitutus ne magis egeat, in bonis frugiferis sibi necessariis censum constituit, sperans se felicioribus annis exoneraturum. Intendit itaque censum redimibilem vendere; quòd & emptor intendere debet. Hinc sequitur, inquit, si rem pecuniam inspiciamus, facultatem redimendi venditori reservatam; non esse propriè conditionem grauanti emptorem, sed ipsi contractui natuam.

58 *Refutatio.* Resp. Si illud ius venditori reservatum, dicatur non esse onus emptori, eò quòd compensetur, dum minuitur pretium census, sic fateor non esse onus: sed simili modo diceretur non esse onus venditori, quòd emptor sibi ius reseruet, quia id compensatur aucto pretio. Quòd autem sit verum onus, patet Primò, Quia omnis obligatio in futurum quam quis magno cuperet redimere; est onus acqui hæc obligatio quæ imponitur emptori, ut teneatur admittere resolutionem contractus censualis, est talis obligatio; ergo est onus. Secundò, Hæc obligatio potest ei esse valde incommoda: quia etiamsi offerant se occasiones pretij utilissimè impendendi, non tamen potest illud repetere, & tamen venditor potest illud refundere quando id ipsi erit inutile, vel damnosum, ut cum pretium pecunie est auctum, vel cum est magna pecunie copia, & nulla fructifera sunt venalia: Tertiò, Si vendam tibi agrum meum reservato iure redimendi, impono tibi onus; ergo similiter si vendam tibi ius fructuum, v.g. 10. modiorum, in agro reservato iure redimendi, censcor tibi onus imponere.

Dices, Esse disparem rationem; quia est de natura census consignatiui, ut possit redimi pro voto venditoris. unde non est onus distinctum. Sed hoc non est verum, nam plurimi sunt census, qui non possunt redimi qui tamen sunt verissimi & perfectissimi census. Deinde census per se est ius percipiendi fructus ex re alterius; quòd absolute translatus est perpetuum. Itaque verum non est hanc esse naturam census, ut possint redimi: aut venditioni census per se conuenire, ut non habeat effectum perpetuum. fateor plerumque census ita vendi sed non semper; nec emptores tenentur tales emere, sed possunt exigere, ut redimi nequeant. tales enim ipsum ius civile admittit tanquam minimè suspectos; & si non admitteret, saltem ius naturæ & gentium admittit, de quo nobis hic est sermo. loquimur enim de iustitia huius contractus spectato Iure naturæ & gentium. Neque peccant emptores contra iustitiam, etiamsi fini vendentis se non accommodent. parum enim ad iustitiam contractus & rerum æqualitatem refert, quo fine venditio fiat.

Secundò Probat, Ideo venditor iuste potest emptori imponere obligationem reuendendi, quia hoc onus

Dupliciter datur pecunia cum obligatione redimendi.

Solutio cuiusdam.

Refutatio.

Illam obligationem esse onus.

58

Obligatio illa
potest, com-
pensari.

onus potest compensari, tantò minoris rem vendendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimendam, potest similiter compensari ad æqualitatem, tantò pluris emendo: non enim est infiniti pretij: ergo similiter potest imponi. Confirmatur, quia emptor census potest pacisci cum tertio, ut ille teneatur censum à se emere quando placuerit: ergo simile pactum potest inire cum venditore.

Obiectio cu-
iusdam.

Dices, Nullus venditor sponte talem obligationem admittet. si ergo admiserit, coactè id faciet, atqui iniquum est cogere ad aliquam obligationem ultra naturam contractus. Deinde si illam obligationem redimendi suscipiat, peribit vernas emptionis, & ex emptione fiet mutuum. unde ex vi mutui pensiones percipiet, quod est usurarium.

Responsio.

Resp. Primò negando maiorem; quia illa obligatio ex æquo compensatur, dum emptor dat maius pretium soluendo 20. in singula, cum aliàs sine tali obligatione non solueret nisi 16. in singula. Itaque illa obligatio non est venditori notabiliter onerosa. Confirm. Quia quando emptor vult resolvere contractum, facillè inueniet sortem vendendo alicui censum ordinarium, seu redimibilem ex parte venditoris. unde patet illum minùs lædi tali censu vtriusque redimibili quàm censu ordinario. Deinde distinguo minorem. Dupliciter potest quis cogi ad aliquam obligationem ultra naturam contractus. Primò, Ex vi solius contractus principalis, absque iusta compensatione illius obligationis: & hoc est iniquum; neque hæc fit, ut ostensum est. Secundò, Per distinctum contractum, saltem implicitum, & iusta compensatione, & sic non est iniquum, sed iustum & quotidianum. possum enim nolle inire vnum contractum absque alio contractu.

Ad alteram rationem, Nego per hoc perire veritatem emptionis. Si enim ex eo quòd obligo venditorem ad restituendum pretium rei venditæ, quando cupiam contractum resolvere, emptio vertitur in mutuum, nulla emptio cum pacto retrovenditionis ex parte emptoris erit licita, nec emptor poterit lucrari fructus rei, sed tenebitur computare in sortem: quod falsum esse ostendimus cap. 21. dubit. 14. estque contra Couarr. & alios multos DD. Similiter in societate mercaturæ, contractus societatis & conductio operarum vertetur in mutuum, si socius cui pecunia traditur, obligatur iusto pretio ad præstandum periculum sortis. Quod etsi Sotus concedat, Couarr. tamen & alij negant, & falsum esse ostendimus cap. 25. dub. 3. itaque non per hoc emptio vertitur in mutuum. Rationem attulimus supra n. 57. in respons. ad 1. replicam.

Pro obligatio-
ne potest peti
mutua obli-
gatio.

Tertiò, Si petas à me ut emam à te censum, possum vicissim à te petere ut emas post aliquod tempus à me domum, idque in pactum deducere: (nam pro obligatione licita, potest peti mutua obligatio) ergo similiter possum petere, ut post aliquod tempus eundem censum redimas. si enim possum in pactum deducere, teque obligare ut emas à me rem aliam, cur non etiam ut eandem. quam mihi vendidisti redimas?

Quartò, Hoc pactum potest addi emptioni aliarum rerum, & agrorum domorum, animalium, ut dictum est cap. 21. dubit. 14. cur non etiam emptioni censuum, unde Couarr. dum lib. 3. variat. c. 2. n. 3. admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & u. 4. negat in emptione censuum, auctoriata docet.

59

Quintò, Pacta quæ seorsim fieri possunt, ita ut neutrum destruat alterum, etiam fieri possunt iunctim: (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam simul iuncta sunt iusta) atqui hæc pacta seorsim fieri possunt. qui enim emit censum, redimibilem ex parte solius venditoris, 100. aureis, ei debentur quotannis 6. aurei & quadrans: sed hic potest inire pactum cum venditore, ut quotannis non soluat nisi 5. aureos, & ut pro reliqua parte se obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur satis compensari, si quotannis condonetur pro ea vnus aureus, & tres regales.

Pretium hu-
ius census.

60

Hæ rationes satis probant, probabile esse, hoc pactum emptioni census realis apponi posse, nam sicut

totum rei dominium emi potest cum pacto redimendi in fauorem vtriusque appositum: ita etiam ius fructuum, quod est veluti pars dominiij. Si verò agatur de emptione census personalis, maior est difficultas. Sed Auctores citati etiam de hac intelligendi sunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel Medina, & Valentia expressè de hac agunt, & iisdem rationibus probatur: nam sicut census realis est ius quoddam certo pretio vendibile, ita & census personalis: unde eadem rationes vtrobiq; locum habent.

Ex his sequitur, cum in Belgio ematur communiter census personalis, redimibilis ex parte solius venditoris, 16. in singula, non fore illicitum (ubi lex positua non obstat) emere censum personalem vtriusque redimibilem 20. in singula. nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quando placuerit emptori, satis videtur compensari dum tanto pluris emitur. Confirmatur, quia non magis grauatur tali censu, quàm censu personali ordinario: imò minùs. qui enim vendidit talem censum, v. g. 100. aureis, quotannis non soluit nisi 4. aureos, & quando cogetur redimere, facillè inueniet pretium, vendendo alteri censum ordinarium 100. aureis. qui pendet sex aureos & quadrantem. Itaque singulis annis vnum aureum & quadrantem minùs dedit in censu vtriusque redimibili, quàm debuisset dare si fuisset census ordinarius.

Hoc modo videntur posse excusari contractus quidam valde usurati, quibus solet pecunia pupillorum tradi mercatori vel alteri pro usura quincunce, id est, pro quinque in 100. & quamuis contrahentes non coguntur expressè de censu vtriusque redimibili, tamen videntur implicite in illum consentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo, quo iuste id fieri potest, & alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare quæ de re aliquid dictum est sup. cap. 20. dub. 12. vide plura apud Valentiam disp. 5. q. 25. punct. 2. Verùm hic modus contrahendi meritò in posterum deberet vbiq; prohiberi.

Petes, Vtrum licita sit emptio census cum pacto ut non possit redimi nisi velit emptor, & ipso volente debeat redimi?

Resp. Ex natura rei esse licitam, modò iusto pretio fiat, quod sanè deberet esse maius, quàm pretium census absolute irredimibilis. Ratio est, quia ex parte venditoris est absolute irredimibilis, & præterea imponitur obligatio venditori, ut eum redimat, quando emptor voluerit, quæ etiam est pretio æstimabilis. Potest tamen emptor pacisci, ut si redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo emptio facta est: quia potest pacisci ut resoluatur contractus. sicut enim dum emitur talis census, acquirit emptor censum & illam obligationem à venditore: ita etiam dum emptio resoluitur, restituit venditori censum & illam obligationem, ac proinde potest exigere pretium pro vtroque datum. vide supra c. 21. n. 118. vbi alia ratio eaque solidior indicata.

D V B I T A T I O X I.

Vtrum alia quadam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueverint, sint licita.

Primum est, Ut venditor semper teneatur ad pensionem, etiam si res censui subiecta casu pereat. 1. Passim, est Quidam putant hoc pactum esse iniquum. Primò: res pereat, ad Quia est contra naturam contractus censualis, qui pos- soluenda pen- sionem. sultat ut re pereunte, census pereat. Secundò, iniquus esset contractus, si emerem à te agrum, annuè reddentem 10. mensuras, cum pacto ut si ager pereat, vel minus reddat, tenearis in perpetuum supplere ex tuis bonis usque ad decem mensuras: atqui talis est emptio census cum illo pacto: ergo.

Sed verius est, hoc pactum iniquum non esse, si iusto pretio compensetur, iustum autem pretium est, quantum illa obligatio conditionalis iudicio probi & intelligentis

61

Pretium in
Belgio talis
census.

62

Pecunia pu-
pillorum &
usura pupil-
larum.

63

Redimibilis
pro solius em-
ptoris arbitrio.

64

Redemptio
eodem pretio.

65

66

Non est ini-
quum.

gentis viri, considerato periculo euentus, æstimabitur. si enim paruum vel nullum sit periculum, paruo æstimabitur, si magnum, magno. Probatur Primò, Quia hic sunt duo pacta, quæ seorsim iuste fieri possunt, ut si primò ematur iusto pretio census absolute: deinde iusto pretio fiat pactum illud soluendæ pensionis in quouis euentu: ergo etiam possunt simul fieri, quæcumque enim seorsim sunt iusta, etiam iunctim iusta sunt. non enim ex vi vnus contractus, vltra iustum pretium obligat emptor venditorem ad alium; quod est illicitum: (ut dictum est c. 20. dub. 7. & 8.) sed non vult celebrare vnum contractum sine alio quod potest licite facere. potest enim se nolle obligare, vel applicare ad vnum contractum, nisi alter se obliget, vel paratus sit applicare ad alterum.

Secundò, Pactum illud accessorium, est pactum affecurationis: atqui pactum affecurationis aliis contractibus addi potest, ergo etiam contractui census.

Tertiò, Istud pactum habet vim pacti census personalis: atqui census personalis est licitus, ut ostensum est dub. 5. ergo etiam illud pactum. quo fit ut totus census emptus tali contractu, sit census mixtus ex reali & personali, vel certè, ut sit census realis cum pacto affecurationis. ut suprà dictum est dub. 4.

67 *Ad rationes.* Ad primum Respondeo, Pactum non est ita contra naturam contractus censualis, quasi destruat naturam contractus censualis, sed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus census realis; idque inducendo nouum contractum, nempe affecurationis vel census personalis. sic pactum retrouenditionis est contra naturam contractus emptionis, & tamen licite ei additur.

Ad secundum. Ille contractus non est per se illicitus, quia est emptio agri cum pacto affecurationis fructuum in perpetuum: quod pactum est licitum. si enim fieri potest pactum affecurationis fructuum ad tempus, cur non etiam in perpetuum? item, si fieri potest tale pactum cum tertio, cur non etiam cum venditore agri?

68 *2. Pactum legis commissorie.* Secundum pactum addi solitum, est, Ut si per biennium, vel triennium pensio soluta non fuerit, res censui subiecta cadat in commissum, & in poenam negligentie efficiatur domini census. Hoc pactum continetur implicite in contractu emphyteutis, cui contractus censualis est aliqua ex parte similis. vnde huic etiam addi posset, præsertim contractui census reservatiui. In contractu verò consignatio addi non potest, nisi ex æquo compensetur, aucto pretio census arbitrio prudentis: quia sicut in pignoribus poena commissi est excessiua, (non enim par est, ut ob non solum tempore præfixo paruum debitum, amittas pignus aliquod pretiosissimum) & ideo iure prohibita, ea. Significante, de pignoribus: ita etiam in rebus censui subiectis (quæ sunt instar pignoris & hypothecæ) excedit iustum modum, nisi pretio compensetur. nunc enim poterit esse iusta. Posset tamen absque pretij augmento apponi pactum, ut si per biennium non soluerit, contractus resoluitur, & censuarius cogatur restituere pretium, ut notat Medina q. 15. de usura dub. ultimo, quia pactum legis commissorie tali modo in contractibus est licitum, ut suprà cap. 21. dub. 15. ostensum est.

70 Aduerte tamen, si absque culpa factum sit, ut debitor non soluerit pensionem, rem non debere censi committi: nam vbi non est culpa, locum non habet poena.

71 *3. Pactum, ut res non vendatur irrequisito domino census.* Tertium pactum est, Ut debitor census non possit rem illam vendere, non requisito prius illo, qui in ea censum habet. sicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etsi sit præter naturam contractus censualis, tamen non est iniquum. nam si res vendatur viro potenti, vel multis privilegiis instructo, difficulter obtinebitur solutio pensionum. Vnde puto emptorem posse hoc pactum apponere absque augmento pretij: præsertim cum Pius V. illud inter ceteras conditiones numeret, ut dub. 12. dicetur.

Quartum est, Ut si debitor rem vendat, teneatur decimam partem pretij dare emptori census. hoc iniquum est, nisi ex æquo compensetur; quia est valde onerosum, & præter naturam contractus censualis. Possent tamen hæc tria vltima pacta, locum habere, si prædium illud, vel rem aliam fructiferam (super quam alter censum cupit vendere) iusto pretio emeret, & reservato tibi dominio directo & censu annuo, dominium utile in eundem venditorem transferres cum obligatione pensionis annuæ & decimæ partis soluendæ, si dominium utile vendi contingeret; ceterisque pactis, sicut fit in contractu emphyteutico, quia tunc hic esset verè contractus emphyteuticus post emptionem rei. Possent autem hi contractus volente venditore simul fieri.

Quintum pactum est, Ut non possit redimi per partes. hoc non est illicitum, imò est consentaneum naturæ contractus. nam in ceteris rebus, dum aliquid venditur cum pacto ut liceat eodem pretio redimere, non censetur venditor habere ius redimendi per partes. id enim posset cedere in graue incommodum emptoris: ergo neque in censibus. vnde nisi expresse conuenerit ut liceat per partes redimere, vel nisi iura aut consuetudines id concedant, (omnis enim contractus censetur celebrari secundum consuetudinem loci, nisi aliud exprimat) non poterit venditor nolente emptore sic redimere, sed tenebitur redimere totum simul, sicut totum simul vendidit.

D V B I T A T I O XII.

Quæ conditiones iure positivæ requirantur in emptione censuum.

Hactenus explicuimus quænam iure naturæ sint necessaria ut emptio census sit iusta: & ex omnibus hactenus dictis sequitur; nihil aliud esse necessarium, quam ut sit æqualitas secundum æstimationem inter censum & pretium, & si aliqua grauamina hinc inde præter naturam contractus per pacta accessoria imponantur, ea prudentis arbitrio debite compensentur.

Restat igitur ut breuiter explicemus conditiones, quas requirit ius positivum, maxime Canonicum seu Pontificum. cum enim ex hoc contractu (propter procliuem ex eo lapsum ad vsuras) facile possit animarum saluti periculum creari, pertinet ad summum Pontificem huic occurrere, & statuere quæ conditiones sint in eo seruandæ. Igitur Martinus V. anno 1423. & Calixtus III. anno 1455. in suis Extrauagantibus, tit. de emptione, varias referunt conditiones obseruari solitas in Polonia & Germania, quas ad octo reducit Nauarrus comment. de vsuris, n. 72. quas tamen hi Pontifices non requirunt ut necessarias ad iustitiam census (ut quidam opinati sunt), sed dumtaxat affirmant, census eos, qui hæc conditiones haberent, iustos esse & licitos: de hoc enim consulti erant. vnde ex hisce Extrauagantibus statui nequit, quæ conditiones ad iustitiam censuum sint necessariae. Imò Sotus lib. 6. quæst. 5. art. 1. censet nullam illarum esse necessariam, præter illam iusti pretij, & ut venditor ad census redemptionem non cogatur.

Conditiones autem positæ ab his Pontificibus sunt istæ. Prima est, Ut certam rem immobilem & fructiferam designet venditor, cui censum imponat. Secunda, Ut illa sola maneat obligata solutioni census, non autem ipsius persona, aut alia bona. Tertia, Ut pretium iustum soluatur, quod possit esse 10. 11. 12. vel 14. in singula annua, vel plus aut minus secundum temporum qualitatem. Quarta, Ut pretium statim soluatur pecunia præsentis. Quinta, Ut venditori liberum sit censum eodem pretio redimere, siue totum simul, siue per partes. Sexta, Ut venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Ut re, super qua census est constitutus, pereunte, ipse quoque pereat. Octaua, Ut pensiones non superent æstimationem fructuum rei, in qua census est

72
4. Pactum de soluendo laudæmio.

73
5. Pactum, non redimendum per partes.

74
Quid iure natura necessarium.

Conditiones iuris positivi.

75

Conditiones censuum Martini V. & Calixti III.

est constitutus. Sed cum Pontifices non dicant has esse necessarias, non potest hinc ad propositam dubitationem responderi. Itaque Pius V. anno 1596. edita Constitutione, multas condiciones requirit, & iubet seruari in contractu censuario, sine quibus decernit ipsum contractum irritum & foeneraticium habendum. hanc refert & explicat Nauarrus comment. de usuris, n. 84. & sequentibus, & Thomas Boninsignius tract. de censibus cap. 4. & sequentibus. Sunt autem vniuersim condiciones 14.

76
Conditiones
Pij V.

77
1. Condicio,
super re im-
mobili.

In alio censu.

78

Prima est, Vt census constituatur super re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, naturâ suâ fructifera & ceteris finibus designata, & nullo modo aliter.

Vbi Notandum Primò, Tales res censeri agros, domos, flumina, silvas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas, & similes, ex quibus emolumentum percipitur. Item censum ipsum, habetur enim pro re immobili, (vt expressè dicitur Extrauag. Exiui. §. Cumque annui redditus; de veb. signif.) & fructifera. vnde super ipsum alius census fundari potest, vti videmus supra census regios & iura vectigalium, alios constitui. debet autem ille census, super quo alius fundatur, esse irre- dimibilis: si enim esset redimibilis, eo redempto periret census in eo fundatus, vel maneret personalis, si tamen in hoc euentu venditor, qui secundum in primo fundauit, paratus esset eum in alia re fructifera collocare; putarem non esse illicitum in censu redimibili alium censum fundare.

Notandum Secundò, Illam rem debere esse certis finibus designatam, ne super omnia bona præsentia & futura census constituatur. talis enim videtur esse personalis, cuiusque totum periculum reici in venditorem, quem Pontifex hic intendit prohibere.

Ex his patet, hic excludi omnes census personales, & etiam mixtos, siue hypothecam habeant, siue non, quia obligatur implicite persona. vide Nauarrum à n. 85. & deinceps.

Petes, Quid si res censui supposita non possit obligari, vt si sit primogenij vinculo obstricta, vel aliena?

79
Res aliena
vel vincula-
ta.

Resp. Si emptor ignorabat rem esse talem, potest exigere pensiones, pro eo tempore, quo ignorauit. Ratio est, quia venditor celans vitia rei venditæ, tenetur emptori ad interesse, L. Iulianus 13. §. de action. empti. Ita Nauar. num. 118. Postquam autem sciuerit, non potest in posterum eas exigere, quia census in re non subsistit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut vinculatam, ius alteri vendere potest) potest tamen eum cogere vt censum in alia re æquæ bona constituat, vel vt pretium restituat. Si autem sciebat vel suspicabatur rem alienam, non potest pensiones exigere. Ita Nauar. num. 119. Ratio est, quia neque ratione contractus censualis, vt qui non subsistat: (sicut qui emit boues ab aliquo, sciens non esse ipsius, & eisdem illi locat, non potest exigere pretium locationis, quia locatio non subsistit.) neque ratione interesse, nam venditor non tenetur ei de euictione (cum emptor sciens & volens eam emat) ac proinde non est ei causa vllius interesse, vt patet ex L. Si fundum. 27. C. de euictione.

80
3. Vt pecunia
numeretur.

Secunda conditio est, Vt non fiat nisi numerato, & accepto iusto pretio idque tempore contractus & coram Notario, & testibus. Notandum ex Nauar. n. 88. in foro conscientie posse anticipari solutionem pretij, (vt si venditor cupiat debitum, quod mihi debet computare in partem sortis, vel etiam in totam sortem.) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter suspicionem fraudis usurariæ. Idem docet Boninsignius cap. 5. n. 5.

81
3. Vt pensio
non anticipetur.

Tertia est, Vt non fiat, nec in pactum deducatur anticipata solutio, id est, vt venditor non cogatur soluere pensionem, nisi pro rata temporis elapsi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non posse ex eo detrahare pensionem primi anni, per modum anticipatæ solutionis, aut elapsa parte temporis exigere ampliùs quàm pensionem illi parti respondentem. hæc conditio etiam Iure na-

turæ est necessaria, nisi hoc onus alia ratione compensetur.

Quarta est, Vt conuentiones directe vel indirecte obligantes ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur, non valeant. vt si emptor obliget venditorem, vt ipse (etsi casu rem subiectam vel fructus contingeret perire) nihilominus teneatur soluere. cum enim in censu reali solum vendatur ius ad fructus rei, si casu nulli fructus sint, nihil ex vi contractus debetur. si tamen sint aliqui fructus, hi debentur emptori census: nec dominus rei quidquid ex illis percipere potest, nisi integrè emptori sit satisfactum.

Quinta est, Vt non fiat pactum restringens libertatem alienandi rem censui suppositam, neque venditor cogatur emptori census soluere laudemium, id est, quinquagesimam vel trigessimam partem pretij illius rei alienatæ. Ratio est, quia cum emptor non habeat dominium directum rei, sed solum ius quoddam ex ea percipiendi aliquos fructus, vel aliquid fructibus illis æquiualens, non postulat natura huius contractus, vt res non possit liberè vendi. nam obligatio census semper illam comitatur, & cum ea transit ad alium dominium, sicut obligatio hypothecæ transit cum re hypothecata. vnde sicut res hypothecata liberè vendi potest à dominio, ita & res censui subiecta. Laudemium autem non debetur nisi domino directo, in huius domini recognitionem, vt infra cap. 24. dub. 8. dicitur.

Sexta est, Vt dominus rei censuarie, si illam vendere velit, indicet domino census pretium & condiciones, quibus res est vendenda & per mensem expectet, num ipse velit emere, eumque aliis præferat, nempe iis qui antea non habebant ius prælationis, vt notat Nauarrus n. 127. Hæc conditio poterat omitti, quia non pertinet ad contractum censuarium, sed ad emphyteuticum, vt idem testatur n. 91. non tamen deest causa cur merito possit exigi, vt dictum est dub. 11.

Septima conditio, Vt non fiat pactum, quo venditor census incidat in vllam pœnam ob moram solutionis pensionum, vt in pœnam commissi seu amissionis rei censuarie, aut interesse lucri cessantis, aut aliquarum expensarum.

Notandum tamen, si ex dilatione solutionis damnum emptori, seu domino census obuenerit, Iure naturali debitorem teneri, sed hoc non potest in pactum deduci ob fraudem usurariam: potest tamen postea exigi tamquam debitum. Idem dicendum si emptor aliquas expensas in solutione adipiscenda coactus fuerit subire, idque ex culpa debitoris. Similiter si ex mora lucrum ei cesserit. Hoc tamen iuxta quosdam, quos sequitur Molina disp. 390. intelligendum de lucro intrinseco, vt si tenebatur soluere triticum, dum valebat duos aureos, & tanti erat à creditore vendendum. Sicut enim in emptione & venditione, qui est in mora, vel rei tradendæ, vel pretij soluendi, non tenetur nisi ad interesse lucri intrinseci, non autem extrinseci, (quale est, quod per industriam negotiationis, vt transportatione in aliud locum, perciperetur) vt colligitur L. Si sterilis. 21. §. Per venditorem. §. de actionibus empti, ita nec in contractu censuali, quia hic est emptio quædam & venditio: & solutio pensionum est veluti partialis traditio rei emptæ. de quo vide Nauar. n. 93. 116. & 138.

Verum etsi hoc in foro externo locum habere possit, tamen in foro conscientie videtur etiam ad interesse extrinsecum, cuius ipse per moram iniquam est vera causa, teneri. si enim ex eo, quod statuto tempore mihi non soluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione succurrere non potui, cur non tenearis ad eorum æstimationem? & tamen hoc est interesse extrinsecum; vt patet ex d. L. Si sterilis. vide supra cap. 21. n. 102.

Octaua conditio est, Vt ex pensionibus cessis non augeatur census iam constitutus. quod intellige, antequam illæ re ipsa solutæ fuerint, secus cum fuerint solutæ: nam ex pecuniæ numeratæ additione augeri potest, sic enim ab initio est constitutus. Nauarrus. n. 94.

Nona

82

4. Pacta de
casu fortuito.

83

5. Pactum de
non alienando,
& de laudemio
soluendo.

84

6. Vt offerat.
rem domino
census, &c.

85

7. Pœna com-
missi, aut in-
teresse.

86

Interesse in-
trinsecum &
extrinsecum.

87

8. Non augeat-
ur pensio-
bus.

9. *Pacta oneris extrinseci.* Nona est, Vt non fiant pacta, quibus cogatur onera aliqua soluere is, qui ex natura contractus ad ea non tenebatur: vt si consuetudo sit, vt emptor aliquid soluat fisco, non potest obligari venditor, nec contra. vide Nauarr. n. 94. & 132.

98. *Ne pereunte perit census.* Decima est, Vt re in totum, vel in partem perempta, vel effecta infructuosa, pro rata pereat census.

Vbi Notandum est Primò, Hanc conditionem intelligendam esse de re, quæ in perpetuum perit vel infrugifera est reddita, siue tota, siue ex parte: tunc enim tantummodo census perit pro rata. si enim ad tempus pars aliqua rei pereat, vel infrugifera sit reddita (vt si eam flumen ripis perfossis occupauit) non perit census ex parte, sed totus manet. vnde si reliqua pars aliquid ferat, ex ea debetur solutio integra. etsi enim census totus ita fundatus sit in agro toto, & pars in parte agri, vt pereunte parte, vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat census pro rata. Hoc tamen non est ita accipiendum, quasi re manente salua, & ad tempus ex parte infrugifera, non debeat pars pensionis illi respondens solui: quia si res secundum nullam sui partem sit absolute in perpetuum infrugifera effecta, manet secundum se tota, & secundum omnes sui partes obligata pro tota pensione: quod omnium confessione verum est, quamdiu tota res censui subiecta, manet in dominio vnius.

98. *Res diuisa non diuidit censum seu obligationem.* Sed dubium est, Si res diuidatur in plures heredes, vel vendatur pluribus per partes, verum à singulis possit dominus census exigere totam pensionem? Couar. lib. 3. variar. c. 7. num. 7. negat, quia istæ obligationes sunt in rebus. diuisis igitur rebus, diuiduntur obligationes.

Sed contrarium est verius, vt docet Nauarrus numer. 114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex heredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione censum emere. quare dicendum est, obligationem non diuidi quamdiu res salua manet, sed totam manere in tota re, & quodammodo in singulis partibus, ita vt ex quauis totam solutionem possit accipere. & hoc vsus ipse satis comprobatur.

90. *Pactum vt pensio semper sit integra, licitum.* Notandum Secundò, Non esse illicitum pacisci, vt semper pensio integra solvatur, re salua manente, etiam si interdum ob sterilitatem, vel casu minus ferat: modo tamen talis sit, vt alias tantumdem amplius ferat, ita vt illud alio anno compensetur.

91. *Res noua, non est subiecta.* Notandum Tertiò, Si dolo aut culpa censuarij res destruat, teneri eum reddere pretium census, aut illum super alia re immobili constituere. quod si res destructa (v.g. domus, molendinum) instauretur, non est ipsa censui subiecta, nisi de nouo ei supponatur, quia est distincta à priore. Ita Nauarr. n. 118. In hoc tamen est spectanda consuetudo loci, quia multis locis vsus est contrarius.

92. *Redimendus eodem pretio.* Vndecima conditio est, Vt semper eodem pretio, quo emptus est, possit redimi, nec fiant vlla pacta, quibus directe vel indirecte talis facultas adimatur.

Notandum est Primò, Hic reici censui irredimibiles, non quidem omnes, (iuxta Nauarr. numer. 98.) sed eos, qui non emuntur multò plus quam redimibiles, hi enim sunt iniqui, qui verò iusto pretio emuntur, cum per totum orbem Christianum sint receptissimi, per iustam emptionem possunt excipi, vt ibidem rectè docet Nauarr. non enim credibile est, Pontificem tam generalibus verbis, tam obiter, census tam receptos velle tollere, præsertim cum in illis cesset omnis præsumptio vsuræ. Reiciuntur etiam census temporales, (v.g. ad decennium) quibus adiicitur pactum, vt si intra certum tempus non redimantur, fiant irredimibiles, Ita Bonifacius cap. 44. num. 9.

93. *Non prohibetur irredimibiles.* Notandum Secundò, Non teneri emptorem permittere venditori, vt censum per minutas partes redimat, quamuis id in censibus Martini V. & Calixti III. concessum esset. hoc enim Pontifex non requirit hoc loco, & meritò, quia id posset esse valde incommodum

emptori: qui si integram summam perciperet, vel bonam eius partem, posset prædium vel aliam rem fructiferam comparare. Ita Thomas Bonifacius cap. 14. n. 11. quare posset in pactum deduci, vt redimat, nisi totum simul, vel notabilem partem.

Duodecima est, Vt venditor volens redimere censum, moneat emptorem ante bimestre, & post denuntiationem poterit cogi intra annum vt redimat, elapso anno non poterit cogi.

94. *Non possit repeti sortem.* Decimatercia est, Vt emptor non possit ab inuito venditore pretium repetere. ex hac conditione sequitur, omnes census esse perpetuos, seu irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex parte vendentis semper sit libera redimendi facultas: nisi sit census irredimibilis iusto pretio comparatus, vt dictum est conditione 11.

96. *Circa Bullam obseruanda.* Decimaquarta conditio est, Vt pretium census semel constitutum non possit augeri vel minui ob temporis vel contrahentium qualitatem, aut ob aliud accidens. hoc intellige, non posse fieri in grauamen vendentis. hic enim semper eodem pretio potest censum extinguere: quo vendidit. Verum autem alteri, maiori vel minori pretio, quam initio emptus fuerit, possit vendi, dictum est supra dubit. 7.

Circa has condiciones Notandum Primò, Eas non extendi ad contractus ante Bullam factos, sed solum post illam faciendos. Secundò, Solum extendi ad eos contractus, qui fiunt per modum emptionis & venditionis, in quibus dato pretio, census constituitur, non autem ad eos, qui fiunt per contractum donationis, aut dotis constituendæ, aut per viam legati, fideicommissi, vel alterius vltimæ voluntatis, vt notant Bonifacius supra cap. 18. & Nauarr. n. 98.

97. *Vsura iuris humani non datur.* Tertiò, Contractus sub alia forma in posterum celebrandos, è Pontifice iudicari fœneratios. quod intellige, saltem quod præsumptionem fori externi: nam ex parte rei fieri potest vt non sint fœneratij. Quidam ex illis verbis colligunt, dari vsuram iuris humani, vt datur simonia iuris humani. Ita Bonifacius cap. 17. Ratio est, quia potest Pontifex absolute prohibere formam aliquam contractus, in qua est species quædam seu similitudo vsuræ, & efficere vt ille contractus sit necessario vitandus ob periculum vsuræ, ita vt si quis post talem prohibitionem non viter, committat peccatum vsuræ. Sed contrarium est verius. Ratio est, quia vsura non est, nisi vbi ex parte rei est inæqualitas contra iustitiam: sed fieri potest, vt in contractibus aliter celebratis, quam hæc Bulla postulat, nulla sit inæqualitas iustitiæ contraria, (vt si debitum aliquod conuertatur in censum: si non fiat coram Notario, & testibus, &c.) ac proinde vt nulla sit vsura. De simonia est alia ratio, quia dum aliquis contractus prohibetur ob reuerentiam rerum sacrarum, committit peccatum irreligiositatis, si quis illum attenter: sed de hoc alibi.

Quartò, Quidquid expresse vel tacite contra has condiciones dari, remitti, aut dimitti contigerit, a fisco vindicari posse. Ita habet Bulla.

D V B I T A T I O XIII.

Vtrum hæc condiciones obligent ubique.

98. *Non obligat ubi non est promulgata.* R Espondeo & Dico primò, Has condiciones vi Bullæ non obligare, vbi illa non est promulgata vel recepta. Probatur Primò, Quia probabile est non solum leges Imperatorias, sed etiam Pontificias non obligare, nec vim irritandi habere, nisi sint promulgatæ in Prouincia vt ostensum est 1. 2. q. 90. artic. 4. Secundò: Quidquid sit de aliis quibusdam constitutionibus Pontificis, non est credibile suam Sanctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas & iure naturali minimè requisitas condiciones continet, circa contractum ciuilem obseruandas, in aliis Prouinciis vim habeat ante promulgationem in iisdem factam, nam ex contrario sequerentur grauissimæ incommoda

infiniti enim contractus, bona fide celebrati essent irriti, cum maximo plurimorum damno, tenerentur enim plurimi, omnes pensiones receptas computare in sortem, & multi amissa sorte deberent etiam aliquas pensiones refundere: (idque absque ulla culpa) cui tamen cum pari vel maiore lucro eam in rem fructiferam vel negotiationem impendissent, si contractum censualem irritum esse putassent. neque enim ex sola promulgatione Romæ facta passim potuit innotescere noua ordinatio; sed paucissimis tantum: atqui ratio postulat legem eo modo promulgari, ut commode & humano more possit innotescere omnibus, ne (quantum est ex parte legislatoris) subditi damnum incurrant ex ignorantia, neque se iuste possint excusare, si non obseruent. Tertiò, Quia etiam si lex sit promulgata, si tamen ipso usu & moribus utentium non recipiatur, nec Superiores instent, & curent executioni mandari, non obligat, ut docet Nauarr. lib. 1. consil. 3. tit. de constitutionibus & in Enchirid. c. 23. num. 41. & Couarr. lib. 2. variar. cap. 16. num. 6. vel certe definit post decennium obligare. decreta enim Concilij generalis, quæ per decennium in aliqua Prouincia non sunt recepta, amittunt vim suam, & desinunt obligare, ut idem docet lib. 3. consil. 83. tit. de Regularibus. Sed de his plura suo loco.

99 *Non obligat in Belgio. Nec in Sicilia* Ex his sequitur, has condiciones non obligare in Belgio; tum quia numquam hic promulgata: tum quia contrarius usus semper perseverauit. Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec in Regno Sicilia vim habere, ibi enim concessum est primum à Nicolao V. deinde à Gregorio XIII. ut cum tribus conditionibus possint census emere. quarum Prima est, Ut constituatur super re aliqua certa, una vel pluribus, & possit addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda est, Ut venditor possit redimere quando voluerit. Tertia, Ut census non excedat decimam partem sortis, seu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Gregorio XIII. unde patet, non ubique censendos esse viuarios omnes census aliter constitutos, quam in Bulla Pij V. præscribitur.

100 Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. est promulgata & recepta, est omnino seruanda in foro conscientiarum, idque eatenus quatenus recepta est. omnis enim lex iusta & recepta obligat in conscientia. hæc autem talis est: ergo, quod si ex parte solum recepta sit, prout visum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte duntaxat vim obligandi habet. sed de hoc vide Nauar. de usuris, num. 106. & 107.

101 *Ubi nulla est certa lex vel consuetudo.* Dico Tertiò, Vbi hæc Bulla non est recepta, seruanda sunt leges & consuetudines ibidem usitate, quæ tamen legi diuinæ vel naturali non repugnent. ubi autem nulla esset certa consuetudo habens vim legis, satis est seruare legem naturalem, quæ tantummodò requirit æqualitatem inter censum & pretium.

D V B I T A T I O XIV.

Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum?

102 *Iustum pretium.* **R**espondeo, illud optimè constitui ex proportionem pretij rerum fructiferarum, ut agrorum, domorum, silvarum, & similiarum. quo enim pretio emi potest res fructifera, quæ deductis expensis quotannis reddat 100 aureos, eodem, & etiam minore, iuste potest comparari census realis irredimibilis, tantumdem pendens. Ratio est, quia amplius est habere plenum rei dominium, quam solum ius percipiendi tantumdem fructuum, quantum res illa solita est ferre. quod si census irredimibilis eo pretio emi potest, multo minore poterit census redimibilis, etiam personalis, quia longe minoris æstimatur quam irredimibilis realis; imò sæpe non plus quam redimibilis realis, in bono fundo constitutus. Considerandum etiam est, utrum in ea Prouincia multum vigeat negotiatio, hæc enim fa-

cit pecuniam præsentem plus æstimari, & census minoris: denique sitne copia an inopia pecuniarum. nam inopia pecuniarum facit census vilescere; ut experientia superiorum annorum in Belgio docuit.

103 *Pretium irredimibilis.* Ex his fit ut pretia censuum pro varietate temporum & locorum sint varia. nam pretium census irredimibilis in Hispania est 28. 29. vel 30. aureorum in singulos, ut testantur Medina & Nauarrus. cum enim pretium huius non sit lege præscriptum, est varium: sicut & aliarum rerum, quæ pretio vulgari venduntur. unde fit ut nunc infimo, nunc medio, nunc summo vendantur.

104 *Pretium Redimibilis.* Pretium verò census realis redimibilis est lege taxatum, estque 14. in singula. In Sicilia tamen huius pretium est solum 10. in singula, quod approbavit Nicolaus V. & Gregorius XIII. pro Sicilia. Calixtus quoque III. & Martinus V. idem approbarunt in censibus realibus pro Polonia & Germania, quando pro varia temporum conditione talis est consuetudo vel æstimatio, ut patet ex illorum Extratag. Aliquando est 11. vel 13. ut patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem censuum personalium cum hypotheca, pretio 16. aureorum in singulos. nam hic census, ut experientia docet, ordinariè non sunt securiores quam census reales, qui tamen multo minoris emi possunt. Deinde eo pretio ferè potest emi prædium, quod tantumdem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, ut multi parum curent census personales, nam facile tantumdem & amplius lucrari possunt per tres contractus in societate mercatorum, idque absque ulla molestia. Censui irredimibilis in Belgio non habent pretium legitimum, nec possunt de nouo creari, ut patet ex constitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reseruatiui tamen vendi possunt pretio 25. in singula. vel etiam minoris.

D V B I T A T I O XV.

Utrum si census emptus fuerit minoris iusto, pensiones sint restituenda quatenus superant pretium datum.

106 **Q**uidam docent pensiones restituendas: ut si census valentem 15. aureis in singulos, emeris 10. restituendum esse tertiam pensionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 21. dubit. 13.

107 *Si pretium constitutum cum clausula irritante.* Sed utendum est distinctione. Si enim pretium census est lege constitutum, cum clausula irritante contractum, tunc necessariò sunt restituenda pensiones, quæ parte excedunt iustum pretium. ratio est, quia contractus, quæ parte census superat pretium, est irritus, ac proinde non subest ullus titulus, quo recipiatur ille excessus pensionum. itaque qui census valentem 15. emit 10. debet restituere tertiam, id est, tertiam pensionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia respectu illarum pretium est iustum, ac proinde contractus validus. non enim lex irritare intendit contractum illum, nisi quæ parte pensiones superant pretium iustum. Si verò pretium non sit lege constitutum, vel saltem non cum clausula irritante, tunc dubium est. Quidam enim putant, nihilominus excessum illum pensionum restituendum, iuxta ea quæ dicta sunt cap. 21. dub. 13. de fructibus restituendis, quæ sententia est probabilis, ob rationes ibi allatas. Contrariam tamen puto veriore, Nempe nihil ex pensionibus esse restituendum: sed tantum pretium esse supplendum, & interesse (si quod ex carentia iusti pretij obuenerit venditori) compensandum. Ita Ioannes Medina q. 15. dub. 4. §. Sed pone. Probatur, quia venditor non est fraudatus ex eo, quod emptor pensiones perceperit (ut quæ ipsi erant debita ex valido

valido contractu) sed quod iustum pretium non fuerit ei persolutum. Confirmatur, si quis emeret agrum minoris iusto, non teneretur fructus agri reddere, sed pretium supplere, & si cire damnum, si quod ex defectu iusti pretij secutum sit: atqui pensiones sunt veluti fructus census: ergo, &c.

Dices, Qui emit censum valentem 15. pro 10. non efficitur dominus nisi dodrantis, id est, duarum tertiarum census, cum pro reliqua tertia nullum pretium dederit, vel promiserit: ergo pensiones illius tertiae retinere non potest.

Respondeo negando antecedens. fit enim dominus totius census, nam venditor totum intendit in emptorem transferre, & emptor totum emere & pro toto pretium dare: sed quia pretium non fuit æquale tribus trientibus, sed duobus tantum, manet obligatus ut suppleat quod deest pretio, pro reliquo.

CAPUT XXIII.

De Cambiis.

Habet Dubitationes 11.

CAMBIUM magnam habet affinitatem cum contractu emptionis; ideo proximè post emptionem & venditionem, & post contractum censuarius (qui est species emptionis) dicendum est de cambiis.

DUBITATIO I.

Quid sit cambium & quod duplex.

1
Cambium
quid.

Permutatio.

Notandum est, Cambium generatim idem esse quod permutationem. Cambiare enim est permutare. sed ex usu vulgato solum accipitur pro permutatione numismatum. & hoc modo hic loquimur de cambio. solèque sic definiri, Cambium est permutatio pecunie pro pecunia. Nomine permutationis generatim significatur omnis contractus onerosus. nam in his omnibus est quædam commutatio, ut patet in emptione, mutuo, locatione & similibus. verum in proposito permutatio accipitur propriè, ut distinguitur à contractibus nominatis, ut nihil sit aliud quam ultro citroque datio rei pro re, vel pecunie pro pecunia. hoc modo est genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

2
Mutuum differt à cambio.

Per hanc partem excluditur mutuum à ratione cambij: mutuum enim propriè non est permutatio, quia non est ultro citroque datio seu traditio, perficitur enim traditione solius rei, quod mutuum datur: nec includit redditionem æquivalentis, sed solum obligationem, ut post temporis intervallum reddatur æquivalens eiusdem speciei: permutatio verò utrimque requirit traditionem; neque censetur perfecta secundum suam propriam rationem, nisi utrimque secuta sit traditio. unde non solum res, quæ prior datur, sed etiam quæ rependitur, dicitur permutari. Deinde non postulat ut vllum intercedat temporis intervallum inter dationem & redditionem, sicut mutuum: nisi interdum per accidens ratione rerum quæ permutantur. nam fieri potest ut permutetur res præsens cum ea quæ multum distat, cuius non potest statim fieri traditio. Imò res quæ existit, potest permutari cum futura, ut triticum præsens cum eo quod in messe fuerit collectum; ut rectè docet Nauarrus cap. 17. num. 137. si enim talia possunt emi & vendi, cur non etiam permutari? cum contractus permutationis similis sit emptioni & venditioni, ut habetur L. 1. & 2. de rerum permutatione. unde non rectè dixit Sorus lib. 6. qu. 12. art. 2. & alibi ad rationem permutationis requiri utriusque rei existentiam, & ut is qui recipit,

3
Res existens cum non existente & futura potest permutari.

in promptu habeat ut reddat. id enim nullo iure; nulloque ratione requiritur, ut contra eundem docet Nauarrus supra. Verum tamen est, contractum permutationis non fore completum in sua ratione; nisi res, quæ reddenda est, existat, & preterea nisi sit tradita. licitum tamen est facere pactum, & inchoare ipsam permutationem, tradendo rem præsentem, etiam si altera nondum sit. Si tamen neutra existat, non potest quidem inchoari permutatio, cum nulla possit fieri traditio. potest tamen fieri conventio de permutando, ut patet ex L. 1. de rerum permutatione; hæc enim perficitur consensu.

Petes, Ad quam speciem contractus pertinet cambium?

Respond. Posse referri ad varios. Primò enim ex vi nominis pertinet ad contractum permutationis, tamquam eius species, ut dictum est, siue permutentur pecunie diversorum generum; siue diversorum locorum, nempe præsens cum absente. Secundò, Pertinere potest ad contractum emptionis & venditionis. Ita Caietanus opusc. de cambiis cap. 7. quod habetur t. 2. tract. 7. Sylvester Vlura 4. quæst. 8. Bonifignius tract. de cambiis cap. 6. num. 7. quod maxime consentaneum est usui mercatorum, qui pecuniam absentem spectant tamquam mercem, eamque præsentem pecunia tamquam pretio emunt & vendunt: nam pecunia non solum est pretium & mensura rerum venalium, sed etiam potest esse merx venalis, tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior est, tum ratione commoditatis conservandi, deferendi, numerandi, tum ratione distantie localis, ut infra patebit. Tertio, Ad contractum locationis & conductionis operarum, præsertim si loquamur de cambio, in quo campfor accipit prior, ut alibi reddat: tunc enim censetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traicere, quæ opera est pretio digna. dum verò hic dat ut alibi accipiat, non ita propriè traicit alterius pecuniam; sed permutat præsentem cum absente, quæ minoris æstimatur, quia ut præsens fiat, traici debet. Quarto, Referri potest ad contractum innominatum, do ut des. Ita Nauarr. cap. 17. num. 194. sed parum refert ad quod genus contractus pertineat, modò servetur æqualitas inter datum & acceptum, ut rectè docet idem Nauarr.

4
Cambium refertur ad varios contractus.

Pecunia ut est merx.

Diuiditur autem à DD. cambium in reale, & fictum. Cambium fictum vocatur, quod non est verum cambium, sed fingitur esse, eò quod imaginem quamdam cambij præ se ferat, ut quando habetur sola ratio temporis, aut quando fingitur alibi solutio facienda; & sic eodem loco cum usura. dicitur fictum, quia caret humore, seu iusto titulo ad pariendum lucrum.

5
Diuisio cambij.
Sicurum.

Reale est legitima permutatio pecuniarum, ex qua iuste aliquid lucri capi potest. Hoc subdiuiditur in minutum & locale. Minutum est permutatio numismatum diversæ rationis & speciei, ut aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arroforum cum integris, veritorum cum legitimis, antiquorum cum novis, patriorum cum externis.

6
Reale.
Minutum.

Locale cambium (quod etiam vocatur cambium per litteras) est quando permutatur pecunia præsens cum absente.

DUBITATIO II.

Utrum in cambio minato liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum.

7

Varij tituli lucrandi in cambio minato.

Ut si aureus nummus lege taxatus sit 120. grossis, utrum liceat exigere 121. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis.

Respondeo, Posse intervenire varias causas, ob quas id sit licitum.

1. Iuri constantis causa.

Y 3

Primò

Primò, Ratione lucri cessantis tantum potes exigere suprà valorem legitimum, quanti æstimabitur illa spes lucri, qua re per cambium priuas: vt si constitueras nummos aureos aliò deferre, vbi plurius valent, vel alibi merces emere, vbi sine damno alia moneta emere nequis. Nec ostar quòd pretium lege taxatum consistat in indiuisibili, quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipso præcisè còsiderato, sed pro lucro ex eo sperato. Eodem modo licitum est accipere supra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, si aliò, vbi plurius valent, delaturus eras, vt suprà dictum est.

8
2. Ratione officij cambiendi.

Secundò, Ratione officij cambiendi, præsertim si id alicui à Repub. vel Principe sit concessum. hoc enim officium includit obligationem cambiendi, & multa onera, (vt paratam habere pecuniam varij generis in gratiam aliorum, numerare cum aliquis petierit, custodire assidue cum sollicitudine) quæ sunt pretio æstimabilia. Itaque pro hac obligatione & his obsequiis, quæ in commodum aliorum præstat, potest à singulis aliquid exigere (si aliunde stipendium non habet) nempe quantum necesse est vt tale officium ex æquo compensetur, sicut dictum est de Monte pietatis c. 20. dub. penult. vide Conradum q. 99. conclus. 4. Ratione huius tituli non solum potest aliquid lucrari dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea: sed etiam dum minutam pro magna, siue aurea, siue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius qui permutationem petit, & ob vtrumque officium suscipitur & varia pecunia procuratur.

9
An sine auctoritate Principis.

Dixi, Præsertim si à Principe hoc officium concessum; quia quidam putant nihil posse accipere cum, qui sponte sua absque tali auctoritate hoc officium sumit. Verùm si hic eadem obsequia præstet, non video cur non possit aliquid exigere, etsi non tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obsequia illa in gratiam eorum, qui petiti sunt, præstata, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauar. cap. 17. n. 288. Imò vbi pretia cambiorum iam sunt constituta, vel scitur quantum hoc tempore campsores solent accipere, probabile est posse priuatum hominem, si fortè se offerat occasio cambiendi, tantundem accipere, sicut in rebus venalibus.

10
Ratione laboris numerandi.

Tertidò, Ratione laboris numerandi pecuniam Caietanus tract. de cambiis cap. 1. putat ratione huius tituli nihil posse accipi, tum quia non est pretio æstimabilis: tum quia si pretio æstimare quis velit, compensatur labore alterius, qui pecuniam etiam numerare debet.

Verùm communis sententia DD. est, ob hunc titulum posse aliquid exigere, etsi parum. Ita Conradus q. 99. conclus. 5. Nauar. suprà. Sotus lib. 6. q. 9. art. vnic. ratio est quia hic labor est pretio æstimabilis, etsi interdum gratis præstari soleat: quare cum fiat ad petitionem alterius, poterit pro eo exigere compensatio. ab eo enim, qui petit aliquid in suum commodum præstari, potest merces repeti. vnde etiam in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi potest. Neque verum est, numerationem vnus compensari per numerationem alterius, quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit, sicut in mutuo. nam secunda est propter primam, prima autem est propter petentem. ergo & secunda censetur esse propter eundem.

11
Ratione materialis.

Quartò, Ratione puritatis materiz. Medina q. 7. de vsura, negat hoc titulo posse aliquid accipi à campso-ribus. ratio ipsius est, quia in taxando pretio Princeps habuit rationem puritatis materiz, ac proinde non potest ob hanc causam plurius æstimari.

Sed contrarium tenent Caietanus de cambiis cap. 6. Sotus & Nauar. suprà, & alij. Probatur, Quia scutum auri purissimi, cui nihil alieni metalli est admixtum, etsi non sit maioris taxæ legalis, quàm scutum auri impurioris, est tamen maioris pretij vulgaris ratione materiz: communi enim hominum iudicio plurius æstimatur, quia materiz æstimabilis (nempe auri) plus habet: ergo instar mercis plurius potest vendi, & commutari. sic antiqui ducati duplices plurius æstimantur quàm

noui, etiam si lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto est plus auri in illis quàm in his.

Ad rationem Medinae Respondeo, Principis mentem non esse, quin huiusmodi nummi puriores, si tamquam res commutentur cum impurioribus, possint ratione materiz plurius æstimari, (id enim esset irrationabile, ac proinde non obligaret subditos in conscientia) sed tantum præscribere pretium eorum, quatenus sunt mensura rerum venalium & solutionis debitorum, vt infra magis declarabitur.

Quintò, Ratione commoditatis conseruandi, transferendi, numerandi, & vbique negotiandi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando, huius commoditatis rationem habuit. Secundò, Sicut moneta magna & aurea habet sua commoda, ita etiam minuta.

Sed contrarium tenent DD. citati, & merito. quis enim non plurius æstimet 1000. coronatos in auro, quàm in pecunia minuta argentea? itaque in his permutandis potest hæc commoditas, qua se quis priuat, æstimari. nihil tamen amplius peti potest ratione commodi, quod alteri inde prouenit, vt rectè notat Caietanus.

Ad primam rationem Respondeo Primò, Principem eatenus habuisse rationem huius commoditatis, quatenus maius pretium illius nummis imposuit, quàm tantundem auri in minutissimas partes distributum haberet. eo tamen pretio imposito, adhuc plurius æstimatur, quàm pretium illud in minuta pecunia. neque id Princeps tollere potest, (quamuis possit prohibere commutationem) quia est conditio consequens rei naturam.

Respondeo Secundò, Principem non intendere illos nummos taxare secundum omnem rationem, & ad omnem vsum, quem habere possunt, sed solum, vt sunt mensura rerum venalium, & solutionis debitorum. dupliciter enim nummi considerari possunt. Primò, Formaliter vt nummi, seu vt sunt mensura rerum venalium, qui est vsum earum primarius. sic non plurius valent quàm lege Principis sunt taxati, vel saltem quàm vulgò in emptionibus & solutionibus debitorum solent exponi. quod addo, quia læpè fit vt formalis æstimatione nummorum crescat supra taxam legalem, ex appretiatione & vsu vulgi, Principe non contradicente, idque ob materiz puritatem vel pondus, vel quia in locis vicinis plurius æstimantur: & tunc possunt passim in contractibus eo pretio exponi, quia illud censetur legitimum. Secundò, Materialiter, seu ratione conditionum, quas habent ex materia vel figura, vt ratione puritatis vel copiz materiz, vel raritatis, vel antiquitatis, vel commoditatis, hæc enim omnia censentur conditiones materiales. nam etiam ipsa imago est quid materiale in nummo, quia nummus est. secundum hanc rationem habent vsum secundarium, & fiunt res vendibiles & permutabiles cum aliis nummis. nec sunt taxati lege, sed habent vulgarem æstimationem, quæ non consistit in indiuisibili sicut legitima, sed constat suis gradibus pretij infimi, medij, summi. vnde possunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorum consuetudinem. ita docent Caiet. cap. 1. & 6. Conradus, Sotus, & Nauar. suprà, & alij passim. Nemo tamen in solutionem debitorum tenetur eos acceptare, nisi secundum æstimationem legalem, seu eam, quam habent vt nummi ad vsum primarium.

Ad secundam rationem, Monetæ paræ etiam sua commoda habent, sed exigua copia cuique sufficit, quæ facillimè potest haberi, nemo enim quærit ingentes acervos minutarum vel stufferorum. secus de magna cuius summa copia quæritur.

Sextò, Ratione antiquitatis vel raritatis. hæc enim conditio facit nummos plurius æstimari, quàm alioquin valerent.

Septimò, Ratione vsum seu expèditilitatis, vt ait Caietanus, vt si in aliquo loco communes numos, qui pos-

Resp. ad ratio-
nem Medina.

12
Ratione va-
riarum com-
moditatum.

13
Resp. ad ratio-
nes Medina.

14
Quomodo
taxatio Prin-
cipis sit intel-
ligenda.
Nummi du-
pliciter consi-
derantur.

Pretium pe-
cunie interdum
crescit vulgò
æstimatione.

15
Ratione ra-
ritatis.

16

sunt ibi expendi, cum iis, qui non possunt. cum enim non habeant ibidem pretium ut nummi, sed solum ut aurum vel argentum; possunt notabiliter minoris emi, quam valeant in sua Prouincia.

17 *campsores* Petes, Quid si lege publica cautum sit ne quis prae-
publici, *et* *bit* ter publicos campsores tale cambium faceret: tene-
privati. bunt ne ad restitutionem qui contra fecerit? Sotus su-
pra putat teneri.

Sed verius est non teneri; non enim tenetur Rei-
pub. cum nihil damni huic sit illatum: neque etiam ei,
qui cum cambium fecit, quia nulla ei facta est iniuria;
cum non plus ab eo sit acceptum, quam communi
campforum iudicio nummi in tali permutatione so-
leant aestimari.

18 *Famulus pe-* Ex dictis sequitur, si radam famulo vel negotio-
cuniam sol- rum gestori mille aureos in auro, ut soluat meo cre-
uendans cum ditori, non curans qua specie id fiat, & ille eam com-
alia commu- mutet contra monetam argenteam cum lucro, eaque
rans. soluat creditori retento lucro; non teneri ad restitu-
tionem illius lucri. Ratio est, quia illud lucrum est
fructus industriae, proueniens ex negotiatione pecu-
niaria, famuli industria & periculo facta; proinde nec
mihi domino pecuniae debetur: (sicut dum fur vel
usurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur do-
mino pecuniae ad lucrum restitutionem) nec etiam meo
creditori; quia haec species illi non erat debita, & illi
integre alia species est satisfactum. Si tamen mens
mea erat, ut illam pecuniae speciem meo creditori tra-
deret, eo quod cuperem illi gratificari, & dare occa-
sionem illa lucrandi; tunc distinguendum est. vel enim
creditor illa specie erat lucraturus, vel non erat. si erat
lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro cessan-
te, quanti illa species lucri aestimabitur, quia haec species
ei erat debita, quam non soluendo, est ei causa iniusta
amissionis lucri. si autem non erat lucraturus, sed pre-
tio communi expositurus, ad nihil tenetur: quia etsi
iniuriam fecit, speciem debitam non soluens; tamen
nihil damni intulit. Sed de his plura supra cap. 10.
dub. 18. & 19.

D V B I T A T I O III.

*Vtrum in cambio locali, quando campfor
prior accipit, ut alibi restituat, possit
aliquid lucrari, & quo titulo.*

19 **R**espondeo, Posse aliquid lucrari, idque variis ti-
tulis. est communis sententia DD. Gabrielis d. 15.
q. 11. art. 3. dub. 12. Conradi q. 99. Caiet. cap. 6. Medinæ
quæst. 9. de usura. Nauar. cap. 17. num. 289. Soti l. 6. q. 10.
art. 1. & aliorum.

1. *Titulus.*
Translatio.

Primò, Titulo translationis pecuniae. traicit enim
pecuniam, quam hic habes, in locum, ubi optas eam
esse, v.g. Antuerpiam Hispalim; quæ opera in gratiam
alterius præstata, est pretio aestimabilis. Nec obstat,
quod reipsa non transferat; quia eam quasi transfert,
faciendo id, quod æquiualeat reali translationi. unde
etiam usus communis loquendi habet, ut talis pecu-
nia dicatur traici & transponi. itaque cum æquiu-
alenter eam traiciat, ita ut tibi tantum commodi præ-
stet, quantum si reipsa transferret, merito potest pro
illo obsequio pretium exigere. sicut nuntius, qui cer-
to pretio pactus est 100. aureos in locum remotum
transferre; etsi inueniat hominem, qui accepta hic
illa pecunia, paratus sit tantumdem ibi gratis nume-
rare; nihilominus potest accipere pretium translatio-
nis, perinde ac si reipsa transulisset: quia sua industria
præstitit id, quod æquipollet translationi. Nec refert,
quod sine incommodo villo vel labore hoc fecerit;
quia id ipsius industriae vel bonæ fortunæ assignan-
dum. Idem dicendum de campforibus.

21 *Quantū hoc* Notandum tamen, campsores non posse tantum
exigere exigere pro hac virtuali translatione, quantum si re-
nomine pos- ipsa transferrent; sed solum quantum inter ipsos bona
sint exigere. fide pro tali obsequio est constitutum: quod ordina-

riè est multo minus, quia facilitas operæ & commo-
ditas, quam percipit is qui eam præstat, multum de-
trahit de pretio, secundum communem hominum
æstimationem. sicut enim aliarum rerum pretium ex
communi peritorum æstimatione, consideratis omni-
bus circumstantiis, pendet: ita etiam huius operæ,
quam ipsi præstant.

Dices Primò, is, qui dat hic suam pecuniam cam-
psori ut eam recipiat Hispali, non intendit conduce-
re operam campsores, sed solum permutare pecuniam
quam hic habet, cum ea quam campsor habet Hispali:
ergo iste titulus est fictitijs. Confirmatur, quia trans-
fert dominium suæ pecuniae in campsores: ergo non
conducit operam campsores ad illius translationem. non
enim conducit operam campsores ad illiusmet pecu-
niam transferendam.

Respond. Primò, Negando antecedens: quod enim
intendat operam eius conducere patet ex forma lo-
quendi; petit enim, pecuniam suam, quam campsores
tradit, transponi seu traici Hispalim. deinde etsi forte
non semper expressè intendat operam conducere; ta-
men id implicite & virtute facit, cum tradit pecuniam
campsores, cum obligatione ut Hispali tantumdem
reddat. hoc enim campsor non potest facere, nisi per
realem vel æquipollentem translationem, procurare
enim ut reddantur Hispali centum aurei accepti An-
tuerpiæ, secundum communem hominum æstimationem,
est eos virtute & æquiualeenter transferre: quia
idem commodum præstatur. Denique etiam si conce-
deremus illum solum intendere permutare: tamen
campsor poterit suam pecuniam, quam Hispali ha-
bet, pluris aestimare: quatenus per illam virtute po-
test transferre pecuniam, quæ alijs locis est, Hispalim:
seu quatenus illi pecuniae inest ea conditio, quæ pecu-
niis, quas hic accipit, non inest: nempe esse Hispali:
pro qua conditione ut inest, dari pretium solet. nam
pretio aestimabile est, quod pecuniam, quam habes
Antuerpiæ, possis recipere Hispali, ubi eam optas esse.
Et ita si quis attentè consideret, semper implicite vi-
detur contineri in hoc contractu, operarum locatio ad
pecuniam transferendam.

Ad confirmationem. Non transfertur dominium
præcisè ex vi huius contractus, sed tantum permissiue,
quia potest campsor illud nolle admittere, integro
permanente campsores contractu. quia tamen is, qui
pecuniam tradit, permittit illi dominium, potest cam-
psor illud admittere, & uti illa pecunia tamquam
sua: nam alteri perinde est, siue utatur, siue non: modò
aliam æquiualentem in loco destinato repræsentet,
sicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam
in alium locum transferendam, conducit ipsius ope-
ram. tamen permittit illi pecuniae dominium: nam per-
inde est ei, siue eandem numero realiter transferat,
siue æquiualeenter: quod & ibidem numerando æqui-
ualem.

Dices Secundò, Pecunia præsens pluris valet quam
absens: ergo si alter intendat commutare præsen-
tem cum absente, non poterit campsor lucrari hoc
titulo.

Respond. Negando consequentiam: quia quod plu-
ris valeat, id prouenit ratione commoditatis, quam
adfert videnti, quam non tenetur campsor aestimare,
quia non cupit alterius operam, ut pro absente detur
ei præsens: sed alter ipsius operam flagitat, ut pro
præsentem det ei absentem. unde potest absentiam suæ
pecuniae aestimare. quia per eam præstat id, quod pre-
tio est aestimabile, leuando illum onere transferendi,
eiusque pecuniam æquiualeenter traiciendo.

Secundus titulus, quo lucrari potest campsor in
hoc cambio, est assicuratio. Ita Lopez tract. de cam-
biis cap. 4. quam sententiam dicit esse inter omnes re-
ceptissimam. Probatur, quia campsor accipiens hic
pecuniam aliò traiciendam, non solum suscipit onus
transferendi, sed etiam periculum, ut si pereat, non
danti, sed ipsi pereat. atqui præstare periculum traie-
ctionis, est pretio aestimabile: ut patet quando cum
nuntio

Obiectio.

22
Responsio.

23
Transfertur
dominium
permissiue.

Obiectio 2.

24

25
1. Titulus.
Præstatio pe-
riculi seu as-
suratio.

nuntio paciscimur, ut pecuniam suo periculo transferat. Nec refert, quod campfori in pecunia transferenda nullum sit periculum, cum ipse alibi eam paratam habeat; id enim ipsius industriae vel fortunae assignandum. nam satis est, illam obligationem, qua se obligat alteri, ut rem ipsius saluam loco condicto repraesentet, esse pretio aestimabilem, etiamsi eam facillime possit implere.

Ex his sequitur, quod longius est iter, & quod maiora sunt pericula, eò amplius ratione assecurationis & translationis posse stipulari: quia eò traiectionis pecuniae, si re ipsa fieri deberet, esset difficilior & periculosior.

3. *Diversitas pretij.* Tertius titulus esse potest, si pecunia sit minoris pretij in loco, ubi campfor accipit, quam ubi restituit. de quo plura dubit. sequenti.

26 *Observation- cula.* Circa praedicta Notandum est, assecurationem implicitè contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur. hoc ipso enim, quo campfor accipit pecuniam ut alibi restituat, censetur eam assecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minus se obligat, quam si eam assecuraret. quare videtur non minus posse exigere pretium, quam si duplici obligatione se obstringeret, traiectionis, & assecurationis. Verum non ita est in praxi; quia enim dominium praesentis pecuniae, quam hic accipiunt, est valde commodum campforibus, idèò communiter parvi aestimant illam implicitam assecurationem & traiectionem: neque multum curant, an locus procul absit, an sit propinquus, sintne pericula itinerum, an non. quo fit, ut saepe is, qui petit pecuniam suam aliò traici, prior tradens, ut postea alibi recipiat, lucretur à campforibus, tamquam ipsemet campforis munus exerceret: quia in re campfores ostendunt se non satis intelligere iustos titulos, ob quos in reali cambio possent lucrari, & saepe alia quaedam spectare, in quibus est magna suspicio usuræ; quamvis sibi aliqui ex his persuadeant, hoc negotium cambiorum, & iustos titulos, melius à se quam à Doctoribus intellectos. In eo tamen quod in pretio constituendo non omnes titulos congerant, quos alioquin possent, ostendunt se satis sincere procedere: nec facile eorum contractus tamquam usurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio, ut passim fit, sunt constituta.

D V B I T A T I O I V.

Verum quando campfor dat prior, ut alibi recipiat, possit lucrari, & quo titulo.

27 **Q**uidam existimant, campforem non posse tunc quidquam lucrari: quia tunc non traiecit alterius pecuniam, sed solum dat suam mutuo, ut alibi cum incremento recipiat, quod est usurarium.

Sed contrarium tenendum est cum communi sententia DD. Ita Conradus supra, Caietanus tractatu de Cambiis, cap. 6. Sotus lib. 6. de Iustit. quæst. 10. art. 1. Nauarr. cap. 17. num. 289. Probari id potest, explicando titulos, quibus videtur iuste aliquid lucri in tali cambio exigere.

28 *1. Tit. Virtualis translatio.* Primus titulus est virtualis translatio, vel (quod in idem redit) maior aestimatio pecuniae praesentis quam absentis. Probatum Primò, Quia numerando hic pecuniam praesentem ei, qui habet absentem, tantum obsequij illi praestat, quantum si pecuniam absentem huc transferret. atqui obsequium translationis est pretio aestimabile: ergo etiam numeratio pecuniae praesentis pro absente est pretio aestimabilis, quia aequivaleret translationi. Secundò, Quia qui petit pecuniam praesentem pro absente, petit levari onere translationis suae pecuniae in hunc locum; atqui hoc onere leuat illum campfor, numerando praesentem, & illud in se suscipit: hoc autem est pretio aestimabile: ergo, &c.

29 *Quomodo transferre censetur.* Aduerte tamen, quosdam Doctores non admittere

hunc titulum in hoc cambio. Primò, quia is qui prior accipit à campfore, ut alibi restituat, videtur potius pecuniam campforis aliò traicere, quam campfor ipsius: ergo illi potius mercedem debet campfor, quam ipse campfori. Secundò, Campfor non potest aliunde huc transferre pecuniam alterius, nisi antea eam acceperit: atqui nondum accepit: ergo, &c. Verum qua ratione campfor censeri possit transferre pecuniam alterius, iam satis est explicatum: idèò enim censetur transferre, quia praestat operam aequivalentem, & quia liberat illum onere transferendi. & quamuis alia ratione campfarius videatur traicere pecuniam campforis, non tamen idèò campfor ei debet mercedem: quia hanc eius operam non imploravit. Hinc patet responsio ad primum. Ad alterum Respondeo, Non potest eam transferre realiter, antè quam acceperit: potest tamen aequivalenter. facit enim id, quod aestimatione aequè valet ac si pecuniam alibi acceptam huc transferret. sicut si petam Louanij ut tabellarius mihi centum aureos Antuerpià huc transferat, & ille mihi numeret eos Louanij antequam Antuerpiæ acceperit, aequivalenter eos transtulit. Sed etiamsi concederemus, campforem non traicere pecuniam alterius in hoc cambio, tamen ex ratione permutationis aliquid lucrari potest: quia pecunia procul absens à loco contrahentium, minoris aestimatur quam praesens: ergo praesens potest cum lucro contra absentem permutari. Antecedens probatur, tum quia absens non praebet ex natura rei eam facilitatem & commoditatem, quam praesens. tum quia absens (quantum est ex natura rei) sine sumptu & periculis non potest effici praesens. Hinc fit ut etiam merces absentes minoris valeant quam praesentes. Ita docet Sylvester, Usura 4. q. 4. versus finem. Caietan. cap. 7. de cambiis. Nauarr. cap. 17. n. 295. & in cap. fin. de usuris, num. 62. & 63.

Nec obstat Primò, Quod campfor eam sine periculo & sumptu possit efficere praesentem: tum quia id non semper verum est. nam saepe magnos sumptus & pericula ob id perferunt, & suos factores, quos alibi habent, magna mercede conducunt: tum quia si id ita est, hoc ipsius industriae aut bonae fortunae est acceptum, ferendum. satis enim est pecuniam absentem loco, ex ipsa rei conditione minoris aestimari, eò quod communiter non sine periculis & sumptibus praesens haberi queat.

Non obstat Secundò, Quod interdum campfori commodum sit pecuniam habere absentem; quia hoc non provenit ex ipsa conditione absentiae per se considerata: sed ex industria campforis, qui pecuniam absentem nouit utiliter impendere. unde non tenetur idcirco eam secundum se pluris aestimare. Sicut enim is, cui commodum est reducere equum Louanio Parisios, non tenetur illud commodum aestimare, aut minus pro reductione equi stipulari, si aliquis eius opera in equo reducendo uti velit: ita campfor, cui utile est pecuniam, quam dat Hispali, recipere Antuerpiæ, non tenetur illud compendium aestimare, aut minus pro sua opera exigere, quando aliquis flagitat ad hoc eius industriam.

Ex his patet Primò, Campforem lucrari posse, etiamsi utrobique sit idem pretium monetæ, & eadem copia vel inopia: ut docet Nauarr. in cap. fin. de usuris num. 21. & seqq.

Secundò, Posse lucrari, etiamsi det ad locum intra idem regnum, ut docet idem Nauarr. c. 17. num. 290. & Boninsignius cap. 7. num. 27. quod est contra Sotum quæst. 10. art. 1. & q. 13. art. 1. Ratio est, quia sicuti opera, quam praestat transferendo eam de vna Prouincia in aliam, est pretio aestimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam, in eadem Prouincia, ut Antuerpià Insulas, & contrà.

Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari potest, est maior aestimatio pecuniae in loco ubi datur, quam ubi redditur; siue ea aestimatio sit intrinseca, siue extrinseca.

Vbi

30
Pecunia ab-
sens minoris
aestimatur.

31

32

33

34

2. Titulus.
Maior aesti-
matio pecu-
niae.

Duplex pecu-
nia æstimatio
intrinseca, ex-
trinseca.

Vbi aduerte, duplicem esse pecuniæ valorem seu æstimationem; altera prouenit a lege vel communi consuetudine, qua pecunia taxatur. vt valeat tot vel tot nummos minutos in eodem loco. sic in Belgio regalis æstimatur 10. grossis: philippicus 100. scutum aureum 130. hæc potest dici legitima & intrinseca, quia lege constitui solet; (et si consuetudo interdum eam nonnihil augeat) & accipitur ex causis intrinsecis; nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera est extrinseca & fortuita, proueniens ex causis extrinsecis & fortuitis; ratione cuius non censetur pecunia maior pluris valere respectu minutarum in eodem loco; sed tota pecunia simul pluris vel minoris valet, tum respectu rerum venalium in eodem loco, tum respectu pecuniarum, quæ sunt in alio loco.

35. Prouenit æsti-
matio extrin-
seca ex 4.
causis.

Prouenit autem hæc æstimatio ex quatuor causis. Primò, Ratione copię & inopię pecunię. quo enim in aliquo loco apud mercatores est maior copia pecunię, eo ipsa est minoris valoris ad res venales præsentēs, & etiam ad pecunias distans (quæ tunc rerum venalium rationem subeunt) comparandas; & consequenter pro iisdem mercibus plus pecunię dandum est, quàm dum est inopia; copia enim pecunię facit pretia mercium crescere: quia pecunia, quæ pro illis datur, minoris æstimatur. Pari modo, quo minor est copia pecunię, eò ipsa est maioris valoris respectu mercium; quia plus mercium eadem pecunia comparari potest. hinc pecunię inopia facit pretia mercium decrescere; quia pecunia, quæ datur, pluris æstimatur: sic ob copiam, in Indis pecunia minoris æstimatur quàm in Hispania, etiam si idem sit pretium legitimum, & in Hispania minoris, quàm in Belgio. sicut enim multitudo emptorum facit, vt crescant pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit vt crescat valor pecunię campforis, siue ea sit præsens, siue absens. Tertiò, Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium: quò enim sunt pauciores qui velint dare ad cambium, eò pecunia campforis, pluris æstimatur. sicut quò pauciores sunt venditores, eò merces pluris æstimantur. Quarto, Ex necessitate pecunię: vt si Principi ingentes summx pro bello vel alia causa publica sint corrogandę, vel ingens copia mercium offeratur venalis: quò enim pecunia est magis necessaria ad quosdam vlus magni momenti, eò pluris æstimatur respectu aliarum rerum venalium.

36. Ob utramque
æstimationem
potest lucrari.

His positis, Dico, Ratione vtriusque æstimationis posse campforem aliquid lucrari. Primò, Ratione æstimationis intrinsecę: vt si det 100 aureos Antuerpię, vt recipiat Hispali, debet Hispali accipere plus quàm 100: quia Antuerpię habent maiorem æstimationem legalem: plus enim est Antuerpię habere 100. aureos quàm Hispali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hispali plus recipi quàm 100. quòd si det Hispali vt recipiat Antuerpię, non poterit Antuerpię accipere tantumdem pecunię, sed minus, seposito pretio traiectionis; & carentię suę pecunię: quia alioquin non esset dari & accepti æqualitas in æstimatione, quæ in omni contractu est seruanda. addito tamen pretio cambij & carentię pecunię, ratio fit vt minus accipiant. Secun-

37

dò, Ratione æstimationis extrinsecę seu fortuitę lucrari posse, patet: quia sicuti merces ratione paucitatis & necessitatis, ratione multitudinis petentium & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quàm alias emerentur: ita etiam pecunię præsentēs ob hæc quatuor causas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias abentes comparandas, quàm si istę causę abessent. nam pecunię abentes se habent instar mercis respectu præsentium, vt rectè docet Caietanus cap. 7. & Napar. num. 291. Siluest. Vlt. 2. 4. q. 8. §. 1. & alij, non enim habent pretium legitimum, nisi respectu monetarum, eiusdem loci, Princeps enim sua

Pecunia ab-
sens est mercis
instar.

38

lege & populus communi consuetudine non intendit eis imponere pretium respectu monetarum, quæ sunt in aliis locis: sed tantum respectu monetarum eiusdem loci. quare respectu pecuniarum distans, relinquitur pretium imponendum iudicio mercatorum & eorum qui sic negotiantur. quod cum sit vulgare, non consistit in indiuisibili: sed habet latitudinem pretij infimi, mediij, & summi itaque possunt emi & vendi sicut alie merces, secundum hanc triplicem æstimationem, quam petri illius negotiationis bona fide imponunt.

Ex his patet, campfores interdum simul lucrari triplici titulo; videlicet traiectionis, & duplicis valoris explicati: tamen potissimum solent respicere ad valorem extrinsecum, & ratione huius lucrari. vnde semper inquirunt, vbi sit futura penuria vel necessitas pecunię, vt ibi dare possint, & recipere vbi est utilitas, & copia.

Dices, Si campfor velit lucrari ratione traiectionis pecunię, non videtur posse simul lucrari ratione maioris valoris: & contrà, si velit ratione valoris, non potest propter traiectionem. cum enim dat tibi 100. aureos Antuerpię, recipiendos Hispali, traiecit pecuniam tuam Hispali Antuerpiam; vbi pluris incipit valere: atqui hoc incrementum est tuum, non campforis: ergo non debes ei aliquid ratione maioris valoris: vel si des ratione valoris, eò quòd pecunia, quam ipse dat, pluris valet quàm tua: non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traiecit pecuniam tuam.

Ob hoc argumentum Sorus q. 12. art. 2. docet, campforem, dum lucratur ratione maioris valoris, non simul lucrari ratione traiectionis.

Sed contrarium docent reliqui Doctores, & Probatur Primò, Quia sunt distincti tituli pretij æstimabiles. Secundo; Si pecunię vtriusque haberent æqualem valorem, nihilominus posset aliquid lucrari ratione traiectionis: seu quia pecunia abens minoris valet quàm præsens, vt supra ostensum est.

Quare Respondeo ad argumentum, Campforem non transferre realiter pecuniam tuam in specie. (tunc enim non posset petere nisi premium translationis & assecurationis: sicut baiulus) sed transferre illam secundum æquivalentiam, dando tantumdem de suo. vnde debes ei reddere æquivalentem alibi, & premium translationis.

Tertius titulus est, ratione lucri cessantis, vt si pecunia, quàm tradit ad cambium, erat destinata maiori lucro, ita vt (deducta æstimatione laboris, expensę & periculi) illa spes lucri maioris, pluris valeret quàm commune lucrum cambij: tunc enim posset illud incrementum exigere. nam sicut in aliis contractibus potest haberi ratio lucri cessantis, vt te indemnem serues, ita etiam in contractu cambij. Pius V. tamen vetuit, ne illud ab initio definitur, & in pactum deducatur, sed solum ex euentu secuto constituatur.

Quartus titulus esse potest Carentia pecunię suę, & id quod huic carentię coniunctum, nempe periculum ne non restituatur, & priuatio commoditatis ea pecunia negotiandi: magni enim æstimant omnes mercatores & campfores, quòd ad vnum; duos, vel tres menses cogantur carere sua pecunia, idque tum ob periculum, cui exponitur: tum quia interim priuantur commoditate per illam alter negotiandi. vnde in omnibus cambiis, quò longius est tempus in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quòd breuius, eò minus. Atque hic est potissimus titulus, quem titulum duem mercatores in cambiis hoc tempore spectant, vt ipsimet disertè fatentur, addentes, omnia cambia huius temporis iniqua esse, si hic titulus non sit iustus. parui autem æstimant traiectionem; quatumuis locus distet. quia in re non videntur prudenter facere: nam reuerà hic titulus est præcipuus in cambio realis ob hanc enim causam sunt cambia introducta. Secundo loco æstimant valorem pecunię extrinsecum, qui ex copia & inopia pecunię, & similibus causis prouenit.

39. Ratione tri-
plici tituli.

40. An possit lu-
crari ratione
vtriusque si-
tuli.

41

42. Titulus.
Lucrum ces-
sans.

43. Carentia
pecunię.

Quem titulum
potissimum
spectant cam-
pfores &
mercatores.

uenit. verum autem titulus iste quartus excusari possit, dicemus dub. 6.

44 Ex dictis patet, quid dicendum sit ad speciem facti, *Species facti* quam Sotus l. 6. q. 12. art. 2. proponit, cuius æquitatem à Soto propo-
fita. le ignorare fateretur. Tempore enim Soti, si campfor Metinæ accipiebat prior, restitutus in Flandria; lucrabatur in singulos aureos 50. dupondia, seu marauedinos: si verò prior dabat in Flandria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. vel 75. cum tamen videatur non debuisse lucrari nisi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini, quanti Metinæ 400. unde prior accipiens Metinæ, ut in Flandria restitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis; & præterea 10. in pretium traiectionis, & ita lucrabitur 50. Verum non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. possit Metinæ recipere 430. cum non possit Metinæ plus accipere, quam ipse ibidem solet dare pro 360. Flandricis.

45 Sed dicendum est, quod quando accipit prior Metinæ, tunc solum lucratur ratione diuersæ æstimationis pecuniæ & ratione traiectionis. ratione diuersæ æstimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ, pro 360. in Flandria. nam hæc duæ summæ sunt valore æquales, ad diuersa ista loca comparatæ. ratione autem traiectionis accipit adhuc 10. & sic lucratur 50. accipit enim 410. marauedinos, & reddit solum 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit, quam dedit; etiam si illud plus non pluris æstimetur illo loco, quam istud minus hoc loco.

46 Si verò prior det, idque in Flandria, tunc solum dat 360. marauedinos, & Metinæ recipit post duos menses 430. vel 435. sicque lucratur 70. vel 75. 400. enim accipit ratione diuersi valoris; cum 400. Metinæ non pluris valeant quam 360. in Flandria. præterea accipit 10. ratione traiectionis, & 10. reliquos ratione carentiæ pecuniæ, eò quod prior det, & debeat per duos menses sua pecunia carere: hunc enim titulum maxime æstiment: Sed hoc lucrum reuera est nimium; & excedere videtur metas iustitiæ; nec quisquam est, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim mensibus lucratur 20. in centum; nam in singula scuta lucratur 75. marauedinos. Quod si prior det Metinæ 410. marauedinos, non recipiet in Flandria solum 360. ut quidam putant, (sic enim nemo umquam campfor vellet pecuniam suam dare, nam amitteret 50. marauedinos in singulos aureos) sed tanti æstimabit carentiam pecuniæ duorum mensium, ut ei in Flandria sint restituendi 410. vel circiter.

D V B I T A T I O V.

De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget.

47 Vt hæc praxis intelligatur, tria potissimum sunt consideranda: personæ, quæ ad cambium concurrunt: nummi, secundum quos cambia ad varia loca reguntur; & variatio pretiorum, secundum longius vel breuis tempus.

48 Quod ad primum attinet, regulariter quatuor per-
sonæ requisi-
te. sonæ requiruntur, ut contractus cambij sit perfectus, campfor, campfarius, respondens campforis, & respondens campfarij. dum enim campfor alicui pecuniam numerat, accipit vicissim ab illo obligationem de pecunia illa alibi soluenda, & hanc transmittit ad suum respondentem, ut ibi eam recipiat: & campfarius similiter scribit ad suum respondentem, ut ibidem soluat. si hic acceptet, & soluat respondenti campforis,

49 iam perfectum censetur primum cambium. sæpe tamen fit, ut respondens campfarij non soluat respondenti campforis: sed tradit illi obligationem tamquam ab eo accepisset ad cambium, quam ille remittat ad campforem; & simul scribit ad campfarium, ut soluat campfori recambium. quod si respondens campfarij soluat reipia; tunc respondens campforis dat eandem pecuniam alicui alteri ad cambium, & acce-

ptam ab eo obligationem mittit ad primum campforem. & sic semper redit cum lucro. campfor tamen ordinariè scire non potest quantum lucretur, nisi dum pecunia per secundum vel tertium cambium, tandem ad ipsum redit. Interdum fit ut campfarius non habeat respondentem in loco ubi pecunia est restituenda, sed campfor assignat ei suum respondentem, qui acceptet debitum, & sibi soluat, quatenus diuersas personas representat, seu diuersa officia subit: hic rursus obligationem scribit, tanquam ipse ad cambium acceperit, eamque transmittit ad primum campforem, ut à campfario solutionem accipiat, cum pretio cambij & recambij. quotiescumque autem fit solutio, respondens campforis detrahit ex tota summa suas prouisiones, (quas vocant) id est, mercedem sui laboris, quæ sunt bini vel terni aurei in singulos millenarios. Vtrum autem hæc sint iusta, patebit ex dub. 7. & 8.

De secundo, Vario nummorum genere cambia reguntur ad varia loca; quod ut intelligatur, explicabo quo modo id fiat Antuerpiæ ad loca præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loca reguntur grossi: nam campfor pecuniam Antuerpiæ numerans, certo numero grossorum Flandricorum intendit emere ducatum, qui est in Italia vel Hispania; aut coronatum, qui in Gallia; aut florenum, qui in Germania, &c. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris cursus cambiorum Antuerpiæ erat talis: Antuerpiâ Venetiis dabat campfor 91. grossos & tres quartas, ut Venetiis reciperet vnum ducatum intra mensem à contractu inito; qui ducatus Venetiis æstimatur in Banco, id est, apud trapezitas 124. solidis seu piccolis Venetis. hoc enim intelligunt Venetiis per ducatum, dum agitur de soluendis cambiis. Antuerpiâ Mediolanum dabat 105. grossos & medium, ut Mediolani reciperet ducatum post vnum mensem. hic ducatus æstimatur 5. libris & 16. solidis. Florentiam dabat 110. grossos & medium, ut ibi reciperet ducatum intra mensem. Madritum dabat 106. grossos, ut Madriti vnum ducatum intra duos menses reciperet. Hispali 105. grossos & medium, ut Hispali intra duos menses ducatum reciperet.

Vlissiponem 101. grossos recepturus ducatum. Vbi aduerte, in Lusitania per ducatum intelligi 10. regales, quando de Cambiis agitur: in Castella & reliquis Hispaniæ locis 11. regales.

Antuerpiâ Vefuntium, cambium agitur grossis & coronatis. campfor enim Antuerpiæ dabat 120. grossos & medium recepturus Vefuntij in proximis nundinis vnum coronatum Francicum, vel eius valorem. celebrantur hic nunjinz quotannis quater, etsi exiguo concursu; nempe circa Pascha, in Augusto, circa festum omnium Sanctorum, & circa festum Epiphaniæ.

Lugdunum 117. grossis pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. aguntur & hic quater nundinæ, quæ 14. diebus nundinas Vefuntinas præcedunt.

Parisiis & Rotomagus 119. grossis & medio, pro coronato illis locis intra mensem recipiendo.

Antuerpiâ Francofurtum regitur grossis & florenis Germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. grossi pro floreno Germanico, Francofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hic binæ nundinæ celeberrimæ, in Septembri & circa Pascha. Florenus Germanicus Francofurti in solutione cambiorum valet 65. cristeros; ad rationem monetæ Belgicæ, penè grossos 80. Antuerpiâ Hamburgum agitur grossis & daleris. Londinum scellings & libris Anglicanis. Coloniam libris Flandricis. dantur enim Antuerpiæ 100. libræ ut Colonia recipiantur 102. libræ monetæ ibidem vsitatæ, idque intra duos, 3. 4. 6. 8. 10. vel 20. dies post litteras exhibitas, prout conuentum fuerit.

Quod ad tertium attinet, Quodocumque mercatores cambia sua dirigunt secundum nundinas, tunc quò longius absunt nundinæ, eo maius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minus dant pro pecunia, quam alibi sunt accepturi: quò verò proprius absunt, eò

50

51

Quo genere
nummorum
regantur.

52

Pretium
cambiorum.

ed minus est pretium; ac proinde ed plus dant pro pecunia, quam alibi sunt accepturi; ita ut sæpè non lucrentur, si nundinæ sint valdè vicinæ: quod an iustè fieri possit, dicemus dubit. seq. Hæc de praxi.

D V B I T A T I O VI.

Verùm cambium Francofurtense & similia, in quibus pretium variatur pro maiore vel minore temporis interapedine, sint licita.

53
Nundina
Francofur-
tenses.

Notandum est, Francofurti binas quotannis agi nundinas, alteras circa Pascha, alteras in Septembri: in quibus fiunt solutiones cambiorum. reguntur autem hæc cambia florenis Germanicis & grossis Hlandricis, ut dictum est. Nam qui dant Antuerpiæ ad cambium, ut recipiant Francofurti, certo numero grossorum emunt florenum Germanicum, & contrà qui Francofurti dant, ut Antuerpiæ recipiant, floreno Germanico emunt certum numerum grossorum. In pretio autem ferè seruat hæc ratio: Si Antuerpiæ campfor quinto mense ante nundinas pecuniam numerat, solum dat, v.g. 73. grossos pro floreno Germanico. si quarto mense numerat, solum dat 74. si tertio 75. si secundo 76. si vno dumtaxat ante nundinas 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt florenum Germanicum, æstimatum ibidem 79. vel 80. grossis; vel Antuerpiæ suas obligationes seu litteras cambij aliis vendunt, ita ut 4.5. vel 6. grossos in singulos florenos Germanicos lucrentur. Similis ferè ratio seruat, quotiescumque datur cambium ad loca, ubi celebrantur nundinæ; quod enim longius absunt nundinæ, ed campfores minus dant, & plus recipiunt: & contrà quod sunt propinquiore, ed plus dant & minus lucrantur.

54
Ratione tem-
poris.

Respondeo & Dico Primò, Pretium cambij non posse variari ratione solius temporis longioris vel brevioris. Ratio est, quia in cambio non requiritur temporis intervallum, nisi quatenus id necessarium ad translationem litterarum, & ad præparationem solutionis, ut ea commodè in loco distante fieri possit: si plus temporis concedatur ad solutionem, id non fiet ex vi contractus cambij, sed taciti cuiusdam mutui: atqui in mutuo aliquid exigere ratione temporis longioris, est usura. ergo.

55
Alia causa
probabiles.

Dico Secundò, Posse hoc pretium ob alias causas iustè variari, quas cum valdè probabile sit in casu proposito subesse, probabile etiam est hanc variationem pretij iustè à mercatoribus constitui, ac proinde tale cambium licitum esse. Prior pars patet ex dictis dubit. 3. & 4. Altera verò, quod hæc causæ reperiantur in hoc cambio, Probatur Primò, Quia ordinariè campfores pluris æstimant carere pecunia sua quinque mensibus, quàm quatuor, & carere quatuor, quàm tribus; idque partim quia interim carent facultate lucrandi illà pecunià, partim quia diutius versatur fors in periculo. vnde hæc æstimatio non est irrationalis: nititur enim iusta ratione, idque ex communi mercatorum & campforum iudicio. Secundò, Quia quod plures sunt menses ante nundinas, ed plures petunt pecuniam à campforibus, ut diu pretio frui possint: atqui quod plures sunt petentes, ed magis crescunt pretia cambiorum. Hæc causa quibusdam videtur sufficiens ad inducendam tantam pretij variationem. Tertio, Si non concederetur plus temporis, quàm natura vnius cambij postulet; qui pluribus mensibus egent pecunià, deberent sæpius ad cambium petere, cum magno suo damno & incommodo. quod considerantes campfores concedunt longum tempus, ut in vno cambio, virtute comprehendant plura cambia, quæ ipsi interim facerent cum iisdem campfariis, si solum tempus præcisè necessarium ad translationem concederetur; & hoc cedit in commodum campfario-

rum, qui longè minus soluunt, quàm si tot cambia cogerentur facere. causa igitur, cur quod tempus longius est, ed maius pretium statuunt, est, quia ed plura cambia virtute censetur fecisse. Hac ratione vir quidam doctissimus illam pretij variationem excusabat; mihi que probatur, præsertim accedente etiam prima & secunda causa.

Confirmatur, Quia iustum pretium censetur in quoque foro, quod periti illius negotiationis bona fide, consideratis omnibus circumstantiis, imponunt, & quo inter se contrahendo vtuntur, nemine contradicente vel conquerente. atqui periti campfores & mercatores, omnibus consideratis, sic pretia variant, & sic inter se contrahunt, nemine conquerente: ergo hæc variatio non est censenda iniusta.

Ex his patet, talia cambia non esse damnanda; præsertim cum omnes passim illis vtantur: inter quos multi viri probi & conscientia religiosi; qui si iuberentur abstinere, soli laxiores illis vtarentur, quo fieret ut pretia cambiorum istorum cum magno Reipublicæ incommodo valdè incenderentur. neque enim vquam obtineri poterit, ut mercatores non pluris æstiment concessionem longi temporis, quàm brevis.

Ex hoc & supradictis dulcius facile intelligi potest, quid dicendum sit de cambio, quando ei miscetur alia species contractus, & nominatum de quodam contractu, quem mercatores Antuerpienses sæpè cum Rege inierunt. de quo abhinc 18. annis ab eis consultus fui. Dabant Regi Antuerpiæ ad bellicos vsus centum millia aureorum, octoginta duo millia in pecunia, & 18. millia in pannis, dimidio tamen supra iustum æstimatis. Nam quod valebat duobus, æstimabant tribus. vnde cum pannus totus valeret solum 12000. aureorum, æstimabant 18000. Porro ipsi in Hispania intra duos menses accepturi erant 100000. aureorum in pecunia.

Respondi Primò, Hunc contractum videri sic conceptum, ut fraus fieret militibus: idè enim totum onus cambij videri reuolui in pretium panni, ut in solutione stipendiorum, militi pannus æstimeretur quasi reuera tanti valeret. Verùm quia solutio ista non fit à mercatoribus, sed ab officialibus regiis, non est hæc iniuria mercatoribus imputanda, si huius consilij causa non sit. Si tamen possent eam absque suo incommodo impedire, ineundo aliam speciem contractus, tenerentur ex charitate.

Secundò, Hunc contractum non videri illicitum, nisi fortè sit excessus in lucro. continet enim tres contractus; per quos si seorsim ad tantum lucrum perueniri potest, potest etiam per eosdem vnitos. dantur enim 82000. ad cambium, & venditur pannus valens 12000. & hoc pretium implicite datur ad cambium in locum diffutum. nam pretium panni soluendum est in Hispania post bimestre. Itaque si cambio 82000. Antuerpià in Hispaniam, & venditione illius panni, & cambio pretij illius, tantum à Rege lucrari potuissent, contractus est iustus. (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam iunctim.) Nec obstat, quod videantur pannum vendere supra iustum pretium; quia in eo pretio comprehendunt pretium cambij expressi 82000. & taciti 12000. Neque propriè est venditio; sed contractus innominatus, do ut des, comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuisset tantum exigere seorsim, contractus est iniquus, & tenentur ad restitutionem excessus. Et sanè lucrum videri possit excessuum: nam in effectu non dant nisi 94000. aureorum, & recipiunt 100000. vnde intra bimestre lucrantur sex in 100. & consequenter, dum illum contractum quoque bimestri repetunt, lucrantur 36. in centum intra vnum annum. Accedit quod hac ratione vendant magnam vim mercium, quod commodum etiam est pretio æstimabile. Ad hæc respondent ipsi, se tantam vim pecuniæ sine magnis sumptibus, laboribus & periculis non posse conquirere: cum eam vel ab aliis cum graui interesse debeant accipere, vel etiam ex Italia & Hispania per multos cum magno

57
Iustum pre-
tium.

58
Si alij con-
tractus mis-
ceantur.

Contractus
mercatorum
cum Rege.

magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum regibus magna esse pericula; soluere enim illos quando volunt, & facile antiquos contractus, si per eos lxxi videantur, reuocare. Quod ad pannum attinet, idem se hunc inferere summæ, quod id fiat sine ullo Regis incommodo: & quod ipsi tantam vim numeratæ pecuniæ non possint assidue habere paratam. Quod autem lucrum videatur magnum, id fieri ob crebram eiusdem contractus repetitionem. Verum utrum lucrum sit moderatum, an modum excedens non est Doctorum determinare, sed proborum virorum in arte illa peritorum. Hoc tantum affirmo, hunc contractum ex forma sua iniquum non esse.

D V B I T A T I O VII.

Utrum cambium Besuntinum sit licitum.

59

NOtandum, nomine cambij *Besuntini* intelligi proprie quod ad urbem Besançon traicitur, ubi non est frequentia mercatorum aut mercium quædam nunc vocant *Placentinum*, quod ad eam quoque urbem frequens detur. generatim tamen intelligi potest omne cambium, quod dirigitur ad locum, ubi campfarius nec ullam pecuniam, nec ullum respondentem, nec fidem habet; sed rogat campforem, ut ipse nomine eius aliquem, qui respondeat, procuret, vel ipse per suum factorem respondeat, qui postea eandem pecuniam per recambium remittit, ut ita fiat solutio cambij & recambij, in loco, ubi fuit primò accepta. tale est cambium, quod maxime in illas vrbes à Genuensibus & aliis dicitur celebrari.

60
Sententia
quorundam.

Quidam Doctores sentiunt, tale cambium non esse contra iustitiam, si bona fide iustum pretium, quantum fieri potest, constituatur. Ita responderunt in quadam consultatione sex viri doctissimi in Lusitania, & tenet Silvester v. *Vsura* 4. q. 9. dicto 6. & Nauar. l. 5. consilio 1. titulo de *vsuris*. & in *Enchirid.* cap. 17. n. 289. & 301. & Thomas Boninsignius c. 7. de *cambiis* num. 7. 8. 9. Quæ sententia probari potest Primò, Quia si hoc cambium esset iniustum, id idem esset, quod campfarius non habeat pecunias eo loco, ubi soluendum est: atqui hoc non obstat, quia non requiritur ut actu ibi habeat; sed sufficit ut habeat in credito apud amicum, vel ut facile possit habere correspondentem, qui eas ibi det mutuo, vel ad cambium; ut rectè docet Nauar. in *Enchirid.* c. 17. n. 289. & 301. & in *Consiliis*, loco citato: hoc enim sufficit ut fiat cambium verum & reale, non fictum: atqui iste hoc pacto facile potest ibi habere pecuniam & respondentem: ergo ex hac parte non est iniustum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ, quam campfarius ibi habet, vel habiturus est per mutuum, vel per aliud cambium reale.

62
Obiectiones.

Dices Primò; Non habet ibi alium respondentem, cui debitum traiciat, præter respondentem campforis. atqui hoc perinde est ac si ipse campfor responderet: quod videtur fieri in fraudem *vsurariam*.

Resp. Si campfor illum cogeret ut suo respondenti traiceret debitum, id iniquum foret; (quia præter naturam contractus nemo potest obligari) sed campfor id ei relinquit liberum. quod si ipse sponte petat à campfore sibi aliquem respondentem dari, certè nulla sit ei iniuria. sicut enim quicvis alius (qui condicto tempore ibi potest soluere) potest ei respondere, debitumque acceptare; ita etiam is, quo ipse campfor utitur, ibi potest hoc munere fungi.

63

Dices Secundò, Saltem hoc non licebit, quando respondens campforis, cui creditum transmittitur, est famulus, vel merus executor campforis: nam tunc censetur una persona cum campfore; ac proinde dum ipsi debitum traicitur, ipse sibi solueret, quæ solutio videtur fictitia & imaginaria.

Respond. Non esse imaginariam solutionem: potest enim vnus idemque, quatenus subit diuersas personas, seu officia, sibi ipsi soluere, sibi que esse creditor & debitor.

Vbi aduerte, campforem hic subire duas personas, nempe campforis, quatenus hic dat ad cambium, & transmittit creditum ad suum respondentem: & campfarij, quatenus nomine eius traicit debitum in eundem suum respondentem: hoc enim ad officium campfarij pertinebat. Similiter respondens duplex officium præstat. Primò, Quo creditum acceptat, estque respondens campforis. Secundò, Quo debitum acceptat, estque respondens campfarij, soluturus sibi ipsi tamquam respondenti campforis: nihil enim refert ad iustitiam contractus, siue hæ personæ sint diuersæ, siue eadem: modò id in arbitrio eius, cuius interest, relinquatur nam etiam in mutuo ipse mutuans potest esse fideiussor, seu assesor, ita volente mutuuario, ut ostensum est cap. 20. dub. 11. vnde fieri potest, ut campfor subeat officia quatuor personarum, si videlicet respondens sit eius famulus, vel collega in societate: nam socij omnes sunt instar vnus personæ.

Secundò, Probari potest, quia si tu à mercatore petas mutuum, & ille dicat se non dare mutuum: sed esse paratum vendere pannum credito, quem ipse præsentem pecunia alli vel alteri reuendas, non peccat contra iustitiam: quamuis interdum contra charitatem, ut ostensum est cap. 21. dub. 16. Similiter si dicat se esse paratum emere præsentem pecuniam si quid habeas hic vel alibi venale: & si nihil habeas, offerat tibi merces (quas alibi habet vendendas) credito, iuxta communem æstimationem: quas paratus est, si velis, præsentem pecuniam redimere. Atqui hic contractus est similis illi, de quo agimus, in quo dicit campfor se nolle mutuare: sed esse paratum emere pecuniam præsentem tuam pecuniam absentem, quam habes v. g. *Besuntini*: & sibi non habes, nec potes habere per alios, paratus est tibi credito ibi vendere, & præsentem pecuniam eandem emere.

Dices Primò: Iste non liberè, sed coactè accipit tale cambium: atqui coactio, seu inuoluntarium irritat contractum: ergo hoc cambium est iniquum.

Resp. esse hic sufficientem libertatem ut validus sit contractus: quia absolutè, liberè & voluntariè contrahit. & quamuis ex parte faciat inuoluntariè: (quia mallet alia ratione pecuniam consequi) tamen quia per iniuriam ad hunc modum contrahendi non compellitur, non obest hoc inuoluntarium, multi enim valde inuoluntariè res suas vendunt: quia tamen per iniuriam ad hoc non coguntur, venditio est valida. Idem dicendum de aliis contractibus. Pactio autem *vsurarum* non idem est irrita, quia inuoluntaria: sed quia mutuarius non intendit transferre *vsuras*, nisi quatenus eas iure debet pro vsu pecuniæ, ut dictum est cap. 20. dub. 18.

Dices Secundò, Pretium in hoc cambio semper est iniustum: ergo & ipse contractus iniquus est. Antecedens probatur, quia pecunia, quam campfarius vendit campfori, pluris valet, ob sumptus, quibus eam comparare debet. sicut merces maioribus laboribus & sumptibus comparatæ, pluris valent, v. g. frumentum aduectum ex Sicilia Romam, quam in agro Romano natum.

Resp. Quando merces secundum se habent communem æstimationem, non idem pluris valent, quod maioribus sumptibus sint comparatæ, ut dictum est supra c. 21. dub. 4. atqui pecunia illa habet suam æstimationem communem in illo loco, ad quem cambium mittitur, ut patet: alioqui sequeretur, si aliquis comparasset 100. vlnas panni, maiori pretio, non posse eas emi pretio infimo corrente: quod est contra communem sententiam. nec est simile de frumento: quia Siculum melius est Romano. quod si non esset melius, possem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur Romanum.

Dico Tertio, Hoc cambium videri fictum, & verum mutuum, quia litteræ remittuntur inanes: vnde eodem loco, ubi pecunia accepta est, redditur campfori cum lucro, quod lucrum non videtur exigi, nisi ratione dilationis.

Resp.

64

2. Probatio.

65

Obiectiones.

66

67

Resp. Non esse siccum: nam litteræ per quas fit, verè mittuntur, & virtute earum fit vera solutio in loco destinato; non enim est necesse pecuniam reipsa ibi numerari, sed sufficit ipsam ibi esse, & debita creditaque per chirographa transferri: (qui modus solutionis est vñtissimus inter mercatores) ita ut sit aliquis qui acceptet debitum, & aliquis qui acceptet creditum; siue vnus idemque vtramque obligationem & functionem. subeat, siue diuersi; hoc enim mutat rei iustitiam. vnde veram non est, litteras redire inanes: nam alix remittuntur, quibus fit recambium.

68
Quid sentiendum in hac quest.

Si alibi non habet pecuniam re ipsa, vel faem.

Ut explicem quid de hac sententia sentiam, Dico Primò; Si is qui petit à campfore, non sit habiturus pecunias alibi actu vel potestare, seu in credito, idque campfor norit; contra iustitiam peccat, si ei ad illum locum cambiat. est communis sententia Doctorum; Siluestri, Vñura 4. q. 9. Nauarri cap. 17. num. 289. & 299. Thom. Boninignij cap. 7. Ratio est, quia dare ad cambium, vel est permutare pecuniam præsentem cum absente, vel est pecuniam absentem emere, aut transferre: atqui hic non est vlla res, quæ possit emi vel transferri à campfore, vel permutari cum pecunia præsentem: est ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde proueniens caret iusto titulo. sicut si quis emeret boues ab aliquo, qui nullos habet, eosque illi certo pretio locaret, lucrum illud esset iniustum; quia nulla hic est locatio, sed solum fictio locationis.

69
Si bona fide dedit campfor.

Aduerte tamen, si campfor bona fide ad cambium dederit in certum locum, putans alteri ibidem habere pecuniam, aut habiturum: potest, vbi rescuerit fraudem, illum cogere ut contractum impleat, & ibi soluat: quod si aler nolit illic soluere, poterit campfor repetere sortem & pretium cambij in loco, vbi dedit, & interesse, quod patitur ex eo, quod loco constituto solutum non sit. Ratio est, quia cum ipse bona fide contractum ex parte sua impleuerit, tenetur alter quoque ex parte sua implere quantum potest: vel soluere quantum intererat campforis eum impleri. alioquin contractus semper paterent fraudibus, & contrahentes possent cum magno suo incommodo eludi.

70
Si alibi habet per amicum.

Dico Secundò, Si is qui petit, possit alibi habere pecuniam per amicum vel alium, qui non sit in ministerio vel societate campforis, non peccabit contra iustitiam campfor, si nolit ei dare nisi ad cambium in talem locum. fieri tamen potest ut peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet, quia ex iustitia non tenetur ei dare mutuum, sed potest nolle ei dare pecuniam; nisi aliquid emendo iusto pretio: atqui pecunia illa, quam iste habere potest alibi, est pretio æstimabilis: ergo etsi campfor nolit ei dare pecuniam, nisi emendo talem pecuniam absentem, non peccabit contra iustitiam: sicut si nolit ei dare pecuniam, nisi emendo domum, vel agrum, vel equum, non facit ei iniuriam.

71
Probabile est non esse contra iustitiam.

Altera pars patet, ut si proximus sit pauper, & in aliqua graui necessitate constitutus: nam contra charitatem est, compellere hominem tenuem hic egentem pecunia præsentem, ut alibi, vbi non eget, cum magno suo damno eam procuret. ut enim campfarius ei, qui alibi pro se respondit, satisfaciatur, cogitur ibi facere recambium, & sic in loco, vbi accepit, soluere pretium cambij & recambij, grauissimo suo incommodo.

Dico Tertiò, Si is qui petit à campfore, non possit habere alium qui ipsius nomine satisfaciatur in loco condicto, quam ipsum campforem, vel socium eius cui pecunia in loco illo est numeranda: probabile est, esse contra iustitiam tunc ad cambium dare. Contraria tamen sententia non est improbabilis, & speculatiue verior; tamen omnino dissoluenda, nec facile permitenda. Prior pars probatur, quia ita tenent multi DD. videtur enim esse mutuum palliatum, intentio enim non videtur esse alia, quam dare pecuniam cum obligatione; ut in eodem loco restitatur: cetera videntur agi non seriò, sed tegendi mutui causa. Secunda pars probatur rationibus supra allatis. suppono autem seriò

agi, ita ut si factor campforis, qui responder pro campfario, fugeret vel decoqueret, campfor non sit habiturus directam & nomine suo actionem in campfarium. nam hoc ipso, quo acceptata est obligatio respondentis, liberatur campfarius, ita ut campfor in idum agere saltem suo nomine non possit: quod maxime locum habere debet, quando factor campforis responder potest tamen ei competere actio indirecta, nomine sui debitoris.

Tertia pars patet, tum quia sæpè est contra charitatem: tum quia inducit præsumptionem Iuris & de Iure, vsurarum: ut patet ex Bulla Pij V de cabus vnde talis in foro externo posset plecti tamquam vsurarius.

72

D V B I T A T I O VIII.

Virum prouisiones, quas solent campfores & bancarij accipere, iuste accipiantur.

Notandum est, nomine prouisionum significari mercedem & lucrum, quod campfores & bancarij detrahunt pecuniarum numerandarum, ratione operæ, quam præstant scribendo, numerando pecuniam, soluendo pro alio, litteras mittendo, pecuniam depositam custodiendo, pro alio se obligando, alterius negotia expediendo. Itaque possunt hic interuenire varij tituli, de quibus seorsim dicendum.

73
Prouisiones.

Dico Primò: Campfor vel nummularius, qui pecuniam mercatorum, vel aliorum accipit custodiendam cum obligatione eam reddendi, quando & cui voluerint depositores, potest accipere iustam mercedem pro hac custodia & obligatione, si de ea autè stipulatus fuerit: vel si ex consuetudine dari soleat. Ratio est: quia tale obsequium in gratiam alterius præstitum, per se est pretio æstimabile.

74
Pro custodia.

Dixi, Si ante stipulatus fuerit, &c. quia alioquin non censetur locasse operam suam pretio, sed gratis, ut vsu pecuniarum frueretur: vel accepisse eam mutuum. nam depositores ordinariè nihil dare solent, cum bancarij libentissimè gratis hoc onus suscipiant, ob commodum, quod illis inde prouenit.

Vbi Aduerte, fieri interdum posse, ut bancarij lucrentur: ut si nolint pecuniam suscipere custodiendam nisi certo pretio operam suam ad hoc elotando: quod possunt facere, etiam si ex vsu pecuniarum interim magnum quæstum capiant. etsi enim permittatur illis vsus pecuniarum: tamen pretio æstimabile est, quod obligent se ad pecuniarum custodiam, & ad eam restituendam, quando alteri placuerit: quod autem interim quæstum vsu pecuniarum faciant, industriæ fructus est, non pecuniarum: vnde non impedit, quin pro obsequio, quod præstant depositori, possint mercedem pacisci. Interdum fieri potest, ut deponentes lucrentur: ut si nolint pecuniam suam tradere, nisi in societate negotiationis per tres contractus, de quibus infra. Hoc modo in Hispania & Gallia fortasse accipiunt depositores 6. vel 7. in 100. à bancariis, quamuis Nauar. cap. 17. n. 293. putet eos committere vsuram, si ex pacto tacito vel expresse accipiant. Sed hoc intellige, nisi talis vel similis contractus interuenerit. Interdum fieri potest, ut neuter lucretur: ut si depositores nolint eam tradere titulo depositi; sed mutui vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione custodiæ, quia alter custodit rem suam, non alterius: cum ex vi mutui transferatur dominium in mutuatariu. neque ratione obligationis soluendi: quia hæc obligatio tali mutuo est intrinsecè connexa. Deinde etiam si non cogitent de mutuo, sed simpliciter apud bancarium deponant, tamen non tenentur soluere mercedem: quia cum magnum bancario beneficium præstet, quod apud ipsum potius, quam apud alium pecuniam suam deponant: vicissim intendunt ab ipso beneficium accipere, (videlicet custodiam suæ pecuniarum) ad quod ex gratitudine tenentur. si enim indicaret se nolle id gratis præstare, facile alij inueniretur, qui id libentissimè susciperent.

75
Quando lucretur bancarius, & quando depositor.

77
Quibus casibus campfor à campfario prouisiones possit accipere.

Dico Secundò, Campfor potest aliquid exigere nomine prouisionis seu mercis à campfario. Primò, Si periculum sortis, volente campfario, in se suscipiat: sicut enim mutuans vel emens anticipata solutione; vel creditò vendens, potest exigere pignus vel fideiussorem, vt sibi cautum sit de sorte: ita etiam cambiens; vt rectè docet Bonifogius cap. 7. num. 23. vnde si campfarius non habeat pignus vel fideiussorem; vel si petat vt ipse campfor id periculi subeat; poterit campfor aliquid pro eo onere bona fide æstimatum accipere. Secundò, Si fideiubeat pro campfario apud eum, cui debitum traicitur, id est, apud respondentem campfarij; præsertim si ille non sit famulus, seu factor campforis. Ratio est, quia obligat se pro campfario ad soluendum illi, si contingerit campfarium illi non soluere: quæ obligatio est aliquo pretio æstimabilis, quamuis exiguo; præsertim quando campfor aliunde est securus suæ sortis, est tamen alicuius momenti: quia si alius fideiussisset, campfor non posset conueniri à respondente campfarij, atqui nunc conueniri potest, si campfarius tempore constituto, suo respondenti non soluat. Quòd si ille sit famulus; vel factor campforis, non potest campfor quidquam pro fideiussione exigere: tum quia verè non fideiubet; (non enim obligat se alteri pro campfario, nec vllum nouum periculum subit) tum quia hoc ipso securus est famulus de solutione sibi facienda pro debito traiecto, quo dominus eius securus est de sorte & lucro sortis (nam censetur vna eademque persona:) atqui dominus est securus, si iam antea pignus vel aliam sufficientem cautionem acceperit: ergo non potest hic esse vera fideiussio pretio æstimabilis. Dico, si cautionem sufficientem acceperit: quia si nullam cautionem accepit, nec campfarius eam dare potest, aut non cupit, potest æstimare periculum cui suam pecuniam, prius numerando, exponit: non tamen fideiussorem, qua apud suum famulum videtur fideiubere.

78
Si famulus vel factor, seu gestor negotiorum.

79
Qui pecuniâ nomine alterius numerant.

Dico Tertio, Exigere etiam potest prouisionem is, cui debitum traicitur, id est; respondens campfarij, vel campforis, qui pecuniam in loco disticti numerare debet: huic tamen satisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (iste enim illam operam suam locatam habet, & obsequium præstat) non autem ille, cui numeratur. vnde iniqua est consuetudo quorundam, qui cum debeant v.g. 1000. aureos, mittunt chirographum ad suum respondentem, vel ad bancarium quo iubent solui tantum 1000. cum sciant ipsum nomine prouisionum detracturum 5. vel 6. de tota illa summa: debent enim curare vt integra solutio fiat. vnde tenentur illud supplere, quod ille detraxit: quamuis ille detrahendo iniuriam non fecerit.

80
Dico Quarto, Campfor & respondens nihil possunt exigere à campfario, ratione laboris numerandæ pecuniæ, vel scribendi litteras & mittendi ad suos respondentes. Ratio est, quia ex natura contractus hunc illi laborem debent. sicut emptor numerans pecuniam venditori, vel scribens ad amicum vt ei soluat, non potest aliquid pro eo labore à venditore petere. similiter nec amicus pecuniam ipsi numerans, quamuis huius merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

D. V. B. I. T. A. T. I. O. IX.

Vtrum possit fieri pactum de eo quod interest campforis, vel de recambio, si campfarius fuerit in mora.

81
Pactum de interesse.

Respondeo & Dico Primò, Iuste posse fieri pactum de interesse, sicut in aliis contractibus: vt si campfor ob hanc moram debuerit accipere pecuniam sub usura, aut lucris per eam speratis exciderit. Potest autem à principio dupliciter pacisci. Primò, De incerto, vt campfarius cogatur omne damnum emergens & lucrum cessans, quod postea ratione dilationis obuenisse fuerit deprehensum, sarcire. Secundò, De certo

aliquo, vt si exigat certum quid pro periculo cui se exponit, concedendo dilationem vltra terminum ordinarium: sed hoc secundum non est licitum, vbi Bulla Pij V. de cambiis seruatur. alias verò pro se non est illicitum, cum ea moderatione, qua dictum est cap. 28. dub. 13. posse id in mutuo permitti. hæc enim concessio dilationis, est tacitum mutuum.

Dico Secundò, Campfor non potest pacisci cum campfario, vt si elapso termino non soluerit, teneatur eandem summam accipere ad recambium: nisi cerè constet, tantum lucri illum ex illa mora amissurum quantum ex recambio perciperet. Ratio est, quia non potest plus exigere ratione moræ, quam æstimationem lucri cessantis & periculi sortis: itaque cum detrimenta recambiorum sæpè sint maiora, non potest illum ad hæc obligare. Si tamen campfor moraliter certus esset, se eandem pecuniam, si termino constituto soluta fuerit, statim ad cambium æquè vel magis lucrosam dare posse; posset stipulari vt campfarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad singulos terminos accipere, donec tandem soluerit sortem: quia hoc nihil est aliud quam illum obligare ad interesse lucri cessantis.

Petes, Vtrum tunc ipse campfor & eius respondens possint consuetas prouisiones exigere? Videntur enim non posse: tum quia campfarius non petit illas scripturationes & gyrationes vltra citroque, sed illæ sunt gratia campforis, vt videatur semper verum cambium factitare: tum quia non sit noua pecuniæ numeratio.

Resp. Posse in rigore exigere: (quamuis id sit satis inhumanum, ac proinde apud honestos non vsitatum) idque titulo lucri cessantis. nam ponimus, campforem eiusque respondentem percepturos eas ab aliis, si campfarius condicto tempore soluisset. Adde, has scripturas non posse omitti: quia aliqui campfor censentur vsurarius apud suos, inter quos vsu receptum est, vt nisi litterarum missio appareat, censetur cambium ad eundem locum, & condemnatur tamquam vsurarium. vnde etiam ratione indemnitis, necessaria est litterarum missio.

Petes, Vtrum id quod campforibus debetur ratione prouisionum & interesse, possit ad ipsos continenter adiacere sorti, vt cambium augeant?

Resp. Id fieri non posse, nisi moraliter certi sint se illud lucrari: tum enim ratione lucri cessantis possunt illud sorti vnire ad cambij augmentum.

D. V. B. I. T. A. T. I. O. X.

Vtrum campfor, quando post multa cambia & recambia debitor ei soluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in sortem, antequam sit satisfactum detrimenti.

Notandum est, esse consuetudinem campforum, vt non acceptent solutionem sortis, nisi simul soluantur cambiorum detrimenta, seu lucra & interesse. Quidam putant id esse iniquum. Primò, Quia quando quis est debitor ex pluribus causis eidem creditori, in potestate debitoris est, soluere prius vri debito maluerit; quia debitor potest legè dicere rei suæ, nempe vt sit pro debito, quod ipsi placuerit: vt habetur L. 1. de solutionibus. Secundò, Quando quis est debitor ex pluribus causis, si aliquid soluat, id censetur solutum pro debito, quod magis grauat, nisi debitor contrarium exprimat: vt habetur L. 3. 4. & 5. eodem titulo. atqui magis grauat debitum sortis quam vsurarum, seu detrimentorum, quando hæc non sunt vnita sorti: ergo prima solutio censetur facta pro sorte.

Respondeo tamen, verius esse, illam consuetudinem non esse iniquam, sed Iuri consentaneam. Probatur, Quia quando ex debito aliquo principali, tamquam ex radice, nascuntur alia debita tamquam fructus:

tunc

82
De recambio.

83

84
Prouisiones.

85
An sorti possit adiacere.

86
Consuetudo campforum.

87
Non est iniusta.

tunc si fiat solutio, primò censetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde si quid superfit, computatur in sortem; vt expressè habetur L. 1. C. de solutionibus, & L. Si vsuras 2. C. de vsuris. idque consentaneum est praxi in similibus debitis; vt in debito censuum, & in debito ex contractu societatis. Leges autem illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuersis causis. hæc autem non nascuntur ex diuersis, sed ex vna eademque radice: nam alterum ex altero, tamquam fructus à re fructifera, pender. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione interesse prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura passim vocant vsuras, quas volunt intelligi solutas ante sortem; vt patet d. L. Si vsuras, supra.

D V B I T A T I O X I.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in sua Bulla de cambiis, & an omnes obligent.

88
Cambia sicca
damnantur.

Hanc bullam refert Nauarr. cap. 17. num. 300. Respondeo Primò, Damnat Pontifex tamquam vsuraria omnia cambia sicca; qualia sunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit solutio in eodem loco, eò quod alter alibi pecuniam habeat.

Secundò, Iubet seruari quasdam conditiones in cambio reali.

Conditiones
requisite à
Pio V.

Prima est, Ne campfor ratione dilationis, ultra terminum præstitutum concessæ, paciscatur de aliquo lucro, id enim est vsurarium.

Secunda est, Ne ab initio vel postea paciscatur de certo interesse, etiam in euentu, quo non fieret solutio debito tempore.

89

Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo interesse futuro ratione lucri cessantis. vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactum de interesse incerto, quod postea ex mora campfarij deprehensum fuerit. Item non prohibetur ne poena moderata adiciatur, si ex negligentia tempore conuento non fuerit facta solutio.

90
Pactum de
certo interesse,
non est ir-
ritum.

Notandum Secundò, Nauarrum existimare, hanc prohibitionem fundari in presumptione fraudis vsurariæ: itaque in foro conscientiarum, vbi cessant presumptiones, valere pactum de certo interesse, si moraliter constet istud iustum esse; idque etiam in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet cap. 17. Enchiridij num. 301. versiculo Nota quartò, quæ sententia videtur vera, præsertim cum Pontifex non irritet tale pactum: mens tamen ipsius est, absolutè tale pactum vetare; vnde erit illicitum, vbi Bulla est recepta, quamuis non irritum.

91
Ad proximas
nundinas.

Tertia Conditiò, Ne realia cambia aliter quàm ad proximas nundinas fiant: vel si nundinarum non agantur proximis terminis, iuxta receptum locorum vsuum. Vbi Nota Primò, Non licere ad secundas nundinas dare cum maiori lucro quàm ad proximas, cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri interesse plus exigeret quando ad secundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium profert, peccaret contra hanc Bullam, vbi est ea recepta, & puniretur in foro exteriori tamquam vsurarius: non tamen teneretur ad restitutionem ante sententiam Iudicis. Ratio est, quia in re, nulla est facta inæqualitas.

92
Termini so-
lutionum.

Quarta est, Vt in terminis solutionum constitutendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur: ne dum longiores præfiguntur, quàm loca destinata solutioni desiderant, foenerandi detur occasio.

93
An recepta.

Vbi notandum est, non improbari hæc terminos solutionum in nundinis, qui sæpè triplo vel sextuplo sunt longiores, quàm locorum intercapedo postulet; quia non possunt illis locis commodè alij termini constitui: sed de terminis extra nundinas. videtur autem tacitè improbari consuetudo illa, quæ campfores eò amplius lucrantur, quò longius est tempus ante

nundinas. Verùm probabile est, eam non improbari, quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio: idque ob causas, quæ communiter ipsis videantur æquæ, vt supra dictum est. Quod ad obligationem eius attinet, puto paucis locis, & fortè nusquam (saltem quoad omnes eius conditiones) esse receptam.

C A P V T XXIV.

De locatione & Conductione, & Emphyteusi & Feudo.

Completitur Dubitationes 15.

I contractus sunt inter se valde similes; nam in his utilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua pensione vel obsequio, retento dominio, saltem directo. quare de his breuiter vno eodemque capite tractabimus.

D V B I T A T I O I.

Quid locatio; conductio; emphyteusis; feudum, & luellus.

Respondeo, Locatio est contractus, quo persona vel res aliqua ad vsuum vel fructum pretio conceditur. Dico persona, quia potest quis seipsum, & seruum suum locare alteri. Dico res in genere, siue mobilis sit, siue immobilis. Ad vsuum vel fructum. quædam enim locantur solùm ad vsuum, vt seruus, equus, domus, & similia, quorum fructus non est alius quàm vsus ipsorum. quædam ad fructum, vt agri & pascua. Item Iura, vt redditus, vectigalia. Pretio, id est, pro pecunia: sicut emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin si fiat pro alia re, vel obsequio, erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Siluestrum v. Locatio, num. 1.

Conductio est contractus, quo persona vel res ad vsuum vel fructum comparatur pretio. sicut enim vnus idemque contractus ex parte vnus vocatur emptio, ex parte alterius venditio: ita etiam vnus idemque contractus, ex parte vnus est locatio, quæ est similis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ est similis emptioni: nam emit operas, vel fructus rei aut personæ.

Emphyteusis idem est propriè quod *μικροτεία*, id est, implacatio, insitio. vnde dicitur ager dari *εὐκρίτως*, quando datur vt conferatur arboribus, vel segetibus. Hinc accommodatum est hoc nomen ad significandum contractum, quo res datur ad emphyteusim: quo significatu nunc de emphyteusi loquimur. Emphyteusis igitur sic accepta (non rectè quidam vocant emphyteosim) est concessio rei immobilis cum translatione dominij utilis, retento directo, sub onere certæ pensionis proprietario soluendæ: idque vel in perpetuum, vel ad vnus vel plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. Emphyteuta autem dicitur, qui dominium vtile rei immobilis sic accipit.

Differt à contractu locationis, Primò, Quòd emphyteusis solùm constitui possit in re immobili, quæ cultura potest effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente solo dominio directo apud priorem dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tempus, quàm decennij: quorum nullum cernitur in locatione strictè accepta. si enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vltèrius, vel ad vitam conductoris, quæ censeatur decennio futura prolixior: transfertur iure communi vtile dominium & ius in re in conductorem, ita vt ei competat actio in rem contra quemuis, vt communiter docent Iurisperiti, teste Couarr. l. 2. variar. cap. 16. & colligitur ex L. 1. de superficiebus. Quare tunc non tam est locatio quàm contractus emphyteuticus: nam omnes definitionis partes illi conueniunt. secus est, si locetur breuiori

breuiori tempore quàm decennio; aut si sit res mobilis, vel ius aliquod incorporale; hæc enim in emphyteusim non dantur.

5
Feudum.

Feudum dictum est à fide seu fidelitate, vt communiter docent DD. & accipitur tum pro re quæ datur in feudum, id est, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu sic definitur, *Feudum* est concessio rei immobilis vel æquipollentis, cum translatione vtilis domini, proprietate retenta, sub onere fidelitatis & obsequij personalis exhibendi. vide Iulium Clarum, de feudo, q. 4. & 5. Differt ab emphyteusi potissimum, quod in puro feudo non solvatur pensio vt in emphyteusi; sed solum obsequium personale. Interdum tamen etiam in feudo aliquid soluitur in recognitionem domini directi; sed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteusis. In certis hi contractus sunt valde similes, adeo vt sæpe nomina confundantur.

6
Libellus.

Notandum est, emphyteusim vulò vocari, *liellum* vel *libellum* & contractum *libellaticum*, vt notat Clarus, de emphyteusi, quæst. 1. & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteusim vel feudum, dicitur dari ad *liellum*. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius rem eam, quam in feudum vel emphyteusim accepit, simili contractu tradit tertio, vt sit veluti subfeudum, & subemphyteusis, vt docet Antonius Negusantius, de pig. parte 2. membro 2. num. 51.

D V B I T A T I O II.

Vtrum si conductor impediatur ab usu vel cultura rei, absque sua culpa, teneatur soluere pensionem.

Verbi gratia, conduxit aliquis domum, & viciniam inuadit pestis; vel incipiunt ibi grassari milites, qui omnia vastant, vel est infesta spiritibus; conduxit famulum, qui incidit in morbum.

7
Si impedimentum
proveniat
ex parte rei
conductæ.

R Espondeo & Dico Primò. Si superveniat aliquod impedimentum ex parte rei conductæ absque culpa conductoris, ob quod meritò rem deferat, vel ea non utatur, aut non colat, non tenetur ad pensionem pro illo tempore. ita Nauarr. c. 17. n. 187. & Covarruias lib. 3. variar. cap. 14. n. 8. de famulo ægrotante. & practic. qq. quæst. 30. num. 3. de peste & quavis causa iusta & colligitur ex L. Habitatores. 27. n. Locati. ubi dicitur, *Si causa iusta fuisset, cur periculum timeret, quamvis periculum verè non fuisset, tamen non debere mercedem.* Ratio est, quia conductor non censetur promittere pensionem, nisi quatenus re illa poterit uti aut frui, atqui quando aliquid tale rei supervenit, vt iusto timore impediatur, non censetur posse uti vel frui: ergo, &c. Puto tamen non esse usu receptum, vt si quis propter pestem domum deferat, aliquid de pensione ei debeat remitti. Itaque servanda est in his consuetudo & ius cuiusque loci.

8
Si culpa conductoris.

Dico Secundò, Si illud impedimentum proveniat culpa conductoris, vel etiam sine culpa ab illo originem trahat, (vt si sui commodi causa vel damni vitandi cogatur aliò proficisci) non potest quidquam de pensione detrudere, nisi quatenus cum domino rei conductæ convenerit. ita Nauarrus cap. 17. num. 197. de eo, qui conducto operario non est usus eius opera, ob impedimentum ex persona sua obueniens. hic enim conductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac si operam præstiteret; & n. 198. de eo, qui alia re conductæ, ob simile impedimentum non est usus. colligitur ex L. Qui operas. 38. & L. Si vno. 16. n. Locati.

9
Quid si res
alteri non
erat locanda.

Petes, An conductor teneatur ad integram pensionem vel mercedem, si æquè benè res alteri locanda non fuisset? Silvester v. Locatio, q. 12. sentit non teneri, quia contra æquitatem videtur, vt cogaris operario, cuius opera non potes uti soluere mercedem; qui si à te conductus non fuisset, æquè nihil lucraturus erat;

aut integram pensionem domus, quæ uti non potes, soluere, si alteri ea locanda non erat.

Resp. In eo casu non esse summo iure agendum, sed rem ex æquitate transigendam: ita vt non tota merces solvatur, sed tamen aliquid, arbitrio prudentis, prout conditio rei postulauerit: quia conductor potestatem facit locatori, vt rem vel operam suam alteri eloces; quod est pretio æstimabile. si tamen conductio illa causa est, cur alteri, qui integram mercedem solvisset, locata non sit, aut cur reliquo tempore, quod superest, locari non possit, tunc meritò integra merces soluenda est: quia conductor est causa lucris cessantis.

Aduerte tamen, quando conductor vel re opera conductæ non est usus, si ea res vel opera alteri pro mercede aliqua elocata fuerit, tantumdem de pretio prioris conductionis detrahendum. v.g. conduxeram operam suam in 10. dies, postea impeditus, non sum ea usus per 5. dies. si illis quinque diebus tam alteri locasti eo pretio, quo à me conductæ fuerat, non teneor tibi soluere pro illis quinque diebus: si minoris locasti, non teneor nisi de incremento. Ratio est, quia opera illa, ratione conductionis mihi erat debita: vnde si illam alteri pretio eloces, mihi debetur pretium. sicut si rem eam, quam à te emi, & nondum solui, alteri vendas, mihi debetur pretium, posito quod priorem emptionem velis esse ratam.

D V B I T A T I O III.

Vtrum locator rei fructifera teneatur remittere de pensione conuenta, si sterilitas, vel calamitas, absque culpa conductoris obuenerit.

R Espondeo & Dico Primò, Si pacti sint à principio, vt conductor quouis euentu teneatur ad integram pensionem, non tenetur locator quidquam remittere. posse autem hoc in pactum deduci, patet: tum quia potest conductor renuntiare omnibus casibus fortuitis, & dispositioni fauorabili legis vel consuetudinis, quæ in euentibus fortuitis concedunt remissionem: vt docet Gomezius tom. 2. cap. 3. num. 19. tum etiam quia tale pactum est consentaneum naturæ contractus locati & conducti. est enim hic contractus valde affinis emptioni & venditioni, vt habetur L. 2. n. Locati. locator enim agri videtur vendere colono fructus, quos ipse suo cultu & diligentia poterit percipere: & locator domus, usum domus. vnde sicut rei emptoris periculum est emptoris, ita etiam ex natura huius contractus, periculum fructuum est conductoris, qui est veluti emptor illorum. Nec obstat, quod fructus successiue nascantur, (vt obiicit Gomezius) quia etiam id quod successiue fit, simul vendi potest; quia venditione facta, totum periculum est emptoris. vnde nisi ius vel consuetudo habeat vt fiat remissio, non est necessariò facienda. hoc tamen casu pensio deberet esse minor, quàm vbi conceditur remissio, idque quanti æstimabitur illud onus, seu illa renuntiatio casus fortuiti.

Dico Secundò, Non tenetur etiam quidquam remittere, quando est partiarius, seu quando pensio consistit in parte aliquota fructuum, v. g. in dimidia vel tertia. Nauarr. cap. 17. n. 190. Ratio est, quia partiarius colonus quasi societatis iure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L. Si merces. 25. n. Locati.

Dico Tertiò, Si sterilitas vel calamitas anni sit tanta, vt conductor nihil ex re conductæ percipiat, tota pensio remittenda est, nisi aliter sit conuentum. est communis DD. L. Ex conducto 15. n. Locati. vt si eluione, vel hostium incursione, vel grandine, vel bruchio vastentur segetes: si molendini elocati aditus interceptantur, ita vt nemo amplius illuc accedat molendi causa.

Dico Quartò, Si non sit tanta vt nihil percipiat, tamen reuera sit magna, facienda est remissio pensionis.

tionis pro rata habetur expresse capit. Propter sterilitatem 3. de locat. & conduct. vbi Gregorius IX. ait: Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, visio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesie tue pro rata, pensionis remissio est facienda: nisi cum ubertate precedentis vel subsequenteris anni valeat sterilitas compensari. & colligitur ex L. Si merces, §. Vis maior. Locati. Etque communis sententia DD. teste Gomezio num. 18. Hoc autem ex quadam æquitate constitutum est, ne solus conductor sit temper in periculo damnorum, locatore secuto, natura tamen huius contractus id non postulat, (etiam si contrarium sentire videatur Gomezius) vt supra dictum est.

Que magna sterilitas.

17

Sed difficultas est, quando censeatur sterilitas magna, ob quam sit facienda remissio pro rata. Gomezius supra num. 18. & Couarr. pract. q. cap. 30. recensent multas opiniones Doctorum, quarum tres sunt maxime probabiles. Prima est, Magnam sterilitatem, vulgi iudicio definiendam. Secunda est, Eam censerem magnam, quando res conducta non dat dimidiam partem fructuum, quos dare consuevit. Tertia, Quando detracto semine & expensarum æstimatione, non superest quod sufficiat saltem dimidiæ pensionis solutioni. si autem id, quod superest, sufficiat dimidiæ pensioni, tunc nulla remissio est facienda; quia non censeatur sterilitas magna, sed modica. sicut si quis sit deceptus, non tamen ultra dimidium iusti pretij, non censeatur læsio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda est remissio reliquæ partis, quæ semper maior est, quàm dimidia pensio.

18
Si fructus collecti perierant.

Notandum est, et, quæ dicta sunt de sterilitate, etiam intelligenda esse, quando fructus iam collecti, positi in fundo vel in area, pereunt casu fortuito, antequam commodè potuerint in domum recondi; tunc enim perinde facienda est remissio, ac si sterilitas fuisset, vt patet d. L. Ex conducto 15. §. 1. Locati. vide Gomezium supra. Idem puto dicendum, si conditis in horreo, fulmen, vel hostis ex improviso superueniens calamitatem inferat; nam eadem videtur ratio.

19
Si fertilitas compenset.

Dico Quintò, Si præcedentium annorum fertilitas compenset præsentem sterilitatem, non tenetur quidquam remittere: quod si præcedentes anni eam non compensent, tamen sequentes id præstent; tunc id, quod remisit annis præcedentibus, potest inde repetere. est communis DD. & habetur d. L. Ex conducto. Locati. & cap. Propter sterilitatem, supra. Ratio est, quia æquitas id postulare videtur; si enim ob sterilitatem sit remissio, par est vt ob fertilitatem id compensetur.

Petes Primò, quanta debet esse fertilitas, vt per eam censeatur compensari sterilitas?

20
Que censeatur talis fertilitas.

Resp. Si anni præcedentes & sequentes simul collati, tantum attulerint colono commodi supra conuerum modum, quantum annus sterilitatis damni: ita vt omnibus inter se collatis, non censeatur esse in damno. Ita Gomezius supra.

21
Si ubertas extraordinaria.

Petes Secundò, Vtrum si aliquo anno sit extraordinaria ubertas, locator possit pensionem augere.

Resp. Posse, si ea proueniat ex casu fortuito, non autem dumtaxat ex coloni industria. Ita Gomezius supra ex communi sententia DD. qui id colligunt ex L. Si merces 25. §. Vis maior. Locati, & similibus Iuribus, à paritate rationis. vnde infert Bartolus in d. §. Vis maior. num. 8. Si quis conduxit molendinum, & alia vicina impetu aquarum sint destructa, debere augeri pensionem. Ratio est, quia si pensioni aliquid est detrahendum ob sterilitatem, etiam postulat æquitas, vt ob insolitam ubertatem aliquid ei addatur; vt sicut locator sentit onus ex sterilitate, ita etiam commodum ex ubertate reporteret. Sed hoc intelligendum est, quando ratione illius ubertatis non multum minuitur pretium, ita vt longè maiorem pecuniam tunc possit constare quàm ordinariè solet, si enim ratione abundantie pretium ita decreuit, vt magna illa fructuum copia non multò pluri valeat quam consueta messis, par non est pensionem augeri. nec obstat quod dicto §. Vis maior, dicitur,

Immodicum lucrum colono non auferri, quia id intelligendum de lucro ratione industriz coloni, vel clementiz ezi obueniente. Bartolus & alij antiqui Doctores pro immodicum passim legunt modicum.

Quæ diximus, seruanda sunt secundum Ius commune Casareum, & nisi aliud deductum sit in pactum, secus si alicubi hisce de rebus sint propriæ leges, vel consuetudines.

D V B I T A T I O IV.

Quodnam censeatur iustum stipendium operarij, famuli, & eius qui aliquod officium habet.

Respondeo, illud stipendium censerem iustum, quod passim eo loco huiusmodi operariis, officialibus, & famulis, tali ministerio occupatis dari solet; ita vt non sit minus infimo, nec maius summo, quod dari consuevit. sicut enim pretium rerum venalium, quod non est aliqua lege taxatum, non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem summi, medi, & infimi; ita etiam pretium operarum, & obsequiorum. vnde si locator suæ operæ mercedem exigit maiorem quàm sit summa, vel si conductor det maiorem, quàm sit infima dari consueta; facit iniuriam, & tenetur ad restitutionem, reducendo mercedem ad proximos limites pretij iusti. locator enim detrahet quod accepit supra summum: & conductor addet quod deest vsque ad infimum. sicut is qui vendidit aliquid supra iustum, tenetur solum restituere quod accepit supra summum pretium iustum: & qui emit aliquid infra iustum, tenetur solum restituere quod deest vsque ad pretium infimum iustum. sufficit enim ad iusticiam, vt contractus iniustus reducat ad proximos iustitiz limites: qui sunt pretium summum & infimum. summum est proximus limes respectu eius qui supra iustum accepit: infimum, respectu eius qui infra iustum dedit.

22
Stipendium iustum.

Hinc sequitur Primò, Quando famulo, vel operario, vel cuius alteri officiali non omnino constat, stipendium, seu pensionem, quæ ipsi constituta est, esse infra infimum iustæ mercedis gradum, non posse vt compensatione, subtrahendo de rebus domini: quia in dubio vtrum aliquid sit iustitiz lege debitum, non habet locum compensatio; vt dictum est cap. 12. dub. 10. non esse autem infra infimum, ex eo constare potest, si multi alij non deerunt, qui libenter tale munus, officium, vel obsequium pro tali stipendio sint præstituri; hoc enim manifestum est signum, talem mercedem, spectatis omnibus circumstantiis, non esse indignam tali functione: etsi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat: tamen si honores vel emolumenta alia ei coniuncta sint, stipendium poterit esse paruum; nam honor & commoda coniuncta, sunt veluti pars stipendij.

24
Si dubium sit.

Sequitur Secundò, Etiam si nulla facta sit conuentio de certo stipendio, & res tota relicta sit arbitrio domini; nihilominus dominum tenerem saltem ad infimum mercedis iustæ, non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini, vt ei totum obsequium vel partem intendat præstare gratis, si ille nihil velit dare: sed mens eius est, vt soluat quod æquum & iustum ei visum fuerit.

25
Si mercedis modus relictus arbitrio domini.

Aduerte tamen, in duobus casibus non esse necessarium vt stipendium attingat infimum iustæ mercedis modum. Primò; Si conductor non egeat opera altèrius, sed solum ex misericordia, ad preces ipsius, ipsam conducit. tunc enim satis est ei dare alimenta. si tamen opera eius multò maiorem vtilitatem conductori adferret; ita vt longè amplius illi valeret quàm alimenta, teneretur illam compensare, saltem infimo iustæ mercedis modo. Ratio est, quia ille non intendit operam suam donare, sed vendere, quare cum notabiliter pluri valeat conductori, quàm alimenta, aliquid amplius pro ea dare debet. Secundò,

25
Excipiuntur duo casus.

Si famulus sponte non petat iustum stipendium, ut ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officium: tunc enim censetur obsequium suum, quā parte pluris valet, donare: sicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipsius ad benevolentiam, ut ex benevolentia & gratitudine concedat quod ab ipso sunt peturi. Si tamen tacite intenderet dominum suum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium Ecclesiasticum, esset simonia; & dominus hanc mentem aduertens, cum non possit talem obligationem suscipere, teneretur ei iustam obsequij mercedem rependere, non enim ille intendit obsequium suum donare gratis, sed cum eo onere, quod dominus non potest admittere. Itaque si illius obsequio velit uti, teneretur illud alia ratione iuste compensare, soluendo illi quantum meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium seculare, tunc dominus id aduertens, vel teneretur obligationem illam in se suscipere, & quantum in se est facere ut id consequatur: (modò tamen sit idoneus) vel si hoc noller, teneretur ei iustam mercedem constituere. Si domus fecerit quantum in se est ut illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quamvis non sit consecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluisse obligare, nisi id expresse. & quamvis opera illa, quam impendit in sollicitando, non tanti valeat, quanti obsequium quod famulus prestitit, tamen id non refert; nā famulus sponte & omnino liberè obsequium suum pro tali sollicitatione obtulit contractu innominato, Faciam ut facias; unde quā parte obsequium eius pluris valet, censetur liberaliter donatum. secus esset, si à domino ad hoc compelleretur.

D V B I T A T I O V.

Utrum is, qui pluribus operam suam in solidum locat, possit plura integra stipendia accipere.

27 **V**erbi gratia, Titius locauit operam suam Sempromio ad reducendum eius equum Louanio Parisios 4. aureis. utrum possit Caio eandem locare pari pretio, ut illius equum reducat.

Videtur non posse. Primò, Quia si vna eadēque res vendatur duobus, non potest illius rei integrum pretium exigi à singulis: atqui locatio operarum est instar venditionis, nam opera vendi censetur; ergo si duobus elocata fuerit, non potest à singulis integrum pretium exigi.

Secundò, In omni contractu iusto debet seruari æqualitas: atqui hic non videtur seruari, opera enim non valet nisi 4. aureis, & tamen accipit 8. ergo contractus illè non est iustus.

Tertiò, Quia alioquin qui pactus esset cum Titio 50. aureis obire pro illo peregrinationem sacram Laurentum, posset pacisci cum Caio pari pretio: similiter tertio & quarto, & ita 200. vel 300. aureos acciperet pro labore istius peregrinationis, cum solum valeat 50. aureis.

Quartò, commissarius causarum, cui pro vnus causæ expeditione, dum foras proficiscitur, permittum est in singulos dies accipere duos aureos ab eo cuius negotia gerit, poterit accipere quatuor aureos si agat negotia duorum, sex si trium: quod tamen videtur absurdum. Sic enim fieret statim valde diues exiguo labore; nam vna profectioe vnōque labore omnia illa peragit.

Pro solutione, adhibendæ sunt aliquot distinctiones. Vel enim ille obligat operam suam singulis in solidum, ita ut teneatur singulis, etiam si alij resiliunt: vel obligat illam omnibus simul. Rursus, vel illa opera est æquè commoda singulis ac si pro vnoquoque illorum seorsim tota impenderetur: vel non æquè est commoda. Denique, quando certum stipendium constitutum est alicui functioni, vel constitutum est

tamquam integra merces, ita ut non possit amplius accipere, siue vni illam impendat, siue pluribus seorsim; vel solum ita ut sit integra merces pro negotiis vnus, non prohibendo interim quin tantumdem accipiat ab alio, si eadem opera eius negotium agat. His positis.

Dico Primò, Quando quis non obligat suam operam singulis in solidum, ita ut teneatur eam præstare pro vnoquoque seorsim: etiam si alij non concurrerent, non potest tantum exigere, quantum si vni soli eam obligaret. Ratio est, Quia obligatio partialis est minoris pretij, quàm totalis & integra; sicut dominium partiale est minus totali. Hinc nuntius ordinarius non potest tantum exigere à singulis pro delatione litterarum quantum si vni soli suam operam obligaret. Idem dicendum de magistro multis docente discipulos; & aliis similibus, qui nolunt suam operam singulis addici in solidum.

Dico Secundò, Quando opera multis præstita, non est tam utilis aut commoda singulis, quàm vni soli exhibita, non potest tantum exigi à singulis, quantum cum vni soli impenditur. Sic qui facit Sacrum pro multis, non potest pro sustentatione sua tantum exigere à singulis; quantum posset ab vno, si pro vno solo fecisset. Quia multis applicatum, non tantum prodest singulis ex opere operato, quàm vni soli attributum. Simili modo si quis pro pluribus peregrinationem piam suscipiat, non potest tantumdem accipere à singulis, quantum ab vno, si pro eo solo fecisset. quia vna peregrinatio non tantum prodest singulis per modum satisfactionis, quantum vni: unde singuli cupiunt sibi solis totum laborem & cultum illum applicari. Idem dico, quando non æquè vtiliter & perfectè pro multis ac pro vno.

Dico Tertiò, Quando quis pluribus obligat operam suam singulis in solidum, & illa æquè commoda est singulis, ac si pro illis solis fuisset exhibita; potest à singulis tantum exigere, quantum ab vno posset, si pro eo solo præstitisset.

Probatum Primò, Quia qui proprii negotij causa debet proficisci Romam, potest tantum pacisci ab alio qui cum suo nomine cupit ire, quantum si propria causa iturus non fuisset, ut omnes concedunt, & usus quotidianus comprobatur. Ergo idem dicendum de eo qui ante ex pacto cum quodam alio ire debebat. Parum enim refert, si illuc ire debebas, utrum tua, an alterius causa. id enim non variat æstimationem illius functionis. Simili modo, qui querit equum ut negotij sui causa proficiscatur Parisios, si inueniat equum reductitium tantum potest exigere pro reductione equi, quantum alius qui equo non egebat, nec eò ire cogitabat. Idem patet cum quis negotia diuersi generis eadem profectioe expedire potest.

Secundò, Probatum allata ratione, Quia quoddam vna eadēque opera pluribus æquè possum commodare ac vni, non minuit æstimationem operæ respectu singulorum. non enim opera mea minoris tibi valet, quòd eadem dum tibi impeditur, simul alteri proficit: ergo si tibi soli exhibita, valet tibi duobus aureis, non minoris tibi valebit, quòd simul alteri per eam possum commodare. Sic si medicus vno eodēque suffitu posset curare tres ægros, tantum posset exigere à singulis, quantum ab vno: non enim opera & suffitus ille minoris valet respectu Petri, eò quòd simul curet Ioannem. Idem & potiore ratione dicendum est quando functiones ipsæ, pro quibus merces exigitur, sunt diuersæ. sed requirunt per accidens aliquam actionem præuiam, quæ eadem diuersis illis subseruiat, v.g. profectioem ad locum remotum vbi diuersæ res sunt gerendæ. Ut cum quis nomine diuersorum proficiscitur ad locum distitum, ut ibi illorum negotia tractet, vel testimonia & probationes in eorum causis conquirat. non enim datur tunc principaliter merces pro itinere, sed pro functione peragenda in termino: quæ tamen pluris æstimatur ratione distantie loci & itineris, quod est medium quoddam ad illam actionem necessarium. Porro ad bonam fortunam vel industriam illius per-

Si non singulis in solidum.

28 Si non sit æquè singulis commoda.

Si æquè commoda singulis.

tinet, quod plura negotia concurrant, ita ut vno medio possit ad ea conficienda uti, vel eandem functionem pluribus impendere. Neque opus est, ut qui sua negotia ipsi committunt, eiusque opera uti cupiunt, sciant illum etiam aliorum negotia gerere, vel plura simul expediturum: sed sufficit, ut tam utiliter & opportunè ea gerere possit, ac si alia simul gerenda non haberet, & suam operam cuique seorsum impenderet.

Limitatio.

Hæc tamen assertio sic limitanda est. Primò, nisi alioquin merces annua vel diurna ita sit taxata auctoritate publica, vel recepta usu, ut siue vnus siue plurium causam agas, non possis amplius exigere, ut sit cum salarium est constitutum ex publico, & non exigitur a priuatis, & obligatio sit singulis in solidum.

Secundò, ut non accipiat plura stipendia nisi pro actione quam simul pluribus in solidum impendit, idque pro tempore quo illa durat, non autem pro illis quas singulas singulis. Vnde potest accipere pro itinere quod omnium causa facit, pro numero dierum quo profectio eundo & redeundo durat, non autem pro actionibus, quas pro diuersis diuersas facit in termino constitutus. v.g. si pro negotio Petri, ubi peruenit ad locum destinatum, impendat vnum diem, pro negotio Pauli duos, pro negotio Andreæ medium. singuli soluent pro negotiis suis pro rata temporis.

Ad Primum, Est dispar ratio. quando enim vna res venditur duobus, non videntur singulis in solidum, nec eo modo potest duobus tradi, ut singuli tantum ex ea commodi accipiant, quantum si cuique eorum soli tradatur. vna verò eademque opera potest duobus in solidum obligari, & impendi, ut ostensum est. Si tamen fingeremus eandem rem duobus in solidum posse tradi, concederem illam bis posse vendi, & duplex pretium pro ea accipi.

29
Ad argumen-
ta.

Ad Secundum, Negandum est non seruari hic æqualitatem. etsi enim illa actio, v.g. profectio ad illum locum, quatenus tendit ad confectionem vnius negotij sub vna obligatione non pluri æstimetur duobus aureis, tamen si consideretur, ut tendit ad aliud negotium sub noua obligatione cum altero in solidum ineunda, valet duplum. Simili modo opera magistri eximij, etsi non pluri valeat 10. aurei, quatenus in vno discipulo scientiam raræ alicuius artis parit, valet tamen duplum si consideretur ut in duobus illam efficit, & triplum ut in tribus, modò erga singulos in solidum se obliget.

Ad Tertium, Patet ex dictis. peregrinatio enim pro multis obita, non prodest singulis in solidum.

Ad Quartum, Concedo totum, modò id non putetur esse contra mentem Magistratus tale pretium taxantis. Vnde ubi est talis consuetudo iam olim recepta, præferim Magistratu qui mercedem taxauit, & ipso quoque populo sciente & non contradicente, cenfeo non esse iniiciendum scrupulum: etsi plura stipendia diurna, dum plurium causam ex diuersa cum singulis obligatione gerit, accipiat, modò æquè utiliter singulis ita simul conficiat, ac si seorsum pro eis ageret. Et sane si id non esset licitum, debuisset Magistratus non solum præscribere, quantum accipiendum sit ab vno, dum vnus causam agit, sed etiam quantum à singulis, quando plurium: v.g. si duorum, si trium, si quatuor. Equum enim est, ut si ab vno, cum vnus causa proficiscitur, potest in singulos dies exigere duos aureos, possit exigere amplius à duobus, si duorum causam acturus erat, & amplius à tribus, si trium, & sic deinceps: ita ut singuli teneantur conferre amplius pro rata, quam ad conficiendos duos aureos sit opus. quò enim plurium causæ sunt agenda, eò onus est grauius notabiliter. Non tamen hinc sequitur, quod talis statim exiguo labore discescat: tum quia non est paruus labor singula negotia exactè peragere: tum quia multorum causæ non semper ita concurrunt, ut simul peragi possint. Denique non est mirum hominem industrium in opimo officio breui ditescere.

D V B I T A T I O VI.

Ex qua culpa teneatur locator conductor,
& conductor locatori.

30
R Espondeo, Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui, non autem de leuissima, nec de casu fortuito, *Conductor* eò quòd contractus sit in commodum vtriusque, de *quando tenetur.* quo plura diximus cap. 7. dub. 8. conductor quidem tenetur, si res, quam conduxit ad suum vsum, vel ad fructum ex ea capiendam, ipsius negligentia perit, vel deterior facta est. similiter si conduxit, vel redemit aliquod opus faciendum, vel aliquam rem transferendam aut transuehendam, eaque res ipsius negligentia vel imperitia perit, vel surrepta est, vel aliquo modo vitiata. Numquam tamen tenetur, (nisi aliud deductum sit in pactum) si eam diligentiam & circumspectionem in re custodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiusmodi conductoribus adhiberi solet. non enim amplius præstare tenetur, quam passim ab aliis in huiusmodi rebus præstari solet.

E contrariò locator tenetur conductori, si locet illi *Locator quæ- do.* rem viciosam, (v.g. vasa vitiosa, vel prauo liquore imbuta) indeque fiat ut conductor damnum capiat: ut si liquores infusi corrumpantur, vel effundantur: hic tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in locatore. hinc præstet id, quod passim solet ab iis, qui res huiusmodi locant, ad nihil tenetur. pari modo si locator operæ suæ, non præstet operam promissam (quod sæpè faciunt operarij negligentes) tenetur partem mercedis, quam non est promeritus, restituere, & si quid inde damni acceperit conductor, sarcire. Domini quoque, & alij conductores, qui non permittunt suis famulis & operariis, aut non præstant eaque in contractu tacite vel expresse promiserunt, tenentur ad compensationem damni & incommodi secuti. si maiorem operam exigant quam conuentum sit, tenentur ad maius stipendium: quod animaduersione dignum. nisi fortè stipendium sit ita largum, ut meritò plus ab ipso exigì possit.

31
Non præstan-
tes promissa.

D V B I T A T I O VII.

Quas ob causas licitum sit conductorem expellere, vel priuare conducto.

32
R Espondeo, Doctores ex Iure Cæsareo passim recensent quatuor causas, quæ etiam breuiter insinuantur & approbantur Iure Canonico d. cap. Propter sterilitatem 3. §. Verum. De loc. & cond. Prima est, Si *1. Causa expulsiu.* conductor tempore constituto pensionem non soluerit. colligunt id ex L. Æde 3. C. de locato.

Dices, Ius Canonicum, §. Verum. videtur requirere ut per biennium non soluerit: & tunc adhuc concedit ut possit purgare moram, celeriter offerendo satisfactionem: ergo non potest statim expelli.

Respondet Glossa in illum §. & Nauar. cap. 17. n. 193. & multi alij, Illud esse intelligendum, quando res fuit locata in decem vel plures annos, aut saltem in quinque vel sex; non autem quando in pauciores, ut tres, vel quatuor: tunc enim posse statim expelli.

Sed verius videtur, semper esse biennium expectandum, quando res ultra biennium est conductæ. *33
Esse biennium expectandum.* Primò, Quia Ius Canonicum aperte insinuat biennium esse necessarium. Neque verum est, Pontificem ibi loqui de re locata in decem vel plures annos, tum quia talis locatio non est propriè locatio, sed emphyteusis, cum transferat dominium vtile rei in conductorem, ut dictum est dubit. 1. Ut autem quis possit expelli ex re emphyteutica propter pensionem non solutam, requiritur triennium, si emphyteusis sit secularis, ut infra dicetur: tum quia reliquæ causæ, quas Pontifex ibi enumerat, conueniunt in res locatas breuiori tempore.

pore. Secundò, Quia Ius Ciuile nusquam apertè dicit posse conductorem statim expelli; sed DD. id colligunt à contrario sensu, (nempe ex eo quòd lex dicit, & de non posse expelli eum, qui soluit pensionem) quòd argumentum sæpè non est firmum. Tertiò, Idem Ius Ciuile alibi insinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro. 54. §. Inter locatorem. & Locati. Denique quia Pontifex Greg. IX. ita videtur Ius Ciuile interpretari, nam ponit easdem causas, quæ recensentur L. Æde. 3. C. de locato. vnde puto Iuri esse conformius vt non expellatur, nisi biennio pensionem non soluerit.

34 *Secunda causa.* Secunda est, Casus improuisus, per quem domus, quam elocasti, tibi incipit esse necessaria ad habitandum. vt si prior, quam inhabitabas, corruat, vel comburatur, vel cogaris migrare propter hostes.

Notandum est, hanc causam tantum locum habere in domibus causa habitandi necessariis; non autem in prædiis rusticis, seu agris; vt rectè notat Gomezius tom. 2. c. 3. n. 6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quòd non debet extendi: idque meritò tum quia in aliis locator sibi facilius potest prospicere, tum quia alioquin cum magno incommodo conductorum, sæpissimè res conductæ eis auferrentur: semper enim locator posset causari, rem esse sibi necessariam.

35 *Tertia.* Tertia est, Si domus vel alia res elocata necessariò egeat refectione vel iusturatione, quæ non possit fieri inhabitante conductore. illa tamen peracta, domus est conductori restituenda.

40 *Quarta.* Quarta est, Si conductor re conductæ abutatur, siue damnum inferendo, siue infames personas introducendo, siue alia ratione cum scandalo vtendo.

36 *Prima & quarta causa.* Insinuantur hæc causæ breuiter d. L. Æde. C. de locato. vbi dicitur, Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum soluis, inuitam te expelli non oportet, nisi propriis vñibus dominus eam necessariam esse probauerit, aut corrigere domum voluerit, aut tu malè in re locata versata es.

37 *Prima & quarta causa.* Circa prædicta Notandum Primò, Primam & quartam causam habere locum non solum in ædibus & prædiis vrbæ, sed etiam in prædiis rusticis; imò etiam in mobilibus. si enim harum conductor pensionem suo tempore non soluat, aut re conductæ abutatur, poterit ea priuari. Ratio est, quia non præstat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam stare contractu.

38 *Si iuramento confirmata.* Notandum Secundò, Si couenerit, vt locator conductorem non expelleret, si quidem locator intendit renunciare iuri suo, quòd leges ei concedunt, non poterit eum expellere: nisi fortè conductor ita legat, vt locator ad scandalum impediendum teneatur eum expellere. si autem non intendit renunciare suo iuri, poterit illum ob causas supradictas expellere, etiam si iuramento illa conuentio fuisset confirmata, quia in pactis non censentur comprehendi casus illi, qui Iure sunt excepti, nisi contrahentes intenderint illos comprehendere.

39 *An promissio facienda.* Notandum Tertiò, Quando conductor priuatur re conductæ, quia locator illa eger, vel quia ipsa eget reparatione, condonandam esse pensionem pro rata temporis. quando verò priuatur, quia re abutitur, si quidem possit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum sentiat, facienda etiam est condonatio: si autem non possit sine damno, tenetur conductor illud compensare, quia censetur causa iniusta illius damni. Si autem priuetur ob non solutam pensionem, videtur facienda remissio pro rata, quia si quòd damnum indeproueniat, cõsetur locatori voluntarium: nam nihil est quòd ipsū cogat vt conductore priuet.

D V B I T A T I O VIII.

Vtrum licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusus ad peccatum mortiferum.

39 *Si locator teneatur impedire.* N Auar. cap. 17. n. 195. in principio, generatim sentire videtur id esse illicitum. Sed vtendum est distinctione. vnde

Dico Primò, Id esse illicitum, si vel fiat elocatio in illum finem, vel elocator possit & teneatur peccatum alterius impedire, vt si eloces domum furi, vel latroni, quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuib; si loces, aut vendas arma ei, qui contracto litigio parat inuadere. Imò in hisce duobus casibus, locans censetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad restitutionem damni secuti: si loces domum tuam meretricibus vel vsurariis, qui alibi domum commodam non inuenirent, idque eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti.

40 *Si non teneatur impedire.* Dico Secundò, Si locatio fiat ob finem indifferenter, (v.g. ad commodandum dumtaxat de habitatione) & locator non possit, aut non teneatur impedire illa peccata, quæ ibi committentur, non peccat talibus elocando, seposito scandalo. ita tandem sentit Nauarrus suprà, citans Maiorem, & totius orbis consuetudinem. Ratio est, quia illa elocatio per se est indifferens, nec vitatur malo fine, aut vlla praua circumstantia. Vnde sequitur non esse peccatum (si aliàs absit scandalum) elocare domum meretrici: si vel multæ alie domus æquè commodæ non sint ei defuturæ, vel si expedit vbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non possum vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum est de vsurariis. Confirmatur, quia cum hæc duo hominum genera permittantur in Repub. nullus priuatus tenetur eos eiicere, aut illorum peccata impedire, & consequenter potest quiuis eis domos elocare, & alia necessaria vendere, absque intentione aut cooperatione peccati. Iure tamen Canonico vetitum est, ne quis vsurariis alienigenis domum elocet, vt patet c. 1. de vsuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis seruari, nam passim à Principibus & Rebus publicis admittuntur, Episcopis minimè contradicentibus.

D V B I T A T I O IX.

Quanam condiciones Iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

41 *Emphyteusos condiciones.* R Espondeo, Varias condiciones posse apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legem, magis quam vlli alteri: vt patet ex L. 1. & 3. C. de Iure emphyteut. Hinc fit, vt in variis prouinciis diuersæ admodum sint de hoc contractu leges & consuetudines. Iure tamen communi Cæsareo potissimum sequentes (quæ habentur l. 1. 2. & 3. C. de Iure emphyteut.) locum habent, nisi aliter inter contrahentes conuenerit.

42 *Emphyteusos condiciones.* Prima est, Vt constituatur in rebus immobilibus & fructiferis, vt in agris, domibus, pascuis, siluis, stagnis, & similibus, quæ cultu & industria possunt fieri meliora. Institutus enim est initio hic contractus ad terras steriles fecundandas: deinde successu temporis extensus est etiam ad fecundas, & ad alia corporalia, quæ fructum vel emolumentum anuum reddunt.

43 *Emphyteusos condiciones.* Secunda est, Vt dominium directum & possessio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, qui rem dat in emphyteusim: dominium autem vtile eiusdem

dem rei transferatur in emphyteutam. Ius enim verumque dominium vocat.

44
Praescriptio
emphyteusis.

Ex hac conditione sequitur Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directum non posse ab emphyteuta praescribi; (vt patet L. Malè. 2. C. de praescriptione 30. annorum) quia prior dominus manet in possessione civili. etsi enim emphyteuta vellet illos incipere possidere tamquam suos; quamdiu tamen non eiicit dominum, manet dominus in possessione. atqui contra possidentem civiliter non est praescriptio, cum hæc ipsa possessio ad praescriptionem sit sufficiens, vt dictum est supra cap. 6. dubit. 2. vide Siluestrum v. Emphyteusis, n. 19. potest tamen emphyteuta contra dominum directum praescribere dominium utile & ius emphyteuticum; quia hoc nomine suo possidet: idque tempore 30. annorum contra secularem; 40. contra Ecclesiam priuatam; 100. contra Ecclesiam Romanam, iuxta dicta cap. 6. dub. 8. & 11.

Secundò sequitur, Laicum habentem agros Ecclesie in emphyteusim, teneri ex illis soluere tributa quæ laicis imponuntur, quia dominium utile, ratione cuius tributum debetur, non est Ecclesie; sed laici.

Tertiò sequitur, Emphyteutam posse rem illam alteri donare, locare, vendere, & dare in emphyteusim quamdam secundariam; quia est res ipsius quoad ius & dominium utile. Itaque potest illam secundum illud ius ad alium transferre; modo tamen id faciat absque domini directi incommodo, & vt iura praescribunt. Siluest. num. 20. Simili modo ususfructus cuius vendi & elocari potest, vt dictum est cap. 3. dub. 6. emphyteusis autem est quidam ususfructus.

45
Solutio pensionis.

Tertia conditio est, Vt emphyteuta teneatur ad certam pensionem quotannis soluendam. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinariè minorem esse, quam fructus detractis expensis valeant. nihil tamen verat quin possit illis esse adæquata, sicut in locatione. Secundò, Eam solui posse vel in pecunia; vel in fructibus, prout fuerit conuentum.

Quarta est, Vt si hanc pensionem intra certum tempus non soluerit, amittat rem emphyteuticam, cum omnibus meliorationibus & emponementibus, seu operibus quæ in ea fecit; eaque redeat ad priorem dominum, & dominium utile consolidetur cum directo. est communis sententia DD. & colligitur L. 1. & 3. C. de iure emphyteut.

46

Vbi Notandum Primò, Si emphyteusis sit ecclesiastica, (id est, si res quæ data est in emphyteusim, sit res Ecclesie, vel pij loci) tunc si per duos annos non soluerit pensionem constitutam, amittit eam, nisi celeri satisfactione sibi consulere studuerit, moramque purgauerit. Ita habetur cap. Potuit, de locato & conducto. Si verò sit emphyteusis, communis, seu secularis, requiritur vt triennio non soluerit; sed non conceditur moræ purgatio per celerem satisfactionem, sicut elapso biennio in emphyteusi ecclesiastica. Siluest. v. Emphyteusis, num. 9. Vt autem tunc res censeatur commissæ, non requiritur vt debitor fuerit interpellatus de pensione soluenda; quia dies ipsa interpellat pro creditore: aut, vt sententia Iudicis interueniat; quia ipso iure cadit in commissum. Non tamen tenetur se illa spoliare, antequam dominus directus declaret, se velle pœnam illam commissi mandare executioni; vt docet Clarus q. 9. & Siluest. num. 7. post tamen illam declarationem tenetur cedere, sicut fit in pœna conuentionali; (ad hoc enim tacitè se obligauit ex vi contractus) nisi iure possit excipere, opponendo aliquid, cur in commissum non videatur cecidisse. Verius autem est pœnam non esse retrahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commissum; (quia censetur solum cecidisse sub conditione, si dominus voluntatem suam declarauerit) deinde quia pœna non retrahitur, nisi vbi id lege est statutum, vel stylo fori receptum. ex natura enim rei, nulla est in pœnis retrahitio.

47
Si alia pœna adiuncta sit.

Notandum Secundò, Si præter pœnam commissi, appositæ sit alia in contractu, v. g. vt si non soluerit, te-

neatur ad duplum pensionum non solutarum; non potest vtraque simul exigi, sed altera tantum, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteusis. q. 6. n. 12. & alij: quia vtraque simul iuncta excedit iustam moderationem.

Notandum Tertiò, Si Ecclesia vel pius locus rem secularis in emphyteusim acceperit, & Rector loci ex negligentia pensionem intra tempus constitutum non soluerit, cadit in commissum, sicut quiuis priuatus; tamen conceditur ei restitutio in integrum, sicut minori, ne negligentia Praelati tanto sit ei detrimento; iuxta ea quæ dicta sunt cap. 17. dubitat. vltima. Idem dicendum quando emphyteuta ex ignorantia non soluit pensionem, (vt si ignorabat rem esse emphyteuticam) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Siluest. n. 10. & Clarus q. 8. n. 9.

48
Restitutio in integrum.

Quinta conditio est, Vt si res sine culpa emphyteutæ omnino pereat, aut absque spe recuperandi occupetur à mari vel ab hoste, emphyteuta liberetur à solutione pensionis: nisi obligauerit se ad casus fortuitos. Ita habetur L. 1. C. de iure emphyt. estque communis sententia Doctorum. Ratio est; quia res emphyteutica perit proprietario. si tamen aliqua pars rei supersit, tenetur ad integram pensionem, vt ex eadem Lege colligitur. Ratio est; quia pensio soluitur potius in recognitionem domini directi, quam ad compensandos fructus, vt inquit Clarus quæst. 8. n. 8. Si tamen pensio esset magna, ita vt ferè responderet fructibus; tunc ex æquitate esset remissio facienda pro rata. similiter si pensio solueretur ad mensuram rei fructiferæ: vt si pro singulis iugeribus solueretur vna aureus, & ex viginti iugeribus perirent 10. solum esset obligandus ad pensionem decem aureorum. Ita Iulius Clarus supra: idque potius ex æquitate, quam ex rigore Iuris. Ratione autem sterilitatis dicunt DD. nihil de pensione minuendum, (quia emphyteuta manet in possessione rei, & saltem aliquid percipit) nisi fortè pensio sit magna: tunc enim æquitatem postulare remissionem. Ratione autem belli, si res coli non potuit, dicunt esse faciendam remissionem. vide Clarum supra num. 7. & 8. Sed hæc omnia potius pendent ex quadam æquitate, iudicio ræ discretionis, quam ex iuris dispositione.

49
Si res pereat.

Sexta est, Vt si rem notabiliter deteriore reddat, eam amittat, eique possit auferri. Vbi Nota, ita expressè statutum esse de emphyteusi ecclesiastica, Authent. Qui rem. C. de sacrosanctis Ecclesiis. & Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteusim secularem. Ratio est; quia cum emphyteusis instituta sit ad rem meliorandam, meritò ea priuari potest, si reddiderit deteriore: vt si arbores inciderit, si vineæ non putauerit, vt notat Siluest. v. Emphyt. n. 1. & Clarus q. 16.

50
Si deterior efficiatur.

Septima est, Vt emphyteuta ius emphyteuticum & melioramenta à se facta non vendat, nisi domino directo antè admonito, vt ipse ante alios emere possit, si velit: quod si contrà fecerit, totum sit commissum, si redeat ad dominum directum. colligitur ex L. 3. C. de iure emphyt. & cap. Potuit, de locato, estque communis sententia DD.

51
Si eam vendat.

Vbi Nota Primò, Si emphyteuta hæc vendat quidem, sed non tradat, nisi domino antè interrogato an ipse eodem pretio emere velit, non cadere in commissum, vt rectè notat Siluest. n. 11. & Clarus q. 13. num. 3. Ratio est; quia ante traditionem venditio non est omnino perfecta; dominium enim non est translatum. vnde res non censetur adhuc alienata; quod tamen lex requirit. Idem dicendum, solum sub hac conditione (si dominus directus emere nolet) vendat & tradat; quia ipse contractus venditionis non est perfectus, vt patet ex dictis cap. 11. dub. 1.

52
Requiritur traditio.

Nota Secundò, Posse eum illam donare, domino non interrogato; hoc enim iure non est prohibitum. non tamen potest donatarium inuestire, seu in possessionem immittere; (alioquin suo iure excideret) sed debet rogare dominum directum, vt id faciat; qui non

53

non tenetur id facere, nisi sit persona idonea, (à qua facile possit obtineri solutio pensionis) & solemniter stipulatione promittat, se annuam pensionem soluturum. Ita Silu. num. 23. ex Baldo. Simili modo potest eam legare, permutare, & oppignerare, ut idem docet n. 24. ex eodem Baldo. si tamen sit res Ecclesie, non potest oppignerari, per Authent. Hoc ius, & Qui rem. C. de sacros. Eccles.

55 *Duo menses* Nota Tertio, Postquam significauerit domino directio pretium, quod ab aliis pro iure emphyteusos, & ad liberandum. melioramentis offertur, domino concedi duos menses ad liberandum; post quos, si eo pretio non acceptauerit, potest emphyteuta aliis liberè eodem vel maiori pretio vendere, modò non sint personæ Iure prohibita. patet ex L. 3. C. de Iure emphyt. & cap. Potuit. Idem tempus conceditur ei, ut deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inuestire; ut docent communiter DD.

56 *Locatio ad decennium.* Nota Quarto, Emphyteutam non posse rem locare alteri ad decennium, vel ultra, domino minimè requisito; (nisi alicubi sit contraria consuetudo) posse tamen ad breuius tempus. Ita Clarus q. 19. Ratio est, quia locatio ad decennium vel ultra, est vera alienatio rei, quoad dominium utile, pro pretio, ut dictum est dub. 1. non potest autem rem alienare pretio, nisi eam domino antè eodem pretio obtulerit, ut patet L. 3. C. de Iure emphyt. Simili modo non potest eam subemphyteuticare, seu dare in emphyteusum, (quod passim dicitur dare ad libellum,) domino minimè requisito, idque ob eandem causam, ut docet Clarus q. 20.

57 *Laudemium.* Octaua conditio est, Ut quoties res venditur, vel donatione aut permutatione alienatur, is qui eam accipit, soluat domino directo laudemium, idque pro inuestitura seu possessione quam ab ipso accipit. ut patet L. 3. C. de Iure emphyt. vbi Nota Primo, *Laudemium* vocari certam partem pretij seu æstimationis rei vendita, quæ Iure communi est quinquagesima, consuetudine verò trigesima, ut docet Siluester ex Hostiensis n. 28. Nota Secundo, Hoc non deberi quando heres necessarius accipit rem illam titulo hæreditatis, vel filia titulo dotis, vel quando res redit ad venditorem resoluta contractu, ex pacto de redimendo, vel quando plures hæredes eam inter se diuidunt, ut ostendit Siluest. supra. Hæc ferè Iure communi de emphyteusi sunt sancita, de quibus plurima disputant Iurisperiti, sed inspicienda est locorum consuetudo, quæ admodum est varia.

D V B I T A T I O X.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

58 *Conditiones contractus feudalis.* Respondeo, Ferè easdem requiri, quæ in emphyteusi, à qua non multum differt. Nam Primo, Constitui debet in re immobili: ut in regno, Prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundo, Dominium directum & possessio civilis ipsius rei manet apud dominum, utile transfertur in vasallum, illudque vasallus civiliter & naturaliter possidet. Tertio, Non tenetur ad ullam pensionem, (si est feudum purum;) sed loco pensionis debet obsequium, idque tantum, quando de hoc interpellabitur. Quarto, si obsequium constitutum non præstiterit, amittit feudum, sicut emphyteuta non soluens pensionem. Quinto, Sine domini voluntate illud alienare non potest, alioquin amittitur. Sexto, A domino debet inuestiri & mitti in possessionem, & tunc iurare domino fidelitatem. Septimo, Non potest sine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere sine domini voluntate. vide plura apud Siluest. & Iulium Clarum v. Feudum, & alios: nam variae sunt locorum consuetudines, & varia feudorum genera.

D V B I T A T I O XI.

Verum res Ecclesie possint in feudum vel emphyteusum à Prelatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.

Respondeo, & Dico Primo, Si res illæ proximè antè datæ fuerant in feudum vel emphyteusum, possunt iterum sic dari; idque absque solemnitate, quam Ius Canonicum præscribit: modò tamen id fiat ad Ecclesie euidentem utilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesie incorporentur, id est, eius vñibus à Prelato applicentur. est communis sententia DD. ut refert Clarus, de emphyteusi q. 6. & de feudo q. 13. & Couarr. lib. 2. var. cap. 17. n. 4. Ratio est, quia id non censetur noua alienatio, (quæ Iure prohibetur) sed continuatio alienationis antè factæ.

Dico Secundo, Si res Ecclesie antè non fuerant sic tradita, vel si post traditionem expirante contractu fuerant rursus, quoad fructus, Ecclesie incorporata, non possunt de nouo dari in feudum vel emphyteusum, vel alia ratione alienari, nisi ex iusta causa, & seruatis solemnitatibus Iure præscriptis. est etiam communis Doctorum. Probatur Primo, Ex cap. Nulli. 5. de reb. Eccl. alienan. vel non alienandis, vbi dicitur: *Nulli liceat alienare rem Ecclesie sua immobilem, siue agrum, siue rusticum mancipium: neque specialis hypotheca titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem, (aliàs conductionem, nempe ad longum tempus) donationem, venditionem, permutationem, & emphyteuticum perpetuum contractum.* Secundo, Probatur Ambrosio Extravag. commun. de reb. Eccl. non alien. vbi Paulus 11. *prohibet omnem bonorum ecclesiasticorum, immobilium & mobilium pretiosorum quæ seruando seruari possunt, alienationem, omnèque pactum, per quod dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem, & conductionem ultra triennium, in feudationem & contractum emphyteuticum, præterquam in casibus Iure expressis, & omnem talem contractum irritum reddit, in ista excommunicationis sententia iuxta, qui contra prædictam prohibitionem alienare præsumserint.* Tertio, Probatur ex cap. 53. Sine exceptione. 12. quæst. 2. *Sine exceptione decernimus (inquit Leo I.) ne quis Episcopus de rebus Ecclesie sue quidquam donare, vel commutare, vel vendere audeat, nisi forte aliquid horum faciat, ut meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesie profuturum.* & infra requirit subscriptionem Clericorum. Idem habetur cap. 1. & 8. de iis, quæ sunt à Prelato absque consensu Capituli. Eadem habentur Authent. Hos Ius porrectum. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Circa quos Canones

Notandum est Primo, Non solum res immobiles Ecclesie non posse alienari vel impignorari absque præscripta forma, sed neque etiam mobiles, si sint pretiosæ, & seruando seruari possint, ut sunt vasa aurea, argentea, gemma, casula pretiosæ, taperes. item quæcumque triennio non corrumpuntur, & simul fructificant, ut ouium grex, teste Siluest. v. Alienatio, n. 7. Secus de iis, quæ ipso usu consumuntur, ut vinum, oleum, frumentum, pecunia: nisi hæc rei immobili comparanda, voto, iuramento, vel præcepto Superioris sit destinata. tunc enim inter immobilia numeranda est.

Notandum Secundo, Ut valida sit alienatio rei Ecclesie immobilis vel mobilis pretiosæ, ex dispositione horum Canonum, duo requiri, Primo, iustam causam: requisita ad ea autem est quadruplex, ut docet Siluester v. Alienatio, num. 2. ex Panormitano. Prima est, Necessitas, cui rei Ecclesie aliter occurrere nequit. Secunda est, Utilitas manifesta. Tertia est, Pietas, v.g. ad redimendos captiuos, ad succurrendum graui proximorum necessitati. Quarta est, Incommoditas, ut si res sit Ecclesie sumptuosa, & alienandi parum utilis. Secundo, Requiritur certa forma, quæ consistit in quatuor.

Primo,

59 *Si antè in feudum data.*

60 *Si non fuerant antè data in feudum.*

61 *Extravag. Ambrosio.*

62 *Alienatio immobilium & mobilium pretiosorum.*

63

64 *Solemnitas requisita ad alienationem rei Ecclesie. Quadruplex causa iusta alienandi. Forma.*

Primò, Vt fiat super ea re tractatus, vt inquit Leonid est, in Capitulo discutiatur, allatis vtrique rationibus an expediat alienari. sufficit autem vnus tractatus diligens, vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Siluester n. 10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, sed tantum per superiorem & consultores, sufficit tractatus cum consultoribus, iuxta priuilegia instituti, vt in nostra Societate, vt rectè notauit Molina disp. 468.

Secundò, Vt Capitulum expressè consentiat. Hic consensus sequitur tractatum, & est eius veluti conclusio. Sufficit autem vt maior pars Capituli presentis consentiat, vt notat Panorm. in cap. primum, de iis, quæ sunt Prælati, n. 5.

Tertiò, Vt Capitulum subscribat. hoc tamen non est necessarium, nisi in venditione, donatione, & permutatione, vt docet Panorm. supra, & colligitur ex decreto Leonis, imò iam consuetudine receptum est, vt sufficiat subscriptio Notarij.

Quartò, Vt adsit auctoritas Superioris: qui in non exemptis est Episcopus, in exemptis autem Prælati, cui Ecclesia vel Monasterium immediatè pleno iure subest, vt Abbas in Ecclesiis sibi subiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & alius qui eorum fruuntur priuilegiis. quòd si Prælati procul absint, & res non patitur moram, puto sufficere consensum præsumptum, vt si sit periculum ne ab hæreticis confiscetur: ita Panorm. in cap. fin. de reb. Eccles. non alien. & Fumus v. Alienatio, num. 18. Siluester num. 16.

64
Nefiat in-
consulto
Rom. Pont.

Formula iu-
ramenti Epi-
scoporum &
Abbatum.

Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauag. Ambrosij, etiam præcipi sub grauibz poenis, vt non fiat alienatio bonorum Ecclesiæ; Monasterij autem p[er] loci inconsulto Romano Pontifice, & si facta fuerit, sit inuálida quæ dispositio etsi non videatur recepta quoad poenas, (vt docet Nauar. cap. 27. num. 149.) tamen id, quod in ea ordinauit, seruatur passim ab Episcopis, & Abbatibus iis, qui vigore litterarum Apostolicarum consecrantur. nam id ipsum in formula iuramenti fidelitatis, quod præstant Summo Pontifici, quando sunt consecrandi, insertum est. In formula enim Episcoporum & Abbatum sub finem sic habetur: Possessiones verò ad mensam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infendabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu capituli Ecclesiæ meæ, inconsulto Romano Pontifice. & si ad aliquam alienationem deuenero, poenas in quadam super hoc edita constitutione contentas, eo ipso incurrere volo. Formula Abbatum, qui à Pontifice confirmantur, sic habet: Possessiones verò ad Monasterium meum pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, &c. sicut in priore. Constitutio verò, cuius hic sit merito, est ista Pauli II. quæ incipit, Ambrosij; vbi inter cetera dicitur: Alienant verò bona Ecclesiarum, Monasteriorum, locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, aut contra presentis constitutionis tenorem; si Pontificali vel Abbatiali præfulgent dignitate, ingressus Ecclesiæ sit penitus interdictus. & si per sex menses immediatè sequentes sub interdicto huiusmodi perseuerauerit; à regimine Ecclesiæ vel monasterij, cui præsidet in spiritualibus & temporalibus, sit eo ipso suspensus. Deinde inferiores Prælati & Rectores Ecclesiarum sic alienantes, priuantur omnibus beneficiis & officiis, ita vt hæc vacent absque alia declaratione, & liberè possint aliis conferri. Hoc tamen postremum non videtur in eo rigore receptum, vt infra cap. 29. dub. 8. dicitur. Porro Legatus à latere non potest dare licentiam alienandi contra prædictum iuramentum, vt docet Siluester v. Alienatio num. 16. in fine, ex Panormitano & Speculatore. & meritò, quia id esset in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obstringit.

Vbi non sit
necessaria illa
consultatio.

Aduerte tamen, in rebus parui momenti non opus esse hac consultatione. idem dicendum, si alienationem constet esse necessariam, vel si res non patiarur moram, vt docet Panorm. in cap. Vt super, de reb. Eccles. non alien. num. 15. & in cap. fin. de Ecclesiis & dis.

num. 8. sed solum in rebus maioris momenti, in quibus possit esse aliqua ambiguitas: in his enim duntaxat locum habet consultatio. Pari modo, non est necessaria (sicut nec aliq[ue] supradictæ iuris solemnitates) in alienatione summæ pecuniariz ad pium vsum, quantumuis ea magna sit, si ad mensam Prælati pertineat: quia non est res Ecclesiæ, sed Prælati, de qua ad causas pias liberè disponere potest. quòd si Prælati sit Regularis, etsi non habeat dominium, habet tamen ad causas pias administrationem. vide Siluester v. Alienatio, numer. 7.

Petes, Vtrum sine prædicta solemnitate Prælati validè repudiet legatum vel hæreditatem delatam Ecclesiæ.

67
Renuntiatio
legati, &c.

Resp. Valdè probabilem esse partem affirmantem, quia hæc repudiatio seu renuntiatio, non est alienatio rei Ecclesiæ, sed solum non acquisitio, illa enim res non pertinet ad Ecclesiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiam si Prælati non possit res Ecclesiæ alienare absque forma supradicta, hinc tamen non sequitur, quin possit nolle acceptare quod Ecclesiæ offertur. non enim paria sunt lucra, non capere, & quæ sita perdere. L. Si sponsus. §. §. Si maritus. de donat. inter vir. & vxor. de quo vide Siluestrum supra n. 18. Potest tamen in hoc euentu Ecclesia implorare beneficium restitutionis in integrum: id enim ei concessum est, quando negligentia vel facilitate Prælati laesa est, non solum damno accepto, sed etiam lucro amisso, vt docet Glossa c. Auditis. v. Restituimus, de in integrum restit. vide supra c. 17. dub. 9. Potest etiam agere contra Prælatum, quia ex officio tenebatur rem Ecclesiæ agere, eiusque utilitatibus consulere. cap. Quicumque. 12. quæst. 4.

Addo tamen, contrariam sententiam etiam esse valdè probabilem, nimirum talem renuntiationem non valere. etsi enim Ecclesia nondum acquisierit dominium rei, tamen acquisiuit ius ad rem, quo iure Prælati per suam renuntiationem non potest eam priuare. de quo videri potest Geminianus in cap. 1. n. 19. de rebus Eccles. non alien. in 6.

Dico Tertiò, Seruata supradicta forma, & posita iusta causa, possunt res Ecclesiasticæ validè in emphyteusim & feudum dari, & specialiter oppignerari. patet ex dictis: quia licitum est eas sic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteusim. Quinimò si alicubi longa consuetudine forma supradicta seruata non sit, non est alienatio censendæ inuálida, modò consensus eorum, qui ex natura rei debent consentire, adfuerit. Ratio est, quia cum forma illa sit iure positio humano introducta, potest contraria consuetudine aboleri, etsi aliqui Canonistæ contrarium sentire videantur. Adde multorum sententia eum, qui aliquid per supradictos contractus, non seruata forma præscripta ab Ecclesia, habet, non teneri in conscientia ad restitutionem, aut rescindere contractum, modò consensus eorum, qui necessariò debebant consentire in contractu adfuerit, vt docet Siluester ex Antonio de Butrio, & Panormitano verb. Alienatio, num. 12. & 13. & Nauar. comment. de alien. rer. Eccles. n. 17. & sequentib. & ratio illorum est, quia in foro animæ sufficit contractum tenere secundum limites iuris naturalis seu gentium: ad quòd sufficit adesse prædictum consensum. Sed quid de hoc dicendum sit, vide supra cap. 19. dub. 3.

66
Quomodo
possint dari in
feudum vel
emphyteusim.

Dico Quartò, Res Ecclesiarum non possunt etiam elocari ad vitam, aut ad longum tempus, imò neque ultra triennium. Prior pars est communis Doctorum, teste Couar. lib. 2. var. cap. 16. num. 1. & colligitur aperte ex Clement. 1. de rebus Eccles. non alienandis, vbi Prælati Regulari contra facienti ponitur poena suspensionis ab officio. Idem colligitur ex cap. Nulli, eodem titulo. Altera pars expressè habetur in constit. Pauli II. supra citata.

67
Elocatio ad
vitam.

Notandum autem est, longum tempus hic vocari 10. annorum, & quidquid est ultra. modicum seu breue, Longum item quòd intra decennium, vt notant Couarruias & Nauar.

68

Elocatio vlt-
tra triennium
est irrita ab-
soluere.

uar. supra vnde ante Pauli II. Extrauag. poterant res Ec-
clesiæ locari ad nouem annos, non seruata Iuris solem-
nitate. post tamen illam, non possunt nisi ad trien-
nium. si ad plures annos fiat elocatio, est irrita, vt patet
ex verbis illius constitut. n. 61. adductis. Vbi intellige
esse irritam non solum quoad annos illos, qui trien-
nium superant, sed absolute quoad omnes, vt docet
Covar. contra multorum sententiam, supra n. 5. Ratio
est, quia ex vi contractus, contrahentes non consen-
tiunt nisi in locationem & conductionem plurium an-
norum: non enim condictio triennalis ita commoda
est, sicut nouennalis, imò potest esse detrimentosa. Si
tamen ipsi contrahentes tacite consentirent in trien-
nium, tunc ex parte valeret, quia implicite esset du-
plex contractus, scilicet in nouennium, & (si hic non
subsisteret) in triennium.

69

Aduerte tamen Primò, d. Extrauag. loqui de rebus,
quæ quotannis, dant fructum: vnde si aliqua res solum
alternis fructificet, poterit locari ad sexennium; si ter-
tio quoque anno duntaxat, poterit ad nouennium, vt
notat Covar. n. 6.

Secundò, Sicut pœnz istius Extrauag. non sunt re-
ceptæ, teste Nauarro cap. 27. n. 150. ita etiam multis lo-
cis hanc dispositionem non esse receptam, vt Covar.
n. 6. notat, & Siluester v. Alienatio, quæst. 13. itaque ibi
poterit fieri elocatio ad p. annos absque forma Iuris
supradicta.

Non videri
receptam.

Non tamen est tolerabile, quod quibusdam locis fit,
vbi beneficiarij prædia Ecclesiæ ad multos annos exi-
gua pensione elocant, ea lege vt statim conductor sol-
uat poculum vini (vt vocant) mille florenorum. frau-
dant enim ex hoc modo successores, (si fortè interea
mori contingat) percipientes partem pensionis succes-
soribus debitam. Vnde tenentur eorum hæredes ad re-
stitutionem ex illa pecunia anticipata, pro numero an-
norum, qui post mortem beneficiarij supersunt.

70

Fructus bene-
ficiorum elo-
cari possunt,
etc.

Tertiò, Non videri hic prohiberi, quin fructus be-
nificiorum & bonorum Ecclesiasticorum possint elo-
cari aut vendi in plures annos, (modò ipsi fundi non
elocentur) quia hi non sunt res Ecclesiæ, sed priuato-
rum; & locatio expirat morte locantis, & beneficij
amissione. nam conductor nullum acquirit ius in fun-
dum, sed solum in fructus ad locatorem pertinentes
Secus est, quando fundus elocatur. hæc enim elocatio
ipsum fundum immediate attingit, & manet, etiam si
locans beneficium amittat. vide Panorm. in cap. Con-
tinebatur. de his, quæ fiunt à Prælati, num. 7.

71

Petes, An Prælati successor teneatur stare eloca-
tione rei Ecclesiæ, quam eius decessor fecit?

Resp. Teneri, si legitime facta fuit, sicut tutor pu-
pilli, qui alteri tutori succedit, tenetur stare contracti-
bus à suo decessore legitime factis. secus si non fuerit
legitime facta. Vide Covar. lib. 2. var. cap. 15. sub finem.
Si tamen successor deprehendat Ecclesiam enormiter
laxam ex illo contractu, poterit vti beneficio restitu-
tionis.

C A P V T XXV.

De contractu societatis.

Complectitur Dubitationes. 4.

D V B I T A T I O I.

Quid sit societas, & quibus modis
contrahatur.

Societas.

RESPONDEO & Dico Primò, Societas in pro-
posito est conuentio duorum pluriumve,
ad conferendum aliquid in vsum vel quæ-
stum communem contracta. Hic contractus
perficitur solo consensu exterius expresso absque vlla
Iuris solemnitate, vt docet Gomezius tom. 2. c. 5. n. 1.
Vnde collatio bonorum vel operarum in commune,

non est contractus societatis, sed effectus eius.

Vt autem hæc definitio intelligatur, Notandum est,
quatuor potissimum ad hunc contractum requiri. Pri-
mum est, Vt singuli socij aliquid in commune confe-
rant, siue pecuniam, siue operam & industriam, siue in-
strumenta, (v.g. nauem, equos) siue animalia, siue alia
bona, prout conuentum fuerit. nisi enim aliquid præ-
stent, vel cooperentur ad lucrum vel commodum, non
possunt eius esse participes, vt qui titulo careant.

Quatuor re-
quiruntur ad
societatis con-
tractum.

3

Secundum, Vt id, quod à singulis socijs collatum
fuerit eo apimo vt sit commune, statim cedat in domi-
nium singulorum, ita vt singuli efficiantur domini to-
tius sortis partialiter, seu partiali dominio. colligitur
ex L. 1. & seq. pro socio. Idem dicendum de iis, quæ
socius nomine communi comparat, non autem quæ
nomine proprio, vt docet Covar. lib. 3. variar. c. 19. n. 1.
Dixi, *eo animo vt sit commune*, quia alioquin non cedit
in dominium sociorum; vt patet quando non sit com-
munio in capitali, sed solum in lucro, vt quando, alter
pecuniam, alter industriam confert.

Tertium, Vt lucrum & damnum sit commune. colligi-
tur ex iisdem legibus supra, & L. 1. & sequentibus, C.
pro socio.

Quartum, Vt fiat diuisio lucris, secundum proportio-
nem sortis à singulis collatæ, L. Si non fuerint. 29. &
L. Verum. 63. pro socio. hæc tamen tertia & quarta
conditio intelligenda est; nisi aliter expresse fuerit
conuentum, & onus, quod præter naturam huius con-
tractus alteri parti imponitur, debite compensetur. Ex
his facile intelligi potest, quomodo hic contractus
differat à ceteris.

Dico Secundò, Societatem variis modis contrahi
posse. Primò, Ex parte finis; possunt enim esse varij
fines proximi huius contractus, sic aliquando contra-
hitur ad vsum tantum, quando liberi, vel alia supellex, vel
pecunia, in vsum & victum communem conferuntur.
aliquando ad lucrum tantum, vt in negotiatio-
ne. aliquando ad verumque, vt in matrimonio, vbi
vir, & mulier conferunt bona & operas ad perpetuum
coniunctum & lucrum.

Variis modis
contrahi po-
test.

Secundò, Ex parte materiæ, sic vel contrahitur so-
cietas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod
celebratur contractu medietatis bonorum, hic omnia
bona, quomodocumque obuientia, sunt communia
& factò diuortio æqualiter diuidenda. similiter damna
sunt communia, præter ea, quæ culpa socij obueniunt,
præsertim lata, (hæc enim soli auctori sunt impuranda)
& ea quæ socius male expedit, v. g. in meretrices &
comestationes. Vel contrahitur societas lucrorum
duntaxat, vt quando bona hæredum manent indiuisa.
hic solum communicantur lucra ex hæreditate illa
prouenientia & damna circa eam absque culpa socio-
rum obuientia. Vel denique contrahitur societas
certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiatio-
nis. Vide Siluest. v. Peculium, 2. n. 2. Aliquando ita con-
trahitur societas, vt alter conferat pecuniam, vel gre-
gem animalium, alter industriam & operam necessa-
riam: vel vterque partim pecuniam, partim industriam.

Tertiò, Ex parte temporis, alia enim contrahitur ad
vitam, alia ad certum tempus, alia vsque ad finem certi
negotij. Ad hæredes autem hic contractus non tran-
sit, etiam si expresse conuentum sit vt hæres in eandem
societatem succedat, vt patet L. Adeo. 59. L. Verum. 63.
§. In hæredem. pro socio. quia in hoc contractu indu-
stria personæ eligitur, vt habetur d. l. Adeo. Si tamen
socij iuramento promiserunt se continuaturos contra-
ctum cum hærede, valet pactum, & tenentur eum ad-
mittere, quidquid aliqui in contrarium senserint. Ratio
est, quia iuramentum seruandum est, quando absque
salutis dispendio seruari potest: imò eam vim habet, vt
contractum Iure humano aliàs irritum, reddat in sua
specie validum, vt dictum est supra cap. 17. dub. 7.

Iuramentum.

D V B I T A T I O II.

*Quomodo contractus societatis iniuri debeat,
quando alter confert sortem, alter
operam, & quomodo diuisio in
fine facienda.*

7
Primus mo-
dus in quo
pars lucri est
loco mercedis.

Missis sententiis Doctorum qui valde perplexè lo-
quuntur,

Respondeo, Variis modis iniuri posse. Primò, Ut is qui
operas & instrumeta, (v.g. nauem vel currum) præbet,
habeat aliquotam partem lucri, quam ipsius opera
meretur, & reliquum totum cum sorte pertineat ad
eum qui sortem contulit. Verùm hic potius est condu-
ctio operarum, quàm contractus societatis, ut rectè
Nauarrus cap. 17. n. 251. docet. Talem contractum ple-
rumque ineunt mercatores cum suis factoribus. non
enim volunt eos admittere in societatem, dum nullam
pecuniam conferunt; sed ut diligentiores sint, dant eis
in mercedem partem lucri; quo fit, ut si res benè suc-
cedat, longè plus accipiant, quàm opera illa mereat-
ur; si malè, longè minus. debet enim esse talis pars ali-
quora, ut tanta sit illis spes accipiendi amplius quàm
opera præcisa meretur, quantum est periculum acci-
piendi minus: aliàs non est iusta merces.

8
Secundus
modus, in quo
est particeps
lucris secun-
dum æstima-
tionem op-
erarum.
Est iniquus.

Secundò, ut is qui operas confert, admittatur ut ve-
rus socius, & solùm sit particeps lucris secundum æsti-
mationem operarum, quasi tantum pecuniæ in socie-
tatem contulisset, quanti valent operæ. ut si conferas
1000. aureos, & opera socij æstimetur 100. aureis; sit-
que particeps lucris quasi contulisset solùm 100. aureos.
Hic contractus, etsi à quibusdam DD probari videatur,
est tamen omnino iniquus. Ratio est: quia socius id
quod confert, certò amittit: (perit enim opera illius)
tu verò quod confers non amittis, sed manet tibi sal-
uum: unde est dispar conditio sociorum, quod repu-
gnat contractui societatis, nisi aliunde fiat compen-
satio. Deinde, hoc pacto socius, qui confert operam,
numquam aliquid lucrabitur, sed certò semper amitteret
nisi lucrum sit plusquam 1100. aureorum, quod vix
vmquam continget. cum enim solùm vndecima pars
lucris ei sit assignata, nisi hæc excedat 100. aureos, qui-
bus opera eius æstimabatur, nihil habebit supra id
quod contulit. si autem vndecima pars lucris sit infra
100. aureos, necessariò amitteret, ut patet. Itaque talis so-
cietatis ferè est leonina, in qua alter sociorum solùm
habet damnum, alter solùm lucrum: de qua vide L. d.
Si non fuerint. 29. §. fin. pro socio.

9
Tertius mo-
dus, cum par-
ticeps sortis
& lucris.

Tertiò, Ut is qui operas confert, non solùm sit par-
ticeps lucris, sed etiam sortis, secundum æstimationem
operarum: ita ut negotiis peractis, ex tota summa, quæ
ex lucro & sorte conflata erit tantum extrahat, quan-
tum si loco operarum pecuniam æquivalentem contu-
lisset: ut si tu conferas 1000. aureos, socius autem
operam valentem 100. aureis: & lucrum sit 500. aureo-
rum, socius extrahet vndecimam partem, non solùm è
lucro, sed etiam ex sorte: id est, ex 1000. & 500. aureis.
Vnde ille habebit 136. aureos & vnam tertiam. tu verò
habebis reliquas decem partes. Hic contractus est iu-
stus. probatur, quia qui confert operas, non minùs de-
bet esse particeps tum lucris, tum sortis, quàm qui po-
nit tantundem pecuniæ. non enim ipsi soli opera per-
ire debet, cum non minùs conferat ad negotiationem,
quàm is qui contulit tantundem pecuniæ: atque is,
qui in casu proposito contulit 100. aureos, extrahit vn-
decimam partem non solùm lucris, sed etiam sortis:
ergo etiam is, qui contulit operam eiusdem æstima-
tionis Itaque in hoc contractu opera socij æstimanda est
pecunià: & quæ æstimatio sorti addenda, ut fiat veluti
vna fors communis. v.g. 1100. aureorum, in qua socius
habeat partem vndecimam, perinde ac si tantundem
pecuniæ contulisset. vnde, postea in diuisione compe-
tit ei vndecima pars sortis & lucris, seu totius summx.
Si opera ipsius valebat quanti fors alterius, debetur ei

dimidium totius summx. si erat æqualis tertiz, quartæ,
quintæ, vel sextæ parti pecuniæ: debetur ei tertiz, quartæ,
quintæ vel sextæ pars totius summx, quæ reperietur
finitis negotiis. Iuxta hunc modum intellige quæ habet
Covar. lib. 3. var. c. 2. & Nauar. cap. 17. nu. 251. etsi non
satis clarè explicent an socius operam conferens, de-
beat esse solùm particeps lucris, an etiam sortis.

Notandum est, quando hoc modo inita est societas, si
fors pereat ante præstitam totam operam: socium, qui
eam conferre debebat, teneri soluere alteri (cuius fors
perit) partem æstimationis operarum, quæ conferendæ
restabant. sicut enim salua sorte, & operâ exhibitâ, de-
betur socio conferenti operam certa pars sortis, ut di-
ctum est: ita pereunte sorte, & operâ salua, (id est, non-
dum exhibitâ) debetur socio qui sortem posuit, pars
æstimationis operæ restantis, iuxta modum supradic-
tum.

Quartò, Fieri potest pactum, ut is qui operam con-
fert, non sit particeps sortis, sed tantum lucris: ita ut si
peracta negotiatione nihil supersit præter sortem, nihil
habeat. hoc potest esse iustum. Verùm tunc non est
comparanda pecuniæ quantitas, quàm alter confert
cum pretio operarum, ut in secundo modo: neque est
constanda vna fors ex illa pecunia, & pretio operarum,
ut in tertio: sed consideranda sunt ea quæ vtrique per-
eunt, & hæc inter se comparanda, ut rectè docet Petrus
Nauar. lib. 3. c. 2. n. 432. Ei igitur, qui pecuniam confert,
duo pereunt. Primò, æstimatio periculi, seu pretium
assuractionis capitalis, siue illud periculum in se susci-
piat, siue alter persoluat eius pretium: hæc enim paria
censentur. Secundò perit illi æstimatio lucris, illa pe-
cuniâ sperati: seu pretium, quo alteri vendi poterat spes
lucris illa pecuniâ percipiendi, detractis operis & ex-
pensis. qui enim exponit mille aureos negotiationi,
facile inueniet multos qui libenter pro lucro sperato
dabunt 100. 200. vel 300. aureos, iuxta conditionem
mercimonij, operis solutis ita hoc totum perit ei qui
sortem confert. Vnde non rectè Sotus lib. 6. q. 6. 2. i. do-
cuit, solum pretium periculi sortis hic esse consideran-
dum, quasi illud solùm periret conferenti sortem: nam
etiam perit pretium lucris sperati, & sanè si sententia
Soti vera esset, qui confert decem millia aureorum ad
negotiationem valde securam ubi periculum non æsti-
matur nisi centum aureis, non posset plus ex lucro ac-
cipere, quàm alter, qui posuit operam 100. aureorum,
etiam si lucrum sit quatuor millium aureorum: quod
omnino absurdum est, & nusquam usurpatum, ut rectè
Nauar. supra, hanc sententiam refutans, ait: etsi enim
pecunia per se sit sterilis: tamen ut subest industriz ali-
cuius, fit fecunda, eiusque fecunditas magni æstima-
tur. Patet igitur hæc duo perire ei qui pecuniam
confert.

Ei verò, qui confert operam, solùm perit æstimatio
operæ. hæc igitur inter se sunt comparanda, & secun-
dum horum proportionem lucrum est diuidendum:
detracta primùm sorte pro eo qui illam posuit. ut si
contuleris 1000. aureos, quorum periculum æstimetur
100. spes autem lucris, detractis expensis, æstimetur 200.
censuris contulisse 300. aureos, qui omnino tibi per-
eunt: opera verò alterius æstimetur 100. censetur ita-
que contulisse 100. aureos, qui ipsi pereunt. lucrum
autem sit 800. qui operam posuit, habebit quadran-
tem lucris, nempe 200. quia quartam partem contulit
respectu alterius, qui pecuniam posuit, habebit 600.
videlicet dodrantem lucris, seu tres quadrantes: quia
tres quadrantes contulit respectu alterius. quod si lu-
crum sit 400. aureorum tantum: neuter quidquam lu-
crabitur, aut amitteret: nam vterque solùm accipiet
quantum contulit ex eo, quod necessariò periturum
erat. Si lucrum sit nullum, vterque amitteret, eadem pro-
portione. is enim qui pecuniam contulit, amitteret 300.
aureos, videlicet pretium periculi sortis, & pretium
lucris sperati. is qui operam, amitteret centum, id est,
pretium operæ.

Dices, Sæpè fit ut etiam fors pereat: ergo hoc etiam
est æstimandum, ac proinde ratione huius, debetur

11
Si fors pereat

12
Quartus mo-
dus.

13
Consideran-
da quæ vtri-
que pereunt.

14

15

16

Obiectio.

Aa ei

ei amplius ex lucro, quàm dictum est: qui enim præstat operam, non potest amittere nisi æstimationem operæ, v.g. 100 aureorum: qui pecuniam confert, potest totam sortem 100 aureorum amittere.

Responsio.

Respondeo, Periculum sortis incertum debet reduci ad certum pretium, quod in casu proposito est centum aureorum, uti supponimus exempli causa; nec alia æstimatio huius periculi est facienda. Nec refert quòd possit amittere mille, quia hoc periculum non æstimatur nisi 100. quos si alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in potestate enim ipsius est vel subire periculum amittendi mille, vel dando centum, efficere ut mille securos habeat. Itaque ratione periculi non pereunt ei nisi 100. aurei.

17

Si fors pereat.

Ex his patet, si fors pereat, perire illi qui illam posuit nec quidquam ei ab altero compensandum: si verò aliquid supersit, hoc eidem deberi: si præter æstimationem sortis aliquid supersit, id diuidendum secundum proportionem dictam; ita ut uterque ex eo ea proportionem capiat, quæ contulit ad id, quod necessarium utrique perituum erat.

18

Si opera pluris valeat quàm fors.

Petes, Quid si opera socij pluris valeat quàm pecunia alterius, & tantum fors sit salua, tenebiturne is qui illam posuit, socio aliquid compensare? Quidam putant teneri; quia socius certò amittit totam æstimationem operæ, quæ pluris valet quàm fors alterius, quæ non perit necessarìo. Sed dicendum est, si contractus initus est secundum hunc quartum modum, nihil teneri ei compensare; quia dominia eorum quæ conferuntur, non fuerunt communicata; sed manserunt diuisa: (in hoc enim modo contrahendi solum fit communicatio lucrorum, quæ deducta sorte supersunt) quæque autem res domino suo perit. itaque sicut quando fors longè superat operas, nihil compensare debet qui contulit operas, etsi fors pereat, (quia tota perit ei, qui illam posuit:) ita vicissim quando operæ superant sortem, nihil compensare debet qui sortem posuit, etiamsi sola supersit. Nec refert quòd socius certò amittat totam æstimationem operarum, & quòd hæ operæ pluris valeant, quàm fors alterius; quia ideò longè amplius lucri capiet, si extiterit.

19

Si autem initus fuit secundum tertium modum, sic debet fieri compensatio, nam totum debet diuidi certa proportionem, ut dictum est; eò quòd dominium eorum quæ conferuntur, fiat commune, tamquam vnius massæ seu sortis, ex diuersorum collatione constat.

20

Si alter pecuniam, alter operam conferat.

Ex his patet, quid dicendum sit, si alter conferat sortem pecuniam, alter pecuniam & operam: item si uterque conferat pecuniam & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modum, omnia reuocanda sunt ad æstimationem pecuniariam, vnàque summa constanda, quæ sociis sit communis; & finita negotiatione, diuisio totius quod inuentum fuerit, facienda secundum proportionem eorundem, quæ singuli contulerunt. Iuxta quartum modum, æstimandum est periculum sortis, & spes lucri per talem sortem obtinendi, deductis operis & expensis. Deinde æstimandæ sunt operæ singulorum, & hac æstimatione iuncta cum pretio periculi sortis, & lucri sperati, duæ summæ utrimque constandæ, & iuxta harum proportionem facienda est diuisio lucri.

Petes, Vtrum hi tres modi contrahendi etiam locum habeant in societate circa greges ouium vel similia animalium?

21

Societas circa greges.

Respondeo, Habere. De Primo patet; quia potest alicui tradi grex 100. ouium, ut eas pascat pro dimidia parte fructuum. (id est, scætus, lanæ, lactis (siue illi copiosi fuerint, siue exigui. Secundus probatur; quia potest iniiri æstimatio pasturæ & ipsius gregis, ut ex utroque conficitur vna res communis; & finita pastura aliquot annorum, hæc diuisio totius, iuxta æstimationem eorum quæ singuli contulerunt. Tertius probatur, quia periculū gregis & spes lucri ex eo percipiendi possunt æstimari ex vna parte; (hæc enim pereunt ei qui gregem tradit) & cura pascendi ex altera parte; (hæc enim perit ei qui gregem suscipit) & iuxta horum proportionem poterit fieri diuisio fructuum.

D V B I T A T I O III.

Vtrum in societate licitum sit pactum cum sociis, ut saluam præstent sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

Caietanus tom. 1. opusc. vltim. responsione vndecima, putat formam hanc contractus, quàm ei proposuerat Conradus, esse illicitam: Petrus consignat centum florenos apud Paulum mercatorem ut ei pro parte lucri, capitali saluo assignet per annum quinque florenos, residuo lucri sibi reseruato. Primò, Quia est contractus societatis, in quo socius obligatur ad asscurandum capitale cum nihil ei pro hac asscuratione detur; & ad reddendum certum lucrum, cum tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium quod exigitur à socio.

Secundò, Quia non est licitum illos tres contractus simul cum vno eodemque celebrare, etiamsi in singulis daretur iustum pretium: non enim licitum est in contractibus obligare, & grauare alterum ultra naturam contractus: sicut cum quis dat mutuum, non est licitum obligare mutuatarium ad remunerandum. Pari ergo modo, qui contrahit societatem cum aliquo, non potest eum obligare ad contractum asscurandi capitale, & emendi lucrum incertum certo pretio: nisi id ipsum alter cupiat, sic ut fiat communi consensu & conditio. Addit tamen Caietanus posse hæc pacta cum eodem fieri successiue: modò in singulis seruetur æqualitas.

Sotus verò lib. 6. q. 6. a. 2. & quidam alij putant hæc pacta esse illicita, siue simul fiant, siue successiue. Ratio præcipua est, quia qui ita pecuniam suam tradit, ut periculum eius transferat in accipientem, censetur eam dare mutuo, non ad societatem: atqui ex mutuo non potest peti lucrum: ergo talis contractus est iniustus. Maior probatur, quia dum transfert periculum in socium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in socium. is enim est dominus, cui res perit: cuius signum est, quòd illa pecuniā possit emere prædium, vel dotare filiam. Confirmatur, Quia hæc formula aperit fenestram vsuris. facile enim fiet, ut homines hoc modo tradant suam pecuniam iis, qui neque negotiantur, neque alium quæstum faciunt: & non current vtrum illi quibus eam dederunt, negotiationi, an suis vlibus impendant.

Verum contraria sententia est multò probabilior & verior, nimirum hæc pacta in societatis contractu esse licita: siue simul fiant cum sociis, siue successiue: modò prudentis arbitrio seruetur æqualitas. Hanc expressè multi viri doctissimi & religiosissimi tenent: quorum verba breuiter adducam, ut maiorem fidem faciant apud eos qui vel aliter sentiunt, vel rem non penetrant, & magis Auctorum numero quàm rationum pondere mouentur.

Angelus v. Societas 1. §. 7 Idem dicerem (scilicet licitum esse) quando socius accipiens ipsum capitale, conueniret liberè cum socia dante capitale, de dando sibi tale modicum de lucro. & infra dicit hoc habere locum, quando negotiatio est talis qualitatatis, quòd asscurationem inueniret soluendo tria vel quatuor pro centenariis, & tum verisimiliter pro lucro societatis esset recepturus sex vel octo, & aliquando plus: & conueniret cum socio ut solum daret tres vel quatuor pro lucro, & eum de capitali asscuraret. Vnde sequitur, si lucrum verisimiliter sit 10. 12. vel amplius in centum, posse deponentem conuenire cum socio, ut socius det 5. 6. vel amplius in centum. Et infra docet, non solum in pecunia dotali, sed etiam in omni capitali dato ad societatem, posse redimi periculum à socio: modò duo concurrant. Alterum est, ut socius accipiens, liberè hoc velit facere. Alterum, quòd ponens capitale paulò amplius verisimiliter sit lucraturus supra id, quod ex lucro ipsi obuenies: nempe quantum est, quod cuius alteri

22

Caietanus.

Sotus

23

Esse licita hæc pacta.

Probatur ex DD.

alteri pro *affecuratione* solueret. Quæ omnia in nostro casu concurrunt. Non tamen est necessarium, ut socius ille vellet *affecurare*, etiam si non esset in illa societate, ut videtur Angelus requirere, quia satis est, ut omnino liberè *affecuret*. Si enim non esset socius, fortè nollet illam pecuniam *affecurare*; quia non sciret quomodo impenderetur, & quæ fraudes possint interuenire. Cum autem est socius, ipse totum negotium dirigit; & sic minus est periculi; & tota res est ei perspecta. Unde tunc eam libentiùs *affecurat*.

Gabriel in 4. d. 15. q. 11. dubit. 10. ad verbum sequitur Angelum.

Maiores in 4. d. 15. q. 27. Si mutuatarius rogat mutuatorem post mutuum in se suscipere periculum; vel si ulterò mutuator ad hoc se offerat, potest saliter subire onus periculi sine non mutuator. Idem docet q. 49. ubi etiam dicit hanc sententiam à doctissimo Theologo Ioanne Ekio fuisse publicè Bononiæ defensam. Eandem fuisse communem Theologorum Parisiis tempore Maioris, refert Ludouicus Lopez ex scholiis Victoriz lib. 1. de contractibus c. 65. Et si Iuristæ forum externum spectantes & præsumptioni innixi contrarium tenerent.

Silvester v. Societas, 1. q. 2. sub finem, et si non nihil confuse loquatur; hanc sententiam tamen apertè indicat. Fallit, inquit, quod dictum est, si capitale sit saluum non ex contractu societatis, sed *affecurationis* factæ ab aliquo, qui non sit socius, cui datur certum quid ut subeat periculum capitalis. Et idem est, si ista *affecuratio* fiat à socio: modò intentio sit recta, &c. Rationem subdit, Quia ibi sunt duo contractus, scilicet societatis & *affecurationis*, quorum quilibet per se est licitus.

Nec refert quòd Silvester velit aliquid certum solui pro hac *affecuratione*, & ut socius sit paratus *affecurare*, etiam si non esset socius: quia perinde est siue id quod soluitur sit certum & definitum re ipsa, ut v. g. duo in centum; siue sit in se incertum, sed certum in æstimatione, qualis est pars aliquota. v. g. quarta vel quinta lucri sperati. Hæc enim ab intelligentibus certo pretio æstimari potest, & vendi vel commutari cum re alia aut obligatione. Similiter non est necessarium, ut ille *affecurator* vellet *affecurare*, si non esset socius (fortè enim tunc *affecuratio* esset illi incommoda, vel suspecta ob ignorantiam periculi & fraudum) sed sufficit ut spontè sua cupiat & malit ipse præstare securitatem sortis tali pretio, quàm eam præstari ab alio; ut infra dicetur. Nec Silvester illa requirit ut absolute necessaria, ut patet ex ratione quam adfert; sed solum ponit exempla, in quibus res sit clarior.

Bartholomæus Fumus v. Societas, n. 6. Si primò fiat contractus, ut periculum pecunie sit apud deponentem, postmodum depositarius *affecuret* deponentem de capitalis salute, recipiendo tria vel duo pro centenariò, vel defalcando de lucro, puta sic: Ista pecunia verisimiliter lucrabitur octo pro centum; sed quia volo te *affecurare* de capitali, conuenio tecum, tantum dare quinque pro centum. hic contractus est licitus: quia etiam qui non est socius, potuisset illum hoc modo *affecurare*. ergo nec minùs potest dum est socius, dummodò intentio sit, quòd hoc fiat propter *affecurationem*. Concordat Silvester v. Societas, §. 2.

Vbi aduertere, requirere hunc Auctorem, ut primò, fiat contractus societatis absolute, per quem periculum sit penes deponentem. Sed hoc idèd requirit, ut vitetur præsumptio coactionis & fraudis usurariæ. Certum enim est, illud non esse necessarium, quando alter sociorum cupit sua sponte periculum in se suscipere, & alio modo non vult contrahere: quia non cupit rationes suas aliis patefacere.

Eadem apertissimè & distinctissimè tradunt recentiores.

Nauarrus cap. 17. num. 255. docet licitè fieri hos tres contractus cum eodem. Primum societatis, in quo alter pecuniam, alter operam & industriam confert. Secundum *affecurationis*, in quo qui operam confert, *affecurat* alterius sortem. Tertium ut ad tollendas suspiciones, & rationum molestias, qui operam confert, lucrum incertum aliquo certo minore redimat: vel ex lucro verisimili seu incerto, tantum-

dem certi resineat. Idem docet in Concil. lib. 1. tit. de quæst. 34.

Couarr. lib. 3. variar. resol. cap. 2. n. 3. Potest, ait, licitè dari pecunia alteri, ut per eum adhibita industria, quaestuarie ars exerceatur: ita contracta societate, ut pecunia salua sit, eiusque periculum ad mercatorem pertineat: lucrum tamen, quod alioquin æquis portionibus commune foret, maiori ex parte ad subeuntem periculum pecunia spectet: quasi ea pars lucri, quæ dimissum excedit, iustum sit arbitrio boni viri pretium subeundi periculi: possuntque hi contractus uno actu & contextu fieri.

Gregorius à Valentia disp. 5. q. 24. pun. 2. Licet inquit, contractum societatis inire, ac cum eodem socio contractum *affecurationis* capitalis pro parte lucri sperati probabiliter, & *affecurationis* lucri certi minori pro alia parte sperati lucri. Addit, hanc sententiam se præsentè Romæ anno 1581, placuisse multis & doctissimis Theologis, re priùs diligenter excussa, & pro ea citat multos DD.

Ludouicus Molina de Iustit. & Iure tract. 3. disp. 417. Potest quis, inquit, dare pecuniam ad negotiationem ut coope-retur & pariat lucrum cum pacto ut vel certum, vel is qui eam accepit, securam illi reddat: ineundo insuper contractum lucri quod est in spe, pro certo & determinato lucro quotannu sibi reddendo: siue hac pacta ex intervallo ponuntur, siue à principio formaliter & expresse, siue etiam vincte, & implicite tantum.

Franciscus Garcia contract. p. 2. c. 17. Potest in contractu societatis socius *affecurare* sortem socij sui, & lucrum ex ea societate speratum.

Eandem sententiam apertè docet Ludouicus Lopez de contract. lib. 1. c. 65. ubi primò ponit tres conditiones. prima est, ut deponens pecuniam velit obligare mercatorem ad negotiandum. Secunda, ut non nimis multum lucri ab eo exigat. Tertia, ut mercator sponte velit capitale *affecurare*. Deinde addit: Cum hijs conditionibus potest licitè fieri ex se contractus prædictus cum socio, siue eodem tempore cum contractu societatis, siue successiue: & non solum formaliter & expresse, sed etiam implicite, & æquivalenter, ut ait Nauar. Deinde citatis aliquot Auctoribus, addit: neque Victoria, neque Frater Ioannes de Ponna, neque Caietanus (qui videntur tenere contrarium) ausi sunt hanc conclusionem omnino damnare.

Eandem tenet Bartholomæus Medina in sua Instructione §. 27. ut idem Lopez refert.

Franciscus Toletus l. 5. c. 41. Contractus societatis possunt annecti alij duo, puta *affecurationis* capitalis: sicut enim vnus potest *affecurationem* capitalis cum tertio facere, ita etiam potest cum socio. Potest etiam locare fructus & lucrum pretio conuenienti, vel *affecurationem* lucri facere. Et ita sentit Caietanus opusc. 16. q. 11. & Nauar. cap. 17. n. 255. quamuis Soto id non recipiat. Sed non videtur id negandum, dummodò, ut Caiet. dicit, non obliget socium ad tales contractus, sed liberum velin. quat, sicut & alium tertium.

Eandem tenet Iosephus Anglez in Floribus 4. Sententiarum, quæst. de societate.

Eandem apertè indicat F. I. Benoist lib. 3. cap. 9. §. Exemple.

Eadem nuper à doctissimis viris absque vlla difficultate fuit Romæ approbata; & passim per Italiam est in vsu, ut ex formulis impressis mercatorum constat.

Denique plurimi hoc tempore per Italiam, Hispaniam, Germaniam, Galliam, S. Theologiz professores celeberrimi eandem absque dubitatione tradunt.

Probant Doctores Primò, ex Iure canonico c. Per vestras. de donat. inter virum & uxorem: ubi, si marito vergente ad inopiam, nã valente dare sufficientem cautionem pro dote vxoris conseruanda, dos versetur in periculo: iubetur tali dos tradi mercatori ad societatem negotiationis, ut nimirum & securè apud illum conseruetur, & ex eius lucris possint onera matrimonij sustentari. atqui hoc fieri non posset, nisi cum mercatore ineantur tres supradicti contractus formaliter vel æquipollenter. Hæc ratio est probabilis, sed non conuincit, ut ostendit Lopez supra.

Secundò, ex Iure civili. L. Si non fuerint. 29. §. pro socio, dicitur ita coiri societatem posse, ut nullam partem

Ad 2. damn

24
Secundò probatur ex l. 29.

damni alter sentiat. quod alia ratione fieri non potest, nisi contractui societatis addatur contractus assicurationis sortis.

25
Tertio probatur ratione.

Si esset aliqua iniquitas in hoc contractu, vel id proveniret ex eo quod non servetur æqualitas inter ea quæ commutantur, vel quod mercator obligetur ad aliquid supra naturam contractus, vel denique ex eo quod ratione assicurationis præstandæ à mercatore sit implicitum mutuum ex quo non licet lucrum captare. non enim sunt aliæ causæ ob quas Auctores aliqui velint hunc contractum iniustum. sed ex nullo horum capitum est iniquitas: ergo, &c.

Ex 1. cap. non esse iniustitiam.

Non ex primo, Quia supponimus esse æqualitatem, secundum peritorum æstimationem, inter ea quæ utrimque præstantur & commutantur, nimirum ex parte deponentis sortem, & ex parte mercatoris. Ex parte enim deponentis tria conferuntur, quæ ipsi pereunt.

Primum est Æstimatio periculi, cui pecuniam suam exponit. et si enim mercator dicatur eam assicurare, hæc tamen securitas est valde infida, & cum ea plurimi evertuntur. Vnde plerique libenter adhuc darent unum in centum pro perfecta assicuratione, per pignus aut hypothecam sufficientem obtinenda. Quare exponendo sic sortem, censetur mercatori dare unum in centum, cum periculum sortis tanti æstimetur.

Secundum, æstimatio commoditatis, quam habebat ex pecunia præsentis. commodum enim cuique est habere pecuniam suam expeditam ad omne lucrum, quod se sortem offeret. hæc æstimatio est facile duorum vel trium in mille.

Tertium est Æstimatio lucris sperati, quæ quando industrius est mercator, facile est 10. vel 12. in centum, & sæpè multò amplius ut quotidiana experientia, & mercatorum confessio constat.

26

Ex parte mercatoris similiter tria conferuntur. Primum est Elocatio operarum, seu obligatio ad impendendam illam pecuniam negotiationi. hæc non magni à mercatoribus pecuniam accipientibus æstimatur: quia eadem opera illam pecuniam una cum sua impendunt. In id id auget illorum fidem, & facit illustriores, quod magnam vim pecuniæ habeant. Vnde fit ut meliori pretio emant, partim propter fidem seu creditum, partim quia merces in maxima quantitate numerata pecunia comparant: quod facere absque adminiculo illo non possent.

Secundum est Assicuratio sortis. hæc etiã non magni penditur; tum quia ea securitas parum est segura, & multis periculis exposita, utpote, nulla nitens hypotheca, sed sola fide mercatoris. (vnde non est maior, quam sit securitas bonorum ipsius mercatoris, quæ omnia fortunæ sunt exposita) tum quia si mercator evertitur fortunis, nihil iuvabit alterum, pactum illud assicurationis. si non evertitur, libenter solvet sortem, ne apud alios amittat fidem.

Tertium est Obligatio soluendi 6. & $\frac{1}{4}$ in centum, vel quantum iudicio peritorum conventum fuerit. quæ obligatio minoris æstimatur quam censuaria, propter infirmitatem fundamenti; nimirum quia caret hypotheca, & quia omnia bona illius magis sunt exposita periculis, quam eorum à quibus census emi solent.

Conferantur nunc hæc tria quæ utrimque præstantur inter se; cui dubium esse queat, quin iudicio & æstimatione peritorum mercatorum possit inter hæc statui æqualitas? Si potest statui æqualitas, nihil obstat quin hæc inter se possint commutari iusto contractu. atqui iudicio peritorum mercatorum in formula illa est æqualitas, saltem eatenus ut non censeatur plus exigi à mercatore, aut ipse plus gravari, quam valeat id, quod ipse præstat pecuniæ depositori. ergo illa formula hæc ex parte non est iniusta.

27
Possunt fieri in modum unius.

Hinc patet, hos tres contractus posse fieri per modum unius contractus innominati, *Do & facio ut des, & facias*: nimirum, Trado tibi hanc meam pecuniam

ad negotiandum (exponens eam periculo, & priuans me illius commoditate) & do tibi totum lucrum, ut tu ea negotieris, & te obliges ad reddendam sortem, & ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in centum. Vel sic, Si velis mea pecunia negotiari, assicurare sortem, & obligare te ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in centum, tradam tibi meam pecuniam, & concedam tibi totum lucrum. Hic non sunt tres contractus à se mutuo independentes; sed vnus solus inuolens omnia, quæ utrinque sunt conferenda & commutanda.

Ex his patet, ex primo capite nullam esse iniustitiam in hoc contractu.

Sed neque ex secundo, nimirum quod mercator obligetur ad aliquid supra naturam contractus societatis, vel cōductionis operarum. Primò, Quia non obligatur ad hoc ex vi contractus societatis aut cōductionis: hoc enim iniquum est, eò quod grauatur supra naturam contractus; quod grauamen nouo pretio non compensatur: ut si quis ex eo solo quod ineat contractum societatis mercaturæ cum altero, velit sibi præstari periculum sortis, nihilominus æqualiter participes esse lucris, (hæc enim est societas leonina, in qua vult quis esse immunis à damno, & par vel maior in lucro) sed obligatur ex alio contractu, in quo noua datur compensatio æqualis illi grauamini. idèd enim pars aliqua lucris sperati ei conceditur.

Nec refert, quod sine hoc contractu assicurationis nolit dispositor pecuniæ inire contractum societatis, aut cōductionis operarum mercatoris: cuique enim liberum, nolle inire vnum contractum sine alio v.g. contractum venditionis sine contractu redimendi; aut contractum venditionis vnus speciei, sine venditione alterius speciei, &c.

Accedit quod mercatores sic malint quam aliter maius enim lucrum sic percipiunt. Assicuracionem enim sortis sæpè non magni æstimaunt, quia norunt eam securè impendere; vel si exponunt eam periculis, & res malè cesserit, cogitant se non fore soluendo, ac proinde depositorem fore damni participem: quod sæpè fieri videmus. Lucrum autem incertum, quod illis offertur, libenter certo pretio redimunt, quia sperant se multò plus lucraturus: & tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum, inter eos sunt creberrimæ. Adde, quod ex tali contrahendi formula non cogantur rationes suas & computus aliis patefacere. Itaque tantum abest, ut ad contractum assicurationis, & certæ pensionis annuæ pro lucro sperato, adigantur mercatores inuiti, ut alia ratione plerisque nolint ad societatem admittere, aut eorum negotia curare.

Denique isti tres contractus possunt iniri per modum vnus, ut antè explicatum est: modò ea quæ commutantur, exequuntur æstimatione & iudicio peritorum mercatorum: & tunc non poterit dici, quod ex vi vnus contractus obligetur ad alium, cum reuerà tantum sit vnus contractus. Itaque ex hoc capite secundo non est iniquitas.

Ex tertio etiam capite non est iniquitas: quia falsum est quod ratione assicuracionis præstandæ à mercatore cui datur pecunia, amittatur dominium, & fiat implicitum mutuum, ut putat Sotus. Non enim magis amittitur dominium, aut transit in mutuum, quando cum eodem, cui pecunia traditur, & veluti locatur ad negotiandum, pactum securitatis initur; quam quando cum tertio initur.

Quod tripliciter probatur. Primò, Quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec desinit esse contractus locati aut commodati, etiamsi conductor aut commodatarius suscipiat in se periculum rei, ut colligitur ex cap. vnico, de commodato. & L. 1. de depositi. & per se satis constat. ergo neque in proposito contractu, siue consideretur, ut contractus societatis, siue ut locatio pecuniæ, aut cōductio operæ ad negotiandum illa pecuniā: quomodo ordinariè in praxi solet exerceri. Nisi refert quod pecunia illa misceatur cum pecunia mercatoris: quia id non facit amitti dominium

28
Ex 2. cap. non esse iniustitiam.

29
Non ex 3. cap. Non transire in mutuum.

dominium, sed potius facit depositorem dominum partialem totius summae; cum communi consensu misceantur; ut aperte colligitur Institut. de rerum divisione, §. si duorum.

Secundò, Quia mercator non potest illam in alios usus quàm in mercimonium impendere: alioquin iniuriam tibi facit; & tenetur quanti tua interest; non fuisse sic impensam. Vnde verum non est, illum ea pecunia posse emere pradium, aut dotare filiam; quia non est illi ad eum usum concessa; nisi id faciat cum animo mox aliam eius loco substituendi: quo modo etiam deposito vti licet; cuius tamen dominium non amittitur.

Tertiò, Si contingat mercatorem non esse solvendo, depositor potest ante omnes creditores pecuniam suam, si adhuc inueniatur, extrahere tamquam rem suam, & si surrepta fuerit, actione in rem illam vindicare: quæ omnia sunt aperta signa dominij, & nullum hic esse mutuum. secus enim res se in mutuo habet. Vnde patet, ex nullo istorum trium capitum supradictorum esse iniustitiam in hoc contractu; ac proinde contractum non esse iniquum.

30
Secunda ratio.
Secundò, Si hic contractus esset iniquus, vel id esset ratione pacti assecurationis annexi, vel ratione lucri certi pro incerto. sed non est iniquus ratione pacti assecurationis, ut iam ostensum est: neque etiam ratione lucri certi pro incerto; quia omnes DD. fatentur hoc pactum licitum esse; ut docet Lopez suprà. sicut enim vendi potest iactus retis, ita etiam lucrum speratum.

Tertia ratio.
Tertiò; Isti contractus possunt iniri cum diuersis, ut omnes fatentur. possum enim cum Paulo mercatore inire contractum societatis, vel conductionis operæ nauandæ conferendo 1000. aureos, & assignando ei pro industria sextam; vel septimam partem lucri sperati. Deinde contractum assecurationis cum Petro, ut præstet periculum fortis, relicta ei quarta, vel quinta parte lucri incerti. Denique contractum venditionis lucri incerti cum Ioanne; ut pro reliquis partibus lucri sperati certum quid mihi soluat. cur non possunt fieri cum eodem; præsertim cum ille id petat, & alios admisceri nolit? quæ enim inita cum diuersis iusta sunt, etiam cum eodem iusta sunt, si ille sic contrahere sponte sua cupiat, ut Siluester, Lopez, Nauarrus, & alij DD. annotarunt. Iustitia enim consistit in æqualitate rei ad rem, non in habitudine ad personam, seu subiectum. In hoc enim ab aliis virtutibus præsertim moralibus distinguitur, ut omnes Theologi & Philosophi docent.

Si dicas; quando tale pactum assecurationis cum eodem contrahitur, amitti dominium pecuniæ, fierique tacitum mutuum; hoc iam antè satis refutatum est. Denique hæc pacta possunt fieri cum eisdem successiue, cur non etiam simul? Antecedens fatetur Caietanus, & passim ceteri DD. excepto Soto, & per se satis constat. sunt enim pacta iusta. Primum enim est pactum societatis, vel conductionis operæ: secundum, assecurationis; tertium, venditionis lucri incerti maioris pro certo pretio minore. Consequentia patet; quia simul vel successiue fieri, non mutat iustitiam pactorum, modò semper seruetur æqualitas, & utrimque libertas.

Conclusio.
Ex his patet, Primò, Contractum illum supradictum, quem Conradus proposuit Caietano, ea forma qua proponitur, non esse iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. Neque verum est, pro assecuratione nihil dari. quia datur pro ea pars lucri incerti, quæ iudicio prudentis, spectatis circumstantiis, censetur illi æquiuale. pro reliquo lucri incerti maioris, exigitur aliquid certi quod minus sit, quod iudicio prudentis, spectata conditione negotiationis, & reliquis circumstantiis, censetur spei illius æquiualens; vel certè non pluris æstimetur.

Ad rationes Caiet.
Nec obstat, quòd fortè tertius nollet illud lucrum incertum eo pretio certo emere: tum quia sæpè contrarium est verum: tum quia id prouenit ex eo, quòd tertius non possit certò scire quantum lucri prouene-

rit. Nam potest ei fraus magna fieri, cum non sit conscius eorum quæ geruntur. secus est de sociis, ut ex dictis constat.

Secundò, constat, formulam illam, quæ in Italia & Antuerpiæ variis linguis circumfertur, non esse iniquam, continet enim tres illos contractus, estque talis: Ego infrascriptus confiteor hoc meo chirographo, me accepisse à Titio mille aureos, ut eos impendam legitimæ negotiationi: et loco incerti lucri maioris, quod illi ex hac negotiatione posset competere, promitto me illi daturum 6. & $\frac{1}{4}$ in centum quotannis, & eiusdem summa periculum præstiturum.

Formula mercatorum.

Ad argumentum Soti abundè constat ex rationibus supradictis. Ex quibus etiam facilè soluitur aliud argumentum; quod quidam valdè urgent. De ratione contractus societatis est, inquiunt, ut sicut socius est particeps lucri; ita etiam sit damni. L. i. & sequent. & C. Pro socio. atqui in prædicto contractu socius ille qui pecuniam confert, est extra damnum; & solum est particeps lucri: ergo non est ibi vera societas, sed vel mutuum cum usura, vel societas leonina. Dicendum enim, hinc rectè sequi, non esse contractum societatis purum; de quo illæ leges loquuntur, hic enim illam paritatem in lucris & damnis requirit: sed mixtum alio contractu. utrum autem ratione illius admixti transeat in aliam contractus speciem; ita ut non debeat amplius dici contractus societatis, parum refert, modò in re seruetur æqualitas. ut autem passim est in usu; potius est contractus conductionis operatum ad negotiandum, quàm vera societatis. neque verum est esse contractum mutui, ut suprà ostensum. neque potest dici societas leonina: quia quòd damni non sit particeps, compensatur alio contractu sponte utrimque inito. si illam immunitatem iusta ratione & socio inuito nollet compensare, esset societas leonina.

Petes Primò; Vtrum hi contractus debeant semper expresse fieri?

31
An debeant fieri expresse.

Respondeo, Id non esse necessarium, ut rectè Nauarrus suprà ex Maiore: sufficit enim ut contrahentes implicite illos intendant per vnicum contractum expressum, modò seruetur æqualitas; ita ut per tres expressos contractus, iuste ad id, quod ex vnico quarritur, possit perueniri. Idem enim operatur consensus implicitus & expressus. Vnde potest quis vti hac forma cum mercatore; Confero 1000. ad mercaturam, ut quotannis soluas 5. vel 6. salua sorte, eo modo, quo DD. docent id esse licitum. satis enim per hoc indicantur isti contractus: satisque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præstandæ fortis, & soluendæ certæ pensionis. quò autem negotiatio est magis lucrosa, eò plus exigi potest. Vnde si campfori detur, vel negotianti apud Indos, non damnarem, etiam si 8. vel 10. in 100. exigantur.

Notandum tamen est Primò, Necessarium esse ut hi contractus saltem implicite intendantur, iuxta aliquem istorum modorum, quos suprà cap. 20. dub. 11. & 12. explicuimus, quia requiritur iustus titulus exigendi certum lucrum ultra sortem; nullus autem apparet præter contractus prædictos, (nisi fortè quis intendat emere censum utrimque redimibilem, de quo modò non agimus.) Vnde si quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad restitutionem. similiter sit putet mercatorem non velle vti ea pecunia, aut alia eius loco ad negotiationem: quia tunc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti non habet locum. itaque censetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid supra sortem, quòd est illicitum. Si tamen bona fide dedisset, putans illum velle vti ad negotiationem, posset exigere pretium conuentum, quia contractum ex parte sua bona fide impleuit; ac proinde potest alterum cogere ut etiam impleat; aut soluat quanti sua intererat ipsum pacta conuenta præstitisse.

Debent intendi.

Notandum Secundò; Hoc pactum assecurationis etiam esse licitum in societate circa greges animalium.

Ad 3 potest

potest enim tradi grex 100. ouium pascendus. ea lege, ut pastor præstet eum saluum, suppleudo si quid etiam fortuito perierit; & præterea quotannis soluat aliquid certi pro fructibus. Ut tamen hic contractus sit iustus, necesse est, ut spes fructuum ex illo grege sit tanta, ut iudicio prudentis æquiualeat oneribus quæ pastor imponuntur; nempe obligationi præstandi integrum numerum, & soluendi quotannis certam pensionem.

32 *An expediat Reip.* Petes Secundò, Vtrum expediat hoc tempore in Belgio, & aliis locis similiter constitutis, permittere huiusmodi formulam contrahendi?

Videri possit non permittenda. Primò, Ob periculum fraudis usurariæ, quæ facillè sic regi potest: ut si pecunia detur ei, qui per eam quæstum facere non cogitur; aut si non cures, verum negotietur, nec ne; tunc enim erit implicitum mutuum sub specie contractus societatis. Vnde quidam ex supradictis DD. dicunt hunc contractum non esse consulendum, & posse prohiberi, & sæpè habere coniunctum scandalum.

Secundò, Quia, si talis formula contractus permittatur, homines passim negligent emptionem reddituum & prædiorum, aliorumque bonorum immobilium, ex qua Principi vel Reipub. tributum seu vectigal aliquod pendi solet. itaque cedit hæc res in damnum Principis, & Reipub.

Tertiò, Quia contingit multos priuatos eueri fortunis, quando mercatores (quod sæpè accidit) cedunt foro: quod incommodum vitabitur, si talis contrahendi ratio fuerit prohibita.

Expedire probatur. Nihilominus sentio esse expediens, præsertim hoc tempore & ad salutem animarum, & ad commodum Principis; & ad compendium viduarum & pupillorum. hanc formam non prohiberi, sed permitti. Quòd ad salutem animarum expediat, probatur; Quia si hæc forma prohibeatur, subtrahetur plurimis qui redditus non habent, nec venales inveniunt, ratio viuendi salua sorte, quam tamen omnes conseruatam volunt. Itaque conferent se ad iniquas artes, ad occultas vsuras, ad fraudes emptionum & venditionum, ad cambia ficta & ficta, ad mohatras, monopolia, furta. Alij paucis annis sortem consument; sicque filii non poterunt honestè elocari, nec filij in studiis liberalibus alii: aliaque plurima incommoda sequentur.

Quòd ad commodum Principis & Reip. attinet, patet. Si enim hic contractus prohibitus fuerit, non poterunt mercatores Principi suppeditare pecuniam, nisi sub maximis detrimentis. cogentur enim omnem ferè pecuniam accipere aliunde per cambia, quorum pretia in annum sæpè excresecunt ad 12. 14. 18. vel amplius in centum. vnde etiam multo amplius nomine cambij vel interesse exigent à Principe. Cum autem hic in patria accipiunt pecuniam triplici illo contractu à viduis, pupillis, & aliis, qui eam aliter impendere vtiliter non possunt, ordinariè solùm soluunt 6. & $\frac{1}{4}$ in centum, secundùm rationem reddituum: & ita minus interesse exigunt à Principe. Itaque hic contractus maximè redundat in commodum Principis & Reipublicæ.

Neque verum est, alia ratione Principi obuenire damnum, quòd negligatur emptio reddituum, & bonorum immobilium: quia hoc tempore rarò offeruntur redditus boni venales; quin potius passim redimuntur refusa sorte. Nemo enim est, qui non malit redditum benè hypothecatum, quàm hunc triplicem contractum cum mercatore. Itaque si omnes possent sortem suam impendere in redditus, non confugerent ad mercatores. Idem dicendum de emptione prædiorum, & aliorum immobilium, hæc enim vel se non offerunt; vel si offerunt ita gravantur, ut ex fructibus partum percipiant: & non possint inde viuere. Durum autem est, cogere subditos ad emptionem earum rerum, quæ ipsis pro hoc tempore futuræ sint parum viles.

Quòd etiam ad commodum viduarum, pupillorum, & plurimorum aliorum, qui alia ratione fructuosè suam pecuniam non possunt impendere, expediat

hunc contractum permittere, constat ex dictis. alioquin consument sortem, & tandem redigentur ad inopiam, vel ad turpia lucra se conuertent.

Nec obstat, quòd aliquos contingat vnà cum mercatoribus eueri: quia hi pauci sunt ad reliquos qui non evertuntur. Deinde non statim evertuntur, sed plerumque post multos annos, quando iam diu fructum perceperunt, ac si viuere debuissent ex capitali, non minùs post aliquot annos ad inopiam vergere cœpissent.

Quòd ad speciem vsuræ attinet, ea facillè abstergetur, si contractus ineatur cum industrio & sedulo mercatore, eique detur dumtaxat ad impendendum legitimæ negotiationi, ut formula præscribit. Quòd si quis aliter faciat, id non est vitium huius formulæ, sed hominis à formulæ præscripto recedentis. quod in omnibus contractibus vsu venire potest. atqui ob abvsum quorundam, id quod in se rectum est, & expediens bono publico, non est prohibendum.

Nec obstat quòd Sixtus V. in constitutione edita anno 1586. 12. Kal. Nouemb. damnet & reprobet omnes contractus in posterum ineundos, per quos cauebitur personis pecunias, animalia, aut res alias, societatis nomine tradentibus, ut fors ipsa, etsi fortuito casu pereat, semper salua sit; & integra à socio recipiente restituatur: & statuat ut talis contractus posthac vsurarius censeatur.

Primò, Quia intelligi potest, quando ex vi contractus societatis exigitur assecuratio. Secundò, Quia non obstante hac constitutione, in Italia maximè viget, & semper viguit ista forma contrahendi: & passim schedulis impressis extat, & versatur in omnium manibus. Vnde patet illam constitutionem vel numquam ibi fuisse receptam, vel certè non vetare hanc formulam, sed aliò spectare. Multò minùs fuit recepta hic in Belgio, vbi neque fuit vmquam promulgata, neque cognita.

Simili modo Pius V. anno 1569. multa statuit de censibus, (v.g. ut statuatur super re immobili, fructifera, certis finibus designata, ut re pereunte pereat census pro rata: ut pecunia reipsa numeretur, idque coram Notario & testibus, & alia huiusmodi) & iubet contractum censerì vsurarium, si aliqua ex his conditionibus defuerit: tamen quia hic in Belgio illa constitutio non est recepta, nemo sibi facit scrupulum, etiam si eam non seruet.

Idem alia constitutione de cambiis edita anno 1571. statuit, ut quando solutio differtur in secundas nundinas, non plus exigatur quàm cum in primas tantùm, & ut æquè multum solvatur siue nundinæ illæ sint propinquæ tempore, siue remotæ. Neutrum tamen seruatur in praxi, nec Doctores damnant, ed quòd constitutio recepta non fuerit.

Neque etiam obstat cap. In ciuitate, de vsuris: quia solùm ibi vetatur, ne venditio creditò maiori pretio fiat, quàm ea quæ agitur præsentì pecunia. alius longè est casus noster. Nihilominus non obstante illa prohibitione, sæpè venditio fit creditò maiori pretio; non solùm quando res putatur pluris tempore solutionis valitura, quod permittitur illo cap. sed etiam in aliis euentis; ut ratione interesse, ratione periculi cui exponitur, & ratione multitudinis eorum qui sic volunt emere: ut constat ex praxi mercatorum vbique recepta, & à DD. excusata & defensa.

Dices, Vsuræ pupillares sunt vetitæ multis locis: ergo etiam hic triplex contractus vetandus.

Respondeo, Esse magnam disparitatem: nam illæ vsuræ sunt veræ vsuræ, nec habent alium titulum quàm puri mutui (depositum vocant) nisi fortè deponentes explicitè vel implicitè intendunt triplicem illum contractum, & agant cum mercatore. quo casu nulla est in illo contractu iniustitia. Sed reverà plerique pecuniam suam vel pupillorum ita deponentes nihil cogitant, nec sciunt de illo modo contrahendi: & sæpè non agunt cum mercatore, sed cum aliquo, qui pecuniam ad suæ familiæ sustentationem, vel solutionem

lutionem debitorum, expetit. Vnde merito talis contractus est prohibitus. addo, totam hanc deductionem à primariis professoribus sacre Theologiæ huius Universitatis esse examinatam, qui eam in omnibus & singulis suis conclusionibus probarunt, & vsui publico permittendam esse iudicarunt. Hæc fusiùs præter meum morem persecutus sum, quòd videam adhuc à quibusdam propter umbras quasdam vsuræ hunc contractum damnari: cuius prohibitionem hoc tempore tam damno publico futuram non dubitauerim.

D. V. B. I. T. A. T. I. O. I. V.

Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non.

34

Respondeo Primò, Si quid hac de re inter eos iusta pactione est conuentum, id est seruandum. Secundò, Si nihil est conuentum, seruanda est consuetudo loci; nam contractus censentur celebrati secundum consuetudinem loci; quando aliud non est expressum.

35
Regula generalis.

Tertiò, Si non constet de aliqua recepta consuetudine loci, quæ res possit decidi, sequenda est hæc regula, Vt impendia & damna, quæ causâ negotiorum societatis sunt accepta, sint communia, vt si ad merces coemendas profectus, in latrones incideris, pecuniâque tuam, vel res alias perdideris; si tu vel serui tui ab iis fuerunt vulnerati, & impensæ in medicos sint factæ. Ita habemus L. Cum duobus. § 2. S. Venit. ꝑ. pro socio. Similiter si captus ab hoste, te redemeris. Vtrum autem expensis itinerum detrahendum sit quod domi manens insumpsisses, dubium est. Syluester num. 12. ex Baldo & aliis affirmat. Nauar. cap. 17. num. 33. negat; nisi contrarium sit deductum in pactum. Vtrumque est probabile. Sententia tamen Nauari est conformior Iuri & praxi. Ad expensas etiam pertinet, si quid de suo socius impendit ad conseruationem mercium communium, ne perirent vel deteriores redderentur.

36

Vtrum autem ex iustitia teneatur de suo ad hoc impendere, quærunto aliqui. Dicendum est, Teneri, si alia ratione non possit damnum commune auertere. Ratio est; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quisque propriis adhibere solet: atqui ad res suas conseruandas, quisque de suo impendit: ergo idem præstare debet ad conseruationem rerum communium. Confirmatur, quia talis tenetur petere mutuum, si aliter non potest damnum commune auertere: ergo si id nolit vel non possit ab aliis petere, tenetur accipere à seipso nomine societatis. Ita Molina disp. 418.

37
Si culpa tua vel odio tui damnum illatum sit.

Aduerte tamen, si aliquid damni eueniat culpa socij, illud non fore commune; vt si res furto sunt ablata defectu debitæ custodiæ, vt patet L. ci. tenetur autem non ad exactissimam diligentiam; sed ad talem, qualem rebus propriis adhibere solet, vt habetur L. Socius. 72. ꝑ. pro socio. vel potius qualem socij communiter præstare solent. Pari modo, si priuato tui odio vel amore damnum vel commodum tibi quis adferat, etiam si societas sit eius occasio, non erit commune: vt si inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiscentem vulnerauerit: si absentem amicus heredem non scripserit. vide Siluestrum, Societas 1. num. 9.

Denique si alter sociorum prodigè administraret ex lucris, tenetur alteri compensare. Vnde sequitur in contractu societatis inter maritum & uxorem, vbi lucra sunt communia, si maritus, cui commissa est administratio, prodigè agat, soluto matrimonio, illius heredes teneri uxori: quia prodiga administratio, non est administratio, sed profusio: & aliàs, hoc ipso, quo lucra aliqua extant, dimidia pars est uxoris; sicut in alio societatis contractu, ad commune lucrum inito. quare tenetur sicut socius, cui concessa administratio ad bonum commune. Vnde in hoc casu vxor, si alia ratio sibi consulendi non suppetat, poterit vti occulta compen-

satione, quantum ex prodigè donatis, vel consumptis à marito, ad eam pertinebat; vt rectè Petrus Nauar. lib. 3. de reſtitut. cap. 1. num. 114.

Contrarium tamen docet Nauar. cap. 17. num. 155. vbi dicit, maritum non teneri restituere uxori, quæ de lucris communibus malè impendit. Ratio ipsius est; quia, inquit, illa sola, quæ tempore diuortij inueniuntur lucrifacta, censentur lucra: reliqua enim, licet pro dimidio lucrifiant uxori, lucrifunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus benè vel malè administrando, poterit illa sibi & uxori reuocare. Sed hæc ratio non est solida: nam reuera vxor habet dominium & possessionem talium bonorum ab initio, quo sunt acquisita, non minùs quàm maritus, etsi parziale, sicut quando res indiuisa, est communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, nisi administrationis. ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & si maritus malè administret, non potest hoc iuri vxoris officere, sicut nec in paraphernis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponſionibus.

Habet 5. Dubitationes.

D. V. B. I. T. A. T. I. O. I.

Quid ludus, quid sponſio, & verum hi contractus sint liciti.

LUDVS propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi destinatis, vt colligitur ex D. Thoma 2. 2. q. 168. art. 2. hic verò accipimus pro contractu, quo ludentes inter se paciscuntur, vt victori cedat quod vterque deposuit. Itaque ludus propriè est veluti certamen quoddam duorum, ad animi oblectationem pertinens. Contractus autem ludi est pactum, vt victori certaminis, res ab utroque exposita tribuatur.

Contractus ludi.

Sponſio est contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contententes sibi vicissim aliquid spondent, vt id eius sit, qui veritatem fuerit assecutus.

Sponſio.

Vterque contractus Iure naturæ est licitus, modò debitz eonditiones adsint. sicut enim in potestate cuiusque est rem suam alteri donare absolute; ita etiam transferre in alterum sub aliqua conditione; siue ea fortuita sit, siue ex industria pendeat. Vnde non est verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferum peccatum, vt vult Siluester v. Ludus q. 4. & alij, quos ibi citat, nisi affectus lucri sit immoderatus. non tamen erit ob hanc causam peccatum mortiferum, nisi affectus ille, ex quo procedit, tantus sit, vt quis ex illo paratus sit facere notabilem iniuriam proximo, vel aliquod præceptum sub peccato mortifero obligans violare, vt si amore lucrandi per ludum, die festo omittat Sacrum.

Esse Iure naturæ licitos.

Aduerte tamen Primò, Quosdam ludos Iure ciuili esse prohibitos, etiam laicis; vt sunt omnes ludi, qui magis fortunâ quàm arte reguntur, qui communiter nomine alearum significantur in Iure; vt patet L. 1. & 3. C. de aleatoribus; vbi etiam quinque dumtaxat ludi permittuntur, cursus, saltus, vibratio quintiana (id est, hastiludium absque spiculo) lucta & hippodromus; & conceditur ditioribus vt in singulas commissiones, vnum solidum (nummus erat aureus) tantummodò possint deponere. si in plus lusum fuerit, inquit, neque repetitio detur, & solum repetatur. Causa huius prohibitionis est triplex. Prima, quòd ex hoc genere ludi sæpè iræ & blasphemiz in Deum (cui euentus fortuiti solent assignari) concitentur. Secunda, Quòd inter ludentes sæpè oriantur lites & pugnæ. Tertia, quòd facile tota substantia per illud exhauriatur; vnde fit vt

Quidam Iure ciuili prohibiti.

Causa vltima.

ad furta & latrocinia ſe conferant. inſiſuantur hæc d. L. Aleatorum, ſuprà. Iure Digefforum etiam prohibitus erat alex luſus, præſertim ſi quis in pecuniam luderet; ut habetur L. Solent. de aleatoribus: ubi tamen permittuntur quinque illi ludi ſupradicti, virtutis exercendæ cauſâ. Vetitum etiam erat commodare illis locum ad lucendum, L. 1. ibidem. Ex quibus apparet, quânto meliores fuerint in hac cauſa mores illius cui quàm huius.

5
Clericis præ-
hibetur.

Aduerte Secundò, Iure Canonico Clericis eſſe prohibitum ludum alearum, ut patet can. 41. Apoſtolicis; Episcopuſ, aut preſbyter, aut diaconuſ alea atque ebrietati vacans, aut deſinat, aut deponatur. & can. 24. Subdiaconuſ, aut cantor, aut leſtor ſimilita faciens, aut deſinat; aut ſeparetur; (id eſt communione priuetur,) ſimilitur & laici. Et c. Clerici 19. de vita & honeſtate Clericorum, & ex Concilio magno Lateran. Ad aleas & taxilloſ non ludant, nec huiuſmodi ludu interſint. Et cap. Inter dilectos 11. de exceſſibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidam Clerico irritatur, quia erat publicuſ aleator, & uſurariuſ. Denique Concil. Trident. ſeſſ. 22. cap. 1. de reform. Statuit ſancta Synoduſ, ut quæ aliâ à Summiſ Pontificibuſ, & à ſacriſ conciliis de clericorum vita, honeſtate, cultu doctrinâque retinenda; ac ſimul de luxu, comeſſationibuſ, choreuſ, aleuſ, luſibuſ, necnon ſecularibuſ negotiis fugienduſ ſanctiſ fuerunt; eadem in poſterum ſiſdem peniſ, uel maioribuſ, arbitrio Ordinarij imponenduſ obſeruentur, &c. Ex quibuſ ſequi videtur, eſſe peccatum mortiferuſ: non quidem ſi ſemel, biſ, tẽrve clericuſ ſic luſerit; ſed ſi huic ludo vacauerit, id eſt, crebrò & per longuſ tempuſ luſerit: hiſ enim ſoliſ poenæ imponuntur. Itaque ſi ad breue tempuſ recreationiſ cauſâ, etſi crebrò, ſic luſerit, non damnanduſ peccati mortiferi, ſi abſit ſcandaluſ; præſertim cum hoc tempore iſti Canoneſ non videantur recepti, (niſi quatenuſ prohibent id fieri cum periculo ſcandali) neque per Superioreſ curentur executioni mandari. Laiciſ tamen non eſt peccatum mortiferuſ, niſi alicubi aliqua lex politica, ſub graui poena id prohibens, ſit in vigore; quia Iure Canonico non eſt illiſ vetitum, niſi canone illo Apoſtoloruſ 42. cuiuſ hac in parte obligatio per contrariam conſuetudinem iam olim ceſſauit; ſicut & obligatio illiuſ Authent. Iuſtiniani. vnde id per ſe in illiſ non eſt modò vllum peccatuſ; quâmuſ ratione circumſtantiaruſ pleruſque cum peccato fiat.

D V B I T A T I O II.

Quæ conditioneſ requirantur ad inſtitiam huiuſ contractuſ.

7
Prima condi-
tio.

Respondeo, Treſ potiſſimùm requiri. Prima eſt, Ut ludenteſ habeant liberam diſpoſitionem rei, quàm in luduſ deponunt: non enim poſſunt reſ alienaſ, uel quaſ alienare non poſſunt, periculo exponere.

Secunda.

Secunda eſt, Ut alter alteruſ per iniuriã (ut miniſ, fraude, conuiitiis) ad luduſ non pertraxerit; quia ſi ille ſic pertractuſ perdat, alter eſt ei cauſa damni per iniuriã, ac proinde tenetur ei ad reſtutionem. Ita Caietan. 2. 2. q. 32. art. 7. ad ſecunduſ. Couar. ad reg. Peccatuſ, p. 2. §. 4. num. 7. Sotuſ lib. 4. quæſt. 5. art. 2. & ali; adeò ut hæc ſententia ſerè ſit communis Docto- rum: ut ſi ſimulet ſe parum perituſ, ut alteruſ alliciat, qui alioquin ludere noluiſſet, ſi conuiitiis laceſſat; ad quæ vitanda alter conſenſit in luduſ, aliâſ non conſenſuruſ.

8

Aduerte tamen, quofdam putare, dum qui miniſ uel conuiitiis coactuſ luſit & perdidit, victorem non teneri ad reſtutionem. Ita Molina diſp. 516. & Franciſcuſ Gargia de contractibuſ p. 2. cap. 19. Probari po- teſt Primò, Quia talis abſolutè voluntariè luſit, & ſolùm ſecunduſ quid inuoluntariè: atqui tale voluntariuſ eſt ſufficiens ad tranſferenduſ dominium, præſertim contractu oneroſo: patet cum quiſ inuituſ vendit domuſ ſuã iuſto pretio ergo, &c.

Si dicas, talem contractuſ poſſe reſcindi, & alteruſ teneri ad reſtutionem: Reſpondebo, id fieri poſſe, quando ea quæ commutata ſunt, poſſunt reſtitui: non autem quando ſunt aliquid tranſiens, ſicut hic, ubi proximè ſit commutatio iuriſ lucrandi cum iure lucrandi: quæ non poſſunt reſtitui, quia ipſo actu pereunt.

Secundò, Si ille ſic inductuſ vincat, poterit retinere lucruſ: ergo etiam inductor poterit, ſi lucretur: debet enim eſſe par vtriuſque conditio.

Tertiò, Hoc ipſo, quo intendiſ lucrari ab altero, cenſeriſ ei concedere liberè iuſ lucrandi à te: alioquin debebaſ habere animuſ reſtituendi in euen- tuſ lucri, nam aliâſ non eſſet æqualitaſ: ergo non tenetur.

Hæc ſententia eſt probabilis: contraria tamen, quæ eſt communis, videtur verior. Primò, Quia eſt contractuſ per iniuriã extortuſ: ergo ratione iniuriæ tenetur ad reſtutionem damni ex illo ſecuti. Confirmatur, quia abſtulit illi libertatem & arbitriuſ animi per iniuriã: ergo tenetur illam ei reſtituere. Secundò, Si per vim cogam te ludere cum tertio, & periculo dare rem tuã, tenebor ad reſtutionem, ſi inde damnuſ tibi proueniat: ergo etiam colluſor tenebitur, ſi te cogat: nam vtrouque eadem eſt iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractuſ ſocietatiſ mercaturæ, tenebor ad reſtutionem, ſi nauis pereat, uel ſi alia damna accidan: quia ſunt cauſa ſine qua damnuſ non incurriſſet: ergo ſimilitur hic. Quarto, Denique non eſt dubitanduſ quia colluſor teneatur ad reſtutionem, ſi tu non habebaſ animuſ lucrandi: atqui animuſ lucrandi ex contractu, ſuppoſita coactione iniuſta, non adimit iuſ ſarciendi damni, ſi quod fortè ex tali contractu ſecutuſ fuerit: nam in poteſtate ipſiuſ eſt, contractuſ confirmare uel reſcindere: ergo, &c.

Ad Primuſ, Etſi tale voluntariuſ mixtuſ abſolute ſufficiens ſit ad validuſ aliquatenuſ efficienduſ contractuſ; & ad dominium ſecuta traditione tranſferenduſ: tamen ſi illud vi uel fraude fuit extortuſ, poteſ acta reſcindere, & rem alienatam recuperare. nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in perſonam, ut dictuſ eſt cap. 17. dub. 6. Nec reſert, quòd ea, quæ per ſe primò in contractu ludi commutantur, non poſſint reſtitui, id enim eſt per accidens, nempe quia non extant: ſatis eſt damnuſ inde ſecutuſ rependi poſſe, qui enim coactiſ luſit, non ſponte ſua, ſed metu compulſuſ, alteri ſpem lucrandi conceſſit, & luduſ executuſ eſt: vnde illi damnuſ obuenit.

Ad Secunduſ, Neganda eſt conſequentia: tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua dampnuſ alteri obuenit: quia debet eſſe par conditio ludentiuſ, ſi præciſè contractuiſ ludi ſpecteſ: ſecùſ ſi intercedat iniuria. ſi enim mihi iniuriã faciſ in numero puncto- rum, uel calculo- rum, non poteſ lucrari: ego tamen poſſum. Item debet eſſe par conditio, niſi alter tacitè iure ſuo cedat: ſicut cum quiſ exponit præſentem pecuniam contra creditam: nam qui ludit creditò, ei à Iure datur poteſtaſ non ſoluendi, & ſolutuſ repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriã cogitur, ſpòte ſubit hoc onuſ: vnde ſibi ipſe impurare debet, ſi commoduſ non poſſit reportare ex ludo.

Ad Tertiũ, Qui compulſuſ ludit, non liberè, ſed coactè; dat alteri iuſ lucrandi: ſicut qui coactiſ inire ſocietatem, uel aliuſ contractuſ: vnde poteſt reuocare. nec eſt neceſſe ut habeat animuſ reſtituendi, ſi ipſuſ lucrari contigerit: quia quando quiſ coactiſ per iniuriã contractuſ fecit, eſt in poteſtate ipſiuſ poſtea illum ratificare, uel in irrituſ reuocare, pro- ut illi commodiſ fuerit, ut oſenſuſ eſt c. 17. dub. 6.

Importuna preceſ, quibuſ aliquiſ te ad luſuſ attraxit, non ſufficiunt, ut teneatur ad reſtutionem, niſi tanta ſit importunitaſ, ut tu malis rem tuã pericli- tari, quàm tantis moleſtiis affici. quod raruſ eſt. Iux- ta hæc intelligenduſ & limitanduſ quòd habet

D. Thom.

9
Contrarium
veriuſ.

10
Ad rationeſ.
Voluntariuſ
mixtuſ.

Quomodo
debet eſſe par
conditio lu-
dentiuſ.

11

12
Importuna
preceſ?

D. Thomas 2. 2. quæſt. 32. art. 7. ad ſecundum, de trahente ad luſum ex lucri cupiditate.

13
Ne fraudibus
utantur.

Tertia conditio eſt, Vt non utantur fraudibus contra leges ludi: alioquin tenentur tum ad reſtitutionem eius quod ſic lucrati ſunt, tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tantum tenetur reſtituere id quod ab altero accepit, ſed etiam quod alter iuſte lucraturus erat, niſi fraude impeditus fuiſſet: quia eſt huius damni cauſa iniuſte. ſi tamen erat dubium an eſſet lucraturus, non tenetur ei rem ſuam, quam expoſuerat, dare: quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo ſic lucratus eſt, reſtituere, ob eandem cauſam: quia in dubio non poſſum mihi rem alterius attribuire, eò quod in dubio melior ſit conditio prioris domini poſſidentis. Leges autem ludi ſunt, quas vel ipſi ludentes communi conſenſu inter ſe ſtatuerè, vel ſi nihil hac de re egerint, quæ eo loco, vel apud eam gentem, cuius more ludere ſtatuert, ſunt receptæ: nam contractus, niſi aliud exprimitur, cenſentur celebrari ſecundum conſuetudines loci: quamvis fortè alter contrahentium, vel vterque aliquas earum ignoret. Fraudes tamen, ſeu aſtutia communi conſuetudine receptæ, vel in quas expreſſè aut tacitè ludentes conſentiunt, ſunt licitæ, nec reddunt obnoxium reſtitutioni: vt ſi quis aduertens ſe certò lucraturum, roget aduerſarium velint deponere duplum: aut ſi videat errantem in numerandis ſignis, & non moneat: quiſque enim ſuas tantummodò partes agit, neque cenſetur ludenti prodeſſe, quod per negligentiam non aduertit. hoc tamen non eſt vniuerſè verum, ſed tantum vbi conſuetudine id eſt receptum.

D V B I T A T I O III.

*Verum is qui ludo vetito aliquid eſt
lucratus, teneatur ad illius
reſtitutionem.*

16
Sententia
DD. antiquo-
rum.

Quidam Doctores docent, acquiſita ludo vetito, nullo modo retineri poſſe, eò quod dominium per talem ludum non transferatur: ſed eſſe reſtituenda vel pauperibus, ſi victus victorem induxit ad luſum: vel ipſi victo, ſi illum victor induxit. Ita D. Bonaventura in 4. d. 15. n. 67. expreſſè docet de aleatoribus, idemque ſentit de omnibus ludis illicitis: nam ratio ipſius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem diſt. q. 2. art. 4. quæſtiuncula vlt. ad ſecundum. Richard. eadem diſtinct. in fine. Palud. eadem diſt. qu. 5. art. 5. & alij quidam.

17
Non eſſe ob-
noxia reſtitu-
tioni.

Reſp. & Dico Primò, Omnino verius eſſe, acquiſita ludo vetito retineri poſſe, nec eſſe obnoxia reſtitutioni ante ſententiam Iudicis iubentis reſtituere. eſt communis ſententia DD. aliorum, Alexandri Halenſis 4. p. q. 86. memb. 3. 2. 6. Adriani in 4. tractat. de reſt. §. Quia in ſuperioribus. Ioannis Medinæ C. de reſtit. quæſt. 21. Caſtro l. 2. de lege poenali, cap. 2. Soti lib. 4. de iuſt. q. 5. art. 2. Couar. ſuprà num. 2. & 3. & aliorum. Idem tenent paſſim Canoniſtæ in cap. penult. de vita & honeſt. Clericorum, teſte Couarr. Probatur, quia contractus ludi lure naturæ habet vim transferendi domini: ex eo autem, quod talis ludus eſt prohibitus, neque lure poſitiuo impeditur domini translatio: ergo acquiſita tali ludo, non ſunt obnoxia reſtitutioni. Maior paret ex dubit. prima. Minor probatur: non enim impeditur lure naturæ, quia etſi contractus aliquis ſit prohibitus, vel etiam lure naturæ illicitus, non idèò naturalis ratio dictat eſſe irritum: vt patet in matrimonio contracto poſt votum caſtatis, vel poſt ſponſalia cum alio inita, in venditione rei, quam Deo vouiſti: in promiſſione facta meretrici pro vſura corporis. aliud enim eſt, contractum eſſe illicitum, aliud eſſe irritum, ſeu carere vi obligandi: multa enim illicitè ſunt, quæ tamen facta, tenent. Sed neque lure poſitiuo Caſareo,

18
Ius Caſareum.

(de quo illi Doctores loquuntur) quia Ius illud nunquam irritum reddit talis ludi contractum: ſic enim habetur L. Aleatorum. 2. C. de aleatoribus, de quibus maximè poſſet dubitari: Nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in ſpecie, & ſi contra factum fueris, nulla ſequatur damnatio: (id eſt, victus non cogatur ſoluere) ſed ſolutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, vel eorum heredibus, aut his negligentibus, à parte, aut deſenſoribus illius ciuitatis, vel recipiat ſiſcus, non obſtante quinquaginta annorum præſcriptione. In Græco textu ſic habetur: Victum in alea luſu non poſſe conueniri, & ſi ſoluerit, habere repetitionem tam ipſum quam heredes eius, aduerſus victorem & eius heredes: idque perpetuò, etiam poſt triginta annos. Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum: ſed ſolum concedunt perdenti repetitionem. quod Doctores paſſim intelligunt de repetitione in iudicio, vt per ſententiam Iudicis recuperetur amiſſum. vnde inferunt, non ſufficere vt repetitio priuatim fiat, aut etiam vt fiat in iudicio, niſi ſequatur condemnatio, qua victor iubeatur reſtituere: ante hanc enim, victorem non teneri. Ita Couarruias ſuprà num. 8. Caſtro lib. 2. de poteſt. legis poenali. c. 2. corol. 3. Medina q. 22. & alij. Ratio eſt, quia hæc lex, qua parte iubet ſolutum reddi, eſt poenalis: ac proinde non obligat ad id præſtandum, quod in poenam ſtatutum eſt, ante ſententiam: vel ſi non eſt poenalis, ſaltem eſt diſpoſitiua modi, quo res perſita debet recuperari: ſicut cum concedit reſtitutionem in integrum contra præſcriptionem, vel contractum verimque impletum: iuxta ea, quæ diximus ſuprà cap. 6. dub. 18. & cap. 17. dubit. 9. quod etiam ſatis colligi poteſt ex illis verbis, Competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, &c. vbi ſolum conceditur ius repetendi per miniſterium Iudicis. Adde, non eſſe conſentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante ſententiam: quia rati futuri ſunt, qui ſponte reſtituent: & ita conſcientiæ hominum implicarentur absque fructu. Denique conſuetudine receptum eſt, vt nemo putet ſe teneri hæc lucra reddere, niſi per ſententiam Iudicis compellatur.

Debet repeti
in iudicio.
39

Dices, In Græca editione dicitur, Data ſuper alea luſu cautio ſit irrita & condici poſſit: ergo contractus ludi eſt irritus, ac proinde ſolutum debet reſtitui, etiam ante ſententiam.

Reſp. Cautiorem diſtingui ab ipſo contractu, ad cuius ſecuritatem datur: vnde etſi cautio ſit irrita, non idèò contractus ludi eſt irritus. dicitur autem irrita cautio, quia ex vi ipſius non poteſt victus cogi ad ſolutionem, & ſi quis ex ea coactus fuerit ſoluere, eò quod non potuerit probare illam eſſe datam ſuper aleæ luſu, poteſt vi occulta compensatione: quia coactus eſt ſoluere ex vi cautionis, quæ nullam vim habebat.

20
Cautio inter-
ueniens.

Petes Primò, Quid ſi victor impediatur ne Iudex illum condemnet ad reſtitutionem lucrorum, tenebiturne adhuc reſtituere?

21
Si victor im-
pediat ſen-
tentiam.

Reſpon. Si impediatur per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus poſſit recuperare id, ad quod leges ei luſu tribuunt. ſi autem absque vi vel fraude impediatur, non tenebitur. quia vitur lure ſuo, ne condemnetur, vt ſi neget ſe quidquam ludo lucratum, eò quod res ſit omnino occulta, nec victus habeat vllum teſtem quo id probet. cum enim hic examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in poenam criminis: non tenetur fateri, etiam ſi ſub iuramento rogetur, antequam ſit ſemiplenè probatum per vnum teſtem omni exceptione maiorem, vt docet Molina diſput. 14. Hæ ſententia probabilis eſt. Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim iſta lex videtur eſſe poenalis, ſed diſpoſitiua æqui & boni, ne homines rebus ſuis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub. incommodo, vt dictum eſt dubit. 1. ſicut illæ leges, quæ certis caſibus concedunt in integrum reſtitutionem. Confirmatur, quia ſi victor in poenam delicti condem-

condemnaretur ad restitutionem lucri, non deberet fieri restitutio victo, qui fuit particeps delicti, sed fisco; sicut cum aliquid datum est pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, sed civiliter; sicut cum petitur restitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiam si res occulta sit.

22 *Si victus non audeat repetere.* Petes Secundò, Quid si victus non audeat repetere in iudicio, metu dedecoris, poteritne vii occulta compensatione aduersus victorem?

Respond. Non posse. Ita Castro & Medina suprà. Idem tenet Sorus, etsi dubitanter. in eadem sententia est Adrianus quæst. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etsi Sorus & Medina contrariam sententiam ei tribuant. Ratio est, quia victus non habet ius ad recuperandum amissum, nisi per iudicis sententiam: aliud enim ei leges non concedunt. potest tamen minari accusationem & repetitionem in iudicio; & si victor, ut hoc declinet, restituat ei lucrum, poterit victus illud accipere; modò tamen verè animum haberet in iudicio repetendi; quia tunc tanti valet repetere, quanti est id, quod accipit ut non repetat. Secùs si non habebat animum repetendi, sed solùm fingebar, iuxta Molinam loco cit. Quamuis etiam in hoc casu verius putem, posse accipere; quia habet Ius repetendi: quo Iure cedit. vide suprà cap. 17. dub. 6.

D V B I T A T I O I V.

Vtrum is, qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere in foro conscientia.

24 *Non tenetur solvere, si velit.* Vidam DD dicunt teneri solvere; quamuis solum possit postea in iudicio repetere. Ita Castro & Medina suprà. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur implere promissa.

Respond. tamen, Iure communi Cæsareo non teneri solvere quod sic amisit. Ita Adrianus suprà. Couarr. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 8. Insinuat Nauarr. c. 10. num. 17. videtur enim probare sententiam Adriani & Couarruiz.

Probatum Primò. Quia Iure Cæsareo sancitur, ut *victus non cogatur solvere*. atqui parum est non cogi in foro externo, si interim cogitur in foro conscientia. deinde cur vult illum non cogi, nisi quia mens eius est, ut non soluat, & rebus suis se non exuat, & victor non fruatur lucro?

Secundò, Ibidem conceditur, ut victus & eius heredes possint solum repetere: atqui hoc ipso videtur concedi, ut non teneatur solvere; cur enim non eximat illum obligatione soluendi, cui concedit Ius, si soluerit, repetendi? Confirmatur: quia *qui ad agendum admittitur, est multò magis ad excipiendum admittendus*, ut habetur cap. Qui ad agendum. de reg. Iuris in 6. ergo cum victo detur actio ad recuperandum pretium solum, conceditur eidem etiam Ius excipiendi contra victorem, ut ei non soluat. quorsum enim per inutiles ambages ducatur, ut rem suam recuperet, cum ab initio possit non solvere?

25 *Obiectio.* Tertiò, In lege Græca redditur irrita omnis cautio data super alea lusu. vult ergo ex alea lusu non nasci obligationem soluendi. cur enim vellet cautionem quæ contractum confirmet, esse irritam, si ex contractu vellet aliquam obligationem nasci? Nec obstat, quòd Iure naturæ teneamur promissa liberè facta implere: hoc enim verum est, nisi maior potestas reddat ea irrita & inualida; aut nisi faciat potestatem non implendi; quod ob iustam causam facere potest. Idem dicendum de quouis alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat propriè irritum; (victor enim potest exigere à victo solutionem rei, quam lucratus

Lex dat potestatem excutiendi onus soluendi. est, & cum ei tradita fuerit, acquirit eius dominium, nec tenetur eam restituere victo ante sententiam. quod est signum, contractum non fuisse irritum) tamen concedit victo potestatem liberandi se, & excutiendi obli-

gationem per contractum inductam, si velit. Itaque etsi victor possit solutionem exigere, tamen non potest eam extorquere, si victus beneficio legis vii volens, nolit solvere.

Petes Primò, Quid si uterque renuntiavit beneficio legis, cesseritque Iure suo; poteritne victus adhuc denegare solutionem?

26 *Renuntiatio beneficii legis.*

Respondeo, Si solùm renuntiavit simplici verbo absque iuramento, poterit non solvere; & si soluerit, repetere: simplex enim cessio non priuat hominem Iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis. alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & frustratoria. Si verò renuntiavit cum iuramento, iurando se non usurum beneficio legis, tenetur solvere, & solum non potest repetere; si tamen de ea re liberè poterat disponere. quia iuramentum de relicta, alteri factum necessario est seruandum, ut patet cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6. Si iuravit tantùm se soluturum, tenetur quidem solvere, sed poterit solum repetere; quia non iuravit se non repetiturum: nisi fortè mens eius fuerit etiam ad hoc se obligare; iuramentum enim secundum mentem iurantis astringit.

Petes Secundò, Vtrum iste in hoc euentu possit petere iuramenti relaxationem à Prælato, & tunc non solvere, vel si soluit, repetere? Molina putat tale iuramentum non posse relaxari absque consensu eius, cui sit relaxari. factum est; quia factum est in illius commodum, absque vi & fraude: ac proinde per illud acquisitum est illi ius, quo non potest spoliari inuitus. Alij verò putant, absolutè relaxari posse, sicut iuramentum de soluendis usuris. Verùm dicendum est, tale iuramentum posse relaxari, si solùm iuravit solvere, seu tradere rem, absque intentione non repetendi; quia tale iuramentum non confirmat contractum: cum non excludat priuilegium legis, quo conceditur repetitio. Si autem iuravit solvere, & non repetere, vel saltem ea mente eius fuit, etsi non expresserit, non potest relaxari inuito eo, cui præstitum est, nisi vis aut fraus interuenerit.

Secùs est de iuramento soluendi usuras: hoc enim est per iniuriam extortum, & usurarius per hoc nullum ius acquirit: sed solùm est implendum, ne Deus videatur fuisse assumptus in testem falsi. vide cap. 17. dub. 7.

D V B I T A T I O V.

Vtrum per ludum & sponsiones possit lucrari is qui non potest perdere.

28 *Si alter sit certus lucrandi.* Notandum est, Esse potissimum dubium in tribus casibus. Primus est, Si alter sit ita peritus ludi, ut moraliter certum sit ipsum lucraturum: aut si ita sit certus de re super qua sit sponsio, ut non possit amittere. Videri possit alicui, hos posse lucrari, si nihil simulatè aut fraudulenter agant, quòd alios ad ludum vel sponsionem pertrahant, sed simpliciter se offerant: quod expressè docet Toletus l. 5. cap. 17. de faciente sponsionem, quod etiam docuit Decius consil. 115. & Couarr. regula Peccatum, p. 2. §. 4. num. 6. Decij sententiam approbans. eademque videtur ratio ludentis: quia non tenetur ex iustitia suam peritiam declarare aduersario ne ille amittat: quisque enim hanc suas partes agit. ille verò suæ temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi se exposuerit, non examinata eius qualitate. Nec ob stare videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde pari ratione eum, qui ludit, teneri suam peritiam patefacere. Responderi enim poterit: Primò, Venditorem ad hoc ex iustitia non teneri, si emptor id non postulet, sed suo indicio rem explorare velit, iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap. 21. dub. 11. Secundò, Quidquid sit de venditore, aliam esse rationem in ludo; quia in venditione

trione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij : in ludo verò & sponſionibus quæritur victoria , vel fortunæ , vel industriæ , vel ſcientiæ. vnde etiam ſi tua industria vel ſcientia ſit maior , non teneris eam aduerſario patefacere. ſatis eſt vt eam non tegas aliqua ſimulatione , qua alter decipiatur.

30 Verum contraria ſententia eſt communis , vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius eſt , non quod quidam ponunt , quia debet eſſe par conditio ludentium , (id enim verum non eſt de paritate industriæ , vel notitiæ ; ſed de paritate in legibus ſeruandis , & iure lucrandi vel perdendi ; vnde ad rem non facit) ſed quia error ſeu dolus dat cauſam contractui. ſi enim hic alterius peritiam noſſet , nollet ſuam cum ea committere : ac quando error dat cauſam contractui , hic vel irritus eſt , vel in irritum reuocari poteſt : vt oſtenſum eſt cap. 17. dubit. 5. num. 29. & ſeq. Vide , ſi placet , quæ ibi dicta : ex quibus rationi alterius ſententiæ reſponderis.

Nec obſtat , quòd is cui in ludo felicior ſors aut partitio accidit , ita vt certus ſit de lucro , poſſit ea re diſſimulata augere ſponſionem , & offerre duplum aut quadruplum in ludum , etiam ſi alter decipiatur ; vt docent Couarr. & Decius ſuprà , & Ioannes Medina C. de reſtit. quæſt. 22. & alij : quia ludi leges conſuetudine receptæ id permittunt , vt iidem Auctores docent. Vnde ſi conſuetudo ſimili modo permetteret exceſſum peritiæ in altero , non putarem cogendum ad reſtitutionem.

31 Si habet animum non ſoluendi. Secundus caſus eſt , Cùm is , qui ludit , habet animum non ſoluendi , vel ſolutum repetendi. Talis non poteſt lucrari. Primò , Quia decipit aduerſarium ; (hoc ipſo enim quo exponit rem ſuam , ſignificat ſe eſſe paratum ſoluere & amittere , ſi ludo vincatur , cuius tamen contrarium mente gerit) quam deceptionem ſi aduerſarius ſciret , nollet ludere. Secundò ; Quia debet eſſe par conditio ludentium ; nempe vt vterque eodem modo paratus ſit amittere rem depositam , ſi victus fuerit. qui tamen ſincero animo luſit , non cogitans de non ſoluendo , vel de recuperando amiſſo , aut habens animum ſoluendi , & non recuperandi ; poteſt peracto luſu mutare animum , & nolle ſoluere , vel ſi ſoluit , repetere ſolutum : quia hoc vtrique leges concedunt , & in eo ſunt pares. idque locum habet , ſiue vterque præſenti pecunia : ſiue alter creditò , alter præſenti pecunia. ſicut enim qui ludit creditò , poteſt poſtea nolle ſoluere : ita etiam qui præſenti pecunia ludit , poteſt repetere ſolutum. vnde verum non eſt quod quidam docent , eum qui ludit creditò , non poſſe lucrari ab eo , qui exponit præſentem pecuniam , niſi iuret ſe ſoluturum. ſatis enim eſt vt ludens creditò , bona fide ſit contentus.

Petes , Quid ſi ludens creditò non teneatur ſoluere , & ludenti pecuniâ numeratâ non detur repetitio : Vtrum tunc is , qui creditò ludit , poſſit lucrari ?

Reſp. Poſſe , ſi cùm luderet , animum habebat ſoluendi : quia alter cenſetur cedere iure ſuo , hoc ipſo , quo ſciens & volens cum tali ludit , præſentem pecuniam exponens. Talis lex lata eſt à Carolo V. in Hiſpania , de qua Couarr. reg. Peccatum , p. 2. §. 4. n. 8. & Caſtro lib. 2. de leg. poen. cap. 2.

32 Si non poſſit alienare. Tertiſ eſt , Cùm alter ludentium non poteſt rem depositam alienare : vt ſi ſit Religioſus vel filiusfamilias. Religioſus abſque conſenſu Superioris non poteſt quidquam ludo acquirere. quia ſine eo non poteſt quidquam in ludum deponere. vnde ſi lucretur , tenetur ad reſtitutionem : ſicut & ille tenetur , qui ab eo lucratus fuerit. Cum conſenſu tamen Superioris poteſt lucrari & perdere , etiam notabilem ſummam : quia eſt contractus oneroſus , qui poteſt Monafterio eſſe utilis. quamuis peccet , res Monafterij ſic exponendo : & quidem mortiferè , iuxta Nauarrum cap. 20. num. 9. Si tamen contigerit Monafterium grauiter lædi ex ludo , datur ei reſtitutio in integrum , ſicut in aliis contractibus. De pupillo & minore habente curatorem , dictum eſt ſuprà cap. 17. dubit. 8. Filiusfamilias pubertatem

ingreſſus , ſi habet caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia , vel alia à parente conceſſa ad animi oblectationem , vel ad liberam adminiſtrationem , poteſt lucrari & perdere : & qui ab eo lucratus fuerit , non tenetur ad reſtitutionem. ſi autem ſolum habet aduentitia quorum uſusfructus ſit apud parentem , non poteſt quidem ea exponere in ludum abſque parentis conſenſu : ſi tamen fecerit , & perdiderit , probabile eſt , eum qui lucratus fuerit , non teneri ad reſtitutionem parenti aut filio , vt docet Molina diſput. 519. Ratio eſt , quia etſi filius non potuèrit dominium horum transferre in alterum , eò quòd adminiſtratio pertineret ad parentem : tamen quia ad ipſum pertinet dominium directum , poterit victor hæc retinere iure retentionis , pro debito , quo filius familias manet illi ex ludo , naturali iure obſtrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum , quo parens cenſeri poſſit condonare filio uſusfructum , & cedere iure adminiſtrandi illa bona : vel quando per filium alia ratione compenſari poteſt. Alioquin ſi parens id , quod amiſſum eſt , repeteret , vel conſtaret ipſum velle ſibi reſtitui , deberet reddi : ſed filius teneretur de euictione ex rebus ſuis , quamprimùm commodè poſſet. Niſi forte ludo vitio amiſerit : (tunc enim ſicut non tenetur ſoluere , ita neque compenſare ſi fuerit euiſtum) vel niſi ſe poſſit eximere beneficio reſtitutionis in integrum , quod minori , ſi læſus fuerit , competit vlque ad 29. annum completum : vt dictum eſt ſuprà c. 17. dubit. 8.

Si filiusfamilias non habet quidquam proprii , ſed tantùm aliena , quæ ipſe non poteſt in alium transferre , & aduerſarius id nouit , neuter poteſt lucrari : quia contractus eſt irritus , cùm vtrimque ſit mala fides. Idem dicendum , ſi quis ludat cum eo , quem ſcit deponere rem furtiuam. colligitur ex L. Si in empr. 34. §. Item ſi empror. . de contrahenda emptione. Si autem aduerſarius bona fide putat eſſe rem ipſius , aut ipſi eſſe conceſſam liberam adminiſtrationem : tunc vterque poteſt lucrari , quia contractus eſt validus propter bonam fidem alterius contrahentium : vt colligi poteſt ex L. Rem alienam. 28. . de contrahenda emptione. vide dicta cap. 20. dubit. 18. vbi tamen victor ſciuerit , rem , quam lucratus eſt , eſſe alienam , tenetur illam curare reſtitui ; ſed tunc filiusfamilias tenetur illi de euiſtione , manèſque obligatus ad compenſandum.

Duo tamen hic ſunt Notanda : Alterum eſt , filiumfamilias , qui à parente ſuſtentatur in aula vel Voiuerſitate , poſſe particulam aliquam ſummæ ſuſtentationi deſtinatæ , ludo honeſto inſumere , nempe 4. vel 5. in centum , vt docet Sotus l. 4. q. 5. art. 2. & Nauarr. cap. 20. num. 12. Ratio eſt , quia ad alimenta pertinet etiam recreatio , ætati & ſtatui conueniens , & æqualibus paſſim conceſſa , ſine qua non poſſet decorè & liberè cum ſociis verſari. Idem ſentit Nauarrus de Religioſo , qui verſatur in ſtudiis , impenſis ſui Abbatis , vel in negotiis Monafterij foris : modò tamen id honeſtæ , recreationis cauſa faciat.

Alterum eſt , Eum , qui ſolum quatuor poteſt deponere in ludum , non poſſe ſingulis commiſſionibus ab vno eodemque lucrari plusquam quatuor : quia debet eſſe par conditio ludentium : niſi alter ſciens conditionem ſocij , cedat iure ſuo. poteſt tamen amplius lucrari , ſi plures ſint in quos ludit : vt ſi quatuor ludant , & ſinguli deponant quatuor , poterit lucrari duodecim. diuerſis etiam commiſſionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari , quàm poteſt perdere. cùm enim non poſſit perdere niſi quatuor , poteſt lucrificare centum. Ratio eſt , quia ſatis eſt ad ſingulorum ludorum lucra , vt poſſit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde , poſſe etiam deponere quidquid lucratus fuerit : quia parens ad id tacitam facultatem dare cenſetur. Vide Nauarrum ſuprà.

Aduentitia
filiorum.

35.

36
Res aliena ſi
deponatur in
ludum.

37
Dum verſatur
in aula
vel ſtudio.

37
Poteſt quis
plus lucrari
quàm perdere,
& contra.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

Constat 5. Dubitationibus.

XPOSITIS contractibus, quibus transfertur dominium, dicendum est de quibusdam aliis, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depositi & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid sit depositum, quid commodatum.

Respondeo & Dico Primò, *Depositum* vocatur & res ipsa, quæ alicui custodienda traditur, & contractus, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum restituiatur, ut colligitur ex L.1. §. Depositi.

Dico Secundò, Contractus hic re ipsa perficitur: nempe dum res traditur à deponente, & suscipitur à depositario: tradere enim vel deponere in domo non sufficit, nisi alter significet se eius custodiam suscipere: nisi fortè ex officio teneatur eam custodire; ut sunt caupones, stabularij, nautæ, & aurigæ: sufficit enim illis videntibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teste Gomezio tom.2. cap.7. num.2.

Dico Tertiò, Deponi ordinariè solent res mobiles aut se mouentes; non autem immobiles, nisi quando est de aliqua re immobili controuersia: tunc enim deponi solet apud sequestrum, ut custodiat, & ut fructus eius seruetur ei, qui superior fuerit in lite. vide Siluestrum v. Depositum, num.1. Soler autem apud sequestrum fieri depositio, quando neuter litigantium est in possessione rei: aut alter contra Iuris ordinem possessionem est ingressus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuastet; & in aliis quibusdam casibus.

Dico Quartò, *Commodatum* vocatur tum res ipsa, cuius usus alteri conceditur: tum contractus, qui nihil est aliud, quàm rei alicuius quoad solum usum gratuita concessio, ut colligitur §. Item is, Institut. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet esse contractum, qui re ipsa perficiatur.

Dico Quintò, *Commodatum* differt à *mutuo*, quòd per illud non transferatur dominium, sitque idem numero restituendum, possitque esse tam rei immobilis, quàm mobilis: nam etiam domum nostram commodamus. *mutuum* verò, dominium transfert, & diuersum numero restituendum est, solumque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel mensura constant, cernitur. A *precario* verò, quòd commodatum sit certi temporis, expressi, vel impliciti, ante quod non possit repeti. Expressi, ut si commodem tibi librum ad mensem. Impliciti, ut si commodem tibi librum, ut eum transcribas: tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quantum necessarium est ad describendum commodè; L.3. & 4. §. commodati. vide Siluestrum v. Commodatum, num.1. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur, si inuito extorqueas, teneris illi de damno secuto. *Precarium* verò est reuocabile ad nutum concedentis.

DVBITATIO II.

Vtrum depositarius possit deposito uti.

Respondeo, Non posse, alioquin censetur furtum committere; & si usus sit pretio æstimabilis, (ut est usus equi, vestis, monili) tenetur soluere pretium, si tamen putetur dominus illud velle. Ratio est, quia usus rei non est ei concessus, sed tantum res ipsa, ut eam custodiat. Idem dicendum de pignore, &

de commodato, si quis eo aliter utatur quàm concessum sit; ut docet Couar. lib.3. variar. c.15. n. vlt.

Aduerte tamen, in tribus casibus posse deposito uti. Primò, Si id illi à deponente est concessum. per hanc enim concessionem depositum transit in mutuum, vel in commodatum, hoc ipso quo uti cœperit; in mutuum quidem, si est res usu consumptibilis; ut pecunia, triticum, oleum: in commodatum, si non est usu consumptibilis. vide Nauarr. cap.17. num.181. & colligitur ex L. Certi conditio. 9. §. vlt. §. de rebus creditis.

Secundò, Si depositarius bona fide existimet domino id non displicere: tunc enim non peccaret utendo, nec furti actione teneretur, quamuis postea constaret domino displicuisse, & deberet usum, domino volente, compensare: quia fur censi non potest, qui putat se domino non inuito rem contrectare. ita Couarruias supra.

Tertiò, Quando depositum est res usu consumptibilis, v.g. pecunia, triticum, vinum; & depositarius certus est, se, quando depositum repetetur, paratum habiturum tantumdem eiusdem mensuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, saltem mortiferum, uti deposito, & illud alienare: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imò hoc cedit in eius commodum: quia etiam si res casu, vel culpa leuissima depositarij periret, maneret deponenti salua; aliàs ipsi peritura. Ita Molina disp. 324. Idem docet Siluest. v. Depositum, num.10.

DVBITATIO III.

Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum perit, vel deterius effectum est.

Respondeo & Dico Primò, Si depositio tantum cedit in commodum deponentis, depositarius solum tenetur ex dolo & culpa lata, non autem leui vel leuissima.

Dico Secundò, Si verò cedit in commodum vtriusque, tenetur etiam ex culpa leui: ut si pretium pro custodia accipiat: ut patet L.1. §. depositi. hinc factores, molitores, & similes artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, aurigæ, caupones, & similes apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui. quia depositio etiam in ipsorum commodum cedit. Imò L.1. cit. nautæ, stabularij & caupones dicuntur teneri ex culpa leuissima. quod sanè probabile est, non solum in foro externo (ut vult Siluest. v. Nauta, num.1. & Angelus, eodem in princip.) sed etiam in foro conscientie, præsertim si quis rem aliquam ipsis expressè tradiderit custodiendam: id enim leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi solent, excludendas; meritò potuerunt constituere. secus tamen, si quis rem suam, ipsis tantum videntibus, in diuersorio vel naui deposuerit: (quamuis illa lege id significetur:) quia nisi illis specialis cura committatur, censetur cuique rerum suarum custodiam relinquere: idque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipsi præstare nolunt. ita ferè nunc est consuetudo.

Dico Tertiò, Si depositio fiat in commodum solius depositarij, tenetur de culpa leuissima: ut si quis deponat apud aliquem pecuniã, eo fine ut possit illa uti si opus illi fuerit. colligitur ex L.4. §. de rebus creditis. sic intellige L.1. §. Szpè. §. depositi. vbi dicitur: Si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse; ita tamen ut non solum dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet: non tamen casus fortuitos. Loquitur enim de eo, qui tantum sui commodi causa se obtulit: non autem de illo, qui causa vtriusque, vel deponentis dumtaxat. hic enim non magis tenetur, quàm qui se obtulit: nisi aliud expressè conuenerit: aut nisi diligentissimam custodiam promiserit.

ferit. vide dicta supra cap.7. dub.8. vbi etiam diximus, non esse improbabile, neminem teneri in foro conscientiz, nisi ex culpa graui; nisi aliud expresse sit conuentum.

12 Notandum est, si quid depositum sit apud Abbatem, vel Religiosum cum consensu Abbatis; idque culpa eius perierit; Monasterium non teneri depositi: quia non tenetur ex delicto Prælati, aut Religiosi. Idem dicendum de deposito apud Episcopum, vel Canonicum. patet ex c. Delictum, de regul. Iuris, in 6. & cap. Episcopum. 16. quæst. 6. quia delictum personæ, non est in damnum Ecclesiæ conuertendum, ut ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte verum esset in commodum Ecclesiæ vel Monasterij, teneretur quatenus inde commodum percepit.

Petes, Quid si dubium sit, Verum depositum vel commodatum culpa depositarij vel commodatarij perierit?

13 Respon. Si adhibita diligenti inquisitione res dubia Si dubium maneat, non tenetur; quia in dubio nemo præsumitur cuius culpa delictum facturus. colligitur ex L. Merito. 2. Pro loco. quod maxime verum est in dubio utrimque æquali: nam si indicia in alteram partem magis inclinent, potest fieri præsumptio in contrarium: de quo Covarruias Clement. Si furiosus, p. 2. §. 2. num. 1. vbi ex eodem principio colligit, consultorem damno securo teneri ad restitutionem, quando dubium est, verum ex vi consilij secutum sit, an verò auctor suo pte nutu facturus fuerit; quia in dubio non præsumitur quis commissurus delictum. Itaque auctor in illo casu non præsumitur absque consilio malè facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali censetur indeterminatus: ergo consilium accedens determinauit illum ad alteram partem. secus verò si dubium esset an consilium datum sit: vel si constaret ex ignorantia inculcata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eandem regulam, partim quia non intercessit culpa: iuxta ea, quæ dicta supra cap.7. dub.7.

D V B I T A T I O I V.

Quando depositori repetenti depositum possit non reddi.

14 Respondeo. Quatuor casibus. Primò, Si petat ut sibi vel alteri noceat: ut si furens repetat enssem. Secundo, Si bona eius fisco sint addicta: tunc enim fisco tradenda. colligunt id DD. ex L. Bona fides. 31. de depositi. Sed ex eo loco non colligitur id esse necessarium. Vnde nisi Iudex bona fisco addicens, vetuerit, puto illi posse restitui: quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cum dominium nondum amiserit. Ita quidam recentiores, & Emanuel Sà, v. Depositum. non tamen puto depositarium ad hoc obligari: sed posse, si velit, ad fiscum deferre, quia etiam fiscus ius habet, ut eam rem sibi vindicet.

15 Tertiò, Quando dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non est restituenda furi, qui deposuit. Idem dicendum, si constet rem furto esse sublatam per deponentem: tunc enim ipsi non est restituenda, sed domino, nisi putetur illam repetere ut restituat domino.

16 Compensatio in deposito. Quartò, Causa compensationis: probabile enim est, etiam in deposito locum habere compensationem in foro conscientiz, quando nulla alia ratio suppetit rei sibi debitz obtinendæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarr. cap. 17. num. 115. Emmanuel Sà, & multi recentiores. Iure enim naturæ & gentium potest quis sibi ex qualibet re alterius satisfacere, quando aliter solutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compensatio non admittitur, sicut nec in commodato: imò neque in rebus diuersæ speciei, in quibus constat ex communi Doctorum sententia posse fieri compensationem in foro conscientiz. Siluester v. Compensatio, num. 3. cum Panormitano

admitti compensationem indirectam in deposito, commodato, & ceteris omnibus. Indirectam compensationem vocant, quia res detinetur donec solutio fiat.

D V B I T A T I O V.

Verum commodatum possit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendat.

17 Nauarrus cap. 17. num. 182. negat. ratio ipsius est: quia commodans, sua voluntate propriæ rei vsum concessit, & suam fidem seruare tenetur. Confirmatur ex cap. vnico, de commodato. & ex L. In commodato. 17. §. Sicut. Commodati.

18 Responden tamen, Verius esse, ob par incommodum vel damnum vitandum, posse repeti ante tempus. ita Angelus v. Commodatum, num. 4. Siluester ibidem num. 4. Lopez lib. 2. de contractibus, cap. 34. Molina disp. 294. & alij. Probatur Primò, Quia commodator non censetur talem euentum voluisse comprehendere: si enim de eo rogatus fuisset, expresse negasset. Secundo, Quia locator potest repetere rem locatam ante tempus, si supernenerit euentus, quo res illa ipsi sit necessaria, ut supra cap. 24. dub. 6. ostensum est: ergo multò magis poterit repeti commodatum, quod gratis concessum est. Hæ rationes probant non solum tunc posse expeti, quando commodatarius non potuisset sibi alia ratione prospicere quàm per commodatum, ut volunt Angelus, Siluest. & Lopez: sed etiam quando potuisset sibi alio modo consulere. & quamuis ita affectus fuisset, ut si sciisset fore repetendum, non voluisset illud acceptare, sed aliunde petere, ut rectè Molina: quia locator potest expellere conductorem, etiam si conductor rem illam non fuisset conducturus, si id præsciisset futurum. debet enim commodatarius ab initio, quando illud acceptat, cogitare, posse talem euentum superuenire: ac proinde paratus esse tunc ea se priuari cum suo incommodo & damno, vel pacisci expresse: ut quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus restituere.

20 Ad rationem Nauarri Respondeo: Etiam si sua voluntate rem concesserit, id tamen intelligendum cum hac tacita conditione, Nisi interim contigerit eam commodanti esse necessariam. Quisque tenetur seruare fidem promissorum, quamdiu manet idem status rerum, qui erat tempore promissionis: si res notabiliter mutantur, non tenetur: ut docet D. Thomas q. 110. art. 3. ad 5. & alij Doctores: ut si quis promiserit alteri alimenta, & postea ipsemet incidat in egestatem. si promissisti operam tuam, & interueniat morbus vxoris, si promissisti puellæ nuptias, quodd putares illam esse virginem, & postea deprehendis non fuisse. his & similibus casibus reuocatur promissio, eò quod promissor non censetur eos voluisse comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, si quis alteri promiserit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus superuenerit, quem non intendebat complecti.

21 Dices, Si tibi donem librum aut vestem, & postea contingat eius vsum mihi esse necessarium, non possum reuocare donationem: ergo neque commodatum: nam in commodato alienatur vsum rei.

22 Respondeo negando consequent. quia commodator retinet dominium rei & ius ad repetendum vsum: donator verò non retinet dominium, sed rem omnino a se abdicat. vnde non est mirum si minus Iuris habeat, quàm commodator. deinde non censetur res donari sub hac tacita conditione, ut possit repeti, si donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex dispositione Iuris interuenit, etiam donatio reuocari potest, ut patet ex cap. 18. dubit. 14.

D V B I T A T I O VI.

Utrum commodatarius & depositarius possint præferre res suas rebus commodatis & depositis, si utraque saluare nequeant.

22

Quidam sentiunt, deposita apud te, vel tibi commodata, causâ solius deponentis, in periculo posse postponi omnibus tuis; si causâ vtriusque, tuis æqualibus; si tuâ causâ solûm, tuis pretiosioribus. Ita Angelus v. Commodatum, num. 10. Siluest. n. 9. Fumus num. 11. & quidam alij. Sed prima pars huius sententiæ non videtur vera. si enim quis in stabulo tuo deposuerit equum 100. aureorum, contra omnem rationem facis, si orto incendio relinquis equum tanti pretij, ut salues tuum vitulum, vel vnâ ouem.

Respondeo igitur cum distinctione; vel enim res tua, quæ cum altera confertur, est pretiosior re commodata, deposita, conducta, &c. vel est minus pretiosa, vel est æqualis pretij. Nunc

23
*Res pretiosior
præferenda.*

Dico Primò, Si tua res est pretiosior, potes eam in periculo incendij, naufragij, hostilis irruptionis, præferre rebus tibi commodatis, depositis, conductis, & oppigneratis. est communis Doctorum. ratio est, quia nemo tenetur subire damnum maius, ut auertat alterius damnum minus.

24
*Si in tuum
solius com-
modum.*

Aduerte tamen, si res aliena erat apud te, in tuum solius commodum; tunc teneris alteri interitum rei suæ compensare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patitur ut alter damnum sustineat, quod tua solius occasione obuenit, rebus tuis saluis. postulat enim gratitudo, ut ipsum etiam cum æquali rerum tuarum iactura serues indemnem: quæ ratio non solûm de commodato, sed etiam de precario concludit, ut rectè Molina ostendit disp. 296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum dumtaxat commodum petis; nam tacitus te obligas ad diligentissimam custodiam; ac proinde teneris eam seruare præ rebus tuis. quòd si res tuæ sint magis pretiosæ, poteris quidem eas præferre, sed cum animo compensandi.

25

Mihi tamen non est improbabile, te non teneri ex iustitia compensare; quia res illa absque tua culpa perit, ac proinde perit domino. Ita Siluester, Angelus, Fumus, supra, & alij: quamuis ex decencia & quadam gratitudine tenearis. Certum tamen est, si rem alterius, periculo eripuisti, te non teneri ad expensas, ad eam curandam vel reparandam necessarias, si fortè læsionem aliquam ex incendio vel hoste contraxit: quia hanc impedire non potuisti.

26
*Si in commo-
dum alterius
vel vtrius-
que.*

Si verò erat in commodum alterius tantum, vel etiam vtriusque, ut in deposito, pignore, & conducto; tunc non teneris compensare. si enim non in tuum, sed in alterius dumtaxat commodum concessa vel deposita sit, non teneris cum proprio damno illam conseruare: non enim tunc tuâ causâ est in periculo, sed alterius. vnde par non est, ut tu ex ipsius conseruatione damnum reportes. Idem dicendum, si in vtriusque commodum: non enim tunc est ratio, cur alteri potius quam tibi consulere debeas: in communi enim periculo, ceteris paribus, quisque potest sibi consulere præ aliis. Itaque tunc quæque res domino suo perit.

27
*Si res alte-
rius est pre-
tiosior.*

Dico Secundò, Si res alterius est pretiosior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eamque saluare, tuis relictis. Ratio est, quia deposito, commodato, pignori, locato, ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet: quisque autem saluaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus.

28

Hic tamen aduerte, si res illa erat apud te, tui dumtaxat commodi causâ, non potes exigere compensationem pro rebus tuis: quia cum iactura rerum tuarum quæ sint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præstare indemnem; cum tantum tui commodi occa-

sione res eius in periculum istud inciderit. Si verò causâ solius alterius, vel vtriusque, apud te erat, potes exigere compensationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præstare incolumem. vnde etsi teneris saluare rem alterius pretiosorem, id tamen facis cum animo exigendi compensationem in rebus tuis, quas fuisti idcirco perire.

Dico Tertio, Quando res tua & alterius sunt æquales, potes præferre rem tuam, si res alterius est apud te in commodum solius alterius, vel in commodum commune. Si verò est in commodum tui solius, teneris præferre rem alienam, eamque tua relictâ saluare, nec ille tibi debet compensare: est communis sententia; patet ex dictis. Cetera, quæ hic dici possent, vide supra cap. 7. dub. 8.

29

Si æqualis.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Affecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur 7. Dubitationes.

I contractus sunt veluti subsidiarij reliquorum. ineuntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem saluandam: vnde merito de his post ceteros agendum.

D V B I T A T I O I.

Quid sit fideiussio, & quas condiciones requirat.

Respondeo & Dico Primò, Fideiussio est alienæ obligationis in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam, si debitor principalis non soluerit. vide Gomezium tom. 1. cap. 13. num. 11.

Fideiussio.

Perficitur hic contractus Iure ciuili verbis, quia sine formula stipulationis non parit actionem in foro externo, tamquam pactum nudum; ut colligitur ex L. Blanditus. 12. C. de fideiussoribus & mandatoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conscientie non requiritur formula stipulationis: sed sufficit consensus verbis expressus. Iuxta ea quæ dicta sunt cap. 17. dubit. 4.

Dico Secundò, Requiritur in hoc contractu ordinariè quatuor condiciones, quibus natura eius continetur. Prima est, Ut hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem, & aliam obligationem principalem præsentem vel futuram. Instit. de fideiussoribus. §. 1. & 3. inde enim dicitur fideiussor, quòd alienum contractum, vel factum, vel debitum fidei esse iubeat, hanc pro eo obstringens. Neque refert, vtrum fideiussor præcedat, an sequatur principalem obligationem, potest enim quis fideiubere in contractus amici futuros. Similiter non refert, vtrum obligatio principalis orta sit ex contractu, an ex delicto, an ex sententia Iudicis: item vtrum sit obligatio ciuilis & naturalis simul, an naturalis tantum. his enim omnibus potest accedere fideiussor. Instit. supra §. 1. Gomezius cap. 13. num. 1.

2

Conditioes

requisitæ.

Est obligatio

accessoria.

Ex his sequitur, non esse propriè fideiussionem, cum quis constituit se pro alio debitorem principalem, quia non se obligat accessorie, seu in defectum alterius, sed æquè primò: vnde potest statim conueniri.

3

Secunda conditio est, ut fideiussor non possit in plus obligari (id est, ut amplius alio loco aut tempore soluat) quam principalis debitor. Instit. supra §. 6. Gomezius n. 1. est communis DD.

4

Non in am-

plius obligari

potest.

Aduerte tamen, Posse fideiussorem arctius obligari, ut cum iuramento, vel cum hypotheca, vel cum instru-

Potest arctius

obligari.

mento

mento publico, (quod Guarantigium vocant) quod habeat pararam executionem, etiam si principalis debitor non sit ita obligatus; ut ostendit Gomezius n.2. estque per se satis manifestum.

5
Si obligatio principalis sit aucta.

Tertia est, ut si obligatio principalis debitoris est omnino inualida, etiam fideiussoria inualida sit, L. Cum Lex 46. π. de fideiussoribus. ut si quis fideiussit pro solutione usurarum; vel pro solutione pretij promissi pro re sacra à laico vendita.

6
Obligatio naturalis.

Aduerte tamen, si ex contractu, vel facto aliquo debitoris principalis nascebatur saltem obligatio naturalis, & accesserit fideiussor, tenebitur hic non solum naturaliter, sicut principalis debitor, sed etiam civiliter, poteritque conueniri hoc ipso, quo principalis non potest, vel non vult soluere, ut docet Gomezius n.2. & colligitur Instit. supra, §.1. Ut si quis fideiussit pro seruo, vel pro minore contrahente sine auctoritate curatoris, vel pro Religioso contrahente sine auctoritate Superioris, vel pro muliere contrahente sine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipsis est: ac proinde si adhibeant fideiussorem, is obligatur; etiam si ipsi obligationem, beneficio restitutionis in integrum, elidant, aut illi, à quibus pender ratificatio, contractum irritum reddant. Sitamen minor vendat rem immobilem, vel mobilem pretiosam absque decreto Iudicis, & adhibeat fideiussorem; fideiussor non tenetur, quia ex hoc contractu nulla oritur obligatio, nec civilis, nec naturalis. L.1. C. de fideiuss. mino. Idem dicendum, si minor emat aliquid absque auctoritate curatoris, supra dimidium iusti pretij, aut vendat infra dimidium: quia non obligatur naturaliter aut civiliter ad seruandum contractum, ut colligitur ex d.L.1.

7

Notandum tamen, quando nulla est in contractu iniustitia, si fideiussor adhibeatur ad securitatem contractus, ne rescindatur à Superiore, aut beneficio legis, tenebitur, etiam si principalis non teneatur: quia obligauit se pro principali in euentum, quo ille nollet stare contractu, secus verò si adhibeatur solum ad securitatem debiti soluendi. tunc enim non tenebitur si contractus sit Iure irritus: quia tunc solum se obligauit in euentum, si principalis deberet, & non solueret.

8
Excussio principalis.

Quarta est, ut fideiussor non possit conueniri, nisi facta excussione principalis debitoris, constituerit ipsū non esse soluendo; Authent. Præfente C. de fideiussoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excussione principalis, ut docet Gomezius num. 14. nisi esset fideiussor, qui dicitur *indemnitate*. Sæpe enim fit ut creditor accepto vno vel pluribus fideiussoribus, non putet se satis securum, eo quod nesciat, an satis habeant in bonis: unde petit, ut aliquis pro his spondeat. hic vocatur *fideiussor indemnitate*, quia spondet creditorem fore indemnem fideiussoribus istis, & se obligat in euentum, quo ipsi deprehensi fuerint insufficientes. hæc fideiussio natura sua postulat excussione omnium fideiussorum priorum. hoc tamen non postulat edeussio communis; sed id habet ex dispositione d. Authent. Præfente.

9
Euentus quidam in quibus non requiritur præuia excussio.

Aduerte tamen, esse aliquos casus, in quibus potest conueniri fideiussor communis, ante excussione principalis. Primus est, si renuntiauit beneficio Authent. Præfente: quod facere potest; quia tantum eius fauore est constitutum. Secundus, si constet principalem non esse soluendo, aut procul abesse, & non habere bona in eodem territorio. Tertius, si fideiussor conuentus, negauit se fideiussorem; quia per hoc perdit beneficium excussionis. L. Si dubitet. 10 §. 1. π. de fideiuss. Quidam addunt, etiam posse conueniri ante excussione, si iuramento confirmauit suam fideiussione. sed ut recte Gomezius docet, hoc non est verum: nam iuramentum intelligendum est secundum naturam contractus, neque plus se extendit, quam ipsa simplex natura contractus, quem confirmat, ex intentione contrahentis vel Iuris dispositione extenditur. Itaque si communi modo intendit fideiubere,

Iuramentum.

poterit opponere exceptionem præuiæ excussionis. Si tamen intendisset se obligare in euentum, quo principalis nollet soluere, & solutio ab ipso non posset impetrari via amabili, (sicut fit, ut dum quis fideiubet pro aliquo valde potente) tunc teneretur ante excussione. sic intellige cap. Ex rescripto, de Iureiurando.

Si in aliquo horum casuum, in quibus requiritur excussio, fideiussor per ignorantiam non opposuit hanc exceptionem, ideòque fuit condemnatus soluere, vel iam soluit, valet solutio; nec creditor tenetur ei restituere; quia talis exceptio non inducitur à Iure contra substantiam actionis, & obligationem; sed solum ratione ordinis procedendi. unde oportet eam opponi ante litem contestatam; quia est exceptio dilatoria. ut docet Gomezius num. 14.

D V B I T A T I O II.

Qui possint valide fideiubere, qui non.

Respondet, Omnes eos fideiubere posse; qui possunt principaliter obligari, nisi per legem aliquam id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas est de mulieribus & de minoribus.

Dico Primò, Si mulier fideiubeat pro marito, est irrita fideiussio. Authent. Si qua mulier. C. ad S. C. Velleianum. unde sequitur, si causâ huius fideiussionis soluit pro marito, creditor tenetur ei ad restitutionem, quia soluit indebitum, ac proinde non transtulit dominium, cum non subesset titulus. si tamen iuramento promississet; teneretur; quia iuramentum seruandum est, si eius executio non est saluti noxia. cap. Quamuis pactum. de pactis, in 6.

Dico Secundò, Si fideiubeat pro aliquo absque Instrumento publico, vel per Instrumentum, absque tamen tribus testibus, est irritum, nec tenetur soluere. Ita habetur L. Antiqua. 23. §. fin. C. ad S. C. Velleianum, estque communis sententia Doctorum. unde creditor tenetur ei restituere quod sic ipsa soluit; nisi ipsa iuramento suam fideiussoriam obligationem confirmasset. In duobus casibus prædictis non opus habet beneficio S. C. Velleiani, quia contractus per se irritus est.

Dico Terriò, Si ipsa pro aliquo fideiubeat Instrumento publico, adhibitis tribus testibus, tenetur civiliter & naturaliter; tamen competit ei exceptio S. C. Velleiani, per quam potest elidere hanc obligationem. Prior pars habetur expresse d. L. Antiqua. §. fin. vbi etiam requiritur ut tres isti testes Instrumento subscribant. Sed nunc passim consuetudine receptum est, ut sufficiat Notarium publicum, præsentibus tribus testibus, subscribere.

Alterâ habetur L.1. & multis sequentibus. C. ad S. C. Velleianum, estque communis sententia DD. ut docet Gomezius num. 16. Vbi Aduerte, quando mulier privilegio huius S. C. uti vult, ita elidere omnem obligationem, ut etiam in foro conscientie non teneatur soluere. quod si per ignorantiam huius soluerit, valet quidem solutio, & creditor non tenetur sponte restituere: potest tamen ipsa postea, vbi suum privilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & solutum repetere per conditionem indebiti; quia hæc exceptio est fauorabilis, & minimè ad certum tempus limitata, ut idem docet: & tunc creditor tenebitur restituere. Potest autem hæc exceptio à muliere opponi, etiam post sententiam definitiuam, qua iubetur soluere: modò tamen id faciat ante executionem sententie. quod addo, quia post executionem sententie definitiue non datur repetitio, L. Iulianus. 59. π. de conditione indebiti. unde tunc creditor non tenetur ei restituere; non enim illa habet amplius ius repetendi, cum nimis diu expectauerit. Potest tamen opponere post executionem factam, si hæc facta sit non virtute sententie definitiue, sed virtute Instrumenti Guarantigij, quod ipsa creditori concesserat; Gomezius supra.

16
Quando non
possit uti be-
neficio Velle-
iani.

Aduerte tamen, mulierem non posse beneficio Velleiani se iuuare. Primò, Si expressè huic priuilegio renuntiauit. quisque enim potest renuntiare iis, quæ in suum fauorem sunt inducta. Verùm non sufficit simplex renuntiatio in Instrumento; (eadem enim facilitate, qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci potest ad renuntiandum huic priuilegio; & sic esset nullius momenti, ut benè ostendit Gomezius num. 17.) sed requiritur ut fiat coram Magistratu: quando enim ætas vel fragilitas personæ est causa priuilegij, non sufficit simplex renuntiatio, sed requiritur ut fiat coram Magistratu, vel cum iuramento, ne priuilegium reddatur vanum. Secundò, Si iuramento suam fideiussionem confirmauit. tunc enim tenetur implere, etiam si suum priuilegium ignorauit dum iuraret. Couar. tamen in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 3. num. 5. cum multis aliis putat eam hoc casu posse uti Velleiani S. C. beneficio, quia iuramentum non se extendit ad incognita. Sed contraria sententia est communis, ut ait Gomez. Ratio est, quia etiam si sciisset illud suum priuilegium, nihilominus iurasset. idè enim iurauit, ut sibi omnes vias præcluderet non implendi promissionem: unde implicite renuntiat etiam huic priuilegio. Fatendum tamen, etiam Couarr. sententiam esse probabilem & securam in praxi; ut docet Sanchez lib. 4. de matr. disput. 9. num. 15. quia altera non est ita communis, quin hæc quoque multos Auctores habeat. Tertio, Si pretium pro fideiussione accepit. vide alios casus minoris momenti apud Siluestrum v. Fideiussor. num. 2. & Molinam disp. 540.

17
Si iuramento
confirmauit.

Quod ad minores attinet. Dico Primò, Si minor 15. annis pro aliquo fideiubeat, obligatur quidem naturaliter; tamen beneficio restitutionis in integrum potest obligationem elidere; quia semper præsumitur læsus, colligitur ex L. Ait prætor. 7. §. Non solum 3. 4. de minoribus, estque communis, teste Gomezio n. 19. Dico Secundò, Si tamen minor fideiubeat pro patre incarcerato, efficaciter obligatur. Ratio est, quia tenetur hoc facere; imò si non faceret, posset exheredari, si sit masculus 18. annorum. colligunt DD. ex Authent. Si captiui. C. de Episcopis & Clericis, & ex aliis luribus.

18
Minores.

Quod ad Episcopos & Clericos attinet, etsi non possint fideiubere in præiudicium Ecclesiæ, possunt tamen in damnum proprium; ita enim habet consuetudo. Nec obstat cap. 1. de fideiussionibus, ubi dicitur, Clericus fideiussionibus inseruiens abiiciatur. agit enim de eo, qui huic rei vacat, idque fortè ob quæstum. Clericus tamen non tenetur ex fideiussione, nisi quantum ex patrimonio; vel fructibus beneficij potest; sic tamen ut non remaneat in egestate. cap. Odoardus. de solutione.

19
Clerici.

Religiosus non potest fideiubere, aut mutuum accipere sine consensu Prælati & maioris partis Capituli: si aliter factum sit, Conuentus non tenetur, nisi quatenus versum in eius utilitatem, cap. Quod quibusdam, de fideiussoribus: similiter nec Prælatus, sine consensu maioris partis Capituli; nisi in re parua, de qua per se potest disponere, Siluester v. Fideiussor, num. 4.

20
Religiosus.

est illis hoc beneficium rescripto Adriani Imp. ut ibidem dicitur; sine quo singuli tenerentur totum soluere ex vi contractus fideiussorij.

Dico Secundò, Hæc exceptio debet opponi ante sententiam definitiuam, qua iubeatur soluere; ut docet Gomezius num. 15. Post illam, (præsertim si excutioni mandata sit, facta solutione) non potest opponi, iuxta supradicta de muliere. quòd si cogeretur soluere non virtute sententiæ definitiuæ, sed vi Instrumenti Guarantigij, posset adhuc opponi, ut ibidem Gomezius docet. similiter si post sententiam definitiuam fideiussor appellasset.

Dico Tertio, Hæc tamen exceptio non competit fideiussori, si iam vel sponte, vel compulsus per sententiam definitiuam, soluit: vel si fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius supra. unde minus est hoc priuilegium quàm mulieris, quæ post solutionem factam per ignorantiam sui priuilegij, potest solutum repetere, ex S. C. Velleiano.

Aduerte tamen, fideiussorem, si totum soluerit, posse compellere creditorem, ut sibi cedat actione, quam habebat in reliquos fideiussores, exigendi ab illis partes viriles, quas à singulis ex rescripto Adriani poterat petere, v. g. 100. aureos ab vnoquoque in proposito exemplo. à debitore autem principali potest petere eam partem, quæ se propriè contingebat, v. g. 100. aureos; & sic recuperabit 300. aureos quos soluit. reliqui verò fideiussores solum possunt repetere suas partes à debitore principali. potest etiam fideiussor, qui soluit pro debitore principali, & inde damnum incurrit, repetere à debitore non solum totum quod soluit, sed etiam compensationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipsius.

Si totum soluit.

D V B I T A T I O I V.

Quid sit contractus affecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur.

Respondeo & Dico Primò, Affecuratio est periculi alieni præstatio: seu est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit: obligando se vel gratis vel certo pretio ad eam compensandam, si perierit. si gratis hanc obligationem suscipiat, est promissio gratuita: si pretio, est contractus similis emptioni & venditioni. qui enim pretio affecurat, videtur vendere suam obligationem, qua se obligat ad soluendam rei æstimationem, in euentum quo perierit, & alter hanc videtur emere.

24
Affecuratio.

Dico Secundò, ad iustitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretium, quod affecuranti datur, & obligationem, quam in se suscipit: nempe ut tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti est pretium, quod pro ea datur. sicut enim in contractu emptionis & venditionis debet seruari æqualitas inter pretium & rem venalem: ita hic inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Similis est
contractus
venditionis.

Hinc sequitur Primò, Si affecurator certus sit, rem ante contractum peruenisse ad terminum; (v. g. in portum in quem illam affecurat) non posse pretium exigere: quia obligatio quam in se suscipit, nullius est pretij. conditio enim sub qua se obligat (nempe si pereat antè quàm perueniat in portum) est omnino impossibilis: idque ipse certò nouit. Confirmatur, Quia nulli periculo possibili se exponit: æqui obligatio illa non est æstimabilis pretio, nisi ratione alicuius periculi possibili: ergo. quo fit, ut in hoc casu contractus sit nullus, tum quia venditur res nullius pretij & æstimationis: tum quia dolus dat causam contractui. unde vltèrius sequitur, affecuratorem teneri non solum ad restitutionem pretij quod accepit, sed etiam ad expensas contractus & damna secuta. si tamen nesciret certò illam esse in termino, posset exigere, quanti periculum, cui se exponit, æstimatur. quòd enim periculum putatur esse maius, eò plus potest exigere: quòd minus, eò potest minus petere, etiam si

Si sciat rem
esse saluam.

D V B I T A T I O I I I.

Utrum singuli fideiussores teneantur in solidum.

21
Exceptio, ut
singuli pro
sua virili
conueniantur.

Respondeo & Dico Primò, Quando sunt plures fideiussores pro eodem debito, singuli tenentur in solidum. qui tamen in solidum conueniuntur, potest excipere, ut quilibet conueniatur pro sua parte: v. g. tres fideiusserunt pro debitore 300. aureorum: si debitor non sit soluendo, & vnus fideiussorum conueniatur à creditore, non tenetur hic soluere nisi 100. aureos, sed potest illum remittere, ut reliquas partes à ceteris exigat. Ita habetur L. Inter fideiussores. 16. 4. de fideiussoribus. & L. Non rectè. 3. C. de fideiuss. Concessum

etiam si in re nullum periculum subsistat: nam periculum censetur tale, quale bona fide aestimatur.

25 Si mercator sciat eam perisse.
Sequitur Secundò, Si mercator, qui rem suam cupit affecurari, certò sciat eam perisse, non posse pasci de eius affecuratione: nec petere eius aestimationem sibi restitui. Ratio est, quia obligatio, quam petit, est ad id quod ipse nouit esse impossibile; impossibile enim est prestare periculum rei, ubi iam res periit: præstatio enim periculi & affecuratio, supponit rem adhuc esse in periculo, vel certè esse posse: at si scitur perisse, scitur non posse in periculo esse; ac proinde scitur non posse affecurari. Deinde quia dolus dat causam contractui: decipit enim affecuratorem, quia dum rem, quam nouit perisse, petit affecurari, indicat eam non perisse, vel certè se putare nondum perisse. Itaque si affecurator soluit aestimationem rei quæ periit, tenetur mercator ipsi eam restituere; & præterea tenetur sarcire damna, si aliqua ex eo contractu sint secuta. affecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum; quia contractus fuit nullus. Si tamen non erat omnino certum rem perisse, videtur mercator aliquid posse exigere ab affecuratore, ut notat Molina disp. 507. quia soluendo pretium, exponit se alicui periculo amittendi illius pretij absque incommodo affecuratoris. si enim fortè non perierit, affecurator absque villo damno retinebit pretium: ergo si perierit, poterit ab illo aliquid reperere supra pretium, quia si affecurator potest lucrari, æquitas postulat ut etiam possit perdere: at non possit perdere, nisi aliquid amplius, quam sit pretium acceptum, possit ab eo repeti. Tantum ergo poterit tunc reperere, quantum ipse oblaturus fuisset, si rei veritatem intellexisset; vel certè quantum prudens aestimabit in tali casu, spectatis omnibus circumstantiis, debuisse offerri.

27 Si sciat non fore periculum.
Aduertè tamen, si ordinariè multum detur pro affecuratione, (v.g. tria in centum) ob magna pericula, quæ plerumque vel à tempestate, vel à piratis impendent, quamuis ego præsciam ex Astrologia vel aliunde, non fore tempestatem: aut ex litteris amici non fore piratas, aut fore securum comitatum, possum nihilominus pretium ordinariè affecurationis accipere, quia illa obligatio passim tanti aestimatur, eò quod pericula ordinariè occurrentia, sint magna. occultæ enim illæ causæ mihi dumtaxat notæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem aestimationem: quia sunt ignotæ. sicut merces possunt vendi pretio quo passim à peritis aestimantur, etiam si ea aestimatio pendeat ex raritate, quæ exterius apparet, & tamen in re non est: cum sint adhuc multæ merces occultæ vel propinquæ. Ita etiam obligatio ista potest vendi pretio, quo communiter aestimatur à peritis: etiam si ea aestimatio pendeat ex opinione communi periculorum, quæ hæc & nuu scis esse impedienda.

28 Quid si nulla subsint merces.
Petes Primò, Quidam nullas habens merces in nauis, sed fingens se habere, easque valere decem millibus aureorum, petit illas sibi affecurari Antuerpiâ Hispali, datis quingentis aureis: Vtrum tunc si nauis pereat, teneatur affecurator soluere 10000?

Respondéo breuiter, si affecurator sciebat vel suspicabatur nullas esse merces, vel non tanti valoris teneretur soluere: quia censetur esse contractus sponsonis; ut rectè docet Sotus lib. 6. q. 7. art. 1. nempe, ut si nauis salua venerit lucretur 500. si perierit amittat 10000. Si autem bona fide putabat esse merces, vel esse tanti pretij, tunc est distinguendum. vel enim cum ea dispositione animi fecit contractum, ut etiam si sciisset nihil esse, nihilominus voluisset contrahere: & hoc euentu tenetur soluere, quia tacita mens erat, etià in eo euentu se obligare, & lucro damnoque exponere. Si autem ita erat affectus, ut si sciisset, noluisset contrahere, ob metum fraudis, vel aliam causam: non tenetur soluere. sed etiam tenebitur (quamprimum sciuerit illam fictionem) pretium restituere: quia non consensit in contractum. Verùm ordinariè qui affecurant, parum curant an merces tanti valeant: sed solum curant aestimationem, hæc autem aestimatio mercibus illis, si quæ sint, secundum proportionem applicari debet. unde si tota

mercium quantitas pereat, tota aestimatio soluenda est, etsi merces illæ longè supra iustum aestimatz fuerint. Si media pars earum pereat, media pars illius aestimationis est soluenda: si tertia, tertia: & sic deinceps.

Petes Secundò, Quid si plures sint affecuratōres, quorum singuli solum pro parte aliqua spondeant; & dimidium mercium pereat?

Respondéo, Si partes singulorum designatz fuerint, illi tantum tenentur, quorum partes pereunt, si autem non fuerint designatz, tunc omnes tenentur contri- buere pro rata ad partem quæ periit. v.g. merces aesti- mentur 8000. aureorum. & quatuor sint affecuratōres, quorum singuli quartam partem (nempe aestimatio- nem 2000.) affecurent: si dimidium perierit, singuli tenentur conferre 1000. aureos: si quarta pars, 500. & sic deinceps.

D V B I T A T I O V.

Quid sit pignus & hypotheca.

30 Nōrandum est, Pignus propriè dici rem, quæ tradi- tur creditori. Hypothecam verò, quæ sine tradi- tione, nuda conuentione continetur, ut habetur Insti- tut. de actionibus, §. Item Seruiana. dicitur enim pignus à pugno, quod manu tradatur, Græcè ἐνέχυρον. unde pignus propriè est rei mobilis, hypotheca rei immobilis. hæc tamen distinctio non seruatur: nam hæc nomina passim in Iure idem valent: ut patet Instit. suprâ.

32 Vfurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re ipsa: & sic pignus seu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis, corporalis vel incorporalis, de qua in- ter debitorem & creditorem conuenit, ut si pro debito obligata, ita ut si debitor non soluerit, possit creditor ex ea solutionem petere. Secundò, Pro contractu seu conuentione illa, qua pignus constituitur. Tertiò, Pro obligatione, quæ ex contractu in re nascitur. Simili modo mutuum, commodatum, depositum vfurpantur pro re ipsa, pro contractu, & pro obligatione ex con- tractu orta.

D V B I T A T I O VI.

Quot modis contrahatur hypotheca.

33 Respondéo & Dico Primò, Generatim dupliciter contrahi. Primò, Expresè. Secundò, Tacitè. Expresè autem contrahitur dupliciter.

Primò, Conuentione partium: hæc vocatur hypotheca conuentionalis. ad hanc solum opus est partium consen- su, nec requiritur præsentia rei, aut traditio, ut patet L. 1. de pignore. de hac vide multa apud Negusantium in tract. de pign. par. 3. membro 1.

Secundò, Decreto Iudicis: hæc vocatur pignus præto- rium. ad hoc autem requiritur, ut quis mittatur in pos- sessionem, seu detentionem rei auctoritate Iudicis vel Magistratus; ut patet L. Non est mirum 16. de pigno- rat, act. Quidam distinguunt pignus iudiciale à præto- rio: sed non esse opus hac distinctione, colligitur ex L. 1. & 2. C. de prætorio pignore, ubi omne pignus au- ctoritate Iudicis constitutum, vocatur prætorium, siue ante sententiam definitiuam, siue post eam sit consti- tutum. Idem colligitur ex d. L. Non est mirum, suprâ: de hoc Negusantius part. 3. membro 2.

34 Dico Secundò, Tacitè contrahitur, quando legis dis- positione constituta est. id autem Iure communi sic multis casibus, quos enumerat Siluester v. Pignus q. 2. & Molina disp. 526. & fusissimè Antonius Negusantius part. 2. memb. 4. ex quo hæc maximè decerpta.

35 Primò, Qui ratione contractus, vel tributii nomine aliquid debet fisco, seu Principi, eius bona omnia sunt tacitè illi hypothecata. Negusantius n. 113: Excipitur minor, qui si à fisco aliquid emerit, sola res empta ma- net hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipso facto sunt confiscata, non censentur hypothecata, sed debita fisco, si postea feratur senten- tia: de quo vide Negusantium num. 115.

B b 3 Secundò;

35

Secundò, Bona omnia mariti sunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis fideiussorum, si aliqui pro dote restituenda fideiussores à marito sint dati. hæc hypotheca, & fisci, habent priuilegium prælationis, vt aliis tacitis hypothecis tempore prioribus simili priuilegio non instructis præferantur: non tamen expressis prioribus, vt dictum est cap. 15. dub. 4. Negusantius num. 108.

Tertiò, Qui dotem promissit, eius bona manent hypothecata donec soluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris sunt hypothecata minori pro administratione. Negusantius num. 6.

Quintò, Bona Prælati & administratoris Ecclesiæ, pro administratione. quia Ecclesia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Negusantius num. 120.

Sextò, Bona eorum, qui administrant res ciuitatum, pro administratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Negusantius num. 119.

Septimò, Bona patris administrantis aduentitia filij, sunt tacite hypothecata filio pro administratione, num. 13.

Octauò, Omnia bona defuncti sunt hypothecata pro legatis. Idem num. 157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum est, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd si mulier illa transeat ad secundas nuptias, omnia eius bona quæ à tempore donationis accesserunt, manent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, si marito aliquid donatum sit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem num. 20. & 22.

36

Decimò, Emptum pecuniâ pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio, idque cum priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis. numer. 163. 164.

Vndecimò, Fructus rei conductæ sunt hypothecati domino fundi pro pensione, num. 150.

Duodecimò, Inuecta in prædium conductum sunt obligata domino prædij pro pensione soluenda: & pro damnis rei conductæ illatis; siue prædium sit urbanum, siue rusticum, si tamen prædium rusticum sit, debent esse illata domino sciente: si enim ipso ignorante illata sint, non sunt ipsi obligata. num. 128. & sequent.

Decimotertiò, Edificium, ad quod restituendum vel reparandum pecunia mutuò data est, manet hypothecatum pro illa pecunia cum iure prælationis ante alias hypothecas etiâ expressas & prioras, in eodem edificio constitutas, excipe tamen hypothecam vxoris pro dote; quæ si prior fuerit, præfertur. numero 162.

37

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam, emendam, ornandam, vel rebus necessariis instruendam, pecunia est mutuata, manet obligata pro ea pecunia, sicut de edificio dictum est. num. 162.

Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conseruationem pecunia mutuò data est, manet obligata pro ea pecunia, idque præ aliis habentibus in ea priorem hypothecam. vt si quis dedit pro reficienda naui vel edificio, vel pro nautis necessariis ad illam saluandam. Item si soluit pretium vecturæ mercium: si mercedem comitatu eas deducendi, &c. vide plura apud Molinam disp. 438. & 536. & Antonium Negusantium tractatu de pignore. Quædam tamen ex his non sunt vbique recepta, & in diuersis prouinciis sunt diuersæ leges & consuetudines: nam in quibusdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure specialis hypothecæ, ita vt nulla præscriptione possit hæc obligatio tolli; quæ consuetudo est valde exorbitans à iure communi.

38

Dico Tertiò, Vtraque hypotheca, id est, tacita & expressa, est duplex; alia enim est vniuersalis, alia particularis. Vniuersalis est in qua omnia bona obligantur quod intellige non solum de præsentibus, sed de futuris, quæ pro tempore habuerit; vt patet L. fin. C.

Quæ res pign. obligari possint. hæc tamen non impedit quin res possit liberè vendi, quia in locum eius succedit pretium. Particularis est, quando res certa obligatur. hæc semper afficit rem, ad quemcumque perueniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatione condonata, vel præscriptione extincta.

DVBITATIO VII.

Quæ possint vel non possint esse pignori.

Respondeo & Dico Primò, Ea non posse esse pignori, quæ non possunt vendi, vt Ecclesia, coemeterium, sepulchrum. L. 1. §. vltimo, & Quæ res pign. vel hypoth. Ius etiam patronatus non potest oppignerari. cap. cum Bertholdus, de sententia & re iudicata. Ratio est, quia non est res, per quam debitum pecuniarium possit compensari. Vnde etiam si castrum, aut villa, cui hoc ius est annexum, oppigneretur, ius tamen patronatus non censetur oppigneratum; & præsentatio manet apud priorem patronum. Si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, simul etiam ius istud transfertur, & præsentatio incipit pertinere ad emptorem: quia accessorium sequitur principale. Mobilia pretiosa cultui diuino dicata, vt calices, casulæ, item immobilia, non possunt oppignerari, nisi ex causa necessaria, & cum debita solemnitate; vt si aliter vel debita solui nequeant, vel captiui Ecclesiæ liberari, vel fame oppressis subueniri: quia in his & similibus casibus etiam vendi possunt. vide supra c. 24. dub. 10. Possunt tamen obligari tit. hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli. de rebus Ecclesiæ alienandis vel non alienandis. vide Siluestrum v. Pignus, num. 3.

Homo liber non potest oppignerari, vt patet cap. 2. de pignor. si quis tamen sit captus, potest seipsum tradere in pignus pro pretio, quod alius nomine ipsius persoluit; adque donec pretium vel obsequio vel pecuniâ restituerit; potest tamen homo liber dari obsec, præsertim in causa belli, vt stetur pactis. Quòd si Res publica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum absque culpa obsequii: non potest idcirco interfici, (iuxta illud Exodi 23. inosum & iustum non interficies) nec mutilari, nec flagellis exdi; quia hæc sine culpa directè irrogari non possunt. potest tamen spoliari bonis, & detineri, & in seruitutem rapi, si Christianus non sit. sicut alij innocentes in bello. de quo plura. 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 7.

Pari modo, qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis vel mutilationis impendebat, vt à carcere ad tempus liberetur; si reus absque culpa illius fugam capessat, non potest loco Rei poena capitis, vel mutilationis, vel flagellorum plecti: quia hæc sunt supplicia criminum, non solutiones debitorum. Deinde quia non intendit se ad hoc obligare, sed solum ad poenam pecuniariam, ad quam condemnaretur à Iudice. Imò nec potuit se ad illa obligare, cum non sit dominus vitæ & membrorum. est communis sententia DD. teste L. lio Claro l. 5. Sententiar. §. fin. q. 46. n. 18.

Dico Secundò, Ceteræ res oppignerari possunt ab iis qui earum liberam habent administrationem, siue sint immobiles, siue mobiles; siue incorporales, (vt census, debita, vectigalia, imò etiam iurisdictio, quia hæc etiam sæpè magno pretio æstimatur) siue corporales.

Notandum est Primò; Si agrum tuum vel aliam rem fructiferam oppignerasti, etiam fructus à te factos, vel eo tempore conceptos, oppigneratos esse, & manere; etiam si interim rem illam vendideris, & fructus sint ab emptore percepti, vt patet L. Quamuis 3. C. In quibus causis pignus vel hypoth. tacite contrahatur, & L. Potior. 11. §. Si de futura. Qui potior. in pign. Fructus tamen, qui post alienationem vel elocationem sati vel concepti sunt, non sunt oppignerati, nisi quamdiu sunt pendentes; seu quamdiu solo cohzrent.

tunc

39

Ius patronatus.

Bona Ecclesiæ.

40

Homo liber.

Obsec.

41

Fideiussor in causa criminali.

42

43

Fructus accessorie appignorati.

tunc enim quia vnum censetur cum solo, oppignerati sunt; possuntque à creditore vindicari, si opus sit; detractis tamen expensis, quas in re colenda conductor vel emptor fecit, L. Si fundus. 16. §. In vindicatione. 4. de pignor. postquam percepti sunt, desinunt esse oppignerati; nisi percepti sint ab hærede, ad quem res illa iure hæreditario deuenit. L. Paulus. 19. §. Si mancipia. 4. de pignoribus. vide Molin. disp. 529. & Silu. v. Pignus, num. 2. & 3.

44
Pignus oppi-
gnari po-
test.

Notandum Secundò, Creditorem, qui pignus ab aliquo accipit, posse illud alteri oppignerare, vt patet L. 1. & 2. Si pignus pignori datum sit. Ratio est, quia potest ius suum, quod in eo pignore habet, alteri in pignus dare: possunt enim iura & actiones oppignerari. simul atque tamen ipse solutionem acceperit, desinit secunda oppignatio, quia desinit prima, in qua fundabatur secunda.

Notandum Tertiò, Quando pignus vel hypotheca transit in dominium creditoris cui erat obligata, perire actionem hypothecariam, quam habebat in priorem possessorem: quia ipsemet iam est possessor; nisi velis dicere, illum habere actionem in seipsum. Idem dicendum quando ipse destruit vel extinguit hypothecam. Sicut si census quem Titius habet super agro Caij, erat oppigneratus Gaio, & Caius illum extinguat

seu redimat, refusa sorte Titio, vel Sempronio cui Titius illum vendiderat, extinguitur actio hypothecaria, quia extinguitur hypotheca. Neque dici potest: sortem succedere loco hypothecæ, sicut pretium succedit loco rei. quia obligatio realis transit cum re, & cum eadem extinguitur, neque transferretur de vnâ re in alteram, nisi expressè ita sit conuentum. Vt patet cum venditur domus hypothecata; etiam si vendatur ad destruendum, pretium tamen non manet obligatum. Confirm. Quia obligationes hypothecariz sunt onerosæ & odiosæ; ac proinde restringendæ ad solâ expressâ. Itaque cum alicui reditus aliquis reali simpliciter est hypothecatus, non est id vilo modo extendendum ad pretium census.

Nec obstat, quòd quando reditus subest fideicommissio, etiam pretium quo redimitur subit; quia reditus ille non pertinet absolutè ad hæredem grauatum; vnde nec pretium: sed solum habet veluti vsumfructum, & tenetur illa bona transmittere in fideicommissarium absque diminutione.

Plura de his dici possent; sed ea vel ex supradictis intelligi facile possunt, vel ad forum externum pertinent; in quo magna in diuersis Provinciis legum & consuetudinum est diuersitas. Itaque hæc de contrahibus sufficiant.

SECTIO QVARTA.

DE

IN IURIIS IN IUDICIIS.

SEQVITVR vt dicamus de iniuriis, quæ in Iudiciis committi solent. In quibus tres persona spectantur, Index, Accusator, & Reus: accusatori iungitur testis, reo aduocatus. Itaque hanc sectionem diuidemus in tria capita. Primum erit de Iudice. Secundum, de accusatore & teste. Tertium, de reo & aduocato.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO I.

Vtrum Iudicium sit actus Iustitiæ.

D. Thom. quest. 60. art. 1.

1
Iudicium
quid.

NO TANDVM est, nomen Iudicij potissimum duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro sententia animi vera vel falsa, de quacumque re ea sit. sic distinguitur contra apprehensionem nudam, in qua non est veritas vel falsitas. nec per se est actus virtutis, sed potentiz intellectiuz, componentis, vel diuidentis suos conceptus.

Secundò, Strictè, pro determinatione Iuris, facta per Iudicem, id est, pro sententia Iudicis exterius prolata, quia in controuersis contractuum, delictorum, alijsve Iuris quæstionibus definit quid cui sit debitum; hoc enim propriè vocatur Iudicium, quasi Iuris dictio. Hinc extenditur ad significandum totum illum actum & causæ discussionem, quæ in tribunalibus fieri solet,

per quam Iudex disponitur, vt iustam sententiam ferre possit.

Hoc modo est quidem actus elicitus à scientia Iuris; tamen est etiam actus iustitiæ, idque duplici ratione. Primò, Tamquam causæ dispositiuz; quia iustitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit sententiam iustam ferre, ac proinde incitat eum, vt quàm diligentissimè causam examinet: deinde occulta quadam consensio-
ne facit, vt ea quæ iusta sunt, etiam iusta illi videantur. quisque enim iudicat secundum suos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectenda. Itaque affectus iustitiæ facit, vt id quod iustum est, intellectui Iudicis appareat bonum amplectendum. Simili modo affectus temperantiz facit opera temperata videri pulchra, & conuenientia homini: & fortitudo, opera fortia, siue illa exterius cernantur, siue sola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum, rectum iudicium de obiecto vel opere cuiusque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute. vide supra lib. 1. cap. 1. dub. 4.

Secundò, Est actus iustitiæ, tamquam causæ præcipientis & obligantis: iustitia enim imperat actum iudicij, & Iudicem ad eum obligat, sicut debitorem obligat ad solutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus: idè enim stipendia accipit. hoc modo iudicium propriè ad iustitiam pertinet, vt quoddam obiectum iustitiæ, & actus externus necessarius, sine

B b 4

quo

quo iustitia in Iudice esse nequit; sicut reddere cuique suum est actus iustitiae in genere.

DUBITATIO II.

Verum iudicium temerarium, sit peccatum mortiferum.

D. Thom. quest. 60. art. 3.

Iudicium temerarium. **5** Notandum est Primò, *iudicium temerarium* dici, quod de alicuius peccato, aliòve infami malo ex leuibus indiciis concipitur. quod enim ex iustis seu sufficientibus causis concipitur, non est temerarium, sed rationi consonum. ut si iudices aliquem impurum, quod in tenebris sæpius eum videris loca impura frequentantem; si hereticum, quod Missæ sacrificium rideat; si iniustum, quod vlturas exigat. Fit autem hoc iudicium vel de internis; vel de externis, quorum auctor est occultus; de futuris, ut hunc fore furem, vel numquam emendandum, ut colligitur ex D. Augustino 1. 2. de sermone Domini in monte, c. 28. & S. Basilio in regul. breuior. interrog. 164.

Tres gradus suspicionis. **6** Notandum Secundò, D. Thomam distinguere tres gradus suspicionis, vel iudicij temerarij.

Primus est, *Cum homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipit.*

Secundus est, *Cum pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indiciis.*

Tertius est, *Cum aliquis Iudex ex suspicionem procedit ad aliquem condemnandum.* ubi rectè Caietanus sub primo gradu comprehendit etiam opinionem. quia D. Thomas ex Cicerone vult, *suspicionem esse opinionem mali*, ex leuibus indiciis conceptam. Propriè tamen opinio & suspicio differunt. Vnde si quis hos gradus exactè distinguere velit, erunt quinque. Primus, dubitando. 2. In suspicando.

Possunt poni quinque gradus: Dubitatio. 3. In opinando. 4. In firmiter iudicando. 5. In ferenda sententia. **Dubitatio** propriè est, cum animus hæret in medio suspensus, neutram in partem inclinans. **Suspicio** est, quando in alteram partem inclinat, nondum tamè absolute assentitur. non enim est assensus & determinatum iudicium, sed inclinatio vel concitatio animi ad assensum; quæ fit vel per motus quosdam assentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quod species aliqua veri subluceat in hac parte, quæ non in altera. vnde & verbum Latinum *suspiciari* & Græcum *ὑποπίπτειν* ductum videtur, quasi aliquid subtus latens appareat. **Opinio** est assensus alterius partis, & iudicium determinatum, sed infirmum & vacillans, habens coniunctam formidinem de opposito quamobrem opinantis animus quodammodo fluctuat, & dicitur adhuc dubitare: quia etsi non maneat suspensus quoad assensum in genere, cum alteri parti aliqualem assensum accommodet; manet tamen suspensus quoad assensum firmum, cum neutri parti assentitur firmiter. Et hoc modo nomen dubitationis sæpè accipitur, vulgò enim dicimus; nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi sumus: quia ratione tres priores gradus nomine dubitationis D. Thomas complecti videtur. **Iudicium firmum.** **Sententia.** **7** *Iudicium firmum* est assensus sine formidine veritatis oppositæ. *Sententia* est iudicij interni patefactio exterior. Verum ne sit discrepantia in vltu vocum, quæ sæpè rem obiscurat, nomine *suspicionis* comprehendemus etiam *opinionem*, sicut D. Thomas, Caietanus, & alij, & nomen *dubitationis* sumemus propriè. Vide de his Nauar. c. Si quis autem, de poenit. distinct. 6. nu. 10. & sequent. & D. Antoninum 1. part. tit. 3. cap. 10 §. 9. ex Alberto. ubi tamen suspicionem & scrupulum accipit pro eodem. nam in rebus agendis, scrupulus est tenuis suspicio mali circa rem bonam vel adia-phoram.

Porro hi gradus ita se habent, ut maiora indicia requirantur ad suspicionem, quàm ad simplicem dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quàm ad suspicionem; denique maiora ad sententiam quàm ad iudicium. vnde ex iisdem signis sententia seu iudi-

cium externum sæpè est temerarium, ex quibus internum non est temerarium, ut enim possit ferri sententia condemnatoria exterius per Iudicem, requiruntur saltem duo testes, vel confessio Rei, vel euidencia facti; cum ad iudicium internum sæpè vnus testis vel indicia aliunde satis sint. His positis.

8 Dico Primò, iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per sententiam, semper est peccatum mortiferum contra est iustitiam communis sententia DD. Ratio est, quia grauem iniuriam & lationem irrogat reo, idque contra obligationem sui officij, quo astringitur non iudicare, nisi ex iustis idoneisque probationibus, vel Rei confessione; vnde tenetur ei ad restitutionem famæ, & damnorum secutorum.

Dico Secundò, iudicium temerarium in animo tuo residens, non est peccatum, priusquam aliquo modo aduertat, vel dubites, te ex signis insufficientibus iudicare: postquam autem coeperis id aduertere, erit saltem peccatum veniale; si in eo perseueres, numquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduersionem.

9 Prior pars probatur; quia plusquam animaduertas causas, ex quibus iudicas, non esse sufficientes, vel saltem priusquam de illis dubites, non est illud iudicium vltimo modo voluntarium, saltem qua parte temerarium, sed censetur primus motus libertatem voluntatis præueniens, etiam si longo tempore durasset. Idem dicendum de omnibus aliis moribus intellectus, voluntatis, imaginationis, & sensuum externorum: nisi enim aduertatur turpitudine, vel saltem de ea dubitetur, non potest in illis esse vlla culpa; ne venialis quidem: quia turpitudine illis annexa, non censetur vltimo modo voluta cum sit omnino ignorata. vnde ibi solum est turpitudine obiectiua; non formalis, quæ est in libero consensu expresse vel interpretatiue adhibito, quæ sola animam coinquinat.

Altera pars probatur: Quia si quis postquam aduertit aliquo modo hoc iudicium esse temerarium, vel de eo dubitare incipit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudine eius incipit esse voluntaria. qui voluntariè admittit in se aliquem motum vel actum cui suspicatur inesse turpitudinem moralem, etiam ipsam turpitudinem velle, & in se admittere censetur, ac proinde peccat. Verum quia imperfecta est illa animaduersio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas satis perspicui potest, (eò quod mens simul aliis rebus sit intentia, neque regulas morales possit tunc, nisi veluti per transennam, intueri) ideo est etiam imperfectus consensus in illam, ac proinde venialis tantum. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus consensus, qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit. perfecta autem aduertentia grauitatis est, quando mens sui compos non abrepta aliis cogitationibus, reflectit se super suum actum, & considerat illum in materia notabili diuinæ legi esse contrarium, vel saltem de eo dubitat. Verum de hoc plura 1. 2. quest. 74. artic. 8. Hinc patet tertia pars propositionis.

10 Dico Tertio, iudicium temerarium, quod cum plena animaduersione de graui malo proximi concipitur ordinariè est peccatum mortiferum contra iustitiam, Ita communiter Doctores, & D. Thomas art. 3. Probatur Primò; Ex Scripturis, Matth. 7. & Lucæ 6. *Nolite iudicare; & non iudicabimini*, vel *ut non iudicemini: nolite condemnare, & non condemnabimini*. Hic Dominus inter cetera prohibet iudicium temerarium, (quo quis ex leuibus signis de altero malè sentit, eumque prauum & supplicio dignum æstimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Basilius in Reg. breuioribus, respons. 164. Ambrosius in hunc locum Lucæ, Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte c. 28. 29. & 30. & passim recentiores. etsi enim Dominus hanc sententiam maximè dicat propter eos, qui sua peccata grauiora dissimulant; & in minora aliorum sunt curiosi, temerarij & seueri Iudices: sententia tamen

Iudicium temerarium internum quale peccatum.

Animaduersio mali.

Imperfecta aduertentia.

tamen generalis est, & ad omnes pertinet, i. Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. hic aperte veratur iudicium de occultis, non autem de iis quæ per sufficientia signa manifestantur. Iacobi 4. Qui detrahit fratri suo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi & iudicat legem: si autem iudicas legem, non es factor legum, sed iudex. & infra: Tu autem quis es qui iudicas proximum? Ad Roman. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadis, &c. Dicitur detrahere legem, eamque iudicare; quia facto suo illam improbat, & condemnat, ut passim Doctores exponunt. & ita gerit se erga legem, non ut illi subditus, sed ut Superior & Iudex.

Secundò, Probatur ratione; Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum sine causa habetur improbus: hoc enim perinde est ac si falsum crimen ei impegere- tur. longè enim acerbior & grauior est falsa infamia quàm vera. Itaque, etsi vera infamia apud vnum contracta, quorundam sententià non sit tantum malum, ut peccet mortiferè qui eam infert; (de quo, quid sentire conueniat dictum est suprà c. 11. dub. 11.) tamen infamia falsa omnium iudicio censetur graue malum, etsi apud vnum tantum resideat. cuius signum est, quòd homines molestissimè ferant, talem de se habere existimationem. Secundò, Ex huiusmodi iudiciis grauiamala sequi solent, præsertim si in actum externum prod- cant: & quamuis in animo maneat, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferunt prauam, pariunt magnum contemptum & impe- diunt charitatem. Tertiò, Quia vsurpatur quodammodo iudicium Dei, cuius solus est de occultis iudicare. Hæc ratio tangitur ad Rom. 14. i. Corinth. 4. & Iacob. 4.

13
Si indicia
sint probabi-
lia.

Dixi ordinariè, quia interdum fieri potest ut iudicium temerarium non sit peccatum mortale: ut si indicia non sint quidem omnino sufficientia ad certum iudi- cium, tamen magnam habeant probabilitatem: ita ut efficiant eam valdè verisimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etsi quis iudicet esse moraliter certum. nam non est tanta distantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, ut censeatur notabilis irrogari iniuria. si quod valdè pro- babile est, iudicetur esse certum, præsertim cum hæc certitudo non excludat omnem formidinem de oppo- sito. Exemplum sit: si iuuenem inuenias solum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare tur- pia: si ex eo, quòd vides quempiam ebrium, iudices eum esse in malo statu.

14
Quale malum.

Dixi de graui malo. quia si quis temerè iudicet de al- tero in re leui momenti, vel quem ille parui æstimet, non erit peccatum mortiferum: sicut suprà cap. 11. dub. 3. de detractione dictum est. Idem dicendum de defectibus, qui sunt inculpabiles: ut si iudices alterum esse spurium, vel filium Iudæi, quia hæc carent omni vituperio apud sapientes, cum non sint in hominis potestate, ut rectè Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n. 459. Quod limitauerim, nisi forè idcirco illum contem- nas aut infames, aut ab aliquo officio aliòve bono consequendo iniquè impediatis.

DUBITATIO III.

*Utrum dubitatio & suspicio temeraria
sit peccatum mortiferum.*

15 Sunt tres sententiæ. Prima est, Omnem suspensionem temerariam de graui malo proximi, si deliberata sit, esse peccatum mortiferum. Ita Bannes quæst. 60. art. 3. Michaël Salon. & Petrus Arragon. in hunc articulum Secunda est, Nullam esse peccatum mortale. Ita Caietanus hoc loco, & Nauarrus in Rubric. de Iudiciis num. 48. & Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 454. Tertia est, Suspensionem temerariam plerumque esse pec- catum veniale: fieri tamen interdum ratione grauitatis materiz, ut sit mortiferum: ut si suspiceris ex leui

indicio virum Religiosum esse hæreticum, vel ince- stasse matrem. Ita Sotus lib. 3. quæst. 4. artic. 3. & multi recentiores.

Pro resolutione notandum est Primò, Dupliciter posse aliquem malè suspicari de proximo. Primò, Ex errore quodam intellectus, quo apprehendit illa signa tamquam sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspensionem deponere, vbi rem melius consideraret. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quàm ex præ- uo affectu & maleuolentia erga illum de quo suspi- catur, qua sit ut etiam si aduertat signa illa non esse sufficientia, velit nihilominus pergere in sua suspi- cione.

Notandum Secundò, Suspensionem posse dici dupli- citer voluntariam seu deliberatam. Primò, Secundum se, ut cum quis aduertit se malè suspicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an causa sit sufficiens ad sic suspicandum, tamen neglecto eius examine non excludit suspensionem, paratus excludere, si aduerte- ret causam non esse sufficientem. Secundò, Potest dici voluntaria, qua parte est temeraria: ut cum quis aduer- tens causam suspicandi non esse quidem sufficientem, tamen ex malitia vult sic de proximo sentire. His po- sitis.

Dico Primò, Si priore modo suspicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, sed tantum veniale. Probatur Primò; ex D. Augustino tract. 90. in Ioannem, vbi dicit, Quod de oculis hominum aliquando, imò assidue non vera sentimus, id pertinere ad sensationem humanam, sine qua diuina ista non potest videri, ac proinde esse ignoscendum nobis; modò de rebus ipsis rectè sentiamus, & amenus quod amandum est; & deiecemur quod detestandum est. & infra: Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, id est, cogitationum alienarum, etsi suspensiones vitare non possu- mus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitiua & fir- mæque sententias continere debemus, neque ante tempus iudi- care, donec veniat Dominus ut illuminet abscondita tenebra- rum, &c.

Dices; D. Augustinus videtur loqui de suspicio- nibus non plenè deliberatis: has enim vitare non possu- mus, & ad humanam tentationem pertinent: delibera- tæ enim facile vitari possunt, nec pertinent ad tenta- tionem humanam, quia consensum includunt.

Resp. D. Augustinum non loqui quidem de suspicio- nibus, quæ plenè voluntariæ sint secundum rationem temeritatis, seu in quibus temeritas sit plenè volunta- ria: (hæc enim ex malitia procedunt) sed tamen loqui- tur etiam de iis, quæ plenè voluntariæ sint secundum substantiam, (in quibus aduertit quis se malè suspicari) & non plenè secundum rationem temeritatis. Duo enim sunt consideranda in tali suspicione, nempe ipsa substantia suspensionis: ut quòd sit opinio talis de ma- lo proximi. & hæc est plenè voluntaria. Secundò, Quòd sit temeraria: (id est, quòd concipiatur ex signis non idoneis) & hoc non est plenè voluntarium, nisi quis aduertat signa non esse sufficientia. Quòd autem D. Augustinus etiam de talibus loquatur, patet ex illis verbis, Quando ergo non erratur in rebus, ut recta sit impro- batio virtutumque probatio, profecto si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio. vbi loquitur in ge- nere de omni suspicione, quæ ex errore prouenit. Item ex hac suspicione dicit sæpè multa pio zelo fie- ri ab hominibus, quæ non fierent si veritas cognosce- retur: atqui suspicio, ex qua multa fiunt, est voluntaria. dicit autem illas pertinere ad humanam tentationem, quia ex errore humano & fragilitate iudicii proueniunt, ita ut non possit omnino vitari. quis enim est qui non ali- quando suspicetur malum, aduertens se ita suspicari: & dubitans an habeat iustam causam suspicandi, nibi- lominus pergat in sua suspicione, absque examine cau- sarum?

Secundò Ex D. Thoma, vbi ait primum gradum suspicio- nis esse, cum homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius inci- pit dubitare: & hoc esse veniale & leue peccatum: idque pro- bat ex D. Augustino. vnde patet, D. Thomam eodem modo esse intelligendum.

Tertiò

16
Duplex sus-
picio.

17
Suspicio du-
plex vo-
luntaria.

18
Si ex errore
humano su-
spicaris.

19

Quo modo
pertinet ad
tentationem
humanam.

20

Non fit nota-
bilis iniuria.

Tertio Probatum ratione, quia tali modo suspicandi non censetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, sed ex imbecillitate iudicii & humano errore sic suspicatur, paratus corrigere ubi melius aduerterit; unde talis suspicio non est perfecte voluntaria, qua parte est temeraria: tum quia signa, ex quibus suspicatur, non carent omni verisimilitudine & proportionem ad talem suspensionem. quando enim suspicio non est ex malevolentia, sed ex humano errore, indicia non carent omni ratione; longè enim pauciora indicia requiruntur ad suspicandum, quàm ad iudicandum pro certo: tum denique quia ipsa suspicio est iudicium imbecillum vacillans, cui coniuncta est notabilis formido de opposito. qui enim suspicatur, simul petat actu tacito vel expresso se posse facile falli. qua in re multò minus iniuriæ infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel ferè certam, ita ut vix falli possit.

21
Si ex prauo
affectu.

Dico Secundò, Si secundo modo, nempe ex prauo affectu, & aduertens signa non esse sufficientia, suspicetur quis de proximo gràue malum, (id est, quod illi sit magnæ infamiae) peccat mortiferè. Probatum Primò, Quia talis suspicio non procedit ex errore humano aut fragilitate aliqua, sed ex malitia, qua quis vult ita suspicari, ut eum contemnat, & pro vili habeat aut ne cogatur illum in corde suo sibi præponere; qua in re gravis est iniuria: nam præterquam quòd suspicio talis proficiscitur ex prauo affectu erga illum, etiam est pertinax. etsi enim suspicator ille aduertat se iustam causam non habere, tamen vult in sua praua opinione persistere. Sic hæretici & politici solent malè suspicari de viris probis & Religiosis, eos esse impuros, avaros, quæstus & honoris causâ omnia facere, & similia; partim quia ipsi tales sunt, & ne cogantur eos sibi præponere, talia de ipsis pro sua libidine sibi con- fingunt, partim ut eos contemptui habeant. hinc libentissimè legunt & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent; quæ verò ad laudem, vel excusationem & defensionem audire nolunt.

Probatum Secundò, Quia si illi merentur iudicium & condemnationem, qui neglectis suis vitiis grauioribus, minora fratrum suorum vitia acriter insectantur & condemnant, ut ipsi sanctiores videantur; (contra quos expressè Matth. 7. & Lucæ 6. agit Dominus) quanto magis merentur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ non sunt: cum enim non possint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginantur illos tales esse, ut possint eos pro talibus, affectu & interna æstimatione ducere. Nec refert, quòd fortasse non firmiter iudicent, putentque se posse falli: quia non minor iniuria est, pertinaciter suspicari malum grauius, quàm iudicare minus. deinde, etsi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri posse ut res aliter habeat; tamen ex parte subiecti, iudicium est firmum, quia pertinaciter in eo volunt persistere; qua in re non minor est iniuria, quàm si absque tali pertinacia iudicarent.

23
Quæ pecca-
tum sit ex ge-
nere suo.

Peres, Vtrum suspicio temeraria ex genere suo sit dicenda peccatum mortale an veniale?

Resp. Posse dici ex genere mortale: quia si sit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, est peccatum mortale, solumque est veniale, vel quia non est de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error si non esset, homo nullo modo vellet ita suspicari. unde etiam paratus est deponere suspensionem, si aduertat causam non esse sufficientem. potest etiam quodam sensu dici ex genere suo veniale, quia secundum se & conditionem naturæ suæ habet, ut nascatur ex errore intellectus, & non sit planè voluntaria: cuius signum est, quòd sublato errore euanescat, quasi error, illius causa extiterit. hinc fit ut per se non censetur grauis iniuria, sed solum ut procedit ex malevolentia. unde etiam numquam est peccatum mortale, nisi ex hac procedat.

24 Dices, Actus ex genere suo venialis, non potest fieri

mortalis per hoc quòd fiat omnino voluntariè, & cum plenissima animaduersione: atqui suspicio ex veniali potest fieri mortifera, ex eo quòd accedat plena animaduersione, ipsaque fiat omnino voluntariè, ut dictum est; ergo non est venialis ex genere.

Respondeo, Dupliciter potest actus dici venialis ex genere. Primò, Ratione materiæ, quæ toto genere suo in moralibus censetur levis. & hic propriè dicitur talis ex genere, nam ex materia seu obiecto sumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere suo venialis, non potest vnquam fieri mortalis ratione solius animaduersionis. Tale est mendacium officiosum, &c. Suspicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere.

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; ut si connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur ex genere. unde non est mirum, si accedente pertinacia voluntatis, possit fieri mortalis. hæc autem pertinacia accedit, quando homo aduertens fundamento carere suam suspensionem, nihilominus vult in ea persistere.

Dico Tertio, De dubitatione ita ferè sentiendum sicut de suspensione. si enim quis etiam aduertens non esse iustam causam, velit tamen pertinaciter dubitare de probitate proximi, erit peccatum mortiferum: si autem non solum ex errore humano dubitet, erit tantum peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex malevolentia & contemptu alterius, ac proinde censetur grauis iniuria in materia graui. maior enim est iniuria dubitare pertinaciter de viro probò an sit proditor, an Iudæus, quàm iudicare esse concubinarium. unde indignissimè homines ferunt ita de se dubitari. Altera pars satis patet ex supradictis: dubitare enim minus est quàm suspicari: qui enim suspicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam assentitur, & determinatè opinatur esse improbum, etsi assensu imbecillo & ancipiti, qui autem tantum dubitat sustinet assensum veluti in æquilibrio, in neutram partem magis inclinando, & utramque æquè ancipitem iudicando.

Dices Primò, Non tenemur positivè opinari proximum esse probum; possumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari: ergo nulla est iniuria in actu dubitandi.

Respondeo negando consequentiam; qui enim dubitat, non eo præcisè facit iniuriam quòd assensum sustineat seu suspendat; sed ex eo, quòd absque iusta causa iudicet huius probitatem esse ambiguam, & cum non posse prudenter iudicari probum, aut pro tali reputari.

Dices Secundò, Si temerè iudicare, suspicari, & dubitare de proximo, est contra iustitiam, ergo obligat ad restitutionem: at cui, vel quomodo fiet ista restitutio, cum nihil sit ablatum?

Respondeo, Si loquamur de restitutione propriè, vel compensatione alicuius damni exterioris illati, sic non obligat ad restitutionem, nisi præcesserit in opus externum per sententiam, detractionem, vel contumeliam: quia nullum damnum externum illatum est: & hoc vult D. Thomas in respons. ad 3. Si verò loquamur de restitutione generatim, sic verum est obligare ad restitutionem: nam hæc prauæ opiniones de proximo, sunt damna quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, ubi vel bonam famam possidebat, vel saltem infamiae malo non laborabat. itaque ex iustitia tenemur has opiniones, tamquam iniusta quædam damna famæ, depellere.

Nec obstat, quòd iustitia dicatur versari circa actus externos: id enim pro maxima parte verum est, non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri potest, etiam si nullo modo in actum externum prodeat. Adde, posse dici, illam versari circa actus externos, ut hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis à voluntate, sed ab aliis potentis.

Ex dictis patet, quando censendus sit quispiam iudicio

Actus venia-
lis ex genere.

25
De dubitatio-
ne.

Dubitans fa-
cit iniuriam.

27
Quæ restituo-
tio facienda.

28
Varij gradus
iudicii seme-
rari.

dicio temerario interno peccasse mortiferè: quando venialiter tantum. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente sua impegit, non est peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, sed non perfectè aduertit se malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem se malè iudicare, tamen non aduertit signa esse insufficientia, nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si signa erant sufficientia ad probabilem opinionem: tunc enim etsi quasi certò crediderit, non erit peccatum, nisi veniale. Quintò, Si tantum suspicatus est non erit peccatum mortiferum, nisi suspicio fuerit pertinax: ut cum prouenit ex contemptu vel ex maleuolentia, non ex humano errore, sitque de graui malo. Ut autem sciatur utrùm fuerit suspicio, an iudicium firmum, præsertim quando formido de opposito non est expressè coniuncta. Noranda est hæc regula, Dum quis ita iudicat, ut rogatus an habeat pro certo, responsurus sit, sibi certum, aut ferè certum videri: tunc est iudicium firmum. si verò ita iudicet, ut responsurus sit se non esse moraliter certum, sed faciliè posse ea in re falli: tunc solum est suspicio. Ita ferè Caietanus artic. 3.

DVBITATIO IV.

Utrùm dubia in partem meliorem sint interpretanda.

D. Thom. art. 4.

30 **N**otandum est Primò, vel esse *dubium* de rebus, v.g. sitne talis contractus licitus, an illicitus: vel de personis, nempe de probitate vel improbitate earum: aut quis hoc vel illud crimen commiserit. Rursus, si sit *dubium* de personis, possumus non habere quadrupliciter. Primò, Interpretando in partem peiorem. Secundò, In partem potiore. Tertiò, Habendo rem in ancipiti, seu dubitando. Quartò, suspendendo iudicium, seu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim est dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium suspendere tamquam de re ad se non pertinente.

Quadruplex interpretatio de personis.

Speculatiue & practicè interpretari.

31 Dubia de rebus.

Notandum Secundò, Dupliciter non posse aliquid in peiorem partem interpretari: speculatiue, & practicè. Speculatiue quidem, ut quando opinamur partem deteriore esse veriore, non tamen idè nos aliter erga ipsum hominem gerere debere, cum res sit incerta. Practicè verò, quando censemus illum habendum interno affectu & æstimatione pro improbo. His positis.

Dico Primò, Dubia de rebus non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis. ratio est, quia in iudicio rerum tantum agitur id vnum ut attingatur veritas: nec timetur; ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio personarum ita quaeritur veritas, ut maximè cauendum sit ne proximo iniuria irrogetur, & de possessione bonæ famæ in re dubia depellatur.

32 Dubia de personis.

Dico Secundò, Dubia de personis, ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. Ita D. Thomas artic. 4. & communiter DD. colligit hoc D. Augustinus, de serm. Domini in monte lib. 2. cap. 18. ex illis verbis Domini, *Nolite iudicare. Hoc loco, inquit, nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Idem docet Bernardus serm. 40. in Cantica, sub finem: *Etiamsi, inquit, perperam quid factum deprehendas, nec sic iudices proximum: magis autem excusa, excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum, &c.* Idem docet Seneca lib. 2. de ira cap. 24. *Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione, ut nihil, nisi quod in oculos incurrit, manifestumque erit, redamus.* Confirmatur ex communi illo DD. dicto, *In dubio non esse*

presumendum delictum: quod colligitur ex L. meritò. Pro socio. de quo vide Couarruiam, Clem. Si furiosus, p. 2. §. 1. n. 1.

Sed difficultas est quomodo sint in potiore partem interpretanda, utrùm negatiue tantum, id est, ut in dubio non putemus proximum improbum, vel auctorem criminis, vel peccasse mortiferè: an etiam positiue, id est, actu positiue credendo illum esse probum, non peccasse, habuisse bonam intentionem, aut ex ignorantia fecisse. Respondeo, &

Dico Tertiò, certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu positiue & speculatiue, proximum re ipsa esse innocentem, non peccasse mortiferè, habuisse bonam intentionem, & similia. Ita Caietanus q. 60. ar. 4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etsi l. 3. quest. 4. artic. 4. generatim contra Caietanum doceat, dubia positiue in bonam partem interpretanda. Probat quia nemo tenetur ad assensum, aut modum assentiendi, in quo exponit se notabili periculo errandi: talis enim assensus non est actus virtutis necessarius, sed est quiddam errori obnoxium, quod perfectæ prudentia deuitat, ex imperfectione nostri intellectus proueniens. unde non fuisset in statu innocentie, neque fuit in beatissima Virgine. Confirmatur Primò, Quia omnis modus assentiendi subiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus: quod sapienti est vitandum, quantum commodè fieri potest, etiamsi non magni sit momenti. Confirmatur Secundò, Quia nulla est necessitas talis iudicii. ut enim erga proximum me geram sicut oportet, sufficit, iudicem probabile aut verissimile, esse probum, non peccasse: ut suspendam iudicium speculatiue, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re sit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim suspensione iudicii stare potest, ut habeant illum pro viro probò, & pro tali habendum sentiam.

33 Non tenemur in dubio speculatiue iudicare esse probum, vel non improbum.

Dico Quartò, non tenemur etiam semper occurrente dubio, actu positiue practicè iudicare probum: (id est, hic & nunc habendum & tractandum tamquam probum) sed possumus etiam hæc iudicium suspendere. Probat quia non semper, quando occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur positiue statuere, illum habendum pro viro probò, puro à tali vel tali crimine: sed sufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipsum concernentis fuerit operæ pretium: ut quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maxime patet. dum de illis agitur, de quibus neutram in partem habemus positiuam opinionem, eò quod res illorum nobis penitus sint ignotæ, hoc enim in dubio faciliè est Deo permittere, neutram in partem aliquid statuendo. Maior difficultas est, dum dubium occurrit de iis, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicii suspensionem. sed absolute fieri potest ut non minuat: ut quando quis non vult causas dubij expendere, tamquam nihil ad se pertinentes, & mentem aliò deflectit.

34 Nec semper practicè, & actu positiue.

Aduerte tamen, valde esse consentaneum charitati, ut semper hoc pacto dubia in bonam partem interpretemur, iudicando illum loco viri probi habendum, eò quod de contrario non constet. nec, idè me expono periculo erroris, quia non iudico illum in re esse probum & innocentem: (hoc enim Deo permitto, tamquam mihi incertum) sed esse pro tali habendum & æstimandum, id est, ita affectu interno, & externo modo agendi à nobis tractandum, ac si re ipsa probus esset: quod iudicium est verum. Adde, si velimus hic & nunc animum nostrum, etiam tenemur actu positiue dubium in potiore partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum.

35

Dico Quintò, Tenemur tamen lege iustitiæ dubia interpretari in potiore partem negatiue & practicè, per negatiue ita ut propter dubium non habeamus proximum pro improbo vel auctore criminis. sic potissimum intellige testimo

36

testimonia supra allata. (quamvis etiam insinuent, illum positivè habendum loco probi; præsertim si iudicare velimus.) ratio est; quia iustitia postulat, ut in dubio nemo condemnatur criminis, non solum exterius, sed etiam ne interius quidem in animo: quisque enim ius habet ut sibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia censeretur pro improbo, est notabile malum proximi, & veluti poena quædam criminis: ergo non potest inferri sine iusta causa, de qua constet: sicut poena irrogari non potest nisi constet de crimine.

37 *Negativè & negativè & speculativè interpretari in meliorem partem, ita ut non opinemur seu suspicemur ipsum in re esse improbum, quando dubium est positivum. Probatur, quia quando dubium est positivum, tunc utrimque suppetunt argumenta ad probabiliter opinandum utramvis partem, cum formidine de opposito: (hoc enim vocatur dubium positivum.) ergo si tunc assentiaris parti deteriori, opinando esse improbum, non ei facis iniuriam; quia cum argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam sufficiant, non habet ius ut sic de ipso non suspiceris.*

38 *Tenemur aliquo modo ex charitate.* Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem sic suspicari. ratio est, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam speculativam, quantum possumus, cum sit aliquod malum eius: ergo cum possumus talem opinionem vitare, dum res est dubia, tenemur. Quod si possumus vitare, patet Primò, Quia numquam cogimur ad aliquem assensum, nisi quando res est evidens. Secundò, Non magis cogimur assentiri huic parti quam alteri, cum utraque sit dubia. Tertio, Quia perfectissima prudentia postulat, ut in dubiis non assentiamur absolute alteri parti, ne fortè erremus: talis enim assentiendi modus est fallax. unde non fuisset in statu innocentie, nec est in Angelis, ut supra diximus. expedit igitur in dubiis sustinere assensum, vel solum iudicare rem esse probabilem, verique similem.

Dices, Si non est contra Iustitiam eo casu suspicari improbum; ergo etiam non est contra charitatem, nam in hac materia, si est peccatum, est contra iustitiam.

Respondeo negando consequentiam. Ad confirmationem: Sæpe fit ut in materia iustitiæ peccetur in proximum non violata lege iustitiæ, ut cum ille nullum ius strictum habet ut aliquid fiat, aut non fiat: & res alioquin ipsi est incommoda, ut si infames eum, cuius delictum alibi est notorium iuridicè: si occidas inuasorem inculpara defensione, quando aliter te poteras subtrahere, & aliis modis. Idem dicendum in exemplo proposito, ut mihi quidem ratio allata probare videtur, quamvis putem non esse nisi veniale.

39 *Si dubium sit negativum.* Dixi, Quando dubium est positivum, quia si sit negativum, ubi in neutram partem suppetunt rationes, est contra iustitiam, malè opinari. quisque enim ius habet, ut non habeatur de se mala opinio, nisi indicia aliud suadeant.

40 *Iudicium practicum non sequitur necessario ex speculativo.* Dices, Si non est contra iustitiam opinari deteriorem partem speculativè, dum dubium est positivum; ergo etiam non est contra iustitiam opinari practicè, quia iudicium practicum sequitur ex speculativo.

Respondeo negando sequelam; quia iudicium practicum non sequitur necessario ex speculativo, præsertim quando speculativum est incertum. Iudicium enim practicum in proposito est, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longè aliud est, quam putare in re esse improbum. habere enim aliquem pro improbo, est æstimatione, affectu, & contemptu interno se gerere erga alterum ac si improbus esset. unde fieri potest ut speculativè opiner Petrum esse improbum, vel furem; & practicè iudicem esse probum: quia etsi verisimile mihi sit, & opiner ipsum in re & coram Deo esse improbum: tamen quia mihi id certum non est, nolo hac opinione meum affectum & æstimationem internam erga illum regere; sed ea se-

posita quasi non esset vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

His addo, non videri contra iustitiam, si quis propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti antea; quia non tanti debet æstimari cuius incerta seu dubia est virtus; quam cuius certa. non tamen idèò potes æstimare improbum. charitas tamen suadet, ut propter dubium nihil de æstimatione & interna reuerentia detrahamus.

Dico Septimò, Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio; dubia sunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum esse furem vel improbum, vel habendum pro tali, sed iudicando ita exterius cauendum, & sibi illique consulendum; ac si dubia esset eius probitas. Ita D. Thomas hoc loco ad 3. & alij DD. qui dicunt, tunc dubia in deterius interpretanda; non definitivè iudicando, sed per quandam suppositionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas, nullo tamen modo habentes illum pro improbo. Sic Superiores ob indicia quædam dubia interdum obiurgant suos subditos, poenitentias imponunt, aliæque remedia illis corrigendis adhibent, tamquam si ipsos malos putent: quamvis eos pro malis non habeant; & eorum facta vel intentionem apud animum suum excusent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubiis in meliorem partem interpretandis, quoad internam affectionem & æstimationem servare debent: quamvis in ordine ad emendationem vel cautelam mali, exterius ita se gerere possint erga subditos, ac si mali, aliquid perpetrassent, & merito; non enim solum ab omni malo, sed etiam ab omni mali specie abstinendum. Hic tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos aliis suspectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur. Simili ferè modo dubia sunt in potiore partem interpretanda, quando non agitur de vitando, incommodo, sed solum de interna æstimatione & reuerentia erga proximum. tunc enim etsi definitivè non iudicemus ipsum in re bonum esse; tamen id iudicandum per quandam suppositionem, supponendo esse probum, & iudicando ita illum æstimandum, & cum illo agendum interius & exterius, ac si reverà probus sit.

DUBITATIO V.

Utrum liceat aliquando iudicare non secundum leges scriptas.

D. Thom. art. 5.

Respondeo & Dico Primò, Si leges illæ scriptæ contineant Ius naturale, semper secundum eas iudicandum est. ratio est, quia numquam licitum est à Iure naturali recedere, cum contrarium huius Iuris semper sit iniquum.

Dico Secundò, Si leges scriptæ contineant Ius positivum, ordinariè secundum eas iudicandum, præsertim Iudici inferiori. Ita D. Thomas & alij.

Dixi Præsertim inferiori, quia supremus Princeps potest interdum dispensare in lege positiva, legisque rigorem, vel poenam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non potest inferior nisi ex taxa vel expressa Superioris concessione.

Dixi ordinariè; quia interdum potest Iudex inferior recedere à lege scripta, iudicando contra verba legis. Primò, Quando constat mentem legislatoris esse alià, nec voluisse hunc casum verbis legis esse comprehensum, tunc enim utendum est *intentione*: magis enim tenetur sequi mentem legislatoris, quæ legis est anima, quam corticem verborum. alioquin summum Ius, summa iniuria. Neque in hoc casu tenetur legislator vel Superiorem consulere, ut quidam volunt: quia non opus est inquirere de mente, quando de ea constat.

41 *Minor æstimatione ex dubio.*

42 *Suspicio ad cautelam.*

43 *Superiores.*

44 *Dubia interpretanda in potiore partem, per quandam suppositionem.*

45

46

47

Quando inferior contra verba legis facere possit.

stat. Confirmatur ex L. Nulla ratio. *de legibus*, & L. Non dubium. *C. de legibus*.

Secundò, Quando non quidem constat, sed probabilius est aliam legislatoris esse mentem, & res non patitur moram ut Superior consulatur. tunc quoque esset contra rectam rationem verba sequi; nam semper intentio legislatoris præferenda est verbis legis. Quòd si Superior facile consuli possit, consulendus est: quia lex infringi non debet, ne quidem quoad verba, nisi constet aliam esse mentem legislatoris, si tamen de ea constare potest: quòd si de ea constare non potest, tunc sequendum id quod probabilius videtur.

Tertiò, Si utrimque æquale sit dubium, & Princeps consuli nequeat, tenetur inferior Iudex secundum verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio est, quia lex est veluti in possessione suæ auctoritatis: unde in pari dubio non potest Iudex, cum ex officio sit custos legis, eam sua auctoritate priuare.

DUBITATIO IV.

Quinam peccent usurpatione Iudicij.

D. Thom. quest. 60. art. 6.

43 **N**otandum est, tria requiri ad iustum iudicium, ut colligitur ex D. Thom. q. 60. art. 2.

Primò, Certitudinem in cognitione causæ: & defectu huius, iudicium dicitur *temerarium*, de quo dub. 2.

Secundò, Iustitiam in ipso actu iudicij, id est, ut seruetur æqualitas in Iure suo cuique reddendo. ad hoc requiritur, tum ut iudicetur secundum leges, (de quo dubit. 5.) tum ut seruetur ordo Iuris, (id est, ordinata ratio procedendi à Iure Iudicibus præscripta) de quo infra. huius defectu, iudicium dicitur *peruersum* & ini-
quum.

Tertiò Auctoritatem in iudicante: qui enim auctoritate caret, siue in personas iudicandas, siue in causam, ut (si sit exempta) iniuriam facit, tum partibus, causæ illarum se ingerendo; tum legitimo Iudici, cuius potestatem & officium sibi assumit. huius defectu iudicium dicitur *usurpatum*, vel *presumptum*. His positis

48 **R**espondeo & Dico Primò, Omnes eos peccare usurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel absolute non est ipsis subditus, vel non in iis causis, in quibus eum iudicant, ac proinde sententia illorum est irrita. ratio est; quia in iudiciis deest potestas in eum qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur, quia Iudex debet habere auctoritatem & obligandi conscientiam; (sententia enim est veluti lex quædam particularis imposita alteri, quam ille tenetur subire) & cogendi ad executionem eius, ad quod obligauit; alioquin sententia esset inefficax.

40 **Q**uinq; modi subiectionis. **V**bi notandum est, Quinq; modis posse quempiam esse alteri subiectum, ita ut ab eo iudicari queat. Primò, Ratione potestatis ordinariæ: sic fideles Pontifici, & Episcopis suis, & ciues suo Regi sunt subiecti. Secundò, Ratione potestatis delegatæ: sic Legato Apostolico subsunt Prouincie, ad quas ipsius delegatio pertinet: & ciues Proregi vel Gubernatori. Sic Daniel iudicauit senes potestate sibi à Deo delegata, cap. 13.

Moyses in Ægyptum. & iuxta probabiliorem sententiam, Moyses Ægyptum, Exod. 2. testatur D. Aug. lib. questionum in Exod. q. 2. & aperte colligi videtur Act. 7. vbi Stephanus ait, *Fecit ultionem ei qui iniuriam sustinebat, percussio Ægyptio, estimabas autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis.* Tertiò, Ex consensu partium, ut quando partes ex compromisso se alicui subiciunt, siue ut Iudici, (ut si ille alias auctoritatem iudicandi habebat, etsi non in illos) siue ut arbitro, de quo vide Siluest. v. Arbitr. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati: nam ratione delicti sortitur quis forum. cap. Postulasti. 13. & cap. fin. de foro compet. vbi Glossa v. Ratione delicti. Simili modo sortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra possessorem causa mouetur, ut eodem c. dicitur. Quintò Ratione iniuriæ; subdito altè-

rius Principis illatz. si enim Superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus, nolit illam vindicare, poterit id facere Princeps eius, qui iniuriam accepit. Quicumque igitur iudicat aliquem, qui non est aliquo horum quinque modorum ei subiectus, peccat usurpatione iudicij: quia usurpat sibi auctoritatem iudicariam in eum, quem non habet. Sic Pilatus iudicando Christum, peccauit usurpatione iudicij; (etsi contrà sentiat Caietan. quest. 67. artic. 1. & Sotus l. 5. quest. 4. artic. 1.) quia Christus non erat ei aut Cæsari reuera subditus, cum esset Filius Dei & omnium Dominus: (quam ob causam neque tributum debebat Cæsari, ut colligitur Matth. 17. ex illis verbis, *Ergo filij liberi sunt*) idque facile poterat Pilato constare. Neque subiecit se Pilato dando auctoritatem, sed solum permisit se iudicari. Simili modo peccant Iudices sæculares iudicantes Clericos: quia sunt exempti ab eorum iurisdictione, tam in civilibus quàm in criminalibus, ut patet tota distinct. 96. & 11. q. 1. per totam. & in Decretalibus de immunitate Ecclesiarum, & in Concil. Trident. sess. 23. c. 20. de reform. vbi renouantur omnes Canones, qui hac de re agunt. Idem patet Iure civili, Authentica, Vt Clerici proprios Iudices conueniant, collatione 6. Adde, nec posse Clericos huic exemptioni renuntiare, ut à Iudice sæculari valide possint iudicari: etiam in civilibus: ut patet cap. 41. Inolita. 11. q. 1. & cap. Placuit. 42. ibidem, & cap. Si diligenti. 12. extra. de foro competent. vbi etiam redditur hæc ratio, *quia non est beneficium hoc personale, cui renuntiare valeat, sed potius toti Collegio Ecclesiastico publicè indultum, cui priuatorum pactis derogare non potest.* Possunt tamen in civilibus se subiicere Iudici sæculari ut arbitro: qui tamen nolent stare sententia, non potest per se cogere. Item potest Clericus ut actor, laicum pertrahere ad Iudicem sæcularem, non autem ut reus pertrahi. in casu tamen reconuentionis potest à Iudice sæculari iudicari: ut si dum laicum pertrahit ad iudicem, laicus vicissim illum in causa civili reconueniat: ut expressè docet Glossa communiter recepta, in cap. 2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo cap. tum ex 3. quest. 8. cap. 1.

Simili modo censetur usurpatio iudicij, & irrita est sententia, si eum, qui ad Ecclesiam tamquam ad asylum confugit, vi vel fraude extrahat, & ad mortem vel mutilationem condemnet: quia talis exemptus est à Iudicis potestate, saltem quoad hanc poenam irrogandam, & Iudex tenetur eum Ecclesiæ restituere, ut colligitur ex cap. Inter alia, de immunit. Eccles. & ex multis Canon. 17. q. 4. de quo vide Clarum præf. criminal. quest. 30. & Salonium quest. 60. art. 4. contro-
uersia 2.

Dici etiam potest usurpatio iudicij, si Iudex iudicium exerceat, vel sententiam ferat in Ecclesia: nam eo loco id faciendi potestatem non habet, cum quidquid ibi actum fuerit, sit irritum, ut statuit c. Decet. 5. Ordinarij de immunit. Eccl. in 6. vbi dicitur: *Processus Iudicum secularium, ac specialiter prolata sententia in eisdem locis, (Ecclesiis) omni careant robore firmitatis.*

Denique usurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum causas discutere præsumunt, in quibus Concilium Tridentinum eos non subiecit.

Dico Secundò, Hoc peccatum usurpationis iudicij ex genere suo est mortiferum. ratio est, quia fit iniuria, tum partibus, in quas ille potestatem non habet, tum etiam Superiori, cuius auctoritatem sibi assumit. censetur autem hæc iniuria grauis, ut ex communi hominum sensu constat: nam auctoritas publica violatur.

DUBITATIO VII.

Verum Iudex excommunicatus peccet usurpatione iudicij, si iudicia exerceat.

Respondeo & Dico Primò, Si excommunicatio est occulta; non peccat usurpatione iudicij, & sententia

Iudicium Pilati usurpatum.

Iudicium sæcularium in Clerico.

Non possunt renuntiare exemptioni.

Reconuentione.

Confugiens ad Ecclesiam.

Sententia lata in Ecclesia.

Exemptorum causa.

Est peccatum mortale.

Sententia occulte excom. est valida.

sententia, ceteraque eius acta publica, sunt valida. Ita Glossa in cap. Ad probandum. §. Innodatus, de sententia & re iudicata, & est communis sententia DD. Richardi in 4. d. 18. principali 7. q. 1. Palud. eadem distinct. quæst. 4. & dist. 17. q. 6. artic. 2. Silu. Excomm. 3. num. 3. & num. 5. ubi dicit hanc esse communem opinionem: licet ipse contrariam v. Excommunicatio 2. num. 1. putet veriozem. Couar. in cap. Alma r. p. §. 7. num. 9. Soti d. 22. quæst. 2. art. 1. & 4. Probatum Primò, Quia non est priuatus, nec suspensus ab officio: soli enim publicè excommunicati suspenduntur per Canones vt colligunt DD. d. cap. Ad probandum, ex illis verbis, *Si pro eo, quod vnus ex delegatis Iudicibus excommunicationis vinculo esset publicè innodatus*. vbi à contrario sensu insinuat, secus esse si occultè. Secundò, Quia cum eius excommunicatio ignoretur, sepuerentur grauissima incommoda, tum in Ecclesia, tum in Repub. quæ nullo modo possent vitari: innumeræ enim sententiæ, præsentationes, electiones & collationes beneficiorum & officiorum deberent rescindi, cum magno damno & perturbatione innocentum. Tertio, Quando excommunicatio Iudicis est occultæ, ipse non est publicè vitandus, sed solum occultè; vt colligitur cap. Cum non ab homine, de sent. excom. imò fieret ei iniuria, si quis in publico derideret eius communionem, propter infamiam, quæ inde sequeretur. ergo cum partes non possint ipsius iudicium propter excommunicationem occultam recusare, (nisi fortè velint suscipere onus probandi ipsum esse excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipsius quoque sententia valida sit. absurdum enim est vt partes teneantur sese sistere tribunali Iudicis, à quo nisi irritam sententiam referre non possunt. denique idem probari potest ex L. 3. Barbarius de officio Prætorum, & 3. q. 7. cap. infamis. vide infra num. 66.

Quæ diximus, intellige non solum in sententiis & actis fori externi, sed etiam interni & sacramentalis, vt infra magis patebit: quia DD. generatim loquuntur, & rationes eadem vtroque locum habent.

Dico Secundò, Si excommunicatio Iudicis sit publica seu notoria, ante quidem Concilium Constantiense peccabat usurpatione iudicij, iudicando, & sententia erat irrita: post tamen illud Concilium, verius est non sic peccare, nec sententiam reliquaque eius acta publica esse irrita, nisi sit denunciatus nominatim, vel notorius percussor Clerici.

Prior pars est communis DD. & colligitur aperte ex c. Ad probandum 24. de sententia & re iudicata, vbi iubetur *casari* (id est, cassa & irrita declarari, vt exponit Glossa) *sententia lata à pluribus Iudicibus delegatis, eò quod ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus*, vt ibidem dicitur. Hoc tamen intellige, quando certus numerus Iudicum ad causæ definitionem requiritur: tunc enim vnus excommunicatio sententiam reddit inuvalidam: quia Iudex excommunicatus est inhabilis; ac proinde numerus Iudicum necessariorum non est completus. secus si certus numerus ad sententiam non requiritur, sed solum maior pars: tunc enim sententia erit valida, si maior pars Iudicum habiliū consenserit. Idem probari potest ex cap. Audiuimus 24. quæst. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare non posse: quod de publicè excommunicato intelligendum est, vt ibidem Glossa v. Non potuit, annotat: vbi illud, *non potuit*, significat carentiam potestatis: ac proinde sententia talis Iudicis est irrita. vide Glossam ibidem v. Absoluendo. Idem confirmari potest ex cap. Decernimus 8. de sententia excommunicat. in 6. iuncta Glossa. ratio est, quia tales, etsi non sint priuati officio, (retinent enim illud in habitu) sunt tamen priuati eius vsu, seu suspensi ab eius executione, ex dispositione Canonum. potestas autem suspensa & à functione sua impedita, perinde est ac si non esset: vnde non plus possunt, quam si Iudices non essent. dum ergo iudicant, peccant usurpatione iudicij, assumentes sibi potestatem iudicandi, quam non habent. etsi enim habeant po-

testatem in habitu, hæc tamen ita est impedita, vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille iudicij non ex hac procedere censetur; sed ex alia, quam temerè usurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

Alteram partem, scilicet *post Concilium Constantiense, acta talis excommunicati esse valida, quamdiu toleratur ab Ecclesia*, docet Nauarrus cap. 27. num. 7. Sotus in 4. d. 22. q. 2. art. 1. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & passim recentiores estque probabilior, etiam si altera quoque probabilis sit, & multorum DD. Probatum, quia Concilium Constantiense statuit, tantum vitandos esse nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percussores, & concessit vt fideles possint cum aliis in omnibus rebus tam diuinis quam humanis, tam publicis quam priuatis habere communicationem; vt refert D. Antoninus 3. part. tit. 25. cap. 2. Sotus d. 22. q. 1. art. 4. & alij. ergo etiam tacite vult eorum actus esse validos. nisi enim id vellet, non deberet concedere in omnibus. quorsum enim concederet vt ab illis possimus ius & alios actus legitimos exigere, præsentationes, electiones, collationes, & confirmationes petere, si tales illorum actus sunt inuvalidi? sanè illusoria & noxia videretur talis concessio: nam Plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hæc deberent rescindi vel retractari. videtur itaque Ecclesia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excommunicatis temperauit, tacite etiam sustulisse illam suspensionem iurisdictionis, quam olim excommunicatio continebat: quod sanè erat expediens hoc statu rerum, quo sæpè Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæresim, vel ob violatam libertatem ecclesiasticam, vel ob alias causas, manent.

Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum; potest enim contra illum excipere, quod sit excommunicatus; vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum est, etiam si eius excommunicatio hoc loco non sit manifesta; modo tamen alibi sit publica, vt colligitur ex eodem cap. iuncta Glossa v. Publicè, vel ipse possit illam probare. Ratio est, quia etsi Concilium concedat vt possis cum Iudice excommunicato habere communionem, & ius ab illo petere, non tamen cogit. itaque sicut olim poterat recusari, ita & nunc. Si tamen partes in illum consenserint, & sententia debito modo lata fuerit, non potest propter excommunicationem rescindi; quia legitima potestate, cui partes se submisserunt, lata est: sicut cum sponte se alieno Iudici Permittente lure subiiciunt, sententia rescindi non potest.

Nec obstat, quod quidam Patres affirmant, hæreticos & schismaticos nullam habere potestatem, nec posse soluere & ligare, quia sunt extra Ecclesiam, & excommunicati: (ita Cyprianus epist. 76. ad Magnum, de Nouatiano. Ambros. lib. 1. de poenitentia cap. 2. Nicolaus I. epist. ad Michaëlem Imper. & alij, vt videre est 24. quæst. 1.) ad hoc enim responderi potest, Primò; In his esse peculiarem rationem, quia ita ab Ecclesia se segregant, vt nullam amplius cum ea communionem retineant; alij verò excommunicati retinent fidem & fidei confessionem, & solum ex parte sunt extra Ecclesiam. Secundò, Hæc procedere lure antiquo, quo omnes hæretici publici ita erant excommunicati, vt non amplius essent tolerati ab Ecclesia.

Petes, An talis peccet mortiferè ex alio capite, ratione videlicet communicationis, iudicando?

Quidam recentiores putant esse solum peccatum veniale. ratio est, quia cum Concilium non suspendat illum ab officio, nec priuet vsu istius potestatis, solum videtur illum actum prohibere, quatenus est communicatio quædam humana, non autem præcisè quatenus est actus iurisdictionis & potestatis iudicialis. cui sententiæ fauet Caietanus v. Excommunicatio verita: vbi docet, actus iudiciales excommunicati, si ab sit iniustitia, non esse nisi peccata venialia; quia solum

57
Acta excommunicati valida esse.

58

56
Excommunicatus publicè.

Si vnus ex Iudicibus excommunicatus.

59
An sit peccatum mortiferum.

solum prohibentur secundario. quæ sententia est probabilis, cæque sequitur Barthol. à Ledesma, dubit. 9. de excommunicatione. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & quidam alij.

Esse mortiferum.

Verius tamen videtur, esse peccatum mortiferum, nisi ignorantia vel inconsideratio, aut functionis breuitas excuset. Est communior sententia DD. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam, non solum generali ratione communicationis humanæ; sed etiam ut est usus iurisdictionis & potestatis, dignitatem quamdam continens. unde cum illa sit res gravis, & magni momenti, non videri cur præceptum non obliget sub peccato mortali.

Nec obstat, quod Concilium non suspendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonum aliorum: non tamen idcirco intendit ipsos Iudices in aliquo reuelare, ut expressè idem Concilium testatur. Si tamen partes iustitiam exigant, vel ratio postulet, ut in aliquo casu ex officio procedat, non peccabit; quia Concilium concedit, ut in commodum aliorum, suo munere fungi possit.

60
Denunciati,
& percussio-
res Clericorum.

Tertia pars, scilicet Iudicem nominatum denuntiatum & manifestum Clerici percussorem peccare usurpatione iudicij, contra iustitiam, & omnia eius acta esse irrita, est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap. Ad probandum, supra cap. Audiuius, & cap. Miramur. 24. quæst. 1. hos enim excipit Concilium Constantense. unde manent suspensi ab officio, sicut erant ante Concilium.

61
Locum habet
etiam in se-
cularibus.

Petes, Verum hoc etiam locum habeat in Iudicibus secularibus.

Respondeo habere; ita enim tenent passim DD. & probatur Primò, cap. Exceptionem. 12. de exceptionibus. ubi in fine dicitur, Excommunicatus autem publicè, etsi huiusmodi exceptio non opponitur, nihilominus est officio Iudicis repellendus. ubi loquitur in genere de cuiusvis Iudicis officio: sicut in verbis prioribus de officio actoris & aduocati.

Secundò, Quia omnes excommunicati sunt privati usu iurisdictionis in suos subditos, ut colligitur cap. Nos Sanctorum. 15. q. 6. ubi dicitur, Nos sanctorum predecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt; Apostolica auctoritate à iuramento absoluius, & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus: quousque ipsi ad satisfactionem veniant. Si subditi non tenentur eis obedire: ergo suspensa est eorum iurdictio. ac proinde sententia non obligabit, sed erit irrita. Idem confirmatur cap. fin. ibidem.

Tertiò, Cap. Decernimus. 8. de sentent. excommun. in 6. excluditur excommunicatus à munere actoris, patroni & testis: ergo multò magis censetur exclusus à functione Iudicis. absurdum enim esset, Iudicis excommunicati acta valere: actoris verò, aduocati, & testis non valere.

Iudex hereticus vel defensor aut fautor heretici.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice, nisi priuando eum usu iurisdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin si acta eius utilia fuissent, subditi ad ipsum in suis causis recurrissent ut antea. Denique quia non poterat alia ratione commodius frangi talis hominis contumacia.

Iudex gra-
uans Clerum
exactionibus.

Idem peculiariter statuitur de hæreticis, receptatoribus, defensoribus, & fautoribus eorum: si intra annum satisfacere contempserint, cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranensi: ubi & alia quædam expressè in eisdem statuuntur, quæ tamen etiam aliis excommunicatis sunt communia: ut quod non possint esse aduocati, nec tabelliones, quod sint repellendi à Sacramentis, & ab Ecclesiastica sepultura, & eorum oblationes non admittendæ. Idem statuit Concilium illud, aduersus Consules & Rectores ciuitatum, & alios, qui Ecclesias, & Ecclesiasticos viros talliis, seu collectis & exactionibus aliis, grauare nituntur: quos primò excommunicat. Deinde subiicit: Quia verò nec sic quorundam malitia contra Dei Ecclesiam con-

quieuit: adiicimus ut constitutiones & sententia, quæ à talibus, vel de ipsorum mandato fuerint promulgata; inanes & irrita habeantur; nullo umquam tempore valitura. ubi Glossa; Sententia vel constitutio per excommunicationem prolata, est nulla: nec tractu temporis conualescit. & quamuis hic effectus sit communis excommunicatis, tamen specialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem, tum quia propriè Iudices attingunt.

Aduerte tamen, si aliquis sic excommunicatus conferret se in aliam urbem vel Prouinciam; ubi eius censura sit ignota, fieretque Iudex: vel si in loco suæ Iurisdictionis non haberetur pro denunciato, vel publico Clerici percussore; acta eius fore valida. Ratio est, quia eo loco verè est excommunicatus occultè, & ab Ecclesia censetur toleratus, eademque incommoda sequerentur, si eius acta essent irrita, quæ ex actis alterius, qui ubique occultus: unde eodem modo de illo sentiendum: & hisdem rationibus probari potest.

Hic tamen grauius peccat, quàm alij occulti vel publici non denunciati; actus iudicarios & alios similes obeundo: quia reuera est suspensus; & quantum est ex parte suâ, usurpat sibi potestatem, quam non habet.

Dices, Si est suspensus, quomodo eius acta non sunt irrita?

Respondeo, Quia Ecclesia ob communem utilitatem vel tacitè hanc suspensionem ad singulos actus in hoc casu ei relaxat, etsi velit ipsum secundum se manere suspensum: vel certè nouam ei potestatem ad singulos actus extraordinariè tribuit; supplendo defectum, qui ex parte ipsius erat, ne cum damno aliorum, actus sit irritus: qui duo modi parum in re differunt.

D V B I T A T I O V I I I.

Verum Iudex, qui propter crimen ipso iure est priuatus titulo, vel solum habet titulum putatiuum, peccet usurpatione Iudicij iudicando, ita ut sententia eius sit irrita.

Prior pars huius Dubitationis pendet ex alia, quæ 1. 2. quæst. 96. art. 4. dub. 6. tractanda est, Verum leges humanæ, quæ statuunt priuationem beneficii, vel officij, aut bonorum confiscationem, eam vim habeant, ut commisso crimine, beneficium vel officium statim vacet, & bona ad fiscum pertineant: ita ut reus ipse teneatur ea dimittere ante sententiam.

Ad quam nunc breuiter Respondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante sententiam: etiam si in lege dicatur, ipso facto sit priuatus. nisi apertè constet illam fuisse legislatoris mentem: ut si addat, teneri in conscientia dimittere, vel non posse absolui, nisi dimittat, vel beneficium eo ipso vacare, ita ut alteri liberè possit conferri. ut in casu cap. Dudum. 2. de electione: cum quis accipit secundum beneficium incompatible. colligitur apertè ex D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 3. & Caietano ibidem, Soto lib. 1. de iust. q. 6. art. 7. Adriano quodlib. 6. art. 1. Couarr. de matrim. p. 2. cap. 6. §. 8. n. 9. & 13. & passim recentioribus. Verum autem vacet quando dicitur in lege, sit priuatus ipso facto absque alia declaratione, dubium est. Couarruias & Dominicus Soto supra, & Henriquez de excommun. c. 56. multi- que alij recentiores tenent non vacare, sed requiri sententiam declaratoriam criminis: illam autem clausulam absque alia declaratione, intelligendam de declaratione, qua declaratur poenam esse incursum, non autem qua declaratur crimen commissum. quæ expositio etsi non nihil videatur violenta, tamen usus ipse eam confirmat. ita enim sunt usu receptæ leges huiusmodi, ut ante declarationem criminis, possessores non teneantur resignare. imò usus habet ut nisi executio fiat per sententiam, ita ut per eam non solum declaretur

Non vacat
beneficium,
aut officium.

crimen, sed etiam reus ipse priuatur beneficio vel officio; non censeatur omnino priuatus, ut patet ex Couarruia supra. unde & leges illæ, quæ statuunt ut beneficium ipso iure vacet, ut in Extrauagan. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis, non videntur receptæ in illo rigore, ut sponte teneatur se reus spoliare.

64

Quam vim habeant.

Priuant ritulo, non possessione.

Petes, Quam ergo vim habent huiusmodi constitutiones, quibus aliquis ipso iure priuatur officio vel beneficio, siue propter crimen, siue propter adeptionem alterius incompatibilis?

Respondeo, Hoc efficere, ut statim amittat titulum ipsum, ita ut non sit amplius dominus beneficii; retinet tamen possessionem, qua priuari non potest, nisi causa cognita, ut docet Glossa c. Licet Episcopus. 28. de præbendis, in 6. Et quamuis illud caput solum loquatur in casu adeptionis beneficii incompatibilis; tamen Glossa & DD. quos ibi citat, volunt esse eandem rationem in ceteris, ubi quis ipso iure priuatur. id enim ad publicam tranquillitatem est valde expediens. Titulum voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo alijs non poterat inuitus priuari: quo amisso, adhuc retinet possessionem beneficii, & totius iurisdictionis, quam antè habebat. & quidem si iure permittente illam retineat, ita ut Ius non obliget ipsum ad eam deferendam, vocatur *possessio iuri*: si verò Ius resistat illi possessioni, obstringens reum ad illam deferendam, dicitur *possessio facti*.

Confiscatio, priuat dominio.

Simili modo, quando bona ipso iure confiscantur, ut in crimine hæresis, iuxta cap. Cum secundum leges. de hæret. in 6. vel propter incestas nuptias, iuxta idem caput. & Authentic. Incestas, C. de incestis nuptiis; vel propter specierum illicitarum transuersionem, aut rerum vectarum omisam professionem; ut d. c. & alijs Iuribus habetur: in his, inquam, & similibus casibus statim amittitur ipsa rerum, quæ dicuntur confiscari, vel in commissum cadere, proprietas, & illarum proprietas fisco acquiritur, ut expresse d. cap. habetur: permittitur tamen possessio & vius, donec secuta sententia declaratoria, hæc quoque auferantur.

Hinc fit, ut executio retrahatur vsque ad tempus commissi criminis; nam ex illo tempore, dominium seu proprietas in fisco translata est, & consequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipsum spectant. Se l. de his plura 1. 2. q. 96. art. 4.

Sententia non sunt irrita.

Ex his sequitur, sententiam, aliæque acta talis Iudicis non esse irrita, neque iudicium usurpatum, cum reuerà adhuc iurisdictionem suam retineat, neque ab ea sit suspensus: etsi enim ius illud prius, quo illam iurisdictionem obtinebat, amiserit; habet tamen adhuc ius possidendi, & vtendi eadem, donec per sententiam auferatur. Confirmatur, quia cum crimen sit occultum, vel certe non constet eum per legem esse priuatum, si acta essent irrita, idem Reipubl. obueneret incommodum, quod sequeretur si acta occultè excommunicati essent irrita: quod ex iis, quæ nunc dicturi sumus, magis constabit. Quod ad alteram partem dubitationis attinet, omis opinionibus, quas recenset Paludanus in 4. d. 17. quæst. 6. art. 2.

65

Habentis titulum, putantur acta valent.

Respondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius sententia & alij actus iurisdictionis sunt validi. Ita passim DD. in cap. Nihil 44. de elect. & in L. Barbarius. 2. de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus supra, Caietanus v. Absolutionis impedimenta, Nauarr. in cap. Placuit, de poenitentia, d. 6. num. 180. Medina C. de confessione, quæst. 22. Arragon. quæst. 60. art. 6. & alij multi recentiores, qui id docent non solum de sententia & actis fori externi, sed etiam fori sacramentalis, de quo tamen longè magis dubitari poterat. Probatur ex L. Barbarius Philippus. 2. de officio Prætorum; ubi expresse casus huius assertionis ponitur. cum enim iste Barbarius esset alibi conditio seruus, Romæ, ubi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus est ad præturam, cuius tamen ob illud occultum impedimentum erat incapax, nihilominus approban-

tur eius acta, quæ gessit quamdiu latuit; idque ob utilitatem eorum qui apud ipsum egerant: & ratio additur, quia *populus Romanus*, cuius auctoritate hæc dignitas collata fuerat, potuisset etiam seruo hanc potestatem decernere. Idem probatur ex Gratiano 3. quæst. 7. cap. 1. ubi dicitur: *Si seruus, dum putaretur liber, ex delegatione sententiam daret; quamuis posset in seruitutem depulsus sic, sententia ab eo dicta, rei iudicate firmitatem tenet*. Ratio est; quia nisi huiusmodi acta essent valida, magna sequeretur in Repub. & populo Christiano perturbatio; omnes enim sententiæ, collationes officiorum & beneficiorum, præsentationes, electiones, & alia huiusmodi, deberent rescindi tanquam inualida.

Notandum est ex Panormitano in d. cap. Nihil, Caietano supra, & alijs Doctoribus duas condiciones debere concurrere, ut Iudicis putatiui acta valeant. *re debent, Titulus & Titulus*. Alteram ex parte ipsius Iudicis, nimirum ut habeat titulum. Alteram ex parte populi, ut communi errore putetur legitimus Superior. utrumque colligitur ex Iuribus citatis. quibus concurrentibus, Ius ipsum confert iurisdictionem extraordinariè ad singulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc titulum habere à vero Superiore, vel saltem ab eo cui alijs poterat illum dare, ut insinuat d. L. Barbarius. nam approbantur acta illius; quia populus, à quo habebat officium, potuisset ei hanc potestatem decernere. & confirmatur; quia si non accepit ab eo qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri possit; imò non est titulus, cum hic non nisi à Superiore dari possit. omnis enim iurdictio à Superiore descendit. unde Caietanus collationem Superioris titulum vocat.

Titulus est collatio Superioris.

Hinc fit, ut si beneficium habeas ab eo qui non poterat dare; vel si solum sis electus; aut præsentatus; non autem acceperis institutionem, aut confirmationem, (quæ sunt collatio potestatis) nihil agas, ut qui sis intrusus: ut Panormitanus, Nauarius, & alij docent. sufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, ut eius collatio sit valida: sicut enim alia eius acta valida sunt, ita etiam collatio iurisdictionis.

66

Accipiens Prælatum in excommunicatione.

Ex his sequitur Primò, Valida esse acta Prælati, qui accepit Prælatum in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occultato, ratione cuius collatio sit irrita: vel interuentu simoniz realis completæ, aut confidentiæ, si communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit sententia excommunicationis ab eo lata, & absolutionis, & collatio beneficii, & delegatio iurisdictionis, &c.

Secundò, idem dicendum non solum de eo, cui collata est potestas ordinaria, sed etiam cui delegata: præsertim si ad vniuersitatem aliquarum causarum, ut benè ostendit Paludanus supra: ut sunt Commissarij, Vicarij foranei, Poenitentarij, &c. quia horum iurdictio non minùs spectat communem utilitatem, quam Ordinariorum: imò plures ad ipsos causas deferuntur. Vtrum verò idem sit in Delegato ad causam particularem, dubium est. Quidam negant: quia non agitur de bono communi. Sed contrarium est verius: quod tenet Paludanus supra, circa primam opinionem, & alij DD. Idem docent etiam de sacerdote delegato ad confessiones. Confirmatur, quia dicto cap. Infamis, aperte agitur de Delegato, & quidem ut videretur, ad causam particularem. Et quamuis singuli tales non deputentur nisi ad causas certas; nec de quorumlibet quæstionibus cognoscere possint: tamen maximi interest publicæ utilitatis, ut horum acta valeant, cum sæpè & varijs casibus deputentur.

Accipiens de legationem ad vniuersitatem causarum.

Delegatio ad causam particularem.

Nec obstat quod habetur L. fin. C. Si à non competente Iudice, iudicatum esse dicatur: ubi dicitur. *Et in priuatorum causis huiusmodi forma seruetur, ne quemquam litigatorum sententia, non à suo Iudice dicta, constringat*. quia intelligitur, quando non est occultum, non esse verum Iudicem: quod generaliter in omnibus causis, etiam publicis, verum est.

Tertiò,

Non refert an Superior sciat impedimentū. Tertio, Eadem locum habere, etiam si Superior conferens officium vel iurisdictionem, sciat impedimentum alterius, aut collationem esse inuálidam: modo ipse conferat quantum in se est, saltem actu externo, & communi errore populi putetur esse validum: quia si ipsius ignorantia non impedit iurisdictionem, multò minùs impedit scientia, quæ tollit inuoluntarium.

Si impedimentum non potest auferri ab homine. Nec opus est ut ipse possit impedimentum auferre, ut rectè Paludanus supra: ut patet cum Episcopus confert illegitimo, vel occulto homicidæ beneficium parochiale, requiritur tamen ut supremus Princeps possit illud tollere, & personam efficere capacem. Vnde si sit impedimentum Iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet: ut si sit femina, vel non sit Sacerdos, cui potestas absoluendi commissa est, communis error nihil iuuabit: quia potestas humana hunc defectum supplere nequit, nec vllò modo talibus hanc potestatem concedere.

Non refert an litigatores sciant. Quarto sequitur, Idem procedere, etiam si litigatores, vel quorum causa agitur, impedimentum sciant: quia hæc iurdictio concessa est generatim, propter errorem communem: vnde priuata scientia illam non impedit. Hinc absolutio data à Parocho, quem scis occultè simoniacum, valet, ut passim Doctores fatentur, nisi fortè tu alterius copiam haberes, vel extra necessitatem illum induxeris; & ita illi confitendo pecces mortiferè: quia tunc, etsi non sit irrita defectu iurisdictionis, est tamen ratione dispositionis poenitentis.

Si iurdictio occultè ablata. Quintò, Idem dicendum esse, quando alicui iurdictio occultè est ablata, & ille nihilominùs se pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Potest autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipso Iure beneficium vacet. Secundò, Si per sententiam ei sit abrogatum, vel si potestas Delegati reuocata. Tertio, Si Delegans mortuus sit. Quarto, Si iurisdictionem Delegantis contingat suspendi.

Si beneficium ipso Iure vacet. Quod ad primum modum attinet, ita tenet expressè Panormitanus in d. cap. Nihil. Nauar. in cap. Placuit. num. 118. Arrago. q. 60. art. 7. Paludanus supra, Siluester v. Confessor, quæst. 19. & passim Canonistæ. Ratio est, quia hic duo illa concurrunt, titulus publici officij, (ut quia ab Episcopo institutus) & error facti. Nec refert, quòd titulus & possessio iuris ei sint ademptæ; quia id omnino occultum est; & non ita sunt ademptæ, quin adhuc aliquæ reliquæ maneant. retinet enim possessionem facti, ut Nauarrus ait.

Resp. ad cap. Dudum. Nec obstat cap. Dudum. 12. de electione, vbi insinuat, absolutiones datas ab eo, qui simul plures parochiales Ecclesias retinebat absque dispensatione, fuisse irritas, eò quòd obtemperata secunda vacet prior, iuxta dispositionem Concilij general. cap. De multa, de præbendis: quia publicè notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantie fuisset, non fuissent irritæ; ut ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris: modo sit probabilis, & causet errorem facti.

Si per sententiam abrogatum, vel expressè reuocatum. De secundo modo, etsi multi aliter sentiant, est tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus supra, circa primam opinionem: vbi id affirmat in eo, cuius commissio est occultè reuocata. & Henriquez lib. 3. de poenitentia cap. 6. vbi dicit valere absolutionem, si habet titulum coloratum, & non scitur de reuocatione. & lib. 2. cap. 4. valere confessiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. Idem tenet noster Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 20. num. 58. citans pro ea Baldum, Iasonem, Corneum, Mascardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ cap. 60. num. 3. dicit valere confessiones Religiosis semel approbatis factas, quamuis occultè facultate audiendi sint priuati. Ratio est, quia duo illa supradicta hic etiam concurrunt, titulus & error communis: institutus enim fuit ab habente potestatem, & idèò habetur adhuc verus Iudex, cum ignoretur reuocatio.

De tertio, Verius etiam est valere: quia etsi morte vel priuatione officij Delegantis expiret potestas Delegati, re adhuc integra, ut patet L. More. §. de iurisdictione omnium Iudicum, & cap. Licet. 30. cap. Gratum. 20. cap. Relatum. 19. de officio Delegati: tamen quamdiu hoc communiter ignoratur, & ille se adhuc gerit pro Delegato, est eadem ratio, quæ in supradictis. non enim hic magis est priuatus, quàm in primo & secundo casu; & tamen ibi valent acta, ob communem errorem: ergo & hic valebunt. Ita tenet Thomas Sancius, & multos pro ea citat Doctores. Et confirmatur, quia potestas Vicarij generalis magis dependet à iurisdictione Episcopi, quàm potestas Delegati à Delegante: nam à Vicario ad Episcopum non est appellatio, eo quòd sit vnum eorum tribunal, vbi iurdictio, & veluti vna persona, ut apertè colligitur ex cap. 2. de consuetud. in Sexto. Vbi per Officialem Episcopi intelligitur Officialis generalis, ut Glossa communiter recepta exponit, quem vocamus Vicarium generalem. At à Delegato ad Delegantem est appellatio, ut ibidem Glossa affirmat: quia diuersum tribunal habent, & diuersi Iudices habentur. Hinc mortuo Episcopo expirat potestas Vicarij etiam causâ integrâ, ut docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hostiensis in c. 1. de officio Vicarij, in Sexto & tamen valent acta Vicarij, & litteræ dimissoriæ ab eo datæ, si communiter mors Episcopi ignoretur, ut docet Henriquez lib. 3. de poenit. cap. 13. neque desinunt istæ litteræ valere, etiam si postea, re integra, sciatur mortem fuisse priorem, ut idem docet de Ordine cap. 22. & consentit Sancius supra.

De quarto non est difficultas. si enim suspensio priuata, quæ est in ipso Delegante, non inuálidat actum ipsius, dum communiter ignoratur: multò minùs inuálidabit acta Delegati, qui solùm secundariò suspensus est. quod intellige ut antè, si res vulgò ignoratur.

Sextò sequitur, Supradicta locum habere non solum in foro contentioso, sed etiam in sacramentali, ut docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus supra, & alij passim. quia eadem ratio boni communis id postulat: & Ecclesia defectum iurisdictionis non minùs hic quàm in foro externo supplere potest, & vult, concurrente titulo colorato, & communi errore. Nec obstat, quòd oppressum Ius hac de re non habeatur: quia quod Iura disposuerunt in vno casu, id etiam intelligendum in alijs, vbi est par vel maior ratio, ut est in proposito. quod confirmatur, quia supposita potestate Ordinis, in reliquis, vtriusque fori est paritas: nec plus requirit hoc forum quàm illud: sufficit enim vtrique eadem iurdictio. vnde supposita ordinis potestate, quicumque potest soluere & ligare in foro externo, potest etiam in interno, ut rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in iis, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non sint actus iurisdictionis: ut in instrumento rebellionis: in electione & presentatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, assistentis contractui matrimonij. hic enim actus non est iurisdictionis, sed exhibitionis presentie sui, tamquam testis Iure requisiti.

Adde, non solum errorem communem, sed etiam probabilem DD. opinionem efficere ut Ecclesia det iurisdictionem: etiam si fortè opinio illa sit falsa. ut docet Henriquez lib. 2. de poenit. c. 14. n. 3. & 4. & optimè Sancius supra num. 65. ut si probabile sit talem posse absoluere à reſeruatis, vel censuris, assistere matrimonio, excommunicare, eligere confessorem, priuilegium non esse reuocatum, & similia: & ille ex hac opinione operetur, validum erit, Ecclesia supplente defectum, si fortè subsit. cum enim licitum sit operari ex opinione probabili: si omnia illa essent irrita, grauissima incommoda sequerentur. Imò ut ait Panormitanus in cap. Nihil. 44. de electione, quem refert & sequitur Rosella v. Confessor. 3. in fine, & Siluester v. Confessor. 1. quæst. 19. Sancius num. 56. & sæpè indicat

Henricus, valent acta, etiam si populus dubitet, an Superior sit officio priuatus. Et ratio est, quia cum antea fuerit habitus Superior, non debent propter dubium superueniens eum reicere, cum in officio perseveret. in dubio enim nemo est suo iure spoliandus; quia melior est conditio possidentis.

Ex his patet, Ersi illi, qui solum habent titulum coloratum, possunt generatim dici peccare usurpatione iudicij, quia quantum in ipsis est, usurpant potestatem, quam non habent; non tamen sententia illorum est irrita; quia dum hoc attentant, Ecclesia iurisdictionem extraordinarie propter bonum commune, in ipso actu suppeditat.

D V B I T A T I O IX.

Verum tyrannus peccet usurpatione iudicij, eiusque sententia sint irrita.

69
Tyrannus
duplex.

Notandum est, alium esse tyrannum usurpatione potestatis, (qualis est, qui absque villo iure Remp. inuasit & oppressam tenet) alium usu regiminis, cum alias sit verus Princeps, legitimam potestatem obtinens. Nos hic loquimur de eo, qui usurpatione potestatis tyrannus est, & iam in pace imperat, Repub. non amplius ei resistente, virium defectu. nam de vero Principe constat eum non peccare usurpatione iudicij, modo secundum leges iudicet, etiam si alias tyrannice gubernet.

Socus lib. 3. q. 4. art. 5. docet, tyrannum, qui Rempub. inuasit, non posse ferre vllam legem, nec ius dicere, quod obliget in conscientia: ac proinde sententias eius esse irritas. Contrarium docet Franciscus Victoria, relectione de potestate civili, n. 23. Pro solutione.

70
Peccat usur-
patione iudi-
cij.

Respondeo & Dico Primum, Tyrannus huiusmodi peccat usurpatione iudicij ius dicendo: sententia tamen ipsius sunt valida, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur.

Prior pars probatur, quia iudicando usurpat sibi potestatem Principis, & gerit se ut verus Princeps, cum tamen reuera non sit: ergo peccat usurpatione iudicij. qui enim usurpat sibi potestatem alienam, & intendit ea uti in iudicando, peccat usurpatione iudicij.

Dices, Ille quidem peccauit inuadendo principatum, & illam auctoritatem sibi usurpando: non tamen peccat postea, si ea debito modo, & ut Reipubl. exiit, utatur: quia ea censetur esse mens Reipubl. Imo si omitteret ius dicere, peccaret.

Respondeo negando secundam partem assumpti: quia non solum peccauit Rempub. inuadendo, sed etiam postea assidue peccat tum ipse, tum eius haeres, eam oppressam sibi subiectam seruando: donec tandem vel sponte a regno suscipiatur, (quod fieri potest, si illud sit sui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel longo temporum intervallo tandem nascatur prescriptio. ratio est, quia assidue iniuriam infert, & opprimit: sicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantum peccat in principio, sed etiam postea, idque assidue, quamdiu voluntarie hanc calamitatem continuat, ut patet ex dictis cap. 12. dubit. 3. & 4. Cum igitur tyrannus continenter peccet Remp. oppressam tenendo, & sibi usurpando principatum, etiam peccat iudicando: quia in hoc actu sibi assumit auctoritatem principalem, seque loco Principis gerit.

71
Non est nouum
peccatum.

Aduerte tamen, hoc non esse nouum peccatum, sed continuationem quamdam peccati antiqui: neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam supra usurpationem tituli principatus: quia per hoc non fit noua iniuria, sed continuatur prior. imo magis peccaret, si quando res postulat, ius non diceret, reuocato principatu: quia magis ciuibus noceret, & maiorem iniuriam irrogaret, sicut qui rem alienam detinet & ea utitur, peccat utendo: tamen si iste usus est rei utilis vel necessarius, non addit nouam malitiam supra rei detentionem: & non utendo magis peccaret.

Dices, Si peccat iudicando, ergo ciues non possunt ab eo ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipse sine peccato prestare non potest.

Respondeo negando consequentiam: quia non petunt absolute, sed sub tacita quadam conditione, nempe si velit se gerere loco Principis: quia conditione posita, (sicut manifestum est eam poni) petitur id, ad quod ipse tenetur: quamuis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur nisi ex suppositione, & tanquam minus malum, quod eo modo petere est licitum. ita Caietanus in Summa v. Tyrannus, & alij.

Alter pars, Sententias eius esse validas, probatur: quia eius sententia & iusta mandata, etsi non habeant vim a tyrannica potestate, habent tamen aliunde: primo & inchoate a iure naturali, quod supposito tali rerum statu, dicitur esse obtemperandum, propter bonum commune, alioquin omnia essent plena furtis & latrocinij: secundo & complete a Republ. idque vel quia durante illo statu, tacito quodam consensu dat ei auctoritatem, dum vult ut ille iustitiam administret, & officio usurpato, debito modo fungatur: vel potius quia tacite approbat eius mandata & acta, legibus & utilitati communi consentanea, & vult sententias iustas, quibus lites ciuium dirimuntur, & fontes plebuntur, esse validas, & subditos obligari. nisi enim obtemperaret: sed quisque occulte faceret contrarium, cum magno Reipub. incommodo. Potest autem Reipubl. hanc vim sententiis & actis tyranni dare, quia est singulorum Superior, etiam si tyrannide sit oppressa, & iustas tyranni sententias pro suis habere.

Secundo, Probant quidam; quia Romani oppresserant Iudaeos per tyrannidem, & tamen Dominus Matth. 22. insinuat, Caesari reddendum tributum. Verum credo neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi forte causa scandali, vel maioris mali vitandi, neque enim ratio naturalis id dicit, neque Reipub. censetur id velle: quia expedit illum non abundare, ut facilius eius iugum possit excuti. Sententia Domini est generalis, solum significans, Principi reddendum quod ei debetur. non enim conueniebat, ut alterutram partem distincte definiret.

Dico Secundo, Inferiores tamen Iudices a tyranno constituti, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuent, non peccant ius dicendo, modo alioquin omnia iure agant. ratio est, quia nullam Reipub. faciunt iniuriam, & ipsa Reipub. posito hoc rerum statu, tacite in illos consentit, cum illorum administratio in bonum commune cedat. Verum raro fit ut Iudices inferiores non cogantur multa iniqua mandata, & sententias dare & exequi: unde non facile excusantur, qui huiusmodi officia suscipiunt. Hinc patet quid dicendum de iis qui in Hollandia tyrannidem occupant.

Peras, Verum tyrannus peccet peccato homicidij, & teneatur ad restitutionem, si fontes secundum ordinem Iuris interficiat, aut bonis spoliet?

Respondeo negatiue: quia Reipub. tacite ad hoc tribuit illi auctoritatem, dum consentit & cupit ut ita faciat. Itaque solum peccat in hoc actu, quatenus in eo se gerit ut Princeps, continuans auctoritatem antea assumptam.

Dices, etiam si Respublica concedat illi tacite ad hoc auctoritatem, tamen hac non intendit uti, sed ea tantum, quam sibi assumpsit, quam reuera non habet: ergo occidit illum auctoritate priuata: ac proinde est homicida, & tenetur ad restitutionem, sicut quiuis alius priuatus, fontem occidens.

Respondeo. Tyrannus non excludit eam auctoritatem, quam Respublica ad huiusmodi actus illi concedit: sed intendit uti omni sua auctoritate, quam habet, & ita occidit illum auctoritate publica. unde non est homicida, nec tenetur ad restitutionem.

72
Licetum est ab
eo ius petere.

73
Sententias
esse validas.

74

75
Inferiores Iu-
dices.

76
An homicida.

DVBITATIO X.

Verum Iudex possit condemnare reum, qui per testes legitime est probatus criminis, v.g. homicida; quem tamen certo novit innocentem.

D. Thom. quest. 67. art. 2.

77

Suppono, in tali casu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus possit eum liberare; ut impediendo accusationem, si potest, sepe, & per intervalla examinando testes, an nihil varient; extrahendo iudicium, aperiendo carcerem; si commodè & sine scandalo fieri potest. Si his rationibus non potest eum iuvare, debet Iudex inferior causam remittere ad Superiorem, & deposita Iudicis persona assumere officium testis apud Superiorem; si putet eum hac ratione liberari posse, ut docet Caietanus q. 67. artic. 2. & indicat D. Thomas q. 64. art. 6. ad tertium. Sed difficultas est, si his modis non possit illum liberare, & pars adversa urgeat condemnationem. Multi Doctores docent, Iudicem tunc posse illum condemnare secundum allegata & probata. Ita D. Thomas q. 67. art. 2. & eius discipuli, & plerique Theologi, & Covarruias lib. 1. variar. cap. 1. num. 6. & alij multi, quos ipse citat. Fundamentum præcipuum est, quia Iudex non iudicat ut persona privata, sed ut publica: ergo non debet sequi privatam, sed publicam scientiam.

Dico Primò, Hæc sententia est probabilis, quia plurimos Auctores, eosque doctissimos habet, quorum auctoritas sententiam probabilem & securam reddit.

78

Innocentem non posse condemnari.

Dico Secundò, Contraria nihilominus videtur verior, nempe Iudicem nullo modo posse talem innocentem ad mortem condemnare, sed potius debere officium dimittere; etiamsi hoc modo nihil esset reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Lyranus in c. 23. Exodi, explicans illud, *Innocentem & iustum*. Adrianus quodlib. 6. 2. 3. Angelus v. Iudicare, num. 7. Petrus Navarra cap. 3. num. 161. Item Hostiensis, Calderinus, & Panormitanus in cap. Pastoralis, 28. de officio Delegati. & multi alij, quos citat, Covarr. supra num. 3.

Probat, quia humana auctoritate directè & ex proposito occidere innocentem, est intrinsecè malum, sicut cognoscere non suam: ergo sicut non potes reddere debitum huic mulieri, quam certò nosti non esse tuam coniugem, etiamsi millies probatur esse tua vxor; ita non potes hunc morte damnare, quem nosti vacare culpa. Nec obstat, quòd proberetur esse in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentia, nec facit eum digniorem poena: ergo ob id non potest puniri.

Quòd autem sit intrinsecè malum, probatur Primò, Quia per se malum est adimere alicui vitam sine auctoritate; atqui Iudex nullam habet auctoritatem in vitam innocentis, cum hæc soli Deo sit subiecta: ergo Iudicem eam adimere, per se malum est. Secundò, Si Iudex habet hanc auctoritatem condemnandi innocentem, id ei concessum est propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etsi in proximo periculo versetur, licet directè innocentem occidere; ut ostensum est supra cap. 9. dub. 7. ergo multò minùs licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione potest obviari.

79

Dices, Licitum est indirectè occidere innocentem; ut cum in oppugnatione urbis dirigitur tormentum in locum, ubi multi sunt innocentes: atqui hic innocens occiditur indirectè; quia non intendit illum occidere, sed procurare bonum publicum, servando legum præscriptum. Ita quidam.

Discrimen.

Respondeo, Esse valdè disparem rationem: qui enim urbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamvis partem urbis quæ ei visa fuerit; quo iure non potest privari per hoc, quòd aliqui innocentes

ibi constituentur. Deinde datur hic actus distinctus ab occisione innocentis, quem actum ille directè intendit: cui solùm indi- cte & per accidens coniuncta est occisio innocentis. qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi sententiam in hunc hominem, cum hoc ipsum sit directè occidere hominem innocentem. neque intendit aliquem actum distinctum ab occisione innocentis, cui ipsa per accidens sit coniuncta; sed ipsammet occisionem.

Occisio innocenti per se intenditur.

Dices, Intendit servare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta est occisio innocentis: sicut qui occidit alterum causâ defensionis suæ, intendit conservationem suam, cui per accidens & indirectè coniungitur occisio inuasoris. Ita Caietanus.

Resp. Servare iudiciorum ordinem, & bonum publicum in hoc casu, non est quid distinctum ab occisione huius hominis. nam directè per huius occisionem intenditur hæc conservatio: imò condemnatio & occisio huius hominis putatur esse conservatio ordinis iudiciorum, & consequenter boni publici. Illud autem exemplum ex parte nobis fauet: qui enim se ipsum defendit, directè intendit saltem læsionem alterius gravem (si aliter non possit se expedire) tamquam medium necessarium ad sui conservationem. unde si Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non est dicendus eam solùm per accidens & indirectè intendere. Adde, minorem esse conjunctionem inter occisionem inuasoris & conservationem vitæ defendentis, quam inter occisionem innocentis, & conservationem ordinis iudicarij: quia condemnatio & occisio innocentis putatur formaliter esse conservatio boni publici. His adde quando Iudex interficit fontem ex allegatis & probatis, de quo nescit contrarium, directè intendit illum privare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum est: ergo similiter quando infontem interficit, intendit illum indirectè privare vita, quia crimen de illo probatum est. Sanè non video, quo modo possit quis imaginari, Iudicem qui eum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere nisi per accidens, non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat: quia omnibus consideratis, absolute vult & facit.

Tertiò probatur, quia ratio naturalis ided dictat Iudicem debere sequi noticiam publicam per allegata & probata acceptam, ne facile aberraret aut discedat à veritate & iustitia in iudicando: hæc enim est ratio illius legis & obligationis: ergo quando ei est omnino evidens, iudicium fore iniustum si sequatur probata & allegata, non debet nec potest ex illis iudicare: nulla enim lex servari debet, quando ex eius observatione sequeretur id, quod est intentioni & fini legi contrarium.

*80
Cur sequenda notitia publica.*

Quartò, Si Iudex certò sciret se non habere auctoritatem in reum; non posset eum iudicare, etiamsi multi testarentur illum habere, & ei mortem minarentur nisi faceret. similiter si sciret factum non mereri poenam iuxta legem: ergo neque etiam poterit, quando certò scit reum esse penitus innocentem. Patet consequentia; quia ad condemnandum aliquem morte, non minùs requiritur veritas criminis in reo; quam vera potestas in Iudice, & vera æquitas in lege, secundum quam debet iudicari.

Quintò, Fieri potest ut multorum conspiratione integrum Monasterium accusetur & testibus convinctur de prodicione Reipub. de idololatria, de sodomia, & similibus gravissimis criminibus; & Iudex certò sciat illorum innocentiam: quis non horreat dicere, illum tunc posse & teneri viros innocentissimos equis discernere, vel flammis tradere; ob calumnias & minas perditorum?

Sextò, Fieri potest ut ipse Iudex accusatorem & falsos testes apposuerit, & postea non possit illorum impetitionem impedire: poteritne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua statueret, ut qui per calum-
niam oppressus est, condemnatur, etiamsi Iudex sciat
illum innocentem esse, talis lex esset iniqua, & æquas
aures offenderet: ergo illud ipsum opere exequi est
iniquum.

Octauò, Denique hæc sententia probari potest ex
illo Exodi 23. *Insontem & iustum non occides, quia auer-*
for impium. Respondent quidam, illum, qui conuictus
est per testes, non esse insontem; quia publica opi-
nionem habetur sons & improbus. Sed contrà, Opinio
& calumnia aliorum non possunt me facere sontem
aut dignum pœna; alioquin Susanna fuisset dicenda
sons, quam tamen Scriptura Danielis 13. vocat inno-
centem.

82
Confectaria.

Ex his sequitur Primò, Iudicem non posse innocen-
tem illum condemnare ad mortem, etiamsi officium
suum deberet amittere: imò etiamsi ipse alioquin oc-
cidendus à populo foret, quia est intrinsecè malum.
Idem videtur dicendum de pœna mutilationis, ut
præter alios (teste Siluestro v. Iudex 2. q. 5.) etiam do-
cet Raymundus in sua Glossa, dicens, *debere Iudicem*
potius omnia mala tolerare, quam condemnare talem ad
mortem aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris,
vel exponere condemnandum. quia etiam in hac pœna ho-
mo non est subiectus dispositioni Reipublicæ, ita ut
Respub. possit eam innocenti inferre, nisi ob veram
culpam.

83
Executor sen-
tentia.

Sequitur Secundò, Etiam ministrum iustitiæ non
posse mandare executioni sententiam mortis vel mu-
tilationis, quam certò nouit esse iniquam. sicut enim
intrinsecè malum est, te iubere occidi eum, quem scis
innocentem; ita malum est, te hæc iussa exequi. Con-
firmatur, quia subditus, qui certò nouit bellum esse
iniquum, non potest inscribi, & militare, (quod est
sententiam Principis contra hostes exequi) etiamsi
Princeps iubeat: ergo similiter si sciat certò hunc in-
iquè damnatum; non potest sententiam exequi. Secùs
tamen si non esset moraliter certus de innocentia, vel
iniqua damnatione: tunc enim debet credere potius
Superiori, quam sibi. Caietanus tamen q. 67. artic. 2. in
fine & Couar. lib. 1. variat. c. 1. n. 10. putant ministrum
posse exequi, si alias deberet officium suum amittere,
nisi sententia sit notoriè iniqua, & probant ex c. Pa-
storalis, ad quod infra respondebimus.

84

Sed difficultas est, Vtrum hæc etiam locum habeant
in causis ciuilibus & in criminalibus, ubi non agitur
nisi de pœna pecuniaria, vel exilij vel priuationis offi-
cij aut beneficij? Liranus Angelus, Panorm. & quidam
Canonistæ putant idem in his causis dicendum. Sed
contrarium est verius, vnde

De causis ci-
uilibus.

Dico Tertiò, In causis ciuilibus & criminalibus
minoris, quando Iudex certò scit alteram partem
falsis probationibus niti, tenetur quidem omni indu-
stria curare ut falsitas detegatur, vel ut processus im-
pediatur; tamen si id non potest efficere, potest ex
illis probationibus sententiam ferre. Ita ferè sentiunt
ceteri DD.

Probatum Primò, Quia Respublica habet auctorita-
tem disponendi de fortunis suorum ciuium, easque de
vno in alium transferendi, prout bono publico expe-
diens fuerit; ut patet ex legibus vsucapionum: atqui hinc
videtur esse iusta causa, tum ne forma publicorum iu-
diciorum cum populi scandalo peruertatur; tum quia
non suppetit ratio, incommodum huius hominis auer-
tendi, ergo potest statuere, ut Iudex in tali casu for-
mam publicam iudiciorum sequatur; etiamsi inde fiat,
ut fortunis eum spoliare debeat quem priuatim inno-
centem, vel bonam causam habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id meritò potest ægrè
ferre, aut queri sibi iniuriam esse factam à Iudice per
talem sententiam, cum videat se ab illo iuari non
posse, neque par esse ut Iudex officium potius deferat,
quam sententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona possunt recuperari: nec ita
per sententiam illis priuatur, ut eorum dominium
amittat, ut rectè docet Aragon. q. 60. art. 5. in fine, &

Sotus l. 3. de Iustit. q. 4. artic. 5. & alij DD. non enim ea
est mens Reipublicæ, nec esse iuste potest, cum sen-
tentia falsis probationibus nititur: id enim esset abs-
que necessitate calumniatoribus fauere. Itaque potest
ea occultis modis recuperare ab eo, cui sunt adiudi-
cata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria, non autem
de officiis & beneficiis; cum enim aliquis per senten-
tiam legitimo Iuris ordine datam, his priuatur, verè
amittit dominium, & possunt alteri validè conferri, ut
docet Sotus supra de beneficiis. Panorm. ca. 1. de con-
cessione præbendæ, Innocentius in cap. Quia pleri-
que. 8. de immunit. Eccles. & alij etiam de officiis. nam
eadem quoad hoc est Ratio officiorum ac beneficio-
rum, hæc enim sunt bona publica, de quibus Ecclesia
vel Respublica potest liberius disponere, quam de
bonis priuatorum. Itaque quando causa subest, potest
non solum eorum possessione, sed etiam dominio pri-
uare. hic autem iusta causa suppetit; tum ne dominia
& iurisdictiones sint incerta, quæ res sæpè perturbat
hominum cœtus; tum quia is qui spoliatus est, non
potest ea recuperare clanculum, sicut alia bona, sed
debet à collatore accipere; quia nihil faciet, nisi pu-
blicè de eius innocentia confiterent. quòd si contingat
de ea postea constare, potest Ecclesia ei aliter com-
pensare, illud beneficium ei conferendo. In bonis au-
tem fortunæ sufficit ut spoliet possessione. vide infra
cap. 31. dub. 8.

Ex his patet Primò. Immeritò Couarruiam supra
num. 7. §. Secundum, dicere, Non posse dari congruam
distinctionem in præsentis negotio inter causas ciuiles
& criminales: cum enim Respublica possit disponere
de rebus, de quibus sunt causæ ciuiles, non autem de
vita & membris, de quibus sunt potissimum causæ
criminales; nimirum non est, si possit statuere in illis, ut
seruetur forma iudiciorum contra priuatam scien-
tiam; non autem id possit in his. Secundò, Si quis in iu-
dicio peteret hereditatem ex testamento, quod Iudex
priuatim nouit esse suppositiuum, tamen id nullis in-
diciis probari potest, Iudicem posse illam hereditatem
ei adjudicare: imò ad hoc cogetur à Principe. Tertiò,
Pote quem condemnari ad pœnam infamiae, si illa
crimini statuta sit. nam hoc ipso, quo probatus est
criminosus, nec vlla patet amplius ratio effugij, pos-
sessionem famæ amisit, & causam infamiae contraxit.
vnde Iudex proferendo sententiam, quam declinare
non potest, non videtur aliquid noui irrogare, quod in
causa non extiterit: nam potius est declaratio eius
quod probatum est, quam nouæ pœnæ inflictio.

Sed contra propositionem Obicitur Primò, Deut.
17. *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur.*
& Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stabit omne*
verbum.

86
Obiectio.

Respondeo, Tantum vult dicere non sufficere vnum
testem, sed requiri ut minimum duos, ut quis possit
interfici. non tamen mens Domini est, ut quandocum-
que adsunt duo testes, possit quis occidi, etiamsi Iu-
dici constet illos calumniari, & reum esse inno-
centem: sed solum vult declarare, quid regulariter fieri
possit, nempe quando Iudex non nouit contrarium.

Obicitur Secundò, Ex D. Ambrosio serm. 20. in
Psalm. 18. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges*
& Iura pronuntiat, statutus Iuris obtemperat, non indulget pro-
pria voluntati, nihil paratum & meditatam domo defert: sed
sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit
absequitur legibus, non aduersatur, examinat merita causa, non
mutat.

Respondeo. Verba ista non habere difficultatem.
Nihil facit arbitrio suo, non quòd non debeat uti ma-
gna industria, testes examinando scorsim, minando,
promittendo, differendo iudicium, mittendo ad Supe-
riorem, quæ omnia ex priuata scientia facit; sed quia
debet pronuntiare sententiam ex legum præscripto,
non contrà, ut si lex irritat contractum, debet pronun-
tiare irritum; si iubet esse ratum, debet pronuntiare
esse ratum: si constituit crimini certam pœnam, non
potest eam mutare, præsertim in grauiorem. Iudicat
sicut

87

sicut audit, nempe regulariter, quando non constat ei de contrario. Item, quia numquam iudicat contra id quod probatum est. *Nihil meditatum asseri*, quia non statuit de sententia, nisi omnibus auditis. nimis profecto rigide interpretatur, qui hæc verba ita accipit, quasi Iudex in omni prorsus euentu nihil debeat agere, quàm iudicare secundum audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis potius regulariter exerceri debet sepositis extrinsecis circumstantiis, quæ rarissimè incidunt.

88

Obiicitur Tertiò, Iudex non iudicat ut persona privata, sed ut publica: ergo non potest sequi priuatam scientiam, sed tenetur sequi publicam.

Resp. Hinc bene sequi, Iudicem ex priuata sententia non posse auctoritate iudiciaria condemnare & absolvere; (forte in casu aliquo, de quo dubit. sequenti) non tamen hinc consequens est, eum tenei sequi publicam scientiam in condemnando, quando certò nouit illam scientiam nihil esse aliud quàm iniquum errorem & calumniam: cum hac enim rationabili exceptione intelligendæ sunt huiusmodi generales sententiæ, ne id quod pro iustitia seruanda introductum est, detorqueatur ad iniuriam.

89

Obiicitur Quartò, Si nostra sententia vera est, facile poterunt Iudices corrumpi pecunia, ut dicant se certò scire reum esse innocentem, & ita eum absoluant, vel certè non puniant; quod cedit in magnum Reipublicæ damnum.

Resp. Rarissimè, vel numquam accidet ut Iudices velint subire magnum illud discrimen, quod illis impendet, si verè criminofum, qui iuridicè probatus est talis, liberauerint. difficile enim est iustinare tam apertum mendacium, quod honorem accusatoris & testium tantopere attingit; quòd si id aliquando contingeret, non esset sanè tanti momenti, ut ad illud euitandum, etiam innocentes sint damnandi. melius est enim decem nocentes absolui, quàm vnum innocentem damnari.

90

Non potest
absolvere.

Adde, Iudicem, præsertim inferiorem, ex priuata scientia non posse absolvere vel dñare ut dictum est, quamuis enim debeat non damnare, non tamen potest ex auctoritate absolvere; sed potest illum detinere in carcere, donec debeat oportunitatem emittendi, aut certè remittere ad Superiorem. Quòd autem quidam obiiciunt de scandalo populi, parum vrget; nam facile caueri potest, vel certè curari, ut careat iusta ratio, si reus vel detineatur ad tempus in carcere, vel remittatur ad Superiorem; vel si Iudex sit supremus Princeps, poterit interposito iureiurando apud populum, eius innocentiam testari. ferinum enim esset post tanta testimonia & innocentia signa, vitam miseri hominis persequi.

91

Obiicitur Quintò, Cap. Pastoris, §. Quia verò, de officio & potestate Iudicis delegati, Innoc. III. ait, *Attentis, quam dentes, quòd non cognitio, sed executio tantum demandatur* scilicet iniustam. eidem, respondemus quòd cum Ordinarius teneatur obsequi Delegato, etsi sciat sententiam illam iniustam, exequi nihilominus tenetur eandem.

Respondeo, Pontifex ibi loquitur de eo, qui metus est executor, & nullam habet causæ cognitionem. hic tenetur exequi sententiam Delegati, quam scit esse iniustam, id est, contra ius litigatoris: quia cum litigator non apellet, videtur cedere iure suo, vel agnoscere crimen. si enim non paret sibi iniuriam fieri per sententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Non tamen potest eam exequi, si sciat esse nullam; ut si esset lata auctoritate falsarum litterarum, vel per falsa Instrumenta, vel per dolum aduersarij; tunc enim debet supersedere executioni. Ita Glossa. quæ expositio fauet nostræ sententiæ. Adde Pontificem hic loqui

de causis Ecclesiasticis, in quibus agitur de iis rebus quæ subsunt Ecclesiæ dispositioni: ut de priuatione beneficij, officij, fructuum, &c. non supplicio capitis vel mutilationis.

DUBITATIO XI.

Verum Iudex possit aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

SUPpono, inferiorem Iudicem nullo modo id posse: Quia non potest dispensare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarum duæ sunt præcipuæ Prior ut nemo condemnetur inauditus. Altera, ut nemo condemnetur sine testibus; iuxta illud Deut. 17. *In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficitur*. Imò nec in aliis minoribus, etsi merè sint Iuris positiui, dispensare, potest, v.g. ut accusatio non fiat in scriptis, ut non detur certus terminus reo ad respondendum. Ratio est, quia inferior non potest dispensare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas est de supremo Principe. Quidam sentiunt, hunc posse ex priuata scientia etiam contra fidem actorum, sententiam proferre tam condemnatoriam, quàm absolutoriam. Ita Couar. lib. 1. var. cap. 1. nu. 7. Idem docent Cynus, Bartolus, & alij. in L. 1. C. ut quæ defuncti aduocatis partium, Iudex suppleat. Albericus in L. Illicitas. §. Veritas. de officio Præfidis, & Felinus in cap. Pastoralis. §. Quia verò. Probatur Primò, Quia supremus Princeps potest dispensare in illo Iure, quo statuitur, ut ex allegatis & probatis sententia feratur, cum non sit naturale, sed positium. Secundò, Quia Principi supremo non minus credendum est, quàm duobus vel tribus testibus; ac proinde ipsius iudicium & scientia æquiualeat scientiæ publicæ, quæ censetur esse in duobus vel tribus testibus.

92
Inferior non
potest priuati.

Principem ex
priuata scientia
posse, quidam
putant.

93

Sed contrarium est verius, vnde:

Respondeo & Dico Primò, Probabilius & verius est supremum Principem non posse aliquem reum condemnare ex sola scientia sua priuata. Ita Caietan. v. Homicidium, in principio. Nauar. c. 25. n. 9. Sorus lib. 7. de iustitia q. 1. art. 3. & colligitur ex D. Thoma q. 67. art. 3. ad 3. ubi dicit, *eundem hominem non posse esse simul Iudicem, accusatorem & testem*. Probatur Primò, Quia quod solus Iudex vidit, censetur adhuc occultum in iudiciis humanis; vnde reus potest negare, (in sensu tamen vero) si de tali crimine rogetur; ad hoc enim ius habet, ut omnes passim fateantur; non enim tenetur ad mentem Iudicis respondere, nisi quando iuridicè interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria si de tali crimine puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iusta sui defensio; potest enim se defendere quamdiu crimen non est probatum; & maxime si probari nequeat. Deinde, quia usurpatur in illum potestas iudicandi, cum solus Deus sit occultorum Iudex, ut passim Canones tradunt; cap. Erubescant. d. 3. cap. Consulisti. 2. q. 4. & cap. Tua nos, de simonia; quibus locis est sermo de occulto quod testibus probari nequit, etsi in opus extenum producit.

94
Contrarium
verum est.

Secundò, Quia Iudex, sicut ex potestate publica, ita etiam ex publica scientia iudicare debet: actus enim publicus debet à potestate, voluntate & notitia publica, tamquam à causa sibi commensurata procedere, ut rectè Caietan. supra.

Tertiò, Princeps non habet maiorem potestatem quàm sit ea quam Respub. in illum transtulit: nam omnis potestas Principis est à Repub. atqui Respublica nusquam gentium, ubi non est regimen tyrannicum, hanc potestatem Principi dedit, ut pro suo iudicio reos posset absolvere tamquam innocentes; vel damnare tamquam nocentes, contra publicas probationes; id enim esset ei licentiam exercendæ tyrannidis, & omnia pro sua libertate exercendi, dare.

Quartò, Ut sententia feratur ex publicis probationibus, non est merè Iuris positiui, in quo Princeps possit dispensare; sed est Iuris gentium, quod apud omnes est receptum, & sub cuius onere & obligatione Respublica censetur suam potestatem in Principem transu-

Potestas
Principis à
Repub.

transulisse; ita ut si Princeps non obsecuet, iam manifestè videatur declinare in tyrannidem. nihil enim videtur magis tyrannicum, quàm condemnare & absolueri contra publicas probationes iudiciorum. Hinc patet responsio ad priorem rationem.

95 *Principis assertio æquivalens pluribus testibus in contractibus, & testamentis.* Ad alteram Respondeo, Et si Principalis assertio in testamentis & contractibus possit æquivalere pluribus testibus; non tamen in causis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando; maxime si probationes sunt in contrarium. & quoniam minus incommodi sit, posse absolvere ex scientia privata, quàm posse condemnare; tamen verius puto, nec absolvere posse auctoritate publica; tum quia hæc potestas non est ei necessaria ad liberationem innocentis: (sufficit enim impedire progressum iudicii, vel testari apud populum sub iureiurando innocentiam accusari, eò quòd tali tempore illum viderit tali loco, cum talibus, &c.) tum quia absolutio iudicaria ex publica notitia procedere debet, secundum formam Iuris apud omnes receptam. Potest tamen dici, absolvere reum auctoritate privata, quia iudicat & testatur non esse condemnandum; & habenda est ei fides, ut qui fides sit dignissimus. sed hoc nihil est aliud, quàm privata auctoritate defendere innocentem; unde etiam cuius privato, qui id posset, liceret.

96 Aduerte tamen, sententiam contrariam non esse improbabilem, maxime si crimen sit atrox, ita ut valde expediat auctorem puniri, & tamen non conveniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: ut si aliquis vim Regine vel filie Regis intulerit, solusque Rex id sciat: tali enim casu videri possit Respublica consentire, quod ut melius intelligatur,

97 *Potest Respublica hanc potestatem dare.* Dico Secundò, Respublica posset Principi concedere auctoritatem, ut ex privata scientia absolvere & condemnare possit. Probatur, quia potest cedere iure suo, quod habet ad famam circa occultam rem iure, quod habet ut de occultis non possit ab homine puniri, & hoc totum ius conferre in Principem: ergo tunc Princeps absque vlla iniuria poterit de occultis, de quibus ipsi certò constiterit, punire. & quamvis hæc cessio Iuris esset contra rectam gubernationem, eò quòd Princeps vel malitiâ vel ignorantia facile posset peruersè iudicare, & hoc iure cum magno Reipub. damno abuti: tamen non esset contra iustitiam: nam cuius iure suo cedere potest. Unde nec Princeps peccaret sic puniendo ex privata scientia, quando causa subesset digna tali poena. Confirmatur, quia in quibusdam Religionibus ita iure suo cessere subditi, ut à Superioribus suis ex privata scientia puniri possint, saltem poenis modicis; cur non idem fieri possit in Republica, absolutum ius suo Principi concedente, etiam in magnis? imò si princeps esset eius sanctitatis & sapientiæ, ut neque fallere neque falli facile posset: prudenter id ei à Republica concedi posset, ut satis esset, qualis erat Moyses vel Apostoli.

98 *Si malum avertendum.* Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, sed de avertendo in posterum malo, quod Reipub. vel innocenti intentatur, potest Princeps ex privata scientia, si alia ratio non suppetit, iubere interfici auctorem. Patet, quia hic non agit ut Iudex auctoritate publica puniens, sed ut quiuis privatus, se aut rem sibi commissam defendens.

99 *Condemnare non potest nisi auditum.* Dico Quartò, Princeps quantumvis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare, nisi citatum & auditum. est communis DD. ratio est, quia contra facere, esset auferre, arma reo, quibus se iure potest defendere, negando crimen, si est occultum: vel certè excusando eo modo, quo poterit. unde iure gentium hoc receptum est. imò videtur esse Iuris naturalis: nam Clement. Pastoralis, versus finem dicitur: De crimine gravi delato, facultas defensionis, quæ à iure naturali provenit, adimi non valet, cum illa tollere Imperatori non licuerit, quæ Iuris naturalis existunt. Sed sæpè in utroque iure, id quod propriè est Iuris gentium, dicitur Iuris naturalis, ut ostensum est c. 6. dub. 3.

100 Dixi ordinariè, quia in quibusdam casibus id non

est necesse servare. Primò, Si crimen est publicum, ut *Quando pos- rectè Navar. cap. 25. num. 10. sic latrones reperti in sit condemna-* crimine, interdum è vestigio suspenduntur, sine vlla *vi reus non* defensione aut processu. ratio est, quia factum noto- *auditus.* rium seu publicum, est loco accusatoris & testium, nec relinquit illi ius vllum defendendi sui in iudicio.

Secundò, Quando esset periculum rebellionis vel alterius grauis turbationis, si iuridicè procederetur: ut idem Nauarrus docet, & Silvester v. Homicidium 1. q. 2. ex Archidiacono: ut si esset valde potens. tunc tamen debet eius causa priuatim discuti, nisi sit omnino evidens.

Tertiò, Quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quæ aliter averti nequit, ut antè dictum est. Sed hoc non tam est punire crimen commissum, quàm impedire malum impendens.

Quartò, Si crimen soli Principi & tribus aliis notum sit, ita ut iuridicè probari possit: tunc enim posset occultè interfici reus, sine citatione & probationibus, si publicè absque graui aliquo incommodo puniri non possit. ratio est, quia quando crimen sic est probabile: manifestum est, reum non habere iustam vllam defensionem in iudicio. Ita Petr. Navar. n. 129. & Arragon. q. 67. art. 2. qui pro eadem sententia citat Gregorium Lopez. Idem sentit Couar. lib. 1. variar. c. 2. n. 7. & Iurisperiti suprà citati.

Notandum est, ea quæ diximus de non condemnando ex privata, scientia vel non auditum, potissimum intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationem; tamen videntur etiam habere locum in priuatione bonorum, officiorum perpetuorum, carcere, exilio, ut notauit Nauarrus suprà: nam exdem ferè rationes accommodari possunt.

DUBITATIO XII.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina.

103 *Triplex via procedendi in iudiciis.* Respondeo, Communiter poni à DD. tres modos: *Vel cuim procedit via accusationis, vel denuntiationis, vel inquisitionis.* habetur expressè cap. Qualiter & procedendi in iudiciis. quando. 2. de accusationibus, *Via accusationis* procedit, quando est aliquis actor, qui spondet se obiecta probaturum. *Denuntiationis.* verò, quando aliquis detulit crimen, qui non vult siscipere onus probandi. hoc enim differunt accusatur & simplex denuntiator, quod accusatori incumbat onus probandi: denuntiatori minimè. Est autem duplex *denuntiatio.* quædam dicitur *Euangelica*, quæ tendit ad emendationem fratris, & fit Superiori tamquam patri: de qua 2. 2. quæst. 3. de corruptione fraterna. Alia *Iudicialis*, quæ spectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certè mali damni quæ impeditionem, & fit Superiori tamquam Iudici.

Via inquisitionis proceditur, quando Iudex seu Superior ex officio procedit ad purgandum Prouinciam, vel ad locum aliquem suæ iurisdictioni subiectum reformatum, vel ad inuestigandum criminis commissi auctorem.

Dices, Iudex non potest aliquem condemnare sine accusatore, ut docet D. Thomas quæst. 67. artic. 3. ex D. Ambrosio: ergo tantum potest viâ accusationis procedere.

Resp. Iudicem non posse condemnare sine accusatore generatim accepto: nam semper requiritur accusator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id quod *Vicem accusatoris sup- plentia.* vices accusatoris supplet. vicem eius supplet in criminibus contra bonum publicum, simplex denuntiatio: in priuatis si sint notoria, ipsa facti euidencia. Imò hæc in omnibus delictis supplet vicem accusatoris, testis, & totius processus iuridici, si etiam Iudici cum hac, ipsa persona sit notoria: ut docet Caietanus q. 67. art. 3. Si autem non sint notoria, & per denuntiationem Euangelicam procedatur, tunc ante contumaciã reus

reus puniri non potest: unde non opus est accusatore. post contumaciam potest iuridice contra illum procedi; & tunc ipsa contumacia Iudici & aliis quibusdam nota, est loco accusatoris. Si autem procedatur per inquisitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius suppleant. Ita Sotus de secreto, memb. 2. q. 6.

105 *Commodius ponitur duplex via.* Aduertendum tamen est, commodius poni tantum duos modos procedendi contra criminosos; alterum *ex officio*, alterum *ad instantiam partis*. denuntiatio enim non est per se aliqua distincta via procedendi, sed est quiddam praeuium ut Iudex procedat ex officio; ut recte docet Iulius Clarus lib. 5. §. Practica criminalis. quæst. 3.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia, vel denuntiatione, capit informationes, & format inquisitionem contra auctorem, ut sic ad plenam probationem & sententiam perueniat.

Ad instantiam partis, quando pars offensa, vel alius, ad quem id iure spectare potest, accusationem porrigit, & Iudex ea admissa, secundum eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquisitionem; dum ad instantiam partis, per accusationem.

106 *In quibus procedatur ex officio.* Modus procedendi ex officio, seu per inquisitionem, extendit se ex dispositione Iuris Canonici ad omnia crimina, secundum Archidiaconum in cap. Felicis. 5. §. ult. de poenis, in 6. In omni enim genere criminum possunt Iudices per inquisitionem procedere. Idem ex consuetudine seruatur in foro civili. unde in quibusdam Regnis via inquisitionis adeo est ordinaria, ut altera, nempe accusationis, non admittatur, nisi in paucis causis. In regno enim Neapolitano nemo admittitur ad accusandum, nisi vel suorum iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita est accusatio omnis ad vindictam publicam tendens; & solum permittitur pro interesse civili. unde in omnibus causis criminalibus proceditur per viam inquisitionis, ut docet Clarus supra num. 6. ex Gulielmo de Bened. & Practica Millzi.

D V B I T A T I O XIII.

Quando procedit Iudex via inquisitionis generalis, utrum debeat procedere infamia persona vel delicti.

107 *Triplex inquisitio.* Notandum, esse triplicem inquisitionem. Prima est *omnino generalis*, qua in genere inquiritur, an subditi seruent leges, an non committantur crimina, an de nullo sit fama vel suspicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in visitatione Prouinciæ & locorum subiectorum.

Secunda est *omnino specialis*, qua de certa persona & de certo crimine quæritur, v.g. an Petrus commiserit simoniam, furtum, &c.

Tertia est *Mixta*, quando vel solum crimen est speciale, vel sola persona: ut, quis fecerit istud homicidium, an Petrus seruet statuta vel ordinationes synodales. His positis,

108 *Inquisitio generalis.* Respondeo & Dico Primò, Ut Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, non est necesse ut aliqua infamia præcesserit. est communis DD. sententia. Probatur Primò, Quia in iure præcipitur Prælati ecclesiasticis, & Superioribus, ut suo tempore faciant visitationes & inquisitiones generales, ut patet cap. Perniciosi. 1. de officio iudicis ordinarij: *Habeant Episcopi singularum urbium, in suis diocesibus liberam potestatem adulteria & scelera inquirere, vlcisci & iudicare.* Glossa tamen putat hic, agi de inquisitione speciali, quæ sit præcedente infamia: sed potest etiam intelligi de generali. Item cap. Romana. 1. §. Sanè, de censibus, in 6. *Proposito verbo Dei quærat de vita & conuersatione ministrantium in Ecclesiis.* vbi aperte agitur de inquisitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquisitio est necessaria ad purgandam Rempub. moresque in co-

tibus hominum reformandos. Tertiò, Per eam, nulli sit iniuria, cum de nemine in particulari fiat inquisitio. Nec refert, quod hac ratione detegantur occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionem inquirentis contingit: & aliàs bonum commune huic incommodo anteponendum est. Denique nisi talis inquisitio fieret, multa crimina manerent impunita; quæ tamen puniri omnino expedit, ne criminosi inualecant) nemo enim ea sponte deferret.

Dico Secundò, In hoc tamen casu interrogati subditi, non debent patefacere criminosos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. est communis sententia DD. D. Thomæ q. 69. art. 2. & Caietani in illum art. Soti, de regendo & retegendo secreto, membro 2. q. 6. Nauarri, cap. Inter verba, conclus. 6. num. 21. & in Rub. de iudiciis, num. 87. & colligitur ex cap. Qualiter & quando; supra. Ratio est, quia id, de quo nulla adhuc est fama, censetur occultum, dum via inquisitionis proceditur: atqui Iudicis potestas non se extendit ad elicienda occulta; maxima enim inde incommoda in Repub. sequerentur. Itaque etiam si sub iuramento, vel sub pœna excommunicationis præcipiat ut dicas veritatem de eo, quod nosti; tamen non teneris: sed potes cum restrictione mentali dicere; te nescire quidquam; intelligendo tacite, te nescire eo modo ut tenearis patefacere. de quo supra cap. 11. dubit. 20. & infra cap. 30. dub. 6.

Sed difficultas est, Verum etiam obligentur non manifestare, ita ut peccent contra iustitiam, si in hoc casu crimina occulta aperuerint. Videri possit alicui, saltem quando crimen probari potest in iudicio, non peccare contra iustitiam eos, qui illud in huiusmodi inquisitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accusandi vel denuntiandi auctorem. Quicumque enim vel testibus vel aliis indiciis crimen probare potest, non peccat contra iustitiam, si illud Iudici denuntiet: expedit enim bono publico, ut omnibus hæc potestas detur, generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ privato infertur, abundè compensari videtur exemplo publico & timore, qui aliis inicitur, per quem sibi à peccando cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis; vbique enim consueuerunt tales deferri, non solum quando generalis inquisitio instituitur, & subditi interrogantur, sed etiam sponte à non rogatis, ut docet Clarus quæst. 7. Nihilominus communis ferè DD. sententia est, id illicitum esse, quando ad solam punitionem tenditur: tunc enim debere præcedere infamiam, ut colligitur ex cap. Qualiter. supra. Nec obstat praxis orbis contraria: nam multi hac in re peccant per ignorantiam. Multi etiam non tam punitionem spectant criminosi, quam emendationem, vel mali impeditionem & auersionem; quo casu denuntiatio est licita, etiam si non præcesserit infamia, ut passim DD. tradunt.

His addo. Quando crimen nullo modo probari potest, aperte contra iustitiam peccari, si illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cum enim non possit probari, non potest quoque puniri, ac proinde non potest ex eius reuelatione aliud sequi quam infamia.

Excipe tamen duos casus, quibus potest Superiori patefieri, etsi omnino occultum sit. Prior est, quando id putatur esse necessarium ad ipsius emendationem: testis aperiri tunc enim aperiendum Superiori, non ut Iudici, sed duobus euentibus: ut patri; ut sua prudentia & auctoritate illum emendet. Alter, dum aliquod malum spirituale vel temporale impendet ab aliquo, quod commodè auerti non potest, nisi Superioris operâ: tunc enim non est habenda ratio famæ; ut dictum est supra cap. 11. dubit. 9.

D V B I T A T I O XIV.

Utrum quando crimen est publicum, sed auctor ignoratur, Iudex possit inquirere quis fecerit.

113
Sententia
Caietan. &
Soli.

Multi docent id non esse licitum: Caietanus q. 69. artic. 1. & 2. Sotus de secreto, membro 2. q. 6. dubit. 4. & quidam alij. Primò, Quia Canones verant ne procedatur per inquisitionem, nisi de auctore sit fama, vel certè indicia. c. Cum oporteat. 19. de accusat. *Nisi super predictis famam ipsius lesam esse noveritis, ad inquisitionem illorum non subito procedatis.* Idem habetur cap. Inquisitionis. 21. & c. Qualiter & quando. 24. eodem tit. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorem, sequeretur quòd ipse malefactor, si fortè interrogaretur, teneretur seipsum prodere; quod nemo concedat. Sed contrarium videtur verius, vnde

114
Si crimen sit
publicum.

Respondeo & Dico Primò, Quando manifestum est crimen, Ius est Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari an Petrus fecerit, nisi de eo sit aliqua fama vel indicia. Ita Silvester v. Correctio, num. 6. Nauarr. in cap. Inter verba, conclus. 6. num. 15. in Enchir. cap. 13. num. 40. Innocent. in cap. Bon. 2. 1. de electio. num. 5. *Item nota, inquit, quod sic servat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio, statim inquit Iudex generaliter, non contra certam personam: & facta inquisitione, vdat nominatos in inquisitione de maleficio, ut se defendant: & quod longam interpretationem recipit ex irritatione factorum, mutari non debet.* Idem tenent Panormitanus & Imola ibid. & alij. Probatur Primò ex praxi communi Iudicum tam ecclesiasticorum quàm secularium, quam durum est condemnare. Secundò, Nisi tales inquisitiones fierent, duo gravissima mala in Repub. sequerentur: nam & populus graviter offenderetur, videns Iudicem non inquirere auctorem aperti criminis, putaretque eum maleficio favere; & malefici spe immunitatis inualescerent. Terriò, Quia nemo potest queri sibi factam iniuriam per hanc generalem inquisitionem, imò tota Respub. illam defiderat.

115

Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, In illis Canonibus agi de inquisitione speciali, qua inquitur de Petro vel Paulo; non autem de ea, qua in genere quæritur, quis fecerit; ut patet ex ipso textu.

Dices, Inquisitio illa, qua Iudex quærit in genere quis fecerit, non minùs præbet occasionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iustitiæ, quàm inquisitio specialis, qua quæritur an Petrus fecerit: ergo est iniqua.

Non refert
quòd occultum
detegatur.

Respondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non provenit ex ipsa conditione interrogationis; sed ex imperitia eorum qui interrogantur; qui nescientes Iura, putant se teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proveniens, non debet omitti inquisitio, tantopere bono publico necessaria; cum hæc secundum se talis sit, ut nemini iniuriam irroget. Neque Iudex inquisitionem faciens tenetur instruere rudiores ne auctorem detegant, si fortè nulla infamia labore; id enim redderet eum suspectum corruptelæ, vel fauoris in criminofum; sed potest simpliciter inquirere, sicut videt bono publico expedire, quòd si occultus auctor detegatur, poterit contra eum procedere, nec damnum secutum ei imputabitur, ut rectè Nauarrus in Rubric. de Iudiciis n. 87. quia Iure suo vitur; hoc ipso enim, quo criminis auctor est publicè detectus, (etiamsi id ab altero iniquè factum sit) potest contra eum informationes accipere, & particularem inquisitionem facere, & convictum punire: modò tamen ipse per iniuriam non sit causa illius detectionis. atqui hæc non est causa detectionis per iniuriam; nam propter bonum commune potest talem inquisitionem instituere: nec tenetur

116

cum offensione populi cauere, ne interrogati occultos auctores patefaciant; sed potest illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, præsertim hominis noxi, & supplicio digni. Itaque illa iniusta detectio nec directè nec indirectè censetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminofum ita iniuste detectum potest procedere. Simili modo potest inquirere in eum, cuius crimen cum antea esset occultum, iniuste per aliquem in sermones publicos est deductum: nisi fortè per reuelationem confessionis id factum esset, tunc enim nullo modo posset procedere. vide Sotum de secreto, memb. 3. quæst. 1.

Ad secundum argument. Respondeo, Etsi Iudex possit interrogare, non tamen inde sequitur, rem, si fortè interrogetur, teneri seipsum patefacere; certum enim est, Iudicem in crimine læsæ Maiestatis posse interrogare seu inquirere, reum tamen ante infamiam vel semiplenam probationem non teneri seipsum prodere. Nec obstat, quòd D. Thomas in Capitulo generali Parisiis, dicitur respondisse, occultum auctorem teneri se prodere ad præceptum Prælati, quando notorium est crimen, v. g. furtum esse commissum. quia tunc solum erat Baccalaureus, & veteri Magistri ei contraxerunt, ut refert Silvester v. Correctio, n. 6. vnde

Dico Secundò, Etsi Superior in hoc casu, ut officio suo satisfaciatur, possit sub iuramento generatim inquirere à subditis quis fecerit; subditi tamen non tenentur patefacere auctorem, si nulla laboret infamia, & nihil mali in posterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera est communis sententia DD. & colligitur ex Canonibus supradictis. Ratio est, quia Superior non potest obligare subditos ut reuelent occultos peccatores, sed solum ut eos qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur se ipse prodere. Nec obstat factum D. Gregorij epist. 30. lib. 5. qui sacra communione interdixit cuidam, qui libellum famosum sparserat, nisi se prodere. & excommunicatum eundem, si se non prodens accederet ad sacram communionem: ut habetur 3. quæst. 1. c. Quidam maligni. nam infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur quorum neutrum sine sui patefactione fieri poterat. potest enim quis obligari ad se prodendum, quando id necessarium est ad falsæ infamiæ iniquè irrogatæ absterisionem; quamvis non sit necesse illam detectionem fieri coram Iudice.

Notandum tamen, si crimen adhuc esset perpetrandum, vel continuandum; vel si ex eo graue damnum alicui impenderet, quòd alia ratione non posset commode auerti; interrogatus posset, & etiam deberet auctorem patefacere, etsi omnino occultum & nulla infamia laborantem, & Iudex posset opportuna remedia adhibere, ut dictum est dubit. superiore.

Petes, Quid si Superior sub iuramento interroget, & absque vlla restrictione iuraueris te patefacturum quidquid nosti de facto & auctore?

Resp. Eo casu non teneris patefacere, nisi quòd absque iuramento licitè posses. vnde non teneris, si auctor penitus est occultus, & per occultam monitionem corrigi potest. Secus si de illo est rumor, vel si aliter non putatur emendandus. Pari modo, etsi sub poena excommunicationis præceperit, non teneris; nisi de illo sit aliqua fama, vel nisi damnum alicui inde impendeat: de tali enim est huiusmodi præceptum intelligendum. Ita Silvest. supra, & passim alij DD. Cui addiderim, vel nisi alia ratione non speretur emendandus: quia tunc teneretur etiam absque præcepto Superioris: ergo poterit ei præcipi sub poena excommunicationis.

D V B I T A T I O XV.

Utrum ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam precedere.

Respondeo, Communis sententia DD. est, Ut Iudex possit contra aliquem instituere inquisitionem specialem.

117

118
Subditi non
tenentur pa-
tefacere, si est
occultum.

119

120

121

specialem tendentem ad punitionem criminum, debere precedere aliquam infamiam auctoris. Dico *Tendentem ad punitionem*. quia ad malum impediendum, ut quando agitur de beneficiorum & officiorum collatione, vel de matrimonio contrahendo, licitum est inquirere de impedimentis, vel delictis personarum particularium, etsi nullus de illis sit rumor. omnia enim alioquin erunt plena incestis, sacrilegiis vel nefariis coniugiis, & pravis rerum sacrarum & civilium ministris. debent tamen tunc crimina Superioribus aperiri secreto, & quam minimam fieri potest famam latione. Similiter, quando inquisitio fit ad maleficia impedienda & eorum occasiones tollendas, non requiritur infamia; ut ad auertenda homicidia, sacrilegia, furta, hæreses & similia. vide Nauarrum in Rubr. de Iudiciis num.91.

122
Infamia laborare debet.

Probatur hæc sententia ex cap. Inquisitionis, §. Tertia, de accusatione. ubi dicitur, *Ad hac respondemus, nulum esse pro crimine, super quo non laborat infamia, seu clamorosa insinuatio non præcesserit, puniendum. quinimodum super hoc depositiones contra eum recipi non debere: cum inquisitio fieri debeat solummodo super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.* & cap. Qualiter. 2. eodem titulo; *Sicut accusationem legitima debet precedere inscriptio, sic & denuntiationem charitativa monitio, & inquisitionem clamorosa insinuatio præuenire.* idque probatur ibidem exemplo villici euangelici Luc. 16. qui primò infamatus est apud dominum suum; deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodorum Gen. 18. de quibus Dominus ait, *Descendam & videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Ratio est, quia Iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex scientia publica procedere: scientia autem publica est, quæ habetur per accusationem vel confessionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euentum in conspectu Iudicis & aliorum. Confir. quia meritò quisque posset queri sibi fieri iniuriam, si in vitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin est integram per talem inquisitionem redditur suspectus.

Scientia publica.

123
Quanta infamia.

Petes, Quanta debeat esse ista infamia? Resp. Non sufficere ut duo vel plures etiam iurati asserant se vidisse illum crimen committentem, ut expressè habetur cap. Inquisitionis; quia adhuc res est occulta, ac proinde minimè per publicam inquisitionem prodenda: sed requiritur ut rumor de eo sparsus sit per maiorem partem vicinæ, vel Collegij, vel Vniuersitatis in qua commoratur, ut dicatur ibidem infamia laborare, ut rectè docet Sotus de secreto membro 2. q. 7. §. Tertium dubium, ex Bartolo. Idem ferè Caietanus q. 69. art. 2. ubi requirit ut sit vox publica & frequens, per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur suspectus. quòd si constaret à maleuolis & maledicis ortam esse infamiam, non sufficeret: ut patet ex d. cap. In dubio tamen quibus auctoribus orta sit, indicenda est purgatio, saltem propter scandalum; ut notat Glossa in d. cap. Inquisitionis.

124
Quando non requiritur infamia.

Notandum tamen est, excipi aliquot casus à DD. quibus non requiritur ad specialem inquisitionem infamia præuia de illo crimine. Primus est, Si quis confessus sit crimen occultum in iudicio, etiam coram paucis; ut coram solo Iudice & Notario; ut colligitur ex cap. 1. de accusat. in 6. nam talis confessio inducit notorium Iuris. Idem dicendum, etiamsi solum incidenter illud confessus sit, ut communiter tradunt Iurisperiti cum Bartolo in L. 2. §. Si publica. ad L. Iuliam, de adulteriis. Neque refert, verum illud, quod sic confessus est, sit circumstantia delicti, de quo agitur; an distinctum delictum: nam etiamsi sit omnino distinctum, Iudex contra illud procedere potest, ut rectè docet Nauarrus in Rubr. de Iudiciis num. 86. contra Sotum. Non tamen sufficit confessio extra iudicium, etiamsi coram multis facta sit, nisi ex ea orta sit infamia ut vult Nauarrus supra: etsi putem contrarium seruari in praxi. ut infra patebit dub. 17. n. 157. Neque ea, quæ facta est metu tormento-

rum, si postea tamquam metu facta reuocetur. Neque ea, quæ facta est coram Prælato incogitante, aut in aliqua epistola secreta, quam Prælatas aperuit, ut vult Sotus de secreto, membro 2. q. 6. & consensit Nauarrus supra.

Secundus est, Quando Iudici per generalem inquisitionem procedenti, patefactus est auctor: tunc enim potest contra eum procedere, ut docet Nauarrus supra num. 87. contra Sotum: estque communis sententia Iurisperitorum in L. 2. §. Si publico. de adulter. Nec refert, quòd testis fortè peccauerit reuelando, eò quòd nulla esset infamia: quia ex quo crimen deductum est in publicam Iudicis notitiam, siue benè, siue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquisitionem, & punire, ut idem contra Sotum docet, & patet ex dictis supra. Confir. quia si priuatus quispiam extorsisset crimen alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum, vel in Iudicium, Iudex deberet contra illud procedere, ut idem Sotus fatetur, membro 3. q. 1. cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio?

125
Si patefactum in generali inquisitione.

Aduerte tamen, casus supradictos non esse propriè excipiendos à regula illa generali, qua dicitur, Absque infamia non esse speciatim inquirendum; quia notorium Iuris vel facti plus est quàm infamia. vnde si præcedente infamia licet, etiam licet cum res est notoria.

126

Tertius est, Quando delictum commissum est in iudicio: ut si testis falsum deponat in iudicio, si accusator calumniatur, aut præuaretur, aut tergiversetur. Ita Nauarr. num. 88. ex Specul. Bart. & aliis. ratio est, quia hæc crimina censentur valde noxia bono publico, eò quòd iustitiam iudiciorum publicorum vel euertant vel impendant. vnde meritò ex indiciis & vehementi suspitione contra ea procedi potest.

Si commissum in iudicio.

Quartus est, In crimine hæresis & apostasie: in his enim sine accusatore vero vel ficto, (id est, qui vicem accusatoris suppleat) etiam sine infamia, inquire potest, ut docet Nauarrus n. 93. & colligitur ex cap. Excommunicamus. §. Addicimus, de hæreticis; & l. Apostatarum. 4. C. de Apostatis. Ratio est, quia hæc crimina sunt maximè noxia Reip. ab his enim semper impendit aliis periculum euersionis. requiritur tamen alia suspicio orta ex indiciis non leuibus.

127

Si contra bonum publicum.

Quintus est, In omni crimine læsæ maiestatis humanæ, ut constat per Extrauag. Frederici Imperatoris, quæ incipit, Ad reprimendum, & habetur post librum feudorum. In hoc crimine ante illam Extrauag. non poterat procedi sine infamia vel notorietate; post eam potest, ut ait Bartolus in dictam Extrauag. v. Inquisitionis, quod Nauarr. n. 94. sic intelligit ante illam non potuisse procedi ad inquisitionem illius criminis iam perpetrati, nisi quis de eo esset infamatus, vel manifestus, post illam, posse procedi etiam ex suspitione: ut si vnus vel plures suspicentur de aliquo, & id Iudici nuntient. tunc enim Iudicem posse procedere ad inquisitionem, seu informationem secretam, tendentem ad punitionem.

129

Crimen læsæ maiestatis.

Sextus est, Quando inquitur in morte domini contra seruos: ut si dominus inueniatur occisus, & nesciatur auctor; iuxta L. 1. ad S. C. Silianum, & contra nautas nauis submersæ, iuxta L. Quoties. 3. C. de naufrag. quia etsi nulla aliquorum hominum fama sit contra illos seruos vel nautas, tamen est quædam populi de illis suspicio. Idem dicendum quandocumque est suspicio populi vel communitatis contra aliquem; hæc enim supplet vicem infamæ, ut docet Nauarrus ex Antonio de Butrio, Abbate, & Aretino n. 95.

130

Suspicio communis.

Sed præcipua difficultas est, Vtrum in aliis casibus licitum sit Iudici ad inquisitionem specialem procedere; & consequenter, Vtrum probanda sit praxis Iudicis cum secularium, qui ex denuntiatione publici officialis ad id muneris deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offensæ, quæ tamen onus probandi in se suscipere non vult, procedunt ad capiendas informationes & indicia: quibus habitis formant libellum inquisitionis. Ex doctrina enim communi Theolo-

131

Præcipua difficultas de praxi Iudicis cum secularium.

Eam esse dam-
nandam, ar-
gumenta.

gorum & Canonistarum videri possit alicui hęc praxi-
s damnanda; qui docent sine praxia infamia vel
æquipollenti, non posse procedi ad inquisitionem.
quod probatur Primò, Ex Canonibus citatis. Secundò,
Probat Nauarrus, quia lege diuina & naturali prohi-
bemur inordinariè detrahare proximo, aut dare cau-
sam detrahendi. Tertiò, Quia eadem lege prohibemur
scandalizare proximum: at publicatio peccati occul-
ti est proximi scandalizatio. Quartò, quia licet regu-
lariter utilis sit Reipub. criminum punitio, id tamen
verum non est, quando crimina sunt occulta, & non
est accusator verus vel fictus, tunc enim utilior est
Reipub. quicta conseruatio famę & honoris subdito-
rum, quàm punitio, qua turbatur Respub. & illi pri-
uantur maximis suis bonis, honore & fama. Hinc in-
fert, legem de non damnando sine infamia, vel alio
æquipollenti, esse naturalem & diuinam, ac proinde
nulla contraria consuetudine posse abrogari.

132
Nō esse dam-
nandam.

Verius tamen existimo, illam praxim non esse dam-
nandam, si circumspēctē & secundum leges vel con-
suetudines in prouinciis receptas fiat; idque in graui-
bus causis; (vt in furtis, homicidiis, sacrilegiis, incesti-
bus, alijsve criminibus Reipub. turbantibus) & non
ad nudam punitiōem, sed quia censetur necessarium
bono Reipub.

Hęc sententia sic limitata & explicata probari po-
test Primò, Quia est praxis Iudicum secularium Deum
timentium, in omnibus penē Prouinciis & maximē per
Italiam recepta, vt testatur Iulius Clarus q. 3. neque ta-
men à Summo Pontifice vel Episcopis idcirco repre-
henduntur, aut censentur in malo statu.

Secundò, Quia ita sentiunt doctissimi Iuriconsulti
cum Bartol. in l. 2. §. Si publico & ad L. Iuliam, de adult.
Cardin. Alciatus in cap. 1. de officio Iudicis ordina-
rij, Angelus in L. Si vacans, C. de bonis vacant. &
alii.

Ut infamia
precedat, est
Iuris positum.

Tertiò, Vt non fiat inquisitio sine infamia auctoris
praxia, non est Iuris diuini aut naturalis, sed est Iuris
positui humani, vt fatetur Sotus de secreto, memb. 2.
quæst. 6. dub. 2. vnde infert, Papam in Ecclesia, & Principem
in suo foro posse ex causa rationabili in eo dispensare.
atque Ius humanum potest contraria consuetudine
legitimē præscripta, (vel etiam absque præscriptione,
Principe sciente & non contradicente) aboleri:
ergo hoc ius meritò potest videri abolitum in sæcu-
laribus tribunalibus; si tamen vmquam fuit ibi rece-
ptum.

133

Quartò, Si essent frequentissimi criminosi, à quibus
Respubl. grauiter perturbaretur, posset fieri lex, vt
quotiescumque fuerint duo vel tres testes contra ali-
quem, infligeretur ei pœna legis, absque alio accusa-
tore vero vel ficto, vt docet Sotus supra, & Nauarr. in
Rubric. de Iudiciis, n. 89. cum ait, Papam & Imperatorem
ex iusta causa posse inducere novos casus, in quibus possit spe-
cialiter inquiri sine accusatore vero vel ficto. ergo similiter
potest lege vel consuetudine statui, vt Iudex possit in-
quirere testes, etiam si non sit praxia infamia, & insti-
tuere fiscales qui accuset, nulla enim videtur ratio,
cur si illud fieri potest, non possit etiam hoc, cum
vtrobique absque infamia procedatur.

134

Quintò, Etiam si esset Iuris naturalis vt non fiat in-
quisitio absque praxia infamia; id tamen esset intel-
ligendum, nisi Respub. vel ipse inquirendus cesserit
iure suo, quod enim illud sit illicitum, id prouenit ex
Iure, quod quisque habet ad famam suam; quo iure si
cesserit, non erit illicitum; atque Resp. videtur cessisse
iure suo, dum probat tales inquisitiones, easque cupit
fieri; ergo non sunt illicitæ.

135
Est necessarium
ad bonum pu-
blicum.

Sextò, Hic modus videtur, necessarius ad plurimas
iniurias maleficiaque prohibenda, & ad innocentiam
illęsam præstandam. cum enim pauci sint, qui velint
accusare, & sæpè ex maleficio non sequatur infamia;
sine metu, improbi, viris probis, simplicibus & Reli-
giosis iniurias & damna inferunt: quam ob causam
multis locis constituuntur publici officiales, qui de-
nuntiant Iudicibus ea quę viderunt vel audierunt, &

indicent à quibus pleniorē informationem habere
possint; quę res mirificè maleficos coercet. et si enim
sibi persuadeant, eos qui iniuria affecti sunt, aut illos
qui interfuerunt, non accusaturos, tamen valdè me-
tuunt ne per hunc officialem ad Iudicem res defera-
tur; qui deinde pleniorē informationem à testibus
ocularis accipiet.

Aduerte tamen Primò, Iudicem non posse vmquam
de seipso incipere inquisitionem, sed semper debere
aliquid præcedere, quod inquisitioni viam aperiat, & test
ex se in-
Iudicem cogat vt ex officio procedat: vt notitia publi-
ca, infamia, suspicio communis, querela partis, denun-
tatio officialis, vel alterius, aut simile quiddam; alio-
quin totus processus est Iure nullus; vt docet Clarus
q. 5. num. 4. Vnde non pōtest procedere ex delatione
facta ei non vt Iudici, sed vt priuato; vel incerto aucto-
re, vel supresso nomine, etiam si in schedula nomina-
rentur testes, qui nossent factum, vt idem docet, &
exemplis declarat. quod idē statutum est, ne Iudices
possint pro arbitrio impetere quos volent; & quia illis
casibus idem est accusator & Iudex, quod Iure gen-
tium reprobat.

Nec obstat cap. Postquam, 1. de accusat. in 6. vbi di-
citur, puniendum reum ex confessione coram Delega-
to facta, etiam si dicat se diffamatum non fuisse; quia
ille Delegatus non processerat ad causam ex seipso,
sed ad eam fuerat deputatus. vnde necesse est vt ibi
præcesserint indicia. Deinde ille liberè censetur con-
fessus coram suo Iudice; nihil enim erat, quod illum
cogeret, cum posset excipere: ex libera autem con-
fessione damnari quis potest.

Secundò, Antequam Iudex inquirat de persona, pri-
uatas informationes capiendō, debere aliquo modo ei
constare de crimine, an sit commissum. vnde si crimen
relinquat vestigium, vt incendium, homicidium, per-
fossio domus, debet ea prius inspicere, vel curare in-
spici, prout fert rei conditio, si autem non relinquat,
sufficit denuntiatio vel querela, ad capiendam infor-
mationem de auctore.

Tertiò, Vbi iam constat de delicto commissio, si ni-
hil sciatur de auctore, potest de eo generatim inqui-
rere: & habito aliquo indicio vocare illum ad se de-
fendendum, instituturus contra illum inquisitionem
parricalem, vt docet Clarus quæst. 5. ex Innocen-
tio, & alijs. Neque prædictis obstat communis do-
ctrina Theologorum & Canonistarum, (à qua in re
tanti momenti non facilè recedendum) qui docent,
non esse procedendum ad inquisitionem specialem,
nisi praxia infamia: quia id intelligendum est quando
solum intenditur punitio criminis, neque inquisitio
putatur necessaria ad bonum Reipub. & mali com-
pressionem: hoc autem prædicta sententia non ne-
gat. & hoc modo istę sententię videntur posse con-
ciliari.

Ad primum argumentum, quā partē prædictis ad-
uersari videtur, Responderi potest Primò, Canones
illos loqui de Iudice ecclesiastico: hic enim non de-
bet procedere ad inquisitionem absque praxia infa-
mia & clamorosa insinuatione, quā sæpius ad aures ipsius
res deferatur. In cap. Cum oporteat, instruit Pontifex
Archiepiscopum Tarraconensem, quo modo debeat
procedere contra Episcopum Vicent. In cap. Inquisi-
tionis, instruit Episcopum Gebennensem, quomodo in
causa Episcopi & Canoniorum Valentiniensium. De-
nique in c. Qualiter, Concilium generale instruit Prę-
latos, quomodo ad subditorum excessus inquirendos
& puniendos debeant procedere. vbi etiam Concilium
requirit, vt non semel tantum, sed sæpè clamor Iudici
rem insinuet. vnde videri queant hęc ad Iudices sæ-
culares non extendenda. Idē enim absque praxia in-
famia Pręlati non debent inquisitionem instituere, præ-
sertim contra personas ecclesiasticas: tum quia harum
infamia plus scandalizat sæculares, quàm castigatio
ædificet: tum quia facilius correptione fraterna emen-
dari solent: tum denique quia Pręlatorum potius est
ia spiritu lenitatis subditos quosuis etiam sæculares
corripere.

140
Modus Prę-
latorum.

corripere, quàm asperitate poenarum szuire. vnde Canones iubent vt non ad primam famæ insinuationem inquirant; sed tum demum, quando sapius eorum aures pullauerit: quod tamen minimè necessarium videtur in Iudicibus szcularibus. Rursus iubent, vt depositiones contra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, etiamsi tres vel plures iurati affirmant se vidisse illum crimen committentem; vt patet cap. Inquisitionis. quod etiam minimè locum habet in Iudice szulari. hic etiam statim per suum fiscalem debet causam prosequi, etiamsi tantum sint duo testes iurati: alioquin à Principe punietur. Denique iubent vt accusationem præcedat legitima inscriptio, & inquisitionem clamosa insinuatio: at si hoc in foro externo seruaretur, rarò possent delicta puniri, rarissimi enim sunt qui se velint inscribere; id est, sub poena rationis suscipere onus probandi. Imò in multis regnis non permittitur, nisi in suis & suorum iniuriis; vel in causa ciuili, vt suprà dictum est.

Respondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices szculares extendi posse, quando inquisitio solum tendit ad punitionem delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in iudiciis szcularibus, vel numquam moribus fuisse receptos, vel contraria consuetudine abrogatos.

Ad Secundum. Prohibemur quidem Iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare causam infamandi; sed negamus illos Iudices inordinatè id facere. sicut enim qui accusat aliquem de crimine occulto, quod testibus vel sufficientibus indiciis probare potest, non infamat illum inordinatè; sic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iustam causam id faciendi, nempe vt criminosi non inualecant, vt innocentia in Repub. sit tuta, vt omnes securè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem personarum, & donec videat an res probari possit, eo modo capere informationes, vt quàm minimùm fama lædatur, vnde si videt eam probari non posse, debet desistere. Idem dicendum de fiscali, qui grauiter peccat, si accusationem suscipiat, cuius probationem putat se defecturam.

Ad Tertium Publicatio peccati alterius, maximè szularis, non est scandalizatio quādo sequitur punitione: sed cedit in exemplum toti populo. idèò crimina loco celeberrimo solent publicari, & castigari.

Ad Quartum, Patet ex dictis: neque deest hic accusator fictus, nam denuntiator iuridicè denuntians, habet vicem accusatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquisitionem aperit.

D V B I T A T I O XVI.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præsertim szulari, ad inquisitionem.

Respondeo, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum est suprà.

Primus est, Si delictum sit notorium, & auctor occultus, sed tunc solum potest inquirere generatim quis fecerit, vt suprà dictum est.

Secundus, Si auctor sit notorius. Probatur autem aliquid esse notorium, per duos testes; vt docet Glossa in cap. Deus omnipotens. 2. q. 1.

Tertius, Si sit fama de auctore. In hoc tamen & secundo casu Iudex primò debet capere informationes an sit reuerà notorius auctor, vel an sit fama de illo. Ad probandum famam sufficiunt duo testes, vt omnes fatentur. hi tamen non debent testari se audiuisse à maiori parte populi, (vt vult Glossa in l. 3. §. Eiusdem. 2. de probationibus, quam plerique Iuris peritorum sequuntur) sic enim vix vnquam posset fama probari, ac proinde modus iste procedendi esset inutilis: quis enim est qui cum maiore parte oppidi aut vicinæ loquatur, aut aduertat se locutum? sed satis est vt testentur se ita publicè audiuisse, vel ita passim dici, vt docet Baldus in cap. Litteras. 14. n. 3. de præsum-

ptionibus, & alij, sicque passim seruatur, teste Claro q. 6. debent tamen nominare à quibus audiuerint: vt sciatur famam habuisse originem ab honestis & probis, & testes non fingere. vnde si non nominarent eos, non probarent famam in criminalibus.

Habita informatione de infamia, si infamatus est præsens, debet illum Iudex interrogare de veritate criminis, vt si fateatur, illum puniat: sin minus, vt inquisitionem contra eum formet. si est absens, debet illum citare, & significare se intendere contra illum de tali crimine, de quo est infamatus, inquisitionem facere.

Aduerte tamen, si Iudex absque informatione de infamia, processerit ad inquisitionem specialem, nihilominus valet processus, & potest reus condemnari: si tamen reus præsens non exceperit: vt colligitur ex cap. 1. & 2. de accusat. in 6. & docet Nauarrus num. 91. in Rubr. de Iudiciis. quod si statim exceperit, & Iudice volente prosequi, appellauerit, non valet processus: quia per appellationem, Iudicis potestas suspenditur.

Quartus est, Si sit communis suspicio de auctore, de quo suprà n. 130.

Quintus, Quando de aliquo sunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cum pariant quamdam Iuris notorietatem, possunt pro infamia & ficto accusatore haberi: vt ait Nauar. suprà n. 78. & 96.

Sextus, Quando est semiplena probatio: vt si crimen ipsum sit notorium, & accedat vnus testis omni exceptione maior, de auctore. non enim minus hæc semiplena probatio inducit auctorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. est enim plus quàm infamia, cum fama non probet, vt dici solet, sed tantum accuset. vnde mirum est, Sotum & Nauarrum concedere de indiciis, & negare de semiplena probatione. Confirmatur, quia nisi Iudices habita semiplena probatione possint inquirere testes, bona pars malefactorum manebit impunita, cum testes non sponte offerant.

Septimus, Si pars offensa querelam offerat, & indicia vel testes, à quibus informari possit, Iudici insinuet: tunc enim Iudex potest ab illis informationes de plano, vt dicitur, & absque strepitu accipere: quibus vbi satis instructus fuerit, poterit citare criminosum, & contra eum inquisitionis libellum formare. Ita Clarus quæst. 10.

Octauus, Si publicus officialis, vel alius denuntiet iudicialiter, & testes vel indicia significet. de quo vide Clarum q. 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare, nisi quod bona fide putat legitime per testes vel indicia posse probari: vt suprà dictum est.

Nonus, Quando pars impingit crimen testi, vt contra illum excipiat, & illud probat, etsi non omnino plenè: tunc enim Iudex de eo inquirere potest, si ad eius iurisdictionem pertinet, vt docet Clarus q. 19. hoc enim est necessarium ad causæ progressum; & aliàs illa probatio efficit illum publicè suspectum, vnde est instar infamæ.

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt sibi damnum sarcatur ex delicto: vt ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim potest Iudex etiam contra illud delictum procedere: quia iam factum quasi notorium. Idem Clarus q. 19.

Vndecimus, Si delictum sit commissum in iudicio, vt suprà dictum est.

Duodecimus, Si reus vel testis incidenter confessus sit in iudicio. Clarus q. 19.

Duo tamen Notanda. Primum est, In omnibus casibus, quibus potest Iudex procedere ex officio, posse constituere fiscalem, qui partes accusatoris accipiat: vt docet Gomezius tom. 3. c. 1. n. 10. quod intellige, si aduocatus fiscalis ordinarius non sit constitutus.

Alterum est, Non posse formari libellum inquisitionis contra reū, nisi legitima indicia præcedant, quæ sufficerent ad ipsum iuridicè interrogandum, si præsens esset: & è conuerso, dum præsens est, non potest

D d 2 iuridicè

145

146

Semiplena probatio.

147

Querela par- tu offensa.

148

Fiscalis.

iuridicè interrogari, nisi adsint indicia, quæ sufficient ad faciendam inquisitionem contra absentem. non enim procedendum est ad inquisitionem formandam nisi quando reus citatus ut respondeat, vel negat, vel non comparet, ut docet Clarus q. 20. n. 3.

D. V. B. I. T. A. T. I. O. X. V. I. I.

Ex quibus indiciis possit Iudex reum subicere tortura.

149

Notandum Primò, Indicia à Iurisperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus potest aliquo modo colligi quis sit auctor criminis; ut fama, suspicio publica, testimonium unius vel plurium, confessio Rei, & similia.

Iudiciorum sunt quinque gradus.

Notandum Secundò, Distingui quinque gradus indiciorum. In primo gradu sunt leuia, probabilia tamen, quæ probabilem suspicionem de auctore criminis commouent. In secundo sunt leuia probabiliora, quæ faciunt præsumptionem, id est, valde probabilem suspicionem. In tertio sunt indicia grauiora, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto est probatio semiplena, hæc amplius quid est, quam iudicium legitimum. In quinto sunt indicia grauiissima, quæ & indubitata dicuntur.

150 Captura.

Indicia primi & secundi generis sufficiunt ad capiendas informationes, & etiam ad capturam, spectata conditione personæ & causæ, & cæteris circumstantiis. huiusmodi sunt, assertio vulnerati morientis, ut si dicat se à Petro vulneratum; grauis inimicitia præcedens; assertio socij, quæ socium criminis detegit. hæc autem indicia non sufficiunt ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauiora; & maxime ad torturam, quæ est graue malum, quod sine graui causa irrogari non potest.

151 Tortura seu questio.

Notandum Tertio, Torturam esse introductam non in poenam criminis commissi; (hoc enim cum nondum sit plene probatum, non potest puniri) sed in subsidium probationis; ut quia sufficiens & plena probatio deest, ipse reus confitendo veritatem, suppleat quod ad plenam probationem requiritur: ut docet Couar. practic. quest. q. 23. ex communi sententia DD. & Clarus q. 64. n. 6. Vnde sequitur, torturam adhiberi non posse, nisi quando crimen est semiprobatum, vel quando vehementia indicia vrgent, ita ut ferè moraliter certum sit, ipsum auctorem esse. In hoc autem casu eà adhiberi posse ad confessionem, est consentaneum rationi naturali. si enim non posset, improbi audacter & impunè peccarent, dāna & iniurias aliis inferrent, quando putarent se testibus, vel externis indiciis non conuincendos. cum verò vident ex indiciis vel vno teste tormentis subiiciendos, se continent. Accedit, quod pleraque maleficia grauiissima non possent puniri: quia paucis vel nullis consensu committuntur, cum tamen id ad bonum Reipublicæ sit necessarium, alioquin omnia sceleribus & sceleratis essent plena. Nec obstat interdum fieri ut innocens torqueatur; quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari possunt. etiam interdum fit ut innocens damnetur: non idèò omne indicium tollendum. satis est ea media, easque cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etsi iisdem interdum minora præter intentionem eueniant.

152 Illicitum.

Notandum Quarto, Torturam tantummodò adhibendam in criminibus grauioribus, quæ poena corporali, ut mortis, mutilationis, treremium castiganda sunt, non autem in iis quæ exilio vel pecunia, ut docet Gomezius tom. 2. c. 13. num. 2. Ratio est, quia reo nondum conuictio non potest irrogari poena, quæ sit maior quam illa ad quam est condemnandus.

153 Reus conuictus non torquetur.

Notandum Quintò, Iudicem non posse reum subicere torturæ ad extorquendam criminis confessionem quando legitime est conuictus per testes, etiam si nolit fateri crimen; ut rectè docet Nauarrus cap. 18. num. 59 & Clarus q. 64. n. 8. ratio est, quia cum tortura adhi-

be ita sit in subsidium, ob defectum plenæ probationis; frustra inferretur reo conuictio: quia confessio non est necessaria ad condemnandum.

Excipe duos casus.

Excipe tamen duos casus. Prior est, quando reus malitiosè appellat ad superius tribunal, ut executionem iustæ sententiæ impediatur: quod in Italia & regno Castellæ permittitur, si non sint confessi crimen; ut testatur Nauar. tunc enim si crimen esset atrox, ut latrocinium, sacrilegium, &c. & expediret reum ibi puniri, posset torqueri ad eliciendam confessionem, ut iniqua appellatio impediatur.

Alter est, quando putatur habuisse socios, vel commisisse alia crimina: tunc enim etiam per torturam potest de his interrogari, moderatè tamen, pro ratione causæ & indiciorum. Ita seruat tota Italia & Francia, teste Claro q. 64. n. 8. debet tamen de illis esse semiplena probatio, vel indicia æquipollentia, ut ex supra dictis colligitur. His positis.

Dico Primò, Ad torturam sufficere semiplenam probationem, si tamen persona talis sit, ut torqueri possit. est communis sententia DD. teste Claro lib. 5. quest. 21. nu. 2. & Gomezio cap. 13. n. 7. tunc autem est plena.

153 Sufficit probatio semi-

semiplena probatio, quando vnus testis, contra quem nulla est exceptio, deponit se vidisse hunc tali loco & tempore occidentem, v.g. Petrum; auferentem hoc vel illud à tali domo quod si non viderit, sed audierit à fide dignis, aut si contra illum sit aliqua exceptio, ut si sit mulier, aut minor viginti annis, aut infamis, excommunicatus, inimicus, eius depositio non facit indicium sufficiens ad torturam. Vnde grauius reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio absque vlllo alio probationis adminiculo torquent; quia Ius id illis non permittit: unde iniuriam reo faciunt, & ad restitutionem damni secuti tenentur sufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de auctore criminis, ut habet praxis passim recepta.

Dixi, si reus possit torqueri. quia quidam Iure prohibentur torqueri, idque vel ob ætatem, ut impubes: (id est, qui nondum impleuit quatuordecim annos) vel ob debilitatem, ut senex; possunt tamen hi terreri & torqueri. leuiter torqueri: vel ob periculum abortus, ut mulier prægnans, quæ etiam post puerperium differenda est, donec vires confirmatæ: vel ob priuilegium, ut vir illustis, aut in dignitate constitutus, eiusque filij: & Doctor, eiusque liberi, & miles: de quibus Gomezius cap. 13. n. 3. & Clarus quest. 64. hi ne leuiter quidem torqueri possunt, etiam si sit semiplena probatio contra eos nisi in hæresi vel prodicione, vel simili crimine læsæ Maiestatis. Si in aliis torti fuerint & confessi, quamuis postmodum confessionem suam ratificent, non possunt tamen condemnari: quia confessio fuit irrita, utpote per iniuriam extorta, & consequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur. colligitur ex L. penult. de do. quest. à paritate rationis, ubi dicitur, confessionem factam in tormentis, non præcedentibus indiciis, esse nullam, etiam si sequatur ratificatio. & ex L. Non dubium. §. C. de Legibus; & ex aliis Iuribus, quæ citat Gomezius num. 4. Adde, neque ex huiusmodi confessione posse inquisitionem institui, ut docet Nauarrus rubr. de iudiciis, num. 86. possunt tamen secundum Gomezium & alios Iurisperitos, terreri verbis; & si confessi fuerint, valent, tamquam confessio spontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonum. 15. §. Questio. 41. de iniuriis: *Questio, inquit, intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio vel leuis terrore non pertinet ad hoc editum.* ubi Glossa & communiter Doctores ita tradunt.

154 Quidam pro-

hibentur tor-

155

Nec obstat, Iure paria censeretur torturam, & eius terrorem seu comminationem, argumento L. Nouissime. Quod falso tutore auctore: ac proinde talem confessionem huiusmodi comminatione elicitam, non esse validam censendam: illud enim de propinquo intelligendum est, ut cum quis spoliatur & ligatur, ut patet ex d. L. Item apud Labeonem: non autem de remoto, qui in solis verbis & nuda machinæ ostensione

sione sistit, ulterius nihil adhibens; quò casu Iura præsumunt illam fuisse spontaneam, vt colligitur ex LL. allatis. Si tamen ex circumstantiis moraliter constet non fuisse reverà talem, sed extortam per metum, ita vt metus fuerit causa confessionis illius, non est sufficiens ad condonandum, nisi secuta fuerit libera ratificatio.

156
Alia indicia ad torturam. Dico Secundò, Præter semiplenam probationem, etiam alia quædam indicia minora quàm semiplena probatio; sufficiunt ad torturam: quorum præcipua sunt hæc.

Fama publica. Primum est, Fama publica de auctore criminis; præsertim si aliquibus aliis adminiculis iuncta sit; vt si ei accedat aliquis testis minùs idoneus: vt assertio socijs vel minoris, vel si appareat vestigium facinoris in veste, armis, &c. Quidam putant solam famam sufficere, per duos testes probatam. Ita Gomez num. 10. Sed verius est, regulariter famam non sufficere absque alijs indiis, vt docet Clarus q. 21. num. 1. ratio est, quia fama in criminalibus non probat, sed se habet instar accusatoris: estque indicium remotum & fallax. deinde suppeditat Iudici aliam rationem cognoscendæ veritatis, nempe per inquisitionem.

Duplex fama sufficit. Aduerte tamen, si quis iam esset malæ famæ de similibus delictis antè commissis, & etiam publica fama grauaretur in præsentis delicto, hic posset torqueri, quia fama prior adiuncta posteriori facit vehementem præsumptionem, vt ibidem Clarus docet.

157
Confessio Rei extraiudicialis. Secundum est, Confessio Rei extra iudicium. vt si apud aliquos (saltem apud duos) se iactauerit de crimine, vel dixerit se auctorem. est communis sententia DD. vt docet Felinus in cap. Olim. 25. de rescriptis. num. 5. & Gomezius supra, num. 8. debet hoc tamen probari per duos testes omni exceptione maiores, si negat se dixisse: quia debet omnino de tali iudicio constare, vt docet idem Gomezius num. 18. & 19. cum enim crimen ipsum non certò concludatur ex tali iudicio, etsi de iudicio constet; si ipsum quoque indicium dubium est, ita vt non constet an existat: æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciendam confessionem.

158
Coram Iudice alieno. Idem dicendum de confessione facta coram Iudice incompetente: id est, qui non habet potestatem cognoscendi in causa, eò quòd vel reus non sit ipsi subditus, vel causa sit exempta: etsi enim ex tali confessione reus non possit condemnari à proprio Iudice: (vt patet ex cap. At si Clerici, de Iudicijs) potest tamen torqueri, tamquam ex iudicio, quod maximam præsumptionem criminis ingerit. debet tamen illa confessio non esse extorta metu tormentorum, sed metu probationum, vel omnino esse spontanea.

159
Confessio extraiud. iterata in tortura. Quòd autem multi Iurisperiti cum Bartolo in L. 1. §. Diuus Seuerus. 1. de quæstionibus, docent confessionem extraiudicialem ita valere ad torturam, vt si reus in tortura idem confiteatur, possit condemnari, etiam si postea non ratificet confessionem; verum non est si de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur: quia confessio in tormentis, præcedentibus indiis facta, semper requirit perseuerantiam & ratificationem: alioquin est nullius momenti, cum vi tormentorum censeatur expressa: quod confirmatur, quia confessio illa non est efficacior, quàm semiplena probatio: atqui si quis torqueatur post semiplenam probationem, & in tortura confiteatur, adhuc requiritur ratificatio post torturam: ergo etiam in hoc casu. posset tamen ob huiusmodi confessionem extraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria: quia in iniuriam alterius est se de crimine iactasse, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quàm sit graue. 9. de excessibus Prælatorum.

160
Confessio facta sacerdoti. Aduerte tamen, confessionem factam sacerdoti, tamquam locum Dei tenenti, ad obtinendam remissionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquisitionem, aut ad ullam informationem, etiam si iniquus sacerdos eam patefaciat, & crimen deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo constet, vt communiter

docent omnes Theologi & Canonistæ argumento cap. Si Sacerdos. 2. de Officio Ordinarij, & Baldus in L. Archigeros. C. de Episcopali audientia. Ratio est, quia quòd poenitens confitetur, non dicit vt homini, sed tamquam Deo ipsi; & iudicium planè diuinum exercenti. vnde ita secretum manere par est, nec magis nocere debet, quàm si soli Deo dictum esset. patet consequentia, quia reuelatio eius, & quidquid ex vi illius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale secretum commissum est. Adde, quòd alioquin tantum Sacramentum; omnibus qui crimen occultum commiserint, suspectum redderetur, cum magna Dei iniuria, (qui illud securum esse voluit tamquam suum tribunal) & animarum perniciem. vide Sotum de secreto, membro 3. q. 1. conclus. 5.

Tertium indicium est, Assertio duorum vel trium sociorum. quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquem socium criminis, potest hic capi & torturæ subici. Ita Clarus q. 21. n. 10. dicitque ita seruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cum iuramento deponere: quia agunt vt testes. hoc tamen intelligi debet, quando non est iusta suspicio id ex maleuolentia profecti. Dictum vnus socij, etiam si iuramento confirmetur, non facit indicium sufficiens ad torturam, nisi alter simul infamia vel graui suspicione illius criminis laboret: quia per se est testis minùs idoneus: qui tamen cum fama potest vehementem præsumptionem parere. Ita Clarus n. 4.

Potest de socijs reus interrogari potest etiam per tormenta, quando constat vel fama est socios habuisse, aut quando crimen est tale, vt regulariter sine socijs non committatur. tunc enim ob famam sociorum Iudici fas est de socijs exquirere. postulat hoc etiam bonum publicum, vt sic crimina compescantur. est communis sententia, teste Gomezio cap. 12. num. 16. In hoc tamen casu consultissimum esset, vt reus ante condemnatur, & post sententiam disponatur per confessorium, vt reuelet sponte omnes socios, quos putat à maleficijs non abstinenturos. sic enim ad socios eliciendos non erit magnis tormentis opus.

Assertio vulnerati persistentis in ea vsque ad mortem, non facit indicium ad torturam, vt expressè habetur L. Si quis in graui. 3. 1. ad S. C. Silanianum. & ratio est. tum quia non dixit iuratus, sicut debet testis dicere: tum quia præsumitur ex offensione aliqua vel errore dixisse. sufficit tamen ad capturam & ad informationes capiendas, idque non tam lure scripto, quàm consuetudine, teste Gomezio cap. 13. num. 16.

Quartum indicium est, Fuga statim patrato delicto iniuncta habetur expressè L. Lege Cornelia 25. 1. ad S. C. Silanianum. si tamen citatus compareat, abstergit omnem suspicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem suspicionem, vt ordinariè sit: alioquin fugam solam non sufficere. quod notatur in Additionibus ad Clarum q. 21. n. 18. quòd si quis fugiat, cum videt de se capi informationes, vel dicitur: talis fuga non est sufficiens ad torturam, vt tenet communis opinio, teste Claro n. 23. quia habet causam timendi, cum se peti videret, etiam si sit innocens.

Quintum indicium est, Inimicitia grauis, non sola, sed cum alijs indiis ex ea pendentibus, vt si antè minatus est, & minas suas solitus sit exequi: si parauit arma, & visus est circa illam locum eo tempore, quo homicidium putatur commissum. tenet Bartolus in L. final. 1. de quæstionibus, & alij Doctores passim.

Sextum est, Inconstancia & titubatio Rei, dum examinatur circa principalia causæ, iuncta alijs indiis: vt docet Clarus n. 30. sola tamen titubatio, vt solum mendacium, non sufficit spectanda etiam est conditio personæ, & causæ: quidam enim ita perturbantur illo examine, vt vix sciant quid dicant.

Septimum indicium est, Si quis visus sit exire ex aliqua domo vel loco cum ense stricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita Gomezius num. 11. & multi Iurisperiti, quos citat.

Octauum indicium ad torturam est, Si res sublata, p d j reperta

161
Assertio sociorum.

162
Quæstio exercita vt socij reuelentur.

Confilium.

163
Assertio vulnerati.

164
Fuga:

Inimicitia.

Inconstancia Rei.

165
Si res apud reum reperta sit.

reperiatur apud reum, nisi docere possit, unde eam habeat. Ita communiter DD. teste Gomezio num. 12. & Claro num. 41. hoc tamen limitant DD. Si est persona vilis, & de qua non sit bona opinio. secus si sit bonæ famæ: nam interdum fieri potest, ut res aliena sit apud nos, nescientibus nobis, & sine nostra culpa.

166
Repentine
dinitie.

Nonum, Si commissio aliquo magno furto, cuius nescitur auctor, aliqua vilis persona, quæ ibi crebrò versari solet, apparet repente dives: illis enim circumstantiis concurrentibus nascitur maxima præsumptio contra eam, quæ sit sufficiens ad torturam, ut ex communi sententia DD. docet Gomezius num. 13. Hæc ferè sunt præcipua iudicia à Doctõribus explicata, ex quibus cetera prudenter æstimari poterunt. nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta magna circumspeditione procedere debet, ne proximo contra Ius & fas torturam inferat, aut maiorem quàm par sit.

167
Emissio san-
guinis è cor-
po occisi.

Petes Primò, Vtrum sit sufficiens indicium ad capturam & torturam, quod recens occisus, emittat sanguinem per vulnus ad præsentiam huius, & non ad præsentiam aliorum. Quidam affirmant. unde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit.

Sed contrarium tenendum est cum Gom. num. 15. quia hoc indicium est nobis incertum utpote ex causis nobis ignotis. non enim constat an id fiat operatione diuinâ in detestationem homicidij, & ut sic homicida occultius pateat; an ex aliqua causa naturali, ut ex impressione aliqua affectuum animæ in sanguinem & spiritum, quæ ad præsentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Immersio ve-
nificarum in
aquam.

Idem dicendum sentio de probatione illa per aquam, qua Iudices aliqui feminas sortilegij suspectas, solent in aquam certo modo ligatas iniicere: quæ si mergantur, absoluntur; si mergi nequeant, adiudicantur torturæ, quasi hoc sit indicium sufficiens ad torturam: incertum enim est illud signum. nam si id operâ dæmonis agitur, uti omnino agi videtur, incertum est an ille non permittatur aliquando hanc calumniam struere innocentibus. Itaque vltatis, & iam olim probatis indicij vtendum est, ne in ore proximo tam detrimentosa erretur.

168
An sapius
questioni
subdendus.

Petes Secundò, Vtrum reus possit sæpius torqueri. Respondeo Primò, Si nihil confessus est, non potest sæpius torqueri, nisi indicia sint grauissima. quia per illam constantiam videntur indicia elisa. Secundò, Si tamen noua indicia superueniant, reperi quæstio potest, ut habetur L. Vnius, 19. de quæstionibus, in principio. Tertio, Si quæ confessus in quæstione est, postmodum reuocet, verius est rursus subiici posse, etiam si noua indicia non superuenerint: quia per talem reuocationem indicia non sunt elisa; imò illa variatio nouum indicium videtur fecisse. Adde, si non posset repeti, totum hoc remedium esset sine vllò effectu. nam nemo ratificaret suam confessionem, si putaret in se non posse ampliùs quæstionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu tam odioso procedatur absque termino, in hoc casu reum non debere subiici quæstionibus plusquam ter. Itaque si tertio tortus, & in tormentis confessus, tertio etiam ductus ad ratificandum, reuocauit, non potest condemnari, imò debet absolui, ut docet Gomezius num. 27.

169
An ex indicio
sit condemnari?

Petes Tertio, Vtrum reus aliquando ex indicio possit condemnari? Respondeo, Verius, est non posse condemnari ad poenam ordinariam criminis; quia etsi violentissima inde capiatur præsumptio seu suspicio; (ut quando est indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamen non habetur certitudo; ut si quis visus sit facie pallida cum gladio cruento egredi è domo habente vnum tantum aditum, & ibi reperiatur aliquis recens interfectus. fieri enim potest, ut alius fecerit: vel ut ipse quidem fecerit, sed causâ defensionis. Item si constet aliquem decubuisse eodem lecto; & alia huiusmodi. In criminalibus enim debent esse probationes luce

meridiana clariores, ut dici solet, & colligitur ex L. Absentem. 5. de poenis. & docet Bartolus & alij in illam Legem. Posset tamen in eiusmodi euentu condemnari ad poenam extraordinariam minorem, prout Iudici videbitur, & causa postulabit: quod receptum esse testatur Clarus supra lib. 5. q. 21. num. 40. vbi etiam dicit, in arbitrio iudicis positum esse, talem vel graui quæstioni subiicere; vel poena extraordinaria punire.

Quod probari potest Primò, Quia Iure naturæ ad puniendum reum non requiritur nisi certitudo moralis publica. atqui sæpè ex indicij vel semiplena prolatione, præsertim quibusdam aliis adminiculis suffulta, potest haberi certitudo moralis; imò tanta quanta ex testimonio duorum: ergo poterit aliqua poena infligi, etsi ordinaria, eò quod desit illa probatio, quam Ius posituum ad poenam ordinariam requirit.

Secundò, Quando quis laborat infamia criminis, & desunt aliæ probationes, nec expedit adhiberi inquisitionem propter scandalum, ut si persona sit ecclesiastica vel grauis, potest ei iudici purgatio canonica, assignatis ei certis compugnatoribus, in qua ipse iuret se tale crimen non commisisse, & compugnatores iurent se credere illum verum dicere; ut habetur variis capp. tit. de purgat. canon. Et si non plenè se potuerit purgare, potest ei infligi poena, sed minor quàm sit ordinaria pro arbitrio iudicis; ut docet Panorm. c. Accedens. 23. num. 5. de accusatione. sed inde non habetur maior certitudo quàm ex vehementissimis indicij, vel probatione semiplena, præsertim quibusdam indicij adiuta. ergo poterit similis poena irrogari.

Tertio, Sæpè ipsa indicia culpam secum trahunt, quia non solum ab omni malo, sed etiam ab omni specie mali abstinendum, iuxta Apostolum. ergo vel ob culpam huiusmodi indiciorum, poena aliqua poterit irrogari.

Atque hæc sententia non solum apud regulares, vbi modus iuridicus non est tam strictè obseruandus, (ut cap. Qualiter & quando, sub finem insinuat) & crimina de quibus moraliter constat, non debent relinqui omnino impunita; sed etiam in foro seculari & ecclesiastico locum habet, ut Clarus & Panorm. supra, & alij qui ab his citantur, docent, quia æquitate naturali nititur, nec Iuri scripto repugnat, & consuetudini plerisque locis receptæ est conformis.

Excipiuntur tamen à DD. aliqui casus à legibus approbati, quos refert Gomezius cap. 12. num. 25 in quibus Iudex potest aliquem ex indicij poena ordinaria plectere.

Primus est, Si alicui ter denunciasti, ne tuam uxorem alloquatur, & postea reperiatur aliquo loco cum illa colloquens, puniri potest poena ordinaria adulterij, ut habetur in Nouel. constit. 117. Iustiniani, c. 15.

Secundus est, Si Officialis fugit tempora syndicatus: habetur enim pro confesso. L. Consiliarios. C. de assessoribus.

Tertius est, Si quis sit infamatus de simonia, & non possit se purgare, debet condemnari perinde ac si crimen esset probatum. cap. De hoc. 11. de simonia.

Quartus est, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæresis, punitur ut conuictus, & depositus ab officio & beneficio, detruditur in Monasterium ad poenitentiam. cap. Inter sollicitudines. 10. de purgat. canonica, in fine.

D V B I T A T I O XVIII.

Vtrum Iudex teneatur ad restitutionem hereditibus Rei, si, postquam præter ordinem Iuris crimen vel extorsit, vel deprehendit, reum condemnet.

Respondeo & Dico Primò, Certum est, Iudicem teneri ad restitutionem, si condemnet non subditum,

171
Condemnans
nō subditum,

vel in crimine exempto.

ditum, aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifestam iniuriam: et si enim iste dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat auctoritatem illum puniendi, atqui ex iniuria nascitur obligatio restituendi, si ex ea damnum secutum sit: ergo, &c.

Proprius Iudex potest ratificare.

Notandum tamen, si proprius Iudex, qui legitime poterat reum condemnare, ratum habeat seu approbet factum alterius, illum liberari obligatione restituendi. Ratio est, quia hoc ipso, quo Iudex proprius ratum habet alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore censeri tamquam à se factum; ac proinde liberat illum obligatione restitutionis. sicut enim Iudex poterat reum per se condemnare, si ad eum missus fuisset, ita poterat etiam alteri cognitionem causæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare, quod ad substantiam operis attinet; & consequenter condonare obligationem restituendi, ortam ex defectu debite potestatis. Confirmatur; quia qui habet potestatem confiscandi & auferendi omnia bona tua ob crimen à te commissum, potest liberare obligatione restituendi, eum, qui bona illa per iniuriam vastauerit ergo similiter qui habet potestatem auferendi vitam propter crimen commissum, potest condonare obligationem restitutionis, ei, qui per iniuriam, illam abstulit: ita tamen intellige eo casu, quo Iudex proprius erat satis instructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem committere. si enim ipse illum condemnare non poterat, non potest etiam condonare obligationem damni sarcinendi, quod ab altero per iniquam damnationem est illatum.

172
Condemnans ex privata scientia, vel per iniuriam extorta.

Dico Secundò, Etiam Iudex proprius, qui condempnat reum vel ex privata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. Ita Sorus de secreto, membro 3. q. 1. concl. 5. Navar. c. 18. n. 59. & alij. Ratio est, quia quando ex privata scientia condempnat, facit iniuriam reo, tamquam Iudex minimè competens: nam non est ei concessa talis auctoritas, nisi fortè rarissimo casu, ut dictum est supra dub. 11. Quando autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniuste causam damni; unde tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniuste parit sequitur. Sicut si quis occultum crimen alterius patefaceret, unde contingeret illum condemnari, teneretur ad restitutionem, quia causam damni iniuste dedit.

173
Crimen per iniuriam multis modis extorquetur.

Potest autem multis modis fieri ut per iniuriam crimen à Iudice extorqueatur, & consequenter ut confessio sit nulla, nec possit sequi condemnatio.

Primò, Si Iudex à seipso inquisitionem inchoet nulla precedente infamia, aut denuntiatione iuridica, quæ viam inquisitioni aperiat, ut dictum est dub. 15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicit confessionem, cum tamen non essent indicia idonea ad torquendum. Nec refert quod confessio fuerit postmodum ratificata, quia hæc ratificatio est ex causa iniuriola, ac proinde est nulla, L. Non dubium. 5. C. de legibus, & L. penult. 7. de quæst.

Tertiò, Si erant quidem indicia ad torturam, tamen persona non poterat torqueri, ob dignitatem, vel ætatem. Ratio est eadem; quia extorquet crimen occultum per iniuriam, de quo Gomez. cap. 13. n. 4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, v. g. promittendo impunitatem. paria enim sunt confessionem esse factam dolo, & metu: utraque enim per iniuriam elicitur, ut probat Gomez. cap. 12. n. 6. & Clarus q. 55. v. Circa secundum.

Quintò, Si confugientem ad locum sacrum abstraxit contra Ius, tunc enim tenetur illum restituere in illum locum, nec potest ulterius progredi, nisi legitime in eius potestatem deveniat. hoc tamen privilegio non fruuntur latrones publici, agrorum nocturni populatorum, & qui in loco sacro enormia committunt; fiducia immunis. vide Siluest. Immunitas. 3. q. 1.

In his tamen & similibus casibus, Aduertendum est Primò, Si Iudici suppetebant alie rationes, ex quibus reum iuridicè damnaturus erat, vel damnare poterat, non teneri ad restitutionem: quia solum in modo

inferendi damni, iniuria commissa est, cum idem damnum alia ratione iuste posset inferre. Itaque cum ad ipsam substantiam damni inferendi ius habeat, non censetur iniuriam fecisse, nisi quoad modum, & consequenter non tenetur ad restitutionem damni quoad substantiam. Confirmatur, quia etiam si restitueret illi vitam ademptam; posset tamen illam alia ratione auferre, & sic restitutio esset nullius momenti.

Secundò, Quando error à Iudice contra Iuris ordinem commissus est in aliquo puncto, in quo Princeps supremus poterat dispensare, ita ut ipsemet Princeps posset sic procedere, si de causa illa cognovisset: (ut si tortus est miles, vel vir in dignitate constitutus) tunc potest Iudici remittere restitutionem; quia potest eius factum approbare, ut supra dictum est.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit criminem confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum sequatur; alioquin tenebitur ad restitutionem; nisi ratione supradicta excusetur.

Dices, Quid si Princeps patefacto iam crimine, omnino iubeat illum condemnari, poteritne Iudex inferior obedire?

Respondeo, Posse obedire; ratio est, quia hoc ipso quo crimen patefactum est in iudicio absque iniuria, quæ à Principe processerit, & excepto casu reuoluntæ confessionis, habet Princeps ius procedendi iuridicè contra criminis confessum, maxime, si bonum publicum id postulet; ut si crimen sit atrox, etiam enim ex tali confessione non posset reus immediate condemnari, ed quod non videatur satis constare de delicto: tamen est indicium ad inquirendum, si Princeps velit. quod confirmatur, quia si priuatus extorsisset ab aliquo confessionem criminis occulti, & illud patefaceret, posset Iudex contra talem procedere: et si enim per iniuriam patefactum sit, non tamen id factum est per ipsum Iudicem, neque ipsius consensu: ergo similiter, si Iudex inferior extorsisset contra Iuris ordinem confessionem criminis atrocis in iudicio; posset Princeps, qui in hanc iniuriam non consensit, contra talem procedere. Si potest ipse procedere, potest etiam alteri causæ cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipsi Iudici, per quem est patefactum. In hoc tamen casu, Iudex, qui illud inique extorsit, tenebitur ad restitutionem, nisi vel alia ratione potuisset iuste contra illum procedere absque fundamento illius extortæ confessionis, vel Iudex supremus possit condonare, & condonet. quando autem condonare possit, ante explicatum est.

Dices, Quomodo Iudex tenetur ad restitutionem, si potest illum condemnare mandato Principis?

Respondeo, Quia huic necessitati dampnandi, causam dedit per iniuriam; sicut si ipse solus crimen sciens euulgaret, peccaret contra iustitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen euulgato, posset ex officio ut Iudex contra illum procedere; nihilominus teneretur de damno inde securo, cui per iniuriam dedit causam.

C A P V T XXX.

De Accusatore & Teste.

Constat Dubit. 8. D. Thom. quæst. 68. & 70.

D V B I T A T I O I.

Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates.

RESPONDEO & Dico Primò, Accusatio propriè est delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Siluester, ex Azone. Finis accusationis est vindicta publica ad exemplum populi, ut omnes ab huiusmodi criminalibus sibi caveant.

D d

Dico

174
Si alia ratione poterat reum damnare, non tenetur ad restitutionem.

175

Si Princeps iubet reum plecti.

Teneatur ad restitutionem.

176

² *Requisita ad accusat.* Dico Secundò, Ad eam Iure communi requiruntur sex. Primò, ut fiat in scriptis. Secundò, ut exprimat dies & annus, quo intentatur. Tertiò, Nomen accusatoris & accusati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus & etiam tempus, nempe annus, & mensis, quo delictum commissum est. Sextò, Inscriptio accusantis. colligitur ex L. Libellorum, 3. §. 1. de accusationibus, ubi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quod si libelli inscriptionum legitime ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas erit.* quibus verbis vult hæc ita pertinere ad formam accusationis, ut si omissa fuerint, totus processus sit irritus, & accusator damnandus sit in expensas: quamvis ius habeat rursus de nouo suam accusationem instituendi.

Ratio cur singula requirantur. Primum requiritur, tum ut constet quid præcisè accusatori sit probandum; tum ut in eo non possit quidquam mutare, si fortè viderit se probare non posse. consuetudine tamen receptum est, ut possit fieri verbaliter, modò Notarius eam statim in scriptum redigat, ut notat Clarus quæst. 12. num. 7.

Secundum modò non est necessarium, ut testantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium est necessarium, quia debet constare quis sit accusator & quis accusatus, si accusati nomen ignoretur, potest ex habitu, officio, vel aliis circumstantiis adscribi.

³ Quartum est etiam omnino necessarium, quia super hoc fundatur intentio accusantis.

Quintum etiam est necessarium, adeò ut si in accusatione criminali omittatur, ipsa sit nulla, ut colligitur ex d. L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita. 3. C. de edendo. Ratio est, quia alioquin accusatio redderetur incerta & lubrica, & reo eriperetur facultas se defendendi, probando negatiuam, & testes conuincendo falsi.

⁴ *Non debet exprimi dies.* Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem commissi delicti, sed solum mensem; ut expressè habetur d. L. Libellorum, quia alioquin potestas accusandi & probandi nimis restringeretur, facile enim fieri potest, ut quis diei vel etiam hebdomadæ sit oblitus: quia non ita cadit sub sensum, ut locus.

Petes, Quid si reus perat exprimi diem & horam delicti, ut probet se eo die fuisse absentem, cogendusne erit accusator ut exprimat? Gomezius c. 11. num. 4. negat. Primò, Quia d. L. Libellorum, dicitur, *Nec diem autem, nec horam inuitus comprehendet.* Secundò, Quia alioquin reus facile eluderet accusationem, subornando testes, qui deponerent, illum eo die & ea hora alibi fuisse.

⁵ *Si velit reus, tenetur exprimere.* Sed communis sententia est, cogendum esse, ut fateatur ipse Gomezius. Idem tenet Clarus supra num. 13. & Emmanuël Suarez in Annot. in Gomezium. Ratio est, quia hoc esset defensionem reo intercludere; cum non aliter probare possit se non fecisse, quam ostendendo se eo tempore non potuisse facere, eo quod esset alibi, vel infirmus.

Ad primum Respondeo; Tantum ibi significatur, non esse per se necessarium ut ponatur dies & hora, sicut necessarium est ut ponatur mensis. hinc tamen non sequitur non esse necessarium, si reus velit.

Ad secundum: Non est præsumendum tam facile testes subornari, cum id magno illorum periculo futurum sit. Si tamen accusator non meminit diei, & horæ, potest iurando se non recordari, defungi, ut Clarus notat, quod si meminit, & edat diem, non tamen tenetur probare, quia ad hoc se non obstrinxit.

⁶ *Est non possit probare diem & horam, non reus.* Petes, Quid si sponte posuit diem & horam, & non possit probare illo tempore esse commissum, sed alio; poteritne sequi condemnatio? Communis ferè DD. sententia est, non posse: quia non est probatum id quod est positum in libello.

Sed hæc sententia non seruatur in praxi, ut docet Clarus num. 14. & Gomezius num. 6. neque est consentanea Iuri aut rationi: si enim aperte probatum est per testes omni exceptione maiores, delictum, v. g. sacrilegium vel furtum talis rei à te verè esse commissum tali tempore vel loco, quid refert quod erratum sit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictum, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die commissum est; sed quia commissum est, & commissum esse constat. Nisi fortè ratio delicti ex circumstantia loci vel temporis pendeat; ut si quis loco vel tempore prohibito piscatus, venatus, vel pastus fuerit: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probandum in progressu, quatenus ad delicti substantiam opus est. Pari modo, si qualitas aliqua vel conditio delicti sit proposita in libello, tantum aggrauans delictum & poenam eius, (ut si accusetur, quod occiderit proditoriè, vel quod furatus sit bis terve) etiam si qualitas illa non possit probari; si tamen ipsum delictum simpliciter probatum fuerit, potest, & debet sequi condemnatio: quia interest boni publici, ut tale delictum etiam semel, vel absque tali conditione commissum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomezius num. 7. parum enim refert, quod accusator non potuerit conditionem illam delicti probare, quando probauit delicti substantiam. Accedit quod in libellis apponi solet clausula, qua accusator testatur se non velle obligari, nisi ad probandum id quod est necessarium & principale.

Sextum, Nempe inscriptio accusantis, qua accusator se obligat ad poenam talionis, modò non est necessaria in foro seculari, imò nec in usu: tum quia id retraheret homines ab accusando; rari enim reperientur, qui velint suscipere onus probandi sub tanto periculo: tum, quia hoc tempore Iudex ex officio procedere potest, si accusator defecerit. In foro tamen ecclesiastico, ubi seruatur Ius Canonicum, necessaria est, ut colligitur cap. Qualiter & quando. 2. de accusationibus. Verum etiam in foro seculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis dispositione; præsertim si deprehensus fuerit accusator per calumniam accusasse. Pater ex L. Mulier. 4. & L. seq. Quæsitum. 5. ad S. C. Turpilian. Consuetudo tamen habet, ut non puniatur pari poena, sed minore, pro arbitrio Iudicis: ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, ut docet Couarruias lib. 2. variar. cap. 9. num. 1.

D V B I T A T I O II.

Utrum accusationem debeat præcedere secreta monitio.

¹⁰ *Si crimen est probabile.* Respondeo & Dico Primò, Quandocumque crimen est probabile in iudicio, non tenetur accusator ex iustitia præmittere secretam monitionem, v. g. ut reus desistat, ut satisfaciat: sed potest sine iniuria accusationem instituere. Ratio est: quia tunc propter bonum publicum concessa est accusatio, vel saltem denuntiatio, ut crimina in exemplum aliorum puniantur, sicque omnes à malo absterreantur. unde reus non potest quæri de iniuria sibi facta, quod antè monitus non fuerit.

Dices, qui denuntiaturus est denuntiatione euangelica, tenetur prius monere peccatorem, si putet eum emendatum iri, idque ex iustitia, ut multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accusat.

Respondeo, Esse disparem rationem; quia qui utitur denuntiatione euangelica, nullam habet causam denuntiandi, si proximus putetur priuatim emendandus: nam hæc non instituitur ad punitionem, seu ad exemplum publicum, cum ex ea nemo puniri possit, sed solum ad fratris emendationem, quæ cum fine eius infamatione possit obtineri, nullum ius habere videaris ad eius famam violandam, qui autem accusat vel iudicè denuntiat, spectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiam si esset priuatim emendandus, tamen subest iusta ratio illum deferendi, nempe ut eius punitione alij terreantur.

Dico

12 *Interdum est contra charitatem.* Dico Secundò, Fieri tamen sæpè potest, ut priusquam accuset vel denuntiet iudicè, teneatur lege charitatis proximum monere, ut desistat à crimine: ut si delictum sit occultum, & speretur, priuatis monitis esse emendandus, & ad debitam satisfactionem inducendus; maximè si persona habeatur honesta; tunc enim contra charitatem esset, tantum malum illi irogare.

13 *Si crimen contra bonum publicum.* Aduerte tamen, quando crimen est contra bonum publicum, & adhuc pender, vel continuandum putatur in futurum, charitatem ordinarie non postulare ut monitio secreta accusationem vel denuntiationem præcedat, sed debere statim deferri iudici ut malo occurrat: ut si occultè hæreticus aliquis in urbem irreperit, si quis cum hoste occulte tractet, vel consilia Principis significet, si quis salam monetam cudad. Ratio est, quia periculum, quod impendet, est maioris momenti, quam infamia & damnum omne, quod iste ex accusatione incurreret. Neque hic scrupulosè examinandum an fortè emendabitur priuata monitione, quia in re tanti momenti eligendum est id, quod tutius est. facile enim possit talis priuatum monitus simulare emendationem & poenitentiam, ac interea occultè exequi quæ destinauerat. Itaque in huiusmodi, nisi certò constet, periculum cauere posse priuata monitione, non est adhibenda. Secus est in alijs delictis, ex quibus non impendet incommodum, nisi ipsi peccatori, vel alteri priuato, ut dictum est cap. 11. dub. 9. vide D. Thomam q. 68. art. 1.

D V B I T A T I O III.

Vtrum accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.

14 *Judex accusationem rescindit, seu abolet in tribus euentis.* Respondeo & Dico Primò, Certum est posse, & etiam debere desistere, si deprehendit se errasse, cum putauit hunc esse auctorem criminis: vel si res incipit ei esse dubia, perseverante dubio post diligentem inquisitionem; vel denique si videt se probare non posse. tunc enim pergere in accusatione, esset calumniari.

15 *Judex accusationem rescindit, seu abolet in tribus euentis.* Dico Secundò, Certum est posse desistere, si Iudex accusationem refuter, nolendo eam admittere, vel si rescindat admissam: hoc autem Iudex facere potest, Primò, Si videt nil illam habere aliquem defectum substantialem. Secundò, Si accusatur aliqua persona, quæ non potest sine magna Reipub. perturbatione puniri: tunc enim supremus Iudex seu Princeps potest accusationem inchoatam abolere, etiamsi accusator priuatà causà, ut suas iniurias persequatur, accuset: ut docet Caiet. q. 68. art. 3. Ratio est, quia Principis est, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipsius est cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior ob eandem causam potest accusationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinario Iure & potestate, sed ex tacita quadam Principis voluntate, seu ex *inimicitia*, ut ait Caietanus; admissam tamen non potest ex auctoritate abolere: sed potest suspendere & dissimulare, & interim totum negotium Principi exponere. Tertiò, Si persona illa bono publico censetur necessaria, vel valde conducibilis: tunc enim supremus Princeps potest accusationem abolere. Inferior autem Iudex potest eam admittere, & admissam impedire *ex inimicitia*, si non agitur de iniuria partis. Si autem agitur de iniuria partis, non potest; non enim ad ipsum spectat principaliter boni publici promotio, sed officij iuncti administratio. Itaque tenetur parti ius dicere, nec potest se prætextu maioris boni publici eximere. alioqui sæpè hac arte Iudices liberarent quos vellent. potest tamen Principi scribere, quid iudicet expedire, & interim sententiam sustinere.

17 *In causa civili.* Dico Tertiò, In causa civili potest actor à lite recedere, siue per gratiam, siue per transactionem. Si ta-

men actio sit famosa. qualis est actio furti, non potest in ea transigere post litis contestationem, sine Iudicis auctoritate: alioquin notatur infamia, ut patet L. Furti. 6. §. Pactus. de collusionibus detegenda.

Dico Quartò, in causa criminali, ante litem inchoatam licitum est desistere per gratiam: (quod intelligitur in euentu, quo non tenetur accusare vel denuntiare) post litem inchoatam, non est licitum sine Iudicis auctoritate: neque etiam sine consensu Rei, si fuit subiectus tormentis, vel ex accusatione infamatus: quod si aliter desisterit, incurrit poenam S. C. Turpilliani, quo (si quidem erat crimen publicum, quod accusauerat) puniuntur infamia, & quinque horis auri, ut patet L. 1. C. de Turpillianum. Si autem erat priuatum, puniuntur poena extraordinaria arbitrio Iudicis. L. Si quis. 7. c. eodem. vide Glossam suprà, & Siluestrum v. Accusatio; num 8.

Petit, Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Respondeo, Publicum crimen dicitur, cuius accusatio cuilibet concessa est, quia ad publicam utilitatem maximè pertinet illud puniri. ut patet ex L. 1. & sequenti. de public. Iudic. Tale est Primò. Omne illud, quod directè fit contra Deum vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriam fieri censetur. unde meritò quiuis illud accusare potest: ut hæresis, blasphemia, euersio templorum & imaginum, & similia sacrilegia. Colligitur ex L. 4. C. de hæreticis. Secundò, Tale etiam est, quod fit contra maiestatem Principis vel Reipub. ut omnia crimina læsæ maiestatis. Tertiò, Quod fit contra priuatam personam, ita demum censetur publicum, si lege statutum sit ut publicum habeatur: ut crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus, falsi, vis publicæ vel priuæ, ambitus, repetundarum, annona, ut patet dicta L. 1. de publicis Iudicijs.

Priuatum dicitur, cuius accusatio solum concessa est ei, qui iniuriam vel damnum passus est, ut crimen furti, iniuriarum, stellionatus. ut patet ex d. L. Si quis. 7. c. ad Turpillian. & L. final. de priuatis delictis.

Dico Quintò, Licitum est transigere in crimine publico capitali, (id est, quod poena capitis puniuntur) præterquam in crimine adulterij: quia hic transactio est turpis, si autem est crimen publicum non capitale, non est licitum transigere, nisi in crimine falsi vtrumque habetur L. Transigere. 18. C. de transactionib. In criminibus priuatis generatim transactio est licita. Ita Glossa in cap. 1. de collus. insinuat. hæc tamen intelligenda sunt ante accusationem: nam post accusationem non potest fieri sine auctoritate Iudicis. Verum in his videndæ sunt leges & consuetudines Prouinciarum: nam hæc, quæ ex Iure communi allata sunt, supponunt accusationem fieri cum inscriptione: ut patet. 1. & C. ad Turpillianum: quæ tamen iam vix est in vsu. Adde, si accusator aliter quam par est desistat, posse Iudicem procedere per inquisitionem, ut communiter Doctores docent.

D V B I T A T I O IV.

Quot testes in causis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

18 *Tribus modis delictum patere potest.* Notandum est, neminem condemnari posse nisi per publicam scientiam constet Iudici de crimine & criminis auctore: quia cum ex potestate publica, iudicia exerceat, sententia, præsertim condemnatoria, ex publica scientia proficisci debet. Tribus autem modis crimen per publicam scientiam constare potest. Primò, Si ipse Iudex cum tribus vel quatuor alijs deprehendat illum in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iudicio confiteatur crimen. Tertiò, Si testibus conuincatur. hic tertius modus est serè ordinarius, itaque inquirendum est, quot & quales testes requirantur.

Dico Primò, Quando per testes veritas inquiritur in causis criminalibus, requiruntur & sufficiunt duo testes

testes legitimi, fide digni, & omni exceptione maiores. est communis sententia DD. vtriusque Iuris, & Theologorum. & colligitur ex L. vbi numerus. 12. x. de testibus. & cap. Licet vniuersis. 23. de testibus. & cap. Cum testes. 10. de testamentis.

Duos testes
requiri.

Duos requiri, ita vt vnus non sufficiat ad condemnandum, Iure gentium receptum est: facile enim vnus perueniri posset. duos autem peruenire & efficere vt conformiter loquantur, ne vsquam se falsitas prodar, est valde difficile. Nec obstat, quod quidam dicant id esse Iuris naturæ; quia Ius gentium passim vocatur Ius naturale, eò quod ratio naturalis omnes gentes id docuit. propriè tamen loquendo, non est vniuersum Iuris naturæ. posset enim Respub. Principi sapienti & iusto dare potestatem condemnandi ex propria scientia: cum vno teste, vel etiam sine teste: imò probabile est Principem in quibusdam casibus hanc potestatem habere, vt dictum est cap. 29. dub. 12. Credo tamen Rempub. non posse dare potestatem Principi, vt etiam quando ipse alia ratione de crimine non est certus, ex dicto vnus testis condemnare possit: quia non habetur sufficiens certitudo ex vno teste, ad poenam mortis, vel mutilationis inferendam; nisi fortè testis sit summæ auctoritatis & fidei. & hac ratione est propriè Iuris naturæ vt sint duo testes, id est, non pauciores, quàm duo.

Duos suffice-
re.

Duos sufficere, similiter est Iuris gentium; non quod Ius gentium præcipiat vt duo sufficiant; sed quia non plures requirit; sed permittit reum ex duobus testibus condemnari. Huic tamen non obstat, quin Ius ciuile vel Canonicum in aliqua causa possit plures requirere. sic Iure Canonico ad condemnandum Episcopum Cardinalem requiruntur 72. testes: ad Presbyterum Cardinalem 64. ad Diaconum Cardinalem 27. ad reliquos Clericos 7. vt patet cap. 3. Præsul. 2. q. 5. ex Siluestro Papa. Ratio est, tum quia isti apud multos sæpè sunt in magna inuidia, eò quod alios corripere debeant: tum quia ex eorum damnatione multum detrahitur existimationi & reuerentiæ, quæ debetur ministris Ecclesiæ. Notat tamen Clarus q. 66. hunc numerum testium in praxi non seruari. Sic etiam Iure ciuili in testamentis clausis requiruntur 7. testes, in apertis quinque, in codicillis quinque, in criminalibus tamen hoc Iure sufficiunt duo: quia in testamentis plures sunt insidiatore, & testator mortuus non potest suam mentem interpretari.

Petes Primò, Vtrum etiam Iure diuino positiuo hic numerus testium sit definitus.

Non est modò
Iuris diuini
positiuo.

Respondeo, In Lege veteri ita definitum fuisse, vt patet Deuter. 17. In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra se dicente testimonio. & cap. 19. Non stabit vnus testis contra aliquem, quidquid illud peccati & facinoris faciat: sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. In noua tamen Lege hoc Ius non obligat, nisi quatenus continet id, quod est Iuris naturæ, quia omnia præcepta Legis veteris, qua parte continetur Ius positiuum, cessarunt per mortem Christi. Nec obstat illud Matth. 18. vbi Dominus iubet fratrem peccantem corripere coram vno vel duobus testibus, vt, inquit, in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Solum enim vult ostendere id esse consentaneum Legi veteri, & rationi naturali: optimè enim poterit per duos vel tres testes conuinci, si neget se malè fecisse.

Accusator
solo Iure posi-
tino requiri-
tur præter
duos testes.

Petes Secundò, Vtrum duo testes requirantur præter accusatorem?

Respondeo, Iure ciuili & Canonico duos testes requiri præter accusatorem, vel id quod vicem accusatoris supplet, vt patet ex dictis c. 29. dubit. 12. quia Iudex non potest procedere sine accusatore vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali, neque Iure diuino positiuo, neque Iure gentium est necessarium. Non Iure naturali aut gentium, quia accusator non requiritur vt ipse ea se adferat vllam probationem vel confirmationem delicti; sed solum vt excitet & quodammodò cogat Iudicem ad causam cognoscendam,

quam ipse illi probat tantummodò per testes; itaque tota cognitio & certitudo criminis commissi est ex testibus: atque Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde excitetur ad causæ cognitionem; sed hoc constitutum est Iure positiuo ad coercendam malignitatem, qua alioquin Iudices vti possent, si sponte sua, vel relatione alicuius priuati extraiudicialiter facta, posset causas inchoare, nulla infamia præcedente. Deinde quando crimen est manifestum, & auctor omnino occultus, si accedant duo testes, potest condemnari, & tamen nullus hic est, qui hunc in particulari accuset (nisi fortè fiscalis, qui tamen non scit aliunde quàm ex illis duobus testibus) quod enim crimen notorium dicatur vicem accusatoris supplere, eatenus tantum verum est, quod instar accusatoris excitet Iudicem, vt procedat ex officio. Non etiam Iure diuino requiritur accusator à teste distinctus, quia Deuter. 17. & 19. solum requiruntur duo testes, vt quis possit condemnari ad mortem. & Matth. 18. is qui corripit fratrem, & postea illum denuntiat Ecclesiæ, vocatur testis; vt patet ex verbis Domini, cum ait, Corripe eum inter te & ipsum solum: si te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos; vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. si enim vnum adhibes, iam estis duo testes: si duos, estis tres. ipse ergo, qui accusat vel denuntiat, testis est, si deponat eo modo quo testis debet: & satis vnum huic accedere. vnde patet Iure diuino non fuisse necessarios duos testes, præter accusatorem vel denuntiatorem; sed vnum fuisse satis, si ipse vt testis poterat deponere.

Dices, Qui furantur fructus ex hortis, vel ligna ex siluis, puniri solent ex solius custodis testimonio: ergo non requiruntur duo testes; imò vnus sufficit, qui sic accusator pariter & testis.

Respondeo, Custodis testimonium non sufficere ad condemnationem absque aliis indiciis, si reus neget; sed tantum ad inquirendum, examinandum, & minandum. Adde, ad leuem aliquam castigationem, quæ sit absque infamia, irrogandam, posse interdum vnum testem, si simul sit accusator, sufficere; vt solet fieri in scholis inter studiosos: ad grauem autem poenam, cui coniuncta infamia, requiruntur duo testes, præter id quod supplet vicem accusatoris.

Dico Secundò, Vt duo testes plenè probent, requiritur Primò, Vt deponant iurati. Secundò, De eodem facto. Terriò, Quod sensu externo illud perceperint, (v.g. quod viderint occidentem, furantem, audiuerint blasphemantem.) Quartò, Vt sint omni exceptione maiores.

Primò, Vt sint iurati, patet cap. Nuper. 5. de testibus, vbi Honorius III. ait, Nullius testimonio, quantumvis religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præiudicium debet credi. Idem patet cap. Tuis. q. 39. eodem titulo, vbi Panorm. ait, Ne Episcopo quidem, vt testi credi in alterius præiudicium, nisi iurato. Ratio est, quia absque iuramento facilius est mentiri quàm cum iuramento: diuini enim Numinis reuerentia prohibet mentiri iuratum. debet autem veritas in iudiciis certissimo modo inuestigari. Porro iurare debet se dicturum totam veritatem, quam in causa præsentis nouit, nulla falsitate adiecta, vt patet cap. 20. Hortamur. 3. quæst. 9.

Secundò, Vt de eodem facto, patet: quia alioquin non erunt contestes, sed testes singulares, quorum alter alterius dictum non confirmat, sed vterque suum tantum: & sic erit tantum probatio per vnum testem. vnde debent conuenire in tempore, loco, & delicti specie: nam ex diuerso tempore & loco colligitur non esse idem factum, de quo deponunt. si tamen alter exprimat certum diem, alter dicat se non meminisse diei, valet. Secus tamen si alium diem exprimeret: tunc enim putaretur aliud factum: nisi ipsum sit tale vt non possit bis fieri. Vnde sequitur, si vnus testis deponat de vna propositione hæretica asserta à reo, & alius de alia non plenè probari hunc esse hæreticum: quia neutra hæresis est plenè probata. sicut enim nemo potest probari

30

31

32
22 testes plenè probent.

33

Vna eademq;
hæresis per
duos proban-
da.

probari esse homicida, aut adulter, aut fur, aut sacrile-
gus, nisi vnum idemque factum externum per duos
testes probetur; ita etiam nemo potest probari hære-
ticus, nisi vna eademque hæresis asserta, per duos te-
stes probetur. Quare falliter Gomezius, & Iurisperiti
quos ipse citat cap. 12. num. 12. contrarium absque fir-
ma ratione vel textu tenentes. nam quod ipsi dicunt
hæresim continere multas species, ac proinde si vnus
testis deponat de vna hæresi & alius de alia, plenè
probari delictum in genere, quod ex speciebus resul-
tat; idem dici potest de furto, & reliquis delictis; con-
tinent enim multas species seu facta, ex quibus resul-
tat aliquem esse furem. Fatendum tamen est, huiusmo-
di probationem esse plus quam semiplenam; nam
vtraque est semipla; sed quia sunt de factis diuersis,
non possunt vnā plenā conficere. Altera tamen
alteri addit nouum indicium, seu suspicionem. Quod
si duo de eadem hæresi asserta deponant, & solum in
tempore discrepent, plenè probant; quia in substan-
tia delicti conueniunt: & quamuis non sit idem nu-
mero actus, tamen quia est idem numero significa-
tum, habetur pro eodem actu: imò discrepantia tem-
poris interdum facit ad maiorem fidem.

34 Tertium est, Vt sensu externo perceperit, L. Sola. 4.
C. de testibus, vbi Glossa & communiter Doctores,
& cap. Si testes. 4. §. Solam. 4. quæst. 3. Ratio est, quia
non possunt esse certi de facto externo, nisi per ali-
quem sensum. vnde si solum ab aliis audierint, non
probant plenè, sed solum faciunt indicium ad inquit-
rendum ab illis.

Quartum est, Vt sit omni exceptione maior, de quo
dubitatione sequenti.

DUBITATIO V.

Quinam sint testes idonei, qui mi-
nus idonei,

35 Notandum est, quosdam dici testes idoneos, seu
omni exceptione maiores, eos nimirum contra
quos nihil potest Iure opponi, cur minus sit illis fides
adhibenda, seu cur non sint ad testificandum admit-
tendi. Minus idonei sunt quibus aliquid opponi potest
vel ex natura rei, vel ex Iuris dispositione. & quia om-
nes habentes perfectum vsum rationis sunt idonei, ni-
si aliquid in illis sit, ob quod Ius velit eos censerī
minus idoneos, videndum est quinam Iure repellan-
tur: sic enim intelligetur quinam sint omni exceptio-
ne maiores.

36 Primū igitur in causis criminalibus Iure Cano-
nico repellitur mulier, ob fragilitatem sexus & inge-
nij mutabilitatem. Ita habetur cap. Forum. 10. sub fi-
nem, de verb. significat. & c. 16. mulierem. 33. quæst. 5.
Iure tamen ciuili in omni causa admittitur, L. Ex
eo. 18. de testibus. præterquam in testamento, L. Qui
testamento. 20. §. Mulier. 7. Qui testam. fac. poss. Ita
communiter tradunt DD. vt docet Gomezius cap. 12.
num. 13.

37 Secundò, Repellitur minor viginti annis, L. In testi-
monium. 10. de testibus. dictum tamen eius facit in-
diciū sufficiens ad capiendam informationem; non
tamen ad torturam, vt ibidem docet Gomezius. vnde
non est verum, quod ait Siluest. v. Testis, q. 1. dictum
impuberis facere indicium ad torturam: Si tamen sit
puer, (id est, quatuordecim. annorum in masculo;
duodecim in foemina) admittitur in ciuilibus.

38 Tertiò, Inimicus eius contra quem testimonium di-
citur, hic repellitur etiam in criminibus exceptis, in
quibus alij testes minus idonei admittuntur, vt in pro-
banda simonia, hæresi & similibus; vt patet cap. Per
tuas. 32. de simonia. debet tamen esse inimicitia grauis;
vt si præcessit inter eos iniuria, vel lis super causa ca-
pitali, vel magnā parte bonorum; sed hoc relinquitur
arbitrio Iudicis definiendum.

39 Quartò Ascendentes & descendentes accusatoris:
item collaterales: sed hi tantum vsque ad quartum

gradum, vt docet Gomezius num. 15. Idem dicendum
de affinibus.

Aduerte tamen, Consanguineos & affines Rei in-
terdum admitti posse ad reum defendendum, eiusque
innocentiam probandam: sic enim habet vsus; teste
Claro quæst. 24. num. 12.

Quintò, Domesticus ipsius procedentis.

38 Sextò, Infamis infamia Iuris: qualis est omnis, qui
de aliquo crimine est damnatus. Infamis autem factus,
etiam regulariter repellitur. potest tamen interdum
admitti in subsidium, quando aliter veritas cognosci
nequit; sed cum tortura, vt docet Clarus num. 13.

Septimò, Periurus, qui in aliqua causa falsum cum
iuramento deposuit: qui enim semel peierauit, putatur
facile secundò peieraturus.

39 Octauò, Socius criminis, L. finali, C. de accusationi-
bus, & cap. Veniens. 10. de testibus. Ratio est, hic enim
facile alium nominabit, vel quia illius priuilegio ve-
niam sperat; vel quia odio cupit illum eodem suppli-
cio perire, vt habetur d. L. finali. In criminibus tamen
exceptis; admittitur socius vt idoneus testis; vt in hæ-
resi, crimine maiestatis; falsæ monete, maleficio seu
sortilegio, sodomia, & furto famoso. Addit Gomezius
num. 16. idem dicendum in delictis quæ non possunt
sine socio committi. Itaque in huiusmodi, depositio
socij non solum erit sufficiens indicium ad torturam;
sed etiam erit semiplena probatio; & accedente alio
socio, qui idem deponat, erit plena probatio. & pote-
rit reus condemnari; vt docet Cynus in d. L. vlt. C. de
accusat. & Panorm. in cap. 1. de confessis. debet tamen
hæc depositio fieri tamquam à teste, nempe cum iura-
mento, & citata parte, cui etiam danda est copia de-
positionis, vt possit se defendere.

Nonò, Persona vilis; & inops; de qua suspicio est
facile posse pecuniā corrumpi: secus si sit honesta. vide
L. 3. & 4. de testibus; vbi ferè hæc omnia habentur,
& Siluest. v. Testis, q. 1.

40 Circa hæc Notandum Primò, Etsi testis minus ido-
neus non prober semiplenè: facit tamen aliquod indi-
cium, quod cum aliis coniunctum sufficiat ad tortu-
ram: nisi repellatur ob subiectionem vel reuerentiam;
quam debet accusatori: vt si sit seruus, vel libertus;
vel filius: tunc enim nullum facit indicium: similiter
ob inimicitiam. Denique si repellatur, eò quod sit re-
ceptus ante litem contestatam, vel parte non citata:
hoc enim casu attestations non valent: (vt habe-
tur cap. Quoniam. 5. vt lite non contest. non proce-
datur) præterquam in casibus ibidem & in Glossa
exceptis. Quidam tamen dicunt, testes minus ido-
neos non facere vllum indicium, si tempore deposi-
tionis pars opposuit exceptionem inhabilitatis; idque
approbat Gomezius num. 20. sed non puto receptum
in praxi.

41 Notandum Secundò, Testes minus idoneos admitti
tamquam idoneos, quando delictum est commissum
eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit:
vt in campo, silua, cubiculo, monte, vel nocturno tem-
pore, vt patet capite finali, de testibus. Item si alter te-
stis sit valde dignus fide, potest supplere defectum,
qui est in altero minus idoneo; ita vt simul efficiant
plenam probationem, vt tenet Baldus in L. Si quis
ex argentariis. 6. §. 1. de edendo; & alij Doctores
ibidem.

DUBITATIO VI.

Præsum semper teneatur quis testari vel de-
nuntiare Iudice præcipiente, vel
iuramentum deferente.

42 Respondeo & Dico Primò; Subditus tenetur de-
nuntiare & testari; posito præcepto Iudicis.

Primò, Si auctor labore infamia delicti.

43 Secundò, Si nulla quidem labore infamia; tamen
ab eo impendat damnum bono publico in futurum;
quod

Sanguine
iuncti.

Teneatur te-
stari posito
præcepto, cer-
tis casibus.

quod alia ratione quam per Iudicem auerti nequit. hoc casu etiam absque præcepto Iudicis obligatur.

Tertio, Si graue malum impendat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel testandum. In his tribus euentis Iudex habet auctoritatem præcipiendi denuntiationem & testificationem: unde si præceperit sub poena excommunicationis latæ sententiæ; qui non obediunt, incurrunt censuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauarr. cap. 17. num. 34. & 35. & cap. 25. num. 46. & 47.

Quarto, Si de auctore delicti est semiplenè probatum, si enim vniquam testem cogere potest, certè tunc potest; unde delato iuramento, tenetur testis iurare de veritate dicenda. Confirmatur, quia delictum iam incipit esse publicum, non minùs quam per infamiam: ergo si posita infamia Rei tenetur testari, etiam tenetur posita semiplena probatione. cessat enim ratio, cur possit excusari, nempe infamatio Rei de crimine occulto.

44

Quinto, Si procedatur via accusationis, & delictum plenè probari possit, testis citatus tenetur testari. colligitur ex L. inuiti. 8. & 19. c. de testibus, vbi dicitur, quinam non possint compelli ad testandum inuiti, unde à contrario sensu intelligitur, ceteros posse inuitos compelli, inter quos etiam est ille. Probatur, Nisi hoc casu testis possit cogi, nemo auderet accusare; quia non posset probare nolente teste; & sic videretur calumniator: hoc autem redundaret in damnum publicum. Adde, quando quis accusauit vel denunciavit, eò quòd in conscientia ad hoc obligaretur: tunc testis tenetur sponte se offerre in testem; vt docet Nauarr. cap. 25. n. 47. quod intellige, si videt suum testimonium esse necessarium.

Sponte se offeret.

45

Quando non teneatur.

1. Casus.

2. Casus.

Si causa consilij vel auxilij.

Dico Secundò, Multis tamen casibus non teneris denuntiare vel testari.

Primò, Si nosti ex confessione sacramentali: imò tunc nulla ratione potes, etiam ipse Reipub. salus penderet, vt communiter Doctores tradunt.

Secundò, Si tibi sub secreto patefactum est, consilij vel auxilij petendi causa, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis: vt si sis medicus, aduocatus, obstetrix: tunc enim non potes denuntiare, nec testimonio tuo confirmare, etiam si de auctore esset infamia, vel semiplena probatio. Ita Corduba lib. 1. qq. quæst. 43. dub. 2. Nauarr. cap. 25. num. 46. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 22. qui multos citat pro hac sententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & semiplenæ probationis. Ratio est, quia non debet misero homini obesse, quòd consilij vel auxilij petendi causâ se alteri bona fide patefecerit. alioquin peccatores à consilio petendo auerterentur: unde multa mala sequi possent.

46

Dices, Iudex habet ius inquirendi, dum est infamia vel semiplena probatio; ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiam si sub iuramento promiserit seruare secretum: tua enim promissio & tuum iuramentum non potest iuri Iudicis præiudicare.

Ob hoc argumentum Sotus de secreto, membro 2. q. 7. concl. 4. contrarium tenet. Sed neganda est consequentia: etsi enim Iudex legitimè inquireat, vt officio suo & Reipub. satisfaciatur: ego tamen, qui sic cognoui, nec teneor, nec possum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiusmodi sileantur, quam vt detegantur.

47

Aduerte tamen, si denuntiatio vel testificatio sit necessaria ad damnum aliquod publicum vel priuatum auertendum, promissionem secreti, etiam iuramento confirmatam, non obligare: quia nullum iuramentum promissorium cedens in damnum iniustum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non secus ac si non promississet.

Tertio, Si auctor non laborat infamia, nec timeretur damnum in futurum, (vt si speretur emendandus priuatus monitis) non teneris denuntiare, neque testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem:

etiam si tu cum duobus vel tribus aliis scias. est ferè communis sententia DD. qui docent, Iudicem non posse tunc inquirere: vel si potest inquirere, id non esse ex eo, quòd iurisdictionem habeat in auctorem occultum criminis: sed vt satisfaciatur Reipub. quæ postulat vt fiat diligens inquisitio, vt malefactores timeant & compescantur, non tamen postulat vt in hoc casu reuelentur. Ita Siluester. verb. Inquisitio. 1. num. 7. & v. Corruptio, n. 6. Fumus v. Inquisitio n. 10. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 168. unde hic datur species quædam belli vtriusque iusti, dum Iudex iustè testem vrget, & testis iustè negat.

Putant tamen quidam, in huiusmodi euentu non esse contra iustitiam, si denunties aut testeris: modò crimen non sit adedò occultum, quia aliquo modo probari possit. quia qui potest probare, ei concessum est propter bonum publicum, ius accusandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coercendos. verum quousque id licitum sit, ostensum est supra cap. 29. num. 111. & 112.

Addo, non esse contra iustitiam, dum crimen est publicum & auctor occultus, si contra eum deponas cum iurando tamquam testis, etiam si solus videris: quia efficies semiplenam probationem: quâ posita, Iudex potest procedere ex officio etiam ad torturam.

Quarto, Quando proceditur via accusationis, si testis videt rem probari non posse, eò quòd ipse solus & acculator sciant, non tenetur testari, quia acculator non potest tunc accusare, nisi fortè id necessarium fuerit ad malum impediendum. potest tamen testari si velit: & efficiet semiplenam probationem, poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum subiiciendo quæstionibus. nam generali consuetudine receptum est, vt nec accusatio impediatur inquisitionem, nec inquisitio accusationem, & vt hæc duo remedia possint simul concurrere in principio, medio, & fine totius causæ, & alterum alteri possit succedere, esseque adminiculo. vt docet Clarus lib. 5. §. Pract. crimin. q. 3. & Gomezius tom. 3. cap. 13.

Quinto, Quando Iudex quærit quis acceperit, non tenetur subditus patefacere eum, qui quòd non posset aliter obtinere solutionem, accepit causâ iustæ compensationis: vt rectè Nauarrus cap. 17. n. 115. Ratio est, quia præceptum Superioris procedit ex præsumptione alicuius iniustitiæ, quam subditus putat hinc non subesse.

Sextò, Si ex denuntiatione vel testificatione aliquod notabile damnum mihi meisve immineret, non teneor. non enim hæc officia præstare tenemur. cum nostro damno, nisi bonum publicum illud necessariò postulet. Ita Nauarr. c. 25. num. 50. & Couarrunias qq. pract. cap. 18.

Septimò, Si cognoui ab iis qui fide non sunt dignis hoc enim perinde est ac si nescirem: unde non teneor testari aut denuntiare, vt rectè Nauarr. cap. 25. num. 46. neque expedie reuelare eos qui dixerunt, si fide digni non sunt: quia reus exponeretur periculo iniustæ infamiæ & poenæ. Iudex enim, qui nescit fidem eorum suspectam, fortasse eis credet, & ex eorum testimonio poenam inferet. Si non possum probare, (vt si solus noui) non teneor denuntiare, etiam si Superior præcipiat: ita Nauarr. c. 17. n. 136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tamquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de testando, satis est me scire: quia testis non tenetur probare.

Notandum autem est, in omnibus casibus, in quibus non tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum: modò iuramentum suum conuenienti modo intellexerit, nempe cum interna restrictione, quæ casum præsentem excludat: vt si dum præcepto Iudicis iuraste dicturum veritatem, quam nosti, restringas mente, quatenus iure teneor. quando enim non tenetur testari Iudice præcipiente: non potest Iudex ei imponere obligationem, vt secundum mentem suam iuret: quare potest iurare alio sensu sibi commodo, neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis

48

Si possit probari, non est contra iustitiam denuntiatio.

Neque cum solus nosti auctorem.

49

Aliquando potest testari, sed non teneor.

50

51

Iuramentum testium.

Iuramenti interna limitatio.

plis ostendi potest. vide suprà cap. 11. dub. 20. Cauere tamen debet, ne deprehensa veritate, à Iudice putetur periurus, & poena falsi plectatur. quod si quis absque huiusmodi restrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia quæ absque peccato reuelare potest, vt iuramento satisfaciatur.

D V B I T A T I O VII.

Verum testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.

52
Si ex graui culpa dixit falsum testimonium.
Si reus ante erat conuictus, non refutatur.

Respondeo & Dico Primò, Si vel sciens vel ex crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniuste damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnum in solidum. Ratio est, quia per iniuriam est causa efficax totius damni.

Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios testes conuictus, & tuum testimonium accedens nihil effecit, eò quod poena propter illud non est aucta, nec Iudex firmior redditus est ad eam irrogandam, te non teneri ad restitutionem: qui etsi iniuriam ei facias, non tamen es causa efficax damni, quod ex prioribus testimoniis iam censetur illatum. vide suprà cap. 13. dub. 2. & 3.

53
Tenetur reuocare, ut malum aueratur.

Secundò, Qui hoc modo falsum testimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio est inferenda, tenetur sua dicta retractare, si id profuturum putet, quamuis ipsi similis poenæ periculum crearetur, vt communiter docent DD. quisque enim tenetur damnum, quod alteri iniquè parauit, auertere, etiam cum pari damno suo: vt patet in restitutione famæ, pecuniæ, & honoris. nam in pari damno melior censi debet conditio innocentis. vide suprà cap. 11. dub. 20. & 22.

Dices, Quisque magis tenetur consulere vitæ suæ quàm alienæ: ergo non tenetur succurrere vitæ alienæ cum periculo suæ.

54
Resp. Antecedens solum est verum in pari causa innocentis: vt si vitæ tua sine mea culpa sit in periculo, non teneor tibi consulere cum periculo meo. secus est, si meâ culpâ & iniuriâ periclitetur. Hinc fit, vt si alios ad falsum testimonium dicendum induxeris, ex iustitia tenearis eos monere vt retractent. quod si noluerint, debes Iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur, quamuis inde tibi certa mors impenderet: vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. c. 3. n. 253. quod intellige, modò spes sit reuocationem illam profuturam.

55
Si absque graui culpa dixit.

Dico Secundò, Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione, saltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquem damnari, non tenetur ad restitutionem. Ita Caiet. q. 70. art. 4. & Petrus Nauarra suprà. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ, (cùm nihil inde habeat) neque ratione iniustæ damnificationis, quia non peccauit, saltem mortiferè, vt supponimus: atqui probabile est non teneri ad restitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt ostensum est suprà cap. 7. dub. 6. censetur enim huiusmodi damnum quasi fortuito illatum. Hinc etiam sequitur, illum non teneri cum vitæ periculo suum testimonium retractare: vt ibidem Caietanus.

D V B I T A T I O VIII.

Verum testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet.

56
Tenetur aliquid offerre, quando se offerre.

Suppono Primò, Non teneri ad restitutionem ex eo, quod se non obtulit: quia non tenetur ex iustitia se offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate: vt si suum testimonium videt esse necessarium ad liberandum innocentem, vel ad accusatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accusare) eri-

piendum periculo poenæ talionis: vt docet Nauarrus cap. 15. num. 17.

Secundò, Etiam non teneri ad restitutionem, si nolit testari, quando graue damnum ei inde impenderet: quia non tenetur tunc testari: nec Superior potest eum ad hoc obligare, nisi ratio boni publici id postulet. vnde potest vel citatus non comparere, vel si compareat, aliquo artificio se eximere: vt docet Sotus de secreto memb. 2. q. 7. dub. 3. & Nauarra cap. 15. n. 50. & alij.

Non tenetur cum graui damno.

Sed difficultas est, si nullum damnum imminet, & à Iudice citetur, vel iussus sit citari. Multi Doctores docent, si hoc casu fugiat vel se occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad restitutionem. Ita Nauarrus cap. 15. num. 41. Sotus lib. 5. de iustitia quæst. 7. artic. 1. Michael Salon quæst. 70. artic. 1. dub. 3. & alij. Probatur Primò. Quia hoc, ipso quo citatus est, vel iussus citari, misso ad eum publico nuntio, tenetur ex iustitia testimonium dicere: sicut quando alicui munus tutoris imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas scripturam quamdam, ad causam pertinentem, & tu eam occultares vel lacerares, tenereris ad restitutionem damni inde secuti: ergo similiter si præcipiat vt proferas tuum testimonium.

57
Si nullum imminet damnum.

Respondeo & Dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui se occultat vel fugit priusquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitime denuntietur, non teneri ad restitutionem damni, defectu testificationis secuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatem proximi peccasse. Ita tenet Salon, adducens pro hac sententia Petrum Soto & Ioan. à penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priusquam id ei debito modo imponatur: sicut si inferior vitæ conspectum Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat, non obligatur mandato, etsi malè faciat tali vtens artificio. Simili modo qui fugit vel se occultat ne instituatur à Magistratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra iustitiam, etiam si norit se ad hoc quæri.

58
Occultans se vel fugiens non tenetur restituere.

Dico Secundò, Non videri quoque improbabile, si postquam citatio Iudicis per ministrum publicum ei est insinuata, fuga vel fraude aliqua, testificandi actum declinauerit: vt si dicat reum sibi esse inimicum. Tenet Molina disp. 83. promittens se probaturum tract. 5. & multi viri docti huius Vniuersitatis à me consulti. Idem apertè indicat Siluest. v. Testis, num. 8. vbi dicit eum qui falsum testatur peccare contra iustitiam: eum verò qui iubente Superiore non vult testari, peccare eò quod agat contra obedientiam & charitatem proximi, non iuuando proximum vel bonum commune quando debet. Similiter alij DD. etsi testem falsum dicant peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem, id tamen non dicunt de eo qui iussus recusat testari: sed solum dicunt eum peccare mortiferè: ita Tabiena v. Testis, num. Fumus eodem num. 10. Caiet. v. Testimonium.

59
Si iussio ei insinuata.

Probatur Primò, Quia citatio illa & præceptum non imponit illi obligationem iustitiæ ad se sistendum & ad testandum, sed solum obedientiæ. non enim censetur iniustus si non compareat, sed inobediens vel contumax: sicut si quis iussus à Magistratu capeßere tutelam, nollet obedire, vel falsis prætextibus se excusaret, non esset iniurius in Magistratum aut in pupillum: sed esset tantum in obediens Magistratui, & in pupillum parum pius. Secundò, Quia obligatio, qua quis lege iustitiæ tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non nascitur præcisè ex præcepto Superioris: sed ex acceptione eius, qui illà obit. hic enim acceptando officium vel functionem, implicite promittit: & ita se ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim potest alteri dare ius ad functiones liberas alterius. nisi qui illarum est dominus. quare cùm nemo sit dominus mearum functionum præter me, nemo absque meo consensu alteri ius ad illas dare potest. Vnde vltèrius sequi videtur, testem,

Obligatio iustitiæ unde oritur.

E e etiam si

etiamsi à Iudice presente interrogetur, non teneri ex iustitia respondere aut iurare de dicenda veritate: sed solum ex obedientia: quia Iudex precepto suo non potest imponere illi obligationem iustitiæ ad iurandum, vel ad respondendum. Quare si nolit iurare aut respondere, puniri quidem potest tamquam inobediens, sed non teneretur ad restitutionem damni secuti reo vel accusatori. Secus est si agatur de scripto proferendo in lucem: quia est res externa, de qua Respub. potest disponere: sicut de aliis bonis, quando causa subest.

60
Si iuravit.

Petes, Quid si iurauerit se dicturum veritatem, nonne tunc tenebitur ex iustitia dicere veritatem?

Resp. Probabile esse non teneri ex iustitia, sed solum ex obedientia & virtute religionis: quia per hoc iuramentum non intendit vllum ius iustitiæ conferre in eum, cuius causâ iurat: non enim intendit ei aliquid promittere, sed solum iurare hoc futurum, nempe quod sit dicturus veritatem, quam nouit. secus si promiserit. Hæc dixerim non omnino asserendo, sed disputando, ut res ista à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi sententia magis recepta est cordi.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

Continet Dubitationes 9. D. Thom. q. 69. & 71.

DUBITATIO I.

Virum licitum sit reo & aduocato, occulta crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.

1
Non est contra iustitiam.

RESPONDEO & Dico primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum testimonium, non est contra iustitiam ea aperire, maxime si alius modus illius repellendi sit incommodus. est communis Doctorum. vide Sotum lib. 5. de Iustitia q. 7. art. 3. Ratio est, quia quisque potest seipsum tueri cum iusto moderamine, eodem genere amorum, quo oppugnatur: nec alter potest queri de iniuria, cum sit inuasor, & sponte se huic de periculo exponat, hoc ipso, quo testatur vel accusat. Talia crimina sunt: periurium, crimen falsi & omnia, ob quæ incurritur ipso facto excommunicatio, si nondum est absolutus. denique omnia, ob quæ incurritur infamia Iuris vel facti, ut si alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum quæst. 14.

2
Potest tamen esse contra charitatem.

Dico Secundò, Fieri tamen potest ut sit contra charitatem talia crimina patefacere. Primò, Si testis non se sponte ingessit, sed coactus à Iudice: & crimen, quod ei obiicitur, esset graue, ob quod capite sit plectendus; causa verò Rei non sit magni momenti. quod si sponte se obtulisset ad testificandum, non esset tanta ratio habenda istius incommodi: sibi enim imputare debet illud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, Si alia ratione minùs noxia possis eum repellere: ut si sit consanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia: si testis tibi inimicus, si pauper, si mente non firma, si impuber: & in causa criminali, si nondum est viginti annorum, de quibus supra cap. 30. dub. 5.

3

Dices, Quando reus testem aliter repellere potest, videtur esse contra iustitiam, si occulta eius crimina pandat: quia si ratione minùs noxia se possit tueri, non habet ius vtendi defensione nocentior: sicut qui inuasorem minore incommodo potest repellere, non potest ei grauem læsionem irrogare.

4
Habet ius repellendi te-

Respondeo; Reum habere ius repellendi testem quouis modo magis idoneo: cum testis hoc ipso, quo vult testari, videatur cedere iure suo, & permittere

reo, ut omni modo qui ipsi erit commodior, se tueatur. In illo tamen modo teneretur non excedere debi-
tam moderationem. sicut is, qui inuaditur armis, non
teneretur ex iustitia fugere; aut terrere inuasorem clamoribus, præsertim quando hæc decorè facere non potest, sed potest se armis tueri, faciendo id quod necessarium est ad euasione: quamuis aliquando ex charitate possit obligari ut alio modo vtatur.

DUBITATIO II.

Virum reus, si impingat accusatori crimen mendacij seu calumnia, peccet, & teneatur ad restitutionem.

D. Thom. quæst. 69. art. 2.

RESPONDEO & Dico Primò, Reus saltem ex charitate ita teneretur respondere & se defendere, ut Debet quam
quàm minimùm accusatorem lædat: ut si de occulto
accusetur, sufficit ut simpliciter neget. quare abstinere
dum est ab illa verborum asperitate, qua calumnia vel
mendacij crimen aculatori ingeritur: nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quàm ad tui defensionem sit necessarium.

Dico Secundò, Reus accusatus de crimine, quod Iuridicè probari nequit, non peccat contra iustitiam, etiamsi neget crimen, imò etiamsi dicat accusatorem mentiri & calumniari. Ita Siluest. v. Rest. 3. q. 4. Nauar. cap. 19. n. 49. Petrus Navarra lib. 2. cap. 4. n. 348. Colligitur ex D. Thoma, q. 69. art. 2. vbi dicit, reum se posse tueri quacumque via, modò non dicat mendacium. atqui dum dicit talem accusatorem mentiri & calumniari, non dicit mendacium. Nam qui accusat de eo, quod probare non potest, calumniator præsumitur: ut docet
Glossa in cap. 2. de calumniatoribus: ac proinde etiam censetur mentiri: tum quia contra mentem, seu contra dictamen conscientie suæ loquitur: tum quia falsum præsumitur in iudicio, quod probari nequit. Idem dicendum esse docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat se dixisse aut fecisse quippiam, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offensio nascetur: ut si sub secreto commissi quippiam, vel tamquam amico ex confidentia tibi patefecit, & tu id alteri referas, qui inde grauius offenderetur. tunc enim si ille mecum de eo expostulet, possum negare me dixisse, conuenienti modo intelligendo, ut mendacium vitetur, negando enim vtor iure meo: quisque enim ius habet sua occulta dicta & facta, vnde nasceretur offensio, tegendi quantum potest. quod si iniquo delatori inde aliquid obuenerat incommodi, id ipse sibi imputet ut rectè Petrus Nauar. cap. 4. num. 348. Secus quando alter poterat licitè patefacere: tunc enim ei fieret iniuria, si negaretur: nam sine sua culpa infamaretur ut mendax.

DUBITATIO III.

Virum reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D. Thom. q. 69. art. 4.

RESPONDEO & Dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id est, se in
omni parte litis veritatem dicturum) si Iudex non in-
terroget iuridicè, seu Iuris ordine seruato. colligitur
ex cap. Qualiter & quando. 17. & c. Cum oporteat. 19.
& cap. Inquisitionis. 21. de accusationibus: estque communis sententia DD. vide Henricum Quodlib. 1. q. 34. Siluest. & Angelum v. Confessio delicti, q. 1. Petrum Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 136. Idem expressè docet D. Thomas q. 69. art. 2. Non teneretur, inquit, aliquis omnem veritatem fateri, sed illam solum, quam ab eo potest & debet requirere Iudex secundum ordinem Iuris. Ratio est, quia quando

quando non procedit iuridicè, non potest reo ullam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cum ius ei hanc potestatem non concedat. Vnde sequitur, reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare; sed artificio posse eludere.

Notandum est, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta Glossam in cap. 1. de iuramento calumnie. Primò, Putare se bonam causam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice veritatem non celaturum. Tertio, Scienter falsas probationes se non adhibiturum. Quarto, Se litem fraudulentè non prorogaturum. Quintò, Se nihil promississe, vel deinceps promissurum alicui causâ litis, nisi quod iura permittunt. Sed non sunt hæc omnia semper iuranda, maximè reo, in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, seruato ordine Iuris, & quando, non?

Tribus euentibus videtur inquiri.

Respond. D. Thomas supra, quem passim sequuntur Theologi, ponit tres euentus, quibus Iudex potest inquirere secundum ordinem Iuris, & etiam debet. Primus est, cum præcessit infamia. Secundus, cum suppetunt indicia expressa. Tertius, cum habetur probatio semiplena. Sub infamia intellige etiam notorium; cum videlicet delictum cum suo auctore est publicè notum. Debet autem hæc fama esse legitimè probata per duos testes omni exceptione maiores, nimirum ut iuridicè constet esse talem famam, eamque ortam non à maleuolis, vt supra cap. 29. dub. 16. dictum est. Itaque si reus potest excipere contra testes, vel ostendere famam à maleuolis sparsam, vel ex errore aliquo natam, non tenebitur fateri, vt rectè notat Salon. q. 69. art. 2. controuersia 2. Similiter indicia debent esse legiti-

Semiprobatio

timè probata. Semiprobatio criminis fit per vnum testem iuratum omni exceptione maiorem. hæc non sufficit ad interrogandum iuridicè, nisi sit coniuncta cum formali accusatione, vel cum eo quod vicem accusatoris supplet: vt sunt notorium delicti, fama de auctore, & denuntiatio iuridica; quia Iudex ex se iudicium inchoare non potest, sed aliquo horum modorum ad id debet prouocari. Itaque si nihil horum præcessit, non potest reum obligare in conscientia ad respondendum; vt docet Caiet. q. 69. artic. 1. Sotus de secreto, memb. 2. q. 6. & alij. Ex his constat, quando Iudex in-

9 Quando non seruatur ordo iure prescriptus in reo interrogando.

terroget non iuridicè siue reum, siue testem; nimirum id tunc facit, quando de crimine occulto interrogat, de quo neque est fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio semiplena. vt enim reo possit imponi obligatio à Iudice ad fatendum crimen, requiritur vt iam aliquo horum modorum deductum sit ad notitiam publicam, ita vt reo non suppetat probabilis ratio celandi, seque defendendi. quamdiu enim delictum est ita occultum, vel incertum, vt ipse possit se probabiliter tueri & depellere obiecta; contra omnem rationem, atque adeò contra ius naturæ est, vt ipsi imponatur obligatio in foro conscientie ad illud in suam perniciem pandendum; tale enim præceptum est nimis durum, & minùs consentaneum conditioni hominum; cum nemo vel nisi paucissimi illud sint seruaturi. Confirmatur, quia nemo spoliandus est armis, quibus videtur iustè se suæque tueri.

Si non tendat ad penam.

Aduerte tamen, quando interrogatio Iudicis vel Superioris non tendit ad punitionem, sed ad impediendum peccatum teneri subditum fateri veritatem etiam de occultis, etsi nulla præcessit infamia, aut semiprobatio, aut indicia; vel certè debere abstinere ab eo in quo est peccati periculum. vt cum promouendus ad Ordines rogatur de natalibus, de censuris, de irregularitate: cum inituri matrimonium interrogantur de impedimentis, &c. Superior enim causa impediendi peccati ius habet interrogandi; & subditus non habet iustam causam celandi, cum non possit sine graui peccato cum talibus impedimentis illa suscipere, aut illis vti; & aliàs liberè possit abstinere.

10 Si dubitat an legitimè interroget.

Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrum Iudex iuridicè, (id est, ordine Iuris seruato) interroget. Idem dicendum de teste. Ita

Caietan. q. 69. art. 1. Sotus de secreto, memb. 3. q. 2. conclus. 2. Adrianus quodlib. 2. Probatum Primò, Quia nemo tenetur parère Superiori cum graui suo vel alterius incommodo, nisi constet eum legitimè præcipere, & habere auctoritatè obligandi. cur enim tantum onus teneatur suscipere ab eo, de quo dubitat an possit imponere? Secundò, In dubio fauendum est reo. secus est, quando nullum inde notabile incommodum metuitur.

Hinc sequitur, Iudicem teneri aperire reo statum causæ, probationes, indicia, & testes, vt videat iuridicè contra se procedi, seque interrogari posse; & vt si quid contra habeat, possit apponere & excipere; vt docet Caietan. q. 69. art. 1. & alij.

Sed difficultas superest, si iuridicè procedatur, idque reo satis constet. Sunt duæ sententiæ. Prior est, neque tunc reum teneri suum crimen fateri; si inde poena temporali plectendus foret: secus verò si poena spiritali; vt excommunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panorm. in cap. Cum super, de confessis, col. penult. Siluester v. Confessio delicti, q. 1. Angelus eodem, n. 1. Fumus, eodem, n. 8. & alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro resolutione.

Dico Tertio, Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum sit, tenetur veritatem fateri, etiam si capite plectendus esset: est communior sententia DD. D. Thom. q. 69. art. 1. & Caiet. ibid. Henrici quodlib. 1. q. 33. Palud. d. 19. q. 4. versus finem, Gabr. d. 15. q. 6. art. 2. conclus. 6. Soti de secreto, memb. 2. q. 7. Nauarr. cap. 25. num. 53. Couarr. qq. pract. q. 23. Anton. Gomezij tom. 3. cap. 12. n. 5. Hi Auctores generatim loquuntur, nec distinguunt inter poenas. Probatum, quia quisque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti: atqui Superior legitimè præcipit, quando secundum ordinem Iuris interrogat reum; aut iuramentum ei defert: ergo reus tenetur parère, dicendo veritatem. Secundò, In hoc casu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo si reus eam occultet, facit contra ius & auctoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij, reum non solum teneri quando iurauit, sed etiam absque iuramento ex vi solius præcepti Superioris.

Aduerte tamen Primò, in re parui momenti occultare veritatem, aut mentiri in iudicio, non esse peccatum mortiferum, si absit iuramentum: vt si mentiatur circa aliquam circumstantiam facti, vnde status causæ non penderet; quia materiz tenuitas in præceptis excusat à mortali.

Secundò, Si Iudex quærat de facto, quod absque culpa, saltem lethali paratum est, testem & reum non teneri respondere ad mentem Iudicis, v. g. occidisti Petrum te inuadentem, cum isto moderamine, vel absque notabili excessu, non teneris fateri te occidisse, etiam si de te sparsa sit infamia: nec testis tenetur illud testari: quia Iudex quærit de occisione criminosa: & si fateris, nec posses probare te causâ necessariâ defensionis fecisse, cõdemnaret te homicidij, ex falsa præsumptione. pari modo si tu non es auctor criminis, non teneris fateri aliquas circumstantias, ex quibus oriretur vehemens suspicio te esse auctorem, v. g. hunc esse tuum pugionem, te eo loco fuisse, &c. quia ipsius interrogatio etsi iuridica sit, tamen ex falsa præsumptione procedit, vt docet Salon. q. 69. art. 2. & Sotus de secreto, memb. 2. q. 7. dub. 2. In his igitur euentis negare potest quod sibi detrimentosum foret, adhibita conuenienti restrictione mentis; de qua vide Nauarr. in cap. Humanæ aures. 22. q. 5. vide infra cap. 42. dub. 10.

Notandum autem est, vt reo possit iuramentum deferri in causa criminali, requiri ea indicia seu probationes, quæ sufficiant ad torturam, vt docet Couarr. & alij DD. quia iuramentum est spiritualis quædam tortura, cum non pessimam mentem non minùs urgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura. Idem dicendum videtur de obligatione confitendi criminis. nam non minùs est imponere hanc obligationem, quàm imponere necessitatem iurandi. vnde ex simplici infamia, si nullum aliud adsit indicium, non puto pos-

11 Si iuridicè procedatur.

12 Communior sententia DD. est, illum teneri fateri.

13

14 Si facti absque culpa cõmissum.

Si ex falsa præsumptione procedatur.

15

se imponi obligationem fatendi: & merito, quia infamia non facit semipleham probationem, sed solum supplet vicem accusatoris, ut supra cap. 29. dub. 15. dictum est.

16
Sententia
probabilis.

Dico Quarto, Non est tamen improbabile, reum non peccare mortiferè negando crimen praesertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiam si iuridicè interrogetur: colligitur ex Auctoribus prioris sententiae. Idem tenet Petrus Nauarra supra. Emmanuel Sà v. Reus, & quidam alij recentiores. Probatur Primo, Quia quamdiu est spes euadendi, eò quod nondum sit plenè probatum, praecipuum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque satis accommodatum humanae imbecillitati. vix enim è centum vnus reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortem, non sit crimen negaturus: atqui praecipua ut obligent, debent esse consentanea conditioni humanae, sicut & leges. Secundo, Lex humana non potest obligare cum periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud postulet, ut verior sententia teneat, & plerique DD. docent. ergo nec praecipuum humanum: eadem enim est vtriusque ratio, si cetera sint paria. atqui ex confessione criminis incurrit certissimum periculum mortis; non confitendo autem est ei spes euadendi: ergo non tenetur confiteri. Tertio, Nemo potest cogi ad testificandum contra sanguine iunctum, ut patet ex L. 4. de testibus. nemo etiam tenetur testari, quando inde sibi graue damnum metuit, ut supra cap. 30. dub. 6. ostensum est. atqui nemo cuiquam magis est sanguine iunctus, quam ipse sibi; nec maius potest esse damnum quam vitæ: ergo non tenetur contra se fateri. Quarto, L. Nimis graue. 7. C. de testibus, dicitur, *Neminem teneri contra se exhibere id, per quod sibi negotium fiat.* ergo, &c. Confirmatur, durum enim nimis est, ut cogatur Iudici subministrare arma, quibus iuguletur, cum alias spes sit euasionis.

17
Confectaria.

Ex dictis sequitur Primo, Non teneri iurare ad mentem Iudicis, sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. Secundo, Eandem sententiam non videri improbabilem, etiam in causis non capitalibus, in quibus valde grauis poena imponitur, ut damnatio ad triremes, vel ad perpetuum carcerem, vel confiscatio bonorum. secus si solum poenae excommunicationis, quia facile tollitur.

18
Ad rationem
contrariae sen-
tentiae.

Ad rationem adductam in contrarium responderi potest, fieri posse, ut Iudex habeat ius interrogandi causam boni publici, ut officio suo fungatur; & tamen alter non teneatur respondere ad eius mentem, idque ad summum ius vitæ suae tuendae, per quod licitum est ei contegere & abscondere ea, per quae vita ipsi eripietur, sicut qui est in periculo vitæ, potest fugere & parcere, etiam si Iudex & leges praecipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus potest non comparere, quamuis Iudex praeeperit ut compareat: & seruus bello captus potest fugere, quamuis dominus praeeperit ne fugiat, nihil enim repugnant, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à reo, & reum habere ius celandi. quo casu, etsi possit praecipere, praecipuum tamen eius non obligat; neque sit ad obligandum, sed ad inducendum vel terrendum reum, ut veritatem fateatur. Ex his patet, sententiam supradictam non esse improbabilem: ac proinde sacerdotem non debere cogere poenitentem ut veritatem fateatur, quamdiu est spes euadendi. quod etiam notat Emmanuel Sà, supra. Quando tamen non est spes euadendi, (ut si videt crimen facile plenè probari posse) tunc tenetur veritatem fateri, quia cessat ratio celandi, & alias tenetur Superiori legitime praecipienti obtemperare.

19

Dices, L. 2. C. de iurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc autem iuramentum quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum est, quod putet se bonam fouere causam: alterum, quod non negabit id quod credit esse verum; seu quod interrogatus dicet id, quod putat esse verum. vide Glossam in cap. 1. de iuramento calumniae.

Resp. Primo, Quod valde expediret, si Summus Pontifex praeciperet, vel Principes supremi legem conderent, Ne Iudex in causis ingentibus poenam sanguinis, posset à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occasionem periurij, ut inquit Gomezius supra; sicut in cap. Clericos 3. de cohabit. Clericorum & mulierum dicitur; *Clericos, qui tenent concubinas, non esse compellendos ad eas abiurandas, iuramentum propter periculum periurij, sed censuris cogendos.* maius periculum est in reis.

21
Responsio pri-
ma.

Resp. Secundo, Per iuramentum calumniae eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, sed de non agendo calumniosè; seu quod non committeret calumniam in causa. si quis enim benè aduertat, in nullo paragrapho illius Legis requiritur ut reus iuret se in omni parte litis veritatem dicturum, sed tantum, quod putans se bona instantia vti, ad reluctandum venerit; & quod causam patrocinij Iudicibus nihil dederit vel promiserit.

22
Expediret hoc
iuramentum
toll.

Nec obstat L. Marcellus 11. §. 3. de act. rerum amotarum. vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniunx, contra quem actio instituitur, iurare; quia id intelligitur de iuramento, quod parti à parte desertur ad litem terminandam, & ad recuperandum suum, vel sibi debitum, quod pars ex iusticia debet restituere. Simili modo intelligendae quaedam aliae Leges, quas adducit Gomezius supra. nos autem hic agimus de iuramento, quod à Iudice desertur reo in causa criminali.

DUBITATIO IV.

Utrum reus condemnatus secundum allegata & probata, teneatur obtemperare sententiae.

Respondet & Dico Primo, Quando sententia re ipsa est iniqua, ut quia nititur falsa praesumptione, aut falsis probationibus, non obligat in conscientia, quamuis secundum ordinem Iuris sit lata. Est communior sententia DD. Ratio est, quia sententia est veluti lex quaedam alicui priuatim imposita. at lex non obligat, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est contrarium fini legis. quare cum finis sententiae sit ut cuique tribuatur quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium eueniret, non obligat.

24
Sententia ni-
vis falsa pra-
sumptione vel
falsis proba-
tionibus.

Vnde sequitur Primo, Eum, qui per talem sententiam aliqua re priuatus est, ut legato, vel hereditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conscientia ad solutionem; nisi non parendo sententiae, maius malum aut scandalum timeretur.

25
Non tenetur
soluere.

Sequitur Secundo, Eum, cui res talis est applicata, si sciat sententiam falso fundamento niti, non posse eam retinere, sed obligari restituere: quia illa res est alterius. Ita Sorus l. 3. q. 4. art. 5. & Innoc. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccles. & alij.

Nec obstat quod Respub. & Princeps possit ex causa de bonis subditorum disponere, eaque aliis tribuere, ut patet in praescriptione; hic autem videatur esse sufficiens causa, nempe ut publica iudiciorum forma seruetur: quia etsi haec causa fortè sit sufficiens ut Iudici tribuat auctoritatem iudicandi secundum allegata & probata contra priuatam scientiam suam, & exequendi iudicatum: tamen non est sufficiens, ut iste amittat reverà rem suam, ita ut in foro conscientiae teneatur ea alteri cedere, aut ut alter, cui applicata est, non teneatur eam restituere, si possit, & sciat sententiam falsa praesumptione niti: hoc enim ad bonum publicum non est vllò modo necessarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reipub. ut si per calumniam probatum sit me esse heredem à Petro institutum, possim hanc hereditatem mihi arrogare, etsi certò sciam me heredem non esse? aut ut fiscus possit sibi vindicare bona eius, de quo illi certò constar, per falsos testes conuictum de haeresi vel incestis nuptiis? sanè nulla aequitas haec patitur.

26
Cui res appli-
cata, tenetur
restituere.

Aduerte

27
Institutus in
beneficio quo
alius iniuste
priuatus.

Aduerte tamen, si quis esset priuatus beneficio vel officio per sententiam secundum allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore esset collatum; probabile esse te non teneri ad restitutionem, etiam si scires sententiam falsis probationibus niti: id enim docet Innoc. in c. Qui plerique 8. de immunitate Eccles. & Panorm. in c. 1. de concessione praebeata, Glossa ibidem, & communiter Canonistae; probant, quia hoc ipso, quo condemnatus non appellauit, acquieuit sententiae, & ita transiit in rem iudicatam, iuxta cap. Quod ad consultat. 15. de sententia & re iudicata. & cap. Cum dilectus. 32. de electione.

28

Verum hæc ratio non satisfacit: solum enim probat, praesumendum in foro externo sententiam fuisse iustam, eo quod non appellauerit; & ideo postea illum non esse admittendum in iudicio, si reperat beneficium: non tamen probat beneficium iuste retineri, si sciatur illum iniuste priuatum.

Vnde aliter probatur hæc sententia, quia Ecclesia & Respub: eo casu priuant reum absolute beneficio vel officio, & applicant ei cui postea confertur: id enim facere possunt, cum hæc sint bona communia, in quibus multo maiorem habent potestatem, quam in fortunis priuatorum, & aliàs subest iusta causa sic faciendi: tum ne iurisdictiones sint incertae, quæ res multo maioris est momenti, quam ut nemo sine culpa iure suo priuetur: tum quia cum constiterit de innocentia Rei, facile poterit ei alia ratione consuli, conferendo ei aliud officium vel beneficium: tum quia quamdiu non constat publice fuisse innocentem, restitutio est impossibilis: nam beneficium non potest restitui, nisi per collatorem: collator autem nolle restituere, vel quia de Rei innocentia illi non constat, vel quia nolle videri fecisse contra Iudicis sententiam, vel quia ipsemet est Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficium est collatum, poterit illud retinere, cum resignando non possit alteri prodesse. neque etiam tenetur illi restituere fructus: si enim titulum retinere potest, & prestare officium, etiam fructus potest seruare, cum si sequantur titulum, & debiti sint propter officium. neque tenetur alia ratione compensare, quia causa non est, cur alter sit priuatus. vnde hic queri non potest, sibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officiis secularibus.

29
Non potest se
per vim tueri.

Dico Secundò, Reus tamen in hoc casu non potest per vim se defendere contra Iudicem aut ministros, ne sententiam talem exequantur. Ita D. Thomas q. 69. art. 4. Sotus l. 5. q. 6. art. 4. Et quæ ferè communis sententia DD. Probatur Primò, Quia Iudex habet ius exequendi talem sententiam, imò auctoritate Principis & Reip. ad hoc compellitur; ergo reus non potest ei resistere: alioquin daretur bellum utrimque iustum, absque ignorantia. Secundò, Quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarent illum committere crimen maiestatis & concurrerent ad eum opprimendum; & si bene illi cederet, nefarii homines imitarentur. Suppono, Iudicem seruato Iuris ordine processisse.

30
Sententia
quorundam.

Aduerte tamen, quosdam sentire, in hoc casu non esse illicitum uti mera defensione, si scandalum absit, & alioquin innocens plectendus esset morte. Ita etiam dicitur tenuisse Franciscus Victoria, & docent quidam Iurisperiti, quos citat Couar. l. 1. variar. c. 1. n. 13. nempe Paris à Puteo, Lucas Penna, & Hippolytus. quæ sententia probari potest, quia Iudex & ministri in eo casu non habent verum ius inuadendi, cum iste non sit dignus poena; sed solum praesumptum, seu in opinione: ergo potest aduersus eos uti defensione: sicut qui inuaditur ab innocente furioso; potest se contra illum tueri, etiam cum ipsius læsione & morte, si aliter eius vim declinare nequit; eo quod ille ius inuadendi non habeat. similiter quando erratur in persona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, si Iudici de iniquitate causæ constaret. Verum ego istam sententiam in usum non facile admiserim, maxime propter scandalum, quod vix abesse potest. Quod si

Iudex non processisset Iuris ordine seruato, tunc omnino posset reus se defendere, ut etiam D. Thomas fatetur.

D V B I T A T I O V.

Verum reus possit fugere ex carcere, & vincula carceremque effringere.

Respondeo & Dico Primò, Ante sententiam fugere posse, nisi fortè iurauerit se permanurum. est Ante sententiam DD. (vide Couar. l. 1. var. cap. 2. n. 11.) quam usus omnium gentium confirmat. Ratio est, quia non coinicitur in carcerem ut ibi sponte maneat, (hoc enim nemo, vel certè perpauci facturi sunt) sed ut ibi detineatur interim dum causa eius excutitur. Nec refert, quod ex fuga illa commentariensi damnum obueniat: quia iure suo utitur, & ille suæ negligentiae id assignet, ut qui non melius illum custodit. hic tamen reus considerare debet, verum tanti sua intersit fugam capessere, ut damnum illum proximi secundum charitatis legem non sit curandum.

Dico Secundò, Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad poenam mortis vel mutilationis, D. Thom. q. 69. art. 4. & Caiet. ibidem. Sotus lib. 5. q. 6. art. 4. Couar. supra. Ratio est, quia non potest ei præcipi cum obligatione ut cum tanto damno suo ibi maneat; hoc enim præceptum esset nimis difficile, inhumanum, & quodammodo superans humanam conditionem. confirmatur ex D. Thoma supra, quia nemo potest condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors sequetur: adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui sponte manere in carcere in hoc casu, est aliquid facere, vnde mors vel graue damnum sequetur, ut inquit D. Thomas ergo, &c.

Vbi Nota, etsi possit quis aliquid facere, ex quo per accidens seu ab alio mors inferretur, manere in carcere, ascendere scalas, præbere iugulum, & similia: nec tamen potest ad hæc faciendâ ita condemnari, ut quiuis euentus ad hæc obligetur. nam si ostenderetur spes euasione, posset reus etiam sub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique iuris est ad vitæ conseruationem, ut nulla potestas humana obligare possit ad eam non conseruandam, si eius conseruandæ spes & copia ostendatur: nisi bonum publicum aliud postulet: ut si vrbs in periculo versetur: nam pars pro toto exponenda est. vbi autem talis causa non subest, nimis durum & inhumanum esset tale præceptum. Vnde patet, non posse lege humana statui ut damnatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauem poenam corporalem, non possit fugere: quod est contra Caietanum, qui existimat, etsi reipsa nulla talis lex sit, posse tamen statui: tunc reum obligatum iri ut maneat in carcere, quamuis esset capite plectendus. sed nobiscum sentit Sotus & alij, ob rationem allatam.

Sed difficultas est, verum possit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam Doctores negant Henricus quodlib. 9. q. 15. Couar. l. 1. var. cap. 2. nu. 14. fauet Siluest. v. Accusatio, num. 12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauissimè à legibus puniuntur, nempe poena capitali, ut probat Couar. ex legib. ciuilibus: ergo peccant sic fugiendo vel fugam moliendo: si enim non peccarent, tam grauis punicio esset iniusta.

Secundò, Silicuiisset carcerem effringere, non tenerentur de damno inde secuto: atqui tenentur, ut etiam Caiet. & Sotus docent: ergo, &c.

Tertiò, Quia effringere carcerem est vim inferre publicæ potestati. Hæc sententia est probabilis. Contraria tamen est verior & probabilior, vnde

Dico Tertiò, Eum, qui licitè potest fugere, posse etiam vincula rumpere & carcerem pertundere. Ita Caiet. & Sotus supra, Nauar. cap. 17. n. 102. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus est finis, licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga, licitum

Et 3 etiam

etiam se ad eam expeditum reddere, eiusque impedimenta remouere. Neque hoc est vim inferre potestati publicæ: quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in Iudice & ministris, quibus non licet vim inferre, quando iusta est condemnatio, secus est de vinculis, & carcere, sicut si quis obiceretur leoni deuorandus, posset se pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus non tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare, vt vi maiore detineatur, idè enim catenæ, compedes, numellæ sunt ferreæ, & carceres firmissimi, alioquin si vinculis stupeis constrictus esset, non posset ea dirumpere, quod est ridiculum. Tertio, Illud præceptum oblata occasione euadendi, nimis esset durum, & humanis moribus minimè accommodum.

37
Ad rationes.

Vnde ad primum Respondeo, Legislatores illos fortè secutos fuisse alteram sententiam, quæ etiam est probabilis; vel certè illos procedere ex præsumptione, quod effractores vim custodibus intulerint, quod ipsa verba legis insinuant; præsertim lex penult. 7. de custodia & exhibit. & l. 1. 7. de effractoribus. Vel denique, etsi culpa in tali fuga non sit, tamen ob bonum Reipub. vt facilius Rei possent detineri, poenam aliquam statui potuisse, non quidem capitis, (nisi fortè vis illata esset custodibus) sed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim poena effractionis est supplicium capitis, sed longè clementior, & arbitraria, vt docet Gomezius tom. 3. c. 9. n. 11.

38
Si alij quoque fugerint.

Ad secundum: Quod teneantur ad reparationem carceris, id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, sed ratione taciti contractus. cum enim iuste detineantur, videntur tacitè consentire in compensationem damni, si quod fugiendo inferant directè: idque meritò Reipub. potest ab illis exigere. non enim per est vt par fugam suam damnum Reipub. inferant. Puto tamen hanc restitutionem vix esse in usu.

Notandum tamen, si occasione fugæ rux, carcere perurso, etiam alij captiui fugiant, non idè teneberis de damno quod inde actoribus vel Reipub. euenit; quia illorum fuga per accidens sequitur ex tuo facto, nec tenebaris illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vri. vt rectè Michael Salon, q. 69. art. 4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet iniuste condemnatum, si carcerem perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri: quia cum per iniuriam detineatur à Repub. seu Reipub. ministro, potest vri iure suo & erumpere absque animo compensandi incommodi, quod Reipub. ex illa ereptione incurreret, eò quod ipsa non haberet ius illum sic detinendi: sicut si detineatur à priuato, possum pertundere murum, nec teneor illud damnum rependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39
Damnatus ad carcerem.

Dico Quarto, Damnatus ad poenam carceris temporariam non potest fugere. Probabile tamen est, damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præsertim, item damnatum ad triremes, fugam capere posse.

Prior pars est communis, quia hæc poena non est ita grauis, quin reus, qui ob sua crimina iuste ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire, sicut soluere multam pecuniariam, concedere in exilium, seruire ad tempus in hospitali, manere ad tempus conclusus intra Monasterium, & similia.

Altera pars, de carcere perpetuo, præsertim graui, est contra Caiet. q. 69. art. 4. Sotum supra & Couai. n. 14. hi enim purant eum non posse fugere: quæ sententia etiam probabilis est. Crediderim tamen cum Michael Salon, eum posse fugere, si carcer valde grauis esset: tum quia non tam condemnatur, vt ibi spore maneat, quam vt detineatur; tum quia nimis graue esset, obligare in conscientia ad sponte manendam, quando esset euadendi spes euadendi. secus si carcer esset laxus & commodus.

Triremes.

Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad triremes. non enim damnantur vt sponte ibi mancant, sed vt detineantur.

Exilium.

De exilio alia est ratio; nam illa poena non potest executioni mandari, nisi spontanea actione Rei. si ta-

men exilium esset grauissimum, fortè non esset illicitum fugere.

De poena seruitutis, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque si seruitus esset valde dura, posset fugere: secus si esset tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet, damnatum ad seruitutem, absolute posse fugere, sicut seruos bello captos; quod non videtur improbabile, præsertim cum seruitus sit mors ciuilis.

D V B I T A T I O VI.

Vtrum alij possint reo fugam à carcere consulere, & auxilium ad eam præbere.

Respondeo, & Dico Primò, Cuicumque fas est fugere, ei possunt alij fugam & vinculoꝝ diruptionem consulere, modò non sint potestatis publicæ ministri. Ita Caiet. & Sotus supra, & alij passim. Ratio est, quia quod tibi licitum est facere, id possum tibi esse suaser & auctor vt facias, nisi ratione officij prohibear: quò modo prohibentur ministri iustitiæ; qui cum ex officio teneantur curare vt reus detineatur, contra iustitiam Reipub. debitam facerent, si fugam suaderent.

Dico Secundò, Probabile etiam est, licitum esse eidem captiuo porrigere instrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effingat. est contra Sotum lib. 5. quest. 6. artic. 4. sed ita expresse docent Caietanus & Michael Salon supra. Probatur Primò, Quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam porrigere media necessaria ad illum consequendum, præsertim cum consiliu non videatur aliud esse quàm spiritale quoddam instrumentum? Secundò, licitum est ostendere illi viam & modum, quo possit elabi, vt etiam Sotus fatetur; (hoc enim ad consilium pertinet) atqui hoc non est minùs opitulari, quàm præbere instrumenta. Tertio, Nulla est ratio, cur non possim præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob aliquam peculiarem causam id mihi sit prohibitum. Neque id est violare publicam custodiam, quia non iuuo effringere, neque porrigo instrumenta ei, qui inuultè vsurus sit.

Dices, Si quis probaretur instrumenta præbuisse, grauius puniretur: ergo est peccatum.

Resp. Etiam consultor effractionis & fugæ, & ipse reus fugiens puniretur, & tamen hæc consulere licet, & fugere, etiam sententiâ Soti.

Aduerte tamen quamuis reo non possit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conscientia; tamen aliis potest prohiberi ne aut fugam suadeant, aut instrumenta præbeant. non enim alij tantum iuris ad hæc habent, quantum ipse reus; neque illis hoc præceptum ita est durum, sicut reo.

Dico Tertio, Non tamen possumus iuuare reum effringendo exterius carceres & rumpendo vincula. est communis Doctorum. Probatur Primò, Quia solus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipsi imminet. Secundò, Alioquin nihil posset Iudicibus satis esse firmum & tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum.

D V B I T A T I O VII.

Vtrum aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.

D. Thom. quest. 71. art. 1.

Respondeo & Dico Primò, In extrema necessitate pauperis, quando putaretur nemo alius illi patrocinium præstiturus, quiuus aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita D. Thomas q. 71. art. 1. & alij

DD.

Seruitutis.

40
Possunt qui non ministri iustitiæ.

41
Præbere instrumenta casibus.

42

43

44

Non possunt iuuare effringendo.

45
In extrema necessitate tenetur.

DD. dicitur autem esse in extrema necessitate, v.g. cum imponitur illi crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis, & in extremam coniiciendus inopiam, nisi defendatur. ratio est, quia quisque tenetur extreme egenti illud impendere quo ipse instructus est, si ipse similiter non eget; ut si pauper extreme eget cibo, tenetur succurrere qui habet cibum; qui autem non habet cibum, sed pecuniam, non tenetur, nisi in defectum alterius; ut si aliter cibus obtineri non possit. si extreme eget pecuniam, tenentur succurrere qui pecuniam habent; si opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam suam prestare; neque diuites tenentur pro eo soluere, nisi forte illi ex sua malitia nollent aliter opitulari; tunc enim pecunia illi esset necessaria ad vitæ conseruationem. Idem dicendum de aduocato, cuius patrocinio pauper extreme eget. vide D. Gregorium Homil. 9. in Euangelia, sub finem: *Habens*, inquit, *intellectum*, *curet omnino ne taceat*: *habens rerum affluentiam*, a *miseriordia largitate non torpescat*: *habens artem*, qua regitur, *usum illius cum proximo partiat*: *habens loquendi usum*, apud diuitem pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab unoquoque nostrum venturus Iudex exigit, quantum dedit.

46 *Vtrum etiam in graui.* Sed difficultas est, verum idem dicendum sit de graui necessitate? Nauarrus cap. 25. num. 20. putat non teneri nisi in extrema necessitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipsius vel ipsi coniunctorum, ut patris, matris, vxoris, prolis, pendet, quod intellige, non teneri sub peccato mortali: nam intolerabile esset, dicere, sub nullo peccato teneri. Idem sentit Caietanus in hunc art. dicens, tunc solum obligari sub veniali. Sed contrarium longe verius, vnde

Etiam in graui tenetur. Dico Secundò, In graui necessitate pauperis (ut si iniuste damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel amissa lite iusta grauem morbum contrahitur) tenetur aduocatus sub peccato mortali suum patrocinium exhibere, modò ipse aliquo modo superfluum suo statui habeat; id est, modò præter illam operam, quæ illi necessaria est ad statum suum sustentandum, aliquid temporis vel industriz ei supersit. Ita Siluest. v. Aduocatus, num. 11. Sotus l. 5. q. 8. art. 1. & alij. ratio patet ex dictis de eleemosyna, q. 32. art. 5. dub. 5. vbi ostensum est, eos, qui quoquomodo superfluum habent, teneri in graui necessitate proximi sub peccato mortali: quod ibidem sentit Caietanus. vnde parum sibi constat, dum hic contrarium tradit. Communis necessitas vix locum habet in ista materia: quia causæ iudiciales sunt ordinariè magni momenti respectu pauperum, vel certè pauperes non sunt. vide suprà cap. 12. dubit. 12. & cap. 16. dub. 1.

D V B I T A T I O V I I I.

Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti.

47 *Negligentia & imperitia aduocati.* Respondeo & Dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipsius, cliens iustà causà excidit, tenetur de damno, quod ipsi inde obuenit. ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo clienti pro causæ conditione diligentiam prestare: ut si sit difficilis, si magni momenti, tenetur magis laborare, quàm si facilis vel parui momenti. similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia, cum pro idoneo aduocato se gerat, & ut talis stipendia exigit. vide suprà cap. 7. dubit. 7.

48 *Si aduertit causam esse iniquam.* Dico Secundò, Quando tueretur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij, ut expensarum factarum, & eorum omnium quæ per litem amittit: tenetur etiam suo clienti, si eum bona fide procedentem non monuit de causæ iniustitia; horum enim omnium est causa vel committendo, vel omittendo contra debitum officij.

49 *Cliens monendus.* Vbi aduerte Primò, Si cliens monitus de causa in-

iustitia, nolit desistere, aduocatum debere illum deferere: non tamen secreta causæ prodere parti, nisi id foret necessarium ad graue aliquod damnum proximi impediendum: tunc enim deberet Iudici aperire, ut occurrat. quiuise enim Iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quantum sine suo damno potest. Neque tunc potest inducere partem ad transactionem, si ea cum damno eius futura esset: quia solum in causa dubia, transactio locum habet. vide D. Thomam q. 7. artic. 3. ad 2. Siluest. v. Aduocatus, num. 16. & Nauarr. cap. 25. n. 28. vnde grauius peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt partem alteram tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem.

Aduerte Secundò, Aduocatum Rei, qui ipsum fraudibus defendit contra fiscum, non teneri ad compensandum emolumentum, quod fisco ex damnatione prouenisset; si illum non defendisset: sicut nec ipse reus tenetur, quia poena non debetur, nisi secuta sententiâ: ac proinde nec compensatio. & quamuis fraudibus istis faciat iniuriam Reipub. quatenus pervertit iudicium publicum: hæc tamen iniuria non obligat ad restitutionem, quia non est contra Iustitiam particularem, sed legalem: qualis etiam est iniuria Rei falsum testem subornantis, ut poenam euadat.

De aduocato fisci est maior dubitatio. multi enim Doctores, inter quos est Michael Salon. putant hunc teneri ad compensandum fisco emolumentum talis poenæ; si causam eius negligenter aut non fideliter egit: nam ex officio tenetur fisci commodis consulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento: quia officium eius non est curare ut fiscus multis & confiscationibus ditescat, sed ut leges seruentur, & legum violatores puniantur. Itaque cum ipse ex iustitia non teneatur causam prosequi ut fiscus bona Rei acquirat, non tenetur ad restitutionem, etiam si causæ prosecutionem omittat: præsertim cum fiscus ius propinquum ad bona illa non habeat, nisi secuta damnatione vel criminis declaratione. vide suprà cap. 15. dub. 10.

Aduerte Tertio, Si clienti intenter actio criminalis, & aduocatus eum ita defendat, ut accusator non potuerit conuincere, & ideò damnatus sit ad poenam talionis, non teneri aduocatum ad restitutionem illius damni, nec effici irregularem: quod est contra Nauarrum cap. 27. num. 209. sed ita docet Couarruias in Clement. Si furiosus. p. 2. §. 5. num. 5. & Salonius q. 71. artic. 3. controu. 1. Ratio est, quia hoc damnum per accidens & præter ipsius intentionem accusatori obuenit, cuius ipse causam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione sequitur accusatori poena.

D V B I T A T I O I X.

Vtrum aduocatus possit causam dubiam tueri.

Respondeo Primò, Si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere vtriusvis, id est, siue Rei, siue actoris patrocinium: tunc enim vterque ius habet iudicio experiri.

Dico Secundò, Si causa Rei minùs quidem sit probabilis quàm actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita Sotus l. 5. q. 8. art. 3. Patet: quia reus tunc se potest tueri: ergo, &c.

Sed difficultas est, si causa actoris sit minùs probabilis, quàm Rei? Sotus existimat aduocatum tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnum Reo immineret: id enim fore contra charitatem, quod interdum locum habere potest, quando causa potiri, parum interest actoris. ordinariè tamen quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris, siue Rei: quia non semper id, quod videtur probabilius, est verius. imò sæpè id, quod minùs videtur, verius est. vnde etiam si aduocato videatur causa Rei probabili-

Transactio non suadenda.

Fraudibus contra fiscum defendens.

Aduocatus fisci.

Si accusator deficiat in probatione.

Si causa dubia.

Si causa actoris sit minùs probabilis.

ior; potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit, & subiicere se Iudicis determinationi, allatis iis quæ pro illa faciunt.

54 *Obiectio 1.* Dices Primò, Ea pars est Iure potior, cuius causa est probabilior: atqui iniquum est agere contra eum, qui maius habet: ergo, &c.

Respondeo, Ille cuius causa est probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen semper est reipsa: unde is, cuius causa est probabilis, non tenetur eam deferere, quòd aduersæ partis videatur probabilior; sed potest adferre quæ pro sua faciunt; & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Obiectio 2. Dices Secundò, Cuius causa est minus probabilis, non potest alteri bellum inferre; ut patet ex dictis

quæst. 40. artic. 1. dubit. 4. ergo nec litem aduersus eum suscipere.

Respondeo negando consequentiam. Ratio est, quia *Alia est ratio per litem sit inquisitio veritatis, utri reipsa plus iuris litis, alia bel-* conveniat; & decisio relinquitur Iudici, cuius est li. utriusque partis momenta expendere. sed belli illatio est sententiæ executio: unde supponit sententiam esse latam, vel debere ferri in fauorem eius qui bellum infert. cuius autem ius est minus probabile, non debet sententia pro illo, sed potius contra illum ferri; ac proinde non potest bellum mouere.

Verum autem Iudex teneatur sequi sententiam probabiliorum in Iudiciis, dictum est 1. 2. quæst. 19. art. 6. dubit. 7.

SECTIO QUINTA.

DE

OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBUTIVÆ.

HACTENUS dictum est de officiis Iustitiæ commutatiuæ, quæ potissimum cernuntur in tribus, nempe in restitutione ob varias causas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudiciis, quibus puniuntur Rei, & absoluuntur innocentes. Sequitur ut breuiter agamus de functionibus Iustitiæ distributiue, & iniuriis quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè consistunt in distributione onerum & officiorum publicorum.

Hæc onera publica potissimum sunt vectigalia & tributa: officia autem publica sunt vel secularia vel ecclesiastica, quæ dicuntur beneficia, in quibus maximè committi solet simonia. Iniuria autem, quæ propriè Iustitiæ distributiue repugnat, vocari solet Acceptio personarum. quamvis hæc etiam contra Iustitiæ commutatiuam interdum admittatur. Quare hæc sectio constabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione personarum generatim, & speciatim in officiorum distributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficiis. Quartum, De simonia. etsi enim simonia propriè sit contra virtutem religionis; tamen quia maximè in beneficiis locum habet, de ea proximè post beneficia disputabimus.

CAPVT XXXII.

De acceptione personarum.

Habet 4. Dubitationes. D. Thom. q. 63.

DVBITATIO I.

Quid sit acceptio personarum, & quale peccatum.

DICO Primò, *Acceptio personarum* (Græcè προσωποληψία, quod nomen non minùs rectè potuisset verti *acceptio vultus vel faciei*, ut passim ex Hebræo constat דַּבָּרִים אֲשֶׁר בְּפָנָיו) generatim iuxta modum loquendi Scripturæ dicitur, quando in aliqua distributione non respicitur causa, sed persona; id est, aliqua personæ conditio nihil ad prædictam distributionem faciens, ob quā is, qui minùs dignus est, præfertur digniori: ut si quis

Prælati beneficia, officia vel ordines sacros, omissis dignioribus, conferat indignis, vel minùs dignis, quia amici, consanguinei, diuites. si Iudex sententiam ferat pro amico, non pro eo qui ius habet: Itaque duo propriè ad hoc vitium requiruntur. Primò, Ut bona, quæ distribuuntur, sint aliquo modo communia, saltem de-

stinatione eius qui illa distribuit: ut si quis ludos institueret propositis præmiis, & ea distribueret postea non victoribus, sed amicis suis, diceretur acceptor personarum. Secundò, Ut in distribuendo spectetur aliqua conditio personæ, nihil ad distributionem faciens, ob quam indignior præfertur digniori. Hinc patet, apud

Deum non esse acceptionem personarum, etsi dona sua neque omnibus, neque æqualiter inter homines distribuat. Primò, Quia acceptio personarum locum non habet, dum quis bona sua propria, ad quæ illi, quibus sit distributio, nullum ius habent, distribuit. Secundò, Deus in hac distributione non præfert indignum digno, ob aliquam conditionem in homine existentem, quæ nihil ad distributionem faciat. etsi enim interdum minùs dignos maioribus auxiliis præueniat, id facit ob iustissimas causas, nempe ut ostendat se gratis

gratis dare, & nemini se esse debitorem horum donorum. Tertiò, Quia omnibus auxilia prima salutis impertit, prout fert conditio cuiusque, & quemque iuvat ad ulteriora, saltem quatenus se ille per priora auxilia disponit & idoneum reddit. Hinc Actor. 10. cum Petrus cognouisset, Cornelium gentilem cum familia ad fidem Christi vocari, dixit: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui times eum & operatur iustitiam; acceptus est illi.* vbi insinuat, potuisse videri acceptionem personarum apud Deum; si solis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iustitiam operantibus, fidem in Christum contulisset. cum enim Cornelius se per priora auxilia idoneum & dignum fecisset hoc dono, & Iudæi plerique essent indigni, debebat etiam ipsi conferri: alioquin visus fuisset Deus acceptor personarum: nam visus fuisset Iudæos minùs dignos præferre Gentibus dignis, idcirco tantùm quòd Iudæi essent; & pluris valuisset apud Deum in dono fidei conferendo esse Iudæum, quàm Deum timere, & mandata eius observare, in Gentibus. hæc tamen acceptio personarum non fuisset contra iustitiam: quia Gentes ad Christi fidem ius non habebant, ut probat Apostolus ad Rom. 15. Simili modo Apostolus ad Rom. 2. dicit *apud Deum non esse acceptionem personarum*, eò quòd cuique, siue Iudæo, siue Græco, reddet secundùm opera sua. vnde insinuat, si Iudæis malè operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem malè operantibus non parceret, vel si Iudæos benè operantes renumeraret; Gentes non remuneraret, fore acceptionem personarum: et si in parcendo his, non illis, non esset iniustitia.

4
Quale peccatum.

Dico Secundò, Acceptio personarum ex genere suo est peccatum mortiferum, quia fit cum iniuria p[ro]ximitate tamen exiguitatis materiz potest esse peccatum veniale: ut si in re parvi momenti (v.g. in loco accumbendi ad mensam) præferatur minùs dignus digniori; vel si non sit magnum discrimen inter minùs dignum & digniorem.

DUBITATIO II.

In quorum bonorum distributione potissimum locum habeat acceptio personarum.

5
1. In Iure di-

Respondeo, Primò in distributione Iuris, quam facit Iudex, dum partibus Ius dicit: ut docet D. Thomas q. 63. art. 4. et si enim Ius dicere sit actus Iustitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio est debitum: tamen quatenus fit inter duos, habet modum iustitiæ distributiue. Ius enim suo modo est quoddam bonum commune distribuendum partibus. In huius igitur distributione, si Iudex aliquid respiciat præter causarum merita, committit hoc vitium acceptionis personarum quod sæpè ei prohibetur in Scripturis: *Leuit. 19. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: iuste iudica de proximo tuo.* Item *Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum*, id est, nihil habet boni, valde est malum.

Vbi aduerte, non tantùm esse vitium acceptionis personarum, quando Iudex in ferenda sententia considerat personam potiùs quàm æquitatem causæ: sed etiam quando causas pauperum differt & extrahit, causas autem diuitum expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorem terminum ad probandum vel informandum quàm alteri: cum tamen par sit vtriusque ratio.

6
Obiectio.

Dices, Iudicis arbitrio relinquitur ut terminos probationum constituat: ergo non facit iniuriam parti, si amico concedat longiorem.

Respondeo, Relinquitur arbitrio eius ut constituat terminos longiores vel breviores, prout expediens visum fuerit, & causa postulauerit: non autem ut pro sua libidine & gratificandi studio vni possit concedere terminum longiorem quàm alteri, maximè cum

notabili incommodo partis: nam hoc concessum est Indicibus in gratiam vtriusque partis.

Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præsentatione ad illa beneficia enim Iure naturali & positio debent conferri dignioribus, id est, qui optimè putantur officio functuri. vnde si consanguinitas, amicitia, vel simile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione, præsentatione vel collatione spectetur, omisiss dignioribus, committitur vitium acceptionis personarum. Vide D. Thom. art. 2. Sed de hoc plura infra cap. 34. dub. 13.

Tertiò, In conferendis officiis secularibus, ut in officio Consulis, Prætoris, Senatoris, Consiliarij, Quæstoris, & similibus: hæc enim sunt bona quædam communia Reipubl. instituta ad ipsius commodum, quorum distributio pertinet ad Principem. vnde tenetur Iure naturæ ea maximè idoneis & Reipubl. vtilibus conferre.

Quartò, Locum habet in oneribus distribuendis: hæc enim iusta proportionem distribui debent, ne pauperes magis grauentur quàm diuites: ut c. 33. dicitur de vctigalibus.

Quintò, In exhibendo honore seu reuerentia: ut si quis in publico confesso aut in mensa alicui non assignet locum, qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa: alioquin non censetur iniuria.

Notandum est, Titulum, ob quem alicui debetur honor, esse excellentiam naturæ rationali congruentem: quæ consistit in sapientia, virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones redunt naturam rationalem excellentem & honore dignam.

Vnde maximè honorandi: Primò, Homines sapientia & sanctitate præditi.

Secundò, Qui potentia præstant: ut Principes, quia diuinæ potentia sunt participes: & parentes, quia post Deum sunt nobis principium naturæ.

Tertiò, Senes, quia senium est signum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites, quatenus diuitiæ sunt instrumentum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent. Quòd si diuitiæ per se considerentur, nullo honore dignæ sunt: quia per se nullam excellentiam habent, qua naturam rationalem ornent, cum ex rebus infirmis constent. vnde si quis diuiti propter illas (quasi illæ per se aliquid magni sint) honorem, præ aliis virtute aut scientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis personarum: nam in honore distribuendo non spectabitur causa, sed persona, cum iniuria quadam probitatis & sapientiæ.

Aduerte tamen, dupliciter posse diuites ob diuitias præcisè consideratas honorari. Primò, Si solum externis honorentur ob receptam consuetudinem, sine tamen interiori æstimatione & reuerentia erga diuitias: & hoc modo non est peccatum, si fiat sine cuiusquam iniuria: quia externa illa consuetudo non est per se mala. Secundò, Si fiat ex interiori quadam æstimatione, qua diuitiæ secundùm se præferantur, vel exæquantur virtuti: & sic est peccatum acceptionis personarum, quod reprehendit D. Iacobus cap. 2. suæ epistolæ, cum ait: *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri IESU CHRISTI gloria, etenim si introieris in conuentum vestrum vir anulum aureum habens, veste candida, &c. vbi docet, esse peccatum acceptionis, talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias, & fieri potest: ut si fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria: alioquin est solum veniale.*

Dices, Videtur semper esse mortale: quia præferre diuitias virtuti, easque pluris æstimare, videtur esse peccatum mortale: cum quia est magnus contemptus virtutis, cum quia talis videtur esse paratus deserere virtutem propter diuitias.

Respondeo, Si expressè & cum plena animaduersione diuitiæ præferantur vel exæquantur virtuti, sine dubio erit peccatum mortale, ob rationem allatam: sed

7
2. In conferendis beneficiis.

3. In officiis secularibus.

4. In vctigalibus.

5. In honore.

9
Cui honor debetur.

10
Dupli-
citer
diuites hono-
rantur.

11
Obiectio.

sed regulariter non ita fit: nam hæc comparatio non fit expressè & formaliter, seu, ut dici solet, in actu signato; sed solum implicite seu interpretatiue, ipso exercitio. solæ enim diuitiæ versantur ob oculos, & magni æstimantur, & relicta virtutis consideratione honorantur.

12 *Obiectio. 2.* Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad ob-
servantiam, non ad Iustitiam distributivam: ergo ac-
ceptio personarum in ea locum non habet.

Respondeo Negando consequentiam; quia vbi-
que est aliqua distributio rerum aliquo modo debi-
tarum inter plures; ibi suo modo locum habet ac-
ceptio personarum; etiam si talis distributio non sit
proprie actus Iustitiæ distributivæ, ut patet in Iure
dicundo.

Dici etiam potest, Exhibitionem honoris, quatenus
respicit debitum singulorum virtuti seorsim, absque
comparatione ad virtutem aliorum, pertinere ad ob-
servantiam: quatenus verò immediatè respicit debi-
tum proportioni, nimirum ut honor exhibitus re-
spondeat proportioni, quæ est inter virtutem multo-
rum, sic pertinere ad Iustitiam distributivam: quia Iu-
stitiæ distributivæ servat formam.

D V B I T A T I O III.

*Verum illi qui conferunt officia secularia,
peccent mortiferè peccato acceptionis
personarum, si non eligant dignis-
simos quosque.*

13
*Assumens
indignum,
tenetur.*

R Espondeo, & Dico Primò, Eos, qui assumunt ad
officia secularia (v.g. ad officium Gubernatoris
oppidi vel arcis, Prætoris, Iudicis, Cipitanei, Secreta-
rij, Commissarij, Quæstoris, & similia) ineptos, aut qui
malè putantur administraturi, peccare mortiferè, &
teneri Reipub. ad sarcinenda damna inde secuta. est
communis sententia DD. Probatur Primò, Quia qui
hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito sui
officij, ut Principes & Gubernatores; vel ex horum
commissione. Si conferunt ex officij debito, tenentur
lege iustitiæ procurare Reipub. ministros idoneos:
nam officium ipsorum obligat ipsos lege iustitiæ erga
Reipub. cum propter illud stipendia & tributa acci-
pian. sicut oeconomus, cui gubernatio domus com-
missa est, tenetur ex officio (ac proinde ex iustitia)
conducere famulos & operarios idoneos. Si ex com-
missione, tenetur similiter ex iustitia: quia qui ex com-
missione facit, non minùs tenetur, quàm is qui com-
missionem dedit: nam hoc ipso, quo commissionem seu
mandatum acceptat, seipsum obligat ad ritè exequen-
dum. Secundò, Princeps & Gubernatores tenentur ex
iustitia Remp. rectè administrare, & quantum com-
modè possunt eius damna impedire: atqui hoc facere
non possunt, nisi idoneis ministris & officialibus utan-
tur: nam pleraque per hoc exequenda sunt: ergo si ine-
ptos adhibeant, peccant contra iustitiam, & tenentur
ad restitutionem damni securi. qui enim causam dam-
ni dat, damnum dedisse videtur.

14 Dices, Et si modò non sint idonei, speratur tamen
aliquando valdè idoneos fore: ergo saltem poterunt
talibus conferri.

Resp. Id posse interdum locum habere tranquillâ
Reipublicâ, dum officium per Vicarium administrari
commodè potest, & alix iustæ causæ, cur ita fiat, ad-
sunt. Secus est quando Respub. est turbata, & præsen-
tem opem virorum aptissimorum, tum in politica, tum
in malicia flagitat.

Hinc patet, eos, qui constituunt Quæstores seu re-
ceptores, quos sciunt malignè solvere, & tergiuer-
sando munera ex ædificare à creditoribus, teneri re-
pendere damna, quæ creditores per tales Quæstores
incurrunt, si ipsimet Quæstores (qui proxima causa
sunt) non restituant.

Dico Secundò, Qui omisiss aptioribus assumit mi-
nùs idoneos, peccat quidem & sæpè mortiferè, non
tamen tenetur ad restitutionem, si isti verè idonei
erant. Colligitur ex Soto l. 3. de Iustitia q. 6. artic. 4. &
apertè docet Michaël Salon. q. 63. art. 2. Petrus Arra-
gonius eodem loco, qui pro eadem sententia citat
Didacum Perezium.

Quod peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quam-
dam facit digniori, præferendo ei minùs dignum;
maius enim ius habet, qui est aptior. hæc tamen iniu-
ria non est contra Iustitiam commutativam, ac proin-
de non obligat ad restitutionem; sed tantum contra
iustitiam distributivam, cuius consistit ius solum in
maiore aptitudine & proportionem ad bonum distri-
buendum.

Secundò, Quia plerumque nascuntur graues offen-
siones & alienationes subditorum à Superioribus, ob
huiusmodi collationes quæ interdum sunt causa mul-
torum malorum: ut cum vident negligere eos, qui in
fide & obsequio Principis perstiterunt, & exilia sunt
perpeffi; promoueri autem, qui partis aduersæ fautores
fuerunt.

Tertid, Quia constituendo ministros minùs idoneos,
quando aptiores non desunt, facit contra fidelitatem
quam debet Reip. tenetur enim saltem ex fidelitate,
procurare ministros quàm maximè idoneos, si potest:
sicut oeconomus, si fideliter officium suum præstare
velit, tenetur conducere operarios & ministros do-
mino suo quàm maximè idoneos, quantum commo-
dè potest. unde sicut oeconomus grauer peccaret cõ-
tra fidem ex officio debitam domino suo, si in condu-
cendis operariis solum spectaret ut suos amicos pro-
moueret, reiectis aliis, qui longè plus prodesse do-
mino; ita illi qui officia Reip. conferunt, grauer pec-
cant, si promoueant eos tantum, qui sanguine vel
amicitiæ ipsis iuncti sunt, vel munera obtulerunt, vel
priuatis ipsorum intentionibus melius seruiant, præ-
teritis aliis longè aptioribus: quia peccant in Remp.
præferentes commoda priuata vilitati communi, con-
tra fidem Reip. datam.

Vbi aduerte, cum, qui aliquam administrationem
suscipit, videri se tacitè ad duo obligare. Primò, Ad
curandum ut suâ negligentia nullum damnum detur;
& ad hoc se obligat lege iustitiæ, ita ut teneatur ad
restitutionem, si non præstiterit. Secundò, Quod pro-
mouebit commoda eius, cui per officium seruit, in om-
nibus, quantum commodè poterit: seu quod officium
quàm optimè administrabit. etsi enim qui officium
instituit, non obliget alterum ad diligentiam extraor-
dinariam, sed solum ad communem; (qualem alij
eiusdem conditionis præstare solent) tamen mens eius
est, ut officium, quantum commodè fieri poterit, quàm
optimè administretur. & hoc ipsum censetur aliquo
modo promittere qui officium acceptat. nemo enim
vellet conducere operarium vel famulum, quem alia
mente esse putaret. Verum hæc obligatio, qua parte
se extendit ad optimum modum, non censetur esse ex
iustitia, ita ut inducat necessitatem restitutionis, si
non omnia optimè præstita fuerint; (modò damnum
datum non sit, nec aliquid, quod ex officio erat neces-
sariò faciendum, prætermisum) sed solum ex fidelita-
te, absque obligatione restitutionis. Non enim satis fi-
deliter dicitur officium peregrisse, qui aliqua domini
sui commoda, quæ facili negotio potuisset curare,
prætermisit; sicut exemplo oeconomi, qui prætermis-
sis optimis operariis, conducit mediocres, sibi amicitia
deuinctos, ostensum est. Principes igitur & alij, qui vel
ex officio vel ex commissione conferunt minora offi-
cia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate, quam Reipub.
debent, conferre ea maximè idoneis, quantum com-
modè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ;
quæ infidelitas in re magni momenti potest esse pec-
catum mortale, & meretur puniri in subditis priuatio-
ne officij & multâ pecuniaria.

Confirmatur, Quia mens Reip. & ipsius Principis
est, ut officia conferantur dignissimis; & cum tali one-

15
*Assumens
minùs ido-
neum.*

16
*In officio du-
plex obliga-
tio.*

17
*Tenentur ex
fidelitate con-
ferre dignissi-
mi: ex iusti-
tia, dignis.*

re permittit quidam conferri à supremis suis officiis, vel à Gubernatoribus oppidorum, vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis: id est, iis, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam Principi & Reip. debent; & merentur puniri, quia grauiſſima mala conſequuntur, ex eo quòd non detur opera, vt officiis publicis applicentur aptiſſimi: dum enim ſatis eſt collatori, illum, cui vult conferre, videri vtcumque idoneum, ſæpè ſit vt fallatur, ſitque ineptus, vel certè prauus & malè adminiſtraturus: quo ſit vt peruertatur iuſtitia, & omnia per munera & extorſiones gerantur. Itaque in re tanti momenti & periculi, tenentur Superiores dare operam ſub peccato mortali, vt quàm maximè idoneis conferantur.

Denique niſi in officiis conferendis ſumma cura adhibeatur, ſenſim Reſpub. impletur miniſtris atheis, politiciſ, ambitioſis, auariſ; qui ſua, & ſuos dumtaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quaſdam ſuas intentiones dirigant; qui ius & fas, iuſtitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quàm euerſio religionis & iuſtitie expectari poſſit.

Quales autem eſſe debeant, qui conſtituuntur officiales in Rep. breuiter inſinuat. Iethro ſocer Moſis Exod. 18. *Prouide, inquit, de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auariti- am, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* Vbi notantur quatuor conditiones, quas Principes in conferendis officiis debent habere præ oculis, teſte Caiet. Prima eſt, Vt ſint potentes, id eſt ſapientia, induſtria, & ſtrenuitate idonei, vt rectè Caiet. explicans illum locum. Secunda, *timen- tes Deum.* nihil enim ita compellit hominem iuſtè agere, vt timor Dei, vbique præſentis & omnia inuentis. vnde alibi Scriptura ait, *Qui timet Deum, faciet bona.* &, *Qui ſine timore eſt, non poterit iuſtificari,* quare nec iuſtè agere. Tertia, in quibus ſit *veritas*, id eſt, qui neminem decipiant, ſed faciant quod promiſerunt, & quod legibus præſcriptum eſt. Quarta, *odientes auariti- am*, id eſt, qui non ſtudeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiant. hic eſt enim maximus iuſti- tie ſcopulus.

Ex his patet, præcipuum munus Principis eſſe, cura- re vt quàm maximè idoneos miniſtros habeat: hinc enim totum Reipub. bonum dependet, cùm per hos omnia adminiſtrentur. Itaque peccatum mortiferum erit ſi id negligat. Non tamen tenebitur ad reſtitutionem, niſi in particulari conſtet aliquem ineptum adhi- bitum: quia aliàs non cenſetur cauſam damni contra obligationem iuſtitie dediſſe.

Notandum tamen Primò, quando Princeps aduer- tit, ſenſim multos abuſus irreperè, teneri lege iuſtitie obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis poſſint mederi. Itaque cùm ij, qui aliàs poſ- ſent videri idonei, hoc ſtatu rerum non ſint idonei, non poſſunt eos applicare: debent enim eſſe idonei pro ſtatu præſenti.

Notandum Secundò, Ea quæ diximus, maximè in- telligenda eſſe de officiis maioris momenti, vt ſunt omnia, quæ coniunctam habent iuriſdictionem, vel à quibus multum pender in Repub. vt officium Præſidis, Secretarij, Conſiliarij, Theſaurarij, & ſimilia. Si autem officium non ſit tale, non erit peccatum mortale, ſal- tem in ſupremo Principe, conferre minùs digno; mo- dò tamen verè ſit idoneus. Idem dicendum, ſi non ſit inter eos magnum diſcrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs bene functurus mune- re, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propoſi- tione, *ſæpè* peccare mortiferè, non *ſemper*. Verùm de his plura infra cap. 34. De beneficiis.

Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non eſſe peccatum mortale prætermittere di- gnioſiorem: quia inquit, non video hic acceptionem per- ſonarum, nec video hic habere locum iuſtitiam di- ſtributiuam, cùm officium hoc non detur ciui, vt parti-

communitatis. Sed hæc ratio nullius eſt momenti, eſſi enim non peccetur mortiferè ob iniuriam factam di- gnioſiori, (quia nullum ius ſtrictum ad illud officium habet, ſicut is qui electus eſt aut præſentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Reſpub. Dein- de falſum eſt, Iuſtitiam diſtributiuam hic locum non habere: quia pleraque officia non poſſunt dari niſi ſub- diſtis. Denique eſſi poſſint interdum dari extraneo; ta- men ſi velit dare ſubdito, debet dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in diſtributione, quamuis violatio huius iuris non ſit ſemper peccatum mortale, vt ſuprà diximus.

DUBITATIO IV.

Verùm officia ſecularia poſſint vendi.

Notandum, in officio ſeculari quinque conſiderari poſſe Primum eſt, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & eſt fundamentum ceterorum. Secundum, iuſtum ſtipendium, vel ius ad- tale ſtipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium eſt, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Rep- blica honoratur. Quartum, Occaſio lucrandi. Quintum, Exceſſus ſtipendij ſuprà debitum. Nunc

Reſpondeo, & Dico Primò, officia ſecularia ratione primi & ſecundi vendi non poſſunt, ratione tamen reliquorum trium vendi poſſunt, ac proinde non eſt per ſe illicitum talia officia vendere. Prior pars pater, quia nemo poteſt mihi vendere onus, quod mihi ipſi ſubeundum eſt: hoc enim quiſque potius optat redi- mere & excutere, quàm emere & accerſere. neque etià poteſt mihi vendere iuſtum ſtipendium illi oneri anne- xum, quia hoc eſt iuſtitia debitum eſt ei qui onus ſubit. Confirmatur verumque, quia nemo poteſt operario vendere obligationem laborandi in horto ſuo, aut iu- ſtum ſtipendium labori illius debitum.

Alter pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æſtimatur apud homines, & pecunià comparari ſolet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. ſimiliter occaſio & commoditas lucrandi, magni æſtimatur. qualis eſt in officiis, quibus competit pars conſiſcationis vel iuſtæ prædæ, vt in quibuſdam officiis Curie Romanæ. Deni- que ſi ſtipendium excedat operam & induſtiam of- ficii, ille exceſſus æſtimari poteſt, maximè ab ipſo Prin- cipe, qui poteſt eum ab officio ſeparare: ſi ergo relin- quatur, poteſt, exigi compenſatio.

Probatum Secundò, Quia hæc omnia ſunt res huma- næ, non ſpirituales, & pretio æſtimari ſolent: ergo nihil obſtat quin per ſe vendi poſſint. ſecùs eſt de beneficiis, quæ ſunt res ſpirituales.

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Du- ces poſſunt vendere ſuos titulos & ſtatus, vt recepta conſuetudo probat: ergo officiorum ſecularium ven- ditio per ſe non eſt illicita.

Dico Secundò, Eſſi per ſe non ſit illicitum hæc of- ficia vendere, tamen ob multa incommoda, qui inde ſe- qui ſolent, plerumque eſt illicitum & etiam pernicio- ſum, maximè ſi aliquam iuſtitie adminiſtrationem ha- beant. eſt communis Doctorum. vide Caietanum v. Of- ficiorum venalitas. Sotum lib. 3. q. 6. art. 4. Nauarr. c. 15. n. 7. Probatum, quia hinc plerumque ſolent ſequi hæc incommoda. Primò, Quòd nō conferatur dignioſioribus, imò neque dignis: ſed indignis, qui pecuniis ſupplent quod meritis deſt. digni enim vel tantis pecuniis ca- rent, vel certè cenſent indecorum hac via ad officia irreperè. Secundò, Quòd hoc modo magis prouocen- tur homines ad ſtadium pecuniarum, quibus vident dignitates parari, quàm ad ſtadium probitatis & bo- narum diſciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia ſunt conſecuti, non adminiſtrent ea prout Reipub. bonum poſtulat, ſed pro ſuo compendio, vt & pretium re- cuperent, quòd ſoluerent, & prætereà diſcant. vnde ſit

Reſutatur.

24
Quinque in
officio conſi-
deranda.

25
Qua ratione
poſſint vendi,
qua non.

26
Eminentia
ſeu dignitas,
& occaſio lu-
crandi, pretio
ſunt æſtima-
biles.

27

28
Plerumque
eſt illicitum.

Incommoda
ſubſequa.

18

19

Quatuor con-
ditiones re-
quiſitæ in iis
qui præſunt.

20
Præcipuum
munus Prin-
cipis.

21
Debent eſſe
idonei pro
ſtatu præſen-
ti.

22
Officia maio-
ra & mino-
ra.

23
Sententia
Caietani.

fit ut multa iniuste extorqueant, iustitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, causas pauperum negligant. Quare merito hæc venditio censenda est pestis Rerum public. unde rectè etiam in Iure prohibetur, collatione 2. titulo, ut Iudices sine quoquo suffragio fiant. cap. 1. ubi præcipitur, ut personæ, quibus conferuntur officia publica, pro iis nihil soluant; & apud Sinenses omnia officia conferuntur gratis, & non nisi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

29 *Conditiones venditio?* Petes, quibus circumstantiis licitè fieri possit hæc

requisita ut possint vendi. Respondeo & Dico Tertiò, Ut licitè fiat, requiruntur hæc conditiones. Primò, Ut vendens habeat auctoritatem. Secundò, Ut vendantur quantum fieri potest digniori. Tertiò, Ut pretio moderato. Quartò, Ut id censeatur necessarium, vel utile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi est in solo Principe supremo, vel in Republica libera. Ratio est, quia hæc sunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum dispensatio est supremi Principis, aut ipsius Reipubl. si sit sui iuris. Inferiores itaque, etsi Magnates sint, non possunt, nisi vel Principis concessu, vel legitima præscriptione seu usucapione.

30 *2. Condicio. Si venditum inepto.* De secunda conditione ratio est, quia omnia officia dignioribus conferenda sunt, quare si Princeps vendiderit alicui inepto, debet rescindere contractum, & officium venditum resumere; & consequenter pretium pro eo acceptum restituere. Damnum securum primo loco sarcire tenetur emptor, secundo loco Princeps. Si tamen particularis persona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur restituere pretium, etiam si emptor ob dignitatem suam priuatur; quia venditor non rescindit contractum, nec priuat emptorem re vendita, sed emptor, qui suæ conditionis conscius ausus fuit emere, sibi imputet si officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit.

3. *Condicio.* De tertia, Nisi pretium sit moderatum, datur occasio emptori ut multa iniquè extorqueat; ut quotidiana docet experientia.

31 *Sarcire damnum securum.* Petes, Vtrum is, qui immodico pretio dedit occasionem emptori præter ius & fas exigendi à subditis, teneatur ad restitutionem damni Reip. si ille non restituerit?

Respondeo, Non teneri, nisi talis sit, ut ex officio teneretur illud damnum impedire, ut Princeps, Gubernator, Præses, &c. Ratio est, quia illa venditione solum est causa remota illius damni. non enim si tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu ut soluas, furtum committas, ego censeor causa furti. si tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum sarcire, non præcisè quia occasionem dedit, sed quia cum teneretur impedire ex officio, non impediuit.

32 *4. Condicio.* Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non posse licitè fieri nisi ob Reipubl. necessitatem, vel utilitatem. probatur; quia hæc officia non sunt bona Principis propria, ut tributa, sed Reipub. communia, quorum administrationem & collationem commisit Principi, communis utilitatis causâ: atqui Reip. mens non est ut hæc officia vendantur, nisi id videatur expediens bono communi: ut si summa esset constanda, quæ aliter commodè haberi nequiret. Nec potest alia esse iusta ratio ea vendendi; quia venditio est contra naturalem institutionem talium officiorum. Si tamen

Princeps extra hunc casum venderet, non esset venditio irrita; peccaret tamen, præsertim si hoc officium haberet vllam iustitiæ administrationem. Ita Sotus & Caiet. suprâ, & alij DD. passim.

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

Constat Dubitationibus 11.

NOTANDVM est, nomine *Tributi* generatim significari id, quod Principi vel Reipublicæ à priuatis solui solet, ad onera communia sustentanda: quod variis nominibus appellari consuevit, ut videre est apud Siluest. v. Gabella primò. Duo tamen sunt præcipua nomina Latina huic rei accommodata, *tributum* & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita, cui tributum*, (Græcè *φῆρος*) *tributum*; *cui vectigal*, (Græcè *τέλος*) *vectigal*. ubi *tributum* (*φῆρος*) accipitur strictè, ut distinguatur contra *vectigal*, (*τέλος*): & hoc modo *tributum* nihil est aliud quam pensio, quæ subditis soluenda imponitur iuxta cuiusque facultates, præsertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia sustentanda. Sed passim à Doctõribus accipitur generalius.

Vectigal autem propriè significat, Primò, Pensionem, quæ soluitur pro rebus quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel prouinciam, ut ea quæ soluuntur in portibus & regnorum confinis. & olim quidem octaua pars debita erat, ut docet Couarr. ad regul. Peccatum, par. 2. §. 1. n. 1. & patet L. Ex præstatione. 7. C. de vectigalibus. Sed hoc tempore istud vectigal variū est pro diuersitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur.

Secundò, Id, quod soluitur pro transuersione mercium per pontes & flumina, quod solet vocari portorium, quamuis hoc nomen etiam generaliter usurpetur pro quouis vectigali.

Tertiò, Quod soluitur à transeuntibus per aliquam viam seu locum, pro custodia viarum, quod *pedagium* seu *guidagium* dici solet.

Quartò, Quod soluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hispani vocant *Alcauala*, teste Medina q. 13. ut si vendas domum 1000. aureis, quibusdam locis soluendi Principi 100. aurei, id est, decima pars pretij. ita fit in Hispania, teste Couarr. & Medina suprâ; sed dimidium soluit emptor & dimidium venditor. si autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex utraque re soluitur decima pars, quasi duplex sit venditio.

Aliquando vectigal accipitur amplè, ut etiam tributum complectatur, & sic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: ut notat Couarruias.

Præter hæc debita, sunt quædam onera subditorum, quæ à Iurisperitis *Munera* vocantur. ea autem sunt triplicia, realia, personalia, mixta. *Munera realia* sunt obsequia, quæ Principi præstantur ex rebus subditorum, ut iumentis, plaustis, canibus. *Personalia*, quæ per ipsas personas exhibentur: ut seruire certis temporibus Principi in aula vel foris, illum ad hæc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* sunt quæ utroque exhibentur, ut cum quis suis sumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His positis, sit

DUBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur ut vectigal seu tributum generatim acceptum censeatur iustum.

CAietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones, nempe ut sit iustum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex usu.

Ex agente iustum est, quando imponitur ab eo, qui habet legitimam auctoritatem, & consequenter illis, qui non sunt exempti.

Ex

Ex fine, quando est iusta causa imponendi, hęc duplex est. Prima, Sulentatio dignitatis Principis: cū enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace conseruando, & defendendo, iustitia postulat vt vicissim Reipub. eum pro dignitate sustentet: dignus enim est operarius mercede sua. Hac ratione tributum est iustum Principis stipendium. Secunda, Necessitas, vel certē magna vtilitas boni publici, cui alia ratione subueniri nequit; vt si miles necessarius pro defensione patrię, pro securitate viarum, si instauranda opera publica, &c.

Ex forma, quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiusque, & contrarium, quos quisque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim est si pauperiores amplius ad Principis statum vel communia impendia conferre cogantur quā diuitiores; aut non mercatores, quā mercatores aut si alij præ aliis immodicē grauentur.

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis causa deferuntur, & non illis, quæ ad vsus necessarios & inopię solatium emuntur & venduntur; vt sunt panis, potus communis ciuium, caro, & similia.

Ex vsu, quando insumuntur in causam publicam, ob quam sunt imposita, & non prorogantur vltra necessitatem.

7 *Quinque modis potest esse iniquum.* Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caiet. vt vectigal iustum censeatur: vnde etiam quinque modis fieri potest vt sit iniquum. Primò, *Ex auctore*: vt si non habeat auctoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, *Ex fine*: vt si non imponatur ob publicam necessitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, *Ex forma*: vt si subditi onerentur absque proportione debita, vel si grauamen sit immodicum: vt si alicui speciei (v.g. cereuię vel farinę) tantum imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non possint ex lucro se sustentare: respectu enim horum est immodicum. Quintò, *Ex materia*: vt si imponatur rebus ad vitam omnino necessariis. Quintò, *Ex vsu*: vt si non impendatur ad publicam vtilitatem.

8 *Medina requirit tres tantummodò.* Aduerte, illud de materia, non esse omnino necessarium, vt infra dicemus. vnde Medina C. de restitutione q. 13. solum requirit tres conditiones ad iustitiam vectigalis. Prima est, Vt sit auctoritas, ac in imponente. Secunda, Vt sit iusta causa ob quam imponitur. Tertia, Vt conueniens forma seu proportione imponatur. proportio enim est veluti forma vectigalium, cū debeant imponi secundum rationem iustitię distributiue. His conditionibus concurrentibus vectigal iustum erit, & iuste exigetur. quod si postea non impendatur vt oportet, tunc cessat causa exigendi: non enim est iusta causa exigendi, curetur vt in eam impendatur.

D V B I T A T I O II.

In quibus existit hac potestas legitima vectigalis imponendi.

9 *1. In Summo Pontifice.* **R**espondeo, Existere tantum in iis Principibus & Rebus publicis, quæ in sua administratione Superiorem non agnoscunt. Primum igitur hæc potestas est in Summo Pontifice qui in locis, quæ ipsi in temporalibus subsunt, potest tributa imponere, & ea aliis cōcedere. in aliis autem locis directē non potest; quia tributa debita sunt Principibus sæcularibus pro regimine ciuili seu temporali, pro spiritali autem non dantur tributa, vel vectigalia, seu gabellæ; sed decimæ.

10 *Potest ubique indirecte.* Si tamen id esset necessarium ad bonum Ecclesię (vt si Turcæ infinito numero se infunderent in orbem Christianum, vel hæretici supra modum inualescerent & Principes Christiani essent negligētes, nec alia supereretur ratio succurrendi) posset Papa extra ditionem suam temporalem, aliquod vectigal imponere, & subsidia necessaria imperare, quia habet plenam potestatem in temporalibus, prout necesse est ad defensionem Ecclesię & bonorum spiritualium. & omnes Christiani

non minùs tenentur obtemperare & succurrere Pontifici ad defensionem Reipublicę spiritualis, quā Principi sæculari ad defensionem Reipublicę ciuili, cū ipsi ad vtramque Rempub. pertineant. Posset etiam in tali casu Principem Christianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium sufficere, qui tributa necessaria ad huiusmodi sumptus imponat, & Ecclesiā defendat. Denique posset ciuitati seu Reipubl. dare ius absolutum & independens se admittendi, & non agnoscendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem suo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium est eadem ratio, quia supremam potestatem habet in temporalibus in ordine ad spiritalia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2.2 q. 1. art. 10. dicenda sunt.

Secundò, Hęc potestas est in Concilio generali, vt patet ex cap. Super quibusdam. § Præterea, de verborum significat vbi Innoc. III. sic ait: *Duximus declarandum, illa Concilio generalis esse pedagia, guidagia, salinaria inter cetera, quæ non apparent necesse Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranensis legitime concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc potestatem concedendi vectigalia esse in quouis Concilio generali, quia omne Concilium generale parem auctoritatem habet. Secundò, Eam potestatem esse etiam in Pontifice, (vt rectē notat Caiet. v. Vectigalia) quia tota Potestas, quæ est in Concilio, est in Pontifice, cū totum Concilium non maiorem habeat iurisdictionem quā Pontifex solus, vt passim Theologi tradunt. Porro quando hæc potestas dicitur esse in Concilio, accipiendum est Concilium cum suo capite; quale fuit Concilium Lateranense: non enim est vlla ratio, cur hæc potestas debeat concedi Concilio acephalo, cū hoc dici vix possit Concilium, & Iure diuino teneatur caput, si desit, eligere.

Aduerte tamen, hic non dici Concilium posse imponere, sed solum insinuari posse concedere: quod potest fieri dupliciter Primò, Concedendo tributa ex locis Ecclesię subiectis; quo modo regna & ducatus, Ecclesię temporaliter subiecta, Principibus sæcularibus conceduntur in feudum: & hæc sicut Concilium potest concedere, ita & imponere. Secundò, Tribuendo alicui domino vel communitati ius supremi domini, seu Imperij, quo ab alio in sua administratione non dependeat, & consequenter ius exigendi vectigalia, quod ex illo sequitur. hæc tamen non potest ipsum Concilium immediatē & directē imponere: potest tamen indirectē, sicut dictum est de Pontifice.

Tertiò, Hęc potestas est in Imperatore, qui potest tributa imponere omnibus locis Imperio subiectis, si Principes inferiores. vel Reipub. legitima usurpatione hoc ius contra ipsum non præscripserunt; quatenus enim præscripserunt, eatenus ipse non potest, de quo vide sup. cap. 6. dub. 12.

Quartò, Est in omnibus Regibus & in aliis potestatem quā regalem habentibus, eò quod in sua administratione Superiorem non recognoscant, qualis est Dux Florentinus, Mediolanensis, Brabantinus, & similes: Comes Flandrię, Hannonię, Arthesię, & similes, & multæ Reipub. vt Venera, Genuensis.

Petes, Quare hæc auctoritas solum est in illis qui in suo regimine Superiorem non agnoscunt.

Respondeo, Quia qui Superiorem non agnoscunt, immediatē habent auctoritatem à populo: vnde à populo accipere debent tum quæ necessaria ad sustentationem status dignitatis; (id enim est iustum stipendium functionis, quā subeunt boni publici causā) tum quæ necessaria ad rectam administrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus stipendia soluant, partim vt fines tueantur, hostes repellant, & iniurias vindicent. Itaque sicut operario Iure naturę debetur merces, & omne id quod necessarium est ad perficiendum opus, prout expressē vel tacitē conuentum fuerit, ita Principi Iure naturę debentur à populo, tum iusta stipendia ad sustentandam dignitatem, tum necessaria subsidia ad rectam ad-

ministracionem; qui verò in sua administracione ab alio Superiore dependet, non à populo, sed ab eo, à quo constitutus est, & officium accepit, stipendia & necessarios sumptus accipere debet, nec vllum ius habet quidquam exigendi à populo, nisi quod ei à suo Superiore concessum fuerit. ab eodem enim debetur stipendium, à quo imponitur administratio. Vnde patet Proreges, Gubernatores, & quosvis alios Principum Vicarios non posse tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus absolutis constituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, quæ statum suum sustentent: cum enim in sua administracione Superiorem agnoscere debeant, non habent potestatem noua vectigalia imponendi.

¹⁴ Quintò, Hæc potestas est in omnibus dominis locorum, & Rebus pub. quæ legitima præscriptione ius illud quasi regium, seu liberæ administracionis obtinent: etsi enim ius exigendi vectigalia, quæ à Rege imposita & concessa fuerint, præscribi seu vsucapi possit contra alium, qui prætenderet ea à Rege sibi concessa, idque sine iure illo quasi regio; tamen ius imponendi & suo nomine exigendi vectigalia non potest vsucapi, nisi simul ius illud liberæ iurisdictionis vsucapiatur: ex hoc enim illud dependet. Sicut ius decimarum non potest à laico nomine proprio vsucapi; quia essentialiter dependet ex titulo Ecclesiastico. Itaque cum hoc ius liberæ & independentis administracionis quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, possit vsucapi absque titulo, tempore immemorabili, & cum titulo tempore quadraginta annorum, vt sup. c. 6. dub. 12. ostensum est, cū Couarruia ad reg. Possessor, p. 2. §. 3. num. 3. etiam ius imponendi vectigalia, quod ex illo sequitur, eodem tempore vsucapi potest. Vnde non rectè id negauit Alphonsus Castro l. 1. de lege poenali, cap. 11.

¹⁵ Collecta.

Notandum Primò, Ciuitates, etiam subiectas, posse suis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collecta*, vt docet Caiet. v. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum, modò nō imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quæ omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, possint conuenire. ratio est quia hæc collectæ nō debent esse coactæ, sed Respub. debet in eas liberè consentire, vel suffragiis maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro consuetudine locorum. Imò posset Episcopus cum consensu Capituli, in Ecclesiis sibi pleno iure subiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Ecclesiarum & necessaria ministrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cōm sit Princeps sacrorum in sua diocesi, sicut Pontifex in tota Ecclesia, habet in temporalibus eam potestatem, quæ necessaria est ad bonum spiritale in sua Ecclesia conseruandum, & promouendum, nisi à Pontifice limitecur.

¹⁶ Episcopus potest collectam indicare.

¹⁷ Imponens sine potestate, vel sic imposita exigens.

Notandum Secundò, Eos qui sine legitima potestate in suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibita sunt imponi, vel augeri, exigunt, teneri ad restitutionem, quia rapinam committunt, extorquentes alienum sine legitima potestate, & insuper esse excommunicatos in Bulla Coenæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ, in quam vide Nauar. c. 27. n. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi etiam heredem imponentis, qui eas continuat, & publicanum seu conductorem, & famulos, qui iussu dominorum exigunt.

D V B I T A T I O III.

An Ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.

¹⁸ Ecclesiastici exempti.

R espondeo & Dico Primò, Certum est, Ecclesias & Ecclesiasticas personas & res illarum à vectigalibus soluendis exemptas esse. Probatur Primò, Ex iure Canonico, c. Quamquam 4. de censibus in 6. vbi Bonifacius VIII. inter certa ait: *Cum igitur Ecclesia Ecclesiasticaque persona, ac res ipsarum, non solum iure humano*

quinimò & diuino, à secularium personarum exactionibus sint immunes, &c. & infra: Excommunicat personas priuatas ipso facto, quæ talia ab ecclesiasticis exigunt, & communis subicit interdictioni, à quibus penis non possint absolui, nisi facta restitutione. Ibidem contrariam consuetudinem dicit esse corruptelam. Vnde sequitur, hoc ius non posse contra Ecclesiasticos vsucapi. Idem sanxit Clemens V. in Concilio Viennensi, Clement. Præsentis, de censibus, vbi præcipitur Episcopis vt eiusmodi censuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij qui portoria vel vectigalia ab Ecclesiasticis exigunt, publicent, & à suis publicari faciant. Idem antè statutum fuerat in Concilio magno Lateranensi, sub Innocentio III. vide cap. Aduersus. 7. & cap. Non minùs, 4. de immun. Eccles. vbi statuitur vt post admonitionem, nisi destiterint, ipso iure sint excommunicati.

Exigentes excommunicati.

Secundò, Probari potest ex iure ciuili, Nouella Frederici Imp. quæ incipit, Item nulla, de Episcopis & Clericis, vbi sic dicitur: *Item nulla communis vel persona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Ecclesiis vel alijs pium locis aut ecclesiasticis personis imponere presumat, &c. & L. Sancimus 22. C. de sacrosanctis Ecclesiis; omnibus pijs locis immunitas ista conceditur.*

Petes, Vtrum etiam bona patrimonialia & alia secularia, quæ ad Ecclesiasticos vel ad Ecclesias, aut ad Monasteria deueniunt, sint immunia.

Resp. & Dico Secundò, Hæc esse immunia à nouis tributis imponendis. est communis sententia DD. vide Siluestrum v. Immunitas. 1. n. 6. Probatur ex constitut. Bonifacii supra, vbi dicitur, *personas Ecclesiasticas, & res ipsarum exemptas esse*, vbi de omnibus ipsorum rebus loquitur: quas intellige esse exemptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu sunt Ecclesiasticorum. Dico à nouis; quia si antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquem censum vel seruitutem Principi debitam; vel onus reparandæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab Ecclesiastica persona præstandum est, quia res quæque cum suo onere transit. cap. Cū non sit. 33. & cap. Pastoralis. 28. de decimis, vide Siluestrum v. Immunitas. 1. n. 19. Secundò, Probatur ex Bulla Coenæ Domini, vbi excommunicantur omnes, qui absque speciali, & expressa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas, tallias, præstantias, aut alia onera personis Ecclesiasticis, aut eorum bonis, sine Ecclesiarum aut Monasteriorum ipsorum, aut imposita exigunt, aut à sponte dantibus recipiunt, aut his actibus quoquomodo cooperantur. Vbi distinguit Pontifex bona Clericorum à bonis Ecclesiarum, ac proinde loquitur non tantum de bonis Ecclesiasticis, quæ dicuntur bona Ecclesiarum, sed de quibuscumque bonis Ecclesiasticorum. quod est notandum contra Nauar. cap. 27. n. 128. qui tamen c. 17. n. 202. nobiscum sentit. nam expressè affirmat, eos qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere censuram Bullæ Coenæ: etsi id, quod vehunt, important, vel asportant, sit de eorum patrimoniis vel Ecclesiasticis prouentibus. quod autem dicitur de *sponte dantibus*, intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui idem sponte dat, quia Ecclesiasticis sunt imposita, siue ab eo qui dat antequam exigatur.

¹⁹ Etiam patrimonialia ipsorum sunt exempta, &c.

Dices, Princeps habebat ius imponendi vectigal huic prædio antequam peruenisset ad Ecclesiam. hoc autem iure non debet spoliari ex eo quod fiat Ecclesiæ: ergo tale prædium non est immune. Secundò, Si ista res ad Ecclesiam non proueniret, sæpè venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum esset certum vectigal, v. g. decima pars pretij. dum autem transit ad Ecclesiam vel pium locum, numquam amplius venditur, vnde Princeps nihil amplius inde commodi percipit, ac proinde meritò potest legibus suis cauere, ne res immobiles ad Ecclesias vel Monasteria transferantur. Hæc argumenta valde mouent eos, qui rem publicè considerant, ideoque Principibus consilium sancienti tales leges suggererunt.

Respon

sponte dantes.

²⁰ An cedat in damnum Principis.

21 *Resp.* Respondeo tamen ad Primum, Principem non habere ius imponendi vectigal pradio, nisi quamdiu illud pertinet ad personam carentem privilegio immunitatis. vnde hoc ipso, quo transit ad Monasterium, vel ad Ecclesiam fruentem immunitate, amittit hoc ius. neque hoc mirum videri debet, cum Principes Christiani iam à mille & amplius annis in hoc consenserint, (vt patet ex L. Sanctimus, quæ est Iustiniani) & tot sæculis seruauerint. neque vlla causa est, cur possint hoc privilegium semel Ecclesiæ ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde esset atque si quis agrum, domum vel redditum Ecclesiæ semel donatum auferret. quod est manifestum sacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiusmodi prædia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes: tunc enim Principes amittunt ius imponendi vectigalis, quod antè habebant.

22 Ad secundum Respondeo, Nunquam Principem vllum esse factum pauperiorem ex eo quod ipse vel subditi eius fuerint liberales in Ecclesiâ; vt patet in Constantino & Carolo, utroque verè magno & aliis plurimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum administratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipsi seruis eius condonant, compensare potest; vel calamitates & seditiones auerendo, vel prosperos successus bellorum, noua regna, vbertatem terræ, & alia huiusmodi largiendo. Sæpè fit vt ob aliquam seditionem vel bellum, (quod fortasse pietas ista & religio Principis auertisset) vno anno plus ipse amittat, quàm mille annis ex huiusmodi vectigalibus percipi posset. quid tunc prodest illi politicorum istorum consilium.

23 *Quibus euentus Clerici non sint exempti.* Aduerte tamen, in quibusdam casibus Clericos non esse exemptos. Primò, Si negotiationem exercent. tunc enim licet ex eo quod emunt, vendunt, aut deferunt negotiationis causâ, possunt vectigalia exigere. patet ex cap. Quamquam, suprà: quod Ecclesia concessit in odium negotiationis, quæ maximè Ecclesiasticos dedecet: vnde etiam seuerè ipsis interdicitur. vide suprà cap. 21. dub. 1. & si ter moniti à Superiore nolint desistere à negotiatione, perdunt privilegium clericale; quoad bonâ; vt patet ex cap. Ex literis. 16. de vita & honestate Clericorum: ex quo colligit Glossa, Clericos ante trinam monitionem non teneri in conscientia soluere vectigal; quia gaudent privilegio clericali vsque ad tertiam monitionem.

Secundò, Si possessio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret ad ius Ecclesiæ Ecclesiastici, vt suprà dictum est.

24 Tertiò, Quando contributio faciendâ est æquè primario in utilitatem Clericorum ac laicorum. v. g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros Clericorum & laicorum inundet. Non potest tamè potestas laica hoc casu Clericos recusantes compellere per se; sed per Superiorem Ecclesiasticum. Quod si id commodè fieri non posset, putant quidam nõ esse omnino improbandam realem executionem; quia in tali casu præsumi potest ratihabitio, seu tacita licentia Summi Pontificis, sed tutius censeo vt hæc expressè ad tales casus per Principes petatur.

25 Ad reparationem autem pontium, viarum publicarum, murorum vrbs, & similibus, quæ primò & principaliter spectant ad communitatem, non tenentur Clerici contribuere, vt communiter Canonistæ docent; quia non tangit illos principaliter, sed solum secundariò, vt sunt membra communitatis, alioquin nimis angustum & propè nullum esset in oneribus publicis privilegium Clericorum.

Neque obstat L. Ad instructiones. 7. C. de sacrosanctis Ecclesiis, *Ad instructiones itinerum, pontiumque, etiam diuinas domos & venerabiles Ecclesias, libenter adscribimus, &c.* quia cum sit contra immunitatem Ecclesiasticam, vim non habet, nisi speciatim ab Ecclesia approbetur; vt communiter Doctores Canonum & Theologi docent. vide Siluestrum v. Immunitas, l. n. 20. Multi tamen Doctores, præsertim Iuris euilis, ob legem ci-

tatam contrarium tenent. Item Innocentius, Hostiensis Glossa, Cardinal. Anchara. in c. Non minùs, de Ecclesiæ immunitate. sed prior sententia est verior, propter iura supradicta.

26 *Si laicorum facultates nõ olim requirebatur consensus Episcopi & Clerici, vt sufficiant.* Quartò, Quando laicorum facultates non sufficiunt ad succurrendum publicæ necessitati, potest etiam aliqua contributio imponi Ecclesiasticis. Ad hoc tamen olim requirebatur consensus Episcopi & Clerici; vt patet ex cap. Non minùs, de immunit. Ecclesiarum, ex Concilio Lateran. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Coenæ Domini: quem consensum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduersus, de immunit. Ecclesiarum, nisi fortè periculum esset in mora; tunc enim non deberet Papæ consensus expectari; sed sufficeret consensus Episcopi cum Clero, vt notat Siluest. suprà. Consensus tamen Episcopi non potest obligare exemptos. Vnde necesse est vt hi quoque consentiant. posito autem consensu Prælatorum, quorum est consentire, tributum non exigitur auctoritate laica, sed Ecclesiastica, & ita omnes inferiores illorum tenentur.

D V B I T A T I O I V.

Quo Iure Ecclesiastici sint exempti à vectigalibus,

28 *Iure diuino non sunt propriè exempti.* Respondeo & Dico Primò, Non ita sunt exempti Iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus sæcularibus, sic vt Principes peccent contra iusticiam; si de causis eorum temporalibus cognoscant, aut tributa ab illis exigant. est communis sententia Theologorum, præsertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio, cap. 31. & 37. Francisci Victoriz relect. de potestate Ecclesiæ sub finem, Ioannis Medinæ, C. de Restit. q. 16. Soti in 4. d. 25. q. 2. art. 2. Couar. qq. practic. c. 31. n. 2. Nauar. c. 27. n. 19. & aliorum.

Probatur, Primò, Quia neque ex Sacris literis, neque ex traditione, neque ex naturali ratione neque PP. testimonio talis exemptio probari potest.

Secundò, Initio nascentis Ecclesiæ erant subiecti Principibus sæcularibus, vt videtur colligi ex Apostolo ad Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* vbi etiam comprehenduntur Cleri, nam vt Glossa ait, cum dicitur *omnis anima*, nullus excipitur: & Chrysostomus in illum locum, *ostendens*, inquit, *ista omnibus imperari & sacerdotibus & monachis, non solum sæcularibus: quod declarat cum dicit, Omnis anima: etiam si Apostolus sit, si Euangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fuerit.* Theodoretus: *Siue est sacerdos quispiam, siue antistes, siue monachus, iis cedat, quibus sunt mandati Magistratus.* Theophylactus: *Insistens omnem animam, siue sacerdos sit, vel Monachus, vel Apostolus; subiecti principibus.* D. Thomas in illum locum, dicit, exemptionem ecclesiasticorum à tributis habere æquitatem, non tamen esse ex necessitate, quasi sit de Iure diuino. Neque dici potest id solum scandali vitandi causâ præceptum esse: nam Apostolus causam refert in ordinationem diuinam: *Quia, inquit, qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. additque eos esse Dei ministros, & idcirco eis debent tributa: vnde colligitur etiam, Clericos tributa debituos, nisi essent exempti.*

Verùm si quis rectè consideret, locus iste Apostoli non vrget, solum enim in genere proponit Ius diuinum naturale, quo tenetur quisque obtemperare suo legitimo Superiori. huius enim potestatem in subditum esse à Deo & qui huic resistit, Dei ordinationi resistere, &c. quæ omnia generalia sunt; & respectiue intelligenda, nimirum de quouis homine respectu sui Superioris. Simili modo etiam nunc post exemptionem loqui possemus. omnis enim potestas superiorum est à Deo, & omnis superior minister est Dei, & vindex in iram malè agentis. vnde hinc probari non potest, Ecclesiasticos subesse Principi sæculari quoad

vim coactiuam, et si quoad vim directiuam in quibusdam subint; v. g. in pretio rerum venalium, & huiusmodi.

29

Tertio, Quia olim Ecclesia ex agris suis tributa soluit, etiam Imperatoribus Christianis, ut constat ex testimonio Ambrosij, quod habetur cap. 26. Si tributum. 11. q. 1. Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Ecclesie soluant tributum. & ex Urbano Papa cap. 22. Tributum 23. q. 8. Quod in ore piscis inuenitur, pro Petro & Domino dare iubetur; quia de exterioribus Ecclesia, quod constitutum antiquitus est, pro pace & quiete, qua nos defendere debent, Imperatoribus persolendum est. hoc autem Ecclesia non fecisset, si putasset se Iure diuino exemptam: sicut numquam passa est se subiici Imperatoribus in Ecclesiarum administratione; quod sciret se Iure diuino exemptam, ut patet ex testimonio Ambrosij & Urbani: vide cap. Conuenior. 11. & cap. 22. Tributum. 3. q. 8. ubi agnoscunt subiectionem in temporalibus, non autem in spiritualibus.

30

Quandam ratione sunt Iure diuino exempti.

Dico secundò, Rectè tamen quadam ratione dici possunt Iure diuino exempti, quadam Iure Canonico & Ciuili. Prior pars probatur Primò, Quia Ius diuinum naturale et si non efficiat illam exemptionem, (non enim Deus immediatè hanc exemptionem concedit) tamen dicat eam à Principibus esse concedendam, & à Pontifice fieri posse; idque ob tres causas. Primò; Ob dignitatem status, per quem Ecclesiastici peculiari modo sunt diuinis rebus mancipati & consecrati; atqui contra reuerentiam Deo debitam est, si id quod semel Deo consecratum est, tractetur tamquam profanum. Hinc David ne defensionis quidem causam umquam fuit ausus lædere Saulem, quia vnctus erat Dominis; quæ tamen vnctio solum erat vmbra vnctionis & sanctificationis Ecclesiasticorum. Secundò, Ecclesiastici sunt Pastores & Patres sæcularium, & Iudices eorumdem loco Dei in causis summis quæ salutem æternam contingunt, constituti: atqui contra decorum & reuerentiam debitam est, ut quis iudicet suum pastorem, & filius patrem; & qui antè fuit reus, suum Iudicem, qui illum auctoritate diuina iudicauit & absoluit, maximè si alia commoda ratio iniri potest. Tertio, Et si Principes Clericos ab iniuria defendant, & curent ut tranquillitati temporali fruantur; tamen Clerici vicissim Principibus longè maius & diuinus beneficium conferunt: ipsorum enim ministerio sunt Christiani, accipiunt doctrinam salutis, remissionem peccatorum, animæ sanitatem, panem cælestem, & vitam æternam, ipsorum orationibus & sacrificiis fulcitur regnum, auertuntur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & felix status rerum. Vnde Constantinus & Constantinus concedentes Clericis perpetuam securitatem, nempe ab oneribus personalibus, addunt, *Scienter, magis religionibus, quam officio ex labore corporis vel sudore nostram Rempub. contineri.* ut refertur cap. 23. in qualibet. 23. quæst. 8. Itaque suis muneribus ecclesiasticis abundè compensant Principi & Reipublicæ: ut omnis æquitas postulet, eos ad alia tributa adstringi non debere.

31

Ex his patet, Principes lege religionis, obseruantiz & gratitudinis obligari, ut Ecclesiasticos exemptos habeant seu eximant: non autem ipsam exemptionem immediatè à Deo factam.

Exemplis Scripturæ probatur.

Secundò. Probatur exemplis Scripturæ sacræ, nam Ioseph Genes. 47. totam terram Egypti subiecit Regi, fecitque tributariam, ut penderet quintam partem fructuum præter terram Sacerdotum, quibus etiam ex publico dabantur, unde colligit Urbanus Papa cap. 22. Tributum. 23. quæst. 8. agros Ecclesia non esse Imperatorum exactionibus subiiciendos. & 1. Esdræ 7. Artaxerxes vult Sacerdotes, Leuitas, & alios templi ministros à vectigalibus esse immunes. Quod si naturale lumen rationis dictabat illos Sacerdotes eximendos esse: quantum magis dictat ut Sacerdotes & ministri noui Testamenti examinantur, quorum & dignitas & functio est incomparabiliter sublimior, & Reipublicæ fructuosior.

In hunc sensum accipiendi videntur Canones, dum dicunt, Clericos & eorum res non solum Iure humano, sed etiam diuino exemptos esse: quod expressè habetur cap. Quamquam. 4. de censibus, in 6. & insinuat cap. Non minus. 4. de immunit. Eccles. cap. 12. Si Imperator. dub. 96. & Concil. Trident. sess. 25. de refor. cap. 20. ubi dicit, *Personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione & Canonicis sanctionibus constitutam esse.* quamuis dici possit, in hoc ultimo testimonio illud Dei ordinatione referendum esse ad immunitatem in spiritualibus: sed verius est, intelligendum esse generalitèr de integra immunitate, iuxta modum supradictum: ut colligitur ex sequentibus verbis Concilij. hoc modo videntur Canonistæ posse cum Theologis conciliari.

32

Explicatio Canonum.

Altera pars, Quod Iure Canonico & Ciuili exempti sine re ipsa, probatur, Quia quod Ius diuinum naturale dictabat esse faciendum, id Iure Canonico & Ciuili præstitum est, ut patet ex Canonibus citatis. Item ex cap. In qualibet. 23. & duobus seqq. 23. q. 8. & 11. q. 1. per multa capita. Item cap. Et si Clerici. 4. c. Clerici. 8. cap. Qualiter 7. de Iudiciis.

33

Vbi Aduerte, toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuisse illis subiectos sicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cum eorum dignitatem non agnoscerent; neque etiam Pontifex Summus, eò quod vel non posset, vel non expediret. Postquam autem cœperunt esse Christiani, sensim eos cœperunt eximere. Primùm quidem Constantinus lege lata exemit eos ab oneribus personalibus, ut patet d. cap. 23. In qualibet. 23. q. 8. & à solutione publici census, ut testatur Sozom. lib. 1. cap. 8. hist. in ceteris tamen manserunt subiecti. Deinde à Iustiniano fuerunt exempti in causis ciuilibus pro prima instantia solum: in criminalibus tamen reliquit eos sub Iudice sæculari, ut patet ex Nouella 83. & 123. multa tamen vsurparunt sibi isti Imperatores in causis Ecclesiasticis, quæ Iure diuino sunt omnino exemptæ. Idem concessit immunitatem à quibusdam tributis, L. Sancimus. 21. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Denique à posterioribus Principibus omnino exempti fuere, eaque exemptione multis sæculis consensu totius orbis sunt potiti.

34

Quomodo Clerici sensim exempti.

Vnde sequitur, eam à successoribus reuocari non posse. Primò, Quia fuit absoluta & perpetua ex mente concedentium: omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum est irreuocabilis. Secundò; Fuit facta ad remuneranda beneficia spiritualia, quæ regna percipiunt ab Ecclesia. Tertio, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit: sicut donatio agrorum aut villarum, quæ offeruntur Ecclesie eiusque ministris. vnde sicut sacrilegium esset repetere agros Ecclesie donatos, ita sacrilegium erit, infringere Clericorum immunitatem. Quarto, Orbis Christianus, à quo Principes habent auctoritatem, consensit in hanc exemptionem. vnde non est in Principis potestate eam reuocare: sicut quod semel consensu regni est alienatum, non potest repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui sunt supra ipsos Principes, eam confirmarunt. Denique, Quia Iure diuino naturali Principes tenentur eam facere, & factam ratam habere, ut ostensum est.

35

Non potest hac exemptio reuocari.

His adde, etiam si Principes nolissent in hanc exemptionem consentire, Summi tamen Pontifices & Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi, ut communiter docent Doctores, & probat Couarruias in pract. cap. 31. num. 3. & 4. ratio est, quia habent potestatem à Christo statuendi id, quod ad bonum spiritale Ecclesie & Dei honorem videtur necessarium, aut valdè expediens: atqui exemptio Clericorum à Iurisdictione sæcularium, est necessaria ad bonum spiritale Ecclesie & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex causis suprà allatis, tum quia valde vilesceret status ecclesiasticus, & res diuinæ quas tractant, si instar laicorum ad Iudices sæculares traherentur: tum quia valdè distraherentur à rebus diuinis;

36

Pontifex potest hanc exemptionem facere.

diuinis; nam facile à laicis possent vexari: tum quia periret libertas illa sacerdotalis, quia in laicis instruendis & corripiendis ut debent: tum denique; quia laici facile etiam causas Ecclesiasticas ad se pertraherent. Accedit quod Principes sunt subditi Pontifici sicut oues pastori: atqui Superior potest aliquem eximere à iurisdictione sui subditi, præsertim quando recta gubernatio & honor Dei id postulat. Quod si Pontifex potuit Clericos eximere à iurisdictione secularium Principum; consequens est ut etiam potuerit eximere à tributis; quia tributa ob iurisdictionem penduntur; ut constat ex Apostolo ad Rom. 7. deo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam: ideo enim & tributa præstatis.

D V B I T A T I O V.

Quinam Clerici sint exempti.

37
Sacris insla-
ti, Beneficia-
ry, Religiosi.

Respondeo Primò, Omnes Clericos sacrorum ordinum, & beneficiarios & Religiosos & Religiosas exemptos esse; idque præcipuò quodam iure. est communis sententia Doctorum, teste Couar. in pract. cap. 3. n. 7. nam hi omnes vel firmiter Ecclesiastico statui sunt addicti, vel actu Ecclesie deferuiunt.

38
Clerici mino-
res.

Secundò, Clerici minorum ordinum, & primæ tonsuræ, si non sint coniugati, secundum Canones sunt etiam à tributis liberi; etsi neque beneficiarii sint, neque in aliqua Ecclesia deferuiant. colligitur ex cap. finali, de vita & honest. Clericorum cap. Quamquam, supra, & ex L. Presbyteros, 6. C. de Episcopis & Clericis.

Qui priuile-
gio fori fru-
antur.

Nec obstat Concilium Trid. sess. 23. c. 6. de reformat. quia loquitur solum de priuilegio fori, quo non possint ad tribunal seculare pertrahi: quod priuilegium Concilium non concedit, nisi illis Clericis primæ tonsuræ vel minorum ordinum, qui aut beneficium Ecclesiasticum habent, aut clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesie ex mandato Episcopi deferuiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua schola, vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines, versantur.

Consuetudo
eos subicit.

Tertiò, Longa tamen consuetudine contraria, Clerici primæ tonsuræ & minorum ordinum, qui nec beneficium habent, nec ulli Ecclesie deferuiunt, videntur hanc exemptionem amisisse, etiam si coniugati non sint; quia iam à multo tempore vectigal soluunt sicuti laici. Ita Couarruias n. 9. ubi in fine ait se vidisse litteras regias in hoc decretas, ut Clerici primæ tonsuræ etiam non coniugati, cogantur soluere decimam partem rei venditæ: quod tamen videtur esse contra Ius Pontificium, in c. Quamquam, de censibus; in Sextò.

39
Prescriptio
an contra
valeat.

Dices, Non potest vmquam valere præscriptio aut consuetudo contra immunitatem & libertatem Ecclesiasticam, ut expresse habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quæ incipit. Cassa & irrita. & colligitur ex cap. Causam, de præscriptionibus, & cap. Clerici, de Iudiciis: ergo consuetudine non potuit hoc introduci.

Respondeo, Non posse quidem eam valere inuito Pontifice, seu non accedente libero eius consensu, sed præsumi posse hunc consensum propter commodam Principum interuenisse. nam hæc consuetudo non erat omnino à ratione aliena; præsertim ob multitudinem talium Clericorum; quorum plerique ideo dumtaxat Clerici fiebant, ut à tributis eximerentur, absque ullo animo ad Ecclesiasticum statum conscendendi.

Quod ad priuilegium fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, si in Seminario vel studio versentur non est credibile Ecclesiam consentire aut consensisse ut possint eo per contrariam consuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas status Ecclesiastici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

40
Clerici coniu-
gati.

Quartò, Clerici coniugati non sunt exempti à vectigalibus, neque iure Canonico neque consuetudine; ut

rectè Couarruias, quia duo tantum priuilegia huc conceduntur, nempe fori & canonis. ut patet cap. vnicò, de Clericis coniugatis in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur, Primò, Ut duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Ut deferant tonsuram & vestes clericales: quibus addit Concilium Tridentinum, ut priuilegio fori non gaudeant, nisi ab Episcopo alicuius Ecclesie ministerio sint deputati.

D V B I T A T I O VI.

Qua sit legitima causa imponendi vectigalis.

Respondeo, Causa iusta duplex est; Prior necessitas publica, cui aliter commodè succurri nequit, ut si necessarium sit ad stipendia militaria, ad reparationes urbium, vel aliter ad bonum publicum valde expediens. huc etiam pertinet status principalis sustentatio: nam & hæc ad bonum publicum pertinet; ratio est, quia sicut Principis est populum regere, ius dicere, hostes arcere, denique tranquillitatem & prosperitatem temporalem totis viribus procurare, ita vicissim populus tenetur sumptus necessarios ad hæc præbere. vnde etiam potest à Principe, si opus sit, ad hoc cogi. Sed quatuor hic sunt requisitæ conditiones. Prima, Ut constet causam esse iustam, vel si de ea sint diuersæ opiniones; ut habeat probabiles rationes, ob quas possit prudenter statuere se hic & nunc posse ob talem causam tributum imponere. si tales rationes non habeat, vel certè non consideret siene iustum; quod agit, an non, sed cæco more progrediatur, non potest exigere, quia nescit an ius exigendi habeat: vnde exigendo, iniuriam populo irrogat & restitutionem tenetur, nisi postea constet causam iustam fuisse, quia mala fide acquisitum est restituendum.

41
Causa vecti-
galis dua.
Primò, Neces-
sitas publica,

Secunda, Ut causa sit vectigali proportionata; seu ut vectigal non sit maius quam causa postulet: qua parte enim excedit, est iniquum.

42
Quatuor con-
ditiones.

Tertia, Ne insinuetur in alienos usus, ut in prodigas largitiones, & alias expensas inutiles, publicas vel priuatas, ad quas populus non tenetur contribuere: teste Caietano. v. Vectigalia, & Petro Nauarra lib. 3. cap. 1. num. 255.

Quarta, Ne diutius quam causa postulat, continue-
tur: nisi fortè noua causa superuenierit, ob quam de nouo imponi potuisset, tunc enim licebit continuare, quia causa continuatur in simili, dum in locum prioris causæ, alia æquè iusta succedit.

43

Vbi tamen Aduerte ex Alphonso Castro l. 1. de lege pœna. cap. 11. si causa immediata tributi non sit negotium aliquod transitorium, sed obligatio quædam permanens, (v.g. ad vindicandum perpetuò mare à piratis, itinera à latronibus) non statim cessare tributum, si aliquo anno piratæ vel latrones non grassentur: quia pro ipsa obligatione exigitur, quæ continua est semperque manet, tenetur enim Princeps semper esse paratus, & habere naues & milites expeditos. secus est quando immediatè pro aliqua necessitate transitoria inducitur, illa enim cessante tributum cessat.

Si causa sit
permanens.

Quod si hæc conditiones seruatz non fuerint, tenetur Princeps ad restitutionem, & ipso non restituen-
te, tenetur exactor: est enim fraus & rapina, ut docet Caietanus v. Vectigalia iniqua; & consentiunt ceteri Doctores.

44

Circa tamen exactorem Notandum est ex Caietano, 5. Occurrunt, si dubium sit an vectigal sit iustum, an iniustum aliis affirmantibus, aliis negantibus, exactor, qui est subditus Principis, & obedientiæ compulsus exigit, non peccat, nec tenetur restituere, quia obedientiæ in dubio excusat. sicuti subditus qui compellitur ire ad bellum, quod non constat ei esse iniustum, excusatur, etiam si postea iniustum fuisse deprehendatur. ratio est, quia in dubio melior est conditio Superioris, qui ius imperandi possidet: merito enim inferior in dubio iudicium suum Superiori debet submit-
tere.

45
exactor se re-
demptor in
dubio.

46

tere, & obsequium debitum non subtrahere. Secus tamen esset, si sciret Superiorem suum dubitare, & dubitanter imperare; quia sciret tunc illum non habere ius imperandi. Si verò non est subditus, aut si non compellitur, non potest se sponte ad talia dubia vectigalia exigenda offerre; nisi tantam sciat esse Principis probitatem & prudentiam, ut meritò in eius iudicio possit acquiescere. alioqui mortiferè peccat, exponens se periculo cooperandi iniusticiæ, & tenetur ad restitutionem; nisi postea deprehensum fuerit iusta fuisse ratio est, quia mala fide exegit, & latà culpā damnum intulit, sicut is, qui à suo debitore exigit aliquid, de quo ambigit an debeat.

47

An sit excommunicatus.

Verum autem talis exactor sit excommunicatus, quando dubitatio de iustitia vectigalis oritur ex dubitatione de potestate imponentis, quæri potest. Sed dicendum est, non esse excommunicatum, nisi ex parte rei, is qui imposuit, deprehendatur potestate, caruisse. si enim ille verè caruit potestate, exactor cum tali dubio exigens, ab initio excommunicatus censi debet: quia mala fide exigit quæ imponi non poterant, & ita accommodantur ei verba Bullæ Cœnæ. & cap. Quamquam, de censibus in 6. vide Nauarrum cap. 37. n. 61. & 70.

48

Si culpa Principis exhaustum ararium.

Petes, Quid si Rex sua culpa ararium exhauserit, v.g. ludis, conuiuiis, profusis largitionibus, bellis inconsultis, poteritne urgente necessitate, noua tributa imponere?

Resp. Posse, si alia ratione non possit publicum malum auertere; quia subditi in publica necessitate tenentur opem ferre. sed hoc casu deberet Princeps omnes sumptus parum necessarios accidere; & postea cum res meliori loco fuerint, illud extraordinarium damnum culpa sua constatum, populo sarcire, ut rectè docet Medina q. 13.

49

Secundò, Cōpensatio sumptuum.

Altera causa iusta imponendi vectigalis est compensatio sumptuum & damnorum acceptorum, & iusta vindicta. Tale tributum solet imponi tum subditis, qui iniquè rebellant contra suum Principem, eique causa multorum sumptuum & damnorum fuerunt; idque partim titulo iustæ punitiois, partim iure sarciedorum damnorum: tum etiam hostibus externis iam deuictis, qui vel damnum intulerunt, vel iniquum bellum mouerunt; ut docet Victoria relect. 4. de iure belli, num 57. & probat ex c. 20. Deuteron. ratio ferè est eadem, quæ in subditis rebellibus. fit enim partim iure vindictæ, quod iniuriam irrogarint; partim iure compensationis damnorum & sumptuum, quorum causa extiterunt.

DUBITATIO VII.

Utrum vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad usum necessarium familia emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, sint iusta.

50

Sententia Caietani.

Caietanus v. Vectigal, circa principium, §. ex forma, & circa finem §. Quintum est, condemnat huiusmodi vectigalia, & solùm admittit ea, quæ imponuntur rebus causâ negotiationis aduectis eiusdem ferè sententiæ est Driedò quoad pauperiores, lib. 2. de libert. Christiana c. 5. Probatur Primò, Quia in illis non seruatur iusta forma tributorum, quæ postulat ut pauperiores non magis onerentur quàm diuites; sed quisque pro portione suarum facultatum & lucrorum. In hoc autem genere magis grauantur pauperes, quibus paræ facultates & nihil lucri ex negotiatione: quod sanè videtur iniquum. Minor probatur, quia quò quis est pauperior, pluribusque liberis oppressus, eò plura de rebus suis debet vendere, & de rebus alienis emere ad necessarium usum: diuites autem non coguntur sua vendere, & possunt ipsi alere pecora, & reliqua necessaria à suis villis parare; possunt etiam obser-

uare tempus, quo res sunt viliores, & tunc magno commodò coemere: ergo hoc vectigali multò magis grauantur pauperes, quàm diuites. Confirmatur ex Driedone supra, ubi dicit, iniusta esse vectigalia, si sic imponantur ut plus grauentur qui iusta ratione minùs sunt grauandi; vtpote si magis indigentes grauentur plus aut equaliter cum ditioribus, minùsque egentibus. Iniquum est, pauperem pro rebus, quas usu suo consumendas deferre, tantumdem ad supportandum Reipub. onera soluere, quantum diues soluit pro similibus rebus æqualis ponderis, ad usum suum delatis, &c. & infra dicit, non esse ingerendum scrupulum, huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus: quia non tenentur equaliter diuitibus ad onera Reipub. contribuere, sed solùm secundum proportionem suarum facultatum.

Secundò, Probatur ex iure ciuili, nam L. Vniuersi, C. de vectigal. sub poena capitis prohibetur, ne ex rebus, quæ ad usum proprium inuehuntur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quamquam, de censibus, in 6. ubi dicitur, Pedagiorum exactiones, tam iure Canonico, quàm ciuili, regulariter meritò esse damnatas, quod intellige de pedagii, quæ imponuntur rebus, quas ad suum quilibet usum deferre. Eandem sententiam tenet Toletus lib. 5. Instruct. sacerdot. cap. 73. ubi dicit, non solùm peccare exactores huiusmodi vectigalium, sed etiam esse excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur, qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem sunt prohibita; vnde non minùs sunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagogium, nu. 3. & quidam recentiores.

Respondeo, Hanc sententiam ordinariè veram esse: sunt tamen quatuor casus, in quibus talia vectigalia possunt imponi. Primò, Si publica necessitas urgeat, & vectigalia, quæ aliunde colligi possunt, non sufficiant: tunc enim hisce rebus imponi possunt, ita tamen ut non sint maiora, quàm illa grauis Reipubl. necessitas postulet. Ita diuus Antoninus 2. p. tit. 1. c. 13. §. 9. Medina q. 15. Siluest. v. Gabella, 3. q. 5. Nauar. c. 17. num. 202. Ratio est Primò, Quia membra Reipubl. tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere, si necesse sit: ergo multò magis ex rebus ad vitium necessariis aliquid soluere; si aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud, quod soluunt mercatores pro suis mercibus, tandem recumbit in pauperes, & eos, qui sibi necessaria parant; & tamen hæc censentur iusta: ergo illa alia non sunt condemnanda, quando alia ratio commodior non superat.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia esse maiora, quàm necessitas præcisè requirat, ex eo constat, quòd à iusta forma nonnihil exorbitent, à qua, quàm minimum fieri potest, recedendum est: quam ob causam iure Canonico & Ciuili regulariter sunt prohibita. Adde, multò æquiora esse quæ rebus non ita necessariis, ut ad delicias, elegantiam, vel luxum spectantibus imponuntur, v.g. panno pretioso, serico, holoserico undulato, tapetibus, vasis argenti, pretiosis vinis & eduliis, & similibus, sine quibus homines viuere possunt: tunc enim potissimum onerantur ditiores, & qui commodè ferre possunt.

Secundò, Si ob aliquam causam publicam ex consensu totius populi statuatur; ut inquit Medina. ratio est, quia quisque potest sibi opus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen consensus debet esse liber, & solùm consentientes constringere. quare qui non consenserunt, vel coactè consenserunt, non obligabuntur.

Tertiò, Si pro securitate viarum, nempe personarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione consuli earum securitati nequit. satius enim est hoc onus sustinere, quàm omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Quartò, Si sit consuetudo, quæ memoriam hominum excedat: hæc enim potest talia tributa excusare: modo tamen ratio pauperum habeatur. Adde, & modò

51
Quatuor casus, quibus possunt imponi.

52
Si consuetudo memoriæ hominum vincat.

modò non constet, causam ob quam imposita fuerunt, cessasse: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitime præscripta.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa consuetudo tanto tempore absque murmure & oppositione plebis fuisset seruata: quia tunc potius præsumendum esset aliam causam legitimam in locum prioris successisse, quam illa tributa iniquè tam longo tempore fuisse extorta. Vfus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniustitiz præsumptionem, iuxta ea quæ dicta sunt supra cap. 6. dub. 10. & 12.

D V B I T A T I O V I I I.

Verum qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium usum comparatis, impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem. Item, An possint res illas vendere precio corrente.

⁵³ *Sententia mul-* **Q**uidam Doctores docent hos non peccare mortaliter, ac proinde non teneri ad restitutionem. Ita Angelus v. Pedagogium num. 6. Nauarr. cap. 23. num. 55. & 60. Beja in suo libello casuum, casu 1. secundo Aprilis. Probari potest hæc sententia. Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponuntur per statutum, nullum continens verbum præceptiuum, sed tantum verbum statumimus vel ordinamus ut quilibet soluat tale quid sub poena cadendi in commissum; quæ forma non significatur obligatio sub peccato mortali, sed tantum rem posse à fisco vindicari post sententiam, si vectigal solutum non fuerit. Confirmatur, Quia lex purè poenalis (qualis est ista) non obligat nisi ad poenam, idque post sententiam, ut docet Henricus à Gandauo, quodlib. 3. q. 21. Ita Angelus supra, & v. Inobedientia, nu. 1. addit, statutum purè penale, ex forma statuti solum obligare ad poenam, (nempe post sententiam) ex intentione autem statuentis obligare ad culpam, si passim temerariè aut causa leui violetur. Vnde sequitur, non fore peccatum, si quis semel, bis, aut ter fraudet. secus verò si passim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiam si verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præsertim quando apponunt poenam in bonis temporalibus: tunc enim videntur satis habere, si illa poena iis, qui deprehensi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea sententia Matthæum Matthiæum virum doctissimum, & alios. Tertio, Quia leges & statuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel similem speciem è regno efferat sub poena commissi, (id est, sub poena amissionis rei) non obligant sub peccato, ut multi Doctores sentiunt; (pauci enim sunt, qui sibi inde scrupulum faciant, præsertim in efferendo auro & argento) sed solum tribuunt ius Principi ad rem, si deprehensi fuerint, fisco vendicandam. quare idem dici non poterit de statutis vectigalium?

⁵⁵ Ob has rationes videri possit alicui hæc sententia non improbabilis, præsertim in vectigalibus nouis & multum onerosis: etsi enim per tales fraudationes aliquid Principi vel redemptori decedat; multæ tamen & confiscationes in deprehensos facile compensant. Accedit quòd redemptores sciant talia fieri consueuisse, & idèò minoris conducant.

⁵⁶ *Contrarium* **R**espondeo tamen & Dico Primò, Verius esse, quando constat huiusmodi vectigal iustè impositum esse & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in summa notabili, mortiferè peccare, & teneri ad restitutionem. Siluester Gabella tertio, num. 21. & 22. vbi dicit omnes Summistas ita sentire, præter Angelum; Caietan. v. Vectigalia, Fumus v. Vectigal, num. 6. Ioannes Medina quæstio. 13. Couarruias ad regul. Peccatum, part. 2.

§. 5. num. 5. & alij recentiores.

Probatum **P**robatur Primò, Ad Roman. 13. Idèò & tributa præstatu: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. vbi apertè Apostolus docet vectigal esse debitum Principi propter administrationem Reip. & Matth. 22. Reddite ergo quæ sunt Cæsari, Cæsari: & quæ sunt Dei Deo. vbi satis indicatur, vectigalia iusta esse soluenda.

⁵⁷ **S**ecundò Probatum, Quia Respublica lege iustitiz debet Principi iustum stipendium administrationis, & subsidium necessarium ad conseruationem publicæ tranquillitatis: hoc enim tacitè promittit, dum eum sibi præposuit: ergo quando hæc obligatio est in singulas Reipublicæ partes distributa, assignata cuique sua portione, & determinatis rebus, ex quibus soluenda sit; singuli ex iustitia tenentur illam soluere. Eadem enim obligatione, qua Respublica tenetur in genere ad sumptus necessarios, singuli in particulari tenentur ad suam partem ipsis debito modo assignatam: quare cum singulis assignetur sua pars per tale vectigal, tenentur singuli lege iustitiz tale vectigal soluere.

⁵⁸ *Decima.* **T**ertio, Facta determinatione decimæ partis soluendæ ministris Ecclesiæ in stipendium sustentationis, singuli ex iustitia tenentur decimam illam soluere: ergo similiter, facta determinatione vectigalis, quantum, & ex quibus rebus sit soluendum Principi, singuli lege iustitiz tenentur illud soluere. est enim par vtrobique ratio: sicut enim decimæ debentur Prælati Ecclesiæ ob gubernationem spiritalem, ita vectigalia Principibus secularibus ob gubernationem temporalem.

⁵⁹ *Leges tributorum & vectigalium.* **E**x his solui possunt argumenta sententiz aduersæ. Nam leges tributorum non tantum statuunt vel præcipiunt quid sit agendum; sed etiam determinant iustum stipendium Principis, vel subsidium ob onera publica ferenda necessarium. quare sicut aliz leges, quibus pretia rerum determinantur, obligant in conscientia: etiam si nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & statuta vectigalium. Adde, fundamentum illud Angeli & Nauarri de lege poenali, non esse solidum: de quo prima secundæ quæst. 96. artic. 4.

⁶⁰ **D**ices, Has rationes solum probare de vectigalibus antiquis; quæ iam olim statuta sunt Principi in stipendium, pro administratione Reipublicæ: non autem de iis, quæ recens instituuntur ob aliquam publicam necessitatem: quia Respublica non tenetur ex iustitia talia admittere; sed solum ex obedientia & amore boni communis, ac proinde non censentur singuli ciues in particulari obligari ex iustitia, sed solum ex obedientia Principis, & sub poena pecuniaria, quam ille statuerit: hoc enim sufficit ad finem propositum.

Respondeo, Cum Resp. totam suam potestatem in Principem transtulerit, non apparet ratio cur Princeps non possit obligare singulos, non solum lege obedientiz, sed etiam iustitiz, ad vectigal soluendum: quia Respub. potuisset eos sic obstringere: quòd si potest, cur non censeatur facere, cum hæc ratio sit efficacior ad finem consequendum?

⁶¹ *Verum debent exigi.* **N**otandum tamen est, Primò, Multos viros doctos sentire, vectigal pro rebus de loco in locum transfuectis, (præsertim quando est graue) non debere solui, nisi exigatur; modò nihil fraude actum sit: vt si non absconderis, custodes non deceperis: non enim teneris ipse exactorem quærere. Ita Tabiena v. Pedagogium. §. 8. Sotus l. 3. de iustitia, q. 6. art. 7. in fine. Henriquez de Indulgentiis cap. 36. Probabilius tamen est, seruandam esse consuetudinem: hæc enim est optima legum & voluntatis Principis interpretes.

⁶² *Si ob extremam vel grauem necessitatem aliquid emanatur aut vendatur.* **N**otandum Secundò, Equitati consentaneam esse multorum Doctorem sententiam, Eum, qui rem aliquam deferret, emit, aut vendit ad solatium suæ extremæ vel magnæ necessitatis, non debere in conscientia vectigal. Ita docet Petr. Nauarra l. 3. cap. 1. num. 256. ex

Caetano. Probata Nauarro, D. Antonino, Soto, Fumo, Siluestro, Angelo. ratio est, quia respectu talis personæ censetur immodicum, ac proinde carens debita forma iusti vectigalis. unde infert Petrus Nauarra, pauperes, qui aliquid vendunt ex propriis fructibus, vel ex supellestili, nihil debere; cum id faciant ad supplemenda necessaria vitæ, ultra quæ nihil vel parum habent. Puto tamen hic etiam esse considerandam consuetudinem: si enim consuetudo habet, ut tales etiam partem aliquam soluant, ea merito seruari potest; præsertim si princeps aliunde necessaria habere nequeat. Si tamen aliunde sibi posset consulere, consuetudo illa corruptela censenda esset; teste Angelo; Caetano, Gabriele & Siluestro, ut docet Petrus Nauarra n. 237.

63 *Quid si dubia sit iustitia vectigalis. Sententia multorum Doctorum est, debere consistere de iustitia nouum.*
Sed difficultas superest, Vtrum coram Deo sit obligatio soluendi, quando sunt probabiles rationes dubitandi de iustitia vectigalis. Multi DD. affirmant, omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, id est, quæ ab hominum memoria sunt instituta) nisi constet de eorum iustitia, præsumi iniusta, ac proinde in conscientia non deberi, si scandalum ab sit. Ita Angelus v. Pedagogium, n. 6. Gabr. in 4. dist. 15. q. 5. concl. 7. Caeteranus supra, Siluester Gabella 3. q. 3. versu secundo, & q. 14 Fumus Gabella n. 18. Arragon. q. 62. art. 3. Driedo lib. 2. de libert. Christiana. cap. 5. Ceterum.

Fundamentum horum DD. est duplex. Primum, Quia præsumptio Iuris his vectigalibus obstat. dicitur enim c. Quamquam, de Censibus in 6. Pedagogium exactiones tam Iure Canonico quam Ciuili, regulariter meritis sunt damnate. cuius causa est, quia tot conditiones requiruntur ad iustitiam vectigalis, ut difficile forte sit iusta inuenire, inquit Caeteranus. Debent enim esse iusta ex causa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex usu, ut dictum dub. 1. ergo nisi moraliter certum sit esse iusta, populus non tenetur. Secundum, Quia in dubio melior est conditio possidentis, atqui populus possidet suam pecuniam & immunitatem; ergo, &c.

64 *Contrarium verius.*
Respondeo tamen & Dico Secundum, Versus esse, ut subditi teneantur ad solutionem vectigalis noui; non esse necessarium ut ipsis constet esse iustum; sed satis est, ut non habeant probabiles rationes ob quas probabiliter possint iudicare esse iniustum. si tamen tales rationes habuerint, non tenebuntur in conscientia soluere. Ita Petrus Nauarra l. 3. cap. 1. num. 263. Prior pars probatur Primum, Quia subditus in dubio negatiuo, (id est, quando dubitat ex ignorantia, quod in neutram partem rationes habeat) tenetur se conformare iudicio Superioris; nullam enim habet causam; cur contra sentiat. Secundum, Quia Princeps ut possit imponere vectigal; non necessario debet esse certus speculatiue de iustitia vectigalis; sufficit ut de ea rationes probabiles habeat. cuius enim in actionibus suis sententiam probabilem sequi potest, aded; ut etiam in bello inferendo Princeps probabili sententia dictanti licitum esse inferre, se possit conformare: ergo subditus ut obligetur soluere, non debet esse certus, sed sufficit ut non habeat probabilem rationem credendi esse iniquam.

66 *Contra quæ sit præsumptio Iuris.*
Ad primum fundamentum sententia contrariae Respondeo, Præsumptionem Iuris non obstat vectigalibus nouis, quæ supremis Principibus constat esse imposita: nusquam enim in Iure Canonico vel Ciuili hæc damnantur rimò aperte approbantur cap. Super quibusdam. 26. de verbor. signif. & L. non solent. C. vectigalia noua institui non posse. ad quas tamen duas sanctiones respicit Pontifex, cum ait, Iure Canonico & Ciuili esse damnata: ut notat Glossa: loquitur ergo de vectigalibus, de quibus non constat esse legitima auctoritate instituta vel concessa; aut antiqua consuetudine, quæ memoriam hominum superet, introducta. & quia tempore Bonifacii pleraque, quæ per Italiâ vigebant, erant talia, dicit ea regulariter esse damnata, id est, ea quæ regulariter sunt in usu per Italiâ; quia absque legitima auctoritate introducta. Ad secundum patet ex prima probatione. In eo casu, ut summum,

habet ius differendi solutionem, donec diligenter de tota re inquisierit.

Altera pars, Subditum non teneri quando sunt probabiles rationes esse iniquum, est communis Doctorum. D. Antoninus. 2. part. tit. 1. cap. 14. §. 8. Petrus Nauar. supra num. 263. & ceteri DD. supra citati. quod intellige, si rationes illæ, non solum speculatione faciant rem probabilem, sed etiam practice; ut cum viri sapientes, qui norunt statum Reipub. iudicant. esse iniquum, vel publicus rumor accedit. Ratio est: quia subditi possunt se conformare opinioni quæ practice sit probabilis.

Nec obstat quod Princeps iuste possit exigere, quia vtrique pars suo iure vitatur, dum probabiles rationes vel sententias sequitur: quo modo sæpè fit ut bellum vtriusque sit iustum.

Hic tamen cauendum scandalum & maior Reip. perturbatio. Quod si rationes istæ iniquitatem vectigalis solum faciant speculatiue probabilem, & ex altera parte etiam Princeps putetur habere rationes probabiles pro illius iustitia, tenentur subditi soluere, quia in tali dubio parendum Superiori. Ratio est: quia cum sit legitimus Superior & in possessione iuris imperandi, non potest ea in dubio spoliari, nec refert quod subditi sint in possessione suæ pecuniæ; quia ius Superioris, utpote nobilius, est præferendum.

Quod ad secundum attinet in ipsa dubitatione propositum, quidam putant, eos qui non soluerunt vectigal ratione rei vendendæ debitum, non posse rem illam vendere pretio ordinario, sed minore. Ratio est: quia illud pretium est taxatum ratione oneris soluendi vectigalis, quod iste fraudator non subiit. Unde debet detrahere de pretio, quantum ei ratione illius oneris accreuerat. Sed contrarium est multo probabilius, ut ex iis, quæ cap. 21. de empt. & vendit. dub. 5. dicta sunt, colligitur. Ratio est, quia pretium constitutum est communi æstimatione vel lege Magistratus ratione oneris, quod communiter omnes vendentes subire iussi sunt, quod pretium non mutatur ex eo quod hic vel ille oneri isti non satisfaciatur: nam qui id fecit, manet obnoxius punitioni & multæ Magistratus si detegatur: imò tenetur restituere redemptori vectigalis, vel Principi, si tale est, ut cum eo rigore censeatur obligare. Quod si non putetur habere tam rigidam obligationem, nihil refert: non enim idcirco venditio fuit iniusta. Si enim non est iniusta, cum obligatio restituendi est strictissima: cur sit iniusta, cum non est stricta, sed persona solum manet obnoxia punitioni si deprehendatur? Deinde si Princeps alicui condonaret hoc vectigal, ille posset rem vendere pretio corrente: alioquin nullum esset istud Principis beneficium: ergo etiam is qui illud fraude non soluit. Quia sicuti condonatio Principis non mutat rei æstimationem communem: ita nec illa fraudatio. Tertio, quando pretium auctum est ratione sumptuum, vel periculorum, quibus passim aduectio mercium est subiecta: si aliqui sint qui absque huiusmodi sumptibus vel periculis eas merces compararunt, siue Iure siue iniuria, hi possunt eas vendere pretio communi, etiam si causa, ob quam illud pretium est constitutum, in ipsis locum non habeat: ut omnes facentur: ergo similiter in præsentis casu. Denique res est æquæ bona, æquæ commoda emptori: nec emptor expositus est ratione fraudis quam fecit venditor, illi periculo aut damno, ut suppono; sicut ferè accidit in rebus quæ usu ipso consumuntur. Secus tamen foret, quando ipse ignarus fraudis exponeretur probabili periculo damni, ut si res ipsa caderet in commissum, vel ex ea deberet fieri solutio, &c. tunc enim

venditor peccaret contra iustitiam, exponendo emptorem huic periculo; & secuto damno teneretur compensare.

67
Si subditus probabiles rationes habeat.

68
Ad alteram partem dubit. propositæ. An res possit vendi pretio corrente.

D V B I T A T I O I X.

*Vtrum u, qui emit à mercatore quem nouit
vectigal debitum fraudare, teneatur ex
mercibus emptis illud soluere, principali
non soluenste.*

69

Respondeo, Hoc vectigal posse esse vel partem aliquotam mercium, v.g. quintam, decimam, decimamquintam, vel vigesimam, vel pecuniam aliquam: & quidem si non est certa pars mercium, sed pecunia per venditorem soluenda, certum est non teneri emptorem in conscientia illud soluere, quamuis norit venditorem fraudasse, modò tamen illi causa non fuerit. Ratio est, quia illud tributum non est onus affixum rei, quod simul cum re transeat in emptorem; sed est onus personale mercatoris, permanens in ipso, quamuis ex mercis deportatione contractum.

70
*Res est hypo-
thecata.*

Notandum tamen, cum mercator ante venditionem dum adhuc res erat ipsius, vectigal deberet, rem illam contraxisse obligationem hypothecæ: quia omnia bona eius qui tributum debet, sunt tacite instar pignorum pro tributis obligata, vt expressè habetur L. 1. C. Quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahatur. quo fit vt cum hac obligatione ad emptorem transeat; ac proinde si fraudator vectigalis non sit soluendo, vel effugerit, potest super ea fieri executio: alioquin si ab ipso recuperari debitum potest, executio super re illa, postquam in alterius dominium cecidit, fieri non potest, vt colligitur ex Authent. Hoc si debitor. C. de pignoribus & hypothecis. vbi dicitur, Si a ius quam debitor rem hypothecatam possideat, inhibetur hypothecaria actio, donec personaliter actum sit cum reo & intercessore, id est, cum debitore & fideiussore. Putarem tamen hæc intelligenda, quando emptor nesciebat has res esse hypothecatas: si enim sciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione personali agat contra debitorem, vel hypothecaria contra possessorem, vt habemus L. Distractis. 14. C. de pignoribus & hypothecis.

71
*Si vectigal
est pars mer-
cium.*

Sed maior difficultas est, Si vectigal ex ipsis mercibus debitum, erat certa aliqua mercium portio: videtur enim tunc emptor in conscientia teneri, si sciat venditorem non soluisse. Primò, Quia illud debitum seu onus est reale & inherens ipsis mercibus immediate: atqui res transit cum suo onere, ad quemcumque perueniat possessorem. Secundò, Ex cap. Cum non sit in homine 33. tit. de decimis, vbi dicitur, *Fructus nondum decimatos*, (id est, ex quibus decimæ nondum sunt extractæ) non posse alienari absque onere decimarum. & ratio additur, quia res transit cum suo onere. ergo idem censendum est de tributo, quando est aliquota pars ipsius mercis. Hæc sententia est probabilis: quam indicat Siluester Gabella 3. num. 18.

72
*Contrarium
verius.*

*Est onus ven-
ditoris.*

Contraria tamen videtur verior, quam aduerto placuisse nostro Molinæ disputat. 675. Probatur Primò, Quia onus soluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, sed ad venditorem, qui tales res adducit & vendit: hic enim iubetur quintam vel decimam partem mercium soluere, non emptor: ergo emptor non tenetur.

Secundò, illa pars mercium antequam sit separata & tradita, non magis pertinet ad Principem cui vectigal soluendum est, quam res vendita & nondum tradita pertinet ad emptorem. at si talis res secundo emptori vendatur & tradatur, hic acquirit eius dominium, & non tenetur priori emptori ad restitutionem, vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione, & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. estque communis sententia Doctorum, vt supra cap. 21. dubit. 19. ostensum est: ergo similiter si merces illæ, in quibus continetur hæc pars soluenda nomine vectigalis, vendantur, non tenebitur emptor ad illius restitutionem in foro conscientie. Maior patet, quia Princeps non habet domi-

73

nium illarum mercium; aut alicuius partis earum, antequam ea sit separata ac tradita; sed solum habet ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipsi soluat: & præterea habet ius hypothecæ in totas merces, vt vbiicumque fuerint, possit ex illis partem suam decerpere; & in cetera omnia bona venditoris, vt ex dictis constat.

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, quia emit à vero domino, & non fuit causa cur ille non solueret vt suppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acquisiuit dominium rei per emptionem & apprehensionem. neque ratione oneris impositi illi rei: quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorem, vt dictum est: ergo non tenetur.

Ad primam rationem alterius sententiæ Respondeo, Illud onus soluendi tributi non esse propriè reale, sed personale, solam personam vendentis afficiens. secundariò tamen potest dici reale: quatenus solutio non pecunià, sed ex rebus ipsis per venditorem fieri debet.

*Respondetur
ad argumen-
ta.*

Ad secundam dici potest, Aliam esse rationem decimarum: has enim iubetur soluere non solum is qui fructus colligit, sed quiuis ad quem fructus indecimate perueniunt: vt colligitur ex d. cap. Cum non sit, de decimis, vbi sic habetur: *Statuimus, vt in prerogatiuam domini generalis exactionem tributorum & censuum præcedat solutio decimarum: vel saltem hi ad quos census vel tributa indecimate perueniunt*; (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesiis, quibus de iure debentur. Idem insinuat D. Thomas quæst. 87. artic. 2. ad 4. Imò valde probabile est, hoc ipso quo fructus exstant, decimam partem indeterminatè ad Ecclesiam pertinere, in eiusque dominium cedere, vt infra cap. 39. dub. 3. dicemus. Et quamuis Ecclesia dominium non haberet: tamen facile statuere potest, vt ad quemcumque dominium rei non decimate perueniret, is hoc ipso obligationem soluendi contrahat. sicut enim hypotheca, etsi non sit vel tota vel ex parte in dominio creditoris, tamen hoc habet onus, vt apud quemcumque reperta fuerit, possit ex ea petere solutionem, si opus sit: ita etiam res non decimata potest immediatè habere hoc onus, vt in cuiuscumque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Ecclesiæ dare. Simile statui potuisset in illis tributis, vbi pars rei loco tributi soluitur: sed re ipsa non videtur ita statutum: ac propterea non eadem in vtrisque ratio.

74
*Alia est ratio
decimarum.*

D V B I T A T I O X.

*Vtrum is, cui Princeps debet, nec potest
solutionem impetrare, possit frau-
datione vectigalium sibi
compensare.*

Suppono, non esse dubium, si vectigal non sit venditum vel locatum alteri; sed Princeps ipse per suos Quæsttores illud immediatè recipiat, tunc enim manifestum est, compensationem licitam esse.

Sed difficultas est, si alteri sit elocatum, qui certam summam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in se transferat.

Respondeo, Etiam in hoc casu licitam esse compensationem, vt rectè docet Siluester, Gabella 3. q. 9. & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 1. num. 247. Primò, Quia redemptores verè damnum non accipiunt; cum ob plurimas subditorum fraudes (quas ipsi norunt intervenire) longè minoris redimant, quam valeant: vnde & in ipso contractu censentur esse parati talia incommoda subire. Secundò, Totum ius, quod acquirit conductor, assidue dependet à iure Principis: nihil enim est aliud quam facultas quædam exequendi illud ius, quod ipse Princeps decursu totius anni habet: ac proinde non potest esse maius, quam ius illud, quod Prin-

75
*Licitè est
compensatio.*

ceps

Cepis singulis momentis per annum habet : effectus enim assidue ab aliqua causa dependens non potest villo temporis momento habere maiorem vim , quam ipsa causa illo momento habeat : ergo conductor non potest habere maius ius ad exigendum à me vectigal , quam ipse Princeps eo tempore in me habeat . quare cum ratione iuris , quod ego vicissim habeo in Principem , ius Principis elidatur compensatione ; consequens est , ut in conductorem ius vllum exigendi à me vectigal transferre non possit .

Idem usu venit in censibus , decimis & similibus iuribus , quæ elocari possunt . conductor enim cum ius habeat assidue pendens à iure domini elocantis , non plus potest , quam ipse dominus posset , si ipsemet suo iure exigeret . quare si is , cui ego debeo decimas vel pensionem annui census , mihi vicissim alio nomine sit debitor , nec possum obtinere solutionem , licitum mihi est ut compensatione , non soluendo decimas vel pensionem . Quod si conductor damnum incurrat , repetat à locatore : non enim potest creditor elocare ius quod habet in debitorem , cum damno debitoris .

Si totum ius
translatum
fuit aut con-
tractum , de-
bitum .

Secus tamen esset , si totum ius vectigalis seu decimarum , vel census in alterum transferretur , non retento dominio directo : tunc enim si prior dominus mihi ex aliqua causa fieret debitor post illam alienationem , non possem ut compensatione , non soluendo ; quia solutio census nullo modo esset debita priori domino , & ille nullum ius ad illam haberet . Si tamen ante alienationem mihi debitor fuisset , possem ut compensatione , alia via non suppetente ; quia non potuit transferre alteri ius in me , si ipsemet erat mihi debitor : hoc enim esset vendere rem meam ; ut rectè Silvester ait , nam ius quod ille habet in me , per compensationem fit quasi meum , ita enim extinguitur in Principe ratione debiti , quod ipse mihi debet ; seu ratione iuris , quod ego in ipsum vicissim habeo , ac si meum fieret . Pari modo , si ego debeam tibi censum annum 100. aureorum , & tu mihi intuleris damnum iniustum pluri vel minori æstimatum , non potes illum censum ita vendere , ut ego compensatione uti non possim , si aliter mihi debitum à te nequeam redipisci , hoc iniquum foret : nam ratione iuris quod in te habeo , possum ius tuum quod habes in me , secundum iustam proportionem extinguere . Sicut enim debitor non potest debitum transferre in alium sine consensu creditoris ; ita creditor ius suum quod habet in debitorem , non potest in alium transferre , quando ipse vicissim est debitor : quia id fieret cum alterius iniuria .

Obiectio.

Dices , Si tu mihi sis debitor , & gratis vel pretio concedas usum fructum agri tui Petro , non possum ex eo clam mihi compensationem facere : ergo neque ex censu , quem ego tibi debeo , si eius usum alteri concesseris .

80
Responsio.

Respondeo neg. consequentiam ; quia concesso usu fructu agri tui , fructus enati eo ipso pertinent ad usufructuarium vel conductorem : sed si concedas usum fructum census , quem ego tibi debeo , fructus illius census non efficiuntur usufructuarij , sicut nec tui , antequam consignentur ; sed manent in meo dominio : unde retinendo illos non usurpo alienum , sed retineo meum , in quod tu quidem ius habebas , sed illud ius pari iure compensatur & extinguitur .

D V B I T A T I O XI.

Utrum actores mercatorum teneantur ad restitutionem suis dominis , si cum Gabellariis transigant , & sibi vectigalia retineant .

81

Requenter id fieri in Hispania ab iis , qui ibidem negotiis mercatorum alibi habitantium præsumunt , narrat mercatores Antuerpienses .

Respondeo itaque breuiter , id fieri posse quatuor modis : Vel enim actor mandatum habet à domino ut transigat cum Gabellario pro mercibus quas inuecturus est , vel non habet ; si habet mandatum , tenetur illud exequi si potest ; alioquin tenebitur de damno , siue sibi retineat vectigal , siue non retineat ; quia hoc ipso , quo mandatum acceptauit , se obligauit ad illud implendum ; imò hoc ipso , quo suam operam ad negotia alterius gerenda locauit , tacite se obligauit ad eius mandata implenda , quæ ad negotia illa pertinerent ; & proinde si omisit , tenetur .

Secundò , Si autem non habet mandatum , ut quia dominus non cogitauit , tunc vel una cum Gabellario conducit gabellas : & sic potest accipere partem sibi obuenientem per societatem conductionis , tam ex mercibus sui domini , quam ex alienis , quia est socius Gabellarij : sicut enim alius poterat hanc societatem cum Gabellario inire , ita etiam ipse . Nec refert quod sit actor mercatoris , quia idem non est factus inhabilis ad alios contractus suo nomine ineundos .

Tertiò , Vel non inita societate emit sibi totum ius Gabellarij , quod Gabellarius in merces domini certo temporis spatio habiturus erat : & hoc modo non peccabit etiam contra iustitiam , etiam si totum illud vectigal sibi retineat : quia non tenebatur ex iustitia illud ius in utilitatem sui domini redimere : cum ad hoc mandatum non haberet , neque inhabilis erat ad illud sibi emendum . sicut enim quicquid alius potuisset illud à Gabellario emere , ita etiam iste actor .

Quartò , Vel denique intendit absolute redimere vel extinguere obligationem vectigalis : & tunc non potest sibi illud vectigal retinere , quia non transtulit in se ius Gabellarij , sed illud extinxit , dominumque suum illa obligatione liberauit . hoc enim ipso quo quis intendit redimere aliquam obligationem , intendit extinguere , ut desinat esse obligatus , qui antè erat . Unde longè aliud est transferre in se ius Gabellarij , aliud redimere obligationem sui domini : nam potest ius Gabellarij in actorem transferri , manente obligatione in domino : non tamen potest hæc obligatio redimi , aut ius Gabellarij extinguere , nisi dominus liberetur . Itaque in hoc casu tenetur domino ad gabellarum redemptarum & acceptarum restitutionem .

C A P V T XXXIV.

De Beneficiis.

Completitur Dubitationes 38.

In hoc capite Primò dicendum quid beneficium , & quibus modis acquiratur . Secundò , De conditionibus requisitis in beneficiariis . Tertiò , De iis ad quæ obligantur . Quartò , De amissione beneficiorum . Quintò , De pensionibus , quæ beneficiis imponuntur .

D V B I T A T I O I.

Quid sit Beneficium.

Missis variis definitionibus , Respondeo , Beneficium esse *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis propter aliquod officium spiritale , auctoritate Ecclesie constitutum .* colligitur ex Innocentio , & Hostiensis in cap. Relatum . 9. de præbend. Ioanne de Silua , de Beneficiis , quæst. 1. & aliis .

Vbi notandum Primò , Tria posse distingui in beneficio . Primum est , ipsum officium seu obligationem , qua quis tenetur aliquam functionem spiritalem obire : ut legere preces Canonicas , facere Sacrum , administrare Sacramenta , prædicare verbum Dei . hoc est omnino spiritale , non tamen est beneficium , sed fundamentum & causa beneficij .

Secundum est , *Ius percipiendi certos redditus ex bonis ecclesiasticis*

82

1

Tria in bene-

ficio.

2

ecclesiasticis, & hoc ius est propriè beneficium nasciturque ex officio tamquam ex sua causa, dicique solet præbenda, peculiariter in canonicatibus. Vnde patet beneficium esse quid spirituale; quia oritur ex re spirituali, nempe ex spirituali officio, in quo fundatur, & cui inseparabiliter est annexum; ut docent Hostiensis, & Ioannes à Silva supra.

Tertium, sunt ipsi fructus, qui sunt quid temporale. hi percipiendi sunt ex bonis ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis & Ecclesie donatis; de quibus supra cap. 4. dub. 6. dictum est, ea fuisse olim in quatuor portiones diuisa, & ex illis auctoritate Ecclesie postea fuisse beneficia erecta, singulis titulis certa portione fructuum assignata.

3
Quomodo
debeat esse
perpetuum.

Notandum Secundò, Hoc ius debere esse perpetuum; quia si sit temporale tantum, non est beneficium. Vnde Vicaria temporalis non est beneficium, de quo loquuntur Canones, ut rectè docet Nauarrus lib. 3. consil. 6. de præbendis. Secus est de Vicaria & cappellania perpetua.

Dices, Ergo Prioratus non est beneficium; quia pro arbitrio Abbatis tolli potest. Similiter Abbatie quibusdam locis non obtinentur nisi triennio. Denique beneficia regularia, & omnia quæ manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri possunt.

Respondeo negando consequentiam, quia etsi tolli possint, id non habent ex sua institutione, sed ex eo, quod is qui ea obtinet, subiectus sit Superiori quoad officia, habitationem, totamque vitam directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine potestatis posse etiam seculares priuare suis beneficiis pro arbitrio, & aliis conferre: quod etsi non putem esse verum, nisi causa iusta subit; (quia non est dominus beneficiorum, sed solum supremus dispensator ad Ecclesie vtilitatem; & seculares non ita ei subsunt, ut Monachi suo Abbati) tamen etiam si verum esset, rectè tamen beneficia dicerentur perpetua, quia ex sua institutione talia sunt, nec possunt per alium quam per Superiorem auferri. Adde, beneficia dici perpetua, non quia non possunt auferri, sed quia instituta sunt ut semper durent, utque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secus de pensionibus, quæ morte pensionarij extinguuntur. & idè nomine beneficij non veniunt, etsi sint clericales, & ad Officium B. Virginis obligent, ut docet Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 111. & plerique Doctores.

4
Auctoritate
eccles. insti-
tutum.

Notandum Tertiò, Hoc ius auctoritate ecclesiastica debere esse erectum vel confirmatum; alioquin non censetur beneficium ecclesiasticum, ut colligunt DD. ex cap. Nemo. 7. de consecrat. distinct. 1. ut si quis institueret aliquem cappellanum per perpetuum, ut daret proventus Ecclesie pro instituendo canonicarum; nisi auctoritas Prælati accedat, non erit beneficium. Ratio est, quia solius Prælati est officia in Ecclesia instituere, eisque proventus ecclesiasticos annectere; ipsius est dispicere quot & qualibus ministris Ecclesia opus habeat; & proinde novos admittere vel excludere: alioquin magna sequeretur confusio.

D V B I T A T I O II.

Quotuplex sit Beneficium.

Respondeo, Beneficium aliud est seculare, aliud Regulare. Item aliud est simplex, aliud duplex. Ita Rebuffus in praxi, pag. 5. & 6. & alij.

5
Seculare be-
neficium.

Seculare est omne illud, quod non est pro Regularibus institutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc regularibus sine dispensatione Papæ conferri non possunt: quia est regula generalis, Beneficia secularia secularibus: regularia Regularibus conferenda esse, quæ colligitur ex cap. Possessiones. 10. de rebus Ecclesie non alienandis, & cap. Cum de beneficio. 5. de præbendis in 6.

Excipe tamen beneficia curata: hæc enim etsi secularia sint, possunt Regularibus conferri absque speciali

dispensatione: nam ut habetur cap. Quod Dei timorem. 5. de statu Monachorum, per antiquos Canones etiam Monachi possunt ad Ecclesiarum parochiarum regimen in presbyteros ordinari, estque communis sententia DD. teste Panormitano in d. cap. Quod Dei timorem.

Regulare beneficium est, quod pro Regularibus est institutum, ut Abbatia, Prioratus, Canonicatus Regularis; vel ita annexum, ut per eos debeat administrari, ut sunt quædam paræcie. hoc genus etiam non potest conferri secularibus sine dispensatione, exceptis curatis, quæ cum consensu Monasterij possunt secularibus conferri, hæc enim in commodum populi instituta sunt: unde sufficit ut dentur maximè idoneo.

7
Regulare.

Notandum autem, omne beneficium præsumi seculare, nisi probetur esse regulare. Regulare autem esse probatur vel ex prima institutione, vel quia 40. annis possessum fuit a Regularibus absque dispensatione. nam per possessionem tanti temporis pacificam, ex regulari fit seculare, & contra, ratione præscriptionis: ut docet Glossa in cap. Cum de beneficio, de præbendis in 6. & colligitur aperte ex illo cap. & ex cap. De quarta, de præscriptione: tanto enim tempore completur legitima præscriptio contra Ecclesiam & Monasterium, ut patet ex dicto cap. De quarta. vide supra cap. 6. dub. 8.

8
Præsumitur
seculare.

Beneficia duplicia vocantur omnia, quæ sunt cum administratione: inter quæ maximum est Papatus, cui nomen beneficij tribuitur cap. 1. de maledictis. Deinde Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, & Cardinalatus: cap. 2. Ceteros d. 1. & cap. Felicis. 5. de poenis, in 6. Item beneficia, quæ dicuntur Dignitates, ut Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia secularis, quæ est in quibusdam Ecclesiis instar Decanatus, Abbatia regularis, Prioratus conuentualis, & claustralis. Est autem Dignitas præminencia cum iurisdictione in foro externo, secundum Panormitan. in cap. De multa, de præbendis. unde etiam Episcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen pressè accipiatur pro beneficiis infra Episcopatum eminentiam habentibus. Præter hæc sunt beneficia, quæ dicuntur Personatus: hæc habent eminentiam in Ecclesia sine iurisdictione, ut honorificum locum in choro, in processionibus, in suffragiis dandis: ut Cantorix, & similes.

9
Duplicia.

Dignitas.

Personatus.

Aduerte tamen, spectandum esse usum locorum: nam quibusdam locis Dignitates & beneficia curata vocantur Personatus: ut notat Siluester v. Beneficium, 1. num. 2.

Huc etiam pertinent beneficia, quæ vocantur Officia, ut beneficium Sacristæ, seu Thesaurarij Ecclesie. hæc habent administrationem rerum ecclesiasticarum sine iurisdictione.

Denique beneficia parochialia, seu curata. hæc omnia dicuntur duplicia: quia præter recitationem precum, quæ communis est omnibus, habent etiam administrationem, vel certè aliquam eminentiam.

10
Simplicia.

Beneficia simplicia dicuntur reliqua omnia, quæ neque administrationem, neque eminentiam singularem habent: sed tantum instituta sunt ad preces Deo persoluendas, aliæque diuina officia obeunda: tales sunt Canonicatus, etiam Ecclesie cathedralis, ut docet Nauarr. lib. 3. consil. 45. de præbendis. Item Canonicatus regulares, cappellæ, sacella, altaria. Denique præstimonium, quæ sunt beneficia instituta vel pro studiosis, ut sua studia prosequi possint, habentque sæpè exiguum onus, verb. gratia quinquies Pater & Ave Maria quotidie, vel in subsidium Teræ sanctæ, ut ait Rebuffus, in praxi benefic. pag. 6. de quibus infra num. 166.

D V B I T A T I O III.

Quibus modis beneficia acquirantur.

Omissis modis illicitis, Respondeo, acquiri sex modis. Primò, Præsentatione patroni præuia, & institutione subsequa. Secundò, Electione & confirmatione.

11
Sex modi ac-
quirendi be-
neficia.

tionem. Tertio, Postulatione & confirmatione. Quarto, Collatione libera. Quinto, Permutatione. Sexto, Resignatione in fauorem, cum secuta collatione. Verum quia his duobus postremis modis beneficium prius amittitur quam acquiritur, ideo de illis dicendum infra sub finem capituli.

12 *Presentatio* secundum Panormitanum in cap. Ea noscitur, de his quæ fiunt à Prælati, est personæ per patronum Episcopo, vel alteri ad quem institutio pertinet, legitime facta exhibitio. *Institutio* autem est beneficii & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: unde institutio solum fieri potest per ecclesiasticos; horum enim est beneficia ecclesiastica conferre, non laicorum. Præsentatio etiam per laicos fieri potest; (si ius patronatus habeant) quia per eam non datur ius in re; datur tamen ex dispositione Canonum ius ad rem, ita ut beneficium alteri conferri non possit.

13 *Electio*. Differt *presentatio* ab *electione*, quod electio fiat à pluribus, ut à Capitulo, & à solis ecclesiasticis, & per suffragia, & porissimum in Prælaturis locum habeat; præsentatio verò etiam ab una persona, etsi laica, & in quouis beneficii genere.

Confirmatio. Similiter institutio & confirmatio differunt, quod institutio sit eius, qui præsentatus est à patrono. *confirmatio*, eius, qui electus vel postulator: utrumque tamen est vera collatio beneficii, seu iuris in re, & domini; sed solum connotant diuersum modum conferendi, & diuersam personæ, cui beneficium datur, præsentationem. *Postulatio* autem is, qui eligit non poterat, vel quia non erat de Capitulo, vel quia iure non erat capax. Habet tantum locum in Prælaturis. debent in postulatum consentire saltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochem, tractatu de iure patron. in princ. quæst. 4. & 5. Siluestrum v. Electio, & v. Postulatio.

14 *Collatio* dicitur, quando beneficium solo iure Prælati datur, nec subest iuri patronatus.

Institutio Canonica. Notandum est omni beneficio commune esse, ut sine institutione canonica liberè obtineri nequeat, ut habetur regula prima de regul. iuris in 6. ubi nomen *institutionis* accipitur latè, ut comprehendat etiam collationem & confirmationem. Dicitur *Canonica*, quæ facta est secundum Canones, seu dispositionem iuris Canonici; ut si facta sit à Prælato habente potestatem, absque simonia, &c. sic electio canonica dicitur, quæ secundum Canones facta est.

15 *Intrusus*. Tam autem canonica institutio est necessaria, ut si quis absque ea possessionem capiat, vel administrationi bonorum se commisceat, censetur intrusus, & amittat ius, quod per electionem canonicam erat consecutus; ut patet cap. Auaritiz. 5. de electione in 6. unde confirmatio secuta non valebit, nisi Pontifex ius amissum ei restituat; ut docet Rebuffus, §. De missione in possessionem, n. 8. 9. 10. & colligitur ex cap. citato. Ratio est manifesta, quia confirmatio nititur electione ut fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui post præsentationem patroni, ante institutionem administrat; quia lex pœnalis non est extendenda ultra suum casum. unde cum loquatur solum de electione, non est extendenda ad præsentationem. vide plura infra, num. 113.

16 *Sufficit possessio consecranda*. Circa prædicta notandum est, præsentationem, electionem, & collationem validam esse, etiam patronus, elector, vel collator reverà ius non habebat, sed illud competebar alteri, modò tempore illius actus fuerit in pacifica possessione iuris illius, ita ut præsumeretur talis. ita expressè habemus: de præsentatione quidem, cap. Consultationi, tit. de iure patronatus; de electione verò, cap. Querelam, de electione & electi potest. de collatione, cap. Cum olim, de causa posses. & propriæ. Hoc ipso enim quo est in pacifica possessione illius iuris, & passim habetur talis, voluerunt iura actum valere argumento in L. Barbarius. 1. de officio prætoris.

D V B I T A T I O IV.

Quid & quotuplex est ius patronatus.

17 *Ius patronatus*. Notandum est, *ius patronatus* dupliciter accipi in iure. Primò, Pro iure, quod habent patroni in liberos ex manumissione: & sic accipitur lib. 37. 1. de iure patronatus: nec pertinet ad nostrum institutum. Secundò, Accipitur pro iure præsentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Ecclesiarum, quod etiam vocatur *ius aduocationis*; ut patet cap. Quia Clerici, de iure patronatus. hoc modo accipitur in proposito, & à DD. communiter sic definitur: *Ius patronatus* est potestas præsentandi instituendum ad beneficium ecclesiasticum vacans. Dico *vacans*: quia si non vacet, est irrita præsentatio: ut docent omnes DD. & merito: quia est contra bonos mores, utpote præbens occasionem captandæ mortis: cap. Nulla, de concess. præbendæ.

18 *Ius patronatus ecclesiasticus*. Est autem hoc ius duplex: Aliud enim est *ius patronatus ecclesiastici*, aliud laici. *Ius patronatus ecclesiastici* iuxta Couarruiam in qq. præst. cap. 36. num. 2. dicitur, non quod ecclesiasticus possidet: (is enim etiam laicum patronatum possidere potest) sed quod competit laici ex eo, quod ex bonis ecclesiasticis Ecclesiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Ecclesiæ, aut dignitatis ecclesiasticæ; ut si fundasti Ecclesiam, id est, si tribuisti fundum in quo ædificata est: si eam extruxisti, vel dotasti: si beneficium pecunia ex bonis ecclesiasticis percepta erexisti, habes *ius patronatus ecclesiastici*, seu patronatum ecclesiasticum. Item si habes ius præsentandi, quia Decanus, Præpositus, Abbas, vel Episcopus, &c. hoc ius est *ius patronatus ecclesiastici*: ita Glossa in Clement. 1. de iure patron. & alij.

19 *Ius patronatus laici* dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, seu sæcularibus Ecclesiam fundauit, vel construxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum causam habuit.

20 Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel testamento, vel alia ratione transferatur in Ecclesiam, Capitulum, vel Monasterium, vel annectatur alicui beneficio, v.g. Decanatu, Præposituræ, &c. tunc fieri patronatum ecclesiasticum, & de illo tamquam de ecclesiastico iudicandum: ut notauit Couarruias supra, & colligitur ex cap. vnico. §. ultimo, de iure patronatus, in 6.

21 Secundò, *Ius* illud præsentandi, quod competit confraternitatibus vel sodalitatibus, quæ aliquam cappellam vel beneficium collatis symbolis vel aliter instituerunt, esse *ius patronatus laici*: quia ipsi laici sunt, & ex bonis sæcularibus instituerunt: unde de illo tamquam de laicorum patronatu iudicandum: quamuis ipsi in quibusdam locis Ecclesia vocentur. vide Couarr. supra, & Glossam in d. cap. vnicum.

D V B I T A T I O V.

Quibus modis acquiritur ius patronatus, respectu Ecclesiæ vel Beneficii.

22 *Ius patronatus*. Respondeo, Primò acquiritur, si quis Ecclesiæ construendæ fundum concedat. cap. Nobis, de iure patrona. & cap. Quicumque, cap. Decernimus. 16. qu. 7. **23** *Quinquemodis acquirendi patronatus*. Secundò, Si eam cum consensu Episcopi construat. Tertio, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex iisdem Canonibus & ex Concilio Trident. sess. 25. de reform. cap. 9. Quarto, Multiplicatis præsentationibus per tempus, quod memoriam hominum excedat. ita Concilium Trident. supra. Quintò, Concessione Pontificis, ut si Ecclesia ab initio fuerit libera, nulli patronatui subiecta, & ut melius defendatur ab aliorum iniuriis, Pontifex adoptet illi patronum. hoc modo plerumque Principes sæculares videntur consecuti *ius patronatus* in Ecclesiis cathedralibus.

dralibus & dignitatibus : non enim ipsi vel eorum maiores , omnes illas Ecclesias vel dignitates fundarunt aut dotarunt : sed pleræque fundatæ & dotatæ sunt vel ex bonis ecclesiasticis , ut ex decimis & fructibus bonorum iam antè Ecclesiæ donatorum , vel ex symbolis & eleemosynis fidelium , vel ex opulentorum hominum patrimoniis , qui se suæque omnia Ecclesiæ vel Monasterio consecrabant. unde illæ Ecclesiæ dignitatis ab initio erant liberæ , nulli patrono subiectæ. Similiter beneficia pleræque libera erant ; nam ex bonis communibus Ecclesiæ erecta sunt. Itaque tunc Prælati non nominabantur à Principibus , sed eligebantur , vel à clero simul & populo , ut primis sæculis fieri consueverat ; vel à clero solo , ut mediis sæculis factitatum fuit. Tandem posterioribus sæculis , partim usurpatione , partim Pontificum concessione hoc ius nominandi plerisque locis obtentum est à Principibus , politicæ administrationis intuitu ; quæ re concedenda vel permittenda Pontifices se faciliores præbuerunt , quod sperarent Ecclesias per eos diligentius fore defendendas.

24 *Conc. Trid. de iure patronorum.* Norandum Primò , Concilium Trident. circa huius iuris acquisitionem , possessionem & alienationem , multa constituisse : sessione enim 14. cap. 12. statuit , ut nemo cuiusvis dignitatis , ecclesiasticæ vel secularis , quacunque ratione , nisi Ecclesiam , beneficium , aut capellam de nouo fundauerit & construxerit ; seu iam erectam , (quæ tamen sine sufficienti dote fuerit) de suis propriis & patrimoniis bonis competenter dotauerit , ius patronatus impetrare aut obtinere possit , & ut institutio reservetur Episcopo. hæc tamen intelligenda sunt in futurum : similiter & caput sequens. sess. verò 25. cap. 9. de reformatione , dat Episcopis potestatem examinandi patronorum titulos , & abrogat multorum iura , quæ iuxta formam ibi præscriptam probata non fuerint. Item dat eisdem potestatem examinandi præsentatos , siue ab ipsis instituendi sint in beneficiis , siue ab inferiore. Denique vetat ius patronatus vendi , sub pœna excommunicationis & interdicti ferenda ; & sub pœna amissionis illius iuris ipso facto incurrenda. puto tamen in hac amissione expectandam esse sententiam Iudicis , neque ante hanc teneri quemquam se hoc iure spoliare ; iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap. 29. dubitat 8. de quo plura 1. 2. quæst. 96. art. 4. Est tamen simonia , vendere illud ius per se ; aut propter illud vendere pluris bona , quibus annexum est ; quia est res spiritualis , ut infra dicatur cap. 35. dub. 2.

Examinandi
præsentati
omnes.

25 Norandum est , quando plures concurrunt ad donationem fundi , vel donationem Ecclesiæ vel beneficii , omnes fore patronos , ac proinde omnes debere præsentationem facere ; ut colligitur ex Canonibus suprà. quomodo autem id fieri debeat , dicetur dub. 8.

D V B I T A T I O VI.

Intra quantum temporis teneatur patronus præsentare , beneficio vacante.

26
Quatuor
menses.
Sex menses.

R Espondeo Primò , Si patronatus sit laicus , patronus intra quatuor menses à vacatione beneficii vel Ecclesiæ tenetur præsentationem facere : si autem ecclesiasticus , intra sex. Ita habetur cap. unico , de iure patronatus , in 6. spectanda enim est conditio patronatus , sitne ecclesiasticus , an laicus. porò etiam ecclesiasticus est censendus , quando à laicis Ecclesiæ est datus , ut suprà num. 20. dictum est.

Secundò , Si patronatus partim sit laicus , (id est , laico iure competens) partim ecclesiasticus (ut sæpe fit , quando duo sunt patroni , quorum alter est laicus , alter Capitulum , Decanus , vel Pastor) tunc laicus propter loci etatem ecclesiastici habebit sex menses , ut docent Ioannes Andreas & Archidiaconus in d. cap. vnicum : hoc enim privilegium ei conceditur ob communionem cum ecclesiastico ; sicut qui habet rem

communem cum pupillo , particeps est privilegii pupilli , quo res illa non potest præscribi. L. Si communem. x. Quemadmodum seruitus amittitur.

Tertiò , Si intra tempus constitutum scientes non præsentauerint , in Episcopi potestate est conferre beneficium cui voluerit , cap. Quoniam , de iure patronatus ; ubi Panormitanus & alij : quamvis id contingat ex eo quod patroni de iure patronatus inter se contendunt , ut ibidem notat Panorm. nam cap. illud generaliter loquitur. quod ideo constitutum est , ne Ecclesia diu ministris careat : quod propter patronorum lites fieri par non est. Secus est quando electio extrahitur propter contentionem super iure eligendi : quia electio est maioris momenti & magis necessaria ad bonam collationem. vide Siluestrum v. ius patronatus , q. 5. patronis tamen vacationem beneficii ignorantibus non currit hoc tempus , sed incipit à tempore scientiæ. cap. Quia , in fine , de concess. præbendæ.

D V B I T A T I O VII.

Qualem teneatur patronus præsentare.

R Espondeo Primò , Non potest seipsum præsentare , ut colligitur ex cap. Per nostras , de iure patronatus : Episcopus tamen posset ipsi motu proprio conferre beneficium : modò ipse consentiat , ut patet ex cap. citato. potest etiam pater præsentare filium , si idoneus sit. Secundò , Tenetur præsentare idoneum , quod si ineptum præsentet , si quidem sit patronus laicus , iubendus est alium præsentare. qui beneficio sit dignus : si autem sit ecclesiasticus , vel Monasterium , vel Capitulum , priuatus est ea vice iure præsentandi , & collator liberè potest conferre , ut docet Glossa in cap. Cum vos. v. Minus idoneus , de officio ordin. citans cap. Cum in cunctis. 7. de elect. Sed contrarium est valde probabile. quia cap. Cum in cunctis , solum loquitur de electoribus , & quidem Episcopis. unde cum sit constitutio pœnalis , non debet extendi ad patronos , maxime in aliis beneficiis. qua parte autem punit Episcopum facientem contra dispositionem illius cap. continet pœnam ferendam. unde puto patronum non esse ipso iure priuatum ea vice , sed priuandum. quod etiam insinuat Glossa suprà , quando patronus est persona aliqua singularis , non collegium. sed quidquid sit de patrono ecclesiastico , laicus tamen non priuatur , quia laici non tenentur ita cognoscere qui sint digni & idonei , sicut ecclesiastici. Tertiò , Præsentato digno , Episcopus tenetur conferre , & potest compelli , cap. Pastoralis. 19. de iure patronatus.

D V B I T A T I O VIII.

Si multi præsententur , quisnam ex illis sit instituendus.

R Espondeo Primò , Si patronus , qui antè præsentauit Petrum , postea præsentet Ioannem , velique hunc præferri : tunc , si quidem patronatus sit laicus , in arbitrio Prælati erit instituere utrum maluerit. patet ex cap. Cum autem. 24. de iure patronatus : quando enim patronatus est laicus , præsentatio secunda non reddit irritam primam , nec contrà. Quod si patronatus sit ecclesiasticus , tunc qui prior est tempore , potior est iure : ut habetur dicto cap. unde prior præsentatus , est instituendus.

Secundò , Si vnus idemque sit præsentatus à patrono laico & ecclesiastico , non potest laicus præsentare secundum , sed collatio debet fieri priori : quia hic à duobus est præsentatus. Panorm. in d. cap. Cum autem. Nec refert quod secundus sit magis idoneus , quia sufficit priorem esse verè idoneum : modò beneficium non habeat curam animarum , ut docet Panorm. suprà. Crediderim tamen , si secundus sit notabiliter magis idoneus , posse huic conferri , omisso priore : quod tenet Ioannes Andreas in d. cap. Cum autem

Gg

Prælati

Episcopus tenetur instituere præsentatum si est dignus.

31
Vter præsentandus.

32
An secundus possit præsentari.

Prælatus enim huic fauere potest, tum ob præsentationem laici, qui mutare potest; tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione est spectanda.

33
Si patroni
dissentiant.

Tertiò, Si duo sint patroni, & alter præsentet Petrum, alter Ioannem, in arbitrio collatoris est conferre vtri maluerit. Addo, probabile esse, Episcopum tunc posse conferre alicui tertio: quia dum patroni inter se non conueniunt, Ius non cogit illum instituere alterutrum ex præsentatis. Ita Siluest. suprâ quæst. 8. ex Panormitano.

Quartò, Quando multi sunt patroni, & non sunt inter se concordēs, is instituendus est, in quem plures consentiunt, siue illi præsentent per modum vnius corporis, siue seorsim.

34

Vbi aduerte, quando plures præsentant per modum Collegij, vel Capituli, debere omnes conuocari, qui commodè conuocari possunt: alioquin qui vocatus non fuerit, potest curare illam præsentationem per Iudicem irritari, etiamsi ceteri omnes in eam consenserint. argumento cap. Cùm in Ecclesiis. 33. de præbendis, in 6. vbi ita disponitur de electione & collatione, quæ à multis est facienda. Quando autem plures præsentant seorsim, non est necesse conuocare: sed satis est ut plures seorsim in aliquem consentiant. In his tamen habenda est ratio consuetudinis receptæ. vide Siluest. q. 11. & 12.

D V B I T A T I O IX.

Vtrum Pontifex possit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præsentatis.

35
Potest derogare,

R Espondeo & Dico Primò, Pontificem posse derogare, siue patronatus sit Ecclesiasticus, siue laicus, est communis sententia DD. in c. Cùm dilectus. 28. de Iure patronatus; vt docet Couar. in pract. c. 36. n. 1. Ratio est, quia hoc Ius concessum est à Pontificibus principaliter propter bonum Ecclesiæ, vt Ecclesia haberet defensores: secundariò in honorem ipsorum fundatorum. ergo quando Summus Pontifex iudicat Ecclesiæ expedire vt non expectet patronorum præsentationem, vel vt alteri conferat, poterit liberè conferre, quia semper maior debet haberi ratio finis principalis, quàm secundarij. Secundò; Quia ex eo quòd alijs hoc Ius præsentandi concesserit, non censetur seipsum in omni euentu voluisse spoliare sua conferendi potestate; sed sufficit vt regulariter præsentationes aliorum admittat: quod maximè verum censuerim in Iure patronatus, quod ex nuda concessione absque fundatione ab aliquo obtinetur.

36
Debet apponi
clausula derogatoria, si
patronatus
est laicus.

Notandum tamen ex Couar. suprâ, n. 2. si patronatus sit laicus, non censeri ei derogatum, etiamsi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, nisi id disertè in litteris per clausulam derogatoriam exprimat. Ita communiter DD. in c. 2. de præbendis, in 6. & colligitur ex c. Super eo. 15. de officio Delegati. Neque sufficit vt in litteris collationis dicatur, Conferimus Petro hoc beneficium, ad cuiuscumque præsentationem vel collationem pertineat: sed expresse debet derogare patronatui laico, vt habet Decisio Rotæ 331. teste Couar. n. 2. Quòd si ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet id ipsum exprimi, vt habetur in regul. Cancell. 43. Si autem patronatus sit Ecclesiasticus, potest ei Pontifex derogare per simplicem beneficij collationem, etiamsi nulla mentio eius derogationis in litteris prouisionis fiat. vt iidem Doctores in dictum cap. 2. de præbendis, docent.

37
Reservationes
beneficiorum
quomodo in-
telligenda.

Ex quibus inferitur, reservationes Apostolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud Sedem Apostolicam, vel ob alia rationem, ex Iuris communis, vel regularum Cancellariæ dispositione non comprehendere beneficia Iuris patronatus laicorum, quoad eorum præsentationem

tollendam: bene tamen quoad institutionem, quæ Prælati competit, hæc enim tunc petenda est à Summo Pontifice: vt docet Glossa in reg. 40. Cancell. sub finè. hoc tamen Couar. suprâ n. 3. intelligit de Episcopatibus, Abbatibus, Prioratibus, Decanatibus & alijs dignitatibus, quæ Summo Pontifici per regulam 2. & 3. Cancellariæ reseruantur: non autem de beneficiis minoribus, quorum præsentatio ad laicos pertinet: hæc enim eò quòd sint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reservationibus esse exempta, etiam quoad institutionem à Prælati faciendam.

Dico Secundò, Legatum à latere, & consequenter Nuntium Apostolicum cum potestate Legati de latere, posse derogare patronatui Ecclesiasticorum, non tamen laicorum. Est communis sententia DD. in c. Dilectus 6. de officio Delegati. & in c. Cùm dilectus. 28. de Iure patronatus, vbi vtrumque habetur.

38
Legatus.

Dico Tertiò, Episcopus tamen nec patroni Ecclesiastici, nec laici Iuri derogare potest: si tamen præueniendo præsentationem patroni conferat beneficium, collatio non est irrita: verum secuta præsentatione patroni intra tempus Iure præscriptum, collatio illa resoluetur & euanesceat, vt patet cap. 32. Decernimus. 16. q. 7. Si autem intra illud tempus patronus neminem præsentauerit, vel se non opposuerit, collatio manebit valida: quia iam ad Episcopum est deuoluta: & prior collatio non fuit irrita nisi secuta præsentatione patroni intra tempus Iure definitum: vbi ergo hæc non sequitur, confirmabitur, & manebit valida.

39
Episcopus.

Petes, Quid si Ius patronatus partim sit laici, partim Ecclesiæ?

40

Respondeo, Tunc non censetur ei facta derogatio absque expressa clausula, perinde ac si tantum esset patronatus laicorum. Ita communiter DD. teste Couar. cap. 36. q. 99. pract. n. 4. ratio est, quia par non est, vt laicus ratione socij Ecclesiastici incommodum in re indiuidua sentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tempus præsentationis sex mensium: non tamen debet pari incommodum derogationis ratione socij Clerici, ne forte laici à fundatione & dotatione Ecclesiarum & beneficiorum huiusmodi offensionculis auocentur: vnde etiam eorum patronatui maiora sunt concessa priuilegia, quàm patronatui Clericorum, vt rectè docet Couar. suprâ. Simili modo si duo patroni sint laici & totidem Ecclesiastici, censetur patronatus laicus quoad derogationem. Secus tamen si Ecclesiastici sint plures, v.g. tres, & laici duo: tunc enim censetur in derogatione ecclesiasticum, nam Ecclesiastici, quorum consensus sufficit, cùm sint maior pars, tenentur admittere derogationem, quòd si omnes sint laici, v.g. quinque, non erit rata derogatio, nisi maior pars consentiat, nempe tres vt minimum: horum enim consensus sufficit, etiam in præsentando.

Si patronatus
sit diuersorum
an valeat de-
rogatio.

Dico Quartò, Si Ius patronatus solum priuilegio vel præscriptione acquisitum sit, potest Pontifex ei derogare, sine expressa clausula derogatoria, etiamsi sit laicorum: modo tamen non constet à laico esse fundatum: imò etiam Legatus poterit tale beneficium sine præsentatione conferre. est communis sententia DD. vt ostendit Couar. suprâ n. 5. ratio est, quia talis patronatus censeri potius debet Ecclesiasticorum, cùm originem ex Ecclesiasticis trahat. vide hæc de re plura apud Cou. pertinent enim hæc ad forum externum.

Si priuilegio
acquisitum,
valeat deroga-
tio.

D V B I T A T I O X.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

R Espondeo & Dico Primò, In quaque diocesi Episcopus esse propriū collatorem omnium beneficiorum: hic enim in sua diocesi est Princeps & moderato-
derator sacrorum: ac proinde ad ipsum pertinet omnes Ecclesiæ ministros constituere, & officia sacra conferre: quod intellige, Nisi ex fundatione beneficij vel legitima præscriptione hoc Ius alteri cõpetat, v.g. Capitulo, Decano, Præposito, Abbati, vel alteri Ecclesiastico.

Dico

43
Proprie &
per se Episcopus
potest colla-

44
Pontifex per
totum orbem
conferit.

Dico Secundò, Summus Pontifex est generalis collator, habens generalem potestatem conferendi omnia beneficia in quavis diocesi. ratio est, quia est supremus dispensator bonorum ecclesiasticorum, & Superior omnium Episcoporum & Ecclesiasticorum, atque adeò Ordinarius Ordinariorum totius orbis; ut ait Glossa in cap. Felicis. §. fin. de poenis, in 6. & cap. ult. Per principalem. 9. q. 3. unde non minus quàm particularis Episcopus potest Ecclesiis ministros dare, & ecclesiastica officia conferre, sicut ubique potest sacros ordines administrare. Porro tribus modis potest beneficia conferre, ut docet Rebuffus in sua praxi. §. de deuolutionibus, num. 66. Primò, iure præuentionis, ut quando alicui confert gratiam expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; ut patet cap. Dudum. 14. de præbendis; in 6. Secundò, Concurrente cum aliis collatoribus, cap. Quia. 1. de concessione præbendæ, & Panorm. ibidem num. 5. quo modo semper potest conferre, quia concurrat cum quolibet Ordinario in potestate & iurisdictione. Necesse tamen est ut in hoc casu reseruet vel conferat beneficium ante Ordinarium; alioquin collatio Ordinarij erit valida. argumentò cap. Si eo tempore. 44. de electione, in 6. Hac ratione etiam Legatis à latere concedi solet ut beneficia conferant, cap. Si à sede. 31. de præbendis, in 6. & DD. ibidem. Tertiò, Confert iure deuoluto; ut quando ratione criminis, (v. g. ob simoniam confidentiæ) vel ratione negligentie collatoris, ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex depositione Canonum eodem iure semper confert Episcopus; quando inferiores collatores sunt negligentes.

Quando fiat
deuolutio.

46
Vbi Notandum est Primò, Dignitates infra Episcopatum & Abbatiam, & alia beneficia, regulariter conferri debere intra sex menses; alioquin deuoluuntur ad Superiorem; cap. Nulla. 2. de concessio. præbendæ & alibi. Simili modo si patronus laicus non præsentet intra quatuor menses, & ecclesiasticus intra sex; beneficium efficitur liberum, eiusque dispositio deuoluitur ad eum, cuius est instituere præsentatum. ut patet ex dictis dub. 6.

47
Quo modo &
ordine.

Notandum Secundò, Quod ad Episcopatum & Abbatiam attinet, si electores per tres menses absque legitimo impedimento neglexerint eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum consilio Capituli sui Ecclesie providebit. Quod si hic etiam per totidem menses neglexerit, puniendus est secundum Canones, & Summus Pontifex providebit, cap. Ne pro defectu. 41. de electione. In inferioribus beneficiis, si ad Episcopum vel Capitulum spectet collatio, siue coniunctim siue diuim; tunc negligente Episcopo per sex menses, deuoluitur ad Capitulum, & contra singuli autem ad quos fit deuolutio, habet sex menses in inferioribus beneficiis. vide plura apud Rebuffum, §. de deuolutionibus.

48
Cur Pontifex
fecerint
reseruaciones
mensum, &c.

Notandum Tertiò, Pontificem rariùs ut iure præuentionis & concursus, ut confusio & lites vitentur, & idè in multis Ecclesiis reseruasse sibi certos menses, quibus confert, reliquis relictis Ordinario. Porro causa cur sibi aliqua beneficia reseruauerit, subque iure interdum in conferendo utatur, est, ut Ecclesiasticorum & Ecclesiarum, quæ sunt per orbem, maior sit communicatio & coniunctio cum Ecclesia Romana matre sua, dum non solum in spiritualibus, (quæ sæpè parum curantur,) sed etiam in temporalibus & prouentibus ecclesiasticis ab ea dependent. quò enim in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eò magis eam reuerentur, amant, & in iis, quæ ad fidem, mores, & sacra ministeria pertinent, se illi submittunt. Quod si in nullo ab ea dependent, facile unio Ecclesie per schismata dissolueretur.

29
Episcopi non
conferunt in
Curia.

Notandum Quartò ex Couarr. l. 3. variarum cap. 20. num. 2. consuetudine receptum esse ut Episcopi existentes in Curia Romana, non possint vlla beneficia conferre etiam si vacent in propria diocesi; sed necessum esse ut Curiam exeant ad ea conferenda: possunt tamen in aliena diocesi. Quæ autem in Curia

vacauerint, ea pertinent ad Pontificis dispositionem. Talia sunt eorum, qui sunt de Curia Romana, & eorum qui Romæ moriuntur, aut prope Romam ad duas dietas, id est, 40. milliaria Italica. denique eorum, qui ibi resignant aut permutant, ut patet ex regulis Cancellariæ.

Petes, Verum sede Episcopali vacante, vel Episcopo suspenso, Capitulum possit conferre beneficia, quæ ad liberam Episcopi collationem pertinebant.

50
Capitulum seu
de vacante.

Respondeo, Non posse conferre, cap. Illa. 2. Ne sede vacante; nec ad ea præsentare; ut docet Ioannes Andreas in cap. vnicum, Ne sede vacante, in 6. potest tamen Capitulum tunc instituere præsentatos à patronis; quorum institutio ad Episcopum pertinebat, cap. primo de instit. in 6. Item potest conferre ea, quorum collatio communiter erat Episcopi & Capituli. cap. Si ad Episcopum, Ne sede vacante, in 6. Secus tamen si collatio erat solius Episcopi, et si ex consilio Capituli. vide Rebuffum supra, §. de deuolutionibus, n. 70. & seqq.

D V B I T A T I O X I.

Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, utrum possit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iste acceptauerit.

51
Respondeo, Non posse, ut expressè habetur cap. Si tibi absenti, de præbendis, in 6. Imò alteri conferat beneficium antequam ille recusauerit acceptare, collatio viribus collatum ab non subsistet. ut ibidem dicitur. quod idè constitutum sentit est, non quòd per talem collationem acquisitum sit dominium ante acceptationem; sed quia non decet Episcopum variare. secus est de donatione rei suæ, quæ non valet ante acceptationem: unde liberè potest reuocari. Imò quamdiu res tradita non est, si alteri donetur aut vendatur, valet secunda dispositio, ut supra c. 18. dub. 6. & c. 21. dub. 19. dictum est. Potest tamen Episcopus illi præscribere tempus, intra quod teneatur acceptare. quo elapso, si non acceptauit, poterit alteri conferri. si tamen acceptes antequam alteri conferatur, tuum erit beneficium, quamuis terminus iam sit elapsus. patent hæc omnia. ex d. cap. Si tibi absenti. 17. de præbendis, in 6. & apud Couarr. lib. 3. variar. c. 16. n. 4.

Sequitur nunc ut dicamus de conditione & qualitate eorum, quibus beneficia conferenda.

D V B I T A T I O X I I.

Utrum aliquando liceat conferre beneficium indignis.

52
Notandum, Indignum dici, qui ad officium præstaudum est ineptus ratione infamiz, prauæ vitæ, ignorantiz, morbi, vel similis impedimenti: vel putatur non futurus utilis, nec satisfactorius officio. Potest enim quis censeri indignus vel ratione conditionis præsentis, quæ non tollitur; vel futuræ. Dignissimos autem censetur, non qui doctissimus est aut sanctissimus; sed qui omnibus consideratis putatur optimè officio satisfactorius, Ecclesieque futurus utilissimus. His positis,

53
Respondeo & Dico Primò, Numquam licere beneficium ecclesiasticum conferre indignis; modò aliqui reperiantur digni, quibus conferri possit. Probatur ex cap. Cum in cunctis 7. de electione, ubi tria requiruntur ut quis censeatur dignus beneficio habente curam animarum, etas conueniens, probitas morum, & scientia debita: & Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipso privati sunt potestate eligendi pro illa vice, & triennio à suis beneficiis suspensi. Episcopus autem si contra fecerit aut consenserit animarum,

Trium requirita
ut quis sit dignus beneficio

Pœna in eligentes indignum ad curam

G g x fieri;

fieri, amittit similiter potestatem conferendi. vide tamen aliquas limitationes & explicationes huius c. in c. Si cōpromissarius. §. Si verò, de elect. in 6. & c. Graue nimis, 29. de præbendis. ubi præcipitur ut beneficia non conferantur indignis; qui contra post secundam correptionem fecerit, iubetur suspendi à beneficiis conferendis. ratio est quia beneficium datur propter officium: ergo qui ineptus est ad officium præstandum, iure naturæ est arcendus à beneficio. Confirmatur, quia omnes ferè hæreses & mala Ecclesiæ hinc orta sunt, quod indignis beneficia fuerint collata: dum enim Episcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minus quam de munere Episcopali sunt solliciti, necesse est ut etiam Parochi similes instituuntur. tales enim Episcopi parum curant quales habeant Parochos. Quod si Parochi indocti, vel etiam improbi sint, necesse est Christianam plebem in fide & moribus non rectè instrui: hæc autem non rectè instruenda, & malà vità suorum Superiorum scandalizata, facilis est ad novos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maxime cum videat illos eloquentia, doctrinā, & externæ vitæ probitate suis Parochis & Episcopis præstantiores. Sanè si nascente hæresi Lutheri tales fuissent ubique Episcopi & Parochi quales esse debuissent, facile illam in semine oppressissent. Hoc optimè significatur in parabola Domini. Matth. 13. *Dum dormirent homines, venit inimicus homo, & superfeminavit triticum: ut explicat D. August. lib. 99. in Matth. cap. 11. & Chrysost. Hom. 47. in Matth.* Ex quo patet, quanti momenti sit ut Principes quàm maxime idoneos ad Prælaturas promoveant.

54
Omnia pene
Ecclesiæ ma-
la ex promo-
tione indi-
gnorum mi-
nistorum.

55
Quando pos-
sit conferri
indigno.

56
Debet scire
esse dignum.

Idem dicen-
dum de pa-
tronis.

Dixi, *Modò aliqui reperiantur digni*; quia si nullus talis inueniatur, vel si inueniatur & non admittatur, (licet interdum sit in locis Septentrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala impedienda; nempe ne deveniat ad hæreticos, vel alios magis indignos: hic enim etsi absolute non sit dignus, tamen respectu aliorum, qui haberi possunt, dignus censetur. Vbi tamen ei beneficium collatum est, tenetur se præstare dignum, & satisfacere officio, tum per se, tum per alios, quantum commodè potest: alioquin tenebitur ad fructuum restitutionem. ratio est, quia lege institutæ obligatur ad præstandum munus sui officij, & consequenter ad se reddendum idoneum officio quantum potest.

Dico Secundò, Ut collator sit securus, non solum requiritur ut nesciat illum, cui confert, esse indignum, sed debet etiam positivè scire esse dignum; ut rectè Adrianus in 4. tract. de restit. q. de dispensatione beneficiorum. ratio est, quia ex officio tenetur quantum in se est curare ut conferantur dignis. ergo debet positivè iudicare esse dignum. quod intellige non de certa scientia sed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minus certum esse debet. Idem dicendum de patronis qui habent ius præsentandi; graviter enim peccant si aliquem præsentent, de cuius vitâ, moribus & doctrinâ non sint satis informati per viros probos & idoneos, ita ut meritò possint confidere esse idoneum; ut colligitur ex cap. Graue nimis, de præbendis. Tales enim patroni sunt causa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Ecclesiæ damno; nam Prælati ecclesiastici, qui instituit, non potest præsentatum repellere, nisi ferè sit evidens esse indignum c. 32. Decernimus. 16. q. 7. & alibi. hoc autem ut evidens fiat, valde est difficile. deinde vix audet rem exactius discutere, præsertim quando patronus est Princeps secularis.

Dico Tertiò, Etsi omnis conditio, quæ reddit hominem indignum beneficio, sufficiat ad irritandam collationem vel electionem indigni, non tamen omnis reddit ipso facto collationem irritam, ut infra dicetur. vide Nauar. in c. Si quando. 3. de rescriptis, exceptione 16. & 17.

DUBITATIO XIII.

Utrum prætermisiss dignioribus, liceat interdum conferre dignis.

58
Respondéo, In quibusdam euentis licitum esse. *Dignior potest prætermitti quin- que euentis.*
Primo, si patronus præsentet dignum; huic enim debet conferri, etsi sint alij magis idonei. 16. q. 7. cap. Monasterium, & cap. Decernimus. quod limita, nisi sit beneficium cum cura animarum: hoc enim dandum est dignissimo, si patronus est ecclesiasticus, ut patet ex Concil. Trid. sess. 24. cap. 18. Si tamen patronus sit laicus, & præsentet dignum, hic ab Episcopo instituendus est, aliis omnibus prætermisiss, ut ex eodem loco. Concilij constat. Pari modo, si fundator constituisset, ut si quis ex sua familia idoneus repertus fuerit ei detur; servandum esset, etiam in cura animarum, aliis dignioribus præteritis. ut docet Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 7.

59
Secundò, Si beneficium ex sua institutione dandum sit alicui ex certa familia, vel oppido; (ut sunt ea, quæ dicuntur patrimonialia) vel si decreto Canonum eligendus sit aliquis ex Clericis eiusdem Ecclesiæ; tunc aptissimo inter eos dandum est, non aliis, etsi aptioribus. vide cap. Nullus. 13. & cap. 16. Obitum. d. 61. & c. 19. Metropolitano. d. 63. ex quibus constat, olim ministros eligi debuisse ex Clericis eiusdem Ecclesiæ, si aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligendus est ex Collegio Cardinalium, modò aliquis inter eos sit idoneus. c. Oportebat 3. cum sequenti, dist. 79. ex Concilio sub Stephano Papa III.

Tertiò, Si aptiores reseruandi sint beneficiis parochialibus, eò quod pauci benè idonei ibidem reperiantur; tunc enim illis prætermisiss beneficia sine cura, quamvis opima, debent conferri minùs dignis, ut rectè notavit Adrian. supra. ratio est, quia in dispensatione beneficiorum magis spectanda est spiritualis utilitas Ecclesiæ, quàm commodum temporale ministri.

60
Quartò, Si plures sint electores, & paucorum suffragia inclinent in dignissimum; tunc si meum suffragium nihil esset profuturum dignissimo, prodesset tamen ad vitandam electionem indigni, vel minùs digni, teneor, omisso dignissimo, conferre illud in dignum vel digniorem. ratio est, quia in hoc casu si dem suffragium in dignissimum, ipsi non prodero, & Ecclesiæ oboro: quod Ecclesiæ incommodum vitare possum, si fauceam digno. Neque hic cum aliis ad opus malum concurreo; quia eligere minùs dignum, non est malum, nisi quando spes est posse obtineri digniorem. *Si suffragium non esset promeritum digniori.*

61
Quintò, Si quis resignet beneficium suum in fauorem alterius, non est necesse ut quærat dignissimum. *Resignans.*
Ita Caietanus v. Beneficium, & alij: sic enim recepta consuetudo habet. ratio est, quia non incumbit illi ex officio præficere Ecclesiæ ministrum; & aliàs confert id quod suum est, & propter quod cum possideret, non tenebatur plus facere, quàm mediocriter idoneus faceret: unde non facit iniuriam Ecclesiæ, talem sibi substituendo, quamvis si multò dignior se offerat vel in promptu sit, charitas boni communis obliget ut hic præferatur.

DUBITATIO XIV.

Utrum extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignissimis.

62
Respondéo & Dico Primò, electores, Præsentatores, & Collatores semper tenentur, quantum in ipsis est, curare ut dignissimis beneficia conferantur. Est communis sententia DD. Thom. q. 63. art. 2. ad 3. *Utrum electio non possit impugnari in foro iudiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem: quia si omnis electio posset habere calumniam. Sed ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 1. docet Prælatum

Prelatum posse eligere consanguineos suos, si aequè digni sint: non autem si alij sint digniores. Idem docet infra q. 185. art. 3. Ioannes Maior in 4. d. 24. q. 3. Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. Simon Ioannis diligam me plus his? D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 20. §. 1. Angelus v. Electio, num. 10. & 21. Caiet. v. Acceptio personarum, & in locum D. Thomæ citatum. Adrian. in 4. quæst. citata, Siluester v. Electio, & v. Acceptio personarum; Nauarr. in cap. Si quando. 5. de re scriptis, except. 16. num. 10. Sotus lib. 3. de iustit. quæst. 2. art. 2. & alij Theologi passim.

Alex. Halensis opinio.

2. Exempli Scriptura probatur.

Et quamvis Alex. Halensis p. 2. q. 136. §. 2. putet solum in Episcopatibus esse peccatum; prætermittere digniorem, non autem in minoribus beneficiis; alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum docent. Accedunt multi Iurisperiti, quos refert & sequitur Couarruias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 7. num. 4. ut Panorm. Rochus, Ludouicus Gomezius, Cæsar Lambertinus, & alij, & addit Couarruias, eam esse communem. Probatur Primò exemplis sacræ Scripturæ, ut electione Aaronis Levit. 8. ubi Dominus indicauit se velle præstantissimum eligi, dum omnibus Principibus ad ostium tabernaculi adductis, eius solius virgam florere fecit. in quem locum Origenes Hom. 6. habetur Can. Licet 8. quæst. 1.) sic ait: *Requiritur ergo in ordinando Sacerdote etiam populi præsentia, ut sciant omnes, quod qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium.* Item electione Saulis 1. Regum 10 ubi eligitur qui ceteris eminbat, & quo non erat melior in Israël. quod explicans Gregorius lib. 4. cap. 4. in lib. 1. Regum, fusè docet, dignissimum eligendum. Idem docet cap. 5. ubi multa pulchrè in hanc sententiam. Idem cernitur electione Dauidis, & in electione Petri: cum enim dominus Ioan. 21. Petrum Ecclesiæ vellet præficere, non solum rogat an ipsum diligeret, sed an plus ceteris diligeret, & ter rogat. Apostoli etiam Act. 1. conati sunt optimum eligere.

63

2. Ex Iure Canonico.

Probatur Secundò, Ex Iure Canonico; nam cap. vnicò, tit. Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur, Innocentius I. I. inter cetera sic ait: *Non ex affectu carnali, sed discretio iudicio debuit ecclesiasticum officium in personam magis idoneam dispensare.*

3. Ex Patribus.

Tertiò Probatur ex Patribus; vide Origenem suprà. Hieronymus in cap. 1. epist. ad Titum: *At nunc, inquit, cernimus plurimos hanc em, (id est, electionem) beneficium facere, ut non querant eos qui possint plus Ecclesiæ prodesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis delinuti.* Chrysost. lib. 3. de sacerdotio, parum ante medium: *Equidem non opinior aliunde tam multas in Ecclesia turbas nasci, quàm ex Episcoporum & Antistitum electionibus, casu potius ac temerè, quàm diligenter & acurate factis: nam caput valentissimum esse oportet, &c.* Augustinus epist. 29. ad Hieronymum, non procul à fine: *Qui ferat eligi diuitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore ac sanctiore?* Idem docet Leo ep. 84. cap. 6. & Bernard. lib. 4. de considerat. ad Eugenium, & in Declamatione, *Ecce nos reliquimus omnia.*

Idem confirmatur ex quadam pragmatica sanctione Concilij Basil. sess. 12. ubi decernitur, *ut electores iurent Deo & sancto Ecclesiæ patrono in qua est præbenda, se electuros quem nouerint digniorem.*

Quartò, Ratione.

Probatur Quartò ratione; Quia beneficia primariò sunt instituta ad cultum Dei & Ecclesiæ utilitatem; secundariò ut sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorentur & iuuentur, atqui contra utrumque finem est, si digniores & Ecclesiæ utiliores omittantur, & in iis conferendis spectetur consanguinitas, aut priuata amicitia, aut commendatio potentium.

64

Est peccatum mortale omittere digniorem in maioribus beneficiis.

Dico Secundò, Ad beneficia habentia curam animarum vel aliam functionem magni momenti in Ecclesia, eligere, postulare, aut præsentare dignum, omisso digniore qui in promptu est, est peccatum mortale. Idem dico de conferente, qui liberè confert. Digniorem voco, qui notabiliter dignior & aptior videtur, speraturque multò melius functurus officio: nam si par-

uus vel dubius sit excessus, non erit peccatum mortale. Colligitur ex DD suprà allatis, probaturque iisdem testimoniis; nam ea maximè agunt de talibus beneficiis. Idem colligitur ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 1. de reformat. ubi dicitur: *Omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quomodocumque ius habent, mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis utiles ipsi iudicauerint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambulationis suggestionibus: sed eorum exigentibus meritis præfici diligenter curauerint.* Et quamvis ibi loquatur de Episcopatibus, tamen idem sentire de parocciis, patet manifestè ex cap. 18. de quo infra dub. 16. Eadem ratio locum habet in aliis omnibus magni momenti beneficiis. Talia præter Cardinalatum, Episcopatum, Archidiaconatum & Paroeciam; Decanatus, Præpositura cum iurisdictione, Canonicatus affectus onere docendi vel concionandi, aut poenitentiarie. Denique Abbatia, Prioratus, & similia Ratio est, quia qui omittit digniorem, facit contra fidelitatem, quam Ecclesiæ ex officio debet, (iuxta illud Matth. 24. *Quis putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?*) idque in re grauis momenti: nam inde contingit eam prauari ingenti bono, quod ipse tenebatur ei procurare eligendo dignissimum ministrum: atqui in graui fidem debitam violare, est peccatum mortiferum, ut suprà cap. 32. num. 16. & 17. in simili diximus: ergo qui præstant, vel eligunt, vel beneficia liberè conferunt, grauitè peccant, si digniores prætermittant, siue sit Papa, siue Episcopus, siue Princeps secularis: non enim sunt domini beneficiorum, sed œconomi: unde tamquam œconomi tenentur rem domini sui quantum commodè possunt, promouere. Confirmatur, quia beneficiis est peculiaris ratio, quæ non in aliis. nam totum ferè Ecclesiæ bonum in fide, moribus, & ritibus sacris, pendet ex bona ministrorum electione: sicut è contrario totum ferè malum ex mala prouisione: atqui nisi quàm maximè idoneos eligere conemur, periculum est ne sæpè parum apti præficiantur: quia tam multa requiruntur, ut non rarò qui valde apti videntur, re ipsa parum aptos esse, experientia & successus rerum demonstrat: ergo ne in tales impingamus, tenemur in re tanta sub peccato mortali eligere aptissimos. quod non solum verum est de electore & collatore libero: sed etiam de patrono, ut relictè Couarr. suprà, contra Cæsarem Lambertinum, qui sine iusta ratione id negat.

Conc. Trid.

65

Dico Tertiò, In ceteris beneficiis, ut in Canonicatibus, Cappellis, &c. non videtur peccatum mortiferum semel vel bis prætermittere digniorem, modò sit peccatum conferantur ei, qui verè dignus sit: videtur tamen esse mortiferum si quis id passim faciat, aut si rarò curet ut digniores præferantur. Prior pars est Alex. Halensis, & Soti suprà, Gabrielis in 4. d. 15. 7. 2. 3. ubi pro eadem citat Antoninum, & alios. Idem docet Angelus suprà, & sentire videtur D. Thom. quodlib. 6. art. 9. licet obscure, citantque illum Angelus & Gabriel. Denique multi recentiores, ut Petr. Nauar. l. 2. c. 2. n. 148. Emmanuel Sà, verbo Beneficium, Petrus Arrag. in q. 63. art. 2. Ratio est, quia quod semel vel iterum dignior prætermittatur in huiusmodi beneficiis, non censetur notabile incommodum, aut notabilis iniuria in Ecclesiam: paucorum enim mediocritas, aliorum virtute facillè compensatur.

66

In quibus non sit peccatum mortale.

Dices, Fit iniuria digniori, qui postponitur; nam ei lege Iustitiæ distribuendum debetur. deinde est contra Ecclesiæ & ipsorum fundatorum intentionem, quorum mens est ut dignissimis conferantur.

Ob hæc argumenta multi DD. tenent esse peccatum mortale, præsertim si dignior sese offerat. Ita Couarr. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 7. num. 4. Caietan. q. 63. art. 2. Salonius ibidem. in eadem sententia videtur esse D. Antoninus suprà: quia violationem Iustitiæ distributiue putat esse peccatum mortale; & Nauar. de Respon. oratione miscella. 38.

67

Non sit propriè iniuria.

Sed responderi potest ad Primum, Non fieri propriè iniuriam digniori, quia non est ei debitum stricto digniori.

Gg 3

Iure,

Iure, sicuti debetur presentato: vel electo: sed solum largo, quod consistit in maiore aptitudine & proportionem: hoc autem Ius violare, non est per se peccatum mortiferum, neque violatio Iustitiae distributivae semper est peccatum mortiferum, nisi redundet in violationem Iustitiae commutativae, ut recte Sotus ait.

Ad Secundum, Est quidem contra Ecclesiae & fundatorum intentionem; sed in re, quae ad bonum Ecclesiae non est tanti momenti. Fateor tamen, rationes istas facere illam sententiam valde probabilem; & ex illis confirmatur altera pars nostrae propositionis: qui enim si sepe fieret, sepe hoc faceret, vel non curaret proponere digniores, censeretur graviter peccare contra fidelitatem Ecclesiae debitam, cuiusque magnum bonum negligere: magni enim interest ad bonum Ecclesiae ut divina officia quam decentissime & deuotissime celebrentur, ut Canonici & alij sacrorum administrum doctrina & probitate populo prae luceant. Denique ut spe beneficii obtinendi plurimi ad probitatem vitae & studia litterarum incitentur; sunt enim beneficia ex Ecclesiae & fundatorum destinatione non solum stipendia ministeriorum, sed etiam praemia virtutum: atqui hic stimulus tollitur, si dignioribus praetermissis, fauore & affectu carnali dispensentur.

Ex his patet, semper esse peccatum, saltem veniale, digniorem & aptiorem praetermittere. si autem id fiat, esse peccatum mortiferum, quod si ex sua institutione habeat ut debeat dari digniori vel per oppositionem, tunc semper est peccatum mortale.

69 *Obiectiones contra secundum dictum.* Contra secundam propositionem obiicitur Primò, Iura antiqua & noua solum requirunt ut beneficia conferantur dignis: nam Concil. Trident. sess. 7. cap. 3. de reformat. solum requirit, ut etiam beneficia curata dignis conferantur, & citat constitutionem Alexandri III. & Gregorij X. in quibus id ipsum statuitur.

Respond. Concilium hoc solum requirit, non ut collatio sit sine peccato, sed ut non sit irritanda in foro externo, ut patet ex verbis sequentibus, *aliter facta collatio omnino irritetur.* Eodem modo intelligi possunt quidam Canonistae, dum dicunt sufficere ut eligatur idoneus, ut notat Couarruias supra. Quod autem Concilium velit ad parochias eligi dignissimos, patet sess. 24. cap. 18. de reformatione.

Obiicitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non solent beneficia conferri nisi presbyteris & Clericis eiusdem Ecclesiae, ut patet ex cap. Nullus, & cap. Obiitum. d. 61. ergo non sunt querendi dignissimi.

Respond. Idcirco hoc solet fieri, & in multis locis adhuc seruatur, quia plerumque hi solent esse utiliores & fideiiores suae Ecclesiae quam extranei: magis enim efficiuntur, magisque omnia norunt, cum sint in ea educati: firmitus quoque resident.

Obiicitur Tertiò, Apost. ad Tim. 3. & ad Titum 1. enumerans conditiones Episcopi, solum requirit ut sit sobrius, pudicus, doctus, hospitalis, irreprehensibilis, &c. non autem requirit ut sit ceteris omnibus dignior.

70 *Minus idoneus potest se offerre.* Respond. Tot conditiones requirit Apost. ut rarissimi sint qui eas omnes habeant. vnde etiam qui dignissimus visus fuerit, vix implebit Apostoli formulam.

Quartò, Si collator teneretur conferre digniori: ergo is qui se putat minus dignum, non poterit se offerre, nec acceptare collationem: quia alioqui consentiret peccato alterius: petere enim aliquid sibi praestari, quod alter non potest sine peccato praestare, est peccatum. similiter in illud consentire.

Respond. negando conseq. Etsi enim alius videatur aptior, potest tamen iudicium totum relinquere electori vel collatori, cuius est vtriusque merita & doctores examinare. hoc enim iudicium non est eius cui fit collatio, sed eius qui confert aut eligit: vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem desiderando & petendo absolute ut tibi conferat, etiam si alterum iudicet fore utiliore: (hoc enim peccatum esset) sed sub conditione, si bona fide iudicauerit te non minus utilem fore. & quamuis tu putes alterum esse magis idoneum, potes tamen tecum statuere diligentia com-

pensare quantum aliis doctibus videris superari. Quod si certò existimes collatorem non iudicio, sed fauore te praetulisse, hoc tibi non imputabitur, si hoc neque petisti, neque animo desiderasti, sed bona fide sollicitasti, vel non sollicitanti tibi est oblatum.

DUBITATIO XV.

Verum is, qui sibi vel alteri minus digno procurat beneficium, omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere.

Paludanus in 4. dub. 15. quest. 2. art. 2. & Caietanus q. 62. art. 2. dub. 3. affirmant. ratio est, quia beneficium illud secundum Iustitiam distributivam debitum est digniori. addit tamen Caietanus, eum non teneri qui sibi procurat, non intendens impedire digniorem: secus verò de eo, qui ita procurat sibi, ut non curet de impedimento dignioris.

71 *Non tenetur digniori.* Respondeo & Dico Primò, Probabilius est talem beneficiarium non teneri ad restitutionem, modò sit verè idoneus, & beneficium non fuerit per oppositionem conferendum. est sententia Scoti & Richardi in 4. d. 15. ut fatetur Caietanus. Idem tenet Adrianus in 4. 5. Quia iam determinatum. Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad 6. Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. 5. 7. n. 7. Nauarr. cap. 17. num. 72. & multi alij. Probat, quia neque Ecclesiae, neque digniori tenetur: ergo non tenetur. *Non digniori,* quia ille non habet Ius strictum ad illud beneficium; sed largum dumtaxat, consistens solum in maiori aptitudine, ut antè dictum est: vnde non fit ei propriè dicta iniuria.

Dices, Si distributor ex bonis communibus mihi debeat centum, & non det nisi quinquaginta, tenetur ad restitutionem quinquaginta: quia in illis violauit Iustitiam commutativam; ut colligitur ex D. Thoma quest. 61. art. 1. ad 3. ergo cum beneficia sunt bona communia debita dignioribus, & ego sim dignior, si mihi non contulerit, tenebitur ad restitutionem. Hoc argumento potissimum commoti sunt Paludanus & Caietus.

72 *Resp.* Hoc tantum esse verum in communibus, quae praecipue ideò data sunt communitati, ut pro dignitate cuiusque, vel inopia, vel eruditione, vel meritis distribuantur: ut recte Sotus & Couar. respondent: ac beneficia non sunt talia bona communia: non enim sunt principaliter praemia meritorum & dignitatis cuiusque, ut Paludanus & Caietanus velle videntur: sed stipendia ministeriorum Ecclesiae: quia potissimum & ferè ob vnicam hanc causam sunt instituta, ut sint stipendia eorum, qui Ecclesiae deseruiunt: vnde dignissimi eligendi, non quod ipsis hae propriè sint debita, sed quia Ecclesiae debitum est, ut quam optimi ministri, qui pro istis quasi stipendiis haberi commodè possint, ad discantur. Itaque si qua esset obligatio restitutionis, ea esset erga Ecclesiam, non erga digniorem praetermissum.

73 *Resp.* Sed quod neque Ecclesia obligetur restituere, probatur: quia Ecclesia non intendit collatores & patronos sub onere restitutionis obligare ad procurandum semper maius bonum, & digniores ministros: modò procurent eos, qui verè sint digni & utiles: neque collatores censent se sub tali onere obligari: idque tum ob multas perplexitates, quae inde quotidie orirentur: tum quia Ecclesia non videtur damno affecta, quamuis maius bonum non sit procuratum. Idem dico de oeconomio Principis, qui non conduxit optimos operarios, sed mediocres.

74 *Si non sit idoneus.* Dixi, Modò beneficiarius sit idoneus: si enim non sit idoneus, tenebitur is qui procurauit, ad restitutionem, non quidem digno vel digniori, sed Ecclesiae, quae debito ministerio caruit, vel etiam damnum accepit, ut recte Couar. supra, num. 3. & Sotus l. 4. q. 6. art. 3. ad 6. vel certè pauperibus, ut quidam volunt, argumento c. r. sess.

Si officium per alios praestitum. sess. 13. Conc. Trid. §. Si quis autem. de quo infra n. 157. & sess. 9. Conc. Lateran. de quo n. 175. & 177. quod intelligit, nisi beneficiarius, qui primo loco tenebatur, restitueret. Si Ecclesia nullum damnum passa est. & officium per alios praestitum, ad nihil tenebitur auctor.

73 Si dandum per oppositionem. Dixi, Modo beneficium non fuerit dandum per oppositionem: quando enim per oppositionem datur, tunc dignior ius strictum habet ex lege, ut rectè Nauar. cap. 17. n. 74. Itaque si non admittitur ad examen, vel examinatus & manifestè dignior aliis repertus reicitur, sit ei propriè iniuria: unde collator ei tenetur ad damnum satisfaciendum iudicio prudentis; si tamen manifestè & notabiliter dignior sit; nam si paruus tantummodò sit excessus, non tenebitur.

76 Si putet se idoneum. Dico Secundò, Qui institutus est, si verè se putet idoneum, non tenetur resignare, etiam si alterum iudicet magis idoneum. ratio est, quia ipsi non incumbit Ecclesiae ministros dare, sed satis est ut pro sua virili satisfaciatur officio.

Obiectio. Dices, Hinc tantum sequi, illum non teneri ex officio, seu lege iustitiae: poterit tamen ex charitate teneri.

Resp. Respondeo, Id quidem fieri posse, sed rarè fieri: ut si quis cerè sibi persuaderet alterum Ecclesiae longè fore vtiliorem, & ipse sine notabili incommodo suo posset illo beneficio carere. Sed valde rarum est ut constet alterum longè vtiliorem fore. In dubio autem non tenetur setanto commodo suo priuare.

Dices, Quid si collatorem induxerit ut sibi conferret, cum sciret se minus idoneum altero?

77 Si induxit collatorem. Resp. Tunc quidem peccauit illum inducendo ut faceret contra fidelitatem; non tamen tenetur ad resignationem, modò sit verè idoneus: quia collatio fuit valida. unde cum ipsi non incumbat optimorum ministrorum procuratio, non tenetur beneficium deserere: tenetur tamen tunc (saltem ex decentia) quam optimè muneri suo satisfacere & diligentia supplere defectus, ratione quorum ab altero superatur.

D V B I T A T I O XVI.

Quae formula seruanda in conferendis Ecclesiis parochialibus.

Respondeo, Hæc describitur à Concilio Trid. sess. 24. c. 18. vbi Notandum est, Ecclesiam parochialem vacare posse ratione obitus, vel resignationis simplicis, vel permutationis, vel delicti. Item ius patronatus esse Ecclesiasticorum vel laicorum. Nunc.

77 1. Conuocandi multi. Dico Primò, Si parocia vacet per obitum vel crimen, & ius patronatus sit Ecclesiasticorum, Episcopus, & patronus, intra certum tempus ab Episcopo praescribendum, debent aliquot Clericos, qui videantur idonei ad Ecclesiam illam regendam, nominare. Ita Concilium. vbi Nota, posse Episcopum etiam per publicum edictum conuocare omnes, qui volunt se offerre; & quemuis posse suggerere si quos nouit idoneos: & hi omnes sunt describendi, ut ibidem dicitur.

79 2. Examinandi. Dico Secundò, Transacto tempore constituto, hi omnes (nempe qui voluerint & comparuerint) debent examinari ab Episcopo, vel eius generali Vicario, & tribus saltem examinadoribus à Synodo dioecessana approbatis.

Vbi Notandum, Quotannis in Synodo dioecessana ab Episcopo vel eius Vicario sex debere proponi examinadores, qui à Synodo probentur, & ex his ad quodque examen tres minimùm pro arbitrio Episcopi debent assumi.

Secundò, Hi debent iurare se omni affectione humana postposita, fideliter munus suum executuros.

Nihil pro examine accipiendum. Tertiò, Nihil ratione huius examinis possunt accipere: alioquin simoniae vitium tam ipsi quam dantes incurrunt, à quo absolui nequeant, nisi dimissis beneficiis, etiam antè obtentis, & ad alia reddentur inhabiles.

Simonia iuris humani. vbi Nota, simoniam iuris humani poena exorbitante puniri: quam tamen puto non esse receptam in be-

neficiis antè obtentis, ante sententiam Iudicis.

Dico Tertiò, Peracto examine, examinadores debent renunciare quoscumque ex his idoneos iudicauerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis rebus ad vacantem Ecclesiam regendam opportunis.

Dico Quartò, Ex his Episcopus eum eligere debet, quem ceteris magis idoneum iudicauerit, & huic, non alteri, collatio fiet ab eo, cuius est conferre. Si verò ius patronatus ecclesiastici erit, tunc patronus debet ex his eligere quem digniorem iudicabit, & hic ab Episcopo debet institui, si institutio ad eum pertineat. alioquin si ad alium pertinet, Episcopus solus eliger digniorem suo iudicio, & patronus hunc presentabit ei ad quem pertinet instituere. ut si institutor vel collator sit Capitulum, Decanus, Archidiaconus: Episcopi enim non est solum conuocare & habere ius examinandi cum aliis examinadoribus, sed etiam eligendi digniorem, qui à patrono presentetur instituendus.

Dico Quintò, Si ius patronatus est laici, non est necesse ut fiat examen per concursum: presentatus tamè à patrono, debet examinari à deputatis examinadoribus, & si fuerit idoneus repertus, admitti.

Dico Sextò, Omnis collatio seu institutio facta præter supradictam formam, censetur subreptitia & nulla; & collatio si pertinebat ad Episcopum; deuoluitur ad Sedem Apostolicam. hoc postremum statuit Pius V. qui etiam clariùs explicuit mentem Concilij in Bulla, quæ incipit, In conferendis Ecclesiis, edita anno 1567. Kal. Aprilis.

Vbi Notandum Primò, Hoc examen aded esse necessarium, ut etiam in Doctore Theologiae adspirante ad parochialem Ecclesiam sit seruandum, ut respondit Congregatio Cardinalium. non tamen est necessarium in Dignitate vel Canonatu, qui parochialem Ecclesiam accessoriè, etiam perpetuò annexum habet, ut eadem Congregatio censuit.

Notandum Secundò, Si Episcopus minus habilem, postpositis magis idoneis post examen elegerit, posunt ij, qui reiecti fuerint, à mala electione huiusmodi ad Metropolitanum; vel si elector Metropolitanus aut exemptus fuerit, ad viciniorem Ordinarium, ut Apostolicæ Sedis Delegatum; aut alias ad Sedem Apostolicam appellare, & electum ad nouum examen coram appellationis Iudice procurare, ut digniori detur. Interea tamen electio prior executioni mandanda est, & prouisus non potest amoueri, nisi alteri debito modo collatum fuerit. Ita Pius V. supra.

Dico Septimò, Si Ecclesia vacet ratione resignationis factæ in manibus Papæ, in fauorem certæ personæ & à Papa fuerit admissa resignatio, non debet fieri examen per concursum; sed sufficit eum examinari à deputatis examinadoribus cum Episcopo, & dignum iudicari. Ita respondit Congreg. Cardinalium. Ratio est, quia tunc Papa censetur in hoc decreto dispensare. Secus verò si collator sit inferior Papa, ut Metropolitanus, vel Episcopus, vel Capitulum; tunc enim resignatione in manibus eius facta, debet fieri examen per concursum, & nisi resignatarius iudicatus fuerit post examen aptior ceteris, vel certè non minus aptus, non potest ei fieri collatio; ut colligitur ex Concilio. ratio est, quia inferior non potest in decretis Concilij occumenici dispensare.

Dico Octauo, Si vacet permutationis causâ, debet nihilominus fieri examen, & quidem per concursum, nisi permutatio fiat cum alia parochiali, ferè paris conditionis: tunc enim non est opus nouo examine, ut declarauit Congregatio: quia per examen antiquum uterque censetur idoneus. Quòd si fiat permutatio cum simplici, vel cum alia parochiali, vbi maior requiritur industria, debet fieri examen per concursum, ut colligitur ex Concilio.

Aduerte tamen, multa ex his passim non esse recepta; quamuis meritò omnia recipi deberent. unde ibi non sunt irritæ collationes, quæ secundum hanc formam non sunt factæ.

D V B I T A T I O X V I I .

Quæ conditiones requirantur in particulari, ut quis censeatur idoneus ad beneficium.

Respondeo, Posse numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Aetas conueniens. Quarta, Coelibatus. Quinta, Non esse irritum censura vel irregularitate. Sexta, Morum probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ex parte corporis. Nona, Intentio status Ecclesiastici. Decima, Ut non habeat aliud beneficium incompatible.

D V B I T A T I O X V I I I .

Quomodo requiratur legitimus torus.

86
Episcopus
dispensat cum
illegitimo ad
beneficium
simplex.

Respondeo & Dico Primò, Qui ex toro illegitimo est, est incapax Episcopatus, & cuiusvis alterius beneficii habentis curam animarum, nisi per Pontificem cum eo dispensetur. Est etiam incapax simplicis beneficii: potest tamen ad hoc ei per Episcopum dispensatio dari, etiam si sit ex incestu, vel sacrilego complexu natus. Ita habemus c. 1. de filiis probyterorum, in Sexto.

Vbi Notandum Primò, Episcopum posse cum tali dispensare ad Canonicatum etiam Ecclesie cathedralis, ut ibidem docet Glossa ex Archidiacono. Rebuffus tamen in praxi beneficiorum, § De dispensatione super defectu natalitium, pag. 269. tenet, Episcopum non posse dispensare in prebenda Ecclesie cathedralis cum illegitimo; dicitque stylum Curie Romanæ ita seruare: cuius sententia videtur tenenda post Concil. Tridentinum, in quo statuitur ut omnibus Canonicatibus Ecclesie cathedralis sit annexus ordo sacer, ad quem Episcopus non potest illegitimum habilitare, ut d. cap. 1. habetur. Iuri tamen conformius videtur, Episcopum posse ad talem Canonicatum habilitare eum, qui antè à Sede Apostolica ad ordines sacros admittus esset.

Non ad Dignitatem.

Notandum Secundò, Episcopum non posse dispensare cum illegitimo ad Dignitatem vel personatum, etiam sine cura, secundum Glossam: quia quando Papa concedit ut aliquid prouideatur de beneficio, intelligitur beneficium simplex, neque extendi debet ad Dignitatem, cap. ult. de præbendis: ergo neque hic per beneficium sine cura intelligi poterit Dignitas sine cura, aut personatus. Confirmatur, quia non est credibile, Pontificem velle illegitimum talibus honorari, cum illum ab omni ordine sacro excludat. Glossam sequuntur passim DD.

87

Dices, Quid si Canonicatus habeat annexum accessorie beneficium parochiale, poteritne Episcopus dispensare?

Respondeo, Posse, ut docet Siluester v. Beneficium, q. 8. ex Archidiacono, quod limita cum Lapo & Siluest. modò parocia per Vicarium administrari soleat; aliàs non. Ratio est, quia accessorium sequitur suum principale. Hæc tamen omnia intelligenda sunt, nisi obstat aliquod particulare alicuius Ecclesie statutum iuratum, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Ecclesie promoveatur.

88

Dico Secundò, Illegitimus etiam cum dispensatione Episcopi, non potest habere vllum beneficium vbi pater est Præfectus (v.g. Episcopus, Præpositus, Decanus, Parochus) aut etiam vbi Canonicus habetur c. Ad præsentiam. 2. c. Cum decorem, 15 c. Ad abolendam. 16. de filiis presbyterorum. Hoc autem idcirco Canones statuerunt, tum quia alioquin pleraque beneficia ad huiusmodi lobolem industriam parentum peruenirent;

tum quia foedum est in eadem Ecclesia parentem & filium nothum residere, totique mundo exemplum incontinentie paternæ, veluti cum præmio & dignitate in prole assidue ostentari.

Notandum est, Concil. Trid. sess. 25. c. 15. de reformat. hisce canonibus alicui noui Iuris adieciisse, Ut illegitimi beneficium habere nequeant, non solum in Ecclesiis vbi parentes actu obtinent, sed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecumque illud sit, siue paruum, siue magnum. Nec possit habere pensiones super fructibus beneficiorum, quæ parentes obtinent vel aliquando obtinuerunt: nec reciproce resignationes in illorum fauorem à parentibus factæ, illis profint.

Dico tertio, Quòd ad legitimos presbyterorum filios atinet, hi possunt habere beneficia in Ecclesiis vbi eorum parentes præsident, non tamen illud ipsum, quod proximè parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc 12. de filiis præbyr. Altera verò cap. Ex transmissa. 7. & cap. Conquerente. 4. eodem. Ratio est, Ne beneficia successione hereditaria transmitti videantur: quam speciem hereditariae successionis Canones semper in beneficium valde exosam habuerunt, ut ait Concil. Trid. sess. 25. c. 7. de reformatione.

Aduerte tamen, Si inter patrem & filium alius intercessit, censebitur species illa successionis hereditariæ absterfa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere sine dispensatione. c. Ex transmissa. 7. de filiis presbyterorum. Adde, patrem posse habere beneficium filij, quia hic non est illa imago hereditariæ successionis: similiter nepotem beneficium aui: quod intellige, si adhuc pater viuit; secus autem si pater obierit: tunc enim nepos non poterit aui beneficio frui. ratio est, quia si pater viuit, nepos non potest succedere aui: unde cessat imago hereditariæ successionis. Verum si mortuus sit pater, nepos tunc succedit aui, ut notat Siluester Beneficium, 3. ex Hostiensii.

D V B I T A T I O X I X .

Quomodo requiratur clericatus seu ordo in singulis beneficiis.

Respondeo & Dico Primò, Antè omne beneficium requiritur præuius clericatus, seu prima tonsura, ita ut sine hac sis inhabilis; colligitur ex cap. Cum adeo 17. de recriptis, & cap. Ex litteris. 6. de transaction. estque communis sententia.

Vbi Notandum Primò, Primam tonsuram & ordines debere conferri à proprio Episcopo. Proprius autem Episcopus hoc loco est triplex, originis, domicilij, & beneficii, ut aperte habetur cap. Cum oullus. 3. de tempor. ordin. in 6. Episcopus domicilij dicitur Episcopus loci, vbi quis habet domicilium. Dicitur autem habere domicilium, vbi quis la. em, rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil auocet; unde cum profectus est, peregrinari videtur; quòd si rediit, peregrinari ià desinit: ut habetur L. Ciues. 7. C. de incolis. Vnde patet, ut quis dicatur habere alicubi domicilium, requiri ut ibidem sedem fixerit, animo perpetuò manendi, nisi quid auocet. Itaque studiosi non habent domicilium in Vniuersitatibus, etiam si ibi ad 8. vel 10. annos manere statuerint, si retinet animum in patriam redeundi. qui verò alicubi incipiunt habitare animo perpetuò manendi, statim ibidem domicilium contrahunt; nec opus est ut multos annos habitauerint, ut patet ex dicta descriptione domicilij. Porro domicilium semel acquisitum, solo animo migrandi non amittitur; sed opus est reali migratione, ut aperte colligitur ex L. Domicilium. 20. ad municipalem, vbi dicitur, Domicilium re & facto transfertur, non nuda contestatione: sicut enim solo animo non acquiritur, ita nec amittitur. vide Panormitanum in cap. ult. de parocciis, & Silu. v. Domicilium, num. 2.

Episcopus originis est Episcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius. dicitur autem

89

90

Filij legitimi
presbyr.

91

Si alius inter
cessit, filius est
capax.

Beneficium
aui.

92

Clericus
necessarius.

Prima tonsura.

Proprius Episcopus.

Episcopus domicilij.

Episcopus
originis.

tem

tem ciuis ratione originis, non vbi fortuitò natus est, si parentes alibi habebant domicilium, sed vbi erat illorum domicilium, vt docet Panormitanus in cap. Rodolphus. 35. de rescriptis. & Bartolus in L. Filios. 3. C. de municipibus & aperte ex eadem L. colligitur, & ex d. L. Ciues C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio est, quia etsi ad tempus alicuius negotij causâ aliò recesserint, tamen censentur ibi semper mansisse, vt patet L. Retro, de captiuis, vbi dicitur, *Retro creditur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus aduenit.* vide Silu. v. Ciuitas, q. 4. & Panormitanum supra.

Episcopus beneficii.

Episcopus beneficii est Episcopus loci, vbi quis habet beneficium requirens residentiam: tale enim beneficium constituit domicilium. secus si non requirat residentiam, vel si cum eo dispensatum vt non teneatur residere, vt notant DD. in cap. Quia tantum. 5. de prae-bendis.

Ex his patet, quis dicatur proprius Episcopus in tonsuræ & ordinum collatione. Quod si quis tonsuram ab alieno Episcopo sine litteris dimissoriis, vel dispensatione Pontificis acceperit, non est capax beneficii, vt docet Rebuffus, §. Formula dimissoriarum colligitur ex cap. Illud. 1. & cap. 3. Si quis ausus. d. 71. vbi dicitur, *vt si quis alienum sine consensu proprii Episcopi ordinauerit, irrita sit ordinatio.* intellige quoad vsum & priuilegium ordinis seu gradus accepti, quia caret priuilegio & vso illius.

93

Sed difficultas est, quid tali sit faciendum vt capax fiat. Glossa in dictum cap. Illud, putat sufficere vt proprius Episcopus postea ratum habeat, quod etiam tenet Decius & alij in cap. 1. de tempor. ordinand. in 6. probat Glossa ex cap. 24. Salonitanæ, d. 63. vbi Gregorius I. cum Episcopus Salonitanus esset ordinatus ipso nesciente, scribit se id ei ita ex animo relaxare, ac si ipso

Probabile est auctore ordinatus fuisset. vbi notat Glossa, Episcopum posse remittere quæ ad ipsum spectant: quam sententiam puto velle habilitare, etsi Rebuffus §. Formula dimissoriarum, n. 12. & 29. contrarium teneat, velique necessariò opus esse dispensatione Pontificis & litteris, quæ vocantur perinde valere, Nec obstat, quod ordinatio talis dicatur irrita, & quod ab initio est vitiosum, non possit tractu temporis conualescere, item quod nemo potest ratum habere, quod suo nomine non est gestum: dicitur enim irrita non quasi nihil sit actum, sed quia suspenditur, quoad vsum & priuilegium: quam suspensionem Episcopus tollere potest, cum nusquam Summo Pontifici referretur. dicitur habere ratam talem collationem, quia consentit in illam, volendo illam valere: ac si à se facta esset.

94

Fortè quispiam putauerit talem non esse beneficii incapacem: nam Concilium Tridentinum sess. 7. cap. 10. de reform. cum admississet Capitulis potestatem concedendi dimissorias intra primum annum sedis vacantis, subdit, *Capitulum contraveniens, ecclesiastico subiacet interdicto, & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus, gaudeant.* vbi nihil illis adimit, nisi priuilegium fori in criminalibus. Sed verius est, istum casum esse specialem, nec esse extendendum ad eum, qui ordinatus est ab alieno, sede non vacante, aut absque vllis dimissoriis.

95

Notandum Secundò, Si quis acceperit tonsuram aut ordines minores in excommunicatione; suspensione, interdicto, non idèò esse incapacem beneficii post absolutionem illius censuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quosdam L. 5. consil. 28. n. 14. pag. 608. quia accipiendo tonsuram vel ordines minores in censura, non incurritur alia censura vel irregularitas, aut alia inhabilitas ad beneficia: vnde sublata priore censura, manet omnino habilis per ordinem susceptum. Secus est si quis ordinem sacrum in censura accipiat, quia incurrit suspensionem, cap. Cum illorum 32. de

Beneficium requirens certum ordinem.

sententia excommunicationis. Dico Secundò, Si beneficium ex institutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, est inhabilis

ad illud beneficium. Ita Panorm. & alij in cap. Dadum 1. de elect. talia sunt beneficia illa, quæ ex litteris suæ institutionis debent dari sacerdotibus, vel diaconis, ratio est, quia fundator potuit foundationi talem modum apponere, cum rationi & Canonibus sit conformis.

97

Consuetudo.

Aduerte tamen, longam consuetudinem potuisse illum rigorem mitigare: sicut enim potest derogare legi, ita etiam dispositioni fundatoris, quæ est instar legis. vnde si talia beneficia alicubi consueuerunt dari usque, qui nondum sunt sacerdotes, puto valere: præsertim si intra annum fiant sacerdotes, vel certè subdiaconi, vt absolutis studiis sacerdotium capebant: iuxta eam moderationem, quam Ius concessit Parochis, qui tamen maximè deberent esse sacerdotes, dum paræciani acceptant. vnde eadem consuetudine applicatur huiusmodi beneficiis. Vide Emmanuelem S. v. Beneficium, num. 27. vbi pro eadem sententia citat Nauarrum.

98

Dico Tertiò, In ceteris beneficiis non requiritur certus ordo priuatus, sed sufficit prima tonsura, & habitas ad suscipiendum intra annum ordinem beneficio conuenientem. patet ex Clement. Vi 11. de ætate, qualitate, & ordine præfic. excipio tamè Episcopatum, ad quem requiritur saltem subdiaconatus, cap. A multis. 9. extr. eodem. Hæc vera sunt Iure antiquo. Sed quia Concilium Trid. quædam nouo Iure de his disposuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quantum tempus ad singula beneficia requirantur.

Dispositio Conc. Trid.

Dico Quartò, Adeptus Episcopum, si munus consecrationis intra tres menses non susceperit, ad futurum perceptorum restitutionem tenetur, si totidem postea menses idem neglexerit, Episcopatu ipso Iure est priuatus. Ita Tridentinum sess. 23. cap. 2. de reformatione.

99

Adeptus Episcopatum.

Dico Quintò, Adeptus Ecclesiam parochialem, tenetur ordinari ad sacerdotium intra annum, quod si intra hoc tempus promotus non fuerit, ipso Iure, nulla etiam monitione priuatus, suo beneficio est priuatus. habetur c. Licet Canon. 14. & c. Commissa. 35. de electione in 6.

100

Adeptus parochiam.

Vbi notandum Primò, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, esse illud, ex quo pacificam possessionem habere coepit, cap. Commissa, supra.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam cessante iusto impedimento: si enim illo tempore ægrotauit, vel in in irregularitatem lapsus, dispensationem obtinere nequiuit, vel Episcopus absens fuit, non censetur priuatus, etiam si intra tempus annum non fuerit ordinatus, vt colligitur ex cap. Commissa, supra. Ratio est, quia hæc priuatio constituta est in pœnam negligentiae: pœna autem locum non habet vbi non est culpa. Item, intelligenda est de Ecclesia parochiali cum cura in actus, id est, quam ipse beneficiarius per se obire debeat, secus verò si solum habeat curam in habitu, id est, si per Vicarium perpetuum, vel temporalem sit administranda: hæc enim non necessariò requirit primo anno sacerdotium, vt docet Nauar. l. 3. consil. 4. de prae-bendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit, mox eo lapsus esse priuatum, ita vt in conscientia teneatur beneficium dimittere. nam in cap. Licet Canon, dicitur *Nulla etiam præmissa monitione sit priuatus.*

Dices, Pœna temporalis non debetur in foro conscientiae ante sententiam, atqui hæc est pœna temporalis ergo.

101

Obiectio. Resp.

Resp. Maiorem esse veram, quando est pœna propriè dicta, quæ quis priuatur re aliqua, quæ omnino & absolute sua erat, secus quando pœna se habet vt priuatio rei, quæ nondum absolute erat sua, sed solum sub certa conditione, tunc enim eam non implet, tenebitur rem illam restituere: quia solum conditione impleta, absolute erat futura sua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum possunt à legitima potestate sub hac conditione concedi, vt si hoc vel illud factum aut omisum fuerit, teneamur in conscientia restituere: ita Nauarrus cap. 35. n. 128. Lopez parte 2. instructo. pag. 698. qui dicit hanc esse communem DD. sententiam.

Fortasse

Resoluitur Fortasse melius diceretur illud beneficium fuisse absolute ipsius, cum fructus eius absolute suos fecerit, nec collatio ex vi conditionis, teneatur eos restituere conditione non impleta: esse qua iure censetur appositum, quia resoluitur contractus seu collatio ex vi conditionis, quæ censetur fuisse appositæ à principio, ex iuris dispositione. potest enim quis rem suam transferre in alium, ita ut absolute fiat ipsius, appositæ tamen conditione, ut resoluitur contractus, si hæc vel illa conditio euenerit: ut patet ex dictis cap. 25. dub. 14. 15. & hoc credo velle Nauar.

102 Quare, Eandem Ecclesiam non posse eidem ea vice iterato conferri cap. Commissa, supra; alioquin frustra videretur disponi ut sit priuatus. vide plura infra dubit. 16.

Petes Primò, Vtrum poena imposita Episcopis, intra tres vel sex menses non consecratis, eodem modo sit intelligenda?

103 Resp. Probabile est similiter esse intelligendam, quia Concilium eodem modo loquitur, *Ad restitutionem*, inquit, *fructuum perceptorum teneantur, & ipso iure priuari*. Verius tamen videtur, Episcopum in conscientia non esse priuatum titulo ex dilatione consecrationis, nisi post sententiam: non enim Concilium addit, *ut nulla præmissa monitione sit priuatus, aut ut teneatur deferre Episcopatum*, sed solum ait, *Ipso iure sit Episcopatus priuatus*: quam formam loquendi ita passim in iure consuetudo recepta interpretatur & mitigat, ut nemo teneatur officium vel beneficium, quo sic priuatus dicitur, dimittere ante sententiam: nisi alia clausula quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim censetur priuatus, si iure illo perfectus, & quasi dominio, quo Episcopatum antea obtinebat, priuatus sit, retenta tamen eiusdem possessione: ut supra c. 29. dub. 8. ostensum est.

104 Petes Secundò, Vtrum Episcopus non possit dispensare ut Parochus differat sacerdotium ultra annum?

Episcopus potest, Parochus concedere 7. annos studio- Respondeo, Posse, idque ob unicam causam studio- rum, & quidem ad septennium; modò tamen intra annum, quo debebat fieri Sacerdos, ordinetur subdiaconus, scilicet ne à statu ecclesiastico possit resiliere. quòd si intra annum non fuerit factus subdiaconus, ipso facto est priuatus Ecclesia. similiter si expleto septennio studiorum non fuerit intra annum factus Sacerdos. Ita habemus cap. Cum ex eo, de electione, Sextò: ubi Nota, hanc facultatem dispensandi videri Episcopis adeptam per Concil. Trident. sess. 22. c. 4. de reformat. ubi sic dicitur, *Nec aliis in posterum fiat prouisio, nisi iis, qui iam ætatem & ceteras habilitates integrè habere dignoscantur; aliter irrita sit prouisio*. vnde videtur requirere præsentem eruditionem. Sed contrarium est probabile: ita tenent Nauar. & Lopez supra, & quidam alij: quia quod ad scientiam attinet, non videtur velle inducere correctionem iuris antiqui, (alioquin id clariùs explicare debuisset) sed solum renouare id, quod iure antiquo erat decretum, addita clausula irritante, in qua tacite subintelligi potest exceptio iure antiquo concessa, nempe *Nisi Episcopus causa studiorum dispensauerit*. Itaque non est cur dicamus illis hanc potestatem adeptam.

105 Dico Sextò, Qui Dignitates, Personatus, Officia, Præbendas, Portiones, ac quælibet alia beneficia in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis vel regularibus obtinent, quibus varia onera sunt annexa, (v.g. ut alij Missas, alij Euangelium, alij Epistolam dicant) tenentur intra annum, iusto impedimento cessante, ordines suo officio conuenientes suscipere. Ita Conc. Trident. sess. 22. c. 4.

Qui negligunt ordinem suscipere. Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debitum intra annum suscipere, non idè priuari sunt ipsis beneficiis; alia tamen incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo non solum passiuam, sed etiam actiuam; vnde electiones per tales factæ possunt irritari. Secundò, Potest & debet illis subtrahi dimidia pars distributionum chori. Tertio, Peccant mortaliter, ubi Concilium est receptum; quia violant præce-

ptum Ecclesiæ, ut patet ex verbo *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam iure naturæ obligantur, supposito tali beneficio; quia sine tali ordine non possunt præstare id, ad quod ex officio obligantur, per alio autem non possunt sine dispensatione; quia sunt onera personalia. Vnde patet, non esse paruum abusum, quòd passim altaria & cappellaniæ dentur pueris vel alijs, qui non sunt Sacerdotes: neque enim hoc ius cum suis poenis est nouum; nam idem constitutum fuit in Concil. Viennensi, ut patet Clement. VI. ij. de ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Trid. illius Concilij decretum innouat.

Notandum Secundò, in Ecclesiis cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem sacrum presbyterij, diaconatus, vel subdiaconatus, ut statuit Conc. Trid. sess. 24. c. 12. de refor. Permittitur tamen Episcopis cum Capituli consilio, ut designent quibus canonicatibus quis ordo annexus esse debeat, ita tamè ut saltem dimidia pars sint presbyteri. Ex quo sequi videtur, omnes tales Canonicos, etiam si eorum Canonicatus ex primæ institutione sacrum ordinem annexum non haberent, tamen ubi Concilium seruatur, teneri sub peccato mortali, & priuatione vocis in capitulo, intra annum ad ordinem sacrum, saltem subdiaconatus, promoueri; quamuis fortè ex negligentia Episcopi non esset facta distributio & designatio, quæ præbendæ quem ordinem habere debeant: nam ipsum Concilium sua auctoritate annectit omnibus ordinem sacrum in genere, et si velit ab Episcopo cum consilio Capituli designari in particulari, quis connecti debeat.

Notandum Tertio, Eos qui post monitionem ordines debitos sumere recusant, ab Ordinario priuari debere sui beneficijs, ut Congregatio Cardinalium respondit.

His adde, Quando ius aut statutum requirit aliquem gradum in eo qui eligendus vel præficiendus est, sufficere, ut tempore electionis sit habilis ad eum statim comparandum, ut si dicatur non esse conferendum nisi Doctori vel Licenciato. qui enim iam proximè habilis est ad aliquid, ita ut possit illud statim obtinere, perinde censetur, ac si iam obtineret. Confirm. Primò, Quia sacerdotium magis requiritur ad beneficium parochiale & cappellaniam, quam gradus ad Episcopatum, archidiaconatum, vel præbendam Theologicam, cum illud sit necessarium essentialiter ad illorum beneficiorum functionem. atqui iura explicant, satis esse ad acceptandam Parochiam, ut intra annum possis fieri Sacerdos. Idem supra dictum de capellania: nec requiritur ut actu sis Sacerdos tempore collationis. ergo, &c. Confirm. Secundò, quia gradus non faciunt aptum functioni beneficij, sed solum sunt testimonium publicum aptitudinis: atqui per inde est siue iam actu testimonium habeas, siue mox habere possis. Denique non est credibile, conditores talium iurium & statutorum ita voluisse inhzere illi conditioni, ut eum qui actu eam non habet, velint censi in habilem: quia id non solum videtur à ratione alienum, sed etiam bono Ecclesiæ noxium. Nam sæpè multi carentes gradu, doctiores & aptiores sunt gradu insignitis, qui omnes excluderentur, eò quòd actu gradum non habeant: cum tum facile possint illum capeffere. idem praxis quotidiana declarat, cum plurimi, facta electione, gradum suscipiant.

D V B I T A T I O XX.

Quanam ætas ad singula beneficia sit necessaria.

107 Respondeo & Dico Primò, Ad Episcopatum requiritur ætas 30. annorum exactorum. habetur cap. Cum in cunctis. 7. de elect. ex Concil. Lateran. sub Alexandro III.

Dico Secundò, Ad dignitatem ecclesiasticam inferiorem

Abbatia,
Prioratus,
Prepositura,
Decanatus,
Archidiaconatus.
Officium Abbatissae.

riorem Episcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ætas 25. annorum saltem inchoatorum. habetur expressè d. c. Cum in cunctis. §. Inferiora, & in Concilio Trident. sess. 24. cap. 12. ubi etiam d. cap. dispositio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Preposituras, ad Archidiaconatus, & similes dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & sufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos.

Aduerte tamen, hinc non esse sermonem de officio Abbatissæ, Priorissæ, vel Præfæctæ Monialium; quia hæc non sunt beneficia ecclesiastica, de quibus hic agimus; sed officia quædam cum iurisdictione. Concilium Trident. sess. 25. cap. 7. de Regularib. in omnibus huiusmodi Præfæcturis requirit ut præficienda non sit minor 40. annis, & ut octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. quod si his qualitatibus non reperitur in eodem Monasterio, ex alio eiusdem Ordinis eligi posse. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præstet, videatur, ex iis, quæ in eodem Monasterio annum trigessimum excesserint, & quinque saltem annis post professionem rectè vixerint, Episcopo, vel alio Superiore consentiente, eligendam.

108 Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Personatus, quibus non subest cura animarum, requiritur ut quis non sit minor annis 22. Ita Concilium Trid. sess. 24. cap. 12.

Vbi notandum Primò, Illà formulà, *Ut non sit minor 22. annis*, insinuari, annos 22. debere esse completos: qui enim nondum compleuit, est eis minor ætate. Secundò, Episcopum olim potuisse dispensare, ut hæc Dignitates, quibus animarum cura non incumbit, conferrentur anno 20. completo, ut habetur cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6. Quod Siluester v. Beneficium, 3. n. 3. sub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, ut oporteat esse Sacerdotem. Verum post Concilium, certum est non posse dispensare pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens ut minimum 22. annos expletos. Addo, Archidiaconatum videri computandum inter Dignitates, quibus animarum cura connexa est; nam cap. Cum in cunctis. §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu, & requiruntur 25. anni. Idem insinuat Concilium Trid. suprà: vnde sententia Siluestri & Paludani non videtur vera.

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 25. anni inchoati. cap. Licet Canon. de electio. in 6. Nec Episcopus in hoc dispensare potest, ut colligitur ex cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6.

109 Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualiacumque ea sint, requiritur ut minimum ætas 14. annorum inchoatorum. Ita statuit Concil. Trident. sess. 23. c. 6. *Nemo ante 14. annum beneficium possit obtinere.* Itaque etiam si olim poterant quædam beneficia post annum ætatis septimum pueris dari, ut docet Siluester v. Etas. §. 2. nunc tamen non possunt, sed irrita est collatio.

110 Aduerte tamen, Canonicatus, & similia quæ maturitatem consilij requirunt, numquam pueris dari potuisse sine dispensatione, ut ibidem Siluester. Imò Caietanus v. Beneficium, dicit esse intolerabile ut pueris ecclesiastica beneficia dentur. Potest tamen Pontifex circa filios Principum, & quândocumque iudicat Ecclesiæ expedire, dispensare. Dixi *ut minimum*, quia ætas hæc 14. annorum etsi per se sufficiat, tamen ratione Ordinis, & habilitatis ad Ordines, quam Concilium Trident. requirit, sæpè exigitur maior ætas, ut patet ex dictis. Vnde sequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit subdiaconatum, (ut sunt omnes Canonicatus Ecclesiæ cathedralis) debere inchoasse annum 22. nam debet esse habilis ut intra annum fiat subdiaconus; subdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatum. Quod si beneficium requirat diaconatum, debet saltem inchoasse annum 22. ut in principio anni sequentis possit fieri diaconus. Si sacerdotium, debet in-

choasse annum 24. alioqui irrita erit collatio, ut colligitur sess. 23. c. 4. & sess. 14. c. 12.

In his tamen & similibus Iure nouo inductis multi poterunt excusari, vel quia Ius illud non est receptum, vel quia bona fide per triennium fuerunt in possessione, absque simonia & intrusione: quæ possessio parit veluti vsucapionem & dominium, iuxta Nauarrum l. 3. consil. 42. de præbendis, de quo dictum suprà cap. 6. dubit. 10.

Excusatio.

DUBITATIO XXI.

Quomodo requiratur calibatus ad beneficium.

R Espondeo, & Dico Primò, Omnis collatio beneficii facta, qui matrimonio est iunctus, irrita est. colligitur hoc ex cap. 1. 2. & 3. de Clericis coniugatis, & ex Concilio Trid. sess. 23. cap. 4. Aduerte tamen, eum qui duxit virginem, si consentiente vxore castitatem voueret, posse ad beneficium admitti, ut habetur cap. 2. de Cleric. coniug. tunc tamen si vxor esset iuuenis, deberet antè Religionem ingredi; si profectionior, deberet saltem vouere castitatem in læculo, ut notat Glossa ibid. ex cap. Cum sis 4 & c. Ad Apostolicam. 13. conuersione coniugati.

111 Beneficij collatio in coniugatum nuptia.

Dico Secundò, Si clericus minorum Ordinum, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipso Iure illud amittit. Ita communiter DD. in cap. 1. de Clericis coniugatis, & docet Nauarrus c. 25. n. 120. Ratio est, quia suscipit statum incompatibilem, imò sub hac conditione tacita censetur ei collatum.

112 Clericus minorum Ordinum.

Dices, Capite illo primo solum dicitur, *esse compellendos ut beneficia relinquunt*; & cap. 3. *debere beneficio spoliari*; & infra, *esse beneficiis priuandos*. Idem dicitur cap. 5. Respondet Glossa, Canones istos loqui non de priuatione Iuris, sed facti seu possessionis. Nec obstat quod cap. 5. dicitur coniugatum non posse spoliari beneficio per eum qui illud ipsi contulit, sed solum per Superiorem: quia loquuntur de coniugato, cui Episcopus in coniugio existenti contulit, quem iubet priuari, non per Episcopum, (ut consulat eius honori, ne ille proprium factum rescindere cogatur) sed per Superiorem.

Obiectio.

Resp.

Petes Primò, Quid si Clericus minorum Ordinum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentum, vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modò non defuerit consensus: hunc sequuntur multi alij DD.

113 Si matrimonium sit inualidè contractum.

Verius tamen puto contrarium; quia Canones apertè loquuntur de matrimonio valido, ut patet cap. 1. 3. 5. quia fundant se in eo, quod non possit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obsequiis vacare, quæ ratio cessat, si matrimonium sit irritum: idem sentiunt multi docti viri in hac Vniuersitate à me consulti. Confirm. Si enim vacaret, vel id esset in pœnam delicti, vel ob tacitam renuntiationem, vel quia capessit statum impossibilem. Non primum, tum quia absque culpa potuit contrahere; tum quia pœna non debetur ante sententiam. Non secundum, quia etiam si expressè renuntiasset, non vacaret: requiritur enim renuntiationis acceptatio facta per Superiorem. atqui tacitum non plus operatur quàm expressum. Non tertium, quia reuerà non assumpsit statum repugnantem cum actus sit inualidus. Confirm. Secundò ex reg. 52. de reg. Iuris, *Non præstat impedimentum, quod de Iure non sortitur effectum.*

Petes Secundò, Quid si vxor ante consummationem ingrediatur Religionem?

Si vxor ingrediatur Religionem.

Respondeo, DD. plerique existimant, beneficium nihilominus vacare, ita ut retineri non possit. idque ex d. c. 1. probant. Contrarium tamen alicui verius videri possit ob rationem allatam; tunc enim cessat ratio cur debeat relinquere: vnde nisi per Iudicem priuetur, non tenetur in conscientia, & confirmatur, quia id magis con-

con

consentaneum verbis illius Canonis & sequentium, si rectè ponderentur. Nihilominus non recesserim facile à sententia communi DD. quæ in huiusmodi vim magnam obtinet.

114
Sponsalia.

Dico Tertiò, Si contrahat solum sponsalia, non amittit ipso iure; quamvis mereatur priuari, est communis DD. Primum patet; tum quia sponsalia solui possunt: tum quia iura nihil de hoc statuerunt. Secundum patet; tum quia non potest retinere beneficium, si velit promissioni sponsalium satisfacere; tum quia dedecorat statum ecclesiasticum; contrahendo sponsalia retento beneficio.

115
Clericus sacrorum Ordinum.

Dico Quartò, Si Clericus sacrorum Ordinum contrahat matrimonium, non amittit ipso facto beneficium, sed est priuandus. colligitur ex dicto cap. 1. & ita docet ibidem Glossa communiter recepta. Ratio est, quia matrimonium est irritum, & compellendus est manere in Ordine suscepto; unde non conveniebat ut ipso facto esset priuatus, ne fortè cogeretur mendicare.

Præbenda
laicorum.

Notandum est, hæc esse intelligenda de beneficio propriè dicto, quod competit alicui ratione spiritualis tituli: nam præbendas quasdam temporales ratione paupertatis, vel temporalis administrationis, laici coniugati habere possunt, quales dicuntur esse in Ecclesia Carnotensi S. Martini, ut refert Silvester, v. Beneficium. 3. qu. 4.

D V B I T A T I O XXII.

Utrum requiratur ut non sit ulla censura irritus, aut alia inhabilitate affectus.

116
Excommunicatus inhabilis.

R Espondeo & Dico Primò, Hoc aded requiri; ut collatio beneficii, facta excommunicato excommunicatione maiore, aut suspensio, aut interdicto, sit nulla, iuxta communem DD. sententiam. De excommunicato habetur c. Postulastis. 7. de Clerico excommunicato. De suspensio probant ex cap. Cum dilectus. 8. de consuetudine. c. Cum inter R. seniore, 16. de elect. & c. Cum bonæ. 8. de ætate & qualitat. De interdicto colligunt ex cap. 1. de postulatione Prælatorum: quamvis ibi non dicatur inhabilis, qui est interdictus, sed qui interdictum violavit. videtur tamen consonum Canonibus, ut etiam ij, qui sua culpa interdictum personale incurrerunt, inhabiles sint: quia qui non possunt præstare officium publicè, ut in Ecclesia fieri solet, par est ut non sint capaces beneficiorum, ut colligitur ex Canonibus citatis. Dixi, Excommunicato excommunicatione maiore; quia si minore tantum erat excommunicatus, collatio non est ipso facto irrita, sed irritanda: ut patet ex cap. Si celebrat. 10. de Clerico excommunicato. quamvis Glossa & multi alij illud irritanda exponant irrita declaranda. sed in pœnis mitior interpretatio facienda, & odia restringenda, ut habet regula iuris. unde hæc sententia videtur verior.

Omnis prouisio beneficii talis facta, est irrita.

Notandum Primò, Non solum collationem, sed etiam electionem, presentationem & postulationem, excommunicati, suspensi, & interdicti, & resignationem in eius fauorem esse irritam; ut colligunt ex iisdem locis, & aliis multis: & docent communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimissoria, num. 24. Couarr. in cap. Alma. 1. p. §. 7. num. 1. & 2. Glossa in cap. Postquam. 3. de elect. & alij.

Episcopi.

Papatus.

Notandum Secundò, Hæc esse intelligenda in omnibus beneficiis, quæ potestate humana conferuntur: etiam in Episcopatu; quia Canones generatim de beneficiis loquuntur; nec ullus DD. aliquam exceptionem facit: & meritò, quia qui minorum capax non est, quomodo maiorum capax erit? Dico, quæ potestate humana conferuntur, ut excludam Papatum, qui non ab hominibus, sed ab ipso Christo domino confertur ei, qui secundum formam in Ecclesia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiam si ille excommunicatus, suspensus, aut irregularis sit, ut colligitur ex cap. Li-

cet, vbi dicitur: Ille absque ulla exceptione, ab vniuersali Ecclesia pro Romano Pontifice habeatur, qui à duabus partibus concordantibus electus fuerit & receptus. unde apertè sequitur, non obesse illi ullam censuram priorem, neque suam, neque eligentium. Idem de eligentibus statuitur Clement. Ne Romani. §. Ceterum. causa statuendi fuit ut vitentur occasiones schismatum, quæ maximè sunt Ecclesiæ perniciose: cessat autem illo casu excommunicatio per seipsam: quia euectus in illam dignitatem non potest ampliùs lege excommunicationis, utpote à pari constituta, constringi.

Notandum Tertiò, supradicta procedere iuxta communior DD. sententiam. Nihilominus satis est probabile, etsi suspensio siue ab officio, siue à beneficio faciat hominem indignum collatione noui beneficii: & Canones velint eum priuari, & hac ratione possit dici inhabilis, non tamen ita esse inhabilem, ut collatio sit ipso iure irrita, & ille teneatur beneficium, etiam post oblatam suspensionem, sponte dimittere. Id enim ex Canonibus non satis potest probari. Solum enim ex illis colligitur, collationem esse irritandam, ipsūque esse priuandum, ut patet singulos expendenti: quæ formulæ loquendi indicant requiri sententiam Iudicis. Unde in re tam dura & difficili non videntur extendendæ ad priuationem latæ sententiæ, & inhabilitatem absolutam. Quam sententiam veriore esse docet doctissimus Suarez tomo de censuris, partim disput. 26. sect. 3. n. 7. partim disp. 27. sect. 5. num. 25. Nec obstat c. Cum bonæ, de ætate & qualitat. quod maximè videtur vrgere, vbi quibusdam suspensis Clericis dicitur, quod non licet eis beneficium in suspensione obtentum aliquatenus retinere. Facilis est responsio. Non enim ibi tam ponderat Pontifex quod absolute in suspensione beneficium obtinuissent, quam quod in tali suspensione, nempe triennali, in qua per triennium contumaces peristerant, quod indicant verba illa extrema: Unde Archiepiscopo dedimus in mandatis, ut eos pro tanta pertinacia & contemptu Apostolico, beneficiis quæ habent, non differat spoliare. Quod confirmatur, quia non solum de beneficiis in suspensione obtentis dicit Pontifex eos non posse illa retinere, sed idem omnino dicit de illis, quæ ipsi antè suspensionem habebant, ac certum videtur, quod non tenebantur hæc sponte dimittere. Tantum ergo dicere voluit, fore turpe & scandalosum, si post tantam contumaciam permitterentur suis beneficiis frui ac proinde à Superiore priuandos. Addo, credibile esse, tanto tempore aliquando officio Ordinum functos, ac proinde factos irregulares, & hac ratione ad noua beneficia factos inhabiles.

Quod diximus de suspensione, idem videtur probabile de interdicto: quia à Canonibus hic minus præsidij. Nam c. 1. de postulat. prælat. quo maximè nituntur, loquitur expresse de violante interdictum, non de eo qui solum interdictus, ut supra insinuat. Quia tamen cui prohibita est functio aliqua, ei quoque prohibita censetur susceptio eius quod ordinatur ad illam functionem: idè omnis collatio beneficii suspensis & interdictis facta, meritò est irritanda, & ipsi spoliandi, ut colligitur ex cap. fin. de Clerico exc. ministrante. Cum enim non sint habiles ad officij functionem, non debent admitti ad beneficia, quæ propter officij functionem dantur.

Petes Primò, Quid si prouisus ignoret se excommunicatum, ignorantia probabili, eritne tunc electio & collatio beneficii irrita? Nauatrus in cap. Fratres, de pœnit. dist. 5. n. 45. absque hæsitacione docet validam esse: pro qua sententia citat Glossam secundam in c. Apostolicæ 9. de Clerico excommunicato ministrante, Felinum, & Cardinalem. Idem priori ratione dici potest de suspensio & interdicto. Hæc sententia probabilis est.

Contrariam tamen puto veriore cum Glossa communi, Abbate, & aliis in dictum cap. Apostolicæ, & ita seruatur in praxi: nam Papa ad cautelam solet absolue à censuris, dum alicui de beneficio prouidet, scilicet ad effectum dumtaxat præsentis collationis conse-

Probabilis
sententia.

117
Si ignoret
censuram.

consequendum: ratio est quia etsi ignorantia excommunicationis valeat ad non incurrendam irregularitatem & alias poenas, iis, qui aliquid prohibitum in eo statu fecerint, statutas; non tamen ad habilitandum hominem ad ea, ad quæ per illam inhabilis; vide Couar. in cap. Alma mater. p. 2. §. 7. n. 3.

118 *Acceptatio in excommunicatione est valida pro tempore absolut.* Petes Secundò, Quid si alicui facta sit collatio ante excommunicationem, qui postea in excommunicatione acceptet, eritne valida acceptatio?

Respondeo, Communior sententia DD. est, illam acceptationem in excommunicationem factam valere quàm refert Couar. l. 3. variarum c. 16. num. 4. & in c. Alma, supra n. 4. eique fauet praxis, ut ibid. ait. ratio est, quia iam ante excommunicationem censetur illi ius quæsitum per collationem: acceptatio enim, seu consensus non tribuit nouum ius, cum fiat priuata auctoritate: sed solum declarat consensum beneficiarii cupientis collatum sibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma; quia etsi per talem collationem acquirat ius ad rem, non tamen in re, nec facit illud suum, ad hoc enim requiritur acceptatio, ut ostensum c. 18. dub. 6. de promissione & donatione: & apertè colligitur ex cap. Si tibi absenti. 17. de præbendis, in 6. Itaque cum illo tempore sit incapax noui iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore esse valida, sed pro tempore, quo desinit esse excommunicatus: tunc enim acceptatio prior, quæ adhuc censetur manere, cum non sit reuocata, habebit effectum: nec opus erit noua acceptatione. Ita Couar. supra. Simile est cum quis electionem, postulationem, confirmationem, vel gratiam expectatiuam factam sibi ante excommunicationem acceptat in excommunicatione, vel cum Canonicus senior opat præbendam lautiorē in tali censura. Valet enim talis acceptatio, etsi effectus eius quod est ius liberum, suspendatur usque ad absolutionem: qua posita, statim sequitur ille effectus absque nouo consensu.

119 *Si electio, præsent. vel collatio facta sit excommunic. & post absolut. acceptetur.* Petes Tertiò, Verùm è contrario, si is qui in excommunicatione est electus aut præsentatus, fiat capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem, vel præsentationem, acceptatio sit valida? Similiter si collatio facta sit existens in censura, verùm valida sit acceptatio facta post absolutionem. Multi DD. putant huiusmodi acceptationem validam esse: imò etiam si acceptaueris electionem, præsentationem, collationem, aut institutionem, cum impedimento excommunicationis vel irregularitatis, nihilominus sublato eo impedimento per dispensationem vel absolutionem, illum actum conualescere, & ius tribuere in foro conscientie, ita ut noua electione, præsentatione, aut collatione opus non sit. Ita docent Speculator, Innoc. Hostiensis, Ioannes And. Butrio, Anchar. Sapia, Calderinus, Milis, Felinus, Nauar. & Borgasius: quos refert Sancius lib. 8. de dispensationibus disput. 7. num. 12. eorumque sententiam dicit probabilem ac tutam cum his limitationibus. Primò, Ut impedimentum sit occultum, alioquin actus nullum haberet colorem, sed esset planè irritus in foro externo. Secundò, Ut id in nullius cedat præiudicium. Si enim duo electi essent, præferendus esset qui caret impedimento: quia hic solus absolutè ius habet. Tertiò, Ut si sciens suum impedimentum, acceptaret collationem beneficii, non solum impetret dispensationem illius impedimenti prioris, sed etiam illius quod incurrit per talem acceptationem: ita enim acceptando beneficii collationem, incurrit vitium intrusionis, per quod fit inhabilis ad idem beneficium (etsi non ad alia, ut infra dicetur) unde etiam eget dispensatione huius impedimenti: qua obrenta poterit beneficium retinere. Quæ sententia sic probari potest. Nam electio illa fuit valida & efficax ex parte eligentium, ut supponitur, (idem dicendum de præsentatione & collatione) sed solum requiritur capacitas in electo. ergo simulatque fuerit capax factus sublato impedimento, ex vi prioris actus ius acquireret: sicut cum quis acceptat in excommunicatione collationem sibi factam ante excom-

municationem, sublato illo impedimento ius acquirat absolutum ex vi illius acceptationis, ut antè dictum est. Deinde, quia electores in prioris voluntate manere censentur, cum illam non reuocant: ergo vis electionis manet, ac proinde poterit eam sublato impedimento validè acceptare. Denique, is cuius professio fuit irrita ob aliquod impedimentum, ut ob defectum ætatis, vel quia nondum completus annus probationis sublato impedimento potest manere in religione, & ratificare suam professionem absque noua admissione Prælati. ut infra c. 41. dub. 7. n. 64. dicetur ergo similiter in nostro casu sufficit ut impedimento sublato acceptet apud se electionem, vel collationem præteritam. Eandem sententiam tenet Henric. de excommunicatione c. 13.

Sed contrarium est probabilius, & tenet Nauarrus cap. 27. n. 194. Panorm. cap. Innotuit. n. 11. de electione, & alij passim. Probatur Primò, quia Canones sacri absolutè irritam reddunt electionem habentis tale impedimentum, nec meminerunt acceptationis. Deinde, electi, præsentati, vel prouisi in excommunicatione, vel alio impedimento, facillè possent differre acceptationem, & interim curare se absolui: & ita nihil illis illud impedimentum obesset: quod videtur contra mentem Canonum. Tertiò, quando contractus vel consensus alicuius est irritus ob impedimentum occultum alterius partis, non satis est tolli illud impedimentum, sed opus est, secundum veriorē sententiam, nouo consensu alterius: ut patet in contractu matrimonij. ergo similiter hic opus est nouo consensu electorum, quo confirmet priorem actum, aut velint in eo perstare. Quod si impedimentum eis fuerit notum non opus est nouo consensu, sed sufficit eos sublato impedimento in priore consensu perseverare, ut docet Panorm. in d. cap. Innotuit. 20. num. 11. de electione. Ex his vicumque soluas rationes sententia diuersa. Ad Primum dici potest, id habere locum quando electores sciunt impedimentum. (quando enim crimen illorum est occultum, non sunt omnino priuati iure eligendi ante sententiam, ut multi probabiliter docent) Necus quando nesciunt: tunc enim error censetur causa consensus, qui proinde illum reddit invalidum ex parte eligentium. Neque est simile quod affertur de acceptatione electionis factæ ante impedimentum.

Ad Secundum, patet ex dictis. Ad Tertiū, dicendum infra cap. 41. dub. 7. n. 64.

Præter censuras propriè dictas sunt alia quædam impedimenta acquirendi beneficii, ut Irregularitas, Inhabilitas proueniens ex eo quod quis sit filius hæretici, vel quod ad preces hæretici obtinuerit beneficium; vel quod in beneficio commiserit simoniam, vel quod sit intrusus. Non enim omnis inhabilitas ad beneficia est propriè censura, vel etiam irregularitas, sed sunt quædam inhabilitates ab illis distinctæ, ut patebit ex dicendis.

Dico igitur Secundò, Etiam requiritur ut non sit irregularis; alioquin collatio erit nulla. Est communis sententia, quam tenet & probat Nauar. c. 27. n. 251. & Panorm. in c. Tanta. 18. de excessibus Prælatorum. Ratio est, quia inhabilis ad vnum, est inhabilis ad ei annexum: at irregularis est inhabilis ad Ordines & eorum usum, ergo etiam ad beneficium Ordini annexum. Deinde irregularis in Iure dicitur egere dispensatione, etiam ad beneficium simplex, ut patet Can. Studeat. d. 50. & c. 2. de Clerico pugnante in duello, Confirmatur. quia collator non intendit conferre, nisi secundum Canones: ergo cum subest irregularitas, deest ei intentio conferendi, ac proinde collatio est irrita: sicut impetratio gratiæ est irrita, quando celatur illud quod impediret concessionem.

Dices, has rationes non conuincere. Nam irregularis non est inhabilis ad recitandum priuatim Officium diuinum: at multa beneficia non requirunt amplius; vel si quid amplius oneris habeant, (v.g. aliquot Sacra) id potest præstari per alium; ergo saltem talium

H h bene

Verius esse nō esse validam.

120 Irregularis.

beneficiorum non erit incapax. Deinde etsi irregularis sit inhabilis ad Ordines, non tamen collatio Ordinum ipsi facta est irrita; ergo similiter etsi dicatur inhabilis ad beneficium, collatio beneficii non erit irrita. Vt enim dicatur quis inhabilis, sufficit ut habeat tale impedimentum, cum quo non possit sine peccato obtinere. Nec refert quod istis Can. dicatur egere dispensatione, tum quia ibi agitur de clerico homicida, (homicidium autem peculiari ratione impedit collationem & retentionem beneficii, non solum ob irregularitatem, sed quia Canones iubent illum priuari, ut patet cap. 1. de homicidio, in 6.) tum quia sine dispensatione nullus irregularis potest licite beneficium obtinere aut retinere. Nec obstat quod Canones verent talibus dari beneficia: quia inde tantum sequitur id esse illicitum, non autem esse irritum. Imò non est censenda irrita collatio ex vi alicuius prohibitionis, nisi expresse addatur, ut si contra factum sit, censeatur irritum & inane, ut expresse habetur cap. Si soli. 6. de præbendis, lib. 6. Atqui nullus est Canon, qui habeat clausulam irritantem: ergo. Denique non urget confirmatio, quia error, qui non est circa causam principalem donationis vel contractus, non reddit illum irritum, ut ostensum est c. 17. dub. 5. Itaque non desunt graues DD. qui doceant hanc collationem non esse irritam, sed irritandam à Superiore. Ita expresse Innoc. in cap. Cum nostris, de concess. præbendæ: ubi dicit, quod homicida & alij irregulares sine dispensatione iuste tenent dignitates suas, quousque renuntient, vel deponantur, etiamsi tales essent tempore collationis vel electionis. Et Petrus de Ancharano in reg. Peccati venia. in 1. Opp. lib. 6. Illud autem certum est, quod si homicida promoveatur ad beneficium, recipit iniuriam. Quod confirmat ex Innoc. supra. Idem docet Felinus in cap. Inquisitionis, num. 6. 7. 8. de accusat. ubi præter prædictos citat pro hac sententia Rotæ Decisiones & Calderinum. Eandem sententiam expresse docet Glossa Raimundi, & Silvester v. Excommunicatio, 4. n. 4. illam Glossam adducens. Sequuntur aliqui recentiores: & quidam expresse dicunt, in rigore Iuris hanc sententiam esse probabilem. Et iuxta illam peccaret quidem irregularis beneficium acceptando, vel retinendo, solum tamen egeret dispensatione irregularitatis ad illud licite retinendum.

Nihilominus in praxi sentio adhærendum nostræ assertioni tamquam securiori, etsi rationes supradictæ illius non omnino non conuincant. Primò quia est communis, à qua non facile recedendum in praxi. Secundò, quia videtur omnino consentanea praxi & stylo curiæ Romanæ: stylus autem seu consuetudo curiæ in iudiciis, Ius facit. Tertio, quia Canones facile ita possunt intelligi, & plerique DD. ita eos intellexerunt. Non enim antiquiora illa Iura ita distinctè & disertè omnia exprimunt, sed satis est ut dicant, talem non posse beneficium obtinere. Ex communi autem sententia DD. facile nascitur consuetudo, quæ instar Iuris habeat.

*Irregularis
secundum
quid.*

Notandum tamen Primò, Eum, qui sacro Ordine diaconatus vel subdiaconatus est initiatus, posse fieri irregularem ad suscipiendum sacerdotium, ita tamen ut non sit irregularis ad functionem Ordinis suscepti, v.g. ad canendum Euangelium vel Epistolam: & Sacerdotem amissis aliquot digitis fieri posse inhabilem ad celebrandum, ita tamen ut maneat idoneus ad audiendas confessiones, quo euentu poterit ei conferri beneficium, quod non requirit aliud ministerium, quam illud ad quod ille aptus remansit, ut rectè Nauar. sup.

*Reualidatio
tituli.*

Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob censuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Episcopum tolli poterat, Episcopum, sublata illa inhabilitate non posse titulum reualidare, si prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius est beneficium primo conferre. Si tamen iusta causa subsit, ut si esset

vir benè meritis, & pro ratione sui status indigens, & cui sine scandalo vix liceret beneficium deferere, quique ob paupertatem non posset commodè Romam confugere, posset Episcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis consensu, ut multi recentiores tenent, teste Henric. cap. 14. de excommunicatione. Idem dicendum putant aliqui, & potiori ratione, si iusta causa subsit, & collatio ad alium pertineat, apud quem iste infamaretur si se aperiret, id enim suadere æquitatem, (præsertim cum prior quantum in se est, suam collationem iam antè in illum fecerit) & merito posse præsumi hanc esse. S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc casu titulum reualidare potest. quare si ille non potest Romam confugere, concedi Episcopo, sicut in casu priore.

Dico Tertio, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defensores, & fautores, ipsorumque filij & nepotes per lineam masculam, sunt inhabiles ad omne beneficium ecclesiasticum & officium publicum: item qui ad preces talium ecclesiasticum beneficium scientes obtinuerunt, sunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur c. Quicumque. 2. §. Hæretici, & c. Statutum 15. de hæreticis, in 6. Altera habetur d. cap. Quicumque. §. Ad hæc, eodem.

*121
Hæretici &
filij eorum.*

Notandum Primò, Quod hic de filiis & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorum, &c. dicitur, esse intelligendum de filiis eorum, quos tales adhuc esse, vel in tali statu decessisse constat, non autem eorum, quos constat esse emendatos, ut expresse habetur cap. Statutum. Imò quidam recentiores requirunt ut parentes sint damnati de illo crimine, quia cap. Statutum, dicitur, Qui tales esse, vel tales etiam decessisse probantur, ubi videtur requiri ut id probatum sit in iudicio, quæ sententia non displicet quibusdam in iis locis, ubi ob multitudinem hæreticorum non censetur infamia esse filium vel nepotem hæretici, secus verò in aliis. Sed reuerà non est ea mens Canonis: si enim ageretur de probatione in iudicio, dicendum erat non qui tales esse vel decessisse probantur, sed probati legitime fuerint, debuisset enim probatio præcessisse: idque non in solis defunctis, sed etiam in viventibus. Vnde nec filij hæreticorum viventium essent incapaces, nisi in iudicio probatum sit parentes iam esse hæreticos, & fuisse tales ante filiorum procreationem. probantur ergo idem est quod noscuntur, ita ut publicè de eorum hæresi constet. quæ forma loquendi valdè frequens est B. Gregorio, quem alij Pontifices libenter sequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos passim constat vel adhuc tales esse, vel tales decessisse. Præterea illud intelligendum de filiis post hæresim natis, ut docet Simanchas in Enchir. c. 36. & alij. hi enim soli labem, sui ortu à tali parente contrahere videntur. Qui autem antè nati sunt, non censentur per hæresim parentis superuenientem inquinari. Denique de iis, quos constat filios esse talium, si enim res sit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etsi supradicti filij sint inhabiles ad beneficia, posse tamen ordinari, quia Iure non prohibentur. Sed credo stylum Curie obstare, qui seruari debet. Imò si quis benè aduertat, deprehendet ipsum Ius obstare. Nam d. §. Hæretici, dicitur: Ad nullum beneficium seu officium publicum admittantur. quod si secus factum fuerit, decernimus irritum & inane. Ac nomine officij publici, etiam Ordines continentur. Vnde suspensus generatim ab officio, est suspensus ab Ordinibus, etsi non sit suspensus à beneficio. Adde nullam esse rationem admittendi ad Ordines, præsertim sacros, eos qui ab omni officio publico, vi Iudicis, Notarij, Aduocati, &c. excluduntur. vide Glossam ibidem.

*Quorum hæ-
reticorum filij.*

Posse ordinari.

Notandum Secundò, Si mater sit hæretica, pater autem non sit, tunc nepotes non sunt inhabiles, sed filij soli cap. Statuimus, supra.

Notandum Tertio, Hanc poenam extendi ad eos, qui hostiliter insecuti sunt Cardinales vel Episcopos, & ad filios nepotisque illorum, c. Felicis, de poenis in 6. & Clement. 1. de poenis.

Dico Quarto, Triplex simonia inducit inhabilitatem ad

Inhabilitas
ad omnia.

ad omnia beneficia: nimirum simonia confidentia, simonia in electione Papæ, & in examine ad parochias. de quibus infra cap. 35. n. 147. & 148. alia autem simonia realis in beneficiis inducit inhabilitatem solum ad idem beneficium in quo admissa est, non ad alia; de quo vide infra cap. 35. num. 139.

123
Intrusio.

Dico Quintò, Intrusio in beneficium adfert etiam inhabilitatem ad idem beneficium, non tamen ad alia. Colligunt id DD. ex variis textibus Iuris Canonici, ut videre est apud Felinum cap. In nostra. 32. num. 11. de rescriptis. & cap. Veniens. 15. notab. 2. de accusationibus. Est autem *Intrusio* in beneficium, (vnde quis dicitur intrusus) cum quis sciens absque canonico titulo beneficium accipit aut retinet; vel cum quis accipit aut retinet beneficium sciens nullum ius (saltem perfectum) sibi in eo competere, ut ex multis probat. Couarr. l. 3. variarum, cap. 16. num. 7. Hoc autem fit multis modis, ut refert Felinus locis citatis, Rebuffus in Praxi beneficiorum, Regula de subrogandis, Glossa 4. Lodouicus Gomez in Regulam de triennali possessore, 47.

Primus est, cum quis non Superioris, sed sua vel parentum auctoritate occupat beneficium: ut sunt illi, qui nullum habent titulum, iuxta Innoc. in cap. Nihil, de electione. Hos enim esse inhabiles ad illud, colligunt ex cap. Ad aures. 3. de excessibus Prælatorum, ubi tales per censuras dicuntur cogendi dimittere beneficium sic occupatum, & cap. Quia diuersitatem. 5. de concess. præbendæ. dicitur, eum qui sine collatoris auctoritate se intruserit, cogendum dimittere, etiamsi à Sede Apostolica confirmationem obtinuerit; scilicet non facta mentione intrusionis, ut notat Glossa.

Secundus est, cum is, contra quem est lata sententia depositionis, à qua non est appellatum, retinet beneficij possessionem. ita Innoc. in cap. Qualiter. 24. de accusationibus. Hic enim propria auctoritate beneficium retinet.

Tertius modus locum habet in tribus casibus. Primus est, cum quis electus dumtaxat, ingerit se ante confirmationem electionis, administrationi, tamquam verus possessor. Secundus est, cum quis est confirmatus, sed illa confirmatione à Superiore cassata, retinet adhuc administrationem. Tertius casus est, cum præsentatus seu nominatus ingerit se administrationi ante institutionem.

In primo casu est priuatus ipso facto omni iure quod per electionem habebat; ut patet per cap. Auaritiz. 5. de electione, in 6. quod Glossa v. Priuatos, cum Ioanne Andrea & Ioanne Monacho intelligit de eo, qui quæsito aliquo colore administrationi se ingerit. v.g. sub ficto titulo oeconomi aut procuratoris. secus de eo, qui absque huiusmodi colore id facit. Hunc enim tantum esse per sententiam priuandum suo iure per electionem obtento.

In secundo & tertio casu solum videtur priuandus per sententiam. id enim aperte insinuat Glossa & Auctores citati: eum dicunt, etiam electum administrationi se ingerentem ante confirmationem, iure antiquo non fuisse priuatum, sed solum priuandum per sententiam. ergo cum Ius nouum in cap. Auaritiz. solum disponat de electo, non autem de præsentato vel confirmato, cuius confirmatio est cassata, non erit poena electi ad hos extendenda, sed solum poena Iuris antiqui, quod iubet tales priuari per sententiam, iuxta Glossam. Confirm. Quia cap. Cum iam dudum. 17. de præbend. & dignit. & cap. Bonæ. 1. de electione, quæ maximè huc pertinent, solum iubent tales priuari. Rebuffus tamen supra num. 8. dicit, intrusum in prædictis tribus casibus esse ipso iure priuatum omni iure quod habebat; idem tenet Ancharanus consil. 51. Sed fortè solum volunt, talem non posse beneficium illud obtinere, nisi cum eo dispensetur ob quamdam inhabilitatem illa sui intrusione contractam. Aliud enim est fieri inhabilem, aliud ius acquisitum amittere, ut etiam docet Couarr. supra n. 7.

Quartus modus est, cum quis accipit titulum & possessionem à non habente potestatem; ut si alius erat collator: vel si ille à quo accepit, erat nominatim denunciatus de excommunicatione aut suspensione ab officio. Colligitur ex cap. Quia diuersitatem. 5. de concess. præbend. & cap. fin. de excessibus Prælatorum.

Quintus est, cum quis accipit beneficium, quo alter iniuste & præter ordinem Iuris est priuatus, cap. fin. de excessibus Prælatorum.

Sextus est, cum quis vi occupat possessionem beneficij, cap. Eum qui. 18. de præbend. in 6. Hic perdit omne ius quod in beneficium illud per electionem, præsentationem, aut collationem habebat, ut ibidem dicitur. Aduerte tamen, hunc non dici proprie intrusum, si antea collationem habebat; sed violentum, ut notat Dominicus in cap. Eum qui. & Ioannes Milius in Repertorio, v. Intrusus videtur: si tamen beneficium sic occupatum retinuerit, dicitur intrusus secundum eisdem, quia ius omne amisit. Sed hoc bene refutat Couarr. de sponsal. p. 2. cap. 6. §. 8. num. 8. quia non tenetur dimittere beneficium ante sententiam, sicuti nec in aliis casibus, ubi priuatio beneficij obtenti ipso facto ob crimen statuitur. Vide supra cap. 29. dubit. 8. num. 63. Quod si beneficium à nemine possidebatur, & is cui collatio facta est, possessionem vacuum propria auctoritate apprehendat, non incurrit poenam cap. Eum qui; nec amittet ius suum. quia hoc cap. in illo casu non loquitur, sed tantum cum alter è possessione est deiciendus, ut ex communi sententia DD. tradit Couarr. lib. 3. variarum, cap. 16. num. 7. Simili modo legatarius propria auctoritate occupans rem sibi legatam, etiam post aditam hæreditatem, prius tamen quam possessio ab hærede fuerit apprehensa, non amittit ius quod in ea re habebat, ut docet Glossa in l. Non est dubium. C. de legatis. secus si possessione iam apprehensa, ut patet ex dicta l. Non est dubium. An autem qui ita beneficij possessionem accipit, possit puniri, & an ea possessio habeat effectus veræ possessionis, vide Couarr. num. 8. supra.

Septimus est, cum quis sine canonico & legitimo titulo scienter beneficij collationem & possessionem accipit. ita Rebuffus supra n. 5. & Nauarr. cap. 27. n. 194. ut si quis in excommunicatione vel irregularitate sciens beneficium accipiat. Hunc Nauarr. dicit fieri inhabilem ad idem beneficium impetrandum: vnde non solum egere dispensatione ratione censuræ, sed etiam rehabilitatione ratione illius intrusionis contracta. non tamen efficitur quis intrusus, si electionem vel præsentationem in excommunicatione secus accipiet: hoc enim non est accipere beneficium.

Octauus est, cum quis electioni per abusum laicorum de se factæ consentit. Hic fit inhabilis non solum ad idem beneficium, sed etiam ad alia omnia; etiamsi nec collationem nec possessionem acceperit, ita habetur cap. Quisquis. 43. de electione. Hic tamen proprie non est intrusus, quia nondum occupat beneficium.

Notandum est, Et si in prædictis modis non semper incurritur priuatio Iuris acquisiti ipso facto, sed solum ubi id à sacris Canonibus inuenitur statutum: tamen incurritur inhabilitas ad idem beneficium obtinendum; ita ut in impetratione talis beneficij debeat fieri mentio intrusionis, vel certè ante impetrationem curanda rehabilitatio: alioquin gratia seu collatio erit irrita, ut docet Nauarr. cap. 27. num. 194. Rebuffus supra, n. 26. & probat Felinus in cap. Postulasti. 27. n. 14. 15. 16. de Rescriptis: quem sequuntur alij.

D V B I T A T I O XXIII.

Vtrum requiratur morum probitas.

R Espondeo, & Dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, scilicet, ut non sit reus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dicat, ministros Dei & Ecclesiæ maximè debere virtutibus esse ornatos, cum monitis, exemplis, & piis precibus

H h 2 alios

124

Si habebat
collationem

125

Probitas re-
quisita.

alios debeant in pietate promouere. Dominus quoque Matth. 24. requirit ut sint prudentes & fideles: fidelitas autem in munere ecclesiastico, potissimum in charitate fundatur; unde cap. 7. Cum in cunctis, de electione, ex Concil. Lateranen. In cunctis sacri ordinibus & ecclesiasticis ministeriis, atque maturitas, gravitas morum, & litterarum scientia sunt inquirenda. & Concil. Tridentinum sess. 24. cap. 12. de reform. morum, hanc probitatem strictè requirit. Et sane huius conditionis in electionibus, presentationibus, & collationibus potissima ratio est habenda; nam ex huius neglectu ferè perniciēs Ecclesie manavit, ut sæpè queritur Rebuffus. Sicut enim is qui improbis est moribus; maximè Ecclesie obest, etiam si aliqui sit eruditus; ita valde probus, etsi aliquid scientiæ vel habilitatis defuerit, plurimum proderit: quod enim per se non poterit, curabit suppleri per alios. Ipse quoque cum suo exemplo plus proderit doctrinâ & concionandi gratia mediocri, quàm alij magnâ, bonis exemplis destituta.

126 *Criminosus.* Dico Secundò, Collatio tamen facta criminoso, non est ipso Iure irrita, nisi illud crimen annexam habeat censuram, vel aliquam irregularitatem. Ita Nauarrus cap. 27. n. 35. & in cap. Si quando. exceptione 16. & 17. Est tamen irritanda ab eo qui potestatem habet; ut patet ex cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum.

D V B I T A T I O XXIV.

Quanam scientia sit necessaria.

127 *Episcopus.* R Espondeo, Eam scientiam ad quodque beneficium requiri, quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum est necessaria, ut patet ex Concil. Lateranensi, cap. Cum in cunctis, de elect. etque ratione naturali per se evidens. Concil. Trident. sess. 22. cap. 2. requirit, ut is qui futurus est Episcopus, sit Doctor aut Licentiat in Theologia, vel Iure Canonico; aut saltem publico alius Academia testimonio ad alios docendos idoneus ostendatur.

Cardinalis. Vbi aduerte, ea omnia & singula, quæ Concilium Trident. constituit de Episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina, & ceteris qualitatibus, seruanda esse in creandis Cardinalibus; ut eadem Synodus sess. 24. cap. 1. de reform. decernit. unde pari eruditione instructi esse debent; & meritò, cum sint Summi Pontificis in causis fidei & morum intimi Conciliarij, & summus orbis terrarum Senatus. Eandem conditionem cap. 12. requirit in Archidiaconis; quia inquit, oculi Episcoporum dicuntur. In ceteris nihil certè præscribitur; sed quisque debet esse instructus scientia muneri suo necessaria, quæ utrùm adsit, iudicabit Episcopus & examinatores. quia nemo sine examine ad quodcumque demum beneficium admitti debet, ut statuit idem Concilium sess. 7. c. 13. & sess. 25. c. 9. ubi etiam reddit irritam institutionem factam ab eo, qui inferior est Episcopo, nisi institutus, fuerit antea ab Episcopo examinatus.

Archidiaconus. Excipiuntur tamen præsentati & nominati ab Universitatibus ad beneficia non parochialia: hi enim non sunt examinandi; ut patet sess. 7. cap. 13.

Potes, Utrum collatio, facta ei qui non habet scientiam requisitam, sit irrita?

129 *Omnino illiteratus.* R Espondeo, Si omnino est illiteratus, est irrita, ut docent plerique DD. cum Panorm. in cap. Dudum. de electione, & Innoc. in c. 7. Cum in cunctis, eodem titulo. quod fusè probatur à Nauarro in cap. Si quando. exceptione 16. & confirmatur ex Trident. Concil. sess. 22. cap. 4. ubi irrita decernitur omnis provisio facta ei, qui etatem & ceteras habilitates integrè non habuerit. ratio est, quia planè illiteratus nullo modo officium præstare potest: de quo vide plura apud Nauarr. in dicto cap. Si quando. Si autem aliquam scientiam habeat, ita ut aliquo modo possit sibi facere officio, non est quidem irrita, posset tamen & omnino debe-

ret irritari; nisi breui putaretur habiturus sufficientem. colligitur ex cap. Nisi 10. de renuntiatione: tence Innocent. in cap. Cum in cunctis, de electione, quem ceteri sequuntur.

D V B I T A T I O XXV.

Quæ aptitudo ex parte corporis sit necessaria.

R Espondeo, Eam aptitudinem requiri, quæ necessaria est ad decenter præstandum officium: hæc enim Iure naturæ necessaria est; (ut colligitur ex cap. Nisi, de renuntiatione) ita ut collatio facta ei, qui hac aptitudine caret, sit irrita; ut colligitur ex Concil. Trid. sess. 24. cap. 4. Hinc cæcus est incapax, quia preces Canonicas recitare nequit. Notandum tamen, si debilitas aliqua superueniat, per quam reddatur ineptus ad officium; non idèd privari beneficio antè obtento, sed posse eo liberè frui. si tamen habeat curam animarum, providere debet ut per Vicarium bene administretur.

D V B I T A T I O XXVI.

Quæ & qualis intentio sit necessaria.

R Espondeo & Dico Primò, Ad omne beneficium requiri determinatam intentionem status ecclesiastici, & ordinis muneri suo necessarij. Est communis DD. non enim par est, ut ecclesiastica beneficia dentur iis, qui nondum statuerunt se ministerio Ecclesie mancipare.

Sed dubium est, utrum quis ita absolute debeat sibi statum ecclesiasticum præfigere, ut non possit habere propositum deferendi, si lautior conditio in sæculo se obtulerit? Respondeo, &c.

Dico Secundò, Satis esse, si sincerè & bona fide proponat statum ecclesiasticum, nec velit ab eo proposito resilire, nisi causa aliqua iusta inciderit, v.g. nisi frater primogenitus moriatur; vel nisi opimum matrimonium, ad conservandam magnam familiam vel ad lites extinguendas necessarium, oblatum fuerit. Ita Nauarrus cap. 25. n. 118. ratio est, quia non est mens Ecclesie, per beneficium ita firmiter ad statum ecclesiasticum obligare, ut nullam ob causam possit deferere, hoc enim nimis durum esset, & sæpè rationi non satis consentaneum, nam maiora bona impedirentur.

Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantùm animo ut eius fructibus alatur donec studia absoluerit, vel opulentiam uxorem inuenerit, cum animo tunc deferendi, peccat mortiferè, nec potest illud beneficium retinere. Est communis sententia DD. Vide Nauarrum de orat. miscell. 44. & l. 3. consilio 16. de præbendis.

Aduerte tamen, hunc non teneri ad restitutionem fructuum, si muneri suo satisfecit, quod est contra Gabriellem d. 15. q. 8. art. 3. & Siluestrum v. Beneficium. 3. q. 5. nec esse ipso Iure priuatum, nisi sit beneficium parochiale, ut docet Nauarrus supra, & Sotus l. 10. de iustit. q. 5. art. 6. quia nusquam id Iure statutum. Imò Sancius noster l. 7. de matrimonio, disputat. 45. num. 29. putat in supradicto casu, si beneficium non haberet annexum Ordinem sacrum (ut quando illius functio huiusmodi Ordinem non requirit) non esse peccatum mortiferum, modò suo muneri, quamdiu illud retinet, satisfaciatur: quia nullum Ius requirit in eo animum perseverandi in statu clericali. Imò Canones relinquunt illi liberum transitum ad nuptias. cap. Diversus. 5. & cap. Ioannes. 7. de clericis coniugatis. Est tamen culpa venialis, quia aliquo modo decipit Ecclesiam, quæ putat eum bona fide statum ecclesiasticum proposuisse. Hæc tamen deceptio non videtur gravis, alioqui Iure alicubi statuisset, ut tale propositum adsit, nec relinqueret postea tantam libertatem. Quæ senten-

sententia mihi non improbat; præsertim si causâ studiorum, vel simili sine honesto id fiat. secus si ut splendide viuat, quia Ecclesia tunc magis inuita, & deceptio est grauior.

133
Beneficium
parochiale
accipiens sine
animo sacer-
dotij.

Dico Quartò, Qui accepit beneficium parochiale sine animo suscipiendi intra annum sacerdotij, ut fructus per annum ex eo percipiat, postea dimissurus, tenetur fructus perceptos restituere, nisi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; ita expressè habetur cap. Commissa. 35. §. Ceterum, de electione, in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem sinceram & seriam, quamuis iustam aliquam conditionem annexam habeat, ut rectè Nauar. suprâ. nam condicionalis intentio est vera intentio.

Secundò, Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, potest retinere fructus, non solum post mutatam voluntatem, sed etiam ante illâ perceptos: quod est contra Sotum suprâ concl. 1. Ita docet Glossa in dictum caput, & ipse textus indeterminatè loquens satis indicat. ratio est, quia collatio in hoc casu ab initio valida fuit, sed pendens à conditione: quæ si non fuerit secuta, resoluitur ab initio; sicut cum res venditur ea lege, ut si melior conditio obtigerit, sit inempta; si autem secuta fuerit, manet valida, omnino irresolubilis. Idem dicendum de perceptione fructuum.

Tertio, Si intra præscriptum tempus promotus non fuerit, amittit ipso Iure beneficium & fructus simul, resolutio contractu, efficitur inhabilis ad illud, ut habetur eodem capitulo. unde non sufficit mutatio prioris voluntatis præuæ, nisi secunda voluntas habeat effectum.

134
Accipiens
cum animo
sacerdotij.
Non amittit
fructus.

Dico Quintò, Qui tale beneficium cum debita intentione suscipiendi sacerdotij acceperit, si postea mutata voluntate promotus non fuerit intra tempus statutum, non tenetur ad restitutionem fructuum perceptorum ante voluntatem mutatam; sed neque etiam post illam, modò per idoneum Vicarium muneri suo satisfecerit; ita docet Glossa in cap. Commissa, Nauar. c. 25. n. 118. & Lopez par. 2. c. 105. contra Sotum. ratio est, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium antè legitimè acceptatum; nec vllum Ius statuit ut etiam fructus amittat: ergo cum muneri suo satisfecerit, non est cur dicamus eum fructus amisisse: non enim Iure naturæ amisit, cum muneri satisfecerit: nec Iure positivo, cum hoc non sit expressum.

135

Dices, Qui accipit curam sine intentione sacerdotij, tenetur ad restitutionem, si promotus non fuerit: ergo etiam is, qui accipit quidem cum intentione, sed postea eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus.

Respon. negando consequentiam: tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepit. unde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis est, ac proinde non intendenda extra suum casum, etiam si ibi esset par ratio, ut bene Nauar. lib. 3. consil. 26. de præbendis. expleto tamen anno, si promotus non fuit, statim amittit beneficium, & in posterum fructus suos non facit.

136
Accipiens pa-
rochia animo
permutandi.

Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non residendi, sed tantummodò permutandi vel renuntiandi, peccat quidem, non tamen est ipso facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum restitutionem. Quod peccet, probatur; quia decipit Ecclesiam, quæ in talibus requirit animum seruiendi; & nisi putaret illum talem animum debere, nullo modo vellet ei conferre. Nauarrus tamen suprâ, concilio 24. insinuat non esse peccatum mortiferum; quia non infertur notabile detrimentum. quod puto esse verum, nisi fortè resignet in fauorem eius, qui parum est idoneus, qui Prælati aliàs nullo modo voluisset conferre. Quod non teneantur ad restitutionem fructuum, patet; quia nullo Iure hoc est statutum. modò interim officio curet satisfieri, & cetera adfint.

DUBITATIO XXVII.

Utrum licitum sit habere plura beneficia; & qualia.

Respondeo & Dico primò, Habere plura beneficia non est intrinsecè malum, nec omnino indifferens, Habere plura sed speciem mali præ se ferens; ita tamen ut adhibitis beneficiis debitis circumstantiis cohonestari possit. Docet hoc D. Thomas quolib. 9. art. 15. quem alij sequuntur. ratio Speciem mali est, quia solitariè cōsideratum inordinationem quamdam inuoluit. Primò, Quia minuitur cultus diuinus. vnus enim habens tria beneficia, non recitat ter preces Canonicas, nec tria facit Sacra. Secundò, Ecclesia destituitur suis operariis: vnus enim non potest in pluribus locis residere, nec plurium ministeria obire. Tertio Fundatores frustrantur sua pia intentione. Quartò, Quia frustrantur multi pauperes fortè magis idonei, magisque viles Ecclesiæ futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas, ut nimiam sollicitudinem temporalium, ambitionem, luxum, incontinentiam, concubinatum, lites, scandala pusillorum & similia, ut merito Concil. Trid. sess. 24. c. 17. dixerit, *banc pluralitatem esse peruersionem totius ordinis ecclesiastici*, & Alexander III. cap. Quia in tantum. 7. de præbendis, *pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum*. vide Extrauag. Ioan. XXI. quæ incipit, Execrabilis, ubi decem incommoda recensentur ex hac pluralitate promanantia. Cum certis tamen circumstantiis cohonestari poterit; quantum præcipua est, si id Ecclesiæ profuturum putetur.

Dico Secundò, Nemo quacumque dignitate præfulgens, potest recipere & simul retinere plures Episcopatus in titulum aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Concil. Trid. sess. 7. c. 1. de reform. Quod intellige, sine iusta dispensatione Papæ. huius enim potestati, decretum Concilij, etiam generalis, non potest præiudicare: interdum potest iusta causa incidere.

Petes, Utrum obtento secundo Episcopatu, vacet ipso Iure prior, si absit dispensatio? Vacat prior.

Respondeo, Vacare, cap. De multra. 28. de præbendis: quia Episcopatus est dignitas habens curam animarum. Sed de hac re non oportet nos esse multum sollicitos, quia Pontificis est Episcopos confirmare, qui censetur dispensare, si habenti vnum confirmet secundum.

Dico Tertio, Electus ad Episcopatum, obtenta bonorum administratione & consecratione, vel saltem elapso tempore consecrationi præfixo, amittit ipso Iure omnia beneficia, quæ antè obtinebat. Ita habetur c. Cum in cunctis. 7. §. Cum verò, de electione. amittit priora.

Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem non loqui de Episcopo titulari, non habente vllam administrationem bonorum ecclesiasticorum, quales sunt quidam Suffraganei.

Secundò, Si Episcopus est pauper, probabile est, ei beneficium simplex posse conferri, quo iuuetur: quia etsi amittat priora, non tamen extat Ius, quo efficiatur inhabilis ad futura simplicia, ut docet Nauarrus lib. 3. consil. 3. de concessione præbendæ.

Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarum, vel Dignitatem, vel Personatum, vel officium, si secundum huius generis acceperit, obtenta pacifica possessione secundi, vacat prius. Ita habetur c. De multra, de præbendis. & multò distinctius Extrau. Execrabilis, eodem.

Vbi Notandum Primò, Hæc beneficia vocari incompatibilia primi generis, quia ipso Iure alterum excludit alterum, posterius prius eiusdem etiâ generis sunt præbendæ vniformes sub eodem recto, ut patet c. Litteras 9. de concessione præbendæ, ut duo Canonicatus, vel dux sacellanæ ad eandem functionem concurrentes in eadem Ecclesia. unde si habens vnâ, obtineat

H h 3 alteram

alteram in eadem Ecclesia, vacabit prior, vbi secundæ pacificam possessionem natus fuerit.

Secundi generis.

Incompatibilia secundi generis sunt, quæ simul quidem licite retineri non possunt absque dispensatione, tamen non ita pugnant ut alterum vacet obtento altero.

141
Si secundum sit litigiosum.

Notandum Secundò, Si beneficium secundum sit litigiosum, non vacabit prius, donec pacificus secundus possessor fueris. si autem secundum pacificè possederis, vacabit prius, etiam si sit litigiosum. quod si obtento titulo vnius talis beneficii absque possessione, accipias secundum litigiosum, & postea antequam incipias esse pacificus possessor secundus, accipias pacificam possessionem primi, non idè amittis secundum litigiosum, ut quidam putarunt, quia id iure statutum non est, ut docet Nauarrus lib. 3. consil. 31. de præbendis. Denique non satis est habere possessionem tituli secundus beneficii, sed requiritur ut etiam fructus percipere incipias. unde si alteri reseruatæ sint, non amittis prius: quia inutilis est & sine effectu talis possessio. Ita expressè habetur cap. Si tibi concessio. 26. de præbendis, in 6.

142
Retinens simul plura incompatibilia.

Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia, de quibus Extrauag. Execrabilis, & cap. De multa, scilicet Dignitates, Personatus, Officia, & non statim resignant primum, esse ipse iure priuatos etiam secundo, & inhabiles ad sacros ordines, & ad quodcumque beneficium ecclesiasticum, & ipso iure beneficia illa esse dispositioni Sedis Apostolicæ reseruatæ; ut apertè habetur dicta Extrauagante.

143

Quartò, Eum, qui verumque retinuerit, non ita esse priuatum secundo, ut teneatur illud sponte dimittere, sed per sententiam Iudicis esse priuandum, unde si nulla sententia sequatur poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta sunt supra cap. 29. dub. 8. hoc enim ita constitutum est in poenam retentionis vtriusque. Primum verò obtento secundo ita amittitur, ut non opus sit sententia, nam expressè dicit Extrauagans, quod vacet, & possit statim alteri conferri sine ulla sententia. non ita loquitur de secundo. ratio est, quia eius priuatio non est poena, sed resolutio primæ collationis. Unde puto ipsum non facere fructus suos, quos in posterum ex illo recipiet, etsi aliqui contrà sentiant.

144
Incompatibilia secundi generis retinens.

Dico Quintò, Reliqua beneficia residentiam postulantia, non sunt incompatibilia primi generis, ita ut habito secundo vacet prius, tamen videntur incompatibilia secundi generis, ita ut sine graui peccato simul retineri nequeant. Prior pars est Nauarri lib. 3. consil. 29. de præbendis, vbi docet, Dignitatem & Canonatum in diuersis Ecclesiis non esse etiam post Concilium Tridentinum incompatibilia primi generis, sed secundi, si requirunt residentiam. Quod si alicubi ex consuetudine non requirunt non esse incompatibilia, ne secundi quidem. In eadem autem Ecclesia dicit non esse vllò modo incompatibilia, èd quòd sint beneficia difformia, & vtrique simul seruiui possit: atqui difformia eiusdem Ecclesiæ sibi non repugnantia semper fuere compatibilia, ut idem affirmat. & consil. 26. multis rationibus nititur probare, nullum beneficium simplex esse incompatible primi generis cum altero, nisi sint vniformia sub eodem recto. Idem docet consilio 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus est Canon, quo statuatur vacare prius obtento secundo, aut ipso facto induci priuationem vtriusque, si simul retineantur, præterquam de beneficiis cum cura animarum, Dignitatibus, Personatibus & Officiis: ergo hoc non est ad alia beneficia extendendum.

Nec obstat Concilium Trid. sess. 7. cap. 4. de reformatione, vbi priuatur ipso facto, qui plura curata vel alias incompatibilia beneficia recipere & retinere præsumperit: quia loquitur expressè de illis, de quibus cap. De multa, quod non agit nisi de curatis, Dignitatibus & Personatibus.

145

Dices, Congregatio Illustriss. Cardinalium pro Concilio Trid. deputatorum, declarauit, vacare beneficium simplex eius, qui obtrinit parochiam, èd quòd hæc duo beneficia sint incompatibilia, si verumque residentiam postulet. unde sequi videtur, quandocumque

duo beneficia sunt incomprabilia, èd quòd alterum sit sufficiens, vel vtrumque residentiam poscat, semper ademptione secundi vacare primum.

Respondet Nauarrus lib. 3. consilio 42. de præbendis, si constaret Congregationem declarasse Concilium Trid. sess. 7. c. 4. ita esse intelligendum, eaque declaratio à S. Sanctitate confirmata esset, ita fore tenendum, sed quia id non constat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari posse, quod ipse conatur ostendere non est quòd ad hanc sententiam nos adstringat. Equidem hanc declarationem numquam vidi. Si ramen facta est, iudico tenendam; & omnia huiusmodi beneficia in eo conuenire cum incompatilibus primi generis.

Altera pars, Quòd sint incompatibilia saltem secundi generis, patet ex Concilio Trid. nam sess. 24. cap. 17. sic habetur: Statuit sancta Synodus, ut in posterum vnum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur, quod quidem si ad vitam eius honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliquid simplex sufficiens, dummodò vtrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. hæc que non modò ad cathedrales Ecclesias, sed etiam ad omnia alia beneficia tam secularia quàm regularia quacumque, etiam commendata pertineant, cuiuscumque tituli aut qualitatis existint. Unde manifestè sequitur, omnia beneficia simplicia, quæ residentiam postulant, esse aliquo modo incompatibilia, nec absque dispensatione Pontificis posse huiusmodi plura obtineri, nec Episcopum posse in hoc dispensare: quia non potest dispensare in statuto Concilij generalis. si ramen absque dispensatione alicui conferantur, collatio erit valida, poterit tamen eo priuari, nisi quod antè habebat, dimiserit.

Dico Sextò, Sunt tamen aliquot casus, in quibus etiam post Concilium licet habere plura beneficia, etiam sine dispensatione.

Primus est, Quando sunt beneficia simplicia, etiam Canonatus, quorum neutrum sufficit ad honestum vitam cultum, & alterum non requirit residentiam, siue ex sui institutione, siue ex præscripta consuetudine.

Secundus, Si Ecclesia Cathedralis vel parochialis vel Dignitas sit insufficiens sustentationi, poterit simul cum ea obtineri beneficium simplex non requirens residentiam. vterque casus satis colligitur ex verbis Concilij Tridentini sess. 24. cap. 13. & 17.

Vbi aduerte, ante Concilium potuisse etiam plura curata possideri, si ita erant tenuia, ut non possent proprios Sacerdotes alere, ut patet c. Eam te, in fine, de ætate & qualitate. Nunc verò id minimè licet absque dispensatione Pontificis, ut patet sess. 24. cap. 17. vbi habens plures parochias cogitur sub graui poena alteram resignare, etiam si neutra per se sufficiat.

Crediderim tamen, si essent valde vicinæ, ita ut vnus possit vtrique satisfacere, & non possent facillè inueniri qui vni soli velint deseruire, posse duas idem committi, iuxta c. 1. Clericus. 21. q. 1.

Tertius, Si Dignitati vel Canonatu accessorie annexa sit Parochialis, quæ per Vicarium administrari solet. ratio est, quia beneficium alteri perpetuò vnium, censetur vnum cum illo, & illius naturam induit. unde parochiale annexum simplici, induit conditionem simplicis: quod etiam post Concilium Tridentinum locum habet, ut docet Nauarrus.

Quartus, Si vnum beneficium detur in titulum, alterum in commendam ad sex menses, etiam si esset parochiale, ut patet ex c. Nemo, de electione, in 6. saltem cum Ordinarij dispensatione, non tamen potest dari vnum in titulum, & alterum in commendam perpetuam, sine iusta causa & dispensatione Pontificis, quia commenda perpetua æquiualeat titulo, ut probat Nauarrus cap. 25. num. 126.

146

Omnia que requirunt residentiam sunt incompatibilia secundi generis.

147

Qualia possint haberi plura, absque dispensatione.

Cura tenues.

148

Parochialis annexa Canonatu.

D V B I T A T I O XXVIII.

Vtrum per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirentia residentiam.

149

Respondeo & Dico Primò, Id licitum esse, modò adfint iustæ causæ dispensandi. ratio est; quia Concilium nec potuit nec voluit impedire quin ob legitimas causas Pontifex possit dispensare; nam Pontifex est supra Concilium: & SS. Pontifices olim dispensarunt; inter quos est Gregorius I. vt patet l. 2. epistolarum cap.52. qui quemdam Episcopum Agnellum nomine ob certam Ecclesiæ necessitatem duos Episcopatus habere voluit.

Causa dispensandi in plurali. beneficio.

Causæ iustæ dispensandi præcipuæ sunt duæ; ad quas reuocantur ceteræ. Prima est, Ecclesiæ necessitas vel magna utilitas; vt si defint alij vel idonei; vel satis potentes. sic filiis Principum dantur interdum Episcopatus, etiam ante ætatem, vel Ecclesiæ aduersus hæreticos defendantur. Item si quis putetur magis profuturus absens, quam alius præsens.

Secunda; Si alicui viro præclaro vnum non sufficiat ad honestè viuendum iuxta suum statum, & alterum possit ei sine Ecclesiæ incommodo dari. hæc tamen causa reducitur ad primam. nam quòd personæ sublimis & litteratæ pluribus beneficiis honorandæ sint quando vnum non est sufficiens, iuxta Conc. Lateran. cap. De multis; id non debet fieri nisi propter Ecclesiæ utilitatem. Quod confirmatur ex D. Bernardo ep.271. ad Comitem Theobaldum: *Honores & dignitates ecclesiasticas non ignoro debere huic, qui eas dignè & secundum Deum administrare & velint & possint; porro eas acquiri paruulo filio vestro precibus meis vel vestris, nec vobis iustum, nec mihi tutum esse noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Ecclesiis habere licet, nisi dispensatoris quidem ob magnam vel Ecclesiæ necessitatem, vel personarum utilitatem. hæc ille.*

150

Cur requiratur dispensatio.

Petes, Cur requiritur dispensatio Pontificis, si Episcopus videat Ecclesiæ suæ profuturum vt eidem plura beneficia dentur?

Resp. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius custodia nihil euidenter sequitur contra legislatoris intentionem: atqui numquam aut rarissimè euenit aliquid contra intentionem Concilij, ex eo quòd vni non dentur duo beneficia. numquam enim euident est id esse contra maius Ecclesiæ bonum & proximorum ædificationem; quæ duo Concilium per huiusce præcepti custodiam intendit.

Secundò, Quia potissimum Summi Pontificis est procurare bonum Ecclesiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

151

Si defit iusta causa, dispensatio non sufficit.

Dico Secundò, Si non putetur subesse legitima causa dispensandi, is qui obtinuit plura beneficia per dispensationem, non est tutus in conscientia, sed tenetur alterum resignare. Est ferè communis Theologorum: D. Thomæ quodlib. 9 art. 15. Maioris in 4. dist. 24. quæst. 4. Adriani in 4. quæst. de pluralitate præbendarum, quæ incipit, Quia in præmissis. Caietani v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de iustit. quæst. 6. art. 3. Toleri lib. 5. cap. 71. Eandem docent multi Iurisperiti, & Canonistæ. Ratio est Primò, Quia Papa non est dominus beneficiorum, sed dispensator: atqui dispensator non potest pro suo arbitrio distribuere bona dispensanda, sed iuxta rationabilem voluntatem eorum, qui ea dispensanda reliquerunt, & eorum, in quorum utilitatem relicta sunt, quæ in proposito est Ecclesia vniuersalis. Secundò, Quia est contra Ius diuinum naturale vt vnus habeat plura beneficia; nisi aliqua iusta ratio id excuset, vt docet Caietanus supra: atqui Pontifex non potest dispensare in iis, quæ sunt Iuris diuini naturalis, nisi interueniat iusta causa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentiis, de quo vide Bernardum epist. ad Robertum nepotem, & epist. 7. ad Adam monachum.

Aduerte tamen, collationem secundi beneficii, tertij, & ceterorum esse validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus, nam ad nullum eorum Iure naturæ est inhabilis. tenetur tamen resignare aliqua ex illis, quæ vel non sunt illi secundum suum statum necessaria, vel in quibus legitima causa non intercessit: fructus tamen interim perceptus non tenetur restituere, si munere suo saltem per Vicarium satisfecit. si non satisfecit, tenetur ad fructuum restitutionem vel Ecclesiæ, vel ad pias causas, vide infra num. 159.

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

D V B I T A T I O XXIX.

Vtrum teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus.

Respondeo & Dico Primò, Omnes qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur Iure diuino residere; & per se suum officium administrare. probatur ex Concilio Tridentino sess. 23. c. 1. de reform. cum, inquit, præcepto diuino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oues suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbisque Dei predicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum operum exemplo pascere, pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cetera omnia pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possunt, qui gregi suo non innuigilant, & assistent, sed mercenariorum more deseruiunt, &c. Ex quibus verbis patet, Episcopos, & alios habentes curam animarum Iure diuino teneri ad personalem residentiam, ex Concilij Tridentini sententia. Ratio est, quia Iure diuino naturali tenentur ad præstandum ea, quæ sunt sui officij.

Dices, Sufficit, vt faciant per alios,

Resp. Non sufficere, nisi causa maioris momenti cogat eos ad tempus abesse; nam contra rectam rationem est, vt tu officium cum emolumentis habeas, & alius præstet onus; nisi maior aliqua ratio cogat te abesse. Confirmatur, quia quicumque accipit aliquod officium, obligat suam personam ad proprias illius officij functiones; taciteque promittit se illas obitutum, quantum res feret; & nisi putaretur id facturus, non ei daretur. Numquam enim Princeps constituit Gubernatores urbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebro futuri absentes, & per alios administraturi.

Dico Secundò, Episcopi possunt quorannis siue continuè siue interruptè, à suis Ecclesiis ex iusta causa ad summum tres menses abesse, sine alia Superioris approbatione, non tamen amplius; habetur dicto c. 1. sess. 23.

Vbi Notà, debere iustam causam subesse, & totum sine vilo detrimento gregis fieri: alioquin grauiter peccant; vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum conscientias ea in re, proposito Dei timore.

Dico Tertiò, Si præter hos tres menses oporteat ob aliquas causas amplius abesse, (vt si Christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia, euident Ecclesiæ vel Reipub. utilitas amplius abesse postulent) debebunt hæ causæ approbari à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo absente, ab antiquiore Suffraganeo; (qui etiam Metropolitanus absentiam approbare debet) idque in scriptis. Ita Concilium ibidem. Vbi Notà, excipi debere vnum casum, nempe quando Episcopus abest ob munus vel officium Reipub. quod Episcopatu est annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: sicut quando in Belgio & in Germania debent interesse comitiis Ordinum; in quibus ipsi primum locum obtinent.

152
Collatio tamen est valida.

153
Iure diuino tenentur.

154
Non sufficit vt regnat per alios.

155
Episcopi tres menses abesse possunt.

156
Si amplius causa approbanda à Superiore, &c.

157 *Alioquin fructus non faciunt suos. Applicandi fabrica vel pauperibus.* Dico Quarto, Si præter tres menses supradictos aliquamdiu abfuerint sine dicta approbatione; fructus pro rata temporis absentiae non faciunt suos, sed tenentur in conscientia eos vel fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus loci erogare. Ita decernitur eodem cap. & additur, *Prohibita quatumque conventionem vel compositionem, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte eis remitterentur.* Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipsum Pontificem ne villo modo eis hæc restitutio condonetur. His adde, si Episcopus aliquis amplius annum continuè à sua Ecclesia sine dicta approbatione abfuerit. Metropolitanus tenetur eum, sub poena interdicti ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrenda, intra tres menses Romano Pontifici denunciare. Ipsum autem Metropolitanum absentem, Suffraganeus antiquior residens denunciare debet. Ita habetur sess. 6. cap. 1. de reform. quod autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni admitrenda per absentiam sex mensium, auctum est sess. 23. cap. 1. vbi statuitur, ut fructus omnes pro rata absentiae amittantur.

158 *Si non in scriptis approbata.* Petes, Verum si causæ sint approbatæ; sed non in scriptis, ista poena incurratur. Respondeo, Si causæ legitimæ fuerint, & approbatæ sunt ab eo à quo debebant, probabile est ob illam solemnitatem ommissam, in foro conscientiae fructus non amitti. Insinuat Nauarrus lib. 3. consil. de præbendis consil. 13. num. 11. Ratio est, quia concessio Iure gentium & naturæ valida fuit. In foro tamen exteriori posset condemnari. vide supra cap. 19. dub. 3. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, ut patet ex Concilio supra.

Vbi Aduerte, non adstringi fabricæ aut Ecclesiæ, fortasse idcirco, quia nullum damnum in temporalibus Ecclesiæ per illam absentiam datum est; & aliàs illi fructus censentur quasi superflui, cum Episcopus illorum sit incapax. Itaque permittitur ut in pauperes sicut alia superflua Ecclesiasticorum dentur; ut qui olim suam quartam in bonis ecclesiasticis habere solent.

159 *Si parochi ultra duos menses absint.* Dico Quinto, Parochi si ultra duos menses absque legitima causa per Episcopum cognita & approbata abfuerint, præter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore absentiae amittunt. colligitur ex eodem Concilio, d. cap. 1.

Vbi Notandum Primum, Dubium esse, verum sine tali approbatione possint abesse continuè vel diuissim ut Episcopi, saltem ad duos menses. Nauarr. cap. 25. num. 121. probabiliter existimat posse, si iustam causam habeant. Ratio est, quia ante Concilium licebat, & Concilium hoc expressè non reuocauit. si tamen sine iusta causa absint, peccabunt mortiferè contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de residendo.

Nec obstat, quod Concilium dicat, ut non obtineant licentiam ab Ordinario nisi ad bimestre, & ex graui causa; quia intelligendum est de alio bimestri. Interim tamen idoneus Vicarius cum debita mercede est substituendus. Verius tamen puto, mentem Concilij esse ut non absint primo bimestri absque facultate Episcopi; quia dicit, *quandocumque eos abesse contigerit, debere causam esse prius cognitam & probatam per Episcopum.* quod facile fieri potest, cum Episcopus non procul absit. Credo tamen non esse receptum.

160 *Extenditur ad omnes habentes curam animarum.* Notandum Secundò, Quod de Parochis dictum est, censendum esse de aliis, qui aliquod beneficium curam animarum habens obtinent, ut inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus est intelligendum, ut Congregatio Cardinalium dicitur explicuisse, & meritò; quia talis Coadiutoria est beneficium cum cura.

161 *Non tamen ad Abbates vel Priores.* Petes, Vtrum prædictæ poenæ pertineant ad Abbates & Priores. habentes curam animarum suorum Religiosorum? Respondeo, Non pertinere, nisi habeant curam ani-

marum secularium, per ipsosmet administrandam, de tali enim cura loquitur Concilium, ut Congregatio respondit. Regulares autem, in administratione suorum subditorum Regularium relinquit suis statutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

Dico Sextò, Qui in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis obtinent Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non possunt quolibet anno abesse ultra tres menses; alioquin primo anno debent priuari dimidia parte fructuum, quos ratione præbendæ suos fecerunt; secundo anno, omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita disponit Concilium Trident, sess. 24. cap. 12. de reform. continet autem hæc dispositio poenam sententiæ ferendæ, non latæ.

Vbi Notandum Primum, Reuocari hæc omnia statuta & consuetudines, quibus antea licitum erat ultra tres menses abesse; non tamen reuocantur priuilegia, si quæ erant à Sede Apostolica concessa. vnde quod Nauarr. cap. 25. num. 121. ait, consuetudinem honestam, esse causam excusantem longiorem absentiam, verum quidem est Iure antiquo, non autem post Concilium, vbi hoc eius decretum est receptum. secus verò vbi non est receptum; nam ibi Iure antiquo agitur. Consuetudo tamen absentandi se sine causa non valet, ex communi DD. sententia, teste Nauarro supra.

Notandum Secundò, Esse aliquas causas excusantes à residentia,

Prima est, Audire Theologiam vel Ius Canonicum: hoc enim excusat à residentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum: hoc excusat quantumvis longo tempore. In his duobus casibus non requiritur licentia Episcopi vel Prælati: nam ad Theologiam audiendam & docendam, Pontifex facit copiam in cap. Super specula, de Magistris. & hoc caput DD. extendunt ad Ius Canonicum, secuti Archidiaconum in cap. 2. de priuilegiis lib. 6. & Panormitanum in dictum cap. Super specula. Ad litteras autem humaniores & philosophiam requiritur licentia Episcopi; nisi vbi contraria consuetudo viget, ut notat Nauarr. c. 25. n. 121.

Tertia, Si duo Canonici sint in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ utilitatem, c. Ad audientiam, de Clericis non residentibus: quod Nauarr. lib. 3. consil. 11. de præbendis, extendit ad obsequium Cardinalis non Episcopi, quem dicit posse habere saltem vnum Canonicum sui tituli in obsequium.

Quarta est, Obsequium Papæ ad Ecclesiæ utilitatem. cap. Cum dilectus, de Clericis non residentibus.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iusta causa, iuxta Glossam in c. Inter quatuor, de Clericis non residentibus.

Sexta, Honestæ consuetudo; iuxta Innocentium, Panormitanum, & alios Doctores, ut docet Nauarrus supra. sed hoc intellige, vbi Concilij dispositio non est recepta. quod si quis absque iusta causa absit, peccat mortiferè: non tamen tenetur ad fructuum restitutionem, si officio satisfecit, nisi ad eam condemnatur: ut docet Nauarrus ex Panormitano c. 25. n. 121. vel nisi id Iure sit expressum, iuxta ea quæ supra diximus de Episcopis & Parochis.

Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones: quia Concilium illis solis vult eas dari, qui horis statutis interfuerint, quauis collusionem & remissione exclusæ. nisi aliquis cogatur abesse ad curanda Ecclesiæ negotia ex commissione Capituli, vel omnino inuoluntariè absit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniustam, &c.

Notandum Quartò, Eos, qui intra duos menses adepti certi beneficii, non fecerint fidei professionem, fructus non facere suos. & quidem prouisi de beneficiis curam animarum habentibus, tenentur intra duos menses adeptæ possessionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, seu Officiali, orthodoxæ fidei facere publicam professionem, & iurare

rare se permanuros in Ecclesia Romana obedientia. Idem debent facere prouisi in Ecclesia cathedrali de Canonicatibus, vel Dignitatibus, non solum coram Ordinario, sed etiam Coram Capitulo; alioquin non faciunt fructus suos, nec possessio ipsis suffragatur. Concilium dicta sess. 24. cap. 12.

D V B I T A T I O XXX.

Verum beneficiarii omnes teneantur ad preces canonicas.

166
Obligantur
ad preces ca-
nonicas.

Respondeo, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari. est communis sententia Doctorum in cap. 1. de celebr. Missarum, & patet ex cap. Quia per ambitiosam, de rescriptis, in 6. vbi Pontifex reprehendit quosdam beneficiarios, quod officium precum, propter quod beneficium datur, omittunt: & ex Concilio Lateranen. sub Leone X. sess. 9. §. Statuimus: vbi priuantur fructibus, qui officium diuinum non dixerint. Ratio est, quia iure naturali quisque tenetur ad officium, propter quod beneficium datur: atque omne beneficium ecclesiasticum datur propter officium, in quo regulariter comprehenduntur preces canonicæ; ut patet ex communi sententia Doctorum, & praxi Ecclesiæ.

Dixi regulariter, quia sunt quædam beneficia, quæ ex sua institutione ad preces illas non adstringunt, sed ad aliquas alias: ut sunt quædam Præposituræ & aliqui Personatus & aliqua Præstimonía, quæ non requirunt quotidie nisi Horas B. Virginis, vel 5. Pater noster & Ave Maria, vel semel Psalmum Miserere. His tamen exceptis, omne beneficium iure communi annexum habet onus horarum canonicarum. vide Nauar. de oratione cap. 7. num. 27. & 28. & in Enchirid. c. 25. num. 163.

167
Quando in-
cipit hac
obligatio.

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligari?
Resp. Certum est non obligari à tempore præsentationis vel electionis: quia per hæc nondum habent dominium, seu ius in re. Nauar. c. 7. de orat. n. 29. docet eos obligari ab eo tempore, quo per collationem & acceptionem, vel per institutionem, aut confirmationem incipiunt habere ius in re, & beneficium incipit esse ipsorum: ex illo enim tempore debentur illis fructus, etiam si nondum possessionem acceperint. Ibidem refellit sententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam possessionem. Hæc sententia Nauar. est rationi & iuri valde conformis.

Alterā tamen, quod non teneantur ante captam possessionem, est probabilis, eamque tradit Flaminus Parisius Romanus lib. 1. de resignatione beneficiorum q. 9. num. 15. vbi dicit hanc opinionem esse veriore, & crebriorem, & in praxi obseruari. Ratio esse videtur, quod sæpè ante initam possessionem ius sit incertum, & multis modis possit impediri, qui primùm se produunt quando capienda est possessio. Crediderim tamen hanc sententiam non debere intelligi de iis, qui per industriam differunt possessionem, ut horas non recitent, sed solum de iis, per quos non stat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

D V B I T A T I O XXXI.

Qua excusent beneficiarium à precibus horariis, & qua non excusent.

168
Cause excu-
santes à le-
gatione bura-
rum.

Respondeo Primò, Excusari eos, qui nec per se, nec per suos, vellos fructus percipiunt, nec percepturi sunt: si per eos tamen non steterit quò minùs sint percepturi: ut docet Nauar. suprà, Caiet. v. Horarum Canonicarum ommissio, & alij Doctores communiter. neque enim beneficiarii ex sua vel Ecclesiæ intentione se obligant ad officium, nisi perfoluantur eis stipendia sustentationis, propter quæ illam obligationem susce-

perunt. cessante enim stipendio ministri, cessat obligatio ministerij.

Secundò, Probabile etiam est excusari eos, qui valde parum recipiunt: ut si beneficium sit adeò tenue ut non habeat suprà octo aureos. Ita tenet Sotus l. 10. q. 5. art. 3. quem sequuntur multi recentiores, & fatetur Nauar. suprà c. 7. n. 27. multos viros pios & doctos ita sentire, quamuis ipse cum plerisque contrarium teneat. Probatur Primò, Quia qui altari deseruit, de altari vivere debet, iuxta Apostolum 1. Corint. 9. ac proinde qui Ecclesiæ seruit, de eius prouentibus vivere debet: atqui beneficiarii Ecclesiæ seruiunt: ergo beneficium tribuere debet saltem bonam partem moderatæ sustentationis: alioquin non censetur vivere de Ecclesia: Hoc argumento probat Pontifex cap. Cum secundum Apostolum. 16. de præbendis, eos, qui ordinantur, debere aliab Ecclesia. Secundò, Isti beneficiarii non obligantur ratione ordinis: ut suppono: sed tantum ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile, ut is, qui solum septem vel octo aureos accipit pro mercede, ad tantumdem obligetur, ad quantum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur: ergo similiter qui parum, non tenebitur ad totum. Quartò, Quia ut ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficium adeò tenue ut non sufficiat ad sustentandum ministrum, non est beneficium, nisi imperfectè, cum non possit sana ratione insinui ut vnum sit in vnius stipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui 19. de præbendis, in 6. vbi beneficium insufficiens habetur quasi non esset beneficium. Vnde mihi videtur probabile, cum non teneri ad quotidianam pensum precum canonicarum, cuius beneficium est adeò tenue ut non suppediet bonam partem tenuis sustentationis, v.g. 15. vel 16. aureos. Sentio tamen, omnes qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, v.g. festis & Dominicis. prout ratio dictauerit: non enim par est ut fructus aliquos percipiant, & numquam officium recitent: neque etiam ut ob tam exiguos fructus obligentur quotidie: sed utendum est iuxta mentem, & moderandum iuxta piam Ecclesiæ mentem.

Tertiò, Non excusari beneficiarium à precibus primo & secundo anno, eò quod fructus beneficii horum annorum in quibusdam Ecclesiis debeantur fabricæ vel decessori mortuo, ut Nauar. cap. 7. n. 30. tum quia debetur ei dimidia pars fructuum, prout Ioannes XXII. declarauit. Extrau. Suscepti, Ne sede vacante: tum quia potest deferuire & sustentationem Vicario debitam percipere: tum quia alterius anni fructus recipiet post mortem; alterius verò recipiet per totam vitam, nempe in eo, quod alioquin cum ceteris debuisset in fabricam impendere, quam ex fructibus suorum beneficiorum tenentur conseruare. nam quarta bonorum ecclesiasticorum, quæ ex Canonum dispositione fabricæ erat assignata in illis Ecclesiis, Canonicorum præbendis incorporata fuit, cum onere ut ex fructibus suarum præbendarum fabricam conseruarent. ut autem se ab hoc onere liberarent, effecerunt ut quod tota vita per partes contribuendum erat, primo anno simul daretur: per quod non potuerunt efficere ut illo anno non diceretur officium. Neque credibile est, eam mentem S. Sanctitatis, si illud inuentum confirmauit, fuisse: non enim par est ut per talia compendia diuinum officium minuat.

Aduerte tamen, etsi hæc sententia omnino vera videatur, non videri improbabile, nonos Canonicos non teneri pro anno fabricæ, si non est in eorum potestate ut aliquid ex eo recipiant. Ita enim in simili tenet Nauar. de oratione cap. 7. num. 30. sicut enim à principio potuerunt beneficia cum hoc modo institui, ut primo vel secundo anno sint prouisi inutilia, fructibus eorum fabricæ applicatis: ita etiam longa consuetudine potuit id introduci. sic enim non videtur illis refundi postea quod tunc amittunt: quia nunquam habuerunt obligationes pro fabrica contribuendi.

Dixi si non est in eorum potestate ut aliquid recipiant: quia si residendo possunt recipere saltem ex distributionibus

169

Patrum recipientes.

170

Pro anno fabricæ & decessoris mortui.

171

Sententia non improbabilis.

tionibus; quantum sufficit ad bonam partem sustentationis, non video quomodo possint excusari: cum per illos stet quod minus recipiant. Si enim velint munere suo fungi, recipient aliqua, etsi non omnia. nam distributiones ad fructus beneficiorum pertinent. Nisi forte possint excusari per consuetudinem legitime præscriptam, de qua tamen debet constare.

172
Adolescentes
habentes al-
taria.

Quartò, non videri excusandos eos, qui habent altaria vel capellas, & cum non sint Sacerdotes, expendant maiorem partem proventuum in substitutum, qui Sacra faciat: est enim nonnullus abusus merito reformatus, quod talia beneficia dentur adolescentibus. vnde non potest censeri mens Ecclesiæ ut excusentur. deinde illa beneficia per se sufficere ad bonam partem sustentationis. quod autem illi maiorem partem proventuum cogantur aliis dare, est ex eo quod ipsi sint inepti ad beneficii primariam functionem; quod non debet eos excusare. quia tamen passim est consuetudo ut talia dentur adolescentibus, senserit aliquis non condemnandum, si quis illis aliqua moderatione causâ studiorum utendum putet. supposita enim illa consuetudine, non plus censetur beneficium suo possessori valere, quam quod deducto stipendio Sacerdotis superest. Sed hæc res non est amplianda; nec putarim faciendum absque expresso vel tacito Pontificis consensu.

173 Quintò, eos, qui sunt in possessione, non excusari ex eo quod beneficium sit litigiosum, aut quod fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiuntur; si tamen probabile sit, ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obtenturos: quod si non sperant se pro illo tempore quidquam habituros, non tenentur.

Non residen-
tes.

Sextò, Non excusantur qui ideo nihil recipiunt, quod non resideat, cum tamen possint: qui si residerent, essent recepturi saltem distributiones: quia per ipsos stat quod non percipiunt. secus si impediuntur à residentia vel periculis hostium, vel aliâ causâ quam ipsi non possunt tollere.

174

Petes, Quid dicendum de adolescentibus, qui magna parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium, cum tamen non habeant animum status ecclesiastici, & statim dimitterent, si auderent.

Adolescentes,
qui coacti re-
ceperunt be-
neficium.

Resp. Teneri illos ad officium, si tamquam beneficiarii intendunt percipere commodum fructuum: quia tunc censetur satis consentire in acceptionem & retentionem beneficii & oneris annexi. si verò nolunt quidquam ex fructibus; non videntur teneri. ratio est, quia acceptatio illa & retentio beneficii est omnino coacta per metum reuerentialem, coniunctum cum nimis vel importunitate parentum, qui in adolescentibus æquiparatur iusto & graui. hic autem sicut excusat à voto, et in solemniter explicite vel implicite facto ut infra c. 40. dub. 2. dicitur; ita etiam ab obligatione precum Canonicarum. Confirmatur, quia non est æquitati consentaneum ut ille cogatur ad preces illas, qui non cupit frui stipendio, & solum coactus recipit titulum beneficii. debet tamen iste habere animum resignandi quamprimùm commodè poterit, & restituendi fructus perceptos: non tamen amplius quam ad ipsum peruenit. Imò si pater nomine filii percepit, ut fieri solet, non videtur hic filius magis obligandus ad restitutionem, quam ceteri heredes, quos pater suis bonis aluit. Sed primo loco tenebitur pater; & eo mortuo, omnes heredes pro rata. ille enim est causa iniuriæ; non filius. nec emolumentum censetur magis ad filium peruenisse, quam ad alios, cum parens illum non minus teneretur alere quam ceteros. non est ergo cur illi totum onus restitutionis imponatur, debet tamen filius ceteris illam obligationem patefacere.

Fructus à
quo resti-
tuendi.

D V B I T A T I O XXXII.

Virum beneficiarij non recitantes preces Canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum.

175
R Espondeo, Omnes beneficiarios ad preces Canonicas adstrictos, saltem ex dispositione Iuris. Canonicis teneri ad restitutionem fructuum, si eas omiserint, idque pro rata omissionis. Probatur ex Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 9. Statuimus ut nemo beneficium curatum aut simplex habens, qui elapsis sex mensibus ab eius consecratione, sine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiserit, pro tempore quo recitauit, fructus suos faciat: imò eos impendere tamquam rem iniuste captam in fabricam Ecclesiæ aut eleemosinas pauperum teneatur. Verum quia prædicta constitutio videtur quibusdam, inter quos Sotus l. 10. q. 5. art. 6. non fuisse recepta, vel potius quia non fuit satis ad praxim reducta, nec satis distincte rem complexa, ideo à Pio V. fuit reuocata, declarata & suppleta per quamdam Bullam, quam refert Nauar. cap. 25. n. 122. ex qua.

176
Notandum Primò, Eum, qui habet beneficium cum cura vel sine cura, si primis sex mensibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, nisi legitimo impedimento excusetur; non tamen ad restitutionem ex prædicto Iure teneri. colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij statim accepta possessione incipere.

177
Secundò, Post sex primos menses elapsos, si omiserint, etiam tenentur ad restitutionem pro rata omissionis officij temporis; quia fructus non faciunt suos. vnde qui per vnum diem officium omiserit, tenetur restituere omnes fructus illius diei: qui Matutinum tantum omiserit, dimidiam partem: qui reliquas omnes Horas, alteram dimidiam; qui harum singulas (v.g. Laudes, vel Primam, vel Tertiam, &c.) sextam partem fructuum illi diei respondentium; comprehensis etiam distributionibus, quas non lucrantur, etiam si alias choro intersint: ut expressè habet d. Bulla.

178
Tertiò: Hanc restitutionem faciendam fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus, siue illius loci ubi beneficium situm est, siue alterius: nam Concilium & Bulla in genere loquuntur. vnde si beneficiarius est pauper, potest ipsi illa restitutio applicari: quod intellige, nisi ex consuetudine vel statuto, id quod alij amittunt, accrescat aliis, qui inter sunt & recitant officium, ut distributiones, & interdum ipsum corpus fructuum: ut notant Nauar. n. 123. Credo tamen, quando res est occulta, & restituendo distributiones vel alios fructus, suum peccatum proderent, posse in alios vsus pios expendere.

179
Quartò, Merito tam seueram constitutionem esse editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudenter officium etiam per menses & annos omittunt: non tamen videtur passim cum eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè satis diligens est, posset fortasse aliquod moderamen adhiberi. Henric. c. 13. de excommunicatione, refert, praxim cum sapientum concilio ita hunc rigorem moderari, ut Parochus & Episcopus quintam partem pro rata restituant, reliquas quatuor ratione tituli & onerum retineant: Canonicus quartam partem restituat alij beneficiarij tertiam. citat Bartol. Medinam. Lopezium, Peñnam, Cuenos, Gallo, additque, cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hispania receptam. Hæc tamen moderatio videtur iusto laxior, præsertim in Canonicis, & aliis qui non habent aliud onus quam precum. Vnde ea limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem.

Sed dubium est, Virum solo Iure Canonico teneantur ad restitutionem, an etiam Iure naturali?

Sunt duæ sententiæ. Prior est, eos Iure naturali non teneri. Ita Siluest. v. Clericus. 4. num. 16. vbi pro hac sententiâ

Primis sex
mensibus non
tenentur ad
restitutionem,
et si peccare
letifere

Post tenentur
pro rata
omissionis.

Restitutio fa-
cienda fabri-
ca vel paupe-
ribus.

Moderatio
quorundam.

Quo Iure te-
neatur ad
restitu-

sententia citat Innocen. Ioan. Andream, Antonium de Butrio, & Panorm. in cap. 1. de celebrat. Missarum. item Rosellam, Paludanum & alios multos: quam Couarruias lib. 3. variat. cap. 13. num. 10. fatetur esse communem.

Altera est, Eos Iure naturæ ad restitutionem teneri. hanc tenet Calderinus, Dominicus Decius, & alij, quos citat Couarruias, Adrianus in 4. quæst. An Clericus teneatur restituere, &c. Angelus v. Horæ Canonica, num. 11. Sotus l. 10. q. 3. artic. 6. Couarruias supra, & alij.

Beneficia quorum alia est functio quam precatio Canonica. Sed videtur distinguendum. si enim loquamur de beneficiis curatis, & cappellis, certum est, beneficiarios non teneri Iure naturæ ad restitutionem, etiam si preces canonicas omiserint; quia hæc non sunt instituta ad illas preces, saltem ut ad finem præcipuam; sed ad alias functiones, ut ad offerendum sacrificium, administranda Sacramenta, prædicandū verbum Dei, &c. unde qui hæc præstiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam restituere, vel saltem non nisi parum, etiam si Horas omiserit. nam illa oratio est functio tantum

Beneficia quorum præcipua functio est precatio. secundaria talis beneficii. Si verò loquamur de beneficiis, quorum tota vel præcipua functio est precatio Canonica; subest quidem ex natura rei sufficiens ratio ut stipendium possit repeti, & beneficiarii cogi ad restitutionem; tamen non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle. Prior pars, *subesse sufficientem rationem.* ut possint priuari, patet: quia beneficium datur propter officium, ut habetur cap. finali, de rescriptis, in 6. & proinde si officium non fuerit præstitum, fructus beneficii possunt repeti: *datur enim ob causam, eā non secus, Iure repetitur.* hoc argumentum sibi obiicit Panormitanus in cap. de celeb. Missarum. quod satis probat, ipsum teneri, si Ecclesia declaret se velle ut restituat.

180 Non tenentur restituere nisi Ecclesia significet se velle. Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateranense sub Leone X. nullus erat Canon, quo beneficiarii, qui officium omiserant, iuberentur restituere: quod signum est, eos Iure non fuisse obligatos, priusquam Ecclesia significaret se id velle.

Secundò, Concilium Lateran. & Pius V. in Bulla satis aperte insinuant, eos non obligari primis sex mensibus à capta possessione: nempe quia Ecclesiæ placuit indulgentius agere pro tempore, quo incipiunt: quod est eos Iure naturæ non obligari, nisi Ecclesia velit. si enim absolute tenentur ad restitutionem Iure naturæ, sicut mercenarius diurnus omisso opere diurno, non minùs obligantur primis sex mensibus, quam postea.

Fructus dantur non immediate pro officio diurno vel annuo, sicut mercenarius vel famulus. Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediate pro officio quotidiano, sicut mercenariis pro opere diurno; neque etiam ut famulis pro obsequio annuo, sicut dominus solet constituere mercedem famulo pro ministerio annuo; (quia officium diuinum non est pretio æstimabile, sicut obsequium famuli) sed dantur immediate ad sustentationem ministri Ecclesiæ, sub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo Christiano, Deumque per illas laudandi. Unde tenetur quidem lege Iustitiæ preces illas recitare, sicut Parochus lege Iustitiæ tenetur Sacramenta administrare; si tamen omiserit, non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non censetur aliquid pretio æstimabile omisisse vel detraxisse, quod eo modo compensari debeat. non enim illi fructus dati sunt pro obsequio aliquo temporalem utilitatem habente, sed absolute in sustentationem, cum obligatione orandi. Unde patet differentia inter famulum &

181 Discrimen inter famulum & beneficium. beneficium: famulus enim etsi non teneatur ad restitutionem ob paucorum dierum negligentiam, sicut mercenarius diurnus, eò quod stipendium ei detur immediate pro obsequio annuo, in quo omisso paucorum dierum non censetur notabilis; tamen si multas hebdomadas omittat, tenebitur; quia subtrahit domino suo aliquid notabile, quod pretio æstimetur: ac proinde debet illud pretio vel aliquo obsequio compensare. beneficiarius autem non subtrahit aliquid

pretio æstimabile, ac proinde non tenetur illud per restitutionem fructuum compensare; sed vel manet obligatus ut id quod omisit adhuc præstet per se vel per alium, (ut si omisit Sacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit; eò quod opus annexum esset tempori, & proinde per lapsum temporis factum sit impossibile: & sic solum tenetur dolere de peccato cum proposito emendationis; ut si officium precum non soluit, quod si illæ preces non essent singulis diebus addictæ, deberet eas postea recitare.

Quartò, Si Iure naturæ esset debita hæc restitutio, esset debita Ecclesiæ: atqui huic non est ita debita: tum quia non tam Ecclesiæ censetur læsa per illam omissionem, quam anima fundatoris: tum quia si Ecclesiæ Iure naturæ esset debita, non posset aliis piis operibus applicari.

Quintò, Si Iure naturæ esset debita, deberetur etiam, cum absque culpa officium omisissum est, sicut operarius tenetur restituere mercedem, si per morbum vel simile impedimentum ex parte sua proveniens, opus non præstiterit: atqui Ecclesiæ numquam tales obligauit.

Hinc patet, nisi Ecclesiæ constituat ut restitutio fiat, illam non esse necessariam. Potest autem id dupliciter constituere. Primò, Per modum legis pœnalis, priuando eos qui omiserint, in vindictam peccati: hoc enim Ecclesiæ per absolutam potestatem suam facere potest. Verum non sic videtur fecisse, quia ratio commodior suppetebat. Secundò, Per modum oneris, seu conditionis impositæ beneficiis: potest enim Ecclesiæ dare beneficia cum eo onere & sub ea lege & conditione, quia iudicat expedire. Itaque potest omnibus beneficiis, etiam curatis, imponere hanc legem, ut qui illa habet, non possit fructus absolute suos facere, si ex culpa preces omittat. Eandem legem posset imponere fundator. unde propriè pœnalis non est, etsi in eos solos constituta sit, qui ex culpa omittunt, seu qui cessante legitimo impedimento non recitant.

Ex dictis sequitur Primò, Beneficiarios non habere absolutum dominium fructuum, etiam ante perceptorum, nisi postquam officium tempori illi respondens dixerint; vel certè absque culpa prætermiserint: nam expresse dicit Pontifex & Concilium, *ut fructus non faciant suos, si cessante legitimo impedimento officium omiserunt.*

Secundò, Eos, qui per ignorantiam inculpatam omiserunt, non teneri ad restitutionem: ut si eis perceptum fuit à viris doctis, quibus meritò poterant credere, se non teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum versantur in studiis.

Quæ attentio sit necessaria, dicetur infra cap. 37. dub. 11. de Oratione.

D V B I T A T I O XXXIII.

Utrum Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum.

184 Dico Primò, Vbi est consuetudo ut ipsi Canonici canant in choro, qui non canunt, non merentur distributiones, etiam si domi preces recitent, aut submisisse in Ecclesiâ dicant. Ita Sotus l. 10. quæst. 5. art. 4. & Nauarrus de Orat. cap. 10. num. 47. Probatur Primò, Quia distributiones non sunt constitutæ ob nudam præsentiam, sed ut cum aliis psallant, & diuinum officium decantent, ut rectè Sotus ait: Canonici enim officium est psallere in choro, ut habet Concil. Basileense sess. 21. §. 3. Secundò, Quia Caietan. opusc. 31. responsione 8. docet, cum non satisfacere præcepto Ecclesiæ de dicendis horis, qui in Ecclesiâ alternantibus choris, suos versiculos submisisse recitat, quamuis alios attentè audiat: eò quod communicet cum ceteris canendo, & sic per communicationem non censetur

182 Potest Ecclesiæ restituere. præscribere duplici modo.

183 Quando acquirant absolutum dominium fructuum.

Qui per ignorantiam omittunt.

Dicens suum versiculum submisisse in choro, an satisfaciatur.

featur totum recitare : quod Nauarrus sic intelligit, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ita ut lucrari possit distributiones, quæ canentibus sunt constitutæ. Satisfacit tamen ita ut non peccet mortiferè, nec teneatur repetere ; ut etiam docet Tabiena §. ultimo : quia etsi non communicet cum eis quatenus canunt, communicat tamen quatenus recitant.

183
Vbi per Vicarios officium peragant, probabile est, eos posse distributiones lucrificare, etsi officium in choro vel domi recitent; modò temporibus constitutis præsentees sint. colligitur ex Caiet. v. Horæ canonicæ, sub finem; tenent Petrus Nauarra lib. 2. c. 2. num. 217. & Bernardinus Sandoualis de diuinis officiis cap. 16.

Dico Secundò, Vbi est consuetudo ut Canonici per Vicarios officium peragant, probabile est, eos posse distributiones lucrificare, etsi officium in choro vel domi recitent; modò temporibus constitutis præsentees sint. colligitur ex Caiet. v. Horæ canonicæ, sub finem; tenent Petrus Nauarra lib. 2. c. 2. num. 217. & Bernardinus Sandoualis de diuinis officiis cap. 16.

Probatur Primò, Quia etsi veteri Iure, & prima institutione teneantur Canonici per se diuina officia canere; tamen consuetudine in multis locis introductum est ut per Vicarios canant, Prælati scientibus & non contradicentibus: quæ consuetudo non est omnino contra rationem; nam sic diuinum officium magnificentius & suauius canitur, cum Canonici sæpè voce, suauitate, vel peritia canendi careant: vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò, In multis locis vtuntur cantu figurato, cui non expedit Canonicos se admiscere: sufficit ergo ut ipsi tamquam maiores Clerici suâ præsentia omnia moderentur, & quæ alij canunt, ipsi attentè meditentur; (ut supra ait Caietanus) vel reuerenter assistant.

Tertiò, Quia Concilium Trident. sess. 24. cap. 12. de reform. non videtur requirere aliud quàm decentem præsentiam. *Distributiones, inquit, qui statuis horis interfuerint, recipiant: reliqui, quauis collusione aut remissione exclusi, huic careant.* Idem habetur in cap. 1. de Clerico non residente, Bonifacii VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex iste voluisset cantum esse necessarium, id expressisset.

186
Superiores debent Canonicos cogere, &c.

Dico Tertiò, Superiores Canonicorum, ut Episcopi, Decani, Præpositi habentes iurisdictionem in Capitula, tenentur curare ut Canonici per se & non per substitutos diuina officia obeant. colligitur ex Concilio Trident. supra, *Omnes verò diuina per se & non per substitutos compellantur obire officia; & Episcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercenti assistere & inferuire; atque in choro ad psallendum insituito, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, distinctè, deuotèque laudare.* quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus; non enim illi cantui suas voces miscere tenentur.

Aduertendum autem, hoc præceptum dirigi non ad Canonicos, sed ad Prælatos, ut conuenientibus Iuris remediis Canonicos cogant. vnde peccant Prælati, si id negligant; non autem Canonici sua consuetudine vtentes, quamdiu à Prælati non vrgentur.

D V B I T A T I O XXXIV.

Quibus modis beneficia amittantur.

Diximus de modis acquirendi beneficii, de conditionibus in beneficiario requisitis, & de iis ad quæ beneficiarij obligantur: sequitur nunc ut dicamus de beneficiorum amissione; quod quarto loco nobis in hoc capite propositum erat.

187

Porro amitti beneficium ante possessum potest vel ex dispositione Iuris, vel per sententiam Iudicis, vel per liberam dimissionem seu resignationem.

Ex dispositione Iuris.

Ex dispositione Iuris amittitur, Primò, Propter crimen aliquod; cui poena amissionis ipso facto per Ius est annexa. Secundò, Propter alterius beneficii incompatibilis consecutionem. Tertiò, Per professionem Religionis approbatæ. Quartò, Per matrimonium validè iuratum. de tribus postremis satis dictum est supra suis locis; de primo aliquid dicendum. Multa sunt crimina, quibus hæc poena annexa est.

Crimina quibus annexa est amissio beneficii.

Primò, Hæresis, cap. Ad abolendam 9. de hæreticis, §. 1. adeò ut hæretico non prosit regula de triennali pacifica possessione, ut docet Rebuffus pag. 311.

Secundò, Schisma, cap. Nos consuetudinem, d. 12. cap. Quia diligentia. §. de electione.

Tertiò, Sodomia sæpiùs exercita, ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap. 27. num. 249.

Quartò, Percussio Cardinalis vel Episcopi, cap. Felicitis, de poenis, in 6.

Quintò, Homicidium qualificatum; nempe per sicarium pretio conductum. c. 1. de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum consil. 166.

Sextò, Falsificatio litterarum Apostolicarum; cap. Ad falsarium. 7. de crimine falsi.

Septimò, Si quis per se vel alium occidat Rectorem vel alium Clericum suæ Ecclesiæ in qua beneficium habet, cap. In quibusdam. 12. de poenis.

Octauò, Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint: de quo sup. dub. 16.

Nonò, Ob simoniam confidentiæ, ex Bulla Pij I V. & Pij V. apud Nauarrum cap. 23. numero 100. de quo infra.

Decimò, Si obtinens Episcopatum, non accepit consecrationem intra sex menses à pacifica possessione, supra dub. 19.

Vndecimò, Si obtinens parochialem, non fuerit promotus ad sacerdotium intra annum, dub. 19.

Duodecimò, Si quis duo incompatibilia primi generis simul retinere præsumpserit absque dispensatione, amittit etiam secundum, de quo supra dub. 27.

Decimotertiò, Si Prælati vel administrator alienet bona Ecclesiæ vel Monasterij absque forma Iure præscripta, vel inconsulto Romano Pontifice, Extrauag. Ambitosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis.

Decimoquartò, Si quis vi possessionem sit ingressus. cap. Eum qui. 18. de præbendis, lib. 6. vbi statuitur, ut qui beneficium, cui animarum cura imminet, vi occupat, seu se scienter iniuste intrudit in eo, sit ipso Iure priuatus beneficio; quod tum cura simili primitus obinebat. item, ut qui vi & propria auctoritate occupat aliquod beneficium, eo ipso amittat ius, si quod antè ad illud vel in illo habebat, v.g. per electionem, vel præsentationem, vel collationem.

Notandum est, in his & similibus casibus (si tamen Iura illa quoad poenas non sint vsù abrogata) beneficium impetrari posse tamquam vacans; sed crimen est probandum. Ipse tamen beneficiarius non tenetur sponte sua dimittere ante sententiam, ut supra cap. 29. dubitat. 8. diximus, nisi in casu vndecimo & fortè decimo: quia Iura non sunt cum eo rigore recepta. Quando autem non est quis Iure priuatus, sed solum priuandus; tunc beneficium ab alio impetrari non potest, nisi prius feratur sententia priuatiua. Multa autem sunt crimina, ob quæ quis priuandus dicitur: ut homicidium non qualificatum, c. Clericis, §. ne Clerici vel Monachi, &c. sacrilegium, periurium, adulterium, & similia grauius delicta depositione digna: ut docent DD. in cap. Et si Clerici. 4. & c. Cum non ab homine. 10. de Iudiciis.

Ratione absentis non vacat beneficium ipso Iure, sed requiritur sententia, qua absens priuetur. Hæc tamen sententia ferri non potest nisi ipso ante citato, ut colligitur ex c. Quoniam. Vt lite non contestata, &c. & Glossa ibidem. & ex cap. 2. de Cleric. non resident. iuncta Glossa v. Depositus. & cap. Ex parte. eod. Quod si nescitur vbi sit, seruanda est forma quæ præscribitur cap. Ex tunc. eod. ut docet Glossa in d. cap. Quoniam, nempe ut in eorum Ecclesiis trina citationis edictum publice proponatur, ut reuertantur. quod si postea ultra sex menses redire distulerint, poterunt suis beneficiis spoliari. quod si absentis beneficium absque huiusmodi citatione alteri collatum fuerit, reuertenti non oberit collatio, cap. Tunc. de cler. non resident. vbi Panorm. & alij. De quo vide Rebuffum, Titulo de Collat. n. 8.

188
Beneficium tale potest ab alio impetrari.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

Quid resignatio in beneficiis, & qua ad illam requirantur.

189 **R**esignatio hoc loco est iuris sui libera dimissio seu cessio. *Libera*, inquam, non coacta, puta coacta per iniuriam, est nulla, vel certe annullanda, cap. Super hoc, de renuntiatione, & Clem. Multorum, de poenis. Hæc autem sit tacite vel expresse. *Tacite* fit ex iuris dispositione, absque verborum expressione: ut si quis matrimonium contrahat; si lite super beneficio mota cedat; si per tres annos eam non prosequatur; si in Ordinibus constitutus, militiae adscribatur; & aliis modis, quos vide apud Rebuffum §. De tacita resignatione, & Flaminium Parisium lib. 1. de resignat. q. 1.

Expresse fit, quando disertis verbis agitur. hæc autem est duplex, alia *pura*, quæ fit sine conditione & pacto appposito; & tunc Ordinarius potest conferre beneficium cuilibet. alia est *conditionalis* seu in fauorem: & hæc vel est *simplex* in fauorem, ut quando fit absque reservatione; vel est *qualificata*, ut quando fit reservato sibi iure regressus, vel ingressus, vel pensione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infra c. 35. de simonia vide Flaminium quæst. 2.

190
Ut resignatio sit valida quæ requirantur.

Circa quæ Notandum est, ut *resignatio conditionalis*, & id quod ex vi illius securum fuerit, sit validum, requiri Primò, Ut beneficium sit resignantis; quia resignatio est sui iuris dimissio. unde si ita sit priuatus, ut sponte ante sententiam teneatur dimittere, non potest hoc modo resignare. quod si fecerit, collatio ex vi illius secuta, erit inualida. Si autem non teneatur dimittere ante sententiam, resignatio valida erit: quia adhuc beneficium est ipsius quoad ius possidendi & fruendi: potest tamen postea per sententiam irritari: sicut contractus & alienationes eius, cuius bona ipso iure sunt confiscata ob crimen hæresis, perduellionis, incestuum nuptiarum, &c. irritari possunt: etsi valeant donec sententia irritationis feratur. de quo vide supra cap. 29. dub. 8.

Secundò, Debet esse libera, non metu vel dolo extorata: alioquin est inualida, ut dictum est: quando enim fraus vel metus dat causam contractui, non obligat, præsertim si velit is qui iniuriam passus est: nam saltem arbitrio eius potest rescindi: L. 1. §. Quod metus causa gestum: de quo supra c. 17. dubit. 5. quod si quis spoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare, potest intentare remedium cap. 3. Redintegranda. 3. quæst. 1. Nec Iudex debet audire detentorem, nisi spoliato fuerit restituta possessio, cap. Super hoc. 5. de renuntiat. vide Gloss. in cap. penult. de his quæ vi metusve causa fiunt.

192

Tertiò, Debet fieri in manibus eius, qui potest eam admittere. Hic autem est Summus Pontifex, respectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, respectu eorum quæ ipsi subsunt. Tertiò, Collator vel institutor: præsertim si habeat iurisdictionem, quæ possit ex causa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet. 4. de renuntiat. Quidam tamen insinuant apertè, talem iurisdictionem non esse necessariam: nam solum dicunt non esse improbable eam requiri. Ita Innocent. in c. Quod in dubiis. 8. in fine. de renuntiat. & Glossa Clement. 1. de renuntiat. v. Manibus.

Vbi aduerte, quando resignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, ut ad Decanum, Præpositum, vel Canonicum, non posse Ordinarium sine illius consensu conferre: nam non debet proprius collator vel institutor per hoc iure suo priuari. Quod si fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium resignantis, ita ut possit eo spoliari: non tamen ita ut vacet, nisi Superioris consensus accesserit: ut apertè colligitur ex d. cap. Quod in dubiis. Idem dicendum si fiat coram Notario, vel alio, qui non est Superior ecclesiasticus resignantis: c. fin. de renuntiat. vide Flam. Parisium lib. 7. quæst. 9. & Rebuffum de resignat. expressa, num. 11.

Porro Ordinarius non potest admittere resignationem cum regressu vel ingressu, quia continet simoniam confidentiæ, ut infra dicetur. Potest tamen Pontifex eam admittere: cuius auctoritate hæc labels potest tolli à resignatione, cum solo iure humano sit inuecta. De resignatione cum pensione & in fauorem tertij, est dubium: plerique enim Doctores tenent eam esse si-
191
moniacam, nisi fiat in manibus Pontificis. sed de hoc pensionis. infra cap. 35. de simonia, dub. 14 & 15.

Quartò, debet acceptari à Prelato, in cuius manibus fit: alioquin resignans non perdit ius suum, c. finali de renuntiat. & cap. Inter. 17. de præbendis.

Quintò, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clausula consueta est resignatum, alioquin provisio non valebit, etiam si à Papa sit facta, ut docet Rebuffus; §. De resignatione conditionali, num. 16. & colligunt Doctores ex cap. vnico, de rerum permutatione, in 6. non enim potest ius meum mihi auferri & dari alteri, me inuito, nisi in poenam.

Sextò, Requiritur, ut is, cui confectur ex vi resignationis, illud acceperit: alioquin resignans non amittit suum beneficium, propter clausulam, non aliter, &c. Vbi aduerte, etiam si beneficium iam sit collatum resignatario, tamen resignans manet in administratione sui beneficii, donec alter possessionem acceperit: quia
192
ante non amittit possessionem. Sicut Proconsul manet in administratione, donec successor aduenerit, & quasi Prouinciæ possessionem ceperit: L. Meminisse. 10. de officio Proconsulis.

Septimò, Requiritur consensus patroni, si est beneficium iuris patronatus: vel electorum, si est electiuum: alioquin resignatio in fauorem non valebit, sicut nec permutatio. Ita Glossa in Clement. vnica, de rerum permutat. Felinus in cap. Cum Bertoldus. 18. col. 5. de sent. & re iudicata, Rochus de iure patronatus, verb. Honorificum, quæst. 3. Gigas de pensionibus, quæst. 23. & 24.

Si tamen resignatio illa puraretur Ecclesiæ utilis, posset eam Superior approbare, (sicut dicemus de permutatione) & valeret absque consensu patroni. Hoc tamen casu si patronatus est laici, debet ei derogari in litteris collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non est valida, ut docet Gigas quæst. 24. n. 5.

Octauò, Si resignans sit infirmus, debet superuiuere 20. dies post resignationem: alioquin censetur beneficium vacare per obitum, non per resignationem: ac proinde omnis collatio ex vi talis resignationis secuta, est irrita. Ita expresse habet regula Cancellariæ, quam explicat Rebuffus, §. Regula de infirmis.

Nonò, Si resignatio fiat in Curia Romana, debet intra sex menses, à die supplicationis oblatæ computari: dos publicari in loco beneficii: si autem fiat extra Curiam, intra mensem publicari debet: alioquin si contingat resignantem mori antè quàm resignatarius ceperit possessionem, beneficium censetur vacare per obitum, & collatio facta resoluetur: Ita habet regula Cancellariæ, quam idem Rebuffus explicat, §. Regula de publicandis.

D V B I T A T I O XXXVI.

Quid permutatio, & qua ad eam requisita.

Permutatio est certa rei, ad alteram facta mutua præstatio, ut habetur L. 1. §. de rerum permutatione. Requiritur ad quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc ferè omnia, requiruntur, quæ ad resignationem in fauorem. Primò enim requiritur, ut permutantes sint domini suorum beneficiorum: nemo enim potest permutare cum alio nisi rem suam. Vnde
195
qui iam accepit secundum beneficium incompatibile, non potest permutare primum cum alio simplici: quia vacat, ita ut non sit amplius ipsius. Secus si in poenam delicti dicatur vacare, ut dictum est supra num. 190. Pari modo si alter nihil iuris habeat in beneficio
196
necesse est

beneficio quod permuat, non valet permutatio; cap. Cum venerabilis, de exceptionibus, & L. 1. de rerum permut. & uterque redit ad suum beneficium; sine noua collatione, ut notat Ioannes Andr. in c. vnicum, de rerum permutatione; in 6. quia nihil censetur actum defectu conditionis necessarii. Si beneficium post permutationem deprehendatur subiectum liti, qui illud resignauit, debet litem protequi: & si euictum fuerit, alter redibit ad suum; cap. Si beneficia, 20. de praebeendis, in 6.

Secundò.
Libera.

Secundò, debet esse libera, id est, non fraude vel metu extorta, ut supra num. 190.

136

Tertiò, In
manus Ordina-
rii.

Tertiò, Requiritur ut uterque beneficium suum resignet in manus Ordinarij, cui beneficium subest, siue is sit vnus idemque, siue alius & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Episcopo, absque praeuio illius consensu permuatantibus praestito, non posse recipere resignationes causa permutationis, & ex vi illius conferre: id enim solis Episcopis concessum videtur, cum alijs sit iure prohibitum; ut patet cap. Quaesitum, 3. de rerum permutatione. vbi dicitur, Generaliter teneas, quod commutationes praebendarum de iure fieri non possunt, praesertim passione praemissa, qua circa spiritualia, vel connexa spiritualibus, labem semper continet simoniae. Si autem Episcopus causam inspexerit necessariam, licet poterit de vno loco ad alium transferre personas, &c. confir. ex cap. Admonet, 4. de renuntiat vbi dicitur, Vniuersis personis tui Episcopatus sub distractione prohibeas, ne Ecclesias tuae diocesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque assensu tuo intra-e audeant, aut detinere, aut te dimittere inconsulto. Itaque solius Episcopi est auctoritatem permutandi praebere, sine qua omnia erunt irrita. Si tamen collatio ad alios pertineat, Episcopus non potest sine eorum consensu exequi permutationem, recipiendo resignationes, & conferendo ipsa beneficia: sed permuatantes ad collatores sunt remittendi, ut in minus eorum resignatio fiat, & ipsi iure suo utantur. Non enim hi iure suo priuandi. Si tamen alicubi sit consuetudo, ut etiam inferior Episcopo, ut Abbas, Praepositus, Decanus, sua auctoritate permutationes admittant & exequantur, valebit, ut docet Glossa & DD. in Clement. 1. de rebus Ecclesiae non alienandis. Quod si Ecclesiae sint exemptae, earum permutatio à Summo Pontifice est approbanda.

Consuetudo.

197

Quartò, Col-
latio fiat in
permuatantes.

Quartò, Requiritur ut fiat collatio in permuatantes. Vbi Aduerte, beneficium causa permutationis resignatum, non posse conferri nisi compermuatanti: si alteri collatum fuerit, irrita est collatio, ut expressè habetur Clem. vnica, de rerum permutatione. vnde Ordinarius, si admisit permutationem, astringitur ipsis conferre. Neque est necesse ut resignationes aut collationes, fiant eodem tempore: possunt enim saepe multi menses intercedere, quod maximè locum habet, quando beneficia sunt in diuersis diocesis: tunc enim debent resignari coram diuersis Episcopis, à quibus postea debent etiam conferri. Vnde sequitur, si Petrus & Paulus permuant sua beneficia, & Paulus resignet prior, factaque resignatione & collatione moriatur antequam Petrus resignationem, sui beneficii faciat, Petrum habiturum virumque: ut etiam docet Rebuffus, §. De permutat.

198

Quintò, Con-
sensus patro-
norum, &c.

Quintò, Requiritur consensus illorum, ad quos electio vel praesentatio spectat: alioquin non valebit permutatio: Glossa in Clem. dictam, cum Felino & Rocho supra num. 193. citatis. non tamen est irrita talis permutatio, sed à patrono in irritum reuocari potest, mediante sententia Iudicis, si intra tempus à iure ad praesentandum concessum contradixerit, quod si intra illud tempus non contradixerit, sciens illam esse factam, efficitur valida & firma. Vide Couarr. qq. Pract. cap. 36. num. 9.

Aduerte tamen, si patronus requisitus nolit consentire, posse Episcopum (si iudicat permutationem expedientem Ecclesiae) sua approbatione supplere consensum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Parisiensis, teste Rebuffo num. 22.

199

Sextò & Septimò, Requiritur duz vltimae condi-

tiones, dubitatione praecedenti posita.

Petes Primò, Vtrum ius ad rem possit permutari, v. g. ius praesentationis, vel gratiae expectatiuae cum simili iure, vel cum beneficio.

Ius ad rem
an possit per-
mutari.

Communis sententia Doctorum est, id fieri non posse. probant ex cap. fin. de rerum permutat. Sed ibi tantum dicitur spiritualia cum temporalibus permutari non posse, ut ius decimarum cum pecuniae summa: gratia autem expectatiua, & ius nominationis non est quid temporale, sed spiritale. Nihilominus tenenda est communis sententia, praesertim de gratia expectatiua: quia gratiae sunt personales, & non excedunt casum expressum: vnde nec personam cui conceduntur. Ita Panormitan. in cap. Cum olim, 7. de rerum permutat. quod probatur ex cap. Cui de non sacerdotali, 27. de praebeendis in 6. vbi dicitur, Mandata de providendo, seu gratias expectatiuas non debent extendi ultra casus expressos. Puto tamen has permutationes non esse irritas, si Ordinarius illas admittat: quia nusquam hoc iure expressum: & interueniente Superioris auctoritate, in huiusmodi non committitur Simonia, cum sint res spirituales. vnde si ob iustam causam, v. g. ad litem componendam fieret, non putarem damnandum. Vide c. 35. dub. 4. num. 30.

Non viden-
tur irrita
ipso facto.

Petes Secundò, Si quis velit suum beneficium resignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem resignationem admittere, ut ipse possit beneficium alteri conferre: vtrum ego possim uti permutatione ficta, resignando causam permutationis beneficium, quod non habeo?

200
Permutatio
ficta.

Rebuffus, §. De permutat. num. 14. & 15. putat talem permutationem validam esse. ratio est, quia non interest nisi partis, cui nulla hic sit iniuria. vel enim est conscia, & sic consentit: vel si non est conscia, integrum illi manet aut redire ad suum beneficium, aut agere ad complementum permutationis. Confirmatur, quia si tibi dedi rem meam causam permutationis, & postea nolim tuam, eamque tibi condonem, non irritatur permutatio.

Hæc sententia alicui vera videri queat, si tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideo resignasti coram Ordinario, qui mihi illud contulit: tunc enim transfertur dominium propter bonam fidem contrahentis: iuxta ea, quae dicta sunt supra cap. 20. dub. 18. & 19. Potes tamen me cogere ut impleam contractum, vel ut acceptum restituam. Si autem sciebas me non habere beneficium, res est minus verisimilis: quia tunc non poteras bona fide velle permutare, sed donare gratis, seu resignare in fauorem: quam resignationem Episcopus noluisset admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices forte, non esse irritam, quia Episcopus confert absolute volente parte, cuius est beneficium: vnde hic nulli sit iniuria. Nec refert quod Episcopus conferat per errorem, quia hic error est extrinsecus, versatur enim circa causam collationis: putat enim se conferre causam permutationis, cum non sit mutatio.

Nihilominus hæc sententia mihi non probatur. Primò, Quia ianuam multis fraudibus aperit. Secundò, Quia facta permutatio non est permutatio, & consequenter nullam vim habet. vnde Lud. Gomez. qu. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit: permutationem cum beneficio, quod vocant, de perita, id est, cum beneficio ficto, non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione est per errorem & fraudem extorta. Nec refert quod error sit circa aliquid extrinsecum: nam etiam talis error quando est causa contractus vel alicuius dispositionis, reddit illam irritam, vel certe in irritum reuocabilem, ut dictum est cap. 17. dub. 5.

DVBITATIO XXXVII.

Quid & quod duplex sit pensio.

161

Pensio hoc loco est ius non perpetuum percipiendi fructus ex alieno beneficio. Dico Non perpetuum, ut excludatur Beneficium: hoc enim ita institutum est, ut non solum ad vitam unius vel duorum duret, sicut pensio, sed ut sit perpetuum. Dico, Ex alieno; quia nemo ex suo beneficio dicitur habere pensionem, cum eius habeat proprietatem & fructus omnes; sicut nemo dicitur habere usufructum in suis bonis, sed solum in alienis; est enim pensio similis usufructui à proprietate separato.

202

Pensio triplex pensio est triplex, temporalis, spiritalis, media. Temporalis dicitur, quæ datur propter aliquod ministerium temporale præstitum vel præstandum; ut ea, quæ datur viro illustri vel Principi ut Ecclesiam defendat; quæ œconomo, vel alteri negotia Ecclesie agent: item quæ datur ob bonam operam Ecclesie nauatam, vel ob spem nauandæ.

Spiritalis est, quæ fundatur in titulo merè spiritali, ut ea quæ datur concionatori, vel adiutori Episcopi aut Parochi.

Media est, quæ fundatur in solo statu spiritali, non tamen in officio spiritali præstando; ut ea quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni, ut se sustentet; & quæ datur causâ resignationis vel litis componendæ. hæc dux postremæ vocantur clericales, seu ecclesiasticæ pensiones, quia solis Ecclesiasticis dantur; prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO XXXVIII.

Quanam requirantur ut pensio ecclesiastica possit obtineri.

203
1. Capacitas,
quæ requirit.
Clericatus.

Ætas.

Legitimus.

Non innoda-
tus censura.

Primò requiritur ut obtinens sit capax, ut autem sit capax, necesse est Primò, ut sit Clericus, ac proinde ut habeat primam tonsuram, ut docet Gigas quæst. 22. quod intellige, si pensio referuatur alicui tamquam Clerico: quia etsi ius expressum hac de re non sit, tamen ita seruat stylus Curie Romanæ, qui pro lege seruatur, ut dicunt DD. Ætas autem ea sufficit; quæ ad tonsuram, ut docet Gigas quæst. 13. Neque Concilium Trident. quidquam hac in re mutauit: etsi credam magis secundum mentem Concilij esse ut adsit ætas necessaria beneficiis. Secundò, Ut non sit illegitimus: hic enim sine dispensatione non est capax pensionum, ut nec beneficiorum; ut probat Gigas q. 16. neque Episcopus cum eo dispensare potest, nisi ad pensiones, quas ipse potest referuare. Tertiò, Ut non sit excommunicatus; hic enim sicut aliorum privilegiorum impetrandorum est incapax, ita etiam pensionum. Vnde is, cui pensio referuatur, solet in litteris absolui ad cautelam, sicut in litteris prouisionis beneficiariz. Idem videtur dicendum de irregularitate; ita Nauar. Consil. 35. de Homicidio. Emanuel tamen Sà v. Homicidium n. 21. dicit, homicidam voluntarium, qui tamen maxime est irregularis, non esse incapacem pensionis. itaque declaratum à Congregatione Concilij, neque id in editione Romana est correctum. vnde hæc sententia est valde probabilis.

204
2. Causa iusta.

Secundò, Requiritur ut subsit iusta causa: qui enim sine iusta causa pensiones obtinent, non sunt tuti in conscientia, etiam si Pontifex cum eis dispensauerit: ut docet Toletus l. 5. c. 73. ex communi sententia Theologorum. Sicut qui accipit pecuniam ab œconomo, quem scit malè dispensare res domini sui, non potest retinere: præsertim si nullum officium pro ea præstiterit. hæc autem causa debet cedere in utilitatem Ecclesie: ut propter aliquod ministerium temporale vel spiritale Ecclesie exhibitur vel exhibendum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam com-

ponendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

Tertiò, Requiritur potestas in constituyente seu referuante. hæc autem est in Summo Pontifice, ad quem plenaria dispositio beneficiorum noscitur pertinere: ut habetur cap. 1. de præbendis, in 6. & Clement. 1. in fine. Ut lite pendente.

Sed dubium est, Vtrum Episcopus possit pensionem constituere? *An Episcopus pensionem referuet.*

Quidam docent, posse, si causa iusta subsit. Ita Gigas q. 6. qui pro hac sententia citat Oldradum, Felinum, Antonium de Butrio, Innocent. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium, & Caccialupum. Causa iusta censetur, Primò, Si assignetur seni Parocho, non valenti amplius seruire, ut alatur. Secundò, Si causâ transactionis in lite; ut patet cap. Nisi essent. 21. de præbendis, & c. Audiuimus. 3. de collusionibus detegenda. Tertiò, Si causâ permutationis, ob inæqualitatem fructuum, cap. Ad quæstiones 6. de rerum permutatione. ubi satis aperte id videtur concedi. ita docet Nauarr. Consil. 22. de Simonia num. 4. cum Anchar. & Felino. Causâ verò simplicis resignationis, Doctores Episcopo id non concedunt: nisi resignans esset senex, & ad præstandum officium ineptus, vel nisi alia rationalis causa interueniret. In his casibus non potest eam constituere, nisi ad vitam eius cui assignatur. ut docet Gigas ex Oldrado & Anchano. Verum quidam dicunt, pensionum constitutionem per stylum Curie referuari Summo Pontifici. Vnde Ordinarij non poterunt, nisi quatenus id eis privilegio vel consuetudine est concessum. nam stylus Curie ius facit: quod maxime in pensionibus verum est, quarum ius vniuersum ferè constat consuetudine. Confirmatur quia pensionum constitutio est contra ius commune, quo statuitur ut beneficia sine imminutione conferantur, Decretal. lib. 3. tit. 12. Itaque continet in se dispensationem iuris: at Episcopus, utpote inferior, non potest dispensare in iure, nisi quatenus id ei ipsum ius, vel consuetudo legitime præscripta, quæ instar iuris habeat, concedit. Idem confirmari potest Extrau. Ambitosæ. de rebus Ecclesie non alienandis. Nam constitutio pensionis non minus est alienatio quàm vel decennalis locatio, vel hypothecatio: quia est alienatio rei immobilis, nempe iuris Ecclesie competentis. pars enim iuris Ecclesie ad fructus alienatur. quod maxime locum habet in pensionibus perpetuis. ius autem tale inter immobilia censi constat. Idem crediderim de pensionibus vitalibus. quia non minus inter immobilia censi debent, quàm redditus vitalis, & usufructus. Addo, has pensiones plerumque annexam habere aliorum bonorum obligationem, quæ etiam illi Extrauag. repugnat. Requirit autem ea consuetudo de qua diximus, ut legitime præscripta censi debeat, secundum communiorum sententiam DD. vel 40. annos cum titulo, vel tempus immemorabile sine titulo. quia ius commune & iuris præscriptio ei obstat, iuxta cap. 1. de præscript. in 6.

Hæc tamen potissimum intellexerim de pensionibus quæ primariò imponuntur ipsi beneficio, ita ut simul cum beneficio tamquam onus annexum transeant in successorem beneficij. Harum enim constitutio merito soli Papæ referuatur, nec iure communi conceditur Episcopis: quia id cederet in damnum successoris. Secus fortè de illis quæ primariò imponuntur ipsi personæ beneficiarij, & solum secundariò ipsi beneficio, nimirum pro eo tempore quo ipsius fuerit, ita ut simul atque ad alium translatum fuerit, onus pensionis extinguatur. Nam id in nullius cedit præiudicium, & sæpè grauis causa subest ita statuendi, & ipsi beneficiario expedit, qui etiam in talem pensionem consentit. Et de tali pensione intelligendi DD. & iura supra num. 205. allata.

Nec obstant Canones, quibus dicitur Beneficia sine diminutione conferenda: quia tantum intendunt vetare, ne Episcopus vel collator sibi partem fructuum referuet, titulo in alium collato: & ne ipsa beneficia diuidat in dyo: vel ipsa primariò oneret: ut patet

ex locis citatis, & ex cap. Maioribus. cap. Vacante. & cap. Cum causis, de praebeendis. denique ne sine graui causa pensiones etiam secundario imponantur. Si tamen talium pensionum constitutio stylo Curiae Pontificis esset reservata, illi standum.

4. *Moderata.* Quartò, Debet esse moderata, ita ut beneficiario relinquatur quantum satis est ad sustentationem; praesertim sit sit beneficium cum cura animarum. Vnde inoleuit consuetudo ut non excedat tertiam partem fructuum, teste Caccialupo, tractat. de pensionib. q. 7. & regulariter Legatis Apostolicis datur potestas reservandi pensiones super fructibus beneficiorum ex causa resignationis usque ad tertiam partem proventuum, ut testatur Gigas quæst. 6. & 9. potest tamen Pontifex maiorem constituere.

107 *Consensus patroni non est necessarius.* Quintò, Etsi beneficium, cui pensio imponitur, sit Iuris patronatus laicorum; non tamen est necessarius consensus patroni, ut quidam volunt: quia id nullo Iure cauetur; & aliàs nullum sit ei per impositionem pensionis prauiudicium: patroni enim non est percipere aliquos fructus, nisi in necessitate, quando ab Ecclesia deberet ali: quæ necessitas, cum non impendat, non est considerabilis: sed tantum eius est praesentare instituendum; quod ei per pensionem non adimittitur. secus est in permutatione & resignatione, quæ sit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus suo iure priuatur. vnde debet ordinariè eius consensus intervenire. debet tamen in litteris pensionis fieri mentio, & derogatio patronatus; si sit laicorum, ut habet stylus Curiae; teste Gigante quæst. 14. non tamen si sit Ecclesiasticorum; ut ut tradunt DD. in cap. Cum Dilectus, de Iure patronatus. difficilius enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quam Ecclesiasticorum.

108 *Recitat Horas beate Virginis.* Sextò, Pensionarius etsi Iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces, nunc tamen post constitutionem Pij V. ubi ea est recepta, tenetur recitare Officium B. Virginis; ut patet ex Bulla eiusdem. quod si omiserit, non facit fructus suos; eodem prorsus modo, quo beneficiarius horas Canonicas omittens. vide Bullam eius apud Nauarrum cap. 25. num. 122.

Septimò, Pensio non est perpetua ut beneficium, sed morte pensionarij extinguitur, sicut vlu-fructus morte vlufructuarij. Posset tamen Pontifex efficere ut sit perpetua instar beneficij, utque de vno in alium transferatur. sed hoc ex plenitudine potestatis, non ex natura & conditione pensionis.

Vtrum pensio possit redimi, vel vendi, dicetur capite sequenti dub. 22.

CAPVT XXXV.

De Simonia.

Constat Dubitationibus 31. D. Thom. q. 100.

ITEM simonia sit peccatum oppositum religioni, tamen visum est de ea proximè post beneficia tractare, eò quod potissimum in praesentationibus, electionibus, postulationibus, collationibus, resignationibus, & permutationibus beneficiorum locum habeat. Primum dicemus de simonia secundum se. Deinde de praecipuis modis in particulari, quibus fieri solet. Tertio de poenis eius.

DUBITATIO I.

Quid sit simonia.

D. Thomas ars. 1. quæst. 100.

1 *Dicitur simonia à Simone mago ob tres causas.*

Notandum est, simonia peccatum à Simone magno nomen accepisse, idque ob tres causas.

Primò, Quòd ille primus tempore noui Testamenti legatur hoc crimine infectus fuisse, Actor. 8.

Secundò, Quòd grauissimè inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluerit enim emere pecunià donum illud & potestatem admirabilem visibiliter conferendi Spiritum sanctum, idque eo sine ipso Spiritum sanctum postea venderet; ut docet D. Augustinus tract. 10. in Ioannem. Volebat, inquit, emere Spiritum sanctum; quia vendere volebat Spiritum sanctum: & colligi potest ex c. 8. Actorum. Priores autem solum rem spiritalem creatam vendiderunt: ut Balaam suam prophetiam, Num. 22. & 23. Giezi minister Elisæ sanitatem diuinitus concessam, 4. Reg. 5.

Tertio, Quia Simon videtur etiam pertinaciter sensisse hoc ipsum esse licitum, ac proinde fuisse haereticus hac in re: quod insinuat D. Ambros. l. 2. de poenitentia c. 4. & habetur 1. q. 1. can. Petrus. videtur autem hoc vitium maximè coepisse vocari nomine simoniae tempore Gregorij I. qui etiam vocat illud *haresim simoniacam*, nempe quia est exterior quædam professio haereticæ seu prauæ opinionis: (sicut imaginum deturbatio & conculcatio est professio haereticæ internæ) praesertim si publicè & sine pudore fiat, sicut fiebat in Gallis tempore Gregorij, ubi palam pro collatione ordinum exigebatur pecunia, ut constat ex registro epist. 110. 113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud passim vitium Simonis, ut Chrysostomus, Ambrosius, & Nazianzen. vide plura testimonia 1. q. 1.

Notandum Secundò, Simoniam esse vitium contra virtutem religionis, consistens in rerum sacrarum indigna tractatione, non qualibet; (variis enim modis indignè tractari possunt) sed qua res sacræ tamquam profanæ æstimantur, & in contractus deducuntur: hæc enim est magna in Deum, à qua sanctitatem habent, irreuerentia: quæ vocatur simonia. Vnde patet simoniam esse speciem sacrilegij, qua res sacræ indignè tractatur, dum pretio temporali æstimatur, & in contractum deducitur. Solet autem sic definiri.

Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritali annexum. sic Glossa in cap. 11. Qui studet. 1. qu. 1. passim à DD. recepta. solum additur à DD. *pretio temporali*, maioris explicationis causâ. Hæc definitio habet quatuor partes.

Prima *studiosa voluntas*, id est, deliberata: ut excludantur motus voluntatis non plenè deliberati, vel procedentes ex ignorantia inculpara. loquimur enim de peccato simoniae in sua specie perfecto.

Secunda, *emendi aut vendendi*; quibus verbis significatur omnis omnino contractus non gratuitus, siue sit vera emptio, siue locatio, siue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*, si enim detur spiritale pro spiritali, non erit propriè simonia, ut infra diceretur. turpitudine enim huius peccati consistit in eo, quòd spiritalia æstimentur pretio humano vel re aliqua humana, quæ sit pretio æstimabilis.

Solet autem à DD. triplex pretium distingui, ex c. 8. Saluator. 1. qu. 3. *Pretium muneris*, ut pecunia, equus, bos, vestis, & similia vendi consueta. *Pretium linguae*, ut laus & vituperatio, patrocinium aduocati, commendatio apud Principem: hoc enim officium est pretio æstimabile. *Pretium obsequij*, ut ministerium aliquod in rebus temporalibus, ut est famuli, oeconomi, &c.

Quarta, *Aliquid spiritale, vel spiritali annexum*; quia res merè temporalis non est materia simoniae: illius enim commutatio non est contra reuerentiam rebus sacris debitam. Hinc patet, maliciam huius vitij in eo consistere, quòd iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus sacris, atque ad eò ipsi Deo, dum tamquam res temporales pretio æstimentur, & contractibus subiciuntur.

Sp ritale hæc vocatur non omne aut solum incorporeum: sed quòd est aliquo modo supernaturale, siue sit aliquid reale, siue morale tantum, siue in modum actus, siue in modum habitus. talia sunt virtutes supernaturales, gratiæ praeuenientes, gratiæ gratis datæ, Sacra

2 *Est contra religionem.*

3 *Definitio simoniae.*

4 *Explicatio definitio.*

4 *Triplex pretium.*

5 *Malitia huius peccati.*

5 *Spiritale.*

Sacramenta, consecrationes, benedictionesque Ecclesie, & omnis usus potestatis supernaturalis.

Annexum spirituale.

Spirituali autem annexum est, quod cum aliquo spirituali connexionem habet: quod tripliciter fieri potest: antecedendo, consequendo, comitando. Antecedendo: ut Ius patronatus; quia supponitur presentationi beneficiorum. Item secundum quosdam vestes & vasa sacra, templa, altaria; quia referuntur ad sacrificium Missæ. Consequendo: ut beneficia ecclesiastica, quia supponunt officium diuinum. Comitando: ut labor in ministerio Sacramentorum.

6

Supernaturalia sunt simoniae materia.

Petes, Quare solâ supernaturalia censentur esse materia simoniae?

Respondeo, Quia cum hæc naturâ suâ sint talia, ut humana industria non possint comparari, sed solum diuino munere gratis concedi; magna irreuerentia est, si pretio, sicut aliz res humanæ, æstimentur: quod locum non habet in iis, quæ naturaliter possunt haberi, etiam si per accidens alicui supernaturaliter infusa sint, vel post amissionem restituta; ut si alicui sit infusa ars mechanica, ut Beseleel; vel oculi amissi diuinitus restituti. Non enim quia aliquid diuinitus acceptum est, ideo efficitur inuendibile, sed quia est ordinis supernaturalis, nullis causis naturalibus comparabile, & directe concessum à Deo ad animarum conuersionem & salutem supernaturalem. Vnde etsi fama & vitæ non sint pretio æstimabilia, tamen quia sunt bona humana ordinis naturalis, non debetur illis ea reuerentia, ut non subiiciantur pactis & pretio temporali. Nam vita licet pecuniâ redimitur, & homines emuntur in seruos, & fama interdum interuentu pecuniæ vel comparatur, vel recuperatur.

7

Vendere doctrinam licitum.

Ex his sequitur Primò, Non esse simoniam, vendere doctrinam vel noticiam cuiusvis veritatis naturali industria comparabilis: ut rectè docet Sotus l. 9. quæst. 5. artic. 1. Victoria, de simonia, relect. 1. num. 5. & Adrianus quodlib. 9. artic. 1. ubi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Est contra Alci-fiodorenses 3. part. quæst. penult. de simonia, & Alex. Halensem 2. p. quæst. 185. num. 3. qui dicunt scientiam vendi non posse, quia est inæstimabilis pretij: sed solum laborem qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali industria paratur, & ex causis naturalibus illa cognitio oritur. Secundò, Quod quis est doctior, eò maius stipendium potest exigere, & tamen minùs laborat: quod est signum, æstimari scientiam ipsam. Tertiò, Idem patet ex eo, quod pro sublimiori doctrina maiora solent peti stipendia; quod tamen non liceret, si vendere doctrinam esset simonia.

Nec refert, quod sapientia non possit auro æstimari: quia sapientia non solum pendet ab alterius doctrina, sed etiam à lumine interno. Deinde etsi secundum naturam suam non possit auro conferri: tamen ratione quarundam conditionum annexarum, quæ æstimentur apud homines, ut sunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, utilitas temporalis inde proueniens, potest sine iniuria auro conferri. Simili modo, homo secundum naturam suam est præstantior toto mundo, tamen ratione utilitatis temporalis ex illo prouenientis, potest pretio vendi.

8

An apud Ethnicos, Iudeos, & in statu naturæ.

Sequitur Secundò, In statu naturæ non futuram fuisse simoniam propriè dictam: quia nihil ibi fuisset supernaturale. Similiter nec apud Iudeos modò, nec apud infideles est vlla vera simonia in venditione rerum sacrarum, nisi ex conscientia erronea, quæ existimant se vendere rem sacram, (sicut Ieroboam vendens sacerdotia excelsorum, 3. Reg. 13.) cum nihil sit apud ipsos verè sacram aut supernaturale. In statu tamen naturæ potuisset esse aliquid affine simoniae: nam fuisset ibi verus Dei cultus, veri Sacerdotes, sacrificia & sacrificandi instrumenta, quæ nonnullam habuissent sanctitatem, in morali quadam deputatio-ne constitutam, quam pecuniâ æstimare, nonnulla videtur futura fuisse irreuerentia. Potest etiam Ethnicus committere veram simoniam in rebus Christiano-

rum, ut si venderet Baptismum, aut vasa sacra propter consecrationem.

Sequitur Tertiò, Non esse simoniam, dare alicui beneficium ob amorem humanum: ut quia sanguine vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem: ut si des alicui beneficium ne tibi noceat, modò pactum non interueniat. Quod si pactum interuenierit, dubium est, de quo infra d. 11. Negari tamen non potest, quin nonnulla sit in sacrum officium irreuerentia, si beneficium ob amicitiam humanam vel similem causam detur: magisque spectentur causæ priuatæ, quàm bonum Ecclesie.

Sequitur Quartò, Non esse simoniam, quando Sacerdos præstat ministeria sacra etiam principaliter, ob lucrum temporale: modò nullum pactum tacitum vel expressum interueniat: quia ratio simoniae consistit in pactione & contractu, secundum communem sententiam Doctorum.

Nec obstat, quod D. Thomas quodlibet. 8. artic. 10. contrarium sentire videtur in casu proposito: quia in Summa videtur mutasse sententiam, cum ad simoniam requirat pactum: ut patet artic. 1. ad 5. Potest tamen dici latè simonia, quia qui æstimat ministerium spiritale ex utilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & faciliè ad contractum descenderet.

Sequitur Quintò, Non esse simoniam, si quis animo non quidem verè emendi aut soluendi, sed decipiendi dumtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio: ut rectè Caietan. opusc. 9. q. 2. tom. 1. & Sotus l. 9. q. 8. art. 1. Idem sentit Toletus l. 5. cap. 90. ratio est, quia iste non habet voluntatem verè emendi, sed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad simoniam: tum quia externum opus simoniacum facit. Potest tamen beneficium sic obtentum retinere, si à legitimo collatore sit collatum, ut iidem DD. tradunt: & fatetur etiam Nauarrus cap. 13. num. 136. quamuis velit esse simoniam conuentionalem.

D V B I T A T I O II.

Vtrum omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia Iure diuino prohibita.

Notandum est, rem aliquam in proposito posse dici spiritualem vel sacram, ita ut sit materia simoniae, quatuor modis. Primò, Quia talis est naturâ suâ: ut sunt omnes supernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datæ, siue consistant in habitu aliquo, siue in quadam assistentia spiritus sancti. Secundò dicuntur sacra, Quia sunt causa sanctificationis: siue effectiua, ut Sacramenta: siue dispositiua & excitatiua, ut sacramentalia, concio, preces, exorcismus. Tertiò, Quia sunt effectus vel usus sacre potestatis, ut excommunicatio, absolutio, benedictiones, & consecrationes, quas facit Ecclesia. quamuis hæc etiam possint dici sacra secundo modo. Item prophetare, miracula facere: quia sunt operationes potestatis supernaturalis. Quartò dicuntur sacra solum, Quia annexæ sunt rebus sacris, idque vel propriæ, ut beneficia, Ius patronatus, Ius eligendi: vel improprie, ut officium sacristæ, officium oeconomi Ecclesie.

Notandum Secundò, In quibusdam rebus spiritualibus esse aliquid temporale secundum se pretio æstimabile: ut in calice consecrato, in beneficiis: in quibusdam nihil esse tale: vel si quid sit, minimi est pretij: ut in Eucharistia, in Baptismo.

Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerum spiritualium cuiusvis generis pro pretio temporali: Simonia Iure diuino prohibita: ut si quis vendat Sacramenta, vel sacramentalia,

11 3 vel

vel functiones potestatis spiritualis: vel si pluris vendat calicem consecratum, quam non consecratum, globulos benedictos, quam non benedictos: idque non ratione laboris vel sumptuum, quos fecit ut curaret benedici, sed ratione benedictionis. est communis sententia DD. D. Thomæ quæst. 100. art. 1. Durandi in 4. d. 15. q. 5. Richardi eadem distinctione circa tertium principale quæst. 1. Adriani quodlibet. 9. art. 1. Victoriz relect. de simonia num. 15. Soti lib. 9. q. 5. artic. 2. Nauarri cap. 23. num. 99. & 160. & aliorum.

Probatur Primò ex Scripturis, 4. Reg. 5. Giezi diuinitus punitur lepra, quòd ausus fuerit pecuniam procuratione lepræ per miraculum facta exigere. Matthæi 10. *Gratis accepistis, gratis date.* hic Apostoli iubentur functionem doni miraculorum & sanitarum gratis præstare; quia illud donum gratis acceperant: atqui cetera omnia supernaturalia gratis accepta sunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, causam cur gratis dare debeant, non esse præcisè quia gratis acceperunt; (qui enim scientiam vel artem naturalem à Deo infusam haberet, posset eius usum vendere) sed quia res talis est ut non possit humanâ industriâ, sed solo Dei munere haberi, & hoc vult Dominus significare illis verbis, *Gratis accepistis.* quasi dicat; donum illud tale est, ut vestra industriâ non potueritis assequi, sed gratis vobis concessum est, ac proinde etiam gratis eo uti debetis. Quibus verbis etiam significat, illa spiritalia dona non esse ipsis collata ad temporalia emolumenta, sed ad fructum Euangelij, ad conuersionem & salutem animarum, ut patet ex verbis quæ proximè antecedunt: *Euntes, inquit, prædicate, dicentes, quia appropinquauit regnum celorum: infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones eiicite: gratis accepistis, gratis date.* nempe ad hunc finem. Itaque solùm ad hunc finem concessa sunt. Vnde ex modo concessionis & fine constat non esse nobis datum dominium istorum donorum, seu ius disponendi de illis vel eorum usu pro nostro arbitrio, sed solùm dispensationem in spiritali vtilitatem proximorum: ergo vendendo iniuria fit Deo: tum quia usurpatur dominium rei ipsius, cuius ipse solam dispensationem concessit: tum quia hoc modo impeditur finis ad quem collata sunt. hoc enim ipso quo aliquid venditur, insinuat non esse quid diuinum supernaturale pertinens ad salutem æternam, sed rem temporalem & humanam ad commoda huius vitæ dumtaxat spectantem. talia enim sunt omnia apud omnes gentes, quæ in contractus veniunt. Itaque homines non putarent ista fieri virtute diuina, & desiderio salutis ipsorum, sed arte diabolica, & totum negotium religionis putarent esse fictitium & ad quæstum comparatum. Vnde patet, hoc præceptum non esse positium, sed continere ius naturæ,

15
Non est positium præceptum illud Matthæi 10. *Gratis accepistis, gratis date.*

maximè cum in nouo Testamento nulla sint præcepta diuina positiua, præterquam fidei & Sacramentorum, ut communior sententia Doctorum tenet, & docet D. Thomas 1. 2. quæst. 100. artic. 2. in corpore, & artic. 1. ad 2. Actor. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (ait Petrus Simoni mago.) rationem addit, *Quoniam donum Dei exislimasti pecuniâ possideri.* id est, Quia voluisti id, quod sola Dei donatione haberi potest, acquirere pecuniâ. vbi aperte insinuat esse contra legem naturæ. ratio est, quia per talem contractum fit notabilis irreuerentia rei sacræ, & consequenter Deo eius largitori, dum tamquam profana & humanis viribus parabilis æstimatur pecuniâ: in qua irreuerentia consistit malignitas simoniæ.

15
Petes, Verùm hæc simonia sit ita praua, ut mendacium, adulterium, & alia intrinsecè mala.

15
An sit intrinsecè malum. Respondeo, Nomen *simonia* sonare id quod intrinsecè malum est, non minùs quam nomen *mendacium* vel *adulterium*. An autem venditio spiritalium ita sit mala, ut ne per absolutam Dei potentiam concedi possit, est dubium. Verius videtur non ita malum esse, quin aliquando per aliquas circumstantias eius malitia possit impediri. fieri enim potest ut interdum eius-

modi sint circumstantiæ, ut prudentis iudicio non censeatur vlla iniuria fieri rei sacræ, etiamsi pecunia ad eam obtinendam derur vel exigatur, ut infra dicitur d. 7. modò tamen ipsa res sacræ pecuniâ non æstimetur, quasi non pluris valeret: hoc enim nec per absolutam Dei auctoritatem videtur posse concedi. etsi enim Deus sit absolutus omnium bonorum spiritalium Dominus: tamen ipse statuere non potest ut non pluris æstimentur quam pecuniâ: hoc enim intrinsecam inordinationem continet non minùs quam loqui contra mentem, vel cognoscere alienam: ipsa enim conditio rerum, quam ex natura sua habent, postulat diuersam æstimationem. vnde id fieri non posset sine iudicio falso & affectu peruerso. Quidam tamen putant, Deum tamquam absolutum omnium rerum Dominum posse per suam absolutam potentiam concedere licentiam captandi quæstum ex usu talium donorum. v. g. ex usu gratiæ sanitarum vel prophetiæ, & etiam ex collatione talium donorum, si quis posset ea in alterum conferre. Nam hæc omnia etiam temporalia commoda adferunt, v. g. sanitatem corporalem, notitiam vtilem ad negotia humana: quo casu cessaret irreuerentia. nam ille homo vteretur iure suo sibi à supremo Domino concesso, idque secundum illius voluntatem: & tunc illa res non censeretur mere spiritalis, quia non ordinaretur neque concederetur solùm ad salutem supernaturalem sicut modò (imò parum vel nihil ad eam tunc valeret) sed potissimum ad commoda temporalia, itaque ex fine censeretur quasi temporalis. Eset tamen huiusmodi licentia conditioni illarum rerum quasi violenta, nec satis diuinæ sapientiæ consentanea. Multa enim non repugnat fieri sola Dei potentia & auctoritate spectata: quæ tamen, si consideretur ratio diuinæ sapientiæ, & quid illam maiestatem deceat, repugnantiam inuoluere videntur. Sic etsi ex parte potentiz nullo modo repugnet Deum assumere in vniõnem hypostaticam quamuis naturam irrationalem, tamen ex parte sapientiæ potest repugnare, quia deest iusta ratio, ob quam decorè fieri possit.

Sed dubium est, verùm ea in quibus est aliquid pretio æstimabile, possint ratione illius vendi? De quibusdam nulla est difficultas, ut de calicibus, vestibus sacris, Chrismate, & similibus, quorum materia magno constat antequam consecraretur: non enim amittit suum pretium per consecrationem. Sed maxima controuersia est de beneficiis.

Sunt duæ sententiæ. Prior est ferè communis Theologorum, Beneficia iure diuino esse inuendibilia: quia ius percipiendorum fructuum est spiritale. Ita Caietanus Tom. 2. tract. 9. q. 1. Victoria, de simonia, num. 42. Sotus lib. 9. q. 7. art. 1. & alij.

Altera est Nauarri cap. 23. num. 108. vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi posse à Summo Pontifice, sicut vasa sacra. Eandem tenent ferè omnes Canonistæ, secuti glossam in cap. Ex parte 1. de officio delegati, & in cap. 1. de simonia.

Respondeo & dico Secundò, Vtramque sententiam rectè explicatam, veram videri: si beneficium consideretur planè formaliter, quatenus est ius fructuum, obtingens per officium sacrum, sic iure diuino est inuendibile; quia non potest vendi officium sacrum, per quod hoc ius habetur. Simili modo ius decimarum dicitur esse inuendibile, quia non potest vendi ministerium sacrum, per quod hoc ius competit: vendere enim hoc modo ius fructuum, est vendere officium, in quo illud ius consistit. neque Nauarrus id intendit negare. Si verò beneficium consideretur materialiter, nempe pro iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi: sic beneficium vendi potest per Pontificem absque simonia iuris diuini: quia in potestate ipsius est, ius ad illos fructus separare ab officio, & alteri dare vel relinquere officio annexum. sicut ergo si illud separaret, & alteri venderet, nullam simoniam committeret, quia non venderet aliquid spiritale: sic etiam si aliquam

17
At beneficia iure naturæ sunt omnino inuendibilia.

18
Resp. considerando sententias.

18
Qua ratione per Pontificem possit vendi beneficium absque simonia.

quam

quam summam pecunie exigere ab eo, qui beneficium sibi cupit conferri, ut ius illud titulo annexum relinquat, vel vel separatim illi vniat, nullam simoniam Iuris diuini committeret. hæc est mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlib. 9. ad 5. princip. vbi dicit, *Beneficia ratione iuris fructuum posse vendi, si Papa intendat vendere ius fructuum non mediante aliquo officio spirituali: secus autem si mediante tali officio.* Vnde sequitur, idem posse facere Episcopos absque simonia, nisi iure esset prohibitum: quia possunt ex causa ius fructuum saltem secundum partem ab officio separare, & illud alteri attribuere. Imò idem aliqua ratione possent priuari, nisi Iura obstarent. seposito enim iure positiuo, posset priuatus partem fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterum resignare: ac proinde posset etiam aliquid exigere, ut beneficium cum integris fructibus resignet; siue ut partem illam fructuum elocatum sibi non referuet. Verum quia iure statutum est ut non possint villo modo sine auctoritate Superioris ius fructuum in totum vel in partem ab officio seu titulo separare, ut patet toto titulo, Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur. necesse est, ut si resignent titulum, simul etiam censeantur renuntiare omnibus fructibus, ita ut hoc ipso, quo alter accipit titulum, accipiat etiam ius ad omnes fructus titulo annexos. Quare si exigat aliquid temporale pro iure fructuum, censebitur illud pro ipso officio exegisse; quia ius fructuum in alterum transferre non potest, nisi mediante titulo: & ita præsumitur commississe simoniam Iuris diuini. In re tamen non est necesse ut sit simonia Iuris diuini; quia etsi iure non possit ius fructuum separare à titulo, & transferre in alium absque interuentu tituli spiritualis, tamen potest illud facere facto vel tentare facere. sicut cum elocat partem fructuum ad vitam, vel etiam absque elocatione sibi seruat, & resignat titulum cum reliqua parte prouentuum, resignatario non contradicente, non committit simoniam Iuris diuini, neque etiam committet, etiamsi hoc ius postea illi vendat: quia iam antè titulus in eum translatus erat. erit tamen iniustitia, & tenebitur ad restitutionem; quia non potuit ius fructuum à titulo separare. Vnde vnà cum titulo in resignatarium est translatus; & consequenter ipsi fructus debentur, nisi eos condonet.

Ex his patet Primò, Hic non esse verè simoniam Iuris diuini, nisi quis intendat ius fructuum vendere mediante officio, ut benè Adrianus dixit, licet præsumatur esse. quo modo autem sit simonia Iuris humani, statim dicetur.

Patet Secundò, Multò minùs esse simoniam Iuris diuini in venditione officij sacristæ & oeconomi Ecclesiæ; quia multò minùs sunt spiritualia, quàm beneficia: sunt enim officia merè temporalia, etsi aliquem ordinem habeant ad suppellectilem sacram quam tractant, vel ad Ecclesiæ ministros cultumque diuinum; quare nus horum proventus, qui ad cultum diuinum sunt deputati, administrant.

D V B I T A T I O III.

Verum permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia Iuris diuini.

22 **R**espondeo, Non esse, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. Ita Victorius n. 17. qui pro hac sententia citat Innoc. in cap. Quæsitum, & D. Thom. in 4. d. 25. q. 3. a. 3. ad 8. Eandem tenet Sotus l. 8. q. 5. art. 2. & Durandus d. 25. q. 5. n. 9. & alij. Est contra Richardum in 4. d. 25. circa tertium princip. q. 1. & contra Adrianum quodlib. 9. ad quartam confirmationem, littera E.

Probatum Primò, Quia omnes Theologi & Canonistæ tenent, licere cum auctoritate Superioris permutare beneficium cum beneficio, & titulum cum titulo; idque etiam constat ex cap. Ad quæstiones, de rerum

permutat. & ex Clement. vnica, eodem titulo, vbi Ecclesiarum, beneficiorum, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur; & tamen plerique Theologi docent, beneficia Iure diuino naturali esse inuendibilia; certumque est, titulos ipsos omnino inuendibiles esse pretio temporali: atqui si talis permutatio esset Iure naturæ prohibita, non posset fieri cum auctoritate Superioris: hic enim à iure naturæ eximere non potest, neque facere, ut liceat, quod eo Iure est nefas.

Secundò, Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiam continere; nihil enim indecori est, si paciscamur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam in audiendis confessionibus, & similibus officiis, ut Sotus ait. Similiter si globuli benedicti & rosaria inter se commutentur, etiam habita ratione sanctitatis & benedictionis: non enim iniuria est rei sacræ si cum alia sacra componatur; sed si cum temporali. Vnde etiam non erit simonia, si duo adulti paciscantur ut se mutuò baptizent; etsi contrarium doceat Richardus supra.

Sed contra. Obiicitur Primò, Matthæi 10. dicitur, *Gratis accepistis, gratis date*; sed is, qui permutat rem sacram cum sacra, non dat gratis: ergo, &c. Ita Adrianus.

Respondeo, negando minorem, ad sensum verborum Domini: nam *gratis dare*, est dare sine mercede vel pretio temporali, ut colligitur ex verbis sequentibus, *Nolite possidere aurum*, &c. Ita Hieronymus, Chrysostomus, & Glossa in hunc locum Matthæi, & alij Patres.

Obiicitur Secundò, Qui permutat hoc modo rem spiritalem pro spiritali, insinuat suo facto se eius habere dominium, cum permutatio dominium transferat: ergo committit irreuerentiam in illam.

Respondeo Primò, Negando antecedens: sicut enim is, qui rem spiritalem confert absque permutatione, non testatur per hoc se eius habere dominium, quamuis in alterum eam conferat; sed solum se habere potestatem illam conferendi: ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat se habere dominium, sed solum ius quoddam eam in alterum conferendi, & pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, sed simile ius acquiritur.

Secundò, Concesso antecedente, nego consequentiam. certum enim est, nos multarum rerum sacrarum habere dominium; ut earum quæ in nostris actionibus sitæ sunt, & quarum materia nostra est, ut rosariorum, icuncularum, &c. non tamen idcirco illis quouis modo uti possumus, sed eo, qui non repugnet illarum sanctitati; ut cum inter se commutantur. vnde tale dominium non est villo modo contra reuerentiam ipsis debitam.

Obiicitur Tertiò, In commutatione, quæ ex pacto præuiò, nascitur obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali commodò impedire potest, & onerosa censetur, est pretio æstimabilis: ergo si licet res spirituales interueniente pacto commutare, dabitur spiritale pro temporali.

Respondeo, Negando consequentiam; si enim ex pacto sit obligatio reciproca, tunc obligatio compensatur cum obligatione. si autem obligatio solum sit ex altera parte; (ut quando alter in præsentem rem tradit, altero se obligante) tunc non traditur res pro obligatione, sed pro re spiritali futura, quam quia alter non potest modo exhibere, obligat se ad eam in futurum: nunc autem nihil dat. Sicut si tibi sumptus aliqui essent faciendi ad rem debitam sistendam præsentem, hi non darentur in solutionem, neque pro re alterius: ita nec obligatio illa datur in solutionem. Denique & illa obligatio per se spiritalis est, etsi per accidens incommodum aliquod temporale annexum habeat. hoc enim non refert: nam solum habetur ratio rei spiritalis; quam hæc obligatio directè respicit.

23
Obiectiones.

Gratis dare.

Permutatio
non necessariò
requirit do-
minium.

DVBITATIO IV.

Virum sit aliqua simonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur.

24
Sententia.
Durandi.

DVrandus in 4. dist. 25. q. 5. & quidam recentiores hunc secuti, existimant nullam esse simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. Ratio ipsorum est Primò, Quia circa id, quod non ex se, sed solum ex prohibitione Iuris est malum, tantummodò potest esse peccatum inobedientie, non autem irreligiositatis: nam tota ratio peccati est ex violatione præcepti humani: atqui violatio præcepti humani solum constituit peccatum inobedientie. Secundò, Quia Ecclesia suâ prohibitione id, quod non est sacrum, non potest facere sacrum; sed necesse est si velit facere sacrum ut adhibeat aliquam benedictionem; & tunc venditio eius erit simonia Iuris diuini, non humani. Addunt tamen, dici simoniam, quia tali contractui constitutæ sunt poenæ simoniacorum.

25
Simonia Iuris
humani.

Respondeo & dico Primò, esse aliquam veram & propriè dictam simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. est communior sententia Theologorum & Canonistarum in cap. Quæsitum. & cap. Cum olim, de rerum permutatione. ratio est, quia Ecclesiæ solâ suâ lege & ordinatione potest facere, ut id quod naturâ suâ ob partem temporalem non erat inuendibile, fiat inuendibile, seu inhabile ad venditionem, ob partem spiritalem seu in reuerentiam rei spiritualis connexæ; non addendo tamen nouam aliquam sanctitatem, vel consecrationem: ergo si quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram simoniam, violando rei illius sanctitatem per contractum. Confirmatur à simili, quia locum sacrum ratione sanctitatis potest suo decreto reddere immunem, ita ut Iudex sæcularis non possit reum inde vi abstrahere; adèd ut si contrâ faciat, peccet non solum contrâ obedientiam, sed etiam contra virtutem religionis & loci sanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonsuram, potest reddere immunem à potestate Iudicis sæcularis, ita ut peccet contra religionem, si eum ad suum tribunal pertraxerit. ergo etiam rem sacram potest reddere immunem à venditione, ita ut si vendita pretio fuerit, peccetur contra rei sanctitatem, & non tantum contra obedientiam.

Immunitas
loci & perso-
na est à lege
positiua.

26
In quibus lo-
cum habeat.

Dico Secundò, Hæc simonia Iuris humani Primò locum habet in venditione beneficiorum secundum partem temporalem.

Secundò, in venditione quorundam minùs spiritualium, ut officij sacristæ, œconomi Ecclesiæ, aduocati Ecclesiæ, & similia; & fortè etiam in venditione pensionum.

Tertiò, in permutatione beneficiorum facta sine auctoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in simonia confidentiæ, & similibus.

Venditio be-
neficiorum.

Prior pars, de venditione beneficiorum, probatur; quia omnium sententia constat hanc esse simoniam: id enim plurimi Canones expresse habent, atqui non est simonia Iuris diuini, si non intendant aliud emere & vendere quàm ius fructuum, & ipsam dignitatem seu officium absque pretio transferant: ergo est simonia Iuris humani sicut Iuris humani sacrilegium est, capere rem in Ecclesia, percutere Clericum.

Venditio offi-
ciorum.

Altera pars, nempe de venditione officiorum illorum, probatur cap. Saluator. 1. q. 3. vbi ad eandem rem adducitur auctoritas Concilij Chalcedonensis, quæ verbatim refertur can. Si quis Episcopus. 1. quæst. 1. his locis dicitur esse simonia vendere officium œconomi, vicedomini, aduocati, sacristæ, castaldi: atqui non est simonia Iuris diuini, quia sunt officia temporalia, ordinata solum ad temporalium administrationem, nec est in illis vlla sanctitas per consecrationem vel benedictionem: nam Œconomus est, qui res Ecclesiæ & Canonicorum gubernat. Vicedominus, est œconomus re-

rum Episcopi. Aduocatus, qui causis Ecclesiæ tractandis præest. Castaldus est, qui aliàs dicitur Maior domus, ut Glossa explicat: ergo solum est simonia Iure ecclesiastico.

Dices vocari simoniam, quia poena simoniz tali venditioni constituta est. Sed hoc non satisfacit, ideo enim poenæ simoniacorum statuuntur, quòd simonia commissæ sit, non autem ideo dicitur commissæ simonia, quòd poenæ illæ sint contractæ, ut patet ex Canone Saluator, vbi sic dicitur: *Cur sancta Synodus Chalcedonensis, procuratorem vel defensorem Ecclesiæ, vel quemlibet regulæ subiectum, ad eò per pecuniam ordinari prohibet, ut interuenientes quoque tanti sceleris anathematizet; nisi quòd eosdem simoniacos iudicet.* Ratio est, quia in his officiis est quædam dignitas ob conjunctionem, quam habent cum supellectili sacra, vel cum rebus & ministris Ecclesiæ, ob quam dignitatem Ecclesia potuit statuere ut essent inuendibilia, & immunia à contractibus humanis; quæ immunitas non potest violari absque violatione illius dignitatis, à qua mediante Ecclesiæ statuto. prouenit: sicut immunitas, & ius asyli concessum locis sacris, non potest violari absque sacrilegio & violatione sanctitatis, à qua illa immunitas mediante lege Ecclesiæ dependet. sicut enim Ecclesia per suam legem, qua prohibet à loco sacro (ob eius reuerentiam & sanctitatem) hominem auelli, constituit actum illum, quo legi obeditur in specie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in specie sacrilegij, & ipsum locum sacrum facit materiam religionis & sacrilegij quoad hunc actum; ita hæc officia facit materiam religionis & simoniz per suam legem, & actum venditionis & non venditionis facit actum simoniz & religionis.

27
Obiectio.

Quomodo fit
in his simonia.

Hinc patet responsio ad prius argumentum Durandi: negandum enim est, id, quod tantum est malum ex Iuris prohibitione, esse solum contra obedientiam: esse enim contra obedientiam, est solum ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ speciei contra aliquam virtutem particularem, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur. sic vesci carne in Quadragesima, Feria sexta, vel Sabbato, non solum est contra obedientiam, sed etiam contra temperantiam vel abstinenciam Christianam, quæ temperantiz est species: & omittere Missam die festo non solum est contra obedientiam Ecclesiæ debitam, sed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furem è loco sacro, est sacrilegium contra reuerentiam sanctitati loci debitam. Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Ecclesiæ, non solum est contra obedientiam, sed etiam contra religionis virtutem. quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, potest intuitu motiui illius virtutis, id quod non erat materia necessaria, facere materiam necessariam; & actum, qui non erat necessarius, facere necessarium, ita ut virtus sine villo, vel certe cum eius contrario consistere nequeat, ut supra explicatum est. Ratio à priori est, quia in his concurrunt duplex ratio obligandi: altera generica, altera specifica. Generica est; quæ præcisè prouenit ex præcepto Superioris, abstrahendo à hac vel ab illa materia virtutis. Specifica est, quæ supposito præcepto resultat ex conditione materiz, & particulari honestate obiecti formalis seu motiui, quod Superior in illa materia respicit & ob quod præceptum imponit.

28
Ad argumen-
tum Durandi.

Lex facit ma-
teriam neces-
sariam virtu-
tis, quæ per se
talis non erat.

Ad secundum augmentum, Etsi Ecclesia per suam prohibitionem ex re profana non faciat sacram, sicut per suam benedictionem & consecrationem; tamen facit ut illa res propter ordinem quem habet ad rem sacram, fiat inuendibilis; & hoc sufficit ad obiectum simoniz.

29

Tertiz pars, de beneficiorum permutatione, probatur ex cap. Quæsitum. 5. de rerum permutatione. vbi Urbanus III. ait, *Generaliter teneas, quòd commutationes prebendarum de Iure fieri possunt, præsertim passione præmissa, quæ circa spiritualia vel spiritualibus annexa, labem semper continet simonia.* & cap. Cum olim. 7. eodem titulo

30
Permutatio
beneficiorum.

tulo iubentur priuari suis beneficiis, qui ea propria auctoritate permutant. Ratio est, quia Ecclesia ob sanctitatem sacri ministerij potuit ea facere impermutabilia.

Dicitur simonia generari ratione.

Aduerte tamen hanc permutationem non dici proprie simoniam, sed tantum generali ratione & imitatione quadam; nam proprie simonia est, cum datur temporale pro spiritali; ut supra dictum est. & docet Sotus 1. 9. q. 5. art. 1. & q. 7. art. 2. Petr. Nauar. lib. 2. c. 2. n. 436. Arrag. q. 100. art. 1. & alij: idque patet ex facto Simonis, unde nomen traxit. Confirmatur, quia aliud genus irreuerentiae est dum datur temporale pro spiritali aliud dum spiritali pro spiritali contra praeceptum Superioris.

31

De permutatione aliarum rerum, an sit moniaca.

Dices, Cap. Quzsum. 5. dicitur, *Pactio circa spiritalia vel spiritalibus connexa labem semper continet simoniae*, & cap. ult. de pactis: *Pactiones factae pro quibusdam spiritalibus obtinendis, cum in huiusmodi omnis pactio, omnisque conuentio debeat omnino cessare, nullius sunt momenti*: ergo etiam commutationes aliarum rerum spiritalium erunt simoniace censendae.

Respondeo, Canones loqui vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod datur pro spiritali, ut cap. ult. de pactis, & cap. 2. Quam pio, 1. q. 2. vel de beneficiis, quorum permutatio propria auctoritate facta, peculiariter est prohibita, ut cap. Quzsum, & cap. Cum olim, supra. aliarum enim rerum spiritalium commutatio nusquam inuenitur prohibita: quod etiam Toletus fatetur lib. 5. c. 78. & Sotus lib. 9. q. 5. in fine.

Adde in quibusdam rebus contraria consuetudine hisce Canonibus esse derogatum, ita ut etiam temporale aliquid liceat pacisci; ut infra dubitatione 8. dicitur.

De renunciatione reciproca, & simonia confidentiae infra dubit. 14. & 16.

D V B I T A T I O V.

Utrum Papa possit esse simoniacus

32

Non contrahit penas Iuris.

Respondeo & Dico Primò, Papam non posse incurrere penas simoniae Iure ecclesiastico statutas; ut excommunicationem, suspensionem, inhabilitatem, &c. est communis DD. Ratio est, quia Princeps non subest suis legibus, quoad vim cogendi per penas, cum nemo iurisdictionem in seipsum habeat; sicut nec par in partem. Unde etiam sequi videtur, cum, qui contrahit cum Papa, non incurrere hasce penas; etsi contrarium sentiat Adrianus quodlibet. 9. & Ioannes Andreas ab ipso citatus, & multi alij. ratio est, quia hoc ipso, quo cupit aliquem secum sic contrahere, censetur illum eximere à lege quantum potest: non enim credibile est quod velit illum punire pro opere ad quod inuitat, vel certe in quod consentit, sic enim seipsum condemnaret. Idem dicendum de Episcopo, qui ludum alex sub poena excommunicationis vetuit, & postea alium ad ludendum secum inuitat, Huius sententiae est Sotus lib. 9. q. 5. art. 2. Siluester v. Simonia, q. 4. Palud. dist. 25. q. 4. art. 1. conclus. 3. Couar. ad regul. Peccatum, part. 2. §. 8. n. 9. Unde sequitur, talem non teneri renunciare.

Dico Secundò, Papa potest contrahere culpam simoniae Iuris diuini. ratio est, quia æquè ac alij subiectus est legi diuinæ naturali.

Sed tora difficultas est de simonia Iuris humani. Sotus putat, Papam non posse huius simoniae labem contrahere: idem sentit Siluester q. 4.

33

An labem simoniae Iuris positui contrahat.

Respondeo & Dico Tertiò, verius esse Papam incurrere culpam simoniae Iuris humani exigendo pecuniam pro officiis Iure vendi prohibitis, vel pro beneficiis, nisi rationabilis causa subsit, ob quam illa lege censetur exemptus. Patet ex iis quæ 1. 2. q. 96. art. 5. tradi solent, & docet Victoria relect. de simonia, n. 39. ratio est, quia obligatio, qua Princeps tenetur seruare

legem suam, non oritur immediatè à voluntate & potestate Principis volentis se obligare, sicut ea obligatio, quæ est in subdito, (nam Princeps non est sibi Superior, ut seipsum possit immediatè suo praecepto obstringere) sed oritur ex ipsa rei natura, id est, ex conditione Principis & Reipublicæ, ex qua prouenit ut Ius naturale dicat Principem debere pati legem, quam ipse subditis imponit, L. 1. tit. Quod quisque Iuris, & cap. Cum omnes, de constitutionibus: quod intellige si ratio legis æquè in utrisque locum habeat. Unde sequitur, Principem non posse seipsum pro arbitrio lege sua eximere, cum Iure naturali teneatur se suis subditis conformare. quare si contrà fecerit, peccabit pro conditione materiae virtutis praeceptæ, ut si non ieiunet tempore Quadragesimæ, peccabit contra temperantiam: si non seruet diem festum, contra religionem. Unde si vendat officia Ecclesiae vel beneficia, peccabit simonia; obligatio enim illa, qua tenetur se conformare subditis, est generalis, quæ contrahitur secundum variam materiam, & species virtutum, ad quas subditi obligantur. Quod si iusta causa subsit, quidam dicunt posse tunc secum dispensare, sicut cum subdito. Sed verius est dispensationem hic locum non habere, quia non obligatur ex imperio suæ voluntatis, sed Iure naturali, in quo non potest dispensare. Neque verò ea est opus: quia posita causa, cessat illa obligatio per se, eò quod definat illa ratio, ob quam se subditis debebat conformare.

Posita causa non est opus dispensatione.

Aduerte tamen, si absque iusta causa fecerit contra suam legem, non peccaturum mortiferè, modò scandalum absit; quia non tenetur illam seruare, nisi illo Iure, quo se tenetur conformare subditis. sed de his plura 1. 2. q. 69. art. 5.

34 Non peccat mortiferè.

D V B I T A T I O VI.

Quotuplex sit simonia.

Respondeo, Dux sunt praeipue diuisiones simoniae. Prior est, qua diuiditur simonia in eam quæ est Iuris diuini, & in eam quæ Iuris humani, de qua satis dictum est dub. 2. 3. 4. 5.

35

Altera est, qua simonia diuiditur in mentalem, conuentionalem, & realem. vide Nauar. c. 23. nu. 102. & Caiet. v. plex. Simonia, & alios.

Simoniam mentalem vocamus proprie hoc loco, non quidem internum propositum, quo quis vult exterius simoniace contrahere, (quamuis hoc etiam sic appellari possit) sed propositum internum, quo quis, dum confert alteri spiritale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contrà, quando confert temporale, intendit illum obligare ad reddendum spiritale, sine villo pacto externo: ut si quis seruiat Episcopo hac intentione ut in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exterius verbis aut nutibus facta conuentione, erit simoniacus mentalis.

Simonia conuentionalis est, quando non solum est internum propositum obligandi, sed etiam, proceditur ad externam conuentionem, sine tamen executione, saltem utrimque facta. Et hæc conuentio non tantum fit verbis expressis & directis, sed etiam obliquis & obscuris. interdum nutibus, vel sola pretij oblatione in speciem donationis, tamen ex circumstantiis aduerti potest. Est autem hæc conuentionalis duplex. Alia enim est pure conuentionalis, utpote neutrà ex parte completa. Alia est conuentionalis mixta, quæ completa est ex altera tantum parte, ita ut quodammodo constet tali & conuentionali: ut si pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum soluente pretium. vel contrà, si soluat pretium nondum collato beneficio. huius species est simonia, quæ dicitur confidentia, qua quis paciscitur cum eo cui confert vel renuntiat beneficium, ut eo cum suis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v. g. nepoti, fratri, &c.

36 Conuentionalis.

Realis

Realis.

Realis est, quando pactio ex utraque parte completa est, saltem inchoatè: ut si collatio beneficii facta sit, & pretij pars soluta. hæc peior est quàm conventionalis, excepta ea quæ est confidentiæ, ut infra dicitur.

Sequitur nunc ut explicemus modos particulares, quibus simonia videtur posse committi.

DUBITATIO VII.

Utrum in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro Sacramento.

Pro Baptismo.

Exemplum sit: Habes infantem baptizandum morti vicinum, & sacerdos recusat eum baptizare, nisi 10. aureos numeres; nec alia tibi ratio procurandi Baptismi suppetit. Item, tu ipse nondum es baptizatus, & morituro instante, alia ratione Baptismum obtinere nequis.

37

1. Sententia.

Prima sententia est, In hoc casu non esse licitum dare pecuniam pro Baptismo, etiamsi infans sine Baptismo esset moriturus. Ita D. Thom. in 4. d. 6. q. 2. 2. & d. 25. q. 3. 2. & insinuat q. 100. 2. 2. ad 1. Alexander Halensis 2. par. q. 187. n. 3. 2. 1. §. 1. Rich. d. 25. 2. q. 1. Paul. eadem dist. q. 8. & Glossa in cap. 100. Baptizandis. 1. q. 1. ubi dicit, in hoc casu potius permittendum infantem mori: addens, ego tamen potius darem pecuniam, quàm permitterem eum sic mori, licet non deberem sic facere: quod sanè absurdè satis dictum est, etsi fortè benignè possit explicari. Ratio horum est, quia emere Sacramentum, est intrinsecè malum, sicut & vendere: ergo nullo casu licitum, non enim sunt facienda mala ut eueniant bona.

2. Sententia.

Altera sententia est, In eo casu licere dare pecuniam, non quidem pro Sacramento propriè, sed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerson. tract. de simonia, ad sextam rationem, Panorm. in cap. Cum in Ecclesiæ corpore, de simonia, Caietan. quæst. 100. art. 2. sed hi duo tantum id concedunt in casu infantis, non adulti quia; quia hic potest sibi alia ratione consulere. Eandem sententiam probabilem esse insinuat Richardus.

3. Sententia.

Tertia est, Absolutè licitum esse in eo casu dare pro ipso sacramento obtinendo. Indicat Sotus l. 9. q. 6. 2. 1. & dicitur Franciscus Victoria ita sensisse, & Thomistæ dicunt esse probabile, & apertè tenet Adrianus suprâ.

38

Dico Primò, Non potest dari pecunia pro Baptismo, tamquam pretium æquiualens: id enim intrinsecè malum est; ut dictum est suprâ n. 16. & iuxta hunc sensum prima sententia est vera.

Ut deponat prauam voluntatem.

Dico Secundò, Si sacerdos aliquis noller hoc vel aliud Sacramentum administrare nisi pro pecunia, possem ei dare pecuniam, ut prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrianus suprâ. ratio est, quia hoc non est emere Sacramentum, sed inducere ut malum propositum commutet, & iniuriam rebus sacris non inferat: sicut enim potest induci pecuniâ ut ab aliis peccatis absteineat, ita etiam ut à simonia.

39

Licet dare pecuniam pro Baptismo obtinendo in necessitate.

Dico Tertiò, Valde probabile est, in casu prædicto licitum esse offerre pecuniam non quidem tamquam pretium Sacramenti propriè, sed tamquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum Sacramentum. tenet Aluísiodorensis 3. p. Summæ q. 3. de simonia, ubi dicit, In illo casu possunt paruulum baptizare: si non habent aquam, licet ei pecuniam dare sacerdoti, non pro Baptismo: (intellige ut pretium Baptismi) sed pro remuneranda furia siue obstaculo quò minus habeant quod puero debetur. Adrianus suprâ: sicut dicere sacerdotem illum inducere minus & precibus, ita etiam pecuniâ. idem credo velle Auctores secundæ sententiæ, dum dicunt licere ad redimendam vexationem: & Sotum loco citato.

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euentu.

non censetur ullam irreuerentiam irrogare Sacramento, sed potius magnam reuerentiam. dum suo facto testatur esse necessarium ad salutem. non enim æstimat illud pecuniâ, neque intendit pecuniam dare tamquam pretium, sed solum intendit inducere illum ut velit id, quod debet velle, & explere insanam cupiditatem, quæ illum impedit quò minus det quod alteri ad salutem necessarium.

Secundò, Extrema necessitas multa alia excusat à Necessitas peccatis sacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, in- multa excu- temperantiæ, & similibus, in quibus si abesset necessi- tas, esset malitia talis peccati, ut patet in absolutione data in externis ob signa contritionis, in occisione ob defensionem, in surreptione rei alienæ ob famem extremam, &c. cur non etiam excuset in hoc casu hæc pecuniæ dationem ab irreuerentiâ? necessitas enim facit, ut id quod aliàs censetur esse irreuerentia, hæc & nunc non censetur, ut patet in Dauide & sociis, cum sumerent panes propositionis, quibus solis sacerdotibus vesci licebat. 1. Reg. 21. & Matth. 12. Eodem modo necessitas poterit facere ut oblatio pecuniæ, causâ obtinendi Sacramenti non censetur irreuerentia aut sacrilegium, aut propriè emptio Sacramenti, quæ tamen aliàs talis haberetur.

Tertiò, Si alius sacerdotem impediret ne Sacramentum conferret, posset ei dari pecunia ut cesset impedire: cur non etiam potest dari ipsi sacerdoti, ut tollat impedimentum, quod ipse sibi per avariciam posuit?

Quartò, Licitum est illum inducere minis, cur non etiam muneribus & pecuniis?

Quintò, Omnia bona temporalia sunt homini concessa ut iuuent eum ad suum finem: ergo si spiritalia ad salutem necessaria non possis ob maliciam ministrorum, vel diuinam dispositionem aliter obtinere quàm dando pro eis tu temporalia, nihil inordinatum ea ratione committes. Confirmatur, quia si mea salus esset in potestate tua, & tu uolles me saluare nisi dem pecuniam, possem omnem meam substantiam largiri ut mihi salutem impertias.

Sextò, Simonix turpitudine non tam sita est in eo, quod per temporalia compares spiritalia tibi salutifera, quàm quòd per spiritalia conquiras temporalia, ex illis quæstum faciendo: hoc enim cedit in magnam irreuerentiam spiritalium bonorum, quia ordinatur ad temporalia, tamquam media ad finem, ac proinde minoris videntur æstimari; & hoc est, quod passim in Scripturis prohibetur: ut Matth. 10. Actor. 8. Simon enim volebat emere ut venderet: Giezi quoque ex spiritalibus temporalia captabat. Qui autem dat temporalia pro spiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non destinat spiritalia ad temporalia, sed contrâ temporalia tamquam media destinat ad spiritalia tamquam ad finem: unde pluri æstimat spiritalia: si tamen ex illis alia commoda temporalia (ut sit in beneficiis) non expectat. Itaque in hoc opere non videtur alia esse inordinatio, quàm quòd dando pecuniam videaris consentire venditioni spiritalium, & pretium temporale exæquare rei spiritali. sed neutrum obstat in nostro casu: non enim magis consentit venditioni, quàm petens mutuum consentit iniquæ voluntati usurarij: & si consentiret; solum consentiret tamquam in minus malum. minus enim malum est ut sacerdos vendat Baptismum, quàm ut infantem perire sinat: unde si aliter obtineri Baptismus nequiret, posset sacerdos induci, ut saltem pro pecunia admitteret, ut rectè Adrianus ait. neque etiam censetur æquare pecuniam Sacramento. quia non dat illam, ut pretium Sacramenti, sed ut medium necessarium ad alliciendum animum & Sacramentum obtinendum.

Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem Sacramenti in eo casu: ergo licebit aliquid etiam spiritale vendere, si iniquus ille sacerdos id postulet.

Respondeo negando consequentiam, quia præterquam quòd venditio est longè deerior ut dictum est, si

si vellet sibi rem spiritalem vendi, & non gratis dari, conferetur id velle in contemptum religionis, & per consequens videretur eius prauitatem morem gerere. Vnde non probatur quod ait Sotus l. 9. q. 6. art. 1. *Si sacerdos ita esset malus ut nollet præbere, nisi iuresse dare pretium pro ipso Sacramento, se posse iurare, & dare pro ipso Sacramento.* quia cum ille petat in contemptum religionis, non potest ei morem gerere.

Dices Secundò, Ille sacerdos non censetur vexare nisi negando vel non dando Sacramentum, quod saltem ex charitate tenetur conferre: atqui hoc non tollitur nisi conferendo. negatio enim actus non tollitur nisi actu opposito: ergo dare pro redimenda vexatione in hoc casu, est dare pro ipsa collatione Sacramenti.

Respondetur negando consequentiam, propriè loquendo collatio Sacramenti est quidem finis cur detur pecunia; non autem id, cui pecunia ut pretium respondet.

43
Quomodo
censeatur esse
redemptio
vexationis.

Dicitur autem dari pro redemptione vexationis, quia datur ad alliciendum animum ut prauam voluntatem non dandi deponat, & in bonam commutetur; quod sanè licitum est. Quando enim praua alicuius voluntas est mihi causa mali; possum precibus, promissis & donis inducere ut illam mutet, & in benevolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malum, quod occasione iniquitatis ipsius obueniret, auertendum, dicitur redemptio vexationis. Pari modo, si non electò Petro, secuturum esset ut hæretici occuparent Ecclesiam, possem dare pecuniam, non pro electione Petri propriè, sed ad alliciendos animos electorum ad fauorem; ut sic electò Petro tantum malum auerteretur.

44
Pro adulti
Baptismo.

Ex dictis sequitur, non solum pro infante, sed etiam pro adulto posse dari pecuniam ad alliciendum animum sacerdotis, si alioquin absque Baptismo moriturus esset; quia illa necessitas sufficiens est ad tollendam irreuerentiam, & non minus censetur dari ad redimendam vexationem, quam in casu infantis: quia est iustus metus damnationis. Idem dicerem quando agitur de absolutione in extrema necessitate. Iam si esset aliqua regio, quæ non posset impetrare prædicatores Euangelij, vel sacerdotes, qui illi Sacramenta ministrarent, hæc posset offerre Pontifici pecuniam, ut hoc medio illum alliciat ad eos mittendos: possumus enim temporalia nostra expendere ad ea consequenda quæ salutis sunt opportuna; viderint illi, qui ea exigunt. Confirmatur, quia ad illa obtinenda ius habent, & ille denegando facit illis iniuriam, & grauiter eos lædit: atqui illum qui facit nobis iniuriam, possumus inducere siue precibus, siue minis, siue promissis & donis, ut ab iniuria cesseret, ac proinde possumus his modis allicere eius voluntatem ad concedendum, quatenus illa concessio est quædam cessatio iniuriæ & vexationis iniquæ. Vnde parum interest, siue dicas pecuniam dari, ut prauum animum deponat; siue ut ad benevolentiam alliciat. quia non censetur dari pro re sacra tamquam eius pretium; sed ut ab iniuria seu vexatione, quam denegando facit, cesseret.

Pro absolu-
tione.

D V B I T A T I O V I I I .

Verum pro spiritualibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere.

D. Thom. art. 3.

V. g. pro administratione Sacramentorum, Sacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, consecratione Ecclesiarum, & similibus.

45
Quatuor in
tali functione
spectanda.

Notandum est, in tali functione quatuor spectari posse. Primò, ipsam actionem, quæ talis est, Secundò, Laborem intrinsecè coniunctum. Tertiò, Laborem ex-

trinsecus annexum. Quarto, Ministri sustentationem. Nunc.

Respondetur & Dico Primò, Pro ipsis actionibus spiritualibus, quæ spirituales sunt, aliquid accipere vel dare, est simonia. Patet ex dictis d. 2. quia hoc est sanctitatem rei pretio æstimare, ut quando eò amplius exigitur, quò functio est sanctior. Vide D. Thomam art. 3.

45
Pro actione
spirituali.

Dico Secundò, Non est simonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinsecus seu per accidens adiunctis, siue præuij sint actioni sacræ, siue comitentur. Est communis DD. ratio est, quia illi labores in se sunt quid temporale, per se pretio æstimabile; neque rei spirituali necessariò connexum. sic cantor aliquid potest exigere pro labore & artificio canendi voce aut instrumentis: hæc enim per accidens comitantur officia diuina, ut quæ sine cantu fieri possunt: nec ex coniunctione cum re sacra amittunt suam æstimationem, quæ aliàs in re profana haberent. similiter sacerdos pro obligatione faciendi Sacri tali loco & tempore, & pro labore præuij in eundo ad locum distitum: nam labor iste per accidens annexus est sacræ actioni, & per se pretio æstimabilis.

Pro labore
per accidens
connexo.

Hæc eadem obligatio etiam pretio æstimari potest, quatenus hominem sua libertate & facultate aliarum actionum vtilium, vel commoditatum priuat, quas alibi eo tempore percipere potuisset: ut rectè Caietanus 2. 2. quæst. 100. art. 3. & Simonia v. Simonia, regul. 4. Pari modo Vicarij prælatorum & Parochorum possunt exigere mercedem pro obligatione, qua se ad annum, mensem, hebdomadam astringunt: ut rectè Nauarrus cap. 23. num. 102. & Caietan. supra. Item pro laboribus subeundis in vilitatione, in audiendis partibus, in examinandis causis: quia vel omninò, vel secundum præcipuam sui partem temporales sunt ut docet Caiet. v. Simonia, reg. 6.

Sic etiam qui procurat alteri beneficium, aliquid pro suo labore accipere potest; non tamen quatenus is ordinem habet beneficium; sed quanti per se in alia re non sacræ, ut in causa civili, æstimaretur: ut si literas scribat, si iter conficiat, si alias expensas rationi consonas faciat, non tamen licitum est hæc pluris æstimare propter felicem successum, vel beneficij opimitatem. vnde communiter docet DD. esse simoniam, si aliquid des alteri ut procuraret tibi beneficium. Ita Nauarrus lib. 3. consil. 34. de præbendis, & in Enchirid. c. 23. n. alteri beneficium. 106. §. Ad quintum, Angelus verbo Simonia 1. n. 7. Fumus eodem, n. 7. & 9. Sotus. l. 9. q. 7. art. 3. Siluest. v. Simonia, q. 6. Ratio est, quia etsi labor ille procurandi (si quis sit) secundum se pretio aliquo possit æstimari, non tamen quatenus vtilis est ad obtinendum beneficium, ita ut ratione beneficij pluris æstimetur; sic enim haberet suam æstimationem, saltem ex parte, à re spirituali, & ita ipsa res spiritualis vendi censetur. si enim medium, quatenus vtile ad finem, est vendibile, etiam finis vendibilis videtur. Hinc etiam est simonia si aliquid detur pro electione, præsentatione, postulatione vel collatione; quia hæc æstimantur ex ordine ad beneficium; ut docet Nauarrus cap. 23. num. 111. §. &c. Nonò.

46
Procurando
alteri benefi-
cio.

Dico Tertiò, Non est etiam simonia, si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritualis aut si minister aliquid pro sustentatione exigat: ita D. Thom. ar. 3. Caiet. ibid. & v. Simonia reg. 4. estque communis DD.

47
Pro electione

Vbi Aduerte, eis, qui ministrant populo spiritualia, deberi ex iustitia sustentationem, sicut operario debetur merces; ut patet ex scripturis. vide cap. 2. prioris ad Corinth. vbi Apostolus id fasè probat, & satis innuatur Matth. 10. vbi Dominus ait, *Dignus est operarius cibo suo*: vnde à DD. vocatur *stipendium sustentationis*, quia verè dubium est ut stipendium. Ratio est, quia qui ministeriis spiritualibus incumbunt, priuant se facultate vacandi negotiis temporalibus, ex quibus lucrum capere & se sustentare (ut alij homines) possent; idque in commodum populi: ergo sæculares ratione huius

huius priuationis in ipsorum commodum facta, ipsique necessarii, tenentur ex iustitia eos sustentare, dum illis spiritualia administrant; sicut qui utiliter negotia alicuius gerit, ei debetur sustentatio necessaria quam ille aliunde cepisset, nisi per negotia illius impeditus fuisset: argumento L. Ex duobus. 27. de negotiis gestis, & L. fin. C. eodem. Accedit, quod nemo possit spiritualia decenter administrare, nisi sustentetur secundum suum statum: ergo qui aliquibus hæc administrat potest ab eis sustentationem pro illo tempore exigere, non ut pretium rei spiritualis, sed ut adminiculum ex natura rei necessarium ad spiritualium administrationem. quod enim aliunde habeat unde possit ali, id per accidens est; nec impedire potest, quin spectata præcisè rerum natura, seu officio quod præstat, illi debeat sustentatio. Idque etiam ratione naturali est evidens: unde etiam apud Ægyptios publicis sumptibus sacerdotes alebantur, ut patet Gen. 47. Idem modo seruatur apud omnes gentes. Hoc titulo licitum est aliquid exigere pro Missis, pro concionibus, pro Ecclesiarum consecratione, pro visitatione iuxta consuetudinem in Ecclesia receptam, & Canonum dispositionem. Eodem titulo Episcopatibus, parceriis, canonicatibus, aliisque ministeriis ecclesiasticis annexi sunt magni prouentus; non tamquam sacrarum functionum pretium, sed tamquam stipendia necessaria sustentandis ministris, iuxta suam ipsorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouentus ante ipsam annexionem non semper integrè debeantur; quia non omnibus Ecclesiæ ministris debetur integra sustentatio; (multi enim parum præstant, & minimè sunt necessarii) post annexionem tamen debentur integri; quia à legitimo dispensatore assignati sunt eorum ministerio, & ius ad eos percipiendos attributum. Cui tamen prouentus sufficiunt, nihil ampliùs exigere potest, nisi ob iustam causam Ecclesia id permittat. quo modo Episcopis concessum ut in consecratione Ecclesiarum & in visitatione accipiant procuraciones, id est, expensas seu alimenta, ut infra n. 55. dicetur.

Petes Primò, Verùm liceat ministris rerum spiritualium pacisci de certo stipendio ad sustentationem, v.g. pro Missis & prædicationibus? Caiet. art. 3. putat id solum ministris pauperibus licere, non autem iis, qui aliunde se possunt sustentare.

An pacisci licitum sit stipendium sustentationis. Verùm dicendum est, iure naturæ non esse simoniam siue sit pauper, siue diues. Primò, Quia ministris rerum spiritualium ex iustitia debetur sustentatio, siue sint diuites, siue pauperes: ergo possunt de eo pacisci: quibus enim potest pacisci sibi dari, quod ipsi iure naturæ debetur. Secundò, Si stipendium à Prælato sit taxatum, poterit illud exigere, etiamsi diues sit, ut etiam fatetur Caiet. ergo etiam quando non est taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipsius ius.

Notandum tamen, iure antiquo fuisse simoniam siue pacisci, siue minister esset pauper, siue diues; ut patet ex cap. fin. de pactis, cap. Quæritum; de rerum permutatione, c. Tua nos, 34. de simonia, & cap. Quàm pio. 1. q. 2. quibus locis prohibetur omne pactum in spiritualibus. Huic tamen iuri per contrariam consuetudinem in quibusdam rebus & functionibus spiritualibus est derogatum, ut docet Sotus lib. 9. q. 6. art. 1. nem passim est ea consuetudo in ecclesia, Prælati scientibus & conuiuentibus; quæ potest facere ut id quod olim erat simonia iuris humani, iam non sit aut simonia, aut aliàs illicitum. Oportandum tamen esset ut hæc consuetudo abrogaretur, quia speciem quamdam negotiationis habet, præsertim apud imperitos. Qui tamen pacisci nunc volunt, debent expressè significare se non pro ipsa functione sacra, sed pro necessaria sustentatione exigere tantum, ut rectè Caietanus monet; ne alij offendantur; & ubi aliquid certi consuetudine vel statuto Prælati est præscriptum, id excedi in pascendo non debet.

50 Dices, Si Clerici possunt pacisci & exigere hoc stipendium tamquam ipsis ex iustitia debitum, ergo non gratis ministrant.

Respondeo, negando consequentiam: dicuntur enim gratis ministrare, quia non exigunt quidquam tamquam ministerij pretium; hoc enim tamquam maius omni pretio gratis præstant: ut tamen hoc præstent gratis, requirunt necessariam sustentationem à populo.

Petes Secundò, Quid si nimium exigant pro sustentatione, eritne simonia, ⁵¹ Quid si supra sustentationem.

Respondeo, Non fore reuerà, sed præsumetur in foro externo: cum enim illud stipendium necessariam sustentationem vel communem taxationem superet, videbitur istud auctarium accipi non pro sustentatione, sed ut pretium operis spiritualis, ut insinuat D. Thomas art. 3. Tamen reuerà solum erit iniustitia, cum enim lege iustitiæ solum debeat sustentatio, si amplius exigas, erit contra iustitiam.

Sed difficultas superest de labore intrinsecus sacræ actioni coniuncto, v.g. de labore in faciendo Sacro, in baptizando, confirmando, ordinando, consecrando templo, orando, &c. utrum pro eo aliquid pacisci vel exigere liceat? ⁵² Labor in intrinsecus actione.

Quidam censent, id licere. ita Adrianus quodlib. 9. art. 1. littera D. Idem expressè docet Altrifiodorensis 3. p. q. p. ult. de simonia, Bonaventura dist. 25. q. vlt. de simonia, ubi dicit, pro labore, qui est in celebratione missarum, & similibus, posse pretium exigi. Richardus eadem d. 2. q. 2. dicit, Episcopum recipere procuracionem, dum consecrat Ecclesias tamquam debitam pro labore. & Clericos dicentes officium pro defuncto, posse accipere mercedem pro suo labore. quæstione tertia excipit laborem, qui in administratione Sacramentorum: sed non loquitur consequenter. Armacanus l. 10. quæstionum Armen. c. 10. probat ex Scripturis, laboranti in ministrandis Sacramentis, in officio prædicationis, & similibus, licitum esse pro labore huiusmodi per censum annuum, & oblationes, aliòsque modos honestos necessaria vitæ sumere; imò exigere, si aliunde non habeat; quia Numerorum 18. legitur: Filius Levi dedi omnes decimas pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo sœderis. & infra Comedeti eas vos & familia vestra, quia pretium est pro ministerio, quo seruietis in tabernaculo testimonij. Glossa in c. Significatum. 11. de præbendis, dicit, sacerdotem posse recipere mercedem pro suo labore, si aliàs ratione beneficii ad illum non teneatur. Idem confirmatur 1. q. 2. cap. fin. ex Concilio Agathensi, ubi dicitur, Clerici stipendia sancti laboribus debita secundum seruitij sui meritum à sacerdotibus consequantur.

Alij verò docent esse simoniam, si pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D. Thomas in 4. d. 25. q. 3. art. 2. & sententia. Durandus ibidem q. 3. num. 10 Palud. ibidem q. 3. art. 3. Siluester 7. Simonia q. 9. Caiet. in art. 3. q. 100. Sotus l. 9. e. 6. art. 1. Idem tenet Innocentius & Hostiensis in cap. Significatum, de præbendis, & passim Canonistæ. Probatur primò, Quia hic labor ita coniunctus est actioni sacræ, ut ipsa sine eo nullo modo fieri possit; est enim actio materialis, in qua consideratur inesse sanctitas, nempe locutio, motusque membrorum promanans ab intellectu & voluntate. unde nihil est aliud quàm ipsa sacra actio: ergo non potest vendi sine iniuriâ sanctitatis intimè coniunctæ. Secundò, Quia hic labor nullam habet æstimationem inter homines, nisi ex ipsa sanctitate actionis. labor enim, qui obitur à sacerdote in muneribus sacris, non æstimatur, nisi ob gratiam spiritalem coniunctam, vel inde manantem. pro resolutione respondeo &

Dico Quartò, Vtramque sententiam rectè intellectam veram videri. si enim loquamur de pretio vel mercede sustentationis, sic vera est sententia prior, neque id Auctores secundæ sententiæ intendunt negare, sed solum loquuntur de mercede quæ præcisè respondeat labori, tamquam rei vendibili, non habita ratione sustentationis, sicut fit in rebus temporalibus. Quod igitur verè & propriè pro labore, molestia, & temporis impendio, quæ in functionibus spiritualibus subeuntur, liceat exigere mercedem ad sustentationem vitæ & status sui, patet ex illa Domini sententia Martini.

thai

thi 10. *Dignus est operarius cibo suo.* & Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Idem repetit Apostolus 1. ad Timoth. 5. Ar quare dignus, nisi ratione laboris, molestiarum, fatigationum, & impense temporis, quæ ipse subit in aliorum commodum. Confirmatur: quia non est dignus mercede temporalis sustentationis ratione bonorum spiritualium; quæ ipse aliis confert, neque ratione actionis sacræ quam confert; si enim hæc omnia posset conferre sine labore, & absque temporis detrimento, non posset exigere sustentationis stipendium, imò esset vera simonia Iuris diuini. Nam rem temporalem, nempe sumptus alimentorum, exigeret pro re purè spiritali, ex quo perpicuum est, esse magnum discrimen inter actionem sacram, qua parte sacra est, & qua parte est laboriosa, requirens tempus, & impediens alias functiones lucrosas, quibus aliquin incumbere quis posset. quatenus enim sacra est, non efficit dignum mercede temporali, nec ullum ius tribuit exigendæ compensationis, quatenus autem laboriosa & diuturna, & consequenter aliorum lucrorum impeditiva, efficit propriè dignum pretio ad sustentationem necessario, & ad illud ius tribuit non minùs quàm labor in re temporali. Si enim ei qui in commodum alterius in negotio temporali vires suas impendit, labores & fatigationes sustinet, tempùsque insumit, ex iustitia debetur merces; cur non etiam ei, qui eadem facit in negotio spiritali salutis? Quod si operarius mercede dignus est, certè ipsum quoque opus modo prædicto spectatum, dignum est pretio ad sustentationem necessario. nam operarius propter opus dignus est, hac igitur ratione qui facit Sacrum in gratiam alterius, qui concionatur, confessiones audit, &c. potest exigere aliquid temporale ad se alendum pro suo labore & tempore impenso, absque vitio simoniæ. Verùm quia non omnis labor qui in singulis actionibus ponitur, meretur integram illius diei sustentationem, seruandum est id quod usu receptum est, & à Prælati approbatum vel constitutum. Quod si iam habent ob talia ministeria impensas debitas quibus se alant, v.g. ex beneficio, peccabunt contra iustitiam, si aliquid amplius exigant causa sustentationis, & præsumitur in foro externo simonia. verè tamen non erit simonia Iuris diuini, si solùm ratione laboris, non autem ratione sanctitatis rei id exigant, ut suprà n. 51. dictum est. Erit tamen simonia Iuris humani, si id faciant contra prohibitionem Ecclesiæ usu receptam & vigentem. Aduerte tamen, etsi labor iam dictus dignus sit mercede & pretio ad sustentationem necessario, & pro eo merces exigi possit, quæ veræ mercedis rationem habeat; non tamen posse dici propriè venalem aut vendibilem. Ratio est, quia illud solùm censetur vendibile, quod aliquo modo in alterum transferri potest, ut ipse inde aliquid commodi percipiat, ut patet in cultore vineæ, cuius laboris commodum transit in dominum vineæ. at labor secundùm se non potest in alterum transferri, nec alteri esse utilis, sed solùm ratione actionis cui coniungitur: quæ actio vendibilis est ratione commodi quod per eam in alterum transit, si tamen hoc commodum vendibile sit. Itaque labor non est vendibilis, nisi ratione actionis cum qua censetur quid vnum; actio verò non est vendibilis, nisi ratione commodi seu effectus qui ex illa alteri prouenit. vnde si illud commodum sit spiritale & inuendibile, actio quoque & labor inuendibilis est. Et hoc tantùm probat ratio Durandi, cum ait, *Concomitantia illa, maxime quæ inseparabilis sunt ab administratione Sacramentorum (ut labor corporali) nullo modo vendi possunt sine vitio simoniæ, quia labor operantis numquam cadit sub venditionem, sed solùm opus, etiam in purè corporalibus, &c.* Vnde concludit, cum opus quatenus alteri utile non est vendibile, nec laborem vendibilem esse. quæ omnia sunt verissima, nec aliud videntur velle ceteri Doctores secundæ sententiæ, nec amplius probat primum argumentum ibi allatum. Verùm etsi labor ille ut commodus alteri in cuius gratiam fit, non possit vendi, nec tribuat ius id exigendam mercedem, nec secundùm

eam considerationem reddat ministrum dignum cibo aut sustentatione: hinc tamen non sequitur quin secundùm aliam considerationem, nimirum ut fatigationem & molestiam ministro adfert, & tempus requirit, & vires in commodum alterius intendit & exhaurit, dignus sit mercede, & debeat compensari. Quamuis enim labor secundùm hanc considerationem non sit æstimabilis ut res vendibilis, est tamen æstimabilis secundùm se, ut incommodum quoddam, quod in gratiam alterius subitur, abstrahendo à conditione actionis aut utilitatis quæ inde alteri prouenit. hac enim ratione est dignus mercede & compensatione. Quod etiam ex eo confirmari potest, quia quando ipsa actio & commodum eius vendi potest, ut cum quis excolit agrum alterius, magna habetur ratio laboris subeundi, ita ut ratione illius, æstimatio crescat: imò interdum parui æstimatur actio, cuiusque utilitas per se, sed ratione laboris & temporis magni, ut si litteræ in longinquum per loca difficilia sunt deferendæ. labor itaque æstimari potest præcisè secundùm se, ita ut quicumque talem laborem in commodum alterius subit, siue in re temporali, siue in re spiritali, dignus sit mercede ad sustentationem necessaria, idque pro ratione temporis, & conditione personæ, & laboris (quem actio requirit) magnitudine. Vnde negandum est quod assumitur in secunda ratione. Etsi enim verum sit, illum laborem in ratione rei vendibilis & commodæ alteri non æstimari nisi ex actionis sanctitate, & sic pro eo nihil peti posse, id tamen non habet locum secundùm aliam considerationem, ut ostensum est. Quare qui intuitu solius laboris modo prædicto petit mercedem ad necessariam sui sustentationem, non committit simoniam Iuris diuini: quia seposita alia compensatione, hac mercede est dignus, eique debetur. Posset tamen Ecclesia prohibere, ne is qui aliunde se alere potest, quidquam possit exigere: & tunc esset simonia Iuris humani. Qui verò intuitu suæ actionis sacræ, quatenus est comoda alteri, aliquid exigit, committit simoniam Iuris diuini, quia sanctitatem sui operis vendit.

Ex his patet, Episcopos & Archiepiscopos non committere simoniam quando exigunt procuraciones, seu expensas pro consecratione Ecclesiarum, & pro visitatione: quia accipiunt in stipendium sustentationis, iure id concedente, ut patet cap. Cum sit Romana. 10. de simonia, ubi dicitur; *pro consecratione Ecclesiarum nihil posse capi præter procuraciones.* & cap. Romana. 1. §. Procuraciones, de censibus, in 6. ubi dicitur, *procuracionem pro visitatione debitam, non esse recipiendam in pecunia, sed in vidualibus, idque moderatè.* Ibidem & cap. sequenti graues poenæ contra facienti imponuntur, nempe ut intra mensem restituat duplum, (etiamsi muneris nomine datum sit) sub poena interdicti ab ingressu Ecclesiæ: & ut nulla remissione vel condonatione possit hoc onere liberari: tamen cap. Felicis, proximo, permittitur ut possit recipere procuracionem in pecunia, si offerant eam visitanti, sed vno die non posse recipere nisi vnā procuracionem, etiamsi plura visitauerit loca: etsi nunc multis in locis consuetudo permittat tot accipi procuraciones, quot loca visitantur, ut notat Glossa. Pro ordinatione, confirmatione, & similibus nihil possunt exigere: quia iure non permittitur, cum decorè fieri nequeat, maxime cum largum stipendium sustentationis Episcopatus sit annexum.

D V B I T A T I O IX.

Vtrum Prælati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusvis legibus Ecclesiasticis.

Respondeo & dico Primò, Simoniam esse si pro huiusmodi dispensationibus aliquid exegerint.

K k

Notan

Laborem illi non esse propriè venalem.

35
Procuraciones
Episcoporum.

Pœna contra
excedentes.

36
De simonia.

Notandum est Primò, In his actibus nihil esse laboris vel molestie prauitatis, aut comitantis extrinsecus annexæ, aut intrinsecus coniunctæ: neque etiam per eos impediuntur alij actus, ex quibus lucrum capi queat. Itaque hi tituli hic locum non habent ut in superiori quaestione.

Secundò, Certum est, nihil accipi posse in pretium seu compensationem talis dispensationis, quia est usus spiritualis potestatis, qui vendi non potest, sicut nec usus gratiarum gratis datarum, ut doni prophetiæ, vel miraculorum.

37
Pro dispensatione nihil possunt accipere Prælati.

Tertiò, Certum est Prælatos inferiores nullo titulo quidquam accipere pro his actibus posse. Ita D. Thom. art. 3. ad 3. & communiter DD. Probatur; quia à iure non permittuntur quidquam exigere, nisi procurationes pro consecratione Ecclesiarum & visitatione, ut iam dictum est. Deinde quia Conc. Trid. sess. 25. c. 18. De reform. id expressè prohibet. Si, inquit, *urgens iustaque ratio, & maior quandoque utilitas postulauerint cum aliquibus dispensandum esse, id causâ cognita, ac summa maturitate atque graui à quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum: aliterque facta dispensatio subreptitia censetur.*

Aduerte tamen, posse Episcopum imponere onus largiendi eleemosynam pauperibus vel Monasterio: tantum enim prohibet Concilium, ne ipse inde commodum temporale capiat.

38
Pontifex potest.

Quartò, Summus Pontifex potest à simonia excusari, etiam si causâ dispensationis aliquid accipiat, modo illud non in pretium dispensationis, sed veluti in quamdam multam, per quam alter compenset recessum à communi lege exigat. Probatur, quia cupienti sibi concedi exemptionem à lege, licitum est imponere aliquod onus, quo compenset hanc deformitatem, v.g. ut soluat aliquam pecuniam ad piam causam, ut ieiunet, ut peregrinationem suscipiat: quod etiam Episcopi facere possunt: decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compensari & sarciri, & huiusmodi oneribus homines, veluti repagulis, intra leges communes coerceri. potest autem Pontifex hanc pecuniam suis necessitatibus applicare: quia nemini est debita, nisi cui ipse eam attribuerit. Idem possent Episcopi, nisi ipsis iure positiuo esset prohibitum. Vnde si alicubi esset contraria consuetudo iam legitime præscripta, vel Pontifice sciente & non contradicente per aliquot annos recepta, non esse damnandum simoniam.

Exemptio à lege communis, alio opere compensanda.

39
Obiectio.

Dices, Pontifex decreta Concilij confirmauit: ergo tenetur illorum vi directiua.

Resp. Hinc tantum sequitur, Pontificem non posse quidquam pro suis vñibus exigere: (nisi sub sit iusta causa) alioquin peccabit, saltem venialiter, non conformans se in hoc decreto alijs Prælati.

Fideles possunt excusari.

Notandum est; fideles obtinentes huiusmodi dispensationes, & aliquam pecuniæ summam Prælati exigentibus persoluentes, excusari à simonia, partim ratione ignorantie inculpatæ, partim quia dant in sustentationem Prælatorum & officialium; vel saltem in quamdam redemptionem vexationis, (præsertim si exigatur dispensatione iam obtenta) nullo modo volentes emere ipsam dispensationem. Hoc modo excusari possunt ante Concilium Tridentinum, qui soluebant aliquid Episcopo titulari in collatione Ordinis, qui abusus iam in plerisque locis est sublati. quamuis & ipsi Episcopi propter consuetudinem excusari potuerint. et si enim sit abusus, eò quod speciem mali habeat, tamen non est absolutè malum, seposito iure positiuo.

Petes, Verum committant simoniam, si aliquid exegerint pro ferenda excommunicatione vel alia censura. Ratio dubitandi est, quia hic non aliquid spirituale conferunt, sed auferunt: ac proinde non videtur hic esse locus simoniz. Respondeo, Committere simoniam: quia excommunicare est usus potestatis spiritualis, non minus quam ab excommunicatione absolueret. Vnde Prælati, si incuitu istius usus exhiberi in gratiam al-

terius, qui v.g. suum debitorem vel aduersarium à quo iniuriam patitur, hac poena compelli petit, aliquid exigat, simoniam iuris diuini committit. Cum enim hic nullus labor vel modicus subeundus sit, ratione cuius videatur aliquid ad sustentationem posse exigere, solum superest illa actio spiritualis, quæ vendibilis non est. Nec refert quod commodum per illam proueniens ei, in cuius gratiam fit, sit temporale, nimirum quod alter cogatur soluere, vel abstinere ab iniuria. quia sufficit illam actionem ex parte sui principij vnde procedit, atque adeò in seipsa spiritalem esse: sic enim efficitur inuendibilis, etiam ut alteri utilis: sicut usus gratiæ sanitatum, qui alteri maximum commodum temporale adfert, inuendibilis est, nec quidquam pro eo exigere potest. sicut enim hoc commodum temporale non præstat nisi per actionem spiritalem: ita neque venditur, aut exigitur pro eo pecunia, nisi ut in illa actione tamquam in causa continetur.

Aduerte tamen, si ex usu potestatis spiritualis graue incommodum proueniret vñti, v.g. odia, calumniæ, pericula vitæ, famæ, fortunarum, &c. seposito iure positiuo, non fore simoniam, si aliquid eo intuitu exigatur. Tunc enim nihil exigitur pro usu potestatis spiritualis, sed pro incommodo, quod ipse patitur & lubit, vitando illa potestate. Atqui honor rebus spiritualibus debitus non postulat, ut dum quis in commodum alterius illis vitetur, non se curet seruari indemnem. Simili modo sacerdos periculo grauis incommodi se exponens faciendo Sacrum, possit illud æstimare absque vlla rei sacræ iniuria.

D V B I T A T I O IX.

Virum Episcopi vel eorum officiales possint aliquid exigere pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissoriis, vel sigillo.

Respondeo & dico Primò, Nec Episcopos, nec eorum ministros (exceptis Notariis) quidquam posse pro his etiam sponte oblatum, accipere: si contra fecerint, contrahent simoniam, saltem iuris humani.

Prior pars est expressè Conc. Trid. sess. 21. cap. 1. de reform. Nihil, inquit, pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericali tonsura, nec pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacumque de causa, etiam sponte oblatum, Episcopi & alij Ordinum collatores, aut eorum ministri quouis pretextu accipiant. vnde patet, ne expensas quidem exigere posse, sicut in consecratione Ecclesiarum & visitatione.

Alterà verò, fore simoniam, colligitur ex eodem loco Concilij: quia prohibet hæc, eò quod prauitati simoniacæ faueant; & infligit poenam excommunicationis ipso facto, olim iure statutam. Idem patet ex Concilio Bracar. II. c. 3. vbi dicitur, De ordinatione Clericorum Episcopi nulla munera accipiant, sed sicut scriptum est, *Gratis accepistis, gratis date, &c.* quia antiqua definitio Patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens: *Anathema sit danti & accipienti.* vide cap. 22. Placuit 1. q. 1. Gregorius I. cap. 4. Sicut Episcopum. 1. q. 1. Sicut Episcopum non decet manum, quam imponit, vendere, ita minister vel Notarius non debet in eius ordinatione vocem suam vel calamum venundare. ibidem tamen permittit sponte oblatum accipi: quod tamen Concilium Trident. prohibet, & merito, quia non censetur quid facile tunc sponte dari, maximè ante ordinationem: & facile persuaderet sibi cupiditas, sponte dari quod coactè offertur. Non tamen erit simonia, si verè sponte detur, & ut tale accipiat; quia cessat pactio & ratio debita, quæ necessaria est ad simoniam.

Excipiuntur à Concilio Tridentino Notarii: sed in iis tantum locis vbi est consuetudo a liquid accipiendi, & nullum salarium pro exercendo officio est constitutum. hic enim pro singulis dimissoriis & testimonialibus

60
Soli Notarij possunt pro litteris aliquid exigere.

61

Sponte oblatum.

62
Notarij.

libus litteris possunt accipere decimam partem aurei, non amplius, id est, sex asses; dummodò Episcopo nullum inde emolumentum obuenerit. Quod si eis salarium sit constitutum, simoniam committent aliquid accipiendò. Similiter si amplius acceperint. Nec potest eis suffragari contraria taxa, aut consuetudo, etiam immemorabilis; quam Concilium dicit, esse corruptelam, prauitati simoniace fauentem: adducens, *Qui secus fecerint, tam dantes, quam accipientes, vltra diuinam vindictam, penas à iure inflictas ipso facto incurrant.* Hæc poena est excommunicatio, ut patet ex 2. Concilio Bracarenfi cap. 3. Quod de dantibus dicitur, intellige de iis qui sponte dant; secus qui coactè, iam obrento ordine.

Dantes qui excusandi.

Aduerte tamen, his non obstantibus, multis locis amplius exigi: vbi sanè dantes omnino excusandi sunt; non enim est mens Concilij ut litteris illis careant. fortè etiam accipientes excusari possunt consuetudine quæ etsi corruptela videatur ob speciem mali, tamen per se mala non est; quamvis merito per Episcopos ut corruptela tolli deberet.

63
Prælati tenentur dare stipendia suis ministris.

Dico Secundò, Prælati qui habent redditus sufficientes, tenentur lege iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare, ne cogantur pro huius ministeriis à subditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l. 9. quæst. 6. art. 1. Probatur, quia Prælati non sunt assignati tanti prouentus tot millium aureorum, ut ipsi soli inde uiuant; sed ut etiam ministros suos, qui ad pastoralia munia ipsis sunt necessarij sustentent. Porro ministri, quibus salarium debitum est assignatum, peccant, etiam contra iustitiam, aliquid amplius exigendo. Verum in his omnibus magnam vim habet consuetudo præscripta.

D V B I T A T I O X I.

Vtrum pro omissione actus spiritualis aliquid dare vel exigere sit simonia.

64
Dare pro omissione, non est simonia.

R Espondeo & dico Primò, Non esse id propriè simoniam. Huius sententiæ dicitur fuisse Melchior Canus & Franciscus Victoria. ratio est, quia nuda ommissio actus spiritualis, non est quid sacrum & supernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re sacra, ut si aliquid accipias, ut omittas Sacrum, ut non ordines, non confirmes, non absoluas, non baptizes, non excommunices, non suspendas, non subicias interdicto. Imò interdum potest quis pecuniâ induci ut hæc omittat, v.g. ne eligat eum, quem scio ineptum, vel hæreticum; ne absoluat impoenitentem, ne celebret dum est in statu peccati. quod si fiat ut alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè simonia.

Nec obstat cap. Nemo presbyterorum. 14. de simonia, ut dicitur, *simoniacum esse pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non penitentem, vel dignè penitentem à reconciliatione remouere.* quia nomen simonia ibi accipitur generatim & largè, quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdum simoniaca dicitur; ut patet cap. 14. Ordinationes. 1. quæst. 1. Eodem modo collatio facta timore, vocatur simoniaca à D. Thoma in 4. ut notauit Victoria num. 25. certum enim est, fauore celare peccatorem, seu non deferre, non esse propriè simonia: imò neque si pretio fiat. quia deferre vel non deferre, non sunt actus spirituales, sed ciuiles. per accidens autem est quoddam referantur ad corruptionem fratris, vel punitiorem; modò non idèò pluris æstimentur; ut patet ex dub. 8.

Dices, Quædam omissiones sunt vsus potestatis spiritualis, ut patet cum quis poenitentem & confesum non vult absolvere. ergo erit simonia si aliquid pro ea detur vel exigatur. Respondeo, Numquam pura ommissio, de qua nos loquimur, est vsus potestatis spiritualis. Vnde diximus, nudam omissionem actus spiri-

ritalis non esse quid sacrum. Ut ommissio censeatur vsus spiritualis auctoritatis, requiritur ut quis ex auctoritate aliquem repellat, vel saltem ut illi omissioni actus spiritualis censeatur coniunctus. v.g. Si quis audita confessione alicuius illum repellat tamquam indignum, & sic denegat absolutionem, est actus spiritualis, & sic erit simonia iuris diuini pro tali omissione in fauorem alterius facta aliquid accipere. quo modo facile intelligi potest dict. cap. Presbyterorum: & sic simonia quo ad hunc casum poterit ibi propriè accipi. Non tamen erit vera simonia, si Sacerdos non repellat, nec iudicet indignum, sed dissimulante se subducatur, vel alio actu omittat absolutionem: sic enim non utitur sua auctoritate. Similiter si Prælati qui excommunicauit, poenitentem repellat, tamquam indignum, nolendo absolvere, vel etiam moras sine causa nectat, erit simonia. Nam huic omissioni coniuncta est continuatio effectus prioris sententiæ; & ita omittendo, assidue & voluntariè censetur suæ auctoritatis sententiæ excommunicatum lædere. Sicut Prætor aliquem vinculum tenens, postquam venit tempus quo tenetur illum solvere, si omittat; positiuè cum lædit vii publicæ potestatis. Itaque hoc ipso quo datur aliquid pro tali omissione, datur pro continuatione læsionis, & consequenter pro continuato vsu illius potestatis.

Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omissione actus spiritualis si fiat sine iusta causa, coniuncta est quædam turpitudinis simoniae affinis. ratio est, quia dum exigitur vel offertur pretium pro dimissione actus spiritualis, tacitè insinuat actum illum esse vendibilem; si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri. quare committitur irreuerentia in rem sacram per hunc contractum. Quia tamè contractus non sit de re ipsa sacra, non est propriè simonia: non enim est rei sacre venditio, sed est contractus, quo insinuat rem sacram esse vendibilem: quod in eius iniuriam cedit. Ex quibus patet, accedente præcepto Ecclesiæ quò veterui acceptio vel oblatio pecuniæ pro huiusmodi omissionibus in reuerentiam sacrarum functionum, facile in huiusmodi fore simoniam iuris humani.

Dixi, si fiat sine iusta causa. quia in multis casibus licitum est aliquid dare ministro ecclesiæ ut aliquem actum spiritalem omittat; modò illa ommissio non sit connexa vsui spiritualis potestatis, ut supra n. 64. dictum est. Possumus enim iniurias Dei pecuniâ oblata impedire. Idem dico de grauissimis iniuriis proximi, quæ aliter auerti nequeunt; ut si vellet aliquem iniuste excommunicare. Ipse tamen pecuniâ licitè non potest exigere, nisi fortè in casu pro damni vel incommodi compensatione, quod omittendo subiturus esset.

D V B I T A T I O X I I.

Vtrum pro ingressu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia.

R Espondeo & dico Primò, Simonia est si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiat: est certa & communis DD. quia hic status est res omnino supernaturalis & coelestis.

Petes, Vtrum idem dicendum sit, si donis & muneribus intendam te pertrahere ad religionem Catholicam, vel ad meum Monasterium?

Respondeo, Si solum intendam allicere animum, ut sponte hæc complectaris, certum est non esse simoniam: licitum enim est beneficiis allicere ad salutem & salutaria omnia: modò tamen absit scandalum, ne videantur pretio fieri Christiani vel religiosi. Si vero intendam absolute obligare, videtur esse simonia; ut insinuat cap. 2. Quam pio. 1. quæst. 2. vbi dicitur, *Nusquam legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quempiam ad Dei cultum, munus interuentu prouocasse.* Sed verius puto non esse

65
Habet simonia imaginem.

66
Si pro statu religioso datur, est simonia.

Allicere ad Religionem muneribus.

Quid si intendam obligare,

proprie simoniam, quia pro temporali non obligo illum, ut mihi, vel alteri meo nomine, det aliquid spirituale: sed ut sibi ipsi consulat, & salutaria amplectatur. Confirmatur, quia turpitudine illius actus non est sita in eo quod spirituale comparetur pretio temporali: alioquin ne sub conditione quidem obligari quis posset nimirum ut vel ingrediatur Religionem, vel refundat 100. aureos quos in hunc finem ei dedi. Quando enim agitur de comparanda re spiritali, ne hoc quidem modo obligatio potest interuenire. At satis constat illud non esse illicitum, ut statim dicemus, & usus quotidianus probat. Consistit igitur illius actus deformitas in eo quod homo pretio temporali obligetur ad id quod liberè & ex actu salutis animæ, non commodi temporalis capeffi debet. Vnde in aliis rebus spiritalibus admitti potest hæc absoluta obligatio absque vitio simoniæ, v.g. ut talibus diebus facias Sacrum, tali loco, in tali altari, &c. ergo non est hic proprie simonia, saltem Iuris diuini. Cauendum tamen est tum propter scandalum, ut dictum est; tum quia Religionis professio debet esse libera. vnde non potest ita obligari quin possit resistere, si in probatione viderit sibi non conuenire.

67

*Ligetur obligare altera-
tione.*

Simili modo non potest Monasterium inops pacisci cum opulento, ut pro Prelato, quem illi suppeditat, certam pecuniam rependat; qui est casus dicti capituli. Quam pio: quia reuera hic daretur spirituale pro temporali. Vnde etiam simonia, si Monasterium sui commodi spiritalis vel temporalis causâ, muneribus aliquem absolutè ad ingressum obstringeret; daret enim temporale, ut ipse in gratiam & commodum ipsorum capefferet spirituale. secus si non absolutè, nam potest quis ali in studiis vel accipere commoda à Monasterio, ea lege ut postea ingrediatur, vel si noluerit, teneatur illos sumptus refundere; si autem ingressus fuerit, liber sit ab hac obligatione. Patet, quia licet mutare sub conditione, ut non tenearis restituere, si religionem ingressus fueris; tenearis verò si non fueris, nihil enim hic datur pro ingressu Religionis tanquam pretium, sed datur gratis, & ingressus Religionis requiritur tanquam conditio, ut donatio vim habeat: quo modo etiam legatum quoduis relinqui potest.

68

Si Monasterium est opulens, videtur simonia.

Dico Secundò, Si Monasterium est opulentum, videtur esse simonia saltem Iuris ecclesiastici, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. Docet hoc D. Thomas in 4. d. 25. q. 3. art. 2. ad 7. ubi ait, *Si sine grauamine Monasterij possit recipi nouitius, simoniacum est aliquid exigere.* Adrianus quodlib. 9. littera V. Victoria relect. de simonia p. 2. n. 12. ubi dicit omnes DD. sentire hoc esse simoniam. Probat. Primò, Quia ius viuendi de bonis Monasterij sic est annexum professioni sicut præbenda officio ecclesiastico: ergo sicuti pro præbenda non potest quidquam exigi, ita neque pro iure sustentationis.

Quidam negant antecedens, Quia, inquit, Monachi olim non habebant ius viuendi ex bonis communibus, sed solum ex opere manuum. Deinde Monasterium non tenetur monachum alere lege iustitiæ; sed solum ex misericordia.

Habent ius ad alimenta.

Sed contra. Quia etsi olim non habebant ius, quando se omnes labore manuum sustentabant; tamen modo postquam Monasteria ad sustentationem fratrum sunt copiose donata, & auctoritate Ecclesiæ sic instituta, non video cur singuli Religiosi ius non habeant ad alimenta ceteraque necessaria, & cur Monasterium non teneatur lege iustitiæ singulos alere, cum singuli sint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certè liberum usum habet. Idem tenet Nauar. 2. commentar. 2. Regular. n. 29. 65 & alibi.

Secundò probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipso statu, vel pro iure alimentorum: si pro statu, est expressa simonia iuris diuini; si pro iure alimentorum, cum hoc ius sit debitum ratione status, censetur velle vendete ipsum statum, ex quo hoc ius prouenit, sicut dictum est de beneficio, dubit. 2. & 4.

Notandum tamen quosdam sentire, hic nullam esse veram simoniam, quando pecunia solum pro sustentatione exigitur, sed solum præsumi in foro externo. Ita Siluester v. Simonia, quæst. 15. Toletus lib. 5. cap. 89. Sotus lib. 9. de Iustit. quæst. 6. art. 2. ad quartum, & multi alij recentiores. Confirmatur; quia non exigitur temporale pro spiritali tanquam pretium; sed solum requiritur tanquam conditio ut Monasterium accessu aliorum non grauetur, cum enim bona sint communia, neque certi prouentus singulis professis sint attributi, sic ut opes communitalis, respectu singulorum, minuantur aliorum ingressu, neque tam commodè possint recipi pauperes, qui alias bene idonei. ad hoc igitur cauendum paciscuntur cum iis, qui opes habent, ut inferant alimenta: quæ ratio non habet locum in beneficiis. Itaque non exigunt pro iure alimentorum proprie, sed damni vitandi causa; & ne illorum accessu, pauciores alij possint admitti. hæc ratio bene ostendit, non esse simoniam Iuris diuini. Quod tamen aliquo modo sic simonia, videtur posse conuinci ex Canonibus, qui absolutè prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactum fieri, & puniunt tum dantes, tum accipientes: hoc enim iubent suspendi ab executione ordinis & officij, illos verò ad illud Monasterium transferri; ut patet cap. Veniens ad nos. 19. & cap. Dilectus. 30. de simonia, & Extrauag. prima de simonia, ubi suspenduntur Conuentus & Capitula, quæ pastus, vel prandia, vel similia in Religionis ingressu, etiam ex consuetudine, (quam dicit esse corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici potest, Canones loqui ex præsumptione: quia potius præsumendum est illa exigi non pro statu spiritali, sed vel ad leuamen Monasterij, vel tanquam conditionem, ut recreetur Conuentus in illis veluti nuptiis spiritalibus, & ut tractentur amici. non enim arbitrandum est illos velle pessimo modo facere; quando minus malus suppetit. Probabilius dici posset, olim fuisse simoniam Iuris humani, & adhuc esse, ubi illi Canones vigent; ubi verò longa consuetudine contrarium seruatur, illam simoniam desisse. Semper tamen speciem simoniæ retinet, & verum auctoritatis est signum.

Dico Tertiò, Si monasterium inopiâ premittitur, ita ut non possit plures sustentare, non est simonia, pacisci cum ingredientibus de sustentatione. Ita D. Thomas quæst. 100. art. 3. ad 4. & in 4. Sentent. loco citato, Siluester supra quæst. 15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caietan. Nauarrus, Ioannes Medina, & alij plerique. Ratio est, quia hic nihil spirituale vendi censetur; illa enim pecunia solum requiritur ut conditio quædam necessaria, ut alij Religiosi non grauentur: non enim par est ut maiorem inopiam subeant causâ eorum qui petunt admitti, quando hi ipsi facillè possunt istud incommodum auertere. Nec ostat cap. Quoniam. 40. de simonia; quia ibi agitur de Monasterio, quod falsè prætendebat paupertatem, ut notauit Siluester. Dici etiam potest, Iura antiqua in Monasteriis tenuibus per contrariam consuetudinem esse abrogata.

Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 3. de reformatione Regul. statuisse, ut in Monasterijs & domibus tam virorum quam feminarum, tantum numerus constituatur & conseruetur, qui ex proprijs redditibus Monasteriorum vel consuetis elemosynis commodè possit sustentari. Vnde Superiores, & illis negligentibus, Ordinarij deberent hunc numerum constituere, & non permittere ut plures admittantur, & consequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (sic enim in Monasterijs feminarum vocari solet) quamuis enim Concilium hoc expressè non prohibuerit, tamen sequitur ex illius decreto, estque Iure antiquo vetitum.

Notandum Secundò, Non videri peccatum, saltem mortiferum, si plures admittantur ubi hic numerus nondum est constitutus, aut si paciscantur de dote, quan-

69
Quidam dicunt non esse simoniam.

70
Videtur non esse simonia, ubi longa consuetudo contrarium seruat.

71

72
Dispositio Concil. de numero.

73

do Monasterium est tenue: quia decretum illud nondum videtur receptum, & vsus contrarius non est contra rectam rationem, & Congregatio Cardinalium nihil ausa est hac de re definire, sed censuit ad Summum Pontificem deferendum.

Nec obstat cap. Periculoso, vnic. §. Sanè, de statu Regul. in 6. *Distictius*, inquit Pontifex, *prohibemus, ne in Monasteriis Ordinum non mendicantium aliqua recipiantur in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum Monasteriorum bonis sine prouentibus absque penuria sustentari: si secus actum fuerit, irritum decernentes.* quia responderi potest, Ulla, quæ inferuntur, hoc ipso fieri bona Monasterij, & sic eam, quæ admittitur, ali posse de bonis Monasterij. Deinde non videtur vsu receptum, quia passim ignoratur dispositio huius Canonis.

D V B I T A T I O XIII.

Verum sit simonia, exigere pretium pro doctrina Theologica.

74

Respondeo & Dico Primò, Exigere aliquid pro doctrina Theologiae naturalis seu metaphysica, non est simonia. est ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non est res supernaturalis, sed est actus naturalis intellectus, voce explicatus, adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non est materia simoniae. Vnde potest æstimari non solum ex labore, qui ponitur in studendo, sed etiam ex sublimitate rei & veritatis, ad quam mentem alterius eleuat, eoque amplius exigi, quo veritas illa est sublimior, magisque abditæ, ut dictum est dubit. 1. vnde videmus, professionibus sublimioribus maiora esse constituta auctoramenta. Idem sequitur ex sententia Alcisiodorensis, & Alexandri de Ales, qui dicunt scientiam vendi non posse, laborem docendi posse, quia hic labor non habet æstimationem notabilem, nisi ex re in qua versatur.

75
Obiectiones.

Dices, Veritas illa est quid æternum & increatum: ergo sine iniuria vendi non potest. Secundò, Non est mea vel tua, sed solius Dei, teste D. Augustino in Confessionibus. Denique omnis veritas seu cognitio veritatis est à Spiritu sancto, teste D. Ambrosio.

Resp.

Respondeo, Veritatem esse quid increatum & æternum ut est in obiecto æterno, & ut est in mente diuina, & hac ratione vendi non posse. Ut autem est in mente & in intelligentia docentis & discantis, est quid creatum: non tamen propriè dici potest vendi, ea enim quæ est in docente, vel in actu intellectus illius, non venditur, quia docens, suam cognitionem & veritatem non transfert in discantem, sed sibi eam retinet. ex verò, quæ nascitur in discante, non oritur solà docentis operâ, ut qui extrinsecus tantummodò obiectum proponat, sed ex vi luminis intellectus. propriè tamen dici potest vendere suum docendi laborem, industriam & vocem, quateus utilis est ad obiectum tam nobile proponendum, & consequenter concedi potest, veritatem indirectè vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & industria docentis, in mente discipuli, & utilis est ad conuictum humanum, ad dignitatem & nominis existimationem, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

Vendit laborem
& vocem
suam.

76

Nec obstat quòd veritas sit virtus intellectus, ac proinde bonum honestum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commensurionem: quia non venditur quà honestum, sed qua vtile & delectabile.

Ad Secundum, Veritas, quæ est in obiecto, non est mea, ea tamen quæ est in meo intellectu quodammodò mea est, per quam proponendo obiectum medio sermonis, aliam in mente alterius gigno, pro quo actu mercedem postulo.

Ad Tertium, Omnis veritas est à Spiritu sancto, non tamen per supernaturale donum. etiam sanitas, & vires, & artes à Spiritu sancto sunt.

77
Pro catechismo.

Dico Secundò, Exigere aliquid pro simplici catechismo seu doctrina. & veritate fidei tradendi, tam-

quam pretium, est simonia. Ratio est, quia hæc doctrina non æstimatur, nisi quatenus disponit ad salutem. Neque ordinariè fit solum ut res fidei memoria teneantur (qua ratione fortè aliquid exigi posset) sed ut fideles sciant illis vii & applicare ad effectus & mores suos, tum in cultu diuino, tum in Christiana conuersatione componendos. Potest tamen exigi stipendium sustentationis pro labore qui subitur, ut supra dub. 8. dictum est.

Dico Tertio, Si Theologia pro cognitione mysteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infusa (qualis sapientia erat in Apostolis) accipiat, exigere aliquid pro eius vsu tamquam pretium, est simonia. ratio est, quia hæc Theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc senim longè clariùs & certius sensus Scripturarum & mysteria fidei penetrabant, quàm vilo studio quis possit assequi. neque solum consistebat in habitu, sed bonam partem in assistentia Spiritus sancti, pro tempore & loco illuminantis.

Dico Quarto, Si Theologia accipiat pro scientia, quæ ex principiis fidei per industriam rationis naturalis deducit conclusiones, pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non potest.

Vbi notandum, hanc Theologiam habere quatuor functiones. Prima, Ex principiis fidei deducere conclusiones, siue necessariò siue probabiliter. Secunda, Ex sacris DD. interpretari Scripturas. Tertia, Docere doctrinam Christianam, seu prædicare doctrinam Evangelicam. Quarta, Dare responsa ad pacandas conscientias. Pro tertio & quarto actu pretium exigi non potest. Ratio est, quia hi duo actus immediatè referuntur ad excitandam fidem, spem, charitatem, poenitentiam, aliosque actus supernaturales, & ad consolationem Spiritus sancti percipiendam: nec aliam habent æstimationem apud Christianos. vnde censentur res sacræ & supernaturales: quia immediatè supernaturalia ordinantur, & etiam quia fiunt ab homine, ut est instrumentum Spiritus sancti.

Aduerte tamen, non fore simoniam, si pro labore prauio, qui in studendo scribendoque ponitur ut se compareret ad illos actus, aliquid accipiat, quia per accedens illis coniungitur, modò non pluris hunc laborem æstimet, eò quòd ad salutem vel conscientia tranquillitatem faciat. posset tamen eum æstimare, si idem ad commoda temporalia valeret, ut quando de contrahibus responderetur: sicut Iureconsultus eò pluris æstimat suum responsum & laborem, quò maior est causa ad quam iuuat.

Verum si quis benè consideret, nihil est peculiare in illo studio prauio ad conciones vel catechesim. Si enim consideretur ut est vtile iis quorum causa suscipitur, sic nihil pro eo exigi potest, sicut nec pro ipso actu concionandi. quia utilitas hæc est omnino spiritalis, & sic æstimaretur hoc studium & venderetur ratione commodi spiritalis. Si autem spectetur ut adfere molestiam, & requirit magnam animi attentionem & longum tempus, sic pro illo potest exigi pretium sustentationis. Sed eodem modo potest exigi pro labore ipsius concionis, ut patet ex dictis dub. 8. n. 3. & 4. Ita, que non est hic facienda distinctio inter concionandi actum, & laborem prauium, qui ad illum actum ordinariè requiritur, vel suscipitur.

De primo & secundo actu theologiae est difficultas. Quidam putant esse simoniam, si pro eis aliquid exigatur. Ita Siluester v. Simonia q. 10. & Paludan. quem Siluester refert. Addit tamen Siluester duas limitationes. Prima est, Si doceatur ex officio magisterij, quia sic est, inquit, actus spiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto. Sed probabilius est non esse simoniam. Ita Adrianus quodlib. 9. art. 1. Sotus l. 9. quæst. 5. artic. 1. & quæst. 6. artic. 1. Caietan. in artic. 3. D. Thomæ, Victoria num. 6. relect. 1. & alij. Ratio est, quia in actu docendi Theologiam vel explicandi Scripturas, non habetur ratio verum proueniat iste actus

80

In primo & secundo actu non est simonia.

ex cognitione seu assensu supernaturali, neque verum immediate inducat ad assensum supernaturalem, vel ad alios pios motus; sed solum laboris & sumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit: & laboris, quo illam tradit: & utilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa provenire solent.

81
Obiectio
prima.

Dices Primò, Hæc doctrina versatur circa obiecta supernaturalia, & ad eam concurrunt in docente habitus supernaturalis, nempe fides; & ingenerat auditoribus assensum supernaturalem, fide illorum cooperante Denique dirigit virtutes supernaturales, spem, charitatem, religionem; & fidem ipsam stabiliorem reddit, & mysteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina est sacra in seipsa, ac proinde inveniabilis.

Resp.

Respondeo, Non negamus quin multa sacra possint huic actui esse coniuncta, sed non ita coniuncta sunt, quin separari possint; ut patet in theologo, qui de aliquo articulo fidei voluntariè dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide supernaturali caret: tamen eruditè docere potest. Sicut etiam cantui artificioso coniunctæ sunt preces sacræ, quæ canuntur, tamen pro ipso cantu pretium exigere potest: quia per accidens coniunctæ sunt. Itaque etsi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: sicut nec ratio habetur quod fidem supernaturalem defendat, aut virtutes supernaturales dirigat, sed solum quod intellectum in cognitionem rerum abditissimarum, quæ sine magno labore, nequit obtineri, abducatur, quæque obtemperata, magnam oblectationem, honorem & commoda conciliet. Ob has considerationes Doctor aliquid exigere potest in pretium suæ doctrinæ, æstimando pluris suas operas, quia in sublimiori materia versantur.

82

Nec ostat quod obiectum sit supernaturale, quia non habetur ratio verum cognitio, qua illud attingitur, sit supernaturalis, an non, sed solum quod labore & industria naturali attingatur.

Obiectio 2.
pro licentia
docendi.

Resp.

Dices Secundò, Titulo de Magistris, per multa capitula prohibetur ne aliquid accipiatur pro licentia docendi: ergo docere est actus spiritualis.

Respondeo, Negando consequentiam, etsi enim nihil possit accipi pro huius licentiæ concessione, eò quod ex potestate spiritali procedat: (est enim usus potestatis spiritalis, sicut dispensatio cum Sacerdote ad Chirurgiam exercendam) tamen pro ipso actu docendi aliquid accipi potest: sicut pro actu medendi. Adde, non solum de licentia docendæ Theologiæ, sed etiam Grammaticæ & Dialecticæ ibi agi. Puro tamen non fore simoniam Iuris divini, sed solum humani, si aliquid pro licentia docendæ Theologiæ vel alterius scientiæ exigatur, habita ratione lucri quod ex ea professor percipiet: etsi enim concessio huius licentiæ seu facultatis docendi sit usus potestatis seu iurisdictionis spiritalis, id non refert, quia non est usus spiritalis seu supernaturalis, sed politicus. Iurisdictionis enim ecclesiastica ad multos actus politicos se extendit, ad quos etiam potestas politica; ut cum punit crimina sui vel mixti-fori poenis civilibus, v. g. carcere, inedia, multa pecuniaria: cum privilegia ad opera lucrosa, quæ ad Ecclesiæ bonum propriè non pertinent, concedit. Itaque cum pro huiusmodi pecunia exigitur, etsi id possit esse iniquum vel turpe lucrum, vel simonia Iuris humani, non tamen videtur simonia iuris divini. Confirmatur: quia quando ius administrationis vel negotij temporalis competit alicui eminenter, nimirum in altiori officio, & ad finem altiorem, transferre illud in alterum, & in eo alteri suas quodammodò vices committere, non est propriè & essentialiter usus potestatis spiritalis quæ spiritalis est, sed quatenus eminenter etiam est temporalis. Nec refert etiam si illa potestas respiciat finem spiritalem, v. g. bonum spiritale ecclesiæ vel subditorum, quia etiam respicit bonum temporale, quod non amittit suam æstimationem etiam si ordi-

netur ad spiritale. Sic non est simonia Iuris divini, si Episcopus vel Rector ecclesiæ vendat officium Sacristæ, Oeconomi, Advocati, Defensoris ecclesiæ: ut supra dub. 4. dictum est. quia hæc iura sunt in se temporalia, utpote ad actus temporales, ac proinde pretio æstimabilia: & eminenter competunt ipsi Prælato. Quare dum ea in alios transfert, translatio illa, quoad suum terminum, est res temporalis, etsi à principio spiritali procedat. Sed per accidens est, quod à tali principio proveniat. Nam potest fieri absque vlla iurisdictione, ut patet si ipse Sacrista hoc suum officium vendat, & in alterum transferat. Ad hoc enim sufficit dominium rei aliunde non impeditum. Sicut per accidens est calori quod proveniat à sole, vel ab igne, & ad hunc vel illum à sua causa destinetur finem. Idem dicendum de officio Magistri: quia eadem prorsus videtur ratio ac proinde idem dixerim de licentia docendi, & de aliis licentiis quæ consistunt in concessione alicuius Iuris temporalis pretio æstimabilis: secus de illis quæ solum in dispensatione legis, ut licentia medendi in Sacerdote, dispensatio enim vendi non potest. Confirmatur. Nam licentia docendi ab officio magistri non distinguitur, nisi quod officium sit ius docendi cum obligatione, licentia sine obligatione. Sed obligatio non quæritur, nec pro ea pecunia exigitur, aut datur, sed solum pro ipso iure docendi. Unde Canones tit. de Magistris eodem modo de licentia & de officio docendi loquuntur, & sub grauib. poenis pecuniam pro aliis accipi verant, idque quia talis exactio sordida, & contra profectum ecclesiasticum; ut ibidem dicitur, & iubent acceptum restituere: cum tamen, qui licentiam sic obtinuit, non priuant. Itaque satis indicant plusibi esse iniuriæ & sordium quàm veræ simoniæ.

Dices Tertiò, Docere ex potestate magisterij seu doctoratus, est usus potestatis spiritalis supernaturalis, ut ait Silvester: ergo est actus spiritalis.

83
Obiectio 3.

Respondeo, Magisterium non esse potestatem spiritali seu supernaturalem, sed potius naturalem, ut Magisterium, insinuat D. Thomas quodlib. 3. art. 9. duo enim continentur, titulum honorificum, seu Ius ut tali titulo compelleretur, collatum in testimonium scientiæ, & ius docendi: utrumque autem est eiusdem ordinis, cuius est ipsa scientia. Itaque cum ipsa scientia, quatenus studio & labore paritur, naturalis censeatur, etiam testimonium illud humanum & potestas docendi naturalis est, id est, non supernaturalis. Nec refert, quod à Pontifice descendat; quia etiam potestas medendi in Sacerdote est à potestate spiritali, non tamen ipsa idè censeatur spiritalis: & potestas regia potest conferri per potestatem supernaturalem Pontificis, tamen non est supernaturalis. potestas enim supernaturalis iurisdictionis, quæ est in Prælatis, & maximè in capite Ecclesiæ, extendit se ad multa, quæ sunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo potestas politica. nam potestas Ecclesiæ continet in se potestatem politicam eminenter.

His explicatis, dicendum est de quibusdam modis simoniæ circa annexa spiritalibus, ut circa beneficia & pensiones.

D V B I T A T I O XIV.

Verum sit simonia, resignare beneficium in favorem tertij, id est, cum clausula, Non aliter, nec aliàs.

Multi Doctores censent id esse simoniam, si resignatio fiat in manus Ordinarij. ratio est, quia Sententia omnis pactio in spiritalibus simoniam continet. cap. commansor fin. de pactis, & cap. Ex parte 1. de officio Delegati. ita DD. esse simoniam. que debere hanc resignationem in manus ordinarij fieri purè & absolute: posse tamen offerri preces pro aliquo, sed illum non astringi huic conferre, secus verò

84

verò si fiat in manibus Pontifici, cuius presentia potest simoniam purgare, & veluti sol tenebras dispellere. Ita Rebuffus, de beneficiis, §. De pura resignatione; addens beneficium resignatum in fauorem coram Ordinario, & ab Ordinario collatum, posse impetrari à Papa, tanquam vacans per simoniam. Idem tenet Nauarr. cap. 23. num. 107. & passim Canonistæ cum Glossa in dictum cap. Ex parte. 12. quam sequuntur aliqui Theologi.

85 *Aliorum sententia, Non esse simoniam.* Alij verò tenent, talem resignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere simoniam Iuris diuini vel humani; nec esse licitam; modò is, in cuius fauorem fit, verè sit dignus. Ita Sotus lib. 9. quæst. 7. art. 2. quem sequuntur multi Thomistæ, & Couarruias lib. 1. variar. cap. 5. num. 5. & 6. vbi pro hac sententia citat D. Anton. & Siluestrum. Ratio est, quia qui ita renuntiat, nihil temporale dat vel accipit pro spiritali; sed solum indicat se renuntiare, si collator velit conferre Petro, non renuntiare, si nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum est resignare in fauorem, etiam in manus Ordinarij, Clement. vnica, de rerum permutatione: cur non etiam in simplici cessione? Neque obstat, quòd Episcopus videatur obligari. Primò, Quia etiam obligatur in permutatione, si eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non est pretio æstimabilis, quando alter est verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio solum quæritur ut conditio, nec villo modo censetur pretium renunciationis: alioquin etiam censeretur pretium, quando fit cum Pontifice.

86 Respond. & dico Primò, Hic nullam esse simoniam Iuris diuini, ut patet ex rationibus allatis.

Dico Secundò, Non posse etiam ex Canonibus conuinci esse simoniam Iuris humani: quia nulla propriè hic interuenit pactio: non enim requiritur promissio Prælati, sed solum fit resignatio sub conditione, quam si Prælati non acceptat, nihil actum est.

An Episcopus possit acceptare, reiecto modo. Aduerte tamen plerisque DD. sentire, Episcopum posse acceptare talem resignationem, reiecto modo, & conferre cui voluerit; quia illa clausula habetur pro non adiecta; cum resignatio in spiritualibus purè fieri debeat. Idem tenet Couarruias suprà, & dicit esse sententiam communem.

Verius non posse. Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, §. de resignatione conditionali, num. 7. & sequentibus. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione; non potest pars illius altera recipi, & altera reici, sed debet tota recipi, vel tota reici; L. Aurelius. 28. §. Idem quæst. 12. De liberatione legata: vbi vide Bartolum. Secundò, Quia apertè significatur resignationem esse nullam, nisi admittatur cum illo modo: vnde non potest ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò, Permutatio non valet, nisi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter resignatum fit: Clement. vnica, de rerum permutatione: ergo nec renuntiatio simplex valebit, nisi conferatur ei in cuius fauorem resignatum est.

Si tamen resignans sciret suam resignationem invalidam esse, eò quòd sit contra stylum Curie, posset Episcopus illam acceptare, reiecto modo, ut docet Flaminus l. 1. de resignat. q. 3. n. 65. dicens ita resolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra stylum Curie adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiusmodi resignationes, ob imaginem simoniarum, iuxta stylum Curie non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis. Ita Nauarrus, & Rebuffus suprà, & Flaminus q. 3. vnde sequitur, non posse fieri coram Ordinario, saltem eo modo ut Ordinarius se possit obligare: nisi ex privilegio vel consuetudine id ei sit concessum.

Cessiones reciprocarum. Vnde sequitur, resignationes seu cessiones reciprocas non posse coram illo fieri, v.g. resigno meum beneficium in fauorem tui nepotis: nam præterquam quòd hæc renuntiatio fit in fauorem, continet pactum resignationis reciprocarum, quòd omnino extra catum permutationis est Iure veritum: ut patet cap. Quæsitum, de rerum permutatione.

Idem dicendum de resignatione triangulari, ut occant: v.g. Renuntio meo beneficio in fauorem Petri, ut Triangula Petrus suo cedat Paulo, & Paulus cedat suo mihi: fieri cessio. enim potest ut Pauli beneficium sit commodius mihi, Petri verò sit commodius Paulo, & meum Petro; quo proposito cupiunt inire dictam resignationem. Esse autem in huiusmodi resignatione simoniam Iuris humani, expressè docet Nauarr. in cap. Si quando. de rescriptis. except. 4. num. 1. & in Enchiridio cap. 23. n. 100. §. Secundò, quòd. vbi pro eadem sententia citat Raimundum, Angelum, & Siluestrum qui idem in simili casu, vbi tamen minor est imago pactionis simoniæ, docent. Idem Nauarr. in consil. 15. con. 22. tract. de simonia, reprobant omnes resignationes triangulares & quadrangulares tamquam simoniacas; & dicit eas inducere pœnas Iuris, si compleantur. Ratio est, quia notissimi Iuris est, in spiritualibus omnem pactionem obligantem ad id quod Iure non inest, esse illicitam & simoniacam: ut apertè colligitur cap. fin. de Pactis: vbi dicitur: *In spiritualibus omnis pactio, omni que conuentio debet omnino cessare.* & cap. Tua nos, de Simonia; & 1. quæst. 1. cap. Quam pio, & alibi tapè. atqui in permutatione triangulari est pactio obligans ad id quod Iure non inest. nam primus obligat secundum ut resignet in fauorem tertij, & secundus obligat tertium ut resignet in fauorem primi. nullo ergo colore huiusmodi resignationes & permutationes defendi possunt: vide Flaminium lib. 14. q. 7. num. 63. Potest tamen hæc resignatio fieri coram Summo Pontifice, quia non continet simoniam nisi Iuris humani, quam auctoritas summi Pastoris dissipat. Coram Ordinario non potest fieri, ob causam dictam. posset tamen duplici permutatione coram ipso facta, ad eundem terminum perueniri: ut si ego permutem simpliciter cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo; sic enim Paulus habebit beneficium Petri sibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Petrus meum, quod commodum ipsi.

D V B I T A T I O XV.

Verum licitum sit resignare beneficium reseruata pensione.

89 *Resignatio; qua fit reseruata pensione. Pensio potest imponi.* Respondet, Id licitum esse, modò pensio sit moderata, & legitima auctoritate constitutur. est communis sententia, & patet ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Idem confirmat vsus quotidianus. Ratio est, quia sicut Pontifex potest titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo potest fructuum portionem detrachere, & alteri ius ad illos concedere, vel onus soluendi ex fructibus certam portionem ipsi titulo imponere, idque ad vitam resignantis; & tunc ad quem transibit beneficium, ad eundem transibit onus soluendæ pensionis. Itaque resignare beneficium reseruata pensione, nihil est aliud quàm resignare sub ea lege & modo, ut Superior partem fructuum à beneficio separet, vel ut onus pensionis illi imponat: quod cum Superior Iure facere possit, nihil exigitur, nisi quod Iure fieri potest.

Dices, Prælati hic obligatur ex pacto.

90 *An Prælati obligentur.* Resp. Primò, Non obligari: non enim tenetur admittere resignationem sub tali modo. Secundò, Eadem admissa, non est opus ut se obliget: sufficit ut liberè constituat pensionem: quòd si nolit, iam resoluitur renuntiatio. Tertiò, Etiam si se obligaret, nihil referret: quia pensio non exigitur ut pretium beneficij aut resignationis, sed ut pars eius quod dimittit: non enim paratus est renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus, sed cupit retinere partem. vnde non agit de lucro captando ex resignatione, sed de damno vitando, ac proinde non est simonia.

91 *Qui possint pensionem imponere.* Sed difficultas est, qui possint pensionem causâ resignationis simplicis imponere.

K k 4

Resp.

Resp. Primò, Certum est, Pontificem posse, cui plenaria dispositio beneficiorum competit. Secundò, Idem potest Legatus à latere, ut docet Rebuffus, §. de resignat. conditionali num. 12. adeò ut nisi pensionem imposuerit facta tali resignatione, collatio sit futura irrita. huic tamen non conceditur ut possit admittere resignationes in fauorem tertij, ut idem tradit. Tertio, Vtrum Episcopus possit, dictum est supra c. 34. dub. 38. Verius iudico, & stylo Curie Romanæ, qui ius facit, conformius, non posse; nisi privilegium vel consuetudo præscripta id ei concesserit. cui apertè fauet ius commune, quod statuit ut ecclesiastica beneficia sine imminutione conferantur. Extrauag. cap. vnico, titulo Vt ecclesiast. benef. &c. Vnde sequitur, non posse nisi ubi ius id ei concedit. Vide supra cap. 34. dubitat. 38. num. 205.

92
Possunt tra-
ctare.

Notandum est Primò, Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis, posse illos inter se tractare; non tamen absolutè concludere, sed tantum sub beneplacito Pontificis: si enim absolutè concluderent, esset simonia; quia pensio non potest solà auctoritate partium imponi. vnde non potest resignatarius iure esse illius debitor: & consequenter obligatur per resignantem ad aliquid temporale, quod iure non debet. Quando autem imponenda est per legitimam auctoritatem, tunc iure debetur, ac proinde non obligatur nisi ad id quod iure inerit.

93
An hypotheca
& fideiussor
exigi possit
pro pensione.

Notandum Secundò, Interdum fieri resignationes in fauorem sub onere pensionis; & quia resignans metu ne resignatarius malignè soluat, vult hypothecam secularem, vel fideiussorem, quem quauis difficultate suborta conuenire possit. Certum autem est, huiusmodi conditiones & onera prætio æstimabilia, quæ iure non insunt, non solere nisi auctoritate Summi Pontificis admitti: quia continent simoniam Iuris humani, & habent quamdam speciem contractuum ciuiliū. Vnde non dubito, quin talis pensio ab Ordinario constituta, possit non solui, & beneficium tamquam vacans impetrari.

94

Petes, Vtrum si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio litigioso, possit eas repetere, si beneficium velit resignare.

Quidam putant posse, si non petat aliquid pro ipso beneficio: sed tantum pro expensis litis, ut se indemnem seruet, hæ enim totæ redundant in utilitatem resignatarij, quasi in eius gratiam factæ essent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria sententia, quæ est communis Doctor. ut docet Flaminus lib. 14. quæst. 7. num. 1. quia omne pactum in spiritualibus de onere temporali, quod iure non est annexum, reprobatur, si absque auctoritate Superioris fiat; de quo vide supra dub. 1. & 4. Certè in foro externo non admittetur ista excusatio.

DUBITATIO XVI.

Vtrum licitum sit resignare vel conferre beneficium in confidentiam.

95

Respondeo & dico Primò, Si resignes, vel alio modo procures alicui beneficium, confidens ipsum aliquando illud nepoti vel amico tuo resignaturum: si nullam obligationem ipsi imponere intendas, non erit simonia; quamuis ob circumstantias possit esse illicitum. Docet hoc Nauarrus cap. 13. num. 109. Vivaldus, de simonia, num. 28. Hugolinus tabula 1. cap. 22. ratio est, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: sine pacto autem non potest esse simonia, ut patet ex definitione. vnde quantumvis speret quis vel confidat, si nulla est occulta vel aperta conuentio, nulla intentio obligandi, nulla quoque est simonia.

96
Simonia con-
fidentia de-
betur.

Dico Secundò, Si resignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi, ut post aliquod tempus nepoti vel alteri renuntiet, nullo

tamen signo exterius hanc tuam intentionem infirmes, erit simonia mentalis. Patet ex dictis dub. 6. Hæc tamen non infert poenas iure constitutas.

Dico Tertio, Si alicui beneficium aliqua ratione procures, eligendo, præsentando, postulando, resignando in fauorem, conferendo, instituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto, ut is qui beneficium istud accepturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet, seu relinquat, aut ut pensionem ex eo vel fructus aliquos alteri præster: erit simonia confidentiæ externa, quæ poenas Iuris infert. Patet ex Bulla Pij IV. & maxime Pij V. quam refert Nauarrus c. 13. num. 110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præsumi possit & debeat hæc simonia esse commissæ. Porro reipsa, & in foro conscientie, solùm committitur duobus modis. Primò, Si procures alteri beneficium, ut illud sibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, ut fructus vel pensio ex eo alteri solvatur.

Petes; Quid si procures beneficium cum pacto ut tibi reseruetur pensio vel fructus aliqui.

97

Resp. Esse quidem simoniam, non tamen confidentiæ, ut docet Hugolinus tab. 1. cap. 22. & Nauarrus c. 76. tit. de simonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. ubi sic dicitur; Si quis beneficium aliquod dimittentem receperit, ut illud eidem dimittenti vel alteri postea conferatur, aut ut illius fructus alij vel alijs conferantur, vel pensiones soluantur ex eodem, confidentia censetur. hic cum de conuentione beneficij agitur, dicitur, ut eidem dimittenti vel alteri conferatur: cum de pensione & fructibus dicitur, alij vel alijs.

Si resignans
sibi reseruet
fructus vel
pensionem,
non est confi-
dentiæ simo-
nia, sed sim-
plex.

Alteram tamen sententiam est valde probabilis, nam in Bulla Pij V. censetur simonia confidentiæ, quando aliquis præsentat, vel beneficium resignat aut confert, ut prouisus, illius fructus, aut partem fructuum, ad utilitatem conferentis vel cedentis relinquat, vel pensionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, persolvat. Idem colligitur ex Bulla Pij IV. vers. ac sibi propter pensiones annuas & vers. ac fructuum ac pensionum reservationes; quibus locis apertè indicat esse simoniam confidentiæ, cum quis sibi absque legitima auctoritate pensionem reseruat. Ceciderim tamen non esse in hac parte receptam.

Alteram sen-
tentiam proba-
bilis.

Ex iisdem Bullis patet, in beneficiorum resignatione, præsentatione, & collatione, illicitas esse & simoniacas hac specie quasdam retrocessiones quas vocant recessus, regressus, & ingressus, quibus significatur ex vna parte ius quoddam in dimittente, repetendi pristinum beneficium, ex altera onus & veluti seruitus quædam in beneficio.

98

Retrocessiones
prohibentur.

Regressum dicat habere, si beneficio à me possesso cedam alteri, reseruato mihi iure regrediendi ad illud beneficium, in euentum, quo resignatarius naturaliter vel ciuilitè præmoriatur, aut fiat Episcopus, aut pensionem constitutam non soluerit.

Regressus.

Ingressum, si beneficium mihi collatum alteri, ante captam eius possessionem, resignem, seruato mihi iure ingrediendi possessionem huius beneficij, si ille præmoriatur, vel fiat Episcopus, &c.

Ingressus.

Accessum, si Prælati mihi cupiat prouisum de beneficio: sed quia per ætatem vel alia de causa sum incapax; confert meo pedagogo, concessio mihi iure, ut quamprimum iustam ætatem habuero, propria auctoritate possim istud beneficium accipere vel accedere. Quicumque sibi vel alteri tale ius reseruat sine expressa Pontificis auctoritate, committit simoniam huius speciei. Adde, etiam Concilium Trident. sess. 25. c. 7. de reform. valde improbare istas retrocessiones, veluti imaginem quamdam successionis hereditariæ referentes. ac proinde, ut sacris constitutionibus, Patrumque decretis contrarias. Ob eandem causam improbat Coadiutorias cum futura successione, nisi vrgens necessitas, aut euident utilitas aliud postulet: & tunc non nisi causa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.

Accessus.

99

Coadiutoria
cum futura
successione.

D V B I T A T I O XVII.

*Utrum licitum sit permutare beneficia,
compensata fructuum in-
equalitate.*

Respondeo & Dico Primò, Permutatio beneficio-
rum facta sine auctoritate Prælati, est illicita: non
tamen est simonia Iuris diuini naturalis, sed ecclesia-
stici. patet ex dictis supra dubit. 4.

100
Possunt ad
sua beneficia
redire.
Vbi Notandum est, cum ex dispositione Canonum,
permutantes nullam habeant potestatem sua beneficia
vicissim transferendi, actum eorum esse planè irritum;
ac proinde sicut propria auctoritate sua beneficia alie-
narunt, ita sua auctoritate posse ad ea redire. possunt
tamen à Superiore per sententiam priuari, in pœnam
illius criminis; ut patet cap. Cum olim. 7. de rerum
permutat. non tamen amittunt ea ipso facto, nec in-
currunt censuras.

Cuius auctoritate permutatio facienda sit, dictum
est cap. 34. dub. 36.

Dico Secundò, Si alterum beneficium sit altero di-
gnius, & paritas sit reddituum, est simonia Iuris diuini,
si pecuniâ vel pensione excessus ille dignitatis com-
pensetur. Ratio est, quia illa dignitas est omnino spi-
ritalis. vide dub. 2.

101
Permutatio
inæquum.
Dico Tertiò, Si beneficia habent prouentus inæqua-
les, possunt nihilominus inter se commutari, excessu
prouentuum alterius, pensione vel pecuniâ compen-
sato. Ita Sorus l. 9. quæst. 7. art. 1. Caiet. in artic. 4. q. 100.
Silvester v. Permutatio 2. quæst. 6. vbi citat Panorm.
Angelus v. Permutatio, num. 6. & alij. Probatum ex cap.
Ad quæstiones 6. de rerum permutatione, vbi Cle-
mens III. approbat permutationem duarum Eccle-
siarum parochialium, compensato excessu opulentio-
ris, pecuniâ.

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib. 9.
art. 3. ad 5. quem sequitur Couarruias l. i. variar. cap. 5.
num. 8. & 9. Sed si quis benè aduertat, nihil aliud velle
videntur, quàm illum excessum non posse pecuniâ
compensari, si consideretur ut manens annexus suo ti-
tulo; quod verum est: quia sic est quid spiritale; quia
ratione nihil pro eo dari potest.

102
Compensatio
hec ut fiat.
Notandum est, hanc compensationem posse tripli-
citer fieri. Primò, Si beneficium copiosius, non separa-
tis prouentibus à titulo, commutetur cum tenui, &
pro excessu prouentuum exigatur compensatio: & hoc
non est licitum, quia iste excessus, hoc ipso quo manet
annexus titulo, est debitus illi titulo; & hoc ipso, quo
titulus in alterum transfertur, simul transit iste exces-
sus: ergo pro eo nihil potest exigi, quin id etiam pro
ipso titulo exigatur. & hoc est quod Adrianus
& Couarr. velle videntur.

Secundò, Si compensatio exigatur, non pro excessu
manente annexo, sed pro incommodo temporali quod
subeo, spoliando me istis prouentibus. hanc enim ob
causam possum petere à Pontifice, ut vel pensionem
mihi referuet ex beneficio, quod relinquo, onere pen-
sionis imposito eidem beneficio; & sic simpliciter
transferam illud beneficium, hoc onere grauatum;
vel beneficiario imponat obligationem, ut ex alio be-
neficio, vel ex suo patrimonio aliquid mihi pro mea
indemnitate soluat. Id enim Pontifex potest, cum
hoc non sit pretium beneficii, aut prouentuum an-
nexorum, sed conditio quædam necessaria ut me
feruem indemnem, sine qua indemnitate nolo com-
mutare.

Separantur
prouentus à
titulis.
Tertiò, Si iura prouentuum separentur à titulis, &
primò ipsi tituli nudi, simpliciter permulentur: dein-
de alio contractu permulentur iura prouentuum,
compensato excessu opulentioris. iura enim prouen-
tuum à suis titulis hoc modo separata, cum non sint
spiritualia, sed temporalia bona, possunt sub tali pa-
cto commutari, ut incrementum alterius, pretio com-

pensetur. Iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad
quæstiones, de rerum permutatione. Hic tamen ca-
uendum ne hi contractus misceantur, ut ait Pontifex:
quod fieret, si in permutatione titulorum appone-
retur pactum de permutatione prouentuum, & compen-
satione.

Petes, Quo modo, qui permulant titulos suos, pos-
sunt retinere iura prouentuum, cum hæc iura tantum-
modò ratione titulorum comperant?

Resp. Retinere ex dispositione Iuris: idque tantisper
donec illa inter se permulent, ut sic rursus coalescant
cum suis primis titulis: nam solum ad hunc finem &
cum hoc onere conceditur, ut sine specie simoniz, per-
mutatio fiat.

Dices, Iuxta hunc modum sequetur, posse permu-
tari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus
habente, compensatis fructibus pecuniâ, quod videtur
falsum: quia sic tota præbenda, id est, totum ius fru-
ctuum annexum titulo, posset pecuniâ emi.

Ad hoc respondet Caietanus art. 4. dupliciter. Sed
secunda responsio est tenenda, nempe id fieri posse
auctoritate Pontificis, etsi non inferioris Prælati, non
tamen hinc sequitur, quod tunc propriè præbenda
venderetur pecuniâ, quia iam supponimus ius prouen-
tuum esse à titulo legitima auctoritate separatum, fa-
ctumque temporale, & desisse esse propriè præben-
dam: quod per Pontificem posse fieri non est dubi-
tandum, modò iusta causa subsit: ut rectè Sorus loco
cit. qu. 7. art. 2. in fine, & ostensum est supra dubit. 2. vbi
plura de hac re diximus.

Dico Quartò: Licitum est priuatim inire pactum
de faciendâ legitime permutatione, & se vicissim ad
hoc obligare: quo pacto postea non potest alter al-
tero inuito sine iusta causa rescire. Colligitur ex Syl.
verbo Permutatio. 2. q. 3. Ratio est, quia licitum est se
obligare ad actum iure concessum: atqui permulare
beneficia Superioris auctoritate, est actus iure con-
cessus: ergo licitum est se ad illum obligare. Itaque
non solum licitum est priuatim tractare de permuta-
tione faciendâ, & concludere tractatum adiecta clau-
sula, *sub beneplacito Superioris*, sed etiam coram Notario
& testibus obligare se, confecto instrumento ad illam
faciendam, & ad non rescilendam ab hoc contractu.
Aliud enim est priuata auctoritate commutare bene-
ficia, quod est illicitum: aliud obligare se ad permuta-
tionem legitime faciendam: quod nullo iure est pro-
hibitum.

Nec obstat quod permutatio sit actus spiritualis, &
consequenter etiam obligatio ad permulandum spiri-
talis sit: quia hæc obligatio non suscipitur pro re
temporali, sed pro spiritali, nimirum pro simili obli-
gatione quam alter subit: quod nullo iure est prohi-
bitum.

Dices, Ipsa permutatio fieri non potest absque Su-
perioris auctoritate: ergo nec obligatio ad illam sus-
cipi potest sine eadem auctoritate. Confirmatur, quia
dum suscipitur talis obligatio, datur alteri ius ad il-
lam permutationem, quod ius est spiritale.

Resp. Est dispar ratio. Ad permutationem enim re-
quiritur Superioris auctoritas eo potissimum nomine,
quod beneficium priuata auctoritate non possit in al-
terum transferri, iure ita disponente, ad varia incommo-
da vitanda. At verò in huiusmodi obligatione suscipien-
da, nihil est incommodi: quia tota executio ponitur
in arbitrio Superioris, sine cuius consensu illa obligatio
est inutilis ac euanida. similiter omne ius quod ex illa
nascitur. Idem dicendum de aliis obligationibus ad
alias res vel functiones spirituales commutandas: ut su-
pra dub. 3. ostensum est.

Ex quibus sequi videtur, non fore simoniam, nec
per se illicitum, etiam si addatur pœna conventiona-
lis, soluenda ab eo qui absque iusta causa à contractu
recesserit, siue ante Superioris consensum, siue post:
quia iure gentium omni contractui iusto potest ap-
poni pœna conventionalis accommodata, ne inique
ab illo recedatur, nisi id iure sit prohibitum: sicut ple-
rique

103

Fu hoc Iuris
dispositione.

104

Beneficium
nullos habens
fructus potest
permulari.

rique sentiunt de poena sponsalium contractui appo-
sita. Atqui nullo iure prohibitum est, ne huic contra-
ctui, de quo agimus, poena apponatur. Ergo, &c.

DUBITATIO XVIII.

*Utrum redemptio vexationis licita sit in
beneficiis, & quousque.*

105 *ius in re, & ius ad rem.* **N**otandum est, Aliud esse ius ad rem, aliud ius in re. Ad rem ius habet in beneficiis, remotum qui-
dem, qui dignus est propinquum verò qui electus, vel
presentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus,
aut institutus. Ius in re habet, qui iam est confirma-
tus, vel institutus, vel collationem factam accepta-
uit, quamvis nondum possessionem ceperit. Quibus
positis

106 *Habens ius ad rem non potest.* Respondeo & dico Primò, Qui nondum habet ius
in re, non potest oblato pretio vexationem redimere
ab his qui non tantum possunt obesse, sed etiam pro-
desse. Ita communiter DD. & colligitur aperte cap.
Matthæus, de simonia; ubi quidam electus à maiore
parte Capituli, cum pauci contradicerent, consensit
ut uni ex electoribus contradicentibus daretur pecu-
nia, ut conquireret: nimirum ne se opponeret eius
confirmationi; in quo facto Pontifex iudicavit eum
simoniam commisisse, & idèd debere beneficium di-
mittere, si saluus esse velit. Ratio est, quia quando da-
tur pecunia ei qui potest prodesse, censetur illum in-
ducere ad non opponendum quod iure posset oppo-
nere, & ad præbendum consensum: & ita viam sibi
sternere directè, & propriè ad ipsum beneficium. sic
si electus vel presentatus reicitur ab Episcopo, qui
deberet illum confirmare vel instituere, non est li-
citur dare pecuniam ut ab hac iniuria cesset, quia
hæc iniuria consistit in confirmationis negatione: ne-
gatio autem non tollitur nisi per affirmationem, quæ
in proposito est ipsa confirmatio vel institutio, ac
proinde dare ut cesset ab iniuria, est dare pro ipsa
confirmatione.

107 *Si impediatur modis ini-
quis.* Notandum tamen, si ille modis aperte iniquis co-
naretur impedire, v.g. infamando electum, vel corrup-
pendo alios pecunia, non consentiant; non videri in
foro conscientiarum simoniam, si electus vel alius ei pecu-
niam offerat, tantum ut ab huiusmodi iniquo conatu
desistat. si enim alteri dari potest pecunia ne iniquè
noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut in-
directè censetur dari pro electione aut confirmatione,
aut ut cesset ab actu, quem iure probabili poterat op-
ponere: quæ sola causa est, cur censeri possit simonia.
Si tamen ille postea tali munere inductus, non solum
cesset ab iniuria, sed etiam suffragetur, si quidem id
faciat tamquam sentiens se ob id obstrictum tacito
pacto, propter acceptam pecuniam, suffragium erit
nullum, utpote simoniacè datum: non tamen vitia-
bit electionem, si alij suffragantes sufficiunt. Si verò
non det suffragium nisi ex gratitudine, non erit irri-
tum.

Si ob munus acceptum, det suffragium. Dixi, modis aperte iniquis. quia si iure aliquo proba-
bili aut dubio nitatur, non licebit oppositionem
illam pecuniâ redimere. Ratio est, quia talis oppositio
facit ius tuum infirmum & ambiguum: ergo eo ipso
quò redimis illam, efficis ius tuum firmitus & certius:
sicque directè paras tibi viam ad obtinendum benefi-
cium. Secus est quando alterius machinatio modis
aperte iniquis nititur. Omnis enim iniusta vexatio,
qua parte manifestè iniusta est, redimi potest, à quo-
cumque inferatur.

108 *Nondum ha-
bens ius in re,
potest redi-
mere vexa-
tionem, &c.* Dico Secundò, Qui nondum habet ius in re, potest
oblato pretio redimere vexationem ab his, qui solum
possunt obesse, siue vi & fraude obfint, siue muneribus
& precibus, apud electores vel collatorem.

Prior pars, id est, si vi vel fraude obfint, explicatur
& probatur. Detinet me quispiam per vim, ne me op-
ponam in petitione beneficii, eius amico, vel post-

quam me, opposui, coepit me infamare apud Episco-
pum: possum ei offerre pecuniam ut desinat nocere.
Ita tenet Sotus in duobus istis casibus lib. 9. quest. 6.
art. 1. in responsione ad 5. Ratio est, quia hoc non est
directè aditum sibi ad beneficium parare, sed iniquam
machinationem alterius impedire: datur enim pre-
tium pro cessatione nocimenti. Confirmatur, quia
iste habet ius acquisitum in sua libertate & fama: ergo
si aliquid det neca iniquè violatur, verè redimit vexa-
tionem.

Posterior pars, si precibus vel muneribus obfint, est
contra Sotum.

Sed probatur Primò, Quia etsi is, qui muneribus
vel precibus pervertit electores in me propensos, non
faciat mihi iniuriam, ita ut ad restitutionem teneatur,
tamen graue infert nocumentum absque iusta causa:
ergo possum illi aliquid offerre ut cesset ab hoc nocu-
mento; præsertim cum illa cessatio non sit aliquid spi-
ritale, nec directè viam ad spiritale sternat.

Secundò, Quia si ei, qui solum potest obesse, lici-
tum est offerre pecuniam ut cesset à nocumento, quod
est contra iusticiam, cur non etiam ut cesset à nocu-
mento, quod est contra charitatem? non enim hu-
ius cessatio est magis spiritalis, aut viam sternens ad
spiritale, quàm cessatio illius. Itaque tam ante quàm
post electionem licitum est hanc vexationem redi-
mere.

Dices, Illa cessatio à precibus vel muneribus dan-
dis, non est æstimabilis nisi ratione beneficii. ergo qui
dat pro illa pecuniam, censetur dare pro beneficio.
Sicut qui dat pecuniam pro labore faciendi Sacri, cen-
setur dare pro ipso Sacro; quia labor iste non est æsti-
mabilis nisi ratione Sacri.

Respondeo, negando consequentiam, quia illa ces-
satio non habet æstimationem ex beneficio, nisi re-
motè; nimirum ratione spei conceptæ de benevolentia
collatoris, si extrinsecus non impediatur. Sicut esse in
familia Episcopi est pretio æstimabile, ratione spei
obtinendi beneficii, mediante ipsius benevolentia. Si-
cut ergo qui dat pecuniam œconomo Episcopi, ut ad-
mittatur in familiam illius, eo fine ut habeat oppor-
tunitatem obtinendi beneficii ex benevolentia Epi-
scopi, quam bonis officiis poterit sibi conciliare, non
censetur dare pecuniam pro beneficio, sed pro qua-
dam opportunitate ordinata ad obtinendum purè be-
neficium; ita qui pro cessatione illius importunitatis
dat pecuniam, non censetur dare pro beneficio, sed
pro desitione impedimenti illiciti; quæ posita concipit
spem obtinendi beneficii ex collatoris benevolentia.
Neque hoc est sternere viam ad beneficium, nisi indi-
rectè & remotè; sicut in exemplo allato cuius signum
est, quòd eo modo non magis inclinet aut determineet
animum collatoris, quàm per se erat inclinatus. Vnde
non est simile, si alicui des pecuniam ne alium ido-
neum aut seipsum commendet: quia ius pro se vel
alio sollicitandi est spiritale, quo ut cedat das pecu-
niam, ut sic tibi soli ius sollicitandi suppetat: quòd est
directè parare viam obtinendi beneficii. Similiter non
est simile, quòd allatum est de labore sacrificij: quia
ille labor est omnino intrinsecus, & per se coniunctus
sanctitati illius rei. Cessatio autem impedimenti supra-
dicti est omnino extrinseca & remota obtentioni be-
neficii. Denique si non est simonia cum do pecuniam
ut cesses à calumnia apud collatorem, cur sit simonia
cum do ut cesses à precibus & muneribus, quibus me
illicite impedis; cum cessatio illa à calumnia non æsti-
metur à me hinc & nunc nisi ratione spei quam habeo
obtinendi beneficii?

Dico Tertiò, Qui habet ius in re per confirmatio-
nem, vel institutionem, vel liberam collationem, po-
test pretio redimere vexationem, si fortè aliquis illum
à possessione capiendi impediatur. Est communis DD.
d. ui Thomæ art. 2. q. 100. Caietani tract. de simonia q. 37.
Soti suprà, Nauarri cap. 23. n. 102. & colligitur ex cap.
Dilectus. 28. de simonia. Idem docent Canonistæ in d.
cap. Dilectus. & in cap. Matthæus. 23.

Sotus tamen dubitat, num hic liceat redimere vexationem ab eo, cuius est in possessionem mittere. Ratio dubitandi est, quia dare aliquid tali ne impediatur possessionem, est dare ut mittat possessionem. non enim aliter desinit impedire possessionem, quam mittendo seu introducendo in eam: possessio autem est aliquid spirituale: unde dare aliquid pro possessione, est aliquid dare pro re spiritali.

Possessio.

Sed communis sententia est in contrarium. Unde dicendum est, possessionem secundum se non esse quid spirituale, sed id habere ex titulo, cuius vi capitur: quem titulum cum ille plenè iam teneat, accedente noua possessione, non accedit noua ratio spiritalis; sed possessio ipsa per se adiaphora, sit spiritalis ex conjunctione cum titulo. unde non dat pretium pro re spiritali.

III. Exigentes aliquid dum capitur possessio, & c. simonia penitus incurritur.

Notandum hic est ex Concilio Trident. sess. 24. c. 14. de refor. Capitulum aut alios nihil omnino posse exigere ab iis, qui sunt electi, presentati, instituti, vel instituendi, confirmari, vel confirmandi, vel possessionem ingressuri, aut distributiones recepturi, &c. nisi ex antiqua consuetudine hæc in pios usus solita sint conuersti, alioquin censetur simonia, & incurrunt poenas simoniacorum; ut ibidem Concilium: quod est diligenter norandum contra communem abusum. Imò Pius V. declarauit, Episcopum, qui aliquid (et si dularia dumtaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, esse suspensum à Pontificalibus; & Capitulum talia exigens subiacere Interdicto: priuatas autem personas, sententia excommunicationis. Et eos, qui sic aliquid acceperint, ad restitutionem accepti teneri, ut patet ex Bulla Pij V. declaratoria huius decreti, edita anno 1570. pridie Kal. Iunij. Video tamen passim non seruari, & omnino ignorari. Mandat tamen Concilium Episcopis, ut hæc in executionem deducant.

D V B I T A T I O XIX.

Verum licitum sit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne talem eligant, sed quempiam idoneum.

112.

Respondeo & Dico Primò, Pro electione particularis personæ, etiam dignissimæ, non est licitum pecuniam offerre. ratio est, quia hoc esset emere actionem spiritalem, nempe electionem, & ipsum beneficium sine vlla necessitate: neque censetur esse redemptio vexationis. excipio tamen casum necessitatis, de quo statim.

Ut non eligatur ineptus

Dico Secundò, Licitum tamen est offerre pecuniam ut non eligant ineptum. Est communior sententia. ratio est, tum quia hæc est mera redemptio iniuriæ, seu læisionis iniustæ. Ecclesia enim habet ius ut non detur ei minister ineptus: tum quia non eligere ineptum non est quid spirituale, nec directè munit viam ad spirituale.

113. ut eligatur dignus generaliter.

Dico Tertiò, Et si non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis personæ, tamen licitum videtur offerre pro electione personæ idoneæ in genere. Ita Sotus l. 9. q. 6. art. 1. & Caiet. tract. de simonia q. 3. & alij.

Probatum Primò, quia, ut rectè Caietanus eiusdem rationis censetur, offerre pretium ne eligant ineptum, & ut eligant aptum: si enim volunt eligere, hoc ipso quo non eligunt ineptum, necesse est ut eligant idoneum. ergo si illud licet, etiam hoc.

Secundò Ecclesia ius habet ut ei minister idoneus detur, & talis est ei maximè necessarius; ne videlicet multæ animæ pereant: ergo si non potest obrineri nisi electoribus pecuniæ detur, non censetur esse vlla

irreuerentia eam offerre, uti suprà dubit. 7. dictum est de Sacramento Baptismi.

Tertiò, Si electores nollent eligere vllum, liceret pretio eos ad eligendum inducere, cò quòd Ecclesiæ sit perniciosum carere ministro: ergo etiam ut eligant dignum in genere; quia Ecclesiæ perniciosum est carere ministro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re sacra necessaria ad grauissimum malum auerendum, censetur esse quædam redemptio vexationis: nam censetur dari pro malo auerendo; uti suprà dub. 7. ostensum est: ergo & hic censetur redemptio vexationis.

Petes, Quid si vnus tantum reperiat idoneus, dicerent tunc offerre pretium ut eligatur, cum electio eius sit necessaria ad malum Ecclesiæ auerendum? 114. si solùm vnus sit idoneus.

Respondeo cum Soto suprà & Nauar. c. 23. n. 102. id licere, quando nulla alia ratio obtinendi idonei suppetit: id enim rationes allatæ probant. Censetur enim redemptio vexationis. Nam non tam datur pecunia pro electione eius personæ, quam ut aueratur electio indigni: Et quamuis hæc electio secundum Iura non prodest, tamen potest à Pontifice peti confirmatio, & ita malo imminenti occurreretur.

D V B I T A T I O XX.

Verum licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spirituale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio.

D. Thom. ars. 5. quæst. 100.

Respondeo, Non licere; quia omnia hæc sunt pretio æstimabilia. Unde Urbanus II. l. 1. q. 3. c. Saluator, Quisquis res ecclesiasticas non ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra, munere lingua, vel obsequij, vel pecunie largitur, vel adipiscitur, simoniacus est: quod sumptum est ex Homil. quarta D. Gregorij in Euangelia.

Munus à manu, teste D. Gregorio loco notato, est pecunia, & omne donum quod datur collatori, electori vel patrono, v.g. equus, torques, annulus, &c. De hoc munere. 115. munus à manu.

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam dumtaxat, ut postea tui memor, tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante, similiter nec in collatore accipiente, si ea tamquam gratis donata accipiat, nec propter illa, quasi pacto obligatus, beneficium conferat. ratio est, quia tunc non interuenit pactum, sine quo non potest esse simonia. Dixi, Quasi pacto obligatus: quia etiam si agnoscat se obligatione antidotali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) astrictum conferat ut huic obligationi satisfaciatur, non erit simonia; ut rectè Nauar. c. 23. nu. 106. & Couar. lib. 1. var. c. 20. n. 4. quia simonia requirit ut ex obligatione iustitiæ, seu ex pacto detur. Verum sit simonia si des vel exigas beneficium pro mutatione, dictum est suprà c. 20. dub. 9. n. 64.

Auertendum est, quamuis hæc vera sint in foro conscientie, tamen satis esse periculosa in praxi: quia sæpè est magnum periculum simoniæ, vel certè non probæ electionis ubi munera intercedunt: unde etiam in Scripturis & apud ethnicos Auctore dispoſitionis seu munerum acceptio passim reprehenditur. Exodi 23. Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum. Eccli. 20. Xenia & dona excæcant oculos Iudicum, & quasi frantum in ore, auertunt correptiones eorum. vide Platonem lib. 3. de Repub. Notum est illud Iugurthæ apud Sallustium, O venalem urbem, si emptorem inuenires!

Dico Secundò, Si ea des cum intentione obligandi ut te presentet, eligat, vel instituat, erit simonia, saltem mentalis, ex parte tua; similiter ex parte alterius, si eadem mente accipiat, vel postea veluti ex pacto tacito beneficium conferat.

Quod

Munus ab obsequio.

Ut innotescat industria.

Munus à lingua.

118

Simonia latè.

Si interueniat pactum.

Quod dictum est de munere à manu, dicendum de omni obsequio, Ecclesie collatori, electori, patrono, vel amicis eorum præsisto, quod *munus ab obsequio* vocari solet: si enim præsites obsequium Episcopo, cum tacito quodam pacto ut beneficio compensetur, erit simonia; si verò ut ipse tuam scientiam & dexteritatem perspectam habens, moueatur ad conferendum tibi beneficium, non erit simonia in foro conscientie, etiam si gratis vel exiguo pretio illi seruire velis, modò illum tacito aliquo pacto non intendas obstringere, nec ipse se obstrictum sentiat; non enim præsitas obsequia ut Episcopum obliges, sed ut talenta tua ei innotescant. Idem videtur dicendum si obsequium præsiteretur ad conciliandam eius amicitiam, modò intelligat se à te non obligari. Nec refert utrum præsiteretur ipsi, an contanguineis eius; modò nihil aliud immediate intendas, quam eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita Victor. num. 37. ex Caietano artic. 5. quamuis hoc in praxi sit periculosum, & exterius speciem referat simoniz: Ipse quoque collator inducitur saltem indirectè, ut in collatione non tam dignitatem recipientis, quam priuata commoda temporalia spectet: quam ob causam talis collatio dicitur interdum simonia, quamuis largè & improprie. ut dictum est supra dub. 4. Hæc de munere à manu & obsequio. Per *munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & similia. De his

Dico Tertiò, Si beneficium detur propter munus à lingua, (id est, propter preces, laudes, commendationes) non erit simonia: nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat; ut si collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel speratis inductus. Ita D. Thom. art. 5. & Victor. n. 30. & plerique alij: quamuis quidam, inter quos Durand. in 4. d. 25. q. 4. & Adrian. quodlib. 9. existiment esse simoniam; si hæc habeant se instar causæ motiuz principalis. Ideo insinuat D. Thom. ad 3. Sed verius est proprie non esse, nisi intercedat pactum, ut patet ex definitione simoniz: potest tamen dici simonia latè, quo modo videtur loqui D. Thom. ad 3.

Quod si pactum aliquod expressum vel tacitum interueniat, iam erit simonia; quamuis Victor. num. 35. aliquantulum dubitet. Sed est communis sententia DD. ratio est, quia obligatio laudandi alterum vel commendandi apud Principem, vel rogandi pro illo, est pretio æstimabilis, & pro ea pretium accipi potest. quare, quando deducitur in pactum contra rem spiritalem, constituit simoniam. Deinde etiam si non esset pretio æstimabilis; (ut si esset commendatio ad Prælatum) tamen si in pactum deduceretur pro beneficio, constitueret simoniam, ut patet ex dub. 16. Neque refert, utrum quis querat laudem & commendationem propter seipsam, an propter aliquam vltiorem vtilitatem, quam inde sperat; quia neutro modo in pactum deduci potest.

D V B I T A T I O XXI.

Verum sit simonia conferre beneficium propter timorem.

Non est simonia nisi ad sit pactum.

119

R Espondeo & dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactum, non est simonia. Est communis: sicut enim non est simonia, spiritualia facere ex timore, v.g. confiteri, communicare, ut vices poenam à Prælato constitutam; ita etiam non est simonia dare ex timore. Pro quo

Notandum; conferre beneficium ob timorem, est conferre ad euitandum aliquod malum: hoc autem malum potest esse vel odium, quo alius te prosequitur; & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil est aliud quam conferre ut alliciat ad beneuolentiam: vel potest esse aliquod damnum externum in vita, fama, fortune; & ad hoc vitandum conferre, si nulla intercedat obligatio, nihil etiam est aliud

quam allicere beneuolentiam, ut eam conciliatam non noceat.

Dico Secundò, Si interueniat aliquod pactum, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendum, videtur esse simonia. Ita Sotus lib. 9. quest. 7. artic. 3. & Victor. num. 25. Et quidem si alter lure poterat mihi nocere, ut qui erat Iudex vel accusator, & ego crimen commiseram, omnino videtur simonia, si dem beneficium ne noceat; quia cessio illius luris est pretio digna. Si verò non poterat lure nocere, ut si erat latro; nihilominus videbitur simonia, si ratione beneficii, nouo modo illum obligem in posterum ad non nocendum. Primò, Quia illa obligatio est pretio æstimabilis; nam est vinculum nouum superadditum luri naturali, quo vinculo ille obstringitur lege Iustitiz mihi non nocere. Secundò, Quia propter tales obligationes quotidie dantur latronibus exactiones mensuræ, tanquam pretia securitatis. si tamen non tam spectetur noua illa obligatio, quam nocementi iniqui euasio, alia est fortasse ratio.

Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obligatio in posterum, sed solum agatur de præsentis euitione, si agatur formaliter, iniuste in eum finem intentati, non erit simonia, ad illud euadendum, beneficium conferre vel renuntiare. Insinuat Victor. num. 25. & Sotus loco citato. Idem tenent multi recentiores, præsertim in metu amittendæ vitæ & famæ. Probatur, quia cap. Abbas 2. de iis quæ vi metusque causa fiunt, iubet Alexander III. restitui Ecclesiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Ecclesie cum iuramento renuntiaret: ergo censet Pontifex eum non commississe simoniam; alioquin potius priuasset eum. Simile habemus cap. Ad aures. & cap. Ad audientiam. eodem tit. ubi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentem in constantem virum, docetque eum, qui resignauit beneficium ex tali metu, posse illud repetere. Ratio est Primò, Quia talis nihil censetur accipere, quod antea non haberet: hoc ipso enim quo me non occidis, non infamas, non spoliās, non das quidquam pretio æstimabile, ac proinde nihil à te accipio. Secundò, Quia beneficii resignatio vel collatio non queritur tamquam pretium, cum quo cessationem iniuriæ commutet, sed vitur minis tamquam medio ad gratis obtinendam collationem vel resignationem. Itaque tu vteris resignatione tamquam conditione necessaria ut malum euadas. Dixi, *In eum finem intentati*, quia si ob alium intentetur, & eo, ut euadas, offeras beneficium, maior videbitur simoniz species. Puto tamen reuera non esse, quia nihil accipis pretio æstimabile: unde est contractus gratuitus ex tua parte, quamuis nonnulla videatur irreuerentia: nam ita vteris re spirituali ad redimendam vexationem, sicut solemus uti pecuniâ. Neque refert utrum malum nunc an paulò post sit inferendum: quia æquè est redemptio vexationis, nec quidquam noui acquiritur.

D V B I T A T I O XXII.

Verum pensio possit vendi, aut redimi pecuniâ.

Dico Primò, Pensio quæ datur ad officium aliquod spiritale, non potest pretio vendi absque vitio simoniz: nec etiam potest redimi. Est communis DD. Talis est ea pensio, quæ datur adiutori Episcopi, vel concionatori. ratio cur vendi nequeat est, quia datur propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur, sicut in beneficiis; præbenda fundatur in officio spirituali. nec quidquam ei deest ad rationem beneficii, nisi quod non sit perpetua. Unde sicut pro præbenda non potest quidquam dari, ita nec pro tali pensionem. Non potest etiam redimi, quia redemptione extingueretur obligatio pensionarij: supponitur autem debere hanc manere, ut officium spirituale præstetur: quod si pensionarius

120
Si pactum non nocens intercedat.

121
Si agatur formaliter, lūm ac præsentis euitione, ne, non est simonia.

122
Si alio fine intentetur.

tionarius retineret suam obligationem, possent redimi fructus triennij, sicut & elocati. sed hoc non esset redimere pensionem, sed fructus.

123

Dico Secundo, Pensio illa quæ fundatur in titulo merè temporali, potest redimi, & etiam sine simonia vendi pretio, Victoria electione 1. de simonia: num. 54. Sotus l. 9. q. 7. art. 2. & alij. Ratio est, quia nec in titulo spirituali fundatur, nec refertur ad functionem spiritalem.

Quatuor pensionum species

Sed difficultas est de reliquis pensionibus, quæ sunt quadruplices. Prima, quæ datur Parocho seni, non valenti amplius deferuire, vt se sustentet, beneficio eius alteri collato. Secunda, quæ datur pauperi Clerico ad sustentationem. Tertia, Quæ ad litem componendam. Quarta, Quæ datur assignanti in fauorem, vel commutanti cum altero. Nunc.

124

Licetum redimere.

Dico Tertiò, Non est simonia, si is qui aliquam ex his pensionibus debet, eam præsentem pecunia redimat. Ita docet Toletus lib. 5. cap. 92. Caiet. tom. 1. opusc. 31. resp. 10. & passim DD. in Clement. vnicam, §. Eadem quoque auctoritate, de supplendis negligent. Prælatorum. vbi vide Gulielmum Laudunensem, Anton. de Butrio, Zabar. & Imolam. Idem patet ex praxi recepta, qua huiusmodi pensiones solent redimi seu extinguere, consentiente pensionario, quinque armatis. Neque ad hoc opus est alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio est, quia redimere talem pensionem, non est emere aliquod ius spirituale, sed extinguere onus temporale, scilicet debitum soluendi quotannis certam summam.

Notandum tamen est, dum quis resignat beneficium sub onere pensionis, non posse fieri pactum vt constituta pensio redimatur; id enim apertam continet simoniam, vt docet Caiet. & Toletus supra. estque euident ex dictis dub. 16. istud enim onus est pretio æstimabile. Pari modo simonia est, si pensionem redimas resignando vel conferendo beneficium, quia datur beneficium pro re temporali: eiusdem enim rationis est extinguere aliquod debitum seu onus temporale, & tantumdem acquirere.

125

Pensio Paro-
chi senis.

Dico Quarto, Probabilius est, si ius antiquum spectemus, non, esse simoniam, aliquam ex his pensionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canonistæ supra, de pensione, quæ datur Parocho seni. quæ tamen magis videtur annexa spiritualibus, quàm ceteræ. Sotus tamen l. 9. quæst. 7. art. 2. & Victor. num. 49. inclinant in contrariam sententiam de pensione Paro-
chi, etsi nobiscum sentiant de ceteris. Sed probatur, quia illa Pensio Paro-
chi non datur ad obeundum aliquod officium spirituale, sed solum ad alimenta: ergo non est spiritualis, sed merè temporalis, ex gratitudine vel misericordia à dispensatione bonorum ecclesiasticorum concessa.

Obiectio.

Dices, Datur propter officium spirituale præteritum: ergo censetur spiritualis, non minus quàm si pro futuro daretur. Ita Victoria dubitando ratiocinatur.

126

Respon.

Respondeo Primo, Non datur propter officium præteritum, tamquam debita mediante officio, nam pro officio præterito mercedem sustentationis accipit, sed officium præteritum est conditio sine qua non daretur ei. datur autem ex misericordia seu gratitudine tamquam ius merè temporale. sicut si daretur vfusfructus alicuius agri ad vitam, ob similem causam.

Ius ad prouentus præstito officio, non est spirituale.

Respondeo Secundo, Ius ad certos prouentus non censeri spirituale, nisi quatenus habetur mediante officio spirituali præstando, non autem dum habetur mediante officio iam præstito, v. g. Parochus non habet ius ad fructus anni sequentis, nisi ratione officij præstandi, ac proinde non habet ius immediatum, sed mediante officio spirituali, vnde non potest illud ius vendere, nisi simul vendat officium quod est ius fundamentale, ex quo nasci debet ius immediatum in fructus. officio autem præstito habet ius immediatum in illos, quod ius tunc est merè temporale, non amplius connexum rei spirituali, vt quæ iam transierit ex officio

enim spirituali potest nasci ius merè temporale, sicut & dominium, & possessio. non enim est ratio cur magis ius ad 100. aureos ob officium spirituale præstitum sit spirituale, quàm dominium & possessio eorumdem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem sunt eiusdem ordinis: atqui certum est, hoc dominium esse temporale sicut & possessionem: ergo & ius ad illud est temporale.

Dices, Quomodo ergo ius præbendarum dicitur esse spirituale.

127

Quomodo ius
præbendæ sit
inuendibile.

Resp. Quatenus continetur in officio tamquam in fundamento, & per officium possidetur. vnde sicut officium est spirituale. ita etiam ius præbendæ, ratione officij competens: quare sicut officium vendi non potest, ita nec illud. postquam autem functio officij est præstita, manet ius formale merè temporale ad illos prouentus, quod per se immediate & formaliter possidetur, vide supra dub. 2. & 4.

Quod etiam ea pensio, quæ datur Clerico pauperi, non sit spiritualis, probatur, quia non datur propter officium spirituale, vt suppono, sed ad sola alimenta, ob paupertatem; titulus autem clericali solum se habet concomitanter tamquam dispositio subiecti. sicut cum quis relinquit legatum pauperibus Clericis, ius ad illud legatum non efficitur spirituale ratione clericatus. Confirmatur, quia ius fructuum datur personæ pauperi, non tamen titulo clericali, quamuis hic sit causa sine qua non: quod etiam interdum accidit in bursis, vt vocant, Collegiorum.

Vbi Notandum, esse magnum discrimen verum ius fructuum immediate detur personæ, quamuis in ea requiratur certa conditio spiritualis; an verò detur ipsi spirituali titulo. si enim titulo spirituali annectatur, ita vt qui illum titulum acquirit, simul acquirat ius prouentuum, iam hoc ius spirituale erit, nec vendi poterit: vt si statui clericali in tota Ecclesia, vel in aliqua dioecesi esset annexum ius prouentuum Ecclesiasticorum ad 100. florenos. Secus autem si immediate detur personæ.

Ius datur per
sona vel titu-
lo.

De reliquis probatur eadem ratione, quia non datur ob vllum officium spirituale, nec ob vllum alium titulum spiritalem, ex quo illud ius assidue dependeat. & de hisce pensionibus nobiscum sentit Sotus q. 7. a. 2. & confirmatur ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione, si quis illud benè expendat; nam possessiones, (id est, iura possessionum) separatim ab officiis spiritualibus permittuntur redimi: eiusdem autem rationis est, aliquid redimi & vendi.

Dices Primo, Beneficium potest commutari cum pensione: ergo pensio est quid spirituale. Antecedens probatur ex multorum vsu.

Obiectio.

Respondeo, Si talis est vsus (quem tamen alij negant) illi sequuntur alteram opinionem, quæ censet pensionem esse quid spirituale.

Respon.

Dices Secundo, Pensio est magis spiritualis, quàm ius patronatus: quia requirit titulum clericalem, & prouenit ex potestate spirituali; & pensionarius debet manere in statu ecclesiastico: alioquin si in minoribus constitutus init matrimonium, amittit ipso facto pensionem sicut supra cap. 34. dubit. 3. diximus, & docet Couarruias, de sponsalibus part. 2. cap. 6. §. 3. num. 6.

128

Obiectio 2.

Respondeo, Ius patronatus per se vendi non posse, quia suam æstimationem habet ex ordine ad officium spirituale. est enim ius præsentandi. vnde est reuera spirituale, sicut officium; quamuis ex iure temporali dependeat, cum quo tum venditione, tum successione hereditaria transit. pensio autem est ius ad rem omnino temporalem. Nec refert, quod à potestate spirituali concedatur; quia alioquin elemosynæ à Papa concessæ dominium esset spirituale. Status verò clericali requiritur solum vt conditio subiecti, sicut in bursis Collegiorum fieri potest. Vnde huiusmodi pensiones solent dici spirituales ratione subiecti.

Respon.

Ius patronatus
est.

Notandum tamen, vbi Bulla Pij V. de pensionibus est recepta, ibi pensionem esse rem spiritualement. statuit

129

Constitutio
Pij V. de pen-
sionibus.

L 1

tuit

tuit enim Pius V. ut omnes pensionarij ratione pensionis teneantur recitare Officium B. Virginis: qua ratione pensio reuera est quoddam beneficium. sed plerisque locis hæc Bulla non videtur recepta, quia à plurimis ignoratur, vel etsi sciatur, non est in praxim unquam deducta.

Notandum Secundò, Etsi Bulla Pij V. recepta non sit, tamen huiusmodi pensiones vendi non posse absque Pontificis facultate, quia stylo Curie est prohibitum, & vendens punitur ut simoniacus. permittuntur tamen redimi, teste Toletio supra.

Sequitur tertia pars huius capituli, De poenis simoniacorum.

D V B I T A T I O XXIII.

Quas penas inducat simonia commissæ circa ingressum Religionis.

130
Pena Iuris
solum contra-
buntur ob si-
moniam in
Ordine, bene-
ficiis, & Reli-
gione.

Notandum Primò, Nullam simoniam inducere poenas Iuris ipso facto, nisi in Ordine, beneficiis, & Religionis ingressu, ut docet Nauarrus, cap. 23. num. 111. & Silvester v. Simonia quæst. 19. Vnde si quis in aliis Sacramentis conferendis, vel accipiendis, in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensionibus vendenda, vel emenda, vel redimenda, in vicaria temporali conferenda, simoniam committat, grauius quidem peccabit; non tamen contrahet poenam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis.

Simoniam men-
talis.

Notandum Secundò, Etiam simoniam mentalem, quæ absque externo aliquo contractu tacito vel expresso in Ordine beneficiis, & Religione peragitur, nullas poenas Iuris inducere, ut communiter DD. docent: imò plerique DD. sentiunt, Ecclesiam non posse simoniam internam, quæ nullo modo in opere externo natura rei deprehendi potest, punire; sed quòd eius iurisdicção solum ad opera externa præcipienda & veranda, & consequenter ad puniendâ se extendat. quod an verum sit, alibi examinandum. Interim satis constat mentem Ecclesie non esse ut hæc poenæ ob simoniam mentalem irrogentur, ut patet Extrauag. Dùm detestabile, de simonia, & cap. fin. Eodem tit. in Decretalibus.

131
Realis simo-
nie in Reli-
gione, pena.

Hic positis, Respondeo, Simoniam realem circa Religionis ingressum, Primò, Singularibus personis, tam dantibus quàm accipientibus, inducere excommunicationem.

Secundò, Conuentui seu Capitulo, si consenserit in hanc simoniam, suspensionem: (nimirum ab officio capitulari ad iurisdictionem vel administrationem ecclesiasticam pertinente.) Vtrumque patet Extrauag. Urbani IV. quæ incipit, Sanè ne in vinea Domini, de simonia: vbi sub poena excommunicationis ipso facto incurrenda præcipitur, *Ne dentur vel exigantur in Religionis ingressu, seu receptione personarum, pastus, prandia, pecunia, iocalia, aut res alie, etiam ad pium usum deputanda, &c.* vnde mirum est, Nauarr. & Siluest. supra docere, solam simoniam in Ordine & beneficiis inducere excommunicationem, nisi fortè velint insinuare hanc Extrauag. non esse receptam; quod credo esse verum.

Aduerte tamen, hanc censuram non habere locum in dote; quæ datur Monasteriis feminarum; ita etiam statuit Martinus V. ut ex Archidiacono, refert Silvester v. Simonia, num. 15. Idem concessit Clemens VI. ut refert Nauarrus cap. 27. num. 106. Imò consuetudo illa exigendæ dotis, non pro ipso ingressu Religionis, sed pro alimentis Monialis, passim permittitur tamquam licita, maxime si monasterium sit tenue. vide supra dub. 12.

Debent in
aliud Mona-
sterium de-
trudi.

Tertiò, Simoniaci admissi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monasterio, vbi sic recepti sunt; nam egent dispensatione Ordinarij ut in eo possint permanere, ut patet dicta Extrauag.

Secus est si ipsis ignorantibus simonia commissæ est. hoc tamen non ita est intelligendum quasi professio eorum sit nulla, aut quasi per simoniacam professionem non fiant veri Religiosi: sed quia non acquirunt ius præbendæ regularis, seu portionis ordinariæ, & vocis actiui & passiuæ, quod Ius est instar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent dispensatione. Ita Nauarr. comment. 4. de Regul. n. 25.

Aduerte tamen, eum, qui sic receptus est, posse in Monasterio illo remanere & frui ceterorum commo-
dis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi: re-
cùm enim professio eius sit valida, & per eam ad pro-
fessorum onera obligetur, nimis durum videtur ut se-
ipsum professorum commodis spoliare teneatur. Di-
gnus est enim operarius cibo suo: nec poenæ simoniz, quæ in beneficiis committitur, hic locum habent, cum præbenda monachalis non sit propriè beneficium ecclesiasticum, sed nudum ius alimentorum, suadatum id statu regulari & professione, &c.

D V B I T A T I O XXIV.

Quas penas inducat simonia realis in Ordinibus.

Dico Primò, Conferens Ordines per simoniam realem, est excommunicatus: Extrauag. Cùm detestabile, de simonia. Idem extendunt quidam ad eos, qui pro prima tonsura, vel pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, vel sigillo aliquid simoniacè accipiunt, idque probant ex Concil. Trident. sess. 21. cap. 1. vbi cum Concilium prohibuisset ne pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, aut pro sigillo, aliave causa quidquam etiam sponte oblatum Episcopi aut eorum ministri, quouis prætextu acciperent, tandem subiicit: *Si contra fecerint, tam dantes quàm accipientes, poenas à Iure infligendas incurrant.*

Sed hæc extensio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi consentaneum ut incurram excommunicationem, quia soluo aliquid pro litteris testimonialibus aut sigillo, cum hoc sit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur, ut Episcopus aut ministri eandem censuram incurrant, si aliquid sponte oblatum acceperint.

Tertiò, Nullo Iure pro his est poena excommunicationis statuta. Concilium autem non videtur velle novas poenas inducere, (alioquin clarius id explicuisset; sed solum renouare quod olim Iure statutum erat. vnde illa verba, *Pœnâ Iuris incurrant*, solum referenda sunt ad eos, in quos Iure sunt statutz, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Idem colligitur aperte ex Nauarro c. 23. num. 111.

Notandum est, Concilium aperte loqui de simonia reali, id est, quæ utrimque completa est, ut patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes*, de eodem loquitur Extrauagans, Cùm detestabile. ut patet ex verbis, *qui li utrimque dando, vel recipiendo, simoniam commiserunt*. Vnde non est excommunicatus, qui per conuentionalem simoniam Ordinem confert; nisi res promissa soluta fuerit, ut rectè docet Nauarrus cap. 23. num. 104. de quo infra dubit. 27.)

Secundò, Est suspensus à collatione cuiusvis Ordinis, etiam primæ tonsuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in malè promouentes & promotos, v. *Ceterum si quis Antistes*. & quamuis hæc in ceteris punctis redacta sit ad terminos Iuris Communis à Clemente VIII. tamen in hoc de simoniacè promouentibus & promotis, relicta in suo vigore, & ab eodem confirmata.

Tertiò, Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium; ita Bulla Sixtina; ut à consecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione vestium sacrarum, &c.

Vtrum

133
Conferens Or-
dines simo-
niacè incurrit
has poenas.
1. Excommu-
nicationem.
An idem ad
alia extendat-
ur.

134

Hæc intelli-
genda de rea-
genda de rea-
completa.

2. Suspendit

*Verum Iure
antiquo sit
suspensum.*

Verum autem Iure antiquo, seposita dicta constitutione, suspensus sit, dubium est. Quidam affirmant, ob c. penultimum de simonia. ubi per triennium Episcopus ab Ordinum collatione suspenditur, qui ab ordinando exigit iuramentum vel promissionem, qua promittit se non petiturum ab illo prouisionem. Sed cum in hoc casu sit peculiaris ratio, non debet ad alios dissimile extendi, unde cum nihil Iure sit expressum, verius puto non esse Iure antiquo suspensum.

*3. Interdictum
ingressus
Ecclesie.*

Quarto, Interdictus est illi ingressus Ecclesie, ibidem.

*5. Interdictum
ingressus
Ecclesie.*

Quinto, Si contra suspensionem vel interdictum illud fecerit, est suspensus ab administratione suae Ecclesie, & a perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum, ibidem.

Sexto, Nemo potest illum absolueret, praeter Romanum Pontificem, etiam si delictum sit occultum: quia Pontifex id sibi reseruat, cum clausula derogatoria omnium priuilegiarum Regularibus datorum, & concessionis factae Episcopis a Concilio Tridentino sess. 24. cap. 6. Puto tamen hanc Sixtinam plerisque locis ignorari, ac proinde non esse usu receptam.

*135
Accipiens
Ordines si-
moniacè in-
currit has
penas.*

Dico Secundò, Qui Ordinem aliquem per simoniam realem suscepit,

Primò, Est excommunicatus ipso facto, Extrauag. Cum detestabile.

Secundò, Est suspensus ab executione suorum Ordinum. Nec refert, utrum crimen sit occultum, an publicum, ut habetur dicta Extrauag. Vtrum autem ab omnibus sit suspensus, an solum ab eo quem simoniacè suscepit, dubitari potest. Communior sententia DD. est, ab omnium Ordinum executione suspensum esse. Ita tenet Siluester v. Suspendio, num. 7. & alij: nam supradicta Extrauagante dicitur: *Simoniacè ordinati, ab executione suorum Ordinum sint suspensi.* Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia Iure non videtur satis expressum: verba enim illa commodè posse intelligi de Ordinibus simoniacè susceptis; ut in quo quis peccauit, in eo puniatur. quare cum poenae sint restringendae, ita illa verba esse accipienda; alioquin dicendum fuisset, Ab omnium Ordinum etiam antè susceptorum executione sint suspensi. Verum quia Auctores non inuenio, placet sententia communis.

*136
Si alius te
ignorante pe-
cuniam de-
dis, non es
suspensus.*

Quod si alius te ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum est te non fore suspensum ab aliis Ordinibus antè susceptis. multi tamen putant te fore suspensum ab Ordine sic suscepto; quam sententiam Felinus in cap. Per tuas. de simonia num. 3. dicit communem. eandem tenet Siluester v. Suspendio, num. 7.

Sed contrarium videtur verius; quod tenet Nauar. c. 25. n. 68. ubi pro hac sententia citat Bellamerum & Cardinalem. Ratio est, quia id Iure non est expressum; & alias aequum videtur, ut cum ordinatio sit valida, nec possit auferri, non prohibeatur eius usu per iniquitatem alterius. cur enim cogetur manere coelebs ut sacerdos, non concessio sacerdotij usu? nihil enim commeruit cur ei hac poena irrogetur.

Addo, non incurrere excommunicationem aut suspensionem, etiam si post ordinationem, id quod se inscio datum est ab amico pro ordinatione, eidem restituat, aut compenset: ut idem Nauar. dicto n. 68. contra Siluestrum docet.

Tertiò, Si praesumpserit in illa suspensione ministrare, efficitur irregularis: (ut qui censuram violat) deinde per Bullam Sixtinam ipso facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficiis, officiis, & efficitur inhabilis ad omnia.

*Episcopus
absoluit.*

Quarto, Nemo praeter Romanum Pontificem potest illum absolueret a censuris, aut cum eo dispensare, ut patet ex Bulla Sixti, ubi reuocat concessionem omnes & facultates per quas posset quis absolui. Seposita autem hac Bulla, potest Episcopus, si casus sit occultus, & needum ad forum externum deductus. Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. quod verum est; etiam si

cum ipso hac simonia commissa esset, quia per hoc non est sua potestate priuatus aut suspensus.

Quidam addunt, eum qui per simoniam ordinatur, fieri irregularem, eo quod accipiat Ordines in excommunicatione. Ita Hugolinus tab. 4. c. 4.

Sed contrarium est verius, nam per susceptionem Ordinis incurrat excommunicationem; ac proinde per eandem non potest incurrere irregularitatem, debent enim esse distincti actus: idem enim incurratur irregularitas, quia in excommunicatione iam ante existens, ausus est ordinem suscipere.

DVBITATIO XXV.

*Quas penas inducat simonia realis
in beneficiu.*

Dico Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, praesentando, postulando, instituendo, confirmando, commendando, est ipso facto excommunicatus, Extrauag. Cum detestabile. hoc tamen non habet locum in officiis ecclesiasticis, quae non sunt beneficia, neque in pensionibus, vel vicariis temporalibus; quia dicta Extrauagans non loquitur de talibus, cum non sint beneficia. vide Nauarum cap. 23. num. 111.

Nomine beneficii etiam comprehendimus Abbatiam & Prioratum; quia secundum Nauar. sunt beneficia regularia, & Extrauagans expresse de illis loquitur. Idem dixerim de similibus Praelaturis Regularium, quae non consistunt in nuda commissione ad nutum reuocabili, sed in munere ordinario, ut est Rectoratus Prouincialatus, Generalatus, quia eadem est ratio, & eadem incommoda, imò grauiora, ex simonica horum acquisitione sequerentur.

Dico Secundò, Qui verò beneficium per talem simoniam acquirit,

Primò, est ipso facto excommunicatus, Extr. sup.

Secundò, Omnis collatio & prouisio huiusmodi est nulla, nullumque ius tribuit, dicta Extrauag. ubi decernitur, ut electiones, praesentationes, collationes, & aliae prouisiones beneficiorum per simoniam realem factae, sint irritae, & nullum ius tribuant, & ut prouisi fructus non faciant suos, sed sub periculo animae suae ad eorum restitutionem teneantur. Idem dicendum si tu quidem simoniam non fecisti sed te sciente & non contradicente facta est ab alio pro te cap. Nobis fuit 27. de simonia, iuncta Glossa, & c. Sicut tuis. 33. eodem. vide Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 8. num. 7.

Petes; Quid si legitime electus vel praesentatus committat simoniam pro confirmatione, vel institutione obtinenda, eritne etiam ipsa electio & praesentatio irrita?

Quidam putant esse irritam. Ita Hugolinus supra cap. 5. ex Felino in c. Sicut tuis, de simonia.

Sed contrarium puto verius, quia Iure non repetitur expressum: imò contrarium insinuat cap. Si confirmationem, de electione, in 6. non enim si posterior actus est irritus, etiam prior irritus censeri debet. Vnde puto sufficere ut tollatur inhabilitas contracta per actum posteriorem, nec opus esse noua electione aut praesentatione. Si verò in priore actu simonia commissa sit, omnes sequentes sunt irriti, quia vano fundamento nituntur: procedunt enim ex suppositione validitatis prioris actus.

Tertiò, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, c. Nobis fuit, de simonia, & c. penult. de electione, ubi dicitur, Episcopum non posse dispensare ut habeas Praelaturam, quae tibi per simoniam te ignorante commissam, collata fuit, secus verò si sit beneficium simplex quod si hic eger dispensatione, multo magis is qui sciuit, & non contradixit, vel per se commisit simoniam, dispensatione eget, ac proinde absque dispensatione inhabilis est, nemo enim eget dispensatione, id est, relaxatione Iuris, nisi qui Iure impeditur.

*137
Procurans al-
teri beneficiu
per simoniam
realem.*

Accipiens.

*138
Electio non
est irrita, si si-
monia pro in-
stitutione com-
mittatur.*

*139
Inhabilitas.*

140
Quis eam
tollat.

Petes, Quis possit hanc inhabilitatem tollere?
Resp. Certum est, si simonia sit publica, vel deducta ad forum externum, & consentiente beneficiario commissa, inhabilitatem ex ea contractam non posse tolli per Episcopum, sed per solum Papam. est communis sententia Doctorum: & satis colligitur ex Iuribus citatis. Si vero sit omnino occulta, quidam putant per Episcopum tolli posse, tum quia nullo iure reservatur Summo Pontifici, tum quia etiam si reservata esset, videretur tamen concessa per Concil. Trid. sess. 24. c. 6. sub nomine suspensionis, vel irregularitatis, vel casus occulti. Ita Henric. c. 56. de excommunicatione, & quidam alij. Quæ sententia etsi videatur satis probabilis, contraria tamen est communior DD. tutior & praxi conformior.

Regula de
triennali
possessore.

Quartò, Regula de triennali possessore non prodest simoniace ingressis in beneficium, sicut nec intrusis, ut habetur in regul. Cancellariæ, de triennali possessore. vide Gomezium quæst. 12. in illam regulam. unde etiam post triennij possessionem potest eis lis intèrari, & beneficium adimi, etiam si solum simoniam conventionalem admiserint, ut idem Gomezius docet. Secus est de alijs, qui per tantum temporis spatium colorato aliquo titulo beneficium possederunt. hi enim, si bona fide possederint, non solum exceptione impetentes repellunt, sed etiam in foro conscientie beneficium retinere possunt, ut supra cap. 6. dubit. 10. probabiliter ostensum est. Prodest tamen hæc regula ei, quo ignorante simonia commissa est, ut idem Gomezius supra docet: quia hic non peccavit. maxime si res sit occulta: quia tunc semper habet titulum coloratum.

141
Mediatores.

Quintò, Mediatores in simonia beneficij & Ordinis, incurrunt poenam excommunicationis ipso facto, si ad executionem utrimque ventum fuerit, ut patet dicta Extravagant. Cum detestabile; ut parentes, amici, procuratores, & omnes, qui suam operant interponunt ut beneficium simoniace obtineatur.

Petes Primò, Vtrum qui sua auctoritate beneficia permutant, has poenas incurrant?

Committentes
sua auctori-
tate.

Respondeo, Communior sententia DD. est, incur-
rere, quia hi in iure dicuntur simoniaci, & suum con-
tractum utrimque complent.

Non incurrunt
excommuni-
cationem.

Contraria tamen sententia est probabilis, quam te-
net Petrus Nauar. l. 2. cap. 1. num. 435. Arragon. in fine
operis, & quidam alij recentiores. fauet Couarruias
l. 1. var. cap. 5. num. 3. in fine, & nu. 5. Ratio est, quia hic
non est propriè dicta simonia, cum non detur tempo-
rale pro spiritali; sed generaliori modo simonia voca-
tur, ut supra ostensum est ergo quando Iura dicunt
simoniacos esse ipso facto excommunicatos, non de-
bet hoc extendi ad hanc simoniam, sed solum ad eam,
quæ propriè & strictè simonia dicitur; poenæ enim
sunt restringendæ. Confirmatur, quia Iura quæ lo-
quuntur de hac permutatione, non habent ullam poe-
nam ipso facto incurrendam, sed solum loquuntur de
poena ferenda, ut patet cap. Cum olim. 7. de rerum
permutatione. cap. Cum pridem. 4. de pactis. cap. Sicut
tuis. 3. c. Tanta. 7. & cap. De hoc autem 1. de simonia.
Nec obstat, quod in Extravag. Cum detestabile, dica-
tur, qui quomodolibet dando vel accipiendo simoniam commi-
serint, &c. quia hoc intelligendum est de simonia pro-
priè dicta.

Petes Secundò, Quid si per ignorantiam inculpatam
simonia sit commissa?

142
Si per igno-
rantiam com-
missa.

Resp. Si ab alijs te ignorante, tuâ causâ simonia
commissa est, non incurris quidem poenam excom-
municationis; efficeris tamen inhabilis ad idem bene-
ficiam, ita ut absque dispensatione non possit tibi illa
vice conferri, idque in poenam illorum, qui simoniace
te promovere voluerunt, ut patet ex cap. Nobis fuit.
& cap. Sicut tuis, iuncta Glossa, de simonia. Quod si
illi laborassent ignorantiam inculpatam, tunc neque in-
habilis efficereris, quia nulla culpa commissa est, ob
quam inhabilitas est constituta. unde posset illud be-

neficiam tibi secundo conferri absque vlla dispensa-
tione. Idem videtur dicendum, si contractus simonia-
cus ab ipso beneficiario per ignorantiam celebratus
sit. In utroque tamen casu beneficium resignari debet,
nisi secundo conferatur; quia prior collatio irrita fuit,
utpote per contractum irritum facta.

Notandi tamen sunt tres casus, quibus non teneris
beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecu-
tus sis.

143
Tres casus,
quibus non
debet resi-
gnari.

Primus est, Si inimicus tuus occultè per fraudem
pecuniam dedit, eo fine ut collatio tibi facta sit inua-
lida, & tu inhabilis, ut habemus, cap. Nobis fuit. & cap.
Sicut tuis litteris, de simonia. Secus si amicus ut tibi
prodesset, ut solent parentes pro filiis. Tunc enim si-
mulatque sciueris, teneris dimittere, ut expressè ha-
betur, d. cap. Sicut tuis. Imò efficeris inhabilis ad idem
beneficium, ut dictum est num. 139.

Secundus est, Si tu metuens ne quis pecuniam pro
beneficio tibi impetrando daret, expressè contradixisti.
Ita habemus cap. Sicut tuis litteris, eodem. quod non
tantum locum habet quando pecunia datur pro con-
firmatione eius, qui iam est electus; sed etiam quando
datur pro ipsa electione vel presentatione, vel colla-
tione ut docet Nauar. in cap. fin. de simonia & Lopez
part. 2. cap. 106. & colligitur ex D. Thoma q. 106. art. 6.
ad 3. Hæc tamen contradictio nihil proderit, si ea non
obstante, ante collationem scias pecuniam reverà da-
tam, & nihilominus illam acceptes. Tunc enim cum
scires collationem esse simoniam, tenebaris eam non
admittere. Unde si admittas, peccas acceptando be-
neficiam ex collatione simoniaca; & quamvis non in-
curras poenam excommunicationis, quia non es cau-
sa simoniaci contractus; tamen teneris resignare,
& efficeris inhabilis, ut patet ex dictis num. 139.
& 142.

In hoc tamen casu difficultas est, Vtrum si post ob-
tentum beneficium consentias, soluendo pecuniam
per alium promissam, vel refundendo solutam, teneas
resignare beneficium, & restituere fructus perce-
ptos quando antea contradixisti.

144
An teneatur
resignare si
soluerit pecu-
niam ab alio
promissam.

Ad quam respondendum, Si non consentias in fa-
ctum alterius, ratum habendo contractum, seu pro-
missionem simoniacam amici, sed solum ex amicitia
soluas id quod ipse amore tui dedit vel promisit, ne
videlicet ipse tuâ causâ damnum sentiat: non teneris
restituere, imò nec peccas: ut rectè Nauar. l. 5. consil. 10.
de simonia, probat. illud enim soluere ex amicitia, ne
amicus grauetur, non est malum, neque est approbare
factum amici: sicut parens soluendo debita filij, quæ
ipse malè contraxit, non approbat facta illa, quibus
contraxit, sed id facit ex amore filij, ne ipse infamis
habeatur. Si verò consentias approbando factum ami-
ci, iam incurris simoniam, & teneris resignare benefi-
cium, & fructus restituere: iuxta D. Thom. 2. 6. ad 3. qui
id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem sentit Panor-
mit. & insinuat Nauarrus supra.

Contrarium tamen, id est, quod non teneatur etiam
in hoc casu resignare, docet Adrianus quodlib. 9. art. 3.
littera C. Ratio est, quia illa ratificatio, quæ fit post
legitimam collationem & ius acquisitum, non potest
eam inficere, aut simoniacam efficere, sicut, inquit, si
quis pro beneficio sibi gratis collato, postea animo mercimo-
niali pecuniam solueret, non inficeretur, nec irrita redderetur
prior collatio legitime facta. Idem tenet Tancredus:
ut refert Glossa in dictum c. Sicut nec obstat, Ratifi-
cationem retrahendi, & mandato comparari. reg. 10. in 6. quia
id intelligendum in iis, quæ pendent à consensu rati-
ficantis, non autem quæ antea absolute & plenè per-
acta. Similiter non officit dictum c. Sicut, ubi sic habe-
tur: Ex eo, quod contra prohibitionem & voluntatem suam
(à qua postmodum minimè recessisti) aliquis se penitus igno-
rante pecuniam promisit, & exsoluit, nihil debet tibi ad poe-
nam vel culpam imputari, nisi postea consenseris pecuniam
soluendo promissam, aut reddendo solutam. quia hinc ni-
hil aliud sequitur, quàm aliquid debere tibi in cul-
pam vel poenam imputari, si consenseris in factum
alterius.

alterius. In penam vel culpam, inquit, non autem in penam & culpam. & quamvis diceret in penam & culpam, non tamen inde sequitur, collationem vel confirmationem priorem fuisse irritam, aut beneficium debere dimitti: potest enim intelligi de poena ferenda. Hæc sententia videtur mihi valde probabilis. Fateor tamen, mereri priuari per sententiam causa cognita. Addi potest.

145
3. Casus.
Pontifex simoniace electus.

Tertius casus, Si Papa ad Papatum per simoniam peruenisset non teneretur resignare; modo à duabus partibus Cardinalium concorditer electus fuerit. Probari potest ex cap. Licet. 6. de electione, ubi Alexander III. statuit, ut ille absque ulla exceptione ab universali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit & receptus. Ratio est, quia si talis electio esset irrita, sæpè Ecclesia posset esse sine capite; saltè esset sæpè incerta. Hæc sententia est valde probabilis.

Contraria tamen, nempe quòd talis non sit verus Pontifex, & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibusdam verior. Nam cap. Si quis pecunià, d. 79. Nicolaus II. statuit, si quis pecunia vel gratia humana, sine concordia & canonica electione, & Cardinalium, & sequentium religiosorum Clericorum fuerit Apostolica Sede inthronizatus, non Apostolicus, sed Apostolicus habeatur. Glossa hoc intelligit de eo, qui per simoniam electus est ab illis, qui non habent potestatem eligendi, non à Cardinalibus. Sed Primò, Hæc Glossa est contra textum, inquit Maior d. 25. dub. 1. de poena simoniacorum Deinde qui per simoniam electus est, etiam à Cardinalibus, non est canonicè electus: quod tamen requirit iste Canon. Idem probari potest ex Concilio Lateran. sub Iulio II. sess. 5. ubi sacro approbante Concilio statuitur, ut electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat, & sic electio nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.

146
Deus illi assistat.

Aduerte tamen, etiamsi fortè ex parte rei non esset verè Pontifex ob hos vel similes Canones; tamen hoc ipso, quo recipitur à duabus partibus Cardinalium, esse habendum ab Ecclesia pro Pontifice, ut patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, concurrente communi errore in suis definitionibus habebit infallibilem auctoritatem, Deo illi propter commune bonum Ecclesie assistente. Vnde Ecclesia non erit incerta de suo capite; quia sciet quis ex parte rei verè sit caput, vel quis pro tali sit habendus. Sed vera harum sententiarum sit verior. non est huius loci factus examinare.

D V B I T A T I O X V I.

Quas pœnas inducat simonia confidentia.

147
Pœne quas incurrunt confidentiarii.

Respondeo, Infert Primò Excommunicationem Papalem utrique parti contrahenti.

Secundò, Priuationem beneficii, in quo commissæ est simonia.

Tertio, Priuationem reliquorum beneficiorum antè obtentorum, & pensionum.

Aduerte tamen, illum non teneri hæc beneficia vel pensiones dimittere ante sententiam: quia pœna quæ quis priuatur re sua iam possessa, non debetur ante sententiam, ut docet Glossa communiter recepta, in cap. 11. Fraternitas. 12. quæst. 2. quæ de re suprà cap. 34. dub. 34. & cap. 29. dub. 8.

Quartò, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. Hanc tamen inhabilitatem ad cetera, quidam intelligunt solum post sententiam declarationem criminis: & ita puto vsu receptum. vide Sancium lib. 9. de matrimon. disp. 30.

Quintò, Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam, reservata sunt Sedi Apostolicæ, ac proinde ordinarius collator non potest ea conferre.

Vnde sequitur, omnes illos, qui beneficia (in quibus antè à decessore commissæ sunt simonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quàm Romani Pontificis collatione, non obtinere ea canonicè: quia non ab eo, qui poterat conferre: & consequenter posse priuari, nisi per triennium fuerint in pacifica possessione. vide tamen quæ hac de re dicta sunt sup. cap. 34. dub. 9. & iuxta ea hæc limitata.

Petes, Quid si solum contractus huius simoniæ sit celebratus, & neutra ex parte completus?

Resp. Tunc dictas pœnas non contrahi, ut insinuat Nauarr. suprà, & colligitur ex ipsa Bulla; nam significatur, beneficium debere esse simoniace receptum.

Notandum est, priuationem omnium beneficiorum, & inhabilitatem ad omnia, incurri in tribus casibus.

Primò, In simonia confidentiæ, ut dictum est.

Secundò, In simonia commissæ in electione Papæ, ut habemus in Conc. Lateran. sub Iulio II. sess. 5.

Tertio, In simonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinandis, occasione examinis accipiunt: ut statuit Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 18. ut suprà cap. 34. dub. 16. diximus. In his tamen omnibus videtur vsu receptum, ut non teneatur quis sua beneficia dimittere ante sententiam, ut suprà dictum est.

D V B I T A T I O X V I I.

Verum simonia conuentionalis inducat pœnas Iuris.

Respondeo & dico Primò, Nulla simonia conuentionalis, excepta ea quæ confidentiæ dicitur, inducit pro ipso facto vllas pœnas Iuris positui. Ita Nauarr. cap. 23. n. 104. estque ferè communis DD. præsertim recentiorum, si de conuentionabili loquamur, quæ neutra ex parte completa est, vel de ea, in qua datum est quidem pretium, sed nondum tradita res spiritualis.

Verum non consentiunt DD. de ea, in qua res spiritualis est tradita, & pretium nondum persolutum. Nam Sotus lib. 9. q. 8. a. 5. & Caietanus v. Simonia, existimant hanc inducere omnes pœnas Iuris, perinde ac si verumque completa esset. Ratio est, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res est tradita; etiamsi pretium nondum sit persolutum.

Sed contrarium sine scrupulo teneri potest cum Nauarro, qui id bene probat, & soluit argumenta contraria. Eandem tenent Ludouicus Gomezius, & Casiodorus apud Nauarrum, & Covarruias in Clementinam, Si furiosus, p. 1. §. 1. num. 7. & p. 2. §. 3. n. 4. Hugolinus tabula 4. c. 6. & alij recentiores. Probat, quia etsi fortè ex rigore Iuris videantur hæc pœnæ contrahi per simoniam conuentionalem; etiam neutra ex parte completam; (eò quod ad substantiam contractus emptionis & venditionis sufficiat conuentio seu pactum; quia consensu perficitur) tamen iuxta stylum Curie Romanæ non censentur incurrere nisi per simoniam realem utrimque completam; ut testatur Nauarr. non obstante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fuisse recepta. Cuius ratio esse videtur, quòd pœnæ (præsertim graues, & quæ ipso facto incurruntur) quantum fieri potest, sunt restringendæ; ac proinde pœnæ constitutæ iis qui spiritualia emunt aut vendunt, restringendæ sunt ad emptionem & venditionem completam: nisi expresse contrarium significetur. lex enim puniens aliquem actum, censenda est punire actum completum. Confirmatur Extrauag. Cum de restabile; de simonia, ubi hæc pœnæ non statuuntur nisi in eos, qui conuentione facta, quomodolibet danda vel accipiendo, simoniam commiserunt. vide Nauar. in c. Si quando. de Rescriptis. exceptione 4. n. 3. & 4.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Non magis emptionem & venditionem censeri completam,

Ll 3 quando

148
Debet contrahi esse ex altera parte completus. Priuatio omnium beneficiorum in tribus casibus.

149
Conuentionalis non inducit pœnas.

Si res spiritualis tradita pretio non persoluto.

Pœnæ restringendæ.

quando res est tradita nondum soluto pretio, quam dum pretium est solutum re nondum tradita. quod confirmatur supradicta Extravagante, ubi hæc pœnæ statuuntur in eos, qui dando vel accipiendo pretium in Ordine vel beneficio simoniam commiserint: ergo non magis loquitur de eo casu, in quo beneficium est traditum, quam in quo pretium est traditum, imò magis de hoc loqui videtur.

151 Dico Secundò, Si tamen postea hæc simoniaca pœna retro-
Pœna retro-
sum aguntur. tractio utrimque in totum vel in partem completa fuerit, incurguntur pœnæ & retrorahuntur ad tempus pactionis, v.g. collator convenit cum Petro 100. aureis de dando illi beneficio, & statim illud contulit, sed Petrus nondum solvit pecuniam promissam: nondum incurrerunt pœnas Iuris, nec collatio est irrita. si tamen postea etiam post menses vel annos Petrus solverit, iam incurfa censetur excommunicatio ab utroque, & inhabilitas à Petro ab initio contractus, & contractus censetur ab initio nullus, & collatio inuálida, ut ostendit Nauarrus cap. 23. num. 104. Ita enim servat stylus Curie Romanæ, cui in hac re standum, inquit ille.

152 Vbi Notandus est casus, in quo excommunicatio
Excommuni-
catio pendens
ab eventu fu-
turo. lata pendet ab eventu futuro, & posito eventu retro-
collatio pen-
dens. agitur ad præteritum, & collatio purè facta similiter est pendens, ita neque sit absolutè valida, neque inuálida, sed medio quodam & indifferenti modo se habens: posito autem eventu retrorahitur. si enim pecunia promissa soluta fuerit, collatio resolvetur, censeturque ab initio irrita, & excommunicatio & inhabilitas ab initio contracta: si autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla censura aut inhabilitas videbitur contracta.

Explicatur
exemplis. Hoc autem explicari potest al. quot exemplis. Primò, in amissione emphyteusis pro Iure incurfa: (ut si emphyteuta per triennium solvere pensionem omiserit) quæ amissio ita pendet, ut si dominus directus declaret se velle ut res illa sit amissa, iudicetur amissa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum est, quando res Iure in commissum cecidit. si autem non declaret se velle illam restitui, non censetur amissa, ut dictum est cap. 24. dubit. 8.

Excommuni-
catio. Secundò, In excommunicatione lata contra eum, qui statuto tempore pensionem beneficiariam non soluerit: hæc enim excommunicatio, etiam si sit latæ sententiæ, non censetur incurfa, nisi pensionarius declaret se velle ut si incurfa qua declaratione posita, retrorahitur, ita ut censetur incurfa iam inde ab initio, quo coepit esse in mora. ut docet Nauar. supra & Gigas q. 77. de pension.

Status captivi Tertio, In statu captivi, si enim is, qui captus est ab hostibus, post aliquod tempus mortuus fuerit, censetur mortuus fuisse ab initio captivitatis: si verò postliminio reuersus fuerit, perinde erit ac si semper fuisset in ciuitate. itaque status eius pendet. §. Eius, qui apud hostes, iuncta Glossa; Institut. Quibus non est permessa facultas testandi.

Venditio le-
gati. Quarto, In venditione legati: si enim legatum venditum fuerit ab herede, & legatarius repudiet legatum, valet venditio: si autem acceptet illud, & velit restitui, non valet ab initio: L. Quædam sunt. . de rebus dubiis. Idem videre est in omnibus actibus, qui ab alterius rationatione pendunt: iuxta ea quæ diximus supra cap. 21. dub. 1.

153 Simili modo in proposito pendet collatio, excommunicatio, & inhabilitas usque ad euentum conditionis: qua posita retrorahuntur hæc omnia.

Vnde inferunt DD. eum, qui per simoniam conventionalem beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio non est absolutè irrita, sed aliquo modo valida, dependenter tamen ab euentu futuro: quo posito, resolvetur ab initio; (sic enim habere stylum Curie Romanæ, testatur Nauarrus num. 104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere: eritque excommunicatus, & inhabilis ab initio.

Dices, Si excommunicatio illa & inhabilitas retrorahitur: ergo si quis post contractum simoniacum ante eius impletionem celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Respondet, Negando sequelam; quia hæc fictio retroractionis censura non sufficit ad inducendam irregularitatem: ut enim incurras irregularitatem ex violatione censura, requiritur ut iam antè censura absolutè sit incurfa; alioquin non violas censuram: non enim potest violari quod nondum est. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitare potest an valeat, celebrando non fit irregularis; etiam si postea iudicetur illa declaratio legitime & verè facta, ut docet Felinus in cap. Rodolphus 35. col. ult. de rescriptis. similiter ignorans suam excommunicationem, celebrando non fit irregularis, cap. Apostolicæ 9. de Clerico excommunicato. nempe quia bona fide egit, nec voluntariè censuram violauit: ergo multò minus erit irregularis in casu nostro, in quo censura nondum est reipsa contracta. Hæc tamen retroractio facit, ut si interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quasi tunc fuisset excommunicatus & inhabilis. Ratio diuersitatis est, quia irregularitas pertinet ad damnum, acquisitio beneficii ad lucrum: plus autem requiritur ad damnum incurrendum, quam ad lucrum non captandum. Vnde etsi retroractio illa non sufficiat ad damnum contrahendum: tamen ad lucrum non captandum sufficit. Simili modo ignorantia Iuris excusat ad vitandam pœnam, non tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia. 7. & sequent. . de Iuris & facti ignorantia. Vnde collatio beneficii facta excommunicato ignorantis suam excommunicationem est inuálida: ut docet Glossa in dictum cap. Apostolicæ, & Couarr. in cap. Alma. part. 1. §. 7. num. 3. hic tamen celebrando non fit irregularis. Vide Hugolinum cap. 6. tab. 4.

Aduerte tamen, videri quibusdam hanc retroractionem non habere locum in foro conscientie, quia Canones id non statuerunt, sed solum in foro externo: nemo enim verè & coram Deo est excommunicatus ante contumaciam, verè autem non est contumax, nisi cum fecerit illud, quod sub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde contumacia non retrorahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam sequentes. Denique hæc retroractio solum fit per quamdam fictionem Iuris, ut sic magis puniatur is qui deliquit: & solum per stylum Curie Romanæ in quibusdam causis est introducta: quod est signum pertinere dumtaxat ad forum externum. Vnde in foro conscientie pœnæ simoniæ non censentur incurse nisi à tempore completæ simoniæ, nec retrorsum trahuntur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad restitutionem fructuum interim perceptorum, nec censetur fuisse inhabilis ad alia beneficia. quam sententiam insinuat Nauarrus cap. 23. num. 104. §. Non ignore. & docet Henriquez, de excommunicatione cap. 19. & mihi non displicet.

D V B I T A T I O . XXVIII.

*Verum pretium simoniacè acceptum;
Iure diuino sit restituendum.*

156 SUppono, si is qui accepit pretium pro re spiritali, Stenebatur eam ex iustitia gratis conferre, illum Iure diuino ad restitutionem pretij obligari: quia accipiendo pretium, non solum virtutem religionis, sed etiam Iustitiam commutativam læsit: sicut si Iudex pro iusta sententia, aut testis pro testimonio veritatis, pretium exigeret, teneretur ad restitutionem. Hinc Patrochus, cui assignata est congrua sustentatio, tenetur ad restitutionem, si pro Sacramentorum administratione mercedem contra Ecclesiæ consuetudinem exigat. Hoc posito sunt duæ sententiæ valde celebres.

Prior

157

1. Sententia
non teneri ad
restitutionem.

Prior est, Eum, qui accipit pretium pro re spiritali, iure diuino non teneri ad illius restitutionem. hanc tenet Nauarrus cap. 23. num. 103. & 104. & dicit eam esse communem Canonistarum & Theologorum usque ad hoc tempus. eandem tenet Couarruias ad regul. Peccatum, part. 2. §. 8. & censet esset communem. & Petrus Nauarra l. 2. cap. 2. num. 400. Siluester v. Simonia, qu. 20. in principio. Victoria de simonia part. 2. num. 4. Caiet. art. 6. & in Summa v. Simonia cap. 3. sub finem.

Cap. fin. de
simonia.

Probatum Primò, Quia accepta per simoniam mentalem non sunt iure diuino restituenda: ergo neque accepta per simoniam externam. Consequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit simoniacus externus, quo internus, parumque refert verum id verbis exprimat, an sola mente. Antecedens probatur ex cap. fin. de simonia, ubi Gregorius I X. a Legato suo consultus, Vtrum Monachi simoniace recepti, qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad restitutionem, & resignationem sic acceptorum: respondet, Ad resignationes spiritualium & temporalium, quae nullo pacto, sed affectu animi, utrimque saltem acquiruntur, (in quo casu delinquentes sufficit per solam penitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia eiusmodi non teneri. ex qua responsione Pontificis euidenter colligi videtur, simoniacos internos non teneri ad restitutionem, nec temporalium acceptorum pro spiritualibus, nec spiritualium acceptorum pro temporalibus. Ideò autem Pontifex dicit eos non teneri, quia iure diuino naturali non obligantur: ecclesiasticum enim in hoc casu locum non habet: quia non punit simoniam internam, nec irritam reddit talem conventionem, sed solum externam. Addit Caietan. v. Simonia cap. 3. responsum Pontificis vniuersè de omni simonia intelligendum.

Probatum Secundò, Si iure diuino deberet restitui, Pontifex non posset dispensare in retentione pretij, quod tamen est contra praxim, ut patet Extrauag. Sane, in communibus de simonia, ubi Urbanus I V. dispensat ut accepta pro Religionis ingressu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re spiritali, quam ex officio ei prestare non tenebatur, non facit illi iniuriam: nam res, quae datur, digna est pretio; & is cui datur, non habebat ius exigendi illam gratis à talis, sed solum sit iniuria Deo, & rei spiritali, ut dictum est. vide Victoriam supra.

158

2. Iure diuino
teneri.

Altera sententia est, Simoniacum iure diuino ad restitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlibet. 6. quæst. 26. Adrianus quodlibet. 9. art. 3. littera H. Sotus lib. 9. quæst. 8. art. 1. Bartholom. Medina l. 2. Summa, cap. 14. §. 21. Ioannes Medina quæst. 4. de usura rest. §. Ideò videtur. Hæc sententia mihi probatur, adhibita tamen distinctione. vnde

Acceptum pro
damno non
teneri resti-
tuere.

Dico Primò, Si quis in gratiam alterius priuet se aliqua re spiritali, & pro incommodo quod inde patitur compensationem temporalem exegerit, non tenetur iure diuino ad restitutionem. Et quidem si incommodum sit temporale: ut cum quis se spoliatur suo beneficio, & in alterum resignat, res videtur clara. Hoc enim damnum per se est pretio æstimabile, ac proinde nulla erit iniuria, si pro eo exigatur compensatio. Idem dicendum de omni alio iure vel re spiritali, ex cuius priuatione incommodum temporale in honore vel fortune obuenit. Verum si res illa spiritalis nullo commodum temporale annexum habeat, ita ut ex eius priuatione sustineas solum incommodum spirituale, res est magis obscura. Tamen adhuc valde probabile est, te iure diuino non teneri ad restitutionem, si pro eo incommodo quid acceperis. Ut si Reliquiis Sanctorum vel corona benedicta te priues, nec similia possint recuperari. Probatum, quia nemo in me ius habet ut suam causam teneat talia damna gratis subire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compensationem temporalem; maxime cum priuare se bonis spiritualibus, sit magnum damnum subire. Confirmatur, quia is, qui

causam alterius subit damnum temporale, potest exigere compensationem: ergo etiam qui subit damnum spirituale, quod est maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit saltem contra iusticiam.

Dices, Ergo licebit Reliquias vendere.

Resp. neganda consequentia, quia agitur contra reuerentiam sanctitati illarum debitam; dum pretio humano æstimantur, non tamen sit iniuria illi, à quo pretium exigitur: quia ius non habet ut sibi gratis dentur. quare multò magis si tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, posses absque vlla iniuria exigere aliquam compensationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus est, potest exigere compensationem huiusmodi, qualem spes est posse obtinere, vel oblatam acceptare.

Vnde sequitur, Regem Burgundie non fuisse obligatum ad restituenda ea, quæ ipsi Imperator Henricus Primus dedit pro lancea in qua clauus vnus Domini- cæ crucis continebatur, quam precibus & minis ab eo extorserat; at scribit Sigebertus ad annum Domini 929.

Dices, Incommodum spirituale non potest æstimari: ergo iniquum erit si aliquid temporale pro eo exigatur. Respondeo, Dicitur non posse æstimari, non quasi sit infra omne pretium, sed quia per se omne pretium excessit, utpote superioris ordinis. Sicut incommodum infamie est inæstimabile, tamen non est contra iusticiam exigere pro eo compensationem temporalem, si causam alterius sustineatur, vel si famam iniuste abstrulit, & nolit restituere; quo casu potest absque iniustitia exigere quanti in animo suo hoc incommodum æstimat; ut si mallet amittere 100. aureos quam illud incommodum sustinere.

Dico Secundò, Conferens pretio aliquid spirituale, quod annexum habet commodum temporale, iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem: ut si quis Canonicatum, Decanatum, Episcopatum venderet, si ad Religionem pretio admitteret: & in hoc casu sentio priorem sententiam esse veram. Et satis probari potest ex cap. illo finali: de tali enim casu loquitur Pontifex: admissio enim in Religionem, coniunctum habet commodum alimentorum per totam vitam, quod sanè magno pretio apud homines æstimatur. si tamen hoc pretium esset iudicio prudentis excessiuum, ille excessus iure naturæ esset restituendus; quod eo ferè modo in beneficiorum, quo in officiorum secularium venditione definiendum esset.

Dices, Collatores non sunt domini beneficiorum, sed solum dispensatores: atqui dispensator tenetur gratis dispensare bona domini sui, præsertim quando pro officio suo stipendia assignata habet: alioquin pro eadem re duplex stipendium acciperet. collatores autem beneficiorum habent amplissima stipendia, ratione quorum tenentur munia ecclesiastica (inter quæ est collatio beneficiorum) obire: ergo si aliquid amplius acceperint, iure diuino tenentur ad restitutionem.

Respondeo, Tenetur quidem dispensator gratis dispensare ut non peccet; non tamen ita ut semper teneatur ad restitutionem, si gratis non fecerit: tum quia ordinariè stipendia illa non sunt ei assignata pro munere collationis, sed pro aliis functionibus ecclesiasticis: sicut Regi non dantur tributa pro munere distribuendi officia Reipub. sed pro regni administratione: tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis: sed veluti compensationem pro emolumento, quod tibi conferre non tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Quod enim exclusus aliis te præferat, & suum affectum ad te determinet, magno pretio est æstimabile. Vnde sæpè munera non parua offerri solent ad affectum alterius alliciendum. Deinde priuat se potestate alteri gratificandi, à quo fortè maiorem beneuolentiam & gratitudinem expectabat. Adeo, non videri dubium, quin non sit contra iusticiam, si Ecclesia permittat. Sicut

L1 4

vendiūo

159

160

Si res spirita-
lis habet com-
modum tem-
porale.

161

Obiectio.
Collatores
sunt dispen-
satores.

Respon.

Venditio officiorum publicorum non est contra iustitiam, permittente Regno vel Rege permissionem Regni habente. Quia dominus potest permittere suo dispensatori in rebus maximi emolumentis, ut aliquam compensationem ab iis, quos tanto beneficio afficit, exigat. Hanc tamen assertionem intellige de supremo collatore, qui est Pontifex: & de inferioribus, hoc supposito, quod eis, per Superiorem non sit potestas alicuius compensationis & emolumentis exigendi adempta. si enim hæc adempta sit, tenebuntur Iure diuino ad restitutionem, vide supra dubit. 2. & 4.

162 *Sites non habet commodum temporalia annexa.* Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid spirituale absque suo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (ut sunt Sacramenta & sacramentalia) Iure diuino tenebitur ad restitutionem pretij, nisi vel putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile stipendium sustentationis. Hanc tenent Auctores secundæ sententiæ.

Fideles solum tenentur ad sustentationem. Probatum Primò, Quia tales res spirituales non habent aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi possint censerī tanti vel tanti valere: ac proinde naturā suā postulant ut gratis dispensentur: & ex altera parte fideles habent ad illas ius diuinitus concessum, ut a ministris Ecclesiæ possint eas petere, nec ad aliud tenentur, quā ad ministrorum sustentationem: ergo si ministri aliquid amplius exigant, tenentur Iure diuino ad restitutionem. si enim ministri illas dispensantes non habent ius nisi ad alimenta (ed quod non sint domini, sed dispensatores tantum) evidens est, eos non tantum rei spirituali vel Deo facere iniuriam: sed etiam in proximum committere iniuriam, si amplius exigant, & consequenter teneri ad restitutionem eius, quod supra alimenta acceperint. Rursus, si fideles pro administratione omnium Sacramentorum & sacramentalium Iure naturæ non tenentur nisi ad ministrorum congruam sustentationem, iniuria illis fit, si amplius ab eis exigatur, ac proinde Iure naturæ restitui debet.

163 *Res spirit. superant omne pretium.* Secundò, Res spirituales superant omne pretium: ergo quantumvis magnum pretium quis exegerit, Iure diuino non tenebitur ad restitutionem. non enim est ratio cur magis teneatur ad restitutionem si multum exegerit, quā si parum, si verumque superat congruentem sustentationem ministri, & verumque detur non liberaliter, sed quia aliter res spiritualis, qua eget, obtineri nequit. Vnde si quis exegisset decem millia aureorum pro baptismo, absolutione, vel communione non teneretur ad restitutionem: quod sanè absurdum est. quis enim non iudicet illum iniquè extorsisse tantam summam, eamque solum datam quasi redimendæ vexationis causā? Confirmatur, quia qui illam dedit: potest eam repetere tamquam iniuste exactam, & uti occulta compensatione, si alia ratio non suppetit recuperandi.

Obiectio 1. Dices, Iste minister non tenetur hoc Sacramentum ex iustitia huic administrare, cum non sit eius Parochus, uti suppono: ergo non facit huic iniuriam, si pro eo pretium exigat, modò non amplius exigat, quā res valeat: sicut non teneor tibi ex iustitia dare panem in extrema necessitate, non facio tibi iniuriam, si pro eo pretium exigam, nisi si amplius exigam quā valeat.

Solutio. Resp. Negando consequentiam: etsi enim non teneatur ex iustitia conferre, si tamen conferre velit, vel si contulit, tenetur ex iustitia non amplius exigere, quā stipendium sustentationis: ad amplius enim ius non habet. Neque simile est de pane, quia non teneor panem tibi dare gratis si habes quo soluas, est enim res natura sua & receptio hominum usu vendibilis.

164 *Obiectio 2.* Dices secundò, Qui soluit pretium pro Sacramento, soluit illud voluntariè: ergo transfert dominium: etsi enim mallet habere gratis: tamen omnibus consideratis, absolute vult illam pecuniam soluere: vnde cum hoc Sacramentum non sit ei ex iustitia debitum, & aliàs pluris valeat, censetur satis voluntariè dare ad dominium transferendum.

Resp. Primò, Illud voluntarium esse extortum per iniuriam, (ideò enim vult dare, quia exigitur: in illa autem exactione est iniuria: sicut cum quis exigit aliquid voluntariè, pro eo, quod gratis facere tenebatur) ac proinde non nisi voluntariè ita transfert dominium, quin possit repetere. imò aliter per iniuriam sponte tenebitur restituere, propter iniuriam, qua extorta. Secundò, Negari potest transferri dominium: quia non intendit donare, sed solum soluere quatenus debet, seu quatenus alter iuste potest exigere: non enim intendit cedere iure suo quod habet, vel alteri dare amplius iuris quā habet: sicut qui soluit usuras non transfert dominium, quia non intendit usurario plus iuris dare, quā ei debeatur: ut enim ibi deest titulus, cur solvantur usuræ, ita hic deest ius ad pretium exigendum.

Ex dictis facile est soluere argumenta alterius sententiæ.

165 *Ad argumenta initio allata.* Ad Primum, Illud caput variè à DD. explicatur. Vide Sorum l. 9. q. 8. art. 1. ad sextum, ubi aliquot expensio- nes refert, & refutat: deinde ponit suam: nihil meliorem, quā fusè refutat Petrus Nauarra: & meritò, quia omnino falsa. Sed dicendum breuiter, Pontificem loqui de admissio ad Religionem pro pecunia, & hanc pecuniam non esse necessariò restituendam, nempe quia retineri potest à Monasterio pro alimentis Religiosi: nulla autem erat ratio vniuersè de omni simonia respondendi, quidquid Caietanus & alij dicant, quia non nisi de certa specie rogabatur: cur enim Pontifex sine vlla necessitate de re tam obscura vniuersè definiat?

Ad Secundum Respondeo, Pontificem non posse dispensare in retentione pretij: nisi quando res spiritualis aliquid temporale annexum habet pretio æstimabile vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & secundam propositionem.

Ad Tertium: Satis constat ex dictis, eum, qui pretium exigit sustentationem superans, iniuriam facere: & quamuis alter non habeat ius ut sibi conferatur omnino gratis, non tenetur tamen amplius dare, quā quod ad convenientem sustentationem pertineat.

D V B I T A T I O XXIX.

Utrum res spiritualis per simoniam acquisita, sit Iure diuino dimittenda.

166 *Non tenetur re diuino resignare.* Vidam DD. sentiunt esse dimittendam. Ita Adrianus quodlib. 9. art. 3. littera I. Armacanus l. 10. questionum Armeniacarum cap. 23. ubi generatim docet, quoties peccatum dat causam prouisioni, prouisum teneri beneficium sic acquisitum resignare: ut si ambitione, mendacio, hypocrisi, vel adulatione adeptus est.

Sed communis ferè sententia DD. est, non teneri Iure diuino resignare. vide Nauarrum cap. 23. nu. 103. & 194. & Couar. reg. Peccatum p. 2. §. 8. Probatum de beneficio, de quo potissimum est difficultas, huius enim collatio fuit valida: nam in collatore fuit potestas & voluntas transferendi beneficii, v.g. in Petrum, & Petrus fuit capax, & habuit voluntatem acceptandi. hæc autem in quavis re sufficiunt ad transferendum dominium, seu ius in re. Nec obstat Primò, Quod aliquid pro illa translatione sit datum: quia etsi hoc sit contra honorem diuinum, non tamen adimit collatori potestatem conferendi, nec collatarium reddit incapax ad acceptandum, ut patet in Sacramentis. Secundò, Per alia peccata homo non efficitur Iure diuino incapax beneficii: ergo neque per peccatum simoniæ: ergo non tenetur resignare, modò poeniteat eum peccati. Tertiò, Si talis collatio esset irrita, sequeretur, eum, quo ignorante & prohibente simonia commissa est, teneri ad restitutionem, (quia obtinet per simoniam) quod tamen falsum esse constat ex cap. Sicut tuis litteris, de simonia. Quartò, Professus per simoniam est verè Religiosus,

giosus, ut omnes docent: ergo etiam consecutus beneficium per simoniam, est verè beneficiarius, secluso Iure positivo. Quinto, Probatur allata ratione. Ideò tenetur venditor rei spiritualis restituere pretium, quia per iniuriam exegit: atqui hæc ratio non habet locum in emptore, quia emptor nullam iniuriam facit venditori, si pretium offerat pro re spirituali: ergo non tenetur eam restituere.

Obiectio.

Dico Primò, cap. 116. Si quis. l. q. 1. Gregor. I. significat, eum, qui simoniacè sacerdotium vel dignitatem acceperit, nisi spontè reliquerit, in æternum perituum.

Resp.

Resp. Inde non sequitur, eum Iure diuino teneri resignare beneficium, aut esse suspensum ab executione sacerdotij, sed Iure ecclesiastico valde antiquo, quod iam tempore Gregorij vigebar.

167

Obiectio.

Dices Secundò, Ille accepit contra voluntatem Domini, qui sicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non potest retinere.

Resp.

Respond. Neg. consequentiam. etsi enim collatio & acceptio simoniaca sit contra Domini voluntatem, (quia cum sit, absque debita reuerentia tractatur res spiritualis, dum instar rei profane cum temporali commutatur) tamen postquam facta est, in retentione non est iniuria, nec agitur quidquam contra Domini voluntatem, modò debite administratur. sicut qui Ordinem sacrum accipit in peccato, accipit illum contra Domini voluntatem, ubi peccatum illud poenitentia deleuerit.

D V B I T A T I O XXX.

Verum omne id, quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.

168

Solum beneficium dimittendum.

Respond. & dico Primò, Si loquamur de re spirituali simoniacè accepta, non tenemur eam restituere: nisi sit beneficium ecclesiasticum: hoc enim debere dimitti Iure ecclesiastico, patet Extrauag. Cum detestabile, de simonia. Sub beneficio aliqui pensionem spiritalem comprehendunt, quia videtur eadem ratio, maximè ubi Bulla Pij V. recepta. Sed contrarium verius, quia pensio non est verè beneficium ecclesiasticum, cum non sit ius perpetuum: nam extinguatur cum pensionario, utpote fauor personalis, ut dictum est supra c. 34. n. 3. Cetera autem spiritualia vel dimitti non possunt, ut sunt Sacramenta, (nisi quoad usum, quod solum habet locum in Ordinibus, à quibus simoniacè ordinatus suspenditur) vel non sunt dimittenda ante sententiam, quia Canones aliud de illis non statuerunt. sic simoniacè admissus in Monasterium, non tenetur illud ante sententiam dimittere. Idem puto dicendum de Reliquiis simoniacè comparatis, metallis benedictis, iure patronatus, licentia eligendi confessarij, &c.

Obiectio.

Dices, Omnis pactio in spiritualibus est irrita, & nullius momenti, ut habetur cap. fin. de pactis, & cap. Prætereà, de transactionibus, & alibi.

Resp.

Respond. Inde tantum sequi, rem spiritalem, quæ restitui potest, esse restituendam, si reperatur, & pretium pro ea datum restituatur: non autem altero non repente, aut nolente pretium reddere: etsi enim pactum sit irritum, non tamen obligat ad mutuam restitutionem cum damno patris, nisi Superior in poenam cogat.

169

Pretium restituendum.

Dico Secundò, Quod ad pretium attinet, illud Iure positivo restituendum.

Primò, Si acceptum pro beneficio: ut patet cap. De hoc, de simonia. ubi Alexander III. Toletano Archiepiscopo scribens ait: Regem & Principes eius debet inducere, ut si qua receperint à prefato Episcopo, ut eius electioni præstarent assensum, Ecclesia Exoniensi sine diminutione restituant, cum ea sine graui sue salutis periculo retinere non possint.

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel

aliorum Sacramentorum, aut sacramentalium: & notabiliter excedat id quod pro sustentatione exigere poterat, iuxta ea quæ diximus dubitar. 18. Sed hoc Iure diuino potius quam ecclesiastico restituendum. Imò Ius ecclesiasticum nihil inuenitur ea de re disposuisse.

Tertiò, Si acceptum pro admissione in Religionem: cap. Veniens. 19. de simonia. ubi Pontifex mandat, ut Abbas & Monachi compellantur restituere id quod acceperant à quodam, ut eum in Monachum admitterent. Puto tamen eos ad hoc non teneri ad sententiam, si admissus in eo Monasterio permaneat: quia ratione alimentorum videtur posse retineri. Quod confirmatur, quia restitutio ante sententiam esset facienda ei qui admissus est, vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi consentiunt ut pro alimentis retineatur. Adde, Urbanum IV. Extrauag. Sanè, in communibus de simonia, permittit ut sic acceptum retineatur, modò non in priuatum usum Abbatis vel Abbatissæ, sed in communem usum Conuentus conuertatur.

Non tamen ante sententiam, si pro admissione ad Religionem.

D V B I T A T I O XXXI.

Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.

Suppono, si aliquid temporale acceptum sit pro conferendo beneficio, vel alia re spirituali, non secunda collatione, Iure naturæ restituendum ei à quo acceptum est. Ita Victoria, relectione de simonia, p. 2. n. 6. Caiet. v. Simonia, c. 3. Sotus l. 9. q. 8. art. 1. ratio est manifesta: quia deest titulus cur possit retineri, cum illud, pro quo datum est, non præstetur, ac proinde debet reddi ei à quo acceptum, cum Iura non iubeant alteri dari. Couarr. tamen ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. n. 7. in fine putat restituendum in pios usus, sed solum probat, non posse repeti in foro externo.

170 Datum, re spirituali non tradita, restituendum danti.

Si verò beneficium sit traditum, ita ut utrimque simonia sit completa, sunt duæ sententiæ DD. Quidam enim putant, pretium acceptum in hoc casu ante sententiam Iudicis esse restituendum ei qui dedit, post sententiam, cui Iudex addixerit. Ita Sotus l. 9. q. 8. art. 1. Bannez 1. 2. q. 32. art. 7. & multi DD. huius ætatis. Ratio est, quia is, qui pretium dedit, non amisit pretij dominium: non enim transiit eius dominium in venditorem rei spiritualis; cum hic Iure sit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi: neque ille intendit à se abdicare dominium alia ratione, quam transferendo in venditorem: ergo cum in hunc non sit translatum, verè mansit apud emptorem: ergo illi restituendum. Si dicas, Ecclesiam illum priuasse dominio: Respondent, Talem priuationem non fieri nisi per legem poenalem: quæ neminem ante sententiam ita re sua priuat ut eius dominium amittat. Hæc sententia non est improbabilis.

171 Sententia Soti, &c.

Restituendum ei qui dedit.

Contraria tamen, id est, etiam ante sententiam Iudicis pretium illud esse restituendum Ecclesie, est multò probabilior & verior. Tenet D. Thomas 2. 2. q. 32. art. 7. ubi dicit, pretium simoniacum non esse restituendum danti, sed in elemosynas erogandum. Idem expressè docet q. 62. art. 5. ad secundum neque intelligit post sententiam Iudicis, sed absolute: explicat enim de quibus possit fieri elemosyna. Silvester v. Simonia, q. 20. dicit esse dandum Ecclesie, in cuius iniuriam simonia est commissa, nisi Episcopus & Capitulum sit particeps simonia, tunc enim dandum pauperibus, vel alteri Ecclesie. Couarr. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. n. 7. dicit hanc esse communem DD. sententiam. Idem tenent Victoria & Gaieranus supra.

Altera verior, esse restituendum Ecclesie.

Denique DD. omnes, quod sciam, qui fuerunt ante Sotum; Canonistæ in cap. De hoc, & cap. Audiuimus. 41. de simonia. Probatur ex dicto cap. De hoc 11. ubi Pontifex aperte dicit, Regem & Principes inducendos, ut restituant Ecclesie, loquitur autem ante sententiam & in foro conscientie, & cap. Audiuimus, eodem tit. ubi præcipit ut Episcopi, si aliquid exegerint ut permittant in Ecclesiis, sibi subiectis Clericos institui, Monachos profiteri,

MORTUOS

172
Ad argu-
menta.

mortuos sepeliri, restituant duplum, applicandum in vilitatem loci, in cuius dispensationem id factum. Intelligit autem sententiam. quia ordinariè non est Iudex, qui Episcopos de his condemnet: & ita parum utilis esset illa constitutio. Tertio, Contra mentem ecclesiæ est ut restituatur danti; quia Ecclesiæ intendit utrumque punire. Nec obstat, quod poena non dicatur deberi ante sententiam; quia quod ille teneatur rem illam, quæ sua non est, dare Ecclesiæ, vel expendere in pios usus, non est poena, sed simplex præceptum: cum enim non possit eam retinere; graue non est ei quod debeat illam tali modo expendere. Similiter non obstat, quod non sit villa constitutio Ecclesiæ, qua dans, hoc ipso quo dat, amittat dominium, quia id non est necesse: fateor enim manere dominium apud dantem: & id si ei restituatur, posse retinere, quia non ipse, sed qui accipit, iubetur in pios usus expendere: vendere non priuatur dominio vi legis immediatè, sed actu & restitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim potest iubere, ut rem alienam, quæ apud te est, expendas in pauperes, quando iusta causa subest, & hoc ipso, quo datur pauperibus, prior dominus

amittit dominium. hæc est mens Canonum citatorum.

Dices, Cap. Veniens, de simonia, pretium iubetur restitui illi, à quo acceptum, nempe Monacho simoniacè recepto, qui illud dederat.

Respondeo, Id idèò factum, quia ille absque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu consuetudinis exacta) & volebat se ab eo Monasterio expedire: ut rectè Couarruias supra, & Hugolinus cap. 2. §. 1. tabul. 4. quod si ipse peccasset, non fuisset ei restituta, sed fuisset convertenda in usus Ecclesiæ Monasterij, vel potius in eleemosynam pauperum.

Petes, Cui sunt restituendi fructus percepti ex beneficio simoniacè accepto?

Respondeo, Illi fructus restituendi sunt, etiam ante Iudicis condemnationem: quia ex re aliena non bona fide percepti. restituendi autem sunt vel ærario Apostolico, vnde super illis potest fieri compositio cum Pontifice, vel Ecclesiæ, vel in pios usus, ut docet D. Thomas art. 6. ad quartum: vel etiam successori, ut docet Nauarrus lib. 5. consil. 62. de simonia. puta, ubi est consuetudo ut fructus beneficij vacantis dentur successori.

173
Fructus cui
restituendi.

174

SECTIO SEXTA.

DE

RELIGIONE.

Religio prima
pars Iustitiæ.

EXPLICATIS iis quæ ad Iustitiam strictè acceptam pertinent, sequitur ut agamus de Religione, quæ inter partes Iustitiæ primum locum obtinet. Est enim Religio, ut hic accipitur, Iustitia quadam creatura ad Deum, qua ipsa suo creatori debitum cultum & honorem persoluit. vnde ipsa primum & summum debitum, quod in homine nasci potest, respicit, hominemque inclinat, ut illud, quantum fieri potest, suo auctori exsoluat. Aliquando accipitur pro statu eorum, qui certis votis obstricti sunt Deo, de quo infra suo loco. Continebit ista Sectio capita decem. Primum erit, De religione in genere. Secundum, De oratione & laude Dei. Tertium, De sacrificio & adoratione. Quartum, De decimis. Quintum, De voto. Sextum, De statu religioso. Septimum, De iuramento & adiuratione. Octauum, De superstitione, cuiusque specietus. Nonum, De magia. Decimum, De irreligiositate.

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

Constat Dubitationibus 4.

DUBITATIO I.

Quid sit Religio.

D. Thomas quest. 81.

Religio unde
dicta.

RELIGIO Græcis dicitur *Spnoxeia* à Tracibus ducta origine, ut quidam volunt, apud quos plurimum carimoniz viguere, (hinc *εὐσεβεία* apud Apostolum ad Colossenses 2. id est, arbitrarius cultus) & *Θεοσεβεία*; id est, cultus Dei. Nomen Religio ductum est vel à relegendò, quod ea, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpè animo sint reuoluenda, & veluti relegendà, ut vult Isidorus lib. 10. Etymologiarum cap. 17. ex Cicerone: vel

à relegendò, quod per eam, Deum, quem per peccatum reieciimus, reeligamus, ut inquit Augustinus lib. 10. de ciuitate c. 4. vel à religando, quod Deo nos astringat & alliget: ita Lactantius lib. 4. diuin. instit. c. 28. D. August. lib. 1. retract. cap. 13. & D. Hieronymus in cap. 9. Amos, quæ deriuatio maximè videtur nomini & rei consentanea.

Definitur à D. Augustino l. 83. qq. 9. 31. ex Cicerone hoc modo: Religio est virtus, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, cultum carimoniamque adfert. Plinius sic, Religio est virtus, quæ debitum cultum Deo, tamquam primo rerum omnium principio exhibet. cultus.

Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, & cuiusvis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor, quo illam eminentiam cum quadam nostri Iemissione testemur; ita Deo ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam habet ut Deus est, seu ut primum principium & supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, veluti tributum quod iam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & suam subiectionem & in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc honorem exhibendum inclinatur

2.
Quid sit.
Cui debeat

3

Obiectū rel-
gionis.

inclinat religio. Itaque obiectum religionis est omne testimonium, & signum siue internum, siue externum, quo diuinam excellentiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, cum quadam nostri submissione, quia non solum Deo debitum est ut ipsius excellentiam testemur nudè & abstractè; sed etiam ut eam testemur respectu nostri, profitendo nostram subiectionem & dependentiam ab ipso: ut ait D. Thomas art. 3. & hoc ipsum, nomen cultus insinuat, quod submissionem inuoluit. vnde religio utrumque proficitur: ac proinde non potest esse nisi in creatura, & respectu sui principij.

Cui competat.

4
Actus humi-
litas.

Dices, Se alteri submittere, & hanc submissionem aliquo signo profiteri, est officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem.

Resp. negando consequentiam; quia diuersa ratione ad diuersas virtutes spectare potest. Est enim actus humilitatis, si fiat, quia congruit nostræ vilitati, ut intra limites nostræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Est actus religionis, si fiat animo declarandi eminentiam diuinam, seu ut ipsam honoremus submissione nostri.

9
Explicantur
singula par-
tes.

Ex his facile potest intelligi definitio assignata. Est igitur religio virtus, quia habentem bonum efficit, cuiusque opus bonum reddit & laudabile, laudabile enim Deum colere. In hoc autem consistit ratio virtutis, ut sæpè docet D. Thomas ex Aristot. 2. ethic. cap. 6.

Cultus.

qua cultum exhibet. Cultus idem est hoc loco, quod honor, non simpliciter, sed cum quadam submissione nostri exhibitus: quam submissionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. Itaque honor est quid communius cultu. Porro honor generatim nihil est aliud, quam testimonium excellentiæ alterius, siue id verbis fiat, ut cum aliquis laudatur; siue gestu corporis, ut genuflexione, apertione capitis, submissione corporis: siue rebus externis, ut erectione statuarum, descriptione elogij, institutione festorum, ludorum, & similibus. hæc enim omnia sunt signa quædam, quibus alterius excellentiam significamus, ac proinde illum honoramus. Deo debitum. Cum enim Deus, quæ Deus, infinita excellentia in omni genere perfectionis simplicis & puræ sit præditus, peculiari honore supra omnes creaturas est dignus: cumque idem sit primum principium, à quo omnia habent esse, vitam, & omnia; nascitur in creatura rationali, quæ hoc potest apprehendere, obligatio & debitum ut hunc honorem ei deferat, & in Deo ius ut illum exigat. Itaque hoc debitum fundatur in essentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. sicut enim Principi, quia ab eo quodammodo dependet tranquillitas publica, & felix status Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius potestatem & beneficentiam, nostramque subiectionem profiteamur: ita Deo, quia ab ipso dependet esse, vita, & bonum omne nostrum, debetur singularis honor, veluti quoddam tributum, quo hoc ipsum cum profunda nostri submissione testemur. Itaque illis verbis, tamquam primo verum omnium principio, significatur simul causa cur Deus hoc cultu sit dignus, (ratio enim primi principij includit vel supponit omnem excellentiam perfectionis,) & cur à creatura ei sit debitus.

Debitum re-
ligionis.

6
Quatuor ac-
tus in officio
religionis.

Ut hæc melius intelligantur, Notandum est, in officio religionis quatuor actus spectari posse, qui quod perfectiores sunt; eò perfectior est huius virtutis functio. Primus est, Consideratio infinitæ maiestatis Dei, & omnia ab ipsa pendere. Secundus est, Consideratio nostri nihili; id est, nos ex nobis nihil esse, nihil habere; sed quidquid sumus & habemus, Dei esse, & à Deo assidue pendere. Tertius, Profunda mentis submitio & inclinatio coram Deo, quæ mens hæc ipsa interius testetur. Quartus, Eorundem professio exterior, verbis, gestu corporis, vel aliis modis.

Actus inter-
nus religionis.

Primus & secundus supponuntur religioni tanquam fundamentum.

Tertius, nempe submitio illa, est actus interior reli-

gionis, qui etiam in Angelis reperitur, & continet duos actus; alterum voluntatis, qui est affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio est voluta; alterum intellectus, quo eadem præstat & executioni mandatur. cum enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum signis corporalibus, sed spiritalibus, quæ non videntur esse alia quam apprehensiones intellectus, aut locutiones spiritales: nulla enim in rebus spiritalibus possunt esse signa his meliora aut significantiora. sicut ergo homo alterum honorat, submitiendo se illi gestu corporis: ita illi Deum honorant, submitiendo se illi signis spiritalibus, nempe profitendo spiritali locutione ipsius maiestatem & suum nihilum respectu ipsius, & omne bonum ab ipso descendere, seque totos ad ipsius obsequium offerendo. idem facit homo interius implicite vel explicite dum Deum honorat.

Quartus actus, scilicet exterior submitio in hominibus, immediate est signum internæ submissionis. nam ut ait D. Augustinus l. 10. de ciuitate cap. 3. sacrificium visibile, inuisibile sacrificij est sacramentum, id est, sacrum signum. mediate verò est signum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipsa. Sic voces immediate sunt signa conceptum & affectionum animi: mediate verò ipsarum rerum.

D V B I T A T I O II.

Utrum religio à ceteris virtutibus distin-
guatur, & quando.

D. Thomas quest. 81. art. 3. 4. & 5.

Respondeo & dico Primò, Religionem distingui ab iis virtutibus quæ hominem rectè componunt in seipso, seu non ad alterum, ut à temperantia & fortitudine: nam religio disponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quæ tantum ipsum subiectum respiciunt.

7
A temperan-
tia & forti-
tudine.

Dico Secundò; Distinguitur etiam ab omnibus iis, quæ hominem disponunt in officiis ad proximum; ut à misericordia & iustitia particulari. quia religio disponit hominem ad Deum.

8
A iustitia &
misericordia.

Dices, Iacobi 1. dicitur, Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. hæc religio constituitur in operibus misericordiæ, quæ sunt ad proximum, & in custodia sunt sui à peccatis, quæ per omnes virtutes agitur.

Iacobi 1.

Respondeo, Esse locutionem causalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoque illorum nomen per metonymiam accipit, & hi effectus sunt signum veræ religionis: nemo enim hæc præstat, nisi vera religione imbutus. sic priori ad Corinthios 13. dicitur: Caritas patiens est, benigna est, &c. Adde, Apostolum non velle explicare quid sit religio, sed qualis religio constituat hominem mundum & immaculatum ante Deum; eam nimirum, quæ habet illos effectus.

Dico Tertiò, Distinguitur etiam à virtutibus theologis. Ita D. Thomas artic. 3. A fide quidem, quia fides est virtus intellectus, religio affectus. Sæpè tamen fides vocatur religio, quia est religionis fundamentum & regula. sic vera fides dicitur vera religio; falsa fides, religio falsa. Verum cum fides non solum sit habitus intellectus, sed complectatur etiam habitum quendam voluntatis, nempe piam affectionem ad credendum Deo reuelanti, quæ actum fidei imperet, ratione cuius ipsum credere est liberum & meritorium; difficultas est quomodo religio ab hoc affectu distinguatur. Sanè parum videtur differre. quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Potest tamen inueniri aliquod discrimen. Primò, quia religio versatur circa suos actus externos, ut sunt signa diuinæ excellentiæ; sub ea enim ratione sunt à religione voliti.

9
A theologis.

Affectio cre-
dendi, an di-
stinguatur à
religione.

At

At affectus credendi non ita versatur circa actus fidei: non enim considerat actus fidei ut signa primæ veritatis, neque sub ea ratione illos vult; sed ut sunt vitales assensus, quos illud obiectum, nempe res credenda sic proposita, & à diuina auctoritate veluti informata, eleuata, & illustrata postulat. Secundò, quia tota ratio cur religio suum actum externum imperet, est, ut Deo honorem deferat eiusque excellentiam testetur. At ratio cur affectio credendi imperet ipsos actus fidei, non est ut honorem Deo exhibeat (etiam si ob hunc finem possint imperari) sed quia materia ipsa diuina auctoritate confirmata, id postulat: vel (quod ferè idem est) quia obligatio ad illum actum orta ex reuelatione sufficienter proposita id requirit. Et sic est peculiaris virtus habens peculiarem materiam, in qua considerat propriam honesti rationem. Posset etiam dici, hunc affectum pertinere ad quamdam iustitiam hominis erga Deum, quia actus ille debitus est primæ veritati tamquam necessarius, ut non censeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro grauissimo affirmanti, est quodammodo contemnere, & paruam de illo habere existimationem. Qua in re esse iniuriam, pater communi hominum iudicio, qui hoc iniuriam interpretantur; & merito: nam continet quemdam contemptum & vilipensionem alterius absque causa, quæ non minus est contra iustitiam quam temerarium de illo iudicium. *A spe & charitate distinguitur*, quia hæc virtutes immediatè attingunt ipsum Deum, tamquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum ut ipse est bonum suum; vult enim ipsam diuinitatem, & omne bonum, ipsi Deo, ut ipsi in se bene sit: spes illum desiderat & sperat ut est bonum nostrum. Itaque inclinant in actum internum, qui proximè versatur circa ipsum Deum. Religio vero non versatur immediatè circa Deum, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur & colitur.

Obiectio 1. Dices Primò, Obiectum formale religionis est excellentia diuina: ergo versatur proximè circa Deum, ac proinde est virtus theologica. Antecedens probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & sicut Deo credimus per fidem, propter auctoritatem diuinam, ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

Resp. Religio- nis obiectum. Respondeo, Excellentiam diuinam propriè non esse obiectum religionis, sed cultum diuinum, qui est actus externus religionis. illud enim est obiectum virtutis, in quod ipsa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, sed in eius cultum, est enim affectus quidam erga cultum diuinum, quatenus Deo debitus est & congruens, vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino spectata, est ratio formalis obiectura religionis. cum enim religio sit iustitiæ pars, necessariò respicit debitum alteri. Confirmatur à simili; nam ita se habet religio ad Deum, sicut iustitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum iustitiæ particularis non est proximus, sed res proximo debita: ergo similiter obiectum religionis non est Deus aut excellentia diuina, sed cultus Deo debitus: ut sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes caerimonie, quibus diuinitas honoratur. excellentia tamen diuina est obiectum formale cultus diuini: est enim ratio cur Deus sit colendus. Quare cum cultus diuinus sit actus externus religionis, quem religio tanquam proximum obiectum respicit, sequitur Deum esse obiectum remotum religionis, quia est id cui ob suam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus art. 5. & passim DD. distinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum. Propinquum vocant *obiectum quod*, id est quod ipsa virtus appetit & affectat; & hoc est cultus diuinus. Remotum, *obiectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus propter suam excellentiam.

Obiectum cultus diuini est excellentia diuina.

Obiectum quod & obiectum cui.

Obiectum virt. theol.

At virtutes theologice proximè in Deum tendunt

& ipsum immediatè per suum actum internum attingunt, ut ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*, Deus non solum est *obiectum cui*, ut in religione; sed etiam *obiectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult, est potissimum ipsa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit, est Deus ipse, consideratus, vel in seipso vel ut est principum & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *obiectum cui* esse ipsum hominem, quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis est creatum: quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Nec obstat, quòd charitas etiam bona extrinseca & *charitas* creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc solum sunt obiecta secundaria & materia, à quibus virtus speciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologice est ipse Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu ut ipsi bene sit. fides credit omne verum, quòd ipse reuelauit, propter ipsius auctoritatem. at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti: ideo enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum, quod creatura debet suo creatori; sicut antè exemplo iustitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in suo obiecto spectare: nam charitas non vult Deo bonum præcisè, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quam ut huic debito fiat satis: hoc enim potius ad quamdam iustitiam erga Deum, quam ad charitatem pertinet; ut exemplis humanis facile ostendi potest. sed solum spectat ipsum bene esse Dei: ideo enim omne bonum illi vult, ut ipsi bene sit, sicut amicus vult amico bonum ut ei bene sit, non spectans an hoc sit illi debitum, an non; quamuis malis ut sit ei debitum quam indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hæc paulo fusiùs, quia res non nihil difficilis, & à plerisque non satis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter suam dignitatem, non sequitur, immediatè versari circa Deum virtutem religionis sed ipsum cultum, qui est obiectum immediatè religionis. Hinc fit ut religio solum mediatè circa Deum versetur, non tamquam *obiectum quod*, sed *cui*, ut dictum est: religio enim non inclinatur immediatè in Deum, sed in aliquid Deo exhibendum, quo ipsius maiestatem significet & testetur, sicut iustitia particularis non inclinatur immediatè in proximum, sed in aliquid proximo reddendum. Cum dico *Deum esse obiectum cultus*, non est ita intelligendum, quasi colere & honorare Deum, actu vitali ipsum tamquam obiectum materiale vel formale attingere, aut circa ipsum per modum actus vitalis versari, (sicut Deum amare, Deo credere) sed est illum attingere aliquo signo, tamquam signatum, vel sicut attingitur is, cui aliquid offertur.

Dices Secundò, Oratio & laus attingunt Deum immediatè, tamquam obiectum, & tamen sunt actus religionis.

Respondeo Primò, Non sunt actus interni immediatè à virtute religionis elicit, sed externi ab ea imperati. externos voco respectu virtutis religionis, quæ est in voluntate, sunt enim obiecta illius, in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent sedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis spectandum est ex actu interno, in quem virtus immediatè inclinatur, qui in proposito est amor cultus diuini.

Secundò Respondeo, Illos duos actus non attingere Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit signatum: sunt enim actus religionis ut signa & testimonia diuinæ excellentiæ & nostræ subiectionis. Hinc fit ut à variis virtutibus imperari possint. oratio enim, quatenus per eam implicitè testatur Deum

Quomodo Deus sit obiectum cultus.

Obiectio 2.

Resp.

Resp. 2.

Quomodo actus externi relig. imperantur à variis virtutibus.

Deum esse auctorem omnium bonorum nostrorum, habere omnium scientiam, & providentiam, (hoc enim orando Deum, ipso facto insinuamus) est actus religionis. quatenus per eam petimus salutem, & ad salutem opportuna, est actus imperatus spei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, est actus imperatus à charitate. proximè autem semper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia sunt locutiones quædam prædictæ, in honorem Dei resultant, ut infra cap. 40. num. 38. ex mente D. Thomæ ostendetur. Actus autem virtutum theologicarum longè aliter Deum attingunt, nempe ut obiectum cognitum & amatum propter semetipsum.

Obiectio 3. Dices Tertio, Augustinus in Enchiridio cap. 3. dicit, Deum coli fide, spe, & charitate. ergo religio est virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Respondetur Primò cum D. Thoma ar. 5. ad 1. dictum sancti Augustini intelligendum causaliter, quia virtutes theologice causant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, & actus eius imperant.

Respon. Secundò Responderi potest, & melius, Religionem & cultum interdum accipi generatim, pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quòdque instar sacrificij Deo est acceptum. Sic potest intelligi illud Iacobi 1. Religio munda & immaculata, &c. & passim in Scripturis pro eodem accipiuntur colere Deum, & servire Deo. *servire autem* (Græci λατρεύειν vel δούλῃν vocant) est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, ut ex plurimis locis constat; Psalm. 1. 31. 99. Lucæ 2. Matth. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi à D. Augustino. & iuxta hanc rationem lib. 10. de civit. cap. 6. describit sacrificium, ut sit omne opus bonum quod geritur, ut sancta societas Deo inbareatur. hoc modo passim accipitur in Scripturis.

13 Tertio, Dici potest actus fidei, spei & charitatis dupliciter spectari posse; Primò, Ut sunt signa, quibus implicite divinam excellentiam profitemur: nam hoc ipso, quo credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem: dum amamus supra omnia, significamus esse summum bonum, & hac ratione spectari posse tamquam actus externos seu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Ut sunt actus vitales, quibus immediate Deo inhaeremus, & tamquam obiecto unimur; & sic pertinere ad virtutes theologicas. Posse tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamvis non imperentur, tamen tacitum cultum continere. Nec obstat, quod ait D. Thomas ar. 5. ad 1. virtutes theologicas, eò quòd versantur circa finem ultimum, Deum imperare actus religionis & aliarum virtutum, quæ versantur circa media: quia etsi hoc virtutibus illis per se conveniat, eò quòd per se & ex natura sua circa finem ultimum versantur; tamen per accidens contrarium fieri potest; ut si quis velit uti actu virtutis theologice ad finem virtutis inferioris. omnis enim actus, qui potest esse medium ad consequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, potest ab ea virtute imperari, ita ut ex affectu eius homo se applicet ad illum actum. Sic religio potest imperare actus fidei, spei, & charitatis; quia hi actus sunt idonei ad finem religionis, qui est honorare Deum. Eosdem imperare potest affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum sunt idonei: eadem est ratio in ceteris. nam perfectio & finis intrinsecus inferioris virtutis potest intendi ut finis acquirendus per actus superiorum virtutum, quotiescumque hi actus per modum meriti vel dispositionis aliquo modo ad illum valent.

Obiectio. Dices, Actus virtutum theologicarum ne ut signa quidem videntur ad religionis virtutem pertinere: quia etsi illis Deum eximiè honoremus, tamen non honoramus ut Superiorem, protestando nostram subiectionem; quod tamen virtus religionis postulat: unde pater etsi honoret filium, non tamen illum colit, quia superiorem in nulla re agnoscit.

Respon. Illos actus ut à nobis fiunt; posse accipi ut signa subiectionis nostræ: quia credimus Deo tamquam Superiori & magistro, cui subiicimus omne iudicium nostrum: & amamus illum charitate, referendo & offerendo nos ipsos & omnia nostra ad ipsius obsequium & gloriam; & speramus virtute ac omnipotentia ipsius summum bonum nostrum, id est, ipsum. unde patet, in his actibus contineri professionem excellentiæ ipsius, & nostræ subiectionis ac dependentiæ ab ipso.

Ex his patet religionem; etsi virtus theologica non sit, esse tamen virtutibus theologicis valde affinem, & post eas primum locum obtinere. nam post fidem, spem, & charitatem nihil laudabilius quam Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eò enim virtus quæque est præstantior, quòd viciniùs attingit Deum: atqui post virtutes theologicas religio viciniùs illum attingit; nempe tamquam obiectum, cui cultum desert: ergo, &c.

Dices, Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia & poenitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum, ut obiectum cui: ergo religio non est his præstantior. Nam illius affectionis opus est credere Deo, obedientiæ obedire Deo, poenitentia satisfacere Deo.

De pia affectione; obedientia & poenitentia.

Respondetur dupliciter, Primò; Cum religio præferatur ceteris virtutibus, quæ non sunt theologice, eò quòd Deum viciniùs attingat; accipitur paulò latius, ut omnem virtutem, qua Deo debitum reddimus, complectatur: & hoc modo prædictæ virtutes sub religione continentur. Idque meritò, quia opus illarum intrinsecè honorem Dei continet. Credere enim Deo, pertinet ad honorem primæ veritatis: obedire Deo, ad honorem diuinæ superioritatis & auctoritatis gubernandi: satisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei instaurandum, qui peccato erat læsus: sicut petitio veniæ pertinet ad honorem eius qui ab altero iniuriam accepit.

Respondetur Secundò, Religionem; etiam si strictè omnino & propriè sumatur ut ab istis virtutibus distinguitur, esse præstantiorem & viciniùs attingere Deum, quàm vel obedientia vel poenitentia. De pia affectione est alia ratio; quia est veluti pars virtutis theologice, nempe fidei, & ita sub fide comprehenditur, ac proinde non pertinet ad hanc comparisonem. De illis ergo duabus prioribus patet, quia religio considerat opus suum ut est signum diuinæ excellentiæ; illudque non solum Deo exhibet, sed ita exhibet, ut velit illud circa Deum versari, & eius excellentiam signare. At obedientia, etsi versetur aliquo modo circa Deum ut obiectum cui obedit: tamen non considerat opus suum, ut est signum & protestatio quædam diuinæ excellentiæ, neque illud desert Deo ut munus quò ipse honoretur & ornetur, sed solum considerat illud ut debitum; & necessarium propter auctoritatem diuinam præcipientem, ne videlicet si omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere: vel præcindo ab ista necessitate & obligatione, considerat opus ut habens specialem honestatem à diuina auctoritate illud volente & imperante. Sicut enim Deus, ut est prima veritas, aliquid reuelando facit illud dignum creditu; & credendum secundum rectam rationem: ita ut est omnium superior aliquid præcipiendo, facit illud dignum factu, & omnino secundum rectam rationem faciendum: estque hæc dignitas propria honestas obiectiva, quam respicit obedientia. Poenitentia dupliciter considerari potest. Primò, quatenus dolet de peccato, ut est offensio Dei, cuiusque malum, illudque conatur tollere tamquam ei displicens, & ut Deo reconcilietur. quo modo non distinguitur à charitate, sed est ipsa virtus charitatis inadæquate concepta, nimirum ut versatur circa ablationem peccati, & reconciliationem cum Deo propter ipsum bonum Dei. Eiusdem enim virtutis est, gaudere de bono alterius, illudque procurare: & dolere de eius malo, illudque depellere. Secundò, quatenus dolet de peccato

Quomodo Religio sit præstantior istis.

Poenitentia.

præcisè ut est iniuria Dei, & imperat opera satisfactoria ad hanc iniuriam faciendam. hoc modo distinguitur à charitate, & pertinet ad quamdam iustitiam hominis erga Deum. Sed non considerat neque imperat opera satisfactoria, ut sunt formaliter signa diuinæ excellentiæ, quibus Deum veluti ornet & honoret: sed ut sunt vindicta peccati, qua Deo pro iniuria illata satisfiat, & ius eius violatum quodammodo instauratur: sicut cum quis homini pro iniuria illata satisfacit dolendo, & se accusando, affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, sed pro iniuria satisfacere.

13 Dico Quartò, Religio non distinguitur à virtute pietatis, obseruantia, & gratitudinis in Deum. Colligitur ex D. Thoma quæst. 106. art. 1. ad 1. ubi dicit: *Sicut religio est quadam superexcellens pietas: ita est quadam superexcellens gratitudo.* & ex Caietano quæst. 107. art. 3. Probatur, quia pietas propriè est quæ debitum cultum reddit parentibus, obseruantia personis in dignitate constitutis, gratitudo, benefactoribus. ratio autem parentis, &

Virtus religionis colit Deum ut parentem, ut Principem, & ut benefactorem. personæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentissimè: ergo etiam debitum erga illum ut parentem, personam sublimem, & benefactorem, est summum: atqui hoc debitum non distinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ respicit hoc debitum, non distinguitur à virtute religionis, quæ respicit cultum, primo nostri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infra quæst. 107. art. 3. notat, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem, dupliciter existere. Primò, Formaliter in suis propriis speciebus. Secundò, Eminenter, in superiore virtute, quæ est religio. ratio est, quia obiecta earum (quibus deferunt suas functiones) continentur eminenter in obiecto, cui defert religio: & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Dupliciter existunt istæ virtutes.

Aduertetamen, esse valdè probabile, gratitudinem per se esse virtutem distinctam à religione, quia formaliter respicit debitum ortum ex beneficio: religio autem hoc non respicit ut obiectum formale, sed ut motiuum seu impulsiuum ad actum. vide infra cap. 47. dubit. 1.

Fidelitas.

Idem dixerim de fidelitate erga Deum. hæc enim respicit debitum ortum ex promissione, illudque soluit non ex affectu Deum honorandi propriè, sed ex affectu satisfaciendi debito ex promissione contracto: qui duo affectus videntur omnino distincti; quamuis actus alterius ab altero vicissim imperari possint. Nam ex affectu Deum honorandi, possum velle soluere promissa, & gratias agere; & ex affectu soluendi promissum, & referendi gratias pro beneficiis acceptis, possum velle honorare. Rectè tamen hæc virtutes referuntur ad religionem.

Quomodo religionem. Primò, quia versantur in materia religionis, nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficiis referimus, ad religionem pertinet, cum nihil præter honorem ei donare possimus. Virtutes autem secundum modum loquendi Patrum, censentur distingui vel non distingui ratione materiæ potius, quam ratione interni affectus præcisè & formaliter considerari. Vnde iuramentum est actus religionis, etiamsi non fiat affectu religionis; similiter oratio, solutio decimarum, &c. Et ieiunium est opus temperantiæ, etiamsi non fiat affectu temperantiæ, sed iustitiæ vel poenitentiae. Secundò, quia debitum gratitudinis & fidelitatis erga Deum crescit ratione excellentiæ ipsius. Vnde in praxi dum nos gratos & fideles ipsi præstare volumus, maxime spectamus diuinam excellentiam cui obstricti sumus, ne si neglexerimus, illam inhonorasse videamur. Denique hoc ipso quo quis rectè dispositus est ad debitum honorem Deo exhibendum, etiam benè dispositus est ad soluenda ei promissa, & gratiarum actionem: & neglectus horum censetur quædam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodo includi.

D V B I T A T I O III.

Verum religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

16 Quidam putant non distingui. Ita Marsilius in 3. quæst. 8. art. 1. in fine. Probat tribus rationibus, sed nullius momenti: nam vel falsum assumunt, vel aperta æquiocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturque Deus & proximus. Consequentia patet, quia sicut se habet bonitas supernaturalis, quæ est in proximo, ad bonitatem, quæ est in Deo; ita excellentia, quæ est in Sanctis, se habet ad excellentiam Dei, nempe tamquam participatio illius supernaturalis. Antecedens probatur, quia Deus diligit hominem ut amicum ex charitate, & tamen diligit illum propter suam bonitatem & gloriam: ergo ex eadem virtute. Confir. quia alioquin essent quatuor virtutes theologice. Nam amor proximi, quo cupio illi ipsam bonum diuinum, versatur immediatè circa Deum, non minus, quam virtus spei, qua cupio Deum mihi, itaque non minus erit virtus theologica quam spes, ac proinde si distinguitur à charitate qua diligitur Deus, erunt quatuor theologice virtutes, contra communem sententiam Doctorum. Secundò, Cultus Sanctorum est religiosus, non ciuilis. ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipso, quo quis benè dispositus est ad cultum diuinum, etiam benè est dispositus ad cultum Sanctorum, qui sunt dii per participationem. Hæc sententia non est improbabilis.

Eodem virtutis habitu coli Deum & Sanctos.

Sed contraria est verior, quam tenet D. Thomas quæst. 81. art. 4. ad 3. & supra quæst. 25. art. 1. ad 2. & infra quæst. 103. art. 3. ad 2. & passim Doctores in 3. d. 9. Pro qua

17 Notandum dupliciter posse Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinsecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei, ad quam ipsi aliquam respectum habent. quod potest rursus fieri dupliciter: vel enim eo modo coluntur ut ipsi sint integer terminus cultus, vel eo modo ut Deus sit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò secundarium.

Sancti tripliciter coli possunt.

18 Dico Primò, Si Sancti colantur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent, sic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus. Probatur, Primò de eo cultu, qui non sistit in Sanctis, sed transit immediatè in Deum, quia dum hoc modo coluntur, non tam ipsi coluntur quam Deus in ipsis, tamquam in suis templis, tabernaculis, imaginibus. tunc enim Sancti considerantur non ut ipsi sunt cultus capaces, sed sicut res inanimæ spectari solent, per quas Deus nobis representatur. vnde etsi externum signum cultus ad ipsos dirigatur, tamen ibi non sistit: nam interior submissio fit Deo, quem in ipsis spectamus, ac proinde exterior etiam cultus, ut subest interno, ad Deum transit. hic enim cultus omnino similis est cultui Crucis & imaginis Christi, quæ non coluntur, nisi per accidens & cultu materiali, quatenus externum signum cultus ipsi sit, sed per illa colitur Deus, sicut dum res amici, v.g. equus, benè tractatur propter amicum, hic actus non est formaliter benevolentia aut beneficium in equum, sed in amicum, quamuis materialiter equo fiat, & sic etiam respectu illius, benevolentia actus & beneficentia, & beneficium dici possit. Idem confirmari potest à simili in charitate, nam eadem est virtus qua diligitur Deus propter se, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deum, ut dum proximo & omni creaturæ benè volumus, cuique pro sua conditione & capacitate propter Dei gloriam: ergo etiam eadem est virtus, qua Deus colitur in seipso propter suam excellentiam increatam, & qua Sancti coluntur ut aliquid Dei, eius excellen-

Si colantur ob excellentiam extrinsecam ut terminus cultus.

Coluntur per accidens & materialiter.

Charitas qua modo diligit proximum propter Deum.

tiam nobis exhibente : hoc enim nihil est aliud, quam colere Deum in Sanctis, tamquam in suis templis & imaginibus. Sicut enim cum volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non est formaliter dilectio & benevolentia in proximum, eò quòd ipse bonus non diligatur ut est ipse) sed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti ut Deum nobis representant, formaliter est honor Dei, & latria.

*Si coluntur per terminus pri-
marius pro-
pter excellen-
tiam diuinam* Secundò, probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tamquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur : quia tota ratio huius cultus est excellentia increata Dei, ad quam ipsi certum respectum & coniunctionem habent: ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tamquam rationem sui cultus spectat. omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuam seu motuum principalem extendit se ad omne id cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur vel coniungitur, ut patet inductione.

19
Obiectio.

*Quomodo co-
lantur ob cau-
sam extrinse-
cam.*

*Resp. Dignitas
moralis San-
ctorum habet
ordinem intrin-
secum ad ex-
cellentiam di-
uinam.*

Dices. Sancti non coluntur proximè propter excellentiam increatam Dei, sed propter dignitatem quamdam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, ut filij, ut amici, ut heredes, ut templa, ut imagines Dei : ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non est excellentia diuina ; ac proinde non procedet à virtute religionis.

Respond. Negando consequentiam, quia etsi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei ; eò quòd ille respectus, quem habent ad Deum, includat in sua ratione formalem excellentiam diuinam, saltem in obliquo, ita ut sine ea concipi nequeat ; sicut ratio boni vultus includit bonitatem finis. Vnde sicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & in media propter finem, eò quòd bonitas medijs consistat in ordine ad finem ; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum ; quia illorum excellentia consistit in coniunctione & respectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinsecus illis applicatam : sicut medium amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam ; quamuis ille respectus per quem fit ista applicatio, sit intrinsecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti ; quia melius hæc excellentiam quam eorum perfectiones physicas & intrinsecas apprehendimus. neque solum Sancti cum Christo regnantes, sed etiam interdum homines mortales. sic enim colitur Pontifex dum consideratur ut Vicarius Christi ; & sacerdotes ut ministri Christi ; homines sancti ut amici Dei, tabernacula Spiritus sancti.

20
*Imagines non
sic possunt coli*

Imagines autem Christi & aliarum res inanimatarum hoc modo coli nequeunt : quia non sunt capaces honoris formalis. sicut nec contumeliæ aut iniuriæ, cum non possint hæc apprehendere, nec sint capaces vllius excellentiæ supra naturam rationalem. Vnde non potest quis se illis tamquam Superioribus subijcere, ut eruditè ostendit Gabriel Vasquez tractat. de adoratione. Itaque solum possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris : qui ut ad illas terminatur, non est honor formaliter, sed solum materialis actus honoris, est autem formaliter honor, ut terminatiue ad exemplar.

21
*Quomodo
honor imagi-
nis transit ad
prototypum.*

Hoc modo intellige quod dictum est in Nicæna secunda, *Honor imaginis transit ad prototypum* : nimirum quia signum submissionis quod fit imagini, non est propriè & formaliter honor imaginis, sed prototypi. Sic beneficentia quæ fit cani vel equo intuitu domini, cuius sunt res & possessio, transit in dominum ; quia non est propriè beneficentia in res istas ratione carentes (etsi opus externum materialiter ad illas dirigatur) sed in dominum. huic enim intendis gratificari & beneficium conferre. Quod ut melius intelligatur, Notandum est, duobus modis posse alicui obsequium benevolentia vel beneficium conferri. Primò, si opus externum immediatè impendatur ipsi personæ, v. g. illam excipiendo conuiuio, vel afficiendo aliquo ob-

*Dupliciter de-
fertur alicui
obsequium.*

sequio, vel donando aliquo munere. Secundò, si opus externum immediatè impendatur rei alteri ad illam personam pertinenti ; tamen illius intuitu, nimirum ut illi beneficias. Simili modo dupliciter potest præstari alicui officium iustitiæ : ut si ex contractu tenearis alere personam, vel eius equum, utrius tamen modo fiat, siue immediatè ipsi personæ, siue eius rei, solum erit formaliter actus iustitiæ, vel benevolentia erga personam ; & materialiter tantum respectu rei cui immediatè propter personam impenditur. Simili

*Dupliciter
quis honora-
tur.*

modo dupliciter quis potest honorari. Primò, immediatè in sua persona, ut cum actus externus, qui est signum submissionis internæ, & æstimationis animi de excellentia alterius, immediatè fit circa personam. Secundò, mediatè in imagine & per imaginem, cum actus externus proximè agitur circa imaginem, qui tamen honor etsi materialiter non tendat immediatè in personam, tamen ut formaliter habet rationem honoris, immediatè illam attingit : sicut interna submissio, & æstimatio excellentiæ, & affectus illam testandi, versantur immediatè circa personam. Sic erigere alicui statuam, non est formaliter honorare statuam, sed personam cui erigitur ; etsi externi actus, v. g. collocatio in columna, impositio coronæ, & similia circa statuam fiant. Idem dicendum si statuæ aperias caput, flectas genua, apponas flores, &c. His enim omnibus dicuntur quidem coli & honorari imagines propter actum materiale qui immediatè circa illas fit ; tamen formaliter non habent isti actus rationem honoris, nisi respectu prototypi, cui se animus honorantis intendit subijcere, & cuius excellentiam intendit his signis testari. Ex quibus patet, eodem numero cultu quo coluntur imagines, coli prototypum : quia id quod est cultus materialis respectu imaginis, est cultus formalis respectu prototypi. Nec obstat quòd imagines dicantur coli cultu minore quam prototypum : quia id intelligendum est non de specie cultus formalis, sed de signo externo. Longè enim maiora sunt submissionis signa, quæ fiunt immediatè circa ipsum prototypum, quam quæ circa imaginem eius : sicut longè alia sunt officia quæ impenduntur personæ regis immediatè ; quam quæ eius impenduntur equis, canibus, mancipiis intuitu ipsius. Hinc tamen non sequitur, quin ista in ratione beneficentia sint eiusdem speciei. Simili modo cultus quo Christus colitur immediatè in Eucharistia, & quo colitur mediante cruce dum illa honoratur, est eiusdem rationis, nimirum cultus latriæ : etsi respectu crucis non dicatur propriè latria, quia hoc nomen, sicut & *doulia*, significat seruitutem & internam submissionem, quæ non habetur respectu crucis, sed crucifixi. Sed de his plura in 3. Parte.

*Eodem cultu
coluntur.*

*Quo sensu
cultus imagi-
num dicitur
minor.*

Notandum tamen est Primò, Hunc cultum multum distingui à priore, etsi ab eadem virtute procedat, & ob eandem rationem formalem tribuatur : quia hic cultus non est latria, sicut prior ; sed longè inferior, qui *doulia* à DD. vocatur, non enim submittimus nos Sanctis tamquam diis, sed tamquam Dei amicis & domesticis, magna apud Deum gratia & auctoritate pollebentibus. Simili modo intentio & electio, etsi ab eadem virtute procedant, multum tamen distinguuntur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipse Deus, sed Sancti. altero verò colitur immediatè Deus, quamuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

*Distinguitur
hic cultus à
priore.*

Notandum Secundò, Etsi hic cultus physicè terminetur ad ipsos Sanctos, tamquam ad integrum obiectum quod colitur : tamen interpretatiue & secundum æstimationem moralem redundat in ipsum Deum : ita ut Deus magis censeatur honorari, quam Sancti. Ratio est, quia tota ratio honorandi est Deus & excellentia diuina : atqui propter quod unumquodque, illud magis. sicut cum quis medicinam appetit propter sanitatem, magis ipsam sanitatem appetere censeatur. Confirmatur ex Patribus. Athanasius lib. de virginitate sub finem : Si homo iustus ades tuas ingreditur,

*In hoc cultu
faciunt magis
colitur Deus.*

cum timore & tremore occurreris ei, & adorabis eum ad pedes illius: siquidem illum non adorabis, (intellige principaliter) sed Deum, qui illum nutrit. quamvis hoc possit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorantur materialiter ut res aliqua Deum nobis repræsentans. Leonius in dialogo qui recitatus est in Synodo 7. act. 4. Sanctos veneramur ut Dei amicos: & honor, qui Sanctis impenditur, in Deum recurrit. qui Martyrem colit, Deum ipsum colit: qui Matrem illius adorant, ipsi honorem assignant. Idem docet Damascenus lib. 4. de fide cap. 16. & 17. unde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: sicut in eo cultu, quo quis colit sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio: quia ex vi illius affectus procedit, & assidue pendet, & speciem accipit.

22 Si colantur ob perfectionem intrinsicam. Dico Secundò, Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, ut propter visionem Dei, charitatem, sanctitatem, statumque beatum: sic non coluntur virtute religionis, sed distincta, quæ à DD. *doulia* vocatur. est D. Thomæ supra, & ferè communis Doctorum.

Probat. Quia religio spectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert, ut docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ad excellentiam creatam defertur, non est religionis, sed alterius virtutis. Consequentia patet, quia ubi est diuersum genus excellentiæ per se honorabile, ibi est diuersum genus cultus, & consequenter diuersæ virtutes inclinantes ad illos cultus. Atqui excellentia illa Sanctorum toto genere distinguitur ab excellentia diuina, estque per se honorabilis: ergo constituit obiectum diuersæ virtutis: sicut bona diuersi generis per se expectanda, constituunt obiecta diuersorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur à Doctoribus *doulia*: quod nomen etsi generatim *seruitutem* significet, sicut & *latria*: tamen vsu Scriptorum ecclesiasticorum & Doctorum accommodatum est ad significandum omnem cultum Sanctorum, qui ipsis propriè impenditur, siue procedat à virtute religionis, siue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinsecas perfectiones coluntur. *Latria* ad significandum cultum diuinum, & virtutem religionis, ut docet D. Augustinus lib. 10. de ciuit. c. 1. & Isidorus lib. 8. etymolog. cap. ultimo.

Doulia

23 Ad argumentum contrariæ sententiæ Respondet, Proximum posse amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum supernaturale, ut ipsi bene sit, ibique sistendo. & hic amor non est actus charitatis, quæ est virtus theologica, qua Deus amatur propter se: sed beneuolentiæ seu amicitie supernaturalis proximi: neque video quæ ratione id negari possit: cum tota ratio amoris huius sit non bonum aliquod Dei, sed bonum proximi. hic amor respondet illi honori, qui exhibetur Sanctis od intrinsecam & physicam excellentiam, absque villo respectu ad excellentiam increatam Dei.

Ad argumentum in initio allatum.

Secundò, Potest amari proximus volendo illi bonum quoduis, siue naturale siue supernaturale, non sistendo in eo ut ipsi bene sit, sed vi Deo bene sit: nempe volendo hoc totum, quatenus est bonum quoddam Dei. sicut dum amamus mancipium, eique bene volumus, quatenus bonum macipij est bonum domini. & hic amor est actus charitatis: quia formaliter est beneuolentia erga Deum: & bonum diuinum est tota ratio amandi: bonum autem proximi solum se habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonum Dei. est enim obiectum illius amoris, ut habet rationem concupiscentiæ, non autem ut rationem amicitie & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomam q. 81. art. 4 ad tertium, cum ait: *charitatem, qua diligitur Deus, non esse virtutem distinctam à charitate, qua diligitur proximus*. Huic amori respondet ille honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellentiam diuinam nobis veluti imagines repræsentant, sicut enim charitate diligimus quidquid villo modo cedit in bonum Dei: ita religione possumus venerari quid

quid nobis excellentiam diuinam obicit.

Ad probationem antecedentis. Ille affectus quo Deus diligit hominem ut amicum, ut ipsi bene sit, est distinctus nostro modo intelligendi ab illo actu quo diligit illum propter suam bonitatem, totum ipsius bonum ad suam gloriam referens, & ad diuersam virtutem pertinet. Non enim solum est in Deo charitas & dilectio suæ bonitatis qua illam & omnia propter illam diligit, sed sunt etiam alie virtutes, ut iustitia, misericordia, mansuetudo, amor amicitie erga creaturam rationalem, &c. quatenus ipsius affectus in obiecta istarum virtutum propter ipsorum propriam honestatem & pulchritudinem fertur. Vnde amor quo diligit hominem iustum ut amicum, distinguitur ratione ab amore quo diligit illum ad suam gloriam. Ad confirmationem. Spes siue amor quo quis Deum sibi cupit, est virtus theologica, quia vult affectum immediate non ipsi amanti, sed Deo amato & desiderato. Ratio est, quia est amor concupiscentiæ, qui immediate tendit in bonum amatum, affectum amantis illi coniungens. Neque oritur ex affectu actuali erga seipsum, sed proximè ex ipsius potentie inclinatione tendit in obiectum. Vnde non accipit speciem ab ipso amante cui bonum illud appetitur, sed ab amato quod appetitur. Amor autem quo proximo volo bonum ut ipsi bene sit, non coniungit affectum meum cum illo bono sistendo in illo, sed cum proximo: est enim amor beneuolentiæ: imò volitio illius boni oritur ex affectu erga proximum, cumque supponit quasi per modum intentionis. Ideò enim volo illi tantum bonum quia cupio ut illi sit quàm optime, hoc autem non volo ob illam causam, sed propter se, quia id apprehendo ut per se bonum & expectandum propter affectum erga ipsam personam. Itaque in amore beneuolentiæ non sistitur in bono quod volumus, sed in eo cui volumus, & ab eo actus in ratione beneuolentiæ speciem accipit. hinc patet non esse virtutem theologiam, sed amicitiam humanam supernaturalem.

Amor proximi duplex.

Cur amor, quo volo proximo possessionem diuinam, non sit virtus theologica.

Ad Secundum, Cultus Sanctorum potest dici religiosus ob tres causas. Primò, Quia non est ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magistratibus, & viris magnis in Republica: sed est supernaturalis, ortum habens ex vera fide in Deum, quæ Religio vocari solet. Secundò, Virtus, qua coluntur Sancti, vel est ipsa religio: ut quando immediate propter Deum honorantur: vel à virtute religionis oritur, ut quando coluntur propter perfectiones absolutas intrinsecas. sicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, estque participatio quædam illius, ita etiam virtus illa qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis: eamque semper comitatur. Tertiò Cultus Sanctorum semper in honorem Dei implicitè resultat: valde enim Deo honorificum est, quod ministri ipsius in quibus solum est radius quidam ipsius excellentiæ, tantopere honorentur. quas ob causas Ecclesia cultum Sanctorum ita cultui diuino coniunxit, ut iisdem rebus, quibus colere consuevit Deum, etiam honores Sanctos. Sic templa altaria, dies festi, ieiunia, vigilie, peregrinationes, instituuntur principaliter quidem ad cultum Dei, sed secundariò ad honorem Sanctorum.

24 Cultus Sanctorum est religiosus dicitur.

Ad Tertium, Religio non disponit hominem proximè ad cultum Sanctorum, qui ob intrinsecam illorum excellentiam impeditur, sed remotè solum, & ob affinitatem & subordinationem obiectorum. sicut virtus superior ad actus inferioris sibi subordinatur, quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

D V B I T A T I O IV.

Utrum ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersa species.

25
Diuerſa beneficia.

Dependentia,
& beneficia
inducunt obli-
gationem cultus
suo latriæ.

Respon. & dico Primò, Ratione diuersorum beneficiorum non debentur cultus diuersi, v.g. vt alius debeat cultus ratione beneficii creationis, alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorum temporalium, alius ratione spiritualium. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia ratio formalis ob qua Deus est colendus cultu latriæ, non est beneficium; sed est excellentia ipsius increata & immensa. beneficia autem solum sunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tamquam ad nos pertinens, & à nobis adoranda: nam sine beneficiis & dependentia ab ipso non essemus obligati ad eam adorandam, sicut neque ad amandam supra omnia; vt dictum est tractat. de charitate. vnde si per impossibile esset aliquod numen, à quo nobis nihil boni prouenisset, vt volebat Simon magnus, non essemus obligati illud honorare cultu latriæ. Iudicat hoc D. Petrus apud Clementem lib. 2. recognit. pag. 51. & 52. vbi dicit: *Ille vero qui nihil nobiscum habet negotij, si vindicare velit in nos, (scilicet quod illum non adoramus) quo modo bonus erit?* &c. Idem colligitur ex D. Thoma quæst. 81. art. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum: ergo si aliquis ab eo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiam. Ratio est; quia omne debitum saltem strictum & legale, quo alteri obstringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipso, siue secundum gubernationem, vt à Superioribus; siue secundum alia quædam beneficia, vt à benefactoribus; vel certe ratione alicuius connexionis, vt erga liberos & consanguineos: vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullum potest esse strictum debitum: nihil enim possum debere illi, à quo nihil accepi, qui cum nihil habeo communionis aut commercij. Confirmatur, quia latriam significamus nostram subiectionem & dependentiam à primo principio: ergo si illud numen non est principium nostrum, non debemus ei latriam: sicut neque tributum debetur Principi alieno.

Nec obstat, quod Sancti scripte in Deo colendo non spectent beneficia accepta, sed solam Dei maiestatem, quia etsi ad illum honorem exhibendum non moueantur beneficiorum consideratione, tamen strictè ad officium non obligarentur, nisi ab eo dependerent; imò neque latriæ cultum ei exhiberent, sed aliter rationis, vt ex D. Thoma dicto articulo 3. & aliis locis colligitur. Adde, in ratione diuinæ maiestatis quodam modo comprehendendi essentiali dependentiam non prius esse, sicut in ratione primi principij & entis per essentiam: ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, non tamen excluditur, sed potius includitur hæc dependentia, tamquam causa sine qua talis cultus non exhiberetur.

26
Diuerſa attributione.

Dico Secundò, Ratione etiam diuersarum perfectionum seu attributorum non debentur adorationes diuersæ. Ita Halensis 3. part. quæst. 30. num. 1. art. 3. Gabriel in can. lect. 49. Colligitur ex D. Thoma quæst. 81. art. 3. ad primum, & quæst. 84. art. 1. ad 1. Probat, ratio formalis cur Deus sit adorandus cultu latriæ, est, esse principium primum rerum omnium: atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum: nam id quod est fons totius esse & omnis perfectionis, debet in se omnem rationem essendi continere. ergo pro diuersitate perfectionum non debetur diuersa latriæ ado-

ratio: cum ratio cur sit colendus latriæ, sit vnica & simplex.

Dices, Glossa in illud Psalmi 7. *Domine Deus meus, in te speravi*, ait: *Domine omnium per potentiam, cui debetur doulia, Deus omnium per creatioem, cui debetur latria, quod desumptum ex August. quæst. 94. in Exodum: Doulia, inquit, debetur Deo tamquam Domino, latria vero non nisi Deo tamquam Deo ergo diuersus cultus debetur ratione diuersorum attributorum. Confirmatur quia per sacrificium testamur illum habere vitæ & mortis potestatem: adoratione, esse Dominum omnium; oratione esse liberalem & omnipotentem: iuramento assertorio, esse veracem, promissorio, fidelem, laude, omnia attributa celebramus.*

Resp. Non æquè expressè omnia attributa singulis colendi modis honorantur, sed quædam aliis significantius. Hinc fit, vt sit quædam materialis differentia inter hosce modos colendi. vnde quidam nulli nisi Deo conueniunt, vt sacrificia, templa, altari. aquidam etiam aliis accommodari possunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamen hi modi, quatenus sunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus plenissimus est, omnesque illas testantur & insinuant. nam exhibentur illi quatenus est primum principium nostri & rerum omnium. Hinc patet responsio ad argumentum.

Vbi tamen aduerte, douliam non accipi strictè, quatenus est actus obseruantie, debitus Sanctis; sed generalitèr pro cultu debito alicui, tamquam domino, qualemque sit illud dominium. vnde sicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita doulia latriæ autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo, quatenus Deus est, seu quatenus est primum principium nostrum: vnde non potest communicari creaturis. Vide Gabrielem Vasquez de adorac. lib. 1. dubit. 2.

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda sint, in tertia parte quæstione 15. exactius tractandum est.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis Religionis, Deuotione, & Oratione.

Completitur Dubitationes 12.

Ivvs Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos, deuotionem & orationem. Externos facit reliquos, adorationem, sacrificium, oblationem primitiarum & donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adorationem, laudem, quibus infra adiungit gratiarum actionem. quæ duo postrema commodè sub oratione comprehendendi & tractari possunt. nam secundum D. Thomam q. 83. art. ult. gratiarum actio est pars orationis, similiter laus, quæ ferè semper petitioni miscetur, ad orationem pertinet, tamquam pars vel species quædam illius.

Dices, Adoratio, votum, iuramentum, non minùs actu interno fieri possunt quàm oratio, & oratio non minùs actu externo quàm illa: cur ergo illa potius inter actus externos numeratur, quàm oratio? Rursus, reuerentia non minùs est actus internus religionis quàm deuotio, cur ergo reuerentiam prætermisit? Respond. Ideò D. Thomas orationem inter actus internos posuit, quia consistit in eleuatione mentis ad Deum, quæ interna est, & maxime requirit internam attentionem assiduam. Adoratio humana (de qua D. Thomas loquitur) consistit in signis externis honoris & submissionis sui. Votum etsi Deo fiat, tamen non requirit mentis eleuationem, nec attentionem internam, præter eam quæ necessaria est vt homo aduertat quid agat. Iuramentum refertur ad homines, & ideò in actu

Mm 3 externo

Reuerentia
quid sit.

externo consistit. Quod ad *Reuerentiam* attinet, hoc nomen dupliciter accipi solet. Primò, ut significet omnem honorariam submissionem. Sic dicimus alicui exhibere *reuerentiam* dum ei caput aperimus, genua flectimus, corpus inclinamus; quo modo non est actus distinctus ab adoratione, & interior affectus reuerentiz nihil est aliud, quàm affectus adorandi. Secundò, ut denotet quemdam timorem & fugam animi, qua quis refugit in rebus diuinis nimiam libertatem & licentiam; metuitque ne nimis liberè, nimis audacter, non satis humiliter, non satis congruenter tantæ Maiestati, & suæ vilitati in rebus diuinis & coram Deo versetur. Sic Seraphim duabus alis velabant pedes & duabus faciem ex reuerentia diuinæ Maiestatis. Sic Moyses & Prophetæ loquentes cum Deo cadebant in faciem, non audentes ex aduerso inueneri formam in qua Deus loquebatur. Hoc modo est actus internus religionis: quia *religio* non solum inclinatur ad cultum Deo exhibendum, sed etiam ad conuenienti modo exhibendum. Vnde fugit omnem modum, qui indicat minorem æstimationem Dei, & minorem sui demissionem: ut est, nimis liberè, sine cura, sine circumspectione, sine attentione diuina tractare. Itaque hic actus est generalis, & in omni religionis opere comitari debet. Omnis enim Dei cultus postulat, ut cum debita reuerentia fiat. Simile cernitur in actibus obseruantiz erga Principes, quia etiam hi cum reuerentia illorum dignitati accommodata fieri debent. D. Thomas autem non numerat *reuerentiam* inter actus religionis: quia agit de actibus particularibus, non de generali, qui in omnibus reperiri debet. Deinde loquitur de actibus imperatis proximè à religione, quibus Deus colitur, non de ipso affectu elicto, quo homo inclinatur & eligit diuinum cultum, aut fugit ea quæ diuino cultui non congruunt.

DVBITATIO I.

Quid sit deuotio,

D. Thom. quest. 82.

Quomodo sit
actus peculiaris.

Respondeo; Hoc nomen dupliciter accipi. Primò, ut significet specialem actum religionis; & sic *deuotio* nihil est aliud, quàm interna quædam sui ad cultum diuinum oblatio & traditio. sicut enim qui alicuius Principis obsequio totum se tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini se totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis qui dicitur absolute deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto: si cum voto vel iuramento fiat, nascitur obligatio; eritque deuotio magis perfecta; si autem fiat absque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet solo proposito, & huius propositi explicatione: sicut dum homo explicare volens suum affectum & animi propositum, dicit Principi, Me totum trado tuo obsequio. vnde diuus Thomas 2. 1. ad primum rectè dicit *deuotionem esse actum voluntatis hominis offerenti seipsum Deo ad ei seruendum*. Quod intellige non de solo actu voluntatis elicto, sed etiam imperato. quia oblatio sui non fit sola volitione, sed necessarius est actus intellectus, veluti locutio quædam, qua quis seipsum Deo tradat & addicat, sicuti in promissionibus, votis & donationibus, quæ non sola volitione perficiuntur.

Quomodo sit
conditio actus
religionis.

Secundò, Accipitur non pro actu peculiari, sed pro conditione quadam actus interni, sic *deuotio* nihil est aliud, quàm *promptitudo* quædam & *seruus* affectus ad cultum diuinum, v.g. ad orationem, ad laudem, ad sacrificium, ad adorationem, ad soluenda vota, &c. vel affectus ad hæc promptus & seruens: quicumque enim promptè & seruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti; idque meritò quia ostendunt se esse addictos & mancipatos diuino cultui. *Promptitudo* est

quiritur ut superentur omnes difficultates, timores & perturbationes quæ hominem ad cultum Dei lentum faciunt: & consistit in affectu absoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam & tergiversationem voluntatis, ita ut nihil amplius illam retardet ab executione, quando occasio se offert. Quod etiam feruor (qui nihil est aliud quàm intentio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione cultuque diuino, deuotos dixerit: se eos tantum, qui seruenti affectu hoc præstant. vnde deuotè orare nihil videtur esse aliud, quàm cum seruenti affectu erga Deum orationem fandere.

Nascitur vtraque deuotio ex parte nostra, ex contemplatione, præsertim duplici. Primò, Ex consideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tantum ex perenni fonte in nos assidue ab illa promanant. hinc enim videmus ipsum omni cultu & obsequio esse dignissimum, ipsiusque beneficia à nobis hæc assidue flagitare. Secundò, Ex consideratione inopiz & miseriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis esse maximè congruum & expediens, ipsi seruire: nam nemo præter illum nos iuuare & beare potest. vide D. Thomam q. 82. art. 3.

DVBITATIO II.

Quid sit oratio.

Respondeo, Omittis variis definitionibus, commode sic definiri potest: *Oratio est desiderij coram Deo explicatio, ut aliquid ab ipso impetremus*. Colligitur hæc definitio ex art. 1. & 3. & ex Patribus. Basiliius orat. in Iulittam martyrem: *Oratio est boni cuiusdam petitio, quæ à pijs ad Deum effunditur*. Damascenus lib. 3. De fide orthodoxa c. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deum; siue decentium à Deo petitio*.

Vbi aduerte, in oratione tres actus spectari posse. Primus est, Desiderium nostrum, quo bonum aliquod nobis aliterve conferri, aut malum auerti desideramus. Secundus, Huius desiderij practica quædam explicatio, qua Deum conamur inducere & permouere ut id præstet; quæ nihil aliud est quàm petitio quædam: cum enim in potestate voluntatis nostræ non sit immediatè applicare diuinam virtutem, seu potentiam executiuam Dei ad operandum, sicuti vires animæ nostræ ad operandum applicamus: neque etiam mediatè & efficaciter, imponendo obligationem, sicut inferioreni applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus, restat ut solum id possimus mediatè, & per modum deprecationis seu petitionis, quod fit explicando desiderium. Tertius, Collatio boni desiderati. ex hisce tribus oratio propriè est illa petitio, seu practica explicatio desiderij. per hanc enim conamur Deum promouere & inducere ad benefaciendum. Hinc Patres dicunt *orationem esse colloquium cum Deo*, ut D. Gregorius Nyssenus orat. 1. de Orat. Dominica, & D. Chrysost. lib. 1. de orando Deum.

Ex his patet Primò; Orationem esse immediatè actum rationis: nam petitio est locutio quædam, qua desiderium nostrum explicamus, locutio autem interna est actus rationis, & consequenter etiam externa, quæ ab interna procedit, est rationis actus.

Patet Secundò, Esse actum rationis practicæ, quia hæc locutio non fit ut Deus nostrum desiderium intelligat, sed ut eà promoueat ad rem desideratam præstandam. vnde in ea consideratur quædam vis mouendi & applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione seipsum homo ad aliquam functionem ordinat & dirigit, ita etiam alium: nempe imperando vel deprecando, quorum vtrumque locutio quædam practica est.

Nec obstat, quod à Damasceno dicatur *oratio mentis in Deum eleuatio*, & à D. Augustino Sermone 230. de tempore, *ascensio animæ de terrestribus ad celestia; inquisitio superætorum, inuincibile desiderium*: hæc enim casualiter

saliter vel concomitanter accipienda sunt. oratio enim ex natura sua oritur ex desiderio inuisibilium, & intrinsicè coniuncta est cum eleuatione mentis ad Deum. vnde qui sine eleuatione mentis orat, solum verbis orat: non enim possumus mente colloqui cum Deo, nisi mentem ad eum eleuamus, eumque quasi presentem intueamur.

7
Est actus religionis.
Pateat Tertiò, Orationem esse actum religionis: nam per illam testamur ipsum esse auctorem bonorum nostrorum, & nos esse ipso inferiores, eoque egerere: hoc enim includit petitio seu deprecatio. Hinc fit vt superbi a grè orent. Deinde testamur, ipsum omnia scire in particulari, omnium habere prouidentiam & dispositionem, omnia posse, omnium misereri, &c.

Obiectio 1.
Dices Primò, Oratio est actus spei: ergo non religionis; nam idem actus non potest esse duarum virtutum.

Respon. 1.
An sit actus spei.
Respondeo Primò, Idem actus non potest esse elicitus immediatè à duabus virtutibus distinctis, quia non potest habere duas rationes formales specificas; aut duplicem speciem intrinsecam essentialem: potest tamen à duabus imperari, quia in vno opere externo duplex ratio honesti considerari & appeti potest. potest enim quis dare eleemosynam, tum vt proximi miseriam leuet, qua ratione erit actus misericordie: tum vt votum persoluat, & sic erit opus religionis. Simili modo potest quis orare vt Deum honoret, & vt gratiam impetret.

Respon. 2.
Resp. Secundò, Orationem explicitè & formaliter esse actum spei, sed implicitè & interpretatiuè esse actum religionis, quia non fit expressè ad Deum honorandum. sed ad impetrandum: implicitè tamen redundat in honorem Dei: vnde ad orationem necesse est concurrere internum actum spei, non autem internum religionis, saltem explicitè: quia non est necesse habere expressam voluntatem Deum honorandi: quamuis debeat adesse voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit: quæ voluntas implicitè censetur esse voluntas honorandi Deum. Vnde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu Numinis.

Obiectio 2.
Dices Secundò, Deus est immutabilis, ac proinde orationibus nostris permoueri nequit: frustra ergo fundantur. Confirmatur, quia ab æterno omnia sunt decreta & immutabiliter constituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore, nihil possunt mutare.

Respon.
Immutabilitas Dei, orationis efficacia nihil officit.
Resp. Deus non potest ita permoueri orationibus, quasi nunc incipiat velle quod antea volebat, aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, sitque immutabiliter duratura in æternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuisis orationibus multa voluit & statuit ab æterno, quæ alioquin non voluisset; aded vt oratio præuisa, sit suo modo causa cur Deus anticipata illa voluntate sic velit; non secus ac si modò nouam voluntatem conciperet.

Ad confirmationem: Omnia quidem sunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri, vel quo velit permittere fieri; sed hoc decretum non est factum de omnibus ante præuisionem nostrarum orationum; aded vt orationes nostræ causa sint cur pleraque ad salutem opportuna hoc modo Deus decreuerit. Sed de hoc plura 1. p. q. 14. 19. & 23.

D V B I T A T I O III.

Vtrum oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget.

D. Thomas artic. 2.

9
Error Eucharistiarum.
Sunt hic duo errores. Prior est Messalianorum, qui dicti sunt Euchitæ. hi volebant orationem solam ad salutem sufficere, ita vt nec Baptismum, nec Eucharistia sacra communionem necessariam dicerent, vt

habet Theodoretus l. 4. Histor. cap. 10. & Damasc. lib. de 100. hæresibus.

Alter est Pelagianorum. Hi docebant, (saltem implicitè) orationem non esse necessariam ad salutem. hoc ipso enim, quo docebant gratiam diuinam non esse necessariam, & hominem solis naturæ viribus posse salutem promereri, cogebantur etiam fateri orationem non esse necessariam: cui eam opus non est auxilio, ei etiam petitione auxilij opus non est. vide D. Augustinum hæresi 88. non tamen negabant eam esse vtilem; nam etiam auxilium gratiæ vtile ferebatur. Eandem quoque non esse necessariam, fateri coguntur hæretici nostri temporis; idque ob duas causas. tum quia omnia tribuunt fidei speciali, ita vt nec opera bona requirant; tum quia omnia fato euenire volunt. quod si verum est, superuacanea est orationis cura & studium: nam etsi non ores, omnia æquè euenient. quod si Deus aliquid per orationem fieri velit; ipse etiam curabit vt & illa oratio fiat; vnde non oportet hominem de ea facienda esse sollicitum. Vide Castro v. Oratio, hæresi 3.

Sed fide tenendum est; orationem adultis ad salutem esse necessariam; (nisi fortè vitæ breuitas obster)

Quod non sufficiat, patet; requiritur etiam Baptismus, & mandatorum observatio, & poenitentia in lapsis.

Quod sit necessaria, colligitur ex multis Scripturæ locis, quibus monemur semper orare. Ecclesiastici 18. Ne impediatur orare semper. q. d. ne sinas te villo modo impediri à tam necessario exercitio. & Dominus Lucæ 18. Oportet semper orare, & nunquam deficere, nempe quantum pro humana fragilitate fieri potest; vel semper, id est; quotidie. 1. ad Thessalonicenses vltimo: Sine intermissione orare, id est, quantum fieri potest, vt Chrysostomus exponit. Ad Colossenses 4. Orationi in state, vigilanter in ea. & alibi sæpè. Non tam crebrò & seriò Scriptura hoc ingeminaret, nisi res esset apprimè necessaria: non enim ita loqui solet de consiliis.

Ratio huius necessitatis est; quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutem necessarium obtineri nequit. cum enim etiam iustificati egeamus quotidiano auxilio ad vincendas tentationes, & ad perseuerandum; Deus non statuit hoc auxilium passim conferre, nisi orantibus & petentibus: idque meritò; nempe vt intelligamus à quo nobis salus & omne bonum proueniat, eique gratias agamus. vnde Dominus Matthæi 7. Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit, &c. insinuans absque petitione non accepturos. Idem insinuat Dominus Ioan. 6. Nolite murmurare inuicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: quasi dicat; nolite murmurare ob ea quæ dixi, sed potius orate Deum vt vos illuminet: nemo enim potest credere in me, nisi quem Pater traxerit. vide D. Augustinum tract. 16. in Ioannem.

Sed dubium est, Quo tempore obliget. Durandus in 4. d. 15. q. 12. docet, orationem priuatam cadere sub præcepto in genere absque determinatione loci, temporis, & modi orandi. Iure enim naturæ nos solum obligari vt aliquando Deum oremus, & necessaria ad salutem ab eo petamus, idque siue mente tantum, siue etiam voce. quæ sententia vera est, si rectè intelligatur. nulla enim sunt certa tempora iure naturæ determinata ad orandum, sicut iure ecclesiastico sunt præscripta orationi publicæ. Verùm vltèrius difficultas restat, An non sint certi aliqui euentus, quibus teneamur orare, & quinam illi sint.

Respondeo; Posse assignari aliquot euentus maxime probabiles.

Primus est; Quando peccator se ad gratiam disponere tenetur: vt quando ipse Sacramentum aliquod administrare vel suscipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quod potissimum locum habet si desit copia Sacramenti.

Error Pelagianorum.

Oratio necessaria ad salutem.

Cur necessaria.

Quando obliget præceptum orandi.

Certi euentus, quibus teneamur orare.

Secundus, In euidenti periculo mortis, præsertim si quis sit in peccato mortifero. si enim vñquam petenda venia peccatorum & auxilium diuinum, tunc maximè.

12 Tertius, In vehementi tentatione, cui alia ratione putat se non posse resistere. Ita Medina C. de orat. q. 11. sub finem. Addit Nauarrus l. de orat. cap. 3. num. 14. alium casum, quando quis aduertit se alterius exitium impedire non posse, nisi oratione; ut si videat duos ad duellum properare, quibus non nisi oratione prodesse potest. quod verum est, si putet se hac ratione malum auertere posse: (quod rarum est) aliàs non tenetur. His addi potest, nos obligari ut non multo tempore oratione abstinemus, v. g. ad mensem vñum vel alterum, quia est signum magnæ negligentiae suæ salutis. Porro in his casibus, quibus oratio ad aliquod malum auertendum videtur necessaria, eius ommissio non est peccatum, nisi quis aliquo modo aduertat suam obligationem; alioquin ommissio non censetur voluntaria ut est contra præceptum: vnde nec ad culpam imputabitur. Quando autem est culpabilis ratio periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato: nam solum est mala, quia est interpretatiua volitio illius peccati.

D V B I T A T I O IV.

Quanam in oratione sint petenda.

R Espondeo, Summam petendorum breuiter comprehensam esse oratione Dominica. Nam ut rectè D. Augustinus epist. 121. ad Probam ait, *Si per omnia sanctulatum precatum verba discutras, quantum existimo, nihil inuenies quod non ista contineat & concludat oratio.* non tamen omnia disertè continet, sed præcipua tantum, quæ maximè nobis præ oculis habenda decebat enim Christum; ea doceret petere, quæ natura non suggerit, minimèque vulgaria sunt, ad quæ tamen reliqua facillè reduci possunt.

Hanc diuinissimam orationem pulchrè explicat D. Thomas artic. 9. possunt tamen quædam petitiones paulò aliter, nec minùs accommodatè ad mentem Domini exponi.

13 *Brevis explicatio orationis Domini-æ.*
Pater noster. Constat hæc oratio compellatione Dei ad quem dirigitur, septem petitionibus, & clausula approbationis. Compellatio est, *Pater noster, qui es in celis.* dicimus. *Pater noster*, potiùs quàm Deus noster, quia patris nomen magis est idoneum ad excitandum in nobis amorem filialem, & fiduciam impetrandi; & ad Deum, intuitu adoptionis per Christum factæ, ad misericordiam flecendum.

Quid, in celis. In celis: quia tantum in celis seu celorum ciuibus se ipsum aperit & præsentem exhibet. alibi non videtur; sed ita manet absconditus, ac si ille non esset. Hoc additur ut mentem sursum erigamus, & intelligamus verum patrem & patriam & hereditatem nostram illic esse.

Sequuntur petitiones, quarum tres primæ pertinent ad bonum Dei, quatuor reliquæ ad nostrum.

14 *Sanctificare.* Prima est, *Sanctificetur nomen tuum*, id est quidquid nominaris, quidquid es, id sanctè vbique celebretur: sanctificare enim, phrasi Hebræa, est celebre facere & colere. hæc sanctificatio consistit in tribus. Primò, Ut Deus, eiusque maiestas, potentia, sapientia, benignitas, providentia, iustitia, misericordia ab omnibus cognoscantur. Secundò, Ut Deus ab omnibus supra omnia timeatur & ametur. Tertio, Ut ab omnibus dignè colatur & prædicetur.

15 *Regnum Dei.* Secunda, *Adueniat regnum tuum.* Petimus impleri numerum Sanctorum, & inchoari beatum illud regnum, quo Deus subiectis omnibus inimicis, & compressis aduersariis potestatibus, solus regnabit, eritque omnia in omnibus, iuxta Apostolum 1. ad Corinth. 15. Intinuat hanc expositionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hunc locum. Hoc regnum Deo maximè desiderare debemus, quia in eo gloria ipsius completa erit, nec aliquis ampliùs eam obsecrabit, aut ei resistet, sicut modò fit, quando

peccatores illum contemnunt.

Tertia, *Fiat voluntas tua, &c.* Petimus ut sicut in celo fit omne id quod Deo placitum est & gratum, nihil quod eius voluntati repugnet; ita etiam fiat in terris. Itaque petimus Primò. Exactam (quantum humana fert conditio) mandatorum obseruationem, non quidem nostram causam ut est bonum nostrum, sed ut est quoddam bonum Dei, quo ipse delectatur. vnde etiam implicite petimus auxilium nobis & ceteris mortalibus ad hoc præstandum; & ut Tertullianus ait, *petimus substantiam & facultatem voluntatis suæ subministrari nobis, ut salui simus & in celis & in terris.* Deinde etiam in omnibus rebus aliis, diuinum beneficium præponimus nostris affectibus & commodis: ut si Deus velit nos esse pauperes, infirmos, inglorios, mori, viuere, si tollere uxorem, liberos, parentes, acquiescamus in eius sanctissima voluntate; & dicamus cum Christo, *Non mea, sed tua voluntas fiat.* & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in celo, sic fiat.* & cum Iob, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Cum enim verba sint generalia, & faueat modus loquendi Scripturæ, non sunt ad mandatorum obseruationem restringenda: sed generaliter de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus, ait, non solum ut voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis.* maioris enim momenti est etiam minimam voluntatem Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, quod est creaturæ. Hæc resignatio sui in diuinam voluntatem, est opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnæ perfectionis: nam per eam vincit omnes suos affectus; & perfectissimè conformat se voluntati diuinæ. indicat apertè hunc sensum Tertullianus.

Quarta, *Panem nostrum*, &c. Petimus hic nobis quotidiana subsidia corporis & etiam animæ, ut plerique DD. explicant, præsertim panem illum celestem, quo alimur ad vitam æternam. Græcè est, *ἄρτον ἡμῶν τῆς ἡμέρας.* Hoc dupliciter verti potest. Primò, ut passim in oratione Dominica recitari solet, & Lucæ 12. habetur, *Panem nostrum quotidianum*, quo modo ante D. Hieronymum verterunt passim Latini; Tertullianus, Cyprianus, & alij. Secundò, ut habetur Matth. 6. *Panem nostrum supersubstantialem*, quo modo vertit S. Hieronymus. utraque versio bona est.

17 *Panis quotidianus.* Sed aduerte, vocem *supersubstantialem*, non esse ita accipiendam, ut solum significet id quod est supra substantiam, quod Dionys. Areopagita passim *ὑπερσυστατον* vocat; sic enim ea petitio solum pertineret ad panem celestem, ut Eucharistia & visicinis diuinæ, nec peterentur subsidia temporalia; quod est contra communem fidelium sensum. Deinde Apostoli non potuissent tunc temporis intelligere quid Dominus istis verbis sibi veller; nondum enim nouerant illum celestem panem. Quare vox ista est accipienda ut planè respondeat voci *ἡμῶν*, & *super* accipiatur pro non *suprà*, sed pro *ad*, seu *iuxta*, Græcè *ἐν*: & significetur omne alimentum substantiæ nostræ congruens: hoc tñm propriè est *ἡμῶν*, ut rectè Suidas interpretatur: quasi dicas *ἐν τῇ ὁρίᾳ ἀρτοῦ*, vnde idem rectè dicitur *quotidianus*, nam natura nostra quotidie refici debet, & alimento congruenti sustentari. quamuis *ἡμῶν* possit etiam deduci *παρὰ τῆς ἡμέρας*, quod non solum diem præteritum, sed etiam hodiernum, quæ parte nondum præsens est, significat, à verbo *ἡμῶν*, accipere: hinc *ἡμῶν*, quod ad idem accedentem pertinet. itaque *ἀπὸ ἡμῶν* est qui diei accedenti est accommodatus & necessarius. Sic enim expressa est hæc petitio, ac si prima luce fundenda esset. quare optimè interpretes mentem Euangelistæ spectans (qui per *ἡμῶν* non volebat significare τὸ ἄρτον, diem præteritum, sed instantem) vertit *quotidianum*. additur *hodie*, tum ut significetur cauendam felicitudinem in præteritum: tum quia quotidie hæc oratio fundenda, & necessaria à Deo petenda: cum assidue ab ipsius beneficiis pendeamus.

Quinta,

18 *Duplex debi-
tum.* Quinta, *Dimitte nobis*, &c. Petimus nobis condonari delicta nostra: nam *debitum in scripturis delicti figura est*, ut ait Tertullianus, quia delicti effectus & germē. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpa, & poenā. *Debitum culpa* est obligatio compensandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum si ex peccato mortifero ortum sit, nullo modo ad æqualitatem solui potest à nobis, sed à solo Christo, ut in 3. part. q. 1. tradi solet. *Debitum poenæ* est obligatio sustinendi poenam æternam vel temporalem. utrumque petimus nobis ignosci.

18 *Sicut.* *Sicut & nos dimittimus*, &c. illud *sicut* non significat regulam, quam Deus in condonandis peccatis sequatur, quasi petamus ut Deus non benignius & promptius, nec maiora condonet nobis quam nos proximis nostris, sed causam inductiuam, ut patet ex Luca cap. 11. ubi sic dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, siquidem & & nos dimittimus omni debenti nobis*, est enim conditio quædam, quam Deus à nobis requirit. unde apud Matth. immediate post hanc orationem subdit Dominus, *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester caelestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Itaque allegamus hic à nobis impletam conditionem, non quod nihil aliud ad remissionem peccatorum obtinendam requiratur, sed quia est dispositio maximè congrua, sine qua non est nobis venia speranda; & quæ posita, omnino speranda est: nisi aliud quid impediat, ut defectus doloris, vel propositi emendationis,

Quid condonandum proximo. Petes, Quid tenemur debitoribus nostris dimittere?

Resp. Non pecuniam, non famæ & honoris restitutionem, sed iniuriam nobis illatam, ut propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum aut recta ratio aliud postulabit.

20 *Facere, pro
permittere.* Sexta, *Et ne nos inducas in tentationem*. Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, sicque nos semper dirigat, ut numquam succumbamus: hoc enim est induci, seu ut Græcus textus habet, inferri in tentationem. *µὴ εἰσέλθῃς, ne inferas*, id est, ne, sinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri nisi ipso annuente & manu omnipotentis suæ laxante, non potest. Sic Matth. 26. Dominus monet, *vigilate & orate, ne intretis in tentationem* id est, ne tentationi cedatis, causam addit, *quia spiritus* (id est, diabolus) *promptus est, ad tentandum & incitandum ad peccatum; caro autem* (id est, homo) *infirmus ad resistendum, sine ope diuina.*

Malignus. Septima, *Sed libera nos à malo*. Petimus hic liberari ab omnibus diaboli, & consequenter etiam malorum hominum, qui sunt membra eius, insidiis. à malo Græcè est *ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*, quo nomine diabolus significari solet in Scripturis: ut 1. Ioan. 5. *Malignus* (ὁ πονηρὸς) *non tangit eum.* &c. Totus mundus in maligno positus est: id est, sub diaboli potestate. & 1. Ioan. 2. *Vicissis malignum*, Matth. 5. *Quod bis abundantius est, à malo est.* & alibi.

Amen. Clausula *Amen*, quam Hieronymus vocat signaculum orationis Dominicæ, est approbantis & optantis ut ita fiat. Græcè *Ἀμήν*. Psal. 40. *Benedictus Dominus Deus Israel à seculo & in seculum, fiat, fiat*, Græcè, *ἡμῶν, ἡμῶν*. Idem habetur Psalm. 71. versu ultimo, per se tamen idem valet, quod *verè*, teste Hieronymo.

21 *Duplicia
sunt, quæ à
Deo petuntur.* Notandum est ex D. Thom. artic. 5, inter ea quæ à Deo peti possunt, quædam absolutè petenda esse, ut ferè sunt ea quæ oratione Dominica continentur. alia solùm sub conditione tacita vel expressa: ut sunt diuitiæ, honores, longa vita, opulenta matrimonia, vxor speciosa, pulchræ proles, & similia. hæc enim, quia sæpissimè hominibus sunt exitio, non sunt petenda absolutè, sed sub conditione, si nobis sint futura salutaria: quod soli Deo perspectum est. Unde in istis optima orandi forma est, rogare Deum ut nobiscum agat

sicut nouit expedire ad suam gloriam & salutem nostram.

Petes, Vtrum sit peccatum ea secundùm se desiderare & petere à Deo?

Respondeo, Si quis hæc ita desideret, ut non curet, *Si bona adia-
phora per se
petantur.* sint ne ipsi futura salutaria an non, peccat: quia illa plus amat quàm suam salutem. Si tamen speret non obfutura saluti, non videtur desiderium, quo illa per se appetuntur, esse malum, modo eà mensurà appetantur, quæ non sit contra rectam rationem: quia sunt bona indifferentia. unde si quis ea sic petat à Deo, non videtur peccare: nam Iudæi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri Testamento promissiones pro legis obseruatione acceperunt. Si tamen desiderium & sollicitudo modum excedant, peccatum est.

DUBITATIO V.

Quibus conueniens sit orare.

D. Thom. art. 3.

22 *Respondeo*, Conuenire soli naturæ rationali Superiorem agnoscēti, à quo aliquid boni sibi vel alteri expectare possit. Ratio est, est quia oratio est petitio quædam ad Superiorem directa. petitio autem est actus rationis, quo desiderium exprimitur ad aliquid impetrandum.

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire personis diuinis: tum quia Superiorem non habent, à quo sibi vel alteri aliquid possint expectare: tum quia singulæ suæ auctoritate & potestate omnia possunt.

23 *Conuenit
Angelis, ani-
mabus beatis
viatoribus,
& defunctis
qui in purga-
torio.* Patet Secundò, Eam conuenire tum Angelis sanctis: quia etsi nihil supersit quod sibi peculiariter petant, nobis tamen bona spiritalia & salutem expectant, & Deo aduentum regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea sibi petunt resurrectionem corporum: tum viatoribus, quibus & sibi & aliis multa petenda: tum defunctis, qui sunt in purgatorio, quos pro se orare ut à poenis soluantur, non videtur dubitandum: quicumque enim in graui afflictione constitutus scit esse aliqua remedia, quibus possit liberari, dubium non est quin roget ea sibi adhiberi. defuncti autem sciunt extare huiusmodi remedia, ut sacrificia, preces, ieiunia, elemosynas fidelium, indulgentias, orationes Sanctorum: cur ergo non orent hæc sibi applicari, & ut Deus fideles ad hæc excitet? Unde meritò Ecclesia illud Iob *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, applicat defunctis in purgatorio positis. An orent pro viuis, non satis constat. credibile est etiam pro illis orare, quia dubitandum non est quin pro suis sint solliciti: ad hoc enim charitas eos impellit. cur ergo illorum salutem Deo non commendent nos? tamen eos non inuimus quia preces nostras ordinariè non possunt cognoscere, & sunt in eo statu ut magis egeant auxilio nostro, quàm ut possint nobis auxilium adferre, ut ait D. Thomas q. 83. art. 1. ad 3.

24 *An damna-
tis.* Patet Tertiò, Damnatæ orationem propriè non competere: tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, ut sit actus virtutis: tum quia nihil illis boni à Deo expectandum, quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperitur: ut cum satan petit tentare S. Iob: cum diues petit mitti Lazarum, &c.

Sed difficultas est, Vtrum Christo secundùm humanam naturam in cælo conueniat. Quidam negant, Primò, Quia Christus totum negotium salutis nostræ exactè & minutè cum Patre in via composuit. Secundò, Quia aliàs liceret Christum rogare ut pro nobis oret.

Sed veriùs videtur Christi animam etiam modò rogare diuinitatem pro hominibus. Primò, Quia id non dedecet ipsam, cum in via sæpissimè id fecerit, & statui beatitudinis non repugnet: ut patet in aliis Beatis.

Beatis. Secundò, Vtutur in Deum laude, gratiarum actione, adoratione. sicut enim summa charitate, ita etiam summa humilitate erga Deum est prædita. cur etiam non vtatur oratione? Tertiò, Et si data sit illi animæ sanctissimæ omnis potestas in cælo & in terra, Matth. 28. tamen executio huius potestatis non potest fieri virtute animæ, sed diuinitatis, vt patet in iustificatione & glorificatione: ergo decet vt id petat à diuinitate, saltem actu interno. Quartò, Sicut hostiæ veteres immolabantur in sancto sæculari, ita Christus semetipsum immolauit in hoc mundo: & sicut Pontifex veteris legis, sanguinem hostiæ inferebat in sancta sanctorum ad deprecandum Deum pro populo; ita Christus corpus & sanguinem suum intulit in cælum; vt appareat vultui Dei pro nobis, vt deducit Apostolus ad Hebræos 9. ergo Christus ibi apparet vt Pontifex, seu vt munere Pontificis post hostiæ sacrificium fungens; quod in eo consistit vt petatur sacrificij effectus: alioquin non esset apta analogia inter Christum & Pontificem veteris legis, quam intendit Apostolus. Quintò, Hæc sententia est magis consentanea Scripturæ sacræ Ioannis 14. *Si diligitis me, mandata mea seruare, & ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabis nobis, vt maneat vobiscum in æternum.* quasi dicat, nolite ob meum discessum ad Patrem esse mœsti; quia cùm ad Patrem venero, rogabo eum vt alium meo loco mittat qui numquam discedet. 1. Ioan. 2. *Sed etsi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem IESUM CHRISTVM iustum:* quod propriè dici nequit, nisi aliquid pro nobis à Patre petat. Ad Roman. 8. *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Ad Hebr. 7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* quibus verbis satis insinuat, hanc interpellationem non solum fieri exhibitione & præsentia obiectiua humanitatis & vulnerum, sic enim non esset quid distinctum à sessione ad dexteram, nec requireretur vt sit viuens, sed per actum animæ, quo nobis misericordiam & salutem petit: sic enim aliquid peculiare adfertur quod nostram fiduciam erigat: hoc enim intendit Apostolus. Sextò, Eandem sententiam insinuant Patres, Iustinus quæst. 105. ad orthod. *Si enim superatis iam resurrectione, carnis infirmitatibus, vt Pontifex confessionis nostræ, interpellat pro nobis, nonne magis cùm adhuc subiaceret infirmitati carnis, egebat magno validoque clamore & lacrymis, cum quibus preces offerebat?* Ambrosius in illud ad Roman. 8. *Qui etiam interpellat pro nobis: Christus resurgens, semper causas nostras agit apud Patrem, cuius postulatio, contemni non potest, quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quod Deus est.* & infra explicat quo modo interpellat pro nobis, nempe eo modo, quo rogauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. & infra: *Interpellat pro nobis, ne inimicus aliquid violenter presumat contra nos, vt arceatur insolentia eius.* In eadem sententia videtur esse Cyprianus epist. 3. & Augustinus præfat. in Psalm. 85. Idem apertè docet D. Thomas in cap. 7. ad Hebr. lect. 4. D. Bonauentura, de vita Christi cap. 98. Toletus in cap. 16. Ioannis, annot. 35. & Suarez in 3. p. disp. 45. sect. 2.

Ad argumen-
ta.

Ad Primam rationem in contrarium adductam: Christus omnia cum Patre composuit, quia exactè pro omnibus satisfecit, & meruit omne bonum, quod temporis successu hominibus confertur. Hinc tamen sequitur, quin modò possit orare vt illis bona conferantur.

25
Obiectio.

Dices, Christus adhuc in vita mortali præuidebat quidnam singulis hominibus expediens foret, & quid pro singulis esset petendum: ergo illud tunc poterat petere & pro singulis impetrare. Si poterat, credibile est fecisse. cur enim expectet tempus executionis? præsertim cùm hoc modo perfectius sit opus nostræ redemptionis, quod in hac vita est operatus.

Resp.

Christus non
opus habet
oratione.

Respondeo, Hoc argumentum rectè probare, non esse illi opus oratione, cùm iam omnia petierit & impetrauerit, quæ temporis successu mortalibus bona conferuntur. Hinc tamen non sequitur, quin re ipsa oratione vtatur, non quia id necessarium, sed vt diui-

nitatem sic magis honoret, & omne bonum in illam tamquam in primum fontem referat. nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit, & vt verisimile est, petiit & impetrauit, (id enim facillè ei erat) tamen sæpius in vita eadem rogauit, & impetrauit. nihil enim verat quin idem sæpius possit rogari & obtineri ante executionem. Itaque potest etiam modò rogare vt fiat executio eorum, quæ antè meruit & impetrauit, quamuis nihil noui petat.

Ad Secundum Respondeo, Et si per se non sit illicitum vt quis considerando Christum quæ homo est, qui diuinitatem omni cultu veneratur, sic oret apud animum suum, *Christe ora pro me, impetra mihi à Patre veniam & salutem;* tamen absolute non est hoc modo orandum, saltem publicè. Primò, Quia est contra morem Ecclesiæ. Secundò, Facillè insinuetur error Arii, facientis Filium creaturam, vel Nestorij, constituentis duas in Christo personas. Tertiò, Insinuetur, Christum, sicut alios, egere oratione, nec habere in sua potestate nos saluare sine oratione. nemo enim illum, qui per se potest dare salutem, rogat vt oret, sed vt ipse det. Quartò, Oratio dirigitur ad personam, quæ est Deus, & sua auctoritate potest dare. Quintò, Decet vt qui aliquid ab altero petit, præsertim publicè, summo titulo honoris compelleret, & supremam illius potestatem agnoscat, alioquin videbitur illum potius irridere quàm honorare. Denique, Quia nihil noui impetrare potest, quam iam antè non impetrasset. itaque solum rogandus est vt illud sua potestate diuina conferat. Si tamen ipsa Christi anima per se spectetur, non absurdè priuatim rogari poterit, vt virtutes & salutem impetret. id est, faciat nobis per diuinitatem conferri. etsi enim ipse non egeat oratione, tamen ex humilitate ea libentissimè vtutur erga diuinitatem.

26
An Christus
rogandus vt
pro nobis
oret.

D V B I T A T I O VI.

Vtrum Sancti sint orandi, seu inuocandi.

D. Thomas quæst. 83. artic. 11.

Negarunt hoc multi hæretici. Primò, Vigilantius, qui docebat mortuorum preces pro aliis non exaudiri, teste Hieronymo. vnde apertè sequitur inanem esse Sanctorum inuocationem.

Secundò, Quidam hæretici tempore D. Bernardi, dicti Apostolici, qui, vt refert Bernardus Serm. 66. in Cantica, ridebant Catholicos quòd Sanctos inuocarent.

Tertiò, Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Paraceni, qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos esse docebant, teste Turrecremata 1. 4. de Ecclesia part. 2. cap. 35.

Quartò VValdenses, seu Pauperes de Lugduno, qui paulò post orti, dicebant Sanctos nec audire, nec attendere ad preces nostras, teste Antonino 4. p. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Quintò, VViclef, qui dicebat esse inutile Sanctos inuocare, teste Thoma VValdensi tom. 3. cap. 108.

Sextò, Hæretici nostri temporis, qui duo docent. Primò, Id esse inutile, eò quòd Sancti preces nostras non cognoscant. Secundò, Esse implicitum, quia obscuratur officium Mediatoris. Ita Calvinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 20. & sequent. vsque ad 28. Idem docent ceteri.

Hæretici no-
stri sæculi.

Pro veritate Notandum est, Sanctos posse tripliciter inuocari.

28

Primò, Tamquam primarios auctores vitæ & salutis, quasi sua ipsi auctoritate & potestate possint remittere peccata, infundere virtutes, dare vitam æternam, &c.

Secundò, Tamquam adiutores ad precandum Deum.

Tertiò, Tamquam administratores quorundam beneficiorum,

ciorum, quæ ipsi per se nobis conferre possunt; qualia salutaria suggerere, & in omnis machinationes impedire, varia mala auertere, & similia. Nunc

Dico primò, Nulla ratione licitum est Sanctos primo modo inuocare, nempe tamquam auctores primarios salutis: id enim esset aperta idololatria; nec quisquam Catholicorum ita vniquam illos inuocauit, aut inuocandos censuit, ut falsò illis imponit Calvinus n. 22.

Nec obstant illæ formulæ precandi, quas Calvinus obicit tamquam intolerabiles, S. Medarde, S. Eligi, respice seruos tuos, iuua de celo, quia intelligendæ sunt de auxilio præcium vel simili, quod ipsis congruat: illa autem, ut sancta Virgo iubeat Filium facere quod petimus, nullus Catholicus vitur; nemo enim nescit Filium in cælo Materi subditum non esse; ac proinde nihil ei propriè iuberi posse. Quòd si quis tamen pia mente sic loqueretur, non esset magnopere reprehendendus: nam etiam Scriptura dicit Deo voci hominis obediuisse, latiore vocabuli significatu: & amicis dicere solemus ut iubeant & imperent nobis. Similiter non obstat quòd Virgini dicamus, *vita, dulcedo, & spes nostra*: id enim verum est ratione Filij, quem nobis peperit, per tropum, qui Metonymia dicitur, ubi nomen effectus tribuitur ei, quod aliquo modo est causa; quod in Scripturis est frequens. omitto Apostolos lucem mundi à Domino vocari Matth. 5.

29
Probat in-
uocatio San-
ctorum.

Dico Secundò, Pium tamen & salutare est eos inuocare secundo & tertio modo, tamquam amicos Dei charissimos, videlicet ut pro nobis orent, suamque nobis opem porrigant. Est fide tenendum, & definitum in Conc. Trid. sess. 25. de inuoca. Sanctorum. Probat Primò. Ex Scripturis; Gen. 48. Angelus qui eruit me de canticis malis, benedicat pueris istis. hic Iacob inuocat Angelum suum. Iob. 5. Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuocare. id est, ad aliquem Angelorum. Nec obstat, quòd hæc sint verba Eliphaz Themanitæ; quia Iob ea non reprehendit, cum tamen alia minùs rectè dicta refuter. Exod. 32. Recordare Abraham, Isaac & Israel seruorum tuorum, ubi per merita Patriarcharum postulat, & exauditur. vnde sequitur infra: Placatus est Dominus ne faceret malum, &c. hic modus orandi erat frequentissimus apud Iudæos.

Obiectio.
Resp.

Dices; Non orabant ipsos Patriarchas, sed Deum. Resp. Verum est; quia nondum erant in statu beatitudinis, ut possent preces ad se directas cognoscere. sed quia allegabant eorum merita & obsequia ut propter illa Deus miseretur, satis insinuant, ipsos, si per se orent, multò magis impetrare posse. Falsum est autem quòd ait Calvinus, solùm allegari pactum, quòd Deus habebat cum Patribus, ut patet Psal. 131. Memento Domine David, & omnis mansuetudinis eius; ubi merita allegantur. Idem patet cum dicitur, *Seruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui*, Exodi 32. Daniel. 3. & alibi.

Secundò, Ex Scripturis constat, Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare: ergo rectè eos inuocamus, ut id crebrò & efficaciter præstent.

Orationum
oblatio.

De Angelis, Tobiz 12. Angelus dicit se obtulisse Deo orationes Tobiz, quæ oblatio non fiebat nuda tantùm exhibitione coram Deo, cum ipsi omnia sint præsentissima; sed cum deprecatione ut Deus illas exaudiret: quò modo per aulicos nobiles cupiunt homines suas preces offerri Principi. Zachariæ 1. Angelus orat Deum pro populo Iudaico: Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Ierusalem & verbum Iudæ, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.

De aliis Sanctis patet 2. Machab. ultimo, ubi Onias apparuit Iudæ Machabæo, orans pro populo; & Ieremias, de quo Onias dicit, *Hic est qui multum orat pro populo*, & sancta ciuitas Ierusalem; & tamen nondum erant beati: quantò magis in statu beatitudinis orabunt, ubi charitas illorum longè feruentior?

30

Tertiò, Probat ex Conciliis. Synodus 7. act. 6. cum timore Dei omnia agamus, postulantes intercessionem incontaminatae Deiparæ & semper Virgini Domine nostre Mariæ. Item sanctorum Angelorum, & omnium Sanctorum, salutantes venerandas illorum reliquias, &c. Concilium Trid. sess.

25. in principio, mandat populum Christianum doceri, eos, qui negant Sanctos æterna felicitate fruente inuocandos esse: & quiasserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, inuocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, impiè sentire, &c.

Quartò, Idem probari potest ex perpetuo Ecclesiæ Disputatio vsu: ac qui ac eo quòd tota per orbem frequentat Ecclesiæ, disputare an à faciendum sit, insolentissima infamia est, ut ait sic usum. Augustinus epist. 118. ad Ianuarium. Idem patet ex Litaniis, quarum vsus in Ecclesiâ plusquam à mille annis viguit, ut potest ex Concilio Aurelianensi l. 10. & Toletano V. cap. 1.

Quintò, Ex Patribus: solùm vnum locum adferam Loc. Hieron. ex Hieronymo contra Vigilantium: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro ceteris, quando de se adhuc debent esse solliciti: quantò magis post victorias, coronas & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Domino venturam: & Stephanus imitator Domini sui & primus Martyr in Christo, persecutoribus veniam deprecatur: & postquam cum Domino esse coeperint, minùs valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in nani animas condonatas: & postquam resolutus esse coepit cum Christo, tunc ora clausurus est? &c.

Sextò, Probat ratione; Sancti possunt nobis multum prodesse, tum pro nobis orando, tum per se nobis opem ferendo: ergo pium est & utile, illos inuocare. Antecedens probatur Primò, quòd orationibus suis nobis prodesse possunt: Quia si cum adhuc essent mortales, exules, subiecti peccatis, solliciti & incerti suæ salutis, ita prodesse poterant, ut ex multis Scripturæ locis constat, ut Iob 42. ubi Iob iussu Dei orat pro amicis & impetrat: 1. Reg. 7. ubi populus rogat Samuelem ut pro ipso orare non cesseret: ad Roman. 15. 2. ad Corinth. 1. ad Ephes. 6. Hebr. 13. Apostolus orationes fidelium pro suis negotiis flagitat: quantò magis nunc cum Christo regnantes, beati, securi, perfectissima charitate præditi prodesse nobis suis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi est amicitie coniunctio, quæ inter Deum & ipsos nunc omnino est consummata.

Quòd etiam per se multa nobis conferre possint, constat, Primò, ex officio Angelorum custodum, qui multa mortalibus beneficia præstant, ut Scriptura multis locis docet: ut in historia Tobiz, in Prophetia Danielis cap. 3. 10. 14. Genes. 48. & alibi. Idem posse alios Sanctos post Christi mortem, certissimum est: tum quia sunt similes Angelis, sapientia, charitate, potentia: neque sunt conclusi abditis quibusdã receptaculis, ut hæretici nostri cum Vigilantio somniant: sed possunt esse ubi placuerit, ut docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, ubi sic ait: Si Agnus ubique, ergo & qui cum Agno sunt, ubique (id est, vbi cumque volunt) esse credendi sunt: & cum diabolus & demones ota vagentur in orbe, & celeritate nimia ubique præsentis sint: Martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi; & inde exire non poterunt? Tum quia Scriptura docet, Sanctos post hanc vitam regere mortales, Apoc. 2. Qui vicerit, dabo illi potestatem super gentes, & reges eas in virga ferrea. Idem esse columnas in templo Dei, Apocal. 3. id est, sustinere Ecclesiam. Sedere cum Christo in throno, eodem capite, id est, vnà cum ipso regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis constat, quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit.

Sed contra Obicitur Primò, Sancti ignorant preces nostras; non enim eousque illis longæ sunt aures ut ad voces nostras porrigantur, inquit Calvinus supra n. 14.

Respondeo, Non ignorant, quantumuis occultè fiant. si enim Angeli eas norunt, ut qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Item si Angeli, qui in cælo sunt, sciunt omnes peccatorum in terris existentium conuersiones, deque illis gaudent, Lucæ 15. cur non etiam Sancti, qui Angelis pareant?

Petes Quomodo cognoscunt eas?

Respondeo, Vel in Verbo, ut vult D. Thomas q. 83. gnoscent notit. 4. ad 1. & Caietanus ibidem. Vel per nouas & stras preces, quotidianas

33
Quomodo co-

gnoscant no-
ticias. & stras preces.
quotidianas

31
Et opem per
se ferendò.

32
Obiectio 1.

Resp.

quotidianas reuelationes; vt Cyrillus Cathechesi 16. Augustinus de cura pro mort. c. 15. sic enim multi Sancti etiam in hac vita, occultissima cognouerunt; Elifus factum Giezi, 4. Reg. 5. Petrus fraudem Ananias & Saphiræ, Act. 5. Benedictus Totilæ simulationem & futuros euentus, Greg. l. 2. Dialog. c. 15. & totum mundum veluti sub vno solis radio collectum, lib. 2. dialog. c. 35. Similia multa libro eodem recenset Gregorius. & plurimis Sanctorum hoc donum collatum fuisse, ex historiis constat. Denique familiare erat Prophetis, occultissima nosse: quanto magis in gloria cognoscent huiusmodi secreta, quando Deus erit omnia in omnibus? Ita ratiocinatur D. Augustinus lib. 22. de ciuit. cap. 29.

Vel denique cognoscunt nostras preces, dum ad ipsos diriguntur, eo modo, quo Angeli & animæ cognoscunt mutuas cogitationes, mediante locutione spiritali: præsertim cum lumine supernaturali sint illustrati nec corpus aut interuallum loci impediatur. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vsque pertingat: quanto magis oculus mentis luce diuinæ perfusus poterit ad remotissima, absque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obstant loca Scripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoscere res viventium, Ecclesiastæ 9. Mortui nihil cognoscunt amplius. simile insinuat Iob 14. & 4. Reg. 22. hæc enim intelligenda sunt vel de cognitione naturali, vel de cognitione quam habebant toto tempore veteris Testamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conspectu Dei, nec habebant illud admirabile lumen, quod illis post Christi mortem communicatum est, quo omnia lustrare possunt. vide D. Augustinum de cura pro mortuis, c. 13.

34 Obiectio 2. Obicitur Secundò, Christus est vnicus mediator noster, per quem habemus accessum ad Patrem: ergo non est recurrendum ad Sanctos: imò id videtur Christo iniurium, tamquam ipsius reconciliatio sit insufficiens aut egeat auxilio Sanctorum.

Resp. Christus dicitur vnicus mediator noster, quia principalis, idque ob quatuor causas.

Primò, Quia non tantum officio, sed etiam natura est mediator, seu medius inter Deum & hominem, vtpote vtriusque naturæ particeps: quam rationem adferunt Patres in illud 1. ad Timoth. 2. Vnus est Deus vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. & August. lib. 9. de ciu. c. 17. Secundò, Quia nos reconciliauit, non deprecando, sed condignum pretium exhibendo, & satisfaciendo. Tertiò, Quia ex propriis: habebat enim vim illam ex intrinseco, id est, ex natura sui suppositi. Quartò, Quia est mediator omnium: nam omnes, quantum ex parte ipsius, reconciliauit, & pro omnibus satisfecit. Sed hæc tres posteriores causæ pendent ex prima.

Sancti, nec mediatores secundarij. Sancti dumtaxat sunt mediatores secundarij: quia nec ex propriis reconciliant nos Deo: (non enim ex iis quæ à seipsis habent, sed ex iis quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant: neque per modum solutionis, sed deprecationis. Rectè tamen dicuntur mediatores, quia verè intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moyses dicitur sequester & medius inter Deum & populum, Deut. 5. qui pro populo ad Deum locutus est & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apostolos & Prophetas vocat mediatores lib. 12. Thesauri c. 10. quicumque enim interuenit inter duos vt alter alteri reconcilietur, vel aliquid alteri ab altero impetretur, vel vt pactum inter eos ineatur, rectè dicitur mediator inter illos.

35 Non obscurat officium mediatoris, sed illustrari. Neque hæc intercessio villo modo obscurat officium mediatoris Christi. Primò, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imò etiam homines viuī, vt ex Scriptura constat; & tamen hæc intercessio non obscurat illud. Secundò, Quia Sancti adhibentur vt comprecatores, nimirum vt suas orationes nostris iungant: quod non potest villo modo in iniuriā Christi cedere. Tertiò, Quia omnem vim interueniendi & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Christi, eiusque inter-

cessione. vnde potius ad honorem ipsius cedit, quod possint esse secundarij mediatores: sicut ad honorem primæ causæ cedit, quod creatura sint causæ secundæ: nam ita efficax est Christi mediatio, vt non tantum reconciliet, sed etiam reconciliatores sub se, qui virtute ab ipso accepta reconcilient, efficiat. in omni enim reconciliatione operatur Christi meritum vt prima causa moralis, sicut Deus in omni operatione creaturæ naturali. quod valde notandum est contra hæreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ sapientiæ, quæ inferiora per media disponit, & ad perfectionem perducit. vide D. Thomam art. 11.

Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, seu per quæ merita orant?

Resp. Principaliter per merita Christi: quidquid enim nobis datur, principaliter datur propter merita Christi, vt colligitur ex cap. 1. ad Ephes. Qui benedixit nos omni benedictione spiritali in celestibus in Christo. Secundariò etiam per merita sua. etsi enim ex condigno compensata sint, ita vt nihil illis debeatur ex iustitia: tamen ex amicitia multa eis deberi possunt, vt patet exemplis humanis. Itaque hæc merita sunt ratio secundaria beneficiorum Dei, nam Deus applicat se ad benefaciendum nobis propter merita Christi, orationibus Sanctorum inductus. etsi enim Christi merita semper sint ratio principalis ob quæ Deus sua beneficia confert; tamen merita & preces Sanctorum sunt causa cur Deus hic & nunc se applicet & determet ad hæc vel illa beneficia danda ob Christi merita. Vnde etiam Sancti veteris Testamenti solent orare per merita Abraham, Isaac, Iacob, David, &c. Exod. 32. Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob seruum tuorum. Daniel. 3. Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israël sanctum tuum. Psal. 131. Memento Domine David, &c. nempe vt propter hæc Deus hic & nunc se ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri Testamento inuocari non solebant vt in nouo: quia nondum erant in gloria vt possent nostras preces cognoscere: sicut neque illi qui in purgatorio: quos ob hanc causam non solemus inuocare: vt colligitur ex D. Thoma 2. 4. ad 3.

Obicitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Christi meritis: ergo.

37 Obiectio 3. Respondeo, Minimè diffidere: sicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat, nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. etsi enim sciamus Deum per se esse propensissimum ad benefaciendum, & Christi merita esse sufficientissima: tamen iudicamus nos indignos qui soli coram tanta maiestate compareamus: & non satis dispositos ad beneficia illius excipienda. vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, nostrisque precibus suas iungant. quæ in re Primò, Honoramus Sanctos. Secundò, Reueremur Dei maiestatem. Tertiò, Illa submissione nos disponimus ad facilius impetrandum. Etsi enim Deus sit benignissimus, & Christi merita abundantissima, vt dictum est: tamen vult suam maiestatem & beneficia agnosci, nos ad ea disponi, & suos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipsum oremus tum per nos, tum per alios, & maxime per Sanctos: idque vt ipsos honoret, & ostendat quanti eos faciat. Ex quo fit, vt per diuersos Sanctos, ad illorum inuocationem, diuersa miracula operetur, & beneficia diuersa conferat. Simile cernimus in rebus humanis. grauissimum enim est etiam clementissimis Principibus, vt Rei, quibus parati sunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipsis sunt charissimi, & sæpè non aliter volunt ignoscere: & per diuersos diuersa concedunt.

D V B I T A T I O VII.

Verum sit orandum pro omnibus.

D. Thomas artic. 7. & 8.

38

Quo modo
orandum pro
omnibus.

Respondeo, Esse orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, etiam inimicis nostris. ratio est, quia omnibus salutem desiderare, & quantum commodè possimus, procurare debemus: ergo etiam à Deo petere. confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro hominibus.* Hoc tamen non ita intelligendum, quasi orare debeamus ut absolute omnes salui fiant; & nemo damnetur; hoc enim frustra & stultè oraretur, nam constat ex Scripturis contrarium euenturum. deinde nemo potest orare quod non potest sperare, hoc autem sperari non potest; nam spes supponit fidem vel opinionem, fieri posse ut res eueniat: nemo enim sperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Potest tamen id affectu simplici & inefficaci optari. Alio igitur sensu orandum pro omnibus. Primò, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus: ut si quis sic oret, Dimitte nobis debita nostra, praterquam Ioanni vel Petro: Libera nos à malo, excepto hoc vel illo, hoc enim est contra charitatem: unde est præcepti hoc modo pro omnibus orare. Nec obstant imprecationes quæ habentur in Scripturis, ut Psalm. 68. *Deleantur de libro uiuentium; & cum iustis non scribantur.* & 108. multæ similes habentur, & alibi frequenter: hæ enim vel prophetice intelligendæ sunt, ut sint prædictiones, non imprecationes: vel in illis significatur conformatio voluntatis cum decreto iustitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D. Thom. artic. 8.

Secundò, Quia nullus est in toto genere humano, pro quo laudabile non sit speciatim orare. etsi enim in genere constet plurimos non saluandos, tamen id de nemine constat in particulari: unde de nemine quamdiu uiuit desperandum. quo fit ut etiam pro inimicis orandum sit; precando illis non quidem temporalia, ut honores, opes, uitam; (quæ sæpè rogare possumus ipsis adimi, si per ea noceant, ut multis Scripturæ exemplis constat;) sed quæ ad salutem pertineant æternam. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in particulari pro inimico, nisi in extrema uel graui necessitate eius spiritali, quando præter orationem non se offert aliud remedium. tunc enim si aliqua probabilis spes sit per orationem subueniendi, tenetur. secus si moraliter spes sit nulla. tenemur tamen ab orationibus communibus eos non excludere.

39
Ceteram
pro-
uidenti-
am me-
suram
adhi-
bet Deus
ad
homines
sal-
uandos.

Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, ut omnes illuminet & ad salutem perducatur, quantum ratio diuinæ prouidentie patitur. sicut enim Deus secundum certum prouidentie modum, quantum in se, uult omnes homines saluos fieri, nemine excepto, idque etiam secundum illam prouidentie mensuram procurat; & Christus est mediator omnium, qui seipsum dedit redemptionem pro omnibus, excluso nemine: ita nos etiam omnium salutem optare, & pro omnibus orare debemus; uidelicet ut neminem excludamus, & omnibus quantum statuta diuinæ prouidentie fert mensura, salutis auxilia conferri rogemus. Etsi enim fieri nequeat ut secundum illam prouidentie rationem omnes simul salui fiant, hominum prauitate supposita: tamen multò plures, quam reipsa saluentur, facile salutem consequi possunt. Itaque ut quamplurimi ex omnibus saluentur, rogandum est, & hoc sensu orandum pro omnibus. Non tamen est præcepti ut sic pro omnibus ores; præterquam in liturgia, de qua Apostolus loco notato loquitur, testibus Chrysostomo, Theophyl. Occumen.

40

Dixi orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino; tam uiuis quam defunctis: quia hi omnes interdum

auxilio egent, & spes est nostris orationibus iuandos ut ad terminum perueniant: ceteri vel non egent ut beati, pro quibus si quis oraret, indicaret eos beatos non esse: unde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*: quod intellige de eo, qui iudicio Ecclesiæ martyr habetur. Vel spes non est fore iuandos, ut damnati. Idem dicendum si de aliquo constaret ipsum reprobum esse: non enim possemus pro illius salute vel perseverantia rogare, ut insinuat D. Augustinus lib. de corrept. & gratia cap. 15. quia spes non est illum adiutum iri.

Reprobos.

Cetera quæ hic dici possent vide apud D. Thomam art. 7. & 8.

D V B I T A T I O VIII.

Verum forma precandi, quæ Hæc canonica vocatur, sit utilis & retinenda in Ecclesia.

Horas canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præscripto Canonum ecclesiasticorum in Ecclesia certis horis diu nocturne canuntur. eadem vocantur *Officium Ecclesiasticum*, quia Ecclesiasticorum munus est illas recitare.

41

Hæc canonica

Hæretici igitur huius temporis hanc formam reiciunt tamquam inutilem: sed ratione nulla, solo Ecclesiæ Romanæ odio, & exco furore concitati. Idem olim fecerunt VValdenses, dicti Pauperes de Lugduno, teste Aenea Silio de orig. Bohemorum c. 35. & VViclef, teste Thoma VValdensi tomo 3. cap. 21.

Sed fide tenendum est, hanc formam precandi esse *Esse piam* & salutarem; ac proinde in Ecclesia retinendam. *precandi forma.* Probatum Primò, Quia iam inde ab exordio Ecclesiæ *man.* semper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etsi non fuerit ita completa & in ordinem digesta, ut posterioribus sæculis: tamen seruabat eandem ferè temporum distinctionem, & constabat iisdem partibus principalibus. Clemens lib. 8. constituit. Apostolicarum c. 34. inter traditiones Apostolicas, Episcopo & Clero seruandas, refert hanc: *Precationes facite mane, hora tertia, ac sexta, & nona, & uespere, atque ad galli cantum. Mane gratias agentes, quod Ratio singulari illuminari nos, nocte sublata & reddita die. Tertia, quod larum horarum eam horam Pilatus iudicium aduersus Dominum pronuntiauerit. Sexta, quod eam horam in crucem actus sit. Nona, quod letum omnia mota & tremefacta sint, Domino crucifixo, quia horrentem audaciam impiorum Iudeorum, & contumeliam Domini ferre non possent. Vespere, quod noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus. Ad galli cantum, quod eam horam nuntiet aduentum diei ad faciendum opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in singulis horis dicendis est spectanda. vide Franciscum Turrianum in hunc locum. Hieronymus epist. 17. *Mane, hora tertia, sexta, nona, uespere, noctis medio, per ordinem Psalterium cantabant.* loquitur de Monasterio Paulæ. Cassianus lib. 2. & 3. de Instit. coenobiorum, multa habet de canonico psallendi modo per distinctas horas, ostenditque per totum Orientem, & Occidentem in usu fuisse. Eiusdem consuetudinis meminit Basilus interrogat. 37. in regulis fusiùs disputatis. Beda in cap. 18. Lucæ, explicans quomodo oportet semper orare, sic ait: *Dicendum eum semper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum ecclesiastica traditionis, psalmodiis precibusque consuetis Dominum rogare & laudare non desistit: & hoc esse, quod Psalmista dicebat, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

Secundò Probatum, Quia hæc forma precandi nihil continet quod non sit summè pium & salutare. continet enim omnes Psalmos, quibus nihil potest esse diuinius, ut qui dictati sint à Spiritu sancto, & continent breuiter omnia Scripturæ mysteria per modum laudis, ut ait Dionysius lib. de Ecclesiast. hierar. cap. 3.

29

Quid conti-

neat. Breui-

rium.

Na

part.

part. 3. Deinde; Selectissima quæque totius veteris & noui Testamenti. Tertiò, Selecta Patrum documenta. Quartò, Præcipua quæque gesta Sanctorum. Quintò, Breues preces, quas Collectas vocant, quæ ferè, à Summis Pontificibus compositæ fuere. Sextò, Hymnos aliquos à Patribus compositos. vnde meritò vocatur *Breuiarium*, quia est compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non solum singula per se pia & salutaria sunt; sed etiam tam aptè inter se connexa, suisque temporibus & festis accommodata, ut magnam sua varietate legentibus animi voluptatem & spiritalem consolationem adferant: ut vel hinc perspici queat, singulari Spiritus sancti directione ita disposita fuisse, quod verum esse deprehendet, qui singule attentè considerauerit.

43 Tertiò, Quia Ecclesia recitando horas canonicas, quodammodò semper orat, semper Deum laudat, semper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, semper gratias agit; & sic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* & Apost. 1. ad Thessalon. 5. *Sine intermissione orate.* & ad Ephes. 5. *Implemini Spiritu sancto, loquentes vobismet ipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini Iesu Christi, Deo & Patri.* Sic etiam imitatur regium Prophetam; quid se dicit Psalm. 118. *Septies in die laudem dixi tibi. & Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo.*

Quo modo
semper orat.

Quod semper orat, & Deum laudet, patet; quia cum nox consistat quatuor intervallis, quæ dicuntur *vigiliae*; & dies similiter quatuor partibus, seu horis factis, quarum crebra mentio est in Scripturis, singula intervalla suas preces habent: nam pro prima, secunda, & tertia vigilia noctis, sunt preces nocturnæ. hæc vel tribus partibus constant, quæ Nocturna dicuntur; ut in festis: (sicut enim quæque vigilia continet tres horas civiles; ita quodque Nocturnum continet tres Psalmos & tres Lectiones: ut singulis horis singuli Psalmi & singula Lectiones respondeant) vel vno tantum Nocturno; sed duodecim Psalmorum, & trium Lectionum; ita ut ferè tribus Nocturnis æquipolleat: ut in feriis & festis simplicibus. Pro quarta vigilia sunt Laudes matutinae. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu solis vsque ad tertiam exclusiue; sunt preces Primæ. Pro tertia, quæ durat à tertia vsque ad sextam exclusiue, sunt preces Tertie. Pro sexta, quæ durat à sexta diei vsque ad nonam; sunt preces Sextæ. Pro nona, sunt preces Nonæ. Pro vespere appetente, sunt preces vespertinae. Pro initio noctis est Completorium. Non tamen est necesse ut præcisè istis temporibus illæ preces dicantur: sufficit haberi respectum ad illa; & officium publicum, quantum commodè fieri potest, illis temporibus accommodari. ita enim passim nunc habet recepta consuetudo, quæ rerum huiusmodi est moderatrix. melius tamen est hæc tempora præuenire in priuato officio, quam ulterius differre: ut passim Doctores notant. Imò si quis aduertat impedimentum occursum, præsertim voluntarium, tenetur præuenire. si non sit voluntarium, (ut si febrim hora decima antemeridiana expectes) quidam putant non esse necesse præuenire: quod ego puto satis probabile: modò, si impedimentum cesset ante duodecimam noctis, prætermissa recites.

DUBITATIO IX.

Quinam ad preces canonicas obligentur; & quanta sit hac obligatio.

44 **R**espondeo & dico Primò, Tantum tria hominum genera ad eas teneri, Clericos sacrorum ordinum, Beneficiarios, & Religiosos ad chorum professos. Est communis sententia Doctorum, teste Nauarro, de

horis canonicis cap. 7. num. 1. De Clericis sacrorum ordinum probant Doctores, Primò ex cap. 1. de celebratione Missarum, ubi dicitur: *Presbyter manet, matutinali officio expiato, pensum seruitutis sue canendo Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperamque persoluat.* Verum hic solum agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Ecclesie. vnde nihil probat de diacono vel subdiacono: præsertim cum obligationes sint strictè interpretandæ.

Secundò, Probant ex cap. 9. Si quis presbyter, d. 92. Verum ibi non tantum agitur de Clericis ordinum sacrorum, sed etiam de aliis: nam loquitur de omnibus Clericis alicui Ecclesie deputatis, id est, qui habent beneficia in aliqua Ecclesia, ratione cuius ei debent seruire. Item loquitur de officio publico, quod fit in Ecclesia: iubetque à Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium psallendi; matutinis & vespertinis horis non conuenierit.

Tertiò, Probari potest ex cap. Dolentes 9. de celebr. Missarum; ubi Innocent. III. cum Concilio generali præcipit Prælati & minoribus Clericis in virtute sancta obedientia, ut diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, studiosè celebrent pariter & deuotè. Sed hic non exprimitur qui sint illi minores Clerici: & Concilium videtur loqui de officio publico.

Quartò, Probat ex antiqua & generali totius Ecclesie consuetudine, quæ non solum presbyteri, sed etiam diaconi & subdiaconi censentur ad horas canonicas obligati. Itaque etsi nullus Canon scriptus extet, quo hi obligentur, (ut insinuat Nauarrus supra;) tamen hæc consuetudo cum vim legis habeat, sufficit. & meritò hi obligantur, quia per ordinem sacrum accipiunt in Ecclesia statum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrandas est institutus, vnde ratione status obligantur præ ceteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ sunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente consuetudine, inuecta est obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, suspensionis, interdicti, aut etiam realis degradationis: ut docet Nauarrus dicto cap. 7. num. 17. & Siluester verbo Hora q. 3. quia par non est, ut ex delicto commodum referant, & soluantur vinculo obligationis præcedentis: præsertim cum recitatio horarum illi poenæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad tiremes. sed puto vltimum esse in contrarium: tum quia satis habent afflictionis; dum vi in illo supplicio detinentur: tum quia animus rarò talibus ad obsequendum est comparatus: tum quia id cederet in dedecus ordinis ecclesiastici, si in illa hominum colluie ostenderent suum statum.

Clerici verò minorum ordinum, ratione sui gradus ad horas canonicas non adstringuntur, quia nondum sortiti sunt statum inter Ecclesie ministros: possunt enim matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas B. Virginis, vel ad septem Psalmos, vel ad Canticum Graduum: sed certum est neque iure communi, neque consuetudine vniuersali eos ad aliquid horum teneri. Si tamen in aliqua diocesi esset generalis consuetudo, quæ per modum legis sit recepta, ibi tenerentur: ut docet Medina C. de orat. q. 7. in fine. an autem sit alicubi talis consuetudo, non constat. Sotus lib. 10. de iustitia q. 5. artic. 3. putat non esse. imò nec Episcopum suo præcepto vel statuto posse intro-

Clericos sacro-
rum Ordinum
teneri.

45
Diaconi &
subdiaconi
obligantur
consuetudine.

Excommunicati
casi & de-
gradati.

46
Clerici mino-
res ad quas
preces obli-
gantur.

An Episcopus
possit im-
ponere.

posset seruari vniformitas: quæ tamen multum facit ad Ecclesiæ decus & vnionem. Hinc etiam fit vt Episcopus non possit statuere de ætate vel temporibus ordinandorum, &c.

Verum etsi non possit onus perpetuum imponere, potest tamen præcipere ordinato, vt bis tæve illas preces recitet; sicut ex causa potest aliquod ieiunium bis tæve in sua diocesi imponere: hoc enim neque graue censi potest subdito, neque per illud receditur à consuetudine vniuersali.

47 *An ad Psalmum Miserere.* Petes Verum Clericus primæ tonsuræ vel minorum ordinum teneatur saltem ad Psalmum Miserere.

Resp. probabile esse teneri, saltem sub peccato veniali, quia videtur esse consuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen sententia videtur verior; tum quia validè pueri accipiunt tonsuram, quos non videtur Ecclesia velle sub peccato ad hoc obligare; tum quia plerique non agnoscunt hanc vllam strictam obligationem, nec Doctores aut confessarij vllam vrgerè solent; tum denique quia si esset peccatum veniale, sequeretur esse peccatum mortale si quis semper omitteret, vel si vna volitione vellet omittere per hebdomadam, quia esset materia satis magna. quæ ratio vim habet, si obligatio non est alligata diei, ita vt cum die expiret, sicut in horis canonicis. Itaque etsi sit consuetudo vt dicatur, hæc tamen non est per modum legis obligantis, sed consilij, & ex decoro.

An iure naturali teneatur. Dices, iure naturali tenentur amplius orare, quam laici: tum quia diuino cultui sunt addicti, tum quia fruuntur privilegio clericali: ergo saltem tenentur ad aliquid indeterminatum.

Resp. Ita sentiunt multi Doctores, inter quos Paludanus in 4. d. 15. q. 5. a. 1. concl. 3. & Nauar. cap. 7. de orat. n. 14. vbi dicit innumera peccata committi ab ordinatis prima tonsura, & quatuor minoribus, quia plerique non plus laudant Deum nec amplius orant pro populo, quam si ordinati non essent: quæ sententia est probabilis. Sotus tamen, quem multi sequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto; sed solum ex decentia, quæ non obliget ad vllum peccatum: non enim ius naturæ dicitur illos obligari, sed solum decens esse vt id faciant.

48 *Beneficiarij.* De beneficiariis est communis sententia Doctorum. vide Nauarrum cap. 7. de orat. num. 27. ratio est, quia beneficium datur propter officium spiritale, quod vel totum vel magnam partem consistit in horis canonicis. sed de hoc dictum est suprâ cap. 34. dub. 30. & 32.

49 *Professi ad chorum.* De Religiosis ad chorum professis nondum ordinatis est communis sententia Doctorum. Sed difficultas est, quo iure teneantur: non enim iure Canonico scripto, cum nullus Canon ea de re extet, vt Caietanus ait: nec iure naturæ, quia non pertinet ad essentiam Religionis. Neque ex vi voti aut professionis, quia voto se ad hoc non astringunt. Nec tenentur ratione elemosynarum, quibus viuunt; quia non dantur cum hoc onere, sed vt viuant secundum suum institutum. Quod si sit aliqua talis fundatio, ea Conuentum obligat, non singulos. Itaque solum videntur teneri præscripto Regulæ, vel certè consuetudine vbique recepta. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis: vt docet Nauarrus suprâ num. 21. Caietanus tamen verb. Horæ canonicæ, de consuetudine dubitat: Nisi, inquit, consuetudo eas obliget, (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Idem tenent Ioannes Medina quæst. 7. de oratione sub finem, vnde Petrus Arragon. quæst. 83. artic. 11. putat non esse peccatum mortale: si bis tæve priuatim officium omittant: quia hæc consuetudo orta est ex statuto regulari, quod ad peccatum mortale non solet obligare. Certum tamen est nouitios non teneri: quia nondum firmiter diuino obsequio mancipati. neque etiam illos, qui non ad chorum, sed ad malitiam vel ad alias functiones laicorum profitentur: vt sunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Conuersi: vt docet Nauarrus de horis canonicis c. 7. n. 22. & in Enchir. c. 25. n. 97.

Petes, Vtrum Monachus fugitiuus vel eiectus teneatur, cum à Monasterio non alatur?

50 *Fugitiuus.*

Respondeo, cum Nauarro num. 20. Fugitiuum teneri, quia potest redire; & par non est vt ex sua malitia, quæ abest, commodum referat. Eiectum tamen puro non teneri. (etsi Nauarro aliter videatur) quia suo arbitrio se non separauit, & non est in ipsius potestate redire. deinde videtur non esse consuetudo vt tales recitent horas, nisi sint in Sacris. Ita Sotus.

Eiectus.

Petes, Vtrum Superior possit in hac obligatione ex causa dispensare? v.g. ratione studiorum aut negotiorum.

51

Respon. Cum hæc tota obligatio ex consuetudine pendeat, credo posse dispensare, quando causa subest: sicut in alijs statutis, etiam obligatorijs, potest. Imò si in aliquo Ordine vel Monasterio est consuetudo, vt professi nondum ordinati, in studiis versantes, vel alijs negotijs occupati, propter quæ choro interesse nequeunt, non recitent officium, ibi non opus est dispensatione.

Dispensatio.

Dico Secundò, Supradicti ita obligantur, vt mortiferè peccent, si horas vel semel absque causa prætermittant. est communis sententia Doctorum, vt docet Nauarrus cap. 7. n. 5. Excipio Angelum verb. Hora 5. 10. & Richardum quem ille citat: hi dicunt non esse peccatum mortale eas omittere, nisi quis consuetudinem habeat omittendi vel ex contemptu id faciat: quam sententiam non ausim dicere probabilem, quia est contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap. 7. de orat. num. 6. & alij, docent esse peccatum mortiferum, si vel vna hora negligatur, v. g. Tertia, Sexta, Nona, Completorium. Quod autem idem Nauarrus & quidam alij volunt omissionem tertiæ partis vnius horæ, v. g. vnius Psalmi cum hymno, esse peccatum mortale, id sanè durum videtur. etsi enim vna hora sit materia grauis & sufficiens vt sub peccato mortali præcipiatur; non tamen inde sequitur, tertiam eius partem talem esse: alioquin etiam tertia pars vnius Psalmi talis dicenda esset. Itaque etsi omittere Sextam vel Nonam integram, sit peccatum mortiferum, quia multæ preces omittuntur, non tamen sequitur mortiferum esse, si tertia pars Sextæ vel Nonæ omittatur. Ita tenet Angelus v. Hora. n. 18. citans Palud. d. 15. q. 5.

52 *An peccent letaliter.*

Tertia pars vnius horæ.

Ex dictis sequi videtur, beneficarium Ordinis sacri duplex peccatum mortiferum admittere, omitendo officium; quia contra duas virtutes diuersas peccat, nimirum contra iustitiam, & contra virtutem religionis. Ratione enim ordinis sacri tenetur lege religionis. Illæ enim preces ordinatis præcipiuntur tamquam officium religionis congruens eorum statui, & bono Ecclesiæ. & hac ratione ad illas tenetur, etiam cessante quauis alia obligatione. Ratione verò beneficij tenetur lege iustitiæ; quia beneficium datur propter officium, & præbenda est veluti merces & stipendium illius operæ, iuxta modum suprâ cap. 34. dub. 31. explicatum.

An duplex peccatum.

Contrarium tamen tenet Henriquez lib. 2. de poenitentia cap. 5. n. 6. littera P. Quod ita probari potest: Quia officium vnius diei, etsi in se, vt est opus religionis & cultus, sit notabile quiddam ad quod sub mortali obligemur, si præcipiatur: tamen non videtur ita notabile vt est materia iustitiæ, præsertim respectu Ecclesiæ cui est debitum. non enim videtur notabili iniuria vel damno Ecclesiam afficere, si semel officium prætermittat. ergo ex hac parte non erit culpa mortifera. sicut qui pro altero tenetur ieiunare ex premissis vel contractu, qui ab eo sustentatur, non peccat mortiferè, etiam si semel ieiunium omittat. quia non censetur notabilis læsio in illo genere. Vnde seposito Ecclesiæ præcepto, beneficiarius præcisè ex contractu seu obligatione iustitiæ ad Ecclesiam non peccat mortiferè semel horas omitendo. Si tamen læpè omitteret, esset mortale: quia ex natura rei debita parua accumulatur, & efficiunt materiam magnam. sicut is qui quotidie debet facere Sacrum, non est damnandus peccati mortiferi, si semel vel bis omittat, etiam absque

causa, quia in isto genere non censetur graue damnum, aut grauis lxsio. Fateor tamen beneficiarios in sacris constitutos grauius alijs ordinarijs peccare; quamuis hic excessus non videatur mortalis.

Recitans cum socio.

Circa praedicta tamen aduerte, si cum socio alternis recites, non censi omitti quod per ipsum legitur; quia id communione socij fit tuum, modò illud audias: & Ecclesia hanc rationem in officijs diuinis permittit; quia sic minore fatigatione, & attentius, & plerumque iucundius leguntur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B. Virginis, aliisque precibus, vbi vel plurimi sunt versiculi, vel eadem saepissime repetenda, adhiberi potest; etiamsi ex praepcepto aut voto ad illas sis obstrictus: vt si septem Psalmos poenitentiales vel totum Psalterium legere debeas; vt fuse probat Nauarrus tract. de orat. cap. 10. num. 27. & ratio est, quia non minùs hic excitatur deuotio, & obtinetur finis orationis, & moraliter totum legi censetur, Hoc tamen intellige, nisi aliud expresse sit iniunctum, quod est rarissimum.

Vnde hic mos manauit.

Introduxit hunc modum alternatim psallendi in suam Ecclesiam, nimirum Antiochenam, primus B. Ignatius; vnde sensim in totum Orientem dimanauit. Causam dedit visio quaedam caelestis, in qua Angelos sanctam Trinitatem adorantes, id est alternis vocibus collaudantes audiuit, teste Socrate lib. 6. hist. cap. 8. In Occidente verò primus S. Ambrosius eandem rationem in sua Ecclesia instituit; teste Isidoro lib. 1. de offic. Eccles. cap. 7. quem reliquae Occidentis Ecclesiae sunt secutae, antea omnes simul canebant, nec erant in choros distincti.

Petes, Verùm omittere omnes horas vnus diei, sit vnum peccatum, an multa?

53
An ommissio omnium horarum sit vnum peccatum.

Nauarrus cap. 7. n. 6. & multi alij docent esse vnum peccatum; quia septem horae canonicae vna tantùm sunt oratio, vnum officium diuinum.

Sed haec ratio difficilis est, Primò. Nam singulae horae sunt distinctae orationes, distincta officia, distinctis temporibus Deo soluenda, ad quorum singulas obligamur sub peccato mortali: ergo singulorum ommissio est distinctum peccatum mortale.

Secundò, Singulorum recitatio & impletio praepcepti, saltem virtute distincti: nam praepceptum de dicendis horis, implicite continet septem praepcepta, quatenus septem opera distincta, & inter se minimè connexa praecipuntur. hinc fit, vt possim implere praepceptum de precibus Primae, etiamsi non impleam praepceptum de horis Tertiae; praepcepta enim ex diuersis operibus praepceptis multiplicantur: ergo singulorum ommissio est distinctum peccatum mortiferum.

Tertiò, etiamsi sit vna volitio, quae volo omittere omnes horas; tamen virtute est septuplex; quia per eam septem distinctae omissiones sunt volitae, & ab ea procedunt: singulae autem omissiones sunt distincta peccata externa. vnde fit vt etiam in confessione explicandum sit quot horae sint omissae. Hanc sententiam insinuat Tabiena v. Hora q. 18.

54
Cause excusantes.

Dixi, *Sine causa*; quia si causa iusta praetermittendi subsit, nullum erit peccatum: vt si absque notabili dolore capitis vel oculorum, vel simili molestia dicere nequeas; si periculum grauis mali incurreres, vt inter haereticos; si concio vel alia functio publica praetermitti deberet, vel conuenienti modo fieri nequireret, nisi horae omittantur. Item si ob cecitatem vel debilitatem nequeas dicere saltem maiorem partem, ad nihil teneris. si maiorem partem potes, teneris illam recitare. Ita Nauarrus cap. 11. num. 13. & seq. si ob infirmitatem non potest nisi ope socij, nec consueueris eo vti; non teneris: secus si consueueris. Non tamen excusatur quis eò quòd in studijs versetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir. cap. 25.

num. 100. & sequentibus: & tract. de oratione cap. 11.

D V B I T A T I O X.

Quo modo preces horariae recitanda.

55
R Espondeo, Recitandas esse studiosè & deuotè: ita enim praecipitur in concilio generali sub Innocentio III. *Districte precipientes in virtute obedientiae, vt diuinum Officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Et quamuis ibi videatur esse sermo de officio publico, Idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur, quia est eadem ratio.

Vt studiosè celebretur, tria requiruntur, Primò. Vt absque syncopa, (vt ait Glossa) id est, absque verborum omissione, vt fit, dum priora verba versiculi iunguntur vltimis absorptis medijs. Secundò, Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, absque quibusdam syllabis, praesertim vltimis. Tertiò, Vt absque interruptione.

Quod ad priuum attinet, si sit valde magna syncopatio, erit peccatum mortiferum, maxime in officio publico: quia contra strictum praepceptum Concilij in re graui, nisi enim esset res grauis, non praeciperet in virtute obedientiae. In officio priuato non facile erit mortale, nisi sit enormis excessus, quo casu tenebitur etiam repetere. Si autem non sit magnus excessus, erit peccatum veniale, modò id voluntarie fiat. Si autem inuoluntarie, v.g. ex linguae precipitantia, balbutie, inobstantia consuetudine, quae corrigi nequeat, vel ob iustam festinationem, non erit peccatum.

De secundò, Absorbere syllabas non est nisi peccatum veniale: manet in integra precum substantia, ita vt intelligi possit. Si inuoluntarie fiat, nullum peccatum est.

De tertio, Interruptio quauis si fiat absque iusta causa est peccatum, quia aliquam irreuerentiam continet: sed non videtur nisi veniale in officio priuato, manet enim substantia precum, etsi in medio cursu fiat aliqua intermissio. vnde etiamsi daret per vnum vel duas horas, non necessariò est repetendum quod antè recitatum est. Confirmatur quia singuli Psalmi, imò singuli psalmi versiculi per se suum habent pondus & completam significationem: suntque per se vel precatio quaedam, vel laudatio, vel sententia non habens necessariam cum alijs connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa verb. Quando horae, §. Quoad quartum, vbi dicit, *In huiusmodi circumstantiis non incurritur peccatum mortale, sine contemptu: quia non spectant ad substantialia materiae praepcepta.* Idem censent multi viri docti ea de re consulti, & Pelranus lib. 3. de bonis operibus cap. 6. in fine quartae assertionis. Lxlius Zecus in Summa cap. 83. de officio diuino num. 10. dicit esse probabile, & citat Arragon.

Dices, Quando est magna intermissio, priora & posteriora non efficiunt vnā orationem, vnum officium diuinum, ac proinde ex illis partibus non constituitur officium Primae vel Tertiae, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat. cap. 16. d. 75. putat esse peccatum mortale, nisi fiat cum animo repetendi priora. Idem insinuat Ioannes Medina Cod. de orat. quaest. 16. artic. 3.

Sed verius videtur quod diximus, quia non est de substantia singularum precum vt continentur. Secus est in formis Sacramentorum, vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri, Resp. Ex partibus vnus longae orationis tempore seiuncti posse constitui vnā orationem, vnum officium diuinum: sicut ex omnibus horis constituitur vnum officium diuinum & ex multis confessionibus vna confessio, & ex multis disputationibus vna integra disputatio. Sicut enim declamatio, confessio, vel disputatio non desinit esse vna, eò quòd diuidatur in diuersa tempora, ita nec officium Primae vel Tertiae, amittit suam necessariam vnitatem per hanc diuisionem: quia illa magis consistit in integritate, quàm in continuatione.

Dixi,

Dixi, si fiat absque iusta causa, quia si iusta causa subest, nullum est peccatum, ut si voceris à Superiore, si ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non potest commodè differri. Quando tamen huiusmodi impedimenta sunt praeiusta, debent vitari quantum commodè fieri potest: idque vel illa opera anticipando, vel horas alio tempore dicendo.

59 *Si animo repetendi intermitat.* Petes, Vtrum si quis interrumpat officium animo repetendi iam lecta, satisfaciatur, si postea non repetat, sed solum sequentia adiungat? Medina quaest. 16. de oratione art. 3. & Nauarrus supra num. 73. docent illum non satisfacere, nisi priora repetat. Idem censent quotiescumque aliquis facit opus praeceptum animo non satisfaciendi obligationi praecepti. Probat, quia is qui debet mihi 100. non liberatur obligatione, si donet mihi 100. gratis, & absque animo soluendi debiti: ergo similiter qui debet aliquod opus ex praecepto, non liberatur obligatione, si faciat illud animo non implendi praeceptum.

Sed verius est non teneri repetere: sufficit enim ut mutet propositum, & adiungat cetera. Simili modo, qui die festo audiuit Sacrum animo non satisfaciendi praecepto, & audiendi aliud, potest mutare animum & non audire. Ratio est, quia opus praeceptum, non est, v. g. audire Sacrum animo implendi praeceptum, sed simpliciter audire Sacrum attentè & deuotè. hoc autem fit, etiam si fiat animo non implendi praecepti. Itaque satisfactum est intentioni Ecclesiae quoad rem praeceptam: vnde nec incurrit censuram non audienti positam. Ne tamen censeatur praeceptum ipsum in animo contemnere, debet explicite vel implicite intendere ei obedire & satisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde si expresse intendat non satisfacere per hoc opus, debet habere animum satisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra praeceptum, non quidem omissione operis externi, sed interno contemptu: quia non vult obedire praecepto: quamuis reipsa ei obediat, faciendo opus, illum autem animum debet habere, quandiu manet in priore proposito, quo vult non esse satisfactum praecepto, opere praecedenti. Itaque si mutet propositum, non est necesse ut permaneat in voluntate operis iterandi: nec tenetur iterare, quia non amplius censebitur praeceptum contemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

60 *Discrimen inter debitum obedientiae & iustitiae.* Alia est ratio cum aliquid debitum est ex iustitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in suum commodum aliquid exigendi: quod ius non extinguitur gratuita donatione. at cum aliquid solum est debitum ex praecepto, non in commodum praecipientis, sed solius subditi, satisficit huic debito, si opus absolute fiat: quia eo ipso, quo praestatur, obtinetur id quod praecepto intenditur, nimirum bonum ipsius subditi. sed de hoc plura tract. de legibus dicenda.

Deuotè. Altera conditio est Deuotè. ut autem deuotè celebretur, duo requiruntur, attentio & reuerentia: sola enim attentio non sufficit: nam oratio est actus religionis, ac proinde requirit reuerentiam: aliud enim est orare, aliud attentè aliquid legere. Verum magna difficultas est, qualis attentio & qualis reuerentia requiratur. Vnde fit

D V B I T A T I O X I.

Qua & quanta attentio requiratur in Horis canonicis.

D. Thomas art. 13.

61 *Attentio externa.* NOrandum est Primò, Attentionem in oratione posse esse multiplicem: alia enim est interna, alia externa. Externam voco, quae est circa externam pronuntiationem & totius corporis compositionem: qua quis exterius se gerit in speciem orantis, abstinetque ab operibus externis, cum quibus attentio interna consistere nequit.

Interna est, qua quis attendit animum ad Deum Internam vel res diuinas, excitatque in se erga Deum reuerentiam.

Rursus alia est circa verba, ut rectè pronuntientur; alia circa verborum sensum, ut mente percipiantur, & affectus illi applicetur: alia circa Deum, ut verba orationis ad ipsum dirigantur: alia ad id quod petimus à Deo vel ad rem aliquam piam, per quam Deum laudari & affectum nostrum excitari cupimus. Denique quauis ex his attentionibus potest esse vel actualis vel virtualis: item vel confusa vel distincta.

62 *Attentio quadruplex.* Notandum Secundò, In omni oratione Iure diuino naturali requiri attentionem & reuerentiam internam: qui enim cum Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, convenienti modo id facere debet, sicut qui hospitem aliquem recipit, eum pro sua dignitate, quantum commodè potest, tractare debet; alioquin non tam videtur illum honorare, quam contemnere. Itaque etsi non teneat nunc orare, si tamen velim, & orem teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit ut omnis voluntaria distractio in propriè dicta oratione, sit aliquod peccatum; ut rectè docet Caietanus art. 13. & Nauarr. c. 25. n. 105. Hoc tamen peccatum non est nisi veniale, quando oratio est libera, vel saltem non obligatoria, nisi sub veniale. quod si quis non tam intendat orare, quam pio exercitio, recitando precum verba, se occupare; non peccabit, etiam si sponte alia cogitet, & læpè orationem interpellat.

Quando Iure diuino ad orationem obligamur sub peccato mortali, tunc voluntaria distractio erit peccatum mortiferum.

His positis, in quibus Doctores conveniunt, questio est, quando solum praecepto Ecclesiae obligamur ad orandum.

63 *Sententia quorundam non requiri attentionem internam.* Multi Doctores putant non requiri ex praecepto Ecclesiae attentionem internam. vnde etsi quis interiorius sponte distrahatur, non peccare mortifere, nec teneri repetere, modò integrè omnia pronuntiet, & exterius, iis rebus, cum quibus interna attentio consistere nequit, non se occupet. Fundamentum huius sententiae est, quia Ecclesia non potest praecipere aut vetari actus internos, sed solum externos. Itaque non praecipit internam attentionem, nec vetat internam distractionem, sed solum externam: ut cum quis exterius facit ea, quae non patiuntur internam attentionem, ut si fabuletur, scribat, pingat, &c. Ita Durandus in 4. distinct. 15. quaest. 12. num. 6. Si euagatio, inquit, sit solum secundum actum interiore, licet temeraria & grauis, cum sit ex proposito, fortè tamen non est peccatum mortale, nisi esset contemptus: quia Ecclesia non habet iudicare de actibus merè interioribus, & ideo non potest eam ponere sub praecepto. Vnde minister Ecclesiae, si dicendo Horas scienter cogitat aliud, non videtur transgressor praecepti Ecclesiae, quantum est ex natura facti. Si autem euagatio mentis sit ex eo, quod occupet se in actu exteriori, qui non compatitur secum attentionem orationis, tunc videtur esse culpa mortalis, & directe contra praeceptum Ecclesiae, quod habetur cap. Dolentes. Idem iisdem verbis docent Paludanus eadem distinct. q. 5. art. 2. & D. Antoninus 3. p. tit. 13. c. 4. §. 8. Idem §. 7. pro hac sententia adfert Hostiensis, Vmbertum, Glosam, & Archidiaconum. Idem tenet Angelus verbo Hora, num. 28. Rosella, & Tabiena v. Hora, §. 3. Silvester v. Hora, qu. 11. Ioannes Medina C. de orat. q. 15. & multi alij recentiores. Hæc sententia non est improbabilis: tum ob rationem, qua nititur: tum ob multos & graues Doctores, qui eam tenent: tum quia sic mitigatur non nihil asperitas, quae videtur esse in praecepto Ecclesiae, dum dicitur sub peccato mortali ad singulas Horas obligare.

64 *Verius est re-* Contraria tamen sententia videtur verior & probabilior, videlicet requiri attentionem internam, adeò quiri attentionem internam ex praecepto Ecclesiae, ut si quis interiorius sponte alienis cogitationibus se occupet, non satisfaciatur praecepto Ecclesiae de horis dicendis. hanc tenet Maior in 4. d. 12. quaest. 7. Caietanus, hac q. 83. art. 13. Sotus lib. 10. de iustitia quaest. 5. artic. 5. sic.

N n 3 conclus:

conclus. 7. Nauarr. tract. de orat. c. 13. n. 18. 19. 20. & plerique recentiores. Eadem videtur esse D. Thomæ in 4. d. 15. q. 4. art. 2. quæstioncula 4. ad 2. ubi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.*

Probat hanc sententia Primò, Quia Ecclesia in Concilio Lateran. districtè præcepit, ut *Officium diuinum celebretur studiosè pariter & deuotè*, ut pater cap. Dolentes: atqui deuotio consistit in actu interno, & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde Glossa, *Deuotè, quantum ad officium mentis.*

Dices, Solùm præcipi deuotionem externam, quæ sita est in eo ut quis se gerat in speciem orantis.

Contrà Primò, Quia deuotio externa sine interna, non est deuotio; sed simulatio deuotionis: vnde qui sic orat, non potest dici deuotè orare.

Secundò, Quia ut satisfiat præcepto Ecclesiæ, non requiritur externa deuotio, v.g. externus habitus precantis, genuflexio, &c. præsertim cum Officium priuatim recitatur: nam sufficit deuotio interna.

Probat hanc Secundò, Quia Ecclesia præcipit Clericis verum actum orationis & laudis diuinæ: atqui ad talem actum requiritur interna attentio & reuerentia: ergo simul præcipit internam attentionem. Minor probatur, quia oratio potissimum consistit in actu interno, ut docet D. Thomas: est enim colloquium cum Deo: vnde requirit attentionem & reuerentiam erga Deum. Confirmatur, quia qui exterius profert verba orationis absque animo orandi, verè non orat: sicut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

65 Tertiò, Probat hanc ex contrario fundamento, Ecclesiæ potest fieri potest præcipere actus internos, præsertim si necessarii sunt ut actus externi sint actus virtutis: ergo potest præcipere internam attentionem & reuerentiam, sine qua actus exterior orationis non est virtutis opus.

Antecedens probatur Primò, Quia alioquin omnibus Ecclesiæ præceptis posset satisfieri per meram simulationem & hyprocrisim. sic enim satisfaceret præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui accederet animo carpendi vel irridendi diuina mysteria, & præcepto de annua confessione, qui confiteretur omnino fictè & absque consensu in absolutionem, quod sanè videtur absurdum.

Secundò, Potestas Ecclesiæ præceptiua non extenderet se nisi ad externam disciplinam sancendam, nec posset aliquid præcipere cum his circumstantiis, quibus vtile est ad salutem, quod etiam absurdum videtur: tum quia valde parua esset Ecclesiæ potestas, contra illud Domini, Matthæi 10. *Quidquid alligaueritis super terram, erit ligatum & in celis*, tum quia omnis potestas gubernandi, si sit perfectæ, potest præcipere vtilia ad suum finem: atqui finis, quem respicit potestas ecclesiastica, est salus animarum: sicut finis quem intuetur potestas politica, est tranquillitas externa: ergo potest præcipere ea, quæ ad hunc finem sunt opportuna, sicut potestas politica potest præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem sunt conducibilia.

Tertiò, Sicut homo constat animo & corpore, & Christianus, quæ talis, fide interna & professione externa: ita opus vtriusque ut perfectum sit, debet constare actu interno veluti forma seu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum sine bona voluntate interna est veluti cadaver seu corpus priuatum vita, & nullius momenti ad finem Christiani: atqui Ecclesia potest præcipere actum completum, ut ita dixerim, animatum hominis Christiani: ergo potest præcipere actum internum ad hoc necessarium. Confirmatur, quia potestas præcipiendi debet habere iustam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur: sed horum conditio est ut consentiant virtute interna, veluti anima, & professione externa, veluti corpore: ergo potestas Ecclesiæ non solum ad externos actus, sed etiam ad internos, tamquam necessarios ad

constituendum integrum opus hominis Christiani, se extendit.

Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondetur Primò, Probabile esse, Ecclesiæ posse quosdam actus internos etiam per se præcipere & vetare. tenet Adrianus quodlib. 8. quæst. 1. & Albertus Pighius lib. 6. de ecclesiastica hierarchia cap. 16. quæ sententia multis rationibus probari posset: sed id ad 1. 2. quæst. 96, pertinet.

Respondent Secundò, Etiam si Ecclesia non possit actus internos per se & solitariè acceptos præcipere, potest tamen eosdem præcipere quatenus sunt necessarii ad externos debito modo præstandos, videlicet ut sint actus virtutum & idonei ad finem supernaturalem, siue ut fiat opus completum hominis Christiani. Itaque cum possit præcipere orationem & auditionem Sacri, potest etiam præcipere eam attentionem & reuerentiam, sine qua oratio & auditio Sacri non sunt actus religionis. sic cum possit præcipere confessionem annuam, potest etiam præcipere examen conscientie & internam contritionem, sine quibus confessio non est legitima.

Ex hac sententia sequitur, eum qui recitauerit non animo orandi, sed legendi tantum aut ediscendi, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ac proinde peccare mortiferè, quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei præceptum erat, oratio enim sine animo orandi, non est oratio. Similiter, si sponte distractus fuit, etsi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. Vnde vltèrius sequi videtur, in vtroque casu teneri repetere, & nisi repetierit, non posse fructus percipere, quia opus præceptum non præstitit: præceptum enim erat ut deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores.

Aduerte tamen, quosdam DD. huius sententiæ non improbabiler opinari, eum, qui recitauerit animo orandi, etsi sponte distractus fuerit & mortiferè peccarit, non teneri repetere, quia substantiam operis præcepti præstitit: deuotionem enim solum præcipi ut circumstantiam, ut opus conuenienti modo fiat, sic ut qui communicat indignè, satisfacit præcepto Ecclesiæ de annua communione, & qui reddit debitum ex odio, satisfacit obligationi iustitiæ, multoque minùs teneri ad restitutionem fructuum, quia illi soli iubentur restituere, qui officium omiserunt, non qui negligenter vel distractè dixerunt. Ita Toletus lib. 2. cap. 12. & Medina C. de orat. q. 16.

Petes, Vtrum attentio ad verba sufficiat?

Caictanus verbo Horæ, §. Quoad tertium enumeratis quatuor supradictis attentionibus, ait quamuis ex illis sufficere. Idem sentiunt ferè ceteri Doctores. Sed hæc sententia nisi explicetur, non videtur differre à sententia eorum, qui non requirunt attentionem, nisi externam: si enim attentio ad verba sufficit, non opus est attentione interna: nisi aliàs periculum sit in verbis errandi. Deinde videtur esse contra D. Thomam, qui hoc art. 13. expressè ait, *maximè necessarium esse attentionem circa finem orationis, id est, circa Deum, & ea, quæ à Deo petuntur.*

Respon. Attentionem ad verba sufficere, supposito animo orandi & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quandam, saltem confusam ad Deum, qui enim vult orare, hoc ipso etiam censetur velle attentionem & reuerentiam debitam adhibere. Confirmatur, Quia oratio est colloquium cum Deo, & petitio decentium à Deo. atqui colloquium & petitio postulat attentionem saltem confusam ad eum, qui cum colloqueris, & à quo petis, & ut verba ad ipsum cum reuerentia dirigas. Sic intellige prædictos DD. Itaque requiritur attentio saltem confusa ad Deum & ad verba, eaque sufficit. Vnde si quis cum hac posset simul ad alia attendere, (sicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures simul epistolas dictant) satisfaceret præcepto Ecclesiæ, nec peccaret mortiferè. ut docet Nauarrus de oratione cap. 13. num. 23. peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam.

Perfectissi

66

Ad argumen-
ta sententiæ
diuersæ.

Quomodo
possit præci-
pere actus in-
ternos.

67

Confessoria
duo.

Recitans abs-
que animo
orandi vel
non deuotè.

68

Sententia
quorundam
probabilis.

69

Attentio ad
verba an suf-
ficiat.

Respon.

Attentio con-
fusa ad Deum
& ad verba.

70
Vary modi ve
citadi preces.

Perfectissimus tamen modus recitandi horas est, quo ita recitas, ut sensum verum Psalmorum, & ceterorum percipias, illique affectum ubique accommodes. Proximus est, ut dum sensum non assequeris, interea aliquid pii de diuinitate vel humanitate Christi mediteri: nam ut recte Caietanus art. 13. docet, licitum est, dum sacra verba pronuntiantur, aliquid pii meditari: non enim opus est circa verba attendere, nisi quantum opus ut in illis non erretur. Tertius & infimus est, quando nec sensum percipis, nec aliquid pii distincte meditaris, sed solum das operam ut sacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad sensum Ecclesie; nempe intendendo singula accipere in eum sensum, quo Ecclesia intelligit, & ea à Deo petere, quæ ipsa in illis petit, & illis laudibus illum celebrare, quibus ipsa celebrat.

Facile præcepto Ecclesia
satisfacere.

Hinc patet, facile esse præcepto Ecclesie in hac re satisfacere, quia nihil aliud requirit, quam ut animo orandi & laudandi Deum, illa sacra verba recitemus, ad ipsum ea dirigendo, nec quidquam profanum sponte voluamus animo, quod attentionem necessariam ad verba & reuerentiam in Deum excludat.

Dico Spons, quia si quis distrahatur inuitus, seu non aduertens se distrahi, non peccat, quod enim non est voluntarium, non potest esse peccatum.

71
Quomodo sit
virtualis at-
tentio, dum
animus di-
strahitur.

Nec obstat, quod tunc in illa oratione non videatur esse attentio, quia etsi non sit actualis attentio, est tamen virtualis, quæ sicut in omni alio opere, ita etiam in oratione sufficit. Censetur autem ibi esse virtualis attentio, ratione propositi, ex quo illa oratio est inchoata & continuata. cum enim ex intentione attentè & reuerenter orandi processerit, hoc propositum censetur manere per totam orationem, nisi expresse vel implicite reuocatum fuerit. Expresse reuocatur, si expresse nolis amplius attendere. Implicite, si aduertens tuas distractiones, negligas mentem reuocare. tunc enim quod post hunc neglectum recitas, non amplius sequitur ex primo illo proposito attentè orandi; sed alio, negligenter. Si primum propositum nullo modo reuocetur, vel si reuocatum instauraretur, manet per totam orationem, quæ ex illo sequitur. quandocumque enim multæ actiones longa serie ex aliqua intentione sequuntur, illa intentio virtute per omnes illas actiones manere censetur, ut 1.2. q. 1. ostensum est. Vnde patet, etiam attentionem virtute manere: si enim propositum attentè orandi manet, etiam attentio in illo proposito tamquam in sua causa manet. Vbi tamen aduertendum est, non esse necessarium ut quis semper initio officij distincte proponat recitare attentè & reuerenter, sufficit ut in genere velit dicere officium more consueti. sicut ad alias actiones, quas ex habitu & consuetudine obimus, inchoandas sufficit confusa apprehensio & generale propositum faciendi opus consuetum. cum enim hæc consuetudo orta sit ex multis actibus distinctis & perfectis, id quod ex ea postea agitur, ex vi præcedentium actuum fieri videtur.

72
Sufficit ut
confuse pro-
ponat.

D V B I T A T I O XII.

Quæ formula in horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitanda.

73
Breuiarium
Romanum.

Respondeo & dico Primò, Omnes qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præscriptum Breuiarii Romani, iussu Pij V. editi: exceptis Capitulis & Conuentibus, qui iam à ducentis annis ante editionem illius alio vsi fuerunt. habetur expresse in Bulla Breuiario præfixa, ubi id præcipitur, & additur, eos nisi hac sola formula satisfacere non posse.

Qui non te-
nentur acce-
ptare Breui-
arium Pij V.

Vbi Notandum est Primò, Eos, qui alio Breuiario à ducentis annis sunt vsi, (ut sunt multæ illustres Ecclesie, & Ordines Regularium, ut Dominicani, Carmelitæ, Carthusiani, Benedictini) non teneri ad acceptandum Breuiarium Pij V. qui verò minore tempore teneri: etiam si eorum formula à Sede Apostolica fuis-

set approbata; quia Pontifex absolute omnia abrogat quæ ducentos annos non habent.

Notandum Secundò, Permitti Capitulis, quorum Breuiarium ducentos annos antecedit, ut cum Romano illud commutent: si tamen Episcopus & vnuersum Capitulum consentiat. In Monasteriis tamen exemptis non requiritur consensus Episcopi, sed sufficit Capituli, & Prælati. Hinc sequi videtur, beneficiarios & Regulares illius Ecclesie, quæ Romanum nondum admisit, & suum legitime retinet, non posse etiam dum priuatim extra chorum recitant, sequi Romanum: quia quicquid suæ Ecclesie se conformare debet, ut docet D. Thomas quolib. 6. art. 8. & colligitur ex cap. De his. 13. & cap. 14. Placuit, d. 12. vbi statuitur, ut omnes Clerici & Ecclesie Prouinciales eundem in psalendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint. Confirmatur ex Clementina Dignum, de celebrat. Missarum, ubi Concilium Viennense indulget Clericis & Religiosis habitantibus cum Episcopis & Cardinalibus, ut loco sui officij recitent officium sui Prælati: ergo seposita dispensatione tenentur ad officium suæ Ecclesie.

An priuatim
licitum sit
officiū Pij V.

Nihilominus contraria sententia est probabilis, videlicet posse priuatim Romanum Breuiarium ab illis recitari. Primò, Quia nulla est necessitas, nec vllum ius expressum, cur priuatim teneantur se magis conformare Ecclesie particulari, quam Ecclesie Romanæ, quæ est mater omnium Ecclesiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundò, Quia Pius V. etsi insinuet in Bulla, non esse mutandum officium publicum ducentorum annorum absque consensu Episcopi, & Capituli, nihil tamen dicit de priuato: tacite ergo permittit illud mutari. Tertio, Quia iam passim dicitur esse talis consuetudo, idemque licitum esse docent multi recentiores. Nec obstant in contrarium adducta; nam cap. De his, & cap. Placuit, loquuntur aperte de officio publico, non de eo quod priuatim dicitur. Clement. Dignum, permittit non tantum ut dicant Romanum, sed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis vel Episcopus, cui cohabitant, recitat; quod sine hac indulgentia non licuisset.

Probabile est
licere.

Tertio, qui nullum habent beneficium, sed titulo patrimonij sunt ordinati, secundum Nauar. cap. 25. n. 107. quoduis Breuiarium approbatum legere possunt; quia possunt se cuius Ecclesie conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V. non videntur excepti. non enim sunt insiti alicui Ecclesie particulari, cuius vsus sit ducentorum annorum.

75

Quartò, Eos qui officium nouum Pij V. legunt, non obligari diebus in rubrica præscriptis ad horas paruas B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad psalmos poenitenciales, aut Graduales: ut expresse habetur in Bulla. si tamen in aliqua Ecclesia iam erat consuetudo, ut officium beatæ Virginis in choro diceretur, vult Pontifex hanc consuetudinem in suo vigore permanere; quod intellige, quo ad illos dies, quibus secundum rubricas Breuiarii noui est recitandum, non aliter, ut etiam notauit Petrus Arragon. q. 89. a. 11. decet enim ut rubricæ proprii Breuiarii seruentur. Vnde si alicubi talis consuetudo erat recepta instar legis, sub peccato mortali obligantis, etiam nunc post nouum Breuiarium obligabit. Secus de consuetudine officij Defunctorum, &c. Quicumque tamen fidelium diebus in Breuiario præscriptis legerit officium B. Virginis vel Defunctorum, consequetur indulgentiam 100. dierum de poenitentis iniunctis, qui Psalmos Poenitenciales, vel Graduales, 50. dierum, idque toties, quoties id præstiterit, ut ibidem habetur. quod valde notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij sub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex consuetudine, ut quidam Doctores affirmant. Sed non puto hanc consuetudinem apud omnes tam strictè receptam: satis enim constat, plurimis locis id non fuisse seruatum. vnde spectanda est consuetudo Ecclesiarum, & quo modo ea censeatur ibidem recepta, ut indicat Siluester v. Hora, qu. 5.

76
Hora parua
B. Virg. offi-
cium defun-
ctorum, &c.

Indulgentie
recitantibus.

Quintò, mutationem officij etiam dedita opera, non

Mutatio officij non est peccatum mortale.

esse peccatum mortiferum, ut si loco officij de feria, dicatur de sanctissima Trinitate, vel de venerabili Sacramento, vel de B. Virgine. aut contra loco officij de festo, dicatur de feria. Ita Caiet. ver. Horæ, c. 2. Silu. ver. Hora, n. 15. & alij passim. Azorius lib. 10. Instit. Moral. c. 10. dub. 2. dicit hanc esse communem omnium sententiam. Nec refert etiam si sit beneficiarius vel Religiosus; etsi Angelus hos excipiat. Ratio est, quia id, quod Ecclesia primario præcipit, est ut septem horæ canonicæ quotidie recitentur. ut autem dicatur de hoc vel illo festo, hac vel illa forma, solum pertinet ad modum & circumstantiam secundariam officij, quæ non est tanti momenti. Itaque substantia præcepti servatur, quodcumque officium Breuiarij concessi dicatur. Vnde qui etiam prudens omisso proprio aliud recitant, non tenetur repetere, ut rectè Siluester supra, quia quæ ad substantiam legis pertinent, etsi cum peccato veniali, iam implevit. multò minus tenebitur, si per inadvertentiam muravit.

Valde tamen laudabile est repetere vel totum officium, si aliud per errorem vel sponte recitatum est, vel saltem ea, quæ ad proprium officium pertinebant; etiam si solum esset Hymnus, vel Antiphona, vel Lectio aliqua.

78
Tempus.

Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico servata est consuetudo recepta, in privato, etsi laudabile sit ut singulæ horæ suis temporibus & intervallis orentur, tamen ad vitandum peccatum mortiferum, sufficit ut recitentur eo intervallo, quod est inter medium noctis præcedentis & sequentis: qui enim interea temporis horas recitauerit siue initio, siue in medio, siue in fine, satisfacit substantiæ præcepti.

79
Preces matutine & Laudes vesperi.

Vbi Notandum est Primò, Ex consuetudine licitum esse recitare preces nocturnas & Laudes pridie ad vespem, ut Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imò etiam ante solis occasum, nempe post tempus Vesperarum & Completorii, ut docet D. Th. quod lib. 5. art. 28. vnde vbi hæc absoluta sunt in Ecclesiis hora quarta pomeridiana, licitum erit priuatum nocturnum officium sequentis diei inchoare, huic Laudes adiungi, vel seiungi, & in alterum diem differri possunt. Paræ horæ non possunt dici pridie, sed solum post mediam noctem. possunt tamen omnes usque ad Vesperas exclusivè ob aliquam honestam causam recitari manè, teste Nauarro, imò si causa iusta adsit, etiam Vesperæ adiungi possunt, teste, Caietano, quod aperte habetur cap. 1. de celebratione Missarum, supra citato, ut si instaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorum interpellatio, imò maior quies & deuotio, posset legitima causa censeretur, ut notat Caietanus.

Est tamen peccatum veniale, si ultra iustum tempus absque causa differantur.

80
Mutatio ordinis precum.

Notandum Secundò, Non esse peccatum mortiferum mutare ordinem horarum, ut si prima dicatur ante Laudes, vel Vesperæ ante Primam, quia ordo horarum extra chorum non est sub præcepto, nisi secundario, & tamquam circumstantia minoris momenti. vnde etiam facile datur iusta causa mutandi, ut si à viro gravi inuitetur ad recitandas horas posteriores, vel si in choro dicantur, & tu priores nondum persolueris. Ita Toletus lib. 2. cap. 13.

81
Sacrum ante preces matutinas.

Notandum Tertiò, Non esse etiam peccatum mortiferum, facere Sacrum ante preces nocturnas, seu Matutinum, iuxta Sorum lib. 10. q. 5. art. 4. quem sequuntur multi recentiores, Victoria, Canus, Mantius, Penna, Henriq. vide ipsum lib. 9. de Missa cap. 24. n. 7. quia nihil iure de hoc præceptum, nec consuetudo contraria est recepta sub peccato mortali. non enim est villa necessaria connexio aut dependentia sacrificij ab illis precibus, ut idcirco debeant præcedere. & sanè mirum esset inuersionem illius ordinis esse peccatum mortiferum, cum nec ipsæ horæ inter se tam necessarium ordinem habeant. Vnde ex causa rationabili poterunt interdum postponi sacrificio absque omni peccato, ut docet Fumus v. Missa, n. 3. & Petrus Arragon. 2. q. 83. art. 12.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Constat 4. Dubitationibus.

EQVNTVR actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent sacrificium & adoratio; his enim manifestissime cultus deferatur, sacrificio per rem externam, adoratione per corporis gestum. Sacrificio affines sunt oblationes & primitiæ, de quibus etiam breuiter aliquid dicemus.

DUBITATIO I.

Quid sit adoratio.

Notandum Primò, Adorationē Græce dici προσκύνησις, quasi dicas ad osculationem, à κύνω, quod προσκύνεισιν, idem est quod κύω osculor, ut ex Homero constat. solent enim antiqui venerari homines & deos, osculando genua, vel caput vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbum כִּנְיָה, quod se incuruare significat, à verbo כָּנָה, aliquando per כָּרַע, quod seruire. Hinc factum est ut 70. & Scriptores sacri noui Testamenti adorationis actum sæpè exprimant per verbum δουλεύειν & λατρεύειν, (quæ significant idem quod seruire) sicuti Hebræismum.

Notandum Secundò, Omnia hæc nomina esse communia Deo & creaturis, & quemuis cultum honorarium, siue is religiosus sit siue politicus, significare. aliquando enim significant honorem qui tribuitur hominibus vel Angelis: nam Genes. 18. Abraham adorauit in terram Angelos & Gen. 19. Loth adorauit Angelos pronus in terram. 1. Reg. 1. Inclinauit se Bethsabæe & adorauit Regem. & infra, Nathan adrauit Regem pronus in terram, & alibi sæpè. quibus locis apud 70. est προσκύνεισιν, Hebræicè כִּנְיָה. Eadem alibi significant honorem diuinum. Exod. 20. v. 5. Non adorabis ea. 70. Οὐ προσκυνήσεις. Hebr. כִּנְיָה. Sic Matth. 4. Adoratio & προσκύνεισιν accipiuntur pro cultu diuino. Pari modo δουλεία aliquando accipitur pro cultu diuino, Gal. 4. δουλεία, id est, qui non sunt naturæ dij, seruiebatis, Græcè δουλεύσατε. aliquando pro cultu & obsequio humano, ad Galat. 5. Per charitatem seruite inuicem, Græcè δουλεύσατε. sic λατρεύειν apud profanos significat obsequia seruilia obire, famulari, & seruiliter aliquem colere; (ut ex Hesychio & Suida patet) tamen in nouo Testamento, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri semper accipitur pro cultu qui Deo debetur. Vide D. Augustinum lib. 10. de ciuit. cap. 1. & Ludouicum Viuem ibidem.

1
Nomina cultum significantia sunt communia Deo & creaturis.

Ex his patet, quando in Scripturis vel Patribus inuenitur nomen adorationis, vel cultus vel seruitutis, vel aliud æquiualens, ex subiecta materia & circumstantiis iudicandum, utrū accipiat pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipsa per se generalia sunt, & nunc sic, nunc aliter vsurpantur: quod est valde notandum contra hæreticos.

His positis. Adoratio dupliciter accipitur, Primò, Generatim, ut complectatur etiam sacrificium & oblationem. Sic Ioan. 4. Venit hora quando neque in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitur Patrem, nempe per sacrificium. nam de loco, vbi Deo sacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo enim erat quæstio inter Iudæos & Samaritas. sic sæpissimè accipitur in Scripturis.

2
Adoratio generatim.

Secundò, Propriè; & sic nihil est aliud quàm honor externo corporis gestu exhibitus, ut genuflexione, capitis apertione, inclinatione, osculo manus & pedum, corporis in terram prostratione, &c. his enim & similibus modis alios honoramus, testamur enim nostram submissionem & alterius excellentiam. Itaque adoratio propriè

3
Speciatim.

Proprie consistit in externo illo gestu, quatenus est signum internæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis erga alterum, & consequenter illius quoque excellentiæ.

8
Omnis externa adoratio per se adiaphora.

Notandum est, etiam omnem externam adorationem secundum se esse adiaphoram, & posse tam creaturis quam Deo exhiberi: nam genuflexio, & totius corporis in terram prostratio, (quæ summæ videntur adorationes) etiam hominibus exhiberi solent, ut ex Scripturis patet, Gen. 43. & 50. 3. Reg. 1. 4. Reg. 4. Actor. 10. Itaque à sola mentione pendet quod per hæc, ista vel illa honoris species deferatur. si enim externa illa submissionis nota intendas te alteri submittere tamquam Deo, & testari eius diuinitatem, erit cultus latræ; si ut amico Dei, erit dulz; si ut viro sapienti, potenti, erit obseruantia politica. Vnde idem actus externus, quatenus successiue potest procedere à diuersa intentione, & accipi ut signum diuersæ excellentiæ in honoratis, & diuersæ æstimationis reuerentiæ & submissionis in honorante, potest successiue esse actus latræ, & dulz, & obseruantia politica,

D V B I T A T I O II.

Quid sit sacrificium proprie dictum.

6
Hæreticorum sententia.

Hæretici, ut excludant vnicum & verum Ecclesiæ sacrificium, ita rationem sacrificij explicant, ut vel omne opus bonum, vel saltem omne id quod Deo offertur, velint esse proprie dictum sacrificium. vnde Philippus Melanchthon in Locis communibus, tit. de sacrificio Eucharistico, sacrificium dicit esse omne opus, quod Deo reddimus, ut eum afficiamus. & Caluinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 13. 16. 17. omnem oblationem, etiam si nulla fiat circa illam immolatio, vult esse verum sacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, ut refert Gregorius à valentia Apol. de sacrificio Missæ, & Bellarm. lib. 1. de Missa cap. 2.

7
Non omne opus bonum est proprie sacrificium.

Sed certum est, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem esse verum & proprie dictum sacrificium.

Prior pars probatur Primò, Quia apud omnes Gentes sacrificium est aliquod opus speciale, cuius laus in eo sita est, quod per illud colatur diuinitas. nam ut D. Aug. lib. 10. de ciu. cap. 4 ait: *Nemo unquam sacrificandum censuit, nisi ei quem aut Deum sciuit, aut putauit aut finxit.* Hoc autem non conuenit cuius operi bono, ut ieiunio, elemosynæ; hæc enim per se nullum cultum præ se ferunt, sed solum castigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Ad sacrificium requiritur sacerdos & altare.

Secundò, Quia ad sacrificium requiritur sacerdos, & altare. Sacerdos quidem, quia offerre sacrificium est proprium munus sacerdotis, ut constat ex Apostolo ad Hebr. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia.* Hinc Ozias Rex, cum non esset sacerdos, & sacrificium offerre vellet, à Deo punitus fuit; quia officium sacerdotibus proprium usurpauit. 2. Paralip. 14. & Saul ob eandem causam à Deo reiectus & priuatus regno, 1. Reg. 13. Idem confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos sacrificus & sacerdos idem valent: & apud Græcos ἱερεύω sacrificare, dicitur ab ἱερεύς, quod sacerdotem significat: vnde perspicuum est, sacrificare esse proprium sacerdotum.

Altare requiri constat tum vñu omnium Gentium, tum ex Scripturis, ubi altaria non leguntur erecta, nisi ad vñum vel ad significationem sacrificij. nam etiam illud filiorum Ruben & Gad, de quo Ios. 22. erectum fuit ad sacrificium, non quidem ut in illo offerretur, sed ut per illud posteritati significarent se habere ius offerendi sacrificij cum reliquis tribubus, quæ transierant Iordanem: tum denique quia altare nomen habet à sacrificio apud Græcos & Hebræos; Græcè enim altare dicitur θυσιαστήριον à θύω, quod sacrificium significat: & Hebræicè altare dicitur מזבח à זבח quod sacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum esset sacrificium, omnis homo iure naturæ proprie esset sacerdos; quia iure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id est absurdum & contra commune iudicium generis humani: sic enim nascentur sacerdotes, non consecrabuntur, & semine sacerdotum erunt.

Dices, Opus bonum esse sacrificium, non quidem per se, sed ut sit ad honorem Dei; sic enim est cultus Dei.

Respondeo, Primò, Nihilominus sequitur omnem hominem iure naturæ esse proprie sacerdotem; quia Deum bonis operibus colere debet. Secundò, Hinc solum conficitur, omne opus bonum à virtute Religionis imperari posse, & ad finem sacrificij (qui est honorare Deum) dirigisse autem imperatum à tali virtute, nihil ponit in actu externo, sed tantum insinuat ipsum ab effectu latræ procedere: quod non sufficit ut fiat proprie actus Religionis, (sicut adoratio, laus, votum, iulugandum) cum non ideo speciem cultus præ se ferat: multò minus sufficit ut sit sacrificium, quod perfectissimum cultum continet.

Nec obstat quod contritio, elemosyna & quoduis opus iustitiæ, in Scripturis vocetur sacrificium. Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* & psal. 4. *Sacrificata sacrificium iustitiæ ad Hebr. vñ. Beneficentia & communio nolite obliuisci; talibus enim bonis premietur* (Græcè ἱεραγεύω, placatur) Deus: quia nomen sacrificij ibi large sumitur pro omni opere, quod instar sacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chrysost. in Psal. 95. ubi decem genera talium sacrificiorum enumerat. Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, De- *Decem genera* precatationis. Tertium Iubilationis. Quartum, Iustitiæ. *sacrificiorum.* Quintum, Elemosynæ. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Predicationis. Decimum, Beneficentiæ in Sanctos. Quando strictè & proprie accipitur, à bonis operibus distinguitur. 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quam victima, Ose, 6. Misericordiam volo, & non sacrificium.* Psal. 50. *Si voluisses sacrificium, dedissem.* vide Melchiorum Canum lib. 12. de locis, cap. 13. Rursus non obstat illud Augustini lib. 10. de ciuit. cap. 6. *Sacrificium verum est omne opus bonum, quod agitur, ut sancta societas inbeateatur Deo; re-* *Omne opus bonum quo modo sacrificium dicitur.* *latum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus: quia accipit nomen sacrificij latè pro omni opere, quo assequimur sacrificij finem seu effectum, qui est adhaerere Deo, ei que placere. vocat tale opus sacrificium verum, ut distinguatur à sacrificio externo animalium; non quod perfectiorem rationem sacrificij habeat: sed quia effectum sacrificij perfectius præstat: melius enim Deum placat quam externum solum. Hanc esse mentem Augustini patet ex cap. precedente. Simili modo Dominus Ioan. 15. dicit, Ego sum vitis vera; nimirum quia mysticè præstat excellenter ea quæ vitis sunt. Sic tyrannus dicitur verus leo: abstinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiusmodi formæ loquendi crebræ sunt non solum in Scripturis, sed etiam in vñu quotidiano.*

Altera pars probatur. Primò, Quia Scriptura passim distinguit oblationes à sacrificiis. Psal. 50. *Obiiciones & holocausta* Psal. 39. *Sacrificium & oblationem nolui.* ad oblationem esse Hebr. 5. *Ut offeras dona & sacrificia.* Secundò, Quia multa sacrificia in Scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non possunt dici sacrificari, ut primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretiosi, byssus, & similia. Vide Exod. 25. & 35 ergo sacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad sacrificium requiritur aliqua rei mutatio, ut statim ostendam: hoc autem non requiritur ad oblationem. Quartò, Sacrificare est proprium sacerdotum, oblationes facere quivis potest. Quintò, Ad sacrificium requiritur altare; ad oblationes minimè.

His refutatis, notandum est, ex Scripturis colligi, quinque ad perfectum & proprie dictum sacrificium requiri. Primum, Ex parte ministri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci.

Ex

diminuer.

Ex parte *ministri* requiritur ut sit sacerdos, ut ex Apostolo ad Hebr. 5. & ex aliis iam dictis num. 7. constat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum sacrificium est deputatus. Ratio est, quia cum sacrificium sit præstantissimus cultus externus, quo divinitas ab hominibus colitur; par est ut non fiat passim à quovis, sed à personis selectis, ad hoc peculiariter deputatis, ut nomine omnium faciant, per quos & ceteri censeantur Numen colere & sacrificare. Vnde apud omnes Gentes sunt aliqui peculiariter deputati, ut numen, quod sibi delegerunt, publico nomine colant & placent. Horum est offerre sacrificia. Idem patet ex veteri Testamento, ubi sacrificia non nisi à sacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia sacrificium est præcipua cærimonia externa, qua populus in vnum nomen religionis conspirat. per illud enim omnes simul instar vnius corporis Deum colunt, & religionem suam testantur. oportet enim aliquas esse actiones ac cærimonias externas, quibus non solum singuli seorsim, sed etiam tota Resp. iunctim, veluti vnum corpus politicum vna eademque religione imbutum, diuinum Numen veneretur, eiusque summum principatum & suam subiectionem profiteatur; cum etiam omnes simul Deo subiecti sint, & totum bonum commune ab ipso dependeat. Itaque cum inter has primum locum teneat sacrificium, necesse est ut sint aliquæ personæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ sacerdotes dicuntur.

12
Qui sacerdotes in lege naturæ fuerint.

Nec obstat quod in lege naturæ non videantur fuisse sacerdotes, cum tamen fuerint sacrificia: quia tunc vel primogeniti erant sacerdotes, ut docet Hieronymus in quæst. Hebraicis, agens de Melchisedech. ubi dicit, esse traditionem Hebræorum omnes primogenitos à Noë usque ad Aaron fuisse sacerdotes: iidem etiam habebant auctoritatem quasi regiam, & multas alias prærogativas; ut eruditè ostendit noster Pererius tomo 1. in Gen. cap. vi. In eadem sententia est Eucherius, Glossa, & Lipomanus in illud Gen. 25. *Vende mihi primogenita tua* Vel certe quivis paterfamilias sicut habebat auctoritatem quasi regiam in suos, ita etiam sacerdotalem; quod etiam est valde verisimile, illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis suis sacrificabat, eosque sanctificabat, ut habetur c. 1. lib. Iob. Adde, quod iam tunc etiam peculiari instinctu Dei fuisse ad sacrificandum impulsos, ut Abel, Abraham, Iob, & similes, qui hoc ipso fuere constituti sacerdotes, quo potestatem sacrificandi acceperunt. Similiter non obstat quod in lege veteri agnus Paschalis à singulis familiis immolabatur, ut constat Exod. 12. quia singuli patresfamilias ad hoc sacrificium erant sacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei, vel antiqua auctoritate, quæ erat tempore legis naturæ, concessu Dei quoad hoc sacrificium perseverante, in reliquis abolita; cuius signum est, quod sacrificium agni Paschalis institutum fuerit ante legem veterem, & ante huius legis sacerdotium. Vnde in eo instituendo servata est consuetudo, quæ erat tempore legis naturæ: nempe ut à singulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulo post in monte Sina quoad alia sacrificia est abolita, instituta sacerdotio Aaronico.

Res sensibilis.

Secundò, Ex parte *materia* requiritur res aliqua sensibilis externa, viva vel in anima: omnia enim, quæ sensu gentium, vel in Scripturis dicuntur propria sacrificia, versantur in re huiusmodi.

13
Mutatio.

Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, vel aliqua alia conveniens mutatio. hoc enim potissimum differt sacrificium ab oblationibus. Probatum Primò, Nam omnia sacrificia legis naturæ, & veteris, quantum ex Scripturis colligi potest, fiebant non simplici oblatione ad altare Domini, nec sola elevatione; sed rei destructione facta ad honorem Dei. quædam enim per occisionem sacrificabantur, ut viuentia; quædam per combustionem; ut carnes animalium occisorum, & res inanimæ solidæ, ut simula, sal, thus: quædam per effusionem, ut sanguis, vinum, aqua, vide c. 1. & 2. Levitic. Idem patet ex sacrificiis ethnicorum. Secundò,

Idem colligitur ex ipsis nominibus: nam *sacrificare* Græcis est *θύειν*, Hebræis *זָבַח* quorum utrumque significat occidere, mactare: & nomen sacrificandi etiam dicitur à re aliqua sacra facienda, tamen sæpius accipitur pro occidere, quod signum est, sacrificium, vel ipsa rei interemptione fieri, vel cum ea coniunctum esse. Ratio est, quia cum res perimitur, eripitur vñibus humanis, & perfectius videtur tota in honorem Dei cedere, & significare supremum eius in omnia dominatū, omniāque ab ipso pendere. Nec obstat, quod in sacrificio panis & vini, quod obtulit Melchisedech Gen. 14, non videatur vlla facta mutatio: quia et si Scriptura non explicet quomodo obtulerit; non videtur tamen dubitandum. quin eo modo, quo aliæ res inanimæ sacrificari solent, id fecerit, nimirum sistendo totum in altari coram Deo, deinde aliquam partem igne consumendo, vel libando: fruges enim in sacrificiū torrerent vel incendi solent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita consumi quando non erat holocaustum, sed particulam aliquam, reliquis reservatis sacerdoti, & aliis, qui sacrificij debebant esse participes: ut fieri solet in hostiis pacificis.

Aduertendum tamen, non esse necessarium ad rationem sacrificij, ut res perimatur sicut in peremptione rei, ita etiam conuersione vñus in alteram, supremum dominium & suprema potestas Dei, nostræque subiectio & seruitus designari potest: ac proinde talis conuersio, à Deo in sacrificium institui potest: ipsius enim est constituere, quibus rebus & signis coli debeat, & supremum sum principatum significari velit. vnde potest quasuis res, & quasuis mutationes ad hoc idoneas assumere. Sic in noua lege sacrificium constituit in conuersione panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi, per verba consecrationis. & simul potestatem ad sic offerendum dedit, sacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simil modo potuisset instituere in conuersione aquæ in vinum vel in sanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in serpentem, serpentis in ouem, &c. data hominibus potestate accommodata ad hæc per verba vel alia signa sensibilia efficienda.

Petens, Cum in conuersione vñus in aliud, duo sint, id quod conuertitur (quod definit esse secundum suam speciem) & id in quod conuertitur, quod incipit esse vel absolute, (ut si ante non erat) vel secundum quamdam sui replicationem, utrum ex duobus censeatur hostia?

Resp. Id in quo fit conuersio: id enim potissimum intenditur per illam actionem: quia ut illud incipiat esse, alterum desinit: & hoc illius veluti materia. vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem conuersiuam ut ponit terminum ad quem, quam ut tollit terminum à quo. Exemplum habemus extra mysterium Eucharistiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuersionem thuris in suffitum. hic enim potius sacrificatur suffitus, in quem thus conuertitur, quam ipsum thus, quod est suffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocaustorum & aliarum rerum quæ per ignem offeruntur. Vnde non est mirandum, in sacrificio Eucharistiæ hostiam esse Corpus Christi, in quod fit conuersio, non panem, qui conuertitur; quamuis eadem actione etiam offeratur panis secundariò & comitanter. totum enim, quod ibi fit, ad diuinum principatum, nostramque subiectionem testandam agitur. Quod si in aliqua conuersione intenderet magis honorari desitione termini à quo; tunc terminus à quo esset hostia, & ratio sacrificij consistere in actione conuersiuâ, quatenus illum tollit è medio. Exemplum dari posset in occisione animalium. si illa actio non solum esset destructiuâ, sed etiam productiuâ formæ cadaueris, (ut multi volunt: tunc enim esset verè & propriè conuersiuâ; & sic daretur conuersio, quæ primariò haberet rationem sacrificij, quatenus est destructiuâ termini à quo, scilicet animalis; secundariò verò ut est productiuâ cadaueris, quod etiam eadem actione offerri censeretur.

Hinc

14
An debeat perimi.

Sufficit conuersio.

15
Id in quod fit conuersio, est principalis hostia.

Oblatio thuris.

26
Ratio sacrificij
in Eucha-
ristia.

Hinc patet, in mysterio Eucharistiae frustra rationem sacrificij quæri in alia actione, quàm in consecratione: hæc enim abundè sufficit ad sacrificij rationem, siue sumptio dicenda sit pars illius sacrificij, ut à Christo est institutum, siue non. sicut enim sacrificium thymiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, consistit in conuersione illorum in suffitum, qui primariò ibi censetur offerri: ita sacrificium Eucharistiae consistit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quæ ibi principaliter offeruntur, & sicut ibi ad rationem sacrificij non est opus dicere, Offero tibi hoc incensum, &c. aut materiam sursum eleuare: ita nec ad rationem sacrificij altaris opus est vlla verba oblationis, siue materiae, siue rei consecratae, nec vlla eleuatione, sed hæc adhibentur ut preces & carmonia, quibus vel petimus exaudiri, & consequi fructum sacrificij, vel nos & alios excitamus ad considerationem eorum quæ reipsa geruntur, & ad internam reuerentiam. ipsa enim realis conuersio, ad honorem Dei à legitimo ministro facta, est sufficiens oblatio.

Non opus est
verbalis obla-
tione.

Nec refert quòd exterius non præ se ferat speciem aliquam oblationis; quia nec ipsum sacrificium crucis exterius præ se fert formam oblationis; sufficit ut habeat rationem oblationis, quatenus subest intentioni offerentis, legitimam ad hoc potestatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum postulat.

Petes, Si ratio sacrificij consistit in peremptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in sacrificio crucis, cum Christus seipsum non interemerit?

17
De sacrificio
mucis.

Respondeo, Etiam si Christus seipsum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera, ex quibus mors secuta est, sibi irrogauit; quod verbo occidendi significatur) tamen verè fuit causa voluntaria totius illius mutationis & mortis suæ: nam in potestate ipsius erat, vel tortorum vim infringere, vel eorum ictibus se subtrahere, vel efficere ut ictus infligti nullam læsionem aut dolorem inferrent, vel ut dolore illato anima non migraret. Itaque cum sponte corpus flagellis & crucifixioni se obiecit & assidue expoluerit, nec vim ictuum, qui inferiebantur, infringere, aut seuitiam tortorum impedire voluerit, hæc perperessio & mors pro fusus ei libera erat; & ab ipso, tamquam à causa passum applicante, procedebat. sicut enim qui admoet thus igni, est causa suffitus, quem ignis naturaliter causat; ita qui corpus suum obicit tormentis, est causa dolorum & vulnerum, quæ per tormenta inferuntur; quæ ratio causandi omnino sufficiens est ad rationem sacrificij, si alia adiunt, ut patet in holocaustis.

Dices, Ergo passiones Martyrum sunt verà sacrificia.

Martyrum
mors non erat
sacrificium.

Resp. negando consequentiam: tum quia non erant instituti à Deo sacerdotes ad huiusmodi sacrificium offerendum: tum quia perperessio & mors non erat in illorum potestate nisi remotè: nempe quatenus poterant se tyrannos offerre, vel fuga eripere. Secus in Christo Domino: quia à Deo erat institutus sacerdos ad seipsum in sacrificium offerendum, & omnem perperessionem in sua potestate proximè constitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam (animam) à me, sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.*

18
Finis intrin-
secus sacrifi-
cij.

Quartò, Ex parte finis requiritur ut explicitè vel implicitè referatur ad honorem Dei; si alio finè fiat, non erit sacrificium. sicut qui caput aperit non causa honorandi sed irridendi vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorum, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius & affectum seruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio & affectus desit, non erit verum signum, sed vel non erit signum, (ut si non fiat animo significandi) vel erit falsum & mendax, ut si quis interiùs non habeat pro Deo, cui exterius adulatione vel timore sacrificat.

Quintò, Ex parte loci requiritur ut locus sit huic

muneris dedicatus; qualem altare & aram vocamus. dignitas enim operis requirit locum specialem, ab vñbus profanis segregatum, ut mos omnium gentium confirmat, de quo satis dictum suprà n. 7. Dixi ista quinque requiri ad sacrificium perfectum, prout Serptura de eo loquitur, quia ad imperfectum quemdam sacrificij modum non videntur hæc omnia necessaria. tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant, priuato nomine & auctoritate, & eo loco ubi placuisset: nam apud ethnicos simile quid videmus. sed talia non erant perfecta sacrificia, quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

Ex dictis intelligi potest quid sit sacrificium, & posse hoc modo describi: *Sacrificium est oblatio rei sensibilis à legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium & nostram subiectionem.* Est oblatio, quia oblatio est genus sacrificij, ut docet D. Thomas quæst. 85. art. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando strictè accipiat pro oblatione, quæ solùm est oblatio, non sacrificium. *Rei sensibilis*, ut excludatur interna oblatio, qua mēs se suæque omnia Deo subiicit & offert, quæ non est propriè sacrificium, etsi perfectiùs fructum sacrificij præstet quàm sacrificia externa, & idcirco interdum sacrificium vocetur, ut paulò antè dictum est. *A legitimo ministro*, quia sacrificium habet relationem ad sacerdotem. cum enim sit excellentissimus & publicus Dei cultus, par est ut non fiat nisi a persona ad hoc publica auctoritate delecta. *Per realem immutationem*, tum quia aliàs non distingueretur à simplici oblatione. *Ad testandum supremum*, &c. duo enim sacrificio significamus & testamur, diuinum principatum; & nostram subiectionem. & hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quædam sacrificia habent significationem accessoriam; quæ mythica vel allegorica dici potest, ut, sacrificium sanctissimæ Eucharistiae significat oblationem crucis, & sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistiae, & omnia sacrificia veteris legis præsignabant oblationem Crucis vel Eucharistiae. & valde credibile est nullum sacrificium instinctu diuino fuisse oblatum in lege naturæ, quod talem significationem allegoricam non habuerit: omnia enim erant vmbra Christum obscure insinuantes, & mentes hominum ad illum excitantes. hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificij ut sacrificium est. Vnde non fuisset, si Adam innocentiam conseruasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificium, ut est propria huius vel illius status carmonia. sed vberior horum tractatio alium locum postulat.

Dices Ethnicis etiam diis inferioribus, à quibus certa dumtaxat beneficia expectabant, quique aliis subiecti erant, sacrificium offerebant, ut Cereri, Mineruæ, Plutoni, & aliis huiusmodi: ergo non solùm supremum principatum sacrificio testamur.

20
Sacrificia diis
inferioribus
oblata.

Respondeo, Ethnicis in sua Religione suoque cultu multa ardua & pugnancia inuoluebant: putabant enim diuinitatem esse in multa partitam, eaque partes non esse eiusdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen sacrificio colendam: qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etsi enim absurdissimum sit diuinitatem in partes secare, tamen generatim verum est omnem diuinitatem sacrificio esse dignam.

DUBITATIO III.

De diuisione sacrificij.

Tribus modis diuidi potest. Primò, Ratione materiae, nam materia vel erat animal aliquod, vel erat res inanima, eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victimæ* vel hostia. Vnde hæc nomina ducta, Grammaticos consule. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*: quamuis hoc nonem etiam ad omne sacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ, *libamen*.

21
1. Diuiso,
ratione ma-
teria.

Vbi

Quibus rebus constabat. Vbi aduerte, libamina & immolationes esse sacrificia imperfectiora, quam victimas: unde apud Gentiles etiam diis minoribus fiebant; quibus tamen victimas non offerebant, sed ordinariè tantum duodecim diis maioribus. Porro in veteri lego victima solum constabat animalibus mundis istis, oue, capra, hœdo; boue, vitulo, columba, passere, turture: neque aliud genus licitum erat sacrificare. Res autem inanimæ solidæ, quæ offerebantur in sacrificium, erant panis, similia, sal, thus, manipulus spicarum virentium, & triticum. patet Levit. 2. & 6. Hæc leuabat sacerdos in altum varièque conficiebat & immutabat; in qua immutatione consistebat ratio sacrificij: nam panis in frusta dissecabatur; similia sartagine, clibano, vel craticula coquebatur, sal vrebatur, thus adolebatur, manipulus spicarum torrebatur, triticum contrebatur. Liquidæ arant, sanguis, vinum, oleum, aqua hæc effusione offerebantur.

22. Diuisio, ratione forme. Holocaustum. Secundò, Diuidi potest partim ex forma; partim ex fine, in holocaustum, sacrificium pro peccato, & hostiam pacificationis forme. Holocaustum erat sacrificium perfectissimum, quia in eo tota res in fumum resoluta, sursum ad Deum adscendebat, nihilque ex eo vñbus cedebat humanis. unde expressius per hoc significabatur omnia ipsius esse, & ab ipso prouenire. quare potissimum ad hunc finem fiebat, quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & sacerdotum.

Pro peccato. Sacrificium pro peccato partim cremabatur; partim cedebat in vñm sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescabantur. Offerebatur non pro peccatis internis; sed pro externis quibusdam, vt pro peccatis commissis per ignorantiam circa cæremonias, vt patet Levit. 4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ, vt patet ex cap. 6. 7.

23. Notandum autem est, hoc genus sacrificij ab Hebræis vocari Chattat, quæ vox etiam peccatum significat. unde Apostolus eleganter ad hæbræam vocem respiciens dixit, ad Rom. 8. De peccato damnauit peccatum; quasi dicat, De chattat damnauit chattat, id est, per sacrificium Crucis quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2. ad Cor. 5. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, id est hostiam peccati constituit.

Hostia pacifica. Hostia pacifica partim cremabatur; partim edebatur, tum à sacerdotibus, tum ab iis qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis; & tunc eodem die comedi debebat; vel ad noua beneficia impetranda, & tunc deferri poterat eius consumptio in diem posterum; non tamen ulterius.

Tertiò diuidi potest ex fine in ἀγρωτικόν, εὐχαριστικόν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuisio parum differt à priore. Ἀγρωτικόν dicitur quod solum fit ad Deum colendum, eiusque principatum & nostram seruitutem testandam. hoc potissimum fit holocausto. Εὐχαριστικόν dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. Impetratorium pro beneficiis accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege hostia pacifica. Propitiatorium siue ἱλαστικόν est quod offertur pro peccatis; & pro peccatorum pœna ac flagellis auertendis. Hoc idem est quod hostia pro peccato.

DUBITATIO IV.

Vtrum hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.

24. Videtur id esse licitum: nam offerre sacrificium est legis naturæ, vt docet D. Thomas cum Caiet. art. 1. & 4. unde etiam in statu nudæ naturæ fuissent sacerdotes & sacrificia. fuisset enim cultus externus, quo Deum tamquam totius naturæ conditorem & Dominum fuissent venerati, qui cultus potissimum consistit in sacrificio.

25. Resp. & Dico Primò, Fore superstitionem si Chri-

stianus vel Iudæus huiusmodi sacrificium offerat.

De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc sacrificia continent in se protestationem Christi venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta, sic autem sunt signa Christi venturi, abolita per Christi mortem, & sacrificium nouæ legis.

De Christiano probatur Primò; Quia in Ecclesia tantum est vñcum, verum, & propriè dictum sacrificium, quod omnibus veteribus sacrificijs succedit, vt passim docent Patres. Vnde in Collecta Ecclesiæ dicitur, Deus qui legalium differentiam hostiarum, vñus sacrificij persecutione sanxisti. Sic D. Augustinus lib. 8. de ciuit. cap. vlt. probat, epulas illas, quæ à quibusdam sepulchris Martyrum solent imponi, non esse sacrificia Martyrum, eò quod vñcum Ecclesiæ, sit sacrificium, satis insinuans non posse aliud auctoritate humana addi. Vide Chrysostomum in Psal. 95. & Leonem Serm. 7. de passione cap. 1. & 3.

Secundò, Sacrificium Ecclesiæ est infinitæ dignitatis continens in se omnium sacrificiorum virtutem: ergo supersticiosum esset velle aliud addere, quasi illud non abundè sufficiat. idè enim plura instituuntur, quia vñum ad omnia non sufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod est in Ecclesia, est supernaturale, institutum à Christo: ergo non respicit sacrificium Iuris naturæ, sed solum supernaturale ab eodem Christo institutum: sacerdotium enim & sacrificium sunt correlatiua eiusdem rationis & ordinis, vt ex cap. 8. & 9. ad Hæbræos colligitur.

Quartò, Alia sacrificia ex institutione, diuina sunt signa Christi venturi: ergo qui ea usurpat, id sciens, vel aliquo modo aduertens, externo ritu Iudaizat.

Quintò, Hoc ipso quo Christus nostrum Sacrificium & sacerdotium instituit, ademit potestatem Ecclesiæ alterius sacerdotij aut sacrificij instituendi. sicuti in veteri lege hoc ipso, quod illorum sacerdotium & sacrificia præscripsit, ademit illis potestatem alia sacrificia adiungendi. Eodem modo si in lege naturæ Respublica institueret sacerdotium & sacrificia, eo ipso teneretur priuatos restringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad supremam potestatem propriè pertinet. Confirm. Quia sacrificium ad fundamenta religionis spectat, non minùs quam Sacramenta: adè vt Apostolus ad Hebr. 7. dicat; *translato sacerdotio* (& consequenter etiam translato sacrificio, quod est connexum sacerdotio inseparabiliter) *necesse est vt & legis translatio fiat.* Vnde sicut Ecclesiæ non est relicta potestas instituendi alia Sacramenta, ita nec alia sacrificia. Vide Concilium Tridentinum sess. 2. cap. 2.

Nec obstat, quod in Ecclesia thus offeratur, quia non offertur in sacrificium, (intentio enim sacrificandi abest (sed adoletur ad odorem, & ad significationem, & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionem. unde fit hominibus etiam viuus, & ab iis, qui non sunt sacerdotes. Latè tamen interdum sacrificium dicitur, vt notat Caiet. art. 4.

Dico Secundò, Probabile tamen est, non fore superstitionem apud ethnicos, qui legem Christi ignorant, si vero Deo sacerdotes illorum talia sacrificia offerant: *illicium est* sic enim videtur sentire D. Augustinus epist. 49. q. 3. nico. eum ait: *Qui Christianas litteras vñusque Testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis viribus paganorum quod construant templa; & instituunt sacerdotia, & faciant sacrificia: sed quod hæc idolis & dæmoni exhibeant.* sentit ergo, non fore superstitionem, si offerantur vero Deo; alioquin id etiam culpandum esset.

Probatur, Quia offerre sacrificium, est legis naturæ; vt docet D. Thomas q. 85. art. 1. quod dupliciter intelligi potest, Primò, Vt sit naturalis ad hoc obligatio, vel in singulis, quod minùs est verisimile: vel saltem in communitate, vt D. Thomas & Caietanus indicant. Secundò, vt non sit quidem obligatio, sed ratio dicitur id esse consentaneum, & suadeat. Lumen igitur naturale vel obstringit, vel suadet ethnicis sacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio sacrificandi, quæ sit convenientior, quàm ea qua offer-

26
Non esse licitum Christiano

27

28

Non videtur vero Deo sacerdotes illorum talia sacrificia offerant: illicium est

tur aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secundò, In statu nudæ naturæ huiusmodi sacrificia fuissent licita, quia non habuissent aptiora aut congruentiora naturæ, cur nõ etiã modò sint licita apud Indos & Iaponios, cū alia diuinitus instituta nõ habeant?

Petes, Vnde illi haberent sacerdotes ad huiusmodi sacrificia idoneos?

Resp. Ex electione & dedicatione Reipub. Sicut enim Reipub. perfecta Iure naturæ habet auctoritatem constituendi Principem qui illam iustis legibus regat in iis, quæ ad politicam consuetudinem, & contractus pertinet: ita etiam potest constituere sacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & sacra administret, iuxta modũ & capacitatem illius status. Et hic eam haberet potestatem in spiritualibus illi statui accommodatis, quam Princeps in temporalibus: deberetque Princeps ei subesse in iis quæ ad cultum diuinum pertinent: nisi fortè vnus idemque esset Summus Pontifex & Princeps: sicut Imperatores Romanorum olim erant, vt ex historiis constat.

CAPVT XXXIX.

De decimis.

Habet Dubitat. 6.

DVBITATIO I.

An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo Iure.

D. Thom. art. 1. quest. 87.

1
Sententia.
Vviclesi.

THOMAS VValdensis lib. 2. doct. fidei antiquæ, c. 64. & 65. refert VViclefsum docuisse. Primò, Decimas non esse vllò Iure sacerdotibus debitas, sed esse meras eleemosynas. Secundò, Populum ad libitum posse & debere eas negare sacerdotibus, propter eorum peccata.

2
Decime non
sunt eleemo-
synæ.

Sed fide tenendum est, decimas non esse eleemosynas, sed subsidium sacerdotibus debitum propter ministerium spiritualium. Vnde sententia illa VViclefii damnata est in Concilio Constantiensi sess. 8.

Probat, Quia Iure diuino & naturali, ministrantibus populo spiritualia debetur sustentatio: vt ostendit D. Paulus 1. ad Cor. 9. vbi inter cetera ait: Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? & 1. ad Tim. 5. Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim Scriptura, non infranabis os boui trituranti. Vbi Theophylactus, Honorem vocat; necessariorum suppeditationem. Duplici honore dicit, viduarum respectu, vel Diaconorum, vel simpliciter duplici, pro, multo; Haymo, duplici honore, quia reuerentia & sustentatione. Denique Dominus Lucæ 10. Dignus est operarius cibo suo. His & aliis locis aperte significatur esse debitum, non gratiam, ministros Ecclesiæ sustentari.

3
Decimas de-
beri ex iusti-
tia, posita sa-
xatione Ec-
clesiæ.

Porro hæc sustentatio præstat per decimas: cū enim aliquid certi à singulis de populo dari debeat, vt sustentatio ministrorum sit stabilis & sufficiens, Ecclesiæ imitatione diuina in veteri Testamento proposita; constituit decimam partem fructuum terræ, huic rei esse segregandam. qua taxatione semel facta, singuli lege iustitiæ decimas debent: sicut posita determinatione Principis, qua statuit quantum à singulis ad ipsius statum sustentandum, vel ad bellum gerendum, vel ad aliud opus necessarium contribuendum sit, singuli ex iustitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. q. 1. & in Decretalibus tit. de Decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Trid. sess. 25. cap. 12. iubet excommunicari eos, qui decimas subtrahunt aut impediunt, neque ab hoc crimine, inquit, nisi plena restitutione secuta absoluantur. quod intelligit Nauar. cap. 31. n. 32. de iis, qui restituere possunt ante mortem, vel ante tempus, quo tenentur

Excommuni-
cantur sub-
trahentes de-
cimas.

sacrosanctum Domini corpus sumere.

Ex dictis patet, decimarum solutionem, si considerentur secundum suam substantiam, nempe vt sunt necessaria sustentatio ministrorum rerum spiritualium, Iure diuino & naturali esse debitam, nec vlla consuetudine posse tolli: si verò spectentur secundum suam quotam, vt sunt decima pars fructuum; esse debitum saltem Iure ecclesiastico.

Sed difficultas est, Vtrum non etiam Iure diuino hæc quota debeatur: in qua Canonistæ à Theologis dissentunt. Illi enim ferè omnes docent etiam Iure diuino deberi. Ita Innoc. in cap. vltimo de parocciis, Glossa in cap. 1. de decimis in 6. Host. in Summa tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panor. Ant. de Burt. Petr. Ancharan. & alij, quos Couar. lib. 1. var. cap. 17. recenset.

5
An quota de-
cimarum de-
bita sit Iure
diuino.
Canonistarum
sententia.

Probat Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, decimas constitutione diuina deberi; cap. Tua, 25. de decimis. Secundò, Deum præcepisse decimas sibi solui in signum vniuersalis domini, ideoque non posse minui. cap. Tua nobis 26. eodem. Tertio, Decimas esse Iuris diuini, esse Dei deberi Deo. 16. q. 1. cap. fin. Quarto, Dominus Matth. 23. cū dixisset, Decimas mentham & anethum, subiungit; Oportuit hæc facere, & illa non omittere. vbi illud oportuit indicat obligationem Iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. ergo si illi soluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas soluere debemus.

Contraria sententia est communis Theologorum, qui docent illam quotam: epore legis euangelicæ, solo Iure ecclesiastico (et si antiquissimo, vt pote a temporibus Apostolorum, vt patet ex constit. Clem. lib. 2. c. 29. 38. & 39. & 1. 8. c. 36.) deberi. Ita D. Thom. q. 87. art. 1. Halesius 3. p. q. 51. n. 1. 2. & 3. Henricus quodlib. 4. q. 28. Antonius 2. p. tit. 4. cap. 3. §. 5. Sotus lib. 9. de iustit. q. 4. art. 1. & alij Idem tenet Nauar. c. 21. Enchiridij, n. 28. & Couar. supra.

6
Deberi solo
Iure ecclesi-
astico, vel præ-
cepto Aposto-
lico.

Probat Primò: Quia in lege euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum soluenda: solum enim dicitur, ministris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem; vt patet 1. Cor. 9. & Matth. 10. Vtrum autem danda eis sit decima pars fructuum, an vigesima, nusquam habetur.

Secundò, Præceptum istud non est naturale, vt per se patet. ergo posituum. atqui in lege noua non sunt vlla præcepta positiua, nisi de fide & Sacramentis, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 2. & quodlib. 4. art. 13. ergo, &c.

Tertio, Si esset Iuris diuini, id esset maxime propter ea quæ habentur Exod. 22. Leuit. 27. & Num. 18. vbi Deus præcipit vt decimæ soluantur: sed hæc præcepta non pertinent ad tempus noui testamenti: tum quia sunt iudicialia, ad politicam illius populi spectantia; quare cessante synagoga, & forma illius populi in aliam mutata, necessario cessare debuerunt; tum quia ibi solum præcipitur vt soluantur Leuitis & sacerdotibus Aaronicis, nempe ministris illius legis: non autem ministris legis nouæ. Neque dici potest esse eandem in his rationem: quia est alia lex, aliud sacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non sunt extendenda ad nostram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vt pote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem suam in diuisione terræ: sicut alix tribus: vnde meritò fuit illis constituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes cessant in ministris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota consuetudine potest tolli; cap. In aliquibus. 32. §. fin. de decimis: & in quibusdam locis multorum fructuum decima est sublata: quod fieri non posset, si Iure diuino deberetur.

Ad primum argumentum Canonistarum Respondeo, Decimæ dicuntur deberi, constitutione diuina: quia quod debeantur, id ortum habet ex constitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcepit solui decimas in veteri Testamento: ad cuius imitationem Ecclesiæ idem præcepit in nouo. Itaque quod decimæ nunc debeantur, est ex lege diuina non immediate, sed mediate.

7
Ad argumēta.
Quomodo di-
cantur Iure
diuino deberi.

Ad secundum, Eodem ferè modo respondendum: ideo non possunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri Testamento, quam postea Ecclesia confirmauit, Deum imitatur. vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit; quamdiu Ecclesia lex viget, quia sicut Ecclesia in reuerentiam Dei illam sapit, ita reuerentiam Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicuntur esse *Iuris diuini*, quia Deo consecrata & dicata in ministris: sicut res sacra dicuntur Iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinent, in eiusque sunt dominio & iure.

Ad quartum, Quando Dominus Mat. 23. ait, *oportuit hac facere*, loquitur de tempore illius legis, tunc enim Iure diuino decimæ erant soluendæ.

Iustitia nostra quomodo maior?

Ad quintum, Iustitia nostra debet esse maior iustitiâ Phariseorum & Scribarum, non in soluenda decima: (alioquin deberemus plusquam decimam soluere: nam illi accuratissime decimam ex omnibus soluebant, ut patet Matth. 23.) sed in reformandis affectibus internis, illorum enim iustitia solum erat externa: nostra debet esse non tantum externa, sed etiam interna. illi putabant sufficere si non occiderent, non moecharentur exterius: at nos etiam iram & concupiscentiam internam refecare debemus, ut ibidem Dominus explicat.

Est actus Iustitiæ & Religionis.

Ex dictis intelligi potest, cuius virtutis affectus sit solutio decimarum, si enim consideretur ut est debita sacerdotibus ob sacrum ministerium, sic immediate est actus Iustitiæ, mediate Religionis. si vero ut per eam fouetur cultus diuinus, vel ut per eam proteclamur Deum esse auctorem frugum terræ & rerum omnium, quibus vita humana sustentatur, (soluuntur enim decimæ in signum vniuersalis dominij, ut habetur cap. Tua nobis, & cap. Cum non sit in homine, de decimis) sic est solum actus Religionis. utroque modo sit à fidelibus.

DUBITATIO II.

Verum Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.

Videri possit excedere iustum modum. Quod enim in veteri Testamento constituta fuit decima, id factum, tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi, tum quia in distributione terræ non acceperant suam partem; tum quia habebant uxores & liberos. at in nouo Testamento sacerdotes vix sunt sexagesima pars populi Christiani, & habent suas possessiones hereditarias ut ceteri; nec habent uxores & liberos alendos. Denique non omnibus sacerdotibus debentur decimæ, sed solis Episcopis & Parochis.

16 *Rationes cur portio inducenda mota fuisse.*

Ecclesia hanc quotam constituerit.

Respondet, Ecclesiam iustissimis rationibus ad hanc portionem inducendam motam fuisse. Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam constituisse, & sanctos Patriarchas diuino instinctu etiam ante legem decimas dedisse: nam Gen. 14. Abraham dedit Melchisedech decimas ex omnibus, & Gen. 28. Jacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secundò, Quia Synagoga, in qua erat consuetudo huius quotæ, mutata est in Ecclesiam; & sic quodammodò sua sponte hæc consuetudo est continuata; Apostolis & Ecclesiæ Prælati eam confirmantibus. Tertio, Quia conueniebat ut non soli Episcopi & Parochi alerentur à populo: (quamuis illis ante ceteros id debeat) sed etiam multi alij ministri sacrorum, qui officia diuina obeant, pro populo orent, & sacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Ecclesia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo posset esse satis. Quarto, In noua lege Episcopi, Parochi, & alij Ecclesiastici debent esse patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vnde non solum debent habere

re, quod ipsis sufficiat; sed etiam quo aliis subueniant: quod si non fecerint cum possunt, grauius peccant: de quo plura supra cap. 4. dubit. 6. Hanc rationem Caietanus vult esse potissimam cur Ecclesia merito potuerit decimam imponere. Quintò, Ministri noui Testamenti sunt multò digniores; vnde pluribus egent ad dignitatem sui status in populo tuendam. Videmus enim sacerdotes iis locis, ubi egestate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius: quo sit ut vilissimis ministeriis inservire cogantur, & parum boni prestare possint. Sextò, Multò plus laborant, eorumque functiones sunt longè grauiiores & excellentiores. Septimò, Opus est illis magna eruditione, ad quam comparandam requiruntur magni sumptus: & impediuntur alie rationes lucrandi, ut per mercaturam, & artes mechanicas, quas etiam non decet ab illis facitari. Octauò, Quia in lege veteri solum erat vnum templum, idque omni suo instrumento probè instructum, in noua lege sunt innumerabilia, quorum singula suis ornamentis, & sacra suppellectili instrui, & sacra testata conseruari debent. Nonò, Sacerdotibus veteris legis maximum compendium erat ex innumeris sacrificiis, quæ offerebantur: nihil tale habent in nouo Testamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebant in familiis, quia transmittantur ad posteros: vnde fiebant admodum diuites: secus in lege noua. Vnde decimò, Denarius significat perfectionem; est enim terminus numerorum simplicium, omnes illos continens: ceteri ex ipso semel vel sæpius repetito, & ex alio simplici, componuntur. Itaque cui decimam Deo in ministris soluit, sibi nouem retinens, significat se esse imperfectum, & expectare perfectionem à Deo per ipsius ministros. Ob hanc fortè causam in lege naturæ & apud ethnicos decimæ soluebantur. Vide Plinium lib. 19. cap. 14. Plutarchum in Lucello, & in Problemat. cap. 19. Denique hanc ipsam Ecclesiæ taxationem Deus ipse sæpè comprobauit, fertilitatem concedens soluentibus, non soluentibus sterilitatem inferens. Vnde D. Augustinus lib. 50. homiliarum, homil. 49. *Maiores*, inquit, *nostri ideo omnibus copiis abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant. mox autem quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci, nolimus cum Deo partiri decimas, modò autem totum tollitur: hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et Serm. 219. De tempore, *Hæc est Domini iustissima consuetudo, ut si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuocaris.* vide totum illum Sermonem.

Denarius symbolum perfectionis.

Ex dictis patet responsio ad rationem obiectam. si enim spectentur omnes ministri Ecclesiæ & fideles egeri, quos Ecclesiæ vult ali decimis, aliisque prouentibus ecclesiasticis, sunt fortè plus quam decima pars populi Christi. Etsi enim sacerdotes non habeant uxores & filios naturales: habent tamen pauperes, qui sunt illis loco filiorum, quos ex præcepto Ecclesiæ & lege misericordie tenentur de eo quod superest sustentare.

DUBITATIO III.

Ex quibus rebus decima soluenda, & quo modo.

D. Thom. art. 2.

Respondet, Quod ad priorem partem attinet, si Ius scriptum spectemus, decimæ sunt soluendæ ex omnibus rebus, quæ nobis diuino munere proueniunt: ut de fructibus, & quasi fructibus omnium rerum, quæ quodammodò nobis frugiferæ sunt, ut agrorum, arborum, animalium, domorum elocatarum, molendinorum, piscinarum, aucupiorum, omniumque negotiorum lucrosorum. patet ex cap. *De omni re & Non est. 22. de decimis*, ubi Cælestinus III. ait: *Sicut sancti Patres in suis tradiderunt scriptis, & de vino, fero, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, deque*

deque ipsa etiam militia, de venatione, & de omnibus bonis decime sunt ministris Ecclesie tribuende. Et cap. Ex transmissa 23. idem Celestinus ait: Fidelis homo de omnibus, quæ licet potest acquirere, decimas erogare tenetur. unde iubet solui etiam ex iis, quæ proueniunt ex molendino, quod vento agitur. Cap. Pastoralis. 28. quod est Innocent. III. eodem tit. dicitur: De molendinis, piscariis & lucro venditionis dandas decimas, neque deducendas expensas, quæ sunt pro fructibus percipiendis. D. Augustinus Serm. 219. Quod si decimas non habes fructuum terrenorum, quodcumque te pascit, ingenium Dei est, & inde decimas expectis, unde viuas: de militia, de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro usura vitæ pensamus.

Triplices decime.

Ex his Doctores collegere triplices decimas. Prædiales, ut ex agris, piscinis, molendinis, ædium elocatione, & similibus: nomen enim prædium illa omnia comprehendit. Personales, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. Mixtas, ex animalibus, ut foetus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædiis, partim ex industria hominis prouenit.

Expellenda consuetudo.

Aduerte tamen, multis locis solas prædiales ex prædiis rusticis, & quasdam mixtas in usu esse; reliquis consuetudine, & tacita condonatione Ecclesie abolitis, unde in his spectanda potius est locorum consuetudo, quam Ius scriptum.

13 Cur de omnibus.

Petes, Cur Ecclesia in noua lege, voluit dari decimas de omnibus, cum in lege veteri solum datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, ut animalibus, quæ transeunt sub virga pastoris: ut colligitur Leuit. ult. in fine.

Resp. in veteri Testamento singulæ familiæ habebant suos agros unde decimas soluere possent, & ita non erat necesse exigere personales. secus tempore noui Testamenti, ubi non solum familiæ multæ, sed etiam vrbes & Respublicæ quædam agris carent, ut Venera, Genuensis, & similes. unde oportuit decimas personales imperare: alioquin plerique nihil contribuissent, & ubi nulla sunt prædia rustica, Clerus sustentari non potuisset. Deinde quia singuli nunc longè plura à sacerdotibus accipiunt beneficia, quam in veteri lege. Tertio, Quia sacerdotes in nouo Testamento longè pluribus egent, ut antè ostensum est. Quarto, Ut agnoscamus, non solum fructus terræ, sed etiam omnem alium quæstum licitum, Dei munere prouenire. Quodcumque enim te pascit, ingenium Dei est, ut ait Augustinus, & inde decimas exigit, unde viuas.

Notandum est, etsi ex iniuste acquisitis, v.g. ex usuris, præda, spoliis iniquis, furtis, decimæ dari non debeant: tamen si quis fructus non decimatos accepisset, deberet ex eis decimas soluere. Similiter si agrum alienum iniuste occupatum coluisset. Ratio est, quia hoc ipso, quo fructus existant, decima pars eorum debetur Ecclesie, ut ex variis textibus constat, ut c. Commissum. 4. c. Tua nobis. 26. cap. Cum non sit. 33. de Decimis.

14 An Ecclesia habeat dominium decimarum.

Utrum verò Ecclesia habeat dominium decimarum antè separationem, dubitari potest. Glossa in cap. Tua nobis de decimis, & cap. 33. Moderamine. 16. q. 1. satis aperte indicat, Ecclesiam non habere dominium. dicit enim verius esse decimas peti per Ecclesiam conditione ex Canone, vel officio Iudicis, quam rei vindicatione. *condictio* autem ex Canone est actio personalis, ut patet §. Sic itaque. Instit. de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus consilio 74. ut testatur Panorm. in d. cap. Tua nobis.

Panormitanus verò in cap. Commissum, & cap. Tua nobis, de decimis, tamquam probabilius docet, Ecclesiam habere dominium decimarum, etiam antè quàm sint collectæ, idque probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit, decimas & primitias esse suas. cap. Tua nobis; atqui suum indicat dominium. Item eum, qui eas retinet, dicit retinere aliena inuito domino: d. cap. Tua nobis. Secundò, Ecclesia dicitur posse decimas vindicare; cap. Moderamine. 16. q. 1. sed vindicatio datur domino in rem suam, L. In rem. de rei vindica-

tione. Tertio, Venditio fructuum non decimatorum non est valida: nam Ecclesia semper potest ex illis suam portionem extrahere, cap. Pastoralis, de decimis; atqui huius non potest esse alia ratio, quàm quia Ecclesia habet dominium decimæ partis in confuso: ergo, &c.

Neque obstat, quod dominium non comparetur sine apprehensione: quia sicut Ecclesia habet privilegium ut in rebus emptis, donatis, & legatis dominium acquirat sine apprehensione, ut habetur L. Ut inter Ius. C. de sacrosanct. Ecclesiis: ita etiam in decimis habere potest, & re ipsa habere indicant Canones citati. Hæc sententia est valde probabilis.

Verum siue dicatur habere dominium, siue non, certum est Ecclesiam habere non solum Ius ad rem, sed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali, quod habent illi, quorum frumentum mutuo consensu est permixtum, quod ita sit commune utriusque, ut singula grana communicentur. §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione. Probat, quia apud quemcunque fructus non decimati extent, Ecclesia potest ex illis decimam partem detrahere: ut constat ex cap. Cum non sit, de decimis, ubi dicitur: *Vel saltem hi, ad quos census vel tributa indecimate perueniunt, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesie, quibus Iure debentur.* Et cap. Pastoralis eodem: *Fructus autem ipsos alienari posse non credimus, nisi cum onere decimarum.* Hoc autem ferè perinde est, ac si habeas dominium decimæ partis pro diuiso.

Nec obstat, quod is, qui bello iusto incendit hostium segetes, non teneatur Ecclesie restituere decimam peremptam, ut docet Panormitanus in d. cap. Commissum, ex Ioanne Andrea: quia idem locum haberet, etiam si Ecclesia verò dominio decimam illam pro diuiso cum laico possideret; nam quod pereat, est per accidens; ratione commixtionis cum re alterius. Hostis iure suo vititur ut victoria tandem ponatur, à quo non debet impediri propter admixtionem tantillæ portionis ad Ecclesiam pertinentis. Imò non desunt DD. qui dicant, non teneri Ecclesie decimam sarcire, qui agricolam à serendo, aut piscatorem à piscando iniuste impediuit. quia decima solum decetur de fructibus perceptis vel extrantibus: hic autem nulli fructus percepti. Idem dicunt de eo qui segetes inimici sui succendit, ob eandem causam. Ita Molina disp. 49. recedens in ea re à Couar. regul. Peccatum p. 2. §. 8. num. 12. Et sanè ea restitutio non videtur esse in usu. Sic qui fraude sententiam Iudicis impediuit, non tenetur soluere poenam, quia poena non debetur ante condemnationem. Nec obstat quod Ecclesia ius habeat in fructibus adhuc crescentibus: quia illud ius adhuc pendet à collectione seu perceptione, qua non secuta euanescit, sicut ius fisci delicto non probato. quamuis hoc exemplum non sit omnino simile. Nam si quis segetes ita vastaret, vel agricolam impediret, ut ipso opere externo id odio Ecclesie ne decimas inde consequatur, facere videatur, non putarem excusari posse quin teneatur eas compensare, quia actio illa directè tendit ad Ecclesie læsionem, & Ecclesia ius habet, ut ille tali modo non impediatur. Secus si inimicitias priuatas persequens id fecerit.

Ex his patet, Ecclesiam duplici actione posse decimas collectis fructibus petere, ut docet Panorm. supra. Primò, Condiotione ex Canone. id est, quia per Canones impositum est laicis onus & debitum illas soluendi. Secundò, Rei vindicatione, quæ est actio in rem, & conceditur domino, L. In rem. de rei vindicatione. Prior actio est personalis, eaque prius uti debet, tum ne debitores turbentur, si res apprehendatur antequam ipsi conuenti fuerit, tum quia diuio est per debitorem facienda. Si tamen hac via non procedat, potest rem apprehendere, & sibi inde decimam separare. Hinc fit ut quando fructus nondum decimati, sunt alienati, Ecclesia habeat actionem in venditorem & emptorem, ut aperte colligitur ex cap. Cum non sit.

Non requiritur apprehensio.

15 Habet Ius pæne æquiuale dominio.

Qua actione petat decimas.

fit, de decimis, & D. Thoma. q. 87. art. 2. ad 4. In emptorem, quia habet rem Ecclesie debitam. In venditorem, quia Ecclesiam fraudauit, ut ibi D. Thomas ait.

16 *Quomodo solvenda.* Quod ad alteram partem dubit. attinet, Quomodo decimæ sint soluendæ, dicendum est.

Primò, Intègrè & sine diminutione soluendas, cap. Commissum, cap. Tua nobis, & aliis multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortiferè peccato iustitiæ, quia retinet alienum, vel alteri debitum. Huic iniustitiæ annexa etiam est malitia quædam sacrilegij, quia decimæ debentur Deo, seu causa Dei, tum in signum vniuersalis dominij; tum ad cultum diuinum sustentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur *sacrilegium*. Inter fraudatores celsendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum assignant. sicut enim non tenentur seligere meliora pro decimis, ita nec possunt deteriora, sed mediocria & bona fide, prout res se offerunt, ut passim DD. tradunt.

Ex fructibus integris. Secundò, Debent deduci ex fructibus integris, priusquam ex illis deducantur expensæ, vel tributa, vel census, aut vlla alia debita, ut habetur d. cap. Cum non sit. & cap. Tua nobis de decimis. Ratio est, Quia decimæ debentur in recognitionem & professionem dominij generalis, (ut dictis capitibus dicitur) quod sicuti reliqua omnia dominia & iura antecedit, & ad omnes fructus enatos se extendit, ita ex omnibus fructibus, & ante reliqua iura sibi satisfieri postulat. Itaque si tributa vel census, vel alia debita ante deducta & soluta sint, Ecclesia potest agere vel in dominium fructuum, qui ea deduxit, ut integram decimam omnium fructuum pendat; vel in eum, qui illa indecimata accepit, compellendo illum per censuras, ut decimam ex acceptis detrahat, ut d. cap. Cum non sit, habetur. Simili modo, non possunt detrahi sumptus in colendo agro facti, nec seminis æstimatio. Et quando decimæ soluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piscinis, aliisve rebus, non possunt deduci expensæ factæ in reparationem aut meliorationem. habentur hæc omnia cap. Non est in potestate. cap. Tua nobis, & c. Pastoralis, de decimis. Quando tamen soluuntur decimæ de negotiatione, tunc sunt deducendæ expensæ, ut dicto cap. Pastoralis, habetur. Ratio est, quia tunc solum soluuntur decimæ de lucro: atqui id solum in lucro censetur, quod manet deductis expensis, quæ factæ sunt in re facienda vel comparanda, conseruanda, reparanda, transferenda.

Tertiò, Quo loco, vel tempore soluendæ sint, & utrùm sponte, an cum exactæ fuerint, & utrùm ad certum locum deferendæ, seruanda est consuetudo, quæ in hac vel illa specie pro loco & tempore percepta fuerit. Regulariter tamen prædiales dantur statim perceptis fructibus, idque in loco ubi nati: personales in fine anni: mixtæ sequuntur naturam prædialium, excepto foetu, qui fouendus vsque ad statum vtilem.

D. V B I T A T I O IV.

Quibus sint decima soluenda.

D. Thom. art. 3.

17 **R**espondeo, Decimas ex prima Ecclesie ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere qui populo spiritualia administrant, vel aliquo modo in hac administratione iuuant, vel pro illo orant, sic tamen ut distributio pertineret ad Prælatum, cuius auctoritate singulis quantum opus erat, tum ex decimis, tum ex aliis fidelium oblationibus dabatur, ut ex more antiquo Ecclesie patet, de quo plura cap. 4. dub. 6. Postquam autem Ecclesia diuisionem fecit, erectis beneficiorum titulis singulis ea portio debetur, quæ cuiusque titulo attributa & annexa est.

Dices, D. Thomas art. 3. insinuat solis illis deberi decimas, qui habent curam animarum: quia ius acci-

piendi decimas consequitur illud debitum, quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Idem expressè docet Caietanus.

Respond. Solis iis, qui habent curam animarum, deberi ex iustitia decimas, quoad sustentationem, idque seposito omni Ecclesie præcepto & taxationi non enim populus ex iustitia alios præter hos & horum necessarios adiutores alere tenetur, seposito Ecclesie præcepto: quamvis lege Religionis & charitatis etiam ad aliorum Ecclesie ministrorum sustentationem contribuere teneatur. Posita autem Ecclesie taxatione & præcepto de decimis soluendis: decimæ secundum quotam debentur non solum habentibus curam animarum, sed cœtui Ecclesiasticorum in genere, ut dictum est: quia Ecclesia hos omnes initio à decimis ali voluit, & omnium intuitu eas imperauit, sed quod ab his omnibus multa in populum spiritualia bona proueniant. quia tamen multò strictiore iure alimenta debentur iis qui curam animarum habent, idè his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium contributionibus, vel ex aliis bonis ecclesiasticis est prouidendum. Quod si illis sufficienter prouisum non sit, & decimæ alioquin abundè sufficiant, sed aliis vñibus sunt applicatæ, verbi gratia, alicui pio loco, vel canonicatui, non tenetur populus contribuere: quia quotannis quod abundè sufficiat ad eorum sustentationem per decimas soluunt. Nec refert quod hoc ad ministros ipsorum non perueniat, quia id non accidit eorum culpa, sed Superiorum, qui ex officio tenebantur illas rectè dispensare, & in primis ipsorum parochis & ministris prouidere. Hinc sequitur Canonicos, quorum præbendis annexi sunt pastores, quos ipsi per Vicarios vel mercenarios (ut nunc loquuntur) administrant, ex iustitia teneri ad congruam sustentationem illis præbendam: alioquin iniuriam faciunt tum suis Vicariis qui totum laborem subeunt, tum populo, qui hac ratione cogitur ad illis subueniendum. Sed iniuria in populum maxime in eo sita est, quod cum largas decimas, quibus aptissimum ministrum habere posset, parum admodum Vicario assignetur. Quo fit, ut cum viri idonei nolunt tam tenui stipendio onus subire, sæpè indocti & improbi, qui alia ratione viuere nequeunt, præficiantur. Non enim queruntur qui maxime populo videantur profuturi, & munus optimè administraturi, sed qui minimo stipendio velint seruire. Hinc pro dolor! multis locis tanta animarum clades.

Hinc patet Primò, ius decimarum esse spirituale: nascitur enim ex illo debito, quo omnibus ministris rerum spiritualium à populo vicissim debetur sustentatio, præsertim accedente Ecclesie præcepto, & populi Christiani acceptance. quod addo, quia absque præcepto & acceptance non est debitum iustitiæ, nisi ad alendos ministros verbi & Sacramentorum necessarios, licet possit esse debitum religionis & misericordie respectu aliorum, ut dictum est.

Secundò, Causam decimarum ad Iudicem ecclesiasticum pertinere, sicut causæ beneficiaræ, & aliarum spirituales. Idem dicendum quando de aliquo iure, ex iure decimarum orto controuersia est: nam fundamentum causæ est spirituale, & accessorium sequitur suum principale.

Petes, Utrùm ius decimarum possit laicis competere?

Respondeo, Primarium ius decimarum laicis competere non posse, quia est spirituale, fundatum in titulo spirituali, nempe ministerio ecclesiastico, ut rectè D. Thomas & alij Doctores. De hoc intellige Canones, dum dicunt decimas nec detineri à laicis, nec vlla vsucapione vel præscriptione ab illis possideri posse, ut cap. Causam. 7. de præscriptionibus, & cap. Ad hæc. 15. de decimis, & similia. Potest tamen illis conuenire ius quoddam secundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etsi hoc ipsum non possit in laicum conferre, tamen ex eo potest illi aliud ius ad fructus tribuere,

Quomodo Parochis debeantur & aliis Clericis.

18 *Ius decimarum est spirituale.*

19 *An possit laicis conuenire.*

Primarium non potest, Secundarium potest.

tribuere, v.g. donatione fructuum, elocatione, venditione: quod ius distinctum est à primario illo & fundamentalis, quod remanet penes Clericum vel Ecclesiam: oritur enim ex contractu humano; unde nec est spirituale. tale est ius feudale in decimis. hoc modo ius decimarum à laico præscribi potest, cum titulo quidem, spatio 40. annorum: sine titulo, tempore, quod memoriam hominum superet, ut patet ex dictis cap. 6. dub. 16. Sic pontifices interdum solent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum, ob merita illorum in Ecclesiam, & ut in posterum Ecclesiam defendant. Poterant id facere ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. celebratum, etiam Episcopi, ut Doctores testantur. Verum hæc potestas illis per Concilium est sublata, ut colligitur ex cap. Quamuis. 17. de decimis, ubi iubetur succidi, id est, suspendi, qui id fecerit.

Possunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipsis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Episcopis fuere concessæ, vel post Concilium à Summo Pontifice. Possunt etiam easdem alicui Monasterio, vel pio loco donare, accedente dumtaxat Episcopi, ad cuius Ecclesiam pertinebant, consensu: qui consensus etsi ad hoc necessarius sit, eò quod Ecclesia illa amittat spem recuperandi, non tamen est necessarius consensus Capituli, aut tractatus, ut expressè habetur capit. Cum Apostolica, de iis quæ sunt à Prælato. Ratio est, quia non censetur fieri alienatio, sed revocatio rei laico detentæ, ad usum ecclesiasticum, ut ibidem dicitur.

Utrum autem posset eas in alium laicum transferre cum Episcopi consensu, dubium est. Glossa in cap. Prohibemus. 19. ver. Laicos, de decimis, sentit posse. idem tenet Siluest. v. Decima. q. 10. Ratio est, quia tunc non dicitur Episcopus illas dare in feudum, sed laicus, qui dat sicut eas habet. Nec obstat cap. Prohibemus, quia solum ibi prohibetur ne laici decimas cum periculo animarum suarum possidentes in alios laicos transferant. unde non prohibentur qui legitime eas possident.

Contraria sententia videtur verior, quam tenet Panormitanus in d. cap. prohibemus, & alij Doctores ibidem, ut ipse testatur. Ratio est Primò, Quia id posset in maximum damnum Ecclesiæ cedere, ut si is, qui eas transfert, careat liberis, tunc enim necessario deberent ad Ecclesiam redire. Secundò, Quia eo casu reuera Episcopus censetur eas dare in feudum, tantumdem enim facit ac si daret in feudum, cum eius consensu fiat, sine quo nihil agi potest, & secundus in quæ transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim feudatarius seu beneficiarius Ecclesiæ, non illius prioris laici: at prohibitum est Episcopis in Concilio ne bona Ecclesiæ laicis feudi iure concedant. Tertiò, Quia cap. Prohibemus id absolute videtur prohiberi: nam ordinariè laici, qui decimas detinent, etiam si eas ex aliquo consensu Ecclesiæ habuerint, præsumuntur illas cum periculo animarum suarum detinere; ut colligitur ex cap. Cum Apostolica, de iis quæ sunt à Prælato. Ratio est, vel quia non prudenter nec in commodum Ecclesiæ sunt concessæ, aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici postea non ea præstant Ecclesiæ obsequia, quæ deberent.

DUBITATIO V.

Qui teneantur decimas soluere.

D. Thom. art. 4.

Dico Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, Omnes, qui titulo non spiritali habent prædia alicui Ecclesiæ subiecta tenentur has decimas soluere, idque illi Ecclesiæ, cui prædia illa subiacent, nisi consuetudo habeat ut alienæ Ecclesiæ solvantur: in hac enim re maximè consuetudo spectanda est, ut habet cap. Ad Apostolicam. 20. de decimis. Unde primò, Tenentur has decimas soluere omnes laici, etiam Iudæi & Pagani, quia est onus annexum rei, quam

possident, Secundò, Etiam Clerici, si illa prædia titulo patrimonij vel alio, modo non spiritali, possident, ita D. Thoma ad 1. Ratio est, quia illa prædia per se illi oneri subiecta sunt, res autem cum suo onere transit, præsertim cum per accidens sit, quod nunc à Clerico possideantur.

Dices, Cap. Nouum genus 2. de decimis, dicitur nouum genus exactionis esse, ut Clerici à clericis decimas exigant. ergo Clericus non tenetur.

Respondeo, Ob hoc argumentum quidam sentiunt illum non teneri & Siluest. v. Decima q. 7. putat non teneri illi Ecclesiæ, cui interuit. Tamen sententia D. Thomæ est verior, quam etiam tenet Glossa in illud cap. & probat ex cap. 44. Si quis laicus 16. q. 1. ubi tanè id aperte supponitur. Idem confirmatur cap. Quicumque, ibidem. Ad illud quod obicitur, respondet Glossa, hoc intelligendum esse de dote Ecclesiæ, id est, de prædiis ecclesiasticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem sentit D. Thomas supra. Sed hoc non videtur vniuersè verum: si enim laicus agrum suum, qui pendebat decimas Ecclesiæ S. Petri, det Ecclesiæ S. Michaelis, cur ob hanc donationem Ecclesia Sancti Petri amittat suas decimas, cum nullus Canon id statuatur?

Verius igitur est, prædium huius Ecclesiæ debere decimas alteri Ecclesiæ, si ante quam esset huius Ecclesiæ, eas alteri debebat. secus si non debebat alteri Ecclesiæ, sed illi, cui postea donatum est: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormie. in cap. Nouum genus, ubi in eadem sententiam citat Innocentium. Unde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiusdem Ecclesiæ, & prædiis ad eandem Ecclesiam pertinentibus. Nec obstat quod in fine illius cap. dicitur, Clericos illos, quia Clerici spiritualium ministrorum labores recipiant, decimas eis debere, quia hoc intelligendum vel de decimis personalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certè de Clericis conjugatis. Ita Glossa.

Tertiò, Tenentur ad has decimas etiam Monasteria & pia loca, nisi aliquo privilegio, vel præscriptione, vel compositione, vel transactione sint exempta, patet ex c. Nuper. 34. de decimis, ubi decernitur, ut Cistercienses de terris, post Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum, acquirendis, soluant decimas Ecclesiis, quibus antea soluebantur, etsi eas propriis manibus tolant, nisi aliter cum Ecclesiis componant. Privilegio tamen eximi posse, colligitur ex eodem cap. & ex multis alijs eodem titulo, ut cap. Suggestum 9. & cap. Ex parte 10. ubi dicitur, Romanos Pontifices ante Innocentium fere 111. fere omnibus Religiosis decimas laborum suorum concessisse, id est, ut non soluerent decimas de prædiis, quæ ipsi colerent, Idem conceditur ibidem Cisterciensibus, Templariis, & Hospitalariis. Idem patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam, eodè. Denique postea quibusdam Ordinibus concessum est, ut de nullis prædiis, aut alijs bonis ab ipsis possessis teneantur ullam decimam, etiam Papalem soluere.

Nec obstat quod hoc videatur cedere in damnum Ecclesiarum, quæ antea ex illis agris decimas percipiebant: quia sicut auctoritate Sedis Apostolicæ factum est ut tale prædium teneretur ad solutionem decimarum, ita eadem auctoritate ob iustam causam potest liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus est impositum, ut assidue ab illa auctoritate dependeat. & sic non fit iniuria illi Ecclesiæ, non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Ecclesiæ, ut sibi adimeret potestatem illius remittendi vel laxandi. Hinc fit ut Pontifex populum à soluendis decimis eximere possit si ex alijs bonis ecclesiasticis, vel collationibus, quibus decimæ compensentur, clero sit satis prouisum, ut docet Couar. lib. 1. variar, cap. 17. n. 9. Præscriptione quoque & consuetudine, tum Religiosi, tum laici à decimis eximi possunt: quia hæc quora non Iure diuino vel naturali, sed humano dumtaxat debita est: quare (sicut alia quæ lege humana constant) mutari & tolli contraria

O o 3 consue

Præscriptio decimarum accipiendarum. An in feudum concedi.

16

Laici possunt eas in pium locum transferre cū consensu solius Episcopi.

21

Non in laicū.

Omnes laici soluant prædiales.

22

Monasteria.

Privilegio possunt eximi.

Non fieri iniuriam.

Pontifex potest eximere à decimis.

consuetudine potest. Imò si aliunde clero sit prospectum, fieri potest ut nulla pars fructuum ei debeat: quia Iure naturali solum debetur sustentatio. Numquam tamen populus ita liberari à decimis potest, quin Summus Pontifex, quando opus fuerit, possit eas rursus imponere, quia hæc potestas ei conuenit quatenus est vniuersalis Pastor Ecclesie; quod ei Iure diuino competit contra quod lus nulla præscriptio, aut lex humana valere potest.

26
Præscriptio
immunitatis
decimarum.

Porro ad præscribendum decimarum immunitatem, requiritur sine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens, quia Iuris præsumptio est in contrarium, cap. 1. de præscriptione, in 6. cum titulo verò, tempus 40. annorum, ut ibidem insinuat. ut autem per consuetudinem non soluendi immunis fiat, sufficit consuetudo 40. annorum; quia ut ipsa consuetudo sit legitimè præscripta, sufficit tempus 40. annorum. cap. fin. de consuetudine. nec ad eam requiritur titulus, etiam si Iuris præsumptio ei aduersetur, imò nec bona fides ad eam inducendam requiritur. secus si agatur de Iure præscriptionis ipsius rei, seu Iuris non soluendi. ut docet Couarr. lib. 1. varar. cap. 17. n. 8. §. Dec. mō hīs, & num. 10.

Qualis de
beat esse con-
suetudo.

Aduerte tamen, ut vi consuetudinis libereris, non sufficere ut tu particularis non consueueris soluere per annos 40. quia sicuti consuetudo particularis non potest legem introducere, ita neque potest legem abrogare. Lex enim respicit communitatem. Vnde requiritur, ut communitas per tantum tempus consueuerit non soluere. Neque requiritur titulus, aut bona fides, ut dictum est, sed sufficit ipsa communitatis consuetudo: quæ sicut potest legem inducere, ita etiam potest legem abrogare. Vnde censetur lex decimarum abrogata per talem consuetudinem, in illo populo. Vtrum autem requiratur tempus 40. annorum ad præscriptionem talis consuetudinis, dubium est: de quo vide supra cap. 6. dubit. 14. Ut autem vi præscriptionis eximaris, non requiritur consuetudo communis, quia exemptio præscriptionis non fit abrogatione legis, sicut exemptio consuetudinis, sed sine titulo quidem sufficit ut tu à tempore immemorabili non consueueris soluere, modò non constet id mala fide factum. Nam ex tanti temporis usu præsumitur bona fides, & iustus titulus, v.g. quòd maiores tui ob iustam aliquam causam fuerint consecuti hoc priuilegium, vel pacto aliquo illud onus redemerint, &c. Quòd si titulum aliquem habeas, ob quem non solueris, v.g. priuilegium, et si inualidum ob excommunicationem, vel similem causam, sufficiunt anni 40. cum bona fide, ut patet ex iis quæ dicta sunt supra cap. 6. dub. 12.

27
Personales à
quibus sol-
uende.

Dico Secundò, Personales decimæ soluendæ ab iis solis, qui Sacramenta percipiunt, & illi Ecclesie à qua recipiunt: idque iuxta consuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis personales decimas esse sublatas, quibusdam eas solui solum in fine vitæ, ut Venetiis, alibi in fine anni. Simili modo multæ prædiales & mixtæ variis locis abolitæ sunt. factum id videtur plerumque permissu Ecclesie, cum videret homines ægrè soluere nec iudicaret compellendos, ad vitandum scandalum, vel quia tam multa fuerunt sensim Ecclesie à viris potentibus aliisque fidelibus relictæ, ut putarentur vel sola, vel cum certo decimarum genere sufficere posse.

28
Episcopi &
ceteri Eccle-
siastici, Pon-
tifici.
Triplix no-
mine potest
Pontifex de-
cimas exigere

Dico Tertio, Clerici omnes, etiam Episcopi, tenentur soluere decimas de omnibus locis ecclesiasticis Romano Pontifici, si eas exigit. Ita diuus Thomas art. 4. qui id probat exemplo veteris Testamenti: nam Num. 18. Leuitis præcipitur ut summo Sacerdoti decimam decimæ pendant. Ratio est primò, Quia ipse est Pastor vniuersalis omnium. Etiam Episcoporum: huic enim in Petro dictum, *pasci oves meas*. quicumque ergo est odus Christi, huic subest Pastori, ab eoque, verbo, & Sacramentis mediata vel immediata pascitur. Secundò, Quia est supremus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum: ergo quando bonum Ecclesie postulat, potest ex omnibus hijs bonis partem ali-

quam, prout iudicabitur conueniens, ad hunc finem applicare: neque restringitur, ad vnā decimam, sed potest plures exigere pro rei grauitate. Tertiò, Quia est supremus Princeps in spiritualibus: ergo non solum ab Ecclesiasticis, sed etiam ab omnibus Christianis potest exigere eam contributionem, quæ necessaria sit ad bonum spiritale Ecclesie tuendum: sicut supremus Princeps in temporalibus potest imponere tributa ad pacem publicam tuendam necessaria. non enim minus potestatis habet Pontifex in omnes Christianos ad tuendum bonum spiritale Ecclesie, quam Princeps secularis ad tuendum bonum temporale sui regni.

Non solet tamen hanc decimam ab Ecclesiasticis exigere, nisi necessitas Ecclesie id postulet: sed loco decimæ quotannis pendendæ in beneficiis maioribus solet exigere fructus vnus anni pro toto tempore vitæ, quos annatas vocant, quarum usum esse valde antiquum, affirmant Panormitanus & Ioannes Andreas, in cap. Inter cetera. 13. de officio Iudicis ordinarij.

D V B I T A T I O X I.

De primitiis & oblationibus.

Primitiæ (quas Græci ἀπαρχὰς vocant) dicuntur primi fructus agrorum & arborum, ut patet Deut. 26. vbi iubentur dare primitias, *Tolles de cunctis frugibus suis primitias, & pones in carallo*. In pecoribus primitiæ vocantur primogenita, ut constat Exodi 13. vbi omnia primogenita masculini sexus consecrantur Domino.

Hinc patet primitias distinguere à decimis: primitiæ enim sunt primi fructus, decimæ sunt decima pars fructuum. illæ immediatè offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ: deinde cedunt in usum ministrorum. hæc proximè sacerdotibus dantur in stipendium sustentationis ob ministerium spiritale.

Petes, Vtrum aliquo Iure teneantur fideles ad primitias?

Respondeo, Iure naturali non teneri, sicut nec ad quotam in decimis, sed solum quatenus id necessarium est ad sustentationem ministrorum. Iure Canonico scripto videntur quidem teneri, ut colligi potest cap. Decimam. 1. de decimis, & cap. 67. Reuertimini. 16. q. 1. ex Hieronymo, quibus locis videnda Glossa. sed consuetudine passim hoc Ius est abolicum.

De quantitate nihil videretur vnquam fuisse constitutum, sed ea relictæ sunt libera, quam in veteri Testamento ex consuetudine vel maiorum decreto soliti fuerint dare inter quadragesimam sexagesimam partem, ita ut maximæ primitiæ essent pars quadragesima fructuum, minimæ pars sexagesima, ut colligitur cap. Decimam supra.

Aduerte tamen, solutionem primitiarum Iuri & rationi naturali esse valde consentaneam. Ratio enim naturalis dictat, decens esse ut Deo prima quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non gustabant nouas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent, ut ait Plinius lib. 18. c. 2.

Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomine oblationis significantur omnia, quæ Deo & Ecclesie offeruntur, ut sunt agri, oppida, dominia, fructus, pecuniæ, monialia, ornamenta, instrumentum sacrum, & similia, primitiæ dicantur soli primi fructus Deo oblati.

Nemo tenetur seposito pacto aut voto ad oblationes, nisi quibusdam casibus. Primò, Si sint necessariæ ad sustentationem ministrorum, ut si decimæ non sufficiant. Quia Iure naturæ populus tenetur alere eos qui ipsi diuina administrant, siue id fiat per oblationes in Ecclesia factas, siue per aliquam collectam, siue alio modo. Modus enim Iure naturæ est indeterminatus, sed determinatur pacto vel consuetudine, vel præscripto Superioris. Vnde si determinatum fuerit, ut sustentatio siue tota siue ex parte fiat per oblationes, populus ad eas tenebitur, & poterit ad eas cogi. Hinc fit ut multis

29

30

Primitiæ.

31

Quantitas
primitiarum.

33

34

Oblationes.

Quando po-
pulus oblige-
tur ad obla-
tiones.

Consuetudo. multis locis teneantur aliquid offerre in benedictione nuptiarum, in funeribus, in Sacramentorum administratione. Secundo, Si consuetudine sint introductæ, quamvis ad ministrorum sustentationem non sint necessariæ. Nec refert etiam si illa consuetudo initio ex spontanea deuotione, & tamquam liberè sit inchoatè absque intentione se obligandi; modo successu temporis sensim sit continuata; & usurpata tamquam ex obligatione. sic enim acquisiuit vim legis, ab ipsis sponte receptæ: vel spontaneæ obligationis, qua se Ecclesiæ censentur liberè obstrinxisse. Si tamen illa continuatio proueniret ex errore, quod putarent se obligatos, vel ex iniqua coactione & extorsione, non obligarentur. Sicut enim qui ex errore, quo putat se debere, vel metu iniusto aliquid promittit, non tenetur: ita etiam qui ex simili causa in aliquam consuetudinem aliquid soluendi est inductus. Hoc tamen intellige, nisi accedat præscriptio, qua parochus vel ministri Ecclesiæ ius recipiendi & exigendi tales oblationes vel pensiones tempore Iure definito bona fide possederint ac vluceperint. Possessio enim bona fide continuata, talis iuris parit præscriptionem. continuatur autem per talem consuetudinem. Quantum autem temporis requiratur ad eiusmodi iuris præscriptionem aduersus laicos, quæri potest. Puto sufficere decennium, sicut in præscriptione immobilium aduersus præsentis. De quo vide supra cap. 6. dubit. 8. Accedit quod consuetudo præscribatur decennio, ut ibidem cap. 14. ostensum est.

Præscriptio.

CAPVT XL.

De Voto.

Habet Dubitationes 20.

DUBITATIO I.

Quid sit Votum.

D. Thomas quaest. 88. artic. 1.

RESPONDEO, Votum esse promissionem Deo factam; vouere enim est aliquid Deo sanctè promittere; ut constat ex Auctoribus Latinis; votum est promissio ipsa. Aliquando vouere accipitur pro desiderare, & votum pro desiderio, id enim, cuius causâ vouemus, valdè desideramus; sed primariò significat Deo aliquid promittere. Itaque omne votum est promissio quædam, non tamen contraria; nam promissio, quæ fit homini, non dicitur votum, sed ea tantum quæ Deo.

Quinque requisita ad validam promissionem. Vt promissio sit valida, quinque requiruntur. Primò, Vt sit deliberata. Secundo, Vt libera. Tertiò, Vt fiat cum intentione se obligandi. Quarto, Vt sit de re grata promissario. Quintò, Vt promissor possit se obligare.

1. Deliberata. Primò, debet esse deliberata, non quod opus sit longa mentis agitatione, ut quidam volunt; sed quia requiritur perfecta quædam animaduersione eius, quod agis: perfecta inquam quæ talis sit, ut in materia praua sufficiat ad peccandum mortiferè, & in bona ad merendam salutem; ut communiter tradant DD. Siluester v. Votum, 2. num. 13. Caietanus quaest. 88. artic. 1. Sotus lib. 7. de Iustitia, quaest. 1. art. 2. Nauar. cap. 12. num. 26. & alij. Ratio est, quia ea consideratio, quæ satis est ad obligandos nos diabolo, eiusque seruituti dedicandos, meritò sufficiens censeri debet ad obligandos Deo. hæc breuissimo tempore fieri potest; & ut quidam volunt, in momento, quod etsi locum habere possit in Angelis; credo tamen vix fieri posse in mortalibus: quia vno momento rem non satis considerari possumus, ut eam liberè eligamus vel refutemus; vn-

An in momento.

de ordinariè aliquod tempus requiritur, etsi breuissimum.

Nec refert etiam si paulò post pœniteat: id enim non est signum defuisse sufficientem deliberationem, ut vult Angelus v. Votum 1. num. 6. Quia mutatis circumstantiis facile hominem pœnitet, etiam eorum quæ maturâ deliberatione fecit. Quam multi contrahunt matrimonium, aut ineunt contractus, quos statim pœnitet!

Ratio cur requiratur perfecta animaduersione, est, quia promissio est lex quædam & onus, quod sibi quis sponte imponit: nemo autem censetur sibi aliquod onus velle assumere, nisi plenè aduertat quid agat, quale onus capebat, quibus vinculis se constringat. Vnde si quis ex subito animi motu vel consuetudine, lingua mentem præcurrente, voueat, non obligatur: sicut qui simili impetu malum alicui imprecantur, non peccant mortiferè. Idem dicendum si solum semiplenè aduertat.

Dices, Cum imperfecta seu semiplena animaduersione potest quis contrahere peccatum veniale: ergo etiam obligationem, quæ sub veniali astringat, videtur attentio. enim par ratio.

Respondeo, Esse magnam hac in re disparitatem inter peccatum, & vinculum promissionis: promissio enim non inducit vinculum, (vel si inducit, facile eliditur) quando vi vel fraude extorquetur: at hæc non excusant peccatum. Deinde promissio debet esse directè volita & acceptata: ad peccatum sufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum contrahitur solâ negligentia in debito vsu potentiarum, cum re oblata non satis attendimus animum: imò interdum solâ omissione: at hæc non sufficiunt ad vinculum promissionis, sed requiritur actus positivus & directus.

Simili modo, ad opus meritorum non sufficit imperfecta attentio: nam bonum debet esse directè volitum, & quia tale; malum verò minimè. Deinde modus iste operandi est imperfectus, & ex peccato proueniens: vnde per se potius vituperationem quàm laudem meretur. nam homo tenetur perfectè attendere qualis res sit, priusquam illam acceptet, ne aliquando contingat illum decipi. Verum plenior horum tractatio pertinet ad 1. 2.

Itaque etsi ad violandam obligationem voti sufficiat imperfecta consideratio, non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta consideratio hoc loco censetur, cum solum confusè & tenuiter aduertis quid agas, alteri rei intentus: ita ut res non offerat se qualis est, nec absolutè ut grauis. Vnde si antequam plenius eam introspecias, promittat, mirum non est te non obligari: quia videris quasi per ignorantiam promisisse, cum rem promissam formaliter non apprehenderis: nec aliquid occurrerit, quod te ad hoc satis excitauerit. vnde postea aduertens plenius, miraris te promisisse, & statim reuocas.

Secundo, Debet esse spontanea. id est, non metu vel dolo iniuste extorta. verum de hoc fusius dub. 2. & 3.

Tertiò, Requiritur ut fiat cum intentione se obligandi. actus enim agentium ex intentione, non operantur ultra intentionem: cum ab ea omnem suam vim habeant. sicut enim lex non habet vim, nisi iuxta intentionem legislatoris: ita nec votum aliâve promissio (quæ est veluti lex quædam, quam quis sibi imponit) vim habet, nisi iuxta intentionem promittentis. & sicut potestas Superioris non inducit obligationem subdito, nisi applicetur à voluntate, ad eam mediante præcepto causandam: sic ius, quod quis in seipsum habet, non infert obligationem mediante promissione, nisi quis intendat eam inferre. Vnde nec amplius, nec aliter, nec diutius quàm intendit. Non tamen est necesse ut formaliter intendat: sufficit ut implicite, ut dum sciens & volens vouet: & in dubio semper præsumitur intentio, quia hæc formæ promissoriæ naturaliter & ex vsu omnium gentium est coniuncta.

*Intendens
Vouere, non
tamen se
obligare.
Sententia
Soti.*

Petes Primò. Quid si quis intendat vouere, tamen interius nolit se obligare, tenet tunc voto? Sotus lib. 7. q. 1. art. 2. putat teneri. Ratio est, quia obligatio oritur ex voto, sicut effectus necessarius à sua causa: ergo posito voto, nequit impediri.

Sed contrarium est longè probabilius: tenet Nauar. cap. 12. num. 27. Siluest. v. Metus, quæst. 9. & v. Pactum, num. 4. Angelus v. Votum 1. quæst. 7. Glossa in cap. Litteraturam. 3. de voto & voti redempt. Richard. in 4. d. 38. quæst. 3. circa tertium principale. Probatur Primò. Quia quando actui apponitur aliqua conditio vel clausula, quæ est contra substantiam actus, ille actus est irritus, sicut si quis dicat se vendere vel donare rem; ita tamen ut nolit eam à se alienare. si contrahat matrimonium; ita ut nolit obligari ad reddendum debitum. at hic apponitur talis clausula voto, saltem tacite, & ipso animo: ergo votum est irritum. Secundò. Qui vouet cum expressa intentione se non obligandi, reuera non intendit vouere, sed fingere & simulare votum: externa specie verborum: dicendo enim, *voueo, promitto*; mentitur; quia contra mentem loquitur; cum mens interius contradicat. Quod si putet se posse vouere absque obligatione, fallitur; quia quid nomine voti significetur non intelligit. unde nec talis actus inducet obligationem; cum procedat ex errore circa substantiam actus; & actus agentium non operentur ultra intentionem eorum.

*Verum votum
parit obliga-
tionem, non
fictum.* Ad argumentum Soti Respondeo; Obligationem nasci ex voto, si sit verum votum: at non est verum votum, sed simulatio voti, si mens interius nolit se obligare. ista enim interior voluntas est contra substantiam voti.

Dices, Hoc ipso, quo quis naturam voti vult vouere; implicite vult se obligare.

Resp. Primò, Id verum esse si verè velit vouere: at is qui habet animum non se obligandi, non vult verè vouere, sed simulat se vouere.

Resp. Secundò, Id verum esse, quando animus interius obligationi non contradicit. secus quando expressè contradicit: non enim potest censeri implicite voluntas se obligandi, ubi adest expressa voluntas resistens obligationi.

*Quid si non
intendat im-
plere.* Petes Secundò, Quid si vouens intendat quidem vouere, non tamen implere votum? Quidam viri docti putant etiam in hoc casu non teneri voto. Probant Primò, Quia D. Thomas art. 1. dicit, *Ad votum tria ex necessitate requiruntur, deliberatio, propositum voluntatis, & promissio.* loquitur autem de proposito non tantum se obligandi, ut quidam volunt, sed de proposito exequendi: quia dicit *promissionem sequi ex proposito faciendi.* Secundò, Promittere non solum est se obligare, sed etiam significare se facturum quod promittitur: ergo qui habet animum non faciendi, non verè, sed fictè promittit; ac proinde non obligatur. Tertio, Si quis promitteret, & adderet se non habere animum implendi, videretur potius alteri illudere quam promittere; ergo idem censendum si mente id ipsum addat.

*Quorundam
sententia.* Sed contraria sententia est communis Doctorum, Soti, Caietani, Nauar. Probatur Primò, Qui iurat se aliquid daturum, tenetur, etiam si dum iurat non habeat animum dandi: ergo similiter qui promittit, tenetur; etiam si dum promitteret, non haberet animum implendi promissum. Consequentia patet, quia in iuramento promissorio non minus significas te habere animum implendi, quam in simplici promissione: ergo si defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commissum non tollit vim iuramenti, non tollit etiam vim promissionis. Secundò, Quando Superior aliquid præcipit, significat se velle ut ista res fiat, & tamen contingit interdum ut nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo potest quis etiam sibi ipsi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciendum: etiam si careat animo exequendi. Tertio, Possum aliquid alteri validè donare vel vendere absque animo tradendi: cur non possint etiam validè promittere? Quarto, Denique

*Contrarium
verius.*

multi sunt fortassis in quibusdam Ordinibus; præsertim militaribus, qui profitentur castitatem vel paupertatem absque proposito eam seruandi: quis tamen audeat dicere tales coram Deo non adstringi suo voto? Quintò, Probatur allata ratione: quia sicut de ratione promissionis non est ut præstetur ipsa res, sed solum ut detur aliquod ius remotum ad illam: ita neque de ratione ipsius est, ut habeas animum rem promissam præstandi, sed solum ut habeas animum conferendi ius aliquod ad illam exigendam; & ad obligationem aliquam tibi imponendam.

Ad Primum Resp. Illa tria requiri ut promissio legitimo modo, & absque peccato fiat.

Ad Secundum, In promissione duo significantur. Primò; Quod te ipsum obliges, ac proinde quod habeas animum te obligandi. Secundò, Quod sis facturum; & habeas animum faciendi. Prior significatio pertinet ad essentiam promissionis. Unde ut promissio sit vera, debet quoque hæc significatio esse vera. Altera non pertinet ad rationem promissionis; unde etiam si vera non sit, non ideo promissio erit nulla.

Ad tertium, Qui suæ promissioni adderet se non habere animum implendi, putaretur non seriò, sed ioco promittere; nec velle obligari. alioquin si constaret illum seriò voluisse se obligare, posset cogi ad implendum quod promissum.

Ex supradicta tertia conditione sequitur. Primò, Eum, qui aliquid vouit, si post votum aliquid se appetat quod antè latebat, vel quid noui eueniat, quod ille suo voto prudentum iudicio non videtur voluisse comprehendere, ad illud non teneri. Ita docet Sotus lib. 7. quæst. 2. art. 1. ad 3. et D. Thoma, Nauarrus cap. 12. num. 30. Lopez cap. 45. Fumus v. Religio, num. 8. v. g. vouisti peregrinationem; & interea vix sunt redditæ infestæ latronibus; vouisti ingressum asperæ Religionis, & interuenit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre: quibus euentis suspenditur executio: sed de hoc plura dubitatione secundà.

Sequitur Secundò, Nullum votum obligare ultra expressam vel tacitam intentionem vouentis. Unde qui professus est in Religione, ubi non seruabantur nisi essentialia, non intendens se ultra receptam consuetudinem astringere, non obligatur ad arctiora; ut docent Fumus, Nauarrus, & Lopez supra, & Siluest. ex Panormitan. Religio 3. quæst. 12. quod limitat, Nisi forte illa sint necessaria ad seruanda substantialia. talis tamen si nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monasterium, vel etiam aliam Religionem ingredi, quia propter tales non debet impediri reformatio.

Quarta conditio est, Ut res promissa sit grata promissario: promittere enim cupiam quod ei displicet, non est promittere, sed minari.

Quinta est, Ut promissor possit se obligare: quidam enim per leges non possunt se promissione aut voto obligare, vel saltem non ita validè quin possit in irritum reuocari. Sed de his infra.

DUBITATIO II.

*Vtrum votum cui error causam dedit,
sit validum.*

Videri possit votum ex errore profectum, numquam esse validum. Primò, quia deest consensus: qui enim errat, non videtur consentire. L. Nihil consensui. 1. 16. de regulis Iuris. Secundò, quia DD. passim docent, votum non obligare ultra intentionem vouentis: ac proinde non obstringere in euentu, quem vouens excepisset, si cum voueret, ei occurrisset: sicut in generali concessione non venimus ea, quæ quis verisimiliter in specie non esset concessurus. regul. 81. de reg. Iuris, in 6. Tertio, Votum est promissio liberalis: ergo debet omnino esse libera: ac proinde nulla modo

*Confessaria
duo.*

*Votum non
obligat ultra
intentionem
vouentis.*

*4. Vt res sit
grata.*

*5. Vt possit
obligare.*

modo proficisci ex errore : nam ex ea parte caret libertate.

Pro solutione notandum est, errorem posse esse vel circa aliquid extrinsecum & accidentarium rei promissæ, ut si res putetur facilior, iucundior, commodior, &c. vel circa aliquid pertinens aliquo modo ad rei substantiam. Nunc

10 *Error circa extrinsecum.* Dico Primò, Si error sit solum circa aliquid accidentarium, non tollit obligationem voti, quamvis sine illo errore non voluisses vouere. Colligitur ex dictis cap. 17. dub. 5. ubi ostensum est, errorem circa extrinsecum, iure naturæ non violare contractum. Idem docet Caietan. v. Votum. §. Ex parte in fine. Sotus lib. 7. de iustitia quæst. 1. art. 2. ad 1. argumentum. Navar. in Summa cap. 12. num. 39. & alij passim. Confirm. Quia si talis error, tolleretur obligationem, sequeretur gravissima incommoda, ut rectè docet Caietan. loco citato. plerique enim contractus humani possent dissolvi; & plerique professiones in irritum revocari. plurima enim superveniunt, vel latent, quæ si ab initio cognita fuissent, nolissent homines contrahere, aut vouere, & ita nihil in contractibus aut statibus hominum esset firmum aut stabile. Sufficit igitur ad obligationem notitia eorum, quæ rei vel actui sunt intrinseca, & aliquo modo ad substantiam pertinent; nisi lege positiva in quibusdam aliter statuatur.

11 *Error circa substantiam.* Dico Secundò, Si error sit circa substantiam voti, aut aliquo modo in substantiam redundet, sitque causa vouendi, irritum reddit votum. Est communis sententia DD. Censetur autem esse circa substantiam multis modis. Primò, Si sit circa partem notabilem rei promissæ; ut si voueas peregrinationem Lauretanam, putans illam esse 10. dierum, cum sit 20. non enim intendis nisi dimidiam operis partem. Secus si error sit circa partem, quæ modica sit respectu totius; tunc enim excessus ignoratus non censetur exclusus, nisi contraria intentione constet: vel si intendebat se absolute ad tale opus obligare, non curando quantum esset, tunc enim error non est causa voti. Secundò, cum erratur circa materiam operis: ut si voueas certum nummum, quem putas argenteum, cum sit aureus. Si voueas ingredi certum Monasterium putans esse Ordinis S. Benedicti, cum sit Canonicorum Regularium. Si putes disciplinam esse integram, cum essentialia, aut alia principalia non seruentur. Secus si deceptio solum sit circa aliqua minutiora. ita Sotus suprâ. Tertiò, cum erratur circa personam cui opus præstandum, ut si voueas dare eleemosynam huic, quem putas esse Titium, cum sit Caius. Quartò, Cum erratur circa causam formalem: ut si voueas dare eleemosynam Titio, putans esse pauperem, cum sit dives, tunc enim non subest ratio formalis eleemosynæ, quam vouisti. Eleemosyna enim est subleuatio miserie paupertatis: quæ esse non potest, nisi ubi est paupertas quæ leuetur. Quintò, Cum erratur circa causam finalem vouendi extrinsecam. hoc enim modo error etiam in substantiâ voti redundat, quamvis nõ semper: verum tunc solum quando votum sit ad aliquem finem à Deo impetrandum, qui expectetur à Deo tamquam merces operis voti, ut si voueas peregrinationem pro salute patris, quem putas ægrotare, cum non ægrotet, vel iam obierit. Ratio est, quia peregrinatio non vouetur absolute, sed ut medium & veluti pretium ad impetrandam depulsionem morbi paterni. atqui reuerà hic & nunc non est medium ad illum finem, cum finis sit impossibilis. non enim potest depelli morbus qui non est. ergo est deceptio circa substantiam eius quod formaliter vouetur. medium accipit rationem formalem ex fine. Confirmatur, quia tale votum habet hanc tacitam conditionem, si morbo laborat, si tali bono caret, &c. Nam vouetur peregrinatio non absolute, sed cum restrictione ad talem finem. Non enim totum votum est, Voueo peregrinationem, sed Voueo peregrinationem pro salute parentis. ubi aperte implicatur conditio votum determinans & conditionale efficiens: ergo si non extet, votum est irritum.

Idem dicendum quando votum sit ad aliquem finem principalem obtinendum, & postea contingit animum mutari. ut si vouisti peregrinationem Lauretanam ut felix tibi obtingat matrimonium, & postea velis vivere coelebs. accessorium enim sequitur suum principale. unde cessante fine cessat votum, quod se ad illum habebat accessorie. Si autem finis expectetur non ut præmium voti, sed alio modo, ut ex industria vel favore hominum, error circa finem non reddit votum irritum: quia non redundat ullo modo in substantiam voti. Neque refert virum sit finis principalis quem sibi vouens proponit: an secundarius, quem vocant causam impulsivam. nam uterque est prorsus extrinsecus voto, cum non ingrediatur ipsum votum, nec illud afficiat aut restringat: ut si voueas Religionem principaliter eo fine ut peruenias ad Prælaturam, falsò persuasus monachos statuisse te eligere: si voueas peregrinationem ad limina Apostolorum, falsò persuasus hac ratione à Pontifice obtenturum te canonicatum: aut si id facias ut inuisas fratrem quem ignoras obuisse. Non enim consideratur quid moueat ad vouendum, sed quid absolute sciens & volens promittas. Nec refert quod ita sit affectus animo, ut si scires te decipi circa causam motiuam, nolles vouere: quia ille affectus re ipsa nihil operatur contra votum, cum conditio ad hoc requisita, nempe scientia veritatis, desit: & non obstante eo affectu habes alium affectum quo absolute vis vouere, & voues. sicut si des eleemosynam pauperi existimans esse probum, cum sit improbus: & ita sis affectus, ut si scires eius improbitatem, nolles dare: nihilominus valida est donatio. quia re ipsa das absolute ad leuandam inopiam, etsi probitatis opinio te ad dandum mouerit: affectus ille non dandi ex hypothesi si scires, est inefficax ob defectum conditionis, unde nihil operatur contra votum. idque verum est non tantum de affectu habituali & implicito, sed etiam de actuali & expresso. Confirm. quia error circa accessoria & extrinseca rei promissæ, non tollit consensum circa principale & substantiam. Idem cernitur in contracta matrimonij & sponsalium.

Sextò, si sit error circa vim voti. ut si persuasus sis votum non obligare nisi sub peccato veniali: aut posse à te ipso relaxari facili negotio. talis enim ignorat naturam actus quem facit. Idem dicendum si quis putaret matrimonium solubile, sicut passim soluitur apud ethnicos: debet tamen error esse causa actus: alioquin non reddet illum irritum, cum sit error speculatiuus & impertinens ad actum, qui censetur fieri absolute iuxta conditionem suæ naturæ.

12 Ex his patet, non esse constituendam differentiam in proposito inter votum simplex & solemne: quia sicut votum solemne non est irritum ratione erroris, nisi error redundet aliquo modo in substantiam voti: ita neque votum simplex est irritum, nisi error sit aliquo modo circa substantiam. Unde si quis fraude alterius (v.g. falsis promissis) induceretur ad nuncupandum votum simplex continentie vel obedientie, non minus esset validum, quam si sic induceretur ad professionem Religionis: qui est casus cap. fin. 20. quæst. 3. Similiter in casu cap. Ex parte. 9. de conuers. conjugatorum. ubi susceptio vel seu professio ex causa falsa est valida, etiam votum simplex Religionis validum esset. Idem dicendum in casu cap. Veniens. 16. eodem titulo. ubi professio mariti, in quam vxor dolo inducitur consenserat, iudicatur valida, etiam votum simplex Religionis & castitatis validum fuisset.

13 Dices Primò, Promissio homini facta non est valida, si ex errore procedat, quamvis ille error non sit contra substantiam: ut si res fiat difficilis, quæ putabatur facilis: si persona sit improba cui promissisti, cum putares esse probam: ergo idem dicendum erit de promissione facta Deo. Respond. neg. conf. promissiones enim vulgares quæ inter homines fiunt, si ex aliquo errore procedant, dicuntur inualidæ, non quod sint iure naturæ irritæ, sed quia in irritum reuocari possunt arbitrio

Discrimen inter votum & promissionem homini factam.

trio promittentis. ita enim usu passim receptum est, ad vitandas multas difficultates (præterquam in quibusdam promissionibus, ut v.g. mutui inter mercatores) ut sicut homo homini facile aliquid promittit, ita etiam facile possit reuocare, si deprehendat se ex errore aliquo promississe; vel aliquid detegatur, quod si antea nosset, non promississet. Secus est in promissionibus quæ Deo fiunt. hæ enim hoc ipso quo semel valent statim fiunt insolubiles, ita ut non nisi superiori potestate, & iusta causa relaxari queant: sicut matrimonium si semel valeat, insolubile est. Accedit quod in promissionibus & contractibus humanis lex posteriora sæpè tollat obligationem, vel ius illius tollendæ & elidendæ tribuat, si ex errore procedat. L. Et eleganter. 7. de dolo. & 15. quæst. 6. cap. 1. de quo vide supra cap. 17. dub. 6. Id autem non facit in votis: idque merito ob reuerentiam diuini Numinis. Vnde Glossa in d. c. Ex parte, v. *Falsa sit causa*, dicit, *Volum aduersarij in spiritualibus non vitare contractum; nec considerari causam intentionem contrahentis*: quod maximè verum est in votis, iuramentis, matrimonij contractu, susceptione Baptismi, &c.

Dices Secundò, qui vouit ieiunium in certam diem, aut peregrinationem ad certum locum, non tenetur, si inde notabile damnum referret, ut si valetudo laderetur; si iter latronibus sit infestum, &c. atqui hic non est error vel ignorantia circa substantiam, sed circa extrinsecam, ergo, &c. Resp. Ista vota tali euentu non obligare, non quia ex errore, sed quia secundum legem prudentiæ, & ex communi hominum usu, atque adeò ipso iure habent tacitam conditionem, *si absque notabili damno patero*: ut patet in præceptis Ecclesiæ de simili materia. Multæ enim difficultates extrinsecus obuenire possunt, ob quas non expediat mandari executioni. Itaque ratione illarum conueniebat subesse tacitam conditionem. Difficultatum autem quæ ex intrinseca rei natura oriuntur, non ita habetur ratio, præsertim in voto rei maximæ, ut castitatis & Religionis. Debuerunt enim antè esse præcogitatæ. vnde nec usu, nec iure, ratione illarum subest tacita illa conditio.

Ad rationes.

Ad Primam rationem initio propositam, Resp. Non deesse consensum necessarium; quia qui consentit in principale, censetur consentire in accessoria & coniuncta. qui errat, non videtur consentire, si error sit circa rei substantiam: vel certè non ita consentit, quin possit rescire, quando contractus est solubilis.

Ad Secundam: Votum non obligat ultra intentionem vouentis: sed quando error est circa accessoria, intentio vouentis etiam ad illa se extendit saltem virtualiter, ut dictum est. Non obstringi vouentem in euentu quem excepisset, verum est, si ex vi affectus quo votum fecit, illum euentum excepisset: secus si excepisset solum ex vi alterius affectus, quem actu vel habitu tunc habuit. Illa autem regula, In generali concessione, &c. intelligitur de concessione Principis vel Superioris facta inferioribus, & de iis quæ non solent generalibus vel obscuris terminis concedi, ad quæ iudicio prudentum intentio concedentis non se extendit.

Ad Tertiam: Non requiritur ut promissio liberalis sit omnino libera. potest enim fieri ut quis promittat aliquid gratis absque obligatione (quod est promittere liberaliter) & tamen id faciat ex metu vel errore aliquo. Aliud enim est liberè promittere, aliud liberaliter. quamuis eò euentu sæpè possit reuocari, ut dictum est. Et quamuis quæ parte est ex errore, non sit libera formaliter; tamen est libera virtualiter, ratione scientiæ circa principale.

D V B I T A T I O III.

*Utrum metus votum irritum reddat,
& quo iure.*

NOtandum est, metum alium dici grauem, utpote grauis mali, & qui virum constantem percellat:

aliu *leuem*, qui in virum constantem non cadat: de quo vide supra cap. 17. dub. 6. Rursus alium iuste incuti, alium iniuste. Item alium incuti ad extorquendum votum, alium ex alia causa provenire.

Quibus positis omnes Doctores conueniunt, metum grauem iniuste incussum ad extorquendum votum, tollere voti obligationem, illudque omnino irritum reddere. Colligitur ex cap. Perlatum. 1. & cap. Abbas. 2. de his quæ vi metusve causa fiunt. Ratio est, quia in iis quæ ad statum & votorum obligationem pertinent, homo est sui iuris & arbitrij: vnde non potest ad illa cogi à causa extrinseca. Vnde regul. 116. de regulis Iuris dicitur: *Nil consensui tam contrarium est, quam vis atque metus, quem comprobare, contra bonos mores est.*

Debet autem hic metus esse iniuste incussus; ut plerique DD. tradunt, Siluester v. Metus quæst. 6. Sotus lib. 7. quæst. 2. art. 1. ad 1. Angelus v. Metus num. 8. & 10. & alij. Ratio est, quia hic solus censetur repugnare libertati, tamquam causa extrinsecus cogens. Quare metus iuste incussus non irritat votum; sicut nec matrimonium aut alios contractus irritos reddit. Vnde sequitur, si maritus uxori in adulterio deprehensa priuata auctoritate mortem minetur, nisi profiteatur Religionem, professionem inde secutam fore irritam, utpote metu iniuste irrogato extortam. Non enim poterat illam iure priuatim occidere. Si autem minetur accusationem & mortem via Iuris, professio erit valida: quia iure poterat id facere. Pari modo, si reo mortis detur potestas redimendi supplicij professione Religionis, vel matrimonio puellæ se offerentis, erit validum quod actum fuerit.

Aduerte tamen, non deesse DD. qui putant metum grauem etiam iuste incussum irritum reddere professionem Religionis, & matrimonium. Ratio est, quia hæc duo requirunt summam libertatem, quæ non minùs aufertur cum iuste incurritur, quam cum iniuste. Ita Couarr. in 4. p. 2. cap. 3. §. 5. n. 7. ubi citat Glossam in cap. Veniens. 1. de sponsalib. & in cap. 2. de iis quæ vi, Felinum, & alios. Pro qua sententia Sanchez lib. 4. disput. 13. citat Goffredum, Hostiensem, Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos, dicitque esse probabilem. Alij existimant metum iuste intentatum irritare possessionem & matrimonium, quando incutitur auctoritate priuata, non autem si incutiat a lege, vel Iudice præscriptum legis exequente: ut si lex statuatur, ut violator virginis cogatur per Iudicem ad eam ducendam.

Sed verius est, quod iam diximus, metum nunquam irritare votum aut matrimonium, quando malum quod proponitur, iuste inferri potest, ita ferè ceteri Doctores. Ratio est, Quia quando metus iuste irrogatur ob crimen, non tam censetur inferri ab extrinseco, quam provenire ab intrinseco, nempe à propria voluntate, & natura delicti: & is qui votum proponit, potius aufert quam infert metum, ostendens viam euadendi mali. Id autem quod ex propria voluntate oritur, non censetur moraliter libertati repugnare. Confir. Quia talis metus non rescindit ceteros contractus, ut omnes farentur: ergo nec votum, aut matrimonium: non enim maior libertas ad naturam professionis vel matrimonij requiritur, quam ad alios contractus; quamuis ut illa conuenienti modo fiant, maior requiratur, ob vinculi insolubilitatem, & graue onus quod secum adferunt. Hinc patet responsio ad primam partem rationis contrariæ sententiæ. Id autem quod subsumitur, falsum est, si res moraliter expendatur: nam metus iustus, cum oriatur ab intrinseco, non censetur libertati officere. De quo vide supra cap. 17. dub. 6.

Pari modo debet hic metus non solum esse incussus iniuste, sed etiam aliquo modo ad votum eliciendum, ita ut is qui metum infert nolit desistere à malo iniuste irrogando nisi votum emittas. quod si ob aliam causam incutiat: v. g. ad ultionem iniuriæ (ut si voueas Religionem, ut Deus te liberet è manibus Tyranni,

Ad votum eliciendum.

ranni, aut inimici persequentis) valet. Tunc enim votum non emittitur ut satisfiat voluntati inuaforis, neque in eius gratiam exhibetur, ut sit veluti pretium, quo cesset ab iniuria; sed exhibetur Deo, ut ab eo impetretur auxilium: sicut cum quis iniuste oppressus ab inimico, promittit aliquid alteri ut auxilium ferat, tenetur: secus si inimicus illum ad promittendum cogat. Ratio est, quia quando aliquis iniuste cogit promittere, promissio non est libera, nec ex spontaneo proueniens affectu, sed extorta ab extrinseco: secus vero quando quis ex se promittit, ut opem ab aliquo impetret.

Non tamen est necessarium, ut metus incutatur principaliter ad votum eliciendum, sed satis est ut incutatur iniuste, & concedatur votum ad redemptionem mali intentati, ut constat ex d. cap. Perlatum, de iis quæ vi, &c. ubi mulieri ob suspicionem adulterij intentatur mors à famulis mariti, & ex affectu misericordie conceditur ut redimat mortem professione Religionis; quæ tamen professio ibi declaratur irrita.

Ex dictis sequi videtur, si alius, qui metum non intulit, votum postulet, ut opem ferat; votum fore validum: ut si inimico persequente fugias ad Monasterium, & Abbas nolit concedere latebras aut asylum, nisi voueas te fore monachum. Abbas enim non infert metum, sed hic iam est illatus ab inimico, & ille proponit tibi rationem euadendi, spondetque opem (quàm tibi ex iustitia non debet) si velis vouere; quæ in re non facit tibi iniuriam. Nihilominus contraria sententia in hoc casu est etiam probabilis. Nam Abbas recusando asylum censetur metum continuare. tenebatur enim concedere, etsi non ex iustitia, ac certè lege charitatis, & quidem gratis, absque tali obligatione. Vnde inique recusando est causa continuationis metus; idque directè ad extorquendum votum. sicut si alicui extrema inopia confecto nolim succurrere, nisi religionem voueat, videbor metu mortis votum extorsisse. quare non obstringet.

¹⁷ *Quo Iure metus irritet votum.*
Sed difficultas est, quo Iure metus votum irritum reddat. Multi censent id fieri Iure naturali. Innuat Sotus lib. 7. quæst. 2. art. 1. Nauar. cap. 12. num. 32. Glossa in c. Abbas. 2. de his quæ vi. Bonaventura in 3. dist. 39. art. 3. quæst. 2. ubi dicit: *Vota coacta esse irrita, quia Deus vult sacrificia non coacta, sed voluntaria.* Denique idem sentire coguntur omnes, qui tenent metum Iure naturæ irritum reddere matrimonium, ut D. Thomas, Scotus, Gabriel, Couarr. Turrecremata, Antoninus, Richardus, & alij quos citat Sanchez lib. 4. de matrimonio disp. 14. Probari potest Primò, Quia nullus est canon, qui id statuatur: omnes enim ita loquuntur, ut videantur supponere tale votum per se irritum esse: ut patet d. cap. Perlatum. 1. de his quæ vi, & aliis Iuribus. Secundò, Quia Deus promissiones per iniuriam extortas non acceptat, ne socius iniquorum & approbator iniuriæ esse videatur. Confirm. Quia nemo probus promissionem tali modo sibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea Iuris prætenderet. Tertiò, Quia talis promissio homini facta est irrita, vel saltem pro arbitrio promittentis reuocari potest: ut ostensum est c. 17. dub. 6. quia non refert à quo metus illatus sit, quando constat metu factum: ergo etiam promissio Deo facta reuocari potest ob iniuriam quæ intercessit.

Probabile est irritare Iure natura.
Hæc sententia est satis probabilis: eaque posita sequitur non solum metum grauem, sed etiam leuem irritum reddere votum in foro conscientie, si per iniuriam incussus sit. Ratio est, Quia Iure naturæ non est distinctio metus grauis & leuis, si eodem modo est causa consensus: sed hoc discrimen pertinet ad forum externum, ubi cum metus est leuis, non præsumitur fuisse causa consensus, sed libertas animi: unde non iudicatur actus inualidus. Confirm. Quia metus grauis non reddit votum irritum quia grauis, (potest enim esse grauissimus, & non irritare, ut patet cum quis metu mortis in naufragio vouet: cap. Sicut nobis. 17. de Regular.) sed quia per iniuriam incussus, ad

extorquendum consensum: ergo si metus leuis eodem modo sit incussus, & eodem modo impellat ad consensum, cur non similiter inualidum reddat? Hanc sententiam de leui metu expressè tenet Nauarrus, non solum de voto per talem metum extorto, sed etiam de matrimonio, in Enchirid. cap. 22. num. 31. §. Septimum, & lib. 1. consil. tit. 39. consil. 1. num. 7. Vbi pro hac sententia citat Hostiensem, Ioannem Andream, Adrianum, & Sotum. Eandem in casu matrimonij tenet Decius in cap. ult. de appellationibus num. 3. & sequent. & alij qui recentiores, quos refert Sanchez lib. 4. de matrimonio disput. 17. eorumque sententiam satis probabilem iudicat. Si in matrimonio est probabilis, multò magis in voto & professione; quia plurimi Doctores tenent, professionem irritam reddi metu reuerentiali. non tamen matrimonium: quos citat Couar. in 4. Decret. c. 3. §. 6. n. 7 ubi dicit hanc sententiam esse communem. Itaque metus, qui matrimonium reddit inualidum etiam votum reddet.

Ex qua sequitur, votum ad professionem solo metu reuerentiali, quo quis per pudorè & reuerentiam non audeat contradicere parenti vel Superiori, etiam si aliud malum non timeat, esse inualida. Item eum, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto castitatis, aut ad lectionem precum canonicarum, aut ad statum ecclesiasticum.

Contrariam tamen puto veriore, nimirum metum solo Iure positum irritum reddere votum. Siluest. v. Metus q. 8. Arragon. q. 88. art. 3. Henric. lib. 1. de matrimonio cap. 9. num. 1. & 3. & fere quotquot sentiunt matrimonium metu contractum, solo Iure positum irritum esse.

Probatum Primò, Quia metus Iure naturæ non reddit irritos alios contractus, aut promissiones, sed solum dat potestatem irritandi propter iniuriam, quando contractus natura sua est solubilis; ut ostensum est c. 17. dub. 6. ergo neque votum Iure naturæ inualidum reddet. Neque dici potest, ei qui sic vouit, dari potestatem irritandi, sicut in aliis contractibus: quia votum est natura sua insolubile, sicut matrimonium. quare sicut matrimonium semel validè initum non potest solui arbitrio contrahentis, etiam si dolo vel alia iniuria extortum sit, eò quod natura sua sit insolubile: ita nec votum arbitrio vouentis. Confirm. Quia per tale votum Deo ius absolutum & ab alio independens acquiritur: hoc autem ius tolli non potest, nisi per ipsius condonationem.

Secundò, Deus nullam iniuriam intulit: ergo ratio ne iniuriæ rescindi nequit. Nec obstat quod iniuria non impedit. illata sit à tertio, & alij contractus, si metus incussus sit à tertio, reuocari possint: id enim prouenit vel quia illi sunt solubiles, votum verò natura sua insolubile: vel quia homines non habent ius cogendi, Deus autem per se cogere poterat: unde mirum non est, si ipsi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniustam alterius. vel denique quia hæc reuerentia debetur diuinæ maiestati, ut quidquid illi quouis modo pleno iudicio promissum est; insolubiliter, nisi ipse condonauerit, seruandum sit. id enim ad honorem diuinum pertinet.

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum, solo Iure naturæ spectato, est validum, secundum veriore sententiam, nec propria auctoritate solui potest, similiter & iuramentum: ergo etiam votum simili metu expressum, eodem Iure validum erit.

Hinc sequitur, cum Ecclesia id solum statuerit de metu graui, metum leuem non irritare, nec tribuere potestatem irritandi: quamuis in aliis contractibus sufficiens sit, ut metum passus in foro conscientie non obligetur, & metum inferens ad restitutionem teneatur, ut dictum est cap. 17. dub. 6.

Quod solus metus grauis hoc faciat, colligitur ex cap. 1. de his quæ vi, ubi requiritur *metus mortis*, ut professio censeatur irrita. Sub *metu mortis*, intellige quemuis alium grauem. fit enim ibi solum mentio metus mortis, quia species facti aliud non postulabat. Et cap. Cum

Metus leuis

18
Verius irritat Iure positum.

Coactio irritat non impedit.

Solutus grauis irritat votum.

Cum dilectus. 6. eodem, requiritur *metus cadens in constantem virum*. cap. final. Qui clerici vel vouentes, &c. insinuat *imperium parentum* non sufficere ut votum sit irritum. Idem dicit Glossa ibidem de *imperio regio*, quia etsi hzc metum aliquem causent, non tamen grauem. Hoc intelligendum de simplici imperio, cum nihil aliud mali timetur, quam brevis aliqua offensio, ut colligitur ex eodem cap. alioquin si timeatur perpetua offensio, vel mala tractatio, vel simul adsint preces importunæ, sufficere tale imperium ad votum irritandum: quia gigneret metum grauem. Sic intellige cap. 8. Puellæ. 20. quæst. 1. *Puella, quæ non coacta parentum imperio habitum suscepit, si postea nuptias elegerint, prænunciatur*. vbi à contrario sensu insinuat non prænunciari, si coacta parentum imperio fecerint.

19
Ad rationes.

Ad Primam rationem pro diuersa sententia: Nullus Canon id expresse statuit; quia fortè intercidit, vel numquam scripto editus est, sed sola consuetudine seruatus. sicut etiam nullus canon extat, qui matrimonium metu contractum statuatur esse irritum: cum tamen probabilius sit hoc esse ex decreto Ecclesiæ: Idem dicendum de matrimonio fidelis cum infideli: de quo etiam non est dubitandum quin Ecclesia statuerit ut sit irritum; quamuis Canon non reperiatur.

Ad Secundam: Non ideo Deus censetur approbare iniuriam, quia acceptat tale votum: sicut nec approbat, dum acceptat iuramentum sic extortum.

Ad Tertiam, patet ex dictis.

Aduerte tamen, æquitatem naturalem postulare ut huiusmodi vota facile per Prælatos Ecclesiæ, nomine Dei, relaxentur. quamuis ob reuerentiam diuinæ Majestatis, seposito Ecclesiæ decreto, solui non possint propria auctoritate. posito tamen Ecclesiæ statuto, quod talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat, & sic nullam obligationem inducunt.

D V B I T A T I O IV.

Utrum propositum aliquando habeat vim voti.

20
Propositum
perseuerandi.

Paludanus in 4. d. 38. quæst. 1. conclus. 3. dicit *propositum* æquipollere voto simplici in vno casu, nempe quando quis intrat Religionem cum proposito perseuerandi, & Deo perpetuò famulandi. Idem tenet D. Antoninus 2. part. tit. 11. cap. 2. in principio. In eadem sententia sunt ferè omnes Canonistæ. ex quibus plerique putant tale propositum cum susceptione habitus habere vim voti solemnitis, ut refert Siluest. v. Religio. 1. quæst. 8. & D. Antoninus supra.

Probatum Primò, Ex cap. Statuimus. 13. de Regulatibus, vbi Gregorius I. X. ait, *Novitios posse liberè ad priorem statum intra annum redire, nisi euidenter appareat, quod tales absolute voluerint vitam mutare, & in Religionem perpetuò Domino seruire.* & cap. Consulti. 20. eodem titulo. Innoc. III. consultus sic respondet: *Licet super hoc senserint diuersi diuersa: nos tamen credimus distinguendum, Utrum is qui conuertitur proposuerit absolute vitam mutare, ut sic in habitu regulari omnipotentis Deo de cetero famuletur: An conditionaliter experiri obseruantiam regularem, ut ita demum si intra annum ei placuerit, profiteatur Ordinis disciplinam, aut fortè si non placuerit, moribus emendatis ad statum reuertatur pristinum. In primo casu debet, ut regulariter vivat, ad laxiorem saltem regulam pertransire.*

Secundò, Qui contra propositum tale facit, inconstans est in re magni momenti: ergo peccat, ac proinde tenebatur in proposito perseuerare.

Tertiò, Quod habeat vim voti solemnitis, probari videtur ex cap. Beneficium, de Regul. in Sexto, vbi dicitur, Beneficium eius, qui ingressus est annum probationis, posse alteri dari, si constet, absolute vult vitam mutare: ac non daretur alteri, nisi ipse putaretur professus.

Verum contraria sententia, scilicet non sufficere propositum, sed requiri ulterius promissionem, est ferè communis Theologorum, eamque tenent D. Thomas hoc loco artic. 1. Bonauent. in 4. d. 38. artic. 1. quæst. 1. Richardus eadem dist. quæst. 3. circa tertium princip. Abbas in cap. Litteraturam, de voto & voti redempt. Angelus, Votum 1. quæst. 7. Siluester, Votum 1. quæst. 2. & Religio 5. quæst. 8. Nauarr. cap. 12. num. 26 & passim recentiores.

Probatum Primò, Ex Scripturis, quæ aperte indicant obligationem votorum nasci ex promissione, Deut. 23. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere. si nolueris polliceri, absque peccato eris.* Et infra: *Facies sicut promissisti.* Eccles. 5. *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio.* nusquam dicit propositum obligare, sed promissionem.

Secundò, Probatum ex cap. Litteraturam, vbi dicitur: *eum qui ultra propositum mutanda vite non est progressus in voto, non teneri.*

Tertiò, Votum importat quamdam obligationem sui erga alterum: atqui homo non solet se alteri obligare solo proposito, sed promissione: nisi enim ad propositum accesserit promissio, non putat se alteri obstrictum. Confirm. Quia sicut imperando obligat quis alterum sibi, & ordinat quid ab ipso erga se fieri velit: ita promittendo obligat se erga alterum, & iudicat quid à se alteri fieri velit.

Quartò, Nemo seipsum obligat nisi intendat seipsum obligare: quamuis nec intentio sufficiat: atqui solo proposito faciendi aliquid non me intendo obligare: ergo non habet vim voti.

Quintò, Quia Concilium Tridentinum sessione 25. cap. 15. & 16. concedit nouitiis annum probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, ut si putent disciplinam non conuenire, liberè possint egredi: ergo solo proposito non censet hominem astringi.

Ad Primum Respondeo, Illos Canones intelligendos de proposito, quod sit animo vouendi, & se obligandi: etiam si exterius verbis vel nullis, vel nullam voti speciem præ se ferentibus fuerit expressum: ut cum quis dicit, Domine, ego hic perpetuò volo tibi seruire, intendens Deo se obligare. Colligi id potest ex illa distinctione, quæ habetur dicto c. Consulti: nisi enim quis hoc modo proposuerit ut simul tacitè vouerit, non videtur omnino absolute proposuisse: quia aliàs semper est aliqua saltem tacita conditio, nempe nisi animum mutare contigerit. Alij respondent (& eodem recidit) agi de proposito, quod promissione seu voto firmatum est.

Dici etiam potest, Olim ex usu Ecclesiæ susceptionem habitus cum absoluto proposito mutandæ vitæ factam, habuisse vim voti simplicis. Dupliciter enim habitus suscipiebatur. Primò, Animo experiundi: & tunc liberè poterat resiliire. Secundo, Non animo experiundi, sed perpetuò manendi: & tunc censebatur se tacitè obstringere saltem voto simplici. tale enim vtrum istius susceptioni habitus erat annexum: unde non poterat redire ad sæculum, sed tenebatur regulariter viuere: ita tamen ut posset transire ad regulam laxiorem, ut colligitur ex cap. Consulti. Postea tamen ille mos est abolitus, & Canones vtrisque vsque ad professionem liberam esse voluerunt, nisi votum expressum interuenisset, ut patet cap. Litteraturam. 3. de Voto. & cap. Qui post votum. 5. eodem, in 6. Habuisse id vim voti simplicis tantum, non autem professionis, ut plurimi Doctor. Canonum tenuere, docet egregiè Panor. in d. cap. Consulti. 22. de Regular. num. 3. citans pro eadem sententia Cardinalem Zabarell.

Ad Secundum Respondeo, Esse aliquam inconstantiam, si absque vlla causa, sola animi leuitate propositum mutet: sed hzc inconstantia non est nisi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, quia sentis incommoda, &c. non est propriè inconstantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur persistere in bono, quantum

21
Præter pro-
positum re-
quiri promif-
sionem.

22
Ad argumen-
ta.
Intellectus
Canonum.

Propositum
intensione
vouendi ex-
pressum.

Aprior re-
sponso.

Inconstantia

quantumuis illud magnum sit, ex solo proposito, sed ut teneatur, debet aliunde ad illud esse adstrictus: v.g. præcepto, promissione, contractu. vide infra lib. 3. c. 6. dubit. 6.

Ad Tertium, Ex eodem illo cap. colligi potest, illud propositum in Nouitiis non habere vim professionis: quia distinguitur à professione tacita & expressa, sic enim ait Pontifex: *Beneficium Novitij intra annum probationis non esse alteri conferendum, nisi ipsius accedat assensus, aut constet quod vitam voluerit absolute mutare, vel professionem expressam fecerit, vel scienter habitum receperit professorum.* Vnde dico cum Panormitanus in c. Litteraturam, ibi agi de proposito, quod voto simplici firmatum est, vel cum susceptione habitus habet vim voti simplicis, ut dictum est, qui enim cum tali proposito habitum suscipit, cum tacito voto se obstringat, videtur beneficio renuntiare, & ita permittit Pontifex ut alteri conferatur.

Obiici etiam potest cap. 4. Qui bona 17. quæst. 1. ubi dicitur, *Qui bona agunt, si meliora agere deliberant, & post deliberata non faciunt: licet in bonis prioribus persuerent, in conspectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.*

Respondeo, Inde non sequi, propositum melioris boni habere vim voti, sed ut summum inducere aliquam obligationem, etsi non grauem: non enim qui tale propositum deserit, idcirco dicitur cadere coram oculis Dei, quod peccet mortiferè, nam etiam qui venialiter peccat, cadere dicitur, iuxta illud, *Septies in die cedit iustus: & iustus si ceciderit, non collidetur.* Addo etiam, dici cadere vel retrocedere (de quo ibi proprie agitur) qui perfectiora exercitia deserit, quamuis id sine peccato faciat, vnde ex illo loco non potest colligi in ea re commissum esse vel peccatum veniale. vide Gregorium Homilia 3. in Ezech. sub finem, ubi paulò aliter habetur quam hic à Gratiano refertur. nec dicit Gregorius tales cadere absolute, sed cadere in deliberatione. Hi, inquit, *nate iudicia humana stare videntur in opere, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione: nimirum qui recesserunt animo à perfectioribus, quæ propulerant: qui excessus absque peccato fieri potest, quando aliqua causa subest.*

Ex dictis patet, cum multa in voto reperiantur, videlicet deliberatio, propositum boni operis, propositum vouendi, promissio, obligatio: solam promissionem esse votum, propositum & deliberationem esse quid præuium, obligationem, effectum.

DUBITATIO V.

Cuius virtutis actus sit votum.

D. Thomas artic. 5.

Ratio dubitandi est, quia fiunt etiam vota Sanctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, sed dulix vel obseruantix. Deinde votum est promissio quædam: promissio autem vel est gratuita vel remuneratoria: promissio gratuita est actus liberalitatis, remuneratoria verò est actus gratitudinis.

Resp. & dico Primò, Votum esse actum religionis, quando fit Deo. Probat, Quia non promittimus aliquid Deo, ut ipsi inde aliqua vilitas proueniat, sicut promittimus homini: sed ut ipsum honoremus, & ut nos ipsos reuerentiâ Dei in bono firmemus. verumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confirm. Quia omnis laus, quæ est in actu vouendi, ex hisce duabus causis pendet: idcirco enim laudabile est vouere, quia laudabile est Deum honorare, & eius reuerentiâ se in bono proposito firmare.

Sed obscurum est quomodo Deus voto honoretur, præsertim si id quod vouetur, non sit cultus aliquis, v.g. sacrificium, hymnus, &c. sed aliquid ad alias virtutes pertinens, ut paupertas, castitas, obedientia, ieiunium, & similia, quæ nullum cultum præ se ferunt.

Resp. Honoratur Deus ipso actu vouendi, Primò,

Quia vouens, suo facto significat, ipsum habere cognitionem & providentiam rerum humanarum. Secundò, Testatur ipsum esse ad quem in angustiis sit confugiendum, & qui solus possit opem ferre. Tertio, Quia vouens, illâ ipsâ re quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obsequium exhibere: etsi enim illa res non sit naturâ suâ cultus aliquis, strictè accepto hoc nomine: eo quod per se non significet diuinam excellentiam, & nostram subiectionem: tamen in cultum assumi à nobis potest: nam possumus eo animo facere ut testemur nostram seruitutem & diuinum principatum. Sic ieiunium etsi nullum cultum præ se ferat, tamen assumi potest ad honorandum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gentibus in hunc finem usurpatur. Idem dicendum de paupertate, castitate, & obedientia: quidquid enim scitur esse gratum Numini, potest fieri ad eius honorem, & ad suam restandam seruitutem. nam etsi facere aliquid præcisè quia gratum alteri, potius sit benevolentix quam honoris: tamen si facis hoc totum ut sic declares tuum obsequium & affectum seruitutis erga alterum, est honor & cultus. Vnde olim virgines Vestales in honorem Vestæ seruabant virginatatem: idque ea mente factum, erat idololatia. Quartò, Quia vouens intendit se reuerentiâ Dei in bono proposito confirmare. Inter ceteras enim causas idcirco vouemus Deo paupertatem, castitatem, & obedientiam perpetuam, ut memores cui promiserimus, eius reuerentiâ non desectamus à proposito. continere autem se in bono reuerentiâ Dei, est religionis: eiusdem enim virtutis est, facere aliquid affectu honorandi alterius, vel soluendi promissi: & abstinere à contrario, timore inhonorandi, vel promissi violandi, quare cum illud sit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, est actus religionis.

Vbi Nota, dupliciter intelligi posse vota fieri Sanctis, vel Prælati. Primò, Quia fiunt coram ipsis vel tamquam testibus ad maiorem reuerentiam, vel tamquam patronis, quibus cupimus ea cordi esse, ut gratiam ad exequenda promissa nobis impetrent. Sic intelligi potest formula illa multis Religionibus usitata, *Promitto Deo, B. Virgini, B. Augustino, vel B. Francisco paupertatem, &c.* Hoc etiam modo est actus religionis: quia principaliter ad Deum dirigitur. quamuis qua parte etiam Sancti honorantur, possit esse actus obseruantix, seu dulix supernaturalis.

Secundò. Ut promissio ipsis facta cadat sub votum materialiter: ita ut voueamus Deo, nos præstituros quod Sanctis vel Prælati promissimus. Ita D. Thomas art. 5. ad 3. Sic intelligendum votum, quò Prælato vouemus obedientiam: per illud enim vouemus Deo nos id præstituros, quod Prælato promittimus, vnde tale votum respectu Prælati non habet rationem voti, sed nudæ promissionis, quæ inducit erga illum obligationem fidelitatis: respectu autem Dei habet rationem voti. Simili modo accipiendum videtur votum, quò calicem vel statuam vouemus B. Virgini, B. Benedicto, vel alteri Sanctorum: censetur enim vouere Deo (quem in Sanctis agnoscimus) nos præstituros quod ipsis promittimus. itaque respectu Dei est votum: respectu Sanctorum promissio honoraria, pertinens ad cultum dulix. Sic cum quis vouet Deo, B. Francisco, &c. paupertatem, castitatem, obedientiam, respectu Dei propriè est votum, respectu Sanctorum potest esse honoraria promissio.

Possit addi tertius modus, ut dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: sed hic modus non differt à secundo.

Petes, Cuius potentix actus est votum?

Respondeo, Esse actum intellectus practici, ut rectè D. Thomas artic. 1. quia est locutio quædam practica, qua quis seipsum alteri obligat. sicut enim præceptum & oratio sunt locutiones quædam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid: ita votum est locutio quædam interna vel externa, qua nos ipsos

Dupliciter, vota Sanctis fiunt.

Quo modo Prælati vouentur obedientia.

Est actus religionis ob duas causas.

Quo modo Deus honoretur voto.

Est opus intellectus practici.

iplos obligamus alteri. Confirm. Quia votum est promissio quædam: atqui promissio non est solum volutio se obligandi, aut iudicium, sed locutio practica, cuius signum est, quod quantumvis velit aliquis se obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus sistit: sed oportet ut ulterius locutione quædam in alterum directa promittat. Hæc tamen locutio supponit voluntatem se obligandi, estque veluti instrumentum voluntatis, sine quo non potest sibi obligationem imponere: sicut nec alteri absque præcepto. Simili modo non potest alteri aliquid donare absque locutione, vel simili signo practico.

DUBITATIO VI.

De diuisione votorum.

²⁹ **M**ultæ reperiuntur diuisiones voti apud DD. Primò, Diuidunt in votum commune, & singulare. Ita Magister in 4. d. 38. D. Thomas, Durandus, Richardus, & alij, eadem distinctione.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in Baptismo profitetur se renuntiare satanæ, & adherere Christo: hic enim est omnibus communis: & quia est de rebus necessariis ad salutem, vocant etiam votum necessitatis. sed hic actus reuera non est propriè votum, ut indem docent, & bene ostendit Caiet. 2. 1. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promissio: solum enim dicit, *abrenuntio, credo, volo.* tum quia alioquin omne peccatum Christiani esset sacrilegium, & duplicem malitiæ seu peccati speciem contineret; quod est contra communem hominum sensum. Denique verum votum de talibus rebus ne in Sacramento quidem poenitentia exigendum est: esset enim poenitenti nouus laqueus, & causa grauioris lapsus absque necessitate, multò igitur minùs exigendum in Baptismo.

Vocatur tamen interdum à Patribus & Doctoribus *votum, sponsio, promissio*: quia speciem promissionis habet. dum enim petitur à baptizando, *Abrenuntias satanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius?* responder, *Abrenuntio*: vbi videtur promittere; verum quia non intendit sibi nouam obligationem imponere, sed solum declarat se acceptare eam, quæ Iure diuino inest, non est propriè votum aut promissio. Sic dum rogamus poenitentem an promittat emendationem, non exigimus votum, sed simplicem promissionis formam, (quæ non inducit nouum vinculum, saltem sub mortali obligans) ut eò modo firmitus propositum concipiat, & melius declaret se acceptare, sibi que cordi fore obligationem, quæ ante inerat.

Votum singulare vocant, quod quisque pro suo arbitratu de rebus non necessariis concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis. quamuis reuera hoc genus voti etiam ad res præceptas pertinere possit, quatenus nostro arbitrio subsunt, ut dictum est.

³⁶ **2. In conditionale & absolutum.** Secundò, Diuiditur votum in *conditionale*; & *absolutum*. Differunt autem hæc vota tripliciter. Primò, quod votum conditionale constet particula *si*, vel æquipollente, quæ habet vim conditionis; absolutum verò minime. quod si hoc interdum continet talem particulam, ea non habet vim conditionis, sed temporis: & idem valet, quod quando; ut cum quis ita vouet, Voueo me relicturum sæculum, si mater obierit.

Secundò, Votum conditionale suspendit obligationem exigendæ voti usque ad euentum conditionis: quæ si non euenerit, penitus euanesceat. parit tamen statim obligationem expectandi euentum conditionis, (sicut omnes alij contractus conditionales) à qua inuita parte non potes liberari. Votum absolutum non suspendit, sed statim omnem suam obligationem imponit: quamuis interdum executionem ipsam in diem certum vel incertum differat: ut, Voueo me Religionem ingressurum, cum mater obierit.

Tertiò, In voto conditionali affectus vouentis non

fertur directè in ipsum votum, sed in id quod mediante voto cupit obtinere, vel quod timore obligationis voti cupit vitare. In voto absolutio affectus directè fertur in ipsum votum, etiam si fortè ex alia causa ad illud emittendum moueatur.

Votum conditionale aliud est simpliciter *conditionale*, aliud *penale*. *Penale* est, quando quis vouet aliud in poenam delicti, si fortè in illud inciderit, ut timore oneris voti diligentius sibi caueat. quod potest fieri bifariam; Primò, Si solum voueas poenam delicti, non autem euitationem: ut, Voueo me daturum eleemosynam, vel ingressurum Religionem, &c. si inebriatus fuero. & hoc est simplex votum penale. vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem: sed purificatur conditio; & absolutè ex voto tenebitur ad poenam; quam si non præstiterit, tum demum votum violabit. Secundò, Si non solum voueat poenam in euentum delicti, sed etiam cautionem delicti: ut; Voueo non amplius inebriari, alioquin dabo largam eleemosynam. hoc votum non est simplex, sed duplex: quia duo vota continet, alterum absolutum de non inebriando; alterum conditionale; de eroganda eleemosyna. vnde si te inebries; peccabis contra votum absolutum, & purificabitur conditio voti penalis.

Votum simplex *conditionale* est; quod non sit sub conditione delicti futuri veluti in poenam, sed sub alia; v.g. sub conditione mali alicuius diuina ope vitandi, quasi per modum contractus: ut; Voueo Religionis ingressum; si isto morbo curatus fuero. quamuis hoc votum possit accipi tamquam absolutum; si directè ex affectu Religionis sic voueas: & tunc illud si designabit tempus, non conditionem: quo modo sæpè accidi solet, dum dicimus, Voueo ingredi religionem, si vxor vel mater obierit, &c.

Tertiò, In *simplex & solemne*. *Solemne* vocatur, quod susceptioni status immutabilis coniunctum est. quale est illud, quod annexum est ex Ecclesiæ decreto susceptioni Ordinis sacri, per quem immutabiliter dedicatur quis statui ecclesiastico; & illud, quod continetur promissione Religionis approbatæ: Ita habetur. cap. vnico de voto & voti redemptione, in Sexto. hæc enim duo, Ordo sacer, & professio Religionis, sunt solemnes quidam actus, à quibus votum solemne dicitur; & certam quamdam vim seu qualitatem ex decreto Ecclesiæ obtinet: nempe quod votum castitatis irritum reddat matrimonium, si attentetur; paupertatis, incapacem faciat dominij, ut infra dicitur cap. 41. dubit. 8. denique quod ægerimè possint laxari.

Simplex est omne aliud votum, etiam si perpetuum sit: quale est etiam professio Religionis non approbatæ.

Quartò diuiditur in *expressum* & *tacitum*. *Expressum* est, quod verbis disertis exprimitur. *Tacitum* est, quod tenetur fieri eo ipso; quo voluntariè aliquid agitur, cui ipsum connexum est, vel supponitur. tale est quod sit susceptione Ordinis sacri: & gestatione habitus professorum expleto anno probationis; de quo infra capite proximo, dub. 7.

Quintò diuiditur in *personale*, *reale*; & *mixtum*. *Personale* est, vbi promittitur quod personam solam attinet, ut actio aliqua vel omisio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtum*, quo vtrumque, v.g. peregrinatio cum oblatione.

Sextò, In *perpetuum* & *temporale*. Vbi aduerte, in quibusdam pijs Congregationibus emitti votum castitatis & obedientia, appellatum perpetuum; non quod absolutè perpetuum sit: sed quia tale est pro tempore, quo in illa Congregatione manserint. vnde tale votum non eget dispensatione: nam hoc ipso, quo egrediuntur, cessat. Vide de his diuisionibus Siluestrum, Votum 1. quæst. 5. Angelum 4. Votum 1. q. 8. & alios.

DUBITATIO VII.

Quanam cadant sub votum.

D. Thom. art. 2.

33
Tria requi-
runtur ad
materiā voti.
1. ut sit in no-
stra potestate.
Votum non
peccandi ve-
nialiter.

Non peccandi
mortiferè.

34
An teneamur
ad partem
voti.

Respondeo, Ut aliquid sub votum cadat, tria requi-
ri. Primò, Ut sit in nostra potestate. Secundo, Ut sit
bonum. Tertiò, Ut sit melius quàm oppositum.

Primò, debet esse in nostra potestate. Stultè enim quis
promittit alteri, quod in eius potestate non est ut fiat
vel non fiat, ut si quis voueat se moriturum, aut non
moriturum. Hinc fit ut votum de numquam peccando
venialiter, non valeat: quia cum auxilio ordinario non
est in nostra potestate, omne peccatum veniale vitare.
si tamen intenderes te obligare ad vitanda omnia non
absolutè, sed quantum diuina gratia consequi posses,
& humana infirmitas permittit, eatenus esset vali-
dum. sicut dum quis vouet ieiunare totum annum, te-
netur omnibus diebus, quibus potest, etiam si totum
annum explere nequeat. Valet tamen votum de non
peccando mortiferè: quia cum auxilio diuino possu-
mus omne peccatum mortiferum per totam vitam ca-
uere. Ob eandem causam valet votum de non men-
tiendo iocose, de cauenda distractione voluntaria, &
similibus, quæ auxilio diuino caueri possunt: quamuis
ob rei difficultatem & periculum expediret huiusmodi
vota commutari.

Petes, Quando votum non potest integrè impleri,
vtrum non teneat ad partem quæ potest impleri? Re-
spondeo, Non semper teneris ad partem; sed solum
in duobus euentibus. Prior est, quando animus fuit
obligandi ad partem, in euentum quo non posses præ-
stare totum. Votum enim non obligat secundum in-
tentionem vouentis, ut si voueris extruere templum,
eo animo ut si non posses totum, saltem te obstringe-
res ad partem prout facultates ferrent. Secundo, si du-
bium sit de animo, considerata est conditio rei, ad
quam te obligasti. In dubio enim interpretanda est ob-
ligatio iuxta conditionem obiecti. Non enim potest
esse certior regula, ubi non constat de animo vouentis.
Itaque si res est talis, ut obligatio ad illam more re-
cepto soleat diuidi, teneris ad partem: si autem non
solet diuidi, teneris ad partem nisi possis præstare
totum. ut si vouisti ieiunium per totum annum, etiam
si non possis nisi tertia parte anni, tamen teneris pro
illa parte: quia hæc obligatio solet diuidi, tamquam
diuersa opera per se completa, ut patet in obliga-
tione ieiunij quadragesimalis imposita ab Ecclesia. Si
vouisti ieiunare certo die, & nunc non potes abstinere
à carnibus, vel à ientaculo, non teneris etiam abstinere
à coena; quia hæc obligationes in ieiunio sunt con-
nexæ, nec solent separari. Si vouisti recitare Preces
canonicas die Dominico, etsi tunc non possis totum
ob febrim vel profectionem, teneris tamen ad par-
tem, quam commodè potes: quia obligatio est diui-
dua, sic enim obligat Ecclesia. Secus tamen in Offi-
cio Defunctorum, & Psalmis Poenitentialibus, ut no-
tat Sancius lib. 9. de matrimonio disputat. 35. Si vo-
uisti extruere templum vel Monasterium, & postea
deprehendas te non posse id integrè præstare ob dam-
na rerum tuarum, vel alia de causa, non teneris ad
partem: quia est obligatio vnius operis perfecti, quæ
non solet diuidi. ita Sancius supra. Hæc intellige, quan-
do dubius est animus: nam si constat de animo, is
exequendus est. Si probabiles in vtramque partem
habes rationes, potes te conformare vtrilibet parti.
Prædicta doctrina applicari etiam potest illis votis in
quibus aponitur aliqua circumstantia, vel clausula
mala, indifferens aut impossibilis. Si enim animus
fuit ita ad hæc circumstantia, ut sine ea non
volueris te obligare; votum est irritum: si autem
non constet de animo, nec probabilis de eo sit con-
iectura, præsumitur non voluisse inhærere, utpote cir-
cumstantia inutili, & aliena ab obiecto voti. & sic

locum habet illa regula Iuris 37. *Utile non debet per in-
utile vitari.*

Secundò, Debet esse opus bonum. nemo enim aliquid
permittit alteri nisi quod ei gratum est: Deo autem ni-
hil gratum, nisi quod bonum est seu honestum. Per
opus intellige etiam operis abstinenciam: ut ieiunium,
paupertatem, castitatem, in quibus abstinencia aliquo-
rum operum vouetur. res enim externæ non cadunt
sub votum, nisi quatenus subsunt liberis actionibus vel
omissionibus nostris. itaque votum immediatè est de
actionibus vel omissionibus nostris.

Hinc sequitur Primò, Opus quod ex se malum est,
non esse materiam voti, ut sacrificare hominem. tale
fuit votum Iephthæ, saltem implicite; dum vouit offer-
re in holocaustum quicquid primum ei fieret obuiam
reuertenti à victoria, ut habetur Iudicum 11. nam vi
illius voti filiam obtulit in sacrificium; ut communi-
ter docent Patres. quamuis Lyræus & quidam recen-
tiores velint non obrulisse occisione corporali, sed
ciuili dumeaxat; eam ab hominum commercio seclu-
dendo. Idem dicendum de operibus, quæ ex aliqua
circumstantia ita mala sunt, ut ea exequi sicut in voto
proponuntur, sit peccatum: ut si voueas eleemosynam
ad obtinendam vindictam: petere enim à Deo auxi-
lium ad priuam vindictam, est peccatum: item dare
eleemosynam ob illum finem, est enim Deum facere
fauorem & opitulatorem iniquitatis. eadem est ratio
si quis in gratiarum actionem pro huiusmodi vindicta
obtentâ, vel sub conditione illius obrinendæ aliquid
Deo voueat. nam non solum ipso actu vouendi, sed
etiam solutione significat Deum esse adiutorem ope-
rum iniquorum.

Simili modo si voueas dare eleemosynam ob va-
nam gloriam; irritum est votum: quia dare ob hunc
finem, malum est. secus verò si voueas aliquid, quod
non sit peccatum, eo modo quo intendis illud exequi:
quamuis enim ex prauo fine te ad illud vouendum
applices, ut ita ipsum votum sit peccatum ex fine illo
extrinseco: tamen validum erit votum. ut si quis ex
ambitione seu cupiditate Prælaturæ voueat Religio-
nem: vel ex affectu vanæ gloriæ voueat ædificare
templum, Monasterium. vouit enim illa facere abso-
lutè, non autem facere ob prauum finem: quamuis
ex affectu prauo finis motus fuerit ad hæc absolutè
volenda & vouenda. etsi enim actus vouendi sit pec-
catum propter finem prauum, executio tamen voti
non est peccatum.

Ut hæc meliùs intelligantur; notandum est, duo-
bus modis fieri posse ut quis voueat opus bonum ob
malum finem. Primò, Si ita voueat ut prauus ille finis
sit non solum finis voti sed etiam operis quod voue-
tur, & tunc votum est irritum: ut si voueas eleemosy-
nam ad obtinendam vindictam, aut illicitos ameres.
opus enim quod vouetur, nempe datio eleemosynæ,
proponitur exequendum ob prauum finem, nempe
ad petendam à Deo opem ad malum: quæ petitio
peccatum est, & blasphemiam continet. Idem dicen-
dum; si voueas sub conditione mali finis obtinendi;
vel in gratiarum actionem pro obrento, ut dictum est.
Secundò, Si ita voueas, ut malus ille finis solum sit
finis voti, vel potius applicationis voluntatis ad vo-
uendum: ut profitearis in Religione ut lautè viuas:
lautè enim viuere non est finis castitatis, paupertatis
& obedientiæ, ut in voto proponitur: (non enim vo-
ues te hæc seruaturum ad illum finem, sed absolutè)
verum est finis, cur hic & nunc applices te ad actum
vouendi & profitendi: sicut diuitiæ puellæ & forma
sunt finis cur te applices ad matrimonium. unde hu-
iusmodi professio est quidam peccatum; non tamen
est irrita: etsi enim fiat ex causa impulsiva praua, ta-
men id quod vouetur, absolutè est bonum, & executio
sancta. Caietanus art. 2. quæst. 88. distinguit hos duos
modos in tres: sed si quis benè aduertat, primus &
tertiuus eius modus non distinguuntur; quantum ad
præfens negotium.

Ex dictis patet, quid dicendum sit de quibusdam

35
2. ut sit opus
bonum.

1. Confessio de
opere malo.
Votum
Iephthæ.

36
Duplicitè
voueri potest
bonum opus
ob malum fi-
nem.
Si in aum sit
finis operis.

Si sit finis
vouendi.

37
Conditio
turpi.

votis habentibus turpem conditionem: si enim opus bonum vouetur tamquam medium ad obtinendum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum; nam executio praua est, & blasphemiam contingens si autem voueatur non ut medium, sed ut quiddam, quod certo euentu malo posito sit consecuturum, sic erit validum; ut, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingressurum Religionem. non solent tamen homines sic vouere, ut rectè ait Caietanus: sæpe tamen sic vouemus in poenam prauis operibus; ut, Si fornicatus fuero, voueo me ingressurum Religionem: quod votum est ratum, & posita conditione transit in absolutum.

38
Si finis contumeliosus operis malo.

Quod si finis non paruus, etsi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiam si voueas opus bonum tamquam medium ad illum finem impetrandum: ut si voueas eleemosynam te daturum, si ex concubina prolem susceperis, vel si ex duello saluus euaseris: etsi enim malum sit fornicari, & duellum inire; tamen supposita voluntate hæc faciendi, non est malum petere à Deo prolem, & salutem: unde nec votum eo fine suscipere.

39
Votum operis mali peccati.

Petes, Quale peccatum sit vouere opus mali. Respondeo, Si illud opus sit peccatum mortale, votum illius erit mortiferum, idque duplici ratione: tum propter affectum illius operis, tum ob irreuerentiam seu contumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus sit veniale tantum, multi Doctores sentiunt votum illius esse solum veniale. Ita Siluest. verb. Iuramentum 2. q. 7. Sotus lib. 7. de Iustitia q. 1. art. 3. Nauar. cap. 12. num. 33. Primò, Quia materiæ paruitas videtur excusare. Secundò, Quia impletio talis voti solum venialis est.

40
Videretur peccatum mortale.

Sed contrarium videtur mihi verius cum Caietano in Summa v. Voti materia. si enim scias esse peccatum, & Deo id voueas, est grauius irreuerentia: nam vel est irritio quædam; ut si promittas alicui tamquam gratum, quod scis esse ingratum, vel implicata blasphemia: quia dum seriò promittis Deo, quod scis esse malum, insinuas Deo placere peccatum, eoque coli & honorari. Similis irreuerentia erit, si eodem animo impleas. Confirmatur; Malach. 1. grauius reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant: quancò magis reprehensibilis esset, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra consilia. si tamen non voueas ut Deo gratum, sed solum ut te confirmes, sicut fit interdum absque plena mali animaduersione, sic erit solum veniale. ut si dicas; Voueo Deo me nunquam te allocuturum: me nunquam hanc domum ingressurum. Pari modo solum veniale est si quis huiusmodi propositum iuramento confirmet, ut infra dicemus.

41
1. Confess. de opere indifferente.

Sequitur Secundò, Opus indifferens, id est, quod neque habet rationem honesti, nec prauis, non cadere sub votum: quia Deo non magis est acceptum illud fieri, quam omitti. v.g. vouisti Deo te nunquam ingressurum domum Petri, eò quod ibi suppetant occasiones peccandi, votum est ratum, quamdiu illæ durant: quia tamdiu abstinere domo illa est honestum & Deo gratum. sublati occasionibus mali, desinit obligatio voti, quia nunc abstinere coepit esse res adiaphora: quia ratio abstinendi sublata est. si postea rursus incipiat esse bonum, ratione illa priore reuiuiscere, rursus incipiet obligatio voti. Ratio est, Quia votum illud respicit totum tempus vitæ: unde incipit vel desinit eius obligatio pro mutatione materiæ.

42
Si opus adiaphorum fiat bonum.

Petes. Quid si opus, quod antea, cum voueretur, erat adiaphorum, postea fiat bonum: verbi gratia, vouisti abstinere perpetuò fraternis ædibus, ob aliquam offensionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos, quorum consuetudo tibi foret noxia.

Respondeo, Tale votum nunquam obligare. Ratio est, Quia ab initio irritum fuit: non enim hoc promissisti Deo quia bonum & ipsi gratum, sed ut te in vindictam fratris in proposito non bono confirmares: unde etsi speciem voti habeat, tamen votum non est.

Confirmatur ex regala Iuris 18. Non firmatur iractus temporis, quod de Iure ab initio non subsistit. Secus esset, si boni alicuius intuitu ab initio vouisses, & postea illa boni ratio mutetur in aliam. v.g. vouisti abstinere perpetuò tali modo, ob pericula impuritatis: postea sublati illis periculis succedunt pericula societatis in fur-tis vel inimiciis. hoc euentu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offensionis diuinæ & damnationis manet: & abstinere tali domo manet semper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius speciei bonitatem accipiat: quia vouetur absolute quatenus Deo gratum: non autem præcisè quia huius vel illius, speciei bonitatem obtinet.

Quid si voto boni mutetur.

Tertiò requiritur ut id quod vouetur, sit melius quàm eius oppositum seu contradictorium. Ratio est, Quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius esse nouit illud non fieri: & si tale quid promitti aliquando contigerit, non est seruandum: nam & ipse promissarius cupit non seruari, cuius ratio est clara, quia omnis promissio fit ut alteri gratificemur: ac proinde debet esse de eo, quod illi est gratius.

42
3. Requiritur ut sit melius oppositum.

Hinc sequitur, votum de non mutuando, de non danda eleemosyna, de non ingredienda Religione, de non suscipiendis Ordinibus sacris, non valere: quia contrarium eius, quod vouetur, est ex se melius & Deo acceptius.

43

Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. etsi enim possit se quisquam voto astringere ad hanc pauperulam propter Deum ducendam, supposita matrimonij constanti voluntate: (eò quod perseverante hac voluntate melius sit hanc ducere quàm aliam) si tamen eam voluntatem deponat, desinit obligatio voti, quia absolute melius est nullam ducere. Eadem est ratio quorundam aliorum actuum, qui etsi sint actus virtutum, tamen non cadunt absolute sub votum, quia melius est propter Deum illis abstinere, & melioribus incumbere, ut sunt ea, quæ multum implicant mentem rebus inferioribus, v.g. capessere quæsturam Reipublicæ, militiam extra causam Religionis, officium Iudicis, & similia.

Votum matrimonij

Sed difficultas est eo, qui non potest continere, Verum votum matrimonij ab vitandam fornicationem sit validum. Quidam docent validum esse. Ita Caiet. art. 2. Nauar. c. 12. num. 43.

44

Sed verius est, non esse validum absolute, ita ut non possit irritum reddi: sed solum ex suppositione nempe supposito quod ipse nolit alia remedia aduersus carnis tentationes adhibere: tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimonium suscipiendum. Quod si torporem illum excutiat, & alia remedia capessere velit, iam cessabit illius voti vinculum: quia iam est ei melius non ducere uxorem, quàm ducere. Nec puto Auctores supradictos hoc velle negare.

Pari modo irritum est votum, si voueas te non amplius voturum: melius enim absolute est vouere, quàm non vouere. Si tamen aliquis facilius sit ad vouendum, is valide vouere poterit se in posterum non voturum, nisi re prius cum prudente confessario communicata: melius enim est, præsertim tali homini, vouere ex maturâ deliberatione cum viro prudente quàm vouere absque huiusmodi deliberatione: unde hoc ipsum potest cadere sub aliud votum. Quare ad huiusmodi leuitatem comprimendam aulicis quibusdam, qui mirè se votis intricabant, auctor interdum fuit talis voti faciendi, optimo sanè successu: facti enim sunt post huiusmodi votum nunquam amplius aliquid leuiter vouisse: metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouendum retundente. Si tamen post tale votum rursus ex animi leuitate voueret, valeret hoc votum: modò ea consideratio adsit, quæ in aliis rebus ad peccatum mortiferum vel meritum sufficeret. peccaret tamen sic vouendo: quia prius illud votum, quo promisserat Deo non amplius se vouere, violaret. Fortasse tamen hæc violatio non esset mortifera: quia sæpe contingit, ut adhibere vel prætermittere illam maturam deliberationem, non censeatur res magni momenti, præter

45
Votum non vouendi.
Consilium aduersus leuitatem vouendi.

præsertim quando res, quæ vouetur, facilis est. Simili modo valet votum, quo quis ad scrupulos, qui de votis ipsi solent occurrere, arcendos, vouet se non voturum, nisi verbo vel scripto expresserit se vouere; ut docet Siluester v. Votum 2. quæst. 7. Angelus votum 3. quæst. 4. Richard. distinct. 38. quæst. 3. circa secundum principale.

Petes, Verum opera præceptorum cadant sub votum?

46
Opera præcepta.

Quidam Doctores videntur negare. Probari potest, Primò, Quia votum à Doctores definitur. *Promissio melioris boni ex deliberatione firmata*, ut refert D. Thomas in 4. dist. 39. quæst. 1. art. 1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus consilij, seu supererogationis, ut patet ex D. Thoma art. 2. quæst. 88. Secundò, Quia D. Thomas ibidem & artic. 2. indicat huiusmodi vota esse solum analogicè vota, vocatque ea vota communia, quasi non propriè, sed generali solum ratione dicantur vota, sicut ea quæ in Baptismo fiunt. Idem docet Richardus eadem dist. circa tertium princip. quæst. 2. Tertiò, Ad opera præcepta iam antè obligantur, eaque obligatio est sufficiens; frustra igitur homo sibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votum inducit nouum vinculum supra vinculum præcepti; ergo etiam inducet nouum vinculum obligationi prioris voti; & ita si homo centies idem voueat, centuplici obligatione tenebitur, & violando votum centuplum peccabit, quod est absurdum. Hæc sententia à quibusdam tribuitur Gersoni, & Tabienæ in Summa, verb. Votum.

47
Opera præcepti laudabiliter voueri.

Sed contrarium est omnino certum, nempe laudabiliter posse voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel positivo astringimur; & per tale votum nouum vinculum induci colligitur ex D. Thoma quæst. 88. artic. 2. ubi dicit, *ea opera, sine quibus salutem consequi non possumus, cadere sub votum quatenus voluntariè fiunt*. Idem expressè docet Durandus in 4. d. 38. quæst. 1. num. 6. ubi sic ait: *Bonum necessarium ad quod obligantur ex alterius auctoritate, non pertinet propriè ad votum, cuius obligatio est ex mera voluntate. Verumtamen quia ad idem potest obligari pluribus obligationibus, idèd nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per præceptum ex alterius auctoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. unde firmiter tenendum est, quod vouens continentiam, & committens fornicationem, peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti*. Idem tenet Richardus supra & ceteri Doctores. Probari potest Primò, Gen. 28. ubi Iacob vouit votum Domino, se illum solum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; id enim significant verba illà, *Erit mihi Dominus in Deum*. Secundò, Ex perpetuo vsu Ecclesiæ: ubi non solum vouetur abstinencia à nuptiis, quæ non est præcepta; sed etiam abstinencia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tertiò, Iuramento possumus nouum vinculum inducere ad seruanda ea, ad quæ aliàs tenebamur; cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, possum me rursus illi ad idem promissione obstringere: ergo similiter possum in iis quæ Deo debemus. Denique opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti, & hæc promissio nouum vinculum adferret. sicut enim creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore; ita debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere.

48
Ad rationes.

Ad Primum. Respondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quasi eo significetur promissio rei liberæ, quam aliàs non tenemur præstare: concedunt tamen induci nouam obligationem; & rem præceptam cadere sub votum, sibi consideretur non ut est iam debita, sed ut est in nostra potestate eam facere vel omittere.

Ad Secundum: D. Thomas solum vult dicere, promissionem illam, quæ fit in Baptismo, esse analogicè votum. nam ipsius sententia posse rem præceptam absolute sub verum votum cadere, patet art. 2.

Ad Tertium: Etsi obligatio præcepti sit absolute sufficiens ad nos inducendos in eius obsequium: sæpè tamen expedit vinculum voti superinduci: tum ut languidam voluntatem nostram magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus; tum ut plus mereamur, dum duplici de causa facimus, duplicemque virtutis rationem intuemur.

Ad Quartum responderi potest Primò, Si is qui Duplex obligatio in eadem secundo idem vouet, intendat se nouo modo obstringere, concedi potest fore nouam obligationem, etsi speciei eiusdem speciei: vel certè priorem intra eandem speciem auctum iri: sicque futurum ut duplum peccet, si violet. Vnde probabile est, Religiosum sacerdotem, si peccet contra votum castitatis, duplicem malitiam contravotum committere. Si tamen non intendat sibi nouam obligationem inducere, sed solum renouare priorem, ad excitandum spiritum, sic non inducitur noua obligatio, nec crescet prior intra eandem speciem: quia votum non operatur ultra intentionem vouentis.

Resp. Secundò, Esse disparem rationem. Aliud enim Quando centum est vinculum præcepti, aliud voti; & diuersa ratione scatur esse verumque nritur: sicut aliud est esse debitorem ex præcepto iudicis, aliud ex propria promissione, vel stipulatione. unde obligationi præcepti facile noua obligatio ex voto superuenire potest.

Cum autem aliquid ex promissione cuiuspiam est debitum, si idem secundo illi promittatur, non nascitur nouum vinculum, aut nouum ius; sicut neque cum idem secundo alicui donatur vel venditur: nam primus actus omnem effectum, quem habere potest, iam posuit: ac proinde secundus non potest aliquid noui causare, sed solum confirmat & approbat obligationem & ius inductum per priorem. Vnde sequitur, non esse duplex peccatum; neque ita augeri intra eandem speciem ut æquiualeat duabus voti violationibus. vide infra lib. 4. cap. 3. dub. 12.

Ex dictis patet, omnia ea sub votum cadere, quæ gratiora sunt Deo, quàm ipsorum opposita: qualia sunt Quæ cadant omnia opera consilij: siue consistant in actione positiva, siue in omissione aliqua. Similiter opera omnia præceptorum: quamquam hæc non dicantur ita propriè materia voti, sicut ea quæ sunt consilij.

D V B I T A T I O VIII.

Verum sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum sit bonum.

D. Thomas artic. 4. 5. & 6.

Hæretici huius temporis docent, non esse bonum, sed impium, vouere Deo, cum opinione cultus, aliquid quod non sit præceptum: posse tamen tale quid voueri ob alium finem: v. g. ad vitandum aliquod peccatum vel molestiam, vel ad alia vitæ negotia. Ratio illorum est, quia nihil vsurpandum ad cultum; nisi quod Deus præceperit: alioquin committeretur idolopoeia, id est voluntarius cultus & superstitio: quam reprehendit Apostolus ad Coloss. 2. v. yltimo. Ita Calvinus lib. 4. Instit. cap. 13. n. 1. 2. 3. & seqq. & Lutherus de libertate Christiana, &c. Vnde inferunt, vota Religiosorum impia esse & irrita: & SS. Franciscum, Dominicum, Bernardum, damnatos esse: nisi fortè commoditatis causâ, nempe ut liberi essent ab vxoris, filioeum, & rerum temporalium molestiis, non autem studio cultus, & sic placendi Deo, ea vota susceperint. Sed est stolidus error. Vnde

Dico Primò, Fide tenendum est, bonum esse vouere Deo etiam opus non præceptum, animo deferendi cultum, & illi placendi. Probat Primò, Ex Scripturis, quæ ad hoc hortantur, Psal. 75. *Vouete & reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius offeritis munera*.

ntia: terribilis, & ei, qui aufert spiritum Principium, &c.
 Vbi etiam ponitur causa, cur ei merito vouere & vota reddere debeamus, nempe quia *terribilis est, & vitæ necisque in omnes summum ius habet.* Isaia 19. *Cognoscent Aegyptii (id est gentes conuersæ) Dominum, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vouebunt Domino & soluent.* Secundò Probatur, Quia contradictionem implicat fieri votum; & non animo colendi, saltem implicite: cum votum intrinsece sit quidam Dei cultus; nulla enim Deo sit promissio vel oblatio causâ leuandæ inopix, vel utilitatis conferendæ, sed solum causa honorandi, & gratum deferendi obsequium, ut vsus omnium gentium testatur. Tertiò, Si ob aliam causam fieri potest, cur non etiam ut Deus honoretur, utque Deo per hoc placeamus? nam & Apostolus hortatur ut omnia ad Dei gloriam faciamus; & ex Scripturis constat vota Deo placere: cur ergo non possimus ea facere animo cultus, id est, ut Deo per hoc placeamus ut ei gratum obsequium deferamus? sic enim ipsi cultum interpretantur. Quartò, Ratio naturalis dicitur bonum esse, Numini vota facere illudque sic honorari. vnde omnes gentes diis suis vota faciunt, & solvunt; putantque se hoc modo illos colere; & si ea non impleuerint, grauiter in illos delinquere.

52 *Soluere voti animo cultus.* Dico Secundò, Fide quoque tenendum, non solum bonum esse vouere, sed etiam vota animo colendi soluere. Probatur Primò, Ex Scripturis allatis, vbi dicitur: *Vouete & reddite: Vouebunt & soluent.* & Deuteron. 23. *Si votum voueris, non tardabis reddere: quia requirit illud dominus. si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. si nolueris pollueri, absque peccato eris.* vbi aperte loquitur de voto rei liberæ non præceptæ. Secundò, Quia eiusdem virtutis est vouere & votum reddere; etsi enim promittere homini, & promissa soluere, non sint eiusdem virtutis, cum illud sit liberalitatis, hoc fidelitatis; tamen promittere Deo, & promissa soluere ad eandem virtutem Religionis pertinet: utroque enim actu Deum honoramus, & bonorum nostrorum auctorem profiteamur; quamuis vouere sit voluntatis, soluere necessitatis. Tertiò, Facere aliquid ut Deo seruiamus fidem datam, est cultus Dei & bonum: sed facere ex voto, est facere ut Deo seruetur fides: ergo facere ex voto, est cultus Dei & bonum. Quartò omne opus bonum factum ut Deo placeamus, est cultus quidam Dei, iuxta modum loquendi Scripturæ: nam *visitare viduas & pupillos, & immaculatum se custodire ab hoc seculo* (vbi omnes virtutes continentur) *est vera religio apud Deum,* Iacobi 1. *Beneficentia & elemosyna vocatur hostia Deo acceptabilis,* ad Philippen. 4. & ad Hebr. 13. Ieiunium & obsecrationes vocantur *seruitus & latria,* Lucæ 2. Castitas & corporis castigatio *hostia sancta, rationabile obsequium, seu rationalis latria,* ad Roman. 12. atqui laudabile est hæc facere etiam dum non sunt præcepta: ergo possumus Deo cultum exhibere etiam quando non præcipit. Quintò, Iacob vouit Deo decimas, quas ipse non præceperat, Genes. 28. nec dubium quin etiam soluerit. Dauid voluit ædificare templum, Psalm. 131. Denique vota omnia, de quibus agitur Leuitic. 27. Deuter. 12. 23. & alibi, sunt de rebus nec præceptis. Imò res præcepta non potest cadere sub votum, nisi quatenus consideratur ut subest nostræ libertati, ut infra ostendetur. Sextò, Vouere idolo, & soluere, est idololatria: ergo vouere Deo & soluere est cultus Dei.

Cultus Dei quid.

Ad argumentum hereticorum.

Ad rationem hæreticorum Respondeo: Absurdum esse nihil posse usurpari ad colendum Deum, nisi quod est præceptum. contrarium enim constat exemplis Scripturæ & aperta ratione. Omne enim opus bonum fieri potest in honorem Dei. imò quod aliquid minus est debitum, eò magis idoneum ut offeratur Deo, iuxta illud, *voluntarie sacrificabo tibi.* Neque illud est *idololatria*, de qua Apostolus; quia non quivis cultus voluntarie assumptus vocatur ab Apostolo *idololatria*, sed is tantum qui sola inuentione humana constat. quod fieri potest dupliciter: vel enim defertur nu-

mini falso, & ab hominibus inuento, qualis est cultus Angelorum, quem Platonici & Simon Magus eis deferrebant. de quo ibi agit Apostolus ut plerique interpretantur: vel exhibetur Deo vero, sed non est idonea cultus materia; ut si quis abstineat à cibis, quod putet eos natura sua, vel Legis veteris decreto, etiam in nouo testamento immundos: vel ponat vim in re aliqua vel circumstantia in qua non est ponenda, ut in numero, in situ, in colore, &c.

Dico Tertiò, Facere aliquid ex voto, non solum est bonum, sed etiam melius quam illud idem facere sine voto. est fide tenendum. Probatur Primò, Quia Scriptura hortatur ad vouendum, quod non faceret, nisi ex voto præstitum esset Deo gratius. Secundò, Quando opus alias bonum sit ex voto, habet duplicem laudem; tum quia per se & secundum suam speciem bonum est, ut dare elemosynam, ieiunare: tum quia fit ex affectu Religionis in Deum, seu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò, Qui vouet, & votum soluit, non solum offert Deo bonum opus, sed etiam boni operis facultatem; nam priuat se facultate illius omittendi. Vnde similis est illi, qui donat non solum fructus arboris, sed etiam ipsam arborem, ut ait Anselmus lib. de similitudinibus cap. 84. qui autem solum opus præstat absque voto, non dat Deo operis illius facultatem. Quartò, Qui facit ex voto, operatur ex proposito firmiore, magisque immutabili. hoc autem est melius. vide D. Thomam art. 6.

Dices Primò, Quod fit ex necessitate, minus gratum est Deo quam quod liberè: id autem quod fit ex voto, fit ex necessitate: ergo quod fit ex voto, minus est gratum Deo, quam quod sine voto. Maior probatur 2. ad Corinth. 9. *Non ex tristitia, aut ex necessitate: bilarem enim datorem diligit Deus.* Minor patet, tum quia votum inducit vinculum: tum quia Apostolus votum vocat *laqueum* 1. ad Cor. 7. *Non ut laqueum vobis iniciam.* quasi dicat, Hortor ad continentiam, non ad votum; ne fit vobis in laqueum.

Respondeo, Tribus modis dicitur aliquid fieri ex necessitate. Primò, Quia fit in absoluta determinatione ad vnum: quomodo bestix ex necessitate operantur, & homo iuxta hæreticos ex necessitate agit quidquid agit, quia ad omnia & singula motione diuina impellitur, ita ut resistere nequeat. ut docet Calvinus lib. 1. Instit. cap. 18. §. 1. & 2. Secundò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur autem ex coactione fieri, quod fit repugnante voluntate: nollet enim voluntas, nisi timor alicuius mali, aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum sit, temporale, an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione, (sive ea proueniat ex præcepto, sive ex voto, sive aliunde) absque villo affectu repugnante.

Quod fit ex necessitate primo modo, non est laudabile aut meritorium: quia non est nostri arbitrij, sed eius, qui determinationem illam impressit. Vnde si Deus hominem ad omnia opera sua prædeterminaret, nullum esset meritum, nullumque demeritum. fieri tamen potest ut id, quod fit ex huiusmodi necessitate, sit maximum bonum: non quidem bonum morale, meritorium, laudabile, sed honorabile & diuinum: ut patet in visione & amore beatifico, in productione Filij & Spiritus sancti.

Quod secundo modo fit ex necessitate, etiam non est meritorium: quia non fit ex affectu honesti, sed timore incommodi temporalis: & consequenter ex affectu commodi temporalis, ut opum, honoris, sanitatis. non est tamen quod sic agitur malum: etsi affectus ille non faciendi, qui coniungitur, malus esse possit: ut quando opus est præceptum: quia affectus ille, quo nollet facere, nisi cogeretur, non influit in opus, sed solum est quid comitans per accidens. Vnde etiam timor seruilis, & id quod fit ex tali timore, malum non est: licet seruilitas eius, quæ in affectu illo coniuncto consistit, mala sit.

Tertius modus non repugnat bonitati operis, aut merito, vel laudi eius: imò quod plures sunt tales necessitates

63

Opus ex voto est melius, quam sine voto.

54

Obiectiones.

Ex necessitate fieri tripliciter.

Quod fit coactione & timore seruili non est malum.

cessitates ex quibus opus agitur, eò est laudabilius & melius; modò non adlit affectus operi repugnans, nimirum quò nolles opus, nisi obligareris. Ratio est, quia quò plures spectantur obligationes, eò plures sunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur; sicque opus externum affectu omnium illarum virtutum informatur.

Applicatur
distinguo.

Ex dictis patet Responsio. Ad maiorem igitur dicendum, Id, quod fit ex necessitate coactionis, esse minus gratum Deo; (vt rectè D. Thomas artic. 6. ad 1.) quia fit repugnante affectu. & de tali necessitate loquitur Apostolus, cum ait non ex tristitia; tristitia enim nascitur cum aliquid fit affectu repugnante. aut ex necessitate; id est, non quasi coacti imperio aut timore de decoris repugnante voluntate. Et ad Philemohem; ne velut ex necessitate bonum tuum sit; sed voluntarium; id est, non coactum repugnante voluntate, sed ex proprio affectu. & quod fit ex voto, non fit ex tali necessitate, sed ex necessitate obligationis, non iniusta, sed amata, cui non repugnet affectus, sed sponte consentiat: qui modus operandi est Deo gravior; quia ex affectu plurimum virtutum. vñ des eleemosynam non solum affectu misericordiae, quia pauper eget; sed etiam affectu Religionis quia Deo id promissisti; & affectu charitatis, quia Deo id placet. Vnde etiam melius est, ceteris partibus facere opus bonum ex præcepto, quam suo arbitrio absque præcepto. qui enim ieiunat ex præcepto, facit ex affectu temperantiae, & obedientiae: qui sine præcepto, temperantiae tantum. Hinc patet ad minorem: etsi enim votum inducat vinculum, tamen hoc est voluntarium, & necessitas amabilis, utpote sponte suscepta. Neque Apostolus 1. ad Corinth. 7. votum vocat laqueum, sed præceptum inuitis impositum. quamuis votum etiam possit dici laqueus iis qui inuiti vouent, & qui post vota tepescunt, & retrò respiciunt: sed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei sunt peccatoribus.

Quomodo o-
pus ex præce-
pto sit melius.

Petes, Quid si quis repugnante affectu fatiat opus ex voto?

55
implens votum
affectu repu-
gnante.

Respondeo, Id posse fieri multis modis. Vel enim displicet opus secundum se: vt quia asperum, molestum, verecundum: tamen quia vouit, vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius est quam sine voto. melius enim est ieiunare affectu Religionis, quam affectu temperantiae: vt rectè diuus Thomas ad 2. Sic Religiosi facientes ex voto id quod aliàs nollent facere, plus merentur quam illi, qui id faciunt sponte sua.

Vel displicet etiam votum, ita vt homo vellet se non vouisse: tamen quia vouit, vult facere, vt voto suo satisfaciatur. & sic quoque melius est facere ex voto: nam displicentia illa non influit in opus, sed solum comitatur: nec est per se peccatum, quia potest interdum subesse iusta ratio dolendi de voto. Quòd si iusta ratio non subsit, est quidem peccatum: (quia est quædam in Deum ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratia maximè essent agenda.) non tamen est peccatum mortiferum; modò propositum exequendi perseveret.

Vel ita displicet votum, vt non sit ei cura facere ex affectu voti; facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendant & hoc quoque modo opus factum ex voto potest esse melius, quam idem opus factum sponte ex affectu suæ virtutis: quia timor peccati, vt offendit Deum, est actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantummodò timore damnationis, aliàs non facturum, hoc modo opus nò est melius, quia ex timore seruit: tamen non est talum; quia talis timor ex virtute fidei & spei excitatur. affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem seruare votum, nisi metuerem damnari, est peccatum; quia est affectus & amor eius, quod per se malum est, & contemptus iustitiæ & rectitudinis: imò continet implicite quemdam contemptum Dei, & diuinæ amicitiae. secus de illo affectu, Nollem facere ni-

si omissio esset peccatum, vel displiceret Deo.

Dices, Melius est aliquid donare gratis, quam ex obligatione; ergo melius est facere sine voto.

Respondeo Primò, Si illa obligatio orta sit ex liberali promissione; quod ex ea datur, etiam gratis datur: non enim obligatio, quæ nascitur ex promissione liberali, repugnat liberalitati; sed est eius affectus.

Secundò, Etsi hominibus gratius sit vt aliquid ipsis detur gratis, quam vt detur ex obligatione, (quia cum gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari.) Deo tamen non est semper gratius: quia non querit lucrum ex operibus nostris: sed id semper est gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

D V B I T A T I O IX.

Quale peccatum sit violare votum.

D. Thomas art. 3.

Resp. Ex genere suo esse peccatum mortale; quia est contra reuerentiam Deo debitam, & notabilem quemdam contemptum & vilipensionem Dei continere videtur: sicut qui fidem homini datam violat, censetur illum parui æstimare. si enim illum magni æstimaret, commoueretur ipsius reuerentiæ, ne fidem ipsi datam ausit fallere. fieri tamen potest vt ex paruitate materiz, vel defectu animaduersionis sit veniale; sicut in ceteris peccatorum generibus accidit: vt si vouisti recitare Psalterium; & omittas paucos versiculos: & in hoc consentiunt DD.

Sed difficultas est Primò, Vtrum violatio voti sit aliquando veniale ratione tenuitatis materiz, quado totum violatur. vt si voueris Salutationem Angelicam, & postea omittas. Caiet. q. 89. de iuramento art. 7. & Angelus, votum 3. §. ult. existimant semper esse mortale, quando id, quod omittitur, est tota materia voti vel iuramenti.

Sed etsi hæc sententia sit probabilis, Contrarium tamen est probabilius, nempe esse solum veniale, quando materia est valde exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauar. cap. 12. n. 46. Sotus lib. 8. q. 1. art. 7. vbi acriter hoc tueretur. Probatur Primò, Quia etsi bona cogitatio, breuisque precatio sit res magni meriti: tamen ad vouendum, & inter ea quæ voueri solent, censetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea quæ homini debentur ex iustitia, datur materia magna & parua: cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In ceteris peccatis contra virtutes, quæ non versantur immediate circa Deum, inuenitur materia magna & parua: est enim superstitio magna & parua: item in decimis & oblationibus, fraudatio magna & parua, in voluptatibus prohibitis, magna & parua. cur non etiam in peccatis contra votum? Idem censendum de iuramento promissorio, vt quidam volunt. de quo infra c. 42. dub. 5.

Dices Primò, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, censendum est parui momenti, cum vitam æternam promereatur: ergo ratione paruitatis materiz non excusatur.

Resp. etsi don sit absolutè parui momenti respectu meriti, tamen ad vouendum, (id est, in ordine ad votum & honorem Dei) paruum censetur. alioquin etiam mortale esset omittere aliquor versiculos, dum sunt paræ materiz votæ. nam recitatio illorum tamquam partis materiz est tam meritoria, quam recitatio illorum vt sunt tota materia: nec minus Deum honorat, si paræ affectu fiat.

Dices Secundò, Quando versiculi illi sunt paræ materiz, si omittantur, nondum violatur votum quod per se primò respicit totam materiam: (v. g. cum vouisti legere Psalterium) sed tantummodò cum quadam imperfectione soluitur: dum autem sunt tota materia, violatur totum votum: ergo est dispar ratio: nam totius voti violatio videtur esse magna irreuerentia.

56
Obiectio 1.

Resp.
Obligatio ex
promissione
non repugnat
liberalitati.

57

Potest esse veniale ratione paruitatis materiz, & defectu considerationis.

58
Si tota materia sit tenuis.

Probabilius
esse veniale.

59
Obiectio 2.

Obiectio 2.

Respons.

Respond. Non esse disparitatem notabilem. idem enim omittere istos versiculos est veniale, quia violatur votum in re parua, siue illa res parua sit tota materia, siue pars: hoc enim non facit illam strictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia si quis promiserit decem, & non soluat nisi nouem, violat promissum in vno, & hæc violatio censetur esse in re parua: cur non etiam censetur esse parua si non soluat, quando tantum illud vnum promiserat? Nec refert quod ille dicatur solvere votum, hic vero nullo modo: quia ille ita soluit, ut etiam ex parte violet, quæ pars tanti est, quanti tota materia alterius. Nec obstat quod illa pars non fuerit per se primò vota: quia sufficit illam verè votam esse in toto. parum enim interest an aliquid sit promissum per se & solitariè, an cum multis aliis: quia non idem plus vel minus est debitum, ut ex communi hominum sensu constat.

60

Obiectio 3.
Mendacium
de peccato
veniali in
confessione.
Respons.

Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, si sit tota materia confessionis, est peccatum mortale: non autem si solum sit pars materiæ, ut communiter DD. docent. ergo similiter quando aliquid est tota materia voti, si violetur, erit peccatum mortale.

Resp. Esse disparem rationem. Idem enim tale mendacium est peccatum mortiferum, quando est tota materia confessionis, quia reddit irritum Sacramentum, quod est peculiare opus sacerdotij Christi, ab illo singularem sanctitatem habens. votum autem non est functio sacerdotij Christi, nec ullam sanctitatem habet, nisi à vouente, nec redditur irritum, cum iam præterierit: sed solum agitur contra obligationem eius remanentem: idque solum in re parua.

Obiectio 4.

Dices Quartò, Lege diuina. tenemur soluere vota: sed violatio legis diuinæ est peccatum mortale.

Respons.

Violatio legis
diuinæ in re
parua.

Resp. Violatio legis diuinæ in re magna est peccatum mortale, non autem in re parua: nam lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi sit, contumiscere: tamen contrarium facere in re parua, non est peccatum mortale.

Exiguit opus
sic frequen-
tandum.

Secundò difficultas est, cum quis vouit aliquid minutum singulis diebus faciendum, Vtrum sit peccatum mortiferum, illud per vnum vel plures dies omittere?

Si obligatio
sit diei an-
nexa.

Resp. breuiter, & dico Primò, Si ita intendat se obligare in singulos dies, ut obligatio sit diei affixa, & vnà cum die expiret, non erit peccatum mortiferum, etiam si per plures dies omitat: sed erunt tot peccata venialia, quot erunt omissiones, seu dies quibus omitit: ut si voueris singulis diebus Sabbati in honorem B. Virginis recitare Salve Regina, vel Ave maris stella. Ratio est, Quia cum obligatio non continetur, sed euanescat quotidie, non accumulatur quoque obiecta parua ad constituendum vnum magnum, sed manent diuisa, sicut & obligationes. itaque cum numquam sit obligatio ad obiectum magnum, numquam omisso erit peccatum mortale. Confirm. Quia in huiusmodi votis non est vna aliqua obligatio respiciens materiam magnam, sed sunt plurimæ obligationes distinctæ respicientes distinctas materias paruas. Nam perinde se habent ac si quis singulis diebus faceret nouum votum de recitanda prece illo dumtaxat die: quo casu violatio plurium dierum non efficeret peccatum mortale, sed totidem venialia. Colligitur hæc doctrina ex Soto lib. 7. d. Instit. q. 2. a. 1. dubit. 2.

61

Si non sit an-
nexa diei.

Dico Secundò, Si ita se quis obliget in singulos dies ut obligatio non sit diei affixa, nec expiret cum die, sed continetur: erit peccatum mortiferum, complures dies omittere. Ut si voueas quotidie dare aelemosynam, si omitas per plurimos dies, accumulatur debitum, sitque materia notabilis, ac proinde erit peccatum mortale non soluere. Similiter si vouisti recitare quotidie Orationem Dominicam, aut Hymnum Veni creator, non affigens orationem diei, si diu omitas, crescit debitum, sitque notabile: quare erit peccatum mortiferum illud non soluere, aut vnà volitione per multos dies talia minuta debita velle omittere. Idem dicendum quando alicui imponitur in poenitentiam; ut

per mensem recitet quotidie Psalmum Miserere. non enim obligatio affigitur diei tamquam proprius illius cultus (nisi aliud intendat Confessarius) sed diuiditur onus in plures dies, & singuli dies præfiguntur tamquam termini, ultra quos non sit executio differenda. Vnde si omitatur, non idem euanescit obligatio.

Porro in istis & similibus casibus non solum est peccatum, velle per plurimos dies minuta & quotidiana illa omittere, aut omittere soluere debitum cum excreuit; sed etiam omittere minutam precepcionem eo die quo hæc precatio cum reliquis ommissis materiam magnam constituit, seu quo debitum esse notabile incipit. Exempli gratia, sint 20. preces Dominicæ materia notabilis: ommissio vigesimæ erit peccatum mortiferum; non per se quidem, sed ut coniuncta præcedentibus omissionibus subest vni volitioni liberæ, qua quis aduertens se etiam reliquarum debitorem, hoc totum negligit, & vult omittere: quia hæc vigesima precatio primò complet quantitatem notabilem, circa quam sit obligatio sub peccato mortali: sicut vigesimus assis v. g. in materia furti, constituit quantitatem notabilem: unde qui antè sensim accepit vsque ad octodecim vel nouemdecim, etsi non peccarit mortifere, tamen accipiendo vigesimum voluntate retinendi vnà cum ceteris, peccatum mortiferum admittet. Vide suprà lib. 2. c. 12. dub. 8.

His adde omnia peccata contra votum qua parte votum violant, esse eiusdem speciei, quia eiusdem rationis est irreuerentia & infidelitas erga Deum, siue in hac siue in illa materia fiat. Vnde qui vouit castitatem, si contingat illum fornicari, vel pollui, & confessus fuerit hoc peccatum; omissa per obliuionem circumstantia voti, sufficit ut postea eidem vel alteri confessori explicet se votum in re graui violasse; ut multi DD. tradunt.

Malitie vio-
lationis voti
sunt eiusdem
speciei.

DUBITATIO X.

Vtrum votum alterius possit alterum obstringere, ut parentis, filium; testatoris, heredem; decessoris, successorem.

VT respondeatur huic dubitationi, adhibenda est distinctio votorum in personale, reale, & mixtum: de qua sup. dub. 4. Quæ posita,

Dico Primò, Si votum sit personale, non obligat nisi personam vouentis, tale est votum ieiunij, peregrinationis, militiæ sacræ, ingrediendæ Religionis, & similia. Ratio est, Quia hæc vota solum sunt de actionibus personalibus, quæ à sola persona vouentis sunt exequendæ. hæc enim sola promittuntur, nulla autem res externa: ergo non pertinent ad personam heredis. itaque si huiusmodi votis nondum solutis vouens decesserit, non tenetur heres.

62

Voti personæ
lia.

Sed difficultas est de parentibus, Vtrum illi voto suo non possint obligare filios. Videntur posse; nam multis Canonibus habetur, filium, qui à parente in infantia sua Monasterio dicatus fuerit, non posse, cum ad pubertatem venerit, egredi. Ita habetur 20. qu. 1. cap. 3. Monachum, ex Concilio Toletano 4. cap. 48. Monachum aut paternæ deuotio, aut propria professio facit. quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnes ad seculum interdicimus regressus. Idem habetur expressè cap. Addidistis. 2. & cap. Quicumque. 4. & capit. Quem progenitores. 6. ibidem.

An parentes
obligent filios.

Respond. Nec votum, nec oblationem parentis posse obligare filium impuberem ad Religionis ingressum, vel per mansionem in ea, nisi filius cum ad annos discretionis peruenerit, consenserit, & factum parentis ratum habuerit. Ita Glossa in cap. Addidistis, vbi sic ait: Intelligas hæc tria capit. de illis, qui post aetatem adultam consensum accommodarunt. unde patet responsio ad prædictos Canones, & habetur expressè cap. Cum finis

63

Respons.

simus. 14. de Regularibus, quod est Celestini I I I. & cap. 10. Illud autem 10. q. 1. quod est Marcelli. Colligitur etiam cap. Puellæ. 8. & cap. Sicut. 9. ibidem. Confirmatur ex Concilio Trident. sess. 25. cap. 17. de Regularibus, ubi statuit ut professio virginum liberrima sit. & c. 18. excommunicat eos, qui aliquo modo virgines vel alias feminas ad ingrediendum Monasterium, ad habitum, vel professionem cogunt, &c. Ratio est Primo, Quia nemo potest vouere aut promittere alteri, nisi quod habet in sua potestate: atqui arbitrium & actiones filij non sunt in potestate parentis. Vnde parens non potest aliud vouere, quam se curaturum ut educetur dum adhuc impuber est, in Monasterio: & quantum in se est inducturum ad Religionem amplectendam: quodcumque enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere non potest, non censetur aliud promittere, quam se, quantum poterit, inducturum alterum ut faciat: ut omnes Iurisperiti docent, & colligitur L. Stipulatio ista, 7. de verb. obligat. & Institut. de similib. stipul. §. Si quis alium.

Deinde in his, quæ ad statum vitæ pertinent, quisque est sui iuris, nec potest ad ea nisi suo consensu obligari: ut patet in matrimonio, sacerdotio, celibatu, &c. tantum enim onus, quod perpetuo homini adhaeret, & in negotio salus tantum in utramque partem momenti habet, non ex alieno arbitrio pendere, sed sponte suscipi debet: ergo idem dicendum de statu Religionis. Denique quia Christus Dominus consilia sua voluit esse libera, idque tum propter illorum excellentiam, tum quia non sunt necessaria ad salutem. Vnde nulla potestas humana potest ad ea obligare. Itaque Religio duplici nomine libertatem postulat, nimirum quia & ad totius vitæ statum pertinet; & quia est bonum supernaturale consilia Christi complectens.

Quia parens
possit præci-
pere.

Nec obstat, quod parens possit quædam filio præcipere: quia non potest præcipere ingressum Religionis, sed ea tantum, quæ ad domesticam disciplinam, & obseruationem mandatorum Dei pertinent. Deinde etsi ad hæc possit filium obligare præcepto, non tamen voto.

Petes, Quid si voto personali implendo occurrat impedimentum, tenebiturne vouens per alium implere.

64
Si occurrat
impedimen-
tum.

Resp. Non tenebitur, quia sola ipsius persona obligatur, quæ iam per impedimentum excusatur. quod si per alium fecerit, non ideo liber erit cessante impedimento, nisi commutetur votum. Excipe, nisi dum voueret, intendisset se obligare ad implendum per alium, in euentum, quo per se non posset: tunc enim teneretur id curare, & sic liberaretur.

65
Si reale.

Dico Secundò, Si votum sit reale, nisi ante mortem persolutum fuerit, obligat heredem. colligitur ex cap. Si heredes, de testamentis, ubi dicitur, heredes, qui iussa testatoris non impleuerint, esse interdicendos hereditate. talia enim vota inter iussa ipsius censenda sunt. Idem patet ex L. 2. 7. de pollicitationibus, ubi dicitur, Si decimam quis bonorum vouit, decima non prius in bonis desit esse, quam fuerit separata, & si forte qui decimam vouit, decesserit ante separationem, heres ipsius hereditario nomine obstrictus est decima: voti enim obligationem ad heredem transire constat. Idem docent communiter DD. vide Siluest. v. Votum 2. q. 1. Ratio est, Quia sicut heres succedit in bonis, & in actionibus ac iuribus defuncti, ita etiam in oneribus, quæ hereditatem attingunt, etiam si nulla res per se sit obligata. Vnde sicut ea, quæ testator promissit homini, tenetur soluere, ita etiam quæ promissit Deo.

Votum pere-
grinationis.

Idem dicendum videtur, si defunctus vouerat aliquam peregrinationem, vel militiam sacram, ea intentione, ut si per se non posset exequi, per alium curaret: tunc enim sub conditione videtur tacite vouisse se daturum sumptus ad hæc præstanda, & proinde fecisse votum reale: quare tenebitur heres, quod est notandum. idem dicendum quando testator ordinat ut heres mittat hominem.

Simile est, Si quis vouit ædificare Monasterium, vel

aliam piam foundationem instituere. Ita docet Abulensis q. 98. in cap. 30. Numerorum.

Petes, Quid si heres non curet fieri, peccabitne contra votum?

Respond. Non peccabit propriè contra votum, nec erit voti violator, quia ipse nihil vouit, aut promissit Deo, (sicut heres, qui tenetur promissione testatoris iuramento confirmata, non tenetur vinculo iuramenti) sed partim contra obligationem, quia defuncto obstringitur ratione hereditatis acceptæ, seu taciti pacti, quo eo ipso, quo hereditatem adit, acceptat onera defuncti: partim contra Religionem, quia non soluit quod Deo debet. etsi enim Deo non promiserit, tamen factus est Deo debitor, suscipiendo in se obligationem alterius Deo debentis. Sicut is qui promittit se votum uiuentis impleturum accepta mercede, si fallat, & ipsi & Deo iniuriam facit.

Dico Tertio, Si votum sit mixtum, partim obligat, partim non obligat heredem: obligat quæ reale, non obligat quæ personale. ut si vouisti peregrinationem Lauretanam, & offert ibidem calicem, heres tuus tenetur mittere calicem, non autem curare peregrinationem.

Petes, An teneatur sumptus itineris in pios usus conferre.

Sumptus iti-
neris.

Respondeo, non teneri: quia sunt accessorij voto personali, non enim sub illud cadunt, nisi indirectè, & ut necessarij ad expletionem voti personalis: illo igitur euanescente, desinunt deberi. secus si ille vouendo intendisset ut per alium expleretur. Horum tamen habenda ratio in commutatione votorum, teste Nauarro cap. 12. n. 77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis, de voto. hoc tamen non videtur absolute necessarium, sed decens.

D V B I T A T I O X I.

Quot modis possit quis voto solui.

Respondeo, Quinque modis, ut colligitur ex DD. vide Siluestrum, Votum 4. qu. 1. Nauar. cap. 12 n. 63. Primo, Desitione materie. Secundo, Absentiâ conditionis. Tertio Irritatione. Quarto, Commutatione. Quinto, Dispensatione seu abolutione.

68
Quinque
modis obli-
gatio voti
soluitur.

Desitione materie soluitur, si id quod antè erat legitima materia, desinat esse materia voti, vel absolute, vel respectu vouentis. ut si fiat impossibilis, si mala, si maioris boni impeditiua, si indifferens, si inutilis.

Desitione conditionis: ut si votum factum sit eueniente vel durante certa conditione, & illa non eueniat, vel desinat.

Irritatione, Quando materia, quam vouemus, vel voluntas vouentis, subiecta est aliquo modo alienæ potestati, & ab eius consensu dependens. talia enim habent hanc tacitam conditionem, Nisi Superior, seu ille cuius interest, contradixerit.

Commutatione, Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quod si obligatio voti personalis transferatur ad opus reale, ut ad eleemosynam vel ædificationem loci pii, dicitur redemptio.

Dispensatione, Quando auctoritate ecclesiastica quis omnino à voto absoluitur. Differunt hi tres modi, quod irritatio non requirat auctoritatem ecclesiasticam, commutatio verò & dispensatio requirant.

D V B I T A T I O X I I.

Quorum vota possint irrita reddi, & quale peccatum irritatio absque causa.

Respondeo, Generatim omnia illorum vota irritari posse, qui alteri vel perfectè & in omnibus, vel saltem quoad materiam, quam vouerunt, subiecti sunt. Ratio est, quia horum vota pendent à consensu alterius: ac proinde tacitam quamdam conditionem, vel ex natura

natura rei, vel ex iuris dispositione includunt, nempe hanc, *Nisi Superior vel ille cuius interest, contradixerit.* Quare si ille intelligens votum, repugnaverit, cessabit obligatio.

Vnde sequitur, ad irrationem non requiri causam, sed sufficere irritantis voluntatem, ut docent communiter DD. quia executio pendet ab eius consensu.

An sit peccatum.

Verum autem peccet qui sine causa irritum fecerit, non ita constat. Certum videtur, non peccare mortifere. Imò per se non videtur vllum peccatum; quia totum votum in ipsius arbitrium collatum est; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique suo iure vitetur, siue probet siue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. q. 4. art. 2. Silvester, Votum 4. quæst. 2. Angelus, Votum 2. num. 10.

70

Dices, Irritare votum alterius sine causa, saltem est actus otiosus, quia caret sine honesto: ergo est peccatum saltem veniale. Confirmatur Num. cap. 3. v. 16. vbi dicitur, *Si autem contradixeris, postquam rescivisti, portabit ipse iniquitatem eius.*

Responderi potest, Non esse propriè opus otiosum; quia non caret sine honesto, eo tempore, quo tenetur illud habere. Ad Confir. dicitur, Ibi agi de marito, qui sciens votum vxoris, diu dissimulauit, & postea contradixit; cum tamen statim id facere debuisset. *hic portabit iniquitatem vxoris;* quia voti violatio materialis non imputabitur vxori, sed marito, qui pro illa punietur: vel quia impediuit voti validi executionem, vel quia votum in irritum reuocauit quando id ei minime licuit: etsi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamen, non excusari à peccato veniali, si absque vlla causa solo arbitratu suo votum subditi in irritum reuocet. quia sine causa bonum opus alterum impedire velle, vituperabile est & malum. cum enim alia causa non subest, videtur ex displicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

71

Non reuiviscit.

Porro votum semel in irritum reuocatum, numquam reuiviscit, etiamsi Superior facultatem tribuat exequendi, & suam irrationem retractet, quia obligatio per veram irrationem non suspenditur, sed extinguitur. Secus est, quando non est vera irritatio, sed dumtaxat suspensio executionis, ut fit in votis Nouitiorum, & in votis coniugis emissis ante contractum matrimonium. Ea enim vota non possunt irritari, sed solum suspendi: quia emissà sunt ante subiectionem, cum persona adhuc esset sui iuris. tunc enim cum nec voluntas personæ vouentis, nec materia esset alteri subiecta, contracta est obligatio absolute & independentè à consensu alterius: & ita non potest ab eo irritari. Secus verò in iis quæ emittuntur quando vel voluntas personæ, vel materia est perfectè subiecta alteri. quia tunc non potest obligatio contrahi per actum vouendi, nisi sub tacita conditione consensus alterius: ut infra magis constabit.

72

Petes, Quomodo sciatur, si ne irritatio, an suspensio dumtaxat? Qui enim potest irritare, potest etiam suspendere.

Respondeo, Id ex ipsis verbis colligendum esse. Si enim is qui potestatem irritandi habet, dicat se irritare vel dissolvere votum alterius, vel nolle ut voto obstrictus sit: non est dubium, quin sit vera irritatio. Similiter si ille sciens votum dicat, Nolo id facias. quia cum non restringat ad tempus, absolute denegat executionem: vnde videtur simul tollere obligationem. Si autem non sit conscius voti, etsi denegat executionem operis, non ideo censetur irritare, quia voluntas non fertur in incognitum: imò nec suspendere ob eandem causam. si enim sciret votum, fortè non prohiberet executionem. itaque teneris ei aperire ut probet, vel irritet, vel suspendat, prout ei visum fuerit. In dubio, censenda potius est suspensio quàm irritatio: quia votum est veluti in possessione obligandi: vnde pro voto interpretatio faciendà. Porro quod ad irrationem attingit, difficultas est de tribus votorum generibus, Religiosorum, Impuberum, & coniugum, de quibus sunt tres dubitationes sequentes.

DUBITATIO XIII.

Utrum Prælati possit omnia vota Religiosorum sibi subditorum irritare.

Suppono, Religiosos validè & meritorie posse multa vouere: nempe ea, quæ regulæ vel Superioris præcepto non repugnant: quia vouere per se est opus consilij, & aliàs non est Religiosis prohibitum. Vnde obligantur etiam antequam Superior consentiat, aut reiciat, ut rectè Palud. in 4. d. 38. q. 4. art. 2. Silvester. Votum 3. q. 3. Cajet. q. 88. a. 8. Sotus li. 7. de iustitia, q. 3. art. 1. Nau. Superiorum, cap. 12. n. 67. & alij passim.

73

Possunt vouere.

Valet ante consensum Superiorum.

Dices, Cap. 2. Monacho, 20. q. 4. dicitur, *Monacho non licet vota vouere sine consensu Abbatis sui; si autem venerit, frangendum erit.* Confirm. Quia Monachus non habet propriam voluntatem, sed eam transtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus distinct. 38. circa quartum principale qu. 1. Maior eadem distinct. qu. 4. & Angelus Votum, 2. §. 3. putant Monachum non posse vouere sine Abbatis consensu, & ante illius consensum votum non habere vim. Sed quod diximus est verius.

Vnde Respondeo, Canonem illum esse dubiæ auctoritatis: non enim est alicuius Pontificis aut Concilij: neque est S. Basilij Magni: (etsi Gratianus id insinuet) quia in toto Basilio non est nomen Abbatis. Dicit tamen potest cum Glossa, cap. illud intelligendum de voto abstinentiæ, quo scandalizantur ceteri. Ad confirmationem: Monachus non ita transtulit suam voluntatem in Superiorem, quin in multis, quæ Superior non vetuit, sui sit arbitrij.

Aduerte tamen, si vouisti aliquid regulæ repugnans, *Si regula repugnet.* (ut orare ea hora in templo, quæ debes esse in cubiculo) non posse te votum exequi antequam Superior consentiat, & in regula dispenset. Vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim censeris te tacite obligasse: alioquin frustra factum esset. quòd si illud ita voueris, ut clam Superiore intenderis exequi, est irritum; quia materia prohibita. Si autem vouisti aliquid, *Si materia mulietur.* quod initio non erat prohibitum, postea tamen prohibetur; non potes exequi eo tempore quo durat prohibitio: cessante tamen prohibitione, rursus teneris, & voti obligatio reuiviscit, quia non fuit irritatum à Superiore: (cum ignarus voti, id non intenderit) sed solum consopitum ob mutationem materiæ.

His positis, sunt duæ sententiæ DD. Prior est Caiet. art. 8. omnia vota Religiosorum à Prælato irritari posse, præter ea quæ sunt de rebus necessariis: ut sunt illa quibus vouetur cuitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi contra præceptum Dei; ut non mentiri, non peierare: & præter votum transeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritate nequeat, causa est, quia materia nullo modo est ei subiecta. neque enim potest præcipere contrarium, aut materiam reddere illicitam, neque potest aliquid impetrare, quod executionem materiæ impediatur. Hæc sententia est valde probabilis.

74

Caietanus.

Altera est, Omnia absolute irritari posse à Prælato præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus Votum, 2. n. 3. Silvester. Votum, 4. q. 2. Sotus supra. Nauar. num. 65. in irritum & alij, estque ferè communis. Hæc sententia videtur reuocari, & verior, & colligitur ex D. Thoma art. 8. ad 3. vbi docet, *Nullum votum Religiosi esse firmum nisi de consensu Prælati;* etsi Caietanus id solum intelligat de voto, quod sit de opere consilij, non præcepti. Probatur, Quia voluntas Religiosorum debet esse perfectè subiecta & dependens à voluntate Superioris, in omnibus quæ ad vitæ directionem pertinent: ergo etiam in nouis obligationibus suscipiendis. Sed hæc ratio non videtur firmare; ex ea enim sequeretur Superiorem posse præcipere vel prohibere actus merè internos, quod tamen communiter negatur. vnde non puto id validè posse probari ex natura rei; siue professione, siue status Religiosi;

75

Omnia posse in irritum reuocari, &c.

giosi; (nihil enim horum tantam subiectionem vel dependentiam voluntatis postulat) sed causa referenda est in dispositionem Iuris. sicut enim ex dispositione Iuris in omnibus votis impuberum est tacita conditio, *Si parens vel tutor non contradixerit*: ita in omnibus votis Religiosorum ex eiusdem Iuris dispositione videtur inesse hæc tacita conditio, *Nisi Prælatus contradixerit*, ut docet D. Thomas q. 88. art. 8. ad 4. Habet enim Ecclesia potestatem ita statuendi in votis & iuramentis, quando iusta causa subest: sicut potestas civilis potest præscribere formulas in contractibus, & apponere condiciones, quæ semper intelligi censeantur, etiam si à contrahentibus additæ vel cogitatæ non fuerint. Subest autem hæc iusta causa: quia ut melius Religiosi in via spiritali à suis Prælati dirigantur, expedit ut in omnibus à directione ipsorum pendeant; nec possint se novis obligationibus etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus possit eas tollere. Simili modo, quia expediebat, eos qui nondum annos pubertatis impleverunt, in omnibus dirigi à parentibus, vel iis qui ipsis loco parentum sunt, (eò quod sæpè iudicium illius ætatis non sit satis maturum) statuit ut omnia illorum vota & iuramenta promissoria haberent tacitam conditionem, *Si parens non contradixerit*, ut infra hoc capite n. 78. & cap. 42. n. 61. dicitur.

Sed unde constat, Ecclesiam ita de votis Religiosorum statuere?

Resp. Id colligi ex usu ipso, & praxi recepta in Religionibus; quæ non potest aliunde quam ex Ecclesiæ concessu provenire.

*Votum ar-
etioris Reli-
gionis.*

Excipitur tamen votum arctioris Religionis; quia Iure concedunt hunc transitum; etiam invito Superiore: ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio constituere. Absurdum enim videtur, ut illud votum in arbitrio Superioris ponatur, per quod extra illius potestatem est constituendus. Confirm. Quia neque ratione materiæ subest hoc votum arbitrio Prælati, ut constat; neque ratione personæ, quia persona per executionem voti definit esse subdita, & non amplius ad Prælatum pertinet.

76
*An post con-
sensum possit
irritare.*

Petes Primò, Vtrum postquam Prælatus consensit in votum, possit illud irritum reddere. Richard. dist. 38. circa 4. princip. q. 3. & quidam recentiores negant. Ratio ipsorum est, Primò, quia postquam Prælatus consensit, non amplius votum est pendens, sed transit in absolutum: tacita enim conditio, quæ inerat voto, est implenda. ergo Prælatus nihil amplius habet, quod circa illud agat. Secundò, Si subditus ex consensu Prælati aliquid homini promittat, non potest reuocari: ergo neque si Deo. Iuxta hanc sententiam dicendum est, votum Prælato vetante & impediante solum suspendi, donec impedimentum istud tollatur: quo sublato, votum teneri in futurum, si votum ad illud tempus se extendebat.

Contraria tamen sententia videtur communior & probabilior: quamvis si absque iusta causa id faciat, peccet. Tenet Panormit. in cap. Charissimus. num. 4. de conversione conjugatorum. Silvest. Votum, 4. qu. 2. Caietan. art. 8. Nauarrus. num. 61. Sorus lib. 7. q. 3. art. 1. Fumus v. Votum, num. 12. & alij. Probatum Primò, ex D. Augustino quæst. 19. in Numeros, ubi aperte docet uxorem non teneri amplius voto, si vir contradixerit, etiam si concesserat antè illud impleri. Loquitur autem D. Augustinus de votis ieiuniorum, & similibus, in quibus vir est caput mulieris. idem ergo dicendum de omnibus Superioribus. Secundò, Quia Superior per consensum priorem non definit esse Superior, nec censetur amisisse ius illud, quod habet in subditum, quoad illam actionem. si ergo Superior illam vetet, inferior tenetur obedire. Terriò, Si sit iusta causa, Superior potest irritare. atqui non est inferioris, discutere an talis causa subest: ergo quandocumque Superior irritaverit, potest inferior se absolute censere liberum. Quartò, Successor potest irritare votum Religiosi, in quod Prælatus decessor consenserat, ut ipsi fatentur: ergo idem poterat ipse decessor, dum adhuc præstet: non enim minus pen-

debat à priori Prælato, quam à posteriore, nec minor est potestas prioris quam posterioris.

Nec refert, etiam si Superior, quando consensit in votum, dixerit se ea in re cedere iure suo, se eximere subditum ea in re à sua iurisdictione: quia inefficax est ea cessio & exemptio; si alter manet verè subditus. unde tenetur obedire si contrarium imperet. Et si enim Superior mediatum possit subditum à potestate Superioris immediati partim eximere, & partim illi subicere: non tamen id potest respectu potestatis suæ, quia potestatem suam non habet à se, sed ab alio: nec facultatis eius est aut arbitrij, illam partiri, minuere, vel augere. Si tamen subditus in ea actione efficeretur sui iuris, & omnino independens à Superiore, tunc Superior non posset validè irritare.

Similiter non refert, etiam si votum collatum sit in tempus quo amplius non erit subditus; quia nihilominus manet subiectus quoad personam; nec per executionem voti est eximendus. Unde DD. hunc casum non excipiunt, sed generatim loquuntur.

Peccabit tamen Superior mortiferè, si absque iusta causa votum in quod consenserat irritet; ut rectè docet Caietan. art. 8. dub. 3. & Panormi. in cap. Charissimus. 11. num. 4. de convers. conjugat. & alij. Idem docet D. Augustinus supra ex illis verbis Numer. 30. *Portabit ipse iniquitatem eius*; id est, viro imputabitur violatio voti, non mulieri. Ratio est, Quia etsi materia sit viro subiecta, & in eius potestate, tamen ex eius consensu est Deo obstricta. ipse autem impedit ne Deo offeratur. Itaque si materia sit talis, ut violatio voti sit mortifera; irritatio quoque absque causa, mortifera erit. Huius tamen successor qui in votum non consensit, non videtur peccare tale votum irritando: quia cum non consenserit in illud, non est cui obligetur non irritare. sicut enim iuramentum & votum prioris Superioris, quo promissum non reuocare facultatem inferiori à se concessam, non obstringit successorem; ita nec consensus in votum inferioris. quia hæc obligatio personalis, nec transit in successorem. Confirm. cap. Noluit. 33. qu. 5. ex D. August. q. 59. super Numeros. ubi D. August. aperte inlinuat, maritum posse eludere votum quod vxor in puellari ætate cum consensu patris emiserat; & DD. ibi notant id posse absque peccato.

*Peccabit
mortiferè.*

*An successor
peccet.*

Dices, ibi agi de suspensione, non autem de irritatione. Sed si potest suspendere, cur non & irritare, quando votum tale est ut à successore irritari possit? non enim in illud consensit; si enim consensisset, ne quidem suspendere posset absque iusta causa; sicut nec parens qui consensit, suspendere potest. Sicut ergo prior Superior, quia consensit, absque causa iusta nec irritare potest nec suspendere: ita successor, quia non consensit, utrumque poterit pro suo arbitrio.

Ad primam rationem pro sententia Richardi; Non ita fit illud votum absolutum, ut à nulla amplius conditione dependeat, alioquin non posset irritari à Prælato successore. Itaque manet in illo hæc tacita conditio, *Nisi aliquando Superior contradixerit*: idque merito, quia non decet ut sit litigium inter subditum & Superiorem in iis, in quibus aliàs ille Superior est.

Ad secundam neganda consequentia: promissio enim homini facta ex consensu Superioris, validè reuocari à Superiore non potest, ut rectè docet Sancius lib. 9. de matrim. disput. 4. contra Arragon. 2. 2. qu. 88. art. 8. Ratio est, Quia in regendo subdito non sustinet locum illius hominis, ut quasi vice illius ius illi acquisitum possit remittere: regit tamen illum loco Dei, & ita potest tollere obligationem, quam ille sibi erga Deum imposuerat. Non tamen potest subditus repugnante Superiore exequi quod homini sic promissum; quia traditio rei & executio à Superioris nutu adhuc pendent.

Petes Secundò, quando Superior censetur consentire in votum subditi. Resp. Non sufficere taciturnitatem & dissimulationem, quamvis sciat votum. nam potest id facere, ut videat successum, vel ut maturius deliberet: & nihil est quod illum urgeat statim consentire.

77
Ad rationes.

78
*Quando cen-
satur con-
sentire.*

sentire vel dissentire. imò etiam cum expressè petitur consensus vouendi, sæpè differt responsum. Pari modo non sufficit ut faciat subdito potestatem operis, si votum ignorat. quia etsi consentiat ut aliquod opus facias; non ideo consentit ut nouam tibi obligationem ad illud faciendum imponas. Si voti est conscius, & consentit in opus, præsumitur consentire in obligationem voti: quia aded videtur consentire ut votum impleas. si non intenderet per hoc approbare votum, non confirmaretur. Sufficit etiam consensus Superioris in votum, etiam si subito non innotuerit. quia non requiritur acceptatio subditi, sicut in promissione, donatione, & contractibus. siue enim subditus acceptet illum consensum, siue repudiet, si superiori placet votum, verè ratificatur. Imò sufficit ad hoc consensus internus, ut rectè docet Sancius lib. 9. de matrim. disp. 40. Ratio est, Quia iste consensus primario non respicit subditum; sed Deum, cui ius acquiritur: sicut si meus subditus tibi aliquid promittat sub theo beneplacito, & eo tibi clam insinuem mihi placere, ille obligabitur, nec poterò reuocare. E contrario si Superior sicte consentiat; exterius concedens, & interius contradicens; non ratificabitur; sed postea liberè poterit irritare.

79
An in propriis talis conditio.

Petes Tertio, Vtrum sicut votis Religiosorum Iure inest tacita conditio, Nisi Superior repugnauerit, ita possit quis statuere ut suis votis similis conditio insit respectu confessarii.

Respondeo, Quædam ratione id fieri posse; ut si quis ad vouendum procliuor, protestetur coram Deo se nullum votum velle absolute esse firmum, nisi confessarius illud approbauerit. Quod confirmatur, Quia potest quis ita statuere de promissionibus faciendis homini; præsertim si hanc suam ordinationem explicet illi, cui promissio facienda est; ergo etiam de promissionibus faciendis Deo. Itaque tale votum poterit à confessario irritari: nisi vouens renuntiauerit illi conditioni, seu nisi à priore mente recesserit: quod non censetur fecisse, nisi expressè intenderit; vel nisi ita affectus sit dum vouet, ut etiam si recedaretur illius conditionis, nollet eam in hoc voto locum habere; imò illam ex vi illius affectus excluderet. quibus euentis votum censetur absolutum, nec confessarius poterit irritum reddere.

Addo, Neminem posse vilo proposito vel protestatione votis futuris eam conditionem apponere, quin postea, si velit, possit eam reuocare & absoluta vota facere, nisi fortè se alteri quoad materiam voti antea per obedientiam subiecerit, ita ut ea in se non amplius sit sui iuris, quia quamdiu manet sui iuris, potest prius propositum mutare, & absolute absque vlla ad alterum dependentia se obstringere.

80
Vota Nouitiorum.

Petes Quarto, vtrum vota Nouitiorum possint à Prælato irritari. Resp. Non posse irritari siue emissa sint ante ingressum, siue in ipso Nouitiatu. Ratio est, Quia nec ratione imperij in voluntatem personæ, nec ratione materiæ sunt illi subiecta, cum Nouitij adhuc sint sui iuris. Quod si, cum vota fecerunt, suberant parentibus vel curatoribus, qui ea potuissent irrita reddere, poterit etiam Prælatus, qui in potestatem parentum & curatorum ad regendam illorum voluntatem succedit, ut infra dubit. 13. dicitur. Possunt tamen vota illorum, cum irritari nequeunt, à Prælato suspendi; quia subest iusta causa differendi executionem, cum tatis grauentur exercitiis probationis. quod intellige, quando executio voti est impedimento probationi, alias non possunt; ut docet Siluest. Votum, 4. qu. 7. ex Paludano. Vnde vota realia non possunt à Prælato suspendi: possunt tamen huiusmodi vota commutari in onera Religionis à Prælato vel Confessario; & ut quibidam videtur, etiam ab ipso Nouitio: quia est commutatio in id quod aperte melius est. Hoc tamen casu renebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Potest nihilominus Prælatus in votis Nouitiorum dispensare: quia in illos habet iurisdictionem quasi episcopalem: non enim decet ut in difficultatibus, quæ

Nouitiis in probatione occurrunt, adeatur Episcopus. ita Sancius lib. 9. disput. 39. Imò potest Prælatus dispensare cum Nouitio, ut promoueatur ad sacros Ordines, ut docet Siluest. v. Dispensatio, n. 20. Et Angelus eodem n. 8. & aperte constat cap. Monachus, d. 77. Vnde colligit Sancius, posse cum Nouitiis dispensare in iis, in quibus cum professis. Imò potest cognoscere & indicare eorum crimina etiam graua, ut homicidia, adulteria tempore Nouitiatus perpetrata. ut docet Azorius lib. 12. cap. 2. q. 1. ex Nauarrio. quia fauore Religionis exempti sunt à ciuilibus magistratibus. Potest etiam Episcopus in votis Nouitiorum dispensare, sicut in votis secularium, quia nondum ab eius iurisdictione planè exempti.

Quando votum fuit dumtaxat suspensum, reuiuiscit obligatio, si contingat illum egredi ante professionem. Si professionem fecerit, omnia ex dispositione Iuris commutantur in votum professionis, ut infra n. 106. dicitur.

Ex dictis responderi potest ad dubium illud, Vtrum Summus Pontifex omnia vota laicorum irritare possit. Videtur posse, quia est omnium Superior; ac proinde eius auctoritas ubique videtur excepta.

81
Vota laicorum.

Sed hæc sententiæ non est probabilis, vnde contrariam tradit D. Thomas q. 88. a. 2. ad 2. & Caietan. ibid. dub. 2. circa resp. ad 2. & alij passim. Probatur, Quia neque ratione materiæ omnia vota sunt illi subiecta, neque ratione subiectionis personæ. Nō ratione materiæ, quia non omnia negotia priuata & publica singulorum, nec omnia bona opera, siue præcepti sint siue consilij, ab ipsius arbitrio pendent, sed ea tantum, quæ totam Ecclesiam spectant. Vnde non potest impedire, ne laicus ieiunet, ne peregrinetur, oret, humi cubet, elemosynam largiatur, &c. Non ratione subiectionis personæ, quia non ita sunt illi subiecti ut habeat dominium in eorum voluntatem, possitque in omnibus illam regere, sicut Prælatus regularis regit voluntatem suorum subditorum. alioquin laici non minùs essent subiecti Pontifici in regimine vitæ, quàm religiosi suis Prælatis: & pro suo arbitrio posset, etiam sine causa, vota Religionis & castitatis in irritum reuocare. Itaque in votis illorum non inest illa tacita conditio, quæ eius consensum respiciat. Idem dicendum de votis Clericorum secularium: nisi materia voti ab ipsius arbitrio & dispositione pendeat. Ut si voueat quis resignare beneficium suum in fauorem Monasterij: si Episcopus voueat longam peregrinationem, aut ingredi Religionem, aut non egredi suam dioccesim.

DUBITATIO XIV.

Vtrum vota impuberum possint irritari; & à quibus.

Respondeo & Dico Primo, Vota omnia impuberum, (id est marium vsque ad annum 14. expletum, foeminarum vsque ad 12. expletum) in irritum reuocari possunt à patre. Colligunt id DD. ex c. 14. Mulier. 32. q. 2. & ex c. 1. de Regularibus in 6. & cap. Ad nostram. 8. extra. eodem. est communis sententia. Idem dicendum de tutore, qui pupillo est loco patris. Mater tamen non potest, nisi mortuo patre sit loco tutoris, quia non ipsa, sed tutor habet patriam Potestatem. Quidam putant idem posse magistrum vel herum, si pupillus parentibus & tutoribus careat: quia est loco patris: quod videtur rationi consonum. Ratio cur Iura sic statuerunt est, quia ante illud tempus non præsumuntur passim habere satis iudicij, ut mature de huiusmodi rebus statuere possint. itaque ne imprudenter se votis inuoluant, voluit Ius omnia illorum vota esse subiecta potestati eorum, quibus subsunt, per tacitam conditionem, quæ votis insit.

82
Vota impuberum.
Pater & tutor.

Petes Primo, An hæc vota post illud tempus irritari ab iisdem possint? Sorus lib. 7. q. 3. ar. 2. putat non posse, quia iam non amplius illis ita subsunt. sicut dominus votum

83
An post tempus
pater pubertatis.

votum serui emissum in seruitute, non potest irritum reddere post seruitutem; eo quod iam sit extra ipsius potestatem.

*Verius est
posse irritari.*

Sed contrarium est verius. Ita tenet Caietanus q. 189. a. 5. & Nauarr. cap. 12. n. 71. Lopez p. 1. c. 48. & alij. Ratio est, Quia illud votum ex interpretatione Iuris erat conditionatum; nempe si parens vel tutor non contradixerit. quam conditionem per tractum temporis non amisit. supponimus enim, nullam circa ipsum votum mutationem esse factam, neque illud in ætate pubere fuisse ratificatum. Itaque cum conditio adhuc maneat, & firmitatem voti quasi suspensam teneat; si parens nolit esse firmum, desinet obligatio.

Ratificatio.

Nec obstat quod filius habuerit intentionem seruandi, aut postea forte illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerunt, quo putauit votum suum ab initio firmum absolute fuisse; unde non sufficiunt ad ratificandum. Vt enim quis censetur aliquid ratificare, necesse est ut sciens esse inualidum, velit esse validum, vel si nihil de ea re sciat, ut saltem intendat illud confirmare, etiam eo euentu quo inualidum fuisset; ut recte docet Nauarrus ex Caietano supra.

*Ad rationem
Soti.*

Ad rationem Soti Respondeo, Esse disparem rationem: nam dominus solum potest irritare votum serui, quatenus officit illius obsequiis; non quia iudicium illi non satis maturum. unde quando non amplius potest officere, non potest irritare. vota autem impuberum possunt irritari, quia ea ætate emissæ, quæ sæpè iudicij maturitate caret; quæ qualitas semper manet in illis votis, nisi de nouo confirmentur.

*84
Vota collata
in tempus
pubertatis.*

Petes Secundò, Quid dicendum de votis impuberum, quæ conferuntur in tempus pubertatis, ut si voueant aliquid exequendum cum adoleuerint.

Respondeo, Hæc eodem modo irritari posse. Ita sentit Siluest. Votum. 4. q. 2. & Religio. 2. n. 15. ex Panormit. in cap. Scripturæ 4. de voto & voti redemp. Nau. n. 67. Sotus lib. 7. q. 3. art. 1. Ratio est, quia omnia vota impuberum habent tacitam conditionem ex dispositione Iuris, ob ætatis illius imprudentiam, quæ in omnibus illorum votis locum habet. Idem dicendum de votis Religiosorum, quæ referuntur ad tempus, quo non suberunt Prælati; quia hæc vota in fauorem Religionis similem conditionem habent, ut ante dictum est, & tenent Auctores prædicti.

*85
Vota puberum.*

Dico Secundò, Vota puberum, (id est, quæ nuncupata sunt post annum 14. impletum in mare, & 12. in femina) non possunt à parentibus irrita reddi, nisi quatenus disciplinæ familiæ, & patriæ potestati obstant. Horum enim vota solum subiunt parentibus ratione materiæ, non ratione domini in voluntatem. Itaque votum Religionis, castitatis, sacrorum Ordinum, certarum precum, confessionis, communionis, & similia, irritari non possunt. Secus de votis ieiuniorum, præsertim multorum, peregrinationum, & similibus, quia hæc ad gubernationem domesticam pertinent. Realia quoque irritari possunt (nisi forte habeant bona castrensia vel quasi castrensia) non solum à parente, sed etiam à curatore usque ad vigesimum quintum ætatis, quia ante illud tempus non habent administrationem. Ita Siluest. Votum. 4. q. 2. Nauar. n. 64. Lopez cap. 47. & alij. secus tamen est de votis realibus relatis in tempus quo erunt sui iuris: quia non officiant administrationi, curatorum.

*86
Vota seruorum.*

Dico Tertiò, Vota seruorum seu mancipiorum irritari possunt à domino, quatenus eius obsequio possunt esse impedimento, ut votum peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si ante seruitutem, cum essent sui iuris, emissæ sint, non possunt irritari propriè, sed suspendi. Si non impediunt, non possunt, ut votum castitatis, votum se non inebriandi, signandi se cruce, commendandi se Deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tempus finitæ seruitutis.

*Votum serui
complectens
tempus liber-
tatis & serui-
tutis.*

Petes, Quid si ad vtrumque tempus referatur, ut si seruus voueat toto tempore vitæ recitare officium diuinum. Siluest. Votum. 4. q. 2. §. Quintum, putat tale votum posse simpliciter à domino irritum reddi; sicut

professio viri inuita vxore facta est ita irrita, ut ne post mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire, ut patet cap. Quidam, de conuers. coniugat. & cap. Placet nobis eodem.

Sed verius est, non posse irritari nisi pro tempore, quo domino erit subiectus, quia solum illo tempore potest domino obesse: nihil autem ad dominum pertinet, quid postea acturus sit.

Ad argumentum Siluestri Respondeo, Qui proficetur inuita vxore, non obligatur post mortem ingredi: quia id nullo modo promisit, aut intendit, non enim ment ipsius erat, ut si nunc impediretur, teneretur ingredi vxore mortua, iam senex factus. Neque dici potest, cum teneri ratione professionis, quia hæc iure fuit inualida, vxore nolente consentire: nemo enim potest donare quod est alterius. Vnde etiam non tenetur ad paupertatem & obedientiam Prælati; quia hæc non habent locum nisi in Religione, nec alia ratione intendit se ad illa obstringere. Ad castitatem tamen tenetur ex interpretatione Iuris, quia hanc vouere poterat, inuita vxore. Vnde Ius præsumit illum voluisse hanc absolute vouere, itaque non potest petere debitum: & post mortem vxoris non potest aliam ducere. Secus tamen in conscientia, si non fuit animus se obstringere ad castitatem nisi in statu religioso, quia promissio non obligat ultra intentionem promittentis. Tenetur tamen petenti reddere, quia contrarium promittere non poterat sine ipsius consensu. ac iste de quo agimus, directe vouet facere perpetuò, id est, in seruitute & post. unde post tenebitur voto, quia nemini obest, sicut ille post mortem vxoris tenetur seruare continentiam.

D V B I T A T I O X V.

Utrum coniux possit omnia vota coniugis irrita reddere.

Notandum est, vota coniugum, de quibus hic agitur, posse esse emissæ vel ante coniugium initum, vel post coniugium ante consummationem, vel matrimonio iam consummato. Rursus, vel eo tempore quo coniux iam est sui iuris, ut quando alter commisit adulterium, aut damnatus est hæreseos, vel quando coniugi est obnoxius. Denique vel ita sunt emissæ, ut sint exequenda constante matrimonio, vel collata sunt in tempus quo vouens erit sui iuris.

His positis, multi DD. sentiunt maritum posse irritare omnia vota vxoris constante matrimonio emissæ, & implenda, sicut Prælati potest irritare omnia vota Religiosi, & parens omnia vota puellæ impuberis. Ita expresse videtur tenere D. Thomas quæst. 88. art. 8. ad 3. Nullum, inquit, votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati sicut nec votum puellæ existens in domo, nisi sit de consensu patris, nec vxoris, nisi sit de consensu viri. Idem docent Panormit. in cap. Charissimus. 11. num. 5. de conuers. coniugat. Sotus lib. 7. de Iustitia quæst. 3. art. 1. Abulensis in cap. 30. Numerorum, quæst. 86. Lopez p. 1. cap. 47. dicit esse satis tutam. Eandem ut probabilior tenet Sancius lib. 9. disput. 39. & citat pro ea multos recentiores viros doctissimos. Probatum Primò, Quia vir est caput vxoris in omnibus præterquam in actu coniugali, ad Ephes. 5. Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino, quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. sicut Ecclesiæ subiecta est Christo, ita mulieres viris suis omnibus. Secundò, probari potest ex D. Augustino q. 59. super Numeros, & Scriptura ipsa cap. 30. Numerorum. Nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellæ quæ est in domo parentum: & vult neutram vllò voto teneri, si ille cui subsunt contradixerit. Tertiò, Quia consentaneum erat, Deum ita constituere ob leuitatem, inconstantiam, & imprudentiam sexus muliebris, qui se facile votis implicat.

Hæc sententia est satis probabilis, & ex ea sequitur

Q9

Primò,

87

*Maritum posse
omnia irritare.*

88

*Est probabi-
lis.*

*In voto con-
tinentia.*

Primò, maritum etiam irritare posse votum continentiæ vxoris suo consensu factum. excipe tamen nisi ipse expressè cesserit iure petendi, aut nisi mutuo consensu & ex pacto utrimque sit emissum, ut infra dicitur. Confirmari potest ex loco illo Num. 30. Nec obstat, quòd ibi agatur de votis abstinentiæ. quia votum continentiæ est votum abstinentiæ, ut docet Panormitanus in d. cap. Charissimus, num. 5. idque probat ex cap. 24. Si tu abstines. 27. quæst. 2. ergo cum Ius diuinum & humanum de marito plenum ius in votis abstinentiæ, etiam dat in voto continentiæ. Confirm. Quia vxor subiecta est viro non solum ratione materiæ, sed etiam ratione directionis voluntatis, ne nouis obligationibus sese sua imprudentia & leuitate implicet, etiam circa materiam viro non subditam.

*In voto de
necessariis.*

Secundò, Posse etiam irritare votum de rebus necessariis seu præceptis, ut de non mentiendo, non fornicando, de audiendo Sacro, & similia: ob eandem causam, quia subest illi quoad directionem voluntatis.

*In voto rela-
to in futurum.*

Tertiò, Idem dicendum quando executio voti refertur in tempus, quod nec materia nec persona erit coniugi subiecta. Sufficit enim ut eo tempore quo votum fit, persona sit plene subiecta: tunc enim obligatio contrahitur, ac proinde à marito pendet eius confirmatio vel irritatio. Nec refert etiam si sit votum castitatis vel Religionis, nam eadem est ratio, ut supradicti Auctores docent.

Hæc sententia, ut dixi, in praxi est probabilis.

*89
Contrarium
votum.*

Verum contraria videtur verior. & probabilior, Ea tantum vota vxoris à marito irritari posse, quæ vel iuri eius incommodant, vel ad familiæ administrationem pertinent. Ita expressè docet Angelus, Votum, 2. num. 8. Siluest. Votum 5. n. 2. & 3. Nauarrus c. 12. Enchiridij, h. 64. citans Angelum & Siluestrum. idem docet D. Antoninus p. 3. tit. 1. cap. 22. in principio, & passim Canonistæ.

Probatum Primò, Quia vxor non est subiecta viro, sicut subditus Prælato, aut impubes patri, sed sicut socia minor maiori. Nec est ea iudicii tenuitate, ut in omnibus à viro dirigi debeat, sicut impubes à patre. Secundò, Quia si tanta esset subiectio vxoris erga virum, id proueniret ex iure illo quod habetur Numerorum 30. vnde Doctores hanc sententiam maxime probare solent. sed hoc ius est cærimoniale, pertinens ad policiam illius populi, ac proinde cessauit per mortem Christi, nec ullam modò vim habet. Confirm. ex aliis, quæ ibidem habentur. Non enim est lex naturæ, ut pater posset omnia vota puellæ, quamdiu in eius domo manet, irrita reddere: neque ut sola taciturnitate parentis vel mariti vota firmentur, neque ut votum ratum sit, si statim non contradixerint. est igitur ista lex cærimonialis. Adde, loco illo Num. 30. agi tantum de votis abstinentiæ quarundam rerum, ut colligitur ex fine cap. & ex D. Augustini explicatione Neque sub nomine abstinentiæ ibi videtur posse comprehendendi *Continentia*; quia tunc non erat tempus continendi. Idem expressè docet Gratianus 33. q. 5. cap. fin. Confirm. Secundò; Quia ius naturale non dicitur tantam subiectionem vxoris ad virum, cum non solum sit subdita, sed socia etiam in familiæ administratione, et si viro subordinata. Imò nec in Religiosis, nec in impuberibus, lex naturæ tantam subiectionem, nec tantum dominium in ipsorum voluntatem Prælato aut patri concedit. Vnde & illa distinctio quæ est in votis puberum & impuberum (de qua supra dub. 14.) non est ex lege naturæ, sed ex iure positiuo.

*90
Ad rationes.*

Nec obstat, quòd vir sit caput mulieris; & quòd Apostolus ad Ephesios 5. præcipiat ut mulieres viuis suis subiectæ sint in omnibus, sicut Ecclesia Christo. Hæc enim commodè intelligenda sunt, nimirum in iis quæ ad familiæ administrationem pertinent. In iis enim quæ pertinent ad actum conjugalem, non est ipsa magis subdita viro, quam vir ipsi; itaque est viro par. Simili modo Apostolus ad Tit. 2. monet seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, & in omnibus bonam fi-

dem ostendentes: non tamen idcirco dominus omnia seruorum vota irritare potest, sed solum quæ iuri ipsius officiant. Deinde in multis vxor non est subdita viro, nec tenetur ei morem gerere, nisi ratione scandalì, ut vitentur odia, lites, blasphemix. Nullo enim iure potest ei maritus prohibere ne det eleemosynas de suis paraphernis, ut inquit Angelus & Siluester supra, aut ne interdum det eleemosynas de bonis communibus, ne moderatè corpus domet, ne vespere & mane orer. poterit ergo hæc vouere, & exequi, etiam inuito marito. Cauere tamen debet ne hæc faciat cum ipsius scandalo: & huc maxime spectat Apostolus, cuius sententia non habet vim præcepti, nisi ratione materiæ vel scandalì.

Itaque vir non poterit irritare vota vxoris de rebus præceptis, ut de non omittendo Sacro diebus festis, de non mentiendo, &c. neque ea quorum executio refertur ad tempus soluti matrimonij, quia nullo modo ipsius iuri incommodant, neque vota certarum precum aut eleemosynarum de rebus quarum integram habet administrationem. potest tamen vota ieiuniorum, præsertim quibus posset fieri ineptior ad vsum matrimonij, peregrinationum, humi cubationum, habitus simplicioris, &c.

Ut autem hæc omnia distinctius explicentur,

Dico Primò, Vota quæ facta sunt à muliere ante matrimonium irritum, non possunt postea à viro irritari propriè, sed solum suspendi. Ratio est, Quia quando obligatio est contracta, ipsa erat sui iuris; neque ratione materiæ, neque ratione gubernationis voluntatis viro subdita. vnde non habebant tacitam illam conditionem, Nisi maritus contradixerit. quare non possunt ab eo irritari, nisi irritatio accipiatur latè, ut comprehendat etiam suspensionem, ut sæpè accipitur à DD. Possunt autem suspendi; ut apertè colligitur cap. 15. Noluit. 33. q. 5. ex D. Augustino q. 59. in Exodum. Ratio est; Quia executio potest esse viro molesta, & non decet ut ea faciat ipso repugnante: soluto matrimonio, vel vxore sui iuris effecta, reuiuiscit vis voti, & tenebitur exequi, si usque ad illud tempus votum se extendebat.

Dico Secundò, Si tamen mulier erat impubes cum votum faceret, vel si votum erat tale ut à parente vel tutore posset irritari, probabile est, etiam à marito posse. Colligitur ex d. cap. Noluit. Nam agitur de voto puellæ factò cum esset sub potestate patris, in quod pater etiam consenserat. multò ergo magis poterit irritare votum, si is, cui suberat non consensit. Ratio est, quia maritus succedit in locum parentis, tutoris & curatoris ad gubernandam eandem voluntatem, eiusque leuitari & imprudentiæ succurrendum. ergo sicut votum, quod emisit eo tempore quo parenti vel tutore erat subiecta, erat pendens ab eorum consensu, ita etiam pendet à consensu mariti, qui in horum potestatem succedit. Nam potestas prima quasi continuatur, et si in diuersis subiectis. Vnde sequitur, si puella emisit votum castitatis aut Religionis aut pubertatem, vel realia post pubertatem adhuc minor existens, id est, ante vigesimum quintum annum expletum, absque eorum quibus suberat facultate, maritum posse ea irritare, etiam ante consummatum matrimonium. quia statim per ipsum contractum matrimonij rati succedit in illorum potestatem. Ita Sancius lib. 9. de matrim. disp. 41. n. 4. Quæ omnia rectè procedunt secundum priorem sententiam, quæ marito plenam potestatem in omnia vxoris vota concedit, quam diximus esse satis probabilem. In altera non procedunt nisi in votis, at quorum executio auctoritati mariti potest officere, in quibus vxor tenetur illi parere.

Dico Tertiò, Si carebat parentibus vel tutoribus cum votum faceret, maritus contracto matrimonio adhuc poterit irritare, modò ipsa tunc temporis, cum sibi obligationem imponeret, fuerit in ea ætate, in qua filiorum vota à parentibus, tutoribus, vel curatoribus irrita reddi possunt. Ratio est, Quia toto illo tempore, quo secundum leges congruit ei habere tutorem vel curatorem,

91
Tota ante
matrimo-
nium edita.

92
Si ante pu-
bertatem.

93
Successor in
eadem pote-
state.

94
Si carebat
tutore vel
curatore.

curatorem, votum pendet ab illius arbitrio, si contingat illum constitui: atqui maritus succedit in eandem potestatem; ergo etiam ab eius arbitrio pendet. ita Sancius supra.

Idem dicendum de aliis qui parentibus vel tutoribus carent, & alicui magistro, domino, vel Superiori postea subesse incipiunt. Hinc dominus potest irritare vota servi impuberis omnia, etiam personalia; & omnia realia puberis. quia est ei loco tutoris & curatoris. secus si erat maior: tunc enim solum sibi praeiudicantia, ut supra dictum est. Simili modo si Novitius in saeculo vel in Novitiatu emisit vota in ea aetate, in qua parens, tutor vel curator potuisset ea irritare: eadem poterunt etiam a Praelato Religionis irritari, cum in illorum potestatem succedat, ut ibidem Sancius notat.

94
Vota ante
consummatum
emissa.

Dico Quarto, Vota vxoris emissae contracto matrimonio ante consummationem, possunt eodem modo irrita reddi a marito, sicut emissae consummato matrimonio, excepto voto castitatis & Religionis. Ratio est, Quia auctoritas mariti in vxorem acquiritur per ipsum contractum. Itaque si vxor aliquod votum fecit in iis in quibus ipsi est superior & caput, potest illud ab eo in irritum reuocari.

Votum Reli-
gionis.

Excipio Primum, Votum ingrediendae Religionis; tum quia ius facit ei potestatem ingrediendi etiam invito marito: tum quia per huius voti executionem constituenda est extra mariti potestatem. Vnde par non est, ut maritus possit irritare. Si neglecto voto matrimonium consummarit, non poterit absque consensu mariti intrare: quia consummato matrimonio illud ius intrandi amittit, & tenetur marito adherere, eique debitum reddere. cumque non vouerit castitatem, poterit etiam petere. mortuo marito tenetur voto satisfacere: quia non fuit extinctum, sed suspensa executio. idem dico si maritus adulterium committat, aut velit pariter conuerti: ut infra cap. 41. dub. 5. dicitur.

Probabile tamen est, matrimonio consummato, maritum posse illud votum irritare. Ita enim tenent DD. primae sententiae initio allatae: quo casu non tenebitur marito mortuo intrare. Quod si ante consummatum matrimonium voueat Religionem in tempus soluti matrimonij; maritus poterit hoc votum, iuxta praedictam sententiam, irritare. quia per executionem huius voti vxor non erat constituenda extra illius potestatem. quod si maritus non irritauerit, peccabit ipsa quidem mortiferè, si illo mortuo ad secundas nuptias transferat; quia faciet contra votum. hic tamen maritus secundus poterit illud irritare: quia in ius prioris mariti, a quo illud pendebat, succedit.

Votum casti-
tatis.

Secundò, Excipio votum castitatis ante consummatum matrimonium ab vxore emissum. hoc enim, secundum veriore & communior sententiam, a marito non potest irritari. Verum autem teneatur ingredi Religionem, ut voto faciat satis, dicitur infra cap. 41. dubit. 6. Si matrimonium consummauerit, non potest integram castitatem seruare, sed tenetur reddere debitum. itaque ex hac parte non eget irritatione. non tamen potest petere, nec maritus votum illius quod hoc irritare potest, ut plerique Doctores nobiscum sentiunt. Iuxta tamen aliorum probabilem sententiam supra n. 87. relata, poterit maritus hoc votum absolute irritare ratione iuris quod habet. non quidem in materiam, sed in personam, ac proinde etiam obligationem non petendi tollere: quo pacto poterit ipsa, etiam petendo, matrimonium consummare.

95
Consummato
matrimonio.

Dico Quintò, Vota ab vxore consummato matrimonio facta, secundum veriore sententiam non possunt irritari a marito, nisi quatenus eius iuri incommodant, vel materia eius iurisdictioni subest: secundum tamen probabilem multorum opinionem possunt irritari omnia (ut patet ex supradictis) exceptis istis, quorum pri-

Prima excep-
tio, votum
castitatis v-
xoris.

imum est, Votum castitatis vxoris factum non solum consensu mariti, sed etiam ipso iuri petendi cedente. quo casu cum ipse non retineat ius petendi nisi remotum, & quasi in radice (quatenus videlicet vinculum

essentiale matrimonij perseverat) potest ipsa liberè negare petenti, ac proinde tenetur negare, quia tenetur seruare votum quantum potest.

Dices, Maritus semper manet superior, ac proinde etsi non habeat ius in materiam, habet tamen ius in voluntatem vxoris ad eam in omnibus dirigendam. ergo poterit adhuc irritare: sicut Praelatus etsi iure suo cesserit apud inferiorem, nihilominus votum eius irritare potest, ut supra diximus. Resp. Hoc argumentum valde confirmat sententiam nostram. quia videtur conuincere, maritum non habere ius in voluntatem vxoris, quale habet Praelatus in voluntatem subditi, & pater in voluntatem filij impuberis: & consequenter non posse omnia vxoris vota irritare, quamuis absque consensu eius sint facta. Nihilominus tenendo alteram sententiam, dici potest, maritum posse restringere suam potestatem, quam habet in vxorem, faciendo illam ex parte sui iuris: hoc autem non potest facere Praelatus erga subditum. Ratio est, Quia potestas Praelati est ex regula, & ex approbatione Ecclesiae; quorum neutrum ipse potest mutare, aut vim & effectum priuato pacto impedire, vel restringere: ac potestas mariti in vxorem est ex contractu priuato. Vnde vel in ipso contractu limitari (ut si addatur ut vxor habeat administrationem dotis,) vel postea nouo pacto superueniente restringi aut suspendi potest.

Dixi, non solum consensu, &c. Consentiendo enim simpliciter, ut vxor voueat castitatem, non videtur cedere iure petendi, ut illius sententiae Auctores docent, quia non censetur sibi in tantum velle praedictare, nisi id explicet, praesertim cum ille consensus operetur aliquid: partim ut votum sit firmitus, cum ipse sine peccato mortali non possit irritare, partim ut licite fiat. debet enim vouens seiungi toro, alioquin exponeret se periculo violandi voti: non potest autem toro separari sine consensu mariti, quare nec licite absque eius consensu tale votum edere. Hoc tamen votum solum obligabit illam ad non petendum debitum, & ad abstinendum a fornicatione, aliisque peccatis luxuriae: tenebitur tamen marito petenti reddere debitum, nec maritus petendo peccabit, cum nec ipse vouerit, nec iure suo cedere cogitauerit. Quod si maritus hoc votum postea irritauerit, peccabit quidem mortiferè, valida tamen erit irritatio, ut docet Sotus lib. 7. de iustitia q. 3. art. 1. Arragon. qu. 88. art. 8. Sancius lib. 9. de matrimonio, disp. 40. n. 17. ubi pro hac sententia citat multos alios recentiores. ita ut haec sententia sit satis probabilis: etsi contrariam putent veriores.

Secundò excipitur votum quo vterque mutuo consensu & ex pacto vouet castitatem. Tunc enim maritus non potest votum vxoris irritum reddere, nec vxor viri, ut expresse docet D. Augustinus epist. 199. ad Ediciam. Consentiunt DD. in 4. d. 31. & Canonistae. Ratio est, quia vterque ita ex pacto vouendo, omni iure suo ad actum matrimonij cedere censetur, vel etiam expresse cedit, ut patet ex cap. Dudum, de conuers. coniugae. Idè enim mutuum consensum & votum exigunt, ut se omnino tutos praestent a mutua petitione: ac non essent omnino tuti, nisi renuntiarent omni iuri, quod ad illum actum habent. qui enim iuri suo non renunciauit, potest alterum cogere ad reddendum: eo autem renunciato non potest. Ad quod etiam non parum iuuat illud votum, quo renuntians iuri erga coniugem, obstringit se Deo. Nam petendo non solum iniuriam faceret coniugi, sed etiam esset sacrilegus & infidelis in Deum. Constituit ergo alter alterum extra ius suum & iurisdictionem, facitque omnino sui iuris in actu matrimonij. vnde non retinet vllam auctoritatem irritandi aut suspendendi voti alterius. Tertio excipitur votum quo vterque ex pacto vouet ingressum Religionis, vel maritus susceptionem Ordinis sacri, vxor castitatem in saeculo si est vetula, & extra periculum incontinentiae, vel ingressum Religionis, si est iuuenis aut in periculo. Ratio est, Quia cum hoc votum tendat ad perfectam separationem, & mutationem status in quo seruent perpetuam continentiam, videntur

Consentiendo
ut vxor vou-
eat, an iure
suo cedat.

96
Secunda ex-
ceptio.

Tertia excep-
tio.

renunciare iuri renocandi. Ita Sancius suprâ. Confirmatur, Quia uterque per tale pactum voto firmatum acquirit ius iustitiae ad exemptionem à iurisdictione & seruitute mutua, possuntque se mutuo ad executionem urgere & cogere. ergo non videntur ius irritandi reseruasse. Secus tamen est, si mutuo consensu voucant, se soluto matrimonio seruaturus castitatem. quo casu docet Sancius, maritum posse votum vxoris validè irritare; quia per executionem, status non est mutandus, sed supponitur mutatus, quando executio fiet, & aliàs nullum sit præiudicium vxori illa irritatione. peccaret tamen mortiferè irritando; quia ante consensit. Idem dicendum de aliis mutuo consensu factis, quæ non mutato statu sunt exequenda: quia vxor manet sub potestate viri.

97

Dico Sextò, factò diuortio ob viri adulterium; aut condemnationem hæreseos, si vxor aliqua vota faciat; non poterit vir postea reconciliatus illa irritare, sed tantum suspendere; sicut si ante matrimonium emissæ fuissent. Ita Sancius lib. 9. disp. 39. num. 40. Ratio est; Quia cum vxor vouit, erat sui iuris, & omnino independens à potestate mariti. vnde eius vota perinde se habent ac si ante matrimonium facta fuissent: in quibus maritus solum habet ius suspendendi; vt dictum est suprâ num. 91.

98

Quid possit
vxor in vota
viri.

Dico Septimò, Vxor non potest vlla viri vota in irritum renocare, nisi quatenus eius iuri officiant. Est communis DD. Ratio est; Quia cum sit subdita, non habet vllam auctoritatem in virum, nisi quatenus habet ius in materiam, nempe in iis in quibus vir ex lege matrimonij vel alterius contractus tenetur se vxori accommodare; vt in actu matrimonij, in coniunctione tori & domicilij, & similibus; in quibus requiritur consensus vxoris. Vnde si vouit gestare habitum religiosum; si longa ieiunia, si cubare humi, præsertim ad longum tempus, si longas peregrinationes absque graui causa, potest vxor irritare, si tamen subit voto grauis causa, non potest irritare; vt si voueat assumere crucem in subsidium Terræ sanctæ, vel contra hæreticos aut infideles, vt passim docent Doctores.

99

Votum mari-
ti de non pe-
tendo debito.

Sed quid si maritus vouerit non petere debitum? Resp. Multi DD. putant, vxorem tale votum posse irritum reddere: quia ipsi onerosum & verecundum semper petere. Ita D. Thomas in 4. d. 31. q. vnica art. 4. ad 1. vbi dicit hoc esse probabilius. Idem sequitur Nauarr. c. 12. n. 60. & multi alij, estque satis probabile.

Contrarium tamen videtur verius, & tenet D. Thomas quolibet 3. art. 18. Gratianus in cap. fin. 33. quæst. 5. & multi alij. Confirmatur ex cap. Quidam. 3. de conuersione coniugatorum; vbi dicitur, eum, qui inuita vxore professus fuerat, etsi professio non valuit, non posse petere debitum: quia cum esset in eius potestate id promittere, votum quoad hoc tenuit. secus tamen esse quoad non reddendum debitum: quia id non erat in eius potestate. Et cap. Placet. eodem tit. idem dicitur de muliere, quæ cum maritum putaret mortuum, professionem fecit. Ratio est, Tum quia onus petendi, quod imponitur coniugi, est parui momenti; potest enim minimo indicio petere; & alter tenetur se tunc paratum exhibere: tum quia etsi est alteri aliquod onus, tamen iure suo vititur. non enim lege matrimonij tenetur petere, sed solum petenti reddere.

Distinctio quam adfert Nauarrus inter petere & exigere, non videtur hic habere locum: Quia Pontifex aperte insinuat, idem non posse exigere, quia quantum in se, tenetur seruare votum continentie. Vnde sequitur; nec posse benignè petere, aut rogare. Qui tamen alteram sententiam tenere vellet, respondere posset, eum qui sic vouit, non posse petere, nisi votum à coniuge irritetur. sed non videtur ea mens Pontificis, si enim tam facile poterat votum elidi, cur tam seriò & absolutè responderetur non posse petere?

100

Ex his patet quid dicendum si maritus voueat continentiam. Cum enim non possit vouere continentiam absolute absque facultate coniugis, hoc votum non habet vim, nisi quoad ea in quibus ipse est sui iuris, per

quæ nullum sit præiudicium coniugi, nimirum quoad non petendum debitum, & abstinendum ab omni actu libidinis præter eum in quo debet morem gerere vxori. Itaque etsi hoc votum, secundum probabilem sententiam iam dictam, possit irritum reddi ab vxore quoad non petendum debitum, non tamen quoad abstinendum ab aliis libidinibus, v.g. à sui pollutione, &c.

Adde, votum continentie, & non petendi debitum, ordinariè censeri illicitum & indiscretum in coniugio, nisi ex consensu coniugis, qui permittat vouenti vt seorsim cubet: tum quia exponit se periculo violandi voti, si assidue cum coniuge cubet; tum quia alteri coniugi sæpè est molestum & odiosum tale votum, eò quod semper cogatur petere. Ita D. Thomas in 4. d. 32. suprâ, & Durandus ibidem q. 2. & alij. non tamen idcirco desinit obligare; quia est de bono consilij, etsi absque periculo non mandetur executioni.

D V B I T A T I O XVI.

Quinam possint vota commutare, & quo modo.

Dico Primò, Quisque potest sua auctoritate votum suum commutare in id, quod constat esse melius. Est communior sententia Doctorum: ita enim sentit Maior in 4. d. 38. q. 3. Angelus, Votum 4. quæst. 2. Caietan. qu. 88. art. 12. Sotus lib. 7. q. 4. art. 3. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 3. n. 4. Nauar. cap. 12. n. 75. Probat ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando: *Proposuit seu promissum non infringit qui in melius illud commutat*. Ratio est, Quia in eo, quod melius est, censetur contineri quod minus est. vnde dando melius, excellenter soluit quod promiserat. Sic inter homines optimè soluit promissum, qui dat id quod promissario est gratius; vt si loco canis promissi, des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argentei, aureum.

Hinc fit vt votum orandi septem Psalmos, possim commutare in votum faciendi Sacrum; & peregrinationem ad S. Mariam Hallensem, in peregrinationem ad S. Mariam Lauretanam; & omnia vota personalia & realia in votum Religionis, & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in strictiorem.

Melius voco, non quod ex genere suo est præstantius, sed quod omnibus expensis Deo gratius est nos facere. Etsi enim per se & ex suo genere melior sit oratio quam ieiunium, & eleemosyna quam carnis afflictio per cilicium; tamen qui vouit ieiunium vel cilicium, non potest suo arbitrio ista in orationem aliquam vel eleemosynam commutare: quia non semper Deo gratius est nos id facere, quod per se est excellentius, sed quod pro tempore, loco, & dispositione nostra magis congruit ad nostram salutem à nobis fieri. Itaque in hoc poterit fieri commutatio: abundè eqim satisfacit promissioni, qui loco rei promissæ, soluit promissario id quod ei est gratius. Nisi forte ex alio capite ad hoc soluendum erat obstrictus; & solutio huius non impediat voti executionem. tunc enim non potest votum in illud commutari, sed vtrumque præstandum est. non enim potest fieri commutatio voti in id quod aliàs erat debitum, nisi quando executio vtriusque nequit constare: quamuis tunc non opus sit commutatione, cum obligatio voti cesset, si alterum omitti nequeat.

Sed contra obiicitur Primò, Commutatio votorum pertinet ad auctoritatem Superioris, sicut & dispensatio, vt patet cap. 1. de voto & voti redempt. vbi dicitur, *commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris*. ergo sicut nemo privata auctoritate potest in suo voto dispensare, ita nec commutare. Secundò, Quia debitor soluens creditori rem meliorem; non liberatur obligatione, sed tenetur soluere quod debet, vt habetur l. 2. §. Si certum petatur. Tertiò, Quia nemo potest esse Iudex in propria causa. Ob hæc argumenta quidam sentiunt, vota non posse propria auctoritate etiam in

101

Quisque po-
test in melius.

Melius quid.

102

Obiectiones.

in

in aperte melius commutari. Ita Siluester, Votum 4. q. 7. citat pro se Innocentium, Ioannem Andream, & Gofredum. Sed quod diximus est verius. vnde

Resp.

Ad Primum Respondeo, Commutatio non requirit auctoritatem Superioris, nisi quando non constat id esse melius in quod fieri debet commutatio. vel enim requiritur Prælati auctoritas in commutatione, vt in persona Dei determinet quid sit Deo acceptum, vt docet S. Thomas articul. 12. ac proinde non erit necessaria, quando id per se satis notum est: vel requiritur vt nomine Dei condonet priorem obligationem pro posteriore; & hoc necessarium non est in proposito casu; quia promissio rei minoris abunde soluitur in re maiore, ita vt non sit opus condonationis beneficio.

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore, quæ tamen non est grauior creditori. sæpè enim quod melius est, non est homini grarius: secus in Deo, cui opera quò meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo potest esse Iudex in propria causa, inuita parte; secus si pars consentiat, vt in proposito.

103
Commutatio
in Episcopatu.

Petes Primò, Vtrum votum ingrediendæ Religionis possit propria auctoritate commutari in susceptionem Episcopatus: Quidam affirmant, vt Viualdas n. 73. Ratio est, quia Episcopatus est status perfectior, vt pote perfectionis acquiritur.

Episcopatus
quo modo di-
catur status
perfectioris.

Sed contrarium expressè habetur cap. penult. de voto: Pontifex dicit, *eum, qui solemniter emisit votum suscipiendi habitum regularem, & postea electus fuit Episcopus, debere Ecclesie regimen resignare, & votum implere, si conscientia sua consultum velit.* Ratio est, Quia Episcopi status dicitur perfectior; non quia hominem perfectiorem Deoque gratiorem efficit quam Religio, aut illum ad perfectionem magis adducit; sed quia secundum rectum ordinem perfectionem supponit: est enim status postulans perfectam charitatem, qua animam suam ponat pro ouibus suis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Episcopi est conferre Sacramentum Confirmationis & Ordinis, quibus efficitur perfecti Christiani & ministri Ecclesie. Vnde temeritatis & arrogantie esse videtur ad Episcopatum aspirare; quia videtur sibi perfectionem, quam ille status supponit, arrogare, & se idoneum tanto muneri iudicare. Status autem Religionis adducit ad perfectionem, Deoque magis charum efficit. Itaque etsi ille status dicatur perfectior, tamen non est Deo gratus, vt illum hic, & nunc amplectaris potius quam statum Religionis; vel certe si gratus est in aliquo casu, id non constat. Idem docent passim DD. & Abulensis in cap. 30. Numerorum quæst. 94.

104
Votum factum
in fauorem
tertiy, potest in
melius com-
mutari.

Petes Secundò, Vtrum quis sua auctoritate votum reale factum in fauorem huius Ecclesie, vel piæ causæ, possit commutare in votum reale melius, quod sit in commodum alterius Ecclesie; vt si vouisti dare tres aureos Ecclesie S. Petri, an possis commutare in calicem dandum Ecclesie S. Martini, vel Monasterio? Quidam putant, ne auctoritate quidem Episcopi id fieri posse. Ratio est, quia in causis piis per promissionem ius acquiritur absenti, vt possit rem promissam exigere vt patet L. Illud. & L. Vt inter C. de sacrosanctis Ecclesiis. & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canonistæ apud Siluestrum v. Votum 4. p. 7. §. Quartum.

Resp. Verius esse, posset tale votum etiam ab ipso vouente in melius commutari; & ab Episcopo in æquale vel minus, etiam alterius generis. Ratio est, Quia per tale votum nullum ius acquiritur pio loco vel Ecclesie, sed solum Deo, cui ipsum votum fit; cui gratum est illud in melius commutari, vt eruditè ostendit Caiet. tom. 2. opusc. 11. de voto, q. 3.

Si promissio
ipsa dirigatur
in Ecclesiam.

Se quid si addatur promissio, qua res promittatur Ecclesie, vel Sancto illius Ecclesie prædici?

Respondeo, Tunc esse distinguendum; si enim verba promissionis dirigantur ad Sanctum, solum acquiritur ius ipsi Sancto, cui gratum est promissionem illam in

melius commutari, teste Caiet. supra. Si autem dirigatur ad Ecclesiam vel Prælatum, Ecclesia nullum ius acquirit, nisi promissio acceptetur. Vnde ante acceptationem potest commutari in melius ad commodum alterius propria auctoritate. Post acceptationem non potest, nisi à Prælato vel Rectore Ecclesie: quia Ecclesie acquisitum erat ius per acceptationem Prælati. Potest autem huiusmodi promissiones absenti factas ad piam causam acceptare quiuvis, modò verba promissionis ad ipsum dirigantur: alias minime, vt dictum est capite 18. dub. 7.

Hinc patet responsio ad rationem diuersæ sententia.

Petes Tertio, Vtrum propria auctoritate possit votum commutari in æquale? Quidam censent id fieri posse, si causa iusta subsit modo constet non esse minus, ita Sotus lib. 7. q. 4. 23. & Lopez c. 49. in fine: tutius tamen est vt id non fiat nisi auctoritate Superioris, vel saltem prudentis confessorij, vt docet Viualdas c. 14. §. 13. ex plurimum DD. sententia.

105
Vtrum in
æquale.

Dico Secundò, Omnia vota ante emissam commutari possunt propria auctoritate in vota Religionis, quæ in professione fiunt, scilicet in votum paupertatis, castitatis, & obedientie perpetuæ. Est communis DD. ex cap. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III. ait: *Reus fratri voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam Religionis obseruantiam noscitur commutare.* Vbi aduerte, satis hic insinuari, non requiri vllam ad hoc auctoritatem, sed ex natura rei validam esse. Vnde hoc ipso quo quis proficitur, censetur hanc commutationem velle facere, vel certè ipsius Iuris auctoritate ea fieri videretur, nisi explicite contrarium intendat: quia dum totam vitam suam alterius directioni subiicit, non censetur priuatas illas obligationes retinere velle. Idem colligitur ex cap. penult. de Regular. in Sexto.

106
Possunt com-
mutari in
professionem.

Hinc sequitur. Etiam votum subsidij Terræ sanctæ commutari posse in votum Religionis; quia bonum Religionis est melius, Deoque gratus. nisi forte votum illud ab Episcopo vel Pontifice sit acceptatum; tunc enim ius acquiritur Ecclesie ad tale subsidium. vnde saltem sumptus præstandi erunt.

Dico Tertio, Vota Nouitiorum personalia ante emissam, possunt durante Nouitatu, auctoritate Prælati (& forte etiam priuata ipsorum) commutari in exercitia probationis, donec vel proficeantur, vel egrediantur. Quòd auctoritate prælati, non est dubium, quia hic potest ea etiam suspendere absque vlla commutatione, vt melius per exercitia Ordinis probari possint, vt docet Siluester, Votum 4. q. 7. & alij DD. Idque ipse vsus confirmat: non enim solent commutari, sed suspendi, donec per professionem quodammodo expirent, & faceant in onus Religionis. Quòd etiam, auctoritate propria commutari possint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifestè est melius. facta tamen huiusmodi commutatione, si iste egressus fuerit ante professionem, redibit obligatio prior, sicut quando fuit sopita seu suspensa executio: quia solum facta est commutatio pro tempore Nouitatus.

107
Vota Noui-
tiorum.

De votis realibus Nouitij est maior difficultas. Puto tamen posse commutari in onera probationis auctoritate Prælati, quia cum per illa nullum ius acquisitum sit tertio, non video cur non possint sicut alia commutari.

Dico Quarto, Quicumque habet potestatem dispensandi ordinariam vel delegatam, habet etiam potestatem commutandi, non tamen e contrario. De habente potestatem ordinariam est communis sententia DD. sed de habente delegatam est dissensio. Nauarrus enim cap. 12. n. 79. putat, eum qui habet potestatem delegatam dispensandi, non continuò habere potestatem commutandi. Probat, Quia hæc facultates sunt omnino distinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipso conceditur altera. Confirmatur, Quia maior prudentia requiritur ad rectè faciendam com-

108
Qui potest
dispensare,
potest etiam
commutare.

mutationem, quam ad dispensationem. Nam commutatione rependendum an sit æquivalens in quod votum commutetur: quod non est, cuiusvis iudicare.

Sed contrarium est verius. tenet Paludanus in 4. d. 38. q. 4. a. 3. Sil. Votum 4. q. 3. Sorus lib. 7. q. 44. a. 3. Couar. de pactis, l. p. §. 3. n. 10. Ratio est, Quia commutatio est pars quædam dispensationis; est enim imperfecta quædam dispensatio, seu relaxatio, ut patet ex c. 1. de Voto. Quod ut intelligatur,

Notandum est, *dispensare*, in voto nihil aliud esse, quam nomine Dei absolute condonare voti obligationem. Commutare vero est condonare cum onere, nempe ut loco prioris obligationis suscipias aliam: secunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam nascitur ex auctoritate Prælati commutantis (quod valde notandum est) quam ex consensu acceptantis, in quo consensu implicite continetur votum alterius boni. Itaque in dispensatione Prælati condonat absolute, in commutatione condonat solum sub conditione; nempe si voueas illud. Vnde patet, commutationem esse imperfectam dispensationem, & minus quiddam: atqui ei, cui licet quod amplius est, licet etiam quod minus est; ut qui potest dispensare in tertio gradu consanguinitatis, potest etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauar. Respondeo, Has facultates non esse omnino distinctas, sed alteram in altera contineri, sicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Ad confirm. Non minor prudentia requiritur in dispensatione, quia expendi debet an subsit causa iusta, ut omnino obligatio tollatur, & nihil in eius substituatur locum; quod sanè difficilior est quam aliquid inuenire quo videatur non minus gratum Deo, & non minus utile: ut patebit infra assertionem 6.

Hinc constat altera pars assertionis: cum enim longe minus sit commutare, quam omnino absolueret & relaxare; non eo ipso, quo quis potest commutare, potest dispensare, quod est absolvere. Pari ratione, qui ex potestate delegata potest commutare vota, non eo ipso potest commutare iuramentum: quia iuramentum nouum vinculum addit, quamuis contrarium non sit improbabile, ut infra cap. 41. dub. 12. dicitur.

Pœna ex violatione debita.

Addo, Quicumque ex potestate ordinaria vel delegata potest commutare votum; posse etiam commutare debitum seu obligationem ex violatione voti contractum. v. g. vouisti dare eleemosynam 10. aureorum, si peccares contra castitatem: peccasti deinde quinquies, & ita teneris in eleemosynam dare 50. aureos. Qui potest commutare votum, potest etiam illud debitum in alia opera conuertere. Ratio est, Quia illud debitum non debetur nisi ex vi voti: & alias materia non est reseruat. Confirmatur, Quia obligatio illa soluendi ex voto conditionali, impleta conditione, contracta, non est maior quam obligatio voti, quo quis absolute & directe vouet dare 50. in eleemosynam: sed potius minor, cum non procedat ex affectu ad illud opus, ut constat ex dictis supra dubit. 6. num. 30. infra dabit. 18. num. 130. atqui hæc potest commutari à privilegiatis: ergo & illa pœnalis. Confirm. Secundo, Eiusdem rationis est obligatio ex voto ad soluendum in futurum, & ad soluendum præteritum: cum quis aliquot diebus omisit dare eleemosynam, quam vouit dare quotidie: sed obligatio ad futurum potest commutari: ergo & illa ad præteritum. Contrarium tenet Nauar. lib. 3. tit. de voto, consil. 33. & 35. ubi docet, eum qui potest commutare aut relaxare vota, non posse idcirco commutare, aut relaxare pœnam aut debitum, ex fractione illius incursum sed nulla firmatione, quæ dictis non facile soluitur. Nostram quoque sententiam tenet Sancius lib. 8. de matrim. disp. 15. num. 14.

Modus commutandi.

Dico Quinto, Quo ad modum commutationis attingit, qui solum habet potestatem commutandi, debet commutare in æquale vel penè æquale: si enim notabiliter esset minus, aduisceretur dispensatio.

Quamquam valde probabile sit privilegium commutandi ita intelligendum, ut possit fieri in minus. nam ut fiat in æquale, multorum sententiâ non requiritur privilegium. itaque parua dispensatio admiscetur. *Æquale voto*, quod æque gratum est Deo à te hæc & nunc præstari.

Hinc sæpè fit, ut peregrinationes, etiam longinquæ, prudenter commutentur in ieiunia, largas eleemosynas, crebras confessiones, & sacræ Eucharistiæ perceptiones. quia plerumque hæc magis salutaria, Deoque magis grata. Et quamuis vota realia optimè commutentur in realia, & personalia in personalia; tamen etiam contrarium fieri potest, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & salutem vouentis. Sic votum eleemosynæ corporalis potest ex causa commutari per Superiorem in eleemosynam spiritalem per sacrificia vel preces, vel bonam instructionem. Imò quando in bulla vel Iubilæo dicitur commutatio votorum facienda in subsidium certæ rei, (v. g. belli contra infideles, vel hæreticos) potest fieri commutatio in subsidium spiritale per preces, sacrificia, ieiunia ad intentionem & finem Bullæ ut docet Viualdus, cap. 14. n. 39. ex Ueça quæ sententia non est improbabilis, quando legitima causa subest. Ratio est, Tum quia subsidium spiritale non est minus præstans quam temporale; tum quia alioquin vota pauperum tunc commutari non possent: nam nihil subsidij temporalis conferre possunt vel certè adeò modicum, ut pro nihilo reputetur. Securius tamen est, ut etiam aliquid subsidij temporalis conferant pro suo modulo: quia indulgentiæ non sunt extendendæ ultra verborum proprietatem.

Potest etiam fieri commutatio hoc modo: Commuto votum tuum in id quod talis vir doctus præscribet: nec refert, etiam si non nisi exacto Iubilæo ille præscribat: quia commutatio antè facta est. ita Nauar. c. 26. nu. 13. Neque peccabit contra votum, etiam si ante præscriptionem nouæ materiæ contra prius votum fecerit: quia huius obligatio iam est extincta, & translata in aliam materiam in genere. Ille enim acceptando talem commutationem, implicite vouit id quod ille Doctor præsumpturus est. Vbi etiam aduerte. Si quis tempore Iubilæi per obliuionem, vel alia de causa non curauit vota sua commutari, vel relaxari, posse id postea fieri, etiam post annum, si ipse intra tempus Iubilæi, opera ad Iubilæi consecutionem præscripta præstitit. Ratio est, Quia hoc ipso, quod debito tempore fecit opera ad Iubilæi consecutionem necessaria, acquisiuit privilegium, quo possint eius vota laxari, quod privilegium non est certo tempori adstrictum, ut colligitur ex tenore verborum Iubilæi. Idem dicendum de absolutione à reseruat, quæ tempore Iubilæi fuit obliuio; quia ius acquisiuit cuiuslibet ea confitendi. Ita Sancius lib. 8. disp. 15. n. 17. & Suarez de pœnit. disp. 3. sect. 4.

Commutatid in genere.

Si omiffa in Iubilæo.

Dico Sexto, Quod ad causam attinet, ad commutationem minor requiritur causa, quam ad dispensationem, quod dispensatio omnino liberet, commutatio aliud subroget. Si fiat in melius, nulla alia causa requiritur. Si in æquale, & auctoritate Superioris, sufficit voluntatis maior in illud propensio. Si autem dubitetur an sit æquale, sufficit probabilis aliqua molestia in implendo, vel magna fragilitas cum periculo violandi, vel repugnantia parentis, aut mariti, vel simile quiddam, quod prudens æstimabit.

Causa commutationis qualis esse debeat.

Petes, Vtrum facta commutatione possit vouens redire ad votum prius, omisso eo in quod facta est commutatio.

Potest redire ad prius votum.

Resp. Posse, tum quia factus est in ipsius fauorem, unde potest ei renunciare: alioquin non tam esset fauor quam onus, tum quia solum videtur facta sub conditione, si nollet prius votum implere.

Vnde sequitur, si sæpius facta sit commutatio, posse seruari quiduis illorum in quæ facta fuit. v. g. votum peregrinationis annuæ commutatum est in menstruam confessionem, menstrua confessio in ieiunium hebdomadarium, ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas: potest vouens satisfacere voto, vel

reci

recitando illas preces, vel ieiunando singulis hebdomadis, vel confitendo singulis mensibus, vel annuam peregrinationem suscipiendo.

DUBITATIO XVII.

Quinam possint in votis dispensare, cum quibus, & quas ob causas.

112

Suppono Primò, dispensare in voto (ut loquuntur Theologi & Canonistæ) non esse idem quod declarare materiam voti non esse Deo gratam; ut videtur velle D. Bonaventura d. 38. art. 1. quæst. 3. & Palud. ibid. quæst. 4. artic. 4. tum quia id potius ad Doctores pertinet quam ad Prælatos Ecclesiæ: tum quia cum materia Deo grata non est, obligatio voti per se evanescit, nec opus est dispensatione. Tum quia denique cum multis dispensatur, qui gratissimum Deo facerent, si votum executioni mandarent. Pari modo non est idem quod dispensare in lege humana; quam homo sibi imposuit vouendo, ut vult Sotus lib. 7. qu. 4. art. 1. quia votum non solum est lex quædam priuata, sed etiam tribuit ius alteri; quod illi admi non potest, nisi consentiat. Confirmatur, Quia dispensatio in lege humana fit per hoc, quod is, qui sua auctoritate obligationem imposuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non potest, quando per eam alteri ius est acquisitum; id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non potest tolli obligatio voti; alioquin ipse, qui vouit, posset sua auctoritate ab obligatione voti se eximere.

Quid dispensare in voto.

Est igitur dispensare in voto nihil aliud quam relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationem, condonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxisti; ut Caietanus insinuat art. 12. cum enim vouendo te obstrinxeris Deo, ei que factus sis debitor certi operis, solui eo debito nequis, nisi ipse vel alius eius nomine & auctoritate condonet: sicut videmus in promissionibus humanis.

113

Suppono Secundò quando dubium est utrùm votum emiseris, non opus esse dispensatione: quia in dubio nemo priuandus est sua libertate, nec grauandus onere incerto. Idem dicendum in dubio legis, quando dubium est, utrùm lex sit lata. Talia enim onera non tenemur acceptare, nisi quando constat, causas, quibus imponuntur; existare; ita ut non sit nobis probabile non existare. Vnde non solum in dubio negatiuo, quando neutram in partem habemus rationes probabiles, melior est conditio possidentis; sed etiam in positiuo, quando rationes probabiles habemus, causam obligationis non existare, quamuis ex altera parte magis inclinemur ad opinandum existare, ut alibi fusiùs explicatum. Secus est quando constat de voto; sed dubitas de intentione obligandi, vel de sufficientia considerationis, aut libertatis. Hæc enim cum natura voti ea requiratur, & secum trahatur, præsumuntur adfuisse, nisi de contrario tibi constet, vel probabiles rationes habeas. itaque opus est dispensatione. His positis

114

Hæc potestas est in Ecclesiâ.

Dico Primò, In Ecclesia esse potestatem dispensandi in votis, iuramentis, & similibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Est fide tenendum, ut patet ex perpetuo vsu Ecclesiæ. Probatur Primò, ex Scripturis, 2. ad Corinth. 2. *Nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* vbi Apostolus significat se condonasse debitum poenæ contractum ex culpa; quod Ecclesia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationem ratam habuerit. vnde meritò colligunt DD. etiam in aliis debitis, ortis ex voto vel iuramento, Ecclesiæ Prælatos nomine Dei condonare posse; ita D. Thomas art. 12. colligit. Idem insinuat in diplomatibus Pontificum, vbi potestati condonandi debita poenarum per indulgentias, iungi solet potestas condonandi debita votorum: Matthæi 16. *Tibi dabo claves regni celorum*

rum: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in celis. & rursus Matthæi 18. *Amen dico vobis, quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in celis;* quæ verba sicut generalia sunt, ita intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere potest, & aliquando solui expedit. Secundò, Probatur ratione: Si Dominus Ecclesiæ suæ contulit potestatem soluendi à vinculo culpæ & à vinculo poenæ, ut ex Scripturis & Ecclesiæ traditione constat; cur non etiam à vinculo votorum & iuramentorum? præsertim cum id sæpè ad salutem animarum, & suauem Ecclesiæ administrationem sit necessarium? Idem confirmari potest à simili in regno terreno: qui enim Principis locum tenetur in regno vel prouincia, potest condonare subditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune postulat: ergo qui in Ecclesia locum Dei tenent, possunt condonare aliqua Deo debita, quando salus animarum, qui est finis spiritalis gubernationis, id poscit.

Dico Secundò, Hæc potestas Iure ordinario competit solis Prælati habentibus iurisdictionem in foro externo.

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Ecclesiæ gubernationem; sicut potestas relaxandi leges, conferendi indulgentias, excommunicandi: ergo iis solis competit, quia Ecclesiæ administrandæ prælune.

115.
Competit Prælati.

Secundò, Quia hæc potestas non est Ordinis, sed iurisdictionis; vnde non competit cuius sacerdoti, nec ad eam requiritur sacerdotium, aut alius Ordo sacer; sed solum iurdictio Ecclesiastica in foro externo, qualis est in Episcopo confirmato, ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel privilegio Principis sacrorum potest etiam aliis conuenire, qui in foro externo iurisdictionem non habent: ut Ordinibus mendicantium, & aliis quibusdam, iuxta varia ipsorum privilegia. Hinc patet in quorum votis Prælati dispensare possint, nimirum in votis suorum subditorum, in quos habent iurisdictionem; non autem in votis eorum, qui ipsis non sunt subditi.

Sed difficultas est, An Prælati possint directè dispensare in votis propriis.

116

An in suis votis.

Dico directè; Quia non est dubium, quin Prælati possint indirectè; nimirum dando alicui ex subditis potestatem, qua in iussu voto dispense. Sicut enim sacerdoti subdito potest dare potestatem, qua ipsum absoluat à peccatis, etiam à casibus reservatis, ut colligitur ex cap. fin. de poen. & remiss. vbi datur illis potestas eligendi confessorem: ita etiam qua liberet ipsum ab obligatione voti. Alioquin Superior esset deterioris conditionis quam subditi.

Neque satisfacit, si dicas, Papam tunc conferre potestatem confessori electo: quia etiam ipse potest sibi eligere, & sic idem in seipsum confert potestatem alteri.

Respondeo & Dico Tertiò, Valde probabile esse, posse Prælatum etiam directè in suis votis dispensare.

Potest in suis.

Probatur Primò, quia sicut potest dispensare cum suis subditis in legibus etiam Superiorum, quando id ei permittitur, ut in lege ieiunij, esus carniū, audiendi Sacri, recitandi Officij: ita in iisdem potest dispensare secum, quando iusta causa subest. Ergo sicut potest dispensare in votis subditorum, potest etiam in votis suis. Non enim hic plus iurisdictionis requiritur in seipsum, quam ibi. Secundò, Potest se eximere, quando causa subest, ab obligatione, quam Iure naturæ contrahit occasione legis propriæ, cur non etiam ab obligatione, quam adfert votum proprium? Tertiò, Papa potest sibi ipse conferre indulgentias, absoluen- do se à debito poenæ etiam iniunctæ, ut docet Henricus de indulgentiis cap. 32. ergo etiam potest se absol- uere à debito voti. Quarto, Quia si quid obstar- et, cur minùs posset Prælati in voto suo dispensare, id esset defectus iurisdictionis in seipsum: nemo enim potest in seipsum iurisdictionem exercere. Vnde nemo potest seipsum à peccatis absol- uere, nemo seipsum censuris ligare aut soluere. Atqui hic defectus non

obstat. Primò, Quia non magis requiritur hæc iurisdic-
tio in dispensatione votorum, quam in dispensatio-
ne legum, collatione indulgentiarum, & obligatione
per suas leges. Atqui defectus iurisdictionis in seipsum
non impedit quò minus quis hæc possit in seipsum; ut
patet ex dictis. Secundò, quia quòd iurisdic-
tio postulet distinctionem personarum, est, vel quia est coacti-
ua, quæ exercenda est in inuitum, ut est potestas infe-
rendi censuram; vel quia est contentiosa, inter partes
ius distribuens. non enim videtur æquum, ut quis in
sua causa sibi ius dicat contra ius aduersarij se oppo-
nentis; sic enim esset sibi & iudex & reus; vel quia
pertinet ad absolutionem sacramentalem; quæ iure
diuino postulat distinctionem iudicis & rei. atqui iur-
isdic-
tio illa quæ requiritur ad dispensationem voti,
nihil horum est, ut per se patet; ergo non est cur re-
quirat distinctionem personarum. Confirm. Primò, ex
D. Thoma in 4. d. 20. quæst. vnica. artic. 5. Versus finem
ad 3. vbi dicit, *Neminem posse seipsum excommunicare,*
quia excommunicatio fertur per modum sententia, quam
nemo in seipsum ferre potest, cum idem non possit esse iudex
& reus: posse tamen sibi dare indulgentias, quia indul-
gentia non datur per modum sententia, sed per modum cu-
iusdam dispensationis. Vnde clarè sequitur posse etiam
se eximere ab obligatione sui voti, quia hic est pro-
priè dispensatio. Confirm. Secundò, Quia si in dispen-
sationibus requireretur distinctio personarum, sicut
in irrogandis & tollendis censuris, non posset quis
esse particeps dispensationis & beneficij à se collari
communicati, sicut non potest incurrere censuras à se
constitutas in communiter; quod est contra D. Tho-
mam loco citato communiter ab aliis receptum. Con-
firm. Tertiò, Quia dispensatio votorum nihil est aliud
quàm quædam condonatio nomine & auctoritate Dei
facta: atqui condonatio non postulat distinctionem
personarum. Qui enim habet auctoritatem condo-
nandi omnibus Regi aliquid debentibus, potest etiam
condonare sibi. sicut qui aliquid habet distribu-
endum, potest etiam se numerare inter eos quibus fa-
cienda distributio, si eadem causa locum in ipso ha-
beat: & quæstor sibi ipse soluere potest. Confirm.
Quartò, Quia ut docet Panormit. cap. Ex litteris. n. 11.
de probationibus, in iurisdictione voluntaria potest
quis sustinere vices plurium, dummodò exercitium
vnius actus non præstet impedimentum exercitio al-
terius. idque probat ex L. Si consul. 1. de adoptioni-
bus: vbi dicitur quod filius familias si præses sit, pos-
sit seipsum apud seipsum emancipare, vel in adoptio-
nem dare. & L. Vna. 1. de offic. consul. vbi consul
potest apud se manumittere seruum suum: & sic re-
præsentat personam consulis, & personam domini.
Ratio est, quia idem secundum diuerlas qualitates &
officia potest seipso esse superior & inferior: ut patet
in Pontifice Summo qui simul est Princeps sæcularis,
& in Episcopo qui simul est canonicus: in Rege, qui
simul est Dux vel Comes coronæ subiectus seu vasa-
lus. Idem cernitur in omni Prælato & Superiore: quia
in eo est qualitas Superioris (ut Iurisperiti loquun-
tur) & qualitas personæ priuatæ. Itaque gratias & be-
neficia, quæ in alios inferiores diffundit per illam
eminentem conditionem, qua quodammodo similis
est Deo, & veluti quoddam terrenum numen; potest
etiam in seipsum, qua similis est aliis subditis, & iis-
dem subiectus incommodis, diffundere. Nam ut supe-
rior habet veluti vim actiuam: ut persona priuata, ca-
pacitatem ad recipiendum. Neque id mirum videri
debet: cum etiam in naturalibus possit idem agere in
seipsum, & esse agens & patiens; ut patet in actionibus
vitalibus, &c.

Confirmantur hæc omnia, Quia dispensatio hæc
non requirit maiorem distinctionem quàm actus ius-
titia: atqui eiusdem in seipsum secundum diuerlas
rationes & officia potest esse obligatio & actus iusti-
tia: ut patet cum quæstor ut debitor, nomine Regis
soluit sibi ut creditori: cum Christus ut homo satis-
fecit sibi ut Deo.

Dices, Collator non potest sibi ipse beneficium
conferre, ut habetur cap. final. de institutionibus, quia,
ut ibi inquit Pontifex, inter dantem & accipientem
debet esse distinctio personalis. Similiter patronus non
potest seipsum præsentare, ut habetur cap. Per nostras.
26. de iure patronatus. ergo, &c.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, non posset
Prælatus sui voti dispensationem alteri committere:
sicut nec collator potest committere suam potesta-
tem alteri, qui ipsi beneficium conferat: ut docet ibi-
dem Panorm. num. 6. Itaque hoc peculiariter statu-
tum est in beneficiorum collatione & præsentatione:
tum quia nemo debet se ingerere *Ecclesiastica Præla-*
tionis officium, quantumvis sit idoneus, ut habetur d. cap.
Per nostras: tum quia esset perniciosum exemplum,
si quis sibi prouideret, qui aliis conferre tenetur, ut
ait Panorm. supra. Potest tamen quis seipsum elige-
re (nisi fortè sit solus elector) quia id non est prohi-
bitum: non enim à se solo tunc ius accipit, sed etiam
à coelectoribus: & rarissimè vsu venit, ut sic promo-
ueatur. Quod autem quidam obiciunt ex L. 1. 1. de
auctorit. & consensu tuorum, ad rem non facit: solum
non dicitur, *In rem suam tutorem auctorem fieri non posse*:
id est, non posse dare pupillo auctoritatem in nego-
tio quod ad ipsum tutorem principaliter pertinet: non
autem, ut illi citant, neminem posse præstare auctori-
tatem in suo facto. Id enim falsum esse, patet in exem-
plis allatis, & multis aliis. Est tamen verum quando
agitur de alterius præiudicio. Vide Panormitanum loco
citato.

Ex dictis patet, non solum Pontificem posse in vo-
tis propriis dispensare, sed etiam Episcopos: idque in
omnibus, in quibus possunt cum suis subditis: quia
rationes supradictæ in illis locum habent. Idem di-
cendum de Prælati regularium, qui toti conuentui
præsumt, ut sunt Priores, Præpositi, Rectores. Imò etiam
Vicepriores & Vicerectores, qui in absentia aliorum
regunt. quia hi omnes habent iurisdictionem quasi
Episcopalem in suos, & sunt Pastores ordinarij suo-
rum, sicut Episcopi sæcularium. Ita Sancius supra, &
Molina disput. 184. vbi dicit, *superiorem Monasterij quas*
facultatem & dispensationes potest aliis concedere, iisdem
posse secum uti, quando aliud in ea Religione non est statutum.
Emmanuel Sà v. Religio, Prælati, inquit, *in religione pos-*
sunt secum dispensare, sicut cum subditis. quam sententiam
dicit esse rationabilem. Fumus v. Monachus num. 2.
Idem colligi potest ex Caierano 1. 2. q. 96. art. 5. dub. vlt.
Siluestro v. Lex, num. 14. in fine. Soto lib. 1. de iustitia,
quæst. 6. art. 1. & aliis, qui docent, Superiorem posse
dispensare secum in lege ieiunij, & aliis in quibus po-
test cum suis inferioribus, ne sit deterius conditionis
quàm subditi: quare poterit etiam in votis, cum sit ea-
dem ratio.

Quod ad causam attinet,

Dico Quartò, Ut dispensatio sit valida, requiritur
ut subsit iusta causa. Est communis sententia DD. Do-
cet D. Thomas. art. 12. ad 2. & Caiet. ibid. Soto lib. 7.
quæst. 4. art. 3. Nauarr. num. 52. & alij omnes. Ratio est,
Quia nulla auctoritas potest validè condonare quod
Deo debetur, si iusta causa condonandi non subsit:
Deus enim huiusmodi condonationem ratam non ha-
bet: ut si quis absoluatur sine legitima dispositione,
est inualida absolutio: & si Indulgentia dentur sine
causa, vel supra causæ mensuram, eatenus vim non
habent. Confirmatur, Quia potestas dispensandi data
est Ecclesie ad ædificationem, non ad destructionem:
atqui in destructionem cederet, si valeret sine causa.
Sufficit tamen ut causa bona fide, adhibito congruo
examine pro rei qualitate, à Prælato & subdito pu-
tetur iusta seu legitima. tunc enim valebit, etiam si
forte postea deprehendatur non fuisse omnino suffi-
ciens. Deus enim ab homine amplius non requirit,
quàm ut faciat quod in se est: quo facto concedit ei
vsum auctoritatis & potestatis suæ. quod etiam locum
habet in dispensatione iuramenti, impedimentorum
matrimonij, & matrimonij dissolutione: ut inquit
Sancius

117
Obiectio.
collator.
patronus.

118
Episcopi.

Prælati regu-
larium.

119
Causa iusta
est necessaria.

Sufficit bona
fide iustum
videri.

Sancius lib. 8. disp. 17. n. 8. Secus tamen quando sententia est tantum declaratoria, non dispensatoria.

102
Que sint iusta causa.

Petes, Quæ sit iusta causa dispensationis voti? Respondeo, Generatim iustæ causæ sunt utilitas Ecclesiæ, & honor Dei, ut docet D. Thomas art. 12. item utilitas vouentis, & magna fragilitas eiusdem, per quam timetur sæpè violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas vouentis, (etiamsi non sit periculum violandi) consideratio, inconstantia, timor, vel alia perturbatio animi in vouendo. Vide Nauar. n. 77. Sotum q. 4. a. 3. Caiet. art. 12. Hoc etiam Notandum, raro vtendum pura dispensatione seu relaxatione voti; quia raro iusta causa subest ut sine ullo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione, quæ dispensationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel saltem opus aliquod semel vel sæpius faciendum in compensationem sublatis voti est imponendum.

D V B I T A T I O XVIII.

In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue saculares siue regulares: & quomodo.

121

Dico Primò, Episcopi iure ordinario possunt dispensare in omnibus votis suorum subditorum, exceptis iis quæ Summo Pontifici sunt reseruata. Est communis sententia DD. Ratio est, quia Episcopus, seposita reservatione Pontificis, in sua diocesi potest in iis, quæ sunt iurisdictionis, quidquid potest Pontifex in tota Ecclesia: est enim Princeps sacrorum in sua Ecclesia, ac proinde habet omnem potestatem necessariam ad eius rectam administrationem.

Subditi.

Subditi autem quoad hoc, sicut & quoad omnia Sacramenta (excepto Ordine) censentur omnes, qui in diocesi habent domicilium; ut docet Nauar. in cap. Placuit 3. de poenit. d. 6. n. 92. & seq. Neque hi tantum; (quia hi etiam ad Ordines suscipiendos subditi sunt) sed etiam qui etsi non habeant in diocesi domicilium, tamen ibi habitant, cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; ut docet Henricus lib. 3. de poenitentia c. 14. Petrus Arragon. q. 88. art. 12. Sancius lib. 3. de matrimonio, disp. 23. n. 13. & multi alij Doctores. nam etiam hoc modo valde probabile est contrahi parocciam, & acquiri proprium Parochum non solum ad Sacramenta quæ Parochus confert, sed etiam ad sepulturam, ut fusè docet idem Sancius loc. citat. Denique vagi, qui nusquam domicilium aut parocciam habent. hi enim sortiuntur diocesim in qua se pro tempore repèriunt. vnde ab illius Episcopo dispensationem accipere possunt.

Propria parocchia.

Vagi.

122
Vota Pontificis reseruata.

Petes, Quænam vota sunt Pontifici reseruata? Diuus Thom. dicit vota perpetua ei reseruari: quod Caiet. art. 12. & Fumus v. Dispensatio, n. 18. intelligunt de voto continentia & Religionis, quæ naturâ suâ perpetua sunt, cetera non item. His addit D. Th. art. 2. in fine, votum peregrinationis Terræ sanctæ. Quidam Doctor lib. 3. de conscientia c. 23. dicit, Ex consuetudine, quæ est optima legum interpret, Episcopi in omnibus votis, exceptis tribus, castitatis, Religionis, & peregrinationis Ierosolymitanæ, dispensare possunt.

Quinque reseruantur Pontifici.

Sed communis ferè sententia DD. est, Hæc quinque esse illi reseruata; castitatis perpetua, Religionis approbata, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Iacobum Compostellam, & vltimarinum, seu in Terram sanctam. Probari potest Extrauag. Et si Dominici, vbi Sixtus IV. inter cetera, Sedi Apostolicæ horum quinque votorum absolutionem reseruauit, & excommunicat eos, qui ab his præsumpserint absolueret. Sed responderi potest, ea solum subtrahi confessariis, qui prætextu facultatum à Sede Apostolica concessarum absoluebant, quæ etiam ibidem excommunicat. Verum

quamuis in iure non inueniatur expressè aliquod votum absolute reseruari, nisi vltimarinum causâ subsidij (de quo cap. Quod super his. 8. & cap. Ex multa, de voto) tamen stylus Curia Romanæ etiam cetera reseruauit; cui parendum est, nisi alicubi alia sit consuetudo legitime præscripta. Non desunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reseruari Pontifici, nisi fiant in subsidium. Vnde si solum fiant causâ deuotionis, posse Episcopum dispensare. Ita Panormitanus in d. cap. Ex multa. 9. Et Glossa ibidem, Fumus v. Dispensatio, num. 16. Iosephus Angles de voto art. 8. difficult. 9. Viualdus cap. de voto, num. 55. Tabiena v. Dispensatio, num. 11. & quidam recentiores. Sed & hæc consuetudo videtur esse in contrarium, etiamsi solum deuotionis causâ facta sint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, si ea in aliud opus quàm Religionis ingrediendæ faciendæ sit.

Ex his patet, Episcopum posse dispensare, Primò, in voto Religionis non approbare, & in voto paupertatis & obedientia perpetua in tali Religione: quia tale votum non est verè Religionis votum, cum Religio, non approbata à Sede Apostolica non sit Religio, ut infra c. 41. dub. 1. dicitur.

123
In quibus Episcopi potestatem habent dispensandi.

Secundò, In voto castitatis non perpetua, ut 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia censetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum; quia non sunt vota castitatis integræ, sed partis tantum. Nec refert etiamsi communi consensu coniuges vouissent nec petere debitum, nec reddere, nec fornicari; quia adhuc non est votum integræ castitatis. relinquatur enim libertas transeundi ad secundas nuptias.

Si communi consensu.

Idem dicendum, si consummato matrimonio, alter etiam cum alterius facultate voueat continentiam; quia nisi concedens facultatem simul cedat iure petendi, non erit votum integræ castitatis, cum vouens non se possit eximere ab obligatione reddendi: ut patet ex dictis dub. 15.

Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi: ut docent Angelus. Votum. 4. num. 9. Siluest. ibidem q. 4. Nauar. cap. 12. num. 76. (etsi Caietanus tom. 2. opusc. 11. quæst. 1. contrarium teneat) quia multum differt à voto castitatis, cum per fornicationem non violetur. Si tamen hoc votum factum sit solum in gratiam alterius, vel g. coniugis: ob ipsius honorem, vel commodum prolium, & acceptatum ab eo in cuius fauorem factum: Episcopus non poterit inuito illo dispensare. quia non potest ius illud, per promissionem voto firmatam illi acquisitum, tollere. potest tamen ille, in cuius fauorem est factum, condonare: quia habet facultatem conditionem, si tibi placuerit, cupit enim gratificari. Quod si non solum in gratiam alterius, sed etiam intuitu pietatis factum sit & acceptatum: adhuc Episcopus non poterit dispensare, nisi alter ius suum condonet, sed posita illa condonatione poterit. ita Sancius lib. 8. disp. 9. Idem dicendum de iuramento, ut docet Sotus lib. 8. de iustitia quæst. 1. art. 9. ad 2. quia quatenus est in alterius fauorem, potest ab eo remitti: quatenus verò factum intuitu pietatis, habet vim voti: & ita cessante præiudicio tertij, potest in eo dispensare Episcopus: ut infra cap. 41. dub. 12. num. 62. dicitur.

Si in gratiam alterius factum sit.

Quintò, In voto suscipiendi sacros Ordines: quia non est votum castitatis, etsi hoc votum susceptioni Ordinum sit annexum.

Sextò, Potest etiam dispensare in qualitatibus quibusdam substantia voti reseruari adiunctis: ut si vouisti ingredi Religionem strictam, potest commutare in laxiorem: hoc enim non est dispensare in voto Religionis: quia dispensatio est absolutio & liberatio, ille autem non liberatur à Religione, sed solum à quadam Religionis qualitate. itaque non est dispensatio in voto ut ad substantiam Religionis obstringit, sed solum ut ad illius quamdam qualitatem, ita Sylu. Votum.

Votum. 4. n. 1. §. Sextum. Similiter potest dispensare, ut professus in arctiori transeat ad laxiorem. quod intelligo, nisi statutum aliquod peculiare à Pontifice approbatum obstat. Idem potest Abbas, cum consensu tamen conventus, ut ibidem docet Sylu. & iisdem verbis D. Antoninus p. 2. tit. 1. c. 2. §. 9. Idcirco autem requiritur consensus conventus, quia (inquit D. Antoninus) non potest Abbas absque consensu conventus alienare personam conventus, nisi hoc habeat ex privilegio speciali.

Septimò, Si Pontifex votum sibi reservatum commutasset in aliud non reservatum, posset Episcopus postea in hoc dispensare; quia est novum votum, per se non reservatum. Nec potest dici reservatum ratione commutationis; quia non obligaris ex vi præcepti commutantis, sed ex proprio consensu: est enim novum votum, quod suscipitur pro absolutione prioris.

Octavò, Potest etiam dispensare in voto virginitatis, si vouens nihil aliud intenderit quam obligari præcisè ad integritatem carnis conservandam: tunc enim amissa virginitate per primum peccatum, extinguatur obligatio voti: quia res est impossibilis. Verùm communiter non sic intelligitur, sed ut involuit votum castitatis: unde in dubio sic interpretandum.

Petes, Vtrum in nullo euentu Episcopus possit in voto integræ castitatis dispensare?

Respondéo, Posse assignari aliquos casus, in quibus videtur hanc potestatem habere.

In voto casti-
tatis.

Primus est, Si aliquis habens votum simplex castitatis contraxit matrimonium, & consummavit: Episcopus ob periculum incontinentiæ potest dispensare ut petat debitum, ut plurimi recentiores docent. Imò, si nondum consummavit, ob idem periculum videtur posse dispensare ut consummet petendo debitum. nam valdè probabile est, talem non teneri ingredi Religionem ut satisfaciat voto castitatis: (ut Sotus disp. 38. q. 2. 2. 1. & multi recentiores docent) eò quòd sit res longè difficilior, quam ille nullo modo vouere intendit. Sed de hoc infra c. 41. dub. 9. quo posito, potest consummare matrimonium reddendo, absque dispensatione, (quòd etiam tenet Angelus 2. Impedimentum matrimonij 3. n. 2. & cum dispensatione etiam petendo: ut iidem Auctores & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur servare castitatem. unde hæc dispensatio non fuit integra, sed partialis tantùm, & ad tempus.

Secundus est, Si coniuges post contractum matrimonium, communi consensu voverunt continentiam, & postea idem periculum utrique, vel saltem alteri eorum ingruat. Ita docet Angelus, Votum. 4. num. 9. & notant Doctores in cap. Rursus 6. Qui Clerici vel vouentes. Probari possunt supradicti casus, quia Episcopus non relaxat absolute & simpliciter hoc votum, sed solum ex parte & secundùm quid, nempe ut eius executio ad tempus differatur: unde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur servare castitatem: quod est signum, solum fuisse sopitum, & executionem suspensam. Verùm nec hoc Episcopus posset, si Summus Pontifex hoc votum in eo euentu rigidè sibi vellet reservare: quia inferior non potest suspendere votum superiori reservatum nisi quatenus ipsius iuri officit. Sed credibile est, numquam fuisse mentem suæ Sanctitatis hoc votum eo casu ita strictè reservare, ut ab Episcopo non posset prædicto modo suspendi: idque tum propter periculum incontinentiæ, quod plerumque non patitur tam longam moram obtinendæ dispensationis: tum quia hæc res est valdè frequens. Accedit, quòd etsi ab initio reservationis id non fuisset eis concessum, tamen longo usu & consuetudine etiam à tempore immemorabili ab Episcopis sit usurpatum, præsertim consummato iam matrimonio, ut ex DD. constat, quavis esset facilis ad Regulares privilegio instructos, vel etiam ad Summum Pontificem recursus. atqui consuetudo ius tribuit & iurisdictionem, cap. Cum contingat, de foro competenti. Et quavis hæc consuetudo ortum habuerit ex periculo peccati;

incontinentiæ, cui per alios occurrere non poterat, tamen sensim absolute obtinuit, ita ut Episcopus dispenseret, etiam si alius potestatem habens adiri possit. Unde hanc sententiam absolute docent præter supradictos, Toletus lib. 7. Summæ, cap. 14. Fumus v. Matrimonium, num. 55. ubi addit, ita communiter teneri modernos in cap. Rursus. Qui clerici vel vouentes, Rotella v. Impedimentum 4. num. 5. idem docet nu. 6. etiam cum ambo votum incontinentiæ fecerunt, siue ante matrimonium, siue post. Consulendum, inquit, est, ut ut petant dispensationem ab Episcopo, maxime ubi timeretur ad incontinentiam ambo vel alterius. Sotus in 4. d. 37. art. 1. in fine; & alij.

Aduerte tamen in secundo casu. Quando coniuges communi consensu voverunt continentiam, etsi probabile sit Episcopum absolute posse dispensare modo supradicto, ut debitum petant & reddant: (ita enim præter Rosellam & Angelum tenet Maior in 4. d. 32. quæst. 2. col. 2. Emmanuel Sa v. Debitum conjugale, num. 2. & quidam alij recentiores) contrarium tamen videri verius, nimirum; Episcopum non posse, nisi quando in periculo incontinentiæ non esset facilis recursus ad Summum Pontificem, vel alium habentem potestatem, ut in quarto casu dicitur. Ita Sancius l. 8. disp. 1. num. 10. Ratio est, quia hæc res rarius occurrit, estque maioris momenti: nam passim huiusmodi vota solent esse publica: & periculo sæpè aliter potest occurrere cum neuter habeat ius petendi, possintque habitatione separari. Unde non est ea consuetudo quæ in aliis, ubi res est occulta, & alter habet ius petendi, nec possunt separari. Nec fuit ratio id concedendi Episcopis ob periculum incontinentiæ, nisi quando ad Pontificem aditus non esset facilis. Si tamen coniuges condonarent sibi mutuò renuntiationem iuris quam sic vouendo fecerunt, restituendo sibi ius petendi, quo uterque in alterum cesserat (quamvis id absque sacrilegio facere non possint, cum in iniuriam voti ea condonatio seu restitutio cedat) tunc Episcopus absolute posset dispensare ad petendum debitum, etiam si facilis esset ad Pontificem recursus. ita Sancius n. 15. Ratio est, quia uterque, etiam absque dispensatione, tenetur reddere petenti. Unde perinde se habent ac si uterque ante matrimonium, vel iam constante matrimonio cum mutua facultate absque cessione iuris seorsim continentiam vovissent. quibus euentis Episcopus potest dispensare, consuetudine id ei permittente ob periculum incontinentiæ. quando enim alter tenetur reddere præsumitur ordinariè magnum & vrgens periculum peccati, nisi idem etiam possit petere. Unde consuetudo permittit Episcopo absolute in omni tali casu dispensare, non absolute, sed ad petendum dumtaxat, quare talis si fornicetur, peccabit contra votum, quia hoc ex parte non potuit ab Episcopo relaxari. neque etiam ut possit inire secundas nuptias, nisi sit periculum incontinentiæ, nec facilis sit ad Papam recursus, ut iam dicemus.

Tertius, Si votum castitatis sit metu emissum, licet non omnino iusto seu gravi, ratione cuius sit irritum, videtur Episcopus posse dispensare ut matrimonium contrahat. Ita Angelus, Votum 4. n. 9. & Glossa in cap. Veniens. 5. Qui Clerici vel vouentes. Nauar. c. 12. n. 59. Fumus v. Dispensatio n. 17. reservatio enim videtur intelligenda de libero, ne ita reservetur coactum sicut spontaneum.

Quartus, Quandocumque est magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in d. cap. Veniens, Angelus supra. Sed verius est, hoc non sufficere extra casus supradictos & similes, (maximè quando agitur de matrimonio contrahendo) nisi aliud concurrat, nempe ut non sit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum: ut requirunt Siluester, Votum 4. quæst. 4. & v. Dispensatio num. 15. Nauar. cap. 12. num. 59. & 76. Sotus lib. 1. de iustitia q. ult. art. ult. & alij recentiores: tunc enim quia est necessitas, censetur Pontifex non intendere reservare, sed permittere Episcopo, ut sua potestate ordinaria, quam

126
Quomodo
Episcopus
id possit.

quam seposita reservatione habet, utatur: non enim vult suam reservationem esse in euerfionem, sed in ædificationem animarum. Hoc tamen non censetur facere, quando facilis ad ipsum vel Legatum eius, cui hanc potestatem commisit, est accessus: tunc enim nulla est necessitas tollendæ reservationis.

128
Legatus.

Dico, cui hanc potestatem commisit: quia Iure communi Legatus à latere non potest amplius in dispensationibus in prouincia suæ legationis, quam Ordinarius in sua diocesi: ut docet Panorm. in cap. Dilectio. num. 5. de præbendis, Couar. de matrim. c. 6. §. 10. n. 15. inde probans, non posse dispensare in gradibus prohibitis.

Nec refert vnde proueniat quod non sit facilis ad Papam recursus, ob paupertatem, an ob aliam causam; Auctores enim generatim loquuntur. Idem docet Sancius lib. 8. disp. 9. num. 22. Idem locum habet, quando etsi possit facile adire, tamen caret sumptibus necessariis ad dispensationem impetrandam. est enim eadem ratio, quando ex mora adeundi graue incontinentiæ periculum imminet. quod etiam expressè tradit Siluest. Votum 4. q. 4. & Sancius supra, citans ad hoc alios DD.

129
Si scandalum
impendat.

Denique idem concedunt DD. non solum quando est periculum incontinentiæ, sed etiam impendente scandalo, vel damno certij ex mora. ita Sancius supra: ubi ponit exemplum in iuvene voto Religionis adstricto, qui virginem deflorauit, & grauidam fecit; quæ nisi ab eo ducta fuerit, infamabitur: & periculum est in mora, ne vel à suis consanguineis impediatur, vel voluntas eius mutetur. Ad huiusmodi enim mala vitanda, multa conceduntur, quæ aliis minime licerent: ut patet in Parocho celebrante in excommunicatione vel irregularitate occulta, vitandi scandali vel infamiæ causa: in Rectore alienante rem Ecclesiæ, quando periculum est in mora, sine facultate Superioris, & contra iuramentum suum de non alienando sine illius licentia; ut probat Panorm. in cap. fin. de ecclesiis ædificandis, num. 8. in dispensationibus impedimentorum matrimonij, concurrentibus certis circumstantiis, ut Doctores tradunt; & aliis multis casibus.

130

Quintus est, Quando votum castitatis est accessorium, & dependens ab alio voto principali in quo Episcopus possit dispensare: tunc enim sublato principali, cessat alterum: ut si voueas non ludere, non inebriari, non fornicari, sub pœna seruandæ castitatis, aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarr. cap. 12. n. 43. & 75. impleta tamen conditione, putat Episcopum non posse dispensare.

Sextus est, si votum sit conditionale, & conditio nondum sit impleta. Ita Sotus lib. 7. de Iust. quæst. 4. artic. 3. Toletus lib. 4. cap. 18. ubi citat pro hac sententia Franciscum Victoriam. Ratio est, quia votum conditionale pendente conditione est imperfectum: Pontifici autem non censetur reservari nisi absolutum & perfectum.

Septimus est, Si votum sit non solum conditionale, sed etiam pœnale; id est, emissum sub conditione in pœnam delicti; tunc enim probabile est, Episcopum posse dispensare, non solum ante impletam conditionem, ut vult Sotus supra, sed etiam post. Ita tenet Lopez cap. 44. ubi pro hac sententia citat Melchiorum Canum, & Barthol. Medinam: Couarruias in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 3. n. 12. Petrus Arragon. q. 88. art. 12. Viualdus. c. 14. num. 50. qui addit, multos Theologos Salmanticenses consultos ita respondisse, & doctissimos quosque Hispaniæ Episcopos in praxi secutos. Ratio est, quia tale votum non fit ex affectu illius boni, cum animus ab illo valde abhorreat; sed solum in pœnam; ut illius meru caueat à peccato. vnde non videtur tanti momenti, nec tam insolubile, quam si spontaneo affectu nuncupatum esset; quale censendum quod Pontifici reservatur. Confirmatur, quia cum istæ reservationes sint contra potestatem ordinariam Episcoporum, strictè sunt interpretandæ, ut Sotus ait.

communiter autem per votum castitatis & Religionis non solet tale votum pœnale intelligi, sed quod directo affectu emissum.

Sed difficultas est de aliis votis conditionalibus, impleta conditione: ut, Voueo Religionem vel castitatem si hunc morbum euasero, si hoc periculo defungar. Multi putant, etiam tunc Episcopum posse dispensare. ratio est, quia non fit ex directo affectu ad rem votam, sed ad beneficium quod à Deo expectamus. Vnde obtento beneficio multi dolent se obstrictos voto, indicantes animum per se à voto auersum; sed solo timore mali impendentis incitatos, qui multa cogit quæ alias nollemus.

Nec refert, quod conditione impleta videatur absolutum & perfectum; quia radix est imperfecta, quæ in illo voto intrinsecus imbibitur quæ est affectus ille intellectus; vnde totum votum procedit. Non intelligitur autem reservari nisi votum perfectum, nimirum, quod & in se iam perfectum est, non amplius pendens, & in sua radice tamquam ex affectu directo ad rem promissam procedens, ita Sancius lib. 8. disp. 10. num. 13. ubi pro ea citat aliquot recentiores; addens eam teneri à viris doctissimis nostræ ætatis, esseque praxi virorum sapientissimorum frequentissima receptam. Eandem tenere videtur Toletus lib. 4. cap. 18. citans pro ea Victoriam: Notandum, inquit, quod notauit Victoria: ista quinque vota tunc reservari Pontifici cum absoluta sunt; cum vero conditionata vel pœnalia, pertinent ad Episcopum.

Verum etsi hanc sententiam non negem esse probabilem, tamen contrariam puto veriore: quia tale votum impleta conditione videtur arctius obligare, quam simile factum absolute. Ratio est: Nam factum est in modum contractus onerosi, & Deus præstitit contractum ex sua parte: vnde nisi ipse etiam impleat, est ingratus & iniquus in Deum. quare talis hac ex parte videtur magis reprehensibilis, quam si gratis promississet. sicut qui promittit Deo sacrificium gratuitum & voluntarium, non videtur tantum obligari, quantum qui promittit ad impetrandum aliquod beneficium, impetrato beneficio. Nec refert quod affectus non sit principaliter ad votum, quia saltem est secundario. amatur enim ut medium ad obtinendum id quod volumus. Itaque securius est in hoc casu adire Pontificem.

Octauus est, Si votum fiat disiunctiuè, hoc modo, Voueo castitatem, vel ieiunium perpetuum: tunc enim in potestate vouentis est eligere alteram partem, in qua Episcopus potest dispensare: iuxta regulam Iuris 70. In alternatiuis electio est debitoris, & sufficit alterum impleri. Quod si eligat partem Pontifici reservatam, Episcopus non potest: semel autem facta electione, non potest vouens mutare, ut docet Azorius lib. 1. cap. 19. quæst. 10. Sancius lib. 8. de matrimonio, disput. 9. num. 14. Cuius ratio est, quia iam obligationem determinauit ad materiam reservatam, perinde ac si nihil aliud vouisset. Hanc enim vim habet illa electio. Nam in alternatiuis vouetur id quod postea re melius considerata vouens est electurus. Simile est in promissione, quæ tali modo facta est homini. sicut enim ubi debitor semel elegit, idque creditori patefecit, non potest mutare illo invito: ita cum Deus cor intueretur, si semel tacitus elegisti, non potes retractare, quia hoc vouisti.

Dico Secundò, Prælati Regularium habentes potestatem quasi Episcopalem in suos, possunt dispensare in votis Regularium, sicut Episcopus in votis suorum subditorum. Est communis sententia DD. Soti lib. 7. quæst. 4. art. 3. Nauarri num. 85. Silu. Votum 4. num. 3. & aliorum. quando enim aliqua Religio vel Monasterium eximitur per Pontificem à iurisdictione Episcopi, conceduntur Prælato ea quæ sunt iurisdictionis Episcopalis. Hinc fit ut etiam possint dispensare in voto transeundi ad Religionem arctiorem: quamuis fortè non possint illud irritare: & ut professus in arctiori, transeat ad laxiorem: si tamen consensus communis

131
Vota conditionalia.

132

133
Prælati regulares.

munis Capituli adfit, vt insinuat Sotus supra, & docet expresse Siluest. Votum 4. num. 3. §. Sextum.

In votis Nouitiorum non possunt dispensare, nisi forte habeant in omnes domesticos quasi Episcopalem auctoritatem, vt ferè Abbates exempti habere solent. Prælati non exempti non habent hanc potestatem, sed Episcopus, cui cum toto Monasterio subsunt. Insinuat Nauarrus supra num. 75. §. Tertiò.

Abbatissæ, etsi possint vota suarum Monialium irritare, non tamen possunt propriè in illis dispensare; quia iurisdictione spirituali carent, vt docet Sotus in 4. d. 20. q. 1. art. 4. Viualdus num. 95. & alij. vide Siluestrum v. Foemina num. 4.

134 *Mendicantes.* Dico Tertiò, Confessores Ordinum mendicantium possunt ex privilegio Pontificis dispensare in omnibus votis in quibus possunt Episcopi, excepto voto peregrinationis ultra duas dietas, (id est 40. miliaria Italica) vt patet ex compendio privilegiorum Fratrum Minorum num. 113. quorum privilegia cum reliquis Ordinibus mendicantium communicantur. Imò etiam in hoc voto possunt, si sint participes facultatis à Martino V. concessæ Benedictinis. Vide Nauarrum cap. 12. num. 79. & Lopez cap. 50. Vnde etiam possunt dispensare in voto non petendi dispensationem; hoc enim non est reseruatum. Imò sæpè per se desinit obligare; nempe quando ratio dicit expedire vt petatur. Hæ tamen facultates non competunt singulis personis, nisi per Superiorem & iuxta illius moderationem. Sed quid singuli Ordines possint, ex eorum privilegiis colligendum est.

*Non extendi-
tur ad obli-
gationem.
heredis.* Aduerte tamen, hanc facultatem dispensandi & commutandi in votis, non extendi ad obligationem quam testator imponit hæredi. v.g. vt mittat hominem ad B. Virginem Lauretanam; aut quam hæres ex voto reali ipsius defuncti contrahit. Nam hæc obligatio non est immediatè ex voto, sed quasi ex contractu. hoc ipso enim quo adit quis hæreditatem, suscipit omnia onera quæ defunctus imponit, vel quæ ipse, si realia erant, iam contraxerat. hæc enim ad hæredem transeunt. Sicut si promittam Titio me eius votum impleturum, non possum à Regularibus hoc onere liberari; quia teneor ex pacto, & cederet in præiudicium tertij.

Nec obstat quòd prigo sit ex voto, & votum possit commutari: quia non potest commutari nisi ex consensu vouentis, qui cum non viuat, non potest consentire.

135 *Parochi.* Dico Quartò, Parochi non habent potestatem, ne in articulo quidem mortis, dispensandi aut commutandi vota, præsertim in id quod notabiliter minus est. Probatur, quia cum careant iurisdictione fori externi, non habent potestatem ex officio; & cum nulla extent hac de re eorum priuilegia, non possunt dici habere ex privilegio. Idem dico de Archidiacono & Decanis: nisi consuetudo legitime præscripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Episcopale acquirere possunt, vt rectè Siluester, Votum 4. n. 3. §. Septimum, ex Archidiacono & Paludano.

136 *Seruanda in
forma dispen-
sationis.
Cognitio
causæ.* Quod ad formam in dispensatione seruandam attinet, tria requiruntur. Primò, vt præcedat cognitio causæ: si enim causa iusta non subsit, non valet dispensatio. Etsi enim cum quis in sua lege dispensat, non sit necessaria cognitio causæ, (nam valet etsi causa non subsit) quando tamen inferior dispensat in lege Superioris, vel in iis quæ ius Superioris concernunt, est necessaria, ob rationem allatam. Vnde etiam Summus Pontifex diligenter debet inquirere de causæ gravitate; priusquam dispenset in votis: quia agitur de iure diuino. Si tamen ex parte rei subsit iusta causa, dispensatio valet, etsi cognitio causæ non præcesserit. ita Fumus v. Dispensatio, num. 14. in fine, Sancius l. 8. disput. 17. num. 11. citans pro hac sententia Innocent.

*Non est abso-
lutè necessa-
ria.* & Ioannem Andr. in cap. Diuersis. §. de clericis coniugatis: & alios. Ratio est, quia cognitio ista non est absolutè necessaria vt valeat dispensatio, sed vt legitime & absque peccato fiat, nec se exponat periculo faciendi actum inualidum contra ius Dei, vel Superio-

ris, & inuoluendi subditum multis peccatis, saltem materialibus.

Quòd non sit absolutè necessaria, patet: quia neque iure naturæ, cum hac in re sufficiat potestas & voluntas dispensantis: neque iure positiuo, quia etsi hoc ius requirat causæ cognitionem, nusquam tamen irritum reddit, si contrarium fiat.

Nec obstat Concil. Trident. sess. 25. cap. 18. vbi dispensationem sine causæ cognitione factam vult censeri subrepticam: quia loquitur de præsumptione fori externi. Idem statuit de dispensatione quæ non est gratis facta: & loquitur non tantum de ea quæ ab inferioribus Prælati, sed etiam quæ à Summo Pontifice facta est. Valet autem lex temerè indicta, si causa boni communis intercedat: cur non etiam legis dispensatio? Item valet electio sine examine causæ, si re verà erat dignus: vt colligitur è contrario sensu, cap. Nihil. 44. de electione, ex illis verbis, *Deiciendus est indignè promotus. ergo, &c.*

Secundò, vt fiat aliquo actu externo, qui possit exteriùs percipi. debet enim ita fieri vt possit alteri innotescere: alioquin nihil ei proderit. Confirm. quia dispensatio est quædam condonatio & remissio debiti: sed condonatio non potest fieri inter homines, nisi mediante actu externo: sicut nec donatio, nec promissio. Sicut enim homines constant animo & corpore: ita actus, quibus inter se communicant, debent consistere volitione interna, quæ est veluti anima operis, & opere externo. Non est tamen necessarium, vt verbis fiat (quamuis hæc sint maximè accommodata) potest

enim fieri ipso opere, vt si Prælatus conscius voti, iubeat vel concedat vt contrarium fiat: tunc enim censetur velle dispensare, præsertim si iusta causa subsit: quamuis cognitio causæ non præcesserit. Simili enim modo potest dispensare in legibus & in irregularitate. Neque id solum locum habet in Summo Pontifice, sed etiam in Episcopis, & aliis potestatem dispensandi habentibus: quia iure naturæ satis est, vt quouis signo suam voluntatem declarent, & nullo iure positiuo statuitur contrarium. Sic Episcopus ordinando eum quem scit esse irregularem, ipso facto cum eo dispensat, si aliàs poterat. Similiter Superior mittens subditum ad Ordines, ita Siluester ex Archidiacono v. Irregularitas, in fine: & v. Dispensatio, in fine. Idem generatim docet de dispensatione voti & quauis alia Siluester Votum, 4. num. 8. citans Paludanum & Archidiaconum, & D. Antoninus part. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. sequuntur passim recentiores. Imò si superior sciens votum vel impedimentum subditi videat illum facere contrarium, & non contradicat cum facili possit, censetur hac ipsa dissimulatione dispensare, vt expresse docet Paludanus in 4. d. 39. q. 4. art. 4. In omnibus, inquit, in quibus Prælati non est taxatus modus cum formula dispensandi, eo ipso dispensant: quo faciunt effectum animi dispensandi, vel sciunt, & non contradicunt, quando facili & libere contradicere possunt. Idem iisdem verbis docent D. Antoninus & Siluester loco citato, & multi recentiores. Ratio est, quia nisi tali dissimulatione intenderent dispensare, grauer peccarent non reprehendendo, cum nullam habeant causam tacendi, vt supponimus. Confirm. Quia talis dissimulatio censetur rati habitio de presenti, quæ etiam confert iurisdictionem ad assistendum matrimoniis, & ad audiendas confessiones, vt multis probat Sancius lib. 3. de matrimonio, disp. 35. Vt cum Parochus videt aliquem sacerdotem assistere matrimonio, vel audire confessiones, nec contradicit, cum facili possit. hæc enim patientia & taciturnitate censetur ei conferre auctoritatem pro illis actibus in quibus dissimulat: alioquin grauissimè peccaret non contradicendo. ergo eadem sufficiunt ad dispensationem.

Non obstat, quòd ad absolutionem ab excommunicatione non sufficiat, vt Prælatus ipso facto ad communionem admittat, aut cum eo communicet, vt constat ex cap. Cum consideres: & Panormitan. ibidem num. 3. de sententia excommunicationis: & Clement. Si

137 *Actus exter-
nus.*

*Potest fieri
ipso opere.*

*Potest fieri
dissimulatio-
ne.*

*Rati habitio
de presenti.*

Si Summus Pontifex, eodem; quia forma verbalis, quæ absolutio significetur, à iure est præscripta, ut ex illis locis constat; quamvis non certorum verborum formula, secus in dispensationibus.

138
Acceptatio.

Tertiò requiritur acceptatio eius qui vouit: sicut ut condonatio debiti valeat, requiritur acceptatio debitoris. Confirm. Quia Deus non remittit obligationem voti nisi volenti eo solui; ita nec Prælato concessum remittere nomine Dei nisi volenti. Secus est in dispensatione legum, impedimentorum matrimonij, irregularitatum, absolutione censurarum, & similium, quæ à sola voluntate Prælati pendent: in his enim non requiritur acceptatio, nec consensus eius qui liberatur.

Fictæ acceptationis.

Si quis fictè acceptauit dispensationem vel commutationem voti, non est liber: potest tamen se liberare mutando animum, & interiùs acceptando, vel priorem inualidam acceptationem ratificando. Idem locum habet in contractibus, quando quis fictè vel metu consensit, potest enim postea etiam longo tempore interposito interiùs consentire. Ratio est, quia nihil defuit ad firmitatem actus præter consensum internum acceptantis, cum exteriùs acceptauerit, atque consensus internus semper præstari potest, quando alter manet in priore consensu. De quo vide supra c. 18. dub. 7. in fine.

D V B I T A T I O XIX.

Verum Summus Pontifex possit dispensare in voto solemnè castitatis, præsertim Religiosorum.

D. Thom. art. 11.

139

Votum annexum Ordini sacro.

Votum solemnè castitatis est duplex: aliud est annexum Ordini sacro, aliud in professione Religionis approbatæ nuncupatur.

Quod ad prius attinet, Auctores ferè consentiunt (exceptis paucis qui continentiam iure diuino connexam putant Ordini sacro) Pontificem posse in hoc voto dispensare, hoc autem potest fieri dupliciter. Primò, tollendo legem celibatus ab ordinatione alicuius, seu concedendo ut ordinetur absque obligatione vel promissione continentie. Sed hoc non tam esset dispensare in voto continentie, quam in lege Ecclesiastica, per quam hoc votum Ordini sacro est coniunctum. talis enim numquam vouit, sed solum exemptus est ab obligatione vouendi & continendi; quæ obligatio est solum ex lege Ecclesie. Vnde valet illa dispensatio, etiam si facta esset absque causa, & si ille accepto Ordine matrimonium contraheret, esset validum: neque peccaret contrahendo matrimonium & petendo debitum, nisi sicut is qui vitur dispensatione absque causa obcepta. Vnde seposito scandalo non esset peccatum mortale in illo contractu; quia solum esset quædam inordinatio, quæ in eo sita est, quod pars vna non sit conformis aliis in eodem corpore. multò minùs in petitione debiti, cum ille nullo voto aut præcepto positivo impediatur.

Secundò, dispensando propriè in voto iam facto. Sed hæc dispensatio non erit valida ad tollendam obligationem continentie, si non subsit iusta causa: erit tamen valida ad tollendum impedimentum matrimonij. Vnde si contrahat matrimonium, erit validum: non tamen poterit petere debitum: quia vis voti manet, quantum patitur status, tenebitur tamen reddere ob vinculum iustitiæ, quo coniugi est obstrictus: sicut is qui fecit votum simplex castitatis ante matrimonium, nam votum illius iam solum habebit vim voti simplicis.

Votum cast. Religiosorum.

140
Sententia D. Thom. non posse.

De altero, nimirum de voto castitatis Religiosorum, est maior difficultas. D. Thomas art. 11. docet, Pontificem hoc votum non posse relaxare. Ratio ipsius est, quia votum castitatis statui religioso est essentialiter annexum: ac proinde non potest ab hoc statu diuelli. si non potest diuelli à statu, non potest etiam

tolli ab homine habente illum statum: quia ille status ab homine tolli non potest, quod probatur, quia hic status consistit in quadam consecratione, per quam totus homo Deo consecratur: id autem quod semel Deo consecratum est, non potest amplius ad vsus humanos conuertri, nec potest desinere esse consecratum, quamdiu integrum manet: ut patet in calice consecrato, & in homine consecrato in sacerdotem: ergo qui semel est consecratus Deo per votum solemnè Religionis, non potest desinere esse Religiosus. Vnde vterius infert D. Thomas, non posse dispensari in voto solemnè paupertatis, & obedientie: quia etiam hæc vota essentialiter statui religioso sunt annexa, vel potius innexa, & intrinsecè inclusa. Hic est totus discursus D. Thomæ; qui consistit in duabus propositionibus; Prior est, Votum castitatis, seu debitum continentie essentialiter est annexum statui religioso. Hæc est verissima, & ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cum ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Altera est, Status religiosus non potest tolli ab homine, quamdiu viuit. Hæc est ambigua, & à multis negatur. Eandem sententiam de voti castitatis insolubilitate, licet non eodem fundamento, tenet Altfiodorensis lib. 3. Summæ cap. 22. Glossa in d. cap. Cum ad Monasterium. & in c. 1. de voto & voti redemptione. Albertus in 4. d. 38. art. 7. Almainus tract. de potestate Papæ cap. 3. Siluest. 5. Votum 4. q. 5. Sotus lib. 7. de iustitia q. 4. Petrus Arragon. q. 88. art. 11. Armilla v. Dispensatio, num. 12.

Duo fundamenta illius sententiae.

Probat hæc sententia Primò, Quia nihil est melius continentia, quo possit pro ea fieri compensatio, iuxta illud Ecclesiastici 26. Omnis ponderatio non est digna anima continentis. Ita Altfiodorensis & Glossa. Secundò, In voto solemnè est traditio sui: in voto simplici solum promissio: id autem quod semel est traditum, non potest vniquam reperi. Tertiò, Apostolus Marthæus noluit dispensare cum Iphigenia Regis Æthiopum filia, ut Hircaco nuberet, etiam si ipse promitteret conuersionem sui, & Regni. Quartò, Si posset dispensare in voto continentie solemnè, fieri posset ut viuente priori vxore posset quis ducere secundam: ut si Petrus ducta vxore, ante matrimonium consummatum ingrediatur Religionem: deinde Papa dispensante egrediatur, & ducat secundam. Quintò, Si talis voti vinculum posset tollere, posset etiam vinculum matrimonij rati, quod soluitur professione: atque hoc videtur absurdum: ergo.

Probatio illius.

Verum contraria sententia est multò probabilior, pro qua

Contrarium verius.

141

Dico Primò, Summus Pontifex, si iusta causa subsit, potest relaxare votum solemnè castitatis Religiosorum, & concedere, ut matrimonium contrahant. Est communis sententia Canonistarum, teste Nauarro cap. 12. num. 77. & ferè communis Theologorum, Henrici quolib. 5. quæst. 28. D. Thomæ in 4. d. 38. quæst. 1. art. 4. quæstiuicula 1. ad 3. quamvis hic mutarit sententiam, ex prauo intellectu Decretalis Cum ad Monasterium, teste Caietano, Richardi ead. dist. 22. q. 1. Scoti ibid. quæst. unica. Duran. ibid. q. 2. Palud. ibidem quæst. 4. art. 4. concl. 11. & 12. Anton. 2. p. tit. 11. c. 2. §. 9. Angeli v. Votum q. 5. Caiet. artic. 11. Idem tenent plerique recentiores.

Probat hæc sententia Primò, Pontifex potest relaxare votum simplex castitatis perpetuæ: ergo etiam solemnè. Consequentia probatur, quia solemnitas voti sola Ecclesiæ constitutione est introducta, ut expressè habetur cap. unico, de voto, in 6. vbi Pontifex sic ait: Quod votum debeat dici solemnè, ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluisti. Nos igitur attendentes, quod voti solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione est inuenta, matrimonij verò vinculum ab ipso Ecclesiæ capite, verum omnium conditore, ipsum in paradiso & statu innocentie instituentem & indissolubilitatem acceperis: præsentis declarandum duximus oraculo sanctionis, illud solum votum debere dici solemnè, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per

Votum solemnè ne quod sit.

Rr

susceptio.

susceptionem sacri Ordinis. aut professionem expressam vel tacitam alicui de Religionibus per Apostolicam Sedem approbatur. Idem expressè habetur in constit. Gregorij XIII. quæ incipit, Ascendente Domino. Si solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione: ergo potest ipsa in ea dispensare, quia potest relaxare suam conditionem.

In quo solemnitas voti sit.

Ex his apertè colligitur, voti solemnitatem consistere in eo, quod ipsum coniunctum sit professioni Religionis approbatæ, vel susceptioni Ordinis sacri, & ex coniunctione cum tam præclaro actu, solemnne dicitur enim Pontifex. *Votum solemnizari per susceptionem Ordinis sacri, aut professionem Religionis, id est, solemnne fieri.* constituit ergo solemnitas eius formaliter in hac coniunctione. Sicut enim per Ordinem sacrum tradit quis sese irrevocabiliter statui Ecclesiastico: ita per professionem tradit se irrevocabiliter statui Religionis: ita ut nec ipse unquam possit Religionem deserere, nec Religio possit illum dimittere sic, ut omni vinculo quo se obstrinxerat, maneat solutus. talem enim traditionem ex usu recepto nomen professio insinuat. Dicitur autem hæc solemnitas esse ex constitutione Ecclesiæ: tum quia Ecclesia approbat Religiones: sine qua approbatione vota illa non essent solemnia, sed simplicia; & Ordini sacro annectit votum castitatis: tum quia statuit ut ratione huius coniunctionis censeantur solemnia, & certos effectus habeant, quos per se non haberent: nempe ut votum castitatis reddat inhabilem ad matrimonium, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapax: ut singula ex tribus inducant firmiorem minisque solubilem obligationem: quæ omnia, ipsa per se non possent. Denique quia Ecclesia potest plura vel pauciora ad voti solemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere; sicut etiam ad solemnitatem matrimonij plura vel pauciora potest exigere. Sic olim erat votum solemnne, etiam si Religio non esset à Sede Apostolica approbata: ut infra dicitur.

Non consistit in benedictione.

Hinc patet, solemnitatem voti Religiosorum non consistere in aliqua benedictione vel consecratione, ut innuit D. Th. quia nulla benedictio aut consecratio est necessaria, præter eam, quæ fit ab ipso vouente per votum, quo se Deo consecrat: qualis reperitur etiam in voto simplici. Nec refert quod in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus: non enim in Ordinibus mendicantium: nec est constitutiva rei sacræ, quæ res accipiat quoddam esse sacrum; maneatque immobiliter ad usum sacrum deputata; (qualis est benedictio aquæ, salis, vestium sacrarum) sicut innocentia tantum, ut Deus peculiariter ope sua Religioso assistat: sicut benedictio Episcopi & Pontificis super populum, & benedictio mensæ, &c. de quo vide Caiet. art. 11.

Non in traditione.

Neque etiam in traditione & acceptatione, ut volunt Sotus supra, Arragon. & quidam alij. Quia si loquamur de traditione respectu Dei, & acceptatione ipsius Dei hæc non magis fit in voto solemnne quam simplici. Vtrumque enim votum est promissio alicuius rei. Nam votum generatim definitur promissio. quod si votum solemnne etiam est promissio, quæ Deo aliquid promittitur soluendum: ergo non est illius traditio. Hæc enim inter se multum differunt, & se habent sicut via & terminus: & sicut contrahere debitum & soluere. Nec obstat quod in professione homo dicatur tradere seipsum ad cultum Dei. quia hæc traditio, quatenus respicit Deum, nihil est aliud quam deputatio vel obligatio sui ad talem cultum, nempe ad abstinentiam libidinis, & paupertatem, &c. quæ deputatio non priuat dominio corporis: & non minus fieri potest voto simplici quam solemnne. Acceptatio quoque ipsius Dei non minus habet locum in voto simplici quam solemnne; vtrumque enim illi gratissimum: sicut non minus acceptat promissiones quam oblationes.

Si autem loquamur de traditione respectu Prælati, eiusque acceptatione, hæc non fit præcisè vi voti, sed est quid annexum voto in professione, maxime voto

obedientiæ: ut dicitur cap. sequenti dub. 8. Sed hæc traditio potest etiam esse annexa voto simplici; ut patet in iis qui nuncupant tria vota substantialia in nostra Societate: statim emissis votis post biennium probationis in Societate, manet vouens eodem modo ligatus, quo Professus, & transit in ius Religionis. Et sanè nulla fingi potest ratio, cur homo non possit se tradere tum Deo, tum Prælato per votum simplex, ita ut Prælatus in illum ius acquirat, accedente præsertim ordinatione Ecclesiæ, quæ hic modus approbetur, & Prælato auctoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex potest dispensare in voto solemnne Clericorum; ut facit D. Th. & communis sententia Doctorum. cur non etiam in voto Monachorum? non enim illud est minus solemnne, nec minus continet sui traditionem, quam hoc. Nec refert quod illud non sit essentialiter annexum Ordini sacro, sicut hoc statui Religioso; quia inde solum sequitur, fieri non posse ut quis maneat Religiosus soluto voto: sicut fieri potest ut quis maneat ordinatus sublato voto. non autem sequitur votum tolli non posse unâ cum statu Religioso. imò conuincit, ipsum quoque statum Religiosum auferri posse: cum hic non constet nisi votorum obligatione.

Tertiò Probatur, Quia, ut fide digni Auctores referunt, Pontifex sæpè usus est hac potestate. Primò, Cum Nicolao Iustiniano Monacho professio dispensauit Alexander III. ut posset uxorem ducere, ne familia tam illustri exstingueretur, ex qua susceptis sex filiis & tribus filiabus, ad Monasterium rediit, miraculis postea clarus. Habetur in Vita S. Laurentij Iustiniani, & apud Volaterranum lib. 4. Historiz. Secundò Cum rege Aragoniæ, qui cum esset Monachus professus, & eius pater sine liberis obisset, solutus est votis monasticis ut uxorem duceret, teste Paludano d. 38. q. 4. a. 4. conclus. 11. & referunt Annales Hispaniæ. Tertiò, Cum Constantia filia regis Sicilia Moniali professa, ut nuberet Henrico VI. refert Platina in Cælestino III. Omitto alios: atqui durum, est dicere, Pontifices in re tanti momenti errasse.

Dico Secundò, Potest etiam dispensare in voto solemnne paupertatis & obedientiæ, si legitima causa subsit, non enim in his est maior difficultas, quam in voto castitatis. Dixi, si subsit causa, quia Nauar. comment. 2. de Regularibus num. 17. putat, non posse iustam causam subesse, præsertim ut dispenseretur in voto paupertatis: quia sufficit, ut ei concedatur plena administratio absque dominio. quæ tamen sit aliquo modo dependens ab arbitrio Pontificis: hæc enim sufficiens est ad omnes actus necessarios; ut ad donandum, ad acquirendum, ad contrahendum, ad condendum testamentum. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ: non enim necesse est hoc vinculum laxari, sed satis est materiam subtrahi, tollendo subiectionem quam habet subditus ad suum Prælatum, & tunc manebit soli Pontifici subiectus; sicut accidit, quando Monachus fit Episcopus vel Cardinalis. Hæc sententia est valde probabilis.

Contrariam tamen puto veriore, nempe posse iustam causam subesse: ut si dispenseretur ut Monachus fiat Princeps secularis & ducat uxorem: tunc enim est sufficiens causa ut votum paupertatis ei omnino laxetur, ne affectu proprietatis largitionibus, sumptibus superfluis, alijsve modis, qui facile in hoc statu possunt occurrere, peccet contra votum. Idem dico de voto obedientiæ. imò videtur hoc votum sponte cessare hoc ipso quo desinit esse Religiosus: quia non intelligitur nisi de iis, quæ continentur in regula, vel ad regulæ observationem diriguntur. In Episcopis tamen non desinit, sed mutatur in obedientiam congruentem illi statui, ipsorum tacito vel expresso consensu, vel nouo & formali voto.

Notandum est, Sotum lib. 10. de Iustitia quæst. 5. art. 7. insinuare, re ipsa dispensatum esse cum Episcopis Monachis in voto paupertatis: nam quod ad prouentus ecclesiasticos attinet, Episcopi ex Monachis facti eodem

Exemplis probatur.

In voto paupertatis & obedientiæ.

Votum obedientiæ in Religioso Episcopo.

De Episcoporum paupertate.

eodem modo obtinent portionem sibi assignatam, quo Episcopi seculares suam: atqui seculares ita suam obtinent ut eius habeant dominium, ut verior sententia tenet: ergo etiam Episcopi Monachi dominium habent portionis suae. Idem probatur de bonis secularibus ex c. 1. Statutum. 18. q. 1. ubi sic dicitur: *Statutum est, ut Monachus, quem electio canonica à iugo regulae & professionis monachalis absoluit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum facit, velut legitimus heres paternam sibi hereditatem postea iure vendicandi potestatem habeat.* Vbi duo dicuntur Alterum est, Monachum per electionem canonicam (intellige confirmatam à Pontifice) liberari à iugo regulae, ita ut non amplius teneatur ieiuniis, abstinentia carnum, usu laneorum, silentio, & reliquis monasticis observationibus in regula praescriptis. Excipio tamen habitum, quem ut seruent, statutum est cap. Clerici officia, de vita & honestate Clericorum: quamvis in quibusdam locis, ut in Italia, teste Soto, hoc non seruetur. Alterum est, illum habere ius successionis hereditariae: quod intellige, etiam si forte illud fuerit quasi extinctum; ut si sit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum absolute, sed sub conditione, nisi fieret Episcopus. Confirmatur, quia Pontifex huiusmodi Episcopis interdum concedit potestatem ut emanent bona secularia, eaque relinquunt quibus volunt; quod est signum dominij.

Liberatur à iugo regulae.

Succedit in hereditatem.

Verius est, non esse liberos.

Sed verius est, eos hoc voto non esse absolutos, sicut nec voto obedientiae; ita D. Th. expressè 2. 11. ad 4. estque communis sententia Doctorum, Navar. de redditibus q. 3. monit. Siluest. Religio 6. n. 10. Armillæ v. Religio n. 25. & aliorum. Ratio est, quia obligatio horum votorum est de essentia Religionis, ut apertè colligitur ex cap. Cum ad Monasterium. Vnde cum per Episcopatum non desinat esse Religiosus, non soluitur his votis.

Deinde quia necesse non est, Religiosum Episcopum factum esse dominum suae portionis: satis est ut habeat administrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad suam sustentationem, tum ad pias causas: haec enim administratio sufficit ad tales actus. Ius autem successionis non acquirit per Episcopatum: nam illud etiam antè habebat, existens Monachus, ut constat ex cap. 9. Si qua mulier. 19. q. 3. & ex L. Deo nobis C. de Episc. & Cler. sed per Episcopatum fit, ut si quid in posterum acquirat, id cedat non Monasterio, sicut antè, sed ipsius Ecclesiae: & hoc est quod disponitur cap. Statutum. Quod si ipse sit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius successionis, sed per Episcopatum reuiuiscit in commodum Ecclesiae ipsius ita ut Ecclesia habeat dominium rei sic acquisitae, & ipse administrationem. Vide Siluestrum Religio 4. q. 10.

Ad argumenta. Status relig. potest tolli ab homine.

Ad argumentum D. Thomae, Negandum est statum religiosorum non posse auferri ab homine: hic enim status non in aliqua consecratione distincta ab obligatione votorum consistit, ut supponit argumentum; sed in ipsa votorum obligatione. vnde cum obligatio huius voti possit auferri ab homine, (ut patet in voto sacris Ordinibus annexo) etiam consecratio illa, quae est per votum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quae sic Deo consecrantur, (ut sunt omnia quae ex voto offeruntur) quae tamen ex causa ad usus profanos conuertere possunt. Sic etiam panes propositionis etsi Deo essent consecrati, & soli sacerdotes iis vesci possent; tamen in necessitate David & socij illis vti fuere. Idem saepe factum in armis, vestibus Deo oblatis, in terra consecrata, & similibus. Addo valde probabile esse, etiam alias consecrationes ab Ecclesia institutas, à rebus consecratis & benedictis tolli posse eiusdem Ecclesiae auctoritate, rebus ipsis saluis manentibus: ut à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, vestibus sacris, & similibus. Cur enim Ecclesia non possit constituere ut templum consecratum amittat consecrationem dum polluitur vel profanatur? aut calix dum à fabro malleo tangitur vel etiam ut consecratio non duret nisi ad certum tempus, & tunc per se eua-

nescat: omnis enim talis benedictio & consecratio non videtur esse aliud quam deputatio ad usum sacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & assistentiae, vel ad debitum usum, vel ad excitandam reuerentiam, & deotionem, vel ad consequendum finem nostrarum precum. nam duo illa abundè sufficiunt ut res dicatur consecrata, & sacrata, nec alia ratione videtur Ecclesia posse rei sanctitatem conferre extra Sacramentum: atqui illa, nimirum deputatio & inuocatio, non habent vim nec durationem, nisi secundum intentionem deputantis & inuocantis.

Ad aliorum argumenta:

Ad primum respondet D. Th. negando nihil esse, quo continentia possit compensari: oratio enim & contemplatio multò est praestantior, cum sit finis continentiae: & tamen votum horum potest relaxari. Adde aliam esse Scripturae mentem: non enim continentiam ceteris virtutibus, sed talentis auri praefert.

Ad secundum: Etiam in voto simplici est traditio sui non tantum promissio, quia per votum simplex castitatis homo statim tenetur ad omnia ea, ad quae per votum castitatis solemne. Imò per vota simplicia potest quis fieri verus Religiosus, si Sedes Apostolica ad hunc finem ea acceptet, ut infra c. 41. n. 8. ostendemus. Vnde verum non est, votum simplex se habere ad solemne sicut sponsalia ad matrimonium, nisi loquamur de certo & peculiari illo voto simplici, quo quis vouet se fore Religiosum: hoc enim ad vota solemnia se habet ut sponsalia ad matrimonium, & de hoc intelligendus est D. Thomas art. 11.

Ad tertium: Non est certum, Hirtacum petiisse ab Apostolo ut cum Iphigenia dispensaret, ut Caieranus & alij testantur. Deinde si petiit, non videtur sincero animo promississe conuersionem. Denique illis initiis Ecclesiae fortè non erat expediens.

Ad quartum: Negandum est illum habiturum duas uxores viuas: nam prior desit esse vxor per professionem Religionis soluto vinculo coniugali.

Ad quintum: Non est absurdum, sed probabilius quam oppositum, Pontificem ex causa posse dispensare in matrimonio raro non consummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum, Nauarrus cap. 22. num. 21. dicit Paulum III. & pius IV. ter vel quater se patente dispensasse. Caieranus tom. 1. Opusc. 28. dicit Pontifices suo tempore saepe dispensasse. Henriquez, de matrimonio cap. 8. num. 11. dicit Gregorium VIII. dispensasse vno die cum vndecim. sed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio.

D V B I T A T I O XX.

Verum obligatio voti habentis tacitam vel expressam conditionem cesset, si conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis?

Verbi gratia, Vouit aliquis Deo & Superiori, perpetuò seruire in Hospitali, vel monasterio, sub hac tacita vel expressa conditione, Si Superior me voluerit retinere, & Superior hoc votum legitime acceptauit; Quæritur, Verum obligatio voti cesset, si ipse de industria malè seruendo, damna suppellectili inferendo, & omnia turbando dimissionem extorserit.

Pars affirmans probari potest, Primò, Quia si Superior talem dimitteret sponte sua, ille ad nihil amplius teneretur, etiam si nulla causa dimissionis subesset: idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipsius subest: ergo similiter in casu proposito liber erit, cum absolute dimittatur.

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo si retinere noluerit & dimiserit, ero, liber. Consequenter probatur, Quia non refert ex qua causa proueniat quòd nolit retinere, quando reuerà liberè dimittit.

Rr 2 Sed

Quid confen-
tatio & be-
nedictio.

145

Ad argumen-
ta aliorum.

In voto ab-
quo simplici
etiam est tra-
ditio.

146

Potest dispen-
sare in ma-
trimonio
vix non con-

147

Probatio par-
tis aientis.

148

Contraria n
tendum.

Sed contrarium videtur omnino tenendum, scilicet talem non esse tutum, nisi paratus sit impedimenta per malitiam posita tollere, & rursum ad obsequium præstandum se offerat, si Superior velit eum admittere. Ita expresse docet Richardus in 4. dist. 38. art. 5. q. 3. Sylu. Votum 2. q. 2. Angelus v. Votum l. n. 10. & alij.

149

Conditio-
nibus
de condona-
tiones debent
esse libera.

Pobatur Primum, Si alicui elocarem operam ad decennium certo pretio, sub hac conditione, si ille me volet in domo sua retinere; & postea male agerem, eo sine ut me domo sua eiciat, vel conuictus aut nimis id extorquerem; nemo censeret me liberum, nisi rursus offerrem me ad præstandum contractum promissa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent patrocinari: & sicut contractus debent esse liberi, ita etiam distractus, seu contractuum dissolutiones. atqui hic noster casus est planè similis: non enim minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promissionis, quam ad dissolutionem alterius contractus.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuum obsequium in hoc Monasterio, si me voles retinere; ita tamen ut si fraude, minis, aliòve modo dimissionem extorsero, nolim ulterius obligari, impudenter & irreligiosè conceptum censeretur, nec Prælatus vellet acceptare; atqui hoc modo intelligi deberet, si cuius modus tollendæ conditionis, & obtingendæ missionis ad liberationem sufficeret.

Tertio, Qui illo modo vouet non minùs obligatur ex parte sua, quam si nulla talis conditio subesset: non enim illa conditio additur ut ipse vouens minùs sit obstrictus, aut faciliùs obligationem possit excutere; sed ut Prælato sit integrum, si aliquando deprehenderit ipsius obsequium minùs esse necessarium vel utile, illum dimittere. atqui si illa conditio abesset, & eo modo dimissionem extorqueres, nemo te censeret liberum, nisi rursum te paratùm exhibeas: ergo nec appositâ tali conditione liber eris.

149

Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extorquere dimissionem, facit iniuriam Prælato & Monasterio adimendo illi libertatem, quam habere debet ad talem actum, & cogendo ad id quod alias nollere: ergo tenetur illum restituere in priorem statum, reddita libertate ut faciat quod bonum illi videbitur. hoc autem fieri non potest, nisi paratus sit rursus ad obsequium recipi, & quantum in se est, omnia reddere infecta, ea in statum priorem reuocando. Confirmatur, quia quicumque per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel distractum, tenetur illum restituere suæ libertati, & paratùm se exhibere ad omnia reducenda in priorem statum, ut omnes Doctores docent, de quo vide supra c. 17. dub. 6. at tali voto, inter prælatum & vouentem est aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum dissoluendum: ergo. Nec refert verum cogat per metum grauem, aut leuem, modò iniuria sit causa sine qua alter nollit dissolvere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei, quam illi debet ex iustitia, vel alia stricta obligatione, non liberatur, nisi illum restituat suæ libertati, ut liberè condonet: at ille vouens ex iustitia tenetur manere, & extorquet dimissionem per iniuriam, ergo non liberatur, &c.

Vouens finem;
vouet tacitè
media.

Quintò, Qui vouet aliquem finem, censetur tacitè etiam vouere media ad illum finem necessaria, ut per se patet; atqui medium necessarium est, non ponere directè impedimenta implendi voti, & si posueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obsequium in Monasterio, si directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro sua virili tollere; ac proinde mutatis moribus se rursus exhibere.

150
Obiectio.

Dices, Id esse verum ante dimissionem, quando votum principale adhuc obligat: secus quando sublatum est per dispensationem,

Resp.

Resp. Certum est hoc votum non posse tolli per dispensationem; quia non subest iusta causa, uti supponimus, cuius defectu omnis dispensatio est irrita. Per irrationem tamen, vel potiùs defitionem conditionis, sub qua factum est, tolli potest: sed cum hæc per iniuriam extorta sit, non potest illa tollere votum ut cesset omnis obligatio; nec potest alterum reddere securum nisi paratus sit omnia in priorem statum reducere. Sicut si aliquid mihi vel tertio in meum fauorem promissisti, & cogas me ad condonationem, non liberaris, ut antè dictum est.

Sexto, Talis non videtur posse verè pœnitere coram Deo, nisi paratus sit sarcire iniuriam, quam intulit Monasterio & Prælato, utendo modis illis iniquis, & ita se ab obsequio promisso subtrahendo: præsertim cum ei lege iustitiæ, vel quasi iustitiæ esset obstrictus; nam fides est pars quædam iustitiæ, ut supra c. 18. dub. 8. ostensum est. Hoc enim habet omnis iniuria, ut non possimus de ea pœnitere sicut oportet ad salutem, nisi parati simus illam reparare vel tollere, si alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo, cogendo Prælatum condonare quod ipsi promiserat: sed iniuria ista non potest sarciri nisi dolendo ex animo de eo quod factum est, & paratùm se exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quantum fieri potest.

Denique, Omnis promissio facta alicui sub conditione posita in arbitrio tertij, ita interpretanda est, ut illi tertio debeat relinqui libertas ut conditionem ponat, vel tollat, & si promissor cogat ad tollendum conditionem, non censetur idcirco liber. v.g. promissisti puellæ nuptias, si parens eius consenserit; deinde cogis patrem ut non consentiat: non idcirco censendus es liber, quia non sic ab initio conditionem intellexisti. Item omnis conditio ita interpretanda est, ut non det occasionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occasio violandi, si ita intelligeretur ut posset huiusmodi malis artibus eueri: ergo, &c.

Ad Primum: Prælatus eo casu dimittit quidem absolute, sed coactè, non liberè: at quæ vi vel metu facta sunt, in irritum reuocanda sunt: cap. 2. de iis quæ vi.

151
Ad argumen-
ta.

Ad Secundum: Idem illa dimissio est valida, quia sponte facta: tollitur enim illa conditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hic autem extorta est per iniuriam. Ad probat. conseq. Maximi refert à qua causa prouenit consensus in omni contractu: si enim extorqueatur per iniuriam, contractus est irritus, vel in irritum reuocabilis: & qui extorsit, tenetur reducere omnia ad priorem statum, si alter velit. Neque verum est, hunc liberè dimitti ea libertate, quæ sufficiat ut actus sit omnino validus, reddatque alterum securum, ut patet in condonationibus simili modo extortis.

Petes, Quid si talis non solum vouit obsequium & famulatum, sed etiam continentiam perpetuam, sub eadem tacita vel expressa conditione: Vtrum dimissione extorta teneatur adhuc voto castitatis?

152

Respondeo, Probabile est non teneri immediatè hoc voto, quia mens ipsius non videtur fuisse ad hanc se obstringere, nisi maneret in Monasterij obsequio: non autem si contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediare, quatenus obligatur se rursus exhibere, ut recipiatur ad præstandum seriò & bona fide famulatum, quem promissit. vbi enim receptus fuerit, rursus tenebitur vi prioris voti.

Quid si vo-
uit etiam
continentiam.

Contrarium tamen videri possit probabilius, quia conditio sub qua promissit, non fuit sublata eo modo quo debuit ut votum cessaret: mens enim vouentis erat se obligare, nisi sponte ipsum Superior dimitteret, seu quamdiu illum sponte retinere vellet: atqui nunc illum non dimisit sponte, sed coactus ab ipso per iniuriam: & adhuc cupit illum retinere quantum est ex parte sua: ergo conditio non est sublata eo modo quo debebat tolli, ac proinde manet obligatio.

non est sublata eo modo quo debebat tolli, ac proinde manet obligatio.

bat tolli, ac proinde manet obligatio.

CAPVT XLI.

De statu Religioso.

Costat Dubitationibus 15.

EXPLICATO voto, sequitur ut dicamus de statu Religioso, de quo D. Thomas q. 186. & tribus sequentibus. Tamen quia hic status totus constat voto, commodissime hoc loco tractabitur.

Status Episcoporum in tractatu de Sacramento Ordinis explicandus.

DUBITATIO I.

Quanam requirantur ad statum religiosum.

Notandum Primò, Nomen *status* in proposito dupliciter accipi. Primò, Generatim: sic quævis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò perstat & permanet, *status* dicitur, ut status innocentie, status legis naturæ, status legis Mosaicæ & Euangelicæ; status huius vitæ; & vitæ futuræ; status beatorum, & status damnatorum; status incipientium, proficientium, perfectorum: status ecclesiasticus, & status secularis: status seruorum & liberorum: viduarum, & virginum, &c. Vide Caiet q. 183. art. 1. Secundò, strictè: pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus: hoc enim nomen quamdam firmitatem denotat, ut docet D. Thomas q. 138. art. 1. & passim Doctores. Hoc modo D. Thomas constituit tantum tres status in Ecclesia, Episcoporum, Religiosorum, & coniugatorum: Episcopi enim perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ: Religiosi obsequio diuino: coniuges obsequio mutuo. ex his duo sunt spirituales, & vocantur status perfectionis: tertius est secularis.

Notandum Secundò, Nomen *religionis* tripliciter accipi. Primò, Pro virtute qua Deus colitur, de qua suprà cap. 36. Secundò, pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ professione, per quam homo mancipatur obsequio diuino quantum præcisè necessarium est ad salutem: qualis est modò religio Christiana, & olim religio Iudica. Tertio, Pro peculiari quadam formula & professione, per quam homo ex libera sua electione penitus obsequio diuino mancipatur. hæc supponit omnia ad quæ obligat communis religio Christiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maximè ad perfectionem conducunt. vnde peculiari ratione vindicat sibi nomen Religionis. huius professores propriè dicuntur *Religiosi*: quasi toti diuino cultui addicti. Dionysius de ecclesiastica hierarchia cap. 6. diciteos à suis ducibus; id est, ab

Apostolis appellatis *ὑπακουσά*; à puro Dei obsequio & cultu. eodem nomine vocat illos Philo in lib. de contemplatione: idque ob duas causas; ut ibi insinuat: tum quia cultui & obsequio Numinis penitus dediti: tum quia toti sunt in animo suo curando & virtutibus excolendo. *ὑπακουσά* enim duo significat, colere & curare, seu mediri: eodemque modo usurpatur apud Græcos, quo hæc apud Latinos. Vocati sunt etiam ab Apostolis *Μοναχοί*, teste Dionysio suprà, à vitæ indivisibili & singulari, qua in *ἁσκησιν* monachorum colliguntur & perficiuntur. Dicuntur etiam *ἀσκηταί* à D. Basilio & aliis; id est *exercitatores*, quia eorum manus est, se in virtutis palæstra exercere. Hinc *ἀσκητική* eiusdem Basilij, quæ ad instructionem Monachorum pertinet. Nomen tamen *Μοναχοί* propriè non conuenit omnibus Religiosis, sed solis vitæ contemplatiuæ deditis. non enim Mendicantes propriè

sunt Monachi, cum assidue inter homines versentur multò minùs qui ex instituto sunt Clerici seu sacerdotes, ut sunt Canonici regulares, & Religiosi Societatis I. E. S. V. alia enim est Religio Clericorum, alia Monachorum, ut constat ex cap. Licet. 18. de Regularibus, cap. Nullus. 1. & cap. 2. Mandamus. 19. quæst. 3. & aliis multis Iuribus. in fauoribus tamen, nomine Monachorum veniunt omnes Religiosi, ut docet Panormitanus in cap. Ex parte. 1. de postulat. Prælat. & alij Doctores.

Vulgò in Italia, Hispania, & Gallia vocantur Patres: quod nomen potius est benevolentie & charitatis, quàm honoris. nam etiam laicis Religiosorum à secularibus tribuitur. vnde etiam à secularibus sacerdotibus, & in primis Parochis tribui possit: tamen honoris causà hi potius vocantur Domini quàm Patres, sicut & Magnatum filij, patres suos dominos vocant. Itaque Religiosis, qui in plebem & pauperes quoslibet parentum affectum & officia præstant, & magis amoris, quoad benevolentiam excitentur, quàm honoris, quo intumescant, titulis delectari debent, hoc nomen propriè tribuitur.

Notandum Tertio, Religionem, seu statum religiosum, sicut & quoduis officium, dupliciter posse spectari. Primò, In actu primo, seu in habitu, & sic nihil est aliud quàm debitum religiosè viuendi. Secundò, In actu secundo, & sic est ipsa religiosa vitæ voto firmata.

His positis, difficultas est de tribus votis, de solemnitate votorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Quod ad primum attinet, Certum est, ad statum Religionis essentialiter requiri tria vota, eaque perpetua, paupertatis, castitatis, & obedientie. Est communis sententia Theologorum & Canonistarum. Nec sufficit seruari hæc tria sine voto; quia sic non constituunt statum, cum non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obseruatione absque voto: quia libertatem resiliendi sibi retinet, quæ per votum abdicatur. Hinc Nazaræi, qui erant typus nostrorum Religiosorum, voto consecrabantur Domino, ut constat ex cap. 6. Numer. Deinde ad perfectionem Religionis requiritur ut homo totam vitam suam Deo consecret. nam ut Gregorius homil. 20. in Ezech. ait: *Cum quis omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est*: addens, illud offerri ab his qui sæculum deserunt, & relicta Aegypto sacrificium offerunt Domino in eremo, id est, in statu Religionis: atqui non potest quis vitam suam totam simul Deo consecrare ipso actu: quia non tota simul agitur, ut inquit D. Thom. q. 186. art. 6. ad secundum: ergo id voto fieri debet. Nec sufficit votum, nisi sit perpetuum: quia alioquin est imperfecta sui mancipatio retrò respiciens, & ius retrocedendi retinens.

Quod hæc tria requirantur, Probatur, Primò, Quia Religio est forma quædam vitæ, vel obligatio ad formam vitæ ducentem ad imitationem Christi, & ad perfectionem charitatis: sed hæc tria maximè sunt conuenientia ad imitationem Christi, & perfectionem charitatis consequendam: ergo, &c. Maior per se patet. Minor probatur. Ac primum quòd *paupertas* ad hoc sit, maximè conueniens, constat ex illo Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo. & infra: Amen dico vobis, quòd vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis.* Hinc Dominus Matth. 5. *pauperes spiritu*, (id est, affectu & libera electione, non misera & ingrata necessitate) beatos vocat: quia ipsis regnum cælorum rependeretur hinc in primitiua Ecclesia omnia erant communia, nec quisquam aliquid suum esse dicebat, maximè apud Iudæos conuersos: idque voto videntur promississe: alioquin Ananias & Saphira non adeò grauiter puniti fuissent, quod aliquid de pretio sibi retinuissent: nec Petrus diceret illos *mentitos Deo, non hominibus*.

Mentiri enim Deo, est non seruare quod ei promiseris. Ita expresse docent Patres, Hieronymus epist. ad Demetriadem, Augustinus serm. 12. de diuersis, Chrysost. Hom. 12. in Acta; & alij. Denique Apostoli paupertatem seruauerunt, Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia*: & Christus ipse pauperrimus fuit. Matth. 8. & Lucæ 9. *Vulpes foueas habent, & volucres cali nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.*

5 *Castitatem requirit.* De castitate, Matth. 19. *Sunt enim qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei. qui potest capere capiat, quasi dicat, res ista est valde eximia, hortor ut quisque pro suo capto ad eam aspiret, & qui difficultatem paratus est vincere, amplectatur: dicimur enim posse, quando audemus, & non sinimus nos difficultate rei superari; non posse, quando cedimus difficultati, quamuis eam possemus absolute vincere. sic vulgò dicitur, Non possum hanc iniuriam diutius ferre, Non possum condonare, Non possum tam tenuiter viuere, &c. 1. Corinth. 7. De virginibus preceptum Domini non habeo: consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis. Beatior erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino melius feruendi. Vnde Dominus, Apostoli, & clarissimi Sanctorum, continentiam coluerunt. Quod autem voto sumari soleat, patet ex Apost. 1. ad Tim. 5. *Adolescentiores viduat deuota*, (Græcè *ἡραπύρε*, recusa, non admitte) *cum enim luxuriata fuerint in Christo* (id est, in iniuriam Christi sponsi sui fornicata) *nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Christo dederant obtinendo continentiam) *irritam fecerunt.* Ita exponit hunc locum Concilium Carthaginense 4. cap. 104. & omnes Patres.*

6 *Obbedientiam requirit.* De obediencia, ad Philippen. 1. *Christus obediens fuit usque ad mortem*; & qui Dominum vult sequi, debet abnegare seipsum, Matth. 16. quæ abnegatio maximè fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem nostram in omnibus Superiori subicimus.

6 *Probatur ratione.* Secundò Probatur: Status religiosus potest considerari vel ut est quoddam holocaustum, quo homo omnia sua consecrat Deo; vel ut est exercitium tendens ad perfectionem, vel ut est remotio impedimentorum salutis. Si primo modo consideretur, requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, subiiciens iudicium & voluntatem in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum castitatis offert corpus abstinens se causa Dei à voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, se illis propter Deum priuans. Si secundo modo, eadem requiruntur. ut enim homo exerceat se ad perfectionem, debet exuere affectum & sollicitudinem rerum terrenarum; (ut multis docet Dominus Matth. 6.) quod sit paupertate voluntaria. Debet abstinere à voluptatibus carnis, quæ mentem ad spiritualia reddunt maximè ineptam; (ut patet 1. ad Corinth. 7.) quod sit cultu castitatis. Denique debet dirigi tamquam discipulus, ne proprio iudicio & affectu fallatur: ut sæpè Scriptura monet, Prouerb. 19. 21. Eccles. 6. & alibi. hoc autem fit obedientia.

7 *Ut remotio impedimentorum.* Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria sunt quæ maximè salutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis, & amor proprii iudicii & voluntatis, quæ tria insinuantur 1. Ioannis 2. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vite.* Itaque cum hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exiit mundus.

7 *Ut amotio sollicitudinum.* Denique eadem requiruntur ut mens hominis à sollicitudine sæculi liberetur, & tranquillitatem assequatur. tota enim sæculi sollicitudo versatur in rebus temporalibus, in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam q. 186. art. 7.

7 *Imperfecta Religio.* Ex his patet, Illa Instituta, in quibus non faciunt votum castitatis absolute, sed solum castitatis coniugalis; ut sit in quibusdam Ordinibus militaribus non esse proptiè & perfectè Religiones, sed solum imper-

fectè, & secundum quid: quia non continent primaria consilia Christi. castitas enim coniugalis non est consilij, sed præcepti. Vnde in tali Instituto non fit holocaustum perfectum: quia corpus Deo non offertur. Deinde mens hominis non abducitur à delectationibus carnis, quæ maximè illam ad spiritualia reddunt ineptam: nec à studio placendi vxori, quod hominem diuidit, teste Apost. 1. ad Cor. 7. nec ab aliis sollicitudinibus innumeris, quas status matrimonij ingerit, quæ hominem à rebus diuinis maximè auocant. Denique quicumque iam inde à temporibus Apostolorum se Deo dedicare voluerunt, ante omnia castitem ei vouerunt, tamquam hæc vna re potissimum reddamur diuino obsequio idonei. Idem docet D. Th. quæst. 186. art. 4. ad 3. *illi*, inquit, *modi viuendi, secundum quos homines matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter & absolute loquendo Religiones: sed secundum quid, in quantum scilicet in aliquo participant quadam, quæ ad statum Religionis pertinent.* Et Sotus lib. 7. de Iustitia, quæst. 5. art. 3. In eadem est Glossa in Clement. Ex eo, de sent. excomm. & alij. Quæ verò Nauarrus de retribus q. 1. monito 55. adducit, solum probant tales posse dici personas Ecclesiasticas & Religiosos imperfecto modo.

Dices cum Nauarro, Qui verè est Religiosus, non desinit esse talis ex eo quod Papa cum illo super aliqua parte voti dispenset: sed Papa dispensauit cum illis ut possint ducere vxores: ergo, &c. *Obiectio*

Resp. Maior vera est, si illa pars voti talis sit, ut sine ea possit essentia Religionis consistere: ac obligatio castitatis non est talis, ut apertè colligitur ex cap. Cum ad Monasterium, de statu Monachorum, vbi dicitur, *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, ad eam annexa regula monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere: quod DD. passim intelligunt, remanente statu Monachi, seu religioso.* *Resp.*

Vnde vltèrius sequitur, si eorum professio ab initio fiat cum illa moderatione ad castitatem coniugalem, eos non fore propriè Religiosos. Cetera quæ Nauar. adfert, omitto, quia parum vrgent.

Quod attinet ad secundum, non est necessarium ad essentiam status religiosi, ut vota ista sint solemnia; sufficit ut ab Ecclesia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia solemnitas votorum est ex intentione Ecclesiæ, ut suprà cap. 40. dubit. penult. ostensum est: quæ sicut in vna Religione potest aliquam solemnitatem vel conditionem requirere ut acceptet illam pro Religione, ita & in alia potest non requirere. Ea autem, quæ ipsi Religioni secundum se essentialia sunt, iure diuino sunt constituta. Secundò, Quia illa solemnitas solum inducit quādam inhabilitatem ad proprietatem bonorum, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non est necessaria ad statum perfectionis: nam potest quis esse verus Religiosus manente vinculo matrimonij, si præscindatur facultas eo vtendi: ut patet quando coniux ex consensu alterius proficetur. Simili modo dominium non magis repugnat statui Religionis quàm vsus, si omni momento dependeat à nutu superioris, ita ut ad omnem nutum illius sis paratus resignare. Nec obstat cap. Cui ad Monasterium, suprà citatum, vbi dicitur, *abdicationem proprietatis ad eam esse annexam regulæ monachali, ut nec Summus Pontifex contra eam possit licentiam indulgere.* quia loquitur de proprietate quatenus significat ius independens à voluntate Superioris, quo quis possit rem tenere, & uti tamquam non subiecta Superioris auctoritati. quo modo passim accipitur, quando de proprietate Regularium agitur, ut patet cap. 1. & 4. eodem titulo. vbi dicitur, Religiosum, qui in extremis *habere peculium* (nempe absque Superioris concessu, ut ibidem apertè insinuat) vel *habere proprium* deprehensus fuerit, non esse in loco sacro sepeliendum. vbi nihil aliud est *habere proprium*, quàm aliquid tenere in scio Superiore quasi iure proprio, & tamquam non subiectum Superioris dispositioni; ita ut non sit paratus ad Superioris arbitrium relinquere. Itaque

Itaque *proprietates* non accipitur ibi pro qualicumque dominio rei etiam separato à libero rei usu. neque talis domini abdicatione pertinet ad essentiam Religionis, cum nullo modo officiat perfectioni; præsertim quando iusta causa est illius domini ad tempus retinendi. parum enim æstimatur dominium rei, si non magis possis ea uti, aut de ea disponere absque Superioris arbitrio, quam si dominium non haberes, & quouis momento paratus esse debeas illud abdicare. Sicut enim dominium, quod maritus habet in corpus uxoris, non repugnat statui Religionis, sed solum usus: ita nec dominium rei, nec usus illi repugnat, nisi sit independens à Superioris arbitrio. Tertio, Quia per vota simplicia in Societate Iesv post probationem emissam, efficiuntur veri Religiosi, ut motu proprio & ex certa scientia declaravit & definiuit Gregorius XIII. in sua Constitutione, quæ incipit, Ascendente Domino, anno 1584. edita, ubi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia secularia ac regularia reddit eos qui contrarium ausu fuerint affirmare. Idem colligitur ex Concil. Tridentino sess. 25. cap. 16. de Regularibus; ubi agens de professione Novitiorum, quomodo in aliis Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis (quam & Religionem Clericorum vocat) quo, peracto biennio probationis, emittunt vota simplicia, & desinunt esse Novitij, habenturque Religiosi: ergo tacite insinuat illos fieri verè Religiosos.

Constitutio
Greg. XIII.

Probatum ex
litteris aliorum
Pontif.

Idem aperte colligitur ex aliorum Pontificum, Pauli III. Iulij III. & Pij IV. & Pij V. diplomatis; quibus Primò totum Societatis institutum & modus procedendi approbatur & confirmatur.

Deinde declarantur apostata & excommunicati omnes eius desertores; quæ declaratio falsa esset, nisi ipsi essent veri Religiosi. nemo enim in iure vocatur apostata, nisi qui religionem Christianam, vel Institutum religiosum ab Ecclesia approbatum, cui insitus erat, deserit. Neque sententia excommunicationis in iure causa desertionis cuiquam, nisi talibus infligitur.

Tertio, Istis desertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantium intercluditur, & professio in eis facta seu attentata decernitur irrita, præterquam in Religione Carthusianorum: atqui nemini, qui non sit in statu perfectionis, aditus ad statum perfectionis est intercipiendus: ergo supponebant isti Pontifices, illos iam esse in statu perfectionis. Ex quibus est perspicuum, illos sensisse, per ista vota simplicia fieri verè & propriè Religiosum. & sanè nisi ita esset, graviter illi errassent, habendo apostatarum loco eos qui egrediuntur, & excommunicationis sententiam, etiam si alium Ordinem ingrediantur, in eos proferendo, & professionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud esset quam impedire statum perfectionis, & sequelam consiliorum Christi, & pro ea hominem eicere extra Ecclesiam? Itaque de hac re non potest esse vlla dubitatio.

Quarto, Si per vota simplicia non posset quis fieri Religiosus, id esset vel quia per illa non fit traditio sui, sed solum promissio: vel quia per illa non sortitur statum immobilem: vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per solemniam. Non primum, Quia per illa fit vera traditio, ut suprà ostensum est, & Ecclesia acceptat illa, mediante Prælati, cui hanc auctoritatem dedit. Non secundum, Quia qui sic se astrinxit, non potest se villo modo illa obligatione eximere: unde ex se est perpetua & immutabilis.

Nec obstat quòd possit dimitti, & votis liberari, quia etiam professi auctoritate Pontificia votis solemnibus eximi possunt, ut cap. 40. dubit. ult. ostensum est. Ad statum sufficit, ut te ipse non possis ab ea vitæ conditione eripere; quamvis Superioris potestate, præsertim suprema, eximi possis. Confirm. exemplo serui, qui propriè est in statu servitutis, quia seipsum ab eo eximere non potest; quamvis dominus possit illum manumittere; & conjugum, qui mutuo consensu possunt ad Reli-

gionem transire, & solui obligatione mutui obsequij: sic etiam Episcopus, potest auctoritate Pontificis Ecclesiam suam deferere, & sibi soli vivere. Non tertium, Quia vota simplicia possunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, sicut solemniam.

Nec obstat quòd DD. passim requirant votum solemne, quia loquuntur de Religione secundum Ius antiquum, quo iure non acceptatur votum simplex ad statum: non tamen negat quin auctoritate Ecclesiæ acceptari possit.

De tertio, Ad essentiam status religiosi absolute non requiritur alia regula, præter eam quæ divinis mandatis & ipsis votis continetur. Ratio est, quia hæc absolute sufficiunt ut ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua non est obligatio in singulis, præsertim essentialis: potest enim quis eximi à choro, ab usu piscium, ab usu laneorum, & similibus, manente essentia Religionis. Quia tamen ob multas causas Ecclesia non consuevit huiusmodi statum approbare pro Religione, absque aliqua particulari regula, ea est necessaria, non per se, sed per accidens.

Quod ad quartum attinet; Ad statum Religionis saltem perfectum necessaria est Ecclesiæ approbatio, & votorum admissio. Unde etiam initio Ecclesiæ, Monachi per Episcopos initiabantur, ut patet ex Dionysio c. 6. Ecclesiasticæ hierarchiæ; ubi formulam huius initiationis describit: & virgines ab Episcopis velabantur, teste Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, & aliis. De quo ritu extat decretum Pij I. qui undecimus Papa fuit, c. 15. Virgines. 20. qu. 1. nec unquam fuit perfecta Religio, nisi quæ à Prælati Ecclesiæ approbata fuit. Ratio est Primò, Quia sine hac approbatione non potest esse status spiritualis supra communem statum Christianorum, sed omnes merè sunt laici, subiecti potestati seculari, nisi fortè aliqui ex illis sint Clerici vel sacerdotes, quod non competit illis per istam vitæ conditionem, sed aliunde. Religio autem perfecta est status spiritualis & supernaturalis, distinctus à communi statu Christianorum, & proinde à Christo peculiari modo descendere debet, idque mediante ipsius Vicario; sicut omnes gradus ecclesiastici, & omnis iurisdictio spiritualis; iuxta illud Apostoli ad Ephes. 4. Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, &c. Secundò, Quia votum paupertatis & obedientiæ religiosæ respiciunt auctoritatem Prælati habentis iurisditionem spiritalem: paupertas enim religiosa non potest vlla re uti, nisi dependenter à voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore spiritalem potestatem à Christo descendentem. Confirmatur, quia Religiosus obedit Prælati tamquam Christo, in eoque Christum intuetur: nimirum quia à Christo potestatem accepit, & Christi vices gerit.

Dices, Possum me alteri subicere eligendo illum in Superiorem, eique vouendo castitatem, & obedientiam, & paupertatem, &c.

Resp. Eo casu non habebit ille potestatem spiritalem, sed solum naturalem quam tu illi dedisti. sed hæc potestas non erit iurisditionis, nec poterit imponere necessitatem parendi. Sicut enim nemo habet in seipsum iurisditionem, qua se cogere, sibi que obligationem præcepti imponere queat, ita nec eam potest alteri dare. Unde solum teneberis illi præcipienti obedire ratione votis; sicut si vouisses parere eius consiliis.

Nec refert etiam si te illi subieceris, & promiseris illi te eius mandatis pariturum: quia hoc totum non dat illi iurisditionem: neque promissio illa, cum tota sit in tuum favorem, strictè obligat: quamvis ratione promissionis Deo factæ obligari possis. Denique huiusmodi priuata obedientia, ob multa incommoda & pericula plerumque improbat à sapientibus. Unde etiam in nostra Religione confessarius vetitum est ne eam admittant.

Quòd si plures in vnum corpus & communitatem coeant, possent vni potestatem ad illam regendam

9
An regula requiratur.

10
An Ecclesiæ approbatio.

Cur approbatio necessaria.

11
Obiectio.

Respon.

etiam in spiritualibus conferre; & tunc tota illa communitas, & singuli quamdiu essent pars illius communis, ei tenerentur obedire. Sed hæc potestas non esset spiritualis, sed politica, qualis est potestas Principum secularium, qui non habent aliam iurisdictionem, quam quæ illis data est à Repub. Omnis enim Resp. & omnis communitas libera, iure naturæ habet potestatem in singula membra, sicut totum in singulas partes; & hanc potestatem conferre in vnum vel duos, qui ipsam gubernent. itaque hæc potestas est omnino naturalis: atqui talis est omnis potestas, quam Superiores accipiunt ab inferioribus; etiam si ad aliquos spirituales actus imperandos se extendat. Hinc fit ut talis Superior non possit infligere poenam spiritalem excommunicationis vel alterius censuræ, & ut possit ab inferioribus ea potestate privari. quare non potest per hanc propriè Christum repræsentare, nec vices Christi gerere; cum ab ipso potestatem illam non acceperit. unde talis conditio vitæ non habebit eam connexionem aut dependentiam à Christo Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipso protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia sine hac approbatione non habet tantam immobilitatem: facile enim talis congregatio potest dissolui: ut si nolint eligere Superiorem, &c. acceptatio quoque voti non est omnino firma: quia hoc ipso, quo ille renuntiabit suo iuri, vel eo spoliabitur, subitus desinet obligari. Quartò, Quia sine hac non habet securitatem; quia facile potest continere errores, ut patet in Instituto VValdensium, qui initio formam quamdam religiosæ vitæ meditabantur, quam cum Summus Pontifex ob varios errores qui in illa continebantur, approbare nollet, se ab Ecclesia, multis hæresibus excogitatis, segregarunt. de quo vide D. Animum p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Ex quibus patet, absque hac approbatione magnum deesse Religioni ornamentum, & quamdam perfectionem non parui momenti.

An approbatio sit de essentia.

Petes, Vtrum pertineat ad Religionis essentiam?

Respondeo, Si nomine Religionis intelligamus statum & formam viuendi secundum primaria Christi consilia, omnino stabilem habentem perfectionem supradictam, quomodo passim accipitur in iure, sic approbatio Ecclesiæ potest dici pertinere ad essentiam Religionis: quia sine hac non habet tantam stabilitatem, nec potestatem spiritalem, neque eximit hominem iurisdictioni seculari: quod maximè verum est post constitutionem Conc. Lateran. quia inuentio nouarum Religionum prohibetur.

Nec obstat, quòd communiter dicatur Religio consistere solum in tribus votis substantialibus: quia hoc intelligendum est de iis, quæ requiruntur ex parte vouentis seu Religiosi: neque negatur quin necessaria sit auctoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio, sed excluduntur alie obligationes Religiosi, v.g. ad cantum, ad carniū abstinentiam: essentia enim Religionis ex parte Religiosi nihil requirit, nisi obligationem trium votorum. Absolutè tamen aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius in cuius manibus hæc vota fiunt, qui nomine Ecclesiæ debet ea acceptare: alioquin non inducunt obligationem satis firmam, nec efficiunt statum spiritalem, & exemptum à iurisdictione laicorum.

12
A quo hæc approbatio fieri debeat.

Aduerte tamen, non esse per se necessarium, ut hæc approbatio fiat immediatè à Summo Pontifice: Religionem enim SS. Antonij, Basilij, Augustini, Benedicti non videntur initio fuisse sic approbata, sed ab Episcopis, quibus tunc suberant, ipso usu admissæ sunt, non repugnante Pontifice: deinde sensim à Conciliis & Summo Pontifice laudatæ & confirmatæ. Ante admissionem Prælatorum non erant perfectæ Religiones, sed inchoatæ dumtaxat, & veluti maner.

13
Pontifex sibi reseruat approbationem.

Postea tamen Pontifices totam hanc causam sibi reseruarunt: quæ ob iustissimas rationes.

Primò, ut compescerent quorundam hominum indisciplinatum ardorem, qui nouis Religionibus seu formulis viuendi excogitandis erant intenti, quæ res

magnam confusionem & alia incommoda in Ecclesiam potuissent inuhere.

Secundò, Ne irreperet aliqua Religio errores continens, aut aliter noxia Ecclesiæ vel salutis animarum: qualis erat Religio VValdensium.

Tertiò, Quia maiores Ecclesiæ causæ Sedi Apostolicæ reseruandæ, cap. Maiores. 3. de Baptismo & eius effectu: approbatio autem Religionum, sicut & canonizatio Sanctorum, ad maiores Ecclesiæ causas pertinet. unde in Concilio Lateran. sub Innocent. III. cap. vii. Ne nimia, de religiosis domibus, sic dicitur, *Firmius probibemus, ne quis de cetero nouam Religionem inueniat*: intellige, mandando eam executioni absque Pontificis approbatione, nam paulò post multæ sunt inuentæ, & approbante Pontifice seruatz, ut patet cap. Religionum, in sexto. Idem constitutum in Concilio Lugdunensi, sub Gregorio X. ut habetur d. c. Religionum: *Religionum (inquit Concilium) diuersitatem nimiam, ne confusionem induceret, generale Concilium consulta prohibitionem vetauit. & infra: Repetita constitutione districtius inbibentes, ne quis de de cetero nouum Ordinem aut Religionem adinueniat, vel habitum nouæ Religionis assumat.*

Ex quibus sequi videtur, professionem in tali Religione fore inualem, nec obligatum iri profitemem voto paupertatis & obedientiæ. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam formulam viuendi & proficendi, nec tribuit potestatem acceptandi hoc ipso enim, quo prohibet nouarum Religionum inuentionem, & susceptionem habitus in iisdem, prohibet etiam usum illarum; & consequenter qui eam amplexi sunt, possunt illam deserere. imò videntur teneri, quamuis per bonam fidem possint excusari. Si possunt illam deserere, non tenentur voto paupertatis ac obedientiæ: quia illud ad illam vitæ formulam restrinxerunt, non intendentes se obligare ad paupertatem vel obedientiam, nisi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem.

14
An professio ibi sit inuvalida.

De castitate fortè est alia ratio, quia huius executio non dependet à Superiorum potestate & directione. Verius tamen puto esse eandem rationem, quia cum Ecclesia absolutè prohibeat talem Religionem, cur professionem in ea factam acceptet quoad castitatem? Accedit, quòd ille non intendat vouere castitatem, nisi in Religione, ut sic vouendo fiat Religiosus: & si rogetur, diceret non aliam esse suam mentem. quare cum non sit Religio, sitque ipse in eo deceptus, non videtur teneri.

Aduerte tamen, cum aliquæ ex nouis illis Religionibus in Ecclesia longissimo tempore sint permixtæ, & ipso usu quodammodo confirmatæ, non ut Religiones, sed ut pia instituta, videri professionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum simplicium: ac proinde subditos non posse redire ad sæculum sine dispensatione Episcopi qui eos ex causa à voto paupertatis, obedientiæ, ac stabilitatis loci absolueret poterit; non tamen à voto castitatis, ut ex dictis c. 40. n. 105. & 106. constat.

Habet vim votorum simplicium ex consuetudine.

Ex his patet, ad essentiam Religionis perfectæ seu completæ, per se nihil necessariò requiri præter tria vota supradicta, & Ecclesiæ approbationem seu acceptationem. Nec obstat quòd observatio votorum aliquando dicatur pertinere ad essentiam Religionis: id enim intelligendum est, vel quia essentia Religionis ad eam obligat, debitum enim & obligatio seruandi vota est Religionis essentialis: vel quia pertinet ad essentiam Religionis consideratæ in actu secundo.

15
Quæ ad essentiam Religionis pertineant.

D V B I T A T I O II.

Unde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.

D. Thomas quæst. 188. artic. 1. & seq.

Respondeo & Dico Primò, Diuersitas Ordinum religiosorum non prouenit ex aliquo quod Religioni

gioni est essentialia, ut sunt tria vota essentialia, & approbatio Ecclesie. hæc enim omnibus sunt communia. Itaque si essentialia spectentur, omnes sunt eiusdem speciei: consistit enim omnium essentia in obligatione trium votorum ab Ecclesia acceptorum.

17
Diversitas
Ordinum
Regul. ex
duobus.
1. Ex fine.
Contemplati-
vi Ordines.

Dico Secundò, Hæc diversitas Ordinum provenit ex duobus. Primò, Ex particulari fine seu functione, ad quem quisque Ordo speciatim est institutus. ita D. Thomas suprà art. 1. Quidam enim sunt instituti, ut præter observantiam votorum essentialium, potissimum se exerceat in operibus vite contemplativæ. Tales ferè sunt quos antiquiores Patres instituerunt, Antonius, Pachomius, Basilus, Benedictus, Bruno, Ordo Cisterciensium, & Cluniacensium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant solitudini, & tranquillitati, id est, unitati, quæ Deus est, sunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio est, Horas canonicas in choro pie decantare. Alij instituti sunt ad opera vite activæ corporalia: ut ad redimendos captivos, ad suscipiendos peregrinos, ad serviendum infirmis, ad defendendam Ecclesiam contra hostes fidei. hæc enim omnia sunt opera charitatis quibus tenditur ad perfectionem. unde ad eam peculiari studio obeunda potest aliquis Ordo religionis institui. Vide D. Thomam q. 189. Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vite activæ, sed spiritualia, quæ contemplationem supponunt, ut sunt Ordines mendicantium, & Societas nostra, quæ etiam inter Mendicantes auctoritate & iudicio Sedis Apostolicæ censenda est.

Mixti.

18
2. Ex mediis.

Secundò, Ex particularibus mediis & ritibus, quibus utuntur vel ad vota sua melius servanda, vel ad functionem propriam melius obeundam. Sic inter Ordines ad contemplationem institutos videmus magnam varietatem in habitu, victu, ieiuniis, aliisque piis exercitiis. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit ut diversæ sint regulæ & constitutiones Religionum, quibus hæc omnia in particulari præscribuntur. Et quamvis non numerentur à D. Th. nisi quatuor regulæ approbatæ, sub quibus omnes Ordines religiosi militant, (præter Carthusianos, qui habent sua statuta, & Societatem Iesv, quæ suas constitutiones) videlicet Basilij, Augustini, Benedicti, & Francisci: tamen singulæ regulæ proprias constitutiones adiunxerunt, quibus inter se discrepant, etiam si eandem regulam sequantur. sub regula enim D. Basilij vivunt pene omnes Græci Monachi: sub regula B. Augustini omnes Canonici regulares, Dominicani, Augustiniani, Servitæ, Hieronymiani, Hospitalarii, Cruciferi, & aliqui alij sub regula S. Benedicti, Monachi nigri, Cluniacenses, Cistercienses, Camaldulenses, Cælestini, & alij. Hi tamen omnes propriis constitutionibus regulæ superadditis, & habitu multum differunt. Vide Silvestrum, Religio 1. quest. 7.

Regule approbata.

19
Varietas Ordinum religiosorum c. Ecclesia ornamentum.

Hæc autem varietas Ecclesie est ornamento. sicut enim Reipub. politicæ est ornamento habere omnia genera officiorum, quæ iuvent & oblectant vitam istam temporalem; ita Ecclesiam, quæ est divina quædam Respublica, exornat tanta varietas officiorum & exercitiorum spiritualium ad excolendam animam & vitam spiritalem inventorum. Deinde est etiam tamè utilis, sic enim quamplurimis patet aditus ad statum perfectionis: nam qui non est idoneus ad hoc genus exercitij, v. g. ad contemplationem, est idoneus ad aliud scilicet ad actionem, & contra, &c.

20
Que Religio sit perfectior: perf. & o enim Religionis primario spectatur ex fine secundario ex mediis. Iudicatur Ordines absolute sint perfectiores, qui ordinantur ad finem intrinsecum, seu functionem perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis est vacare operibus vite contemplativæ, sunt perfectiores vis, qui operibus vite activæ; & qui non tantum contemplationi vacant, sed etiam contemplata in alios transfundunt, perfectiores sunt, quam qui soli contemplationi incumbunt. Tales sunt in Ecclesia Ordines illi, qui instituti sunt ad doc-

endum, prædicandum, & Sacramenta administranda. Primò, Quia perfectius est illuminare, quam lucere tantum. Secundò, Quia illi sunt maxime affines statui Episcoporum, quorum est alios ad perfectionem adducere. Tertiò, Quia hoc fuit officium Apostolorum, & ipsius Christi Domini. Quartò, Quia nihil potest esse excellentius, vel Deo gratus, quam studium salutis animarum: ob hanc enim Deus creavit mundum, factus est homo, tanta fecit & pertulit. ob hanc instituta Angelorum ministeria: ob hanc Evangelia, Sacramenta, & omnis ordo Ecclesiasticus. Quintò, Quia illi ex utraque vita sunt mixti, & continent excellentissimas functiones utriusque. Denique sunt humane naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum postulat, & plerumque in vno genere torpescere solet. Et quamvis vacare soli Deo videatur esse quid melius quam vacare proximo; tamen non semper melius enim est humana conditione spectata, suis temporibus vacare Deo, & suis proximo, quam semper vacare soli Deo, præsertim cum vacare proximo propter Deum, sit excellens actus charitatis in Deum, & mens humana fatiscat, si assidue in divina sit intentia. Unde D. Tho. quest. 188. art. 6. ita scribit: *Sic ergo summum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum, quæ & propinquissima sunt perfectioni Episcoporum: sicut & in aliis rebus finis primatum coniunguntur principis secundorum, ut Dionysius ait 7. cap. de div. nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius est gradus, quæ occupantur circa exteriores actiones, &c.* Rursus inter eos Ordines, qui operibus vite contemplativæ vel activæ vacant, is est perfectior, qui pluribus vel perfectionibus vacat. Denique inter eos, qui eundem finem habent, præstantior est, qui aptioribus mediis & exercitiis ad illum finem & ad vota sua præstanda utitur.

Hinc sequitur, perfectionem Religionis non esse austeritate metiendam, ut rectè D. Thomas art. 6. ad 3. quia fieri potest ut hæc austeritas minus sit conueniens ad functionem principalem, ob quam Religio est instituta; vel ut etiam impediatur mentem in spiritualibus exercitiis, quibus præcipue perfectio comparatur.

21
Non ex austeritate.

Est tamen moderata corporis afflictio, præsertim per ieiunium, utilis ad multa. Primò, Ad excutiendam molitiem animi in rebus asperis. Secundò, Ad domandam carnem & spiritui subigendam. Tertiò, Ad meditationem & amorem rerum divinarum. Quartò, ad varia beneficia à Deo impetranda, iuxta illud, *Qui corporali ieiunio vitia comprimit, mentem elevat, virtutem largitur & præmia.* vide infra lib. 4. cap. 2. dub. 10.

Vilitas moderata austeritatis.

Secundò, Neque etiam ex rigore paupertatis, ut quoddam nihil omnino, ne communiter quidem possideant, ut docet D. Thom. art. 7. tum quia fieri potest ut hic paupertatis modus non sit ita commodus ad finem illius: tum quia religiosa paupertas non postulat ut nihil communiter possideant (nam præterquam quod Dominus & Apostoli loculos aliquando habuerunt, ut colligitur Ioannis 4. 6. & 13. sanctissimi viri Religiones suas bona in communi possidere voluerunt: ut Basilus, Pachomius, Augustinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) sed ut singuli non habeant nisi necessaria, idque solum cum assidua dependentia ab arbitrio Superioris. Ceteris tamen partibus, quò maior est paupertas, eò Religio est perfectior.

22
Non ex rigore paupertatis.

Denique ad perfectionem Religionis non esse necessarium chorum (cui contrarium parum considerate insinuat Sotus lib. 10. de iusticia q. 5. art. 3. ubi dicit, Ordinem illum qui choro careat, vix mereri nomen Religionis. Primò, Quia officium divinum non minus attentè & devotè dici potest sine cantu, quam cum cantu. Secundo, Quia fieri potest ut chorus impediatur functiones principales, ad quas potissimum talis Religio est instituta; ut prædicationem, administrationem Sacramentorum, institutionem rudium, Gentilium conversionem. Unde videmus etiam in Ordine Dominicano, & alijs, primarias personas, quæ illis ministeriis vacare

23
Non requiritur chorus.

vacare possunt, passim à choro exemptas. Tertio, Etiam si Ecclesia non haberet cantum, posset tamen esse perfecta Religio. Quarto, perfectio consistit in officiis charitatis erga Deum & proximum, quæ omnia possunt sine cantu præstari. Pari modo vota essentialia, &c. pietatis exercitia non requirunt cantum. Quinto, Quia, ut inquit D. Thomas quæst. 91. 2. 2. ad 3. *diaconi & Presbyteri, quibus competit per prædicationem & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus insidere, ne per hoc à maioribus retrahantur.* & cap. 2. In sancta Romana, dist. 92. dicitur esse valde reprehensibile ut cantui vacent, qui ad prædicationis officium sunt destinati. ergo Ordo, qui huic officio incumbit, non debet habere chorum. Vnde Caietanus q. 118. art. 7. ait, ad talem Religionem non debere omnes recipi ad professionem, sed solum idoneos ad officium prædicandi, & confessiones audiendi, & ministros eorum necessarios.

DUBITATIO III.

Qui possint ingredi Religionem, qui non.

D. Thom. quæst. 88.

14
x. Episcopi.

Respondeo eos posse absolute ingredi, qui sui iuris sunt: qui autem alteri sunt obstricti, non possunt, nisi illius consensu. Tales sunt Primò Episcopi: hi enim iureiurando sunt adstricti obedire Romano Pontifici, ut patet ex forma iuramenti ipsorum; unde sine illius consensu non possunt. Idem patet ex cap. Nisi cum pridem. 10. de renuntiatione; ubi causâ ingrediendæ Religionis non permittitur Episcopis renuntiare Episcopatu, & ponuntur hæ solæ causæ, ob quas renuntiatio conceditur, nimirum *conscientia criminis, (videlicet quod etiam post poenitentiam impedit executionem officij, ut Glossa notat) debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, graue scandalum, & irregularitas.* Deinde quia sunt obstricti suæ Ecclesiæ sicut maritus uxori; unde & animam suam pro ea ponere tenentur, sicut Christus pro Ecclesiâ posuit, d. cap. Nisi cum pridem. 10. quare sicut maritus non potest deserere uxorem absque eius consensu; ita nec Episcopus Ecclesiâ absque consensu Ecclesiæ: quem consensum Pontifex, qui omnium Ecclesiarum curam habet, sibi reseruauit. Denique quia si pro arbitrio licitum ei esset Religionem intrare, posset id in magnum damnum Ecclesiæ cedere.

Aduerte tamen, si voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri potest ut id & ipsi & Ecclesiæ sit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici suum votum aperire, & copiam exequendi petere: nam sub hac conditione, *Si Pontifex concesserit*, censetur factum. unde etiam implicite vouit eidem proponere: alioquin non serium, sed illusorium votum esset. Vide Siluestrum Religio, 2. q. 8. & votum, 3. q. 3.

25
Coniuges.

Secundò, Coniuges post consummatum matrimonium cap. Quidam. 3. & cap. Placet. 12. de conuersione coniugat. unde si alter altero ignorante, vel saltem non consentiente profiteatur, alter potest coniugem repetere; & ille tenebitur redire, debitum petenti reddere; non tamen poteris exigere, sed quantum in se est seruare castitatem ut supra cap. 40. num. 82. & 84. dictum est, & patet ex duobus cap. iam dictis. Ratio est, quia Ecclesia ita interpretatur ipsius professionem, ut absolute valeat quoad seruandam castitatem, quatenus id non cedit in præiudicium alterius.

Si non voluit se absolute obligare.

Aduerte tamen, si ipse sibi conscius sit, saltem per rationes probabiles, quod dum profiteretur, non voluerit se independentem à statu religioso ad castitatem obligare, sed solum supposito statu religioso, non tenebitur à debiti petitione aut à secundis nuptiis abstinere: quia votum habuit tacitam conditionem, quæ cum non extet, cessat obligatio, non enim obligat ultra intentionem vouentis. Ecclesia tamen in dubio interpretatur illum se voluisse absolute, & quantum licite

posset ad continentiam obstringere; vade in foro conscientie idem in dubio præsumendum.

Verum autem in ceteris professio illa censenda sit irrita, an valida sub conditione, si nimirum coniux non repugnauerit (quomodo vota Religiosorum impuberum, & vxoris valida esse diximus) dubium est. Multi DD. insinuant esse validam sub conditione, & solum dici inualidam, quia est in irritum reuocabilis. Vnde si coniux illum non reuocarit ad commercium coniugale, aut adulterio commissio ius reuocandi perdat, professionem confirmari, nec posse redire ad sæculum, quamuis illa repugnante, aut dolo metuque consentiente, sit professus. Colligitur ex d. cap. Placet. 12. de conuers. coniugat. ubi sic dicitur: *Redire vero ad sæculum in eius potestate non erat, sed in potestate mariti: & ideo quantum ad ipsam, tenuit votum, quod post viri obitum tenere non desit, &c.* Idem colligitur ex cap. Constitutus. 15. & cap. Veniens 16. eodem tit. Confirmatur, quia illa professio videretur habere tacitam conditionem, si coniux non contradixerit. proficetur enim quantum in se est.

An in ceteris sit valida.

Verum contraria sententia est valde probabilis, nimirum talem professionem omnino esse irritam in foro conscientie, excepta obligatione castitatis iam dicta. Vnde etiam si vxor, quæ ignorante vel contradicente marito professus est, non reuocet illum, aut etiâ postea consentiat, non ideo conualescit professio, ut docet Sancius lib. 7. de matrim. Ratio est, quia per professionem homo se transfert in ius & potestatem Religionis. atqui is qui est in alterius potestate, non potest absque eius consensu se in potestatem Religionis transferre: id enim cederet in prioris iniuriam. ergo. Vnde nec coniux absque consensu coniugis, nec seruus absque consensu domini profiteri valide potest. est ergo professio talis irrita: sicut si seruus alteri se venderet, aut alterius obsequio se obstringeret ignorante domino, contractus esset irritus. atqui, quod ab initio est irritum, tractu temporis non conualescit. regul. 18. de regul. iuris, in 6.

Probabilius non esse validam.

Neque sufficit, si dicas, talem professionem esse conditionalem: quia supponimus absolute factam esse, quo modo iure & consuetudine fieri debet. Non enim solent conditionalis professio admitti in Ecclesia. Vnde etiam non recte dicitur habere tacitam conditionem à iure: quia contra Ius est, si aliqua conditio adiungatur, cum eius effectus non possit esse pendens. Vnde Ius requirit ætatem congruam, & annum probationis, & diligentem inquisitionem de conditione personæ, priusquam admittatur ad professionem: nimirum, quia per illam statim inducitur status immobilis. Vnde ulterius sequitur professionem non posse irritari sicut alia vota: quia non habet illam tacitam conditionem, ratione cuius alia possunt irritari, ut docet D. Thomas q. 88. art. 8. ad 4. & supra cap. 4. dubit. 13. ostensum est. Et confirmatur Primò, quia matrimonium carnale semel validum non potest umquam in irritum reuocari: ergo nec professio, quæ est matrimonium spirituale. Hæc enim in iure quoad firmitatem solent æquiparari: imò professio videtur firmitior, quia soluit matrimonium ratum. Confr. Secundò, quia si professio esset illo modo valida, deberet redire ad Monasterium vxore mortua, sicut tunc debet seruare castitatem: atqui hoc est contra cap. Quidam. 3. & cap. Placet. 12. de conuers. coniugat. ubi dicitur, *Non teneri redire.* Maior pater, quia mens vxoris non fuit irritare professionem, sed solum uti suo iure quamdiu ipsa viueret, cohabitando marito; itaque si valuit illa professio, solum fuit suspensa ad tempus: ac proinde tenebitur redire. quare cum constet non teneri redire, recte colligimus fuisse irritam. Neque etiam dici potest, illam professionem habere vim voti simplicis: quia dicto cap. Quidam, dicitur, *Tale votum non tenuit, unde ratione voti ad Monasterium non tenetur redire, &c.* Vbi aperte insinuat, fuisse irritum quoad ceteras obligationes, præter illam castitatis. Eadem locum habent, quando consensit quidam coniux, sed metu graui vel dolo inducta, talis enim consen-

Si metu vel dolo inducta consensit.

consensus non officit iuri ipsius. De metu colligitur cap. Accedens 17. de conuers. coniugat. Vnde Glossa in cap. Veniens, eodem tit. v. Captiosè asseruit, ait *licentiam profitendi minus extortam esse nullam*. idque probat ex cap. 2. Notificasti. 33. quæst. 5. De dolo docet Glossa d. cap. Veniens, v. Sponte supposuit, ubi dicit, *quod votum ex toto non tenuit, eo quod ipsa decepta licentiam marito dederit*. vnde maritum posse egredi, & adulteram recipere in gratiam.

Nec obstat, quod dolus in spiritualibus non noceat, vt ibidem Glossa v. Captiosè: tum quia id non est vniuersè verum; tum quia cessio iuris maritalis non est quid spirituale.

*Ad argu-
menta senten-
tia prioris.
Illa senten-
tia est proba-
bilis.*

Ad cap. Placet, pro sententia contraria adductum, Respondeo, Ob illud cap. sententiam illam esse valde probabilem: eamque sequitur Panorm. in illud c. n. 3. Silu. v. Diuortium, q. 14. & Angelus Matrimonium 4. n. 13. Verùm dici potest, illa verba sic intelligenda, vt *votum illud tenuerit*, non obligatione iustitiæ seu Religionis, sed decentiæ: quod apertè insinuat verbis sequentibus, ubi dicit talem inducendam vt redeat ad Monasterium, ubi bona intentione professionem fecit, non tamen cogendam inuitam. idem satis insinuat Glossa ibidem, v. In eius potestate, & v. Non cogendam, sicque optimè conciliatur hoc cap. cum cap. Quidam, eodem. quo loco vide Innocent. n. 1. ubi, vt professio ista valeat, requirit, vt maritus non reuocatus, post mortem vxoris illam ratam habeat. Dicit etiam potest, illud votum ex parte vxoris tenuisse, quia Monasterium ratione illius ius habebat illam retinendi, nisi maritus illam repeteret, quamuis ipsa cessante scandalo posset occultè recedere. Sicut fictè contraxit, potest cogi vt impleat contractum, si potest. Colligitur hæc responsio ex Glossa d. cap. Veniens, v. Spontè supposuit.

Ad cap. Constitutus, Respondeo, Ibi solùm dici, vxorem adulteram non posse maritum professum repetere: quod verum est etiamsi ante adulterium ea inuita fuisset professus. nam repetenti opponetur exceptio adulterij. In casu tamen illius cap. Si ordinatus & professus fuerat post adulterium; & ita valuit professio.

Hinc patet responsio ad cap. Veniens. Etsi enim illa dolo fuerat inducta ad præbendum consensum marito volenti profiteri, tamen quia postea commisit adulterium, amisit ius repetendi, etiamsi nondum esset professus.

Aduerte tamen, quando vxor absque dolo & metu sponte consensit, valere promissionem; vt colligitur c. Ex parte. 1. de conuers. coniug. iuncta Glossa, & cap. Agathosa. 17. qu. 2. Si tamen ipsa non vouit, poterit officio Iudicis illum repetere, ipse tamen mortua coniuge tenebitur reuerti ad Monasterium, iuxta d. cap. Ex parte, de conuers. coniugatorum.

*26
Quibus casibus possint intrare.
Possunt mutuo consensu.*

Si ipsa non vouit continentiam.

Possunt tamen coniuges ingredi Religionem duplici ratione. Primò, accedente mutuo consensu. Vxor nihilominus consentiens in ingressum mariti, tenetur etiam ingredi, si iuuenis est, vel talis vt in sæculo manenti meritò timeri possit de incontinentia. Si autem sit senex, aut certè talis vt non sit morale periculum in sæculo, sufficiet votum continentia in manibus Episcopi. vtrumque habetur cap. Cum sis. 4. cap. Vxoratus. 8. cap. Ad Apostolicam. 13. de conuers. coniugat. quod si ipsius consensu vir professus sit, & ipsa nec continentiam nec Religionis ingressum vouit, inducenda est vt id faciat: si nolit, & periculum sit incontinentia, debet Episcopus suspendere professionem viri ad vitam vxoris. vel donec ipsa faciat quod Ius postulat; & illum vxori reddere. mortua vxore redit vis professionis, & tenetur redire ad Monasterium; quia cum vxoris consensu facta sit, non potuit irritari, sed solùm ad tempus suspendi executio, cap. Consuluit. 10. cap. Ex parte. 9. de conuersione coniugatorum.

Sed quid si ipsa Iuris dispositionem sciuit cum consentiret, videlicet se non posse consentire, nisi Religionem intrare vellet?

Respondeo, Eo casu si periculum sit incontinentia, posse compelli ad Religionem, vt colligunt DD. ex c. Significauit. 18. à contrario sensu. Hoc tamen non sic intelligendum puto, vt possit cogi ad profitendum; quia nullo modo intendit se ad hoc obligare, vt suppono: & si rogata fuisset, respondisset non eam esse mentem suam; poterat enim cogitare. Ius sibi fore relaxandum: & illud cap. non loquitur tantùm de ea quæ sciuit Iuris dispositionem, sed in genere. Vnde illud intelligo, vt si periculum incontinentia sit in sæculo, possit compelli habitare in Religione seu Monasterio, ubi custodiatur: nemo enim potest cogi ad professionem, nisi qui eam promisit; vt infra dubit. 4. ostendemus.

Circa prædicta aduerte, quod sicut vxor consentiens in ingressum mariti, tenetur ingredi, vel saltem profiteri continentiam; ita etiam maritus consentiens in ingressum vxoris; d. cap. Cum sis. & cap. Quia. 25. cap. 26. Scripsit nobis. 27. quæst. 2. & hæc omnia debent fieri auctoritate Episcopi, vt habetur cap. 23. Si vir 27. q. 2. non tamen est irrita professio, si aliter facta fuerit.

Secundò, Potest alter inuito altero ingredi, idque potissimum quatuor euentis. Primò, Antequam matrimonium sit consummatum, cap. Verùm. 2. & cap. Ex publico. 7. de conuers. coniugat. Secundò, Etiam post consummatum potest vxor ingredi, iuxta probabiliorē sententiam, si vir per vim consummauit ante expletos duos menses, qui ei à Iure d. c. Ex publico conceduntur: quia ei grauem iniuriam intulit; ratione cuius non debet ipsa priuari suo iure. Paludanus in 4. d. 27. qu. 3. art. 2. Panorm. in d. cap. Verùm, de conuers. coniug. Silu. v. Diuortium, qu. 5. Fumus eodem num. 6. & alij multi, quos citat & sequitur Sanchez l. 2. de matrimonio disput. 23. num. 6. Idem dicendum contra Siluestrum, si per metum grauem extorsit: quia est similis iniuria. Tertiò, Si alter coniugum committat adulterium, innocens potest Religionem ingredi, cap. 21. Agathosa. 27. qu. 2. Idem colligitur ex cap. 15. 16. 17. de conuers. coniugat. Idem dicendum de crimine Sodomiz: vt communiter tradunt DD. in cap. Maritis, de adult. vide Couarr. de matrim. p. 2. cap. 7. §. 9. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri separatio auctoritate Iudicis, causâ cognita, cap. Porro. 3. de diuortijs, idque partim ad vitandum scandalum, partim ne possit repeti, & cogi ad redeundum. Quod si ipse quoque adulterium occultè commisit, non potest coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur; quia paria delicta mutuâ compensatione tolluntur, cap. fin. de adult. Idem dicendum, si cognito illius peccato debitum petiit, vel reddidit; quia illi censetur reconciliatus, & ius suum condonasse, 3. q. 1. cap. 1. Vide Siluestrum v. Diuortium q. 8. & 9. Quartò, si alter incidat in hæresim, & iudicio Ecclesiæ separatio fiat. tunc enim innocens non tenetur illum admittere, sed potest ad Religionem transire, etiamsi ille conuerti voluerit, cap. final. de conuers. coniugat. Si tamen non fuit facta separatio iudicio Ecclesiæ, tenetur emendatum recipere, nec potest ingredi Religionem, cap. De illa. 6. de diuortijs, & Glossa in d. cap. fin. Ratio est, quia poenæ in hæreticos statuta non sunt mandata executioni ante sententiam. vt patet ex cap. Cum secundum leges 19. de hæret. in 6. hæc autem priuatio iuris in coniugem est poena: itaque requiritur aliqua sententia. Sufficit tamen sententia declaratoria criminis, vt docet Alfonso à Castro l. 2. de iusta hæret. punit. c. 7. & Couarr. de matrimonio p. 2. cap. 7. §. 8. quia ad reliquarum poenarum executionem non plus requiritur, vt constat ex d. cap. Cum secundum leges. Idem colligitur ex cap. finali, eodem tit.

Tertiò loco, inter eos, qui non possunt ingredi Religionem, est, qui virginem sub promissione matrimonij deflorauit. Nec refert vtrum scriò an fictè promiserit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum quod alioquin illa incurreret, de quo dictum est supra cap. 10. dub. 4.

Quartò, serui non possunt capeffere statum Religiosum absque consensu dominorum, cap. Si quis. 17. quæst. 2. quia quoad actiones viles seruus totus est domini

27
Si sciuit Iurum
statutum.

28
Dravitus: 16
netur etiam
ingredi.

29
Potest altera
inuito ingre-
di in 4. euen-
tia.
Si per vim
consumma-
uit.

Adulterium.

Hæresis.

30
Qui vinci-
nem deceptis.

31
4. Serui.

domini. unde furtum sui faceret, si se illi subtraheret. quare etiam si professionem fecisset, esset domino petenti restituendus. teneretur tamen tunc seruare castitatem; (si tamen intendit se ad illam absolute & independenter à statu Religionis obligare) quia ad hanc se potuit obstringere domino invito: non cetera; quia professio quoad illa fuit invita. Hoc intellige de seruo, qui talis manet, non de eo, qui per fugam ad suos libertatem est consecutus.

Aduerte tamen, non esse restituendum, si triennio quæsitus non est, ut habetur d. c. Si quis tunc tamen iusta compensatio domino facienda est, ne damnum inde capiat; ut notat Glossa in d. c. Si quis. Hoc autem triennium numerandum est non à tempore quo dominus rescuerit vbinam seruus existat; ut vult Siluester Religio 2. q. 3. & alij, quos ipse citat, se ab inchoato anno probationis, ut Glossa tradit, & ex d. cap. Si quis, colligitur.

34
Qui non
soluendo.
Quinto, Qui creditoribus non est soluendo: hic enim non potest ingredi, si intra paucos annos manens in sæculo possit satisfacere, æquitas enim non patitur; ut cum damno aliorum ingrediatur, si illud absque graui incommodo aliquandiu in sæculo manens potest impedire. Si autem non est probabilis spes satisfaciendi intra illud tempus, vel manendo diutius in sæculo, incurreret notabile periculum salutis, potest ingredi, relinquendo bona sua creditoribus diuidenda pro rata. vide sup. c. 16. dub. 3. D. Tho. q. ult. art. 6. ad 3. aperte docet, non teneri in sæculo remanere ut soluat, sed sufficere si bonis presentibus cedat creditoribus: quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. Idem tenet Siluester Religio 2. q. 4. ubi pro hac sententia citat Palud. Videricum, Archidiac. Summam confessorum, Innocentium, Raynerum, & Hostiensem. In eadem sententia sunt ceteri Summistæ, Astiensis, in Summa l. 6. tit. 19. q. 6. Angelus v. Religiosus num. 6. Rosella Religio 2. n. 5. Fumus v. Religio nu. 5. unde hæc sententia est probabilis. Vide Medinam C. de restitut. q. 3. causa 8. ubi pro vtraque sententia rationes adducit. Si obstrictus debitis admissus fuerit, non tamen idcirco obligatur Monasterium, nisi quatenus ex ingressu factum est locupletius.

33
6. Quæstiones.
Sexto, Qui reddendis rationibus sunt obnoxij, quia illorum persona est ad illam functionem obstricta, estque solum vna actio transiens: secus ad aliquod officium longo tempore obeundum se obstrinxit, v. g. ad docendum aliquot annos, ad seruandum perpetuo in hospitali, ad Remp. administrandam. In his & similibus contractibus videtur exceptus status perfectionis, unde intelligitur tacita conditio, Nisi Religionem ingressus fuero, non enim illi contractus ita interpretandi sunt, ut censetur promissor sibi aditum ad statum perfectionis voluisse intercludere: id enim magnæ esset insipientiæ. Unde etiam si iuramento sint confirmati, nihilominus potest intrare, quia iuramentum sequitur naturam promissionis, & actus super quem cadit, ut dictum est c. 17. dub. 7. Vide Siluestrum Religio 2. q. 5.

34
7. Titus, &c.
Septimo, Filius non potest intrare Religionem, si parens eius graui egestate prematur & ipse nequeat illi, nisi manendo in sæculo, providere. Ratio est, quia iure naturæ tenetur eo casu parentem alere. Ita DD. Th. q. ult. a. 6. & quodlib. 3. a. 16. Idem dicendum de parente, si filius simili necessitate prematur. Non tamen est ea obligatio erga fratres & sorores, quia non est inter illos vlla dependentia, sicut inter parentes & proles, parens enim proli alimenta debet iure naturæ, quia est factus eius, cui dedit esse, unde debet ei conseruationem & educationem; donec se possit iuuare, ut videmus in animalibus. Item est veluti pars ipsius, unde debet illi alimenta sicut sibi ipsi. Filius parenti, quia est principium ipsius & radix unde accepit esse: quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter se illud vinculum.

Illud tamen quod dictum est, Filium non posse Religionem intrare patre multum egente, limitandum est, nisi

forte ita res sint constitutz, ut non possit diutius in sæculo sine dispendio salutis, id est, absque probabili periculo peccati mortiferi, remanere, quia non tenetur causâ parentis se tali periculo exponere. Ita Siluester Religio 2. q. 7. ex Richardo.

Si filius parente in graui necessitate constituto professus fuerit, tenetur egredi, si aliter ei subuenire non potest: quia ingredi non poterat, obligatione subueniendi iam contracta. Ita Nauarrus cap. 14. num. 14. & comment. 3. de Regularibus, num. 45. & Ioannes Maior in 4. d. 38. q. 2. professio tamen non est irrita, sed suspenditur executio donec parenti prouiderit. Si verò inciderit parens ex improviso in hanc egestatem post filij professionem, non tenetur filius egredi, nec verò potest repugnante Prælato. Ita D. Thomas quodlib. 3. art. 16. & 2. 2. q. 101. artic. 4. ad 4. Caietanus ibidem, Siluester supra. Ratio est, quia iam mutauit statum, nec subest amplius patriæ potestati; sed Prælati: unde illi obligationi superuenienti non tenetur satisfacere, nisi quantum potest saluo statu. Sicut si esset coniunctus matrimonio, non teneretur deserere uxorem, ad subueniendum patri. Hoc intellige de egestate non extrema, sed minori, in qua potest vtrumque viuere, licet multa incommoda perferat: si enim esset extrema, teneretur filius omni modo subuenire, etiam egrediendo Religionem, petita tamen prius licentia, etsi non obtenta: quia id etiam externo in pari necessitate præstare deberet.

Dixi supra, non teneri egredi; quia etsi non teneatur, tamen potest, obtenta licentia à Prælato. Hoc tamen casu non potest deserere habitum, nisi forte in habitu non posset succurrere, de quo vide Nauarrum comment. 3. n. 44.

Octauo, Pueri non possunt Religionem ingredi sine consensu parentum, vel tutorum, ante annos pubertatis: quia subsunt illis quoad vitæ dispositionem. Vbi verò ad annos pubertatis peruenerint, efficiuntur sui iuris in iis quæ ad statum vitæ pertinent. unde possunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus; etsi ante 16. annum completum non possint professionem facere. de quo vide D. Thomam quæst. 88. art. 9. & 10. a. 4. & q. ult. art. 4. & Hieronymum Platam de bono status Religiosi.

Supradictis exceptis, ceteri liberè possunt Religionem intrare, quia ab alterius consensu non pendent, potest tamen esse aliquod impedimentum ex parte Religionis, idque vel ratione iuris communis, vel ratione propriarum constitutionum. Ratione iuris communis, ut si Monasterium vel domus non possit plures commodè alere ex suis redditibus vel consuetis elemosynis. Ita Concilium Trid. sess. 25. cap. 4. Imò si Monasterium est foeminarum, viuens ex redditibus, receptio est irrita, si plures recipiantur, quam sine penuria possint sustentari, cap. Periculoso. §. Sanè, de statu Regul. in Sexto. Huic tamen incommodo solet occurrì per dorem, quam communiter exigunt huiusmodi Monasteria, de qua supra cap. 35. dub. 12. & 13.

Illegitimus quoque non potest admitti in Religionem in qua pater eius siue ante siue post natiuitatem professus fuerit, si adhuc si superstes, ut habet Gregorius XIV. in sua constitut. in qua ea, quæ Sixtus V. statuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos iuris communis.

Ratione propriarum constitutionum excluduntur à quibusdam Religionibus, homicidæ, infames, nati ex Iudeis, &c.

DUBITATIO IV.

Utrum aliquis possit compelli ad Religionem.

38
R Espondeo, Neminem posse compelli, nisi qui expressè vel tacitè seipsum sponte obligauit. Probatum Primo, Quia quisque in statu vitæ deligendo est sui

Si professus fuerit dum parens est in graui egestate.

Si in extrema.

35
8. Pueri.

36

Impedimentum à Jure.

37
Illegitimus.

38

Neminem posse compelli.

sui iuris: non enim par est ut tantum onus ex alieno arbitrio pendeat. Secundò, Nemo potest compelli ad religionem Christianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tamquam necessariam ad salutem: ergo multò minùs ad statum vitæ religiosæ, quem Deus omnibus liberum esse voluit, quique ad salutem non est necessarius. vide suprà cap. 40. dubitat. 8. Tertiò, Quia hic status est eius conditionis ut non possit ei satisfieri nisi quis sponte sua, & ex interno affectu illum colat & seruet: magis enim pertinet ad internam reformationem affectuum, quàm ad disciplinam externam. Quartò, Quia eius excellentia & sublimitas postulat, ut sponte & ex amore non compulsione externa, suscipiatur. Vnde contra dignitatem eius esset, si quis aliàs non obligatus cogeretur hunc statum suscipere. Ob eamdem causam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Christianam: utilitas enim & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abundè sufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur, qui potest capere capiat. Denique si hic status inuitis imponi posset, & obligatio ad illum extorqueri, cederet in maximum animarum laqueum; quia vota Religionis non nisi à volentibus & animo benè ad illa affectis, seruari possunt.

Hinc Concilium Trid. sess. 25. de Reg. c. 16. 17. & 18. ut libertati ingredientium consuleret, & omnem coactionem arceret, statuit sequentia:

Primò, Cap. 16. *Ut nulla renuntiatio aut obligatio facta ante professionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiusvis pia causa valeat; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij, idque intra duos menses proximos ante professionem, & ut etiam sic facta non sortiatur effectum suum, nisi secuta professione, aliter facta, etiam si cum expressa huius fauoris renuntiatione, etiam iurata, sit irrita nullius effectus.*

Secundò, *Ne ante professionem, excepto victu & vestitu Nouitij vel Nouitiæ illius temporis, quo in probatione est, quocumque pretexto à parentibus vel propinquis aut curatoribus eius, Monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur, idque præcipit dantibus & recipientibus sub pena anathematis.*

Tertiò, *ut abeuntibus ante professionem, omnia quæ sua erant, restituantur.*

Quartò, Statuit c. 17. *ut puella non suscipiat habitum nisi duodecim annis sit maior, nec emittat professionem, nisi Episcopus, vel eo absente aut impedito, eius vicarius, aut aliquis eorum sumptibus ab eis deputatus, diligenter explorauerit virginis voluntatem, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Prefecta autem tenetur Episcopum de tempore professionis unum mensem antè certiores reddere: si omiserit, est suspensa ab officio quandiu Episcopo videbitur.*

Quintò, Cap. 18. *Anathemati subiicit omnes quacumque dignitate fungentes, qui quomodocumque coegerint aliquam virginem vel viduam, vel aliam mulierem inuitam (præterquam in casibus in Iure expressis) ad ingrediendum Monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque Religionis: vel ad emittendam professionem. Item qui consilium, auxilium, vel fauorem dederint. Denique qui consensu, eiudem alicui præsentiam vel consensum vel auctoritatem interposuerint.*

Sextò, *Anathemati subiicit eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impediuerint.*

Circa prædicta, maximè circa primùm, secundum, & tertium, Notandum est Primò, Non prohiberi testamentum: quia non est renuntiatio vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cum nullam vim habeat ante professionem. Idem dicendum de omni alia dispositione conditionali, collata in tempus professionis.

Secundò, Et si Concilium non loquatur expressè nisi de renuntiatione & alienatione Nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta est ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet, hæc enim potest non minùs cogere ad Religionem, quàm ea, quæ facta est in nouitiato. Vnde etiam censetur facta in fraudem huius Canonis.

Tertiò, id non habere locum in Societate IESV; nam Concilium expressè excipit Societatem his verbis: *par hæc tamen sancta Synodus non intendit aliquid IESV innouare aut prohibere: quia Religio Clericorum Societatis IESV iuxta primum eorum institutum à S. Sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesia inferuire possint.* Itaque, ante ingressum validè potest quis disponere in quacumque causis. Ingressus etiam potest disponere, sed iuxta formam in constitutionibus præscriptam, & à Sede Apostolica confirmatam, quam Concilium hic apertè approbat. Societas tamen nullum ius ad bona suorum prætendit.

Circa Quintum, ubi dicitur, *præterquam in casibus Iure expressis.* Notandum est, Iure excipi, Primò, Eos, qui sponte Religionem voverunt: hi enim compelli possunt ut votum impleant: sicut is, qui sponsalia contraxit, potest compelli ut procedat ad matrimonium. Deinde quando coniux conscius dispositionis iuris, consensit ut aliter profiteatur Religionem, vel sacros Ordines suscipiat, tunc enim compelli potest ut ingreditur Monasterium, eo modo, quo suprà dub. 3. n. 27. dictum est. Tertiò, qui crimen aliquod commiserunt; ob quod iubentur detrudi in Monasterium. hi quoque non tenentur profiteri, sed solum poenitentia opus impositum peragere, ut ex supradictis colligitur. Et confirmatur Primò; Quia nemo potest in poenam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò, Quia status supernaturalis non potest habere rationem poenæ, cum requirat liberam electionem, poena autem sit contra voluntatem. Itaque solum ibi præcipitur inclusio & alia opera poenitentia eidem imponenda.

D V B I T A T I O V.

Ad quid teneatur qui vovit ingredi Religionem.

Notandum est, posse voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primò, Indeterminatè, ut cum eo animo voues, ut si non admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secundò, Determinatè, ut si dum voues, non determines hunc vel illum Ordinem, sed tamen non intendas ingredi nisi vnum, quem habita matura deliberatione. seliges. In particulari verò, cum certus aliquis Ordo ab initio deligitur.

Qui primo modo vouit, hic si non admittitur, in vno Ordine, debet tentare alium, idque ad tres, vel quatuor, prout expressè vel tacitè intendit. ita Silvester Religio 2. qu. 16. Sorus lib. 7. de Iustitia qu. 2. ar. 1. ad 3. & alij. Dico tacitè; quia spectanda hic est etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuisset responsurus. Si in Ordinibus suæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciæ, nisi fortè id intenderit. In dubio non præsumitur intendisse, quia est insolitum, ut quis ita se Religionis ingrediendæ velit obstringere, ut non admissus in Ordinibus suæ prouinciæ, teneri se velit ad foris extra patriam sollicitandum. Si talis in probatione deprehendit se ad hunc ineptum, idèque egressus fuerit, tenetur probare alium. si verisimile est illum fore accommodatiorem, secùs si bona fide non speratur melior successus.

Qui secundo modo vouit, non tenetur ingredi nisi illum, quem post delegit, non enim mens eius fuit ad amplius se obligare. vnde si in probatione deprehendit se ineptum, non tenetur alium tentare, sed manet liber à voto. Si vno loco illius Ordinis receptus non fuit, tenetur tentare duo vel tria alia loca eiusdem Ordinis, si tamen spes est admissionis. Secùs si nihil vel parum spei, quia non tenetur tentare, nisi cum spe probabili, nec ad amplius censetur se voluisse astringere. Itaque cessat obligatio voti, cum ex parte sua fecerit totum illud, ad quod tali voto se intendit obligare. Nec refert quòd non sit ingressus, quia non vouit ingressum.

39
Decreta Concilij Trid. circa professionem & renuntiationem bonorum.

Renuntiatio Nouitiorum irrita.

Puellarum ingressus.

Excommunicantur cogentes mulierem ingredi Monasterium.

Impedientes mulierem ingredi Monasterium.

40
Testamentum.

Renuntiatio conditionalis.

Renuntiatio facta ante nouitiatum.

Ob crimen nõ potest ad professionem compelli.

43
Dupliciter vouetur, Religio in genere.

Si vouit in genere primo modo.

Si secundo modo.

absolutè, sed sub hac tacita conditione, Si admittatur; quæ conditio non est in ipsius potestate, nisi quatenus pendet ab ipsius sollicitatione, unde si per hanc posita non fuerit, censetur impossibilis.

44.
Si tertio modo
vult.

Qui tertio modo vult, nempe determinando à principio particularem locum, si ibi non recipiatur, non tenetur alia tentare, sed absolutè cessat votum, quia conditio sub qua vult ingredi, non extat, nec est in ipsius potestate ut extet.

Quatuor ob-
seruanda.

Si repulsus ob
impedimentum
temporale.

Hic tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali tenebatur, ob quod repulsus est, obligatur eo cessante se rursus offerre: quia solum videtur dilatus ad tempus. Secus si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante: quo casu non tenetur, etiamsi postea illum reuocent, quia non videtur ipsius intentio fuisse se ulterius obligare, se absolutè repelleretur: alioquin semper deberet manere incertus & suspensus.

Si ipse est
causa impe-
dimenti.

Secundò, Si culpâ suâ impedimentum obiecit ne reciperetur, tenetur illud quantum potest tollere, & serio adlaborare ut recipiatur, quia qui vult ingredi, tacite etiam vult opportuna media ad hoc adhibere, & impedimenta quantum in se est amovere: alioquin non serio, sed delusoriè videtur Deo promississe.

Non tenetur
in seculo ser-
uare ea quæ
sunt Religio-
nis.

Tertiò, Qui repulsam tulit, non tenetur in seculo seruare ea, quæ sunt Religionis, paupertatem, castitatem, obedientiam, &c. quia hæc non vult, sed solum vult se hæc voturum si admittitur. Unde nec admittitur ad hæc tenetur, sed solum ad votum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui vult suscipere Ordinem sacrum, non tenetur ad horas, nec ad castitatem, priusquam Ordinem illum susceperit. Ethnicus quoque etsi teneatur ad religionem Christianam, non tamen ad Sacramenta Eucharistiæ vel poenitentiae, antequam religionem illam cum Baptismo susceperint. Hinc fit ut si quis post votum Religionis duxerit uxorem, & consummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum, quia nondum tenetur vinculo seruandæ castitatis. ita Caietanus q. 88. art. 3. Nauarr. cap. 12. num. 47. Sotus supra, & alij. mortua tamen uxore tenetur Religionem ingredi, nisi forte per ætatem vel corporis dispositionem factus sit ineptus, aut non possit difficillimè duriorē illam vitæ rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez cap. 44. Idem dicitur docuisse Franciscus Victoria. & ratio est, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, se voluisse ad hoc obligare, ad cautelam tamen expedit petere dispensationem, quia nemo securus Iudex in sua causa.

An mortua
uxore teneatur
intrare
Religionem.

Si essentialia
non seruatur.

Quartò, Qui vult ingressum certi Monasterij, ubi essentialia non seruantur, non tenetur ingredi, si non sit spes breui futuræ reformationis, quia est ei periculum peruersionis. Nec refert etiamsi habeat propositum omnia integrè seruandi, quia usus communis consuetudinis facile abripit mentem. Excipe tamen, nisi sentiret se adeò firmum ut prudenter putet sibi non esse probabile periculum, quin potius speret se alios conuersurum. vide Nauarrum cap. 12. n. 46. & Maiorem in 4. d. 38. q. 2.

45.
Si non ad-
mittitur nisi
ob laicos.

Petes Primò, Quid si non admittatur, nisi ad statum laicorum?

Respondeo, Spectandam esse tacitam vel expressam mentem ipsius: si enim solum cogitauit de statu sacerdotum cum voueret, vel ita erat affectus, ut si rogatus fuisset, nolisset nisi ad illum statum in Religione suscipiendum se obligare, non tenebitur ex voto ad statum laicorum. Si dubium sit, spectanda est conditio & cursus vitæ, & qualitates personæ, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter literati, & studiosi adolescentes præsumuntur intendisse statum sacerdotum; milites & mechanici statum laicorum.

Si vult per-
seuerare.

Petes Secundò, Quid si non solum vult intrare, sed etiam profiteri & perseuerare?

1. Sententia,
an differre.

Sunt duæ sententiæ. Prima est, Hunc non obligari ad amplius quam eum, qui solum vult ingredi: hoc est, ad bona fide probandum an ea vitæ norma ipsi sit

conueniens; & si deprehendat eam minùs congruere, asperitatem vel aliam causam, non teneri. Ita Sotus l. 7. q. 2. art. 1. ad 3. & Ioannes Penna apud Lopezium cap. 45 & aliqui recentiores. Probatur Primò, Qui vult ingredi Religionem, etiam tacite vult perseuerantiam, nam ingredi Religionem est fieri Religiosum: hoc autem perseuerantiam includit: ergo est eadem ratio vtriusque voti. Secundò, Votum ingrediendæ Religionis ex dispositione iuris includit hanc tacitam conditionem, Si bona fide deprehendero in probatione eam mihi conuenire; ideo enim constitutus est annus probationis: atqui eandem includit votum profitendi, quia vouens non intendit hoc votum exequi nisi secundum iuris dispositionem, ut edo privilegio anni probationis: alioquin frustra esset probatio. Tertiò Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 15. de Regul. irritam decernit professionem ante annum probationis impletum, ne videlicet adimatur Nouitio potestas retrocedendi, si intra annum deprehenderit formam illam viuendi sibi non congruere. Idem confirmatur ex cap. 16. ubi omnes renuntiationes suspendit in tempus professionis. Ex quibus videtur colligi, mentem Concilij esse, ut nemo possit se absolutè Religionis obstringere ante professionem; sed omnem talis voti promissionem intelligendam conditionaliter; nimirum, Si bona fide deprehendero illum Ordinem mihi conuenire.

Hæc sententia est probabilis, & iuxta illam qui vult perseuerantiam, potest egredi: si bona fide in probatione putet sibi eam non esse accommodam.

Contraria tamen est probabilior; quam expressè tenet D. Thomas 2. 2. quæst. ult. art. 4. in corp. Caiet. ibid. *Contrarium probabilius.* Navar. cap. 12. num. 47. & alij.

Probatur Primò, Qui dicit, Voueo ingredi Religionem, & in ea profiteri vel perseuerare, amplius intendit promittere Deo, & se magis obligare quam qui more consueto vult solum ingredi. cur enim hoc addat, nisi ut præscindat sibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret dispensationem in voto Religionis, & non exprimeret se vouisse non solum Religionis ingressum, sed etiam perseuerantiam, subreptitia censeretur dispensatio, ut docet Nauarrus supra: ergo est amplius.

Tertiò, Etsi non possit quis ante exactum annum probationis obligari professione ad perseuerandum in ea Religione, potest tamen se obligare voto simplici: nusquam enim tale votum redditur irritum, nec restringitur, ut vim non habeat in euentum si aliquid in Religione displicuerit.

Quartò, Qui vult se ingressurum Religionem, solum duo censetur promittere, nempe bona fide probare, & si in probatione deprehenderit eam sibi conuenire, profiteri. unde si bona fide iudicet eam sibi minùs conuenientem, ob illius asperitatem, vel ingenium suum præfractius, vel quia metuit inconstantiam, non tenetur, ut docent Caietanus & Nauarr. supra. Imò non tenetur, si modus ille viuendi displiceat, ut Nauarrus ait: vel si ob aliquam causam non sit gratus, ut vult Caietanus. Quod tamen intelligendum est, si displicentia illa sit ex causa iusta, vel non possit facile superari. Item nisi amplius, vouendo intendisset: tacita enim intentio potissimum in huiusmodi expendenda. In dubio tamen non videtur amplius intendisse, quam quod dictum est. Qui verò etiam perseuerantiam vult, videtur se ita voluisse obstringere, ut non possit egredi villo modo, si iudicaretur idoneus, & ratio vouendi esset tolerabilis; nam tantum se obligat quantum potest: ergo nisi tanta sit difficultas ut censeatur intolerabilis, & votum per se cesset ratione impossibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur. poterit tamen in hoc voto dispensare Episcopus, ut docet Sancius lib. 8. de matrim. disp. 9. n. 18. quia hoc non est dispensare in voto Religionis, sed in modo exequendi.

Qui vult perseuerantiam.

Ad primam rationem alterius sententiæ: Qui vult solum ingredi Religionem, non censetur se obstringere ad perseuerantiam, nisi sub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conuenire. Ita que

Si ob aliquam causam minus conueniat, non tenetur. alter verò obligat se absolute, modò sit idoneus: quamuis enim ob aliquam causam minus conueniat, paratus est id incommodi tolerare.

Ad secundam: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum est ex parte sua. non tamen frustrà ei conceditur probatio; tum quia debet innotescere Religioni, ut sciant verum ipsis conueniat; tum quia debet experiri an possit formulam illam viuendi perferre.

Ad tertiam: Concilium non adimit potestatem sese obligandi voto simplici ad perseuerandum: sed solum voto solemni.

47 Quæ diximus, pertinent in genere ad quosuis qui Religionis votum habent. Sed peculiaris difficultas est de coniugibus voto Religionis obstrictis, quid possint, quid non possint; & ad quid teneantur.

Si coniux votum Religio- nis habeat. Si vouit ante consumma- tionem. Dico Primò, Qui ante consummatum matrimonium vouit ingressum Religionis, non potest illud consummare siue petendo, siue reddendo. Ratio est, quia consummando redderet se impotentem implendi voti: semel tamen matrimonio consummato, potest liberè reddere, & etiam petere: quia id non est contra eius votum; nec voti executioni impedimentum obicit, cum hæc ei facta sit impossibilis. simulatque tamen ei liberum erit exequi, tenebitur, ut si coniux simul velit conuerti, si contingat coniugem committere adulterium, si ob suum adulterium repudietur à coniuge, & licentia ingrediendi tacite vel expresse detur, si contingat coniugem damnari hæreseos, vel mori.

Si vouit post consumma- tionem. Dico Secundò, Si consummato matrimonio coniux, v.g. maritus vouit Religionem, vel id fecit absque consensu vxoris, vel cum consensu. Si absque consensu vouit, vel intendit statim implere; & sic votum est irritum; quia de re illicita: vel non restrinxit suum votum ad certum tempus, & ita præsumendum est, illud referri ad tempus, quo libera erit executio. Non enim præsumendum peruersè factum, quod rectè fieri potuit. Si cum consensu eius vouit, valet votum; non tamen inducit obligationem exequendi absolute, sed sub conditione, si nimirum vxor præstare voluerit quæ Ius requirit, id est, ingredi Religionem, si est iuuenis, vel talis ut in eam cadere possit suspicio incontinentiæ; aut vouere castitatem in sæculo, si est vetula, & expers periculi. itaque hoc votum habet tacitam conditionem à Iure: Ius enim non aliter permittit huius voti executionem. Vnde si vxor postea nolit ea præstare quæ Ius requirit, maritus non obligabitur, quia deest conditio Iure requisita. Secus est in professione. hæc enim semper fit absolute. vnde statim valet, vel est irrita, ut patet ex dictis dubit. 3. Quod si maritus eo casu ingressus fuerit, & professionem fecerit, valebit professio, et si contra Ius facta sit. multa enim non rectè sunt, quæ facta tenent, ut patet cap. Ad Apostolicam. 16. de Regular. & transact. Ita docet Glossa in cap. Ex parte. 9. de conuers. coniugat. Verum verò eo casu sit restituendus vxori, dubium est.

Si professus fuerit. An vir sit restituendus. Videtur non restituendus, sed ipsa potius compellenda ad Religionem: nam consentiendo in ipsius ingressum, videtur tacite vouisse Religionem, & ita sentiunt multi DD. de ea quæ Iuris ignara non fuit; ut supra dubit. 3. dictum est. Valdè tamen probabile est, quando vxor quæ consensit, non potest induci ad vouendam continentiam, vel Religionem ingrediendam, virum etiam professum ipsi esse restituendum. ita habetur expresse cap. 1. de conuers. coniugat. Dicimus quod nisi vxor ad Religionem transierit, aut perpetuam castitatem seruare promiserit, vir potest & debet de Monasterio reuocari. Nec distinguit, sicut nec alij Canones vsquam distinguunt, inter eam quæ sciuit Ius, & quæ ignorauit. Vnde sequitur, etiam si ipsa illum non repetat, tamen esse restituendum. Si tamen ipsa vouit castitatem, non debet ei restitui, ut ex d. c. 1. aperte colligitur. sed ipsa, si iuuenis sit, concludenda est in monasterio ad custodiam. si autem vouit ingressum Religionis, compellenda est ut exequatur.

Dico Tertio, Si consummato matrimonio pari consensu & ex pacto vouerunt ingressum Religionis, valet votum. si tamen alter reuolat, alter non tenetur exequi: tum quia Iure non potest alter absque altero statum mutare, ut patet ex dictis: tum quia tale votum habet tacitam conditionem, si coniux perseuerauerit in proposito. Itaque etiam si cōtingeret alterum qui resiliit mœchari, alter tamen non obligaretur: quia conditio sub qua votum obligabat, non extat. Cum enim sic ex pacto vouens, mens illorum non est se obstringere seorsim & independentiter ab altero: sed utroque statum mutante, sicut Ius præscribit, neque præsumuntur aliud intendisse, nisi de ea intentione constet. Hoc tamen quod de mutatione status dicitur, intellige, quando uterque Religionem vouit. Si enim ex mutuo consensu vxor voueat continentiam tantum, & maritus Religionem vel Ordinem sacrum, adhibenda est distinctio. Si enim vxor sit vetula, id est, sexagenaria, & expers periculi, utriusque votum erit validum, & vir poterit votum suum exequi, etiam si vxor suum seruare nolit. Ratio est, quia quando est vetula, Iure non requiritur aliud ab vxore, quam ut continentiam voueat. hoc enim sufficit, ut virum à suo iugo absoluat, & sui iuris efficiat. Si autem erat iuuenis, neutrius votum obligabit: non viri, quia Iure non potest ordinari secundum veriore sententiam, nisi vxore vouente ingressum Religionis. quamuis enim id Iure non sit expressum, nisi de vxore eius qui promouendus ad Episcopatum, de qua id dicitur cap. Sanè, de conuers. coniugat. tamen de vxoribus omnium qui sacris initiandi, colligunt id DD. ex eo quod non minor, sed maior sit ratio, cum vir promouetur ad Ordinem sacrum in sæculo, quam cum ipse ingreditur Religionem: ob maius periculum incontinentiæ ex libera conuersatione cum vxore manente in sæculo. Itaque si vxor debet ingredi Religionem, ut vir possit ingredi, potiori ratione debet ingredi, ut vir possit ordinari. Non etiam obligat votum vxoris: quia pendet ab obligatione viri, cum sit respectuum: habet enim se per modum contractus. Facio ut facias. Vnde si viri votum non obligat, nec vxoris.

Aduerte tamen, non esse improbabile, utriusque votum valere: quia probabile est, cum agitur de ordinatione viri, sufficere votum continentiæ vxoris in sæculo, ut colligitur cap. Coniugatus, iuncta Glossa in fine. Secus cum agitur de ingressu viri in Religionem, propter expressos textus in contrarium.

Petes, Verum in prædictis euentis possint coniuges petere & reddere debitum? Respondeo, non esse dubium quin possint, quando communi consensu vouerunt ingressum Religionis. tunc enim vsus coniugij nullo modo repugnat voto, nec impedit eius executionem. Nec refert, etiam si matrimonium nondum erat consummatum. quia etiam eo consummato possunt ingredi. quod si vxor tunc nolit, peccat mortiferè, sed maritus excusatur, quia per ipsum non stat, quod minus fiat executio. Similiter possunt, quando vxor vetula vouit continentiam, & maritus susceptionem Ordinis sacri: quia cum votum vxoris sit respectuum, referenda est eius executio ad tempus quo maritus ordinabitur. ita Sancius lib. 9. de matrimon. disput. 37. num. 7. præsumitur enim, etsi nunc votum faciat, vouere solum seruare castitatem in futurum, si vir ordinatus fuerit. vnde est pendens à conditione futuri, quæ si non extiterit; euanescit votum. itaque ante implementationem conditionem non obligatur. hoc intelligo, nisi ipsa expresse aliud intenderit. In prædictis tamen casibus non tenetur reddere debitum; quia videntur renuntiasse iuri exigendi & cogendi, hoc ipso quo dederunt sibi mutuo potestatem mutandi statum ad perpetuam continentiam: imò plerumque etiam expresse hæc renunciatio fieri solet. Vide cap. Dudum. 20. de conuers. coniugat.

Dico Quarto, Quando ante consummatum matrimonium communi consensu vouerunt, vxor continentiam, maritus ingressum Religionis, si vxor erat vetula

48 Si pari consensu vouerunt.

48 Si vxor voueat continentiam & vir Religionem.

48 An possint petere debitum.

49 Si vxor continentiam, maritus Religionem.

55 2 vetula

verula, non impediuntur petere & reddere debitum: si autem sit iuuenis, vir nec potest reddere nec petere.

Prior pars patet: Quia vir nondum tenetur voto castitatis, nec actu coniugali redditur impos voti: votum enim continentie vxoris cum renunciatione expressa vel tacita iuris coniugalis sufficit, ut possit ingredi Religionem, etiam consummato matrimonio. Similiter vxor non tenetur seruare castitatem ante mariti ordinationem vel professionem, ut ostensum est.

Altera pars probatur: Quia maritus consummando matrimonium reddit se inhabilem ad votum suum præstandum. nam votum continentie vxoris iuuenis non sufficit ut consummato matrimonio possit maritus Religionem capessere. Imò non potest vxor eo casu debitum reddere marito petente, si nondum expletum est tempus constitutum exequendo voto. quia efficeret illum inhabilem executioni voti, & aliàs nullum ius habet ad illum actum, quamdiu maritus non est in mora præstandi sui voti. quod si tempus arbitrio prudentis effluxerit, ita ut maritus incipiat esse in mora, & monitus nolit ingredi, poterit vxor reddere debitum petenti, & etiam petere: quia marito nolente ingredi iuxta conuenta, soluitur ipsa voto, nec tenetur diutius expectare, sed potest uti iure suo. Ita Sancius supra n. 8. Mora enim mariti ita illam eximit voto, ut amplius non obligetur. alioqui posset illam maritus semper suspensam tenere, & cogere sine fine expectare. Si tamen velit, potest ei negare debitum. quia potest velle ut stetur contractus, quo maritus iuri suo renuntiavit.

Porro consummato semel matrimonio, vir non potest ingredi vxore iuvene iuncta; quia & ipsa simul ingredi deberet, ad quod cogi non potest, cum non promiserit. Simulatque tamen licite poterit, tenebitur: ut si contingat illam adulterium committere. itaque viri votum Religionis ingrediendæ non exinguitur, sed solum consopitur & suspenditur per matrimonij consummationem. quia posito voto continentie vxoris in prædicto casu, sit absolutum, nec amplius pendet ab illa conditione: sicut in contractibus alter tenetur absolute, cum alter suum munus præstitit. Votum autem castitatis vxoris exinguitur absolute per moram viri; quia pendet à conditione futuri, nempe si vir constituto tempore Religionem ingressus fuerit. Quod si vir non fuerit in mora, non exinguitur. vnde etsi tunc consummet ipsa matrimonium siue petendo, siue reddendo, nihilominus manet obligata voto ad seruandam castitatem, cum ille Religionem debito modo ingressus fuerit, ut si facto diuortio ob adulterium vxoris, maritus votum suum impleat. quo etiam casu non poterit ipsa etiam petenti debitum reddere, ne rursus in eandem inhabilitatem implendi voti illum coniiciat, ut notauit Sancius supra.

D V B I T A T I O VI.

Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetuæ.

NOtandum est, hoc votum factum esse vel ante initum matrimonium; vel post initum quidem, sed nondum consummatum; vel matrimonio iam consummato; idque vel seorsum, vel ex mutuo consensu.

Dico Primum, Qui obstrinxit se voto castitatis ante matrimonium, tenetur ad multa.

50 Tenetur abstinere à matrimonio. Primò, Tenetur abstinere à matrimonio: si enim contrahit, vel id faciat animo consummandi, & sic peccat contra votum, vel animo ingrediendi Religionem ante consummationem; & sic facit iniuriam, decipiendò coniugem; quæ si id sciisset, nolisset contrahere: & forte damnum incurreret, quia fortasse putabitur deflorata, nec tam commodis potietur nuptiis. etsi enim coniux possit intrare Religionem ante matrimonium consummatum, si Deus illi interea hanc voluntatem inspiret: tamen quando contrahit, non potest animum absolute

ingrediendi habere; neque ius id ei concedi: solum tribuit ius ingrediendi, supponens contractum bona fide esse initum. Accedit, quod contrahens matrimonium ordinariè se exponat periculo consummandi, cui is, qui voto tenetur, se obicere non potest.

Dices, Cap. Ex publico 7. de conuers. coniugat. conceduntur nouis coniugibus duo menses, ut possint ingredi Religionem: ergo qui tali mente contrahit, utitur iure suo, & cap. Commissum. 16. de sponsalibus. dicitur eum, qui iurauerat puellæ sponsalia; & postea volebat ingredi Religionem, tutius facturum si antè contraheret, & post ingredi Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractum. Confirmatur, quia aliàs qui tali animo contraxisset matrimonium, non posset postea Religionem intrare.

Ob has rationes quidam Doctores putant non esse peccatum, post votum castitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem. Ita Gulielmus Altisiod. l. 3. Summæ tract. 2. q. 3. Sotus in 4. d. 38. versus finem, Angelus, Matrimonium 3. Impedimento 5. n. 1. Caietan. v. Matrimonium, c. 1. Iosephus Angles 2. p. q. 11. de impedim. matrimonij: quæ sententia est satis probabilis.

Sed quod diximus est verius.

Nec obstant rationes allatæ: nam cap. Ex publico, concedit quidem duos menses; (quia fieri potest ut Deus interea alteri eorum inspiret propositum Religionis) non tamen concedit ut animo determinato intrandi contrahas. Cap. Commissum, loquitur de eo, qui non statuerat quidquam de ingredienda Religione, sed dubitabat, & tamen iurauerat se contracturum matrimonium cum quadam ad certum diem: hic enim urgente iuramento tenebatur contrahere, quia non habebat determinatum propositum Religionis, quo excusatur.

Ad Confirmationem. Quidam putant talem non posse Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admissam. Sed verius est posse, quia non fecit iniuriam nisi in contrahendo: imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahendo, sed solum contra charitatem peccauit. animus enim interior non facit actum externum iniustum, qui alioquin per se iustus erat: at ille contractus exterior per se erat iustus: ingrediendo quoque iniuriam non facit, quia ius id absolute concedit. sed neque in eo contra charitatem peccat: quia non tenetur se tanto bono priuare ob aliquod incommodum, quod fortè alteri obuenerit, cum suo iure utatur. quare si votum Religionis habebat, non solum poterit, sed etiam tenebitur intrare, non obstante tali contractu. In ipso tamen contractu, contra charitatem, si causa iusta non suppetebat, peccauit, ut dictum est.

Aduerte tamen, licitum esse eo animo contrahere, si iusta causa subit, ut si metu compellaris, qui tamen non cadit in virum constantem; si id facias ut proles antè suscepta legitimetur, si non possis aliter parentum custodiam euadere, qui te continent ne Religionem ingrediaris, &c. si aliàs graue scandalum timeretur, de quo vide Sancium lib. 1. de matrimonio, disp. 43. n. 8. & Henric. lib. 2. de matrim. cap. 2.

Secundò, si voto castitatis obstrictus matrimonium contraxerit, tenetur abstinere illius vsu, ita ut non possit petere vinquam debitum, quamuis consummato matrimonio teneatur tacite vel expresse petenti reddere. Est communis DD. vide Nauar. cap. 16. n. 30.

Solum dubium est, An possit consummare matrimonium reddendo? Plerique DD. docent non posse. sed teneberi ante consummationem ingredi Religionem, ut possit voto suo satisfacere, hanc enim solam rationem illius seruandi superesse. Nauar. c. 12. n. 80. Silu. Matrimonium 7. q. 5. & ferè ceteri Summistæ. insinuat D. Th. 2. 2. q. vlt. a. 8 in 3. argumento.

Sed contrarium non minus est probabile, & fortè verius, scilicet non teneri iniungere Religionem ut votum castitatis seruet, & si coniugi castitatem do. persuadere nequit, posse reddendo contummare. Ita Sotus in 4. distinct. 38. q. 2. artic. 1. Corduba in Summa qu.

An possit contrahere animo ingrediendi.

Sententia quorundam.

Respondetur ad rationes.

Potest intrare Religionem.

Quando videtur contrahere post votum castitatis.

Tenetur abstinere vsu matrimonij.

An possit consummare reddendo.

Potest consummare reddendo.

qu. 136. Angelus Matrimon. 3. Imped. 5. num. 2. & quidam alij recentiores. Probatür, Quia eo casu perfecta voti observatio censetur ei facta impossibilis; unde non tenetur, nisi quatenus potest pro eo statu rerum, videlicet non petendo debitum. Antecedens probatur, quia illud censetur alicui iure impossibile, quod facere non potest per media ordinaria seu ad id ordinata: atqui iste est in eo statu, ut per media ordinaria non possit absolute continentiam servare: ergo, &c. Nec obstat quod possit illam servare capeffendo statum Religionis: quia hic status non est medium ordinarium eo pertinens. Secundò, Quia iste nec expresse Religionem vouit, ut suppono, nec etiam implicite non enim censetur ei fuisse animus eo eueni se ad Religionem obstringere, nisi de contrario constet: non enim homo rem quantumvis arduam semper paratus est aggredi ut votum seruet. Tertiò, Religio est status supernaturalis, consistens maxime in interiori affectu & animi promptitudine; & obligans ad multa difficilia: ergo nemo ad eam cogendus, nisi qui sponte sciens & volens se ad illam obstrinxerit. Quartò, Quia alioqui qui vouisset Ordinem sacrum, & duxisset uxorem, cogendus esset ad Religionem. Nam non potest hoc votum ad executionem perducere, nisi Religionem ingrediatur: atqui id est nimis durum, nec DD. id fatentur. Quintò probari potest efficaciter cap. vnic. Extrau. de voto, ubi Ioannes XXII. statuit, ut is qui post matrimonium ratum suscepit Ordinem sacrum, noneatur ut Religionem ingrediatur. Deinde addit. *Quod si forsitan renuerit adimplere, ipsum, si sponsa eius inuenerit, per censuras Ecclesiasticas compellendum decernimus contractum matrimonium consummare.* Vbi expresse supponit, quod possit renuere, ut inquit Glossa ibidem v. Renuerit. alioquin deberet compelli. Itaque si is qui suscepit Ordinem sacrum, & habet solemne votum castitatis, non tenetur Religionem ingredi, ut voto suo satisfaciatur, multò minùs qui solum habet votum simplex castitatis. Denique si compelleretur ad Religionem, graue incommodum inferretur uxori, & malus exitus ex tali compulsione esset metuendus.

Idem dicendum, etiam si contracto iam matrimonio rato votum fecerit: nisi fortè sciuerit se alia ratione continentiam seruare non posse, & nihilominùs, etsi id aduerteret, voluerit se voto ad illam obstringere. Tunc enim præsuntur se etiam ad Religionem voluisse obligare. quia enim adstringit se ad finem etiam adstringit se ad medium sine quo videt finem obtineri non posse. Secùs si id actu non aduerteret. ita Sancius lib. 9. de matrim. disp. 34. num. 3.

53
3. Tenetur
non reddere. Tertiò, Si coniux adulterium committat, tenetur alter qui votum castitatis habet, non reddere illamplius debitum, sed perfectè seruare suum votum. Ratio est, quia tenetur illud seruare quantum potest sine iniuria coniugis, tunc autem potest sine iniuria. Idem dicendum secundum quosdam, si alter ante contractum sciebat votum alterius: tunc enim non habet ius exigendi, quia mala fide contraxit: sciebat enim se non posse rem Deo consecratam ad usum profanum conuertere, & alterum non posse eam tradere: unde sibi imputet quod matrimonio suo uti non possit. secùs quando bona fide contraxit; quia absque culpa sua non tenetur seruare continentiam, quam non promissit.

Sed contrarium in priore casu verius puto, quia per matrimonium transiit in alterius potestatem. Unde etsi coniux petendo peccet in Deum, ut ratio iusta probat, tamen alter tenetur reddere, quia sui corporis potestatem non habet, sed coniux. nullo tamen modo potest petere. posset tamen alter in poenam à Iudice priuari potestate petendi, quia id meretur.

Quartò, Si coniux obierit, tenetur absolute seruare castitatem; nec potest alteri rursus connubio iungi: quia obligatio est perpetua, id est, usque ad mortem, estque præstanda quantum status præsens patitur.

54
5. Si votum
precedat spon-
salia. Quintò, si votum castitatis vel Religionis præcedat sponsalia, reddit ea irrita, etsi iureiurando firmata fue-

rint. ratio est, quia executio est peccatum. quod enim Deo consecratum est, non potest sine sacrilegio alteri promitti vel donari. Estque communis sententia DD.

Si verò sequatur post sponsalia, est dubium. Multi enim Doctores volunt sponsalia, etiam iurata dissolui per votum castitatis superueniens, eo quod intelligatur exceptus status perfectior, qualis habetur per votum castitatis. Ita tenent Richardus in 4. d. 27. 2. 3. q. 4. Paludanus d. 38. qu. 3. art. 3. Maior dist. 27. qu. 5. Sotus ibidem qu. 2. art. 5. Caiet. v. Periurium cap. 2. Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 14. num. 4. & multi Canonistæ.

Alij negant sponsalia per votum castitatis superueniens dissolui, sed esse implenda volente parte. Ratio est, quia tale votum fieri non potuit in præiudicium sponsæ: rem enim alteri promissam non posse Deo dicari per votum castitatis. secùs de voto Religionis: quia hoc votum in sponsalibus iure censetur exceptum, cum ius tribuat facultatem ingrediendæ Religionis, etiam post matrimonium ratum nondum consummatum: hoc tamen non potest ostendi de voto castitatis. Ita Hostiensis, Innocent. Ioannes Andreas, Panormit. Archidiac. in cap. Rursus 6. Qui Cler. vel vouentes, &c. Palud. dist. 27. qu. 1. art. 3. casu 5. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 18. §. 2. Silvester matrimonium 7. qu. 5. dicto §. & v. Sponsalia q. 7. Tabiena eodem, q. 10. Fumus eodem, num. 12. Nauarius cap. 22. n. 27. & multi recentiores.

Utraque sententia est valde probabilis, & secuta in praxi. secunda tamen est iuri conformior: quia iure probari non potest, conditionem melioris vitæ in sponsalibus censi exceptam, præter statum Religionis. imò Ecclesia talem cogere solet vel Religionem ingredi, vel sponsalia perficere. Sed hæc res non est huius loci: de qua vide plura apud Sancium nostrum lib. 1. de matrimonio, disp. 46.

Dico Secundò, Si alter coniugum (v.g. vxor) post matrimonium ratum nondum consummatum vouit castitatem; vel id fecit animo ingrediendi Religionem, vel absque tali animo. Si animo ingrediendi Religionem, tenetur ingredi; si tamen aduertit, cum voueret, se aliter votum suum integrè implere non posse. Si autem id minimè aduertit, sed cum haberet animum ad Religionem, & supponeret se ingressurum, vouit castitatem, non tenetur ad Religionem: quia ad hanc votò se non obstrinxit: neque propositum ingrediendi illum obligat, ut ex supradictis constat. Tenetur tamen ad castitatem non minus, quam si ante matrimonium vouisset, censetur enim integram castitatem vouisse. Unde non solum non poterit petere debitum (quamuis teneatur reddere, nisi malit ante primum actum intrare Religionem) sed etiam si contingat virum moechari, non poterit cum sibi conciliare. quia, quantum in se est, tenetur integram castitatem seruare. Si autem non cogitauit de Religionem, solum videtur vouisse castitatem partialem, quam matrimonij status permittit, nimirum, ut non possit petere debitum aut fornicari. Unde si contingat virum fornicari, non tenetur ab eo diuertere, & potest separatim conciliare. ut docet Sancius lib. 9. disp. 35.

Contrarium tamen in hoc casu videri possit verius. si enim non afficiebatur matrimonio, & optabat esse libera ab illo iugo, & sic vouit castitatem (ut plerumque fit) videtur vouisse absolute seruare quantum in se est, & sine iniuria coniugis posset: unde etiam post mortem ipsius non potest nubere alteri. quare si contingat coniugem fornicari, tenebitur ab eo separari, si absque graui incommodo possit, nec dimissum poterit reconciliare. itaque spectanda est mens vouentis utrum intenderit vouere seruare castitatem quantum sine alterius iniuria posset.

Dico Tertiò, Si consummato matrimonio alter vel uterque vouit continentiam, vel id factum absque alterius consensu: vel cum consensu, sed seorsum, vel mutuo consensu per modum pacti. Si primo modo factum sit, certum non esse nisi votum partiale castitatis, nimirum

Si sequatur.

Utraque sententia probabilis.

35
Si coniux
vouit castita-
tem ante con-
summationem.Si post con-
summatum.

nimirum quantum est ex parte vouentis, quale in matrimonio seruari potest, siue uterque seorsim, siue alter tantum vouerit. Si secundo modo, nimirum accedente consensu alterius, non tamen per modum mutui pacti; tunc erit solum votum parziale, quale matrimonij status permittit. Et quamuis neuter tunc possit petere debitum, uterque tamen tenetur petenti reddere: quia neuter censetur renuntiare iuri petendi, nisi forte expresse aliud intenderint. Licentia enim vouendi data à coniuge non est renuntiatio sui iuris, ut supra cap. 40. dub. 15. n. 95. ostensum est, & consentiunt plerique Doctores.

Si tertio modo factum sit, neuter potest petere aut reddere: quia ad hunc finem uterque iure suo cessit, & coniugem à iugo coniugalitatis seruitutis absoluit, ut sic integram continentiam perpetuo seruare possit, ut supra dub. 15. n. 96. ostensum est.

Si ius vicif-
fim reddant.

Aduerte tamen, coniuges alterum alteri posse hanc renuntiationem valde condonare, & ius pristinum in corpus restituere. et si enim ea in re committant sacrilegium contra votum (quia quod semel Deo consecratum est, non potest alteri dari) tamen illa condonatio & iuris restitutio valida erat. Nam si cum femina est omnino sui iuris, valide potest ius sui corporis conferre in virum, etiam si ipsa castitatem vouerit, multo magis iam matrimonio copulata poterit valide reddere viro ius, cui vir renuntiat cum numquam ita renuntiare potuerit, quin apud eum habitu & in radice manserit. Ratio est, quia votum simplex, quo vouit Deo castitatem, non transfert dominium corporis in ius alterius. secus est in professione, cui ex parte voti obedientie annexa est traditio in ius Religionis. Vnde et si vouerit castitatem, retinet tamen dominium corporis sibi (quamuis Deo obnoxium ratione voti) ac proinde potest illud valide marito reddere, similiter maritus uxori. Itaque hoc casu et si neuter possit petere debitum, uterque tamen tenetur petenti reddere, sicut cum seorsim castitatem vouerunt. Tunc enim eorum votum ad similem statum est redactum, vide supra c. 40. dub. 18. n. 126. Si tamen contingat maritum moechari, uxor non poterit ei amplius reddere debitum, quia ille rursus ius petendi amisit: & ita tenetur ipsa votum suum integrè seruare sicut prius, antequam restituisset viro ius illud, quo ipse vouendo cesserat.

DUBITATIO VII.

Quid requiratur ut professio sit valida, & ut inuolida ratificetur, & an non ratificans possit ingredi.

57
Professio ex-
pressa tacita.

Varia formu-
la professionis
expressa.

Professio taci-
ta triplex.

Notandum est, professionem posse fieri vel expresse, vel tacite. Expresse, cum qui utitur aliqua formula promissionis, qua mentem suam explicet & intendat Religioni incorporari. Nec refert ex natura rei quibus verbis utatur: modò per illa intendat se Deo & Religioni obstringere ac tradere, idque ipsis aliqua ratione exprimat. Sicut in absolutione ab excommunicatione, non refert quibus verbis utatur Prælati, modò significant effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus non vouent expresse paupertatem, & castitatem; sed promittunt solum seruare regulam, intellige de præceptis regulæ vel obedire regulæ vel vivere secundum regulam, vel promittunt obedientiam & conuersionem morum secundum hanc vel illam regulam. His aliqui adiungunt stabilitatem, ut Benedictini & Carthusiani: castitatem verò & paupertatem promittunt, tum in obedientia, tum in promissione regulæ, in qua illa exprimentur.

Tacite fit tripliciter. Primò, Cum exactò probationis anno deferat quis habitum professorum (ubi is aliquo signo externo distinctus est) per triduum; cap. Ad nostram. 8. de Regul. & cap. Constitutionem. 3. de Regul. in 6. Secundò, Si tali habitu suscepto faciat aliquod

opus professis proprium; ut si in Capitulo suffragium dederit, statim sit professus, nec requiritur triduum; c. Vidua. 4. de Reg. Tertiò, Si ea Religione ubi nulla exterius est distinctio habitus, deferat habitum per totum annum, in termino anni censetur professus; c. Ex parte. 22. de Rug. & Clem. Eos qui, de Regul. vide Nauar. comment. 4. de Reg. n. 73. & 74. Silu. Religio. 4. q. 19. Debent autem hæc fieri anno saltem tacito profitendi, & consentiente illo, cuius est admittere, ut rectè iidem DD. & alij docent, & ex infra dicendis patebit. Si talis animus non adsit, non erit coram Deo professus: et si in foro externo, presumatur.

His positis, ut professio sit valida, multa requiruntur, 58
Primò, Etas. Secundò, Annus probationis. Tertiò, Ani- *Requisita ut*
mus profitendi. Quartò, Ut non metu vel fraude im- *valida sit*
pulsus faciat. Quintò, Ut fiat auctoritate eius, cuius est *professio.*
admittere, & cum consilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò, Ut fiat in Religione approbata, ac proinde secundum Regulam approbatam. Septimò, Ut tria vota substantialia saltem implicite emittantur. Octauò, ut nulla adsit conditio substantiæ Religionis repugnans. Nonò, Ut non habeat aliquod impedimentum, quod in ea Religione habeatur essentiale. Decimò, Ut persona non sit alteri obstricta.

Primò, Requiritur etas: hæc ante Concilium Trid. 1. *Etas.*
in feminis erat 12. annorum. in maribus 14. completo-
rum. Ad Ordines tamen mendicantium requirebatur
præterea vnus annus, qui erat probationis. Itaque in il-
lis Ordinibus ante annum 15. completum non erat va-
lida professio, de quo vide Siluestrum Religio. 3. q. 2.
Verum post Concilij Tridentini decretum, quod hæc *Conc. Trid. re-*
betur sess. 25. cap. 15. de Regul. requiruntur in omnibus *quis it. 16. an-*
Ordinibus anni 16. compleri: In quacumque, ait, Reli- *nos completos.*
gione, tam virorum, quam mulierum, professio non fiat ante
18. annum completum: nec qui minore tempore quam per
annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad
professionem admittatur. professio autem antea facta sit nul-
la, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulæ vel
Religionis vel Ordinis obseruationem, aut ad alios quoscum-
que effectus.

Pari modo si quis ante pubertatem accipiat Ordinem sacrum, non obligatur voto continentie Ordini *Ordinatus*
annexo. ut docet Panor. c. vnico, n. 3. de clerico per sal- *ante puber-*
tem promotum, secutus Hostiensem, Innoc. Archidiac.
Hugonem, Goffredum. Ratio est, quia illa etate non
poterat se expresse obligare voto solemnī continentie:
ergo nec tacite per susceptionem Ordinis. Vnde in-
fertur: Si quis hoc tempore ordinaretur ante annum
sexturn decimum etatis, non obligatum iri voto conti-
nentie, quia ante illud tempus non valet professio, ac
proinde nec teneri ad Preces canonicas, & posse inire
matrimonium. Idem docet Nauar. in Enchirid. c. 22. n.
51. de ordinato metu maximo reuerentiali. Hoc ipso
enim quo tenetur ad castitatem, non tenetur ad statum
Ecclesiasticum, cum Ecclesia hunc nemini permittat
absque continentie voto. Si non tenetur ad statum
ipsum, neque etiam ad ea quæ statui sunt connexa &
accessoria. Hæc tamen intellige, nisi completo anno sex-
to decimo ratificet Ordinis susceptionem. Neque suf-
ficit ante ratificare, ut insinuat Panorm. ex Hostiensi, quia
debet esse in etate habili ad se obligandum. Censetur
autem ratificare, si Ordine sacro tunc utatur, nisi forte
utatur ex ignorantia, qua putabatur se teneri. Nemo
enim ratificat quod ignorat.

Secundò, Requiritur integer annus probationis post
susceptum habitum. patet ex verbis Concilij. 59

Vbi Notandum Primò, Hunc annum posse inchoari *3. Annus pro-*
& expleri ante annum sextum decimum, quia iure an- *bationis.*
tiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innoua- *Quando in-*
uit: non enim est opus, ut statim expleto illo anno ad *choandus.*
professionem admittatur. Nec obstat illud, quod cap.
16. dicitur, *Finis tempore nouitatus*, Superiores, Requiritur,
quos habiles inuenerint, ad profitendum admittant, aut è
Monasterio eiciant. quia loquitur de iis qui sunt habi-
les, in quibus non est iusta causa differendi, ut decla-
ratum est à Cardinalibus qui decreuerunt Concilij inter-
pretandis

pretandis præfunt, non enim Concilium verat differri professionem, si causa aliqua iusta subfit; (ut si morbo aliquo laboret, si ætas desit, si in probatione non omnino satisfecerit) hoc enim esset contra rectam administrationem, & contra Monasterij ac ipsius Nouitij bonum.

Debet esse continens.

Secundò, Hunc annum debere esse continuum. Ita Silvester Religio 5. quæst. 4. Nauarr. lib. 3. titul. de Regularib. consil. 34. & 37. & alij passim. Ratio est, quia quando Ius certum tempus, ut annum vel mensem requirit, intelligendum est de tempore continuo, ut docet Ioan. Andreas in c. 1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus assignatur ut experiatur austeritates Religionis: has autem melius experitur continuando, quam diuidendo. Denique ita habet consuetudo. Glossa tamen in reg. Eum qui, de reg. Iuris in 6. tenet sufficere annum interpolatum; quod Panormitanus in cap. Ad Apostolicam. 16. de regularib. num. 9. non reiecit, etsi contrarium putet verius. Idem tenet Barthol. Brix. ut refert Panormitan. & Speculat. p. 4. tit. de statu Monach. §. 1. q. 37. etiam si longa fuerit intermissio, crediderim sanè, paucorum dierum interpolationem non impedire. Ratio est, quia non minùs idcirco experitur austeritates Religionis, si postea totidem dies, quot intermisit, suppleat. atqui tota ratio, cur annus debeat esse continuus, est, ut experiatur austeritates Religionis, ut alij DD. fatentur. accedit quòd paucorum dierum intermissio non censetur impedire moralem continuationem.

In habitu.

Tertiò, Hanc probationem debere fieri in habitu; (etsi Panormitanus id neget) quia est pars austeritatis Ordinis. Item in ipso Monasterio, nisi à Superiore seu concessum sit ut foris moretur, ut docet Silvester, Religio 5. quæst. 5.

Quomodo computandus iste annus.

Quartò, Annum probationis, & annos sexdecim ætatis, computandos esse à momento ad momentum, ut si habitum acceperis primo Octobris post meridiem, non potes eodem die recurrente in termino anni profiteri ante meridiem, sed expectandum est punctum suscepti habitus. Similiter in ætate expectandum ut recurat punctum natiuitatis. Colligitur ex L. 3. §. Minorem. de minoribus, ubi dicitur, *Minorem adhuc dici ultimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurat.* & ratio additur, quia ante illam horam nondum compleuit 25. annos. unde colligit, in huiusmodi à momento in momentum tempus spectari. quod maximè verum est, quando certum tempus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui constitutum est in ipsius fauorem: v. g. ut possit restitui in integrum, vel ut non possit obligari aliquo contractu, vel lege. secùs si tantùm requiratur, quia non putatur antea satis idoneus; ut cum requiruntur 7. anni ad sponsalia, & 14. ad matrimonium: tunc sufficit vltimum diem anni 7. vel 14. esse inchoatum, nec opus est expectare punctum natiuitatis, ut docet Sancius L. 1. de matr. disp. 16. nu. 2. Idem credo dum requiruntur anni 14. ad beneficium; quia id fauorabilius. vide Azonem in Summa, in L. 2. Cod. Rubric. de in integrum restitutione minorum. num. 1. 2. 3. 4.

Bissexus.

Hinc sequitur, si ætas annorum 16. compleatur anno bissexto 24. Februarij, non sufficere vigesimum quartum priorem; sed addendum esse alterum; (bis enim tunc vigesimus quartus numeratur, & bis dicitur sexto Kalendas; unde etiam annus bissextus nomen accepit) quia hic est necessarius ad complendum quadriennium præcedens, cum senæ horæ singulis annis defuerint, Ita in simili docet Molina disp. 573.

Professio tacita intra annum probationis sublata.

Quintò, Per hoc decretum Concilij sublatam esse omnem professionem tacitam, quæ intra annum probationis fieri poterat, per quam proficiens obligabatur non huic Religioni in qua erat, sed Religioni in genere; quamuis hæc Religio ipsi esset obstricta, si ipse vellet. de quo cap. Ad Apostolicam, de Reg. & c. Constitutionem. 3. in 6. eodem. Similiter sublata professio expressa intra illud tempus.

Sextò, Eum, qui in Ordinibus mendicantium ali-

quem admittit ad professionem ante expletum annum probationis, peccare mortiferè, quia id ei sub poena excommunicationis ferendæ strictè prohibetur; & esse suspensum ab officio admittendi ad professionem. cap. Non solum. 2. de Regul. in 6. in aliis Ordinibus peccare quidem mortiferè; quia contra præceptum Concil. Trid. in re graui: non tamen esse suspensum, quia Iure non est statutum.

Annus probationis in coniuge.

Septimò, Annum probationis etiam habere locum, quando ante consummatum matrimonium alter coniugum ingreditur Religionem. Etsi enim cap. Ex publico. 7. de conuers. coniugat. non concedantur tunc nisi duo menses ad profitendum, ut tenet Glossa, quam communiter sequuntur DD. teste Panorm. in illud c. num. 12. & ipse Panorm. ibid. tamen Concilium Trid. generaliter loquens & nihil excipiens requirit annum integrum, irritam reddens professionem, quæ ante finem anni facta fuerit. Vnde etiam in tali euentu annus requiretur. Confirmatur, quia ratio cur annus probationis sit statutus (nimirum ut conuersus experiatur austeritates Monasterij, & Monasterium illius mores: ut habetur cap. Ad Apostolicam. 16. de Regular.) non minùs habet locum in coniugatis quam in solutis. Vnde sequitur, vxore Religionem ingrediente, marito expectandum per annum, donec probatione peracta fecerit ipsa professionem. cumque professio non valeat ante annum sextum decimum completum, si vxor ingrediens sit solum duodecim annorum, marito expectandum per quatuor annos.

Dices, d. cap. Ad Apostolicam, dicitur hoc tempus constitutum in fauorem vtriusque, nimirum conuersi & Monasterij: ac proinde vtriusque consensu posse hoc tempus accidi, & professionem citiù fieri. quemuis enim posse renuntiare ei quod in suum fauorem est introductum.

Respondeo, Olim id quidem validè fieri potuisse verum per Concilium Tridentin. hoc est correctum quod insinuant generales illæ locutiones & clausulæ irritantes: *Non admittatur, professio sit nulla, nullum effectum operetur.* & quòd velit non valere renuntiationem bonorum antea factam. ita Nauarr. lib. 3. de Regul. consil. 33. Vnde concludit, etsi olim cum quis transferbatur à Religione mendicante ad non mendicantem, vel non mendicantem ad mendicantem, poterat renuntiare anno probationis: nunc tamen non posse.

Ad rationem allatam responder, Etsi olim annus probationis solum videretur concessus ob fauorem priuatum, ac proinde tunc ei potuisse renuntiare; à Concilio tamen in eo statuendo spectari fauorem publicum, ob graues abusus contra bonum publicum ex illa renuntiatione prouenientes. v. g. ut quis fieret Abbas qui vix paucis mensibus fuerat Nouitius: atque adeò ut fieret Magister perfectionis, qui nondum aut vix fuerat discipulus. Nemo autem potest renuntiare iuri quod in fauorem publicum introductum. Vide Panorm. in d. cap. Ad Apostolicam, num. 10.

Aduerter tamen, contrariam sententiam in vtroque casu non esse improbabilem, ut docet Sancius L. 2. de matr. disp. 24. & insinuat. Nauarr. suprà, ubi argumenta varia in hanc adducit.

Aliud est vbi Concil. non receptum.

Octauo, Prædicta de ætate sexdecim annorum, & anno nouitiatus integro, procedere maximè vbi Concilium Tridentinum est receptum: ubi enim non est receptum, probabile est valere professionem ante annum nouitiatus exactum in Ordinibus non mendicantibus. ita docet Nauarr. lib. 3. titul. de Regular. consil. 28. num. 1. Similiter ante annum sextum decimum ætatis. nam eadem est ratio: nimirum quia lex non recepta vim non habet: & ita Ius antiquum manet in vigore.

Tertiò, Requiritur animus profitendi. si enim hic absit, ita ut nec tacitè nec expressè intendas profiteri, nulla est professio: quia nec votum, nec vlla promissio per se obligat sine voluntate obligandi: cum tota hæc obligatio à libera voluntate pendeat, ut dictum est cap. 40. num. 5. & 6. Dico per se: quia potest obligari

60
3. Animus Profitendi.

ratione scandalum, vel damni vitandi, quod sequeretur si promissio exterius facta non præstaretur. unde si horum periculum absit, qui sic professus est, posset fugere & recipere se ad exteras prouincias.

4. Non fraude vel metu inductus. Quarto, Vt non fraude vel metu inductus, de quo supra c. 17. dub. 5. & 6. & c. 46. dub. 2. & 3.

5. Consensus Superioris. Quinto, ut fiat consensu eius, cuius est incorporare Religionem. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. num. 74. Siluest. Religio 3. quæst. 19. & alij omnes. Ratio est, quia nulla professio est valida nisi duæ personæ concurrant, quarum altera se obliget Religionem, tradendo se in ius eius, & obstringendo ad manendum in ea; altera Religionem obliget illi, recipiendo illum in filium, & iura reliquorum illi communicando. continet enim professio obligationem reciprocam inter eum qui illam facit & qui recipit: iuxta cap. Ad Apostolicam. 16. de Regul. & cap. Porrectum, eodem. ubi optimè Panorm. num. 10. & 11. & Nauarr. lib. 3. de Regularib. consilio 5. Debet autem hic consensus esse liber, non fraude aut metu iniusto extortus, sicut in aliis contractibus. Unde si Prælatus metu graui iniuste ad id concusso cogatur aliquem admittere ad professionem, professio erit inualida, quia in contractibus ex utraque parte requiritur libertas. Confir. quia ad valorem professionis non minus requiritur admissio & receptio quam traditio: ergo sicut ad firmitatem professionis requiritur libertas in traditione: ita etiam in receptione. Hæc potestas ordinariè est apud Prælatum: eius enim est incorporare congregationi, huiusque priuilegia & iura communicare, qui illi præsidet.

Consilium Capituli.

Debet hic etiam (nisi aliud consuetudo vel regula præscribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere consilium Capituli: quia regula Monachorum præscribit, Abbatem præcipua quæque cum consilio Capituli debere explere: admissio autem vnum est ex præcipuis. Unde sequitur, admissionem esse irritam Iure communi, si absque illo consilio fiat: quia ubi à Iure requiritur consilium, nisi adhibeatur, actus est nullus, cap. Nouit. 4. de his, quæ fiunt à Prælato, iuncta Glossa. non tamen tenetur consilium illud sequi, sed satis est exquirere & intelligere, ut docet Siluest. ver. Religio 3. quæst. 13. Alij tamen putant non sufficere consilium, sed etiam requiri consensum. Probari potest ex cap. Ea noscitur. 6. de his, quæ fiunt à Prælatis, & c. ubi requiritur consensus maioris vel sanioris partis Conuentus, ut præsentatio vel collatio per Abbatem facta, sit valida. Unde hæc sententia Iure communi videtur verior. Verùm spectanda maximè est in huiusmodi recepta consuetudo, ut docet Panorm. in cap. Ad Apostolicam. nu. 11. de regul. Episcopus etiam potest admittere ad professionem, sed tantum in Monasteriis sibi subiectis; Siluester supra quæst. 14. quia est Superior, cui etiam Abbas subest. Si alius admittat absque mandato Prælatis, professio est inualida; quia non potest Religionem incorporare. Si tamen nomine Prælatis admiserit, potest Prælatus ratificare, ut docet idem Siluest. Religio 3. quæst. 18. Ang. ver. Professio, n. 1. & alij. Antea tamen non habebit vim professionis, sed solum voti simplicis, quia non obligat omnino & absolute sicut professio; sed sub conditione, Si Prælatus ratum habuerit. Si tamen nomine Prælatis admissus non sit, non poterit Prælatus ratificare: quia *ratum nemo habere potest quod suo nomine gestum non est*, ut habetur reg. 9. de regulis Iuris, in Sexto. itaque nisi rursus profiteatur, non erit professus.

Si non habes auctoritatem admiserit ad professionem.

Professus sine auctoritate admittentis.

Petes, Vtrum ex huiusmodi professione maneat obligatus?

Respondeo, Probabile esse, manere obligatum voto simplici ad ingrediendum, si velint illum recipere; quia obligauit se quantum potuit ex parte sua: cum hac tamen tacita conditione, si ipsi vicissim illum vellent recipere, unde debet inquirere an velint: & si velint, rursus profiteri: si nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile est, & fortè verius: quia in contractibus reciprocis potest reuocari consensus & obligatio quamdiu ab altera parte non

est acceptata, nisi fortè tempus concessum sit ad deliberandum. atqui hic non censetur acceptata, quia altera pars nullam potestatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. secus est si fiat sub ratihabitione Superioris: quia tunc expectanda est illa ratihabitione, cum in illam consenserint. vide Nauarrum lib. 3. de Regul. consil. 6. num. 4. & 5.

Sexto, Vt fiat in Religione approbata, cap. vnico, de voto, in 6. Non enim sufficit tria vota substantialia emitte, & regulam aliquam ab Ecclesia approbatam profiteri: sed debet etiam alicui Religionem approbatam incorporari, eiusque membrum effici, idque ab eo qui incorporandi habet potestatem, ut dictum est. Unde si quis in manibus Episcopi profiteretur regulam S. Benedicti, Augustini, vel Basilij, non ideo efficeretur verus Religiosus. vide Nauarr. lib. 3. consil. tit. de Regul. consil. 6. & consil. 81. Si fiat in Religione prohibita, (qualis est omnis, quæ instituta est post Concilium Lateran. & non approbata) non est vera professio, qualis Iure requiritur. unde nec irritum reddit matrimonium, nec impedit dominij acquisitionem. obligat tamen talis professio ad religionem in genere, iuxta Siluestrum Religio 3. q. 10. ex Archidiacono. quod intellige, si illa fuit mens vouentis: secus si voluit se huic soli obstringere, non ulli alteri: quo casu videtur totum iure irritum, & nulla obligatio: quia actus non operantur ultra intentionem agentium. Præsumitur autem se huic soli voluisse obligare, nisi expresse aliud intenderit. Aduerte tamen, si talis Religio prohibita permittatur in Ecclesia ut pium institutum, professionem habituram vim votorum simplicium, ut supra nu. 14. dictum est.

Septimo, Vt tria vota substantialia nuncupet. quia sine his non est perfecta Religio, ut ostensum dubit. 1. sufficit tamen ut id faciat implicite, ut supra nu. 57. dictum est. vide Panormitan. cap. Porrectum. num. 3. de Regular.

Octauo, ut nulla adsit conditio Religionis substantialis repugnans, ut si quis profiteatur ea lege, ut possit retinere sua bona, viuere suo arbitratu, ducere uxorem moriente fratre, egredi si ferre non poterit: talis enim professio est irrita, nec ullam inducit obligationem. secus si profiteatur absolute, quamuis antea pactus sit ut sibi concedatur aliquod peculium, vel ut maneat domi suæ, retineatque usum bonorum suorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris, ut patet cap. Insinuante. Qui Clerici vel vouent. & cap. de viduis. 27. quæst. 1. de quo vide Nauarrum comment. 2. de Regul. num. 15. & 16. Post Concilium tamen Tridentinum talia pacta non possunt fieri sine Pontificis auctoritate.

Nondè, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in illo Ordine censetur essenziale: hoc enim professionem redderet inualidam. Ratio est, quia per impedimentum redditur inhabilis ad professionem huius Religionis. sicut enim constituta sunt varia impedimenta dirimentia, quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, vel simpliciter, vel cum hac aut illa persona, ita etiam possunt constitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad professionem vel simpliciter, vel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui potest dispensare, & nouit impedimentum, valebit professio: quia admittendo tacite videtur dispensasse. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit: propter causam prædictam, nimirum quia mansit inhabilis. Idem dicendum, quando fuit impedimentum, sed non potuit in eo dispensare. Porro nullum impedimentum habet vim irritandi professionem, nisi à Pontifice sit constitutum vel confirmatum, ut fuse probat Nauarr. lib. 3. tit. de Regular. consil. 5. Sicut enim ipsius solius est constituere impedimenta dirimentia matrimonij, ita etiam professionis: præsertim cum Religionis & professionis ratio ab eius approbatione dependeat, ut supra dubit. 1. num. 11. ostensum est. Posse tamen Prælatus aliquem

6. In Religione approbata.

7. Vota substantialia nuncupanda.

8. Conditio repugnans substantia Religionis.

9. Si impedimentum essenziale subsistat.

Impedimentum a Papa solo constituitur.

aliquem admittere cum protestatione, non esse sibi animum admittendi, si habeat hanc vel illa impedimenta: & tunc professio esset irrita, si tale impedimentum suberat, non quod impedimentum subsit, sed quod animus admittendi desit. ita Nauar. supra. Quod si impedimentum non reddat quidem irritam professionem, tamen fraudulenter sit suppressum in examine, eaque fraus dedit causam receptioni, poterit talis professus postea eici à Religione; ut docet Nauarr. lib. 3. tit. de Regular. consil. 25. quando enim dolus dedit causam contractui, vel est irritus, vel certe in irritum reuocabilis, iuxta ea quæ dicta sunt supra cap. 17. dubit. 5. Nec obstat quod professio semel valida, non possit irritari: quia id verum est quoad obligationem erga Deum, non autem quoad illam quæ est inter Religiosum & Monasterium.

Decimo, Ut persona sit sui iuris alteri non obnoxia. hinc professio serui absque consensu domini; & viri absque consensu coniugis consummato matrimonio est inualida, ut patet ex dictis supra dub. 3. Ratio est, quia per professionem traditur potestas & quasi dominium corporis Religioni. atqui isti non habent potestatem sui corporis, ergo non possunt illam tradere: nemo enim potest id quod est alterius dare alteri absque eius consensu. itaque requiritur consensus expressus: nec in re tanti momenti & præiudicii sufficit dissimulatio. Etsi enim is qui tacet consentire videatur, quando agitur ipsius commodum: non tamen quando præiudicium. Deinde ut iste consensus non sit metu graui vel dolo extortus. Si vxor absque dolo alterius sponte consensit, valebit quidem professio viri: si tamen ipsa non vouit continentiam aut ingressum Religionis, nec potest induci ut id faciat, restituentus ei erit maritus iuxta cap. 1. de conuers. coniugar. tenebitur tamen maritus redire ad Religionem, simulatque ab illius iugo liberatus fuerit. Vide supra dubit. 3.

63
An possit
egredi.

Petes Primò, Verum quando professio fuit irrita defectu ætatis, vel quia professus est ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudæ impulsus, & multos annos mansit in Religione, possit egredi?

Respondeo, Posse, si absit scandalum: quia ut habet regula iuris, *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* Quod limita, nisi postea sciens esse irritam, ratificauerit, vel certe nisi expressè ita apud se statuerit. Volo illam esse validam; etiam si forte ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. non enim sufficit illam ratificare ex eo quod putet ab initio fuisse validam; quia hæc ratificatio proficiscitur ex errore; unde non est libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarrum in Summa c. 12. num. 71. & comment. 4. de Regul. num. 71. & 75. Ut autem hæc res absque scandalo fiat; & ne fraus aliqua subsit, statuit Concilium Trident. sess. 25. de Regularibus cap. 19. *ut quicumque Regularis pretendat se per vim & metum ingressum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile: vel sique habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum, non audiat, nisi intra quinquennium tantum à die professionis; & tunc non aliter, nisi causas, quas presterit, deduxerit coram Superiore suo & Ordinario. Quod si antea habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandam quamcumque causam admittatur, sed ad Monasterium redire cogatur, & tamquam apostata puniatur. Interim verò nullo privilegio sua Religionis inueitur.* hæc Concilium.

Constitutio
conc. Trid.

64
Tria requiri
ut possit re-
clamari.

Vbi Notandum Primò, Tria requiri à Concilio, ut inualidè professus reclamans possit audiri.

Primum, Ut reclamet intra quinquennium, nimirum à tempore professionis computandum.

Secundum, Ut causas nullitatis quas præterit, coram Superiore suo & Ordinario deducat.

Tertium, Ut non dimiserit habitum ante hanc deductionem.

Si aliquid horum absit, vult Concilium ut non au-

diatur, nimirum ad eum finem ut iuridicè declaretur liber à vinculo Religionis.

Notandum Secundò, Quod dicitur, *Nullatenus audiendum si habitum dimiserit: statutum esse in pœnam, ut patet ex verbis sequentibus.* unde non habet locum si bona fide ad tempus habitum deposuerit: item si habitum resumat. intelligendum enim ex æquo & bono, nempe si habitum dimiserit ita ut non resumpserit. Si enim resumat, est audiendus, ut probat Nauarr. comment. 4. de Regular. in fine. Similiter illud, *Non esse audiendum nisi intra quinquennium*, &c. intelligendum videtur cum simili exceptione, nempe, nisi toto illo quinquennio impotentia reclamandi durauerit, ut docet in simili Glossa in cap. 2. de Regular. vbi statuitur, ut qui post annos pubertatis per vim clericus (id est Monachus, ut Doctores communiter exponunt) factus est, permaneat in illo statu, nisi ipse, vel parentes eius intra annum apud Principem, Episcopum vel Nuntium Apostolicum reclamauerint. vbi Glossa, *Intellige, inquit, si potuit reclamare.* Idem colligitur ex cap. de iis quæ vi, &c. vbi mulieri non obfuit, quod durante metu viri reclamauerit. Confirm. quia decretum Concilij nititur præsumptione ratificationis intra illud tempus factæ. atqui hæc præsumptio non habet locum, si impotentia reclamandi durauit. Ad hanc impotentiam videtur etiam pertinere ignorantia impedimenti: quia hæc non minùs reddit impotentem ad reclamandum quàm metus. Vnde Panor. in cap. Vidua. 4. num. 7. de Regular. dicit, *Data ignorantia cessare præsumptionem.* Itaque quando de impotentia constaret, putarem iure ordinario absque alia in integrum restitutione audiendum. Idem dicendum quando suberat impedimentum perpetuum, aut temporale durans ultra quinquennium. quia tunc non potest præsumi ratificatio.

Impotentia
reclamandi.

Ignorantia.

Verum quia regulariter de impotentia reclamandi non constat, opus est plerumque restitutione in integrum, ut quis audiri possit. Nam Concil. absolutè statuit post quinquennium non esse audiendum: puta, iure ordinario. Itaque hoc seruandum, nisi constet de impotentia reclamandi. Ratio est, quia Concil. intra illud tempus præsumit illum ratificasse professionem, & vult ita à Iudicibus Ecclesiasticis præsumi, & illud pro professio haberi. Vnde silentium illud quinquennij inducit præsumptionem iuris, & de iure; contra quod non admittitur probatio: idque ad tollendas inquietudines, sollicitationes, & scandala quæ euenirent, si sine fine liceret religiosis in iudicio suam professionem oppugnare.

Præsumptio
iuris & de
iure.

Simili modo cap. 2. de Regular. inducitur præsumptio iuris & de iure, ex eo quod quis intra annum à professione per vim facta non reclamauit. Et cap. Vidua, eodem tit. inducitur similis præsumptio ex eo quod vidua nouitia se actibus professarum immiscuit, inter velatas oblationem Deo offerendo.

Simili modo inducitur præsumptio ratificationis matrimonij metu contracti ex habitatione sesquianni. cap. Ad id. 21. de sponsalibus. & olim ante Concilium Tridentinum ex copula carnali post sponsalia habita, nascebatur præsumptio matrimonij. cap. Is qui 30. eodem. Et contra huiusmodi præsumptionem non admittitur in foro externo iuramentum, nec probatio per testes, ut habetur tribus proximè notatis capp. quia ius ex huiusmodi iudicio præsumit consensum (unde vocatur præsumptio iuris) & statuit ut Iudices consensum præsumant, & ita iudicent: ideoque dicitur præsumptio de iure; nimirum quia iure constituta, ut ex ea in foro externo iudicetur. Et hæc est causa cur contra illam non admittatur probatio aut iuramentum.

Notandum Tertio, Non manere tamen tales sine remedio: etsi enim contra præsumptionem iuris, & de iure non admittatur probatio in iudicio ordinario; datur tamen ex causa restitutio in integrum iure extraordinario, ut ex Menochio probat Sancius lib. 7. de matrim. pag. 253. & colligitur apertè ex L. Si mater. de

65
Restitutio in
integrum.

de excep. rei iudicatz. vbi datur restitutio contra sententiam, quæ transit in rem iudicatam (quod locum habet etiam si tres sententia conformes datæ fuerint,) & tamen pro tali sententia est præsumptio iuris, & de iure, per quam omne ius agendi amittitur. Et cap. Coram. 7. de in integrum restitutione, dicitur, non audiendam Ecclesiam post terminum peremptorium; tamen ibidem per beneficium restitutionis conceditur eadem actio ad certum tempus. Pari modo in præfenti casu potest restitui ius agendi, quod per lapsum quinquennij amissum erat, minoribus quidem duplici ex causa. Primò, ratione minoris ætatis, etiam si intra illud tempus sciuerint suam professionem esse irritam, & potuerint reclamare: sicut iisdem datur restitutio contra præscriptionem, etiam si illis scientibus & negligentibus facta sit. Secundò, ratione impotentia reclamandi, siue ex metu, siue ex ignorantia pro- uenerit. Maioribus autem solum ex vna causa, nimirum ratione impotentia reclamandi, quam præten- dunt, siue ex metu, siue ex ignorantia. Ita Sancius su- præ, & Nauar. de comment. 4. num. 76. dicit, *Si metu vel impotentia reclamandi plus quinquennio durauit posse il- lum audiri vel iure vel restitutione.* vide supra cap. 6. dubit. 18. vbi ostensum est, quando maiori & quando minori detur restitutio in integrum contra præscri- ptionem. Eadem est ratio in præfenti negotio. Igno- rantia tamen iuris non proderit maiori in foro exter- no, quia non excusat, nisi sit rusticus, minor, vel mu- lier: in his enim ignorantia iuris toleratur, ut dictum est supra cap. 6. num. 15. Addit Sancius, probabile esse in foro conscientia, maiorem, et si intra quinquennium sciuit suam professionem esse inuvalidam, & non recla- mauit, posse nihilominus reclamare post quinquen- nium, & negare cum iuramento se sciuisse suam pro- fessionem fuisse inuvalidam, nimirum cum hac restri- ctione tacita, *ad eam ratificandam*; sicut innocens ro- gatus à Iudice an illac transierit vbi cadaver iacebat, potest negare cum iuramento se illac transiisse. Iu- dex enim rogat de transitu, ut ex eo sumat indicium homicidij: at ille non sic transiit. simili modo qui ante Concil. Trident. cognouerat sponsam animo forni- catio, rogatus à Iudice poterat negare cum iuramen- to se eam cognouisse. Nam Iudex rogabat de actu, ut ex eo præsumeret matrimonium. at ille talem actum qui matrimonium efficeret, non habuit. Idem dicen- dum quotiescumque Iudex procedit ex falsa præsum- ptione, interrogans aliquid, unde sumeret indicium falsum, au falsam præsumptionem facti. Vide supra cap. 31. dub. 3. num. 14.

Restitutio
minoris.

Maioris.

Potest negare
se fuisse.

An possit fu-
gere.

Notandum Quartò, Eum qui non potest obtinere restitutionem ut audiatur, eò quod non possit probare ignorantiam professionis inuvalidæ, aut aliud impedi- mentum, posse fugere, modò sine scandalo; nec teneri ad regulam, nisi ratione scandali, ut docent Nauar. comment. 4. n. 77. & 78. & Sancius supra. quia re verà non est professus. Simile est in matrimonio præsum- pto. Potest enim vir fugere, non obstante præcepto Ecclesiæ, ut passim tradunt Doctores. Neque sanè Concil. Trident. illum intendit obligare in conscientia ad manendum in Religione. Nam præterquam quod præcedat ex præsumptione, totum præceptum suum dirigit ad Iudices Ecclesiasticos, instruens eos quid in foro externo seruare debeant. Imò oblata commo- da occasione tenetur fugere, vel ratificare suam pro- fessionem. quia non potest frui commodis Religionis & sustentatione, nisi velit esse Religiosus, aut nisi res ita sint constitutæ, ut non possit se subducere sine scandalo. quamdiu autem non potest se subducere, non tenetur ratificare suam professionem, etiam si culpâ ipsius professio fuisset irrita; ut si fide fuisset professus, ut docet Sancius supra, & Henriquez lib. 1. de matrim. cap. 11. num. 11. quia Religio est res tanti momenti, ut non possit infligi in poenam, sed spontè suscipi debeat, ut supra dubit. 4. ostensum est. Simili modo qui fide contraxit matrimonium, non tenetur ratificare, si aliud damnum quod præponderet secu-

tum non est. Quo casu expectando commodam occa- sionem, potest ille quidem alimenta percipere ex mo- nasterio, sed cum animo compensandi, vel tunc sua industria; vel postea: quia causam damni sua fitione dedit. Tenetur abstinere à Prælatu, quantum sine nota potest: si non potest, acceptet; & gesta per eum erunt valida ratione tituli colorati, communis erro- ris, & virij occulti, iuxta ea quæ diximus c. 19. dub. 8. Tales tamen, præsertim quando culpa intercessit, non poterunt frui priuilegiis Religionis, ut indulgentiis, irritatione votorum à Prælato, ordinatione absque dimissoriis, & similibus, ut notat Sancius: nisi quando id absque graui non possunt declinare.

Petens Secundò, quid requiratur ad ratificandum huiusmodi inuvalidam professionem.

66.

Ratificatio
professionis.

Resp. Primò requiritur notitia illius inuvaliditatis, alioquin ratificatio non erit libera: nisi quis fortè ve- lit expresse illam esse ratam, etiam si ab initio fuisset inuvalida, ut supra n. 63. dictum est.

Secundò, ut intendat illam ratificare. est enim no- uum votum. unde requiritur formalis intentio: neque sufficit negatiue se habere; quia voti vinculum non contrahitur nisi voluntate positiua, sicut nec matrimo- nij: maxime cum hæc res sit maximi momenti, to- tum vitæ statum spectans. In dubio utrùm consenseris, verius est te teneri: quia præsumptio iuris tibi aduer- satur, itaque si post lapsum quinquennij dubitas an ra- tificaueris intra illud tempus, teneris. Idem dicendum, si dubitas an in actu professionis consenseris: item an libere consenseris, an metu. præsumitur enim consen- sus, & liber consensus ex ipso actu externo professionis tacite vel expresse. quia naturaliter comitari solet. Ita- que teneris: nisi de contrario, saltem per probabiles rationes, tibi constet.

In dubio te-
neris.

Contrarium insinuat Henriquez lib. 1. de matrim. cap. 11. Qui æquali, inquit, dubio nescit an consense- rit (sicut olim quando sponsalia per copulam affectu maritali transibant in matrimonium) potest se libe- rum censere ab onere matrimonij: sicut ab onere dubij voti: sed quod diximus, verius est ob rationes allatas.

Tertiò, secundum probabilem quorundam senten- tiam, si nouitiatus fuit inuvalidus, requiritur eius repe- titio: ut si ante completam pubertatem factus: si cum inhabilitate ad illum Ordinem. Ita tenet Nauar. lib. 3. de Regul. consil. 5. num. 19.

Sed contrarium est verius, ut rectè docet Sancius. Non requiri- tur Novitiatus enim non requiritur, nisi ut ingressus ex- periat austeritates Ordinis, & Ordo ipsius mores: ut habetur cap. Ad Apostolicam. 16. de Regular. atqui hoc fieri potest, etiam si Nouitiatus sit inhabilis, aut aliud vitium subsit admissioni.

Quartò, Requiritur noua acceptatio Prælati: sicut Virum noua acceptatio quando matrimonium fuit irritum ob aliquod impe- dimentum, requiritur nouus consensus vtriusque: ita Prælati.

Azorius lib. 14. cap. 4. quæst. 7. Sed contrarium est ve- rius, siue ex fitione aut metu professio fuerit irrita (ut docet Sà v. Religio. num. 23. & Nauar. lib. 3. tit. de regu- lar. consil. 24) siue ex inhabilitate aliqua temporali, ratione defectus ætatis, anni probationis, &c. ut docet Nauar. consil. 35. num. 3. & 46. num. 2. siue ex inhabili- tate perpetua, ut docet Sancius; qualis in quibusdam Religionibus est esse ortum ex Iudæis, vel Mauris; commississe homicidium, &c. Sublata enim ista inhabi- litate per dispensationem, sufficit ratificatio Religiosi. Ratio est: nam in primo casu cum ex fitione vel me- tu fuit inuvalida professio, cum persona esset habilis, admissio fuit valida ex parte admittentis: unde cum maneat virtute (nam habetur à Prælato pro Religio- so) solum requiritur consensus ex parte admissi: sicut in matrimonio & aliis contractibus, ut ostensum est supra, cap. 17. dub. 1. In secundo & tertio, cum perso- na est inhabilis, fuit etiam admissio, & consensus Prælati inuvalidus, ac proinde deberet repeti, nisi aliunde suppleretur. Sed hic suppletur à Summo Pon- tifice, qui est supremus Prælatu omnium Religionum, habens

habens potestatem admittendi omnes. Colligitur c. 1. de Regular. in 6. vbi statuit Ianoc. IV. vt professio, quæ erat irrita defectu ætatis, conualecat, si in legitima ætate eam expressè ratam habeat, vel professorum habitum suscipiat, & per triduum sine alia probatione gesserit: vel vbi non est distinctio habitus Nouitiorum & professorum, habitum per annum gesserit. Idem de ratificatione statuitur ab Alexand. III. cap. Ad nostram. 8. & cap. Significatum. 11. Extrau. de regularibus, quibus locis non requirunt aliam Prælati admissionem: sed ipsi statuentes talem ratificationem expressam vel implicitam valere, Religiosum admittunt. Confirm. quia Concil. Trident. præsumit silentio quinquennij ratificari professionem. cap. 2. de regular. præsumitur ratificari silentio vnus anni. ergo non requiritur noua admissio. Secus est in matrimonio, quando subest impedimentum. quia Pontifex non potest supplere defectum consensus coniugis, eius loco consentiendo: potest tamen supplere defectum consensus Prælati; quia est supremus Prælatus, vt dictum est.

Aduerte tamen, hæc locum non habere, quando Superior, nullitate professionis intellecta, repugnat admissioni, volens ob aliquam causam illum eiicere. Non enim Pontifex intendit admittere ratificationem, Superiore posituè repugnante; quæ species facti mihi nuper fuit proposita.

DUBITATIO VIII.

Quam vim habeat professio in Religione approbata.

67

IN professione continentur tria vota solemnia, quibus homo se totum Deo & Religioni obstringit & dedicat. Itaque ratione diuersorum votorum habet diuersos effectus.

1. Transfert Religiosum in ius Ordinis.

Primò, Transfert Religiosum in ius & potestatem Ordinis & Superiorum, faciens membrum illius: ita vt Superiores possint illum, si discesserit, apprehendere sua auctoritate tamquam rem suam, & reducere ac punire; sicut dux belli militem desertorem, maritus uxorem fugitiuam, dominus seruum fugitiuum. facit hoc professio ratione voti *obedientie*; non præcisè quatenus hoc votum obligat Deo, sed quatenus continet tacitam vel expressam promissionem erga Superiorem, & sui traditionem in corpus Religionis, coniunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientie simplex peracto biennio. Superiorem enim à Summo Pontifice habet omnem iurisdictionem ex parte principij agentis necessariam; sed per votum obedientie modo iam dicto fit applicatio materię, in quam hæc iurdictio se exerat.

2. Transfert Religiosum contra ius Ordinis.

Hoc ius Superioris secundum quosdam non est iustitiæ strictæ, sicut ius ducis in militem, domini in seruum, mariti in uxorem; quorum obligatio est propter mutuum, vel alterius commodum; (quia Religiosus non obligauit se Ordini vel Superiori propter commodum ipsorum, sed propter suam salutem, vt ab ipsis rectè gubernetur) sed est ius obedientie, quod Superiori competit in inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iustitiam, sed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitam Deo. quæ sententia probabilis est, eamque tenet Bañes q. 62. art. 2. dub. 6. & quidam alij recentiores.

Verius tamen puto, peccare etiam contra iustitiam; quia inter Religiosum & Religionem est contractus quidam, per quem ille se tradit in potestatem Religionis ad obsequium Ordinis, & vicissim Religio se illi obstringit ad illum tractandum tamquam filium: vt ostensum est dub. 7. vnde in hoc contractu non solum spectatur commodum priuatum Religiosi, sed etiam publicum communitalis. vide supra c. 8. dub. 3.

Secundò, Facit inhabilem ad matrimonium contrahendum, ita vt si tentet contrahere, sit irritum; cap. 2. Inhabilitat Quod votum, vnic. de voto, in 6. habet hoc ratione ad matrimonium. voti *castitatis*; non præcisè, alioquin quoduis votum castitatis id efficeret: neque quia acceptatum ab Ecclesia, quia votum castitatis emissum publicè in manibus Episcopi id non facit, cum tamen ab Ecclesia sit acceptatum: sed facit ex vi constitutionis Ecclesiæ, quæ vt illud votum melius seruaretur, illi in professione hanc vim annexuit, vt colligitur apertè ex dicto cap. Quod votum, vbi dicitur, *voti solemnitate, quoad matrimonium dirimendum, ex sola Ecclesiæ constitutione esse inuectam.*

Dices, Homo per professionem tradit se Deo & Religioni: ergo si postea tradat coniugi, iure naturæ est inualidum: sicut quod tibi donauit & tradidi, non possum alteri validè donare.

Resp. negando consequentiam. Non enim per vota tradit potestatem corporis sui ad vsum matrimonij, sed se tradit Religioni vt ab ea gubernetur; Deo verò, vt ipsi sit velut donarium consecratus: quæ traditiones non inducunt vinculum repugnans vinculo matrimonij, (nam hæc vincula simul stare possunt: vt pater quando coniuges communi consensu vouent continentiam, vel etiam profitentur in Religione) sed solum repugnans vsui matrimonij. Itaque nec professio nec votum continentie irritum reddit contractum matrimonij superuenientem iure naturæ, sed solum iure ecclesiastico. Hoc tamen ius antiquum esse colligitur ex Conc. Carthag. 4. c. 104. cui D. August. interfuit: & ex multis Canonibus 27. q. 1. cap. Viduas. ex Greg. c. Quæ autem. Innoc. I. cap. Impudicas. ex Concilio Triburien. si &c.

Tertiò, Matrimonium ratum nondum consummatum antea contractum dissoluit. Est fide tenendum, vt patet 3. Solut. ma. ex Conc. Trid. sess. 24. cap. 6. Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum, per solemnem Religionis professionem non dirimi, anathema sit. Idem patet cap. Ex parte Innoc. III. cap. Verum. & cap. Ex publico. Alexand. III. de conuers. coniugat.

Petes quo iure professio id faciat?

Est triplex sententia. Prima est, iure naturæ id facere: ratio est, quia est mors quædam spiritalis: ac proinde potest dissolvere vinculum spiritale, quale est matrimonij rati, vt pote ex solo consensu ortum: sicut mors naturalis soluit vinculum matrimonij consummati, quod est carnale, ortum ex copula. Deinde quia iure naturæ licitum est transire ad statum perfectiorem: quando nulli per hoc fit iniuria. hic autem nulli fit iniuria: quia ius concedit; ergo, &c. Ita videntur sentire multi Doctores in 4. distinct. 27. D. Thomas, Richard. Durand. Palud. Lopez part. 2. cap. 39. & nonnulli alij. Hæc sententia non est improbabilis.

Quo iure. 1. Sententia, iure natura.

Sed verius est, professionem non habere hanc vim iure naturæ. Primò, Quia hæc vincula non repugnant: possunt enim simul stare. Secundò, quia alioquin matrimonium iure naturæ potius dicendum esset solubile quàm insolubile: suppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi sua naturali illud dissolueret. Tertiò, Si professio idè soluit matrimonium ratum, quia est status perfectior, etiam soluet matrimonium consummatum, saltem quando nulla est proles, & coniux consentit: hoc autem constat esse falsum. Quartò, Professio non est vera mors, sed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deseritur. Vnde non sequitur solui matrimonium ratum: sicut nec alie obligationes priores professione soluuntur. Quintò, Quia matrimonium est vinculum non omnino spiritale, cum ex mutua corporum ad vsum corporalem traditione nascatur. quomodo ergo ex natura rei soluitur vinculo merè spiritali? Sextò, Si ratio naturalis consulatur, professio superueniens matrimonio potius videtur esse irrita, quàm matrimonium dissolui: quia res huius tradita, non potest validè tradi alteri. Denique, Professio iure naturæ non dirimit matrimo-

matrimonium contrahendum: ergo multò minùs dirimit iam contractum. Antecedens patet: Quia quatenus professio respicit Deum, est solùm promissio sicut votum simplex; non autem propriè traditio: atqui promissio non priuat dominio rei promissæ. retinet ergo talis dominium sui corporis; ac proinde poterit validè illud tradere coniugi. Quatenus autem respicit Religionem, sic continet quidem traditionem sui, sed non magis priuat dominio corporis quàm seruitus. Quare sicut seruitus Iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum; ita nec professio; sed id habet ex Iure ecclesiastico.

2. Iure diuino.

Secunda sententia est, Professionem habere hanc vim Iure diuino positiuo: nam consensu & ordinatione Christi, matrimonij contractum habere hanc tacitam conditionem, Nisi ad Religionem ante consummationem me contulero. Ita multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledesma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & sequitur Sanchez lib. 2. de matrimonio, disp. 19. n. 3. Probatur, quia initium huius rei non inuehitur in Iure ecclesiastico, sed à proprio nascentis Ecclesiæ fuit in vsu: nam beata Thecla contracto matrimonio, & nondum consummato, sponsum deseruit, & se Deo consecrauit, teste Ambrosio lib. 2. de virg. col. 3. Idem fecerunt S. Alexius, teste Metaphraste, & S. Cæcilia, ut habetur in eius gestis, & S. Macharius, ut refert Gratianus ex Hieronymo c. 26. Scripsit nobis 27. q. 2. Hæc quoque sententia est valdè probabilis.

3. Iure ecclesiastico.

Tertia est, Id prouenire ex Iure ecclesiastico iam inde à temporibus Apostolorum instituto: quæ sententia videtur verior; eamque docet Michael Medina lib. 5. de continentia sacrorum hominum, cap. 86. & 87. Henricus lib. 5. quæst. 35. Hostiensis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuersione coniugat. Felinus consil. 26. & multi alij. Probatur Primò, Si professio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam contractum, non solùm id faceret in Religione approbata, sed etiam in non approbata, quia hæc quoque est status perfectionis, (et si non habeat omnem tam excellentiam, & firmitatem quam habet Religio approbata) & continet consilia Christi, & multis sæculis non solent Religiones approbari, sed sensim ipso vsu permittébantur ab Episcopis, nec dabatur Superioribus iurisdictio spiritalis. Confirmatur, quia professio in Religione approbata & non approbata non differunt Iure diuino, sed solùm ecclesiastico. secundò, Idem facerent vota simplicia in Societate, & vota Coadiutorum formarum, præcisa omni noua ordinatione Ecclesiæ; quia per hæc efficitur quis verus Religiosus Religionis approbatæ, ut supra dubit. 1. ostentum est. atqui id verum non est: et si enim hæc vota ex ordinatione Ecclesiæ dirimant matrimonium contrahendum illis superueniens, non tamen dirimunt iam antè contractum. ergo, &c. Tertio, Si professio Iure diuino id facit, sine dubio id habet ratione voti castitatis; eò quòd vsus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiam votum castitatis emissum in manibus Episcopi id faciet quod constat esse falsum. Confirmatur, quia exempla quæ ipsi adferunt, magis probant de voto castitatis, quàm de professione Religionis approbatæ: illi enim Sancti non sunt professi aliquam Religionem approbatam: sed vel castitatem tantùm ut sanctus Alexius, S. Cæcilia, & S. Thecla: (quamuis huius exemplum non vigeat, cum maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticam, ut S. Macharius. Quarto, Professio Religionis non reddit Iure diuino irritum matrimonium contrahendum, sed solùm ex constitutione Ecclesiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto. ergo multò minùs illo Iure dirimit iam contractum: hoc enim est multò difficilius. Confirmatur, quia professio hoc habet ratione solemnitatis: sed solemnitas est ex institutione Ecclesiæ: ergo habet ex institutione Ecclesiæ. Quintò, Pontifex potest ex causa graui dissoluerè matrimonium ratum; ut probabilior opinio

teneret: atque hæc est sufficiens causa, nimirum transitus ad statum perfectionis, ad Christi consilia & imitationem ergo potuit statuere ut in hoc casu dissolueretur: ergo non est recurrendum ad Ius diuinum. Confir. Quia Summus Pontifex debet habere omnem potestatem necessariam ad suauem & humanæ fragilitati accommodatam Ecclesiæ gubernationem: iugum enim Christi suauè est, & humanæ conditioni attemperatum. atqui suauis gubernatio Ecclesiæ, & saluti animarum accommodata postulat, ut vinculum matrimonij non consummati ob grauissimas causas interdum relaxetur, ut experientia constat. ergo oportuit Summum Pontificem habere hanc potestatem. Idem dicendum de relaxatione votorum & professionis. Confir. Secundò, quia cum Summus Pontifex sit Vicarius Christi Domini ad Ecclesiam in eius absentia regendam, nec ad Christum in hac vita sit recursus quantauis inciderit difficultas: oportet illum habere omnem potestatem quam decet habere Vicarium perpetuum in regno remotissimo, cum ad Regem nullum est refugium, quæ potestas valdè est affinis potestati ipsius Regis. Vnde sicut talis Vicarius posset in quibusdam legibus sui Regis grauissima aliqua causa urgente dispensare: ita nimirum videri non debet, si Pontifex in quibusdam Iuris diuini (nempe quorum obligatio non est à Deo immediatè imposita, sed nititur actu humano, illumque supponit, sicut obligatio matrimonij iati & voti, & si maneret, saluti detrimentum vel impedimentum graue adferret;) dispensare possit. Sed de hoc alibi plura.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Id solùm probare hoc Ius esse antiquissimum, sicut & multa alia, quæ Apostoli, vel Pontifices primis temporibus constituerunt, quorum institutio non inuenitur in Iure scripto, ut supra dictum est. Exempla illa si quid probant, probant non solùm professionem Religionis approbatæ soluere matrimonium ratum, sed etiam professionem castitatis & vitæ eremiticæ, & fortasse ita olim fuit ex ordinatione Ecclesiæ: sed postea statutum est, ut sola professio Religionis approbatæ hanc vim habeat.

Quartò, Professio priuat omni domino bonorum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, cap. 7. Quia ingredientibus. 19. quæst. & cap. 9. Si qua mulier. ibidem: quod cap. ex Iure Ciuili, Authent. de sanctiss. Episcopis, collat. 9. §. Si qua mulier, translaturum est, & Iure Canonico approbatum. Dominio priuat ratione voti paupertatis, quia hoc votum in professione continet non solùm abdicationem vsus independentis, sed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, estque secundum consilium Domini, Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo. Idem statuit Ecclesia in Religione faciendum, ut tum ex dictis Canonibus patet, tum ex cap. Monachi. 2. cap. Super quodam. 4. & cap. Cum ad Monast. 6. de statu Monachorum.

Dices, Quid si quispiam dum proficetur, intendat dominium non abdicare, sed retinere, saltem ad tempus?

Respondeo, Eo casu non fore validam professionem, ac proinde talem non fore Religiosum, spectato Iure communi. & quidem si ita intendat retinere dominium, ut non sit paratus illud abdicare, quando Superior iusserit, professio erit omnino irrita: quia non intendit se obligare ad id, quod est de substantia status religiosi: abdicatione enim dominij saltem in præparatione animi, & quoad vinculum abdicandi, ad substantiam Religionis pertinet. Si verò solùm intendat retinere dominium ad tempus, & postea quando Superiori videbitur illud à se alienare, maior difficultas est, quia id statui Religionis non repugnat. Nihilominus certum videtur, stante Iure communi, talem actum non habere vim professionis, nec constituere hominem in statu religioso. Primò, Quia professio Iure communi includit actualem abdicationem:

Si intendat non abdicare dominium.

ita ut nulla fiat in Ecclesia sine tali abdicatione. unde qui proficitur, hoc ipso priuatur dominio, perinde ac si naturaliter moreretur, & heredes ei tamquam mortuo succedunt. Secundò, Si quis non intenderet se in omnibus secundum regulam subicere Superiori, sed aliquid exciperet, in quo sit sui iuris & arbitrij; aut si pro certo tempore non vellet se obligare nisi ad castitatem conjugalem, non valeret professio: ergo etiam non valebit, si non velit abdicare dominium. Iura enim hæc omnia æquè ad professionem requirunt. Tertio, Quia Prelatus non habet potestatem ad acceptandum talem actum tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni: nam Ius ei resistit, & est contra essentialia regulæ.

Dupliciter
potest haberi
intentio pro-
pria.

Notandum tamen, hanc intentionem retinendi proprium, posse dupliciter haberi in professione. Primò, Ex errore priuato, ita tamen ut iste error non sit causa professionis, nec illam restringat. & tunc non irritat professionem; sed per accidens ei coniungitur. Ille enim intendit profiteri absolute sicut oportet, sed priuato errore putat se posse retinere proprium saltem ad tempus; qui error non vitiat professionem, cum illam non afficiat, neque limitet. Simile est in matrimonio, ut si putes te posse seruare continentiam in eo statu, vel ingredi Religionem quando placebit; nihilominus absolute contrahas cum animo te obligandi absolute, & absque limitatione, ad ea quæ ratio matrimonij requirit.

Secundò, Si error sit causa professionis; vel saltem si intendas, ut professionem restringas, nolendo te nisi hoc modo obligare; tunc professio erit irrita. Error enim iste est circa substantiam professionis & obligationis. unde tollit consensum necessarium, non minus quam cum est error circa substantiam materię, ut patet ex dictis supra cap. 40. dubit. 2. Pari modo intentio illa restringit vim professionis, tollendo id quod Iure communi ad eius substantiam pertinet, nimirum vim abdicandi dominij: & retinet Ius illi repugnans. Unde puto nullam in foro conscientię ex tali professione oriri obligationem, nisi fortè independentem à valore professionis intenderet se ad aliquid obligare.

Dixi, Stante Iure communi: quia Ecclesia nouo Iure vel priuilegio posset talem professionem, tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos effectus professionis suo tempore inducendos, admittere: & tunc valida esset.

71
Inducit in-
habilitatem.

Inhabilitatem ad dominium inducit, non ratione voti paupertatis præcisè, quia non idè quis est incapax iuris & dominij, quòd Deo paupertatem promiserit: nec ratione tacitæ renuntiationis, quia aliud est se dominio spoliare; aliud inhabilem se ad illud reddere: sed id prouenit ex duabus aliis causis. Prima est, Traditio sui in Ius Ordinis: ita enim se tradit Ordini, ut partim mancipio, partim filiofamilias comparetur, quorum neuter sibi acquirit, sed ei in cuius potestate est, ut infra dubit. 11. dicitur. Secunda est, Decretum Ecclesiæ professioni annexum. hoc enim non solum traditionem illam confirmat, ita ut ille non possit veluti manumitti aut emancipari sicut seruus vel filius, aut sui iuris effici: sed etiam illud directè incapacem dominij acquirendi facit, sicut eiusdem Ecclesiæ decretum reddit profitemem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur, quia non apparet ratio, qua quis seipsum sua auctoritate ad huiusmodi inhabilem & incapacem facere possit, quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, se nunquam matrimonium cum hac vel illa contracturum, aut rem aliquam comparaturum: non idè efficitur inhabilis, ita ut si contrà faciat, sit irritum. Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hæc res ex lege & potestate Superioris prouenire, sicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia: quam nemo sine Ecclesiæ constitutione sibi irrogare potest. Qui autem huiusmodi inhabilitates constituere possint, pertinet ad 1. 2. q. 96. Similis inhabilitas annecti potest voto simplici, & re

ipsa annexa est votis Coadiutorum formatorum in nostra Societate.

Quintò, priuat potestate utendi rebus suo Iure, seu absque dependentiā à voluntate Superioris. facit hoc præcisè per votum paupertatis: in hoc enim paupertas Religiosi essentialiter consistit, ut quis non possit vllā re uti, aut vllam rem possidere absque Superioris arbitrio; & ut sit paratus omni momento omne ius à se abdicare, ut autem careat re ipsa omni dominio, vel ut sit incapax illius, non est de essentia paupertatis religiosæ: sicut nec de essentia castitatis religiosæ est, non esse conjugatum, aut esse incapacem coniugij.

5. Priuat po-
testate utendi
suo iure.

Ex dictis sequitur Primò, Religiosum, si aliquid donauerit vel alienauerit absque consensu Superioris, non solum peccare mortifere violando votum paupertatis: sed etiam dispositionem esse irritam, & eos, qui acceperint, teneri ad restitutionem: quia caruit potestate disponendi. Idem dicendum, si fecit quidem ex consensu Superioris, sed Superior consensum dare non poterat: ut si expendit in rem turpem, ut supra cap. 4. dub. 5. & cap. 48. dub. 11. dictum est.

Confessoria

Non potest
donare.

Sequitur Secundò, Religiosum non posse valide testari: quod etiam habetur expressè cap. Quia ingreditibus. 19. quæst. 3. & Authent. de Monachis, §. Illud quoque. Ratio est: tum quia per professionem priuatus est omni dominio, & incapax illius redditus: tum quia quicquid acquirit, Monasterio acquirit: unde nihil habere potest de quo testetur. vide Nauarrum comment. 2. de Regul. num. 44. & sequentibus. Potest tamen hæc facultas testandi de aliquibus rebus, quarum administrationem vel vltimū habebat, ei concedi per summum Pontificem, ut idem Nauarrus num. 57. & 58. probat, & Couar. cap. 2. de testamentis num. 17. sicut enim potest ei fieri potestas alienandi donatione inter viuos: ita etiam donatione mortis causa, & per testamentum, ad hoc enim non requiritur dominium, sed sufficit administratio, & consensus eius qui illum dare potest. Sic Pontifex aliquando concedit potestatem testandi Religiosis beneficiariis, ut extra Monasterium sua industria viuentibus, vel in Monasterio administrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus, ut tamen hoc licite fiat, debet subesse iusta aliqua causa, quia est contra Canones. unde non solus Pontifex hanc facultatem concedere potest, ut docet Nauarrus supra, quidam putant esse quamdam voti relaxationem & dispensationem: sed verius est non esse, sicut nec est dispensatio voti, quando Pontifex alicui concedit peculium.

Sexto, Professio soluit vota simplicia priora, etiam Religionis strictioris ingrediendæ, eaque commutat in vota solemnia Religionis illius in qua agitur: cap. Scripturæ. 4. de voto, & cap. Qui post votum. 5. de Regularibus, in 6. Simili modo, matrimonium dissoluit sponsalia etiam iurata, vide supra cap. 40. dub. 16. num. 106.

72
6. commutat
vota.

Septimò, Delet omnia peccata. Ita D. Thom. quæst. 189. artic. 3. ad 3. & Caietan. ibidem. Antonius 3. part. tit. 16. cap. 3. §. 3. vbi pro eadem sententia adfert Paludanum in 4. dist. 38. quæst. 4. art. 1. Thomas VValdensis de Sacramentis, tit. 9. cap. 80. Angelus verb. Religiosus, num. 47. & alij Summistæ. Vide Hieronymum Platum lib. 1. de bono status religiosi cap. 13. vbi hoc eleganter explicat & confirmat. Sed hoc intelligendum de reatu peccatæ, quæ remissa culpa manet: culpa enim, præsertim mortifera, non remittitur nisi per contritionem vel vltimū Sacramenti. Ratio est, tum quia per professionem vetus homo & veteres mores exuuntur, (saltem proposito & statu ipso) & induuntur noui: unde censetur moris quædam vitæ mundanæ: tum quia qui se suæque omnia diuino obsequio mancipat & obstringit, huiusmodi beneficio dignus est. Hinc Patres susceptionem habitus monastici solent comparare Baptismo. Hieronymus epist. 8 & 25. Leonarius in Vita Simeonis Abbatis, Anselmus lib. de similitudinibus, cap. vltimo: Bernardus lib. 1. de præcepto

7. Delet om-
nia.

& dispensat. quorum testimonia refert Platus. ex quibus etiam colligas, professionem habere hanc vim quasi ex opere operato, sicut martyrium, si nullus ponatur obex.

73
8 Irregulari-
tatem tollit.

Octauo, Tollit irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, cap. 1. de filiis presbyterorum, & cap. 1. d. 56. ceteras autem lre communi non tollit; quia lre non est expressum, vt docet Abbas in cap. Ex litterarum, de apottatis: alix verò tolluntur specialibus variorum Ordinum priuilegiis. Vnde falluntur qui putant tolli irregularitatem, quæ est ex homicidio, vel ex bigamia, vt benè notat Nauarrus. comment. 2. de Reg. n. 60. Nec obstat Authent. de Monachis; vbi significatur, vt quidam dicunt, omnem irregularitatem Religionis ingressu tolli: quia non loquitur de irregularitate, sed de peccatis: ait enim, *vitam monasticam ita hominem Deo coniungere & appropriare, vt omnem humanam labem abradat & purum reddat*, vt patet ex textu Græco: *ἐὰν δὲ αὐτὸν ἀποποιήσῃ* apud Græcos sunt peccata, & peccatorum sordes; non irregularitas. Adde, irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, non penitus tolli per professionem; (quia talis non potest eligi ad Prælaturam: vt ad Abbatiam viro- rum aut seminarum, nec ad beneficium habens curam animarum) sed solum ex parte, vt possit ordinari, & beneficium simplex obtinere, vt rectè Nauar. supra, ex cap. 1. de filiis presbyterorum.

DUBITATIO IX.

Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.

74
Votum obe-
dientie ad
quid obliget.

R Espondeo, Ratione voti obedientie tenetur Pri- mo, Ad præcepta regulæ.

Secundò, Teneatur non agere contra regulam aut mandatum Superioris ex contemptu: nam per votum obedientie subiecit se regulæ & potestati Superioris: ac proinde se obligauit generatim ad viuendum secundum regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti consentaneè regulæ: in qua obligatione primò omnium continetur, vt regulam & mandata Superiorum non contemnat; sed generale propositum retineat iis se conformandi; contemptus enim evertit rationem formalem obiectiuam, atque adeò totum fundamentum obedientie. Hinc passim Doctores tradunt, Regularem peccare mortiferè, si ex contemptu regulam vel Superioris iussu violat. de quo vide D. Thomam 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad primam, & Caiet. ibidem.

Ex contem-
ptu peccare.

Censetur autem ex contemptu violare, qui contrà facit non ex negligentia, vel cupiditate, sed quia non vult regulæ aut superiori esse subiectus, vt ait Caietanus. deinde qui directè eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem ostendat se nihili facere: hæc sunt valde grauia, nec possunt cadere nisi in malignum animum, Instituti sui, & Iudicii auctoritatisque Ecclesiæ, qua Institutum est confirmatum, & potestas Superiori tradita, contemptorem. Putat tamen Caietanus verb. Inobedientia, contemptum præcepti in re minima non esse peccatum mortale; de quo infra cap. 46. dub. 6. num. 45.

Præcepta Su-
perioris.

Tertiò, Teneatur ad omnia, quæ Superior iuxta regulam seu Institutum præcipit. & quidem si præcipiat in virtute sanctæ obedientie, tenetur obedire sub peccato mortali; tunc enim Superior ex more Religionibus vsitato intendit illum obligare quantum potest, atque adeò sub peccato mortali. Si autem hac forma præcipiendi non vratur, non videtur velle obligare sub peccato mortifero, nisi id aliunde constet: videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandet: tum quia non intendit consulere & suadere dumtaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum, quantum posset. (valde autem probabile est, Superiorem posse suam potestatem,

suumque præceptum ita moderati, vt solum ad peccatum veniale obliget, etiam si alioquin materia sit grauis) tum quia ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat vt inferior obtemperet; etiam si illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat, vt non intendat absolute obligare pro conditione materiæ, probabile est subditum non obligari sub aliqua culpa, sed solum sub poena & correctione regulari; quo modo ipsæ regulæ obligant; de quo plura 1. 2. q. 96. tract. de legibus.

Quartò, Si Superior præcipiat aliqua *contra regulam*, Si contra re-
gulam.
non tenetur inferior obtemperare; nisi fortè ille possit in ea parte regulæ dispensare, & legitima causa contrarium præcipiendi sublit. ita Caietanus quæst. 104. art. 5.

Quintò, Si præcipiat aliquid supra regulam, non Si supra re-
gulam, vel
infra.
tenetur inferior. Est communis sententia DD. vt ostendit Corduba in regulam S. Francisci cap. 10. quæst. 2. Idem dicendum si præcipiat *infra regulam*, id est, laxiora quam regula præscribat, nisi causa iusta sublit. Hinc D. Bernardus lib. 1. de præcepto & dispensat. col. 4. *Prælati iussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis, nec ultra extendi potest, nec contrahi citra. Nihil me Prælati prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigit quam promisi. vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate.* Et infra: *Monentes eos, non cogentes ad celsiora, condescendentes eni, cum necesse fuerit, ad remissiora.* Ratio est, quia Superior est cultor regulæ & Instituti, non auctor; eique potestas datur vt subditos secundum illam perficiat, non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio suam vitæ mensuram, suum exercitiorum modum sibi præscriptum habet: qui regulis & constitutionibus cuiusque exprimitur, ad quem vt perducatur, instituuntur Superiores. Accedit quòd inferior ex vi voti sui non intendat se obligare nisi ad viuendum & obediendum secundum proprium Institutum, vt docet D. Thomas quodl. 10. art. 10. & alij communiter.

Hinc sequitur non solum Superiorem Regularem non posse ratione voti obedientie obligare subditum ad ea quæ sunt *super vel contra vel infra regulam*: (nisi ex causa, quæ tamen sit secundum regulam) sed non summum Pontificem: quia hic non potest amplius ex vi voti, quam Superior Regularis, cum inferior non magis illi quam huic se intenderit per votum obedientie obligare. quamuis vt Pastor vniuersalis Ecclesiæ (cui Dominus omnem potestatem necessariam ad bonam Ecclesiæ administrationem in oues contulit) plura præcipere possit quam Superior regularis, v. g. capessere Episcopatum, vel aliam dignitatem extra Religionem: quòd tamen Prælati Regularis præcipere non potest, vt ex D. Bernardi sententia aperte conuincitur.

Supra regulam, iuxta Cordubam, sunt, ire ad infideles, vbi est manifestum periculum mortis vel seruitutis; ieiunare longo tempore, abstinere à carnibus ad vnum mensem, quando regula non præscribit, & similia.

75
Supra regulam
qua sunt.

Hic tamen duo Notanda sunt. Alterum est, Etiam si huiusmodi longæ abstinentiæ, & similia quæ non sunt secundum regulam, non possint imponi ad exercitium virtutis: possunt tamen ob alias causas. Primò, In iustam poenam alicuius criminis: id enim est secundum regulam. Secundò, Si putentur necessaria ad seruanda vota. Sic præcipitur clausura Monialibus arctissima, etiam si tales antè non vouerint: quia experientia docuit, hanc esse necessariam ad custodiam castitatis, quam vouerunt. Sic etiam possunt præcipi ieiunia, & alix austeritates ad superandam aliquam tentationem. si tamen non putentur necessaria, non potest subditus ad ea obligari, vt docet Corduba supra, & Silvester Religio 6. q. 6. Tertiò, Ob aliquam publicam necessitatem possunt quædam austeriora ad tempus omnibus imponi: quia & hoc regulæ consentaneum. Sic Ecclesia præcipit ieiunia, vigiliis, &c.

Ob quas causas possint au-
ferri præ-
cepta clausura
Monialium.

Alterum est, Regulas & constitutiones in diuersis Religionibus esse varias: ac proinde potestatem præcipientem

Quando cen-
seatur aliquid
præcipi, secun-
dum regulā.

præcipiendi & obligationem obediendi variam esse, & ad plura vel pauciora, prout regula disponit, extendendam in regulis Minorum c. 10. præcipitur *ut obediant in omnibus, quæ non sunt contra regulam vel animam*; in constitutionibus Societatis IESU, *ut obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifestum peccatum*. Itaque omnia supradicta, quando iusta causa præcipiendi subest, censentur secundum regulam præcipi, & subditus tenetur ex vi voti obedire. In aliis Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Dico quando iusta causa subest, quia nullus Superior, ne Pontifex quidem, potest ad aliquid obligare sub peccato mortali, nisi sit materia gravis capax tantæ obligationis, inquam, vel per se, vel ratione circumstantiarum, quæ iustam causam sic præcipiendi adferat ut docet Silu. supra; estque communis sententia DD. unde nec præcepta divina obligant sub tali peccato; nisi talis materia sit.

76
An in dubio
obediendum.

Petes, Vtrum in dubio sit obediendum Superiori? Videretur non esse. Primo, quia nemo potest cum dubia conscientia operari; alioquin exponit se periculo peccandi. Secundo, quia in dubio melior est conditio possidentis. ac subditus est in possessione suæ libertatis. Tertiò, in dubio fauendum est reo, & illi de cuius præiudicio agitur.

Dico Primo, Si dubium sit de potestate, nimirum, vtrum sit legitimus Superior in tali dubio non est necesse parere. Et hic locum habet secundum argumentum, *Melior est conditio possidentis*: subditus enim per se ab huius obedientia liber est; ergo non debet ei subiici, nisi moraliter constet esse Superiorem. sic nemo obligatur lege, de qua dubitatur an sit lex. In dubio tamen habendus est Superior, si communis præsumptio illi fauet; argumento L. Barbarus. ꝛ. de officio Prætoris.

Si dubitetur
an sit licitum.

Dico Secundo, Si constat de potestate, sed dubitatur de materia, an sit licitum hoc facere; perseverante hoc dubio, non potest obedire. Hoc probat primum argumentum, nullo enim casu licitum est facere id de quo dubitat an sit licitum, quia exponit se periculo peccati. Hoc modo intelligendus Adrianus quodlib. 2. a. 2. littera D. cum dicit; *Nullus dubitans de actu an sit mortalis an non, licet obediat, ipso sic dubitante*.

Tenetur du-
biū deponere.

Dico Tertiò, Tenetur tamen subditus, si potest, consideratis omnibus circumstantiis & principiis practicis, hoc dubium deponere: quo facto tenetur obedire. & hoc sensu communiter docent DD. subditum in dubio teneri Superiori suo obtemperare. D. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 6. in corp. & ad 2. Caiet. & Medina ibid. D. Bonau. in 2. d. 39. a. 1. q. 3. in fin. Angelus v. Obedientia num. 6. Siluestr. num. 2. Fumus num. 4. Sotus de Secreto, num. 3. q. 2. Lopez 1. part. cap. 56. &c. Teneri subditum deponere dubium si potest, perspicuum est; quia tenetur considerare actum ut hic & tunc faciendus præcipitur, id est, cum omnibus circumstantiis occurrentibus illumque expendere non solum secundum principia intrinseca & propria actui, sed etiam secundum intrinseca & communia: & si secundum hæc aparcat esse licitum, tenetur facere. Nam dubium tunc non perseverat practice, sed solum speculative, nimirum, an per se absque istis circumstantiis, & consideratis principiis propriis sit licitus: practice autem constat esse licitum, & prudenti iudicio talis iudicatur Confirm. Quia Superior est in possessione Iuris imperandi: & in dubio nemo est spoliandus iure suo, ergo parendum. Neque similiter dici potest, etiam subditum esse in possessione suæ libertatis, quia generatim constat illum abdicare suam libertatem in Superiorem. Unde cum in cæteris Superiori subdit, præsumendum etiam in hoc casu subesse, nec esse sui iuris. Principia autem communia, unde præceptum Superioris possit prudenter iudicari licitum, sunt hæc: multum deferendum auctoritati & prudentiæ Superioris: Superiores à Deo singulari modo gubernari in subditis dirigendis: prudentis esse non suo iudicio in rebus propriis confidere, sed potius alterius, & maxime Supe-

rioris, quem loco Dei habet: ex recusatione obedientiæ, cum causa manifesta assignari non potest, posse nasci scandalum aliorum, & ex duobus malis, quod minus est eligendum: & similia, quibus etiam doctissimi viri sese Superioris iudicio accommodare in dubio possunt.

Limitatio.

Aduerte tamen, cum diximus in dubio obtemperandum, limitari à multis DD. ut à Soto, Medina Lopezio, & aliis nonnullis: nisi obediendo aliquod graue incommodum in persona, honore, vel rebus ei qui obedit, vel alteri timeatur: non obediendo verò, nihil incommodi metuendum sit. tunc enim si dubium sit de bonitate operis, vel de obligatione præcepti, non tenetur parere: sed ut obligetur debet moraliter constare rem esse licitam, & præceptum hic & nunc esse obligatorium: ut cum præceptum tendit ad punitionem, sicut quando Iudex reum & testes examinat criminaliter. Nam in dubio fauendum est reo, & ei de cuius damno agitur: etsi enim inferior non sit in possessione suæ libertatis, est tamen in possessione suæ securitatis, seu Iuris, quo se potest in rebus periculosis conseruare. Confirm. quia in dubio non debet præsumi auctoritas Superioris valere in alterius graue præiudicium, cum nihil incommodi notabilis ex non obediendo sequatur: ut patet in exemplo de reo & teste: nam inobedientia est occultata, & peritio ista non est necessaria. Idem dicendum in causa vestigalium, & similibus, ubi agitur de graui subditorum præiudicio. Vbi supra c. 33. dub. 1. & 6. Si tamen par vel grauius incommodum sequeretur ex non obediendo: in dubio teneretur obedire: ut si graue damnum publicè vel priuatim impendens non possit aliter impediri iuxta ea quæ dicta sunt cap. 29. dub. 15. & cap. 31. dub. 3. ubi vtrumque incommoda sunt expendenda: & illis paribus, etiam in dubio obediendum.

Dico Quarto, Quando seposito præcepto, ceteris omnibus circumstantiis spectatis probabile est opus esse licitum, non tenetur subditus parere. Ratio est, quia potest se probabili sententiæ conformare. Confirm. quia in tali casu, nec votum, nec iuramentum, nec ipsa lex diuina aut naturalis obligat: ergo nec præceptum superioris. Potest tamen obedire, si contrarium etiam est probabile, vel si per extrinseca principia sibi iudicium prudens de opere formare potest.

Ex voto castitatis tenetur, Primo, Abstinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno & externo, qui sit contra castitatem: ut à turpibus cogitationibus & delectatione morosa, à pollutione, ab omni actu venereo, à turpi contactu, ab impudico aspectu: denique ab omnibus iis, quæ aliquo modo sunt contra virtutem castitatis. Quidquid enim in secularibus extra coniugium est aliquo modo peccatum contra castitatem, est in Religioso etiam sacrilegium contra votum ac proinde duplicem habens malitiam: ita tamen ut malitia sacrilegij sit mortalis in iis actibus, in quibus malitia libidinis est mortalis: venialis verò, in quibus illa est venialis.

77

Votum casti-
tatis.

Ex voto paupertatis tenetur, Primo, Ut nihil velit habere, possidere, vel uti tamquam proprium, id est, affectu retinendi iure suo, seu independenter à voluntate Superioris: cap. Cum ad Monasterium, de statu Monachorum.

78

Votum pau-
pertatis.

Secundo, Ut sit paratus exi i possessione & usu, omni momento quo Superior iusserit, quia non potest hæc retinere nisi cum dependentia à voluntate Superioris: alioquin esset proprietarius, ut constat ex d. cap. Cum ad Monasterium.

Tertiò, Non potest aliquid dare vel alienare, nisi cum facultate Superioris: & si contra fecerit, est irritum.

Quarto, Si est dispensator aliquarum rerum, non potest eas distribuere pro suo arbitratu, sed solum ex præcepto & mente Superioris, ita ut non det alia, nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quam scit Superiorem velle: qua parte enim recedit à mente Superioris, incurrit in vitium proprietatis: nam

Dispensare,
erogare.

ita dispensat ac si esset dominus, & ab alterius arbitrio non dependeret.

Commodare.

Quinto, non potest mutuo vel commodato quidquam ex iis, quæ ad usum ipsi permixta sunt, dare alteri absque Superioris facultate. Ratio est, quia est solum usufructus habens nudum usum facti, (vt Nicol. IV. Extravag. Exlit, ait) idque precario, quamdiu Superiori videbitur. usufructus autem non potest alteri vltim rei concedere; hoc enim non est usufructus, sed usufructus. Institut. de usu & habit. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebro occurrentibus censetur esse facultas tacita vel generalis, saltem ad breue tempus.

Ab aliis accipere.

Sexto, Non potest ab externis vel domesticis quidquam accipere absque Superioris consensu: sicut enim non potest quidquam retinere sine illius consensu, ita nec acquirere, d. cap. Cum ad Monasterium. §. Si quidquam alicui.

Usurpare sibi aliquid.

Septimo, Non potest ex rebus, quæ domi sunt, sine illius consensu aliquid sibi usurpare, siue sint esculenta, siue poculenta, siue libri, siue alia utensilia; cum enim nihil istorum ipsius sit, sed communitatis, cuius loco Superior habet administrationem omnium, non potest inuito Superiore quidquam sibi usurpare: alioquin furtum committit, usurpans rem alienam inuito domino seu administratore, qui est loco domini, & consequenter peccat contra votum paupertatis: omne enim furtum in Religioso est contra votum. & prout est mortale vel veniale in ratione furti, ita in ratione sacrilegij: cum eadem vtriusque sit materia. Deinde usurpat rem tamquam proprietarius, quia absque dependentia à Superiore: ergo, &c.

Abcondere.

Octavo, Non potest quidquam abscondere, vt illud Superioris liberæ dispositioni subducatur: hoc enim semper iudicatum fuit continere culpam proprietatis. Colligitur cap. Super quodam. 4. & cap. Cum ad Monast. 6. de statu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid. & alij Doctores notant, proprium dici quidquid celas Prælatum, vel contra eius voluntatem tenes.

Proprium quid.

Expendere in vana.

Nono, Non potest expendere in res illicitas aut vanas, etiam si Superior id ei permetteret. Ratio est, quia Iura & Canones non concedunt administrationem Regularibus, nisi ad res necessarias, utiles, aut honestas: prohibent autem ad vanas & illicitas: atqui non habent maiorem facultatem quam iura eis concedant; nec Superior potest aliquid contra iura concedere. Vnde peccat Regularis contra votum paupertatis si in huiusmodi expendat; v. g. si in turpia, si in vestes sericas, in sumptuosa conuiuia, in canes venaticos, falciones, equos generosos, in vanas picturas, licti-steria, &c. vide Clem. I. de statu Monachorum.

Conseruare.

Decimo, Penetur præstare eam diligentiam in rebus ipsi permixtis conseruandis, quam usufructus, qui precario vititur. vnde tenetur vitare culpam latam: hanc enim tenetur vitare omnis qui aliquid precario accepit; L. Quæsitum est. §. Eum quoque. 1. de precario: itaque si res ipsius negligentia pereat vel deterior fiat, peccat contra iustitiam, & consequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur: quia si dolo illam destrueret, vel deteriore redderet, peccaret contra votum: ergo etiam si ex culpa lata: nam hæc ad eandem speciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quod si res concessa sit etiam in ipsius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui: sicut in commodato, quod in utilitatem commodantis & commodatarij præbetur, iuxta L. in rebus. v. Hoc itaque. 1. Commodari. & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ita seuerè in Religione interpretandum.

Superius.

Vndecimo, Denique tenetur cauere ne habeat superflua, saltem notabili quantitate, quæ religiosam mediocritatem notabiliter superant. quia nec Superior id ei concedere potest, cum sit per Canones prohibendum. Idem dicendum de pretiosis vestibus, vt docet Nauarrus comment. 4. num. 27. quia prohibentur Clement. de statu Monachorum si tamen ille paratus est

omnia ad nutum Superioris relinquere, non est dicens propriarius, vt docet Siluest. Religio 6. quæst. 7. Vers. Quarto, ex Archidiacono.

Circa prædicta tria Notanda, Primum est, Considerandum esse in quibus rebus, & quousque censeatur in singulis Ordinibus & Monasteriis concessa facultas generalis: hæc enim sufficit vt non pecces contra votum, dando, vel accipiendo, retinendo vel vtendo. In Monasteriis tamen bene ordinatis non conceditur hæc facultas passim omnibus, nisi in rebus minoris momenti & crebro occurrentibus.

Secundum est, Interdum excusari inferiorem per facultatem petendam: vt si res urgeat, nec Superior præstet: tunc enim potest agere perinde ac si veniam expressam haberet: nam adest consensus præsumptus. non enim mens est Superioris, vt eo casu non agat quod ratio dicat, aut vt consensum expressum requirat, non tamen adest consensus præsumptus, quando res facile differri potest, vel Superior adiri.

Dices, si peterem à Superiore, consentiret.

Respondeo, Id satis non esse, alioquin omnes ferè donationes, acceptiones, & usus, qui à Superioribus concedi solent petentibus, in Religione essent liciti absque expressa venia: quod est euertere obedientiam regularem. Ratio est, quia non ex eo cessat vinculum legis, quod Superior dispensaret si peteres: per hoc enim non dispensat re ipsa, nec ideo rem istam retinere potes, quia dominus eam donaret si rogares: nam per hoc non donat re ipsa, cum enim conditio illa non ponatur in te, non ponitur quoque id quod ex ea sequeretur. eodem modo dicendum in nostro casu. Itaque requiritur, non solum vt concederet si peteres, sed etiam vt re ipsa censeatur concedere, quamuis non petas, & vt ipse non velit te cum illis circumstantiis petere. Sicut vt vinculum legis cesset per dispensationem, requiritur vt mens legislatoris sit, hoc casu te non obligare vt agas secundum verba legis, aut vt petas dispensationem.

Crederem tamen non esse peccatum mortale, quando sciret, vel bona fide putaret inferior, eum erga se esse Superioris affectum, vt libenter esset concessurus, si sciret ipsum tali re egere, vel tale quid desideraret, tunc enim censetur habere ex voluntate Superioris, saltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter, quia etsi illam rem habeat quodammodo ex voluntate Superioris, modus tamen illam sibi usurpandi est contra eius voluntatem. Pari modo, in furtio non est peccatum mortiferum, quando quis scit affectum domini in se talem esse, aut certe quando dominus rem parui æstimat, aut ita in aliquem est affectus, vt noller illum graui obligatione teneri, iuxta ea quæ dicta sunt supra cap. 12. dub. 8.

Tertium est, Quando Religiosus peccat contra votum, ferè semper esse duplex peccatum, cum duplici malitia diuersæ speciei contra diuersas virtutes. Idque primum manifestum est in peccatis contra votum castitatis: in quibus omnibus ratione materiz est prauitas luxuriæ contra castitatem, & ratione voti malitia sacrilegij, aut infidelitatis in Deum contra virtutem Religionis. In iis quæ sunt contra paupertatem, præter malignitatem violationis voti, ferè semper connexa est alia contra iustitiam, vt cum rem alienam inuito domino sibi usurpat, aut res monasterij clanculùm externis donat. Non tamen hæc absolute semper adest, vt si clatim Superiore aliquid ab externis accipiat & abscondat, quod ille externus in ius Monasterij venire nolit. Tunc enim etsi peccet contra votum usurpando sibi istius rei dominium & usum, independenter à Superiore: non tamen contra iustitiam. Si tamen illud absolute daretur absque tali restrictione, transiret statim per acceptionem & traditionem in dominium Monasterij. Nam quidquid Religiosus acquirit, Monasterio, non sibi acquirit. vnde si tunc contra voluntatem Superioris sibi usurpet, etiam furtum committeret. Denique quando contra votum obedientiz violando præceptum Superioris in re graui agit: peccat

non

79

Facultas
revelat.

Interdum

Obiectio.
Respon.

Asseuerat
quod conce-
deret si pete-
ret.

80

Peccatum
Religiosi con-
tra votum
est duplex.

non solum contra votum ac promissionem Deo factam, cui promisit huic homini tamquam eius vicario obedire; sed etiam contra virtutem obedientie, quam subditus omnis debet Superiori legitima potestate prædito. atqui Prælatus in Religione habet potestatem regendi & impetrandi communicatam sibi à Summo Pontifice, ut supra dub. 1. n. 10. dictum: ac proinde hoc ipso quo sumus membrum communis illius cui ipse præest, tenemur ei obedire. sicut si quis voueret Deo obedire Episcopo vel Principi legitime præcipienti, duplex peccatum admitteret non obediendo. Secus si confessorio vel alteri nullam iurisdictionem in eam communis, cuius est membrum, habenti; ut patet ex dictis dub. 1. n. 10. tunc enim non obediendo solum peccaretur contra votum.

Obiectio

Dices, Quod ego sim membrum huius corporis, ac subditus Prælato, id totum prouenit ex voto. ergo solum peccatur contra votum: tota enim ratio obligationis ex voto pendet. sicut cum qui habens votum solumne contrahit matrimonium, solum peccat contra votum, etiam si contra legem impedimenti dirimentis faciat, quia impedimentum ex voto pendet, & propter votum inductum est. ubi enim vnum est propter vnum, ibi tantum censetur esse vnum.

Resp.

Resp. Negando antecedens proprie loquendo. non enim formaliter per votum, sed per traditionem sui in ius Religionis, & acceptationem Superioris, fit membrum illius corporis & subditus: votum autem solum est conditio. sicut promissio seruandi statuta collegij est conditio, ut quis fiat collegialis; non tamen per illam formaliter inseritur collegio, sed per traditionem sui in ius collegij, & acceptationem Superioris. Itaque obligatio voti, & obligatio parendi Superiori habenti iurisdictionem, sunt diuersæ obligationes. Secus si ille non haberet iurisdictionem. Quod autem adfertur de voto ut est impedimentum matrimonij; si loquamur de Religioso professo ducente uxorem, committit duplex peccatum, vel potius triplex. primò, contra religionem voti: secundo, contra castitatem, præsertim si habet animum consummandi: tertio, contra iustitiam. facit enim iniuriam Religioni cuius est membrum, & in cuius est potestate, tradendo se in potestatem alterius. si verò de ordinato sacris non Religio peccat contra votum & castitatem. Neuter tamen committit peculiare peccatum contra legem matrimonij: quia tota ratio cur impediatur contrahere, pendet ex voto, & ex eo quod sit in potestate alterius: unde in contrahendo non reperitur noua deformitas distincta à prædictis.

D V B I T A T I O X.

Vtrum bona Religiosi transeant in Monasterium per professionem, si aliter de illis antea non disposuerit.

21

Respondeo, & Dico Primò, Si Monasterium habet ius successionis, omnia bona Religiosi, de quibus ipse antea non disposuit, per professionem Iure communi transeunt in illud Monasterium. est communis sententia DD. vide Nauar. comment. 2. n. 44. & sequentibus. ius autem succedendi habent omnia Monasteria Regularium, præter Domos & Collegia Societatis IESV, Minorum de obseruantia, & Capucinorum. Societas enim per suas Constitutiones hoc iure caret, nõ solum in Domibus professis, sed etiam in Collegiis: Minoritæ & Capucini per suas Regulas. ceteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum etiam Mendicantibus concessit Concilium Trid. sess. 25. de Regul. cap. 3. ut bona immobilia possidere possint: unde etiam ut in eis succedant. nam ante Concilium poterant ceteri Mendicantes succedere, sed tenebantur bona immobilia vendere, ut docet Nauarrus ex aliis n. 50. nunc autem possunt retinere.

Monasteria habentia ius succedendi.

Mendicantes qui succedat.

Probatum conclusio ex Nouella Iustiniani 3. quæ est de Monachis cap. 5. Illud quoque decernimus, qui in Monasterium introire voluerit, antequam Monasterium ingrediatur, licentiam habere sui uti qua voluerit modo. ingredienti namque vnde sequentur omnino res, etiam si non expressim dixerit se illas inducere: & non erit dominus illarum ulterius ullo modo. quæ posteriora verba etiam habentur Authent. Ingressi, C. de sacrosanctis Ecclesiis. Additur in prædicta Nouella; Si filios habeat, iis solum legitimam debere, cetera Monasterio. & Nouella 123. cap. 38. Si qua mulier, que vir Monasticam elegerit vitam; & intrauerit Monasterium, filius non exstantibus, Monasterio quod ingreditur, res eius competere iubemus, Si verò talis persona filios habeat, & non ante quam intret Monasterium, de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filio deputauerit: etiam sic liceat ei postquam Monasterium intrauerit, suam substantiam in proprios filios distribuere, ita tamen ut nulli filiorum suorum minuat legitimam partem. pars verò quam filius non dederit, Monasterio competat. Si verò omnem substantiam inter filios diuidere voluerit, propria sua persona filius connumerata, unam sibi partem omnibus modis retineat, quæ iuri Monasterij competere debeat. Si verò in Monasterio degens moriatur antequam inter filios res suas distribuat, legitimam partem filij percipiant, reliqua verò substantia pars Monasterio competat. eadem habentur Authent. Si qua mulier. de sacrosanctis Ecclesiis. & cap. 9. Si qua mulier. 19. quæst. 3. Idem probatur cap. 7. Quia ingredientibus. 10. quæst. 3. ex epist. 7. lib. 7. registri Gregorij Magni, ubi sic dicitur: Quia ingredientibus Monasterium conuertendi gratia ulterius nulla sit testandi licentia, sed ut res eorum eiusdem Monasterij fiat, aperta legum definitione decretum est.

Est autem hæc Constitutio rationi valde consentanea. Primò, Par enim non est ut dum quis se totum mancipat obsequio diuino, res suas faciat seruire mundo: & qui corpus suum tradit ad poenitentiam, bona sua relinquat sæcularibus ad luxum. postulat enim ratio ut non solum se, sed etiam omnia sua Deo seruire faciat. Secundo, Quia cum in Monasterio viuere, & ab eo alimenta percipere cupiat, par est ut illi potius res eius cedant, quam aliis quibus nihil debet, & à quibus nihil expectat. Tertio, Quia cum sit consilium Christi ut dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientius dari possunt, quam iis qui sunt pauperes spiritu, quorum est regnum celorum, & qui possint recipere in æterna tabernacula: quales sunt Religiosi. Denique quia sic augetur cultus diuinus & numerus Deo seruientium.

Circa prædicta quædam sunt annotanda. Primò, Si is qui proficetur, habet liberos, ei permitti ut distribuat eis sua bona post professionem, si id ante non fecit. facit autem hoc non ut dominus, sed ut administrator constitutus à Iure ad hunc effectum: testari tamen tunc non potest, quia id ei non est permissum, ut docet Nauar. comment. 2. n. 45. & merito. quia factio testamenti maiorem præ se fert imaginem dominij, quam nuda illa distributio.

Dices, Hæc constitutio est Iuris ciuilis, per quod non potest concedi administratio aliqua Religioso professo.

Resp. Eam non habere vim ut est Iuris ciuilis, sed ut est recepta Iure Canonico, seu approbata à Summis Pontificibus. unde etiam relata est in Corpus Decreti à Gratiano cap. Siqua mulier. 19. q. 3. de quo vide Nauar. comment. 2. n. 44. & seqq. ubi hanc constitutionem explicat & expendit.

Secundo, Ex æquitate canonica legitimam filiis statim post professionem tradendam, nec esse expectandam mortem naturalem parentis, ut docet Nauarrus num. 48. & Couar. cap. 2. de testam. num. 12. & colligitur ex cap. Cum simus. 14. de Regularib. nimis enim durum esset, si filij deberent alimenta petere à Monasterio.

Contraria tamen sententia non est improbabilis, quam tenent plerique Doctores, teste Couarruui.

T t 3

vlsufru

ususfructus tamen, quem fortè pater habebat in bonis aduentitiis suorum liberorum, transit in Monasterium usque ad mortem eius naturalem, ut docet Nauarrus num. 53. quia omnia transeunt, & Ius nihil particulare de hoc disposuit. quamvis & in hoc contrarium probabiliter teneri possit; de quo videri potest Couarruias num. 14. Pari modo, pater in seculo manens, ususfructum, quem in bonis aduentitiis filij habebat, non admittat per filij professionem, ut idem Nauarrus docet; nam professio filij non potest officere iuri paterno iam antè acquisito, secus est quando filius egreditur patriam potestatem ob crimen paternum; tunc enim amittit pater ususfructum vnà cum patria potestate, ut rectè cum aliis docet Molina de iustitia, disp. 9.

Tertiò, Si is qui proficitur, non habet liberos vel nepotes, sed patrem vel matrem, auum vel auiam, Iure communi illis debet legitimam: nimirum si hoc Ius eo loco sit receptum. Nec obstat, quòd Monasterium habeatur pro filio vel vel herede; ut colligitur cap. In presentia 8. de probationibus, & Nouella 123. cap. 37. ac proinde nihil videatur deberi ascendentibus; quia hoc non est verum, nisi ad effectus Iure expressos, qualis non est iste, qui proponitur in casu.

Quartò, Non solum bona tua libera per professionem transeunt in Monasterium, sed etiam quædam grauata; ut si tibi relictum sit fideicommissum, cum onere ut si absque liberis decesseris, restitatur alicui tertio, ut fratri, si ingrediaris Monasterium, cedit Monasterio, quia est instar filij. Ita expressè habetur d. c. In presentia. & d. Nouella. Secus si grauatum sit ut in aliam piam causam conferatur; ut ibidem habetur.

Quintò, Etiam feudum cedit Monasterio, modò sit francum, id est, liberum ab obsequio, vel concessum femina; vel cum onere obsequij, quod Monasterium præstare possit, vel concessum cum facultate præstandi per alium. Ita Nauar. n. 55. & alij passim. Commoditas feudi durat solum ad vitam illius Religiosi: eo enim mortuo deuoluitur ad proximos heredes, quibus ex sua institutione debetur; vel si desint, ad dominum directum. Ita Clarus §. Feudum q. 78. n. 2. ex Baldo, qui tamen Clarus n. 3. addit, sibi non placere sententiam communem, scilicet feudum transire in Monasterium: sed ratio eius solum probat de feudis quæ requirunt seruitium faculare, Religiosis indecorum & prohibitum.

Pari modo emphyteusis in monasterium transit. si tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui nò sit maiori privilegio præditus, quàm prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus §. Emphyteusis. q. 22. dicitque esse communem sententiam. Ratio est, quia conditio domini directi deterior redditur, cum amittat spem laudemij, id est, trigessimam vel quadragessimam partem pretij, quam percipere solet quotiescumque venditur. vide suprà cap. 24. n. 57.

Sextò, Non solum dominium, sed etiam possessio transit in Monasterium per professionem. Primò, Quia sicut persona transit in ius Monasterij; ita simul cum illa dominium, & possessio quam illa habebat. Secundò, Quia Monasterium succedit non sicut heres extraneus, qui ut comparet dominium, debet adire hereditatem, & ut possessionem capiat, debet apprehendere; sed sicut filius, seu ut heres, qui in iure dicitur *heres suus*, qui non comparat nouum dominium, sed continuat dominium, & possessionem eius, cui succedit. Ita Innocentius & alij in cap. In presentia, de probationibus.

Dico Secundò, Si ante professionem per testamentum disposuit de bonis in heredes non necessarios, ut in fratres vel amicos, Monasterium iis fruetur usque ad mortem ipsius naturalem, sicut ipse testator facturus erat, si in seculo mansisset: unde si illi moriantur ante testatorem, euanesce dispositio, & bona pertinebunt absolute ad Monasterium, nisi alia mens testatoris fuerit. Ita Nauar. suprà n. 54. & Couar. c. 2. n. 11. vbi dicit esse communem sententiam.

Dico Tertiò, Si Monasterium non habet ius successionis; omnia bona Religiosi (nisi ipse ante professionem aliter de illis disposuerit) statim per professionem deuoluntur ad heredes ab intestato, perinde ac si ipse morte naturali defunctus esset. Est communis sententia DD. quia cum ipse per professionem se spoliaret omni dominio & possessione, nec transeat hæc in Monasterium; sequitur ea Iure deuolui ad alios heredes. non enim debent ea bona manere ad espota & suspensa.

Petes. Vtrum possit fieri statutum ut ij qui transeunt ad Religionem, non possint sua bona, vel legitimam sibi debitam secum ad eum transferre, vel in alios pauperes distribuere: sed teneantur illa suis propinquis relinquere, etiam si illi pauperes, non possint? Quod ego propono, non quòd putem aliquem Catholicum & pium Principem tale statutum fecisse, aut facturum: sed quia intelligo talia subinde quibusdam locis à politicis ventitari.

Resp. breuiter, Tale statutum fieri non posse. Probat Primò, Quia tali statuto directè oppugnaretur consilium Christi tamquam iniquum, & noxium Reipub. Christus enim Matthæi 19. adolescenti diuiti animæ suæ salutem querenti dixit: *Si vis perfectus esse, uade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & ueni sequere me.* Illo autem statuto contrarium præcipitur: nimirum, non des pauperibus, sed relinque consanguineis, etiam si illi pauperes non sint. Atqui oppugnare consilium Christi, graue peccatum est, continens grauem in Christum irreuerentiam cum tacita quadam blasphemia, quasi consilium Christi sit noxium. idque eò maius peccatum est, quòd sit maiori auctoritate, & patet latius. Nec refert quòd non sit graue peccatum, si quis nolit sequi consilia Christi, cum non sint præcepta, sed libera: quia longè aliud est, nolle sequi, aliud valentem sequi, ut impedire. Nemo tenetur ingredi Religionem, aut inire matrimonium: volentem tamen ingredi, vel inire matrimonium, impedire, graue peccatum est.

Secundò, Quisque lege diuina & naturali ius habet ut non solum se, sed etiam sua Deo offerat, & sibi amicos de mammoma iniquitatis conciliet, qui eum, cum defecerit, in æterna tabernacula recipiant: ad quod etià Dominus Matt. 6. vehementer hortatur. Ergo impedire huius Iuris executionem, est vera iniuria, idque in re grauissima. Quare cum omnis iniuria in re graui sit peccatum mortiferum (ut omnes DD. fatentur) manifestum est condere tale statutum quo illius Iuris executio directè impeditur, esse peccatum mortiferum, idque eò maius, quòd latius patet, & ad plures se extendit. Non enim est iniuria priuata sed publica, ad omnes personas, quibus Deus sua consilia inspirauerit, & ad omne tempus futurum se extendens. Neque dici potest, Neminem vi impediri, quia lex maximam vim infert, cum ei non possit resisti.

Tertiò, Qui impedit ne quis Christum heredem faciat, meretur ipse ex hæres fieri non solum regni celestis, sed etiam terreni, & bonorum temporalium, cum ipse omnia ista à Christo omnium Domino acceperit: ut eleganter ostendit Saluianus lib. 3. de Auzritia: ubi etiam in parentibus & priuatis hominibus acriter reprehendit illam in Deum ingratitudinem, dum liberos Religionem ingressuros priuant sua legitima, ne illam Christo consecrent. Atqui tali statuto ingressurus in Religionem vi impeditur, ne Christum bonorum suorum heredem faciat. Pauperum enim causa, est causa Christi, præsertim eorum pauperum qui obsequio Christi peculiariter sunt consecrati: ut constat ex illa sententia Domini, quam in extremo Iudicio in iustos & peccatores proferet; & ex illa clausula: *Quod uni ex minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis.* Matth. 25.

Quartò, Tali statuto fit etiam iniuria Ordini religioso: nec vni tantum, sed plurimis. Etsi enim fortè Religio talis sit, ut nullum ius habeat ad bona sui Nouitij: tamen verum ius habet, ne quis vi vel fraude impedia

impediatur, qui ei aliquid relinquere voluerit. Vnde qui sic impederit, tenetur in viroque foro ad restitutionem Religionis: sicut cum quis vi vel fraude impedit ne testator relinquat mihi legatum, vel ne collator mihi conferat beneficium, tenetur ad reparationem istius damni: ut omnes Doctores tradunt. Itaque qui tale statutum conderet, teneretur ad sarcinenda omnia damna, quæ inde Religionibus obuenissent.

Quintò, Tale statutum est contra Ius & libertatem Ecclesiæ & status Ecclesiastici, cuius Religio est pars eximia, ac proinde auctor talis statuti incurrit excommunicationem ipso facto contra violatores Iuris Ecclesiæ pluribus Canonibus statutam. quos omnes renouat Concil. Trid. sess. 25. cap. 20. de Reform. Omitto plurima quæ hic ex sanctis Patribus adferri possent. Videatur Basilius qu. 9. in Quæstionibus fusiùs disputatis, ubi dicit, esse sacrilegium, talia bona detinere. & q. 187. in Regulis breuioribus. Hieron. epist. 8. quæ est ad Demetriadem, & epist. 26. ad Pammachium, Ambrosius lib. 1. Officiorum, Gregorius Homilia 37. in Euangelia, & alij.

Dices, Hasce rationes locum habuisse priscis temporibus, cum Religionem erant pauperes: non verò hoc tempore, cum Monasteria sunt opulentissima alioquin decursu aliquot sæculorum, omnia bona sæcularium transirent ad Religiosos.

Respondeo, Non solum tunc, sed etiam modò locum habere, quia etiam nunc sunt multæ Religiosæ domus verè pauperes, quæ ægrè suos sustentant, & semper debitis grauantur. Multæ etiam aliæ sunt pauperum causæ, in quibus consilium Christi possit impleri. Si cauendum ne domus Religiosæ supra modum distendant: id non ita faciendum, ut tenues non possint assurgere ad iustam mediocritatem.

Sed inquit, Etiam tenues satis habent, si non admittant plures, quàm possint alere: cur admittunt tam multos? quid opus tot Monachis & Iesuitis? Respondeo, Non admitti ad Ordines Religiosos plures quàm opus sit ad finem & ministeria proprii cuiusque instituti. Ut omittam parum dignum esse animo Christiano, velle præscribere Spiritui sancto, qui propositum Religionis inspirat, & restringi numerum seruorum Dei, & operariorum vineæ Domini, ob res istas infimas, & terrenas, ob modicum alimenti, quo opus habent ut viuant, & Deo & Ecclesiæ seruiant. Addo, manentibus in sæculo per ingressum fratris vel sororis in Religionem nihil detrahi, sed plerumque plurimum accedere: cum bona substantiæ pars ipsis relinquatur, ex qua ne teruntium quidem habuissent, si illi mansissent in sæculo.

Neque metuendum, ne omnia penè sæcularium bona ad Religionem transeant. Satis enim huic periculo iam est prouisum: sat multi inuigilant, ne id aliquando fiat: hæreses, atheia vel politicismus facillè impediunt, quibus paucis annis plus Ecclesiæ & Religioni ademptum, quàm multis sæculis accesserit. Denique non est modò idem affectus fidelium in huiusmodi causis, qui olim tempore nascentis fidei in singulis prouinciis fuit.

DBVITATIO XI.

Cui acquirat Religiosus post professionem.

87 **S**uppono, Religiosum vel habere beneficium aliquod si non habet beneficium. post professionem; ut Prioratum, Abbatiam, Paroeciam, Episcopatum, vel non habere.

Nunc Dico Primò, Si non habet beneficium, acquirit suo Monasterio vel ordini, siue id ei ex industria proueniat, siue ex eleemosynis, siue hereditaria successione, siue alio modo. Colligitur apertè ex Iuribus supra citatis, & c. 16. Abbates. 18. q. 2. ubi dicitur, omnia quæ Monachus adquisierit, ab eo auferenda, & hac Monasterio profutura. Dixi siue hereditaria successione: quia non minus post professionem succedit ex testamento & ab

intestato, quàm si esset in sæculo: nec possunt eum parentes legitima priuare; ut patet L. Deo nobis. §. Hoc etiam, de Episcopis & Clericis. ex qua L. etiam patet, nec ob ingratitudinis culpam in sæculo admissam priuari posse: & meritò, quia hæc insigni illa vitæ mutatione videtur absterfa. idem patet ex cap. Non liceat. 19. qu. 3.

Dices, Quomodo potest succedere, cum sit incapax domini, & omne ius in Monasterium sit translatum?

Respondeo, Non habet ius ut in suum commodum succedat, aut sibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monasterium translatum est; retinet tamen ius succedendi in commodum Monasterij, ut illi acquirat. Hinc fit, ut Monasterium possit adire vel repudiare talem hereditatem etiam ignorante vel inuito Religioso. Imò si hereditas aliqua ante mortem Religiosi delata sit & nondum adita, potest Monasterium etiam post mortem illius eam adire, ut docet Couarr. cap. 1. de testamentis, n. 31. ratio est, quia ius adeundi ante mortem ipsius, Monasterio erat acquisitum; quod proinde per mortem ipsius non amittit. Religiosus autem ipse sine consensu Superioris validè illam adire non potest.

Hinc Religiosus in acquirendo partim comparatur Religiosus est seruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo cui acquiritur; partim par- quia sicut seruus non acquirit sibi, sed domino; ita Religiosus acquirit non sibi, sed Monasterio. Filiofamilias, partim filio- in modo acquirendi; quia sicut hæreditas vel legatum familias. delatum filio, potest acceptari à patre, ignorante, vel inuito filio, ita Religioso delatum potest acceptari à Monasterio inuito Religioso. Hereditas tamen delata seruo non acquiritur domino, inuito seruo. Vide Nauarrum comment. 1. num. 4. & 30. & Molinam disp. 140. ubi alios refert.

88 Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius succedendi, etsi Religiosi aliis modis possint acquirere Monasterio vel Ordini, non tamen successione ab intestato. nam per professionem omne tale ius amittitur, & quodammodò exinguitur, quamuis non omnino irreuerabiliter. nam si contingat talem Religiosum transferri ad alium Ordinem, qui capax sit, reuiuifcet hoc ius in commodum illius Ordinis, & incipiet illi acquirere successione ab intestato. vnde non tam fuit extinctum quàm consopitum. Sed hoc intelligendum de hereditatibus, quæ post transitum ad alium ordinem deferuntur, non autem de iis, quæ antè obtigerunt, ut docet Couarruias cap. 1. de Testamentis, n. 28. & tribus sequentibus. Idem dicendum si talis Religiosus fiat Episcopus, ut patet cap. Statutum. 18. q. 1. & docet Siluester Religio. 4. q. 10.

90 Notandum Secundò, Quoddam docere, eos Regulares, qui Summi Pontificis privilegio sunt exempti à potestate Prælati, & foris viuunt acquirere non Ordini, à cuius obedientia sunt exempti, sed Pontifici; idque exemptus cui siue acquirant ex aliqua pensione ipsius à Pontifice acquirit. concessa, siue ex eleemosynis, siue sua industria, siue successione hereditaria. quæ sententia est satis rationi consentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac sententia citatur, comment. 4. de Regul. num. 68. id non docet, sed contrarium, nempe talia acquiri Monasterio. Sed spectanda est consuetudo recepta.

90 Notandum Tertiò, Etiam si Monachus acquirat Monasterio, Monasterium tamen non teneri ex delicto An ex delicto Monachi, quamuis sit Prælatus, nisi quatenus inde aliquid conuersum est in monasterij commodum, cap. Monachi se- Delictum 76. de regulis Iuris, in §. ubi dicitur, Delictum neatur mon- persone in damnum Ecclesiæ non esse conuertendum. Ex con- nasterium. tractu etiam Monachi non tenetur, nisi quatenus tacitè vel expressè ei commissa est aliqua administratio. Si ulterius suo vel Monasterij nomine contrahit, probabile est obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in se est, ut Prælatus approbet. Est tamen in potestate Prælati, contractum ratificare vel irritare, prout commodius ipsi fuerit, ut docet Nauarr. comment. 1. n. 42. Vnde is cum quo contraxit, non potest rescire, si Prælatus contractum approbet.

Contraria tamen sententia, scilicet ex tali contractu

non nasci obligationem naturalem in Religioso, nisi damnum intulerit, est etiam valde probabilis, & plurimorum Doctorum, quos citat Nauarrus. Intra quam dici potest, cum cum quo contraxit, non teneri, & posse resiliire, nisi post approbationem Prælati ipse quoque ratificet. vide suprâ cap. 17. dub. 8.

91 *Si beneficia-
rius.* Dico Secundò, Si Religiosus habet beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem, acquirit non Monasterio, sed beneficio. Est communis sententia DD. colligitur cap. 1. Statutum. 18. q. 1. vbi dicitur, *Religiosum prouectum ad Episcopatum acquirere non Monasterio, sed Episcopatus.* Idem dicendum si ad Abbatiam extra suum Monasterium, vel ad Prioratum aut Parrocciam illi Monasterio subiectam, vt docet Nauarrus comment. 2. n. 6. Vnde Prælatus non potest illi pensionem de nouo imponere, vel fructus in utilitatem Monasterij conuere-tere, quia ad beneficium pertinent; vt idem docet. Nec obstat quòd tale beneficium sit manuale, id est, quòd nutu Superioris dari & auferri possit; quia quamdiu obtinetur, ipsi acquiritur, non Monasterio. si tamen iure vel consuetudine aliqua pensio annua Monasterio soluenda tali beneficio sit imposita, hanc exigere potest.

92 *An omnia
beneficia.* Petes, Vtrum omnia, quæ promotus ad beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem quouis modo acquirit, cedant beneficio.

Respondeo, Si sit Episcopatus, omnia cedunt beneficio; etiam ea, quæ successionem vel donationem obtinet. Insinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine suo est exemptus. Idem dicendum si est Abbas vel Prior in alieno Monasterio; quia tunc est exemptus à suo. De ceteris est distinguendum: si enim habet Parrocciam, vel Canonatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum seorsim ab aliis, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficium non habeat corpus distinctum, tunc ea quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio; quæ verò aliunde, Monasterio. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. num. 69. hoc modo concilians opinionem Bartoli in L. Seruus communis. n. de stipulat. seruorum, (vbi dicit Bartolus, Regularem beneficiarium ea quæ ex beneficio accepit, acquirere ipsi beneficio; ea, quæ aliunde, Monasterio) cum opinione communi Canonistarum, qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monasterio.

93 *Regularis be-
nificiarius an
possit dispon-
re de fructi-
bus.* Ex prædictis infert Nauarrus comment. 2. de Regul. n. 16. & 11. & tract. de redditibus ecclæs. q. 3. monito 25. Regularem beneficiarium posse disponere de fructibus beneficii ad honestam sustentationem sui, & ad pias causas, perinde ac secularis potest de fructibus beneficii sui, & addit id firmè tenendum. Primò, Quia est sententia Card. Zabari à toto orbe vsu recepta, & à nemine in theoria reiecta. Secundò, Quia apertè insinuat Clement. 2. §. Sed & tales, de vita & honestate Clericorum: vbi ponitur differentia inter Regularem simplicem & beneficiarium, quòd hic absque facultate Superioris possit immediatè in opera pia impendere, ille non possit. Tertio, Quia omnis titulus canonicus beneficii tribuit facultatem disponendi redditus in sui congruam sustentationem & opera pia. qui enim est administrator beneficii, est etiam administrator fructuum. Quarto, Quia Prælatus non potest illos fructus aut eorum partem mensæ suæ applicare, nec imponere nouas pensiones aut antiquas augere, vt expressè habetur Clement. 1. de suppl. neg. Prælatorum. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, administrationibus, aliisque beneficiis, quæ mensæ Abbatis non sunt vnita, & à propriis Rectoribus administrari solent, etiam si illi ad nutum Abbatis reuocari possint, vt ibidem dicitur; vt tacitè insinuat & supponitur, fructus horum administrandos esse ab ipsis beneficiariis.

94 *An sententia
Nauarr. sit
certa.* Hæc sententia est certa, si loquamur de Regularibus qui præsunt, & non subsunt Prælato Regulari, à quo in aliis regantur, vel de iis, quibus à Summo Pontifice collatio est facta. Verum non est ita certa de aliis, qui ad nutum Prælati possunt amoueri. cū enim Prælatus non possit imponere beneficio pen-

sionem, tamen postquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum suæ Ecclesiæ non erat impensurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis possit statuere, vel præscribere modum expendendi. vnde Franciscus Sarmiento defensionis suæ parte prima, monito 11. contrarium tenet. Sed Nauarri sententia videtur verior, nisi priuilegio vel consuetudine memoriam hominum superante contrarium alicubi sit receptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & distinctione supradicta de omnibus aliis, quæ Religiosus beneficiarius aliunde acquirit. vide consil. 70. de Regul. Vbi tamen si Religiosus amotus fuerit, non habet ampliùs administrationem. vnde si quid pecuniæ secum attulerit ad Monasterium, subest dispositioni Prælati.

D V B I T A T I O XII.

*Quorum beneficiorum ecclesiasticorum
sint capaces.*

Dico Primò, Regularis est capax beneficiorum regularium sui Ordinis, vt sunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus claustralis, Præpositura, Parroccia Monasterio annexa. nam vt Clement. 1. de suppl. neglig. Prælatus dicitur, *Beneficia regularia Regularibus conferenda sunt.* Imò seculari clerico beneficium, quod per se regulare est, conferri non potest; quia iure incapax: nisi auctoritate Summi Pontificis, qui etiam idcirco non confert ea nisi in Commendam, quo modo videmus passim conferre Abbatis & Prioratus. quod autem sola annexione regulare est, vt sunt quædam Parroccie, potest conferri seculari, si regularis non reperiatur idoneus.

Dico Secundò, Est enim iure communi capax quorundam beneficiorum secularium.

Primò, Episcopatus, vt apertè habetur cap. Nullus Religiosus. 28. de electione; in 6. vbi et si Pontifex, vt Religiosus sit capax Abbatie, requirat vt sit expressè professus; addit tamen, id non esse necessarium vt possit eligi ad Episcopatum.

Vbi notandum est verbum *Eligi*, quo significatur, iure communi esse idoneum. Si enim aliquid obstaret, non posset eligi, sed solum postulari; cap. finali, de postulatione Prælatorum: de quo vide Siluestrum Religio 7. quæst. 6. Idem patet ex cap. Quorundam. 24. de electione, in Sexto, vbi etiam statuitur, vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris sibi acquirat ex electione, postulatione, prouisione, ad aliquam extra suum Ordinem Prælaturam, in discordia.

Aduertendum tamen, non posse Religiosum, qui sub potestate Prælati est, consentire in electionem vel promotionem sui ad Episcopatum, vel ad aliud beneficium extra suum Monasterium, nisi petita & obtenta licentia sui Prælati; alioquin consensus est inuvalidus; & in poenam illius præsumptionis, electio ipso facto est irrita; vt habetur cap. Si Religiosus. 27. de electione, in Sexto. Posset tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendam facultatem, si necessitas vel utilitas Ecclesiæ postularer; vt docet Glossa in illud cap. v. Obtenita, referens Tancredum & Bernardum, & Siluestrer suprâ q. 3. & 4. Vel potius eo casu recurrendum esset ad Summum Pontificem, vt ipsemet, qui est Superior omnium Prælatorum Regularium, facultatem concedat. Porro vt Prælatus consensum validum ad hoc præbeat, non opus est consilio aut consensu Conuentus, quamuis id vnum sit ex grauioribus Monasterij causis: ita enim expressè statutum est dicto cap. Si Religiosus. §. Quia verò, idque vt ordinationes Ecclesiarum ac Monasteriorum, in quibus tales electi extiterint, ceteris & facilius valeant epediti, vt idem Pontifex ait.

Secundò, Est capax curæ animarum. patet ex cap. Doctores. 21. & multis sequentibus. 16. quæst. 1. ex quibus constat, à temporibus Ambrosij conueuisse Monachos ad

95

*Est capax be-
nificij regu-
laris.*

96

*Etiam quo-
rundam se-
cularium.*

97

*Requiritur
facultas Præ-
lati.*

98

*Cura ani-
marum.*

ad curam animarum assumi. quod si Monachi, qui ex instituto vacant tantum contemplationi, possunt ad talia beneficia promoveri, etiam possunt Medicantes, & alij Regulares, quorum functiones isti officio sunt magis affines. Idem tenet Siluester Religio 9. quest. 4. ex Panormitano. quod intellige, nisi aliquod particulare statutum Ordinis obstet.

Vbi Notandum, si hoc beneficium pleno Iure subest Monasterio, non requiri auctoritatem Episcopi ut Religiosus promoueat, sed sufficere voluntatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, potest illum amovere, & alium substituere. possit tamen inferior excipere, si probare possit malo animo fieri, ut tradit Nauarrus lib. 3. consil. tit. de Regul. consil. 20. num. 15. Episcopi tamen est illum examinare & visitare, ut patet ex Concilio Trident. sess. 7. cap. 7, & 8 & sess. 24. c. 3. & 18. de reformat. nisi forte Prælati Regularis ibi iurisdictionem quasi Episcopalem exerceat, nam in locis ipsius est examinare ad beneficium parochiale, & approbare confessarios: quod & vltus ipse confirmat, cui Episcopi non contradicunt, & ratio quoque probat, nam talis actus est iurisdictionis, non ordinis: quare cum ille Prælati iurisdictionem habeat Episcopalem in suis locis seu terminis, ita ut subditi ipsius non agnoscant vltum superiorem vltio in spiritualibus præter summum Pontificem, non est cur illi potestas ad talem actum denegatur. qua de re vide n. strum Suarez tom. 2. de Sacramentis, disputat. 28. sect. 5. Si autem beneficium non subest Monasterio, præter contentum Prælati requiritur & auctoritas Episcopi ut promoueat, nec potest à Prælati puniri aut deponi, quia exemptus est ab eius iurisdictione & subiectus Episcopo. Colligant Doctores ex cap. 31. In parochia. 16. q. 1. vide Siluestrum Religio 7. quest. 11. Quod can. veluti reiectus est à Monasterio, nec amplius eius commodis frui potest, nec habet vocem actiuam nec passiuam in Capitulo, ut docet Panorm. in cap. 2. n. 3. de statu Monachorum. translati enim est à Monasterio ad beneficium seculare. Vnde sequitur, ipsum etiam non habere ius reuertendi ad Monasterium & pristinum locum occupandi, etiam si deposito onere reuerti velit. sicut enim per translationem illam factum est, ut Prælati & Conuentus nihil in ipsum iuris habeant, nec possint illum reuocare: ita etiam ipse ius redeundi amisit, ut vtriusque sit paritas: ut aperte colligitur ex Can. Ne pro cuiuslibet. 16. q. 1. vbi Gregorius I. statuit, ut si quis Monachorum ex aliquo Monasterio ad clericatus officium vel sacrum Ordinem accesserit, non ibi aliquam vltius habeat potestatem. Idem expresse tenet Nauarr. comment. 3. de Regular. n. 46. sub finem. & alij passim. Sanè graue onus esset Monasterio, si iam lenes, fractos, inutiles officiis monasticis, & moribus sæpe parum religiosos, aut noxijs, teneretur recipere.

Sed quid dicendum, si beneficium ita sit annexum Monasterio, ut debeat à Religioso administrari, Abbas tamen non possit conferre, sed solum præsentare vnum ex suis Religiosis, & institutio fieri debeat ab Episcopo. Videtur enim tunc Religiosus ille beneficiarius exceptus ab obedientia Abbatis, nec posse ab illo reuocari. Resp. Ita sanè videri, quia non est pleno iure subiectum Monasterio, sed solum quoad ius patronatus actiuum & passiuum, ut ita loquar, id est, ut Monasterium præsentet & præsentetur. Vnde cum Prælati regularis non possit cōferre sed solum præsentare, non videtur posse auferre. & ita tenet Nauarrus in cap. Non dicatis. num. 7. Hoc tamen limitauerim dupliciter. Primò, nisi aliter in ipsa annexione vel institutione fuerit constitutum, nempe ut Religiosus ille non sit omnino ab obedientia sui Prælati exemptus, & ex causa reuocari ad Monasterium possit. alioquin huiusmodi annexiones essent valde damnosæ Monasterijs, & darentur Religiosis illis beneficiariis occasio dissolutionis vitæ. Secundò, nisi Prælati ius illud iam legitime præscripserit seu viuceperit. sufficit autem ad hoc possessio 40. annorum, si nimirum Abbas tanto tempore

putauerit bona fide se hoc ius habere, gerendo se tamquam Superiorem erga illum Religiosum; & ille Religiosus se erga Abbatem tamquam suum Superiorem gesserit, habueritque recursum ad Monasterium tamquam filius Monasterij; vel si Abbas interea aliquoties vsus fuerit auctoritate reuocandi, & nemo se opposuerit.

Tertiò, Est capax dignitatis in Ecclesia seculari, ut Præpositura, & Decanatus, si propriè habent curam animarum secularium, quia ratione huius curæ, ad quam Religiosi in primis videntur idonei, iure illis concessum est ut possint beneficia habere.

Si verò non habent curam animarum nisi respectu Capituli, dubium est. Tameo probabile est esse capacem, quia nusquam prohibetur. Ita Siluester, Religio 7. qu. 4. & 6. ex Panormitano, & merito, quia hic etiam ratio curæ & doctrinæ (ob quæ concessum est illis à Iure beneficia obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia secularia beneficia non est Regularis promouendus, nisi necessitas vel magna vtilitas Ecclesiæ postulet, ne & Monasteria præcipuis viris spoliarentur, & ambitioni porta aperiat.

Ad Canonicatum & alia beneficia secularia Iure communi non sunt habiles. Ita communiter DD. & Panorm. in cap. Super eo. 9. de Regul. & in cap. Quod Dei timorem de statu Monach. Ratio est quia in beneficiis simplicibus cessat ratio curæ & doctrinæ, ob quam promotio Regularis ad Ecclesiam secularem est concessa, ut notat Panorm. in d. cap. Quod Dei timorem. 5. Vnde nec Episcopus in eo dispensare potest. Accedit, quod hac ratione daretur occasio otij & molioris vitæ, contra professionem regularem.

D V B I T A T I O XIII.

Utrum regularis ex suo Ordine possit ad alium transire & qua ratione.

D. Thom. quest. 189. art. 2.

Dico Primò, Omnis Regularibus Iure concessum est ut possint ad Religionem arctiorem transire; cap. Licet. 18. de Regularibus. hoc tamen non est laudabile, nisi ob notabilem necessitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apost. 1. Cor. 7. ut quisque in vocatione in qua vocatus est, permaneat; quod maxime locum habet in statu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc transire plerumque scandalizantur illi qui relinquuntur. Tertiò, Quia facilius quisque proficit in Religionem in qua conuegit, quam in alia, cuius consuetudines illi sunt peregrinæ & insolentes, ut notat D. Thomas 2. 2. qu. 189. art. 8. Quod confirmatur sententia Abbatis Nestorotis apud Cassianum collat. 14. cap. 5. Cuique vtile est, ait ille, ut secundum propositum, quod elegit, summo studio ac diligentia ad operis arcepti perfectionem peruenire festinet, & nequaquam à sua, quam semel elegit, professione discedat.

Dico arctiorem, non perfectiorem, quia in hoc transitu non quaeritur vtra sit absolute perfectior, (etiam si D. Thomas supra, Siluester & alij quidam Doctores, contrarium non improbabiler tenere videantur) sed vtra arctioris obseruantia, in qua tutius & melius possit salutem suam operari, ut colligitur ex dicto cap. Licet. & tenent communiter Canonistæ. Hinc permittitur omnibus Religiosis, etiam Mendicantibus, transire ad Ordinem Carthusianorum, ut habetur Extrauagante Martini IV. quæ incipit, Viam ambrosiæ, in communibus, quamuis absolute hic Ordo non sit omnium perfectissimus. Non est tamen necesse ut illa Religio in omnibus sit arctior, nam Religio Minorum in victu est arctior quam Carthusianorum, quia non vitur ouis nec lacticiis, & tamen possunt huius cultores, cum numerentur inter Mendicantes, transire ad Carthusianos. Idem dicendum de Cappucinis. Religio tamen Carthusianorum est arctior in silentio,

Si Prælati habeat iurisdictionem Episcopalem.

99
3. Dignitatis

Canonicatus.

100
Possunt transire ad arctiorem.

An debeat esse absolute perfectior.

Omnēs possunt transire ad Ordinem Carthusianum.

Canonici re- glo, & solitudine, & officij diuini prolixitate.
gulares ad Simili modo permittitur Canonice regularibus vt
Ordinem Mo- transire ad Religionem Monachorum, vbi disciplina
nachorum. bene seruetur, cap. Sanè. 10. de Regular. quia Monachorum Religio est strictior, vt habetur cap. Quod Dei timorem, de statu Monachorum. Nec obstat cap. Mandamus. 2. & cap. 1. Nullus. 19. qu. 3. vbi id videtur prohiberi: quia solum prohibetur ne transitus iste fiat cum detrimento Ecclesie, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliave perturbatione, vt ibidem notat Glossa. ex Ordine etiam Cluniacensium possunt transire ad

Carthusiani Cistercienses, cap. Licet, de Regular. Denique sicut
ad Mendicantes. Mendicantes possunt transire ad Carthusianos, ita vicissim Carthusiani ad Mendicantes; vt docet Nauarrus tit. de Regular. consil. 68. Siluester Religio. 4. quæst. 6. Paludanus in 4. dist. 38. quæst. 3. art. 1. vbi probat ex omni alia Religione iure communi posse transire ad Ordinem Prædicatorum. Idem docet D. Antoninus 3. p. tit. 16. cap. 4. §. 4. citans Ioannem Dom. & Monaldum, qui dicit se vidisse Parisiis determinationem factam per Doctores vniuersitatis illius, fratrem Carthusianum posse iure communi transire ad Ordinem Prædicatorum regulariter viuentem, Idem docet D. Bonaventura Opusc. Determinatio qq. circa Regulam S. Francisci, c. 12. vbi dicit, ex quolibet Ordine iure communi Religiosum transire ad Ordinem S. Francisci. Hæc sententia est probabilis, & maxime procedit iuxta opinionem S. Thomæ & aliorum Theologorum, qui putant in transire isto non tam spectandam austeritatem & solitudinem, quam perfectionem Religionis & fructum: æqui Religio Mendicantium est perfectior, vt probat Palud. & Anton. supra, quia est Religio Christi & Apostolorum; nobilissimam & Deo gratissimam functionem; nimirum procuracionem salutis animarum, miscens contemplationi. Hæc intellige de Religione vbi disciplina viget, & transitus sine lite alioue graui incommodo fieri potest.

101 Hic tamen aliqua sunt notanda, Primò, Vt hic transitus fiat matura deliberatione, & studio melioris vite. Secundò, vt petatur licentia à Prælato, (ne obedientia contemni videatur) qui tenetur eam dare. si non det, hoc ipso Ius concedit; vt habetur dicto cap. Licet. Si non petita facultate transcat, potest reduci ad prius Monasterium, vt faciat quod iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, consilio 59. Si tamen non leuitate animi, sed matura deliberatione transiuit, non est reducendus, vt alij tradunt, & colligitur cap. Sanè, de Regularib. Tertiò, Vt Monasterium ad quod transit, non solum Instituto, sed etiam vsu & obseruatione sit æctius. Idem enim fit commutatio vt ibi sanctius & tuius viuatur. Quartò Debet explere annum probationis, vt docet Nauar. lib. 3. consil. de Regular. consil. 3. quia Concilium Trident. generatim hunc annum requirit. quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem huius professionis obtinebit locum in Capitulo. vt idem docet consil. 60. quod intellige, si transit ad Ordinem distinctum, vel ad Monasterium sui Ordinis, in quo æctior disciplina. Si transeat vt sit Prælatus, sufficit professio tacita; nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri professio noua, quia substantialia sunt eadem: & ad cetera satis censetur obligari ea lege & consuetudine, qua Prælati Regulares tenentur se communi regulæ & statutis loci conformare. Ita tenet Fredericus apud Nauarrum consil. 3.

102 Dico Secundo, Possunt etiam Regulares, si iusta causa subsit, cum facultate Prælati transire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non est. 7. & cap. Significatum. 11. de Regular. Innocent. ibidem, Hostiensis in Summa; Siluester Religio 4. quæst. 2. Nauarr. comment. 4. num. 11. vbi prædictos citat. Idem tenet Glossa in d. cap. Non est, de Regular. & vsus ipse confirmat.

Dico, si iusta causa subsit, quia sine causa nec Pontifex concedere potest, nam interuenit quædam vororum relaxatio, quæ sine causa valde fieri nequit

Cum autem transitur ad strictiorem, vel illa est absolute perfectior, & sic solum fit commutatio in melius, in qua non est opus relaxatione: vel solum est æctior, & sic etiam fit aliqua vororum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum, eaque commutantur in obligatione operum prænitentia, quæ minus sunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis salutaria. Causæ iustæ sunt, Primò, Si collapsa disciplina in strictiore. Secundò, Si odia & similitates in ea urgeant. Tertiò, Si ipse aliis exosus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non possit ferre rigorem.

Dico cum facultate Prælati, quia quando transitur ad Religionem laxiorem, non sufficit petiisse facultatem, sed oportet obtinuisse: nam Ius non aliter hoc concedit, non tamen si absque facultate dimisso habitu transeat, censetur apostata, vt quidam volunt: quia non deserit absolute statum religiosum, sed commutat.

Vtrum verò incurrat excommunicationem, dubitari potest. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici vel Monachi, in 6. ita Nauarrus cap. 27. Enchirid. num. 131. in fine, citans Siluestrum & Caiet. Sed contrarium verius ob similem rationem: quia non tam dimittit, quam commutat habitum Religionis, præsertim quando immediate assumit alium, neque id fecit causâ euagandi, quæ fuit ratio tam seuerè id prohibendi. vnde cum lex pœnalis strictè sit interpretanda, non videtur extendenda ad hunc casum. Sic tenent Angelus v. Religiosus, numero 37. Dominicus, & Ioannes Andreas in cap. 2. Ne Clerici vel Monachi, in 6. Panormitanus in cap. Sanè de Regularibus, & colligitur cap. ex parte 10. de tempor. ordin.

Petes, Quis potest dare hanc potestatem?

Respondeo, Si Monasterium est subiectum Episcopo, hic dare potest. Si est exemptum, Prælatus, qui iurisdictionem quasi Episcopalem in suos habet, dare potest, cum consensu tamen Capituli. Ita Siluester Religio 4. quæst. 1. & Glossa in cap. Non est dubium. de Regular. Consensus Capituli requiritur, quia hæc res est vna de maioribus negotiis Monasterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli consensus.

Dices, Concil. Tridentinum sess. 25. cap. 19. decernit, vt nemo Regularis cuiuscunque facultatis vigore transferatur ad laxiorem Religionem.

Responder Nauarrus lib. 3. consil. 56. de Regular. Respon. mentem Concilij esse solum prohibere ne id fiat absque iusta causa, & sine consensu Conuentus, aut non præmissa causæ cognitione; vt olim interdum fiebat, quibusdam Prælatis id suo arbitratu concedentibus.

Notandum tamen est, Mendicantes iure communi, etiam cum facultate sui Generalis non posse transire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthusianos) absque facultate Pontificis: si contra fecerint, tam recipientes quam recepti sunt ipso facto excommunicati, & professio est irrita; vt patet Extrauag. 1. de Regular. quæ incipit, Viam ambitiosam, in communibus. hæc tamen non videtur recepta, nam Nauarrus consilio 56. de Regularibus absolute docet, Generalem Ordinis S. Augustini posse facere potestatem transcundi ad Religionem laxiorem, ex iusta causa, idque probat iure communi, nec meminit huius Extrauagantis, vel certè illa Extrauagans agit de iis qui iustam causam non habent, quod insinuat illis verbis, *suatis coloribus, & vt liberiùs degant, & beneficia monastica consequi valeant.*

Dixi iure communi, quia interdum Generales ex priuilegio possunt dare hanc licentiam.

Circa Mendicantes illud quoque aduertendum, si aliquis ex Mendicantibus transeat ad Carthusianos, vel ad alium Ordinem non Mendicantem, etiam cum facultate Pontificis, redditur inhabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda, ad curam animarum, & ad omnia officia, etiam nomine vicario, seu vt locum tenens, & caret loco, & voce actiua ac passiva in Capitulo, vt patet Clementina 1. Vt Professores, de Regularibus, vbi sub nomine officij

Causa iusta.

Si absque facultate.

Non incurrit excommunicationem.

103
Quis dat hæc facultatem.

Obiectio.

104

105

Mendicantes transeuntes, inhabiles ad officia, &c.

Omnes trans-
lati incapaces
beneficiorum
secularium.

officij DD. intelligunt etiam officium prædicatoris. quidam & lectoris Theologiæ; hæc enim omnia dicuntur in Religione officia. Adde, generatim omnes Religiosos translatos ad aliam Religionem, etiam ætiores, esse incapaces beneficiorum secularium etiam si curata sint; & debere perpetuò manere in claustris sub obedientia Superioris. Ita statuit Concilium Trid. sess. 14. c. 11. Notandum tamen, Ordini Carthusiensium à Iulio II. concessum privilegium, ut non obstante hac Clementina, possint illi qui ex aliis Ordinibus etiam Mendicantibus ad eos transferint, fieri Superiores & habere vocem actiuam & passiuam in Capitulo etiam Generali, sicut alij eiusdem Ordinis.

D V B I T A T I O XIV.

Virum Religiosum ob aliquas causas possit eiici vel dimitti à Religione, & ob quas

106
Potest expelli.

Dico Primò, Certum est, Religiosum ob aliquas causas posse expelli à Religione. Est contra Cardinalem Zabarel. qui, ut tradit Nauar. comment. 2. n. 33. docuit, ob nullum crimen expelli posse, sed carceribus includendum.

Probatur Primò, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula S. Augustini, c. 10. & B. Benedicti c. 28. expresse tradunt posse eiici, si nolit emendari. Tertiò, Regula S. Benedicti c. 29. habet, Monachum tertiò fugientem, non esse amplius admittendum, quod perinde est, ac si reuersum expellas. Quartò, idem præsupponitur in cap. ult. de Regular. ubi Glossa & Panormitanus id expresse tradunt. Idem habetur cap. Cum ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Ratio est, quia melius est ut pereat vnus, quam vnitas, ut inquit S. Bernardus. & cap. Resecandæ. 24. q. 5. ex Hieron. dicitur. *Resecanda sunt putrida carnes, & scabiosa ouis à caulis repelenda, ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat.* Vnde in Repub. sunt exilia, & in Ecclesia excommunicatio. Itaque hoc Ius ex naturali Iure descendit. Carcere autem omnes tales concludere, nimis graue onus Religioni, & sæpè propter amicos fieri non potest, multaque alia incommoda secum trahit.

Causa expulsi-
onis.

Causæ autem sunt, Prima, Nolle corrigi seu emendari. hæc sola Iure communi expressa. Secundò, Commisisse aliquod crimen, propter quod in illa Religione constituta est eiectio, vel ratione cuius timetur infamia Ordini: sicut enim Ordo non tenetur retinere subditum cum damno disciplinæ, quando est incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, si suis sceleribus factus sit infamis. Tertiò, Tacuisse aliquod impedimentum, quod in illa Religione censetur essenziale, vel valde graue. Ratio est, quia dolus dedit causam admissioni, ac proinde Monasterium non tenetur eum retinere. Nec refert quòd hæc duæ causæ non sint Iure expressæ, quia sufficit illas approbatas esse à Iuris auctore Sede Apostolica, & cognitæ cuilibet ante professionem. accedit quòd sint consentaneæ Iuri Gentium & naturali.

Petes, Vtrum si Religio aliquem dimittat absque iusta causa, peccet contra iustitiam.

107
An peccet
contra iustitiam.

Resp. Si ille est professus, & recusat dimitti, sit ei iniuria, & Religio iustitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio est, quia professio est contractus reciprocus, ut supra ostensum est, per quem sicut Religiosus obstrictus est Ordini ad manendum & perseverandum, ita Ordo vicissim obligetur ad illum retinendum, & tractandum tamquam filium, nisi contingat illum Ordini esse noxium.

Si verò nondum est professus, factus tamen est Religiosus per tria vota substantialia, fieri potest ut absque vlla iniuria dimitti queat, etiam si alia causa non subsit. quàm quòd tempus decursu deprehenditur illi Ordini minus conueniens. Ratio est, quia statui potest ut vota illa, quibus efficitur Religiosus, habeant

tacite vel expresse hanc conditionem. Si Religio me retinere voluerit: quo posito, etsi ipse obstringatur Ordini, & in ius eius transcat, Ordo tamen non obstringitur illi ex vi acceptationis voti, & contractus, qui in admissione initur. Vnde quantum est ex vi huius contractus potest ille absque iniuria dimitti, quamuis ipse ex parte sua obligatus sit ad perseverandum.

Quid autem hoc absque vlla iniuria statui possit, Probatur Primò; Quia qui admittuntur, sciunt & acceptant tale statutum ab initio: at scienti & volenti non fit iniuria ut habet Reg. Iuris 27. in Sextò. Secundò, In multis euentis Iure fieri potest ut non sit vltro citatio, in quibus non que obligatio in contractu, sed solum ex altera parte, & vltro citatio, quando causa subest. *que obligatio.*

Primò, In contractu sponsalium impuberis cum pubere; nam puber resilire non potest, impuberi verò, ubi ad pubertatem venerit, licitum est à contractu recedere ut communiter tradunt Doctores, & habetur c. 7. De illis 1. de desponsatione impuberum.

Secundò, In contractu pupilli sine auctoritate tutoris, & in contractu minoris initio cum maiore sine auctoritate curatoris. hi enim possunt maiorem sibi efficaciter obligare, etsi ipsi non possint obligari illi ut expresse habetur Institut. de auctoritate tutorum, initio, & §. Pupillus, de inutilibus stipulat. & L. Non eò minus, C. de procuratoribus; & de quo dictum supra c. 17. dub. 8.

Tertiò, In contractu secularis cum Religioso, teste Nauar. comment. 2. de Regul. n. 30. & 65. ut ibidem dictum est, & hoc cap. n. 90.

Quartò, In contractu ludentis creditò, cum eo qui presenti pecunia: hic enim in regno Castellæ post constitutionem Caroli V. si amittat, non potest repetere solutum: ille verò non tenetur soluere, ne quidem in foro conscientiarum, ut tradit Couarruias ad regulam Peccatum, par. 2. §. 4. nu. 8. & Alphonsus Castro lib. 2. de potestate legis poenalis. c. 2. coroll. 2. de quo supra c. 26 dub. 2.

Quintò, In professione tacite facta intra annum probationis, per susceptionem habitus professorum in Ordine non mendicantium, ante Conc. Trid. qui enim ita professus erat non erat obstrictus illi Religioni: Religio tamen ipsi obstricta erat, ita ut teneretur illum retinere, si ipse manere vellet, ut tradunt DD. in c. Constitutionem, de Regul. in Sextò.

Sextò, Multis est concessum privilegium restitutionis in integrum, cum quibus si contrahas, non est par conditio; nam tibi hoc privilegium non competit. de quo dictum est c. 17. dub. 9.

Quòd si in fauorem minoris ætatis, & eorum qui in aliena sunt potestate, & ob similes causas minoris momenti, Iure statui potest hæc inæqualitas, & alteri parti potestas recedendi à conuentione concedi, altera manente obstricta: cur eadem statui non poterit in admissione ad Religionem ob causas maximi momenti; nempe, ut Religio magnis & difficillimis muneribus addicta in Ecclesia, non grauetur personis inutilibus, vel parum idoneis, quique aliis possint esse impedimento vel scandalo? Sanè longè minus incommodi est tales dimitti, & eorum loco idoneos & selectos sufficere quàm Religionem huiusmodi hominibus grauari, cum magno præcipuarum functionum detrimento. Accedit quòd hac ratione singuli facilius contineantur in officio, & melius ad suum institutum se applicent, dum vident se posse dimitti, si secus fecerint. Denique experientia satis probat quàm salutare sit hoc statutum, adeò, ut dubitari non possit, quin sit non solum iustum sed etiam diuinitus inspiratum: quod etiam satis constat per S. Sedis Apostolicæ & Conc. Trid. luculentam approbationem.

Dixi posse dimitti quantum est ex vi admissionis, & illius contractus; quia si Constitutiones spectentur, non possunt dimitti nisi ob graues causas ibidem expressas. Itaque etsi Religio non obligetur ex vi admissionis, obligatur tamen ex vi Constitutionum.

Dices, Si possunt dimitti: ergo non sunt verè Religiosi;

grosi; quia non habent statum firmum & immobilem. Deinde iniquum videtur ut postquam renunciauerint bonis absque vlla spe recuperandi, eiciantur extra Religionem & cogantur sibi quærere victum.

Respondet ad Primum, negando consecutionem. Ad essentiam enim Religionis aut alterius status propriè dicti non requiritur tantà firmitas ut per Superiorem non possit solui, sed sufficit ut reipsum non possit solui, ut patet in statu seruorum, qui tamen à domino possunt manumiri, ut in statu Religiosorum professorum, qui auctoritate Summi Pontificis liberari possunt. Itaque cum illi seipsum nullo modo possint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ sufficiat ad statum perpetuum & immobilem. Fateor, tamen non habere omnem firmitatem, quam habent professi; sed hæc non est ad essentiam Religionis necessaria, ut supra dub. 1. ostensum est. Vide Nauar. comment. 1. n. 19.

Ad Secundum: Ratione Constitutionum non possunt dimitti sine graui causa: unde non plus est incommodi, quam in dimissione professorum; & rarissimè contingit ut quis post renuntiationem dimittatur, ob hanc etiam causam interdum permittitur ut renuntiatio ad aliud quod tempus differatur.

DUBITATIO XV.

Quid intersit inter eiectum; fugitiuum; & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve possit.

109
Fugitiuus.
Apostata.

Eiectus.

Dimittens
habitum.

Suppono Eiectum non esse Apostatam, nec cenferi fugitiuum. Fugitiuus enim est, qui sponte discedit, id quo vel animo deserendi institutum, & sic est Apostata; vel ceritè ut sit extra potestatem Superioris; & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; & sic solum dicitur fugitiuus. Qui eicitur non sponte recedit sed iussus vel compulsus. Itaque qui eiectus vel dimissus discedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas apostatarum.

Qui verò fugit dimisso habitu, est excommunicatus; nisi non animo apostatandi id faciat, c. Ut periculosa. 2. ne Clerici vel Monachi, in 6. quia habitum suæ Religionis temerè dimittit, si tamen non dimittat habitum, non est excommunicatus, etsi fugiat ex Monasterio, nisi fortè animo apostatandi fugiat: quo casu secundum quosdam erit excommunicatus, etiam si habitum retineat.

Sed verius putò Iurè communi non esse excommunicatum. nam dicto cap. Ut periculosa, solum excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit. Vnde DD. fatentur quidem talem esse apostatam, quod per se evidens est; (apostata enim dicitur à desertione Instituti Religiosi; non autem ab habitus depositione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Syluester v. Apostasia, quæst. 8 & Caiet. in Summa, eodem verbo, apertè insinuant non esse excommunicatum nisi habitum dimiserit. Confirmatur, quia lex pœnalis non est extendenda ultra verborum proprietatem.

Obiectio

Dices, Si est apostata, ergo incurrit pœnas apostatarum, inter quas est excommunicatio.

Resp.

Possit puniri ut apostata, videlicet excommunicatione, carceris inclusione. suspensione ab Ordinibus, non tamen incurrit pœnam excommunicationis latæ sententiæ, Iure communi, nisi habitum dimiserit, quod ordinariè fieri solet.

Dico Iure communi, quia quædam Religiones habent privilegia, quibus ipsarum apostata absolute excommunicantur, etiam si habitum retineant.

110
Illi an teneantur redire.

Quod autem ad eictos attinet, quædam hic sunt notanda. Primum, Si qui solum eictus sit ad tempus, ut se emendet, hunc teneri se emendare, habitumque redere, & tunc rursus se offerre Religioni ut denuò reci-

piatur. Si verò per sententiam absolute eictus sit, non teneri se offerre, imò nec posse compelli per Superiorem Monasterij ut redeat, iuxta Nauar. consil. 51. de Reg. & comment. 2. n. 33. & 36. Ratio ipsius est, quia per sententiam talem, Religiosus definit esse membrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iurisdictioni, sicut seruus eictus à domino, efficitur sui iuris, & definit esse sub domini potestate.

Si dicas, Cap. ult. de Regul. (quod est Conc. Lugdun. sub Greg. X.) iubet ut Visitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos & eictos, & cogant Monasteria, ut eos recipiant, & si nolint reuerti, eos excommunicent.

Respondet Nauarrus locis citatis, hoc esse intelligendum de eictis iniuste vel inordinate, vel saltem non per sententiam definitiuam.

Alij dicunt dispositionem illius cap. non esse amplius in usum, ne fugitiuos quidem requirere solent. etsi enim eicti possint compelli ad reditum per Summum Pontificem, qui etiam statuere potest ut quærantur & reducantur, si tamen hoc statutum non est receptum, vel si contraria consuetudine abolutum, non obligat.

Verius tamen puto, eos teneri reuerti, maxime si à suis Superioribus requisiti fuerint. Probatum Primum, Quia si nolint redire, possunt & debent excommunicari tamquam contumaces, ut expresse habetur d. cap. ult. de Regular. ubi supponit Concilium, eos saltem tunc teneri non enim illis nouam obligationem imponit, sed eorum Superioribus, ut eos quærant & compellant. loquitur autem de omnibus eictis & fugitiuis. Secundò, Facto diuortio per sententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, si innocens velit cum in gratiam recipere & sibi reconciliare: ut communiter Doctores tradunt. non enim innocens per diuortium iure suo priuatus est, cum illud in fauorem ipsius factum sit, quod autem in fauorem alicuius inductum est non debet in eius damnum retorqueri, ut habet reg. Iuris 61, in Sexto. ergo Religiosus per sententiam eictus tenebitur reuerti, si Ordo illum repetat. sicut enim professio est spiritale coniugium, ita eictio spiritale diuortium. Tertiò, Quia ex vi votorum & professionis suæ tenetur manere in Religione sua usque ad mortem: ergo quantum in se est, tenetur id præstare, & impedimenta amouere: ac proinde cum iam facta sit illi potestas redeundi, tenetur redire, ut soluat quod Deo promissum. Confirmatur, Quia antea solum excusabatur per impossibilitatem, eò quod non esset in ipsius potestate ibi manere: ergo cum iam id ei factum sit possibile, recurrit vis obligationis. Hanc sententiam insinuat Siluester Religio 6. q. 12. cum ait, eictum cogi posse ut redeat, & D. Bonauentura q. 2. in Regulam S. Francisci. Si tamen alium Ordinem ingressus fuerit, non tenebitur redire, quia Prælati hoc ipso quo illum expulsi, & habitu priuauit, ei facultatem fecisse censetur alium Ordinem ingrediendi (non enim cupit illum manere in sæculo) quam reuocare non potest, quando res non est integra.

Secundo, Eiectum non teneri intrare aliud Monasterium. Ratio est, quia ad hoc se non obstrinxit. vel enim tenetur redire ad suum, cui erat obligatus, vel ad nullum.

Dices, Quid si antea vouerat Religionem in genere?

Si voueat
Religionem
in genere.

Resp. Quidam purant, eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, si in suo non recipitur, quia manet votum Religionis, cui tenetur & potest satisfacere. Insinuat hoc Sorus lib. 7. de Iustitia, q. 2. a. 1. ad 3. & quidam alij recentiores.

Sed verius est non teneri. Ratio est, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per possessionem factam in hac Religione: omnia enim vota simplicia commutantur in solemnia Religionis, ut supra c. 40. nu. 92. ostensum est. Adde mentem ipsius non videri fuisse se obligare ad ingrediendam aliam Religionem, si post professionem contingeret eici ex ista: nisi fortè id expresse

Sententia
Nauarri.

Verius est
teneri redire.

Non tenetur
aliud intrare.

expresse cogitauerit, & apud se statuerit cum voueret. quo casu si de eo constaret, putarem debere aliam Religionem capessere, nec posse in saeculo remanere: quia illud votum non fuit per professionem commutatum, cum nulla ratio commutationis subfuerit. Executio enim eius non concurret simul cum executione professionis, solum inducitur in locum huius, si contingat hanc impediri.

112

Tertio, Posse eiectionem in saeculo, uti veste clericali; quia spoliatus habitu, suae Religionis per sententiam, non tenetur, imò nec potest eo uti; ut docet Nauarrus comment. 2. n. 36. Superest igitur ut utatur veste clericali, statui suo conveniente.

Quarto, Non posse acquirere sibi alicuius rei dominium: quia manet verè Religiosus, obstrictus tribus votis substantialibus. Itaque est dominij incapax.

Cui acquirat

Petes, Cui ergo acquirat? Nauarrus comment. 2. n. 33, docet non acquirere Monasterio, quia non est amplius illius membrum, nec illi subiectus. sed si exceptus sit, acquirere Summo Pontifici: si non exemptus. Episcopo loci. Hæc sententia est probabilis.

Verius est acquirere Monasterio.

Verius tamen puto cum Molina disp. 140. ipsum acquirere Monasterio, vel dominium, si est capax; vel saltem commoditatem post mortem suam, si non est capax. Ratio est, quia Monasterium per culpam & punitionem Religiosi, ius suum quod in bona illius habebat, amittere non debuit. Nec est simile de seruo; tum quia seruus per eiectionem à domino efficitur planè liber, & dominij capax, Religiosus verò minimè: tum quia hic non ita præcisus est à Religione sua, quin teneatur reuerti, si Religio velit; & si se emendauerit, cogi possit Religio illum admittere, nisi iustas causas habeat recusandi.

Infans & seruus expositus.

Dices, Si infans fuerit expositus à parente, eximitur à patria potestate, nec acquirit parenti, similiter si seruus à domino, efficitur liber, ut colligitur cap. vnico, de infans. & languidis; ergo pari modo, si Religiosus eiectionis fuerit à Monasterio, eximitur iuri illius, nec acquirit illi, sed Pontifici vel Episcopo.

Respondeo negando consequentiam; quia illud statutum est in poenā crudelitatis parentum & dominorum: poena autem non debet extendi ultra suum calum; præsertim cum nulla sit crudelitas aut culpa in expulsionem Religiosi. Deinde si hæc in re est culpa aliqua, vel illa est in solo Prælato, & sic non debet nocere Monasterio; nam delictum personæ non debet in Ecclesiam redundare, ut habetur Regula 76. in Sexto. Idem dicendum, si est in minore parte Capituli. vel est in Capituli maiore parte, & sic, etsi Monasterium possit priuari, non tamen priuatum est iure suo ante sententiam. Quod si beneficium obtinuerit, acquireret beneficio & suæ Ecclesiæ.

De fugitiuis & apostatis dubium non est hos Ordini acquirere, quia Monasterium eos à se non abdicauit.

113

Quinto, Religiosum eiectionis, eorum, quæ acquirit, habere administrationem, tum ad alimenta, tum ad pias causas, hæc enim tacitè conceditur dum eiicitur. non tamen potest testari, quia iure ad hoc inhabilis.

Si expendat in illicita,

Dices, Quid si in illicita expendit, tenebitur accipiens ab eo aliquid ad restitutionem? Videtur teneri, quia ille non est dominus, sed solum administrator: atqui ob hanc causam obnoxius est restitutioni quod Abbas vel alius Regularis illicitè expendit, ut supra dub. 9. dictum est. Hæc sententia est vadè probabilis: nam DD generatim loquuntur.

Contrarium tamen magis est usu receptum, idque verius esset docet Molina disp. 276. Ratio est, quia tota commoditas interim dum viuit ita ei relinquatur ac si Religiosus non esset, nec cuiquam curæ est quomodo expendat; nam Monasterium non censet res illius in his suis ante eius mortem.

114

An recidat in obedientia Episcopi.

Sexto, Verius est, non recidere in obedientiam Episcopi ex vi sui voti & professionis: etsi Nauarrus multis locis (ut comment. 2. n. 34. 35. & alibi) contrarium probare nitatur, sed solum teneri illi obedire, sicut alijs de Clero. Ita Molina disp. 140. & Azor. lib. 12. cap. 16.

quæst. 11. sic enim toto orbe usu receptum: nec Episcopi aliquid peculiaris iuris in illos usurpant. Ratio est, quia in professione non intendunt se obstringere Episcopo per votum obedientiæ, sed solum suis Prælati Regularibus, & Romano Pontifici, qui est omnium Religiosorum communis Superior, cum ab ipso omnis iurisdictio spiritalis ad illos descendat. Itaque cum promissio & votum non operetur ultra intentionem promittentis, non tenentur Episcopo ex vi voti, quod maximè locum habet in iis, qui erant ab Episcoporum iurisdictione exempti. nam in non exemptis valdè probabilis est sententia Nauari, quia ex vi voti subsunt Episcopo. non tamen tenentur se illi offerre ut ipse eos dirigat, ab ipso in omnibus dependeant, ut vult Nauarrus, quia hunc modum viuendi non voverunt: sicut nec ad aliam Religionem tenentur; imò nec à Romano Pontifice compelli possunt ut aliam capeant, ut idem Nauarrus docet de Regular. consil. 17.

Septimò, Eiectionem non esse solum suis votis, etsi cesset ex parte executio ob defectum materiæ; nempe quia caret Superiore, à quo dirigatur, debet tamen seruare in præparatione animi. A reliquis verò monasticis obseruantis, ut à ieiuniis, vigiliis, delectu ciborum, silentio, est liber: quia hæc comitantur vitam monasticam.

115

An solutus sit suis votis.

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

Constat Dubitationibus 14.

EXPLICATA naturā voti, & status Religiosi, qui voto constat, sequitur alius religionis actus, qui iuramentum, iusiurandum, & interdum sacramentum (eod quod sit rei sacræ attestatio) à iure & Scriptoribus vocatur. Huic affinis est adiuratio, quæ etiam per aliquid sacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas q. 89. de adiuratione, q. 90.

DVBITATIO I.

Quid sit Iuramentum.

D. Thom. q. 89. art. 1.

Iuramentum dicitur à iure, quia instar Iuris habendum. unde à Latinis passim vocatur Iusiurandum. Græcis dicitur ὅρκιον quasi ὅρκος, & septum firmum extra quod non liceat procedere. Est autem iuramentum nihil aliud quàm attestatio diuini Numinis, vel inuocatio diuini testimonij ad fidem faciendam, vel promissionem firmandam.

Est attestatio, id est, actio illa seu inuocatio, qua Deus adducitur in testem, quæ actio est opus intellectus, nam est locutio interior vel exterior, supponens actum voluntatis, quo intendimus illum in testem vocare.

Dices, Ergo qui iurat, petit miraculum: Deum enim præbere testimonium dictis hominum, est res insolens supra naturæ ordinem. Deinde si iuramentum est inuocatio diuini testimonij: ergo est actus orationis, quia innocatur Deus ut opem ferat ad persuadendum: ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum ut miraculis prædicationem comprobaret, iurabant.

2 Obiectio.

Resp. ad Primum, negando consequ. Non enim iurans petit absolutè ut Deus nunc testetur, sed quando ei placuerit, vel saltem quando illuminabit abscondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium, quod testimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam, quia non facilè putatur quis ita esse improbus, ut ausit Deum facere testem falsi.

Resp.

Non petit miraculum.

Vv

Ad

Ad Secundum : Qui iurat, non inuocat diuinum testimonium per modum orantis, sed per modum testantis ; sicut dicitur inuocaret testimonium Principis vel populi, qui dicit, Testor Principem, testor populum. hoc enim non est propriè orare, deprecari, sed testem constitutare, & quantum in se est ad testandum mouere. simili modo dicimus, Facio Deum meum Iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem, &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis est, mouemus absque alia deprecatione.

3. Hinc patet Primò, Cur periurium sit graue peccatum; quia nimirum qui falsum iurat, quantum in se est, facit Deum approbare falsum pro vero; quæ est atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus sit mihi socius, adiutor, fautor huius fori, homicidij, &c. affectu ipso & quantum in se est, facit ipsum auctorem & fautorem peccatorum : sic qui in mendacio dicit, Deus sit mihi testis, facit ipsum, quantum in se est, approbatorem mendacij.

4. Patet Secundò, Duo requiri ad essentiam iuramenti, intentionem iurandi, seu Deum testem faciendi, & locutionem, qua in testem vocetur. vnde si alterum horum absit, non erit iuramentum. Itaque illis formulis, *Per fidem meam, Fide boni viri, Fide boni Christiani, vel Sacerdotis*, vt ordinariè accipiuntur, non est iuramentum, vt docet Nauarrus cap. 12. num. 2. Caiet. qu. 89. art. 6. Sotus lib. 8. q. 1. art. 1. & alij multi. nam qui sic loquuntur, non intendunt iurare, sed solum significare se loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Christianus, Sacerdos, in dictis & promissis suis adhibere debet, & si fallat, vt non habeatur verax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem Catholicam, erit iuramentum : qui enim dicit, *Per fidem Catholicam, per sanctum Euangelium*, censetur auctorem illius in testem adducere. Nihilominus si alio sensu & alia mente huiusmodi verbis vteretur, non esset iuramentum ; vt si dicendo, *Per fidem meam feci, dixi, faciam*, &c. vellet significare causam efficientem vel impulsuam. Neque in his est iuramentum, *Per meam conscientiam* (etsi Soto de hoc aliter videatur) *super meam conscientiam, in conscientia, in veritate*. tantum enim significant se loqui ex conscientia & veritatis notitia. & idem valent, *Per conscientiam*, & in conscientia, neque etiam in hac, *Amen, amen dico vobis*, iuxta probabiliorē sententiam : etsi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum secuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim est, Dominum tam læpè iurasse ; quin potius verisimile, numquam iurasse, qui omne iuramentum, quantum fieri posset, vitandum docuit. tantum igitur volebat illā formā loquendi insinuare, se certissima veritatis notitia docere. Apud Græcos idem serè valet, id est, certè, verè, vt colligitur 2. ad Corinth. 1. v. 17. 18. 19.

In istis verò, *Coram Deo loquor, Deus scit ita esse, Deus videt me vera dicere, videt meam conscientiam*, prout vulgò accipi solent, censetur esse iuramentum. Sic Apostolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior*. Si tamen quis non intendat iurare, sed solum affirmare Deum ista scire, intueri, non erit iuramentum, quia deest intentio, vt rectè Caietanus art. 1. & Sotus suprâ.

5. Denique in his, *Ieremie Dieu, vt Galli dicunt, & Pese à Dios, vt Hispani, & similibus*, potius est blasphemia, quam iuramentum, vt docet Covar. in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. num. 12. etsi in illo secundo implicite etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem, & ex Soto suprâ colligitur.

Dices, Quidam iurant per falsos deos, in quibus nihil est numinis, vel per creaturas : ergo non omne iuramentum est attestatio diuini numinis.

Respondeo, Iuramentum per falsos deos non esse verum iuramentum, nec obligare nisi ex conscientia erronea ; quia nulla reuerentia illis debetur : nec metuendum est ne illos videamur fecisse testes falsi. Vnde non est per se peccatum mortale iurare falsum

per Iouem, si scias Iouem nihil esse ; quia verè non iuras, sed iocaris & ludis imagine iuramenti : perinde ac si chimæram testeris, vel rem aliquam ratione carentem, nisi fortè fiat seriò, vel ad imperium tyranni, vel cum illius circumstantiis, vt videaris honorem diuinum deferre. Infidelis tamen putans Iouem esse Deum, erit periurus, saltem affectu & culpa, si falsum iuret vel promissa iurata non seruet. Vide Couarruiam suprâ num. 14.

Nec obstat quòd D. Augustinus Serm. 30. de verbis Apostoli sub finem ait, *esse periurum, qui falsum iurat per lapidem* (id est, per Iouem, vt patet ex antecedentibus) *etiam si sciat Iouem nihil esse*, quia intelligi potest esse periurum ex opinione ethnici, cui tale iuramentum præstatur, & cui fides in contractibus seruanda ; vel quia externa specie periurus videtur : nam seriò videtur iurare, sicut qui thus adolet idolo, exterius est idololatra, etiam si in animo non habeat illud pro Deo, nec intendat illi honorem deferre. Iuramentum autem per creaturas est verum iuramentum : quia cum sic iuramus, non volumus ipsas nobis esse testes, sed eum, qui in ipsis singulari modo præsidet & relucet, cuius ipsæ sunt templum, sedes, thronus, tabernaculum, scabellum pedum, vt patet Matthæi 5. & 23. de quo infra dubit. 3. Accipitur enim continens pro contento, & signum pro signato. Possumus tamen etiam Sanctos secundum se in testes vocare, (vt testor B. Virginem, B. Petrum, & Apostolus 1. ad Timotheum 5. *Testor coram Deo, & Christo Iesu & electis Angelis eius*) sed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus Religionis, sed obseruantia, seu dulix supernaturalis, sicut suprâ dictum est de oratione & voto ad Sanctos directo. Ordinariè tamen tales formulæ ita accipiuntur, vt illis censeatur primariò in testem vocari Deus qui in Sanctis habitat, & secundariò ipsi Sancti, qui etiam res nostras cognoscunt : sicque idem actus externus, vt subest diuersis intentionibus, ad diuersas virtutes pertinet.

Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel promissionem firmandam*, vt explicetur finis immediatus vsus iuramenti, qui duplex est, vnde etiam duplex est iuramentum, *assertorium & promissorium*. Docet id Gregor. Nyssenus in Cantica, explicans illud, *Adiuro vos, &c. Iusiurandum*, inquit, *est oratio per se confirmans veritatem. Est autem duplex iuramenti operatio : aut enim quispiam ei, qui audit, facit fidem veritatis, aut alius per iuramentum asserti necessitatem vt minimè mentiatur, vt, Iurauit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum, hic fides promissi confirmatur iureiurando.*

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere, aut se aliquid obligare.

Respondeo, illi non intendunt propriè iurare, sed potius imprecari malum, vel patefacere iram.

D V B I T A T I O II.

De multiplici iuramenti diuisione.

8. **M**VLTX sunt iuramenti diuisiones : aliud enim verbis concipitur, aliud metu, vel alio signo, vt manu sublata. sicut enim votum & professio sit tacite vel expresse, ita & iuramentum.

Deinde aliud est *per simplicem contestationem*, in quo Deus solum vt testis vocatur, v. g. *Testis mihi sit Deus, Testor Deum, Iuro per Deum*, quæ omnia idem valent, vt docet D. Augustinus Serm. 28. de verbis Apostoli.

Aliud *per execrationem*, in quo etiam vocatur in vindicem, vt puniendo testetur si falsò. Sic Apostolus 2. ad Corin. 1. *Testem inuoco Deum in animam meam*. Item, *Peream, Dispeream, Ita me Deus amet*, adiuncta. Ita mihi sit propitius. nam in his non solum significatur vt sit propitius, si est verum, sed etiam vt non sit propitius, si falsum. Item illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicum, *Hæc mihi faciat Dominus, & hæc addat*, eundem sensum habet : sicut & ista, *Per animam meam, Per caput meum, Per vitam meam*. Simile videtur

videretur illud, quo Deus in veteri Testamento aliquando usus est, moribus humanis se accommodans, vt Psal. 94. *Quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.* quasi dicat, *non sum Deus.* Alij tamen dicunt si accipi pro Non.

Aliquando non nostram personam, sed aliam nobis coniunctam obligamus Deo, vt in ea nos puniat, si fallimus, vt *per vitam filij, uxoris, per salutem Regis.*

Obiectio. Dices, Hoc est imprecari malum; quod est contra charitatem.

Resp.

Respondeo, esse contra charitatem, si mentimur; si autem verum est quod diximus, non est contra, sed potius secundum charitatem: ostendimus enim quanti alterum faciamus, eumque sic honoramus. Neque solum imprecamus malum si fallimus, sed etiam bonum si non fallimus. Itaque *Per salutem Regis*, idem est ac si dicas, Ita Deus saluet, vel non saluet Regem; saluet, si verum dico; non saluet, si fallo: vtrumque enim includitur. Idem dicendum de istis, *Per animam meam, per caput meum, &c.*

Petes, Vtrum execratorium differat specie à contestatorio.

An differant specie.

Resp. Non differre specie in ratione iuramenti; quia vtroque Deus vocatur in testem; sed in contestatorio solum, et generali modo testetur & veritatem aperiat: in execratorio, vt aperiat puniendo, si fallo. Per iuramentum tamen execratorium videtur specialem malitiam continere contra charitatem sui, quatenus homo sibi ipsi imprecatur malum, Deumque ad illud infligendum expresse prouocat. vnde pro diuersitate mali, est diuersa malitia huic periurio coniuncta, vt rectè Caiet. art. 1. Hoc tamen intellige cum Caietano, si periculum sit presentis punitionis, vt si fiat v.g. ad altare S. Antonij vbi peierantes statim solent puniri. Alioquin si putetur non esse periculum, non habebit peculiarem malitiam contra charitatem ratione execrationis: nam in omni iuramento vt tacite includitur quædam execratio, quatenus se exponit vindictæ, si Deum faciat testem falsi.

Periuria omnia sunt eiusdem speciei. Itaque omnia periuria sunt eiusdem speciei: quia deformitatem vnius rationis continent. Quare non est absolute necessarium explicare in confessione an fuerit per execrationem, an per simplicem contestationem, excepto illo casu iam dicto: nisi forte fuerit solemne in iudicio, quod quibusdā locis est reseruaturn ordinario.

10
3. Creatura quadrupliciter spectari potest. Quadrupliciter per creaturam potest iurari.

1. Per creaturam secundum se spectatam. Tertiò, Aliud est *per Deum*, aliud *per creaturam*. Potest autem creatura spectari quadrupliciter. Primò, Secundum se. Secundò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numen diuinum. Tertiò, Vt est aliquid ad nos perti-

2. Per creaturam vt continet Deum. Si primo modo; Sic per creaturam non est verum iuramentum: quia vel ipsa per se testis esse non potest, vel non vt prima veritas. vel enim ipsa non cognoscit quid dicamus, & sic stultum est illam in testem adducere: de quo vide Nauarrũ c. 12. Enchir. n. 5. vel cognosci, (vt Sancti) & sic potest quidem vocari secundum se in testem, sed non vt suprema veritas. vnde non est proprie iuramentum, sed actus dulix, vt ante dictum est.

Si secundo modo consideretur, vt continens singularem modo & simul quodammodo inuoluens diuinum numen, sic per illam est iuramentum. hoc modo qui iurat per cælum, censetur iurare per eum qui in cælo habitat, qui per terram, per illum qui terram suspendit de nihilo, cui ipsa instar pedum scabelli: qui per templum, per id qui ibi colitur, vt patet Matth. 23. vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum, qui putabant iuramenta per creaturas (vt per templum, per altare) non obligare, nisi essent tales, quæ seruirent eorum commodis: vt per aurum templi, per donum, quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euangelia, intelligimus simul eorum auctorem, dum per crucem, crucifixum, per reliquias Sanctorum, numen diuinum ibi singulari modo assistens, & in Sanctis habitans. Hoc modo si quis Deum in omni re norit contemplari, per omnem creaturam iurare potest, quia ipse omnium viuientium vita, & omnium existentium esse, & fundus essentia-

lis, vt Dionysius loquitur; omnia creans, formans, sustentans, & assiduo influxu conseruans. Non tamen solemus iurare per res viles, vel fordidas, ob speciem indecentiæ: sed solum per nobiliores, in quibus manifestius elucet, quæque absque indecentia adhiberi possunt.

Si tertio modo considerentur, erit iuramentum execratorium, vt cum iuramus per animam, per vitam parentis vel rem aliam nobis valde charam. Sic Ioseph iurauit per salutem Pharaonis, (Gen. 42.) à qua ipsius felicitas pendebat, obligans illam Deo, si verum non esset quod dicebat. Quamuis hoc etiã possit intelligi per simplicem contestationem, vt docet D. Thomas 2. 6. Verius tamen existimo, fuisse formulam iurandi visitatam apud Aegyptios: nihilque aliud esse *Per salutem Pharaonis*, quam per eum qui saluat & ruetur dignitatem Regiam Pharaonis, nempe per Deum. nam phrasi Hebræa communiter in alijs linguis recepta *Deus* dicitur *salus regum & regnorum*, quia ea conseruat & ruetur. ac proinde hoc iuramentum non videtur fuisse execratorium.

Si quarto modo spectetur, tamquam ipsa aliquid diuinitatis habeat, erit blasphemia & species idololatriæ. Similiter blasphemia erit, si quis inuerecundè iuret per membra Christi, & Sanctorum, quasi in illis sit aliquid pudendum. vide Couar. in cap. Quamuis pactum, §. 1. n. 16. & 17.

Petes, Vtrum iuramentum per creaturas sit eiusdem speciei ac per Deum?

Resp. esse, si rite fiat. quia qui iurat per creaturam in modum simplicis contestationis, implicite testatur ipsum Deum, qui per modum execrationis, etiam testatur Deum explicite vel implicite, etsi simul maledictionem inuoluat.

Quartò, Aliud est *simplex*, aliud *solemne*. Solemne est, quod habet aliquam notabilem circumstantiam externam, vt si fiat coram testibus vel Notario, vel in tribunali, vel tactis euangelis, reliquijs, &c. Simplex, quod caret huiusmodi circumstantia, vtriusque eadem vis coram Deo. Si tamen solemne violetur, est maius peccatum ob scandalum.

Quintò, Aliud est *assertorium*, aliud *promissorium*, aliud *comminatorium*. *Assertorium* adhibetur solum vt credatur aliquid quod aliter probare non possumus, siue sit presentis, siue præteritum, siue etiam futurum, etsi hoc rariùs vt si iurem Petrum cras moriturum, aut futuram pluuiam, &c.

Promissorium est, quo intendimus nos alteri obstringere, seu quo confirmamus nostram promissionem.

Comminatorium est, quo minamur alteri poenam.

Differunt hæc, quòd in assertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, sed solum facere fidem, vt aliquid credatur. In promissorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei, cui minamur, sed absolute ad infligendam alteri poenam, nempe, vt constricti reuerentiâ iuramenti non audeamus condonare.

Deinde in primo requiritur tantum vna veritas, quæ expresse assertitur: hæc si absit, semper est peccatum mortiferum, quantumvis res sit exigua: quia omnes veritates in ordine ad testimonium Dei eiusdem sunt rationis. In secundo & tertio requiritur duplex, nempe vna presentis, quòd habeas animum exequendi: altera futura, quæ consistit in executione. Harum prior est principalis & necessariò requisita, si enim absit, erit periurium mortiferum. Altera est secundaria, & sæpè absque peccato abesse potest. Sæpè enim expedit, quòd prudenter promissum vel comminatum est, non mandari executioni, mutatis circumstantiis. Sic David iuramentum comminatorium aduersus Nabal non est executus, 1. Reg. 25. vel quia tacita suberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum.

Sexiò, Aliud *absolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expressam conditionem. Tacita conditio subest vel ex iuris dispositione, vel ex iurantis intentione.

Ratio harum
diuisionum.

Ratio harum diuisionum est. In iuramento quinque spectari possunt. Primò, Id quod iuramento confirmatur; & ratione huius est diuisionis quinta & sexta. Secundò, Id per quod iuratur; & sic est tertia. Tertia, Modus, quo Deum testamur; & sic habetur secunda. Quartò, Circumstantia notabilis exterior; & sic habetur quarta. Quintò, Signa quibus exprimitur; & sic habetur prima.

DE VITATIO III.

Verum licitum sit iurare, siue per Deum, siue per res creatas.

D. Thom. art. 2. & 6.

Multi hæretici olim docuerunt, non esse licitum iurare; ut Massaliani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, VValdenses, & nostro tēpore idem docent Anabaptistæ, qui etiam id exactè seruāt. Idem docuit VViclef in contractibus humanis. Vide Castro contra hæreses v. Iuramentum, & Iansenium in Concord. c. 46.

Iuramentum
esse licitum.

Sed contrarium est fide tenendum. Primò, Quia in Scripturis legimus viros sanctissimos in contractibus iurasse; Genes. 12. Abraham foedus init cum Abimelech; & illud iuramento confirmat; idem facit Isaac, Genes. 26. cum eodem Abimelech, vel eius successore; & Iacob, Genes. 31. cum Laban. Alij ob alias causas sepe iurarunt. Moyses Deut. 4. *Testes inuocaui celum & terram, cum vos perituros*; & c. 3. idem repetit. Dauid sepe iurauit, *Vixit dominus*, q. d. per vitam Dei. & Psal. 62. ait: *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo*. id enim erat signum esse Dei veri occultores; & Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis*. Apostolus quoque in nouo Testamento, ad Rom. 1. 1. ad Cor. 1. ad Philip. 1. 1. Tim. 5. Imò ipse Deus sepe legitur iurasse, Psal. 94. 109. & c. non quòd iuramentum Dei firmitus sit quàm simplex assertio; (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ à diuina auctoritate potest accedere) sed partim quia homines magis iuracō credere solent, quàm iniuracō, partim ut illis magis inculcet & ostendat immobilitatem consilij sui, ut ait Apostolus ad Hebr. 6. ne videlicet suspicentur subesse aliquam tacitam conditionem; cuius mutatione fieri possit ut non eueniat quod Deus promittit, ut interdum in prophetis comminatorijs accidit. Ita D. Thomas in illum locum Apostoli.

Secundò, Probatur ex usu omnium gentium, & omnium tribunalium: omnis enim controuersia finis est iuramentum, teste Apostolo ad Hebræos 6.

Tertiò, iuramentum est cultus laici apud omnes gentes: per hoc enim tacitè testamur, Deum habere prouidentiam rerum humanarum, & omnium rerum cognitionem & potestatem.

Quartò, iuramentum facit ut reuerentia & timore diui Numinis, veritatem dicamus, pacta custodiamus, fidem seruemus, pacem retineamus, ab iniuriis abstinemus, controuersia definamus, quæ omnia valde bona sunt, & rebus humanis necessaria.

Obiicitur Primò, Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, Non periuurabis, reddes autem Domino iuramenta tua*. ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per celum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis. sit autem sermo vester, Est, est, Non, non: quod autem his abundantius est, à malo est. Et Iacobi 1. *Nolite iurare quodcumque iuramentum*. Omittis variis interpretationibus, quas videre est apud Iansenium, Maldonatum, & alios.

Resp.

Duo errores
Phariseorum
circa iura-
mentum.

Respondet, Christum hic corrigere duos errores Phariseorum: quorum alter erat, Licitum esse quauis occasione iurare per creaturas. Alter, iuramentum per creaturas non obligare; ut supra dictum est ex cap. 23. Matth. Itaque docet non iurandum omnino, id est, nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas, intellige quantum in nobis est, seu nisi necessitas compellat. Iu-

ramentum enim non est de genere eorum, quæ per se bona sunt & frequentanda, ut ieiunium, oratio, elemosyna; sed quæ solum bona censentur, posita necessitate, ut antidota & medicamenta, & sicut occidere hominem, capere alienum. Ratio est quia irreuerentia est, tantum testem adducere ad confirmandam rem parui momenti, aut quando necessitas non postulat, ut optimè ostendit Chrysostomus Homilia 9. in acta. Quando verò res est gravis, & alia ratio commodà non suppetit, bonum est iuramentum adhibere, si debita circumspectione & reuerentia fiat. Colligitur hæc expositio tum ex ipsa Scriptura; tum ex D. Augustino, lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 30. & 31. eodem modo intelligendus est locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius est*, (extra necessitatem) à malo est, id est, à diabolo, & τὸ πονηρὸν: qua voce diabolus significari consuevit, cum πονηρὸν propriè non quauis, sed morum maliam denotet, ut supra cap. 37. n. 20. dictum est. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noster Maldonatus. Significat ergo Dominus, iuramentum extra necessitatem adhibitum, ubi simplex assertio vel negatio sufficit, à diabolo, non à Deo introductum esse, ideòque valde cauendum. Vnde etiam in veteri Testamento fuit prohibitum, Ecclesiastici 23. *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa*. & paulo post *Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga*, & quæ sequuntur: quæ sanè à concionatoribus valde sunt inculcanda. vide Chrysostomum Homilia 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. ad populum Antiochi. ubi omnibus viribus hanc consuetudinem exterminare conatur.

Obiicitur Secundò, Multi Patres docent, Iudæi tamquam paruulus esse permissum iurare per Deum, ut minus malum, ne iurarent per creaturas. si ut permissus illis fuit libellus repudiij: Evangelicam autem veritatem non recipere iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Ita Hieron. in c. 5. Matth. Chrysost. Homil. 15. in Genesim, & Homil. 9. in Acta. Basilii in illud Psal. 14. Qui iurat proximo suo, & non decipit.

Respondet, Patres loquuntur de iuramento Per Deum passim adhibendo absque necessitate, hoc enim illis causa maioris mali vitandi permissum fuit, ne videlicet more ethicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc permissionem sustulit. itaque veritas euangelica non recipit iuramentum, intellige, absque necessitate, quo modo in usu erat apud Iudæos. non enim in omni euentu volunt esse illicitum iuramentum, præsertim per Deum, ut ex Hieronymo & Basilio patet, sed solum quando res sine iuramento potest expediri. Chrysostomus maximè insectatur iusiurandum per Deum, sed id facit ut in contrarium nitendo; consuetudinem prauam iurandi in populo reprimat.

Obiicitur Tertiò, Cap. 9. Clericorum. 22. q. 1. Concil. Carthag. 4. decernit, *Clericum per creaturas iurantem esse accerrimè obiurgandum, & si perstiterit in vitio, excommunicandum*. Hieron. etiam loco citato aperte docet, Iudæos iurantes per creaturas, honore & obsequio diuino illas veneratos fuisse & Innocentius II. in c. Etsi Christus, de iureiur. dicit, *Dominum prohibuisse iuramentum non per creatorem, sed per creaturas, ne per tale iuramentum transferretur ad creaturas honorificentia Creatoris*.

Respondet, Cap. illud Clericorum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tamquam Deos quosdam (ut per Iouem, per Minervam, per Solem.) quauis enim non credantur dii, tamen turpe est Christiano & scandalosum sic iurare, quia externo actu videtur illis deferri cultus diuinus, & periculum est ne sensim putetur aliquid diuinum illis inesse. Simili modo videtur intelligendum cap. Etsi Christus.

Quòd si Iudæi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia, hinc tamen non sequitur, quin bene fieri possit à rectè intelligente.

Obiicitur Quartò, iuramentum est cultus quidam Dei: atqui non licet cultum diuinum ordinare ad res humanas:

Quomodo iuramentum
dicatur esse à
malo.15
Obiect. 2.16
Obiect. 3.

Resp.

Obiect. 4.

humanas; ergo non licet vti iuramento ad contractus. Omiffa folutione Caietani.

Resp.

Respondeo Primò, Iuramentum esse cultum diuinum non absolute, sed in certo negotio, quando aliter fidem facere non possumus. Sicut enim in aliis angustiis ad diuinam opem confugere possumus; ita in hac; idque Deo est honorificum. Secundò, Possumus vti re diuina ad finem humanum, quando alia ratio non suppetit, & illa res nõ estimatur ex solo humano commodo. Sic ad sanitatem consequendam vtimur aliquando Sacramentis, reliquiis Sanctorum, votis, &c. & Deus ad hominum salutem vsus est incarnationis mysterio.

Ex his satis constat, iuramentum esse licitum, etiam ad humanos contractus.

17
Tres comites
iuramenti.

Vtamen in vsu non peccent, requiruntur tres comites, vt docet D. Thomas art. 3. & ceteri Doctores, videlicet, *veritas, iustitia & iudicium*, quæ insinuantur Ieremix 4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* quasi dicat, non iurabis tunc amplius per idola, sed per Deum verum, idque super re vera, & iusta, & cum debita discretionem & reuerentia.

Si veritas
desit, &c.

Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit iuranti, est peccatum mortiferum. Debet enim esse moraliter certum id ad quod Deum in testem vocamus; alioquin exponimus nos periculo faciendi eum testem falsi. Fieri tamen potest vt sit peccatum veniale; vt si iures ex aliqua negligentia cognoscendæ veritatis, non tamen graui. Ita Siluester v. Periuirum, quæst. 1.

Si iustitia desit, id est, si res non sit licita, erit peccatum mortale, vel veniale, pro grauitate materiæ, vt infra n. 18. dicitur.

Si iudicium, vt si super re leui, vel quæ maius bonum impediatur, ferè non erit plusquam veniale. ita communiter Doctores.

D V B I T A T I O IV.

Quando iuramentum promissorium liberè factum obliget, quando non.

18

Notandum est, id quod promittitur, vel est bonum exequi, vel est malum, vel indifferens. Item vel promittitur sub aliqua conditione, vel sub nulla.

Dico Primò, Si executio eius quod est promissum, est peccatum, iuramentum promissioni adiectum non obligat. inuoluit enim contradictionem, obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deesse Iustitia.

Iurans id,
quod scit esse
peccatum.

Petes; Quale peccatum est, si iures te facturum aliquid, quod scis esse peccatum?

Respondeo, Si desit animus exequendi, erit periuirum defectu veritatis primariò requisitæ, ac proinde erit peccatum mortale. Si autem adsit animus, iam ratione illius affectus, quem includit, erit peccatum mortale vel veniale pro grauitate operis exequendi.

An iuramentum
super re
illicita.

An autem per se, quatenus est testificatio Dei super re illicita faciendæ, habeat distinctam maliciam, dubitari potest. Multi Doctores sentiunt, si opus quod te iuras facturum, sit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum si opus sit veniale, iuramentum fore veniale. Ita Sotus lib. 8. q. 1. art. 3. Caietan. art. 7. Anton. p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. & alij. Sed hæc sententia difficultatem habet: vel enim Deum adducis solum vt restem propositi tui, & operis futuri, & sic non videtur referre vtrum opus sit peccatum mortale an veniale vel vt approbatorem & sponsores, & sic vtrique videtur esse peccatum mortale. nam facere Deum approbatorem peccati venialis, est blasphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento vt approbator aut sponsor, sed solum vt testis: qui enim aliquem testatur, non agit vt ille approbet vel spondeat, sed solum vt veritatem latentem aperiat, & vt idem dicat quod ipse dicit: ergo si veritas subsit, non videtur in ratione iuramenti esse peccatum mortale.

Obiectio.

Dices, In eo est magna irreuerentia, quod auctorita-

te diuina se velit firmare in malo proposito, quasi Deo placeret, & ipse veller illud fieri.

Respondeo, Non apprehendit opus tamquam Deo placens, nec cupit vt Deus illud approbet; sed concipit confusè, esse immutabile, quod iuramento confirmatum fuerit. & sic adhibet illud vt suum malum propositum immutabile reddat. quæ in re est quidem magna inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Verum cum contraria sententia ferè sit communis, ab ea non est recedendum. Itaque si id, quod iuramento quis proponit facere, sit peccatum mortale, ipsum quoque iuramentum ex parte sua malitiam mortalem habebit; nisi fortè inaduertentia excuset.

Dico Secundo, Pari ratione non obligat, quando promissio, cui additur, tribuit licentiam peccandi, aut est contra legem, aut contra publicam utilitatem. Vide supra cap. 17. dubit. 7. numer. 54. vbi allata sunt exempla, & ratio singulorum explicata.

Ex quibus sequitur, Eum, qui promissit latroni, se illum non denuntiaturum iudici; si agitur de delictis committendis, non teneri: quia daretur licentia peccandi. Si autem de commissis, vel ille est status rerum vt denuntiatio sit præcepti, & tunc cessat obligatio iuramenti; quia non obligat contra præceptum Superioris: vel solum est consilij, & tunc non videris posse denuntiare, nisi relaxetur vinculum iuramenti. quia cum sit in fauorem alterius, & possit sine peccato seruari, videtur obligare donec relaxetur. Nisi fortè agatur de denunciatione Evangelica necessaria ad emendationem. Vide Panormitan. in cap. Quemadmodum. 15. de iureiur. n. 7. & 14. Si tamen iuramentum de non accusando vel denunciando criminaliter ob crimen commissum esset metu extortum, probabile est non obligare, vt infra n. 26. dicitur.

Dico Tertiò, Si quis iuret aliquid se facturum quod est indifferens, vel quod non fieri est melius; non obligatur, nisi fortè sit factum in fauorem alterius. Colligitur ex D. Thoma art. 7. Caietano ibidem, & in Summa v. Periuirum. Nauarro cap. 12. n. 12. Soto l. 7. q. 1. art. 3. circa. 2. conclus. vbi dicit esse in hoc eandem rationem voti & iuramenti.

Probat, Quia quando iuramentum non est in fauorem alterius, solum potest obligare per modum voti, cum solum Deum respiciat: atqui votum de re tali non obligat, ergo nec iuramentum. Secundò, Quando iuramentum factum est in fauorem alterius, non obligat ipso nolente, vel condonante debitum: ergo si factum sit in proprium fauorem, non obligabit, si is, qui fecit, mutet propositum, & nolit impleri. Exempla sunt, Si iures te hodie non ambulaturum, non egressurum domo; vel contrarium huius, nullo fine honesto, sed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item si iures te initurum matrimonium absque vlla promissione alteri facta, non daturum eleemosynam, non mutuaturum, &c.

Dices, Teneris facere ne Deum adduxeris in testem falsi: si enim non facis quod iurasti, falsum erit, Deumque falsi testem feceris.

Respondeo, Non fore falsum, quia huiusmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Nisi mutauero, Nisi aliter visum fuerit. cum enim nullius interfit ea impleri, præterquam iurantis, iure suo cedere potest, & sibi ipse condonare.

Dixi, Nisi factum sit in fauorem alterius: tunc enim obligat, etiam si sit de re indifferenti, nisi illeremittat, quia in promissione facta homini, spectatur quid gratius sit homini, non quid in se melius. Secus in promissione facta Deo, qui semper magis placet quod est melius.

Dico Quarto, Quando promissio vel propositum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel restrictionem, siue ex mente loquentis, siue ex dispositione iuris, vel receptæ consuetudine, iuramentum illi appositum censetur eandem conditionem habere. est communis DD. de qua vide Couarruiam in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. in principio. Probat, quia

V u 3

iuramen

Resp.

19

Promittens
latroni non
denuntiare.

20

Indifferens,
& minus
bonum.

21

Obiectio.

Resp.

Non iurat
tunc falsum.

22

Tacita condi-
tio vel restri-
ctio.

D V B I T A T I O V.

Verum violatio iuramenti promissorii, praesertim in re parua, sit peccatum mortale.

Respondeo, Si promissio sit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. Est communis sententia Doctorum. Probatur, Quia iurando, quantum in te est, fecisti Deum testari non solum te habere animum faciendi, sed etiam te facturum, nisi iustum impedimentum interueniat. Itaque nisi facias, quantum in te est, facis ut Deus falsum testatus sit.

Sed difficultas est, si in re parua violetur. Caietanus art. 7. distinguit. Vel enim, inquit, res parua est tota materia promissionis, vel pars solum. Si sit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatum mortale, quia tota promissio violatur, ut si iuramento promiseris assem, & nihil soluas. Si autem solum sit pars materiae, erit tantum peccatum veniale, ut si promiseris tres aureos, & vnum assem in solutione praetermittas. Idem tenet Couarruias lib. 1. variar. c. 1. n. 2. Simili modo distinguit in voto.

Alij generatim docent, si res promissa sit parua, siue ea sit tota materia, siue pars tantum, non fore nisi veniale, Siluester, Iuramentum 4. q. 1. Sorus lib. 8. q. 1. ar. 7. & q. 2. ar. 3. Nauar. c. 12. n. 16. Idem tenet Antonius p. 2. tit. 10. c. 4 §. 1. Vtraque sententia probabilis est.

Verius tamen videtur, violationem iuramenti in re parua, si serio promissa sit, nec sit aliquid quod excuset, esse peccatum mortale, siue sit tota materia, siue pars. Ita Gabriel in 3. d. 22. q. 1. conclus. 4. & 7. Tabiena v. Iurament. n. 11. Caietan. in Summa v. Periurium, Fumus eodem, n. 12. Valentia disp. 6. q. 7. puncto. 2.

Probatur Primò, Qui rei paruae promissionem, quam iuramento confirmauit, non implet, is quantum in se est, facit Deum testem falsi: hoc autem est peccatum mortale, cum sit magna in Deum iniuria: ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras ipso affectu & quantum potes, facis Deum testari te hoc praestitutum: ergo si non praestes, cum possis, facis quantum in te est, ut Deus falsum testatus sit. Secundò, Eiusdem rationis est falsum reddere id, quod Deus antea testatus est, & facere ut Deus in praesenti falsum testetur: atqui hoc est peccatum mortale, siue res sit parua, siue magna, ergo & illud. Tertio, Homo sub peccato mortali tenetur curare ut sit veritas in iuramento assertorio. idque idèd ne Deum faciat testem falsi: ergo sub eadem obligatione tenetur curare ut etiam in promissorio sit veritas. Solum est differentia, quod veritas iuramenti assertorii debeat esse praesens, & sit speculatiua: veritas promissorii sit futura, pendens ab ipso iurante. Sed haec diuersitas non facit ut ipse non teneatur pari modo procurare, esseque sollicitus ut verum sit quod iurauit. Quarto, Iuramentum respicit materiam quatenus est magni vel parui momenti, multum vel parum utilis homini, sed quatenus vera: ergo ex magnitudine vel paruitate materiae non debet iudicari eius obligatio, sed ex veritate: atqui omnes veritates sunt eiusdem rationis in ordine ad testimonium diuinum: eiusdem enim rationis est, in re parua, & in re magna falsum testari: ergo eiusdem rationis est, in re magna & in parua Deum testem falsi facere.

Aduerte tamen, non esse peccatum mortale, si putet promissarium non curare rem parua, & facile condonaturum, modo alioquin paratus sit soluere, si secus esset, quo modo is, qui iurasset dare tres aureos, & in solutione omitteret vnum assem, posset excusari: vel si promissio habeat aliquam tacitam conditionem aut restrictionem, tunc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, sed integrè impletur iuxta mentem iurantis.

Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potius est peccatum, quam violatio voti in simili.

Respon

Varia exempla.

iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit: accessorium enim sequitur naturam principalis, ut habet regula Iuris 42. in Sexto. Itaque si actus habet tacitam conditionem, etiam iuramentum habere censetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, ut promissio, propositum vel contractus aliter accipiat quam per se accipi solet, sed ut eo modo intellecta quo solent intelligi, non possint reuocari. Itaque non tollit nec excludit solitas conditiones. Exempla sunt: Iurasti Petro seruare promissa, subintelligitur tacite, nisi ipse quae tibi promisit non seruet. Facta pace cum inimico, iurasti te illi non nociturum; nimirum ex causa praeterita, siue, Nisi ipse causam nouis inimicitiis dederit; aut nisi ob flagitia proscribi contigeris, &c. Iurasti puellae te illam ducturum, scilicet, Nisi ipsa fornicetur, vel in morbum incurabilem, paupertatem, infamiam, &c. incidat; vel nisi ipse Religionem ingressus fueris. Iurasti seruare secretum, scilicet, Nisi vergat in damnum alterius. Iurasti te castigaturum filium vel famulum, scilicet, Nisi fortè inde nasceretur maius incommodum, vel nisi veniam deprecando impetrauerint, vel ob aliquam causam aliud expediens visum fuerit. Iurasti parere Superiori, scilicet, Nisi excommunicetur, nisi officio priuetur. Iurasti honoris causâ te non praesensurum alterum; scilicet, Nisi te cogat: cum enim sit in fauorem ipsius, censetur relaxare, dum non vult prior intrare; vel subintelligitur, quantum in te est, ut vult Caietanus art. 7. & Nauar. n. 9. Promissisti aliquid absenti cum iuramento; sed nemo iuramentum nomine ipsius acceptauit, vel certè is qui acceptauit, non poterat validè acceptare, non teneris, quia promissio habet hanc tacitam conditionem, *Si validè acceptetur*. Hoc tamen intellige, nisi alia sit mens iurantis, ut si intendat illam tacitam conditionem excludere. tunc enim tenebitur, ne Deum faciat testem falsi; nisi is in cuius fauorem factum est, condonet; vel nisi iuramentum habeat vim voti, aut fiat intuitu pietatis: ut si iures te fore Religiosum. Si enim intendas id Deo promittere, habet vim voti. imò est tacitum votum iuramento confirmatum. itaque Deus illud acceptat, nec potes villo colore resilire, cum duplici vinculo teneris. Si autem non intendas quidem promittere, sed solum proponas intuitu pietatis & ut te in proposito confirmes, apponis iuramentum, non habebit quidem vim voti, quia deest intentio promittendi; tamen necessariò seruandum iuramentum, ne Deum facias testem falsi: quia non habet tacitam conditionem, quae falsitatem excludat. cum enim factum sit studio salutis, redundat in honorem Dei: ac proinde interest Dei, propositum illud impleri. quare accedente iuramento, plane confirmatur. Itaque etsi propriè non habeat vim voti, est tamen voto simile. Quod dictum est de tacita conditione, idem dicendum de quauis alia restrictione seu limitatione, Iurasti seruare statuta Capituli, scilicet, Quae nunc sunt in vigore, & maioris momenti (seu quae ex vi iuramenti sunt in usu. non enim se iuramento vult astringere ad minima; neque ad ea, quae non seruantur, vel si seruentur, non ex religione iuramenti: neque etiam ad statuta futura, nisi aliud intenderit. Iuramentum enim strictam habet interpretationem ob periculum animae, ut docet Panormitan. in c. Clericus, de iureiurando; Siluester Iuramentum 4. q. 23, Iurasti dicere in causa quidquid nosti, scilicet, Si secundum ordinem Iuris dici debet. non autem si occultum sit.

Haec & similes conditiones in iuramento promissorio sunt expendendae, ut sciatur eius obligatio. Insunt autem haec conditiones promissioni cui iuramentum apponitur, interdum ex parte rei promissae, siue ex dispositione Iuris id fiat, siue est natura rei, siue ex communis hominum intelligentia vel consuetudine, interdum ex parte ipsius promittentis, qui talem conditionem tacite vel expresse apponit. Numquam autem iuramento appposito huiusmodi conditiones exclusae censentur, nisi quando ipsum in eum finem apponitur, ut excludantur, ne promissor se per illas ab executione promissionis possit eximere.

Mens Iurantis spectanda.

Violatio iuramenti in re magna.

In re parua an sit peccatum mortale. Sententia Caietani.

Verius est esse peccatum mortale.

Si promissarius non curet.

Differentia voti & iuramenti.

Respondeo, Quia in voto spectatur an res sit parua, an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non censetur honor Dei ex violatione voti nisi parum laedi; & sic solum est veniale. in iuramento hoc non spectatur, sed solum curatur ut sit verum quod iuratur; quia Deus adducitur in testimonium veritatis.

DUBITATIO VI.

Utrum iuramentum promissorium metu graui extortum obliget.

26] **V**idetur non obligare. Primò, Quia talis promissio est irrita, vel saltem arbitrio promittentis potest in irritum reuocari; ut ostensum est supra c. 17. dub. 6. ergo & iuramentum illi appositum: nam iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit. Secundò, Votum tali metu extortum non obligat, ut ostensum est cap. 40. dub. 3. ergo nec iuramentum. Tertio, Tali iuramento deest consensus; nihil enim tam contrarium consensui, quam vis & metus; ut habetur L. Nihil consensui. x. de regul. iuris. Quarto, cap. Quamuis pactum. 2. de pactis, in 6. dicitur: *Pactum si iuramento, nec vi nec dolo praestito, firmatum fuerit, omnino seruari debet.* ergo à contrario sensu, si vi vel dolo praestitum sit, non debet seruari. Confirmatur, quia iuramentum dolo elicitum non obligat, ut dicemus dubitatione sequenti. ergo neque metu extortum: quia vis & dolus equiparantur. ut patet d. cap. Quamuis pactum. Quintò, L. 2. C. aduersus venditionem, dicitur: *Per vim autem vel metum iustum extorta (sacramenta) etiam à maioribus, maxime ne querimoniam malefactorum commissorum faciant, nullius esse momenti habemus.* unde generatim Imperator Iustinianus omnia iuramenta metu extorta vult esse nullius momenti. Ob hæc & alia argumenta plurimi tenent, huiusmodi iuramenta esse inualida, nec egere relaxatione. ita sentit Panorm. in cap. Cum contingat. 28. nu. 3. de iureiur. ubi docet, quando actus secundum se est lege prohibitus (id est iure irritus, vel in irritum reuocabilis, ut exponit Couarruias l. 1. variat. cap. 4. num. 6.) iuramentum quoque metu appositum esse irritum. pro qua sententia citat Vincentium Mediolanensem insignem Canonistam; Panorm. sequitur Alciatus in d. cap. Cum contingat. not. 3. Felinus in cap. 2. de iureiur. Francus in cap. 2. de pactis, in 6. & D. Antoninus 2. p. tit. 10. cap. 6. §. Quintus casus. Hi omnes docent non esse opus absolutione, quando iuramentum metu praestitum fuit super contractu inualido, ut refert Couarruias de matr. p. 2. cap. 3. §. 5. num. 2. Idem tenent multi alij, quos citat Sancius lib. 4. de matrim. disp. 20. n. 3. dicitque sententiam esse probabilem, eamque in praxi seruari apud Iudices seculares affirmat Couar. lib. 1. variat. cap. 4. num. 7. nimirum quatenus eum, qui sic iurauit, admittunt ad agendum ante absolutionem à vinculo iuramenti.

Sententia
multorum
DD. non
obligare.

Contraria
tenenda.

Verum contraria sententia est multò probabilior, & meo iudicio pænè certa; nempe tale iuramentum metu expressum obligare, modo factum sit animo obligandi, & de re licita. Est communis sententia Theologorum in 3. d. 39. D. Thom. & Caiet. quæst. 89. artic. 7. Idem tenent plerique Canonistæ, quos citat Couarru. de matrim. supra, & Alexand. Imolensis in cap. Verum 15. de iureiur. dicit esse opinionem communem.

Probatum Primò, ex Canonibus cap. Si verò, de iureiur. ubi de eo, qui grauiissimo metu compulsus fuerat renuntiare beneficio suo, & eam renuntiationem religione iuramenti confirmare, dicitur debere petere absolutionem. & ratio additur, *Quia non est iustum quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale sit, quod seruatum vergat in interitum salutis aeternæ.* & cap. Verum, eodem tit. dicitur: eos, qui inuiti pro vita aut rebus seruandis iuramenti vinculo se obstrinxerunt, esse absolueudos: ita enim consueuisse facere Roma-

nos Pontifices. Vide plura supra cap. 17. dubitat. 7. num. 51.

Probatum Secundò, ratione, quia iure naturæ tenemur efficere ut verum sit quod iurauimus, ne Deum faciamus testem falsi: hoc enim est magna iniuria in tantam Maiestatem; quam ne committamus, ante mors nobis præoptanda. Neque refert utrum id, quod iuramento promissum est, sit per se actus virtutis, an non: sufficit rem esse indifferentem, quæ sine peccato posita promissione fieri possit. Quod confirmatur, quia soluere vsuras non est per se bonum, sed potius habet speciem mali, cum præbeat occasionem maioris iniquitatis: & tamen si iuramento promissisti, teneris: cap. Debitores. 6. de iureiur.

Dixi, *modo factum sit animo se obligandi*, quia si absque tali animo factum sit, quidam docent non obligare: de quo infra dubit. 8. Idem dicendum si addiderit restrictionem aliquam, vel clausulam tacitam.

Hinc sequitur Primò, Eum, qui pro redimenda vita promissit cum iuramento latroni 100. aureos, teneri soluere, ut docet Caiet. art. 9. Sotus l. 8. q. 1. art. 7. & alij. et si enim latro ex hac promissione nihil iuris acquisierit, eique nulla iniuria fiat si non soluas; tamen Deus ius habet ut verifikes id, ad quod illum testem adduxisti. Vbi tamen soluisti, potes repetere, quia momentanea solutione satisfacis, quando iniuria causam dedit. quòd si latro condonet, etiam coactus metu, non teneris. Idem dicendum si Prælati absoluat, vel Superior latronis relaxet. Ratio est, quia hæc omnia tacite in tali iuramento subintelliguntur.

Sequitur Secundò, Eum, qui iureiurando promissit se rediturum ad carcerem, quamuis iniuriosum, teneri, etiamsi sciat se iniuste plectendum. Ita Caiet. & Sotus supra Siluest. Iuramentum 4. q. 26. Toletus l. 4. cap. 22. Colligitur ex D. Thoma art. 7. ad 3. ubi dicit, iuramentum coactum in foro conscientie inducere obligationem, etiam cum damno temporali. Probatum Primò, Ista promissio fuit prudens, quia absque illa non poterat obtinere reditum ad res suas componendas: ergo eius executio est licita, licitum enim est exequi, quod prudenter promittitur. si licita: ergo si firmeretur iuramento, est seruanda. Nec refert quòd res sint mutatae, sublato metu & coactione, quia circa rem promissam non est facta mutatio: promissit enim redire absolute, etiamsi coactio & metus tunc abfutura essent: & tamen prudenter promissit: ergo etiam prudenter exequi potest. executio enim nihil est aliud quam promissionis completio. Secundò, Supposita promissione redeundi, iste reditus non solum est licitus, sed etiam est honestus, utpote opus virtutis fidei, veritatis, & fortitudinis, ut ex sensu omnium gentium constat: ergo si iuramentum accedat, nascitur obligatio. Tertio, Si quis violet tale iuramentum, communi iudicio censetur periurus: & iniurius in numen diuinum, quod in testem adduxit: nisi fortè cum aliqua restrictione animo concepta iurauerit.

Aduerte tamen quosdam Doctores contrarium docere, scilicet non teneri redire, si carcer erat iniuriosus, ut tyranni, vel Iudicis non competentis: vel Iudicis legitimi, sed non procedentis secundum ordinem Iuris. Ita Nauarrus cap. 12. num. 18. qui pro se adducit Tabienam v. Iurare. §. 10. Panorm. in cap. Si verò. 8. de iureiur. Glossam communiter receptam in Clement. Pastoral. de sententia & re iudicata verb. Per violentiam. Ioan. Andreæ in spec. Rubr. de iureiur. Idem docet Couar. l. 1. var. cap. 2. num. 7. ubi citat Baldum, Curcium seniores, Ancharanum, & Maiorem in 4. d. 15. quæst. 22. additque non solum non teneri redire. (de quo dicit non esse dubitandum) sed si redierit, grauiter peccare. Fundamentum huius sententiae est, quia redire in tali casu, est seipsum quodammodo occidere, & vitam suam prodigere: hoc autem est illicitum, quia tenetur homo vitam suam conseruare. Confirmatur Primò, Quia detentus tali carcere tenetur capessere fugam si potest: ergo si liber fit, non potest redire. Confirm. Secundò, Quia iuramentum non est seruandum,

27
Promittent
latroni 100.

28
Iurans redire
ad carcerem.

29
Quorundam
sententia.

dum, quando vergit in deteriore exitum, cap. Quintauallis, de iureiurando: at hic vergit: ergo. Hinc sequitur, non solum non teneri, sed etiam non posse redire. Hæc sententia est probabilis & secuta in praxi, propter Doctores.

Est sententia probabilis.

Sed quod diximus est verius ob rationes allatas; unde

Ad rationes.

Respondeo, Illud fundamentum non esse verum. qui enim ob iustam causam se in certum vitæ discrimen coniicit; non censetur seipsum occidere, aut vitam prodigere. Nec homo tenetur quouis euentu vitam conseruare; sed si commodè & decorè potest: hic autem iusta causa subest: tum ne videatur mendax, & promissi violator; quod minimè decet virum grauem; tum ne censeatur periurus. Itaque exponit vitam propter opus virtutis, quod laudabile esse ostensum est supra cap. 9. dub. 6.

Ad Primam Confirmationem: non tenetur fugere, si promissit, præsertim cum iuramento, non fugere. imò etiam si absque iuramento promiserit.

Ad Secundam: Tunc iuramentum censetur vergere in deteriore exitum, quando executio est illicita; vel si sit licita, quando est maioris boni impeditiua, & iuramentum non est factum in fauorem tertij; vt si iurasti non ingredi Religionem. Colligitur ex D. Thoma art. 7. ad 2.

30

Quale peccatum violatio talis iuramenti.

Petes, Quale peccatum est violare tale iuramentum metu extortum? Multi Doctores, præsertim Canonistæ, putant esse solum veniale. Ita Panormitanus in cap. Si verò. 8. de iureiuran. Ioannes Andreas, Hostiensis, & alij in cap. Verum. 18. eodem, Angelus v. Periurium, num. 7. vbi citat pro se Petrum Aureolum; Cardin. & Ioan. Andream. Probant ex dicto cap. Verum. 18. de iureiur. vbi Pont. Cælestinus III. responder, eos, qui inuiti pro vita vel rebus suis seruandis iurauerunt, si non seruauerint, non esse tamquam pro mortali crimine puniendos.

Est peccatum mortale.

Sed communis sententia Theologorum est, esse peccatum mortale; præsertim si materia sit grauis, & is in cuius fauorem factum est, vel alius potestatem habens, non relaxet. Ratio est, quia facere Deum resem falsi, est grauis iniuria. Caiet. & Sotus supra. Nau. num. 14. Siluest. Iuram. 4. q. 7. & alij.

31

Ad cap. illud Resp. Tantum vult dicere, in foro ecclesiastico externo non esse puniendos poena Canonibus in periuros constituta; sed mitius agendum; quia metus culpam attenuat, & venia ex parte dignos reddit. Ita Glossa; vel vt Caietanus ait: hoc pertinet ad iudicium præsentis clementiæ Pontificiæ, alioquin eodem c. latius significatur eos esse periuros.

Ad argumenta initio proposita

Ad Primum argumentum num. 16. positum Respondeo, Vt iuramentum obligat, non requiri vt promissio per se obligationem inducat, satis est vt executio eius sit licita.

32

Dicitur Iuramentum sequi naturam contractus, non quoad esse firmum vel irritum, vt per se notum est; sed quoad conditiones tacitas, & alias limitationes, quas contractus ex iure, consuetudine, vel contrahentium mente habet.

Dices, Promissio metu extorta habet hanc tacitam conditionem, Nisi ob iniuriam illatam reuocauero, aut obligationem elisero: ergo ratione istius conditionis poterit iuramenti vis elidi & non impleri.

Resp. Si talem conditionem dum iuraret expressè cogitauit, & saltem mente adiunxit, fateor non teneri, poterat enim ratione iniuriæ quam patitur, huiusmodi restrictionem facere. Si autem de ea non cogitauit, sed simpliciter iurauit, tenetur: quia iuramentum eo fine exigitur, vt talis conditio, quæ aliàs iure naturæ promissioni sic iniuste extortæ inerat, excludatur, & promissor non possit vt iure quod alioquin ratione illius conditionis competebar. Itaque per iuramentum censetur & præsumitur vltus istius iuris exclusus, nisi conditio illa expressè voluntate fuerit instaurata, siue interius in animo, siue exterius voce.

Ad Secundum: Alia est ratio voti, alia iuramenti:

nam in voto spectatur solum vtrum executio operis sit Deo gravior, an eius ommissio. In iuramento, vtrum executio sit licita, & promissario commoda.

Ad Tertium: Non deest consensus, qui iure naturæ ad substantiam actus est necessarius: qui enim metu consentit, absolute, voluntariè & liberè consentit, secundum quid inuoluntariè. hinc dicitur consentire voluntariè mixtè. vide supra cap. 17. n. 43.

Ad Quartum: Solum inde sequitur non debere seruari omnino: id est, ita vt non possit obineri relaxatio. Illud enim omnino excludit dispensationem, vt inquit Glossa in cap. 2. de pactis. in 6. & Archidiaconus ibidem. Confirmatur: Etsi vis & dolus in multis alijs æquiparentur, tamen hac in re minimè. nam metus non excludit consensum plenum sicut dolus.

Ad Quintum: Illud Authent. non videri receptum ab Ecclesia; ne via sternatur periuriis. Imò expressè videtur ei derogatum per cap. Verum. 15. & cap. Si verò. 8. de iureiur. & cap. 2. de pactis, in 6. quibus locis dicitur iuramentum seruandum, quando non vergit in detrimentum salutis æternæ. Excipiendum tamen videtur iuramentum de non faciendâ querimonia maleficij, id est, de accusando vel denunciando, quod videtur statim irritum reddi, si metu sit extortum. Id enim bonum publicum postulare videtur. alioquin non posset hæc querimonia sine periurio fieri, quod in damnum publicum redundaret. Verius tamen puto, etiam hoc iuramentum, nisi à Superiore relaxetur, obligare, excepto casu quo tenetur denunciare ad malum impediendum, vel quo iuridicè interrogatur, ob regulam illam generalem, quia extra illos casus vergit in detrimentum salutis æternæ.

DUBITATIO VII.

Vtrum iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

Notandum est, dolum & errorem posse versari vel circa substantiam rei, vel circa qualitatem. Si circa substantiam, vt si putes vitrum esse gemmam, vel aurichalcum esse aurum: certum est, iuramentum appositum contractui, cui talis error causam dederit, irritum esse: quia deest consensus. itaque qui læsus est ex huiusmodi contractu vel promissione, non tenetur: quia mens ipsius non fuit contrahere super hac re, sed sper alia.

33
Si dolo circa substantiam

Sed difficultas est, si dolo versetur solum circa rei qualitatem, vel causam promissionis aut contractus, Doctores generatim docent, si dolo causam dederit, iuramentum non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolo est, excluditur voluntas: L. 1. de dolo. Secundò, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intentionem iurantis. cap. Quintauallis. & cap. Veniens; de iureiur. atqui intentio iurantis non est se hoc casu obligare: nam mens eius tacitè repugnat: si enim sciret rei qualitatem, nollet contrahere. Tercio, Quia Deus non acceptat iuramentum, nisi secundum intentionem eius qui bona fide iurat, non autem secundum intentionem eius qui fraude extorsit: cap. Humanæ aures. 22. quæst. 5. Ita Nauar. cap. 12. num. 13. vbi insinuat hanc sententiam esse communem: Siluest. Iuramentum 4. quæst. 8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andrea, & Frederico. Idem quæst. 19. Emmanuel Sà verb. Iuramentum. Idem expressim docet Panorm. in cap. Cum contingat. 28. num. 3. & 23. de iureiurando: cuius opinionem esse communem fatetur Alciatus in illud notab. 3. D. Anton. part. 2. tit. 10. cap. 6. §. Quintus casus. vbi docet, quando dolo dat causam contractui, iuramentum non egere absolutione: vbi non dat causam (vt si voluisset contrahere, etiam si non fuisset deceptus) tunc iuramentum requirere absolutionem: & hanc debere facile dari in odium deceptoris. Couar. lib. 1. variar. cap. 4. num. 6. approbat sententiam Panormitani. omitto alios.

34
Si circa qualitatem

Hæc

*Est sententia
probabilis.*

Hæc sententia mihi omnino videtur vera, tum ob rationes allatas, tum maximè ob has. Primò, Quia promissio, cui error vel dolus causam dedit, etiam si (quando non fuit error circa substantiam rei vel causam principalem, & quasi formalem ipsius actus) per se obliget donec reuocetur: tamen detecto errore potest in irritum reuocari, idque vel ob tacitam conditionem, quæ huiusmodi promissioni in esse censetur, scilicet, Nisi rem talem vel talem esse deprehendero; vel ob tacitum dissensum & repugnantiam animi: vel quia prudenti iudicio talis euentus censetur exceptus etsi hæc tria parum differant. Accedente autem iuramento, hæc conditio & exceptio non tollitur. iuramentum enim non additur, ut mutet qualitatem actus; sed ut illum secundum naturam ipsius confirmet. Vnde dici solet, Iuramentum sequi naturam actus super quem cadit. Itaque actus retinet omnes suas conditiones & tacitas restrictiones, quas aliàs per se habet: nisi iurans expressè aliud intendat, volens sibi etiam in illis libertatem adimere. Secundò, Quia iuramentum promissorium interpretandum, si res in eodem statu permanferint, si notabiliter mutatz non fuerint, ut docet Siluester Iuramentum. 3. q. 1. §. Nam tertio, ex communi sententia Doctorum, atqui non censetur manere in eodem statu, quando postea aliquid se aperit, quod antea latebat: nam paria sunt in iure, aliquid superuenire, & apparere seu incipere cognosci: sicut è contrario, paria sunt, non esse, & non apparere; ut colligitur L. 77. de contrahenda empt. Denique quotiescumque post iuramentum aliquis casus euenit, quem prudenti iudicio non censeris voluisse tua promissione comprehendere, non obligaris ex vi iuramenti: ergo si ab initio idem casus subsit, sed ignoretur, non censetur comprehensus promissione, ita ut obligeris quando sciueris.

II
Exempla.

Explico exemplis. Primò, Iuramento promissisti puellæ nuptias, putans esse virginem; postea intelligis occultè fornicatam; non teneris iuramento, quia error dedit causam promissioni: non enim voluisses promittere, si sciuiesses; & iudicio prudentis hic euentus censetur exceptus.

Secundò, iuramento promissisti emere domum Petri, quia putabas bonam; postea deprehendis vitium in fundamentis, vel esse subiectam lemuribus: non teneris ob eandem causam.

Tertio, Puellâ dolo inducta à fratribus, renuntiavit cum iuramento hereditati paternæ pro certa dote; non tenetur, si hereditas multo pluris valebat; ut docet Fredericus consil. 115.

Quartò, Vendidisti domum tuam, & iuramento promissisti stare contractui: postea deprehendis te grauiter læsum, potes agere ad suppletionem pretij non enim iuramento intendisti cedere iure tuo si deceptus esses in pretio. omitto alia. Neque contra hanc sententiam sic explicatam sunt vlla argumenta difficilia. Secus nonnihil se res habet in votis: quia promissio fit Deo, ut patet ex dictis cap. 40. dub. 2. vnde si semel est valida, non potest in irritum reuocari propter ea quæ postea se aperiunt. secus in promissione quæ fit homini, quæ potest reuocari errore detecto: & hoc sensu iuramentum dicitur inualidum.

D V B I T A T I O ~~III~~

Verum si quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur; & quale peccatum hoc sit.

36
*Triplex est
est iurari po-
test.*

Notandum est, in iuramento promissorio posse distinguere tria externa, scilicet iuramentum, externum, promissionem, & executionem: & tria interna; scilicet intentionem iurandi, intentionem promittendi seu obligandi seipsum, & intentionem exequendi. Itaque tribus modis fieri potest ut quis animo fi-

cto iuret. Primò, Si quis exterius iures sine animo iurandi. Secundo, Si iuret animo quidem iurandi, non tamen se obligandi. Tertio, Si iuret animo non implendi.

Si primo modo iures, scilicet absque animo iurandi, non obligaris ex vi iuramenti coram Deo: quia reuera non iuras, nec intendis iurare aut Deum testari, sed simulare & fingere te iurare, sicut qui fingit se contrahere matrimonium, exterius verba contractus pronuntians absque animo contrahendi, non obligatur contractu matrimonij. Similiter qui fictè promittit, non obligatur vi promissionis. denique omnis actus, qui essentialiter requirit intentionem agentis, est inualidus, si ea intentio desit: ut patet in collatione Sacramentorum, excommunicatione, absolutione &c. quod maximè locum habet in promissione, donatione, & contractibus, quorum vis tota ex intentione pendet.

Aduerte tamen, si occasione talis iuramenti obueniat damnum parti, teneris illud sarcire, quia causam dedisti: nisi fortè per iniuriam extortum fuisset; tunc enim iure tuo aduersus illum uti censeris sic iurando. Similiter si scandalum iuramento non seruato nasceretur, teneris ratione scandali. Denique in foro externo cogèris seruare prout sonat: nisi fortè metu extortum fuisset: tunc enim est per Iudicem relaxandum.

De secundo modo est maior difficultas, suntque duæ sententiæ. Prior est, cum, qui iurat animo se non obligandi, non teneri vi iuramenti. Ita D. Bonaventura in 3. Siluest. Iuramentum 4. q. 7. vbi citat Panormit. & alios, & quæst. 19. Angel. Iuramentum. 5. n. 31. vbi citat Richardum, & alios, Gabriel d. 39. quæst. 1. artic. 2. gari. concl. 5.

Probari potest hæc sententia. Primò, Qui in aliquo contractu apponit clausulam, quæ sit contra substantiam contractus non obligatur: quia talis clausula irritum reddit contractum: ut si contraham matrimonium ita ut nolim obligari ad reddendum debitum, aut ad vinculum perpetuum: si vendam domum, ea lege ut eam à me non alienem: si promittam alicui 100. aureos, sic tamen ut nolim teneri: atqui hic apponitur clausula, quæ sit contra substantiam iuramenti ergo iuramentum non obligat. Nec refert quod verbis non exprimat, quia exprimitur mente, à qua sola contractus vim habet. Secundò, Qui ita iurat, reuera non habet animum seriò iurandi, sed solum exterius verbis: sicut qui contrahit matrimonium cum animo non se obligandi ad reddendum debitum, non censetur seriò velle contrahere: nemo enim potest simul intendere contradictoria. quod si putet se posse sic contrahere, decipitur, nec ideo contractus vim habet. Tertio, Deus non acceptat iuramentum, nisi secundum hominis intentionem, cap. Humanæ aures 22. q. 1. vbi dicitur, *diuina iudicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hæc sententia est valde probabilis, quia serè communis, & rationibus probabilibus nititur.

Altera est, Tale iuramentum, si seria intentione iurandi factum sit, obligare, etiam si animus se obligandi defuerit. Ita Caiet. 2. 7. circa resp. ad 4. quem sequitur Sotus l. 8. q. 1. art. 7. & multi recentiores: quæ mihi videtur verior.

Probatum Primò, Quia obligatio est omnino inseparabilis à iuramento promissorio: nec est in potestate hominis, efficere ut sit tale iuramentum, & ex eo non nascatur obligatio. Secundò, Quicumque aliquid iurat, tenetur efficere ut verum sit quod iurat, nec vlla arte potest hanc obligationem euadere: quia cauendum ei quàm maximè, ut non adducat vel adduxerit Deum in testem falsi. ergo tenetur exequi quod iurauit se facturum, volente eo in cuius fauorem iurauit. Tertio, In iuramento promissorio est duplex veritas: præsens, scilicet quod habeas animum implendi: & futura, quod reipsa implebis: sed non potes efficere ut non obligeris ad veritatem præsentem: ergo neque

*Si desit ani-
mus iurandi.*

*Si hoc sit cau-
sa damni.*

37
*Si desit intelli-
tio obligandi.
Prima senten-
tia, non obli-
gari.*

38

*Altera est
verior.*

ut

Obligatio iuramenti non nascitur obligatio, non ratione intentionis obligandi, ex intentione, ut in contractibus; sed ex natura operis, sicut ex damno sed ex ipsius no illato nascitur obligatio restitutionis, & ex facto operis substantia nascitur. unde damnum metuitur, nascitur obligatio impediendi: ergo etiam si intentio obligandi absit, nihilominus orietur obligatio vi iuramenti.

39 *Respondetur ad rationes diuersae sententiae.* Ad primam rationem contrariae sententiae Respondeo, Hoc esse verum in contractibus, quorum obligatio tota pendet ex intentione; nam hi consistunt in eo, quod est se obligare alteri, & alterum sibi: secus in iuramento, quod consistit in eo, quod Deum adducat in testem veritatis praesentis vel futurae. hoc enim efficaciter facere potes, etiam si dicas te eius reuerentiam nolle teneri ad exequendum, nam nihilominus teneris, ne eum facias testem falsi circa executionem. Itaque talis clausula, Quod nolis obligari, non potest efficaciter addi iuramento promissorio, sicut nec contumeliae, nec detractio, vel alteri actui, ex quo securum est damnum vel alia iniuria in alterum. Addo, illam clausulam non esse contra substantiam iuramenti; quia potest Deus verè in testem adduci, etiam si nolis eius reuerentiam obstringi; sed ut summum est contra effectum.

Ad Secundum: Negandum est, talem non habere animum iurandi; supponimus enim, illum velle adducere Deum in testem, quamvis inde nolit obligari: nam simili modo potest quis testari Regem, & nolle teneri eius reuerentia vel sponione.

Quomodo possint intendi contradietoria. Ad Confirmationem: Non potest quis intendere contradictoria expressè, & efficaci affectu: potest tamen implicitè & ineffaciter: ut quando quis vult peccare, & tamen non vult esse reus mortis aeternae.

Ad Tertium: Deus non acceptat, &c. Hoc intelligendum est quoad id quod quis iurat, non autem quoad modum obligandi vel non obligandi.

Discrimen inter votum & iuramentum. Ex quibus apparet discrimen inter votum & iuramentum: quia in re falluntur Caietanus, Sotus & quidam recentiores; putantes utrobique esse eandem rationem: nam obligatio promissionis pendet ex intentione, obligatio iuramenti ex ipso facto externo.

40 *Si absque animo.* Si tertio modo iures, scilicet absque animo implendi, quidam insinuant, non nasci obligationem. Silu. enim, Iuramentum 4. quæst. 26. ex Panorm. dicit eum, qui iurauit se rediturum ad carcerem iniquum, non teneri, si iurauit animo euadendi: secus si animo se obligandi; & D. Bonauent. in 3. d. 39. art. 3. q. 2. aperte insinuat, eum, qui iurauit non animo implendi, sed euadendi periculum, non teneri. Confirmatur, quia quicumque habet animum non implendi, censetur etiam se nolle obligare, ut docet Valentia disp. 6. quæst. 7. p. 4. quorsum enim vellet se obligare, si noller implere? Sanè si rogaretur, statim diceret hanc esse mentem suam. Itaque sicut probabile est non teneri eum qui iurat absque animo se obligandi: ita probabile erit eum non teneri, qui animo non implendi, quia in hoc illud tacitè censetur contineri.

41 *Animus implendi non requiritur ad obligationem.* Hæc sententia non videtur improbabilis; quando iuramentum iniquè extortum est. Contrarium tamen est verius & multò probabilius: ut patet ex iis; quæ supra cap. 40. num. 7. de voto dicta sunt. Et probari potest, Primò, Quia est verum iuramentum, factum animo iurandi, & adducendi Deum in testem: ergo inducit obligationem verificandi quod iuratum est, ne facias Deum testem falsi circa executionem. Nec refert verum metu extortum sit an non: quia hæc obligatio provenit ex natura iuramenti. Secundò, Quia in contractibus, animus non soluendi non tollit obligationem: ergo neque in iuramento. Tertio, Prius est obligari quam exequi: obligatio enim non nascitur ab executione, sed executio ab obligatione: ergo ex eo quod desit animus explendi, non tollitur obligatio, nec animus obligandi: quia sublato posteriore, non tollitur quod prius est. Denique hæc est communis sententia Doctorum.

Ad Confirmat. Qui facit aliquem actum vnde ne-

cessariò nascitur obligatio, non potest præsumi nolle se obligare, nisi expresso actu id nolit: nam ipso actu contrarium facit: quod maximè locum habet in casu proposito, quia obligatio iuramenti non pendet ex intentione iurantis, ut dictum est, sed ex ipso facto. Nec obstat, quod diceret se nolle obligari, si rogetur: quia quiuis contrahens cum intentione non soluendi, idem diceret, si rogaretur: tamen non idè censetur se noluisse obligare, cum absolute intenderit contrahere, & contrahendo se obligauerit. Itaque talis præsumptio locum non habet, quando factum contrarium obstat.

42 *De culpa gravitate in 3. modo.* Quod ad gravitatem culpæ attinet; si tertio modo ficit iures, videlicet absque animo implendi, erit periurium mortiferum: quia cum duplex veritas requiratur in iuramento promissorio, præsens & futura, deest veritas præsens, nempe animus exequendi. quod si postea non exequaris, accedat noua culpa letalis, quia deerit veritas executionis, Deumque de nouo facies testem falsi.

Si secundo modo, ita ut ipsa fictio versetur circa obligationem, (ut cum non intendis te obligare) est etiam peccatum mortale, ut rectè Siluester iuramentum 4. quæst. 7. Primò, Quia deest veritas præsens, id est, animus exequendi: iurat enim se facturum, quod non intendit facere. Secundò, Quia non intendit se obligare, in eo enim est peculiaris irreuerentia, quod velit Deum adducere in testem, & tamen nolit eius testimonio obstringi. unde videtur esse grauius peccatum sic iurare, quam solum animo non implendi. Confirmatur, quia si iurares animo implendi, nolendo te obligare non solum homini promissione, sed neque Deo ratione iuramenti: insignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit petularem malitiam. quod si solum intenderes te non obligare homini, aliquod ius ei tribuendo, sed soli Deo ratione iuramenti, cum intentione exequendi, erga hominem non videretur esse peccatum mortale, quia nihil falsi significatur verbis iuramenti, & non deest animus obligandi, quem natura iuramenti requirit, etiam si desit animus promittendi homini.

43 *Iurans verbis verum absque animo iurandi.* Si primo modo, ita ut fictio sit circa actum iurandi, (ut cum non intendis iurare; sed simulare iuramentum) distinguendum est: vel enim id, quod iuras, est verum, vel est falsum. si est verum, probabile est non esse peccatum mortale, siue iuramentum sit assertorium, siue promissorium: quia nec homini notabilis fit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini: quia in opere externo idem futurum est atque si ex animo iurasses: & si opus sit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo: tum quia reuera non adducitur in testem, sed solum id fingitur & simulatur: tum quia etsi externo actu adducatur, adducitur solum in testem veritatis.

Contrarium tamen videtur verius, si iures mandato iudicis, vel in contractu magno momenti: oportet enim tunc sincerè & ex animo iurare, alioquin censetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vsum & finem iuramenti, rebus humanis tam necessarium. Ita Caietan. supra artic. 7. ad 4. Sotus artic. 7. Si tamen iniquè exigeretur, non esset peccatum mortale sic iurare, ut Sotus docet contra Caietan. quia nulli fit iniuria.

44 *Iurans verbis falsum.* Si verò sic falsum iures, plerique putant esse peccatum mortale. Ita Caietanus & Sotus supra, Couarr. in cap. Quamuis pactum. 1. p. 5. num. 3. & alij passim. Ratio est, quia externo actu Deus adducitur testis falsi: quod perinde est ac si quis offerret illi sacrificium Iudaicum, v. g. agnum vel vitulum, absque animo sacrificandi: vel adoleret thus idolo absque animo venerandi. Sed hæc ratio non videtur convincere, alioquin esset peccatum mortale iurare in tali casu cum restrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in testem falsi, & cum simili restrictione adolere thus idolo, laudare Mahometem, vel solemniter illa Turcarum verba pronunciare, Unus Deus & propheta

pheta illius Mahomet, est peccatum mortale, satis enim est, in honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circumstantiis, ut merito videri possit velle sacrificare, laudare, &c. Itaque contraria sententia videri possit non improbabilis, scilicet non esse id peccatum mortale, si per iniuriam cogaris & falsitas sit penitus occulta: quia neque reipsa iuras falsum, cum non intendas Deum in testem vocare, sed simulares; neque secundum prudentem estimationem potes censeri iurasse falsum, tum quia falsitas est penitus ignota, tum quia iusta causa erat alia mente iurandi. & in hoc casu locum habere posset sententia Panormitani, Angeli, & aliorum, qui volebant iuramentum metu expressum non obligare sub mortali: de quo supra dubit. 6.

Verum satius est tenere cum communi, ob rationem allatam.

DUBITATIO IX.

Utrum si alio sensu quam alter intelligit iures, obligaris, & quale peccatum hoc sit.

44 *Juramentum vi sua obligat secundum mentem iurantem.* Notandum est, hoc dupliciter fieri posse. Primum, si oratio sit ambigua, & tu de industria alium sensum intendas, quam is qui iuramentum exigit. Secundum si non sit per se ambigua, sed illi tacite aliquam restrictionem addas. Rursus vel sponte iuras vel compulsus ab alio, idque vel iure vel iniuria.

Dico Primum, Qui alio sensu iuravit, non tenetur precise ex vi iurandi, nisi iuxta suum sensum. Ita Couar. in cap. Quamvis pactum. p. 1. §. 5. in principio, Caiet. & Arragon. art. 7. Sotus l. 8. q. 1. art. 7. circa 4. argumentum, & multi alij. Probatur Primum, iurandum vi sua solum obligat ad id quod per ipsum est confirmatum & assertum; quia ad hoc solum is qui iurat, Deum in testem adduxit, sed solum id assertum est, quod iurans in mente habuit: ergo solum ad illud prestandum obstringit. Secundum, Quia iuramentum sequitur naturam promissionis, cui accedit: atqui promissio non obligat ultra intentionem promittentis; ergo nec iuramentum. Tertiū, Humana aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Divina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. apud homines cor ex verbis: apud Deum vero verba personantur ex corde: ut ait Gregorius l. 26. Moral. c. 7. & habetur 22. q. 5. c. 11. Humanæ aures. ergo cum ex intimis alio sensu proferantur, Deus etiam sic ea accipit, & ita confirmare censetur.

45 *Obiectio* Dices, Reuerentia diuina obligat non solum ut verifices id quod intendisti iurare, sed etiam quod aliis rationabiliter visus es iurasse. si enim id non serues, videberis periurus, & quantum in re, minues apud illos honorem diuinum. Confirmatur ex cap. 9. Quicumque art. 22. q. 5. ex Isidoro lib. 2. de summo bono c. 31. Quicumque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conscientia testis est, ita ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit.

Resp. Respondeo, Ob hoc argumentum multi DD. videntur sentire contrarium, sed facile possunt conciliari: nam etiam si iuramentum non obliget per se & vi sua nisi secundum mentem iurantem, ut dictum est: tamen ratione damni vel scandalisecuturi, potest obligare iuxta mentem exigentis; & hoc solum probat argumentum allatum, reuerentia enim diuina etiam obligat ad vitandum scandalum in materia religionis; & non solum ut nihil agas quod contra honorem diuinum verè sit: sed neque quod videatur esse. Deus etiam accipit sicut alter intelligit; quia censet te ad hoc obligatum non precise vi iuramenti: sed quia teneris alterum non decipere, causam damni & scandalum non dare. seposito tamen periculo damni & scandalum, nulla obligatio grauis nascitur in foro conscientie:

nam deceptio illa per se non est mortifera. In foro tamen externo cogendus est implere quod secundum verborum legitimam interpretationem visus est promisisse.

Utrum autem teneatur parere si res sit integra: & impletio illi valde detrimentosa, & scandalum absit, quæri potest. de quo vide supra c. 18. n. 61.

Dico Secundum, Quando quis se sponte sua offert ad iurandum, vel legitime ad hoc compellitur, peccat mortifere, si alieno sensu iuret. Ita Nauar. cap. 12. n. 8. Caiet. Sotus, Arrag. supra, & alij. quod maxime verum est in Iudiciis & contractibus: in his enim est grauis deceptio partis, in illis sit contra obedientiam Superiorem, & peruertitur Iudicium. Accedit, quod quando non subest causa legitima vtendi illa calliditate, videatur falsum iurasse: presumitur enim iurasse ad mentem exigentis, ut communiter fieri consuevit.

Petes, An sit peccatum mortale, quando iustiores iurant rem sibi tanti vel tanti stetit, alio sensu quam emptores intelligant? Ratio dubitandi est, quia dicunt se alia ratione iustum pretium ab emptoribus non posse obtinere, nec per hoc velle aliquid iniusti committere.

Resp. Non facile id esse credendum: tamen si verum sit, non videri eo casu peccatum mortale; sed tunc mortale censendum, quando hac ratione intendunt decipere, & extorquere supra iustum, vel obtinere pretium summum, quod alioquin emptor dare noluisset: vel alia ratione sunt ei causa damni.

Dico Tertiū, Quodcumque aliquis iniuste cogitur ad iuramentum, vel alias habet iustam causam celandi mentem suam oratione ambigua, vel tacita restrictione: non peccat, etiam si alieno sensu iuret. quod intellige, si necessitas vel utilitas iuramentum exigat. De oratione ambigua est ferè communis sententia, Soti, Caietani, Arragon. supra, & aliorum. Ratio est quia cum non teneatur loqui ad mentem alterius, potest orationem in aliam sententiam usurpare, & aliena à proposito alterius respondere, & consequenter si ratio postulet, potest illi in eo sensu adiungere iuramentum.

De restrictione occulta negant Sotus, Caietanus, Arrag. & quidam alij: quia oratio illa, quæ exterius profertur, est falsa: ut si promittas latroni 100. tacite addendo, si debeo, si ius habes, &c. exterius mentiris, quia ratio externa id non significat.

Sed contrarium est probabilius, & tenet Nauarrus cap. 12. num. 8. 9. & 19. & comment. in cap. Humanæ aures. 22. q. 5. Siluester, Iuramentum 3. quæst. 2. Iuramentum 4. q. 7. Angelus, Iuramentum 5. num. 9. Adrianus in 4. q. de sigill. confessionis. Maior in 4. d. 15. quæst. 18. Toletus lib. 5. cap. 21. & l. 5. cap. 58. à Valentia disp. 5. q. 13. p. 2. & disp. 6. p. 7. p. 4. & alij multi. v.g. Si reus non iuridice rogetur, potest dicere, Non feci; mente addendo, in carcere: Non habui complices: puta, in alio crimine. Ita Toletus cap. 58. Si venis ex loco qui putatur falso infectus peste, potes custodibus oppidorum respondere, te inde non venire, te illac non transisse, intelligendo vel addendo tacite, Hoc die, vel vbi sit infectio, sic enim respondes ad intentionem eorum remotam: ita Siluest. v. Iuramentum 3. q. 2. Toletus l. 4. cap. 21. Nauar. supra. Addit Toletus, quævis loci sit infectus peste, si tamen viator non sit infectus, potest vii a quo uocatione: quia non facit contra præcipuam intentionem illorum. gregia disputatione, quam nostra huic editioni operatur homo totam mentem suam circa rem de qua interrogatur aperire: ergo nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperiatur. poterit igitur partem eius & præexprimere, & partem tacitus addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totam mentem suam exterius declarare coram isto, quam dum solus agit & se cum loquitur: cum iste nihili ad hoc iuris habeat. sed licita dum secum loquitur, non tenetur totum exprimere, sed potest partem in animo retinere: ergo etiam cum agit

agit cum illis ad quorum mentem non tenetur respondere.

Nec obstat, quod illud, quod exprimit, per se sit falsum: quia non intendit per se solitarie affirmare, sed coniunctum cum eo, quod tacitus addit, cum quo est verum. quod enim exprimitur, solum est pars totius orationis, quæ constat partim locutione mentali, partim externa. quod autem talis coniunctio rectè fieri possit, si causa subsit, patet Primò, ex Gregorio hom. 1. in Ezechielem, ubi dicit: Prophetam connectere orationem externam cum interna, & idè incipere suam prophetiam particulâ copulatiuâ, *Et factum est, &c.* Secundò, multis Scripturæ exemplis; Genes. 17. *Ego sum primogenitus tuus Esau*; scilicet iure & privilegio. Iudith 10. quædam dicit sancta Iudith, quæ vix aliter à mendacio excusari possunt, quàm aliqua conditione vel restrictione tacitus addita. Marci 13. *De die illo vel hora nemo scit, neque Angeli in celo, neque Filius*: scilicet ut legatus & hominum Doctor. Sic Legatus solet dicere se scire, quod non habet in mandatis ut aperiat. Ioannis 7. *Ego non ascendam ad diem festum hunc*, scilicet modò, vel manifeste ut soleo, neque etiam obstat quod alter inde decipiatur, quia non directè intendis decipere, sed regere tuam intentionem, ne ipse eam cum tuo incommodo cognoscat. quod autem ipse falsum iudicium sibi former, ad hoc solum permissuè te habes, quia iure tuo vteris: & ipse si omnino prudenter agere voluisset, debuisset iudicium suspendere, & cogitare posse iustam causam celandæ veritatis subesse, accedit, quod nihil incommodi ex alia deceptione ei proueniat.

⁴⁸ Quando fas adhibere iuramentum. Ex his patet, quotiescumque licitum est, uti oratione ambigua, vel tacita restrictione: licitum etiam esse uti iuramento, si necessitas vel notabilis causa postulet, numquam tamen licitum est uti hoc artificio orationis, nisi quando iuste possumus veritatem occultare, ut si aliquod malum vel incommodum aliter non possit auerti. Si absque iusta causa fiat, est abusus orationis contra virtutem veritatis, & civilem consuetudinem, ac proinde est peccatum: etsi propriè non sit mendacium.

Si ioci causa. Quod si tali orationi cum iusta causa non subest, addatur iusiurandum; ut si iures Principem esse in oppido, intelligendo pictum, ioci causâ erit graue peccatum; quia est magna irreuerentia, suis iocis Deum testem adhibere. Fortè tamen non erit mortiferum, si scandalum absit: nam reuerà non est periurium, cum id quod iurare intendis, falsum non sit, quia tamen falsum esse exterius videtur, in foro externo periurium esse præsumeretur.

Iurans quod se non commendat. Ex dictis etiam colligitur quid dicendū sit, quando quis electus ad magistratum cogitur (ut quibusdam locis fit) sub graui pœna acceptare, & nihilominus cogitur iurare se nihil egisse ut commendaretur. Eo enim casu si contrâ fecit, & res adhuc est integra, tenetur quantum in se est curare ne lectores, apud quos se commendauit, habeant rationem illius commendationis, sed purè spectent bonum commune, & merita personarum. quod si illi fecerint, poterit iurare quod se non commendauerit, intelligendo tacitè commendatione efficaci, ex qua fit electus. De tali enim intelligendum est statutum postulans iuramentum. verba enim cum effectu intelligenda sunt. actus enim inefficax perinde est ac si non fuerit. Non enim tenetur delictum occultum fateri quod est impertinens ad propositum. Sic si aliquid promissisti alicui electorum ut te eligeret in Prælatum; si ille te non eligat, vel tuæ promissionis nullam rationem habeat, electio non est vitiosa: & si cogaris, potes cum debita limitatione interna iurare te nihil promississe. Ratio autem cur teneatur, re adhuc integra, reuocare suam commendationem, est, quia tenetur curare ut possit iurare secundum mentem statuti, alioquin tacitè consentit in periurium, illius periculo sponte se exponens. Si autem res non est integra (ut si electio iam facta est) vel non possis reuocare quod fecisti; adhuc sentio te pos-

se iurare cum restrictione mentali, nimirum, quia non fecisti publicè, vel eo modo ut sit probabile in iudicio. quia non teneris fateri crimen occultum, cum non est infamia, aut probatio semiplena, aut indicia æquipollentia, ut communiter Doctores tradunt: de quo suprâ cap. 31. dub. 3. Confirmatur ex doctrina Alexan. Imolenus & Bartholi communiter recepta in L. 2. C. Si seruus aut libertus. n. 2. Vbi docent, cum qui eligendus est in Iudicem, si interrogetur an habeat aliquod impedimentum, non teneri vitium occultum (v. g. infamiam ibi occultam) pandere: nimirum quando impedimentum est tale, ut non impediat officij administrationem. si non tenetur fateri, poterit etiam sano sensu iurare, se illius expertem, si necesse fuerit, ut si nec officium nec iuramentum detrectare possit.

Secus est cum quis rogatur de impedimento matrimonij vel Ordinum: tum quia hæc impedimenta impediunt executionem: tum quia sponte quis se ad illa offert. Quod si sub graui aliqua pœna cogeretur matrimonium vel ordinem capeffere, non teneretur occultum impedimentum, unde infamia gigneretur, patefacere: & sufficeret, coactione cessante, facere quod Ius præscribit.

Addo tamen grauiter peccare eos, qui ubi huiusmodi sunt statuta & iuramenta in usu, se commendant, quia præterquam quod faciunt contra statutum in re graui, faciunt etiam contra iuramentum futurum, quod intendunt iurare. & ita consentiunt in periurium. vnde & postea tenentur suam commendationem irritam reddere, si res adhuc est integra: & in iurando non possunt uti restrictione interna, si villo modo absque graui incommodo possunt illud vitare, etiam magistratum detrahendo.

DE VITATIO X.

Verum fas sit deferre iusiurandum ei, quem petas perieraturum.

⁴⁹ Respondeo, Fas non esse, nisi iusta causa subsit, quia quantum in nobis est tenemur iantam Dei iniuriam & proximi peccatum vitare & impedire. vide D. Augustinum serm. 11. de Sanctis, ubi refert exemplum de quodam Turcolymeno, qui diuinitus in raptu Turcolymen flagellis affectus fuit, eò quod iuramentum à proximo iurauit in tali casu exegisset.

Potest tamen sæpe iusta causa subesse, ob quam casus quibus hoc sit licitum. Primò, Si sis Iudex, & pars id postulet, vel aliàs ratio officij exigat: ut cum adducuntur testes, vel proceditur via inquisitionis. Ita D. Thomas quæst. 97. art. 4. & Caiet. ibidem. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 6. num. 3. & alij. Iudex enim non debet sequi priuatam scientiam, sed præscriptum Iuris, Iudex Ecclesie, adhibendo ea quibus solet elici veritas: alioquin daret falsum. iustam occasionem scandali, quod illi magis cauendum, quàm peccatum priuati. quando tamen Iudex id commodè potest declinare, (ut si aliud remedium facile possit adhibere) tenetur. sic non potest exigere iuramentum à Clerico de relinquenda concubina, ut habetur cap. Clericos. 3. de cohabitatione Clericor. & mulier. quia metuendum est ne periurium incurrat: & alia remedia suppetunt. Secundò, Si alterius causam agas, & ratio officij tui postulet ut ab aduersario iusiurandum petas: si enim omittas, videberis præuaricari. Tertio, Si speras illum reuerentiâ Numinis non ausurum peierare, & aliàs magni tua intersit, D. Thomas suprâ: quia quod exigitur, per se licitum est, & finis qui speratur, bonus, & iusta necessitas interuenit. Quarto, Addi potest si eius periurio possis uti in tuum commodum, v. g. ad eius fraudes detegendas, & si eadem ei detrahendam, ut sic iniuriam euadas, aut Ius obtineas: tunc enim licitum est illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit: sic licitum permittere furtum famuli, vel filij, ut

vt explores indolem, vt ipsos corrigas, vt tibi in posterum caueas.

50 *Si per falsos deos.* Petes, Quid si norim illum iuratum per Mahumetum, vel idolum?

Resp. Nihilominus in contractibus & aliis causis, vbi est iusta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potest exigere, vel etiam cogere vt iuret; non quidem determinatè tali modo, sed absolutè & in genere: quod est quotidianum apud mercatores qui cum infidelibus contrahunt. Sic Laban iniens foedus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham, & Deum Nachor, Gen. 31. sine tamen iusta causa non licet. Vide Augustinum epist. 154. ad Publicolam, & Serm. 30. de verbis Apostoli, qui totus est de iuramento.

51 *Virum maius peccatum.* Petes, vtrum sit maius peccatum, iurare per verum Deum fallaciter, an per falsum veraciter?

Respondeo, Per se maius peccatum esse, iurare per falsum Deum veraciter, si ex animo iures: quia veneraris illum animo & affectu pro vero Deo, quod est idololatria. potest tamen minus esse peccatum vel ratione ignorantiz, per quam gentiles multum excusantur; vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D. Augustin. epist. illa 554. vbi contrarium affirmare videtur.

D V B I T A T I O X I.

Vtrum sit maior obligatio iuramenti quam voti.

D. Thomas artic. 8.

52 *Iuramentum promissorium.* Notandum est, hanc questionem potissimum habere locum in iuramento promissorio, quo aliquid Deo vel homini promittitur. Ac primum si aliquid iuramento promittas Deo, certum est te magis obligari, quam si solum voueas Deo; quia illud iuramentum etiam continet votum. vnde est duplex in eo vinculum. Nec refert vtrum expresse an tacite promittas; vt si iures te daturum eleemosynam; quia tale iuramentum soli Deo factum, censetur continere votum: continet enim tacitam promissionem ad ipsum directam. Sed

Sententia D. Thomae. Difficultas est, si nihil Deo promittas, sed solum homini, vtrum talis iuramenti maior sit obligatio, quam voti, quo simile quid Deo voues D. Th. negat; quia magis tenemur esse fideles Deo in promissis, quam reuerentes in verificando quod per nomen eius promissimus. qui enim est infidelis Deo, peccat contra reuerentiam & fidelitatem; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, solum contra reuerentiam Deo debitam. Hæc sententia est probabilis, eamque sequuntur Caiet. & alij Thomistæ, & multi DD. Sed contra

53 *Rationes ob quas iuramenti obligatio videtur maior.* Obiici potest Primò, Qui non implet quod iurauit, facit Deum testem falsi: at hoc est grauius, quam ei non seruare fidem in promissis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipsius naturæ repugnat, per hoc solum officium debitum deseritur. Secundò, Periurium contra veritatem præsentem (vt cum quis iuramento assertorio iurat falsum, vel promissorio absque animo implendi) est grauius peccatum quam violatio voti: ergo iuramentum magis obligat, saltem ad illam veritatem procurandam, quam votum ad soluendum promissum: Antecedens patet, tum ex grauissimis poenis, quæ periuris apud omnes gentes statutz sunt; plectuntur enim vel morte, vel manus aut linguæ præscissione, vel aliis modis corporaliter: & Iure Canonico depositione: tum quia sunt infames vel ex vno actu: tum denique quia in tali periurio censetur esse maior contemptus Numinis. qui autem semel vel iterum violat votum, non habetur ita sceleratus, nec infamis. Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit: obligat enim non solum erga Deum, sed etiam erga hominem, cui fit iniuria si violetur: votum solum obligat Deo; ergo, &c.

Dices, Potest quis iurare nemini aliquid promittendo: vt si iures te daturum eleemosynam. *Obiectio.*

Respondeo, Tale iuramentum fit intuitu Dei, vt illi placeas: itaque continetur in eo tacita promissio erga Deum, quæ iuramento confirmatur: vnde erit in eo duplex vinculum. Quod si quis tale iuramentum ita faciat vt non intendat quidquam alicui permittere, sed solum affirmare quid sit facturus, nihilominus hoc vinculum per se fortius erit vt verificet quod dixit, quam vinculum voti, vt ex secundo argumento patet.

Ob has rationes hæc sententia est valde probabilis, quam tenet Ioannes Maior in 4. d. 38. q. 6. Michaël Medina lib. 5. de continentia c. 22. & 23. & alij quidam recentiores. Nouar. c. 22. num. 32. conatur has sententias conciliare: dicitque sententiam Maioris esse veram, quando vtrumque sit principaliter in honorem Dei, vel vtrumque principaliter in commodum proximi. sententiam autem D. Thomæ esse veram, quando votum sit principaliter in honorem Dei, iuramentum in commodum proximi. vbi satis indicat Nauarrus, iuramentum per se & ceteris paribus maius vinculum inducere. Quod si verum est, sequitur etiam in hoc ultimo casu (quando votum sit potissimum in honorem Dei, & iuramentum in commodum proximi) magis obligare: nam in iuramento est duplex obligatio, scilicet religionis erga Deum, quæ per se est firmior: & iustitiæ erga proximum: in voto solum est vna obligatio, scilicet religionis erga Deum.

Ad rationem alterius sententiæ. Periurium non solum est contra simplicem reuerentiam Deo debitam, sed etiam contra perfectionem diuinam: nam periurus, quantum in se est, facit Deum testem falsi. In violatione voti, esse contra reuerentiam & contra fidelitatem, non sunt duæ malitiæ disparatæ, sed altera pendet ex altera: idè enim est contra reuerentiam quia est contra fidelitatem debitam ex promissione supremo Domino: violare enim fidem domino suo, irreuerentia est in illum. & quamuis essent distinctæ, non tamen omnino æquarent malitiam periurij.

Ratio tamen D. Thomæ bene probat, opus, quod ex voto fit, esse Deo gratius, & magis meritorium quam quod ex iuramento: quia illud immediatè offertur Deo, & ex affectu illam honorandi: itaque induit speciem actus religionis. hoc verò ordinariè non procedit ex tali affectu, sed ex affectu iustitiæ erga proximum, vel timore iniustitiæ aut periurij, neque exhibetur Deo, sed proximo.

D V B I T A T I O X I I.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti & cuius auctoritate.

54 *Ad rationem contrariæ sententiæ.* Duplicitè tolli potest obligatio à iuramento, Primò impediendo ne illam ab initio inducat. Secundò, Tollendo iam inductam. Impediri potest obligatio iuramenti per legem, si lex statuatur vt iuramentum contractui vel promissioni alicui adiectum, sit irritum, & inducat obligationem. Sic Concilium Trident. sess. 23. c. 16. de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, si fiat ante bimestre, quod præcedit professionem: de quo suprà c. 41. num. 39. & 40. Sic in regno Lusitaniz irriti redduntur per legem omnes contractus, obligationes, conuentiones, promissiones, remissiones, & distractus iuramento confirmati, si alioquin ad forum sæculare eorum cognitio pertinebat: nisi cum Regis facultate iuramentum appositum fuerit. Simili serè modo in regno Castellæ: exceptis quibusdam contractibus, vt refert Molina disp. 149. Quod idè factum est, ne lites super huiusmodi contractibus traherentur ad forum ecclesiasticum. iuramentum enim facit, vt causa, quæ aliàs merè est civilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap. fin. de foro competenti, in 6.

X x

Sed

36 Sed difficultas est, quomodo potestas humana hoc possit, cum obligatio naturaliter & necessario resultet ex iuramento: iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus testem fusi, ut supra ostensum est n. 38. Omissis variis sententiis, quæ rem non explicant; nec punctum tangunt.

1. Reddendo inhabilem ad acceptandum. Respondeo, Dupliciter intelligi posse id fieri. Primò, Eum in cuius fauorem fit; reddendo inhabilem ad acceptandum. cum enim iuramentum promissorium non obliget, nisi promissio acceptetur ab eo in cuius fauorem factum est, si hic sit inhabilis ad acceptandum; nulla potest nasci obligatio. Quod autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci possit; non videtur dubitandum; quia lex ciuilis potest reddere inhabilem ad officia; ad contractus, ad alienationes, ad acquisitionem bonorum, & similia; cur non etiam ad validè acceptandum alterius promissionem? Verum hic modus non videtur sufficiens: quia etiam si acceptatio sit inualida, & contractus irritus, iuramentum tamen non reuocandi talem contractum potest esse validum, ut patet in contractu minoris quo alienat rem immobilem sine auctoritate Iudicis, adhibito iureiurando de non contrahendo: & in contractu pupilli qui pubertati proximus.

2. Condonando obligationem. Secundò, Intelligi potest id fieri condonando seu remittendo obligationem, hoc ipso quo iurans tenet illam inducere: cum enim iuramentum promissorium non obliget, si ille, cui fit, statim remittat, (nam sub hac tacita conditione, si velis, si non remiseris, fieri censetur) etiam non obligabit, si Superior illius ex iusta causa remittat. hæc enim remissio non est minus efficax quam remissio inferioris, cuius interest, & eam virtute continet: unde non minus resistit obligationi, quam illa. quare etiam lex irritans eidem obligationi resistit, cum talem remissionem continere censetur. Et hoc modo videntur etiam leges ciuiles, posita iusta causa, posse impedire iuramenti vinculum in materia ciuili. de quo vide Couar. in cap. Quamuis pactum part. 1. §. 3. nu. 25. & sequentibus.

3. Prohibendo executionem. Alio modo impediri potest obligatio, quando prohibetur executio, ita ut sine peccato fieri non possit: quomodo putant multi impediri obligationem pœnæ conuentionalis sponsalibus appositæ & iuramento confirmatæ, de quo supra cap. 17. dub. 7.

57 Obligatio iam inducta tolli potest quinque modis. Primò, Mutatione materiæ; ut si res iurata fiat impossibilis iuranti, aut illicita; Superiore veritate: quo modo etiam potestas secularis subinde vti potest.

1. Mutatione materiæ. Secundò, Condonatione; ut si is, in cuius fauorem factum est, remittat obligationem: cuius enim potest condonare promissionem factam in suum fauorem, etiam si facta sit in modum voti: ut si voueas Deo, & iures te ducturum Catharinam, pauperem, vel daturum illi dotem, ut melius nubat. Contrarium tenet Sotus lib. 8. de Iustitia q. 1. art. 9. & quidam alij.

2. Condonatione. Sed Probatur; Quia qui facit tale votum vel iuramentum, non intendit se obligare nisi sub tacita conditione, Si illè, de cuius commodo agitur velit acceptare, non enim intendit initium ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo si ille nolit, vel condonet, non obligatur; cessat enim conditio sub qua obligatio inducta est, eodem ex iusta causa uti potest ciuilis potestas.

3. Commutatione. Tertiò, Commutatione; ut si ille, cui factum est, concedat aliud opus loco illius quod iuramento promissum est, præstari. Vbi Notandum est, quando talis commutatio facta est, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in quod facta est; quia illud iuramento non promissum est: sed ex pacto, quo illud loco alterius accepit. Pari modo si iurasti solvere ad certum diem, & creditor terminum proroget ad mensem, non teneri post illum diem ante finem mensis ex vi iuramenti, sed solum ex pacto. Secus tamen est in commutatione voti: quia dum accipias commutationem, tacite Deo promittis id in quod fit commutatio: quæ promissio cum Deo fiat, habet vim voti. Ratio est;

Discrimen inter commutationem voti & iuramenti.

quia Prelatus commutans non condonat nomine Dei priorem obligationem, nisi ea lege ut loco illius aliam suscipias; non erga seipsum, sed erga Deum; quia non suo, sed Dei nomine agit: atqui hæc obligatio erga Deum est voti: ergo, &c. Confirmatur, quia si creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipso, quo debitor acceptat, censetur illud promittere & se obligare.

Ut autem intelligatur à quo hæc commutatio fieri possit, Notandum est, omne iuramentum promissorium fieri vel in honorem Dei, & sic continet votum: vel in fauorem hominis; & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. Si fiat in honorem Dei, (ut si iures te auditurum Sacrum, daturum alicui pauperi elemosynam, seruaturum continentiam) commutari potest ad eo, qui simile votum potestate ordinaria commutare potest, ut communiter docent DD.

Unde sequitur Primò, Episcopum & alios Prelatos habentes iurisdictionem quasi Episcopalem in suos subditos, posse omnia talia iuramenta, præter ea quæ implicant votum Pontifici reseruatam, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extinguere professione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis posse talia à se facta in melius commutare. quod colligitur apertè ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando. Nec refert, etiam si tale iuramentum cedat in commodum tertij; quia si promissionis verba ad illum directà non sint, nullum ille ius requirit, sicut supra, c. 40. n. 90. de voto dictum est. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè sit acceptatum, non potest commutari ab alio, ipso inuito: nisi intercesserit iniuria, vel in pœnam iustam, vel bonum commune aliud postulet, ut statim dicemus.

Petes, Verum Regulares, qui ex privilegio & potestate delegatâ commutant vota, possint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi sentiunt, posse. Primò, Quia iuramenti vinculum per se minus est quam voti secundum D. Th. & plurimos DD. ac cui concessum quod maius est, censetur etiam concessum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promissorij per se euanesceat, sublata promissione per condonationem vel commutationem: ergo qui potest vinculum promissionis seu voti tollere, potest etiâ tollere vinculum iuramenti. Confirmatur, quia accessorium sequitur naturam principalis: reg. 42. de regulis Iuris, in 6. sed iuramentum est accessorium voto: ergo sublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiusmodi iuramenta etiam sunt vota: ergo qui potest in omnibus votis, potest etiam in illis iuramentis. Hanc sententiam tenet Petrus Arragonius art. 12. Didacus Lopez tract. de voto q. 5. n. 42. Viualdus cap. 14. q. 8. & alij multi recentiores. Idem sentire videtur, qui dicunt idem iudicandum de absolutione à iuramento, ut Siluest. iuram. 5. q. 3. Sotus lib. 8. q. 1. art. 9. Fumus v. Iuram. num. 19. & alij.

Dices, Hæc facultas commutandi & dispensandi est privilegium: privilegia autem sunt strictè interpretanda, cap. Cum in illis. 16. cap. Cui de non sacerdotali. 17. de præbendis, in 6. quia Iuri communi derogant: unde etiam dicuntur odia Iuris: odia autem sunt restringenda, ut habetur regula 15. de regulis Iuris, in 6.

Responderi potest, talem facultatem, concessam in fauorem aliquorum particularium, censeri privilegium, & odium Iuris: ac proinde strictè esse interpretandam: secus verò quando concessa in fauorem publicum: etiam si alicui particulari concessa sit: tunc enim censeri non privilegium & odium Iuris, sed fauorem & beneficium Principis. unde latè esse interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulam dictam, Odia restringi, fauores conueniunt ampliari. Ita Panormitanus in cap. final. de simonia, & Glossa ibidem. & alij passim. quod multò magis locum habet, quando concessa est non particulari alicui, sed integro Ordini: tunc enim non solum non censetur odium Iuris; sed etiam æquatur Iuri communi, inserto corpori Iuris, adeò ut per Bullas & alias reservationes ei non derogetur,

geretur, nisi habeant expressam clausulam derogatoriam: quod etiam signum est esse merum fauorem & beneficium, ac proinde latissime interpretandum; beneficium, inquam, non tam Ordinis, quam populi Christiani. Nec obstat si dicatur vinculum iuramenti esse fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promissionis: si tamen hoc per condonationem solvatur, statim per se evanescit vinculum iuramenti. Hinc videmus, iisdem causis solui sponsalia iurata, quibus solvuntur simplicia; quia eandem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauarr. cap. 27. num. 276. Enchiridij, Ioannes Azorius l. 11. cap. 10. quæst. 2. & quidam alij recentiores, quorum sententia est magis conformis stylo Curie Romanæ. solet enim tanquam speciale privilegium concedi potestas commutandi iuramenta.

Dupliciter
apponitur iuramentum.

Sed utendum videtur distinctione. Si enim iuramentum fiat animo promittendi Deo, ita ut includat votum, commutari potest ab iis qui vota similia commutant. Ratio est, quia iuramentum est voto accessorium. unde qui potest tollere obligationem voti, eo ipso potest tollere obligationem iuramenti. accessorium enim sequitur suum principale; & sublato fundamento, ruit quod illi innititur. Simili modo qui potest tollere promissionem factam homini, potest etiam iuramentum tollere, quo illa promissio confirmata fuit. Excipio promissionem minoris iuramento confirmatam, quia iuramentum dispositione legis facit ipsum quasi maiorem, ut infra num. 61. dicitur. Si verò non fiat animo promittendi Deo, sed solum firmandi se in bono proposito; vel si apponatur voto principaliter & non accessorie, non potest commutari à privilegiatis, nisi privilegium habeat ut possint commutare iuramenta aliaque præiudicio tertij. Ratio est, quia tale iuramentum vel non includit votum, vel saltem non est voto accessorium, sed additur principaliter & immediate ad obligandum se ad opus. Unde cum vinculum iuramenti sit valde diuersum à vinculo voti, potestas concessa circa vota non potest extendi ad iuramenta. Tunc autem iuramentum est voto accessorium, quando solum fit ad confirmandum votum, ne videlicet contra fiat quamdiu manet obligatio promissionis. & tunc iuramentum retinet omnes tacitas conditiones quas habet votum. ita cum votum habeat hanc conditionem, nisi condonatum vel commutatum fuerit, &c. posita hac conditione, cessat vis iuramenti. Similiter cessat, si quo casu desinat obligatio voti, nam iuramentum solum obligat, quamdiu manet vis voti seu promissionis. Tunc verò non est accessorium, sed principale vinculum, quando apponitur non solum ad confirmationem voti, sed per se primò ad firmandum animum in bono opere siue cesset obligatio voti, siue non. nam mens est obligare se ad opus, quia Deo gratum, salutare animæ, &c. Unde non cessat obligatio talis iuramenti, nisi contingat opus non esse Deo gratum, vel maius bonum impediatur, vel reddatur impossibile. Nec alias tacitas conditiones habet tale iuramentum.

61
4. Irritatione.

Quartò, Tolli potest irritatione, ut quando materia iuramenti promissoriij subest alterius potestati, siue ille sit Ecclesiasticus, siue laicus; siue persona publica, siue privata. sicut dictum est de voto. Hoc modo interdum irrita redduntur à Conciliis & Summis Pontificibus iuramenta, quæ fiunt in Capitulis à Canonicis de seruandis statutis & consuetudinibus, de acceptando vel non acceptando beneficio, & similia. & quæ fiunt in vniuersitatibus à Baccalaureis de non suscipiendis alibi gradibus, & alia id genus: ut notat Caiet. artic. 9. censetur enim in huiusmodi semper excepta potestas Superioris, quam inferiores per suum iuramentum restringere non possunt.

Hinc patet, omnes eos posse irritare iuramenta, qui vota eiusdem materiae irrita reddere poterant.

Hic tamen excipienda iuramenta minorum: et si enim curatores possint irrita reddere vota realia ipso,

rum, quatenus eorum administrationi officiant, ut supra cap. 40. dub. 14. dictum est: non tamen iuramenta, ut colligitur L. 1. & 2. C. Si aduersus venditionem; ubi etiam non conceditur illis restitutio in integrum, etiam si ex contractu læsi sint, si iuramento illum confirmarunt: quia iuramentum supplet defectum ætatis, eosque dispositione legis efficit maiores: ut ibidem Doctores notant. Nec refert quòd prædictæ leges loquantur solum de contractibus: quia eadem est ratio in votis, ut patet ex dicta L. 1. non enim minus perfidia & periurium in votis locum habere potest, quam in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari possunt à tutoribus, sicut & vota: quia nihil iura in contrarium statuerunt, & alias non sunt sui iuris, sed subsunt in omnibus regimini tutorum: & habetur expressè 22. quæst. 5. cap. Pueri 15.

De iuramentis filii familiæ dicendum sicut de votis eiusdem. Unde sicut pater potest in irritum reuocare vota filij de bonis aduentitiis, non solum ante vigesimum quintum annum facta, sed etiam in vltiore ætate, eò quòd illa iuri ipsius officiant: ita etiam iuramenta de iisdem: non enim per ætatem eximitur à patria potestate, ut communiter tradunt Doctores. in L. vlt. §. Pupillus. ꝛ. de verb. obligat. nec ratione illius acquirat vsumfructum aut administrationem suorum aduentitiorum. Vide Sancium lib. 6. de matr. disp. 39. num. 10.

Quintò, dispensatione, seu absolutione hæc fit auctoritate solius Superioris. Et quidem si iuramentum habeat speciem voti, absolueri ab eo potest, qui potest à voto eiusdem materiae absolueri ordinaria potestate. Si autem solum delegatam potestatem à voto absolueri habeat, multorum quidem iudicium est, etiam posse à iuramento eiusdem materiae. sed dicendum est iuxta distinctionem datam supra num. 60. Si verò factum est in fauorem tertij, & acceptatum, Superior absolueri non potest, nisi legitima causa subsit: quia non potest ius alterius tollere sine iusta causa. Causæ iustæ sunt: Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniustitia intercessit: ut cum vsurarius exigit iuramentum de soluendis vsuris. Item quando quis in contractu grauiter læsus est, & coactus est illum iuramento confirmare, vel non aduertens illam læsionem, sponte confirmauit. Tertio, In iustam poenam. Quarto, Si bonum commune postulet: ut si filius familiæ cum iuramento renuntiet Macedoniano: de quo supra cap. 20. num. 9. si cum iuramento promittas non accusare, &c.

62
5. Dispensatione.

Causa dispensandi in iuramento in fauorem tertij.

Sed difficultas est, quæ ratione possit Superior in his euentis iuramenti vinculum relaxare. non enim sicut Prælati nomine Dei condonare potest promissionem Deo factam, ita etiam condonare potest obligationem, quæ teneris Deum non facere testem falsi, cum nec ipse Deus hanc obligationem tollere possit hoc enim esset dare licentiam periurij, ac irreuerentiæ & iniuriæ in Deum.

Hanc difficultatem apud nullum Auctorem inueni explicatam: cum tamen sit satis obscura & perplexa. Mihi dicendum videtur, iuramenti vinculum non posse villo modo tolli, nisi appositione vel subtractione alicuius conditionis, quæ tacite censetur ex natura rei vel Iuris dispositione inclusa promissioni, vel iuramento promissioni appositæ. Qui enim aliquid promittit alteri, tacite subintelligit has conditiones, Si velis, Nisi remittas, Nisi Superior, cui materia subest, contradicat, Nisi ipse sua auctoritate condonet, &c. Hinc dici solet: in iuramento censeri exceptam Superioris auctoritatem. Itaque quando per iniuriam extortum est, ille Superior potest relaxare iuramentum, qui sua auctoritate potest remittere solutionem. quod ut melius intelligatur.

Subtractione conditionis soluitur.

Notandum est, in iuramento promissorio binas intervenire obligationes erga eum in cuius fauorem præstatum, quarum altera præcisè oritur ex promissione, altera ex ipso iuramento. Ex promissione oritur

Due obligationes in iuramento promissorio.

quædam obligatio saltem fidelitatis aut veritatis; cui si non satisfacias, censeris perfidus aut mendax. Verum si promissio per iniuriam extorta est, facile potest hæc obligatio elidi ab eo qui iniuriam passus est, ita ut ne quidem ex decentia aut honestate teneatur ei satisfacere, quando est solitaria. potest enim ratione iniuriæ seipsum restituere in integrum, vel uti quasi compensatione non soluendo promissum; cum solum agatur de commodo promissarii qui per iniuriam promissionem extorsit. Ne autem promissor id facere possit, & sic eludere promissarium, exigi solet iuramentum quo Deus vocatur in testem, nimirum ut puniat promissorem nisi præstet quod promissit, & ita promissor reuerentia & timore Dei moueatur ad soluendum; sicque ex iuramento nascitur noua obligatio erga promissarium ad præstandum promissum in ipsius commodum. Ita enim Deus adducitur in testem promissionis & solutionis futuræ, ut nisi eam præstes, censearis Deo fuisse irreuerens & iniurius, ut qui illum feceris testem falsi.

Vnde patet, hic esse duas obligationes, seu duo debita erga promissarium quibus censeris ei debere soluere promissum, alterum ex fidelitate vel veritate, alterum ex vinculo Religionis erga Deum. Vtraque tamen obligatio ex natura rei habet hanc tacitam conditionem, *Nisi promissarius remiserit, vel, Nisi legitime remissio interuenierit.* Potest enim promissarius omnem obligationem, & omne debitum quod illi siue ex promissione nuda, siue ex iuramento accedente, obuenit, condonare, cum totum in ipsius gratiam & fauorem factum sit. Itaque si promissarius condonet promissionem seu promissionis executionem, tum debitum euanescit, etiam si promissio iuramento fuerit stabilita: quia obligatio iuramenti erat accessoria promissioni, eique tanquam fundamento nitebatur, & hanc tacitam includebat conditionem. Vnde non potest condonari promissio, quin simul condonetur & euanescat obligatio iuramenti. potest tamen condonari obligatio iuramenti, salua manente obligatione promissionis vel contractus, quia hæc non pender ab illa, cum sit prior, & fundamentum illius. Vnde quando contractus aliquis inter duos est initus, & utrimque iuramento confirmatus, potest uterque alteri facere gratiam iuramenti, condonando obligationem ex iuramento ortam, salua manente propria obligatione contractus. Idem dicendum quando promissio aliqua fuit iuramento stabilita, potest enim promissarius, in cuius fauorem & promissio & iuramentum factum est, condonare omnem obligationem quæ ad implendam promissionem erga ipsum ex iuramento orta est, salua manente obligatione nudæ promissionis.

Quibus modis potest tolli obligatio iuramenti.

Ex quibus patet, duobus modis posse tolli obligationem iuramenti, nimirum mediata & immediata. Mediata tollitur, quando condonatur ipsa promissio seu eius executio. tunc enim ex consequenti simul euanescit obligatio iuramenti. Immediata, quando condonatur ipsa obligatio orta ex iuramento erga promissarium ad exequendam promissionem.

Relaxat Superior per modum condonationis.

His positis tamquam certis & perspicuis, facile intelligi potest quomodo Superior possit relaxare iuramentum. Sicut enim is in cuius fauorem & commodum præstitum est, potest illud relaxare; ita etiam eius Superior, cui rei ille pleno iure subest, sicut pupillus tutori, vel Religiosus Prælati, vel saltem cui materia promissa subest, ita ut possit eam prohibere, vel de ea disponere, sicut filius familias in quibusdam subest patri; & subditus suo Principi. Sicut enim Superior potest cogere inferiorem ut obligationem iuramenti remittat, quando iusta causa id postulat vel subest, ita ipse per se potest eam remittere, illo nolente vel non comparente; vel alias quando sic expedit; & tunc consensus Superioris supplet defectum consensus inferioris. Vnde cum Christus Dominus omni sit Superior, potest ipse omnem talem obligationem condonare. Et consequenter idem potest Summus

Pontifex Christi vicarius in omnibus Christianis; quando iusta causa subest; quia Deus omnem illi potestatem concessit, quæ erat necessaria ad ritè gubernandam Ecclesiam, & ad obuiandum periculis animarum quæ ex obligationibus iuramentorum & votorum solent inter homines incidere. Nisi enim talis potestas Ecclesiæ data esset, grauissima sequerentur incommoda: & multæ animæ ratione huiusmodi vinculorum perirent.

Itaque Summus Pontifex, ut Christi Vicarius & omnium Christianorum Superior, potest immediate tollere & condonare omnem obligationem ex iuramento promissorio ortam erga aliquem, quando iusta causa subest: quæ condonatio non minus efficax est, quam si ipse promissarius, in cuius fauorem iuramentum erat, eam fecisset.

Nec obstat quod iuramentum factum sit infideli qui Pontifici non subest: satis enim est, cum à quo infidelis per iniuriam iuramentum extorsit, ei subditum esse. Sic enim ad Pontificem pertinet eum in rebus quæ ad salutem eius pertinent, gubernare, & vinculis iniquis soluere. Et quamuis non sit propriè Superior infidelis, ac proinde non possit nomine proprio condonare obligationem ipsi factam: tamen cum sit Vicarius Dei qui omnium est Superior, potest nomine Dei condonare obligationem illam subdito suo per iuramentum ab infideli iniectam.

Pari modo Episcopus potest dispensare in iuramento promissorio, etiam si in fauorem eius qui ipsi non est subditus, factum sit: modò iusta causa subest. iusta verò causa subest, quando per iniuriam exactum est, siue metus interuenierit, siue non. Hinc Doctores in cap. Doctores 6. de iuramento, generatim docent, iusiurandum quo quis usurario promissit soluere vsuras, ab Episcopo relaxari posse. Etsi enim usurarius ille non sit subditus Episcopi, ac proinde non possit Episcopus proprio nomine tamquam Superior illius condonare obligationem, tamen potest illam condonare tamquam Vicarius Dei qui omnium Superior.

Simili modo possunt huiusmodi iuramenta per iniuriam extorta relaxare Religiosi, quibus per priuilegium Sedis Apostolicæ concessum relaxare iuramenta, quorum absolutio non est in præiudicium terrij. Quando enim per iniuriam exactum est, nullum ius strictum acquisitum est exactori, aut alteri in cuius fauorem exactum: ac proinde absolutio non censetur esse in eius præiudicium, id est, in damnum iniquum.

Sæpè etiam ista iusta causa relaxandi iuramenti etiam debito modo præstiti & exacti, est punitio delinquentis, & cautio periculorum quæ ab ipso impendent. Hoc modo relaxatur iuramentum subditorum quo obstricti sunt suo Principi vel alteri Superiori; quando ille ob crimen per summum Pontificem, vel alias per suum superiorem legitime priuatur dignitate vel officio, ratione cuius ei præstitum erat iuramentum, vel quando suspenditur ab officij sui executione. ut patet cap. Absolutos. 16. de hæreticis, ubi sic dicitur: *Absolutos se nouerint à debito fidelitatis, dominij & totius obsequij, quicumque lapsi manifestè in hæresim, aliquo pacto, quacumque firmitate vallato, tenebantur astricti, ut subditi, serui & vasalli.* Idem dicendum de iis qui publicè excommunicatis simili modo obstricti erant, ut habetur cap. Nos sanctorum. 15. quæst. 6. ex Gregorio VII.

Denique interdum ratione boni communis relaxari potest, ut cum quis promissit alteri cum iuramento non accusare, non denunciare, non contra testari, & similia, nisi enim talia relaxari possent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocentia defendi, iniquitas opprimi non posset: quæ omnia sunt contra bonum commune. Hæc tamen iuramenta per se non cessant, sed seruanda sunt, nisi quando alioquin teneris hæc officia præstare: ut proximus aliter non putetur emendandus, aut si à Iudice legitime rogeris. tunc enim hæc iuramenta non egent relaxatione

64

Qua ratione Summus Pontifex.

Et Episcopus

69

Relaxatio in penam.

Ratione boni communis.

tione. Quod si talia iuramenta non sponte facta in gratiam alterius, sed metu extorta sint, non obligant, nec egent relaxatione, ut colligitur ex L. 2. C. Si aduersus vendit. vide supra dub. 6. in fine.

66
Quando cen-
seatur di-
spensatio.

Circa prædicta Notandum est, non omnem relaxationem iuramenti esse dispensationem proprie in iuramento. Cum enim is, in cuius commodum factum est, illud condonat, non est dispensatio, nec actus spiritualis potestatis, sed nuda condonatio. Similiter cum sit per Superiorem illius positâ legitimâ causâ: ut si Iudex ad puniendum usurarium qui absque Principis permisso usuras fecisset, condonaret seu irritaret obligationem iuramenti præstiti usurario à mutuatariis de soluendis usuris. Verum tunc est proprie dispensatio, quando Prælati Ecclesiastici, vel alia persona Ecclesiastica ab illo auctoritatem habens, tamquam Dei Vicarius, & nomine Dei obligationem condonat, & vinculum iuramento inductum dissoluit. Vnde patet, dispensationem iuramenti esse solius potestatis Ecclesiasticæ.

D V B I T A T I O XIII.

Quid sit adiuratio, & in qua competat.

D. Thomas quest. 90.

67
Adiuratio.

Respondeo & Dico Primò, *Adiuratio* est rei sacræ contestatio ad permouendum alterum. sicut enim iuramentum est contestatio rei sacræ, per quam homo alteri seipsum obligat & ordinat ad aliquid; ita *adiuratio* est, quando rem sacræ contestamur, & veluti in rem præsentem adducimus, ut eius reuerentiâ permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipsum, eiusque numen, quantum in nobis est, adducimus, ut eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id quod petimus, idque eo modo, ut si nolit, videatur Deum quasi parui pendisse. sic enim illum adducimus, ut ipsemet nobiscum quasi petere videatur. non tamen idcirco alter obligatur nisi sit inferior, cui possimus imperare: gratissimum tamen Deo est, si reuerentia vel amore ipsius, adiuranti obsequatur.

67
Est duobus
modis.

Dico Secundò, *Adiuratio* duobus modis fieri potest, præcipiendo, & deprecando, ut docet D. Thomas artic. 1.

Exemplum prioris est 2 ad Timoth. 4. ubi Paulus adiurat Timotheum, *Testificor coram Deo & Christo Iesus, per aduentum ipsius & regnum eius, prædica verbum, &c.* & 1. ad Thessal. ult. *Adiuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc.* Matth. 26. Princeps sacerdotum adiurat Christum *per Deum viuum.* Genes. 24. Abraham adiurat seruum *per Dominum cali & terra.* Denique sic adiurantur dæmones in exorcismis Ecclesiæ.

Exemplum posterioris est in precationibus Ecclesiæ, quando per Christum petit exaudiri. Item in Litanis, *Per mysterium sanctæ Incarnationis tuæ, Per aduentum tuum, &c.* Quamuis si proprie loqui velimus, hoc potius sit obsecratio, quam adiuratio, generatim tamen adiuratio dici potest, quando aliquid diuinum interponitur, ut eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

69
Sola rationa-
lis natura ad-
iuratur.

Dico Tertio, Sola natura rationalis est idonea quæ per se adiuretur; quia hæc sola potest percipere diuinam, eorumque reuerentia & amore impelli ad agendum. sic Deum adiuramus obsecrando per bonitatem, misericordiam, & omnes miserationes ipsius, per Christi passionem & merita, per merita B. Virginis, & Sanctorum, quæ omnia allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, ut horum intuitu & amore permoueat ad præstandum quod cupimus. Simili modo possumus adiurare Sanctos.

Vbi aduertendum est, dum Sanctos & eorum merita interponimus, tacite etiam ipsum numen diuinum, quod illis est causa sanctitatis & meritum, subintelligi; alioquin si solum bonitas, quæ est in meritis & sanctitate illorum spectetur, non tam est actus

religionis, quam obseruantia in hac allegatione.

Dæmones quoque adiurari possunt, non obsecrando, sed imperando & terrorem hac Dei & rerum diuinarum contestatione incutiendo. adiuratio enim non tantum fit ut quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum commouatur; sed etiam ut timore concutatur, & sic abscedat vel nocere desinat. Sic etiam Ecclesia per exorcismos, qui sunt adiurationes quædam solemnes ab Ecclesia institutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab aliis creaturis: estque in Ecclesia Ordo exorcistarum, ad hoc munus institutus. Imò hæc potestas est propria Ecclesiæ, & veræ religionis nota: nulla enim alia religio potest dæmones eicere. Vide Institutum apologia 1. pro Christianis, & dialogo cum Tryphone, Tertull. in Apologet. cap. 37. August. lib. 10. de ciuit. cap. 22. Fuit quidem apud Iudæos ante Christi aduentum, cum apud ipsos erat vera religio: sed postea vnâ cum religione desit apud ipsos, & translata est ad Ecclesiam Christi, ut colligitur Actor. 10.

Dixi, *non obsecrando*: quia obsecrare aliquem, est se illi subiicere tamquam maiori, & illius beneuolentiam & societatem captare, vnde etiam est signum beneuolentiæ erga illum: nullo autem modo possumus nos dæmoni subiicere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. Primò, Quia est hostis Dei, omniumque Deo adhaerentium; nihilque aliud nisi honorem Dei & salutem animarum impedire studet. itaque in iniuriam Dei cedit, si honor, aut aliqua beneuolentia ei deferatur: sicut iniurius est in Principem, qui hosti proscripto beneuolentiam politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vnquam sponte facit, nisi ut decipiat & noceat saluti: itaque omne ipsius beneficium est maleficium. Hinc Apostolus 1. ad Cor. 10. *Nolo vos fieri socios demoniorum.* & 2. ad Cor. 2. *Ubi non circumueniamur à satana: non enim ignoramus cogitationes eius,* & B. Petrus epist. 1. c. 5. *Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Vnde sequitur, non esse licitum à dæmone in obsequio posito petere nisi ea, quæ pertinent ad eius expulsiōem; ut quod sit eius nomen, quam sint multi, quare ingressus; (hæc enim petit Dominus Marci 5.) vel ad aliorum utilitatem, ut docet D. Antoninus 2. p. tit. 12. cap. 1. §. 5. qualia ab hoste absque villo signo beneuolentiæ peti possunt. Si tamen aliqua solum ex curiositate petantur, non videtur peccatum mortale: ut docet Nauarrus cap. 11. num. 18. ex Caietano: quia quando ipse non aduocatur, sed se sponte offert in corpore assumpto, vel oblecto, non censetur talis collocutio signum societatis & beneuolentiæ, præsertim notabilis.

Res inanimæ per se & directe adiurari non possunt, quia non intelligunt; sed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præfidet, easque mouere potest, ut ait D. Thomas art. 3. Sic exorcizatur aqua, sal, domus: partim enim innocatur virtus diuina, ut in usu harum rerum assistat, & diaboli vim coerceat partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo ut abscedat, & in his non noceat. Item locustæ, mures, grandines, tempestates, & similes rerum humanarum noxæ, ut Deus damna eorum auertat, & diabolus per illa non noceat. Vide Sotum lib. 8. de iustitia q. 3. art. 3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixij, qui infantem triginta dierum adiurauit ut diceret si ipse esset pater eius, ut quidam sparserant: cui infans respondit, *Non pater meus es tu,* ut refert Gregorius Turon. 1. 2.

hisor. Franc. cap. 1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, quæ Deus rogabatur ut infanti vocem daret.

D V B I T A T I O XIV.

*Quid periurium, & qua eius poena.*73
Periurium
dupliciter
accipitur.

Nomen *periurij* dupliciter accipitur. Primò Propriè, pro iuramento, cui deest veritas, siue præsens, ut si fallum sciens confirmes; siue futura, ut si fidem datam & iuramento confirmatam sine iusta causa non serues. Secundò, Generatim pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, siue *iustitia*, siue *iudicium*, siue *veritas*. Si enim iustitia desit, etiam quodammodò deest veritas: quia quod promittitur, seruari non potest. Si verò iudicium, tunc etsi fortè ex parte rei non desit veritas; tamen periculum est ne desit; ut cum quis iurat re non satis perpensa. Quando tamen iura loquuntur de periurio, intelligunt primo modo.

Periurij 4.
modi.

Inter periuria primum locum tenet cui deest veritas præsens, nempe quo quis sciens & volens falsum confirmat. Deinde cum quis fidem iuramento promissam violat. Tertiò, Quando iurat contra iustitiam. Quartò, Quando absque iudicio.

74
Poena periurij.

Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes sunt valde graves, ut docet Couarruias in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. num. 2. Apud Scythas & Egyptios plecebantur poena capitis. Apud Indos manuum pedumque extremorum accisione. In multis locis puniuntur præcisione manus. Iure Ciuili sunt infames, si periurium erat in nocumentum alterius; non autem si nemini noceat, ut docet Glossa in L. Si quis maior. 14. C. de transactionibus Iure Canonico etiam sunt infames; cap. Infames. 16. & cap. 17. Quicumque. 6. quæst. 1. quod intellige, si res est notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, nisi irrogata sit per sententiam Iudicis: ut si quis de periurio sit condemnatus; tunc enim irregularis est, & eget dispensatione, etiam post vitæ mutationem. alia infamia tollitur bona vita, oblivione, & loci mutatione, ut Couarruias, & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis poenitentia; nam d. cap. Quicumque, dicitur: *Quicumque sciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos poeniteat sequentes, & numquam sit sine poenitentia; & numquam in testimonium recipiatur. communem tamen post hoc recipiat.*

75
An periur.
gravius ho-
micidio.

Petes, Verùm periurium sit grauius homicidio? Quidam putant esse grauius. Ita Siluester v. Periurium, q. 2. D. Thomas quodl. 1. art. 18. & Sorus l. 3. de iustitia, q. 2. art. 3. Primò, Quia hoc est contra Deum & virtutem religionis; illud contra proximum & Iusticiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad se purgandam, & ille mauult fateri homicidium, quàm incidere in periurium. Sed hæc rationes non conuincunt, ut ostendit Gabriel in d. 39. q. 2. art. 3. dub. 4.

Itaque contraria sententia est Gabrielis ibidem, ubi pro eadem adfert Richardum. Idem tenet Maior ibidem q. 5. & Angelus. Ratio illorum est, quia homicidium est directè contra charitatem, periurium contra religionem, sed hæc ratio conuincit: quia, ut bene Siluester ait; homicidium est directè contra Iusticiam particularem. Deinde non est directè contra charitatem Dei, sed proximi; quæ non est præferenda virtuti religionis.

Vtraque sen-
tentia proba-
bilis.

Vtraque sententia est probabilis. Puta tamen homicidium omnibus spectatis esse grauius & detestabilius: tum ob grauissimum & irreparabile damnum, quod proximo directè infertur; tum quia difficilius multò committitur: periurium autem faciliè committitur, & solùm indirecè honor Dei læditur: non enim id intenditur. Accedit, quòd violatio voti non censeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etsi honor Dei in eo lædatur. Est tamen periurium crimen valde graue dignum depositione: ut habetur cap. Cum non ab homine. 10. de Iudiciis.

His adde, omnia *periuria* propriè dicta, nimirum

quæ sunt contra veritatem, esse eiusdem speciei. quia eiusdem rationis deformitas & irreuerentia est, Deum facere testem falsi, siue res sit magni momenti, siue parui; siue id fiat in iuramento assertorio, siue promissorio. Potest tamen accedere alia deformitas ratione momenti, vel peruerfionis Iudicij, &c. Vide suprà dub. 1. num. 9.

CAPVT XLIII.
De Superstitione, eiusque
speciebus.

Complectitur Dubitationes 10.

EXPLICATIS functionibus religionis, dicendum est de vitiis oppositis. Hæc duplicia sunt: quædam per excessum cultus, quæ nomine *superstitionis* comprehenduntur: quædam per defectum vel contemptum, quæ nomine *irreligiositatis*: qualia sunt periurium, tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. periurio enim, & tentatione ipsi Deo in se iniuria irrogatur: sacrilegio verò & simonia (quæ est species sacrilegij) in rebus sacris. De periurio & simonia dictum est suprà: de tentatione & sacrilegio dicemus infrà cap. 45. hoc verò capite de superstitione.

D V B I T A T I O I.

*Quid sit superstitio, & quam eius
species.*

Superstitio dicta est vel ex eo quòd homines nimij serant in precando & immolando ut liberos relinquerent sibi superstites, ut vult Cicero lib. 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus diis colerent superstitem memoriam suorum maiorum, ut placet Lactantio lib. 4. diuinarum Instit. c. 28. vel certè quod homines nimium timerent iram deorum supernè impendentem & quasi superstantem, ut vult Seruius in 8. Æneidos: quæ originitas videtur maximè accommoda. Porro Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit Superstitionem esse excessum in vera religione, cum in hac excedi non possit: Deum enim non posse nimium coli. vnde ipse vult superstitionem tantum esse cultum falsorum deorum, & eos solos supersticiosos, qui multos & falsos deos colunt: eos verò religiosos, qui vnum & verum.

Verùm etsi maximè in cultu falsorum deorum *superstitio* committatur; tamen etiam in cultu veri Dei potest esse in hoc vitium locum habere potest: non enim Iudæi hoc tempore religiosi, sed supersticiosi dicendi sunt: & Dei hæretici, qui aquam pro vino, vel semen humanum, aut sanguinem infantum in Eucharistia offerebant, supersticiosi erant, etsi vero Deo hæc offerebant. Itaque supersticio vtrumque complectitur, cultum falsorum deorum, & excessum in cultu veri Dei, ut rectè docet D. Thomas artic. 1. & D. August. lib. 3. de Doctr. Christiana cap. 18. & 20. *Excessum* dico, non quòd Deus vero cultu nimium coli possit, vel maiore quàm dignus sit: (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere potest, infinite eius dignitate minor est) sed quia assumuntur alia quàm debent, quæ ad illum honorandum non sunt idonea. itaque est excessus non respectu dignitatis diuinæ: sicut cum Comes vel Marchio afficitur honore regio, sed respectu eorum, quibus coli debet.

Est igitur generatim *superstitio falsa religio*, id est, vitiosus cultus veri vel falsi numinis. Si quis excedat in voto cultu nimium continuando, verb. gr. orando ita diu & continenter ut se lædat, vel necessarium officium prætermittat, non est superstitio; quia cultus iste

Excessus in
cultu.Quid super-
stitio.

iste secundum se bonus est : sed solum vitiatur per circumstantiam extrinsecam, quæ in omni opere cauenda.

Duae eius species, superstitionis cultus incongrui, & superstitionis ratione rei culte.

Hinc patet, duas esse ipsius species, in quas immediate diuiditur, scilicet superstitionem cultus indebiti, seu incongrui, & superstitionem ratione rei cultæ. illa est cultus peruersus veri Numinis; hæc est cultus falsi. Dupliciter enim in cultu excedi potest; vel enim assumitur id, quod non congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus proprie dici potest *ἰδωλοθρησκεία*, quasi dicas *religio voluntaria*, id est, mera voluntate, non iusta ratione assumpta. (quo nomine vitur Apostolus ad Colossenses 2.) quamvis hoc nomen etiam possit generaliter accipi, ut simul cultum falsorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione constat; quomodo videtur illud Apostolus accipere, ut plerique interpretantur. Alter modus proprie dicitur *δαιμονοσέβεια*, quasi dicas *dæmonum timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum ferè est cultus dæmonum. hoc nomine Festus appellabat religionem Iudaicam, Act. 25. v. 19. & Paulus Act. 17. superstitionem Atheniensium.

3 Superstitionis cultus incongrui. Cultus falsus.

Rursus *superstitionis cultus congrui* diuiditur in superstitionem cultus falsi: & superstitionem cultus superflui. *Cultus falsus* dicitur vel ratione falsæ significationis; ut si quis Deum colere vellet cærimoniis Iudaicis, quæ significant Christum venturum: vel quia imitatur & simulat verum cultum; cum non sit, ut si quis falsis miraculis vel testimoniis doctrinam fidei confirmare vellet, vel falsas reliquias proponeret. Item si quis mutaret formam vel materiam Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, animo colendi Deum: Sic hæretici huius temporis superstitionem falsi cultus admittunt in sua cæna: profitentur enim se imitari Christum, & eius institutum sequi, cum suas inuentiones suæque somnia pertinaciter sectentur.

4 Quale peccatum cultus falsus.

Hæc superstitionis ex genere suo est peccatum mortale; quia ex infidelitate, vel, crassa ignorantia rerum fidei proficiscitur, & continet falsam significationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarrum in Enchiridio cap. 11. n. 27. Fumum v. Superstitionis n. 2. Caietan. in Summa v. Superstitionis; & 2. 2. q. 93. art. 2. Fieri tamen potest ut non sit mortiferum, ut si ex ignorantia excusabili proueniat. Sic multi Aethiopes excusari possunt, qui circumciduntur, putantes se per hoc Christum imitari, quia sic instituuntur à suis Episcopis & sacerdotibus, nec unquam contrarium audierunt.

5 Superfluum.

Superstitionis cultus superflui est, cum præter Ecclesiæ morem ponitur religio in quibusdam circumstantiis vel rebus, in quibus non est ponenda; ut in numero, colore, situ, v. g. ut tot sint candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures, ut cera potius sit alba, quam flaua, &c. Denique ad hanc speciem pertinere videtur, cum quis in Horis dicendis & Sacro faciendo, relictis rubricis & directorio Ecclesiæ, alias cærimonias pro sua deuotione adhibet; ut docet Caietanus v. Superstitionis, Toletus lib. 4. c. 14. Nauarrus c. 11. nu. 23. Hæc tamen ordinariè non videntur esse plusquam venialia, ut iidem Doctores notant; quia ex bona intentione fiunt; nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cum diuino cultui non repugnent. posset tamen esse tanta in cærimoniis Missæ peruersio, ut à mortali culpa non esset excusanda.

6 Superstitionis ratione rei culte.

Superstitionis ratione rei cultæ diuiditur in tres species, iuxta D. Thomam, *idololatriam*, *diuinationem*, & *obseruationem superstitionis*. vel enim colitur diabolus, ut honoretur tamquam numen, & hæc est idololatria: vel ut aliquid occultum reuelet, & sic est diuinatio: vel ut iuuet & dirigat in operando, & sic est superstitionis vanarum obseruationum.

Magia.

Vbi aduerte, magiam debere referri ad superstitionem vanarum obseruationum, si omnes superstitiones his tribus speciebus complecti velimus: proprie tamen loquendo distinguitur à vanis obseruationibus, tamquam aliquid deterius. Itaque si hoc nomen va-

narum obseruationum strictè sumamus, erunt quatuor species superstitionum ratione rei cultæ; & magia quarum locum obtinebit.

D V B I T A T I O II.

Quid sit idololatria, & quantum peccatum.

D. Thomas quest. 64. artic. 1. 2. 3.

Notandum est Primò, *Idololatria* nomine significari omnem cultum falsorum deorum, ut dæmonum, solis, lunæ, siderum, hominum mortuorum, & similia. etsi enim hæc proprie non sint *idola*, tamen à gentibus plerumque non nisi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura instar Dei colitur, *idololatria* dicitur, quia plerumque in idolo, & per idolum exercebatur.

Est autem *idolum* imago vana & instabilis, vel rei quæ non est, unde Eustachius ait, Homerum pro eodem accepisse *εἰδωλον*, *σκηναίη*, & *ὄνειρον*, id est *idolum*, *umbram*, & *somnium*: imò apud Homerum *εἰδωλον* esse quiddam umbræ imbecillius, quia est umbræ rei quæ non est, ut eius, qui videtur in somnio, vel hominis defuncti, sic *εἰδωλα καμόντων*, apud Homerum sūt defunctorum umbræ. Unde merito imagines falsorum deorum vocantur *εἰδωλα*, quia sunt similitudines numinum quæ non sunt. Imagines autem Sanctorum & Christi Domini *idola* dici non possunt, quia sunt imagines rerum verarum, institutæ ad repræsentandum id quod illis verè inest. Sicut nec imago Regis *idolum* dici potest, quia repræsentat id quod est.

Notandum Secundò, Nomen *idololatriæ* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & proprie pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundò, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mirificè inhæret creaturæ. Sic Apostolus ad Ephes. 5. *auariciam* vocat *idololatriam*. & ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est*. Et Hieronymus in cap. 2. Amos explicans illud, *Super tribus sceleribus Iudæ: Auarus aurum, gulosus ventrem, libidinosus penem & Beelphegor colit. lasciuia mulier, quæ cum sit in deliciis, mortua est, adorat venereas voluptates*. Ratio est, quia id propter quod homo recedit à Deo ut ei adhæreat, censetur plurius facere quàm Deum, ac proinde illud habere loco Dei, & ita est illi instar idoli.

Verùm hoc loco accipimus *idololatriam* proprie, quo modo nihil est aliud quàm cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, seu eo cultu, qui soli Deo congruit. Hoc autem fit non tantum sacrificio, quod per se soli Deo debetur; sed etiam quouis alio signo honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tamquam deo vel deæ submittere intendis. ut si aperias caput ad statuam Mineræ, tamquam numini belli & sapientiæ, si hymno celebres, si per illam iures, si aliquid illi voueas.

Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrunt tres vel quatuor actus, ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult se illi tamquam numini submittere. Tertiò, Externum signum, quo interior existimatio & submissio significetur, quod signum quale sit, non refert. nam omnia externa signa honoris præter sacrificium, communia sunt Deo & creaturis: sed ex intentione vtentis determinantur ad excellentiam diuinam vel creatam significandam, ut suprà c. 36. dubit. 3. dictum est.

Hinc patet, peccatum idololatriæ genere suo grauissimum esse, quia honorem diuinum & diuinitatem ipsam, quantum in se est, transfert ad creaturam: sicut grauissimum in Repub. censetur crimen, si quis alium quàm legitimum Principem pro Rege agnoscat & habeat, eique honorem regium deferat. Est itaque crimen læsæ maiestatis diuinæ, sicut illud humanæ.

Obiectio.

An odium
sit grauius.

Dices, Odium Dei & blasphemia ex odio, est maius peccatum: ergo idololatria non est maximum.

Resp. Esse maximum inter ea quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere suo est maximum, quia si fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blasphemiam, ut docet D. Tho. art. 3. ut si quis nesciens verum Deum, vellet alium facere Deum, ei que honorem diuinum tribuere, non posset id facere nisi quodammodo odisset verum Deum, & insinueret non esse Deum; quod est summa blasphemia.

Odium dire-
ctum Dei est
grauius.

Dico quodammodo, quia hoc peccatum, etiam si fiat cum plena scientia, non necessario includit odium directum Dei: sicut qui alium Regem agnoscit, non est necesse ut legitimus directè oderit; quia non vult hoc ut ei malè sit, sed ut alteri benè, & ut se præstet ab illius potentia securum. Indirectum tamen odium includit: quia ex intentione malum infert, priuando Deum, quantum in se est, suo honore singulari. Si quis tamen formali odio directè in Deum feratur, optando illum non esse, vel esse miserum, &c. hoc peccatum est grauius idololatriæ: quia grauius est, diuinitatem è medio absolute tollere, quam illam alteri tribuere. vnde grauius peccatum est *ἀθεΐα*, quam *πολυθεΐα*. item grauius est, velle alicui malum ut ei malè sit; quam illud idem velle ut alteri benè sit. Quod sit fiat ex odio directo, tunc erit absolute maximum peccatum.

Sed etsi idololatria ex genere suo sit tantum peccatum; tamen ratione dispositionis subiecti, potest in plerisque idololatriis esse minus peccatum, quam sit hæresis in Christianis: quia illa potius ex ignorantia, quam ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit; hæresis verò non ex ignorantia, sed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Ecclesiæ Dei. vide D. Augustinum lib. 11. de ciuit. cap. 25. & Chrysost. homil. 50. ad populum. Simili modo fieri potest, ut idololatria exterior sit maius peccatum, quam ea quæ ex interna infidelitate procedit: ut si fidelis committat idololatriam ex metu; vel ut placeat Principi. etsi enim interius non agnoscat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, sicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel saltem simulat se tribuere, cum sciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & scandalum aliorum cedit.

Ob eandem causam homicidium, adulterium, perjurium, in Christianis potest esse maius peccatum quam idololatria sit in Ethnico; quia ignorantia valde diminuit culpam. vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

11

An excom-
municatus.

Aduerte tamen non esse verum, quod hic ar. 1. docet Caiet. fidelem, qui solo actu externo committit idololatriam, esse excommunicatum: quia nusquam in Iure extat talis excommunicatio, de quo vide Siluestrum v. Hæresis 3. q. 6. & Nauarr. c. 11. n. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apostatæ, sed hic hæreticus dici non potest, cum hoc vitium in pertinaci assensu mentis consistat: nec etiam propriè apostata, quia reuerà fidem Christi non deserit, sed solum externam professionem: quamuis ex actu externo præsumatur in foro externo fidem deferere, & consequenter in excommunicationem incurrere, præsertim quando metu graui non compulsus id committit.

D V B I T A T I O III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus.

D. Thomas artic. 4.

12

Origo idolo-
latriæ.

Respondeo, Prima origo idololatriæ fuit desiderium præsentis mortuorum. nempe quo parens mortuum filium prosequeretur, ei statuam erigens, in

qua veluti præsentem retineret & cerneret. Huic accedebat tyrannis, per quam iudebat eum à domesticis coli, ut non mortuus, sed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapientiz 14. ubi sic dicitur: *Initium fornicationis, exquisitio idolorum, & adinuentio illorum, corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbe terrarum, & ideo brevis illarum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cepit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta, &c. Nec obstat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum, fuisse Ninum, qui illud statuerit parenti suo Belo, ut pro deo coleretur: ita Commentarius, qui tribuitur Ambr. in cap. 1. epist. ad Romanos. Eusebius in Chron. Isidorus lib. 8. etymol. cap. 11. quia iste fuit fortè primus, qui publicè erexit, constructo templo, & potestate regia populos ad illius cultum compulit. cum hoc tamen stat, ut prius parens priuatim filio idolum & cultum constituerit, ut Sapiens refert. Imò si quis benè aduertat, utramque originem insinuat, cum ait: *Hæc fuit vitæ humana deceptio, quoniam aut affectui aut Regibus seruientes homines incommutabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* affectui enim seruierunt, quando desiderio prolis mortuæ statuam erexerunt, & colere coeperunt: Regibus verò quando statuas vel illorum, vel ab illis erectas coluerunt.*

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabulosum vocabat Varro, ut refert D. Aug. lib. 6. de Ciuit. c. 5. & à Poëtis tractatur. sic coepit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & similes, quibus Poëtæ tribuunt adulteria, stupra, præposteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauissima: magno sanè diaboli artificio, ut homines dum similia faciunt, putent se deos imitari. Deinde hæc consuetudo sensim serpit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio statuarum, tum quòd per eas, absentes nobis quasi præsentis sistamus, ut ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui se statu is immiscebat, easque motum, vocem, & quasi vitam dabat, ac responsa per eas edebat.

Hinc ortus est secundus idololatriæ modus, quo ipsæ statuæ per se, tamquam numine plenæ & animatæ coli coeperunt: & quia diabolus statu is illis, mox ut dicatæ erant, se insinuabat, putabant ethnici se posse deos facere, quam potestatem miratur & extollit Mercurius Trimegistus, ut refert D. August. lib. 8. de ciuit. cap. 23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronem ut docet idem Augustinus lib. 6. cap. 5.

Postea capti pulchritudine & admiranda virtute corporum celestium & elementorum, nec considerantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum coeperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sapient. 13. *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, vel flores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum si specie delectati, deos putauerunt, sciant quantum illis dominator eorum speciosior est.* Et hic est tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus physicum, iuxta Varronem supra: quem non parum confirmarunt Philosophi, præsertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum esse animatum, singulasque eius partes habere animam, quam volebant esse numen quoddam & quamdam diuinitatem: quam sententiam etiam docuit Varro, teste Aug. l. 7. de ciuit. cap. 6.

Præterea crescente praua consuetudine, eousque hæc idolomania inualuit, ut si aliquid esset quod aliquam utilitatem

Primus idolo-
latriæ mo-
dus, in cultu
mortuorum.13
Secundus in
cultu statua-
rum.3. In cultu
partium mū-
di.

14

4. In cultu
cuiusvis rei
utilis vel
noxia.

utilitatem vel noxam adferret hominibus, mox pro deo
coleretur, ut comoda sui generis conferret, incom-
moda auerteret. Sic bouem, ouem, capram, carnem, ser-
pentem, crocodilum, murem Ægyptium, quem ichneu-
monem vocant, imò febrem, & *trypsis* coluerunt. po-
nebat id ex falsa imaginatione, quod putarent om-
nibus huiusmodi rebus vim aliquam inuisibilem præ-
sidere, & connexam esse, e qua regerentur; quam pro-
inde precibus & sacrificiis conciliandam & placan-
dam censebant.

Denique omnibus ferè rebus & operibus, quæ ad
vsum humanum Pertinent, deos vel deas diuersas præ-
ficiant ut melius succederent, ut ostendit D. Aug. lib.
4. c. 8. de ciuit. & lib. 6. c. 9. & lib. 7. c. 23. Cum enim per-
sualum haberent, ad negotia huius vitæ, ut rectè ce-
dant, & aduersitates vitentur, occulta quadam direc-
tione alicuius numinis, & inuisibilis cuiusdam virtutis
opus esse (hæc enim apprehensio naturaliter omnibus
est infra) hoc numen cum nescirent esse simplex &
vnicum, in partes innumeras pro diuersitate negotio-
rum vel operum scēuere, & singulis negotiis singula
numina præposuere, v.g. aliud rei bellicæ, aliud merca-
turæ, aliud agriculturæ, aliud venationi, aliud nuptiis,
&c. Rursus sicut negotia alia sunt aliis præstantiora,
magisque vniuersalia & latius patentia; ita etiam nu-
mina statuerunt alia aliis maiora & præstantiora, singu-
la tamen in suo ordine, & ad proprium negotium pu-
tarunt esse suprema, & ab aliis independentia. Et quia
spiritalia apprehendere non poterant, posuerunt hæc
numina seu virtutes inuisibiles, vel in hominibus mor-
tuis, quos putabant ob aliquam industriam vel benefi-
cium mortalibus collatū ad hoc eleuatos, ut tali vel tali
numine pleni essent, eoque veluti animati; vel in statuis
quibus putabant numen certo modo connecti post-
quam in deos erectæ & dedicatæ essent, vel in parti-
bus mundi, v.g. sole, luna, stellis, mari, fontibus, flumini-
bus, quas putabant huiusmodi virtute quasi animari,
aut assidue possideri; vel in animalibus aut arboribus,
quibus etiam numen sibi accommodatum præfisse vel
adesse putabant.

Ex dictis patet primam idololatriam fuisse cultum
hominum mortuorum; qualis est cultus Iouis, Saturni,
Martis, & similibus. secundam, ipsarum statuarum, &
dæmonum in statuis. tertiam, elementorum & par-
tium mundi, ut solis, lunæ, siderum. quartam, aliarum
rerum generi humano commodarum, vel noxiarum.

Petes, Quomodo ergo Psal. 95. dicitur, *Omnes dy gen-
tium demonia;*

15
Omnes dy
gentium de-
monia.

Resp. Quia quidquid gentes colebant, per idola & in
idolis colebant; hæc autem dæmoniis plena erant, quæ
statuas ipsas veluti animabant: & ita dæmones in ipsis
colebantur. Intendebant enim gentes honorem defer-
re numini, quod in statuis se manifestabat, quod ipsi
quidem putabant esse numen solis, lunæ, Iouis, Veneris
aut alterius rei: tamen re verà erat diabolus, qui illa-
rum rerum & personarum nomina assumebat, ut ipse
sub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib. 2. diui-
narum instit. c. 15. & Euseb. de præparat. euangel. lib. 4.
c. 6. Hinc Apostolus 1. ad Corinth. 10. *Scimus quia nihil
est idolum in mundo;* (id est, nulla est diuinitas in mundo,
quæ per idolum representetur) *sed quæ immolant gentes,
dæmoniis immolant,* (nimirum qui in statuis se exhibent)
& non Deo: *nolo vos socios fieri dæmoniorum.* Vide D. Au-
gustinum lib. 8. de ciuit. c. 24. vbi hanc responsionem in-
siuat.

Aduerte tamen, pro *demonia* in Hebræo esse *Elilim*,
quæ vox etiam à 70. rectè vertatur *demonia*, tamen etiam
significat *res vanas*, & consequenter idola, quia nihil
his vanius aut imbecillius: & ita sensus est, *omnes dy gen-
tium vani;* cui benè respondet altera pars versiculi per
anthesim, *Dominus autem cæles fecit.* q. d. omnes dy gen-
tium nullius virtutis, sed noster Deus est omnipotens, &c.

16.
Platonici
etiam sum-
mum Deum
colabant.

Nec obstat, quod Platonici & alij Philosophi etiam
coluerunt Angelos, quos appellabant minores deos, &
præterea summum Deum, deorum minorum patrem

& conditionem, idque absque statuis. quia Propheta lo-
quebatur de diis populorum qui publicè colebantur,
non autem de diis aliquorum philosophorum, quos
ipsi colebant priuatim: quamuis etiam dum hos se co-
lere existimabant, diabolus, qui se fingebat esse de nu-
mero illorum, coluerint. Ita enim diabolus est auctor
hominibus colendæ creaturæ loco Dei, ut hunc hono-
rem aliqua arte ad se transferat, sibi que impendi, etsi
sub alieno nomine, curet; ut tradit D. Augustinus tum
alibi, tum 1. 8. de ciuit. cap. 24.

D V B I T A T I O I V.

*Virum idololatria sit tantummodò in cultu,
quo creatura instar Dei colitur.*

Quidam hæretici docent, non solum tunc propriè
idololatriam cōmitti, quando creatura colitur loco Dei, sed etiam quando Deus verus colitur aliquo cultu, quem ipse non mandauit. vnde concludunt, Catholicos
idololatriam committere, quando colunt Deum vel
Sanctos per imagines, quia Deus hoc non mandauit.
Ita docet Herbrandus Lutheranus, ut refert noster
Greg. à Valentia, 2. 2. disp. 6. q. 11. puncto 1. quem ibi fu-
sè refutat. Idem antè docuit Calvinus lib. 1. Instit. c. 11. n.
8. & 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quod Iudæi ado-
rantes vitulum aureum in deserto, non intenderint
cultum deferre illi imagini, quam scirent nullam vim
habere; (neque enim tam citò potuisse obliuisci eorum
quæ Deus fecerat in Ægypto & mari rubro) sed Deo
vero per ipsam iudicari tamen idololatrias, quod id se-
cissent per imaginem, quod Deus ipsis non mandaue-
rat. Idem censet de paganis, quorum idololatriam vult
in eo consistere, quod Deum verum voluerint sibi præ-
sentem habere per imagines, & in illis eum coluerint.
Sed hæc sententia non solum est hæretica, sed etiam
absurda & apertè falsa.

Primò, Quia nomen *idololatria* in Scriptura sacra, &
apud Scriptores ecclesiasticos numquam accipitur nisi
pro cultu, quo creatura colitur loco Dei, vel pro affe-
ctu, quo quis adhæret creaturæ tamquam Deo, seu fini
ultimo: adeò ut etiam quando metaphoricè capitur, (ut
cum auaritia vocatur idololatria) respiciat creaturam
quodammodò tamquam Deum.

Secundò, Apertè falsum est Iudæos & paganos in
idolis coluisse verum Deum: nam de gentibus dicitur
ad Roman. 1. *Seruiunt creaturæ potius quàm creatori.* 1. ad
Cor. 10. *Quæ gentes immolant, dæmoniis immolant, & non
Deo.* & alia innumera De Iudæis, Deut. 32. *Immolauerunt
dæmoniis & non Deo, diis, quos ignorabant: noui recentisque
venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui se ge-
nuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* quid dici
potest clarius contra illud figmentum Caluini? Idem
habetur Psal. 105. Denique sexcentis locis reprehen-
duntur, quod Deum reliquerint, & deos, qui nihil pos-
sunt, nihil norunt: nihil sentiunt, adorent.

Tertiò, Si volebant fingere similitudinem veri Dei,
ut per eam ipsius recordarentur, & cultum ad ipsum
dirigerent, cur potius finxerunt formam vituli, quàm
alterius rei, cum Deus numquam sub hac forma illis
apparuerit? Itaque hoc euidens signum est, voluisse il-
los colere primum deum Ægyptiorum Apim, qui
formâ bouis pingebatur: idque faciebant, quia puta-
bant illius ope se eductos, ut apertè Scriptura insinuat,
& fortè eo fine faciebant, ut illius auxilio in Ægyptum
redire possent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præsentem
per signa extrema multò expressiora, scilicet per co-
lumnæ ignis nocte, & per nubem interdiu, quæ diui-
no nutu mouebantur, & sistebantur: non ergo credibi-
le est, eos fecisse similitudinem vituli, ut præsentem ha-
berent Deum, sed deum Ægyptium.

Quintò, Ridiculum est dicere, idèò aliquem cultum
esse malum vel idololatriam. quia non est à Deo man-
datus: multa enim sunt bona in omni genere virtutum,
quæ non sunt mandata: ut in abstinentia, in eleemosyna

17

Sententia hæc
resistorum.

18

Est absurda.

Ethnici.

Judei.

19

in oratione; in gratiarum actione; in laude, voto, &c. Nec unquam aliquis sapiens obsequium sibi delatum iniuriæ loco habuit, aut repudiavit, eo solo nomine, quod illud non mandasset. quæ enim esset ista exorica barbaries, nullum officium admittere, nisi sub poena mortis præceptum? Imò subditus aut servus, qui nullum obsequium aut cultum vult deferre suo Principi vel domino, nisi præcepto compulsus, hoc ipso parum obsequiosus, & parum amans honori sui Principis, & parum illi addictus aut utilis censetur. Vnde merito Dominus Lucæ 17. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

20
Fundamentum
hæreticorum

Dicent forte, non idèò malum esse quia Dominus non mandavit, sed quia vetuit omnem cultum, quem non mandavit: nam Deut. 12. vlt. dicitur: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc est antiquum eorum fundamentum, per quod opus omne non præceptum volunt esse malum, si fiat eum opinione cultus, id est, animo placendi Deo.

Aliquæ cul-
tum non præ-
ceptum esse
licitum.

Sed milles à Catholicis responsum est, sibi non excludi nisi ea quæ diuinis præceptis aduersantur, ut sunt exrimonia gentilium de quibus agitur ibidem, ut patet duobus versiculis immediatè præcedentibus: testimonia enim Scripturarum intelligenda sunt iuxta subiectam materiam, unde ea quæ sunt consentanea, vel iuvant ad præcepta diuina, non excluduntur. Confirmatur; quia non obstante hoc præcepto, Iudæi instituerunt aliquot dies festos, quos Deus non præceperat, ut patet Esther 6. Iudith 15. & 2. Machab. 10. & Apostolus 1. ad Cor. 7. commendat abstinenciam coniugij tamquam Deo gratissimam; quam tamen ait non esse à Deo præceptam.

Sextò, Etiam si nullus cultus esset licitus præter eum quem Deus præcepit, non tamen idcirco esset idololatria. sicut qui non colit Principem debita exrimonia, non eo ipso agnoscit alterum pro Principe, aut desert alteri honorem Principi debitum.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudæi modò dū circumciduntur, lauantur, seruant Sabbatum, edunt agnū, & alias exrimonias obeunt, ut legem seruent & Deo placeant diceretur propriè committere idololatriam, quod est contra communem hominum sensum. Secundò, Is, qui orat negligenter & animo vagabundo, esset idololatra: ille enim cultus non solum est à Deo non præceptus, sed etiam vitiosus. Tertiò, Ministri Lutherani & Calvinistæ obeuntes ministerium non euangelij, committerent idololatriam, (ut rectè colligit Valentia) quia Deus nusquam hunc cultum eis præcepit. quamvis fortè multo deterius in hoc peccent, quam si idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim se solos perderent; nunc verò & infinitos secum in barathrum præcipitant, & totam Christi religionem ac doctrinam euertunt.

21
Argumenta illorum nullius sunt momenti, & solum egeant inspectione locorum Scripturæ unde desumpta: ex illis enim clarè liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, sed idolorum. Vide Valentiam supra.

Obiectio.

An intendat aliquod, putabant illud esse verum Deum: ergo ex intentione ipsorum cultus ille tendebat in verum Deum, colere verum Deum.

Sicut si diabolus in persona Christi loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putans esse Christum, adorares ipsum, honor iste tenderet in Christum. Confirmatur. Propter quod vnumquodque, & illud magis; sed ipsi colebant idola propter diuinitatem, ergo magis colebant diuinitatem.

Resp.

Respon. negando primam consequentiam: inde enim solum sequitur, eos cultum suum direxisse in id quod stolidè putabant esse verum Deum, non autem in verum Deum. Sicut si quis agnoscat & honoret pro Rege aliquem Regis hostem, sibi absque ratione persuadens illum esse verum Regem, non potest dici honorare verum Regem. Perinde enim faciunt idololatriæ, ac si quis priam, non facta prius diligenti inquisitione quis & qualis sit Rex, diligenter aliquem ex plebe in Regem,

ob aliquod commodum ab ipso perceptum, eique honorem deferret: qui sanè non censeretur velle honorare eum qui verè est Rex, sed alium, cui nefariè hanc dignitatè tribuit.

Ad probationem: Est dispar ratio. idololatria enim dirigit cultum externum & internam submissionem ad personam vel rem creatam, cui diuinitatem absque ratione attribuit; iste verò ad personam increatam, nempe ad Christum, non enim intendit se submittere diabolo, nec illi putat inesse diuinitatem, sed Christo. In eo tantum fallitur, quod diabolus apparentem in persona Christi putet esse Christum; & sic tribuit illi diuinitatem sub ratione formali personæ Christi: qui error non est Iuris, sed facti: potest tamen hic etiam esse graue peccatum, si enim facilè possis aduertere non esse Christum, vel merito dubites, & non adhibita inquisitione vel debita cautione, adores tamquam Christum, committes idololatriam saltem interpretatiuè & æstimatione morali, ac proinde peccatum mortale: etsi enim formalitè & expressè non intendas colere diabolus, sed Christum: tamen ita agis ac si intenderes aut certè parum curares utri è duobus cultum deferas. Si verò non possis id facilè aduertere, ita ut ignorantia vel inconsideratio non censeatur crassa, sed leuis tantum; non erit quidem peccatum mortale, quia non erit absolutè voluntarium: à veniali tamen excusari non poterit, quia erit voluntarium imperfectè, scilicet ratione illius negligentie in considerando. quod si nulla negligentia interueniat, erit formalitè actus latræ, & materialitè tantum idololatriæ, quia quod tendat in creaturam nullo modo est volitum. Ad confirmationem: etsi gentes id, quod colebant, intendissent colere propter veram diuinitatem, & ipsa diuinitas fuisset ratio formalis obiectiua, tamen in eo peccassent, quod hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tamquam terminum integrum, & obiectum quod adorationis. Ut si quis haberet veram apprehensionem diuinitatis, & putaret eam conuenire alicui homini, vel alteri creaturæ, sicut inerat Christo, vel alio modo peculiari. Qua ratione Montanistæ, qui putabant Montanum esse Paracletum, non poterant scelus idololatriæ effugere, si consentaneum suæ opinioni cultum ei deferrebant. Similiter qui Simonem Magum credebant esse virtutem illam magnam, quæ condidit Angelos, quam se esse iactabat. Idem dico, si Christus non esset verè in Eucharistia: nam adoraretur id quod ibi latet, ob veram diuinitatem quam non haberet, & ita latræ tribueretur creaturæ, quod nihil est aliud quam vera idololatria. Vnde ipse Ecclesiam suam perniciosissimè decepisset, dicendo, *Hoc est corpus meum.* nam his verbis necessariò impulsisset eam in idololatriam. Deinde tantum scādalum Ecclesiæ per talia verba datum debuisset tandem aliquando tollere, & suam mentem clarè explicare, ut Ecclesia errare in re tanta desineret. sed id non fecit, quin potius infinitis modis eam in hac sententia & adoratione confirmauit. Quare tam absurdum & blasphemum est, dicere Christum in Eucharistia verè non esse, quam dicere Ecclesiam suam perniciosissimè decepisse, & fraudulentè fecisse idololatricam. Hoc obiter dixerim ob pestes huius xui, ex quibus patet quomodo possit idololatria esse, cum creatura colitur ob veram diuinitatem, si hæc illi verè non cōpetit. Sed re verà Ethnici non colebant res creatas propter veram diuinitatem, sed propter tenuè diuinitatis speciem & vmbra, quam putabant esse veram diuinitatem, nescientes quid sit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non sequitur, illos coluisse veram diuinitatem. Potest tamen dici, veram diuinitatem ab eis cultam remotè, nimirum quatenus conceptus illius confusus mouet hominem ad cultum deorum, sicut conceptus confusus felicitatis mouet ad appetitionem tam falsæ quam veræ felicitatis, & conceptus confusus boni, ad appetitionem boni, tam delectabilis quam honesti.

Quid sit diuinitas, & quanam eius species.

22 **D**iuinitas proprie tantum est futurorum, quæ ex causis indeterminatis proueniunt, quorum prænotio est solius Dei. unde dicitur diuinitas, quasi actio diuina & propria diuinitati. Græci *μαρτεία* vocant *μαρτυρία* à furorē, ut ait Cicero lib. 1. de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina, & sic vocatur prophetia; vel ope dæmonis, & sic proprie dicitur diuinitas, estque species superstitionis. Hoc modo passim accipitur in Scripturis: ubi soli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, ut notat Hieronimus in cap. 3. Michæ. Hoc modo accepta diuinitas, nihil est aliud quam illicita usurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium. Sumitur tamen passim latius, ut extendat se etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoscere non potest, illicitum studium, & paterfactionem: nam diuini vocantur qui occultum furem indicant, qui res perditas ostendunt, qui causas occultas mortis vel morbi animalium aperiunt, &c.

23 **Generatim** Itaque diuinitas est, quando quis ope vel disciplina dæmonis, de aliquo occulto, quod humano modo cognoscere non potest, inquit.

accepta quid sit. Vbi aduerte, etiam si dæmones non possint certò cognoscere futura, quæ à libero arbitrio alterius pendent, ut docet D. August. lib. de diuinat. dæmonum cap. 5. & 6. & lib. 2. de Genes. ad litteram cap. 17. tamen possunt longè plura de rebus futuris, aliisque occultis nosse quam homines, idque quinque modis.

Dæmones multis modis possunt plura de futuris nosse quam homines. Primò, Quia cognoscunt exactè omnes causas naturales & vim earum; ut solis, lunæ, siderum, elementorum, plantarum, animalium, &c. unde facile colligere possunt qui effectus ex iis secuturi sint, vel absolutè, vel si certo modo applicentur. Sic facile possunt prædicere ventos, tempestates, naufragia, mortes.

Secundò, Quia sciunt quid ipsi & alij dæmones malorum socij, Deo permittente facturi sint, sic poterant prædicere euerionem familiæ Iob, & ipsius calamitates.

Tertiò, Quia summam habent experientiam. milites enim obseruauerunt quid ex quo sequi in causis liberis soleat; quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: unde sæpè fit ut de futuris liberis verè cohererent.

Quartò, Quia vident in longinquis locis causas iam positas, vel effectus inchoatos, & possunt celeritate naturæ illos præuerrere, & alibi prænuntiare. sic prædicere solent incrementa Nili in Ægypto, visa topia aquarum in Æthiopia, ut refert Athanasius in vita B. Antonij.

Quintò, possunt interdum aliquid de rebus futuris cognoscere ab Angelis, Deo permittente, vel ex Scripturis, quas melius intelligunt quam homines.

24 **Diuinitas fit dupliciter.** Potrò diuinitas fit bifariam. Primò, Per expressam dæmonis inuocationem, ut cum diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, ut ipse se immisceat. Secundò, Sine expressa inuocatione, interueniente tamen quadam tacita: & hoc rursus dupliciter, vel enim fit per solam inspectionem dispositionis aliquarum rerum; ut motus situs, figuræ, vocis, lineamentorum: vel per considerationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directæ prouenit; ut cum consideratur, quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto resultet, aut quid in sortibus obueniat.

Tres species diuinationis. Itaque generatim sunt tres species diuinationis. Ad primam pertinet necromantia; ad secundam augurium; ad tertiam sortilegium; singulæ autem harum rursus habent multas species & modos.

25 **1. Fit per expressam inuocationem.** Prima enim species, in qua diabolus expressè inuocatur, complectitur multos modos, prout diabolus variis modis consultatur; aut consultus variis modis respondet. Primò, Consuli potest per sacrificia animalium; & tunc respondere solet per signa quædam ap-

parentia in extis animalium: hoc genus vocatur *haruspitium*: Secundò, Per preces in idolis, & tunc respondere solet per idola: & vocatur *oraculum*. Tertio, In suis prophetis, quos ipse possidet, qui vocantur *pythones* & *pythionisse* & *ἱερασπίουδοι*, & tunc respondere consuevit per umbilicum, vel per partes pudendas; (dignum sanè ostali numine) ut docet Origenes lib. 7. contra Celsum in principio. Quartò, Inuocari solet certo modo, vel loco, vel cum certa vñctione, aliisque cærimoniis, cubando, ut respondeat per somnium: & tunc facit hominem somniare eā, quæ vult ipsi persuadere, & vocatur *εὐρησμομαρτεία*. Quintò, Sæpè inuocari solet ut excitet aliquem mortuum, qui respondeat: hæc vocatur *νεκρομαρτεία*. Hac vsa est pythionissa, petente Saule cum vellet sibi excitari Samuelem, 1. Reg. 28. quamuis non illius vi Samuel apparuerit. Sextò, aliquando petitur ut respondeat per caput hominis mortui; & dicitur *κεφαλαιμαρτεία*. Septimò, Denique multis aliis modis per varias adiurationes, vñctiones, figuras, specula, aliaque signa quæ ipse instituit, inuocari solet à diuinis, ut occulta patefaciant, & ipse variis modis responderet.

Primò, Per speciem aliquam præstigiola oculis obiectam. Secundò, Per vocem in auribus formatam, quam nemo alius audire potest. Hi duo modi pertinent ad *præstigium*. Tertio, Per varia visa in imaginatione: hæc *pseudoprophetia* dici potest. Quartò, Per aliquam figuram externam, quam ipse in re aliqua inanima efficit, & conspici facit, quæ quidem si conspiciatur in terra, vel re terrestri, ut in metallo, lapide, planta; generatim vocatur *συνμαρτεία*, si in aqua, *ὕδρμαρτεία*; si in aëre, *αἰθμαρτεία*, si in igne, *πυρμαρτεία*. Huc pertinent diuinitas per cribrum, quæ Græcis dicitur *κορηνομαρτεία* per peluim aqua plenam, quæ *λεκανομαρτεία* per speculum, quæ *εἰσοπτομαρτεία*; & similes, quibus dæmon inuocatur, & in quibus, signis quibusdam respondet, de quibus vide plura in erudito Opere nostri P. Martini Delrionis.

Ex quibus patet, diabolum omnes ferè modos quibus vera religio Deum consulit, & quibus Deus ipse vicissim suis seruis respondere solet, esse imitatum, ut hac ratione speciem aliquam diuinitatis caperet & ostenderet. Solet enim Deus respondere per propitiatorium, per sacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, per somnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelum specie humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per visa imaginaria, per varias species & affectiones in elementis procuratas, ut ex Scripturis & historia Ecclesiastica facile ostendi potest.

Petes, Quale peccatum sit in hac prima specie diuinationis.

26 **Diabolus imitatur modos reuelationis diuina.** Respondeo, In omnibus modis huius speciei esse graue peccatum mortiferum. Primò, Propter expressam societatem cum dæmone, quæ per se graue crimen est, ob duas causas. Prior est, quia est societas & amicitia cum professo & perpetuo hoste Dei, ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei, (sicut in Republ. societas & commercium cum hoste Principis, est crimen læsæ maiestatis) maxime cum omne studium diaboli in omnibus actionibus sit honorem Dei obscurare & animas perdere. Itaque cum à diabolo opem petis, perinde facis atque si opem petas ab hoste Principis & Reipub. qui in ea ipsa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera est, quia exponit se periculo apostasiæ à Deo, & damnationis æternæ. facile enim diabolus, Deo permittente, hominem, qui societatem ipsius flagitat, suis artibus à Deo auertit, sibi que obstringit, ita ut rarò contingat elabi, ut experientia docet tanta enim est ipsius potentia, tam multiplex nocendi artificium, ut nisi Deus sua benignitate illum coereret, facile totum mundum breui tempore sit peruersurus: qui autem societatem cum illo petit, ingratus est in hanc Dei benignitatem: unde meretur ut Deus permittat ipsum tyrannidi illius subijci. Vnde benè dixit Caietan. qu. 95. art. 4.

27 **Quale peccatum in prima specie diuinationis.** Expressa societas cum dæmone est graue peccatum.

Commercium
cum demone.

art. 4. quod sicut consuetudo cum Angelis in hac vita est inchoatio quorundam eternæ beatitudinis; ita commercium cum demonibus est initium quoddam eternæ damnationis, cuius etiam signum est foeditas, miseria, & horridus vultus eorum, qui ipsis obstricti sunt. Itaque omne commercium cum diabolo sacrilegium est, & religioni aduersum quia contra fidem & honorem Deo debitum. qui postulat ne cum hoste tractemus. est etiam ex parte superstitiosum, tum quia periculum apostasie & superstitionis, qua Diabolus pro Deo colatur, continet: tum quia plerumque cum eo tamquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc societas multis locis in Scripturis, leuit. 19. Deut. 18. Eccli. 34. & alibi; & Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

28
2. causa.

Secundò, Est peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod Deo est proprium, quod intellige cum ab illo queritur de futuris liberis, quorum cognitio solius Dei est. Vnde Isa. 41. dicitur: *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos.* Itaque cum de huiusmodi consulitur, tribuitur ei honor diuinus, & committitur tacita blasphemia. Hoc tamen non habet locum, quando consulitur de aliis quæ ipse naturaliter scire potest.

3. causa.

Tertiò, Sæpè coniuncta est huic diuinationi infidelitas vel hæresis, vt si quis credat diabolum esse aliquod numen, vel non esse miserum, aut damnatum, aut scire futuros mortalium euentus, &c. sæpè etiam pactum subest cum diabolo in quo renuntiatur Christo, Baptismo, & Sacramentis omnibus, & renuntians se tradit diabolo. aliquando idololatriæ, & varia sacrilegia. Itaque de his omnibus isti diuini tum in foro poenitentiarum, tum in foro externo sunt diligenter examinandi, vt infra cap. 44. dub. 4. de Magis dicemus.

Quartò, Si diuinus de occultis inquirat, vt ipse sanctus vel Propheta habeatur, accedit malitia sacrilegæ ambitionis & hypocriseos; si solùm vt ipse sciat, erit curiositas, quæ tamen per se non addit malitiam mortalem diuinationi.

19

Petes, Verùm sint excommunicati, qui diuinationes exercent, vel diuinos consulunt.

Respondeo, Videri excommunicatos, propter Canonem, Si quis ariolos 24. quæst. 7. vbi dicitur ex decretis Gregorij III. *Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut pylasterius eorum usus fuerit, anathema sit.* & cap. Sortes, ibidem, prohibet Leo IV. *sortes diuinatorias*, sub anathematis interdicto. Quidem tamen, inter quos Siluest. v. Superstitio quæ vlt. putant non esse ipso facto excommunicatos, sed excommunicandos, vt eadem quæ in aliis Canonibus dicitur. nisi fortè huic facto coniuncta sit hæresis. Nec obstat ille Canon, quia *anathema sit*, potest significare excommunicationem sententiam, vt sit exul, sit extorris, id est, eiciatur in exilium, &c. Vide Nauatr. cap. 27. n. 12. Deinde hoc nomen non semper significat excommunicationem propriè dictam; nam generatim denotat quidquid est valde execrabile vel exitio deuotum. quomodo aliquando accipitur in sacris Canonibus antiquorum Conciliorum, & apud Apost. 1. Cor. 12. *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema I E S V*: vel vt Græca habent, *I E S V M*, id est, nemo *I E S V M* execratur, & cap. 16. *Si quis non amat Dominum nostrum I E S V M (Christum, sit anathema*, ad Roman. 9. v. 3. & alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non possunt.

30
De 2. specie
diuinationis.

Altera species diuinationis, quæ continet inuocationem tacitam, & capitur ex sola dispositionis quarundam rerum inspectione absque alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primò, Ex consideratione motus, situs, vel numeri aliquarum rerum. Secundò, Ex obseruatione vocis, aut cantus, aut soni alicuius. Tertiò, Ex lineamentis, figuris, coloribus.

Si primo modo fiat, vel consideratur motus & situs siderum ad diuinandum de futuris, & sic erit *astrologia iudiciaria*; cuius pars *genethliologia*: vel motus, aut situs, aut numerus auium, & erit *auspicium*.

Si secundo modo, vel capitur ex garritu auium, &

vocatur *augurium*, vel ex voce humana alia intentione prolata; aut ex hominis sternutatione, & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo, vel considerantur lineamenta manus; & hæc dicitur *cheiromanteia*; vel frontis & dicitur *metoposkopia*; vel dorsi, & dicitur *uroteumanteia*; & alia huius generis.

Ad hos modos reducitur diuination, quæ ex motu, situ, voce, numero lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur, omnium enim eadem est ratio; nec differunt nisi materialiter.

Tertia species, quæ capitur ex iis, quæ fortuito ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt, fit etiam variis modis, vt rectè docet diuus Thomas q. 95. art. 3. sed omnes pertinent ad *fortes*, de quibus infra dub. 8.

31
De 3. specie
diuinationis.

Notandum est, omnes modos diuinandi secundæ & tertie speciei, ex genere suo esse peccata mortifera, vt docent omnes Doctores; cuius rationem infra dub. 5. & 6. adferam. Rarò autem per simplicitatem excusari possunt, quia qui volunt diuinare de futuris, non sunt simplices, sed versuti, & plerumque maligni. in vanis tamen obseruationibus ad praxim pertinentibus, est facilius excusatio, hæc enim non intenditur prædictio, sed cautio alicuius mali, vel prosper successus, vt infra dicitur, in quibus homines faciliè sunt creduli ex affectu commodi, vel incommodi timore. Quomodo in istis speciebus sit inuocatio implicita demonis & superstitio, dicitur infra num. 36. 37. 47. 52. & 62.

D V B I T A T I O VI.

Verùm omnis prædictio ex astris sit illicita.

D. Thomas art. 5.

Respondeo breuiter, Non omnis prædictio ex astris per se illicita est, sed eorum tantum euentuum, quorum astra causa esse non possunt, vt sunt ea, quæ ex libero arbitrio, tamquam integro vel partiali principio pendent.

32

Hinc distingui solet duplex Astrologia, *Naturalis*; & *Duplex Astrologia.*

Naturalis est, quæ ex astrorum, maxime planetarum ortu, occasu, coniunctione, oppositione, varioque aspectu tum inter se, tum ad stellas fixas; item ex colore, scintillatione seu micatione, de futuris elementorum affectionibus coniectat; vt de serenitate, pluuiis, tempestatibus, niuibus, grandine, æstu, frigore, & similibus, quæ à cælo pendunt, de quibus multa Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis. Hæc non est quidem prohibita, tamen magna ex parte est incerta & parum utilis, excepta ea parte, quæ sumitur ex ortu, occasu, aspectu & colore solis ac lunæ. nam virtus reliquorum astrorum est valde obscura, & omnis experientia, quæ de illis haberi potest, incerta. Primò, Quia sciri non potest an talis effectus proficiat à sidere, v.g. Veneris, an Iouis, an aliunde. Secundò, Numquam hætenus idem aspectus siderum restitutus est, idque ob motum proprium sphaeræ octauæ & nonæ, & sic nulla certa experientia capi potuit. Tertiò, Quia ex aliis causis, vt à ventis, vaporibus, æstu, frigore, aer potest esse variè affectus, vnde faciliè actionem siderum variabit, varia enim affectio medij mutat actiones causarum.

*Naturalis
qua fit.*

*Qua parte sit
utilis.*

33
*Cur incerta
experientia.*

Quartò, Denique vt quis aliquid certi in particulari possit prædicere ex astris, multa scire debet, quæ humanam scientiam longè superant. Primum enim perspectas habere debet omnes astrorum proprias virtutes: si enim aliquæ illum latent, non potest scire an effectus non impediatur. Deinde non solum quid singula per se possunt; sed etiam quid coniunctim, & in quouis aspectu, v. g. in aspectu trigono, tetragono, hexagono, opposito, &c. qui aspectus infinitis modis variari potest. Præterea simul considerare debet, quid omnibus locis operentur, ne fortè alibi quid faciant, quod effectum

*Quenam nos-
cenda ad præ-
dictiones As-
trologicas.*

effectum hoc loco impedit. Sæpè videmus nubes im-
brium grauidas & ad pluuiam proximè paratas, discuti
à ventis alibi excitatis ne hinc se effundant. Vnde pater
quàm hæc res sit supra facultatem humanam, & quàm
vanæ sint prædictiones, quæ quotannis euulgantur
per Ephemerides, quamuis & hoc ex euentu, qui ra-
rò respondet, satis cognosci possit. Vnde Ioannes Picus
lib. 2. contra Astrologos cap. 9. ait, ex 130. prædictio-
nibus nobilissimi cuiusdam Mathematici de mutatio-
ne cæli & auræ, se adhibita accurata obseruatione,
tantùm 7. veras deprehendisse, idque iureiurando
confirmat.

34 *De tempera-
mento ex astris
& hora nati-
uitatis nõ po-
tèst probabili-
ter indicari.* Quod si de pluuiis, ventis, & similibus, certò, aut
multùm probabiliter pronuntiare non possunt; multò
minùs de inclinationibus hominum, eorùmque tem-
peramentis, ut hunc fore iracundum; melancholicum
&c. quia horâ natiuitatis illius, talis vel talis erat side-
rum aspectus, qui procreat copiam bilis, melancholiæ,
&c. Quod confirmari potest, Primò, Nam istæ inclina-
tiones multò magis pendent ex temperamento paren-
tum & alimentis eorum, quàm ab astris. Deinde quia
impossibile est notare exactè aspectum siderum in cæ-
lo, quem habent ipso natiuitatis puncto, quod tamen
iuxta Astrologos est necessarium: ut minimus hac in re
error totum iudicium reddet falsum, nam in ictu oculi
omnis aspectus siderum mutatur, tum inter festum re-
spectu prolis. cælum enim octauum intra centesimam
vnius horæ particulam plusquam trecenta millia mil-
liarium conficit, ut ex doctrina Astronomorum patet:
quàm velocitatem inferiores orbes in suis gradibus
non exæquant. Tertiò, Quia gemini simul editi sæpè di-
uersissimas habent propensiones, temperamenta, mo-
res, euentus, ut patuit in Esau & Iacob.

Si dicas id fieri, quia aliqua parua nascendi mora in-
tercedit, quæ in tanta cæli pernitate magnam addu-
cit mutationem: iam singula membra debebunt habe-
re diuersa temperamenta & fata, ut pulchrè contra
Astrologos ratiocinatur beatus Gregorius homil. 10. in
Euangel. Quartò, Quia ad hæc prædicenda non erat
considerandum punctum natiuitatis, sed animationis
in utero, quod sciri nequit. non enim minùs astra agunt
in infantem, quando est in utero, quàm dum egreditur.
si enim vis eorum sese in profunda terræ penetrat,
quantò magis in uterum maternum? Confirmatur, quia
tunc maximè astra suos effectus imprimere debent,
quando foetus est tenerimus, hoc autem est tempore
animationis, & reliquo, quo existit in utero. Itaque
mera amentia est ex aspectu siderum, qui tempore na-
tiuitatis viget, velle de temperamento, vel inclinatio-
nibus prolis iudicare.

*Naturalis
Astrologia
non est per se
peccatum.* Aduerte tamen, hoc iudicium, si vterius non proce-
dat, sed sistat in naturalibus affectibus & tempera-
mento non esse damnatum per Canones aut Leges, sed
permitteri, sicut multa alia friuola, quæ per se noxia non
sunt, permittuntur.

35 *Astrologia iudiciaria.* Astrologia iudiciaria est, quæ aspectu siderum ob-
seruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio ali-
qua ratione dependentibus, ut de conditione vitæ, de
matrimonii, de liberis, honoribus, opibus de infortu-
niis, inimiciis, præliis, exilio, carcere, morte, aliisque
casibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis
ex præsentis constellatione; ut docet Origenes apud
Eusebium l. 6. præparat. euangel. cap. 9. ut quis huius sit
parens, cuius fortunæ & conditionis fuerit, quis furtum
vel homicidium commiserit. huius cultores vocantur
Astrologi, Genethliaci, Mathematici (quamuis aliàs hoc
nomen honestum sit) & aliquando Chaldæi; quia hi
præcipuè huic vanitati erant dediti. Scriptura vocat
augures, Isa. 47.

*Est peccatum
mortiferum.* Huius Astrologiæ vsus est per se malus & graue
peccatum mortiferum.

Probatum Primò, Ex Scriptura, Deut. 18. Gentes istæ
quarum possidebitis terram, augures & diuinos consulunt
tu autem aliter à Domino Deo tuo institutus es. ubi per,
augures intelliguntur Astrologi, ut docent Hebræi, &
colligitur apertè Isa. 47. Strepit & saluent se augures cæli,

(70. Astrologi cæli) qui contemplabantur sidera, & sup-
putabant menses, ut tibi vera prædicerent. Vbi etiam insi-
nuat Propheta, ex astris non posse calamitates, bello-
rum & euerfiones regnorum prædici. Ierem. 10. A signis
cæli nolite metueret, quia timent gentes: quia leges populorum
vane sunt.

Secundò, Probatum ex utroque Iure: nam L. Nemo. &
L. Et si, C. de maleficis & Mathematicis, iubentur puniri
Astrologi iudiciarij eodem modo, quo Necromantici
& alij magi. Et in Concilio Tolet. 1. cap. vltim. dicitur:
Si quis Astrologia vel Magia credendum esse duxerit, ana-
thema sit. Vide plurima de his in Decreto 26. quæst.
3. 4. 5.

Tertiò, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ-
ceteris D. Augustinum lib. 2. de Genesi ad litteram cap.
17. & lib. 2. de doctrina Christi. cap. 21. 22. 23. 24. li. 5. de
ciuit. cap. 1. & sequentibus, quibus locis contra hanc
vanitatem fusè disputat, & ostendit eam pertinere ad
occulta cum dæmonibus commercia. Idem post expo-
sitionem Psalm. 61. agit de poenitentia cuiusdam Ma-
thematici, quem & libros comburere, & publicam poe-
nitentiam agere coëgit. Vide etiam Ciceronem lib. 2.
de diuinat. & Phauorinum in disceptatione contra
Chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. Atticarum cap. 1.
vbi hæc Astrologia refutatur: denique disputationem
Bardesanis Syri & Origenis contra eosdem, apud Eu-
sebiu, de præparatione euang. lib. 6. cap. 8. & 9.

Quartò, Probatum ratione: Primò, Quia hæc diuina-
tio supponit actiones humanas pendere à stellis: quod
est grauis error contra fidem, inducit enim fatum, &
consequenter tollit liberum arbitrium, Deumque facit
auctorem peccatorum, ut eleganter ostendit Origenes
apud Eusebium, supra. vnde omnes antiqui Astrologi
posuerunt Fatum tamquam fundamentum suæ artis,
quod dicebant esse immutabilem omnium euentuum
dispositionem, à stellis dependentem; ut testatur Ori-
genes supra. & Augustinus lib. 5. de ciuit. cap. 1.

Secundò, Utendo hac diuinatione subiicis te disci-
plinæ diaboli, ex cuius traditione, per homines curio-
sos ab ipso deceptos, regulæ huius artis & similitum
processerunt, ut docet Lactantius lib. 2. diuinarum inst.
cap. 17. Apuleius apud Augustinum lib. 8. de ciuit. cap.
16. & ipse D. Augustinus multis locis. non enim seria
aliqua humana ingenij inquisitione inuentas esse vel
ex eo patet, quod nulla in his experientia capi possit,
ut antè ostensum est: omnis autem inuentio humana
est per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolum,
utendo eius documentis, & ique futurorum prænotio-
nem, quæ soli Deo est propria; tribuis. & hac ratione
est peccatum superstitionis.

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, possum illa
veritate uti, quia veritas non est ipsius, sed Dei, & om-
nis notio veritatis à Deo est.

Respondeo ita esse, si id, quod traditur, per se verum
sit, secus si in se sit falsum & vanum, nec habeat veri
speciem, nisi diabolo procurante. tales autem sunt re-
gulæ Astrologorum, Aruspicum, Chiromanticorum, &
similium: in seipsis enim sunt vanissimæ, & nullam cum
natura rerum affinitatem habent, sed ut veræ videan-
tur, diabolus effectum procurat.

Tertiò, Quia per vsum huius artis allicitur diabo-
lus ut procuret ea, quæ prædicuntur, ut docet D. Augu-
stinus lib. 2. de doctrina Christi. cap. 24. loquens enim de
Mathematicis & aliis curiosis diuinatibus, ait Illi
enim spiritus, qui decipere volunt, talia procurant cui-
que, qualibus eum inretitum per suspensiones, & consensiones
eius viderint. Et paulò antè: Quæ omnia tantum valent,
quantum presumptione animorum (id est, anticipata con-
ditione) quasi communi quadam lingua, cum dæmonibus
fœderata sunt. quæ tamen omnia plena sunt pestifera curiosi-
tatis, cruciantis sollicitudinis; mortifera seruitutis. non enim
quia valebant animaduersa sunt, sed animaduertendo & si-
gnando factum est ut valerent, & ideo diuersis, diuersa pro-
ueniunt, secundum cogitationes & presumptiones suas,
&c. Cum enim diabolus videt ista credi, dat operam
ut eueniant, vel videantur euenire, ut homines in hac

Y y pestifera

36
Inducit fatum.

Regula A-
strologi à demo-
ne, & ita
diabolus lo-
quatur.

Obiectio.
Veritas illarum
est à demone.
Resp.

37
Allicitur
diabolus.

pestifera opinione confirmet. Vnde patet secundum D. Augustinum in usu Astrologiae subesse tacitum foedus cum diabolo, quo ipse promittat Astrologis se illa procuraturum, si credantur & praedicantur; ac proinde in eodem usu contineri etiam tacitam inuocationem ut ista procuret, & dogmata sua verificet.

Hæc duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus secundi & tertij generis, quæ sunt absque expressa inuocatione: vnde etiam D. Augustinus de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

38

*Utrum astra
possint poni
saltem signa
euentuum.*

Dicit fortè aliquis Astrologus, se non facere stellas causas futurorum euentuum, sicut faciebant antiqui; sed signa duntaxat; Deum enim in cælo, veluti in tabula quadam, descripsisse omnes euentus etiam liberos, ab initio sæculi vsque in finem futuros: quo modo in membranis per prophetas descripsit ea, quæ futura erant circa Christum & Ecclesiam. quam sententiam expressè tradit Origenes apud Eusebium supra: vbi cum fusè & eruditè ostendisset stellas non esse causas futurorum euentuum, eò quòd sic introducat fatum, tollatur libertas, & Deus constituatur malorum auctor: docet tamen esse signa diuinitatis, instituta ad omnia futura præsignanda: signa enim non officere libertati, sed causas. Quæ admodum enim potestas arbitrij humani minimè tollitur, etsi Deus quæcumque facturi sumus præuiderit: quælibet signa ad præsignandum diuinitus constituta, libertati nostræ nequaquam obesse: statuit igitur Origenes, vniuersum cælum quasi volumen quoddam apertum & membranam expansam, omnia futura in se descripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioseph, vbi Patriarcha Iacob introducit sic loquens: *Legi in tabulis cæli quæcumque contingent vobis, & filiis vestris.* Secundò, ex illo Apoc. 6. *Complicabuntur cæli ut liber,* vbi declaratur, inquit, significationes futurorum rationes adimpletas fore; sicut prophetias adimpletas dicimus cum iam euenerunt. Eandem sententiam secutus est Albertus Magnus in Speculo, (si tamen hic liber est illius) & Cardinalis ab Alliaco. q. 30. in Genesim, & lib. de legibus & sectis, vbi etiam docet, totam Christi vitam, eiusque miracula ex astris prædicti potuisse.

39

Resp.

*Refutatur
hæc sententia
Non esse signa
naturalia.
Triplex po-
test aliquid
esse signum
naturale.*

Respondeo Primò, Fundamentum huius sententiæ esse absurdum & impossibile. vel enim stellæ sunt signa naturaliter significantia, vel ex arbitraria Dei institutione si naturalia sunt, necesse est ut sint vel causæ futurorum euentuum, vel effectus illorum; (quorum utrumque est manifestus error contra fidem, & rationem naturalem) vel ut aliquam naturalem connexionem cum euentis futuris habeant, ratione eiusdem causæ communis, sicut iris est signum serenitatis, quia causa, quæ facit iridem, scilicet plerumque facere serenitatem: & sol caruleas imbres denuntiat, igneus euros, teste Vigilio, quia causa, cur hi colores in sole appareant, solet imbres & ventos gignere: & hoc etiam modo sidera non possunt esse signa futurorum euentuum, quia Deus est agens liberum, vnde ex eo quòd talia sidera fecerit, eisque talem motum dederit, colligi non potest quòd tales vel tales euentus causabit. Secundò, Quia Deus non est per se causa operum humanorum sed solum per liberum arbitrium hominis. Tertiò, Quia non potest dici causa operum malorum, quare saltem hæc non poterunt sic præsignari. Quartò, Quia impossibile est, tam infinitam varietatem euentuum humanorum significari distinctè rebus tam paucis tam vniuersimodè se habentibus: nam ea, quæ semper eodem modo & necessariò fiunt, non possunt præsignare ea, quæ liberè, & numquam fere eodem modo fiunt: signum enim debet accommodari signato, & illud quodammodò sequi, ut ei possit accommodari & respondere. Itaque cælestia illa vel non significant actiones humanas, vel actiones humanæ necessariò eueniunt.

40

*Non esse arbi-
traria.*

Si dicas, ea significare ex diuina institutione, sicut voces inter homines, eadem obici possunt: nam ea quæ necessariò & vniuersimodè fiunt, non sunt idonea signa

rerum contingentium & infinitam varietatem subeun-
tium; sed similem varietatem habere debent. vnde non minor pars est vocum varietas quàm rerum.

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hanc significationem poterit intelligere, nisi Deus eam reuelauerit. quis enim scire potest quid Deus hoc vel illo aspectu vel concursu stellarum velit significari, nisi ipse mentem suam patefaciat, cum hæc significatio sit denominatio extrinseca ad actum diuino nihil ponens in ipsa signo? itaque inutilis erit tota illa descriptio, & superuacanea, cum absque reuelatione nihil inueniet, & reuelatio sola sufficiat. Denique per se absurdum & ridiculum, Deum in illis stellis describere, quis, quo loco, quibus parentibus nascetur, quibus nuptiis, honoribus, operibus, opibus potietur, quæ scelera commissurus, qua morte obiturus, & similes minurias, quæ mille modis in eodem variari possunt. Quare cum hæc sententia nullam probabiliter habeat, non possunt Astrologi per eam excusari. Oratio autem Ioseph, quam citat Origenes, est apocrypha. Illud ex Apoc. cap. 6. *Cælum recessit sicut liber inuolutus*, solum significat, cælum oculis subductum fuisse & desisse videri.

Respondeo Secundo, Etiam si sententia ista probabilis esset, tamen excusari non possent Astrologi à demonum commercio & superstitione, quia hanc significationem humanum ingenium assequi non potest, ut etiam Origenes fateatur. Itaque necesse est, ut eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. Quòd autem regulæ non sunt ex diuina reuelatione, satis constat, tum quia sæpius falsæ sunt, tum quia sunt eadem; quæ aliorum Astrologorum, qui stellas faciunt causas euentuum, nisi quòd in illis loco causæ dicatur signa, v. g. vbi alij Astrologi dicunt *sidus Martis facere homicidam*, hi dicunt *sidus Martis significare homicidam*, ut inquit D. Augustinus lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 1. vbi hanc sententiam refert & refutat: itaque eadem prorsus est prædictio. Quare cum eadem sint regulæ, (vno duntaxat verbo mutato) & eadem omnino prædictiones, perspicuum est provenire ab eodem magistro, qui hanc moderationem adhibuit ad dedecus artis & fraudes regendas, & discipulos suos tutandos. Vnde etiam hic diabolo tribuitur prænotio futurorum, quæ Dei est propria: quod ad superstitionem pertinet. Deinde tacitè inuocatur ut procuret quod prædicatur. cum enim ipse præscire nequeat quid euenturum sit, nisi se immisceat, necesse est si regulas suas tueri velit, manum adhibeat.

Confirmantur hæc omnia, quia absolutè damnatur ab Ecclesia & sanctis Patribus omnibus huiusmodi prædictio, siue tamquam ex causis, siue tamquam ex signis capiatur: nam reuera eandem sollicitudinem, curiositatem, desperationem, animositatem, prædeterminationem, religionis contemptum, demonum societatem, apostasiam animis hominum inducit. non enim tam curant homines scire causas euentuum, quàm præscire ipsos euentus. quibus præscriptis nihil non audent, ut præsciant nihil non agunt, si spes sit præsciendi. Denique hæc astrologia est fundamentum magiæ & omnis diuinationis, ut docet Agrippa magus lib. 2. Occultæ philosophiæ cap. 54. nam signa magica plerumque sub aliquo synasterismo seu constellatione fabricanda sunt & ea per quæ quis diuinat, similiter ad aliquos siderum aspectus referenda sunt & componenda.

Petes, Vtrum sit peccatum mortiferum, etiam si non prædicant tamquam certò euenturum?

Respondeo, Si aliquid particulare prædicant absolute, v. g. hunc tali vel morte, hoc tempore vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Episcopum, & similia; grauitè peccant, & sunt puniendi, etiam si postea dicant se non certò, sed probabiliter affirmare voluisse: quia alioquin omnes faciliè se excusarent, & contra Iudices defenderent. Secundò, Si prædicunt aliquid, maximè in particulari, cum circumstantiis, quarum non possunt reddere rationem nisi ex regulis Astrologiæ iudiciariæ; v. g. quia horâ natiuitatis erat talis cæli catasiasis, non sunt excusandi, etiam si solum dixerint

41

*Respons. 2.
Hæc sententia
non excusat
Astrologos.*

*Judiciaria
astrol. est
fundamen-
tum magiæ.*

42

*Si non certò
affirmant.*

dixerint esse probabile aut verisimile: quia cum reuera nihil tale ex astris colligi possit, omnis talis prædictio referenda est ad disciplinam malignorum spirituum occultam eorum societatem. Et sanè perniciosum est, putare regulas illas esse probabiles, cum eadem ferè incommoda sequantur: & ipsi astrologi, quos Ecclesia damnat, sæpè non plus dicant. fatentur enim suas prædictiones non esse semper certas, & posse interdum aliter euenire. nihilominus meritò reiciuntur tamquam impostores & occulta commercia cum diabolo habentes, fallaciæ eius disciplinæ dediti. Si verò solum in genere pronuntient, ita ut probabilis ratio reddi possit ex ætate, dispositione corporis, temperamento, consuetudine vitæ, aut aeris affectione, quæ ex siderum concursu vel aspectu proueniat; non sunt condemnandi.

43
Vnde prædicant vera.

Petes, Vnde ergo sit ut astrologi interdum etiam in particulari vera prædicant?

Respondeo, Id fieri ex quatuor vel quinque causis: ut colligi potest ex D. Augustino lib. de diuinat. demonum cap. 3. & habetur cap. Sciendum. 26. q. 4. & lib. 2. de Genesi ad litteram, c. 17. Primò, Id fit ex eo, quòd dæmon sæpè procuret quod prædictum est, ut pestiferam artem commendet. vnde maximè illi cauendi, qui sæpiùs vera dicunt, ut monet idem Augustinus lib. 2. de Genes. cap. 18. quia certius est illos cum dæmone habere commercium. Secundò, Quia interdum casu ita accidit, ut idem docet lib. 7. confess. cap. 6. Tertio, Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniæque tentanda ut assequatur; persuadet enim sibi fauorem cæli & numinis se habere: & è contrario cui mala, deiicitur in desperationem, putans numen sibi esse aduersum; & sic mirum non est si vtrique quod prædictum est obueniat. sic exercitus sæpè vicerunt & victi sunt. Quarto, Quia res sæpè ex aliis circumstantiis sagaci ingenio conici potest. Quintò, Quia sæpè dæmon suggerit sibi nota, præsertim cum hoc genus hominum plerumque expressum cum illo pactum & commercium habeat, ut docet D. Augustin. lib. 5. de ciuit. Dei cap. 17. in fine. His adde, eos multò sæpiùs falsa prædicere quàm vera, sed illa non notari: imò Phauorinus apud Cellium lib. 14. c. 1. ait, partem millesimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non esse. Vide de eadem re Ciceronem lib. 2. de diuinatione, vbi dicit: *promiserunt astrologi Pompeio, Crasso, & Cesari letissima omnia: non nisi iam senes domi cum summa gloria morituros: at quisque eorum infelicitè & immaturè periit.*

DE VITATIO VII.

Quousque diuinatione ex aliis signis, ad secundam speciem pertinentibus, ut ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi possit.

D. Thom. art. 1.

44
Quomodo hæc signa inspiciantur.

Notandum est Primò, Hæc signa non posse inspicere tamquam causas euentuum futurorum, (neque enim vllus vmquam haruspex aut chiromanticus ita illa accepit aut intellexit) & multò minùs tamquam effectus illorum euentuum, cum præcedant illos. Itaque considerantur ut signa instituta & directæ ab eadem causa, à qua euentus illi vel efficienter proueniunt, vel saltem ut res futuræ, præuisi sunt: quo modo Origenes dicebat, aspectus siderum, futuros euentus præsignare.

Notandum Secundò, Hæc signa posse prouenire vel à sola causa naturali, vel ex peculiari directione diuinæ, vel procuratione dæmonis. His positis.

45
Possumus illis res ut signis naturalibus.

Dico Primò, Licitum est ex huiusmodi signis prædicere omnes euentus, qui per illa, ut à causa naturali proueniunt, significari possunt; seu illos euentus, qui

eadem causa naturali sequi solent. sic ex volatu auium aut cantu prædici possunt tempestates, venti, pluuia, serenitates, de quibus multa rei rusticæ Scriptores, & Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis, versus finem. hi enim motus in aëre & aliis animalibus ex eo proueniunt, quòd dum mutatio aeris ingruit,

Vertuntur species animorum, & pectora motus

Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat

Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris.

ut ait Virgilius. mutatio enim aeris afficit corpuscula auium, vel cerebrum aut spiritus animales, quam affectionem occulta naturæ confessione phantasia statim percipit, & per modum conuenientis aut disconuenientis apprehendit, & exterius volatu vel voce significat: homines non ita præsentunt ista, tum quia phantasia aliis est intenta; non enim gubernatur à rebus externis in homine ut in bestiis, sed à ratione & libera voluntate: tum quia insita non est hominibus (nisi fortè ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa peculiaris & sympathia cum mutatione cæli, quam videmus in variis animantibus. Fati tamen & stupidi, quia brutis affines, & sensibus non ratione reguntur, magis diuinant de rebus naturalibus quàm prudentes; & dormientes magis quàm vigilantes; & morti propinqui (nisi fortè doloribus vel stupore sensuum impediuntur) magis quàm sani; partim quia corpora facilius afficiuntur externis mutationibus, partim quia phantasia facilius percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ Medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine, longa breuique vitæ; quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membrorum, ex colore & similibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, sanitate, crisi bona vel mala; ex pulsu, colore, sudore, aliusque naturæ excretionibus, suppressionibus, motibus, conturbationibus, & aliis signis, de quibus Hippocrates in Coicis; & Galenus opusculo de Crisibus, & aliis locis.

Dico Secundò, Quando certum est vel probabile, aliqua signa prouenire à Deo, vel singulari eius providentia dirigi ad aliquid præsignandum, (quod tamen à Deo perrarum est) non est illicitum aliquam ex aliis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ virentibus foliis, erat signum, placatum esse Dominum, & aquas diluuii exhaustas, Genes. 8. Sic iris est signum non ampliùs delendi mundi per aquas, Genes. 9. Verbum Rebecæ, *Bibe domine mihi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant*, erat signum ipsam fore uxorem Isaac, Gen. 24. id enim pro signo petierat Eliezer famulus Abrahæ. Sic narratio somnij de pane subcinercio, Iudic. 7. erat signum Gedeoni cædendorum hostium; & verba illa Philisthorum, 1. Reg. 14. *ascendite ad nos*, erant signum Ionathæ, ipsos fore cædendos: Deus enim hæc ita dirigebat & instituebat ut talia significarent; idque occulta inspiratione iis, qui inde omen caperent, significabat.

Dico Tertio, Si non constet, vel non sit probabile, huiusmodi ex peculiari Dei providentia ad certum euentum liberum præsignandum destinari, superstitione est ex talibus diuinationem capere. Itaque superstitione est, ex volatu, garriu, situ, numero auium aut aliorum animalium; ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, secundum regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à causa libera pendentibus pronuntiare. Templum complura vide apud Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. 5. 6. Ratio est, quia signa non significant illos euentus naturali modo, cum neque sint illorum causæ, neque illorum effectus, neque vnà cū illis ab aliqua communi causa pendeant. neque ex directione peculiari diuinæ providentiæ; tum quia plerumque sunt fallacia; tum quia sic potiùs à viris sanctis obseruarentur quàm à magis & incantatoribus: ergo significant illos euentus ex directione & institutione dæmonis, qui huiusmodi signa instituit, & euentum, quem præsignari voluit, interdum procurat, ut mentes hominum superstitione & curiositate

Quomodo motus & cantus auium sit signum tempestatis.

46
Si dirigantur à Deo.

47
Si non dirigantur à Deo.

Ratio, cur sit superstitione.

Interdum est
peccatum ve-
niale.

implicitas, quocumque lubet impellat. Confirmat id D. August. lib. 2. doct. Christ. cap. 24. ex augurum ritu, qui, ut ait ipse, & antequam obseruent, & postea quam obseruata signa tenuerint, id agunt ne videant volatus vel audiant voces auium; quod est euident argumentum, hæc nihil valere nisi ex dæmonum pacto.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, Se subiicit disciplinæ diaboli, vtens regulis ab ipso traditis, taciturnumque cum illo commercium habet. Deinde, attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quæ Deo soli est propria. Tertiò, Tacite illum inuocat vt procuret quod prædictum est, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia quæ dub. 3. n. 37. dicta sunt ex D. Aug. lib. 2. de doct. Christ. c. 23. & 24. Feri tamen potest vt solum sit veniale peccatum; vt si homo cogitet, in hoc vel illo casu fieri posse vt talia signa sint à Deo ad aliquid ipsi insinuandum directa; & ided aliquid faciat vel omittat vt sibi caueat vel consulat in omnem euentum: modò id per se licitum sit. hoc modo feminæ & homines parui iudicij huiusmodi signa obseruare solent, & actiones suas ex illis moderari.

Quod interdum vera ex huiusmodi prædicantur, prouenit ex iisdem causis, ex quibus supra n. 43. Astrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc spectantia apud Valerium Maximum locis supra notatis.

45
collet.

Obiicies Iob. 37. Qui in manu omnium hominum signat, vt singuli nouerint opera sua. vbi videtur commendari chiromantia, & Gen. 44. Ioseph dicit fratribus, An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia? & oconomus eius, Scyphus, quem furati estis, ipse est in quo bibis domini meus, & in quo augurari solet. ergo Iosephus fuit augur, vel saltem videri voluit: non voluisset autem vir tam sanctus & sapiens talis esse vel videri, si id malum fuisset.

Resp.

Illà sententiā ex lib. Iob adductā iuxta Lyrænum & D. Th. significari, Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua, vel in phantasia cuiusque, vt singuli norint quid sibi congruat. alij enim inclinationem habent ad Mathesim, alij ad Musicam, alij ad Poësim alij ad Metaphysicam, alij ad hanc artem mechanicam, alij ad aliam. item pro temporum diuersitate & opportunitate ad diuersa quoque incitantur aggrediendā, vt in agricolis constat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Varablus sic exponunt, qui in manu, id est per potentiam suam, qua imbres, niues & tempestates inducit, omnes homines signat, id est, domi concludit, eos impediens ne possint visere operas suas in agris. Sed & 76. & noster Interpres intelligunt de manu hominis, non Dei. Deinde minutum est illud, quod homo non possit suos visere operarios.

Vnde accommodatiùs, sic intelligitur: Qui in manu omnium signat, id est, qui per tempestates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediens ab operibus agriculturæ & pasturæ. Signare in manu dictum est more Hebræo, pro signare & claudere manum. Vt singuli sciant opera sua, id est, vt singuli sibi proficiant quid quouis tempore agere debeant vel vt singuli sciant, opera sua pendere à Deo: vnde 70. vertunt, vt singuli norint infirmitatem suam. Vide nostrum Pinedam huic locum fusè & egregiè explicantem.

47

Ad locum Genesis dici potest cum D. Th. a. 7. ad 1. & D. August. qq. in Genesim c. 145. id à Iosepho ioco dictum; vel illum locutum ex vulgi opinione, qua summus augur habebatur. Adde, nomen augurandi esse generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex signis à Deo directis. Itaque Ioseph non voluit videri augur vel diuinus talis quales erant alij in Ægypto, sed longè excellentior; vt qui spiritu Dei diuinaret, sicut iam antè aliquoties ostenderat; & pro tali illum habebant Ægyptij.

D V B I T A T I O VIII.

Quousque diuinatione ex somniis sit licita.

D. Thom. art. 6.

50
NOrandum est, somnia posse prouenire ex quinque causis. Primò, Ex singulari Dei prouidentia. Secundò, Ex constitutione cæli vel aeris. Tertiò, Ex affectione corporis humani. Quartò, Ex præiis cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc.

Somnia ex
quinque cau-
sis.

Dico Primò, si constet, vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei prouidentia fuisse immisum, fas est homini ex eo capere futurorum prænotionem: Deus enim illa non immittit, nisi ad aliquid significandum, quo hominem moueat vel instruat.

Potest autem id fieri duobus modis. Primò Apprehensione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantasia vel sensus communis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba quibus quid fieri debeat, significetur: & simul mentem reddit certam, vel interna illustratione, vel occulto quodam gestu & experimento non subesse fraudem. Tale fuit somnium Ioseph de virgine non deferenda, de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto, Matth. 1. & 2. & somnium magorum de non redeundo ad Herodem, & alia plurima in Scripturis. Sæpius enim Deus in somnis loquebatur, vnde Num. 12. dicitur, Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum. hoc genus somnij vocant χρηματισμὸς, Latine oraculum, vt docet Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis.

Dupliciter in
somnia ali-
quid signifi-
catur.

Secundò: apprehensione aliquarum rerum, quæ vel similes sint rebus euenturis, vel aliquam saltem analogiam cum illis habeant. Hoc si perspicue rem exhibet sicut futura est, vocatur ἐπαμα, id est visio: si obscure & ænigmatica, dicitur ὄνειρος, Latine somnium. Tale fuit somnium Iacob, Gen. 31. v. 10. de ouibus: vbi etiam prior modus admiscetur, nam loquitur ei Angelus in somnis: & somnia Ioseph, Gen. 37. pincernæ & pistoris, Gen. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. spicis, Gen. 41. Nabuchodonosor de statua illa mystica, Dan. 2. & alia in Scripturis & prophanis Auctoribus. Tale etiam fuit somnium Theodosij, quando adhuc priuatus per quietem vidit sibi coronam Imperij per Episcopum Meletium imponi, cum tamen ea de re non cogitasset, nec Episcopum illum nosset: vt refert Theodoricus lib. 5. hist. c. 6. & 7. & S. Polycarpi, cui in somnis suum cervical comburi visum est: quo præsignatum fuit illi genus sui martyrij.

Petes, Vnde poterit cognosci verum sit à Deo, an à dæmone.

51
Vnde possit
discerni.

Respondeo, Id cognosci partim ex eo ad quod homo per somnium impulsitur: vt si ad deferendum scutulum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, existimandum esse à Deo: partim ex affectu, qui relinquitur: vt si inde remaneat illustratio animi, consolatio sancta, promptitudo ad obsequium Dei: partim ex intimo quodam sapore & gustu; aliter enim afficiunt mentem somnia diuinitus immissa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius lib. 4. dial. c. 48. Sancti, inquit, viri inter illusiones atque reuelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, vt sciunt vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab illusione patiantur. vnde B. Monica (vt refert Aug. lib. 6. confess. c. 13.) dicebat se discernere intimo quodam sapore, quem verbis explicare non poterat, quid inter reuelantem te, & animam suam somniantem. cum enim sint supernaturalia, sapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & supernaturale, ita vt si homo diligenter consideret, facile advertere possit e Deo prouenire. Interdum tamen res est obscura, & tunc opus est consilio sapientum, ne fraude demonis, quod multis accidit, circum-

circumueniamur. Idem dicendum quando significatio est obscura, quando autem est clara, & simul constat esse à Deo, nullo modo est dubitandum de euentu.

52 *Si non est probabile, esse immissum à Deo.* Dico Secundò, Si non est probabile, Somnium esse à Deo non est licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio est, quia somnia non possunt illa futura præsignare natura suâ, nec etiam, ut proueniunt à causis naturalibus, ut ex dictis patet: ergo solum ex directione Dei, vel malignorum spirituum: ergo quando non est probabile esse à Deo, si quis ex illis diuinet, subiicit se disciplinæ dæmonis, eique tribuit futurorum prænotionem, & tacite illum allicit ut procuret quod ipse putat præsignatum.

Est peccatum mortale ex genere suo.

Nec refert si dicas te hæc non intendere: quia ipso facto & interpretatiue intendis: positis enim illis circumstantiis, talis diuinatione ad nihil aliud valet, nec ullam habet speciem assequendæ veritatis, nisi eo modo accipiatur. Itaque ex genere suo est peccatum mortiferum: unde prohibetur Leuit. 21. Non augurabimini, neque obseruabitis somnia. & Eccles. 34. Vana spes, & mendacium, viro insensato, & somnia extollunt imprudentes, &c. & infra: Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis, quod quàm verum sit, ostendit Gregorius lib. 4. dialog. cap. 49. de quodam, qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa vitæ spacia promissa sunt: cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis coletgisset, ita repente defunctus est, ut inattentas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret.

53 *Potest esse peccatum veniale.*

Potest tamen esse veniale. Primò, Ratione simplicitatis, quia homo rudis facile putat esse à Deo. Secundò, Quia solum tenuiter ipsis credit. Tertiò, Si propter somnium metuat aliquid diuersi, vel speret aliquid prosperi, cogitans secum (etsi nullo fundamento) illud forte à Deo immissum, ideòque aliqua faciat vel omittat, modò ea non sint contra aliquod præceptum naturale vel positium, ut docet Caietanus in summa, v. Somniorum obseruatio, & Nauar. c. 11. n. 33. Si tamen quis ita deditus esset obseruationi somniorum, ut passim illâ in rebus agendis vteretur, non posset à peccato mortali excusari. Multò maius peccatum est, quando quis per somnia querit diuinationem, certo modo vel ritu in se componendo ad somnium: hoc enim expressè est inuocare diabolum. Sic olim ethnici præmissio ieiunio in pellibus cætorum animalium dormire solebant, ut responsa in somnis acciperent. unde Virgilius:

Pellibus incubuit stratis, somnòsque petiuit.

de quo vide Cælium Rhodiginum l. 27. Antiquarum lectionum c. 14. facile autem est diabolo somnia qualia iubet immittere, concitando humores & spiritus, sic enim varia visa excitantur in febribus, in atra bile, in phrenesi, aliisque morbis & affectibus.

55 *Si sit à causa naturali.*

Dico Tertiò, Si somnia putantur esse ex causa naturali, licitum est ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa causa prouenire solent, facere: ut de mutationibus aëris, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia, de quibus multa scripsere Medici, Hippocrates de insomniis, & Galenus de præfatio ex insomniis. cælum enim & aër impressionem aliquam in corpus humanum sanguinem & spiritus faciunt, ratione cuius per sympathiam phantasia consentanea vis apprehendit, maximè per quietem, dum sensuum externorum operatione non detrahitur, eo ferè modò, quo dictum est fieri in auihus vigilantibus.

56 *Coniectura de corporis affectionibus ex somniis.*

Sæpius tamen & certius ex somniis capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cæli, quia immediatè ex corporis dispositione oriuntur. Hoc modo si quis incendia per somnium videat, flaua bile infestari iudicatur: si fumum, caliginem, profundas tenebras, funera, & alia id genus tristia, atrabile. Si pluuiam, niues, grandines, glaciem, pituita, vel frigido phlegmate. Si somniet se volare, aut velocissimè currere, signum est leuis & temperatæ complexionis. Si grauius onera ferre aut in angustis locis, ubi vix se mouere queat, versari, signum est, vim animalem multitudine humorum grauari. Si ea quæ ad libidi-

nem pertinent, signum est redundantiz spermatis. Si versari in cœno simos; indicium est abundare humoribus putridis, aut intestinorum excrementis. Sic qui somniarant crus effectum sibi lapideum, paul. post præter opinionem omnium factus est ciuit. illo paralyticus. Sic etiam Galenus eum, qui somniarant te in cisterna plena sanguine constitutum coniecit, plethora sanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in Libello de præfatiis somniorum.

Huc pertinet somnium illud, quo aliquod spectrum irruere & opprimere hominem videtur, quod ἰσὺαλῆν & πνιγῶν Medici vocant, Latini incubum: hoc enim prouenit à crasso tetroque vapore in cerebrum irruente, & vias spirituum animalium intercipientem, ut docet Galenus lib. 3. de locis malè affectis, cap. 4. Itaque signum est crassi & melancholici sanguinis, & crudatatum, & esse periculū epilepsiz si quis crebro patiat. hoc genus vocatur phantasma, Cicero visum vocat.

Dico Quarto, Quando somnia proueniunt ex præuiis curis vel cogitationibus, nihil de futuris significant, sed solum insinuant suam causam. hæc vocantur proprie ἐνύπνια, id est, insomnia.

Ex dictis constat, quinque genera somniorum distinguere posse, oraculum, visum, somnium, insomnium, phantasma: de quibus fusè agit Macrobius ex sententia veterum, lib. 1. In somnium Scipionis. sed quæ diximus, ad nostrum institutum sufficiunt.

D V B I T A T I O IX.

Verum vsus sortium sit licitus.

D. Thom. art. 4.

Notandum Primò, Sortes dici quando aliquid eo fine agitur ut eius euentu spectato, innotescat aliquid occultum, v.g. quid cui competere debeat. ad hoc autem necessarium est, ut sortibus sua significatio imponatur, siue ut præcedat aliqua conuentio inter partes, (si inter plures aguntur) vel homini secum, quid quæque significare, quam vim habere debeat.

57 *Sortes.*

Sunt autem sortium species ex fine petitz, diuisoria, consultoria, diuinatoria. Diuisoria sunt quando indicio sortium queritur quid cui tribuendum, siue illud sit res possessa, siue honor, siue poena, siue functio aliqua. Consultoria, quando inquiritur sortibus diuinum consilium, ut sciatur in negotio obscuro quid agendum. Diuinatoria sunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

58 *Trium sortium genera.*

Notandum Secundò, Directionem sortium posse expectari vel à cælo, vel à casu, vel à Deo, vel à dæmone. His positis,

58

Dico Primò, Sortes diuisoria licitæ sunt, si euentus exspectetur à casu, vel ex peculiari Dei providentia: sorte.

non tamen in rebus omnibus licitæ sunt, sed in plerisque. Primò, In rebus externis, & alijs quæ aliter commode non possunt distribui. Sic hereditates, & alia bona communia sæpius sorte diuiduntur. Huc pertinet contractus sponsonis & sortium, qui si frequens est inter homines, consentiunt enim partes ut eius sit res vel electio, cui fors & casus fauerit. Secundò, In functionibus, ubi de honore vel periculo agitur, ut quando oppidum inuadendum, sorte inter milites diuersarum nationum decidi solet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. August. epist. 180. scribit sorte eligendum sacerdotem, qui tempore pestis & persecutionis maneat in oppido, & fidelibus res sacras administret. Tertiò, In dirimendis litibus, maximè de rebus secularibus, L. Si cum ambo, x. de iudiciis. Quarto, In poenis, ut cum duo vel plures sunt rei mortis, Princeps ut clementiam in sciencia disciplina adhibeat, vult aliquos punire, alijs ignoscere. Denique quotiescumque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri. Vide D. August. lib. 1. de doctrina Christiana cap. 18.

In quibus habent.

An in officiis.

Officia tamen etiam si secularia sint regulariter non sunt sorte distribuenda, sed conferenda maxime idoneis, quos diligens inquisitio & examen rationis, non calus & cæca fors ostendit. nihilominus, si plures sint bene idonei & ferè pares, poterit, res sorti committi. Hoc tamen permissum non est in electionibus ab beneficiis ecclesiasticis, ut patet cap. Ecclesia, de sortilegiis, sub finem. Fortasse tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non potest, terminandam, sortes non essent improbandæ, quia non est mens Ecclesiæ ut lites diu protrahantur, & aliàs iure naturæ id non solum est licitum, sed etiam optimum consilium, nec Ecclesiæ id usquam prohibuit.

59

Obiectio.

Saul, Matthias.

Dices, Saul sorte electus est, 1. Reg. 10. & Matthias Apostolus, Act. 1.

Respondeo, Non esse dubitandum quin Saul ita electus sit inspiratione diuina: nam electioni eius præerat Samuel, qui illum ante vixerat iussu Dei: unde etiam sortes certissime à Deo ita erant dirigendæ ut ipsum essent confirmaturæ. Idem de Matthias Apostolo: quod colligi potest tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat à Spiritu sancto; tum ex communi oratione omnium, quæ petebant ut Deus ostenderet quem elegisset. Quidam tamen ex textu Græco putant Matthiam non sortibus, sed suffragiis electum. sed manifestè repugnat textus Græcus & Latinus. non enim Græcè est, ἵδωμεν ἅνθρωπος αὐτοῖς, dederunt eis suffragia: sed ἵδωμεν ἅνθρωπος αὐτοῖς, dederunt sortes eis; Interpres vertit. unde sequitur, ἡ γὰρ ὁμοθυμαδὸν ἔλεγον ἐπὶ Ματθίαν, & cecidit fors super Mattheum. Nec obstat quod subiungitur, ἡ γὰρ οὐσία Ἰσφοῖδον, quod per suffragia annumeratum indicat, quia nihil aliud significatur quam ipsum communi decreto vel consensu, postquam viderunt sortem in illum cecidisse, vnde ceteri Apostoli, condnumeratum; quod nihil aliud fuit, quam iudicium sortium communi suffragio vel decreto fuisse approbatum. Accedit quod sicut alij Apostoli immediate à Christo, non suffragio humano electi erant; sic etiam decussisse ut eligeretur is qui in locum Iudæ succederet. Denique magna exterritus apparebat paritas, unde non facile erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionysius Arcopagita lib. de ecclesiastica hierar. cap. 5. parte 3. putat sortem appellari à Scripturâ quando dicitur, cecidit fors super Mattheum) diuinum quoddam donum, insinuans illi casui, quem Deus elegisset. fieri enim potest ut Deus sortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel sapientiæ, vel ut sortes miraculosè omnibus aduerentibus direxerit, non enim negari potest quin verè sortes miserint, cum expresse dicatur, dederunt sortes illis, quod de tali dono intelligi non potest. Item, cecidit fors super Mattheum.

60

Consultoria

Dico Secundò, Consultoria sortes regulariter sunt illicitæ, nisi quando humanum consilium non suppetit, vel nisi Deus inspiret illis utendum. ratio est, quia sine necessitate velle ut Deus suam voluntatem peculiari modo manifestet, pertinet ad Dei tentationem, ut D. Thomas ait. Deinde Deus non promissit se has sortes temperaturum: ergo vanum est inducere in animum, hanc Dei esse voluntatem, quam sortes indicant: imò etiam est periculosum, quia facile dæmon se immiscebit & hominem decipiet. unde merito hic vsus reprehenditur à D. Augustino epistola 119. cap. 20. & Leone IV. ad Episcopos Britanniarum, habetur cap. 7. Sortes. 26. q. 5. Sortes, inquit, quibus cuncta vos vestris discriminatis Prouinciis, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quam diuinationes & maleficia esse decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos ultra nolumus nominari, & ne exerceantur, anathematis interdictione prohibemus.

Si desit humanum
aut consilium.

Quando tamen humanum consilium non suppetit, licitum est has sortes adhibere, cum bona spe, fore à Deo singulari prouidentia moderandas, iuxta illud Prou. 16. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione ut Deus adesse & eas regere dignetur. Huc referri possunt exempla quædam iu-

perius posita de sortitione in oppugnatione oppidi, & in deligendo sacerdote tempore pestis, vel persecutionis, & similia. si tamen eo fine sortes iaciantur ut diuina voluntas exquiratur, secus si euentus à casu expectetur, nemo enim casum consulit. itaque tunc ad diuinas referuntur. Item si diuina inspiratione mittantur sicut dictum est de electione Saulis & S. Matthiæ Apostoli. quod etiam pertinet exemplum, quod habetur Ios. 7. ubi iudicio sortium inuentus est Achan, qui de anathemate aliquid sibi usurpauerat. Simili modo deprehensus est Ionas à nautis Iona 1. & quamuis hi ex inspiratione diuina id non facerent, nec euentum à Deo, sed à dæmonibus expectarent, Deus tamen propter Ionam eas moderatus est.

Dico Tertiò, Diuinatoriæ sortes omnino sunt illicitæ: unde prohibentur cap. 1. de sortilegiis. & 26. qu. 3. Diuinator. 5. cap. Sortes, cap. Peruenit. 18. cap. Si quis Clericus. 3. c. Contra 18. cap. Episcopi. 12. quibus locis prohibentur sortilegia, sicut alix diuinationes & incantationes.

Ratio est, quia vel expectatur eorum moderatio à Deo, vel à cælo, vel à casu, vel à dæmone: atqui non est expectanda à Deo, quia non est probabile, Deum illas ad præsignanda futura vel occulta aperienda temperaturum. nusquam enim id promissit, & euentus sæpissime contrarium ostendit. Denique nulla est necessitas ordinariè tam peculiaris concursus, unde vanum est sine alio fundamento illum expectare. Nec à cælo, quia hoc esset actiones humanas à cælo suspendere, & fato subicere, non enim possunt sortes euentis futuris vel cælorum & astrorum accomodari, nisi vel utraque à cælo necessario proueniant, vel euentus ipsi cælo sint præcogniti, ut sortes iis possint aptare: quomodo Deus futura præsignare vel occulta declarare per sortes potest. Non etiam à casu moderatio earum expectatur, quia ut sortes casu sic vel sic cadunt, nihil præsignare possunt. ergo expectatur à dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prænotio, & ipse tacito quodam pacto & consensu inuocatur, tum ut sortes regat, tum ut effectum præsignatum procuret. Quod autem Agrippa lib. 3. Occultæ philosophiæ c. 54. contendit, in anima humana esse sufficientem potestatem ad sortes dirigendas, præsertim si accedat celestis opportunitas, id est, congrua constellatio; vanum est, & vnum ex magis fundamentis, infra dicemus cap. 49. dubit. 2.

DVBITATIO V.

Quæ & quotuplices sint vana obseruationes,
& quale in his peccatum.

D. Thomæ quest. 69.

Vana obseruationes dicuntur, cum aliqua sunt vel adhibentur ad aliquem effectum, ad quem nec à Deo nec à natura ullam vim habent: item cum ex consideratione alicuius euentus fortuiti conicit quis aliquid prosperi vel aduersi, & inde actiones suas moderatur. Harum tres sunt species, ad quas omnes reduci possunt, ut ex D. Thoma colligitur, ars notoria, obseruantia sanitatum, & obseruantia euentuum. Ars notoria est ratio quædam consequendi scientiam infusam per quædam ieiunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana & inefficacia.

Esse hoc peccatum mortale, constat, quia saltem tacite inuocatur diabolus, eique attribuitur potestas infundendi animæ subito habitus scientiarum, quod solius esse Dei docet D. Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 9. ex testimonio ipsius Porphyrij. Cum enim hæc cæremonia non habeant illam vim à Deo, (si enim eam haberent, Ecclesiæ id non ignoraret) nec à natura rerum quæ adhibentur, nec ab astris, consequens est, effectum non posse expectari nisi à diabolo, cui proinde tribuitur potestas scientias animæ infundendi.

Nec

Nec obstat quod aliqui repente videantur opera diaboli scientiam Scripturam consecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptistas, sumpto bolo detestabili illius coenae; quia diabolus illos occupat, & per os illorum legit, Scripturas profert, & disputat; eosque ita dementat ut se hanc omnia nosse putent; quomodo quidam mania laborantes videntur sibi valde sapientes, & omnia scire: cuius signum est, quod redeuntes ad fidem Catholicam, recedente spiritu nequam, sint rudes, ut erant ante haeresim.

63
Ceremonia
vana.
Observatio sanitatum, est quando adhibentur aliqua verba, vel alia signa, aut caeremoniae inanes ad hominum vel aliorum animalium curandos morbos, sistendum sanguinem, mitigandos dolores, ad conseruandam vitam vel valetudinem, ad se praestandum immunem contra laesiones hostium vel casus fortuitos, & similia. Huc item pertinet cum adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen ista aliqua frivola adiunguntur tamquam necessaria. Eodem etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquiae, verba sacra, preces descriptae, quae gestantur a quibusdam ne possint laedi, aut ne effluat sanguis, aut ob similes alias fines, si contineant aliquas circumstantias parergas, tanquam necessarias. omnis enim circumstantia inutilis, si tanquam necessaria adhibetur, facit ut opus sit superstitiosum: cum enim illa non iuuat ut causa; necesse est ut adhibeatur instar signi; quod cum non sit a Deo, consequens est ut ad pacta occulta cum daemonibus pertineat. Quod confirmat quia effectus non potest expectari a vi naturali illius rei; nec etiam a Deo, qui talia nec per se, nec per Ecclesiam instituit: ergo expectatur a malignis spiritibus. Eodem referenda sunt imagines astronomicae sub certa constellatione fabricatae: ut si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram leonis, quam dicunt valere contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem, febres, de quibus multa scribit Cornelius Agrippa lib. 2. de occulta philosophia a cap. 35. usque ad 38. unde mirum est quid Caietanus hoc loco art. 1. in mentem venerit, ut eas defenderet, certum enim est, figuram illam leonis, arte impressam, non facere auxilium illud magis idoneum ad influxum & impressionem signi Zodiaci, quod leonem vocant, suscipiendam, quam faceret figura bouis vel aquilae. Itaque pertinet illa figura ad occulta pacta cum daemonibus; qui viso tali caractere, tali modo & caeremonia insculpto, alliciuntur ex pacto a seipso constituto ad praestanda illa, ad quae ex ipsorum disciplina & regulis homines suasi sunt ea valere. de quo plura cap. sequenti dub. 2. Denique huc pertinet, si quis aliquas reliquias, vel schedulas sacris verbis aut signo crucis inscriptas gestet, cum certa persuasionem se propterea non posse laedi ab hostibus, aut mori sine confessione: quia etsi nihil superstitionis admisceatur exterius, animus tamen illis rebus superstitiosè utitur: nempe ad effectum, quem neque natura sua, neque ordinatione divina habent, scilicet ad certam salutem animi vel corporis, &c.

Circumstantia
varia.
Imagines
astronomicae.

Reliquiae cum
certa persuasione
affectus
gestatae.

De salutatio-
ribus.
Sed difficultas est, quid dicendum sit de quibusdam, quos Hispani vocant Salutatores: quorum quidam hic ante aliquot menses multos milites graviter vulneratos curabat. Primò faciebat tres cruces super vulnus, dicendo Hispanicè, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, idque cum quadam inhalatione. Deinde prolato vino & oleo dicebat Hispanicè: In nocte sanctissimae Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, beata Virgo salua virginitate peperit Dominum nostrum. Per mysterium istud altissimum supplico divinae maiestati, ut hoc oleum & vinum benedicere dignetur ad vulnus curationem, per istorum sanctissimorum verborum virtutem. Deinde applicabat vulneri, & breui admodum tempore sequebatur curatio.

Resp. De qua re consultus respondi cum distinctione, vel illa virtus putatur annexa isti formulae verborum,

ita ut a quocumque adhibeatur, effectum habeat: vel censetur annexa personae, sic ut ab aliis eodem modo adhibita nihil operetur. Si priore modo se habeat, non dubito quin sit vitanda tamquam superstitiosa. Non enim habet hanc vim a natura, ut suppono, & satis per se notum est: nec etiam a Deo, quia Deus nulla signa per se efficacia instituit praeter Sacramenta: & haec non ad curationem corporum, sed animorum: neque etiam ab Ecclesia, ut constat: quia Ecclesia talem modum curandi non instituit, imò nec instituere potuit: quia non potest signa per se efficacia instituere, praefertim ad effectus corporales. Unde etiam sacramentalia non habent vim nisi per modum impetrationis ad obtinendum a Deo aliquod auxilium gratiae praeventientis, vel divinae protectionis adversus daemonum infestationes, & similia incommoda: quo fit, ut saepe non habeant effectum. Accedit, quod illa debeant ab Ecclesiae ministris, & nomine Ecclesiae applicari.

Superest ergo, ut habeant vim ex institutione & occulto pacto daemonis invisibiliter concurrentis, & sanantis hominem remediis naturalibus, quae ipse optime novit. Nam subito vulnera curare non potest: nec absque adminiculis rerum naturalium, ut herbarum, liquorum, fossilium, & similibus. Sed quia potest ipse vim & quintam essentiam (ut vocant) facile ex illis extrahere, & aptissime applicare nemine adveniente: fit ut breviori tempore, quam ulli medici, curare possit.

Si vero secundo modo formula illa se habeat, non ausim condemnare superstitionis. Primò, quia in omnibus signis a daemone institutis, quae ex pacto illius operantur, vis operandi est annexa ipsis signis immediate: ita ut a quocumque applicentur, eundem effectum habeant, modò applicatio cum tali animo fiat. Diabolus enim cupit cum omnibus concurrere, quae ipsius signa adhibent, ut omnes sibi obliget. Quod si effectus aliquando non sequatur, id provenit, vel quia signa ex praescripto ipsius non applicantur, vel aliqua conditio vel pactum ex parte personae deest: vel quia divinitus impeditur. Secundò, quia constat, quibusdam a Deo concedi gratiam curationum, eamque non auferri etiam si male sint vitæ. Itaque praesumi potest, istum de quo agitur, hac gratia esse praeditum, si nihil quod aperte sit superstitiosum, in usu illius deprehendatur. At hic nihil tale videtur adhiberi. Nam verba illa, nihil continent praeter invocationem sanctissimae Trinitatis, confessionem natiuitatis ex beata Virgine, & invocationem divinae virtutis per mysterium sanctissimae Natiuitatis Domini super oleum & vinum ad curationem vulnerum. Illud autem postremum, *Per virtutem istorum sanctissimorum verborum*, potest sano modo intelligi, nimirum de virtute rei significatae, non autem de virtute quae annexa sit sono verborum. possent etiam ista verba mutari in alia magis aperta. Similiter signum crucis non potest esse suspectum, nisi aliqua parerga ei coniungantur.

Solum difficultas superest de inhalatione super vulnus. At haec non videtur omnino damanda. quia illa potest habere peculiarem vim etiam naturalem, siue naturalis ordinis ad talem effectum ratione temperamenti personae, vel occultae proprietatis quibusdam divino munere insitae: ut colligitur ex Francisco Victoria, Relectione de arte Magica, num. 16. & confirmat exemplis ex Plinio de Pylis & Maris. Scribit enim Plinius lib. 28. historiae naturalis c. 3. fuisse Pylas in Africa, & in Italia Marfos, ex quorum familia qui ducebant originem, tales fuisse quorum corpora tactu ipso suæque modico leuabant percussos a serpentibus, & manu imposita corpori venena extrahebant: alios vero fuisse, quorum corpora solo aspectu erant terrori serpentibus: & quemdam in dolium coniectum experimenti causa circummulcentibus linguis illasum penitus extitisse. alios item quorum sudor medebatur multis morbis: alios quorum saliva contra ictus serpentis valeret, &c. Idem lib. 6. cap. 2. docet aliquan

Si forma per se efficax.

Si efficacia est in persona.

Inhalatio.

De Maris & Pylis.

aliquando aliquas partes humani corporis nasci ad aliqua mirabiles: sicut, inquit, Pyrrhi regis pollex in dextro pede tactus lienosis medebatur. Possem alia plura referre ex Cardano, Crediderim tamen hæc non esse ita naturalia, ut ex temperamento sequantur; sed pertinere ad occultas proprietates diuinitus insitas, vel dona quædam quæ dicuntur gratis data, & referri aliquo modo possunt ad gratiam sanitarum, concessa in commodum hominum quibusdam locis, maxime ubi id erat necessarium: ut de Psyllis scribitur, quorum regio serpentibus abundat. Sic quidam habent gratiam curandi strumas, quam passim habere putatur masculus, qui septimo loco continuato ordine nascitur. Sanè non est dubitandum, quin Deus possit quibusdam hominibus vel familiis eam vim concedere, ut suo tactu vel habitu vel odore possit aliquos morbos curare, sanguinem sistere, spiritus euanescentes cohibere, partem læsam corroborare, venena extrahere, & similia. Quare etsi gratia sanitarum plenè aliqui concessa, sicut erat collata Apostolis, & aliis miraculorum patratoribus, non sit alligata istis externis actibus, tamen collata solum ex parte, vel ad certum morbum, potest esse alligata externis actibus tamquam instrumentis necessariis. Sic Reges Gallie non curant strumas, nisi contactu loci affecti, & Marisæ & Psylli non nisi contactu curabant. Omitto curationes mirabiles ad S. Hubertum. Ob has rationes videtur mihi iste usus posse permitti, nisi alia aliqua, quæ putentur superstiosa, interueniant. Idque maxime quod Auctores Hispani, qui de istis scribunt, & optime res illas norunt, utpote apud quos sunt vltimate, non audeant damnare, & dicant posse permitti. Ita Franciscus à Victoria supra, cum dixisset se dubitare, & aliqua attulisset in contrarium, nimirum tales curatores sæpè esse malæ vitæ, unde verendum ne sint impostores, & effectus potius sit à dæmone quàm à Deo; statim subdit: Hæc dico non definiendo: nam gratiæ dantur propter bonum commune: fieri potest ut Dominus illam misericordiam velit impertiri hominibus per istos, qualescumque illi sint. Deinde alio modo excusat exemplo Psyllorum & Marforum. Nauar. cap. 11. n. 36. absolute dicit illos licitè posse fungi suo munere, quia est gratia gratis data; & citat Margaritam confessorum. idem fusè docet noster Azor. lib. 9. Moralium cap. 25. q. 2. allatis exemplis ex Plinio de Psyllis & Marlis.

64

Petes, Quale peccatum est in huiusmodi obseruationis?

Respondeo, Earum usum ex genere suo esse peccatum mortale, maxime quando opus externum supersticiosum est. Ratione tamen ignorantie & bonæ fidei plerique excusantur à mortali: nisi ignorantia sit valde crassa, vel adsit dolus: ut si moniti à Párocho vel aliis, quibus tenentur credere, nolint desistere, vel suborto dubio non inquirent. Vide Nauarrum cap. 11. num. 33.

65
Obseruantia
eventuum.

Obseruantia eventuum est, quando fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo sibi vel alteri aliquid aduersi vel læsi coniectat, & inde actiones suas moderetur. ut si quis manè domo egrediens, pedem offendar, ideòque domum reuertatur, putans vel metuens iter infaustum fore, si calceos induens sternuter, & idcirco lectum repetat ut omen auertat: si egresso foras primò occurrat virgò, & idcirco putet diem fore sterilem; prosperum verò & fecundum, si meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Augustinum lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 20. & Chrysostom. homil. 21. ad populum Antiochenum. Sic occurrit vulpis, & canis prægnantis, vel Æthiopis, censebantur infortunati. Similiter quidam putant dies aliquos infortunatos: unde nihil illis aggredi audent: alios fortunatos. quò pertinent quidam Canones supersticiosi ad rem medicam pertinentes, quales multos habet Ioannes de Indagine lib. 4. ut, non abluendum caput diebus Martis: ad subuentionem hypochondriorum dies auspiciatos esse Iouis, Lunæ & Solis: inauspicatos,

Martis & Mercurij: natis in Leone, infaustos esse diem Iouis & Saturni: & similes natiuitate sine iudicio conficte. quasi verò planetæ caelestes dies istos peculiariter sibi vendicent, quibus suas vires effundant, quomodocumque calendaria ab hominibus disponantur.

Notandum est, hunc modum superstitionis esse valde affine diuinationi: differt tamen in duobus. Primò, Quòd in diuinatione homo de industria querat signa unde diuinet: hic verò non queruntur, sed coniectura capitur ex iis quæ fortuitò incidunt. Secundò, Quòd ibi queratur principaliter notitia: hic verò directio operationum. Est autem hæc obseruatio peccatum mortiferum ex genere suo: sæpè tamen est veniale, ratione ignorantie & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali, sed vtuntur tamquam regulis à maioribus traditis, & experientia comprobatis, & ad causas sibi ignotas referunt, ut docet Caietanus v. Superstitio obseruationum. Addit Caietanus, posse hominem quandoque absque omni peccato ex aliquo prælagio cauere prudenter ab imminetibus, dubitando ne præsens occurfus sit signum futuri, ex communi vtriusque causa, caelesti vel diuina: ut si quis cadens corporaliter, timeat aliquem casum sibi futurum in statu vel honore. Idem lenit in obseruatione somniorum, & diuinatione. Sed hoc limitandum, posse fieri, quando adsunt circumstantiæ, ex quibus tale quid prudenter vel rationabiliter timeri aut suspicari possit. alioquin à peccato veniali excusari non potest: nam est gradus quidam ad superstitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

66
Discrimen
inter diuina-
tionem &
vanam obser-
uationem.
Est peccatum
mortiferum.

CAPVT XLIV.

De Magia.

Constat Dubitationibus 6.

DUBITATIO I.

Quid sit magia, & quotuplex.

EQVITVR *Magia*, quæ est quarta species superstitionis, per quam mira quædam & insolita ab hominibus fiunt, dæmonum opera.

Accipitur hoc nomen aliquando generaliter, & ita duplex distinguitur *magia*, naturalis & supersticiosa.

Naturalis est ratio quædam operandi mira per causas naturales, absque dæmonis opera. Huius extant multæ regulæ & exempla apud Cardanum de varietate rerum, Alexium Pedemontanum, Baptistam à Porta, & alios: qui tamen Auctores quædam supersticiosa passim admiscunt. Et quamuis hæc *magia* per se mala non sit, tamen est periculosa: quia ingenia humana rebus curiosis & inutilibus implicat, & ex curiosis magis curiosa reddit, ac sensim ad magiam supersticiosam introduxit: nam sub specie occultæ operationis naturæ, diabolus facile se admiscet, & ita occultæ virtutis causæ naturalis tribuitur, quod ipsius præstigiis agitur. Vnde videmus, maximos quosque magos vel le haberi tantùm professores magiæ naturalis, & omnia sua conari regere imagine quadam occultæ virtutis naturæ. etsi enim interdum quædam causas naturales adhibent, hæc tamen vel nihil prorsus valent ad effectum intentum, vel insufficientes sunt: & sic necesse est, quædam signa, quæ ad magiam supersticiosam pertineant, adiungere. quare merito D. August.

Duplex ma-
gia.

lib. 8. de ciuit. cap. 19. dicit: *Omnia miracula magorum, doctrinis sunt & operibus dæmonum.* & Apuleius apud August. eodem lib. cap. 16. dicit, *ad dæmones pertinere diuinationes argutum, haruspicum, vatum, atque somniorum: ab his quoque esse miracula magorum.* & Lactan-

tius

rius lib. 2. diuin. instit. cap. 17. dicit: *Inuenta demonum sunt astrologia, haruspicina & auguratio, & ipsa que dicuntur oracula, & necromantia, & ars magica.* & cap. 14. *Magorum ars omnis & potentia horum adspirationibus constat.* Idem docet Ioannes Franciscus Picus lib. 7. de prænotione rerum cap. 2. Omnes itaque libri, qui magiam naturalem tradunt, suspecti habendi sunt, & tamquam periculosi vitandi iuuentuti.

Magia superstitiosa est ratio quædam operandi mira per signa ope demonum. Sicut enim magia naturalis videtur causis naturalibus, ita hæc videtur signis, quæ sunt causæ morales: his enim ex pacto allicitur demon ut faciat quod magus petit, & sic ipsa signa facere videntur. vnde D. August. lib. 21. de ciuit. cap. 6. Alliciuntur demones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus creauit: ut non animalia cibis, sed ut spiritus signis, quæ cuiusque delictationis congerunt, per varia genera barbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum, rituum.

Est à demonibus instituta. Instituta autem sunt hæc signa & tota disciplina primum à demonibus, ut ibidem Aug. docet. Neque enim potuit, inquit, nisi ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur: unde magica artes, earumque artifices existerunt. Vbi tamen aduerte, demones non delectari signis per se spectatis, sed quatenus illis honorantur, ab eorum instituto pendent. hoc modo intellige Augustinum. Idem luculentè docet Euseb. l. 5. de præparatione Euang. cap. 7. ex Porphyrio, & Cyprianus oratione de idolorum vanitate. Vnde parum refert quis inter homines inuentor primus, seu primum instrumentum per quod diabolus mundo hanc pestem infudit, extiterit. Gregor. Turonensis lib. 1. hist. Francorum cap. 6. scribit, Cui primogenium Cham diabolo imbuente fuisse totius magicæ artis inuentorem, quem Persæ ad se venientem vocauerunt Zoroastrem; hunc igne celesti consumptum, ab ipsis pro Deo habitum. D. Clemen. lib. 4. recognitionum, putat etiam ante diluuium vixisse, & post diluuium à Chamo traditam filio Mizraim, à quo Ægyptij, Babylonij, & Persæ genus ducunt; qui his artibus maxime dediti fuerunt. Hunc appellatum Zoroastrem communior opinio est, quam refert D. August. lib. 21. de ciuit. cap. 14. Zoroastrem inuentorem magicæ fuisse Regem Bactrianorum, vixisse temporibus Nini Regis Assyriorum, à quo & bello superatum; hunc solum in lucem editum mox risisse.

Hæc magia duplex est, vel potius duplicem finem habet: vel enim refertur ad ostentationem, aliudve commodum suum vel alienum; & sic vocatur nomine communi *magia*: vel refertur ad aliquam noxam inferendam alteri, & propriè dicitur *maleficium* aut *veneficium*, qualis est, quæ vulgò dicitur *fortiaria*. Græci hanc vocant *καταμαχία*, id est, *venenariam*; illam *θεραπευτική*, quasi dicas *diuinam operationem*, & *τελεμαχία*, id est, *operationem portentorum & rerum mirabilium*. De magia & aliis superstitionibus scripserunt eruditè nostri Bened. pererius, & Mart. Delrio: ille breuiter, hic copiosissime. Nobis satis est fundamenta aperire, & selectiora dumtaxat persequi: qui plura volet, ab illis petat, licet.

D V B I T A T I O II.

Quæ sint magia fundamenta.

Diabolus, ut non statim appareret ipsum esse operum magicorum auctorem, & ut facilius hominibus curiosis hanc artem commendaret, excogitauit quædam principia & fundamenta, quibus positis, hæc ars videretur licita, & in naturalium rerum concursu, cooperatione, sympathia & antipathia fundata.

Primum est, Mundum & singulas mundi partes esse animatas anima intelligente, quæ & ipsis vitam tribuat, & vni intelligendi & sentiendi habeat. Secundum, Nomina deorum & dearum, ut Iouis, Iunonis,

non esse nomina malorum demonum, sed animarum istarum naturalium. quatenus enim quæque animarum istarum habet vim intelligendi, eatenus vocari nomine masculino: quatenus autem animat corpus, feminino. Itaque Plutonium & Proserpinam nihil esse aliud quàm animam terræ, quatenus duplicem illam vim habet: Neptunum & Thetym, animam aquæ: Iouem fulminatorem, & Iunonem, animam aeris: Phænetam & Auroram, animam ignis. nouem Musas & nouem Bacchos, esse animas nouem cælorum: animas septem planetarum significari nomine Saturni, Iouis, Martis, Solis, &c. quibus etiam alia nomina & epitheta tribuunt. vocat enim Saturnum patrem deorum, dominum temporis, dominum altum, magnum, sapientem, arcanæ contemplationis auctorem, absconditorem, custodem & ostensorem, auctorem vitæ & mortis. Lunam vocant Dianam, Lucinam, Proserpinam, Hecatem, reginam cæli, summam numinum, reginam manium, elementorum omnium dominam, rectricem mundi, calcantem tartarum, &c. similia plurima epitheta diuinitati propria ceteris tribuunt.

Hæc duo fundamenta excogitata sunt, ut quando magi expressè inuocant demones, non videantur ipsos inuocare, sed animas stellarum, vel elementorum, quas dicunt esse bonas virtutes, à Deo in ministerium & vtilitatem hominis, qui illis uti nouerit, per mundum distributas.

Sed hæc omnino vana sunt: Primum, Absurdum enim est dicere, terram, aquam, ærem, ignem, esse animata anima rationali & sentiente. si enim habent animam sentientem, etiam debent habere vegetantem, quæ damentum sentienti subseruit, & sanguinem spiritumque illius functionibus suppeditat. debent etiam habere organa suis figuris & temperamentis distincta. non enim potest esse sensus sine organo conuenienti, ut Aristoteles lib. 2. de anima probat, & omnia sentientia nobis nota declarant. Item si illa anima intelligit, bruta, plantæ, saxa & metalla non solum sentient, sed etiam intelligent: erunt prædita sapientia, scientia, arte, prudentia: tenebunt logicam, physicam, metaphysicam, mathesim, theologiam, & similia, quæ nullus sanæ mentis dixerit. Rursus, partes elementorum dum separantur à toto, vel retinent animam, & sic erunt innumerabiles animæ in singulis elementis: vel amittunt eam & rursus vnitæ toti recipiunt, & sic morientur assidue, & resurgent. Denique illæ animæ cum sint intelligentes, erunt liberi arbitrij: ergo iustæ vel iniustæ, beatæ vel miseræ, in viâ vel in termino: quorum nihil probabiliter dici potest. Secundò, Absurdum etiam est, cælum & stellas animatas ponere: est enim contra communio sententiam SS. Patrum & Theologorum, & numeratur à D. Hieronymo epistola ad Pammachium & Auitum inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib. 17. hist. cap. 28. inter anathematismos, quos Synodus Constant. contorsit in Origenem, ponit etiam hunc: *Si quis dicit, cælum, & solem, & lunam & stellas, & aquas, quæ supra cælum sunt, animatas quasdam esse & materiales virtutes, anathema sit.* Eadem sententia erroris damnata est à Facultate Parisiensi, tamquam occasionem idololatriæ præbens. Vnde Conradus VVimpina lib. de superstitione cap. 7. & 8. docet, diabolum philosophis inseruisse opinionem de anima mundi, ut cultum diuinum tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc ferè omnes Platonici vel magi fuere, vel magis fauere: adeo ut etiam Marsilius Ficinus ab hac peste non fuerit omnino immunis, ut patet ex lib. 3. de vita cælitus comparanda.

Præter rationes prædictas, quibus illud refutari potest, hæc vna sufficit, quod sacra Scriptura & Religio Christiana nullas agnoscat creaturas rationales præter homines & Angelos. Si aliz essent, non deberent ignorari, cum ad eandem societatem pertineant.

Nec obstant quædam locutiones Scripturæ, ut docet Damascenus lib. 2. de fide orthodox. cap. 6. in fine, sic scribens: *Nullus etiam cælum aut luminaria arbitretur animata:*

Ad rationes in contrariū.

1. Fundamentum magorum.
2. Fundamentum.

6
Stellas non esse animatas

animata; inanimata enim sunt insensibilia. quare si Scriptura dicit: Latentur celi, & exultet terra, Angelos, qui sunt in celo, & homines, qui in terra, ad letitiam vocat. Nouit etiam Scriptura prosopopœia vti, & de rebus inanimis tamquam animatis differere, vt, Mare vidit & fugit, &c.

Similiter non obstat quod quidam Patres celo animam & spiritum tribuere videantur; quia intelligunt animam assistentem, non informantem, quæ nihil est aliud, quam intelligentia motrix cæli, vt Peripatetici loquuntur. Vide D. Thomam 1. p. quæst. 70. art. 3. & comment. nostrorum Conimbr. in lib. 2. de celo cap. 1. q. 2.

8 His adde, Etiam si essent tales animæ, parum tamen iuuare posse magicas operationes, tum quia alligatz essent suis corporibus, nec rebus humanis possent interesse; tum quia non possent iuuare nisi per virtutes astrorum, nimirum per lumen & influentias, (si tamen præter lumen & calorem sunt influentiz) quæ minimè ad effectus magicos sufficiunt. Præterea vel illæ animæ essent bonæ, vel malæ: si bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia ferè sunt magorum: si malæ, quid opus est ad illas confugere, cum dæmones ad iuuandum in huiusmodi sint paratissimi?

Ex his patet, nominibus illis non animas inuocari, quæ nullæ sunt, sed dæmones, qui se fingunt esse animas stellarum & elementorum, vt sub his nominibus ipsi colantur.

9
3. Fundamen-
tum. Tertium fundamentum est, Præter Angelos bonos & dæmones malos, esse multa genera dæmonum bonorum, quorum alij sint cælestes, & præsentis stellas, & animabus illarum: alij elementares, ex quibus alij sint ignei, alij aërei, alij aquatici, alij terreni. Ita tradit Agrippa lib. 3. cap. 16. Eadem est sententia Platoniorum.

Sed est contra Scripturas, & Ecclesiæ doctrinam, quæ nullos dæmones nisi malos agnoscit. vide D. Aug. lib. 8. de ciuit. cap. 13. & 14. & sanè si boni sunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curiosa, ad ostentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiunt, & in varias fraudes impellunt? si boni, cur magia sub poena mortis in veteri Testamento prohibita? cur damnata ab Ecclesia? cur olim proscripta à Repub. Romana? statim enim Euangelio illucescente Respub. Romana, etsi persisteret in infidelitate & cultu idolorum, tamen magiam cœpit cognoscere esse perniciosam, & malorum spirituum auxilio subnixam; vt ex gestis Martyrum constat, & L. 2. C. de maleficiis & mathematicis.

10
4. Fundamen-
tum. Quartum fundamentum est, Animam humanam, quando in magnum desiderium exardescit, habere sufficientem potestatem ad imprimendam verbis, scripturis, imaginibus, & characteribus vim quamdam, quæ naturaliter efficax & energiam habeat ad effectum desideratum, modò illa proportionem quamdam ad hunc effectum habeant quæ in eo significando sita sit. v. g. si alicui velis inferre noxam aliquam, adhibenda sunt verba, vel alia signa, quæ noxam illam aliquo modo designent: si concitare ad amorem, debent ea adhiberi, quæ amorem significant, depictis duobus sese mutuo complectentibus, vel alia ratione: si ad odium duobus inter se pugnantibus.

5. Fundamen-
tum. Quintum est, Imagines & characteres siderum & signorum cælestium sub congrua sibi constellatione fabricatos, concipere vim siderum, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipsa sidera valent. Hæc duo fundamenta excogitata sunt ad persuadendum, omnes incantationes, adiurationes, characteres, & sigilla, quæ ab ipsis adhibentur, naturaliter operari per vim ipsius & sideribus vel ab ipsa anima impressam, atque adeo omnem operationem magorum per signa esse naturalem.

11
Respondetur. Sed hæc omnino vana esse, nec vlla probabili ratione niti, constat ex Philosophiæ principiis. Primò, Quia anima imaginando vel desiderando non potest res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nam actiones illæ sunt immanentes, quæ

nullum effectum in rem separatam producant. possunt quidem concitari spiritus & humores: sed hæc ipsi substantiæ animæ sunt præsentissima, & naturalem ad illam subiectionem habent. Quod autem magi dicunt esse similem subiectionem & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi desiderio fertur, est contra rationem, & omnem experientiam, & contra illud Domini, Matth. 6. Non potest ad naturam suam adicere cubitum unum. & Matth. 5. Non potes unum capillum album facere aut nigrum. si non possumus rem tam coniunctam mutare, quomodo rebus externis vires effectrices imprimere?

Secundò, Verba non sunt capacia talis virtutis; nam in substantia nihil sunt aliud quam voces & soni meri, quibus nihil magis euanidum, aut ineptum stellarum virtutibus, aut aliis qualitatibus excipiendis. Vnde sicut vox non potest esse propriè alba aut nigra, (alio enim sensu Græci φωνὴ λευκὴ, & Latini Claram vocem dicunt) lucida aut tenebrosa, calida aut frigida, ita nec accipere vires à stellis vel anima impressas, quibus corpora immutet, sed nec significatio quidquam ad hoc iuuare potest: quia nihil in ipsis vocibus ponit, cum solum sit denominatio extrinseca ab institutione hominis, quæ præterit. Vnde ridiculum est in vocibus requirere significationem effectus vt possint virtutem physicam ad effectum illum producendum recipere.

Idem dicendum de aliorum signorum significatione. cum enim hæc nihil sit aliud quam extrinseca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocem facta, non potest vilo modo esse dispositio ad aliquam qualitatem realem suscipiendam, nec iuuare quidquam ad physicam actionem, sed solum ad moralem, quæ sit alliciendo naturam intelligentem ad aliquid ex pacto efficiendum. Itaque pertinent omnia illa signa & significationes ad pacta quædam cum spiritibus malignis, vt sæpè ostendit D. August. lib. 2. de doctrin. Chrit. cap. 21. & sequent.

Tertiò, Etsi anima aliquid imprimeret illis signis, id tamen statim euanesceret, nec posset hærrere & diu operari: at signa magica diutissimè vim habent. Denique non possent operari in res valde distitas, quod tamen signa magica præstant.

Vanissimum etiam est quod de imaginibus & characteribus astronomicis docent: vt cum dicunt imaginem leonis insculptam auro, sole existente in prima facie leonis, (id est, in aliquo ex decem primis gradibus illius signi) & manè exoriente, concipere vim contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem & febres. Eandem, si fiat sole in corde leonis existente, & medium cæli obtinente, accipere vim contra calculum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri sunt pleni.

Hæc vana esse, Probatum Primò, Quia ipsa astra tales vires non habent, vel si habent, non constat quænam ex omnibus illa sint: hoc enim nulla experientia deprehendi potest. Secundò, Etiam si constaret quænam astra hanc vim habeant, tamen ea ab hominibus secerni, colligi, & veluti seorsim conuassari non potest: nam omnia agunt in omnem partem, & effectus inter se miscuntur; vnde nullius astri mera & sincera virtus colligi potest. Tertiò, Si quam vim habent, eam potius impriment herbis, lapillis, & metallis, in quæ longo temporum tractu assidue agunt, quam rebus arte factis, quæ ad breue tempus illis obiciuntur. Item si quid istis imprimerent, id statim euanesceret, nec posset ad vsum adhiberi. Quarta arte impressa non est idonea dispositio ad qualitatem, aut virtutem physicam excipiendam: videmus enim, ignem, solem, & alia quæ agere in aurum, vitrum, & similia subiecta, qualiscunque demum figura in illas descripta sit, vnde sæpè Aristoteles docet, res mathematicas abstrahere à materia sensibili, itaque superstitiosum est insculpere formam leonis, scorpionis, aut alterius animalis, vt possit excipere vim illius astri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cælo non sunt tales figuræ,

De imaginibus & characteribus astronomicis.

figuræ, quales ponunt mathematici, sed illæ confictæ sunt ex aliqua confusa & rudi similitudine dispositionis astrorum cum tali figurâ, ut omnia astra 48. figuris seu asterismis possint comprehendi & exprimi. Itaque non magis est ibi imago leonis quàm vulpis, virginis quàm asini, arietis quàm lupi, scorpij quàm catuli, & ita de ceteris. potuissent enim hæc aliis rebus assimilari, si mathematicis placuisset. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè describunt, & miram vim habere asserunt. Ex quibus perspicuum est, ad excipiendam virtutem leonis celestis, non magis valere imaginem leonis terreni, quàm bouis vel hominis: idemque dicendum in ceteris: ut mirum sit, Caicranum q. 69. a. 2. potuisse in mentem inducere, huiusmodi imagines aliquid valere. refutat eandem Diu-Aug lib. 10. de ciuit. cap. 11. & D. Thomas q. 69. art. 2. & lib. 3. contra gentes cap. 105.

Alia carinonia adhiberi solita.

Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres, interdum etiam illis adhiberi suffitus ex thure, galbano, storace, aloë, & similibus, ut vim habeant; quod est mera idololatria.

Ex his patet, effectus & operationes magorum non posse per hæc fundamenta reduci ad causas naturales. quare cum alia non habeant, superest eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiam expressa pacta contrahunt.

D V B I T A T I O III.

Quomodo cognosci poterit an aliqua operatio ad imaginem pertineat, & quibus indicis spiritus redeuntes discerni.

13 Tribus modis id cognoscitur.

1. Ex conditione causæ.

Respondeo, Id tribus modis cognosci posse. Primò, Ex conditione causarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertiò, Ex conditione effectus.

Quod ad primum attinet, Ipsa conditio & qualitas causæ indicat magiam; Primò, Si expressè inuocetur diabolus. Secundò, Si preces adhibeantur, quibus falsa permixta sunt; ut Christum habuisse febres, & spasmus. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, sigilla. Quintò, Si ligaturæ, si specula, vñctiones, & similia, præter Ecclesiæ morem: cum enim effectus ad quem diriguntur, non possit expectari ex virtute talium causarum, ut quæ nullam in se habeant: nec etiam à Deo, cum nec ab ipso, nec ab Ecclesia, quæ Spiritu Dei regitur, sint instituta, imò ab ipsa Ecclesia reprobandur; sequitur eum expectari à malignis spiritibus, qui huiusmodi rebus tamquam signis alliciuntur ad præstandum id ad quod ipsi ea instituerunt. itaque omnia ista sunt magicæ illecebræ & tacitæ dæmonum inuocationes. Nec obstat quòd interdum nihil nisi verba sacra, aut versiculus aliquis sacræ Scripturæ adhibeatur; quia talis versiculus non dirigitur ad Deum, nec eo sensu profertur, quo sacer est: sed animo profano, ut aliquis effectus vanus, vel alius, ad quem ex Deo vel Ecclesiæ institutione non valet, proueniat. Sic illo versiculo, *consummatum est*, quidam vruntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *In camo, & frano*, &c. ad sopiendos canes. Itaque implicite diriguntur ad dæmonem, qui etiam in rebus sacris sua signa instituit, ut & homines facilius decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat.

Demon aliquando in rebus sacris sua signa constituit.

14 2. Ex conditione operationis.

Secundò, Ex conditione operationis, ut cum repente curatur equus vel homo, absque diuino miraculo, cum breuissimo tempore multa nullaria conficiuntur, cum operatio ad rem valde distantem se extendit; ut si hic pungatur imago cereæ Petri, & ille alibi doloribus conficiatur.

3. Ex conditione effectus.

Tertiò, Ex conditione effectus, si hic industriam humanam superet: sunt autem huiusmodi complura, quæ à magis operâ dæmonum, vel reipsa vel in speciem fiunt, possuntque reduci ad tria genera. Vel etiam

fiunt circa elementa; vel circa alia corpora, præsertim hominum aut animalium, vel circa animas & spiritus. quæcumque autem exhibent reipsa, possunt etiam exhiberi in speciem per præstigium.

Circa elementa excitare possunt tempestates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, iisque lædere & euertere arbores, segetes, animalia, ædificia, & similia: ut experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob cap. 1. euidenter colligitur. non enim difficile est illis spiritibus nubes aliis in regionibus collectas, & ventos alibi spirantes, huc vel illuc, quò Deus permiserit, impellere, ibique sistere, itipare, collidere. Simili modo possunt facere inundationes, terræmotus, ruinas ædium, repentina incendia, & similia, si Deus id illis permittat, possunt excantare segetes, seu transferre ex agro in agrum: quod olim videtur fuisse adeò frequens, ut legibus duodecim tabularum apud Romanos vindicari debuerit. possunt transferre arbores & pomeria integra: idque vel singulis transplantatis, vel superficie terræ ad certam altitudinem simul abrepta & translata. Vnde Plinius l. 17. cap. 25. dicit suo tempore Vellij Marcelli olinetum uniuersum viam publicam transgressum, & arua inde è contrario in locum olineti, profecta. Neque hoc mirum videri debet; possunt enim plurimi simul ad huiusmodi opus concurrere.

Circa elementa quæ possunt fieri.

Circa corpora hominum & animalium: Primò, Possunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; sunt enim & ipsi celerrimi & potentissimi, quibus nulla potestas super terram comparari valeat; Iob 11.

Circa corpora hominum.

Hic tamen notandum est, non deesse qui negent An sagas reipsa transferri à dæmone, & eas, quæ se putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim translationem, & cetera quæ in conuentibus sagarum fieri videntur, ut conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & similia, non fieri reipsa exterius, sed solum in imaginatione: sopiri enim ipsas, & dæmonem hæc omnia facultati phantasticæ ita repræsentare, ac si reipsa fierent, ita ut illæ mulierculæ sibi persuadeant se hæc omnia reipsa egisse: quod confirmant exemplis quarundam, quas constat sopitas fuisse; quæ tamen postea excitatæ narrabant se mira fecisse & vidisse.

An sagas reipsa transferantur.

Sed hæc sententia falsa est; & Reipub. perniciofa. Sententia falsa; Primò, Quia repugnat innumeris experienciis, & exemplis eorum, quos translatos fuisse reipsa deprehensum est; de quo vide Alphonsum Castro l. 1. de iusta hæreticorum punit. cap. 16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & nostrum Delrio l. 2. disquisit. magic. q. 16. Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum confessionibus, non tantum muliercularum, sed etiam virorum prudentium omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi, cur enim diabolus id non possit; cuius tanta potentia ut non sit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cum magi & sagæ in id consentiant, & diabolus ad hoc aduocet; & ipse Dominus se permiserit à diabolo ex deserto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelsum, ut ex cap. 4. Matth. colligitur, & Patres passim docent.

Sententia perniciofa.

Est Reipub. perniciofa; Primò, Quia patrociniatur crimini grauissimo & nocentissimo Reipub. & Ecclesiæ; & impedit illius dignam castigationem. Iudices enim, quibus hæc opinio est persuasa, vel non puniunt sagas, vel non nisi leuiter concessa vita. hinc fit ut innumeri eo inficiantur, & diabolus tutò grassetur. Secundò, Condemnat omnia pænæ tribunalia orbis Christiani tam Ecclesiastica quàm secularia, non solum imperitiæ & imprudentiæ, quòd non possint distinguere inter ea quæ sunt reipsa, & quæ sola imaginatione: sed etiam iniustitiæ & crudelitatis, quòd tam sæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipsi reuera non fecerunt; sed solum somniarunt & illusionem diabolicam sibi visi sunt fecisse. Itaque hæc opinio nullo modo est toleranda.

Nec obstant exempla quarundam, quæ adhibita vñctione consopitæ fuerunt, & mira se interim egisse putarunt:

putarunt: quia hoc interdum diabolus facit ut idem putetur semper fieri, & ita persuadeat iudicibus totam hanc rem esse imaginationis, & nemini exterius nocere.

Dices, Si interdum deluduntur, ergo non poterunt tunc puniri, quia forte sunt innocentes. vnde enim constare potest hanc non deludi?

16

Respondeo negando consequentiam: Primò, Quia rarum est ut ita deludantur. itaque præsumi debent non delusi, nisi probetur contrarium: sicut in aliis criminibus, qui fatetur, non præsimitur delusus, si est sanæ mentis. & si alij de ipso testantur, non potest præsumi diabolum loco illius fuisse suppositum, sed hoc clarè tunc probandum, alioquin secundum leges iudicandum.

Secundò, Plerique optimè norunt distinguere vtrum sola imaginatione, an re ipsa quid actum sit: cur ergo illis fides non adhibeatur? Tertio, Ex indicibus & variis circumstantiis à prudente & perito Iudice facile deprehendi poterit quomodo res gesta sit. Sæpè enim apparèt aliquis effectus exterior; sæpè accedunt aliorum testimonia; sæpè ipsæ personæ sunt boni & integri sensus, & fatentur rem exterius gestam; explicant causam, & modum, & locum, & tempus, & personas coram quibus, &c. Quarto, Quia etiam illæ, quæ in somno delusi, puniri possunt; tum propter expressum pactum cum dæmone & apostasiam ordinariè coniunctam; tum propter delirium & conatum faciendi ea, quæ consopitæ videntur facere, & approbationem postquam ad se redierint: ideo enim se inungunt, & signa magica ponunt, ut illa fiant re ipsa; & postea cum putant facta, approbant & gaudent; & proponunt rursus facere, quæ se iam fecisse putant: inter quæ sunt idololatria, commercium cum dæmone, renuntiatio Christianismi, studium aliis in corpore vel substantia nocendi, & similia. vide plura de his apud Delrium l. 5. sect. 16.

17

cap. Episcopi.

Similiter non obstat, cap. 12. Episcopi. 26. quæst. 5. ubi significatur saga, non re ipsa transferri, aut alia similia perpetrari; sed solum imaginatione: quia non agitur illo cap. contra sagas aut maleficas, quales nostræ sunt; (ut docet Alphonsus Castro dicto lib. 1. cap. 16. sed contra alias quoddam mulierculas, quæ deceptæ à diabolo variis illusionibus, credebant se nocturnu horu cum Dianâ dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudo mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia intempestis noctis silentio pertransire: eiusque illusionibus velut domine obedire, & certis noctibus ad eius servitium evocari: ut dicto cap. Episcopi habetur. Si enim erant fortiaræ & maleficæ, cur tam inmane flagitium in illis non reprehenditur? cur sola prava credulitas damnatur? Deinde etiam si concederemus fuisse fortiaras, nihil referret, quia non damnatur in illis quoddam crederent ea, quæ nostræ de se referunt, nimirum se à diabolo in specie hirci ad conueniendum sagarum transferri: ibidem conuiuia & tripudia cum ipso & veneficiis agitari, diabolum adorari, nefarios cum ipso concubitus misceri, &c. sed quoddam crederent longè alia, nimirum, hæc & similia esse vera, Dianam & Herodiadem esse deas; illis honorem & obsequium esse exhibendum, posse ab his naturas rerum mutari & transformari, esse veras bestias ab ipsis conditas, quarum ope per aërem vestarentur. nihil horum credunt nostræ sagæ: sciunt enim esse diabolum, qui cum habent negotium. Denique si hic Canon aliquid contra nostram sententiam faceret, sequeretur eum fidem perdere, & esse infidelem, qui crederet sagas per diabolum specie hirci transferri: quod omnino absurdum est.

18

An possint corpora transformare.

Secundò, Possunt etiam corpora hominum & animalium transformare, non quidem intrinsecè figuram mutando, sed extrinsecè ex vaporibus aliam circumponendo. Sic aliqui operâ dæmonis conuertuntur in speciem lupi, & dicuntur *λύκάνθρωποι*, quasi dicas lupi homines: accommodant enim se ad speciem bestię quantum possunt, manibus & pedibus incedendo: &

diabolus adiicit reliqua, circumposita alia figura, ita ut speciem lupi exactè referant. deinde ingreditur, mutat phantasiam, & animum ferinum inducit, quod ei perfacile est; commotis humoribus & venenatis succis adhibitis: denique agilitate lupina corpus regit, hinc fit ut tales inuadant, lacerent & deuorent homines, ut veri lupi solent. Potest etiam veram bestiam, homine repente sublato, substituere, ita ut ipse homo oculorum iudicio videatur in lupum conuersus, quomodo D. Augustinus lib. 18. de ciuit. cap. 18 docet, socios Diomedis conuersos fuisse in aues, & Iphigeniam in ceruam. Simili modo credibile est virgas magorum fuisse conuersas in serpentes: non enim diabolus causas naturales virgis applicando poterat tam breui tempore ex materia tam dissimili veros serpentes efficere. Potest etiam, homine consopito, ipsemet formam bestię assumere, & in ea varia ministeria subire, & interim per alium dæmonem efficere ut ille homo dormiens videatur sibi in bestiam mutatus hæc omnia præstare. Hoc modo D. Augustinus loco citato putat socios Vlyssis mutatos à Circe venefica in porcos: & alios quosdam suo tempore, veneno in caseo accepto à feminis stabularis, conuersos in iumenta, quæ onera gestabant quamdiu illæ volebant, & postea videbantur sibi in formam humanam reuerti. Denique potest hanc mutationem facere nudo præstigio. sicut enim melancholici & phrenetici videntur sibi mira exterius videre, cum totum sit interiùs ex qualitate & commotione humoris, ita etiam operâ dæmonis fieri potest ut mira exterius videantur vel audiantur sola humorum agitatione & infectione. hac ratione potest exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempestates, fulmina, conitrua, & similia.

Ex his patet, quatuor modis has transmutationes à magis opera dæmonis fieri posse. non tamen est negandum, quin possit dæmon aliquas veras transformationes efficere, applicando actiua passiuæ, quales etiam ab hominibus fieri possunt, et si ipse plura, subtiliora, & expeditius possit. sic potest efficere ranas, mures, mulcas, &c. Item quæ ex semine, sed infusis seminibus in locum naturalem genituræ.

Tertio, Possunt inferre morbos occultos, qui nulla arte medica valeant curari. facile enim diabolo est instillare venena ignota, eaque ita regere ut lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum, vel si sinat illa operari, potest renouare quotidie iocundam, interceptare vias spirituum & humorum, & aliis mille modis nocere: potest etiam inferre in corpus humanum pilorum villos, clauorum & vitrorum fragmenta, & alia huiusmodi, quæ maleficiis affecti excernunt. quamuis etiam præstigio facere possit ut hæc videantur à corpore eici, cum reuerà ibi non fuerint.

Quarto, Possunt curare morbos omnes, qui naturalibus remediis curari possunt, & omnes qui à dæmonis actuali nocumento pendent. Possunt impedire sanguinis à vulnere effluxum, imò omnes læsiones, quæ gladio, igne, aliisque instrumentis irrogari possunt, si Deus permittat. facile enim ipsis est ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea quæ vim ignis impediunt assidue interponere: sed Deus rarò hæc permittit.

Quinto, Possunt eruere thesauros occultos, & opes mari abditas: sed Deus rarissimè id permittit, quia esset maxima ad malum illecebra. vnde videmus omnes præter magos & sagas esse pauperes, viles, abiectos.

Sextò, Possunt etiam aliquo modo se efficere inuisibiles: idque vel efficiendo ut subito transferantur aliò, astantibus non aduertentibus: quo modo fortè Apollonius se inuisibilem reddidit, quando à Domitiano capiendus erat: de quo Philostratus in vitâ ipsius: vel aliquod corpus instar veli interponendo, quod simile sit corporibus adiacentibus, v. g. parieti, tæpiti, &c. ut ab illis non videatur distinctum: vel alieam figuram interpretando, ut etsi videatur, non agnoscat: vel certe subtrahendo aut impediendo spiritus

19
Irrogare morbos.

20
Curare morbos.

21
Erudere thesauros.

22
Reddere inuisibilem.

spiritus visorios, qua parte ad illius obiecti visionem debent concurrere.

22
Immittere
dæmones

Septimò, Possunt immittere dæmones in hominem, & facere ut ab iis obsideatur, Deo permittente. huius multa exempla extant in historiis. Possunt etiam eosdem expellere: idque vel ex pacto cum ipsis & volentibus iisdem; (quamvis simulent se cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere potest: de quo vide Gregorium lib. 1. dialog. c. 10. hoc tamen numquam facit iste dæmon, nisi ut magis noceat; ut exemplo Gregorius docet.

23
Circā animā.

Circā animā humanā coniunctā corpori, omnia ea possunt opera dæmonum, quæ ex corporis dispositione & imaginatione pendent; ut inferre amantiam, incitare ad amorem, odium, libidinem erga hunc vel illum, & similia. facile enim est dæmoni efficere ut obiectum aliquod assidue obseruetur phantasia in modum conuenientis vel disconuenientis, & simul concitentur humores & spiritus consentaneæ affectui amoris vel odij, &c. Huc pertinent philtæ, & odiorum maleficia: de quibus vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 4.

Circā animas separatas nihil possunt magi, quia nec dæmones ipsi aliquid in has valent; præterquam quod damnatis possint irrogare supplicia secundum modum & mensuram à diuina iustitia pro meritis cuiusque constituta. Itaque non possunt illas ab inferis excitare, & viuus repræsentare; sicut nec tortor potest reum ducere quod libuerit. quod si id non possunt in animas damnatas, quāto minùs in sanctas, quæ ipsis, veluti domini & Iudices, sunt admodum formidabiles?

24
An Samuel
excitatus
fuerit.

Nec obstat illud 1. Regum 28. vbi cum Saul petisset excitari Samuelem per pythonissam, ipse Samuel apparuit, ut verior sententia tenet, quæ maximè confirmatur Ecclesiastici 46. vbi Samuel dicitur post mortem prophetasse, & Regni interitum prædixisse, uon enim Samuel, vi magica excitatus prodit: sed iussu diuino in poenam impij Regis, cuius signum est, quod magicam incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythonissa, & rectus capite sursum elato, è terra emergerit, contra morem ymbrarum magicarum: quæ pedibus sursum versis, & capite deorsum prodire dicuntur, insinquare hoc videtur pythonissa, cum ait: *Deos vidi ascendentes è terra*: id est, virum instar Dei, vel similem Deo. etsi enim Elohîm sit numeri pluralis, tamen plerumque apud Hebræos accipitur pro vno: quo modo hic accipi patet ex verbis proximis. *Qualis est forma eius?* itaque non de vmbis, sed de Samuele augusto modo apparente loquitur pythonissa. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum se exhibent, sunt dæmones, qui se horum vel illorum animas fingunt.

25

Petes, Quibus indiciis poterunt spirituum apparitiones internosci, ut non decipiamur acceptantes malos pro bonis?

Respondeo, Indicia mali spiritus sunt ista: Primò, Si ad præsentiam vel vsum rerum sacrarum diffugiat, nimirum signi crucis, aquæ benedictæ, nominis I E S V, B. Virginis, aut alicuius Sancti, sacrarum reliquiarum, sacræ imaginis, agni Dei, cerei benedicti, stolæ sacræ, & similia, quibus Ecclesia vti consuevit contra diabolicas fraudes, quæque veræ Religionis sunt præcipua & certa signa. Item si hæc improbet aut dissuadeat. hæc enim indicia sunt manifesta, dæmonem esse.

Secundò, Si falsam vel prauam causam suæ apparitioni prætendat, ut si dicat se redire imperio alicuius magi: aut ut aliqua reuelet, quæ friuola sint, curiosa, vel noxia.

Tertiò, Si aliqua dicat, quæ sunt contra fidem & Ecclesiæ doctrinam vel suadeat aliquid, quod sit à moribus Sanctorum alienum. sicut puella, quæ nuper prope Louanium repente reuixit, & mira per triduum coram omnibus retulit. horum summa erat, se vidisse

sanctissimam Trinitatem, & ibi intellexisse, parentibus & fratribus nullam superesse spem salutis, nisi ipsa rediret ad corpus & pro illis martyrium subiret, & illi deinde ex ordine idem martyrium patierentur. Modus martirij erat iste: Imponendus erat faciei puluillus, deinde valde pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. persuasit ut sibi id fieret. inde processum ad fratres, quorum primus coëptus calcari, grauitè est læsus: sed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quartò, Si sua oratione excitet mentem hominis ad superbiam, ad vanam gloriam, ad præsumptionem animi, ad desperationem, vel ad alium minùs ordinatum affectum. numquam ad talia alloquium boni spiritus excitabit.

Quintò, Si blandè accedat, sed postea relinquat moerorem, desolationem, turbationem animi, tenebras: hoc enim signum esse mali spiritus, docuit B. P. N. Ignatius in suis Exercitiis, & D. Macarius hom. 7. sicut enim boni spiritus est illuminare, solari, & tranquillitatem animi adferre: ita maligni est relinquere in animo tenebras, moerorem, perplexitatem, turbationem: nam quisque sibi consentanea operatur.

Sextò, Si rem non patitur tractari cum Superiore, vel confessario: boni etiam spiritus non quærun tenebras, nec volunt ordinem, quem sancti Patres & sacra Scriptura tradiderunt, perueriti: facile enim ipsis est & Superiores permouere.

Septimò, Si in forma tetra aut abiecta appareat v.g. Æthiòpis, serpentis, bufonis, canis: vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade discedat.

Octauò, Si vbi semel præstitutum est quod subsidij causa petit, rursus quæsitis aliis occasionibus friuolis redeat: animæ enim, vbi satisfeceris, vel nō redeunt, vel semel tantum redeunt, ut gratias agant. dæmones quia paucis congressibus conficere nequeunt quod volunt, varias occasiones quærun ut sæpè appareat. vnde hæc crebritas debet esse suspecta. vide Thyrzum lib. 1. de apparit. spirit. cap. 26. Peltanum de purgat. c. 5. & Delrium lib. 2. q. 26. sect. 3. vide etiam infra dub. 5 alia quædam huc pertinentia.

D V B I T A T I O I V.

Quale peccatum sit magia.

Respondeo, Ex genere suo esse mortale: quia continet tacitam vel expressam dæmonis inuocationem, ac proinde societatem & beneuolentiam erga illum. Fieri tamen potest ut aliqui actus magici excusentur à peccato mortali ratione ignorantie: ut si qui ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem cum hæc sæpè sit valde occulta. plerumque tamen ingeritur homini aliqua suspicio latentis mali, ratione cuius tenetur abstinere donec plenius de re cognouerit: quod si non faciat, peccat saltem venialiter. Ratione leuitatis materiz præcisè non videtur vquam esse veniale: quia quod in re parua vel ludicra dæmon inuocetur, per se non minus crimen est, quàm si id fieret in magna similiter tacita vel remota inuocatio, si plena consideratio adsit, est eiusdem rationis ac expressa. sæpè tamen contingit ut quando res est modica, non apprehendatur mali magnitudo: & sic potest esse veniale defectu animaduersionis.

Norandum est, huic crimini in iis, qui ei sunt addicti, ordinariè alia crimina grauissima esse coniuncta: de quibus à confessariis & Iudicibus sunt interrogandi. Primum est, Hæresis: multi enim ex his non credunt diabolum subiturum poenas æternas, aut esse damnatum & miserum: & eos, qui ipsi adhærent esse damnandos, aut eum nihil posse nisi Dei permisso, & similia. Denique pauci ex his sunt firmi in fide: & plerique deprehenduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secundum, Apostasia: abnegant enim Christum &

26
Per se est
mortiferum.

Ignorantia
potest excu-
sare.

27
Crimina con-
iuncta.

Christi fidem, & sæpe ipsum Deum renuntiant Baptismo & Confirmationi, eaque conantur in se quibusdam caerimoniis extirpare. Tertium, Idololatria; accipiunt enim diabolus loco Dei; huic fidem spondent, se totos dedunt & mancipant, sacrificia offerunt, aliosque deferunt honores. Quartum, Blasphemix in Deum, in Christi humanitatem, in B. Virginem, & Sanctos omnes. Quintum, Sacrilegium; sæpe enim in suis incantationibus utuntur rebus sacris, & interdum ipsa sanctissima Eucharistia. Sextum, Luxuria; ut nefarie cum dæmone commixtiones. Septimum, Damna proximorum; ut homicidia, præsertim infantium, & quorum corpusculis decoctis conficiunt vngua, pulueres, & alia magica symbola; varij morbi hominibus irrogati, mortes animalium, vastationes segetum, & similia. Ex quibus patet, magos & sagas dignos esse morte, & omnino & Republica exterminandos ob apostasiam, idololatriam, nefandos concubitus, & similia, etiam si fortè damna non intulerint. unde etiam Exodi 22. præcipitur, *Malefici non patietis vivere.*

D V B I T A T I O V.

Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi.

18
Remedia naturalia.

Remedia maleficij esse possunt vel naturalia, vel supernaturalia, vel moralia. Naturalia plerumque paruum vim habent; quia diabolus facile omnem illorum actionem eludit; si velis bonum tamè est illa initio experiri; ex præscripto medicorum adhibendo ea, quæ ipsi ex symptomatibus congrua iudicabunt: ut si indicia sint veneni, si abundet humor melancholicus, vel alius, quò diabolus in hac affectiue uti videtur: si autem cui parti intemperies illata, & similia.

19
Ecclesiastica.
Magna fides.

Supernaturalia, seu Ecclesiastica, sunt optima. hæc decem numerari possunt.

Primum est, *Magna fides* & fiducia in diuina protectione. Colligitur hoc clarè ex Psalmo 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei celi commorabitur, & quæ sequuntur; quibus docemur, diabolus nihil posse in eos, qui omnem spem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Cassianum collat. 8. cap. 18. & 19. Paulinum in vita D. Ambrosij. Gregorium lib. 1. Dialog. cap. 4.*

Baptismus.

Secundum est, *Susceptio Baptismi*, si non sis baptizatus. Huius extat memorabile exemplum in historia Peruana Petri Chieza p. 1. cap. 18. Ratio est, quia Baptismo exuimus veterem hominem, quem diabolus induxit, & induimus Christum; efficimur eius membra, eius filij, & domestici; transferimur de potestate tenebrarum in regnum Filij Dei, ut Apostolus ad Coloss. 1. ait.

30
Confessio.

Tertium, *Confessio peccatorum*. Sæpe enim ob peccata permittitur diabolo potestas in hominem, quibus delictis, illa quoque euanesceat, quibus permanentibus, frustra alia remedia adhibeas, ut docet Petrus Cluniacensis lib. 1. de miraculis cap. 6. de quo etiam vide lib. 1. vitæ S. Bernardi cap. 8. Itaque qui maleficiis infestantur siue in se, siue in rebus suis, exhortandi ad accuratam peccatorum confessionem & vitæ emendationem.

Eucharistia.

Quartum, *Sumptio Eucharistia*, vel eius præsentia: nulla enim conuentio lucis ad tenebras, nec Christi ad Belial. hoc pacto maleficia fuisse curata, refertur in vita S. Bernardi lib. 1. c. 10. & D. August. 1. 2. de ciuit. c. 8. scribit: domum quamdam ab infestatione demonum liberatam oblato in ea Sacrificio. Palladius 1. 1. hist. c. 19. refert, S. Macharium, cum ei oblata esset femina maleficio affecta; dixisse, Illud propterea vim in eam habuisse, quòd quinque septimanis à latra Eucharistia abstinuisset.

31
Exorcismus.

Quintum, *Exorcismi Ecclesiæ*. hi varij sunt. alij enim instituti sunt ad expellendum dæmonem à corporibus hominum, alij ab infestatione ædium, alij ad illum

compescendum, ne damna per tempestates, vel alia ratione inferat. Horum autem maximam esse vim, patet tum ex usu quotidiano: tum quia in Ecclesia est ordinatio specialiter instituta à Christo, vel (ut quidam volunt) ab Apostolis ad dæmones pellendos & coercendos, ut patet ex Conc. Carthag. 4. c. 7. & ex Cypriano epistola 2. 55. & 76. & alijs Partibus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Ecclesiæ Christi sponsæ. Refert Ioseph 1. 8. antiquit. c. 2. Salomonem quoque instituisse coniurationes, quibus dæmones fugentur, non tamen constat quales hæ fuerint; sanctæ an superstitiosæ: quia non extant, nec scitur quando instituerit, in cultu veri Dei, an in idololatriâ.

Sextum, *Aqua benedicta*. hæc habet vim ex precibus Ecclesiæ, per quas factum est ut diuina virtus ei assistat, ac quodammodo insideat & connexa sit ad dæmonis infestatione, auertendas, hoc remedio plurimi vsi sunt, ut B. Marcellus Episcopus, apud Theodoretum 1. 5. hist. cap. 21. S. Marius, apud Palladium lib. 2. c. 19. S. Bernardus 1. 2. vitæ eius c. 3. & alij innumeri; estque modò frequentissimum apud Indos.

32
Aqua benedicta.

Septimum, *Reliquia Sanctorum*, & res aliæ ab Ecclesiâ benedictæ, ut Agnus Dei, cerei sacri, panis & sal benedictum, & similia. Horum exempla quotidie se offerunt.

Reliquia Sanctorum.

Octauum, *Signum crucis*. huius est vis magna contra omnes diaboli machinationes. Primò, Quia continet tacitam inuocationem Sanctissimæ Trinitatis, per meritum passionis Christi. sicut enim voce, sic gestu Deum inuocare & mentem nostram exprimere possumus. Secundò, Quia continet totius doctrinæ Christianæ compendiarium professionem. significatur enim (præsertim adiuncta formula, *In nomine Patris*, &c. qua fieri solet) Primò, In Deo esse vnā essentiam, potentiam maiestatem: & tres personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Deinde, Patrem esse principium, Filium procedere à Patre, Spiritum sanctum ab utroque & hunc esse amorem & vinculum veriusque. Tertio, Filium à Patre descendisse in uterum Virginis hominem factum, & nos per mortem suam transtulisse à sinistris ad dexteram, à damnatione ad gloriam. hæc omnia Ecclesiæ, & fideles eius intendunt hoc signo insinuare & profiteri. Quarto, Quia crux est instrumentum, quo Christus diabolus vicit, & eius potentiam fregit: quòd etiam ipsum Christum crucifixum refert & obicit. Unde crux triplici modo vim habet. Primò, In modum inuocationis. Secundò, Tanquam opus fidei & professio Religionis Christianæ. Tertio, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuinæ assistentis: nam etiam in infidelibus vim habet; ut constat de Iuliano apostata ex historiis ecclesiasticis. & de quodam Iudæo ex lib. 3. dialog. S. Gregorij cap. 7. His addi potest quartus, scilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominia, quam per crucem accepit, & timorem virtutis Christi. Hæc sufficiunt ad hoc signum contra hæreticos defendendum. Simili modo reliquæ caeremoniæ ecclesiasticæ defendi possunt. nihil enim sunt aliud quam possessiones tacitæ veritatum fidei, & sacræ preces. excitant etiam animum ad maiorem reuerentiam, & recreant sua varietate & pulchritudine. De efficacia crucis aduersus dæmones extant infinita exempla. vide Chrysostomum homil. 8. in epist. ad Coloss. Lactant. lib. 4. cap. 27. Cyprianum. vel quicumque est auctor, sermone de passione Domini, Vitam D. Bernardi lib. 1. & 3. & nostrum Gretzerum de cruce.

33
Signum Crucis.

Ceremonia Ecclesiæ.

Nonum, *Inuocatio nominis IESV*, B. Virginis, Angelicustodis, & etiam aliorum Sanctorum exempla plurima extant apud auctores.

34
Inuocatio nominis.

Decimum, *Oratio*, præsertim coniuncta ieiunio. Hæc valent etiam ad pessimum quoddam genus dæmoniorum expellendum, ut patet Matth. 17. Vide Gregorium lib. 3. dial. c. 33. & Palladium lib. 2. hist. cap. 28. Qui plura supradictorum exempla desiderat, consulat Delrio lib. 6. cap. 2.

IESV.
Oratio.

Moralia

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone dissoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo signa magica, ad quorum præsentiam nocumentum irrogat; de quo dubitatione sequenti.

DUBITATIO VI.

Utrum liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine ut diabolus desinat nocere.

35

HÆc quaestio ante complures annos ad me è longinquo missa fuit, multis argumentis pro parte negante (quam viri quidam docti & pij tenere dicebantur) instructa: quam deinde tractavi in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. verum quia propria est huius loci, quæ ibi dicta, huc transferenda, bonâ illorum, qui aliter sentiunt, veniâ, putavi: solius enim veritatis & proximi iuvandi amore hæc à me tractantur: & eos qui secus sentiunt non damno, sed pietati, doctrinæ & dignitatis causâ veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum est, quod tollere illa signa ut diabolus nocere desinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactiōis implendæ monitio. Sed

Signa magica non possunt tolli maleficis.
Angeli & Aureoli sententia.

Dico Primò, Nullo modo fas esse aliquo maleficio signa magica tollere, quamvis ad id paratum sese maleficus offerret. Est certa, & communis DD. sententia, excepto Angelo, v. Superstitio, §. 13. & Petro Aureolo, quem Angelus adducit. hi enim etsi concedant non esse licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus sit, incantatione & maleficio uti, ut à nobis vel aliis noxam maleficij tollamus. Confirmatur hæc sententia, quia licitum est petere ad usuram ab usurario parato dare; & exigere insurandum ab eo, qui paratus est per falsos deos iurare: v. supra ostensum. Sed horum sententia refutatur ab omnibus tamquam error. Vide Caietanum tom. 2. opusc. 12. Siluest. v. Maleficio quæst. 8. & Castro l. 1. de iusta hæreticorum punit. cap. 5. Ratio est, quia illa malefici operatio est intrinsecè malè, cum sit usus artis magicæ; & tacita vel expressa dæmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo benè fieri potest: ergo nec petere, nec consentire potes ut fiat; iuxta illud ad Rom. 1. *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Secus est, cum petitur iuramentum ab eo qui putatur per falsos deos iuraturus, aut mutuum ab eo, qui solet exigere usuras: nam id, quod hic petitur, malum non est, & benè fieri potest si velit is à quo petitur.

36
Possit amoveri industria naturalis.

Dico Secundò, Ius tamen est cuique, tollere & destruere illa signa absque maleficio, vbi inuenta fuerint. Est communis sententia Doctorum, qui hanc doctrinam attingunt. Inter quos Henricus à Gandavo quolib. 5. q. 33. Scotus in 4. distinct. 34. vbi dicit, *ridiculum esse querere an liceat tollere maleficio intentione curandi maleficiatum: non enim, inquit, solum licet, sed etiam est meritorium, destruere opera diaboli.* Idem docet Gabriel iisdem ferè verbis in 2. d. 8. q. 2. 2. 4. dub. 2. Caiet. tom. 2. opusc. 12. *Duobus modis, inquit, contingit maleficio à maleficis solui. Primò, Per simplicem dissolutionem seu destructionem maleficij prius facti, puta dissolvendo ligaturam capillorum, cum annulo ligneo, &c. & hoc absque dubio licitum est, nec est opus malefici ut maleficus est, sed hominis scientis impedimentum boni proximi sui: quia hic nulla evenit dæmonum inuocatio, sed sola dissolutio signi: quo durante diabolus statuerat malum alterius continuare. Secundò, Per inuocationem dæmonum, seu aliud maleficio: & hoc absque dubio peccatum est mortale. hæc ille. Idem docet Siluest. v. Maleficio, num. 2. Castro l. 1. de iusta hæret. punit. cap. 15. valde fusè. Dominicus Sotus*

d. 34. q. vnic. art. 3. *Potest quisque convenire maleficum, & rogare, & pecuniâ ab illo extorquere, ut illas ligaturas, quas habet sepultas, aut suspensas, aut alicubi asseruatas, inde dimoveat: quia illud maleficio facere virtus est, &c.* Ioseph. Angles in Florib. q. 6. de maleficiis. Nauarr. c. 11. n. 29. Petrus Binsfeldus in tit. de malef. & mathem. quæst. 5, & alij. Hi omnes docent hanc sententiam ut indubitatam, incredibile autem est omnes decipi, præsertim cum non agatur de positivo aliquo dogmate, cuius ratio sola Dei sit voluntas, sed veritate naturali ad moralem philosophiam, vbi ingenij acumen maximè valet, pertinente.

Probatur ratio. Primò, Si esset illicitum amovere huiusmodi signa ut diabolus nocumentum desinat, id esset quod ille actus amouendi censeretur esse tacita quædam dæmonis inuocatio; sed id verum non est: ergo non est illicitum amovere. Maior est evidens, & conceditur ab Auctoribus diversæ sententiæ, nulla enim potest alia vel in speciem causa fingi: sepono enim scandalum, quod ubique vitandum est. Minor probatur, quia amorio illa signorum neque ex natura rei est inuocatio dæmonis, ut per se patet: neque ex intentione amouentis: non enim intendit dæmonem inuocare, sed inuocationem per magum illo signo factam impedire, & dissolvere. neque ex pacto aliquo antecedente: quia qui amouet signum, non est pactus cum dæmone ut ad amotionem signi desinat nocere. Nec refert, quod fortè magus id pactus sit, quia qui amouet signum, non intendit ex pacto ipsius magi operari, aut dæmonem inducere ut pactum cum mago initum seruet: sed solum intendit pactum nocendi rescindere; quod licitè & meritoriè potest. Confirmatur à simili: si quis cum hoste esset pactus ut dato certo signo (v.g. suspensio funiculo coccineo, sicut fecit Raab, Iosue 2.) accurrat, & moenia conscendat, vel ignem vrbi iniiciat; & ego tale pactum scirem, possem illud signum tollere, nec vllò modo censeret consentire illorum pactis; sed potius illa odisse & destruere: ergo similiter, si sciam inter magum & dæmonem esse pactum ut dato certo signo (v.g.posito capillorum glomo sub limine) noceat, potero illum glomum tollere, ut eversa pacti conditione, non noceat: neque censebor vllò modo in illud pactum consentire: cur enim hic potius quàm ibi consentire videar?

Secundò Probat, Si quis verbis alliceret dæmonem ut mihi vel alteri noceat, possem omni ope impedire; similiter si per scripturam vel characteres: cur non etiam possum impedire si aliis signis illum accersat? quid enim interest, verbisne ex scriptis, an aliis quibuscumque signis dæmonem allicias ad nocendum? possum igitur illa signa removere & destruere ut dæmon desinat allici, & consequenter ut desinat nocere.

Tertiò, Qui habet pactum cum sicario, ut posito certo signo ad fenestram vel ostium Petri, ipsi vel rebus eius noxam inferat, tenetur signum, quod ad hunc finem ibi posuit, tollere, si aliter nocumentum impedire non potest; similiter & quivis alius qui illud novit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicumque novit signum pacti tenetur illud tollere, ut damnum impediatur.

Sed contra obijciuntur multa argumenta.

Primò: Est certum dæmoniorum genus quod non eiicitur nisi in oratione & ieiunio, ut Dominus Matth. 17. ait; ergo si hoc genus ingressum esset, per maleficio, non liceret eius egressum procurare per signi ablationem.

Respondeo Primò, Si hoc argumentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorcismis agere in hoc casu. Secundò, Quomodo potest nobis constare an sit ex illo genere? fortasse enim est ex alio, ac proinde nihil vetat quin possum tentare per signorum amotionem. Tertiò, Dominus agit de dæmonum eiectioe qui hominem possident, quos non legimus eiici per amotionem signorum, sicut neque permittuntur ingredi operâ magorum, nisi fortè rarissime & interue-

interueniente nocumento, quod dæmon magicis signis illeceus infert.

Secundum argumentum, Hieronimus in vita S. Hilarionis refert, cum quædam puella per incantationes à dæmone obfessa adducta esset ad Hilarionem, noluisse virum sanctum, antequam purgaret virginem vel odolenscentem, signa iubere perquiri: ne aut solitis incantationibus recessisse dæmon videretur, aut ipse sermoni eius accommodasse fidem: ergo perquirere & tollere signa ut nocumentum cesset, ad incantationem pertinet.

Respondeo Primò, Hieronymum non dicere, ne solitis incantationibus recederet, sed recessisse videretur, scilicet, vulgo spectanti, cui merito id visum fuisset, si vir tantus ad hoc auxilium confugisset maxime cum dæmon hoc consilium suggessisset, indicato signorum loco, & dixisset se illis ligatum teneri, neque posse egredi illis non sublati.

Secundò, Hieron. disiunctiue dicit, *ne aut solitis incantationibus recessisse videretur, aut ipse sermoni dæmonis accommodasse fidem*. verebatur enim Hilarion, ne si signa quæri iussisset, alterum horum sequeretur. Adde, prorsus indignum fuisse tanto viro, signa illa iubere inquiri, quasi absque illis non posset expellere, qui excellenti miraculorum dono præditus erat.

39
Non miscet se
pacto magico.

Tertium argumentum: Qui signum tollit ut cesset noxa, miscet se pacto, quod malefico cum dæmone intercessisset, quod est huiusmodi, ut signo, posito dæmon nocere incipiat, ablato desinat.

Respondeo Primò, Plerumque solum est vnum pactum, scilicet ut posito tali signo noceat. quando enim diabolus aliquo signo debet allici ut faciat aliquid extraordinarium, non est opus nouo pacto ut desinat facere, sed satis est ut desinat allici; quod fit sublato signo. hinc enim sequitur, ut desinat operari, eò quod vis prioris pacti, ex quo ad operandum est inductus, sic elisa. Secundò, Etsi fortè tale pactum esset inter magum & dæmonem, is tamen qui signum tollit, id ignorat, & potest existimare tale pactum non esse, sicque signum illud tamquam dæmonis illecebram submouere. Tertio, Quamuis sciret esse tale pactum, non tamen idcirco se huic misceret, aut ei vllò modo consentiret: quia amotione signi non intendit dæmonem inducere ad pactum seruandum, neque utitur amotione ligaturæ veluti signo alterius pacti, sed solum intendit destruere signum prioris pacti, quod dæmon ad opendum alliciebatur: hæc enim multum distinguuntur, aliud enim est amouere signum ea mente ut moneas dæmonem ut seruet pactum, & ex fide data desinat nocere; aliud amouere ut destruas dæmonis quasi realem inuocationem, & pactum cum mago initum, ut per se patet: quando enim aliquod signum ex natura sua non est ordinatum ad aliquod significandum, facile per intentionem aliò referri potest; ut patet in adoratione Naaman Syri, 4. Regum. 5. qui adorante Rege in templo Remmon, simul flebat genua ante idolum, ut Regi sibi innotenti se apparet. quæ actio etsi videbatur esse idololatria, tamen reuera non erat: quia non intentione adorandi idoli sed sustentandi domini fiebat. Multò apertius id cernitur in proposito: cum enim amotio signorum, facta eo fine ut cesset dæmonis noxa non sit inuocatio dæmonis ex natura rei, sed potius euersio prioris pacti; neque etiam ex intentione amouentis, ut quæ illi profus sit contraria; nullo modo censeri potest illicita.

Quartum argumentum: Qui signum tollit spe nocumenti cessaturi, hunc effectum non expectat à causa naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à voluntate Dei: ergo expectat à diabolo, ac proinde est opus superstitiosum; nam perinde est ac si diabolo dicat, Pactus es amoto signo te cessaturum. ecce amoueo signum, præsta quod promissisti.

39
Effectus pri-
uatus potest
à dæmone ex-
pectari.

Respondeo, Effectus qui hic expectatur, non est aliqua actio positiua dæmonis, sed cessatio seu priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare: multa enim quotidie facimus ut diabolus aliquid non faciat, vel cesset facere, non solum coactus diuina po-

testate, sed etiam quasi ostensus & abhorrens, ut dum gestamus agnos Dei, & reliquias, dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam possumus destruere signa magica, ut desinat nocere, tamquam non amplius ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitum est expectare effectum priuatum à dæmone, sed expectare illum ex fide data & accepta, seu ex vi alicuius pacti cum dæmone inito: quod hic non fit: non enim expectatur ex vi pacti, sed ex euersione pacti seu inuocationis: est enim effectus priuatiuus, qui sufficienter ex hoc sequitur quod non amplius per signum prouocetur, seu quod prius pactum destruat.

Vnde qui sic expectat cessationem à diabolo, non perinde facit ac si dicat, Præsta quod promissisti: sed potius perinde facit ac si dicat, Pactum tuum cum mago rescindo, signa tua quæ instituisti ad nocendum, destruo: non est ergo quod noceas amplius.

Quintum argumentum: Diabolus numquam cessat sponte à nocumento corporali, nisi ut grauius noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora sunt omnibus vulneribus, ut testatur D. Leo serm. 19. de passione: ergo per cessationem nocumenti, quæ fit amoto signo, grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel utique.

Respondeo negando consequentiam: Etsi enim diabolus id fortè intendat, non tamen semper assequitur quod intendit, præsertim cum in nostra sit potestate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum est, expectari cessationem tamquam beneficium eius; nisi quis dicat, eum qui amouet signum prodicionis vrbis, expectare cessationem prodicionis tamquam beneficium proditorum.

Sextum argumentum: Diabolus non est alligatus signis; potest enim nocere sine signis, & desinere nocere etiam positis signis, & non desinere sublati signis: ergo frustra tolluntur signa, nisi intercedat pactum, ut illis sublati desinat nocere.

42
An possit no-
cere sine si-
gnis.

Resp. Primò, negando consequentiam: Tolluntur enim signa ut euertatur pactum magicum & tacita dæmonis inuocatio, ut dictum est. Quod autem diabolus possit continuare, vel non continuare nocumentum, parum refert, modò constet semper vel ferè semper desinere nocumentum sublato signo.

Secundò, Sæpe diabolus non potest nocere corporaliter, nisi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata est eius potestas, ut nihil ferè solus possit in hominis corpore vel bona externa, ut patet ex historia Iob, nisi Deo id ei specialiter permittente: quia tanta est eius malitia, ut nihil prætermitteret mali, quod posset inferre, humana tamen potestas non sic ligata est (quia homo homini resistere potest) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit quàm soli. Vnde Franciscus Victoria relect. de arte mag. sub finem, Mirum, inquit, est & mysterium, quod cum dæmones per se nocere non permittantur, tamen non aded impediuntur nocere per homines, ut magos, lamias, & alias maleficas: quod etiam ceteri Doctores tradunt. Quare falsum est, dæmonem ordinari posse nocere sine signis magicis, sicut potest cum illis; vel posse continuare noxam sublati signis, sicut potest positis signis. Hinc fit ut non frustra tollantur: nam illi fortasse permissum non est sublato signo nocere. Neque hinc sequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone: sicut si Rex non impediat hostem in iis quæ facit cooperantibus subditis: non inde sequitur, Regem habere pactum cum suo hoste.

Septimum argumentum: Si licet signa malefica amouere, vel ad eam rem malefici opem impiorare: ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, si aliud remedium non occurrat.

43
An teneat
procurare
amotionem.

Respondeo, posse contingere ut teneat signum amouere, si sciam, & commodè possim: maxime autem ad id tenetur maleficus qui potuit: nec video, quomodo de hoc dubitari possit. neque refert quod DD. hoc expresse non doceant: satis est id ex eorum doctrina sequi.

sequi. sicut enim maleficus, quia diabolus inuocat verbis vel scriptis ut noceat cuiuspiam, tenetur cessare ab ista inuocatione, non solum quia superstitiosa, sed etiam quia noxia; ita quoque tenetur signa posita, quibus allicitur ad nocendum, tollere, si aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia sicut is qui posuit puluerem tormentarium certo loco, ubi damnum illaturus est, tenetur illum tollere, si aliter damnum nequit auertere: ita qui signum posuit, ex quo nocumentum sequitur, illud amouere debet. quid enim refert quod pulvis vi naturali sit nociturus, signum vi morali, seu vi pacti; quando æquè certò & efficaciter nocumentum sequitur? Sanè perinde se habet illud signum, ac si vis diabolica illi esset alligata. vnde tamquam res nocentissima est tollendum.

44 *Abradere pilos maleficarum.* Octauum argumentum: Si licet signa amouere: ergo rectè faciunt qui maleficis ad quæstiones vocatis abradunt omnes pilos corporis, ne quo maleficij signo corpori adhærescente, reddantur insensibiles, & ita non possint cogi ad confessionem: atqui hoc est superstitiosum. Confirmatur ex Victoria relectione de magia, num. 16. ubi dicit, *Si ad expulsionem demonum radunt pilos, aut capillos, aut aliquid huiusmodi, est magia manifesta.*

Respondeo, Si id faciant ne sub capillis aliquid tale signum occultatum lateat, non sunt dampnandi superstitutionis. Vide Damhauderium. An satis decorè faciant non disputo.

Quod Franciscus Victoria ait, ad propositum non facit: loquitur enim de expulsionem demonum è corporibus hominum, per gratiam gratis datam, qualem habent viri sancti, ad quam expulsionem nihil facit rasura pilorum, non enim pili sunt signum maleficum, ibi positum à mago, ac proinde non sunt amouendi ut pactum aliquod magicum cesset.

Argumentum nonum 33. quæst. 1. cap. 4. Si per sortarios: Hincmarus Rhemenis enumerat remedia contra maleficium concubitus coniugalis, nec meminisse huius remedij, nec alij Patres meminerunt.

Respondeo Primò, Non est necesse huius remedij mentionem facere, quia vulgò satis notum semper fuit, nec decuit eos nisi remedia ecclesiastica & diuina proponere. Secundò, Si illicitum putabant hoc remedium, non solum debebant eius nullam facere mentionem, sed etiam expressè prohibere, cum scirent esse vulgare; quod nobis argumento est, eos non improbasse. Adde, eos loqui in casibus, in quibus humana auxilia non suppetunt: plerumque enim ignorantur signa & eorum loca, nisi à magis indicentur. Vnde nisi remedia ecclesiastica & diuina profint, censent impedimentum maleficij esse perpetuum, iubentque eos separari: quod tamen non facerent, si signa malefica cognita essent, & illis sublati maleficium posset solui. Communis enim Doctorum sententia est, impedimentum non censeri perpetuum, quando ope humana sine nodo maleficio tolli potest.

45 Dico secundò, Non solum fas est tollere signa magica, sed etiam per se loquendo, ponere alia, quibus positis expirat vel destruitur pactum prius, & diabolus desinit nocere: vel certè priora signa vim suam amittunt. Colligitur ex iisdem DD. & Probatur Primò, Quia licitum est aliquid facere, quo posito finitur prauum pactum, & diabolus desinit nocere: hoc enim non est signum pacti noui, sed euersio vel impedimentum antiqui. Nec refert utrùm hoc proueniat ex eo quod diabolus tali signo offendatur, an quod ipse met statuerit ut tali re inueniente pactum non constet, si non fiat modo deprecatorio; aut affectu aliquo beneuolentia. Exempla sunt; si venefica te tangat, inficeris: si tamen illam mox repercutias, impeditur noxa: vel quia diabolus statuit tunc non nocere: vel quia signum veneficæ non est tale, quale ipse requirit. Item cum à saga quis est infectus, dicitur cessare nocumentum, vel reddi ineficax, si infectus det illi panem & salem, vel ab illa panem accipiat: fortasse propter Eucharistia mysterium. Nec refert quod diabolus ipse

fortè hoc statuerit: quia solum statuit. his positis non nocere, & ut pactum præcedens expirat: atqui licitum est aliquid facere quod per se indifferens est: ut diaboli pactum expirat, & nocumentum cesset, hoc enim non est signum amicitia, quia etiam erga inimicum potest quis talibus signis uti absque vlla specie beneuolentia.

Dices, Hic expectatur effectus à dæmone.

Resp. Non expectatur ullus effectus positivus, sed solum cessatio à malo, qualis effectus expectari potest, modò non ex amicitia. Secundò, Licitum extollere signa ut desinat pactum & nocumentum: ergo licitum est apponere alia signa ad eundem finem. Tertio, Licitum est petere verba à diabolo. ut desinat nocere, modò id non petatur deprecando, aut ex amicitia aliqua, sed indignando: ergo idem licitum est petere signo. Secus est si petas ut aliquid agat: hoc enim est beneuolentia. Quarto, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, ut posito tali signo noceat donec ponatur signum aliud contrarium, & non esset aliud remedium ad desinendum nocumentum, posset magus illud alterum signum adhibere. sicut enim posset diabolo dicere, Cessa: ita potest idipsum signo aliquo exprimere.

Hæc tamen omnia intelligenda sunt de pura cessatione: non autem de aliqua actione positiva, aut fauore eliciendo à diabolo: vnde si putaretur nocumentum per actionem positivam eiusdem vel alterius dæmonis desinendum, non liceret: similiter si res sit dubia. non enim licitum est uti remedio superstitioso: aut de quo dubium est an contineat tacitam dæmonis inuocationem. hoc enim est se exponere manifesto periculo superstitutionis: nisi fortè id fiat cum expressa voluntatis contraria protestatione. Pari modo fas non est à mago petere ut maleficium dissoluat, si dubitas an absque nouo maleficio id possit: quia id de quo dubium est an sine peccato fieri possit, sicut absolutè non est faciendum, ita nec absolutè ab alio petendum ut faciat. secus quando constat sine peccato fieri posse: & causa iusta petendi subest, ut supra c. 32. dub. 10. dictum est. Nec refert etiam si putem iniquo modo id facturum: id enim eius malitia imputandum, non meæ petitioni, cum petam id quod licito modo facere potest: sicut cum exigo iuramentum ab eo, quem per falsos deos vel pseudopropheta Mahumetum iuraturum scio, non mihi imputatur illud sacrilegium: ut loco citato ostensum. Hinc patet, non peccasse militem, qui equum suum misit curandum ad hippiatrum à quo naturaliter curari poterat: quamuis multum formidaret id cum superstitiosè præstiturum, sicut & fecit. Si tamen miles præsens fuisset, & vidisset illum signa superstitiosa parantem adhibere, non potuisset permittere: quia permittere ut circa te, vel rem tuam, te præsentem, magica medicatio fiat, est in illam consentire: quia sine tuo consensu nemo tibi vel rebus tuis in tuo conspectu medicamina applicare potest: imò est moraliter illis uti, & applicare. Medicus enim se habet instar instrumenti respectu eius qui eum adhibet, qui per illum curare dicitur. Vnde propriè dicimus nos uti operà Medicorum.

Si iniquo modo facturum sit.

CAPVT XLV.

De Irreligiositate.

Habet 5. Dubitationes.

LXPOSITIS vitiis religioni oppositis per excessum, proximum est ut dicamus de iis, quæ eidem opponuntur per defectum, quæ nomine *Irreligiositatis* comprehenduntur, & à D. Thoma quatuor numerantur, ut dictum est c. 43. in principio: *Tentatio Dei, Sacrilegium, Periuurium, Simonia.* His adde *Blasphemiam* & *Infidelitatem*, id est, voti violationem. Et si enim *blasphemia* à D. Thoma 2. 2.

22 3 quæst.

quæst. 13. statuat viciū confessioni fidei oppositum, tamen etiam opponitur religioni per defectum cultus, vel potius contemptum: sicut conuiuium & contumelia in hominem opponitur obseruantiz. Vnde proprie ad irreligiositatem pertinet. similiter infidelitas, quatenus hoc nomine significatur voti violatio. Alia enim deformitas est in eo quod fides Deo data violetur, & promissum non præstetur; alia in rei sacræ Deoque consecratæ indigna contrectatione. Vnde videtur species à sacrilegio distincta; quamuis sacrilegium quoddam interdum sit coniunctum, vt infra n. 11. dicitur. De Periuicio, Infidelitate, & Simonia supra satis dictum est. Itaque superest Tentatio, Sacrilegium & Blasphemia; de quibus hoc capite nobis est tractandum.

DUBITATIO I.

Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 97.

Tentatio.

Tentatio generatim est dictum vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt sciatur qualis sit potentia, scientia, bonitate, voluntate, &c. vt cum quis examinatur in aliqua scientia, vel cum sit alia contumelia, vt videatur quid facturus sit. neque tantum dicitur quis tentare, dum id faciat vt ipse sciat, sed etiam quando aliorum causa: quo modo Deus dicitur tentasse Abraham, Iob, Tobiam, & alios sanctos, vt mundo illorum virtutem manifestam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquando tentare idem est quod ad malum incitare: inde enim capitur experimentum virtutis vel vitiositatis hominis quomodo diabolus & concupiscentia dicitur hominem tentare, & Deus dicitur tentator malorum, &c. & neminem tentare, Iacobi 1. In proposito, Tentatio Dei est, quando quis absque iusta causa aliquid dicit vel facit ad capiendum experimentum diuinæ potentiz, sapientiz, iustitiz, misericordiz, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex D. Thoma artic. 1. & sequenti.

Tentatio, De.

Dico, absque iusta causa. quia si iustam causam habeat, non erit tentatio; vt si fiat ex diuino instinctu, vel habeat quis donum miraculorum, aut sanitarum; vel si honor Dei & Religionis defensio postulet opus ad quod tale experimentum sit necessarium. Voco autem experimentum diuinæ potentiz, &c. omne extraordinarium opus vel auxilium Dei supra communem rerum ordinem præstitum, quo eius potentia, sapientia, iustitia quasi expectando cognoscitur. Debet autem hoc à Deo peti vel expectari: alioquin non dicitur fieri ad capiendum experimentum. Vnde non erit tentatio Dei: vt si quis coniciat in ignem, vt si interficiat, non expectans vt à Deo conseruetur illæsus. Hic enim non committit hoc peccatum, sed solum sui homicidium. Consistit itaque huius vicij deformitas in illa irreuerentia, quæ Deo fit, cum absque iusta causa opus aliquod vel auxilium extraordinarium ab eo petitur vel expectatur. Vult enim Deus ordinem naturalem seruari, & causas naturales iam institutas adhiberi quantum fieri potest, neque absque necessitate statuit hunc ordinem prætermittere, nisi cum ipsi ob causas occultas aliter visum fuerit. Itaque cum nulla est necessitas, & nullum nobis suppetit indicium istius voluntatis, irreuerenter agimus, extraordinariam opem ab eo petendo, vel expectando. Nimia est illa familiaritas, & veluti cum socio, non considerans illius maiestatem & nostram indignitatem, neque sese intra suum modum continens, & veluti dedignans modis ordinariis vt: Sicut enim reuerentia Dei in eo sita est, quod considerata illius maiestate, & nostra vilitate, non audeamus nos liberè & soluto curis animo rebus diuinis ingerere, diuina scrutari, cum Deo agere, ab eo quidlibet petere: sed semper metumus & circumspicimus, ne liberiùs, solutiùs, audaciùs quàm con-

Malitia huius vicij in quod sita.

Reuerentia Dei.

ueniat nostræ humilitati & illius celsitudini cum eo agamus: ita irreuerentia nascitur ex defectu illius considerationis, & consistit in quadam audacia & libertate tractandi diuina, vel agendi cum Deo, & quidlibet ab eo petendi, nulla habita ratione illius maiestatis, & propriæ vilitatis. Vnde patet, hoc viciū esse contra reuerentiam diuinam, quatenus illi reuerentiæ aduersatur petitio auxilij extraordinarij absque necessitate.

Potest autem hæc tentatio fieri dupliciter, Primò expresse, quando directa intentione talis experimenti capiendi aliquid agitur: vt si petas miraculum, vt tu vel alius sciat Dei in aliquo negotio voluntatem: si salias in puteum, vt experiaris an Deus te sinet laedi, quomodo fecit quidam Monachus apud Cassianum collat. 2. Abbat. Moyses cap. 5. Si petas miraculum vt scias utrum Deus possit facere. quæ tentatio eo grauior est, quod coniunctam habeat infidelitatem, & ex ea procedat.

Secundò, interpretatiuè, quando non intendis tale experimentum sciendi causa, facis tamen aliquid ob alium finem, quod ex se auxilium Dei extraordinarium requirit, illudque temerè à Deo expectas & expetis. vt si quis vellet abstinere cibo & potu tota Quadragesima, vt Christum imitetur, persuasus Deum vires præbitorum; nisi diuino instinctu id in animum inducat, vt Simeon Stylites. si alicui alteri periculo sine necessitate committat, à quo sine extraordinaria ope Dei non possit eripi, eamque opem à Deo temerè expectet. Huc pertinent purgationes vulgares, quæ fieri solent ferro candenti, vel aqua feruente, in quibus expectabatur incolumitas ab ope diuina extraordinario modo præstanda. quæ reprobantur à Iure cap. Omnibus, & c. Consultuisti. 1. quæst. 4. Item purgationes quæ duello, in quo expectabatur vt Deus tueretur partem innocentem, quod damnatur cap. Monomachiam. ibid. & cap. 1. & 2. de purgatione vulgari, & à Concil. Trid. sess. 25. c. 9. de reformatione.

Porro hæc tentatio Dei peccatum est: mortiferum quidem, Primò, Quando præuenit ex crassa ignorantia, vel dubitatione earum rerum, quas homo scire debet: vt potentiz, sapientiz, misericordiz, iustitiz, prouidentiz, aut alicuius articuli fidei. Secundò, Quando coniunctum est cum aperto vitæ periculo, aut grauis læsionis: vt si te ex turri des præcipitem, putans Deum te excepturum, quod prohibitum est Deut. 6. vt constat ex capite 4. Matth. Item si in graui morbo remedia naturalia spernas, temeraria persuasionem expectans à Deo sanitatem supernaturali modo. Est autem in huiusmodi peccatis duplex malitia: nimirum propria huius vicij, quæ in eo sita est, quod homo non satis reuerenter agat cum Deo, petendo vel expectando ab illo sine iusta causa opem extraordinariam, vt dictum est. quia irreuerentia sæpè non est mortifera, sed venialis tantum, & malitia alicuius alterius vicij, v.g. infidelitatis, vel læsionis aut occisionis sui, &c. pro ratione materiz in qua versatur opus, aut finis qui intenditur, vel alterius circumstantiz.

Nec obstat quod Deus olim videatur sæpè purgationibus vulgaribus periculosissimis miraculo fauisse: vt ex multis historiis constat, quas commemorat noster Delrius lib. 4. de magia cap. 4. quia id factum vel ob simplicitatem illius sæculi, cum multi etiam Episcopi putarent in quibusdam euentis esse licitas: vnde etiam erant satis vsitate: vel quia innocentes suspecti ad ea cogebantur, interdum quoque euentus non respondebat.

Tertiò, Quando est periculum scandali: vt si quis publicè absque necessitate offerat experimentum miraculorum ad confirmationem fidei: nisi fortè sentiret se dono miraculorum præditum, vel peculiari instinctu Dei se ad hoc impelli.

Quartò, Si ex curiositate, vt videat res mirabiles, petat miracula: est enim magna in Deum irreuerentia: quia agit cum illo tamquam cum Iudione, & fauore curiosorum. Veniale autem erit vel ratione ignorantia

3. Fit dupliciter expresse, im- plicite.

4. Quale peccatum.

ignorantia non crasse, aut inconsiderationis, vel ratione exiguitatis materiae aut periculi. Vide Toletum lib. 4. cap. 16. & Caiet. in Summa v. Tentatio.

5. Si iusta causa suppetit, non erit peccatum, nec proprie tentatio Dei. Iusta causa est Primò; Diuina inspiratio. Sic Abraham Genes. 15. petit à Deo signum, unde sciret semen suum possessurum terram Chanaan, quam ei Dominus promittebat. & Gedeon, Iudic. 6. petit huiusmodi signum in area & vellere, unde cognosceret an reuera Deus per ipsum vellet populum liberare, sicut Angelus dixerat. eodem pertinet illud Isaie 7. ubi Dominus videtur precipere Achaz ut signum petat: *Pete, inquit, tibi signum*, (scilicet futuræ liberationis) à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra. Quamuis dici possit, Dominum non precipisse, sed obtrulisse. peccauit autem Achaz recusando petere. quia ex infidelitate noluit. Secundò, Necessitas: ut si infidelis, cui alia ratio cognoscendæ veritatis non occurrit, bona mente petat miraculum, ut sciat vtrum hæc doctrina sit à Deo. Sic Epiphanius hæres. 30. narrat Christum apparuisse cuidam Iudæo, & precipisse ut peteret miraculum, & sic crederet.

D V B I T A T I O II.

Quid sit sacrilegium?

D. Thomas quaest. 99.

6. **Sacrilegium** dicitur à *sacris* legendis, id est, suffragandis: Græcè ἱεροσυλία, quod idem valet, ac *εὐλεῖν τὰ ἱερά*, quod est prædari vel violare sacra: vtrumque enim *εὐλεῖν* seu *εὐλεῖν* deuotum. Accipitur interdum generaliter, ut etiam contineat impios cultus: sic sacrificia idolorum vocantur ab Augustino: & aliis Patribus sacrilega sacra, & pacta cum dæmonibus, sacrilega pacta. Proprie tamen accipitur pro violatione rei sacre, siue pro iniuria & irruentia, quæ fit Deo indigna tractatione rei sacre. Multis enim modis Deo iniuria irrogari potest, blasphemia, idololatria, magia, variis superstitionibus, periurio, & indigna rerum sacrarum tractatione: sed ea sola quæ postremo modo fit, proprie *sacrilegium* dicitur: *Res sacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata est, siue sit persona aliqua, ut sacerdos, siue res alia, ut templum, altare, calix. Hæc dicitur *violari*, quando, indignè seu contra reuerentiam Deo in rebus ipsi dicatis debitam tractatur. Hinc patet, *sacrilegium* distinguere à *periurio* & *tentatione*, quod his ipsi Deo immediatè & in se iniuriæ irrogetur: *sacrilegium* verò in rebus ipsi dicatis. A *simonia* verò iuxta Caietanum distinguitur, sicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone, sicut enim furtum & rapina sonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam: ita sacrilegium dicitur circa rem sacram commutationem inuoluntariam: agitur enim inter Deum & hominem, & res Deo sacra contra ipsius voluntatem malè ab homine tractatur: *simonia* verò agitur inter duos homines, & fit consentiente parte.

7. **Simonia** videtur species sacrilegij. Sed hoc discrimen, benè probat in simonia aliquid amplius includi, quàm in ratione sacrilegij: tamen non conuincit in illa non contineri malitiam sacrilegij: nam qui vendit rem sacram, indignè eam tractat, violat eius sanctitatem contra voluntatem Dei, qui est illius Dominus, ac proinde sacrilegium committit. Confirmatur, quia huiusmodi contractus est contra reuerentiam Deo in rebus sacris debitam, nec minùs cedit in ipsius iniuriam & contemptum, quàm violatio loci sacri.

Nec refert quòd id fiat consentiente parte: inde enim benè sequitur, non fieri parti iniuriam, non tamen tollit iniuriam quæ fit Deo: sed potius augeat, quia etiam ipsa sanctitatem rerum illarum emendo violat, & contra reuerentiam Deo in rebus illis debitam agit. Itaque simonia videtur species quædam sacrilegij: con-

sistit enim in eo, quòd speciali modo, nempe emendo & vendendo, res sacra violatur. Confirmatur ex Gregorio, cap. 1. Audiuimus 1. quæst. 3. *A sacrilegio hoc facinus non dispar dixerim, cum id quod gratum fieri debuit, sub pecunie passionem causatur.* Vbi Glossa: *Dicitur hic quòd sacrilegium & simoniam committunt qui Ecclesias vel ecclesiastica beneficia per pecuniam acquirunt vel concedunt.*

D V B I T A T I O III.

Quomodo species sacrilegij sint distinguenda.

D. Thomas artic. 3.

R Espondeo, Esse distinguendas secundum diuersitatem rerum sacrarum, seu iuxta diuersam rationem sanctitatis, quæ in rebus sacris reperitur. Ita D. Thomas 2. 3. tantò enim, ceteris paribus, sacrilegium est grauius, quantò maiorem sanctitatem obtinet res ea quæ violatur. Dico, ceteris paribus: quia non tantum consideranda est rei sanctitas, sed etiam conditio operis, quo violatur, vtrum multum an parum illi sanctitati repugnet. maius enim peccatum est infringere imagines Sanctorum, quàm indeuotè accedere ad Eucharistiam.

Diuus Thomas ponit tria genera rerum sacrarum: tribuitur enim sanctitas personis, & locis, & aliis rebus ad cultum Dei ordinatis: & hoc modo statuit tres species sacrilegij. Primam, Quæ violatur persona. Secundam, Quæ locus. Tertiam, Quæ res alia. Ad Primam speciem pertinet percussio Clerici, fornicatio Ordine sacro initiati, Religiosi, & Religiosæ, & cuiuslibet votum castitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuslibet voti personalis: hoc ipso enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, te ipsum illi dedicas & consecras, ut ei cultum exhibeas. itaque si omittas, violas tuam personam ut sacra est, iuxta Caietanum.

Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionem in violatione votorum esse, non qua parte res Deo dicata indignè tractatur: (in qua indigna tractatione consistit sacrilegij ratio) sed qua parte non seruatur promissio Deo facta, & fides irrita redditur, ut Apostolus loquitur. Votum enim est promissio Deo facta, quæ non tam sanctificatur aut sacra efficitur persona vouens, quàm res quæ vouetur: atqui violatio promissionis per se non est sacrilegium, sed perfidia. Itaque perfidia in Deum est præcipua in huiusmodi peccatis: quæ potest accidere, etiam si alias propriè nulla res sacra malè tractetur, ut fit quando per nudam omissionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum contra votum, propriè & per se est perfidia in Deum, sicut peccatum contra iuramentum est periurium.

Est tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio sacrilegij, clariùs aut obscuriùs, perfectiùs vel minùs perfectè. Qui enim vouet castitatem, corpus suum Deo consecrat, ut immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua consecratione & dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit, contra quam si agatur, erit propriè sacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur sponsæ Christi. In votis autem, quibus alios virtutum actus, ut paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium vouemus, non tam apertè cernitur hæc sanctificatio personæ. nihilominus quia persona aliquo modo se dedicat cultui diuino, obligando se per votum ad cultum Deo tali opere exhibendum: videtur & ipsa quodammodo sacra fieri, & ita potest ibi sacrilegium aliquo modo locum habere, dum voluntariè contra illam sanctitatem agitur, vel omittitur id, quod ipsa postulabat: quamuis, ut verum fatear, parum propriè id sacrilegium dicatur. Aduerte tamen, in huiusmodi perfidiam & sacrilegium non esse duo peccata, sed vnum tantum: quia alterum ex altero necessariò sequitur, solò

9. Vnde sacrilegiorum distinctio.

10. Tria genera rerum sacrarum. Tres species sacrilegij. 1. Species.

11. Præcipua malitia violationis voti in perfidia.

que respectu distinguuntur. In votis realibus, res, quæ vouetur, sanctificari censetur. Vnde si hæc postea ad profanum usum applicetur, sacrilegium erit: nisi forte illius fiat iusta redemptio. hoc tamen potius ad tertiam speciem pertinet.

12 Ad primam quoque sacrilegij speciem pertinet pertractio personarum ecclesiasticarum ad tribunal seculari, exactio vestigalium ab iisdem per Principes seculares, contra Canones; quia Ecclesia in reuerentiam status sacri voluit illas ab his esse impunes, & hac immunitate seruanda Deum in illis per seculares honorari: quod merito facere potuit, ut ostensum est supra cap. 33. dubit. 3.

13 2. Species. Ad secundam speciem pertinent omnia, quæ sunt contra sanctitatem loci sacri. Primò effractio vel incendium loci sacri, euerio altaris. Secundò, Effusio iniuriosa sanguinis, effusio seminis, excommunicati vel infidelis sepultura, extractio violenta personæ, quæ asyli causa eò se contulit: quod intellige, nisi sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel commiserit enorme maleficium in loco sacro fiducia asyli, de quibus vide Siluestrum, Immunitas 3. q. 2. Ratio est, quia Ecclesia in reuerentiam loci sacri & cultus diuini voluit loca sacra ab his esse libera; & huiusmodi privilegio illa honorari. Tertio, Huc etiam referri possunt mercatus, deambulationes, clamores & alia huiusmodi profana; quæ per se cultum diuinum impediunt, cap. Decret. 2. de immunitate Eccles. in 6: quampis in his posterioribus non semper sit peccatum mortale, maxime si scandalum absit, & non sit grauis excessus, nec cultus diuinus impediatur. Quarto, Furtum in loco sacro, & quidem si asyli & securitatis causâ res ibi sit deposita, ut reuerentia loci tuta sit, circumstantia loci sacri addit furto malitiam sacrilegij mortiferam: quia sanctitas loci sacri violatur & contemnitur, acceperat enim locus sacer, vel potius Deus, quatenus loco sacro præsidet, rem illam in suam veluti fidem & custodiam. Si autem eam ob causam ibi deposita non sit, probabile est rationem sacrilegij mortiferam non esse; quia res illa custodiæ loci sacri non erat concredita, sed per accidens ibi posita. Quare non censetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari quàm per confabulationes, risus, detractiones, contractus seculares & similia; in quibus tamen, si scandalum absit, & cultus diuinus non impediatur, non videtur malitia sacrilegij mortifera: non enim habent ista peculiarem repugnantiam cum loci sanctitate, sed solum generalem, sicut omnia peccata externa; nec Ecclesia peculiariter statuit horum abstinencia locum sacrum honorari; sicut constituit ibi non fieri actum matrimonij, effusionem sanguinis, homicidium, &c.

14 Furtum in loco sacro. Ad tertiam pertinent ea peccata, quibus alie res sacre temerantur. Dicuntur autem alie res sacre, vel quia sanctitatem efficiunt, ut Sacramenta: vel quia rebus sacris administrandis sunt instrumenta, ut vasa sacra, vestes sacre, ornamenta: vel quia sacra significant, ut verba sacra: vel quia ea repræsentant, ut imagines Christi & Sanctorum: vel quia sunt particulæ aut res sacrarum, ut reliquie: vel quia sunt mensura actionum sacrarum, ut dies Dominici & festi: vel denique quia ad sustentationem sacrarum sunt dedicata, ut bona Ecclesiarum. Hæc omnia continentur nomine rei sacre, ut distinguitur à persona, iuxta D. Thomam.

15 3. Species. Inter hæc primum locum tenent Sacramenta. Itaque ad hanc speciem sacrilegij Primò referenda est omnis iniuria, omnisque abusus Sacramentorum: item perceptio & administratio eorundem in statu peccati mortiferi. & quia inter Sacramenta supremum locum tenet Eucharistia, quæ non solum sanctitatem efficit, sed etiam ipsum fontem sanctitatis realiter continet; violatio huius est grauissimum sacrilegium, ut rectè D. Thomas dixit. quod intellige de sacrilegiis quæ committuntur in res sacras, non autem quæ in personas: nam grauius est sacrilegium, quod committitur in ipsam Christi humanitatem in sua specie se exhibentem, quale erat Iudæorum, Christum malè tractantium

16 Violatio Sacramentorum. Sanctiss. Eucharistia Sacramentum. que ad hanc speciem sacrilegij Primò referenda est omnis iniuria, omnisque abusus Sacramentorum: item perceptio & administratio eorundem in statu peccati mortiferi. & quia inter Sacramenta supremum locum tenet Eucharistia, quæ non solum sanctitatem efficit, sed etiam ipsum fontem sanctitatis realiter continet; violatio huius est grauissimum sacrilegium, ut rectè D. Thomas dixit. quod intellige de sacrilegiis quæ committuntur in res sacras, non autem quæ in personas: nam grauius est sacrilegium, quod committitur in ipsam Christi humanitatem in sua specie se exhibentem, quale erat Iudæorum, Christum malè tractantium

& occidentium. Nec obstat quoddam in Eucharistia sic etiam persona Christi, eiusque sanctissima humanitas viua & intelligens, quia non exhibet se in modum naturæ intelligentis, sed rei inanimæ. Vnde D. Thomas Eucharistiam refert inter res sacras, non inter personas sanctitatem habentes.

Secundò, Abusio & violatio vasorum sacrarum, ut si quis utatur calice consecrato ad potandum, sicut Baltassar vasis templi: si ex vestibus sacris conficiat sibi caligas vel thoraces, sicut multi fecerunt hæretici; si res huiusmodi surripiat.

17 Tertiò, Abusio sententiarum sacre Scripturæ, ad superstitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. Item ad stabilendas hæreses, ut docet D. Thomas art. 2. vnde omnes hæretici hac ratione sunt sacrilegi: iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ab stabilenda perniciofa mendacia: quæ in re etiam ipsum Deum auctorem mendacij faciunt, & sic tacite etiam blasphemiam committunt. Item irreuerentia omnis, quæ committitur in recitando vel cantando Officio diuino, sacrisque caeremoniis obeundis: hæc omnia reuerentia & decorè, tamq. am res quæ ratione significationis & institutionis siæ sacre sint, peragi debent. Eodem pertinet musica lasciuia vel profana rebus diuinis adhibita: quæ in re multis locis peccatur, & merito à Summo Pontifice & Prælati Ecclesiæ remedium adhiberi deberet.

Quartò, Mala tractatio vel constrictio imaginum sacrarum, si id fiat ut Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum, sic. & fit ab hæreticis, si indecorè pingantur, vel sculpantur, ut cum D. Virgo instar foeminae mundanæ exprimitur. in his etiam tacita blasphemiam continetur.

Quintò, Si reliquie Sanctorum indecorè habeantur si dissipentur, eo animo ne colantur.

Aduerte tamen, si hæc indigna tractatio reliquiarum & imaginum spectetur ut est iniuria in ipsos Sanctos, sic non esse sacrilegium, sed peccatum contra obseruantiam & reuerentiam Sanctis debitam ob eminentiam sui status, & opponitur douliz. Sed habet rationem sacrilegij quatenus hoc ipsum redundat in iniuriam Dei, cuius sunt ministri, & filij cum ipso regnantes; & ipsius gloriæ confortes. Sicut enim ad honorem Dei pertinet, ut ipsius filij, quos ipse tantopere euexit, & tam sublimes fecit, ipsius intuitu honorentur; ita & multò magis illorum dedecoratio in ipsum refunditur. Sic domestici regis & familiares honorantur maxime ob respectum & coniunctionem quam habent cum rege, & contumelia ipsis temerè facta videtur ad regem pertinere.

18 Sextò, Si dies sacri operibus seruilibus vel aliis prohibitis violentur. Omissio Sacri non tam videtur esse sacrilegium quàm cultus debiti neglectus. sacrilegium enim sonat indignam rei sacre tractationem: vnde dicit aliquem positiuum actum circa rem sacram. Itaque in operibus seruilibus potius cernitur ratio sacrilegij, quia per ea sanctitas diei (quæ consistit in eo, quod dies ille deputatus sit cultui diuino, per auditionem Sacri & abstinencia operum seruilium, præstando) violatur & quasi contaminatur: quamuis & hic satis imperfectè ratio sacrilegij reperiri videatur. Confirmatur, quia sacrilegium est contra præceptum negatiuum, Non violabis sacra; omissio Sacri contra affirmatiuum. Itaque est contra virtutem religionis, tamquam priuatio actus debiti religionis.

Septimò, Inuasio bonorum vel Iurium Ecclesiasticorum, retentio Ecclesiæ legatorum, &c. hæc enim sæpè in Iure sacrilegia vocantur, ut patet multis Canonibus. 17. qu. 4. etsi enim hæc bona nullam in se sanctitatem habeant, tamen Iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent esse ab occupatione secularium immunia.

Circa prædicta aduerte, non omnia sacrilegia, quæ ad hunc tertium modum pertinent, esse eiusdem speciei propriè loquendo, sicut nec omnia, quæ ad primum, vel secundum. sicut enim longè aliter Sacramenta sunt sacra, quàm vestes sacre, vel verba sacra, vel reliquie

quæ Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuersæ rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiusdem speciei, nimirum generalis & subalterna, quæ alias sub se species peculiares continet.

DUBITATIO IV.

Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale.

20
Quale peccatum.

Respondeo, Mortiferum esse, Primò, Quando procedit ex contemptu rei sacræ, vel cultus ad quem refertur: talia sunt sacrilegia hereticorum, cum vasa sacra, Sacramenta, altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & similia violant, profanant, proterunt, vastant: cum Sacerdotes, Religiosos, vel alios viros ecclesiasticos, quia tales sunt malè tractant, contumeliis afficiunt & c. tunc enim ipsum sacrilegium, seu violatio sanctitatis rei directè est intentata. Secundò, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei sanctitate; vt si habens votum castitatis fornicetur, si actus matrimonij fiat in loco sacro, etsi occultè, extra casum necessitatis, &c. si longum opus feruile die festo.

Secus si materia sit parua, vt si opus sit breue, vel si non habeat repugnantiam peculiarem cum sanctitate rei, sed solum generalem, quo modo omnia peccata repugnant sanctitati loci, & temporis, & personæ; vt si quis loco sacro vel die sacro detrahat proximo, se inebriet, malum alteri imprecetur, contractum iniquum faciat, &c. tunc enim malitia sacrilegij per se non est nisi venialis, etiam si peccatum, cui coniungitur, per se mortiferum sit. Tertiò, Quando ex ignorantia vel negligentia crassa fit aliqua notabilis iniuria rei sacræ; vt si quis malè baptizet, consecret, absoluat; si in irregularitate vel censura ordinetur vel ordinet; si in peccato mortali vel excommunicatione Sacramentum administret, vel accipiat, & alia huiusmodi. Si autem ignorantia vel inaduertentia, ex qua procedit opus, sit leuis, erit solum veniale: si inculcata, nullum.

De pœnis sacrilegorum vide multa 17. q. 4.

21
Pœna sacrilegorum.

Solum Notandum est hoc loco, non omnes sacrilegos incurrere pœnam excommunicationis latæ sententiæ ipso facto, sed quosdam tantum. Primò, Percussores Clericorum, cap. 27. Si quis suadente. 17. q. 4. Secundò, Incendarios, qui Ecclesias vel alia loca sacra incendunt & vastant, cap. Tua nos. 19. de sententia excommunicationis; estque communis sententia Canonistarum. Verum iste Canon hoc non efficaciter probat, vt ostendit Caietanus v. Excommunicatio, cap. 22. & Nauarrus cap. 27. n. 94. solum enim dicitur, etiam incendarios, ex quo sunt per Ecclesiam sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad Sedem Apostolicam mittendos, vnde Glossa dicit primum excommunicandos per Episcopum, iuxta hunc canonem, & tunc publicandos. nullus autem alius canon est, per quem ipso facto excommunicentur, vt docent Caietanus & Nauar. supra. Itaque nisi consuetudine à Prælati approbata (quæ ex communi sententia Doctorum orta esse potuit) excommunicati sint, videri possint non esse ipso facto excommunicati. Suarez noster & quidam alij dicunt, illos esse excommunicatos per cap. Conquesti. 12. de sentent. excomm. vbi excommunicantur, qui effringunt & spoliant ecclesias: qui enim incendunt, possunt dici illas effringere, cum omnino destruant, & spoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Ecclesiæ illata continetur, vt vt si quis frangat, vellaceret, vel cõburat imagines, vestes sacras &c. non minùs spoliat quàm qui hæc secum asportat. Hæc sententia mihi probatur, cum enim hic Canon editus sit in Ecclesiæ fauorem, verba amplè sunt interpretanda, quantum orationis proprietatis patitur.

Tertiò, Qui effringunt & simul spoliant ecclesiam vel alium locum pium; d. cap. Conquesti. 22. de sententia excommunicationis, vbi nota, alterum non sufficere,

re, sed vtrumque debere coniungi, effractionem & spoliationem, vt Caietanus cap. 21. v. Excommunicatio, & Nauar. num. 94. docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & similia imponunt Clericis, vel imposita exigunt, vel exigi curant absque Summi Pontificis concessu. de quo & aliis quibusdam contra libertatem ecclesiasticam, vide Bullam Coenæ Domini. vide etiam Concilium Trid. sess. 22. c. 11. de inuasiõibus bonorum & Iurium ecclesiasticorum, & locorum piorum.

DUBITATIO V.

Quid sit blasphemia, quod duplex, & quam graue peccatum.

Blasphe-mia generatim significat omne conui-tium & maledictum in aliquem, præsertim alicuius dignitatis & excellentiæ, vt ex Auctoribus profanis constat, & ex Apostolo 1. ad Corinth. 4. Blasphemamur & obsecramus & ad Titum 3. Admone illos neminem blasphemare: hoc est, maledicere, conui-tiari, vt Hieronymus ibidem docet. Tamen ex vsu Patrum & Theologorum ordinariè accipitur pro contumelia in Deum, qui est summæ excellentiæ & dignitatis: nimirum cum aliquid dicitur, quo eius honori derogatur. Vnde D. August. lib. de moribus Manichæorum cap. 11. Est autem blasphemia, cum aliqua mala dicuntur de bonis. Itaque iam vulgò blasphemia non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere. De hominibus namque dubitari potest: Deus verò sine controuersia bonus est. Quod igitur in homines est contumelia, hoc in Deum est blasphemia. Nauar. c. 12. n. 81. sic definit: Blasphemare est tacitè vel expresse verbo vel scripto contra Deum vel Sanctos eius aliquid contumeliosum dicere. Sed qua parte tendit in Sanctos non tam videtur esse blasphemia, quæ Deum impetit, & religioni opponitur, quàm peccatum contra honorem Sanctorum, oppositum dautiz. Verum tamen est quod Nauarrus dicit. Nam contumelia Sanctorum in Deum redundat & hac ratione habet rationem blasphemiz, non autem quatenus sistit & terminatur in Sanctos. Formaliter itaque definiri potest: Blasphemia est iniuriõsa in Deum locutio, siue: Est locutio in Deum contumeliosa, siue: Est contumelia in Deum verbo interrogata. Contumelia generatim dicitur omnis inhonoratio, seu omne signum vel factum, quo honori alterius derogatur. Directè enim opponitur honori. Nam etsi potissimum fiat verbis, quæ significandi principatum obtinent, sæpè tamen fit aliis signis, vt ex vsu probatorum Auctorum constat, & docet diuus Thomas q. 72. art. 1. Alia enim est contumelia verborum, alia factorum, vt si quis alteri in faciem spuat, si alpa feriat, &c. Sed ea tantum contumelia in Deum est blasphemia, quæ verbis agitur: sicut non omnis honoratio Dei est laus, sed ea sola quæ verbis fit; Blasphemia autem directè opponitur laudi diuinæ. Itaque sicut laus est honor, qui Deo verbis & sermone defertur, cum excellentia eius prædicatur: ita blasphemia est contumelia quæ sermone inferitur, cum indignè de Deo quis loquitur. Potest autem iste sermo vel esse interior, & sic erit blasphemia cordis, vel exterior, & erit blasphemia oris. Potest etiam fieri instrumento Musico, vel scriptura. Omnibus enim his modis vsitatum est inter homines loqui.

Contumeliæ quæ aliis signis fiunt, v. g. quas Iudæi Domino nostro inferebant conspuendo, velando, alapis cædendo, inter latrones crucifigendo, & similes, non erant propriè blasphemiz, quia non erant iniuriæ verborum, sed factorum, neque consistebant in malè loquendo, sed in malè & iniuriõsè ipsius personam tractando: quàmuis simul plurimas verborum iniurias seu blasphemias his adiunxerint, erantque non tam sacrilegia, quæ versantur immediatè non circa ipsum Deum, sed circa res ipsi dicatas, & consecratas, quàm infandè contumeliæ in ipsam personam diuinam ob suam atrocitatem propriè nomine carentes & ineloquibiles!

Ex

25
1^a contra
Religionem.

Ex his patet, blasphemiam propriè & formaliter esse contra religionem, cum sit contumelia quædam verbalis in Deum, & eius turpitudine sita sit in eo quod verbis honori diuino detrahatur.

Non obstat quod D. Thom. 2. 2. q. 13. art. 1. velit blasphemiam opponi confessioni fidei: quia id verum est de ea quæ ex animo infideli procedit, ut cum hæreticus (quia sic sentit) dicit Filium esse minorem Patre; Deum esse auctorem malorum. Hæc enim blasphemia est confessio infidelitatis, ac proinde opponitur contrariè confessioni fidei; sicut infidelitas fidei. Ea verò quæ non procedit ex animo infideli, sed ex ira, præsertim si imprecando vel optando fiat, non opponitur propriè confessioni fidei. Non enim opponitur priuatim sicut omisso confessionis fidei vigente obligatione, ut per se constat: neque etiam contrariè, quia non censetur confessio infidelitatis, aut doctrinæ fidei denegatio, sed solum contumelia quædam, & læsio honoris diuini. Confirmatur, quia talis nihil enuntiat quod sit contra doctrinam fidei, sed solum optat & imprecatur, non quia putat id fieri posse, aut esse conueniens, sed ut se de Deo quodammodo vindicet. Simili modo qui odit Deum, optat illum non esse, aut non esse omnipotentem; non tamen agit contra fidem, aut eius professionem: quia non iudicat nec significat id ira esse, aut esse possibile, aut conueniens in se; quamuis iudicet esse conueniens suo affectui.

26
1^a 2^a distincta.
malitia.

Addo, etsi pleræque blasphemix etiam aliquid contra fidem enuntient aut influent, hæc tamen deformitas formaliter est distincta ab ea quæ constituit rationem blasphemix. Alia enim malitia est, nolle credere, vel repugnare doctrinæ fidei; alia, repugnare honori diuino. Nam illud est commune multis aliis quæ non sunt contra honorem diuinum; nec ullam blasphemiam continent; v. g. negare purgatorium, indulgentias Sacramentum matrimonij, & similia, est contra fidei confessionem, non tamen est blasphemia. Non enim omnes hæreses sunt blasphemix. Itaque ratio blasphemix consistit in eo, quod dicatur aliquid repugnans non fidei confessioni, sed honori diuino. quamuis semper aliquo modo implicite vel explicite illud sit coniunctum. Idem confirmatur ex eo quod blasphemio in confessione non sufficiat si dicat, Feci contra fidei confessionem, vel dixi hæresim; sed oportet dicere, Blasphemavi: & tamen omnia peccata quatenus præcisè repugnant confessioni fidei, sunt eiusdem speciei, sicut omnes hæreses, ut sunt contra fidem; sunt eiusdem speciei.

27
blasphemia.

Blasphemia tripliciter diuidi potest. Primò, ex parte actus, qui vel est interior vel exterior, & sic alia est blasphemia cordis, alia oris. Quidam addunt blasphemiam operis, cum ipso opere falsum de Deo significatur, v. g. per idololatriam, vel aliis in Deum factorum contumeliis: sed hæc propriè non est blasphemia, ut dictum est, quia blasphemia est iniuria verborum, non factorum. Secundò ex parte modis & sic alia est enuntiatiua, alia imprecatiua, alia (ut sic dicam) debonestatiua.

Enuntiatiua fit affirmando vel negando, idque tripliciter. Primò, cum Deo aliquid tribuitur, quod eius excellentiæ non congruit, ut si dicatur auctor malorum, crudelis, iniustus: si probroso nomine compellatur. Secundò, cum negatur id quod ipsi competit, ut cum negatur trinitas personarum, vel generatio Filij, vel æqualitas Filij cum Patre, vel processio Spiritus sancti ex Filio. Eodem pertinet cum dicitur, Renego Deum: quamuis quidam putent id dici per modum iuramenti, ut sensus sit, Nisi ita sit, nego Deum. Sed reuera est blasphemia saltem conditionalis. Non enim adducitur Deus in testem, sed negatur existere, nisi quod dicitur sit verum. quæ in re est maxima iniuria, quod ex tam vili causa homo tam indignè de Deo loquatur, & paratus sit illi tantam contumeliam absolute irrogare. Tertio, cum id quod proprium est Dei tribuitur creaturæ, ut cum Pharisei dicebant, In Beelzebub principe demoniorum eiicit demonia. quibus in verbis dupliciter erat blasphemia. Nam diabolo tribuebant id quod

manifestè diuina fiebat virtute, & Christo, qui erat Deus, tribuebant commercium cum diabolo. Similiter cum idolo vel creaturæ dicitur: Tu es Deus meus, tu me ab hostibus meis liberaisti. Sic cum Israelitæ dicebant de vitulo conflati: Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Egypti, Exodi 32. Hi tamen tres modi non distinguuntur specie, sed sunt vnius rationis, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 13. art. 1. ad 3. Nam attribuere Deo quod ei non conuenit, & remouere ab eo quod ei conuenit, non differunt nisi secundum affirmationem & negationem, quæ non variant rationem iniuriæ vel contumeliæ, sicut nec rationem notitiæ vel erroris. Ea autem quæ Deo sunt propria tribuere creaturæ, nihil videtur aliud, quam tribuere Deo quod ipsi non conuenit, & significare ipsum non distingui à re creata, ut ibidem docet.

Imprecatiua blasphemia est cum quis optat siue imprecatur Deo malum. Talis est blasphemia damnatorum, & pessimorum hominum.

Debonestatiua est, cum quis membra Christi, vel Sanctorum, indecorè & inhonestè nominat. Vide Nauar. cap. 12. num. 85. & Caiet. in Summa v. Blasphemia.

Petens, Vtrum sit blasphemia, cum iuratur, vel ex ira dicitur, caput Dei, corpus Dei, sanguis, mors Dei: quibus loquendi modis milites lingua vulgari sæpè solent uti. Resp. Si velint indicare, Deum ista habere secundum diuinitatem, est vera blasphemia, quia tribuitur diuinitati, quod ei non congruit: si verò loquantur in genere, & velint significare illa in Deo esse, eo modo quo in ecclesia audiuerunt illa Deo competere, non est blasphemia, quia post incarnationem Domini illa verè Deo conueniunt, ita Caietan. & Nauarrus supra. Sunt tamen pessimi modi, & valde ad blasphemiam vergentes. quia illæ locutiones potius indicant ista per se conuenire diuinitati & proferuntur modo satis indecoro.

Tertiò diuiditur ex parte termini: hoc modo alia est in Deum immediate, alia immediate in Sanctos, vel in creaturam, ut ad Deum pertinet, mediatè verò in Deum. Prior iam satis explicata est. Altera quæ in Sanctos, non habet rationem blasphemix propriè ut in ipsos terminatur, sed contumeliæ oppositæ honori Sanctorum, & obseruantix ipsis debita. quatenus tamen in Deum redundat, habet rationem blasphemix, ut dictum est supra.

Dices, Cultus & laus Sanctorum non habet rationem latriæ, sed douliæ tantum & obseruantix supernaturalis: ergo neque contumeliæ Sanctorum habent rationem blasphemix. Respond. negando consequentiam: quia minus requiritur ad rationem peccati quam virtutis. Ut enim dicatur latria, requiritur ut directè intendatur honor Dei tamquam principale motiuum: ut autem sit iniuria Dei & contumelia, non requiritur ut ea sit directè intentata, sed sufficit ut ex opere quodammodo redundet, idque sit animaduersum. Sicut si quis diceret aulicos Regis quos ipse magni facit, & honorari vult, esse homines imprudentes, vel mendaces, vel parum dignos illo gradu, &c. iniuriam faceret Regi: quia significaret Regem vel ignorare istos illorum defectus, vel talibus hominibus delectari, &c. Pari modo, cum quis maledicit creaturæ, non est blasphemia, si id fiat absque respectu ad Deum. Vnde non est peccatum mortale, si absit iniuria alterius. si verò id fiat in ordine ad Deum, quatenus est res Dei, sic est blasphemia in Deum. nam est ipsi Deo imprecari malum in suis bonis externis, ut cum quis maledicit rebus sui inimici, ipsi malum imprecatur. Similiter si quis aliquid in creaturis calumniatur tamquam non benè factum, vel quasi melius & perfectius in sua specie fieri potuerunt. Maledicere autem creaturæ quatenus nobis fuit occasio peccati, vel magnarum calamitatum, per se non est peccatum. sic Iob maledixit diei natiuitatis suæ, & Dauid montibus Gelboë. secus si molestia sit parua. Hæc enim non est iusta causa maledicendi, quomodo auriga maledicunt interdum suis equis & nau-

Blasphemia
in Sanctos.

Maledicere
creature.

et ventis. Verum ordinariè non est nisi peccatum veniale, ut docet Caiet. 2. 2. qu. 13. art. 1. & Nauar. cap. 12. num. 86.

31
Gravitas pec-
cati.

Quo ad peccati huius gravitatem attingit, constat ex genere suo esse mortiferum valde grave. Est enim contumelia in Deum, & ipsum Deum directè impetit. Cum enim aliter Deo nocere non possit homo, lingua sua veluti funda contumelias & verborum iacula in eum vibrat. Et quidem si sit directè volita, ut dum sit animo contritiandi Deo, siue ex odio in Deum, siue ex furore iracundia, sic est gravissimum inter ea quæ religioni opponuntur, quia intenditur malum Dei: in ceteris autem hoc non intenditur. Unde etiam est gravius idololatria, periurio, violatione voti, & sacrilegio. Hoc modo Glossa in cap. 18. Isaie ex Hieronymo dicit: *Omne peccatum comparatum blasphemia levius est.* Imò ex hac parte videtur gravius infidelitate: quia per infidelitatem non intenditur malum Dei. Si autem non fiat animo contritiandi Deo, sed ex ira in hominem vel impatientia; sic non est gravius idololatria, & quibusdam aliis: est tamen peccatum mortiferum valde grave; quia graviter lædit honorem divinum: sicut qui proximo detrahit, vel contumeliam facit aduertens quid agat, graviter peccat; etiam si directè non intendat illum lædere, sed ex quadam loquacitate, vel nimia libertate id fiat. Fieri tamen potest ut sit veniale: Primò, si ioco vel in modum apolo- gi dicatur, ut subinde sit in quibusdam harratiunculis. Tunc enim non est vera blasphemia, quia non intendit aliquid significare, quod sit Deo indignum, et si modis loquendi non satis idoneis utatur. Secundò, si non aduertat saltem perfectè quid dicat, siue id fiat ex passione aliqua & subita indignatione, siue ex prava consuetudine, lingua mentem prævultente, ut docet Nauar. num. 84. Hoc ipso enim quo deest animadversio, deest novum voluntarium, & nova libertas, ac proinde nova culpa lethalis. Unde si nullo modo aduertat, vacabit omni culpa etiam veniali. Cui tamen ex consuetudine id accidit, tenetur sub peccato mortali illam consuetudinem corrigere, & operam dare ne in huiusmodi actus etiam inculpatores prorumpat: quia sunt honori diuino iniuriosi. Unde id omittendo censetur honorem Dei parui pendere, & parum curare quod ipsi faciat contumeliam. Itaque et si in confessione non referatur illos actus explicare, cum non sint voluntarii, ut actus, sed ut effectus, & solùm confuse in illa omissione & negligentia; tamen tenetur explicare se habere talē consuetudinem, eamque neglexisse emendare. Idem dicendum de simili consuetudine in iurando.

Petes Primò, Vtrum blasphemia possit esse venialis ex materiæ paruitate? Respond. Non posse, quia nulla in Deum contumelia potest esse parva, si cum plena animadversione fiat. Sic neque periurium, neque idololatria venialis esse potest.

32
An eiusdem
speciei.

Petes Secundò, Vtrum omnes blasphemie sint eiusdem speciei? Caiet. qu. 13. art. 1. affirmat. ait enim: *Adverte, quod quid species blasphemie non diversificantur per Deum & Sanctos, nec per tria illa in littera numerata, nec per annuntiationem & desiderium, nec per honorem, famam, & huiusmodi, in una & eadem specie est blasphemia Dei & Sanctorum, siue id fiat per modum maledictionis, siue contumelia, siue irrisio, siue detractio.* Et infra: *Hinc habet confesser, quod varietas blasphemiarum pro diversitate specifica non est inquirenda, sed pro maiori gravitate iudicanda.*

Hæc sententia Caiet. est satis probabilis, si sola blasphemie malitia consideretur. Confirmatur, quia valde probabile est, omnes contumelias seu apertas iniurias contra honorem alterius esse eiusdem speciei, similiter omnes detractioes siue iniurias occultas, quibus fama læditur, ut docet Emmanuel Sà in ultima editione Romana: ergo idem dicendum de contumeliis in Deum. Et quamvis detractio & contumelia in homines distinguantur, sicut furtum & rapina: quia contumelia læditur honor violentè, nimirum in præsentia hominis, vel ut ipse cognoscat & sentiat; detractio occultè, ut non sentiat: tamen in Deum hæc distinctio locum non

habet. Nam omnia in eius præsentia sunt. Unde contumelia & detractio in Deum sunt eiusdem rationis, ut docet D. Thomas qu. 76. art. 4. ad 1. & Caiet. hoc loco.

Addo tamen Primò, Si blasphemia procedat ex odio, vel desperatione, vel infidelitate, id esse necessariò in confessione explicandum; quia etiam si ipsa malitia blasphemie per se sit eiusdem rationis, tamen accedit nova & distincta malitia ex mortuo à quo procedit, & cuius affectu imperatur. Unde cum malitia horum actuum sit planè distincta à malitia propria blasphemie, accedit blasphemie nova deformitas, quatenus ab illis procedit, & tamquam actus externus informatur. Secundò, aperiendum quoque vtrum procedat ex odio in Deum, ut sit in dampnatis, & interdum in pessimis hominibus, an ex iracundia furore. Nam & hæc peccata sunt diversæ rationis, & consequenter ipsi actui externo diversam malitiam impertunt. Tertiò, vtrum fuerit directè volita, ut cum sit animo faciendi contumeliam Deo; an indirectè solùm, ut cum sit ex ira ergo hominem, ad ostentandam animi indignationem, vel ex impatientia absque pravo motu in Deum. Et si enim indirectè volitum censetur absolute voluntarium, & esse eiusdem speciei ac volitum directè; tamen id non habet locum, quando obiectum volitum est aliqua iniuria vel deformitas honestati virtutis contraria, ut patet cum inobedientia vel ingratitude est volita directè. Longè enim alterius rationis peccatum est, cum facis aliquid directà intentione ut legem vel præceptum Superioris violes, aliud cum solùm indirectè id velle censis: ut dum alia intentione vis & facis opus quod contra legem esse nosti. Idem patet in violatione voti, iuramenti, & aliarum virtutum. Quare idem dicendum, cum quis directà intentione blasphemat, Dei contumeliam intendens. Hæc enim est formalissima blasphemia. Ratio est, quia cum aliquid directè est volitum, est peculiaris & positivus affectus erga illud obiectum, qui ab illo speciem accipit: qui affectus non est in eo qui solùm indirectè & interpretatiuè illud vult. Unde si illud obiectum sit aliqua malitia, affectus ille incomparabiliter peior est, quam is quo solùm intenditur aliqua voluptas, vel aliud non per se malum. habet enim positivam tendentiam in malum tamquam in suum proprium obiectum: cumque in illud tendat tamquam in finem, respicit illud sub ratione illimitata, & non solùm ut est in hoc vel illo actu. Itaque altiori modo est malitia in actu, cum est directè volita, quam cum indirectè solùm. Sic incomparabiliter peius est violare legem odio legis, quam affectu voluptatis vel commodi: & facere alicui iniuriam affectu ipsi nocendi, quam tibi consulendi. Pari itaque modo multò peius est blasphemare Deum ut ipsi contumeliam irroges, quam ut tram tuam in hominem declares. Unde non dubium est, quin hoc in confessione tamquam peculiaris species, in qua ipsa malitia est directè volita, sit aperiendum. Quarto, si fuerit blasphemia in Sanctos, id etiam aperiendum: quia et si fortè, qua parte redundat in Deum, est eiusdem rationis ac alie blasphemie; tamen additur nova malitia, quatenus ipsum Sanctum in se iniuria afficit. Verius tamen puto, blasphemiam in Sanctos, etiam ut in Deum redundat, esse diversæ rationis; quia solùm mediata circa Deum versatur, nisi fortè fiat expressè in ipsos quatenus habent respectum ad Deum.

33
Quomodo
confitenda.

Quando directè
et voluntarium
officia distinctam
speciem

Depœnis in blasphemos vide Castro lib. 1. de iusta hæreticorum punitione c. 12. In veteri lege iussit Dominus lapidibus obrui, Levit. 24. *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur, lapidibus opprimat eum omnis multitudo populi, siue ille civis, siue peregrinus fuerit.* Iure etiam civili morte plectendi: Authent. Ut non luxurentur. in fine. Sed hæc pœna his temporibus ob defectum religionis & iustitiæ non servatur, ut ait Lucas de Peña in L. Omnes. C. de delatoribus. & Julius Clarus §. Blasphemia, num. 3. atroces tamen quibusdam locis puniuntur morte, alie triremibus, exilio, linguæ abscissione vel pertusione, ut refert Clarus. Iure Canonico

34
Pœna blasphemie.

Pœnitentia.

Corripiendi.

Canonico laicis blasphemantibus olim erat constituta
solemnis pœnitentia, ut patet cap. 2. de maledicis. Sed
hæc modò non est in usu. Concilium Lateranense sub
Leone X. sess. 9. §. Ad abolendam. iubet ut non absoluan-
tur in foro conscientie absque grauissima pœnitentia.
Hic tamen prudentia opus, & conditio ac capacitas
personarum consideranda. Fumus v. Blasphemia, in fine
dicit, hoc non esse usu probatum: unde totum relinqui-
tur prudentie Confessoris, sicut in aliis criminibus. Ibi-
dem statuitur, ut qui blasphemantem audierit, eum

acriter obiurgare teneatur, si citra periculum id fieri
possit. Ad quod etiam tenemur, etiam si non speretur
emendatio, modò aliud malum non timeatur; v. g. ne
amplius blasphemet. Ratio est, quia tenemur honorem
diuinum tueri hic tamen prudentia opus est. Sufficit
plerumque rei grauitatem absque alia verborum aspe-
ritate ob oculos ponere. Nulla censura huic sceleri an-
nexa, nec iure communi absolutio reservata Episcopo.
Quibusdam tamen locis Episcopi sibi reservant: sed
hoc DD. intelligunt de blasphemia publica.

Hactenus de Religione & vitiis ei aduersis.

SECTIO SEPTIMA.

DE

RELIQVIS VIRTVTIBVS IUSTITIÆ ANNEXIS, IN QVIBVS EST RATIO DEBITI LEGALIS, VEL MORALIS.

*Quæ virtutes
iustitiæ anne-
xæ.
Duplex debi-
tum.*

ILLÆ virtutes dicuntur esse annexa Iustitia, cuiusque veluti partes quædam,
in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum; tamen illud vel est
adeò magnum, ut illi non possit satisfieri ad equalitatem; vel est ita paruum,
ut non inducat obligationem legalem; & strictam, sed solum moralem, quæ ex
quadam honestate virtutis procedit: estque talis, ut nisi illi satisfiat, honestas
morum conservari non possit, vel non commodè & decorè possit. vide 1. Tho. q.
80. a. unico. Prioris generis sunt, Primò, Religio. Secundo, Pietas. Tertio, Observantia. Quarto,
Obedientia, quæ est pars observantia. Posterioris, Primò, Gratitude. Secundo, Vindicatio.
Tertio, Veritas, cui opponitur mendacium & hypocrysis; iactantia & ironia. Quarto, Ami-
citia, cui opponitur adulatio & litigium. Quintò, Liberalitas, cui opponitur auaritia & pro-
fusio. Sextò, Equitas seu Æquitas. De Religione iam dictum est, de ceteris nunc breuiter di-
cendam, ut singularum ratio constet. Fusior tractatio non est necessaria, quia pleraque difficul-
tates aliis locis sparsim sunt tractata. Itaque hac Sectio continebit duo capita. Prius erit de
virtutibus prioris generis. Posterius de illis quæ sunt generis posterioris.

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iustitiæ an-
nexis, in quibus est debi-
tum legale.

Constat 6. Dubitationibus

D. V. B. I. T. A. T. I. O. I.

Quid sit pietas, & quæ eius officia.

D. Thom. quest. 101.

*Pietas pro re-
ligione.*

NOTANDVM est, hoc nomen accipi triplici-
ter, ut colligitur ex D. Augustino libro 10.
de ciuit. capit. 1. Primò, ut sit idem quod
Græcis εὐσεβεία & διοικήσις, & sic non di-
stinguitur à religione, & idem est esse piam, quod esse
religiosum, seu cultui diuino addictum, cumque omni

opere, bono Deus dicatur coli; iuxta D. Augustinum
& Scripturæ phrasim, omne opus bonum dicitur opus
pietatis. Hoc modo accipitur passim in Scripturis, ut 1.
ad Tim. 4. Exerce te ipsum ad pietatem. pietas (διοικήσις)
ad omnia utilis est, promissionem habens vite, quæ nunc est,
& futura. vbi nomine pietatis videtur intelligere stu-
dium internæ deuotionis, & sincerum affectum erga
Deum & proximum: opponit enim illam corporali
exercitationi quæ consistit in multis ieiuniis, vigiliis,
labore manuum, aliisque corporis afflictionibus, ut rectè
exponit Anselmus. Eodem modo sæpius accipitur in
eadem Epistola; & Isaia 11. Spiritus scientia & pietatis. 2.
Machabæorum 12. Qui cum pietate dormierunt, & alibi
sæpè. Hinc cultores Dei passim vocantur p̃i idololatæ
& peccatores, impij: quod nomen maxime in atheos
competit; qui diuinitatem & omnem διοικήσις
collunt.

Secundò, Accipitur pro misericordia, seu benigno
affectu, præsertim erga filios opis nostræ egentes. hoc Pro miseri-
modo pietas sæpè tribuitur Deo; ut quando dicitur cordia & be-
pius Pater, pius Saluator; Ecclesiastici 2. Quoniam pius nignitate
& misericors. 2. Paralip. 30. Pius enim & clemens est Do-
minus, vbi Græcè est οὐκίσμων quod misericordiam
significat.

Tertio,

3

Tertiò, Pro speciali virtute, qua colimus parentes, tamquam vitæ & educationis nobis secundum Deum auctores. hoc modo accipitur hic à D. Thoma, & definitur à D. Augustino lib. 83. qq. q. 3. ex Cicerone hoc modo: *Pietas est per quam sanguine iunctis patriæque beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus.*

Quid pietas.

Vbi notandum est, pietatem Primò & principaliter respicere Parentes, quia hi post Deum sunt præcipui auctores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia etiam patria aliquo modo est principium ortus; tum quia parentes fouet, tum quia opportuna ad ortum & educationem suggerit. patriam voco oppidum, vicum, Prouinciã cum habitatoribus suis. Tertiò, Alios consanguineos; non quòd illi sint ortus principium, sed quia in illis quodammodò repræsentatur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis sunt ortus principium. ob eandem rationem potest etiam extendi ad liberos & ad uxorem; quia in liberis repræsentantur nobis parentes nostri, & uxor est instrumentum per quod natura à parentibus accepta in posteros deriuatur, rarò tamen in praxi utimur hac consideratione: filios enim diligimus & honoramus tamquam aliquid nostri; quia sunt veluti pars à nobis decisa, in qua natura nostra conseruetur. itaque nos ipsos potiùs, quàm parentes nostros in illis intuemur & curamus. uxorem verò, quia vna caro nobiscum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ subsidia. nihilominus tamen, quia in his consideratur coniunctio sanguinis & naturæ, rectè à Cicerone & D. Thoma hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propagine coniunctos pertinere dicitur.

Pietas generatim ad omnes sanguine iunctos pertinet.

4

Debitum quod pietas intuetur.

Notandum Secundò, Rationem, quam pietas in suis obsequiis principaliter respicit, esse debitum illud, quod habemus erga parentes & erga patriam, quatenus sunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonam institutionem complectitur) quòd debitum, præsertim erga parentes, tale est, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualens, iuxta Aristotelem. quod intellige, in eodem rerum ordine & obsequiis ordinariis. nam beneficium à parente & etiam à patria acceptum, obsequiis supernaturalibus vel extraordinariis compensari & etiam vinci potest: vt si filius conuertat parentem & patriam ad fidem Christi; vel si vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide disputationem apud Senecam lib. 3. de beneficiis cap. 34. & 35. vbi ostendit beneficium paternum à filio etiam vinci posse. Hoc tamen non soluit filium obligatione naturali, qua patri obstringitur; quia semper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ nostræ præ reliquis Prouinciis vel locis obstricti dicimur ratione beneficii ortus, non esse ita magni momenti, vt pulchrè ostendit Lipsius in sua Constantia c. 11. quia hoc beneficium potiùs est astrorum & elementorum, quàm angustis natalis soli. Hinc videmus viros sapientes vulgarem illum patriæ affectum non magni fecisse, quasi non hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria sit, sed mundus totus. qui tamen communia elementorum & cælorum beneficia ad nos non nisi per loca, quæ incolimus, perueniunt, non est, ceteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

Obiectum quod, & cui ratio formalis obiectiua.

Ex dictis colligi potest Primò, Quod sit obiectum quod, & obiectum cui, & ratio formalis obiectiua huius virtutis, quæ tria, sicut in omni virtute ad Iusticiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. Obiectum enim quod huius virtutis est cultus, & obsequium externum, ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet se per modum obiecti respectu actus interni, & consequenter respectu ipsius habitus. Nec obstat, quòd idem actus sit opus eiuldem virtutis, quia virtutes operatiuæ faciunt suum obiectum, & in eo distinguuntur à speculatiuis, quæ illud supponunt, non faciunt. Deinde non est opus virtutis immediatè à virtute elicited, hoc enim non potest esse obiectum, sed imperatum & productum mediantè alia potentia, cui operi non repugnat esse obiectum virtutis impe-

Quis cultus parentibus debitus.

rantis. consistit autem hic cultus partim in honore parentibus suo tempore & loco deferendo, partim in necessariis vitæ subsidiis præbendis, quando ea aliunde non habent, vt si capti sint ab hostibus, liberentur, si egestate laborent, sustententur, si pressi moerore, recreentur: vt colligitur Matth. 15. In quem locum vide Hieronymum & D. Thomam art. 2. cum enim ipsi nobis sint causa vitæ & educationis, tenemur vicissim Iure naturali cuiusdam gratitudinis, illorum vitam & statum, si in periculo versetur, quantum in nobis est, conseruare. Alioquin indignus est vitæ, qui vitæ suæ auctorem negligit: sicut è contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Nequè solùm hæc naturalia obsequia continet ille cultus, sed etiam supernaturalia quibus iuuentur ad salutem: nam etiam hæc illis præ ceteris debentur.

Obiectum cui sunt parentes & consanguinei, patria & patriæ beneuoli. pietas enim cultum deferret parentibus, tamquam vitæ auctoribus, & propter parentes aliis consanguineis, quia in ipsis parentum sanguis existit. Deinde patriæ, & propter patriam sociis, & patriæ foederatis: sicut enim consanguinei honore & obsequio digni sunt, quia parentes in ipsis quodammodò conspiciuntur. ita beneuoli patriæ, quia in ipsis fauorem & auxilium patriæ conspiciuntur.

Obiectum cui.

Ratio formalis obiectiua potest considerari vel in obiecto quod, vel in obiecto cui. In obiecto quod nihil est aliud quàm ratio debiti: hæc enim non solùm tenet se ex parte subiecti, sed etiam obiecti in Iustitiæ partibus. In obiecto cui est ratio principij nostri: quæ rationes ita se habent, vt altera alteri subordinata sit. idè enim pietas præstat cultum & obsequium parentibus & patriæ, quia hoc illis est debitum, idè autem est debitum, quia ipsi sunt principium ortus. vnde hæc est prima ratio obiectiua, quam hæc virtus mediatè respicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio debiti) quam respicit immediatè, speciem accipit. vnde etiam hæc virtus ab eadem speciem habet, etsi mediatè. habet igitur speciem ab vtraque ratione obiectiua, ab altera mediatè, ab altera proximè. Idem cernitur in aliis Iustitiæ partibus, vt suprà c. 2. dub. 1. num. 7. dictum est.

Ratio obiectiua.

Vtrum autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingredienda Religione, vel si ingressus sit, teneatur egredi, dictum est suprà cap. 41. dub. 3. vide D. Thom. q. 101. art. 3.

Colligitur Secundò, Hinc virtutem meriti sibi primum locum post religionem vindicare: quia parentes sunt veluti secundarij quidam dii respectu filiorum, tamquam secundaria principia essentia, vitæ & doctrinæ. vnde repræsentant filiis quodammodò ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium parens. Hinc fit vt post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinet, primum secundæ tabulæ sit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamen intellige, considerato statu hominis naturali, & intra limites legis naturæ: nam in iis, quæ ad statum supernaturalem pertinent, parentum non est illa auctoritas.

Vnde quæ dicta sunt de pietate in parentes carnales, accommodari possunt cuidam virtuti, quæ respicit debitum, quod parentibus spiritalibus (qui nobis secundum Deum sunt auctores vitæ spiritalis, per quam sumus Christiani vel Religiosi) debemus, quæ etiam pietas dici potest, sicut illi parentes dicuntur: non enim his minus debetur, quàm parentibus carnis, quia ab illis naturæ diuinæ communionem & vitam quamdam supernaturalem accepimus: sine qua parum proderat totum id, quod à parentibus carnis nostræ habemus, sed hæc virtus non distinguitur ab obseruantia supernaturali.

Pietas in parentes spiritalis.

D V B I T A T I O II.

Quid sit obseruantia.

D.Thomas quæst. 102.

10
Quibus deferenda.

Respondeo, Sicut virtus pietatis deferat cultum parentibus, quia sunt auctores vitæ & educationis, ita obseruantia omnibus Superioribus, quia sunt auctores nostræ gubernationis. quicumque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni sunt; & cultus eis, ratione huius eminentiæ coniunctæ cum beneficio gubernationis est debitus. Sic honor & obsequium debetur magistro à discipulo, duci à milite, Magistratui à ciue, Principi à subdito, Abbati à Monacho, Episcopo à Clericis, domino à seruis. in his enim omnibus est excellentia quædam & auctoritas per quam gubernant alios.

11
Obiectis

Dices, Non solum eos, qui nos gubernant, obseruantia cultu prosequimur, sed etiam eos, qui sapientia, sanctitate, virtute, vel auctoritate sunt insignes: quamuis nullam in nos iurisdictionem habeant, aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non respicit debitum ex gubernatione proueniens.

Res. onf.

Respi. negando consequentiam; quia etsi isti actu nulla in re nos gubernent; tamen idonei sunt gubernare ratione excellentiæ quam habent: & ideo cultus illis debetur. Itaque obseruantia respicit tamquam ob-

12
Intendit se primariò ad eos, qui actu gubernant, secundariò ad tamen id, quod actu gubernat, secundariò quod aptum idoneos gubernare.

iectum cui, id quod est principium gubernationis actu vel potentia, ut docet D.Thomas art. 1. ad 2. primariò tamen id, quod actu gubernat, secundariò quod aptum est gubernare. Quare cum omnis virtus ad hoc rectè disponat hominem, facit eum obseruantia cultu dignum, ut docet Caietanus qu. 103. art. 4. quamuis debitum erga hunc hominem non sit tantum, quantum erga illum, qui actu gubernat, cuius signum est, quod si omittas cultum debitum Superiori, possis puniri per leges; secus si cultum alius debitum negligas; quamuis in hac omissione peccatum esse possit.

13
Quid sit obseruantia. Obiecta eius.

Hinc patet Primò quid sit obseruantia; est enim virtus cultum deferens Superioribus & aliis personis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare sunt idoneæ. ubi explicatur actus virtutis, & obiectum quod & obiectum cui, & ratio obiectiua. Actus enim est, deferre cultum, id est, honorem & obsequium, quando ratio postulat. Idem cultus est obiectum quod, cum sit opus externum virtutis, quod virtus intendit. Obiectum cui est Superior & quævis persona excellens. Ratio obiectiua in obiecto cui, est excellentia, ut est principium gubernationis actu vel potestate. hinc oritur ratio obiectiua proxima, quæ cernitur in obiecto quod, nempe ratio debiti ob talem causam.

Ex quibus facile intelligi potest definitio illa, quam ex Cicerone refert D. August. lib. 83. qq. qu. 3. 1. Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodam & honore dignamur.

14
Distinguitur pietas & obseruantia.

Patet Secundò, quid intersit inter pietatem, & obseruantiam: pietas enim deferat cultum debitum alicui ut principio ortus & educationis; obseruantia debitum ut principio gubernationis: quæ debita sunt diuersæ rationis, sicut & beneficia & cautæ ex quibus oriuntur. unde

14

Patet Tertiò, Pietatem esse præstantiorem obseruantia per se loquendo; & ceteris paribus magis obligare, ut docet D. Thomas qu. 102. art. 3. quia maius magisque intimum est beneficium ortus & educationis, quam gubernationis reliquæ vitæ, in eodem ordine rerum.

Dices, Magis obligamur erga Principem quam erga parentem: si enim uterque esset in extrema necessitate, Princeps esset parenti in ope ferenda præferendus: atque Princeps colitur obseruantia, parens pietate; ergo obseruantia magis obligat quam pietas.

15
Quomodo Princeps pietatis præferendus.

Respondeo, Principem esse parenti præferendum, non præcisè ut me gubernat, quo modo illi debeo ob-

seruantiam; sed ut patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium pietatis, vel iustitiæ legalis. Pietatis quidem, quia hæc est etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: iustitiæ legalis, quia bonum commune continet. Pari modo patriæ colitur officio pietatis, si spectetur ut principium ortus. Iustitiæ verò legalis, si spectetur ut quoddam totum, seu corpus politicum, cuius ego sum pars. respectus enim & debitum partis ad totum, ad iustitiam legalem pertinet, ut supra cap. 1. dub. 3. ex D. Thoma dictum est. Denique etiam obseruantia coli potest patriæ, si consideretur præcisè ut est mihi auctor gubernationis per suas leges & statuta; potius tamen erga patriam, sicut & erga parentem dicitur esse pietas, quam obseruantia: vel quia ista virtus est præstantior, & præuenit alteram; quia parens & patria potius sonant principium ortus quam gubernationis.

Porro Primus gradus huius virtutis, sicut & pietatis, est propositum, quo quis statuit parentibus & maioribus omnibus honorem & obsequium debitum impendere.

16
Gradus obseruantia & pietatis.

Secundus est, A quo animo ferre eorum molestias, asperitatem, morositatem, iniurias; nec propterea ab officio desistere, iuxta monitum Sapientis Ecclesiastici 3. Fili, suscipe senectutem patris tui, & non contristes illum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas illum in virtute sua, elemosyna enim patris non erit in obliuione. si tamen in via Domini (ut in consiliis Christi sequendis) impedire vellent, non sunt hac in re tolerandi; unde Dominus Lucæ 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores; adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. In quem locum vide Gregorium homil. 37. in Euang. Rectè Chrysostomus homil. 84. in Ioannem: Sicut cum spiritualia impediunt parentem, ne cognoscendi quidem sunt; ita cum nihil impediunt, merito omnia ipsi tribuenda; & omnibus anteponendi. Hieronymus epist. 1. quæ est ad Heliodorum: Licet parvulus ex collo pendeat nepos; licet sparsa crine & scissis vestibus, vbera, quibus te nutrieras, mater ostendat; licet in limine pater iaceat, per calcatum perge patrem, sicis oculis ad vexillum crucis euola: solum pietatis genus est, in hac re esse crudeliter. vide totam illam epistolam. Idem tradunt reliqui Patres.

17
Parentes si officiant pietati, non sunt audiendi.

Tertius est, Cum voluptate illis seruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud nostrum Bernardinum Rosignolum lib. 4. de perfectione Christiana cap. 23.

D V B I T A T I O III.

De diuisione obseruantia.

Multæ sunt obseruantia species, sicut & multæ dignitatum & excellentiarum. Illæ tamen magis interna æstimatione & affectu reuerentiæ distinguuntur, quam opere externo, ut patet ex dictis cap. 46. dub. 2. Idem enim opus externum, ut procedit à diuerso affectu interno, & ad testandam diuersam excellentiam ordinatur, est diuersæ speciei moralis, & diuersæ virtutis.

Primò igitur diuidi potest obseruantia in politicam & religiosam. Politica est quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum deferat: talis est quæ coluntur Principes, Magistratus, & alij dignitate seculari conspicui: item magistri à discipulis, domini à seruis, patroni a clientibus.

Religiosa est, quæ ob dignitatem vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum numen respicientem, cultum exhibet: ut quando quis honoratur ut sacerdos, ut Propheta, ut sanctus, ut beatus. Dicitur religiosa, non quia actus eius est à virtute religionis, sed quia ipsi religioni affinis, & cum ea coniunctus.

19
Religiosa.

Hæc rursus duplex est: alia enim est naturalis, qualis fuisset in statu nudæ naturæ, & modò esse potest, ubi sacerdotium & cultus diuinus sola ratione naturali vel

Naturalis. Supernaturalis.

D V B I T A T I O I V.

*Quid obedientia; & quam eius
functiones.*

D. Thomas quest. 140.

vel constar, vel æstimatur. Alia *supernaturalis*, quæ ob ministerium supernaturale, vel ob aliquam excellentiam supernaturalem cultum defert. talis est qua honorantur sacerdotes, Episcopi, Pontifices, & alij Ecclesiæ ministri & Religiosi; si tamen eorum dignitas apprehendatur & æstimetur ut oportet. cum enim hæc non sit politica, sed supernaturalis, & ad Deum specialem ordinem habeat; necesse etiam est, ut æstimatio interna, affectus reuerentiæ, animique submissio sit alterius rationis, quam in cultu politico; & consequenter externus quoque cultus, quo hanc submissionem nostram & illorum excellentiam testamur, induit alterius virtutis rationem; signum enim accipit speciem ex ordine ad rem signatam. Multum ergo falluntur hæretici, cum putant homines in hac vita non posse nisi cultu politico coli, qui enim ob causam sacram & supernaturalem deferuntur, sacer est & supernaturalis, non politicus; etsi externa nota submissionis politico cultui accommodetur.

20
Dulia.

Supernaturalis obseruantia diuiditur in *duliam* & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis ob sanctitatem vel beatitudinis statum. eandem puro etiam extendi ad viatores, quando ob sanctitatem vel dignitatem supernaturalem honorantur sanctitas enim huius vitæ & futuræ est eiusdem ordinis; etsi ibi sit perfectior.

Defertur tamen sanctis beatis quidam externi cultus, quibus eorum gloria significatur; qui non consueuerunt mortalibus tribui. Ad eundem ordinem pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum ministrorum Ecclesiæ. Merito autem vocatur hic cultus *dulia*, quia Sanctos debemus æstimare & reuereri tamquam nostros dominos, & summa animi demissione nos erga illos veluti serui erga dominos gerere, felices nos ducendo, si in seruos recipere dignentur.

Hyperdulia.

Hyperdulia vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob singularem præcellentem ad Deum vñionem aut respectum, ut Beatæ Virgini, quia mater Dei, & humanitati Christi, quia Verbo diuino substantialiter vñita. esse enim matrem Dei, est singularis & suprema quædam dignitas, qua maior infra Deum, seu in supposito quod non est Deus, cogitari non potest, ratione cuius debetur ei singularis æstimatio, reuerentia, & submissio animi, ab omni creatura rationali. vñio verò hypostatica cum Verbo, est summa dignitas creaturæ communicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus. quia tatem non efficitur Deus per essentiam, sed per vñionem & communicationem idiomatum, ideo si ipsa consideretur præcisè ut terminus integer cultus, non colitur latria, sed hyperdulia. de quo plura diximus 3. p. q. 25.

21
*Verum sit
omnis habitus.*

Verum autem sint habitus specie diuersi, à quibus hi cultus procedunt, non ita constar. valde probabile est, cultum hyperdulie, & etiam dulie, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem supernaturalem ad Deum, posse elici ab habitu religionis, quia tota ratio colendi est Deus, seu respectus ad Deum. quamuis etiam probabile sit, dari proprium habitum & distinctum, qui absque consideratione Dei, immediate possit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: sicut in habitibus intellectus, etiam si ex vi assensus principiorum possis assentiri conclusioni, tamen datur habitus scientiæ, quo immediate possumus assentiri conclusioni absque consideratione principiorum.

Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel sanctitatem, hic omnino referendus est ad habitum à virtute religionis distinctum. vide. supra cap. 36. dub. 3.

22
NOtandum est, obedientiam dici quasi audientiam, quod vox & præceptum Superioris audiatur & admittatur! Græci *ὑπακούω* dicunt, quasi subauditionem. accipitur autem hoc nomen tum pro obedientia formali, tum pro materiali. Materialis obedientia est omne opus virtutis, quo impletur præceptum, etiam si non ea intentione expressum fiat. satis enim est illa intentione fieri potuisse, quæ intentio si adesset, illi formalem obedientiæ rationem superaddideret. Hæc obedientia non est specialis virtus, sed omnes virtutes complectitur, quæ aliquem actum cadentem sub præceptum habent.

Materialis
obedientia.

Formalis obedientia est, quæ ideo expressè aliquid facit, quia præceptum est. hæc est virtus specialis, quia etsi ad omnis virtutis materiam se extendat, tamen sub speciali ratione honesti id facit, videlicet quatenus opus eius debitum est ratione præcepti.

Formalis.

23
Itaque obiectum quod huius virtutis, est omne opus præceptum. ad hoc enim volendum & faciendum hæc virtus per se & directè inclinatur. Obiectum cui, Superior, huic enim dicimur obedire. Vnde qui non habet vllum Superiorem cui possit obedire, is non habet obedientiam. quomobrem hæc virtus non conuenit Christo secundum naturam diuinam, eo quod Superiorem non habeat: quamuis secundum naturam assumptam, quæ Superiorem habet, ei perfectissimè competat. Ratio obiectiua in obiecto quod, est debitum auctoritati Superioris ratione præcepti. obedientia enim vult & facit opus præceptum, quia ratione præcepti coepit certo modo esse debitum, non quidem ita, quasi in commodum vel honorem Superioris faciendum sit, sicuti opus religionis, (plerumque enim in eo spectatur commodum inferioris) sed quia ratione præcepti ita sit necessarium, ut sine aliquo contemptu interpretatio & vilipensione auctoritatis Superioris non possit eius executio prætermitti. Sicut cum Deus aliquid reuelat, illud obiectum ita sit necessarium ad credendum, ut sine iniuria aliqua primæ veritatis, eius fides non possit prætermitti. Itaque quia teneor vitare illam iniuriam Superioris, teneor non omittere, sed exqui opus præceptum, & hoc debitum voco rationem formalem obiecti quod. Potest etiam dici rationem obiecti quod esse specialem illam honestatem, quam accipit ex eo quod sit præceptum auctoritate Superioris. Sicut enim ex reuelatione diuina res sit digna creditu, & necessariò credenda: ita ex præcepto diuino res sit digna factu, & necessariò est facienda. Auctoritas enim diuina mediante præcepto illam materiam veluti informat, & hanc dignitatem ac bonitatem tribuit. Sed hic modus parum differt à priori, imò prior videtur conformior praxi: quia etsi obedientia faciat opus, quia dignum est fieri ob præceptum Superioris; tamen non solum dignitatem illam respicit, neque ea sola mouetur, sed potissimum mouetur necessitate, nimirum quia necessarium est factu, ne Superioris auctoritas violetur. Deinde de ratione præcepti est, ut non solum faciat opus dignum factu ob diuinam auctoritatem, sed etiam necessarium: alioquin non tam erit præceptum, de cuius ratione est inducere obligationem, quam consilium. Ratio obiectiua in obiecto cui, est auctoritas seu potestas Superioris. Ideo enim Superiori obediendum, quia Superior est, & potestate regendi præditus: sicut ideo credendam Deo, quia prima veritas est.

24
Hinc patet, primam rationem formalem obiectiuam in hac virtute esse *Ius & potestatem regendi*, seu imperandi. circa quam potestatem considerandum est, eam di ex triplici ratione prouenire. Primò, Ex ratione cause radice, & effectus: causa enim naturaliter habet potestatem in effectum.

esse. Nam hac ratione Deus potest imperare omni creatura rationali: quia ipse est auctor, & illa est opus & fructus eius. Idem suo modo competit parentibus in filios. Secundo, Ex ratione *patris*: pars enim naturaliter subest toti, & regitur à toto. hoc modo Respublica habet auctoritatem in singula membra. Tertio, Ex ratione *agentis*, & *parentis*, vel *instrumenti*. Agentis enim est mouere patiens, & causae principalis suum instrumentum. Si marito competit potestas in uxorem, quia naturaliter praestantior, & in illa combinatione se habet instar agentis, & dominus in seruum, quia seruus est instrumentum domini. Idem dicendum de hero & famulo conductitio. Ab his mediante commissione deriuatur ad alios, qui eam ex se non habent: ex prima enim radice descendit omnis potestas Ecclesiastica, hoc est, ea quae gubernat in cultu diuino, & in ordine ad vitam æternam. Nam primò à diuinitate (quae omnem potestatem in creaturas habet à seipsa ratione causae) descendit in humanitatem, idque plenissimè & illimitatè, iuxta illud Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* A Christi humanitate proximè deriuatur ad Summum Pontificem, sicut ab Ordinario in Vicarium. Vnde in eo est tota plenitudo potestatis ecclesiasticae hominibus communicata. Ab hoc descendit ulterius ad omnes rectores Ecclesiarum & Religiosarum congregationum, secundum varias restrictiones locorum, personarum, actionum. A secunda radice per commissionem prouenit omnis potestas politica Imperatorum, Regum, Principum, Magistratum: & consequenter omnium eorum qui ab his auctoritatem habent. Respublica enim libera per se & ex natura rei habet potestatem regendi sui & omnia sua membra: vnde eam potest alteri committere, siue uni, siue pluribus, idque secundum varias limitationes & condiciones, prout ei expediens visum fuerit. Ex tertia per commissionem potest deriuari aliqua potestas priuatim aliquid imperandi, & certas aliquas functiones. Omnis enim cui primariò aliqua potestas imperandi conuenit, potest eam alteri committere, & suum in ea vtenda constituere vicarium: quia est ordinarius, cui vniuersè conuenit posse suam potestatem delegare.

Potestas Ecclesiastica

Potestas Politica

Omnis ordinarius potest delegare.

Quomodo omnis potestas à Deo.

Neque his obstat, quod omnis potestas dicatur esse à Deo; quia Deus est prima radix. Prouenit autem ab eo dupliciter, per posituam ordinationem, & per naturalem institutionem rerum. Priore modo deriuatur ab ipso tota potestas Ecclesiastica seu supernaturalis: posteriore tota potestas politica. hoc ipso enim quo fecit singulos homines sui iuris, & dedit inclinationem ad vitam communem & politicam, censetur etiam dedisse communitati, quae ex singulis illis iunctis constitatur, potestatem regendi sui & singula sua membra. Nam naturaliter ex potestate singulorum sic in societatem vitæ cōiunctum resultat potestas communitatis, à communitate autem ulterius per commissionem deriuatur ad Reges & Principes, ab his ad officiales inferiores. Hoc sensu dicitur potestas politica esse à Deo, non quod potestas Principum aut etiam Respublicae sit ex immediata Dei commissione, sicut potestas Summi Pontificis, vt quidam parum pericè voluerunt tueri: sed ratione institutionis naturae socialis, conficientis vnum corpus politicum. Similiter potestas patris in filium, & mariti in uxorem, est à Deo mediante institutione quā instituit procreationem liberorum, & coniugium maris & feminae. Domini in seruum est à Deo mediante auctoritate Respublicae, qua seruitus & herilis potestas instituta, vel interueniente cessione, cum quis libertatem suam sponte in ius alterius transfert, se illi seruum vel gratis vel pretio constituendo.

Ex his perspicuum est, potestatem imperandi esse quadruplicem. Alia enim est diuina, alia humana: & haec vel est Ecclesiastica, vel Politica, vel domestica; quibus potest vinculum voti vel iuramenti superuenire ita vt tenearis obedire non solum lege obedientiae, sed etiam ex voto vel iureiurando.

Dices, Si est quadruplex potestas imperandi, ergo etiam est quadruplex species obedientiae: sicut enim potestates sunt diuersae rationis, ita etiam affectus obediendi propter illas videtur esse diuersae rationis. nam potestas est ratio formalis in obiecto cui obediunt enim Superiori propter illam potestatem. atqui diuersitas obiecti formalis inducit diuersitatem specificam in affectibus; ergo affectus obediendi sunt specie diuersi. Confirmatur: quia velle facere opus, quia id debitum auctoritati diuinæ, est alterius rationis, quam velle idem, quia debitum auctoritati humanae. Simili modo possumus ratiocinari de auctoritate Ecclesiastica & Politica. Responderi posset. Non esse magnum incommodum; si vbi diuersum est genus potestatis imperandi, diuersa quoque specie ponatur virtus obediendi. Sed verius videtur, virtutem obediendi qua obeditur precepto diuino, & quae humano, non esse specie distinctam, sed eiusdem rationis. quod indicat D. Bernardus tractatu de precepto & dispensatione, circa principium. *Sive Deus, inquit, siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, patri profectò obsequendum est cura, patri reuerentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non precipit homo.* Ratio est, quia obedientiae non est, operari in commodum aut honorem Superioris, sicut facit religio, tunc enim debere considerare diuersitatem auctoritatis, & cuique congrua deferre: sed operatur in commodum proprium propter obligationem precepti sufficienti auctoritate impositam. Itaque respicit auctoritatem Superioris, non vt est tanta vel tanta, sed vt est sufficiens ad obligandum per preceptum. grauitas enim precepti & obligationis in obedientiae functionibus non sequitur magnitudinem potestatis, sed materiam precepti. Cuius ratio vltior est, quod in omni potestate imperandi quodammodo includatur potestas diuina, à qua illa descendit, & omnem vim obligandi accipit; & in omni precepto humano quor de iusto & legitima auctoritate facto, includitur preceptum diuinum, quod precipit Deus vt subditi suis, legitimis Superioribus obtemperent, quod preceptum est iuris diuini naturalis. Et si enim non teneamur iure diuino ad ea quae sunt iuris humani, per se considerentur, seu in sensu diuiso, tamen supposito precepto vel iure humano, tenemur ad ea iure diuino in sensu composito, hoc est, si considerentur vt precepto humano subsistant: quia iure diuino iubemur implere iustum Superioris preceptum, & consequenter ipsum opus materiale, quod ipse precipit. Itaque numquam obediunt precepto humano, quin simul implicite obediunt precepto diuino: & numquam violamus preceptum humanum, quin simul violamus preceptum diuinum. Vnde non minus violatur auctoritas diuina in transgressionem precepti humani, quam in transgressionem diuinum, cum in humano diuinum sit inclusum. Confirmatur, quia omnis potestas obligandi in precepto humano est ex vi precepti diuini. Quare non est quod diuersa obedientiae species pro diuersitate potestatum constituamus: quod etiam docet D. Thomas quaest. 104. art. 2. ad 4. Quae ibi adnotat Caietanus, obscura sunt. Ex quibus patet, quomodo etiam in Superiore politico Deum intueri, & in eius precepto diuinum preceptum agnoscere debeamus.

26 An quadruplex obedientia

Verius est esse vnius rationis.

Potestas diuina in omni Superiori quodammodo reperitur.

Ad argumentum in contrarium allatum patet ex dictis. Illa enim diuersitas potestatis habet se per accidens ad obedientiam, estque ratione illius extrinseca: quia obedientia in opere suo non spectat vt cuique potestati pro suo dignitate satisfaciatur quasi honorem deferendo (hoc enim pertinet ad obseruantiam & religionem) sed vt preceptum Superioris impleatur etiam in suum commodum, praescindendo à magnitudine potestatis: à qua hoc preceptum est impositum. Accedit quod potestas suprema includatur implicite etiam in infima, & hac ratione vtraque eandem specie obligationem suo precepto inducit, vt ostensum est.

Dupliciter

Ad confirmationem. Si consideretur conditio & excellentia potestatis imperantis, & opus fiat affectu illi obedire praescripto. satisfaciendi, admiscetur alia virtus, qua talis potestas honoratur.

honoratur; ut si obedias mandato diuino, quia id debitum est tantæ maiestati, admiscetur virtus religionis: si mandato Pontificis, quia id postulat dignitas Vicarij Christi, erit actus obseruantie religionis: mandato Principis, quia id debitum eius dignitati, erit actus obseruantie politicæ. Itaque dum quis sic obedit, duæ virtutes concurrunt; virtus quidem obedientiæ, quatenus opus procedit ex affectu satisfaciendi præcepto præcisè considerato; virtus verò religionis vel obseruantie, quatenus simul procedit ex affectu debiti honorem & obsequium soluendi tali vel tali dignitati seu excellentiæ. Confirmatur: quia dum obedio præcepto Superioris, simul honorem & obsequium ei defero: nam tali modo operandi tacite insinuo internam æstimationem, quam de illius excellentia habeo, & me illi subiicio, unde possum id ipsum in obediendo expressè intendere, idque iuxta conditionem potestatis, cui obedio: atqui hæc intentio pertinet ad virtutem qua talis potestas honoratur: ergo in tali modo obediendi illa virtus admiscetur. Insinuat hæc D. Thomas art. 3. ad 1.

27 *An obedientia requiratur præceptum.*
Diximus suprâ, obedientiam respicere præceptum Superioris. Sed contrariè facere videtur, quod Religiosus non dicatur perfectè obediens Prælato, qui expectat præceptum, & absque eo nihil vult facere. similiter nec seruus domino, nec filius patri, nec vxor marito: imò sancti Patres commendant maximè eam obedientiam, quæ præceptum non expectans, ad nutum obedit. vide Basilium constitut. monast. cap. 23. & Bernardum de præcepto & dispensat. col. 4. ergo obedientia non solum respicit præceptum, sed etiam nutum & inclinationem Superioris.

Obedientia dupliciter accipitur.
Respondeo, Obedientiam sæpè accipi pro virtute qua quis morem gerit alteri, præsertim Superiori, faciendo quod ille cupit, siue præcipiat, siue non. & hoc modo obedientia non solum respicit præceptum; (nisi hoc nomen latè sumatur, vt comprehendat omne id, quod Superior fieri cupit, etiamsi propriè non præcipiat) sed etiam inclinationem & nutum Superioris, nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum se accommodare, per se honestum est & laudabile. Iuxta hunc modum non dicitur perfectè obediens, qui requirit præceptum propriè dictum, sed qui statim cognita propensione Superioris, facit opus. vnde Albertus cap. 7. de virtutibus, ait: *Verus obediens numquam præceptum expectat, sed solum voluntatem Prælati sciens vel credens, seruentur exequitur pro præcepto; exemplo Domini nostri IESU CHRISTI qui voluntas & complacentia Patris summum præceptum fuit.* Talis obedientia maximè requiritur in Religiosis; estque necessaria non solum ad bonam & suauem gubernationem, sed etiam ad perfectionem religiosæ vitæ. sicut enim valdè imperfectus & reprehensibilis est Christianus, qui nihil vult facere, nisi quod Deus, vel Ecclesia strictè præcepit: ita valdè reprehensibilis est Religiosus, qui Superiori aut Regulis se non accommodat, nisi interueniat tale præceptum. ratio est, quia Superior locum Dei tenet, eique loco Dei inferior se subiecit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiusque vocem tamquam Dei vocem accipere, iuxta illud Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit;* præclare docet D. Bernardus lib. de præcepto & dispensat. col. 6. Sicut ergo si à Christo visibiliter regeretur, eius voluntati morem gerere deberet, etiam absque præcepto: (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religiosus aspirat; postularer) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Christi locum tenet, & eius præstet nomine.

Petes, Ad quam virtutem pertinet iste obediendi modus? non enim ad virtutem obedientiæ strictæ accipitur, quia non interuenit strictum præceptum.

28 *cuius virtutis opus sit.*
Respondeo, Pertinere ad virtutem illam, quæ generatim & vulgò obedientia dicitur, cuius ratio præcisè in eo consistit, quod quis se voluntati Superioris in operando accommodet, siue præcipiat, siue non: hoc enim per se peculiarem honesti rationem & laudem habet, potest etiam esse actus imperatus religionis,

charitatis, & aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Christum, cuius ille est vicarius, erit actus Religionis. Si autem quia Christo gratum, erit actus charitatis. pari modo, si facias ex reuerentia erga Prælatum, erit actus obseruantie: si quia illi gratum est, erit amicitie seu beneuolentie. vide Gregor. lib. 4. exposit. in 1. lib. 1. Regum, cap. 10. Secundum tamen modum loquendi S. Scripturæ & sanctorum Patrum, propriè virtus obedientiæ est, quando quis ex animo præstat quod Superior mandat, siue mandatum obliget, siue non obliget: siue id faciat ex reuerentia Superioris, siue ex reuerentia Christi quem in Superiore intuetur, siue vt Deo placeat, siue vt seipsum & omnesque affectus mortificet. Simili modo dicitur quis temperans, abstinens, patiens, qui actus externos illarum virtutum præstat, ex quocumque honesto affectu id fiat. Non enim ex interno affectu, sed ex materia & opere externo virtutes distinguunt: quod valdè notandum.

DUBITATIO V.

Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa maximè commendantur

Respondeo, Tres potissimum, cecitas, promptitudinem, fortitudinem: obedientia enim perfecta debet esse ceca, prompta, & fortis.

Caca dupliciter, Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris, vt hæc non consideret, nec ob hæc minùs ad obediendum parata sit, sed solum consideret eum, cuius locum tenet: ad hunc enim quam maximè oculatam esse decet. monet hoc Dominus Matth. 23. *Super calcedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei, omnia ergo quaecumque dixerint vobis, seruare & facite, secundum verò opera illorum nolite facere.* & Apostolus ad Ephesios 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes, &c.* multò ergo magis hoc requiritur in Religiosis respectu suorum Prælatorum.

Secundò, Debet esse exca ad rationes præcepti scrutandas; nempe vt non velit scire causas cur quid præcipiatur, sed satis ei sit præcipi vel proponi ab eo, qui locum Dei tenet, nec constet per se esse illicitum. hanc conditionem maximè commendant Patres, Basilii constitut. monastic. capite 23. *Quemadmodum pastori suo oues obtemperant, & viam quamcumque ille vult ingrediuntur, sic qui ex Deo pietatis cultores sunt, moderatoribus suis obsequi debent, nihil omnino illorum iussa curiosius perscrutantes, quando libera sunt à peccato.* Deinde docet, Religiosos debere se gerere sicut instrumentum in manu artificis, quod sine repugnantia seruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Cassianus de Institut. renuntiantium lib. 4. cap. 41. *Quarum hoc præ omnibus excole, & stultum te secundum Apostoli sententiam facias in hoc mundo, vt sis sapiens, nihil scilicet discernens, nihil iudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata, sed cum omni simplicitate & fide obedientiam semper exhibeas, illum tanquam modum sanctum, illud velle, illud sapientem esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit.* Et cap. 10. loquens de Monachis Aegypti: *Vniuersa complere quæ fuerint ab eo præcepta, tamquam si à Deo sint calamus edita, sine ulla disquisitione festinant.* D. Greg. 1. 2. cap. 4. in 1. Regum: *Vera obedientia nec Præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit: quia qui omne vite suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur, operatur: nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire.* D. Bernardus l. de præcepto & dispensatione col. 6. *Siue Deus, siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non præcipit homo. & infra. Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit, tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est quam si præcipiat Deus. quid enim interest,*

Superiori tanquam Deo obtemperandū.

utrum per se, an per suos ministros, siue homines, siue Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus? Idem alij passim, & in primis præclare B. P. N. Ignatius in sua de obedientia virtute epistola.

30
Circum obedi-
entia com-
mendatur.

Ratio cur hoc tantopere commendetur, est, Primò, Quia sine tali modo obedientia vix potest constare pax & bona administratio in congregatione religiosa: erunt enim assidue disputationes & altercationes inter subditos & Superiores.

Secundò, Quia est contra humilitatem & modestiam religiosam, velle à superioribus rationes exigere mandatorum: hoc enim non est se gerere ut subditum, sed ut parem; neque facere opus quia præcipitur, sed quia iudicatur expediens: sicut cum homo illud suo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoscere Christum, & illis tamquam Christo obedire, ut passim docent Patres, D. Bernardus supra. Vnde in regula S. Benedicti dicitur, *Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur.* Idem colligitur ex Apostolo ad Ephes. 6. ubi iubet etiam seruos obedire dominis suis sicut Christo; & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non est Christus, nec infallibiliter à Christo regitur: nam & falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, & in præcipienda fallere potest.

Quid si fallatur.

Respondet D. Bernardus: *Quid hoc refert tua, qui conficius non es? præsertim cum teneas de Scripturis, quæ labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirunt; quia Angelus Domini exercituum est. & infra: A quo denique diuina potius consilia requiruntur, quam ab illo, cui credenda est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tamquam Deum, in his, quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.* hæc ille. Itaque etiam si absolute falli possit Superior: tamen id non est unquam in particula præsumendum, nisi de eo constet; eò quod singulari modo à Deo dirigatur, utpote ab ipso ad alios in via salutis dirigendos constitutus.

In dubio ob-
temperandum

Vnde etiam quando res post diligentem discussionem manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, ut omnes Doctores tradunt, de quo supra cap. 41. n. 77. Deinde etiam si forte in aliquo falleretur, id tamen inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipsius detrahet, quia est error ipsi inculpatus, qui non impedit quò minus obedientia sit actus virtutis ex charitate vel religione proficiens. Sicut cum quis dat eleemosynam homini opulento vel impio putans esse pauperem vel sanctum; actus enim ex ipso motu, quo voluntas ad electionem operis impellitur, virtutis rationem accipiunt.

31
Certior dire-
ctio ad salutem
in obedientia.

His accedit quarta ratio, quòd homo in hac vita non possit scire quid sibi in particulari expediat ad salutem: sæpe enim illa exercitia, quæ ipsi videntur maxime salutaria, sunt occasio lapsus & perditionis. vnde cuique in hac vita maxime desiderandum est ut ita à Deo in omnibus dirigatur, sicut ipse nouit illius salutem expedire: in hoc enim situm est donum perseverantia: atqui si hoc vilo modo à Deo obtineri potest, obtinetur per simplicem & cæcā obedientiam: ergo hæc maximi facienda. Minor probatur, quia si Christus per seipsum visibiliter nos regeret in terris, & ad hunc finem prorsus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi, non est dubium quin nos ita regeret: ergo cum suo loco constituerit Superiores, quibus tamquam sibi ipsi voluit nos morem gerere; si nos illi totos permitteramus propter Christum, fiduciā bonitatis & providentiæ ipsius non videtur dubitandum quin ita nos reget, sicut salutem expedire nouit. non enim minus potest nos regere per suos Vicarios, quam per suam præsentiam corporalem, alioquin magno nobis damno fuisset huius præsentia subtrahitio; quod tamen falsum esse constat ex Scripturis. Hæc ratio benè expensa maxime debet mouere Religiosum, ut totam vitæ suæ directionem Superiori pure permittat, sibi persua-

dendo, illud, quod ipse constituerit, meliorem exitum in ordine ad salutem habiturum.

Altera conditio est Promptitudo ad exequendum: nempe ut non expectet strictum præceptum, non differrat, non tergiversetur, non excuset, non lente & cum torpore ad opus accedat. hanc commendat Bernardus lib. de præcepto & dispens. col. 4. *Perfecta obedientia legem nescit; terminus non arctatur, neque contenta angustis professionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur spontaneo vigore liberalis, alacrisque animi, modum non considerans, in infinitum extenditur.* & tamen Superior non potest obligare nisi ad ea, quæ intra terminos professionis continentur, ut idem docet. vnde loquitur de non obligatorius. Idem sermone de virtute obedientia: *Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & sic se totum intra se colligit, ut mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Basilus cap. 23. constitut. monasticarum.

Valde tamen notandum est, non in omnibus hanc promptitudinem exhibendam; sed in iis tantum quæ ad Religionis exercitia, vel regularem disciplinam, aut promptitudinem mortificationem pertinent. Si enim Prælati, Episcopi, patres, vel aliud munus honorabile imponitur, non est ordinariè laudabile se promptum & alacrem exhibere: sed expedit modeste deprecari, & expectare etiam præceptum; præsertim si agatur de Prælatiura extra Ordinem suscipienda: sic enim doctissimi & sanctissimi viri fecerunt, qui quantum potuerunt huiusmodi dignitates semper detrectarunt, nec nisi compulsi acceptarunt, ita fecerunt SS. Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, Bernardus, Anselmus, Thomas, Laurentius Iustinianus, & alij. Ratio est, quia tam multæ dotes requiruntur ut quis sit idoneus ad Prælatiuram, præsertim ad Episcopatum: (ut patet ex Apost. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1.) ut arrogantia sit putare se omnibus illis præditum. Accedit, quòd status ille multis expositus sit periculis, propter opes & honores, propter occasiones & potestatem male agendi, propter onus conscientia alienæ, propter defectum monitorum, propter delicias & blaudimenta carnis, propter assiduas curas, distractiones & rerum externarum tractationem, & alia id genus salutis turbamenta.

33
In quibus hæc
exhibenda.
Dignitates
non facili
acceptanda.

Confirmantur hæc omnia ex D. Gregorio l. 39. siue Confir. testi-
ultimo Moralium cap. 13. ubi docet, obedientiam in quibusdam rebus debere nihil propriæ affectionis habere, sed solo alterius imperio moueri, in aliis contra, debere multum habere de suo: quia inquit, nonnumquam nobis huius mundi prospera, nonnumquam verò iuuentur aduersa, sciendum summo opere est, quòd obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est, aliquando autem si de suo aliquid non habet, minima: nam cum huius mundi feces precipitur, cum locus superior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientia sibi virtutem euacuat, si ad hæc etiam proprio desiderio anhelat, rursum cum nunquam despectus precipitur, cum probra adipisci & conuicta iubemur, nisi ex se ipso animus hæc appetat, obedientia sibi meritum minuit, &c.

Idem confirmat exemplo Moysis & Pauli: Moyses enim à Deo ipso vocatus ad præfecturam populi, ex humilitate detrectat & excusat, & alium præfici rogat. Paulus verò ex diuina reuelatione Ierosolymam proficiscens, ubi grauiam passurus erat, non detrectat, sed alacriter ad omnia se comparat. Moyses itaque (inquit Gregorius) ad prospera de suo nihil habet, quia precibus tantum nititur, ne Israelitica plebi præferatur. Paulus ad diuersa etiam ex suo voto ducitur, quia malorum imminentium cognitionem precipit, sed deuotione spiritus etiam ad ardua seruescit. Ille presentis potestatis gloriam Deo voluit iubente declinare: iste Deo dura & aspera disponente, se studuit ad grauiora præparare. Præcunte ergo utrorumque ducum infracta virtute, instruimur ut si obedientia palmam apprehendere veraciter nitimur, prosperis bulis sæculi ex sola iussione, aduersis autem etiam ex deuotione militemus. Hæc ille.

Dices,

34
Obiectio.

Dices, Religiosus voluntatem Superioris ducere debet pro diuina, atqui fas non est diuinæ voluntati refragari; ergo.

Resp.

Respondeo, Maior vera est, Primò, In præceptis. Secundò, Extra præceptum, in iis, quæ pertinent ad vitæ directionem, & exercitiâ Religionis. Tertiò, In honoribus verò & Prælaturis acceptandis, non est voluntas diuina, vt statim acceptemus; sed vt, quantum in nobis est, declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiam huiusmodi declinationem, laudare, & celerem acceptationem vituperare consuevit. facit enim inferior declinando huiusmodi, consentaneè suo statui; sicut & Superior imponendo: quare vterque facit laudibilibiter. Itaque inferior declinando non facit contra voluntatem Superioris nisi materialiter, donec accedat præceptum. Quod confirmatur exemplo Moysis, qui detrectabat præfecturam populi, quam Deus illi volebat imponere; quia in re non faciebat contra voluntatem diuinam, nisi materialiter; nam Deo idipsum placebat, vt ex Gregorio dictum est, nisi cum nimium tergiuersabatur: tunc enim dicitur, iratus Dominus, Exodi 4. vers. 14. vt sciamus in hac quoque re modum seruandum.

Declinando non facit contra voluntatem rationabilem Superioris, nisi materialiter.

35
3. Fortitudo

Tertia conditio est, Vt sit fortis, scilicet in opere præcepto aggrediendo, & perseverando in illo; vt non detrectet exequi difficilia, & postquam inceperit, non resiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit Dominus, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ad Philip. 3. Hanc fortitudinem commendat D. Basilus cap. 20. monast. constitut. Oportet, inquit, in primis, vt is, qui se ad vitam huius rationem contulerit, stabili, firma, immobilique voluntatis constantia sit, iudicioque tali, vt à malignis spiritibus neque concussus, neque laceratus pelli queat. Deinde, animi firmitate tanta, vt ad mortem usque constantiam martyrum exhibeat, cum diuinis præceptis resistentis, tum obedientia erga magistros suos conseruanda. hoc enim totius vite instituti est caput. Chrysost. hom. 3. in 2. ad Corinth, valde fuse. Cassianus de Institut. renuntiant. lib. 4. c. 10. & alij.

36
An sit aliis virtutibus præstantior.

Petes: Vtrum obedientia sit præstantior ceteris virtutibus?

Christiana obedientia præstantior ceteris moralibus, excepta religione.

Respondeo, Posse id quæri vel de obedientia omnibus Christianis communi, quam Christianam vocare possumus; vel de obedientia religiosa. Si loquamur de Christiana, hæc est præstantior ceteris virtutibus moralibus, excepta religione. Ratio est, Primò, Quia per hanc virtutem homo se subiicit Deo, Superioribus ecclesiasticis & temporalibus, in omnibus eorum præceptis exequendis; quæ subiectio valde difficilis est, & ad plurima se extendit: hoc autem multò præstantius est, quàm restituere ablata, seruare modum in voluptatibus, & cetera, quæ per alias virtutes morales à religione distinctas, præstantur. Secundò, Quia continet actiones omnium virtutum, quatenus sunt in præcepto, respicit enim debitum, seu obligationem ex præcepto prouenientem in omni virtutis materia. Tertiò Quia obedientia sola virtus est, quæ ceteras mentis inserit, inseritque custodit, vt S. Gregorius lib. vlt. Moral. cap. 11. ait: ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omnium virtutum, (v.g. nunc ad ieiunium, nunc ad audiendum Sacrum, nunc ad frequentanda Sacramenta, nunc ad eleemosynam, & sic de ceteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & conseruantur.

Obedientia ceteras virtutes inserit.

Non tamen est prima.

Hinc tamen non sequitur, esse omnibus virtutibus priorem: tum, quia illa necessariò prior est, quæ auctoritas præcipientis innotescit, nempe fides: tum quia sæpe actus aliarum virtutum sunt absque præcepto; tum quia infusio gratiæ & virtutum potest præcedere omne opus virtutis; vt patet in paruulis. Ita D. Thomas art. 3. ad 2.

Non est præstantior Theologicis & religionis.

Similiter non sequitur, eam esse præstantiorem Theologicis, quia hæc immediatè cum Deo mentem coniungunt, & ad omnes alias se extendunt; fides dirigendo, spes & charitas imperando, idque ex altiori

motiuo, nec tantùm ad opera præcepta, sed etiam ad consulta pertinent. Idem dico de virtute religionis: hæc enim ipsum Deum colit, cum obedientia eius præceptum dumtaxat intuetur. Deinde religio officia aliarum virtutum non minùs ad suum finem, quàm obedientia refert. Nec obstat quòd obedientia sola dicatur ceteras virtutes menti inserere: quia sola obligat ad actus omnium virtutum, nimirum quando sub præceptum cadunt: & sola omnia præcepta inuictur; quæ dum seruantur, omnes virtutes acquiruntur.

Si de obedientia religiosa agatur, hæc etiam ceteris moralibus, etiam obedientia communi (non tamen religione) est excellentior. Primò. Quia per illam homo non solum in communibus & alijs præceptis; (vt obedientia communis) sed etiam in totius vitæ directione subiicit se alteri propter Deum. itaque deserit propriam voluntatem & potestatem vinculi arbitrio suo, & consequenter omnia solaria & oblectamenta, quæ homines hinc capere solent, quod sanè maius est & difficilius, quàm relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores sunt bona externa quæ interdum ethnici propter cognitionem rerum naturalium adipiscendam deseruerunt; oblectationes carnis solum ad corpus & sensus externos pertinent, & cum turpitudine, verecundiæque coniunguntur: vnde etiam à multis ethnicis sprete. At potestas viuendi iudicio & arbitrio suo, est bonum spiritale, & præcipuum homini quæ homo est; quod nullus unquam Philosophus sibi contemnendum aut deserendum duxit. Itaque hoc ipsum propter Deum relinquere, est maioris perfectionis & meriti, quàm relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras.

Confirmatur quia in eo deseritur proprium iudicium & arbitrium in vitæ directione; ac proinde omnia ea, quæ homo iudicio suo agere, pati, consequi habere, retinere, elargiri potest. Itaque per hanc obedientiam homo non minùs deserit spontè, quàm per seruitutem amittit inuitè: quæ tamen morti æquiparari solet.

Secundò, Quia cum in hac obedientia subiiciat se Religiosus homini propter Deum, includit ipsa non solum nudam virtutem obedientiæ, quæ respicit debitum præcepti, sed etiam virtutem religionis & charitatis: vt colligitur ex D. Thoma art. 3. ad 1.

Tertiò, Quia obedientia religiosa est ex voto: hæc enim subiectio Deo promittitur: vnde est instar sacrificij, quo homo seipsum totum, animam & corpus, intellectum & voluntatem, & totam vitæ rationem Deo offert. Itaque etiam hac ratione includit virtutem religionis.

Hinc facillè intelligi potest, quomodo melior sit obedientia quàm victimæ: etsi enim oblatio victimarum sit actus religionis; tamen subiectio suæ voluntatis sub Deo (in qua consistit obedientia) est etiam actus religionis, si fiat ex voto, qui ex reuerentia erga maiestatem diuinam: vel charitatis, si studio gratificandi Deo. deinde res nobilior exhibetur: nam vt ait Gregorius lib. vlt. Moral. c. 12. hunc locum ad suam propositum exponens vel accommodans: Per victimam aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur, id est, propter Deum deseritur. Quamuis alium sensum videantur habere verba illa: (quæ sunt Samuelis & Saul. 1. Reg. 15.) nimirum melius esse, omitti victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit, quàm omisso diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas: sicut fecit Saul.

Obedientia quomodo melior quàm victima.

Ex dictis colligi possunt quatuor obedientiæ gradus.

Primus est, Exequi exterius quod præcipitur.

Secundus est, Voluntatem suam omnino subiicere voluntati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quicquid ipse mandauerit.

Tertius est, subiicere iudicium suum iudicio Superioris, credendo id melius esse, vel meliorem exitum habiturum quod ipse iusserit.

Quartus, Hæc obseruare non solum in iis quæ stri-

39
Quatuor gradus obedientiæ.

Et præcipit, sed etiam quæ non præcipit, sed solum fieri desiderat.

DUBITATIO VI.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D. Thom. quest. 105.

40 *Omne peccatum inobedientia quædam est.* Sicut dictum est obedientiam dupliciter accipi: ita quoque inobedientia dupliciter usurpatur, materialiter & formaliter. Materialis inobedientia est cuiusvis præcepti prævaricatio. hoc modo omne peccatum est inobedientia quædam; nam per omne peccatum violatur aliquod præceptum magnum vel paruum, in re graui vel leui, cum perfecta vel imperfecta animaduersione; adeo ut contradictionem implicet, esse peccatum, & non esse contra præceptum. Itaque hæc notio inobedientie includitur in omni peccato, tanquam ratio generica, vel ut circumstantia quædam generalis, iuxta diuersum modum explicandi rationem peccati. Simili modo in omni peccato est offensio Dei, quatenus est contra amicitiam & amorem ipsi debitum; vilipensio & quidam contemptus, ut est contra æstimationem Dei; irreligiositas, ut est contra reuerentiam & honorem; ingratitude, ut est contra beneficiorum ipsius recognitionem. Inobedientia tamen ratio clarius apparet in omni peccato, magisque videtur intrinseca: quia desciscere a lege & regula operandi in omni genere peccatum dicitur. unde peccatum ex D. Ambrosio definiri solet *celestium inobedientia mandatorum, & diuini prævaricatio præcepti.*

Formalis inobedientia. Formalis est, quando quis præceptum violat ea intentione ut illud violat, & ei suo facto aduersetur. hac ratione est propria species peccati ab aliis distincta, per quam contemnitur præceptum, vel ipse præcipiens.

41 Notandum autem est, hanc inobedientiam esse contra duplex præceptum, videlicet contra præceptum, quod expressa intentione violatur, à quo habet suam speciem, & rationem inobedientie formalis, & contra præceptum quo talis violatio prohibetur; scilicet, Non contemnes præceptum Superioris, non violabis ex contemptu: & hinc habet rationem genericam, sicut alia peccata: nam hoc modo est contra præceptum materialiter, & solum materialis inobedientia; cum hoc præceptum non contemnatur.

42 *An obedientia formalis sit præcepta.* Petes Primò, Verum sicut datur præceptum, quo veratur inobedientia formalis, ita quoque datur præceptum, quo obedientia formalis præcipiatur.

Resp. non dari, si loquamur de executione bonorum operum. ratio est, quia numquam est necessarium ut faciamus opus bonum præcisè quia debitum est præcepto: sufficit ut illud faciamus propter intrinsecam ipsius honestatem, aut ut Deo placeamus; sic enim abundè satisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis est dilectio.* Itaque nullum inuenitur præceptum Dei aut Ecclesie, quo iubeamur facere opus hac intentione: omnia enim præcepta iubent opus fieri simpliciter secundum propriam honestatem.

43 Nec obstat præceptum, quo iubemur obedire Superioribus, eisque subiacere: huic enim satisficit, partim si ea quæ iubent faciamus, etiam si non illa intentione formali satisfaciendi præcepto: partim si velimus illis subesse; quod velle possumus propter amorem Dei, absque formali affectu obedientie. Dum tamen implemus aliquod præceptum, obligamur non habere intentionem impletioni contrariam: hoc enim esset contemnere præceptum. cum hac tamen intentione non implendi præcepti potest impleri præceptum re ipsa, ita ut non sis illius prævaricator, nec tenearis rursus opus præceptum exequi: nam per præceptum solum intenditur ut opus virtutis fiat, non autem ut ex affectu satisfaciendi præcepto fiat. ut tamen cuites internum peccatum contra præceptum, requiritur ut

reuocet animum non implendi præcepti, & ita cupias opere illo præterito satisfacisse obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præceptum, nisi cum expressa vel implicita intentione implendi: quia sine intuitu præcepti vix fieri potest ut opportune se applicet ad operis præcepti executionem. In executione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita ut opus ex illo procedat, sed satis est ut procedat ex affectu propria honestatis.

Petes Secundò, Vtrum Prælati non possint imperare subdito suo Religioso, ut hoc modo operetur.

44 *An possit hic modus præcipi.* Respondeo, Verius videri, non posse. ratio est, quia iste modus operandi non est necessarius ut opus sit actus virtutis: potest enim esse actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia sit ex affectu charitatis, aut religionis, absque intuitu præcepti. unde non videtur subesse iusta causa, cur talis modus operandi præcipi possit circa aliquod opus. Sed nec secundum se præcipi potest, nempe ut velis, & proponas sic operari. tum quia si non potest præcipi ut sic opereris, multò minùs ut sic velis operari: velle enim est propter operari: tum quia actus interni secundum se præcipi humana potestate non possunt, sed solum ut sunt necessarij ad constituendum actum externum in aliqua specie virtutis, ut plerique DD. tenent: vel si possunt præcipi, non tamen omnes, sed ij tantum ad quos Iure diuino vel naturali, absque determinatione temporis, loci, vel modi adstringimur: in quibus potestas Ecclesie hæc potest determinare. de quo plura 1. 2. q. 96.

Petes Tertiò, Quale peccatum sit formalis inobedientia?

45 *Quale peccatum.* Respondeo, Ex genere suo esse peccatum mortale. potest tamen esse peccatum veniale, vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materie. materia autem leuis hic, est præceptum de re leui, vel quod solum obligat sub peccato veniali. Ita Valentia disp. 7. quest. 9. puncto 3. Idem insinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materie minime. & Lopez 1. p. cap. 55. in fine. Verum hoc eget limitatione & explicatione. Dicendum igitur, hanc obedientiam nasci immediatè vel ex contemptu præcepti, vel præcipientis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expressè Deus ipse: & hoc est directè contra æstimationem & reuerentiam ipsi debitam, ac proinde contra virtutem religionis, quæ tota tali contemptu eueritur: unde est graue peccatum mortale. Vel contemnitur homo, qui est Superior: & tunc considerandum est, quomodo contemnatur: si enim contemnas ipsam potestatem, tamquam nullius momenti: vel ipsum hominem, (etiam ob aliam causam) ita ut absolutè nolis illi parère, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas potestatem, nec recuses parère in rebus maioris momenti: etiam si contemnas personam ob defectum eruditionis, prudentie nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptum eius in re leui violes, fortè non erit mortale. Similiter si offensus Superiori, quasi in vindictam id facias: negari tamen nequit, quin sit graue peccatum veniale.

46 Si autem nascatur ex contemptu præcepti tantum, vel est præceptum rei grauis, & sic est etiam peccatum mortale: vel est rei leuis, & minoris momenti: estque vel præceptum diuinum vel humanum. si sit diuinum, & contemnas tamquam inutile aut vanum, & idèd nolis ei parère, sine dubio est peccatum mortale: continet enim tacitam blasphemiam. Si non reputes inutile, sed solum parui æstimes, quia non obligat sub peccato mortali: & idèd violes, fortè non erit peccatum mortale: erit tamen graue veniale, quia magna est inordinatio, si idèd pecces ut ostendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non sit præceptum diuinum sed humanum, & in materia leui, faciliùs potest eius contemptus esse peccatum veniale: quia homo potest in præcipiendo errare: & cum hoc stare potest.

potest obedientia, respectu praeceptorum maioris momenti.

Cetera, quae de praecepto & obedientia dici possent, pertinent ad 1.2. q. 96.

CAPUT XLVII.

De virtutibus iustitiae annexis, in quibus est solum debitum morale.

Constat Dubitationibus 9.

Iustitiae sunt Gratitude, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Aequitas; quibus sua vitia opposita adiungemus.

DUBITATIO I.

Quid sit gratitudo, & quod eius officium.

D. Thomas quest. 106.

Gratitudo
quid.

Gratitudo generatim est virtus quae respicit debitum ex beneficio accepto natum, & ut illi aliquo modo satisfaciat, rependit aliquid benefactori; ut actionem gratiarum, obsequium, cultum, vel aliud beneficium. Itaque extenditur ad omnes, a quibus aliquid beneficii accepimus, nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Verum autem sit una virtus, ut ad omnes hos se extendit, an plures, ita tamen ut identificentur religioni, pietati, & obseruantiae; quatenus earum obiecta respicit, dubium est.

An sit una
communis
gratitudo.

Videri possit esse una. Primum, Quia obedientia statuitur una virtus, eo quod respiciat debitum ortum ex praecepto, nec diuersa est pro diuersitate praecepti, aut praeceptorum: ergo similiter gratitudo erit una virtus respiciens debitum proueniens ex beneficio accepto, nec erit diuersa pro diuersitate beneficiorum; benefactorum. videtur sane utrobique eadem, ratio.

Secundo, Compensare pro suo modulo beneficii acceptum, a quocumque demum acceptum sit, habet peculiarem rationem boni, sicut satisfacere praecepto a quocumque demum sit impositum, specialem honestatem & laudem continet; ergo est aliqua peculiaris virtus, quae hanc rationem honesti praecepti & iudicis consideratam respiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Beneficia sunt
causa impulsiva
ad actus
religionis, pietatis, & obseruantiae.

Tertio, Etiam si homo interdum se applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum: tamen ratio formalis cur Deum colat, non sunt beneficia, sed eminentia primi principij: ideo enim cultus patri dignus est; etique hic cultus congruit, non quia beneficia contulit, sed quia habet excellentiam principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter possumus pro illis satisfacere, nisi reddendo cultum) ipse tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationem; sed beneficia sunt causa impulsiva & applicatiua animi ad cultum, sicut praeceptum in omnibus virtutibus: non autem formalis ratio colendi, honorandi enim Regem propter beneficia, tamquam causam impulsivam; propter dignitatem regiam tamquam causam formalem. unde consequens videtur, gratitudinem, qua grati sumus erga Deum, distinguere a virtute religionis; qua vero in parentes, a virtute pietatis; qua in Superiores, a virtute obseruantiae. erit enim una virtus, quae uniformiter debitum ex beneficio natum respiciet, & pro eo satisfacere studebit; quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, sint diuersarum virtutum. Hae sententia est valde probabilis, & facile defendi potest.

Valde probabile est esse
unam communem
distingui.

Nihilominus contraria est diui Th. art. 1. q. 106. nimirum gratitudinem, si erga Deum spectetur, non esse habitum a virtute religionis distinctum; si erga parentes, non distinguere a pietate; si erga Superiores, non distinguere ab obseruantia. Si tamen consideretur ut respicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio proueniens, haec ratio est virtutem specialem a supradictis distinctam; quia haec ratio respicit specialem rationem debiti, quae non est tam stricta, quam in praedictis virtutibus, nimirum erga Deum, parentes & Superiores: non enim est debitum legale, sed morale tantum. Itaque iuxta hanc sententiam gratitudo est specialis virtus, quae proprie solum respicit benefactorem particularem.

Contraria
magis ex
mente diui
Thomae.

Qua ratione
sit virtus specialis.

Confirmatur sententia, quia virtutes annexae iustitiae, distinguendae sunt secundum speciales rationes debiti ad alterum: atque primum & principale debitum est illud, quo obstringimur Deo ut primo principio: quod debitum intuetur religio. Secundo loco est illud, quo parenti & patri, ut principio secundo, quod respicit pietas. Tertio, quo Superioribus, ut principio gubernationis, & beneficiorum communium: cui responderet obseruantia. Quarto loco est illud, quo obstringimur priuatis ratione beneficiorum particularium: & huic satisfacit gratitudo. Itaque gratitudo est virtus particularis, distincta a supradictis: sicut quodlibet posterius distinguitur a priori tamquam deficiens ab eo. Ita D. Th. art. 1. ubi

Notandum est, sicut in obiecto, cui religio deferret cultum, continentur excellenti modo obiecta, quae reli-
quae tres virtutes respiciunt: (Deus enim ut est primum principium rerum, pater, dominus, & benefactor per excellentiam) ita in religione continentur reliquae tres virtutes: pietas, obseruantia, & gratitudo. Simili modo in obiecto pietatis continentur excellenti modo obiecta, quae duae virtutes respiciunt: pietas, & gratitudo. Simili modo in obiecto obseruantiae continentur excellenti modo obiecta, quae duae virtutes respiciunt: obseruantia, & gratitudo. Denique in obiecto obseruantiae continentur obiecta, quae duae virtutes respiciunt: obseruantia, & gratitudo. Unde in virtute obseruantiae quodammodo continetur gratitudo.

In religione
continentur
pietas, obser-
uantia, & gratitudo
eminenter.

Verum haec omnia solum probant, actus illarum virtutum esse actus gratitudinis materialiter, sicut sunt actus obedientiae: quia etsi illis actibus beneficia accepta compensentur, non tamen recipiunt formaliter hanc compensationem: colere enim Deum, honorare parentes vel Superiores, non est formaliter eorum beneficia compensare, sed materialiter tantum: quia sunt actus, qui hac intentione fieri possunt, etsi in sua specie hanc intentionem non includant.

Nec obstat quod religio dicatur eminenter gratitudo, tum quia hoc non impedit quin detur aliquis actus, quo formaliter in Deum grati sumus: tum quia etiam si religio contineat eminenter rationem gratitudinis, ut haec respicit priuatum benefactorem, non tamen ut respicit ipsum Deum: sic enim solum est materialis gratitudo, ut patet ex dictis. Addo tamen, gratiarum actionem erga Deum, esse actum religionis secundum se, (etiam si ex affectu compensandi beneficii proueniat) quatenus in illa agnoscimus & testamur illum esse primum principium & fontem beneficiorum acceptorum: sicut oratio per se est actus religionis, quatenus est quidam protestatio diuinae potentiae, prouidentiae & bonitatis, etiam si ex affectu spei procedat.

Officia gratitudinis sunt quinque: Primum, Beneficij aestimatio. Secundum, Benigna acceptatio. Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemoratio. Quintum, Responso. Colligitur ex D. Thoma art. 3. q. 5.

Officia gratitudinis.

Primum est Beneficij aestimatio; nempe ut ostendamus nos illud aestimare, si non ex rei magnitudine, saltem ex affectu & animo donantis: hic enim in beneficiis

beneficiis gratuitis potissimum est ponderandus. unde conferentes aliquod beneficium, praesertim maioribus, solemus excusare & rogare, ne rem ipsam, quae datur, sed affectum, quo datur, intueantur: unde Seneca lib.1. de benef. cap.6. Beneficium non in eo, quod sit aut datur, consistit: sed in ipso dantis & facientis animo. & Cicero lib.1. de Offic. Acceptorum beneficiorum sunt delectus habendi, & primis quo quisque studi vel beneuolentia fecerit, ponderandum.

Secundum, Benigna acceptio: si enim repudies, vel absque indicio, quo significes gratum esse, acceptes, videris contemnere, vel certe parui facere beneficium & affectum donantis. Si autem benignè acceptes, ipso modo illum honoras, & affectui eius quodammodo satisfacis. unde Seneca lib.2. de benef. c.37. Vis reddere beneficium? accipe benignè, & c.24. Qui gratè beneficium accipit, primam eius pensionem soluit: gaudio enim afficitur donator, videns beneficium suum gratum esse, & aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario: tunc enim censet se non frustra collocasse, & fructum, quem principaliter intendit, retulisse.

6
Gratiarum
actio quid

Tertium, Gratiarum actio: hæc nihil est aliud, quam beneuola protestatio gratiae acceptae, seu beneficii gratis & absque debito dati, cum quadam sui subiectione & demissione, ad ipsum benefactorem directæ. hæc actio est quædam beneficii compensatio: quia per illam honoratur benefactor, & alter se illi quodammodo submitit tamquam maiori: dare enim gratis, est signum abundantiae & perfectionis: accipere gratis est signum defectus & egestatis. secus de muneribus, quæ honoris causa à subditis dantur. Principibus hæc enim non sunt beneficia: sed veluti honoraria tributa. Hinc fit ut gratiarum actio non semper sit necessaria, nec soleat usurpari à magnatibus erga homines infimæ sortis. Ut autem conuenienter fiat, magis accommodanda est ad affectum benefactoris, quam ad beneficii quantitatem. ut ostendit D.Th. art. 5. cuius ratio est, quia gratitudo respicit beneficium, prout est gratis impensum, id est, absque intuitu mercedis, vel debiti: hoc autem ex affectu pendet. Huic adde aliam: quia affectus benefactoris longe maior est, quam beneficium externum: vellet enim longè maiora donare, si facultas vel opportunitas adesset.

Quartum est, Grata commemoratio, videlicet ut primò apud nos tempore, & loco simus memores beneficii accepti. ut enim, ait Seneca lib.3. c. Ingratissimus omnium est, qui beneficii oblitus est: cui enim totum beneficium elapsum est, gratus fieri nunquam potest. Deinde ut apud alios quando occasio se offert, libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet: unde est quædam compensatio.

7
Beneficij re-
latio.

Quintum est, Beneficij relatio, euando vicissim beneficium re vel obsequio redditur. circa quod

Notandum Primò, Si non suppetit, quod rependas, reddendam huius loco bonam imprecationem: ut, Deus remuneret, compense in centuplum, vel pias ad Deum pro salute benefactoris preces. hæc enim nemini defunt: & his utcumque beneficia temporalia compensantur, & interdum etiam vincuntur.

Secundò, Si suppetit aliquid, non statim referendum beneficium, sed opportunitas expectanda. ratio est, quia, ut inquit Seneca lib.4. de beneficiis in fine, qui festinat reddere, non animum habet grati hominis, sed debitoris. nam non videtur æstimare, id, quod in beneficio est præcipuum, scilicet gratuitum animum benefactoris: ita enim soluit, ac si ille non gratis, sed intuitu compensationis dedisset, deinde, ostendit beneficium non esse gratum, & se illud animo reicere: nam reiciendi genus est, & protinus aliud in vicem mittere, & munus munere expungere, ut ibidem Seneca ait. Denique es ingratus in benefactorem, dum videri beneficio affectus non vis, aut illi ratione beneficii obstrictus. Vnde Seneca supra: Qui nimis citò cupit soluere, inuitus debet: & qui inuitus debet, ingratus est: nimirum quia non vult agnoscere beneficium. Sed hoc intellige, nisi alter expectet, statim remunerationem: ut quando intuitu il-

lius confertur: vel nisi alia circumstantia aliud poscant.

Tertio, In compensando magis nobis spectandum animum benefactoris, quam rem datam, curando pro nostra facultate ut beneficium, quod reddimus respondeat potius illius affectui, quam rei. Itaque si maior vel etiam æqualis potestas adsit, plus rependendum est, quam sit acceptum. unde Cicero lib.1. de Offic. In referenda gratia (si modò Hesiodo credimus) imitari debemus agros fertiles, qui plus multo adferunt, quam acceperunt: si enim reddis æquale, non videtur esse redditio gratiæ, sed solutio debiti: tantumdem enim accepisti. Oportet igitur reddas amplius, ut ratione excessus sit beneficium: & ita beneficium beneficio compensetur: & affectus affectui respondeat.

D V B I T A T I O II.

Utrum innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quam peccitens, & quomodo gratitudo excitanda.

D. Thom. art. 2.

Notandum est, hanc quæstionem supponere aliam videlicet, Uter maius beneficium acceperit à Deo: qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autem potest beneficium dici maius, Primò, Quia res quæ datur, est melior, aut maioris æstimationis. Secundò, Quia magis datur gratis: utrumque enim ratio beneficii complectitur. Similiter gratiarum actio dupliciter potest esse maior. Primò, Quia est confessio maioris boni accepti. Secundò, Quia profitemur esse magis gratis datum. Vnde patet, has magnitudines in beneficiis esse diuersarum rationum, similiter in actionibus gratiarum: cum ex causis diuersarum rationum proueniant, unde etiam non possunt commodè inter se comparari. His positis,

Resp. Innocentem teneri quodammodo ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarum est confessio boni accepti: est enim innocentia maius bonum, quia includit continuam existentiam iustitiæ in homine, quæ magis optabilis est, quam iustitia interrupta per peccatum mortale. Itaque si bona data spectentur, tenetur magis, & ad maiorem gratiarum actionem proficundo se gratis maius bonum accepisse. Poenitens verò magis tenetur, si spectentur gratiæ, quia enim ei maior gratia facta, seu magis gratis datum, tenetur id magis profiteri: & ita ipsius gratiarum actio debet esse maior in confessione gratiæ: alterius verò in confessione doni in se spectati.

Aduerte tamen etsi bonum innocentiae per se maius sit optabilius: tamen bonum, quod confertur poenitenti, maius est respectu poenitentis, quam bonum collatum innocenti respectu ipsius. & hac ratione poenitens absolute magis obligatur ad gratiarum actionem, & non solum ex parte. Primò, Quia poenitenti usque ad tempus lapsus collatum est æquale auxilium & æqualis protectio, ut supponimus. quod enim hic ceciderit, non prouenit ex defectu auxilij diuini, quasi illud minus fuerit, quam in altero: sed ex propria libertate, quæ potuit auxilio non uti, & illo præsentente consentire peccato. itaque usque ad illud tempus non debet Deo minores gratias, quam innocens. A tempore verò lapsus usque ad restitutionem iustitiæ inclusuè, non accepit minus beneficium quam alter, sed multò maius, facta comparatione ad accipientes. ipsi enim longè maius est beneficium, quod à Deo toleretur dum est in peccatis, quod ad gratiam excitetur, quod poenitentia inspiratur, peccata condonentur, iustitia restituatur: quam alteri sit beneficium illud, quo a Deo interea in iustitia accepta conseruatur. nam vel una remissio peccatorum præcisè considerata tanti æstimanda est à peccatore, quanti

9
Beneficium
maius dupli-
citer: simili-
ter & actio
gratiarum.

10
Quomodo in-
nocens teneat-
ur ad maio-
rem actionem
gratiarum.

11
Quomodo
poenitens ma-
gis teneatur.

Beneficium
remissionis
peccatorum,
iustitia

iustitia & spes vite æternæ ei qui non est peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à poena ignis, cui iam erat addictus, non minùs gaudet; nec minoris hoc beneficium æstimat, quàm vir probus gauderet, si conferretur ei regnum: liberatio enim à summo malo est instar summi boni. Itaque hac ratione tenetur absolute ad maiorem gratiarum actionem. Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod absque meritis datur, quod ergo quis longius abest à merito, & ab omni dignitate, quia possit videri dignus munere, eò magis gratis ei datur: peccator autem longissimè abest ab omni dignitate, quia dignus sit venia & amicitia Dei; ergo hac ex parte summum est illius beneficium, & consequenter summam & humillimam debet gratiarum actionem. unde etiam in compensationem huius beneficii tenetur ad humiliora obsequia, & maiorem sui demissionem, quàm innocens. Beneficium enim, quia parte datur magis indigno, compensatur maximè demissione sui, confessione suæ indignitatis; & obsequiis humilibus: sicut quia parte est excellentius, compensatur maximè æstimatione, laude, prædicatione illius boni, & datoris; & obsequiis maioribus.

Illa autem distinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem*, & *obligari ad maiorem actionem gratiarum*; cum ait, poenitentem magis obligari ad gratiarum actionem quàm innocentem, hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem; neque rem explicat, neque vera est: nam poenitens etiam ad maiorem actionem gratiarum tenetur, quatenus debet confiteri sibi maiorem gratiam factam, magisque gratis donatum, & beneficia accepta respectu sui esse maiora. Deinde sicut obligatio crescit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, ceteris paribus etiam magis obligatur.

Ex dictis colligi potest quomodo *gratitudo* in Deum sit excitanda.

Primò enim consideranda sunt ipsius dona in se ipsis; quàm magna, quàm varia, quàm innumerabilia, siue quæ ad animam; siue quæ ad corpus pertinent: corporalia enim omnia facta sunt propter hominem ut ab illis obsequium, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad salutem caperet; ut sol, luna, sidera, cæli ipsi, & motus eorum, elementa, & omnia quæ in eis & ex eis: de quibus vidè Senecam lib. 4. de beneficiis cap. 5. & 6. Spirituales quoque substantiæ ad eius ministerium deputatæ: *omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos, quæ hereditatem capiunt salutis*, ad Hebr. 1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris seruiunt homini, ut eum dirigant ad salutem; & hæc omnia externa sunt. Iam interna omnem æstimationem superant: præter enim integritatem corporis, & sensum, quorum nullum vel cum regno amplissimo commutare velis, dedit animam immortalem & inextinguibilem, capacem vite æternæ: dedit vim intelligendi, quæ totum mundum & ipsum Deum pulcherrimè in te depingas, & vim amandi, quæ omnes virtutes atque adeò Dei amicitiam, omnis boni supernaturalis fontem, consequaris. Ad gloriæ suæ consortium te supra naturæ conditionem destinavit, in filium adoptavit, spiritus sui participem fecit; media salutis obtinendæ facilia contulit, assidue sua benignitate ad bonum excitat ac iuvat, & à malis innumeris protegit. visionem sui, quæ ipsi planè similes veluti quidam dii, diuinitate fulgentes, euadamus, promittit, & omnium bonorum suorum fruitionem. Ad hæc iacentem in peccatis, & reum æternæ mortis, gratia sua excitavit & erexit, peccata condonavit, iustitiam & ius vite beatæ restituit. hoc autem beneficium remissionis peccatorum tantum est, quantum malum est mors æterna. Constituit præterea thesaurum meritorum suorum veluti fontem gratiarum perennem, quò à peccatis, quotiescumque opus fuerit, ablui possimus, Sacramentis inclusum. Denique, quod

omnem vincit admirationem, reliquit nobis sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, corpus & sanguinem ipsius, cum anima dotibusque eius omnibus, cum vnione hypostatica & diuinitate perfectè continens & nobis repræsentans ac reipsa exhibens. Hæc si quis attentè consideret & expendat, abyssum beneficiorum inueniet.

Secundò, Considerandum est, hæc omnia præstita indignis, ingratis, & supplicio dignis.

Tertiò, Consideranda maiestas & sublimitas Dei conferentis: quod enim maior est qui beneficium conferre, eò plurius æstimatur beneficium: amari enim & æstimari à magnis, magnum per se est beneficium.

Quartò, Considerandus modus, quo Deus hæc præstitit, quàm extraordinariis viis, quantis difficultatibus & laboribus: idè enim semetipsum exinanivit & factus est homo; idè tot labores, tot asperitates, tot probra, tot supplicia, & denique crucis sustinuit: hoc enim mirificè auget beneficii rationem. magnum est beneficium, si rex maleficus ad mortem damnato benignè condonet, & illum pristinæ dignitati restituat: sed incomparabiliter maius erit, si dum aliud remedium liberandi non suppetit, iubeat filium suum è solio descendere, vestibus regis spoliari, & morte plecti, ut ille liberetur.

Quintò, Considerandus affectus, quo Deus omnia beneficia sua nobis contulit, nimirum, non ut ipsi inde sit melius, sed ut nobis sit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis suæ communionem aptet & disponat. vide Albertum de Virtutibus cap. 25. & nostrum Rossignolium lib. 4. disciplinæ Christianæ cap. 25. ubi sententias quasdam sanctorum Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligenter perpensis intelligit homo, infinita quadam obligatione & immenso debito se obstringi Deo tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem, tum ad vitam suam diuino obsequio penitus consecrandam, & honorem ipsius omni industria promouendum. etsi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apostolus Paulus, nondum tamen millefimam diuinorum beneficiorum partem exæquauerit.

Aduerte tamen, hoc debitum ad ista omnia præstanda non esse legale, seu strictum, nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem sensus nostri, idèoque noluit imperare, etsi iustissimè potuisset, sed est debitum morale, seu decentiæ, hoc enim perfecta ratio gratitudinis postulat, ita ut sine eo præstito non possimus, nisi imperfectè, grati audire.

D V B I T A T I O III.

Quid ingratitude, & quale peccatum.

D. Thomas quest. 107.

Dvplaciter admittitur *ingratitude*, formaliter & materialiter: hæc enim distinctio non solum in inobedientia, sed etiam in sacrilegio: impietate, inobseruantia, & similibus vitiis, in quibus contra virtutem oppositam peccati ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitude est, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, ut non videaris ei obnoxius, seu debitor, ratione beneficii: sicut formalis inobedientia est, quando contemnitur præceptum, vel potestas Superioris, ut ei non videaris subesse, aut non pareas. hoc modo ingrati sunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris eleuant, aut sinistrè interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur esse grati agendo gratias: aut ne impediuntur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D. Thomas art. 2. ad 1. & Caietan. ibidem, & in Summa v. Ingratitude: non enim satis explicant in quo hæc ingratitude consistat.

Hæc

13
Quomodo
gratitudinis
affectus exci-
tandus.

14

15
Formalis in-
gratitude.

16
Est mortale
ex genere.

Hæc ingratitude ex genere suo est peccatum mortale, ut docet D. Thomas artic. 3. cum Caietano supra: contemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & sinistra interpretatio beneficii non videtur minus peccatum, quam iudicium temerarium, cum tale iudicium inuoluat: iudicat enim affectum esse simulatum, vel alio quam beneuolo animo rem dari. hoc autem iudicium ex genere suo est peccatum mortale, ut constat ex communi DD. sententia; de quo supra cap. 29. dubit. 2. Accedit, quod homines longè magis offendantur huiusmodi contemptu quam iudicio temerario, unde magis lædit charitatem. potest tamen esse veniale, vel ob imperfectum consensum, ut quando ex repentino cholerae motu accidit, vel ob materiae exiguitatem, ut si beneficium sit paruum: contemptus enim parui beneficii non censetur notabilis iniuria benefactoris, modò absit scandalum. si enim ita fieret ut benefactor grauiter offenderetur, posset esse peccatum mortale. Adde quod varij sint gradus contemptus: contemnitur enim aliquid tanquam noxium, aliud ut vile & dignum probro, aliud tanquam minus vile vel dignum quam exterius videatur, vel gradus eius requirat. In omni autem contemptu est iudicium, quo res vel persona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exterius vel interius pro tali. Itaque si contemptus non sit grauis, sed leuis, ut si beneficium aliquod temporale, & affectum benefactoris reputes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatum mortale, modò occasionem grauis offensionis non præbeas.

Potest esse veniale aliunde.

Varij gradus contemptus.

17
Materialis ingratitude.

Materialis ingratitude est; quando absque contemptu vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. Colligitur ex D. Thoma artic. 3. & Caietano ibidem. Officium autem gratitudinis est quintuplex, ut supra, num. 5. & 6. dictum est. D. Thomas artic. 2. reducit ad tria. Primum est, Beneficium agnoscere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro sua facultate. Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod est vltimum in generatione, est primum in resolutione, ideo (inquit Diu. Thomas) Primus gradus ingratitude est, Beneficium non retribuere. Secundus, Dissimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoscere. Circa quæ

Tripliciter officium gratitudinis prætermittitur. Tres gradus ingratitude in omittendo.

18

Aduerte, non retribuere beneficium, non esse peccatum, nisi quando benefactor est in necessitate, & tu illi opem ferre potes; vel quando ex omissione putatur iure offendendus. beneficium enim cum gratis collatum sit, non inducit strictam obligationem: nisi quando benefactor eget opera nostra; vel id necessarium est ad vitandam eius offensionem. unde non erit peccatum mortiferum, nisi quando charitas sub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda facilius peccatur, quia hæc omnibus est facilis, & statim fieri debet: seposita tamen offensione benefactoris, non videtur hæc omissio esse peccatum mortale, quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo: est enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immensitatem beneficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non sit determinatum, unde de ea loquendum sicut de obligatione dilectionis super omnia.

19

Nolle agnoscere beneficium hominis priuati (de quo nobis est sermo) non videtur quoque per se mortale: quia parum incommodi adfert benefactori, seposita ipsius offensione. posset tamen ratione grauis offensionis & turbationis, quæ inde prouentura putaretur, esse graue peccatum.

Tres in committendo.

Porro ad supradictos tres gradus ingratitude, quæ in omittendo consistunt, addendi tres alij, qui in committendo. Itaque Quartus est, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficii, qui est summus ingratitude gradus. hi tamen gradus, præter-

tim secundus & tertius, pertinent ad ingratitude formalem.

Ex dictis facile intelligi potest, qui sint gradus ingratitude erga Deum.

Primus enim est, Non conari obsequio & cultu diuinæ beneficia pro suo modulo compensare.

Secundus, Rarò vel numquam gratias agere.

Tertius, Rarò vel numquam de diuinis beneficiis cogitare.

Quartus est, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum; unde omne peccatum est ingratitude in Deum, sicut & inobedientia: repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipsi obstringimur, ad ea cauenda, quæ ipsum offendunt.

Quintus est, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, si neges beneficium redemptionis Christi & gratiæ necessitatem. qua ratione Pelagiani à sanctis Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Prosper scripsit opusculum Aduersus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficii æstimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impij huius sæculi, qui non reputant loco beneficii, sed potius maleficii, quod Deus non sinat ipsos perpetuò hoc mundo frui.

DUBITATIO IV.

Quid sit vindictio, & cuius utilitatis opus.

D. Thomas quest. 108.

Vindictio, Græcè ἐκδίκησις, est ultio iniuriæ; videlicet cum pro iniuria rependitur poena. Itaque est redditio mali pro malo; mali poenalis pro malo culpabili. Latius accipitur apud D. Augustinum lib. 83. qq. 9. 31. cum definitur vindictio, per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obsuturum est, defendendo aut variis cau-
vltiscendo propulsatur: nam defensio priuata auctoritate sua irrogari fieri potest: nec in malum alterius tendit. secus in vindicta. Potest autem hæc fieri ob varias causas.

Primò, Et intentione, ut ei, qui te læsit, malè sit, nihil aliud spectando: illi enim malè esse, apprehendis tamquam tuum bonum. hoc modo est actus odij, & contra charitatem proximi.

Secundò, Ut emenderetur; quo modo pater vindicat delicta filij, & magister discipuli. hoc modò est actus charitatis proximi; quæ charitas (ut inquit D. Bernardus epist. 2.) pater solet seruire, sine dolo mulcere, patienter non irasci, humiliter indignari. & Prouerb. 3. Quem diligit Dominus, corripit.

Tertiò fieri potest, quia per se decens est malefactori puniri: & poena per se congruit & quodammodo debita est malefactori, sicut laus benefactori; idque ut rectus ordo seruetur, & quod extra ordinem recti prolapsus est, ad ordinem reuocetur. hac ratione est actus virtutis specialis: quia rationem specialem honesti respicit. Sic Deus per vindictam, omnes eos, qui ab ordine pulcherrimo iustitiæ & legum diuinarum prolapsi sunt, & ordinatissimam dispositionem foedè perturbauerunt, ad ordinem iustitiæ reducet, infligendo congruam poenam: ut nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confusum, sed omnia pulchrè suis locis & gradibus sint disposita, ut sæpè docet D. Augustinus. vide illum lib. 5. de ciuit. cap. 9. & lib. 11. cap. 17. & 18. & lib. 1. de ordine, multis locis.

Quartò, Ut fiat aliqua reparatio iniuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitus propter iniuriam illatam, restituitur ex parte honoris parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur: qui enim lædit, plus iusto suo affectui indulget, sibi que sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cum contra voluntatem patitur. Et quia id agitur in gratiana

Reparatio

iniuria

tiam læsi, censetur ei donari: & sic fit nonnulla compensatio, ut experientia probat. tunc enim animus læsi acquiescit, & sibi satisfactum putat. est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & iniuriæ reparatio. his finis intimè coniunctus est cum tertio, & ex eo necessario resultat.

Quintò, Ut qui læsit, & alij eius exemplo in posterum ab iniuria coërceantur. hic finis est magis extrinsecus: unde post hanc vitam non amplius spectabitur, sed solum tertius & quartus. In hac tamen vita spectatur, tum à Deo, tum à Iudice humano, sicut tertius & quartus.

22 *Quomodo sit virtus specialis.* Igitur vindictio facta intuitu tertij & quarti finis, videtur esse specialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori poenam debitam pro iniuria; sicut gratitudine ad reddendum benefactori, obsequium debitum pro beneficio: hoc autem debitum in quadam congruitate & decentia consistit. Si autem fiat intuitu quinti finis, scilicet ut coërceatur à maleficio, sic est actus eius virtutis, ad quem pertinet defensio Reip. vel priuati, vel sui ipsius. est enim hæc vindictio quædam defensio. Itaque sicut hæc defensio pertinere potest ad Iustitiam legalem, ad pietatem, ad amorem Reipub. vel hominis priuati, vel suipsius, ita etiam vindictio.

23 *Debet fieri auctoritate non priuata, sed publica.* Ut autem hæc melius percipiantur, Notandum est, vindicationem, ut sit actus virtutis, conuenienti modo fieri debere. si enim fiat priuata auctoritate, non est actus virtutis, sed vitij; quia usurpatio alienæ potestatis; nempe Superioris, ad quem solum executio huius actus pertinet: unde illa multis locis in Scripturis prohibetur. Ad Romanos 12. *Non vosmetipsos defendentes* (Græcè ἐνδικαίῳ, id est, vlciscentes) *charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim, Mihi vindicta, & ego retribuam, &c.*

Parua vindicta permittitur. Permittuntur tamen passim in Reipub. priuatæ quædam vindictæ parue, si fiat ex incontinenti, accepta iniuria: hoc enim aliquo modo putatur necessarium ad publicam pacem, ut quisque à minoribus iniuriis, quæ ad tribunalia non solent deferri, tutus sit. Hoc modo quidam Doctores eum, qui percutit alterum alapa, pugno vel baculo, dicunt statim posse reperi, ne alter audacior in posterum ad similia euadat; esse enim hoc genus quoddam defensionis. Sed de hoc dictum supra cap. 9. dub. 12.

24 *A publica potestate potest fieri ex varia virtute.* Et autem seposito, priuatus non potest per se actum vindictæ facere; sed solum curare fieri per publicam potestatem. Ut autem sit à publica potestate, potest pertinere ad varias virtutes. Si enim iudex vindictam faciat, quia id debet Reipub. ratione officij quod gerit, erit actus Iustitiæ commutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub. quæ illum ad Ius administrandum veluti conduxit: si autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illam ut pars ad totum: quatenus pars debet curare bonum totius, sic est actus iustitiæ legalis: si quia debitum patriæ, est actus pietatis: si quia leges præscribunt, est actus obedientiæ: si quia pars postulat, est actus Iustitiæ commutatiuæ respectu partis. Porro in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ iustitia vindictiua dicitur. Si iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut ut fiat aliqua reparatio iniuriæ; ob eundem finem pars læsa illam desiderare potest, eritque eiusdem virtutis actus.

Dices, Desiderare vindictam ut reparetur iniuria, videtur esse actus odij, quia desideras alteri malum, ut illi sit malè, & hoc reputas tuum bonum, quod proprium est odij.

25 *Cur non sit actus odij.* Respondeo, Esse magnum discrimen: in odio enim desideratur alteri malum, solum ut ei sit malè, idque absque modo vel mensura: in vindicta solum secundum mensuram delicti. ibi sistitur in malo proximi, hic in recto ordine Iustitiæ. ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo quo debet fieri, sicut nec in damno, cum quis propria auctoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum sibi sarcit, hæc verò sit debito modo.

Aduerte tamen, quando pars læsa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc desiderium esse actum amoris proprii: id enim petit in proprium commodum vel honorem. Itaque cum hoc desiderium non actus virtutis, sed quid indifferens, vindictio, ut ex vi huius sequitur, non est actus virtutis, sed indifferens. huic tamen desiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictam mandari executioni, nisi legitimo modo; scilicet per potestatem publicam, & iuxta mensuram delicti: & hic affectus est iustitiæ vindictiue; & consequenter ipsa vindictio, ut ex vi huius sequitur: proprium enim opus Iustitiæ vindicatrici est, non vindicta absolutè, sed debitus in vindicta modus: simili modo cum quis petit solutionem debiti, vel damni reparationem, illud desiderium est ex affectu proprii commodi, & sic non est actus virtutis, sed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus est alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, nisi secundum regulas Iustitiæ, & hic est actus Iustitiæ. Id enim quod volumus affectu proprii commodi, possumus ex affectu Iustitiæ vel alterius virtutis velle exequi secundum leges illius virtutis: & sic executio operis quoad modum est actus virtutis; quoad substantiam præcisè consideratum, non est.

Ex dictis sequitur, multò melius esse propter Deum ignoscere, quam vindictam expetere; nisi fortè publicum bonum aliud postulet ratio est, quia appetitio vindictæ ab iniuria priuatam, per se non est virtus, cum ex amore proprii commodi oriatur; unde nemo propter hoc laudari solet. Ille autem affectus circa modum executionis; etiam si sit actus virtutis, tamen hæc virtus est valde parua, multum habens adiunctum ex amore proprio, à quo & ipsa applicatur ad moderandum actum punitionis. est hic etiam periculum ne & affectus charitatis violetur, & odia excitentur. Denique res non est optimi exempli. In condonatione est officium charitatis in Deum & proximum; est imitatio Christi Domini & Patris celestis, est consilium euangelicum, est ædificatio proximi, est victoria sui, est magna pax animi & tranquillitas vitæ, est singularis fiducia impetrandæ remissionis à Deo. remissio enim peccatorum iis, qui proximis iniurias remittunt, peculiariter promissa est. Denique sæpè est lucrum animæ malefactoris. Interdum tamen ratio postulat ut desideremus vindictam, ut diximus: tum ut malefactor in posterum coërceatur, tum ad exemplum aliorum, ne similia audeant attentare. hoc tamen magis in iniuriis Dei, quam nostris faciendum. Interdum tamen etiam in nostris, ita tamen ut poena; quam petimus irrogari, minor sit iniuriæ acceptæ. vide epistolam D. Basilij ad Candidianum.

Vindictioni per excessum opponitur crudelitas: per defectum omissio, vel nimia remissio in malefactoribus castigandis, ex qua fit ut eorum audacia crescat,

D V B I T A T I O V.

Quid sit veritas, & qua eius functiones.

D. Thom. quest. 109.

Veritas propriè est conformitas iudicij ad rem iudicatam, vel signi ad rem significatam: sed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat ut in sermone, scriptura, gestibus aliisque signis, quibus aliquid significare intendimus, sit veritas, saltem secundum nostram conscientiam, seu prout eam nouimus: siue quæ curat ut sit conformitas & consensus linguæ & mentis, signorum externorum & internæ conscientiæ. unde hæc virtus dicitur veritas, quia veritatem in signis, quibus aliquid significare volumus, affectat & procurat. facit itaque non rectè vi signis, quæ nobis data

sunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus usus in eo consistit, ut signa sint menti conformia.

30
A. H. virtus
Specialis.

Ex quibus patet Primò, Veritatem esse virtutem specialem à ceteris distinctam: quia speciale bonum rationis spectat; videlicet veritatem in dictis & factis; & specialis laus est in oratione & vita colere veritatem.

Patet Secundò, Esse virtutem annexam Iustitiæ: tum quia versatur circa ea quæ diriguntur ad alterum, nimirum circa signa quibus aliquid alteri intendimus significare: (signa enim non sunt data homini propter se, sed propter alterum, cui aliter mentem suam aperire nequit) tum quia spectat in his rationem debiti, non legalis seu stricti, sed moralis.

31
Obiectum hu-
ius virtutis

Obiectum igitur materiale huius virtutis est, signa externa, quibus mentem nostram patefacimus proximo. Ratio obiectiva est, esse verum, seu conforme menti, quatenus id quodammodo debitum proximo, obiectum, inquam, non ex parte ipsius, sicut benefactori debetur compensatio; sed ex parte nostra, ne nos turpes simus, & parum ad vitam civilem idonei. nam Primò per se turpe est, linguam à mente dissidere, & cum ea veluti pugnare. Deinde sine veritate vita socialis non bene & commodè constare potest. Itaque hoc debitum est solum morale & ex honestate virtutis proveniens. quod intellige de debito veritatis per se considerate, seposito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iustitia, in iurciurando ex lege religionis.

Obiectum tui, est proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis est, quicum conversatio & amicitia haberi possit.

32
Functio-
nes virtutis.

Functioes huius virtutis sunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. hic est primus & intrinsecus actus huius virtutis: nam ipsa essentialiter in habituali amore veritatis consistit.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut significetur: ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò, Patefacere iudicium mentis, ad hoc non obligat pro quovis tempore, nam sæpè expedit mentem non aperire, sed regere: & multis aliis circumstantiis opus est ut patefacere mentem sit opus virtutis: unde melius diceretur opus huius virtutis esse, quando mens patefacienda est, procurare ut ratio menti sit conformis: hoc enim est quod hæc virtus spectat tanquam proprium bonum in debita materia: materia autem debita non est, nisi adsint circumstantiæ, quæ efficiant ut mens honestè aliis patefieri possit.

Quartò, Inquirere veritatem rei; quando aliquid absolute affirmandum vel negandum est. qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius est nescius vel dubius, non est verax, quia dicta non sunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter sentit. Deinde quia omnis virtus, ut præstet opus suum, debet adhibere convenientem circumspectionem & diligentiam; ne offendat.

Quintò, Exequi promissa: hoc enim necessarium ut promissio sit vera: quamvis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur. quam esse distinctam à virtute veritatis, supra cap. 18. dub. 8. ostensum est. hæc tamen intelligenda, nisi quid accadat quod excuset, ut ibidem dictum est: promissio enim multis eventis non est præstanda.

D V B I T A T I O VI.

Quid mendacium, quotuplex, quale peccatum.

D. Thomæ quest. 110. 111. 112. 113.

33
Quid sit

Mendacium propriè est locutio contra mentem cum videlicet aliud loquimur exterius, aliud interius sentimus, Nomine locutionis accipi potest omnis

significatio, siue verbis fiat, siue gestu, siue alia ratione. Potest enim mendacium fieri nutibus & gestibus, his enim sæpè vice verborum vimur. unde simulatio est mendacium in gestu. Porro sicuti ad actum veritatis tria requiruntur: scilicet voluntas dicendi verum, (id est edendi signum conforme menti,) ipsa locutio, & significatio, mentis iudicio conformis: ita tria ad mendacium requiruntur, voluntas dicendi falsum, ipsa locutio, & significatio mentis iudicio contraria. ex quibus consequitur quartum, id est, deceptio alterius: sed hoc non est necessarium ad rationem mendacii, sicut nec intentio deceptionis, ut rectè D. Thomas art. 1. potest enim quis velle mentiri, ut non possit convinci ex propria confessione, etiamsi norit alterum non crediturum. regulariter tamen qui mentitur, intendit falsam opinionem alterius animo ingenerare, seu decipere. unde deceptio est affectus ordinariè consequens mendacium.

34
Tria ad men-
daciū re-
quiruntur.

Ex his patet Primò, Mendacium formaliter & directè opponi veritati, seu veritatis actui: quia sicut hæc procedit ex affectu veri, seu ut locutio sit conformis menti: ita illud ex affectu falsi, nempe ut oratio à mentis iudicio dissentiat: non quod falsitas per se ametur, sed quia absolute est voluta, etsi propter aliud, & sicut actus veritatis est expressio veri opinionem nostram: ita mendacium est expressio falsi opinionem nostram. Dico opinionem nostram: quia si dicas verum, cum putes esse falsum, mentiris, & mendacium formaliter dicis: nam ex affectu falsi & intentione significandi falsum loqueris, quamvis materialiter seu præter intentionem verum sit quod dicis. è contrario si dicas falsum, cum putes verum, ex virtute veritatis & formaliter verum dicis: quia ex affectu veri, & intentione significandi veri, etsi materialiter falsum sit.

34
Mendacium
affert verita-
tis oppositum
formaliter.

Non semper
opponitur
materialiter.

Patet Secundò, Non esse mendacium cum quis utitur amphibologia, vel restrictione tacita: quia non intendit dicere falsum, nec loqui contra mentem: sed vel mentem suam aliter exprimere quàm alter intelligit, ut in amphibologia: vel non totam exprimere, sed solum ex parte, altera parte orationis interiori retenta: de quo dictum est supra cap. 42. dub. 9. & c. 31. dubit. 3. & cap. 11. dub. 20.

35

Tertiò, Malitiam huius peccati intrinsecam consistere in abusu signorum, quod illis vimur contra naturalem institutionem & finem. cum enim signa non sint data nisi ad exprimendum iudicium mentis, vimur illis contra iudicium mentis, ita ut sit contradictio inter mentem & linguam. quod enim lingua affirmat, mens negat: & quod mens negat, lingua affirmat: atqui per se turpe est & vituperabile, ut in uno eodemque homine inter interiora & exteriora sit contradictio, cum exteriora debeant interioribus conformari. sic ergo vii signis externis ut contradicant iudicio interno, per se malum est. Ad hanc accedit alia, quod mendacio proximus decipiatur: unde ostendit amicitiam & politicam conversationem. Itaque omne mendacium malum est. Primo, Quia in eo est voluntas falsi & contradictionis, qua contradicere quis suæ conscientie. Secundò, Quia regulariter in eo est voluntas deceptionis proximi, intendit enim, qui mentitur, alteri falsam opinionem ingenerare. Tertiò, Quia in eo est falsitas & repugnantia cum propria conscientia. Quartò, Quia est deceptum proximi, & violatum amicitia. Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacii formalem, ratione cuius imputatur ad culpam: duo posteriora ad obiectivam, ratione cuius non potest villo casu rectè appeti.

36
Malitia men-
dacii

Hinc omne mendacium prohibetur in Scripturis, Ecclesiastici 7. Noli velle mentiri omne mendacium. hic tamen locus non omnino convincit de omni, ut ostendit diuus Augustinus lib. de mendacio cap. 17. Proverb. 13. Verbum mendax iustus detestabitur. & cap. 30. Vanitatem & verbum mendacii longe fac à te. ad Coloss. 3. Nolite mentiri invicem. hæc locutiones vim habent universalis. unde Innocentius III. cap. Super eo, de usura dicit, diuini præcepti verbo castigantur veluti & ne

37
Prohibetur
Scripturis

quæ

quis etiam pro alterius vita seruanda mentiat. Idem fuisse docet D. Augustinus libris duobus ad Consentium, quorum alter est de mendacio, alter contra mendacium. Denique est communis sententia Patrum & Theologorum in 3. d. 37. & 38. quam & Aristoteles probè intellexit, quando Ethicorum lib. 4. cap. 7. ait: *Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est: verum autem & bonum laudabile.*

38 *Qui putant mendacium aliquando esse licitum.* Aduerte tamen, olim non defuisse qui putauerint licitum esse mendacium, quando videtur necessarium ad vitandum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita sensit Origenes in 6. Stromatum, ubi approbat sententiam Platonis, quam habet lib. 2. de Repub. Deo quidem iactans & inutile esse mendacium, hominibus vero quandoque utile & necessarium, ut eo tamquam medicamento utantur. Idem fuisse tradit Abbas Ioseph apud Cassianum collat. 17. cap. 8. ubi inter cetera dicit, mendacio utendum tamquam elleboro, quod sumitur imminente aliquo exitiali morbo. cui videtur Cassianus consentire. Eandem sententiam videtur approbare Chrysostomus in fine lib. 1. de sacerdotio, & Homil. 52. & 53. in Genesim. Denique Hieronimus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & plerique Græci in cap. 2. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuisse simulatam, & factam ex composito: licitum enim esse, boni alicuius causa uti simulationibus, atqui simulatio est mendacium in facto.

39 *Est contra Scripturas.* Verum hanc sententiam esse falsam, & contra Scripturas, fuisse docet D. Augustinus, præsertim lib. priore, qui est de mendacio, cap. 5. d. 7. & sequentibus: & satis patet ex dictis. Eandem damnat Hieronimus apologia 1. contra Rufinum; arguens ob illam Origenistas. vide Sixtum Senensem annotat. 89. & 107. Purarem plerosque ex prædictis Patribus excusari posse, quod mendacium vocent etiam orationem alio sensu dictam, vel habentem tacitam mentis limitationem, ita ut alter aliud intelligat & decipiatur: & nomine simulationis etiam dissimulationem intelligant; ut patet ex Chrysostomi & Hieronymi exemplis. poterat etiam illa & fellina dissimulatione ex dicto mendacio & vera simulatione: sicut aliquando ex composito obiurgamus aliquem, ut tertius, qui offensus est, placetur, vel ne audeat imitari factum ipsius. quæ obiurgatio intelligenda est secundum externam speciem facti, quod malum videtur, vel videri possit. sed de hoc plura 1. 2. q. 103. artic. 4. de cessatione legalium.

Theologus, reiecit fortè apologia, qua editione hanc operis Lessij cumulaui. In exemplis aliis, quæ adferuntur ex Scripturis, vel satis clarum est non esse propriè dictum mendacium aut simulationem, sed solum veritatis occultationem; ut quando Abraham dixit Saram esse sororem suam; quando Michol posuit statuam in lecto David; quando Moyses spoliavit Ægyptum; quando Paulus circumcidit Timotheum, totondit caput in Cenchris, &c. Vel possunt excusari per restrictionem mentalem; ut cum Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac, & mulier, quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non est opus excusare; ut ea quæ David dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saul de Davidis absentia, quæ Iehu ad sacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obstetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à Scripturâ; etsi laudetur interdum bona intentio per se spectata.

40 *Mendacium per se est peccatum veniale tantum.* Aduerte tamen, mendacium per se non esse peccatum mortale, sed solum veniale, quia inordinatio illa neminem grauius lædit: & deceptio proximi, quando nihil interest sic an aliter res habeat, est parui momenti, nec euertit vitam socialem, etsi illi non nihil incommodet.

Obiectio. Dices, D. Augustinus lib. de mendacio cap. 6. & sequentibus apertè indicat, omne mendacium esse peccatum mortiferum: nam vult, etiam illum, qui pro vita corporali vel sua vel aliena seruanda mentitur, amittere æternam: unde sequitur esse mortiferum, quod si tale mortiferum est, quod tamen inter omnia mendacia pænè est leuissimum, ut constat ex cap. 14.

eiusdem libri; consequens est, cetera quoque omnia mortifera esse. Et confirmatur ex illo Psalmi 5. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem; perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. Os, quod mentitur occidit animam.

Respondeo bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dicitur asserendo, sed disputando: nam ut D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. ultimo scribit, istius libri magna pars in inquisitionis disputatione versatur. neque ipsi omnino satisfecit, unde etiam de Opusculis suis librum illum auferre decreuerat, quia obscurus & anfractuosus, & omnino molestus ei videbatur: quam ob causam scripsit alterum contra mendacium, ut ibidem refert. Intentio ipsius solum erat, ostendere omne mendacium esse malum, ad eò ut ob nullam causam sit licitum, ad quod probandum induxit quasdam Scripturæ sententias, quæ non de omni, sed de solo pernicioso contra Deum vel proximum sunt intelligendæ, quales sunt duæ illæ in confirmatione allatæ, ut faciliè ex antecedentibus & sequentibus ostendi potest.

Quod ad diuisionem mendacij attinet, tripliciter diuidi potest. Primò, Secundùm propriam rationem, scilicet ut opponitur veritati. hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Aristotele 1. 4. Ethic. cap. 7. in *Iactantiam* & *Ironiam*. Sed hoc intellige non de omni mendacio, sed de eo, quo quis in iis quæ ad laudem suam pertinent mentitur.

Iactantia (Aristoteli ἀλαζονεία) est cum quis maiora de se prædicat quàm insint. hic Aristoteli vocatur ἀλαζων, id est, inflator.

Ironia est, cum minora quàm insint, vel cum laudabilia quæ insunt, negat. hi Aristoteli vocantur εἰρωνες, dissimulatores. si parua sunt & manifesta quæ de te negat, dicitur Aristoteli βαυκοπαρῆσις, quasi dicas delatus ueritator. Si quis se iactet de malo quod fecit, non est propriè iactantia, quia deest mendacium, sed est vana gloriatio, similis iactantiæ: eò peior, quod res de qua gloriatur peior est. Si autem illud non fecit, est peccatum iactantiæ: quia est mendacium, quo de se maiora prædicat quàm insint.

Nec obstat, quod illud quod de se dicit, malum sit: quia accipit illud instar boni & laudabilis, & ita opinione ipsius bonum est.

Est autem *iactantia* per se, seu ex genere suo peccatum veniale, continens malitiam mendacij & vanæ gloriæ. Potest tamen esse peccatum mortale quinquæ casibus, ut colligit Caietanus quæst. 112. artic. 2. ex D. Thoma.

Primò, Si quis se iactet cum iniuria Dei, sibi tribuendo quod Dei est, sicut rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego sum*, Ezech. 28.

Secundò, Cum iniuria proximi, sicut Phariseus Lucæ 18. qui contemnebat, se iactando, publicanum.

Terriò, Si procedat ex superbia vel inani gloria mortifera: ut si quis gloriatur de donis Dei, tamquam sit illis dignus.

Quarto, Si iactet se cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniuste, aut exponendi se periculo nocimenti, ut cum quis se prædicat præclarum medicum, aduocat, &c.

Quintò, Si ita sit addictus iactantiæ, ut paratus sit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere, his adde.

Sextum casum, Quando quis iactat se de opere, quod est peccatum mortiferum: nam videtur illud approbare. Si tamen solum narret ut inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, absque approbatione vel affectu ipsius operis, non videtur esse mortiferum.

Iactantia peior est quàm *ironia*, teste Aristotele supra, quia regulariter ex turpiori causa procedit, nimium ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò *ironiā* utitur, minus dicendo, vel negando quæ insunt, plerumque id facit ut factum & iactantiam fugiat, ut Aristoteles ait, sicut Socrates faciebat, qui ut

BBb 2 idem

Resp.

41

1. Diuisio laica

Iactantia.

Ironia.

42

1. Iactantia quæ
le peccatum.

Aliquando
mortiferum;
idque sex
euentus.

43

Est peior quàm
ironia.

ut idem testatur, gloriosa omnia de se negabat. Fieri tamen potest, ut ex peiore motu procedat, & tunc peior erit, ut si quis minora de se diceret, animo pervertendi alios, sicut heretici faciunt; dum si omnia bona detrahunt, & omnia Deo soli tribuunt, ut videantur humiliores, & gloriæ Dei studiosiores; de quibus maxime intellige illud Ecclesiastici 19. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.* & Proverb. 26. *Quando submiseris vocem suam, ne credideris ei; quoniam septem nequitia sunt in corde ipsius.*

Secundò, Dividi potest ratione finis vel effectus in iocosum, officiosum, & perniciosum. Iocosum est, quod causa voluptatis vel suæ vel alienæ dicitur. Officiosum quod causa utilitatis: utrumque autem tale esse debet ut nemini noceat. Perniciosum est, quod alicui iniuste nocet, siue alteri prodest, siue non: seu quod est contra honorem Dei vel bonum proximi. tale est omne mendacium in religione, in Sacramento Confessionis, in iuramentis, in detractioe, in falso testimonio, in contractibus iniquis, &c. est autem hoc mendacium peccatum mortale, quia est contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiz, ut si nocumentum sit paruum, potest esse veniale; ut in parva detractioe vel deceptione proximi. reliqua duo generà solùm sunt peccata venialia; nam culpa mendacij minuitur ex eo quod ad aliquod bonum siue delectabile, siue vile, siue ad alicuius malis aversionem absque vilius iniuria ordinetur.

Tertiò, Dividi potest ratione signi, quo quis vitur hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. illud propriè vocatur mendacium, de quo iam satis dictum est: hoc simulatio, quæ nihil est aliud quam mendacium in actionibus vitæ; nimirum cum quis per has intendit aliud significare quam interius in animo sentit. hoc modo mentiuntur, qui externis gestibus & actionibus præ se ferunt gaudium, dolorem, compassionem, amorem, amicitiam, & similia, cum nihil tale subsit. Huius species est hypocrisis; quod nomen etiam propriè significet simulationem seu fictionem alienæ personæ; ut solet fieri in theatro & scena, ut docet D. Augustinus lib. 2. cap. 3. de serm. Domini in monte, tamen in sacra Scriptura & apud Auctores ecclesiasticos accipitur pro ea, quæ quis se simulat esse iustum, cum non sit.

Est autem hypocrisis per se peccatum veniale, sicut mendacium & iactantia: potest tamen esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis; ut si quis simulet se iustum, sanctum, Prophetam, doctorem veritatis, ut falsam doctrinam seminet; sicut faciunt heretici, præsertim ministri. hi sunt verissimi hypocritæ, interius lupi, exterius oves; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matthæi 7. Item si talia simulet, ut ad ecclesiasticam dignitatem indignus irrepat, aut alio modo noceat.

Secundò, Si hoc nomen simul inuoluet contemptum sanctitatis vel religionis internæ, qui sæpè cum hypocrisi est coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis sunt hypocritæ: solùm enim curant ut exterius videantur iusti vel Catholici, cum internam religionem nihili faciant. talis hypocrisis est peccatum mortale. ratione illius contemptus quem includit. hoc modo sæpè reprehenditur in Scripturis, ut notat D. Thomas q. 111. art. 4. Matth. 6. & 23. Lucæ 12. & 16. Isaïæ 63. Iob. 8. & 26. &c.

Gradus mendacij à D. August. lib. de mendacio cap. 14. ponuntur octo: quorum primus & infimus est, cum quis mentitur ad impediendum stuprum seu castitatis violationem sibi vel alteri inferendam. Secundò, Cum ad impediendum homicidium. Tertiò, Ad impediendam fortunarum direptionem. Quartò, Cum placendi cupiditate. Quintò, Cum sola mentiendi libidine. Sextò, Cum quis ita mentitur, ut vni prodest & alteri oblit. Septimò, Cum ita mentitur ut nulli prodest, & oblit alicui. Octavo, Quando mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio crescunt ad summum. Tres primi gradus pertinent ad men-

dacium officiosum; quia nemini nocent, & præterea aliquam utilitatem adferunt, dum graue malum, vel stupri, vel mortis corporalis, vel amissionis pecuniarum vitatur.

Vbi aduerte, D. Augustinum insinuare, maius malum esse pati stuprum quam mortem; quod facile admiserim: maxime propter periculum peccandi, quod illi voluptati coniunctum est. Vnde minus peccatum est mentiri ad vitandum stuprum, quam ad vitandam mortem: sicut minus est ad vitandam mortem, quam ad cauendum damnum pecuniarum. Quo enim maius est bonum propter quod mentiris, eò mendacium est minus peccatum, quia malitia & deformitas illius minus est voluntaria: qui enim nollit mentiri, nisi necessitas magni boni consequendi vel mali auerendi cogeret, satis ostendit sibi non placere per se mendacium, & se inuitum & cum displicentia illius per se considerati, ad illud descendere: idque eò magis, quod causa, qua impellitur, maior est, vel saltem iustior apparet. Hinc dici solet, bonitatem intentionis minuire malitiam operis.

Quartus & quintus gradus pertinent ad mendacium iocosum, minus tamen culpe est in quarto quam in quinto: quia minus turpe est mentiri ut alterum oblectes, quam ut libidini mentiendi satisfacias. Sextus, septimus & octauus pertinent ad mendacium perniciosum.

DE VITATIO VII.

Quid sit affabilitas, & qua vitia illi aduersa.

D. Thom. quest. 114. 115. & 116.

Affabilitas est virtus, quæ procurat ut conuersatio nostra cum proximis in rebus seriis sit grata, & talis qualem esse decet, spectata conditione nostra personarum quibuscum agimus, negotiorum, & reliquis circumstantiis: ita ut neque nimis blandè, neque nimis asperè in congressibus nos geramus.

Dico, in rebus seriis: nam ut in iocis sit nostra conuersatio grata, præstat alia virtus, quam Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 9. vocat *εὐπαιδείαν*, quæ nos decorè facit uti iocis & ludicris, quæ animi causa assumuntur, ita ut nec in illis modum excedamus, tamquam scurræ: nec ab illis abhorreamus tamquam agrestes quidam & rupicones.

Affabilitas apud Græcos proprio nomine caret, teste Aristotele c. 6. non malè tamen quis *εὐπροσώπων* vocauerit, ex Isocrate ad Demonicum: apud Latinos vocatur affabilitas & comitas, ut ex Cicerone 2. Offic. constat. Et si enim non in solo alloquio consistat, sed etiam in aliis actionibus & officiis, quibus nos accomodamus proximo, ut ipsi nostra consuetudo grata sit, tamen potissimum in sermone & affatu sese ostendit: sicut & adulatio & litigium. Addit Aristoteles, esse similem amicitia: nam exterius ita se ad omnes gerit tamquam ad amicos. Differt tamen ab amicitia propriè dicta, quia hæc nihil est aliud quam mutua beneuolentia in peculiari quadam communione fundata; quæ communio & confociatio causa est amandi alterum sicut seipsum, & comiter cum illo tractandi. Sic inter milites est amicitia ratione societatis & communionis militiæ: inter eruditos, ratione communionis in eruditione: inter sanguineos, ratione communionis sanguinis: inter Religiosos, ratione societatis vitæ religio- læ: inter Deum & hominem, ratione communionis bonorum supernaturalium, & maxime ratione communionis gloriæ, quam præstolamur in cælo, quæ Deo erimus simillimi. Interdum communio est causa inimicitiz, non per se, sed quia impedit bonum alterius. Sic figulus figulum odit, & faber fabrum, iuxta Hesiodum. Denique quando communio ad nimis multos se extendit, laxior fit amicitia, & facilius euanesceat: sic commu-

Stuprum est
morte deterius.

Intentio bona
minuit peccatum.

47
Affabilitas

48
Eutrapelia

48
Affabilitas

49
Differt ab
amicitia.

44
2. Divisio.
Iocosum.
Officiosum.

Perniciosum.

45
3. Divisio.
Simulatio.

Hypocrisis.

Quale peccatum.

46

Gradus mendacij.

communio religionis Christianæ, quæ olim, cum pauciores essent Christiani, erat vinculum arctissimæ amicitie; postea coepta est negligi tamquam ad amicitiam, sine alio magis particulari nexu, insufficientis. Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Aristot. 8. Ethic.

At affabilitas non requirit talem communionem, neque idem benignè cum alio tractat, quod illi sit amicus, aut ei benè velit, sed quia ita congruit ad vitam socialem.

Obiectum materiale. Obiectum igitur materiale affabilitatis est tota conuersatio hominis cum proximo, consistens in colloquiis, conuictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus. Hæc omnia nititur affabilitas ita moderari, ut proximo nostra consuetudo grata sit & delectabilis; (seruata tamen decori ratione) idque ideo quia hoc debitum est, non quidem ex parte proximi, quasi ipse aliquo beneficio id metuerit, vel ad aliquod ius habeat (quomodo aliquid est debitum parentibus, Principibus, Superioribus, benefactoribus) sed ex parte nostra, quia naturæ socialis sumus, & sine hac moderatione non sumus benè idonei ad vitam socialem. sicut dicere veritatem extra contractus & alia negocia, in quibus haud magni interest nosse sic an sic res habeat, debitum est non ex parte proximi, cum loquimur, sed ex parte nostra, ut dictum est supra dub. 6. Itaque hoc debitum solum est morale, seu ex honestate virtutis, & minus quam debitum gratitudinis, vel obseruan-

Formale. Vnde patet, obiectum formale, seu rationem obiectiuam huius virtutis esse attemperationem nostræ conuersationis cum proximo, quæ ita sit ei accommodata, secundum normam rationis, ut ei sit grata, idque quia hoc debitum vitæ sociali. hanc enim attemperationem hæc virtus in ipsa conuersatione tamquam in proxima materia intendit & procurat. Huic tamen virtuti non repugnat, si interdum seuerius cum illo agamus, quando res postulat, non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuius offerenti præstare sed quando culpa illius vel iusta ratio aliud non postulat.

Obiectum cui est proximus, huic debemus affabilitatem, quia nos, & ipse ad vitam socialem & amicitiam apti sumus.

51 Dupliciter in hanc virtutem peccatur, excessu delectandi & defectu: id est, blanditiis & morositatibus. quidam enim nimium student in conuictu esse blandi & placidi: vnde in omnibus se accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant: qui si id faciant utilitatis causa, vocantur adulatores, Aristoteli *χαλάρες*, quibus Principes sæpè obsepti, magnarum aularum magna pestis. Si solum ut placeant, vocantur blandi, Aristoteli *ἀπαυκτοί*, à studio placendi. Alij nimis parum curant placere, sed ubique sunt difficiles, ubique contradictores, nusquam se accommodant: hi vocantur morosi & asperi. Aristoteli *δυσκολοί καὶ δυσπρόδοτοι*, genus hominum parum ad societatem & amicitiam idoneum. sunt tamen in hoc varij gradus: alij enim plus alij minus hoc absynthio morum sunt imbuti. D. Thomas hoc vitium vocat litigium, ex antiqua versione: prout enim sunt homines morosi ad contradicendum, & consequenter ad litigium: quam ob causam Aristoteles vocat eos *δυσπρόδοτοι*, id est, contentiosos, vel pugnaces in contentionibus.

52 Adulatio per se est solum peccatum veniale; quia est tantum excessus in studio placendi & oblectandi in communi congressu. potest tamen esse peccatum mortale trifariam, ut docet D. Thomas quæst. 115. art. 2. Primò, Ratione materiæ: si laudes alicuius peccatum, præsertim mortiferum: iuxta illud, *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.* Et Isaiæ 5. *Ve qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ut cum quis laudatur à constantia in hæresi, à rebellionem, &c.* Sic plerumque adulatores vitia nominibus virtutum tamquam fuso honestant & laudant: de quo pulchrè D. Basilii in illud Psalm. 61. *Cucurri in fimo.* Secundò, Ratione finis, si adulatoris ut noceas, ut ad libidines pertra-

has, &c. Tertiò, Ratione effectus: ut cum per adulationem præbetur occasio alicuius gravis peccati, etiam præter intentionem: nihil enim est quod tam facile mentem hominis corrumpat, quam adulatio: teste Hieronymo epist. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Antoninum p. 2. tit. 10. c. 2. §. 2.

Morositas etiam seu litigium per se est solum peccatum veniale, quia tantum adijcit proximo nonnullam molestiam & tedium in congressibus, quæ res non censetur grauis aut contra charitatem: nec euerit vitam socialem, etsi ei nonnihil incommodet, eamque minus suauem reddat. est tamen deterior quam adulatio, si utrumque præcisè & per se spectetur: nam peius est esse molestum in congressibus, quam nonnihil excedere blanditiis: illud enim longius abest ab officio huius virtutis, cuius est delectabilem efficere nostram consuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus consequentis, adulatio ordinariè est multò deterior: vnde magis ab adulatoribus, quam ab asperis ingeniis cauendum, ut etiam insinuat Propheta, Psalm. 140. *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: otium autem peccatoris non impinguet caput meum.*

D V B I T A T I O VIII.

Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita.

D. Thom. quæst. 117. 118 119.

54 Liberalitas, Aristoteli *ἐλευθεριότης*, est virtus, quæ moderatur amorem pecuniæ, & reddit nos faciles & promptos ad eas expendendas, quando ratio dicat: ut rectè docet D. Thomas quæst. 117. artic. 1. 2. & 3. ex Aristotele lib. 4. Ethic. cap. 2. Pecuniam vocamus non solum nummos, sed omnia quarum pretium pecunia metitur, ut Aristoteles ibidem ait. cum enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum sit vehemens, & grauius inducat incommoda, (omnium enim malorum radix est cupiditas, teste Apostolo) oportuit esse aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem moderaretur: hanc vocamus liberalitatem.

Itaque liberalitas immediatè versatur circa æstimationem & affectum diuitiarum, utrique modum imponendo, & faciendo eas æstimari & amari in suo gradu, non supra, nec infra, mediatè circa earum vsum: idque dupliciter. Primò, Tollendo impedimentum re-ctivsum. hoc ipso enim quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quando-cumque casus inciderit quo id iudicetur conueniens: nimius enim earum amor & cupiditas promptam erogationem impediēbat. Secundò, Inclinando directè ad earum elargitionem, vel potius ad certum in elargiendo modum. Liberales enim maximè ex eo vocantur, quod libenter & hilariter de rebus suis largiantur aliis: idque non quia hi egent, hoc enim est misericordie: ne quia amici, hoc enim amicitie: neque ob beneficia, quia hoc gratitudinis: nec intuitu compensationis, quia hoc amoris concupiscentiæ, qui maximè repugnat liberalitati: sed quia hic modus elargiendi, in vita politica & sociali deest hominem, & consentaneus est eius affectui & habitui. Itaque inclinat propriè in modum, qui in largiendo seruandus est, quatenus hic congruit illius affectui, siue ut effectus illius, siue ut signum: & vitæ sociali.

Ex quibus patet Primò, Hanc virtutem esse magni momenti, quod ad primatum eius officium attinet: nam res est summe utilis & necessaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum esse compressam, & secundum rationis regulam temperatam. & hoc munus potest habere in omnibus, etiam pauperibus, imò in nullis magis, quam in iis qui voluntariè pauperes sunt qui minimè cupiditate diuitiarum teneantur: quamvis in his aliquid maius sit quam liberalitas vulgaris: quia est diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum

bonorum celestium & Christi imitationem: qui est
modus heroicus liberalitatis.

Secundarium officium scilicet largitio & modus
debitus in ea seruandus, quatenus præcisè declarant
hunc moderatum affectum & quamdam vilipensionem
diuitiarum, est minoris momenti etiam per hanc libera-
litas se maximè ostendat: nec omnibus conuenit, cum
non omnes habeant quæ largiantur.

56
Consideratio-
nes incitantē
ad hanc vir-
tutem.

Porro ad illam moderationem cupiditatis diuitia-
rum, considerandum est Primò, Quid ipsæ sunt in se,
quàm viles, quàm exiguae, quàm incertæ & instabiles.
Secundò, Ad quid valeant, nimirum ad fastum, ad oble-
stationes sensuum, & ad omnem mali licentiam. Ter-
tiò, Quantas curas & molestias secum trahant. Quar-
tò, Quàm paucis natura contenta, & quàm multa illi
superflua. Quintò, Denique melius & honestius esse
dare, quàm accipere.

57
Obiectum, &
materia.

Pater Secundò, Obiectum materiale & immediatum
huius virtutis, seu materiam proximam esse cupidita-
tem pecunie: huic enim cupiditati modum imponere,
est primarius finis huius virtutis; & consequenter mo-
dus ille est obiectum formale. mediatum est erogatio
pecunie: nam & huic modum imponere debet, ut li-
benter hilariter & copiosè, prout ratio decori in vita
ciuili postulat, fiat. ut tamen erogatio sit materia seu
obiectum liberalitatis, debent adesse circumstantiæ
illæ, cum quibus ipsa secundum substantiam suam ho-
nestè fieri possit; alioquin circa illam non erit libera-
litas, (cuius materia debet esse honesta) sed profusio.
Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, estque quo-
dammodo debita ex honestate huius virtutis, ut per
eam affectus internus se prodatur, facit ut hæc virtus ex
parte sit similis iustitiæ, & numeretur inter eas quæ iu-
stitiæ dicuntur annexæ. materia remotissima huius vir-
tutis est pecunia: circa huius enim largitionem & vsum
versatur, quæ intellige non de ingenti summa; hæc enim
ad magnificentiam pertinet; ut infra lib. 3. c. 2. dub. 4.
dicitur, sed de mediocri & ordinaria.

58
An liberali-
tas in Deo.

Petes, Vtrum in Deo sit propriè liberalitas.
Respondeo, Si liberalitas accipitur pro virtute mo-
derante cupiditatem diuitiarum, sic in Deo non est li-
beralitas, nisi metaphoricè, sicut nec ira: sed quia hoc
nomen propriè & magis ordinariè accipi solet pro af-
fectu ad promptè, copiosè, & absque intuitu compen-
sationis de rebus suis erogandum aliis, siue interueniat
cupiditatis moderatio, siue non; idèò absolutè dicen-
dum est in Deo propriè esse liberalitatem; & quidem ma-
ximam; sicut & beneficia ipsius maxima sunt & pro-
pitiissimè beneficia; quorum collatio est actus liberali-
tatis: ipse enim est propensissimus ad erogandum, &
quidem hilariter, copiosè, & merè gratis; idque quia
deceat ipsius benignitatem & beneficam naturam.

59
Vitia opposita
Avaritia.

Liberalitati opponuntur duo vitia, (auiditia & profu-
sio. Auiditia (quæ ἀναιδεια Aristoteli vocatur; quia res
illibera & homine maximè digna) excedit in aestima-
tione & amore diuitiarum, & consequenter in illis ni-
mium retinendis, vel nimio studio quærendis, vel per
quæuis media, ut per fas: vnde apud Græcos etiam
dicitur πλεονεξία, à studio plus habendi. opponitur
tamen liberalitati per defectum, quia deficit in ero-
gando, non enim erogat quando ratio postulat; ab
erogatione autem potissimum liberalitas appellatur.

Est periculosa.

Hoc vitium etiam per se sit solum peccatum veniale,
utpotè inordinatus amor diuitiarum; tamen est valde
periculosum, facile enim hic amor ita crescit, ut pro-
pter diuitias homo paratè uiuendū præcepta diuina, pa-
ratus quiduis ad eas assequeretur, das patrare. vnde crebrò
& grauissimè reprehenditur in Scripturis: Ecclesiastici
10. Auidus noster est sceleratissimus: nimirum quia paratus est
quāuis iniuriam facere propter diuitias, ut ex versu
præcedente patet: deinde statim additur: Nihil est in-
ius quam amare pecuniam: hic enim & animam suam ve-
nalem habet: quoniam in vita sua proiecit iuramentum suum. Ad
Ephes. 5. Apostolus dicit auiditiam esse idololatriam, quia
auarus auro afficitur præ Deo, omnia paratus propter
aurum agere & pati. 1. ad Timothei. 6. Qui volunt diuites

fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & deside-
ria multa, inutilia & nocua, quæ mergunt homines in iate-
ritiam, & perditionem. radix enim omnium malorum est cupi-
ditas. nimirum quia nullum est malum, ad quod cupi-
ditas diuitiarum aliquando non impellat.

Vnde meritò auiditia inter peccata capitalia nume-
ratur, quæ sunt veluti fontes & radices multorum a-
liorum. Hinc Gregor. lib. 31. moral. cap. 31. septem aua-
ritiæ filias enumerat. De auiditia, inquit, proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentia, & contra misericor-
diam obdurations cordis oriuntur. Quarum ratio sic bre-
uiter iuxta D. Thomam explicari potest. Auiditia enim
excedit in duobus, in retinendo, & in acquirendo. Ut
excedit in retinendo, parit filiam obdurationem cordis,
claudens viscera sua ad preces pauperis: ut verò in ac-
quirendo, sic in affectu quidem parit inquietudinem &
superuacaneas curas, semper in crastinum sollicita. nam
ut Ecclesiastæ 6. dicitur, Auidus non implebitur pecunia. In
effectu autem interdum impellit ut vim proximo infe-
ras: (ut faciunt fures & raptores) interdum ut dolo
utaris, ut sæpè fit in contractibus: qui dolus, si com-
mittatur simplici verbo, erit fallacia: si additum fue-
rit iuramentum, erit periurium. Si verò committatur
in opere, vel id fiet circa rem aliquam, & erit fraus; vel
contra personam, & dicitur proditio. Ex quibus
iam patet, prædictas filias ex auiditia oriri secundum
rationem causæ finalis: impellit enim auiditia ad ista
peccata, sicut intentio ad electionem, omnia enim
ista fiunt ex inordinato affectu pecunie vel retinen-
dæ, vel acquirendæ: vnde cum in moralibus finis ha-
beat rationem principij, modus iste nascendi propriè
est moralis.

Aduerte tamen, etsi hoc vitium dicatur capitale,
non tamen idèò putandum semper esse mortife-
rum: sed tunc solum, cum propter diuitias consequen-
das, vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum
obligans sub mortali, violare.

Profusio, Aristoteli ἀσώτεια, aduersatur liberalitati
tum defectu in opibus conseruandis, tum excessu in
erogandis: prodigus enim dat quibus non oportet, ut
histrionibus, adulatoribus: vel plusquam oportet, ut
cum magnis expensis facit quæ paruis fieri possunt:
vel in res friuolas multa expendit: hoc tamen vitium
per se non est nisi veniale, quia homo est dominus suæ
pecunie, & pecunia ex infimis bonis: estque minus
quàm auiditia. Primò, Quia est vicinior liberalitati.
Secundò, Prodigus est utilis multis: auidus nec sibi nec
aliis prodest. Tertiò, Quia facilius emendatur. His acce-
dit, quòd auiditia sit inordinatior, cum per eam ho-
mo se faciat mancipium pecunie, rei infimæ: vnde Ci-
cero quodam loco ait, nihil esse tam angustum tamque paruum
animi, quàm amare pecuniam.

Potest tamen profusio esse peccatum mortale. Pri-
mò, Ratione finis, si ad finem referatur in quo est pec-
catum mortale. Secundò, Ratione effectus: cum quis
se reddit impotentem ad soluenda debita, vel quando,
ut profusè expendat, omittit elemosynas in casu ex-
tremæ vel grauis necessitatis. Tertiò, Ratione offensio-
nis proximorum. Quartò, Ratione peculiaris obliga-
tionis expendendi superflua in pias causas: sic profusio
ex bonis Ecclesiasticis est peccatum mortale. Denique
sæpè profusio est causa auiditiæ: qui enim multa pro-
fundunt, cum opes non sint ipsis inhaustæ, coguntur
malis artibus, auidisque modis aliunde conquirere, ut
fomenta vitio profusionis suppeditent: hinc plerum-
que fit, ut qui sunt in quibusdam profusi, in aliis sint
auidi, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè
corrogando ut profusionem continuent. Exempla ha-
bemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Ari-
stotelem 4. Ethicorum cap. 1. sub finem.

Quale pecca-
tum.

61
Profusio.

Per se est ve-
niale.

62
Est minus
peccatum quàm
auiditia.

63
Aliquando est
mortiferum.

64
Pensio & a-
uiditia se
mutuè gi-
gnunt.

D V B I T A T I O IX.

*Quid sit Æquitas, seu equitas.**D. Thomas quest. 120.*63
Quid sit.

Æquitas est, quando aliquid agitur contra verba legis, eo quod bonum commune, vel ratio virtutis, vel certe ratio maioris boni, id postulet. cum enim leges vniuersaliter proponantur, & regulæ vniuersales multas patiantur exceptiones, sæpè casus incidunt, in quibus malum esset verba legis sequi, v. gr. lex sit, *Depositum esse reddendum*: accidit autem ut quis gladium depositum repetat causa pugnandi cum inimico, non est parendum verbis legis, sed contra faciendum. hoc igitur est officium huius virtutis, quæ Græcis *Æquitas*, Latinis *equitas* dici potest. Item lex sit, *Nemo mania transcendas*: incidit casus, ubi nisi mœnia transcendere, hostis urbem capiet: æquitas iubet facere contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunij, audiendi Sacri, confitendi, & aliis innumeris. nec solum in positiuis, sed etiam in naturalibus quibusdam generaliter expressis locum habet, ut rectè Caietanus quest. 120. art. 1. docet; ut, *Non occides, Depositum reddes, &c.* Secus si lex naturalis consideretur propriè, nempe cum illis circumstantiis, cum quibus habet legis naturalis rationem: sic enim in omni casu seruanda tamquam per se iusta & recta. vnde nullam *Æquitas* admittit. Hac ratione dicitur hæc virtus esse *directiua* & *correctiua* legum, quando ob suam vniuersalem expressionem deficiunt à recto, vel repugnant maiori bono, quia inclinat ut contra verba legis agatur, idque ob altiore quamdam considerationem. vnde patet, quando quis eximitur per dispensationem à lege, hanc virtutem non habere locum, quia non est opus correctione legis, cum non cesset eius obligatio ob vniuersalitatem.

Est directiua
legum &
correctiua.

64

Gnome eam
dirigit.Synesis alias
virtutes.

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*, sicut iudicium, quo diriguntur ea quæ sunt secundum verba legis, vocatur *synesis*, ut dictum est supra lib. 1. cap. 2. de Prudentia, dub. 3. *Synesis*, enim secundum D. Thomam, est iudicium rectum de rebus agendis, ductum ex consideratione verborum legis & finis proximi, quem lex respicit, v. g. esse hodie mihi ieiunandum, quia Ecclesia præcipit, vel quia caro castiganda, & subiicienda spiritui. quod si ieiunium graueret læderet valetudinem, *gnome* ex altioris principij consideratione iudicat verba legis non esse hic seruanda, sed esse comedendum; nempe ex eo, quod lædere valetudinem, sit contra charitatem sui, & impediat obsequium Dei vel proximis quæ cum sint maioris momenti, quam id quod legislator in sua lege intendebat, cessat obligatio verborum legis.

Petes, Verum æquitas sit vna aliqua virtus?

An sit vna
virtus.65
Valde probabile est non
esse.

Respondeo, Valde probabile est, non esse vnam virtutem à reliquis distinctam, vel saltem talem virtutem non esse necessariam. Ratio est, quia *æquitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum locum habet, & non respicit vnam rationem formalem, (sicut obedientia, quæ vbiq; inuictur debitum præcepti, & iustitia legalis, quæ debitum ciuis erga Rempublicam) sed diuersas rationes honesti (ob quas à verbis legis recedit) in diuersis materiis, imò in diuersis casibus circa eandem legem inuictur: quod ex prædictis exemplis est perspicuum. nam legem illam de mœnibus non transiliendis, non seruat hoste imminente, ex affectu boni communis: depositum negat, ex affectu iustitiæ vel charitatis proximi: legem ieiunij non seruat, ex affectu charitatis sui vel proximi, vel obsequij diuini, quod est religionis: aliquando etiam ex affectu iustitiæ erga proximum: ut si non possit aliter reddere debitum vxori, vel soluere creditoribus. Itaque cum virtus speciem contrahit ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum sit valde varium, & diuersorum generum, perspicuum est, æquitatem quoque ad varias

virtutes pertinere. Confirmatur, quia quando lex propter suam generalitatem offensura esset aliquam virtutem, nobis eius verba sequentibus, illa virtus sufficiens est ut contra verba legis honestè agamus, modò prudentia adsit quæ dirigat, ut ex prædictis exemplis colligitur: ergo non est opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus, sed solum prudentiâ, quæ ostendat, legis verba in hoc casu huic vel illi virtuti aduersari, ac proinde talimodo & fine contrà agendum: quæ prudentia multis deest, vel ob scrupulos, quibus impliciti verbis legis ita præstringuntur, ut rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu sequenda non sint, expendere nequeant, vel ob iudicij tenuitatem.

Ex his sequitur singulas virtutes habere rationem æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriæ honestatis operantur, ac proinde non distinguuntur à singulis, nisi ratione.

Singule vir-
tutes ut ha-
beant rationem
æquitatis.

Dices Primò, *Æquitas* respicit correctionem legis: atqui hæc est vna quædam ratio obiectiua. Secundò, Aristot. 5. Ethic. cap. 10. dicit, *æquum esse quoddam iustum & melius quàm iustum legitimum*, esse enim correctionem iusti legitimi. Item *æquitatem esse quoddam iustitiam*, & *iustitia legalis meliorem*: hoc autem non potest dici de quauis virtute.

66
Obiectiua.

Respondeo ad Primum: *Correctio* legis propriè sit per prudentiam vel gnomen, quæ est pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tam quia sit per regulam qua hæc virtus dirigitur, tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis, & ita ipso opere lex corrigitur. vnde non est necesse hanc virtutem accipere speciem ab hac correctione, quia non idèd facit opus ut legis verba non seruet, aut ut legem corrigit, sed propter aliam rationem honesti, quæ cogit à verbis legis recedere, quæ ratio varia esse potest.

Respons.

Ad Secundum: *Æquum* est quoddam ius seu iustum, quia est conforme menti legislatoris, quæ est legis anima, vel potius altior quædam lex, quàm ipsis verbis contineatur. vnde etiam est melius quàm *ius legitimum*, quia altiore finem respicit. *legitimum* enim ius, verbis legis & proximo legis fine continetur. *æquum* verò continetur sola mente legislatoris, & altiore finem habet. vnde etiam est correctio iuris legitimi: nam ius legitimum prætermittitur, ut æquitatis ratio seruetur, hic tamen finis altior non est vnus rationis: vnde nec vnâ constituit virtutem. Simili modo *æquitas est quædam iustitia*: quia satisfacit menti legislatoris, estque melior iustitia legali, si *iustitia legalis* accipitur pro ea, quæ solum satisfacit legis scriptæ. melius enim est sequi mentem legislatoris secundum altiore finem, quàm sequi verba secundum finem inferiore. Si autem *iustitia legalis* accipitur generatim pro virtute quæ satisfacit verbis legis, vel menti legislatoris: sic æquitas est pars iustitiæ legalis, ut rectè D. Thomas art. 2. ad 1. explicat.

67
ad Æquitas.

Sed ex his non sequitur, esse vnam virtutem secundum Aristotelem, quia neque iustitia legalis Aristoteli vna virtus est: sed omnis virtus, quatenus legi satisfacit, ut supra lib. 2. c. 1. dnb. 3. ostensum.

His tamen addo, Sicut *obedientia* constituitur vna virtus, quæ respicit præceptum seu legem, maxime verbis expressam: ita *æquitatem* posse statui vnam virtutem, quæ respiciat tacitam legislatoris mentem: quæ est, ut in certis euentis non agatur secundum verba legis, sed secundum dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis potest quis hac consideratione legem corrigere, & contra verba legis honestè operari, ut menti legislatoris obtemperet. sicut enim per se honestum est præcepto expresso Superioris se conformare, ita etiam per se honestum est, tacitæ menti Superioris se conformare quando verba legis non sunt sequenda. Hoc modo videtur intelligendus D. Thomas, qui *æquitatem* vnam virtutem statuit, & præfert iustitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*. Eodem modo potest explicari Aristoteles. Iuxta hunc modum *æqui-*

68
Quomodo
possit vna
virtus statui.

69 *tas* definiri potest, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis, quando ob vniuersale bonum deficit à recto, vt intentioni legislatoris nos accommodemus. Faciendum tamen est, quando æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris considerationis, nos id non facere principaliter vt nos menti legislatoris accommodemus, (quamuis eo motiuo vri possimus) sed ne aliam virtutem offendamus. vnde supra dixi, præter

virtutes particulares non esse distinctam virtutem (quæ vocetur *diuina* seu æquitas) necessariam. sed quamuis necessaria non sit, est tamen utilis, vt quis etiam illo motiuo operetur.

70 Ex quibus patet, hanc virtutem eodem ferè modo Iustitiæ annexam esse, quo obedientia, quia sicut hæc satisfacit legi & præcepto, eius verbis se conformando; ita illa satisfacit intentioni, à verbis legis recedendo.

*Hac dicta sint de Iustitia & Iure, & virtutibus illi annexis:
& ita finis esto Libri secundi.*

LIBER PRIMVS.

D-E

FORTITVDINE;

TERTIA VIRTUTE

CARDINALI.

EXPLICATA PRVDENTIA & IUSTITIA, sequitur FORTITVDO, quæ est tertia virtus cardinalis. Hac posterior quidem est dignitate quàm Iustitia: quia Iustitia omnes vitæ nostræ actiones, quæ alium respiciunt, rectè componit; unde latissimè patet, & sine ea nec pax humano generi, nec vlla societas aut Respub. constare potest, vitæque hominum, ea sublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem solum in eo versatur, ut impedimenta quedam rectè operandi ex periculis & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honesto recedamus: prior tamen quàm Temperantia; quia difficilius est timorem mortis & verberum vincere, quàm cupiditatem voluptatum refranare. cuius signum est, teste Aristotele, quòd etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abstineant. deinde quia functiones Fortitudinis magis ad bonum commune, defensionem patriæ, & Iustitiæ pertinent, quàm Temperantiæ.

Constabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de Fortitudine secundum se, eius functionibus, & vitiis ei aduersantibus: Alterum de virtutibus Fortitudini affinis, & vitiis iisdem oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine secundum se, & eius functionibus.

Habet 6. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid fortitudo, & quæ illius officia.

D. Thomas quest. 123.

NOTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, ut docet D. Thomas artic. 2.
Primò. Pro firmitate animi in bono honesto. hoc modo vel est virtus generalis, nimirum obiecto & extensione materiæ, quamuis specialis essentia & habitu; sicut amor honesti in genere. ut enim possum habere firmum propositum sequendi in omni negotio bonum honestum, quod recta ratio dicabit, ita etiam perstandi in eo firmè, nec sinendi ab eo ullis incommodis me auelli: quod propositum habitu permanens, videtur esse virtus quædam. Hoc modo accipit Ambros. lib. 1. de officiis cap. 36. cum ait: In duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primò, ut externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis quàm expetenda ducat. Secundò, ut ea quæ summa sunt, omnesque res in quibus honestas & illud æπείρον cernitur præclara animi intentione usque ad effectum perse-

quatur. Itaque fortitudo, iuxta Ambrosium, complectitur contemptum diuitiarum, honorum, & voluptatum, & firmum propositum inhzrendi bono honesto, sic ut nullis malis te sinas ab eo diuelli, ut idem fusiùs prosequitur.

Vel certè est conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhzrere suo obiecto, si tamen perfecta sit. qui enim perfectè temperans est, ita amat bonum temperantiæ in opere suo, ut nullis malis impelli possit ad illud violandum.

Dixi, Si perfecta sit, seu in gradu heroico; quia etsi omnis virtus, quæ habitus, aliquam firmitatem tribuat: iuxta Aristotelem; hæc tamen faciliè expugnabitur, nisi alia perfectio accedat, quæ bonum suum omnibus commodis & incommodis anteponat, idque firmo & inexpugnabili proposito, quòd cum peruenierit, dicitur esse in gradu heroico.

Secundò, Pro firmitate animi in sustinendis & repellendis iis, in quibus difficillimum est animum regere, & statum rationis retinere, ut sunt pericula mortis. Vbi enim est peculiaris difficultas in retinendo rationis præscripto (quod rationis bonum dicitur) ibi necesse est nos peculiari virtute dirigi & iuari: atqui in periculis mortis est peculiaris difficultas, ut quis decorè & ex rationis norma interiùs & exteriùs se gerat: in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum est ita coercere ut non perturbet, & ad aliquid indecori compellat: vel excitatur motus audacis, ad mali repulsam, qui etiam moderandus est, ne temerè in periculum præcipitet: vel vitæ affectio, alternantibus animi motibus, & veluti inter se confligentibus (quod sæpiùs fit) exoritur; & tunc utramque simul ad rationis præscriptum temperare oportet,

Fortitudo
dupliciter
accipitur.
1. Acceptio.

3. Acceptio.

Oportet. Itaque opus est peculiari virtute, quæ has difficultates superet, & motus illos secundum rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. sicut enim magno robore corporis opus est, ut immotus sustineas vel etiam repellas id, quod corpus tuum validè impellit; ita magno animi robore opus est ut pericula mortis, quæ animum mediante apprehensione vehementer concutiant, sustineas, aut repellas, immotus in honesto permanens.

Obiect. Dices, Virtutes singulæ ad hoc in sua materia sufficiunt, præsertim in gradu heroico: ergo hæc non est necessaria.

Resp. Respondeo Primò, Negando consequentiam; quia pauci eas habent in illo gradu: itaque saltem ceteris est necessaria. Deinde alix virtutes non moderantur timores & audaciam, quia id per se bonum & congruum homini; sed quia necessarium ad finem ipsarum; unde potius dicuntur id facere imperando quam eliciendo: ergo debet esse aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per se boni, & eliciendo.

Officium & functio fortitudinis. Ut autem penitus intelligatur quod sit officium huius virtutis.

Notandum Primò, Quòd sicut *Iustitia* versatur circa actiones quæ alium respiciunt, modum & mensuram rationis, quam in se habet, illis imponendo, ut congruant habitu, & deceant virum iustum; ita *Fortitudo* immediatè versatur circa passionem timoris & audaciæ in periculis mortis, debitam rationis mensuram sibi insitam illis imprimendo, ut respondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. Omnis enim virtutis habitualis finis est, imprimere similitudinem sui in actionem vel passionem animi, tamquam in propriam & proximam materiam, ut colligitur ex Divo Thoma q. 13. art. 7. modus enim rationis primò & essentialiter existit in virtute prudentiæ, & ab habitu transit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ transit & veluti imprimitur actui interno voluntatis, qui alioquin ut à voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarij. Ab actu voluntatis interno transit in habitum, qui per actum in voluntate generatur. habitus verò genitus hanc rectitudinem intendit immediatè imprimere vel actioni externæ, si circa eam immediatè versetur, ut in *Iustitia*; vel passioni, si hæc eius proxima sit materia: mediatè tamen etiam actioni externæ; nam huius moderatio est finis principalis virtutis illius.

Modus rationis quomodo descendat in opus. Unde patet Primò, Quo modo bonum prudentiæ, & rectitudo quæ est in prudentia veluti in regula, descendat in vim appetitivam, & ibi habeat rationem virtutis, & à vi appetitiva in actiones & passionibus.

Passiones interne se habent instar materiae circa quam. Patet Secundò, Actiones externas & passionibus animi internas ad virtutem se habere instar materiae, sicut lignum & æs ad artem statuariam: sicut enim statuaria intendit æri vel ligno sui quamdam similitudinem imprimere, ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit sui speciem iuxta materiae capacitatem inferere. Rursus, sicut proprium opus artis statuariæ non est lignum vel æs, sed forma statuarum impressa illi materiae, & ipsum compositum ex forma & materia, (quod etiam est proprium obiectum & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis non est timere absolute, vel audere, vel aggredi periculum, sed quando timendum vel audendum est, ponere in his rectitudinem rationis, & consequenter opus eius est compositum ex passione & illa rectitudine, quod est timere & audere moderate, sicut fortem decet. Insinuat hæc Aristoteles 3. Ethicorum, cap. 7. cum ait: *consentaneè enim habitui*, (Græcè κατὰ τὴν ἡθικήν, non κατὰ τὴν ἀρετήν, ut Lambinus & alij quidam Interpretes non rectè legunt) & ut ratio præscribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis est congruere habitui, &c.

Etiā tristitia moderatur. Porro sicut moderatur *timorem* & *audaciam*, antequam malum evenierit, vel quando superari potest, ita postquam evenit, & superari nequit, moderatur passionem *tristitia*, ne quis nimium se affligat, aut aliquid indecori ex moerore agat.

Patet Tertiò, Proximam fortitudinis materiam esse *timorem*, *audaciam*, & *tristitiam* in periculis mortis, his enim moderationem & rationis mensuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorē, *externam actionem* & *compositionem*, ut fugam, permañtionem, aggressionem; totūque corporis motum & gestum: nam conatur hæc omnia moderari, ut consentaneè viro forti fiant, non enim solam aggressionem fortitudo temperat, sed etiam fugam, quando ratio fugiendum esse dicitur, & totam externam constitutionem. Remotissimam, ipsa pericula.

Notandum Secundò, Hæc pericula debere esse talia, ut honestè suscipi vel sustineri possint, ut sunt ea quæ pro salute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defensione suscipiuntur. Vnde Aristoteles lib. 3. cap. 7. ait, *Qui ea quæ oportet & cuius causa oportet, & ut oportet, & quando, perfert & timet, similiter & confidit, fortis est.* ratio est, nam materia virtutis non potest esse inhonesta, alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax non esset. sicut materia, quæ repugnat figuratiori, non est capax figuræ statuarum. Vnde latrones, grassatores, duella ineuntes, & iniquè bella gerentes, non sunt dicendi fortes, sed temerarij, feroces, crudeles: quia eorum audacia & aggressio est iniqua, plenāque temeritatis vel belluinæ immanitatis, ac proinde incapax honesti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis & projectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare ut affectus interni vel actus externi sint materia fortitudinis, requiritur ut per se tales sint, ut accedente moderatione fortitudinis sint absolute honesti, & rationi consentanei.

Notandum Tertiò, Fortitudinem potissimum spectari in periculis bellicis, ut docet Aristoteles lib. 3. Ethic. cap. 6. hæc enim honestissima & maxima censetur, & in periculis humanam conditionem non superant. Huc pertinent non solum illa communia, quæ ad patriæ defensionem suscipiuntur in bello publico, sed etiam privata, quæ ab iniquis hominibus, privata impugnatione, propter iustitiam inferuntur, ut rectè D. Thomas art. 5. Secundariò spectatur in aliis periculis siue mortis, siue aliorum malorum, & gravium calamitatum: qui enim benè ad illa bellica comparatus est, etiam alia, præsertim minora, facile sustinebit. Itaque se ad omnia gravia & honesta, siue pericula, siue mala, ut mortis, mutilationis, flagellorum, exilij, morborum, vinculorum, sustinenda extendit. quamvis ex eo quòd quis in periculo minoris mali confidenter agat, non sit absolute fortis dicendus, ut si quis flagellis cadendus confidat, ut ait Aristoteles supra cap. 6. quia virtus ex perfectioribus actibus suis merienda est.

Notandum Quartò, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediante consideratione rationis & imaginatione phantasie: non enim aliter appetitus inferior à superiore moveri potest, ut ostensum est 1. 2. qu. 17. art. 7. Considerandum igitur est, Primò, Mortem non esse tantum malum, quantum vulgò putatur, ut quæ tot malis hominem liberet, & maxima bona, si rectè obita fuerit, conciliet. Secundò, Melius esse gloriosè mori, quàm ignominiosè vivere. Tertiò, Proponenda exempla Sanctorum & Domini nostri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia, audacia, si nimia sit, comprimitur consideratione periculi, & quòd vita non sit sine causa proicienda.

Ex dictis perspicuum est quid sit *fortitudo*, est enim virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præsertim periculis mortis sustinendis vel repellendis, moderatur. D. Augustinus lib. 83. qq. qu. 3. ex Cicerone illam definit *consideratam periculorum susceptionem*, & *laborum perpeñionem*. ubi per *consideratam* intellige *prudentem*, *congruam viro forti*, & *eo nomine amatam*. Si enim suscipias periculum amore patriæ, erit actus *Iustitiæ* legalis, vel pietatis: si amore rectæ fidei, erit confessio fidei: si amore commodi, vel honoris, non erit opus virtutis.

Quibus considerationibus excitetur fortitudo.

Quid fortitudo.

virtutis, sed amoris sui commodi: si ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque ut sit formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, quod in illo opere obiectiue relucet: nimirum ut illud effectiue in eo ponas, quod bonum situm est in congruentia illius operis cum statu & conditione viri fortis, quia fortis, id est, cum virtute, unde dicitur fortis. Passim tamen in Scripturis & Patribus non tam strictè hoc nomen vsurpatur: sed fortes dicuntur, qui ex quauis causa honesta opus fortitudinis præstant, ut infra dicitur.

DUBITATIO II.

Utrum martirium sit opus fortitudinis.

D. Thom. quest. 124. art. 2.

12.

Martirium in genere idem est quod testimonium. Verum hoc loco & passim apud Scriptores Ecclesiasticos accipitur pro testimonio veritatis fidei vel alicuius virtutis per mortis tolerantiam: nimirum cum quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem subit. Hoc autem dupliciter fieri potest. Primum, Cum aliquo actu, quo mors ipsa propter illum finem acceptetur, quo modo agitur in adultis ratione videntibus. & hoc est martirium perfectum & formale, quia sequitur ex intentione testificandi. Secundum, Absque illo actu, sicut in paruulis propter Christum occisos; quos in bonorem martirium receptos veneratur Ecclesia, ut ait D. August. li. 3. de libero arbitrio, cap. 23. & Origenes hom. 3. in varios Euang. locos, ubi etiam dicit eos esse primos martyres pro Domino occisos, & primitias martirum. sed hoc erat solum martirium materiale, nam intelligentia rei testificandæ & voluntas aberat, quia tamen illa mors propter Christum iuferebatur & tolerabatur, & testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibebant passionem, & sufficit causa testimonio, licet non eloquio distinguatur, ut pulchrè ait Auctor Sermonis, De stella & Magis apud Cyprianum. Idem significat Ecclesia in Collecta, Deus, cuius præconium Innocentes martyres non loquendo, sed moriendo confessi sunt, &c. unde Deus acceptat illam mortem instar formalis martirii: nimirum ut sicut voluntas & peccatum Adam illis obfuit, ut nascendo ex ipso contraherent peccatum: ita voluntas & meritum Christi illis prodesset, ut renascendo per ipsum consequerentur iustitiam.

Christi meritum supplet in illis defectum voluntatis propriæ.

Supplet igitur Christi meritum defectum propriæ voluntatis, quia dum pro ipso patiuntur, singulari modo ipsi conformantur, & ad ipsum tamquam membra ad caput pertinent, & ita voluntas Christi, qui est caput, ipsis veluti membris tribuitur, cum ipsi aliam habere nequeant.

13 Martirium esse opus virtutis quæ oppugnatur à tyranno.

Verum hac specie martirii omittitur, (cum constet non esse opus virtutis in paruulis) quaestio est de martirio adultorum, de quo Martinus apud Caietanum art. 2. contendit non esse opus fortitudinis, sed virtutis, quæ impugnatur, in gradu heroico constituta. quod sic probari potest. Nam quælibet virtus in eo gradu est sufficiens ut amore sui honesti mortem contemnat: in eo enim gradus heroicus virtutis magna ex parte consistit, quod voluntatem ita firmè honesto faciat inhaerere, ut illud vitæ anteponat. Itaque cum quis solo amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis: cum amore fidei, erit actus fidei: cum amore castitatis, erit actus temperantiae.

Confirmatur Primum. Quia eiusdem virtutis est amare finem & medium ad finem necessarium: atqui amare castitatem, est virtutis temperantiae. ergo & amare mortem, eamque subire, quando hæc ad castitatem conseruandam est necessarium medium, est opus virtutis temperantiae.

Resp. Caietani.

Ab hoc respondet Caietanus, Maiorem non esse veram quando medium & finis sunt diuersi generis: tunc enim amorem finis & medij non pertinere ad eandem

virtutem. quare cum perpessio mortis sit bonum alterius generis quam castitas: amorem illius, & amorem castitatis non esse virtutis vnius, sed diuersarum. Sed hæc solutio solum probat, ipsam secundum se perpersionem mortis, esse actum materiale alterius virtutis & posse formaliter ab illa procedere, si fiat amore propriæ honestatis, non autem si fiat amore castitatis. si enim illam perpersionem solum consideres ut hæc & nunc est medium seruandæ castitatis, eamque sic eligas, haud dubiè hæc electio est virtutis temperantiae, quia immediatè ex vi amoris castitatis procedit: & consequenter ipsa perpessio externa sequens illam electionem formaliter temperantiae opus erit. intentio enim finis, electio medij, & executio ex vi electionis secuta, ad eundem habitum pertinent: ut constat ex 1. 2. qu. 12. art. 4. Nec refert verum medium per se sit eiusdem generis ac ipse finis, an diuersi: quia non consideratur per se & secundum propriam honestatem; sed solum ut medium utile ad finem, & propter illum expectandum.

Confirmatur Secundum. Si possum moderari timorem mortis, eamque velle sustinere affectu boni fortitudinis, quod satis obscurè se ostendit, cur non etiam affectu castitatis, religionis & aliarum virtutum, quando euident est id esse medium ad earum bonum tuendum necessarium? non enim minùs efficaces sunt affectus boni illarum virtutum, quam boni fortitudinis. nec minùs perpessio mortis illo casu est necessaria ad bonum illarum, quam ad bonum huius.

Hæ rationes conuincunt, perpersionem mortis posse procedere ab aliis virtutibus, absque formali actu specialis virtutis fortitudinis. non est tamen negandum, quin aliquando & plerumque ipsa virtus fortitudinis se immisceat, ita ut martirium etiam ex proprio illius affectu procedat: quia rarò virtutes eum gradum perfectionis habent, ut solæ ad hoc sufficiant, unde aliarum adminiculo opus habent, & tunc idem actus externus à diuersis virtutibus internis (prout in actu illo externo per se, vel in ordine ad diuersos fines, diuersæ rationes honesti possunt considerari) procedit: quod ut intelligatur in re proposita.

Notandum est, in martirio tria considerari posse. Primum est, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpessio. Primum non est opus virtutis, sed impietatis, & iniustitiæ: semper enim est contra iustitiam, quia fit grauis iniuria proximo, dum sine causa occiditur, est etiam contra eam virtutem quæ impugnatur, & cuius odio supplicium infligitur.

Nec obstat quod aliquæ mulieres seipsas amore virtutis occiderint, quæ tamen ut martyres coluntur: da quibus Eusebius lib. 8. hist. c. 12. & 17. & Ambrosius lib. 3. de virginibus, ante medium: quia etiam hæc à tyrannis occisæ censentur, cum ad hoc quodammodo ab illis compulsæ fuerint, stupri timore incusso, cui impulsioni merito potuerunt cedere, seipsas interficiendo, Deo id illis suo instinctu permittente. non enim minùs testimonium perhibet virtuti, qui eius retinendæ causa, alio moliente auferre, seipsam occidit, si id ei licitum sit, quam si ab alio patiatur occidi, quod in primis locum habere potest in castitate, quæ & vi nobis iniuncta eripi potest, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione est magnum discrimen salutis ob voluptatem.

Secundum & tertium ad varias virtutes pertinere potest. si enim acceptatio & perpessio mortis consideretur quatenus sit ad testandam fidei veritatem in se ipsa, vel in opere virtutis elucetentem. (quo modo semper à martyribus mors acceptari & sustineri solet: hinc enim martirium dicitur) sic est confessio fidei, procedens à virtute fidei. eiusdem enim virtutis est aliquid interiùs credere, & exteriùs profiteri. Si spectetur ut sit ad placendum Deo, est actus charitatis: si ut præcepto diuino obedias, est obedientiæ: si ut sit conformitas inter signa externa & iudicium internum, est actus veritatis. Denique si fiat quia in tali rerum

14

Martirium posse ex affectu variarum virtutum procedere.

15 Tria in martirio.

16 Acceptatio & perpessio mortis ex affectu diuersarum virtutum.

peritiam

peristasi decet virum fortem acceptare & sustinere mortem, sic propriè procedit à virtute fortitudinis: hæc enim operatur ex affectu proprii boni, quod est similitudo seu conformitas cum habitu à quo fortis dicitur, ut supra ex Aristotele ostensum est. Similiter moderatio timoris & tristitiæ, quæ etiam necessaria est ut mors fortiter sustineatur, & cohibitio animi intra limites patientiæ, potest fieri affectu variæ virtutis: nec procedit à virtute fortitudinis, nisi fiat affectu proprii boni, nempe quia hoc per se honestum est, & congruum viro forti. In praxi autem omnes supradictæ rationes & aliæ similes considerandæ sunt, & mors propter omnes & singulas acceptanda & sustinenda, passioque timoris & tristitiæ moderanda. sicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt.

Item moderatio affectus.

17
Tunc semper dicitur actus fortitudinis.

Advertendum tamen, siue hi actus (scilicet acceptatio & perpassio mortis causâ fidei, itemque timoris & tristitiæ in illis malis moderatio) procedant ab affectu specialis virtutis fortitudinis, siue alterius virtutis semper tamen secundum communem modum loquendi Patrum, esse dicendos actus fortitudinis: idque ob duas causas. Prior est, quia in his potissimum actibus robur & firmitas animi in bono, elucet; unde etiam sunt propria fortitudinis materia. Altera est, quia reipsa procedunt ex summa animi in bono honesto firmitate: atqui ea firmitas, qua quis ita alicui bono honesto inhæret, ut paratus sit pro eo retinendo mortem oppetere, passim à Patribus vocatur fortitudo, ut constat ex Ambrosio lib. 1. de officiis cap. 36. Augustino lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap. 22. & 23. & aliis. nullus enim Patrum, fortitudinem ad eas angustias restringit, ut solum id, quod docet virum fortem, respiciat, eiusque solius intuitu operetur.

18
Quo modo martyrium sit actus fortitudinis.

Ex quibus perspicuum est, martyrium verè & propriè esse actum fortitudinis, etiam si solius charitatis & fidei affectu subeatur, non simplicem & vulgarem, sed excellentissimum, quia in nobilissima fortitudinis materia (ut etiam ex Aristotele lib. 3. Ethic cap. 6. colligitur) nimirum in periculis bellicis, usque pulcherrimis versatur. In martyrio enim est bellum contra tyrannum pro defensione fidei & religionis, (iuxta illud Apostoli ad Hebr. 11. *Fortes facti sunt in bello*, ut dicitur Thomas interpretatur) quod non inuadendo, sed tolerando conficiendum est; at multò difficilius tolerare quàm inuadere, ut docet Aristoteles supra, idque ob tres causas. Primò, Quia qui tolerat, veluti à fortiore inuaditur & opprimitur: qui inuadit, aggreditur tamquam fortior, difficilius autem est cum fortiore pugnare quàm cum debiliore. Secundò, Qui tolerat, iam sentit malum præsens: qui inuadit, æstimat tamquam futurum. Tertio, Tolerantia diu durat: inuasio sic motu repentino: unde Prouerb. 16. *Melior est pateriens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* & D. Amb. lib. 1. Offic. cap. 42. fuse ostendit fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo constare. Idem eleganter prosequitur Chrysostomus hom. 35. in Matth.

Difficilius est tolerare quàm inuadere.

DUBITATIO III.

Quenam ad martyrium requirantur.

19
Martyrium parvulorum.

Respondendum cum distinctione martyrij parvulorum & adultorum: nam ad Martyrium parvulorum non requiritur aliud, quàm ut in odium Christi, aut religionis Christianæ, occidantur. est communis sententia Doctorum & sensus Ecclesiæ, quæ innocentes pueros pro martyribus colit, eò quod occisi sint propter Christum, de quo supra n. 12. Si enim hi censebuntur martyres ob hanc causam, cum tamen nullam aliam relationem ad Christum haberent, quàm quòd Christus putaretur inter eos esse, & possit eorum indiscreta exde inuolui, non minori iure etiam censebuntur: qui maiorem coniunctionem cum illo habent; ut sunt illi, qui occiduntur quia Christiani, quia baptizati

quia filij Christianorum, &c. hi enim occiduntur quia inest illis certa cum Christo coniunctio; vel ad illum respectus, & ita ipsa mortis perpassione dant testimonium Christo & religioni eius.

Ad martyrium adultorum, ut sit quale oportet ad salutem, requiruntur quinque. Primò, Mortis irrogatio. Secundò, Acceptatio eiusdem ex pia causa. Tertio, Ut non resistat tyranno. Quarto, Ut fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò, Status gratiæ.

20
Martyrium adultorum quinque requirit.

Primò, Requiritur ut mors inferatur odio Christi, vel religionis Christianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. martyrium enim est testimonium externum, quod Christo vel doctrinæ eius præbetur per hoc quòd mortem pro ea subimus. hoc autem fieri non potest, nisi aliquis mortem inferat, ut Christum vel eius doctrinam nobis inferat. Hinc hæretici, etiam si putetur se pro doctrina Christi occidi, non sunt martyres: quia mors illa non inferatur illis odio doctrinæ Christi, sed hæreseos quæ Christi doctrinæ repugnat. Vnde rectè D. Augustinus concione 2. in Psalm. 34. ait: *Martyrem non pœna, sed causa facit: pœna enim communis est latroni & martyri, hæretico & catholico, sed causa dispar.* Nec refert, quòd ipsi putent se iustam causam habere: tum quia est error culpabilis, tum quia supplicium non irrogatur odio veritatis, & moriendo non dant testimonium veritati.

1. Irrogatio mortis odio Christi.

Hæretici.

Sed dubium est, Vtrum necesse sit reipsa mortem sequi. Martinus contendit id non esse necessarium, imò propositum sustinendæ mortis sufficere: quia martyrium est actus virtutis, hic autem à nostra libertate pendet: reipsa autem mortem subire, non est in nostra potestate, sed pendet ab arbitrio tyranni.

21
An requiratur mors.

Verum hoc bene refutat Caletanus art. 4. inde enim sequeretur, omnes illos, qui tale habent propositum, esse martyres: quod est contra communem sensum Ecclesiæ. Neque mirum est; fieri martyrem, non esse in sola nostra potestate, quia est opus externum, supponens tyrannum in nos seuerientem. Simili modo sæpe fit ut non sit in potestate hominis baptizari, confiteri, ordinari, dare eleemosynam, &c.

Dicendum igitur est, quatuor gradus martyrij distinguui posse.

22
Quatuor gradus martyrij.

Primus & supremus est, martyrium omnino completum: hoc requirit ut mors reipsa sequatur, per hanc enim fit extrema & summa testificatio veritatis. quamdiu enim vita superest, semper restat aliquid, per quod ulterius testari possimus.

Secundus est, Cum martyrium completum est ex parte causæ proximæ & intrinsecus penetrantis: ut quando inflicta sunt vulnera letalia, quæ nulla vi naturali prohiberi possunt à morte inferenda: hoc enim censendum verum martyrium, etiam si contingat mortem diuinitus impediri: quia est proxima & necessaria ad mortem dispositio.

Tertius est, Cum est completum ex parte tantum causæ extrinsecus applicatæ, etiam si martyr nihil inde incommodi sentiat, tale fuit S. Ioannis, cum in dolio feruentis olei positus fuit, hoc enim est subire mortem in causa per se efficaci, & naturaliter impediri nesciæ, unde non est minus efficax testimonium veritatis apud homines, quàm si reuerà mors secuta fuisset: quinimò quòd mors diuinitus impediatur, augeat vim testimonij, nam per hoc omnibus fit manifestum, Deum illius causam approbare.

Quartus est, Quando martyrium seu perpassio mortis solum est inchoata per tormenta, ut quando quis propter confessionem fidei coram tyranno, tormentis non lethaliibus afflictus est. nam tales passim à Cypriano Tertulliano, & aliis martyres vocantur, & distinguuntur à confessoribus, qui etsi Christum confessi essent, nondum fuerant tormentis subiecti: quamuis in carcerem conclusi, vel in exilium eiectionessent. vide Cyprianum ep. quæ inscribitur martyribus & confessoribus. & 10. Honorem martyrum & confessorum pudorem turbare conatur. & infra: *Hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus servant, contempta Dei*

Confessores.

legg

lege, quam iidem martyres & confessores tuendam mandant, &c. Idem aperte colligitur ex epistola 15. 30. 37. 81. & aliis. Tertullianus scripsit librum ad martyres, quos etiam vocat *designatos martyres*. & paulò post martyres, cum ait: *Quam pacem quia in Ecclesia non habentes à martyribus in carcere exorare consueverunt*. & lib. aduersus Praxeam, dicit *Praxeam de iactatione martyrij fuisse inflatum, ob breue carceris tedium*. Interdum iidem vocantur etiam *confessores*, ut patet ex epistola 17. quæ est Luciani, & 18. Cyprian. &c. nam martyrium etiam est confessio. quia tamen est eximia & qualificata, ordinariè distinguitur à nuda confessione.

Ex his patet, martyrium omnino perfectum requirere mortem, reliqua non. Posteriore tamen uo non vocantur martyres, nisi qui mortem per tormenta vel afflictiones pro Christo inflicta obierunt.

24
2. *Acceptatio*
Occisus pro Christo in somnis.
Quid si ante nihil de martyrio cogitauerit.
25
Obiectio.
26
Respon.
27
Causa pia.
28
Omnis causa patiendi in martyrio re-ducitur ad confessionem fidei.
29
Martyrium pro opere transactio.
30
Acceptatio debet esse à Spiritu sancto.
Secundò, Requiritur mortis acceptatio ob causam honestam & piam. De acceptatione probatur, quia sicut adultus non potest absque suo consensu contaminari peccato, ita neque consequi iusticiam unde nec Baptismus quidem adulto prodest, nisi in illum consentiat, eumque acceptet. non tamen est necessarius consensus præsens, sufficit præcessisse, nec esse reuocatum mutatione propositi. unde si quis ob fidem coniectus in vincula, statueret apud se, perpeti potius mortem, quam fidem negare; & ille postea in somnis odio fidei interficeretur, esset verè martyr, & haberet martyrij coronam, sicut patet in simili de Baptismo: nam illam mortem acceptauit; eiusque perpassio est ei voluntaria, quatenus pender à voluntate præcedente, & in habitu perseverante. Si tamen nihil de morte antea cogitauerat, verisimilius est non esse propriè martyrem: sicut cum quis baptizatur in somnis, vel amentia, qui nihil de Baptismo cogitauerat, hic non est verè baptizatus, quia defuit consensus.

Dices, Datur Eucharistia & Extrema unctio in periculo mortis ei qui, repente priuatus est usu rationis, etiam si antea hæc non petierit; & hæc Sacramenta in illo vim habent, quia ille bona vita sua & modo viuendi Christianè, censetur petiisse: ergo similiter martyrium vim habebit si homo iustus in somnis interficiatur: nam hoc ipso quod iuste vixit, videtur satis acceptasse mortem pro Christo sustinendam, si articulus necessitatis urgeret. Hæc ratio facit hanc sententiam non improbabilem, eamque insinuat Caietanus 3. p. qu. 87. art. 1. & tenent aliqui recentiores. Contraria tamen videtur verior, ob rationem allatam. unde

Respondeo, Esse magnum discrimen: nam illa Sacramenta sunt remedia salutis ordinaria, quæ omnes Christiani in extremis petere solent, si ratione vtantur & antequam incidant in morbum, habent propositum illis vtendi in eo articulo: quod propositum manet etià dum ratione non vtuntur, quia numquam fuit reuocatum. Ipso etiam usu Sacramentorum per vitam, satis declarant, quid sibi fieri velint in morte. At perpassio mortis pro fide non est remedium ordinarium, nec omnes ita sunt comparati ut id desiderent: neque ipso modo viuendi satis declarant se id cupere. Deinde etiam si quis sæpè optaret mori pro Christo extra periculum positus: hoc tamen non sufficeret: tum quia qui extra periculum id optant, sæpè in mediis periculis animum mutant. tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in somnis, nihil cogitauerat, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo consistit, quod quis proposita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tamquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cum id ei propositum non fuerit.

Debet etiam hæc acceptatio fieri ob causam honestam. alioqui ipsa perpassio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. ut si quis statueret mortem pro fide subire ad vanam gloriam, v. g. ad famam patientiæ aut sanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per se non sit peccatum mortale, huiusmodi finem intendere in mortis discrimine subeundo, si aliàs causa sit iusta, (quia quando opus per se licitum est, non

est peccatum mortale, si quis ad illud ob finem indifferentem aut venialem se applicet, & per illud huiusmodi finem quærat, ut patet in milite bello iusto operam dante) tamen in proposito vix sine peccato mortali fieri potest: nam in huiusmodi negotio tenetur se ad Deum conuertere; & robur ab eo flagitare, ut susceptum agonem decorè deceret. quod quomodo faciet, nisi opus illud tamquam Deo gratum præstare velit? Deinde in huiusmodi negotio occurrunt homini multæ rationes ob quas mors sit acceptanda, ut præceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Christi & Sanctorum dignitas religionis Christianæ, & similia: atqui moraliter fieri vix potest, ut quis omnibus istis prætermisissis sola vana gloria moueatur in illo necessitatis articulo; nisi illas causa contempnat, & hanc vnā tantū faciat, ut ob eam paratus sit mori, quamuis alia causa non subesset. loquor enim in eo euentu in quo vana gloria vel similis finis est integrum motuum hominis.

Denique debet esse *causa pia*, id est, quæ cum vera religione & fide coniuncta sit, verbi gratia, ut placeat Deo, ne Deum offendar, ne à Christi doctrina recedat ne à vitæ æternæ excidar, &c. unde 1. Petri 4. dicitur: *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloria, & virtutis Dei, & qui est eius Spiritus, super vos requiescet. nemo autem vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.* quibus verbis satis explicatur, causam patiendi debere esse piam. ratio est, quia alioquin non erit martyr Christi, sed sæculi vel Philosophiæ: martyr enim Christi dicitur, qui dat testimonium doctrinæ Christi, quæ doctrina omnia quæ ad piè viuendum pertinent complectitur. Itaque si quis pro aliqua assertionem philosophicam mortem sublineat, non erit verè martyr, quia Christus eam non tradidit. Secus si pro vitando in ea re mendacio, quatenus id est contra doctrinam Christi, qui docuit omne mendacium esse vitandum, vel quatenus id displicet Deo. Simili modo si quis pateretur pro aliqua virtute absque vllò respectu ad Christum vel Deum, non esset martyr Christi, quia non pateretur ut Christianus, ut cultor Dei, sed ut Philosophus, more Stoico: ut si quis nollet mentiri, vel peierare, quia id dedecet Philosophum, sectatorem Epicteti aut Zenonis: secus si quia indecens Christiano seu cultori Christi. Idem dicendum de ceteris virtutibus, vbi

Aduertendum est, hoc ipso quo quis patitur pro opere virtutis, cum respectu ad Christum vel religionem Christianam, pati etiam pro veritate fidei, quæ tale opus approbat ut Deo gratum, & contrarium improbat ut ei displicens. Itaque martyr semper dat testimonium doctrinæ fidei, & patitur pro illa, nimirum in seipsa nudè, vel in opere virtutis (cuius ipsa est regula) spectata, ut rectè D. Thomas art. 5. qu. 124.

Dices, Quid si mors inferatur propter opus bonum iam factum, sicut sancto Ioanni Baptiste occidit?

Respondeo, Tunc eam ita acceptari debere, ut malis eam subire, quam factum tuum improbare. improbare enim opus bonum, est contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus esse laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique testimonium tua morte præbes. Nec est contra rationem martyrij, etiam si doleas te id fecisse, (si ex præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcirco profers, (quamuis id gloriam operis nonnihil obscurat) modo in eo perstes: esse opus bonum, & malis mortem oppetere, quam id negare: quia in hoc testimonium veritatis situm est.

Petes Primò, Vtrum actus acceptandi debeat esse supernaturalis?

Respondeo, Haud dubiè debere esse aliquo modo supernaturalem, seu ex motione Spiritus sancti, quia solis naturæ viribus non potest quis subire martyrium sicut oportet ad salutem, sicut nec alia pietatis opera facere: estque in martyrio peculiaris ratio ob summam difficultatem,

tatem; & quia fidei Christianæ professionem continet, quam nemo sine auxilio Dei profiteri potest, ut ex Scripturis constat: *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* actus autem quo quis salutem consequitur, sine gratia fieri nequit.

31
An ex dilectione Dei supra omnia.

Petes Secundò, Vtrum hæc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei super omnia? Ita videtur sentire Caietan. ar. 2. ubi contra Martinum conatur ostendere, martyrium ex genere suo esse actum charitatis imperatum. ratio ipsius est, *Quia, inquit, qui ponit vitam pro Christo, ipso facto preponit Christum vitæ suæ, ac per hoc omnibus bonis vitæ minoribus, & consequenter omnibus bonis exterioribus, opibus, honoribus, gloriæ, famæ.*

Idem non esse ne. effugiam.

Sed contrarium est verius. Primò, Quia multæ sunt aliarum causarum pæ, ob quas mors illa acceptari potest, ut præceptum divinum, dignitas fidei, exemplum Christi, ædificatio proximi, promissio vitæ æternæ, comminatio damnationis: multi enim Martyres elegerunt mortem pro fide Christi, ne vitæ æternæ exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent, ut ex gestis Martyrum constat. Sic Eleazarus lib. 2. Machab. cap. 6. *Esti in presenti tempore supplicii hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam.* Et hæc est præcipua ratio, quam Dominus ipse nobis ob oculos ponit, cum dicit Marci 8. *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam, & qui perdidit animam suam propter me & evangelium, salvam faciet eam.* quibus verbis efficacissimè nos deterret, ne in tormentis, vitæ salvandæ causa, fidem negemus, proposito æterno exitio, & animam ad constanter vitam temporalem profundendam, proposito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc sibi in martyrio proponit, & ex his se firmat in confessione contra tormenta, facit ex mente Christi. Idem patet ex multis aliis Scripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus, per remunerationem, Lucæ 21. ad Hebræos 10. Iacobi 5. &c.

Secundò, Quia quando aliquid per se pium & religiosum est, nulla est necessitas ut id ex affectu charitatis fiat, (ut patet in actu fidei, spei, religionis) quia satis per se placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Christi est per se pium, est enim opus fidei & fortitudinis Christianæ: ergo.

Tertiò, Matth. 10. Dominus ait: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* ubi non requirit ut hæc confessio procedat ex dilectione Dei super omnia.

32
Ordinariè tamen procedit ex affectu charitatis.

Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationem etiam ex charitate procedere, quia fit affectu placendi Deo, eique gratum obsequium exhibendi, qui affectus est charitatis: quo modo intellige divum Thom. ar. 2. ad 2. *martyrium esse actum charitatis ut imperantis:* imperari enim à charitate, nihil est aliud, quam procedere ex affectu charitatis.

Hic affectus non semper est dilectio Dei super omnia.

Hic tamen affectus non est idcirco dilectio Dei super omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum est dilectio super omnia: hæc enim includit propositum servandi omnia mandata propter Deum, quod propositum non includitur in simplici affectu illi placendi per martyrium. aliud enim est velle placere Deo in illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis observandis. Vnde etiam velle ponere vitam pro fide Christi, non est dilectio Christi super omnia, ut vult Caietanus. Primò, Nam ex vi huius solius voluntatis non est paratus servare omnia præcepta: multi enim mallet mori, quam fidem Christi negare, non tamen idcirco deserunt fornicationem, ebrietatem, & similia peccata, quæ ipsi minoris æstimant, quam Christi negationem: quod signum est, illam voluntatem non includere propositum servandi omnia mandata, ac proinde non esse dilectionem Dei super omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non statim hoc ipso etiam horret minuta: & qui ita de testatur abnegationem Christi ut præoptet mortem, simul potest habere propositum fornicandi. Secundò,

Si iste actus esset dilectio Dei super omnia, statim per enim homo consequeretur remissionem peccatorum, nec opus ei esset contritio: quia dilectio illa iustificat hominem conformans eum perfecte legi divinæ, & delet omnia peccata mortifera: atqui non est probabile, eo ipso peccatorem iustificari, quo statuit secum potius mortem subire, quam fidem negare: quia cum illo proposito potest consistere voluntas minoris peccati: ergo hoc propositum non est dilectio Dei super omnia. Tertiò, Esse paratum mori pro aliquo, non est illum diligere supra omnia, tum quia vita corporalis non est maximum hominis bonum, (multi enim pluris faciunt honorem, famam, posteritatis splendorem) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum supra omnia: non enim habet illum pro ultimo fine suo.

Dices, Qui paratus est vitam fundere pro Christo, paratus etiam est cetera omnia, etiam voluptates suas, quibus fruitur in vita, propter ipsum deferere, atque adeo reipsa deserit illas mortem acceptando: ergo acceptatio illa est dilectio Christi supra omnia.

34
Obiectio.

Respondeo, Inde ut summum sequi, illum malle omnia deferere quam Christum negare, non autem velle absolute omnia deferere ut Christo placeat: unde non est dilectio super omnia, cuius signum est, quod possit quis velle mori, ne fidem datam amico violet. hic tamen non idcirco diligit amicum super omnia. Simili modo possum affici in Christum absque dilectione super omnia. Nec obstat illud Domini, Ioan. 15. *Maiores hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* quia hoc est intelligendum, quando absque intuitu proprii commodi, sola dilectio amici, ut eum à malis liberes, vel bonis cumules, te ad ponendam animam impelli: tunc enim ponere animam pro amicis est signum maximæ dilectionis, non simpliciter, (non enim idcirco diligit amicum super omnia) sed quæ honestè ipsi impendi possit, quod si proprium commodum ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis signum erit.

Maxima charitas in proximum.

Hinc patet, ponere animam pro Christo, non esse per se infallibile signum dilectionis Christi super omnia, quamquam fatendum sit, inter signa dilectionis divinæ quæ homines exterius dare possunt, martyrium esse vel maximum, quia etsi per se illa mortis acceptatio non sit dilectio super omnia, hæc tamen illi ordinariè est coniuncta, tum quia Deus singulari modo hominem in illo articulo constitutum ad eam excitat, tum etiam quia homo se quantum potest disponit, & omnium virtutum præsidia ad illum agonem accersit.

Similiter non obstat illud Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil prodest,* quia solum vult docere cetera omnia nihil prodesse, nisi charitas adsit in eodem homine; non autem omnia ex charitate debere procedere. Itaque hinc solum colligitur, martyrium non prodesse, nisi saltem circa finem, dum adhuc durat, charitas adsit. simili modo dicere potuisset, Baptismum siue charitate non prodesse.

Debet charitas adesse salutem in fine.

Tertiò, Requiritur ut non resistat tyranno. hinc milites, quamvis pro fide pugnent, & multum mereantur si pura intentione id faciant, non tamen sunt martyres, cum in bello occumbunt; nec Ecclesia umquam tales pro martyribus coluit. ratio est, quia martyr Christi debet in patiendò imitari Christum, cuius passio est exemplar martyrij. Vnde sicut ille dedit testimonium veritati patiendò, non repugnando; (cum enim pateretur, non comminabatur, sed tamquam ovis coram rudente se, sine voce) ita omnes qui volunt esse martyres Christi, non debent persecutori armis repugnare, sed sinere se tranquille occidi. Confirmatur, quia qui pugnans moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, sed inferre, unde reuera non acceptat mortem, nisi indirectè, quatenus se periculo exponit. Deinde moriendo non dat testimonium veritatis fidei, quia non videtur mori ut Christianus, sed ut miles victus ab hoste: nec mortem eligit voluntariè, sed patitur necessitate, eo quod

36
Non resistit.

33
Velle ponere vitam pro Christo, non est dilectio Christi supra omnia.

non potuit illam hosti inferre. erit tamen martyr, si iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eam causam mortem accipiet.

37
4. Vi fide te-
neat veritate.

Quartò, Requiritur ut fide supernaturali veritatem illam credat, pro qua potissimum tuenda mortem eligat. Primò, Quia si proprio iudicio illam teneat, sicut hæretici, non tam tueretur doctrinam & auctoritatem Christi, quam suam. non enim quia Christus ita docuit, sic sentit, sed quia ipsa ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur. Quia eadem ratione, qua illam veritatem credit, etiam suas hæreses credit, & pro illis paratus est mori: quod est signum, illum reuera non moueri auctoritate Christi, aut alia pia ratione ad ita firmiter credendum & mortem pro sua fide acceptandum sufficiente, licet exterius ita videatur.

Obiectio.

Dices, Fieri potest ut patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit esse veram, pro confessione dynius Dei, vel detestatione idolorum, &c. quæ notitia & sufficiens est ad firmiter credendum, & ad mortem subeundam.

Resp.

Respond. Etsi hæc notitia sit sufficiens, tamen non ideo propriè erit martyr Christi, quia non credit propter auctoritatem Christi, vel Dei, sed propter rei perspicuitatem.

38
Hæretici non
sunt martyres

Secundò Probatur, quia Patres docent, hæreticos, etiam si pro nomine Christi mortem subeant, non esse veros Christi martyres, & extra Ecclesiam martyrium nihil prodesse: idque tum quia Christo per veram fidem non sunt coniuncti, tum quia charitate (quæ sine vera fide esse non potest, & sine qua mors pro Christo iuxta Apostolum, nihil prodest) sunt destituti. Cyprianus epist. 73. ad Iubaianum: Numquid potest vis Baptismi esse maior aut potior quam confessio? quam passio? ut quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur? & tamen neque hoc Baptisma hæretico prodest, quamuis Christum confessi, & extra Ecclesiam fuerint occisi, nisi si hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos, martyres predicant, &c. vocat falsam confessionem, quia non procedit ex vera fide, sed simulata & falsa. Idem docet epist. 52. ad Antonianum, & alibi sæpè. Idem tradunt D. Augustinus epist. 61. & 167. lib. 3. contra Crescon. Grammat. cap. 47. lib. 3. contra Donatistas cap. 17. Hieron. in cap. 1. ad Galatas, Chrysostomus Oratione prima contra Iudæos.

39
5. Status gra-
tia vel dispo-
sicio ad eam.

Quintò, Requiritur status gratiæ; vel saltem legitima ad gratiam dispositio: nam ut ex Apostolo 1. Cor. 13. & Patribus citatis constat, martyrium sine charitate nihil prodest. Nec refert quòd absque statu gratiæ possit esse actus martyrij, si solam operis substantiam spectes, quia cum hic nihil prosit, nec Christus tales pro suis agnoscat, meritò non habentur pro veris martyribus.

Sed difficultas est, quænam sit illa dispositio. De qua sit.

D V B I T A T I O I V.

Quanam dispositio in peccatore sit necessaria, ut martyrium ei prosit ad salutem.

44
1. Sententia.
Requiri con-
tritionem.

Sunt tres sententiæ. Prima est, Necessariam esse veram contritionem, ex dilectione Dei super omnia profectam. Ratio est, quia putant Auctores huius sententiæ, martyrium non conferre gratiam per se & vi sua, sed solum ex opere & affectu patientis. quare sicut peccator extra martyrium non potest iustificari sine verâ contritione, (nisi Sacramentum poenitentiae suppleat) ita nec in martyrio. Ita sentit Paludanus in 4. d. 4. qu. 3. art. 1. vbi dicit: Ad Baptismum sanguinis non sufficit attritio, sed requiritur contritio. Ad Baptismum aquæ sufficit attritio, & causa est, quia ille iustificat ex opere operato, iste ex opere operante.

Nec obstat quòd paulo post dicat, martyrium equipollere Baptismo aquæ in duobus effectibus priuatiuis, qui sunt

amotio omni culpe, & remissio omni pænæ, quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem dist. p. 2. quæst. 2. Baptismus sanguinis solum à veniali liberat, à mortali non, quia præsupponit charitatem, aliter nihil valeret ad salutem. & infra: Gratiâ non tribuit, sed consummat. Alex. Halensis 4. p. qu. 22. memb. 5. art. 1. Virtute martyrij non confertur gratia, sed collata, confirmatur, &c. eandem sententiam sequitur Canus relect. de poenit. par. 3. Probatur Primò, Quia non est Sacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, sed solum ex interno motu animi. Secundò, Quia Apostolus 1. Corinth. 13. ait: Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero nihil mihi prodest.

Secunda est, Sufficere voluntatem patiendi pro Christo, nec opus esse alia poenitentia, etiam si homo recorderetur suorum peccatorum. Ratio est, tum quia hæc voluntas est virtualis quædam dilectio Dei super omnia, & peccatorum detestatio, tum quia non expectat, hominem tunc occupari circa peccata sua, sed totum intentum esse martyrio sustinendo. Ita Vega lib. 6. in Concil. Tridentinum cap. 36. sub finem: vbi addit hanc rationem. Quando duo sunt remedia salutis per se sufficientia, possumus eligere vtrumlibet: sed martyrium per se est sufficiens, ergo possumus illud amplecti, omitta formali poenitentia.

Tertia est, Requiri saltem attritionem, si homo sit conscius peccati.

Pro solutione Notandum est, contritionem posse dupliciter requiri ad fructum martyrij. Primò Directè, tamquam necessariam dispositionem. Secundò Indirectè, tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum, his positis.

Dico Primo, Si is, cui martyrium imminet, sit in peccato mortifero, necessaria est illi ad fructum martyrij contritio indirectè, (vel saltem attritio, quæ putetur esse contritio) tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum, quod fructum illius impedit.

Probatur Primò, Quia si vmquam obligat præceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is qui subiturus est martyrium, est in periculo mortis: ergo ratione illius præcepti tenetur tunc contritionem concipere: quare si id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato, quamdiu omittit: vnde martyrium ei prodesse non potest, impossibile enim est hominem iustificari, quamdiu manet in affectu peccati. Vnde patet, contritionem requiri, si non per se ut dispositionem, saltem ut opus necessarium ad vitandum nouum peccatum contra præceptum contritionis, quod tunc obligat, non propter fidei confessionem, sed generatim ob periculum mortis, ex quacumque causa id impendeat. Deinde attritionem, si putetur esse attritio, non sufficere, quia per eam non satis fit præcepto contritionis. secus verò si bona fide putetur legitima contritio, quia ita ei satis fit ut contra illud non peccetur.

Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, nisi propter iustificationem: atqui probabile est, attritionem cum martyrio sufficere ad iustificationem, sicut sufficit cum Baptismo & Poenitentia, ut statim dicemus. ergo sufficit attritio, etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non potest iuuare ad iustificationem: ergo est impertinens.

Respondeo, Etsi sit probabile, attritionem sufficere cum martyrio ad iustificationem, tamen non est certum, quia multi Doctores tenent contrarium. in illo tamen extremo æternæ salutis discrimine homo non potest sequi vias dubias, relictis certis, sed tenetur eligere certam quantum fieri potest: alioquin sine causa exponit se periculo damnationis. nam si illa opinio non sit vera, eius probabilitas non supplebit defectum necessariæ dispositionis, & ita martyr ille non saluabitur. Secus est in Baptismo & Poenitentia: tum quia certius est attritionem ibi sufficere, tum quia non subest periculum præsens damnationis,

41
2. Sententia.
Sufficere vo-
luntatem pa-
tiendi pro
Christo.

42
3. Requiri as-
tritionem.

Contritio re-
quiritur in-
directè.

43
Obiectiones.

Tenetur ho-
mo in pericu-
lo mortis se-
qui viam cer-
tam quantum
potest.

loquimur enim extrinsecum mortis. Satis tamen probabile est, in simili discrimine, etiam in his opus esse contritionis.

Error per accidens iuuat. Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iustificationem per accidens; quia excusat à violatione præcepti contritionis. Itaque cum non peccet contra præceptum, si aliàs attritio est legitima dispositio, homo per martyrium iustificabitur.

44 Martyrium supponit bonam constitutionem in homine. Secundò Probatur, Martyrium non est institutum ut remediùm delendi peccati, sicut Baptismus & Pœnitentia; sed est opus heroicum, supponens hominem benè constitutum ad mortem subeundam; est enim voluntaria mortis perpessio: ergo non tollit obligationem remediorum ordinariarum, sed potius ex se requirit, ut homo quantum in se est, faciat omnia quæ Deus præscripsit ad gratiam ante mortem consequendam. vnde si non est baptizatus, tenetur quatenus ei facultas suppeditat; procurare Baptismum; si non suppeditat, tenetur conuerti in Deum per dilectionem super omnia, & concipere contritionem. Pari modo, si baptizatus est conscius peccati mortiferi, tenetur confiteri: si non potest, tenetur concipere contritionem: hæc enim omni tempore fuit medium necessarium ad remissionem peccati, præsertim quando Sacramentum externum, ad hunc effectum institutum (quod contritionis vicem suppleat) adhiberi nequiuit.

45 Non est directe necessaria. Dico Secundò, Contritio non est necessaria per se & directe ut dispositio ad fructum martyrij, sed sufficit attritio. Est sententia D. Thomæ 3. p. qu. 87. ar. 1. ad 2. Passio, inquit, pro Christo suscepta obtinet vim Baptismi, & idè purgat ab omni culpa veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inherentem. Idem docet Caietanus ibidem, & passim Thomistæ sequuntur.

Martyrium per se vim habere. Probatur prior pars; quia fundamentum contrariæ sententiæ, scilicet martyrium per se nullam vim habere ad remissionem culpæ mortiferæ, sed solum ex interno affectu patientis, videtur omnino falsum.

Primò. Quia alioquin etiam in paruulis sanctificandis nullam vim haberet; quod etsi Alexander Halensis loco citato concedat, & Adrianus in 4. q. vltima de Baptismo ad 3. probabile putet; est tamen contra sensum Ecclesiæ, quæ Innocentes pro Christo occisos, semper tamquam martyres sanctos coluit: & contra communem DD. Patrum sententiam, qui docet illos, dum pro Christo occiduntur, esse factos martyres Christi consecutos statum melioris vitæ, regnum celorum, gloriam martyrij, esse factos consortes Agni, &c. ut suprâ ostensum est.

Neque dici potest, paruulis esse factum particulare priuilegium præ adultis: quia priuilegium annexum martyrio non est concessum intuitu personæ, sed causæ; id est, non quia erat martyrium paruulorum, sed quia erat passio pro Christo, & conformatio cum Christo patiente; quæ causa perfectius cernitur in adultis, quam in paruulis.

46 Aequatur Baptismo à SS. Patribus. Secundò, Quia illud fundamentum non est consentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorum in vi delendi peccati, æquant Baptismo. Clemens lib 5. constitutionum Apostolicarum cap. 5. Qui martyrio habitus est dignus, in latitiam in Domino percipiat, quod tantam coronam adeptus sit, & quod propter confessionem ex hac vita exeat, & si catechumenus sit, recedat ad Deum latus; cruciatus, quo propter Deum afficitur, erit ei verior Baptismus, quod is quidem experientia ipsa mortis commoritur Christo, reliqui verò mystica representatione. vbi non actum internum, sed ipsam mortem externam pro Christo obitam, præfert Baptismo quoad efficaciam, quia est realis configuratio cum Christo. Tertullianus in Scorpiaco: Martyribus nulla delicta posse imputari quibus in lacu vita ipsa deponitur. & in Apologet. sub finem: Quis non pati exoptet ut totam Dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione sui sanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur. quibus locis causam remissionis peccatorum & iustificationis tribuit passioni & morti. Cyprianus epistola 73. Numquid potest

vis Baptismi esse maior aut potior quam confessio? quam passio? ut quis coram hominibus Christum confiteatur, & suo sanguine baptizetur? Sanè si passio pro Christo non haberet vim nisi ex opere operantis, longè maior esset vis Baptismi, qui per se ad salutem valet. D. Augustinus lib. 13. de ciuit. cap. 7. Quicumque, etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte Baptismatis. quod probat, quia dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. etiam dixit, Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Addit: Hinc est quod scriptum est, Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius, quid enim pretiosius, quam mors per quam fit ut delicta omnia dimittantur. & merita cumulatiùs augeantur. Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium & cap. 6. Si pro pietate iustitiaque pendatur (mors) sit gloria renascentis, & dum sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, ut nihil retribuatur peccato. Idem docent alij Patres.

Vbi Notandum est, ipsam mortis perpersionem secundum se comparari cum Baptismo, eique non minorem vim tribui in peccatis abluendis, quam Baptismo; neque hanc vim tribui internæ contritioni, sed operi externo: ergo sicut Baptismus non requirit contritionem ut gratiam conferat, ita nec martyrium.

Tertiò, Si contritio esset necessaria, numquam martyrium posset conferre primam gratiam iustificationis; nam hæc haberetur iam per ipsam dispositionem. hoc tamen est contra sententiam Patrum, qui non minus omnem culpam per martyrium deleri volunt, quam per Baptismum.

Quartò, Si solum haberet vim ex opere operantis, non magis deleteret peccatum quam exilium pro Christo, carcer, direptio bonorum, eleemosyna Christi amore data: quod est contra Patres supradictos, & communem sensum Ecclesiæ.

Quintò, Non esset certum, martyrio defunctos regnare cum Christo; imò posset merito sæpè de eo dubitari: quia si quis multa commiserit peccata, opus est longa satisfactione vel feruentissimis actibus internis, ut opere operantis omne debitum pœnæ tollatur. Sæpè autem fit ut martyr parum patiatur, & actus internos parum feruentes habeat. Itaque temerè faciet Ecclesia, quod illos statim pro martyribus sine ullo discrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cum Marthæ, de celebrat. Missarum. §. finali, ex D. Augustino, Inuiuiam facis martyri, qui orat pro martyre.

Dices, Martyrium in adultis habere id priuilegiij, ut per se tollat omnem pœnam, quia adimit tempus necessarium ad satisfactionem, non autem ut per se tollat omnem culpam; hanc enim momento temporis tolli posse per actum proprium hominis, dilectionem vel contritionem: vnde non fuisse opus ut ipsi martyrio per se hoc priuilegium daretur. ut enim martyrium deleat omnem culpam & pœnam, statimque coelo inferat sicut facit Baptismus, satis esse, si ratione actus interni, qui ordinariè adest, deleat culpam; & ratione passionis externæ, reatum pœnæ. In paruulis autem habere priuilegium delendæ culpæ originalis, tum quia hæc aliena voluntate contracta est, tum quia illi non sunt capaces actus proprii: vnde ut aliquem fructum possent ex martyrio reportare, necessarium fuit ut id ei concederetur.

Hic modus dicendi non videtur improbabilis, & iuxta illum defendi posset sententia D. Bonaventuræ, Paludani, & aliorum, qui requirunt actum charitatis vel contritionis. *Est probabile*

Verum Patres citati amplius velle videntur dū ipsam perpersionem mortis non minorem vim ad salutem habere volunt, quam Baptismum: quod verum proprie non esset, nisi etiam per se haberet vim sanctificandi. Deinde non distinguunt de culpa & pœna, & generatim docent, omnem culpam etiam originalem, per illam passionem veluti per Baptismum sanguineum deleri; *Non satisfactio hic modus.*

deleri, idque quia est realis configuratio Christi. Si enim Baptismus aquæ, qui est tantum configuratio mystica, tantam vim habet; quomodo martyrium quod est configuratio realis, non habebit?

Denique, alioquin sæpè valde incertum esset an martyr esset saluus; quia sæpè fit ut non tam perfectos actus internos habeat, ut per eos omnia peccata deleri queant.

48
Sufficere attritionem ad martyrii fructum.

Ex his facile probari potest altera pars, nimirum sufficere attritionem. Si enim non est necessaria contritio, ut peccatori prosit martyrium ad salutem, ergo sufficit attritio; nam post contritionem & dilectionem Dei super omnia, non potest esse melior dispositio quam attritio.

Quod confirmatur Primò, Quia attritio sufficit ut Baptismus prosit: ergo etiam ut martyrium; cum hoc non minorem vim habet, ut patet ex dictis. Secundò, Nisi attritio sufficeret, numquam martyrium deleteret peccata mortifera; hoc autem nō est consentaneum sententiis Patrum: ergo. Tertio, Martyrium per se habet vim augendæ gratiæ: ergo conferet primam iustificationis gratiam peccatori non ponenti obicem. consequentia patet à simili in Sacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non penenti obicem, ut communiter Doctores tradunt; idque idēd, quia per se & vi sua gratiam conferunt: atqui non ponitur obex, sed tollitur per attritionem; quia per hanc affectus absolute recedit à peccato, & conuertitur ad iustitiam, ergo sufficit attritio ad fructum martyrii. Confirmatur, quia attritio est vltima dispositio ad gratiam, inter eas quæ per se gratiam non includunt vel adducunt: ergo est sufficiens, ut martyrium, quod per se gratiæ est efficax, superueniens, primam iustificationis gratiam conferat. Quartò, Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadem causa dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro sanctis martyribus, cum solum habuerint attritionem.

Neque dici potest, Ecclesiam præsumere, omnes qui patiuntur pro Christo, si in peccatis sint, concipere perfectam contritionem; quia satis constat experientiā, plurimos perstare metu damnationis, idque sufficere ad fructum supra ostensum ex verbis Domini, *Qui amat animam suam, &c.*

Si aduertat esse attritionem.

Notandum tamen, si martyr aduertat suum dolorem esse imperfectum, ob metum gehennæ, debere conari ad excitandum perfectiorem, quod certiori modo se disponat, ut ante dictum est. si autem non aduertit, excusatur, & attritio per se sufficit.

49
An voluntas patiendi pro Christo sufficiat.
Pœnitentia peccatori necessaria.

Dico Tertio, Etsi voluntas patiendi pro Christo, per se sufficiens sit ad fructum martyrii in iustis, non tamen videtur satis esse in peccatore. & primò, si est sibi conscius peccati mortiferi, videtur certum; quia tenetur excitare in se dolorem, & petere veniam, ut Deo reconcilietur. pœnitentia enim est medium per se necessarium ad reconciliationem, quando homo aduertit se esse in peccato: cuius ratio est, quia qui cupit reconciliari, debet factum suum, quo offendit, quantum in se est, abolere & reddere infectum, quod non fit, nisi illud detestando, & de eo dolendo, cum proposito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia salutis ordinaria, si adhiberi possunt, sed potius facit ut illa obligatio hic & nunc vigorem habeat, cum hominem in periculo mortis & extremi certaminis constituat. Neque ille dolor distrahet animum,

Dolor de peccatis non impedit considerationem necessarii martyrii.

aut debiliorem reddet circa martyrium, sed magis excitabit & confirmabit. consideratio enim dolor peccatorum efficit, ut libentius mortem pro Christo ferat: tum ut ingratitudinem præteritam corrigas; tum ut pro peccatis satisfacias, ut patet exemplo Bonifacii martyris, & aliorum. Neque enim martyr ita debet esse intentus cogitationi mortis pro fide subeunda, ut non cogitet varias rationes & motiua cur eam subire & amplecti debeat.

50
Peccator non aduertens se esse in peccato.

Quod si non aduertat se esse in peccato, est maior difficultas. Sed utendum distinctione: si enim volun-

tas patiendi pro Christo talis sit, ut ex vi illius necessario sequeretur contritio vel attritio, occurrente peccato, sufficiet cum martyrio: quia est contritio vel attritio virtualis. si autem non sit talis per se, credibile est non sufficere. Exemplum hoc esse poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, sed vitio carnis vehementer deditus: hic ab hæreticis interceptus, repente iubeatur abnegare fidem Ecclesiæ Romanæ, & iurare in sectam Caluini, & ille amore fidei orthodoxæ & odio hæresis eligat potius mori, & priusquam alia cogitet, occidatur. non enim illa voluntas moriendi pro fide videtur esse talis, ut ex ea necessario secuturus sit dolor de peccatis carnis, si illa memoriæ occurrerent.

Contrà obicit potest Primò, Dominus generaliter *Objectiones* dixit, *Omnes, qui me confessus fueris coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & quicumque perderis animam suam propter me, & propter Euangelium, vivificabo eam*: atqui hic confitetur Christum, & perdit animam suam propter illum: ergo. Secundò, Quia D. Thomas 3. p. q. 87. art. 1. ad 2. dicit, *Passio pro Christo suscepta purgat ab omni culpa & veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inbarentem*: atqui hic non inuenit voluntatem actualiter peccato inbarentem: ergo. Tertio, Nisi talis sit saluus, merito poterit Ecclesia de multis martyribus dubitare, ac proinde etiam pro illis orare, quod est contra dictum Innocentij supra allatum. Quarto, Decet diuinam bonitatem, ut illam bonitatem acceptet pro dispositione ad hoc sufficiente ut per realem conformationem cum Christo patiente gratiam consequatur. Nec refert quod ad Baptismum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec sufficiat illa voluntas, tum quia hæc voluntas non sufficit, nisi coniuncta cum opere externo, cui annexum est illud privilegium: tum quia Patres maiorem vim tribuunt martyrio quam Baptismo: tum denique quia illa acceptatio mortis pro Christo in illis terraribus & doloribus, censeretur potest virtualis quædam dilectio Dei opere ipso exhibita, ex qua sequeretur actualis dolor, si peccatum memoriæ occurreret.

Respondeo, Ob has rationes est satis probabile, hanc voluntatem sufficere in casu proposito, & quotiescumque non aduertit quis se esse in peccato. & sanè ea videtur esse mens D. Thomæ, & Caiet. supra, & Soti in 4. dist. 3. q. unica, 2. 11. ubi dicit, martyrium in eo solum differre à Baptismo fluminis, (quod sola contritione vel dilectione supra omnia cum voto Baptismi consistat) quod illud non requirat formalem detestationem, sed solum hunc actum, *Volo mortem pro Christo perpeti*: hunc enim actum cum opere exteriori sufficere ad plenissimam indulgentiam omnium peccatorum quoad culpam & penam, si non apponatur obex complacentiæ vltius criminis. Hic tamen in duobus falli videtur. Primò, Quod videatur existimare cum Vega, martyrium non requirere formalem detestationem, etiamsi peccata memoriæ occurrerent, quod sine dubio falsum est. Secundò, Quod putet illud solum operari per modum meriti, ut patet ex verbis Soti, quæ paulò ante habet eodem art. inde enim sequeretur, peccatorem, dum vult pati pro Christo, mereri remissionem peccati mortalis: quod sanè falsum est, nisi quis improprie & largè de merito loquatur, ut se extendit etiam ad dispositionem non vltimam, & aptitudinem cum qua consistere possit peccatum. Eandem probabilem censet noster Suarez disp. 39. sect. 3. de Sacramentis. Facile tamen argumenta proposita solui possunt.

Vnde ad Primum dicendum est: Generales huiusmodi sententias habere tacitam conditionem vel limitationem, si necessaria dispositio, & alia requisita adsint, ut multis exemplis ostendi potest. Simili modo dicitur de Baptismo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*: & tamen requiritur saltem attritio.

Ad Secundum: D. Thomas ibi non plus tribuit martyrio quam Baptismo, ait enim: *Passio pro Christo suscepta obtinet vim Baptismi*: unde purgat ab omni culpa, &c. Itaque supponit aliquam formalem vel virtuales

tualem poenitentiam processisse; sicut in Baptismo est necessarium.

Ad Tertium: Ecclesia non statim habet aliquem pro sancto martyre, nisi constet illi quomodo in confessione & passione se gesserit.

Adde, rarissimum esse ut non adsit saltem virtualis attritio, quia Deus singulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

D V B I T A T I O V.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat suum effectum.

53
Actus interni
in martyrio.

IN martyrio duo sunt consideranda; actus interni, & externa perpassio. Interni, sunt affectus varij, ex quibus passio acceptatur. potest enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientiæ, vel religionis, vel fidei, vel spei, vel fortitudinis Christi an. quo po sito,

Dico Primò, Hi affectus & acceptatio ex vi illorum proveniens in iustis, sunt meritorij vitæ æternæ; quia sunt opera pietatis Christianæ: & delent omnes culpas veniales, quarum continent virtutalem detestationem. debitum poenarum per se non tollunt integrè, sed nonnihil minuunt, sicut omnia bona opera, præsertim laboriosa & poenalia. In peccatoribus verò solum disponunt ad gratiam iustificationis, idque vel proximè, ut affectus dilectionis super omnia vel remotè, ut ceteri.

54
Externa perpassio
habet vim quasi ex opere operato.

Dico Secundò, Externa perpassio pro fide suscepta, per se & quasi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam, & conferendi gratiam iustificationis, subiecto delicti disposito, & tollendi omnem reatum poenæ, ut colligitur ex testimoniis Patrum & D. Thomæ supra. Idem docet Durandus in 4. d. 4. q. 8. n. 6. & 14. Richard. eadem dist. ar. 2. qu. 3. in fine. Maior ibidem q. 3. Suarez disp. 39. & plerique alij recentiores. ratio est, quia si vis delendæ omnis culpæ & poenæ collata est Baptismo, eò quòd sit mystica quædam configuratio mortis Domini, ut ex Apostolo ad Rom. 6. constat, multò magis conveniebat hanc vim tribui martyrio, quæ est talis conformatio cum Christo moriente. hanc rationem apertè habet Clemens lib. 5. cap. 5. & reliqui Patres, qui martyrium vocant *Baptismum sanguinis*. Undè rectè Durandus supra num. 6. *Non minus*, inquit, *operatur passio Christi ad salutem in eo, qui ei conformatur secundum realem suspensionem, quam in eo, qui conformatur ei solum secundum figuralem representationem.* Et in fine: *Martyrium non solum habet efficaciam à charitate patientis, (licet illa requiratur secundum Apostolum) sed ex causa patiendi, & ex conformitate ad passionem Christi: propter quæ virtus passionis Christi aequè plene vel plenius communicatur martyrio quam Baptismo.* ubi nota, Durandum requirere charitatem, non ex qua martyrium procedat, sed quæ adsit vnà cum martyrio, saltem in fine, quam ipsum martyrium adducere potest. quænam autem ad hoc dispositio requiratur in peccatore, patet ex dubit. 4.

55
In iusto per se
habet vim
augenda gratia.

Hinc sequitur, martyrium in homine iusto habere vim augendæ gratiæ, & tollendæ omnis poenæ: si enim habet vim delendi peccati, & conferendæ gratiæ instar Baptismi, ubi non inuenit impedimentum, maximè eam confert iustis, qui nihil habent gratiæ infusioni repugnans: ac proinde in ipsis gratia augebitur. Confirmatur, quia iustitia est melior dispositio ad suscipiendum incrementum sanctitatis quam attritio (quæ simul consistit cum peccato) ad primam sanctificationem: ergo si homini attrito confert gratiam, multò magis iusto confert. Denique ipsum significant Patres supra citari.

56
An deleat per
se culpam venialem?

Petes, Vtrum deleat etiam culpam omnem venialem?

Respondeo, Si affectus nullo modo ei inhaeret, valde probabile est deleri, quia tunc voluntas patiendi pro Christo potest censerisufficiens dispositio, ut accedente ipsa passione, illa peccata deleantur: quia sanè multò credibilius est de venialibus, quam de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhaeret, quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipso tempore quo inhaeret, (hoc enim contradictionem implicat) sed postea, vel saltem post mortem, ut si affectus ille peccati venialis dureret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia disputat. 8. quæst. 2. part. 2. Idem videtur sentire Caietanus 3. part. quæst. 87. artic. 1. ubi dicit, *Si quis iuisset dormitum cum proposito dicendi mendacium officiosum, & interim dormiens occideretur pro Christo: crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati plenissimam remissionem per martyrium consequi: quamvis per Baptismum illius remissionem non consequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhaerente.*

Sed hæc sententia non videtur consentanea D. Thomæ, qui eodem loco ad 2. satis insinuat, martyrium non habere maiorem vim delendi peccati, quam Baptismum, nec delere peccatum veniale, si voluntatem inuenerit ei actualiter inhaerentem, sicut hic inuenit, saltem actu virtuali, ut Caietanus fatetur. Neque etiam veritati, quia ad remissionem peccati actualis, cessante iam actuali vel virtuali inhaerentia, semper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute displiceat; ut apertè docet D. Thomas supra qu. 87. art. 2. ad 2. qualis est contritio, attritio, displicentia peccati, dilectio Dei supra omnia, voluntaria susceptio eius quod peccati est remedium, v. g. susceptio Baptismi, Poenitentiae, extremæ Vnctionis, & aliorum Sacramentorum, iuxta D. Thomam eodem q. art. 3. denique acceptatio martyrij. sed de hoc plura alibi.

Quod attinet ad momentum temporis, quo martyrium suum effectum confert, Caietanus 2. 2. quæst. 124. art. 4. ad 2. argumentum Martini, insinuat conferri in instanti vitæ terminatio. Ratio ipsius est, quia in eo instanti martyrium terminatur, & adhuc existit veluti in termino; & homo tunc adhuc meretur veluti in termino: ergo tunc effectum suum confert. Confirmari potest hæc sententia; quia sicut Sacramenta conferunt gratiam in instanti terminatio quo perficiuntur, ita etiam martyrium: atqui hoc in martyrio est instanti mortis: ergo, &c.

Sed hæc sententia non videtur probabilis, si illud momentum ponatur vitæ extrinsecum, sicut Caietanus ponit. Primò, Quia posset anima mereri & accipere gratiæ augmentum, iam separata à corpore. Secundò, Fieri posset ut ipsa toto tempore, quo vnita est corpori, fuerit in peccato, & caruerit fide, spe, charitate, & primo momento, quo desinit esse in corpore, consequatur fidem, gratiam & remissionem, & immediate post illud momentum videat Deum; ut patet in paruulis ante Baptismum pro Christo occisis. Tertiò, Non omnes essent iudicandi secundum statum, quem habuerunt in corpore, quod non est consentaneum illi sententiæ Apostoli 1. ad Corinth. 5. *quemque relaturum propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum.* nam id, quod ille in corpore gessit vel passus est, non est tale ut possit delere peccatum, aut efficere dignum vitæ æternæ, nisi accedat aliquid post vnionem corporis, quod iam non est in ipso homine, sed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis.

Dices, Hanc ipsam priuationem tribui homini, quia illam in vita acceptauit, & supplicia ad illam necessariò ducentia sustinuit.

Sed Primò, Hoc non habet locum in paruulis. Deinde si ideò hoc dicitur gessisse in corpore, quia illud adhuc viuens acceptauerit: ergo acceptatio illa & passio quam sustinuit in vita, erat digna vitæ æternæ & gratia, ante separationem animæ. ergo tunc data fuit gratia:

57
Quo momento
conferri mar-
tyrium suum
effectum.
Sententia Cai-
etani, dari in
instanti vitæ
terminatio.

Refutatur illa
sententia.

58
Reiectio cu-
iusdam re-
sponsionis.

gratia : Deus enim ne momento quidem temporis differt condignum primum ad quod satis dispositi sumus.

Quarto, Quia iuxta hanc sententiam dabitur aliquod momentum in quo anima poterit consequi gratiam & remissionem peccatorum, non tamen peccare: & ita status merendi & demerendi non erunt pares. quæ omnia sunt parum consentanea Scripturis & sensui Ecclesie & SS. Patrum.

59 Si momentū terminans sit intrinsecum. Quando de- tur gratia. Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinsecum, ita ut homo desinat per ultimum sui esse: (quæ sententia non est improbabilis) sic valde probabiliter dici potest, martyrium conferre gratiam in illo instanti; quia idem instans est terminus intrinsecus martyrij. consentaneum autem est ut effectum suum conferat in termino, sicut Sacramenta, quæ non in termino extrinsecum, sed intrinsecum complentur, & gratiam conferunt. Si verò illud instans, quo vita terminatur, ponatur esse extrinsecum, ita ut homo desinat per primum non esse sui, sicut communior sententia habet, dicendum est gratiam conferri non in illo instanti, tum ob rationes dictas, tum quia illud instans non est intrinsecum passioni hominis & vitæ: sed vel in aliquo instanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex passione ira est constitutus, ut sine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega lib. 6. in Conc. Trident. cap. 37. in fine; Suarez 3. part. disp. 29. sect. 3. & passim recentiores. ratio est, quia tunc martyrium censetur consummatum: mors enim extat in causa proxima & necessaria.

Dices, Tunc adhuc potest peccare & consequenter damnari.

60 An possit postea peccare. Respondeo, Moraliter non posse peccare, quia credibile est corpus ita esse perturbatum, ut non possit uti ratione, vel si potest, vix adest magna gratiæ copia, quæ illum custodiat, ita non ut peccet. Accedit, quod confecto iam pæne certamine, & præsentem æterno præmio, vix aliquid possit occurrere, quod hominem ad peccandum moueat. quod si miraculo curetur & superueniat, verisimile est singulari gratia custodiri, ne qui iam erat veluti in ianuis cæli, & præmium pæne manibus tenebat, occasione miraculi excidat.

Idem probabile est de iustis à mortuis excitatis. alioquin si in eodem incerto versaturi essent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent: nec quisquam est, qui non summopere illud deprecaretur.

DUBITATIO VI.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. Thomas quæst. 125. 126. & 127.

61 Respondeo, Tria censeri à D. Thoma, & Aristotele 3. Ethicorum cap. 7. Timiditatem, quam Aristoteles vocat ἀειδαν, id est, ignaviam: Intimiditatem, quam ille ἀποβαν, id est, timoris vacuitatem; & Audaciam.

Ignavia. Timiditas seu ignavia est vitium excedens in timendo; (timet enim quod non oportet, vel quando non oportet, vel plusquam oportet) & deficiens in audendo, ut rectè Aristoteles supra: non enim audet aggredi quando ratio dicitur, aut sicut dicitur: & hac consideratione apud Latinos vocatur ignavia, priore verò timiditas.

Quale peccatum. Hoc vitium si in seipso sistat, nec ad alium prauum affectum vel consensum impellat, est solum peccatum veniale, sicut excessus aliarum passionum, qui nullam aliam noxam infert, nisi quod mentem perturbet, & curis cogitationibusque inutilibus impleat. Si verò impellat ad alterius peccati consensum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro conditione illius

ad quod impellit: ut si timore mortis (id est, ut mortem, quam times, euadas) paratus sis aliquid facere vel omittere, cuius commissio vel omissio est peccatum mortiferum, erit peccatum mortiferum: si veniale, erit veniale. Et hoc est quod vult D. Thomas art. 2. qu. 125. Hunc timorem vetuit Dominus Matth. 10. cum ait: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & post hæc non habent quod faciant.

Notandum est, non omnem inordinatum timorem opponi virtuti speciali fortitudinis, sed eum tantum, qui est circa pericula mortis, vel gravium calamitarum: in his enim solis fortitudo versatur, ut supra dubit. 1. ostensum est, ac proinde etiam vitia fortitudini aduersa. Itaque alij timores mali ad alia vitia pertinent. sicut enim in omni virtute est inordinatus amor, & consequenter etiam inordinatus timor (omnis enim timor nascitur ex amore boni amati, & omnis amor parit timorem, si bonum amatum potest amitti, ut ex 1. quæst. 25. art. 1. & 2. constat) ita in omni vitio habituali est inordinatus amor alicuius boni creati, & consequenter inordinatus timor. unde intemperans timet amittere suas voluptates, auarus pecunias, ambitiosus honores: solus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis aduersatur fortitudini.

Intimiditas, vel potius vacuitas iusti timoris, est alterum vitium fortitudini oppositum, deficiens in timendo: non enim timet quando timendum aut quæ timenda. Fortitudo enim solum reprimit timorem, ne excedat, sed interdum etiam excitat, ut malum declinetur: ut quando illud vires superat, nec est iusta ratio cur sustineatur. tale est terræmotus, fulmen, naufragium, vis hostilis longè superior. Denique omnia manifesta pericula mortis, quando deest causa subeundi. In huiusmodi ergo non timere, vitiosum est: quia est causa cur malum non declinetur: timere autem, laudabile, quia est causa declinandi. Huc pertinet securitas perniciofa eorum, qui se manifestis periculis mortis, cum in peccato mortifero sunt, exponunt, nec æternam mortem timent.

Prouenit autem hoc vitium ex triplici causa. Primò, Ex eo quod vitam suam minoris faciat quàm oportet: qui enim aliquid parui æstimat, non multum timet illud amittere, etiam si periculo sit expositum. sicut autem vitiosum est, plus facere vitam quàm oportet: (ut cum anteponitur virtuti) ita etiam vitiosum est, eam minoris facere quàm oportet: ut cum vanæ gloriæ vel rerum temporalium causâ manifesto periculo obicitur: est enim bonis temporalibus longè præstantior: tum quia res temporales sunt propter vitam humanam ad eam fouendam, solandam, ornandam: tum quia vita ista temporalis facultatem iustitiæ & meritorum vitæ æternæ suppediat.

Secundò, Ex superbia; hæc enim facit ut homo sibi præfidat, & alios contemnat, quasi ab illis lædi non possit, & ita non timet, iuxta illud Iob 41. Fallus est ut nullum timeat, omne sublime videt.

Tertiò, Ex animi stoliditate: unde Aristoteles 3. Ethic. cap. 7. ait furiosos nihil timere. sic quidam milites nihil timent: quia per vecordiam non concipiunt animo quid sit mors, & quæ mortem sequantur. Hoc vitium est peccatum mortale vel veniale, pro ratione mali & periculi. cui se defectu timoris exponit: si enim sit magnum malum, (v.g. mors) cui sine iusta causa se obicit, erit peccatum mortale, nisi fortè per stuporem animi excusetur. si autem malum sit paruum, vel periculum non sit notabile, erit veniale. vide Caietanum in Summa verb. Intimiditas. Hæc tamen timoris vacuitas non est distinctum peccatum ab eo, quo quis se periculo exponit: solum enim est peccatum quatenus est causa illius, continens tacitum in illud periculum consensum. Audacia seu temeritas hic accipitur pro excessu in audendo, & aggrediendo, cum quis ut malum imminens repellat, aggreditur aliquid quod non conuenit, vel quando non conuenit, vel quo non conuenit. Oritur hoc vitium ex iisdem

causis ex quibus vacuitas timoris, quæ est maxima dispositio ad temeritatem. plerumque tamen ex cupiditate vanæ gloriæ, sicut & *iaſtantia*, cui ut plurimum hoc vitium est connexum; nam audaces ferè sunt iactabundi, & volunt videri fortes, cum non sint. hinc fit ut plerique talium etiam sint timidi, quos Aristoteles *ὑπερβουλους* vocat, quasi dicas *audacitimos*, quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Inisio enim* (ut idem Aristoteles ait) *sunt praproperei*, & ante quam res urgeat, adire pericula volunt, in ipsis autem periculis cedunt & abſiſtunt. at viri fortes, in factis ipsis sunt acres & coheres, ante facta sedati & quieti. Quando verò cupiditati vanæ gloriæ simul coniunctus est vitæ contemptus, vel stoliditas animi, mortem non apprehendentis, tunc se in pericula cæco quodam impetu proiciunt, & perſiſtunt, etiam si parua sit spes victoriæ. hos Aristoteles vocat *ὑποβουλους*, id est, proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula lusum faciunt & iocum, & instar belluarum depugnant. hoc vitium est peccatum pro ratione mali & periculi cui se exponunt, sicut dictum est de timoris vacuitate.

66 Circa prædicta Aduerte, etsi solùm tria vitia fortitudini opposita numerentur, re verà tamen esse quatuor: sicut enim fortitudo moderatur timorem, ita etiam audaciam. unde sicuti peccatur contra fortitudinem excessu & defectu timoris, ita etiam excessu & defectu audendi. Verùm defectus audendi continetur sub *timiditate*, qua parte hæc consistit in eo, quod quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè *ignavia*. sed sicut inter timoris vacuitatem & temeritatem est magna affinitas, ita etiam inter excessum timendi & defectum audendi. Hinc apud Aristotelem eodem nomine continentur: utrumque enim *ὑπερβουλαι* vocat Latini habent nomina distincta, illud vocant *Timiditatem*, hoc *Ignauiam*.

C A P V T II.

De Virtutibus fortitudini connexis, & vitiis oppositis.

Constat 6. Dubitati omnibus.

D V B I T A T I O I.

Quæ sint partes fortitudinis.

D. Thomas quæst. 128.

1
Subiectiuæ
partes.

NO T A N D U M ex D. Thoma, virtuti triplices partes assignari posse, subiectiuas, integrantes, & potentiales. *Subiectiuas* fortitudo propriè, iuxta D. Thomam, non habet, quia ipsa est species specialissima, cum versetur circa pericula mortis, quæ omnia sunt eiusdem generis, etsi alia aliis maiora. Hoc tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam si diuersos virtutum ordines spectemus, duplex erit fortitudinis virtus, alia enim est ordinis *naturalis*, qualis esse potest sine fide, hæc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates sustinet, hac tantum in consideratione, quia decet hominem ratione præditum, vel Philosophiæ præceptis imbutum, vel illustri familia clarisque maioribus ortum.

Fortitudo
naturalis.

Supernaturalis.

Alia *supernaturalis*, quæ fidem & affectum supernaturalem supponit, & prudentia supernaturali ut regula vitur. Hæc eadem sustinet, quia decet Christianum, crucis Christi cultorem, immortalitatis candidatum, &c. etsi enim istæ fortitudines circa eadem pericula & circa easdem passiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta versentur, tamen non eandem prorsus rationem formalem in illis spectant. Vnde nec ob eandem causam ad suas functiones mouentur, sed ob diuersam, & affectibus planè diuersis. qua ratione

etiam in fortitudine naturali discrimen specificum fortasse inuenire posset.

Partes integrantes vocat, non ex quibus ipse habitus intrinsecè coalescat, sed quæ necessariz ad integrum fortitudinis officium.

Partes integrantes.

Potentiales verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minùs difficili imitantur. Porro huiusmodi partes quatuor numerantur à D. Augustino lib. 82. qq. quæst. 31. ex Cicerone: *Fortitudo*, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpassio, cuius partes magnificencia, fidentia, patientia, perseverantia; quod D. Thomas optimè declarat quæst. 128. artic. vnico in corp. & ad 5.

Potentiales.

Esse quatuor partes fortitudinis.

Officium enim fortitudinis in duobus situm est, in aggrediendo, & in sustinendo. Ad aggrediendum autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo animi ad periculum suscipiendum: hanc præstat *fidentia*; qui enim confidit se malum imminens superaturum, facillè periculum suscipit. Secundò, Strenuitas in executione; hanc tribuit *magnificencia*, quæ teste D. Augustino ex Cicerone, est rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, cogitatio & administratio. Itaque hæc duæ virtutes, quatenus versantur in periculis mortis, sunt partes integrantes fortitudinis, concurrentes ad actum aggressionis.

Similiter ad sustinendum, qui est alter fortitudinis actus, duo requiruntur. Primum est, Ne animus difficultate & asperitate malorum frangatur. ad hoc valet *patientia*, quæ tristitias & dolores moderatur: animumque continet ne hisce passionibus victus, à recto & decore decidat.

Alterum est, Ne diuturnitate malorum fatiscens, cœpta bona abrumpat & desinat; & ad hoc est *perseuerantia*: quo nomine hic intelligimus non eam, quæ est iustitiæ vsque ad finem continuatio, sed propositum durantiis malis in cœpto perseverandi.

Ex his patet, quæ ratione hæc quatuor virtutes dicantur partes integrantes fortitudinis; nimirum si considerentur ut versantur in propria fortitudinis materia; id est, in periculis mortis, sic enim ad integrum illius officium concurrunt, suntque veluti quædam illius membra.

Quomodo sint integrantes.

Si verò spectentur in aliis quibusdam materiis minùs difficilibus, dicentur partes fortitudinis *potentiales*, quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionem non assequantur. vide suprà cap. 46. dub. 1. Sic *fidentia*, est virtus, quæ in aliis rebus difficilibus extra pericula mortis, promptum animum præstat; *magnificencia*, quæ talia splendide exequitur; *patientia*, quæ tales difficultates tolerat; *perseuerantia*, quæ in finem in illis perdurat.

Quomodo potentiales.

Notandum est Primò, Prædictis partibus fortitudinis tres alias adiici à Macrobio lib. 1. in Somnium Scipionis; *magnanimitatem*, *securitatem*, & *constantiam*. Verùm magnanimitas & securitas sub *fidentia* possunt comprehendi; *fidentia* enim continet credulitatem mali superandi vel boni consequendi, & spem conficiendi. utrumque parit *magnanimitas*: facit enim, ut id quod arduum est, videatur confici posse, & simul eius desiderium iniicit.

4
Reducuntur ad supradi-
cta.

Securitas est perfectio quædam *fidentia*; excludens timorem & anxiam curam. tunc enim securus est animus, quando ita confidit ut non ampliùs timeat vinci à malo, vel excidere à bono. item quando malum est superatum.

Constantia ad *perseuerantiam* pertinet. quid enim est aliud *perseuerantia* quàm *constantia* vsque in finem? eodem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatem non sinit animum à recto desciscere.

Notandum Secundò, Non omnes prædictas partes esse virtutes distinctas, sed satis esse ut sint actus distincti: eiusdem enim habitus est, præbere se magnanimum & confidentem in periculis, & securum absque anxietate. Item eiusdem virtutis est, efficere patientem, constantem, longanimum & perseverantem.

Non sunt omnes distincti habitus.

Cetera vide apud D. Thomam in respons. ad 6. vbi corruptè

corrupte in multis exemplaribus legitur: *lenia* pro *lena*, Græce *ληια*; quod non patientiam aut tolerantiam, sed animi confidentiam & promptam audaciam significat. Plerumque accipitur in bonum; aliquando etiam in malum, ut ex Græcis Auctoribus constat. hinc *ληιατίας* vir strenuus & animo confidenti, quod est virtutis; vel etiam præfidenti, quod est virij.

D. V B I T A T I O II.

Quid sit magnanimitas, & qui eius actus.

D. Thomas quest. 129.

6
*Quid magna-
nimitas.*

*Quid verè
magnum.*

Magnanimitas, seu magnitudo animi, Græce *μεγαλοψυχία*, est virtus ad opera magna & heroica in omni virtutum genere inclinans. Magnus enim dicitur animus, qui ad magna adspirat, eaque sola æstimat & cogitat, parva negligit vel despicit. ex affectu enim & studio rerum magnarum vel parvarum, animus magnus vel parvus dicitur. nihil autem verè magnum in rebus humanis, præter virtutem, quæ sola est hominis bonum, & ornamentum quod homo est, animum perficiens, & æternum permanens, æternamque vitam concilians: cetera omnia, ut diuitiæ, voluptates, honores huius mundi, parvi sunt momenti, vapore ad vitam istam corporalem dumtaxat & temporalem pertinentia. Et quamvis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna sint bona; tamen non omnia in suo genere sunt magna vel ardua: sunt enim minora & maiora, facilia & difficilia propriè autem dicuntur *magna*, quæ in singulis virtutum generibus magna seu ardua censentur, magnoque honore sunt digna; ut sunt magnæ abstinentiæ, magna vitæ austeritas, magni labores pro salute animarum, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis, studium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat.

Nec obstat, quod omnis virtus, si perfecta sit, ad opera magna sui generis incitet; (magna enim virtus abstinentiæ, ad magna ieiunia; magna religio, ad magna in Deum pietatis officia impellit) quia aliam rationem formalem, seu aliud motiū intrinsecum aliarum virtutes in suis obiectis spectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutis, non quia in illis elucet honestas peculiaris illius vel illius, virtutis, v.g. bonum abstinentiæ, vel Religionis; sed quia magna sunt & ardua; id est, quia consentanea animo magno & generoso, magnis gratiæ præfidiis adiuto, magna rerum coelestium cognitione instructo, magnis præmiis illecto, magnis exemplis prouocato. qui enim hæc perpendit, facillè videt, magna virtutum officia sibi congruere, & decorum esse non nisi magna cogitare, æstimare, affectare, moliri. Itaque esse *magnum* seu *arduum* in operibus virtutum aliarum, est ratio formalis obiectiua huius virtutis, ob quam ad illa inclinat, & quam in illis efficere & veluti in sui materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, si perfectæ sint seu in gradu heroico inclinant ad opera magna sui generis; non ratione magnitudinis, sed ratione peculiaris honestatis, quam habent ex sua materia, quæ honestas in magnis operibus est illustrior. Itaque magnitudo operum non se habet tanquam motiū principale seu formale illarum virtutum, sed ut circumstantia obiecti, ratione cuius honestas obiecti magis elucet; & ut circumstantia operis, in executione respondens circumstantiæ quæ est in causa. sicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera sui generis.

8
*Distinguitur
specie ab alijs.*

Hinc patet, virtutem hanc, etsi ad opera illustriora aliarum virtutum inclinet: tamen ab illis distingui specie, & esse virtutem specialem. habet enim distinctum obiectum formale; à quo suam speciem acci-

pit: & illa opera solum se habent instar materiæ, cui suam formam inserat, quæ est, esse magnum & arduum.

Hanc doctrinam expressè tradit Caiet. q. 129. art. 1. & 4. & est D. Tho. ibidem. sed clariùs in 3. cap. lib. 4. Ethicorum, exponens illa verba Aristotelis, *Etiā viri magnanimi esse videantur quod in quaque virtute magnum est*, ubi dicit: *Per hoc magnitudo est specialis virtus distincta ab alijs, quia tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere, v.g. fortitudo intendit fortiter agere, magnanimitas intendit magna operari in fortiter agendo, & sic de alijs. Idem docet q. 134. art. 2. ad 2. Eadem est mens Aristotelis in verbis allatis: & infra cum ait, Videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium ornamentum, nam & maiores eas ampliòsque facit, & sine illis constare nullo modo potest.*

Dices, Arist. c. illo 3. & D. Th. q. 129. a. 2. 3. & 4. docent magnanimitatem versari circa magnos honores, idcirco esse virtutem specialem: ergo non extendit se ad actus eximios aliarum virtutum.

Respondeo negando consequentiam: aliter enim versatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim versatur, non quidem eos propter se expetendo; (hoc enim laudabile non esset) sed tamquam circa materiam remotam, moderando appetitum honorum, ut eis rectè utamur, nec plus, quam par est æstimemus: sicut liberalitas versatur circa diuitias, & fortitudo circa pericula mortis. circa verò actus virtutum versatur tamquam circa obiectum materiale, seu materiam propinquam, magnitudinem & excellentiam quamdam in illis appetendo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo moderatur timorem & audaciam in periculis, ut fortiter agat, & liberalitas amorem pecuniæ, ut ea rectè uti possit, & facillè donare ubi ratio dicat: ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, ut opera magna sincero affectu designet, ne vel si honor ab sit, desistat, vel si adsit, eius affectu potissimum moveatur: qui enim magna præstare in aliquo virtutum genere student, potissimum infestantur appetitu honoris, qui illustria facta comitari solet, & vehementer affectum ad se trahit, itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus, eiusdem enim virtutis est bonum opus operari, & intrinseca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum est honoris immodicus appetitus. neque solum in honoribus moderationem animi parit hæc virtus, sed etiam in contumeliis & omni fortunæ conditione, ut Aristoteles loco citato docet: *Maximè, inquit, in honoribus versatur vir magnanimus, verum tamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique secundæ & aduersæ fortuna quicquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitiâ effretur, neque in aduersis maxime contrahetur, nam ne in honorem quidem sic animatus est, qui tamen quàm maxima res est.*

Ex his perspicuum est Primò, Quodnam huius virtutis sit officium: principale enim munus eius, quod ipsa potissimum intendit, est opera magna, seu quæ magno honore sunt digna efficere, non propter honorem huius mundi (non enim est vera virtus, quæ honorem humanum sibi propositum habet, ut docet D. Augustinus lib. 5. de Ciuit. cap. 12. quia est res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) sed propter ipsorum operum excellentiam, ratione cuius honore sunt digna.

Secundum munus eius est, appetitum honorum moderari, ita ut eos neque multum appetat, neque plus quam par est refugiat: si deferantur, iis non extolli, non exultare lætitiâ, sed moderatè se gerere, unde Aristoteles ait: *Magnis honoribus, & iis qui à viris bonis deferentur, modicè delectabitur, tamquam sibi accomodatus: qui autem à vulgo & ob res paruas tribuentur, prorsus contemnet.*

Tertium, In omni prospera & aduersa fortuna moderatè agere. cum enim nihil magni æstimer, nisi quod

9
*Obiectio.
Respon.*

*Quo modo
versetur in
magnis bono-
ribus.*

*Etiā in
contumeliis
& fortuna
aduersa.*

10
*Officium ma-
gnanimi.*

quod verè magnum est, sic ut omnia temporalia parui pendat, ac proinde non multum curet illorum secundos vel contrarios successus.

11 *Quem bono-rem possit magnanimus querere.* Quamvis autem magnanimus honorem huius mundi parui æstimet, neque propter illum operetur, maximi tamen facit honorem cælestem, ut apud Deum & Angelos magnus habeatur & sic. hic enim honor est pars nostræ felicitatis, & præmium virtutis, & inter bona nostra externa maximum. Itaque propter illum honestè operari potest, & ad ardua virtutum con-
12 *Quibus infir-
bac virtus.* nititur: unde 2. Corinth. 10. dicitur: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur, non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* & Ioannis 5. vers. 38. aperte indicatur, *gloriam que à solo Deo est, esse querendam.*

13 *Eidentia & securitas.* Patet secundo, Hanc virtutem maximè reperiri in iis, qui spretis omnibus quæ in mundo sunt Christi consilia sunt secuti, & ad eius imitationem vitam componunt. magnitudo enim animi potissimum in duobus sita est; in contemptu earum rerum quæ maximi vulgò æstimantur & queruntur, ut sunt diuitiæ, voluptates, & honores; & in conatu nisi que ad ea quæ sunt maximè ardua & honore cælesti digna; ut sunt consilia Domini, perfectio vitæ Christianæ.

14 *Mores ma-
gnanimi.* Patet tertio, Ad hanc virtutem pertinere *fidentiam* & *securitatem*. *Fidentiam* quidem, quia non potest quis ardua generosè aggredi, nisi multum confidat se posse cōfide-
15 *Decima sexta.* re. Deinde *fidentia* oritur ex eo quod quis aduertat sibi suppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quo earum perficiendarum desiderio tenetur; quorum utrumque est in hac virtute. *Securitatem* verò, quia qui res humanas non multum curat, & solis æternis est intentus, ad quas satis opis & præsidij à Deo se habere sentit; multis curis est solutus, & magna animi securitate fruitur, magna quoque confidentia securitatem parit.

Ut melius huius virtutis indoles intelligatur, Notandum est, ab Aristotele assignari viginti mores seu conditiones viri magnanimi, quæ nobis breuiter explicandæ: sunt enim notæ quædam eximie huius virtutis, meritis vitæ & moribus exprimendæ.

16 *Decima septima.* Prima, *Dignum se magno honore existimare*, intellige, spectato officio quod gerit, vel donis Dei quibus est ornatus. Cùm hoc tamen stare potest ut sit humilimus coram Deo, dum considerat se ex seipso nihil boni habere, nihil posse, nihil esse; sine Deo in profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic sancti in cælis & humilimi sunt, & tamen ab hominibus coli volunt, diuersa sui consideratione.

17 *Decima octava.* Secunda, *Modicè honoribus etiam magnis, & à bonis viris oblati delectari*, à vulgo & ob res paruas delatos contemnere.

18 *Decima nona.* Tertia, *In prosperis & aduersis moderatum se præbere.*

19 *Decima decima.* Quarta, *Non offerre se casibus parvorum periculorum, nec amare pericula eo quod paucas res magni faciat, magni tamen, ubi de rebus præclaris agitur, se exponere, & tunc vitæ non parcere.* Aristoteles tribus verbis: *Οὐκ εἰς δὲ μικροῖν δυνάμει φιλολογῶν, μέγα λόγῳ δυνάμει δὲ.*

20 *Decima quinta.* Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio compensare.* unde fit ut non multum meminerit beneficiorum acceptorum; quia maioribus illa beneficiis obruit. quod intellige de beneficiis humanis & vulgaribus, quæ ipse facillè potest vincere.

21 *Decima sexta.* Sexta, *Neminem, aut vix quemquam rogare.* vel enim parua sunt quæ ab aliis potest accipere; & ita non curat: vel certè sua industria potest consequi; & sic non vult ab alio pendere, nec alteri molestus esse.

22 *Decima septima.* Septima, *Libenter alteri operam dare atque inservire:* hoc enim est perfectionis & αὐτὰ ρηέας signum.

23 *Decima octava.* Octava, *cum viris Principibus & opulentis præstare se magnum & excelsum:* nimirum illis non adulando, nec sinendo suam libertatem opprimi eorum auctoritate. cum mediocribus & infimis modestum ac moderatum. sic enim Deum quodam modo imitatur, qui humilia respicit.

24 *Decima nona.* Nona, *Non se locis aut functionibus honorationibus ingerere:* hoc enim potius ambitiosi, quàm magnanimi.

25 *Decima decima.* Decima, *Cunctari, & quietem agere, nisi res magna sit proposita:* quia parua non moratur, unde fit ut pauca faciat sed magna.

26 *Decima decima.* Undecima, *Aperte od. se, & aperte amare,* puta quæ odio vel amore digna: Græcè est, *ἐναι φανερόμειον καὶ φανερόφιλον.* quia timentis est, fronte occultare sententiam.

27 *Decima decima.* Duodecima, *Aperte omnia dicere & agere:* intellige intra limites prudentiæ. Addit Aristoteles: *Amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos est propensus.* id est, Cùm res humanas parui faciat, facillè ita se gerit, ut etiam alios parui pendere videatur. quod intellige, quando de veritate vel iustitia agitur. exempla habemus in martyribus, & aliis viris sanctissimis.

28 *Decima decima.* Decimatertia, *Vti dissimulatione in vulgus:* non enim sua patefacit omnibus, sed tegit; non enim querit vulgi laudes.

29 *Decima decima.* Decimaquarta, *Non posse alterius nutu vivere, nisi amici:* seruire enim id est, nec sine assentatione fieri potest: à qua ille longissimè abest. quod si amici nutu vivere potest, multò magis nutu Superioris, qui & maximè est amicus, (cùm omne bonum subdito ex sincera benevolentia velit ac procuret) & loco Dei præsidet. unde patet, religiosam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, sed ei consentaneam esse.

30 *Decima decima.* Decimaquinta, *Non facillè admirari:* nihil enim ei magnum est, inquit Aristoteles, puta in rebus humanis.

31 *Decima decima.* Decimasexta, *Non meminisse iniuriarum:* viri enim magnanimi non est, ait idem, memorem esse, præferim iniuriarum; & malorum, sed ea potius pro nihilo putare. Itaque viles animæ sunt, Aristotelis sententiâ, qui iniurias priuatas sine fine persequuntur. quo modo enim non viles, quorum status & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec nisi eo vindicato, constare potest? quantò generosius est, statum suum extra fortunæ aleam repositum ducere; nec se à quoquam nisi à seipso lædi posse? Multum igitur errat vulgus, qui illos generosos & magnanimos purat.

32 *Decima decima.* Decimasextima, *Non cupidè loqui de hominibus:* quia neque ut laudetur sollicitus est, nec ut alij viuuperentur: nec aliorum laudator est, nec maledicus, ne in inimicos quidem, nisi accepta contumelia, ubi Aristoteles permittit illis rependere κακολογίαν, id est, probum seu conuiuium, acceptâ contumeliâ ab inimico: tunc enim non videtur esse contra virtutem, si moderatè & absque scandalo fiat, ut sic contumelia repellatur. plerumque tamen melius est dissimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra præceptum Apostoli, & Domini nostri: idque maioris animi est signum. Leo ad latratus canum vix lentus respicit.

33 *Decima decima.* Decima octaua, *In rebus quæ necessariò perferenda, vel quæ exigua sunt: non esse queribundum aut supplicem:* quia est animi nimium rebus humanis addicti.

34 *Decima decima.* Decimanona, *Nalle possidere res honestas quàm fructuosas, hoc enim magis proprium est hominis seipso contenti.*

35 *Decima decima.* Vigesima, *habere motum tardum, vocem grauem, orationem stabilem ac sedatam:* quia festinare non solet, qui paucis rebus studet: nec vehementer contendere, cui nihil magnum esse videtur. Ita Aristoteles.

D V B I T A T I O III.

Quæ vitis magnanimitati aduersentur.

D. Thom. quest. 130. & 131.

36 *Decima decima.* Opponuntur magnanimitati tria vitia per excessum, *presumptio, ambitio, & inanis gloria.* Presumptio respicit propriè opus aliquod, Ambitio honorem, Inanis gloria opinionem & famam. Vnum per defectum, Pusillanimitas: quæ tamen illis tribus respondet.

Presumptio, quàm etiam presidentiam Latini vocant, quid sit, est

est nimia suarum virium confidentia, qua sit ut quis aggrediatur aliquid, vel paratus sit aggredi, quod est supra ipsius vires. *Vires ipsius* intellige quas vel in seipso, vel in aliis paratas habet. quod enim per amicos possumus, nos ipsi posse dicimur. consistunt autem vel in facultate naturali, vel in virtute aliqua infusa aut acquisita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis data, vel in potestate Ordinis, vel in potestate iurisdictionis: nam ratione horum omnium si quis aliquid supra suam facultatem tenet, erit vitium presumptionis. ut patet ex Caietano v. Presumptio, in Summa.

¹⁹ *Supponit falsam opinionem.* Hoc vitium intellectu supponit opinionem falsam de suis viribus, ex culpabili ignorantia vel inconsideratione ortam: si enim hæc non esset culpabilis, neque opinio inde nascens, neque affectus voluntatis consequens culpabilis esset: ut cum quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid supra suam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel absolute exequendi tale opus: vel sub conditione, si nimirum res ad se pertinet, si tempus & locus posceret, &c.

In quibus hoc vitium. Hoc modo presumptuosi & præsidentes censendi hæretici, qui Scripturas audent exponere non prævio longo studio, vel sanctorum Patrum lectione: qui tentant miracula vel futurorum prædictionem, absque dono miraculorum vel prophetiz: qui solis naturæ viribus putant se posse bene vivere & legem implere. Item qui absque debita peritiia suspiciunt officium Medici, Aduocati, Parochi, Confessoris, &c. qui usurpant sibi potestatem quam non habent, vel maiorem quam habent: ut si Diaconus vellet offerre sacrificium, absolueret, baptizare coram sacerdote, si Iudex secularis cognoscere de causis Ecclesiasticis.

Esse peccatum. Hoc autem peccatum esse probat D. Th. quia per illud violatur lex naturæ, orra ex lege æterna, quam omnes res naturales tenent: hæc enim omnes ex diuina ordinatione hanc seruant legem, ut nihil conentur supra suam facultatem, sed solum inclinent ad opera viribus suis commensata: præsumptio verò impellit ad id quod est supra facultatem.

²⁰ Est peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius, sicut præsumptio Medici, Iudicis, Confessoris: vel quando provenit ex errore contra fidem, sicut præsumptio hæreticorum in multis actibus. extra tales euentus ferè est peccatum veniale. Ita Caiet. supra.

Presumptio misericordie. Presumptio de misericordia Dei, (quæ dicitur peccatum in Spiritum sanctum) qua quis non curat diuinam iustitiam, confidens Deum ipsi præstiturum veniam, etiam si non sit sollicitus de conuersione vitæ, potius opponitur spei quam magnanimitati: excedit enim modum in sperando, indebitè confidens de diuina bonitate, non de sua virtute: sicut desperatio deficit, non satis de ea confidens. nisi fortè hæc præsumptio proveniat quod sibi tale Dei beneficium deberi putet. tunc enim immediate præsumit & prædidit de sua virtute, per eam volens consequi id, quod longè illam superat: & sic erit contra magnanimitatem.

²¹ *Ambitio.* Ambitio est inordinatus appetitus honoris: honor autem est testimonium excellentiæ: quod multis modis deferri potest, ut detectione capitis, inclinatione corporis, genuflectione, concessione loci honorationis, erectione statutz, delatione officij, magistratus principatus, &c. ut dictum est supra c. 30. dub. 3. hos omnes modos respicit ambitio: qui enim aliquid horum sibi inordinatè appetit deferri, est ambitiosus.

Inordinatè appetitur honor trifari. Porro honor tripliciter inordinatè potest appeti. Primò, Si appetas honorem ob rem quæ tibi non conuenit, vel notabiliter maiorem quam par sit: ut si quis velit honorari ob gradum vel doctrinam, quam non habet: si laicus velit præcedere sacerdotem aut Episcopum: si aspiret ad officium honorabile, quo es indignus: aut velis præferri multò dignioribus: si ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi. Secundò, Si quæras honorem ex re quæ tibi conuenit, sed illicita, v. g. ex rebellionē, quod audeas resistere

tuo Principi: ex arte magica, &c. Tertiò, Si ita ames honorem, ut paratus sis Deum offendere causâ illius acquirendi vel conseruandi: ut si Episcopatum comparas per simoniam, Principatum per bella, iniqua: si ut officium retineas, iniquum præstes iurandum, &c.

In primo est peccatum veniale tantum, nisi appetatur cum iniuria alterius. In secundo est peccatum mortale vel veniale pro ratione materiæ, ex qua honorem capiat. In tertio similiter, pro ratione mediorum, quibus vitur vel paratus est vit.

Reprehenditur hoc vitium à Domino, Mar. 23. *Amant primos recubitus in cænis, & primas cathedras in Synagoga, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi, &c. & Ecclesiast. 7. Noli querere ab homine ducatum, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur hoc vitium ex superbia, sicut enim superbia est inordinatus appetitus excellentiæ: ita ambitio est inordinatus appetitus honoris, qui est testimonium excellentiæ: unde omnes ambitiosi sunt superbi, & omnes superbi ambitiosi. habet enim se ad superbiam ut propria passio, vel ut effectus adæquatus.

Si autem honor appetatur moderatè ex re bona, nullum erit peccatum, etiam si nullus alius finis spectetur, ut colligitur ex D. Thoma q. 122. art. 1. ad 3. quia per se est obiectum indifferens, proximè accedens ad rationem honesti, cum sit testimonium & imago quædam virtutis.

Inanis gloria. Inanis gloria, quam Græci *κενοδοξία* vocant, hoc accipitur pro vana gloriæ cupiditate: alioqui propriè ipsa non est peccatum, sed peccati obiectum, in alio existens. Gloria est clara cum laude notitia, inquit Cicero: puta de excellentia alicuius. Itaque complectitur opinionem & laudem, & consequenter famam, quia bona fama in laude consistit: supponit autem excellentiam aliquam veram his dignam, tamquam materiam & obiectum opinionis & famæ, unde patet, gloriam ab honore distingui, & consequenter ambitionem à cenodoxia seu vana gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, sita est. Honor verò in dignitatibus, magistratibus, & aliis testimoniis excellentiæ, quæ signis exhibentur. quando tamen vana gloria statuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda est.

Potest autem gloria tripliciter esse vana in proposito. Primò, Si de simulata excellentia quærarur opinio vel fama: sicut faciunt hypocritæ, & omnes, qui se fingunt peritos alicuius disciplinæ, cum non sint. Secundò, Si maior quærarur quam par sit, aut de rebus aliis indignis: sicut faciunt iactabundi, & omnes qui de opibus & rebus friuolis gloriantur. Tertiò, Si apud eos qui de rebus non possunt rectè iudicare: sicut si quis coram imperitis disputaret, ut sapiens ab eis habeatur: nisi fortè id ad ulteriorem finem honestum referret.

Erit autem hæc cupiditas peccatum mortale. Primò, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod est peccatum mortiferum: ut de magia, de adulterio, de duello, de homicidio: nam talis gloriatio includit facti approbationem. si tamen non de ipso facto, sed de robore corporis, audacia, ingenio, quæ tali facto patefunt, gloria quæreretur, non esset per se peccatum mortale, quia cum eo stare potest facti prauis detestatio. Secundò, Si ob illam acquirendam vel retinendam negligat ea quæ ad salutem sunt necessaria: vel aliter paratus sit mortiferè peccare: quales erant multi ex primoribus Iudæorum, de quibus Ioan. 12. dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quam Gloriam Dei.* & Ioan. 5. *Quomodo potest credere, qui gloriam ab inuicem accipiunt, & gloriam, quæ à solo Deo est, non querunt?* Extra hos casus solum est veniale, ut docet Caietan. verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per se veniale est neque sit mortale, nisi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vana gloriæ inuoluitur.

25
Ist vitium
capitale.

Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia seu capitalia, à D. Greg. lib. 3. Moralium c. 3. quem sequitur D. Th. q. 132. art. 4. & 5. ceteri Doctores; quia *vitium capitale* dicitur, ex quo tamquam radice virulenta, multa alia vitia veluti propaggines venenata nascuntur. talia sunt quæ versantur circa obiectum valdè appetibile, cuius causa plerique moralium parati sunt multa mala facere & pati; vt circa gloriam, (sub qua etiam famam & honorem intellige) diuitias, voluptates gustus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia sunt *cupiditas vana gloria, auaritia, gula, & luxuria*. Item quæ versantur circa obiectum valdè molestum, saltem in imaginatione, cuius mali pellendi, vel molestiæ solandæ causâ, etiam multa mala facere solent, vt sunt *inuidia, ira & tristitia*.

26
Septem filie
vane gloriae.

Sic igitur *vana gloria* cupiditas est vitium capitale, ex qua nascuntur hæ septem filie, iuxta D. Gregorium, *inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentiones, pertinacia, discordia, & nouitatum presumptiones*. Ratio est, quia *vana gloria* consistit in manifestatione suæ excellentiæ siue veræ, siue fictæ. Dupliciter autem excellentiam tuam inordinatè patefacere potes. Primò, *Directè*, idque vel per verba; & sic est *iactantia*; vel per facta: quæ si vera sint, & aliquid admirationis habeant, erit *presumptio nouitatum*; (has enim solent homines magis admirari) si falsa sint, erit *hypocrisis*. Secundò, *Indirectè*, quatenus videlicet vis ostendere te non esse altero minorem, idque quadrupliciter. Primò, *Ratione intellectus*; quod fit *peritancia*, qua quis nimis inhæret suæ sententiæ, nolens cedere meliori. Secundò, *Ratione voluntatis*; quod fit *discordia*, qua quis non vult alteri consentire. Tertiò, *Quoad verba*; sicque est *contentio*. Quarò, *Quoad facta*; dum quis non vult exequi præceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam*. vide D. Thomam artic. 5. quæst. 132.

27
Aduersantur
magnanimi-
tati tria præ-
dicta vitia.

Quod autem hæc tria vitia magnanimitati aduersantur, perspicuum est ex dictis. *Magnanimitas* enim versatur circa tria. Primò & principaliter circa magnum opus, ad quod iuxta mensuram suarum virium tendit. hac ratione aduersatur ei *presumptio*, quæ ad idem supra vires tendit. Secundò, Versatur circa honorem, tamquam materiam, cuius appetitum moderatur: sic opponitur ei *ambitio*, quæ immodicè in honorem tendit. Tertiò, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum: hæc enim ad eandem virtutem, ad quam honor, pertinent. sic opponitur ei *cupiditas vana gloria*, quæ ex quibusvis rebus, etiam ex mustaceo, & apud quosvis gloriam captat. Aristoteles non expressit distinctè omnia vitia, quæ magnitudini per excessum opponuntur, sed solum vnum, quod ille *χαλιετης* vocat, quois, qui est indignus, seipsum dignum magnis honoribus æstimat, splendoreque vestium & opum ostentatione honores ubique captat. hos vocat *χαλινες*, quasi dicat laxos aut tumidos, vel *πρὸς τὰς τιμὰς καλλωότες*, honoribus inhiantes: *χαλινον* enim à *χαλινον* hîre, ductum. eosdem dicit esse stolidos, & seipsos ignorare.

28
Pusillanimitas.

Pusillanimitas, quam Aristoteles *μικροψυχία* vocat, est alterum extremum magnanimitati directè oppositum. hoc vitium supponit apprehensionem, qua quis omnia tamquam nimis magna, & suam facultatem vel dignitatem excedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus suis refugiat officia ad quæ probè est idoneus, & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia, quæ facillè alioquin posset præstare. Si vocetur à Deo ad Religionem, imaginatur rem esse nimis grauem, tristem, intolerabilem; nec audeat capessere. Rursus considerans suam conditionem, putat se indignum honore qui defertur, (quasi honor sit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiam si recta ratio aliud postulet: seque nimium abiicit, non habita ratione officij vel gradus, in quo est constitutus. Eodem modo se habet etiam ad gloriam, laudem, & famam: etsi his verè sit dignus, vnde perspicuum

est, hoc vitium respondere in altero extremo tribus illis vitiis explicatis, presumptioni, ambitioni, & vana gloria, vt enim nimium refugit opera & officia suis viribus commensata, repugnat presumptioni: vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriam & famam, vana gloria.

29
Quale peccatum.

Hoc vitium est peccatum mortale, si id, quod detrectat, tale sit, vt ad illud suscipiendum sub peccato mortifero teneatur. si autem solum teneatur sub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiam si res sit consilij tantum; nam etsi non tenearis amplecti, tamen ex pusillanimitate animi refugere, quasi vires, quas Deus tibi dedit vel paratus est dare, superet, malum est.

Contra pusillanimitatem.

Aduersus pusillanimitatem facit consideratio diuini auxilij, quod in iis, quæ ad salutem, aut vocationem nostram pertinent, nobis præstò est, exempla Sanctorum, magnitudo præmiorum; & alia quæ fiduciam augent.

DUBITATIO IV.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersetur.

D. Thom. quæst. 134. & 135.

Nomen *Magnificentia* dupliciter accipi potest, vt colligitur ex D. Th. q. 134. art. 1. Primò in genere, pro quauis virtute, quæ facit res magnas: siue illæ sint actiones quas Græci *μεγὰς* vocant: siue res effectæ, quæ *ποιντα* faciunt enim aliquando generatim sumitur, vt actiones & effectiones comprehendat. Hoc modo *magnificentia* non est virtus specialis, & conuenit etiam Deo & Christo: ceruiturque in opere creationis, redemptionis, gubernationis, sanctificationis, glorificationis. hæc enim valdè magna sunt, & horum ratione Scriptura tribuit Deo & Christo *magnificentiam*, 1. Paralip. 29. Psalm. 8. 110. 144. & alibi.

30
Dupliciter
accipitur.
1. Generatim.

Secundò, Pro virtute humana, quæ magis sumptibus in externa materia aliquid magni efficit. hoc modo est peculiaris virtus, quam explicat hic D. Thomas, & Aristoteles lib. 4. Ethicorum cap. 2. eamque vocat *μεγαλοψυχία*, id est *magnanimitatem*.

31
2. Speciatim.

Distinguatur à *magnanimitate*, secundum Caictanum art. 2. quod hæc intendat magnitudinem in actione virtutis: hanc enim vult magnam & splendidam efficere: vnde dicit Aristoteles, ipsam esse omnium virtutum ornamentum; nimirum quia earum actiones illustiores facit illa verò intendit magnitudinem in opere externo quatenus est opus artis, vel vñibus humanis accommodatum, magnos sumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monasteriis, Collegiis, in constituendis piis foundationibus, in epulo publico exhibendo, quando ratio postulat. De huiusmodi intellige definitionem Ciceronis, quam refert D. August. q. 31. tract. 83. qq. *Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum, cum ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio*. In iisdem tamen versari etiam potest magnanimitas, si spectentur vt sunt magna virtutum opera, vt expressè docet D. Thomas art. 2. ad 2. cum ait: *Ad magnanimitatem pertinet non solum tendere in magnum, sed etiam in omnibus virtutibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercumque agendo, vt in 4. Ethic dicitur*. Itaque *magnificentia* videtur vel pars quædam esse magnanimitatis, vel parum ab ea distinguui, vt versatur in tali materia.

Quomodo distinguatur à magnanimitate.

Officium primarium huius virtutis est, res magnas, ad quas magno sumptu opus est, efficere; quando ratio id postulat, vel iuadet. Deinde huius rei causâ affectum copiosæ pecuniæ ad id necessariæ moderari, ne per illum vel opus non audeat suscipere quando oportet, vel susceptum relinquat, vel non decorè perficiat. tota enim difficultas in huiusmodi splendidis operibus suscipiendis & perficiendis prouenit ex affectu

32
Officium magnificentia.

fectu pecuniarum non mediocris, sed grandis, & ingentis summe, quæ impendenda: hic enim affectus facit ut homini valde difficile sit tantam copiam profundere, quantum opus postulat. Itaque requiritur aliqua virtus quæ hanc difficultatem vincat. neque ad hoc sufficit liberalitas, quia hæc solum moderatur affectum circa mediocres & ordinarias expensas; tollitque difficultatem, quam homo in illis sentire solet, non ex affectu magnitudinis summe; sed simpliciter ex affectu pecuniarum; at longe alia sentitur dum magnæ expensæ faciendæ; unde oportuit maiorem quamdam esse virtutem, quæ id præstet in magnis, quod liberalitas in mediocribus: hanc magnificentiam vocamus. Simile cernitur in honoribus; affectum enim in magnis honoribus regit magnanimitas; in mediocribus virtus ἀναισχυμῆς, quam φιλοτιμίαν vocare possumus, hoc nomine in bonam partem accepto. Vide Arist. lib. 4. Ethic. 4. & D. Th. quæst. 129. art. 2.

Duplex virtus circa honores, & duplex circa pecunias.

33
Cur non duplex circa voluptates, &c.

Circa voluptates gustus.

Circa voluptates tactus.
Circa timores.
Circa iras.

34
Circa honores & opes.

Petes, Cur non simili modo ponitur duplex virtus circa voluptates corporis, altera circa maximas, altera circa mediocres?

Respondet, Quia illa virtus, quæ affectum moderatur in maximis voluptatibus, sufficiens est ut illum moderetur etiam in mediocribus, v.g. ciborum vel venereorum; cuius ratio est, quia idem motuum seu obiectum formale in utrisque spectatur: siue enim cibi sint multum delicati, siue parum, hoc tantum agitur ut eorum usus externus sit temperatus, & interna affectio sub hac ratione in eorum usum feratur. Itaque solum opus est una virtute abstinentiæ, quæ sicut affectum & usum temperat in magnis ciborum voluptatibus, ita & in parvis. Similiter in rebus venereis moderandis idem motuum spectatur: siue magna in illis sit voluptas, siue parva; unde eadem virtus castitatis utriusque moderandæ sufficit. Pari modo fortitudo quæ maximos timores mortis temperat, etiam ad mediocres pertinet: & mansuetudo, quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit. Itæ enim virtutes non spectant nisi unum obiectum formale, siue passio magna sit, siue mediocris. Cum enim voluptates maximæ, & timores magni, & iræ magnæ omnibus sint communes, nec in his magnitudo & mediocritas diuersum faciant hominis statum, sufficit una ratio honesti in quoque horum genere, quæ principaliter moderetur affectum in magnis, & secundario se extendat ad moderandum in mediocribus.

Secus verò res habet in affectu pecuniarum & honoris: magni enim honores & magnæ diuitiæ sunt paucorum: unde diuersum efficiunt statum, & consequenter mutant rationem decori & honesti. Hinc fit ut qui magnis honoribus sunt digni, vel magnas expensas facturi sunt; aliam rationem honesti in moderando affectu, & in usu talium bonorum vel opum spectent & adhibeant, quam passim solent homines in mediocribus. Itaque alia est virtus circa magnos honores, alia circa mediocres. Confirmatur, quia magni honores pertinent ad eos tantum qui magna cogitant & moluntur; hi enim soli magnis honoribus sunt digni: atqui magna moliri, est proprium magnanimitatis. ergo moderatio affectus circa magnos honores, & rectus eorum usus pertinet ad magnanimitatem.

Simili modo expansio magnarum opum secundum rectam rationem non solet fieri nisi ad magnifica opera externa, quæ magnos sumptus requirunt; talia autem pertinent ad magnificentiam: unde etiam ad eandem pertinet, affectum in huiusmodi sumptibus regere. Longè autem aliud spectant homines ut moderentur affectum in mediocribus tum honoribus, tum sumptibus, ut per se satis constat. Non tamen negauerim, quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes vel magni honores contemuntur, possint etiam contemni parui. Verum quia plerumque aliud motuum respicitur, quando de magnis agitur, aliud quando de mediocribus: idè ad vnum humanum & moralem diuersa virtute opus fuit. Vide D. Thom. quæst. 129. art. 2. ubi tamen paulò aliter hæc explicat, et si in re non sit discrepantia.

Opponuntur magnificentiæ duo vitia, alterum per excessum, quod Aristoteles vocat βαυαυσίαν, q.d. operariam & indecoram diligentiam in sumptu faciendo; ut cum quis de industria sumptus auget supra quam res poscat aut decorum patitur, sicut faciebat ille, qui in filij epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis, cum referrentur è mensa, proiiciebat in Tiberim. Item qui in res paruas sumptus magnos facit, aut inconiuncte splendorem & magnificentiam ostentat; sicut ille, qui scenæ præpositus subiterniebat histrionibus purpuram; & mercator, qui conuiuiis ad cœnam vocatis, cum hiems esset, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam ἀπαιροχάλυες vocat Aristoteles, id est, decori inexpertos & ignaros.

Alterum per defectum; quod Aristoteles vocat μικροπρέπειαν, D. Thomas paruidelentiam, cum quis præ angustia animi, operi magno pares sumptus non exhibet: ut si Templo, vel Cœnobio, quod extruendum suscepit, vellet facere parietes cratios, aut tectum stramineum, ut minus expendat. Hu (ut Aristoteles ait) magna pecunia consumpta, in parua honestum omne perdet, & extinguet: quidquid facturus est, procrastinans, & cunctabundus efficiet; & qua ratione quam minimo sumptu id conficere possit, considerabit: & in his lamentabitur, & ingemiscet, omniaque se efficere maiora quam oportet arbitrabitur.

Hoc vitium per se non est nisi peccatum veniale; nisi fortè ex voto, testamento. vel alia ratione ad opus illud magnificentum, in quo perficiendo deficit, sit obstrictus.

DUBITATIO V.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamenti & gradibus.

D. Thomas quæst. 136.

Patientia dupliciter, iuxta D. Thomam, accipitur. Primò, pro virtute, quæ firmat animum aduersus timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enituit maximè in Martyribus: hæc est pars fortitudinis integralis, vel ipsa virtus fortitudinis inadxquatè concepta de qua supra c. 1. dub. 1. huius libri tertij.

Secundò, Pro virtute quæ in aliis malis animum confirmet, moderando mœrores qui ex illis percipi solent; ne videlicet propter hos à præscripto rationis recedat, seu aliquid indecori agat, ut in morte parentum, filiorum, amicorum; in exilio, in damnis, in morbis, in contumeliis, aliisque id genus malis: hæc enim magnos mœrores adferre solent, qui hominem sæpè ab arce rationis, & officio virtutis deturbant, & ad malum concitant hoc modo est virtus annexa fortitudini, ut secundaria principali.

Proxima igitur huius virtutis materia est tristitia & afflictio animi ob mala prædicta incidere solita: hanc enim vel planè comprimit, vel moderatur, ei quamdam sui similitudinem veluti formam imprimens, & ita eam temperans, ut recta ratio præscribit, & virum patientem decet. nimirum, ut rationem plenè sui compotem relinquat, nec virtutes alias in suis officiis impediât. Remota, sunt actiones, verba & gestus externi, quæ ita regit, ut interna moderatio in eis eluceat; ita ut per tristitiam nihil indecori foris agat: sed mala se æquo animo ferre ostendat. Remotissima autem, sunt ipsa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ: non quòd patientia illis formam seu modum virtutis imprimat. (hanc enim solis affectibus internis & actionibus externis communicat) sed quia sunt obiectum & causa tristitiæ, quæ proxima patientiæ est materia. Simili modo pericula mortis dicuntur materia fortitudinis.

Sed notandum est, hanc moderationem posse fieri dupliciter:

DDd

Primò;

35

Per excessum; βαυαυσία.

36

Per defectum; μικροπρέπεια.

Est peccatum veniale.

37

Patientia quomodo sit pars integralis.

Quomodo potentialis.

Materia.

38

Ex vario affectu possumus moderari tristitiam.

Primò, Ex affectu solius honestatis, quæ in illa re-
cet. moderari enim tristitiam, & mentem in quadam
æquanimirate conseruare, statumque externum cor-
poris huic conformem reddere per se bonum est &
honestum. & hoc modo patientia est virtus specialis,
à ceteris distincta.

Secundò, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis,
quæ per tristitiam & afflictiones oppugnatur. & hoc
modo, quod ad internum affectum actualem vel habi-
tualem attinet, non est virtus distincta à ceteris: nam
quævis virtus sicut amat honestum sui generis, ita ex
vi huius amoris resistit iis, quæ illi directè vel indi-
rectè repugnant, animùmque aduersus ea firmat. hoc
modo passim accipitur in Scripturis, & Patrum scri-
ptis; & in sermone vulgari. quicumque enim affectu
alicuius virtutis moderatè. fert afflictiones, patiens
dicitur.

Definitio Ci-
ceronis.

Hoc modo definitur à D. Augustino quæst. illa 31.
ex Ciccone cum ait: *Patientia ex honestatu aut utili-
tatis causâ, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac
diuturna perpassio. ubi illud honestatis, intellige generatim
de omni honesto, quod propter se expetitur. Utilitatis,
de eo quod ad aliud honestum utile est, ut patiaris
pecuniæ consequendæ causâ, qua soluas creditoribus
nam solius utilitatis causâ, si utile ab honesto distin-
ctum sit, pati, non est virtutis patientiæ. Voluntaria,
non quod semper sit in potestate non pati: sed quia
in potestate est malle pati quàm ab officio rationis
desistere, quàm improbè vel indecorè agere. Diutur-
na, intellige vel in re vel in animi præparatione. debet
enim patiens esse animo comparatus ad patiendum
longo tempore, si opus sit. Eodem pertinet descriptio
D. Augustini, quam habet lib. de patientia (quem ex
Indiculo constat esse ipsius, et si Erasmus reclamet)
cap. 2. Patientia hominis, est qua mala æquo animo toleramus,
ne animo iniquo bona deferamus, per quæ ad meliora perue-
niamus.*

39
Necessitas hu-
ius virtutis.

Ex his perspicuum est, quàm patientia sit necessa-
ria. tam enim est necessaria ad salutem, quàm est ne-
cessarium, hominem per huius vitæ mala, quæ vel
nostra mortalitas inuicet, vel ab aliis irrogantur, à
bono non abstrahi, aut ad malum non impelli, & quia
huiusmodi mala maximè oppugnant Christianos ut
rectam religionem deserant, aut iuxta eius præscri-
ptum non viuant; idè his maximè necessaria est, iux-
ta illud Domini, *In patientia vestra possidebitis animas
vestras*, quo significatur, salutem animarum non nisi per
patientiam acquiri posse. Possidere phrasi Hebræa ac-
cipitur pro acquirere, sicut ibi, *Possedi hominem per
Deum*, Genes. 4. & *Dominus possedit me in initio viarum
suarum*, Proverb. 8. Parum aptè hunc locum explicat
Martinus de perfectio animæ dominio per patientiam.
non tamen refert verum hæc tolerantia malorum affe-
ctu solius honestatis, quæ propriè ad hanc virtutem
pertinet; an illius quæ oppugnatur, an veriusque fiat:
nihil enim horum peculiariter est præceptum. expedit
tamen quamplurimas rationes sibi propositas habere,
ob quas mala fortiter sint perferenda: efficacius enim
multa bona, quàm vnum mouent.

40
Longanimitas.

Longanimitas, quam Græci μακροθυμία vocant, po-
tius est pars patientiæ; vel ipsa virtus patientiæ in-
adæquatè concepta, (ut ex D. Thoma art. 5. colligi-
tur) quàm virtus distincta: nam inter mala, quæ patien-
tia æquanimiter tolerat, vnum est molestia, quæ per-
cipitur ex rei expectatæ dilatione; huius autem mali
seu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Ita-
que longanimitas nihil est aliud, quàm patientia, ut cir-
ca tale malum versatur, spectata. Sic Deus longa-
nimis dicitur, quatenus dum nos ad poenitentiam
inuitat & expectat, moras nostras & tergiversatio-
nes tolerat, quæ illi quodammodo molestiam adfe-
runt.

41
Vitia patientiæ aduersa, sunt Insensibilitas & Impa-
tientia. illud per defectum: non enim est laudabile, nec
naturæ humanæ consentaneum, nullis malis neque
Insensibilitas. tuis, neque proximorum tangi: id enim signum est vel

brutæ stoliditatis, vel inhumanæ duritiæ: nec congruit
amicitiæ & vitæ politicæ. Hoc verò per excessum: ut
cum quis nimium dolet, aut etiam ex dolore à recto
discedit. Quicumque enim ob dolorem vel moerorem, *Impatienti*
vel illum vixit, pellat, aut solerur, animoque suo sic
affecto indulgeat, aliquid mali facit, *impatientis* est, iu-
stum dolendi modum, quem patientia præscribit,
exuperans. *Impatientis* etiam dici solet, qui ira vel in-
dignatione excedit, præsertim si hunc motum animi
sui foris ostendat: nam ira etiam tristitiam & affli-
ctionem includit. è contrario, qui non facillè ira-
scitur, patiens. quamuis hic potius mansuetus sit di-
cendus, alter iracundus, ut infra lib. 4. cap. 4. ostende-
tur.

Est autem hoc vitium per peccatum veniale tan-
tùm; quia solum est excessus in dolore, vel iracundiæ
motu, signo externo expressus. potest tamen esse mor-
tiferum vel ratione scandalii, vel ratione mali, quod
quis ex impatientia facit. *Insensibilitas* seu durities raro
est peccatum mortale; certe per se non potest esse nisi
veniale.

Quia verò patientiæ virtus maximè est homini
Christiano necessaria, notanda duxi ex Scripturis &
Patribus quædam præcipua eius incitamenta quæ ad
eius cultum & exercitationem vehementer possint
commouere. Primum sit patientia ipsius Dei: in qua
duo potissimum consideranda. Alterum, quod tanta
beneficia assidue in peccatores conferat. Alterum,
quod eorum iniurias tam benignè toleret. Vtrumque
elegantè expremit Tertullianus libro de patientia,
cum ait: *Nobis exercenda patientia auctoritatem, &c. di-
uina dispositio delegat, Deum ipsum ostendens patientiæ
exemplum: iam primum qui florem lucis huius super iustos
& iniustos aequaliter spargit: qui temporum officia, elemen-
torum seruitia, totius geniture tributa dignus simul & in-
dignus paritur, similiter occurrere: sustinens ingratiſſimas
nationes, ludibria artium, & opera manuum suarum ado-
rantes, nomen & familiam ipsius persequentes, luxuriam,
auaritiarum, iniquitatem, malignitatem quotidie inſoleſcen-
tem, ut sua sibi patientia detrahat: plures enim Dominum
idecirco non credunt, quia seculo iratum tam diu nesciunt.
Eundem locum pulcherrimè prosequitur Cyprianus
libro de bono patientiæ, in principio: Si Dominus in-
quit, nobis Pater & Deus est, sectemur patientiam domini
pariter & patris, quia & seruos oportet esse obsequentes:
& filios non decet esse degentes. Qualis verò in Deo &
quanta patientia, quod in contumeliam suæ maiestatis &
bonorum instaura ab hominibus profana templa, & terrena
figmenta, & sacra sacrilegia patientissimè sustinens, super
bonos & malos aequaliter facit diem nasci, & lumen solis
oboriri: & cum imbris terras rigat, nemo à beneficiis eius
excluditur, quod minus iniustus indiscretas pluuias lar-
giatur? videmus inseparabili aequalitate patientiæ nocen-
tibus & innoxis, religiosi & impiis, gratias agentibus &
ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spi-
rare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fru-
ctus murescere vinearum, exuberare pomis arbuta, nemora
frondescere, prata florere: & cum crebris, imò continuis ex-
acerbetur offensus Deus, indignationem suam temperat. &
præstitutum semel retributionis diem patienter expectat,
&c.*

Dices, Hanc patientiam esse alterius rationis: Denm
enim non esse capacem moeroris aut molestiæ, quàm
patientia sustineat: ac proinde non debere nobis in
exemplum poni.

Respondeo, In patientia duo posse considerari. Pri-
mò, Compassionem tristitiæ ex iniuria, vel malo, *Quomodo pa-*
quod nobis accidit, obortæ. Secundò, Compassionem *tientia Dei*
vindiçæ, cum affectu quodam benigno coniunctam. *fit nobis*
Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum *exemplo.*
tristitia non cadit, quam patientia soletur: vnde ne-
que hac ratione ipsius patientia proponitur nobis
imitanda. Alterum verò maximè in patientia Dei
relucet: quod enim ipsius Maiestas est maior, &
creatura indignior, magisque ipsi obnoxia; id ini-
uria in ipsum est grauior, ac proinde magis ipsum
prouocat

Quale pecca-
tum sit.

42
Patientiæ ad-
minicula.

Patientia Dei

43
Obiectio.

Resp.
Quomodo pa-
tientia Dei
fit nobis
exemplo.

prouocat ad indignationem & vindictam: ut nihil sit admirabilius quam Deum cohibere manus, iramque in peccatores non effundere, & beneficia sua protelare. & hac ratione proponitur nobis patientia Dei imitanda; nimirum ut ad exemplum ipsius cohibeamus vindictam, continuemus beneficia. & benignum retineamus affectum in eos qui iniuria nos affecerint: ut sitis, inquit, filij patris vestri, qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos; Matth. 5.

Patientia
Christi.

Secundum Patientiam Christi, in quo Deus, ut inquit Tertullianus, spiritum suum cum tota patientia collocauit, cuius tota vita eximium fuit patientiae speculum: passio verò supremum exemplar. Saginari enim, ut idem Tertullianus ait, voluptate patientiae discessurus volebat. Prosequitur hoc pulcherrimè Cyprianus loco citato. Hic considerandum, quis patiat, & quantus, quid, à quibus, pro quibus, cur, ubi, & quando.

Patientia
Sanctorum.

Tertium, Patientia Sanctorum veteris Testamenti, Abelis, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moyses, David, Tobiae, & in primis S. Iob, quod, ut Tertullianus loquitur, omnem patientiae speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit, quem non abacti greges, non illa in pecore diuitiae, non filij vno ruina impetu adempti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia fide Domino dedita exclusit. & infra: Quale in vltimo seretrum Deus de Diabolo extruxit, quale vexillum de inimico gloriae suae extulit, cum ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias? &c.

Quod si illi, rudi illo saeculo, ante Christi doctrinam & exemplum, tantam in aduersis patientiam praestiterit, quantum nos perpetrare oportet (ut Tertulliani verbo vtar) in luce Euangelij, in schola Christi, in hac copia gratiae, inter infinita exempla Sanctorum noui Testamenti?

Patientia
fructus.

Quartum, Maximus patientiae fructus, cum in hac vita tum in futura. In hac enim vita Primò, Parit satisfactionem pro peccatis: exigua enim tolerantia maximas futuri saeculi poenas redimimus. facile toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiscatio decem millium. vide Concilium Tridentinum Sessione 14. cap. 9. & Gratianum de poenitentia dist. 3. Secundò, Tuat omnes virtutes, easque reddit stabiles & perficit: qui enim virtutis bonum in aduersis retinet, ostendit affectum suum illi perfectè & firmiter inhaerere, & quouis alio casu inhaerens. declarat hoc Tertullianus: Patientia, inquit, fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuvat, humilitatem instruit, poenitentiam expellat, exomologesin assignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam franat, manum continet, tentationes iuculat, scandala pellit, martyria consummat, &c.

Similia habet Cyprianus libr. de bono patientiae. hinc Iacobi 1. dicitur: Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestra patientiam operatur: patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.

In futura vita maximam adducet gloriam; nam ut Apostolus 1. ad Corinth. 4. ait, id quod in praesenti est momentaneum & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quae videntur, sed quae non videntur. ubi in verbis illis, momentaneum & aeternum, leue & pondus, tribulationis & gloriae, in praesenti & sublimitate, emphasin & antithesin considera.

Eodem pertinet illud Domini, Matth. 5. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Beati estis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, montientes propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis.

Omittò alia Scripturae testimonia, pulchrè in hanc sententiam dixit Tertullianus: Adeò satis idoneus patientiae sequester Deus: si iniuriam deposueris penes enim, ultor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mor-

tem, resuscitator est. Quantum patientiae licet, ut Deum beat debitorem!

Quintum, Tormenta inferorum, quibus saepe digni fuimus, & tamen euasimus: qui enim hac attentè considerat, omnia huius vitae incommoda nihil aestimabit; sed veluti in deliciis ponet. Sicut qui considerat maximam calamitatem, qua plurimi sunt oppressi, se cum paucis euasisse, modicam iacturam nihili facit: sed se cum illa felicem reputat, sibi gratulatur, quod licuerit tam paruo incommodo elabi. Vide Albertum de virtutibus cap. 4.

Tormenta inferni.

Sextum, Impatientiae incommoda. Nam Primò, Amittis meritum patientiae. Secundò, Afflictio non minuitur per impatientiam, sed exasperatur: maius enim ipsa tormentum, & diutius animum excrucians quam ipsum originale malum, unde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valde mitescit. Tertio, Impellit ad omne genus peccati, ad blasphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus: Ut compendio dictum sit, omne peccatum impatientiae adscribendum: malum impatientiae est boni. hic tamen nomen istud paulò laxius usurpatur. Idem prosequitur Cyprianus. Hæc de patientiae incitamentis; nam minucia prætermittit. vide infra lib. 4. dub. 3. de mansuetudine.

Quod ad gradus patientiae attinet, variis modis assignari possunt. Primò, Ex parte malorum quæ quis patitur: & sic Primus gradus est, Cum patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ. Tertius, In detrimentis corporis & vitæ: quod pertinet patientia Iob, & Sanctorum Martyrum, & in primis Christi Domini.

44
Gradus patientiae.

Secundò, Ex parte modi perferendi: sic Primus gradus est, Tolerare sine murmuratione. Secundus, Sine lamentatione & querimoniis apud alios. Tertius, Cum gaudio: sicut Apostoli, qui ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine I. E. S. V. contumeliam pati. Ad hunc hortatur Apostolus Iacobus capite 1. suæ Epistolæ: Omne gaudium existimate, fratres, &c.

Tertio, Ex parte causæ ipsius mali, quod patimur. Hoc modo Primus gradus est, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis nostris siue à Deo siue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si absque nostra culpa ab inimicis, vel aliis qui nobis obstricti non sunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab iis, qui multis beneficiis à nobis affecti fuerunt: illa enim ingratitude maximè auget iniuriæ atrocitatem, & prouocat iram. unde difficillimum est erga tales retinere patientiam. Quartus est, Huiusmodi iniurias non solum æquo, sed etiam libenti animo perferre, & etiam desiderare: ut sic aliquo modo Dominum nostrum imitemur, qui omnia iniuriarum & afflictionum genera ab iis quos summis beneficiis affecerat, patientissimè sustinuit, & pro iisdem etiam Patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertullianum locis citatis.

DUBITATIO VI.

De perseverantia, & constantia, virtutibusque oppositis.

D. Thom. quest. 137. & 138.

Perseuerantia dupliciter accipitur. Primò, Pro continuatione iustitiæ usque ad mortem: & sic non est peculiaris virtus, sed conditio quædam, seu circumstantia virtutis, in eo consistens, quod iustitia adhæreat homini usque ad mortem. Hanc perseverantiam nemo habet completè & in actu secundò, nisi in termino vitæ: estque magnum illud donum proprium electorum, de quo D. Augustinus lib. de bono perseverantiae.

45
Perseuerantia dupliciter accipitur.
1. Continuatio iustitiæ.

Secundò, Pro proposito perseverandi in bono opere, quandiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter opere.

2. Propositum perseverandi in opere.

DDd 2 fieri

fieri potest. Primò, Ex affectu peculiaris honestatis, quæ in illo opere spectari potest; ut cum quis vult perseverare in ieiunio Quadragesimæ usque ad finem, vel ut carnem domet, vel ut pro peccatis satisfaciatur, vel ut obediat Ecclesiæ, &c. aut in aliquo alio pio exercitio, bonæque consuetudine ob peculiare bonum illius. hac ratione etiam non est una aliqua virtus, sed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprii boni potest velle operis sui continuationem & durationem usque ad finem: omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiusdem sunt virtutis.

46 *Quomodo sit & continuatio. virtus peculiaris.* Secundò, Præcisè ex affectu ipsius perseverantiæ & continuationis. nam usque ad finem constitutum in bono opere perseverare & continuare, per se honestum est, peculiarémque laudem meretur. hoc modo perseverantia est virtus peculiaris, de qua hoc loco D. Thomas. sicut enim magnanimitas est peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honesti intendit, & efficit, (nimirum ut magnum sit, & animo generoso congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proveniens tollit: ita perseverantia, cum in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honesti, nimirum diuturnitatem & continuationem usque in finem; vincatque tedium & molestiam, quæ ex diuturnitate obrepere solet, est virtus peculiaris.

47 *Materia huius virtutis.* Huius igitur virtutis principalis materia est opus bonum cuiusvis virtutis. Forma, quam huic inferere intendit, est illius continuatio usque in finem, quem ratio præscripsit; siue ille sit finis vitæ, siue certi negotij, vel temporis præfiniti. Continuationem voco, non qua opus numquam interpellatur (hæc enim homini ad longum tempus non est possibilis) sed qua suis temporibus reperatur, & non omittatur, dum statim vices recurrunt.

Secundaria autem materia est molestia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laboriosæ & difficilis capitur; hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus: sicut patientia vincit molestias aliorum malorum. Dixi materiam secundariam, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; unde & nomen ab his contraxit, non à molestiis quas sustinet. secus in patientia, cuius cum præcipuum munus sit, mala æquanimiter ferre, ab illorum perpeffione etiam nomen sortitur. Quæ autem hic Martinus apud Caieta-

num contra D. Thomam disputat, parvi sunt momenti, sicut & alia pleraque eiusdem Auctoris, cum D. Thomam oppugnat: est enim in illis vtplurimum vel mera logomachia, vel aliena intelligentia.

48 *Constantia.* Constantia parum à perseverantia differre videtur, in eaque includi. quid enim est aliud perseverare, quam usque in finem constantem esse, sibi in bono constare? nisi fortè quis ita velit distinguere, quod constantia vincat difficultatem continuandi boni, quæ provenit ex naturali quadam animi mutabilitate, & impedimentis extrinsecis incidentibus: ut sunt blanditiæ, promissiones, displicendi timor, placendi cupiditas, &c. Perseverantia verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei molestæ & laboriosæ oritur. Sed hæc distinctio neque ab Auctoribus, neque vulgò servari solet; estque in re morali satis minuta: nam propriè ille etiam constans dicitur, qui in re ardua usque ad finem perstat: & perseverans, qui ab externis impedimentis non vincitur. Distinguuntur tamen ratione & conceptibus: ratio enim constantia in eo sita est, quod homo sibi in bono proposito constet, sibi que similis permaneat contra omnes difficultates occurrentes, idque quamdiu ratio dictabit. Perseverantia verò in eo, quod in coeptis pergat, eaque usque ad finem continuet.

49 *Vitia extrema.* His virtutibus duo extrema aduersantur, pertinacia & molles animi, vel inconstantia: hæc per defectum, illa per excessum. Qui enim perseverat & firmus manet in proposito siue sentiendi, siue agendi ubi non oportet, vel plus quam oportet, pertinax dicitur: Aristoteli 7. Ethic. cap. 9. ἰσχυροψύχων quod fortius æquo suæ sententiæ inhæreat, & ἰδίοψύχων, quia suæ sententiæ amantior: estque hoc veniale vel mortale, pro materiæ gravitate, ut cum quis non vult mutare fidem aut religionem falsam quam semel suscepit, ne videatur inconstans, cum Princeps non vult reuocare legem, quam usus deprehendit perniciosam, &c.

Qui verò faciliè mutat propositum, vocatur inconstans. si id faciat tadio diuturnitatis, vel similis incommodi, molles. Est peccatum mortiferum, si tenebaris ex voto, vel præcepto, & materia sit gravis, ut cum quis deserit Institutum religiosum, &c. Si verò sit levis, veniale, si nullo modo tenebaris, non erit peccatum, mutare propositum, & relinquere primum exercitium: nisi fortè id fiat ex inordinata aliqua passione, tunc enim inordinatè à bono proposito desistis, ut rectè Caietanus v. Inconstantia. de qua vide Gregorium Hom. 3. in Ezechielem, sub finem.

Hactenus de fortitudine.

LIBER QVARTVS

DE

QVARTA VIRTUTE CARDINALI TEMPERANTIA.

Hic liber constabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia eiusque partibus in genere. Secundum, De speciebus Temperantia, seu partibus illi subiectis, Abstinencia, Sobrietate, Castitate, & Virginitate. Tertium, De vitiis, quae Temperantiae speciebus aduersantur; scilicet, Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiae annexis, Continentia, Clementia, Modestia, vitiisque oppositis.

CAPVT I.

De Temperantia, eiusque partibus
in genere.

Habet Dubitationes. 4.

DVBITATIO I.

Quid sit Temperantia, & quod eius
Officium.

D. Thomas quest. 141.

Temperantia
dupliciter ac-
cipitur.

TEMPERANTIA, Graece *σωφροσύνη*, dupliciter accipitur, ut notat D. Th. art. 2. in corp. Primo, Secundum amplitudinem suae significationis, pro virtute, quae refrænat affectum ab his, quae ipsum contra præscriptum rationis alliciunt. Temperantia enim insinuat quamdam temperiem & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit. quo modo non est virtus specialis; nam omnis virtus moralis id præstat. Iustitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractibus, & similibus, quae ipsum ratione lucri ad se trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à sectandis rebus caducis, & honoribus humanis, &c.

Secundo, Strictè, & κατ' ἐξ' ἑαυτῆς, pro virtute, quae refrænat appetitum in his quae maximè alliciunt: & sic est virtus magis specialis, & cardinalis, de qua hic agendum.

Huius virtutis materia sunt delectationes corporales, non omnes, sed quae tactu percipiuntur ex esculentis, & poculentis, & rebus venereis.

Vbi Notandum est ex Aristotele 3. Ethicorum c. 10. quasdam delectationes esse spirituales, quasdam corporales. Spirituales dicuntur quae sequuntur operationem mentis, vel phantasie, ut sunt omnes, quae ex contem-

platione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiusvis veritatis nascuntur. Itè ex honoribus & fabularum narratione, &c. circa huiusmodi non est propriè temperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperans, quòd huiusmodi oblectationes moderatè, vel præter modum quærat, sed vel curiosus, vel ambitiosus, vel alio nomine. impropriè tamen & metaphoricè possunt dici intemperantes, qui in rebus spiritualibus sensibilem quamdam suauitatem nimium sectantur: quasi hæc sit præcipuus illius fructus. non quòd talis delectatio sit mala, vel prohibita, sed quia pluris, quàm oportet, æstimatur, & solidæ virtuti proponitur.

Corporales sunt quae capiuntur per sensus externos. Delectationes sed neque circa has omnes versatur hæc virtus: quia corporales. nemo iudicatur temperans aut intemperans, quòd aspectu cælorum & figurarum, aut cantu, aut odoribus moderatè aut immodicè delectetur: nisi quatenus hæc incitant ad delectationes gustus, vel tactus. restant igitur horum duorum sensuum voluptates, inter quas & illas hæc est differentia, quòd hæc sint homini cum reliquis animalibus communes, reliquorum verò sensuum homini propriæ. solus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipsam obiectorum suauitatem, & perfectionem, absque ullo respectu ad voluptates tactus aut gustus: cetera verò animalia nequaquam; sed solum ut hæc imaginationem cibi aut commixtionis ingerunt, horumque simul cupiditatem excitant. non enim lupo delectatur figura ouis per se, aut balatu, aut odore, sed esca: & illis per accidens tantum quatenus apprehensionem escæ vicinæ concitant. Sic aues cantu, non ob dulcedinem & proportionem, sed ut excitat ad coniunctionem: cuius signum est, quòd non delectentur nisi voce sui generis, non enim passer cantu lusciniae, sed suae speciei gaudet, eique respondet.

Igitur temperantia primariò versatur in voluptatibus gustus & tactus moderandis: hæc enim & vehementissimæ sunt, & a ratione longissime abducunt; gustus & tactus sunt enim nobis cum bestis communes, & ea parte illis. qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiam maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habet, cum similes brutis faciant, quare maximè necessaria fuit virtus quae has refrænet, & secundum rationis præscriptum, (quæ humanarum actionum est mensura)

Ddd 3 vt

Materia.

Delectationes
duplices.

4

ut homine sint dignæ, moderaretur. Secundario tamen etiam in oblectatione aliorum sensuum; nimirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus vel gustatus, mediante imaginatione, incitant: eiusdem enim virtutis est moderari finem, & ea quæ sunt ad finem.

Aduerte tamen, voluptatem gustatus, si per se & solitarie spectetur, non esse sufficientem materiam temperantiæ; tum quia hæc non magni æstimatur, neque magnam difficultatem adfert, ut patet in iis, qui vina probandi causâ degustant, aut obsonia coniungunt; tum quia non dicitur quis intemperans (Græcis *ὕδατος*) quod in deliciis ciborum, & saporum oblectamenti excedat, si in alio modum seruet; sed delicatus & *τροφιῶν*: tum quia præcipua oblectatio cibi & potus non est in gustando, sed in fruendo; quæ fruitio fit per contactum, maxime dum traiciuntur per oesophagum. Vnde helluo quidam Philoxenus nomine, optabat sibi collum longius collo gruis, ut qui contactu cibi, quàm gustatu magis delectaretur, ut Aristoteles 3. Ethic. cap. 10. refert. Itaque hæc voluptas non sufficit, nisi accedat ea quæ est per sensum tangendi. Verum quia etiam ex saporibus per sensum gustatus magna voluptas capitur, & propter hanc multi intemperanter edunt & bibunt, utramque ad materiam temperantiæ dicimus pertinere: maxime cum gustatio fiat per contactum, & Aristoteles dicat gustatum esse quendam tactum.

Ex his patet Primo, Quæ sit proxima huius virtutis materia, cui suam formam imprimit: cum enim circa delectabilia tactus, id est, esculenta, poculenta, & venerea versetur, ut in horum appetitione, delectatione & usu externo modum rationis seruemus; sequitur, proximam temperantiæ materiam esse horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediate modum rationis imponit, eos frangendo & coercendo, ne debitum modum excedant, ne vim menti inferant; sed tales sunt, ut animum sui competentem, suæque spontis relinquunt.

Remotior, est ipse externus usus: huic quoque modum imponit, faciendo ut talis sit, qualis temperantem virum decet.

Remotissima autem, sunt ipsa obiecta delectabilia.

Itaque officium temperantiæ est, moderate se habere in illis delectationibus, non solum usu & actu externo, sed etiam affectibus internis: nimirum interius appetendo quantum, quale, ubi, quando, & quo modo oportet, & similiter exterius usurpando; sicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non solum exterius in opere, sed etiam interius in affectibus. Idem docet D. Augustinus lib. de morib. Eccles. cap. 19. Munus eius (temperantiæ) est in coercendis sedandisque cupiditatibus, quibus inhiamus in ea quæ nos auerunt à legibus Dei, & fructu bonitatis eius, quod est beatitudo. Fusiùs & distinctiùs officium huius virtutis expressit D. Prosper lib. 3. de vita contemplat. c. 18. Temperantia, inquit, temperantem facit, abstinentem, parcum, sobrium, moderatum, pudicum, tacitum, serium, verecundum. Hæc virtus si in animo habitat, libidines frangit, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, ordinata corroborat, cogitationes prauas remouet, inserit sanctas, ignem libidinosæ voluptatis extinguit, animi teporem desiderio futura remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit, &c. ubi quasdam functiones tribuit temperantiæ, (ut, cogitationes sanctas inserere, desideria sancta multiplicare, animi teporem accendere, mentem ob omni vitiorum tempestate defendere) non quod ipsa hos actus eliciat, sed quia est optima dispositio, hominem ad eos præparans, & expeditum reddens: facit enim mentem maxime idoneam rerum diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex consideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia præter vitia & peccata proueniunt ex defectu considerationis, quod

bona & mala pro meritis non expendantur. vnde videmus, omnes præter sanctos per abstinentiam ad virtutum culmen peruenisse; eamque esse ceterarum veluti fundamentum. vnde Philo in libello de supplicum virtutibus: *Continentiam primum tamquam fundamentum in anima collocans, deinde ceteras virtutes superstruunt, & Menander ipsam ἀρετὴν ταπεινὴν*, penum virtutis vocat; quia omnis virtus ex illa facile veluti ex quodam penu depromitur.

Patet Secundo, Temperantiæ meritò dici virtutem cardinalem sed principalem. sicut enim fortitudo est virtus cardinalis, quia confirmat animum aduersus ea, quæ inter omnia ardua contra rationem maxime absterrent, ita temperantia, quia coercet in iis, quæ inter omnia delectabilia maxime contra rationem alliciunt. sicut enim illa versatur in principali arduo & terribili, animum contra illud confirmando, ita hæc in principali delectabili, appetitum coercendo.

DUBITATIO II.

Quæ sit regula temperantiæ statuenda.

D. Thomas artic. 6.

Respondeo, Hanc à sanctis Patribus & Scriptura sacra statui in ipsa rerum ad hanc vitam & huius vitæ officia pertinentium necessitate. Ita D. Augustinus lib. de moribus Eccles. cap. 21. Habet, inquit, vir temperans, in huiusmodi rebus mortalibus & fluentibus, vitæ regulam, utroque Testamento firmatam: ut eorum deligat, nihil per se appetendum putet: sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis est usurpet, vitæ modestiam, non amantis affectum. ubi nota illud, *Vitæ & officiorum necessitatem*. Hieronymus in cap. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exasperantem: Caro similiter circumciditur, ut nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro necessitate corporis facere compellimur: cibum capere, & potum & somnum, & vii vestibus: quæ tunc circumcidimus, si non ad delicias, & ad luxuriam, & ad inertiam, sed ad necessitatem naturæ, & corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter stomachum & frequentes infirmitates, & odit ebrietatem, circumcidit carnem suam, &c.* Idem tradunt alij.

Hic tamen sub necessitate intelligunt etiam vilitatem & conuenientiam, non enim illud solum dicitur, necessarium vitæ humanæ, eiusque officij, sine quo vivere, aut ea officia obire non potes, sed etiam sine quo non potes commode & conuenienter tuo statui, spectata conditione loci, personarum quibuscum visis, & negotiorum occurrentium. Eodem pertinent multæ sententiæ Scripturarum, Ecclesiastici 29. *In initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Initium, id est, caput & summa eorum quæ vitæ hominis sunt necessaria.* simili phrasi dictum est Psal. 110. *In initium sapientiæ timor Domini.* & Psal. 118. *Principium verborum tuorum veritas.* 1. ad Cor. 7. *Hoc itaque, dico fratres, tempus breue est: reliquum est ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint: & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura huius mundi.* & 1. ad Tim. 6. *Habentes alimenta, & quibus regamur, his contenti simus, & similia.*

Ut autem clariùs quænam sit temperantiæ regulæ intelligatur.

Notandum est, aliam esse eius regulam ut versatur in esculentis & poculentis; aliam ut in venereis. nam alius debet esse finis in horum usu, alius in illorum. Veigitur circa cibum & potum versatur, eius regula sumenda est ex fine, ob quem illa usurpantur: hic autem est bona corporis valetudo, & mentis ad suas functiones idonea dispositio: quorum utrumque indicauit D. Augustinus illis verbis, *ad vitæ & officiorum necessitatem.* ob hanc enim causam, & quatenus ad hunc finem expedit, secundum rectam rationem est edendum & bibendum: non amplius, nec alio modo:

Proxima materia temperantiæ.

Regula temperantiæ.

Officium temperantiæ.

Necessitas quæ.

Explicatur clariùs.

Omnia peccata in quomodo ex defectu delectationis.

nisi forte in aliquo casu, ubi id necessarium foret ad finem maioris momenti: (v.g. ad euadendam mortem, vel aliud graue malum.) Nec etiam minus, nisi ob similem causam, vel nisi finis altior intendatur, v.g. satisfactio pro peccatis, &c. Ratio est, Quia cibus & potus, & omnis voluptas quæ est in illis à natura, seu à Deo naturæ conditore ordinata est, ad corporis assiduas quas calor efficit, ruinas sarcindas; illudque quantum ista mortalitas patitur in sua integritate & vigore conseruandum. corporis autem bona constitutio est propter animæ functiones; nam si corpus corruptibile aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimis sensum multa cogitantem; magis id facit si mala affectio accesserit, quare mensura in appetitione, delectatione & usu ciborum seruanda, ex hoc sine sumenda est. Itaque qui plus comedit aut bibit, vel sæpius, vel alio modo, vel res alias quam congruit valetudini, aut mentis functionibus, non seruat temperantiæ regulam. Idem dicendum de eo, qui solius voluptatis causâ; ut ex testimonio D. Augustini colligitur, appetere enim vel facere, aliquid solius voluptatis causâ, etiamsi ea licita sit, non est opus virtutis, aut vlla laude dignum, quia hoc motivum non est per se honestum, sed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

Qua verò parte versatur in re venerea, temperantiæ regula extra coniugium est, ab his penitus abstinere. in coniugio eatenus vti, quatenus expedit proles causâ, non voluptatis. vide D. Augustinum lib. de bono coniugali, cap. 6. & 7.

DUBITATIO III.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduersentur.

D. Thomas quest. 137.

Respondeo, hæc duo ei aduersari, Intemperantiæ & Stuporem, hoc D. Thomas vocat Insensibilitatem; id enim sonat ἀναισθησία, quod Latine vltatius stupor dicitur: Stupidi enim dicuntur, qui parum sentiunt. Illud opponitur temperantiæ per excessum, hoc per defectum. Stupor enim est, cum quis ita auersatur & fugit delectationes tactus & gustus, ut nolit eis vti, quando, vel ubi vel quantum secundum rectam rationem oportet: quod vitium rarum est. pauci enim in voluptatibus idè peccant, quod parum eas expetant, ut Aristoteles ait lib. 2. Ethic. cap. 7. Erit peccatum mortiferum, si ex eo prætermittat quis id ad quod sub peccato mortifero obligatur; quale est reddere debitum coniugi exigenti, sumere cibum ad vitam necessarium. Veniale, si ad illud obligemur sub veniali. Vide Caietanum verb. Insensibilitas. Denique peccatum erit, saltem veniale, quamuis non obligetur, si omnem delectationem gustatus fugere velit, tamquam per se malam & peccatum, nisi ignorantia excuset; quia hoc iudicium est contra rectam rationem, & ex falso fundamento procedit, est enim delectatio illa per se bonum indifferens; non autem bonum vel malum morale. Secus, si ob aliquam iustam causam, v.g. causâ castigandi corporis, satisfaciendi pro peccatis, &c. sicut multi Sanctorum fecere.

Intemperantia (Aristoteli ἀκολασία) est excessus in concupiscendis vel fruendis delectationibus gustus vel tactus; ut cum appetuntur, vel vsurpantur, quando vel ubi non oportet, vel plusquam oportet, vel non eo modo quo oportet, vel quas non oportet. estque peccatum mortiferum, aut veniale, pro conditione materiæ in qua versatur; ut infra ex speciebus eius constabit.

Notandum autem Primò, hoc vitium inter omnia vitia humana esse maxime probrosum & infame, ut docet Aristoteles 3. Ethic. cap. 12. Ratio est, tum quia homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes, & ita similis sit brutis, & in eorum ordinem redigitur, humanæ naturæ dignitate,

& rationis luce veluti extincta, sit mancipium venteris & gulæ, & rerum vilissimarum seruus; à quo enim quis vitiosus est, huius & seruus efficitur, Apostolo teste; tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil, sicut in alijs virtutibus, eluceat ingenij, nihil industriæ, nihil generositatis, nihil quod hominem deceat, sed brutus sine ratione impetus, & cæca sui ad pastum & venerem adiectio. Dixi inter vitia humana, id est, quæ hominis naturæ aliquo modo sunt conformia, quia magis probrosa sunt quæ à natura humana prorsus abhorrent, ut delectari esca carnis humanæ, vel brutorum aut masculorum concubitu: quæ vitia Aristoteli lib. 7. Ethic. c. 5. non sunt humana, sed ferina, vel morbosa, (quia ex praua dispositione, & corrupta phantasia fit ut videantur delectabilia, à quibus natura aliàs maxime abhorret) & idè sunt peiora quam simplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiæ pertinere: sed potius vult in illis summam intemperantiæ esse, ut quæ modum humanum excedat.

Notandum Secundò, Idem vitium ab Aristotele lib. 3. Ethic. cap. 12. ad puerilia vitia referri; quia concupiscentia est similis pueroridque ob quatuor causas quas ibi attingit. Primò, Quia sicut puer impetu fertur ad ea quæ oblectant, absque rationis directione, ita concupiscentia. Secundò, Puer si suo arbitrio permittatur, crescit in propria voluntate, magisque fit in dies rebellis, iuxta illud Ecclesiastici 30. Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit princeps: concupiscentia, si suis motibus sinatur, augetur indies, magisque fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, si coërceatur: concupiscentia, si coërceatur & comprimatur, ad debitum honestatis modum perducitur. Quartò, Puer debet viuere ex præscripto prædagogi; concupiscentia anima facultas, ex imperio rationis.

DUBITATIO IV.

Quæ sint partes temperantiæ.

D. Thom. quest. 143.

Diuus Thomas partes triplices statuit huius virtutis, sicut supra fortitudinis; integrantes, subiectiuas & potentiales. Integrantes duas, verecundiam & bonestatem: nam integrum officium temperantiæ duabus partibus constat, fugâ turpitudinis intemperantiæ, & amore decoris temperantiæ: ad fugam turpitudinis iuuat verecundia, ad amorem decoris, honestas. Vbi aduerte, verecundiam non esse propriè virtutem, sed passionem, dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile est fugere turpia & probro digna, quod facit hæc passio. est enim timor probri ex consideratione rei vel facti turpis seu probrosi. Itaque cum probrum fugiat, facit etiam ut vitemus ea quæ probro sunt digna; qualia maxime sunt peccata intemperantiæ: & hac ratione iuuat virtutem temperantiæ, estque aliqualis ad eam dispositio.

Honestum in moralibus dupliciter accipitur, Primò, Generatim, & sic conuenit omni operi virtutis: nam ratio honesti moralis consistit in conformitare cum iudicio rectæ rationis, tamquam regula operationis naturæ rationalis; & cum ipsa natura rationali vel fundamento illius regulæ. Hæc autem conformitas rationem virtutis constituit in operibus humanis, ac proinde reperitur in omni actu virtutis. differt autem à ratione delectabilis, quæ est in eodem opere, consideratione. Ratio enim delectabilis in eo sita est, quod aptum sit parere delectationem, ratio honesti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc est causa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio sequitur ex eo, quod obiectum sit conforme. Itaque honestum, cum sit conforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti, sicut ea quæ sensibus sunt consentanea, sunt delectabilia parti sensitivæ: omnis enim delectabilitas nascitur ex conformitate & consensione, vel cum ratione,

DDd 4 tione,

Esse vitium puerile.

Integrantes.

Verecundia.

Honestum.

Delectabile.

Honestum est fundamentum.

delectabile.

Stupor.

Quale peccatum.

Intemperantia.

Est vitium probrosum.

tiōne, vel cum sensu, vel cum natura, vel cum aliqua dispositione ingēnita, aut acquisita naturę sentientis, aut intelligentis.

18

Honestum
strictum.

Secundò, Capitur honestum strictè pro eo in quo peculiariter elucet decor temperantię. hic autem decor elucet. Primò, In operibus temperantię: hæc enim habent peculiarem pulchritudinem, quatenus excludunt ea quę hominem maximè dedecorant, ut sunt voluptates brutorum. Secundò, In ipso habitu virtutis, quatenus ad opera temperantię inclināt. Tertiò, In quadam inclinatione speciali, quā quidam habent ad castitatem, & alia temperantię opera: videntur enim quidam natura casti & sobrii. Si primo modo spectetur, est conditio quędam operum temperantię. Si secundo modo, sic potest dici pars temperantię; quia reipsa non videtur distinguī ab habitu, sed esse ipsemet habitus temperantię inadęquatè conceptus; quatenus nimirum inclināt ad honestum sui generis. sicut enim sunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & sectari honesta, ita etiam possunt duę eius partes statui ut ad hæc se extendit. Si tertio modo, sic etiam potest dici pars temperantię, quia iuvat ad sectandum temperantię decus, sicut verecundia iuvat ad fugiendam eius turpitudinem. Vide D. Thomam q. 145. art. 4. vbi satis breuiter & obscure hanc rem expedit.

19

Partes subie-
ctiue qua-
tuor.

Partes subiectiue, seu species temperantię sunt abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia: quod ex D. Thoma sic ostendi potest. Species enim virtutum, distinctionem accipiunt ex ordine ad diuersa obiecta vel materias, materię autem temperantię sunt delectationes tactus, quarum duo sunt genera: quędam enim pertinent ad alimentum, quod constat cibo & potu, & in his quoad cibum, est abstinentia, quoad potum, sobrietas. Alię delectationes pertinent ad vim gignendi, quarum alia est principalis ex ipso actu coniunctionis, & circa hanc versatur castitas. Alię secundarię, ex osculis, tactibus, amplexibus: circa has est pudicitia.

20

Ex quibus patet, temperantiā, secundum D. Thomam, non sic esse virtutem specialem, quasi sit species specialissima, (cū alias species sub se complectatur) sed quia non est communis, sicut quando significat communem virtutis conditionem; nec ad materiam alterius generis se extendit.

Partes poten-
tiales sex.

Partes potentiales temperantię sunt virtutes quędam secundarię, quę modum illum, quem temperantia seruat in frānanda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias secundarias. Itaque omnis virtus refrānans appetitum in aliquid inordinatè tendentem, & efficiens in aliqua materia moderationem, potest dici pars temperantię, seu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis potest fieri hæc moderatio. Primò, In motibus animi internis. Secundò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima prosequitur aliquid, (præter concupiscentiam, quā moderatur temperantia) sunt tres. Primus est, Motus voluntatis concitatus impetu passionis: & hunc refrānat continentia, quā sit ut licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiscentię, superior tamen non vincatur. Secundus est, Motus speci, tendentis inordinatè in excellentiam aliquam: hunc refrānat humilitas. Tertius est, Motus irę tendens in vindictam: hunc coercet mansuetudo, cui affinis est clementia. Externa autem quę moderatione indigent, sunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (sub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quędam, quę modestia morum dici potest. Cultum autem externum & omnem apparatus externum regit alia virtus, quā modestiam cultus vocare possumus. Itaque partes potentiales temperantię sunt continentia, humilitas, mansuetudo, clementia; & modestia duplex. Interdum tamen modestia accipitur generalius, ut contineat etiam humilitatem & studiositatem, ut patet ex D. Thoma q. 143. & 160. art. 2. vbi quatuor ponit species modestię.

CAPVT II.

De speciebus Temperantię, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, Pudicitia.

Habet Dubitationes 16.

DVBITATIO I.

Quid sit Abstinentia.

D. Thomas quest. 146.

ABSTINENTIA in materia temperantię significat propriè alimentorum subtractiōnem, quę maior sit, quā ratio temperantię per se postulet. non enim qui temperatē bis vescitur carnibus per diem, sumpto fortè manè ientaculo, dicitur abstinere, vel esse abstinens, sed temperans. vnde propriè significat maiorem quendam & insigniorem virtutis temperantię, circa cibo versantis, actum, & hanc ipsam virtutem, quā parte ad talem actum se extendit. hoc modo passim accipitur à Patribus, qui de abstinentia loquuntur, & 2. Per. 1. Ministrare in scientia abstinentiam. Tamen D. Thomas hoc loco accipit hoc nomen ut significet integram virtutem temperantię, circa cibos, quę alioquin nomine specifico caret, & solet nomine communi temperantię appellari.

Abstinentia.

Abstinentia igitur hoc modo accepta, est virtus, cupiditates & delectationes esculentorum inordinatas refrānans, & in ipso vsu debitam moderationem constituens. Inordinata autem illę esse possunt, vel quia trahunt ad id quod est illicitum, (v.g. ad vescendum cibo vetito) vel loco aut tempore incongruo; vel ad nimiam quantitatem, vel ad modum indecorum, vel quia nimis sunt vehementes & importunę, non sicientes hominem aliud quā de cibo & ventre cogitare. Hęc igitur omnia refecat & tollit virtus abstinentię. facit autem hoc eo modo, quo ratio & appetitus superior rationi conformis, appetitum inferiorem regere & coercere solet, de quo supra lib. 3. cap. 1. num. 5. & 6. & 1. 2. q. 9. art. 2.

Quid sit.

Debita moderatio in ipso vsu requisita est, quę valetudini & officiis mentis congruit. vnde diuus Augustinus lib. 10. confess. cap. 31. Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. vel certè quę congruit castigationi corporis & carni subiugandę spiritui, absque notabili valetudinis læsione. et si enim delectationes ciborum non sunt appetendę aut vsurpandę, nisi quatenus valetudini corporis & idoneę dispositioni mentis ad suas functiones obeundas congruit, (nisi fortè in casu aliquo particulari, ob causam extrinsecam ratio aliud poscat) tamen hæc mensura non semper est seruanda in illis subtrahendis, possunt enim occurrere circumstantię & iustę causę, ob quas expediat abstinere etiam plus quā valetudini congruit, v.g. ut caro castigetur & spiritui subiiciatur, ut pro peccatis satisfiat, &c. etiam si vires corporis minuantur: modo tamen non grauiter breui tempore valetudo frangatur, ita ut mens reddatur ad suas functiones ineptior: ea enim bona est corporis valetudo, quę optimè menti seruit, nam corpus est propter animę functiones.

Notandum tamen est quando abstinentia est maior quā ratio temperantię per se postulat, non semper illam fieri ex effectu virtutis, quę sit species temperantię, ac proinde nec esse semper actum talis speciei formaliter: si enim fiat tantum affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis, si ut satisfacias pro peccatis

Ex varia virtutis affectu fieri potest.

catis, erit opus poenitentia, si ut carnem subicias spiritui, erit opus castitatis, huius enim est, frangere libidinem, ac motus carnis inde sequentes, & facere illam rationi parere; si autem quia congruit tibi ad hoc ut mens sit magis idonea ad suas functiones, sic erit propriè actus huius virtutis. Ex cuiuscunque tamen virtutis affectu procedat, semper dicetur actus temperantia & abstinentia, quia est actus virtutis in materia abstinentia.

Porro qui abstinentia sunt dediti, his duo vitia potissimum vitanda sunt, *impatia & superbia*; ut eleganter docet D. Gregorius 3. parte pastoralis, admonit. 10. *Impatia* quidem, quia abstinentia exsiccat corpus, humores accendit, & biliosos efficit. *Superbia* verò, quia magni aestimantur ab hominibus; est enim res vulgò ardua, foris apparens, & speciem eximia sanctitatis præ se ferens. vide plura hac de re loco notato, & apud D. Augustinum lib. 10. Confess. cap. 30.

DUBITATIO II.

Quid sit ieiunium, & quam ad eius legitimam observationem requirantur.

D. Thomas quest. 147.

Nomen ieiunij abstinentiam ciborum importat, unde per metaphoram transfertur ad abstinentiam vitiorum. Sic D. Basilii homo 1. de ieiunio dixit: *Verum ieiunium est, ab omnibus vitis esse alienum.* & D. Augustinus tract. 17. in Ioannem: *Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi.*

Ieiunij quid.

Propriè autem significat maiorem quamdam victus parsimoniam & abstinentiam, quam communis temperantia regula postulet: maiorem inquam, tum temporis diuturnitate, tum ciborum qualitate: ut enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi Scripturæ & SS. Patrum, requiruntur hæc duo, abstinentia longior, & victus ratio durior. unde Danielis 10. de tali ieiunio dicitur: *Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum.*

7

Potest hoc variis modis fieri, ut patet ex gestis Eremitarum & Monachorum; quorum plerique solo pane & sale ad cibum, & aqua ad potum utebantur: alij etiam pane abstinebant, radicibus, herbis, vel leguminibus contenti: alij semel in die, idque ad vespertam reficiebantur: alij alternis, alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus interpositis, sicut Simeon Stylites, qui extra tempus Quadragesimæ, solum octavo die cibum sumebat, lupinos nimirum aqua maceratos; per totum tempus Quadragesimæ nihil omnino, ut refert Theodoretus in Vita ipsius. Quod si fiat eo modo, quo Ecclesia omnibus fidelibus præscribit, dicetur propriè *ieiunium ecclesiasticum.*

Ieiunium ecclesiasticum.

■ Ut autem eo modo fiat, tria requiruntur. Primò, Abstinentia ciborum certi generis. Secundò, Abstinentia plurium refectionum. Tertiò, Certa refectionis hora.

Cibi à quibus abstinentum.

Quod ad primum attinet, cibi à quibus abstinentum, sunt in primis carnes vulgò dictæ, nempe ut carnes distinguuntur à piscibus. nam & pisces suam carnem habent, sed vulgò caro non vocatur. Secundò loco, oua: sed tempore Quadragesimæ; nam extra hoc tempus iure communi non sunt verita, sed solæ carnes, teste diuo Thoma art. vi. quibusdam tamen locis consuetudo ea non permittit in ieiuniis, etiam extra Quadragesimam, ut in Hispania, & quibusdam partibus Gallia, teste Nauar. c. 21. n. 13. unde ibi ab illis abstinentum. Tertiò, lacticia: sed iure communi solum tempore Quadragesimæ vetantur, extra illud permittuntur, quibusdam tamen locis consuetudo permittit lacticia, etiam in Quadragesimæ, exceptis paucis diebus, ut in Belgio: aliis non permittit, etiam extra Quadragesimam, sicut de ouis dictum est.

Porro hæc tria genera prohiberi tempore Quadra-

gesimæ, patet cap. 7. Denique, dist. 4. ex Gregorio I. Patet; ut nos, qui his diebus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam trahunt originem carnis, ieiunemus, à lacte videlicet, caseo, & ouis. Verum consuetudo hæc mitigare, sicut & alia Iura humana, potuit, cuius quantitas sit auctoritas in Ecclesia docet D. Augustinus epist. 68. ad Casulanum, & 119. ad Ianuarium. Itaque generatim dicendum est, ab illis cibis abstinentum tempore ieiunij, quorum usum consuetudo loci non permittit. secus de iis quos permittit. Neque requiritur, ut consuetudo ius commune relaxans, quadraginta annorum spatio bona fide fuerit observata, sed sufficit aliquot annorum spatium, si Prælati, præsertim Summus Pontifex sciat & non contradicat: de quo supra cap. 6. dubit. 14. vide Medinam de Ieiunio q. 8. Olim etiam à vino abstinebant, ut colligitur ex Cyrillo catechesi 3. Theophilo Alex. epist. 3. de cyclo Paschali, & Chrysost. homil. 6. ad populum. Verum modò non est obligatio talis abstinentia, saltem in Ecclesia Latina.

Secundò, Requiritur abstinentia plurium refectionum, ita ut intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus cibo reficias. hoc etsi iure non videatur expressum, usus tamen Ecclesiæ antiquissimus, & ratio ipsa docet: ita enim Ecclesia vult per ieiunium corpus castigari & concupiscentiam coerceri, ut tamen natura ipsa non notabiliter lædatur: læderetur autem, nisi una refectio permetteretur: & corpus non castigaretur, si permetteretur duæ. Refectionem intelligo sumptionem cibi ad alendum corpus.

Ex his infertur Primò, Potus sumptionem crebriorem non vetari, ut notat D. Thomas art. 6. ad secundum: quia potus ordinatur potius ad cibi per corpus distributionem, & sanguinis refrigerium, quam ut per se corpus alat. quòd si interdum alat, id per accidens est, & non tantum alit, quantum cibum. unde Ecclesia eius rationem non habuit. quare etiam si quis eo sine utatur, etiam immoderatè, non violabit præceptum Ecclesiæ de ieiunio, etsi contra temperantiam peccet.

10
Sumptio potus.

Potes, Vtrum immoderato potus vel cibi usu amittatur meritum ieiunij, sicut insinuat D. Thomas art. 6. ad 2.

Respondeo, si tantus sit excessus ut peccet mortiferè, amittit meritum ieiunij, sicut & aliorum bonorum operum; si autem non peccet mortiferè, non amittit absolutè, sed solum ex parte. quia qua parte voluntariè abstinet à cibis vetitis, & à secunda refectione propter Ecclesiæ præceptum, meretur, quod meritum non eliditur, etiam si in usu cibi vel potus non seruet debitam moderationem. qua tamen parte excedit, non meretur. Idem videre est in pluribus aliis operibus externis, quæ multis partibus constant, ut in oratione, Sacro audiendo, distribuenda elemosyna, concionando, studendo, &c.

An meritum perdat ieiunij.

Infertur Secundò, Non prohiberi etiam usum eleuatiorum, & conditorum, quia non sumuntur ut alimenta, sed ut medicamenta. nisi quis hæc sumat magna copia in fraudem ieiunij, ut diuus Thomas art. 6. ad 3. ait.

11
Lectores.

Infertur Tertiò, Excusari lectores & ministros mensarum in Monasteriis, aliquid præsumentes, secundum Caietanum v. Ieiunium, & Nauar. c. 21. num. 13. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur: tum quia illud est inchoatio quædam prandij, & illa diuisio seu interpositio temporis fit ex iusta causa.

Canula.

Item sumentes collatiunculam vespertinam, etiam si id faciant non solum ne potus noceat, ut olim, sed etiam alendi causâ & absque potu: quia consuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus supra, & Medina C. de ieiunio, q. 8. mensura autem huius est, quam pro varietate locorum & personarum, consuetudo recepta tenet. non tamen permissum est ut collatiuncula illa sumatur mane, aut meridie, cœnâ in vespertam dilatâ, iuxta Caietanum & Nauarrum supra: quia est contra ius, & consuetudo id non concedit, nisi forte aliqua causa

causa iusta subest; ut ratione debilitatis, negotiorum per diem agendorum, studiorum, &c. Si tamen absque causa fiat, non erit nisi veniale, iuxta Toletum, lib.6. cap.2. quia non violatur ieiunij substantia, sed solum circumstantia illius cœnula mutatur.

*Interruptio
refectionis.*

Infertur Quarto, Qui ante iustam refectionem auocatur, potest negotio illo absoluto perficere, donec satis habet: nam ex intentione censetur vna solum refectionis. secus si satis sumpserat, & surrexerit animo non redeundi: nisi forte prandium adhuc duraret. tunc enim si mutata intentione rediret ad conuiuias à quibus recesserat, non censetur bis prandere, quia est vnicum prandium.

Infertur Quinto, Etsi semel vel iterum comedere paucas buccellas extra tempus prandij non sit peccatum mortiferum, si tamen id sæpius fiat eodem die, v.g. septies vel octies, poterit esse peccatum mortiferum. Ratio est, Quia crebra illa comestiuncula æquivalent notabili refectioni. Nam effectus singularum manet, & ira corroborant naturam, & tollunt ieiunij difficultatem perinde ac si simul fierent, sicuti etsi furtum vnius vel duorum assium, non sit nisi veniale; tamen si quis sæpe furtum vnius assis committeret, tandem peccaret mortiferè; quia multi efficiunt quantitatem notabilem, cuius retentio est peccatum mortale.

*12
Hora refe-
ctionis.*

De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ex consuetudine iam passim recepta, est circa meridiem. olim erat circa nonam diei, id est, tertiam pomeridianam; ut colligitur cap. Solent, de consecr. dist. 1. ex Concilio Cabilonensi: quæ consuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, ut patet ex art. 7. Hanc horam dico requiri, non positiuè, quasi necesse sit ea hora cibum capere; quia possumus toto die abstinere, si velimus: sed negatiuè, ne videlicet ante illam sumamus, notabili temporis spatio illam præuertentes.

13

Petes, Verum notabilis anticipatio, v.g. per vnam vel duas horas, sit peccatum mortiferum? Plerique DD. putant esse peccatum mortale; si absque iusta causa fiat. Ita Couarruias lib. 4. variar. cap. 20. num. 16. & Nauar. cap. 21. num. 27. citant hi duo Auctores Glossam in cap. Vnum dist. 25. v. Ieiunantibus. Sed notat Archidiaconus, Glossa quærit, non asserit. Idem sentire videtur Paludanus distinct. 15. q. 4. art. 4. vbi dicit, notabili anticipatione sine causa facta, frangi ieiunium, & Caietanus in summa, horam convenientem tamquam vnam ex principalibus conditionibus requirit. Ratio esse potest, quia terminus ille præscriptus est, tamquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunij difficultatem, & meritum: hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen sententia, id esse tantum veniale peccatum, est probabilis, quam tenet Angelus verb. Ieiunium, num. 2. & Innocentius in Rubricam de obseruat. ieiuniorum, n. 3. Alexander Halensis pag. 4. q. 103. num. 3. Palacius in Summam Caietani verb. Ieiunium, Toletus lib. 6. Instruct. cap. 2. & alij quidam recentiores. Ratio est, Quia non violatur substantia ieiunij; (quæ solum in duobus sita est, in abstinence ciborum vetitorum, & abstinence secundæ refectionis) sed circumstantia quædam accidentalis: quæ manente ieiunij substantia variari potest, & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Nec obstat quod dilatio prandij multum videatur facere ad ieiunij difficultatem & carnis mortificationem. quia sicut anticipatio mouit difficultatem, quæ ante meridiem sentiri solet, ita auget eam, quæ percipitur ad vesperam: & sic omnibus consideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quod si iusta aliqua causa subest, (v.g. si iter ineundum, si hospites dimittendi) non erit peccatum, ut Nauarrus supra & alij notarunt, addentes, quamuis honestam causam ad hoc sufficere. In multis Monasteriis ex priuilegio vel consuetudine receptum est, ut sesquihora vel amplius ante meridiem in ieiunio prandeant.

14

Potè ius est cuique pro arbitrio tempus refectionis

prorogare, ut Caietanus notat (id enim ieiunij difficultatem auget, & conformius est moribus veteris Ecclesiæ: nam ex indulgentia hora vicinior concessa est.

D V B I T A T I O III.

Vtrum in ieiunio ita vetentur plures refectiones, ut in singulis peccetur mortiferè.

D. Thomas quæst. 147. art. 6.

Quidam docent toties peccari mortiferè, quoties plus quam semel comeditur. Ita Ioannes à Neapoli, teste Angelo ver. Ieiunium, num. 22. quam sententiam Medina quæst. 5. de ieiunio, & Couarruias lib. 4. variar. cap. 30. num. 13. putant probabiliorē. Probatur hæc sententia, nam in aliis omnibus rebus quando veramur aliquid sæpius quam semel vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, non solum veramur facere secundo, sed etiam tertio & quarto, sicut cum sacerdos vetatur sæpius quam semel eodem die celebrare, aut fidelis sæpius communicare, aut sæpius in vita baptizari, confirmari, aut ordinari, sæpius quam semel in eodem morbi statu iungi. his enim & similibus euentis, non solum secundo, sed etiam tertio & quarto actu peccatur contra præceptum. Accedit, quod etsi ieiunium non possit perfectè seruari post secundam refectionem, potest tamen imperfectè, scilicet reliqua diei parte.

*15
Singulis pec-
catis refeccio-
nibus.*

Contraria tamen sententia est probabilior, Non peccari, saltem mortiferè, nisi in secunda, hanc tenet Durandus in 4. d. 15. q. 11. num. 9. Gabr. in 4. d. 16. q. 3. dubit. 5. Angelus v. Ieiunium, n. 22. vbi dicit hanc esse communiorē, Siluest. eodem, n. 22. Caietan. in summa eodem, & q. 147. art. 8. Nauar. cap. 21. n. 14. quam passim sequuntur recentiores.

16

Probatur Primo, Quia nemo obligatur ad impossibile: at post secundam comestionem ieiunium est impossibile illo die, ergo. Ita Angelus. Sed hæc ratio videri possit parum firma: quia qui semel comedit carnes, non potest eo die seruare ieiunium, ut ab Ecclesia præscribitur, non tamen ideo potest secundo comedere siue carnes, siue pisces. deinde etiam si non possit seruare præceptum ieiunij quatenus verat secundam comestionem, potest tamen seruare quatenus reliquias, sicut patet in simili de Sacerdote, qui sine necessitate bis celebravit: etsi enim hic non possit seruare præceptum Ecclesiæ, quo prohibetur plusquam semel Sacrificium offerre, potest tamen illud seruare ut verat tertiam, quartam, quintam oblationem.

Secundo probatur, Non vetantur Plures comestiones absolute, sed solum ut per eas transgredimur limitem in ieiunio præstitutum, qui est vnica refectionis: atqui per solam secundam hanc limitem transilimus: ergo solum secunda prohibetur. Confirmatur à simili: si certus limines constituatur, ultra quem veteris progredi, eo quod oporteat intra illum consistere, parum interest (si illum transilias) vtrum decem, 20. an. 100. passus ulterius procedas. ita parum refert si limitem ieiunij per secundam refectionem transeas, vtrum bis, ter, an quater comedas. Ita ferè Durandus & alij. Sed non satis explicantur per solam secundam illum limitem transeamus.

Tertio igitur probari potest, & clariùs, plures refectiones non prohibentur in ieiunio, nisi quatenus earum abstinence videtur pertinere ad mortificationem carnis: sed solum abstinence à secunda videtur ad hoc aliquid valere, non autem à tertia vel quarta, nisi forte valde parum: passim enim homines extra tempus ieiunij (exceptis mechanicis) non nisi bis comedunt: & qui bis comedit, non potest, abstinendo à tertia, videri aliquid notabile facere, quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque sola secunda principaliter subtrahenda erat, ut ieiunij ratio constaret, non tertia vel quarta.

*17
Solidior pro-
batio.*

Confirm.

Confirm. Primò, Quia in confessione non solet explicari, nec rogari numerus refectio-
um: (quod tamen erat necessarium, si singulæ refectio-
nes sunt peccata mortifera) sed simpliciter dici solet non seruatum ieiunium. Confirmatur Secundò, Qui ratione debilitatis vel ætatis excusatur lege ieiunij, ita ut bis possit comedere, potest etiam ter vel quater comedere ut passim DD. notant: quod signum est, in præcepto ieiunij non haberi rationem nisi secundæ refectio-
nis. hic tamen non excusatur à ciborum vetitorum abstinentia; sed toties peccat quoties illis utitur. harum enim abstinentia absolute præcipitur: quia siue vna siue duabus aut tribus refectio-
nibus utaris, semper abstinentia carni-
um ad mortificationem pertinet. Denique Ecclesia potuit hoc modo ieiunium instituere, & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Credibile tamen est, in tertia & quarta refectio-
ne esse aliquod peccatum, saltem veniale: etsi enim hæ non sint primariò prohibita, quasi earum abstinentia magnum ad corporis castigationem momentum ha-
beat; tamen videntur prohibita secundariò: tum quia per eas longius itur ultra ieiunij limitem, & magis receditur à fine intrinseco ieiunij, quam per secundam solam; (vnde etiam communi hominum iudicio magis censetur violare ieiunij legem qui quater comedit, quam quis bis tantum) tum etiam quia illa abstinen-
tia est nonnulla corporis castigatio, præsertim gula in-
citante.

Ex dictis inferunt aliqui Doctores, eum, qui die ieiunij sciens sumpsit ientaculum, siue id cum culpa fecerit, siue absque culpa, (ut causâ profectio-
nis) non teneri eo die ieiunare, etiam si contingat non proficisci. Ratio est, Quia ieiunium iam est voluntariè violatum; vel certè causa violandi data: nec potest illud reparari. Ita Nauarrus cap. 21. n. 27. Paludanus in 4. dist. 15. q. 4. art. 5. Viualdus, de ieiunio, n. 60. Siluest. v. ieiunium, num. 21. quæ sententia est probabilis; maxime si ponamus illum non posse reliquum diei sine cibo transigere; si enim id sine incommodo posset, videretur tene-
ri; quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectio-
nem seruari posset.

Quod autem Paludanus addit, talem teneri alio die ieiunare; passim ab omnibus reiicitur: nam omnia Ec-
clesiæ ieiunia sunt certis diebus affixa, tamquam prop-
rij illorum cultus, sicut & festorum celebratio.

Qui verò nesciens esse ieiunium, manè comedit, te-
netur reliquo tempore seruare ieiunium, eo modo quo alij, perinde ac si nihil sumpisset: vnde potest cum aliis prandere. Ratio est, Quia illa prior comestio, cum prius fuerit inuoluntaria respectu violationis ieiunij non computatur: non enim violatur præceptum nisi per actum aliquo modo voluntarium. Ita Nauarrus, Pa-
lud. Siluest. Viualdus, supra.

Putarem tamen, illum non posse prandere cum aliis aut coenare, si commodè possit abstinere, quia tunc ab-
solutè posset seruare ieiunium, quoad vnicam refectio-
nem. deinde si potest prandere, cur non potest etiam coenare, sicut ille qui absque culpa sumpsit ientaculum causâ profectio-
nis, & postea non est profectus? qui enim bonum ientaculum & prandium sumpsit, non potest seruare præceptum de vnica refectio-
ne, & pa-
rum videtur referre vtrum addat tertiam. Nihilominus Doctorum sententia quam attulimus probabilis est.

Petes, Vtrum si tibi ratione laboris vel debilitatis sit licita coena die ieiunij, possis inuitare amicum ad coe-
nam, quem scis solere violare ieiunium domi coe-
nando?

Nauarrus cap. 21. num. 24. ex Caietano docet, lici-
tum esse, eum, qui paratus est coenare, inuitare causâ
urbanitatis, vel hospitalitatis, ad coenam, quatenus coe-
na est actus secundum se indifferens. Id probat Primò
Licitum est inuitare ad actum per se bonum, vel indif-
ferentem, quando iusta causa subest. Secundò, Quia
Deus inuitat & iuvat ad agendum aliqua, quatenus
sunt entia, quæ aliàs etiam sunt peccata. Tertiò, Quia
licitum est gaudere de occisione Christi, qua parte est

nostra redemptio; etsi de illa doleamus ut fuit pecca-
tum. Quartò, Licitum est egenti petere mutuum ab
vsurario, parochiano Sacramenta à suo Párocho, quem
putat peccaturum &c.

Nihilominus dicendum est, non posse talem seriò &
absolute inuitari ut tecum coenaret, nec in mensa vgeri
ut comedat. Ratio est, Quia nemo potest inuitari aut
incitari ad id quod sine peccato præstare non potest:
qui hic non potest sine peccato comedere, ut suppo-
nitur.

Vnde patet responsio ad Primum; Quia etsi coenare
in genere sit actus per se indifferens, non tamen est in-
differens ut hic & nunc à tali agitur, sed malus.

Ad Secundum: Deus numquam inuitat ad aliquid,
quod sine peccato fieri nequit, ne ut ens quidem est:
nec ad illud iuvat, nisi auxilio generali, & per se indif-
ferente, ut alibi fufius ostensum est.

Ad Tertium: Licitum est quidem gaudere de occi-
sione Christi, sub illa ratione, non tamen licitum fuit
ad illam incitare aut inuitare ludæos: gaudium enim
potest esse de bono præcisè & per se considerato, abs-
que approbatione causæ vel circumstantiæ prauæ: non
autem incitatio & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, sine peccato præ-
stari potest. Idem dicendum de elocatione domus sã-
cta meretrici, & aliis quæ ibi adfert Nauarrus.

D V B I T A T I O I V.

*Vtrum caupo peccet, si die ieiunij carnem
apponat, aut cibos vetitos.*

Res est frequentissima per Germaniam & in locis
hæreticorum.

Respondet, Quod ad cibo vetitos attinet, in locis
Catholicorum eos apponere, præsertim carnes est
graue peccatum: & grauius punirentur si qui id face-
rent: quia ibi censetur hæreseos quædam tacita profes-
sio, nisi fortè in casu aliquo particulari ratione eiden-
tis necessitatis, vel si nihil aliud suppetere, vel si aliquis
hospitum, qui videretur fide dignus, diceret id sibi à
Superioribus indultum.

In locis verò hæreticorum, vbi passim ab aliis solent
apponi, credo id esse licitum cauponi Catholico, posi-
tis tamen duabus conditionibus. Prima, Si hospites pe-
tant: non enim ingeri possunt non petentibus, hoc
enim esset illos ad illicita inuitare. nisi fortè simul ap-
ponat carnes & pisces, ut plerique illis locis, maxime
Catholici faciunt, ut verique parti faciant satis, quem-
que suæ conscientiæ relinquentes.

Secunda, Si non potest recusare sine suo notabili in-
commodo: ut si alioquin ab hospitebus esset deserend-
us, vel aliquid incommodi passurus à Magistratu. Ra-
tio est, Quia id per se malum non est, sed quiddam in-
differens: ergo supposita legitima causa fieri potest sine
peccato. hæc enim facit ut non censetur esse profes-
sio hæreseos, aut cooperatio ad malum. Confirmatur;
Quia hac ratione excusantur à DD. ancillæ domini-
um hæreticorum, quæ diebus ieiuniorum carnes co-
quunt, & coenam apponunt, quia id sine notabili in-
commodo suo non possunt detractare: & auriga ve-
hens dominam suam ad locum adulterij: & Naaman
Syrus comitans dominum suum ad locum idoli, eum-
que in adoratione sustentans & veluti iuuans: de quo
alibi dictum est. cisi enim hæc & similia speciem mali
habeant, & reuera mala sint, quando commodè vitari
possunt, quia consentur fieri affectu cooperationis ad
malum: tamen quando absque notabili incommodo
non possunt detractari, non sunt mala: non enim tunc
consentur fieri causâ cooperationis, sed vitandi incom-
modi, & inuoluntariè. Huc pertinent rationes, quas
tongerit Nauarr. cap. 21. n. 25. vide supra lib. 2. cap. 13.
n. 29. & seq. cap. 9. num. 122.

De coena apponenda est distinguendum: vel enim
constat istos non teneri ad ieiunium vel constat teneri
nec.

vel

28
Sumens ien-
taculum.

10
Sumens ien-
taculum nesc-
iens esse ie-
iunium.

20
An amicus
possit inuitari

21
Non potest se-
riò inuitari.

Ad rationes

22
Apponere ci-
bos vetitos.

23

24

vel est dubium. Si primum, potest eis cœna dari modò scandalum absit: quod ubique exceptum volo. Si secundum, non potest, tamen absque incommodo possit negari. hoc fuisse probat Gabriel in 4. dist. 16. q. 3. dub. 6. & ratio est, quia tenetur impedire offensionem Dei, & lapsum proximorum quantum commodè potest: atqui in hoc casu non solum non impedit, sed etiam cooperatur, præbens illis instrumentum peccandi, quod faciliè potuisset negare. hoc tamen maximè locum habet quando illi alibi habere non possunt: si enim aliò irent, & ibi cœnaturi erant, non est necesse recusare, quia peccatum non potest sic impediri: iuxta ea, quæ scribit Nauarr. cap. 21. n. 24. & Caietanus q. 147. art. 4. Idem dicendum si grauius offensuri essent Deum murmurando, conuiuendo, maledicendo, cœnâ negatâ. quo modo excusantur interdum patresfamilias, famulis & domesticis cœnam permittentes, vt Gabriel notat.

Si tertium: vel decorè possunt interrogari an excusentur à ieiunio, vel non possunt. Si possunt, sunt interrogandi, & iuxta quod responderint, faciendum, Si non possunt, propter auctoritatem, præsumendum excusari. Ratio est, Quia in dubio nemo præsumitur velle peccare, L. Merito. Pro socio. & dubia in meliorem partem sunt interpretanda: de quo sup. lib. 2. cap. 29. dub. 4.

D V B I T A T I O V.

Quo iure obligemur ieiunare, & quanta sit hac obligatio.

D. Thomas q. 47. art. 3.

25
1. Sententia
est hereticorum.

Sunt tres sententiæ. Prima est hereticorum nostri temporis, qui docent, fideles nullo iure ad ieiunia adstringi, sed omnia esse libera. Ratio ipsorum est, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad iugum & seruitutem legis veteris, à qua per Christum liberati sumus: cui Ecclesia non potest nos rursus subiicere. Vnde inferunt esse superstitionem, si veluti ex obligatione ieiunes: quia id est professio quædam seruitutis legalis. Ita Calvinus li. 4. Institut. cap. 12. & Confessio Augustana art. 26. Idem ob eandem rationem docuit olim Acrius, vt referunt S. Epiphanius hæres. 75. & S. Augustinus lib. de hæresib. cap. 53.

26
Refutatur.

Sed hæc sententia est aperta hæresis, olim à Patribus in Aërio damnata, quam etiam consensus & vsus omnium sæculorum iam inde à temporibus Apostolorum refutat: nam ab eo tempore semper in Ecclesia multa ieiunia vt obligatoria seruata fuere, non ad satisfaciendum præcepto legis veteris: (nusquam enim in lege veteri quadragesimale ieiunium, aut vigiliarum præceptum fuit) sed ad obediendum præcepto Prælatorum Ecclesiæ, quibus dictum est à Domino, Luc. 10. Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. & Matth. 18. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in calo. & Ioan. 20. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. id est, simili cum potestate ad Ecclesiam gubernandam quibus locis aperte significatur potestas præcipiendi, & præceptis obligandi, vt Patres omnes explicant.

Ieiunia legis
veteris habet
aliquid ceremoniale.

Non pertinet
ad iugum legis
veteris.

Nec obstat, quòd ieiunia in veteri lege præcepta fuere: si enim bona sunt & salutaria, cur non possit Ecclesia illa præcipere etiam in noua lege? alioquin non poterit etiam præcipere orationem aut eleemosynam quia hæc in veteri lege præcepta fuere. Nec refert, quòd ieiunia illa vetera aliquid ceremoniale habuerint illi legi proprium, quia cum tali circumstantia ab Ecclesia non præcipiuntur; & ipsa secundum se illam non requirunt, cum ad ius naturæ pertineant, & apud omnes gentes vsurpentur.

Neque hæc obligatio dici potest pertinere ad iugum legis veteris: sicut nec obligatio, qua potestatibus

sæcularibus in variis rebus, solum ad disciplinam externam & commodum temporale pertinentibus, obedire tenemur, ad seruitutem illius legis pertinet. Quòd si hæc obligatio, quæ etiam conscientiam vincit tenet, (vt Apostolus expresse ad Rom. 13. ait) ad illam seruitutem non pertinet; multò minùs ea, qua tenemur obedire Prælati Ecclesiæ, quorum potestas directè descendit à Christo, & dirigit nos ad salutem.

Hinc patet responsio ad fundamentum hæreticorum: nam libertas Evangelica, qua Christus nos liberauit, non soluit nos à lege ieiunij, neque ab aliis, quæ ab Ecclesiæ Prælati imponuntur; (sicut neque à legibus ciuilibus & Principum subiectione) hæc enim obligationes non sunt fugiendæ; neque ab his liberandi eramus, cum ad iustitiæ seruitutem pertineant, sed ab aliis quibusdam vinculis, nimirum à quintuplici seruitute. Primò, A seruitute peccati, quod duplici vinculo nos firmiter constrictos tenebat, vinculo culpæ & vinculo poenæ seu reatu, à neutro nos eripere poteramus: ab utroque liberauit nos per mortem suam Christus. Secundò, A tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. A quo captiui tenentur ad ipsius voluptatem. Tertiò, A seruitute concupiscentiæ cui gratia destituti seruiebamur: & consequenter à necessitate peccandi. Hæc tria insinuantur ab Apostolo, ad Rom. 6. Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. Liberatio enim à peccato, secum trahit vel includit liberationem à tyrannide dæmonis, & à seruitute concupiscentiæ, quam etiam Apostolus passim nomine peccati comprehendit. Quartò, A seruitute legis moralis, partim quatenus nos sua poena victos tenebat: de quo Apostolus ad Galatas 3. Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. partim quatenus solo timore (quod seruite est) ei obediatur, vnde Apostolus ad Gal. 5. Si spiritu ducimini, non estis sub lege, nimirum serui modo, sicut mancipium subest domino amara necessitate: sed sicut filius patri spontaneo amore. I. em non estis sub lege, quoad vim puniendi: quia non dominatur iustis iustigendo poenam. & ad Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Quintò, A seruitute legis veteris, præsertim ceremonialis, cuius iugum erat valde graue & quasi importabile, vt constat ex verbis D. Petri, Actuum 15. præsertim cum absque gratia esset inuile ad salutem. De hac sæpius loquitur Apostolus in Epistola ad Galatas, & alibi. In his igitur Christiana consistit libertas: non in libertate à ieiuniis & præceptis Prælatorum, quibus libertas spiritus iuuatur & conseruatur.

Secunda sententia & quorundam, qui etsi concedant cetera ieiunia esse Iuris humani: tamen ieiunium Quadragesimæ putant esse Iuris diuini. Primò, Quia nusquam inuenitur eius institutio: imò Iura quæ illius meminerunt, insinuant & supponunt iam antea institutum. Secundò, Quia aliqui Patres id aperte indicant: D. Augustinus in Psalm. 120. dicit Quadragesimam nobis præcipi ex Lege, & ex Prophetis, & ex ipso Evangelio. D. Ambrosius Serm. 23. dicit Quadragesimam à Domino consecratam. Serm. 25. Non leue peccatum est fidelibus, in dictam Quadragesimam à Domino non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere. & Serm. 27. Istud autem præceptum eius est primum, vt bis quadraginta diebus, ieiuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus. D. Leo Serm. 11. de Quadragesima, vocat illam ieiunia diuinitus instituta. Sed hæc sententia est parum probabilis, vt statim patebit.

Tertia sententia est communis Doctorum, & nobis amplectenda, Omnia Ecclesiæ ieiunia, etiam Quadragesimæ, esse Iure humano instituta, còque solo obligare. Sub Iure humano comprehendendo etiam ordinationes Apostolorum, quas ipsi vt Ecclesiæ Rectores fecerunt. Probatur Primò, Quia Patres passim docent ieiunium Quadragesimæ esse ab Apostolis institutum, & Ecclesiæ traditum: S. Hieronymus epist. 56. ad Marcel- lam, de erroribus Montani, Nos vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore con-

28
Responsio ad
argumentum
hereticorum.

Libertas Evā-
gelica à quin-
tuplici serui-
tute nos sol-
uit.

29
2. Sententia
ieiunij Qua-
dragesimæ of-
fense Iuris diuini.

30
3. Sententia
Omnia esse
Iuris humani.
Probat.

grus ieiunamus. D. Leo Serm. 6. de Quadragesima, Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunij impleatur. Idem indicat Epiphanius hæres. 75. in fine. Eiusdem meminisse Ignatius epist. ad Philadelphios, & Clemens lib. 5. Const. Apost. cap. 12.

Secundo, Si esset à Domino institutum, non posset in illud incidere tanta variatio quoad tempus, modum cibos, & statem ieiunantium, exemptiones plurimorum, quantam consuetudine variis temporibus & locis videmus inductam, sed ab omnibus eodem modo servari deberet: nam Ius diuinum non potest consuetudine mutari.

Tertio, Si Christus instituit, id fecit solum exemplo, ut Patres indicant, nullum enim aliud in Euangelio huius rei habemus vestigium: sed exemplo non instituit, quia illud nimium à nostro ieiunio discrepat: ille enim nullam discretionem ciborum habuit, sed per 40 dies & noctes omni cibo & potu abstinuit: nos delictum ciborum habemus, & quotidie semel comedimus & sæpius bibere possumus: ille nullum diem excepit, nos Dominico non ieiunamus: ille statim post Baptismum & in deserto ieiunauit, nos ante Pascha inter homines versantes. Itaque et si hoc exemplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum pro modulo nostro suscipiendum, (ut aperte tradit Ambrosius) non tamen præcepit nec instituit nostrum, sed id Apostolis, & Rectoribus Ecclesiæ reliquit, sicut & cetera quæ ad Ecclesiæ disciplinam pertinent. satis enim erat Domino fundamenta Religionis, quæ inconcussa manere debebant, per se instituisse.

Nec obstant dicta Patrum. Dicitur enim præcipi ex Lege, &c. tum quia ad imitationem Moysis, Elæ, & Christi præcipitur, tum quia occasio præcipiendi, ex Lege, Prophetis, & Euangelio, accepta est. Dicitur à Domino consecrata: quia hunc dierum numerum suo facto sacrum & religiosum fecit: & hunc explendo, imitatur & colimus Christum. Dicitur indictum à Domino, & ab eo præceptum: quia exemplo suo eam nobis commendauit, quod exemplum nobis debet esse iuxta præcepti, præsertim accedente in iudicio Apostolico. Item, Quia Apostoli instinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam non esse humana cogitatione inuenta, quia numerus iste dierum primitus à Deo constitutus fuit in ieiunio Moysis, Elæ, & Domini nostri. Denique Patres interdum indicant ieiunium esse à Deo institutum, quia Iure diuino est nobis præceptum in genere absque determinatione temporis, & modi, quæ relicta est Ecclesiæ dispositioni. Seposita autem hac determinatione, tenemus, Iure diuino ieiunare, quando id putatur necessarium ad aliquas tentationes, præsertim carnis, superandas, & eam spiritui subiiciendam, vel ad flagella impendentia auerenda.

Quod ad alteram dubitationis partem attinet, Quantum sit huius præcepti obligatio: quidam putant, non obligare ad mortale, nisi ut non agatur contra ex eo contemptu. Idem dicunt de omnibus præceptis humanis. Vnde si quis ea violat absque contemptu, non peccare mortifere, sed solum venialiter. Ex contemptu autem violare dicunt non solum illum, qui eo sine id facit ut Ecclesiæ potestatem, vel ieiunij opus contemnat, sed etiam qui facit ex consuetudine: quia consuetudo peccandi est quidam interpretatiuus contemptus præcepti. Ita Angelus v. Ieiunium n. 14. ubi citat pro hac sententia Cardinalem Zabar & v. Inobedientiam, ubi citat pro ea D. Thomam, Richardum, Archidiaconum, Geminianum, & alios. Confirmatur, Quia qui habet propositum seruandi ieiunij præcepti, & ordinariè seruat, sed ex infirmitate, dum superuenit tentatio, labitur, & statim concepto dolore rursus proponit & conatur implere, multo magis venia dignus est, quam is cui nullo modo præceptum est cordi, & liberè illud violat: nec videtur mens legislatoris illi laqueum culpe mortalis iniicere, præsertim cum finem principalem sui præcepti in illo magna ex parte assequatur, qui est, ut subditus, quantum fert communis fragilitas, bene agat.

Verum communis & recepta DD. sententia est hoc præceptum ita obligare ad mortale, ut si absque causa violes, mortaliter pecces, quamuis id non ex consuetudine, sed ex aliqua tentatione, & semel tantum facias. Ratio est, Quia res præcepta capax est huius obligationis: (est enim opus virtutis, homini ad salutem necessarium, aut valde expediens, & in suo genere graue,) & Ecclesiæ absolute præcipit, nec temperat obligationem secundum hunc vel illum modum violandi: ergo imponit obligationem sub mortali. Consequentia patet ex communi regula, Præcepta obligare pro materiae capacitate & grauitate: quæ nisi admittatur, nulla alia superest norma discernendæ obligationis: nam eò confugere ad intentionem legislatoris, & diuinare: præsertim cum hæc se accommodet materiae, nisi deserat aliud in lege exprimat. Confirm. Quia præcepta diuina obligant absolute in re graui, sub mortali, etiam si vel semel violentur, nec admittunt illam distinctionem ex consuetudine & ex infirmitate: ergo etiam humana. Consequentia patet, quia præcepta humana debent imitari diuina, & Deus non est minus in præcipiendo suauis, nec minus se infirmitati humanæ accommodat, quam Ecclesiæ. Hinc patet responsio ad fundamentum sententiæ aduersæ.

Idem confirmatur ex sensu veteris Ecclesiæ. nam Canone 68. Apostolorum dicitur: Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Lector, aut Cantor sacram Quadragesimam, Pascha, aut quartam Feriam, aut Parasceven non ieiunauerit, & excommunicator: præterquam si imbecillitate impeditur corporis, si laicus sit, communionem priuatur. Vbi notat tunc tempore & aliquot sæculis post, etiam Feria quarta, & sexta solitum ieiunari per annum. vide Epiphanius hæres. 75. Sexta Synodus in Trullo, Græcis dicta πεντέτην, q. d. quinxima, can. 56. Visum est, ut omnis Dei Ecclesiæ, quæ est in vniuerso terrarum orbe, vnum ordinem sequens, ieiunium præstet (quadagesimale) & abstineat sicut ab omni maculabili, sic ab omni & casco: quæ quidem sunt fructus eorum, à quibus abstinemus. Qui autem hoc non seruauerint, si quidem sint Clerici, deponantur: si autem laici, segregentur. Hic violatores ieiunij iubet deponi, vel excommunicari. Concilium Gangrense ante annos 1200, can. 19. Si quis ieiunia, quæ communiter ab Ecclesiâ custodiuntur, dissoluat, anathema sit. Ambrosius Serm. 25. Si ignorans Ionas indictum à parte ieiunium, quia resolverit, morti addicitur: qui sciens à Christo, indictum resolvere, quid meretur? Eodem pertinent testimonia, supra in secunda sententia allata.

Si quis tamen putaret subesse iustam causam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, non peccaret, saltem mortifere, quamuis in ea re fallatur, suæque sensualitati indulgeat, ut notauit Caietanus in art. 3. & Nazæus cap. 1. num. 20. quod intelligo, modò non sit ignorantia crassa, quæ dolo æquiparari possit. In dubio an causa sit iusta, tenetur inquirere veritatem: & manente dubio, debet seruare ieiunium, nisi petat à Superiore, potestatem habente, dispensationem: quia in dubio tenetur legem seruare, cum illa sit veluti in possessione libertatis subditi: ut constat ex dictis lib. 2. cap. 41. dub. 9.

Grauiissimum autem semper in Ecclesiâ iudicatum fuit, tempore ieiunij vesci carnibus, ut constat ex Concilio Tolet. 8. can. 9. & ex d. can. Apostolorum 98. & Synodo Trullana can. 56. Vnde non facile Catholicus eas comedit, etiam inter hæreticos: quia id facere non possunt, si absque graui periculo possunt vitare, & alij cibi suppetant. Quare grauius reprehendendi mercatores Belgæ, qui dum in Quadragesima ad quodinas Francofurtenses proficiscuntur, carnibus liberè cum aliis vescuntur: cum alij cibi suppetant, modò perant.

Dixi, si absque graui periculo possint vitare: quia si ceteris carne vescantibus, ipsi abstinedo incurrerent graue periculum vitæ, aut fortunarum, ut interdum accidit vbi viget persecutio in Catholicos, possent comedere, ne abstinedo se prodant: modò id non fiat in contemptum potestatis Ecclesiæ, aut cum damno

E E C

Religionis.

31
Respondetur
ad Patrum
dicta.

32
Quantum
obliget.

Sententia
quorundam.

33
Refutatur.
Olig. sub
mortali.

34
Probatur ex
sensu veteris
Ecclesiæ.

35
Vesci carni-
bus.

Religionis. Numquam enim quovis periculo posito
comedi possunt in contemptum Religionis, aut cum
eius præiudicio, ut aliàs sæpè in similibus monuimus.

D V B I T A T I O VI.

*Qui teneantur ieiunij ecclesiastici praecepto,
& qui excusentur.*

D. Thom. art. 4.

36
Sententia Be-
gardorū, &c.

Quidam hæretici, circa annum Domini 1310. tem-
pore Clementis V. ex Regardis & Beguinis, do-
cuerunt, possit hominem in hac vita ad eam perfectio-
nem concendere, vt sit impeccabilis, & non amplius
proficere possit, quòd cum peruenerit, non teneri am-
plius ieiunare, vel orare, sed posse concedere corpori
quidquid lubet. Vnde solos imperfectos ad ieiunia
obligari volebat. Ita refert Turrecremata lib. 4. de Ec-
clesia, p. 2. ca. 36. & D. Anton. p. 4. tit. 11. cap. 11. cap. 7. §. 4.

37
X?heresis.

Sed hæc doctrina tamquam hæretica damnata est in Concilio Viennensi à Clemente V. ut habetur Clement. Ad nostrum, de hæreticis. Et facile refutari potest. Primum, Quia fundamentum eius falsum est, & hæreticum, quandiu enim in hac vita sumus, peccare possumus, & proficere, ut ex multis Scripturis constat. Unde Apostolus 1. ad Cor. 9. qui tamen perfectus erat, si quis alius in hac vita, Castigo, inquit, corpus meum & in servitutem redigo ne forte cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar. & Apoc. vlt. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc.

Secundò ; Etiamſi quis ratione ſuz perfectionis & tranquillitatis carnis, non egeret ieiunio, non tamen idcirco à præcepto eſſet exemptus : quamvis enim ratio præcepti in aliquibùs ceſſet ; non tamen idcirco deſinit illos obſtringere ; niſi ex eius obſervatione aliquid, quod ſit contra intentionem legiſlatoris, ſequatur ; vel certè niſi ratio præcepti vniuerſè vel in pluriſque ita ceſſet, vt lex cenſeatur inutilis ; de quo plura 1. q. 96.

Tertio, Quia qui maximè in hac vita perfecti fuerunt, maximè ieiunauerunt, ut Ioannes Baptista, Apostoli, SS. Patres, Eremitæ, Fundatores Ordinum. Denique hanc hæresim cum suo fundamento refutat D. Leo serm. 17. de Quadragesima. *Adest, inquit, maximum sacratissimumque ieiunium, quod observantiam sui uniuersis fidelibus sine exceptione denuntiat, quia nemo tam sanctus est, ut non sanctior: nemo tam deuotus est, ut non debeat esse deuotior, &c.*

38
Omnes ob-
stringi.

Hoc igitur errore refutato, Respondeo. Omnes Christianos, cuiuscumque sint perfectionis aut dignitatis, præcepto ieiunij obstringi, nisi iusta aliqua causa excusentur. Ita communiter DD. D. Thomas hic, art. 4. & ceteri in 4. d. 15. vel 16. Innocentius & Canonistæ in Rubr. de observat. ieiuniorum, Summistæ v. Ieiunium; & colligitur apertè ex testimoniis suprà allatis: maxime ex can. 68. Apostolorum; & Synodo in Trullo. can. 56. & dicto ser. 5. Leonis. Ratio est, Quia causa huius præcepti in omnibus locum habet, ut bene ostendit Caietanus: omnes enim egent castigatione carnis, ut spiritui sit subiecta; satisfactione pro peccatis, & aptitudine mentis ad orandum. & quamvis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant; tamen ut plurimum egent, & semper sunt valdè vilia. Itaque Ecclesia potuit omnibus præcipere id quod ad istos fines iudicat maximè opportunum, quod est ieiunium, ut dubit. 8. dicemus.

39

Dixi, nisi iusta causa excusentur: quia etsi in præceptis, divinis non facile cadat excusatio, cum sint de necessariis ad salutem: ut patet in præcepto fidei baptismi, poenitentiae, Eucharistiae: tamen in humanis, quæ versantur circa vtilia dumtaxat, vel circa determinationem præceptorum divinatorum sæpe multæ causæ, possunt incidere, ob quas cesset obligatio.

Reduci autem possunt ad tria capita, *impotentiam, cause ex-*
laborem, & pietatem. Sentes. à iu-

Ob *impotensiam*, excusantur quotquot sine notabili noxa non possunt ieiunare, vt sunt infirmi, conualescentes, & debiles, præsertim Medicorum accedente iudicio: quia crebriore refectione opus habent: prægnantes, & lactentes: quia pro se & pro foetu egent. Denique pauperes, qui iustam refectionem non habent: non enim mens Ecclesiæ est, cum graui dolore vel læsione naturæ ad ieiunium obstringere: cum ad medendum non solum animis, sed etiam corporibus illud instituerit.

Ob eandem causam D. Thomas ad 2. & communi- *Adolescentes.*
ter DD. exculant pueros & adolescentes vsque ad fi-
nem tertij septennij : quia cum vsque ad illud tempus
magnis incrementis augeſcat corpus, eget copioſo ali-
mento: vnde ſæpiùs capere cibum debent, ne accretio
& perfectio naturæ intercipiatur. Et quamvis valdè
conueniat vt interdum ieiuent, præſertim cum ætas
illa vitiis carnis ſæpè ſit valdè ſubiecta, quibus ieiun-
ium eſt optimum remedium: tamen Eccleſia non vo-
luit generatim aliquid ſtatuerè, ſed hanc rem pruden-
tiæ Confeſſariorum & Rectorum reliquit, vt quibus &
quando videbatur eſſe opus, præſcribant.

Excusantur etiam senes, iuxta communem DD. sen-
tentiam: quia senectus ipsa est morbus, & quidem in-
curabilis, & opus habet refectione crebra & modica.
Ætas autem quia incipit hæc senectus non est deter-
mina, vt multi DD. notant: quia, vt inquit Caietanus,
alii trigesimo anno senescunt, alij quadragesimo, alij
quingagesimo. Secundum Medicos prima senectus
incipit circa annum quingagesimum, & in quibusdā
circa quadragesimum quintum, nimirum quando vires
& calor naturalis notabiliter incipiunt minui, & hu-
mor primævus absumi. Vnde puto paucos excusari an-
no 30. vel 40. ob senium. Omnes autem conueniunt,
excusari ordinariè sexagenarios: hac enim ætate est
media senectus, iuxta Medicos: in qua natura facilè
inedia & repletionem grauer læditur, & præcipitatur.
Vnde nisi constet euidenter (teste Caietano) alicuius
naturam ad eò tunc esse viridem & vegetam vt non sit
lædenda ieiunio, non tenetur. neque in dubio tenetur
tentare, iuxta eundem auctorem: quia in illa ætate præ-
sumitur non posse, nisi de contrario constet: præsertim
cùm experimentum sit periculosum

Ob laborem eximantur, Priuò, Quotquot labore suo
victitant, cum quo probè ieiunium consistere nequit
quales sunt agricolæ, & ferè mechanici omnes. Nec
refert vtrùm diuites sint, an pauperes: quia hoc ipso
quòd ex officio laborant, possunt æquè diebus ieiunij
ac aliis laborare ac proinde à ieiunio excusantur, si
re ipsa laborem subeant. Ita declarauit Eugenius IV.
(teste Siluest. v. Ieiunium, q. 21. & Rosella, quem citat
ibidem) quia multi DD. antea putabant non excusari,
nisi qui necessitate aliqua compulsi, diebus illis labo-
rarent. Vnde famuli & ancillæ solita ministeria etiam
diebus ieiunij præstare debent, volentibus dominis;
etiã si cum illis ieiunium constare nequeat.

Dixi, *ferè omnes*: quia si qui sint mechanici, vel alij, quorum labor sit exiguus, hi non sunt excusandi, ut sunt pictores, quorum opus est ingenij potius quàm virium, & ars ferè liberalis; sculptores, tonsores, sartores; quibus Tolerus addit etiam sutores; quorum tamen ars videtur laboriosa.

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occasio non semper datur) caprandi causa laborant, etiamsi ex officio non soleant; ut qui ad nundinas proficiscuntur, praesertim pedites; vel ad alia negotia, quae commodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio suo fungi nequeunt cum ieiunio, etiamsi labor non sit nisi ingenij: quia parum refert qualis sit labor, si non patitur secum ieiunij usum.

Ob pietatem excusantur omnes, qui operibus præstan-
tioribus vel maioris momenti incumbunt, quæ ipsi
vnâ cum ieiunio perficere non possunt: qualia sunt
opera

44
Pietas.

opera misericordiarum spiritalia & corporalia, & opera Religionis: ut concionari, docere, visitare infirmos, administrare Sacramenta, ornare templa, peregrinari ad loca sancta: si tamen hæc non possint commodè differri. Ratio est, Quia Ecclesia ita præcipit ieiunia, ut alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco se offerunt, nolit impedire. unde non est necesse ut hæc fiant ex voto, aut præcepto superioris, ut docet Nauar. n. 18. Malè tamen facit, qui peregrinationem, quam commodè poterat differre, potius instantè ieiunio quam alio tempore suscipit, ut ieiunio non teneatur. Excusatur etiam coniunx, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi, non potest: & vxor, quam maritus ieiunare non permittit: eò quòd metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat esse nimis debilem, &c. ut notat Tabiena, v. Ieiunium, n. 20, & Siluest. num. 15. Nauar. nom. 16. secùs si fortè maritus id faciat in contemptum Ecclesiæ; ut si hæreticus vellet vxorem cœnare, ut hac ratione ostendat vxoris factò se potestatem Ecclesiæ aspernari; tunc enim potius mors appetenda quam parendum.

Circa prædicta Notandum est, Cùm ieiunium Ecclesiæ duo contineat, abstinentiam à cibis vetitis, & abstinentiam à secunda refectioe, ut dubitat. 3. dictum est: quæ de exemptione ab ieiunij præcepto dicta sunt, intelligenda potissimum de exemptione à præcepto, qua parte vetat abstinentiam à secunda refectioe; non autem quâ abstinentiam à carnibus & cibis vetitis: hæc enim sunt distincta præcepta. pauci enim sunt quibus concedatur vsus ciborum vetitorum: plurimi quibus secunda refectio. Vbi tamen est evidens necessitas, etiam cibi vetiti conceduntur, absque vlla Superioris dispensatione. In dubio opus est dispensatione Superioris, qui respectu secularium est Ordinarius, & illo absente, Parochus: nam & huic ob creberrimos & quotidianos casus, potestas in hac lege Ecclesiæ dispensandi concessa est; ut passim DD. notant: respectu Religiosorum, Prælati Regularis. Quibus tamen concessus vsus carniū, his etiam cœntetur permissa secunda refectio, ut docet Toletus lib. 6. cap. 3. quod tamen ex sententia Caietani & Nauarri limitauerim, habere locum, si ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis in concessum sit: non autem, si quis à piscibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim causa non subest cur gemina refectio concedatur.

D V B I T A T I O VII.

Vtrum peregrini teneantur speciali ieiunio loci in quo versantur.

Hæc quæstio pendet ex illa generali, Vtrum peregrini, ratione transitus vel hospitij teneantur consuetudinibus loci, ubi versantur. quam fusè tractat noster Sancius lib. 3. de matrimonio disp. 18.

Respondeo breuiter, & Dico Primò, Si peregrinus venerit eò ut ibidem constituat domicilium, statim contracto domicilio tenetur seruare ieiunia, festa & alias loci illius consuetudines, sicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes Doctores: nam hoc ipso, quo ibi constituit vel contrahit domicilium, desinit esse peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & consuetudinibus.

Ad contrahendum autem alicubi nouum domicilium, requiritur ut incipias ibi habitare cum animo perpetuò manendi, ut ex communī sententia Doctorum docet Siluest. v. Domicilium num. 2. & Sancius 3. de matrim. disp. 23. Vnde si venias cum animo manendi solum ad tempus aliquot annorum; sicut studiosi ad Academiæ, non contraxisti domicilium. In dubio tamen an statuerit quis manere perpetuò, præsumitur voluisse (ac proinde habere domicilium) ex habitatione decennali, ut iidem tradunt. Quòd si quis duobus

locis, vicissim habitet cum animo ita perpetuò facienti, in utroque domicilium habebit, ut Siluest. num. 2. & alij docent. Vnde consuetudinibus loci, ubi præsens fuerit, tenebitur. Domicilium autem semel contractum non amittitur animo recedendi, sed requiritur ut reipsa deferat, ita ut non dicatur ibi amplius habitare. unde non desinet obligari, donec reipsa recedat.

Dico Secundò, Etiam si non constituant ibi domicilium, sed solum cogitet manere per maiorem anni partem, tenetur similiter ieiuniis loci & aliis consuetudinibus. Hanc etiam credo esse communem sententiam: quia plerique DD. etiam strictius loquuntur. Probatur, Quia etsi talis habitatio non est sufficiens ad contrahendum domicilium absolute: sufficit tamen ad domicilium parochiale, & ad contrahendam parocciam quoad omnia Sacramenta necessaria, ut docet Siluest. v. Domicilium num. 2. & Angelus eodem, & vterque v. Parochia, nam hoc ipso, quo quis cum tali animo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & subiectus illi parocciæ, quod non solum verum est quoad Sacramenta necessaria, sed simpliciter quoad omnia ecclesiastica, ut Confirmationem, Matrimonium, sepulturam, dispensationem votorum, &c. præter Sacramentum Ordinis, (sub quo intellige etiam primam tonsuram) ut bene ostendit Sancius disput. 23. & tenent plerique reuociores; vsusque confirmat, ergo etiam talis habitatio est sufficiens ad contrahendam obligationem statutorum & consuetudinum loci.

Sed difficultas est, Vtrum obligetur, si non statuerit ibi tanto tempore manere; sed minore anni parte? Sancius probabiliter censet non teneri, si scandalum absit, & illa in loco domicilij non obligent. Primò, Quia tali mansionem non contrahitur paroccia, seu obligatio Sacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec consuetudinum loci, non enim videtur esse maior ratio in his, quam in illis. Secundò, Quia illæ consuetudines solum obligant ibi habitantes: sed quia solum minore parte anni ibi versatur, non censetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Ioannes Medina C. de ieiunio, q. 10. dicens non obligari eos, qui illuc aliunde conueniunt non animo habitandi. Idem apertè intinuat Paludan. d. 15. q. 4. art. 3. D. Ant. p. 2. tit. 6. cap. 2. §. Siluest. v. Ieiunium n. 7. & multi alij. Quod confirmatur, quia Episcopus loci & Magistratus non possunt obligare nisi suos subditos, qui sunt soli incolæ. Minor probatur, quia à minore parte non fit denominatio, sed solum à maiore. Tertiò, Quia hæc sententia est media inter eam, quæ requirit domicilium, quæ est nimis laxa; & inter eam, quæ solum transitorium, vel vnius diei præsentiam, quæ est nimis stricta: nec commodior terminus videtur posse assignari, quam is, qui à DD. assignatur ad contrahendam parocciam. Nec obstat versiculus ille vulgaris,

Si fueris Roma, Romano viuio more,

Et si sis alibi, viuio sicut ibi.

Nec illud D. Ambrosij, quod refert D. August. ep. 118. c. 2. *Ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serua.* quia hæc continet non præceptum, sed bonum consilium, seposito scandalo, ut ex toto Augustini discursu, & ex Glossa in cap. Illa dist. 12. colligitur.

Hæc sententia est probabilis; eaque non solum de peregrinis, qui alibi fixum domicilium habent, sed etiam de vagis, qui nusquam firmam sedem obtinent, intelligi potest. Nam eadem ratio in illis locum habet, nimirum quia non sunt incolæ aut inhabitantes; & DD. generaliter loquuntur, nec distinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos; sed volunt omnes alienigenas, qui veniunt animo non manendi, non teneri. Ita Paludan. D. Anton. Siluest. & Medina supra. Nec obstat quod possint percipere Sacramenta ubicumque se inueniunt, quia illud est privilegium, non obligatio: ad nullam enim in particulari astringuntur parocciam; nisi per maiorem anni partem aliquo loco consistere decreuerint. Neque absurdum videri debet,

EEc 2 eum,

45
Exemptio à
ieiunio quo-
modo intelli-
genda.

In dubio.

Si concessus
vsus carniū.

46
Constituens
domicilium.

47
Manens per
maiorē an-
ni partem.

48
Si minore an-
ni parte.

49
Sentiētia quo-
rumdam, non
obligari ta-

49
Est probabi-
lis.

eum, qui nusquam sistit, nullis statutis particularium locorum teneri. Verum etsi hæc probabilia sint, tamen.

⁵⁰ *Contraria videtur verior.* Dico Tertio, Contrariam videri veriore, spectata consuetudine fidelium passim recepta. Probatur Primo Quia fideles non solum rudes, sed etiam doctiores passim ubique putant se obligari ad ieiunia & festa locorum, ubi ipsos versari contigerit, si constituerint ibi ad aliquot dies manere: adeo ut si quis deprehenderetur vesci carnibus die ieiunii, vel violare festa, puniretur ab Ordinario tamquam transgressor: maxime si duos vel tres menses ibi mansisset: atqui consuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem, non minus quam lex vniuersalis: non enim alio modo id quod antea non obligabat, incipit per consuetudinem esse obligatorium, quam quod homines putent se obligari, & incipiant illud passim tamquam obligatorium seruare, ut communiter Doctores tradunt. Itaque cum consuetudo seruandi aliquod statutum, vel consuetudinem etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem, & hæc consuetudo talis sit: videtur omnino inducere obligationem. Nec refert, quod hæc consuetudo orta sit ad scandalum vitandum: quia non respicitur ex qua occasione vel causa impulsiva inducta sit, quando tamquam absolute obligatoria est inducta: sicut enim vitatio scandali est sufficiens ratio ad aliquid absolute vitandum per legem: ita etiam ad absolute vitandum per consuetudinem.

Consuetudo. Dices, Consuetudo populi non potest inducere obligationem legis ecclesiasticæ: quia populus non potest ferre legem ecclesiasticam. Eiusdem autem potestatis est obligare consuetudine & obligare lege. Resp. Consuetudinem talem non habere vim legis directe ex voluntate populi, sed ex tacito vel expresso consensu Ordinarii loci: qui hoc ipso quo scit illam obseruari tamquam obligatoriam & non contradicit, censetur eam approbare, eique vim legis dare: & potest populum cogere ut eam seruet. Nec obstat quod Ordinarius non videatur peregrino posse obligare, sed solum incolæ: quia quamdiu in loco ipsius iurisdictionis versantur, potest eos communibus statutis, quatenus id ad bonam administrationem sui populi est necessarium aut expediens, obstringere. Imò iure gentium id videtur receptum, ut omnis Princeps possit in sua ditione externos, quamdiu ibi versantur, legibus suis constringere, & delinquentes punire. Id enim est necessarium ad bonum commune, ne illi suis moribus vel actibus populo sint damno vel scandalo. Sic constituuntur à magistratibus in diuersis locis pretia rerum, quæ etiam externi in vendendis suis mercibus seruare tenentur. Sic prohibetur armorum certi generis delatio, rerum quarundam exportatio, importatio, distractio, & similia, quæ etiam ad externos transeuntes pertinent. Simili modo prohibentur vitia sub grauius poenis, quæ etiam externis ea committentibus infliguntur, etiam si inter se absque iniuria alicuius incolæ peccauerint. Ex quibus fit ut etiam statuta particularia ieiuniorum & festorum externos obstringere possint, qui eo tempore intra diocesim vel oppidum ubi seruanda sunt, versantur.

Secundo, Quia id est magis consentaneum rationi & moraliter necessarium, ut alij præceptum seruent: si enim peregrini possent vesci carnibus & coenare, magna daretur occasio iis, apud quos versantur, se illis causâ hospitalitatis & amicitie adiungendi, & violandi præcepti: hucque probat quotidiana experientia, quando aliquis tempore ieiunii accedit foris, vel recedit: nam sub prætextu tractandi amici, qui causa ieiunij non obligatur, hospes & domestici simul comedunt, & præceptum ieiunii violant. Vnde ob hanc causam puto Episcopum loci posse, etiam peregrinos ibidem per aliquot dies subsistentes obligare ut se aliis

Tertio, Quando quis est extra suum oppidum, non obligatur amplius ieiuniis & festis oppidi, ut statim dicemus: ergo par est ut subeat obligationem loci in

quo versatur: qui enim sentit commodum, debet etiam sentire onus, iuxta 55. regulam iuris.

Hanc sententiam tenet Driedo lib. 1. de libertate Christiana, cap. 17, circa medium, ubi probat illam ex D. Augustino, Couarruu. li. 4. variat. cap. 40. n. 8. ubi pro ea adducit Imolam, Bonifacium & Zabarel. in Clem. 4. de celebratione Missarum, & Maiorem d. 15. quæst. 5. eamque probat ex cap. Illa d. 12. ubi referuntur verba diui Augustini ex epist. 118. cap. 2. Nauar. cap. 13. n. 5. in fine, & cap. 23. n. 120. ubi præter dictos adducit Panormitanum, addens, communi consuetudine ita seruari. Lopez 1. p. cap. 52. & alij multi.

Non tamen ita strictè intelligendam puto, ut ratione simplicis transitus obligetur: non enim consuetudo id tam strictè obseruat. Vnde si eodem die, quo venit vel postridie cogitet discedere, non tenetur. secus si integro die, vel pluribus ibi manere statuerit, multoque magis, si aliquot hebdomadis, vel mensibus, tunc enim postridie quam venit, debet se conformare: quia talis dicitur ibi manere, & habitare pro tempore: quod si ab initio non statuit ibi manere, & singulis diebus caperet occasionem redeundi, non puto teneri etiam si forte non proficiscatur, quia non cepserit ibi vlllo die manere, sed esse assidue veluti in transitu. Quod intelligo, si putet se eo die profecturum, alioquin si putat se mansurum, videtur teneri ad ieiunium illius diei quia pro illo die non se habet per modum transeuntis sed manet ibi toto tempore quo præceptum obligat. Similiter videtur teneri in dubio an sit profecturus: quia certus est se iam esse in loco ubi præceptum ieiunii obligat, & non constat ei de profectione, per quam esset excusandus. Idem dixerim de Sacro, si die festo particulari illius loci maneat ibi toto tempore, quo hoc præceptum implendum est, hoc est, usque ad meridiem, alioquin si durante illo tempore exierit terminos loci, extra quos non extendit se illud festum, non videtur teneri.

Petes. Verum is qui expleuit ieiunium Quadragesimæ, vel aliud, si venerit ad locum ubi nondum illud est peractum, (ut sæpe modò fit ratione noui Kalendarii, non ubique recepti) teneatur ibidem rursus ieiunare, & à carnibus abstinere?

Respondeo, Non teneri, quia præceptum illud iam impleuit in sua Ecclesia. Vnde etiam si constitueret ibi domicilium, non teneretur: quia etiam si per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationes ciuium illius loci, id tamen solum est intelligendum de obligationibus particularium statutorum & consuetudinum loci, non autem præceptorum communium toti populo Christiano, quibus iam satisfecit. Cauendum tamen ne alij inde scandalizentur. Idem dicendum de celebratione festorum & communione Paschali.

D V B I T A T I O V I I I.

Verum ciuis teneatur peculiari ieiunio sui oppidi, dum absens est.

⁵³ *Paludanus d. 15 q. 4. art. 3. putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare, & statutis illius loci obligari.* Ratio ipsius est, quia par est quemque obligari statutis sui loci, donec incipiat adstringi statutis loci alterius: sicut Iudæi tenebantur ad legalia, donec post Christi mortem coeperunt obligari ad euangelica sacramenta: atqui non incipit obligari statutis loci alterius, nisi incipiat ibi esse animo habitandi: ergo si solum transeat, vel maneat ad breue tempus, manet obstrictus legibus & consuetudinibus sui loci. Idem ex Paludano docet D. Antonin. p. 2. tit. 7. c. 2. §. 2. in fine, & Siluest. v. Ieiunium. num. 7.

Sed contraria sententia est multò probabilior, & ferè communis, quam tenet Driedo, Nauarrus, Couarr. & Lopez supra, & alij, quos isti citant. Denique Sanctus lib. 5. disputat. 8. ubi complures adducit. Probant Doctores communiter ex pap. Illa. disp. 12. de sumptu ex D. Augu.

⁵¹ Non sufficit simplex transitus.

⁵² Qui ieiunium uno loco expleuit.

⁵⁴ Probabilius est, peregrinum non teneri peculiari ieiunio sui loci.

D. Augustino epistola 118. cap. 2. vbi adducit Ambrosium respondentem sibi in hæc verba: *cum Romam venio, sabbato ie iuno; cum Mediolani sum, non ieiuno: sic & tu ad quancumque forte Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi.* Vbi aperte indicat, licitum fuisse B. Monicæ existenti Mediolani, non seruare ieiunium suæ patriæ, eò quòd in loco, vbi tunc præsens erat, non ieiunaretur. Idem confirmatur ex illo versiculo, *Si fueris Roma, &c.* Ratio est, quia statuta & consuetudines locales sunt veluti affixa loco, & ligant ratione existentiz in loco. vnde statuta Episcopi non ligant extra territorium, & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur à subditis furtum extra territorium committentibus, vt habetur cap. 2. de constitution. in 6. quia extra territorium Ius dicenti non paretur impune, vt ibidem dicitur.

55 *Possunt se accommodare incolis in ci-
bis.* Hinc sequitur Primò, Vbi incolæ, vel parochiani possunt vesci carnibus, vel ouis, certis diebus, ibidem id posse etiam peregrinos, etsi illo tempore in oppido vel parocia illorum non liceat, & illi eodem die domum sint reuersuri, vel ab ea discesserint. Vnde Lustrani & Nauarri per Castellam iter agentes possunt diebus sabbati comedere extrema & viscera animalium, quamuis id in patria eorum sit illicitum, vt Nauarrus c. 13. n. 5. Couar. supra, & alij DD. Hispani tradunt.

In festis celebrandis. Secundò, Quando est festum in vna parocia oppidi, in altera autem non est, vt interdum fit, possunt subditi parociz in qua est festum, extra limites suæ parociz laborare. Hi tamen manè debent audire Sacrum, iuxta Nauarrum supra, quia præceptum, in loco vbi vim habet, ipsum deprehendit. Confirmatur, Quia præscius impedimenti superuenturi, quod ab implendo præcepto impedit, tenetur præuenire: vt si tempore Paschali posterioribus septem diebus à communione es impediendus, teneris prioribus communicare, vt præceptum impleas.

56 *An teneatur audire sacrū.* Aduerte tamen, etsi hæc sententia Nauarri sit tutior, alteram tamen esse valde probabilem, vt Sancius ex quibusdam doctis recentioribus testatur, nimirum tales non teneri ad Sacrum, si durante adhuc commoditate implendi præcepti, sint futuri extra limites loci: nam quamdiu adhuc superest illa commoditas, non peccant contra præceptum non audiendo; dum verò sunt extra limites loci, desinunt obligari. Neque tenentur præuenire, audiendo ante abitum; quia tunc solum tenemur præuenire, quando manente vi præcepti, seu nostra subiectione impediendi sumus, vt cum quis manens in loco vbi viget præceptum, videt se horis posterioribus impeditum iri. secus verò quando intra tempus implendi desinet esse subditus præcepto. Ratio est, Quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias, intelligitur tacita conditio, Si toto illo tempore subditus præcepto manseris. vnde si te contigerit interea eximi à subiectione præcepti; siue per dispensationem, siue alio modo, non teneberis tempus exemptionis præuenire. Ex quibus patet responsio ad argumentum.

57 *Discedens ex oppido vbi non est ieiunium.* Tertiò, Qui mane discedit ex oppido, vbi non est ieiunium, potest comedere, etiam carnes vt alij, etiam si vesperi, vel meridie peruenturus sit ad oppidum domicilij vbi abstinetur. hoc tamen loco non poterit carnibus vesci; quia in loco domicilij statim eius legibus tenetur. Poterit tamen coenare, quia ieiunio semel violato non tenetur à coena abstinere, quòd si nondum violatum est, tenetur illud seruare, & à secunda refectione abstinere.

58 *Quartò, Qui discedit manè ex oppido domicilij vbi est ieiunium, peruenturus ad locum, vbi non est ieiunium, non potest quidem in loco domicilij vesci carnibus, quia quamdiu ibi est, obligatur præcepto abstinendi à carnibus, sicut alij, potest tamen sumere ientaculum, vt rectè docet Sancius, si certus sit se peruenturum ad locum illi præcepto non subiectum. Ratio est, Quia non tenetur illo die abstinere à secunda refectione, cum in loco, quò peruenturus est, possit secun-*

dò & tertio comedere: ergo potest primam refectionem sumere manè antequam discedat. quicumque enim potest intra diem bis comedere, non tenetur illo die præcepto ieiunij quoad unicam refectionem, vt supra dub. 3. ostensum est.

Petes, Verum is qui durante Quadragesima in oppido vbi versabatur, recedit alio, vbi illa iam est transacta, *Qui recedit 2 loco vbi ad-
huc durat
Quadragesima in alium
vbi transacta.* teneatur ibi etiam perficere. Res est, quæ quorannis accidit ob mutationem Kalendarij, quibusdam locis non recepti. Videntur teneri: quia hoc præceptum est generale: ergo obligat vbique, & vbique impleri debet.

Contrarium verius fortasse alicui videri ob rationem illam generalem, quòd possit se moribus eorum, quibuscum viuit, accommodare. Confirmatur; Quia *Non obligari.* qui primis quatuor diebus Quadragesimæ veniunt Mediolanum, non tenentur ieiunare, vt communis in Italia est opinio; eò quòd ieiunium illud ibi nondum sit inchoatum: ergo etiam qui veniunt aliquid, vbi iam est transactum, non tenetur; sed possunt se incolis accommodare. Idem dicendum de Festorum celebratione.

De confessione annua, & communione, alia est ratio; nam qui in Paschate non impleuit, tenetur postea ad primam opportunitatem, iuxta veriore sententiam: hoc enim onus absolute personam, abique respectu ad locum, afficit.

Ad rationem Respondeo, Etsi ieiunium Quadragesimæ obliget omnes, & vbique; non tamen omnino absolute, sed sub tacita conditione, si sint in loco vbi nondum est expletum, sicut festa communia. Hæc sententia videtur satis probabilis, si loquamur de iis, qui non in fraudem ieiunij, sed bona fide negotiorum causa locum mutant, præsertim cum valde difficile sit in conuictu humano seorsim ab aliis seruare ieiunium, ceteris omnibus à ieiunij lege solutis, & minimè ieiunantibus.

Contrariam tamen sententiam etiam valde probabilem sentio, & in praxi suadendam: neque dubium est quin Ecclesia sic possit obligare.

D V B I T A T I O IX.

Vtrum tempora ieiunij ab Ecclesia sint rectè determinata.

D. Thomas art. 5.

61 *R*espondeo affirmatiue: cum enim ieiunium vsurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maxime temporibus indicitur ab Ecclesia, quibus in hæc præcipuo quodam studio est incumbendum, nimirum ante solemnitatem Paschalem, Quatuor anni temporibus, quibus Ecclesie ministri ordinandi, & in Vigiliis maiorum Ecclesie Festorum.

62 *Ieiunium Quadragesimæ cur tempore verno.* Ac Primò quidem, ieiunium Quadragesimæ indicitur tempore verno ante solemnitatem Paschæ, ob quatuor potissimum causas. Primò, Quia maxime illo tempore vacandum fidelibus orationi, & recolendis iis, quæ Dominus pro nobis gessit, præsertim passionem, morte, & resurrectionem. ad hoc autem præstandum aptissima dispositio est ieiunium. Secundò, Quia tunc debent separare ad confessionem, & Eucharistiam, agendo poenitentiam, castigando carnem, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrando, ad quæ omnia nihil accommodatius ieiunio: vnde in Collecta dicitur, *Deus, qui Ecclesiam tuam annua quadragesimali obseruatione purificas.* Tertiò, Istud tempus est ieiunio accommodatissimum, ratione castitatis, & vt caro non dominetur spiritui. nam verno tempore natura maxime incitari solet ad libidinem, ob sanguinis & spirituum augmentum ac feruorem. Itaque parsimonia victus & vsu ciborum refrigerantium, minusque alentium comprimenda. Quartò, Est aptissimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. Medicus D. Viringus edito libello

eruditè ostendit: tunc enim humores augeri & effervescentia incipiunt: unde opus est detractioe, & temperatione per medicamenta cathartica, & sanguinis missionem, quorum locum saluberrimè supplet ieiunium, ut inquit D. Basilus orat. 2. de ieiunio.

63
Cur eo dierum
numero.

Porro hic numerus dierum potius quam alius est definitus. Primò, Ut Dominum aliquo modo imitemur, qui unico solido ieiunio hunc prumerum implevit. Secundò, Ob varia mysteria huius numeri, quibus designatur tempus huius vitæ esse tempus poenitentiae. unde & Moyses 40. dies in deserto ieiunavit, ut Legem acciperet: & Elias totidem dies, per desertum fugiens Iezabel, & ad montem Dei Oreb proficiscens. Filij Israël 40. annos in deserto peregrinati sunt, & 24. mansionibus ad terram promissionis pervenerunt. Denique diluvium 40. dierum pluvia totum mundum inundavit, eumque peccatis expiavit. vide Ambrosium, serm. 23. 24. & 34. Chrysost. hom. 1. in Genesim, Cyprianum, serm. de ieiunio Christi. Tertiò, Quia sic Dominò, cui de omnibus decimas dari lex iubet, solvimus decimas dierum anni, ut pulchrè tradit Gregorius homil. 16. in Euangel. constat enim annus diebus 365. huius numeri decima pars sunt 36. Primis Ecclesiae temporibus, Quadragesimæ ieiunium propriè solum constabat sex hebdomadibus seu 36. diebus, & inchoabatur à Dominica Quadragesimæ, ut habetur cap. Quadragesimæ. distinct. 5. dicebatur tamen ieiunium Quadragesimæ includendo Dominicæ, et illis non ieiunabatur. Postea Telesphorus, qui fuit nonus Pontifex, addidit septimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ est à Dominica Quinquagesimæ, ut patet cap. Statuimus. dubitat. 5. Verum quia hæc lex moribus vitentium non est approbata, (ut Gratianus ad cap. In istis, ait) vel certè contrarià consuetudine est abolita, præterquam in quibusdam Monasteriis, modò non obligat. Multi tamen pii viri abstinentiam carnium à Quinquagesima incipiunt.

64

Mansit autem in Ecclesia consuetudo inchoandi hoc ieiunium à feria quarta Quinquagesimæ: tum ut 40. dies ieiunij expleantur, tum quia olim per totum annum extra tempus Paschale, feria quarta & sabbato ieiunabatur: & ita etiam solum 36. dies propriè ad Quadragesimam dicerentur pertinere: tamen re ipsa erant 39. assumptis tribus ex hebdomade Quinquagesimæ.

Ieiunium feriæ
4. & 6.

De ieiunio feriæ, quartæ & sextæ, constat ex Epiphanio hæresi 75. ubi dicit hoc ab Apostolis institutum, & toto orbe receptum.

Sabbati ieiunium.

Sabbati ieiunium etiam non ubique, tamen in Ecclesia Romana & in Africa receptum erat, ut constat ex D. Augustino epist. 118. cap. 2.

65
Quatuor tē-
porum.

Ieiunium Quatuor temporum respondet quatuor anni quadrantibus, quibus insignes existunt æris & corporum mutationes: nimirum veri, ætati, autumno, hiemi. Olim solum ter celebrabatur, sed Calixtus I. epist. 1. constituit quater fieri, ut habetur c. 1. Ieiunium, d. 76. Quibus autem temporibus fieri debeat, statuit Urbanus I. cap. 4. Statuimus d. 76. ubi multa alia de hoc videre licet, & apud Couarr. lib. 4. var. c. 20. n. 9.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, sextæ, & sabbati per annum non ita strictè obligasse, nisi ad abstinentiam carnium: alioquin superfluum fuisset instituisse ieiunium Quatuor temporum.

66
Ieiunia vigi-
liarum.

Ieiunia vigiliarum sunt ista, vigiliæ Natiuitatis Domini, & Assumptionis B. Virginis: utrumque habetur cap. 1. de obseru. ieiun. Vigiliæ omnium Apostolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangelistæ. Ita habemus c. 2. eodem, ubi Innocentius III. Consultationi tuæ taliter respondemus, quod omnium Apostolorum vigiliæ sunt in obseruatione ieiunij celebrandæ, præter vigilias Apostolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangelistæ: quoniam ipsorum solemnitas intra solemnitatem Paschalem, illius autem intra Natali Domini celebratur. Unde patet, Concilium Prouinciale non posse ieiunium vigiliæ Sanctorum Bartholomæi, Matthæi

Iacobi, vel Thomæ tollere, quia non potest tollere legem aut consuetudinem Ecclesie vniuersalis. Si tamen in aliquo loco longa consuetudine receptum esset ut illis diebus non ieiunetur, excusaret à peccato: sicut enim consuetudo potest tollere obligationem seruandi festi S. Bartholomæi, ut habetur d. cap. 3. ita etiam obligationem ieiunij. eadem est ratio aliorum festorum & ieiuniorum, quamquam difficilius sit consuetudinem contra illustriora inualescere, quam contra minus illustria.

Præter hæc sunt quatuor ieiunia, quæ etsi Iure scripto non contineantur, tamen generali Ecclesie consuetudine seruantur: Vigilia S. Ioannis Baptistæ, S. Laurentij, omnium Sanctorum, & Pentecostes, ut communiter tradunt DD.

Quatuor ieiunia ex consuetudine.

Ex his patet, ieiunia, ad quæ Iure scripto obligamur, esse 56. nimirum quadraginta in Quadragesima, nouem ratione Quatuor temporum, (nam tria incidunt in Quadragesimam) & septem vigiliarum. His adde quatuor vigiliarum ex consuetudine, & præterea quæ cuique loco sunt peculiaria.

67
Ieiunia 60.

Petes, Verum Dominico die fas sit ieiunare? Respondeo, Si non fiat ex aliquo errore, ut fiebat à Manichæis, nec ex contemptu moris ecclesiastici, & scandalum absit, posse ex aliquo honesto motiuo fieri. unde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, ut ex vitis Patrum constat.

An die Dominica.
68

DUBITATIO X.

De ieiunij commodis.

Maxima commoda adfert ieiunium, sed potissimum quinque. Primò, Præstat corpori bonam valetudinem, & agilitatem, arcendo omne pæne genus morborum: nam ferè omnes morbi ex eo proueniunt, quod homo plus ingerat quam natura possit rectè conficere ac dispensare, & superflua discutere. Hinc vertigines, apoplexia, paralysis, & varij capitis dolores: hinc tussis, asthmata, & phthisis, & pectoris mala: hinc variae cruditates & lancinationes in stomacho: ileus, colica, dysenteria, diarrhoea in intestinis: obstructions in mesenterico, in hepate, in splene, calculi in renibus: hinc omnes morbi articulares: hinc crudis humoribus corruptis multa febrium species. unde merito dixit Demetrius Epagomenus: Ἀδὸν καὶ τὰ καὶ πολυποσία πλείστον νοσημάτων αἰτία. Sæpius & longa pæne plurimorum morborum causa, & vulgò dici solet, Plures occidi gula, quam gladio.

69
Bona valetudo.

Ieiunium verò causas morborum tollit: nam facit ut perfecta sit concoctio, & faciliè consumit & discutit quidquid ex prima, secunda, vel tertia concoctione est superfluum, quod alioquin istorum morborum est causa. Hinc Cyprianus, vel quicumque est auctor serm. de ieiunio Christi, Ieiunium carnes azymas mundat, & solidat, & putredines, quæ ex adipe prodeunt, consumit & siccat.

Secundò, Longuitatem præstat: dum enim arcet vel consumit humores naturam grauantes, & calorem naturam opprimentes, vis naturæ manet integra & sui iuris, vitamque extendit quamdiu naturaliter produci potest: ita ut homo non nisi mero senio, & naturæ defectu viuere desinat. Confirmatur, Quia plerique ante istam ætatem morbis oppressi decedunt: quos morbos ieiunium excludit. Denique exemplo sunt Eremitæ, & multi SS. Patrum, qui vitam per ieiunium in extremam ætatem extenderunt, ut Paulus, Antonius, Hilarion, Hieronymus, Romualdus, Franciscus à Paula, & alij innumeri.

70
Longæuitas.

Neque est quod hic recurat quis ad miraculum, quia ferè omnes ieiunio dediti, qui aliis laboribus fracti non fuere, longæui fuere. Noui Monasterium feminarum, tenuissimo victu vitentium, ubi etiam sexagenariæ & septuagenariæ nondum inter seniores censentur: ut merito dixerit Sapiens Eccles. 37. Qui abstiensit, adiungit vitam.

Tertiò,

71
3. *Tentationes carnis sedas.* Tertio, Carnis tentationes extinguit, eamque spiritui subiicit: hæ enim ferè proueniunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiunium autem siccatur & refrigeratur. Ita natura comparatum est, ut sanguis & succus alendo corpori redundans, dispensetur in semen ad procreationem. tantum enim natura appetit in alimentis quantum satis est ad proprii individui conseruationem, & ad speciei propagationem. Sed istud ubi in sanguinem conuersum fuerit, ita distribuitur, ut primo inde quantum opus cedat alendo corpori, deinde quod superest faciat in semen ad generationem. Hinc illi stimuli libidinis, & imaginationes eo pertinentes. semen enim copiosum sollicitat ad expulsionem, & simul vim phantasticam congruentibus ad hoc imaginibus implet, ut difficillimum sit illam aliò diuertere. Itaque qui his carere cupit, illi gula ieiunio frænanda, ut non plus alimenti sumat quam opus est ad corporis sustentationem; ita ut nihil vel parum succi supersit quod in sperma abeat. Cyprianus serm. de ieiunio, ieiunium viscerum sentina siccatur, petulencia marces, concupiscentia languens, fugitiua abeunt voluptates, extinguitur ardens Aetna incendium, & flammis in fornax Vulcani extincta intrinsecus, montes conterminos non adurit. Ieiunium, si discretionem regatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gula spoliat & exarmat. Ieiunium extraordinarios motus in cippo claudis & arctat, & appetitus vagos disstringit & ligat. Basilii orat. 1. de ieiunio: An ignoras, quod perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad confectum, qui alteri parit ferè suppetias, facit ut altera vincatur? ita qui carni se adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit. proinde si cupis mentem reddere validam, fac ut carnem domes ieiunio. Augustinus libro de utilitate ieiunij tomo 9. (videtur esse sermo ad plebem) cum dixisset non esse audiendum tentatorem, suggerentem, Quid facis, quia ieiunas? defraudas animam tuam, tibi ipse ingeris penam, tunc ipse torquet, &c. subiicit: Responde ei per hanc similitudinem: Si iumentum forte insideres, si equo videreris, qui te gestando posset precipitare, nonne ut securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & famo domatres quem fræno non posses? Caro mea iumentum est: iter ago in Ierusalem: plerumque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea Christus est. ita exultantem non tobibero ieiunio. Denique omnes Sancti hoc præcipue remedio ad carnem domandam vsi sunt.

72
4. *Sensus exacerbat.* Quarto, Sensus externos & internos exacerbat, ac proinde etiam intellectum serenat, & ad omnes suas functiones aptiorem reddit: consumptis enim humoribus & vaporibus caput opplentibus, magna serenitas oboritur menti, & facilitas ad studia pulcherrimarum disciplinarum, ad orationem, meditationem, & rerum diuinarum contemplationem, ut quotidiana experientia docet. Idem testantur Patres, Chrysostomus hom. 1. in Genesim: Ieiunium leues pennas anime producit, ut in sublime feratur, & summa contemplari queat, voluptatibusque & omnibus quæ in hoc mundo habentur suauia; ipsa sit superior. Et sicut leuiore naues maria facilius transiunt; contra multis oneribus grauata submerguntur: ita ieiunium leuiorem reddens mentem, efficit ut facilius huius vite pelagus transmissat, & in celum, ac ea quæ in celis sunt respiciat, & nihil faciat præsentia: sed ut umbras & somnia, & si quid minus diffugere censeat, &c. Leo serm. 2. de ieiunio decimi mensis: Semper virtuti cibus ieiunium fuit: de abstinentia prodeunt casta cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia: & per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innouatur. Vbi aduerte, vocari cibum virtutis, quia virtus alitur & crescit ieiunio. Sic ieiunium est alimentum animæ: sicut enim cibus iste corporalis impinguat corpus, ita ieiunium animam habiliorem & valentiorrem reddit.

73
5. *Illustratio- nibus animæ aptat.* Quinto, Animam ad diuinas illustrationes aliâque charismata præparat, idque duplici ratione. Primo, Quia mens in sereno versans, aptior est à Deo tangi, & celestia sentire. etsi enim Deo volenti illuminare,

nullum impedimentum aut ineptitudo hominis possit obistere, ordinariè tamen requirit ut homo se disponat, & quantum potest idoneum reddat. Secundo, Qui se à carnis solatiis auocant, merentur solacia spiritus. Cyprianus supra: Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunio non legimus ascendisse: nec aliquid magnum moliri sunt, nisi prius abstinentia præcessisset. & paulò antè: Ieiunium Scripturarum delictis pastur, conemplatione reficitur, gratia stabilitur, celesti pane nutritur. Danieli interpretatio somniorum reuelatur ieiunio, & tres pueri de Babylonia egradiuntur incendio. Basilii oratione de ieiunio, fuscè hunc locum prosequitur, allatis exemplis Scripturæ. Primum de Moyse, qui 40. dierum ieiunio cum animum præparasset, admissus est ad colloquium Dei, & Legem accepit: idque tabulis ob peccatum populi fractis, secundo factum est. Deinde de Elia, Elia, inquit, magni illius miracula spectatorem ieiunium fecit, &c. De Daniele sibi ait: Ac ne Daniel quidem ille sapiens, visiones videre meruisset, nisi ieiunio reddidisset animam limpidiorem. siquidem à copiosiore pasto, cum sumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem sancti Spiritus in hominis mentem irradiantem, quasi densa nubes interueniens, intercipiunt. Eadem habet Chrysostomus hom. 1. in Genesim. Adde, donum prophetiæ, & miraculorum vix illi concessum, qui non eximius ieiunij cultor fuerit.

74
6. *Flagella auertit.* Sexto, Flagella impendentia auertit, & pro peccati reatu satisfacit. constat exemplo Niuitarum, Ionæ 3. & Regis Achab, 3. Regum 21. qui flagellum impendens ieiunio redemerunt. Denique Prophetæ passim ad hunc finem ieiunium prædicabant; Ioel. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu, & scindite corda vestra, &c. Matth. 3. Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum penitentiae. Inter fructus seu opera penitentiarum, maximè semper habitum est ieiunium, ut constat exemplis allatis, & aliorum, qui penitentia se dederunt.

75
7. *Impetrandi vim habet.* Septimo, Quousque beneficia impetrat, præsertim orationi coniunctum. Cyprianus id fuscè declarat. Quoties (viri sancti) aliquid à Deo obtinere conati sunt, ieiuniis incubuere & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni haerentibus, supplices beneficia postularent, nec defuit prouentus, &c. Danielis 10. Noli metuere Daniel: quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum ut te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua. Illa autem afflictio erat per ieiunium, ut ex verbis præcedentibus constat. Matth. 13. de pessimo genere demoniorum dicitur, Hoc genus in nullo eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio. D. Thomas in difficultatibus sacre Scripturæ orationi iungebat ieiunium, ut à Domino intelligentiam impetraret, ut refertur in vitæ ipsius historia.

76
8. *Est meritum.* Octauo, Est meritum mercedis apud Deum etiam vitæ æternæ; Matth. 6. Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito, & Pater tuus, qui est in abscondito, reddet tibi: nimirum mercedem celestem, de qua mox subdit, Thesaurizate vobis thesauros in celo, &c. Ierem. 35. Rechabitis, quod obediissent patri in abstinentia vini, & mansione in tabernaculis, promittitur luculenta merces; nimirum ut non deficiat ex stirpe eorum stans in conspectu Domini cunctis diebus. Denique, esse meritum, est commune omnibus operibus bonis, in statu gratiæ factis: ut orationi, & eleemosynæ, ut ex Scripturis constat, quibus virtus orationis & eleemosynæ commendatur. ergo etiam ieiunio; est enim opus bonum, & commendatur cum ceteris Tob. 12. Vana est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.

Ex his patet quantum bonum sit ieiunium.

Porro hæc & alias commoditates quidam Patres conferunt expressere, ut simul menti propositæ magis alliciant. Basilii Oratione 1. Ieiunium Prophetas generat, potentibus robur addit. Ieiunium legumlatoribus sub-

ministrat sapientiam, bona anima custodia, corpori tutus convictor, armatura fortiter bellantibus, athletis exercitatio. hoc tentationes depellit, hoc vngit ad pietatem, vigilia familiaris comes, sobrietatis architectus, in bellis addit fortitudinem, in pace docet quietem. Nazareum sanctificat, Sacerdotem reddit sacris idoneum, &c. Chrysostomus Hom. 1. de ieiunio, tom. 5. Ieiunium Angelorum imitatio est pro nostra virili, contemptus presentium, schola precum, alimonia anima, frenum oris: & mitigat concupiscentias; sciunt qui ieiunant: & mitigat voluptates, non ignorant qui tentant: mollit furorem, compescit iram, sedat fructus naturae, excitat rationem, claram facit animam, alienat carnem, fugat nocturnas seditates, ab ebrietate liberat, capitis dolores tollit, claros adfert & colores & aspectus. & alia, quae sequuntur. Vide plura apud praedictos Patres, & Ambrosium lib. de Elia & ieiunio.

DUBITATIO XI.

Quid haeretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum brevis refutatio.

77
Haeretici in
nostro ieiunio
sex conditio-
nes calum-
niantur.
1. Delectum
ciborum.

HAeretici huius temporis, sex quasdam conditiones vel circumstantias in nostro ieiunio calumniantur. Primò, Quòd in eo seruemus delectum ciborum, abstinentes à carnibus, & etiam ab ouis & lacti-
ciniis in Quadragesima: esse enim doctrinam demoniorum abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelium, & in qui cognouerunt veritatem, ut inquit Apostolus 1. ad Tim. 4. quod confirmant, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. vnde Matth. 15. Non quod intrat in os co inquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc co inquinat hominem. Deinde delectum ciborum pertinere ad seruitutem legis veteris & Iudaicas caerimonias. Ad Coloss. 2. Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei festi, &c.

78
Respon.

Ad hoc respondendum est, Nos non abstinere à carnibus aut aliis cibis tamquam immundis, sicut ab illis abstinabant Iudaei, & quidam haeretici; (alioquin numquam illis vesceremur, sicut nec illi vescerantur) verum causam domandi corporis, & vacandi melius orationi; & ob alios fines supra dictos: ut docet D. Augustinus contra Adimantium cap. 14. & contra Faustum lib. 30. cap. 5. & Theodoretus, de diuinis decretis cap. ult. quò modo Daniel à carne, vino, & pane delicatior per tres hebdomadas abstinuit, Dan. 10. & Rechabiz à vino, Ierem. 35. & Nazari ab omni eo quod inebriare posset, Num. 6. & Ioannes Baptista ab omnibus deliciis, solo melle siluestri & locustis contentus: quo modo ab initio nascentis Ecclesiae viri sancti & fideles omnes, in ieiunio, à carnibus & aliis quibusdam cibis abstinuerunt: ut ex supradictis constat.

79
Locus Apo-
stoli explica-
tur.

Ad testimonium Apostoli Respondeo, Ipsum loqui de abstinentia quae sit à cibis tamquam naturam suam immundis. praedicat enim spiritu Prophetico, fore haereticos, qui instinctu demonum iuberent abstinere à nuptiis, tamquam malis: & à cibis quibusdam, tamquam immundis. Tales fuerunt postea Tatiani, qui & nuptias damnabant, (vnde dicti Encratitae, quasi continent) & à carnibus, tamquam immundis abstinendum docebant, teste D. Augustino haeresi 25. Tales Manichaei, qui similiter damnabant nuptias, & vinum dicebant esse semel Principum tenebrarum 1. vnde ab eo prorsus abstinendum. Item, à carnibus, tamquam de mortuis vel occisis fugerit diuina substantia, tantumque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari; ut inquit D. Augustinus haeresi 46. & ab ouis, quasi & ipsa cum franguntur, expirent: ut ibidem ait. Tales etiam Priscillianistae quoque, qui & nuptias detestabantur, & carnes tamquam immundas escas vitabant, teste eodem, haeresi 70. De his & similibus loquitur Apostolus: & contra eos valet eius ratio.

Ita passim hunc locum exponunt Patres, Augustinus contra Adimantium c. 14. Chrysostomus Hom. 12. in 1. ad Tim. Ambrosius, Theodoretus, & alij in hunc locum.

Ad confirmationem: Illo loco Matthaei solum significatur non co inquinari ex eo, quod non lotis manibus manducet, sicut Pharisei putabant, non enim agitur ibi de ciborum delectu: neque Pharisei reprehendebant discipulos quod cibis lege veteris vterentur. Potest tamen illa sententia etiam generaliter accommodari: etsi enim durante lege veteri essent aliqui cibi, qui censerentur immundi, non naturam, sed mysterio & significatione, ex illius legis decreto: tamen post mortem Christi omnis haec immunditia est sublata: vnde Actor. 10. dicitur Petro, quia Deus purificauit, in ne commune dixeris. & Apostolus ad Titum 1, Omnia munda mundis. Itaque modò à nullo cibo tamquam immundo abstinendum est: quia neque naturam immundus est, ut haeretici volebant: neque significatione, ut tempore legis veteris. Quare nihil, quod intrat in os, co inquinat hominem, nimirum per se & vi suam, sicut Iudaei putabant: potest tamen co inquinare ratione scandalum, cum quo sumitur: quo modo vesci carnibus die ieiunii co inquinat animam.

Ad alterum Aespondeo, Iudaicum esse abstinere à certis cibis tamquam ex lege immundis: haeticum autem, tamquam naturam immundis: Christianum & Catholicum, tamquam per se bonis, sed mortificationi carnis non satis accommodis, & ob eam causam ab Ecclesia certis diebus vetitis. Apostolus autem loco isto ad Coloss. 2. loquitur de primo & secundo modo abstinendi, non de tertio.

Secundò, Reprehendunt quod certis diebus ieiunia sint dicata more Iudaico. Idem olim criminatus est Acrius, ut patet ex Epiphano, haeresi 75. & Augustino, haeresi 63.

Ad quod Respondeo, Nos neque iisdem diebus quibus Iudaei, neque ob easdem causas ieiunare: itaque nihil hic Iudaeum. Quinam verò sint illi dies, & quas ob causas delecti, supra dub. 9. dictum est.

Tertiò, Quod ex praecepto ieiunemus: hoc enim pertinere ad iugum legis veteris, non solum nostri haeretici, sed etiam olim Acriani docuerunt: ut ex Epiphano & Augustino locis notatis constat. Sed hoc satis supra refutatum est dubit. 5. & sanè si ieiunium liberè obitum bonum est, nulla est ratio cur reddatur malum ratione praecepti: praeceptum enim operi bono non aufert bonitatem, quam per se habet, sed potius nouam addit, dum facit ut agatur non solum ex affectu boni proprii, sed etiam ex affectu obedientiae.

Dices, Si quis ieiunet ex praecepto legis veteris, peccat superstitione: ergo praeceptum potest opus alias bonum efficere malum.

Respondeo negando consequentiam, si loquamur de vero praecepto: praeceptum enim legis veteris non est praeceptum huius temporis, sed solum valet pro tempore veteris Testamenti. vnde ex affectu illius nunc ieiunare est superstitio quia est professio doctrinae perniciosae, nimirum legem veterem adhuc durare. Secus autem cum ex praecepto Ecclesiae, quia tali modo nullum errorem profiteamur, sed agnoscimus Ecclesiae potestatem ad huiusmodi opera bona & salutaria praecipienda, quam potestatem, illam habere constat ex Scripturis, ut supra dub. 5. dictum est.

Neque per hoc praeceptum Ecclesia nos seruituti legis subiicit, quia non praecipit tamquam caerimoniam legis: sed tamquam cultum quemdam nouae legi accommodatum: sicut nec per cultum diei Dominicae, & aliorum festorum, nec per solutionem decimarum vel primitiarum, legi veteri subiicimur.

Quartò, Quod ieiunemus cum opinione cultus, putantes per hoc nos Deo placere, hoc enim putant esse supersticiosum: nihil enim ad cultum adhibendum, nisi quod Deus praeceperit.

Sed respondendum est, Id fundamentum esse vanissimum.

80
Ad locum
Matthaei.

81

82
Delectum
dierum.

83
Quod ex
obligatione.

Respon.

84
Quod cum
opinionem cul-
tus.

simul: non enim idè opus est bonum, & Deo placens, quia præceptum; sed idè præcipitur, quia bonum, & quia placet. Denique quis umquam Princeps noluit sibi deferri vllum obsequium, nisi quod ipse præcepisset? vel repudiavit sponte oblatum, eò quod ipse non mandasset? quinimò gratiora solent esse obsequia sponte oblata, quam quæ solius præcepti auctoritate exprimentur. Verùm de hoc plura sup. lib. 2. cap. 40. dub. 6.

Itaque etsi ieiunium non sit à Deo præceptum, tamen optimè fit ad eius cultum; Primò, Quia in Scripturis commendatur, sicut oratio & elemosyna, quibus Deus colitur, Tobiz 12. Danielis 10. Ioelis 2. Matth. 6. Act. 13. Secundò, Quia Lucæ 2. expressè dicitur de Anna Prophetissa, *Non discedebat de templo ieiunans & obsecrationibus seruans nocte & die.* quibus verbis aperte significatur ieiunium esse cultum & seruitutem Dei: nam Græcè est λατρεύειν, quod cultum latræ significat. Idem insinuat Act. 13. & 2. ad Cor. 6. Tertiò, Idem comprobat vsus omnium gentium, quæ ieiuniis numen se colere putant. Quartò, Quia omne opus bonum, quod fit studio honorandi Deum, vel illi placendi, vocatur cultus & seruitus in Scripturis, ut supra ostensum est, & ipsi hæretici fatentur: tale autem est ieiunium.

85 Quintò, Quod vsurpemus ieiunium ad satisfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioel. 2. & Ionæ 3. & ex alijs locis. vide dub. 10.

6. Quod ad Sextò, Quod illo utamur ad aliquid à Deo promouendum vel impetrandum. de quo supra dub. 10. Hæc dux postremæ criminationes non ad solum ieiunium, sed generatim ad omnia bona opera pertinent: de quibus plura 1. 2. quæst. 114. & 3. part. tractatu De satisfactione.

D V B I T A T I O XII.

Quid sobrietas, & quod eius officium.

D. Thomas quæst. 149.

86
Accipitur
tripliciter.

Hoc nomen tripliciter accipitur. Primò, Generalitèr pro virtute temperantiæ; Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet.* Vbi Græcè est σωφροσύνη, id est, temperantium. Simili modo accipitur ad Titum 2. *Sobrie, & iuste, & pie viuamus:* Græcè σωφρονως. Secundò, Magis strictè, pro temperantia cibi & potus. ita vulgè dicuntur sobrii, non solum qui parce bibunt, sed etiam qui parum comedunt. Tertiò, Strictissime & propriè pro moderatione potus valentis inebriare, propriè enim sobrii dicuntur, (Græcè νηφάλιοι,) qui in potu inebriante ita sibi temperant, ut iudicii serenitatem conferuent. sicut è contrario ebrii, qui debitam mensuram excedunt; ita ut iudicium notabiliter offusceretur: sic accipitur crebrò in Scripturis, Ecclesiastici 31. ad Tit. 2. 1. Pet. 5. & alibi.

87 Hoc modo accepta sobrietas est virtus, quæ affectum & usum potus inebriare valentis, debite moderatur. Affectum, quia cum sit species temperantiæ, versatur immediate circa passiones. Usus, quia in usu externo materiz perficitur opus virtutis. moralis: nimirum quando formam suam, hoc est, rationis regulam, non solum affectui interno, sed etiam operi externo imprimit, ut supra sæpiùs ostensum est. Imò idè formantur affectus interni ad virtutis normam, ut illorum moderatio in opera externa redundet.

Materia sobrietatis.

1. Potus, inebriare valentis, hæc enim est propria materia, etsi remota, huius virtutis. si non possit inebriare, non pertinebit ad hanc virtutem: neque excessus erit contra sobrietatem, sed contra virtutem abstinentiæ, ut rectè D. Thomas art. 2. ad 1. ut si quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, si sit saccharata.

Officium sobrietatis.

Debite moderatur. Ut hæc moderatio debito modo fiat, debet congruere serenitati mentis & iudicii; ita ut eam nullo modo lædat, aut notabiliter obtenebret.

hoc enim propriè est officium huius virtutis, eà mensurà uti potu inebriante, quando eo viuendum est, quæ mentis functiones non impediât, vel offendar.

Dices, Ergo hæc virtus non distinguitur a virtute abstinentiæ; quia etiam huius officium est, ut moderate cibo & potu, ut congruit valetudini & functionibus mentis.

83

Obiectio.

Resp. Si nomen abstinentiæ sumatur ut vulgè solet, & sicut à sanctis Patribus passim vsurpatur, sobrietas est pars abstinentiæ; nemo enim dicitur habere virtutem abstinentiæ, qui est intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quantumvis alioquin sit moderatus in usu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen strictissime sumatur, ut accipit D. Thomas, sic potest inueniri aliqua distinctio; nam congrua moderatio in usu vini (sub vino intellige omnem potum vinosum, & inebriantem) habet peculiarem difficultatem; quæ non est in moderatione cibi & potus alterius: tum quia homines passim sunt magis proclives ad excessum in vino, quam in cibo: tum quia excessus in illo est multò facilior: tum denique quia est grauior, & maiorem noxam infert; ut Prouerb. 23. dicitur: *ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit ut coluber.* Hinc fit ut in eius usu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præstet; quam propriè vocamus sobrietatem, à seruanda bria; (quæ vox mensuram vini significat, iuxta Donatum) eò quod maxime in usu vini, moderatio seu mensura sic adhibenda. Quæ verò moderationem adhibet in usu cibi & potus alterius, (v.g. aquæ, vel lactis) in qua non est tanta difficultas, nec tantum periculi, communi nomine dicitur abstinentia.

Petes, In quibus maxime hæc virtus requiratur.

89

Quibus hæc virtus maxime necessaria.

Resp. Esse quidem aliquo modo necessariam omnibus, peculiari tamen ratione Episcopis, Principibus, & senibus; præterea feminis, & adolescentibus, rectè & Thomas art. 4. Prima pars patet, tum quia omnes debent resistere tentationibus carnis, quas absque hac virtute moraliter impossibile est vincere: *Luxuriosa enim res vinum, ut ait Sapiens, Prouerb. 20. (nisi immoderate sumatur) & Apostolus ad Ephes. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria:* tum quia omnes debent esse vigilantes, & excubare animo aduersus insidias diaboli; quod absque hac virtute fieri nequit. Vnde Apostolus Petrus ep. 1. c. 5. *Sobrii estote, (Græcè νηφαλι) & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* & 1. ad Thess. 5. *Nos, qui diei sumus, sobrii simus:* Græcè νηγωδμοι: tum denique quia ebrii regnum Dei non possidebunt, 1. ad Cor. 6.

Secunda pars probatur: Episcopi enim, Principes, & senes præ ceteris ad functiones sibi proprias requirunt mentis serenitatem, quam præstat sobrietas.

Episcopi quidem, (sub quibus intelligendi ceteri Ecclesiæ ministri, ut notat D. Thomas) quia ipsorum est vacare orationi, lectioni sacræ, erudiendo populo, & Sacramentorum administrationi: quæ omnia mentem puram, serenam, & perutilem requirunt. Vnde Apostolus inter cetera, quæ in Episcopis requirit, ponit sobrietatem.

90

Principes, quia debent populum sibi subditum iuste gubernare: ad quod summa vigilantia opus est, tum ut idoneos ministros constituent: tum ut iam constitutis inuigilent, ut hi officium præstent, ne priuatis potius incommodis, quam bono publico studeant, tum denique ut peculiariter curent ne causæ pauperum negligantur, vel peruertantur. Vnde Prouerb. 31. *Noli Regibus, & Samuelem, noli Regibus dare vinum: quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas. & Ne forte bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alexandro lib. 3. cap. 11.

Denique senes, quia in his ratio vigere debet ad aliorum eruditionem: nihil enim turpius ebrioso & fatuo senè. Vnde Apostolus ad Tit. 2. iubet moneri senes ut sobrii sint.

Terua

91

Tertia pars patet; adolescentibus enim est necessaria sobrietas, ob feruorem illius ætatis. vnde ante annum trigessimum vinum bibere, etiam viris, apud Romanos criminofum erat, vt Alexander ab Alexandro loco citato refert.

Feminis verò ob iudicij debilitatem, quod facile vfu vini perturbatur: eo verò perturbato, facile aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat, teste Plinio lib. 14. cap. 13. & Valerio Maximo lib. 2. cap. 1.

D V B I T A T I O XIII.

Quid castitas, & in quibus rebus versetur.

D. Thomas quest. 161.

92

Castitas generalis.

Castitas propriè significat puritatem quamdam, à voluptatibus & actibus carnalibus, in quibus est peculiaris quædam turpitudine & impuritas, alienam. Generatim verò, vel potius per metaphoram, puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturarum; atque adeò ab omni labe peccati, quæ in amore creaturarum malè ordinato consistit. quo modo dixit Apostolus 2. ad Corinth. 11. *Respondi cum vos uni viro, virginem castam exhibere Christo.* Sic D. Augustinus lib. de mendacio, cap. 20. *Castitas animi est amor ordinatus, non subdens maiora minoribus, & hanc dicit pudicitia corporis anteferendam.* Verum nos hic de castitate propriè loquimur, quæ circa voluptates carnis versatur.

93

Officium castitatis.

Igitur sicut abstinètia moderatur affectum & vsum in esculentis, sobrietas in poculentis; ita castitas in venereis, ne plus, alio tempore, loco, modo illis delectemur, vel utamur, quàm rectæ rationis præscripto secundum præsentem statum congruit.

94

Castitas perfecta.

Est autem castitas alia perfecta, alia imperfecta. Perfecta est quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quàm illicitis, perpetuò abstinere proponit: vnde etiam affectum nuptiarum excludit.

95

Imperfecta.

Imperfecta est quæ vel solum à tempore id proponit, vel solum à licitis abstinere, & licitis moderate uti, vt in matrimonio. Hæc autem moderatio consistit in debito loco, tempore, modo, & fine. qui enim cum huius circumstantiis matrimonio utitur, ab aliis abstinet, castitate coniugali præditus est.

96

Obiectio.

Dices, Et si abstinere à voluptatibus illicitis, & in licitis adhibere debitam moderationem, sit per se honestum, ac proinde virtutis obiectum; tamen non videtur per se honestum, abstinere licitis & moderatis, cum quia nemo in statu innocentie ab illis abstinent, cum pertineant ad speciei humanæ propagationem; tum quia vsum illarum est actus virtutis; ac proinde abstinètia illarum non potest esse virtutis opus; quia virtus virtuti non est contraria.

97

Respondeo, Si per se honestum dicatur id, quod in omni statu, & cum quibuscumque circumstantiis honestum est: sic abstinere ab illis voluptatibus non est per se honestum; quia initio mundi, genere humano nondum satis propagato, honestum non fuisset: sicut neque ieiunia, alique afflictiones honestæ fuissent in statu innocentie. Si verò per se honestum dicatur, quod in præsentis statu cum circumstantiis nunc passim occurrentibus, absque relatione ad finem extrinsecum, honestum est; sic abstinere à licitis voluptatibus matrimonij est per se honestum, quia non solum quatenus sit propter Deum est honestum, sed etiam ex propria ratione, quatenus id per se hominem liberat multis rerum secularium curis, & reddit magis idoneum & expeditum ad functiones mentis, facitque similiorem spiritibus Angelicis. & hæc ratione est obiectum virtutis castitatis. Vnde castitas perfecta videtur specie distingui à castitate coniugali (quod etiam insinuat D. Thomas quaest. 152. artic. 3.) quia alia ratio

honesti & laudabilis reperitur in absoluta abstinentia alia in moderato vfu.

Ex dictis facile intelligas quæ sit castitatis materia, & quod officium. Proxima enim materia sunt interni concupiscentiæ motus; hos enim vel comprimit, vel secundum rationis normam componit.

Remotior: sunt actus externi, qui vel sunt præuij coniunctioni, vt aspectus, oscula, tactus; vel sunt ipsa coniunctio. Et quidem vt hæc virtus circa ipsam coniunctionem versatur, affectum ab eo auocando, vel debito modo ea vrendo, vocatur castitas: vt verò circa actus præuios simili modo se habet, pudicitia, vt Diu. Thomas annotauit. est tamen vna eademque virtus circa præuia, & circa principale. Dei certè dicitur castitas, quatenus inordinatum affectum & vsum venerorum refecat; pudicitia, quatenus pudori, qui in vfu illorum esse solet, est conformis. De laude castitatis vide D. Augustinum serm. 249. de tempore.

D V B I T A T I O XIV.

Quid sit virginitas.

D. Thomas quest. 152.

Virginitas à virore dicta putatur, quia denotat immunitatem à concupiscentiæ aduersione: quæ aduasio fit cum homo illius motibus consentit.

Dupliciter hoc nomen accipitur. Primo, Pro carnis integritate, libidinosæ contagionis exparte: & sic non est virtus, sed quid naturale, cum quo nascimur: quod etiam inuiri perdere possumus.

Secundò, Pro voluntate & proposito illius integritatis & puritatis seruandæ, vel perpetuo, vel saltem vsque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus est. & quidem si vsque ad tempus coniugij dumtaxat, non est propriè virginitatis virtus: (nam simul consistit cum proposito virginitatis & integritatis violandæ) sed status quidam castitatis, vt inquit Caietan. artic. 1. §. Ad euidentiā: vbi à virginitatem, vt denotat statum castitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non esse voluntariè pollutum: ex parte animi, propositum ita se seruandi, nisi matrimonio iungatur.

At virtus virginitatis prorsus tale propositum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione stare potest. Hanc D. Augustinus libro de Sancta virginitate cap. 13. sic definit: *Virginitas est in carne corruptibilis incorruptionis perpetuæ meditatio.* Itaque hæc virtus in subiecto supponit & connotat integritatem carnis, & immunitatem à contagio libidinis, & formaliter in eo sita est, quod hanc perpetuò rueri intendat, omnia illi contraria vitando.

Meditationem vocat, quia est propositum multam curam & meditationem postulans, vt illum thesaurum conseruet.

Dices, Illa integritas & puritas est quid naturale: ergo eius conseruatio non est virtus, sed quiddam per se indifferens. Cō. n. mitur: Quia habere illam, non est obiectum per se honestum: ergo circa illam per se non versatur aliqua virtus, omnis enim virtus est amor & affectus boni per se honesti.

Respondeo, Illam integritatem carnis dupliciter spectari posse. Primo, Vt est à natura, vel vt eius conseruatio non est in nostra potestate: & hoc modo non est obiectum huius virtutis, quia non est laude aut vituperio digna. & hæc ratione rectè dixit D. Thomas artic. 1. Integritatem carnis per accidens se habere ad virtutem virginitatis: nam sine huius virtutis amissione potest amitti.

Secundò, vt subest nostræ potestati: & sic est obiectum virtutis, quia laudabile est, cum in potestate tua fuerit libidinis contagione inquinari, non esse tamen inquinatum: sicut laudabile est, cum potueris transgredi, non esse transgressum, & seruasse innocentiam:

nam

nam illud ipsum per se est dignitas quædam & ornamentum naturæ rationalis, per quod & longius recedit à conditione brutorum, & proprius accedit ad similitudinem Angelorum, ut dictum est de castitate.

99
Obiectio.
Innocentia
quid.

Dices, Innocentia, quæ consistit in numquam peccasse mortiferè, est res laudabilis, & magnum ornamentum naturæ; non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, sed sufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocentia: ergo similiter integritas illa non requirit aliquam virtutem, præter eam quæ impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ est castitas.

Respon.
Virginitas
quomodo à
castitate di-
stinguntur.

Respon. Hoc argumento rectè probari, virtutem virginitatis non distinguere à castitate, nisi connotato; sed esse ipsam virtutem castitatis in subiecto incorrupto. Vtriusque enim officium est vitare omnem libidinis contagionem, & subiectum seruare immune in posterum à tali labe. Sed virginitas vltius connotat hoc subiectum numquam antea fuisse libidine contaminatum: quod non includit ratio castitatis. Itaque virginitas ut est virtus, nihil est aliud quàm castitas perfecta, integritati & puritati carnis coniuncta. Perfectam voco, quæ consistit in proposito abstinendi perpetuò ab omni voluptate carnali tam licita, quàm illicita. Imperfecta enim est, quæ solum ab illicita, vel ad tempus abstinere proponit.

100
Ad castitatē
coniugalem
se habet ut
magnificentia
ad liberalita-
tem.

Nec obstat, quòd D. Thomas artic. 3. in corp. dicat virginitatem se habere ad castitatem sicut magnificentiam ad liberalitatem; quia loquitur de castitate imperfecta, quatenus dicit propositum abstinendi à voluptatibus illicitis, seu ab ordinatione veneræ voluptatis; ut ipse inquit: respectu enim huius virginitas habet quamdam excellentiam, sicut magnificentia ad liberalitatem: quia sicut liberalitas vertitur circa sumptus, & opera mediocria, magnificentia circa magna; ita castitas illa solum mediocre aliquid præstat: dum illicitas dumtaxat voluptates abdicat: virginitas verò magnum quiddam & arduum, etiam concessas perpetuò repudiatis. Proportio tamen non tenet in omnibus; quia virginitas non respicit suum obiectum sub ratione magni & ardui; sicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intendit, ut rectè Caietanus art. 3. contra Martinum.

101
Obiectum
virginitatis.

Norandum est, etiam si obiectum virginitatis, nempe conservatio integritatis & puritatis carnis, per se honestum sit, tamen quia est valde difficile, & nuda ratio honestatis, quæ illi per se inest, non satis virium habet ad animos hominum absque maioris boni spe alliciendos; raros vel fortè nullòs in mundo esse, qui solo intuitu honestatis illius, rem tam difficilem amplectantur. Itaque plura motiva; & consequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animi promouendum, v.g. quia Deo gratum, quia ipsi, voto dicatum; quia præbet facultatem melius Deo seruiendi, quia liberat à multis inutilibus & superfluis curis. Vnde ad diuersas virtutes ista integritatis affectus pertinere potest. Et hac ratione D. Tho. indicat, virginitatem, ut est virtus, importare propositum integritatis perpetuè voto firmatum; (sub hac enim consideratione passim colitur) quo modo formaliter ad Religionem, & ratione solum materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamen negat D. Thom. quin virginitas etiam sit virtus absque voto, ratione propriæ honestatis, & pulchritudinis sui obiecti.

D V B I T A T I O X V.

*Vtrum virginitas sit præstantior
matrimonio.*

D. Thomas quest. 152. art. 4.

102

Comparatio fit non inter Sacramentum matrimonij (quod consistit in ipso contractu) & virginitatem, sed inter statum matrimonij & statum virgini-

tatis, ut diuersas viuendi formas continent. In statu virginitatis generatim coelibatum intellige.

Iovinianus, etsi fateretur, propter huius vitæ necessitatem, ne conjugales patiamur molestias, virginitatem esse præferendam vnde nec ipse uxorem habere volebat; ut refert D. August. hæresi 82. tamen apud Deum hos status pares fecit; affirmans non maioris esse meriti cultum virginitatis, quàm matrimonij. Dicit inquit Hieronymus lib. 1. contra Iovinianum, *virgines, viuas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepent ceteris operibus, eiusdem esse mariti.* Eadem docent hæretici nostri temporis, quibus addunt etiam deteriora. Primò; Virginitatem non solum non esse maioris meriti apud Deum, sed esse impiam superstitionem, si cum opinione cultus, id est, veluti obsequium Deo gratum seruetur: Quia inquit, omnis cultus à Deo non præceptus est superstitio. Secundò, si seruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob Euangelij prædicationem commodius obeundam, non esse quidem per se malam, stultum tamen esse se ad illam obstringere, aut illam velle seruare, nisi quis habeat singulare quoddam donum continentis, quod paucissimis datur, & sciat se illud habere. Ita Lutherus in beilo, quem inscribit Epithalamium. & Calvinus lib. 4. Institutionum cap. 13. §. 18. & 19.

Sententia
Ioviniani.

Sententia
fratrum ba-
reticorum.

Sed fide tenendum est, statum virginitatis coniugio esse præferendum, non solum ratione commoditatis huius vitæ, sed etiam propter fructum spiritalem & maius meritum apud Deum, atque adeò propter vitam æternam. Probat id fusè diuus Hieronymus lib. 1. contra Iovinianum, & D. August. lib. de bono coniugali, & lib. de sanctitate. Nos præcipua dumtaxat argumenta adducemus.

103
Sententia
Catholica.

Probat ergo Primò Ex Scripturis. Matth. 19. cum discipuli dixissent: *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere;* Dominus dixit illis: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est: sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt, & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum celorum. Qui potest capere, capiat.*

1. Probat
ex Scripturis.

Ex hoc loco tria perspicue colliguntur. Primò, Virginitatem esse coniugio præferendam, approbat enim Dominus quod dixerant discipuli, Non expedit nubere. Si non expedit nubere, ergo expedit non nubere, ut Hieronymus inquit. melior ergo virginitas nuptiis.

Secundò, Virginitatem esse præferendam propter regnum celorum, in est, vitam æternam, & non tantum propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per regnum celorum intelligunt prædicationem Euangelij. Sed contrà. Quia sic castratio illa, quam Christus commendat, non pertineret ad feminas, (his enim non comperit Euangelij prædicatio) sed ad solos viros, eosque paucissimos, nimirum verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipsi Caluino, qui supra. n. 18. & 19. professionem coelibatus etiam feminis, sed senioribus permittit. Deinde est contra communem sententiam Patrum, qui hic præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus lib. 1. contra Iovinianum, exponens hæc verba; *Proponit, inquit, a vxo dñe premium, inuitat ad cursum, tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamat: Qui sitit, veniat & bibat.* Diu. Augustinus l. de sancta virginit. cap. 23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, eos qui pio proposito ab uxore ducenda se continerint, castrare seipsos propter regnum celorum: & contra humana vanitas impia temeritate contendit, (notent hoc hæretici) eos, qui hoc faciunt, præsentem tantummodo necessitatem molestiarum conjugum deuitare, Virginitatem in regno celorum amplius quidquam ceteris non habere. omnibus esse Chrysostomus homil. 63. in Matth. His omnibus ad optandam eligendamque virginitatem inducit. Possibile namque id esse hominibus, hoc ferè modo confirmat. Cogita tecum, si aut naturæ eunuchus esses, aut iniuria hominum sic effectus: quid faceres, cum & huiusmodi voluptate careres, & nullam cavendo mercedem obsequereris? Gratias igitur*

Quid sit pro-
pter regnum
celorum.

Omnis inui-
santur.

igitur

igitur Deo agas, quia magna premia, vtilitatesque coronas habebis, si ita viues, quemadmodum sine aliquo premio illi, &c. D. Basilus lib. de vera virginitate, de istis spadonibus loquens: ipsi semet propter regna calorum ad virginitatis præclarum certamen excitent: coniugiumque & simul omne seculum eius seruandæ causâ, contemnant, regnum celeste cum sudore & gloriosis laboribus capeffunt. Omisso ceteros; omnes enim idem docent.

104

Tertio, Colligitur; virginitatem præponi omnibus, illamque seruare, per gratiam Dei esse in nostra potestate: omnes enim ad illam inuitat, cum ait: Qui potest capere, capiat: sicut omnes inuitat, ad finem & doctrinæ suæ considerationem, cum ait: Qui habet aures audiendi, audiat. Ita docent Patres omnes, Hieronymus & Chrysostomus in verbis allatis, & idem Chrysostomus. Homilia illa 63. explicans illa verba, Qui potest capere, capiat. Ita, inquit, magis animat atque incendit, vel quia magnitudinem virtutis ostendit, vel quia inestimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis concludere. Et ad hoc possibile id esse monstrat, ut eligendi cupiditas crescere possit. Deinde obicit: Si electionis opus, id est; inquit, quo modo dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est? Respondet: Ut singulare id esse certamen perdiscas, non ut sorte datam necessitatem suspicaris. his enim datum est, qui sponte id eligunt. quod idem dixit, ut ostenderet superiore auxilio nobis opus esse, quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac lucta superiores euadere, solius quippe est, quando res ardua proponitur, ut hoc modo dicendi. similia habet Cyprianus lib. de habitu virginum; Basilus lib. de vera virginitate, & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitari.

Quibus datum est capere.

Obiectio.

Quo modo omnes possunt vel non possunt capere.

Dices, Si omnes id possunt capere, quo modo dicit Dominus: Qui potest capere, capiat?

Respondeo, Capere hoc loco est practice intelligere, id est, iudicare hoc sibi expediens esse ad salutem, ita ut affectus quoque in id trahatur. Itaque non omnes possunt capere, nimirum potentia propinqua & sufficiente: quia non omnes satis sunt instructi ut tantum bonum intelligant, nec diuinitus excitati ut illud amant. omnes tamen possunt capere potentia remotâ, quæ in actum reduci valeat, si velint. omnes enim (de Christianis loquor) cum audiunt virginitatis fructus prædicari, possunt petere à Deo ut illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes qui audiunt fidei prædicationem, possunt credere, quamuis fides non minus sit donum Dei, quam continentia. cur autem tali modo loquendi utatur, supra explicatum ex Chrysostomo.

105
Probat ex cap. 7. prioris ad Corinth.

Eadem veritas probari potest ex cap. 7. prioris ad Corinth. ubi multa in hanc sententiam habentur. Apostolus enim quæstionibus Corinthiorum respondens, dicit Primo, Bonum est homini mulierem non tangere. unde infert Hieronymus: ergo malum est tangere, id est, minus bonum. Nec obstat quod subdit Apostolus: Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaqueque suum virum habeat. Non enim vult dicere ut quisque propter fornicationem ducat uxorem; alioquin, ut recte Hieronymus ait, hac excusatione libidini fræna laxasset, ut quotiescumque uxor moritur, toties ducenda sit alia, ne fornicetur: sed suam, inquit, habeat id est, sua utatur, quam habebat antequam crederet, quod sequentibus verbis fufius explicat, Uxori vir debitum reddat, &c.

Secundò, dicit, Volo omnes vos esse sicut me ipsum, id est, opto vos omnes esse cœlibes: præfert ergo cœlibatum coniugio.

Tertio, Dico, autem non nuptiis & viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego. Hic rursus cœlibatum præfert.

Quarto, De virginibus præceptum Domini, non habeo; (nimirum ut maneant in virginitate) consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis. Nec obstat quod subdit; Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem: quasi virginitatem præferat propter necessitates huius vitæ. nam per instantem ne-

Instanti necessitate.

cessitatem intelligit necessitatem moriendi quotidie impendentem, & vitæ huius breuitatem; ut ipsemet paulò post explicat, cum ait: Hoc itaque dico, fratres, tempus breue est: reliquum est, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint, &c. Ut ergo tempus redimamus, & breue illud incertumque spatium vitæ, quod nobis superest, saluberrimè expendamus, nobis utilissima est virginitas.

Quintò, Solutus es ab uxore, noli quaerere uxorem, &c.

Sextò, Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.

Septimò, Beatior eris, si sic permanferis, (nimirum libera à viro) secundum meum consilium: puto autem quod & ego spiritum Dei habeam.

Denique probat id ipsum Apostolus hac ratione: Mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu, quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro, &c. ubi rationem adfert cur virginitas matrimonio sit præstantior: nimirum quia illa liberat hominem vinculis sæculi, & præbet facultatem perfecte seruiendi & vacandi Deo; hoc verò sæculi vinculis astringit, & istam facultatem eripit.

Idem probatur Apocalypsis 14. Nemo poterat dicere tantisum, nisi illa centum quadraginta quatuor milia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur. Agnum quocumque ierit. Vbi insinuat eximium quoddam præmium præparatum virginibus, quod aliis non dabitur. quem locum eleganter tractat August. lib. de sancta virginitate, cap. 27, 28. & 29. & Hieronymus supra.

Secundò Probat, potest ex Patribus, quorum testimonia sunt infinita, nec hæretici dissentunt. Vide Augustinum, & Hieronymum locis citatis, Cyprianum, de habitu virginum, Ambrosium lib. 1. de virginibus, Basil. de vera virginitate.

2. ex Patribus.

Tertio Probat ratione. Primò, Coniugium per se non est bonum virtutis, sed naturæ, & indifferens, per se nulla laude dignum. Vnde Hieronymus, Non peccat, inquit, si duxit uxorem, non tamen bene facit, si duxerit: intellige non bene facere per se loquendo; nempe si nihil aliud quàm ipsum matrimonium, eiusque commoda, voluptates & sobolem spectauerit, ut passim homines solent: nam nec amor sobolis & posteritatis per se est virtutis, sed naturæ tantum affectus. unde omnibus communis; nemo inde præcisè laudem meretur. Idem colligitur ex lib. 3. hypognost. ubi inter cetera, quæ de bono naturæ oriuntur, & adiaphora censentur, numeratur velle ducere uxorem. Virginitas verò est bonum honestum, eximie virtutis obiectum, aded ut apud omnes gentes semper in admiratione fuerit habitum quasi humanam conditionem superans, & soli Numini dicandum, ut constat de Vestalibus Romanorum, de Bonzijs Iaponensium & Sinensium, de Monachis Turcorum.

106

3. Probatur ex ratione.

Secundò, Matrimonium quoad usum & inclinationem conuenit homini secundum portionem inferiori, quæ similis est brutis: virginitas autem conuenit homini magis secundum portionem superiorem, quæ similis est Angelis. Etsi enim integritas incorruptionis sit in carne, inclinatio tamen ad illam & effectus non inest carni, sed spiritui, neque est naturalis, sed supernaturalis, & celestis, ut pulchre explicat Ambrosius lib. 1. de virginibus. Vnde similes facit Angelis, iuxta illud Domini, Matth. 22. In resurrectione non nubent neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in celo. Et D. Augustinus lib. de sancta virginitate, cap. 13. Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licite, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia tibi fidem inuicem seruant, quia sacramentum coniugij non violant: hæc tamen omnia humani officij sunt munera. Virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu inmunditas, angelica portio est; & in carne corruptibili, incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis secunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis, &c.

Est angelica portio.

Tertio,

Duplex causa
erubescendi.

Tertiò, Actus proprius & præcipuus matrimonij habet coniunctam maximam verecundiam: unde etiam requirit secretum: nec quisquam est tam impudens, quin testes omnes, famulos, cognatos, paranympnos, etiam suos liberos, qui sunt ipsius matrimonij fructus, abesse velit, quando illi actui dat operam, ut docet D. Augustinus lib. 14. de ciuit. cap. 18. & 20. quod est euidentis signum, in hoc opere inesse turpitudinem & dedecus, illudque minus decere hominem, quàm homo est: non enim nisi de re turpi & dedecorosa erubescimus. Ratio est, Tum quia præterquam quod iste actus conuenit homini, qua parte similis est brutis: membrâ in illo non obediunt rationi: de qua inobedientia, cum sit poenâ peccati, inflicta propter inobedientiam mentis erga Deum erubescit animus, ut docet D. Augustinus dicto libro 14. cap. 17. & sequentibus. Quamquam non dubitauerim, etiam in statu naturæ nudæ talem verecundiam fuisse futuram. Turpe enim est animo, carnem suam regere non posse: tunc tamen non fuisset poenâ peccati, sed naturæ imperfectio: Deinde quia in actu illo *paenâ omnis aetis & quasi vigilia cogitationis obruitur*, ut Augustinus ait. Indecorum autem est menti, ita à carnis voluptate vinci, ut quasi sui compos, sui que iuris non sit.

107

Quartò, Matrimonium implicat hominem voluptatibus carnis, quæ maximè mentem à studio orationis & rebus spiritualibus impediunt. ut enim D. Augustinus lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 16. docet, illa voluptas hominem intrinsecus & extrinsecus sibi vindicat, totumque commouet, animi simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto: unde animus efficitur carnalis, plenus cogitationibus & affectibus carnalibus. Itaque Apostolus 1. ad Cor. 7. monet abstinere ab usu coniugij, quando orationi vacandum. Et Hieronymus, *Oro te*, inquit, *quale illud bonum est, quod urare prohibet? quod corpus Christi accipi non permittit? quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani?* &c.

Quintò, Implicat sollicitudinibus huius sæculi. Primò, Ut alter alteri placeat. Secundò, Ut ipsi cum familia honoratè inter suos uiuant. Tertiò, Ut proles decenter educant. Quartò, Ut amplam hereditatem illis relinquant: quibus in rebus videmus coniuges passim adeò occupari, ut vix dimidiam horam per hebdomadam seruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apostolo supra. Declarat hoc diuus Basiliius libro de vera virginitate: *Quæ*, inquit, *mortalis connubio coniuncta est, ad suam ipsius curam, viri quoque alterâ adiectâ, geminam in vna anima ex coniuncto sibi corpore sollicitudinem necessariò sustinet: nec ea vnius tantum corporis causa laborat, sed in vna anima, & ad suum, & ad viri corpus curandum iugiter intentia diuiditur. Vbi vero filios post cubiculi solemniam, & secreta commercia parturire, ac in lucem edere ceperit, per unumquemque nascentem animo scinditur, & presentibus miseriis, nascituri cura semper aducitur, &c.*

Sextò, Adfert intolerabile onus viuendi semper cum eodem coniuge, & ei in officio coniugali obsequendi. Nisi enim summa sit morum consensio diuturna illa cohabitatio parit mutuum fastidium: & muleæ intercurrunt offensiones, quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quamdam ingenerant, ut læpè mutuum conspectum vix ferre possint: nihilominus matrimonij nexu tamquam compedibus victi, non possunt se inuicem effugere, sed coguntur semper vnâ manere, vnâ viuere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu coniugali sibi mutuo obsequi: ut merito dixerit Sapiens, Ecclesiasticæ 7. *Inueni amariorem morte mulierem.*

108

Rationes in
forma.

Ex his discriminibus possumus sic ratiocinari. Id est melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis & curis huius sæculi: sed virginitas est talis; ergo est præstantior & gratior Deo quàm coniugium. Secundò, Id est melius & Deo charius, quod maximè præbet facultatem orandi, & Deo seruiendi: sed virginitas talem facultatem maximè

præbet, & matrimonium eandem impedit, ut patet ex dictis, & docet expressè Apostolus 1. ad Corinth. 7. ergo, &c. Tertiò, Id est melius & Deo charius, per quod homo propter Deum abstinet à maximis carnis voluptatibus, & se totum Deo consecrat, quàm id per quod se totum rebus sæculi & voluptatibus immergit: atqui talis est virginitas; ergo, &c. Denique, Id est melius, quod Dominus noster, quod Apostoli, & præcipui Sanctorum complexi sunt: sed hi complexi sunt virginitatem; vel si aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abstinerunt ab usu coniugij, ut Hieronymus de Apostolis ait; ergo, &c.

Sed contrâ obijciunt Primò, Genes. 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Hic Dominus videtur dare præceptum coniugij, ac proinde vetare virginitatem. Confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth. 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse.*

109

Obiect. 1.

Respondeo Primò, Præcepto illo Geneseos non imponi obligationem singulis; sed primò & per se ipsi multitudini, seu generi humano: unde non tenentur singuli illud exequi; sed satis multos esse in genere humano, qui huic officio non desint, quantum nimirum opus est ad generis humani propagationem. Ita D. Thomas art. 4. ad 1. Et sanè si hoc argumentum aliquam vim haberet, sequeretur, Christum Dominum, vtrumque sanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum fecisse.

Resp. 1.

Respondeo Secundò, Illis verbis non tam significari præceptum, quàm benedictionem, per quam tribuit eis generandi facultatem & fecunditatem, quod aperte indicant illa verba: *Benedixitque illo Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris, &c.* Sunt ergo verba benedictionis, fecunditatem & dominium tribuentis, non præceptientis. Simili modo paulò antè benedixit piscibus & auibus, dicens: *Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, & auesque multiplicentur super terram.* vide D. Augustinum lib. 14. de ciuit. Dei cap. 11. Fateor tamen, initio mundi non vi illius præcepti, sed lure naturali ob necessitatem propagandæ naturæ singulos ad matrimonium contrahendum fuisse obstrictos: quia necessitate, propagatio iam satis humano genere, cessante, cessauit etiam obligatio illius præcepti: sicut cessante necessitate & inopia pauperis, definit obligatio præcepti naturalis elemosynæ. *Desinit*, inquam, non in actu primò; (manet enim semper habitualis obligatio pro tempore, quo posset incidere necessitas) sed in actu secundo, quia hic & nunc non tenemur ad opus. Parimòdo non tenemur hic & nunc ad matrimonium, nisi fortè posita tali necessitate, qualis erat initio mundi, & statim post diluuium.

Resp. 2.

Est benedictio, non præceptum.

Ad locum Apostoli Respondeo, Illum loqui de iunioribus feminis, maximè viduis, quæ se non continebant, & patet ex illis verbis: *Nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia.* id est, ne malè viuendo & fornicando dent occasionem gentilibus malè loquendi de Christianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius est, quàm sub specie coelibatus malâ vitâ religionem Christianam infamare.

Obijciunt Secundò, Id est melius, quod plus boni confert mundo: sed matrimonium plus boni in mundum adducit, quàm virginitas: parit enim multas proles, quæ postea pie institutæ multa ad gloriam Dei acturæ sunt, & Deum perpetuò in beatitudine laudantur. Confirmatur, Quia totum bonum generis humani est ex matrimonio: sublato enim matrimonij officio, periret mundus, & omnia bona opera conciderent.

110

Obiectio 2.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, probaret etiam, opus matrimonij omnibus aliis operibus bonis esse præferendum: quia sine illo cetera omnia conciderent: prius enim quisque debet nasci, quod fit per vltimū matrimonij, quàm possit aliquid boni operari. unde etiam expediet ducere quàm plurimas vxores, ut plurimæ proles suscipi possint, quæ postea saluæ fiant. vide

Resp.

FFf

D. Augu

D. Augustinum de sancta virginitate cap. 9. vbi hoc argumentum soluit. Primum igitur negari potest maior in sensu ad nostrum propositum accommodato. *Melius enim hic vocamus, quod est magis salutare, magisque expediens homini ad salutem: quo modo non semper est melius, quod plus boni confert mundo, ut patet in cura pastoralis, in administratione regni, aliisque functionibus publicis, per quas etiam multum boni possit fieri in mundo, tamen melius & perfectius est seruire Deo in Religione. Sic qui pecunia sua emit multos seruos ethnicos ut eos faciat Christianos, non audebit pecuniam suam comparare muneri sacre virginitatis, ut Augustinus ait. Id enim melius, quod hominem magis cum Deo coniungit, etque magis gratum efficit: quale non est matrimonium, sed virginitas. Secundo, Negari potest minor: matrimonium enim non plus boni confert mundo quam virginitas, sed multo minus. matrimonium enim per se solum producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eisdem in esse Christiani & filij Dei: sanctificatio enim illorum per Sacramenta, & pia institutio fit per ministros Ecclesie, qui virginitatem seu coelibatum colunt. Deinde plus boni est vacare Deo, cuiusque obsequio totum esse addictum, quod facit virginitas, quam vacare liberorum procreationi. minimum enim bonum diuinum maioris est momenti, quam totum bonum creaturarum. Denique Deus, mundo iam satis repleto, non querit qui filios hominum & peccatores procreent, quorum satis magnus est numerus, sed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptissima dispositio est virginitas, non matrimonium. sicut enim matrimonium est institutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum celum, ut Hieronymus ait lib. 1. contra Iovinianum, & Tertullianus lib. de monogamia.*

Ad confirmationem. Bonum virtutis est ex matrimonio solum remotè, quatenus natura supponitur gratiæ. unde non potest ex hoc colligi eius perfectio: sicut nec perfectio carnis aut sensuum externorum, ex eo quod sine his concideret mundus, & non possemus mereri. Adde virginitatem esse præferendam per se, & quamdiu non est periculum, defectu coniugij periculum mundum.

Obiectio 3. Obicitur Tertiò, Nihil assumendum in cultum, nisi quod Deus præcepit, iuxta illud Deuteronomij 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas: sed Deus virginitatem non præcepit: ergo non potest assumi ad colendum, & gratum obsequium Deo exhibendum, quoniam est superstitio & ἰδιόθρησκεια.*

Respon. Resp. Maiorem esse non solum falsam, sed etiam fatuam, & omni specie veritatis destitutam, ut supra lib. 2. cap. 40 dub. 6. ostensum est.

Obiectio 4. Obicitur Quartò, Nemo potest continere, nisi habeat donum continentie, Matth. 19. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* & Sapientie 8. *Nemo potest esse continens nisi Deus det.* sed hoc donum non omnibus datur: ergo stultè facit, qui continentie se addicit, nesciens an hoc donum habeat. stultum enim est se obstringere ad id, quod nescit an possit implere.

Resp. Resp. Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam posset amplecti fidem Christi, nisi antè sciret se donum fidei & perseverantiæ habere: nec quisquam posset iungi matrimonio, nisi sciret se donum continentie coniugalis habere, quæ non minus est donum Dei, quam continentia virginalis, iuxta illud Apostoli 1. ad Cor. 7. *Unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic.*

Dupliciter. Respondeo Secundò, Sicut auxilium amici dupliciter haberi potest, nimirum in actu primo, cum amicus est paratus ferre opem, si rogetur, & in actu secundo, cum reipsa iuvat: ita donum continentie dupliciter haberi potest, in actu primo, seu in præparatione diuina, & in actu secundo. Omnes igitur qui cupiunt continere, habent donum continentie in actu

primo: Deus enim ex parte sua paratus est illos iuvare, ut reipsa continentiam præstent: ac proinde in potestate illorum est habere donum continentie in actu secundo, si ex parte sua collaborare, & idonea remedia adhibere voluerint, ut docet D. Chrysostomus supra homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in caput 19. Matthæi, Augustinus lib. 6. confessionum cap. 11. in fine.

Remedia autem quæ ex parte sua adhibere debent, *Remedia continentissimi sunt tria: oratio, ieiunium, & seminarum detra tentatio- uitas.* cum enim tentationes carnis oriuntur vel ex *nes carnis ex parte nostra.* suggestionem diaboli, vel ex redundantia cibi & potus, vel ex seminarum aspectu & consuetudine, contra primum adhibenda oratio, (sub qua comprehendimus etiam Sacramentorum, præsertim sanctissimæ Eucharistiæ, usum: hoc enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines, Zachariæ 9.*) Contra secundum, ieiunium. Contra tertium, vitatio aspectus & nimis familiaritatis seminarum, quibus ex parte nostra adhibitis, non deerit donum continentie in actu secundo, quo facili negotio continentiam præstemus.

D V B I T A T I O XVI.

Quibus modis virginitas amittatur.

Dico Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur castitas: quia reipsa ab hac non distinguitur, sed solum ratione & connotato, ut dictum est, unde etiam desideris turpibus perditur: quod confirmatur ex D. Augustino lib. 1. de ciuit. cap. 18. vbi docet, etiam corporis sanctitatem amitti per consensum in opus turpe. Idem dicendum de morosa delectatione.

Petes, An etiam voluntate nubendi?

Respondeo, Ipsam virtutem virginitatis amitti: quia hæc in proposito abstinendi perpetuè etiam à concessa voluptate consistit. *Virginitas* tamen amitti virtus, non vulgò non dicitur, quia manet corporis integritas, atque adeò ipse status, qui communiter nominatur virginitas. *status, nudo consensu amittitur.*

Dico Secundò, Non amitti violatione carnis, si hæc nullo modo est voluntaria. est communis sententia DD. quam pulchrè docet D. Augustinus supra, Quis, inquit, sana mente putauerit se perdere pudicitiam, si sortè in apprehensa vel oppressa carne sua exerceatur & expleatur libido non sua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi non erit, nec perueniet ad ea bona, quibus rectè vivitur, sed in bonis corporis numerabitur: quæ sunt vires, pulchritudo, &c. Si autem animi bonum est, etiam oppresso corpore non amittitur. & infra: Et idè cum eis (concupiscentiis) non cedere inconcussa intentione persistit, nec de ipso corpore perit castitas, quia eo sanctè utendi perseverat voluntas, & quantum in ipso est, etiam facultas.

Petes, An ergo talis virgo, quæ vi oppressa fuit, possit accipere velum consecrationis?

Respondeo, Si ipsa est certa, se nullo modo delectationi isti consensisse, & res est occulta, videtur posse consecrari: nam ut ait D. Thomas art. 1. ad 3. si contingat præter animi propositum aliquo casu membri integritatem corrumpi, non magis præiudicat virginitati, quam si manus vel pes corrumpatur, unde talis potest dicere se incorruptam, nimirum corruptione voluntaria. Confirmatur ex D. Augustino supra, vbi dicit, tali virgini nihil de corporis sanctitate periisse: eamque parem facit illi, cuius integritatem obstetrix, ex iusta causa, manu velut explorans, casu, dum inspicit, perdidit: atqui non est dubitandum hanc posse velari: ergo illa poterit.

Nec obstat decretum Leonis, quod refertur capit. III. autem. 32. quæst. 5. quia loquitur quando res erat notoria: tunc enim ob suspensionem consensus, & indecentiam extremam non sunt velandæ. Deinde non tam videtur esse præceptum, quam consilium, sic enim ait: *Illæ autem famulæ Dei, quæ integritatem pudoris oppressione*

oppressione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate ac verecundia; si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. quamvis enim omne peccatum ex voluntate nascatur, & potuerit corruptione carnis mens iniusta non pollui minus tamen hoc illis oberit, si quod potuerunt animo non amittere, se dolent vel corpore perdidisse.

116
Amisio recuperabilis.

Dico Tertio, Si violatio integritatis vel puritatis carnis fuit voluntaria, amittitur virginitas irrecuperabiliter, est communis sententia DD. D. Thomae art. 3. ad 3. Caietan. ibidem. & colligitur ex D. Hieronimo, epist. 22. quae est ad Eustochium, de custodia virginitatis: Audenter loquar, cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam: valet quidem liberare de pena, sed non vult coronare corruptam. Idem docet D. Basilus libro de vera virginitate: Ceterum, inquit, si hoc amittas patrimonium integerrima castitatis, quamvis illa omnia facias quae dixi, calumque ac terras, maria, & abyssos, immensumque aerem peruagata fueris, nulla oratione hoc recuperare iam poteris. Quo enim pacto quod corruptum semel, incorruptum fiet? qua ratione qua cognovit virum quasi non agnouerit, existimabitur? Et infra: Penitentia quidem peccatum relaxari certum est, verum quae corrupta est, quasi inuoluta persistet, redintegrari omnino non valens, dum vivit, lugebit. Ratio est, quia sicut innocentia denotat animam numquam peccato mortifero fuisse contaminatam: ita virginitas includit vel connotat, carnem numquam voluntarie esse violatam, aut libidine pollutam. unde sicut uno peccato mortifero, irrecuperabiliter perit innocentia, ita virginitas uno actu libidinis. sicut tamen omnes virtutes, quae cum innocentia erant, & quidquid est positivae perfectionis, recuperari possunt: ita etiam quidquid est positivae perfectionis in virtute virginitatis, recuperari potest: non tamen dicitur virginitas; quia hoc nomen negationem experientiae voluntariae libidinis denotat. tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant, est quia negationem connotant: quae semel ablata nequit restitui: quia ad actum praeteritum, quo ablata est, tollendum, non est vlla potentia: qui enim semel ruit, fieri nequit ut numquam ruerit.

Cur non possit recuperari.

117
Quibus modis amittitur.
1. Per copulam

Petes, Quibus modis ita amittitur, ut non possit absolute recuperari?

Respondeo, Primo, Ex parte viri, per copulam carnalem: ex parte foeminae, per voluntariam claustrum virginis violationem, siue in matrimonio: siue extra, idque siue per copulam, siue per aliam turpitudinem. Hic modus est maxime notus, adeo ut etiam vulgo sciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

Talis non potest velari

Vnde tali modo corrupta non potest umquam velari, nimirum velo consecrationis, quod ab Episcopo anno 25. aetatis accipitur, de quo est Canon Pij Papae cap. Virgines. 15. & Gelasij cap. Deuotis 12. & Concilij Africani 3. c. 14. Placuit. 20. quae 1. Huius consecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag. 186. & sequentibus. Secus de velo professionis. Nec refert etiam si res sit occulta, & passim habeatur virgo, sicque pro virgine admissa & professsa, & scandalum nascetur, si reiiceretur, ut multi DD. tradunt, D. Thomas in 4. d. 14. q. 1. art. 5. & Caietanus in Summa, v. Virginitas consecratio, Fumus eodem, nu. 3. Silvester verbis Consecratio virginum. n. 2. quia, ut iidem aiunt, in sacramentalibus Ecclesiae actionibus non debet intervenire fictio, sicut nec in Sacramentis: atqui fictio esset, si ea quae verè non est virgo, vocaretur virgo. Deinde illa consecratio est propria virginum: ergo nullo modo potest non virginibus applicari, sicut consecratio aquae non potest applicari vino.

118
Obiectio.
Si res solum ex confessione constet.

Addunt tamen, hoc casu, quando esset periculum scandali, posse illas benedici, omissis iis quae sunt de substantia consecrationis, & mutato nomine virginitatis in nomen castitatis vel continentiae.

Dices, Quid si Episcopus rem norit ex sola confessione? Quid si illa cautela nihil prodest ad virginis famam tuendam, & re detecta impendeant gravissima incommoda? Deinde si nomina, quae ponuntur in forma, sic commutari possunt, cur non etiam eorum

significatio absque commutatione potest extendi, ut per virginitatem etiam intelligatur virginitas putativa, & appelletur virgo, quae passim talis putatur & vocatur, sicut dicitur Doctor, Prætor, Comes, qui talis passim habetur, & sicut Ioseph in Scriptura vocatur pater Christi?

Respondeo, In priore casu, Episcopum, si illi persuadere non potest ut sponte abstineat, posse & debere illam more aliarum consecrare; nihil murando vel omittendo: quia alioquin illam apud eos qui ad sunt, periculo suspicionum exponeret, & secreta confessionis facto suo panderet: quod nullo casu est licitum.

Idem videri possit dicendum in secundo casu, quando scandalum impendens esset graue, & nulla alia ratio illius euitandi suppeteret, quod tamen rarum est. Hoc probari videtur ratione adducta: & confirmari potest, quia preces, & cetera quae in consecratione virginum adhibentur, solum habent vim per modum deprecationis factae in persona Ecclesiae, concurrente ad hoc ipso ordine Episcopali, & tota significatio caerimoniarum est ex institutione Ecclesiae: ergo in potestate Ecclesiae est, hanc formam consecrandi, quando periculum gravissimi incommodi ita postulat, etiam illis accommodare, quae publice virgines habentur: nam & hae quoque suo modo possunt esse sponsae Christi, & sunt omnium gratiarum, quae ibi postulantur, capaces. Hanc sententiam tenent aliqui antiqui, ut patet ex Silvestro, & quidam recentiores.

Secundus modus est per voluntariam pollutionem, etiam si fiat absque copula. hac enim virginitatem perire absque spe recuperandi, docet D. Thomas artic. 1. ad 4. & art. 3. ad 3. Caietanus ibidem & passim alij Doctores. Probat, quia Praecipua voluptas carnalis in hac consistit, & omnes alij actus, etiam copula, & violatio claustrum, ob illius voluptatem fiunt: ergo si villo actu amittitur, maxime isto, qui est ceterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius actus exterior, quo hic exciteretur, ut putat Martinus, quem refutat Caietanus artic. 1. in 3. quaestione: quia alioquin qui sola imaginatione huiusmodi foedicitatem sponte in se procuraret, etiam si millies id fecisset, esset virgo, & habiturus esset laureolam virginitatis post poenitentiam: quod est absurdum. etsi enim cum mulieribus non sit coinquatus, non minus tamen foedè, imò turpius, & magis contra virtutem castitatis, ut infra cap. 3. dicemus.

Nec refert, etiam si in somno contingat, modo in virgilia procurata fuerit: ut si quis eo fine certo genere cibi vel potionis sit usus. Secus tamen si non sit procurata, sed praeter intentionem absque culpa, saltem letali, euenerit: etiam si forte postea placeat, quia approbatio illa superueniens, non facit actum illum praeteritum esse voluntarium, ut rectè Caietan. art. 1. dub. 3.

Aduerte tamen, puellam, quae hoc modo, vel etiam accedente contactu externo polluta fuit, si carnis integritatem retinet, posse velari, ut rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Silvester, & Fumus, supra. Ratio est, quia etsi coram Deo non sit virgo, nec habitura sit laureolam, tamen apud homines censetur virgo. omnes enim vocant virginem, quae claustrum virginale retinet illud, etiam si saepius intre se spermatis effusione sit contaminata: quamvis enim non sit virgo virtute, est tamen virgo statu, ut inquit Caietanus. Vnde Ecclesia, quae utitur nominibus ut plures, idem per nomen *virgo* & *virginitas* intelligit, quod vulgo intelligi solet: cuius signum est, quod in Pontificali Romano, ubi de hac consecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, sed de *vita*, *conscientia*, & *carnis integritate*, ut notat Caietanus. Itaque non requirit Ecclesia nisi carnis integritatem.

Tertius modus est per turpes contactus, animo libidinoso factos vel admissos, nimirum si tales sint, & eo modo fiant, ut in natura sana necessario pollutio nem excitarent: quamvis forte reipsa in hoc homine

119
2. Voluntaria pollutione amittitur.

Si in somno accidas.

120
Polluta potest velari.

121
3. Per contactus impudicos.

ob naturæ debilitatem, vel morbum id non faciant: id enim per accidens est. Confirmatur, Quia non videtur dubium quin per sodomiam amittatur illa carnis puritas, quam postulat virginitas, etiamsi fortasse non adsit pollutio; quia actus ille ob eam causam fit, & ex se est ad hoc sufficiens in tali ætate. Idem dicendum de aliis turpibus contactibus. Ita sentit Rosella v. Virginitas citans Vldericum, & insinuat Caietanus art. 1. versus finem, ad 3. quamvis paulò post dubitet de viro in puero tamen, cui ratione ætatis deest potestas seminandi, sentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium forte verius, si adsit perfectus rationis usus. Ex his patet, quia ratione virginitas sit recuperabilis, quæ non sit.

122
Obiectio.
An virtus
possit recupe-
rari.

Dices, Etiam ipsa virtutis species non videtur posse recuperari: nam hæc consistit in proposito seruandæ integritatis: hoc autem propositum amissa integritate est impossibile, quia conseruari non potest quod non potest recuperari. Ob hoc argumentum Martinus etiam ipsam virtutem, quæ talis est species, irreuerabilem esse tradit contra D. Thomam.

Resp. 1.

Respondeo Primò, Hoc argumento solum probari, non posse hanc virtutem recuperari actibus efficacibus, non autem non posse inefficacibus, qui in simplici affectu & bonis desideriis consistunt: hi enim sufficiunt ad virtutem comparandam, & suo modo exercendam. sic pauper potest comparare virtutem magnificentie, etiamsi illi materia ad opus externum necessaria desit.

Resp. 2.

Respondeo Secundò, Etiam posse recuperari efficacibus actibus, non quibus velit conseruare integritatem, sed quibus velit in posterum abstinere ab omni actu quo posset violari integritas, si esset. Virtus enim virginitatis non aliter conseruat integritatem carnis, quam cauendo omnia quæ illam possent ledere. quare cum eadem omnia, etiam amissa integritate, caueri possint, potest habere omnes actus, quos antè habebat. Non tamen dicitur virginitas, quia hoc nomen connotat integritatem.

C A P V T III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Habet Dubitationes 15.

Æ c vitia virtutibus superiore capite expositis opponuntur, gula abstinentiæ, ebrietas sobrietati, luxuria castitati.

D V B I T A T I O I.

Quid gula, & quale peccatum.

D. Thom. quæst. 148:

1
Comessatio.

Hoc nomen dupliciter accipitur. Primò, Generalius, ut etiam comprehendat inordinationem quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur à quibusdam in *comessationem* & *ebrietatem*, tamquam in species, quarum meminit Apostolus ad Romanos 13. Non in comessationibus & ebrietatibus, puto tamen, *comessationem* ibi amplius inuoluere; καμω enim (qua voce ibi vtitur Apostolus) significat læciuam compotationem cum impuro cantu, aliisque temulentis dictis, & aliis auctoribus Græcis constat. hoc apud Latinos vocatur comessatio non tam à comedendo, quàm à *μωμωζεν*, quod est cōpotationi læciuæ deditum esse.

Secundò, Strictè, ut apponitur virtuti abstinentiæ strictè acceptæ: & hoc modo sicut abstinentia est virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu nos inebriante, ita gula est vitium in appetitione & usu delectationis cibi & potus debitum modum, id est, præscriptum rationis, excedens.

Hoc autem fieri potest quinque modis, ut pulchrè ostendit D. Thomas artic. 4 ex D. Gregorio lib. 30. Moralium cap. 27. qui hoc versiculo continentur, *Preproperè, laudè, nimis, ardentè, studiosè*, nam excelsus spectari potest vel circa ipsum cibum, qui huic homini non congruit, vel circa illius sumptionem. circa cibum, vel ratione substantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis.

Quinque modis exceditur.

Ratione substantiæ est excessus, cum appetuntur cibi pretiosiores, quàm conueniat statui, ut si Religiosus contemptis aliis nolit comedere nisi perdices, phasianos, ficedulas. hoc insinuat per *laudè*.

Ratione qualitatis, ut cum in condimentis & studio præparandi est excessus: ut si nolit comedere, nisi multo saccharo, vel succis variis sit conditum. hoc indicat *studiosè*.

Ratione quantitatis, cum nimium comeditur, id est, plus quàm natura requirat: qui modus est frequentissimus.

Circa ipsam sumptionem potest esse excessus vel ratione modi, ut si quis voraciter comedat, cibos non mansos deuorando, sicut canes, & leones. hoc significat *ardenter*.

Vel ratione temporis, debitum tempus præueniendo, vel etiam sæpius quàm debeat comedendo, quod indicat *preproperè*.

Differunt autem hæ inordinationes specie, secundum diuum Thomam, inde etiam diuersæ in diuersis reperiuntur: alij enim solum peccant in pretiositate ciborum: quia nihil illis sapit, nisi peregrinum & sumptuosum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alij in crebritate sumendi: alij in pluribus horum: alij in paucioribus. Expressit hos quinque modos D. Gregorius loco citato, his verbis: *Quinque modis nos gula vitium tentat: aliquando namque indigentia tempora præuenit: aliquando lauiore cibos quatit: aliquando quæ sumenda sunt, accuratius præparari appetit: aliquando in ipsa quantitate sumendi, mensuram refectiōis excedit: aliquando in ipso assu immensi desiderij aliquis peccat.*

Discrimen illorum modorum.

Petes, Vtrum his modis omnes gulæ species contineantur, videntur enim esse aliquæ aliæ: nam qui comedit carnes tempore vetito, peccat peccato gulæ: similiter qui comedit ante communionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito, v. g. in templo, vel in foro comedit. Item qui cibi noxiis vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, aliisque cibis execrandis delectatur.

Obiectio. An omnes species continentur.

Respondeo, Illas solas esse gulæ species, quæ constituuntur per circumstantias inducentes diuersas inordinationes, oppositas virtuti abstinentiæ. tales autem videntur esse solum quinque supradictæ, quia inordinatio, quam indicunt, non repugnat propriè alteri virtuti, quàm abstinentiæ. Circumstantiæ verò, quæ inducunt inordinationem repugnantem alteri virtuti, non constituunt speciem gulæ, sed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per se pertinet. v. g. ex eo quod cibis sit noxiis, non constituitur species gulæ: quia nocere naturæ suæ non est contra virtutem abstinentiæ, sed contra charitatem sui. vnde in usu talis cibi non est alia inordinatio propria gulæ, quàm quod cibis nimis ardentè appetatur, ita ut ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in casibus propositis non constituitur distincta species gulæ, sed inordinatio gulæ, quæ in illis reperitur, pertinet ad aliquem ex modis prædictis, etsi in quibusdam, alterius speciei malitia sit coniuncta.

Respon. Quæ dicantur propriè vitij alicuius speciei.

Itaque in primo casu est species gulæ, quatenus comeditur *preproperè*, seu quia conueniens tempus vten- di tali cibo præuenitur. Caietan. respondens Martino refert ad primum modum, ubi cibis ratione substantiæ non congruit homini: sed hic reuerà congruit ratione substantiæ, sed solum ratione temporis congruit; sicuti cum debitum tempus præuenitur.

Quo modo in prædictis casibus sit species gula.

In

In secundo similiter praeuenitur tempus conueniens vel dicitur potius esse peccatum sacrilegij quam gulæ, quia non tam peccat tunc comedendo, quam volendo post cibum communicare.

In tertio casu, cum loco incongruo, si id fiat affectu gulæ, ut quia non potest differre donec venerit domum, reducitur ad præpoperè, vel nimis ardentem. Circumstantia autem loci illius non constituit speciem propriam gulæ; quia non inducit inordinationem contra abstinentiam, sed contra religionem vel modestiam.

De quarto, cum quis cibo notabiliter noxio vitur, iam dictum est.

In quinto non tam est vitium gulæ humanum, quam feritas belluina, praua consuetudine contracta, vel affectio morbida, aut belluinæ naturæ constitutio. Ex his ferè soluas multas minutias, quas contra istos quinque modos obicit Martinus.

Verum verò istæ inordinationes sint species vltimæ, ut vult Caietanus, an alias sub se habeant, ut contendit Maronius, parui est momenti, & nihil facit ad negotium morale.

6 Quale peccatum sit gula: Dicendum est esse peccatum mortiferum, si quis in illa delectatione vltimum finem constituat. Hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Expressè, ut cum quis expressè, seu in actu signato illam voluptatem summam esse bonum iudicat, sicut olim Epicurei. Secundo, Implicitè, cum id quidem expressè non iudicat, tamen erga illam sic affectus, ut paratus sit propter illam omnia humana & diuina Iura violare. Tales sunt multi hoc tempore hæreseos ministri, qui sanam doctrinam & Religionem propter ventrem adulterant, cauponantes verbum Dei: de quibus dicit Apostolus ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est.* Tertiò, Intemperatiuè, ut cum quis affectu gulæ paratus est, non quidem quoduis, sed aliquod peccatum mortiferum admittere. hic enim etsi minùs perfectè & propriè ponat vltimum finem in voluptate ciborum, quam secundus, qui omnia ad illam refert, tamen aliquo modo id conuincitur facere: nam hoc ipso, quo mortiferè peccat, Deum propter voluptatem deserit, & hanc illi suo facto præponit: unde etiam de talibus dici potest, *Quorum Deus venter est.* Sed de hoc plura 1. 2. q. 1. art. 5.

7 Varij casus in quibus gula est peccatum mortiferum.

Porro tertius iste modus in multis casibus locum habet. Primò, Quando propter gulæ voluptates furatur, vel iniquos contractus facit. Secundo, Cum omittit id, ad quod ex præcepto diuino tenebatur, ut si nõ soluat creditoribus, ut opiparè victitet. Tertiò, Quado violat ieiunia Ecclesiæ, vescendo carnibus, vel sæpius comedendo. Quartò, Quando ex gula grauem noxiam infert valetudini, id aduertens, vel saltem suspicans euenturum. Si nocumentum non sit graue, erit solum peccatum veniale. Quintò, Si cum scandalo proximi: unde Apostolus 1. Cor. 8. *Si esca scandalizat frurem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem.* Sextò, Quando probabiliter retinetur aliquod peccatum mortiferum ex quantitate vel qualitate cibi sumpti committendum: ut si experientia nosset te inde ad turpia solere concitari & consentire. Si tamen omnino putares te satis firmum ad resistendum, & solius gulæ affectu vesceretur, non esset mortiferum. Imò quando quis ex certo genere cibi aut potus putat se nocturnam pollutionem passurum, non peccat mortiferè, si non eo fine vitur, nec sit ei periculum consensus in delectationem, ut post Nauar. & alios docet Toletus de 7. peccatis mortalibus c. 60. Sed de hoc infra dub. 14.

Septimò, Si quis vesceretur carnibus humanis. Verum quia hoc habet peculiarem difficultatem instituemus de eo alteram dubitationem,

8 Est vitium capitale.

Numeratur etiam gula inter peccata capitalia, quia ex hoc vitio, tamquam radice, multa alia velut rami pullulant, quæ gulæ filiz appellantur. Cibus enim & potus, circa quæ gula versatur, duplici ex causa tra-

hunt affectum hominis, & maximi æstimantur. Primò, Per se; quatenus sunt media necessaria conseruandæ vitæ, quæ homini præ cæteris rebus est chara. Secundo, Ratione voluptatis, quæ quia est quidam felicitatis proprietas, etiam maxime appetitur. Hinc fit, ut horum causa homines plurima & facere & pati solent; adeò ut totus ferè labor humanæ vitæ ad cibum & potum referatur, iuxta illud Ecclesiæ 6. *Omnis labor hominis in ore eius.*

D. Greg. lib. 31. quinque gulæ filias recenset, quarum ratio sic accipi potest. Gula, consistit in eo quod inmoderato vsu cibi & potus superflua delectatio quærat. Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda sunt, quæ ex tali immodico vsu nascuntur. Porro ex immodico vsu cibi & potus & superflua delectatione conuincta, primùm in intellectu nascitur *lebetudo mentis*; idque tum ratione vaporum, quibus cerebrum oppletur: tum quia affectus & imaginatio est tota in ollis & patinis, nec de aliis mentem cogitare sinit. Deinde in appetitu nascitur *inepta letitia*, & alij motus animi, qui ad hanc referuntur. Cum enim mens hebetata non percipit altiora, & in voluptate illa magnum bonum imaginatur, exultat animus, tamquam partem quamdam felicitatis in cibo & potu adeptus, & exterius per risum & alia signa letitiæ se effundit. Tertiò, In ore parit *stultiloquium & scurrilitatem*. *Stultiloquium*, quia ratio, cibi & potus suffusa vaporibus, & voluptati intentæ, non considerat quid dicat, sed faciliè quidquid videtur iucundum effutit. *Scurrilitatem*, quia inepta letitia excitat ad indecora vel turpia agenda vel dicenda, risus mouendi causâ. Denique in corpore parit *immunditiam*, tum quia ex saturitate nascuntur vitia carnis; tum quia gula sæpè parit vomitus, & alias superfluum sordidas excretiones. Vide D. Th. q. 148. art. 6. Nec obstat quod idem art. 5. dicat ista vitia oriri ex gula secundum rationem finis, cum potius videantur nasci ex ea secundum rationem causæ efficientis: quia etiam si ista vitia per se non fiant propter gulam tamquam propter huiusmodi, ac proinde neque ut media, neque ut electiones mediorum ex ipsa sequantur: tamen eorum acceptatio & permissio, ex affectu gulæ sequitur: nam ex affectu voluptatis gulæ, fit ut quis paratus sit illa vitia in se permittere: eaque acceptare, ut rectè explicat Caietanus.

Quinque filia gulæ.

Quomodo nascantur secundum rationem.

D V B I T A T I O II.

Utrum aliquando licitum sit vesci carne humana.

Respondeo, & dico Primò, Extra grauissimam necessitatem vesci carne humana, est peccatum mortiferum. Ita passim DD. qui hoc attingunt. Caiet. q. 148. art. 2. ad 2. Victoria relect. de temperantia, u. 5. Nauar. c. 23. n. 122. Valentia disp. 9. q. 1. puncto 1. Toletus de peccatis mortal. c. 60. & alij.

9 Extra necessitatem.

Probant id aliqui ex sententia illa Domini, Genes. 9. *Omne quod mouetur & uiuit, erit vobis in escam. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedatis.* nisi enim hic prohiberetur vsus carnis humanæ, id quod sequitur, non rectè cohereret: *Sanguinem enim animatum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animam hominis. Quicumque effuderit sanguinem humanum super terram, fundetur sanguis illius.* Ita locum illum intelligunt Lyranus & Burgenfis. Sed verius est, loco illo prohiberi non escum carnis alicuius coctæ, sed escum sanguinis, non solum humani, sed etiam pecorini, sicut prohibitum postea fuit Leu. 7. & 17. & Actor. 15. Vnde Caiet. putat non prioribus, sed sequentibus verbis, *sanguinem enim*, &c. vsus carnis humanæ prohiberi. Et sane ex illis potest vtrumque colligi: (etsi non purem, Scripturam eò spectare) si enim per se licitum esset humana carne vesci, etiam fas esset viuum occidere:

FFF 3 quid

quidquid enim in cibum concessum est, licitum est occidere & preparare. Vnde Petro Actor. 10. dicebatur, *occide & manduca*: at nullo modo licitum occidere, viam: ergo nec mortuam comedere.

Secundò, Alimentum debet esse ignobilius alito, secundum rectum ordinem, ut ex inferiore gradu ad superiorem euehatur; plantæ enim aluntur ex succo terræ; animalia ex plantis: perfectiora & robustiora animalia, ex speciebus animalium debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animalium genere. Quod si aliquando animalia hominem deuorent, id ex peccato est: ergo similiter est contra naturæ ordinem, si homo vescatur carne humana.

Tertiò confunderetur magna ex parte distinctio corporum in resurrectione. Nam plurimæ particule quæ aliis corporibus resurgentibus deberentur, miscerentur in corpore Antropophagi. Vnde fieret ut non esset illa perfecta identitas inter corpus quod resurgit & quod concidit, quæ alioquin esse deberet, cum multæ particule non possent suis corporibus restitui, sed aliunde deberent suppleri.

Quartò, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, *ἀσθμασι* iavrem extremæ barbariei & feritatis semper censuerunt: ut colligitur ex Homero & Virgilio de Cyclopibus; & Aristotele lib. 7. Ethic. cap. 5.

Denique est contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum est officium sepulturæ.

Sed difficultas est, Vtrum saltem in extrema necessitate id fieri possit.

Dico Secundò, Vtrique pars est probabilis: Affirmans tamen videtur omnino verior. Negantem tenet Victoria n. 6. & probat multis rationibus. Affirmans placet Caiet. q. 148. ar. 2. ad 2. Martini. Eandem insinuat Martinus q. 2. de gula, & Nauar. suprâ. Eandem docet Abulensis in 4. Reg. c. 6. & Toletus, de peccat. mortalib. cap. 60. mihi que probatur præ altera. Primò, Quia licitum est causâ morbi uti carne humana in medicamentis, ut vltus receptus declarat in mumia, quæ nihil est aliud quàm caro corporis humani, cum pretiosis vnguents sepulti: cur non etiam in extrema necessitate famis, quæ morbi maximi est instar, licitum sit uti non conditat?

Secundò, Licitum est haurire sanguinem humanum ex vena adolescentis detractum, causâ conciliandi vigoris corpori senili, & senectutis prorogandæ: unde quidam Medici (inter quos Marsilius Ficinus, lib. de sanitate tuenda) hoc tamquam singulare remedium ad istum finem præscribunt, etsi fortè in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob similem causam liceret uti carne humana, si ars medica præscriberet?

Tertiò, Quia caro mortua est res inferior, & licitum est eam exponere feris & auibus dilaniandam, quando viui ob crimina sunt committitur eo casu non possit homo ex ea sumere, extrema urgente fame: cessat enim hic ratio iniuriæ, & aliunde succurritur extremæ necessitati.

Quartò, In extrema necessitate Iudæi potuissent vesci carne immunda, v.g. suilla, equina, coruina, (ut docet Victoria suprâ, num. 10.) quod tamen extra illam fuisset nefas: ergo etiam hic extrema necessitas excusabit.

Dices Primò, Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellant, licebit vesci. Tertiò, Cur in obsidione Ierosolymitana non sunt vti, ubi erant tot corpora mortuorum? Cur tam horribile visum quod mater comederit filium, ut refert Iosephus lib. 7. de bello Iudæico cap. 8. Denique si tunc fas est uti, ergo quisque tenetur: quia tenemur omni modo vitam conseruare.

Ad Primum Respondeo, negando consequentiam, quia homo non est destinatus homini in cibum, sicut cetera animalia. Vnde etsi medicamenti causâ sit opus carne vel adipe humano, non tamen idcirco licitum

occidere: nisi aliàs sit meritis mortem, & executio debito modo fiat.

Ad Secundum: Negatur, quia illa compulsio fieret in odium nostri moris, & illius virtutis, per quam ab huiusmodi extra necessitatem abstinemus. Simili modo si cogeretur vesci idolothytis, non liceret obsequi.

Ad Tertium: In illa obsidione non sunt vti nisi paucissimi: quia reputabant huiusmodi cadauera maximè immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob insolentiam, & anticipatas opiniones. Factum illius mulieris visum valde horribile, non quia cadauer hominis per se mortui comederat: sed quia oblita maternæ pietatis, proprium filium, ut comederet, occiderat, & ipsa iam medium deuorauerat.

Ad Vltimum: Neganda consequentia. non enim tenemur omni modo licito vitam conseruare, sed possumus illam negligere vel exponere, quando honesta ratio suppetit: ut bene docet Victoria d. relect. de temper. n. 9. ratio est, quia bonum virtutis est præstantius vitæ: unde propter illud potest vita deferri. deinde cum vita non sit ex bonis supremis, & semel necessariò deferenda, non tenemur eam nisi mediis ordinariis secundum proportionem nostræ conditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v. g. non tenemur in obsidione vesci canibus, felibus, muribus calceorum segmentis, &c. nec tenemur pretiosissimis uti medicamentis vel cibis ad morbi, alias letalis, curationem. non teneor me tueri contra inuasorem, si non possum sine ipsius interitu. non teneor mutare solum patrum, etiam si Medici id dicant necessarium ad vitam conseruandam, teste Victoria suprâ. potest vxor ministrare marito in peste, ad coniugalem amorem demonstrandum, etiam si eius opera non sit marito necessaria.

Denique potest Carthusianus, etiam in extrema necessitate abstinere à carnibus, (etsi possit iisdem etiam vesci) propter exemplum virtutis & decus abstinentiæ in suo Ordine tenendum: ne videlicet aperiat aditus dispensationibus & interpretationibus: sicque sensim relaxetur ille communis abstinentiæ rigor, ut docet Victoria suprâ n. 10. Idque verum puto, etiam si illa necessitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus suppetere. sicut enim si à morbo proueniret, non censeretur à se, sed à morbo perimi, ut ibidem rectè ait Victoria: ita etiam cum prouenit à fame, censetur fame vel calore interno absorbi: non enim magis tenetur famem tali esca pellere, quàm morbum, ceteris paribus. Confirmatur, quia, ut idem docet, Iudæi tempore Machabæorum in solitudine versantes, non tenebantur vesci cibis lege vetitis, etiam si fame alioquin fuissent morituri: tamen potuissent iis vesci. poterant enim vesci ob necessitatem extremam, & poterant abstinere ob reuerentiam diuinæ legis: ergo idem dici poterit de Carthusiano in simili casu, maximè cum non nudo statuto humano, sed etiam voto videatur obstrictus, dum vouet obedientiam secundum statuta. Itaque ob reuerentiam statuti, quod strictissime abstinentiam præcipit & etiam in extremis morbis in Ordine seruatur: & ob reuerentiam Dei, cui se per totum obstrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abstinere.

Dixi obiter, Carthusianum posse vesci carnibus in extrema necessitate, siue ea necessitas proueniat ex morbo (quam quidam putant non dari, si alij cibi suppetant) siue ex aliorum ciborum inopia. Quia statutum humanum non obligat cum periculo mortis, ut communiter DD. tradunt: nisi vel necessitas boni communis postulet (quod hic non fit) ut cum præcipitur militi ne stationem deserat, ne fugam capeat: vel nisi scandalum graue impendat, cui aliter occurrere non possit: quod etiam hic locum non habet. nec refert etiam si illud statutum voto aut iuramento firmatum sit: quia periculum mortis censetur exceptum. ut patet in voto ieiunij, peregrinationis, obedientiæ; non ducendæ vxoris, &c. Si tamen expressè vouisset

Ad 2.

Ad 3.

12

Ad 4.

Nō teneamur
quouis modo
vitam conseruare.

Carthusianus
an in necessi-
tate teneatur
vesci carne.

10
An in extre-
ma necessita-
te

11
Obiectiones.

Ad 1.
Acq.

se

se nullo euentu, etiam si mors impenderet, carnes esurum, puto non posse comedere; quia votum, meo iudicio, est validum, ut ex supradictis colligitur, ac proinde seruandum in tali periculo. existimo tamen nullam huiusmodi votum in ordine illo fieri, quia multi DD. censent inualidum & illicitum.

DUBITATIO III.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. Thomas quest. 150.

13

E Brietas dupliciter accipitur, ut notat D. Thomas art. 1. Primò, Pro defectu vsus rationis, nimio potu inducto, unde dicitur quis *ebrius*, & sic non peccatum propriè, sed peccati effectus. Secundò, Pro ipsa potatione; quæ hunc defectum efficit. sic est peccatum, & definiri potest hoc modo.

Ebrietas pro peccato quid.

Ebrietas est excessus in potando, causâ voluptatis vsque ad violentam vsus rationis priuationem. vel sic: Est violenta rationis interceptio per nimium potum, causâ voluptatis assumptum.

Hæc definitio habet tres partes. Prima. Est excessus in potando. sicut enim gula consistit in excessu in cibo & potu inebriante, ita ebrietas in excessu vini, vel cuiusvis alterius potus inebriantis. Hinc ebrietas, iuxta D. Thomam, dicta est, quasi *extra briam*, quod debitam vini mensuram excedat. Vnde dum quis odore lupuli salutaris, vel suffitu tabaci, vel opio, alique narcoticis priuatur vsu rationis non est ebrietas; quia hoc non fit excessu potandi.

Si causâ medicina.

Secundò, Causâ voluptatis. si enim causâ medicinz, ex præscripto Medicorum non esset ebrietas, etiam si vsque ad interceptam mentem sumeretur, ut rectè docet Caietanus art. 2. ad 3. & in Summa v. Ebrietas; Siluester, v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus c. 23. n. 119. ut si in subito pestis terrore, aliis remediis æquè commodis non suppetentibus, magnus haustus vini generosi sumatur, vel aduersus venenum frigidum (ut opium; solanum cicutam, hyoscyamum) aut contra cantharides magna vini copia bibenda, ex qua rationis vsus sic impediendus, præscribatur. non enim est excessus respectu talis subiecti, & ad talem finem: neque causâ delectationis gustus vel tactus, palati, vel olophag sumitur: unde non repugnat temperantiæ, quæ circa tales delectationes versatur.

Ob eandem non peccat peccato gulæ, qui iudicio Medicorum varia edulia inordinate & copiosè ingerit, ad vomitionem mouendam, quia neque ob delectationem id agitur, neque modus rationis respectu talis subiecti exceditur.

14 Duplex vsus rationis priuatio.

Tertiò, vsque ad violentam, &c. Dupliciter aufertur rationis vsus, modo naturali, & violento. *naturalis* per somnum spiritibus animalibus in centrum retractis, & nervis sensorijs, qui in sensuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. Hic modus à natura est institutus ad spirituum, & consequenter ad virium instaurationem: nam per quietem nulla fit dissipatio, & copiosa nouorum spirituum generatio *violente* aufertur, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, ut etiam in vigilia, ratione vii non possit. Idem interdum accidit vel ex nimio spirituum fe ruore, ut in phrenitide, vel ex humore maligno, cerebrum per idiopathiam assidue occupante, ut in melancholia primaria; vel ex vapore noxio, cerebrum per intervalla petente, ut in melancholia hypochondriaca.

15 Est peccatum mortiferum.

Quod ad alteram partem attinet, dicendum est, talem ebrietatem, si voluntaria sit, esse peccatum mortiferum. Ita D. Thomas art. 2. quem omnes alij sequuntur. Est autem voluntaria, Primò, Directè, quando quis ebrietatem intendit. Secundò, Indirectè, ut quando quidem expresse non cupit inebriari, sed tantum bibit, quantum potest; non curans an sequatur ebrietas, an

non. Item quando aduertit se inebriandum, si pergit potare, nihilominus non desistit.

Probat ex Scripturis.

Nunc probatur id esse peccatum mortiferum. Primò, Ex Scripturis, Prouerb. 23. Cui va & cuius patri va? cui rixæ? cui fouea? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? ubi breuiter attinguntur mala, quæ ebrietas etiam in hac vita infert. Est igitur & ipsa graue malum in moribus. Ibidem: Ne istucari vinum quando flauescit, cum splenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit ut coluber; & sicut regulus venena diffundet: nimirum quia sicut illa venena sunt corpori letifera, ita vinum in fine mortem æternam adferet animæ & corpori. Sequitur: Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur perversa. Vbi significatur, ex multo vino sequi fornicationes & adulteria, maledicta & blasphemias, &c. Ecclesiastici 19. Vinum & mulieres apostatate faciunt sapientes, & arguent sensatos, id est, faciant reprehensioni obnoxios. Et cap. 31. Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit. vide plura Ibidem. Isaia 5. Va qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque ad vespere. & infra: Va qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem, quasi dicat, qui strenuè incumbitis comotationibus. va autem in Scripturis passim comminationem damnationis æternæ significat. 1. ad Cor. 6. Nolite errare, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. hic ebrietatem connumerat aliis vitiis mortiferis, & pari modo à regno excludere asseruat.

Nec obstat, quòd ebriosus non ebrium, sed deditum ebrietati designet, ac proinde requirat consuetudinem. ebriosus enim dicitur non qui semel aut bis ebrius est sed qui ebrietati est deditus: hoc, inquam, non obstat quia Græcè est *μῆδυσος*, quod ebrium significat, & idem valet ac *μῆδυσος*, unde sicut is, qui alia illa vitia vel semel commiserit, excludetur a regno, nisi poenitentiam egerit, ita etiam qui vel semel ebrius fuerit. Ad Galat. 5. ebrietas ponuntur inter opera carnis, quæ à regno Dei alienum reddunt.

Secundò, Probat ex Patribus. D. Augustin. serm. 231. de tempore, sapius dicit, per ebrietatem perire animam, hominem Deo fieri inimicum, & reum in die iudicij. Similia habent alij Patres, ut S. Basilius. hom. in ebrietatem, D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 14. S. Chrysost. homil. contra luxum & crapulam: & alij. Præterea D. Augustinus sermone illo citato sic ait: Qui contra coalumniam & amicam suam ebrietatem loquentibus irascuntur, libera a nobis voce audiant, Quia quicumque ebriosus poenitentiam de ipsa non egerit, sed vsque ad mortem suam in ipsa ebrietate permanserit, in æternum profectò peribit, quia non mentitur Spiritus sanctus per Apostolum dicens, Neque ebriosi regnum Dei possidebunt. Deinde docet quomodo auxilium diuinum sit ebrioso implorandū, ut eripiat de luto facis, & cloaca ebrietatis, nimirum dicendo totis animæ viribus cum Propheta. Eripe me de luto facis, ut non inbaream. &: Non me demergat tempestas aqua, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. & rationem subdens, cur ita illam vocet, addit: Ebrietas etiam quasi inferni puteus, quoscumque susceperit, nisi digna subuenerit poenitentia, & emendatio fuerit subsecuta, ita fortiter ubi vendicat, ut eosdem ipsos de inferni tenebroso puteo, ad charitatis vel sobrietatis lucem redire sine poenitentia non permittat. Idem serm. 232. Qui credit ebrietatem esse paruum peccatum, si se non emendauerit, & pro ipsa ebrietate poenitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pena cruciabit. idque probat ex Apostolo 1. Corinth. 9. ad Ephes. 5.

16 Ex patribus.

Dices, D. Augustinus serm. 41. de Sanctis, crimina enumerans capitalia, non ponit ebrietatem absolutè, sed cum restrictione. Ebrietas, inquit, si assidua sit, &c ubi videtur insinuare, si non sit assidua, sed rara, non esse peccatum mortiferum.

Obiectio.

Resp. D. Augustinum solum enumerare ibi aliqua crimina

crimina capitalia, de quibus non poterat esse contro-
uersia apud populum: nam simili modo ponit iracun-
diam: *Si longo tempore, inquit, teneatur iracundia; & ta-
men certum est, etiam breuem iracundiam, si plenè sit
voluntaria, & graue malum imprecetur, esse crimen
capitale, seu mortiferum. vel certè, vt D. Thomas art.
2. ait addit illam restrictionem, vt indicet se loqui de
ebrietate plenè voluntaria. qui enim rarò inebriantur,
non videntur id voluntariè, sed præter mentem pati,
nimirum ex eo quòd ignorent vim potus, vel debi-
tam mensuram, aut non aduertant ebrietatis pericu-
lum.*

17
Probatum ra-
tione.

Tertiò Probatum ratione, Primò, Quia se inebrians
priuat se violentè, non solùm vsu rationis, sed etiam
potestate propinqua vtendi; impedimentum & veluti
vinculum menti suæ iniiciendo, vt etiam vigilans ra-
tione vti nequeat, idque causâ voluptatis: vnde pro-
pter voluptatem se ad brutorum abiicit stoliditatem.
hoc autem censetur maximum malum & grauis inor-
dinatio; quia præcipuum bonum hominis, & quo à
brutis distinguitur, est posse vti ratione, & sua omnia
hac regula dirigere: quod valdè ponderat D. Basilus,
& alij Patres, vt infra dicemus. Confirmatur, quia si
quis alteri hanc potestatem etiam ad aliquot horas
eriperet, grauem inferret illi iniuriam, & peccaret
mortiferè: ergo etiam qui sibi ipse illam adimit.

Obiectio 1.

Dices Primò, Est dispar ratio, quia quisque cedere
potest iure suo, & nemo sibi ipse facit iniuriam: sed
non potest cedere iure alterius.

18
Respons.

Respondet, Et si quisque possit cedere iure, quod ha-
bet ad vsu rationis hic & nunc adhibendum; & ita
possit se illo vsu priuare, dormiendo, vel nolendo
mentem applicare: tamen non potest cedere iure, quod
habet ad potestatem vtendi: huius enim non est do-
minus; sicut nec integritatis membrorum, aut sen-
suum. Vnde non minùs peccat dum sibi hanc potesta-
tem eripit, quàm dum alteri id facit. et si enim non sit
propriè iniuria, dum sibi hanc potestatem adimit, cum
non fiat nolenti; est tamen contra charitatem, & de-
bitum custodiendi sui, & suæ naturalis integri-
tatis.

19
Alia est ratio
somnia

Hinc patet responsio ad obiectionem de somno: et si
enim somnus priuet vsu rationis, non tamen potestate
propinqua vtendi, quia relinquit organa expedita, vt
statim secutâ vigiliâ mens possit ratione vti: ebrietas
verò ita ligat & obsidet, vt etiam secutâ vigiliâ, ratio-
ne vti nequeat. Accedit quòd somnus est institutus ad
bonum naturæ, vt illa quiete vires tum sensitiuæ tum
motiuæ reficiantur, corpus roboretur, & officiis mentis
instrumentum debitum, id est, spiritus animalis repa-
retur. Vnde etiam si vsus rationis in somno tollatur, ta-
men hoc detrimentum multis commodis compen-
satur.

Respons.

Dices Secundò, Suffitu per se ut tabaci tollitur vio-
lentè potestas vtendi ratione, similiter odore lupuli, si
quis in eo cubet, & tamen in his non est peccatum
mortiferum.

Resp. Illo suffitu non tolli potestatem vtendi extra
somnum, sicut per ebrietatem, sed solùm in somno
(qui modus est naturalis) sua facultate refrigerante &
constringente inducendo soporem: est enim ex genere
narcoticorum, sicut & hyoscyamus. vnde etiam si suffi-
tus ille hauriatur causâ voluptatis, quam Indi dicun-
tur in illo sapore percipere, non erit mortiferum. Odor
lupuli turbat quidem caput, non tamen puto planè
inebriare. si reuerà inebriaret sicut ipse potus, puta-
rem eodem modo vitandum, maximè quando nulla est
in eo cubandi necessitas.

20
2. Ratio.
Mala ebrie-
tatis.
1. Exhaurit
substantiam.

Secundò Probatum: Ebrietas multa alia grauiora mala
secum trahit, ob quæ meritò graue crimen censeri de-
beat. Primò, Facultates exhaurit, Prouerb. *Qui amat
vinum & pingua, non ditabitur.* & cap. 25. *Noli esse in con-
uiuio potatorum, nec in comestationibus eorum, qui carnes ad
vescendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes symbo-
la consumentur, & vescitur pannis dormitatio.* Hinc sequi-
tur grauis familiaris afflictio, liberorum neglectus, cre-

ditorum fraudatio, furta, latrocinia, &c. vt quotidia-
na experientia docet.

Secundò, Corpus scædum, imbecillum & morbi-
dum efficit: hinc enim est oculorum lippitudo, narium
corysa, oris graueolentia. anima foetida, membra tre-
mula. hinc capitis destillationes, tussis, scædique scæra-
tus. hinc apoplexia, & paralytis membrorum, articu-
lares morbi. D. Chrysostomus homil. contra crapulam
tomo 3. *Oculi, nares, & os coriza, mucus & putredine, &
bis, quæ intus generantur canosis & impuris affectibus sunt
plena: & ipsa carnis substantia laxior fit quàm natura pro-
portio requirat, & satida; ac inutilis, atque ad omne opus
bonum inepta.* Confirmat similitudine: Etenim & terra
aquarum abundantia oppressa, innatum perdit colorem, per-
dit & suas vires, neque ad suum opus vel procreationem est
idonea. hinc & incurabilibus & difficillimis implicatur
morbus, tremoribus, palloribus, podagra, chiragra, & aliis plu-
ribus, &c. addens, tanta esse illa mala, vt etiam si nul-
la esset gehenna, nullumve aliud incommodum, me-
ritò propter illa ebrietas sit fugienda. D. Augustinus
serm. 231. *Est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, &
dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor,
anima, ac mentis stupor. In talibus impletur quod scriptum
est: Cuius, cui tumultus, cui ira, cui rixa, cui sine causa vul-
nera, cui suffusio oculorum? nonne hic, qui morantur in vino
& student calicibus epotandis? Similia habet D. Basilus
homil. in ebrietatem, circa medium, & B. Ambrosius de
Elia & ieiunio cap. 16.*

2. Enervat &
sedat corpus

Obnoxii mor-
bis.

Incommoda
corporis ex
ebrietate.

Tertiò, Reddit hominem ad bonum inutilem, nimi-
rum non solùm ad opera pietatis, sed etiam ad studia
litterarum, ad politica, ad mechanica: denique ad om-
nem vitæ vsu. Docet hoc pulcherrimè D. Augustinus
suprà: *Quia, inquit, corpora nostra terrena sunt, quo modo plu-
uia nimium grandis & diuturna si fuerit, terra infunditur,
& in lutum resoluitur, vt nulla in ea cultura fieri possit: sic
& caro nostra quando abundantiore potu fuerit inebriata, nec
spiritualem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios
poterit exhibere. Vnde infert: Si velimus vt ager corpo-
ris nostri bonos fructus proferat, non plus bibendum quàm
oportet, ne per nimiam, inquit, ebrietatem ipsa corporis terra
velut in paludem conuersa, magis vermes & serpentes ge-
nerare, quàm fructus bonorum possit afferre. Deinde sub-
dit: Omnes ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur:
quod enim in paludibus nascitur? nullum fructum habere
cognoscitur, nascuntur ibi serpentes, sanguisuga: nascuntur
ibi ranae, & diuersa genera vermium, quæ magis hortorem
possint generare, quàm aliqui ad victum exhibere. istæ enim
herbæ, vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus, aut circa ripas
nasci solent, nihil utilitatis habere videntur, instantum vt
annus singulis incendio concrementur. Videte, quod de ebrietate
nascitur, igni preparatur. Eandem similitudinem attingit
D. Chrysostomus loco citato D. Basilus homil. in ebrie-
tatem: *Periculum, o miser, est, ne pro homine cænum lutumque
fias: sic penitus vino deditus marcescas, ac quotidianam crapu-
lam haud aliter quàm vasa putida oles.**

21
3. Ad omnia
reddit inuti-
lem.

Simile ab
agris

Sunt similes
slaginis.

Quartò, Facit hominem bestiis similem, & etiam vi-
liorem D. Augustinus suprà: *Considerent ebriosi, si non pe-
iores animalibus iudicandi sunt. cum enim animalia am-
plius quàm eis opus est, bibere nolint, illi & duplum, & tri-
plum quàm eis expedit, potum accipiunt. & vnde trium vel
quatuor dierum refecionem poterant habere, vno die cum
grandi peccato contendunt perdere potius quàm expendere.
& vtinam potum tantummodò perderent, & non etiam ipsi
perirent.* D. Basil. suprà: *Qua in re, dic homo miser, à brutis
differs? nonne rationis munere, quam à Deo omnium con-
ditore accepisti, reliqua creatura factus dominus & impera-
tor? hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, in-
ter bestias ratione carentes numerari poteris, & illis similis
videri. Hæc sanè est præcipua iniuria, quam ebrietas
per se & proximè dignitati naturæ rationalis, qua
parte est imago Dei, infert, ob quam maximè dixi-
mus esse peccatum mortiferum. Addit S. Basilus: Imò
& bestiis longè peiores existimauerim eos qui ab ebrietate res.
superantur, cum illæ cœcundi statas habeant leges & bo-
ras, bi verò nullius temporis & horæ rationem habentes, ne-
quissimis complexibus & amoribus inuicem se vtuntur. Idem
ostendit*

22
4. Assimilat
brutis.

Brutis peio-
res.

ostendit ex usu sensuum: Nec solum ed peiores brutis, quod mente insani, sed etiam quod sensibus longè infra illas deficere videantur. An pon umbras saepe numero tamquam fossas, vel loca praecepta transiliunt: auras terrifico sonitu, tamquam fluctuantis maris resertas habent; terra interdum insurgere & in rectum erigi, montes verò circumagi videntur, &c. Hu somni sunt graues, ac reuera morti vicini: vigilia verò somni stupidiore. Insomnium quoddam est vita ipsorum, &c. D. Chrysostom. homil. 58. in Matth. Quamto melior asinus ebrioso est? quanto canis praestantior? omnes certe animantes, quae rationis expertes sunt, cum bibunt aut comedunt, ultra quàm satis, etiam si mille homines cogerent, numquam elabuntur. peiores igitur irrationabilibus vos estis qui inebriamini, quod fufius deinde prosequitur.

5. Secreta
pauit.

Quintò, Secreta prodit. Prouerb. 31. Nullum secretum ubi regnat ebrietas. Huius rei multae extant historiae. hinc Horatius,

Reges dicuntur magnis urgere culullis,

Et torquere mero, quos perissexisse laborant:

D. Ambrosius de Elia & ieiunio c. 17. Plerique etiam vino vtuntur ut equuleo, & quibus tormenta non eliciunt vocem proditiõis, eos tentant bibendo, ut patria statum, salutem ciuium, defensionis suae prodant consilia. quis inter cyabos texit quod latere cupiebat.

23
6. Est causa
multorum
criminum.

Sextò, Ad mores absurdos & grauià crimina excitat. hoc exprimit ex parte diuus Basilus suprà, D. Hieronymus in cap. 1. Epist. ad Titum, explicans illud, Non vinolentum, Longum est ire per singula, & insanias, quas ebrietas suggerit, explicare. Videas alios pocula in tela verentes, scyphum in faciem iacere conuiuia: alios scissis vestibus in vulnera aliena proruere, alios clamare, alios dormire. qui plus biberit, fortior computatur: accusationis occasio est, adiuratum per Regem, frequentius non bibisse. uomunt ut bibant, bibunt ut vomant. digestio ventris & guttur uno occupantur officio. Deinde addit: Hoc nunc dixisse sufficiat, quod secundum Apostolum, in vino luxuria est, & vbi cumque saturnas atque ebrietas fuerint, ibi bido dominetur. Specta ventrem & genitalia, pro qualitate virorum, ordo membrorum. numquam ego ebrium castum putabo. Nota grauiissima verba tanti Doctoris. D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incensum insania, ebrietas venenum insipientia, hæc sensus hominum mutat & format, per hanc fiunt ex hominibus equi adhiuientes. si quidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam, vini calore flammæ cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur: & cetera, quæ elegantissimè persequitur. Similia habes c. 12. & apud D. Chrysostomum homil. 58. in Matth. sub finem. S. Basilus homil. in ebrietatem: Ebrietas demon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitia mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauium, ex temperato lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit, &c.

Pugna ex
ebrietate.

Fæditas
ebriosum.

Ebriosus
numquam
castus.

Libredine.

7. Difficillimè
curatur.

Septimò, Difficillimè curatur: ratio est, quia vinum corporis habitum immutat, hepar accendit, fauces exsiccat, & sicciculosos reddit; quo fit ut sitis bibendo augeatur, faucibus magis & magis arescentibus. D. Basilus: Denique huius mali finis est nullus: ipsum namque merum inextinguibilem continuo sitim addit, nec necessarium querit usum. sed ad alium irresistibiliter potum inuitat, cum ardentes ebrios & semper bibendi cupidiores reddit. Diuus Ambrosius c. 14. Merito Deus per Moysen non solum veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis: & pulchre additur, insanabilis: multi enim reliquorum serpentum veneno curantur, nemo ebrietate.

Vbi Aduerte, locum illum Deuteronom. 32. positum ab Ambrosio iuxta editionem 70. Nostra lectio sic habet, Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.

24
Quomodo
possit curari.

Quomodo autem his curatio adhiberi possit, docet pulchre diuus Augustinus serm. 231. Quis de hoc malo desiderat liberare, quo modo sibi interuallo ærum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit, ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat. qui si simul totum quod amplius accipiebat, subtraxerit, ubi nimia sitis æperi

exardescere, cum grandi amaritudine clamet & dicat, male se mori, quàm sibi bibendi & inebriandi consuetudinem tollere: nec attendit quod tolerabilius erat illi carne mori, quàm in anima per ebrietatem interfici. Et idèd vt nec ardorem nimium patiatur, & tam graui malo liberetur, per interualla dierum, sicut diximus, aliquid de nimietate potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.

Hæc paulò fufius ex Patribus dixerim, propter fecundam huius æui apud multas gentes sese inebriandi consuetudinem. plura licet videre apud iratos, maxime Ambrosium & Basilium.

Petes Primò, Vtrum ea, quæ homines in ebrietate committunt, sint peccata, ita vt imputentur ad culpam?

25
An commissum
in ebrietate
sint peccato.

Resp. Vel ebrietas est voluntaria, seu culpabilis, vel non est voluntaria. Rursus, vel malum inde secutum poterat præuideri, vel non poterat. Si non est illo modo voluntaria, ita vt sit prorsus inculcata, quidquid ex ea secutum fuerit, etiam culpâ vacat: non minùs quàm id, quod committitur ab amente. ratio est, quia nullo modo est liberum. nec enim per se liberum est: nam cum agitur, deest usus rationis. nec etiam in causa: quia supponimus causam non esse voluntariam. talis erat nuditas Noë, ex ebrietate inculcata, consecuta: ignorabat enim vini efficacitatem, vt patres docent. Ita communiter D. Thomas quæ. 150. art. 4. Caiet. ibidem, D. Bonauentura in 2. d. 22. art. 2. q. 3. ad vltimum & alij.

Si nullo modo
voluntaria.

Si verò ebrietas sit aliquo modo culpabilis, & malum præuideri poterat, (vt si aliàs erat expertus, in simili dispositione tale quid à se commissum; vel si dubitans non adhibuit sibi custodem, vel aliam cautionem) etiam ipsum ad culpam imputabitur. Et quidem si solum venialiter peccauit se inebriando, malum inde secutum solum erit veniale. Si verò mortaliter, morte. Ratio est, quia illud malum (v.g. homicidium in ebrietate commissum) non est in seipso voluntarium seu liberum, cum ab eo patretur, qui iam usu rationis careret, sicuti quod sit à dormiente: sed solum est voluntarium in causa, quæ est ebrietas: ergo non potest maiorem contrahere culpam, quàm ipsa causa hic & nunc habeat, atque adeò quàm voluntas illa, à qua ebrietas illa dicitur voluntaria: ergo si hæc voluntas solum est venialis, illud malum, etiam si fortè sit homicidium, non imputabitur nisi ad culpam venialem. Confirmatur, quia tota culpa est in illa voluntate: & solum per denominationem extrinsecam tribuitur ebrietati & effectui secuto: nam ebrietas, & opus secutum solum imputatur ad culpam, quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euident est, non posse esse maiorem culpam in opere secuto, quàm in voluntate illa præuia ebrietati. Vnde patet, fieri non posse vt ebrietas sit peccatum veniale; & opus ex ea secutum imputetur vt mortiferum.

26
Si sit aliquo
modo voluntaria.

Si ebrietas sit
venialis, affectus non potest nisi venialis censeri.

Fieri tamen potest vt ebrietas sit mortifera, & malum ex ea secutum, etiam aliàs per se grauiissimum, non imputetur ad culpam, vel saltem non nisi ad venialem. ad nullam culpam, si malum nulla ratione præuideri poterat: quod enim nullo modo est cognitum, nullo modo censetur volitum, aut voluntarium vt si nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi: quod facile accidit ei, qui nihil tale est antea expertus: vel si occurrit, humano modo sufficientem cautionem adhibuit: quo modo incestus Loth videretur fuisse inculpatum, etiam fortè ebrietas eius excusari non possit. Vnde D. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 44. dicit: Inebriauerunt eum, & se nescienti misceuerunt: quapropter culpandus est quidem, non quantum ille incestus, sed quantum illa mercebatur ebrietas. Idem docet S. Chrysostomus homil. 44. in Genesim.

27
Si malum non
poterat præuideri, non
imputatur.

Ad venialem imputabitur, si aliquo modo præuideri poterat, (vt si aliqua leuis de eo dubitatio incessit animum) & per venialem negligentiam maior consideratio fuit prætermissa. Ratio est, quia etsi tenebatur

28
Si præuisum
imperfectè,
erit veniale.
ebrie

ebrietatem sub peccato mortifero vitare, ob intrinsicam ipsius malitiam, eius periculo satis animaduerso: non tamen pari obligatione tenebatur illam vitare ob malum, v.g. homicidij, eò quòd non satis eius periculum aduertit, sed solum leuiter, & in eo neglectu non peccauerit nisi venialiter, vti suppono. Confirmatur, quia in homicidio casuali potest esse peccatum veniale, ob defectum considerationis necessariæ ad culpam letalem: atqui tale homicidium est casuale respectu illius hominis & voluntatis præcedentis, ergo &c.

Si perfectè animaduersum.

Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali, si hoc malum graue sit, tenetur sub peccato mortali vitare periculum. Vnde si hoc etiam per se sit peccatum mortiferum, sicut est ebrietas, in voluntate illa præuia, qua periculum acceptat vel non vitat, erit duplex malitia mortalis; altera quatenus terminatur expressè vel implicite ad ebrietatem: altera vt respicit malum inde secuturum: quarum alteram habet ab ebrietate, vt per se spectatur; alteram ab eadem vt est causa continens periculum alterius mali.

29 An rationis defectus & mala secuta sint peccata.

Verum autem ebrietas, vt rationis defectum, denotat, & mala secuta dicenda sint peccata, potius ad modum loquendi, quàm ad rem ipsam pertinet, quia constat totam malitiam moralem & culpam esse in voluntate, quæ ebrietatem antecessit. Si tamen propriè loqui velimus, potius dicenda sunt effectus peccatorum, quàm formaliter peccata. Ratio est, quia non dependent à voluntate vt actiones liberæ; sed vt effectus consequentes, qui posita sentit causâ, non sunt amplius in nostra potestate. posito enim potu largiore vini, eòque in stomachum infuso, non est in nostra potestate vt non sequatur mentis defectus: & posito tali defectu, non sunt in nostra potestate opera quæ inde sequuntur: atqui de ratione peccati est esse liberum, & in nostra potestate. Confirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorum dependent à voluntate libera, aliter hæc opera illæ enim ita dependent, vt omni momento sit in nostra potestate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumperé, vel continuare. Vnde ipsæ per se sunt propriè voluntariæ, laudabiles, vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia secundum se assidue à voluntate pendent, & conseruantur; & consequenter ab ea informantur, & veluti animantur ad vnum perfectum opus morale constituendum. Hæc verò non sic sed remotè solum à voluntate liberâ pendent, nimirum quatenus liberè facta est applicatio causæ: qua posita, necessariò sunt secutura: nec amplius est in potestate nostra ea inchoare vel differre. Vnde per se non sunt peccata, sed solum, vt considerantur in libera applicatione causæ inebriantis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus considerandi.

Quod vt melius intelligatur, notandi sunt in proposito quatuor actus. Primus est, Voluntas illa, qua quis expressè vel implicite vult se inebriare, etiam si videat periculum ex ebrietate impendere. Secundus, Actus potandi. Tertius est, Operatio vini, qua tollitur vsus rationis. Quartus est, Homicidium ex ebrietate commissum. Primus est fons totius mali, & in eo residet tota culpa. Secundus est actio libera, assidue pendens ex illa voluntate: vnde cum illa constituit integrum & completum opus mortale. Tertius est affectus secundi qui posito secundo naturaliter & necessariò sequitur. Quartus sequitur ex tertio. Itaque cum tertius & quartus per se non pendeant à voluntate libera, sed solum ratione secundi, non sunt etiam per se peccata, sed solum vt continentur in secundo, vt in causa.

Idem dicendum de omissione, quando ex aliqua causa libera sequitur necessariò, ita vt non maneat amplius libera: vt cum ex ebrietate omittitur Sacrum, vel lectio precum: vel abiecto sponte Bremiario lectio facta est impossibilis. Verum de his suis agendum 1. 2. q. 20.

30

Hæc Secundò, Quibus signis cognosci poterit an quis fuerit ebrius?

Signa prædiana ebrietatis.

Resp. Primò, Quando quis postredie non meminit quid dixerit, egerit: quomodo domum venerit, aut cubitum concesserit, à quo deductus, vel adiutus, aliàs au-

tem id probè meminisse solet, magnum signum habet hesternæ ebrietatis. Ratio est, quia dum quis ratione vitur, reflectit mentem super suos actus, & ita retinet gestorum memoriam. Vnde si non retinuit memoriam non videtur rationis compos fuisse.

Secundò, Si commisit quæ numquam integra mente soler: vt si locutus aut fecit turpia & absurda, cum alias sit castus & prudens: si iurauit, blasphemauit, uxorem & familiam turbauit, cum alias sit modestus & benignus: indicia enim hæc sunt rationem & prudentiam fuisse consopitam, & hos insolitos motus, ex vino perturbata imaginatione processisse.

Tertiò, Qui nouit discernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur esse ebrius, etiam si non possit rectè incedere, & omnes domus ei vetri videantur: talis enim discretio non potest cum defectu rationis consistere. Pari modo si adhuc solita officia possit vtrumque exequi, etsi cum vertigine & difficultate. Vide Caictanum v. Ebrietas, & alios Summistas.

D V B I T A T I O I V.

Verum sit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas respondere.

Respondeo & dico Primò, prouocationem illam sonare per se quid alienum à ratione, & in moribus turpem: nam regula bibendi statuitur non ratio, non necessitas naturæ, non bona valetudo, non animi vigor, aut sensuum alacritas, sed venter alterius, vel tota ventris, viscerum. & venarum capacitas. vitres vel lagenas (vt eos vocat diuus Basilus) rectius hoc dixeris, aut certè tubos; vel potius cloacas, quàm homines, solum ad hoc idoneos, vt plurimum vini tamquam lagenæ capiant, vel corpus tamquam per tubum aut cloacam transfundant & perdant. Et mirum non simili modo institui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum.

31 Est contra rationem.

Dico Secundò, Prouocationem illam esse peccatum mortiferum, si eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel si aduertas aut facile aduerrere possis inde in te vel altero ebrietatem secuturam, etiam si non eo animo facias: nisi fortè causa aliqua iusta excuset. sequitur ex dictis dub. 3. si enim inebriare seipsum directè vel indirectè voluntate, est peccatum mortiferum, etiam inebriare alterum. & quia plerumque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, sequitur ebrietas, & alia peccata non leuia, idèd grauissimè hæc consuetudo à sanctis Patribus reprehenditur.

32 Est peccatum mortiferum.

D. Basilus homil. in ebrietatem: Deinde potatione procedente eò veniunt, vt de augenda hac insaniâ certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius auctorem legis, diabolus habet; visceribus verò premium, peccatum. nam qui plus hauserit meri, in præ ceteris laudatur, is victoriam refert: atque ita gloriam in ignominia captant. Inter se namque contendunt, & velut in iudicio aliquo desensitant. Quisnam sermo, eorum, quæ hic fiunt, turpitudinem vtrumquam satis explicet? &c.

D. Ambrosius de Elia & ieiunio c. 13. eadem elegantissimè prosequitur, & morem nostri sæculi ad amussim describit in conuiuiorum apparatu, ministrorum obsequiis, vasorum ordine & ostentatione, certamine potandi, & aliis insaniis. Primò, inquit, minoribus poculis velut velutari pugna preluditur. Verum hæc non sobrietatis est species, sed disciplina bibendi, vt irritent sitim, &c. ergo vbi recalere ceperunt, poscunt maioribus poculis, seruior inardescit. Et infra: Deinde procedente potu longius, contentiones diuersæ, & magna certamina, qui bibendo præcellat, nota grauis, si quis se excusat, si quis temperandum forè vinum putes. & hæc donec ad mensas perueniatur secundas. Ad vbi consummata fuerint epule, putes iam esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum, & cum consummauerint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phiale, tunc maximi crateres, quasi instrumenta bellorum. ac ne

Certamina potatorum.

immode

immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub Iudice, sub lege decernitur. agnosthetes illic furor est, stipendium debilitas, victoria primum culpa. pendere anceps dum & dubius belli eventus, &c. Idem cap. 14. Nec vos excusamini, qui vocatis ut amicos, & emittitis ut inimicos, quando melius in terram tua vina sudisses? quid te delectant damna sine gratia? rogas ad incunditatem, cogis ad mortem, inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum, cibos promittis, tormenta irrogas, vina pratendis, venena suffundis, &c.

Excusatio quorundam. Diuus Augustinus serm. 231. Maiora pocula prouidentur, certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine. Et infra adfert illorum excusationem: Sed illi, qui tales esse volunt, miserabiliter se excusare conantur, dicentes: Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad conuiuium vocaui, potum ei quantum volueris, non dedero. quam sic refutat: Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & suus est inimicus. si & te & alium inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum, & ideo sapienter considera, si iustum sit ut te à Deo separet, dum te ebrioso coniungis, cum extremum, tu cum noli adiurare, noli cogere, sed in potestate illius dimitte, ut quantum sibi placuerit, bibas, & si sic se inebriare voluerit, vel solus pereat, & non ambo peccatis. O infelicitas generis humani! &c. Et in fine sermonis: Ergo fratres charissimi, dum hac suggero, me absoluo: apud Deum. Quicumque me audire contempserit, & ad bibendum pronus fuerit, vel in conuiuium suo alios adiurare vel cogere voluerit, & pro se & pro illis in die Iudicii reus erit. Et quia, quod scilicet est, aliqui etiam Clerici, qui hoc deberent prohibere, cogunt alios bibere plus quam expediat, amodo incipiant & seipsum corrigere, & alios castigare, ut cum ante Christi in-banati venerint, nec de sua, nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium. Idem Serm. 232. Solent ebrii ita se excusare, ut dicant: Persona potens me coegit ut amplius bibam, & in conuiuium Regis non potui aliud facere. Ad excusandas excusationes in peccatis ista pratendimus, & quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus: nolle in culpa est nostra, & non posse pratenditur. Etiam si ad hoc veniretur, Aut bibas, aut morieris, melius erat ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur, &c.

Reiicitur. Petes, Quid si grande aliquod malum impendens non possit alia ratione impediri, nisi inebriando auctorem qui illud machinatur, verum tunc licitum sit illum inebriare? v.g. aliqui meditantur prodicionem oppidi in certam horam, vel impediunt ne oppidum, quod est in rebellium hæreticorum potestate, suo Principi, condito tempore tradatur, nec suppetit mihi vlla facultas id auertendi, nisi eos laute excipiendo & sopiendo per potum. Item captus à volonibus deducor ad tabernam, & spes est euadendi, si eos inebriaui.

Esse peccatum mortiferum. Respondeo & dico Terriò, Hoc casu videri licitum prouocare ad æquales haustus, & alterum inebriare, hoc est potu consopire: ideoque in secunda assertione dixi, Nisi iusta causa excuset. Probat, quia licitum est suadere & inducere ad minus malum ut impediatur maius, ut communiter DD. tradunt: atque hic nihil aliud sit, ergo, &c.

Excusatio quorundam. Dices, Tunc solum fas est suadere minus, quando hoc fit ut mens alterius auocetur ab eo quod est maius, illa enim est bona commutatio: hic verò non auocatur.

33 Verum ad graue malum impediendum, possit quis alterum inebriare. Respondeo. Non solum id esse licitum ad mutandam ipsius mentem: sed etiam ad impediendum maius malum, quamuis mens eius non sit mutanda: volent enim occidere Petrum, possum suadere ut primum spoliaret eius domum, vel abigat pecora, ut interea illum subducamus, si copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere urbem, possum suadere ut expilet ærarium, ut interim proditio impediatur. Et captus à latronibus potest eis suadere vtrumque quemdam insequantur, (quem certo scit euasurum ratione celeritatis, vel ob insidias eo loco positas) ut ipse interim possit fugere, vel ut illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioseph volentibus auctor fuit ut demitterent in cisternam veterem, ibique fame emori sinerent, Ge-

34 Obiectio. Respondeo. Non solum id esse licitum ad mutandam ipsius mentem: sed etiam ad impediendum maius malum, quamuis mens eius non sit mutanda: volent enim occidere Petrum, possum suadere ut primum spoliaret eius domum, vel abigat pecora, ut interea illum subducamus, si copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere urbem, possum suadere ut expilet ærarium, ut interim proditio impediatur. Et captus à latronibus potest eis suadere vtrumque quemdam insequantur, (quem certo scit euasurum ratione celeritatis, vel ob insidias eo loco positas) ut ipse interim possit fugere, vel ut illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioseph volentibus auctor fuit ut demitterent in cisternam veterem, ibique fame emori sinerent, Ge-

Respons. Respondeo. Non solum id esse licitum ad mutandam ipsius mentem: sed etiam ad impediendum maius malum, quamuis mens eius non sit mutanda: volent enim occidere Petrum, possum suadere ut primum spoliaret eius domum, vel abigat pecora, ut interea illum subducamus, si copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere urbem, possum suadere ut expilet ærarium, ut interim proditio impediatur. Et captus à latronibus potest eis suadere vtrumque quemdam insequantur, (quem certo scit euasurum ratione celeritatis, vel ob insidias eo loco positas) ut ipse interim possit fugere, vel ut illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioseph volentibus auctor fuit ut demitterent in cisternam veterem, ibique fame emori sinerent, Ge-

35 Dices, Non sunt facienda mala ut eueniant bona: ergo neque ut virentur mala.

Respondeo, Nemini quidem fas esse ut ipse malum faciat, ut aliud malum à se vel alio faciendum impediatur: potest tamen alteri suadere minus malum, ut impediatur in illo maius, quod alia ratione impedire nequit: illa enim suasio mala non est, sed bona, quia non tendit ad hoc ut minus malum fiat absolute, sed ut præferatur malo maiori. licet id non semper exprimat: imò si quis bene aduertat, talis suaser solum permittit ad illius consensum in minus malum se habere: utitur enim suatione ut propositione obiecti, ut alter à maiore malo abducatur, non intendens ut consentiat in minus, sed id permittens, ut relinquat maius. vnde etiam minus dissuaderet & impediret, si posset abique maiori vel pari incommodo. vide supra lib. 2. cap. 13. dubit. 3.

Iuxta hæc excusari poterit quidam, qui ante aliquot annos captus à volonibus hæreticis, & ductus ad tabernam, cepit strenue cum illis potitare, ut eos inebriaret, & se fugā proriperet: quod ita est consecutum.

Sed hinc alia dubitatio nascitur, Verum causā vitæ saluandæ possit quis seipsum inebriare, vel potando, se periculo ebrietatis exponere, ut in casu proposito, vel cum quis cogitur ab altero, quibusdam enim locis dicuntur esse adeo barbari, ut nisi æquali cyatho respondeas, prouocent ad duellum, vel iouadant gladio.

Videtur sanè id non esse licitum, nam ob nullam causam fas est facere peccatum: atqui se inebriare peccatum est, & quidem mortiferum, ut dictum est. Confirmatur ex D. Augustino serm. 232. Etiam si, inquit, ad hoc veniretur, ut tibi diceretur, Aut bibas, aut morieris, melius erat ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur. vbi aperte dicit hoc non esse licitum, & indicat esse peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus art. 2. in respons. ad 3.

Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate ut solum dicit priuationem vsus rationis ex potu, quæ per se non est peccatum. Ita mecum tenent multi viri docti in hac Vniuersitate consulti. Probat Primò, Quia id licitum est causa medicinæ (ut supra ex Caietano & aliis ostensum est) ad pellendum val ar-cendum morbum: cur non etiam ad vitandam mortem ab alio intentatam?

Respondet Caietanus, Quia non est medium per se ordinatum ad hoc, sicut ad illud: vnde ibi ille potus non censetur immoderatus, hic verò censetur. Sed hoc non satisfacit: nam licitum est ad vitandam mortem multa

35

36
Verum ali-
quando liceat
se inebriare;

37

multa facere, quæ per se ad hoc non sunt ordinata, sed solum ex malitia alterius. Sic supra lib. 2. c. 9. dub. 14. ostensum est, probabile esse licere sibi amputare manum vel digitem iubente tyranno ad mortem redimendam, & tamen hoc nullo modo per se est ad istud idoneum, & extra illud periculum, est etiam graue peccatum. Secundò, Ob similem causam possum ieiunare plus quam valetudo ferat, aut ratio virtutis abstinentiæ extra illum casum: cur non similiter amplius comedere & bibere? Tertio, Possum vesci fungis aut aliis rebus noxiis, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris, possum haurire medicamentum valetudini noxiū, & similia, quæ tamen extra illam necessitatem nullo modo essent licita: sicut ergo ista non sunt contra virtutem, quando sunt necessaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit: quia cum omnibus illis circumstantiis, in ordine ad salutem corporis re vera immoderatus non est: sicut enim licitum est lædere sanitatem, & corporis integritatem ad vitandam mortem ex alterius malignitate imponentem: ita etiam licitum est lædere rationis usum ad breue tempus, ob eandem causam: etsi enim dominium istorum non habeat, tamen habet custodiam in ordine ad bonum totius: ac proinde potest de illis disponere prout necessarium ad salutem totius. denique priuatio rationis hic non est intentata, sed solum permixta: quam non tenetur cum tanto suo malo impedire.

38 Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, In eo casu non esse peccatum, saltem mortiferum, sicut nec contrariæ sententiæ.

Ad testimonium D. Augustini Respondeo, Illud esse intelligendum quando quis cogit bibere in contemptum virtutis, vt sobrietatem & modestiam suggillet: non autem cum id solum facit quod putet se contemni aut sibi fieri iniuriam, nisi tantundem bibatur quantum ipse propinquit: vel certe quando is qui iniurio coactus bibit, postea causa delectationis sponte pergit in potando, vt sæpe fieri solet: vel quando facile potest se subducere vt ad ebrietatem non perueniat. talis enim sit inebrietur, non potest excusari.

D V B I T A T I O V.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. Thomas quest. 159.

39 *Luxuria duplex accipitur: quomodo significat omnem excessum non solum in re venerea, sed etiam in vestitu, epulis, unctionibus, & similibus deliciis. Græci ἀσώτεια vocant.*

Strictè autem pro excessu in re venerea accipitur: nam luxuriosus dicitur, teste D. Thoma, quasi luxatus & solutus in voluptates: maxime autem animum hominis dissoluit voluptates venereæ. Hoc modo passim usurpatur à Theologis, & opponitur castitati, & vocatur ab Apostolo ad Galatas 5. ἀσώτεια, quod intemperantiam libidinis significat.

40 Porro hoc vitium genere suo est peccatum mortiferum, & præterea vitium capitale. Esse peccatum mortiferum, colligitur ex Apostolo ad Galatas 5. ubi luxuria ponitur inter opera carnis, de quibus ibidem affirmat Apostolus, quod qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Et probatur ratione: Vltus rei venereæ ex natura sua est opus necessarium ad naturam propagandam & perennandam, sicut vltus ciborum ad conseruandum indiuiduum. nam vt inquit D. Augustinus de bono conjugali c. 6. *Quod est eis ad salutem hominis, hoc in concubitu ad salutem generis.* ergo hic vltus censetur res gravis & magni momenti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vltu, est in re graui, ac proinde ex genere suo est mortifera. Confirmatur: Quod enim bonum est excellentius, quod ex opere prouenit, eo

maioris censetur illud opus, & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & conseruatio generis est bonum excellentius quam conseruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, est grauior, quam quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infra, cum de speciebus agetur.

Esse autem luxuriam vitium capitale, docet diuus Gregorius lib. 3. 1. moral. cap. 3. 1. & ratio est, quia ex hac, tamquam ex fonte, plura alia vitia manant: nam ex affectu delectationis venereæ homo multa alia peccata facit vel certe finit se in illa incidere, vt rectè hic explicat Caietanus 2. 4. non enim est necesse vt omnes filij alicuius vitij capitalis oriantur ex affectu illius, sicut electiones mediocum ex affectu finis, vt obicit Martinus, quia quædam vitia non sunt media ad consequendam v. g. delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiz: sed sufficit vt homo ex affectu illius paratus sit alia illa vitia incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij spectemus, non est opus filias vitiorum capitalium restringere ad modum nascendi secundum rationem finis. nam quædam multò evidentius nascuntur secundum rationem causæ efficientis, aut dispositiue, vt cæcitas mentis, & similia, ex luxuria: mentis hebetudo & scurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res est parui momenti.

Numerantur filiz luxuriæ octo à D. Gregorio supra, quarum rationem reddit eleganter D. Thomas art. 5. nimirum; *cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstancia, amor sui, odium Dei, affectus presentis sæculi, & boni futuri.* Ratio horum sic accipi potest: Quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor posteriora ad voluntatem. In intellectu enim sunt quatuor operationes. Prima est; Simplex consideratio, v. g. boni spiritualis, per quam homo dicitur bene apprehendere & intelligere quam bonum sit rectè viuere, seruire Deo, relinquere sæculum, & similia. Secunda est, Bona consultatio de medijs ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & medijs occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam; cum quia voluptas illa est vehementissima, & consequenter impedit considerationem & attentionem circa spiritalia, vt pote totam animam & omnes eius vires ad se violentè rapiens: tum quia est infima, & secundum infimum sensum, & communis cum brutis; unde etiam mentem maximè deprimit, & in brutalem indolem formât, peruersâ phantasiâ, & affectu hominis. Et quidem vt mentem reddit ineptam ad considerationem rerum spiritualium, earumque dignitatem apprehendendam generat cæcitatem mentis: vt ad consultandum de medijs, præcipitatem; immersus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad consultandum, non solum de modo rectè viuendi, sed etiam de alijs rebus: & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptum ad rectè iudicandum de medijs salutis, eaque expendenda, inconsiderationem. Vt verò mollem & debilem ad exequenda bona proposita, ob speciem quamdam difficultatis, inconstanciam. etsi enim sæpe aliquid boni proponant, tamen quando animus imperare debet executionem, statim retrocedunt asperitatis specie terribili: vt pulchrè D. Augustinus sui exemplo ostendit lib. 8. Confess. cap. 5. & 11.

Hinc patet, hoc vitio maxime euertere prudentiam: nam actus supradicti ad prudentiam pertinent, & totam eius vim & functionem comprehendunt, quod confirmatur ex Aristotele lib. 7. Ethic. cap. 11. *Prudens indolentiam persequitur, non voluptatem.* Deinde prudentiam impediunt voluptates, eoque magis, quod quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in hac enim neminem posse quid intelligere. Hinc patet quam perniciosum sit hoc vitium omnibus, qui prudentia vel sapientia ceteris ancillere debent: vt sunt Prælati, Principes, Gubernatores, Iudices, Consiliarij, Doctores, Parochi, & similes.

43

In voluntate sunt operationes duæ, Intentio finis, & Electio mediorum. Intentionem pervertit hoc vitium, voluntatem trahendo ad delectationes carnis, & sic ingenerando *amorem sui*: quod intellige, non tantum quia homo hoc ipso, quo appetit voluptates venereas, inordinatè se amat; sed etiam quia ita sensim æstimat carnem suam, eiusque voluptates, ut in eis finem ultimum collocet, omnes suas cogitationes & curas ad eas consequendas referendo. Hinc mox sequitur *odium Dei*, qui voluptates illas graviter prohibet, & punit. Electionem pervertit, ingenerando *amorem huius seculi*, id est, vite præsentis, & rerum hanc vitam oblectantium, quo ita istis inhærent, ut hic perpetuò manere exoptent. unde statim nascitur *horror & desperatio futuri*. Horror quidem, quia norunt se ibi voluptatibus privandos, & earum loco poenas gravissimas subituros. Hinc nemo magis horret mortem, quam homines voluptuarij; iuxta illud Ecclesiastici 41. *O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis: viro quieto, & cuius via directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.*

Desperatio, quia vinculis concupiscentiæ constricti, desperat se posse eripere, & salutem consequi.

44

Præter has luxuriæ filias, quæ internæ sunt, ponuntur ab Iudoro quatuor externæ, *turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia*.

Turpiloquiū.

Turpiloquia, quia ex abundantia cordis os loquitur, ut Dominus ait Matth. 12. cor autem hominis luxuriosum (id est cogitatio & affectus) turpitudine plenum est.

Scurrilia.

Scurrilia, sunt verba aut facta parum honesta, risum mouentia: hæc ex eodem nascuntur fonte. sicut enim foedi homines delectantur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimantur, ita etiam aliis, eodem, etsi remotius, pertinentibus; illique risum mouere student.

Ludicra.

Nec solum parum honestis, sed etiam *ludicris*, alias indifferentibus quæ ad iocos pertinent, impensius delectantur. unde videmus quosdam libidini addictos ex variis libris colligere turpes, scurriles, & ludicras narrationes & facta, ut ea in promptu habeant, cum in consortio sunt aliorum.

Stultiloquiū.

Stultiloquium sequitur ex cæcitate mentis; mens enim libidine cæca, multa stulta, seu ratione carentia effutit. Vide D. Thomam art. 5. ad 4. & D. Hieronymum in c. 5. ad Ephesios, ubi explicat quid sit stultiloquium, & scurrilitas.

DUBITATIO VI.

Quæ sint luxuriæ species.

D. Thomas quest. 154. art. 1.

45
Species luxu-
ria.

D. Iustus Thomas ex Gratiano 36. q. 1. cap. Lex illa, sex species luxuriæ assignat; *fornicationem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, & vitium contra naturam*. cuius numeri ratio ut intelligatur, Notandum est, principalem actum venereum, ad quem reliqui referuntur, esse spermatisin, seu seminationem; in quo dupliciter potest committi inordinatio Primò, Quoad substantiam illius actus; ut cum non sit in organo naturali; vel cum persona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumstantias; ut cum inter coniuges in eo tantum peccatur, quod debitus modus in congressu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non seruetur, &c. Luxuria generatim utramque inordinationem complectitur; sed hic accipitur, & assignatur ei species ut dicit inordinationem quoad substantiam actus: hæc enim absolute vocatur luxuria, estque peccatum secundum speciem suam letale. Inordinatio quoad modum, per se est solum luxuria secundum quid, & peccatum veniale in ratione luxuriæ, quamvis ratione sacrilegij annexi vel scandalii, vel pravi affectus possit esse mortifera; ut bene

ostendit Caietanus in art. primum. Hinc solvas plurima, quæ hic obicit Martinus.

Ratio istarum
specierum.

Ratio autem harum specierum sic accipi potest: vel enim est inordinatio circa actum principalem, quod ita fiat ut non possit sequi generatio; & sic est peccatum *contra naturam*; aut quia ita sit ut non possit sequi commoda institutio & promotio proles usque ad statum perfectum; & ita est *simplex fornicatio*, quæ est soluti cum soluta: aut quia sit cum persona incongrua; idque quadrupliciter. Primò, Quia nimium propinqua; & ita est *incestus*. Secundò, Quia alteri iuncta; & sic est *adulterium*. Tertiò, Quia sub potestate parentis; & ita est *stuprum*. Quaritò, Quia non consentit, & sic est *raptus*. Simili fere modo D. Thomas art. 1.

Utrum tamen stuprum sit species distincta à simplici fornicatione, quando puella consentit, dictum est supra cap. 10. dub. 1.

Sacrilegum concubitus refert D. Thomas ad adulterium; quia personæ sacræ connubio quodam spiritali Deo sunt coniunctæ.

Inordinatio quæ in tactibus & osculis impuris sita est, & *impudicitia* dici solet; refertur ad illam speciem, ad quam disponit; ut si fiat cum alterius coniuge, refertur ad adulterium; si cum consanguinea, ad incestum.

Dices, Sicuti propinquitatis facit ut persona sit incongrua, ita etiam nimia distantia, ut si discrepet religione. maius enim peccatum est habere edumercium cum *ne distantia*. Iudra, quam cum meretrice Christiana: ergo est statuenda aliqua species ratione discrepantiæ, sicut ratione propinquitatis.

Resp. Hoc peccatum pertinere ad sacrilegium, quia illa coniunctio est prohibita in honorem Christianismi ab Ecclesia. Simili modo, quando ex aliqua alia causa est inhabilitas seu impedimentum dirimens constitutum ratione peculiaris inordinationis, quæ reperitur in copula, ad aliquam ex prædictis speciebus reducitur. v.g. si est inhabilitas ratione publicæ honestatis, ad incestum, ob speciem quamdam affinitatis; si ratione cognationis spiritualis, ad incestum, vel ad sacrilegium; si ratione cognationis legalis, quæ ex adoptione, ad incestum; si ratione impotentiae, ad peccatum contra naturam. Vbi autem inhabilitas illa non est inducta ob peculiarem inordinationem in copula, sed ob aliam causam, v.g. ob crimen, ignorantiam, metum; est simplex fornicatio: ut cum est impedimentum criminis, vel metus, vel erroris personæ, aut conditionis servilis, vel raptus. Circa prædicta.

Notandum ex Caietano art. 1. *adulterium, incestum, raptum, stuprum, & sacrilegium* non esse propriè & metaphysicè species luxuriæ, sed solum morali & vulgata ratione loquendi, quæ minùs communia species dicuntur, etiam si solum per accidens communem aliquam rationem contrahant. Nam deformitas, quam addit circumstantia illa personæ vel loci luxuriam contrahens, non est contra castitatem, sed contra aliam virtutem: in *adulterio, raptu, & stupro*, contra iustitiam; in *sacrilegio*, contra Religionem; in *incestu*, contra pietatem, quæ parentibus & sanguine iunctis debitam reuerentiam defert. Fieri autem nequit ut circumstantia vel deformitas, quæ est contra aliud genus virtutis, ita contrahat malitiam luxuriæ, ut simul cum ea propriè dictam speciem constituat. una enim species non potest esse in diuersis generibus: nec vnum genus potest contrahi per differentiam alterius generis. itaque circumstantia propriam luxuriæ speciem constituens debet addere deformitatem, quæ solum sit contra castitatem, quæ est circumstantia vasis, indebiti, & personarum debito vinculo non connexarum. Hinc infert Caietan. huiusmodi actus propriè esse sub duplici genere: *adulterium* enim ratione iniuriæ, quæ fit coniugi, esse speciem iniustitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter personas, esse speciem luxuriæ. idem dicendum in ceteris. Dicuntur tamen species luxuriæ potius quam iniustitiæ, vel sacrilegij ob duas causas. Prior est,

Quomodo di-
cuntur species.Sunt sub du-
plici genere.Cur dicantur
species luxuriæ.

Quam adfert D. Tho. quia luxuria magis est formalis; cum se habeat in illis peccatis per modum finis: iniustitia verò & sacrilegium magis se habet materialiter & per accidens. adulterium enim committitur non ut fiat iniuria, sed propter voluptatem carnalem: similiter sacrilegium, & alia species. Quod si quis adulterium committeret eo fine ut contumeliam inferat marito; vel sacrilegium concubitus, ut iniuriam Deo vel rebus sacris, &c. tunc potius dicerentur species iniustitiae, vel irreligiositatis, quam luxuriae: quia finis non esset luxuria, sed iniuria & violatio rei sacrae: luxuria autem peccatum se haberet instar medij. Altera causa est, quia illa peccata committuntur in materia luxuriae, & per actum eius, & ita potius dicuntur species luxuriae, quam iniustitiae, &c. luxuria enim magis ibi elucet. In rapto tamen res paulo aliter se habet; nam iniuria praecedit, & luxuria sequitur.

Malitia luxuriae in speciebus naturalibus. Ex dictis sequitur malitiam luxuriae in praedictis speciebus naturalibus, quae aliis virtutibus opponuntur, si praecise consideretur quia castitati repugnat esse eiusdem rationis, & pertinere ad fornicationem, quamvis ex parte affectus humani diversam gravitatem sortiantur, ut D. Tho. art. 1. colligitur. nam quod quis plura vel graviora peccata in se admittere paratus est affectu venerat voluptatis, eò affectus ille est peior. nam in illo tamquam in causa continentur. unde infert, illas circumstantias, etsi sint contra alias virtutes, non tamen omnino per accidens se ad luxuriam habere. vide Caietanum.

D V B I T A T I O VII.

Verum fornicatio sit peccatum mortiferum.

47 Vidam haeretici docuerunt fornicationem non esse peccatum: Ita Nicolaitae, & mulier illa, quae se Propheten dicebat temporibus Apostolorum: de quibus Apocalyp. 2. & Gnostici, qui etiam alias impunitates admittebant: unde dicti Borboritae, de quibus Epiphanius haeresi 26. Et Graeci schismatici, teste Guidone in Catalogo. Denique nostri temporis Anabaptistae, qui non solum fornicationem, sed etiam promiscuum concubitus, spiritu instigante, permittunt, & patrant.

Fornicatione esse peccatum mortiferum. Sed fide tenendum est, esse peccatum mortiferum. Probatur Primo ex Scripturis: 1. ad Corinth. 6. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicari, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, &c. regnum Dei possidebunt. Ad Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, quae sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Ad Ephes. 5. Hoc autem fuitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. nemo vos seducat in vanis verbis, &c.

Idem docent omnes Patres, & DD. Scholastici.

Nec obstat, quod aliqui Iurisperiti concubinatum dicant esse coitum legitimum: ita Bartolus in L. penult. de concubinis, & quidam alij, quia solum volunt dicere legibus permitti, & non puniri: ut enim in d. L. penult. dicitur, quia concubinatus per leges nomen assumptum, extra legem puniam est. unde melius dicerent esse lege permissum, quam legitimum, ut notat Cou. de consalibus, p. 1 c. 4. n. 8.

48 Ut autem ratione probetur, Notandum est, sicut Deus instituit id quod erat necessarium ad prolem concipiendam & pariendam, nimirum vim generandi & organa opportuna, ut etiam instituit id quod erat necessarium ad prolem recte educandam, & promovendam ad perfectum statum hominis. nam finis generationis humanae est proles perfecta: hoc autem est vinculum insolubile maris & feminae, posito mutuo consensu,

quod matrimonium vocamus: sine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat ut proles recte educaretur, cum ad hoc non solum materna, sed etiam paterna cura sit necessaria. unde etiam in aliis animalibus, ubi utriusque parentis cura ad sobolis educationem requiritur, (ut in feris quibusdam, & in avium genere) videmus quamdam matrimonij speciem in maris & feminae societate, nec eas uti vago concubitu. Et sane nisi hunc instinctum & inclinationem accessissent, non fuisset illis in necessariis ad speciem propagandam & conservandam satis prospectum: nam ferre semper soboles moreretur, cum mater illi educanda & fovenda sola non sufficeret. Simili modo, nisi in genere humano esset illud vinculum, proles raro bene posset educari, & ad statum hominis perfectum adduci, nam cura paternae plerumque abesset, ut experientia docet.

His positis, sic possumus ratiocinari: In fornicatione praetermittitur illa conditio, quam naturae lex in generatione humana ad eius finem, qui est bona prolis institutio, obtinendum requirit, ac proinde ipsa repugnat illi fini: atqui haec inordinatio est gravis & in re gravius ergo est peccatum.

Nec refert quod incommodo prolis educandae alia ratione possit occurrere, ut si cum certa pensione constitutur vir probus, qui curam prolis suscipiat: tum quia in paucioribus id locum habet, nimirum in divitibus: & ita his solis, non autem pauperibus licita, vel non mortifera erit fornicatio, & quo quis erit ditor, eo cum pluribus fornicari poterit, quae sunt absurda. tum quia id non tollit inordinationem quam actus per se habet, quatenus in eo praetermittitur illa conditio personarum, quam ipsa natura instituit, & requirit in illo actu ad prolis suscipiendae perfectionem. Confirmatur, quia sicuti esset gravis inordinatio in natura rerum, si animantes, quae habent instinctum ut certis vaneant coniugiis, inciperent vago modo coniungi: ita etiam censenda est gravis inordinatio, si homines vago concubitu vrantur. sicut enim natura humana est sublimior quam brutorum, & eius conveniens propagatio, institutio, & perfectio est maximi momenti: ita etiam vinculum coniugij est sublimius, & magis necessarium ad actum generationis, ac proinde maior erit perversio recti ordinis, si ille actus sine eo fiat.

Hinc sequitur, fornicationem Iure naturae non solum esse malam, sed etiam esse grave malum, & consequenter peccatum mortiferum, quia caret convenienti ordine & habitudine, quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem, quae habitudo est magni momenti, sicut & prolis instructio.

Durandus in 4. dist. 33. q. 2. n. 10. fatetur, fornicationem Iure naturae esse quidem malam & inordinatam, non tamen esse malam, quod sit peccatum mortiferum, sed hoc habere à lege positiva Dei. Ratio ipsius est, Nam fornicatio simplex non meretur mortem aeternam secundum legem naturalem, quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte aeterna: & ideo quod fornicatio simplex sit peccatum mortale, hoc procedit ex Iure divino pluribus locis expresso. Eiusdem sententiae est Martinus à Magistris apud Caiet. art. 2. licet non ob rationem Durandi. sed quia quando educationi prolis aliunde prospicitur, non videtur gravis inordinatio. Confirmatur, quia neque est contra dilectionem Dei, neque proximi, neque sui ipsius.

Sed satis ostensum est hanc inordinationem esse gravem, cum sit ommissio debiti ordinis, quae iure & instituto naturae est necessaria in illo actu ad prolis complementum. Et sane si levis esset Iure naturae, Ius divinum superveniens non efficeret gravem, sed relinqueret eam in suo gradu. nam Deus prohibens aliquid Iure naturae illicitum, non facit illud peius, sed eius malitiam inculcat, & expressius proponit: non enim ideo malum est quia prohibetur, sed quia malum, ideo prohibetur, ut patet in mendacio, verbo otioso, & similibus, quae ex genere suo levia sunt.

Ratio autem Durandi nullius est momenti: ex ea enim sequeretur, nec homicidium, nec adulterium, nec Sodomitiam

39
Probatur ratione.

Extrinseca provisio non sufficit.

50

Opinio Durandi, non esse Iure natura peccatum mortiferum.

Refutatur.

Solutio Durandi.

Sodomiam fore peccata mortifera, nisi iure diuino positio essent prohibita. Imò seposito iure positio nullum esse peccatum mortale: quod omnino absurdum est.

Nec est necesse ut ratione naturali non constet tale peccatum mereri mortem æternam, sufficit ut illa dicat esse graue peccatum, & Deo grauius displicere. inde enim ratione naturali est conicere, graues poenas, & quæ offensioni tanti maiestatis respondeant mereri.

Ad confirmationem: Reducitur ad ea peccata, quæ sunt contra charitatem proximi, cum sit contra bonum prolis nascituræ, ut inquit D. Tho. art. 4.

Nec refert, quod illi qui conueniunt, fortè sint steriles, idque sciant: quia actus ex se talis est ut careat ordine debito, quem natura propter bonum prolis requirit, siue reipsa sit secutura proles, siue non.

Dices, Melius est proli sic esse, quam non esse: atqui in potestate parentum erat ut non esset, abstinendo ab illo actu: ergo non videntur ei nocuisse. Deinde possunt impedire ne id nocumentum reipsa loquatur, sicut non magnam infert iniuriam, qui accendit domum, sed statim cauet ne comburatur, incendio extincto.

Respondeo, Et si melius sit proli sic esse quam non esse, tamen si parentes velint dare operam generationi debent id ita facere, ut opus habeat conuenientem ordinem, non solum ad prolem suscipiendam, sed etiam ad educandam & instruendam: unde si careat illo ordine, priuant quantum est ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu non est natum sequi, sed contrarium.

Nec obstat quod illud nocumentum possit aliquando impediri, quia id per accidens est. nec impedit quin illi quantum est ex vi operis censeantur proli nocuisse prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonum prolis tenebantur adhibere. quando enim aliquid ob certum finem est absolute præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finem, etiam si alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta obicit Martinus, quæ vide apud Caiet. art. 3.

Dices Secundò, Dominus Osee 1. præcipit Prophetæ his verbis: *Sumetibi uxorem fornicationum, & fac filios fornicationum.* ergo non est semper illicita.

Respondeo Primò, inde ut summum sequi, diuina dispensatione posse fieri licitam, ut inquit D. Thomas a. 2. ad 2. Secundò, & melius, ibi solum præcipi ut sumat meretricem, seu mulierem quæ valde dedita fuerat fornicationi, in uxorem (id enim Hebraismo illo significatur) & ex ea procreet filios, qui suis nominibus & ordine nascèdri repræsentaturi sint filios Israel, (qui erant verè filij fornicationum per assiduam & multiplicem idololatriam fornicantes à Deo) & ultionem diuinam illis impendentem. unde hic non agitur de actu carnali fornicationis permittendo.

Porro præter ea quæ diximus, quatuor hic sunt Notanda. Primò, Fornicationem in Christianis habere peculiarem deformitatem, ratione Baptismi & Confirmationis, quibus corpora nostra sunt membra Christi, & in templum Spiritui sancto consecrata. Vnde Apostolus 1. ad Cor. 6. *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi & tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis & absit, &c.* & infra: *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri & empti enim estis pretio magno.* ubi tribus argumentis detèrret à fornicatione. Ex quibus colligitur, in hoc actu, dum à Christianis fit, esse peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum, & consequenter speciem quandam sacrilegij (latius accepto hoc nomine) unde est multò grauius peccatum in illis quam in ethnicis.

Secundò, Fornicationem non esse grauius peccatum quam cetera, quæ sunt contra Deum vel proximum, ut rectè ostendit D. Thomas art. 3. grauitas enim peccati per se spectatur ex magnitudine boni, cui ipsum opponitur: maius autem est bonum diuinum quam

humanum, unde peccata quibus bonum diuinum contemnitur, ut ea quæ repugnant directè virtutibus Theologicis, vel religioni, sunt deteriora secundum suam speciem, quam fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rursus inter ea quæ bonum humanum violant, peiora sunt quæ tendunt in nocumentum vitæ hominis, quam quæ in damnum fortunarum: & quæ contra vitam hominis nati, quam quæ contra vitam nascituri. unde infert D. Thomas: Cum fornicatio ex se tendat ad læsionem vitæ, & quidem certæ prolis: nimirum quæ ex hoc actu nasci potest, est deterior furto, quo solum fortunæ læduntur: minor tamen est homicidio, quia per hoc læditur vita hominis iam nati, per illam nascituri. Hæc tamen comparatio furri & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum est contra iustitiam, fornicatio solum contra castitatem: atqui peccatum est eò grauius, quod præstantiori virtuti opponitur, ut constat ex 1. 2. q. 72. ar. 4. Secundò, Per furtum læditur homo iam exillens in re actu possessa: per fornicationem nemo propriè læditur: nam proles non est, & nihil ei detrahatur, imò, melius est ei sic esse quam nò esse. Solum in eo peccatur, quod actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futuræ educationem, cuius ordinis carentia est contra castitatem, non contra iustitiam: quod signum est non esse propriè læsionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium: cuius sententia est etiam valde probabilis.

Nec obstat quod fornicatio in Christianis præ se ferat speciem sacrilegij, quia simile: quid etiam in reliquis illorum peccatis inuenitur, etiam si spiritalia sint: sicut enim membra nostra sunt membra Christi, & templum Spiritus sancti, ita etiam spiritus noster est vnum cum Christo; (*qui enim adheret Deo, vnus spiritus est*, 1. ad Corinth. 6.) & est templum Spiritus sancti.

Tertiò, Et si fornicatio non sit ex maximis peccatis mortalibus, tamen quadam ratione posse dici maximum, quia hominem maximè detinet, & difficillimè superatur, idque propter concupiscentiam homini congenitam, cuius motus sunt maximè importuni. Vnde de D. Isidorus lib. 2. de summo bono c. 39. dicit: *Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo, quam per aliquod aliud peccatum.* Et D. Augustinus de honestate mulierum cap. 2. *Inter omnia Christianorum certamina, sola dura sunt prælia castitatis, ubi quotidiana pugna, & rara victoria.* unde præcipua industria in eo collocanda ut hoc vitium superetur.

Quartò, Eum, qui versatur in ipso actu huius flagitij tenere se retrahere ante spermatismum, etiam si complex iam seminarit: imò etiam si ex vi prioris commotionis, post retractionem esset futura seminatio extra vas. Ratio est, quia omni momento tenetur opus prauum abrumpere. Nec refert quod, inde sequatur aliud incommodum, quod sit contra naturam generationis, quia illud per accidens & præter intentionem obuenit. nullo enim modo erat intentæ effusio illa extra vas, sed solum abruptio operis mali, qua illud præter intentionem sequitur. Simili modo tenetur abstinere à copula, etiam si dum se ad illam præparauit, ita esset concitatus, ut nisi pergit, sit futura effusio extra. Confir. quia ante spermatismum actus est solum inchoatus & imperfectus in genere luxuriæ: ergo voluntariè continuando committit nouam culpam. nam finis & consummatio operis illius est in seminatione. quod confir. quia iniuria prolis est in seminatione: ex hac enim sequuntur incommoda supradicta. Aliqui tamen in supradicto casu contrarium tenent; quia retrahere se est contra naturam generationis; quorum sententiæ esse probabilem affirmat noster Sancius lib. 9. de matrim. disput. 1. n. 7. Sed quod diximus est verius, & ipsi quoque placet. nam quod directè ibi fit, non est contra naturam generationis posituè, sed negatiuè, quia actus inchoatus non completur: sed huius rei subest iusta causa. imò nec maritus semper actum inchoatum complere tenetur, ut statim dicemus.

In actu coniugali huiusmodi retractio fieri nò potest:

51
Obiectio.

Resp.

52
Obiectio. 2.

Respon.

53
Fornicatio
Christianorum
est grauior
quam ethni-
corum.

54

An sit grauius
peccatum ce-
teris contra
proximum.

55
Quomodo cē-
scatur ex ma-
ximis peccatis.

Retractio.

nisi forte in mora sit periculum vitæ (ut si hostis repente irruat;) vel insignis verecundiæ, ut si amici vel alij ex improviso superueniant. tunc enim incommoda inde secuta non sunt voluntaria; unde nec imputantur ad culpam. Potest tamen fieri absque peccato mortali in duobus euentis, extra prædicta pericula. Primò Si mulier viri suscepta genitura se retrahat, priusquam ipsa suam conferat. Ratio est, tum quia secundum veriorē & probabiliorem sententiam sperma muliebri etsi sit valde conueniens, non tamen est necessarium ad generationem. tum quia si ipsa in actu nihil effecit, potest statim se ad illud excitare, cum hoc nihil sit aliud quàm actum coniugalem complere; ut infra dubit. 14. dicetur.

Secundò, Si vir se retrahat muliere consentiente. nam absque eius assensu fieri non posse certum est, cum ius habeat maximè ad genituram viri, & ad talem actum unde possit sequi procreatio liberorum. Hic tamen duæ debent adesse circumstantiæ. Prior, ut in muliere seminatio non sit facta, neque sit periculum illius, ex vi concitationis præuiæ. Altera, ut marito post retractionem non impendat periculum effusionis extræ. His concurrentibus cum ob paupertatem non possunt plures alere proles, dicunt multi DD. non dānandos coniuges peccati mortalis si se in opere retraxerint. ita Angelus v. Debitum, n. 26. citans Paludānum qui id docet in 4. d. 31. quæst. 3. conclus. 5. Siliest. v. Debitum num. 9. Fumus eodem, num. 9. Fauet. Caietanus q. 154 art. 11. versus finem. Hæc breuiter in materia verecundiæ verecundè dixerim ob confessarios, qui ob crebros euentus hæc non debent ignorare. vide Sancium lib. 9. de matrim. disp. 19. qui rem hanc fusè & doctè persequitur.

D V B I T A T I O VIII.

Verum in osculis, tactibus, & aspectibus sit peccatum mortiferum.

D. Thomas q. 154. art. 4.

56
Osculum tripliciter fieri potest.

Notandum est, Osculum posse fieri tripliciter, Primò, In signum amicitiae. Secundo Causā delectationis concubitus. Tertiò, Causā delectationis ipsius osculi secundum se considerati. Idem dicendum de contactu partis honestæ.

Contactus etiam partis verendæ potest fieri totidem modis Primò, Causā medicandi, vel aliā necessariā. Secundo, Causā voluptatis concubitus. Tertiò, Causā voluptatis illius contactus per se spectati. His positis.

Osculū causā amicitiae.

Dico Primò, Osculum causā amicitiae, secundum consuetudinem patriæ, per se est licitum; similiter & delectatio inde consequens. Est communis sententia DD. & patet ex Scripturis & usu generis humani. Ratio est, quia hoc nihil est aliud, quàm testari signo externo beneuolentiam, & unionem animorum, (cuius osculum est symbolum) fundatam in coniunctione sanguinis, vel professionis, ut olim inter Christianos, vel in alia causa honesta. unde etiam delectatio hinc consequens licita est. Sicut enim licitum est delectari amicitia & coniunctione, ex qua amicitia est orta, & præsentia amici, ita etiam testificatione & usu signi illius amicitiae. seruandum tamen hic decorum, & consuetudo recepta, cauendumque scandalum: non enim decet viros Ecclesiasticos, maximè Religiosos, hoc modo testari amicitiam erga foeminas; etiam si aliquo modo sanguine iunctæ essent; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel scandali nasci posset.

57
Causā delectationis concubitus.

Dico Secundò, Oscula, si fiant causā delectationis concubitus extra matrimonium, sunt peccata mortifera & pertinent ad speciem illius actus, ad cuius delectationem referuntur. Ita D. Thomas hoc art. 4. & alij Doctores omnes. Potest autem id fieri dupliciter. Primò, Si quis utatur osculo tamquam dispositione ad concubitum, nimirum cum animo per illas blanditias

ad concubitum excitandis; & de hoc est res manifesta, nam ordinatur ad finem mortiferum: unde pertinebit ad speciem illius actus ad quem ordinatur, & disponit, siue ille sit fornicatio simplex, siue adulterium, siue incestus, siue alterius speciei.

Secundò, Si utatur tamquam signo, quo phantasia representetur ipse concubitus, ut sic voluptate concubitus in signo fruatur. Hoc modo constat etiam esse mortale, quia exhibet voluptatem actus illiciti tamquam præsentis, simili modo corpus commouens, & ad seminationem spiritus concitans.

Nec refert quòd ille non cupiat ulterius progredi, quia etsi non cupiat opus ipsum facere exterius, tamen vult illud habere præsens in imaginatione, eoque sic frui: quomodo fit in delectatione morosa absque signo externo, ut infra dub. 15. dicemus.

Sed difficultas est de osculo, quatenus ipsum per se est actus delectabilis carni, & remotè disponens ad seminationem, Verum si quis hac ratione illo utatur non intendens ulteriorem voluptatem, quàm quæ præcisè ex ipso oculo nascitur, peccet mortiferè, seposito periculo pollutionis, & ulterioris consensus.

Videtur enim non tam grauius peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut seminationis, neque alia, quæ ad hanc propinquè excitet (qualis est in contactu turpi sed longè minore, & quæ solum remotè ad illam disponat: ergo non pertinet ad eandem speciem, nec est peccatum mortiferum: sicut nec ea, quæ ad alia peccata longinquè dirigunt, ut ad ebrietatem, furtum, homicidium, sunt peccata mortifera: unde nec denegatur absolutio Sacramentalis, qui ab huiusmodi nolunt abstinere.

Secundò, In aliis peccatorum generibus dantur non solum peccata grauiora, sed etiam leuia, ratione paruitatis materiæ, ut patet in furto, in detractione, in contumelia, in læsione corporali, in timiditate, seu ignauia, in impatientia, in gula; in sacrilegio. in votorum & iuramentorum violatione, & aliis peccatis, exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus Theologicis, quarum materia vel obiectum est Deus: cur non etiam in peccatis luxuriæ detur paruum ratione materiæ, quod non sit nisi veniale, etiam si cum plena deliberatione fiat? Sanè non videtur posse dari vlla ratio cur id sit peculiare in hoc genere peccati, præsertim cum in materia eius sint diuersi gradus, tum actuum, tum voluptatum, ordine quodam secundum magis & minus se habentium.

Tertiò, Sponsis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præcisè ex osculo & contactu manus vel faciei percipitur, ita ut nec venialiter quidem in ea peccent, ut docet Nauar. c. 16. n. 12. Toletus lib. 5. c. 14. Valentia disput. 9. q. 3. part. 3. (quamuis Caiet. art. 4. insinuet esse peccatum veniale:) quia cum sponsalia sint dispositio ad matrimonium, sponsi ius habent ad id, quod est dispositio & præparatio ad actum matrimonij, ut iidem docent: atqui id nullo modo eis esset licitus; nisi esset dispositio & voluptas remota & parua in hoc genere, & ex se sufficiens ad excitandum actum principalem. Itaque hoc signum est, non esse peccatum mortiferum inter non sponso.

Dices, Osculum tale naturā suā ordinatur ad concubitum, ut etiam patet ex usu & instinctu quorundam animantium, in quibus huiusmodi signa solent præcedere: ergo qui consentit in illud, censetur consentire in voluptatem concubitus, ac proinde peccat mortiferè.

Respondeo negando consequentiam: etsi enim naturā suā eò tendat, tamen hæc tendentia est remota, & ab agente non eò refertur, sed sistitur in voluptate, quam actus ipse per se habet: quæ multum distinguitur à voluptate concubitus. Unde non est necesse, ut qui in illam consentit, etiam videatur in hanc consentire. sicut qui consentit in litigium, non ideo consentit in homicidium: aut qui in potum largiorem quàm necessitas postulet, in ebrietatem. Confirmatur, quia alioquin etiam inter sponso essent illiciti, cum hi non possint

38
De osculo per se peccato.

Obiectio.

Respons.
Remotè tendunt ad concubitum.

possit consentire in voluptatem concubitus presentē.

Hæc sententia videri possit alicui probabilis; unde in eam valde inclinât Nauar. de poenitent. d. 1. cap. Si cui. 30. in fine, eamque tenet Martinus de Magistris, & aliqui recentiores, quibus idem videtur de visu; eò quod hic sensus sit magis spiritualis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis.

Sententia re-
ceptior.

Verum cōmunior sententia est, in istis esse peccatum mortiferum; quæ & mihi probatur: tum quia communior; tum quia tutius est vt omnia ista quàm maximè vitentur; tum quia sæpè est periculum vltioris consensu, vel morosæ delectationis, vel etiam pollutionis ratione temperamenti, aut peculiaris dispositionis corporis; quàm ob causam expedit in huiusmodi non esse laxum. Vnde etiam inter sponfos censeo planè dissuadenda, si causâ voluptatis fiant. Confirm. hæc sententia; Primò, Ratione suprâ indicata. quia osculum vt est delectabile carni, naturâ suâ est signum copulæ vel instantis vel futuræ; vt etiam ex vñu animalium constat: sicut enim osculum amicitia; signum est vnionis animorum; ita carnale, coniunctionis corporum. explicatur enim hoc signo interior affectus; & prius quodammodò sit in signo, quod postea implendum in opere. itaque in eo contineri videtur tacitus quidam consensus in copulam. Secundò, Quia materia non debet censerî remota, quæ tantam vim habet ad libidinis ignem excitandum, & ciendum spermatismum. Alia tamen est ratio ad spectus, vt rectè Caietan. v. Impudicitia, sub finem. quia natura sua eò non tendit, vnde nec habet tam sensibilem voluptatem; nec corpus ita commouet. Tertiò, Quia talis contactus est impudicitia quædam, nam sit causâ voluptatis impuræ. atqui impudicitia excludit à regno cælorum, vt infrâ ex Apostolo dicitur: ita Caiet. suprâ Itaque sententiam illam non dixerim probabilem. Idem sentiendum de amplexibus.

Ad Primam rationem pro ea adductam, negandum est esse dispositionem remotam in natura sanguinea, aut feruente. Ad Secundam, etiam hic fortè potest dari materia parua, vt si contactus sit adeò levis & brevis, vt n sit aptus notabilem commotionem excitare. dici etiam potest; etsi in contactu non sit materia levis, possit tamen eam dari in visu; & hoc sufficere. Ad Tertiam, Sponsis conceditur, quia est signum copulæ futuræ, in quam ratione matrimonij inchoati consentire possunt.

60
Contactus
partium inbo-
restarum, ex
causa iusta.

Dico Tertiò, Contactus partium verendarum, si fiat causâ medicandi, vel alia, quæ censeatur necessaria, aut iusta, nullum est peccatum. est communis sententia DD. talis enim contactus est honestus moraliter, quia consentaneus rectæ rationi.

Nec refert, quod interim aliqua delectatio vel motus turpis suboritur; quia id est planè inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, præsertim virgines, non teneri huiusmodi genus medicandi in locis secretoriis à viris admittere, vt rectè docet Nauarrus d. cap. Si cui. n. 13. Ratio est, quia nemo tenetur admittere curationem; à qua non minùs abhorret quàm ab ipso morbo, vel morte: at multæ virgines pudicæ malunt tolerare morbum, vel mortem, quàm à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id cui coniunctum est periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroicam castitatis gradum pertinet malle mori, quàm permittere in se turpes imagines, aut sensum vllum libidinis.

Si causâ vo-
luptatis, est
peccatum
mortiferum

Dico Quartò, Si talis contactus fiat causâ voluptatis eius, quæ præcisè ex ipso nascitur, est peccatum mortiferum; etiam si desit vltior intentio. est communis DD. D. Th. & Caiet. art. 4. Nauar. suprâ, & in Enchiridio, c. 16. n. 13.

61
1. Ex Scri-
pturis.

Probatur Primò ex Scripturis ad Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. vbi impudicitia ponitur inter peccata, quæ excludunt à regno, atqui impudicitia propriè consistit in turpibus contractibus, vt D. Th. docet. Aduerte tamè in Græco non haberi impudiciam, sic enim ibi legimus:

ἡτις ἐστὶ μοιχεία, & πορνεία, ἀκαθαρσία; ἀσέλγεια
Latine: Quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria. sed rectè hoc genus impudiciæ per ἀσέλγεια significatur, quod generatim omnem luxuriæ intemperantiam complectitur; vel per ἀκαθαρσία quæ omnem turpitudinem & impuritatem designat. Vnde etiam alibi sub hoc nomine ista turpitudine damnari intelligenda est: vt ad Ephes. 5. Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, &c. & infrâ: Hoc autem scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus &c. non habet hereditatem in regno Christi & Dei. non enim Apostolo est curæ, omnes libidinum species à fornicatione & adulterio distinctas propriis nominibus exprimere, sed satis ei est verbis generalibus indicare; vt notat D. Hieronymus in c. 5. ad Galatas, explicans illud, Manifesta autem sunt opera carnis.

Secundò, Probatur ex Patribus. D. Cyprianus epist. 61. ad Pomponium: Carè ipse concubitus, ipse complexus; ipsa conculcatio, & osculatio, & coniacentium duorum turpis & sœda dormitio; quantum de decoris & criminis confitetur; quibus verbis docet, esse graue crimen virgini, dormire cum masculino, etiam si ab eo non corumpatur; propter complexus, oscula, & sœdam corporum nudorum vicinitatem, quibus voluptas carnalis quæritur.

D. Basilii lib. de vera virginitate: Tactum verò vt sensum omnium perniciosissimum, & sauiissimè blandientem, sensusque reliquos in suas illecebras pellicientem, immaculatam quàm maxima poterit cura seruabit. loquitur de virgine. Vide sequentia vbi etiam ostendit, aspectum non allicere ad voluptatē, nisi per tactum quemdam: Illis enim inquit, luminum radius, veluti quibusdam incorporeis manibus quæcumque voluerit eminus tangit: & quæ corporeis manibus attingere non potest, oculorum iactibus paribids completitur, &c.

Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiusmodi contactus non solent fieri nisi propter voluptatem resolutionis feminis; atqui intendere hac voluntatem extra matrimonium, est peccatum mortiferum: ergo, &c.

Secundò, Quia per se & proximè ad hanc disponunt & hæc ordinariè ex illis sequitur, vt passim Doctores tradunt: ergo pertinent ad eandem speciem morale. tamquam occasio & causa propinqua.

Aduerte tamen secundum quosdam, si talis contactus non fiat causâ voluptatis carnalis, sed solus curiositatis fiat, per se non esse peccatum mortiferum, præsertim si periculum pollutionis absit: quia tunc sub alia ratione magis spiritali & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturam concitandam non habet: & affectus non quærit in eo voluptatem carnalem, sed curiosæ cognitionis. Videntur id insinuare DD. cum dicunt illa esse peccata mortifera, si causâ voluptatis fiant. quam restrictionem non adderent, si idem putarent, dum causâ curiositatis. Verum talis curiositas est periculosa: vnde non solum vt peccatum veniale, sed etiam ob periculum mortalis cauenda.

Petes Primò, Vtrum in turpiloquio sit peccatum mortiferum.

Respondeo, Si fiat animo se oblectandi rebus ipsis virum turpiloquio sit narratis, & imaginationi obiectis tamquam presentibus, est peccatum mortiferum; sicut & ipsa delectatio peccatum morosa, cuius causâ sit. Similiter si animo excitandi se vel alios ad turpia, vel cum periculo in illa consentiendi, etiam si animus iste desit. Si verò solum fiat ob voluptatem, quæ præcisè ex ipsa narratione capitur, absque vltiore intentione, est peccatum veniale; vt docet Toletus lib. 5. cap. 14 Ratio est, quia est solum voluptas remota, ex confusa apprehensione rerum narratarum, tamquam absentium, proueniens, solum remotè ad turpia disponens: nō enim narrata & audita leuiter ita mouent vt visa: & multò minùs quàm contracta. Nec refert etsi fortè talia dicens vel audiens rideat, videaturque illis affici, modò reuerà delectationis veneret, sed ioci causâ id faciat, & vrbanitatis. Non tamen excusandi, qui volunt videri turpibus deducti,

& inde estimari nam de letali peccato gloriam querere, est letale, ob illius complacentiam. Si complacentia in turpitudinem absit, & solum velit apud socios videri fuisse huiusmodi deditus, ut estimetur ingenium, dexteritas, virilitas, experientia, seposito scandalo non videtur damnandus peccati mortiferi, ut dictum est sup. lib. 2. cap. 47. n. 42. Numquam tamen castus animus huiusmodi narrationibus & iocis sciens & volens delectabitur.

64 *Si contractus alio affectu libidinoso, teneatur sub peccato mortali se retrahere, vel impedire talem contractum.*
per se honestus, ex affectu turpi procedit.

Resp. Si contractus sit exterius honestus, & iuxta receptum patrie morem fiat, ut cum in aduentu, vel recessu amicorum, osculum figitur, vel dextera apprehenditur, non tenetur illum refugere, etiamsi impurum alterius animum moueat, ut recte Caiet. hoc loco docet. Ratio est, quia hic actus per se est licitus.

Nec refert, quod iste praua intentione faciat: quia quando duo ad vnum opus concurrunt, potest alter facere vel pati bona intentione, quod alter facit mala: ut multis exemplis ostendi potest. Quod generaliter verum est, quotiescumque ille iustam causam habet non detractandi: qualis in proposito est patrie consuetudo, & amicitia vel consanguinitas. Idem dicendum de contractu locorum secretorum, cum medicamenta applicanda, vel alia causa iusta intercedit: quia actus externus cum istis circumstantiis est honestus. Hanc intellige, quantum est ex lege virtutis temperantiae. nam lege charitatis, ne videlicet alter peccet, tenetur huiusmodi contractus, si commode potest, declinare.

65 *Si per se inhonestus.*
Aspectus.
Periculum ex aspectu.
 Si autem contractus per se, & spectatis externis circumstantiis sit inhonestus, tenetur sub peccato mortali illum vitare, si potest. Ratio est, quia sicuti lege castitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id quod ad eam proximè excitat: atqui non minùs ad eam excitat talis contractus passiuus quàm actiuus, id est, non minùs ita tangi quam tangere: ergo sicuti tenemur vitare actiuum sub mortali, ita etiam passiuum. Dicitur autem non posse vitare, quando sine graui incommodo non potest: quod incommodum debet esse tale, ut per se ipsi istius contractus vel violationis præponderet, vel saltem sit æquale: ut si periculum mortis, infamiae, vel amissionis bonorum non permittenti impendat. Vide Caietanum artic. 4. sub finem.

Quod ad aspectum attinet, si versetur circa partes honestas, nullum in eo per se præcisè est peccatum, nisi forte actus otiosi, aut si ad concupiscendum fiat: ut docet Caiet. v. Impudicitia. Et ratio est, quia cum aspectus sit sensus magis eleuatus & spiritalis, per se non mouet ad voluptatem carnalem. Potest tamen esse peccatum ratione periculi, maximè si sit diuturnus. v.g. circa feminam pulchram. Nam aspectus facit ut phantasia apprehendat rem illam non solum ut delectabilem visui, sed etiam ut delectabilem tactui & carni: ex qua imaginatione naturaliter sequitur in affectu complacentia & delectatio, in spiritibus & sanguine commotio, & hinc in membris rebellio. Itaque curiosi aspectus sunt valdè vitandi. nam innumerè ex illis sunt perducti ad lapsum. Hinc Psalm. 117. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua iustificata me.* & Ecclesiastici 31. *Nequius aculo quid creatum est.* Job. 21. *Pepigi sedulus cum oculis meis, ne forisquam cogitarem de virgine.* Admisceat se plerumque diabolus, & facit ut species visa assidue obuerfetur phantasia, quæ sensum affectum allicit, & naturam commouet.

Si autem versetur circa partes inhonestas, etsi non tantam vim habeat, quantum contractus, nec tam directè moueat: tamen plerumque naturam concitat, & voluptatem carnalem excitat, quam sine peccato mortifero intendere non potes, ut docet Siluest. v. Delectatio, q. 4. Si tamen ob causam necessariam vel utilem fiat, & nulla talis voluptas intendatur, non erit peccatum, nisi ea præter intentionem subrepat.

Si autem ex curiositate fiat, non potest excusari à

peccato veniali: imò nec à mortali, si circa diuersum sexum, quia est res valdè foeda contra naturalem honestatem, & valdè libidinem prouocans. Idem ob eandem rationem dicendum, si fiat specie mortificationis: ut docet D. Anton. 2. p. tit. 5. cap. 1. §. De quibusdam qui huiusmodi prætextu feminam coram se nudari faciebant, adeò enim id repugnat naturali honestati, ut primi parentes statim post transgressionem non sint passi se nudos videri, ut idem ait. Circa eundem sexum, si ex curiositate fiat, est minor indecentia; tamen potest esse peccatum mortale ratione periculi consensus in voluptatem, vel in actum turpem, aut ratione scandali.

DUBITATIO IX.

Quale peccatum sit stuprum & raptus.

D. Thomas art. 6. & 7.

66 *Stuprum generatim significat omnem concubitus*
legibus vetitum. unde passim apud Auctores adu-
erbum, incestus, & libido præposita stuprum vocantur, ut ex
Plauto, Cicerone, & aliis constat.
Stuprum gē-
neratum.

Strictè verò accipitur pro virginis violatione, maxime si per vim fiat. quo modo addit malitiam mortiferam contra iustitiam, actui fornicationis: estque graue crimen, quod etiam morte per leges punitur, siue virgo sit, cui vis illata est, siue corrupta. Grauius tamen est in virgine, propter florem pudicitiae vi ereptum.

Si verò non fiat per vim, sed ipsa sponte consentiente, probabilius est circumstantiam virginis non addere malitiam mortiferam, ut ostensum est lib. 2. c. 10. dub. 1. quo cap. de hoc vitio & obligatione iustitiae ex eo orta sat multa diximus.

67 *Raptus*
Raptus?
 Raptus propriè dicitur, cum persona aliqua libidinis causa, vi illata abducitur, siue sit masculus, siue femina: siue nupta, siue innupta: siue vis inferatur soli abductae, siue iis quorum potestati subest, siue vtriusque: ut colligit Gratianus ex c. 3. De raptoribus. 36. q. 1. Ad raptum enim tria requiruntur: nimirum vis illata, abductio, & ut fiat causa concubitus, aut alterius libidinis.

Si non abducatur, sed in loco violetur, non propriè dicitur raptus, sed vim seu stuprum passa: quamuis generatim id etiam raptus vocetur, iuxta D. Thomam art. 7. & Nauar. cap. 16. n. 3. & Gratianum d. c. 3. De raptoribus. 36. q. 1. quem sequuntur alij. unde & poenae raptorum ad tales pertinent. Similiter si nulla vis inferatur, sed ipsa sponte discedat cum amasio, parentibus nescientibus, non erit propriè raptus, sed voluntaria fuga. Itaque requiritur ut vis inferatur vel ipsi, vel saltem iis ad quos pertinet, v.g. parenti, marito, sponso, curatori; abducendo illam ipsis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non causa libidinis, sed redigendi in seruitutem, & vindicandi dominij, dicitur plagium, non raptus: est enim furtum hominis; non luxuria. non tamen requiritur ad raptum ut re ipsa concubitus sit fecutus: sufficit ut eo sine rapta sit, ut ex variis textibus Iuris colligitur.

Petes, Quomodo ergo raptus ponitur species luxuriae, cum potius sit species iniuriae?

68 *Quomodo*
pertineat ad
luxuriam.
 Respondeo, Ratione intentionis pertinere ad luxuriam, quia libidinis causa fit: ipse tamen actus exterior secundum se solum est contra iustitiam, nisi ei coniugatur violatio. vel certè dicendum est, raptum completum esse speciem luxuriae: completur enim per concubitus, ad quem proximè tendit: & sic ratione sui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quædam species eius: non tamen est propriè, seu metaphysicè loquendo, species: quia circumstantia illa, per quam contrahitur communis ratio luxuriae in raptu, non est propriè contra castitatem, sed contra iustitiam.

In raptu est
duplex mali-
tia.

Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu includi: alteram contra iustitiam, alteram contra castitatem, ac proinde ad utrumque vitium pertinere: quamvis ratione finis inter species luxuriæ numeretur.

68

Pœna in rap-
tores.

Notandum est, graves pœnas utroque Iure in raptores esse constitutas, L. vnica, C. de raptu virginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ, statuitur supplicium capitis tum raptori, tum iis qui ipsi auxilio fuerint: & bona eorum addicenda per iudicem mulieri raptæ. Deprehensus in flagranti crimine, potest à coniunctis personis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impunè interfici. Si raptæ sit serva, etiam supplicium capitis decernitur, absque tamen bonorum additione. Hic sub raptu Doctores etiam vim illatam libidinis causam, etsi persona non sit adducta, intelligunt.

Iure verò Canonico cap. Raptor. 33. & cap. 34. Statutum. 27. q. 2. statuitur. Primò, Ut raptor alienæ sponsæ publicè pœnitentia mulctetur.

Est impedi-
mentum im-
pediens.

Secundò, Ut sine spe coniugij maneat. Itaque est impedimentum non quidem dirimens, sed impediens ab omni coniugio. Potest tamen Episcopus in eo dispensare. imò quibusdam locis non est hoc impedimentum in usu, ut Nauarrus notavit cap. 22. n. 74.

Sunt excom-
municati.

Tertiò, Raptor alicuius puellæ, vel mulieris cuiuscunque, & omnes illi consilium, auxilium & fauorem præbentes sunt ipso Iure excommunicati, & perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, & si Clerici fuerint, de proprio gradu deiciendi. Ita Conc. Trid. sess. 24. de reform. matrim. cap. 6.

69

Est impedi-
mentum pro
tempore diri-
mens.

Quartò, Inter raptores & raptam, quamdiu ipsa in eius potestate manserit, nullum potest consistere matrimonium, etiam si ipsa liberè consenserit, unde pro eo tempore est impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit separata, & in loco tuto & libero constituta, potest illi nubere, si velit. Ita Concilium suprâ. quo casu putant quidam tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptum contractam: alioquin raptæ cogeretur nubere viro infami: quod esset in ipsius grauamen, contra fauorem, quem Concilium intendit dare matrimonio. vide Henric. lib. 2. de matrim. cap. ult.

Contrarium puto verius: nam Concilium id apertè videtur excludere; sic enim ait: *Quod si raptæ, à raptoe separata, & in loco tuto ac libero constituta, illam in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, fauorem præbentes, sint ipso Iure excommunicati, ac perpetuò infames, &c.* quasi dicat, etiam si illam duxerit, incurrat in has pœnas.

Ad rationem.

Ad rationem in contrarium dico, non cogi illam nubere infami, sed posse abstinere, si velit. imò Iure civili non poterit ei nubere, ut patet C. de raptu virginum, quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptotes. 2. & cap. 11. Placuit. 36. quæst. 2. quamvis id postea reuocatum fuerit. ut constat ex cap. fin. de raptoribus. unde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præstare; sed restringit concessionem d. cap. finalis, ubi non requiritur ut constituatur in loco tuto, sed solum ut liberè consentiat.

70

Circa prædictum decretum tria notanda. Primum, Valdè probabile videri, illud non habere locum in raptu, qui fit tantum causâ libidinis explendæ; de quo iam dictum est: sed dumtaxat in eo qui dirigitur ad contrahendum matrimonium. ita docet Sancius lib. 7. de matrim. disp. 13. num. 4. Congruum enim erat, ut ille raptus esset matrimonij impedimentum, qui propter matrimonium attentatur; nimirum, ut nemo audeat attentare per quod se suo fine videt frustrandum. quæ ratio non habet locum in raptu causâ libidinis factò. Accedit, quòd rarius ex tali sequatur matrimonium. nam plerumque raptam, ubi libidinem expleuerint, repellunt. Confirm. quia verba intelligenda iuxta præsentem materiam. alioqui dicendum erit, etiam ex raptu seruicij causa factò, impedimentum nasci.

Secundum, Non habere etiam locum, cum puella sponte consentit abductioni, etiam si parentibus repugnantibus fiat. Ratio est, tum quia propriè non est raptus; quamvis ratione violentiæ quæ sit parentibus, sub quorum cura est, raptus dicatur, & Iure civili puniatur: tum quia iste raptus non repugnat villo modo libertati matrimonij, cui Concilium eo decreto solum voluit consulum, cuius signum est, quòd semper permittat matrimonium, quando puella iuxta libertati est restituta, nec requirat consentium parentum.

Tertium, Non habere locum in raptum, quo sponsus rapit propriam sponsam, quia id in Iure non vocatur crimen raptus; eò quòd ex dispensatione aliquid iuris in eam habeat, ut rectè notat D. Thomas art. 6. ad quartum, & reliqui Doctores. Unde Gelasius Papa (ut habetur 36. quæst. 1. cap. Lexilla 1.) dicit: *Lex illa præteritorum Principum, ibi raptum dicit esse commissum, ubi puella, de cuius nuptiis antè nihil actum fuerat, videbatur abducta.*

Si sponsus ra-
piat sponsam.

D V B I T A T I O X.

Quid adulterium, & quale peccatum.

D. Thomas art. 8.

Adulterium iuxta D. Thomam, dictum est quasi ad alienum torum accessio: nihil enim est aliud quam alieni tori violatio: unde requiritur ut uterque vel alter sit iunctus matrimonio: nam circumstantia coniugij in viro vel in femina facit ut actus luxuriæ dicatur adulterium.

71

Porrò hunc actum esse peccatum mortiferum, constat ex pluribus sacre Scripturæ locis: Exod. 20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adulter.* Idem Deut. 22. & 27. *Maledictus qui dormierit cum uxore proximi sui.* Iob 31. *Si deceptum est cor meum super muliere, & si osculum amici mei insuavius sum: scortum alterius sit uxor mea, & super illam incuruentur alij: hoc enim nefas est & iniquitas maxima. Ignis est usque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

Est peccatum
mortale.

Vide pulcherrima in hanc sententiam Ecclesiastici 23. Prouerb. 6. Ieremix 5. 1. ad Cor. 6. *Nolite errare, neque fornicari, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* Adde etiam, animalia quædam adulterium detestari & vindicare, ut Guillelmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso, parte 3. cap. 8. de ciconiis testatur: *Tempore, inquit, meo, ciconia tanquam de adulterio conuicta per osculum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo, vel deregente eius crimen, à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est, tanquam confilio aut iudicio omnium esset adulterij iudicata.*

Ratio est manifesta, quia continet totam malignitatem fornicationis, quam ostendimus esse mortiferam: & præterea iniuriam in coniugem. quatenus enim est inter personas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatem & omnia incommoda fornicationis: quatenus verò est contra ius coniugis in se graui, est grauis iniuria contra iustitiam admissa: nam vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor: & contra, uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir; ut docet Apost. 1. ad Corinth. 7. Consistit autem hæc potestas, seu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale persolvere. Secundò, Quòd teneatur à persona extranea abstinere. Itaque duobus modis fit coniugi grauis iniuria in causa matrimonij. Primò, Si nolit petenti debitum reddere, tunc enim ei denegat usum rei suæ. Secundò, Si alteri copulet; tunc enim id quod est coniugis quoad usum, tribuit alteri: imò cum sit vna caro cum coniuge, carnem coniugis miscet & vnit carni extraneæ. quanta autem sit hæc iniuria, patet ex communi hominum æstimatione, qui illam tanti faciunt, ut putent vix posse irrogari maio-

72
Cur sit pecca-
tum mortale.

Ius coniugis.

Dupliciter fit
coniugi iniu-
ria.

rem : unde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare solent.

73 *Si coniunx sed in re suo*
Dices, Quid si coniunx cedat iure suo, vel etiam fiat leno suæ uxoris ut sit particeps pretij, vel alterius commodi?

Respondeo, Eo quidem casu non fore propriè iniuriam in personam coniugis, ut constat ex dictis sup. cap. 7. dub. 3. *Scienti enim & consentienti non fit iniuria:* ut habet regula Iuris 27. l. 6. de Regul. Iuris: nihilominus erit iniuria in ipsum matrimonij statum & ordinem coniugatorum: sicut si Clericus cedat iure suæ exemptionis, quo non potest conueniri coram Iudice seculari, & sponte sinat se ad tribunal seculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria, sed statui clericali & ordini ecclesiastico. Simili modo qui occidit hominem volentem, non facit illi propriè iniuriam; sed peccat in naturam humanam. Unde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra castitatem, alteram contra matrimonij statum; etsi non dicatur propriè iniuria in personam coniugis, v. g. in Petrum, eo quod non fiat ipso nolente & inuito, (quod tamen propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad restitutionem vel satisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè est contra iustitiam; quia est contra ius coniugij, & coniugis ut coniunx est, quo ille cedere efficaciter non potest, eo quod comperat ipsi non ad bonum priuatum, sed ratione status, qui est communis. unde cum cessio sit nulla, ius manet, & ita contra illud peccatur.

74 *Adulterium tripliciter generatur.*
Notandum est, adulterium triplici modo posse committi. Primò, Ex parte viri tantum. Secundò, Ex parte femine tantum. Tertiò, Ex parte vtriusque.

Si primo modo fiat, (ut si coniugatus solutus copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, ut ex dictis patet; minus tamen, quam si coniugata soluta. Ratio est, quia longè magis repugnat Iuri naturæ ut una femina iungatur duobus viris, quam ut vnus vir duabus feminis. unde etiam si hoc aliquando fuerit concessum, (ut patet in Patribus veteris Testamenti, qui habebant plures uxores) illud tamen nunquam. Causa cur magis repugnet, est Primò. Quia vna mulier pluribus viris satisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio; quæ est finis istius coniunctionis. Secundò, Quia etsi fortè interdum generatio non impediatur, tamen erit contra certitudinem prolis. nam incertum erit viri viro proles sit assignanda, marito an adultero: quod est contra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna operâ indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles supponitur, vel saltem ipsa se constituit in periculo id faciendi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionem hereditatis extraneo. Hæc incommoda non sequuntur ex adulterio viri cum soluta. Hinc sit ut adulterium coniugatæ vindicetur morte, si maritus illam iure prosequatur, coniugati verò nequaquam. quamquam in veteri Lege vterque morti addicebatur, ut patet Leuitici 20. & Deuter. 22.

75 *Si coniugatus in matrimonio iudicatur.*
Grauissimum autem erit, si tertio modo fiat, nimirum utroque coniugij vinculis adstricto: tunc enim in illo actu est duplex iniuria mortifera. nam duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Unde eo casu in confessione non sufficit accusatio sui de adulterio in genere, sed explicanda est illa circumstantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Nec refert, etiam si illæ iniuriæ sint eiusdem speciei; quia non solum species peccati, sed etiam numerus explicandus, non tantum numerus actuum materialium, sed etiam numerus malitiam, quæ sunt in vno actu, ut si quis vno ictu occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuictetur.

76 *Adulterium ex parte femine.*
Parimodo; quando est adulterium ratione solius femine, parò id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

Nec obstat, quod vir in hoc actu nihil agat contra

fidem à se datam, cum nulli fidem conjugalem dederit: quia satis est quod femina cooperetur in violanda fide, quam ipsa suo dedit marito, & ad alia damna; quæ inde sequuntur.

DUBITATIO X.

Quid incestus, & quale peccatum,

D. Thomas artic. 9.

Incestus est congressus cum consanguinea vel affine intra gradus prohibitos: quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ, usque ad quartum gradum, ut communiter Doctor. tradunt: ex fornicatione verò usque ad secundum, ut constat ex Concilio Tridentino sess. 24. cap. 4.

Gradus autem cognationis legalis quæ nascitur ex adoptione, & cognationis spiritualis, quæ ex Baptismo & Confirmatione, propriè ad hoc virum non pertinent, quia sunt vincula magis spiritalia, nec faciunt coniunctionem carnis & sanguinis, sicut consanguinitas & affinitas. negari tamen non potest, quin violatio talis cognationis per actum luxuriæ habeat specialem deformitatem, cum illa cognatio constituat impedimentum dirimens: unde talis actu poterit etiam dici incestus, paulò latius extensa hac voce, quia fit cum persona, cui ratione istius coniunctionis specialis debebatur reuerentia in ista materia, nec est aliud nomen, quod ei melius conueniat, si cognatio sit ex adoptione. si verò sit ex Sacramento, rectius referetur ad sacrilegium.

77 *Est peccatum mortale.*
Porro incestum esse graue peccatum, constat ex Scripturis: 1. ad Corinth. 5. *Omnino audiuit inter vos, fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. & vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit, &c.* ubi etiam Apostolus illum tradidit satanæ, eiciendo extra Ecclesiam: & vult totam Ecclesiam ob tale facinus esse in luctu. Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut reuelet turpitudinem eius: ego Dominus Deus vester.* Deinde recensentur omnes gradus Iure diuino pro illo tempore vetiti: & prohibetur coniunctio: & cap. 20. constituitur poena mortis in transgressores additur causa, quia rem illicitam, rem nefariam operati sunt.

78 *Qui gradus veteabantur in Leuitico.*
Vetebatur autem illo tempore inter consanguineos quidem primus & secundus gradus: præterquam inter neptem & patruum, vel auunculum: & inter consobrinos. Inter affines, primus & secundus lineæ rectæ ut inter nouercam & priuignum, eiusque filium: inter vitricum & priuignam eiusque vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ transversæ: ut inter maritum & sororem uxoris: inter uxorem & fratrem mariti. mortuo tamen marito sine liberis, poterat frater eius accipere uxorem defuncti, ut patet Deuter. 25. Similiter mortua uxore videtur maritus defunctæ petuisse accipere sororem illius: unde d. c. 18. signatè dicitur: *Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente: indicando post mortem non esse impedimentum.*

Ratio, cur hoc tantum peccatum sit, est, quia est contra reuerentiam & honorem debitum, in hoc genere actuum, consanguinitatisque causam passim indicat Scriptura, cum ait, *Ne discooperias, ne reueles turpitudinem matris, sorori, &c.* cum enim in consanguineis & affinibus principium ortus nostri intueamur, ut supra lib. 2. cap. 46. dub. 1. dictum est, debetur illis certa quædam reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignendi pertinent. Hinc filij Noë, Sem, & Iaphet, cum tanta cautione & eulabiis virilia patris texerunt: & Cham maledictionem patris ob irreuerentiam & irrisum incurrat, Gen. 9. Imo etiam quibusdam animantibus similis cuiusdam reuerentiæ instinctus erga parentes est ingenuus, ut Aristoteles lib. 1. historiarum animalium.

animalium, c. 47. docet: ubi refert, camelos nec vi adigi posse ut matribus congregiantur: cumque fraude camelarii pullus quidam contactam matrem, ne posset agnosci, inscendisset, & postea detracto reglimento eam cognouisset, morsu interfecisse auctorem. Ibidem narrat, equum quemdam generosissimum regis Strytharum cum matri congregi nolle; simili artificio deceptum, postea re detecta fugisse, & ex alto se precipitem datum elisisse. Similiter refert Guilielmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso part. 3. c. 8. de quodam equo qui pari modo admissus in matrem, sibi genitalia mordicus præscidit: natura ipsa testante quam id sit graue piaculum.

Accedit, quod per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus. vnde natura querit eos, inter quos antè non erat coniunctio carnalis, & refugit, qui iam antè ratione consanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Denique ad illud opus requiruntur mas & femina, tanquam duo principia partialia distincta: at per consanguinitatem & affinitatem duo sunt veluti vnum quid, tenens se ex parte alterius principij: vel potius abstrahens ab hoc vel illo sexu: nam frater & soror non aliter sunt vnum quam duo fratres, vel duæ sorores, &c.

Grauior tamen multò est incestus cum consanguinea, quam cum affine in eodem gradu, v.g. cum sorore sua, quam cum sorore vxoris: quia illud vinculum est multò artius: nam plus est esse coniunctum aliis ratione proprii sanguinis, quam ratione sanguinis vxoris: maior enim est vnio ad suam carnem quam ad carnem vxoris, vnde etiam hoc vinculum est magis naturale.

Dubium tamen est, verum id faciat diuersitatem specificam in incestu.

Caietan. in art. 9. negat, & vult solum esse circumstantiam aggravantem; sicut maior quantitas rei ablata in furto. Idem docet de diuersitate graduum vtriusque: addens, non oportere esse sollicitum in ea explicanda in confessione. Idem sentiunt aliqui recentiores.

Sed verius est esse diuersitatem specificam. Primò, Ratione consanguinitatis & affinitatis: hæc enim vincula specie differunt, sicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Confirmatur, quia multò immanior censetur incestus cum matre, quam cum nouerca: cum sorore, quam cum vxore fratris. Secundò, Ratione lineæ rectæ & lateralis, nam nullo vnquam casu fuit licitus concubitus inter consanguineos in linea recta. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita est matri, alia sorori, & longè foedior illius, quam huius violatio. Tertiò, Ratione primi gradus consanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum. item ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præsertim lineæ transversæ; vt colligitur ex Apostolo 1. ad Cor. 5. Ratio est, quia illi Iure naturæ prohiberi, & matrimonium dirimunt; hi solum Iure positiuo.

Quod ad gradus reliquos attinet, qui solo Iure positiuo prohibiti sunt, etsi probabilis sit sententia Nauar. cap. 16. n. 3. & multorum aliorum, omnes specie differre, & efficere incestum specie diuersum; tamen contrarium est probabile, nimirum illos gradus in consanguinitate esse eiusdem inter se speciei, similiter in affinitate. Ratio est, quia nullus horum Iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quam habent ad illum actum, est solum ex Iure illo positiuo, quod ob easdem causas, eademque motiua eos vetuit: quorum præcipuum est, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur: accessoria, vt affinitates ac amicitie multiplicentur, occasiones libidinis inter propinquos (qui sæpè cohabitare solent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis non nimium increascit: vt ex D. Tho. art. 9. & Caiet. ibidem colligitur. Et quamuis hæc rationes eò magis appareant & locum habeant, quò gradus est propinquior: vt in secundo plus quam in tertio, & in tertio quam in quarto: hoc tamen non conuincit diuersitatem specificam, sed solum differentiam secundum magis & minus intra eandem speciem.

Notandum est, etsi incestus cum sua consanguinea sit grauior quam cum affine; consanguinea vxoris, ceteris paribus: tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior est, quod impedit petitionem debiti: eò quod cognoscendo consanguineam vxoris factus sit vxoris affinis eo gradu, quo ipsa vxori erat sanguine iuncta. Hoc tamen intelligendum, nisi fortè ignorabas esse affinem: tunc enim non esset formaliter incestus, sed simplex fornicatio: vnde nec poenam incestui constitutam, vt est non posse petere debitum, induceret.

Vbi tamen aduerte, petitionem debiti post Conc. Trid. non impediri, nisi sit consanguinea vxori in primo vel secundo gradu. non autem si in tertio vel quarto. Conc. enim sess. 24. c. 4. de reform. matr. constituit vt affinitas ex illicita copula non dirimat matrimonium vltra secundum gradum: & Pius V. Extrau. Ad Romanam anno 1566. declarauit, vltra illud gradum ne impedire quidem. Vnde sequitur, nec petitionem debiti, qui est vsus matrimonij, impedire, cui enim conceditur quod maius est, conceditur etiam quod minus est, & in illo maiore inclusum.

Alter est, quod mortua vxore non possit aliam ducere, & si duxerit, non poterit exigere debitum absque dispensatione. inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, sed impediens. vtrumque colligitur cap. Transmissæ. 4. de eo qui, cognou. consang. vxoris, & 32. q. 7. multis capitulis.

Vtrum verò simile impedimentum inducat incestus cum consanguinea, disputatur inter DD. D. Thomas in 4. d. 34. quæst. 1. artic. ultimo negat, quem communiter sequuntur Theologi, teste Nauarro cap. 22. num. 74. & Couarruias in epitome 4. decret. cap. 7. in princ. num. 4. Idem tenet Toletus lib. 5. cap. 12. & Siluester, Matrimonium 7. nu. 6. cum Rosella & Archidiacono. Nauarrus verò & plerique Canonistæ cum Panormitano in cap. 1. & 2. de eo, & qui cognou. consang. vxoris, affirmant. Sed certum est, incestum cum sua consanguinea non inducere affinitatem cum vxore, nisi fortè illa etiam sit consanguinea vxoris in primo vel secundo gradu: ac proinde nec impediri debiti petitionem. Itaque si impedit secundas nuptias, id aliunde, nimirum ex vi peculiaris ordinationis Ecclesiæ, prouenit. Et quamuis Canonistarum sententia sit probabilis, mihi placet sententia Theologorum: nam cap. 8. de incestis. 35. quæst. 3. imposita pro tanto crimine satisfactione, additur in fine: *Sanè quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt in eundem melioris coniugij libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur. & cap. 5. Si duo. 35. q. 6. de incestuosis iam separatis dicitur, *Qui iuuenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* vbi, vt benè notat Caietan. contra Glossam, non disponitur vt si non sint iuuenes, prohibeantur; sed determinatur causa, cur in futurum illi non sint prohibendi. Olim tamen aliquando in poenam prohibeantur contrahere secunda nuptias; sicut & alij, qui poenitentiam publicam egerant, quod videtur adhuc seruari in curia Romanæ. nam quando dispensatur inter consanguineos vt possint contrahere; si præcessit copula, aditur clausula, vt mortuo coniuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamen dicunt id non ob stare in foro conscientie: esse enim clausulam ordinariam. Imò omnia impedimenta Iure humano impediencia, vsu contrario esse abrogata, ita vt non necessariò petenda sit dispensatio.

81
Impedimentum
ex incestu cum
consanguinea
vxoris.

82
Incestus cum
consanguinea
propria.

79
An diuersi-
tas graduum
faciat diuer-
sitatem speci-
ficam in in-
cestu.

80

D V B I T A T I O XII.

*Quid sacrilegium in materia luxuria,
& quale peccatum.*

D. Thom. art. 10.

83
Res sacra.

Violatio.

Dupliciter res
sacra viola-
tur.

Sacrilegium hoc loco nihil est aliud, quam violatio rei sacre per actum venereum. Rem sacram voco personam Deo per votum castitatis dicatam, & locum, vel aliam rem consecratam. Violatio est cum aliquid agitur, quod peculiariter sanctitati illius vel reuerentiae illi vel potius diuino in illa Numini debita, repugnat: tunc enim illa res, quantum ex facto hominis quodammodo contaminatur, polluitur, & veluti profana efficitur. Potest autem res sacra dupliciter violari.

Primo, Actione, quae sit contra aliam virtutem, v.g. contra iustitiam, vel castitatem; ut si persona sacra verberetur, vel occidatur, si res consecrata furto surripiatur; si reus ad locum sacrum confugiens, ut inde contra Ius abstrahatur; si persona sacra se polluat: & tunc opus habet duplicem malitiam & duplicem speciem, & sub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea quae dub. diximus.

Secundo, Actione, quae non sit contra aliam virtutem sed solum inde malitiam contrahat, quod rem sacram indignè tractet; ut si opus matrimonij in loco sacro absque necessitate fiat. Nos hic solum de violatione illa rei sacrae agimus, quae sit per actum venereum internum, vel externum, siue ille simul sit directè contra castitatem, vel iustitiam, siue non sit. De aliis sacrilegiis dictum est lib. 2. cap. 45.

84
Quinque mo-
di sunt hoc sa-
crilegium.

Hoc autem fieri potest quinque modis. Primo, Si persona sacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam consentiat: violat enim sanctitatem suae personae, quae in eo sita est, quod Deo per votum castitatis sit consecrata.

Secundo, Si persona non sacra consentiat in turpe opus circa personam sacram.

Tertio, Si utraque sit sacra: tunc enim duplex est sacrilegium; sicut est duplex adulterium, cum uterque est coniugio copulatus.

Quarto, Cum sit in loco sacro absque necessitate, et amisi sint coniuges.

Quinto, Cum sit circa aliam rem sacram, vel eius interuentu: ut olim fecerunt quidam haeretici, excipientes sperma calice, horrendo prorsus sacrilegio.

85
Si coniuges
longo tempore
in loco sacro
remansi.

Dixi in quarto modo, absque necessitate: quia si longo tempore maneat conclusi in loco sacro, ratione belli vel concussionis militaris, & immineat alteri periculum incontinentiae, non erit peccatum, reddere aut etiam petere debitum in loco sacro, si alibi non est oportunitas: ut docet Silvester v. Debitum, n. 5. & verb. Consecratio, i. h. 5. Richard. in 4. d. 32. art. 3. q. 2. Alphonsus à Castro lib. 2. de potest. legis poenal. cap. 7. docum. 1. Couar. de sponsalib. p. 2. cap. 7. §. 2. n. 3. Tolētus lib. 5. cap. 12. (quamuis Paludanus in 4. d. 32. q. 4. & quidam alij, putent esse peccatum mortiferum.) Ratio est, quia in eo casu id non censetur ab Ecclesia veritum, hoc enim nimis esset durum, nec satis congruuni indulgentiae Apostoli, 1. ad Corinth. 7. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus; ut vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. quando ergo est periculum incontinentiae, non est id prohibendum. Vnde etiam Ecclesia tunc non polluitur, ut rectè docet Castro supra, & alij; sicut nec cum sanguis licitè in sui vel rerum sacrarum defensionem effunditur, aut semen per pollutionem nocturnam: quia ubi nulla est culpa contra loci sanctitatem, nulla est violatio. Danda tamen est opera ut quam occultissime fiat, propter scandalum.

86

Si tamen nullum sit periculum incontinentiae, non

videtur licitum; quia in eo loco tenentur abstinere quantum commodè possunt. Vnde passim DD. requirunt ut actus ille sit necessarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Silvestro, fore peccatum mortiferum, si sobolis vel delectationis causam conueniant: quod intellige de petente: nam reddens facilius excusari potest, cum nesciat alterius depositionem.

Si non sit pe-
riculum in-
continentiae.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus verb. Debitum, num. ult. citans pro se Richardum & Alexandrum, hominibus enim plebiis maior quaedam licentia est necessaria: vix enim possunt definire quando sit periculum sufficiens incontinentiae, ad petendum. Deinde alter non potest scire an impetente sit revera periculum, an fingat, nec petens id facile fatebitur, praeterea nisi interdum conueniant, facile incident in tale periculum. vnde Apostolus insinuat ut reuertantur in idipsum, ne in periculum incidunt. Denique res illa satis est in praxi intricata & perplexa. Quando diu sunt conclusi, v.g. per 15. vel 20. dies, puto illos non solum liberè posse reddere, sed etiam petere. idque non tantum in fine illius temporis, sed etiam in medio, imò etiam in principio, quando putatur conclusio tam diuturna futura: secus si paucorum dierum.

Adde, quosdam DD. existimare, copulam conjugalem loco sacro si occultè fiat, etiam cum non sunt conclusi, non esse peculiare peccatum sacrilegij. quam sententiam satis videri probabilem affirmat Gabriel Valquez 1. 2. disput. 98. cap. 3. num. 6. Idem dicit de occulta effusione sanguinis. quia, inquit, secundum communem sententiam solum violatur locus sacer pollutione & sanguinis effusione notoria; ergo cum in his solum sit sacrilegium, quia locus sacer per hanc profanatur; solum erit peccatum sacrilegij, cum sunt notoria. Vnde sequitur, etiam fornicationem & pollutionem in loco sacro, si omnino occultè fiat, non fore sacrilegium mortiferum; ut expressè ibidem tradit. Eandem sententiam insinuat Sotus in 4. disp. 32. colum. penult. & Angles in Floribus de matrimonio, pag. 313.

Sed contraria sententia mihi probatur cum aliis DD. quia etsi occulto actu non ita polluitur locus sacer, ut teneamur eo abstinere, tamen revera polluitur, id est sanctitas eius violatur; adeò ut simulatque res in notitiam aut famam publicam venerit, tegeat reconciliatione: ut colligitur cap. Significasti, de adulteriis. Confirm. quia notitia hominum non polluit locum, sed factum praecedens, licet cum occultum esset, non teneamur tamquam à polluto loco abstinere. Simile est in peccato occulto, cui annexa excommunicatio. Hoc enim verè inducit excommunicationem, etiam si non teneamur illum vitare, nisi res deueniat in publicam hominum notitiam. Confirmatur quia Ecclesia ob reuerentiam loci sacri non solum tales actus ibi publicè fieri, sed absolutè ibi fieri vetuit: voluit enim immunitate talium operum loci sanctitatem honorari, quamuis ad vitandos scrupulos & molestias noluit expiationem esse necessariam, nisi res in publicum deueniret. Quandiu enim res manet occulta, etsi quam maximè contra sanctitatem & reuerentiam loci actum sit, tamen eius sanctitas non est laesa in mentibus hominum, vnde non eget reconciliatione, quae propter hominum apprehensionem est introducta.

Petes, Verum si is, qui peccat luxuria peccato, sit, sacerdos simul & Religiosus, committat duplex sacrilegium, alterum contra sanctitatem quae est ex voto castitatis, alterum contra sanctitatem Ordinis. Videtur enim esse duplex, quia illae rationes sunt speciei diuersae: aliter enim Religiosus ratione voti dicitur persona sacra, aliter ratione sacerdotij: ergo etiam erit diuersa obligatio vitandi actum venereum. Confirmatur, quia constitutio illa, qua Ecclesia ob honorem Ordinis sacri vetat illum actum, constituit illum in specie sacrilegij, & imponit obligationem Religio-

87
Si sacerdos
monachus
fornicetur.

dis:

ais atqui hæc obligatio est specie diuersa ab ea, quæ inducitur per votum castitatis in Religione: sicut obligatio audiendi Sacri ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ, est diuersa: ergo sicut hic est duplex sacrilegium, Si Sacrum amittatur, ita ibi, si contra illam duplicem obligationem peccetur.

Probabile est
esse duplex
sacrilegium.
Contrarium
etiam probabile.

Ob hoc argumentum hæc sententia videtur mihi valde probabilis, & iuxta eam vtrique circumstantia distinctè in confessione explicanda.

Multi tamen recentiores tenent esse solum simplex sacrilegium: etsi altera circumstantia alteram non nihil iuuat ad augendum peccatum intra eandem speciem. Ratio est, Quia illæ obligationes sunt eiusdem rationis, vel potius non sunt nisi vna obligatio: sicut cum idem bis eidem diuersis occasionibus promittitur, si postea fides violetur, non est duplex iniustitia, aut duplex peccatum contra fidem, sed simplex: quia secunda promissio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promissario, cum omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci potest; iam priori actu sit inductum, sed confertur idem quod antè, repetito eodem titulo. Simile est, cum idem bis donatur: secundus enim actus est inefficax respectu noui iuris, cum iam totus effectus eius sit productus. Unde sequitur, votum castitatis Ordini sacro annexum non inducere nouam obligationem distinctam ab ea, quam induxit professio Religionis; sed eandem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc sententia est valde probabilis, si ponamus non esse peculiare præceptum Ecclesiæ, quo ordinati teneantur continere sine voto; sed totam obligationem esse ex voto, sacris Ordinibus constitutione Ecclesiæ annexo. Sed hæc pertinent ad disputationem de Ordinibus sacris.

88
Pena in sollicitatores & corruptores sacrarum virginum, & in eos qui consilium vel auxilium præbuerint, esse constitutas, ut patet 27. quæst. 1. cap. Si quis rapuerit: nimirum supplicium capitis, & bonorum priuationem Monasterio addicendorum. Acceptum est hoc caput ex Nouellis Iustiniani.

Notandum, graues poenas in sollicitatores & corruptores sacrarum virginum, & in eos qui consilium vel auxilium præbuerint, esse constitutas, ut patet 27. quæst. 1. cap. Si quis rapuerit: nimirum supplicium capitis, & bonorum priuationem Monasterio addicendorum. Acceptum est hoc caput ex Nouellis Iustiniani.

D V B I T A T I O XIII.

Quæ peccata luxuria dicantur esse contra naturam.

89
Dupliciter
dicitur peccatum contra naturam.

Dupliciter peccatum dicitur esse contra naturam. Primò, Generatum, quia est contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo etiam fornicatio, incestus, adulterium, raptus & sacrilegium dicuntur esse contra naturam. Secundò, Strictè, quia est contra ordinem, quem natura etiam in ceteris animantibus requirit; sed quem natura illius actus postulat, ut possit sequi conceptus. Cum enim hic ordo ita perueritur ut conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum contra naturam. Natura autem actus veneri, ut ex eo possit conceptio fieri proles eiusdem speciei, postulat quinque. Primò, Coniunctionem duorum. Secundò, Eandem in utroque naturam. Tertio, Sexum diuersum. Quarto, Organa, seu vasa congrua. Quintò, Debitum modum. Hunc fit ut quinque modis possit esse peccatum contra naturam in hac materia.

Quinque modis potest peccatum esse contra naturam.

Primò, Si quæzatur voluptas carnalis per sui corruptionem absque coniunctione, Hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio*.

Secundò, Si quæzatur in coniunctione cum re alterius naturæ, v.g. cum bruto, vel demone, quod rursus diuersis modis fieri potest, ut demone componente in forma bruti (v.g. hirci) vel hominis, vel alicuius dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni, ut olim quibuidam feminis. Item vel in vase naturali, vel contra naturam. Unde possunt hic plures turpitudines ratione diuersarum circumstantiarum concurrere.

Tertio, Si in eodem sexu: ut si mas cum mare, femina cum femina. cum enim est idem sexus, coniunctio non solum repugnat naturæ generationis, ratione vatorum, seu organorum, sed etiam ratione personarum quæ secundum se sunt prorsus ineptæ.

Quarto, Si in diuerso sexu eiusdem speciei, sed in congruo vase, vel instrumento. Hi duo posteriores modi ad *sodomiam* pertinent, tertius tamen est grauior & iuxta D. Thomam & Caietanum continet deformitatem alterius speciei, ratione circumstantiæ eiusdem sexus.

Si mortua sit
contra naturam.

Quinto, Si coniunctio quoad cetera sit naturalis, sed inordinatio sit in modo, (ut si auersè fiat, vel viro succumbente) ita ut non possit sequi generatio, nimirum quia genitura non potest recipi vel attrahi. eodem pertinet si vir de industria, in congruo, genituræ emissionem impediat: vel ante illam factam se retrahat. est enim contra naturam generationis, secus tamen si mulier suscepta genitura se retrahat, modo id fiat absque periculo viri, ut supra dubit. 7. in fine dictum est. Si autem non sit tanta peruersio in modo, quin possit sequi conceptus, non erit per se peccatum mortiferum, neque dicetur peccatum contra naturam, sed præter naturam. Quod si ratione constitutionis corporis coniuges non possint seruare modum visitatum, non peccabunt utendo altero, modo fieri possit conceptio, genitura in matricem attrahat, quia tunc iste modus non erit incongruus, sed conueniens illorum dispositioni. Imò etiamli possent faciliè visitatum modum seruare, non erit culpa mortifera, in peruersione modi, si conceptio fieri possit. Ita multi D. D. D. Antonius 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 3. ubi pro hac sententia citat Albertum Magnum, qui in 4. dist. 31. dicit, *nihil eorum quæ faciunt maritum cum uxore seruare debito vase esse de se peccatum mortiferum*. Angelus verb. Debitum, num. 24. siue de v. Debitum, n. 7. Caiet. q. 154. a. 1. §. ad 2. de modo. Nauarrus cap. 16. n. 41. Omnes tamen iudicant esse valde reprehensibile & culpam venialem, cum etiam bestiarum naturalem modum seruunt. unde credo uxorem non teneri reddere sic petenti: quia non tenetur quouis modo soluere debitum, sicut nec alius quouis debitor, sed modo congruo & rationabili. Neque Caietanus loco citato contrarium docet, ut quidam volunt. cum enim dicit uxorem esse ad omnem modum, ex quo potest sequi generatio, solum vult dicere, talem modum non egredi limites usus matrimonialis, & solutionis debiti. Inde tamen non sequitur, uxorem ad talem modum posse cogi, nisi subsit rationabilis causa, ut cum aliter commodè fieri nequit.

Notandum est, supra dictos modos specie distinguere, quia singuli continent peculiarem & distinctam turpitudinem repugnantem castitati, ut ex dictis colligitur: cui turpitudini coniungi possunt alie deformitates, quibus constituuntur species luxuriæ naturalis, nempe *adulterium*, *stuprum*, *raptus*, *incestus*, *sacrilegium*, ubi benè declarat Caietanus. si enim vxor alterius cognoscatur in vase non naturali, erit non solum peccatum sodomie, sed etiam adulterij; quia per luxuriam fit iniuria toro coniugali, quamuis non propriè dicatur adulterium, eo quod hoc nomen violationem tori per luxuriam naturalem denotet. continet tamen similem iniuriam, etsi non parem; secundum Caietanum quia proprium vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportionem in *raptu*, *stupro*, & *incestu*: nam circumstantia personæ, & vis illata talem malitiam addent luxuriæ contra naturam qualem naturali, etsi non omnino parem, & nomina illa non solent tribui nisi naturali. Similiter in *sacrilegio*, nisi quod hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, si per eam locus sacer, vel persona Deo dicata violatur, atque de naturali.

90
Distinguantur
tur species.

Quod autem omnes istæ species sint peccata mortifera, est communis sententia DD. & colligitur manifestè ex Scripturis. nam de tertia & quarta specie, quæ sodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18.

91
Esse peccata
mortifera.

Ultio diuina
in sodomitas.

& 20. & constituitur illi pœna mortis: & Apostolus ad Romanos 1. valde exaggerat gravitatem istius peccati, docetque Deum permisisse gentiliū Sapientes in tantam turpitudinem & ignominiam labi, in pœnam idololatriæ. ad Gal. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* vbi sub immunditia hoc peccatum comprehenditur; nam ita vocat illud ad Rom. 1. Similia immundis habet ad Ephes. 5. Idem patet ex vindicta qua Deus olim hoc peccatum persecutus est igne sulphureo in pentapolim cælitus immisso, & oppidis illis cum omnibus habitatoribus suis momento deletis, Genes. 19. In historiis Peruanis legimus nationem quamdam robustam, & giganteæ staturæ, ob idem flagitium, simili ferè modo delatam. immisso de coelo iuvene quodam instar solis splendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exusserit, & huius facti multa adhuc extare vestigia. Hinc passim receptum apud Christianos ut hoc crimen flammis expietur. & iam olim & temporibus Constantiū, vel Constantij, morte plecti consuevit, ut patet ex ad Iuliam de adul. lib. 3. 1. *Cum vir nubet in feminam viru porrecturam, quid capiat, vbi sexus peradiit locum? vbi scelus est id quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor queritur nec videtur? iubemus insurgere leges, amari iura gladio ultore; ut exquisitis pœnis subdantur infames, qui sunt, vel futuri sunt rei.* Imò non ita multò post edita est constitutio ab Imperatoribus qua plectuntur pœna ignis, ut constat ex C. Theodosiano lib. 9. tit. 7. vbi sic habetur: *Imperatores Valentinianus, Theodosius & Arcadius AAA. Orontio Vicario vrbis Rom. Omnes, quibus flagitij usus est, virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia (nihil enim discretum videtur habere cum seminis) huiusmodi scelus spectante populo flammæ vindices expiabunt.*

Eidem flagitio Iure communi constituta est ipso facto confiscatio bonorum, iuxta Glossam in c. Cum secundum 19. v. Naturæ contrarias. de hæret in 6. quam communiter à DD. approbari ait Bermon. de concubitu, fol. 123. num. 27. Denique est sufficiens causa diuortij perpetui, sicut adulterium, cap. 7. Omnes causationes. 32. q. 7. estque communis sententia DD. idque siue agendo siue patiēdo commissum sit, quia violatur fides matrimonij, per quam coniunx coniugi totum corpus suum tenetur castum seruare; ita saltem ut illud alteri aliquo genere concubitus non misceat, nec carnem suam in alterum diuidat.

Ex quibus patet, etiam secundam speciem, quæ duas infra se comprehendit, concubitus cum bruto, & cum dæmone, esse peccatum mortiferum, quia hæc sunt grauiora, quàm sodomia, cum diuersitas speciei magis repugnet illi congressui, Complectitur ista Apostolus generali nomine immunditiæ vel luxuriæ. Concubitus cum bruto prohibetur expressè Leuit. 18. & 20. sub pœna mortis, & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vsu receptum apud Christianos.

De quinta specie est etiam communis DD. sententia; quia iste modus repugnat conceptui, & naturæ generationis: vnde non est minus peccatum, quàm pollutio. Confirmatur ex Scriptura Genes. 38. vbi Dominus ob simile peccatum puniuit morte Onam filium Iudæ: quamuis ibi aliud quoque crimen accesserit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi nasceretur semen.

De mollitie dicemus dubitatione sequenti.

92
Quod ex his
si grauissimū.

Ex his facile potest intelligi quis sit ordo inter hæc peccata: nam grauissimum est congressus cum dæmone: tum quia cum sit spiritus, longissimè abest à debita proportionē, quæ requiritur inter ingredientēs; tum propter commercium & societatem cum ipso, quæ est contra virtutem religionis. Deinde bestialitas. Tertiò, Sodomia cum eodem sexu. Quartò, Cum diuerso sexu. Quintò, Quando modus est contra naturam Sextò, Pollutio simplex.

Porro omnes hæc species sunt peiores quàm reliquæ supradictæ, si considerentur qua parte sunt contra castitatem: non autem si spectentur absolutè ut inuoluunt malitiam alterius speciei, contra iusticiam, pietatem vel Religionem; simplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non est absolutè maius peccatum, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali: est tamen maius in ratione luxuriæ; quia per se magis est contra naturam generationis; cum ista non sint contra naturam illius actus, sed solum contra conuenientem ordinem requisitum ad proles educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intellige DD. qui omnia peccata contra naturam videntur ceteris facere maiora. Alia tamen ratione in istis videri possit esse maior luxuria, nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis causâ paratus est adulterium & incestum admittere, non abstinebit etiam à sui pollutione. pronitas quoque & facilitas ad pollutionem non nihil minuit in ea luxuriæ culpam.

DUBITATIO XIV.

Quale peccatum sit pollutio voluntaria, & quibus euentu possit excusari.

Respondeo, Eam, si plenè voluntaria sit, esse peccatum mortiferum: si autem non sit plenè voluntaria, solum veniale, vel nullum. Est communis sententia Doctorum.

94
Pollutio est
peccatum
mortiferum.

Probat prior pars ex Scripturis: 1. ad Cor. 6. *Nolite errare: Neque fornicari, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, &c. regnum Dei possidebunt.* Vbi DD. passim per molles intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant mollitiem. Verùm Græci per molles (μαλακονες) intelligunt pathicos, seu turpia patientes. quibus respondent masculorum concubitores (αρσενικοι) Neque vsquam alibi in Scriptura hoc nomen pro crimine libidinis ponitur; nihilominus satis probabile est etiam istud peccatum significari: nam est signum peculiare mollitiæ animi. Deinde probari potest ex iis locis, vbi immunditia damnatur, ut ad Gal. 5. & ad Ephes. 5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines significantur, ut D. Hieronymus notat: & alioquin est quoque specialis quadam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iste actus est contra primarium finem, ob quem à natura est institutus: qui est generatio, vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine quam natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confirmatur, quia si fornicatio est peccatum mortiferum, quæ tamen solum caret debito ordine ad proles educationem: multò magis hic actus, qui repugnat conceptioni.

Hinc patet, mulierem non admittere hoc peccatum, aut aliud præsertim mortiferum, quando in actu coniugali, suscepto virili spermate, ipsa non seminauit, si immediatè post ad hoc se concitet: quia id nullo modo est contra naturam generationis, sed illi maxime consentaneum. Est enim complementum actus coniugalis, & multum iuvat ad perfectionem proles, ut Medici tradunt. Confirmatur, Quia alioquin grauisimo periculo peccati mortalis feminæ per actum coniugalem exponerentur. Sæpè enim fit ut vel ratione tardioris naturæ, vel quia voluptatem paruum sentiunt, in actu illo non seminant, & tamen inde maneant plurimum incitæ. ita Sancius lib. 9. de matrim. disp. 17. & aliqui alij Doctores.

Potest autem hic actus dupliciter esse voluntarius. Primò, Per se, Secundò, In causa. Per se, ut cum directè est volitus & procuratus. Dico, & procuratus: quia ut actus dicatur voluntarius, non sufficit esse volitum, sed etiam requiritur ut ab illa voluntate procedat. Hoc modo est peccatum mortiferum, Et si non voluptatis, sed solius sanitatis, vel tentationis mitigandæ

95
Dupliciter est
voluntarius.
1. Per se.

Si causa san-
ctis vel mo-
lestia carnis
mitigante.
gandæ causâ procuretur, ut communiter DD. tradunt. Confirmatur, quod enim tentationis causa non liceat, pater, tum quia sic non vincitur tentatio, sed ei creditur & succumbitur, tum quia si id licitum est, cur Sancti tantam inedia & alias asperitates carnis domandæ causâ subierunt? cur hoc ceriatum durissimum & præcipuum hominis Christiani à Sanctis Patribus est habitum? tum denique, quia si quis aliis præfidiis uti nolit, hoc opus concessum est quidem in remedium concupiscentiæ, sed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis institutio pervertenda est ob finem extrinsecum & accidentarium. Vnde si quis hoc opere in hunc finem uti velit, debet capessere matrimonium. Confirmatur, quia finis primarius illius operis est proles: ac proinde postulat eum statum in quo proles suscipi & rectè educari possit, qui est matrimonium.

Ob eandem causam non est etiam licitus sanitatis ergo, nisi in legitimo coniugio.

Licet emitti-
re sanguinē,
non ita semē.
Nec obstat, quod fas sit deerrahere sanguinem ob hunc finem, & etiam secare membrum, quia hæc solum sunt instituta propter bonum individui: partes enim sunt propter bonum totius: unde de illis disponere possumus prout expedit salutem individui. genitura autem solum propter naturæ propagationem: unde illa uti non possumus, nisi eo modo ut possit sequi generatio.

96
Obiectio.
Dices, Ipsa vasa spermatica sunt instituta ad propagationem, tamen propter salutem corporis possunt excindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, si corporis salutem officere incipiat.

Resp.
Respondeo, Est diatpar ratio: quia illa vasa etiam sunt pars corporis: unde de illis, sicut de aliis partibus statuere possumus: at semen non est pars corporis, nec propter illius bonum est institutum, sed sobolis causâ, tamquam eius rudimentum. Deinde etsi fortè semen in illo casu detrahi posset medicamento cathartico, (si tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia absque libidinis sensu subduci potest, quod ego non puto) tamen non potest pelli eo actu & impetu, quem natura fecit illi proprium, quia hic solius sobolis causâ institutus est: unde nec à Medicis præscribi pharmacum eo fine ut naturam ad illum impetum condiceret.

97
2. In causa.
In causa voluntarius est, quando prævidetur ex aliqua causa secururus; & illam idcirco tenemur vitare, nec tamen vitamus.

Ut peccatum
fit voluntariū
in causa, tria
requiri.
1. Ut sit præ-
uisum.
Vbi aduerte, tria requiri ut aliquod peccatum sit voluntarium in causa. Primò, Ut aliquo modo præuisum sit illud securum: quod enim nullo modo est cognitum, non potest censi voluntarium, seu liberum, ac proinde nec potest imputari: atqui hic non esse præuisum, est non esse cognitum: agitur enim de effectu secuturo ex aliqua causa, qui non cognoscitur nisi prævidendo. Itaque etiam si causa sit culpabilis, si tamen nullo modo suspicabaris inde talem effectum securum, non imputabitur tibi ad culpam, quia non erit voluntarius. etsi enim erat in tua potestate vitare causam & non vitare, & consequenter pecces in ea quantum ipsa secundum se peccatum est, non tamen erat in tua potestate illam vitare ut est causa talis effectus, quia sic non erat tibi cognita.

98
2. Ut causam
tenearis vita-
re.
Secundò, Ut causam, propter illum effectum, tenearis vitare. si enim causam vitare non teneris, iam effectus ille non potest tibi imputari ad culpam, unde non censetur tibi voluntarius, sed solum permissus maioris boni causa.

Quando non
tenearis vita-
re.
Non teneor causam vitare, quando ipsa secundum se est licita, præsertim si sit consentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honestum. Sic DD. passim tradunt, confessarium non teneri vitare suam functionem, nec studiosum sua studia, etiam si inde tale quid patiantur: de quo vide Nauarrum cap. 16. num. 7. vbi idem docet de veredario, cui id ex equitatione obuenire solebat; & alibi de Medicis, chirurgis, & aliis, qui infirmos tra-

stant. Et meritò, quia hæc omnia non sunt ex natura rei dispositiones ad illum effectum, sicut nec ad turpem vllum motum, sed solum ex miseria naturæ, per peccatum originale contracta, quæ non est culpa, sed poena, cui interdum accidit peculiare corporis temperamentum, vel prava consuetudo olim contracta, eodem iuvans. Itaque hic effectus planè per accidens se habet ad illam causam, sicut defectus proveniens ex conditione materiæ, ad operationem artificis in ea materia operantis, v.g. ut rubigo obueniens cultro ad intensionem & actionem cultrarii, ut rectè dixit Caietanus opuscul. 22. Vnde sicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ex necessitate materiæ, ita nec homo tenetur honestas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptæ, illarum occasione obuenientem.

Hoc tamen intelligendum, si absit morale periculum consensus: ut cum quis se satis firmum credit ut huiusmodi illecebræ non sit voluntas rationalis permouenda. Si sublit morale periculum, ita ut non confidat se fore satis firmum, tenemur causam vitare, non enim ob vllam rem potest se formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Ecclesiastici 3. Qui amat periculum, peribit in illo.

Petes: Quid si ob alium finem teneas vitare causam, & non vitem, censeturne tunc pollutio inde secuta voluntaria & mortifera? Exemplum sit in esu copioso bulborum, vel aliorum ciborum calidorum & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ: in studio rerum medicarum, vel anatomicorum, ex affectu curiosæ cognitionis.

Videri possit hoc casu non esse voluntaria, etiam si putetur secutura. Primò, Quia illæ causæ ut sic fiunt, non sunt natura sua dispositiones propinquæ aut remotæ ad illam, sed solum per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari temperamento: non enim fiunt eo modo, vel eo fine quoad venerem fieri solent, unde motus, qui inde sequuntur, potius veluti necessitate materiæ, quam ex illis causis sequuntur: ergo non eo ipso, quo quis illas vult, censetur velle illum effectum.

Secundò, Si illæ actiones per se essent licitæ, non essent vitandæ ob effectum illum euenturum, eo quod per accidens sequi censetur: atqui non minùs per accidens sequitur, dum illæ ponuntur ob causam alterius generis illicitæ, cum illarum deformitas non repugnet castitati, & planè per accidens se ad hunc effectum habeat: ergo etiam si sint vitandæ ob propriam malitiam, non tamen ob illum effectum.

Respondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem censi aliquo modo voluntariam, nimirum in sua causa, etsi remota: ac proinde in illa esse peccatum. quod non tantum verum esse puto, quando causa ex alio capite est illicita, sed etiam quando est honesta, & sine vllò incommodo omitti vel differri potest. Ratio est, quia etsi ille effectus non sit ita per se malus ut adulterium, & homicidium, furtum, tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit: ergo quantum commodè possumus, vitare tenemur: atqui præfenti casu possumus sine notabili incommodo causam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi sensu & usu omnium castitatem amantium, qui semper ab eo, multum abhorrent.

Crediderim tamen ex hac parte non esse peccatum mortiferum in causa, nisi ipsa ex intentione eo dirigatur, vel nisi per se sit propinqua dispositio, ut contra effectus turpis. quod aperte docet Nauarrus cap. 16. n. 8. vbi dicit, non esse peccatum mortale, comedere nimis, aut edulia calida, unde pollutio, euenit: dummodò non comedat eo fine ut eueniat, sed ut suæ gulæ satisfaciatur. Idem ante illum iisdem præne verbis docuit Dion. Antoninus p. 2. tit. 6. cap. 5. Angelus v. Pollutio. num. 2. Silvester, eodem verbo. Idem tenet Toletus lib. 5. c. 13. Lopez part. 1. cap. 74. & alij multi. Et quamvis aliqui ex his DD. requirant ut dubium sit an ille effectus

sequetur an non, ut Angelus, Siluester, Tolerus; alij tamen id non requirunt: unde Lopez supponit illum solitum ex tali causa sequi. Idem indicat Nauarrus, & merito: si enim in causa est peccatum mortale, dum valde probabile est talem effectum secuturum; etiam erit dum est dubium; ut patet in periculo homicidij, vel adulterij, quia sicut non licet se exponere periculo manifesto, ita nec dubio, in quo non potest hic & nunc prudenter confidere se vitaturum incommodum.

101

Ratio cur non videatur mortiferum, est, quia illa causa non est propinqua dispositio, sed remota ex natura rei; & effectus ex illa per accidens & præter intentionem provenit, nimirum ratione dispositionis corporis, & veluti necessitate materię: unde valde imperfecte censetur volitus in causa. Deinde, quia effectum illum hoc modo provenire veluti necessitate materię absque vlla intentione vel dispositione ad illam directam, non censetur graue incommodum: imò per se non est obiectivè malum, etiam ad malum incitet, ut statim dicitur: ergo nec permittere, vel non impedire ne sic eveniat, non censetur grauis culpa. Confirmatur. Quia si id per se esset malum, non liceret, etiam dum causa est honesta, permittere: sicut non licet in se permittere homicidium, vel adulterium: & si timeas tale quid à te committendum in somnis, teneris omni ratione euitare. secus tamen in hoc effectu. Ratio huius discriminis est; quia hic effectus prouenit necessitate materię ut dictum est: nam in natura est causa ad illum sufficiens absque vlla cooperatione voluntatis: & alias etiam habet sua commoda, ob quæ natura sic est instituta. Homicidium verò, adulterium, & similia, non habent similem causam in natura, nec similia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando possint, ut infra dicitur.

102

3. Ut non videtur.

Causa positiua.

Privatiua.

Tertium, quod requiritur ad voluntarium in causa, est ut causa non viget. Hæc causa potest esse vel positiua, vel privatiua. Positiua, ut cum quis liberè vacat alicui actioni, v. g. cogitationi vel operi, ex quo sequitur talis naturæ concitatio.

Privatiua, cum præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neque conatur diuertere, sed negatiuè se habet. In priore modo tenetur abstinere ab illa actione: & si in illa pergat, effectus secutus censetur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare istam actionem cum tali periculo, virtute est etiam volitio effectus, & eo ipso, quo illa actio ab ista volitione procedit, censetur effectus: ut in causa existens, voluntariè fieri.

Propinqua dispositio.

Vbi ad clariorem horum omnium intelligentiam aduerte, Si actio illa, seu causa sit per se propinqua dispositio ad pollutionem (qualis est contactus & aspectus partium inhonestarum; &c.) tenemur illam ratione pollutionis sub peccato mortali vitare, nisi aliqua necessitas ad illam actionem nos cogat. Ratio est, quia eiusdem moris est, per se loquendo, consentire in effectum & in causam eius propinquam. quando tamen subest alia iusta causa illius actionis, tunc effectus ille non censetur volitus, sed solum permissus, utpote præter intentionem obueniens. Confirmatur in proposito: nam contactus ille non mouet nisi ut apprehensus à phantasia, sed apprehensus à phantasia, v. g. ut medium necessarium ad curandum, non habet vim concitandi libidinem. quod si cum ea apprehensione simul subrepat alia ut rei delectabilis, eaque moueat; id per accidens est, ex miseria naturæ; & præter intentionem agentis: non ex natura obiecti sub ratione medijs ad sanitatem considerati. unde ob talem effectum non tenemur nos eo commode priuare. Dicitur autem per se dispositio seu causa propinqua, quia quando secundum se, non ut medium ad alium finem apprehenditur, talis est.

Remota.

Si verò causa illa sit dispositio remota, non tenemur illam ratione huius effectus sub peccato mortali vitare: etiam si fortè ob aliam causam vitare teneamur.

Tales sunt omnes actiones, quæ per se ad luxuriam non pertinent, ut himidum, aut nimis calidum comedere, bibere: nimidum dormire, equitare. Idem dicendum quando actio illa per se pertinet quidem ad luxuriam: tamen non est nisi peccatum veniale, vel ratione tenuitatis materię, vel ratione semiplenæ attentionis: ut rectè Caiet. 2. 2. q. 64. art. 8. ubi dicit: *Actus materialiter mortalis, quando non est voluntarius nisi indirectè & in causa, iudicandus est secundum illam causam: & ideo effusionem seminis humani extra matrimonij actum posse esse solum veniale delictum est, quando actus in causa solum fuit peccatum veniale: ut patet in pollutione nocturna ex delectatione veniali per diem habita consequente.* Emanuel Sà v. Luxuria num. 9. Si pollutionis inuoluntarie causam, quæ vitari debuit, est peccatum veniale solum: ut aspectus curiosus summa, aut lectio turpis: & ipsa solum venialis est, etiam si quis prauiderit inde secuturam, sed contra voluntatem. Idem expressè docet Henricus lib. 1. de matrim. cap. 16. n. 6. & fusè Sancius lib. 9. de matrim. disput. 45. num. 19. & DD. qui culpam pollutionis non intenz, ex causa metiendam tradunt. ut Sotus in 4. d. 12. q. 1. artic. 7. Ledesma in 4. part. 1. quæst. 1. art. 1. D. Thomas 3. part. q. 80. art. 7. Nauarrus supra, & alij: quod intellige, si causa ad genus luxuriæ fieri potest, ut causa (ratione alterius deformitatis) sic peccatum mortale: & pollutio sit solum venialis: ed quod illam causam ratione pollutionis non teneamur nisi sub veniali vitare, cum sit causa remota, & per accidens, ut supra dictum est.

In altero modo cum causa est priuatiua, nempe negligentia amolendi causam positiuam inuoluntariam, v. g. turpem cogitationem, tenetur homo illam apprehensionem excutere, mentemque aliò transferre quantum potest: quod si omittat, illa omisio erit causa voluntaria effectus. sicut negligentia nauarchi est causa submersionis nauis. quæ quidem in genere physico est causa per accidens: tamen in moralibus censetur quasi per se, quia subest intentio interpretatiua.

Hic tamen aduerte, Si opus illud, unde præter intentionem oritur illa imaginatio turpis, sit licitum, non teneris illud ad eam vitandam prætermittere, modò absit periculum consensus: ut ex supradictis constat. Si autem non sit licitum, tenemur illud omittere etiam propter illum effectum per accidens prouenientem, non tamen sub mortali (nisi opus sit mortale, & secundum se ad luxuriam pertinens) sed sub veniali: ut cum opus per se ad luxuriam non pertinet: vel, si pertinet, solum est veniale, iuxta supradicta. Non enim magis teneris vitare talem imaginationem, quam pollutionem: cum illa solum sit medium & via, hæc verò finis & terminus. Vnde sicuti istas actiones non tenetur sub peccato mortali vitare ob periculum pollutionis præter intentionem secuturam: ita nec propter imaginationem & voluptatem inde præter intentionem consurgentem: seposito tamen in omnibus periculo consensus.

Si tamen alia ratione, opere priore non intermisso, si opere non facile potes huiusmodi imaginationem & voluptatem intermisso partis sensitiuæ depellere, teneris, & quidem sub peccato mortali. Vnde non potes tunc habere te negatiuè, leue. id est, medio modo absque consensu & positiua displicentia. Ratio est, quia non depellendo cum commode potes, interpretatiuè in eam consentis. quare cum obiectum per se sit graue, erit peccatum mortiferum. Neque hic est consensus dumtaxat in causam, sicut cum causa non amouetur; sed est consensus immediatus in ipsam delectationem: quia etiam manente causa, facile potes eam tollere, vel impedire.

Idem dicendum de pollutione. Vtrum autem quando tolli non potest nisi amotione causæ, & causam non tenemur tollere sub peccato mortali; ed quod sit causa remota, aut per accidens, possumus nos negatiuè circa illam delectationem habere, ita ut per hoc non peccetur nouo peccato, aut saltem non mortaliter, dubitari potest.

Respon

Respondeo breuiter, Non fore peccatum mortale, si absit periculum consensus. Ratio est, quia tunc negatiue se habere, non est vlllo modo consentire nisi in causa, quem consensus ponimus ex dictis non esse mortiferum. Confirmatur, Quia non potest depelli nisi a motione causae, ut supponitur, ergo non teneor conari illam aliter depellere. non enim teneor conari quod mihi moraliter impossibile; ergo neque teneor positiuam illius habere displicentiam. Hæc enim erit inefficax ad depellendum, & ex alia parte minimè est necessaria ad impediendum consensus. In praxi tamen, quia magna est hominis fragilitas, & facile durante diu delectatione trahitur in consensus, vitanda est hæc subtilitas & excitanda quàm primùm delectatio illius voluptatis.

103
Altera pars
assertionis.

Altera pars assertionis initio positz, nimirum Pollutionem non esse peccatum mortale, quando non est plene voluntaria; est etiam certa & communis D.D. id enim commune est omnibus peccatis. Potest autem id fieri dupliciter.

Dupliciter
non plene vo-
luntaria.

Primò, Si nullo modo aduertat, ex actione in qua versaris, (siue ea sit externa, siue cogitatio) periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi esse illicitam & tunc si sequatur, nullum omnino erit peccatum: quia quod non est cognitum, non est voluntarium, ut ante dictum est. Hoc maximè locum habet in ea, quæ fit in somnis ex cibo, potu, vel cogitationibus præiis in vigilia. Interdum etiam in ea, quæ accidit vigilanti; præsertim antequam ille habeat rerum suarum experientiam.

Secundò, Si aliquo modo aduertat periculum & actionem idcirco esse illicitam; tamen confusè & imperfectè, animo ad alia intento, & tunc est quidem peccatum, sed veniale: imperfecta enim consideratio facit ut res vel obligatio non appareat gravis.

Dupliciter
res non apprehenditur ut
gravis.

Duobus enim modis fit ut res non offerat se tamquam gravis. Primò, ratione ignorantie, quæ grauitatem ita occultat, ut etiam si mens plene attendat, non tamen aduertat. Secundò, ratione imperfectæ considerationis, seu attentionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quasi minus aliquid videtur, eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio
attentionis.

Potest hæc imperfectio esse vel in consideratione periculi, ut cum parum apprehenditur periculum euentus: vel in apprehensione illiciti in actione; ut cum parum consideratur, actionem, ex qua periculum, esse ob hanc causam illicitam, quod interdum accidit inexpertis Veronis modo fiat, effectus non erit nisi venialis, quia effectus non habet vllam culpam nisi in causa, cum in illa solum sit voluntarius; ac causa hic solum est peccatum veniale: ergo, &c. Potest tamen effectus interdum imputari ut veniale, quamuis causa sit mortifera: quamuis tunc hæc culpa in causa, proueniat non ex ordine causæ ad illum effectum, sed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alterius circumstantiæ; ut constat ex iis, quæ de admissis in ebrietate dicta sunt supra dub. 3. num. 26.

Effectus.

Tertiò, Si solum sit voluntarium in causa remota: quo casu est imperfectè voluntarium, & potius permixtum quàm volitum, quia tamen tenemur (et si imperfecta obligatione) causam vitare, propter periculum talis effectus, ideo si non vitetur causa, censetur effectus aliquo modo voluntarius in causa, ut supra explicuimus. Notandum tamen cum effectus ille non sit secundum se voluntarius (cum enim sit, non pendet vlllo modo à voluntate libera) solum censetur voluntarius in causa quatenus continetur in causa, quæ à libera voluntate dependet. Vnde sequitur Primò, Esse valde imperfectè voluntariam: quia in causa illa valde imperfectè continetur, ac proinde consensus in causam valde imperfectè ad illum effectum extenditur; & ratione huius imperfecti consensus dicitur peccatum veniale, cum tamen ipsa causa ex ordine ad talem effectum potius sit dicenda peccatum veniale.

Sequitur Secundò, Totam culpam esse in consensu

in causam, ita ut effectus superueniens nihil culpæ addat. vbi enim non est noua libertas, ibi non potest esse noua culpa: atqui tota libertas hic est in consensu in causam.

Sequitur Tertiò, Illam pollutionem non posse dici propriè peccatum, quia non pendet à voluntate libera ut actio, sed ut effectus: unde non constituit vnum opus morale cum interna voluntate à qua proficiscitur, sicut consensus internus & opus externum; sed solum est effectus quidam per accidens operis moralis; & dicitur peccatum quia est effectus peccati, & obiectum aliquo modo volitum. vnde propriè dicitur peccatum in causam tantum, in se verò peccati effectus, ut docet D. Thomas q. 154. art. 5.

Petes, Vtrum licitum sit aliquando desiderare ut tibi vel alteri eueniat pollutio, vel quod eueniat, gaudere?

104
An licitum
desiderare
gaudere.

Quidam negant. Ita Sotus in 4. d. 12. quæst. 1. artic. 7. & Lopez supra cap. 74. putat hanc sententiam esse probabiliorē, citans pro ea Cordubam, Adrianum & Medinam. sed Adrianum aliter sentire constabit infra.

Probatur Primò, Quod licet desiderare, fas etiam est procurare ut fiat, saltem per alios: atqui nullo modo possumus procurare ut fiat pollutio: ergo non licet eam desiderare. Secundò, Id quod per se est illicitum non potest desiderari propter bonum finem, ut patet in adultero, mendacio, homicidio; sed pollutio per se est illicita: ergo. Tertiò, Quando id quod per se malum est, ita sit per somnum, furiam, vel ignorantiam, ut excusetur à culpa, non est licitum in illud consentire, aut de eo postea gaudere, ut passim Doctores tradunt, & patet in aliis peccatis: ergo.

Contraria tamen sententia videtur verior: pro qua.

Dico Primò, Causam voluptatis nullo modo licitum est illam desiderare, aut de ea iam facta gaudere: etiam si sine culpa acciderit: consensus enim in illam delectationem, secundum omnes Doctores est peccatum mortale.

Dico Secundò, Nullo etiam modo fas est illam procurare, aut aliquo modo ad illam iuuare, aut aliquid eo sine ut eueniat, facere. patet ex dictis. Vnde medicus non potest aliquid eo sine præscribere, aut infirmo suadere. nec vlla ratione potest quis eam ita sibi desiderare, ut ex vi illius desiderij disponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc desiderium esse omnino inefficax: sicut earum rerum, quæ nec ipsæ sunt in nostra potestate, nec vlla ad eas dispositio.

Non est fas
ad eam iuuare.

Dico Tertiò, Probabile est, licitum esse illam desiderare simplici affectu, causam alicuius boni effectus cum ea coniuncti: verbi gratia: causam sanitatis, sedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. Ita docet Nauarrus cap. 16. num. 7. Toletus lib. 5. c. 13. Angelus verb. Pollutio, num. 2. D. Antonius part. 2. tit. 6. cap. 5. Adrianus in quarto, tractatu de Eucharist. quæstione de consensu in opus prauum in furia vel somno committendum, sub finem, & alij. Ratio est, quia id quod hic desideratur, non est peccatum, sed per se indifferens: desideratur enim ut fiat via naturali per causas à natura constitutas, sine omni libera cooperatione: & finis, ob quem desideratur, est bonus & verè optabilis: ergo in tali desiderio nullum est peccatum. Ego tamen huiusmodi desideria admitti, cupiam non sum auctor: tum quia et si per se mala non sint, tamen imperfectum indicant castitatis affectum: tum quia sanctiora remedia, & à sanctis viris usurpata non desunt. idem dixerim de gaudio, de quo in 4. asserto cauenda quoque in omnibus huiusmodi, ut iam sæpè monuimus, omnis cooperatio, & periculum consensus.

Potest desiderare
simplici
affectu.

Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent idem Doctores, & Paludanus in 4. dist. 9. quæst. 3. art. 1. (qui tamen non admittit de desiderio) & Diu. Thomas ibidem artic. 4. ad quintum.

Gaudere de
facta.

Probat, quia quod licitum est desiderare ut fiat, licitum etiam est de eo gaudere quod factum sit: & contra, si fas gaudere de facto, etiam licitum desiderare ut fiat. hæc enim sunt eiusdem moris; nam gaudium necessarium resultat ex bono desiderato obtento, & supponit, vel implicite desiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non est malum; & formale est bonum: ergo gaudium de eo conceptum non est malum. Neque solum licitum est gaudere de ipso effectu bono, ut quidam volunt; v.g. quod molestia illa seu tentatio cesser, (quamvis hic sit ratio formalis obiectiva, seu totum motuum desiderij & gaudij, consideratus cum conditione futuri vel presentis) sed etiam de ipsa causa propter affectum: sicut gaudeamus non solum de tranquillitate publica, sed etiam de morte illius qui eam turbabat; & de facto illius qui eam intulit, si innocenter fecit: etsi tota ratio gaudendi sit bonum publicum. Quod ut melius intelligatur, notandum est, Obiectum gaudij (sicut & desiderij, & aliarum affectionum voluntatis) esse quid complexum; includit enim coniunctionem boni & remotionem mali. Gaudeamus enim quod illa res sit, vel non sit; sit talis, aut non talis; quod mihi vel alteri insit, vel quod absit: quod aliquid efficiat, vel non efficiat, &c. Itaque cum quis dicitur gaudere de opere malo quatenus illud est causa boni, dupliciter potest intelligi. Primum, quod ob bonum effectum gaudeat illud opus esse, vel fuisse; vel à se factum esse: & hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsece peccatum: quia hoc est approbare peccatum; & illius habere complacentiam propter bonum finem. Sic nullo modo licitum est gaudere de peccato Adami, quatenus magnum inde bonum sit secutum. Sicut enim effectus ille, vel respectus ad illum effectum non potest efficere, ut illud opus, quod est intrinsece peccatum, sit licitum aut bonum: ita neque ut sit dignum gaudio aut complacentia. possumus tamen ob huiusmodi effectum gaudere de permissione peccati, hæc enim bona est, & Deus illam vult ob bonos effectus inde resultantes. Item si opus non sit peccatum, vel absque peccato sit factum, possumus ob iustas causas de eo sic facto gaudere. Si autem cum peccato per accidens tantum factum sit, possumus de eo gaudere secundum se, & preciso peccato; quia secundum se peccatum non est. Secundò, potest intelligi, quod gaudeat illud opus prauum, talem effectum bonum habuisse vel habere: & sic est licitum gaudere de opere malo: Non enim gaudeamus illud opus malum factum esse: sed supposito quod factum sit, gaudeamus quod boni effectus causam dederit. Verè enim gaudio dignum est; quod diuina bonitate etiam ex pessimis operibus maxima bona proueniant. sed hoc est potius gaudere de effectu quam de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni; quæ tali operi competit.

Ad rationem.

Ad primam rationem sententiæ contrariæ: Non semper qui potest aliquid desiderare ut fiat, potest etiam procurare ut fiat, ut patet in passione Christi, & in morte multorum. quando enim nemo est qui ius habeat faciendi, procurari non potest. cum tamen est aliquis, qui tale ius habet, fas est illum inducere ut faciat.

154

Potest res per se illius desiderari ut fiat inculpate.

Ad secundam: Primò, Concessa maiore potest negare minor: pollutionem enim sic fieri non est quid per se malum, sed indifferens, ut ante dictum est. Secundò, Potest negari maior. etsi enim aliquid per se sit illicitum si cum iudicio rationis fiat, ac proinde non possit desiderari ob bonum finem ut ita fiat: tamen si fiat absque iudicio seu culpa, poterit aliquando desiderari causâ alicuius magni boni; quod inde proueniat, v.g. ut tyrannus pereat manu furiosi: ut matrimonium inter duos Principes inculpate contrahatur, quamvis inualide, & proles suscipiatur, si inde pax regni seculum putetur. Docet hoc Adrianus suprâ. Nullo, inquit, modo licet consentire consensu, qui sit causa est in aliquid, quod de se esset mortale, si in vigilia fieret: ut in homicidium pro tempore furia; vel somni per-

perandum, aut in stuprationem virginis, vel pollutionem in somno committendum: sed consensu nude complacentie in tale prateritum vel futurum consentire propter bonum inde secutum vel futurum. Idem sequitur ex sententia eorum, qui id admittunt in pollutione, quia eadem est ratio: tota enim ratio est hæc ob bonum finem possit appeti sic fieri, est, quia eam sic fieri non est peccatum, & subest aliquod commodum, quod illud materiale incommodum compenset: atqui idem locum habet in exemplis prædictis. Idem expresse docet noster Vasq. 1.2. disp. 115. cap. 2.

Ad tertiam, Quando id, quod per se malum est, ita fit, ut per somnum, furiam, vel ignorantiam excusetur: non est licitum antè vel post liberè in illud consentire. Respondeo, Hoc esse intelligendum de consensu, quo istud placeat per se & absolute, ut docet Adrianus suprâ: sic enim consentires in illud prout est obiectiue malum, & consequenter consensus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non est gaudere de pollutione vel homicidio secundum se considerato: sed solum ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DUBITATIO XV.

Utrum delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, sit peccatum mortiferum.

Notandum Primò, In imaginatione (sub qua intellige quamvis aliam apprehensionem & notitiam per intellectum, vel sensum) operis illiciti duo considerari possunt: nimirum ipsam imaginationem, quæ est actus vitalis, ac notitia quædam, & opus illicitum, eius obiectum. unde duobus modis percipi potest delectatio.

Primò, Ex ipsa imaginatione, quatenus est notitia seu apprehensio veritatis, aut rei pulchræ, subtilis, rare, exotice, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æstimatur: unde magno studio ad huiusmodi spectacula solent concurrere.

Secundò, ex ipsa re, seu obiecto imaginato. Inter hos modos est hoc discrimen, quod in priore ipsa imago vel perceptio rei per intellectum aut sensum sit immediatum obiectum delectationis: ut aperte dicant D. Thomas 1.2. q. 74. art. 3. Gabriel in 4. dist. 15. q. 13. art. 3. dub. 3. & alij DD. Delectamur enim huiusmodi res intelligere, videre, vel audire narrari: etiam si ipsas detestemur, ac tristissimas iudicemus. unde sola notitia talis rei apprehenditur ut bonum delectabile: non autem res ipsa secundum se, nisi quatenus subiectionem veri, rari, admirandi: quo modo est obiectum notitiæ; & mediante notitia oblectat. sed hoc nihil aliud est quam ipsam notitiam delectare, & esse immediatum talis delectationis obiectum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis est ipsa res imaginata, (hæc enim concipitur ut bonum delectabile) & imago solum se habet ut applicans & proponens obiectum. nulla enim res potest ciere delectationem, nisi per sensum vel intellectum fuerit apprehensa, & affectui applicata.

Vnde ulterius sit, ut hæc delectatio sit planè similis illi, quæ ex rei præsentia & actuali fornicatione percipitur: & sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem. Nam dupliciter potest à nobis aliquid fieri, vel esse præsens. Primò, Re ipsa Secundò, Vi phantastica per imaginationem: & uterque modus eandem delectationem parit, ut constat ex iis quæ nobis in somnis accidunt, cum videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiam docet D. August. lib. 12. de Trinit. c. 9. Ratio est, quia phantasia habet vim sensuum exteriorum, ut aperte etiam somnia testantur. Vnde sicut res, dum actu fit, vel præsens est, percepta sensibus externis, delectationem causat: ita etiam dum vi phantasticè percipitur ut præsens, etiam si reuera non existat.

Alter.

106
In imaginatione operis illiciti duo spectari.

Delectatio ex ipsa imaginatione.

Delectatio ex re imaginata. Discrimen harum.

Hæc est similitudo illi, quæ ex rei præsentia.

Altera verò delectatio, cuius obiectum est ipsa imaginatio vel notitia, longè alterius est generis, utpote magis spiritalis, & sequens ex affectu non erga rem, sed erga rei cognitionem. His positis.

108
Delectatio de
ipsa imaginati-
one.

Dico Primò, Si priore modo delectatio percipitur, non est per se peccatum. Est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia delectatio sequitur conditionem operis ex quo nascitur; talis enim est delectatio, quale est opus unde oritur; iuxta Aristotelem 10. Ethic. cap. 4. est enim quiddam necessariò ex operatione nobis congrua resultans: atqui opus, ex quo nascitur, non est malum, sed bonum, vel quid indifferens; nimirum notitia veritatis, vel rei raræ aut admirandæ visio; quam notitiam & visionem homines magni æstimaunt, etiam si obiectum, circa quod versatur, maximè execrentur: ergo talis delectatio non est per se mala. Hoc modo delectantur homines lectione vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum que per artem magicam fiunt: vel eorum, quæ pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, absque tamen ullo affectu ad res ipsas.

Dixi, per se, quia potest esse peccatum ratione curiositatis, vel etiam periculi ulterioris: ut si quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, ut desideraret easdem in se experiri, vel ab aliis fieri, vel esset periculum ne ipsæ per se placere incipiant. talia enim ex nimia curiositate sequi solent.

109
Delectatio ex
re imaginaria

Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipitur, & voluntas in eam consentiat, erit peccatum mortiferum vel veniale, pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Est communis sententia Doctorum, quam docet D. Thomas 1. 2. quæst. 74. artic. 8. & ibid. Caietanus, Conradus, & Medina. Idem docet Magister in 2. dist. 24. ex D. Augustino, quem sequuntur ibidem Doctores Scholastici, Bonaventura, Richardus. Durandus, & Scotus, in 2. dist. 42. quæst. 4. 5. Sequitur. ubi dicit: Quando voluntas imperat cogitationem alicuius illiciti, qua vult ut obiectum sit sibi præsens ad continuandum delectationem & complacentiam in illo, si illud cogitatum sit illicitum, in complacentia plena illius est peccatum mortale. Et hoc non solum de carnalibus, ut cogitare luxuriam, sed etiam in actibus intellectus, respectu aliorum obiectorum; ut imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum, &c. Angelus v. Cogitatio, num. 2. ubi pro hac sententia citat Bonaventuram, Richardum, Alexandrum, & D. Thomam. Caietanus ver. Delectatio, & passim Summistæ eodem verbo, & ceteri recentiores; unde contraria sententia non est probabilis.

Probatur ex
D. Augustino

Et probatur clarè ex D. Augustino lib. 12. de Trinitate cap. 12. quem etiam adducit Magister in 2. dist. 24. Nec sanè, inquit, cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse faciendum, tenens tamen & voluens libenter, que statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, negandum est esse peccatum, sed longè minus quàm si & opere statuatur implendum. & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, peccatusque percutiendum & dicendum; Dimitte nobis debita nostra, &c.

Dices, Illis verbis insinuat D. Augustinus, hoc esse peccatum veniale.

Respondeo negando assumptum: nam ut D. Thomas ait, Oratio Dominica etiam valet contra mortifera. Tantùm vult dicere esse minus peccatum, & faciliùs veniam impetrare, quàm propositum operis exequendi. nam esse mortiferum, manifestè indicat verbis sequentibus, cum ait: Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola utique mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in vno homine, si delectationibus illicitis, à quibus continuò se deberet auertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec faciendum decernat mala, sed tamen suauiter in recordatione teneatur, quasi mulierem sine viro posse damnari: absit hoc credere. Hic quippe una persona est, unus homo est, totusque damnabitur, nisi hac qua sine voluntate operandi, sed tamen

cum voluntate animam talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur. Quibus verbis (quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet, consensum in delectationem esse peccatum mortiferum; nam dicit totum hominem propter illud damnandum, nisi per gratiam Mediatoris fuerit remissum: sicut mulier etiam si sola potum illicitum edisset, morte fuisse plectenda. Idem probari potest ex Gregorio in Pastoralis part. 1. cap. 11. ubi docet, eum, qui huiusmodi delectationibus, etiam absque proposito operis inquinatur, non esse idoneum ad offerendum Deo sacrificium, aut aliena peccata diluenda, cum ipsum vastent sua; apertè significans esse peccatum mortiferum.

Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ex imaginatione rei turpis existit, est planè similis ei, quæ ex rei ipsius præsentia & usu nascitur: cuius signum est, quòd simili modo corpus immutetur, & ad illicita concitet: atqui delectatio, quæ ex usu talis rei percipitur, est mortifera; ergo etiam illa quæ ex imaginatione.

110
Probatur ra-
tione.

Secundò, Contactus turpis, & opera venerea externa sunt peccata mortifera: quia sunt propinqua dispositio ad illicitam genituræ profusionem, ut suprà dub. 8. ostensum est: atqui turpis imaginatio & delectatio subsequæ etiam disponunt naturam ad eundem effectum: nam delectatio non sequitur ex opere imaginario, nisi quatenus ipsum est dispositio naturam commouens, & ad seminationem excitans: ergo, &c.

Excitat ad
pollutionem.

Tertiò, Qui ex imaginatione occisionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interius afficitur, sicut affici solet is qui inimicum repta in potestate habet, & malè tractat, peccat mortifere contra charitatem, quia placet illi malum inimici: illa enim delectatio oritur ex affectu odij, seu complacentia erga malum inimici: ergo similiter qui cogitatione turpi insensibiliter delectatur, sicut is qui ipsi operi incumbit, peccat mortifere contra castitatem, quia habet complacentiam circa opus, quod castitati repugnat. Neque dici potest hoc esse peccatum veniale: quia versatur in materia graui contra castitatem; v.g. circa turpem contactum, vel copulam: unde si est peccatum (sicut manifestè constat esse) est mortiferum, non veniale.

Quartò, Probant aliqui hac ratione: delectatio sequitur ipsum opus: ergo hoc ipso, quo consentis in delectationem, consentis tacitè in opus, eiusque executionem, etiam si ob aliam causam nolis exequi.

111
Verum con-
sentis in
delectationem
consentiat in
opus

Verum hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia constat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non consentiunt in opus. Secundò, Quia aliqui Carthusianus oblectans se imaginariis carnum epulis, vel per somnium tali voluptate frui desiderans, consentiret in opus externum comestitionis, & ita peccaret mortifere contra votum, vel contra regulæ præceptum. Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Ecclesiæ. Hoc autem etiam quidam concedant, parum tamen videtur virisimile: quia non est illis verum frui delectatione carnum per somnium, vel imaginationem, sed solum exterius vesci, & velle vesci. Tertiò, Alioqui Sacerdos fingens se esse ludicem, & plectere fontes, qui turbant Rempublicam, eoque figmento se oblectans, consentiret in opus externum ipsi veritum & peccaret mortifere. Idem dicendum esset de iis, qui imaginario regno ludo, prælio, vel alio opere ipsis ratione status illicito, delectarentur.

Hæc argumenta benè probant, ex consensu in delectationem non necessariò inferri determinatè consentium in opus ut re ipsa exequendum, sed solum sub disunctione, ut re vel imaginatione præsens.

Consentis in
opus re vel
imaginatione
præsens.

Verum quia opus imaginatione propositum non potest placere, ac proinde nec oblectare, nisi ipsum secundum se sit conforme affectui voluntatis, vel complacentia.

112
Requiritur
affectus in
opus, seu sim-
plex operis
complacentia.

appetitus inferioris, ut rectè docet D. Thomas 1.2. quæst. 74. artic. 8. (ideò enim res per imaginationem præcens delectat, quia ipsa per se est conformis affectui, & apprehenditur ut bonum hominis (hinc fit ut eo ipso, quo consentis in delectationem, etiam consentis in affectum & complacentiam operis externi, qua illud opus, qua parte est obiectum delectabile, placet affectui. Vnde si talis complacentia sit illicita, necesse est etiam consensus in illam illicitum esse, idque pro gravitate vel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ex conditione obiecti, seu operis externi, quod placet. Itaque cum affectio & complacentia circa res venereas in materia graui sit illicita & censetur grauis, consensus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occisionis inimici, & aliorum operum, quæ lege naturæ sunt prohibita. Vnde manifestè sequitur, etiam delectationem, quæ ex horum imaginatione percipitur, si materia grauis sit, mortiferam esse.

113
Discrimen
delectationis
venereæ, &
esui carniū.

Ex his intelligi potest, cur is qui imaginatione rei venereæ delectatur, potius mortiferè peccet quàm Carthusianus imaginariò carniū esu, supposito neutrum velle ad opus externum procedere. Ratio enim est, quia ille consentit in venerem imaginariam, & phantasticam fornicationem, (ut D. August. lib. 12. de Trinit. cap. 9. loquitur) & consequenter in corporis commotionem, ac libidinofam pruriginem, quæ ex tali imaginatione naturaliter sequi solet, & ex qua immediatè illa sensibilis voluptas fluit: atqui phantastica illa actio, sicut & corporalis immutatio inde consequens, est illicita, cum ad pollutionem disponat, ac proinde etiam voluptas inde resultans illicita est. Item consentit in complacentiam operis externi, qua parte est delectabile, sine qua complacentia non apprehenderetur illud opus ut delectabile: atqui hæc complacentia etiam est obiectum sufficiens peccati mortalis: nam affectum habere conformem operi, quod per se est peccatum mortale, est graue malum: & consequenter consensus in illud mortalis.

Carthusianus autem ille solum consentit in imaginarias carniū epulas, & in corporalem commotionem, (si qua fortè in spiritibus, humoribus, aut corde sequatur) & in voluptatem hinc resultantem, quorum nihil illi est prohibitum. sola enim actio externa illi vetita, idque non tam causà vitandæ voluptatis, quàm mortificandæ carnis per externam abstinentionem. Itaque satisfacit præcepto exterius abstinendo, & volendo abstinere; quantumvis imaginario esu & sapore delectetur.

Nec obstat quòd videatur consentire in affectum erga carnes, quia hic affectus malus non est, sicut nec affectus comedendi tempore ieiunij. Spono omne periculum vltioris consensus in opus externum. est tamen in huiusmodi sæpè peccatum veniale, quia superflua delectatio quæritur.

114
Si opus solo
iure positum
velitum.

Confirmari hæc possunt ex iis, quæ tradit Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 13. artic. 3. dub. 3. ubi ex Rosella verb. Ludus § 2. docet non esse peccatum mortiferum, delectari opere cogitato vel viso, si illud non iure naturæ, sed solo positiuo est prohibitum: ut cum quis imaginatione vel aspersione ludi vetiti recreatur. Quod intellige, etiam si illa recreatio talis sit, qualem ipsi ludentes percipiunt. Secus esse cum opus iure naturæ est illicitum. Ex qua doctrina sequitur, delectationem illam ex imaginario carniū esu non esse peccatum mortiferum, cum realis earum esus iure naturæ non sit illicitus.

Petes, Quæ sit ratio huius discriminis.

115
Ratio discrimi-
nalis.

Respondeo, Quia id quod per se malum est, non solum exterius & re ipsa facere non licet, sed neque interius vi phantastica per imaginationem, neutro enim modo licitum illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem. Non ut exterius, quia per se malum est: non etiam ut faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in se considerati. Non enim potest pla-

cere opus in imaginatione, nisi etiam placeat in se ipso: atqui omnis affectus & simplex complacentia obiecti per se mali, est mala, & tentatio, quæ non est à Deo, iuxta illud Iacobi 1. *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*; eamque oportet à se depellere, & nullo modo ei consentire. Quod autem solo iure positiuo est illicitum, id non est vetitum praticari per imaginationem, cum solum externum exercitum operis prohibeatur. Suppono enim, iure positiuo non prohiberi re ipsa actus merè internos. Neque affectus ille ad opus externum in se spectatum malus est, quando solum est simplex complacentia appetitus inferioris, non mouens ad externam executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adia-phora, per se mali non sunt, etiam si voto vel præcepto positiuo veteris illa sectari, ut affectus cibi vel potus tempore ieiunij, affectus opum, honorum, dignitatum, affectus vitæ, longæuitatis, &c. vnde tales affectus interdum sine peccato directè appeti & excitari possunt, ut si quis appetat famem vel sitim, ut difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in se ipso naturalem affectum vitæ & honorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte subeunda haberet. Quando autem obiectum per se est illicitum, eius affectus seu complacentia nullo modo appeti potest, aut voluntariè excitari.

His adde, cum opus solo iure positiuo vetitum est, facile posse à ratione illiciti præscindi, & solitariè tamquam licitum menti obici, quæ præcisio in opere per se malo fieri nequit.

Ex quibus inferitur, eum, qui vult abstinere ab usu femine, solum intendens se voto illo obstringere ad abstinentionem actus externi, non peccare peccato sacrilegij contra votum, etiam si interiùs morosè delectetur: quia per votum hanc delectationem sibi non præscidit, sed solum opus externum. Idem dicendum in alis similibus. Secus si absolute vult continentionem, non intendens votum suum ad actum externum restringere.

Dixi, si voluntas in eam consentiat, quia absque consensu peccatum esse nequit. Debet autem iste consensus esse ex plena deliberatione, seu animaduersione intellectus. Si enim nullo modo aduertat illam cogitationem aut delectationem esse illicitam, nullum erit peccatum, etiam si per diem in ea verferis, ut passim DD. tradunt, qui ut illicita, nullo modo est voluntaria, quod enim nullo modo est cognitum, non potest esse volitum. Si imperfectè aduertat, erit solum veniale. Imperfectus enim rationis usus in opere aliquo non potest nisi imperfectum consensum, & consequenter imperfectum peccatum causare. talis autem animaduersionis est cum res confusè se offert, instar mali certi vel dubij, sed mens aliis intenta & vix sui compos, tenuiter id apprehendit, ita ut ad plenioris considerationem remissè & languidè excitetur. Si plenè aduertat quid agas, & opus esse illicitum, etiam si sub dubio se offerat, tamen si voluntas consentiat, & posituè illa delectatio placeat, erit peccatum mortiferum, & tunc propriè dicetur delectatio morosa, eò quòd homo illi post plenam considerationem immoretur, quamuis breuissimo tempore id fiat.

Sed dubium est, si voluntas non consentiat posituè, nec etiam posituè dissentiat, sed permissuè se habeat, an sic peccatum mortale? Quidam DD. negant, putantes necessariam esse positiuam complacentiam. Ita Caietanus v. Delectatio morosa, ubi dicit: Si ex complacentia illius delectationis prouenit quòd negligas Caietani sen-
prohibere illius continuationem, voluntaria sit delectatio, tentia.

Et verè morosa. Si autem non ex complacentia, sed ex non astimatione commote cogitationis & delectationis, negligentia prouenit, (puta quia seu voluntatem suam constantem, & confinit quod propter huiusmodi commotiones phantasticæ & concupiscenciæ non ruer in consensum malum) peccat quidem, non tamen mortaliter. &c. Idem docet Angelus verb. Cogitatio, num. 2. Quarto, inquit, non imminet periculum casus, non est mortale peccatum si non repellit,

116
Qualis de-
beat esse con-
sensus.

117
Si voluntas
se habet ne-
gat.

repellit, et tamen periculosum. Eamdem refert D. Bonaventura in 2. dist. 24. part. 2. art. 2. q. 2. nec omnino reiciit: quamvis contrariam dicat tutiorem.

Probabilius est teneri repellere.

Verum probabilius est hominem teneri positivè dissentire, & etiam conari repellere. Ita docet D. Th. 1. 2. q. 74. art. 6. ubi dicit rationem in directione passionum dupliciter deficere. Primò, Imperando illicitas passiones. Secundò, Illas non reprimendo. unde concludit, peccatum morose delectationis esse dupliciter in ratione: sentit igitur esse peccatum morose delectationis, quando voluntas negativè se habet. Idem docet D. Bonaventura supra, ubi dicit talem interpretativè consentire, & D. Antoninus p. 2. tit. 5. §. 5. in fine, & passim recentiores. Probat, Quia talis delectatio est illicita & contra castitatem: ergo tenetur homo illam in se non permittere: & consequenter tenetur excitare in se illius displicentiam, & illam expellere. Confirmatur, Quia ob hanc causam tenetur impedire in se contactus turpes ab alio illatos, etiam si ipse nullo modo positivè ad illos concurrat; nimirum quia isti contactus castitati repugnant, & ad luxuriam excitant: ergo cum talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipsamet essentialiter sit luxuriosa, repelli debet. Neque dici potest hanc obligationem esse leuem; cum in materia gravi & sufficiente ad peccatum versetur. Confirmatur, Quia expressus consensus in talem delectationem est peccatum mortale: ergo etiam interpretativè, quo quis negligit eam reprimere: hi enim consensus sunt eiusdem moris; nam indirectum & interpretativum in moralibus reducuntur ad speciem expressi, cum idem habeant obiectum. Neque verum est quod ait Caietanus, *talem in veritate dissentire virtualiter saltem*. quia cum non habeat illius positivam displicentiam, nullus in eo potest assignari actus, qui hunc virtualem dissensum contineat. Nec refert quod parvi illam aestimet, & non meruat ab illa superari: quia illam interim sponte in se permittit, & locum ei in animo suo tribuit unde, etiam si non consentiat in id ad quod ipsa sollicitat, consentit tamen ut secum moretur: cumque nullam causam extrinsecam habeat illius in se permittendæ, censetur ex affectu erga illam id facere ac proinde interpretativè consentire.

118
Si causa subsit.

Aduerte tamen, si causa iusta subsit insistendi alicui operi vel cogitationi, unde talis delectatio præter intentionem nascatur, non fore peccatum eam non repellere, ut passim Doctores tradunt, & dubitatione superiore dictum est. Quod si causa non sit quidem iusta, tamen aliquid commodi vel humanæ utilitatis habeat, ratione cuius illi actioni incumbitur, erit quidem peccatum, probabile tamen est non fore mortale, modo affectu illam detesteris, & prudenter confidere possis te non consenturum. ratio est, quia tunc nec expressè, nec etiam interpretativè videris in illam consentire, cum aliunde causam habeas, cuius affectu operi incumbis, tibi que displiceat quod talis delectatio vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum sit in studio curioso artis medicæ vel anatomicæ. Vide supra dub. 14. ubi id probauimus in simili multis Auctoribus adductis, & in tali eventu sententia Caietani locum habere posset.

119
Quale peccatum respectu cuiusque sit illa delectatio.

Dico Tertio, Quod ad rationem peccati attinet, talis cuique est delectatio venerea imaginatione percepta, quale est ipsum opus secundum se in præsentia: unde cui ipsum opus in præsentia est mortale, quoque delectatio est mortifera: cui veniale, venialis. Est communis sententia Doctorum, & sequitur ex dictis. Ratio est, quia præciso iure positivo; delectatio sequitur conditionem operis, ex cuius præsentia reali vel imaginaria resultat. est enim veluti passio quædam appetitus necessariò ex opere apprehenso tamquam præsentia, & adamato efflorescens, ac proinde eiusdem moris. Confirmatur Primò, Quia talis est delectatio, qualis est amor seu complacentia operis: talis est autem complacentia operis, quale est ipsum opus, seposito iure positivo, quo solum opus externum veratur: ergo talis est delectatio quale est ipsum opus ut præsens spectatum.

Confirmatur Secundò, Quia delectatio operis ut reipsa præsentis, & delectatio eiusdem ut præsentis per imaginationem, sunt eiusdem rationis; eodem enim fere modo corpus & sensualitatem afficiunt: atqui delectatio operis ut re ipsa præsentis talis est, quale est ipsum opus: ergo etiam delectatio operis ut præsentis per imaginationem.

Ex his inferitur Primò, Sponsos de futuro non posse se oblectare imaginatione copulæ futuræ, eam tamquam præsentem fingendo. Ratio est, quia cum hoc opus, & corporis immutatio quæ inde sequitur, illis sit illicita in hoc statu, etiam illicita est voluptas quæ inde proximè resultat. Si tamen illam apprendant solum tamquam futuram, possunt de ea gaudere. Hoc enim nihil est aliud, quam gaudere spe & expectatione boni futuri, quæ spes modo præsens est, & per se licita.

120
Sponsi de futuro.

Secundò, Viduam non posse delectari actu coniugij præterito, si illum tamquam præsentem & nunc exercitum per imaginationem constituat, quia ille actus, & corporis immutatio quæ inde sequitur, in hoc statu illi non sunt concessa. Secus si solum gaudeat de illo tamquam de re præterita: hoc enim nihil est aliud, quam consentire in rem licitam, seu approbare actum præteritum, & gaudere de cognitione, experientia, vel simili effectu bono, ex tali actu consecuto: nam de præterito non potest esse gaudium vel delectatio, nisi vel aliud vi apprehensum illatuatur tamquam præsens, in quo modo verseris, (qua ratione similem parit voluptatem ac si reipsa præsens esset) & hoc modo diximus illam non posse delectari: vel ratione alicuius effectus, v.g. experientia, famæ, honoris, vel similis rei inde relicta, quæ mala non est. Et hoc modo intellige Auctores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere posse, ut Angelum v. Cogitatio, n. 2. Navar. c. 16. nu. 10. Caietan. tom. 1. opus. 14. q. 1. & 2. & in Summa v. Delectatio morosa, & alios.

Tertio, Coniugem in absentia coniugis non peccare mortifere, etiam si imaginaria copulâ oblectetur, modo absit omne periculum pollutionis. Nam qui est in eo statu, ut ei opus externum reipsa præstitum sit permissum, ei quoque permissum est opus imaginarium, seu vi phantastica præstandum, aliis incommodis seclusis. Ita docet Caiet. supra v. Delectatio morosa, §. Rursus. Fumus eodem v. n. 4. Idem indicat Paludanus in quartum, dist. 9. q. 3.

121
Coniuges.

Quia tamen periculosum est huiusmodi cogitationibus immorari absente coniuge, sæpè potest esse mortale, & ideo quidam Doctores strictius hac de re loquuntur, nec facile est permittendum. In præsentia tamen coniugis, ubi periculum illicitæ pollutionis abest, non est unquam peccatum mortale: ut colligitur ex D. Chrysostomo homil. 17. in Matthæum, explicante illud, *Qui viderit mulierem, &c. Neque propterea, inquit, tibi Deus oculos effinxit, ut per illas ad animum adulteria transmittas, sed ut creaturas eius aspiciens meritis auctorem. Sicut ergo est temerè irasci, ita etiam temerè videre, si id ad libinem facias. Deinde addit: Si enim vis videre, atque ex visu capere voluptatem, aspice propriam coniugem, & illius usque amore perfrue: hoc enim nulla lex prohibet omnino. Si verò alterius venustatem penitus intuebere, etiam tuam iniuriâ affici, à qua in aliam oculos avertis, & illam quoque quam contueris, nefarie eam tangens. Etsi enim illam non atrectasti manu, at oculis tamen & voluptate palpasti, &c.* Vbi Chrysostomus apertè insinuat, delectationem ex aspectu coniugis non esse peccatum (saltem mortale:) eam tamen quæ ex aspectu capitur alienæ, mortiferam esse. Videri tamen possit Chrysostomus loqui de consensu in opus, dum ait, *voluntate palpasti*. Sed hoc intelligi potest de voluntate tangendi per oculos, tamquam per longas quasdam manus. Vasquez pro voluntate legit voluptate. sed voluptate potius dicimur tangi quam tangere.

Petes, Verum peccatum delectationis pertineat ad eamdem speciem, ad quam peccatum operis?

Respondco, Si delectatio talis sit, qualis ex ipso

122
An peccatum delectationis & operis sint eiusdem speciei.

Opere presente ab eius auctore percipi solet, ad eandem speciem pertinere, ad quam ipsum opus; ut est obiectum formale illius delectationis; pertinet. Est communis sententia DD. Ratio est, quam supra attigimus; quia delectatio sequitur complacentiam operis, estque eiusdem moris: complacentia autem operis pertinet ad speciem operis; qua parte opus est illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam speciem pertinebit. Et confirmatur, quia in consensu delectationis est tacita approbatio operis, quod proxima delectationis est causa.

113
An duplicem
habeat mali-
tiam.

Hinc sequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad speciem fornicationis; & quæ ex cogitatione peccati contra naturam ad speciem peccati contra naturam, quæ ex imaginaria occisione inimici, ad speciem homicidij; quæ ex phantasia indebitæ excellentiæ, ad speciem superbiæ, & sic de ceteris.

Dubium tamen est, Vtrum si opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio utramque contrahat, quamvis circa illud solum sub vna ratione versetur: ut si quis delectetur cogitatione coniugis alienæ absque desiderio operis explendi, vtrum illa delectatio habeat non solum deformitatem contra castitatem, sed etiam contra iustitiam: sicut ipsum opus adulterij. Idem quæritur potest de reliquis luxuriæ naturalis speciebus, ut de stupro, raptu, incestu, & sacrilegio: quæ, ut supra dub. 6. ostensum est, in ratione luxuriæ sunt eiusdem speciei.

Argumenta
pro parte ne-
gante.

Videri potest non habere duplicem speciem malitiam, sed unicam tantum, nimirum luxuriæ. Primo, Quia non versatur circa illud obiectum, quatenus est iniuriosum alteri; (non enim delectatur quod persona sit iuncta matrimonio, aut quod marito fiat iniuria) sed solum quatenus est delectabile secundum tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumstantia. Consequentia patet, Quia in illa delectatione neque expresse, neque interpretatiue approbatur iniuria in maritum, cum nullo modo consentiatur in opus externum, ut reipsa exequendum, quo solo iniuria irrogatur. Idem videtur dicendum si persona sit affinis, vel Religiosa: præscinditur enim ab hac circumstantia, nec ea quidquam confert ad illam delectationem.

Secundo, Qui videt inimicum suum malè tractari & vulnerari in loco sacro, & delectatur illa inimici calamitate absque consideratione loci sacri, peccat solum peccato odij inimici, & non sacrilegij, quamvis sacrilegium sit circumstantia obiecti: ergo similiter qui delectatur circa uxorem alterius, peccat solum peccato luxuriæ, non autem iniustitiæ.

Tertio, Qui delectatur verbis contumeliosis in alterum dictis, non ut contumeliæ sunt, sed ut facetiæ, non peccat contra iustitiam: similiter si illa verba sint impura, & ex illis voluptatem capiat, ut impura sunt, non ut contumeliosa vel detractoria: ergo similiter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, non ut est adulterium, sed præcisè ut est opus libidinosum, non peccabit contra iustitiam sicut a iulter, sed solum contra castitatem. Simile argumentum fieri potest de eo qui videt personam sacram fornicantem, eoque aspectu delectatur.

Denique, idem consensus in executionem operis siue efficax sit, siue inefficax per modum desiderij, contrahit duplicem operis malitiam, quia in executione neutra potest ab altera separari, unde qui vult executionem, consentit in utramque executioni necessario coniunctam. At hæc ratio non habet locum quando quis consentit in delectationem. facile enim mens, potest diuersas illas rationes (v.g. luxuriæ & iniuriæ, delectabilis secundum tactum, & iniuriæ in proximum) in opere distinguere, & alteram sine altera sibi proponere, & circa eam absque vlllo affectu ad alteram per complacentiam & delectationem versari.

Hæc sententia ob has rationes mihi sempervisa est valde probabilis, eamque docet Angelus v. Luxuria, n. 1. quamvis ibi etiam amplius videatur velle, nimirum, conferendum in opus in omni luxuria naturali esse eius-

dem speciei. Eandem eruditè tradit Vasq. 1. 2. disp. 112. Ex qua sequitur, in confessione delectationis morosæ circa species luxuriæ naturalis non esse necessarium explicare circumstantiam personæ imaginationi obiectæ, eod quod hæc non mutet speciem illius delectationis, quando abest consensus in executionem operis.

Vicem quia altera est magis recepta, & ferè communis Doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet, maxime quia huiusmodi delectationibus morosis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & solum abstinere ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confessione talium delectationum explicanda est etiam conditio personæ, quæ animo fuit proposita: v.g. An fuerit coniugata, consanguinea, affinis, Religiosa. Quæ sententia confirmari potest ex D. Chrysostomo supra hom. 17. in Matth. ubi insinuat: *eum, qui ad hoc adspicit mulierem ut oblectet aspectum, iam in corde esse machatum.* sic enim illa vebra, *Qui viderit mulierem, &c.* interpretatur. & hoc modo intellecta illa communiori sententiâ, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

CAPVT IV.

De partibus Temperantiæ potentialibus. Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia; & vitiis oppositis.

Constat Dubitationibus 14.

DUBITATIO I.

Quid sit continentia.

D. Thomas quest. 155.

NOME continetia dupliciter accipitur. Primo, Ut significet virtutem quamdam, qua quis sese ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo passim accipitur in Scriptura sacra, & apud sanctos Patres: nec differt à castitate. & hac ratione tres continentia gradus à DD. ponuntur, virginalis, vidualis, & coniugalis, de quibus supra cap. 2. dub. 13. & 14.

Secundo, Ut significet firmitatem animi contra impetus passionem. hanc Aristoteles 7. Ethicorum vocat *ἐγκράτεια*, & de ea sicut & de eius opposito, fuse toto eo libro disputat. Hoc modo accipitur in hac quaestione: & nihil est aliud quam firmum propositum animi, quo quis se continet in bono rationis contra impulsus concupiscentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præsertim venereas, impellitur. Est propositum, quia omnis virtus & bona dispositio voluntatis consistit in proposito seu affectu honesti: in hoc enim sita est huius potentia perfectio: atqui continentia est virtus vel dispositio voluntatis, & in ea sedem suam habet, ut docet D. Thomas art. 3. Debet autem hoc propositum esse firmum, quia alioquin facile concupiscentiæ motibus expugnabitur, sicut in eo qui est incontinens, qui etiam bonum propositum habet, sed infirmum: unde facile suis cupiditatibus cedit.

Isto proposito se continet voluntas in bono rationis: quatenus vult inhaerere ei quod ratio dicitur, nec sine re se impetu concupiscentiæ abripi ad illicita, quorum alterum ex altero sequitur. Ex eo enim quod quis firmè alicui rei inhaeret, consequens est ut à contrariis non sinat se aliorum abduci. Contra impetus concupiscentiæ, &c. Quia hi motus maxime voluntatem ad bona sensibilia contra rationis præscriptum alliciunt, & propensione naturali, quæ homini ad conseruationem indiuidui & speciei insita est, sunt maxime conformes.

Itaque

Continentia
dupliciter ac-
cipitur.

Continet in
bono rationis
Obiecto.

Itaque in iis, qui nondum virtutem moralem, qua isti motus comprimantur, adepti sunt, præcipue opus fuit quadam dispositione animi, qua voluntas si in bono contineretur, ne ab illis ad illicita abriperetur, quam continentiam vocamus.

Obiectio.

An circa a-

lias passiones

sit continen-

tia.

Dices, Etiam alie passiones magnam vim habent voluntatem à rationis præscripto abducendi, ut cupiditas honorum, opum, vindictæ, & similes: ergo in quibus per virtutes morales illæ passiones nondum sunt compressæ, iis etiam opus est continentia, quæ illis resistat, & voluntatem à recto discedere non sinat.

Responf.

Respondeo, Hoc argumento rectè probari similem quamdam animi dispositionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur absolute continentia, neque ab ea dicitur quis simpliciter continens, sed secundum quid, seu cum restrictione; ut continens iræ, continens cupiditatis, honorum, opum, &c. Ratio est, quia istæ passiones neque sunt ita consentaneæ naturali propensione, ut concupiscentiæ delectabilium tactus (unde etiam non sunt tam importunæ & assiduas) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo se: ab istis non est illa peculiaris laus & difficultas: quæ est in resistendo gulæ, & veneris cupiditatibus.

An distin-

guatur à te-

perantia.

Petes, Vtrum continentia distinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non distinguì, quia versatur circa eadem, circa quæ temperantia, ut docet Aristoteles lib. 7. Ethic. c. 4. & idem officium præstat: nam etiam temperantiæ est, voluntatem in bono honesta continere adversus voluptates.

4

Respondeo, Continentiam absolute dictam non distinguì à temperantia, nisi ut imperfectum & inchoatum à perfectio & completo, & sicut dispositio distinguatur ab habitu, ut docet D. Thomas ar. 4. in corpore, & Caietanus in art. 3. temperantia enim consistit in firmo proposito continendi se in bono rationis, per quod passiones iam sunt domitæ, & rationi subiectæ, unde includit (saltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformantur. Continentia vero est propositum simile, sed quod nondum eo peruenit ut passiones edomuerit, & rationi subiecerit: unde adhuc pugnat cum hoste, cum temperantia de illo victoriam obtinuerit, & subiecerit servituti. Quare continens similis est illi, qui feras agrestes cicurandas accipit: temperans ei, qui iam cicuravit. Per temperantiam bonum rationis descendit, non solum in voluntatem, sed etiam in appetitum inferiorem: per continentiam, in solam voluntatem. Unde patet, continentiam esse inchoatam quamdam temperantiam, quod maxime locum habet in sententia eorum, qui sedem temperantiæ & fortitudinis faciunt ipsam voluntatem, & has virtutes non pertinere ad appetitum inferiorem, nisi per quamdam extensionem, & veluti ramum sui.

5

Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi temperans nullos amplius concupiscentiæ motus patiatur, (hoc enim non est huius mortalitatis) sed quod rarius patiatur, & ordinariè non tam vehementes: est enim intrinsecus multo melius compositus quam continens, tum quia habitus voluntatis est firmior, tum quia præter hunc includit habitum appetitus inferioris, per quem compressis passionibus, appetitus iste rationi subiecitur. Hinc fit ut ab intrinseco non possint magnæ passiones exurgere. Hæc tamen interdum excitari possunt à causa extrinseca: ut à dæmone humores & spiritus commouente, & obiectum delectabile assidue phantasiæ proponente: quo casu virtus temperantiæ sese exeret, & minus continentia præstabit, perfectiori tamen modo quam ipsa.

6

Continentia

secundum

quid.

Quod attinet ad continentiam secundum quid, quæ circa alias passiones versatur, hæc eodem modo se habet ad virtutes illarum passionum moderatrices, sicut se habet continentia simpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continentia iræ nihil est aliud quam inchoatio mansuetudinis: continentia cupiditatis honorum vel opum nihil est aliud quam inchoatio magna-

nimitatis, magnificentia, liberalitatis, ut aperte colligitur ex D. Thoma, & Caietano, art. 2. Eadem enim virtutes, quæ, ubi completæ fuerint, appetitum inferiorem rationi subiectum & passiones compressas tenent, iam primum inchoatæ & quasi in cunabulis constitutæ passionibus nondum edomitis resistunt, & voluntatem in bono rationis adversus illas continent, idque eiusdem honesti amore.

Ex dictis intelligi potest, Vtrum continentia sit dicenda virtus. Si enim virtus dicatur habitus completè potentiam circa aliquam materiam (v. g. circa passionem) perficiens; continentia non tam est virtus, quam virtutis inchoatio & rudimentum. Unde Aristot. 4. Ethic. cap. ultimo in fine, dicit continentiam non esse virtutem, sed quiddam virtutis habere admixtum, nimirum quia voluntatem quidem rationi conformat, sed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, rationi non subiecit, & ita à perfectione virtutis moralis deficit. Si tamen nomen virtutis accipiat communius, (ut passim solet) pro dispositione animi ad opus rectæ rationi consonum, seu pro principio laudabilium operum, ut inquit D. Thomas, sic, continentia est virtus; disponit enim voluntatem ad rationis dictamen sectandum, & passionibus repugnandum, quod est honestum & laude dignum.

Notandum tamen est, Continentiam posse constitui virtutem quamdam generalem, (non essentia & attributione, sed obiecto & extensione) qua voluntas bono rationis in genere contra quolibet passiones inhærere decernit: illud enim obiectum habet quamdam communem rationem honesti per se expectandam, ac proinde potest constituere virtutem, atque ad eam certam virtutis speciem: affectus enim & propositum voluntatis ex ordine ad tale obiectum certam speciem contrahit, & hæc virtus ex eo quod voluntatem in bono honesto contra passionum illecebras & impetus continet, rectè continentia dicitur. quamvis hoc nomen præcipue ei conveniat, quatenus delectationibus tactus resistit. Hoc modo videtur explicari continentia ratio à Martino, sed non ex mente Aristotelis, ut rectè ostendit Caietanus art. 2.

Neque hic modus est consentaneus praxi: non enim solent homines ex nudo illo & generali motivo honesti passionibus resistere: sed ob particularem aliquam boni honesti rationem, quæ pro diversitate materiarum se offert.

Quæ ad continentia cultum possint nos incitare, multa sunt, ut videre est apud D. Antonin. p. 4. tit. 4. c. 2. §. 4. & Guil. Peraldum in Summa tit. de Beatitudinibus, parte 61. de quibus sex præcipua recensebimus. Continentiam accipio generatim pro refractione animi à voluptatibus. Primum sit exemplum Christi & Sanctorum. Christus enim qui falli non potest, utpote ipsa Dei Sapiencia, voluptates contempsit, & quod carni molestius est, elegit. Id ergo est melius, id utilius, id potius eligendum, & quisquis aliud doceat vel suadeat, ab eo tamquam à seductore cavendum, ut sermonè 3. de natali Domini D. Bernardus ait.

Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit, ut exemplum Eux, de qua Genes. 3. dicitur: Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, &c. quæ voluptati consentiens mundum perdidit, marito simul in prævaricationem pertracto. Exemplum generis humani diluvio propter voluptates delicti: Sodomitarum, qui caelesti igne propter voluptates consumpti: Salomonis, qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum effectus est: denique quia maior pars mundi per voluptates perit.

Tertium, Consideratio loci in quo degimus, nimirum nos esse in loco exilij, in valle lacrymarum, non deliciarum; qualis erat Gehennom, id est, vallis Ennom, à qua putatur dicta gehenna: & merito, nam delicias tormentum gehennæ sequitur.

Quartum, Consideratio præsentis temporis. univsum enim vitæ nostræ spatium est tempus poenitentia, & tamquam pervigilium quoddam magnæ illius sollemnitatis,

An sit vir-

tas.

8

Quomodo

possit esse vir-

tus generalis.

9

Incitamentum

continentia.

1. Exemplum

Christi.

2. Pena vo-

luptatis.

3. Locus.

4. Tempus.

lempitatis, & aeterni sabbati quod praestolamur: vigilia autem non est tempus voluptatis, sed ieiunii, & afflictionis carnis. Huc referri potest illud Apostoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*

5. *Conditio voluptatum.*

Quintum, Consideratio conditionis ipsius voluptatis, quam sit vilis, quam brevis, quam permixta doloribus, quam inutilis. Vilis eius ex eo conspicitur, quod in ea nihil sit magnificum, nihil generosum, nihil masculinum, & brutis nos similes efficiat, carni dumtaxat & sensibus externis lenocinans; unde etiam pudorem & dedecus homini inicit. Brevis, quia sequitur operationem transeuntem; & quod avidius hauritur, eodem citius in contrarium recidit. Doloris promixtio; tum quia magno labore comparatur, tum quia omnis voluptas corporis nihil est aliud quam mitigatio quaedam & solatium molestiarum, ut recte Aristoteles dixit, tum quia reliquit quamdam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitum quoddam conscientiae flagellum. Vnde recte Genes. 1. Dominus in typo congregationis aquarum appellatur *maria*, quia tota delectationum huius mundi congeries, quae instar aquarum diffusa, multam habet admixtam amaritudinem. Et Ecclesiastica 7. dicitur, *veniens amatorum morte mulierum, quae laqueus venatorum est*, &c. nimirum ratione voluptatis. Inutilitas, seu vanitas, quia desiderium non satiat, sed magis accendit, & animi inquietudinem relinquit. Vnde Ecclesiastica 2. *Dixi in corde meo, Faciam & assuam deitatem, & fruor bonis: vixi quod hoc quoque esset vanitas. Risum reputavi errorem, & gaudium dixi, Quid frustra deiperis?*

6. *Mala committantia.*

Sextum, Consideratio malorum, quae ipsa secum trahit: nam corpus enervat, & effeminatum reddit, spiritum carni subiecit, oblivionem salutis inducit, mentem obtenebrat, & sapientiae percipiendae ineptam reddit; ut merito dictum sit Iob 28. *Sapientiam in terra suavitatis viventium non inueniri*: bonorum operum sterilem reddit, diuinis consolationibus priuat, aeternam afflictionem adducit. Momentaneum enim est quod delectat, sed aeternum quod cruciat, ut quodam loco dixit Gregorius.

D V B I T A T I O II.

Quid sit incontinentia, & quale peccatum.

D. Thomas quaest. 156.

11

Incontinentia, ut opponitur continentiae supra explicatae est, quando passio, praesertim ea quae versatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vsu rationis manente. Dico *Rationis vsu manente*: dupliciter enim passio rationem vincere potest. Primo, Si adeo sit vehemens, ut iudicium rationis impediatur, & consequenter moralem libertatem adimat: sicut fit in iis, qui amore sunt amantes. quo casu non est proprie incontinentia. Sicut enim bestiae non dicuntur *incontinentes*: ita nec illi, qui rationis usum amiserunt, quantumvis turpia committant. Confirmatur quia *incontingens* est, qui non continet se in bono rationis, cum possit & debeat: atqui talis non potest; ergo, &c. Dicitur enim incontinentia quasi per priuationem continentiae: priuatio autem locum non habet, nisi ubi & quando habitus adesse deberet.

Manere debet vsus rationis.

Manente vsu rationis potest resistere.

Secundo, Si rationis usum non tollat, & tunc locum habet incontinentia, si voluntas passionem sequatur. Ratio est, quia manente rationis vsu, semper potest homo passionibus resistere, & in rationis praescripto se continere, quantumvis illae vehementes fuerint; ut recte docet D. Thomas q. 156. a. 1. Si potest, ergo debet: si debet continere & non facit, iam est incontinens: deest enim continentia, ubi & quando debebat inesse.

Potest dupliciter passio rationem vincere, manente rationis vsu, ut colligitur ex Aristotele 1. 7. Ethicorum c. 7. & D. Thomas a. 1. Primo, Si impetu suo rapiat ad se voluntatem, priusquam ratio consuleret, aut exactius deliberet; & haec vocatur effrenata concupiscentia, &

incontinentia. Accidit autem hoc vel ob passionis celeritatem, ut in choleris; quia humor iste ob tenuitatem & calorem facilis est moueri & accendi: vel ob illius vehementiam; ut fit in melancholicis, qui ob siccam & terrestrem constitutionem vehementem acceduntur. In huiusmodi igitur voluntas non diu cunctatur; neque sinit negotium ratione expendi, sed statim cedit: satis tamen in confuso aduertens malum esse quod proponitur.

Secundo, Si voluntas tenuiter bono rationis inhaereat: tunc enim etsi passio magnum impetum non habeat, facile tamen voluntatem ad se trahit; ut fit in mulieribus, & iis quorum constitutio mollior est, & feminea, ut sunt phlegmatici, teste D. Thomas art. 1. art. 2. & Arist. supra.

Potes, Quomodo passio potest vincere rationem, manente rationis vsu, quo res iudicatur esse illicita.

Resp. Rationem non ita vinci quin possit resistere; & ideo merito illi imputari, quod se vinci sinat, vel potius quod sponte cedat & consentiat. Passio enim solum allicit, blanditur, & suadet per modum propositionis obiecti; facit enim ut obiectum appareat valde suauiter & conueniens homini. Hinc per sympathiam potentiarum intellectus simili modo illud apprehendit, & voluntati proponit. Et quamvis ex altera parte iudicet illud esse illicitum, nihilominus quia apprehensio delectabilis est vehementior, magisque sensibilis, ac naturalis, & ex ratione illiciti non cernitur praesens periculum, vincit ista apprehensio, & voluntati persuadet ut delectabile hic & nunc honesto proponat, passionique consentiat. In potestate tamen voluntatis erat se continere, & illam delectationem contemnere, tum quia satis per rationem aduertit esse illicitam, tum quia minime sibi necessariam.

Ex his colligitur Primo, Incontinentiam esse peccatum, tum quia turpe est rationem vinci a passione, & voluntatem deferere bonum rationis, ut inhaereat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quae homini cum brutis sunt communes. unde etiam hoc vitium peculiarem turpitudinem continet, ut docet D. Thomas art. 1. & Aristoteles lib. 7. Ethic. cap. 8. est autem mortale vel veniale pro ratione materiae.

Secundo, Incontinentiam ceteris paribus esse minus malum quam intemperantiam. Primo, Quia intemperans non peccat ex passione, sed spontanea electione, & propriae voluntatis malitia: *incontingens* vero ex impulsu passionis, tamquam ab intrinseco contra suam voluntatem incitatus: nam & ante & post passionem voluntati displicet opus, eoque commissio statim poenitentia ducitur. Secundo, Intemperans habet intellectum praeue dispositum quoad iudicium obiecti, (non enim reputat illud inhonestum, vel certe parui aestimat tamquam exiguum malum) & voluntatem praeue dispositam habitu vitioso, & appetitum inferiorem similiter: *incontingens* vero iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra passionem, & appetitus inferior non est adeo corruptus. Nec refert quod incontinens saepe vincatur; ex actibus autem frequentatis nascatur habitus; quia etsi dum labitur, aliqua praua dispositio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur; hoc tamen paulo post displicentia & dolore commissi abstergitur, ut in habitum solidum non faciat. Denique intemperans multo difficilius emendatur quam incontinens, propter iudicij & voluntatis inolitam longam consuetudinem peruersitatem.

Tertio, Incontinentiam concupiscentiae plus habere probri & dedecoris, quam incontinentiam irae, turpius enim est a voluptatibus quam ab ira superari: idque propter quatuor rationes, quas profert Aristoteles lib. 7. Ethicor. cap. 6. & D. Thomas art. 4. Prima est, Quia motus irae habet aliquam speciem & imaginem rationis; (offert enim se vindicta menti specie iustitiae) sed in eo deficit, quod modum, qui a ratione praescribitur non attendat. sicut veloces famuli, qui simul atque dominum

13

14

Incontinentia est peccatum.

15

Est minus malum, quam intemperantia vitium.

16

Incontinentia est minus de- decorosa.

dominum aliquid imperantem audiunt, anticipant, & priusquam totum imperium perceperint, ruunt ad executionem. Motus autem concupiscentiæ nullam habet rationis speciem, sed totus est secundum sensum, totus mollis, semineus, carnalis, ad hoc solum tendens ut carni & sensualitati seruiatur.

17 Secunda, Quia motus iræ magis sequitur corporis temperamentum, & humoris conditionem, propter cholera (quæ huic passioni seruit) tenuitatem & calorem. Hinc enim fit, ut postea apprehensione iniuriæ, humor biliosus statim effervescat, & concitetur ad vindictam: concupiscentiæ verò deseruit sanguis & pituita, quorum motus lentior, nec ita acceduntur. Itaque motus iræ magis est venia dignus, quam concupiscentiæ, qui non ita ratione corporalis dispositionis concitatur.

Tertia, Quia ira quærit manifestè operari, quasi in opere nihil sit dedecoris; concupiscentia verò quærit latebras, veluti conscia suæ turpitudinis.

Quarta, Quia concupiscentia quærit voluptatem superfluam, ira verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excusationis qui in malo à se depellendo modum rationis excedit, quam qui in voluptate superflua adfiscenda.

Incontinentia ire periculo- Incontinentia tamen iræ plus habet periculi, propter fior. malum proximi, ad quod irrogandum ira profilit. hinc enim seditiones, bella, & desolanda incendia, & tota ferè generis humani turbatio, unde ut plurimum incontinentia iræ absolute est grauior.

D V B I T A T I O III.

De mansuetudine.

D. Thom. quest. 157.

18 **M**ansuetudo (quæ Græcis πραότης & ἡπιότης dicitur) est virtus irarum moderatrix: vel ut Glossa in c. 5. Matth. explicans illud, Beati mites, ait: Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo. Sicut enim temperantia moderatur cupiditates delectationum gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi subiiciens ut etiam oblati occasionibus non plus quam par est concupiscat: ita mansuetudo moderatur iram, subiiciens rationi appetitum inferiorem, ita ut oblati irritantibus in motum iræ non prorumpat, vel saltem iustum modum in eo reneat. Proxima igitur materia huius virtutis est ira, cui modum à ratione præscriptum veluti formam quamdam imponit; nimirum, ut irascamur quando & cui oportet: & cum non irascendum, iram omnino comprimamus.

Hæc virtus multis locis commendatur in Scripturis, ut Ecclesiast. 10. Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi bonorem secundum meritum suum, Psal. 36. Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudo pacis. & Matth. 5. Beati mites, quorum ipsi possidebunt terram.

19 **A**d hanc colendam sex potissimum considerationes possunt nos impellere. Primò, Consideratio mansuetudinis diuinæ, quæ infinitis mortalium peccatis prouocata iram cohibet, & sollicita beneficia largissime effundere non cessat; iuxta illud Matth. 5. Qui solem suum ori facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.

2. Mansuetudo Christi. Secundò, Consideratio mansuetudinis Christi. Quicum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur non cominabatur, tradebat autem iudicanti se in iussu. ut ait B. Petrus epist. 1. c. 2. Qui etiam Matth. 11. de se inquit, Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Hæc eius mansuetudo tota vita in conuersatione cum peccatoribus & rudibus enituit, sed maximè in iniuriis & contumeliis atrocissimis, quas toto tempore prædicationis, & præsertim in passionis sustinuit, cum tamen facillimè se vindicare posset.

3. Nocendum iniurijs. Tertium est, Consideratio nocimenti, quod sibi ipse infert, qui iniuriam facit. Hic enim se antè grauissimè lædit, quam alteri nocere possit. nam ipsa nocendi voluntate coram Deo occidit suam animam, perdidit æternam vitam, & reum se æternæ mortis constituit: coram hominibus verò dedecore & infamia se afficit, & multa-

rum aduersus seipsum aperit ora, tibi que maiores tibi coronas, & multos patientie ac magnanimitatis tui constituit præcone: ut pulchrè docet Chrysostomus homil. 62. in Matth. Vnde rectè Psal. 10. dicitur, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam: nimirum, quia ante omnia illam grauissimè lædit. itaque magis commiseratione quam ira dignus est: sicut si quis ut tibi taliter inferat, vel pomum eripiat, per medios rueret enses, & in spicula se indueret, potius miserandus quam plerendus esset.

21 **Q**uartum, Consideratio nocimenti, quod accipies, si illi irascaris, quod longè maius est quam quicquid aduersarius inferre potuit. pulchrè enim à Chrysostomo demonstratum est; neminem lædi, nisi à seipso. Itaque si irasceris, aduersarium iuuas, & crudelior tibi ipse es, quam ille fuerit: si iram contines, irritum ipsius conatum reddideris, & illa suum te custodieris, & præclare illum non solum viceris, sed etiam victus eris. Docet hoc præcherrimè Chrysost. homil. 85. in Matth. illa, inquit, fulgentissima victoria est, quæ iniuriam inferentem, patiundo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi facile ipsos dissolunt: sic Sancti omnes præclaro coronati præconio, trophæa præclara statuerunt: hanc victoriam laboris expertem consecuti: non enim luctari te aut laborare oportet. Deus eam tibi vires concessit, ut non manuum consensione, sed patientia vincas, &c.

5. Consideratio. **Q**uintum est, Confirmatio illa B. Thomæ Mori: Vel bonus est, cui irasceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi irasceris, ut quem Deus amet, qui Dei sit amicus & filius. Si malus est, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur, & erit bonus: si semper erit malus, sat habebit miseriarum æternis incendiis addictus, unde magis commiseratione quam ira dignus; si verò in æternitate futurus est bonus, iniquum est illi irasci, qui æterna amicitia tibi futurus sit deuinctus, Deoque charissimus.

22 **S**extum, Consideratio bonorum, quæ mansuetudo secum adfert. Primò enim, facit similem Deo & Christo Domino, qui infinitam mansuetudinem erga peccatores præstant. Secundò, Meretur remissionem peccatorum (iuxta illud Matth. 6. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater celestis peccata vestra) & beatæ patriæ possessionem: unde Matth. 5. dicitur, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram: nimirum terram viuentium, de qua pelli non poterunt, ut D. August. & alij communiter explicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod insinuat Psal. 36. Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudinis pacis. quod etsi potissimum in futura vita impleatur, tamen etiam in ista locum habet. Et Ecclesiastici. 3. Fili mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris. quasi dicat, consequeris gloriam & amicitiam apud homines. Denique omnes præne mortaliū turbæ, dissensiones & bella ex ira procedunt, quam mansuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam serenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ira maximè perturbat & impedit. unde Iacobi 1. dicitur: In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Mansuetudo enim facit ut non contradicat doctrinæ veritatis. quod plerique ex commotione iræ faciunt. unde D. August. lib. 1. de doct. Christ. cap. 7. ait: Opus est mutescere, neque contradicere diuinæ Scripturæ, siue intellecta, si aliqua vitia nostra percutit; siue non intellecta, quasi nos melius sapere, veriusque percipere possimus sed cogitare potius & credere id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiamsi lateat: quàm id, quod per nos ipsos sapere possimus. Vide D. Tho. art. 4. ad 1. Idipsum confirmat experientia: nihil enim adeò impedit hæreticos quò minus conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Ecclesiam Romanam, quæ fit ut tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant.

D V B I T A T I O I V.

De ira, & iracundia.

D. Thomas quest. 158.

23

Ira est quid
indifferens.

utilitas ira.

Mansuetudini, sicut & aliis virtutibus, quæ passiones moderantur, duo vitia opponuntur; ira vel potius iracundia (quæ actum & habitum vitiosum irascendi designat) per excessum, & lenitudo per defectum. Ira per se nec bona est, nec etiam mala, sed quiddam indifferens, quo bene & male uti possumus; sicut & reliquæ passiones. Malum non esse, vel ex eo constat, quia naturæ est apprimè utilis ad ardua facta, & ad sui conservationem. Sicut enim passio amoris data est homini ad boni prosecutionem, ita passio iræ ad repulsionem malorum & nocentium; ne ea in re natura sit torpida & languida. Itaque habet eum locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchre Nemescius lib. de natura hominis cap. 21. dicit, *ἐν τῷ θυμῷ τὸ δ' οὐροφρονέει τὸ λογισμῶν*, iram esse satellitum rationis. Nec obstat quod rationem turbet, & sanum consilium ac iudicium de rebus impediat, quia non debet excitari nec adhiberi nisi post consilium; nimirum quando veniendum est ad executionem: sicut miles non adhibetur nisi post Senatus vel Principis decretum; sed iubetur quiescere, donec accersatur ad opus. Deinde ira nihil est aliud quam appetitio vindictæ: atqui vindicta bona est, si debito modo fiat.

24

Quale peccatum sit.

Erit peccatum, si modum à ratione præscriptum non seruet, & tunc dicitur propriè iracundia, quam Aristoteles vocat *ἐπιλόθνη*, distinguens eam à simplici ira, quæ *ὀψή* dicitur. Dupliciter autem fieri potest ut ira præscriptum rationis non seruet. Primò, ex parte obiecti, si iniustam vindictam appetas, ut ob causam non legitimam, vel maiorem quam oportet, vel absque publica auctoritate exequendam. Et hoc modo ex genere suo est peccatum mortiferum, quia contra proximi charitatem & iustitiam. Potest tamen esse veniale ob imperfectionem actus, quæ spectatur vel ex parte voluntarij, ut cum motus iræ perfectum rationis iudicium prævertit; vel ex parte obiecti seu materiæ, ut cum quis modicam vindictam appetit, v. g. si parum trahas puerum per capillos, ut inquit D. Thomas: modicum enim instar nihili reputatur. Nec obstat quod ex genere suo dicatur mortifera, quia hoc intelligendum de actu profecto tam ex parte voluntarij quam ex parte obiecti, ut rectè explicat Caietanus, nimirum ut actus sit ex pleno iudicio rationis, & obiectum sit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus est actus, cum ex genere suo dicitur mortalis vel venialis.

25

Secundò, Potest præscriptum rationis non seruari ex parte ipsius motus, ut si nimium interius irā exardescas, vel exterius eam per signa nimium patefacias. Hoc modo non est quidem ex genere suo mortale, potest tamen esse mortale, vel ratione affectus & præparatio nis animi, quam inducit, ut si tantum irā accendaris, ut paratus sis aliquid facere, quod sit peccatum mortale: vel ratione scandali, ut interdum accidere potest in Prælatiis, vel iis qui in infidelibus conuertendis occupantur.

26

Obiectio.

Dices, Omnis ira videtur esse peccatum mortiferum, nam Dominus Mat. 5. generatim dicit: *Omnes qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Quibus verbis significatur, illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam reus iudicio Hæbræis dicitur, qui dignus est condemnatione, puta mortis: illa enim est præcipua, & absolutè dicitur condemnatio, & iudicium: vnde translata ad tribunal Dei, designat damnationem æternam.

Respons.

Respondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira, sed de ea quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*: addens, non solum ex-

ternum homicidium esse peccatum mortiferum in iudicio diuino, sed etiam occultam iram, quæ quis proximi mortem optat: ut rectè D. Thom. art. 3. ad 2.

De eadem ira intelligendum id, quod sequitur, *Qui dixerit fratri suo raca, qui dixerit fatue, &c.* nimirum ex ira, quæ mortem illius desiderat: ut idem D. Thomas aduertit art. 5. ad 3. ponit enim Dominus tres gradus ad homicidium. Primus est, ira interna optans mortem proximi. Secundus, Eadem ira prorumpens in contumeliam, sed leuiorem. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto est ipsum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

Ut autem quale sit peccatum iræ, melius intelligatur, notandum est, illud per se minus esse peccatum, quam odium vel inuidiam, ut docet D. Thomas art. 4. *Odium enim appetit malum proximi, quia malum, & eodumtaxat sine ut ei sit male. Alium enim male esse apprehendi, tamquam suum bonum.* Hinc fit ut nulla mali mensura satietur, quia quæ per se appetuntur, sine mensura & termino appetuntur, sicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes sine termino. Ira vero appetit malum alterius sub ratione iustæ vindictæ: nimirum, ut qui offendit, sentiat & doleat se malè fecisse, & ita fiat compensatio. Vnde non appetit malum alterius nisi secundum certam mensuram, nimirum ad æqualitatem iniuriæ, ut poena sit commensura culpæ. cuius signum est, quod si vindicta hanc mensuram excederit, ira vertatur in misericordiam. Itaque spectat in obiecto imaginem quamdam iustitiæ, ut iustitiam vindicatiuam imitari videatur. Sicut enim hæc appetit malum proximi sub ratione iustæ vindictæ, sic ira sub specie & imagine iustæ vindictæ, sed in eo est discrimen, quod iustitia illa regatur vera prudentia: ira non verà, sed imagine dumtaxat prudentiæ, vnde etiam in obiecto non spectat veram rationem iustæ vindictæ, sicut iustitia vindicatiua, sed speciem tantum iustæ vindictæ. Inuidia dolet de bono alterius, quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obscurare. Vnde desiderat illi malum, nempe illius boni priuationem, ut suam existimationem & excellentiam illibatam conseruet, ac proinde affectu proprii boni mouetur. vnde patet, inuidiam, quæ non appetit alteri malum ut ei sit malè, sed ut sibi sit benè, esse minus quidem malum quam odium, quod solum appetit ut alteri sit malè, maius tamen quam iram: nam ira spectat imaginem iustitiæ, & omnis irascens iustam causam iræ suæ prætextat, quæ se excuset. Vnde etiam iudicio generis humani minus probrosa aut inhonesta quam inuidia, quæ nullam iustitiæ vel honesti speciem præfert. Ob eandem causam ira censetur honestior, seu minus dedecorosa quam concupiscentia, ut suprâ dub. 2. nu. 16. dictum est.

Aduerte tamen, etsi ira ex parte obiecti formalis sit minus mala vel minus dedecorosa quam odium, inuidia, & concupiscentia, tamen ex parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis passionibus peculiarem quamdam inordinationem. Primò, quia maximè rationem perturbat. Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertio, quia corpus maximè immutat, aded ut hominem furiosæ bellæ similem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius lib. 5. Moralium cap. 31. *Per iram sapientia perditur, ut quid, quòve ordine agendum sit, omnino rejiciatur, sicut scriptum est, Ira in sinu stulti requiescit, quia nimirum intelligentia lucem subtrahit, cum mentem promouendo confundit.* Et infra: *Nam ira sua stimulus accensum cor palpitans, corpus tremis, lingua se præpedis, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: lingua quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur, ignorat.* In quo itaque iste ab arreptu longè est, quæ actionis suæ conscius non est? &c. Ratio est, quia sicut amori desiderio & gaudio, deseruit sanguis: odio, timori, tristitiæ melancholia: ita bilis deseruit iræ. Hæc enim, motu iræ insurgente, statim effervesceat & concitatur,

17

Discrimen ira
ab odio & in-
uidia.Ira imitatur
iustitiam.

Inuidia

28

Ratione modi
ira habet pe-
culiarem
ordinationem.Cur ira maxi-
mè perturbet
mentem.

ut, tamquam in malum præiens factum imperum. Motus enim spirituum & humorum respondent moribus animorum, propter mutuam corporis & animæ consensionem, & illius ad hanc naturalem subordinationem. Rationem igitur perturbat, non solum, ut aliæ passiones, faciendo obiectum aliter quam in se fit, apprehendit; sed etiam, quia suo calore spiritus accendit, & commouet: qui tamen ut functionibus mentis sint idonei, debent esse temperati & tranquilli; deinde quia nimium calefactis humoribus sumi excitantur, qui caput opplent & offuscant. Dat impetum passioni, ratione caloris & incitationis: sicut enim passio bilem concitat, ira vicissim bilis concitata passionem auget per quamdam sympathiam, mediante tamen imaginatione, qua res vehementius apprehendatur. denique corpus immutat, quia calidissima: unde accendit spiritus & sanguinem, & simul cum illis veluti foras contra malum ruitura, exterius, in vultu præsertim, & oculis, sese prodit.

29
Species ira
apud Arist.

Notandum Secundò, ab Aristotele 4. Ethic. cap. 5. poni quatuor species seu modos iræ; etsi D. Thomas art. 5. tres solum enumeret, secutus in eo Gregorium Nyssenum, vel potius Nemesium lib. de natura hominis cap. 21. & Damascenum lib. 2. fidei orthodoxæ. cap. 16.

ὀργήλοι.

Prima est eorum, qui simpliciter dicuntur iracundi, Aristotele ὀργήλοι, qui celeriter irascuntur, & quibus non oportet, & quam ob causam non oportet, & vehementius quam oportet; sed paulò post placantur.

εὐκρόχολοι.

Secunda est eorum, qui dicuntur εὐκρόχολοι, id est, summe iracundi, qui celeritè ad omnia, & ob quamuis causam iracundia exardescunt. Hi duo modum fundamentum habent in temperamento bilioso, & in copia humoris biliosi, eiusque seruire, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas irascendi ad minimas quilibet occasiones. Hi, iuxta Gregorium lib. 5. Moralium capite 32. accensis calamis similes, dum vocibus perstreperunt, quasi quosdam accensionis sue sonitus reddunt, & citius quidem flammam faciunt, sed protinus in sanilla frigesunt.

πικρόχολοι.

Tertia est eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quasi dicās, amarobularij: qui postquam excanduerint, prope modum sunt implacabiles. cuius ratio est, quia cum laborent humore melancholico; diu tristitiam ex offensione conceptam retinent; & consequenter retinentiam; quæ tristitiæ quærit medicinam: tollitur autem illa tristitia, vel temporis tractu concocta & euanescent, vel vindicta obtenta: utrumque enim, & tempus, & ultio, est tristitiæ illius medicina. De his intelligi potest quod ait Gregorius supra: Alij lignis grauioribus durioribusque non disparet, accensionem tardè suscipiunt; sed tamen accensi semel, difficilius extinguuntur: & quia se tardius in asperitatem concitant, furoris sui diutius ignem seruant.

χαλεποί.

Quarta est eorum, qui χαλεποί, id est, seui & difficiles, qui numquam placantur, nisi iniuriam vlti sunt: non propter tristitiam, ut isti priores, sed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregorij: Alij, quod neque est, & citius iracundia flammam accipiant, & tardius deponunt. quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirum πικρόχολοις, locum habeat.

In prima igitur & secunda specie est inordinatio, ratione nimia celeritas, qua fit ut rationis præscriptum non expectent: quæ celeritas in prima est maior quam oportet, sed non summa: in secunda est summa, seu in summo gradu. In tertia & quarta specie est inordinatio ratione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex tristitia, in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

30
Diuisio Nemesij & Damasceni:

Nemesius loco citato tres iræ species constituit. Primam vocat ὀργή & χόλη, quam excandescientiam vocare possumus: estque nihil aliud quam ira, principium & motum habens. Hæc primam & secundam speciem Aristotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν, παρὰ τὸ μῆνεν, quod diu maneat: quæ nihil

est aliud quam ira inueterascens, & smultas dici potest. Hæc pertinet ad tertiam Aristotelis. Tertiam vocat κόρον, παρὰ τὴν κῆδαν, quod vindictam repositam habeat: quæ est ira obseruans occasionem vltiscendi. hæc inimicitia vocari potest, & pertinet ad quartam Aristotelis.

Possunt supradicti modi considerari vel ut habent initium, & veluti fundamentum in naturæ dispositione: & sic sunt passiones, quæ per se moraliter nec bonæ nec malæ sunt; vel ut proueniunt ex dispositione voluntaria, aut aliquo modo à consensu voluntatis pendent: & sic sunt distincta peccata, habentia inordinationes specie distinctas, ut rectè ostendit Caietanus, & satis colligitur ex dictis. quod intellige de secundo, tertio, & quarto modo, nam primus & secundus non videntur specie, sed solum secundum magis & minus distincti.

Notandum Tertio, Iram seu iracundiam poni à DD. vitium capitale, quia ordinariè plura alia ex eo nasci consueuerunt: idque duplici ratione. Primò. Ex parte obiecti, quod est vindicta, habens speciem iustitiæ: ratione cuius homines multa facere consueuerunt. nam & appetitui naturali, ut est depulsio mali, & rationali, ut habet specimen iustitiæ, est valde conformis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audendum vindictæ desiderio præcipitat. Huius vitij Diu. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 31. recenset has sex filias: De ira, inquit, rixæ, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, blasphemia, proferuntur. Quarum ratio, iuxta D. Thomam, sic accipi potest: Ira potest tripliciter considerari. Primò, Ut est in corde. ibi parit indignationem & tumorem mentis. Indignatio est, qua is, cui irascimur, contemnitur, & vilipenditur, tamquam indignus à quo tale quid patiamur. Tumor mentis est quo se ipsum irascens extollit, & alteri præfert. Facit enim ira ut is qui offensus est, se apprehendat ut magnum, & exollat, eum verò qui offendit, ut vilem, & contemnat, sic animalia in ira intumescunt, & se extollunt.

Secundò, Ut est in ore, & sic parit clamorem, contumeliam & blasphemiam. Clamorem, faciendo ut vocem extollamus, multa inordinatè & confuse iactantes: contumeliam, iactando conuitia verborum in proximum, blasphemiam contra Deum.

Tertio, Ut procedit ad factum, & sic parit rixas, seu pugnas, & quæ ex rixis sequuntur, vulnera, homicidia, &c.

Notandum Quarto, Remedia iræ esse eadem, quæ sunt adminicula ad mansuetudinem, de quibus dubi. 3. Inter omnia autem meritò primum locum tenet consideratio illa qua perpendimus nobiscum, quoties & quam grauius ipsi Deum post infinita ab eo percepta beneficia offenderimus, & tamen quod exigua vel nulla satisfactione oblata cupiamus nobis ignosci, & Deus promptè ignoscat. Quantæ igitur impudentiæ erit, si fratri, qui nihil vel parum beneficij à nobis accepit, exiguum in nos peccatum non condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem statim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoscemus? Hanc considerationem proponit Dominus, Matt. 18. Secundum locum tenent exemplum Christi, qui tot & tantas iniurias ab iis, in quos tanta beneficia contulerat, sustinuit: & iisdem etiam veniam & pacem à Patre rogauit. Gregorius lib. 5. Moral. cap. 31. duos modos frangendæ iræ recenset: Primus, inquit, est, ut mens sollicita antequam quidlibet agere incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus redemptoris sui probra cogitans, ad odversa se præparet, &c. Secundus est, ut cum alienos excessus aspiciamus, nostra, quibus in alios excessimus, delicta cogitemus. considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena, &c.

Quod ad alterum extremum mansuetudini oppositum attinet, id proprio nomine caret, sed dici potest defectum. lenitudo, vel stupor; vitium non ita frequens. Aristotele- Lenitudo,

31
Qua ratione
sunt passiones,
& qua vitia

32
Esse vitium
capitale.

Filii iræ sex

33
Remedia iræ:

34
Alterum ex-

les vocat *ἀσπγνοία* : quasi dicas, *Intraſcentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cū quis ita inſenſibilis eſt mali & iniuriarum, vt non excitetur ad iram, quando etiam ſecūdm rectam rationem oporteret. Eſt autem id ſignum ſtoliditatis, iuxta Ariſtotelem, quia tales non videntur habere ſenſum mali, aut apprehendere iniuriam. quod intellige, ſi id à ſtupore quodam naturæ proueniat: ſecūds, ſi philoſophica conſideratione & exercitio comparatum; vt in aliquo fortasſe è Stoica diſciplina, quæ omnem iram vult excluſam, & *ἀπάθεια* proſitetur.

35 *Non eſt per ſe vitioſa.* Hæc tamen iræ vacuitas non eſt per ſe vitioſa. Sicut enim irasci non eſt per ſe bonum: ita nec iræ motu vacare, aut eſſe ad irasendum ſtupidum, eſt malum. Po- teſt tamen eſſe vitioſum, quatenus eſt cauſa, vt quis defectu iræ & animoſitatis, prætermittat aliquod officium iuſtitiz, vel charitatis, ad quod erat obſtrictus: vt monere, corripere, caſtigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ira vſus legitur; vt Marci 3. *Circumſpiciens eos cum ira.* & Ioannis 2. cū eiecit vendentes è templo. Quando enim ad tale quid obligamur, ſi per ſe friget animus, & deteret tamquam rem arduam, excitanda eſt ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excuſſo. Ea enim eſt humana conditio, vt ſine huiusmodi ſtimulo & præſidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira eſt ſatellitium rationis; ſine ſatellite in Repub. mala non impediuntur: nec ſine ira ratio in homine contra malum ſtrenuè inſurgit. vnde in eiuf- modi euentis non excitare iram, eſt vitioſum, & con- trarium manſuetudini per defectum. manſuetudinis enim eſt non ſolū iram comprimere, ſed etiam cū opus eſt, excitare & aſſumere: quamvis hoc nomen magis compreſſionem inſinuet. illa tamen iræ vacuitas non habet diſtinctam malitiam à malicia quæ eſt in omiſſione officij debiri, cuius eſt cauſa: nam ſolū eſt mala, quatenus in ea omiſſio debitz actionis cenſetur volita.

D V B I T A T I O V.

De clementia, & crudelitate.

D. Thomas quaſt. 157. & 158.

36 *Diſtinctio clementia, & manſuetudinis.* Clementia eſt virtus manſuetudini affinis, non ta- men eadem, iuxta D. Thomam. Diſtinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Manſuetudo enim proximè verſatur circa iram, clementia circa vindictam externam. Illius officium eſt iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuerè, ſeu mitigare externam puni- tionem, quantum iuſtitiz ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad ſubditos & inſimos quàm ad Superio- res; hæc propria eſt virtus Superiorum, & maximè Principum.

37 *Obiectio.* Dices, Eiufdem virtutis eſt moderari affectum in- ternum, & opus externum, ad quod ille affectus incli- nabit. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiſ- centias voluptatum carnis refrænât, etiam vſum exter- num temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timo- rem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggreſ- ſionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cu- piditatem, etiam externam largitionem moderatur. Idem cernitur in *φιλοτιμία*, (proue eſt virtus circa ho- nores mediocres occupata) magnanimitate, & magni- ficentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe manſuetudo, etiam moderabitur externam puni- tionem, minuendo eam conſentaneè ſuo affectui, ac proinde non diſtinguetur à clementia. Confirmatur, quia ira eſt cupiditas vindictæ & punitionis: atqui mi- nuit cupiditatem vindictæ, hoc ipſo etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate ſequitur, minuit.

Esſe eundem habitum. Ob hoc argumentum videri poſſet alicui idem ha- bitus virtutis, qui quatenus temperat iram, dicatur

manſuetudo; quatenus verò externam punitionem, cle- mentia. Quæ ſententia confirmari poſſe; quia vterque, nimirum manſuetus & clemens, videtur quærere in ſeipſo benignitatem quamdam & ſuauiſſimam affectus in proximum (vnde etiam vocantur lenes, & habitas eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

Nihilominùs placet ſententia D. Thomæ. Vnde re- ſpondeo, dupliciter fieri poſſe vt quis incitetur ad ma- iorem vindictam quàm conueniat.

Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit manſuetudo, vt rectè probat argumentum, imminuta enim vindictæ cupiditate, ſequitur imminutio vindi- cæ. ſicuti imminuta concupiſcentia delectationum, ſe- quitur moraliter imminutio in ipſarum vſu externo.

Secundò, Ex conſideratione ſuæ poteſtatis, qua incli- natur ad intemperantes ea vtendum: ita enim eſt hu- manum ingenium, vt delectetur oſtentatione poteſta- tis, & aliorum ſub ſe depreſſione, & miſeria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum, ne tota poteſtate in vindicta inferenda vtarur.

Vnde patet, has virtutes diuerſas rationes formales ſpectare. *Manſuetudo* enim vindictam mitigat ne ob- ſpectare. *Manſuetudo* enim vindictam mitigat ne ob- temperet iræ, & quia id conſentaneum animo iræ do- minanti: *clementia* verò, quia id conſentaneum & de- corum homini, poteſtate in alium prædito. Decet enim in malis poenitque inferendis non vti tota poteſtate, ſed aliquid remittere, & infra meritum punire: ſicut è contrario in præmiis conferendis honeſtum eſt etiam ſupra merita remunerare: vt benignitas præmio ali- quid adiciat, & ſupplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignum præmiare. Cū enim poena ſit malum, & præter Dei primæuam institutionem, decet eam minui quantum ratio boni patitur. Et è contrario cū præmium ſit bonum, & ex primo Dei instituto ac intentione, decet illud augeri quantum iuſta proportio & bona guber- natio permittit.

Ex his facile intelligas quid ſit clementia: Seneca libro 2. de clementia, capite 3. ſic definit: *Clementia eſt temperantia animi in poteſtate vlciscendi: vel lenitas Superioris aduerſus inferiorem in conſtituendis poenis.* Et infra: *Clementia, inquit, eſt moderatio, aliquid ex meritis ac debita poena remittens.*

Quæ definitiones idoneæ ſunt, & inſinuant tria ad clementiam, vt in actum externum exire poſſit, requiri. Primò, Poteſtatem puniendi; quæ tantum reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus eſt propria Superiorum, & maximè Principum, qui poenas legibus definitas poſſunt mitigare.

Secundò, Vt mitior poena irrogetur, quàm Iure irro- gari poſſet. Eſt enim clementia quædam gratia & con- donatio, non perfectæ, (diſtinguitur enim à venia) ſed ex parte, ita vt iuſtitiz vindictæ officium non ex- cludat, ſed ſolū aſperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate; qua ſit vt quis proximo benignè afficiatur, eiufque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque ſi quis poenam ſonti mitigat inductus pecunia, vel amicitia, vel timo- re, non erit formale officium clementiz: quia non ex affectu huius virtutis, ſed ex alio motiuo id facit. dice- tur tamen actus clementiz, qua ratione materiz ad hanc virtutem pertinet.

Porro quæ ad clementiam moueant, præcipua ſunt iſta. Primum, Exemplum Dei, in quo maximè hæc vir- tus elucet. quàm exigua poena ſunt in hac vita innu- merabilia peccata ſui, quorum ſingula æternos crucia- tus merebantur? vnde meritò Plalm. 144. *Suauiſ Do- minus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* & Sapient. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua ſunt Domine, qui amat animas. O quàm bonus & ſuauiſ eſt Domine ſpi- ritus tuus in omnibus!* In futura vita etſi ſummam ſe- ueritatem exercent, quatenus de poena ſtatuta nihil remittit; in eo tamen eſt aliquid clementiz, quòd minorem ſtatuit quàm iure potuiſſet, non continens in ira miſericordiam ſuam; vt communiter Theologi tradunt.

Secundum

38 *Reſponſio. Videri diſtin- ctos habitus.*

ſpectant di- uerſa obiecta formalia.

Mala minue- da, quia con- tra naturam.

39 *Definitiones clementia.*

Tria ad cle- mentiam re- quiſita.

40 *Motiuu cle- mentia. 1. Exemplum Dei.*

2. Misericordia
iniquis.

Secundum est, Consideratio modi, quo peccatum commissum est, ut si perpetratum est aliqua ignorantia, vel passione; quod pertinet, si ex paupertate, ex prava institutione, ex graui tentatione, si iniuria prouocatus, si ex ebrietate vel inconsideratione. hæc enim omnia apta sunt flectere animum ad clementiam, & ad mitiora in poena statuenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quisque apud se statuere debet, similia vel grauiora fortasse se perpetraturum fuisse, si diuina gratio destitutus, & in seculis occasionibus deprehensus fuisset. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi iuuaretur ab eo, per quem factus est homo; ut quodam loco D. Augustinus ait.

Quartum est, Clementiæ fructus: Conciliat enim Principi amorem subditorum, præstat ei securitatem, & confirmat regnum. Vnde Prou. 28. dicitur: *Misericordia & veritas custodiunt Regem, & clementia roboratur thronus eius.* E contrariò crudelitas alienat animos, parit odia, & inimicos plurimos, à quibus assidua pericula & eversio status impendent. Sicut enim præfixæ arbori plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas augeat numerum inimicorum, ut rectè quodam loco dixit Seneca.

41
Quando
utendum se-
ueritate.
In malitia.

Aduerte tamen, quibusdam euentis bono publico magis expedire seueritatem quam clementiam. Est autem seueritas inflexibilis animi rigor, nihil de merita vel statu poena remittens. Hæc utendum, Primò, in militia: hic enim omne erratum capitale est, propter publicum periculum. vnde exactè disciplina seruanda, ut si semel peccatum fuerit, saltem non contingat secundo, ut quidam ait, quod absque rigore fieri non potest.

Accedit, quòd illa hominum colluuiæ, nisi seueritate & præfractis imperiis regi non possit. Refert in hanc sententiam nonnulla Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. & lib. 6. cap. 3. & Lampridius in Alexandro Seneca. sed in primis memorabilis fuit seueritas disciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidolosa erat, ut post unam castrensem animaduersionem nemo sub eo deliquerit amplius. Illius epistola ad Tribunum militum, quem præsidio præfecerat, talis erat: *Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pulum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vnam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, sale, ligna nemo exigat: sua quilibet sit annona contentus. Hostili præda, non provincialium lachrymis dutescant: arma deterfa sint, calcamenta forta: noua vestis veterem excludat; stipendium habeat in balneo, non in pompa.*

Disciplina
militaris.

Secundo, In præfectos & ministros iustitiæ, præsertim qui muneribus corrupti iustitiam peruertunt, & ius omne veniale habent. Hi enim potestate publica, qua, tamquam sacrosancta, castissimè uti deberent, abutuntur ad oppressionem innocentium, & priuatum compendium. Huius seueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpsichore, seu lib. 5. & Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. attingit: Otanem, inquit Herodotus, Darius Rex ora maritimam præfecerat. Huius patrem Samnem unum è regis iudicibus, quòd iniuste ob pecuniam indicasset, Rex Cambyfes, qui ante Darium fuit, interemisti; interemptoque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens indicaret, intendit, ibidemque situm eius Otanem sedere iudicem iussit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.

Tertio, cum populi ingenium est malignum & refractarium, ita ut in officio aliter contineri nequeat. Ob hanc causam tota lex vetus, cuius ipse Deus erat auctor, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat seuerior, & acres poenas infligebat, ut pro adulterio, pro violatione Sabbati, pro esu panis fermentati tempore Paschæ, &c. poenam mortis: quia populus iste duræ cervicis erat, ut Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commissum: tunc enim clementiam non meretur. Denique seueritate utendum, quando id magis iudicatur expediens, vel ad emendationem delinquentis, vel certè ad publicam disciplinam sancendam. hic enim est finis punitionis: ac proinde mensura vindictæ hinc capienda. finis enim est

mensura eorum, quæ sunt ad finem. alioquin decet ut animus ex se propensior sit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non postulat.

Clementia opponitur duo extrema, crudelitas per excessum, & nimia lenitas per defectum. Cuiusmodi nihil est aliud quam atrocitas animi in exigendis poenis. Sicut enim clementia mitiuit poenam quantum ratio permittit, ita crudelitas illam supra iustum modum exaggerat: quæ ex animi quadam asperitate, malo alterius minimè compatiens.

Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi siue legitimam, siue usurpata. nam in eo consistit, quòd in usu istius potestatis modus excedatur, dum poena maior infligitur quàm culpa meretur. Secundo, Supponit etiam causam, nimirum iniuriam quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca lib. 2. de clementia cap. 4. Illos, inquit, crudeliter vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem alium non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum seuisse.

Crudelitas enim est excessus in poenis exigendis. poena autem delictum vel speciem delicti supponit. ita crudelitas propriè respicit ad aliquam culpam, & præterdit speciem quamdam iustitiæ.

Dices, Quidam non exigunt poenas, crudeles tamen videntur, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt; nec interficere contenti, sed uiuunt, ut Buthis ille, & Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obiicit.

Respondeo cum eodem Seneca, Tales non tam esse crudeles, quàm feræ, & vitium eorum feritas, cui voluptati est scintilla. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iustitiæ aut rationis speciem attendentes, sed solam voluptatem passus: ita qui non vindictæ causa (quæ aliquam iustitiæ imaginem præfert) cruciatus inferunt, sed quia tormentis & sanguine humano delectantur, merito dicuntur feri, & ferui, utpote belluæ quàm hominibus affectu & truculentia morum similiore. tales se præstant quidam hæretici in Catholicos, præsertim Sacerdotes, iniustitias supplicii eos afficientes, non ut puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quæ enim iniuria est, antiquam religionem toto orbe diffusam; & tot sæculis florentem colere?) sed ut animum tormentis & sanguine eorum expleant. Latronum scintilla, qui propter compendium homines torquent & occidunt magis ad feritatem, quàm ad crudelitatem referenda est: quia non vindictæ aut punitionis causa id faciunt, sed sui commodi, sicuti iramantes feræ, quæ ob passum occidunt.

Alterum extremum clementiæ oppositum est nimia lenitas. Hæc inconsultè poenam mitigat, vel omnino remittit, etiam cum bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minus Reipublicæ perniciosum quàm crudelitas. Inde enim criminosi & turbatores pacis publicæ inualescunt. valgò tamen clementia vocatur, cum potius crudelitas in Reipubl. quàm clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compassione; cum fortuna & calamitas quam patitur, non causa spectatur. hanc Seneca vocat misericordiam, nomine non satis in eum sensum, præterquam apud Stoicos, usitato. potest etiam prouenire ex naturæ quadam lenitudine & stupore, culpæ magnitudinem non percipientes de quo supra dubit. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi, ut cum Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittendi impulsus fontibus parcat, quamuis hic non tam sit vitium nimie lenitatis, quàm auaritiæ vel ambitionis.

42
Vitiis
clementiæ.

43
Obiicit.

Respons.
Feritas.

44
Nimia lenitas.

DUBITATIO VI.

*Quid modestia, & quae eius species.**D. Thomas quest. 160.*45
Modestia.

Modestus vocari solet, qui intra modum & limites sui status, ingenij, & fortunae se continet, suo modulo contentus. Vnde *modestia* est virtus qua quis hanc mediocritatem in se amat & praestat, motus suos internos & externos, & omnem rerum suarum apparatus intra mensuram sibi congruam coercens. Hinc patet, modestiam esse affinem & annexam temperantiae. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in iis, in quibus difficillimum est adhibere, nimirum in delectationibus tactus: ita modestia in aliis quibusdam modum ponit, ubi id minus quidem est difficile, tamen ad rectè praestandum opus est virtute. D. Thomas huius virtutis quatuor statuit species; *humilitatem, studiositatem, modestiam motuum exteriorum, & modestiam externi apparatus*. Moderatis enim delectationibus carnis per temperantiam, & imperu irae per mansuetudinem; quatuor supererant, quae potissimum moderatione quadam, & intra certos limites restrictione egere videbantur. inter quae Primum est, motus animi ad excessum, ad quem coercendum est *humilitas*. Secundum, Nimium desiderium cognitionis, praesertim curiosum: hos refrænat *studiositas*. Tertium Motus & gestus externi corporis: hos componit *modestia morum*. Quartum, Externus cultus & apparatus in vestibus, conuiujs, supellectili: hunc moderatur alia quaedam modestiae species, quae *modestia cultus* dici potest.

DUBITATIO VII.

*Quid sit humilitas, & quod eius officium.**D. Thom. quest. 161.*46
Humilitas duplex.

Humilitas ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum usque deprimimur. Dupliciter autem id fieri potest.

Primo, Si contra voluntatem ab alio depressus sit; & hoc modo humilitas est poena: sicque dictum est, *Omnis qui se exaltat, humiliabitur.*

Secundo, Si quis sua sponte ex consideratione suorum defectuum se deprimat; & hoc modo est virtus; quae variis modis definiri potest. D. Thom. art. 1. ad 1. *Humilitas, inquit, est virtus qua quis defectum suum considerans, se in infimis secundum modum suum continet.* Idem ad 2. *Est laudabilis sui ad ima deiectio.* Ioannes Rusbrochius lib. de praecipuis virt. cap. 1. *Humilitas est animi demissio, id est, interna quadam & profunda cordis & animi coram celsissima Dei maiestate inclinatio & submissio.* Aptissime D. Bernardus libro de gradibus humilitatis in principio: *Humilitas est virtus, qua qui verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit.*

Humilitatis definitiones.

47
*Supponit notitiam sui.**Quo modo illa notitia habeatur.*

Ex quibus patet humilitatem supponere cognitionem sui, id est, suae imperfectionis, suique defectus. Haec *sui cognitio* comparatur, dum quis se coram Deo & Angelis constituens, considerat qualis sit tum animo, tum corpore: quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lentus & infirmus, quàm rebus infimis addictus, quàm levis & instabilis; quantis peccatis obnoxius, quantis miseriis subiectus, quàm in Deum ingratus: propterea se ex se nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: sua omnia assidue à diuina bonitate pendere, sicut imago in speculo pendet ab obiecto, sicut pondus suspensum in aere à manu tenentis; sicut lumen à sole, & sicut umbra à corpore; denique sine assiduo Dei influxu se in nihilum ruere.

Dixi, Coram Deo hanc considerationem facendam; quia ad illud lumen veritatis constitutus homo, se ipsam & sine dissimulatione inspicit, & sine palpatione diu-

dicat, ut inquit D. Bernardus serm. 42. in Cantica. Sicut, ut quis natos omnes sui corporis perspectos habeat, se ipsum soli exponit, ut in eius lumine omnia detegantur.

Hac cognitione posita in intellectu, sequuntur in voluntate multi affectus & motus, qui sunt humilitatis actus & functiones.

48
Actus humilitatis.

Primo, Vilipensio & contemptus sui, per quem se, quoad ea quae ex seipso habet, nihil aestimet.

Secundo, Reputat se omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque sine falsitate, ut docet D. Thomas art. 6. ad 1. talis enim reuera est secundum ea, quae ex seipso habet.

Tertio, Hinc sequitur, ut veritatis amore impulsus, non cupiat ab aliis magni aestimari, honorari, vel laudari: quia videt id sibi non congruere, sed ei à quo omne bonum accepit. Vnde cum Apostolo dicit: *Regis aulorum immortalis & inuisibili soli Deo honor & gloria.* non enim imago vel pictura laudem meretur, sed pictor: nec olla, sed plastes.

Quarto, Quantum in ipso est, desiderat etiam vilis haberi, & ab aliis contemni. talem enim cupit se ab aliis iudicari & aestimari, qualem se veritatis sententiâ, & in oculis Dei nouit esse. Vnde D. Bernardus serm. 16. in Cantica: *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis praedicari: gaudet contemptu sui, hoc solo sanè superbus, quod laudes contemnat.* Dixi, quantum in ipso est; quia non semper expedit ut alij nostros defectus nouerint. aut nihili nos aestiment; propter edificationem, & fructum aliorum: ut D. Bernardus sermone 42. in Cantica notat.

Quinto, Cum videt se magni fieri vel honorari, dolet; nec illum honorem in animo sibi attrahit, imò nec admittit, nisi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, saltem implicite, refert.

Sexto, Confitendo se aliis, censet se omnibus viliozem & deteriozem. considerat enim se iuxta ea, quae ex seipso habet: alios verò secundum ea, quae ipsi ex Deo, & sic illos sibi praeponeat: ut benè D. Thomas art. 3. declarat. Hoc enim est ingenium humilitatis, in se intueri sua mala, in aliis, eorum bona: sicut è contrario suberbiae indoles est, intendere in sua bona, & in aliorum mala. quisque autem secundum sua est deterior quàm sunt alij secundum ea quae sunt Dei, ut benè docet Anselmus lib. de similitudinibus c. 109. & D. Thomas art. 6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimo, Subiicit se Deo veluti infimum mancipium, vel potius, sicut testa figulo, & opus suo factori, ut de se disponat pro suo beneplacito in omnibus praesertim quae ad hanc vitam pertinent: verbi gratia, quod aut paupertatem vel diuitias, sanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam, mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.*

Octauo, Subiicit se hominibus propter Deum sinens se ab illis tamquam instrumentis Dei gubernari. Vnde 1. Petri 2. *Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive Regi, quasi praecellenti. &c.*

Nondò, Denique in externis rebus & functionibus, quantum in se est, amplectitur semper id quod est abiectius & minus honoratum, v.g. locum inferiorem in confessoribus, latus sinistrum in congressibus, socios simpliciores, officia vulgò minus honorata, vestes, supellectilem, &c. In usu tamen externo debet habere rationem decori & officij, quod gerit, ut antè dictum est. Haec sunt actiones humilitatis, & hoc serè ordine ad ipsam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

Notandum est, à D. Bernardo sermone 42. in Cantica duplicem humilitatem distinguì, alteram iudicij, quae adhuc imperfecta est: alteram affectus, quae perfecta. Iudicij humilitas est, qua quis se ipsum ad lumen veritatis intuens agnoscit suam vilitatem, & se coram Deo demittit: non tamen vult ab aliis vilis haberi aut contemni, sed potius magni aestimari & honorari.

49
Duplex humilitas.

honorari. Dicitur *iudicij*, non quod nullo modo transcat ad effectum; (demittit enim se in abscondito coram Deo) sed quia non ita efficaciter transit, ut sicut se vilem iudicat, sic quoque ab aliis vilis haberi cupiat. unde potissimum in iudicio remanet. Affectus humilitas est, quas quis etiam ab aliis talem se haberi cupit, qualem se coram Deo cognoscit. De his ita Bernardus loco citato: *Est humilitas quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & est humilitas, quam charitas format & inflamat: atque hac quidem in affectu, illa in cognitione consistit. Etenim tu, si te ipsum intus ad lumen veritatis & sine dissimulatione inspicias, & sine palpatione diiudices, non dubito quin humiliter & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamvis necdum foreasse id esse patiaris in oculis aliorum.*

Affectus.

Humilis de opere veritatis & de charitate veritatis.

Eius igitur humilis, sed de opere interim veritatis, & minime adhuc de amoris infusione. Nam si veritatis ipsius, quae te tibi veraciter atque salubriter demonstravit, sicut splendore illuminatus, ita amore affectus fuisses: voluisses proculdubio, quod in te est, eandem de te omnes tenere sententiam, quam ipsam apud te veritatem habere cognoscis. Et infra reprehendit eos, qui solam iudicii seu veritatis humilitatem habent. *Pondus, inquit, & pondus abominatio est apud Deum. Quid enim? Tu te depreziaris in secreto apud te ipsum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius pretij mentiens, maiori te pondere vendis nobis quam ab ipso accepisti? Time Deum: & noli hanc rem pessimam facere, ut quem humiliter veritas, extollat voluntas: hic enim est resistere veritati, hoc pugnare contra Deum, &c.*

50. Obiectio. 1.

An distinctus gatur a magnanimitate.

Resp.

Dices Primò, Humilitatis est cohibere affectum, ne feratur ad excelsa supra conditionem & proportionem hominis: atqui idem praestat magnanimitas; ergo non videtur distingui à magnanimitate. Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem reipsa non discrepantem à magnanimitate. sed fallitur, ut rectè ostendit Caietanus. Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus suis distinguendae sunt: atqui principalis functio magnanimitatis est, non coërcere affectum, sed impellere ad ardua & magna, quibus homo est dignus: secundariò autem retrahit ab his, quae dignitatem ipsius superant. Humilitatis autem primum munus est non impellere, sed retrahere animum inordinatè ad excelsa tendentem, & intra suam mensuram coërcere, ut iis, quae hominis vilitati congruunt, acquiescat. Itaque hae virtutes contrario modo procedunt: magnanimitas impellendo ad ardua, quae sua difficultate animum absterrent, & desperationem iniiciunt: humilitatis retrahendo à magnis, quae splendore & excellentià suà animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectum impellit, ab eo humilitas retrahit, licet sub diuersa ratione. Deinde etiam si magnanimitas secundariò à quibusdam animum retrahat, à quibus retrahit etiam humilitas, sub alia tamen ratione formali id facit. Illa enim retrahit animum à quibusdam excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quam ipsi ratione donorum, quibus praeditus est, congruant) hae verò retrahit animum ab omnibus excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ex parte sui. Ratio itaque coërcendi & retrahendi animi est diuersa, nimirum excessus obiecti respectu eius, quod homo habet à Deo: & excessus obiecti respectu eius, quod homo habet ex se ipso. Hunc respicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art. 1. ad secundum.

51. Obiectio. 2. An humilitas impediatur magnanimitatē.

Resp.

Dices Secundò, Si humilitas coërcet affectum ne feratur ad aliquid, quod est supra proportionem & mensuram hominis, quam ex se ipso habet: ergo non permittere hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere; quia omne bonum superat hanc proportionem: ac proinde impedit principalem functionem magnanimitatis.

Respondeo, Non posse hominem quidquam appetere, vel conari, tamquam ipse per ea quae praecise ex se habet, eo sit dignus, aut illud possit efficere. potest

tamen, quatenus per id quod accepit à Deo, sufficientem ad illud proportionem habet. Hinc fit ut is, qui ex se est humillimus, ex dono Dei sit summe magnanimus. Etsi enim ex se nihil possit, nullòque bono aut honore dignus sit: tamen ex dono & auxilio Dei plurimò potest, (iuxta illud Apostoli: *Omnia possum in eo qui me confortat*) & maximis bonis, honoribusque dignus est, & se dignum iudicat. Declarat hoc Gregorius lib. 6. in 1. Regum c. 3. explicans illa verba cap. 16. *Aubuc reliquus est paruulus, & pascit oves. Merito, inquit, paruulus iste dicitur oves pascere: quia electus quisque humilis est, & sterilis non est: quia quotidie magna agit, sed de se magna non sentit. Merito ergo non solum paruulus, sed pastor assentitur: quia qui verè humiles sunt, foris se deiciunt, sed per internam societatem in summis & aeternis pascuis immorantur: nam scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, Quae autem gratia, nisi ut summa videant & cognoscant, cognoscant & diligant, atque ad ipsa delecta quasi fortes & pingues currant. Idem cernitur in omnibus beatis. sunt enim & ex se humillimi, & ex donis Dei summe magnanimi. Imò nulli sunt magis magnanimi, quam illi qui verè sunt humiles. Cum enim non suis viribus, sed Dei tantum auxilio, cui se penitus subiecere nitantur, eiusque omnipotentiam & bonitatem assidue cogitent: nihil est quod hac ratione illis impossibile aut valde arduum appareat: ac proinde etiam quiduis aggredi, cum honor Dei postulat, non dubitant. Exemplo nobis sunt maximi quique Sanctorum, & in primis Apostoli, qui stupenda, Deo confisi, sunt aggressi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit segnem, aut timidum, aut pusillanimum, sed ad veram animi magnitudinem disponit. mundi magnanimitas, quia suis viribus nititur, superbia potius est, quam magnanimitas.**

Summe humilis est summe magnanimus.

Ex dictis colligi potest primò, Fundamentum humilitatis esse notitiam sui, quae ut sit perfecta, postulat etiam cognitionem Dei: unde fit ut coniunctissimè sint humilitas & charitas: sicut cognitio sui & cognitio Dei non possunt à se inuicem separari. humilitas enim sequitur cognitionem sui, charitas cognitionem Dei. Itaque rectè dictum à D. Augustino: *Nouerim te, nouerim me, ut amem te, & contemnam me.*

52. Fundamentum humilitatis.

Secundò, Hanc virtutem esse non in intellectu, sed in voluntate. Inclinat enim voluntatem ut se intra mensuram sui suppositi contineat, nec ad aliquid per motum spei vel desiderij supra illam feratur.

Tertiò, Obiectum huius virtutis esse id, quod congruit nostrae vilitati. hoc enim est quod per humilitatem & interioris appetitur, & exterioris agitur.

Obiectum humilitatis.

Dices hoc non esse appetibile. esse enim vile vel probrosum, non est bonum neque laudabile, ac proinde non potest esse obiectum virtutis, quod debet esse honestum & honore dignum. Hae res non videntur satis à Doctoribus explicatae.

53. Obiectio.

Respondeo tamen, Id quod vile est, non esse quidem per se expetendum, aut honestum: posse tamen sub alia consideratione, honesti rationem induere. Primò, si spectetur ut est congruens nostrae conditioni: honestum enim est amplecti sibi congruentia. In hac tamen congruentia non consistit totum bonum & honestum humilitatis: non enim per se est magnae laudis vilem vilia amplecti, quod hae ipsi congruant. Itaque adhuc ulterior ratio formalis requiritur, respectu cuius prior illa se habeat instar fundamenti quasi materialiter. Secundò igitur, Id quod vile est, seu amplecti vilia, potest honesti rationem induere, ut est professio quaedam seu testificatio nostri nihili, qua profiteamur nos ex nobis nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: & consequenter omne bonum nostrum esse ex Deo, ad ipsum veluti auctorem omnia referenda, in ipsum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipso enim quod nostram vilitatem profiteamur, tacite etiam significamus omne bonum nostrum Deo assignandum. Sub hac igitur ratione vilia & probrosa sunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa nostram sortem, & tacite diuinam in

Respons. Quomodo illud obiectum sit expetendum & honestum.

nos benignitatem testamur: quod sanè honestum est, & valde laudabile, tum quia est professio veritatis, maxime in vita necessaria: iuxta illud, *Nosce teipsum*: tum quia id redundat in honorem Dei, ut dictum est.

54

Quartò, Hinc patet humilitatem sic rectè definiri: *Humilitas est virtus inclinans nos ad nostram vilitatem signis vel factis profitendam. Signis siue internis, siue externis, ut locutione spiritali, vel corporali submissione corporis, prostratione humi, genuflexione, &c. Factis, ut humilibus obsequiis, humili loco, humili sodalicio, &c.*

Nec obstat, quòd humilitas non solùm inclinet in hanc professionem, ut procedit ab ipsius supposito, sed etiam amet illam ut procedit ab alio, & auerfetur quod illi est contrarium: (humilis enim non solùm se ipse vilipendit, & variis modis suam vilitatem testatur: sed etiam gaudet & amat contemni ab aliis, & laudari dolet) Hoc, inquam, non obstat: quia virtus bonum sui obiecti amat, non solùm in suo supposito, sed etiam in quouis alio, & ubicumque illud inuenerit, quamvis primariò in illud inclinet, ut à proprio subiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facile est omnes supradictos actus humilitati assignare, & ostendere quomodo ab ea procedant, in omnibus enim illis est professio suæ vilitatis, vel certè inclinatio & amor in illam, iuxta modum nunc explicatum.

55

Excellentia
humilitatis.

Quintò, Colligitur humilitatem esse virtutem valde excellentem. Primò, Quia inclinat ad subiiciendum nos Deo in omnibus, & nostris superioribus tamquam Dei instrumentis. Cùm enim inclinet generatim ad omnia, quibus nostram vilitatem testamur, maxime inclinat in hanc subiectionem, per quam vniuersalius nostrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus est diuus Thomas articulo 4. cùm excellentiam humilitatis in eo constituit, quòd *ordinationi iustitie legalis faciat hominem bene subiectum in vniuersali quantum ad omnia, cum qualibet alia virtute moralis in faciat solum quantum ad aliquam materiam specialem.* Secundo, Quia, ut dictum est, eo ipso, quo profitemur nostram vilitatem, & nihil boni nos habere ex nobis, implicite testamur omne bonum nostrum esse à Deo: & ita Deum honoramus.

Itaque humilitas inclinat ad quosdam actus, qui tantam continent religionem, oùm implicite Deum honorent, etsi non ex formali affectu religionis procedant, sicut enim actus Religionis primariò & formaliter continent professionem diuinæ excellentiæ, secundariò verò & quasi materialiter professionem nostræ vilitatis, & ut ita dixerim, infirmitatis: ita è contrario præcipuus actus humilitatis (qui est vilipensio sui & veluti annihilatio coram diuina maiestate) continet formaliter & primariò professionem nostræ vilitatis, secundariò verò & ex consequenti, professionem diuinæ excellentiæ. Tertio, Denique signum excellentiæ virtutis huius est, quòd Philosophi eam non agnouerint. Non enim intellexerunt, nisi forte per pauci, quo modo homo nihil ex se boni, sed solùm defectum & malum habeat: & quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

56

Comparatio
eius cum alijs
virtutibus.

Aduerte tamen, hanc virtutem non esse præstantiorem theologicis, quia hæc proximè nos Deo coniungunt, neque religionem, quia præstantius est Deum colere, eique honorem & reuerentiam exhibere, quàm suā abiectionem profiteri, & cohibere se ab ordinato affectu excellentiæ. Ob eandem causam non est præstantior obedientia, quia hæc bene ordinat affectum ad totam legem, illum legi conformans: neque Iustitia legalis, quia vel hæc non distinguitur ab obedientia, ut supra lib. 2. cap. 1. dubit. 3. ostensum est: vel si distinguitur respicit bonum commune, & ad omnia, quæ ad bonum commune pertinent, rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi, neque intendit bonum commune: sed facit hominem bene subiectum Superiori & ordinationi tum legis tum Iustitiæ legalis, ut diuus Thomas art. 5. in corp. indicat. Est tamen præ-

stantior fortitudine & temperantia, ut docet Caiet. 2. 5. sub finem, ex sententia D. Thomæ, quia in illa maius bonum rationis cernitur. reddit enim humilitas hominem subditum & patulum bono rationis, non in hac vel illa materia, sed vniuersè: quod est præstantius quam rectè se habere circa pericula mortis vel voluptates tactus. Ob eandem rationem videtur etià præstantior Iustitia particulari, etsi Caietanus dissentiat. Notandum tamen has virtutes non posse exactè inter se comparari, cùm habeant proprias excellentias diuersorum generum, quibus se mutuo excedunt, & exceduntur. vnde quæ vna ratione videtur præstantior, altera est inferior.

Incitantia humilitatis præcipua sunt tria. Primum, Ratio veritatis. hæc enim si ad eius libellam nos appenderimus, quodammodò ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum suam vilitatem, paruitatem, imbecillitatem, suumque nihilum intuetur, se magni æstimare queat, ut supra ex D. Bernardo ostensum est.

57
Incitantia
humilitatis.
1. Professio
veritatis.

Secundum, Exemplum Christi, qui etsi omnium esset summus, tamen in natura humana fuit humillimus. Matth. 11. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Vbi allicit omnes ad suam capiendam disciplinam, eo quòd cùm ipse sit mitis & humilis, consequens etiam est, ut eius disciplina, cuiusque iugum suauis sit & onus leuissimum enim & humilis aspera & intolerabilia non imponit. D. Augustinus lib. 14. de ciuit. cap. 13. *Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc seculo peregrinanti maxime commendatur humilitas, & in eius rege, qui est Christus, maxime prædicatur: contrariumque hinc vniuersi elatiouis vitium in eius aduersario, qui est diabolus, maxime dominari sacris litteris edocetur.* Hæc humilitas mirifice elucet in tota eius vita & passione, tamquam in absoluto quodam exemplari. Vnde meritò Ecclesia in Collecta dicit, *Deus, qui ad imitandum humilitatis exemplum, Saluatorem nostrum carnem sumere & crucem subire fecisti, &c.*

2. Exemplum
Christi.

Dices, Non videtur Dominus verè humilis fuisse in tertio iudicio, sed solùm externa conuersatione. humilitas enim supponit iudicium vilitatis & imperfectio- nis: sicut qui Dominus non poterat se vilem aut imperfectum iudicare. Confirmatur ex diuo Bernardo sermone 42. in Cantic. *Ipse, inquit, se exinanauit, ipse se humiliauit, non necessitate iudicii, sed nostri charitate. poterat nimirum vilem se & contemptibilem demonstrare, sed planè non reputaret, quoniam sciebat seipsum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio, qui talem se obtulit, qualem esse nesciuit: magis autem placuit minimum reputari, qui se summum non ignorabat.*

Obiectio:
An Dominus
fuerit humilis
in tertio iudi-
cio.

Respondeo, Dupliciter posse quempiam se vilem & contemptibilem iudicare. Primò, Absolutè, ut cùm quis indicat se esse peccatorem, posse peccare, esse dignum probro & supplicio. Secundò, Ex parte, & secundum quid, nimirum consideratis iis quæ præcisè à se, & non à Deo habet. Priore modo humanitas Christi non iudicabat seipsum vilem, quia sciebat suam excellentiam quam ex vniione Verbi habebat, & ratione illius se omni honore esse dignam. Hoc modo intelligendus est Bernardus cùm ait, Dominum non fuisse humilem iudicio, sed affectu. Vnde paulò post subdit: *Non enim quomodo ego vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu, dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiam suppliciis, dignos plagis: non, inquam, ita & ille, quæ tamen omnia expertus est, quia voluit, tamquam humilis corde.*

Dupliciter
potest quis se
vile iudicare.

Altero modo poterat se vili, imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatissima humanitas se nihil ex se boni habere, sed omne suum bonum à diuinitate prouenire: imò si à diuinitate, eiusque donis deferretur, se relapsuram repente in ignorantiam, pronitatem peccandi, atque adeò in peccatum, & posse damnari. subtrahendo quoque influxu illo substantifico, quo conseruatur, se in suum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati se profundissimè submitte, eique omne suum bonum acceptum refert, in eam omnem honorem & gloriam sibi exhibitam refundens.

Ex

Ex simili consideratione est humilitas in sanctis Angelis, & Beatis. Vnde & coronas suas mittunt ante thronum, dicentes: *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt; ut Apocal. 4. dicitur.* Verum sicut Christi humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & consequenter charitate: ita etiam cognitione sui, & dependentiæ, quæ ipsa cum omnibus donis suis à Deo dependet; ac proinde etiam vera humilitate, quam etiam præ omnibus declarauit, humiliando se usque ad mortem crucis, & ad omnes illas indignitates quas Iudæi intulerunt.

38
3. Quia virtutum fundamentum.

Tertium, Quia humilitas est fundamentum virtutum. *Virtutum*, inquit D. Bernardus lib. 5. de consideratione, in fine, *bonum quoddam & stabile fundamentum est humilitas.* D. Augustinus lib. 1. de verbis Domini, serm. 10, *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Et infra: *Hoc in te fodi fundamentum humilitatis, & peruenies ad fastigium charitatis.* D. Basilii Constitut. monastic. cap. 17. dicit *humilitatem esse inuicem virtutum*, quo virtutes tutissime custodiuntur. Est fundamentum virtutum non quidem directe & principaliter; (sic enim sola fides est supernaturalium virtutum fundamentum, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *credere enim oportet accedentem ad Deum quia est*,) sed indirecte & dispositiue. Indirecte quidem quatenus remouet virtutum impedimentum, quod est superbia. Dispositiue verò, quatenus facit hominem Deo subditum, ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiendum, qui est virtutum semen, origo, & conseruatio.

Vtrumque insinuat D. Iacobus in sua Epistola c. 4. *Deus*, inquit, *superbi resistit, humilibus autem dat gratiam.* Si Deus illis resistit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur superbia influxum diuinæ gratiæ; & consequenter virtutum studium, quod sine auxilio gratiæ constare nequit. Humilitas verò influxum illum attrahit, excipit, & colligit. Vnde D. Augustinus serm. 27. de verbis Domini: *Constituit aqua ad humilitatem valles, denotas de tumoribus collis.* & serm. 157. de tempore: *Videte magnum miraculum. altus est Deus, erigit te, & fugit à te: humiliat te, & descendit ad te. quare hoc? quia excelsus Dominus, & humilia respicit ut attollat: alta, id est superba, de longè cognoscit ut depumat.* vide eundem de sancta virginitate, cap. 29. Præterea humilitas sicut facit ut homo seipsum vilipendat, ita etiam omnia terrena parui facit æstimari: atqui æstimatio terrenorum maxime impedit studium virtutis: tollit igitur humilitas virtutum impedimentum. Denique sola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit beatus Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimuntur. habet autem hoc, partim quia subiecit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio, partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiecto diabolus teatationes solet excitare.

D V B I T A T I O V I I I.

Quid sit superbia, & quomodo ab aliis vitiis distinguatur. Item de nimia sui abiectiōe.

D. Thomas quest. 162.

39
H Vmilitati opponuntur duo extrema vitia; Superbia, pex excessum; & nimia sui abiectio, per defectum.

Superbia dicitur à *super* & *eo*: quod supra suam mensuram erat, iuxta illud Psal. 132. *Neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me.*

Definitio.

Definitur à D. Augustino lib. 14. de ciuit. cap. 3. *Quid est*, inquit, *superbia; nisi peruersa celsitudinis appetitus? & à Prospero sententia 292. Superbia est amor excellentiæ propria, nempe inordinatus.*

Peruersam celsitudinem vocat, non quæ in seipsa, sed quæ respectu appetentis peruersa sit; ed quod ipsa non congruat. Vnde cum dicitur, *peruersa celsitudinis appetitus*, idem valet ac si diceretur, *appetitus peruersæ excellendi.* Superbus enim appetit excellere, sed peruerso modo, id est, qui sit contra rectam rationem. vnde & ipse appetitus peruersus est. Si enim obiectum est prauum, etiam appetitio eius praua est.

Sed difficultas est quo modo excellentia hic accipiat, absolute an relate, id est, verum superbia appetitus excellendi absolute, an solum præcellendi aliis. Martinus, ut refert Caietanus, putat, superbiam solum appetere præcellere aliis, vnde definit superbiam *amorem excellentiæ despectiue*, id est, quo ita amat excellere ut alios præ se contemnat. Sed verius est, superbiam ad hoc non esse restringendam, ut recte ostendit Caietanus. Potest enim quis esse superbus, etsi nemini explicite se præferat. Superbia enim est æquare se maioribus, & non solum illis se præferre; quamuis implicite in actu superbiæ semper aliqua contineatur prælatio. Effert enim se supra se, ac consequenter supra alios eiusdem sortis: vnde fit ut quotiescumque se cum æqualibus confert, se illis etiam expresse præferat. sed de implicita illa prælatione hic non est questio. explicite verò non habet locum nisi in quibusdam actibus. Itaque obiectum superbiæ ad æquatum, est *excellentia in genere*, ut extendit se ad excellentiam absolutam & relatiuam, ab utraque tamen per se abstrahens; sicut obiectum Metaphysicæ est ens communiter se habens ad absolutum & relatiuum, ut inquit Caietanus.

Dices, Etiam quædam alia vitia spectant excellere tamquam obiectum. *Presumptio*, in functionibus inclinatur enim ad functiones, quæ proprias vires superant: *ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tendens ad dignitates proportionem subiecti excedentes; denique *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque magnanimitatis in iisdem rebus magnitudinem & excellentiam spectat: inclinatur enim ad excellentes functiones, ad excellentes dignitates & honores, ad excellentem famam & gloriam, ut patet ex dictis supra lib. 3. cap. 2. dub. 3. Quo modo ergo ab his distinguitur superbia, cum hæc quoque excellentiam spectent & pro obiecto habeant?

Respondeo, Superbiam ab istis vitiis distingui, quod ipsius obiectum sit in genere excellentiæ personæ: illorum verò excellentia non personæ, sed functionis, vel dignitatis, vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam. Quod ut melius intelligatur.

Notandum est, personam posse tripliciter ad virtutes & vitia comparari. Primo, ut subiectum. Secundo, ut obiectum. Tertiò, ut mensuram obiecti, siue ut terminum commensurationis illius, quæ in obiecto spectatur. Primus modus est communis omnibus virtutibus & vitiis. Persona enim seu suppositum se habet ad omnia tamquam subiectum; cum ipsa nihil sine aliud quàm bona vel mala dispositio suppositi ad suum opus. Tertius modus est communis respectu omnium virtutum & vitiis, in quibus medium constituitur in obiecto ex ordine ad proprium suppositum; ut in temperantia, quæ inclinatur ad cibum & potum secundum eam mensuram, quæ congruit supposito: & in magnanimitate, quæ inclinatur ad magnas virtutum functiones; tamen iuxta mensuram propriæ personæ. Presumptio verò inclinatur ad magnas functiones, sed supra personæ mensuram, intemperantia ad cibum & potum, sed supposito non commensum. Secundus modus est proprius superbiæ & humilitatis; hæc enim respiciunt suum suppositum per modum obiecti: superbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depressionem. Vnde in definitione superbiæ signatè dicitur *Excellentia propria*, id est, quæ primò & per se circa personam consideretur. Confirmatur, quia per superbiam ipsa persona sese inflat & extollit; & si quid in operibus externis magni vel splendidi faciat,

huc refert, nimirum ut ipsa magnificat. Itaque generatim excellentia personæ est obiectum superbiæ: præsumptionis verò obiectum est excellentia operis: ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ in fama opinione.

Nascuntur
ex superbia.

Aduerte tamen, hæc vitia non ita distingui à superbia, quin ipsius sint fructus qui ex ipsa nascuntur, eamque supponant. Nam ex inordinato appetitu excellentiæ personæ fit ut quis aggrediatur opera præsumptuosa, & ad magnas dignitates honorisque supra suam proportionem adspiret. Ideò enim hæc appetuntur, ut ipsum suppositum excellens videatur. itaque ex affectu superbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & sic ad superbiæ pertinent, saltem tamquam actus imperati, ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifestè à superbia distinguitur: tum quia non appetit principaliter magnitudinem personæ, sed operis: tum quia magnitudinem illam non appetit, nisi secundum præscriptum rectæ rationis, & commensuratum ad proprium subiectum: quorum utrumque contrario modo se habet in superbia.

62
Fundamen-
tum superbiæ.

Porro ut natura & functiones superbiæ melius intelligantur, Notandum est, quòd sicut humilitas supponit considerationem suæ imperfectionis, & ex ea oritur: ita superbia considerationem suæ perfectionis (sub qua intellige quidquid villo modo ad excellentiam facit) & ex hac consideratione nascitur. Dum enim quis suam perfectionem considerat, dissimulatis imperfectionibus, & non aduertit se illam à Deo habere, videtur sibi multò excellentior quàm reuerà sit: sicut & merces præstantiores videntur emptoribus, quando vicia non considerant. Nam purum bonum multò est excellentius quàm imperfectionibus permixtum. Hinc nascitur amor illius excellentiæ apprehensæ, quo illa placet homini, & homo propter illam sibi plus quàm oportet: ex his verò æstimatio sui, quæ pluris se facit quàm oportet. Atque hic est primus superbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis est vilipensio sui: ita primus superbiæ est magnipensio sui, quæ quis seipsum æstimat supra id quod est: qui actus non consistit in solo iudicio vel apprehensione, sed etiam in affectu, quo erga se tanquam quid magnum afficitur, & talenti quodammodo se facit, qualem apprehendit. Vnde superbus dicitur seipsum inflare, tumefacere, exaltare: quia quantum in se est, affectu & apprehensione, ut affectui seruit, maiorem se facit & cultiorem quàm reipsa sit. Dixi, esse *primum actum completum*, quia affectio illa voluntatis, quæ præcedit hanc æstimationem, non est actus completus, à quo quis dicitur superbire & se eleuare: sed est inclinatio interna ad actum completum. sicut inclinatio Religionis ad cultum Dei non est actus completus Religionis, sed ipse actus colendi. est igitur hic ordo actuum animi. Primò, Est consideratio perfectionum coniuncta cum defectu considerationis imperfectionum, & dependentiæ à Deo. Secundò, Apprehensio maioris excellentiæ quàm insit. Tertio, Amor illius, seu simplex complacentia. Quarto, Æstimatio sui ex illa apprehensione & amore orta. Amor enim accedens illi apprehensioni, facit excellentiam maiorem videri & pluris æstimari.

Hæc igitur æstimatio sui est Primus actus superbiæ completus, & fundamentum ceterorum qui superbiæ tribuntur.

Secundò, Hinc sequitur, ut æstimet se dignum & idoneum rebus magnis, suamque mensuram excedentibus.

Tertio, Ut inordinate appetat dignitates, & alia quæ ad excellentiam pertinent, tamquam sibi congruentia.

Quarto, Ut ab aliis quoque velit magni fieri, honorari, & laudari.

Quinto, Si videat id se non obtinere, indignatur, irascitur, dolet.

Sextò, Conferendo se aliis, censet se meliorem, doctiorem, potentiorum, &c. vnde & alios contemnit, &

quæ ab aliis sunt paruipendit. Ad suos enim defectus clausos habet oculos, & ad suas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit se in iis quæ sunt proximi. Hinc fit ut sua pluris æstimet, & præferat rebus proximorum, & seipsum personæ proximi.

Septimò, Recusat se subicere Superioribus, quasi id ipso sit indignum: persuadens sibi, se illis esse prudentiorem, & melius seipsum gubernaturum.

Octauò, Recusat etiam se Deo subicere, apprehendens illud tamquam sit contra suam dignitatem, &c. volens suo arbitratu viuere, quasi Deo opus non habeat. Hi actus huius vitij, & hoc ferè ordine ab illo procedunt.

Ex dictis colligitur, hoc vitium esse speciale. habet enim speciale obiectum per quod à ceteris distinguitur, ut ostensum est: & speciales functiones, quas modò recensuimus. quadam tamen ratione potest dici vitium generale, nimirum potestate causandi, quatenus ex superbia quoduis peccatum nasci potest. Id autem fieri potest dupliciter, ut explicat D. Thomas art. 2. Primò, Directè, ut si quis peccet eo fine ut videatur excellens & neminem curare, neminem timere. tunc enim directè ex affectu superbiæ illud peccatum imperatur. Secundò, Indirectè, & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens, quatenus semel per superbiæ diuina lege, quæ à peccando prohibetur, abiecta, veluti remoto freno, facilis est homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ieremix 2. *Confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, Non seruiam*, priore modo peccatum est ex contemptu: hoc verò ex affectu voluptatis, commodi honoris, &c. His adde, quadam ratione posse dici generale essentia & attributione: quia omne peccatum tacitam quendam superbiæ continet ipso opere: magna enim est præsumptio, audere Deum offendere, & veluti contra se laceessere: non timere fulmen maledictionis, non curare præsentem maiestatem. Simili modo omne peccatum est quidam Dei contemptus interpretatiuus.

Alterum vitium humilitati oppositum est inordinata sui abiectio. Humilitas enim etsi inclinet ad sui abiectiorem, non tamen quouis modo, sed prudenter, nimirum, cum iis circumstantiis; quibus debet. debet enim ita fieri ut non redundet in iniuriam status, vel officij quod geris, vel talenti quo præditus es, aut in eorum incommodum quibus prodesse potes vel debes. Si ergo aliqua talis circumstantia desit, erit vitium humilitati oppositum per defectum, quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellentiam curas: ut si Sacerdos subiciat se iudicio seculari: si Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore: si Episcopus præponat sibi Sacerdotem vel Diaconum, &c.

Dices, Talis abiectio sui videtur opponi humilitati per excessum. nimiam enim se humiliat.

Respondeo. Humilitatem dupliciter posse considerari. Primò, Quatenus refrænât appetitum excellentiæ, & hoc modo superbia ei opponitur per excessum, nimia verò abiectio per defectum. Sicut enim superbia nimium appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent, ita nimia sui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundò, Quatenus inclinât ad ea, quibus suam utilitatem proficetur hoc modo nimia sui abiectio opponitur humilitati per excessum, superbia verò per defectum. quamuis deformitas superbiæ magis consistat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humilitatis defectu.

Nec obstat quòd nimia sui abiectio videatur pertinere ad pusillanimitatem, quæ opponitur non propriè humilitati, sed magnanimitati: quia si fiat ex nimio affectu ad se dimittendum, opponitur humilitati: si verò ex nimia honoris, tanquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad pusillanimitatem. quale autem hoc sit peccatum, patet ex dictis lib. 3. cap. 2. dubit. 3. æstimandum enim est ex iniuria quæ fit statui, & incommodo quod sequitur. &c.

D V B I

65.
Est vitium
speciale.

Generale ta-
men causali-
tate.

Directè.

Indirectè.

64

Quomodo op-
ponatur hu-
militati.

An pertineat
ad pusillani-
mitatem.

DUBITATIO IX.

De speciebus superbia, & quale peccatum sit superbia.

D. Thomas art. 4. & seqq. quest. 162.

65

Divus Gregorius lib. 23. Moralium cap. 7. quatuor species superbia constituit. Quatuor, inquit, sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur: cum bonum aut à semetipsis habere se aestimant, aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant, aut certe cum iactant se habere quod non habent, aut despectis ceteris, singulariter videri appetunt habere quod habent. Ratio harum specierum est. Superbia consistit in eo quod homo se aestimet excellentiorem quam reuera sit: hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Si putet se esse causam sui boni: magni enim refert ad excellentiam, si sua industria vel meritis bonum illud sit consecutus. Secundò, Si putet se habere bonum, quod non habet. Tertiò, Si putet se habere tam excellenti gradu, ut id, quod est in ceteris, quasi nihili reputet respectu boni sui. Et quidem si putet se causam sui boni, vel censeat se causam illius physicam, (v. g. se industria, ingenio & labore suo id comparasse, cum aliunde acceperit) & sic erit prima species: vel causam meritoriam, & sic erit secunda species. Si putet se habere bonum, quod non habet, vel in eo sitam excellentiam, quæ non est, & inde se extollat, erit tertia species. Denique si putet se illud habere tam excellenti gradu, respectu aliorum, ut illorum bona non videantur ipsi cum suo posse conferri, erit quarta species.

Ratio istarum specierum.

An serid debeat iudicare.

Vbi adverte, non esse necessarium ad istas species, ut quis apud animum suum serid iudicet se bona à se habere, aut suis meritis absque Dei gratia obtinuisse: (sic enim deberet esse hæreticus) sed satis est ut apprehendat illa tamquam sua & à se dependentia, absque formali iudicio, & simul non consideret quo modo illa acceperit, tunc enim poterit se ita gerere, & in animo se extollere, ac si sola sua industria haberet: ut patet in paupere, qui alienis opibus affatim si vens, non aliter se effert, quam si essent suæ, vel sua industria pareat. quia non meminit, vel certe non adverte esse beneficium alterius, quamvis expressè id non neget, nec contrarium iudicet.

66

Obiectio.

Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel Episcopatum propter dignitatem, committit peccatum superbia, & tamen in nulla dictarum specierum; similiter si tanti Doctoratum iam obtentum faciat, ut malit peccare mortiferè quàm illum gradum perdere.

Respondeo, Priorem modum pertinere ad tertiam speciem. Dum enim adspirat ad gradum, quo est indignus, intumescit de bono quod non habet: quia effert & gerit se tamquam idoneum cum sit ineptus. De altero modo responderet Caietan. eum non comprehendere speciebus enumeratis, eò quod in illo non sit inordinatio ex parte obiecti, sed solum ex parte appetentis: species autem istæ sunt assignatæ ex parte obiecti. Posset tamen referri ad tertiam speciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quam reuera non habet. Sicut cum dives sese effert propter diuitias, & parem facit aliis sapientia vel sanctitate conspicuis, tribuit sibi per diuitias sua aestimatione quod non habet in veritate.

Notandum est, supradictas species singulas posse quatuor modis exerceri. Primò, Si aestimes bonum tuum iuxta aliquam istarum specierum in animo tuo, & ibi te extollas, verbi gratia, te illud industria tua parasse, vel ex meritis habere, vel illud maius esse quàm sis, vel ceteris te per hoc longè præstare.

Secundò, Si velis ut ita etiam aestimetur in animo alterius.

97
Possunt singula quatuor modis exerceri.

Tertiò, Si coneris illud ipsum opere declarare: ut si ita te opere externo geras, ita loquaris, ac si illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

Quartò, Si advertens te tali modo non habere, optes saltem ita habere ut inde te possis extollere & gloriari: item si desideres id aliis esse persuasum. vide aliqua in hanc sententiam apud Toletum lib. de septem peccatis mortalibus. cap. 4.

Quod ad alteram partem dubitationis attinet, quale peccatum sit superbia: D. Th. art. 5. docet ex genere suo esse peccatum mortiferum; & a. 6. docet esse gravissimum peccatorum. Sed hoc intelligendum est de superbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & subiectionem excludit; ut cum quis tantum sese effert, ut nolit etiam Deo & legi divinæ esse subiectus, qualis est in diabolo; & in hominibus quibusdam pessimis. Hæc sola est superbia completa: quia quamdiu homo vult manere Deo subiectus, adhuc habet aliquid humilitatis, ac proinde superbia eius est adhuc imperfecta.

68
Quale peccatum sit,

Superbia completa.

Dicitur gravissimum peccatorum, non quod inter omnes peccatorum species sit gravissimum, cum odiū Dei sit gravius: sed quia ad genus gravissimorum pertinet, nempe eorum in quibus aversio solum censetur voluta interpretatiue: ut sunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore committuntur. ut rectè D. Th. art. 6. docet. Quod autem aversio directè sit voluta in superbia, patet; quia nolle subiacere Deo, est directè avertere voluntatem ab eius subiectione, & consequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle habere superiorem ac rectorem. Provenit autem hæc aversio ex amore peruersæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod est esse planè liberum & sui iuris: cui libertati repugnat omnis subiectione, itaque recusat subiectionem, quatenus hæc repugnat excellentiæ libertatis, quam quærit. Potest etiam ista aversio provenire ex ira in Deum, vel odio; sicut ex iisdem causis potest quis recusare subiectionem alicuius Principis terreni.

Gravissimum peccatorum.

Si verò loquamur de superbia incompleta, hæc non semper est peccatum mortale, nisi quatenus nobis est causa alicuius peccati mortalis; verbi gratia, violandi alicuius alterius præcepti divini, vel subtrahendi se ab obedientia Ecclesiæ aut alterius Superioris, vel in integrum, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans sub mortali: vel si fiat cum notabili iniuria aut contemptu proximi. Extra hos casus superbia solum est peccatum veniale: ut docet Navar. c. 23. n. 6. Toletus de peccatis mortalibus. cap. 4. Caiet. v. Superbia, & passim alij. nam in genere pluri se facere quàm oporteat, per se non est gravius inordinatio. Est tamen hoc peccatum valde periculosum; quia facile parit contemptum aliorum, & inobedientiam erga Superiores, redditque hominem ineptum ad bonam instructionem capeffendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ absque humilitate vix fiunt.

Notandum est, Superbiam esse primum mundi peccatum: Ecclesiast. 10. Initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem. Et Tobia 4. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim iniquum sumpsit omnis perditio. nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccavit superbia, divinam similitudinem peruersè appetendo. Colligitur Isaia 14. & Ezechielis 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiam primò superbia creduntur peccasse: tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatum superbia fuit, ut communiter Theologi tradunt.

69

Nec obstat quod 1. ad Tim. 6. cupiditas omnium malorum radix dicatur: non enim vult Apostolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, esse primum peccatum generis humani: sed ex hac cupiditate omne genus peccati committi posse, & pleraque in genere humano recipi committi, ut supra lib. 2. cap. 47. dub. 8. ostensum est.

Notandum Secundò, Superbiam à D. Greg. lib. 31. Moralium c. 42. non annumerari aliis vitiis capitalibus, sed

70

sed poni reginam & matrem omnium vitiorum, propter vniuersalem eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia intemperatiue in omni vitio includitur; vt superiori dubitatione ostensum est. Vnde Gregor. loc. cit. *Tenentia, inquit, vitia, quæ insubilis contra nos praelio regnanti super se superbia militat, alia more ducum praeunt, alia more exercitus sequuntur.* Et infra: *Ipsa namque vitiorum regina superbia, cum deuictum plenè cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis quasi quibusdam suis ducibus deuastandum tradit.* Rursum infra: *Radix cuncti mali superbia; prima autem eius soboles, septem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibusdam tamen, vt à Cassiano lib. 5. c. 1. numeratur inter vitia capitalia, eaque octo statuuntur: sed modus Gregorij est magis receptus.

71

Notandum Tertio, Eadem esse ex parte nostra superbix remedia, quæ humilitatis adiumenta; præcipua tamen sunt hæc septem. Primum est, Consideratio suæ vilitatis & miseræ tum in anima, tum in corpore; quæ tanta est, vt vtrūque nihil videatur aliud quàm omnis miseræ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miseræ corporalis, in animum, omnis spiritalis. Vnde merito quisque sibi dicat illud Ecclesiast. 10. *Quid superbis terra & cinis?*

Secundum; Consideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia sunt instar nihili. Item perfectionis Angelicæ, & quàm modica sint omnia nostra ad illorum excellentiam.

Tertium, Quàm imperfecta sint & vilia ex quibus superbimus. Quid enim sunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid scientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuersa? vapor ad modicum parens; modica scintilla ad commouendum cor nostrum. *Omnis caro factum: & omnis gloria eius quasi flos agri,* Isaia 40. Hæc tria insinuat D. Tho. art. 5. ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, esse Dei, gratis ab eo accepta, & precario possessa: vnde & aufert illa quando placet.

Quintum, Superbiam esse vitium diabolicum, & notam eorum qui ad ipsum pertinent, id est, ciuitatis diaboli, qui dicitur *rex super omnes filios superbiæ*, Iob. 41. Vnde Apostolus 1. ad Timor. 3. *verat ordinari neophytum; ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diabolis:* aperte insinuans, superbiam esse diaboli vitium. E contrario humilitas est propria virtus Christi, & eorum qui ad Christum pertinent: de qua re vide D. August. lib. 14. de ciuit. cap. 13. vbi docet duas illas ciuitates, societatem nimirum iustorum & impiorum, & duos ipsarum duces, Christum & diabolum, his notis potissimum, superbia & humilitate, distingui.

Sextum, Superbix nocumenta: vt, quod Deus superbis resistat, superbos disperdat & humiliet: vt bene explicatur Ecclesiastici 19. & plurimis constat Scripturæ exemplis: vt in Lucifero & lociis, in primis parentibus in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saule, in Roboam, in Sennacherib, in Nabuchodonosor, in Holoferne, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Item quod diuinæ inspirationes impediatur, & cetera, quæ supra insinuauimus, de quibus videri potest Cassianus lib. 12. cap. 27. Tantum enim malum est superbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita sua miseria humilietur. Vnde D. August. loc. cit. *Audeo, inquit, dicere, superbis esse utile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, unde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant, salubrius enim Petrus sibi displicuit quando fleuit, quàm sibi placuit quando præsumpsit.* Hoc dicit & sacer Psalmus: *Imple facies eorum ignominia & quærent nomen tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operum humilium: contraria enim contrariis optimè curantur. Vide Cassianum supra cap. 32. & 33.

DVBITATIO X.

De gradibus humilitatis, & superbiæ.

D. Thom. quest. 161. artic. 6.

Gradus humilitatis varijs modis assignari possunt. 72
Primò, Ex parte obiecti, ipsa se subiicit: sic *Tres gradus humilitatis*
Glossa in illud Matth. 3. *Sine modo: sic enim decet nos humilitatis*
implere &c. constituit tres gradus. Primus est, Subdere se maiori, & non præferre se æquali. Secundus est, Subdere se æquali, nec præferre se minori. Tertius est, Subiicere se minori. Primus, inquit, est sufficiens: secundus abundans: in tertio est omnis iustitia. Per primam subiicimus nos omnibus Superioribus tam secularibus quàm Ecclesiasticis, debuiam obedientiam illis præstantes. Cum æqualibus verò socialiter & æqualiter viuimus, nolentes illis præferri, aut maiores videri, nec ad nostrum sensum aut modum eos pertrahere.

Per secundum ita nos æqualibus subiicimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter concedamus, & facile in rebus honestis nos ipsis accommodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interius in animo: tum etiam exterius, quando id decore fieri potest, libenter proficendo illos nobis doctiores, sanctiores, &c.

Illis opponuntur tres gradus superbiæ. Primus est, Præferre se minoribus, non simpliciter, sed cum supercilio & contemptu, quasi nihil sint respectu nostri, vel indigni quibuscum agamus. Secundus est, Præferre se æqualibus, nec posse cum eis pacifice viuere, nisi ipsi se nobis in omnibus accommodent. Tertius est, Præferre se etiam maioribus, vel saltem illis se æquare: vt si diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Episcopum, discipulus magistrum.

Secundò, Assignari possunt humilitatis gradus iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectissimum humilitatis actum ascenditur. Hoc modo à D. Anselmo lib. de similitudinibus à cap. 99. vsque ad 108. ponuntur septem gradus, quos sigillatim ibidem explicat.

Primus est, Cognitio sui, nimirum quoad peccata & defectus culpabiles. Hæc cognitio est humilitatis fundamentum, vt supra ostensum est. Secundus est, Dolor de suis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, Confessio illorum, nempe, non solum in Sacramento, sed etiam cum rogatur à Superiore, & aliis quando ratio dicat. Nolle enim culpam fateri, signum est arrogantiae. Quartus, vt non solum fateamur nos peccasse, sed vt etiam velimus id ab aliis credi. Quintus est, vt patienter feramus hoc de nobis dici, quidam enim semetipsos satis iudicant, inquit Anselmus, & culpam fatentur: sed ferre nequeunt vt tale quid ab aliis dicatur, vel ab aliis vituperentur. Sextus, Patienter ferre se pro sua culpa contemptum tractari, vel puniri. Septimus est, Desiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectissimè pro culpa se humiliat, qui non solum se culpabilem & dignum punitione fatetur, & poenam sine murmuratione sustinet sed etiam ipsam punitionem amat.

Gradus superbiæ his aduersi, contrario modo sunt statuendi. Sicut enim bonum procedit construendo, ita malum destruendo: id autem quod in constructione est vltimum, in destructione est primum: v. g. in domo construenda, à fundamento proceditur ad culmen: in destruenda, à culmine ad fundamentum, Itaque primus gradus est, Eriam si constet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatienter ferre punitionem. Tertius, Impatienter ferre si ab aliis dicatur te deliquisse. Quartus, Agere vt alij non credant te peccasse. Quintus, Si nolis fateri, præferre Superiorem, tuam culpam. Sextus, Nullum signum doloris ostendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tamquam bonum factum.

Tertio,

74
12. Rationes
exercitiorum
quibus ac-
quiruntur.

Tertio, Statui possunt secundum ordinem, quo hu-
milis ab interioribus ad exteriora progrediens pri-
mo moderatur animum in maioribus, deinde in
minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc
modo D. Benedictus in Regula cap. 7. duodecim gra-
dus disponit. Primus est, Dei timorem habere præ
oculis; & memorem esse omnium, quæ ipse præcepit.
Secundus est, Delectari implere non suam volunta-
tem, sed diuinam. Tertius est, Pro Dei amore, omni
obedientia se subdere maiori. Quartus est, In duris &
asperis non recedere ab obedientia, sed amplecti præ-
sidium patientiæ. Quintus est, Prauas cogitationes, &
mala à se in occulto commissa, humiliter Superiori
confiteri. Sextus est, Ad omnia se indignum & inuti-
lem iudicare. Septimus est, Omnibus se inferiorem &
viliorem non solum lingua pronuntiare, sed etiam in-
timo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare
se communi regulæ, singularitate vitata. Nonus est,
Seruare taciturnitatem vsque ad interrogationem. De-
cimus. Non esse facilem aut promptum ad risum. Un-
decimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non cla-
mosa voce. Duodecimus est, Non solum corde, sed
etiam corpore humilitatem vbique præ se ferre, incli-
nato in terram aspectu.

75
Ratio istorum
graduum.

Ratio horum graduum est: Ad perfectam humilita-
tem, præsertim Religiosorum, de qua in Regula Diui
Benedicti est sermo, tria requiruntur. 1. Ut hominem
benè subiiciat Deo; quod fit 1. Per Dei timorem: qui
est primus humilitatis Christianæ gradus, omnibus
maximè necessarius, vt pote totius vitæ Christianæ
fundamentum. 2. Per studium implendæ non suæ, sed
diuinæ voluntatis: quod fit gradu secundo. 3. Ut homi-
nem faciat benè subditum suis Superioribus, quod fit
quatuor gradibus sequentibus. Primum enim oportet
vt Superiori suam voluntatem per obedientiam sub-
iiciat, quod fit tertio gradu. 2. Ut in hoc, quod semel
Deo & Superiori promissit, sit firmus; ita vt propter
dura & aspera ab obedientia non recedat: quod fit
gradu quarto. 3. Ut etiam in ceteris, quæ ad conscien-
tiam pertinent, à Superiore tamquam Dei locum te-
nente, dirigi velit ad hoc est gradus quintus, quo quis
arcana conscientie suæ illi vult patefacere. 4. Ut me-
dicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, &
feruet; nec sua prudentia aut industria in via spiritali
villo modo fidat. quod fiet, si defectibus suis benè ex-
pensis se ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui
est gradus sextus. 5. Requiritur vt benè illum ordinet
ad proximos, tum quoad internam æstimationem,
quod fit gradu septimo, dum quis se omnibus viliore
ex animo credit: tum quoad externam conuersa-
tionem, quod fit quinque gradibus sequentibus, qui-
bus exteriora nostra ad humilitatem formantur. 1. In
accommodando se in iis, quæ vitam communem attingunt
ceteris, & vitanda singularitate. 2. In taciturnita-
te & seruando silentio. 3. In vitando risu, & aliis ine-
ptæ latitiæ signis. 4. In vitando multiloquio, & elati-
ori voce in loquendo. 5. In modestia aspectus. Paulò
aliter hæc explicat D. Thomas, sed non nihil intricatè.
nostra explicatio consentit omnino cum ea, quam insi-
nuat D. Bernardus gradu 10.

76
Gradus su-
perbie 12. illis
oppositi.

Idem D. Bernardus, tractatu de gradibus humilita-
tis, constituit duodecim gradus superbie, prædictis
humilitatis gradibus directè oppositos, quos etiam
pulcherrimè explicat. 1. est Curiositas. 2. Leuitas ani-
mi. 3. Inepta lætitia. 4. Iactantia. 5. Singularitas. 6. Arro-
gantia. 7. Præsumptio. 8. Defensio peccatorum. 9. Simu-
lata confessio. 10. Rebellio. 11. Libertas peccandi. 12.
Consuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus
contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium de-
struendo, ob causam supradictam. vnde primus oppo-
nitur duodecimo, eumque euerit; secundus vndeci-
mo; tertius decimo; quartus nono; & sic deinceps.

1. Curiositas.

Primus est, *Curiositas*, quæ consistit in hoc, quod quis
huc illuc vago ad aspectu circumspiciat, cupidus omnia
videndi & audiendi, si videris, inquit Bernardus, mo-
nachum de quo prius benè confidebas, ubicumque stat, am-

bulat, sedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures
portare suspensas: à motibus exterioris hominis interiorem
immutatam agnoscat. Adfert exemplum Dinæ, quæ sua
curiositate perdidit virginatatem.

Secundus est, *Leuitas animi*. Hæc in eo consistit, 2. *Leuitas*
quod quis sit facilis ad iudicandum de aliorum factis, *animi*.
& ad suam sententiam de illis proferendam: ad quid-
uis effutiendum, ad facile aliis contradicendum, ad sua
sine fine tue nda. Vide de hoc pulcherrima apud diuum
Bernardum.

Tertius est, *Inepta lætitia*. Nascitur ex prosperis suc- 3. *Inepta læ-*
cessibus, & ex eo quod homo non considerat sua ma- *titia.*
la, sed solum bona, læta, & suæ vanitati consentanea.
Illum, inquit Bernardus, quæ eiusmodi est, aut nunquam,
aut raro gementem audies, aut lacrymantem videbis: in signis
scurrilitatis in fronte hilaritas, vanitas apparet in incessu. Pro-
nus ad iocum, facili ac promptus in risum, &c. Deinde dicit
eum esse similem vesicæ vento inflatæ, quæ puncto
perforata dnm subinde stringitur, varios crepitus emit-
tit, &c.

Quartus est, *Iactantia*, Qui ad hunc gradum con- 4. *Iactantia*
scendit, plenus est sermonibus, inquit Bernardus, & con-
tulat eum spiritus vteri sui. Esurit & sitit auditores, quibus
suas iactitet vanitates, quibus omne quod sentit, effundat,
quibus, qualis & quantus sit, innascat. Inuenta autem oc-
cassione loquendi, si de litteris sermo exoritur, vetera proferuntur
& noua, volant sententia, verba resonant ampullosa.
Præuenit interrogantem, non querenti respondet: ipse querit,
ipse soluit, & verba collocutoris imperfecta præscindit, &c.
Eodem pertinet libenter de suis rebus, quæ aliquam
admirationem vel commendationem habere videntur,
loqui vel audire.

Quintus est, *Singularitas*: cum scilicet aliquis agit 5. *Singulari-*
aliqua ultra communia, vt præ ceteris æstimetur. Huc *tas.*
pertinet, teste Antonino part. 2. tit. 3. cap. 3. §. 8. si in
sermone vtriusque verbis peregrinis & obscuris; in di-
sputatione nouas secteris opiniones; in tractatione
cum aliis de rebus agendis, discrepes à communi iu-
dicio aliorum, vt aliis doctior, subtilior, prudentior
videare.

Sextus est, *Arrogantia*; qua quis sibi plura tribuens 6. *Arrogan-*
quàm habet, aliis se præstantiorem æstimat scientiâ, *tia.*
virtute, nobilitate, aliâve re, quæ inter homines sit in
pretio. Hic quidquid de se laudatum agnouerit, non
ignorantiæ aut beneuolentiæ laudatoris, sed suis me-
ritis adscribit.

Septimus est, *Præsumptio*, qua quis ad omnia se præ- 7. *Præsum-*
sumat, & multa supra vires audet. Qui enim, in- *ptio.*
quit D. Bernardus, aliis se præcellere putat, quo modo non
plus de se quàm de aliis presumat? Primus in conuentibus
residet, in conciliis primus respondet, non vocatus accedit,
non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta.
Quidquid ipse non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum,
nec pulchrè existimat ordinatum: iudicantes, præiudicat iu-
dicaturis.

Octauus est, *Defensio peccatorum*. Sub qua etiam friuo- 8. *Defensio*
las excusationes, quas procaciter quis præterdit, in- *peccati.*
tellige. Multis verò modis, vt inquit Bernardus, fiunt ex-
cusationes in peccatis. aut enim dicit qui se excusat; Non feci:
aut feci quidem, sed benè feci. aut si malè; non vultum malè:
aut si multum malè, non mala intentione.

Nonus est, *Simulata confessio*, nempe cum quis mani- 9. *Simulata*
festus peccati vel conuictus, & videns excusationi *confessio.*
non esse locum, fatetur delictum, & etiam fortasse ex-
aggerat, præ se ferens magna signa doloris & emen-
dationis, vt hac ratione existimetur humilis & verè
pœnitens. Gloriosa enim res humilitas, qua ipsa quo-
que superbia palliare se appetit, ne vilescat. Hæc hy-
pocritis sic detegitur: Cuius simulata confessio est, inquit
Bernardus, una vel leni contumelia, vel exigua pœna in-
terrogatus, iam humilitatem simulare, iam simulationem dissi-
mulare non potest: murmurat, frendet, irascitur: nec in quart-
io flare humilitatis; sed in nonum superbie gradum corruisse
probat.

Decimus est, *Rebellio*, id est, nolle Superioribus 10. *Rebellio*
obedire; mandata eorum paruipendere. Oritur hic *gradus*

gradus ex priore: ubi enim simulatio poenitentiae recte fuerit, videns se hac ratione non posse honorem suum tueri, ad impudentiam se conuertit, & tantò deteriorius, quantò desperatius in decimum gradum Rebellionum conuertitur: quique prius latenter arrogans fratres contempserat, iam patenter inobediens etiam magistrum contemnit.

11. Libertas peccandi.

Vndecimus est, *Libertas peccandi*. excussio enim Superioris, quem timebat iugo, & fratribus, quos reuerbatur, remotis, quantò securius, tantò libentius sua desideria implet.

12. Consuetudo peccandi.

Duodecimus est, *Consuetudo peccandi*: cum quis reiecto penitus Dei timore, in omne genus peccati se precipitat, & in eo continuat, donec eum prava consuetudo penitus constringat. Postquam, inquit Bernardus, terribili Dei iudicio prima flagitia impunitas sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiscentia reuiuiscit, sopitur ratio, ligat consuetudo; trahitur miser in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiarum: ita ut carnalium voragine desideriorum absorptus, suae rationis diuinique timoris oblitus dicat insipiens in corde suo, Non est Deus. Qui plura de his desiderat, videat D. Bernardum. Hoc solum addam, istos duodecim gradus posse ad tres reuocari. nam in sex primis est contemptus fratrum, in quatuor sequentibus contemptus Superioris, in duobus postremis contemptus Dei; ut notat idem Bernardus gradu 10.

DUBITATIO XI.

De studio & curiositate.

D. Thomas quaest. 166. 167.

77
Studiofitas.
Materia eius

Studium.

Studiofitas est virtus secundum diuum Thomam, quae affectum & studium cognoscendi iuxta recte rationis normam temperat. Proxima huius materia non est ipsa per se cognitio; (hæc enim non est libera, nec eget vlla moderatione ut in se sit qualis esse debet) sed studium cognoscendi, hoc enim est actus liber elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens ut sit actus virtutis. Nam *studium* cognoscendi nihil est aliud quam vehemens animi applicatio ad aliquid cognoscendum; quæ applicatio fit per voluntatem. huius enim est reliquas potentias, quarum liberum est exercitium, ad suas functiones applicare, iisque ad suum finem vri. In ista autem applicatione duo actus continentur; affectus sciendi, & conatus. Affectus est in voluntate, & vocatur vsus actiuus: nam per ipsum velle, potentia actiue applicatur. Conatus, in ipsis potentiis cognitiuis, & dicitur vsus passiuus, vel formalis; quo ipsæ potentia intrinsecè & formaliter applicantur ad suum opus. Nihil enim est aliud quam ipse actus cognitionis, vel certè productio eius, ut voluntati subest, ut colligitur ex 1.2. quaest. 16. art. 1. Itaque studium hoc loco continet & vsus actiuum, quo voluntas actiue potentias cognitiuas ad suas functiones applicat: nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantasiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad considerandum & iudicandum: & vsus passiuum, nimirum actus istarum potentiarum vel actuum productiones, ut vsui actiuo subsunt, ab eoque dependent, & moraliter informantur: hi enim propriè studium dicuntur.

78
Officium huius virtutis.

Officium igitur huius virtutis est, Primò, Moderari appetitum sciendi, ut quis non velit plura aut altiora scire, quam ipsius conditioni & capacitati conueniat: nec pluri faciat scientiam, quam oportet, præponendo illam virtuti, aut rebus ad salutem necessariis, sed ut illam æstimet & amet in suo gradu.

Secundò, Moderari ipsum studium, & conatum animi in acquirenda scientia, vel ea viuenda, recte rationis regulam illi imponendo: nimirum ut studeamus ea diligentia, qua oportet, & eo fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet.

Tertiò, Non solum refrænare affectum & moderari studium sed etiam interdum vtrumque impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum studium sibi necessarium vel congruum refugit, vel in eo languide se gerit, vel si congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc plerisque accidit, (plures enim in rebus necessariis vel vtilibus addiscendis deficiunt quam excedunt) ideo hæc virtus potius ab impellendo quam à refrænando dicitur.

Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte refrænatur affectum ne nimium in scientiarum studium feratur, annexam esse temperantiæ: cuius munus est moderari affectum ne nimium in voluptates corporis effundat: magna enim est voluptas cognitionis: vnde & omnes homines naturaliter scire desiderant, Aristotele testè: itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute temperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. quæ verò contra laborem impellit, posse reduci ad fortitudinem. Opus enim est aliquo animi robore ad difficultates studiorum superandas, quod robur non debet alteri virtuti assignari quam huic: quia ordinatus sciendi affectus ad illud sufficit.

Studiofitati duo vitia opponuntur, *Curiositas* & *Negligentia*: illa per excessum, hæc per defectum.

Curiosus generatim dicitur, qui maiorem curam circa rem aliquam inutilem cognoscendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quam ratio postulet. sic dicimus aliquem curiosum in vestibus, in suppellectile, in sermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte sua, & similibus. Itaque *curiositas* generatim denotat superfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum minimè necessariam. Propriè verò locum habet in studio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis: nimirum cum quis superfluam diligentiam adhibet ut aliquid sciat, quod nihil ad ipsum scire attinet, vel quod capere ipsius superat idque affectu solius cognitionis. tales enim propriè curiosi dicuntur: ut sunt qui res alienas scire cupiunt & inuestigant, tantum ut illas sciant. Quod si non affectu cognitionis, sed operationis scire contentur: verbi gratia, ut aliis noceant, vel sibi consulant, non erit propriè curiositas, nec illi dicentur curiosi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum sciendi, nec omnem excessum in studiis esse curiositatem: sed illum, qui tendit in ipsam scientiam propter se, maxime in eam, quæ est homini inutilis.

Et quia omnis ferè nostra cognitio parui est momenti, si in sola speculatione maneat; nec ad vsum vitæ, vel ad rectè viuendum, Deumque cognoscendum adhibeatur. ideo curiosi etiam dicuntur, qui cognitionem aliquam philosophicam, vel etiam Theologicam querunt, ut in sola sterili speculatione sistant. Vnde diuus Augustinus lib. de vera religione cap. 29. ait: *Non frustra & inaniter intueri oportet pulchritudinem celi, ordinem siderum, candorem lucis, dierum & noctium vicissitudines, luna mensura curricula, anni quadrisariam temperat. onem quadripartitu elementu congruentem, tantam vim seminum species numerosque gignentium, & omnia in suo genere modum proprium naturamque seruantia. in quorum consideratione non vana & peritura curiositas exercenda est: sed gradus ad immortalia & semper permanentia faciendus.* Vbi aperte D. Augustinus talem cognitionem curiosam vocat.

Dices, Talis cognitio, v.g. Physica vel Matheſis, est virtus intellectus: ergo per se appeti potest: ergo illam per se appetere, & in illa sistere, non est curiositas.

Respondeo, Non esse curiositatem, saltem vitiosam, illam per se appetere, modò æstimetur in suo gradu, seu non pluri quam oportet: secus verò si ita appetatur & queratur quasi in ea magna quædam felicitatis portio consistat: sicut fit à vanis hominibus & philosophis ethnicis. Item si sic queratur ut Dei vel rerum ad salutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa sistere curiositas est.

Addo

79
Est annexa temperantiæ, & quodammodo fortitudinis.

80
Curiosus.

Curiositas
strictè.

81

Obiectio.

An cognitio philosophica sit per se appetenda.

Addo, etiam si aestimeretur in suo gradu, nec ita quæ-
ratur ut necessaria ad salutem prætermittantur, tamen
appetitum & studium sciendi propter nudum scire
non esse laude dignum; ac proinde neque opus virtu-
tis: sed pertinere ad quamdam curiositatem, si non ma-
lam, ac certe ad iaphoram. Nec refert quod scientiæ
dicantur virtutes; quia non sunt virtutes simpliciter
quæ hominem reddant probum, sicut iustitia, tempe-
rantia, fortitudo; sed secundum quid; quia perficiunt
intellectum ad suas operationes, & in ordine ad pro-
prium obiectum. alioquin inter bona naturalia & ad-
iaphora censendæ sunt, sicut vivere, sentire, intelligen-
re, propter quæ nemo laude vel vituperio dignus est,
etsi hæc per se sint expetenda. Vnde patet, curiosita-
tem esse, si quis maiorem partem cogitationum & cu-
rarum suarum in hac tanta vitæ breuitate & incerti-
tudine in illas expendere velit, nisi ad meliorem usum
referantur: quia reverà tanta temporis industriæ ia-
ctura non sunt per se dignæ. & hæc videtur mens
D. Augustini.

Neque solum in cognitione intellectus, sed etiam
in noticia sensuum curiositas locum habet, nimirum,
cum quis appetit videre, audire, olfacere, gustare,
tangere, sciendi, iudicandi, vel discernendi causâ, ea,
quorum noticia ad ipsum nihil attinet.

Dico sciendi vel iudicandi causâ; quia si non causâ
notitiæ, sed voluptatis, quæ ex ipsa re percipitur, vel
actionis, videre, vel alio sensu apprehendere quid ve-
lis; non erit propriè curiositas; sed poterit esse alte-
rius generis peccatum, vel etiam quid ad iaphoram:
ut si musicam audire velis, non ut iudices de vocibus,
simphonia vel alia re simili, sed ut voluptatem auri-
bus captes. Simile est in aliis sensibus, etiam in tactu;
aliud enim est tangere causâ noscendi, ut discernas
inter calidum & frigidum, humidum & siccum, du-
rum & molle, elatum & depressum, aliasque qualita-
tes tactiles & figuras: aliud voluptatis causâ. Itaque
sensuum usus pertinet ad curiositatem, quatenus or-
dinatur ad nudam notitiâ, & discretionem sensibi-
lium; nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipsa
res per se affert. cuius signum est, quod ex curiositate
non minus ea quæ offendunt, quam quæ delectant,
sentire velimus. Vnde facile est distinguere utrûm
aspectus vel contactus ad libidinem, an ad curiosita-
tem attineat.

83

Quale pecca-
tum.

Petes, Quale peccatum sit curiositas.

Respondeo, Per se solum esse veniale: quia non
est magna inordinatio quod homo appetat scire quæ
ad se non pertinent, aut superfluum in huiusmodi re-
bus operam ponat, modò necessaria non negligat. Ra-
tione tamen circumstantiarum posse esse mortale.

Primò, Ratione prohibitionis; ut si tale quid legere,
audire, spectare sit prohibitum. ut si quis legat libros
veritos: si spectet duella, vel ludos spectari veritos: si
velit audire vel cognoscere quæ dicuntur in confes-
sione absque consensu poenitentis: si Religiosus exeat
monasterium ut audiat Ius civile; vel Medicinam:
similiter si Sacerdos vel beneficiarius habens Digi-
nitatem, vel Personatum, easdem disciplinas pu-
blicè audiat; & sunt hi tres ipso facto excommuni-
cati, si per duos menses continent; ut patet ex cap.
Non magnopere. 3. & cap. Super specula. 10. Ne cle-
rici vel Monachi negot. saecul. & cap. 1. eodem, in
Sexto. Non tamen peccant si isti privatim ob bonum
finem huiusmodi disciplinis vacent. Crediderim quo-
que, aspectum duelli vel alterius spectaculi prohibiti
non esse mortale peccatum, si quis casu aliquo ex oc-
culto spectet; ac proinde talem non esse excommuni-
carum per Concilium Trident. sess. 24. cap. 19. ubi spe-
ctatores duellorum excommunicantur: quia talis in-
ter spectatores non censetur. nam spectatores vocari
non solent, nisi qui in publico se exhibent, & sua præ-
sentia spectaculum cohonestant: & aliâs poenæ sunt
restringendæ.

84

2. Ratione
materiæ.

Secundò, Ratione materiæ, idque tripliciter: vel
enim materia est per se illicita; ut si contineat occul-

tum pactum cum dæmone, ut sunt omnia magica, &
pleraque astrologica, chiromantica, hydromantica, &
similia ad prædictiones futurorum, vel patefactionem
occultorum pertinentia: hæc enim propriè dicuntur
curiosa, quia omnino superuacanea, plena su-
perfluis curis, & vanis imaginationibus: de quibus
Actor. 19. Multi ex iis, qui fuerant curiosa sectari, contule-
runt libros, & combusserunt eos coram omnibus. Vel mate-
ria est periculosa, utpote inductiva in peccatum: hoc
modo lectio curiosa de rebus amatoriis potest esse
peccatum mortiferum, ob probabile periculum con-
sensus. Similiter visus & contactus curiosus. Vel est in-
tellectui improporcionata: ut sunt mysteria fidei, quæ
si quis ingenio suo scrutari velit, & de illis iudicium
ferre, erit mortifera curiositas: qualis est in hæreticis,
qui nihil volunt credere, nisi prius à se examinatum
deprehenderint suis phantasias conforme. Hanc curio-
sitatem vitare monemur Ecclesiastici 3. Aliter te ne
queris, & fortiora te ne scrutatus fueris: nempe animo
illa perfectè capiendi, aut de illis iudicandi, aut nimio
studio aut conatu, sed qua præcepit tibi Deus illa cogita
semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Et
infra: Multos quoque supplantavit suspicio eorum, & in
vanitate detinuit sensus eorum, id est, multi decepti sunt,
& vani effecti, cum putarent se capere quæ non in-
telligebant. Græca hic paulò aliter habent, sed sensus
eodem redit. Huc etiam pertinet illud Proverb. 25. Qui
scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria: & illud Apo-
stoli ad Romanos cap. 12. Non plus sapere quàm oportet
sapere, sed sapere ad sobrietatem: & unicuique sicut Deus
diuisit mensuram fidei.

Tertiò, Ratione mediorum: ut si quis illicitis me-
diis notitiâ aliquam parare velit, verbi gratia, arte
notoria, vel magisterio dæmonis. Item si non possis
scire nisi alterum ad malum inducas: ut si velis scire
arcanum alteri commissum, vel quod ipse patefacere
non potest, præsertim si iuramento prohibeatur. Si, ut
spectes mira, alterum inducas ut magia utatur, vel de-
sideres, vel consentias ut utatur: secus si tibi non pla-
ceat ipsum ista facere, nec possis impedire.

Quartò, Ratione pravi finis: ut si intentione deci-
piendi, vel alicui notabiliter nocendi aliquid scire ve-
lis. quævis propriè tunc non sit curiositas, nisi mate-
rialiter: quia non affectu sciendi quæritur notitiâ, sed
operandi.

Quintò, Ratione incommodi connexi: ut si ita ali-
cui studio minus vili incumberet, ut ea quæ necessa-
ria sunt ad salutem discere vel exequi prætermitte-
ret: vel si cum scandalo aliorum studium aliquod tra-
ctaret.

Denique, Quandocumque appetitus sciendi est illi
causa committendi alicuius peccati mortiferi: qua-
cumque ratione id fiat, est peccatum mortiferum.

Alterum extremum est negligentia studiorum: quæ
nihil est aliud quàm voluntaria omisio discendi il-
lius, quod discere vel scire tenetur: ut si quis negligat
discere articulos fidei, & alia ad salutem necessaria: si
Medicus, Aduocatus, Parochus, Episcopus, negligent
ea discere, quæ suum cuiusque officium attingunt: si
studiosus negligat sua studia.

Est autem hæc negligentia per se, quatenus proce-
dit ex tardio laboris, & defectu amoris ad cognitio-
nem sibi congruentem, peccatum veniale: sæpè tamen
potest esse mortale ratione materiæ, nimirum si sub
peccato mortali ad eam discendam, Iure diuino vel
humano erat obstrictus, quod si solum sub veniali te-
nebatur, erit veniale.

D V B I T A T I O XII.

De Modestia in motibus externis.

D. Thomas quest. 168.

Modestia à modo scientiæ quid deceret hominem
appellata est, teste Diu. Ambrosio libro 1. offic.
K K k cap.

86

cap. 18. vel à modo nostris moribus imponendo. Græci vocant *εὐταπείαν*. à Stoicis apud Ciceronem lib. 1. offic. sic definitur: *Modestia est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco suo collocandarum.* Dicunt esse scientiam, quia virtutes omnes scientias esse putant, eò quod prudentia est omnium bonarum actionum regula. Melius sic definitur: *Modestia est virtus, exterius motus & gestus corporis ex præscripto rectæ rationis temperatus.* vel sic: *Est virtus decorum in externis moribus & gestibus seruans.*

87
Materia.

Materia ergo huius virtutis est motus corporis & gestus exterior sensibus obuius, ut incessus, statio, sessio, motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorum iactatio, vox, risus, aspectus. Vnde Cicero lib. 1. offic. Ex oculorum obtutu, superciliorum aut contractione aut remissione, ex maxillæ, ex bilabitate, ex visu, ex locutione, ex retentis, ex contentione vocis, & submissione, ex ceteris similibus facile iudicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab offe- scio namque discrepet.

Ratio est, Quia motus externi membrorum sunt liberi; ac proinde sub sunt rationis ordinationi. Id autem quod subest rationis ordinationi, cum rectè & prauè ordinari possit, est materia virtutis & vitij.

58
Forma.

Forma verò quam huic materiæ modestia imprimi- t, est congruentia ad personam spectatam, cum ab- solutè, in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur: & ad locum, tempus, & negotia, de quibus agitur.

Primum enim debent hi motus & gestus ita fieri, ut congruant personæ, cuius sunt. Decorum enim est, quod congruit naturæ rationali in eo, cui inest: seu quod secundum rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur. Vnde Ambrosius lib. 1. cap. 19. Hoc est, inquit, pulchritudinem viuendi tenere, convenientia cuique sexui & personæ reddere. Debet etiam congruenter fieri ad alios: quia pro diuersitate personarum, quibuscum agitur, diuerso quoque modo tota conuersatio & ratio agendi est moderanda. Similiter pro diuersitate temporis & loci. Vnde Stoici modestiam in eo con- stituebant, ut omnia suis temporibus & locis agantur & dicantur: quod Cicero explicans, Tanta, inquit, *ut est & temporis & loci, ut si quis cum causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse medietur, non reprehenda- tur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumane videatur, inscientia temporis.*

89
Officium.

Officium igitur huius virtutis est ista omnia sic mo- derari, ut congruant personæ, tum in se considerata: tum ut habet ordinem & respectum ad circumstan- tes, ad locum, tempus, & negotium.

Moderatio
gressus.

Et quidem quod ad gressum, qualis esse debeat in viro graui, docet luculentè Ambrosius lib. 1. offic. cap. 18. ubi inter cetera ait: *Est etiam gressus probatus, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium: ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex, (quibilibet enim fucatum placent) motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, in- dustria emendet, ut ars desit, non desit correctio. quod pos- simum in ceteris externis formandis tamquam re- gula est adhibendum.*

Moderatio
vocis.

De voce cap. 19. sic ait: *Vox ipsa non remissa, non fra- gilis, nihil semineum sonans, qualem multi grauitatis specie si- mulare consueverunt: sed formam quamdam & regulam, ac suum virilem seruans.* Et infra: *Ut molliculum & infra- blum, aut vocis senum, aut gestum corporis non probat: ita neque aggressum aut rusticam naturam imitemur, eius effigies formula disciplina, forma honestatis est.*

Moderatio
orationis.

Oratio qualis esse debeat, siue in colloquiis, siue in tractatu seu concione, docet c. 22. his verbis. *In viro- que seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, beneuolentia plenus & gratia, sine vlla sermo ducatur contumelia: absit pertinax in familiari sermone contentio. Et infra: Disceptatio sine ira, suauitas sine ama- ritudine, monitio sine asperitate, variatio sine offensione. Et infra, qualis esse debeat oratio concionatoris: Oratio si pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gra-*

via. Vide plura apud eundem ad huius virtutis offi- cium pertinentia.

90

Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, utpote necessaria ad bonum nomen, ad proximi & di- ficationem, & ad amicitiam, vitamque communem. Nam ut idem Ambrosius cap. 18. ait: *Habitus mentis in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri absconditus, aut lenior, aut iactantior, aut turbidior, aut contra gra- uior, & constantior, purior, & maturior aestimatur. Ita, que vox quedam est animi, corporis motus. Idem insinuat illud Ecclesiastici 19. Ex visu cognoscitur vir, & ab oc- cursu faciei cognoscitur sensatus.* Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ con- sistit.

Norandum tamen, hanc externam moderationem ex diuersarum virtutum affectu præstari posse; eaque ratione ad diuersas pertinere virtutes. Si enim exter- nam modestiam præstes, ut talem te foris exhibeas, qualem te intus esse putas, pertinebit ad virtutem ve- ritatis: sicut hypocrisis est aliud foris simulare, aliud animo genere. Si id facias ut te aliis commodum, & suauem in conuersatione exhibeas: erit officium ami- citiæ, seu affabilitatis: si ut reuerentiam rebus sacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen mate- riæ semper dicitur modestia, ad quam etiam formali- ter pertinebit, si fiat affectu congruentiæ, quam habet ad ipsam personam, cui inest, cum circumstantiis oc- currentibus spectatam.

91
Potest à di- uersis virtu- tibus impe- rari.

Contra hanc virtutem peccatur per excessum & defectum. Per excessum, cum plus agitur quam præ- scriptum rationis habeat. Primum, Si externi motus vel gestus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *perulantia* vel *insolentia*. Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem assumes: ut si Religio- sus vratur moribus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, gressu, gestibus, quam D. Ambrosius sæpè reprehendit. Tertiò, Si ficto animo modum ali- quem assumes, quod est hypocrisis. Ceterum in his non est peccatum mortale, nisi ratione prauis finis, vel scandali, vel alterius grauis nocimenti.

92
Vitia mode- stie opposita. Per excessum.

Per defectum peccatur contra hanc virtutem, mo- rum ruditate & rusticitate: hæc per se non est pecca- tum nisi veniale: per accidens tamen mortale esse po- test: v. g. ob scandalum vel offensionem, cum alij pu- tant se tali ratione contemni.

Per defectum.

DUBITATIO XIII.

De Eutrapelia.

D. Thomas quaest. 168. art. 2. 3. & 4.

O mnes motus gestusque externi vel seriò sunt, vel ludi iocivè causâ. Seriò fieri dicuntur, cum non ad ludum vel iocum. Ludus propriè in factis, iocus in verbis est. Generatim tamen ludi nomine etiam iocum intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

93

Ludus.

Si seriò agantur, eorum moderatio ad virtutem, quæ communi nomine dicitur modestia, pertinet. Si ludi causâ, moderatio quidem ad modestiam pertinet: ta- men ut sit distinctio inter hanc modestiam, quæ est in ludicris, & illam, quæ in seriis, hæc proprio nomine vocari solet *εὐταπεία*, & qui ea præditi, *εὐταπείλοι*, quasi *εὐτροποι*, (ut Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 8. ait) id est, flexibili ac versatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. est igitur eutrapelia species modestiæ. Vnde definiri potest, ut sit modestia in ludicris: vel hoc mo- do, *Eutrapelia est virtus quæ ludis & iocis rationis mo- dum imponit, vel sic: quæ in ludicris decorum seruatur.* ali- ter hoc nomine vitur Apostolus ad Ephes. 5. nimirum pro scurrilitate. facilis enim in iocis ad scurrilitatem lapsus.

Quid euta- pelia.

Itaque materia huius virtutis sunt actiones ludicæ, siue in factis, siue in dictis sitæ: sunt enim istæ actio- nes

94

sed libertate, ut constat, & per se non illicita, sed indifferens; ac proinde capaces ordinis recti vel pravi, à ratione imponendi; in quo ratio virtutis & vitij consistit. Quod autem etiam viris grauibz tales actiones interdum illicitæ non fiat, patet: quia sicut corpus fatigatur corporali labore, propter consumptionem spirituum, & membrorum exsiccationem; ita anima rebus serijs intenta fatigatur labore spiritali. cogitando enim attentè, consumuntur spiritus animales, quibus ipsa vitur ad functiones, non quidem ipsius per se intellectus, sed phantasie, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipsum quoque cerebrum incalescit & exsiccatur: unde sicut corpus eget quiete ad refecutionem spirituum, & virium instaurationem; ita etiam anima sua quiete opus habet: quies autem animæ propria est ludus & iocus, quia in his non laborat, cum magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam sensus internos afficiant: & intereà dum animus ita recreatur, natura novos spiritus suppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero libro 1. officior. *Ludo*, inquit, & *ioco uti illo quidem licet*, sed sicut somno & quiete, tum cum grauibz serijsque rebus satisfecerimus. Unde sequitur, eos, qui grauibz studiis, & rebus spiritalibus multum intendunt; hoc solatio subinde uti posse. quod etiam docet Cassianus Collat. 24. seu vltima cap. 20. idque confirmat cap. 21. exemplo & responso B. Ioannis Evangelistæ, qui similitudine arcus assidue intenti & nunquam laxati hanc rem declarabat. Idem insinuat D. Augustinus l. 2. de musica, in fine cum ait: *Volo tandem tibi parcas: sapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, decet.* Constat igitur materiam istam licitam esse.

95
Forma.

Forma, quam hæc virtus ludo inserit, est congruentia ad personam ludentem, tum in se spectatam, nimirum ut eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præsens. Facit enim ut ludus sit congruens personæ cum istis circumstantiis spectatæ: sicut modestia reliquos motus & gustus conuenienter personæ disponit.

96
Tria cauenda circa materiam & formam.

Porro tria hic sunt maximè cauenda. Primò, Ut absit omnis iniuria, obscœnitas, & illiberalitas. Unde Cicero supra: *Ut pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi; addit: *Duplex omnino est iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum. Illiberale vocat, quod homine ingenuo est indignum, quale aurigarum, nauatarum, & similium, ex hominum facie, qui sordibus & nugis delectantur. Petulans, quod habet contumeliam. Flagitiosum, quod blasphemiam, vel aliud graue crimen implicat. Obscœnum, quod impuritatem.*

Secundò, Ne nimium in ludicra simus profusi. Unde Ambrosius lib. 1. offic. c. 20. *Caneamus, ne dum relaxare animum volumus, soluiamus omnem harmoniam & quasi concentum quemdam bonorum operum.* Et Cicero: *Ipsam genus iocandi non profusum, nec immodestum sed ingenuum & facetum esse debet.*

Tertiò, Ne ista adhibeantur in rebus sacris; verbi gratia in concionibus, neque per sacra exerceantur quod, iuxta D. Thomam, insinuat Ambrosius lib. 1. offic. cap. 23. cum ait: *Nam licet interdum honesta ioca ac suaui sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Et sanè graue peccatum est, in sacris concionibus iocos adhibere: est enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco est remissio attentionis, & reuerentiæ, in eoque assumitur quædam libertas, & tamquam si cum æqualibus de nullo serio negotio ageretur. Est etiam contra fructum & ædificationem: quia vis verbi diuini in animis auditorum veluti retunditur; & impressio mentibus eorum, facta euanesceat. Denique concionator existimationem suam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum est, verbis sacris ad iocos & facetias

uti. unde Concilium Trident. sess. 4. in fine mandat, & præcipit, ne de cetero quisquam viliis sacre Scripturæ locis utatur ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, derisiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam fatiosos, & iubet eos puniri per Episcopos, sæpè tamen ex leuitate materiæ, vel ratione inconsiderationis, huiusmodi ioci sunt peccata venialia.

Porro sicut in ludis & iocis potest esse moderatio, ita excessus & defectus. Excessus est, cum quis amplius in istis sibi indulget quam ratio iecta permittit. Defectus, cum minus. Dupliciter autem potest esse excessus, ut docet D. Thomas art. 3. Primò, Ex ipsa specie actionum, quæ ad ludum assumuntur, ne tamen ad hoc sunt idoneæ: idque vel quia per se sunt peccata; (ut cum ludi iocive causâ quis vitur verbis vel factis obscœnis, vel proximo noxiis) vel quia sunt sacra, & maiorem reuerentiam postulant. Quod si verba illa vel facta per se sint peccata mortifera, excessus erit letalis; quia non idè propriam malitiam amittunt quod ad ludum & recreationem ordinantur. Si autem illa per se tantum sint venialia, erit excessus venialis: quia ordinatio ad ludum superueniens, non addit culpam letalem. Vnde simplex turpiloquium ex ioco profectum non est peccatum mortale, ut testè Caiet art. 3. Secus si animo trahendi ad libidinem. Si verba sint sacra, & absit scurrilitas, contumelia, infamatio, iocus plerumque est venialis: nisi forte esset magnus excessus, ita ut grauis videretur irreuerentia.

Secundo, Potest esse excessus ex circumstantiis, scilicet personæ, loci, temporis, finis, qualitatibus ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumstantiæ personæ: ut si propter dignitatem dedecet personam sic ludere. sic alex lusus vitatur Clericis ob dignitatem personæ. Non tamen est peccatum mortiferum, si absque scandalo recreationis causâ interdum fiat: quia vltus permittit, neque etiam si ob pecuniam: modo scandalum absit, & de eâ liberè possint disponere. Secus tamen si alex sint dediti, de quo vide sup. lib. 2. cap. 26. dub. 1. & Nauarrum in Enchiridio cap. 20. num. 3. Ob eandem causam illicitus est illis larnarum vltus, quantum non videatur peccatum mortale, si scandalum & prauus finis absit, ut indicat Caietanus in Summa, verb. Larnarum vltus. Secundò, Ratione loci, ut fiat in loco sacro: non tamen erit peccatum mortiferum, nisi vel ratione scandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia speciatim prohibetur est talem ludum ibi fieri: sicuti vetitum est, de ludis theatralibus, ut patet cap. Cum decorem. 12. de vita & honest. Cleric. Tertiò, Ratione temporis: ut si quis bonam diei festi partem ludis absumat. Hoc tamen non erit mortiferum, si Sacrum, & si quod aliud officium diuinum præceptum sit, non omittat: ut docet Nauarr. cap. 20. num. 3. & Caietanus art. 3. Ludas enim etsi operosus sit & laboriosus, ut ludus pilæ, prælij vmbraulis, & similes, tamen non est opus seruile, aut aliàs speciatim ob cultum festi prohibetur. Quartò, Ratione finis: ut si quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis sit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanus art. 3. Siluest. v. Ludus. quest. 4. & alios quosdam. quorum ratio est, quia cum ludus natura sua ad recreationem & animi quietem referatur, abusus est illud ordinare ad lucrum. unde etiam huiusmodi lucrum volunt esse sordidum & illiberale, utpote acquisitum per id, quod natura aliò destinauit. Fatentur tamen non esse peccatum mortiferum. Contrarium tamen est verius, ut supra lib. 2. cap. 26. dub. 1. ostensum est. nam ludus etiam includit vel supponit contractum, & illius executio. Itaque possunt eo sic uti, qui rerum suarum libertatem habent administrationem. quare nullum per se est peccatum, illo ad lucrum uti. plerumque tamen quando quis ad talem finem vitur, est aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis, ex qua ordinariè tunc procedit. Quintò, Ratione qualitatibus materiæ prohibet ad ludum viturpatri. Sic olim ludus alearum (quo nomine omnes ter-

97
Vitia opposita
eutralia.
Excessus du
pliciter.
1. Ex specie
actionum.

98
2. Ex circum-
stantiis.

tuitum euentum habentes continentur) prohibitus erat ob varia incommoda, quae inde sequebantur. Illa tamen lex iam pridem contrario usu est abrogata. Tales enim ludi maxime rationem ludi habent, quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habent, ut est lusus latruncularum, pessimi sunt ad finem ludi, ut Caietanus ait; ad vitandum tamen otium optimi. Unde huiusmodi numquam vetitis; quia vitatio omni maxime necessaria. Sexto, Ratione modi; ut si quis vitatur fraude contra leges ludendi, de quo supra lib. 2. cap. 26. d. 2.

99 *Peccatur de seculo.* Defectu quoque in his peccari potest. Primò, Quando quis eget hac animi remissione, & eam praeter austeritatem animi non vult admittere. Secundò, Quando alius sua austeritate molestum se exhibet, honestos eorum ludos & iocos non admittens: hoc tamen vitium minus est peccatum quam excessus; sicut minus malum est nimis aspernari voluptates, quam nimis easdem sectari. Tales vocat Aristoteles lib. 4. ethic. c. 8. *καλὴρ καὶ ἀγρὶος*, duros & agrestes: & qui iocis excedunt, *βαρολόγοι*, scurriles.

DUBITATIO XIV.

De modestia circa res externas; & praesertim
ornatum corporis

D. Thomas quest. 169.

100 *Peccatur de seculo.* Sicut circa motus & gestus externos, tum in seriis, tum in ludicris, versatur quaedam virtus & vitium, eo quod secundum normam rationis vel contra temperari possunt: ita circa exteriorem apparatus & cultum (quatenus hic nostris actionibus, & consequenter disputationi rationis subest) est virtus quaedam, quae est species modestiae, & vocari potest *modestia cultus*. Ea sic definiti potest: *Modestia cultus est, quae in rebus externarum apparatus, rationis moderationem adhibet. vel sic: quae decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatus servat.*

101 *Peccatur de seculo.* Materia huius virtutis est, remota quidem externus apparatus, consistens maxime in cultu ornatuque corporis, domus, suppellectilis, & conuiuiorum: proxima vero sunt nostrae actiones, quibus ista procuramus & vitamus. Forma vero, quam huic materiae imprimit, est congruentia ad personam, ad receptam consuetudinem, ad tempus, locum, negotium praesens, &c. Facit enim haec virtus, ut exterior apparatus talis sit ut congruat personae, spectet in ordine ad consuetudinem, locum, tempus, & reliquas circumstantias, idque ex effectu honestatis, quae in ea re elucet. si enim alio effectu fieret, non esset actus huius virtutis, nisi ratione materiae.

102 *Peccatur de seculo.* Peccari contra hanc virtutem circa eandem materiam potest per excessum, & defectum.

103 *Peccatur de seculo.* Per excessum dupliciter. Primò, Ratione ipsius cultus, nimirum quando per se talis est, ut non congruat receptae consuetudini proborum in tali loco. Quod pertinet omnis insolentia apparatus in conuiuio, in vestibulis & similibus à peregrinis gentibus mutuata, & à consuetudine patriae abhorrens: & quidquid in loco ubi vivit, censetur supra conditionem status; verumque enim est inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam quod turpis sit omnis pars suo universo non congruens, ut dicit D. Augustinus lib. 3. conf. cap. 8.

104 *Peccatur de seculo.* Secundò, Ratione affectus ipsius hominis, qui istis rebus ambrosiose, delinose, vel luxuriose vitur. unde D. Augustinus lib. 3. de doct. Christi. cap. 12. ait: In omnibus talibus (scilicet externis) non usus rerum, sed libido ventis in culpa est. Et infra: In omnibus rebus, non ex earum rerum natura, quibus vivimus; sed ex causa utendi, & modo appetendi vel prebati est vel improbandum quod facimus. Potest autem iste affectus esse inordinatus, vel

ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quasi intrinseci, ut si ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines, vel delicias apud se (ad utrumque enim horum cultu corporis referri potest: quia est corporis & ornamentum, & fomentum: ut ornamentum, ad vanam gloriam; ut fomentum, ad delicias.) Vel ex parte finis remoti & extrinseci; ut si per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

105 *Peccatur de seculo.* Ex parte agentis affectus est inordinatus, quando nimium studium in huiusmodi rebus ponitur, ut saepe faciunt feminae, aliquot horas in se ornandis poenitentes: & molliculi iuvenes ut femina compiti. hoc ad quamdam curiositatem pertinet. sed haec inordinatio raro est sola; quia serè semper ad vanam gloriam, vel delicias, vel ad libidinem, vel ad haec omnia simul ordinatur.

106 *Peccatur de seculo.* Per defectum quoque dupliciter hic peccatur. Primò, Ex parte agentis, ratione negligentiae, cum quis praeter decorum, in cultu corporis & rerum suarum est negligentior. Secundò, Ex parte finis, ut si ex utilitate cultus quærat vanam gloriam, quod ad hypocrisis pertinet. De quo D. Augustinus lib. 3. de serm. Domini in monte, cap. 19. In hoc, inquit, capitulo maxime aduertendum est, non in solo rerum corporarum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosos esse posse iactantiam. & eo periculosiorem, quod sub nomine servitutis Dei decipit. Idem lib. 3. de doct. Christi. c. 12. Quisquis, inquit, rebus praetereuntibus restrictus vitur quam sese habent mores eorum cum quibus vivit, aut temperans, aut superstitiosus est. Superstitiosum vocat, quod putet huiusmodi se externa numen coli, quia ille ad vanam gloriam abutitur.

107 *Peccatur de seculo.* Quod ad rationem peccati attinet, Aduertendum est esse peculiarem difficultatem de excessu ornatus seminarum per pigmenta & comam appositivam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per novas vestium formas, praesertim si his utantur supra statum, vel praeter receptam consuetudinem. Videtur enim talis excessus per se esse letalis, etiam si nullus malus finis extrinsecus intendatur. Primò, Propter scandalum, quia talis ornatus allicit inuitentes ad libidinem, & istarum concupiscentiam. Secundò, Quia adulerant opus Dei, & illud emendare volunt: quod in iniuriam cedit auctoris. Tertiò, Quia Scriptura & Patres hunc excessum grauiter reprehendunt, nam 1. Pet. 3. sic dicitur: Quarum non sit extrinsecum capillatura, aut circumdatio auris, aut indumentis vestimentumve cultus; ubi prohibetur cultus, id est, ornatus (Graece κομμή) capillaturae, monilium aureorum, & indumentorum. In quem locum

108 *Peccatur de seculo.* Gloila ex Cypriano: Sericeo & purpura induta. Christum sincere induere non possunt; auro & margaritis adornatae & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdidit. Et 1. ad Timoth. 2. Similiter & mulieres in habitu ornato, (id est, decore) cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod deceat mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Cyprianus libro de disciplina & habitu virginum: Ceterum, inquit, si tu te sumptuosius comas, & per publicum notabiliter intedas, oculos in te iuuentutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutritis, suspirandi fomenta succendas, ut, etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas; & velut gladium te ad venenum videntibus praebeas & excusari non poteris quasi mente casta sis; & pudico: ubi agit contra illas quae etiam nullo malo fine se ornant, & vult id esse non solum scandalum, sed etiam contra castitatem. Idem docet, artem fucandi à diabolo mortalibus traditam. Illi, scilicet daemones, & oculos circumdantur nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, daemones. & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oru & capitis veritatem, corruptela sua impugnatione docuerunt. Deinde ostendens per hoc Deo fieri iniuriam; ait: Manus Deo insunt, quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes

103

104

105

106

107

108

Peior adultera. nescientes quia Dei opus est omne quod nascitur, diaboli quodcumque mutatur. Declarat id exemplo periti pictoris: qui iure indignatur, si quis imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: Tu te existimas impunè laetam tam improba temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines, & incesta fucus lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera destineris. & infra: Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo presagio futurorum, capillos tibi flammis aspicaris. & paulò post: Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque dictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo rariter & arsura. Quæ omnia iudicant id esse peccatum mortale. Denique mortale esse videtur commutatio vestium inter virum & feminam, ut colligitur Deuteronomij 22. Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc. atqui non minor est inordinatio in excessu ornamentorum ergo, &c.

106 Sententia quorundam. Ob hæc argumenta quidam Doctores putant in tali excessu esse peccatum mortale. Primò, Quando pulchritudo quaeritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò, Quando per fucos. Tertiò, Quando curiosis, pretiosis & superfluis vestibus supra conditionem status. Ita Angelus v. Ornatus, num. 3. 4. & 6. citatque Alexandrum Halensem.

Contraria Peior. Sed contraria sententia est communior Doctorum. Pro qua Notandum est, Cultum corporis posse ordinari ad quatuor fines. Primus est, Fovere corpus, & contra iniurias aeris defendere. Secundus. Tegere verecunda naturæ. Ex his duobus illud est necessitatis, hoc communis honestatis. Tertius est, Ornare hominem secundum suum statum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aspectu. His positis,

Quadruplex Suis vestium. Dico Primò, Quivis potest petere & procurare cultum corporis, non solum necessarium ad corporis fomentum & tegumentum, sed etiam ad sui status decorum, nimirum ut pro conditione sui status decorè compareat. Ratio est, Quia hoc est laudabile: contrarium verò dedecorosum. Dicitur enim ratio, ut in vita politica membra singula in suo ordine se aliis accommodent, ut aptè sibi mutuo respondeant & decorè inter se veritari possint. Item ut suum statum in Republica ornent. Hinc viri nobiles & magistratus utuntur splendidioribus vestibus quàm alij, ut suam notabilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus divinis adhibent sacerdotes pretiosum apparatus, ad declarandam officij illius excellentiam, & maiestatem eius cui serviunt.

107 Ornatus decori. Dico Secundò, Præter hos fines possunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aspirantes, in cultu corporis intendere etiam ornatum pulchritudinis. Ita D. Thomas art. 2. ad 4. ubi dicit: *Mulieres licitè posse se ornare, ut consequantur decentiam sui status;* (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid superaddere ut placeant viris.* Vbi apertè præter ornatum necessarium ad decorum status, permittit ornatum, qui fit ob solam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap. 13. num. 18. & sequentibus, & alij passim.

108 Ornatus pulchritudinis. Probatur Primò, Quia sicut in viris commendatur robur corporis, & forma mascula, ita in feminis pulchritudo, ut à viris suis amentur, còsque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aspectu sui alliciant: unde natura pulchritudinem in feminis posuit, tamquam propriam illius sexus dotem, & veluti illecebram amoris & officij coniugalis, & delectabilioris conuersationis, ergo femina potest eam delectare ac procurare, & si minor sit, arte iuvare & augere, ita tamen ut in ea re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor potest appetere virum suo placere, & ea de re esse sollicita. Vnde Apostolus 1. ad Corinth. 7. *Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro:* atqui inter cetera, quibus maximè

viro placere solet mulier, est pulchritudo. Vnde sequitur, etiam eas, quæ nondum nuptæ sunt, sed nuptæ cogitant; ornamenta pulchritudinis sibi posse adsciscere, ut virorum adspectibus placeant, ad commodas nuptias consequendas; nam iusta ratio subest: scilicet est in eis, quæ nubere nolunt; præsertim si votum non nubendi habeant: hæ enim non possunt se, ut viris placeant, ornare, quia causam ad hoc non habent. imò hoc esset illis dare incentivum peccandi, ut D. Thomas ait.

Confirmatur utrumque ex diuo Augustino ep. 73. ad Pollidum: *Noio, inquit, de ornamentis auræ vel vestis præproperam habeas, si prohibendo sententiam: nisi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo.* ubi non vult huiusmodi ornamenta facile prohiberi coniugatis, aut ad coniugium adspirantibus, quòd sine peccato his uti possint, sed iis tantum, qui coniugium nolunt: quia in his non subest iusta ratio utendi.

Si tamen istæ sese ornent non ut à viris concupiscantur, sed ut censeantur inter pulchras, & laudentur ut pulchræ, non peccant mortifère, ut apertè docent D. Thomas & Caietanus locis citatis, Silvester v. Ornatus, quæst. 4. Rosella num. 11. Fumus num. 1. Nauarrus cap. 13. num. 12. quamvis in eo notabiliter modum excedant, ut Caietanus & Nauarrus notant. Ratio est, Quia id per se non continet grauem inordinationem, sed solum iactantiam & vanam quamdam gloriam. Pari ratione non est peccatum mortiferum in adolescentibus & viris, pulchritudinis esse studiosum, si nullo alio malo fine, sed solum ex simili vanitate id fiat. Est tamen in his magis reprehensibile, quia seminarum est, non virorum pulchritudinem affectare: unde etiam ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud:

Sint proci à nobis iuvenes ut femina compta.

Dico Tertiò, Excessus in hoc ornatu per se non est peccatum mortale, sed solum veniale. Ita expressè diuus Thomas & Caietanus supra, & reliqui locis citatis.

Probatur Primò, Quia quando aliquid non est per se malum, sed indifferens, excessus in appetitu vel usu illius, (seposita omnia alia malitia extrinseca) non est nisi peccatum veniale, ut patet in appetitu & usu diuitiarum, honorum, voluptatum. unde & excessus in potu non est peccatum mortale, nisi ratione nocumenti quod infert, priuando usu rationis, &c. atqui esse pulchrum, laetum, splend. idem in cultu corporis, per se non est malum, sed indifferens: ergo inordinatio, quæ est in nudo excessu istorum, non est mortifera, sed pertinet ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis vtendisque temporalibus plerumque solent committere: difficile enim est in huiusmodi mensuram rationis seruare.

Secundò, Quia talis excessus neque est contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipsius vtentis, neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipse vtens: & potest quis cum tali excessu seruare. præcepta Dei & Ecclesiæ, & suæ salutis curam gerere: ergo non est peccatum mortiferum.

Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur, quia fictio, quando in nullius cedit detrimentum, non est mortifera. Deinde non est propriè fictio, nisi id fiat eo fine ut intuentes putent hunc colorem esse natium: at plerumque non eo fine id faciunt, sed solum ut sint & appareant pulchræ, abstrahendo à causa unde id prouenit. unde etiam fieri potest ut sine peccato vtantur. Primò causà regendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat; nimirum ut vxor inter alias magis decora appareat: est enim mariti non cupiant adulterina illa fallacia decipi, ut Diu. Augustinus loquitur, sæpè tamen vxores suas cupiunt sic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationalis causa subit: sicut Iudith & Esther omni genere ornamentorum sibi pulchritudinem conciliarunt,

KKk 3. quam

109

110

111

De pigmentis.

quam & ipse Dominus adauxit. Et quamuis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudinem adficiam esse naturam, parum id refert: tum quia deceptio non est intenta, sed permixta, & usus istorum est adeò frequens, ut intuentes faciliè illud artis magonium possint supicari: tum quia etiam si deceptio esset intenta, parum interesset, cum sit innoxia, nec limites mendacij officiosi excedat. Denique pingere faciem, eique varios colores inducere, non est per se malum, sed indifferens: similiter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ: ergo nihil hic est mali, nisi ratione excessus in affectu & usu rei indifferens: quia in re non est peccatum mortiferum, ut ostensum est. Idem dicendum de usu comæ adoptiæ, faciliisque capillamenti, ut Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum uti licet, ita etiam capillis humanis arte compositis.

De usu vestis præciosæ, annulorum, catenarum, & aliorum monilium, horumque multitudine & varietate, eadem ferè est ratio, excessus enim in his solum est peccatum ratione profusionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque sicut in his non est per se, peccatum mortale, ita nec in illorum usu. Nec refert, etiam si forma sit noua, & non usitata eo loco: quia etiam si maius tunc sit peccatum, eò quod aliis datur exemplum vanitatis; non tamen est per se mortale, ob rationem supradictam. Unde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant, quia illæ formæ per se malæ non sunt, & bonum usum habere possunt, etiam si multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

Dico Quartò, Potest tamen in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ.

Primò, Ratione mali finis, ut si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti positiui, ut talis excessus esset veritus aliqua lege sub pœna excommunicationis, eaque seruaretur. Quòd si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non grauem, non erit plus quam veniale: modò credibile est, pleraque leges civiles de huiusmodi, quæ passim variis locis habentur, esse solum pœnales, & obligare tantum ad mulctam.

Tertiò, Ratione scandali, ut si quis vteretur veste adeò tenui, vel ita conformata, ut per eam pudenda non satis tegerentur: id enim iudicio morali non tam esset pulchritudinem ostentare, quam homines directè ad libidinem allicere. Secus est in nudando pectore, ut Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant, præsertim ubi est ea consuetudo: nam pars illa honesta censetur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolutè tegi. Graue tamen peccatum esset huiusmodi morem introducere ubi id non est consuetum, insolita enim magis mouent: & res ipsa merito ob periculum etiam ubi est recepta, tamquam illicitum libidinis, esset abroganda. ut DD. monent.

113 Notandum tamen, non ex eo cenci ornatum scandalosum, quòd multi occasione illius putentur ad praua desideria prouocandi, ut rectè prædicti DD. tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset, nam multò magis prouocat quam artificiosa, cum natura longè superet artem. Itaque etiam si femina putet aliquos peccaturos, non tamen idcirco sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: sicut is qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abstinere ut inimicis non detur occasio odij. Ratio est, Quia ornatus iste solum remota ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abstinere ne alij peccent: alioqui perpetuò abstinere deberet, (cum illa occasio

se perpetua & vniuersalis,) quod nimis graue esset humanæ conditioni. sufficit igitur ut ei peccatum proximi displiceat: & illius salutem non contemnat. Et confirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, non ex conditione ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximie pulchritudinis: atqui id quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine nostro impedire. secus si aliquo casu ad breue solum tempus ob peculiare periculum alicuius abstinendum esset: tunc enim charitas postulat ut pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi, ut si quis ita propter ornatum se extollat, ut proximos despiciat, vel affectu ornatus proximi salutem nihili pendat, non curans an scandalizetur, vel non.

Quintò, Ratione effectus, ut si ornatus esset illi causa furandi, non soluendi debita, non dandi elemosynam, quando sub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus, si nimirum ita afficiatur ornatus, ut in eo vltimum finem collocet: siue ut paratus sit propter eam mortiferè peccare: qui modus ceteros ferè complectitur.

Nunc ad rationes respondendum. Ad Primam: Patet responsio ex dictis; ostensum enim est, id per se non esse scandalosum. Ad secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei; quia non facit illud deterius, sed solum facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ, vel operis Dei, quæ Dei est, sed supplendi defectus naturæ, ut iuuandi opus naturæ, quæ naturæ est. Potest enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cum nullum verbum præceptuum habeant, vel si continent præceptum, agitur de illis, quæ se ornabant ut aliis placerent, ut notat Diu. Thomas ex Glossa: vel certè propter ædificationem ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cyprianus verò loquitur de illis, quæ ornabant se propter lasciuiam, vel in contemptum Dei, ut D. Thomas ad secundum ait; vel quæ id faciebant cum contemptu salutis proximi, quomodo primum eius testimonium videtur intelligendum. Adde illis temporibus propter exemplum ethnicorum, huiusmodi moderationem fuisse magis necessariam, idcirco potuisse à Prælati Ecclesiæ præcipi. Ad Quartam. Usus vestis alicui sexus non est intrinsecè malus: unde ob causam iustam fieri potest. verbi gratia, si alia desit, vel opus sit occultare ab hoste, vel causâ representationis, ut in comœdiis, si ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obstat locus Deuteronomij, quia pertinet ad criminationes vel politionem illius populi. vide D. Thomam ad tertium, & Caietanum ibidem.

Ex his patet quomodo confessarij se in huiusmodi gerere debeant: etsi enim omnes sint hortandi ad moderandum cultum corporis, totumque externum apparatus iuxta conditionem sui status; (nam verus ornatus Christianorum & Christianarum non fuit mendax, non auri vestisque pompa, sed mores boni sunt, ut ait diuus Augustinus epist. 73.) non tamen aliquis cogendus est superfluum ornatum deponere de negata ei absolutione; nisi constet aliunde connexum esse peccatum mortale: quod ex prædictis causis est iudicandum.

Haftenus de temperantia: atque hæc esto FINIS totius de Virtutibus cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor est, conseruator, adiutor, altor, & merces.

SPLENDOR VERITATIS MORALIS,

*Collatus cum tenebris mendacij, & nubilo equivocationis ac
mentalis restrictionis.*

AB LIBRVM

LEONARDI LESSII

DE IUSTITIA ET IVRE,

APPENDIX,

Qua licitus vsus ÆQUIVOCATIONVM ET MENTALIVM RESTRI-
CTIONVM, traditus *lib. 2. cap. 11. dub. 20. & cap. 49. dub. 9.* aduer-
sus falsas Ioannis Barnesij, Angli, Monachi Benedictini, criminatio-
nes, propugnatur, à THEOPHILO RAYNAVDO, ex So-
cietate IESV.

*Subtextitur Appendix altera ad defensionem doctrinae de Monte pietatis; tra-
dita eodem libro 2. cap. 20. dub. 23.*

PROGRAMMATIS BARNESIANI
ex vers. 6. Abdiæ,

Quomodo scrutati sunt Esau, investigauerunt abscondita eius?

Antistrophe ex Psal. 63.

EXACVERVNT vt gladium linguas suas, intenderunt arcum
rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.

Subitò sagittabunt eum, & non timebunt; firmauerunt sibi sermo-
nem nequam.

Narrauerunt vt absconderent laqueos; dixerunt: Quis videbit eos!

SCRVTATI sunt iniquitates, defecerunt **SCRVTANTES**
SCRVTINIO.

Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur **DEVS.**

Sagittæ paruulorum, factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt
contra eos linguæ eorum.

*Telum infantium facti sunt. Etenim infantes, etiamsi accipere velint
tela, inualidi sunt, non potentes manibus suis quicquam perpetrare. Si
verò etiam conturbentur infantes, magis seipsos ingulant, ac seipsos in-
iuria afficiunt, cum non possint per teli conatum alios impetere. Quemad-
modum etiamsi contra seipsos excitarunt bellum erroris; minimè verò ir-
raunt in **FILIOS VERITATIS.** Epiphan. hæres. 69.*

GLORIOSISSIMO

RELIGIOSORVM

OCCIDENTALIS

ECCLESIAE PRIMICERIO,

LECTISSIMÆ SANCTORVM STIRPIS
præcipuo iure Parenti.*Gratia & nomine BENEDICTO.*

DE filio apud patrem, de corporis mystici membro apud augustum caput, apud gregis pastorem de pecude exostulationem depono, **HIEROPHANTA BEATISIME.** Quem enim iustis aut convenientius huiusmodi querelæ pulsarent? Tantum vix effatus, agnosco lapsum, & præcipientem linguam damno. Imprudens filium dixi, quem, si spiritus degeneres spectro, spurium vitulamen & germem nocturnum d'ere oportuit. Nominavi membrum sanctissimi corporis cui caput præes, quem par fuit illius corporis strumam & carcinoma appellare. Contactam ouem ac morbidam, quam ipse, ne lues serperet, à sancto & puro grege areuisti, iniuriâ inter oues pascuæ tuæ annu-meravi. Qualiscumque tamen est, qui sanctum monachi nomen, quod facere veta-bas, in fœdam vocem commutauit, tuus fuit, aut esse videri voluit.

Itaque quem ordinem, te ductore, Sol Romanæ Ecclesiæ **GREGORIUS** vnde-cumque **MAGNVS**, exornauit; quem alij non pauci Pontifices Maximi, virtutum doctrinæque sydera lucidissima, illustrarunt; quem Cardinalium sapientissimorum examina, Episcoporum ac Præsulum eo gradu ac infulis dignissimorum populi nu-merosissimi condecorarunt; quem etiamnum tot eruditissimi ac sanctissimi te satore ac educatore digni, longè clarissimum & sanctæ Dei Ecclesiæ fructuosissimum præ-stant; cum vnus Achan, filius alienus stirpem tuam ementitus, vir inutilis, gradieus ore peruerso, domi foritque iurgia seminans, fœdè ac turpiter dehonestauit. Nec te probra ista latuerunt, qui videntem omnia vides, & ex altissima cœli specula indef-cessas excubias agis super cœtum tuum. In ipsam Ecclesiam eiusque visibile caput me-ditatus est inania, minaxque & ferociens, caput succussit: in superiores domesticos, genuum strinxit: calces illisit ei familiæ, quæ extorrem exceperat, fouerâtque; mœ-ror ei ac probrum factus.

Quasi turbæ domesticæ, & intestina in filios tuos fratres suos dedecora, eius nequi-tiam non exsatiassent; etiam **SIGNATUS** sobolem, domi primùm tuæ in monte Mar-tyrum luteriæ conceptam, postmodum verò instituti idea absoluissimam, parenti exo-rata, fœlici enixu in Cassinensi tuo Asceterio veluti editam, quam tūmet sanctissi-mam & Ecclesiæ fructuosissimam prospiciens, sacro sinu excepisti atque fouisti; homo fronte attrita, professa vndecumque conscientia, lingua mendaciis tantum & impostu-ris armata, fœdè, quantum per vires leuit, conscissam atque laceratam, connixus est facere opprobrium hominem & plebis abiectiōem, tantum vt vnā vanam suam suspicionem vltum iret, ac iis quibus propter vnā escam calamum locauit, exagita-tione corporis innocentissimi commodaret: reportaturus à Geneuensi spelæo, (sultine Pater horrendam de disiecto nepote vocem,) lecus amplissimum **STRENUI VIN-DICIS PROSTRATÆ PER OMNES RETRÒ DOCTORES VERITATIS;** omnibus nominibus digni, quoniam Calumnianæ alicuius mandræ Opilionem ob egregia hæc facinora grēgi pusillo fructuosissima assumatur:

SED hęcille magnam partem domo tua iam exactus, admisit. Neque enim verius excusso iugo pollibulque transcensis effugit ipse, quàm tua innoēuo gregi inuigilante sollicitudine, mercedem quam oportuit, multiplicis iniquitatis accepit, putrefactus & proiectus extra portas Hierusalem. Hic exitus, eam vitam irreuerentem, & infrunitam operiebatur. Doctrina tua est, quandoquidem à filio tuo verè optimo, verè melliflo, propinata. *Filium gratia, fructum ventris sui, cella sonet, nutrit, amplectitur, & ad plenitudinem perfectionis perducit, ac colloquio Dei dignum efficit: alienum verò vel suppositum, abdicat à se citius & proicit.* Alienum enim voluntarium affectionum, vel hominem mortuum à corde, locus sanctus, vel terra sancta, nequaquam diu patitur. Alienum, qui non est filius, citius à se proicit quasi abortivum; cuomni tanquam inutilem ac noxium cibum; nec diu talem pati potest in visceribus suis officina pietatis; venitque pes super eum, & asportat eum minus peccatoris, & mouet eum, & expulsus non potest stare: sed fugit miser, nudus & tremebundus, sicut Cain à facie Domini, expositus vitis & demonibus, ut qui prior inuenerit eum, morte anime eum afficiat & occidat: vel si aliquandiu durauerit in ea, non virtutis constantia, sed pertinaci miseria, sic ei cella est quasi carcer, aut sicut viventi sepultura. Pestilente verò flagello, sapiens sapientior erit, & lavabit iustus manus suas in sanguine peccatoris. Itaque meritò pestilentem, & peccatorem facientem in domo tua scelera multa, omnium asperissima flagellatione amandasti, quò eum iam pridem ferox & exlex ingenium pacis ac subiectionis inimicum præcipitabat; vbi nullo cohibente auriga, effusis nequitiae habenis; in tuos, in alios Dei famulos, in quicquid rectum & sanctum est, quà verbo, quà scriptis excurreret.

QUANTUM vel si intra septa tua & sacra religiosæ domus penetralia, machinatus esset malum, & infelici potestate exprompsisset; nulla inde fœda aspergine cœtus tuos, vitæ integer scelerisque purus orderet. Possis enim & ipse, quod lectæ stirpis in Dei Ecclesia ante te parens, alterum Occidui Orbis iubat **MAGNVS, AVGVSTINVS**, fidenter dicere. *Quantumlibet vigilet disciplina domus mee, mihi arrogare non audeo, ut domus mea melior sit quàm arca Noë, vbi tamen inter octo homines reprobos unus inuentus est: aut melior sit quàm domus Abrahæ, vbi dictum est: Eijce ancillam & filium eius; aut melior sit quàm domus Isaac, cui de duobus geminis dictum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui: aut melior sit quàm domus ipsius Iacob, vbi lectum Patris, filius incestuarius: aut melior sit quàm domus ipsius David, cuius filius cum sorore concubuit; cuius alter filius contra Patris tam sanctam mansuetudinem rebellauit: aut melior quàm cohabitatio Pauli Apostoli, qui si inter omnes bonos habitaret, non diceret, foris pugna, intus timores, nec diceret cum de sanctitate & fide Timothei lequeretur, neminem habere qui de vobis germanè sollicitus sit, omnes enim quæ sua sunt querunt, non quæ Iesu Christi: aut melior quàm cohabitatio ipsius Domini Iesu Christi, in qua undecim boni, perfidum & furem Iudam tolerauerunt: aut melior postremo quàm cælum, unde Angeli ceciderunt.* Euanuit itaque effluente hac sanie putor omnis, nec domum tuam, abscedentis scissa vomica purulentæ, teter afflatus contaminauit.

QUOD tamen tua quandoque quadrâ vixerit, & iuri tuo potestatique, ruptis licet vinculis, ut maximè voluerit, non se subduxerit; liceat abs te, **PATRIARCHA SANCTISSIME**, pro tam multiplici grauique noxa, vnâ ultionem referre. Tandem ad anteriora flagella sensum adiunge ac mentem, sine qua frustra hîc vexatus, nouique in dies flagitiorum accessionibus cumulatus, Orco denique ludibrium debeat. Qua olim potestate & charitate virgam inferens, intemperis importuni hospitis, malè primum Monaohum liberum præstitisti, & hunc exolue. Etiam hîc stringe manum, impinge salubrem alapam, qua alteri status animi idoneus, & mens composita reuēnit. Aspice Pater piis oculis, veste saltem & cucullo tenus, aliquando filium. Animum indocilem ad honesti semitam reuoca; pedus ære triplici munitum contunde, ac emolli ad pietatem. Id si feceris, te si id status felicitatis tuæ ferret, merore; familiam tuam cordolio, filium exitio liberaueris.

Clientis humillimus & addictissimus

THEOPHILVS RAYNAVDVS.

LECTORI

LECTORI BENEVOLO.

NON fuisse consilij nostri hac lucubratione nunc edenda, calammum quassatum conterere, aut linum fumigans extinguere, quæ subiticio, perspicue docet unt. Opella hæc à nobis exeunte Augusto anni superioris concepta fuerat, per occasionem nouæ editionis operum Lessij quæ tunc adornabatur, & tran missa tunc primum ad nos Gallica interpretationis operis Barnesij, nouis mendaciis supra latinam editionem suffarcinata. Ineunte autem Octobri, exhibitæ idoneis censoribus, moxque eorum suffragiis munita, Typographo ad prælum data. Dilato tamen interim certas ob causas Lessij recudendi consilio, seorsim cudi capta. Iamque ex parte typis mandata erat, & ego certus Barnesij leuacitatis, pro secundo missu appatabam illi commentarium in partem capituli primi regulæ sancti Benedicti, quæ de Monachis Sarabaitis, eorumque DEO perfida & corrupta viuendi ratione disputatur: cum ecce certis nunciis perfertur, Barnesium à Regionum satellitum Præfecto correptum, eoque abductum esse, quò illum tanta honestatis laceratio iam pridem vocabat.

Causas calamitatis nihil attinet exponere, cum conuicti ingentia male domita & effrænia: præsertim postquam Iudæ proditoris amulatione à Collegio aliquo Apostolico; ex aliquo, inquam, sacro cætu, transcensis postibus eruperunt, in pernitiem plerumque suam feroces; & æstro suo acta, post aliquam virtutis & honestatis concultationem, præcipitari in abruptum aliquod, ibique illidi; & contundi contumaciam in peius aliqui tuituram; non exiguo diuine benignitatis argumento. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium. Quod Oraculum est ipsiusmet Spiritus sancti 2. Machab. cap. 6. Pulchre item de more Synesius epist. 44. Cum nihil omnino peccare maximum omnium bonorum est, tum ad iusticiam reuocari, secundum in bonis locum obtinet. Quisquis autem longo tempore iniuriam faciens pœnæ expertus manet, cum par est infelicissimum haberi, qui neque DEO, neque homini curæ sit. Hoc enim considerato, impunitum esse, inter mala connumerari, & dicitur & auditur: igitur punitum esse, in bonis censebitur. Contrariis enim contraria, ratio attribuit.

Barnesio igitur sic in arctum compacto, mentis ipse eius resellendi & Lessij purgandi consilium, minus necessarium perspexi. Præterquam quod concluso Barnesio, factoque impotente ad dissolutionem debitorum ex tot erroribus calumniisque contractorum, euauisse videri poterat uniuersum ius in illum, quippe qui iam non esset soluendo: atque ita destitutum est, intercisæque opellæ huius editio. Quod tamen viri graues & periti qui de labore hoc nostro inaudiuerant, extare posse censuerint pretium aliquod operæ, ad deducendos eos quos partim vulgaris error & bibulus calumniarum animus, partim Barnesij & Theologi & Monachi de hoc argumento liber, Latina & vernacula lingua editus, male imbuerat. Quod item Hetrius Apostota, qui Geneuæ in Italica Calumni hara subulcum agit, homo parum sanus ac mentis emota? (testes vulgata eius ante annos aliquot per vicos & compita oberrationes fanatica;) opusculum Italica lingua superioribus diebus ediderit de hoc ipso argumento; tanquam vindex exurgeret vinculorum Barnesij, cuius laus est in Equiuocationum criminatione per omnes Ecclesias; cui impudentia orisque duritie contundendæ, hæc scriptio nostra accommodata videbatur. Quod denique Typographus suum ex abrupta editione dispendium non dissimularet: passus sum ut quale apud se libero adhuc Barnesio opus meum habuerat, publici iuris integrè faceret. Itaque non secus in eo nunc agitur cum Barnesio, ac cum de homine ad solutionem urgendo spes superabat; quam nunc spem per eius calamitatem video intercidisse. Nisi quod amicus, homo oculatus & tricarum fori benè peritus, suggerit, concluso licet Barnesio, factoque impotente, saluum esse ius creditorum; quod duo Sapientis-

simi

simi Magistri, *VRBANVS GARNIER, ET ELIAS DV FRESNE DE MINCE*, non tantum Barnesij opus tanquam utile & bonum approbavit, sed etiam *DE EO SPONDERE* se dixerint, pro Barnesio fideiubentes: itaque conveniri eos posse *ex l. non rectè. C. de fideiussor. & mandat. & ex l. potest accipi. versic. fideiussor ff eo-*dem. Ipsum verò Barnesium quamvis civiliter mortuum, nunc insequi, nihil est quod prohibeat: neque id erit qui vitio vertat, si legerit quæ Plinius *l. 9. epist. 1. de licitè edendis in hostem iam fato functum* quæ prius in eum scripta fuerant, disputavit.

A D I T V S A D D I S P U T A T I O N E M.

O C C A S I O E T S C O P V S S C R I P T I O N I S ;

Lessius, & Barnesius comparati ; Disputationis breuiculus.

NON multum est, ex quo prodiit opus quoddam cuius hæc inscriptio : *Dissertatio contra equiuocationes auctore Joanne Barnesio Benediktino, artium & S. Theologiae Doctore ; subiuncto ex Abdia hoc programme. Quomodo scrutari sunt Esau inuestigarunt abscondita eius.* Quod nihil ab homine & Theologo & Monacho nisi eruditum & sanctum videretur expectandum ; sperareque fore ut gliscens apud quosdam abusus, sine causa, saltémque iusta æquiuocandi, idoneo aliquo potentique remedio per eum adhibito curaretur ; librum auidè arripio. Sed vix paucas lineas Epistolæ operi præfixæ oculis delibo, cum pro dissertatione hominis Theologi & Monachi quam titulus ementiebatur ; suppositam lectori propudiosam & virulentissimam Satyræ deprehendo. Pergo tantisper in ipso libro, nec prius oculis usurpato statum quæstionis qui in ipso serè eius limine proponitur, quàm pertæsus impudentiæ & tantæ mendacitatis, quantam frons ipse operis exhibebat, facta ex vogue de vniuerso ferè corpore coniectura, librum abicio ; nec me vterius, inde expirante tam tetra mephiti, contraminari sustineo.

Quod tamen nominatim eo opere P. Leonardus Lessius impeteretur, quasi autor doctrinæ de usu licito æquiuocationum & restrictionum mentalium ex idonea causa, impetrauit iam tunc ex me Bibliopola, de re literaria optimè meritis (qui illud Lessij opus quod ea dissertatione mordebatur, prælo subucere destinatum habebat,) vt stipularer, in noua quam medidicabatur operis Lessij editione, distractis intra breue spatium prope omnibus anteriorum editionum exemplaribus, non defuturum veneno antidotum, & fascino amuletum. Fore inquam vt lectoribus Lessij doctrinæ studiosis, & veri amantibus, notum facerem quanta iste sub Monachi nomine interfector veritatis, mendacia obtrussisset. Itaque cum nuper exeunte Augusto significasset tempus appetere Lessium deinde prælo subiiciendi, & ego data fide adstringerer, accidit insuper vt tunc primum huc transmissa operis Barnesij Gallica editio, illustrissimo & calumniolosissimo mendacio in ipso operis fronte auctior, in manus meas veniret, & ad petulantiam per non repressionem crescentis, castigationem promoueret. Tandem miranti de tam alto eorum quorum potiùs intererat, in coerenda tanta temeritate silentio, siue quòd indignum responsione librum arbitrati sint, siue quòd Christianæ patientiæ specimen præbere satius duxerint ; aut quocunque tandem consilio per eam impunitatem maleuolorum in se ferociam fouere ac animare non laborarint ; certa insedit sententia debitum illud confestim dissoluere.

Nostrum scribendi consilium.

2 Opus igitur Barnesij resumo, nec iam in extrema cute hærens, sed scrutans Esau, & inuestigans abscondita eius, comperio opus esse non modo maledicentissimum, quòdque verè ab hispido homine, & Esau gemino profectum, quisque illico quantumlibet he-

bete visu absque perspicilliis agnoscat : sed etiam perpetuæ calumniæ plenum, & vno iugi mendacio contextum. Qua enim alia ratione, loquendum est, de opere nulla fide conscripto, nullo pudore, nullo conscientiæ respectu ; & eo de lectorum oscitantia præiudicio, vt perinde ac si pecora forent qui ea lecturi erant, (quod de Adimantio scripsit Augustinus,) liberè sibi censuerit autor, quicquid peruersitatis concipere, malignitas fouere, parere atrocitas posset, in vnum Lessij caput effundere ? Et allatruuit ille quidem etiam Personium, Societatis item Theologum Anglum ; hominem qui tradidit sæpè animam suam pro nomine D.N. Iesu Christi, & fidei Catholice in Anglia adiumento. Sed quod infrequentius Personium appetat ; fortassis licet in tanto pudoris naufragio, reueritus hominis pro communi patria labores, & quia ab eo nunquam violatus, à Lessio autem vnòve aut altero Patrum Societatis Belgarum, (vt mox discas,) læsus videri, & illatæ per meram ipsius suspicionem iniuriæ, Vltor à conscis agnosci voluit. Ego quoque Personium dimittam, & in vno Lessio cuius patrocinium aliquod stipulatus sum, hoc quicquid est operæ collocabo, illudque vt spero efficiam, vt æquus lector agnoscat rectè huic scrutatori, & iis quibus seruiuit, vendens propter vnā escam primogenita suā, accommodari hoc loco posse illud Plautus ; *si manerunt sibi formam nequam ; narrauerunt vt absconderent laqueos, dixerunt quis videbit eos ? scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus, sagittæ paruulorum facta sunt plaga eorum, & infirmate sunt contra eos lingua eorum.*

Lessij decora, in inscriptione præsertim

3 Verum quia vt est apud Philonem lib. *quis rerum diuinarum heres*, de Heracliti sententia oppositorum scientia & melius & facilius acquiritur iisdem sibi inuicem oppositis : eaque oppositorum & antithetorum contentione vt S. August. 11. Ciuit. cap. 18. egregiè disputat, nitor quidam efflorescit, vt idcirco disponente Deo quod idem Doctor post sapientem rectè considerat, in omnibus operibus altissimi, vnum contra vnum sit, contra malum bonum, & contra mortem vitam, sic contra pium peccator : operæ pretium facturus videor, si in hoc limine, hinc Lessij inde Barnesij genium & ingenium contentione vtriusque facta, lectoris oculis breuiter subiiciam.

Quamquam de Lessio, exoluit me propè eo labore, communis Doctorum sensus. Vt enim hominis mititatem & suauitatem morum præteream, quod vix per biddum lenissima & humanissima eius consuetudine, ante annos vnde viginti per Romani itineris ab eo tunc inuit occasionem frui licuerit ; (sed erit vt spero qui ei iustum & rebus quàm verbis plenius, etiam quoad hanc partem, elogium pangat & operi præfigat,) vt inquam hoc tanti viri decus quod in eo transiit singulare mihi visum est, hoc loco prætermittam, nemo est qui à multis iam annis, & ex quo tempore prodit Lessij prima lucubratiō, non suspexerit summam illam quæ in eo vbique se prodit scriptiōnis nitelam, & in

difficultatibus quantumcumque implexis, ac siue rerum obscuritate, siue Doctorum, ut sit, obscuracione tenebrosis, limpiditatem, ac pelluciditatem singularem; diffusam item rebus & succi plenissimam, verbis autem substrictam tractandi rationem; delectum sententiarum, solidæque ubique doctrinæ curam insignem; in penetrando ac perspicendo difficultatis nodo acumen, & indissolucendo dexteritatem, ad extremum perpetuam & nusquam desideratam, eius fidem in referendis ac proponendis aduersariorum sententiis, modestiâque tanto viro dignam in iisdem refellendis. Quod enim usus ipse docet, diuturnoque experimento propè attestamus, quo quisque in rebus Theologicis doctrina superior est, eo modestia quoque eminet, quam tunc maximè prodit, cum conferendæ sunt manus, & aliqua aliorum sententia intra fines per Ecclesiam liberos constituta, quæ tamen non placet improbanda & refellenda est. Nam tunc imperitiorum fastus & ad pauca attendentium arrogantia, placitum à quo abhorret petulanter & seruiliter excipit; hominis autem periti, nec tyronis & fortius pedem figentis animus, eam à se eiusmodi sententiæ alienæ reuerentiam exigit, quæ & illi plenitudini luminis qua collustratur, & omnes probabilitatis villos peruadit, consentanea sit, & cum Christiana modestia rectæque voluntatis compositione auctius lumen intellectus affectante, probè cohereat. Præsertim cum non ignoret turbato per æstum & animi impotentiam spiculo lumine nobis prælucente, eripi fructum omnem disputationis, nec collustrari intellectum, sed auerti, & ad veri perspicacitatem, trahente aliorum affectu, hebetem effici. Ut prouidè propterea Romani quod ex Galeno discimus *sermone de libris propriis*, & ex Mercuriali l. var. cap. 13. congressiones literarias in templo pacis frequentarent. Hoc igitur Lessius, quæ erat & intellectus luce, & voluntatis compositione, semper retinuit, ut aduersariorum sententias summa fide referret, parique modestia & lenitate reiceret, non negata, cum res fert, probabilitatis indicatione & commendatione. Quæ in re nullius iudicium defugio, qui Lessij opus de quo agimus, aliâque ab eo edita vel tenuiter euoluerit. & ut dixi, ita planè fert Doctorum sensus. Vix enim intra paucos annos prælum frequenti alterius vllius operis Theologici editione toties caluit: non exiguo argumento, adamatæ à doctis Lessij doctrinæ, eo quo dixi ingenio ac perspicuitate & modestia traditæ. Itaque de Lessio non plura hoc loco, quem ut spero hac lucubratiuncula demonstrabo, posse de se hac in partè gloriari in Domino, usurpatis illis Basilij Magni verbis epist. 63. *Tantam contra nos impudentiam induerunt ut & somnia quedam in nos comminiscantur, doctrinam nostram tanquam nociuam traducunt. Qui tamen etiam si capitis suis vniuersa eorum mensum quibus arborum folia sternuntur phantasmata complecterentur, nullam nobis prorsus potuerunt aspergere calumniam.*

Barnesij genius, & impetiti ab eo Lessij cause.

4. Vellem fas esset de Barnesio non dissimilia scribere salua veritate. Nam cum & professione Monachus sit, & Theologi nomen præferat, optandum esset eum & moribus & scriptis eiusmodi esse, quem alij & Religiosi & Theologi, fratrem; ac in tanta temporum calamitate, & operarum præsertim apud Anglos egestate inconfusibilem operarium agnoscerent. Sed quia charitas commenta repudiat, mauultque veritati, cum res fert exigitque industria, (ut hîc planè exigit,) quàm assentationi & mendacitati esse locum, cogor euulgare quæ pressa mallem, & turpitudinem quam celatam oportuerat educere in publicum. Quanquam non educam ipse, nec publica faciam, qui ea duntaxat referam, quæ in omnium oculis gesta, neminem latuerunt qui hominem norit. Nam scrutari hunc Esau & inuestigare abscondita eius, quo in tanta eius erga alios malignitate, iustitia permitteret, charitas non sinire nec est

certè necesse, cum in iis quæ patentissima sunt & in conspectu Solis peracta, suppetant tam multa, ut superuacuum sit in abditis conquirendis operam ludere. Verum ne meam qui procul absui ignoracionem cause-tur, non celabo Barnesium, quæ me, ipsi eius ciues & familiares docuerunt, quamquam ne fastidium prolixitas pariat, vnicum è pluribus vnus scriptum proferam. Vir est cui in hoc negotio nec feritur nec metitur, quique Barnesium intus & in cute habet perspectissimum. Eius verò sinceritatem ac in scribendo fidem, ipsi eius apices spirant; ut propterea appendenda ducam ipsa eius verba. Sic habent.

5 Ioannes Barnesius Anglus, Monachus heteroclitus, in Hispaniis habitum induit, non tam Deo quàm hominibus placendi studio. Inde post annos aliquot, Duacum in Belgium reuersus philosophiam docuit, & sui specimen præbere cepit, discipulus semper & superioribus ubique peronerosus. Ibi fortè Patres Societatis, inter quodlibeticas pro more hanc proposuerunt. An Ioannes in Hispaniis infamis, posset alibi sine noxa talis propalari. Ille per fas & nefas se intelligi volebat, conscientia, ut videtur, teste, quamuis Patres nil minus somnarent, & hinc implacabile in illos odium concepit, quod paulò post depræpissit acri in equiuocatores insectatione palam prolata, & hæc prima libelli huius incunabula, quem Parisius postea, annis aliquot interiectis, in lucem dedit aduersus equiuocatores. Quid nimirum conceperat egregius iste pullus etiamnum Duaci existens, atrocem libellum in ordinem suum, id est, congregationem Diui Benedicti Anglicanam, quam miserè lacerat, & pessundare conatur, probare nitens nullam esse istam congregationem, nisi æriam & ficticiam, & chimericam, ut illius verbum riar, quippe Bullis Pontificum innixam maleficanis & surreptitiis. Hoc libello, Domino Du Val Sorbonico, egregiè iniurius est, & in Summum Pontificem atrox & minax. Ob eiusmodi scripta, & mores feros & refractarios, à Superioribus suis Duacensis in arctum compactus est, iuramento præstito se nolle eiusmodi scripta in lucem dare unquam aufericere. Paulo post erupit, euasi, & Parisios (ubi Benedictini Angli inter se diuisi) erecllū se confert. Hîc ad Patres Anglos (qui in Schels commorantur) confugit, à suis nimirum Duacensis dissidentes, ubi egregiè litem illam accendit, etiam edito libello suprâ nominato. Conati sunt Patres Duaceni Benedictini, omnibus modis eum demulcere & ad se reuocare, sed laterem lauant. Fulminata in illum à Generali suo Hispano excommunicationis sententia, riste, se predicat Dissinitorum ordinis, ac proinde supra vel extra excommunicationis aleam, imò quod ridiculum planè, retorquet ille excommunicationis sententiam in Patres Benedictinos Anglos Parisiis commorantes, & pleno die in eorum sacello, à Notario pronuntiari curat. Tandem cause sue diffidens, cum ab Ecclesiasticis omnibus condemnaretur; confugit, ... & sub eorum alis in tuto est. Ab eo tempore, profitetur calamum se habere venalem, omnibus causis & materiis, siue sustinendis siue conuellendis aptum. P. Franciscus cuius causam scriptis gestisque egregiè defenderat, hominis mores exosus, eum extra Schels deturbauit. Ab eo tempore, id est, serè à biennio, iam Parisiis tanquam bubo agit, gyrouagus & lucifugus, modo camera locanda incola, modo mensa obambulatoria, egregius Papa insectator, ac proinde Richerjo eiusque affectus, per dilectus, & supersamiliaris. Dum matrimonium cum Anglo tractaretur, intimè agebat cum legatis Angli, & ab eorum nutu suum in Angliam aduentum pendere voluit. Jam secundò aut tertio se itinere comparauerat, vocante Rege Angliæ, sed nescio quis genius eum dimouit. Hoc scio, eius in Angliam aduentum, à bonis omnibus perinde timeri, atque alicuius Apostatae aut religionis desertoris. Dum in Schels ageret, scripta omnia sua satis liberaliter non nemini communicauit, qui mihi sanctè iurauit, Marcum Antonium de Dominis primam tantum lineamenta ruditer posuisse respectu istius. Hæc pauca vixim prout memoria succurrunt, homini non multum curioso, nec res alterius indaganti. Verum si opus sit, saluis proborum naribus, eam marinam hanc amplius mouebimus. Hactenus ille quem dixi, Barnesium habens perspectissimum.

6 Hîc ergo nihil de meo adiciam; quod per se res ipsa ingerit, indicabo. Habet hinc lector generatim, aduersari

uersarij ingenium inquietum, turbulentum, ac ferrox qui ne suis quidem pepercerit, & tantas tragœdias quantas brevis relatio indicauit potius quàm retulit, domi & foris concitarit. Habet Ismaëliticum, hominis verè feri, cuius manus contra omnes & manus omnium contra eum, & è regione vniuersorum fratrum suorum fixit tabernacula. Habet infidum & periurio infame, quod nulla prœstiti iuramenti ratione habitus, scripta virulenta, publici iuris fecerit. Habet implacabile, quod à nihil minùs cogitantibus, vel potius ab inani sua suspitione violatum, nullæ bonæ fidei, & simplicis animi contestatione leniri potuerit; & annos aliquot, homo & Sacerdos & Monachus pectore abduum fouerit. inde conceptum odium, quod effractis etiam iuramenti repagulis exercuerit. Habet denique in fide Catholica lubricum, quod non modo censuram & virgam Ecclesiasticam contempserit; (quam euigescens & intermorientis Catholicæ fidei notam habent Canonum Doctores) sed etiam, quæ semper fuit spiritus ad hæresim inclinantis, vel etiam præcipitantis veluti characteristica, posuerit in coelum os suum, & minacibus scriptis, ipsum Pontificem Maximum, Christi in terris Vicarium allarrare sustinuerit.

Habeo & ego, quid causæ sit cur in disputatione de æquiuocationibus & mentalibus restrictionibus, Barnesius, Lessio tanta obfirmatione dicam impeggerit ac dimissis innumeris qui de eo negotio plenè & apertè ante Lessium egerant præsertimque Nauarro, qui integro commentatio & variis aliis tractationibus Lessio præiuit: perinde tamen in Lessium confutandum incubuerit, quasi is primus auror huius doctrinæ extiterit, vel eius patrocinium peculiari studio susceperit. Qui tamen illam non nisi vt probabiliorē tradidit, allegatis aliis qui eam sine ulla trepidatione & constantissimè asseruerant. Tàmque in ea tradenda parcus fuit, vt si omnia quæ variis locis ab eo in hanc sententiam tradita sunt, aduidentur in vnum, vix suffectura sint ad explendam vnā paginam ex iis quibus ordinariè editum est Lessij opus. Quæ mihi vt verum ingenuè fatear, diuturna admirationis non modicæ causa fuit donec suspicantem quod erat, relatio adducta veram originem hoc est genium hominis & alta mente repostam quæstionem quodlibeticam, tandem edocuit.

7 Orsa ab his initiis scriptio, & tali concepta spiritu, eodem ad infelix incrementum & maturitatem perducta est. Iugis toto opere ferocia, & impotentis animi æstus intolerabilis. Conuicia in singulis propè apicibus calumniarum immensa prodigalitas, & vt in magna messe vnā dumtaxat alteramve spicam legam, obiectiones & rationes dubitandi quas in libris Patrum Societatis legerat, impugnandas suscipit tanquam sententias ipsorum. Id ipsum alias præstat in allegandis pro se Autoribus vt docebo suis locis, & testatum facient iudices in quibus signati loci monstroræ huius rationis agèdi apud Barnesium. In statu quæstionis, hoc est in ipso operis lumine, tam foedè imponit, vt persuasum velit quæstionem esse an mentiri liceat, & Lessio tribuat mendacij patrocinium. Apertiore etiam & inuerecundiorè impudentia in Gallica operis editione, quæstionis statum ait esse an *Christus mendacia & falsitates elocutus sit; & sintne in Scripturis sacris conscripta mendacia; & an Ecclesia, qua verbo Dei nos pascit, docuerit nos mendacia verbo & scripto.* Lessioque affingit, quod falsitatum Dei ore profusarum & per Ecclesiam orbi obtrusarum assertor sit; quodque fidem nostram eò redigar, vt incerti simus, verène mysteria proposita credenda sint prout proposita sunt; an verò dumtaxat secundum alium additum sensum in Dei mente reseruatam, veritatem contineant. Denique Scripturarum & Patrum ac Doctorum loca, vt causam suam promoueat, non erubescit additamentis suis infercire, & quod illis ad rem suam deest, de suo supplere, vt spurios adulterationum suarum foetus minùs attentis & incautis obtrudat pro legitima sobole Scri-

ptorum sacrorum atque Doctorum. Nolo lectorem male credulum. Quare vt loca in us, quos dixi, indicibus ad huius disputationis calcem subiiciendis signata adeat, etiam atque etiam obrestor, & præsto deprehensurum eam scribendi perueritatem, & mordendi ac fingendi licentiam, quam vix apud apertè Hæreticos, & manifestos transfugas, sit reperire.

Barnesius Philalethem se nominat, & quorum exemplo.

8 Nec refert quod veritatis zelum & tam ardens studium obtendat, seque in præfatione ad Lectorem N.S. vt minimum Theologum rectè prædicat, ita maxime *Philalethem* ementiat. Non hæc noua strophæ est. Et Celsus etiam Epicureus, homo mendaciorum loquacissimus, quem Origenes libris octo confutatum dedit, *Philalethes* audire voluit, eodem referente Origene, qui neminem vnquam doctorum Philosophorum id fecisse, & adeò vanum titulum operi cupiam suo præfixisse testatur l. i. contra ipsum Celsum. Sed & Seuerus hæresiarcha, vt est apud Anastasium cap. 6. *Ducus via*, librum confertissimum mendacis quæ aduersus Chatholicam fidem, & Patres Catholicos vomebat, *Philalethem* inscripsit. Hierocles, cuius in Christianos rabiem & in fingendo licentiam, Lactantius lib. 5. Infit. cap. 2. tacito licet nomine testatam fecit, eodem tamen auctore Lactantio citato libri capite tertio, & disertè Hieroclis nomen proferente Eusebio initio confutationis, *Philalethes* dici voluit. Artemidonus Daldianus, Scriptor omnium qui legi possint, vanissimus, nec nisi somniorum propola, librum suum tertium Onirocriticæ, inscripsit *Philalethem*; vt liquet ex titulo syllabi quem ipsemet ei tertio libro præfixit, & ex cap. 1. libri quarti, cum argumentum tertij illius libri commemorat. VVicleffus hominis pestilentissimi, ad mentiendum proiectissimi, teterrimo operi titulum fuisse *ἀλὲθνα*, lego apud Molanum lib. 2. de fide hæret. seru. c. 1. Denique Author blasphemæ & multis nominibus execrandi operis, quod ante annum Senatus Diuionensis, pro sua in Deum & coelites turpissimè ac nequissimè in eo profcissos religione ac pietate ignibus adiudicauit, *Atulopholum* se dixit, & opus suum *veritatis lacrymas* inscripsit in eo vno titulo probandus quia verè multas lachrimas spurcissimus ille liber, veritati ipsi omnibusque proborum virtutibus excutere idoneus erat. Et hanc ipsam S. Hilarius sub initio sexti de Trinitate monet esse communem artem mendaciloquorum, & errorum quorumcumque. *Qui non sentiat*, inquit, *lubricos serpentina via flexus, vel tortuosi spiritus nodos vipereos non intelligat, quibus venenatis oris principalis potestas, collectio inflexi corporis orbe concluditur. Sed extensis omnibus atque absolutis, totum occultati capitis viris patebit. Ingetunt enim nobis primum nomina veritatis, vt virus falsitatis introeat. Hæreticos quoscunque & Philosophos, etiam Epicureos, eundem veritatis amorem ac possessionem iactasse, dicimus ex Theodoro initio dialogi primi. Confirmatque Augustinus, qui hanc esse ornatam ianuam, qua errores omnes, imperitorum animis latenter irrepunt, libro contra epistolam fundamenti cap. 1. rectè obseruauit. Quare ementitum veritatis studium & prætextus veritatis tuendæ & amplificandæ zelus, frustra obtenditur cum tam densa mendaciâ toti operi inspersa contrarium euincant, & vt est in veteri effato, *distia falsis deficientibus erubescant.**

Æquitas & necessitas aliqua Philalethem impugnandi, Origenis ac Eusebii imitatione.

9 Ex hac igitur Lessij & Barnesij quoad genium & scribendi rationem comparatione, arbitror augurari Lectorem, quò tandem res sit inclinatura; quine exitus motæ à Barnesio litis, apud æquos & peritos æstimatores expectandus sit. Perspicuam item existimo æquitatem defensionis, quam Lessij in rem Theologi-

cam meritis, & veritatis aduersum prætenſum Philalethem tuitioni; exemplo Origenis atque Eusebij priſcos Philalethes impugnantium, rependere in animum induxi. Auſim etiam neceſſitatem eius aliquam profiteri. Nam cum Barnesius, & latinè & vernaculè contra licitum vſum æquiocationum ex quacunque cauſa vſurparum, tanto impetu conſiſus ſit, vt ſcribere non erubuerit æquiocationis quomodocumque licitæ aſſertionem, hæreſim eſſe in plurimis Conciliis damnatam, ab omnibus retrò Patribus ac Doctõribus reprobatam, ſequè alrè ſterrencibus omnibus Eccleſiæ Prælatiſ & Doctõribus; ipſo etiam Pontifice Maximo qui in Eccleſiæ ſpecula indefeſſas excubias agit, ad graſſantem hæreſim non aduertente; coactum accurrere, & gliſcens Eccleſiæ incendium comprimere. Interfuit omnino non deeſſe qui hos ſpiritus & audaciam cohiberet, & eadem opera Leſſij doctrinæ ſoliditatem, ac Prælatorum Eccleſiæ in munere ſuo vigilantiam; Doctõrum item Catholicorum in depellendis erroribus, qui verè errores ſint, diligentiam iugem ac perpetuam, (meritò aduerſus Leſſium mutam,) pateſtati daret. Præterquam quòd eo præſertim nomine pernicioſam Barnesij diſſertationem exiſtimo, quod vt à Nauarro & Emanuele Roderico iam pridem proditum eſt locis infrà adducendis in pleriſque euentibus in quibus ambigua vel reſtriſta locutio iuſtè adhibetur; præcluſo hoc remedio, permulta mendacia & peccata admittenda indubia ſint, quæ metus damni grauiſ veluti extorqueret à permultis, fixum habentibus damnum illud à ſe aduertere, nec tamen aliud obſtructo exitu æquiocationis patens mali effugium habituris, quàm mendacium. Vt neceſſarium proinde videatur, Barnesij doctrinam quæ tot peccatorum ſeminium eſſe incautis poteſt, non ſuere indiſcuſſam; & omnibus perſpicuum facere, ſicut mentiendi ſemper & vbiq; omnibus intercluſa facultas eſt, ita non deeſſe viam honeſtam qua ſe damnis alioqui irruituris ſubducant, abſque numinis violatione & veri diſpendio. Et quemadmodum in negotio contractuum & vſurarum idem plerumque tuta conſcientia præſtatur ab iis qui ritè edocti ſunt, quod alij cum ſcelere efficiunt mutata dumtaxat agendi & contrahendi ratione; ita & in re præſenti contingere.

Summa diſputationis.

10 In publica itaque commoda contuliſſe aliquid videbimur, ſi tutam illam declinandorum tam multiplicium lapſuum viam aperuerimus vnâque Leſſij, in quem Barnesius præcipuè conſcat, doctrinæ ſoliditatem demonſtrauerimus. Quod aſſecuturi commodè videmur, ſi dilucidè exponamus tria illa quæ Diſputationis epigraphe prætulit: Veritatis inquam ſplendorem, & inextinctum ſemper ac fulgentiſſimum iubar: Mendacij è contra tenebras denſiſſimas, & noctem æternam: locutionem denique ambiguarum aut ex parte ſuppreſſarum nubilum, vt ait Eñnod. lib. 12. epiſt. 7. ſiue vt Caſſianus collat. 17. cap. 17. appellat, nubeculam, ſeu lucem obſcuritate permixtam, id eſt, implexitatem, aliquando quidem vitioſam, alias autem culpa & labe vacantem. Nam ſi huiusmodi locutionibus virtus aliqua à veritate & ſimplicitate diſtinſta interdicit, vt fides, vt religio, vt obedientia Superiori aut Magiſtratui debita in iudicio vel extra iudicium, vt iuſtitia aliæve huiusmodi aliqua virtus, improbandæ ſunt ac damnandæ. Si item ſilentibus illis virtutibus colloctioni veluti extraneis; ſola autem veritate & ſimplicitate ad candidè loquendum vrgente, deſit idonea cauſa ad vſurpandas locutiones illas aut ambiguas aut ex parte ſuppreſſas; illicitæ ſunt & refugiendæ tanquam mendacio continentes, & aliqua eius veluti aſpergine ſordentes. At ſi virtutibus, illis locutioni quaſi extraneis non vrgentibus, idonea autem aliqua cauſa interueniente, puta graui damno alioqui ſecuturo, ad implexitatem iſtam locutionum ſiue ambiguarum, ſiue ex parte ſuppreſſarum adigaris, nihil præſtas probo homine, nihil virtutis ſtudioſo indignum, ambiguè vel reſtriſtè loquendo, iuſta neceſſitate nubilum illud colluſtrante, & vitium quod alioqui interueniret, diſpellente,

Hæc eſt ſummella huius diſputationis, cuius vt cum Caſſiodoro loquar cap. 2. de Anima, his paucis editum eſt quaſi parturiale ouum, vbi vita futura auis, pennarumque grata varietas continetur. Nunc aperiatur in partes, quia hominum conſuetudo eſt faciliùs diſcere, quæ diuiſa poſſunt euidentius elucere.

DISPUTATIO

DE VERITATE MORALI,

CVM MENDACIO ET LOCUTIONIBVS

æquiuocis ac mente restrictis, comparata.

CAPVT I.

*Veritatis moralis, natura & decus
aperitur.*

I VIA autore Philosopho, rectum sui & obliqui regula est; & vniuersa hæc disputatio, de oppositis morali veritati defectibus instituitur, operæ pretium est, ante omnia de ipsa morali veritate quædam annotare, quibus & ad reliquam disputationem aditus muniatur, & quanti sit de quo quæritur, apertius fiat. Restringo autem sermonem ad veritatem moralem, quia cum multiplex sit veritatis acceptio, nos hoc loco de sola morali veritate sermonem instituimus. Et interdum quidem Veritatis vox, veritatem rebus quibusvis suapte natura infusam, siue transcendentem designat, quam S. Anselmus dialogo de verit. cap. 7. & 10. *de veritatem qua est in essentia verum* nominat, & à paucis considerari obseruat. Aliàs autem ea vox veritatem cognitionis, eique adiunctam veritatem locutionis, vel scripturæ, aut cuiuscumque alterius signi complectitur, quæ dici potest veritas significationis, prout etiam à S. Anselmo supra cap. 1. & 10. nominatur. Tandemque aliquando denotat virtutem quandam qua inclinamur ad dicendum aut quomodolibet significandum verum, ita vt locutio & quælibet alia significatio vera, supponatur veritati in hac postrema consideratione spectatæ tanquam obiectum. Cum ergo tam multiplex sit veritatis usurpatio pro multiplici adæquatione, in qua fitam esse veritatis rationem, rectè declarat varia inde eius membra eruens Magnus Albertus 4. ethic. tract. 3. c. 2. nos hic vnā moralem veritatem postremo loco propositam siue veracitatem spectamus; quia ipsa est cuius violatione mendacium aliique defectus morum, quos hic ad examen vocamus, admittuntur.

Quidditas Veracitatis.

2. Ex D. Thomæ doctrina 2. 2. q. 109. art. 1. 2. & 3. hæc eius definitio eruitur. Veritas, siue veracitas, est pars potestatiua iustitiæ, qua verba nostra vel facta debite ordinantur ad aliquid, sicut signum ad signatum, vt ei debito quod humana societas & conuersatio postulat, satisfiat.

Ratio generica caret difficultate. Neque enim vel memoranda hoc loco videtur antiqua lis de veritatis genere, quam excutit Sextus Empyr. l. 1. pyrrhon. hypotip. c. 8. & in opere aduersus Mathem. cum exagitat logicos, capite *an sit aliquid quo iudicetur veritas*. quo loco, nonnullos; & maxime Stoicos; veritatem à vero ratiariam discriminare ait; nempe essentia, constitutione, & virtute. Essentia quidem, quatenus veritas est corpus, verum autem est incorporeum. Est quippe veritas iuxta eos scientia pronuntiatiua verorum. At scientia cum sit hegemomonicon certo modo se habens, ad corporum clas-

sem pertinet. Ergo eodem referenda est veritas; quæ proinde genere est corpora. Constitutione autem, differentem à vera veritatem statuebant iidem Stoici, quod verum sit suapte natura aliquid simplex, veritas autem ex multis coalescat, & quæ ad verum habeat, sicut populus & ciuitas ad ciuem. Denique discrimen inter verum & veritatem quod penes virtutem assignabant, ex eo petebant Stoici, quod veritas scientiæ ad hæreat, siue in solo studioso probitatis: ac verum, etiam in improbo esse queat, & in stulto; ac puero, qui ex scientia non considerant, quod veritas facit. Hanc litteram aio in præsentia dimittendam, quod quantum attinet ad genus veritatis in quo versamur, non sit fortassis nisi de nomine, vt ferre videntur nonnulla quæ profert Lipsius l. 1. physiol. Stoic. dissert. 4. & 5. Modus tamen loquendi, (quicquid sit de re ipsa,) est absurdissimus, ipsique Stoicis sanioribus improbat, ac nominatim Senecæ, quem adduxi, referens suo loco placitum Stoicorum de corporeitate affectuum, atque virtutum. Cætera quæ à Stoicis verum à veritate discriminantibus asserta dixi; quod attinet ad tertium discrimen, infra excutientur agendo de mente Philosophorum circa restrictiones. Quod autem spectat ad secundum, mirabilis sanè videtur ea Stoicorum philosophia, qua statuunt concretum esse simplicius abstracto, verum inquam veritate. Quam item perperam cum multitudine & populo conferunt. Rectius id de mendacio protulissent; iuxta illud Gytonis Petroniani. *Multa vna oportet consentiant, & natiue mendacium constat.* Sed de his gerris plus satis.

Extra controuersiam ergo est, veritatem de qua agimus esse virtutem, & quidem ad alterum. Nam hæc virtus respicit alios quibus nostra manifestanda sunt, atque ita merito ad iustitiam reducitur; cuius est voluntatem hominis benè ad alios afficere, vt propterea S. Ambrosius l. de parad. 3. & sæpè aliàs iustitiam, *virtutem publicam, aliusque, non sibi ratam* appellat. Veritas ergo quandoquidem ipsa quoque alios respicit, membrum aliquod iustitiæ est, & voluntati inexistit, & quæ ac iustitia. In quo hallucinati sunt aliqui apud Bassolim in 3. d. 38. q. vnica art. 3. qui mendacium, atque ad id etiam virtutem veritatis mendacium oppositam, in intellectu locauerunt; decepti vt videntur nomine veritatis, quod aliquid ad intellectum pertinens sonare videtur. Sed obseruandum istis fuerat, actum intellectus posse subterni actioni voluntatis tanquam obiectum, & nihilominus virtutem cui cura volitionis illius honestæ circa verum occupatæ incumbit, non esse virtutem intellectus, sed voluntatis, vt perspicuum est in habitu pæ affectionis ad credendum impellentis, qui voluntati infidet, quamuis circa assensum fidei occupatur, tanquam circa obiectum actus sui eliciti. Idem ergo statuendum, est de virtute veracitatis: quam propterea Aristoteles, non 6. ethic. vbi agit de virtutibus intellectus, sed libro quarto, vna cum aliis virtutibus ad alterum voluntati insidentibus exposuit. Est enim ipsa quoque

ut præmissi Iustitia quædam. Quia tamen à ratione Iustitiæ deficit, eo quod non spectet debitum illud ætærum, quo Iustitia simpliciter dicta distinetur, sed tantum spectet debitum morale, quo ex mera honestate unusquisque debet alteri conformem menti manifestationem veritatis, ut D. Thomas supra art. 3. rectè tradidit propterea non numeratur inter simpliciter dictas Iustitiæ partes siue subiectivas; sed inter potestativas & potentiales, in quibus ratio virtutis ad quam reuocantur, veluti luxata reperitur.

3. Non nego quin possit aliquando manifestatio menti conformis, deberi ex strictè accepta Iustitia. Plerumque enim titulo contractus, aut in iudicio legitimo, ea manifestatio debetur ex Iustitia: sed illud debitum non spectat ad moralem virtutem veritatis, quæ debitum dumtaxat spectat in humana societate ciuili; exigentia fundatû, ita ut unusquisque eo obstringatur, præcisè quatenus est sociale animal, & cum aliis conuersatur, etiam si omnes alij strictiores tituli excluderentur. Ita disertè ferunt illa Philosophi 4. Ethic. cap. 7. *Veracem non cum intelligi volumus qui in passionibus verum dicit, atque in iis quæ ad iniustitiam vel iustitiam spectat, id enim est alterius virtutis: sed cum qui licet nihil huiusmodi intenderit, & vita & verbis propterea verum dicit, quia talis ex habitu est. Qui sanè cum sit huiusmodi, merito esse probus videtur. Quæ enim veritas est studiosus, & ubi nihil refert, verum dicit; multo magis ubi refert, id faciet. Vbi enim turpe est, mendacium, cauebis profectò, quod per se etiam euitabat. Quod ait, veracem, etiam ubi nihil refert consecrari veritatem non eo spectat ut velit veracem tunc quoque veritati enunciantis operam daturum, cum nulla culpa foret veritatem violare: id enim ut ex ipsomet Philosopho mox dicam, planè falsum est, quia semper cernitur culpa in violatione veritatis. Sensus itaque est, veracem etiam ubi nihil refert, id est, ut Eustratius rectè interpretatur & D. Thomas ib. lect. 15. ubi nullum nocumentum contra Iustitiam ex falso sermone imminet, veritati nihilominus adhæsurum. Et multo magis à mendacio alienum fore, cum contingeret mendaciû eo iniustitiæ titulo turpe esse; quandoquidem etiam cum eo turpitudinis auctario destitueretur, auerfabatur illud nihilominus, per se, & solo honestatis moralis, in ea mentis & locutionis conformitate elucens, decore pellectus. Illustrissimè hæc omnia tradidit Themistius orat. 1. exponens quartam Germani Philosophi notam, quam statuit esse veritatem: ita ut homo Philosophus sponte sua auersans omni ex parte falsitatem, diligat & consecratur veritatem. Distinguit autem duplicem veritatis quasi materiam. prior continetur pactis atque conuentis, & iis quæ quis de altero enuntiat. Quæ in parte delinquere, ait esse mendacij genus malitiosum & improbum, planeque è Philosophi animo exterminandum. Quandoquidem falsitas quam quis in disciplinis comparandis incurrat, soli obest ei qui fallitur. in commerciis verò si quæ inest, iniuria insuper alterius implicatur. Sicut imtemperantia quæ quis solutam & annuentem fœdat, imtemperantiæ finibus concluditur. Eos autem prætergreditur, consuetudo cum muliere coniugio alterius illicata. Alteram veritatis materiam profert Themistius, res ipsius loquentis proprias. Quo in genere minus grauitur quis labitur quia absque alterius detrimento, non tamen asque turpitudine sua; præsertim si non extenuando ac deiiciendo res suas, sed eas impensè attollendo violetur veritas. Quo in genere multa putidè & cum magna audientium molestia peccantur à plerisque, impensè iactantibus, & collaudantibus ipsi sine, de quibus per alios celebratis erubescere eos par fuerat. Philosophum ergo, ait Themistius, veritatem in omni planè materia consecrari, sed in ea maximè in quam impingens actus, numerosior i & tetrioni fœditate sorderet: quandoquidem, etiam ubi accessio illa malitiæ deest, quia nemini infertur damnum mentiendo, perstat tamen in amore veritatis eamque colit quàm studiosè.*

Obiectum materiale & formale veritatis.

4. Habemus ex dictis, veritatis moralis siue veracitatis naturam, ex eius materiali & formali obiecto ductam. Proprium enim virtutis huius munus est, curare veritatem in signis externis quibus aliquid alteri significamus, siue curare conformitatem signorum illorum externorum, & mentis, in eo qui talia signa usurpat: ita ut saltem secundum conscientiam proponentis & usurpantis signa prædicta, non sit dissonantia inter signa & obiectum per ea significatum: & in id homo sollicitè incumbit, quia nisi huiusmodi dissonantia studiosè declinaretur, pessum iret ciuilis societas, actumque esset de humana conuersatione. Inde ergo liquet, hanc virtutem, ut paulo ante etiam dixi, non inesse intellectui, sed voluntati, esseque verè virtutem moralem. respicit enim consonantiam signorum quibus sensa nostra de rebus enuntiamus, & nostri de rebus iudicij, ita ut quod iudicamus, hoc significemus, eamque consonantiam vult & curat hæc virtus, quæ idcirco circa signa illa externa, tanquam circa materiale obiectum occupatur. Formale autem siue motiuum quod est fons honestatis materiali obiecto affusæ, non aliud hoc loco est quàm illud debitum quod protuli, in humana societate ciuilique exigentia fundatum, ac proinde non est legale, sed morale dumtaxat, ut cum D. Thoma q. illa 109. artic. 3. passim loquuntur, ad designandum debitum à perfectâ & strictâ Iustitiæ ratione deficiens. Et ita de huius virtutis debito, annotatum rectè est à Buzio 4. Ethic. parte 3. tract. 4. cap. 2.

5. Consultò porro addebam, eam conformitatem signi & obiecti significati quam hæc virtus consecratur, debere esse saltem secundum conscientiam proponentis, quia ut eleganter inquit S. Augustinus lib. de mendac. cap. 3. *non omnis qui falsum dicit, mentitur, si credit aut opinatur verum esse quod dicit. Et mox. Quisquis hoc enunciat quod vel creditum animo vel opinatum tenet, etiam si falsum sit, non mentitur. Hoc enim debet enunciationis suæ fidei, ut illud per eam proferat quod animo tenet & sic habeat ut profert. Nec ideo tamen in nullo unio est, quamuis non mentitur, si aut non credenda credit, aut quod ignorat, nosse se putat, etiam si verum sit; incognitum enim habet pro cognito. Quapropter ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis vel quibuslibet significationibus enunciat. Unde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio; vna rei eius quam veram esse vel scit vel putat, & non profert: altera eius rei quam pro ista profert, sciens falsam esse, vel putans. Ex quo fit ut possit falsum dicere non mentiens, si putat ita esse ut dicit, quamuis non ita sit, & ut possit verum dicere mentiens, si putat falsum esse, & pro vero enunciat, quamuis reuera ita sit ut enunciat. Ex animi enim sui sententia non ex rerum ipsarum veritate vel falsitate, mentiens aut non mentiens iudicandus est. Potest itaque ille qui falsum pro vero enunciat, quod tamen verum esse opinatur, errans dici & temerarius: mentiens autem non rectè dicitur, quia cor duplex cum enunciat non habet, nec fallere cupit, sed fallitur. Hoc ipsum est quod affirmabam ad conformitatem veritate morali, siue veracitate quæsitam, sufficere, ut interueniat secundum conscientiam usurpantis signa, quibus ea conformitas inædificanda est.*

Reiciendus porro est Gilbertus 4. Ethic. q. vltima dub. 2. ubi contra expressam D. Augustini sententiam affirmat, eum qui enunciat aliquid sicut se habet à parte rei, non mentiri, etiam si contra conscientiam loquatur, existimans rem aliter se habere quàm ipse enunciet. Hoc inquam reiciendum est, quia mendacium opponitur contrariè veritati morali: hæc autem non spectat nudam consonantiam propositionis vocalis cum obiecto prout à parte rei se habente, sed præcipuè attendit consonantiam obiecti & locutionis prout indicat per voluntatem, Nec enim locutio est alio modo moralis, aliterve ad veritatem moralem pertinet, Itaque rectè statuebat D. Augustinus, posse mentien-

mentientem, dicere verum reipsa; & nihilominus labefactare veritatem moralem, quæ pensatur ex affectu loquentis, eiusque conscientia. Et hoc esse ait, non falli modò, sed etiam propriè mentiri. Sic enim philosophatur serm. in illud Ioan. 7. *non ascendo ad diem festum.* (est serm. 8. ex additis in calce tom. 10.) *Fallitur qui cum sit falsum, meum putat esse quod dicit: Mentitur autem, qui falsum esse aliquid putat, & pro vero dicit, siue illud verum sit, siue falsum. Intuemini quid addiderim, siue illud verum sit siue falsum. Tamen qui falsum putat, & verum asserit, mentitur, fallere affectat. Quid enim ei prodest, quia verum est? Interim ipse hoc falsum putat, & dicit tanquam verum sit. Verum est in se illud quod dicit, in se verum est, apud illum falsum est: Non hoc habet conscientia eius quod loquitur; aliud in se cogitat verum esse, aliud foras profert pro veritate. Duplex cor est, non simplex: non quo ibi habet hoc profert. Duplex cor olim reprobatum. Labia dolosa in corde & corde locuti sunt mala. Posset tamen statui euentus Metaphysicus, in quo homo non loqueretur contra conscientiam, & tamen loqueretur contra mentem. Nimirum si iudicaret locutionem menti dissonantem vitio vacare, ut facere potuerunt qui inuincibiliter censuerunt licere loqui contra mentem in quibusdam euentibus. Ex quo Angelus cap. 7. moral. t. 1. §. Secundum dubium, colligit, quamuis omnis mentiens dicat contra mentem siue contra iudicium speculatiuum, dictans esse falsum quod ipse asserit verum; tamen non omnem mentientem ire contra conscientiam, quæ est iudicium practicum indicens operationem eavè interdicens. Ratio tamen quam contra Gilbertum adhibuimus, æquè probat, illam locutionem contra mentem, non indictam à voluntate contra regulam morum siue conscientiam, malè vocari mendacium, formaliter & in genere moris loquendo ut nunc facimus. Quare doctrina proposita, rata manet vnde cunque.*

Dignitas & necessitas veritatis.

6. Sic exposita veritatis moralis ratione atque natura, superuacuum propè videtur summam eius dignitatem simul ac necessitatem oratione complecti velle, cum sit per se perspicuum non minorem esse eius necessitatem, quam sit humani conuictus ex naturæ rationalis præscripto initio, Dignitatem verò tantam esse quanta cernitur in ipsa societate humana prout humana. Cum enim non possint homines, speculo intellectuum suorum lumine, alieni pectoris latebras per seipsos peruadere sanè nisi is penes quem dumtaxat, secundum DEVM, abyssi illius ius est, syncerè enunciet quid animo versauerit, aut etiam num verset, intercluditur omne sermonis commercium, quo vno humana societas, & inter nos conuersatio maximè continetur. Et idcirco DEVS pectori altè infixum hoc veritatis studium exoptans, & internæ & huius foras manantis veritatis symbola, Pontificio pectori appressa voluit, ut Philo scirè notauit lib. de Indice verbis illis. *Quid in vita est æquè pretiosum quam veritas. Eam vates sapiens inscripsit loco sacratissimo, ea parte vestis Pontificia, ubi est principalis vis animæ, ut Sacerdotem per hoc ornamentum augustiorem faceret. Veritati autem adiunxit cognatam virtutem, declarationem ut vocat: ut essent, ceu imagines orationes quæ vel animo concipiuntur, vel etiam profertur. Nam huic declaratione opus est; per quam aperiat alius, quidquid latet in animo; sicut veritate illi alteri, ad perfectionem vitæ affectionumque per quas itur ad felicitatem. Quid si hoc, ut alia innumera, adulterauit ex parte, Dei simius, apud Iapones? Refert sanè S. Franciscus Xaverius lib. 3. epist. 5. Iaponum Pontificem, Ninxi id est cor veritatis appellari, ut quod Hebræus Pontifex, apposita pectori, veritatis tessera exhibebat, hoc Poppa ille Iaponius, nomine ipso præferret, autore Satana.*

7. Quinetiam tam singularem veritatis dignitatem agnoscunt Sacre litteræ, ut quasi autonomastice

virtus sit, aut vniuersas virtutes ambitu suo coerceret, quarumcumque virtutum operationes, frequenter nomine actionum veritatis insigniant, idèmq; sic iuxta Scripturæ phrasim, facere veritatem, ac bonum aliquod operari; & è contra idem mendacium, atque iniquitas, ut obseruant S. Gregor. 18. moral. cap. 2. post Augustinum lib. contra mendacium cap. 20. qui idcirco illud ex Psal. & Apostolo, *omnis homo mendax*, perinde interpretatur ac si dictum esset *omnis homo peccans*. Optimè S. Chrysostom. in Psal. 5. tractans illud, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, ita habet: *Loquentes mendacium, hic dicit eos qui malè viuunt: eos qui res fallaces persequuntur: eos qui libidini, gula & auaritiæ sunt dediti: hæc enim omnia appellat mendacia seu falsa: Iudæ & enim vtrumque significat. Eodem sensu S. August. tract. 5. in Ioannem, (exscriptumque est à Concilio Arausic. 2. cap. 22.) ait: *Nemo habet de suo nisi mendacium & peccatum: Si quid autem homo habet veritatis atque iustitiæ, ab illo forte est quem debemus scire in hac eremo, ut ex eo quasi guttus quibusdam irrorati, & in hac peregrinatione interim consolati ne deficiamus in via, venire ad eius requiem satietatemque possimus.**

Item quemadmodum iuxta easdem sacras litteras. prima mali hominis nota, & veluti characteristica improbitatis, est, non sterisse in veritate, & ad mendacium deflexisse; ita veritati addictum esse, eamque studiosè consecrari, est certa veluti tessera totius honestatis moralis. Ut proinde Apostolus, DEVM ipsam sanctitatem ab omni culpæ labe seiunctissimam, & hominem culpis scatentem expressurus, verba illa usurparit: *Est autem DEVS verax, omnis autem homo mendax.* Vnde etiam est illud eiusdem Apostoli ab Augustino 14. Ciuit. cap. 4. optimè animaduertum: *Veritas Dei in meo mendatio abundauit.* id est, sanctitas diuinitus infusa & largiter non parè demissa, tot meis malefactis condonandis & expiandis prodita est. Itaque Apostolus, nomine diuinæ veritatis, sanctitatem creatam sibi concessam, quasi participationem ac veluti stillicidium diuinæ increatæ sanctitatis intellexit: nomine autem mendacij, quæuis scelera vniuersè designauit. Rationem subtiliter subdit D. Augustinus ex eo ductam quòd cum viuit homo secundum veritatem, non viuit secundum seipsum, sed secundum DEVM: *DEVS est enim qui dixit: Ego sum veritas. Cum verò viuit secundum seipsum, hoc est, secundum hominem, non secundum DEVM, profectò secundum mendacium viuit: non quia homo ipse mendacium est, cum sit eius autor & creator DEVS, qui non est vtiq; autor creatorque mendacij, sed quia homo falsus est reclus, ut non secundum seipsum, sed secundum eum à quo falsus est reueret: id est, illius potius quam suam faceret voluntatem. Non autem ita viuere, quemadmodum est falsus ut viueret, hoc est, mendacium. Beatus quippe vult esse, etiam non sic viuendo, ut possit esse. Quid est hac voluntate mendacius? unde non frustra dici potest, omne peccatum esse mendacium. Hæc & alia in eam sententiam Augustinus loco allegato.*

8. Sed, quod obiter eius loci initio ab eo tactum est, de diuina similitudine in veracibus luculenter expressa, pulcherrimè ac vberius confirmat, tract. 41. in Ioannem, addita dæmonis antithesi, quem autore Christo mendacij parentem, cum DEO componit: ut quomodo DEVS Pater genuit Filium veritatem, sic diabolus lapsus, genuerit quasi filium mendacium. Pulchrè autor q; veteris ac noui Testam. p. 89. & 90. ea Christi verba de Diabolo, *mendax est, & pater eius*, interpretatus de Caino, quem Diabolum à mendacitate & Dæmonis imitatione dictum censet: patrem mendacij dictum Satanam docet, quòd sibi ipse mentiendi autor fuerit, nec illum habuerit priorem mendacem quem imitaretur. cum è contra Cain auctore Satana ac præcessore mentitus sit; idèque non aliter eius filius dicatur, quam fideles omnes dicantur Abraham filij, quia fideles dicuntur sicut & ille qui prior exquisitè credidit. Est ergo Diabolus, mendaciloquorum ut sic, ac mendacij pater. Ex quo efficitur, mendaces diabolici

Seminis traducunt, agnoscere aliquatenus in seipsis posse. Inuentor namque ille, (verba sunt S. Leonis serm. 4. de collectis;) auctorque peccati, primum superbus ut crederet, deinde inuidus ut noceret, quia in veritate non stetit, totam vim suam in mendacio collocavit; omniaque deceptionum genera de hoc veneratissimo fonte produxit. Sunt igitur mendaces, germana Diaboli proles. E contra autem veraces, divinum seminum, per quod ad aliquam cum ipsomet numine veluti cognationem euehantur.

Quo etiam spectat quod ex Pythagora refertur apud Stobaeum serm. 11. Interrogatus enim Pythagoras, quid DEO simile facerent homines, respondit, exercere veritatem. Fortaque id ipsum voluit Sextus ille Pythagoraeus, cuius sententias Rufinus Latine fecit & interpolavit. Ait enim sententia 158. *Nihil tam vernaculum sapientiae quam veritas* Et sentent. 344. *Verbum verum ut Deum honora*. S. item Hieronymus Apol. 3. adversus Rufinum, sub finem inter varia à Pythagora praeclare tradita quae enumerat, recenset istud. Post DEVM veritatem colendam, qua sola homines Deo proximos faciat. Porphyrius in opere de vita Pythagorae, sic expressit eius sententiam. *In primis veritati studendum, praecipere solebat. Solum enim illud, homines Deo similes efficere posse: Nam & Deum ipsum, ut ex magis cognoverat, quem illi Oromasuem appellant; corpore quidem lumini, anima autem veritati similem esse docebat, & alia huiusmodi, quae Delphus ex Arist. se audivisse dicebat.* Aperte monstrat, quam intrinseca sit Deo veritas. Nimirum iuxta Nyssenum in orat. Carecher. cap. 34. *Quomodo in unoquoque eorum quae sunt, est quaedam proprietas quae notam reddit naturam, ita divinae naturae proprium est veritas.* Unde concluditur qui veritatem amulantur, ad DEVM quam maxime accedere, eique se quodammodo affines & cognatos proderi, ea in seipsis representando quae sunt numini adeo intima, eiusque naturae tantopere cohaerent. Hæc est nostra cum DEO Pythagorica per veritatem similitudo quae duplici sensu accipi, utroque ad veritatis commendationem accommodatissimo potest.

9. Primus Pythagorae incognitus, apud Christianos autem Doctores creber, spectat ad supernaturalem in nobis exortum absconditi cordis hominis, qui similitudine ad DEVM summam veritatem, atque adeo veritatem, iuxta scripturarum phrasim usurpata, constituitur. Expressit egregie hunc sensum S. Augustinus serm. 51. de divers. tractans illud Apostoli, *Deponentes mendacium loquimini veritatem*. Iuncto illo Psalms dicto, *omnis homo mendax*. Quid est, inquit deponentes mendacium, loquimini veritatem? Et omnis homo mendax? An impossibilia per Apostolum DEVS iubet? Non. Quid ergo iubet? Audeo dicere, sed sine contumelia dictum accipitis, quia in me ipsum quoque dico. Hoc iubet DEVS, ut non simus homines, &c. Plus dico sanctitati vestrae, invenimus Apostolum tamquam crimen obieciisse hominibus quia homines sunt. Obiurgans enim illos hoc dicit. *Quomodo nos irati dicimus alicui, bestia es: sic ille in flagello dominica disciplinae, obiecit hominibus quia homines erant.* Quid illos fieri volebat, quibus crimen erat quia homines erant &c. Quid ergo nos fieri volebat, nisi quod in Psalmo dicitur, *Ego dixi, Deus es & filius altissimi*? Hoc quidem dixit DEVS: ad hoc enim vocat. Sed quid subiunxit? Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus ex Principibus cadetis, Et ibi opprobrium obiectum est, cum dicitur: Vos autem sicut homines moriemini. Homo enim Adam, & non filius hominis & DEVS. Ad mendacium vetus homo pertinet, id est, Adam: ad veritatem novus homo, filius hominis, hoc est, Christus DEVS. Si de poris mendacium, exue Adam: si loqueris veritatem, indue Christum: & non tibi erunt contraria quae modo in scripturis sunt posita. Quia & Apostolus exuendum veterem hominem & induendum novum monens, dicit: *Deponentes mendacium loquimini veritatem.* Et psalmus, *illos admonere & plangebatur, qui nolentes exue Adam, & induere Christum, non novi homines, sed tantum homines esse cupiebant: quolibet dicitur, Nonne homines estis? & ut bos cadit quod dictum est, om-*

nis homo mendax. Si homo vis esse, mendax eris. Noli velle esse homo, & non eris mendax. Indue Christum & eris verax, ut quae locutus fueris non tua sint quasi propria & ab te instituta, sed illustrantia te & illuminantia veritatis, &c. Non est ergo unde quisquam calumniatur, & dicat mihi, mentiar quia homo sum: dicam enim & ego fidentissime, Noli esse homo, ut non mentiaris. Ergo inquit, homo non ero? Non utique: ut enim non sis homo, ad hoc vocatus es, ab illo, qui propter te factus est homo. Noli succensere. Non enim ita tibi dicitur ut homo non sis, sed ut sis inter eos quibus dedit potestatem filios Dei fieri. DEVS enim DEVM te vult facere, non naturam, sicut est ille quem genuit, sed dono & adoptione. Vides, qua ratione veritas hominem DEO similem, & quodatenus DEVM, participatione efficiat. Et quamvis hæc veritas longè altior est morali veritate de qua in hac disputatione agimus, tamen idcirco utrique idem nomen communiter tributum videtur, quod ij soleant veritatem moralem exactè retinere, qui supernaturali illa veritate collucet: è contra verò frequentissimus & maxime obuius abactæ eiusdem supernaturalis veritatis effectus sit, moralis mendacii adamatio atque frequentia.

10. Alter sensus & huius loci maxime proprius, quo veritas hominem assimilare Deo dicitur, ducendus est ex eo quod homo ex ipsamet naturæ suæ conditione, verè est ad divinam imaginem & similitudinem. Dei namque imago, ac similitudo in homine, tametsi à plerisque tanquam duo distincta habeantur, reipsa tamen ut Nicetas ad orationem 1. de Paschate Nazianzeni ex S. Cyrillo observat, & Delius in 2. Genes. unicam hominis perfectionem designant, nec aliam quam naturalem; hoc est, naturam ipsam humanam, prout divinam refert, èstque ei similis. Quod utique non habet ratione corporis, sed ratione animæ: non quoad gradum vegetativum & sensitivum spectat, ut per se notum est ex utilitate graduum illorum, quorum uterque brutis, prior etiam plantis comperit: sed quoad gradum supremum siue intellectualem, qui homini peculiaris est inter creaturas inferiores, quemque voluntas libera & alia intellectualitatis appendices, affectantur tanquam radicem primam. Homo enim gradu intellectu & substantiali constituitur, & ab aliis creaturis corporeis, per se primò secernitur. Gradus autem substantialis prædicti, veluti oculus, ut loquitur Philo lib. quod DEVS sit immutabilis, ad illud recognovit, &c. & Nicetas 2. thesau. cap. 45. est potentia intellectiva cui tamquam proximo principio, insidet flos ipse vitæ, hoc est, intellectio actualis qua homo ultimò perficitur in suo esse ac veluti consummatur tamquam complemento & actu connaturali potentiae illius quæ est actus primi hominem constituentis velut obsignatio. Unde tanta naturæ rationali cupido cognoscendi veri, quod perspectum habeat ea se functione maxime perfici, redigique ad actum, & formari potentiam illam quæ est homini secundum principia sua essentialia, maxime consentanea, atque conveniens. Nam cognitio falsa, cum sit malum facultatis illius, tantum abest ut eam perficiat, ut potius foedissime turpet, & pessimè afficiat. Itaque D. August. l. de vera relig. c. 49. observat, etiam in spectaculis, & omni illa (ut loquuntur) curiositate, palam deferri comprehensioni veritatis, & immunitati à deceptione ac falsitate. additque: *Quid ergo admirabilis, quid speciosius ipsa veritate, ad quam omnis spectator pervenire se cupere consuetur, cum vehementer ne fallatur inuigilat, & inde se iactat si quid acutius cæteris & viaciùs in spectando cognoscat & iudicet?* Interim scilicet dum alij deluduntur, & colentes abducuntur in falsitatem.

Hinc igitur liquere videtur, qua ratione homo per veritatem assimilatur DEO. Quod illustrissime exponitur iuxta sententiam illam quæ Deum intellectu tanquam differentia essentiali constitui affirmat, quæ est gravium Theologorum, nec leuiter videtur firmari ex divini Verbi generatione, quæ est processio in naturæ similitudinem, cum tamen sit per viam

viam intellectus. Supposita autem alia sententia quæ Deum constituit per independentiam, siue quod eodem recidit, per exercitum dicens omnem perfectionem simpliciter: idem exponere licet, ex eo quod inter illas Dei perfectiones, una ei respondens quæ in nobis est eminentissima & per se primò distinctiva, sit perfectio intelligendi, cuius in nobis veluti sanitas & ad diuinam intelligendi perfectionem indefectibilem, semperque & in omnibus ex necessitate verissimam, accessio, sita est in possessione vsuque veritatis. Attingit id egregiè Plato lib. 6. de Repub. docens qui abrepti cupiditatibus animo obnubilantur, & à veritate desciscunt, euadere prorsus mortales, ac deficientes à perfectione homini convenientissima, in despiciatorem sortem propè transire. Qui autem veritatis vbique assequendæ magno studio flagrauerint, etiamnum corpore inclusos sustolli ad immortalitatem, quatenus hinc ad eam humana natura euehi potest.

Addamus hic alia externæ Sapientiæ bellaria, ut loquar cum Clemente 1. Strom. Magi ut est apud Stobæum loco allegato, maximum Deorum, quem Ormazdem ipsi vocabant, corpore quidem luci similem esse asserbant, anima autem veritati. Pythagoras præterquam quod veritate hominem Deo effici quàm simillimum affirmabat, ut iam ex eo retuli, apud Ælianum lib. 12. var. histor. aiebat hæc duo diuinitus hominibus data esse longè pulcherrima; veritatem amplecti, & beneficiis alios afficere: & addebat verumque inter diuina Deumque decencia opera numerari posse. Plato in Cratyllo sub medium, Mercurij filium Pana, superiore corporis parte hominem, inferiore caprum ab antiquis confectum scribit, quod cum Mercurius sermonis Deus haberetur; Pan proles eius, id est, oratio, omnia euoluens & explicans, aut vera esset aut falsa. Et veritas quidem, quæ superiore monstri illius Panis parte exprimebatur, quod superioribus oris addicta videatur, diuinæque virtus sit, & ut Plato ait, cum Diis habitans; mollis, æqua, & plana exhibeatur: Mendacium verò, infra inter hominum vulgus ac faciem degens, exhibebatur asperum, tortuosum, & tragicum. Multarum enim fabularum commenta & mendacia in hac tragica vita versantur. De Græcorum in veritatis laudem acclamatione, sic scribit Clem. Alex. 6. Strom. cap. 4. Veritas quomodo Sol illuminans colores, & album & nigrum ostendit qualis sit unusquisque eorum; sic ipsa quoque refellit omnem sermonis probabilitatem. Merito ergo à Græcis quoque acclamatum est; Principium magnæ virtutis est Regina veritas. Imò idem esse virtutem & veritatem aiebat Socrates referente Seneca epist. 71. Et veritate duce abigi malorum chorum, omnemque morum sanctitatem & iustitiam induci, autor est Plato 6. de Repub. cuius hoc (ut appellat) oraculare dictum, certum omnino esse tradit Eunapius in Prohæresio. Et illud etiam usurpat Marinus in Procli encomio n. 4. commendans eum quod esset veritatis quasi necessarius. Nec dubium quin eodem respexerit eiusdem scholæ alumnus Philo l. de vira supplicum, cum de illis ita scribit. Exeocent modestiam, ut fontem veritatis, sicut è fastu mendacium prognatum auerant. Præfluunt enim è mendacio, variae malorum species: contra ex veritate, omnium felicitatum humanarum diuinarumque copia. A usum autem coniectare, quemadmodum isti à Platone, Quod veritatis encomium mutuati sunt, in Platonem hoc loco ut sæpè alias ex Hippocrate profecisse quæ prior ad Philopoemenen epistola lego describentem regionem veritatis, in qua neque pater, neque mater, nec vxor, nec liberi, quam virtutes omnis generis incolunt, stellæque micantissimæ collustrant, & magnus polus stellis illis multum nobilibus coronatus. Eandem virtutem posteriore ad illum ipsum Philopoemenen epistola, describit communem mortaliū & immortalium Deam, specie mulieris pulchra & magna, simpliciter ornata, splendida, cuius oculorum circuli puro lumine micabant, ut stellarum fulgorem putares. Epimeniden philosophum ferunt sciscitantibus Rhodiensibus

quid esset veritas, respondisse in hunc modum. Res est quam Dii præ aliis omnibus amant & proficiuntur; cuius virtus alium calefacit & terram illuminat, iustitiam firmat, Rempublicam gubernat: quæ nihil in se mali continet, omnesque dubias res, claras & perspicuas reddit. Celebratur item illud Chilonis ad Corinthios responsum. Veritas certum est luctum quod numquam minuitur, secutum quod nulla potest violentia perforari, tempus quod nullam perturbationem sentit, exercitus qui numquam perit, flos qui numquam marcescit, mare quod nullam tempestatem, nullam pertimescit fortunam, portus tutus qui nullam sentit naufragium. Denique iuxta Anaxarchum veritas est sanitas mentis continua, vita perpetua, medicina omnem sanans languorem, Sol semper lucens die nocteque, luna quæ numquam defectum patitur, semper clara, semper plena, herba numquam emoriens, porta semper patens solatio aut requie egentibus, via in qua nemo ambulans fatigatur.

13 Non fraudabo Lectorem meum Rabbini quibusdam cupediis, quod sint qui iis delectentur; & quamuis saporis sint non admodum exquisiti; saltem tamen hoc præstent, ut cum eis collatæ Christianæ dapes, suauius reficiant. Refert igitur Franciscus Georgius in harmonia cantico secundo Tono quarto cap. 1. Hebræos ut veritatis propriam vim & decora proderent, veritatis nomen tribus litterarum elementis, primo, medio, & vltimo, Aleph Mem, & Tau compegisse. Quibus litteris indicasse eos ait, eorum rerum texturam, expressam videlicet à principio in rem ipsam, & regressionem in finem; in quibus rei veritatem locatam insinuabant. Ad signandam verò firmitatem stabilitatemque veritatis, nomen eius litteris construxisse quadratis, & figura & numero. Figura enim ipsarum litterarum, ea est quæ firmos habeat pedes, & bases quibus stet quælibet earum seorsim, & fortius omnes simul. Sicut è contrario, nomen ab Hebræis mendacio impositum, scribitur iis litteris quæ stabilitate carent, nec stare possunt, vel seorsim vel simul iunctæ; ut verum sit adagium, pedes mendacio esse breues, imo claudos ac debiles. In numeris quoque, litteræ nomen Hebræum veritatis constantes, præcellentissimæ sunt. Denotant enim numerum quaternarium solidum & firmum. Nam Aleph, unum significat & mille. Quod unum, est principium solidum, & essentia omnium numerorum. Millenarius autem est cubus denarij completi. Iam verò Mem signat quadragenarium numerum, qui est numerus deductus per denarium numerum completem, & per quaternarium, numerum radicalem, & solidum fundamentum omnium numerorum. Tau denique, significat numerum quadringentorum, deductum per denarium & quadragenarium, siue per quaternarium & centenarium, qui est quadratus denarij: decies enim quadraginta, aut quater centum, constituit quadragentos. Sicque numeri & figuræ litterarum, quæ nomine veritatis continentur, semper solidæ sunt. Litteris autem quibus nomen mendacij construitur, nec figuræ nec numeri, soliditatis aliquid habentes denotantur. Quia mendacium facile corrui: veritas è contra firmissima est, & in æternum perstat. In iisdem denique viracumque litterarum numeris, insignis diuersitas observari potest: litteræ enim Hebræam mendacij vocem construentes, omnes notant centenarios: utique numeros rebus crassioribus & inferioribus addictos, ubi viget mendacium & falsitas. Et tribus quippe litteris quibus constat Hebræa mendacij appellatio: Copb signat centum Resib ducentos, & Sin trecentos. At trium elementorum nominis Hebraici veritatem designantis, unum notat unitatem & millenarium, aliud quatuor denarios, tertium quatuor centenarios: ut innuatur, veritatem deprehendere & colligare res diuinas, denotatas per Aleph: & coelestes, notatas per Mem, & quadragenarium: ac denique terræ tres, designatas per Tau, & quatuor centenarios. Sed de Rabbiniis mysteriis ad veritatis commendationem plus satis.

Omissa alia ad veritatis decus proposita à S. Antonino

nino 4. p. summæ titulo 5. cap. 15. §. 1. 2. 3. & 4. Viguerio in Beccachordo, chorda 7. cap. 114. Chassanxo in Catal glor. mundi part. 12. considerat. 26. Paschalio l. de virt. & vitiis cap. 9. 10. & 11. quod ferè confundant veritatem in toto vocis huius ambitu spectatam, cum veritate morali, de qua sola hic disputamus. Figmenta autem, quibus Gnostici veritatem exhibeant, literarum elementis quatuor & viginti, configuratam hamana specie legere licet apud S. Iræneum l. 1. aduers. hæz. cap. 10. Ego furfurem illum, huic farinæ non admisceo. Illa verò tanquam Grammaticum minutiloquium planè sapientia, imo vt insulsa prorsus ac exsucca dimittamus, in quibus operam lusit Camerar. decur. 5. probl. 7. veritatem à vero deductam statuens, verum autem à vere, quo tempore cuncta oportuno foetu oriuntur. Vtique quod veritas, sit veluti virtutum omnium ver amoenissimum. Addit posse etiam verum, existimari dictum quasi verum, fixum scilicet ac firmum. Posse item à vi deduci, sicut verba mutatione neuiquam inusitata. Quæ quantæ sint soliditatis, non est quod admoneam. Exoscutor tamen optimam ex Alexandro clausulam, qua obsignat orationem, ac veluti abstergit fastidium ex illis minutis.

Αἰ κρᾶτισ ἐν ἑστὶ τ' ἀληθὴ λέγειν
 Ἐν παντὶ καὶ τὸ τῷ ἐν πᾶσι
 Ἐν ἀσφάλειαν τῷ βίῳ πλείστον μίρο.
 hoc est.

Semper quæ vera sunt loqui, res optima est,
 Quodcunque tempus incidat. Mone o hoc ego,
 Pars maxima in quo vita inest tuta & bona.

C A P V T II.

*Mendacij dedecus & fæditas inexpu-
 gabilis; Varij sub eo defectus, directe
 veracitatem impetentes,
 attinguntur.*

TINAM non fuisset mentitus circa ipsum mendacium, Platonicus Euthydemus; cum nullum esse qui mentiatur, nec omnino dari posse mendacium, inani disputatione adstruere conatus est. Dimissa autem eius ratiocinatione planè inani & ipso experimento satis conuulsa, existimo ex tanta veritatis pulchritudine, perspicuum esse cuius posse; quanta sit extremorum veracitati oppositorum fæditas. Operæpretium tamen videtur, de iisdem extremis quæ vniuersè vno mendacij nomine denotantur, aliquid seorsim in huius disputationis fundamentum statuere: cum vt mala iuxta Philonem lib. de Iudice naturaliter animis nostris quasi agnata, & longa quod idem merito expostulat, institutione altius impressa, stirpitus quantum in nobis erit eradicentur; tum vt ad institutam disputationem, quæ hinc maximè pender, via muniat, expeditiorque reddatur eius progressus, quem alioqui interposita naturæ ac dedecoris horum extremorum expositione, intercideret necesse foret, non sine ordinis & perspicuitatis dispendio. Iaciam autem profundamento, doctrinam philosophi de oppositis veracitati, vt appareat quid vel ipsum naturæ lumen hac in parte statuerat. Sed & D. Thom. 2. 2. q. 110. rationem & partitionem mendacij, ex ea Philosophi doctrina petit, vt propterea operæpretium videatur eam diligenter excutere, præsertim cum difficultate non vacet, vt videbimus. Retinebo autem genericum horum extremorum nomen, longo vsu receptissimum; neglecta Nigidij apud Angellium lib. 11. cap. 10. opinione, qui mendacium de sola falsi improuisa enuntiatione dici voluit; mentionem autem de falsa significatione animo fallendi facta, qua mendacium formale nominamus. Sed loquamur vt plures.

Doctrina Philosophi de Mendacio.

2 Aristoteles igitur 2. Ethic. cap. 7. & plenius 4. Ethic. cap. 7. duo extrema vitia media, veracitati opposita, siue factis siue verbis admittantur, (viroque enim modo admitti posse docet,) ita describit & cum veracitate componit. De veracibus & mentientibus, atque id tam verbum quàm actionibus & fictione, dicendum est. Arrogans quidem est is qui illustria quadam vel quæ non habet, vel maiora quàm habeat, fingit ac sibi vindicat. Dissimulator contra, qui quæ sibi insunt, vel negat vel diminuit. At medius, cum sit ipse ille qui est & tam vita quàm verbis verax, ea ipsa planè quæ sibi insunt, neque maiora neque minora esse confitetur. Et mox. Ac per se quidem mendacium prauum est & vituperatione dignum; verum, bonissimum & laudabile. Idcirco sit, vt verax ipse qui est medius, laudem mereatur: mentientes autem vituperio afficiendi sunt, virique illi quidem, sed magis tamen arrogans. Nimirum quia vt in calce capitis subditur, magis opponitur veraci, estque dissimulatore peior. Rationem præmiserat ipse philosophus eodem capite, ex eo ductam quod quia inuidiosæ sunt nimis excellentiæ, moderatius esse videtur atque aptius, si à veritatis orbita deflectendum sit; ad id potius declinare quod est infra veritatem: id quod etiam à Socrate, ad falsum importunitatemque vitandam, factitatum refert.

Placet hanc Philosophi de hisce extremis doctrinam, breui paraphrasi Themistij lib. de mediocritate asseclum illustrare. Mendacium, inquit, de seipso & rebus suis duplex est: aut enim committitur, leniora & minora dicendo quàm reuera sint, aut maiora & splendidiora. Hoc quod sit circa minus, dissimulatio dicitur, illud verò quod circa maius, arrogantia, id autem quod inferius est quàm verum sit, lautum & elegans est ac interdum philosopho non inutile. Quamobrem etiam à Socrate vsurpatur in dicendo, cum opus erat illudere superstitiosum aliquem Sophistam, sibi que plurimum de sua doctrina placentem. Tum enim vanitatem suam magis sentiunt, cum indoctiores deprehenduntur illo qui se nihil scire simulat. Supra modum verò se suæque iactare, auditu grane ac molestum est, nec vlla narratio tam odiosa, quàm sui ipsius laus. Debet enim præsertim in laude doctrinæ nostræ, etsi ab alijs prædicetur, ingenio pudore suffundi reuera doctos. plenius hæc ipsa iterat orat. 1. Plurima quoque ad confirmationem & illustrationem huius doctrinæ Philosophi, adducit Aegid. Rom. lib. de regim. princ. parte 2. cap. 29.

*Quæ in ea Philosophi doctrina, difficilia
 videantur.*

3 Hæc Philosophi doctrina, in eo à Lorca reprehenditur 2. 2. quæst. 1. art. 3. disp. 7. nu. 10. quòd mendacij materiam adæquatè non exponat. Arctat enim mendacium ad arrogantiam qua nostra supra veritatem extollimus; & ad dissimulationem qua infra verum ea deprimimus. At constat posse aliquem aliter mentiri quàm circa res suas, nec se vel extollendo vel deiciendo; & sicut veritas in huiusmodi negotio propriè spectat ad humilitatem quæ est pars temperantiæ, non iustitiæ, ad quam pertinet veracitas, ita & mendacium in ea materia, spectat ad vitia temperantiæ opposita; non autem ad opposita iustitiæ, de quibus agimus. Et idcirco Lorca supra ait se numquam assequi potuisse quæ fuerit mens Aristotelis in huiusmodi doctrina.

Præterea illud in ea doctrina difficile videtur quod mendacio adscribatur minora de se referre quàm reuera insint. Hoc enim videtur esse contra Sanctorum praxim & manifestam rationem. Nam qui minora de se enunciat quàm reuera habeat, illa tamen enunciat quæ habet: atque adeò non mentitur, cum eius enuntiatio sit conformis obiecto. Si enim habet reuera decem, affirmatque se habere duo, non mentitur quia reuera habet duo; etiamsi præterea habeat plura.

Tandem videtur in ea Philosophi doctrina desiderari quod est maximè intimum & quasi formale mendacio;

dacio; nempe ut quod enunciat obiecto dissonum, tale sit secundum conscientiam enunciantis, ut in simili circa veritatem supra observauimus; & eleganter tradit S. Bernardus serm. 17. in Cant. *Est qui dubie profert mendacium, inquit, nec mentitur: & est qui veritatem quam nescit affirmat, & mentitur. Nam & ille, non quidem quod non est, sed se quod credit, credere dicit, & verum dicit, etiam si hoc verum non sit quod credit. Et iste cum se certum, unde non est certus, dicit, verum non dicit, etiam si verum sit, de quo asserit.* Et idcirco Diuus Augustinus lib. de mendac. cap. 3. monet ex animi potius sententia quam ex ipsius enunciationis inadæquatione cum obiecto, pendendum esse mendacium. Et serm. 28. alias 30. de verb. Apost. post longam huius rei expensionem concludit. *Interest quemadmodum verbum procedat ex animo: Ream linguam non facit, nisi mens rea.* Atqui Philosophus nusquam animi seu voluntatis fallendi meminit, sed solius dissonantiae enunciationis & obiecti. Diminutè igitur mendacij rationem & naturam exposuisse videri potest, tacita ea decipienti intentione quæ in mendacio eminet. Ut propterea Theologi Augustinum imitati, cap. 22. Enchir. (habeturque etiam apud Gratianum 22. qu. 2. cap. 15. autem) mendacium semper definiant, falsam significationem cum intentione fallendi ut videre est in 3. d. 38. & apud Summistas v. mendacium.

Enodatur. Ac primum cur arctauerit mendacium ad res loquentis proprias.

4 Non est tamen difficile ista discere, & Philosophi doctrinam præstare indemnem. Ac primum admitto, mendacium ad plures fundi materias, quam ad propria vniuscuiusque. Tam quippe late patet mendacium, quam veracitas cui opponitur. At multa possunt à nobis verè enunciari, præter ea quæ ad nos spectant. Nec id inficiari voluit Aristoteles, cum veracitatem & eius proposita, exposuit per veracitatem & opposita vitia, in his quæ vnumquemque nostrum attingunt. Tractabat enim eo loco à capite sexto, ternarium illud virtutum, quas Græcus Scholiastes, communi nomine eleganter vocauit *ὁμολογία*; quod spectent humanam conuersationem, & opposita communi conuictui vitia eliminant: Inter has igitur virtutes, cernitur ea quæ vnusquisque moderatè, de se rebusque suis sentit, & loquitur; & idcirco Aristoteles, (quod attingit Tartaretus 4. Ethic. q. vltima, & Gifanius 2. Ethic. cap. 7.) ad huiusmodi veracitatem eique opposita extrema, orationem restrinxit; prætermissa, nec tamen negata, ratione vniuersæ veracitatis, & ei oppositi defectus, siue mendacij, quoad totum ambitum suum considerati. Propterea enim & 2. Ethic. cap. 7. & lib. 4. cap. item 7. fatetur, veracitatem ad quam ibi sermonem restringebat, & eius opposita, nomine vocare. Quod de veracitate vniuersè sumpta, eiusque oppositis non diceret, cum sint in promptu, ipsa veracitatis & mendacij vocabula. Quia tamen ex arrogantia & dissimulatione, facillimum est vniuersè statuere de quocunque veracitati opposito, siue per excessum siue per defectum, cum non sit inter ea nisi materiale discrimen; formali autem ratione prorsus conueniant; videri merito poterat Aristoteles, missam prorsus non fecisse vniuersalem mendacij rationem & partitionem. Cæterum quod Lorca veritatem in rebus propriis ad humilitatem spectare aiebat, verum est, sed sub diuersa ratione formali; nam veritas spectat conformitatem mentis & dictorum, humilitas autem mediocritatem in sensu de seipso, quæ sunt rationes diuersissimæ.

An minora de se prodere quam quis habeat, spectet ad mendacium, deque praxi Sanctorum ea in parte.

5 Alterum quo doctrina Philosophi proposita impetebatur, nullo negotio discitur. Admittendum si-

quidem est, mendacem esse, non modo qui plus sibi tribuit quam reuera competit, sed etiam qui negat de se aliqua, quæ reuera in se agnoscit. Ita enim accipiendum est, quod Aristoteles tradit de eo qui veritatem violat per defectum; non autem prout in ratione dubitandi proposita accipiebatur; ita nimirum ut deficiat hoc modo à veritate, qui sibi tribuit quod reuera habet, nec tamen totum tribuit quod habet. Nisi siquidem ita enunciet partem eius quod in se agnoscit, ut reliquum contra mentem excludat, mendax non erit. Efficietur autem reuera mendax, si exclusionem illam adhibeat, quantumcumque humilitatem prætexat, iuxta illud Augustini serm. 31. alias 29. de verb. Apost. *Cum humilitatu causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiundo efficeris quod euitaueras. Veritas in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut quod es dicas. Nam quomodo est humilitas, ubi regnat falsitas?* Libro item de natura & grat. c. 34. subscribit Pelagio, affirmanti, quod verum est, nullo modo posse asseri superbum, eo quod humilitas non possit se ex falsitatis parte tenere, ut neque superbia ex parte veritatis. Alia in eam rem ex eodem Augustino tract. 34. in Ioan. & ex Gregor. 26. Mor. cap. 2. refert Gratianus cap. incaute, & cap. non ita 22. q. 2.

Nec praxis Sanctorum est in contrarium, ut male assumebatur in ratione dubitandi. Non enim vera sanctitas, etiam ad captandam humilitatem & vilem de se æstimationem concitandam, mendacio eget; cum suppetant cuique tam multe & æque verissimæ rationes, demissæ de seipso sentiendi, mentemque saburra humilitatis firmandi, præsertim ex tanta gratiæ necessitate ad supernaturalia opera, ob quæ duntaxat, iure in speciem posset quis inflari. Ut propterea Augustinus, humilitatem, ex tanta nostra à Deo in spiritualibus dependentia, semper stabiliat. Nam reliquæ, minutalia potius bonorum quam vera bona, non habent unde sanis mentibus tumorem inferant. Itaque Sancti viri, cum aliis humilitatis incentiuis abundant, tum ex eo maximè capite quod proposui, ad sui deiectionem, vilemque de seipsis sensum impelluntur, nec egent mendacio ad retinendam humilitatem.

Quod si interdum maximos se peccatores profiterentur, cum sint sanctissimi, aliisque quos reuera longè superant postponunt sese; nequaquam per mendacium ita se dimittere censendi sunt: sed aciem mentis perpurgatam habentes, dum minimas quasque labeculas in seipsis deprehendunt: dum perspectis tot diuinorum in se beneficiorum imbris, suam in Deum ingratitudinem, quæ in illis quoque peccatorum minutis proditur, suis momentis æstimant: dum se cum diuina summa innocentia componunt: tandemque dum quid ex seipsis possint, attentè considerant, pensantque quo ruerent, si à Deo sibi ipsis permitterentur, ut alij plerique quos ruentes intuentur, merito infra omnes se despiciunt, & maximi peccatores audire volunt. Esseque hunc insignem effectum profectus in animi puritate, notauit Cassia. 12. de instit. c. 15. Alia in eam sententiam subministrabit D. Thom. 2. 2. quæst. 161. art. 6. ad 1. & ibid. artic. 3. in corp. ubi pulchrè tradit, quæ ratione possit quilibet infra alterum se deprimere; si nimirum id quod in se agnoscit à seipso, postponat ei quod in alio agnoscit ex Deo. Sunt enim in homine quædam homini ipsi respondentia, & quædam ad Deum referenda. Habet à se, homo, quisquis tandem ille sit, vitia & peccata, innumerosque defectus: Ex Deo autem habet, quicquid boni obtinet in quouis ordinè ac genere. Itaque facile est cuius verè humili, dum ad suas maculas respicit, coëcutiens (ut pars est) ad alienas, despiciere se præ aliis in quibus bona semper aliqua deprehendere licet, quæ nostris defectibus ac vitiis anteponantur. Quinetiam bona bonis componendo, quotidianum est, ut si tu in vno boni genere præcellas, alius præcellat in altero, vel naturæ vel gratiæ dono ob quod merito laudandus in eo sit Deus, multo magis quam in nobis habitæ ratione

ratione eiusdem doni, quo vel destituimur, vel exiliter pollemus. Docet hoc egregiè S. Gregorius homil. 10. in Ezech., adhibito etiam exemplo terrarum, quæ non omnes omnia ferunt, sed una alteri in aliquo genere, alia in alio præferenda est. Eodem prorsus modo, ait se gerere Deum bona sua dispersientem. Non enim uni dantur omnia, ne in superbiam elatus cadat: sed huic datur, quod tibi non datur; & tibi datur quod illi denegatur, ut dum iste considerat bonum quod habes, & ipse non habet, te sibi in cogitatione præferat. Et rursum dum tu habere illum conspicias quod ipse non habet, te illi in tua cogitatione postponas, & fiat quod scriptum est, superiores sibi inuicem arbitantes. Hæc ibi aliæque complura S. Gregorius de genio electorum in aliis sibi anteponendis ex consideratione diuersorum illorum munerum in aliis (quæ ipsi agnoscant se carere) quod S. Gregorius ait præsignatū ea in sanctis animalibus alarum ad alas illusione, ut vnde quilibet volat, inde altum excitet ad profectum, & dum hoc semper in aliis attendit quod à Deo melius quàm ipse, acceperunt; eos sibi in cogitatione præferat, seque illis in humilitate subternat. Contra quàm reprobus vsuuenire obseruat idem S. Pontifex, ut nunquam considerent quid alter boni amplius quàm ipsi habeant, sed in illud semper intenti sint, quod bonum ipsi præ aliis acceperunt, quæ illis vana tumoris materia, & ad se nemini subiiciendos aut postponendos occasio. Gulielmus Abbas ad fratres, de monte Dei, illud Pauli, *peccatorum primus ego sum*, putat dictum idcirco quod Apostolus optimè penetrans peccata sua, longè melius quàm aliorum ea cæterorum peccatis duceret tetriora, indeque Apostolum labe mendacij liberat.

6. Ex his constat quàm à mendacio remoueat vera humilitas, in ea sui ipsius præ quibusvis aliis deprecatione. Et ita seruatum ab Apostolo omnibus omnia factum, & se infra omnes deliciente, (non mentiendo, ut quidam mentiebantur, sed quàm ex se nihil esset æstimando,) notauit Augustinus q. 71. ex 83. subdens quantum ea cogitatio valeat ad contundendam edomandamque superbiam, absque mendacij & fictionis mixtura. Aliam humilitatis & veracitatis, in hoc abiectissimo de seipso sensu, Sanctorum conciliationem, habet Dorotheus doctrina 2. num. 11. qua satisfactum refert Sophistæ cuidam, qui Zozimam Abbatem mendacij insimulabat, quod se peccatorem profiteretur, cum reuera Deum exactè coleret; idque ipse Zozimas non dissimularet. Sed ea conciliatio minus comoda est, & ægrè aptatur ad difficultatem. Quare eam missam facio. Quæ verò à Gersono subministratur l. 4. de consolatio. Theol. prola 2. in fine, tametsi ab ea quam tradidimus differt in speciem, reuera tamen in eam recidit. Videbis etiam Cornelium in c. 3. ad Ephes. ad vers. 8. & rursus. 1. Tim. 1. v. 15.

Quæ fallendi sit mendacio intrinseca, etiam iuxta Philosophum.

7. Tertium quod Philosopho opponebatur, nullo negotio dissoluitur. Intentionem quippe fallendi ad mendacium exigere, adeo pro comperto habuit ex generalibus principiis doctrinæ moralis voluntarium ad omnem culpam exigentibus, ut superfluum putaret id exprimere. Nihil porro aliud ab Augustino & Scholasticis ac Summistis, per eum fallendi animum, siue decipiendi intentionem, (quam mendacij veluti animam statuunt,) intellectum esse, quàm voluntatem enunciandi aliquid iuxta proponentis conscientiam obiecto dissonum, ex qua enunciatione prænoscat apta sequi alterius deceptio: perspicuum est ex S. Thoma in 3. d. 38. q. 1. artic. 1. in corp. Declarans enim mendacij definitionem, & quæ fallendi intentio ad mendacium requiratur. Oportet, inquit, quod sit talis falsa significatio in mendacio, qua quis volens à recto deuiet. Hoc autem non est, nisi quando sciens falsum loquitur, quia ignorans, non voluntarius est. Ex hoc autem ipso quod aliquis sciens falsum loquitur, falsitatem intendit significare:

re: ideo completium in definitione mendacij ponitur intentio fallendi, sed quasi materiale, falsa vocis significatio. Hæc D. Thomas, indirecta, ut vides, fallendi intentione, adiuncta volitioni directè enunciandi falsum, contentus ad rationem mendacij essentialiter constituentem.

8. Voluntas autem directæ fallendi, non exigitur ad rationem mendacij, ut neque passim ad alias culpas: quamuis si contingat eam interuenire, exaggeratura haud dubiè sit virus mendacij, iam essentialiter constituti, aut rectè sufficienter constituendi per solum voluntarium indirectum. Quo pacto intelligendus est Richard. in 3. d. illa 38. post D. Thomam 2. 2. q. 110. a. 1. in corp. & ad 4. cum ait, materiam mendacij esse falsam significationem; formam verò mendacij, esse voluntariam enunciationem, eius quod scitur aut creditur esse falsum; & ex his duobus constitui mendacium: ad accidentalem verò mendacij perfectionem, spectare intentionem fallendi quæ potest à mendacio abesse, hoc est, intentionem directam fallendi. Quamquam potest etiam ea intentio fallendi quæ iuxta hos Doctores mendacium accidentariò perficit, intelligi de indirecta intentione, respiciente non falsi enunciationem, sed effectum ei adiunctum, hoc est, deceptionis ingenerationem: ut contingit in mendacio iocoso, quod quia continet voluntatem falsum enunciandi, est essentialiter mendacium, etiamsi careat accidentaria illa perfectione mendacij, quæ sita est in actuali ingeneratione deceptionis. Hæc enim in mendacio iocoso non cernitur, quamuis ex ipso genere operis habeat rationem fallendi, ut D. Thomas supra dixit art. 3. ad 6. id est, quamuis suapte natura aptum sit fallere, esto interdum ea deceptio non consequatur, eo quod audiens conscius sit veritatis; nec loquens intendat (etiam indirectè) eam deceptionem alterius, quem nouit veritatis conscius; sed tantum intendat oblectare audientem atque iocari.

Itaque fallendi intentio essentialis mendacio, non est necesse ut sit directæ, sed sufficit indirecta, tendens in erroris alieni causationem; si minus actualiter propter contrariam audientis dispositionem loquenti perspectam, at saltem radicaliter, & quantum est ex parte operis ac voluntatis enunciandi falsum. Sic omnino accipienda est communis illa doctrina, qua voluntas mentiendi statuitur mendacio intrinseca. Tradiderunt eam iam olim Stoici apud Sextum Empiricum, in opere aduersus mathem. cum logicam impugnat cap. an sit aliquid quo iudicetur veritas, & perspicue apud Stobæum in eclog. Ethic. c. 4. in breuiculus dogmatum Zenonis. *Mentiri*, inquit, *sapientem negant, cum non tam qui mendacium dicat, quàm qui mendaciter ac dolo id faciat, mentiatur.* Non recessit ab hac receptissima doctrina Ocham in 1. d. 27. quæst. 2. littera O, cum dixit intentionem illam fallendi quæ in definitione mendacij includitur, consistere in actu quo qui loquitur vult decipere, ita ut secluso eo actu voluntatis, non detur mendacium. Cum inquam hoc dixit Ocham, non intellexit ad mentiendum exigere actum positium voluntatis, directè intendentis ingenerare in audientis intellectu falsam sententiam: sed sensus eius fuit, ad mentiendum exigere volitionem fallendi, formalem, vel interpretatiuam, siue indirectam qualem exposui: quæ tametsi non est actus voluntatis elicitus, habetur tamen pro actu, & sufficit ad contrahendam malitiam.

Barnesij circa eam intentionem calumnia.

9. Hæc ego à me ferè frustra observari non negarem, cum sint per se euidentia & receptissima, nisi Barnesij de mordendo Lessio sollicitudo, ad non necessariam rei euidentissimæ expositionem adegisset. Criminatur ille §. 15. sub finem, & fusius §. 16. intentionem fallendi quæ iuxta omnes Doctores est de ratione mendacij, accipi à Lessio pro intentione directæ decipiendi alium. Et hanc Barnesius §. 26. num. 4. ait esse picem Nominali

Nominalisticam, Nominalium: qui ut quis mentiando peccet, exigunt prauam mentiendi intentionem, & è contra, modò adsit recta intentio, non agnoscunt culpam in mendacio. Et in hac pice hærere Lessium, affirmat ibidem Barnesius.

Verùm homo minimè malus, ea duplici criminatione, directè intendit deceptionem lectoris. Nam Lessius quo loco naturam mendacij ex professo exponit, hoc est lib. 2. de virt. c. 47. n. 33. conceptis verbis negat quod Barnesius per calumniam ei impingit. Quare cum Lessius eodem lib. cap. 42. n. 47. imitatus Glossam cap. ne quis 22. q. 2. ad versic. non occidetur, ait, cum aliquis mentali restrictione vitur non referre quod alter inde decipiatur eo, quod is qui restrictionem adhibet non directè intendat decipere: sensus non est, ad mendaciū exigi directam intentionem deceptionis alienæ, quod expressè ut dixi negat Lessius: sed sensus est, cum qui ita premit partem mentis suæ, non intendere directè deceptionem audientis: atque aded cum peque indirectè, (etiam radicaliter,) censendus sit eam intendere, eo quod ob iustam causam interuenientem non teneatur amouere causam illam alienæ deceptionis, nec sit eius causa moralis: meritò censeri immunem à mendacio, quod necessariò inuoluit talem aliquam intentionem fallendi alium vi sui operis, & ut Nigidius apud Angelium lib. 1. cap. item 11. obseruat, quantum est in ipso qui falsum loquitur: ita ut cum error alienus consequitur, necesse sit, cum qui loquutus est, saltem per modum causæ moralis, censeri errorem illum alienum ingenerasse, eo quod teneretur talem originem erroris excludere.

10 Itaque iniusta & à Lessij mente planè abhorrens est ea prima criminatione. Verùm nisi aduersarius singulos Lessij apices excuteret, eisque alienos sensus inædificaret, non esset vnde moles voluminis augesceret: quod cauillando, & peruertendo Lessij mentem, cum alias frequentissimè tum perspicuè hoc loco affectus est Barnesius. Nam decem solidas paginas in huius criminationis dilatione loquacissimè consumpsit: illud pro coronide apponens in calce §. decimi sexti, eam intentionem directam decipiendi, esse impossibilem, eo quod nemo possit directè ac per se malum intendere: in quam sententiam multa corradit ex Aristotele, D. Dionysio, & D. Thoma sæpè doctis, malum morale non nisi per accidens ac indirectè appeti. Verum quidquid sit an malum quàm malum possit directè appeti (de quo inter plerosque Nominales affirmantes, & D. Thomam cæterosque negantes controuertitur): certum est, neminem vnquam ita crudè accepisse intentionem illam fallendi quæ in mendacio exigitur, ut necesse sit, mentientem directè ferri in malum mendacij, quatenus malum est: quia tamen admittimus intentionem fallendi mendacio intimam, debere esse directam, tamen sufficeret ea intentio directæ quæ in aliis peccatis locum habet: ubi nemo somniat, oportere directè appeti malum quàm malum: sed ipso quod voluntas directè fertur in escam boni sensibilis cui malum morale adiunctum est, dicitur adhibuisse intentionem directam ad peccatum illud: alioqui iuxta D. Thomam, & vniuersam propè scholam quæ reiicit Nominales affirmantes malum quàm malum posse directè appeti: dicendum esset neminem vnquam peccare ex dicta intentione: quod quàm friuolum sit, etiam si ex Barnesij disputatione apertè habeatur, nemo non videt. Quinimò Barnesius suo se gladio in ea disputatione apertè confodit: Nam velle falsum dicere, est directè velle mendacium: negare autem non potest Barnesius, quin possit quis directè velle falsum dicere: ergo negare etiam non potest, quin possit quis directè velle quod malum esse nouit, non quidem sub ratione mali, sed sub ratione boni sensibilis adiuncti. Atque ita vniuersa illa disputatio de directæ mali inappetibilitate, est omnino inutilis: præterquam ad conciliandam operi molem, & maleuolentiam erga Lessium contestandam.

11 Posterior Barnesij aduersus Lessium calumnia ex eo perspicuè deprehenditur, quod quam §. 15. & 16. dixerat esse directam mentiendi intentionem, postea §. 26. allegans tamen illos ipsos §§. 15. & 16. ait esse intentionem bonam ex qua mendacium inciditur, & ex qua fingit iuxta Lessium Nominales secutum, licere mentiri absque culpa. Quæ per se constat non coherere. Valdè enim differunt hæc duo, quorum vnum vno loco, alterum altero, asseri à Lessio dicit Barnesius & accipit pro vno & eodem: nempe *necesse esse mentientem intendere directè mendacium ut peccet mentiando: & mentientem, si ex bono fine mentiatur, non peccare.* Itaque oportebat calumniantem & mentientem esse memorem. Deinde quæ ista aded impotens calumniandi libido vrget Barnesium, ut fingat statui à Lessio, fas esse ex bono fine mentiri? Quoties potius apud Lessium legit ingeminatum illud Apostoli, *non sicut facienda mala, ut eueniat bona.* De Nominalibus alia est ratio nam hi non censuerunt mendacium esse intrinsecè malum: ideòque facillè adduci potuerunt ut dicerent, mendacium iubente Deo admissum, ex fine Deo parendi, bonum & licitum esse. Quanquam quod id ab Holcotho, ferrei (ut vocat) capitis Nominali, scriptum esse ait in 2. q. 1. ad 1. *principale* per errorem eius ad quem Holcothum citatum repetit Barnesius, contigisse videtur. Nam apud ipsum Holcothum, eo loco, nihil tale legitur.

12 Sic stabilita mendacij natura, ex Philosophi doctrina superius proposita & communi sensu doctorum, non erit difficile duo præterea huc spectantia in eadem Philosophi doctrina obseruare, alterum ad mendacij multipliciter pertinet, alterum ad malitiam impræcisibiliter & indissociabiliter cum eo coniunctam.

Mendacij partitio.

Mendacij partitionem Aristoteles duplicem diserte proponit. Primam in illud quo quis mentiando excedit, narrans de se plura & maiora, quàm norit sibi reuera inesse; & in illud quo quis minora & pauciora de se profert quàm reuera, habere se sciat. Quæ partitio ad alias quoque materias accommodanda est, cōtinètque extrema veritati medix, vtrinque opposita per excessum & defectum, notauit D. Tho. 4. Ethic. lect. 15. & Dur. in 3. d. 34. q. 1. n. 7. qui notat hanc, diuisionem fieri secundum propriam rationem mendacij, atque adeo esse formalem. quod habet etiam D. Tho. 2. 2. q. 110. art. 2. Alteram mendacij partitionem proponit Aristoteles, in illud quod verbis, & illud quod factis externis rationem signi sortuentibus perficitur. Nam ut homo interiore duntaxat animi operatione mentiatur homini, fieri non potest; ut rectè notauit Oham in 1. q. 27. q. 2. littera O. addens, fieri tamè posse ut mentiatur Angelo; quod eodem planè modo proportionè seruata intelligendum ac probandum est, quo de mendacio intelligentiæ cum alia intelligentia colloquentis, id exposui in Natur. Theo. dist. 4. n. 144. Admittit porro huiusmodi mendacia intelligentiarum mutuo colloquentium Guliel. Vorrillongus in 3. d. 38. q. vnica art. 1. quem postea incidi.

13 Mendacium ergo, extrinsecè aliquo signo contineri necesse est. Cuiusmodi præsertim est enunciatio vocalis, & idcirco illi mendaciorum generi quod huiusmodi signo superstruitur, accommodatum est vniuersale nomen mendacij, quod iuxta communem vsurpatur ad falsam significationem ore: prolatam iuxta illud Augustini in Psalmum 5. *si hoc dicitur quod est, verum dicitur: si autem hoc dicitur quod non est, mendacium est.* Et illud Gregorij 11. moral. cap. 15. *sicut ædificium lapideum, ita mendacium sermonibus fabricatur.* Quæ verò mendacia, aliis signis, v. g. nutibus certisve actionibus externis ad aliquid alteri innuendum adhibitis, inædificantur; suntque quodammodò mendacia realia, solent appellari simulationes. Nec sanè dubitari potest;

quin pressè accepto nomine aliqui indifferenti, falsum aliquid contra mentem significare, adhibitis signis aliquibus non vocalibus, æquiualeat significatio: quæ interuentu signorum vocalium perficitur: ac proinde eadem utrobique fœditas cernitur. Quid enim interest verbone an factis, aliquid contra mentem tuam significes, cum æquè sit in aliis signis, vis excitatiua alterius ad percipiendam significantis mentem? Itaque quod de Monacho Cluniacensi ob anteriorem inobedientiam prostrato, dixit Petrus Damiani opusc. 33. cap. 8. *tacuit nec prompsit verbum, sed humi prostratus de toto corpore linguam fecit*, alibi quoque proportionem seruata locum habet. Proinde & manus, & oculi, & alia quæcumque membra quibus aliquid inuimus, rationem linguæ induunt. Perversio autem & abusus signi ad significandum adhibiti, eadem est, siue voce siue facto significetur falsum: atque ita eadem utrobique fœditas moralis, usurpationi signi illinitur.

14 Hinc liquet, hypochrism quæ est simulatio qua quis externis adionibus intendit significare aliis sanctitatem qua destituitur, esse speciem mendacij. Luculenter de eius veneno disputant S. Max. cent. 3. ex var. 67. Richardus Viç. l. 3. de trudit. inter. hom. à c. 11. Chrysost. homil. 74. in Matt. & tom. 6. homil. de fugienda simulata specie. Petr. Damia. serm. de S. Barbat. S. Cyrillus insigniter planè eandem exagitat l. 7. de adorat. sub finem aicens, hoc verò esse ouis pelle lupum contegere, & (quod Deutero. 22. vetitum est) veste ex duobus texta indui, ac adulteratam vestem & lana linòque simul confectam amiciri. Grauißimum enim, sane, crimen est, & cui nulla reprehensio sis satis, illa in opinione probitatis fallacia & dolus eaque res est Deo imprimis odiosa, & cognatam ferè semper habet animi dupliciter, & illud sententia tanquam biforme portentum & varium, quibus rebus mens illa diuina & immortalis, ad itam maxime commouetur. S. Gregorius 18. moral. cap. 4. hypochritam descriptum a lobo notat specie auari raptoris, quod laudem vitæ rapere affectet alienæ. Viuit enim pessimè & honorem sibi deposuit vitæ rectè composuit. Curios simulat, & bacchanalia viuit. Perpulchrè in eadem virtutis laruam S. Augustinus serm. 59. de temp. aut. 35. appendicis de diuersis, post medium. Leuissimè ex recentioribus Petrus Simonis libro 5. de veritate à capite nono, Itemque Thomas Bosius toto opre de Imperiorum dependentia à veris virtutibus, Petrus Ribadeni. lib. 2. de Princ. cap. 31. & 4. Adamus Gontzen. pollit. cap. 13. resellentes impium Macchiauelli placitum, de hypocrisi populorum rectoribus usurpanda. Nec potest satis exagitari illud, vt Chysologus præter cætera serm. 7. & 9. nominat subtile malum, secretum virus, venenum latens, virtutum fucus, tinea sanctitatis. Apparet Chysologum ex autore libri de Cardinal. Christi operibus profecisse. Is enim serm. de ieiunio & tentatione. his coloribus depingit nascentem & progredientem hypocrisim. Laus importuna se ingerit & subtilissimis aculeis penetrans animam, dum extollit, emollit, & pungit cum vngit. Virtutem in hypochrism vertit, & simpliciter inchoata peruerit. Quasi tinea quod integrum erat rodit, & occupat: & sanctitatis fundamenta euellit & dissipat. Subtilissimum malum proprio laqueo hypochritam ingulat, & propriis armis sanctitatem impugnat. Castigatio carnis spiritum inflat, & macies corporis extenuatum arrogantem impinguat. Contemptus venerationem venatur, fames & calamitas laudibus saturatur. Mens hoc veneno imbuta in miseris deliciatur, & occupata hac scabie, in ulceribus gloriatur. Religio fit superstitio, & succedit ei ambitio subornata. Extincto spiritu, quadriuiduo cadaueri, solæ supersunt exuvia, virtutis species exanimis & simulacrum sanctitatis. Tanta est hypochritarum dementia, vt fetoribus pro odoribus abutantur: & pretiosa vitia, & aspera suauia arbitrentur, & fauorum sapor, omnium dulcedinum superet condimenta, omnisque delectatio sensualitas contrariis delectetur. Habes hinc expositum quod Superbiam ex larua virtutis, ferè sibi viam

ad consensum parare, obseruat Lactant. 6. instit. cap. item. 6. Et in summa rectè Plato apud S. Basilium orat. de legendis cum fructu libris gentilium, in ipso impietatis vertice sedem hypocrisi statuit, dicens: Summa esse iniustitiæ terminum, velle bonum apparere, qui non sit.

Et quia iniustitiam, eodem autore Platone, affectatur semper supplicium, saltem primum illud, vt Seneca & Epictetus sæpè nominant, quod vnicuique à flagitio ipso & conscientia illud architectante imminet; nimirum non est quod hypocrisi cumulus sollicitudinum & angorum miseram mentem fodificantium & lancinantium comitetur; iuxta illud Senecæ lib. de tranquill. animi c. 13. *Est & illa sollicitudinis non mediocris materia, si te anxie componas, nec ulli simpliciter ostendas, qualis nullorum vita est ficta & ostentationi parata. Torquet enim assidua observatio sui, & deprehensio a ier quam solet, metuit: nec unquam cura soluiuntur, ubi toties nos æstimari putamus, quoties aspici. Nam & multa incidunt quæ inuitos denudent: & vt bene cedat tanta sunt diligentia, non tamen iucunda vita aut secuta est, semper sub persona viuentium. At illa quantum habet vinctatis, sincera & perse ornata simplicitas, nihil obtinens moribus suis? Accedit portro tandem aliquando ad internum illud supplicium, externum quoque ludibrium reducto seriùs ocyùs sipariò. Rectè enim idem morum Magister, Terulliano iudice, sæpè noster epist. 79. Nulli non virtus & viuo mortuo retulit gratiam, si modò illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit; sed idem fuit siue ex denunciato videbatur, siue imparatus ac subitò. Nihil simulatio proficit, paucus imponit leuiter extrinsecus inducta facies: veritas in omnem partem sui, semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenne est mendacium; perlucet, si diligenter respexeris.*

i Exemplis innumeris testatum id facere possem si luberet, nec satius videretur obductam simulationis & hypocrisicos rectorio plurimam nequitiam, etiam apud Christianos & eos qui sanctiorem vitam profiterentur, abditam & silentio æterno pressam velle. Probrosissima enim sunt quæ apud varios leguntur, & non infrequentibus experimentis innotescunt in dies. Varia capita attingit Iouianus Pont. lib. 13. de sermo. cap. 13. & seq. & Petrus Gregorius l. 13. de Republ. cap. item 13. Apud eundem quoque l. 35. syntax. cap. 10. varia exempla prostant eumentientium inedia longam, ad aucupandam sanctitatis famam. Sed illud illustrissimum in eo genere quod Pontanus loco allegato cap. 16. profert de vano quodam per ea tempora abstinentiæ ostentatore. Antonium Picentinum vocat Panorm. lib. 2. de gestis & dictis Alphonsi Regis cap. 9. Post completum Sanctitatis eumentitæ fama orbem, tandem deprehensus est victitare è candelis nocturni luminis causa subministratis, quæ è saccaro cinnamomòque & gallinarum phasianorumque pectoribus minutissimè contusis constarent, seuo tamen super illito. Nec deerat vinum quod Hippocraticum vacante, quod cingulo fistulato asseruabat planus improbissimus. Idem Pontanus c. 13. adolescentem narrat patri imposuisse, & vt à studiis auocaretur effecisse, vultu sibi per aliquot dies consperso fabæ polline, tenuissimum in modum contritæ, & diligentia ac contèctione in literas per eos dies auctæ; vt eumentita oris subflauescentis species, à patre de filij salute sollicito, referretur in eam causam, & consequeretur abductio à studiis, vt etiam factum est. Sed hoc puerile ludicrum ætati sanè aut leuitati laborem in studiis exantlandum defugienti, concedatur. Illud verò cuius dixerim fuisse non iam artis fingendi & eumentendi probitatem, sed vulpinæ omnino nequitie, quod S. Bernardino Senensi accidisse compertum est. Eum Mediolani concionantem, adibat sæpius hortabaturque mercator, vt in foenore exagitando diligens ac frequens esset, quod teterrima illa lues, vrbe tota grassaretur plus nimio. Comperit tamen postmodum vir Sanctus, esse hunc foeneratorum omnium perditissimum

scum, qui non alio consilio vrgeret sceleris infecta-
tionem per concionatorem, quam ut aliis à latrocinia
illò secedentibus, liberiores ipse vnus scelerandi pro-
uinciam nancisceretur.

Hæc & alia quæ in immensum congeri possent pro-
bitatis ac virtutis ostentamenta, digno tandè fine con-
cludi nec diu perstare abdita, asfirmabam: ita ut non si-
ne probri & damni accessione euulgetur, omniumque
saporis obiciatur larua honestatis virtus obducta, &
reducto sipario, agnoscatur simius, qui Dævs habeba-
tur. Is certè quem dixi Picentinus digno tandem fune-
re morsus, & maledicus in numen ac diuos, hæc eis le-
pra animo corruptus, corpore quoque spectaculo
miserabili ab ebullientibus vndecunque vermibus, for-
dè depastus proditur. Paulò mihiore euentu tamen in-
fami quoque & acerbo, detectam similem itropham,
temporibus Nicolai quinti, scribit Aeneas Syluius ad
caput Panormitani allegatum. Quare vtunde huc veni-
ed regrediar, rectè ut omnia S. Ambros. 2. offic. 22. *Nihil
simulatum & fictum vera virtutis esse certum est, quinetiam
diuturnum esse non solet. In principio vernat, in processu tan-
quam flosculus dissipatur & soluitur: quod autem verum &
sincerum alta radice fundatur. Optime item Seneca l. 1. de
Clem. c. 1. Nemo potest personam diu ferre. Fasti citò in natu-
ram suam recidunt. Quibus veritas subest, quaque ut ita di-
cam, ex solido enascuntur, tempore ipso in maius meliusque
procedunt.*

15 Aliæ mendacij diuisiones à D. Th. 2. 2. q. 110. art. 2.
& à Durando in 3. d. 38. q. 1. n. 7. aliisque passim propo-
sitæ, partim desumuntur ex aggrauatione aliqua vel
immiuatione culpæ interuenientis in mendacio, ra-
tione effectus alteriusve circumstantiæ: vnde contingit
mendacium perniciosum, officiosum, iocosum deno-
minari: partim etiam desumuntur penes variam mate-
riam de qua mendacium instituitur. Quæ Aristoteles
explicitè non proposuit, aliquatenus tamen insinuauit
tradens mendacij diuisionem in vna certa materia; hoc
est, in iis quæ nos attingunt, quod potest esse quasi pa-
radigma, diuisionis mendacij penes alias materias: in-
superque memorans mendacia prolata ex mera men-
tiendi libidine, aut ad lucrum aliūve extrinsecum
finem.

Non me latet, benè multa præterea mendacij mēbra
rechereri à Iouiano Pontano lib. 2. de sermone. Sed ille
suo instituto seruiens, mendaciis annumerauit quæcun-
que ab apposita vel vt plurimum adiuncta mendacij
labe contaminantur, vt propterea etiā prodicionem &
sufurrectionem inter mendacia reposuerit. Quæ ratione
in immensum excrefcere posset mendacij paruitio, eūdem
nulla prope sit moralis labe, cui mendacium non co-
mitetur. Nèc aliter pronuntiandum de autore Com-
mentarij S. Ambrosio adscripti in Apocalypsim. Is enim
circa illa verba capitis 21. & *omnibus mendacibus*, latissi-
mè de triplici mendaciorum serie, leuium, officioso-
rum, & grauium differit, permultis membris inter
mendacia annumeratis quæ à ratione veri & propriè
dicti mendacij sunt seiunctissima, vnde non mirum si
prolixa admodum est eius de variis illis mendaciis
disputatio.

Aptius quæri posset de hyperbole, siue mendacij
pars aliqua præter enumeratas, vel in quam earum re-
cidat. Est sanè hyperbolem, mendacij membrum, vi-
deri potest censuisse Seneca, cuius illa sunt l. 7. de be-
nef. c. 23. *In hoc omnis hyperbole excedit, vt ad verum menda-
cio veniat. Itaque ille qui dixit. Qui candore niues antei-
rent, cursibus auræ, quod non poterat fieri dixit, vt crede-
retur quantum plurimum posset. Et qui dixit, His immobilior
scopulis, violentior amne, ne hoc quidem se persuasurum
putauit, aliquem tam immobilem esse quàm scopulum. Non-
quam tantum sperat hyperbola quantum audent, sed incredibilia
affirmat, vt ad credibilia perueniat. Certum nihilominus ef-
fe debet, hyperbolem longe à mendacio abesse. at rectè
notauit Nauarrus consil. 15. de hæret. post S. Thomam
2. 2. q. 111. artic. 1. & plenè Ioannes Sanches disp. 5. se-
lect. à n. 1. ad 7. Probatūque facit. Nam Scriptura sacra
quam vel minimi mendacij labe aspergere, immane*

scelus totit & vniuersæ fidei nostræ exitium inferens,
vt S. Augustinus ep. 19. rectè disputat, hyperbolis non
vacat quod late tractat Ildo. Felat. l. 2. ep. 99. & Theo-
phanes cemmzus hom. 37. ad finem, fateturque D. Au-
gust. ep. 59. ad tertiam quæstionem, & q. 28. ac. 137. in Ge-
nel. & q. 17. in Deuter. & tract. 124 in Ioan. quo loco
pulcherrimè aperit, quomodo hyperbole sit à mendia-
cio immunis. *Salua, inquit, verum fide, plerumque verba ex-
cedere videntur fidem. Quod non fit quando aliquid quod erat
obscurum vel dubium, causa & ratione reddita exponitur: sed
quando id quod apertum est, vel augetur vel extenuatur. Neq-
tamen à tramite significanda veritatis erratur, quoniam sic
verba rem quæ indicatur excedunt, vt voluntas loquentis nèc
fallitis appareat, qui nouit quousque credatur à quo ultra quā
credendum est, vel minuitur loquendo aliquid, vel augetur.
Hunc loquendi modum Græco sermone, non solum Græcarum,
vtrum etiam Latinarum litterarum magistri hyperbolē vocant
Sēlus. D. Augustini est quem expressit S. Thomas l. 6. in.
c. 21. Ioannis; idcirco nimirum hyperbolem non esse
mendacium, quia non est intentio loquentis vt creda-
tur quod dicit, sed quod significare intendit, nèpe ex-
cessus magnus, vel magna exilitas rei alioqui apertæ,
& nequaquam obscuræ, vel dubiæ. Nam cum obicurat
vel dubiæ res exponuntur, non est hyperbolis locus,
sed tantum cum res alioqui clara augetur vel extenua-
tur supra modum, verbis rem significatam ita exce-
dentibus, vt liqueat ea non usurpari nisi ad designan-
dam quantitatem longè maximam, siue permodicam.
Sumendo tamen verba secundum deputationem ordi-
nariam, & sensum quo communiter foeta intelligun-
tur, continerent falsitatem; quod vnum voluit Seneca
loco allegato. Produxit pridem editis opus Maximi-
liani Sandæ de Hyperbole, quæ hyperbolem procul à
mendacio abesse, & in scripturis esse receptissimam,
confirmat late toto libro. 1. quamuis esse qui abutan-
tur hyperbolis, iurèque reprehendantur, monstrat. l. 2.
dissert. 1. & 2.*

Virtus mendacij.

16 Pergo ad mendacij malitiam, quam secundo lo-
co in proposita Philosophi doctrina obseruandam. Di-
sertè enim Aristoteles 4. Ethic. c. illo 7. solo naturæ lu-
mine prælucente, agnouit mendacium etiam si nullo
alio ex capite noceret, tamen præcisè ex eo quod
mendacium sit, malum esse & reprehensioni obnoxium
*Per se, inquit, mendacium prauum est & vituperatione di-
gnum: verum, honestum & laudabile. Idcirco fit, vt verus
ipse qui est medius, laudem mereatur, mendaciosos autem
vituperio afficiendi sint. Nec alius multorum præterea
Ethnicorum sensus fuit, quos mendacium tanquam
natura sua turpe detestatos, refert Stob. sermon. 12.
& pulcherrimè Dio Chrysost. orat. 1. de regno, ac Plu-
tarchus lib. de puerorum institut. num. 11. grauissimè
admonens, imbuendos esse pueros, sanctissima) vt
ait) institutione, veri semper & exactè proferendi; eo
quod mendacium sit seruire vitium, dignum à quo
omnes sint alienissimi, ac ne in ipsis quidem paulò ex-
cultioribus mancipiis tolerandum. Et in Marj vita,
Metelli veracitatem summo perè commendans, men-
dacij dedecus quo Marium aspergit, grauissimè redar-
guit tanquam magnæ impietatis ac, optius nequitæ
fundamentum; sicut è contra veritas magnæ virtutis
fundamentum ac initium est, vt ex Plodaro refert Ma-
rius in Procli entonio num. 4. inde cum maximè com-
mendans, quod vehementer mendacium odisset, etiam
à puero; aitque id optimè illi celsisse, quod veritas
omnium bonorum principium sit, & Diis & homini-
bus; mendacium è contra, omnis mali origo & radix.
Denique Charondas Catanæ, cuius leges Thuriæ-
sibus datas, exhibuit Stobæus serm. 44. & magna ex
parte Diodorus Siculus lib. 12. bibl. in hunc modum
legem tulit. *Quisque honestatem & veritatem colat, turpi-
tudinem atque mendacium oderit: nam hisce notis, vir-
tus & malitia discernuntur. Quare statim à pueris assuescere
debet.**

oportet, castigando quidem mentiendi studiosos: veritatis autem amando, ut quod virtute optimum & secundissimum est, animis singulorum innascatur, & quasi in naturam ipsorum conuertatur.

17 Ut minus mirum videri debeat quod Sancti Patres & Christiani Doctores affulgente superiori lumine mendacij malitiam deprehenderint, & omnino ac semper vitandam edixerint. Optimè Clem. Alex. 7. Strom. cap. 5. cum sit ei qui iniuste vivit semper persuasum, Deum esse ubique, & erubescat non verum dicere, & falsum dicere cognoscat se esse indignum, divina & sua ipsius contentus est conscientia, & ideo non mentitur. Euseb. 6. præpar. cap. 4. Porphyrij sententiam de mendacibus quandoque oraculis excutens, negansque Deum esse Apollinem, quem labi in mendacium posse admiserat Porphyrius; hæc subdit præter cetera: Mortalem hominem, cui aliqua cura virtus sit, nulla ratione cogi posse ut mentiatur, non dubitamus. Nam si etiam verbera & eadem minaberis, non dubitabit exclamare: Ensem acue, ignem afferas, corpus meum incidas, totum cremato. Stella in terram ante descendens, & terra in cælum ascendet, quam falsum à me quicquam audias. S. Basilus in proæmio libri de Spiritu sancto, Mendacium nominat extremam malitiæ lineam. Veritatem Synesius orat. de regnò, sub initium, nobilitatem verborum appellat: quo ipso mendacium servilitatis & illiberalitatis damnat, ut cum Plutarcho diximus. S. Gregor. 18. Moral. cap. 2. accuratè demonstrat omne mendacium summopere cauendum esse; ac ne tunc quidem admitti licitè posse, cum per mendacium proprium, vita carni præstaretur alienæ: quod nemini fas sit animæ suæ nocere, & eam ore quod mentitur occidere, ut carni alterius benè sit. Gravissimè item, quodcumque mendacium esse fugiendum affirmat Abbas Ioannes apud Palladium cap. 43. Lausica. Omnium plenissimè S. August. lib. de mendacio, & altero libro contra mendacium, & breviter in Psalm. 5. ad illud, perdes omnes qui loquuntur mendacium, sed nervosissimè in Enchir. à cap. 18. ad 23. Scripturas benè multas coaceruat in hanc rem Antiochus hom. 41. & Albertus Pius l. 23. contra Erasimum; ferè initio, ac Petrus Follerius tract. de contract. censuariis v. Nicolaus à n. 103. ad 133. spar. in Nonnullas item expedit Menoch. lib. 2. Hieropol. cap. 15.

18 Rationes quibus mendacij virus deprehendatur, & semper ac ubique illicitum agnoscat, plurimæ proferuntur & expenduntur à Gulielmo de Rubione in 3. d. 38. q. 1. art. 1. & à Scoto in 3. d. 38. q. unica à 5. quidam dicunt, ex Petro de Tarentasia, & S. Thoma, ac S. Bonaventura. Quibus prætermisissis, sufficit ratio quam adhibuit S. August. loco proximè allegato c. 22. his verbis. Omne mendacium, ideo dicendum est esse peccatum, quia homo non solum quando scit ipse quid verum sit, sed etiam si quando errat & fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit, siue illud verum sit siue putetur & non sit. Omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur, voluntate fallendi. Et utique verba propterea sunt instituta, non per quos se inuicem homines fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas proferant. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt peccatum est.

Eleganter hanc ipsam rationem his verbis expressit S. Basilus homil. in illud, attende tibi, in ipso vestibulo. Qui nos condidit Deus in hoc impertuit sermonis usum, ut alius alij cordis arcana revelet, communisque naturæ intuitu, suo quisque proximo, ex abstrusissimo recessu pectoris quasi ex intima quopiam conclavi, sua consilia cogitationesque depromat. Si enim ipsi viveremus anima omnium oculis conspicua & nuda inter nos mox conveniret per mutuam cogitationum intelligentiam. Nunc quando anima carnis adoperta velamine, multas comminiscitur secum ac versat cogitationes, & verbis opus habet & nominibus: ut quæ in reconditiore mentis secessu delitescunt, in apertum emigret. Mens igitur nostra, mox ubi vocem apprehendit cuiuspiam rei significationem, perinde ac traiecit quadam navicula, sermone ipso prætereuntem: qui simul ut traiecit aërem, & loquentis ore, ad auctorem usque transmittitur audientis. Subdit de tranquillo sermonis in portum successu in quiete ab interioribus; & contra de

sermonis veluti naufragio, intercurrente tumultu, quasi asperiore procella. Quæ nos commodius, ad illud sermonis naufragium quod mendacio ac præpostera sermonis usurpatione incurritur, accommodare possumus.

Eodem reuoluitur illa ratiocinatio Antonini Imperatoris lib. 9. de vita sua n. 1. Repetam eam tantillum altius, ut sententiæ cohæreat. Qui iniuste agit, impietatis reus est. Etenim cum universi natura, ratione prædita animantia eo effecerit, ut quantum eius dignum est, unum alteri proficiat, noceat autem nequaquam: qui voluntatem eius prævaricatur, impius utique est in omnium Dearum primam: ac qui mentitur, etiam impietatis in eandem Deam sese obligat: natura enim universi, eorum est natura quæ sunt. Hæc autem omnia inter se cognata sunt. Porro autem eadem veritas dicitur, verumque prima est causa. Qui itaque studio mentitur, eo quod decipit, impius est, qui non dedita opera, eo quod ab universi natura discrepat, & quod præter decorum agit, repugnans universi naturæ: repugnat enim ei qui in contrariam partem à veris deflebit, præterquam ipsius natura ferat, quæ ei occasiones præbuit, quibus neglectis non potest iam vera à falsis discernere.

19 Itaque vides idcirco reprobari mendacium, quia mentiens pervertit usum ad quem data est loquela, efficiturque audienti, causa erroris quantum in ipso est. Quod aliter scitè dixit S. Ephrem opusc. de virtutibus & vitiis cap. de mendacio, reprobandum esse mendacium, quia perinde se habet ad coniunctum humanum, sicut rubigo ad ferrum quod est pervertere omnino ac excidere humanam societatem, corrupto unico commercij inter homines instrumento, siue sermone. Unde tantæ unicuique iræ cum mendacij agruitur, ut non dubitent aliqui honestissimam censere mortis ap petitionem cum de declinando eo probro agitur. iustissimumque nonnullis videatur, correptis, etiam privata autoritate armis, eam maculam eluere fuso eius sanguine qui mentionem impegerit. Urget hunc communem hominum sensum ad illustrandum mendacij probum Posseninus dialo. 2. de honore, inde colligens insertum cuius esse lumen quo agnoscat mendacem cum natura ipsa pugnare, quandoquidem natura nusquam & nunquam fallit, quod facere tentat qui mentitur. Nec minus appositè eam mendacij cum natura repugnantiam colligimus ex illa quam dixi pervertitate mendacij humanum conuictum destruentis.

Rectè porro Augustinus Triumphus in summa de potest. Eccles. q. 35. art. 2. perversitatis istius varios quasi ramos eidem veluti trunco hærentes aperit, observans ex D. Augustino 15. de Trinit. cap. 11. verbum exterius insonans auribus audientis, esse signum quoddam verbi interiùs latentis, & obiecti externi per internum verbum exhibiti. Ex quo sequitur, verbum nostrum externum ad tres diversos terminos, hoc est, ad rem verbis significatam, ad ipsum proferentem, & ad audientem dicere habitudinem, & certam cum eis commensurationem servare debere, quæ si tollatur, triplex insignis perversio contingat. Nam ad rem significatam ita comparatur locutio, ut eius sicut verè est, expressio esse debeat. Ad proferentem verò, comparatur tamquam internuncius earum quæ in eius animo sunt passionum. Denique audientem respicit locutio, ut signum excitativum eius, ad veri perceptionem. Quæ omnia cum locutioni competunt, ingens omnino efflorescit concinnitas. Eam verò exterminat, quisquis mendacium obstetricante lingua parit. Nam & aliter rem externam enuntiat quàm ipsa. reuera se habeat, & falsum internuncium assumit, & falsitatis in alieno intellectu se mentem facit. Quæ qui non videt magnam planè perversionem continere, ophthalmiâ, vel etiam exoculationem suam malè agnoscit. Porro initium quidem prædictæ perversionis à loquente ipso sumitur, qui rem à se pretiosissimam exterminat: & falsum mentis suæ simulachrum, ac interinæ suæ inanitatis idolum exhibet, ut optimè attingit Plato in calce libri secundi de repub. sicut è contra oratio vera, honesti ac fidelis animi simulacrum est, iuxta Isocratem ad

ad Nicoclem. Tamen eiusdem peruerſionis conſum-
matio, ex alieno malo petitur, (hoc eſt ex errore qui
alteri per mendacium ingeneratur, quantum eſt ex vi
operis;) atque adeo ex conuiſtus humani excidio,
quod voluntariam illam erroris in alio proſeminatio-
nem conſequitur.

20 Eſtque illa alieni damni inſectio, eo deteſtabi-
lior, quod vnusquique alium fouere ac iuuare po-
tius debuerat, perinde ac membrum eiusdem corporis
eadem communi vita viuens, & particeps eiſdem
ſpiritus. Quam rationem attigit Apoſtolus Ephel. 4.
verbis illis, *depoſito mendacio loquimini veritatem vnus-
quique cum proximo ſuo, quoniam ſumus inuicem membra*
In quæ verba luculenter Chryſoſt. hom. 14. ad eam epi-
ſtolam ferè initio. Num pedem, inquit, ſalutis oculus, aut
oculum pes? Vt pote ſicubi ſouea profunda fuerit, qua ſuper-
ne inſperſis arundinibus humoſque occultis reſta, ſolida tel-
luris ſpeciem ipſa ſuperficie ingerat oculis, numquid vteſur
hic pedes, & cognoscat quale ſit ibi ſolum, num ſubſit va-
cuum, aut reſulcet & repercutiat? Non fallit hic pes, ſed ve-
rum indicat. Quid verò ſi ſerpentem videris oculus, aut
malam beſtiam, num fallit pedem? An non mox periculum
annunciat? Et pes illud ex oculi indicio cognoscens, vltra
non progreditur. Quid verò ſi quando contigerit nec pede
nec oculo rerum cognitionem haberi poſſe, ſed totum ab
odoratu percipi oportere: vtpote vtrum peſtiſerum ſit phar-
macum necne: num ab odoratu fallitur os? Nequaquam
Quare? Quia ſeipſum ſimul perderet odoratus. Itaque quod
ſibi ſentit aduerſarium eſſe, hoc indicat. Quid verò lingua?
Num illa ſtomachum ſeducit? Non ſeducit, ſed vbi ama-
rum quid & acerbum deprehenderit, proſicit, dulce vero
immiſcit. Vide miniſterium, & viciffim miniſterij retribu-
tionem. Vide prouidentiam ex ipſa veritate, & ſua ſponte,
ut dicitur, natam. Ita & nos non mentiamur, ſiquidem
membra ſumus inuicem.

21 Eo præterea deterior & deteſtabilior cenſenda
eſt, iſta peruerſio, & membri ad idem corpus perti-
nentis deceptio, cum quo ſumma coniunctio ſouenda
fuerat; quo pretioſius & conſociatus eſt in homine lo-
quendi artificio, diuinitus in hunc finem mutui con-
uiſtus conſeſſum, ut ex S. Thoma 3. contra gent. c. 148.
& Petro Hiſpano, expedit Io. Viualdus l. de vera contr.
c. 22. & elegantiffimè de more Theodoretus orat. 3. de
prouid. alique adducti in ſcalis à viſibili creatura ad
Deum, gradu 11. Hoc ergo tanti artificis tam concin-
num & nobile artificio, peruertere, & ad con-
trarium illi ob quem collatus eſt ad finem detorquere,
non poteſt culpa vacare. Alia ad hanc ipſam mendacij
turditudinem euincendam, congerit idem Viualdus
ſupra, concludens cum Roberto Olkot lect. 11. in l.
Sapientiz, mendacium eſſe idioma quo vtuntur qui
ſunt de regno diaboli. Vnusquique enim loquitur
linguam ſuam in qua natus eſt: atque ita quia men-
daces de patre Diabolo nati ſunt, gentis ſuz Idiomate
loquuntur: è contra autem veraces, vtuntur idiomate
regni ad quod pertinent; & cum ex Deo nati ſunt qui
ipſiſſima veritas eſt, genus ac gentem ſuam locutione
veraci produnt. Non abludit Chryſoſt. homil. 79. in
Matth. in fine, & hom. 52. ad pop. Cur autem mendaces
de patre Diabolo geniti dicantur, ratio perſpicua eſt ex
dictis ſuperiori capite n. 8. optimèque confirmatur ex
diaboli mendacitate quæ tanta eſt, ut ſcribat S. Euſta-
thius comment. de Engaſtimyſto; *Quandoque demones
ad veritatem dicendam vi compelluntur doloribus torri: Ve-
runtamen nihil vſquam voluntariè ſine mendacio dixerint.*

Mendacium intrinſecè & indiſpenſabiliter malum.

22 Sed his ad populum ablegatis, concludere ex
dictis præſtat, mendacium eſſe ſuapte natura malum;
nec malum quia lege poſitiua prohibitum, ſed potius
prohibitum, quia malum, ex Auguſtino quæſt. 68. in
Leuiticum. quippe ſuapte natura & intrinſecè malum:
ita ut nulla diſpenſatione honeſtari queat, ut per ſim-

plicitatem cenſuit quidam Monachus apud Cantiprat.
l. 2. cap. 26. nec poſſit à Deo præcipi, quod abſurdè
conceſſit Gulielmus de Rubione in 3. diſtin. 38. q. 2.
artic. 1. ad primum, merito autem reiectum eſt ab Au-
reolo eadem diſt. q. vnica, artic. item vnico. nec deni-
que vlla planè ex cauſa aut neceſſitate licere queat.

Quinimo addendum eſt cum D. Auguſtino locis al-
legatis, tam tetrum eſſe mendacij virus, (quandoqui-
dem ex ſe & præciſo quouis adiuncto malum eſt;) ut
nulla cuiuſcumque finis honeſti appoſitione abſter-
gi valeat: ſed tamenſi pudicitia, vel vita corporis, aut
etiam orbis vniuerſi æterna ſalus periclitaretur, poſ-
ſetque leui mendacio ac nulli damnoſo, in tuto poni;
neceſſarium tamen eſſet cauere mendacium illud,
& orbis potius excidium permittere. Non enim ſunt
facienda mala, ut eueniant bona, iuxta Apoſtoli edictum
de quo luculenter Auguſtinus l. contra mendac. c. 7. &
in Pſal. 30. ad illud. *odiſti obſervantes vanitates ſuperuacue.*
rurſusque Pſal. 32. ad illud *fallax* ſive ut ipſe legit *men-
dax equus ad ſalutem.* Vbi refert quorundam inſultati-
tem, qui ex peruerſa lectione eius loci, & equi in aquam
transformatione, inferebant fas eſſe æquo ſive iuſto;
mentiri, ad alterius ſalutem corpoream in tuto ponen-
dam. Quod Auguſtinus planè falſum eſſe ſtatuit, &
cum eius loci licera nullatenus cohærere ita demon-
ſtrat *An intellexiſtis quid dictum ſit, mendax equus ad ſalu-
tem.* Non tibi promittat equus tuam ſalutem: ſi tibi promiſerit,
mentietur. Si enim Deus voluerit, liberaberis: ſi Deus vol-
uerit, cadente equo alius cades. Non ergo putetur dictum, *men-
dax equus ad ſalutem, quaſi mendax inſtus ad ſalutem, quod
velut inſti ad ſalutem mentiantur.* Non eſt enim ſcriptum
æquus, quod ab æquitate dicitur, ſed equus animal quadru-
pes. Hoc Græcus Codex indicat. Et redarguuntur homines, qui
ſibi quærunt mala iumenta, occaſiones mendaciorum, cum ſcrip-
tura dicat, os quod mentitur occidit animam; & perdes
omnes qui loquuntur mendacium. Itaque ne ad ſalu-
tem quidem corpoream propriam vel alienam mentiri
licet, ut diſertè etiam tradit S. Gregor. 18. moral. c. 2.
Et idem definitum eſt diſertè c. ſuper eo. de uſuris, ubi
docemur, nefas eſſe etiam pro alterius vita mentiri,
idque Scripturæ teſtificatione conſtare.

23 Hæc eſt iam pridem indubitata ac certa Catho-
licorum omnium ſententia, quæ ut prætermittam an-
tiquiores in 3. d. 38. tamquam extra controuerſiam po-
nitur à recentioribus omnibus Catholicis, nomina-
timque à polidoro Virgilio libro de veritate & menda-
cio Binfeldio de confeſſ. malefic. in ſecundo mēbra quaſtio-
nis dub. 3. Caſtro v. mendacium. Molino li. 1. de fide hæ-
ret. ſeruanda cap. 5. Becano opuſc. de eodem argu-
mento c. 6. & lib. 5. manua c. 20. Andrea Schotto lib. 2.
de ſilentio c. 15. Delrio 5. mag. ſect. 10. Roſuedio in
Onomaſtico v. mendacium. Coluenerio ac L. 2. Canti-
pratani c. 26. aliſque paſſim. Nam hæc non eſſe opi-
nionem, ſed catholicam veritatem ab omnibus recep-
tam, pronunciat Corduba l. 1. q. 29. Hos tamen ſignatim
proferre placuit, ad retundendam Nouatoris Bataui
calumniam, qui de more earum quæ frontem perſtri-
cuerunt, in ſuo *Ethica reformata compendio* part. 3. §. de ve-
racitate quaſito 2. hodiernis Pontificiis affingit, quod
admittant licitas eſſe pias fraudes: ita enim vocari ab
eis ait, mendacia quæ nemini nocent; poſſunt autem
religioni, vel patriæ, aut cuiuſcumque demum proximo
prodeſſe. Sed mentita eſt iniquitas ſibi: nemo enim
Catholicus Theologus hodie agnoſcit, aut iam pridem
agnouit, vllum prorsus mendacium licitum eſſe,
quocumque tandem fine dicatur, cum ſit intrinſecè ac
per ſe malum, ut ex Ariſtotele poſui, & aperta ratio-
ne confirmauit. Vnius verò aut alterius Catholicij Scri-
ptoris, Theologia non imbuti, ceſpitatio, malignè af-
ſingitur vniuerſis Pontificiis. Apud nos enim, quod
Sectarius ex Synagoga ſuz moribus Eccleſiam æſti-
mans non conſiderauit, non eſt quorumvis tractare
quæ vera aut falſa ſint circa fidei dogmata & bonos
mores. ſed ea diſputatio, Theologis, quorum propria
eſt, permittitur; corumque his de rebus iudicia, non
autem cæterorum exquiruntur. Cum ergo omnes ad

unum hodierni Theologi, mendacium quodcumque illicitum statuunt, honestatio alicuius mendacii, Catholicis absolute tribui non potest, nisi per calumniam.

Errores de mendacio quandoque saltem non inhonesto.

24 In eo honesti quandoque mendacii errore, fuerunt quidam Ethnici, & eorumdem Germani nonnulli heretici, ac ex Atheorum classe, & ex scriptoribus doctæ fidei non nemo; denique unus aut alter è catholicorum numero, ex iis præsertim qui politiam habent pro nomine. Ex Ethnicis ergo Plato lib. 3. de repub. non multum ab initio, magistratui ac Principi concedit, dummodo in populorum utilitatem cedat; locum descripsit ex Origene Hiero. Apologia 1. aduersus Ruffinum. Vniuersalius autem locutus videtur Plato ad calcem libri secundi eiusdem operis, ubi cuius aduersus hostem, & ad vitanda mala, usum mendacii permittit. Darius item Histaspes apud Herodotum lib. 3. infame illud dictum profudit, ubi expedit mendacium dicere, dicatur. Nam idem optimus, & qui mendacium dicimus, & qui veritatem. Hebræi posteriores, mendacio, ipsi quoque sunt patrocinari. Sic enim habet scholiastes Bensyræ ad sententiam 8. quæ est huiusmodi. *Vidisti asinum nigrum? nec nigrum nec album.* Glossa sic ait. *Perpetuo doceas linguam tuam, respondere, nescio, ne fortassis aliquid fatearis, unde capiaris. Quare si venerit ad te quispiam rogans, an non vidisti quod amisit? Respondeas illi, nequaquam vidi, tamen si videris, idque ad vitandum periculum.* Confirmat id exemplo eius qui rogatus vidisset ne asinum certi coloris, assensus est, eoque non inuenio, furti insimulatus, male mulctatus est. Hæc de mendacio puro accipienda esse, constare videtur ex eo quod nullius æquivocationis vel subintellectionis mentio sit facta; & quod frequentia imo perpetuitas responsionis huiusmodi commendetur quod serio cauent qui de mendacio tantum latè dicto, seu de æquivocatione aut mentali restrictione loquuntur. Celsus præterea apud Origenem lib. 4. dixisse refertur, pro medicamento interdum permitti usum imposturæ atque mendacii. Et paulò ante hæc eiusdem Celsi verba retulerat Origenes. *Deceptio & mendacium, semper aliàs mala res, tunc tantum sunt usu, quando remedio sunt amicis curandis; aut ad vitandum apud hostes periculum.* Patrocinator quoque mendacii Lucianus in *Philopseude*, initio, verbis illis: *Quicum usus postulat mentitur, venia nimirum hi, imò laude plerique eorum digni sunt: quicunque vel hostes sefellunt, vel ad salutem tali quopiam pharmaco usi sunt in necessitatibus, cuiusmodi multa Ulysses etiam fecit, ut vitam suam, & sociorum reditum redimeret.* ad quæ verba, Sectarius Luciani Scholiastes, mendacium officiosum non videtur habere pro vitioso. Eandem æquè mentem innuit Daniel Heinsius ad 3. Tyrj dissertationem. Eiusdem sententiæ fuisse Erasmus affirmat Albertus Pius lib. 23. contra Erasmus; et videtur certè constare ex iis quæ habet in scholiis ad tomum 2. Hieronimi, ubi post relatam nec improbatam, vllâque interpretatione conditam Platonis sententiam, quod civitatum vectoribus fas sit mentiri, subdit. Porro quæ scribit Augustinus de mendacio, nempe quod semper & ubivis sit deuitandum, quæque traduntur à nostris temporis Theologis; partim eiusmodi sunt ut etiam si maxime sint vera, à communi sensu vehementer abhorreant. Eodem modo loquitur Hego Grotius l. 3. de iure belli ac pacis cap. 1. n. 17. Queritur enim, Scholasticos unum ex veteribus Augustinum ferme in omnibus sequentes, omne prorsus mendacium improbasse; idque ut ratum haberent tam abhorrentes ab omni usu interpretationes tacitas admisisse, ut dubitari possit, an non satius sit falsiloquium approbare quam secernere à falsiloquio in-

terpretationes tam repugnantes communi sensui puta cum dicunt, *nescio* supplentes mente, *ut tibi dicam.* Itaque non dubitat Grotius, quin aliquando mendacium labe vacet. Nimirum si agatur cum infante aut amente. si qui loquitur habeat ius supereminens in omnia iura alterius personæ cuique sibi subiecta, unde Principi & ceteris imperium sortito, (ut etiam Plato docuit,) fas est subditis mentiri. Medico item publicè ad medendum vocato. idem fas esse vult. Præterea quoties is ad quem sermo dirigitur, haud ægrè feret se ludificatum; licet præcinare ei mendacium. Quoties denique natura mihi ad ius, meum vel alterius consequendum aut tuendum, ius dat in res alterius; tunc ad eum finem culpa vacat mendacium. Unde manat ut impune mentiamur hostibus.

Perspiciendæ item palpones quidam apud Arrianum lib. 4. dissertat. Epieteti. cap. 6. ita loquentes inducuntur. *Quid tua intererat istud dicere? nonne potuisti mentiri? ita Philosophi sentiunt etiam nubl. vetare, quo minus aliquis mendacium dicat.* Philosophus certè Platoniscus, fuit Onofander auctore Suida. Docet autem in *Strategico* cap. 13, Ducem in acie cum laude mentiri, ad animum militibus suis incendendum, & deprimendum hostibus, quod tamquam plerumque necessarium & admodum vile mendacium commendat. Platoniscus item Philosophus Max. Tyrius serm. 3. mendacium ad utilitatem prolatum, Deo quoque non indignum putat. Idem mendicum ægris, gubernatorem nautis, ducem exercitui, mentiri cum laude pronunciat. Nec refugit Dio Chrysostom. orat. 11. sub finem, Homeri mendacia in suæ gentis utilitatem prolata, eximere reprehensione. Nam tamen si tota illa oratione ex instituto demonstrat neque Troiam unquam fuisse captam, neque quicquam eorum quæ ab Homero aduersus Troianos scriptis sunt prodita, contigisse reipsa; sed omnia ab Homero in Græcorum suorum commodum fuisse conficta, ut ne perterrentur si bellum eis incideret cum Asianis, quemadmodum eo tempore expectabatur. Tamen si inquam Dio tota oratione id agit, & vniuersam Homeri poësim mendacii pro viribus insimulet, tamen quod in gentis suæ bonum adeo diffusè ac splendide ea mendacia profudisset Poëta, immunem illum à probro statuit. Nec aliter significat de Græcis statuendum quoad mendacia quæ de Xerxis cladibus eodem consilio prodiderunt.

Alienam item utilitatem pro metro liciti mendacii, aliàs semper illiciti, his verbis statuit Eusebius apud Stobæum serm. 1. *mens veritatem amplectitur, & semper eum ipsa versatur. Sed quamvis in rebus suis alienissima sit à mendacio, interdum tamen commiscens bona mendacium ad hominum hoc indigentium utilitatem profert; qui quidem suæ ipsorum commoditatis causa decipiendi sunt ab eo.* Tunc enim solum nec unquam aliàs, quo nouit opportunum esse tempore, mens abhorrens inscribi ab omnibus aliis mendaciis, tale quoddam mendacium introducit, in diuersam & vilissimam speciem immutatum, arte sapientiæque mentis rem malam commodè usurpantis. Audi & Fabium lib. 12. cap. 1. sub finem. *concedant mihi omnes oportet, quod Stoicorum quoque aspernari consentitur, facturum aliquando bonum virum ut mendacium dicat, & quidem nonnumquam leuioribus causis: ut in pueris, & ægotantibus utilitatis eorum gratia, multa fingimus, multa non facturi promittimus, nedum si ab homine occidendo, grassator auertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus: ut hoc quod aliàs in seruis quoque reprehendendum est, sit aliàs in ipso sapiente laudandum.* Pro Medicis ad ægri salutem fallentibus (quos hic obiter memorat Fabius,) agit fusè Philo l. quod Deus immutab. Gabriel Naudæus quæst. 4. *Iatrophilologica*, Rodericus à Castro l. 3. Medici Politici cap. 9. Hieronimus Bardi in Medico Catholico Politico cap. 13. Sed ad rem. De iisdem Stoicis ita in hanc rem scribit Stobæus in Eclog. Ethic.

Ethic. c. 4. in breuiario dogmatum Zenonis ac Stoicorum. *Mentiri quoque sapientem negant, cum non tam qui mendacium dicit, quam qui mendaciter ac dolo id faciat, mentiatur. Mendacium tamen vti variis modis posse credunt absque assensu, ut in malitia contra hostes, aut alia necessitate.*

In eadem belli causa, mendacium decipiendo hosti approbauit in Anglia Nouator, Albericus Gentilis lib. 2. de bello cap. 5. & idem ex vulgato olim apud Florentinos prouerbio, refert ac reuocat Aeneas Syluius epist. 86. Idque ab eis combibit Florentinus & ipse ciuis, Macchiavelus, in quo hunc mendacij pro tempore ac vsu non illiciti, errorem, acriter notant Molanus l. 1. de fide hzret. seruanda cap. 2. & 3. & Ribard. lib. 1. de princ. c. 15. & 16. Alia item graui ex causa, pensatis accurate circumstantiis fas fore mentiri, pronunciat Iouianus Pontanus lib. 4. de obedientia c. 12. quod ea sit interdum vnica via grauib. incommodis prospiciendi violato nemine. Idem docet Carolus Palchalius lib. de legato c. 54. Præterea Alciatus in consilio circa mariam auell., quod habetur lib. 3. responsum, & ad calcem libri de singulari certam. ait plerosque casus esse, quibus omni humano diuinoque iure, fas est mentiri. Nominatum autem fas esse Aduocato ad causam emendandam vti mendacio, tradit latè Herman. Goheausen de iure publico & priuato l. p. q. 32.

25 Mendacium item quodcumque officiosum culpa vacare, asseruerat olim Sectarius, qui Lactantium glossatis suis suffarctauit. Sed id saniore consilio retractat ad lib. 6. Institut. c. 28. ita tamen vt probum illud suum quod à se abiicit, Lactantio impingat, propter hæc eius verba ibid. *Dei cultor non mentitur vnquam, decipiendi aut nocendi causa: putat enim is quem dixi Lactantij interpolator, admitti verbis illis à Lactantio, mendacium officiosum: quasi fas sit, cum nulli damnum, alicui utilitas ex falso loquio imminet, illud ex certa scientia adhibere. Quod Lactantius, tamen si plerisque natus oblitus, reuera non dicit, sed tantum affirmat nemini mentiendum esse scienti ac volenti, exemplo duntaxat è mentientium numero, eo homine qui per incogitantiam falsum profert: ceteroqui autem nemini fas esse mentiri, splendidissime tradit Lactantius, continenter ad citata ex eo verba. Non mentitur cultor Dei vnquam decipiendi aut nocendi causa. Est enim nefas eum qui veritati studeat, in aliqua re esse fallacem, atque ab ipsa quam sequitur veritate discedere. In hac Iustitie, virtutumque omnium via, nullus mendacio locus est. Itaque viator ille verus ac iustus, non dicit illud Iulianum, homini amico ac familiari, non est mentiri meum: sed etiam inimico atque ignoto, existimabit non esse mentiri suum, nec aliquando committet, vt lingua interpret animi, à sensu & cogitatione discordet. Vides quam vniuersaliter & absque restrictione vlla, mendacium eluminet? vti nam sic semper impingeret Lactantius.*

26 Aptius itaque, mendacij patrociniū, Sectarius, Lutheri sui patrueli Caluino, eiusque combibonibus adscripsisset. Memorat enim Bolsecus in vita Caluini cap. 20. mendacium, & infonitum circumuentionem, cum ita fert causa Euangelij, in laude ponit apud Caluinum & affectas. Sanè si vsus mendacij creber ac iugis, fidem facere iure potest quam nulla habeatur eius foeditas, tenemus Caluinum immunis à labe mendacij apertè assertorem. Tanta enim profusione, etiam in rebus grauissimis mentiri solitus est, vt inexpertorum fidem superet. Legatur effigies Caluini à Nicolao Romæ nuper exhibita. In ea, toto spectaculo primo, Caluini mendacitas manu & arte dexterrimi illius pictoris, iis coloribus expressa datur, vt vel in cæcorum oculos possit incurrere. Ad hæc ambiguit apud aliquos fidei scriptor, in opere quod Index Romanus tanquam in fide non semel lubricum, nigro theta suffixit, 4. inquam Dæmonomania cap. 1. existimauit, Iudices licitè per mendacia veritatem à reo tergiuersante expiscari posse. Iudicibus enim diuino & humano iure concessum ait, mendacio reum tergiuersantem fallere; quamuis non neget secus visum S. Augustino, & S. Thomæ.

Argumenta subdit ex compensato diuinitus mendacio obstetricum, & Rahab meretricis. Profert etiam inductam ad mendacium ab Abrahamo Saram, & ipsiusmer Abrahami mendacium: atque frigidè admodum Doctores iuris Canonici excusasse Abrahamum, cum dixerunt voluisse duntaxat, ne Sara veritatem promeret, etiam si nollet vt mentiretur. Hoc ille friuolum glossema nominat, cum putei liquere, Abrahamum & Saram contra mentem iussu loquendo, quod est mentiri iuxta Nigidij definitionem. Quare longius etiam progressus, concludit, fatendum necessario esse rem esse honestam ac laudabilem, & verò etiam necessariam, inentiri ad tuendam vitam innocentis, vel ad plectendum publica potestate nocentem: quod Principibus ac Magistratibus à Platone & Xenophonte concessum est ad rectam populorum gubernationem, quæ idem plerumque seruari postulat erga paruulos & ægrotos.

Denique addi pro Bodino potest, olim visum penè omnibus, fas esse mentiri pro salute, cum nemini nocet mendacium, quod testatur S. Augustinus q. 68. in Leuit. nominatimque solet id notari in Chrysostomo, eiusque discipulo Ioanne Cassiano, aliisque Græcis, quos ita postea intellexit Heliodorus Episcopus autor historiarum Ethiopiarum, Theagenis & Charicleæ, propterea ab Antonio Melissa lib. 1. serm. 22. & à Maximo Monacho serm. 35. citatur in hanc rem nomine Charicleæ iuxta vulgatam operis illius inscriptionem apud Nicephorum lib. 12. histor. c. 34. vnde corruptè ad Melissam legitur *Charicleus pro Charicleæ*. Hic igitur Heliodorus, mendacium nemini noxium, alicui autem commodum, dixit honestum esse lib. 1. historiarum citatæ. Præterea Eustratius, Græcus & ipse Episcopus 3. Ethic. c. 1. & lib. 2. cap. 6. planè admittit licitum aliquando esse mendacium, cui subscribit Balsouerus 3. Ethic. cap. 1. cum de mixtis actionibus, & ibidem Iacobus Scheggius nixus Platonis autoritate, & Burlæus 4. Ethic. p. 3. tract. 4. cap. 2. qui Albertum quoque adducit, & dummodò mendacium sit iocosum aut officiosum, concedit, illud si ob alterius salutem admittatur, turpitudine vacare. Hæret circa hoc ambiguus Franciscus Patricius lib. 4. de regno titulo 1.

His iam pridem conscriptis incidi in citati superius Alberici Gentilis separatam disputationem de abusu mendacij; qua tota, ex instituto contendit, mendacium officiosum labis expers esse. In quam rem restium genus omne producit; Nimirum Platonem, Xenophontem, Timæum, Aristotelem, Tullium, Stoicos, Iurisperitos, Medicos, Rhetores, Logicos, Poetas, Politicos, Historicos, Canonum Doctores, Theologos; & in his Patrum antiquissimos, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, Origenem, Lactantium, Chrysostomum, Hieronymum, Cassianum, & quem Philosophus. c. 3. adiunxerat, Philonem Iudæum Doctores denique Christianos ante Augustinum, (ipso Augustino teste,) penè omnes; ac post Augustinum quoque nonnullos, cum Scholasticos, tum Iuris Pontificij professores pro mendacio officioso stitisse confirmat idem Albericus cap. 14. subdens cap. 15. exempla Sanctorum officiosè mentitorum absque probro, præsertim Iosephi multa circa fratres explicatores, & Ischyrum ablatum, ac suam augurandi scientiam mentientis. Quæ verò S. Augustinus toties ac tanto nisu aduersus mendacium disputat, negat intorqueri in mendacium officiosum, quod neque verè & propriè mendacium est, neque iis dehonestatur incommodis quibus inquinantur quæ pressè & propriè dicuntur mendacia. Philippus Melancthon ab eodem Gentili allegatus, aliique ex Caluini aut Lutheri ganea, eidem placito de mendacij officiosi puritate assipulantur. Eliaz Maioris, encomium mendacij, apud Dornauium legitur. Nec pauca habet in eandem sententiam Passeratius Præfatione ad Plauti Pseudolum.

Prædictorum errorum depulsio.

17. Hæc nubes testium non bonorum, (nam Chrysostomum & Cassianum, ac si qui sunt alij bonæ noræ autores mendacio in speciem patrocinantes, commodè infra exponam cap. 11.) auctoritatem peruerso illi dogmati quod excutimus, non conciliat. Nec vlla eadem firmitas accedit, à rationibus; siue quæ proximè propositæ sunt, siue quæ inter referendum Philosophorum & hæreticorum errorem, sunt insinuatæ.

Quare quod ad Philosophos attinet, admittendum est, eorum nonnullos, ut aliàs frequentissimè non modò quoad speculationem naturæ, sed etiam in rebus moralibus, ita hac quoque in parte impegisse. Et quamquam aliqui videntur posse benignè exponi in eundem sensum quem capite allegatio plerisque Patribus dabimus, præsertim cum nonnulli Patrum ipsa eorum verba usurpassè videantur; tamen ea excusatio in plerisque Philosophos non cadit. Itaque demus sanè quod est verissimum, foeditatem mendacij, tamen si solo naturæ lumine peruiam, nonnullis tamen Philosophis in quibus illud lumen parcius micabat, non innotuisse. Nam & in aliis plerisque naturæ lumine notis morum bonorum dictaminibus, aberrarunt non pauci, ut videre est apud Lactantium lib. 3. c. 15. & 1. 6. c. 10. & apud Picum l. 1. exam. vanit. doct. gentium à c. 17. ac Medinam 2. paren. c. 2. sub finem.

28. Utilitas ingens & gravium malorum declinatio, quibus Philosophi, & eos sectati nonnulli alij, ut retulimus, foeditatem mendacij in quibusdam euentibus obducere nisi sunt, nihil reuera promouent mendacij honestationem: nisi si furtum ac prædationes, & huiusmodi scelera, eximere è scelerum numero placeat, quod videantur utilitatem authoribus aduehere; quod quàm sit absurdum, frustra exponerem: non enim est censenda utilitas, quæ cum honestatis, rei vtrique præciosissimæ & viliissimæ dispendio, coniuncta est. Non deesse tamen honestam viam auertendi damna euulgationem veritatis consecutura, absque mendacij interpositione, in disputationis progressu aperiemus. Atque ita liquebit vanas esse excusationes illas in peccatis quas supra retulimus, ex quibusdam, causantibus hominem interdum ad proferendum mendacium necessitatem adigi, ne res suas aut suorum, sincera veritatis manifestatione perditum erat.

29. Restant Bodini argumenta, qui quod in summæ iniustitiæ patrocinium, iura diuina & humana aduocat, & ex his iuribus potestatem Principibus ac Iudicibus factam vult, mentiendi, turpissimè labitur. Ut in tanta diuinorum & humanorum iurium, mendacia reprobantium, luce, ex oculatum planè fuisse qui id non viderit, scribat Binsfeldius supra adductus, varia ex scripturis & humano iure loca recensens, quibus Bodini assertio confoditur.

Principi porro & Magistratui, multo minùs quàm priuatis, concedenda mentiendi facultas est, quod docet fusè S. Thomas l. 1. de erudit. princip. c. 7. & 13. ac Omphal. lib. 1. de funct. Principis. cap. 16. & Hieronymus Osorius elegantissimè de more tradit l. 4. de Regis institut. attigitque Procop. lib. 2. belli Goth. Sanè bonus Princeps, ac populi Rector ea appellatone dignus, iuxta Dionem Chrysostomum Orat. 1. de regno, simplicitatem & veritatem, existimat ad Regem & prudentem pertinere: astutiam autem & dolum, ad sũuos seruilemque conditionem; considerans quod & bestiarum timidissima ignobilissimaque, omnium maxime mentiantur ac fallant. Non dissimilia leguntur apud Philonem l. de creatio. Principis. Hoc ipsum est quod dicebat Alamertinus Consul in Panegyrico ad Iuliam Imperatorem. [Seruile vitium est, mendacium: cumque mendaces homines aut inopia aut timor faciat; Imperator qui mentitur, fortune suæ magnitudinem ignorat.] Itaque Nazianz. Orac. 3. Iulianum Apostatam inde acriter insectatur, quod qui clauum Reipublicæ teneret, & aperta vi agere posset, calliditatem tamen & artes adhiberet, quod nullam in Principē

mereri veniam existimat: quanto minùs mendacia, quæ sanctam Principum & Magistratum, Dei summæ veritatis vices obeuntium, personam, planè dedecent: ubique quidem ac semper, sed maxime in iudiciis, ubi causæ grauitas, præsertim cum de rei exitio aut graui multa agitur, summum iusti ac veri studium in iis qui iudicio præsumunt, merito exposcit. Prostat verò in hanc rem, diuinum apud sapientem & quidem peremptorium edictum Prouerb. 17. *Non decet stultum verba composita, nec Principem labium mentiens.* Inter foedissimas maculas quas Iustinian obiecit Procopius in histor. arcana pag. 39. ea est non minima, quod esset mentis versutè, occultandæ absolutissimus artifex: mendaciorum verò impudentissimus propla, nec à pactis sacramento firmatis ægrius recederet, quàm vilissima mancipia. Quamobrem sapientissimè Basil. Imperator in capitibus Parænet. ad Leonem filium cap. 29. eum sic monet. *Maximi pendito & veracem te esse in sermone, & vaces homines in familiaritatem admittere. Ita enim firmus & constans in omnibus & factis & dictis æstimaberis, & veram ac non suspectam tuorum erga te beneuolentiam retinebis. Si autem vanitatis & mendacitatis in suspicionem veneris, indigna facere Imperatoria maiestate qua auctus es conuinceris: efficiesque ut subiectis semper formidolosi, verumque omnium incerti & titubantes, vacillent. Quantum enim veritatis oratio, amabilem hominem reddit, tantum mendacij deprehensa, aut etiam suspecta odiosum qui ea vitur, facit.* Et ita sanè Antonino Caracallæ accidisse autor est Dio, narrans eum ex mendacitate omnibus inuisum factum. Possumus quoque antiquiorum Ethnicorum sensum, & vsum proferre. Sanè priscos Reges ad designandam sinceritatem à mendacio alienissimam nudos pingi solitos, autor est Alex. 1. probl. q. 87. De veteri hac in parte Persarum instituto pulchrè Plato in 1. Alcibiade, ubi tantam ei genti veritatis in Principe curam fuisse prodit, ut cum primogenito Reginum liberorum, animo ætatis 14. regij (ut vocabant) prædagogi quatuor præficerentur; primus sapientissimus, qui religionem siue Zoroastri Magicam; secundus iustissimus, qui iustitiam; tertius temperatissimus, qui cupiditatum froenationem; quartus fortissimus, qui res bellicas regio puero instillaret: non aliud secundo illi inter eos qui in humanis erudiebant primariò, tradendum præscriberent, quàm ut in omni vita verax esset. Quasi hæc sit totius Iustitiæ summa, & apex bonorum quorumuis humanorum. Apud Egyptios autore Eliano l. var. histor. 14. c. 34. (ut instituto morèque alterius gentis, Iudices æquè commonefaciam studij in veritatem,) iudicum principem, omnium hominum iustissimum & sincerissimum esse oportebat: cuius animæ ornamenti symbolum gestabat, imaginem ad collum appensam ex sapphyro gemma confectam, quæ vocabatur *veritas*. Quò spectat etiam narratio quæ apud Diodorum lib. 2. c. 1. Refert enim in vestibulo monumenti Simandij Regis Egyptiorum, triginta ligneas iudicum statuas fuisse collocatas, & in medio iudicandi principem, cuius è collo suspensa veritas penderet, & oculis esset subclausis, librorum cumulo circumstante. Quibus signatam iudicum integritatem, ac summum in prætorè veritatis studium, obseruat Diodorus.

30. Quàm verò insulsè Bodinus, exemplis mendaciorum quæ in sacris literis referuntur, mendacij patrocinium communit, à tam multis & Theologis & Scripturæ interpretibus, toties tamque diligenter monstratum est, ut pigeat crambem toties recoctam denuò ingerere. Videtis Alensem p. 3. q. 37. membro 6. & 4. p. q. 122. membro 6. S. Bonauenturam in 3. d. 38. q. 2. & ibid. Gabrielem q. vnica artic. 1. Canum 2. de locis cap. 4. Magalianum in caput 2. Iosue sect. 2. v. 4. annot. 2. 3. & 4. Summa responsionum est, Abrahamum quidem & Saràm mendacij labè puros videri, sed necessaria duntaxat æquiocatione aut mentali restrictione vfos esse. Si tamen mendacium protulisse admittantur, quod de Rahab & Egyptiis obstetricibus videtur expeditius, lapsum illum, præsertim ad declinandum

iniustum

iniustum damnum, non nisi leuem culpam fuisse: culpam tamen; nec Deum compensationem ullam obstericibus pro mendacio rependisset: sed pro charitate erga innocentes Hebræorum paruulos, rabiei Pharaonis subductos: unde contigit, ut vitam suam per mendacium in tuto ponerent, cui ex eo alienæ salutis desiderio, decessio aliqua sceditatis facta est, ut obseruat qui hæc omnia explicatè tradit S. Greg. 10. moral. c. 2. post August. in Psal. 5.

Platonem denique & Xenophontem, quod de Philosophis vniuersè iam monui, nisi alia via excusentur, admitto, erroris magistros hac in parte fuisse, atque adeo nego audiendos. Nisi si Bodino placet, facultatū, atque etiam vxorum, communitatem inducere, & mundum ut Saluianus scitè dixit, vnum lupanar facere, quod eam quoque communitatem Plato probauerit. Itaque saluum esto Magistratui & cuius Principi, ius prudenter & ingeniosè dissimulandi, solertèque expiscandi veritatem; non tamen mentiendi, ut ab alio veritatem extorqueat. Imo iniustum fore iudicem, qui scientia publica à se per mendacium & iniustitiam comparata, ad damnandum reum vteretur, alibi ostenditur: mirorque contrarium insinuari ab autoribus Mallei malef. p. 3. q. 14. An verò etiam inuálida foret sententia, quam iudex ex ea scientia ferret, tractat supra Binsfeldius, & alij qui de iudiciorum iustitia & validitate disputant.

31 Silui de Patribus qui ad calcem n. 26. adducebantur, quia eorum causam infra ventilabo cap. 12. Nolo tamen eis Heliodorum accensere, hominem Episcopatu motum, nec probatissimorum morum. Vide Nicephorum lib. 12. hist. cap. 34. Sed neque placet prædictis Patribus annumerare Eustratium, quod & recentior fuerit, & congruentiora homini Ethnico omnia vtilitate metienti, quam Christiano Episcopo scripserit, iisdem locis quibus mendacio patrocinatus est. Admisit enim ibidem, adulterium cum Tyranni vxore absque turpitudine admitti posse, si ea iudicetur idonea ratio perueniendi ad patriæ oppressæ liberationem. Quæ quanta sit fatuitas, ne ostendere quidem necesse est: quanquam diligenter etiam refellitur à Co-uarruuia in epitome quarti decretal. q. 2. cap. 3. §. 4. Plus igitur quam par fuit, Eustratio detulit Burlæus supra allegatus, cum ex autoritate Eustratii, existimauit satis probari, mendacium non perniciosum, ad alterius salutem prolatum, vacare culpa. Malè autem Eustratio in hac assertione adiungebat Albertum, cuius sententia perspicuè est in contrarium, ibid. tract. 3. cap. 2. in fine.

Ex dictis cum Bodino, contrita quoque manent, quæcunque ad mendacij officiosi patrocinium, corrogata ab Alberico Gentili vidimus. Non alia etenim, toto eo opere quod secundo loco memorauimus, proferuntur à Gentili, quam quæ ex Bodino à nobis sunt adducta atque diluta. Itaque non est quod his denuò expendendis, actum agamus. Addendum dumtaxat est, confusè admodum, hunc autorem patrocinari mendacio. Quæcunque enim alicubi legit pro prudenti dissimulatione veritatis, quam constat à mendacio abesse quam plurimum; quæcunque item iustis suppressionibus aut verborum ambiguum usurpationibus fauentia reperit, tanquam mendacio officioso suffragantia adduxit. At hoc est mendaciter stabilire mendacium. Ut enim infra demonstrabitur, longè diuersissima est mendacij ratio, & dissimulationum, ac restrictionum mentalium, siue suppressionum, & æquiocationum. Monco insuper, perperam Gentilem D. Augustino ludificari, quasi is potentissimè vbique bellans contra mendacium, de officioso mendacio titubauerit, illudque labe vacuum existimarit, quod alicubi optionem deferat qualiacunque mendacia officiosa adhibendi, dum peccatione & blasphemia abstinetur; alibi autem, mendacia, dumtaxat declinata velit in sacris libris. At hæc non Diui Augustini ambiguitatem circa inhonestatem officiosi mendacij, sed Gentilis hallucinatio-

nem patefaciunt. Non enim quæ allata sunt, scripsit D. Augustinus quasi anceps de officiosi mendacij turpitudine in aliquibus euentibus; Sed ea labe citra omne dubium supposita, blasphemiz tamen ac periurij probum, extra omnem controuersiam esse vult: id quod etiam de constantissima sacrorum librorum veritate, statuit ut ratum. Itaque S. Augustinus calumniosè grauatur à Gentili circa hoc negotium.

Est itaque mendacium, (reclamantibus licet Ethnicis quibusdam, & hæreticis, ac per imprudentiam olim lapsis, paucis Catholicis,) omni cura Christiano auersandum; nec vllius planè damni, alioqui imminentis, vel honesti finis prætextu admittendum. Sub huius igitur definitionis iugo, ne in sacrilegam temeritatem malè libera colla luxuriat, quæ nonis huius, quantum DEO donante possumus, occulta memoramus. Usurpo enim lubens verba Fulgentij, in simili, lib. de præd. & gratia cap. 2.

C A P V T III.

Status controuersie de vsu æquiocationum & restrictionum mentalium.

32 **M**ENDACIUM de quo superiori capite disputatum est, cum morali veritate exposita capite primo, repugnat directè atque formaliter; quia falsitate veritati contraria apertè foedatur, quam foeditatem esse à mendacio indissociabilem, proximè ostensum est. Hinc igitur commodè delabimur in disputationem propositam de licito vel illicito vsu æquiocationum & restrictionum mentalium, quas Barnesius mendacij insinuat, & alijs etiam tetrioribus notis inurit: Lessius autem & alij infra adducendi, tametsi admittunt plerumque in eo vsu interuenire culpam, indirectè pugnantem cum veritate, nempe cum absque causa idonea adhibetur, neglectisque limitationibus infra apponendis, negant tamen vltimum illum semper & vbique esse illicitum; vel cum illicitus est pertinere ad mendacium propriè acceptum, quod veritati opponitur directè, estque per se & intrinsecè malum. Affirmant ergo habere malitiam specialem, eatenus mendacio affinem, quatenus sicut veritas mendacio directè & per formalem contrarietatem excinditur, ita æquiocatione vel mentali restrictione illicita, labefactatur indirectè, cuiusque veluti candor infascat. Quamquam in hoc posteriore puncto minus seruet animorum contentio, quæ illud præcipue spectat, sitne verè vsus prædictus semper & vbique inhonestus, an aliquando ex iusta causa honestari possit. Nam si concederetur vacare aliquando culpæ, non adeo sollicita esset vtræque pars, quia tota controuersia eò recideret, an in euentu quo iuxta vtriusque partis autores interueniret vitium, dicendum esset, vitium illud esse mendacij, an alterius vitij veracitatem aliter impetentis, quæ non esset controuersia tanti momenti, quandoquidem eo ipso quod enunciatio exorbitaret à recto, & repugnet cum honestate nobilissimæ virtutis, indubitatum foret esse studiosè declinandum. Controuersia ergo præcipue est quoad primum punctum, an scilicet vsus æquiocationis & restrictionis mentalis in aliquo euentu honestari possit.

Quid sit æquiuocatio, quidque circa eam in hac controuersia queratur.

33 Sed ut hic ipse controuersie status penitus perspicatur, præmittenda necessariò est vorum notio, exponendumque quid hoc loco nomine æquiuocationis, quid nomine mentalis restrictionis, de quorum usu licito queritur, intelligendum sit. Et æquiuocatio quidem, siue homonymia, propriè secernenda est ab amphibologia: quod hæc in sententia duntaxat, siue enunciatione cernatur, illa vero in vnica dictione veluti scæta duplici simplici significatione, ut notat Suidas v. *ἀμύβημα*, Magnus Albertus 1. Elench. tract. 1. c. 1. Scotus q. 19. in librum Elench. passimque alij. Hic tamen rigor sæpè laxatur. Nam Lact. lib. 7. in Zenone, Amphibologiam in vnã dictionem cadere docet. Et ex usu communi æquiuocatio confunditur cum amphibologia, & ambæ designant enunciationem, verbo tenus simplicem, spectato tamen sensu quem excitare idonea est, multiplicem, atque adeo nonnisi cortice tenus vnã.

Cum igitur controuertitur, liceatne salua veritate æquiuocationem adhibere, sensus est: liceatne idoneis alioqui verbis & eam significationem ferentibus utendo, mentem suam aliter exprimere, quam is qui audit intelleturus esse prænoscat. Eo quod voces ob multiplicem deputationem ambiguæ, & duplici significatione pollentes, proponantur in vno sensu à loquente, quem non latet accipiendas fore in alio sensu ab audiente cum quo agit. Id quod ab ea egestate profectum est qua laboramus circa nomina. Scribit quidem Dio Chrysostomus orat. 12. *Propemodum humanum genus, omnium potius rerum penuria laborat, quam vocum & dictionis. Harum enim tantum, admirabiles quasdam possidet diuitias.* Nihilominus penuriam vocum ostendit vnus & eiusdem vocis ad plura longèque diuersa significanda, communis usus: vsque adeo ut ipsis quoque virtutibus, plerumque nomina virtutum præ egestate vocum tribuantur, ut latè prosequitur Seneca lib. 2. de benef. c. 34. monens cogitandum res esse plures quàm verba, & ingentem copiam esse rerum sine nomine. quas idcirco non propriis appellationibus notamus, sed commodatis, præ inopia sermonis. Fuisse item Philosophos qui dicerent nullam esse vocem non amphibologicam, & pluribus sensibus grauidam, notat Cassiod. in Rhetor. §. de Amphibologia. Hæc igitur est, ambiguitatis vorum, siue æquiuocationis origo.

34 Potest autem ea ambiguitas dupliciter adhærere enunciationi vocali. in eam quippe solam cadere potest, ut ex dictis perspicuum est, rectèque aduertit Ocham in 3. p. q. 9. littera F. & Mayro in 2. d. 24. q. vnica. Interdum ergo geminus ille eorumdem vorum sensus, secundum communem usum est ferè æquè receptus, & communis saltem alicubi: ut in eo Apollinis Cræsum deludentis oraculo apud Euseb. 4. præpar. c. 30. *Cræsus Halim penetrans, magnam perueret opum vim.* Et in illo alio responso Atheniensibus de Sicilia infula interrogantibus dato, ut refert Dio Chrysostomus orat. 17. Respondit enim Apollo, debere eos Siciliam ciuitati copulare: quod Athenienses de Sicilia insula, vnis moenibus cum vbe Atheniensis comprehendenda acceperunt; cum ab Apolline nomine Siciliæ designatus fuisset tumulus prope ciuitatem, Sicilia item dictum. Vnde nomen *Sicilia* apud Athenienses æquè ferè commune erat Trinacriæ insulæ, & illi tumulo. Idem cernitur in plerisque aliis exemplis alibi recensitis. Frequenter enim ea propositionum ambiguitate usum dæmonem oracula fundentem, ut haberet quo se ignorantiamque suam tegeret, quicumque tandem consequeretur euentus, notauit aliquot subiectis exemplis S. Chrysostomus orat. de S. Babyla: & latè à nobis traditur in Naturali Theologia d. 4. num. 28. Aliàs verò vnus duntaxat sensus è duobus illis quos enunciationi ambiguæ subesse dixi, est communis, alter autem est infrequens & ferè obliuiscens. Ut in vulgari

exemplo *Petrus est domi*, distingui potest duplex sensus: alter communior, quo scilicet significetur Petrum contineri domo: alter infrequentior, quo verbum *est* idem significet ac *manducat*, ut interdum significat, tametsi infrequentius. Similiter in ea pronuntiatione qua mulier faidica Diocletiano imperium prædixit cum Aprum interemisset, nomen *Apr*i communius ad feram designandam vsurpatur, quàm ad signandum eius appellationis hominem, Prætorio tunc præfectum, quem ea voce in ea pronuntiatione signatum, docuit euentus. Videtur porro esse plus difficultatis, in tuenda honestate æquiuocationis, cum voces propositionem ambiguam compingentes, vsurpentur in sensu infrequentiori ac longè minus recepto, quàm cum vterque sensus vocibus subsistans, est æquè aut ferè receptus; ut idcirco operæpretium fuerit vtrumque modum amphibologiæ secernere.

Mentalis restrictio quid, & qua hic circa eam controuersia.

35 Venio ad restrictionem mentalem, quo nomine Paludanus & ex eo Capreolus in 4. d. 21. quaerere in fine, vsi sunt ad designandam vsurpationem verborum talem, ut sistendo in exteriori ipsorum prolatione & quasi cortice, falsitatem contineant: iuncta tamen aliquibus verbis mente conceptis ac subintellectis, veritatem reipsa contineant, nec nisi apparenter & in speciem sint falsa. Qui enim ita concipit, & ita loquitur, restringit celatque in mente aliquid, quod si promeretur, alia in audiente conceptio ex auditione ingeneraretur. Aliqui hanc dicunt esse *amphibologiam mentalem*, priorem autem quæ est simpliciter dicta æquiuocatio, vocant *amphibologiam sensibilem*. Plerumque itè appellatur mentalis reservatio. Quamquam hargm vorum longè alia est notio in re beneficiaria, ut latè tractat Gulielmus Cassiodorus, decisione 4. de reservationibus.

Cum itaque controuertitur, liceatne aliquando uti restrictione mentali, sensus est: liceatne ita loqui, ut propositio quæ exterius profertur, potestque ab alio percipi, integretur ex aliquo quod mente subicitur; ita ut verba externa præcisè sumpta alium essent effectura sensum, quàm quem efficiunt iuncto conceptui qui in mente retinetur.

36 V. G. Queritur Petrus ab hoste ad necem iniustam autoritate priuata inferendam: interrogatur autem Ioannes à prædicto hoste an Petrum viderit, aut vbi nunc degat, quem reuera vidit scitque vbi etiamnum sit: potest Ioannes vel absolute negare se Petrum vidisse, aut nosse vbi nunc degat; & hoc pacto mentitur: loquetur enim contra quàm mente iudicat. Vel 2. respondere se eum non vidisse, & nunc nesci vbi sit, subintelligendo *ad dicendum*. Sicut Christus Apostolis indebitè sciscitantibus, respondit, se nescire iudicij diem, nempe *ad dicendum*. Vbi vides propositionem si præcisè spectetur quatenus exterius profertur, falsam esse. Falsum enim est Christum iudicij diem ignorasse: & in altero exemplo, falsum est, Ioannem non vidisse Petrum, aut nescire vbi nunc sit. Addito tamen eo quod mente subicitur, & in vnã totalem propositionem cum externa propositione conflato, constabit subesse verbis illis sensum verum. Nam verissimum fuit, Christum non sciuisse diem iudicij, ut eam scientiam cum discipulis communicaret. Et verum etiam est, Ioannem non vidisse Petrum, nec scire vbinam sit, ut id renunciaret hosti, à quo iniusta mors Petro immineret. Difficultas itaque est, an verè hoc mentale additamentum & externa propositio, coalescere possint in vnã totalem enunciationem mixtam, ita ut vocalis quidem enuntiatio in speciem completa sit, reipsa tamen sit incompleta: & ex ipsa, additamento illi interno coniuncta, exurgat integra oratio vera, cuiusmodi non esset propositio exterior, sumpta præcisè, & absque ea quam dixi subintellectione.

Aduersarij mendacium effrontissimum circa questionis huius statum.

37 Sic fideliter constituto statu huius controuersie non est dissimulandum quàm pudendo circa eum mendacio aduersarius fucum incautis facere in ipso Gallicè editi operis sui vestibulo conatus sit. Vident enim perspicuè lector in hac controuersia, non quæri quod ementitur aduersarius: nempe utrum sint in Scripturis sacris mendacia à Christo tradita, & Ecclesie prædicatione disseminata: aut utrū fides nostra titubet, incerta diuinæ assertionis ob interpositam fortassis à Deo in mysteriorum proportionem restrictionem, vel ambiguitatem inter reuelandum. Hæc quis Catholicus in controuersiam vocauerit? Placuit tamen aduersario, ne tardus ad calumniam & mendacium videretur, ipsum operis sui fronti palmare hoc mendacium inscribere, ut constaret rectè ab August. 4. in Iulian. c. 8. de quibusdam scriptum esse, *Frons eorum non est frons.*

30 Teneo te interfector veritatis. Fingis quæri an Sol Scripturarum sit tenebrosus, an Christus veritas prima venditauerit mendacia, an fidei Catholicæ columna nutet. De his nemo sanus anceps est, & quod Lessius vllivè Catholico affingis partem affirmantem, produs te ab egregio plaste fingere edoctum. Lessius enim quærit tantum, an consilia præcisè obligatione veracitatis & simplicitatis, seclusa potentiore lege interdum interueniente, & indicente candidam ac simplicem interni conceptus expressionem, fas sit ex graui causa non omnino expromere quod mente geritur, vel ita expromere, ut ob multiplicem verborum significationem, auditor aliud concipiat, aliud exprimere intendat qui loquitur. Hoc tu homo planissime, nihil lectoris pro te ruborem reueritus, transformas in quætionem an Deus & Scriptura mendaciis orbem deludant, & an Ecclesia ea disseminet. Nauarrus, & illi suffragatus Lessius, quærent: *An consiliarius arcanorum regni conscius, urgente eo quem aliter repellere vel eludere nequeat, si nulla alia virtus præter veracitatem & simplicitatem, inducet apertam responsionem, possit sine mendacio & culpa, negare se scire graue illud negotium de quo interrogatur, quodque celari maximè interfit, subintelligendo, ad dicendum. Vel utrum sicario patrem meum ad necem querente, eumque reperto & neci dato si sciam, vel respondeam quod est, prohibeat (tantum ne violentiam simplicitatis & veritatis iura) sicarium cuius rabies nulla alia ratione auerti potest, eludere, data responsione ambigua, in hunc modum: Non est hic designato loco quem pede premo. Vel data responsione limitata per subauditionem mente retentam, in hunc modum. Nescio vbi sit, nempe ad dicendum tibi. In illis angustiis & in similibus grauibz necessitatibus, dummodo secludantur obligationes aliarū virtutum indicentium planam & candidam responsionem, posse ad eum modum responderi affirmat iusto opere Nauarrus, idque Nauarri assertum posse probabiliter defendi, scribit Lessius.*

Hoc igitur illi probati Doctores ad quæsitum illud suum respondent; tu illis litem intentas de blasphemia. Ex quo capite regulæ S. Benedicti, istud non iam æquiocandi, sed atrocissimè calumniandi genus hauseris agnosces, si quando ex hoc meris pudoris hypobrychio enataueris. Tu verò benigne Lector ex hac in tantam audaciam proiectione agnosce hominis genium, ex vngue leonem. Quid porro causæ fuerit cur homo minimè malus hanc perspicuam & planam difficultatis agitandæ propositionem refugerit; & ambages inob commenta quæsierit, discere ex Lactantio 3. inst. c. 1. *simplex & nuda veritas est luculentior, quia satis ornata per se est: ideoque ornamentis extrinsecus fucata corrumpitur. Mendacium verò specie placet aliena, quia per se, corruptum vanescit ac defuit, nisi aliunde ornatu quæsito circumlitum fueris ac politum.* Paucioribus & manifestius dicam. Quod bonitati causæ defuit, voluit imposturis supplere. Sed misera veritas est, quæ substantiam à mendaciis emendicat.

Sectariorum ac Barnesij, in duplici propositione controuersia capite, præfensus zelus.

39 Hæc igitur sunt duo controuersie propositiones capitæ, circa quæ reliqua disputatio versabitur. Operæ præteritum enim est, quomodo ad veracitatem se habeant æquiocatio & mentalis restrictio, paulò diligentius excutere: præferim ut perspicere liceat, cuius momenti sint iudicia quorundam in hoc negotio. Nam Sectarij, quibus non difficilius est mendaciorum plaustra effundere, quàm spueri, & quibus illud fuit temper quarto modo proprium, nullis mendaciis, simulationibus, ac deceptionibus parcere, ut ad intentum promouendæ libertatis Euangelicæ finem perueniant, magno hic zelo veritatis mouentur, aut moueri se simulant, quasi omnis plenè æquiocatio & mentalis restrictio, semper & vbique vitiosa sit, & purum putum mendacium. Contrariam autem doctrinam, quæ in aliquo euentu huiusmodi ambiguas vel restrictas locutiones, pro necessitate usurpatas à culpa liberat, traducunt tanquam pestilentem & conuictus humani euerſuam. Hic balatus, vniuerso fratrum reformatorum gregi solemnis ac penè iugis est. Et nominatim Bambasio ille, qui nuper *Ethica reformata*, id est, pinguibz contra fidem Christianam & naturale lumen erroribus suffarcinatz, compendium malè confarcinatum emisit, IESUITA S quasi solos aut primos doctrinæ huius auctores traducit tract. *de virtutibus singularibus* §. *de aequitate & summo iure.* Et tamen quàm non parci mendaciorum mendacissimorum sint Sectarij, præsertimque pusilli gregis arietes, ineptiam si demonstrare velim, quod id planè foret Soli ipsi lucem affundere in tanta tamque effroeni istiusmodi hominum mendacitate. Vt iam inter minora eorum probra referendum videatur quod in æquiocationibus quas ex causa adhibitas in aliis tam strenuè infamant, ipsi non frequentes modò, sed & perpetui sint: æmulati æquiocationes spurcorum Nicolitarum, in quos Clemens Alexand. 3. libro. c. 3. conelamat quod per summam impietatem æquiocando luderent, publicam venerem vocantes *mysticam communionem.* De horum posteris videtis Maximilianum Sandæum lib. *de emolumentis Synodi Dordrechtanae* considerat. 10. & Martinum Becanum lib. 1. §. *manua.* c. 21. Sed hoc nunc non agimus, intenti dumtaxat in zelum incensissimum Sectariorum, aduersus quascunque æquiocationes, & mentales restrictiones.

Sed & nonnulli sub nomine Catholico multorum & pinguium errorum labe sordentes, nec plus de veritate quàm de aliis virtutibus & moralibus & Theologicis solliciti, magni in huiusmodi doctrinam ætibus concitantur. Quorum vlli ne de zelo & mentis motu concedere videretur Monachus Barnesius, in ea quam contra æquiocationes conscripsit planè fellia ac virulenta dissertatione, tam acerbè & seuerè huiusmodi doctrinam notat, ut si hominem audimus, & acutum illud cum felle mixtum quod toto libro propinat, haurimus; vix vllum tetricius & horridius placitum è Tartaro emerſisse dicendum sit, ut ex primo quem subiiciam ad opus eius indice lector perspiciet. Et tamen fuit ea doctrina grauissimorum iam olim in schola Theologica Doctorum, ut infra euincam: fuit Theologorum moralium siue Summistarum quàm plurimorum: fuit multorum Iuris Canonici interpretum: fuit denique complurium sacræ Scripturæ expostitorū. Vt taceam usurpatam videri in ipsis quoque scripturis, quod infra demonstrabitur. Est igitur quod in discussionem huius controuersie diligenter incumbamus: inspiciamusque, verène ut Theodoretus in Porphyrium luit 1. 3. *aduersus Græcos*; de comedentibus exiuerit cibus, id est an veritas toties à sectariis scedè lacerata, hoc illis debeat, & Monacho Anglo, cuius oblatam & plusquàm claudam veracitatem infra exhibebo, ut non vltra æquiocationibus & mentalibus restrictionibus ludibrium debeat,

Ordo disputationis.

40 Quamquam autem Barnesius, confusissime toto opere utrumque punctum propositum permiscuit, & vno impetu in amphibologicas & mente restrictas locutiones, quas Lessium seiunxisse retulerat controuersie initio, sine discrimine efferebat; tamen necessarium prorsus est bipartitam facere disputationem, seorsimque de ambiguis enunciationibus, ac seorsim item de mente restrictis differere. Est enim longè diuersa utrobique difficultatis ratio, ut sequentia docebunt. Aduersarius tamen ordinem illum quem apud Lessium légerat, vel non satis perspexit, vel nêglexit id quod ait Dio Chrysostomus orat. 11. *serè omnes faciunt mentientes, implicantes & circumplicantes, nihilque ordine dicere volentes; minùs enim ita manifesti sunt; sin minùs ab ipso negotio redarguunt. Hæc videre licet & in iudiciis & alibi fieri, ubi artificiosè mentiuntur.* Utroque autem illo puncto circa propositiones vocales discussio, faciliè erit statuere, quid de reali (ut ita dicam) ambiguitate, siue de simulatione quæ in factis cernitur, asserendum sit. Id quod etiam ad veracitatis curam pertinet. Nam Aristoteles, ut initio retulimus, non verbis tantùm, sed & factis contineri aut violari posse veritatem docet.

41 Verùm priusquam duo illa quæ dixi puncta sigillatim excutio quoad obligationem simplicitatis & veritatis, necessarium arbitror aliam quandam circa utrumque obligationem expendere. Cum enim bifariam quæri possit an æquiuocationis & restrictionis mentalis usurpatione interdicitur: nempe primò an spectata solius veracitatis & simplicitatis obligatione, quæ est in hoc negotio veluti per se; secundò an spectata obligatione aliarum quarundam virtutum quæ in nonnullis euentibus etiam si obligatio nudæ veracitatis & simplicitatis non vrgeret, apertam nihilominus & vsquequaque planam locutionem, ad suæ honestatis indemnitate deposcerent, quæ esset obligatio per accidens ad apertè & euolutè colloquendum; propterea utroque modo versanda est hæc controuersia.

Et constat quidem, quæ sunt per se, præmitti debere iis quæ sunt per accidens: tamen in præsentia videntur postponenda quæ sunt per se, & præmittenda controuersie discussio, spectata obligatione per accidens: Tum quod hæc breuissimè expediri possit, & resolutio circa eam tradenda, non parum lucis conciliatura sit reliquæ disputationi, ut progressus docebit: Tum quod ita planè necessarium videatur ad dispellendas offucias quibus aduersarij splendorem veritatis obtenebrare conuisi sunt, onerantes calumniis suspectamque reddere molientes doctrinam omnino veram ac sanam, quia circa eam quam dico obligationem per accidens; aut exequuerunt, aut exequere voluerunt. Quare ut præcludantur quantum in nobis erit calumnie aditus, obstruaturque os fingentium & disseminantium commenta sua, pro placitis eorum quos in inuidiam vocatos cupiunt, placet primo loco statuere quid de usu æquiuocationis & restrictionis mentalis sentiendum sit, attentæ obligatione aliarum virtutum quam veracitatis & simplicitatis: ita ut siue habita tantùm ratione veritatis & simplicitatis fas sit aliquando uti æquiuocatione & restrictione, siue non sit (quæ est controuersia

postea agitata de obligatione per se,) tamen constet quid in primis sola obligatione per accidens spectata, sit in hac parte affirmandum.

CAPVT IV.

Per accidens siue urgente aliarum virtutum quam veritatis & simplicitatis obligatione, V. G. fidei, obedientie, iustitie, aliisque huiusmodi, illicitum esse, locutiones ambiguas, aut mentaliter restrictas usurpare.

REQUENTISSIMUM est ut quæ actiones absque vnius alicuius virtutis dispendio elici possent, verentur nihilominus ac illicitæ fiant, ob interuentum alicuius legis, aut virtutis, actionum illarum exercitio interdicens in quibusdam euentibus. Quamuis ergo debitus ac rationi consentaneus vsus loquelæ, quoad veritatem & candorem, spectet ad veritatem & simplicitatem; eaque sit apertæ locutionis obligatio per se, de qua postea; tamen etiam si supponeremus illam veluti connaturalem obligationem in aliquo euentu euanescere, possèque vsus illum locutionum ambiguarum & mente restrictarum salua virtute veritatis & simplicitatis exerceri ob idoneam aliquam causam exoluentem virtutum illarum obligationem, adhuc posset vsus ille reddi illicitus ob interuentum legis alicuius potentioris & fortioris quam sit lex veritatis & simplicitatis. Quare operæpretium est inspicere quæ talis obligatio virtuti veritatis & simplicitatis extranea, possit aliquando vsus locutionum de quibus agimus præpedire.

Aliquando illicitum per accidens, æquiuocare, aut restringere.

Statuendum itaque est, interuenire aliquando legem aut obligationem virtutis à veritate & simplicitate distinctæ, qua per accidens veremur loqui ambiguè, vel cum mentali restrictione, quidquid tandem ea in re licere tunc posset per veritatem & simplicitatem. Hæc prohibitio cur dicatur per accidens contingere in euentu proposito exposui paulò ante. Eam verò quandoque interuenire indubitatum est ex concursu illo variarum virtutum à simplicitate & veritate distinctarum, qui non poterit melius deprehendi quam expensione nonnullorum singularium euentuum, ex quibus liquebit quid ad alios omnes similes respondendum sit in præsentis negotio. Aliquoties in superioribus, hanc non æquiuocandi aut restrictè loquendi obligationem, expressi per legem urgentiorem quam veritatis & simplicitatis: eo quod ut postea exponam, vires & præcepta harum virtutum, ob interuentum causæ idoneæ, quasi hebescant, aut retundantur, prævalente iure subdicendi ob incommodum imminens; & faciente potestatem, non quidem violandi directè veritatem eundo contra mentem, quod est mentiri, sed non seruandi simplicitatem, alioqui debitam humano conuictui; quæ esset indirecta veritatis oblatio, & veluti infuscatio candoris per simplicitatem veracitati annexam intenti, nisi ea quam dixi idonea causa ambiguè vel restrictè loquendi, interueniret.

Si ergo interueniat lex aut virtus, cuius obligatio merito prævalere debeat iuri subdicendi, quod necessitas & incommodi timor alioqui contulisset, salua obligatione veritatis & simplicitatis cuius præceptum affirmatiuum in eo discrimine non vrgeret; rectè diceretur interuenisse lex aut virtus, urgentior lege ac virtute veracitatis & simplicitatis. Quandoquidem hæc virtutes, earumque præcepta affirmatiua, in eo euentu, non interdixissent vsu ambiguarum aut restrictarum locutionum, enervato talium præceptorum vigore, ob ingruens incommodum: quo tamen vsu

usu abstinendum supponitur ob concursum per accidens alterius præcepti & obligationis per aliam virtutem iniectionis.

Ut in causa fidei & religionis.

3 In primis in negotio fidei diuinæ illicitum est errorem verboreneus quomodolibet profiteri adhibita locutione ambigua vel mente restricta. Præsertim si præter debitum fidei exterius profitendæ, vrgeret debitum vitandi scandalum, proximis circa fidem ingenerandum; vel debitum remouendi honoris diuini subtractionem quasi contrariam. Nam si tunc temporis tacere omnino est prode veritatem, vt grauissimè prosequitur Autor Imperf. in Matth. homil. 25. quàm certius censendum est, errorem in speciem & attento verborum cortice profiteri? Nec iniuria veræ fidei, declinaretur ambigua vel restricta locutione, quæ error ille veræ fidei contrarius obuolueretur: sed aperte & candidè quod corde creditur ad iustitiam, ore confitendum est ad salutem: Non est quidem semper necesse profiteri fidem exterius actu positiuo. Vnde petenda est excusatio piissimæ Imperatricis Theodoræ Theophili coniugis, quæ deprehensa in cultu sacrarum imaginum, dixit se speculum pro more mulierum consuluisse, non negans se sacras imagines religiosè colere, aliò autem auertens orationem, vt Theophanes Ceramæus describit & laudat homil. 20. quia tunc non vrgetatur præcepto profitendæ fidei & visa sibi est consultius factum declinando ad eum modum, ictum fluij. Non contendebar igitur necessarium semper esse fidem positiuè profiteri: sed quod illicitum semper sit & virtuti fidei aduersans, verbis aut quomodolibet aliter, profiteri fidem veræ fidei contrariam, quæcumque subintellectio, vel ambiguitas verborum adhibeatur. Quod latè confirmant valentia 22. d. 1. q. 3. p. 2. dub. 4. Sanchez 2. in decal. cap. 4. n. 14. Pesant. 22. quest. 3. art. 2. disp. 1. additque Suarez 1. 5. 3. p. d. 4. l. 3. num. 17. amphibologicam fidei professionem non eximere à censura, si hæresis interna loquentem inficiat. Quia in eo euentu crimen censuræ obnoxium, est interiùs & exterius consummatum, quamuis per accidens ob multiplicem vocum sensum, non possit conuinci qui illud admisit. De locutione restricta est dispar ratio. Nam vel is qui restrictè errorem exterius profert, laborat errore interno, vel non laborat. Si secundum demus, liquet non incurri censuram, quæ supponit internum iudicium erroneum. Si primum, probabilius est non incurri censuram, quia ob suppressionem appositam, exterior expressio iudicii interni erroris, non videtur sufficienter completa: quamuis prout aliqui restrictionis rationem exponunt, exterius quoque aliquatenus exprimat & subindicetur error quo foeta est locutio restricta.

Spectant ad hoc punctum quæ habet Chrysostomus homil. 25. imperfecti. & Hugo Victor. tomo 3. lib. 1. miscellan. titulo 79. in epistola ad Archiepiscopum Hispanensem qui fidem exterius negauerat. Et quæ habet in simili argumento Campianus, Epistola ad Rohardum Episcopum Glocestrensem. Legenda item quæ D. Augustinus 6. ciuit. cap. 10. disputat contra perniciosam simulationem quam Seneca libro de superstitione, cuius ibi fragmentum refert Augustinus concedebat sapientibus quoad Ethnicismum & spurca numina quorum eo tempore superstitio vigeat. Quo eodem modo Theodor. 2. & 3. contra Græcos, Platonis quoad Polytheismum simulationes, licet metu cicutæ adhibitas, damnat. Similiter Origenes 7. contra Celsum ferè in fine, adducta ex Celso Heracliti sententia, qua pronuntiabantur stultè facere qui simulachris falsorum numinum preces offerebant, nisi DEOS & heroes noscent quoniam essent: subdit sugillans Celsum de Epicuri grege Philosophum; non eos tantum stultè ac impiè facere, quos ex Heraclito damnauerat, sed eos quoque qui idem simulant vulgi opinionibus se attemperantes, quod faciunt, inquit, Philosophi Peripatetici, & qui

seclantur sectam Epicuri aut Democriti. Nihil enim adulterinum debet esse in anima hominis verè piæ erga DEVM Optimum Maximum. Nihil ergo adulterinum, id est, nihil simulatum aut non solidum & introrsum peruadens, sed extrinseca tantum facie & veluti in extrema crusta tale, admittit in fidei & Religionis causa Origenes. Et contrarium nequit excusari a graui culpa. S. quidem Ambrosius l. 1. de poenit. c. præsertim 4. extenuare videtur culpam eius qui fidem ore dantaxat, tormentis pressus negauerit, quod potest per æquiocationem aut locutionem restrictam contingere. Tamen mens S. Ambrosij non tam est extenuare culpam illam, quam contra Nouatianos monstrare, tales negatores qui succubere tormentis, non esse à poenitentia arcendos, cum reueniunt: quod est verissimum, quamuis etiam verum sit, externam illam negationem, etiamsi per æquiocationem tantum aut restrictionem facta fuisset, non esse apud Deum labis expertem.

Difficilius est quod in ætis S. Auxibij Soliensis, discipuli S. Marci, scriptum est à Metaphrasæ, tanquam ex persona S. Marci, [Fili Auxibi; quia ciuitas est dedicata cultui simulachrorum, & nondum susceperunt Dei eloquia, sed versantur in tenebris erroris simulachrorum, fac hoc quod tibi dico. Nemo iam cognoscat te esse Christianum: sed simula te illorum vti Religione, & procedente tempore, incipies eis rectè loqui tanquam infantibus, sermone eos tanquam lacte alens, donec cum perfecti euaserint, sint solidi nutrimenti participes.] Et mox. [Mansit in loco qui appellatur Ionis, aliquanto tempore, non ostendens se esse Christianum, sed simulans se illorum vti religione, hæc apud se reputans; si Diabolus transfiguratur in Angelum lucis, vt eos qui ei credunt, ad se attrahat, blandisque & compositis verbis à luce transferat ad tenebras, vt iam faciunt eius Ministri, quanto magis debemus nos transfigurare in homines obnoxios iisdem affectionibus, vt eos abducamus à potestate tenebrarum & Diaboli.] Hæc videntur sonare contrarium eius quod diximus. Nihilominus perstandum est in doctrina proposita. Dictum verò S. Marci & Auxibij (si verè ab eis profectum est,) intelligendum est de externa usurpatione quorundam ex se indifferentium, quæ minùs attentis imponant, & suo errore putent fidelem eadem profiteri cum ipsis. Absit tamen vt syncerus Christianus, eò deueniat, vt quantacunque proposita esca, etiam lucri animarum, exterius profiteatur errorem. Idque neque S. Auxibius fecit, neque vt fieret, S. Marcus autor fuit.

4 Hunc fuisse iam olim Christianorum sensum, testatur aperte S. Iustinus in Apolog. ad Antoninum, candidè & libere Imperatori Ethnicò professus emori malle Christianos, quàm aut mentiri, aut inquisitores fallere. Alioqui in promptu erat usurpare illud vulgatum; Iurata lingua est, animus iniuratus est. Libellaticos, quorum probra apud S. Cyprianum variis locis prostant, ea ex causa esse improbatos, quod in externam fidei confessionem, æquiuoca aut suppressa oratione peccarent; vrgens coniectura ducitur ex epistola Cleri Romani ad S. Cyprianum, quæ est 31. inter D. Cypriani epistolas. Sic enim præter cætera, aduersus libellaticos scribit Clerus. Cum totum fidei sacramentum, in confessione Christi nominis, intelligatur esse digestum; qui fallaces in excusatione prestigias querit, negauit: & qui vult videri propositus aduersus Euangelium vel edictum vel legibus satisfecisse; hoc ipso iam paruit, quod videri paruisse se voluit. Quæ verba omnino ferre videntur, libellaticos interiùs quidem retinuisse veram fidem, tamen exterius verborum præstigiis eam obduxisse: At verborum præstigiæ, apertius in locutionem sensibiliter vel insensibiliter æquiocam, quàm in purum putum mendacium cadunt. Quare æquiuocatio in negotio fidei, videtur in libellaticis à D. Cypriano damnatis improbata, saltemque in nonnullis eorum. Nam aliquos libellaticos dictos, aliter se gessisse, non vna coniectura est. Nimirum ne publicè fidem eiurarent, & vt hostes fidei cõtenti essent priuata eiuratione per ipsos emissâ, NNq pecuniam

pecuniam numerabant, & accepto libello quod legibus paruissent, securos se præstabant: quod erat genus libellaticorum à priore distinctum, cum simpliciter eiurarent fidem absque ambagibus æquivocationis aut restrictæ locutionis.

Auerfationem æquivocæ locutionis in negotio fidei, æquè expressit S. Anastasius apud Surium 22. Ianua. Rogatus enim à Maribarzana Persarum duce ut verbo saltem Ethnicum se profiteretur salua in animo fide, nec nisi persona æquivocæ vel suppressæ locutionis obducta, mox liber dimittendus; consulto primum numine respondit, fixum sibi esse pro Christianorum more dura potius ac dira quæque subire, quam specie tenuis, ac vel per somnium in fidem veram peccare, obuoluendo eam inuolucris ac circumuolutionibus verborum implexorum aut ex parte suppressorum. Imo ipsi Ethnici hunc fuisse sensum Christianorum, probè callebant. Ita enim apertè discimus ex Epicteto apud Arria. lib. 1. c. 9. ubi sub Iudæorum nomine de Christianis agens, ita loquitur aduersus eos qui ostentabant solis verbis Philosophiam, Curios simulantes, & viuentes Bacchanalia. *Quando conspexerimus aliquem incertarum patrum atque antcipi fide, dicere solemus: Iudæus non est, sed simulat. Cum autem affectum induit baptizati & inter sectatores afini, tum reueta est & appellatur Iudæus. Ita nos quoque Parabaptista sumus & non legitime sinti dum quisque verbo tenus duntaxat Iudæus, re autem vera aliud quid existit. Affectum baptizati nominat apertam illam atque synceram fidei suæ professionem sine ambagibus vllis aut vacillatione, qualem hic ipse de Christianis alibi refert. Iisdemque patrocinatus Celsus apud Origenem lib. 1. non multum ab initio, approbat quod in ea si le quam veram rebantur, persisterent inconcussi, nihil dissimulantes aut negantes ob intentata supplicia, omnem fictionem negationemque in fidei negotio damnans.*

Illustre etiam est quod de Constantio Magni Constantini patre, Diocletiani in Imperio collega, refertur ab Eusebio lib. 1. de vita Constant. cap. 11. Nimirum renunciatos ab eo Dei proditores, & à Palatio procul ablegatos, quosdam qui metu priuationis bonorum aut tormentorum, Ethnicos se à Christianis vel finxissent vel præstitissent: negans, fidem erga terrenum Imperatorem inuiolatam seruaturus, qui fidem Deo ipsi datam syncerè profiteri erubuisse. Quod Imperatoris nondum Christiani insigne factum æmulatus cum laude est Theodoricus Rex Gothorum Arrianus apud Nicephorum lib. 16. cap. 35. & apud Theodorum lectorem lib. 2. Collectan. Itaque etiam inimicis nostris iudicibus, in rebus fidei est apertè & candidè loquendum. Ratio breuiter est, quia datur in hoc negotio præceptum negatiuum, quacumque verbali aut alia falsæ fidei professione interdicens. Cuius præcepti originem radicibus educere, spectat ad alium locum Consule autores allegatos, & quos illi in eandem sententiam allegant. Vari autem præceptum negatiuum prædictum, suadent. quæ adducta sunt de auersione fidelium ab omni duplicitate ac simulatione in professione fidei, & unanimi ea in re Ecclesiæ sensu, quem egregiè firman Patres nominati S. Augustinus in Psal. 39. ad illud, *ecce labia mea non prohibebo*. Vbi sic scribit. Ne credat corde, & præ timore labia prohibeat annunciare quod credidit. *Sunt enim Christiani, habent fidem in corde, & inter Paganos amaros, misere urbanos, sordidos, infideles, ineptos, insultatores, & exagitari cœperunt quia Christiani sunt, habent in corde fidem & timent confiteri per labia: prohibent labia sua sonare quod norunt, sonare quod intus habent. Sed reprehendit hos Dominus. Qui me confessus non fuerit coram hominibus, confundar de illo coram Patre meo. Id est, non eum cognoscam; quia erubuit me confiteri coram hominibus, non eum confitebor coram Patre meo. Dicant ergo labia quod habet cor. Hoc contra timorem habent cor, quod dicunt labia, hoc contra simulationem habeant labia quod credit cor. Aliquando enim timor, & non audes dicere quod notis; aliquando simulatio est, dicis, & non habes in corde. Conueniant labia tua cordi tuo.* S. Hilarius ad calcem libri

decimi de Trinit. *Apostolus (inquit) totum scriptura mysterium exequens, ait: Iuxta est verbum tuum in ore tuo & in corde tuo. Non tardo opus est peritòque longè verbo confessionis, & intervallo aliquo inter cor atque os relicto ut quod ad protestationem religionis loquendum sit per infidelem ambiguitatem cogitetur: sed & iuxta nos esse oportet, & in nobis, ne aliqua inter religionem cordis atque oris mora, fides forè nostra, non ita in sensu sit, ut in verbis; sed connexa ori atque cordi, incunctantem habeat & sentiendi & loquendi religionem.* S. Cyrillus hom. 9. & 12. Pasch. præclare ipse quoque in hanc rem differit, & S. Basilii loco mox annorando, nec non Theodorus Studita qui in Dogmatica de cultu imaginum, ait, Patres nostros, temporibus procellosis existimasse, subitescere & per metum dissimulare, esse prodicionem veritatis. Non inficior hos & alios quosdam Patres in hanc causam incidentes, videri posse agere contra silentium in profrenda fide, non autem contra professionem æquivocam vel mente restrictam, quam solam nunc exagitamus. Verumtamen si vel ipsum silentium veritatis Catholicæ reprobatur à Patribus, habeturque pro defectione à fide quanto magis censendi sunt improbare tergiuersationem per verba ambigua, quibus in speciem efferas positiuè contrarium eius quod vera fides profitetur? Esto professio fidei imprudens & ingesta absque necessitate vel fructu sit proiectio margaritarum ante porcos, & seminatio super spinas, ut expedit Hilar. Diaco. in c. 9. ad Ephes. ad illud, *videte fratres quomodo caute ambuletis*. Tamen si taciturnitas cum loquendum esset, meritò reprehenditur, non minori reprehensioni subiaceret dolositas verborum in fide profrenda. Eamque dolositatem auersatus S. Eustratius, cuius acta ex Metaphraste exhibentur 13. Decemb. perire maluit, quàm audire Præsidem iniqua miseratione hortantem ut sibi parceret, verborum ambiguum rectorio dissimulans fidem suam. De hoc autem toto negotio & gravitate simulationis in negotio fidei plenè differit Ioan. Giouannus lib. de Schism. cap. 11. Breuiter igitur concludo in hanc ambiguum vel restrictam locutioni implantatam erroris professionem, aptè casurum quod à S. Basilio scriptum est, *orat. in Gordium martyrem. Manifesta insania est, cum artificio perire; locus est in hanc rem planè luculentus.*

Hinc colligo; insigni planè scelere, Arium, ut est apud Socratem lib. 1. hist. cap. 25. à Constantino Magno interrogatum de fide sua, imposuisse primum pio Principi, simulata professione Catholica fidei: Tum adactum Nicæno Consilio subscribere, & firmare iuramento subscriptionem; in speciem quidem subscripsisse iuramentum autem sic concepisse, ut diceret, se Deo teste profiteri vera esse quæ scripsisset: non de adscriptione facta Concilio id intelligens, sed de hæresis suæ confessione, quam in charta à se ante descriptam, veteratorie sub axilla seruabat, cum ea verba proferret, & apposito dolose iuramento firmaret, sibi non Deo illudens. Imitatos Arium Arianos habetur ex S. Hieronimo Epistola 61. & ex S. Augustino orat. de quinque heres. cap. 6. Nec minore scelere Origenistæ, referente S. Hieronimo Epist. 65. texere variis æquivocationibus suas hæreses. Manichæi quoque teste Nazianzeno orat. 42. dolosis verbis texere impietatem suam. Exemplum suppeditat Petrus Siculus nuper à Radero latine factus. Ait enim Genesum Manichæum cognomento Timotheum, examinanti ipsum de fide sua Antistiti Constantinopolitano, respondisse vsum dolosis, elusisse examinatore. Et cum præter cetera interrogatus esset, *Quare non credis & adoras venerandam crucem?* Respondisse, *Anathema non adoranti & colenti venerandam ac viuificam crucem.* Sed postea innotuit, crucis nomine, intellexisse Christum ipsum, expansis manibus efformantem Crucem. Qua item strophe vsum esse Agapium, scribit Photius Cod. 179. Institisse iisdem flexuosis semitis in causa fidei Apollinarem, docet S. Cyrillus Episto. 2. ad Successum, Nam declinandæ inuidiæ, profitebatur vnā in Christo personam

sonam; Sed hoc intelligebat, secundum eandem voluntatem aut secundum auctoritatem. De virgilio Apollinaris Seditore scribit S. Gregorius Nazianzenus eam verbis externa specie sanis texisse blasphemias, mox tamen reiectis infandis suppressionibus damnatum esse. Attamen initio suis verborum ambagibus & ipsi Nazianzeno imposuit, & S. Damaso Papa à quo communione est donatus, quousque latuam abiecit. Ceteros Apollinaristas passim, similes verborum sutelas usurpasse, refert eodem loco Nazianz. Nestorium scribit Vincentius Lyrinensis c. 17. Communit. fallendi bene peritum scripsisse alibi agnoscere se vnam in Christo personam. Sed hoc intelligebat secundum affectum, per verba apparenter sana regens suum venenum, & factis exprimens illud Apostoli Rom. 7. *per bonum mihi operatus est mortem.* Con sanguinea fuit Nestorianismi hæresis Pelagiana, iudice Cassiano l. 1. de Incar. c. 3. Itaque & Pelagius ipse æquivocationibus textit suam hæresim in Synodo Diospolitana, gratiam agnoscens, sed solius creationis: & cum imitari Pelagiani, simulata gratiæ confessione, gratiam agnouerunt, sed quæ daretur ex meritis, non ex qua merita nascerentur, ut ait Prosper Epist. ad Demetriadem, ubi etiam addit Pelagianos coram Catholicis, visos esse admittere originale peccatum, inter suos tamen hoc tenore ostendisse quod primorum hominum prævaricatio solis imitatoribus obfuisse, quod erat sola peccata actualia agnoscere, & reuere Originale. Berengarium à Nicolao Papa adactum, palinodiam cecinisse verborum duplicitate prementem suum errorem, Lantfrancus qui aderat, annotauit, in opere contra ipsum Berengarium. Vtricum Zuinglium constat libro. de vera & falsa religione, abiecta priori sententia de præsentia reali corporis Christi sub speciebus panis & vini, professum esse, antea quidem compertam sibi fuisse veritatem, sed temporis seruientem adhibita verborum implexitate, texisse mentem suam: & in hoc laudari se à Christo, tanquam seruum prudentem & fidelem, qui dat cibum familiæ in tempore suo. Quæ quanta sit non iam vafrities, sed nequitia, nihil attinet exaggerare. Sane serpens ille antiquus qui parentibus nostris infeliciter imposuit, simili strophæ in negotio fidei usus est, ut Rupertus lib. 3. in Genes. c. 7. demonstrat. Imitantur ergo seum isti qui sunt ex parte illius. Pari conscientiarum reformatæ libertate Theodorus Beza Caluipianæ causæ secundum Caluinum primarius opilio, referente Sanctæho in respons. ad Bezz Apologiam, ut Lutheranis fucum faceret, Christi corpus realiter ac verè in coena Dominica præsentem esse professus est; de sententia & consensu, ut aiebat, Ecclesiarum Helueticarum & Geneuensium. Triumphantibus autem ea ex causa Lutheranis, nec modicè in Bezam commotis Tigurinis tanquam ad Lutherum defecisset, ita suam illam professionem interpretatus est, ut diceret se non locutum de coena Dominica quæ in terris celebratur, sed de coelesti, ubi Christi corpus est verè ac realiter præsens. Vafrities eo capite digna, in re fidei, ac tanto, tantique momenti negotio. Habent sanè pusilli gregis, arietes hodierni, qui tam strenuè æquivocationi bellum indicunt, trabem quam è sui huius Caiphæ oculo eiciant, priusquam perspiciant, qua ratione de aliorum oculo festucam educant.

Colligo præterea ex dictis, frigidam admodum esse eam excusationem qua aliqui referente Rabano in c. 27. Matth. nisi sunt S. Petri negationem labe eximere; dicentes, cum reuera non negasse Christum, cum dixit, *non novi hominem*, vel *nescio hominem*, istum quem dicunt: quod mens S. Petri esset aliamare, nescire se quod I. E. S. V. S. esset homo, cum posset reuera esse D. E. V. M., & idcirco adhibita interpunctione ante pronomen *istum*, efferebant secundam sententiam. Astipulatus ei placito videtur S. Hilarius can. 31. c. 32. in Matth. & in Psal. 52. Sancto item Ambrosio l. 10. comment. in Lucam, idem tribuit Velosillus in

aduertentiis ad Ambrosium, quæst. 17. Eaque ex causa in S. Ambrosium multa effudit Erasmus l. 3. de ratione concionandi sub finem. Huic inquam frigida excusationi, & ut vocat S. Aug. tract. 66. in Ioan. *peruerso fauori in Petrum*, locus esse non potest: tum quia eius autores, ut Rabanus rectè obiecit, post S. Hieronymum Matth. 26. dum Petrum purgare, & quomodo Caritum non negant, ostendere satagunt, non aduertunt se Christo ipsi mendacium impingere, qui Petro prædixerat, *ter me negabis*, quod illi reuera factum negant: tum etiam quia ut vidimus, negotium fidei, implexas & las locutiones non admittit. S. Ambrosius cum frigidam illam Apostoli excusationem late vertisset h. 10. in Lucam concludit. *Sed non excusamus, Dominum non excusamus: non enim ait? in uota responsio confitentis Iesum sed aperta confessio. Quid proinde verba inuoluerit si videri vis ueritas.* Ex quo vides, perperam ei impugni contrarium, accepta aliena sententia quam conuenit, pro ipsa Ambrosij sententia, quæ ei affectum operationem non nisi ex falsa pietate esse concinnatam, dixit Hincmarus Opusc. de diuortio Lotharij & Thetbergæ, ad interrogat. 7.

Et in confessione Sacramentali.

Secundò in iudicio Sacramentali fori poenitentiar, nefas esset & contrarium virtuti Religionis, peccatum quod sit materia Sacramenti necessaria, difficili per restrictionem mentalem, vel æquivocationem, obtinendo incommodum erubescuntia, ex simplici ac plena detectione consecuturæ. Sic enim confessio non esset formaliter integra: atque adeo quia quod non nouit, medicina non curat, peccatum ambagibus illis obuolutum, non perciperetur à Iudice huius fori: ac proinde non comprehenderetur in eius sententia, quæ non potest directè cadere in incognitum, ut per se euident est. Et cum indirecta absolutio & remissio in eo euentu excludatur, quippe neque impotentia neque ignorantia inuincibili confitentem excusantes; peccatum eo modo propositum, maneret in expiatum. Imò totus reliquus labor esset cassus, cum remissio culparum quæ sunt materia necessaria huius iudicij, nequeat dimidiari.

Si tamen poenitens à confessario interrogetur inconsultè de peccato alias debite proposito, nullatenus connexo cum noua culpa clauibus subiciendas; notant omnes fas fore poenitenti eludere indebitam illam interrogationem, locutione ambigua vel mente restricta cadente in interrogationem prout rationabiliter faciendam. V. G. si is qui alias furtum admisit, illudque ut par erat expiauit, interrogetur à confessario apud quem aliam confessionem instituit, an admisit furtum nulla interveniente iusta causa cur id interroget: rectè & absque mendacio respondebit poenitens: si neget se admisisse, nempe in ordine ad hoc indicium, & ita ut rursus teneatur illud peccatum detegere. Præterea si poenitens, graue aliquod nocumentum sibi vel alteri vereatur ex alicuius culpæ confessione ob rationabiliter timendam perniciem confessionarij infracturi sigillum, omnes consentiunt licitum esse interrogantem de ea culpa confessarium, eludere ambigua vel mentaliter restricta locutione. Sicut tacenti confessario, fas esset poenitenti in eo euentu, non hilcere de eo peccato, ut latè confirmant Suares t. 3. p. d. 23. f. 2. Medina Cod. de confess. q. 10. Laymannus lib. 7. tract. 6. c. 8. n. 11. & omnes.

Est autem dispar ratio Sacramenti poenitentiar ac etiam reliquorum quoad hoc, & Sacramenti Matrimonij. Nam ut benè aduertit Henrig. lib. 1. c. 9. nu. 6. Sacramentum Matrimonij fundatur in humano contractu; & idcirco urgente graui necessitate, fas est celebrare apparenter contractum illum, atque adeo etiam Sacramentum illi diuinitus superstructum, utendo ambagibus verborum æquivocorum aut suppressorum: quod circa alia Sacramenta non fundata in humano contractu, cum scelere fieret, ob adiunctam ambagibus illis inanitatem Sacramenti. Atque ita

constat Malchum monachum captivum, cuius iactationes & casus descripsit S. Hieronymus, intentata per Barbarum dominum morte, nisi Christianam concupitiam duceret uxorem, contraxisse cum ea in speciem: quomodo certus esset, non posse abs se confici validum sacramentum: non tam quod ipse Malchus monachus, castitatis voto obstrictus esset; (neque enim per ea tempora, votis monasticis adiungebatur vis praelusiva consequentis matrimonij, ut recte demonstrat Paul. Pontius in opere variarum disp. q. 3. scholast. c. 8. post Vatquezi 1. 2. d. 165. c. 7.) sed quod concupitiam illam, alterius viri superfluis coniugio iam illigatam, alteri coniugem sociari, Christi institutio non sineret. Nec aliter quam Malchus fecerat, postmodum fecisse censuerim Martinianum illum, & Maximam quorum meminit Victor Vicentis l. 1. de persecut. Vandal. cum & ipsi à Vandalo Chiliarca cui suberant, virgerentur ad matrimonium, quod Maxima iam Deo sacrata, auersabatur.

Ac etiam iubente vel interrogante Superiore aut Iudice.

6 Tertio in iudicio externo, siue Ecclesiastico siue seculari, cum Iudex debite, id est iis servatis quæ recepto iure præscribuntur, interrogat reum; virtus iustitiæ, & debita ad Superiorem potestatem subiectio, obligat reum ut candidè & apertè respondeat absque usu restrictionum mentalium vel æquivocationum, etiam si interrogatio fiat in ordine ad ipsius rei gravamen & punitionem. Non desunt qui contrarium asserant, ut Angelus, Sylvester, & Armilla v. *delicti confessio*. Rosella v. *accusatus*. Panorm. in cap. 2. de confess. Petrus à Navarra l. 2. de restit. c. 4. part. 2. dub. 2. Pesant. 2. 2. q. 70. disp. unica in fine. Salsedo *practica criminalis* cap. 126. *admittendo decimo circa primum casum*, quorum sententiam admodum probabilem putant Bonac. ad 8. decal. præceptum disp. 10. q. 3. p. 2. n. 8. & Rodericus 2. 2. qq. regular. q. 19. art. 4. Ratio horum Doctorum est, quia nemo ex natura rei potest adigi ad testificandum contra propinquos, ut ius quoque positiuum declaravit. Igitur multò minùs videtur quis posse adigi ad prodendum seipsum, & exhibendum Iudici supplementum probationum, per confessionem apertam, quæ sultus Iudex possit reum iusta sententia percellere.

7 Nihilominus sententiam cui adhæsi (quæ scilicet negat fas esse reo, per legitimum iudicem debite interrogato, eludere interrogationem per responsum ambiguum vel mente restrictum,) plenè confirmavi 2. 2. ad q. 69. art. 1. ubi D. Thomas ita docet; consentiuntque Theologi Societatis Iesv, Toletus lib. 5. summa cap. 58. Torres 2. 2. in 22. disp. 50. dub. 2. Becanus l. 5. *Manua*. cap. 21. n. 4. Lessius l. de iustitia cap. 31. n. 12. Filliucius tract. 40. n. 265. Sanchez 3. in decal. c. 7. n. 3. & 4. Laymannus lib. 1. sect. 5. tract. 6. cap. 5. num. 1. Sa v. *iudiciales actus* n. 1. de reo. Ratio obiter est, quia iusta potestas interrogantis, iniicit reo obligationem respondendi prævalentem iuri reticendi, quod reus ob incommodum ingruens posset obtinere. Et idcirco omnes autores cum Theologi tum Iurisperiti, quos postea adducemus, negantes reum teneri respondere candidè, & affirmantes eum posse iudicem eludere per responsum ambiguum vel mente restrictum; agunt disertè de Iudice iniquo, qui scilicet vel usurparet sibi potestatem iudicandi quam non haberet, vel contra præscriptum iuris quò Iudex ipse astringitur, interrogaret reum.

Arbitror autem sententiam quam sequor; esse extendendam, etiam cum dubium foret, an Iudex quem constat esse legitimum, debite interroget. Tunc enim quia in dubio melior est conditio possidentis, & potestas iudicis possidere videtur, præsumendum videtur pro ea; sicut præsumendum est pro Superiore cuius potestas certa est, eique obediendum, cum incidit dubitatio an potestas Superioris ad materiam aliqui honestam ab eo præscriptam, porrigatur. Quamquam in contrarium esse communem sententiam Do-

ctorum scibit Henric. l. 5. c. 4. n. 5. litera 1. Sed mihi ratio proposita, videtur omnino efficax; nec video qua ratione qui circa obedientiam in dubio legitimi præcepti, certo superiori præstandam suffragantur, quod faciunt innumeri apud Sanchez l. 6. in Decal. c. 3. n. 3. dissentiant in re præsentī, cum sit perspicua paritas. Nec destituimur Doctorum suffragio; Sylvestrum, Paludanum, Suarem, Vasquem, Salonium, aliosque in hanc rem laudat, iisdemque subscribit Bonac. disp. 10. in Decalo. q. 3. p. 2. num. 4.

8 Ex his porro vides, quanta sit, quamque ipsismet iudicibus iniuriam irroget, ea calumnia, qua aliqui sententiam concedentem reo iniquè interrogato facultatem eludendi Iudicem ambigua vel mentaliter restricta responsione, comminiscuntur Iudicibus incommodare. Qui enim eo nomine invidiam prædictæ sententiæ constant, planè supponunt Iudices velle esse iniquos, & vel absque potestate vel indebite velle exercere iudicium; quod de Christiano Iudice vel suspicari, insignis est Iudicis contumelia. Quare Iudex probus & æquus, (quales esse omnes Christianos iudices præsumendum est,) satis per Theologos consultum putabit iudiciorum indemnitati, cum audierit omnes imprimis Theologos mendacium in iudicio damnare, eoque gravius in eo negotio ducere quo Iudicis persona eminet supra privatam, cui tamen nullo modo fas est mendacium obtrudere. Egregiè Plato lib. 3. de repub. sub initium, *apud Magistratum mentiri hominem privatam, idem & maius etiam peccatum affirmabimus, quam ægrotum mentiri erga medicum; aut ei qui se vult exercere, mentiri apud Pædotribam de vitiis corporis sui; vel non verum dicere apud navis gubernatorem ne naue & nautis, neque dicere verè & simpliciter quid verum vel ipse habeat vel cetera velle.* Deinde ex eo etiam satis per nos prospectum iudiciis censebit æquus Iudex, quod negemus fas esse reo legitime interrogato eludere Iudicem ambiguitate vlla verborum, vel vlla responsi restrictione, quæ irrationabilis atque adeò cum peccato coniuncta esset ob interpositum iustum mandatum superioris, cui omnino parendum est.

7 Quod autem S. Dorotheus de quo cap. 12. etiam ad legitimam Iudicis interrogationem, & quidem imminente tantum alieno periculo, videtur concedere usum responsionis ment aliter restrictæ, vacat difficultate iuxta interpretationem Hilarionis Veronensis, quæ fert Dorotheum agere duntaxat de eo, qui condonans irrogatam sibi à reo iniuriam interrogatus de ea à iudice, tergiuersatur censens esse Christianæ mansuetudinis in causa propria ita se gerere, & persuasum habens, iudicem, quicquid verbis pro officio præferat, tamen reipsa non ferre molestè, quod ipse læsus cum interrogatur, eam benignitatem reo impendat, per se loquendo: præsertim cum alioqui per eam iudicis diligentiam, videatur satis prospectum bono communi & criminum coercitioni. Iuxta interpretationem vero Chrysostomi Calabri, quæ fert Dorotheum absolute agere de teste interrogato à iudice, ea Dorothæi vel Abbatis Agathonis apud Dorotheum doctrina arctanda est ad iudicem non legitimum, vel non legitime interrogantem, quem cum omnibus planè Theologis Scholasticis ac moralibus, nemine omnino refragante admisimus, posse à reo absque culpa eludi, per ambiguitatem vel restrictionem responsionis.

Viderint autem qui calumniatur hanc Theologorum doctrinam, ne iusto Dei iudicio contingat, ut incidant aliquando in manus alicuius iniqui iudicis; sicque proprii damni imminenti periculo, adigantur ad palinodiam. Quamquam homines calumniatores, ad omnem iniquitatem proiectos, indubitatum mihi est, si in eo discrimine constituerentur, non modo sine scrupulo, elusuros iniquum iudicem, sed etiam iustum & legitime interrogantem, formalissimo mendacio decepturos, ac periurio etiam si opus foret declinatos iustam vindictam. Hoc loco Barnesius qui

nunc

nunc miserorum reorum nulla commiseratione tangitur, eosque quamvis iniquè & præter iuris ordinem vel à non iudice interrogentur, negat posse inficiari crimen de quo indebitè interrogantur restrictè aut ambiguè respondendo recolat angustias animæ suæ, & Duacensem arctitudinem, ac iuramentum absolute & simpliciter præstitum de nunquam euulgando libro de æquivocationibus, & deprehendet quod dico.

Necnon in negotio iustitiæ.

10 Quartò quia iustitiæ virtus mandat ne quis iniustum damnum inferat alteri; illicitum est & omnino reprobandum, quod Barnesius solita fide ac conscientia, ex Lessij sententia eruit §. 12. nempe impetitur ab alio, iustè ac citra fraudem & iniquitatem, posse falsam culpam de alio narrare, subiiciendo aliquid; ut facultas nocendi qua alioqui pollet, imminuatur, aut etiam excindatur. At hoc planè nefarium est, & dignum Barnesio calumniatore commentum, nec vllus vnquam Theologus id admisit vel somniauit. Dixerunt quidem Theologi, fas esse famam eius à quo iniuste impetitur, minuere per detectionem veri probri quod alioqui celatum oportuisset. At quod affingendo falsa liceat repellere vim iustam, quacunque tandem ambiguitate vel restrictione mentali condiantur ea calumnia, nemo vnquam vel censuit vel dixit, sed solus Barnesius de suo capite affinxit Lessio. Ratio autem cur id fieri non possit, ex eo ducenda est, quòd quamvis locutio illa restricta eximeretur mendacij labe ob suppreßam dicti partem, tamen ius quod alius habet ad famæ suæ indemnitate apud alios, æquè læditur verbis restrictis ac non restrictis: quamvis enim veritas moralis immaneatur operanti, ideòque possit apud Deum subsistere per subintellectionem verbis in mente adiectam, tamen læsio iuris quod alter habet in famam suam, non declinatur ea ratione: infertur enim per verba prout ad audientes perueniunt, atque adeò prout foris sonant, tametsi in mente loquentis restringantur. Et poterit quidem qui iniuste læsus est ab alio, compensare damnum sibi irrogatum si vicissim alium læserit, non potest tamen restrictè aut mendaciter loquendo damnum præuenire aut referre. Quæ vero idonea subintellectio & cum conceptu verbis expressis respondente verè coherens, posset calumniatoris illi recriminationi supponi? Vade etiam habetur, non modò cum iusta est alterius impetitiò quam quis patitur, sed etiam cum iniusta est & iniqua illicitum esse calumniam illi concinuarè, confictò falso crimine, & per mentalem restrictionem obducto. Sed illud Barnesium in re præsentis fefellit; (si tamen fefellit, & non potius per calumniam de more hæc omnia effudit:) illud inquam fefellisse potuit aduersarium, quod non aduertit longè aliud esse, verum crimen nostrum, de quo absque potestate aut indebitè interrogamur, inficiari per restrictionem, quod licitum probabiliter esse dicit Lessius; aliud autem esse, falso crimine onerare alium, etiamsi improbum & calumniatorem. Illud primum culpa vacat: secundum autem non magis iustum est, quàm scelus scelere, & crimen crimine cumulare.

11 Consequenter ad ea quæ in hoc puncto dicta sunt, vix puto necessarium addere, nefas item esse æquivocationem vel restrictionem mentalem adhibere, cum virtus iustitiæ mandat perspicuam & apertam locutionem, passura dispendium nisi candidè & absque ambagibus agatur: hoc enim est ex dictis euidentissimum. Proptereaque Doctores nominatim aduertunt eum qui fictis incundi postea coniugij promissis, alienæ pudicitie florem delibat, non posse perfidiam suam contegere inuolucris verborum; nec posse existimare nihil à se contra veracitatem admissum, quod non intenderit se obstringere, sed verbis suis subintellectionem aliquam mente retentam aut ambiguitatem adiunxerit. Atque enim nihilominus eum non turpem

modo esse castitate violata, sed etiam violatione iustitiæ, iniuriùm fuisse personæ deceptæ ac fœdatæ: Tandemque locutionis ambiguæ vel restrictæ usurpatione indebita, simplicitatis in loquendo corruptorem censendum esse. Et quamvis non semper necesse sit, ut iniuriam ficta promissione irrogatam, inuito reipsa coniugio sarciat, sed pensanda sint adiuncta illa negotij, de quibus Sanchez li. de matrim. disput. 9. 10. & 11. tamen de admissa iniustitia & violata simplicitate dubitare non licet; nec est qui eam loquendi implexitatem scelere turpitudinis ac iniustitiæ cumulatam, omni detestatione non auerferet: præsertim cum ex parte personæ fœdatæ, culpa ob aliquam circumstantiam ad facinus inducentem, est paulò minor; siue illex peccandi sit spes coniugij, ut in euentu proposito, siue aliud aliquid, ut sæpè accidit.

Quo in genere fœdum & immane est quod scribit Ioannes Chokier in theatro polit. aphor. lib. 2. c. 15. de Hispano cuiusdam in Insabria oppidi præside, qui nobili fœminæ, maritum quem is captiuum detinebat, repetenti, implexè simul ac perfidè respondit: rediturum se ei maritum, si prius copiam sui faceret. Potitus voto Præses maritum mulieri reddidit, sed vita priuatum; ita enim nequiter & cum summa erga mulierem iniustitia, fœdum illud pactum conceperat. Itaque meritò re ad Gonzagam provincie illius summum præfectum delata, Hispanus fœminæ delusæ coniugiù inire primùm adactus, mox coniugio ritè inito ad supplicium raptus est, iussu Præfecti; qui insuper, omnes perfidi Præsidis facultates mulieri addixit. Nec dissimili ratione, similem perfidiam cuiusdam in Zelandiæ oppido Præfecti, vltus est Carolus cognomento Audax, Burgundiæ Dux. Narrat rem gestam copiosè Iustus Lipsius lib. 2. monit. polit. cap. 9. In his exemplis eo detestabilius fuit implexæ vel ambiguæ locutionis interpositio, quò miserabilius conditio earum, quæ amore coniugum, fœcti se passæ sunt ut in coniugium peccarent, ac in fœdum pactum consentirent. Nam tametsi ex angustia, non eximebant miseras illas alienæ libidinis victimas, à culpa graui in huiusmodi contractu; aliqua tamen ex parte imminuebant atrocitatem sceleris ac turpitudinis ex parte earum.

12 Nec minus euidens est iustitiæ usu æquivocationis ac restrictæ locutionis interdicerè, cum vndeunque deest culpa ex parte eius cui iniuria infertur; in quocunque tandem bonorum genere, inferatur. Tunc enim quo tetrior est iniuria quæ admittitur erga personam innoxiam & bona fide procedentem, eo sollicitius vitandum est, decipulam adhibere quam persona illa aliave incautè subcant cum damno personæ innoxie. Itaque nemo non est execratus infame scortum ab Eusebio Nicomediensi, Theognio Nicæno; Patropilo Scythopolitano, Eusebio Cæsariensi aliisque Arrianorum signiferis subornatum; aduersus S. Eustachium Antiochenum quasi ex consuetudine cum eo, recens suscepisset paruulum. Tandem enim aggrauata super se manu domini, infelix mulier quæ S. Eustachio stupri calumniam impegerat & iuramento firmarat, enunciata rei veritate & vulgatis strophæ concinnatoribus, labem assumpti in criminationis restem, Dei, utcumque minuere conata est; professæ se peruerso intellectu & ambiguo sensu nominis abusam esse. Nam tenera à quodam Eustachio arario corruptam, fœtum concepisse. Dedi ipsa verba quibus mulieris responsum ex Græcorum Menæis expressum habetur apud Raderum 1. p. Viridarij 7. Iunij. Nemo item absque horrore legit immanitatem Rauchingi qui ut est apud Gregorium Turonensem l. 5. histor. Franco. c. 3. seruum & ancillam matrimonio iunctos quos abinuicem nunquam diuellendos receperat & præstito iuramento ex Ecclesia abduxerat, terræ infodit ad se inuicem applicitos: contestatus seruata abs se fidem datam & iuramento firmatam, quod consepultos non diuulsiſſet.

Eadem debet esse ratio restitutionis depositi extra euentus nonnullos in quibus depositarius iure negare potest deponenti rem concreditam, ut videre est apud

Molinam tractat. 2. disput. 526. Si enim extra eos paucos euentus, depositarius neget rem ei qui deposuit peccat contra iustitiam, nec potest se tegere sipario restrictionis aut æquiuocationis. Qua in re pessimè audiuit Cydias fallēs Archetimum Ionium referente Herodoto. Cum enim Archetimus Tenedi apud Cydiam hospitem suum, magnam auri vim deposuisset, & aliquo post tempore eam repeteret, delusus perfide a Cydia est. Iureiurando namque delato, Cydias totum illud aurum in excavatam ferulam inclusit, qua parte ferulam manus amplectitur, fasciam circumuoluens ut fraus lateret. Præstituta die Cydias ad templum tardiusculè inceneds, simulato languore, ferulâ corpus fulciebat, templumque subiturus, ferulam Archetimo dum iuramentum conciperet tenendam porrexerat; sublatâque in cœlum manibus contestatus est, se quidem aurum de quo agebatur ab Archetimo depositum accepisse, postea tamen totum reposuisse in eius manibus. Ita impius ille ac nequam rei alienæ prædo, verborum & subintellectionum præstigiis iniquitatem obuoluens, quæ tamen illico est in lucem prolata. Nam Archetimus præ furore ferulam quam manu tenebat solo vehementer allidens confregit, & ex ea disrupta aurum profudit, unde depositarij perfidia est patefacta; cui etiam malum vitæ exitum ob id scelus obligasse proditum est.

Tandem quia promissio cum pacto oneroso procreat obligationem iustitiæ, ita ut cum promissarius ex parte sua pactum impleuit, debeat et res promissa, nec negari possit; non modò absque infidelitate, sed etiam absque propriè dicta iniustitia: propterea illicitum est prædictam promissionem verbis ambiguâ aut ex parte suppressis ad fucum promissario faciendum concipere, cumve postmodum deludere apposita interpretatione quæ præsuppositos doloso cineri ignes detergat. Et idem est de donatione respectu donatarij aliisque omnibus veri iuristictulis. Itaque notatus iniustitiæ est Aristoteles Cyrenæus quod pollicitus se Laidem abducturam Cyrenem si modò ipsa in quibusdam negotiis laboranti aduersus hostes subsidio esset, se per Laidem confecta iuratam promissionem eluserit, delata Laidis imagine Cyrenem, quod Ister libro de proprietate certaminum prodit apud Clementem Alex. 3. Strom. c. 5. Iniuste item Carthaginenses referente Themistio orat. 1. cum tantumdem spatij quantum bubulo corio occupari posset ab Afris dono impetrassent, præfecto in exiguum lorum corio, multiplicatam donationem usurparunt, amphoram è cyatho vel potius è stalla facientes. Quare in nullo euentu in quo iustitia ex usu locutionis ambiguæ aut restrictæ dispendium pateretur, permittitur, aliter quàm synccrè & candidè efferre quod emente concipitur. Habetque hic locum illa Pindaraci carminis commutatio quam adhibuit Max. Tyrius dissert. 2. in hunc modum. *Est profecto iustitia murus sublimior quàm oblique fraudis, ut eo mortale ascendat genus: planè enim inaccessa fraudi iustitia est, non secus quàm Aloïdis calum.*

Item in fœderibus, & pactis publicis.

13 Quintò illa ipsa virtus, quæ astringit ad prospiciendum paci publicæ, & auertenda infinita mala, quæ ex fœderum dolosa pactione, & infractione sequerentur, astringit etiam ad simpliciter & candidè, sine ullis ambagibus & subintellectionibus tacitis vel æquiuocationibus, paciscendum: multòque magis, ad pactum semel ritè initum, cuius obseruatio peccato vacet, constanter ac firmiter obseruandum: iuxta illud absolutè & verè à S. Augustino prolatum epist. 207. *fides quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur.* Itaque vitiosè planè & nequiter aliquis, fas sibi esse putaret fœdus momentaneum ut apud Maximum Tyrium dissert. 36. Iupiter expostulat, nouo pretextu suborto dissipandum, verbis compositis iniure, hostemque publicum, etiamsi in-

iuste bellantem, & per iniuriam ad pactum aliquod aut fœdus alteri paciscenti incommodum, adigentem deludere ambiguitate aut subintellectione, rebus in tuto positis prodenda, ad eneruandum pactum, seu fœdus initum. Hoc omnino illicitum est, quia viam aperit bellis interminabilibus; nemine vnquam satis tutum arbitratur quod audit ab eo cum quo paciscitur, semperque subuerituro latebras, & fœderis per eas infirmationem. Multòque etiam deterius est, fidem ex animo datam, postea perfidè conculcare, confectis ad excusandas excusationes in peccato, aliquibus subintellectionibus aut ambiguitatibus.

14 Quare improbitatis notam non effugerunt quidam recensiti à Melano lib. 1. de fide hæret. seruanda c. 15. & plures relati à Serario in cap. 9. Iosue q. 5. qui publicos hostes quibuscum bellabant, dolosis & ambiguâ, vel initis cum mentali restrictione pactionibus circumuenerunt. Seligam nonnulla exempla. Cleomenes ut est apud Plutarchum in *Apophthegmatis Laconicis*, cum triginta dierum essent cum hoste pactæ induciæ; noctu populabatur agros, quod dierum diceret, non noctium pactas inducias. Labeo cum deuicto Antiocho, ex fœdere dimidiam nauium partem accipere deberet, omnes medias secuit, ut Regem classe priuaret; similiterque Campani, dimidiam armorum partem hostibus ex pacto relinquere restricti, arma omnia dissecuerunt, & dissectorum partem dimidiam reliquerunt hostibus. Pericles pactus hostium incolumitatem si ferrum deponerent, quod illi de armis intelligebant, eosdem neci dedit, quod in sagis fibulas retinuissent. Platenses pacti reddere captiuos, necatos reddiderunt. Alexander incolumem ex vrbe decessum dum annuisset defensoribus, eos aliquantulum progressos extra urbem, iussit occidi: quasi pacto exsolutus, quod in ipso ex vrbe decessu nihil damni accepissent, cum tamen decessum plenum promitti existimarent, qui vrbe cedebant. Locrenses amicitiam pacti perpetuam, dum terram illam calcarent, & capita illa humeris portarent: aliorum capita quæ clàm ante apposuerant humeris excusserunt; itémque terram quam antea calcis iniecerant: sicque veluti fœderis vinculo exsoluti bellum mouerunt. Nec dissimiliter Persæ, amicitiam pacti perpetuam donec staret illa terra, aperuerunt fossam antea factam, & terrâ cui insistebant obiectam: sicque terrâ infra depulsâ, liberatos se pactione venditabant. Otho Moguntinus Antistes, Alberto Comiti, Ludouici Cæsaris hosti, pactus vel Cæsaris reconciliationem vel incolumem regressum si secum in arcem veniret, egressum per causam prandij, rursus in arcem duxit, & tum quasi iuramento exsolutus, illum hosti prodidit. Denique Petusini, pacti pacem perstituram donec haberent in corpore, de vite: sub Italica vocis illius homonymia fraudem abdiderunt: excussis enim vitibus quas in sinu occuluerant, iisque de corpore abiectis, liberatos se fœderis religione causari sunt: cum is cum quo pepigerant de vita intellexisset, ut vox etiam Italica ferebat. Hæ omnes fœderum glossæ, seu verius peruersiones; siue fœderi ipsi eiúsque celebrationi comitentur: siue eidem bona fide primùm initio adiungantur; reprobandæ omnino sunt: quippe pugnantes cum ea virtute, quæ publicam salutem & quietem ex fidei publicæ etiam cum hostibus, constantia pendente, curandam iubet.

Quid de hoste priuato siue latrone.

15 Egi de hoste publico; quia de hoste priuato verbi gratia grassatore, aliud est, ut notauit Alciatus lib. de singul. certam. cap. 44. & Platina lib. 2. de optimo ciue. pag. 53. ac Petrus Bellinus tract. de re militari parte 2. tit. 14. & parte 4. tit. 8. num. 2. tomo 16. tractatum. Et ratio suffragatur: neque enim ex promissione ambigua vel mentaliter restricta, facta latroni per mercatorem qui ab eo inuaditur, postea autem cum discrimen elapsum est, dissoluta; vel potius patefacta inani & cassâ, timendum est exa-

men illud malorum, quod timendum esse praxmiffit si foedera & pacta, quae absque peccato seruari possunt, etiam cum hostibus & rebellium communitate, inean- tur absque synceritate, vel syncerè inita eludantur per subintellectionem postea iniuste & dolose appo- sitam. Refert quidem Dio Niczus lib. 56. Augustum cum Corocottam, famosum in Hispania latronem, per- quiri iussisset praxmio proposito decies lesterium ei qui Corocottam adduxisset, ipso se Corocotta sistente & praxmum postulante, iussisse ut praxmum ei iuxta fidem datam appenderetur. Verum hoc non facit ad rem praxsentem. Nos enim nunc negamus inuasum à grassatore aut latrone, teneri inire syncerè cum eo pa- ctum de lytro postea exhibendo. In proposita autem narratione sermo est de adimplerione promissionis syncerè initae, quae duo longissimè distant. Deinde illa mercedis siue praxmij annumeratio ad commendan- dam potius Principis liberalitatem & humanitatem pertinuisse videtur, quam ad obligationem exequendi promissum latroni privato praxstitum: neque enim fides de tanta mercede latroni ipsi data fuerat, sed cum adducendi, quod latro ipse propriè praxstare nequibat. Quisquis enim adducitur, ab alio adducitur quam à seipso. Nihil igitur cum latrone illo conuentum fue- rat, nullaque ei fides data, quae & syncerè dari de- buerit & syncerè seruari. Dignum tamen visum est etiam in immerentem; & cui mox, à comprehensione; ac si lubet mox à numeratione praxmij, eiusdem in fi- cum redactio & immanitas suppliciorum rependi po- terat, statuere exemplum benignitatis & munificen- tiae, quo omnes animarentur ut ad Principem securi & fidentes accederent. Quamuis ut dixi absolute lo- quendo nullus priuatus teneatur privato latroni, (hoc est, qui non habeat rationem hostis publici & capitis communitatis iniuste aduersantis,) promittere synce- re, & excludendo ambiguitatem, vel subintellectio- nem cum cogitur exterius promittere, ut imminens alioqui discrimen auertat. Dixi nullum priuatum ad id teneri, quia de Principe, etiam cum promittit grassatori liberum comineatum ex syngrapha, vide- tur aliud dicendum, ut praxcludantur graua mala alioqui inundatura: ut cum alius probat Fachineus l. 9. controuerf. iuris cap. 59. Nimirum alia hac in parte ratio est priuati agentis cum praxdone, eique ex metu litrum promittentis; alia, Principis conce- dentis liberè syngrapham liberi comineatus, quam propterea oportet syncerè concedi. Sed hanc reamus in homine priuato, qui hosti priuato siue grassatori imposuerit. Eum merito à culpa liberat communis do- ctрина.

De publico autem latrone est dispar ratio, ut dixi. Et idcirco Molanus, qui in opere citato totus contra Bodinum est in firmanda pactorum, & foederum pu- blicorum constantia, rectè ibidem lib. 4. cap. 8. cum Nauarro in summa cap. 12. num. 14. Ludouico Lopez prima parte instructorij cap. 42. Angelo v. iuramen- tum 5. num. 8. Siluestro v. iuramentum 4. quæst. 7. §. 2. negat captiuum teneri iurare secundum intentionem priuati praxdonis, admittitque, fas esse priuato, ta- lem praxdonem ambigua vel mentaliter restricta re- sponfione eludere: quod de publico praxdone, siue de rebellibus & publico pacto cum eis inito, negat toto eo libro, & benè. Hoc miror non animaduersum, aut dissimulatum ab eo, qui Binsfeldij Enchiridion pastoralis Theologiae parte 2. cap. 6. auxit glossa textum destruentem.

Quid item de proditore.

17. Erit cui videatur idem de proditore statuen- dum, quod de latrone. Nempe fas esse proditorem cu- ius quis operam locauerit eludere sermonis ambigui- tate vel restrictione, ut postea sine culpa negetur ei pacta merces. Nam proditor nihilo melior videtur la- trone. Imo immanitatis proditorem damnat Iouia- nus Pontanus lib. de immanitate cap. 8. & paucis sed

grauissimè, eiusdem sceleris atrocitatem infestat lib. 2. de sermo. cap. 11. Attipulaturque Arod. 5. de- creto. tit. 1. §. 29. & Conradus Brunus l. 1. de seditioni- bus cap. 13. Claudius Coutereau l. 3. de militibus c. 6. ex antiquis. Libanius loco communi in prodito. Alio quouis hostili scelere abominabiliorem, & pernicio- siorem prodicionem pronunciat Xenophon lib. 2. re- rum Graecicarum quod incantum, & amicum, ni- hilque tale suspicantem violet. Et sanè ut rectè dixit S. Cyprianus lib. de unitate Eccles. *facitior amicus est, ubi manifesta formido, & ad certum in animis ante timi- tur, quando se aduersum quis proficiat. Plus tamen- dus & metuendus est inimicus cum latenter elerit, cum per pacis imaginem fallens occidit ac perit se ip.* Hinc igitur concludi videtur, non minus eludi posse pro- ditorem quam latronem. Differet ita tra hit quoad pro- ditorem Possuimus elalo. 2. de hono. & ita in pra- xi factum non semel. Illustre est quod de Carolo 4. Imperatore, Philippi Austriae proditores adulteri- nis nummis compensante, digno (ut aiebat) opere pretio, scripsit Crantzius l. 9. Saxo cap. 37. Gemisum- que est quod Paulus A. mil. lib. 1. latron. Franc. refert de proditoribus Cannacarij Cameracensem & Attie- batenfium Tyranni, quibus Clodouus Rex, pactum prodicionis pretium, nummis adulterinis exhibitis, nu- merari iussit.

18. Verum aliter sentiendum est quoad proditorem. Probat id Onofander in Strategico cap. 38. eo argu- mento quod qui proditori dat manus, accipit potius quam- tonferr. Praxmiserat enim collidendum esse ei qui proditorem conduxit, non quod ille proditor fuerit, sed quod alij deinceps fati sint, si cum illo fideliter agatur. Hæc tamen probatio indigna est hominè qui a se hoc alioqui. Nam afferere terrandam esse pro- ditori fidem candidè ac simpliciter daram, debuissetque candide dari, ut alij in posterum pelliciantur ad prodi- tionem, quam suppono iniustam & contra fas interue- nisse; perinde est ac probare scelus atrocissimum, & inuitamenta ad illud patrandum.

19. Quare aliter instituenda est probatio; nempe quia quamuis pactio de pretio ob rem turpem dan- do, eiusdemque pretij acceptio, ante sceleris execu- tionem vitiosa sint, nec ullam exequendi obligatio- nem iniiciant; tamen patrato semel opere malo, quod non ratione turpitudinis, sed ratione laboris vel pe- riculi quod in eo aditur, aut subministratæ materiæ vel subiecti ad vsum naturalis actus delectabilis, po- test esse pretio dignum; incurritur obligatio iustitiae reddendi quod pactum fuerat æquale & proportio- natum operi. Hoc enim fundamento nixi grauissimè DD. nominatimque S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 2. Couar. ad reg. peccatum part. 2. §. 2. nu. 1. Mol. tract. 2. de iust. disp. 94. Rebellus 2. par. l. 18. quæst. 19. & multi alij apud Sanchez lib. 5. de matrim. disp. 20. num. 7. affirmant alienarum libidinum victimas, peracto scelere, licitè ac iustè exigere pretium proportiona- tum; de quo ante scelus conuentum fuerat. Fuit enim ea actio digna pretio ob subministratam alteri mate- riam ad vsum naturalis actus delectabilis. Quo etiam ex capite suppeditatio ciborum quamuis sæpè mala, est tamen digna pretio. Ex eodem item fundamento Bonacina disp. 1. de restit. q. 3. par. 3. n. 5. Mol. supra ante primam conclusionem. Torres 2. 2. 2. disp. 49. dub. 2. Azor t. 3. lib. 4. cap. 21. quæst. 4. contra nonnullos rectè inferunt, iniuste post scelus patratum exigì mercedem impiè pactam pro sententiae iniustae prolacione, pro testificatione falsa, pro homicidio, alijque huiusmodi flagitiis, quæ qui admittit, aliquid alteri commodum praxstat; seipsum coniiciens in apertum famæ, bono- rum, ac ipsius etiam vitæ discrimen, quæ sunt pretio æstimabilia. Vnde licet contractus nequiter & peruer- sè ineatur, aut arrha aliqua detur vel accipiat; ta- men operè iam admissio, partum est ius verum, ad sum- mam prudentis arbitrio æqualem, de qua prius con- uentum fuerat: iustèque exigunt & retinetur ea sum- ma, non titulo donationis vltro factæ à conductore ut

malè ait Val. 22. disp. 5. qu. 6. p. 4. (sæpè enim post factum & dissipatis nebulis quas concupiscentiæ æstus excitabat, iamque exsatiata mala voluntate, nollet dare;) sed titulo actionis elicitæ, vel periculi aditæ, ut explicatum est.

Cum igitur par sit ratio, proditoris ac facinorosorum de quibus hætenus, videtur perspicuum peracta prodicione iniusta, comparatum ab eo esse ius verum ad summam proportionatam de qua pepigerat. Itaque iustè eam exigit post factum, nec potuit prætexta æquiuocatione vel mentali subintellectione deludi cum pacisceretur, aut postmodum cum persolvendum est pretium debitum ex iustitia, quæ omnem huiusmodi ambiguitatem vel tenebricositatem sermonis è tali pactione excludit.

Quomodo in euentibus propositis, æquiuoca aut restricta locutio, dicatur vetari per accidens.

20 In exemplis itaque propositis, aliisque huiusmodi, in quibus concursus alterius præcepti diuini vel humani prohibet vsum locutionis ambiguae vel restrictæ, cauenda est eius vsurpatio, non ex vi veritatis & simplicitatis, quibus satisfieret interuentu causæ legitimæ & appositione subintellectionis idoneæ, aut verborum duplici vero sensu scætorum, ut postea patebit; sed ex vi alterius illius virtutis, cui locutio ambigua vel restricta incommodaret: atque adeò non per se ut initio notabam, sed per accidens. Quod non est in hoc negotio peculiare; cum pleraque ex se indifferentia & licita, prohibeantur sæpè numero, propter concursum accidentarium alterius legis, aut virtutis quasi extraneæ prohibitionem illam ferentis.

Neque tamen ita intelligo, quod dico in prædictis euentibus obligationem candidè expromendi mentem suam, esse per accidens, & ex vi alterius virtutis quàm veritatis & simplicitatis; non ita inquam id intelligo, quasi in illis quoque euentibus veritas & simplicitas non urgeant: aut quasi qui tunc æquiuocam vel restrictam locutionem adhibet, non contrahat duplicis malitiæ labem; nempe & ob violationem virtutis per accidens yrgentis, & ob impetitionem directam simplicitatis quæ item est indirecta veritatis violatio. Existimo enim utramque virtutem tunc urgere, & consequenter vsurpata locutione ex duplicis virtutis interdicto illicita, duplicem maculam contrahi. Et quidem quod virtus alia à veritate & simplicitate urgeat, non est dubium, & ita fert suppositio. Quod autem non sola urgeat, perspicuum est, quia absolute & ex se, ac secluso respectu ad omnem aliam virtutem, veritas & simplicitas adigunt ad candidè colloquendum, quoties idonea aliter faciendi causa deest: sicut reuera deest in propositis euentibus. Igitur in eis obligamur ad candidam & apertam locutionem, non tantum vi externæ virtutis excludentis impedimentum suæ honestatis, sed etiam vi virtutis directè & per se respicientis apertam locutionem. Idcirco tamen ferè habetur duntaxat ratio illius virtutis extrinsecæ, quia nisi eius interdictum interueniret, suppleretur causa idonea vsurpandi locutionem ambiguam vel restrictam, ob incommodum quod supponitur imminere ex locutione euoluta & aperta. Sed quia in euentibus propositis, ob adiunctam alterius virtutis obligationem, incommodi illius perperatio consecutura, non est de facto idonea causa implexarum locutionum, qualis semper de facto requiritur; tantumque licet asserere causam illam fore idoneam nisi extrinsecæ alterius virtutis obligatio urgeret: propterea fatendum est tunc utramque virtutem violari, & genuinam malitiam contrahi, ob interpositam duplicis legis & honestatis debitæ obligationem.

CAPVT V.

Quid communiter de æquiuocatione & mentaliter restricta locutione ex vi solius veritatis & simplicitatis certum sit apud Doctores: statuiturque esse locutionum illarum aliquem abusum plane improbandum, etiam sistendo intra prædictas duntaxat virtutes.

N T E omnia ponendum est, nemini fas esse si causa legitima & sufficiens deest, siue æquiuocatione, & enunciationis ambiguitate, præsertim minus recepta, & infrequenti, siue mentali restrictione uti inter loquendum. Hac in parte omnes quos mox referam sententiis variasse, vnanimes sunt: & ratio manifesta suffragatur. Nam aliter se gerere, esset pervertere vsum in quem instituta sunt verba, & ad quem loquendi munus diuinitus accepimus. Omnis colloquiorum & sermonum certitudo, omne humanum commercium, quod verborum traiectu peragitur, conuiuius denique hominum cum hominibus, atque adeò fructus humanæ societatis tolleretur, dum nemo alteri fidere posset: sed semper merito suspicaretur subesse dolum, & eum qui secum agit, ludere sermonis ambiguitate, vel subdole non efferre nisi dimidiam sententiam.

Quæ ratio bene librata persuadebit, si vsus huiusmodi ambiguarum vel restrictarum locutionum possit ex aliqua causa esse licitus, necessarium omnino esse, ut causa illa non sit inidonea, adeoque minuta ut incommodum consecuturum si non vsurpetur mentalis restrictio vel æquiuocatio, merito postponendum sit dispendio simplicitatis & ei violationi candoris, quem vnusquisque ad humanam conuersationem debet conferre. Verbi gratia, si per modica alterius contristatio ex simplici rei petitiæ reculatione sit secutura quæ illicò sit abstergenda, non est æquum uti æquiuocatione vel mentaliter restricta locutione negando se habere, subintelligendo ad dandum. Præstat enim tantulam contristationem præsertim illicò abolendam permittere quàm synceritati conuersationis humanæ incommodare; quod per eas locutiones efficitur, ut ratio proposita euincit. Proindeque, ut dicebam; si vsus huiusmodi locutionum potest ex causa aliqua honestari, necesse est causam arbitrio prudentis esse idoneam, & talem præ qua illud humanæ conuersationis incommodum, prudenter negligi queat: alioqui vsus ille non vacabit culpa. Esto vero non esset in ea non necessaria ambiguum verborum aut restrictionis mentalis vsurpatione, violatio præcepti negatiui mendacio interdicens, ut ex D. Thoma eruit & ratione confirmat Suarez lib. 3. de Iuram. cap. 11. num. 4. quod infra excutiemus: Est tamen saltem violatio præcepti, affirmatiui ad veracitatem eiusve germanam, simplicitatem pertinentis, quo quisque nisi causa proportionata & iusta illud concedat, iubetur loqui prout humanus conuiuius & civilis conuersatio postulat.

21 Sane veritas simplicitate & synceritate gaudet: & idcirco apud Philostratum in Amphiarai imagine; nunciis vestibus contexta refertur. Alij item veteres ut est apud Liliu Gyraldum Syntag. 1. hist. deorum, titulo de Diis ex humanis actionibus, & apud Chartarium lib. de Deorum imaginibus veritatem exhibebant candore circumamictam. Cæum Sophistam in virtutis & improbitatis descriptione huiusmodi vestem virtuti circumdedit scribit Clem. Alex. 2. paedag. cap. 10. Apud Themistium item orat. 3. sub finem, veritas Iouis filia egregiè describitur in adamante confidens & vberissimam lucem tenens, amictu ex pellucida & subtili veste, adeò

adeo ut multis in partibus nudum corpus appareret, anima multò maiorem habente perspicuitatem. Eodem etiam retulerim morem Romanorum, qui Saturnum veritatis patrem apertò capite colebant, cum ceteris fere Diis operto capite immolarent. Id quod Plutarchus q. 12. & 13. rerum Roman. ritum illum exponens refert ad veritatis manifestationem. Veritatem enim aliquandiu pressam, tandem aliquando Saturnus seu tempus in apertum educit, sepulta falsitate. Potest tamen non incommode referri quoque ad apertam & nudam veritatis faciem, quæ apparere, non oculi velit. At constat ambiguitate locutionum & mentaliter restrictis propositionibus, regi veritatem nec proponi apertam & explicatam.

3. Huc autem retulerim quod de candido veritatis & virtutis colore, apud antiquos legitur. Optimè Philo lib. de plantat. Noë. *Ally*, inquit, *suapte ingenio docti*, quidquid bonum est expugnanti ab involucri noxis, sicut Jacob ille, mediator cognomine. Hic enim virgas spoliavit tenuissimis corticibus, quod vivebat detrahens; ut in terra so quod atrum erat, varietate non tam artificiosa quam naturali cognatus color albus eluceret. Quamobrem & in lege de lepra decretum est, cum in quo nondum varietas colorum extitit, sed alba vitiligine à capite ad pedes occupatur, purum esse: ut iuxta corporis similitudinem, vassitatem variam & ambiguae mentis incertum affectum omittentes, certe veritatis sumamus colorem simplicem. De Magistratum & ingenuorum ac sacerdotum alba olim veste, consulendus Paschalius l. 9. de coronis c. 5. De colore vestium à Christianis adhibendo, differens. Clemens Alex. 2. paedag. capite 10. candorem ait esse colorem iis qui sunt candidi & non intus adulterini convenientissimum; ipsūque Deum candoris amantem, veste alba in niuis modum, ac canum describi apud Danielelem; & in Apocalypsi dari unicuique testium sub altari conditorum vestem candidam. Et optimè lib. 3. cap. 11. ad locum proximè adductum alludens, *Nobis concedit paedagogus frugali veste viri albo colore ut dicimus, ut non arti variegati, sed naturæ generanti nos accommodantes, quidquid est fallax & veritatem ementitur repellentes, quod est simplex & uniusmodi veritatis aplectamur.* Et mox. *Vnde etiam quæ in lege per Moysen de lepra lata est lex, rejicit id quod est varium, & multis maculis notatum, perinde ac nefarium, ut quod sit serpentis variis squammis simile. Eum ergo qui varietate colorum minime efflorescit, totus autem à vertice capitis usque ad extremos pedes est candidus, mundum esse statuit; ut quemadmodum in corpore, varia quoque ac versipelli velicta mentis affectio, ne, qui non est varius nec anceps, simplicem veritatis colorem diligamus.* Quis autem in hoc quoque Moysi est imitator longè optimus Plato, illam admittit texturam, cui non amplius operis est adhibitum, quam pudica mulier postules. Albi verò colores honestati conveniunt. Alibi quoque dicit & in textura non adhibere tincturas præterquam ad ornamenta belli. Pacificis ergo hominibus & lucidis, album convenit. Quemadmodum signa quæ ad causas proximè accedunt, si adsunt, ipsum rei effectum significant vel potius indicant: quemadmodum fumus quidem ignem, bonus autem color bonusque pulsus sanitatem; ita etiam talis qui est apud nos amicus, indicat qualis sit nostrorum morum constitutio.

4. Agnosceis Christianorum olim in vestibus colorem: quem communem fuisse, declarat quod S. Antonius referente S. Athanasio, ut Christianus agnosceretur, sicque fidem Christianam sanguine suo obsignare posset, albam vestem assumpsit. Et quamquam extra Ægyptum plerosque Christianos pullatos & atratos modestiæ & abiectiōis causa incessisse, multis exemplis testatum faciat Baronius anno Christi 37. n. 77. nominatimque de Ægyptiis Monachis idem referat Eunapius sub finem vite Aedest; ob inductos in loca Ethnicis illuc usque religiosa Christianos Monachos non modicè in eos exarcebaris: tamen placuisse plerisque Christianis simplicem colorem, & nativum veritatis, hoc est, album, demonstrant quæ præmissi, & alia quæ habet Sop. tract. de re vestitaria Iudæor. disput.

1. c. 3. §. 5. Et in ipsis quoque Monachis, cum se magis probaturum fuisse si usus ita talisset, scribit Synes. epist. 146. verbis illis ad Ioannem quendam monasticam vitam aggressurum. *Canus, monasticum tibi vita institutum tribuit, &c. Adhuc insuper quantus inter mentis ardor ad Theologiam in effus: ne non & pueram se lacerare inducere narrat. Atqui nihilo deterius erat si candida foret. Splendissima quippe natura, dicatam ac consecratam id potius fuerit, quod in his quæ sensu percipiuntur purius atque lucidius est. Sed si pulchrum ideo colorem probasti, quod id aliorum qui ante te usurparunt imitatione feceris, laudum quicquid Dei causa suscipitur. Placuit autem Christianis color candidus, non modò ad refrigerandam baptismi in alba veste memoriam, sed multo magis ut innocentiam cordium, colore vestium repræsentarent: ut de Canonicis albatis dixit P. Damia. ser. 1. de dehe. Eccles. Hoc est ad contestationem simplicitatis, veritatis, puritatis, & innocentie, quæ inter varias vestis candidæ baptismum suscipientium causas apud Vicecomitem l. 5. de Bapt. cap. 4. & seq. congestas, potissima videtur.*

5. Nam & ob eam causam Ethnicos Sacerdotes linteis vestitos scribit Plutarchus lib. de Iside sub initium. Et Tullius 2. de legib. colorem album Deo maxime decorum pronuntiavit, quod sit index puritatis ac nitolis omnemque fucum excludat, veritate nativa contentus. Quæ etiam ex causa mortuos candidis operimentis contegi, quippe exato corpore nitentes ac puros & impermixtos, hoc designante albore, colorum simplicissimo, cūque mortuorum statum æmulatos Romanos & Argiuos, tempus luctus definitum albatos exegisse, autor est Plutarchus q. 26. Romana. Eadem item ex causas philosophi Ethnicum pallium candens usurpabat: ut propterea Theodor. orat. de provid. subannet Ethnicos Philosophos, quod pallio albo, & barbæ prolixitate, & capitis capillatio promissa, philosophiam mentirentur. Quæ item in iisdem ridet Naz. orat. 4. ferè initio, ubi videndus Elias Cretensis. Quinimò Epictetus apud Arrianum lib. 3. cap. 1. quod Philosophum profiteretur, adactum se ait, ad canam barbam & pallium gestandum; unaque ad obiectionem morum nigrorum: quales Aletinus lib. 4. de vita sua n. 22. omni turpitudine inquinatos describit. Essenos ex Pythagoræ instituto albis vfos vestibus ad signandam simplicitatem scribit Serarius lib. 3. Trihet. cap. 4. n. 15. De Romanorum alba toga & candidatis, fuscè Octavianus ferrarius lib. 1. de re Vestitaria cap. 21. & 22. Fuisse vestem candidam, notam nobilitatis apud eos, observat à Roa c. 2. l. 2. cap. 1. Pleraque alias gentes, album colorem in vestibus probasse, monstrat Laurentius Landemer. l. 1. de veter. Clerico & Monacho, parte 1. c. 19. Verum hæc obiter dicta sunt, ad sinceritatis & veritatis, in omni vita maximeque in convivio humano atque colloquiis adamatæ, confirmatione ex prisco Christianorum & Ethnicorum in vestibus usu. Sed de candore ad designandum sinceritatis & simplicitatis amorem, prisca, præsertim Ethnicis variè probato, multa dabo Paschal. l. 9. de coro. c. 5. & Martinus de Roa lib. 6. singul. cap. 15.

6. Ego insuper in eam rem, expensam velim ingentem plagam, quam fallaces & callidi per abutum quem abolitum cupimus, existimationi suæ inferunt. Ex quo enim deprehensi sunt, tantum auctoritatis dispendium patiuntur, ut loquelam suam ubique suspectam faciat: & quod de plano illo qui se aliquando claudum finxerat, scriptum est à Flacco Lr. epist. 17. alias 18.

Nulla fides damni verisque doloribus adsit:

Nec semel irrisus, triuius atollere curat

Tractò crure planum; licet illi plurima manet

Lachryma; per sanctum iuratus dicat. Osirum,

Credue non ludo; crudeles tollite claudum:

Quare peregrinum, vicina rauca reclamatione

Hoc scilicet consecutus erat artibus suis planus ille, ut qui vicinis imposuisse ementita cruris confractio-

ne deprehensus fuerat, postmodum contracto re ipsa crure, putaretur ludere & opem vicinæ implorans, ad peregrinum aliquem cui hominis artes incognitæ essent, amanderetur ab iis quibus aliquando suum fecerat. Scitè sanè D. Hieronymus ad Iulianum Diaconum. *Non minus sermo est mendaces facili ut nec vera loquentibus credatur.* Aristotelis fuisse hoc dictum, autor est Lælius in Aristotele. Similiter ergo qui absque idonea causa & ex mera fingendi libidine, orationem ambiguam vel aliud exterius quoad verborum corticem, aliud ex iacta restrictione sonantem usurpant, hoc emercentur: ut cum ex iusta causa ita se gerunt; imò etiam cum nudam & euolutam veritatem profertur, fide ca. cant; aliis meritò suspectas habentibus dupliciter lat. bras, & de abusu semel deprehensio, semper sollicitis. Idque sermō & grauius inculcandum effectus qui ex nulla vel indonea causa, ambiguitates & implexitates locutionis ad amare comperirentur. Verè enim fidem quā sibi haberi ab aliis volunt, vna cum salute humani cōsiliū exterminant qui se ita gerunt. Nec rendo quā istos quoque aptetur, quod alia ex causa a Theophrasto cap. 1. Ethic. charact. scriptum est in hunc modum. *Cave ne imprudenter istiusmodi vocibus & sermonibus implicari atque uicari fidem habeas, quo nihil deterius reperire queas.* Itaque ab istiusmodi ingenio neque simplicitas, neque aperit, sed ex occulto & ex insidiis omnia ageribus diligentius caue e debemus quā a v. perit. Itemque illud Poetarum Maximi, Iliad. 8.

Εχθρος γὰρ μοι κείνος ἄνθρωπος αἰδὸς ποτὶ δόλῳ
Ὅς χεῖρ' ἔχει μὴν Κέρδους ἐν ὀφθαλμοῖς ἀλλὰ δὲ καὶ ζῆτος.

Haud minus ille mihi exosus quā ianua Diis.

Mens aliud cui tella regit, quā lingua loquatur.

Denique consideratum ab istis & in rem suam tractum velim, illud à Tullio, de finib. scitè scriptum. *Si vultis tibi, si incesum fingeres quo grauior videre, non esses tui similis. Verba tu fingas, & ea dicas quæ non sentias, aut etiam te vestem; sic sententiam habeas, aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur. Vide quāso rectumne sit. Videant inquam, iustumne sit (ut est opus autorem libri de dignit. sacerdotali, Ambrosio adscriptis c. 3. locutionem simulare columbinam, & mentem habere caninam.*

7 Itaque certum esto, quandoquidem ambiguitas & mentaliter restrictæ locutiones sinceritatem tollunt. vsum earum nisi iusta causa interueniat, non modò cum Christianæ simplicitatis regulis, sed etiam cum naturali simplicitatis virtute non coherere: nec iniuriā, qui vel recessus locutionum mente suppressarum, vel binum ambiguitas orationis, sine idonea causa consecretur in mentientium album propter culpæ viciniam referri, perindeque odio haberi ac mentientes. Quis enim aliò loco habuit Darium qui, ut post Herodotum lib. 4. prodit Seneca lib. 3. de ira cap. 16. cum bellum Sythiis indixisset Orientem cingentibus, rogatus ab Oebazo nobili sene ut ex tribus liberis vnum in solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plusquā rogaretur pollicitus omnes se illi dixit remissurum: & occisus, in conspectu patris abiicit, crudelis futurus; si omnes abduxisset. Hoc ille siue per ambiguam, siue per suppressam promissionem, verbis istāibus senem lactans præstitit, perinde fuit ac si absque vllis ambagibus mendacium effutisset. Nec aliud de Xerxe dixerim qui Pythio quinque filiorum patri vnius vacationem petenti, quem vellet eligere permisit; deinde quem elegerat in partes duas distraclum, ab utroque via latere posuit, & hac victimā iustravit exercitum. Nec denique aliud de Zenone Orientis Imperatore dixerim, quem Constantinus Manasses in Annalibus, prodit reducem ad Imperium, pulso Basilisco & uxore eius Zenonide, cum horribilibus Sacramentis se obstrinxisset fore ut in eos gladio non animadverteret; ita demum censuisse illa a se Sacramenta præstanda, si miferos intra turrim occlusos, valide obducto aditu fame ac siti perimeret.

Et has quoque siue æquivocas siue restrictas hominum mera libidine & cæco impetu actorum locutiones, nego mendacio de foeditate concedere. Ac proinde assero, omne locutionis huiusmodi probum ad subdolum congressum pertinere, quo nihil turpius esse statuit Antonius Imperator libro 11. de vita sua, n. 13. addens virum probum & a falso abhorrentem, statim in ipso vultu scriptum habere debere sermonem, eumque oculis prodere, ita ut nulla præmissa contestatione, & præfatione simplicitatem per occultas insidias ostentante, deprehendatur hominis candor atque sinceritas; proptereaque ait bonum ac simplicem virum, hircosi aliquid habere, quo confestim ab audientibus, velint nolint, agnoscat. Eandem à viro iusto & probò elongationem duplicitatem ac dolorum quorum maxime est in verbis vsum, declarat pulcherrimè Pindari locum glossans Maximus Tyrius sermon. 2. initio.

Duplicem ergo sermonem qui tantum viri boni argumentum exterminat, aio cuius studio virtutis & veritatis diligenter cavendum & auerendum esse. Eam enim reuera impetit. iuxta illud Senecæ episto. 49. ex Euripide. *Veritatem simplex oratio est, ideoque illam implicare non oportet: nec enim quicquam minus conuenit, quā subdola ista calliditas, animis sonantibus magna.* Unde factum ut interdum hic defectus, tamen à mendacio natura ac specie diuersus; tamen quia cum veracitate non coheret, eidem cum mendacio reprehensioni subiacerit. In re namque morali, non admodum referre videtur, quod sit essentialis diuersitas inter defectus, si eadem ex utroque incommoda enascantur: sicut reuera eadem enascuntur, ex mendacio & locutione ambigua vel mentaliter restricta, cum deest idonea causa ambiguitatis illius, vel restrictionis inducenda. Philo sanè lib. quis rerum diuinarum bares fere in fine eodem loco & ordine habet, homines profundi & implexi sermonis, vtrò & sine causa usurpari, quo mendaces. Maximum inquit bonum homini à natura datum, sermonem plurimi vitauerunt acceptum; ingratis perfideque hoc vti contra largitiem. Hi sunt adulatores, præligatores, inuentores sophismatum persuasibilium, impostores fallaciarum peritissimi, de mendacio vitando haud solliciti; & insuper affectatores obscuritatis. Est autem obscuritas, caligo profunda in sermone, res commodissima furibus. Quapropter Moses summum Pontificem claritate ornat & veritate, volens perspicuam simul & veracem esse viri boni orationem. At vulgus hominum, obscuram atque mendacem manu seclari.

8 Non immeritò in hunc sensum accepturus videor Augustinum tractatu 7. in Ioannem, ad illud Christi de Nathanaele: ecce verè Israëlita in quo dolus non est. Quamuis enim Augustini oratio ferri recta videatur in mendacium propriè dictum arte aliqua & solertia coniectum, tamen potest huc quoque non malè accommodari. Quid sibi vult, in quo dolus non est? aliquantò intentius queramus; apparebit modò in nomine Domini. Dolus dicit Dominus: & omnis qui verba Latina intelligit, scit quia dolus est, cum aliud agitur & aliud fingitur. Intendat charitas vestra. Non dolus dolor est: propterea duo, quia multi fratres imperitiores Latinitatis loquuntur se ut dicant, dolus illum torquet, pro eo quod est dolor. Dolus fraus est, simulatio est: quando aliquid aliquis in corde regit, & loquitur aliud, dolus est. Et tanquam duo corda habet: vnum quasi sinum cordis habet, ubi videt veritatem, & alterum sinum ubi concipit mendacium. Et ut nonerit hunc esse dolus, dictum est in psalmis labia dolosa. Quid est labia dolosa? Sequitur in corde, & corde locuti sunt mala. Quid est in corde & corde, nisi duplex corde? At duplex certè cor dici potest habere, qui verba exhibet vnum sensum ferentia, quæ tamen ipse in alio sensu iisdem verbis substante usurpat; cum enim lingua sit cordis interpret, & in locutione cor quodammodo appareat, non abs re qui ita loquitur, vnum cor prodere, alterum sibi habere dici potest.

Vnde

Vnde nisi accedat idonea causa duplicitem illam honestans, cadere planè in eam potest reprehensio Augustini in labem duplicis cordis.

Idem de mentaliter restricta locutione esto iudicium, si absque iusta causa usurpetur. In quam etiam aptius cadit illud nomine Augustini ab Isidoro, aut quocumque alio autore prolatum lib. de conflictu virtut. ac vitior. cap. 19. fallacia & mendacium, & ipsa vnum dicunt. Fallacia autem sit ingenio, mendacium vero simplici verbo. Fallacia igitur dicitur, &c. cum in non dando aliquem illudere queris. Quid in petendo moras innèdis? Non habeo quod tibi tribuere possim, celans utique in corde quæ habet, vel quod sibi conseruet, quod aliis voluntarie tribuat. Mendacium dicitur. Omnino quod postulas non habeo, scilicet non artificioso ingenio sicut fallacia, sed simplici negationis verbo frustratur poscentem. Sed veritas ad utraque respondet. Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quolibet artis modo mentitur, os quod mentitur, occidit animam. Et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ignis ardentis & sulphure. Non me lateo iuxta glossam cap. nec artificioso 22. q. 2. nomine artificiose mendacii in textu allegato, intelligi obscuram vel ambiguam quaecumque locutionem: cuius exemplum glossa profert, si quis diceret: *iste equus nescit scandere arborem, intelligens quod nesciat ire super pontem*. Nihilominus existimo duo vitia quæ hic Autor recensuit, non incommode quoque discernenda, (sicut verè ab eo discerni vides;) si primum, siue fallacia quam apertè contraponit mendacio, accipiat pro responso partim expresso, partim mente retento. Sensus igitur eius esse etiam videtur, mendacem præcisè negare quod scit verum esse, deberetque affirmare, sed conculcata veritate malle ire contra mentem suam, nulla adhibita subintellectione, qua qui audit eludatur. Idcirco enim ait autor, mendacem simplici verbo fallere; non quod enunciationem non proferat, sed quod sine arte & ingenio quibus menti coherere, audientem decipiat, contra quam accidit fallaci, qui propter ingenium quod adhibet subintelligendo partem responsi quod promittit connectendo, non ita contra mentem suam, & tamen, æquè deludit audientem. Quæ causa est cur postmodum Auctor ille fallaciam mendacio æquiparet quoad noxam & supplicium; tamen si duo illi defectus rationibus formalibus distinguantur, & ab ipso ipso Autore paulò ante seiuncti sint. Si igitur iusta sic eludendi & responsi partem mente premendi causa desit, admitti videtur fallacia ab Autore illo, reiecta; quæ cum sit mendacio affinis, & cum veritatis sinceritate pugnans, studiosè omniò vitanda est. Habet verò præsertim locum, detestatio non necessariz dupliciter in loquendo, si accedat locutioni iuramentum. Id quod optimè tradit Hincmarus Opusc. de diuortio Lotharij & Thetegæ sic scribens. [Ex sanctis Scripturis & Catholicorum dictis, quidam, Orthodoxus & insignis Poëta inter alia scripsit, dicens.

*At si iurandi te causa perurget & ardeat;
Id puris verbis, id gere mente pia.
Nec verbi arte, putes te fallere posse Tonantem,
Cui nihil abstrusum est, cui tua corda patent.
Qui non ut iuras, sed ut is iurasse putauit
Cui iuras, audit; sicque es utrique reus.
Nempe Deo, in vanum cuius vis sumere nomen;
Seu socio, quem astra fallere fraude paras.*

Illustris hic Poëta, est Theodulfus Aurelianensis ex cuius Parænesi metrica ad Iudices, hæc exscripsit Hincmarus. Videndus in eandem sententiam Hincmarus eodem Opusculo ad Interrogationem 7. & 8. ubi cuiuscumque siue æquiuocationis siue restrictionis mentalis usurpationem, (utriusque extra idoneam causam interuentum), fusè ac validè conuellit.

9 In utrumque denique hoc vitium quod exagitamus; iniustam inquam & absque idonea causa usurpationem ambiguam orationem, & mentaliter restrictam locutionem, non malè cadunt illa Gregorij 10. Moral. cap. 27. ad illud, deridetur iusti simplicitas. Hanc enim

iustorum simplicitatem cum prudentia carnis componens S. Gregorius ita loquitur: *huius mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt, vera ostendere, quæ vera sunt, falsa demonstrare*. Et paucis interiectis. *At contra sapientia iustorum est, nihil per offensionem fingere, sensum verbis aperire, &c.* Sed hæc iustorum simplicitas deridetur: quia ab huius mundi sapientibus, paritatis virtus, fatuus putatur. Omne enim quod innocenter agitur, ab eis procul dubio stultum creditur, & quidquid in opere veritas approbat, carnali sapientia fatuum sonat. Quidnamque stultius videtur mundo, quam mentem verbis ostendere, nihil callida machinatione simulare? &c. Ita eo loco S. Gregorius, cuius oratio tamen vniuersè impetit & mendacium, & tam apud plerisque peruersitatem mentis ac duplicitem, quam ybanitatem vocari exprobat idem Sanctus Pontifex; tamen non malè quoque ad huius loci defectus aptatur; quos omnibus veritatis veræque virtutis amatoribus, exosos & inuisos esse necesse est, tanquam mendacio continentes; & ut ita dicam, conterminos.

10 Quominus eisdem dicam; facit, quod reuera in huiusmodi usu illicito ambiguæ vel restrictæ mentaliter locutionis, non ita contra mentem. At mentiri est contra mentem ire. Non ire autem contra mentem, qui absque cauta sic loquitur, ex eo perspicuum est, quod habeat in mente sensum illum quem fert enunciationis ambigua vel mente restricta. Licet enim homo teneatur in alio sensu verba proferre, tamen verba quæ profert, habent etiam alium sensum, nec eo priuantur. Atque ita etiam si peccet quia non adhibet verba in sensu in quo ea deberet adhibere, tamen non mentitur. Et pugnat quidem huiusmodi defectus cum veritate latius accepta, & virtutem specialem veritatis præse acceptæ affinem, hoc est simplicitatem, complectente, quæ euolutam & apertam mentis expressionem postulat; non pugnat tamen cum veritate præse accepta, directè, siue per defectum veritatis, ac per contrariæ falsitatis mixturam; sed tantum indirectè, quatenus virtus affinis ei veritati, exigeret aliter expromi quod mente concipitur, nec tantopere occultari veritatem, ut sit per eas ambages. Vnde quamuis in eo loquendi modo iniqua quædam astutia, & illicita audientis circumuentio veritati dissentanea interueniat, deest tamen mendacium propriè dictum, ut ex Suarez supra retuli hoc ipso capite n. 1. & docet etiam Sayrus lib. 12. clavis regiz cap. 17. n. 28. Absit verò ut qui idcirco minùs sibi huiusmodi abusu abstinendum censeat. Non enim si directæ exoculatio, est incommodum à glaucomate & oculorum suffusione distinctum; sufficienter luminibus suis prospexisse censebitur, qui oculorum professionem & subitam exoculationem diligenter cauerit, de hypocrisis nullo modo sollicitus. Itaque utrumque incommodum studiosè declinandum est ei qui oculos claros habeat. Similiterque veritatis amico, non mendacium tantum fugiendum est; sed etiam aliz culpæ quæcumque, quibus veritatis candori officitur: quas inter numerandæ sunt omniò, locutiones ambiguæ & mente restrictæ, cum deest proportionata & iusta causa eas adhibendi. Evertunt enim hæc quoque conuictum humanum; & quod est in vita charissimum & suauissimum, exterminant.

11 Quod tamen aliqui hunc inconsultum & peruersum ambiguarum orationum & restrictionum mentalium abusum, detorquent ad damnandum vniuersè usum huiusmodi locutionum, ex iustissima licet causa & idonea adhibitum, indeque doctrinæ quæ earum aliquando potestatem facit, inuidiam constant, quod contingat transiliri necessitatis fines, & ex causa non idonea, vel etiam nulla, vigere apud plerisque usum illum: nec isti parum atente omnium propè humanarum rerum conditionem inspexerunt. Improvidè certè aliquis, vini usum sublatum velit, quod largiùs à nonnullis hauriatur quam ferant leges temperantiæ. Nec magis sapienter alius omni planè armorum usu interdiceret; quod aliqui præter ius fasque, armis abutantur. Ingratus denique insigniter in Deum foret,

qui

qui linguæ munus collatum homini doleret, quod aliqui peruersitatem suam verbis & loquendi facultate abutantur, eudendo aperta mendacia, & peierando, vel blasphemando. Nimirum nullius rei tam bonus semper est usus, ut ex vitio malæ voluntatis, abire in abusum nequeat; cum tamen non usus rei alioqui ex se bonæ vel indifferentis, sed abusus in culpa sit; ut Diuus Augustinus lib. de vera religione c. 20. Nazianz. orat. 20. Cass. 7. de Instit. ca. 4. rectè disputant; nec ratio vlla ferat, ut abusus qui negari vix vlla in re potest, ad usus legitimi improbationem detorqueatur. Ipse Deus ut est apud Prudentium in Hamarrigenia,

-----peperit bona omnia conditor vnus.

Nil luteum de fonte fluit, nec turbidus humor.

Nascitur, aut prima violatur origine vena.

Sed dum liuentes liquor incorruptus arenas

Prelambit, putrefacta inter contagia sordet.

Numquid equus, ferrum, taurus, leo, funis, olium,

In se vim sceleris cum formarentur habebant?

Quod iugulatur homo, non ferrum causa furoris,

Sed manus est: nec equum vesania serui da circi

Autor em lenitatis habet, rapidæve fragoris.

Mens vulgirationis inops, non cursus equorum,

Perfurit: infami studio perit utile donum.

12 Itaque ad solidè improbandum omnem locutionum ambiguarum vel mente restrictarum usum, non est quod quis nonnullorum in earum usurpatione abusum causetur; sed inspicendum est quid natura ipsa talium locutionum ferat, & an cum veritate & debito hominum conuictu ita comparetur, ut non modò cum iusta & proportionata causa deest, vitandæ sint, quod hactenus euicimus, sed etiam quæcumque causa tandem obtendatur. Sin verò suppetente idonea causa, atque etiam (quod semper subintelligendum est, potestque in ea causæ idoneitate inuolui,) nulla alia virtute usum illarum locutionum prohibente, leges veracitatis quas nunc dumtaxat attendimus, usu illo non interdiciunt, frustra exaggeratur abusus doctrinæ alioqui bonæ & ex se vitio vacantis. Vtrum porro ex his duobus statuendum reuera sit, seorsim quoad ambiguas locutiones, primùm exponam, quia vix vlla est quoad eas difficultas; tum seorsim quoad mente restrictam orationem.

C A P V T VI.

Quid de equiuocatione ex idonea causa exploratum apud D. D. habeatur, spectando solam veritatis ac simplicitatis obligationem.

 M M V N I S S I M A eaque planè certa sententia est, posse interdum suppetere idoneam causam, ex qua liceat verba æquiuocæ & ad plures sensus vertibilia, usurpare absque culpa contra veracitatem. Ita docent innumeri, quos pro licito restrictionum mentalium usu adducemus in sequentibus. Et apud illosmet qui aduersus locutiones mentaliter restrictas seuerius egerunt, extra controuersiam est, orationes ambiguas, de quibus nunc agimus, posse culpa vacare. Sic enim Ægid. de Coninek. disp. 10. de actibus supernatur. n. 48. Ioannes Azor. t. 1. l. 11. c. 4. quæst. 5. Ioannes Malderus Opusc. de restrict. mental. c. 5. initio, & c. 10. sect. 2. notabili 2. Arago 22. quæst. 69. art. 2. in fine. Andreas Cydonius in Apolog. pro Gornero cap. 2. iuncta responsione ad Casauboni fessarij Epistolam cap. 6. tamen non admittunt restrictiones mentales, nisi in euentu in quo propter circumstantias verba aliquo modo cadunt in subintellectionem; tamen quod attinet ad locutiones amphibologicas, statuunt tanquam certum, posse iusta de

causa adhiberi absque culpa vlla contra veracitatem. Nec difficile erit id validè confirmare, cum auctoritate ex factis Sanctorum, tum ratione.

Vsus licitus locutionum ambiguarum interueniente idonea causa, stabilitur. ex Scripturis.

2 In primis Abraham Gen. 12. & 20. veritus ne Saræ vxoris pulchritudo sibi exitio esset, dissimulato vxoris vocabulo, sororem vocauit. Vox autem sororis, tamen ex usu eorum cum quibus Abraham agebat, propinquam quoque aliis parentibus editam cum qua coniugium iniri poterat, significaret; tamen ambiguum erat ad huiusmodi propinquam, & ad propriè dictam sororem cum qua non initur coniugium. Et idcirco Pharo & Abimelech, verba Abrahami affirmantis Saram esse sororem suam, acceperunt de germana ex iisdem procreata parentibus, cum tamen Abraham de propinqua dumtaxat loqueretur. In qua ambigua locutione nullam interuenisse culpam, eo quod urgente necessitate adactus ad id fuerit. Abraham, nec falsi quicquam protulerit, sed tantum aliquid verum tacuerit, luculenter tradit S. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 33. & seqq. impugnans non modò Faustum, qui spurco ore Abrahamum tanquam vxori mentiundo lenocinatum avaritiæ ac ventris causa, infamissimum matrimonij sui nundinatorem appellauerat, sed alios reuerentiores qui fractam timore Abrahami constantiam, ad mentiendum lapsam admittebant. Rectè autem Augustinus, negat subesse causam Abrahami insimulandi, siue lenocinij quod est per se perspicuum, siue mendacij. Quamquam enim hoc secundum tolerabilius fore pronunciet, tamen cum habeam, inquit, quod intelligam, ne hoc intelligam, nulla causa cogor temeritate labi ad reprehendendum, quem nemo conuincit timore lapsum fuisse ad mentiendum. Neque enim utrum eius vxor esset interrogatus, non esse respondit: sed cum ab eo quaeretur quid ei esset illa mulier, indicauit sororem, non negauit vxorem. Tachit aliquid veri, non dixit aliquid falsi. Eandem doctrinam ratam habet, hunc ipsum locum adducens q. 26. in Genesim, laudatque etiam S. Hieronymum in eandem sententiam.

3 Alia pleraque ex veteri instrumento passim ad hoc ipsum vrgentur, quæ ex parte infra attingemus. Nunc vnum dumtaxat, & alterum locum subiiciam, quo Christus Dominus eminentissimum veritatis exemplar, facto suo satis docuit nullam esse culpam adhibere locutionem ambiguum, cum idonea adhibendi causa subest. Rogatus Christus ut Lazarum decumbentem visceret, Apostolos post bidui moram affatus, dixit, Lazarus amicus noster dormit, sed vado, ut a somno excitem eum. Vbi perspicuè usurpata est vox ambigua, ita ut Apostoli putarent Christum locutum de communi sopore, quem mox vigilia exceptura esset, cum tamen de morte intellexisset, ut ipsemet Evangelista interpretatus est. Quo etiam interprete discimus, Christum Dominum veritatis & gratiæ plenissimum, in hæc verba Iudæos allocutum. Soluite templum hoc, & in tribus diebus reedificabo illud. At locutionem fuisse ambiguum, euentus demonstrauit. Nam cum Iudæi, non de templo Dominici corporis, de quo Christo sermo tunc erat, sed de templo materialito, verba illa Christi accepissent; obiecerunt illicò, quæ tandem fieri posset ut templum cui ædificando anni sex supra quadraginta insumpti fuerant, intra triduum excitaretur: & illi crudæ verborum Christi interpretationi calumniam inædificarunt cuius est alibi apud Euangelistas mentio. Illud item de Christo neci dando, essatum Caiphæ, in quo os tantum, gratia, non autem scelestum cor attingit, ut ait Chrysost. Ioan. 11. manifestè æquiuocum fuit, & factum duplici sensu, quorum vnus Blasphemus, alter à Spiritu sancto verba moderante intentus, propheticus fuit.

Exempla

Exempla Sanctorum in eandem sententiam.

4. Extra Scripturas, suppetunt innumera exempla earundem ambiguarum locutionum, ex iusta causa absque culpa prolatarum à viris sanctissimis, quos nemo idcirco mendacij alteriusve culpæ contra veracitatem criminatus est. S. Felix Nolanus, elusit hac ratione satellites à quibus ad necem quærebatur. Audi S. Paulinum natali 5. *Sancti Felicis.*

*Felicem fuisse impietas: sed ab adibus absens
Fortè suis, media steterat securus in urbe,
Fraternis de morte suo vallatus amicis,
Et pia verba ferens populi credentis in aures.
Ecce ad eum strictis quærentes ensibus adfuit:
Cum subito aut illis corda hostibus, aut huius ora
Vertuntur, notum non agnovere furentes,
Felicemque rogant: Felix ubi cernitur, & non
Cernitur, ipse nec ipse vir est, cum sit propè longè est.
Ignotus notisque suis sit ciuibus idem,
Discernente fide vultum credentibus, ipse
Hostibus alter erat: Persensit & ipse fauentis
Consilium Christi, vidensque rogantibus insit,
Nescio Felicem quem quæritis: illicet illi
Prætereunt ipsum. Discedit at ille platea:
Illudente canes Domino frustratus biantes.*

En apertè S. Felix respondet se Felicem nescire: quod auctor vitæ S. Felicis quæ descripta habetur quod Surium tomo 1. ita interpretatur, ut ad mentalem potius restrictionem referendum sit, quàm ad orationem ambiguum de qua nunc agimus. Ait enim S. Felicis sensum fuisse, nescio Felicem, subintelligendo de facie, quia nemo seipsum contuetur in facie, nisi fortè speculum consulat. Est tamen etiam verisimile Sanctum Felicem oratione æquivoca elusisse quærentes, & negasse notum sibi esse, felicem hominem, id est, felicitate in hac vita potientem, qualem se in tantis ærumnis non esse, meried affirmabat S. Felix. Atque aded usurpabat nomen Felicis adiectivè & appellativè, cum satellites substantivè, & ut nomen proprium usurparent.

5. Nec aliter insignis athleta fidei apud Euseb. 8. hist. cap. 21. interrogantem Firmilianum cuius esset, delusit vocabuli ambiguitate dicens patriam suam esse Hierusalem; quod Firmilianus de terrena civitate, martyr de ea Hierusalem quæ sursum est intelligebat, seorsum apud animum suum ita divinitus philosophatus, ut Eusebius loquitur, eiusdem in responso illo constantiam fusiùs describens. Et video quidem, responsum huiusmodi posse ad mentalem restrictionem pertinere: facile tamen est iustam vocis ambiguz usurpationem, ad sensum à Firmiliani interrogantis mente alienum deprehendere. Simili arte S. Athanasius ut est apud Theodoretum cap. 9. & apud Rufinum lib. 1. cap. 34. à Iuliani satellitibus mox comprehendendus, iussit retorqueri nauigium Alexandriam versus, & occurrentibus iis à quibus ad necem quærebatur, ac seiscitantibus quàm longè secundo flumine progressus esset Athanasius, quem nauigio in Thebaidem Alexandriam secundo Nilo profectum audierant: respondit longè abesse Athanasium, seque cum non procul inde abeuntem conspexisse. Quod responsum ut erat ambiguum, satellites de non multa progressionem Athanasij in instituta nauigatione acceperunt: ipse Athanasius de præsentia sua intellexit. S. Dorotheus ut habetur in Dosithei vita ab eiusdem Dorothei discipulo fidelissimè conscripta, Dositheo aduocato mandat phialam afferret, qua se aiebat egere. Accurrit Dositheus, & tanquam mandata expleturus, phialam affert Dorotheo, à quo id responsum retulit. *Quoniam ut phiala tu perstrepis, idcirco dixi tibi, affer mibi phialam. Quemadmodum enim illa cum effunditur & euacuatur perstrepit, ita & tu perstrepis verbis,* quæ est aperta in voce phialæ æquivocatio. Tandem ut innumera alia sileam, nec in re perspicua voces frustra prodigam; Nauarrus in manua: cap. 12. num. 8. post Angelum de Perusio, & Ananiam refert S. Franciscum rogatum quâ transisset

homicida, immisiss intra vestem manibus respondisse, non transiit hæc, significans non transisse per eam vestis partem per quam manus immittebat, quamvis qui audierant aliter intelligerent verba ad alium sensum vertibilia.

Possem & ex Ethnicis, si res ferret, annotare nonnulla. Sic enim cum Titius Caij pater ad iniustam necem quæreretur, Caius qui patrem in dolio abdiderat, intentantibus mortem sicariis ni paternas latebras designaret; respondit in doliolo latere: quod sicarij de monte Aomano eius appellationis accipientes, aliò aucti sunt. Nemo porro Caium mendacij accusavit unquam, sed à pietate & industria commendatus apud omnes est. Alius cum fratrem subter ligna abscondisset, pari cum laude pietatis & industriz, respondit, latere in proxima sylva, Græcè magis propriè ἐν τῇ ὄλῃ. Tullium refert Fabius lib. 6. cap. 3. ut erat faceto penèque scurrili ingenio, vsum frequenter huiusmodi ambiguitate verborum, ad cavillandum atque pungendum. Nominatimque illud de eo narrat; Cum obiceret Miloni acculator, in argumentum tactarum Clodio infidiarum, quod Boullias ante horam nonam diuertisset, ut expectaret dum Clodius e villa sua exiret; identidemque interrogaret quo tempore Clodius recisus esset: respondit, scd. quod responsum ambiguum est ad horam vespertinam, & ad diu dilatam Clodij necem; quem Republicæ interfasset, citius interfici. Lulit non dissimiliter S. Gregorius Naz. orat. 4. quæ est in Iulianum secunda, in hunc modum in Iulianum de Iuliani exde. *Vicumque res sit, lethale cerè, orbique universo salutare vulnus accipit: ac per unicam incisionem, multorum viderum malè creditorum penas exolvit.* Vox Græca καίσα, quam interpretes vertit, *lethalem*, ambigua est ad designandam plagam lethalem, vel tempestivam atque opportunam. Alia passim occurrunt, quæ hic multiplicare superfluum censeo.

Firmamenta ex ratione.

6. Ratio cur hæc ambiguarum verborum usurpatio ex causa idonea vitio vacet, peripotesse ex verbis illis S. Augustini l. contra mendacium cap. 10. *Vera, non falsa dicuntur, quoniam vera, non falsa significantur, seu verbo seu facto. Quæ significantur enim, vtiq; ipsa dicuntur. Putantur autem mendacia, quoniam non ea quæ vera significantur dicta intelliguntur, sed ea quæ falsa sunt, dicta esse creduntur.* Quæ verba hunc sensum efficiunt. Qui ambigue loquitur, non profert verba quæ careant sensu vero, ac proinde non agit directè contra veritatem proferendo mendacium: quin potius conformiter ad mentem suam loquitur, iuxta illud Pauli Iurisconsulti l. 3. ff. de rebus dubiis: *In ambiguo sermone non verumque dicimus, sed duntaxat quod volumus.* Itaque præceptum negatiuum mendacio interdicens, perstat inuiolatum, non obstante ambigua illa locutione. Præceptum autem affirmatiuum quo iubemur candorem & simplicitatem humanæ conversationis non temerare, non urget in prædicto euentu: quia supponimus interuenire causam iustam, & vsui ambiguarum verborum proportionatam. V. g. incommodum graue impendere, quod nequeat alia ratione declinari, quàm si verba ambigua adhibeantur. Vnde quia præcepta affirmatiua, molliùs ac mitiùs stringunt quàm negatiua, quæ semper & vbique ac in quocumque euentu obligant, rectè pronunciamus in prædicto euentu ob imminens incommodum non vigere obligationem affirmatiui illius præcepti.

Nulla igitur est culpa contra veracitatem, in vsu verborum ambiguarum ex proportionata causa. Et sanè si culpam in eo vsu admittamus, fatendum consequenter erit, vnumquodque priusquam verba vlla promat, expendere apud se debere, an verba quæ usurpaturus est, sint ambigua. Et quia magnam partem verba quælibet, possunt varios sensus suscipere, (saltem tantisper deflectendo à communiore & vulgatiore eorum vsu) imo quia quæcumque verba iuxta

Chrysippum apud Agellium lib. 11. cap. 12. ambigua sunt & pluribus grauida sensibus, incredibilis anxietas oboriretur, quoties proferenda essent verba, nitendumque foret, ut nutibus aliisve signis tolleretur verborum ambiguitas. Cui scrupulositati occurritur, reiecta vniuersaliter improbatione vocum ambiguarum, & concessio ex causa iusta earum vsu.

Præces doctrina proposita.

7 Huic doctrinæ innixi graues Autores, perspicue docent in nonnullis euentibus in quibus locutio simplex & aperta cederet in respondentis alteriusve damnum cui is qui loquitur cooperari non teneatur, aut etiam non debeat, fas esse locutione ambigua deludere interrogationem. Sic Glossa c. ne quis 22. q. 1. & Maior in 4. d. 15. q. 18. Trithem. in cap. 4. regulæ S. Bened. in Arumen. 28. affirmant, si Petrus domi positus quæretur à sicario ad necem, & Paulus pro foribus astans interrogetur à sicario, an Petrus domi sit, respondere posse Paulum absque mendacii nota; *Petrus non est domi*: vsurpando verbum *est*, pro verbo *comedit*, quæ est aliqua verbi illius significatio, tamen non aded frequens. Esse autem hanc glossam ab omnibus receptam, testatur Nauarrus Commentario in cap. humanæ aures q. 1. nu. 9. in fine.

Ex eadem doctrina Syluester 7. *Mendacium* q. 6. infert præter cætera, si quis Principis liberalitate alioue iusto titulo immunis à vectigali pendendo, molestiam à publicanis sustineat, ita ut si apertè fateatur se aliquid pensitationi vectigalis obnoxium ferre, iniustam vim subiturus sit, & adigendus ad soluendum; fas illi esse ambigua responsione excutere eam molestiam, & se indemnem præstare. Idem pronunciat Couar. 1. var. cap. 2. num. 3. & 4. de eo, quem iniquus creditor vrget ad iteratam debiti cui iam satisfecerit dissolutionem. Quod item num. 1. præmiserat de eo qui interrogaretur à non habente interrogandi potestatem, vel qui fines potestatis suæ transgrediret, nec seruaret ordinem præscriptum illo iure, cui ipse interrogans subest. Admittit enim Couarruias, fas esse ei qui ad iniquam interrogationem respondere aliquid cogitur, eludere interrogantem, verbis ex communi significatione ambiguis, Quæ est etiam cæterorum receptissima sententia ut in sequentibus constabit. Denique Sayrus l. 11. clauis regis cap. 5. à n. 24. post Bartholomæum Medinam in instruct. confess. l. 1. circa 7. præceptum §. 32. c. 7. ait cum qui sarcit dispendium alienæ famæ illatum iniusta veri probri detectione, posse dicere; *dixi falsum*, non *dixi veritatem*, errant, quæ ait vera fore de veritate & falsitate practica, & de errore quo errant qui operantur malum.

Valeat etiam pro ambiguitate infrequentiore;

7 Ex eo porro exemplo quod ex Glossa attuli, & ab omnibus receptum dixi, & nonnullis aliis superius propositis exemplis manifestè efficitur, quamuis omnia quæ hæcenus adduximus pro honesta verborum ambiguarum vsurpatione ex iusta causa, clariùs vrgeant cum sensus verborum ambiguarum à loquente intentus, frequens est; & æquè obuius ac alter cui audiens præuidetur adhæsurus: tamen idem quoque statuendum esse de ea verborum ambiguarum vsurpatione, qua sensus verborum minus obuius assumitur contra Sepuluedam in Dialogo Theophilo cap. 6. n. 2. Nam minus profectò frequens est; ut in locutione *Petrus est domi*, verbum *est* idem significet quod verbum *comedit*. Minus item frequens est vsurpatione dormitionis pro morte, quàm pro somno: & templi pro Christi Domini corpore, quàm pro templo materiato, præsertim in illis circumstantiis in quibus verba quæ supra expendimus, prolata à Christo fuerunt. S. August. 21. ciuit. cap. 24. ita exponit illud Ionæ, *adhuc 40. dies*, & *Ninive subuertetur*, ut planè agnoscat homonymiam in verbo *subuertetur*, illudque putet à Deo

os Prophetæ implente, sumptum in significatione minus recepta, præsertim in circumstantiis in quibus à Propheta nomine Dei prolaturum est. Verba Augustini sunt. *Ninive in hac vita egerunt penitentiam, & ideo fructuosam, velut in hoc agro seminantes in quo Deus voluit cum lachrymis seminari, quod postea cum lætitia mereretur. Et tamen quis negabit quod Dominus prædixit in eis fuisse completum, nisi parum aduertat quemadmodum peccatores Deus, non solum iratus, verum etiam miseratus euertat? Euertuntur enim peccatores duobus modis: aut sicut Sodomitæ, ut pro peccatis suis ipsi homines puniantur; aut sicut Ninuite, ut ipsa hominum peccata penitendo destruantur. Factum est ergo quod prædixit Deus. Euersa est enim Ninive quæ mala erat, & bona edificata est quæ non erat, stantibus enim mœnibus atque domibus, euersa est ciuitas in prædictis moribus. Ac sic quamuis Prophetæ fuerit contristatus, quia non est factum quod illi homines timebant illo prophetante venturum, factum est tamen quod fuerat Deo præsciente prædictum, quoniam nouerat quod prædixit quomodo in melius esset implendum. Sic Augustinus. Ratio item quæ adducta est, æquè à mendacio & quacumque alia labe eximit omnem locutionem amphibologicam: nimirum quia ea locutione non itur contra mentem, & ob iustam causam ambigüe loquendi, cessat obligatio præcepti affirmatiui, planam & apertam locutionem indicentis. Quare fixum esto verba ambigua in sensu minus obuiio posse ex causa vsurpari. Tamen certum esse debet, quo magis receditur à sensu qui verborum cortice præfertur, eo vrgentiorem & grauiorem causam desiderari. quæ recessum illum à communi verborum vsu honestet.*

C A P V T VII.

Dispelluntur quæ opponi possunt contra vsu licitum locutionum amphibologicarum ex causa idonea.

1 **N** V M est quod aduersus omnem planè vsurpationem quorumcunque verborum ambiguarum, videtur posse verisimiliter opponi: nempe quod ponatur audienti offendiculum ad quod impingat, deturque ei causa erroris, quod videtur illicitum, cum error quilibet etiam si inculpatus, malum quoddam sit errantis, nec exile, cum nobilissimam animæ partem, ipsumque eius oculum malè afficiat.

Loquens ambigüe ex iusta causa, non est erroris causa in audiente.

Sed responsio in promptu est. Non enim qui verba ambigua vsurpat, est propriè causa erroris, qui in altero ex eorum verborum auditione ingeneratur; sed ad summum subministrat occasionem, ex qua per accidens sequitur ut audiens per seipsum prolatur in errorem. Et hac ratione Deus, qui interdum hominibus obiecta duntaxat apparentia exhibet, non est causa erroris, etiam si erroris occasionem quæ à nobis improvidè accipitur, subministret; nec esset etiam causa erroris, si speciem impressam in obiecti absentia potentiz inderet, ut cum multis philosophatur Torres 21. disp. 3. dub. 4. Qui item verum dicit, quod tamen ab auditore minus penetratur, non fallit auditorem, nec est causa erroris in quem per seipsum inducitur, ut Canus rectè notauit 2. de locis cap. 3. Addens cap. 4. ad 8. D E O; nec rationem causæ moralis, (hoc est imperio, consilio, suasionè causantis,) nec rationem causæ naturalis particularis respectu erroris per nos concepti competere; atque adeo nulla ratione D E V M esse nobis erroris causam. Quæ eadem ratione argumentari

mentari licet, ad probandum malè asseri, cum qui ambigüe loquitur, esse causam erroris in audiente consequentis. Non enim est moralis causa, cum non suadeat mandetve actum erroneum. Nec item est causa physica erroris, cum actus erroneus, parentem habeat ipsummet errantem, nec ab alia extrinseca causa creata physice dimanet. Est igitur duntaxat occasio erroris, & quidem citra culpam, ob interuenientem iustam causam ambigüe loquendi.

Aries Barnesij aduersus orationes amphibologicas quacumque ex causa usurpatas.

3 Præter difficultatem propositam, qua vniuersè vsus orationis ambigüe non obstante interuentu idoneæ causæ imputabatur, occurrit alia [quam Barnesius §. 2. magno cum bombo intentat, suppositis duobus certissimis, ut ait, lemmatibus, quibus nullus Theologus aut Philosophus sane mentis contradicere potest. Primum est ad virtutem veritatis pertinere, ut vnusquisque talem se exterius exhibeat per signa quibus mentem suam aperit, qualis reuera est interiùs. Secundum est interrogationem ex 2. de interpr. cap. 1. esse petitionem responsionis, hanc autem debere quadrare in postulationem cui tribuitur, proindeque vel esse ipsammet propositionem interrogatam, vel eius contradictoriam. Respondens enim aut affirmat aut inficiatur propositionem de qua qua fuit instituta interrogatio.

Ex hac doctrina, apud omnes, (ut ait,) Philosophos recepta, in hunc modum argumentatur Barnesius. Quævis enunciatio exterior alteri facta quæ est amphibologica, triplicem tantùm acceptionem habere potest, & secundum nullam earum, (condonemus enim Barnesio eum colaphum quem Prisciano hic impexit, dicens secundum neutram cum de triplici acceptione ageret:) secundum nullam inquam trium illarum acceptionum, potest oratio illa amphibologica vera esse. Vel enim primò sumitur amphibologicè, id est, sine vlla sermonis externi determinatione ad rem aliquam sermone communi significatam; & sic illa oratio est falsa & mendax, quia oratio amphibologica sumpta amphibologicè nihil enunciat; quod ut solita verborum parsimonia ait Barnesius, in fine numeri quinti, allegatis Louanensibus & Iauello vniuersi orbi Dialectici, asserunt, aiunt, & defendunt. Vel 2. sumitur prout determinatur ad rem interrogatam, & sic non est oratio amphibologica, quia adimitur ei communitas vocis & ambiguitas. Vel denique tertio, accipitur prout determinatur ad rem aliam de qua non petitur, & sic est mendacium, quia per eam nihil enunciat de re interrogata; ac proinde qui præ se fert respondendi voluntatem, nec tamen respondet, cum orationem interrogationi disparatam exhibeat, mentitur. Hinc euidenter concludi existimat Barnesius, omnem orationem amphibologicam tamen ex causa usurpatam, mendacium continere. Tanti autem apud eum fuit hæc ratiocinatio ut cum toto §. 2. id est, octo & eo amplius solidis paginis, eam amplificasset, & in quibuscumque orationibus & denunciationibus, præsertim responsiuis valere ostendisset, mox tamen §. tertio veluti lectoris ingenio diffusus, septem rursus paginas in ea recoquenda & lectori ingerenda consumat, veritus ne prudens lector verborum ipsius flumen, mentis guttam agrè deprehendat.

Deficiuntur eius fundamenta.

3 Non ramen difficile & fundamenta huius ratiocinationis, & molem vniuersam eis superstructam difficere. Nemo enim sanæ mentis inficiatur, qui pertineat ad veracitatem exhibere se talem exterius, qualis reuera est interiùs, si nulla suppetat idonea causa tegendi interuentu orationis ambigüe, mentem suam; idque à nobis fusè confirmatum est supra c. 5. Si autem interueniat eiusmodi causa, tunc negatur,

pertinere ad veritatem, ut se quis exterius talem exhibeat qualis est interiùs. Idque innueneri & grauissimi DD. partim ante recensiti, partim infra recensendis perspicue docent: de quorum sanitate mentis, cumquam Barnesio veniet in mentem dubitare, quamdiu ipse sanitate mentis non exciderit. Itaque in hoc primo fundamento, effusè ineptit aduersarius, cum statuit pro fundamento totius ratiocinationis suæ, id quod in primis probandum fuerat. Nam cum omnes æquè consentiant, spectare ad veritatem exhibere se exterius per signa talem, qualis quisque est interiùs, totaque difficultas in eo posita sit, verum posita idonea causa tegendi mentem suam, fas sit eam tegere: Barnesius quo est iudicio & acumine, id de quo non quæritur, statuit pro fundamento firmato & lapide angulari totius suæ disputationis; quod autem ad rem faciebat, hoc prætermisit.

Eadem opera labefactatur secundum fundamentum, quod reipia reuoluitur in primum. Si enim non subsit idonea causa secus agendi, responsio debet quadrare interrogationi: sin minus, non est necesse ut quadrat: alioqui quisquis non responderet ad mentem interrogantis, malè faceret. At hoc ipsum est quod ostendendum fuerat ac probandum, non autem assumendum ut fundamentum apud omnes firmum, cum omnes illi quibuscum aduersarius pugnat, aliter sentiant, nominatimque Silvester v. mendacium q. 6. latè enumerans euentus in quibus citra vllam mendacij labem, responsio non quadrat interrogationi. Itaque viderit Barnesius, quam quadrat cum veritate vox illa, qua hoc secundum fundamentum apud omnes receptum esse pronunciauit.

Arietis Barnesij collapsio

4 Sic euersis fundamentis, per se concidit fabrica superimposita, quæ cum apud aduersarium mole potius verborum quam rationum grandescat, ad hæc pauca reduci potest ut perspicua sit solutio, dispellanturque offucæ Barnesij ratiocinationibus familiares. Quæ præ se fert voluntatem respondendi ad mentem interrogantis, nec tamen ad eam respondet, mentitur: at qui exhibet responsum ambiguum, (quod quidem sit verè ambiguum, cuiusmodi duntaxat est, cum verba determinantur ad sensum ab eo diuersum, de quo facta fuerat interrogatio,) præ se fert voluntatem respondendi ad interrogantis mentem, nec respondet: Ergo mentitur.

Ad hoc argumentum in primis nego maiorem. Nam si is qui exterius præ se fert voluntatem respondendi ad interrogationem, aliò responsum conuertat iusta ex causa, neque mentitur, neque vllò modo peccat, dummodò verba eius sint capacia sensus quem ipse per ea verba intendit exprimere, ut semper contingit cum verba sunt ambigua, cuiusmodi sunt ea de quibus nunc agimus. An verò præterea similiter liberandus sit omni culpa si verba non sint ambigua, sed per subintellectam responsi partem suppleatur, quod præcisè spectat externæ eorum veritati deest, non dum quærimus, sed postea excutiemus. Sistendo igitur in responso compacto ex verbis ambiguis, si subsit causa illud usurpandi, nullum erit mendacium, imò neque peccatum. Si autem deest idonea causa, non erit quidem in huiusmodi responso mendacium, quia propter multiplicem vocum sensum, quod significabitur verum erit, in eo sensu quem interrogans non intendit: interueniet tamen culpa indirectè pugnans cum veracitate, & oblādens simplicitatem humano conuietui necessariam.

5 Maiore argumenti propositione sic elisa; non est quod calamum quassatum præterea confringam ostendendo quàm multa in minori peccentur. Trimembris certè illa amphibologiz distinctio, quæ ex Barnesio superius proposita est, spectatque ad hanc minorem scatet defectibus. Falsum quippe est quod ait in primo membro, orationem æquiocam ad nullum eorum

sensuum quibus quasi grauidatur determinatam, nihil significare. Nam significatio non competit voci à determinatione loquentis, sed ab impositione & deputatione; ut cuius veluti impressa est vocibus vis excitatiua audientis, (dummodò ei comperta sit deputatio,) ad percipiendam rem illam cui significanda vox est deputata. Ea autem vis excitatiua, quæ est formalissimè ratio signi, competit voci ex quo ad aliquid significandum deputata est; siue qui loquitur determinet hanc vocis notionem, siue aliam ex pluribus quæ illi subsunt, si sit ambigua. Semper enim vox est ex se excitatiua ad perceptionem illam, quomodo cumque se habeat qui loqui vult, & vocem ante deputatam vsurpare. Sanè Sacramenta nouæ legis, quæ signi genere contineri constat, semper sunt signa, quamuis non semper excitent actu homines ad ea percipienda quibus significandis instituta sunt, nec semper pendeant ab actuali determinatione alicuius. Idem in hedera aliisque signis ex instituto, cernere licet. Ac denique idem in vocibus contingit, siue vnâ siue multiplicem significationem obtineant. Falsò autem, (tamen admodum confidenter, & si verba appendas, prodige,) Barnesius affirmavit, quod *vniversi orbis Dialectici asserunt, aiunt & defendunt*, vocem æquiuocam nihil significare nisi ad aliquid à loquente determinetur, citâque duntaxat in eam sententiam Louan. ad cap. 2. libri de interpret. & Iauellum tract. 2. leg. cap. 2. Sed hi nullo modo asserunt, quod eis & ex eorum assertionem, vniversi orbis Dialectici tribuit Barnesius. Nam Louanienses tantum dicunt, voces æquiuocas & orationem Amphibologicam, nihil significare determinatum & vnum: vnde Iauellus infert, propositionem æquiuocam esse inutilem ad concinnandam demonstrationem qua vnum de vno concluditur. At quàm supina sit ea illatio; *propositio ambigua nihil significat determinatum quia plura significat, ergo nihil significat*, frustra docerem. Non igitur vniversi orbis Dialectici commentum illud Barnesij tradunt. Quin potius Magnus Albertus, (qui Barnesio iudicè non expungeretur albo Dialecticorum,) lib. 1. Elench. tract. 2. cap. 2. & Scotus, (quem etiam ut spero Barnesius patietur audire Dialecticum) q. 10. 11. & 11. Elenchorum. alique benè multi eorum insistentes vestigijs, disertè affirmant, vocem æquiuocam significare omnia sua significata, *actu & per modum copulationis*, ut ipsi loquuntur, etiam si is qui loquitur, non se determinet ad vtrumque sensum, nec vsurpet vocem ad duo illa exprimenda ad quæ deputata est. Quandiu enim alijs vocibus adhibitis, aut quomodolibet aliter non arctat vim vocis vniuersalem, & ad multos sensus patentem vi deputationis præteritæ, tamdiu vox naturaliter excitat ad omnia illa significata percipienda, ad quæ exprimenda varijs deputationibus addita est. Vnde fieri notat Albertus, ut ex duobus audientibus eandem propositionem ambiguam in vno tantum sensu à loquente prolatam vnus in vno illorum sensuum feratur, alter verò in alterum.

¶ Iam verò quod in secundo tripartitæ illius distinctionis membrò dicebatur, vocem ambiguam si à loquente determinetur ad vnum sensum, exuere ambiguitatem, est apertè falsum. Sic enim quisquis consultò vsurparet vocem æquiuocam, mente tamen restringens se ad vnum sensum; eo ipso, vteretur voce non ambigua, quod constat absurdè asserendum. Plerumque etiam qui vocem ambiguam profert, non aduertit ambiguitatem sub simplici vocis cortice latentem; vnde determinat siue assumit eam ad vnicum significatum ex pluribus in ea delitescentibus: Neque tamen vox illa definit esse ambigua, præsertim si ex circumstantijs non deprehendatur interna determinatio loquentis, ut facile potest accidere. Quod autem ea vox in huiusmodi seuentu ambiguitatem retineat, ex eo patet, quod è duobus eam audientibus, vnus excitatur ad vnicum eius sensum, alter ad alterum; non aliam ob causam ut proximè cum Alberto argu-

mentabar, quàm quia vtriusque significati notio, ei voci quasi adhærescit ex anteriori deputatione, nec tollitur per illius restrictionis interuentum. Tandem in tertio ac vltimo eiusdem diuisionis membro, peti manifestè principium iam annotaui. Quare perspicuum esse Lectori existimo quam malè materiata & compacta sit ea Barnesij ratiocinatio, ad quam ipse passim toto opere reuenit tanquam ad sacram anchoram & quæ futura sit totius substructionis firmitas, conuulso tam facile, imò per seipsum concidente eius fundamento.

Puerilis lapsus Barnesij.

7. Non est autem huius loci expendere, quàm accommodatè ad Aristotelem & logica rudimenta idem Barnesius, inter confirmandum hoc argumentum §. 3. num. 4. scripserit, orationem imperfectam cuius est apud Aristotelem mentio 1. de interpret. c. 4. ab eo cudi qui dicit, *Petrus*; At hic est puerilis error, vixque in logices tyronem ferendus. Nemo cerè hactenus audiuit dari orationem vnica voce constantem, nisi si antecesserit interrogatio, cui per vnicam vocem adhibeatur responsio. Tunc autem ea vnica vox, iunctis verbis interrogationis cui subnectitur, efficit orationem perfectam & enunciativam. At quod nomen *Petrus* simpliciter prolatum, orationem efficiat, nemo vnquam commentus est. Disertèque Ammonius ad caput illud quartum primi de interpretat. & ibidem Magentinus, ac S. Thomas tract. de enunc. cap. 3. tradunt orationem imperfectam constare dictionibus, quarum singulæ aliquid seorsim significant. Imò id ut cum Barnesio potiore iure dicam, *vniversi orbis Dialectici asserunt, aiunt, atque defendunt*. Nec potest negari salua communissima orationis definitione, assignata à Philosopho, qua affirmatur orationis partes significare separatim; quò discriminè oratio à nomine ac verbo secernitur, ut norunt Dialecticorum pueri. Itaque Barnesio homini in Lessij lancinatione occupatissimo, non vacauit recolere Dialecticæ rudimenta, ne in primis veluti elementis philosophiæ tam foedè impingeret, dum palmarum totius disputationis suæ argumento, corrogat vndecumque suppetias.

CAPVT VIII.

De vsu locutionis mentaliter restrictæ ex idonea causa spectato solius veritatis & simplicitatis vinculo, duæ in speciem pugnantes Theologorum sententiæ.

1. **E**RGO ad alteram principalem controuersæ propositæ partem. Nam vsum quidem locutionum ambiguarum ex iusta causa, per se loquendo siue seclusa vrgentiore lege quàm veracitatis, & agendo de vocis ambiguitate non planè infrequenti, omnes Theologi explorato habuerunt honestum esse, ut perspicuum ponentes, quandoquidem vox exterior non caret eo sensu ad quem exprimendum assumitur, fas esse ex iusta causa permittere errorem, in audiente ex vocis homonymia consequuturum, sinerèque ut ipsemet in ambiguarum locutionis casses se induat. At quoad locutiones mentaliter restrictas, longè acrius pungit difficultas, & idcirco hic Doctores in duas partes scindi videntur.

Prior sententia damnans locutiones purè mentaliter restrictas.

Quibusdam enim omnis huiusmodi vsus restrictionum mentalium improbatur, damnantque omnem locutionem, quæ prout exterius profertur, spectatis omnibus

omnibus circumstantiis non potest habere sensum verum, tamen quatenus substans conceptui mentali quem restringit qui loquitur, sensu vero non careat. Nam intentio dicentis, aut conceptus internus quem effingit, diuersus ab eo quem verba exterius promunt non potest emaculare locutionem illam; quæ non aliter vera esse potest, quam prout est, siue prout profertur exterius, & ad alium dirigitur. Est enim signum quoddam, cuius tota vis & ratio posita est in idoneitate ad alterum excitandum; quam idoneitatem non habet, nisi quatenus ab altero percipi potest; atque adeo non nisi quatenus exterius profertur, quia hoc tantum modo est perceptibilis ab eo qui audit, & cum quo per loquelam commercium habet qui verba usurpat. Quis porro vel imaginatione assequi queat, significationem aliquam non externam; & verborum (ut sic dicam) rectorio non obductam, ac quasi hærentem extrinsecus verborum crustæ? Est enim omnis significatio in vocum externa facie, quæ sola perceptibilis ab alio est.

Cum igitur locutio mentaliter restricta, quatenus exterius prolata, non significet verum sed falsum, nec possit per nudam loquentis intentionem effici vera, quia deputatio vocum non est cuique libera, ut notum est: Cum item nequeat ea locutio per internam loquentis cogitationem accipere sensum verum, quia nec vnum quid cum ea cogitatione componit, cum non sit eius expressio; nec à voluntate eiusdem cogitationis formandæ imperatur, ut est per se euidens: idcirco autores quorum sententiam refero, fatendum necessarium putant locutionem restrictam non obstante ea mentali restrictione, talem manere qualis est spectato solo verborum cortice; hoc est falsam, & contra legitimam proferentis mentem, ac proinde mendacem. Quia tamen qui locutionem illam sic profert, non intendat mentiri, intendit tamen proferre, quod scit non coherere cum mente quam habet; siue intendit proferre, quod scit significare falsum, quod sufficit ad labem mendacij. Ita docent Aragon. 22. quæst. 69. art. 2. in fine. Malderus opusc. supra citato cap. 4 & 10. & quidem alij: Itemque ex Doctoribus Societatis I E S V plerique, ac nominatim Azor. tom. 1. l. 1. c. 4. q. 5. Rebellus p. 1. lib. 4. q. 10. n. 2. Egid. Conine. disp. 10. de actib. supernatur. num. 49. Andreas Cydonius contra Epistolam Isaaci Casauboni c. 5. & 8. & in Apolog. pro Henrico Garneto c. 2. Paulus Laymannus lib. 4. Theol. moral. tr. 3. c. 13. n. 7. & c. 14. n. 8.

2. Addunt tamen hi autores, sæpè verba ea ratione iisque circumstantiis proferri, ut prudens auditor saltem aliquo modo confuso intelligere queat aliqua verba subintelligi quæ verbis expressis annectantur: Et tunc fatentur ea verba perficere vnam integram orationem cum verbis expressis: vel potius verba quæ proferuntur, cadere quoque in conceptum latentem, eo quod ex natura rei, hæc verba, ab hoc homine in hoc rerum statu talibusque circumstantiis prolata, eum quoque conceptum denotent, etiam si qui audit non satis id aduertat. Hac ratione fatentur liberari à mendacio, & licitam esse responsionem illam, qua reus per vim à non iudice iudicium usurpante interrogatus, negat se fecisse quod reuera fecit, subintelligens ita ut teneat fateri, quod ratione circumstantiarum non ita subintelligitur quin aliquatenus exprimat. Similiter reum à legitimo iudice interrogatum, sed contra iuris ordinem; fatentur posse absque mendacio eludere interrogantem, & negare se admisisse quod verè admisit, subintelligendo, ita ut sit probabile in iudicio. Mulierem præterea quæ coniugij fidem læserit, interrogatam à viro de adulterio admissio, fatentur respondere posse, se esse liberam crimine adulterij, mente concipiendo quod tibi aperire & fateri debeam. Denique ut alia pleraque similia prætereā, admittunt consequenter iidem autores, quoties quis interrogatur de re quam permagni intersit non vulgari, posse respondere se nescire, nempe in ordine ad euulgationem, atque adeo sub ea ratione sub qua fit interrogatio. Tantum quip-

pe tenetur respondere, prout interrogari potest, quia scopus interrogationis rationabiliter instituta, est, scire ea duntaxat quæ communicari cum aliis possunt. Vnde qui in prædicto euentu interrogatur, potest sine mendacio respondere secundum mentem rationabiliter præsumptam in interrogante, atque adeo quam interrogans habet, vel habere debet; & dicere se nescire quod reuera scit; quia non ita scit, ut id possit aliis manifestare, in quod tamen duntaxat cadit interrogatio.

Dux limitationes eiusdem prioris sententia.

3. Hæc est vniuersæ sententia Doctorum prædictorum; quam tamen eorum aliqui specialiter limitant. Sunt enim qui negare videantur, fas esse, suppetente licet idonea causa, usurpare sermonem mentaliter restrictum aliquatenus expressum totius interni conceptus, quando quis sponte sua alium alloquitur; tamen id permittant quando quodammodo adigitur ad respondendum de ea veritate, quam sermone planè euoluto non exprimi, permagni referat. Imputet enim sibi quod eludatur, qui interrogatione inconsulta & indebita, adigit ad eludendum & præbendam erroris occasionem. At qui non interrogat, est planè innoxius; nec dat iustam causam adhibendi cum ipso rectum sermonem. Ita Malderus 22. tract. 7. c. 2. dub. 7. in fine, & alij nonnulli.

Est & alia proposita sententiæ restrictio, quam nouissime adhibuit Paulus Laymannus capite illo 13. n. 7. & cap. 14. n. 8. fauetque Angles in floribus de poenitentia q. de confess. artic. ult. difficult. 10. & apertè idem habent aliqui tacito nomine à Soto relati in opusc. de secreto memb. 3. q. 3. conclus. 4. nempe non esse locum subintellectioni in euentibus propositis, si is qui interrogat non sciscitetur simpliciter, an hoc vel illud noueris; sed absolutè interroget, velitque apertè exponi, an aliqua tandem ratione id noueris. Ea enim interrogatione sic munita, exilimat hæc autor præcludi implicitam subauditionis expressionem per verba restricta: Atque adeo concludit effici ut voces respondentis, non possint villo modo cadere in ea negotij adiuncta ratione quorum veræ reddantur. V. g. responsio negatiua ad interrogationem iniquam iudicis, posita quod qui respondet, verè admiserit crimen de quo rogatur, inde eximebatur à mendacio & culpa, quod responsio censetur cadere in interrogationem. Vnde cum Iudex si aliud non addat, censendus sit interrogare in foro cui præst; nec velle ut respondens aperiat factum suum aliter quam prout tenetur in hoc foro; sensus interrogationis qua petit à reo an crimen admisit; censi potest iste: *admisisti me falsum tale de quo iuste in hoc foro interrogari possis?* Atque ita responsio rei qua crimen differtur, cum non potest de eo interrogari seruato ordine iuris, legitima est; & mendacio vacat. Verè enim non admisit crimen de quo iuste interrogari possit, quod tamen erat interrogationis obiectum. At si iudex plus se interrogare significet, & omninò velit reum aperire scelus illud suum, non tantum prout in iudicium venire debet, sed simpliciter prout admissum est; sic affirmat autor prædictus, non esse locum mentali restrictioni & elusioni iudicis, sed ut negandam prorsus esse responsionem, eo quod interrogatio non sit legitima, vel simpliciter aperiendam esse veritatem. Hactenus de prioris sententiæ circa vsum locutionum mentaliter restrictarum ex idonea causa, & spectatis tantum legibus veracitatis, siue secluso quouis præcepto urgentiore quam sit illud quod tractamus, nempe veritatis candidè & sine furo aperiendæ.

Sententia posterior, admittens simpliciter, vsum licitum locutionum restrictarum, cum causa subest.

4. Posterior sententia admittit, ex iusta causa per se loquendo; hoc est, nulla interueniente alia virtute

impediente, sed spectata tantum veracitatis obligatione, esse partem responsionis ad irrationabilem alterius interrogationem, vel partem enunciationis quam quis ex seipso profert non interrogatus, subticere ac mente premere: declinarique mendacium, etiamsi pars illa quæ expromitur, falsa foret si solitaria esset, nec iungeretur interno conceptui mente retento, eique veluti substerneretur ob continuationem conceptus retenti cum illo conceptu qui exprimitur, habereque sibi sublatam vocalem propositionem. Huiusmodi enim coniunctione ac nexu restrictionis tacite & locutionis externæ, interuentu conceptus interni voce expressi, cui externa locutio coniungitur, admittunt huius sententiæ autores, effici ut præcludatur labes quæ propositioni externæ præcisè quatenus externæ, dissonanti cum obiecto suo adueniret. Itaque consequenter docent, necessarium esse ut verba exterius prolata sint restrictioni proportionata, ita ut verba & conceptus mente retentus, continuari possint cum conceptu expresso: quod continget si ex utroque conceptu, (posito quod exprimitur,) vnus congruus sensus possit existere. v.g. non eximeretur à mendacii labe ea locutio, qua quis ad significandum quod non dormiuerit, diceret se non comedisse, subintelligendo exclusionem somni, quæ cum verbis illis nullo modo cohereret. Et idcirco Scotus in 3. d. 38. q. vnica litera H. merito reuocat aliquos qui Iudithæ pleraque locutiones in speciem falsas, eximebant à mendacio per restrictionem mente retentam, nullo modo cum verbis coherentem, dicentes eam illas locutiones ad D E V M direxisse, & iis D E V M allocutam: quo constat cum externa propositionum illarum facie nullo modo coherere. Nec posse nexum vllum assignari inter eam restrictionem, & prædictas propositiones, est per se euidentius. Dummodò ergo subintellectio cum verbis exterius expressis cohereret, & idonea retinendi causa subest, nec lex vrgentior ad promendum integrè conceptum adigat, concedit hæc sententia, fas esse, dimidiatum duntaxat conceptum verbis exprimere, reliqua prudenter subticendo, ut graue aliquod incommodum declinetur, aut tacendi debito satisfiat.

Addunt porro eius autores passim, etiamsi verba ex solo addito in mente retento efficiant sensum verum tamen si necessitas ea verba iuramento confirmandi interueniat, posse absque periurio interponi iuramentum. Quia cum enunciatio illa sit vera ob subintellectionem cum qua continuatur, non poterit actui illi labes periurij. Communiter item addunt autores prædictæ sententiæ, quoties licitum est adhibere locutionem mente restrictam, non esse curandum quod qui interrogat excludat eam restrictionem. Ut si iniquus iudex dicat, responde an hoc illudve admisieris, siue ego iuste interrogem, tuque tenearis respondere: siue non interrogem iuste, ita ut tu respondere non tenearis. Vel si expressiue dicat. Responde ad hoc nitide & voluntè, nullus prorsus inuolueris subintellectionum appositis responsioni tuæ. Nihilominus enim contendunt hi autores perstare ius loquentis, ut subintelligat quod iuste subintelligeret, si interrogans non vrgeret respondentem, ut absque subintellectione respondeat. Imo addunt, si vrgeatur ut affirmet se nulla vti mentali restrictione, nec aliud intelligere quàm quod verba sonant, adhuc posse id affirmare citra mendacium, subintelligendo aliquid quo ea locutio restricta, veritatem contineat. Quod si aliquis præ ruditate non capiat quæ subintellectio cuique locutioni aptanda sit, ut verba externa continuentur conceptui mente retento, efficiaturque vera responsio; aiunt hi autores sufficere, ut qui in specie nescit quæ subauditio locutioni alicui congruat, intendat id subaudire, quod viri docti norunt subaudiri congruè posse, iuxta hoc iuramentum placitum.

Primusne, & qua moderatione Lessius posteriori huic sententia subscripserit.

5. Autores huius posterioris sententiæ multos postea laudabo. Nunc sufficiet pro ea allegare Nauarrum qui plurimos pro eadem profert, eamque variis locis constantissime defendit, ut commentario in cap. humanæ aures 22. q. 5. per totum commentarium. & c. inter verba concl. 6. coroll. 22. & in Manuali cap. 12. n. 8. & 9. & 19. & c. 18. n. 61. & c. 25. n. 43. Nauarro præiuerant bene multi, & adhæserunt etiam postea quàm plurimi, quos infra adducam. Sed & prioris sententiæ autores, hanc posteriorem sententiam tamen minus probarunt, & falsam censuerunt, tamen pro iugenta Christianis Theologis modestia, seuerius non notarunt, probisque & conuictis abstinuerunt, contenti veritatem confirmare, non autem procacitatem suam ac linguæ intemperantiam exagitanda aliorum Doctorum virorem sententiæ prodere. Quod me tacente agnoscat quisquis Azorium, Malderum, Egidium Coninck, Laymannum, aliosque euoluerit, quibus posterior illa sententia displicuit.

Solus Barnesius, in sententiam Lessij qui Nauarro adhæsit, tanto mentis æstu ac impotentia abreptus est, (quod deliberato florum modestiæ Barnesianæ ad calcem operis exhibenda planum faciet,) ut plenis manibus conuicta iacere, parum putauerit: idcircoque confertissimis plaustris ea effuderit. Quæ quanta sit illiberalitas, æqui Lectores pronuntiabunt: præsertim cum nubes illa contumeliarum toto Barnesij libro in Lessium detoneret, intacto Nauarro aliisque omnibus quos Lessius adducit pro ea sententia, verèque in ea fuerunt: & quidem longè firmitus quàm Lessius, qui duntaxat eam sententiam admisit ut probabilior. Quinetiam ut supra iam monui, si omnia quæ Lessius vbiuis de ea tradit adueniunt, vix explebunt vnā paginam ex iis quibus toties editum est Lessij opus: cum tamen apud Nauarrum extet integer Commentarius ad eam confirmandam, & apud alios quàm plurimos infra allegandos, habeantur in eam rem longè plura quàm apud Lessium, ut facile sit prudenti Lectori conicere verissima esse quæ in aditu ad disputationem relata sunt de causa ob quam tantopere feruet Lessij exagitatio, apud hunc, (liceat Theodori Studitz verba viurpare serm. 46.) non iam Monachum sed Monomachum.

Sed illud maximè, virus conceptum aperit, quod ad locum istum pertinet, & insulsiatatem hominis cum malignitate certantem prodir. Traducit Lessium quod in disp. de Antichristo §. 33. asseruerit sententiam hanc suā à Catholicis doceri. Vultque ab incauto Lectore existimari, censuisse Lessium, hanc sententiam suam esse de fide. At id esse à Lessij mente alienissimum, inde euidentissime patet, quod quo loco hanc difficultatem ex instituto examinat, id est, lib. de Iust. c. 42. n. 47. (quem locum Barnesius hoc opere centies allegat, & arrodit, ut frustra ignorantiam causaturus sit;) conceptis verbis tradit tantum, hanc esse sententiam probabiliorē. Quis verò placitum quod habeat pro dogmate fidei, appellet duntaxat, probabilius? Itaque illo alio loco, cum Hæreticus Anglus calumniaretur Catholicos, quod dicerent posse iustum iudicium locutione ambigua vel mentaliter restricta eludi, respondet Lessius, neminem Catholicum id vnquam affirmasse. Tantum dixisse Catholicos, fas esse id præstare, cum iudex illegitimè & iniquè interrogat. Et ita sanè dixerunt Nauarr. Sayrus, Anglus, Syluester, & ut vno verbo dicam, innumeri Scholastici & Morales Theologi. An non isti Catholici? Rectè igitur responsum à Lessio est, Catholicos id dixisse. Et eodem planè modo respondit, hanc ipsam hæreticorum in Catholicos calumniam retundens Malderus opusc. 1. apè citato c. 12. sect. 1. in responsione ad secundam calumniam. Nemòque in lectione Hæreseologorum tam hospes est, ut ignoret familiarissimè

familiarissimum eis esse, praesertim cum Sectariorum calumnias diluunt, loqui ad eum modum; etiam si plerumque nihil minus cogitent, quam venditare pro fidei dogmate sententiam quam à Catholicis extra septa fidei proponi referunt. Et ita planè Lessio contigit hac in parte. Sed nisi Barnesius in iis ipsis quae sunt apertissima calumnias neceret, non haberet quod in Lessio morderet. Itaque ut genuinum commodius infingeret, nec abs re concitari & effervesce videretur, è re eius fuit, ipsi propè operis fronti, tam splendidum mendacium appingere. Dissimulo autem in praesentia, quod Barnesius §. 15. n. 2. sententiam suam cum plerisque Patribus ibi indicatis & sigillatim infra ex Maldonato proferendis, directissime pugnantem, appellat *sententiam Catholicam*. Et §. 23. & 24. vocat sententiam Lessij *haeticam & errorem in fide sub anathemate in plerisque Conciliis damnatum*. Quae quam sobriè scribant infra demonstrabo. Nunc enim obiter duntaxat moneo, Barnesium vidisse festucam in oculo fratris, trabem in suo non perspexisse.

Fixum igitur esto, ambas supra propositas in hac controuersia sententias, inter Catholicos salua fide ventilari; idèque vnicuique in ea quam adamauerit, perstare liberum esse, citra alterius censuram, & illiberalem ac abhorrentem à Christiana charitate & modestia sugillationem.

CAPVT IX.

Vera sententia de usu licito, restrictionum mentalium ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas urgent, & sententiarum in speciem pugnantium proximè propositarum conciliatio.

M IHI verò penitiùs binas sententias haecenus propositas inspicienti, subit cogitatio, eas non nisi in speciem discrepare. Et idcirco supra dixi, Doctores in duas partes scindi videri, quia re ipsa quoad praecipuum dubitationis caput consentiunt.

Doctrina prioris sententiae.

Fatentur enim autores prioris sententiae, fas esse locutionem mentaliter restrictam usurpare, cum ex circumstantiis constat aut constare debet sensum à loquente intentum subesse aliquo tandem modo verbis quae ab eo cum restrictione usurpantur. Idèque aiunt, non mentiri eum qui pressus illegitima interrogatione ad quam plurimum eius intersit non respondere simpliciter & apertè, eludit interrogantem locutione mentaliter restricta. V. g. qui interrogatus an occiderit eum qui in via caesus deprehenditur, nullo suppetente indicio quod ipse sit caedis autor, sicut reuera est; responderet *se huius cadu reum non esse*; nempe in foro humano quod non se extendit ad scelera omnino occulta. Similiterque statuunt, non mentiri adulteram quae rogante marito an tori fidem occultè violauerit, inficiatur infidelitatem suam erga maritum, & coniugij iniquationem; subintelligendo, *ita ut teneat dicere*. Eam autem responsi sic restricti immunitatem à mendacio, inde astruunt iidem autores, quia ex circumstantiis constat, vel constare debet audienti, hoc quod dictum est, subaudiri; & verba in eam subintellectionem quoquo modo cadere; quod sufficere fatentur ad expurgandum responsum labe mendacij, etiam si cortex ipse verborum, subintellectionem illam non exprimat, & voces prout exterius significantes audienti, nihil tale ferant olutè ac distinctè. Recolatur numerus 2. in superiori vite.

Aequè iuuat posteriorem.

2 Hanc igitur praedictorum autorum doctrinam, omnes planè locutiones mentaliter ex iusta necessitate restrictas stabilire, perspicuum existimo. Quia similiter constabit audienti, vel constare debet: eum qui loquitur, aliquid iustè subticere in quod verba quae profert implicitè cadant, eo quod cadant in obiectum locutionis prout conuestitum suis circumstantiis, quarum semper saltem una, est iusta necessitas locutionem exterius dimidiandi ob idoneam causam. At proinde cum nunquam liceat uti locutione mentaliter restricta, nisi suppetat idonea restringendi causa: quisquis ea suppetente adhibet restrictionem, nullo modo efficitur reus veracitatis quomodolibet violatae, etiam de sententia autorum cum quibus agimus: quia circumstantiae semper ferent, ut verba, intelligantur, vel intelligi certè debeant, non cadere in obiectum quod distinctè exprimitur, nisi prout conuestitum addito mentaliter reseruato, & ob iustam causam non expresso explicitè.

V. G. admittunt autores cum quibus agimus, si quis inquirat de aliquo mihi perspecto quod celatum oporteat: posse me ei respondere quasi nesciam, quia non debebat ulterius inquiri quàm quatenus reuelari potest: Vnde sensus interrogationis indebit & exorbitantis à recto, accipi à me potest eo modo quo non exorbitet, nimirum illo ipso quo interrogatio proferri ab interrogante debebat. Atque ita rectè respondeo me nescire, etiam si sciam, quia interrogans debebat huius secreti scientiam exigere cum ea restrictione, si mihi liceat id eulgare. Dicens ergo me nescire, eo scilicet modo ut liceat dicere, satisfacio importunae interrogationi, eiusque exorbitantiam quodammodo reduco ad modum debitum, nec mea restrictio est purè mentalis, sed aliquo modo in verbis indicatur. Appendi prope ipsas syllabas autorum prioris sententiae.

Transfero igitur eandem doctrinam in rem nostram, & aio: quotiescumque loquendum, ac praesertim respondendum mihi erit de re quam iustè subticere possum aut debeo, fas mihi similiter fore, dicere, quod nesciam: eo scilicet modo ut debeam dicere. At qui me interrogat, vel etiam qui me audit, non debet in alio sensu verba mea accipere, quàm prout debent à me profecti. Igitur cum ob iustam causam interuenientem non debeam aliter de re loqui, quàm prout loquor, id est, subticendo partem mei de ea conceptus, non potest respondens, vel audiens, aliter verba mea accipere, quàm prout implicitè cadentia in mentalem reseruacionem, seu quatenus exprimentia illud duntaxat quod possum vel debeo explicitè enunciare, & eo modo quo debeo rationabiliter verbis uti, qui in eo euentu fert, ut aliquid mente premam, quod apertè non prodam.

4 Neque vero autores prioris sententiae contendunt necessarium esse, ut auditor aduertat de facto hanc subintellectionem latere in animo loquentis. Sic enim frustrà permetterent usum restrictionis, expressè tantum implicitè per verba: nec declinauerunt incommoda, ob quae concedunt fas esse non omnino exprimere verbis sensum in animo latentem. Itaque duntaxat volunt necessarium esse, ut auditor, suppetente, ad id fundamento ex praesumpta per ipsum, vel debite praesumenda iusta necessitate loquentis, qui non tenetur sibi vel alteri locutione sua nocere; possit ex natura rei aduertere ad subintellectionem loquentis, & censeatur ad eam aduertere debere, cum velit secum agi rationabiliter. Hoc autem praesumendi debitum, quod iuxta autores cum quibus agimus sufficere ad honestationem locutionis restrictae, locum habet in omni planè euentu in quo posterior sententia admittit usum licitum locutionum mentaliter restrictarum, id est, quoties subest idonea causa sic restringendi, abestque praceptum urgentius quàm veracitatis;

quod locutione restricta interdicat: Toties etiam per locutionem illam restrictam insinuat implicite subintellectio; spectando quod audiens spectare debet; nempe naturam prudentis colloctionis, quæ non fert, ut loquens, per eam sibi vel alteri irrationabiliter incommodet.

Quare existimo perspicuum, autores prioris & posterioris sententiæ re ipsa consentire, quantumcumque priores se à posterioribus dissidere arbitrentur. Sed certè posteriores numquam refugerent eam sententiæ suæ temperationem, quam retulimus ex prioribus autoribus à quibus impugnantur. Imo aliquoties eam insinuant in actu signato, & semper in actu exercito, cum dicunt subintelligi à loquente, *ita ut teneatur, vel debeat, aut possit dicere.*

Discrimen quoddam inter utramque sententiam capite 8. propositam.

4 Tantum potest inter utrosque autores discrimen aliquod assignari, quod ab aliquibus subindicatum video, sed vel nullum est, vel ad rem non facit. Nempe quod qui simpliciter admittunt usum restrictarum locutionum cum suppetit idonea causa eas usurpandi, non sunt solliciti quæ subintellectio fiat, sed dummodo, propositio externa, & quod subintelligitur, aptè cohereant, & ut sic efficiant sensum verum, nihil præterea quærent. At qui locutiones restrictas admittunt, duntaxat cum verba exterius prolata fuerint aliquatenus sensum loquentis, ita ut restrictio non sit purè mentalis; consequenter doceant eam tantum subintellectionem liberare à culpa, quæ aliqua tandem ratione innuitur externis verbis. Hæc autem videtur non esse eadem cum quis respondet ad interrogatam, ac cum quis ultro se ingerit ad restrictè loquendum ex causa iusta. Nam cum quis duntaxat respondet, adestque iusta restringendi causa, semper potest restringere locutionem adhibita hac subauditione quæ responso rationabiliter intellecto insinuat, *ut teneatur tibi dicere.* Qui enim non respondet ad interrogantis mentem expressè propositam, sed locutionem suam restringere statuit, præsumit eum qui interrogat petere responsum possibile salva lege Dei & obligatione virtutum, ac convenienti cura rerum suarum vel alienarum. Unde meritò, si virtus responsione interdicat, vel græve damnum ipsi respondenti aut alteri ex responsione plana iniuste imminuat, respondet, *nescio*, subintelligens *ita ut dicere teneatur*, de quo uno est vel esse debet interrogatio rationalis, qualis præsumi potest ab interrogante prolata. Vel si de eius iniquitate apertè constat, verba nihilominus cadunt in eum interrogationis sensum quem ferret interrogatio si esset rationalis: quia iuxta communem usum & publicam deputationem, quæ vocibus sensum quasi animam contulit, verba respondentis cadunt in responsionem prout rationabiliter propositam, nec æquum est ut eo sensu excidant, ob iniquitatem interrogantis. At cum quis non respondet ad interrogatam, sed ultro se ingerit ad loquendum restrictè, idque ferunt merita causæ ob quam statuit non omnino exprimere conceptum suum, tunc restrictio tacita, videtur non esse quæ iam proposita est pro respondente; nimirum *ut teneatur tibi dicere*, sed hæc nonnihil diuersa, *ut possim tibi dicere.* Quia cum in hoc euentu, persona loquens non lacessatur ab alio, sed ipsa sponte se ingerat ad loquendum, non videtur posse subintelligi; & per talem externam locutionem aliquo modo insinuari; quod persona loquens non teneatur euoluntè loqui; cum in eo euentu nulla fuerit homini iniecta obligatio loquendi, sed ipsemet ultro occæperit sermonem. Itaque subintelligi potius & aliquo modo indicari videtur per verba in eo statu prolata, quod persona loquens quia rationabiliter loquitur, non possit dicere quæ subtrahet. Nam siue lex, siue obligatio virtutum, siue indemnitas propria,

aut aliena, adigant eum ad loquendum cum restrictione, rectè subintelligitur exprimere mentem suam, tantum quatenus potest: non potest autem contra Deum aut virtutem loqui, & censetur etiam non posse contra sua vel alterius commoda, mentem suam aperire. Quod enim magnæ difficultati subiaceret, censetur moraliter esse impossibile.

Aut nullum est, aut negligendum.

5 Hoc inter utrosque autores dissidium, dicebam vel inane esse, vel non versari circa modum propositum: & posito quod admittatur, esse tamen adeo leue, ut negligi ac pro nullo haberi meritò possit. Nam is quoque qui ad loquendum se ingerit, quia subest iusta causa non promendi integre conceptum, ita reuera loquitur, sicut iuxta leges veracitatis & simplicitatis loqui tenetur, si id expromat, quod potest sine incommodo expromere: & eius locutio debet rationabiliter accipi, ut cadens in hoc duntaxat. Ergo quamuis non interrogetur, potest tamen rectè subintelligere se non teneri plus dicere, & verba eius aptè censentur expromere quod concipit, in quantum debet illud exprimere. Atque adeò cum non teneatur aut debeat plus expromere, quam reuera faciat, subauditione illa aptè purgat locutionem sic restrictam, & per verba aliquo tandem modo subindicatur, ac implicite exprimitur. Et vicinè qui interrogatur de re quam celatam oportet, potest subaudire illud *ita ut possit esse*, quia si tenetur de ea filere, meritò negat se posse de ea loqui. Itaque videtur discrimen illud subintellectionum duplici illi modo restrictè loquendi consentaneum, plane evanescere.

Et quamuis solidum esset, tamen ad rem non faceret, quia ex eo non tollitur licitus usus restrictarum locutionum suppetente idonea causa, qui est cardo præsentis difficultatis: sed tantum determinatur quis conceptus mente premendus sit in alterutro prædictorum modorum, quibus contingit usurpari locutionem restrictam: quod ad rem præsentem non refert, videturque facile dandum ab autoribus prioris sententiæ; præsertim cum moneant, satis esse rudibus qui non satis perspiciunt quid in quouis euentu subintelligendum sit, si illud subintelligant quod viri docti & timorati norunt posse subintelligi, & iuxta hoc locutiones suas ex idonea causa restrictas concinnent. Quam monitione satis innuunt, tamen si fere negligant quæ cuique locutioni aptanda sit subintellectio in variis euentibus, non refugere tamen quominus talis apponatur, in quam verba exterius prolata utcumque cadant.

Veriusque illius sententia concordia firmatur.

6 Itaque maneat, utrosque autores adductos, tamen si in speciem pugnantem sententias tueantur, putentque priores se à posterioribus dissentire, tamen reuera eodem recidere, & saltem quoad principale punctum ipsarumque difficultatis viscera idem affirmare. Nempe quod per se loquendo quoties iusta restrictè loquendi causa subest, fas sit aliquid subtrahere, & in speciem negare, quod alioqui affirmandum esset: vel affirmare, quod esset negandum, ob factam subintellectionem: quæcumque demum sit idonea illa subintellectio: quod non est necesse loquenti innotescere in specie, dummodo non ignoret esse aliquam quam vir doctus per otium aptè assignaret, & ad eam sic in confuso adhibitam subternat externam locutionem.

Sed ut melius perspiciatur hæc autorum utriusque sententiæ concordia in puncto difficultatis, aduertendum videtur, posteriorem sententiam propositam, duobus modis probari, & defendi posse. Primò absolute, siue, excludendo mendacium à locutione restricta,

Et, recurrendo duntaxat ad internam veritatem subintellectam, quam ipse loquens connectat & continuet cum oratione sua externa in speciem falsam. Secundò dicendo, excludi mendacium, eo quod subintellectio insinnetur per verba exterius prolata, saltem quatenus sunt hominis rationabiliter loquentis. Priorem modum defendendi eam secundam sententiam, videtur inuisse Nauarrus; & in hoc dissenserunt ab illo aliqui, quod non satis caperent quomodo veritas intus, abdita perfunderet externam locutionem secundum se falsam. Sed siue modus ille quo dixi videri Nauarrum secundam sententiam exponere ac tueri, idoneus sit, siue non sit; negari non potest quin sit difficilior secundo modo proposito: nec est certè necessarius ad defendendam assertionem quam intendimus, nempe quod ex idonea causa, vsus locutionum mente restrictarum licitus sit; quia per secundum illum defendendi ac probandi modum hæc assertio commodius & facilius defenditur, declinatis nonnullis difficultatibus quæ priori illi modo coniunctæ sunt.

Autores ergo qui hunc posteriorem modum tuedi locutiones restrictas ineunt, etiam si modum illum priorem reprobant, non idcirco discrepant quoad sententiam ab iis qui vtuntur priore illo modo probandi ac defendendi locutiones restrictas; sed tantum differunt ab eis, in modo probandi & implicandi licitum vsum prædictarum locutionum quem utriusque docent; quod non est sententiæ, sed probationum dissidium. Et quamquam iidem autores qui posteriorem illum modum ineunt, interdum plus iusto in quibusdam exemplis arctent suam sententiam, negentque in eis admitti posse locutionem restrictam salua veritate, non tamen id faciunt, quod putent, ad veritatem non sufficere subindicationem & implicitam expressionem subauditionis tacitæ; id enim expressè & dilertè tradunt: sed cum non occurreret eis via exponendi & defendendi, quomodo alicubi interueniente iusta causa subicendi, posset dici subauditionem insinuari per locutionem externam in illis circumstantiis prolatam; (qualem viam nos aperuimus supra num. 3. & ostendimus interuenire quoties datur iusta restringendi causa;) negarunt tunc locutionem restrictam esse licitam; quod est rursus dissidium non in sententia, sed in modo eam explicandi ac probandi. Atque ita puto patere autorum conciliationem.

Inanitas argumenti contra posteriorem sententiam propositi capite 8. initio.

7 Cum autem autores posterioris sententiæ, nihil negotij facebant prioribus, restaret dissoluendum argumentum quod à prioribus contra posteriores proferri retulimus superiori capite initio. Sed quia illud argumentum crudè sumptum, omnes omnino restrictas locutiones æquè impetit, etiam eas quæ ab autoribus prioris sententiæ proponuntur, eoque à Barnesio omnium restrictarum locutionum exagitatore dirigitur; differam illud absolutè excutere vsque ad eum locum, quo depellam rationes quæ vsui mentalium reservationum inter loquendum ex iusta causa adhibitarum, obiciuntur. Nunc duntaxat dico, quantum ad rem præsentem attinet, seu quatenus prior sententia posteriorem eo argumento impetit, enervatum manifestè esse argumentum illud ex proximè dictis. Urgebant enim priores autores, externam significationem vocum quas exprimit is qui cum restrictione loquitur; eamque externam propositionis significationem, aiebant falsam esse, eo quod verba prout exterius prolata; atque adeo prout significantia, dissonant obiecto. Verum ipsimet dissiteri non possunt, quin verbis prout exterius prolati desit expressa significatio additionis subintellectæ, in euentu in quo

ipsi admittunt subintellectionem verbis attingi, & implicitè subindicari, eo quod præsumatur vel præsumi debeat ab audiente. Vrgeri ergo contra eos similiter posset, interuenire tunc mendacium, quia homo profert pronunciatum quod scit non cohzere expressè cum mente quam exprimit, & quod quatenus exterius prolatum, ac proinde quatenus significans, dissonat obiecto, quæ erat ipsorum contra priores argumentatio supra proposita. Sicut ergo ipsi hoc facile retunderent, dicentes censeri expressum quod iustè subintelligitur: quia auditor debuit hoc præsumere; idque virtualiter siue implicitè insinuat per verba prolata: ita autores posterioris sententiæ, non aliter respondebunt, sufficienterque elident hoc argumentum contra se intortum, si validè contritum fuit ab autoribus prioris sententiæ cum aduersus ipsos admo-ueretur. Quid verò ad illud argumentum, non ad hominem, vt nunc feci, sed absolutè respondendum sit, dicam infra loco citato.

Iudicium de prioris sententia prima limitatione supra relata.

8 Perinde igitur est vtri ex duabus sententiis propositis quis adhzreat. Ambæ enim idem docent, & ambabus communes sunt eadem difficultates. Ex limitationibus verò quas retuli cap. 8. num. 3. prima eatenus probanda est, quatenus sensus esse potest, longè plus exigere causa censetur idonea cum quis per seipsum infert sermonem mentaliter restrictum, quam cum ab alio adaectus, & interrogatione pressus, cum vsurpat. Qui enim interrogat, lacescit interrogatum, eique vim quodammodo infert ad sic respondendum. Vnde immeritò expostulat, se ab eo iustè adhibita subintellectione, verbis aliquatenus insinuata, delusum. At qui alloquitur sponte sua alium, non patitur; sed agit. Quare incumbit ei aduertere, iustane ac sufficiens sit causa, ex qua simplicitati humanæ conuersationis, incommodare aggreditur. Et quia in eum tanquam in primam originem refundetur quicquid contra leges simplicitatis eo restrictionum mentalium vsu peccatum fuerit, si fortè non satis consultò ac consideratè adhibeatur: propterea sollicitior hic esse debet, quam si temeratio simplicitatis; (posito quod interueniat,) deriuanda esset in alium.

Quod tamen fas sit, etiam non lacescito interrogatione aliena, adhibere sermonem mentaliter restrictum si iusta restringendi causa suppetat, existimo certum. Huiusmodi enim locutio, in eo euentu non est mendacium, vt constat ex dictis. Verba enim tametsi sponte prolata, tamen accipienda sunt in eo sensu quem ferunt quatenus instituta ad conuictum humanum, & rationabile commercium inter loquentem & audientem. Vnde quia supponitur adesse iusta causa reticendi aliquid in mente adiunctum conceptui qui exprimitur, verba prolata cadent explicite in illud tantum quod rationabiliter aperiendum est; atque adeo implicitè quoque attingent subintellectionem iustam. Quare nullum erit in ea locutione periculum mendacij. Præceptum verò affirmatiuum retinendæ verborum simplicitatis, cessat vrgere ob interuentum iustæ causæ reticendi. Itaque non est vnde per se loquendo, seu spectatis solius veracitatis legibus, quas duntaxat hic moramur, deriuetur malitia in locutionem restrictam sponte prolatam, si idonea restringendi causa non desit, definienda arbitrio prudentis, & admetienda ad ea quæ vniuersè circa illam constituiamus, reprobantes omnem sermonem amphibologicum vel mente restrictum absque idonea causa.

*Reiicitur altera eiusdem sententia limitatio
adducta superius.*

9. Secunda limitatio superius item relata, est omnino ableganda. Eneruat enim & cassum prorsus reddit omnem prope restrictionum mentalium usum iustum, & patentem aditum aperit incommodis omnibus, ob quæ declinanda, usus ille conceditur. Præterquam quod evertit totum fundamentum, ex quo fas est, licitas aliquando ostendere inter respondendum restrictiones mentales. Declaro. Quotus quisque est, præsertim in iudiciis aut in negotio paulo grauiore, qui in expiscanda veritate omittat solemnia illa verba. *Age, propter quod nōli sine ambagibus, & nitidè effare sine vlla implexitate id quod est.* Maxime verò qui inaudiuerunt quæ de amphibologicis & restrictis locutionibus à Nauarro & aliis prodita sunt; (ut vix est qui non inaudiuerit, nisi in re literaria & iudiciaria omnino hospes;) dubium non est, quin sint adhibitori modum interrogandi, quo vel ut plurimum in actu signato, vel in actu exercito, excludant omnem ambiguitatem ac restrictæ locutionis usurpationem. Ergo liquet iuxta limitationem quam expendimus, irritum reddi omnem usum responsionum mentaliter restrictarum & ambiguarum: adinque plerisque innocentibus, periculum quo licitè declinare queant damnum sibi rebus suis imminens ab aliena iniquitate.

Deinde malitia interrogantis, addentis interrogationi additamentum illud quo iniuste petit dimitti à respondente ambiguam, vel mentaliter restrictam responsionem, ea inquam malitia, non facit, ut interrogatio sit rationabilis: unde cum sufficiat respondere ad interrogationem prout rationabilem, eo quod lex simplicitatis & veritatis non plus ferat, idque verbis responsionis, quatenus verba sunt, subindicetur; perspicuum est responsionem restrictam fore idoneam, & cadentem super interrogationem quatenus rationabilem, etiam si interrogans excluderit irrationabiliter restrictionem. Idque nisi in hoc euentu admittatur, respondæ similiter erunt ubilibet locutiones restrictæ & ambiguae. Quia si quid est, quod in hoc euentu ambiguitatem & restrictionem excludat, est voluntas interrogantis, nolentis secum agi eo modo, sed perspicue & aperte. Atqui nemo esset qui interpretatiuè saltem & virtualiter, nollet agi semper secum candidè & absque vlla inuolutione. Nusquam ergo locus erit restrictis & ambiguis locutionibus, contra ipsummet huius limitationis autorem, quia aliena voluntas eas ubique excludet. Quod si opponas eam voluntatem plerumque esse irrationabilem ob iustam causam aliter loquendi & restringendi, & idcirco negligi salua honestate; idem prorsus statuentum erit in re præsentī.

10. Quare meritò reliqui prioris sententiæ autores, eam limitationem prætermiserunt. Inio aliqui expressè addiderunt, quantumcumque iniquus interrogator ingeminet, obretereturque respondentem, ut affirmet se candidè & sine vlla implexitate vel subauditione respondere; saluum semper perstare ius respondentis, ut dicat se nulla rei ambiguitate; inquantum scilicet id ipsum explicare debet aut potest. Et

idem latè habet Aragon. 22. quæst. 76. artic. 1.
conclus. 2. quoad testem illegitimè interrogatum, quem admittit posse locutionem suam restringere mentaliter.

* *

CAPVT X.

Esse aliquem locutionem mentaliter restrictarum licitum usum ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas urgent, probatur Scriptura autoritate.

1. VICIMVS non nisi vnam esse Theologorum sententiam de usu licito locutionum mentaliter restrictarum; eosque qui concedunt illum, duntaxat si verba attentis circumstantiis cadant aliquo modo in restrictionem, non planè expressam, demonstrauimus consentire cum aliis, qui contenti sunt vero locutionis sensui, ex addito mente retento ob iustam causam. Quia quoties huiusmodi causa interueniet, locutio restricta erit rationabilis: unde verba quatenus instrumenta instituta ad conuictum rationabilem, cadent semper aliquomodo in restrictionem: quod iuxta quosuis prædictos autores, satis superque est ad mendacij declinationem, & immunitatem à quauis alia culpa, per se loquendo, ut nunc loquimur. Quare non erit quod in posterum sumus solliciti de illo autorum in speciem pugnantium dissidio, sed quoscumque locutionem mentaliter ex idonea causa restrictam approbare compertum fuerit, veritati quam astruimus suffragatos esse iudicandum erit, præsertim contra Barnesium, qui omnes omnino restrictiones quomodocumque conditas, respuere videri vult. Priusquam tamen sententiam propositam Theologorum autoritate muniam, placet nonnulla Scripturæ & Sanctorum Patrum loca proferre; ut quæ est apud Catholicos ars veritatis, prima nobis eaque potentissima, pro veritate quam defendimus tela suppeditet, tamen non nisi selectiora quædam adducam studio breuitatis, dimissis aliis plerisque, ubique prostantibus, apud tractatores huius argumenti.

Denunciatio Iona restricta.

2. Ex veteri instrumento, optimus locus habetur Ionæ 3. ubi propheta Dei nomine denunciat Niniuitis, subuersionem intra 40. dies, quæ tamen secutura non erat. *Adhuc, inquit, 40. dies & Ninive subuertetur.* Quam subuersionem, tamen aliqui ut Philippus Abbas lib. de silentio cap. 81. mysticè accipiendam censuerint, prælucente Diuo Augustino in Psalm. 50. ad illud *inerta & occulta*, & apertius 21. Ciuitat. cap. 24. tamen de materiali vrbs subuersione fuisse à Iona intellectam, indubitatum est ex meru Ionæ, ne condonante DEO ob consecutam animorum conuersionem & mysticam vrbs euersionem, ipse falsus vates haberetur: quod timendum illi non fuisset, si agnouisset in vrbs suis, sensum illum mysticum. Fuisset enim ad manum responsio quam obicientibus falsum vaticinium obtruderet, se non de materiali, sed de mystica vrbs subuersione locutum. Apertè ergo Ionas in nomine Domini prænuñciauit materiale subuersionem vrbs Niniue, & eandem denunciari intendebat DEVS, ut obiectu impendentis ruinæ auerteret ciues illos à vita deprauatissima. Aio Ionam in nomine Domini prænuñciasse cladem Niniuitarum, quia probari non potest quod Origenes homil. 16. in Numer. adducit, & aliis plerisque exemplis confirmat; nempe quod verba denunciationis Ionæ, & *Ninive subuertetur*, non sint prolata à Iona in nomine Domini, sed ex sensu suo: cum Deus quantum ex Scriptura colligitur, nihil tale Ionæ mandasset, sed tantum ut prædicaret in ea, eo quod clamor malitiæ Niniuitarum, in cælum usque ascendisset. Hoc Origeni opportunum visum est, ad eximendum Deum labe mendacij in ea prænuñciatione, eaque macula obliuendum Ionam solum. Simili modo iuxta aliquos

Martha

Martha Ioan. 11. sororem ad Christum inuitat, addens de suo, *Magister vocat te*. Non enim legitur Christus dixisse Marthæ ut vocaret sororem. Sed neque Origenes omnino adhæret ei modo mendacium à Deo amolendi, (cum paulò pòst subdat magis sibi probari, ut Deus quod Hieremix 18. proficitur, pro bonitate sua, mutata Niniuitarum mente non sit exécutus quæ fuerat comminatus :) Neque reuera idoneus est modus ille diuinam summam veracitatem præstandi indemnem. Indubitatum quippè videtur, denunciationem Ionæ, fuisse ipsi demandatam à Deo; idque apertè habetur ex eo quod Ionas post poenitentiam Niniuitarum, cum vidisset famam suam periclitari, foreque ut falsus Propheta audiret, non subsecuta clade quam denunciarat; questus est cum Deo, eique (si fas est dicere), bonitatem nimiam exprobrauit, qui exitium intentatum non immisisset, idque seueritum fuisse cum hæc sibi provincia demandaretur, est contestatus. Quæ apertè ferunt, Ionam non de suo cerebro, sed ex diuino mandato denuntiasse Niniuitis subuersionem post 40. dies, iuxta Hebraicos codices, vel pòst tres dies ut habebant alia exemplaria quibus utebatur Origenes. Fateor interdum Prophetas ex sensu suo aliqua protulisse, quæ postea constitit non fuisse in nomine Domini prænuntiata, ut manifestum est ex responso, quo Nathan consilium Dauidis de templi ædificatione ratum habuit. Tamen nisi Prophetas prænuntiationes mutare omnes velimus cõfessendæ sunt factæ in nomine Domini, cum Deus ipse postea non dedocet Prophetam, ut verè dedocuit Nathanem. Atqui huiusmodi prænuntiatio, absolutè loquendo & ut verba sonant, falsa est, & dissona obiecto, neque enim consecuta est verbis euersio Niniuitis, ut est apud Eucherium hom. de initio quadrag. *sententiam iam cadentem, per poenitentiam retorquentibus*: mortisque edicto fidem eorum reuerito, ut loquitur Basil. Seleuc. orat. 20. & Deus à quo Propheta ad eam locutionem impellebatur; satis nouerat non esse secururam: ipse enim est *qui mucronem ultionis in theca recondidit*, idque se facturum non ignorabat. Verba sunt Victoris Carthenensis l. de poenit. cap. 6. ubi fusè & pro more fortiter ac pereleganter, Niniuitarum conuersionem describit. Ergo ut sit saluus honor supremæ veritatis, necesse est in ea locutione subintelligere aliquid, quo ad verba exterius prolata adiuncto, locutio illa alioqui falsa, reddatur vera, ut optimè aduertit Greg. in 1. d. 41. quæst. 2. artic. 2. ad 1. & explicatissimè S. Ildo. Pelus. l. 4. episto. 149. ac Gaudent. tract. 3. de Exod. qui idcirco illum per Ionam Domini sermonem, ait fuisse gladium ex utraque parte acutum, passimque idem habent interpretes ad eum Ionæ locum; nempe istud, *nisi ciues conuertantur & poenitentiam agant*. Quod utcumque insinuatum fuisse per particulam, *ad hoc*, denunciationi Ionæ præfixam, notat S. Athanas. serm. in Passio. & cruce dom.

3 Neque verò obtendi potest id esse patens ex se, atque adeo non subintelligi, sed illico incurrere in oculos, ob præiudicium cuique insitum de summa Dei benignitate ad condonandum, si homo reueniat ad cor. Hoc inquam non potest in præsentia obtendi. Nam quamuis Deus pepigerit cum peccatoribus de condonanda culpa quoties ingemuerint, tamen quod attinet ad reatum poenæ temporalis in hac vita luendæ, Deus persæpe non patitur se exorari: ut docuit poena Dauidis in paruuli mortè, & poena Moïsi ne ingrederetur terram promissam: idemque cernitur in aliis plerisque exemplis quæ expendit S. Gregor. 9. Moral. cap. 12. Consule in eandem sententiam Mich. Medinam l. de indulg. cap. 8. & Bellarm. l. 4. de poenit. c. 3. Quia ergo triumphator sæpè non parcat quoad has poenas, nec suscipit pro redemptione dona plurima, non potest elidi vis argumenti propositi, dicendo, ex se patere quod posita Niniuitarum conuersione, Deus robustam manum suam in illos iam iam cadentem esset retorturus. Planè ergo necessariam est subintelligere aliquid in eo loco; ne, quod absit, diuina præ-

nuntiatio insinulari queat mendacii, quod nisi pij, iuxta illud concinnè de more dixit Faustus lib. 2. de grat. & lib. arbit. cap. ultimo, agens de Niniuitis, iudicem misericordem celsiss. decreta consilij, pio immutari mendacio; si reus medicinam festinet adhibere peccato. Atque ita habemus diuinum exemplum, quo docemur fas esse ex iusta causa, restringere mentaliter locutionem externam.

Item denuntiatio Isaie.

4 Sed ut lucens iam per se veritas, duplicata testimoniorum luce plus luceat, (vsurpabo enim & ipse verba Cassiani 4. de Incarnat. cap. 3.) simile in rem nostram argumentum duco ex prænuntiatione Isaie in verbo Domini ad Ezechiam, Isaie 38. *Dispone domui tuæ, quid morieris tu & non viues*: & tamen postmodum iussus est Isaïas regredi, & nuntiare Ezechix, additos diuina liberalitate ad dies ipsius quindecim annos. Impossibile igitur est denunciationem illam mortis imminuentis, quæ tamen postea tamdiu dilata est indemnem à mendacio seruare, nisi subintelligatur aliquid, quod verbis expressè & apertè expressum non fuit, etiam si in mente Dei prophetam ad loquendum mouentis, occuleretur. Et ita id perspicuè intellexit S. Augustinus 6. de Genesi ad liter. cap. 17. volens subintellectum quantum est ex vi morbi & pestis inferius causis. Verba Augustini sunt. *Multa secundum inferiores causas futura sunt, sicut ibi sunt, sed si ita sunt, & in præscientia Dei verè futura sunt. Si autem ibi aliter sunt, ita potius futura sunt sicut ibi sunt, ubi qui præscit falli non potest. Nam futura dicitur senectus in iuueno, sed tamen futura non est, si ante moriturus est. Hoc autem ita erit, sicut se habent alie cause, siue in mundo contextæ, siue in Dei præscientia reseruatæ. Nam secundum quasdam futurorum causas, moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit quindecim annos ad vitam, id utique faciens quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, & in sua voluntate seruabat. Non ergo id fecit quod futurum non erat: hoc enim magis erat futurum, quod se facturum esse præsciebat. Nec tamen illi anni additi rectè dicerentur, nisi aliquid adderetur quod se aliter in aliis causis habuerat. Secundum aliquas igitur causas inferiores, iam vitam finierat: secundum illas autem quæ sunt in voluntate & præscientia Dei, qui ex æternitate nouerat quid illo tempore facturus erat, & hoc verè futurum erat: Tunc erat finiurus vitam, quando finit vitam. Vides Augustinum apertissimè subscribentem mentali quarundam locutionum restrictioni.*

Subscribit item S. Gregorius 12. mor. cap. 1. eandem Isaie prænuntiationem tractans, nisi quod aliam facit subintellectionem quam fecerit D. Augustinus. *Quæstio pritur*, inquit S. Gregorius de Ezechia, *quomodo ei per prophetam dicatur: Dispone domui tuæ quia morieris tu & non viues. Cui cum mortis sententia dicta est, protinus ad eius lacrymas est vita addita. Sed per prophetam Dominus dixit, quo tempore mori ipse merebatur: per largitatem verò misericordie, illo eum tempore ad mortem distulit, quod ante secula ipse præsciuit. Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit (actiue pro denunciauit siue notificauit) quo vir ille mori merebatur; nec dominica statuta conuulsa sunt; quia ut ex largitate Dei anni vita crescerent, hoc quoque ante secula præfixum fuit; atque spatium vita quod inopinatè foris est additum, sine augmento in præscientia fuit intus statutum. En apertè quoque astipulantem iustæ inter loquendum reticentiæ S. Gregorium. Cuius subintellectio in proposita Isaie locutione, tamen si diuersa est à subintellectione adhibita per D. Augustinum, eam tamen non excludit. Potuit enim Ezechias, tempore per Isaïam denunciato, fuisse moriturus; & quia ita merebatur ob aliquas culpas; & quia causæ naturales ferebant ut tunc moreretur.*

Alia veteris Testamenti loca prr Satyram.

5 Missam facio ingentem turbam aliorum veteris instrumenti locorum, quorum verbis secundum corticem falsis, subest veritas ex subintellectione aliqua. Sic enim Raphaeli Tob. 5. dixit se esse de filiis Israel, & Azariam Ananiam magni filium. Abraham Genes. 22. ad filij mactationem progrediens seruis denuntiat reuersurum se ad illos cum puero, postquam perfecisset sacrificium. Et percontanti filio ubi esset victima, respondit Deum sibi victimam prouisuram. Iacob dixit se esse Esau, & iecisse quæ pater mandauerat. Iudith p'eraque Holopherni dixit, verbo tenus falsa. Quomodo cumque autem hæc loca exponantur, necessarium prorsus est subintellectionem aliquam facere ut veritas retineatur. Nam siue verba illa prolata sint in typo & imagine, siue spectata diuina ordinatione, siue iuxta notationem nominum, & denique quocumque alio modo ea verba à variis sacris interpretibus enodentur, manifestissimum est ea mendacio non vacatura, si nudus ipsorum cortex attendatur. Proindeque non excusantur nisi ratione congruæ subintellectionis.

6 Et de Raphaelis quidem locutione, ambigi non potest salua fide, quin vera fuerit. Itaque necessarium aliqd subintelligendum est in illis eius locutionibus in speciem falsis, ac prout mente restrictis. Abrahamum veteres in neutro responso damnant mendacij. Et nefas sanè videri posset, factum tam heroicum atque inter omnia sanctorum heroica facta apud Patres celebratissimum, nominatumque apud Chrysostomum ho. 3. in 2. Cor. in mor. Basilium Seleuciam Ephremum, & Ambrosium locis mox allegandis, contaminari admissione mendacij eius splendorem infucari. Quare abigendus est cæcus hæc Abrahami responsa allatrans & mendacij damnans 1. de locis cap. 4. contra quam passim fecere veteres, qui eum mendacij labe exemerunt; vique obusam subintellectionem ab eo locutionibus prædictis suppositam.

Ex eo porro quod non peruideret quem sensum verbis eius Spiritus sanctus occuleret, imprudentem prophetasse, grauissimi Patres dixerunt. Ita Basil. Seleuc. orat. 7. *Imprudens, quod futurum, antedixit, & dum cludit filium, vera loquitur* Pulchre item S. Ephrem sermone in Ionam prophetam. *Quemadmodum Abraham suum cupiens consolari filium Isaac, multu prophetabat, sic quoque Ninnite multu vaticinabantur, dum ipsi proprios consolari studebant filios. Isaac quæ uis erat rationis compos, suscitabatur de uislima irrationali, patrem: Pater mi (inquiens) ubi est victima holocausti? Non mysterium reuelauit Abraham, ne illo tristitia affecto ipsius donum inquinaretur. Studebat Abraham immolare filium suum; atque ut ex obscuris incertisque studebat, ita incerta & obscura predicabat. Nam lingua Abraham plus nouerat quàm cor, manebatque mens eius otiosa, at lingua vaticinabatur. Os enim solet à corde addiscere, hic cor doceatur ab ore mysteria futura. Ego & Isaac, dixit Abraham pueris suis, postquam montem ascenderimus, reuersemur ad vos. Consilium enim Abraham ad pueros dixit, ubi in montem ascenderimus, ad vos reuertemur: Nam Abraham cum puteretur mentiri, prophetauit: non tamen mendax erat, quoniam ueritatis patrocinium gerebat.* Egregie Ambros. l. 1. de Abrah. cap. 8. *Prophetauit quod ignorabat. Ipse, solus disponebat redire immolato filio. Sed Dominus, per os eius locutus est quod parabat. Captiorem autem loquebatur cum seruulis, ne cognito negatio, aut impediret aliquis; aut gemitu obtreperet. Et mox tractans responsum filio datum. Et hic prophetæ sermone non scientia. Quia enim à Domino ad sacrificium parabatur: respondit denique similiter & Abraham. De v. s. prouidebit sibi autem ad holocaustum fili. Prophetauit igitur in his responsis Abraham, sed sermone tantum non scientia: id est quamuis liberè & ex certa scientia proferret verba quæ proferebat, non aduertebat tamen sensum quem verbis illis obtegebat Spiritus sanctus; & idcirco nisi iuxta subintellectionem aliquid in responsis illis suppressisset, non minus potuisset mendacij argui (quod absit ut vel suspice-*

mur) quàm malignitatis & summæ nequitie redargutus iure sit Caiphas; ea ipsa locutione quæ iuxta sensum illi à Spiritu S. subiectum prophetia erat. Vterque enim sermone tantum non scientia prophetabat. 7 Iacobum autem, & Iuditham, aliosque similes in Scripturis memoratos, plerique intrepidè damnant mendacij. Sed melius graues plerique autores post S. Augustinum, omnia huiusmodi dicta purgant labe mendacij, eo quod existiment subiactis illis veritatem, congruè alicuius subauditionis interuentu. Vide quos in eam sententiam adducunt Canus 2. de locis cap. 4. Perer. in cap. 17. Genes. disp. 4. Magalinus in cap. 2. Iosue ad vers. 4. annot. 3. Serar. in cap. 13. Iudith. quæst. 9. & 10. Et latè quoad Iuditham, Petrus Ioannis Oliui, q. 10. textuali; *habetur ad finem quodlibetorum eius.* Et quamuis constare certò non possit, verène huiusmodi personæ subintellectionem adhibuerint, & mendacium subintelligendo declinarint, ut autores prædicti affirmant; an subintellectione omissa, mentitæ sint: tamen nemo nisi temerè diffiteri potest, quin sit probabile, quod plurimi iique grauissimi autores affirmarunt; nempe quod aliquid subintellegerint. Vnde enim constare vlli certò queat contrarium? Et cum is qui semper bonus est, non præsumatur malus nisi probetur, æquum est, ut personas, alioqui sanctissimas, & ipsius Spiritus sancti testimonio in Scriptura commendatas habeamus pro innoxis, donec nocentes probentur; statuatque eas, quod facile fuit, & à SS. Patribus variisque Doctoribus concessum est mendacij labem congrua subintellectione declinasse. Quare non modò locus ille Tobie in quo fixa est Barnesio crux, sed etiam cætera, hominem adigent ad confessionem veritatis, nisi gratis irreuerentiam in Sanctas illas personas profiteri velit, & à Sanctorum Patrum ac Doctorum eas per congruam subauditionem à mendacio liberantium, modestia desciscere.

Vna de plurimis restrictis Christi locutionibus.

8 E nouo Testamento cum possent plurima proferri, vnicum duntaxat locum vrgebo, sed palmarem, verèque ineluctabilem. Rogatus à discipulis Christus Dominus, quadie futurum esset urbis Hierosolymitanæ excidium, factò inde transitu ad seculi consummationem, docet Matth. 24. diem & horam consummationis illius, incomptam cuius esse, præterquam soli Patri. Et conceptis verbis apud Marcum cap. 13. additur, ipsum quoque filium, nescire diem illum. Quod de filio naturali esse accipiendum, videtur extra controuersiam; cum, ita ferat, plana contextus series: & ita apertè Patres omnes, ac etiam Ecclesiæ hostes acceperunt. Quamquam non me latet, Gregoriam Turoensem initio historiarum Francorum, *filium illum*, interpretari genus humanum; sed omnino præter Christi mentem, ut res ipsa loqui videtur: idèoque nemo Gregorio suffragatus est: eum ut filium qui diem ultimum ignorat, dixit esse filium adoptiuum Dei, ut Gregorius ibi interpretatur. Quamquam non multum ab ea expositione abest, imò quod rem ipsam, in eam reuoluitur expositio Origenis tract. 30. in Matth. & S. Eulogij referente & approbante S. Gregorio Magno l. 8. epist. 42. quæ est ad ipsum S. Eulogium; nimirum quod ignorantia corporis mystici siue Ecclesiæ, tribuatur Christo, eius capiti, iuxta familiarem scripturis, loquendi modum, in Tichonij regulis expressum. Est tamen huiusmodi interpretatio, à Christi mente apertè aliena. Neque enim respondisset ad rem, si rogatus quandonam futurus esset dies iudicii; & professus ne Angelos quidem eum scire, sed Patrem duntaxat, siluisset de sua vel scientia vel ignoratione; de qua maxime agebatur. Dixit itaque, se quoque eum diem nescire, utique prout hominem, siue in natura humana. Nam in diuina natura quæ eandem quam in Patre sapientiam, in Filio habet, cum utrobique sit vna

& eadem; eo ipso se scire diem ultimum affirmabat, quod eum à Patre sciri profiteretur. Est tamen ex fide certum, non ignorari à Christo in humana natura, diem iudicii, quicquid secus visum sit S. Eustachio Antiocheno lib. 6. aduersus Arrianos, loco quem profert Facundus lib. 11. pro tribus capitulis cap. 1. Id quod etiam valde inconsideratè superiore seculo effutit vnus quispiam, quem refert Nicolaus Grandis in c. 5. Epistola ad Hebræos, ad illud, didicit ex iis quæ passus est. Nec videtur in controuersiam vocandum, an ea scientia quam Christus intellectui suo humano negare videtur, sit actus cognitionis simpliciter dictæ. De tali quippe scientia siue noticia, aperte agebat, vt proinde non possit mihi arridere interpretatio Pauli de Palacio Matth. 24. quam Magalianus prolus. 11. in librum iudic. commendat vt ingeniosam; nimirum quod in Christi responso quod executus, verbum *scindi* sonet approbationem aut complacentiam; sensusque sit, Christum nescire diem iudicii; quia nescit iram, non nouit furorem, prorsusque illibenter veniet ad iudicandum, vbi ira Agni detonabit in impios. Igitur verba Christi, de ipso Christo homine, & de cognitione quæ sit actus intellectus, accipienda sunt: eaque ratione quomodo Christus diem iudicii ignorare se dixerit, est exponendum.

Cum autem non liceat cum nonnullis veteribus hunc Arrianorum artem extimelcentibus, quos iuter S. Ambrosius lib. 5. de fide cap. 8. caulari locum fuisse vitiatum; nec Christo huc quatenus Deo, siue quatenus homini, possit sine scelere & hæresi, tribui dici illius ignoratio: eo quod quatenus DEVS sit ipsa Patris sapientia, quatenus autem homo est, habeat intra se omnes thesauros diuinæ scientiæ absconditos, proindeque eum quoque diem perspiciat quatenus homo, quamuis ratio perspiciendi non sit humanitas nuda, sed eius cum Verbo coniunctio. Cum inquam hæc ita se habeant, Sancti Patres & Catholici Doctores vno ore ac sensu docent, non esse ea Christi verba accipienda crudè ac secundum externum corticem duntaxat; quia eo pacto falsa essent: sed acipi debere cum aliqua subintellectione rationabili, quales varij varias proferunt, vt videre est apud Bellarm. l. 4. de Christo c. 5. Molinam 1. p. q. 12. art. 8. disp. 5. membro 8. Didacum Ruus disp. 50. de Trinit. lect. 12. Maluendam l. 1. de Antichr. c. 40. & passim apud alios.

Omnes autem æquè causam nostram iuuant, sed illa maximè, quæ apud SS. Patres & DD. frequentior est & litteræ congruentior, minusque cauillis parens, nempe quod *dies ille occultus etiam induci dicitur sit, non ad cognoscendum, sed ad prodendum.* Verba sunt Sancti Augustini in Psal. 9. fere in fine. Qui item eodem omnino modo, tamen aliis vocibus, id exposuit conc. 1. in Psal. 36. *Uiliter, inquit, DEVS latere voluit illum diem, vt semper sit paratum cor ad expectandum quod esse venturum scis, & quando venturum sit, nescis.* Quia verò Dominus noster IESVS CHRISTVS, magister nobis missus est, etiam filium hominis dixit nescire illum diem quia in magisterio eius non erat, vt per eum sciretur à nobis. Quid clarius aut in rem nostram expressius? Aut quid aliud dicunt, qui affirmant fas esse ex causa iusta scire aliquid ad cognoscendum, non ad prodendum, & profiteri ignorantiam, eius quod nescias ad dicendum?

Recidit planè eodem quod post longam confirmationem porrectæ ad hunc diem Christi scientiæ dixit S. Hilar. 9. de Trinit. nempe professum esse Christum huius diei ignorantiam, quia *tempus non erat loquendi.* Et mox. *non nesciens intelligendus est nescire, sed loquens.* Rursusque infra. *Agens itaque se atque conformans hominem naturam, manens DEVS Verbum, sapissimè in ea est professione quæ homo est: cum tamen & protestatio Dei ea sit sæpè quæ hominum, cum ea nescit quæ aut non sint in tempore consistenda, aut non agnoscuntur ad meritum. Intelligendum itaque est, cur professus est diem se nescire. Si omnino nescire credatur, Apostolus ita contradicit. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Est ergo abscondita scientia, quæ quia*

abscondenda est, interdum & nescientia consistenda est, vt possit esse abscondita. Nam si erit in protestatione, non etiam in secreto manebit. Negat ergo se scire, vt scientia possit esse abscondita. Quod si idcirco nescit vt scientia maneat abscondita, non per naturam nescit omnia sciens, quod idcirco tantum vt absconditum sit, nescit Subiicit causam cur se Christus professus sit nescire diem illum, quem optimè nouerat; atque idcirco ita factum, quia plurimum nostra intererat ita fieri, vt expectatio indefinita, irremissam præparationem teneret, nostramque diligentiam acueret. Quod elegantissimè quoque tradunt, hanc ipsam expositionem verborum Christi confirmantes Basilus l. 4. contra Eunom. Ambrosius l. 5. de fide cap. 8. Hieron. in c. 24. Marthæ, quem ibid. exscribit creditus Anselmus, & Beda Marci 13. Optimè Isidorus Pelus. l. 1. epist. 117. Alcuinus 2. de Trinit. c. 12. Casarius dialo. 1. alias q. Theologica 20. Petrus Dami. opusc. 36. c. 1.

Nesciunt igitur Christus iudicii diem non quod absolute ignorauerit, sed quod nesciuerit ad dicendum, vel quatenus Magister, aut quia nostra intererat non detegi, vt prædicti Patres rectè tradunt. Eadem est plurimorum aliorum Patrum eum locum executientium sententia. Subscribuntque Scholastici & interpretes communiter, post S. Thomam 3. p. q. 10. art. 2. ad. 1. Optimè à Castro v. DEVS hæresi 8. Abul. in c. 24. Matth. q. 209. in fine. Guillaudus & Paulus de Palacio ad idem caput, in 6. expositione huius loci, Franciscus Lucas Marci 13. & Anton. Perez controuers. 2. in Euang. cap. 15. quem Barnesius Magistrum agnoscit 5. 32. Sed maluit esse discipulus super Magistrum. S. Athanasius orat. 4. contra Arrianos in longa huius loci expensione, eodem modo accipi vult illum Apostoli locum 1. Cor. 12. *siue, in corpore siue extra corpus nescio*; Putat enim Apostolum, omnino sciuisse, quod adhibita iusta restrictione, aiebat se nescire. Sed in præsentia nobis sufficit, quod S. Athanasius agnoscat mentalem restrictionem in verbis Christi quæ expendimus.

Iuuenis quidam Theologus super senes intelligens, gloriari solitus nihil abs se scriptis committi, quod reperiatur in anterioribus, (quæ quàm iuuenilis & improbi sit gloriatio, pronuncient alij;) vt hic quoque aliquid nouaret, & se supra senes sapere restatum faceret, excogitauit viam quâ Christus absque mentali restrictione dicere potuerit, se nescire diem iudicii quem reuera perspectum habebat. Ait ergo, Christum protulisse illa verba, materialiter tantum ac recitatiuè, ita vt esset vacuus & absque mente sonus, id est, absque vlla mentali notione subiecta vocibus. Sed hoc, est planè iuueniliter atque aded inconsideratè prolutum. Nam iuxta hoc acumen omni pistillo retusius, Christus locutus esset, sicut asina Balaam, quæ Sonos mentis vacuos æquè effutierat. Deinde vt vitetur restrictio mentalis ex qua prolutum sit illud Christi responsum, nescio diem iudicii ad docendum, alia longè à verbis alienior restrictio mentalis constringitur, qua proferens verba illa, ignoro diem iudicii, subintelligat; Ego bellè vobis impono quia huic verborum cortici nullum sensum subiicio, nec hanc responsonem profero, nisi recitatiuè & materialiter, ac veluti casu faceret amens vel ebrius. Absit verò, vt hunc audientes ludificandi modum, nulli ad hanc diem Doctori compertum, & à nullo Sanctorum Patrum adhibitum, velimus Christo adscriptum, abiecto modo eam Christi locutionem exponendi per restrictionem mentalem qualem proposuimus, passim à senili Patrum & Theologorum sapientia approbato.

CAPVT XI.

*Barnesij infixis in limo profundi, dum
ex Scripturis allegatis tentat
emergere.*

EST in his Scripturæ locis Barnesius, idèoque ad rerum & solidæ responsionis defectum compensandum, ingens verborum profluvium huc deriuauit. Congestis enim multis regulis, & corollariis ac documentis, quorum totus vsus est ad offundendas lectori tenebras & obducendos oculos ne elabentem deprehendant, ac dum multa dicit, aliquid in rem dixisse existimet; Torrente quoque declamationis; (sustineat lector hanc aurium vexationem, dum cum ineptiente ineptire cogor;) *contra semidoctulos obstrepentes, & ad perdendam incognitam regionem mentalis reservationis, in disputationem corruato, tanquam ad implendam fossam & aditu excludendam argumentationem nostram; Difficultate præterea & obscuritate Scripturarum exaggerata, ne locum vllum communem prætermitteret, à quo subsidium in tanta necessitate non peteret; Etiam Luciani ope corrogata; ut quo familiarissimè vtitur, (quod frequens allegatio ostendit,) in hoc discrimine non careret adiutore; Post longam denique lectoris vexationem & circumductionem eò tandem deuenit ut diceret, absque mendacio sæpè fieri, ut verba non sumantur pleno & integro modo vsuali, sed in sensu aliquo præciso & formali; idque Prophetis notis, eo ipso quod prophetæ erant, concessum fuisse. Quod diuinum priuilegium Prophetis concessum, ut sæpè ingeminat, mox ipse autoritate propria, ad quemcumque virum grauem & probum extendit. Ex eo porro prophetico priuilegio factum vult, ut quandoque res aliter eueniant, quam ferat prophetia; nec subsit tamen illi falsum, quia veritas prophetiæ salua est, sumendo verba secundum aliquam acceptionem præcisam, in ordine ad præscientiam Dei, (quam propheta Deo mouente significat,) & non in ordine ad rem absolutè & simpliciter acceptam.*

*Summa elusionum Barnesij ad loca
proposita.*

1 Sic igitur à Iona in sensu præciso prænuntiata Ninives subuersio numquam secuta, & ab Isaia mors Ezechiae diuinitus impedita. Sic enim Raphael & Jacob in sensu præciso vero locuti sunt: Raphael dum se Israëlitam & Azariam Ananiam filium dixit, quod ad litteram falsum erat, sed verum in sensu præciso, in totius quasi comœdiæ exitu, verificando: ad quod vsque tempus Raphael pium Tobiam tortorem, tentatorem, & ludificatorem egit iuxta Barnesium, cui hic Raphaelis iocus admodum arridet. Tamen si alium præterea profert præcisum sensum, (cuius Angelo æquè ac Prophetis ius fuit,) omnino verum. Nempe quod Raphael se Azariam dixerit non natura sed representatione. Quo item modo agnoscit in Jacob verbis sensum præcisum quo se primogenitum & Esau appellauerit, nempe non natura, sed priuilegio. Iudith præterea in sensu præciso verè dixit, quemcumque dixit in speciem falsam, quatenus non modò prophetica, sed etiam prophetice ex iussu Dei loquebatur: & more eorum qui à Deo aguntur, ac ex prophetico priuilegio, proferebat dicta in fine duntaxat totius locutionis verificanda, quasi ioco, ironice & ex Dei autoritate prolata. Denique Christus, magnus ille Propheta, in sensu præciso verè dixit, nescire se iudi-

cij diem, non quod reuera & absolutè diem illum ignoraret, sed quod nesciret illum, in quantum erat purus homo.

Apagè purum putum Nestorianismum tot anathematismis in Concilio Ephesino & Chalcedonensi aliisque confixum. Sed Barnesius est qui loquitur §. 37. n. 6. Id si vel ipse, vel ex symmictis eius aliqui, in libris Iesuitarum offenderet, (quamuis intra paucas lineas ritè expositum,) ut auxiliaretur ut & scripto & verbo proscinderet ut ubique autorem, erroris & hæreseos infamatum vulgaret! Quod enim à Iustino in Tryphone, de Iudæis Christianorum scripta vellitantibus dictum est, apertè in Barnesium, eiusque symmictas, quod libros autorum Societatis IESV, cadit. *Soletis sicut muscæ aduolare ad exulcerata, si qua inter plurima rectè dicta exciderint; & vel unum quippiam quod aut vobis displicet, aut non satis intelligitur, omittis ceteris egregiè dictis reprehendere; & quantumuis pusillum sit, tanquam impietatem infestari.* Ego contentus Barnesium inexcusabilis hæreseos arguisse, non insulcabo prostrato, sed ea duntaxat supplicatione ad eum vtar qua Hieronymus ad Augustinum epist. 11. inter Augustinianas. *Oro te ut qui nostro vulnuscule mendandum patas, quod acusatatum imò punctum ut dicitur, huius sententiæ medearis vulnere, quod lancea, & ut ita dicam, phalarica mole percussum est. Neque enim eiusdem est criminis, in explanatione Scripturarum diuersas maiorum sententias ponere, & hæresim sceleratissimam rursus in Ecclesiam introducere.* Non inquam eiusdem est criminis, Sanctorum Patrum & anteriorum Doctorum ac interpretum vestigiis insistendo, agnoscere licitam esse posse æquiocationem ex iusta causa, idque ex Scripturarum vsu confirmare, quod ritè à Lessio factum, atque ut Scripturas perueritas, & quoquomodo eludere videare, quod hic strenue factum ab aduersario, Nestorianismum diligentia Ecclesiæ iam pridem sepultum, atque terræ infossum, refodere. Summatim igitur ad Scripturas propositas, respondet quod retuli.

Barnesij battologia & mala fides.

3 Tantum porro abest ut eum in huiusmodi inuectione sensus præcisi, falsitatis infimulandum existimem, ut potius omnino approbandum statuam. Non tamen effugiet, quominus præter insignis battologi notam, quam hoc maximè loco, quippe ipsi admodum impedito ac salebroso commeruit, dum sub verborum profusione rebus deficientibus latibulum aliquod captat; decus insuper ac prænomen reporter, vel hominis effutientis quæ non intelligit, ut respondisse videatur cum nihil dixerit: vel certe mala fide ac nequiter agentis cum aliis, in quibus eam doctrinam tam acerbè & atrociter exagitet, quam ipse mutatis aliquantisper verbis tradat. Quid enim est locutiones propositas non esse sumendas in sensu verborum vsuali, sed in sensu præciso atque formali, nisi dicere locutiones illas fore quidem falsas si spectarentur secundum nudum corticem verborum, esse tamen veras quatenus spectatur in eis sensus aliquis latens, nec explicitè expressus, sed ad summum implicitè insinuat per locutionem, ut in his circumstantiis & ex hac causa prolata. At hoc ipsum est quod locutionem mentaliter restrictam nominamus, & hoc totum reperiri dicimus in omni locutione quæ ex iusta causa non exprimit integre exterius totum mentalem conceptum. Nam saltem quatenus est locutio hominis rationabiliter loquentis, (quæ formalitas non potest à verbis ex iusta causa prolatis vnquam seiungi,) subindicat conceptum ex iusta causa tacitum. Atque ita sensus ille præcisus, siue reduplicatiuus, cum non exprimitur explicitè per verba, sed ad summum subindicetur & insinuetur per externam locutionem in his circumstantiis prolata, idem omnino est quod mentalis reservatio quam hic Philologus tanto ineptè exagitat.

4 Eia igitur Theologorum acuminatissimè, ac meritò compellande ea oratione qua Augustinus Maximinum affatus est. l. 3. initio: *Quid tibi visum est tam multa dicere, & pro causa quæ inter nos agitur nihil dicere, quasi hoc sit respondere posse, quod tacere non posse?* Quid verò intererat tam longa circumactione lassare Lectorem in germani ac veri sensus Scripturarum propositarum inuestigatione depulsis locutionem restrictam (te quidem iudice) putis ac puris mentis; vè tandem ad idem punctum inutili molestia suscepta, pueriliter regrederere? Quomodo porro inter fundendum longo connixu & perdifficili parturitione infœlicem hunc sœtum, arctatum & miserè laceratum apparet ingenium tuum; (nam conscientiam in homine Monacho seponamus,) dum si iudicij in te mica superfuit, (& superfuisse volo,) satis perspexisti hoc te longa contentione, & tua ac lectoris tui vexatione affecutum, vt eodem reipsa, miserimè volens nolens relabereris, vnde aduersarios tanta cum ferocia & acerbitate turbatos volueras? Sed sigillatim si placet consideremus, quæ vniuersè dicta minus peruaderes, aut te peruasisse dissimulares.

Sigillatim ad elusiones locorum Iona & Isaiæ.

5 Ionam dicis & Isaiam vera elocutos; quod tamen si neque Ninive subuersa est post dies 40. neque Ezechias vita functus nisi post annos 15. tamen prænuntiatio Ionæ denunciationis subuersionem post quadraginta dies ab ipsius Ionæ prima concione, vera fuit in sensu verborum formali atque præciso, quatenus scilicet sensus verborum erat, subuertendam ciuitatem, nisi ciues mentem mutarent & conuerterentur ad DEVM. At hunc sensum præcisum, non fuisse à Iona verbis expromptum distinctè & explicite, tu ipse annuis. Erat igitur occultus & subintellectus, & ad summum quoquo modo subindicatus verbis illis prænuntiationis, vt prodeuntibus à Prophetâ rationabiliter subticente sensum illum præcisum, quia nec certus erat eum subesse, nec diuinitus mandatum acceperat, vt eum euulgaret. Habes ergo, etiam secundum principia & regulas quas ipsemet posuisti, locutionem mentaliter restrictam in verbis Ionæ, non aliter fabricatam, quam illi ipsi confici velint, de quorum exagitatione stipulatus es. In verbis Isaiæ ad Ezechiam, ne eadem more tuo frustra regeram, eadem mentalis restrictio, aut (vt tu loqui mauis,) idem sensus præcisus subintellectus, nec verbis expressus explicite, citra aliam expansionem se prodit. Et quanquam in sensu præciso harum Ionæ & Isaiæ locutionum, aperiendo, quod maximè faciendum fuerat, indiligentiam tuam prodidisti, sed consultò quis ille sensus esset subticuisti, quia eo sensu exhibito, manifestè deprehensus fuisses assertor mentalium restrictionum, quarum vis haberi profligator: nos tamen hoc ipso capite, sensum illum præcisum, ac subintellectionem satis exposuimus, vt non sit necesse ultra hærere.

Ludus Barnesij ad dicta de Raphaële agente cum Tobia.

6 De Raphaële malè omnino meritis es, qui eum & tentatorem facis, quasi te fugeret cuius id Angeli nomen sit Matth. 4. & tortorem quod est etiam alterum Satanæ cognomentum apud eundem Euangelistam cap. 28. & denique pium ludificatorem. Tantum non dixisti histriionem super scenam, non veritati sed fabulæ seruientem; aut de triobolaribus illis spargyricis qui plebeulæ in triuiis imponunt, vnum; tamen si non in compitis multitudinem, sed priuatim Sanctos Dei famulos ludificantem. Quanquam & hoc ipsum satis expressisti, cum ioco omnia ab eo peracta, tibi excidere passus es. Quàm enim id grauiter abste ac, consentaneè ad Angeli dignitatem scriptum fuerit: quàm serio

egeris, tam plenum pietatis ministerium in iocum vertendo, non exagzero. Dissimulo præterea quàm insuper ineptè addideris in illa locutione, *ego sum Ananias, Azaria magni filius*, gessisse Angelum personam examinantis, cui doctrinam personæ, gradum aliquem litterarium capessentis exploranti fas est aliquid aliàs falsum asseuerare in speciem, vt ex responso constet de candidati idoneitate ac doctrina. Vel certè gessisse personam Magistratus, qui distentum in equuleo reum torquet, & adigit ad confessionem veritatis. Ita enim planè ferunt quæ habes §. 46. n. 8. iuncto §. 41. n. 9. Has inquam lectoris ludificationes, dissimulandas video: & condonandas homini, cui propositum non fuit difficultatem elidere, sed quoquo modo, aptè vel ineptè eludere, & respondentis personam sustinere nihil reuera respondendo, sed vt exitus patefaciet, omnia per iocum, & vt fabulæ seruiret, agendo. Quidni enim Barnesio liceat cum Lectore, quod ab Angelo cum viro Sanctissimo vsurpatum comminiscitur? Obiter itaque tantum aduerto, quod est per se euidentissimum, nihil in ea Raphaëlis locutione cum examine scholastico, nihil cum iudiciaria rei iniuste crimen celantis, ideoque tormentis subiecti interrogatione, commune esse. Sed dimittamus hæc de Sancto Angelo, partim irreuerenter, partim insulse dicta.

7 Pergamus ad sensum illum præcisum, quem præterea in ea Raphaëlis locutione, vt veritatem eius tueri liceat, admittit Barnesius. Ait namque significatum esse, Angelum habere formam externam, representationem, pietatem, & varia accidentia Azariæ, Quo eodem sensu præciso, Angelus representans DEVM, dicit se esse DEVM, Exodi 20. alibi que infinites, Quanquam mox hunc ipsum sensum, euerit exhibito altiore, quo vult Angelum dixisse se Azariam & filium Israël, significando coniunctionem & necessitudinem quæ sanctis Angelis cum quibusvis piis hominibus intercedit, & ratione cuius Angelus representat pios homines, cuiusmodi erat Azarias. Quem sensum præcisum, liquet euertere priorem, quia hæc representatio per charitatem, seu verius coniunctio, quæ admodum distortè appellatur representatio, cadit in omnes pios. Representatio autem ratione externæ formæ, cæterorumque sensibilibus Azariæ adiutorum erat peculiaris Azariæ. Vnde iuxta priorem sensum præcisum, Angelus, quæ se Abrahamum, vel Noënum aut alium quemcumque pium hominem, dicere poterat: non item iuxta secundum sensum, qui ad Azariam arctatur. Vt vt sit, quemcumque tandem sensum præcisum in illis Angeli verbis excogitet Barnesius, perspicuum est eum sensum cortice externo verborum non exprimi distinctè ac explicite, sicut erat in loquentis mente. ergo per congruam subintellectionem supplebatur quod extrinsecus verborum faciei deerat, & ad summum per externa verba implicite subindicabatur. At hoc ipsum est, quod locutionem mentaliter restrictam dicimus, Vt proinde manifestum sit, totum illum laborem quo Barnesius in sensu præciso verborum Raphaëlis aperiendo defungitur, infelicitè prorsus ei cedere; nec nisi ad confirmandam sententiam quam tanto nisu impetit, omniâque quibus aduersus eam vitur, enervanda & labefactanda valere.

Ineptia; circa dictum Iacobi, Ego sum Esau.

8 Idem prorsus statuendum de eo Iacobi dicto, *Ego sum Esau primogenitus tuus.* Vbi planè possum Barnesio occinere illa Thomæ VValdensis verba t. 1. l. 1. c. 28. *luctatum cum argumento, sicut Iacob cum angelo, quousque emarcuerit nervus in femore, & sua ipsius responsione succumbat.* Ait enim Barnesius, sensum verborum illorum hunc esse, præcisum quidem sed verum: *Ego sum primogenitus tuus Esau, iure ac privilegio,* ita vt nomen *Esau* eo loco non designet personam & proprietates individuales Esau, sed personam habentem ius primogenituræ ex diuina ordinatione. Et

quamvis Isaac interrogasset de persona physica Esau, tamen attendendo practicam intentionem Isaaci, quæ erat elargiri benedictionem ei cui diuinitus destinabatur, rectè responsio Iacobi cecidit in interrogationem: quia vere ipse erat primogenitus, cui ex diuina electione debebatur benedictio. Quare concludit Barnesius, non esse quod ad tuendam veritatem dicti à Iacobo prolata, censeamus nos adigi ad paradoxum restrictionis mentalis, cum sufficiat sensus præcisus verus quem ex Augustino eruit §.38. n.9. & 10. & §.41. n.8. vultque hunc esse, quod Iacob dixerit se esse Esau, & cetera omnia in speciem falsa protulerit, intendens sensum verum, à Spiritu sancto ad ea verba mouente, illis subiectum.

Verùm si vlla vsquam fuit locutio mentaliter restricta, affabrè concionata; hæc certè est, etiam prout Barnesius eam exponit. Neque Lessius, cuius sententiam tanto impetu exagitantam suscepit, aliud reuera intendit. Sed ex hac Iacobi ad Isaacum locutione, eo qui nunc relatus est sensu spectata, & iisdem verbis expressa, duxit argumentum ad probandum licitum vsum locutionis mentaliter restrictæ ex idonea causa. Estque verè potentissima argumentatio. Habetur enim in illis Iacobi verbis falsitas in speciem, siue spectando præcisè quod explicite & distinctè significabatur per verba: quandoquidem Iacob non erat Esau, primogenitus Isaac, quod vnum distinctè exprimebatur ea Iacobi locutione: cui nihilominus suberat veritas; quia Iacob, etiam si natura non erat Esau primogenitus, erat tamen munere ad quod diuina destinatione assumptus erat, idque verbis illis subindicabatur, quatenus redditus ad interrogationem Isaaci, falsam rationabiliter, siue consentaneè ad voluntatem Dei, & quærendo de eo cui ex diuina voluntate debebatur primogenituræ ius & benedictio. Quo etiam modo, subintellectionem à Iacobo pressam, expressit Ioannes de Celya 4 Ethic. cap. 7.

Cum autem hæc sit medulla totius doctrinæ de mentaliter restrictis locutionibus ex iusta causa, eamque doctrinam explicatissimè hoc loco tradat Barnesius; considerandum lectori relinquo, an non omnes anathematismi, & conuicia, ac probra, quibus Lessij sententiam singulis prope paginis onerat in ipsius Barnesij caput recidant; videatque hic illud Psalms. *caput erunt eis, laber labiorum ipsorum aperiet eos.* Et fortassis ut hos suos anathematismos effugeret, homo iocularis §.46. n.7 aliam responsionem confluxit, nempe hæc per iocum dicti à Iacobo. Quæ solutio quanti facienda sit, mox patebit.

Iocus Barnesij circa Iudithæ dicta.

9. Iam verò quod Iudithæ ad Holofernem locutiones in speciem falsas, Barnesius inde à mendacio eximit, quod ironicè & irrisoriè ac per iocum prolatae sint, nec debuerint nisi in exitu & catastrophe agnosci veræ; nunc quidem non excutio, quàm commodè ab eo inuectum sit. Video enim aperiri hinc aditum, omnibus quibus iusta causa suppetet verbis deludendi alium, qualis Iudithæ suppetit, non difficilius deludendi, quàm per locutionem mente restrictam. Quare omnia incommoda quibus inuidiam conflare satagit doctrinæ de locutionibus mentaliter restrictis, hac data porta rumpi, non minùs quàm si restrictiones & æquivocationes quæcumque admitterentur. Sed hoc ut dixi nunc non ago. Infra enim multipliciter patefaciam, quàm improvidè Barnesius simplicitati humani conuictus consuluerit, obstructo fallaciarum aditu per locutiones ambiguas & mente restrictas; apertis autem pluribus ad fallendum ostiis, nec angustioribus, vel aditus operosioris, sed patentissimis & citra laborem peruiis.

Itaque hoc in præsentia dimisso, interrogo duntaxat, an Iuditha irrisoriè & per iocum ac ironicè omnia illa proferens, quæ seriò prolata, falsa fuissent; inueneret aliqua ratione exterius, nutu scilicet, gestu aut

certo vocis tono, (ut ferè iocantes & irrisoriè vel ironicè loquentes solent,) se non seriò sed ioco & ironicè agere. Non opinor eò amentix deuenturum Barnesium, ut censeat prudentissimam foeminam, hosti seruiſſimo, externa aliqua iocorum, ironiæ, ac derisionis indicia præbituram, cum præſenti capitis discrimine. Igitur iocus, irrisio, & ironia Iudithæ, latebat Holofernem, quem ipsa alloquebatur, nec poterat Holofernes ex vlllo signo externo distincto à vocibus, reptare ad notitiam latentis ironiæ ac irrisionis. Ipsæ porro voces quas Iuditha proferrebat, non exprimebant explicite ac distinctè aliud, quàm quod Holofernes, alique illi astantes percipiebant, quod à veritate longè aberat.

Ergo fatendum est cum S. Thoma 2.2. q. 110. art. 3. ad 3. verba Iudithæ veritatem tantùm fortitè fuisse, secundum aliquem mysticum intellectum. Et idem ferunt verba illa D. Augustini serm. 229. de temp. *Non decuit pudicam mentiri & non intelligentibus dixisse, perfecit actibus quod promissit. Dum Regi, alto sermone, imaginariis verbis blanditur, bellator animus, lasciuia soluitur.* Eum porro mysticum intellectum si velimus esse irrisorium & ironicum, (quod non arbitror rectè asseri, & saniori ac potiori interpretum parti meritò displicet,) parum referet: nam etiam ironia, & irrisio, & quæcumque aliæ huiusmodi figuratæ locutiones obiecto in speciem dissonantes, (de iis enim duntaxat id dicitur, non de aliis verborum aut sententiarum figuris, ut admodum pueriliter declamat Barnesius §.38. à n. 11. ad 16.) ut veritatem retineant nec mendaciis annumerentur, necesse est ut per rationabilem loquentis subintellectionem externis verbis coniunctam, & per eam tantùm quatenus sunt hominis rationabiliter loquentis subindicatam, conformentur obiecto quod enunciat, cum quo alioqui dissonarent, essentque mendacia, nullo ut supponimus externo signo prodente contrarium eius quod verba ferunt. Nam si tale aliquod signum suppetere, puta gestus, aut ea vocis inflexio quæ aperte denotaret antiphrasim, nulla esset subintellectio necessaria, ad astruendam huiusmodi locutionis veritatem. Quia signum illud vocibus adiunctum, exprimeret explicite ac distinctè vocum antiphrasim, & contrariam vsui earum vulgato, acceptionem.

Crux Barnesij fixa in Christi dicto, De die illa, &c.

10. Tandem circa dictum Christi profitentis suam de iudicij die ignorantiam, hæsit Barnesius æque infixus in limo profundum, ac circa dicta anteriora hætenus expensa. Quamvis enim visus sibi est emergere interposito sensus præcisi subsidio, tamen eum sensum à subintellectione rationabili quæ in locutione restricta includitur; non differre, satis hætenus monstratum est: & ij ipsi qui locutiones mentaliter restrictas ex eo Christi dicto confirmant, non alium ei sensum tribuunt, quem Barnesius præcisum & formalem appellauit, ut iis verborum pedicis, lectorem solutionis apparenti nouitate dehxum, faciliùs irretiret. Quod si reuera sensus ille præcisus, implicite tantùm expressus, alius esset quàm quem ex Patribus & Doctoribus superiori capite adduximus, oculatiorem se Barnesius tot SS. Patribus Ecclesiæ luminibus profiteretur; qui crassam hæresim ei loco inædificantibus, hæc Arrianis, inde Agnoitis, non potuissent ad hunc recens eusum sensum advertere, sed beneficio tantùm alicuius rationabilis subintellectionis à Christo factæ, qualem suprà expressimus, prædictis erroribus occurrissent.

11. Est autem, priusquam hinc abeo, quod Barnesium moneam, tamen si dicam ei non impingam quod Christum prophetam appellet, iuxta D. Thomam 3. p. quæst. 7. art. 8. & plurimos Patres quorum loca proferunt ibi Suarez d. 21. l. 1. Valquez ad eum articulum & alij, perperam tamen ab eo asseri, quod Christus in hac

hac responsione quā Apostolis negavit notitiam dei nouissimæ, egerit prophetam. Si enim rationem aut etiam nomen ipsum prophetiæ considerasset, vidisset profectò, quàm procul à prophetica locutione absit dictum illud Christi; id quod etiam extendendum est ad pleraque cæterarum personarum de quibus egimus pronuntiata in speciem falsa, quæ Barnesius ut latibulum aliquod implexæ solutionis excogitet, prophetias esse diuinat. Incongruè præterea & ut mirissimè dicam, ridiculè, aliquoties in hac disputatione de Scripturæ locis, facultatem loquendi reduplicatiuè, & in sensu præciso, nominat priuilegium propheticum ex quo locutus sit Christus, alique sancti homines, quorum hætenus dicta expendimus. Ut quid enim priuilegium dicitur propheticum, quod cuius viro graui, probò atque veraci, de quo non præsumatur quod mentiri velit, æquè competit, potestatem eius faciente Barnesio §. 37. num. 2. An diuinitus facta est Barnesio copia elargiendi, propheticum spiritum, vnàque priuilegium propheticum, cuius viro graui ac probò & veraci? An propheticus afflatus iuxta quorundam errorem, Barnesio fortè arridentem, merè naturalis est, ut proinde priuilegium propheticum, potuerit ab eo soli grauitati & naturali veracitati, cuiusuis quomodolibet probi hominis adiungi? Vtrumuis eligat Barnesius, iudicio Catholicæ Ecclesiæ damnatus erit.

Rectène Barnesius circa loca hætenus expensa statuat, posse Deum sine culpa mentiri, non item hominem, nisi de eius licentiâ.

12. Postremò quod aliquoties in expensione locorum Scripturæ circa hoc negotium allegatorum, admonet; si licuit Sanctis sensum aliquem verborum ab extrema eorum veluti superficie alienum, intendere ex diuina concessione, fas similiter non esse cuius propria autoritate idem præstare: hæc inquam monitio, hominis est qui vel mendaciæ naturam non satis perspexerit, vel quod mendacibus sæpè incommodat, memoriæ infidelitate laboret. Nam si non licet cuius ex idonea causa sensum præcisum & formalem vocibus extremis duntaxat subindicatum, locutioni suæ appingere, ratio tantum est, quia qui ita loqueretur, mendacium admitteret. Id enim est vnicum Barnesij contra locutiones restrictas fundamentum. Atqui nec Deus ipse mentiri, nec cum aliis, ut licitè, mentiantur dispensare potest, cum mendacium sit suapte natura & intrinsecè malum, ut cum D. Augustino & communi sententiâ posui cap. 2. Ac ne de potèntia quidem absoluta posse Deum mentiri, latè confirmat Gregor. in 1. d. 41. quæst. 2. & alij quos referunt ac sequuntur Suar. disp. 3. de fide sect. 5. num. 6. & Valentia 2. 2. d. 1. q. 1. p. 3. concl. 2. contra Hibernicum, Alliaccensem, Holocotum, Adamum & Gabrielem. Ergo nec Deus ipse eo modo loqui poterit, nec vllus ex eius concessione. Vel si Deo id licet, aut creaturæ ex eius consensu peculiari, æquè absque eo licebit: dummodò nec positius Dei dissensus interponatur, nec desit idonea causa, quæ potest absque dubio plerumque in humanis rebus, silente Deo interuenire.

C A P V T XII.

Eadem licita usurpasio locutionum mentaliter restrictarum ex idonea causa; urgentibus duntaxat simplicitate & veritate, Sanctorum Patrum auctoritate communitur.

ECVNDVM Scripturas, penes quas per Ecclesiam fidei magistrā ac regulā viuā expositas, & lumina autoritas apud Catholicos, magno omnino ponde-

ris est autoritas SS. Patrum, quibus Ecclesia plantatoribus, rigatoribus, edificatoribus, pastoribus, nutritoribus creuit, ut Augustinus rectè dixit 2. contra Iulianum. Quare perpensis in rem nostram Scripturæ locis, sequitur ut quæ fuerit in præsentī controuersia mens SS. Patrum, hoc capite disquiramus. Quamquam liberauit nos bona parte huius laboris, expensio Scripturarum proximè propositarum, per quam occasione illustra & plurima Patrum eas adhibita mentali restrictione exponentium, loca recensita sunt, quorum aliqua sapidiora regustanda exhibere, aliisque additis Lectoris mentem ad instructissimā quasi repotia adhibere, suauissimum erit.

Mens Patrum in hanc rem, prodita inter exponendum Scripturas propositas.

Igitur circa eum Christi locum, quo suam de iudicii die ignorantiam, (tamen si eius reuera conscius,) profitebatur; dedi grauissimos Patres, Hilarium, *latine eloquentia Rhodanum*, nomenclatore Hieronymo; Ambrosium, *scriptorum inter Latinos florem speciosum*, iudice apud Augustinum Pelagio; Basilium *Spiritus sancti lusciniā* iuxta Nyssenum; Catholicorum magistrum & diuinum Ecclesiæ vniuersæ *Lychnum* Hieronymum; iuxta Cassianum; denique *fissulam aquæ viuæ & venarum fontis æterni* Augustinum, ex Paulino. Alios præterea posteriores addidi, quorum apertissima fuit sententiā, Christum, per mentalem restrictionem dixisse, se nescire, non quod reuera nesciret; sed quod nesciret ad prodendum; vel quatenus Magister, cuius cum rationaliter discipulos alloquitur, tantum est docere utilia auditori: Atque ita cum futurum esset discipulis nobisque inutile, agnoscere diem illum vltimum, imo potius vtilissimum esset eum ignorare, ut dum certa futuri iudicii momenta nescimus; (verba sunt Ambrosij §. de fide cap. 3.) *semper tanquam in excubiis constituti, & in quadam virutis specula collocati, peccandi consuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies Domini deprehendat*: affirmant prædicti Patres, Christum dixisse se nescire, subintelligendo ad prodendum. Et consequenter admittunt fas esse cuique ex idonea causa, similem loquendi cum aliis modum usurpare, & Christum qui vbique esse debet forma nostra, imitari hæc quoque in parte. Neque enim id Christo speciali prærogatiua concessum voluit Patres, nobis autem negatum: quandoquidem, ut non ita multo ante argumentabar; si nobis id negatur, non aliam ob causam negatur, quàm quia mendacium est, si ita alium alloquamur, ut dicamus nos nescire quod reuera scimus, subintelligendo ad prodendum, vel tanquam Magistros, quales esse respectu alterius non debemus, cum docere eum rem aliquam, sine nostro eiusve damno non possumus. Atqui si semel admittamus id esse mendacium respectu nostri, foret etiam mendacium respectu Christi: proindeque in eius ore esset inuentum mendacium, contra Apostolum. Igitur plana & aperta prædictorum Patrum sententiā est, fas esse ex idonea causa loqui cum mentali restrictione. Aut ut omnino Barnesij os oppilem, fas esse cum res fert, negare compertum nobis esse, quod est reuera compertum, subintelligendo ad prodendum, siue ad dicendum ei cui dici non expedit.

1. Elucidant egregiè hanc Patrum sententiā verba Theophylacti in cap. 24. Matthæi, qui exprimens de more S. Chrysostomi, homil. 2. in Acta, Christum ea locutione homines imitatum, ac proinde eorum inter loquendum iustas subintellectiones ratas habuisse, in hunc modum tradit, exponens illum Matthæi locum, ad quem Patres, eam quam dico doctrinam expresserunt. *Docet hoc loco discipulos, ut discant non querere humanam naturam transcendentia. Nam dum dicit, neque Angeli, admonet eos ne discere attendant, id quod Angeli ignorant. Et dum dicit, Pater solus, prohibet eos anniti ut discant postea. Quod si dixisset eis; scio quidem, vobis autem dicere nolo, contristati essent utique, quasi despecti ab eo. Nunc autem dicit; quod neque filius*

novit, nisi Pater solus. Sicut & patres sapē continent quid in manibus, cultellum v.g. aliūve quid quod prehensum noceret parvulo: deinde autem dum querunt hoc filij, & dare ipsi nolunt, occultant dicentes, non habemus quod queritis, & sic plorantes filios compescunt. Ita & Dominus compescens Apostolos, ne discant de die illa & hora, dixit. Neque ego scio, nisi Pater solus. Scit enim & ipse horam & diem illum, &c. sed utiliter hunc non aperuit. Nobis enim scire non prodest quando erit consummatio, ne ignavi simus. Ignorantia enim nos facit alacres. Hactenus Theophylactus, disertissime ut vides Christi locutionem restrictam, ex humano loquendi more (quem proinde ratum habuit,) expressam docens.

Item ad locum ex capite 7. Ioannis.

3 Eum quem dixi sensum plurimorum Patrum in hac controversia, eruere præterea licet ex illis quæ disputant circa locum illum Evangelij Ioann. cap. 7. quo Christus cognatis hortantibus vel ad diem festum ascenderet, nec capraret latibulum, quem aiebant querere in palam esse, respondit. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego non ascendo ad diem festum istum. Qui locus tamen iuxta lectionem multorum Græcorum codicum, eum sensum faciat cui nulla subintellectio sit necessaria: (legunt enim *ἐν τῷ ἀγῶνι*, non dum ascendo, non autem ut in vulgata legimus, non ascendam, vel non ascendo.) Tamen si vulgatam lectionem retineamus, eiusque simplicem sensum, qui & Latinis propè omnibus apud Maldonatum, & Græcis plerisque placuisse videtur, multo magis coheret cum Christi consilio, ut idem Maldonatus rectè ponderat: omnino admittenda erit subintellectio. Latissime omnino & diligentissime eum locum versat S. Augustinus sermone de eo, qui est octavus ex 11. additis in calce tomi 10. editio. Paris. eoque tandem revolvitur, ut non sit Christus mentitus, quia dixit, se non iturum cum suis, eo ipso die quo loquebatur; in quibus omnibus subintellectio aliqua verbis insinuat denotatur.

Et quicquid sit an ipse locus eam exigat, quod nunc non ago, tamen bene multi Patres de quorum duntaxat mente hic sum sollicitus, censuerunt ad veritatem eius loci retinendam, & abigendum Porphyrium, (quem inde Christum allatrasse prodit Hieron. l. 2. aduers. Pelag.) adhibendam esse subintellectionem, ita ut locutio sit restricta, quod cum veritate non pugnare satis agnoscunt prædicti Patres, eo ipso quod Christo eum loquendi modum tribuunt. Varias illas subintellectiones à plerisque Patribus ad illius loci interpretationem adhibitas, si quis scire auct, adeat Tolertum annot. 10. ad illud caput Ioannis, & Maldonatum in eundem locum. Et unam accommodatissimam suggerit Barnesius §. 48. num. 5. dum cupiens se ex eo loco extricare, magis implicatur; tandemque turpiter evertit sententiam suam, dicens sensum Christi fuisse, non ascendam quousque tempus opportunum aduenerit. Quod cum verbis ipsis explicite non prodatur, fatendum est subintelligi; atque adeo locutio, ipsiusmet aduersarij confessione, est restricta, si verus illius loci sensus spectetur. Quem etiam idem aduersarius, ex Francisci Lucæ correctionibus Romanæ Bibliæ, (pax sit Desputerij manibus quos hic Grammaticæ Ianus toties turbat,) stabiliri posse contendit. Itaque potest locus ille iuxta aduersarium, directè vgeri pro veritate quam contra ipsum asserimus. Mihi tamen quod interpretem hic non agam, nec loci prædicti verus sensus nunc queratur, sed tantum quid Patres eius loci occasione prodiderint de veritate locutionum mentaliter restrictarum ex idonea causa, longiore in hoc loco immoratione supersedendum existimo.

Alia Patrum testimonia, Gregorij imprimis & Augustini.

4 Sunt præterea apud aliquos Patres insignia in hanc rem testimonia, quibus absolute docent, fas esse falsa veritate & nullatenus violato numine, usurpare locutionem quæ iuxta externum verborum corticem videatur falsa, à mendacio tamen semoueat per iustam subterfugiam. Illustrissime S. Gregor. lib. 6. in 1. Reg. cap. Tertio, cum dixisset Tyrannorum versutiam atque seuitiam quandoque esse pia fraude deludendam, & obliuiscenda eis qua credant, ut nocendi aditum non inueniant: subdit, id ita præstandum esse, ut caueatur culpa mendacij; quod iunc bene perficitur, cum illud sit quod asseritur, sed quod sit, sic dicitur, ut celetur; quia ex parte dicitur, & ex parte retinetur. Non potuit apertius & explicatius proponere quod hic asserimus.

Subobscurius D. Augustinus in Psalm. 5. eodem tamen ut arbitror sensu, dixit in discrimine alienæ vitæ corporalis aut etiam propriæ, non esse quidem unquam mentiendum, fas tamen esse verum tacere, & occultare. Quam occultationem & taciturnitatem, eandem necesse est admittere in hac Augustini sententia, quam in proximè relata ex Gregorio, qui Augustinum imitari solet, hoc est taciturnitatem & occultationem quasi positivam per verba restricta vel ambigua, non autem merè negatiuam, quæ ægrè potest usus illos habere: ad quorum assecutionem Augustinus veri occultationem concedit. Fauetque exemplum affine, quod mox Augustinus ad honestatem occultationis veri aperiendam adhibet: nempe eius qui furentis gladium apud se depositum habens, repolcente furioso negat se redditurum, quæ non est mera omisio restitutionis ut per se patet, sed positiva inficiatio ob mutatum domi statum, & iustam causam eum priuandi re sua. Quia ergo similiter Augustinus ait, cum res fert esse tacendum verum, & occultandum, de ea profectò taciturnitate & occultatione positiva videtur agere, quam verbis S. Gregorij proposuimus, & ipse Gregorius ex Augustino videtur expressisse.

Suffragium Synesij facto ipso & usu collatum.

5 Eruditionem sanctimoniamque Synesij Ptolemæidis Episcopi, nemo ignorat, qui in politiore literatura & Patrum lectione hospes non sit. Est apud eum in rem nostram locus insignis epistola 105. quem proferre placet, ut hominis sanctissimi & sapientissimi facto, os aduersarij contundam, agnoscatque quos impedit, cum in locutiones restrictas adeò petulanter bacchatur. Nitetur eo loco Synesius, omni cura subducere se Episcopatu ad quod postulabatur. Itaque ut Theophilo Alexandrino, cæterisque quorum intererat, indiceretur metus lupum pro pastore præficiendi ouili Christi, imparem se moli illi negotiorum quæ Episcopale munus consequitur, multis præterea inolitisque sordibus inquinatum proficetur. Describit suam ad omne ludorum genus propensionem, alienam prorsus ab Episcopo, quem ait diuinum esse hominem oportere, utpote qui ab omni ludo peraquat, atque Deus ipse, alienus & inexorabilis esse debeat. Addit coniugij se nexibus illigatum ad eam diem fuisse, & neque ab vxore prorsus seiungi velle, quod necesse foret præstare Episcopum, neque, quod nefarium esset, velle cum ea clanculum adulteri instar consuescere. Omnium verò maxime vrget, fixum sibi ac certum esse dogmata quædam quæ Philosophus combibisset & demonstratione firmata haberet non abiicere, quamuis cum Christianis scitis non consentientia. Et enim, inquit, nunquam profectò mihi persuasero, animum origine esse posteriorem corpore. Mundum ceterasque eius partes, unā interire, nunquam dixero. Tritam illam ac decantatam resurrectionem, sacrum quippiam atque arcanum arbitror, longèque

gēque absum ab vulgi opinionibus comprobandis. Animus certe quidem Philosophia imbutus ac veritatis inspector, mentiendi necessitati nonnihil remittit. Lux enim veritati, oculus vulgo, proportionem quadam respondent. Et oculus ipse non sine damno suo immodica luce perfruitur. Ac uti ophthalmicis caligo magis expedit, eodem modo mendacium, vulgo prodesse arbitror, contra notare veritatem iis qui in rerum perspicuitatem intendere mentis aciem nequeunt. Hæc si mihi Episcopus nostri muneris iura concesserint, subire hanc dignitatem possim: ita ut domi quidem philosopher, foris verò fabulas texam: ut nihil penitus docens, sic nihil etiam dedocens, atque in præsumpta unimi opinione permanere sineas. Sin ita etiam mouere se oportere dixerint, ac Episcopum opinionibus esse popularem, ego me illico manifestum omnibus præbebo. Verba videntur subobscuriora, sed sensus est: Etiam Philosophi interdum quamvis veritatem intropiciant, captui tamen vulgi se accommodant & ei mendacia in speciem propinant. Ego, si annuat quorum interest, ut quæ noui esse mendacia, disseminem prout habentur pro fidei placitis, nihil mutans in vulgari errore mihi per philosophiam comperto, non abnuo fieri Episcopus. Hoc si mihi negent quorum interest, velintque ut philosophicam meam sententiam circa dogmata prædicta abiiciam, non possum assensum præstare. Indicant magis hunc sensum quæ proximè subiicit. Hæc nimirum: si ad Episcopale munus vicer, nolo ementiri dogmata. Horum DEVM, horum homines testes facio. Affinis est DEO veritas, &c. Iterat quæ dixerat de sua ludendi appetentia & immoderato equorum & venaticorum canum studio; tandemque denuo inculcat de peruersa illa quæ retulerat dogmata, numquam abiecturum, neque commissurum ut sibi in eis populo enunciandis, lingua ab animo dissideat.

6 Hanc viri Sanctissimi ad eiurandum Episcopale fastigium omni ope connitentis de suis dogmatibus & propensionibus contestationem, qui minus peruaserunt, ut Euagrius lib. 1. c. 15. histor. & Nicephor. lib. 14. cap. 55. turpiter omnino hallucinati sunt; scriptis mandantes, Synesium Ethioica adhuc fuligine oblitum quoad aliqua dogmata, & in eorum assertionem obfirmatum, ipermissum nihilominus inaugurari, non modo Sacerdotio, sed etiam Episcopatu; spe concepta quod plenè tandem ad Christi fidem esset accessurus, depositis omnino prædictis dogmatibus à Christiana fide abhorrentibus, uti tandem factum scribunt. Sed nescio quid illi vel ad Synesij infamiam grauius, vel ad Theophili Alexandrini, hominis decretorum Ecclesiasticorum consultissimi, supinitatem prodendam accommodatus, comminisci potuissent. Synesius enim nulla ex parte infamari grauius potest, quam si in erroribus tam exploratis retinendis obfirmatus fuisse dicatur. Theophilus verò Alexandrinus qui Synesij electionem raram habuit, bardus omnino censendus esset, huiusmodi hominem Ptolomæi præficiens Episcopum. Quare omnino agnoscit Theophilus, agnoueruntque etiam qui Synesium postulabant Episcopum, has contestationes ab eo adhibitas non mendaciter, quod in tam graui materia nimis atrox esset; præsertim in homine eo ipso loco aliisque compluribus mendacium tam acriter insectante; sed per locutionem mente restrictam, ut Episcopatus sarcinam excuteret. Nullis enim se artibus & machinis abstinuisset, ut eam dignitatem à se amoliretur, factus ipsemet postmodum est, datis ad Ptolemæidis Presbyteros literis, quæ inter eius Epistolas, (ordine sanè perturbato,) vndecimo loco leguntur. Detexit hoc Synesij artificium sagaciter Card. Baronius anno Christi 410. in fine; id ipsum verbis à Synesio præstitum obseruans, quod S. Ambrosius, cum ad Episcopatum postularetur, factis patrauit: ut videlicet, profligati pudoris mulieres domum admitteret, & insontes quosdam animaduerti iuberet, ut sanguinarius & impurus audiret, sicque indignus Episcopatu haberetur. Quod tantum abfuit ut persuaderet, ut potius eo facto ple-

bem virtutis Ambrosij probè, consciam ad feruentiorem postulationem incenderet. Idem igitur Synesio accidit, in verbis & locutione restricta. Quod perspicuè locum habet quoad contestationem de ludis, & venatione, ac non ineundo calibatu.

Subnascitur tamen hæc difficultas quoad propositiones spectantes fidei dogmata. Ceterum quominus ob restrictam locutionem in materia fidei, Synesium eius culpæ insimulemus, quam cap. 4. admittendam diximus ab eo qui in re fidei æquiocatione vel locutionis restrictione vitur; obflare potest persuasio, ab eo, ut videtur concepta de honestate suæ illius locutionis in eo euentu: eo quod maneret nihilominus vsquequaque intemeratus Dei honor & illibata fidei sinceritas, quam probè perspiciebat nulla ex parte foedandam, contestationibus illis errorum quibus præferebat se adhærescere: contra quam accideret ei qui coram Tyranno aut aliter quoties fidei vel diuino honori dispendium ex huiusmodi verborum plexibus immineret, vellet nihilominus eos usurpare. Itaque non vtor doctrina Archidiaconi in cap. vitem 22. q. 2. perperam existimantis fas esse graui causa profiteri exterius hæresim aut errorem adhibita locutione restricta: sed aliquem Synesij in ea locutionum restrictione, ea ex parte nuum admitto, materialem potius quam formalem, quippe ex tali iudicio animi in solam declinandi honoris cogitationem intenti, profectum, ac proinde obiectiuè quidem nuum & malum, formaliter autem ob conditiones operantis, & à vera coram Deo culpa liberum. Mitius tamen cum sanctissimo & doctissimo Præsule ago, quam qui cum aliter quam per restrictam & artificiosam locutionem in tanta, (ut arbitrabatur,) necessitate usurpatam, locutum volunt.

7 Omnino igitur censuit Synesius locutiones restrictas ex iusta necessitate usurpatas, nihil veritati, nihil virtuti per se loquendo incommodare. Eaque ratione fas sibi duxit, suum & equorum & canum venaticorum studium, & ludendi animique relaxandi appetentiam, & rei uxoris cupiditatem, obtendere declinationi Episcopatus. Quod si bona fide idem sibi in ea necessitate licere duxit circa quasdam fidei repugnantes propositiones, cum tamen in eo negotio nulli duplicitati aut implexitati locus esse debeat, perspicuum est quam ille intrepidè ac securè idem in aliis materiis, per se loquendo, aliæque virtute non obstante quam veritatis & simplicitatis: itemque eadem aut grauiore necessitate posita, id ipsum habiturus fuisset honestum & à vitio immune. Quid quod discretè & in actu signato, homini Philosopho ne periculum plebi creet, facultatem datam agnoscit nonnihil cedendi necessitate mentiendi? hoc est urgente necessitate non exponendæ apertè mentis suæ; & usurpandi verba quæ interna subintellectione supplerentur, ac si cortice tenuis pensarentur, mendacia apparerent: idèque interdum breuitatis causa, & ad longam circumlocutionem declinandam, mendacia vno verbo dicuntur? Quæ rigoris laxatio in vocibus mentiendi atque mendacij, multis imposuit ut arbitrarentur à plebisque antiquis dealbatum mendacij Æthiopem, & admissam in necessitate eius honestatem; cum tamen antiqui illi, mendacium propriè dictum iis ipsis locis quibus eam doctrinam proferunt, exhorruerint, ut proximè in plerisque Græcis Patribus manifestum faciam. Hoc igitur sensu, Synesius, homini Philosopho urgente necessitate, v. g. ne turbas intempestiuè se-rat, aliarum virtutum præterquam veritatis & simplicitatis obligatione seclusa, concessum supponit vsum mentiendi; id est, ius implexè & restrictè loquendi, uti ipsemet hoc loco fecit: quamvis mendacij propriè dicti dedecus, & hoc loco prodita veritatis affinitate cum Deo, & sub initium orationis de regno, veritatem verborum nobilitatem nominans, & alibi non semel, exosum sibi ac iniustum esse, apertè docuerit.

Testimonium S. Martini Bracharenfis.

8 S. Martinus Dumitanis, siue ut Sigebertus nominat Gallicienfis, (passim ab Episcopatu, Braccarenfis dicitur & iustigniter laudatur in Concilio Toletano 10.) lib. de quatuor virtutibus cap. 4. summum veritatis studium & mendacii odium, ita primum commendat. Nihil tibi intersit, assereres an iures. De fide & religione scias agi, ubicumque de veritate tractatur. Nam si iureiurando DEVS. inuocetur, & non inuocanti tamen, Deus testis est. Non transies veritatem, ne iustitie transcas legem. Non poterat exquisitiùs veritatem celebrare, aut odium maius mendacii explere, quam iubendo ut quodvis mendacium perinde ferè habeatur ac periurium; nec qualecumque, sed sacrilegium, ob numinis ubique presentiam. Subdit deinde. Quod si aliquando coarctatus ut mendacio utere, non ad falsi, sed ad veri custodiam. Et si contigerit, fidelitatem mendacio redimi, non mentiris, sed potius excusaberis: quia ubi honesta causa est, iustus secreta non prodit. Tacenda enim tacet, loquenda loquitur. Estque illi aperta & secura tranquillitas, ut dum alij vincuntur à malis, vincantur ab illo mala. Hæc, si ut verba sonant, accipiantur, euerterent apertè quæ statim præmissa sunt, de incensissimo cuiusvis mendacii odio, æquè ac sacrilegi periurij. Sensus ergo posteriorum horum verborum, est, si aliquando vrgeamur infideles esse amico, & prodere commissum ab eo secretum, vitandum esse locutionem restrictam, qua taceamus tacenda, & loquenda loquamur. Eam verò, quamuis externa specie mendacium videatur, tamen reuera mendacium non esse, sed veritatis suppressionem, & obuolutionem aliquam, cui ob urgentem necessitatem excusatio debeat.

Insignis locus Dorothei ex Agathone.

Exquisite omnino hanc ipsam veritatis occultationem positivam, per restrictam locutionem ex idonea causa adhibitam, mendacio eximit S. Dorotheus doct. 8. num. 7. confirmatque etiam Abbatis Agathonis autoritate, præmissa longa mendacii & duplicitationis exagitatione, ne sit suspicio defensi per eos mendacii. Locum adscribo, quia est in hanc rem planè luculentus. Interdum alicuius rei necessitas incumbit, quam nisi parumper occultaueris dissimulauerisque, in maioremurbationem & afflictionem conuerteretur. Quando igitur huiusmodi casus occurrerit, & nouerit homo coactum se huiusmodi necessitate, mutet verba, variet sermonem, ne grauior fiat afflictio, & maior ut dixi turbatio, maiusque periculum atque discrimen. Quemadmodum dixit Abbas Alonius Abbatis Agathonis. Ecce, inquit, duo viri iuxta te eadem patrarunt. Alter ad cellam tuam fugit. Ecce Princeps seu Iudex illum querit, interrogat te utrum homicidium & cades illa coram te sit perpetrata, & apud te sit homicida. Nisi te moderatè ac prudenter gubernaueris, ad supplicium mortis hominem irades. Quando igitur ait, discrimen aliquod ingens ingruerit, licere puto. Ita quidem habet Dorothei locus ex Chrysostomi Calabri Cassinensis Monachi interpretatione: sed apparet locum esse mutilum: & sensum non luxari modò, sed vix consistere. Sic igitur legendæ extremæ periodi, ex interpretatione Hilariionis Veronensis, quam Margarinus tomo 2. Biblioth. inseruit, respondetque Græco Dorothei contextui, qui habetur in Orthodoxygraphia. Abs te petit ubi sit homicida. Numquid huiusmodi hominem in mortem iradas, an verba commutes? licere, ait, puto in tali articulo & necessitate. Atque ita vides constare sensum Dorothei, qui alioqui haret. Pergo ex nitidiore & synceriores Calabri interpretatione. Nec sis tamen usque adeo securus & supinus ac socors, sed respice, poenitentiam agè, lachrymas funde, & plora coram DEO: atque hoc tempus reputa ut tempus temptationis. Neque id sapiùs ac frequenter agas, sed semel in multo tempore. Quemadmodum enim theriaca, vel aliqua purgatio, si quis ea frequenter utatur, ladit potius quam iu-

uat; si verò semel tempore necessitatis illam assumpserit, plurimum confert. Sic re hac uti debemus, ut non nisi in summa & extrema necessitate, verba mutemus, non frequenter, sed longissimo intervallo; nec sine magno timore ac tremore, ostendentes DEO & propositum & voluntatem nostram, & necessitatem urgentem. Dicitum Abbatis Agathonis, refert etiam Climachus gradu 12. illudque præmissa accurata mendacii exagitatione ratum habet, ut liquidò habetur ex Commentario Ioannis Raythu antiqui monachi, ipsique Climaco æqualis ad eum locum.

Ad vim porro huius testimonij, in quod tam multi Patres concurrunt, perspicendam, aduertendum diligenter est, de qua veritatis occultatione licita, & mendacio libera ob urgentem necessitatem, agere proposuerit Dorotheus. Certè non de alia quàm de ea quæ sit per mutationem & versionem verborum. Quid autem sit mutare verba apud Dorotheum eo loco, intelligitur ex illis quæ paulò ante præmiserat numer. 6. agens de mentiente. Si rem, inquit, quamlibet concupiscis & appetis: non audeat dicere; rem illam desidero ac concupisco, sed sermone perueritis & amphibologia seu circumlocutione utitur, (in Græco textu duntaxat habetur, ἐπιφθόγῳ) dicens; hoc patior, hac re mihi opus est, huic rei subditus & obnoxius sum: & toties mentiri pergit, quoad desiderium & concupiscentiam suam expleat. Hinc liquet, mutare verba idem esse quod mentiri reipsa vel in speciem. Vtròque enim modo ea verba accipit his locis Dorotheus. Nam mentitur reipsa, is quem refert verba mutantem ac peruertertem ad explendam concupiscentiam: mentitur autem in speciem, is qui ex Abbatis Agathonis monito, mutat verba ob vrgens discrimen, negans se nosse ubi sit; quem non ignorat domi delitescere. Quod est ut Calaber vertit, circumitu uti, & amphibologiam (ut aliqui etiam loquuntur) insensibilem adhibere; id est, locutionem restrictam. nec poterit abnuere Barnesius qui §. 8. numer. 7. mutationem illam verborum cuius hic mentio Deuteron. 16. 9. 19. de ea quam dixi mutatione vult intelligi, quamuis ea interpretatio admodum ineptè ei loco Deuteronomij aptetur. Quare manifestum videtur Abbatem Agathonem, utaque Dorotheum, licito in necessitate restrictionum mentalium vsui astipulari. Quod enim idoneam restringendi causam exigant, non est quod moneam.

9 Tantùm superest scrupulus circa eam poenitentiam quam indicunt ei, qui etiam ex tanta necessitate quantam describunt, verba peruerterit. Id enim indicare videtur subesse peccatum ei mutationi verborum, siue restrictæ locutioni, tametsi factæ ex graui causa. Sed dicendum est, non deposci poenitentiam ex eo quod peruersio illa verborum mala sit: stultum enim foret præbere consilium admittendi, quod mox profuso lachrymarum imbri abluere cogaris. Idcirco igitur deposcitur poenitentia & fletus ab eo qui ex iusta necessitate restrictè loquitur, quia periculum est ne limites concessos transgressus sit; aut ne causam restringendi, eiusque idoneitatem minus quàm par erat æstimauerit. Item quia verendum est, ne à DEO in hoc temptationis tempus deuenire permittus sit, ob aliquod peccatum, quod proinde fletu ac poenitentia congruente sit diluendum. Nec plura circa testimonium Dorothei. Cuius autoritas non debet videri modica, cum ob summam Scriptoris illius pietatem, & peritiam rerum Asceticarum, tum ob inligne syncerissimæ fidei ac sanctitatis eius testimonium, quod extat apud laudatissimum Patrem, Theodorum Studitam in Testamento cap. 4. qui nihil se apud Dorotheum pietati dissonans, sed omnia potius bonæ frugis deprehendisse testatur. Quomodo tamen temperandum rectèque accipiendum sit, quod ait Dorotheus, licitum esse vsu huius mutationis verborum inter respondendum ludici, legitime ut supponitur interroganti, discussum est supra c. 4. num. 9.

10 Imitati haud dubiè sunt Abbas Agathon & Do-
rotheus, anteriores, plerisque Græcos, quorum ea fuit
sententia, obductione veritatis per verborum muta-
tionem siue, restrictionem, non secus vtendum esse ac
medicamento. Hoc est non nisi ex iusta proportio-
nata causa, quæ necessitatem aliquam sic loquendi in-
ducat: nec frequenter, sed perraro adhibendam esse
quod periculi plenissimum sit huiusmodi artificio
assuescere. Nam neque pharmaca adhibet quis, si sa-
piat & sanitati consultum velit, nisi ex necessitate: &
quicorum parci non sunt, faciliè valetudinem exter-
minant potius quàm foveant, aut promouant. Et ita
huiusmodi similitudinem aptabat paulo ante Doro-
theus: quem propterea expressè dixi anteriores Græ-
cos Patres, quorum fuit in hoc negotio ea compara-
tio. Præcipui sunt, Origenes, Chrysostomus, Cassianus.
Hunc enim saltem institutione Græcum, Græcis Pa-
tribus annumerare liceat; siue Græce scripserit, quod
Trithemio aliisque nonnullis placuit, siue (quod ipte-
met in Institutionum præfatione testatur) latine; ut
propterea Photius Cod. 197. eum Romanum scripto-
rem nominet.

Testimonium Origenis, & quid in eo reprehendendum in hac parte.

11. Origenis hunc locum ex lib. 6. Stromatum refert, Hieron. lib. 1. aduersus Rufinum, cuius testimonio liquet hallucinat. in Ioannem Salam. 1.2. tract. 14.d.23. f.9. cum negauit origenem conscripisse libros Stromatum. Indignantur, inquit Hieronymus recolens quod epist. 65. ad Pammachium data, scripserat, quare Origenis scriptis inter se origis mendaciorum faderari. Nominans librum in quo hoc scriptum legerim, id est, sextum Stromateon Origenis, in quo Platonis sententia nostrum dogma componens, ita loqui tur. Plato in tertio de Republica libro. Veritas quoque sectanda magnopere est. si enim ut paulo ante rectissime dicebamus, DEO indecens & inutile mendacium est, hominibus quandoque utile, ut utantur eo quasi condimento atque medicamine, nulli dubium est, quia huiusmodi licentia medicus danda sit, & ab imprudentibus remouenda. Vera, inquit, asseru. Ergo principes urbium, si quibus & aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel patria & ciuibz: ab alijs uero qui uti mendacio nesciunt, auferendum est omne mendacium. Hactenus Platonis uerba exscribens Origenes qui pergit. Et nos igitur illius precepti memores, loquimini ueritatem unusquisque cum proximo suo, non debemus dicere, quis est proximus meus? sed considerare quomodo Philosophus caute dixerit, DEO indecens & inutile esse mendacium, hominibus interdum utile: & quod ne pro dispensatione quidem, putandus sit DEVS aliquando mentiri. Sin enim autem commodum audientis exegerit, uerbis loquitur ambiguus, & per enigmata quae uult proferat: ut & ueritatis apud eum dignitas conseruetur, & quod noxium esse poterat, si nudum proferretur in uulgus, quodam teclum uelamine proferatur. Homo autem cum incumbit necessitas mentiendi, diligenter attendat ut sic utatur interdum mendacio, quomodo condimento atque medicamine; ut seruet mensuram eius, ne excedat terminos quibus usa est iudicij contra Holopbernem, & uicit eum prudenti simulatione uerborum. Imiteiur Hester, quae Artaxerxis sententiam diu tacita gentis ueritate correxit. Et in primis Patriarcham Jacob, quem legimus benedictiones Patris, artifice imperasse mendacio. Ex quo perspicuum est, quod nisi ita mentiti fuerimus ut magnam nobis ex hoc aliquod queratur bonum, iudicandi simus quasi inimici eius qui ait, Ego sum ueritas. Hec Origenes scripsit; subdit Hieronymus, negare non possumus: scripsit in iis libris quos ad perfectos & ad discipulos loquebatur docetque Magistris mentiendum, discipulos autem non debere mentiri. Qui ergo bene mentitur, & absque ulla uerecundia quicquid in buccam uenerit, confingit in fratres; Magistrum se optimum probat.

12. Evidentiſſimum eſt; S. Hieronymum ſententiam
Origenis tamquam mendacio patrocinantem abſce-

re. Ut tamen quæ verè fuerit Origenis sententia perspicuum fiat, obseruandum est, quod S. Anonymus obiter attingit; nimirum confiteri eo loco Platonicum dogma de mendacio, cum Christiano: & primum quidem proferri quæ fuerit Platonis sententia de mendacij officiosi honestate, mox autem temperari & ex parte corrigi, ut aptetur ad vsum Christianis concessum. DEVM ergo negauerat Plato, approbante Origene, mendacium vsurpare, quod vt liquet ex calce libri secundi de Republica (quo se refert idem Philosophus in verbis ab Origene adductis ex initio libri tertij) non spectat ad mendacium verbale, sed ad mendacium vt ita dicam reale, quo L. Poëtis DEO afflictum exagitat eo loco Plato. Fungebant enim Poëta DEVM esse prestigiatores, & veluti ex insidiis aliàs alia sub specie apparere, & aliquando quidem aliùm fieri, suarumque speciem in multas formas commutare, aliquando autem nos fallere, inanēsque de se species nobis ingerere nosse euagantes, peregrinis & variè natiuitatibus assimilatos. His omnino verbis mendacium à Poëtis DEO tributum refert Plato in fine libri secundi citati, & hoc est mendacium quod DEO indecens & inutile affirmat ibidem, & initio libri tertij, annuente vt retuli Origene: qui eo labentius descendere in eam quoad DEVM sententiam videtur, quod Ethnici Philosophi non satis perspectam habentes assumpserunt, à Verbo humanitatis rationem, & ceteris argumentis persuasum habentes DEVM non posse substantialiter commutari in aliam naturam; eo adigere se putabant Christianos, vt dicere deberent, Verbum non nisi tanquam prestigiatores exhibuisse se visendum hominis forma ac specie: non quod homo reuera esset, sed quod mendaci obiectu humanæ formæ, hominibus ludificatus, & homo habitus esset. Ita enim planè constat ex Celsi Philosophi contra Christianos disputatione, quam exhibet Origenes libro 4. aduersus eundem Celsum, non multis ab initio paginis. Tale igitur mendacium à DEO cum Platone ablegat Origenes tamen eodem lib. 4. contra Celsum aperte docet, etiam si DEVS nihil tale pro nobis fecerit, vt de Christianorum sententia fingeat Celsus, tamen nihil fore absurdi si id faceret, & quod Medici erga ægrotos faciunt, dissimulata veritate, mendacio tanquam medicamento vsus, necessitati nostræ subueniret. Hæc Origenes eo loco.

Ex quibus lux affulget ei eiusdem loco, quem ex Hieronymo retulimus; constatque quomodo accipiendum sit, quod ibi absolute Platonice, sententiam referens de mendacio DEVM dedecente tradiderat. Nihilominus enim Origenes prudentem & ex hominis bono factam veritatis dissimulationem, quam mendacij nomine aperte donat libro illo quarto contra Celsum, usurpari à DEO posse, perspicue admittit: Dei autem imitatione, idem hominibus liberum esse vult, & inter agendum quod alius possit esse erroris occasio, & inter loquendum, dummodò attentè observent, ne ex causa non idonea concessum sibi existiment huiusmodi vsum mendacij. Quo nomine quoad mendacium in verbis positum, intelligit locutionem mentaliter restrictam, ut docent locutiones Iudithæ & Iacobi quas in exemplum profert. Nec abs re nomen *mendacij* tribuitur huiusmodi locutioni, cum in speciem ac eo præcisè spectato quod explicite proponitur, ientibusque obicitur, locutio restricta, obiecto dissonet.

13. Constare igitur existimo vsum restrictæ locutionis tanquam medicamenti, id est, non nisi ex necessitate & idonea causa usurpatum, placuisse Origeni: indèque S. Dorotheum, adhibita illa ipsa medicamenti similitudine, idem tradidisse, Nec S. Hilarius in Psal. 14. ad illud, *qui non egit dolum in lingua*, videtur à placito Origenis alienus; ait enim. *Est necessarium plerumque mendacium, & nonnunquam falsitas veritas est, cum aut percussori de latenti mentimur, aut testimonium propolante frustramur, aut fallimus de difficultate curationis agrorum, & oportet secundum Apostoli doctrinam, sermonem nostrum fide esse conditum.* Idcirco

uung

nunc Spiritus S. Falsitatis affectum, mendacij conditione temperavit, Origenium dicens, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum; ut crimen mendacij in incommodo haberetur, alieno. Conditi mendacium à Spiritu sancto, exclusionem nocimenti cuiusvis proximo inferendi per veritatis suppressionem vel objectionem, docet aperte S. Hilarius; & ni fallor, hunc docet fuisse sensum Origenis mendacium approbantis. Videtur enim, pro eo quod editio nupera & unica commentarij in psalmum illum 14. habet, Origenianum, (quæ vox omnino ibi hiat, & nullum sensum facit;) legendum; Origeniana, ut sensus sit Spiritum sanctum approbasse condimentum mendacij ab Origene appositum, arctando usum mendacij quod tantum in speciem sit mendacium, ad euentum in quo nullum inde proximo damnum impendeat & idonea, causa subintelligendi non desit.

At præsentio, non desore qui existimet Origenis auctoritatem plus huic sententiæ officere, quam commodare: quandoquidem nominatim S. Hieronymus hoc Origenis placitum repellit, tanquam Christiana puritate indignum. Verum censure Hieronymi, ut ex postremis verbis supra ex eo propositis manifestum est, cadit duntaxat in mendacium propriè acceptum, de quo veritatem dicitur esse indignum Christiana sinceritate, & omnino devitandum Christiano. Iosert enim ex hoc Origenis placito S. Hieronymus, fas fore effundi in mendacia, & pro arbitrato comminisci de aliis quidvis impium, moxque effutire. Origenes autem certos mentiendi terminos fixerat, iusta necessitate definitos. Quare aliter mendacium Origenes, aliter S. Hieronymus accepit. Et merito tamen S. Hieronymus, illam Origenis sententiam reiecit, sumptam prout verba sonant, quod posset ea sententia crudè à plebisque accipi; nec tantum mentalibus restrictionibus, quæ non nisi in speciem mendacia sunt, sed etiam propriè dictis mendaciis efferendis ansam præbere. Quam in re imitatum existimo S. Hieronymum quod Aristoteles sæpè erga Platonem servat, ac etiam erga alios antiquos, ut notat Franciscus Georgius in Harmonia Cant. 1. tono 1. cap. 12. ut nimirum ad præcidendam errorum causam, eumque philosophandi modum res iam satis per se obscuras verbis insuper obscurantem, eliminandum: improbaret plerumque eorum sententias secundum verborum corticem spectatas, quod Platonis circa Ideas confutatio videtur evincere, ut plenius traditur in Natur. Theol. dist. 1. num. 43.

Loca ex Chrysostomo in rem nostram.

14 Venio ad Chrysostomum, qui locutiones restrictas Abrahami & Iacobi ex necessaria causa usurpatas, approbat hom. 31. & 32. in Gen. sed optimè homil. 5. de pœnit. expendens responsum Rahab meretricis. Fide, inquit ex Apostolo, Rahab meretrix non petiit cum incredulis, exploratores excipiens cum pace, & remittens alia via. Atque respice quomodo multa cum sapientia bonam eius inserunt voluntatem. Cum enim transmissi à Rege sunt qui exploratores quærent, dicunt ei: si ingressi sunt ad te viri? Ipsa verò ad eos. Ita, inquit, ingressi. Prius veritatem adificat, atque ita mendacium inducit. Nequaquam enim mendacium ex se creditur, nisi præueniens veritatem ostenderet: propterea qui creduliter mentiuntur, prius vera fatentur, atque omnibus manifesta, deinde mendacium inducunt ac dubium. Ingressi ad te inquit exploratores? Dicit sic: si enim à primo dixisset, non; ad scrutinium provocasset abeuntes. Sed ingressi sunt, inquit, & egressi eadem vias persequimini & comprehendite eos. O bonum mendacium, o bonum dolum, divina non tradentem, sed pietatem custodientem. Vides Chrysostomum aperte, locutioni restrictæ ex necessaria causa, atque adeo ad modum medicamenti usurpatæ, patrocinari. Quod autem eam mendacium appellat, ad externam eius faciem respicit, qua mendacium apparet, ut de Origene iam dixi.

Copiosius ac plenius in hoc argumento versatur idem Chrysostomus, ad finem libri prmi de sacerdotio, ubi expostulante Basilio, quod animum suum tan-

quam manu coram eo gestasset, illique tradidisset: ipse verò Chrysostomus è contra, dolum adhibuisset adversus eum cuius dicta factaque omnia, sincera, simplicia ac dolo ubique carentia, nunquam non experius esset; subinfert Chrysostomus, fraudem siue factò siue verbo, dummodò recto animi iudicio admissam, reprehensione vacare, esseque laude dignam, & multis carò sterisse quod ea abstinerint. Ad extremum verò longam dissertationem de laudabili circumventionis & fraudis usu hac clausula obliquit. Fraudis quidem magna vis, modò ne fraudulente animo fiat: quam ipsam tum, ne fraudem quidem nominandam putaverim, verum æconomiam quandam potius ac sapientiam artemque, qua possis à medijs iisque imperiis desperatarum rerum angustia, difficultatibusque, correctis & emendatis animi viris evadere. Mox etiam huiusmodi fraudem in Iacobo laudat, qui se Esau dicens, patris benedictionem præripuit. Ut videas planè Chrysostomum eo loco etiam fraudi illi quæ verbis mente restrictis perficitur, qualia illa Iacobi verba fuerunt assipulari.

Hæc porro dicit non vnus aliquis è plebe Doctorum cuius celsipitationem ac lapsum non sit graue concedere, sed is quem Ildo. Pelui. Ecclesiæ omnium oculum, nominat, lib. 1. epist. 156. Quem ipsimet Ethnicorum sapientes, eodem referente 12. epist. 42. ad stuporem demirati sunt: Quem Proclus Constantinopol. in panegy. Scriptura impolluta à DEO inspirata bibliothecam, diuinum thesaurum intelligentia, vehemens diluvium hæreticorum, hominem lingua cæli altiore, Magistrum Evangelica tonitrua temperantem appellat: Quem denique ipsius quondam alumnus Cassianus li. 7. de Incarnat. cap. 31. ad Ioannis Evangelistæ similitudinem & discipulum IESU & Apostolum quasi super pectus Domini semper affectumque discubuisse, atque adeo purissimam & incorruptam doctrinam exhibuisse rectè dixit. Ut magis mirandum sit, eum recens apud vnum aut alterum, in hoc ipso negotio malè audire cœpisse.

Saffragium Cassiani.

16 Reliquus est Chrysostomi discipulus ac laudator, hic ipse quem modò retuli Ioannes Cassianus. In hunc præsertim tanquam in mendacij & falsiloquij patronum, calamos strinxere permulti: nominatimque Sixtus Senensis lib. 5. biblioth. annot. 107. Cuychius ad eiusdem Cassiani collat. 17. & ad eandem Ciaconius. Perspicue sanè lib. 5. instit. cap. 37. Archebium, mendacio charitatis, (ita enim loquitur,) alios circumuenientem commendat. Vide & cap. 39. Sed plenissimè & explicatissimè collat. illa 17. cap. item 17. ait taliter de mendacio sentiendum, atque ita eo utendum esse, quasi natura ei insit ellebori: quod si imminente exitiali morbo sumptum fuerit, sit salubre: caterum absque summi discriminis necessitate perceptum, præsentis exitij est. Et mox prolato exēple Rahab, quæ salubriter vsa fuerat mendacio, & Danieli cui mendacium è contrario fuit exitiale, concludit. Quando igitur graue aliquid imminet de veritatis confessione discrimen, tunc mendaciorum fini recipienda perfugia, ita tamen ut reatu humilis conscientia salubriter mordeamus. Vbi autem nulla conditio summae necessitatis incumbit, omni cautione mendacium velut mortiferum devitandum est, quemadmodum de ellebori diximus potu, quod salubre est quidem, si tunc demum sumatur cum inenitabili atque mortifera imminet ægritudo: sin verò integra & imperturbata corporis sanitate sumatur, statim ad præoccupanda vitalia, vis perniciose persuadit. Longum foret percensere cætera, quæ eodem & sequentibus capitibus disputantur in hanc sententiam.

Nihilominus Cassianum, mentaliter restrictam locutionem nomine mendacij eo loco appellasse, coniectura fit ex postremo relatis eius verbis tam aperte expressis per Abbatem Agathonem apud Dorotheum doct. 9. quum de restrictione mentali ageret, ut supra expendimus: Vnde etiam petenda est explicatio morfus illius conscientia quo Cassianus vult premi eum, qui ex necessitate mentitur in speciem, id est, mentaliter

liter restringit locutionem suam. Lectum porro à Græcis Cassianum, tamen si Latine primò conscriptum, constat ex Phobio. Ad hæc tam graua sunt, quæ ad mendacij ex iusta necessitate prolati honestationem, proferuntur bona parte collationis allegata, ut incredibile foret, sicut circa gratiam contingit, non etiam in hoc negotio fuisse euenturum: nimirum ut impetiti hac collatione circa mendacium Augustini, suspectus factus Cassianus, alicuius in se Prosperi spiritum Augustini æmulatorem concitaret; quod tamen nominatim quoad hanc mendacij in necessitate liciti occasionem, ab aliquo tentatum ante Dionysium Carthusianum, non memini legere. Itaque conicere ex eo circa hoc punctum veterum silentio licet, compertum illis fuisse Augustinum de mendacio propriè dicto egisse; illudque merito damnaſſe: Cassianum autem in necessitate approbaſſe duntaxat vſum mendacij, quod specie externa mendacium videatur, etiam si reuera non sit mendacium, sed locutio restricta.

27. Hæc est mea de Origenis, Chrysostomi, ac Cassiani, hac in parte recto sensu, opinatio: Tamen ob erroris periculum, ac ne quis locutionem restrictam, quæ est latè dictum siue specie externa mendacium, confundat cum mendacio simpliciter dicto, quo contra mentem propriam itur loquendo; consultius omnino posteriores Patres ac Doctores modum illum loquendi castigarunt, & mendacij vlu prorsus repudiato, solas locutiones mente restrictas vel ambiguas, quibus veritas ex parte tegitur, vsurpandas in necessitate asseruerunt. Ac ne Barnesio stomachum moueam, qui eos Patres pro sententia vera adduxerim, quos ipse tanquam exploratos mendacij patronos damnat §. 26. duos illi S. Benedicti filios, opinionationi meæ suffragatos, profero: D. Claudium Milhardum t. 2. directorij Parochorum tract. de sacram. poenitentiz, c. 80. n. 3. & D. Alardum Gazzum ad collat. 17. Cassiani cap. 8. litera B. qui prædictos Patres in eum quem dixi sensum accipiendos docent.

Vſus restrictionum apud Sanctos.

Tantum de Patrum pro restrictionibus suffragio, collato (ut ita dicam) in actu signato. Non esset autem difficile, si res ferret, & ubique obuia exempla non essent, plurimorum Patrum, & sanctissimorum virorum suffragia in actu exercito collata congerere: hoc est exempla restrictionum, ab illis ex idonea causa vsurpatarum, quas nunquam fuissent vsurpaturi, scientes volentesque, si mendacio foetas, & cum numinis iniuria complicatas agnouissent. Sunt in probatis sanctorum historiis, eius generis exempla penè infinita. Nec pauca selecta collegit Matthæus Raderus p. 2. Virid. Sancto. c. 3. quod est de Sanctis qui fatuos sese ac simplices finxerunt, ut secundum Christum saperent. Signabo præterea vnum aut alterum.

S. Laurentius referente Prudentio hymno 2. peristeph. urgente Præfecto vrbs ut Ecclesiæ thesauros proderet ac ubi essent repositi indicaret, de nummis, gemmis, monilibus, & thesauris per locutiones aperte restrictas, sæpè respondit. Legatur hymnus citatus Prudentis, & S. Leo ser. de S. Laurentio, ac Chrysol. ser. 35.

S. Fulgentius ut in eius vita prodidit illius discipulus cap. 12. proficiscens in Thebaidem studio visendorum eius regionis Ascetarum; percontante S. Eulatio Syraculano Episcopo quorsum Thebaidem adiret, respondit; *Parentes meos requiro, quos in illis partibus videre peregrinos audiui.* In hoc, ut vitæ Autor appellat, non manifesto responso, duæ restrictiones adunantur. Altera qua parentes suos vocat extraneos plane homines; subintelligentes; eos sibi esse patrem, & matrem, atque cognatos, iuxta illud Christi, *Quiunque fecerit voluntatem, &c.* Posterior qua eodem vocat peregrinos, eo ipso sensu suppresso & subintellecto, quo David aduenam se & peregrinum sæpè nominat; per comparisonem scilicet ad veram patriam nostram quæ in cœlis est.

Luculentum planè est exemplum quod in Græcorum Menzis 10. Marcij refertur, de S. Anastasia patricia, quæ Iustiniano imperante ob Imperatricis zelotypiam coacta excedere Constantinopoli, & Alexandriam in monasterium secedere; postmodum cum per Imperatricis obitum reuocaretur pertæsa fluctuum seculi migravit in solitudinem Scetunam ad Abbatem Danielem, virum omni virtute excoltissimum; à quo virilem induta vestem, & iussa se Anastasium Eunuchum profiteri; in antrum à communi cœterorum monachorum sede, conclusa à Sancto sene, additis sanctè viuendi cautionibus ac legibus, per annos octo supra viginti, Anastasium Eunuchum se dixit: nec aliter à Daniele per totum illud tempus nominata est, quod vereretur Imperatoris diligentiam qua Sancta mulier omni studio vniuersæ conquirebatur, ut post mandatum tumulo beatæ corpus, discipulo qui inter condendum terræ corpus ex papillis sexum aduerterat, confessus est S. Daniel. Qui quod ex vrgenti illa causa foeminam Anastasiam, per annos octo ac viginti Anastasium Eunuchum esse dixit, eidemque ut talem se esse diceret autor fuit, manifestè testatum fecit, licere ex causa locutionem restringere. Idem præstitum à SS. plerisque mulieribus, quæ viros se, religionis amore professæ sunt. Multas collegit Raderus i. p. Virid. 4. Sept. Eugeniam, quæ Eugenius dicta est: Euphrosinam, quæ Smaragdus; Hildegundam, quæ Ioseph; Apollinariam, quæ Dorotheus; Athanasiam, quæ Athanasius de qua 9. Octobr. apud eundem, aliisque complures queis addenda Papula ex Greg. Turo. de glor. confess. c. 16. Has omnes non aliter quam per locutiones restrictas, gerere se pro viris tot annos potuisse, nemo diffitebitur, qui eos à mandaciorum myriadibus præitare velit immunes.

S. Euphrasiam scribit Nicepho. 7. hist. c. 13. in prostibulum abductam, hæc arte seruasse pudicitiam. Improbo mihi stuprum inferre paranti, si mundam esse linceret, spondet medicamentum quo fieret ferro inuiolabilis. Ac ne sibi imponi existimaret, eo vngvine confectum delibutum collum, obicit militis gladio ferendum, hortata ut quam validè posset gladium demitteret, periculumque faceret efficaciz, quam in suo medicamento esse sponderet. Delusus miles, caput demessuit. Virgo pudicitiz florem tutata est, cum medicamentum aliud collo non illiuisset, quam ceram communem. In hoc facto vsurpatam à S. Virgine locutionem restrictam, vel mendacij in ipso è vita excessu malè damnadam, nemo non videt. Idem statuendum de locutione sanctæ alterius Virginis Christianæ, quam ibidem Niceph. scribit, datam impurissimis iuuenibus ad contumeliam, abiisse intactam, simulato in occultis locis putrido & contagioso vlcere; & petita foedi congressus ad plenam vsque curationem dilatione, quod alioqui foedum morbum cum accedentibus esset communicatura, ex Hippolyto Pormensi rem totam fusè narrat Palladius in Lausica cap. 248. & 249.

S. Eusebius Vercellensis Episcopus & Martyr, cuius ob insignem sanctitatem, & nauatam aduersus Arianos egregiam operam, magna laus est in Ecclesiastica historia, & apud S. Athanasium initio Apologiæ; ac Hilarium lib. ad Constantium Augustum: Hic inquam insignis pugil Ecclesiæ, cum Ariani S. Dionysium Mediolanensem Episcopum, ad subscribendum damnationi S. Athanasij, dolo induxissent, ut amicissimi sibi S. Dionysij subscriptio eraderetur, hac perfecit industria, quæ valde celebratur apud S. Ambrosium term. 69. Dixit eorum se consentire studio ac zelo aduersus Athanasium, paratūque eius damnationi subscribere, sed saluo ætatis suæ ac gradus honore, quo prohibebatur post Dionysium iuniorem Episcopum subscribere. Nihil morati Ariani, quod permagni sua interesse putarent, tanti, tamque orbe vniuerso celebris Præsulis, suffragium, aduersus S. Athanasium habere, Dionysij nomen illico expunxerunt. At Eusebius, sublato altè risu Arrianos subannans & increpans, quid quæsiuisset, patefecit; laudatus à

S. Ambrosio,

S. Ambrosio, quod filiis huius seculi, prudentior in eo facto apparuisset, & sapientissime deluisset impios illos, in speciem mentiendo, siue restringendo mentaliter: non in causa fidei, ne quis hinc argueretur aduersus superius constituta cap. 4. sed in causa Athanasij, quæ merè priuata & humana prætendebatur.

Flauianus item Antiochenus celeberrimus omni ex parte Præsul, referente Damasceno lib. de hæresibus, V. Messaliani, cum hanc hæreticorum colluuiem abduci curasset Antiochiam, ad peruestiganda errorum cubilia, restrictionem adhibuit. Accusatores namque eorum, calumniatores vocauit, & testes, falsi insinulauit. Adelphium autem, inueteratum dierum malorum, blandè assidere iussit, cum eiusdem se prætulisset sententiæ, & alios tanquam iuuenes, ruditaris in rebus spiritus inculasset, adduxit ad omne virus impietatis euomendum: Quo comperto, impurissimum Silicernium, quo maximè in errore firmabantur Messaliani, exceptum qua per erat seueritate verborum, exegit è Syria, & perniciem plebi suæ impendentem, auertit.

S. Cyrillus Alexandrinus ut Monachum qui Melchisedecum esse Deum, obfirmatè tuebatur, reuocaret ad sanam mentem finxit se de errore dubitare & consuluit Monachum, ut affundi sibi à Deo lumen circa hoc posceret, vnde consecuta est Monachi sanatio. Videtis viras Patrum.

S. Heribertus Colonienfis Præsul, ut in eius vita scribit Rupertus cap. 24. Clericum sacrilegum, quem suspendium mox manebat, multis restrictionibus & subintellectionibus adhibitis morti subduxit, splendide mendax, & insignè pietatis commentum egregius fraternæ salutis artifex, sapienter concinnans. Dedi ferè Ruperti verba qui S. Antistitem ea in re valde commendat, & hanc mendacij speciem reuera à mendacio elongatam, ait fuisse iniquitatem viri meliorem beneficio mulieris.

Ioannes Hierosolymitanus ex hæretico Catholicus, cum ob Chalcedonensis Synodi professionem à Duce Palæstinæ coniectus esset in carcerem; ingeniosè Duci promittens se ei obtemperaturum, dimissus est; statimque in ipsius Ducis præsentia, coram vniuerso populo, è suggestu excommunicauit omnes hostes Concilij Chalcedonensis Baro. anno 513.

Senex probatæ virtutis & quod eius sanctitatem multum commendat, dæmonibus exosus ut narratur l. 5. Viræ Patrum libello X. num. 93. roganti Monacho ut mutuas pecunias daret, quod sciret mutuario pessimè cellurum si eas præberet, negauit se habere. Desuisse peccatum, nec nisi materiale fuisse præteritionem mandati quam falsus est, indicant exprobrationes illi ob eam rem à Satana factæ.

Ægrius extricatur, (quia vix occurrit idonea restrictio) quod effertur de S. Abbate Apollinari postea Patriarcha Alexandrino, synographæ obsignationem antè faciam simulante, ut lateret charitas. Sic enim narratur à Moïcho cap. 193. Aliquam tamen restrictionem interuenisse oportuit.

Non puto prorsus silendum exemplum frequens in rem nostram, à sancto recentioris memoriz. B. Iuniperus è primis S. Francisci discipulis, homo nūeo animi candore, & iis apud Deum meritis, ut S. Franciscus cunctantes egredi ex humanis corporibus dæmones, teneret, minitans, ne excederent, quam primum se accersiturum Iuniperum: Illic inquam magnæ viri sanctitatis, cum aliàs frequenter locutionibus restrictis ex causa vltus est: tum nominatim, cum à Viterbiensi Dynasta comprehensus, & de proditiōe quam ei dæmon specie tabellarij apparens affinxerat, interrogatus; respondit, se maximum esse proditorem, intelligens peccata quibus nomen violauerat. Querenti item an Dynastam trucidare, castrum incendere decreuisset; respondit, etiam maiora se patraturum fuisse, si numinis prouidentia permisisset. Quibus alio versum prolatis, immanium cruciatuum discrimen

incurrit. Sed Deus innocentiam texit: De Sanctissima Lusitaniz Regina Elisabetha scribit Vasconcellus in eius Actis num. 9. cum magnam aliquando vim pecuniz in pauperes diuidendam collecto vestis sinu gestaret, obuium fortuito Regem Dyonisium maritum, sciscitatum de ea esse quid gereret. Viri quem pauperum subleuatio minùs sollicitum habebat, offensionem ex ea largitate veritam, respondisse rosas esse, nimirum mysticas, cuiusmodi nomine florum fragrantium ac renidentium donantur à sacris Scriptoribus pia munera. Et quamuis hyems erat, & tempestas à rosis planè aliena, tamen honori ancillæ suæ confidens Deus, explicato sinu exhiberi rosas Regi voluit. Gemina planè narratio ei quæ de B. Petri Luxemburgi in eius Actis refertur, de carnibus quas puerulus clam ablatas in vsum pauperum exportabat in veste reducta. Cum enim Comes pusionis, ater, filiolum in pio furto deprehendisset, isque quid occuleret rogatus respondisset, rosas esse, veste expassa repertæ sunt rosæ.

Achisachij Firandensi tractu contigisse prodit; Iaponica historia anni 1625. Christiani ad septuaginta, per æstum immanissimæ persecutionis, adacti sateri, an rosarias piæse icunculas è metallo haberent, quæ omnia reuera habebant, negarunt penes se quid huiusmodi esse, subintelligentes ad exhibendum Ethnico, conculcaturo & polluturo sacrilegè. Iussi pro more gentis, fidem dicto facere arrepto manibus iniectis candente ferro, aut lapide ignibus coito, habendi innoxij & veritatem professi, si non amburerentur, ferrum arripuerunt illæsi. Innumera alia locutionum restrictionum à viris sanctissimis vsurpatarum exempla, sciens dimitto.

Non abs re huic capiti finem imponam verbis Cæsarij dialo. 1. *Non quædam propriè mea leuique protuli, sed quacumque clarorum beatorumque Patrum præta peragrans, de illorum roseto collegi. Quorum rosa, aqua latere Dei ac Verbi quod carnem assumpsit manante, rigantur, & à iugi sanguinis indidem orti ruo, rubro colore tinguntur, totumque mundum suauis odoris fragrantia replent. Qui & splendore suo firmamenti luminaria vincunt, & vita sermonem continent. Quorum ellybniū nunquam decidit, & lucerna non comminuitur, & oleum non absumitur, & lampas non quassatur, & flamma non extinguatur. Nam crucem gestant pro virga, Evangelia pro pera, charitatem pro pedo ac fistula, quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt.*

CAPVT XIII.

Anteloquium ad mox proferenda Doctorum pro licitis restrictionibus testimonia, ubi etiam de eminentissima apud Barnesium Genesij Sepuluedæ autoritate.

SI ad Doctorum suffragia veniatur, aduersarius insigni planè confidentia, triumphum sibi ante victoriam canit, vnius Genesij Sepuluedæ, cuius laudum frequens est buccinator, autoritate fretus. Eius enim testificatione, doctrina hæc de licito vsu restrictionum mentalium, admodum nouitia est, nec Gabrielis Bielis ætate vetustior; cum tamen constet Gabrielem non multo ante ipsum Genesium floruisse. Vnde modestè de more Barnesius, concludit, sententiam Lessij, verè esse minorum & modernorum Theologorum commentum.

Quantum momentum in Genesij Sepuluedæ autoritate in hac causa.

Ego verò in grauissimis quos mox referam Doctoribus despiciendis ac despuendis typhum homine Monacho indignum, priusquam comprimo, & apertè ostendo

ostendo quanta fuerit Genesij & Barnesij hallucinatio, præmonitum velim Barnesium, minus fortassis ab ipso esse sua factum; quod in Genesij laudes tantopere totiesque effusus sit. Inprimis quia Genesius, *vir suo ipsiusmet iudicio valde doctus*, ut de eo etiam num superflue scribit Melchior Canus 11. de locis c. 2. & autore Bannez 12. quæst. 10. art. 10. dub. 4. magis in humanis litteris quam in divinis eruditus, plerumque liberiore quam Theologum deceat ingenio, doctrinæ non sanæ aut suspectus, aut notatus fuit. Quod intelligi potest ex censura Complutensis Academiæ, quam Alvarus Gomesius lib. 8. de Gestis Francisci Ximenij pronuntiasse refert, quamdam Genesij doctrinam non esse satis tutam; & librum ab eo conscriptum suppressione damnasse, quod & à Regio Senatu comprobatum testatur. Idem intelligi potest ex parænesi ad eum Petri Serrani, monentis abrupta vitare, & tritam Theologis viam non dedignari. Nam etiam vacare culpa simplicem fornicationem, de eius sententia iactatum erat. Et ne rumoribus quos falsò in eum iactatos malo, videar hominis apud aduertarium eminentissimi famæ insidiari, non puto Barnesio incompertam eam Genesij temeritatem, ab ipsis Hispanis, Victoria, Cano, Molina, aliisque omnibus cum contumelia reiectam; qua aulicus Theologus, ut quos aliqui putabat non bono iure primùm subactos Indorum plerisque, firmaret iis qui subegerant, & ad alios paricùm res ferret iure subigendos aditum aperiret; novus iusti belli titulos commentus est, quibus Hispano militi potestas fieret occupandi eorum regiones, à quibus ad eam diem liberis, nulla iniuria violatus esset. Non est igitur tantum autoritatis pondus in Genesio, quin ut circa alium Doctorem ludit Olkot, facile non sit cuius illud abiicere, seque exonerare cum primùm se eo gravari senserit. Ego lanè debitam Genesio laudem, nec si mihi aduersaretur, vllatenus imminutam velim: memor insignis sententiæ quæ extat apud Hieron. epist. 65. *Nec bonis aduersariorum, si bonellum quid habuerint detrahendum est: nec amicorum laudanda sunt vitia: & unumquodque non personarum, sed rerum pondere iudicandum est.* Reuera tamen Genesius, politiore literatura imbutus, Caroli quinti non malus Historicus fuit, Theologus non fuit: quamvis quod Canus supra scribit, à Theologicis non abhorruerit, id est, utcumque tinctus Theologicis studiis fuerit.

Barnesius iudice Genesio quem appellavit, minutus Theologus & commentorum fabricator.

2 Quid si verò Barnesium ipsum iudice Genesio minutis Theologis commenta in hoc negotio cudentibus, annumerandum euincam? Expendat lector & iudicet. Negavit quidem Barnesius admitteudas esse eas restrictiones quæ sint purè mentales, seu quarum, per externam locutionem, nulla ac ne implicita quidem fiat expressio. Quæ autem restrictiones mentales aliquatenus verbis subindicantur, eo quod in iis circumstantiis proferatur enunciatio, in quibus necesse sit eam aliquatenus attingere conceptum mente retentum, nec nisi implicitè expromptum: huiusmodi inquam restrictiones à Barnesio admittuntur, ut patet ex §. 29. quantumcumque annitatur toto opere ut id tegat, & omnes à se restrictiones exagitari, persuadere conetur, quod pacta ab eo conuenta ferebant. Et quamquam non me later quam constanter persistet in hoc placito Barnesius, quem infra constabit cum nulla eum vrget autoritas vel ratio cui dissoluendæ ea aliquarum restrictionum admissio sit necessaria, stare pactis, & has quoque restrictas locutiones hic à se extortas repudiare: tamen loco allegato & aliquoties alibi, pressus autoritatibus vel rationibus, eas admittit, quod ad præsens institutum sufficit. Nam neque Nauarrus, constantissimus restrictionum assertor; ne-

que Lessius qui is probabiliter concedi posse dixit, & idcirco præ ceteris Barnesij contra restrictiones zelum ac stomachum sustinuit; nec denique vllus alius ex iis qui restrictiones aliquando admittunt, ac quibus cum Genesio lis fuit, vilas alias restrictiones reipsa admisit, quàm quas dixi ponere Barnesium. Quandoquidem ubicumque idonea restringendi causa suppetit; (suppetere autem necesse esse omnibus consentientibus, ut restrictio sit licita,) accidit quod Barnesius ad honestatem restrictionis postulabat, nempe subindicatio restrictionis per locutionem externam saltem prout est hominis rationabiliter loquentis, ut latè discussum est cap. 8. ubi etiam ostensum est dissidium quod inter aliquos Theologos intercedit quoad licitam restrictionum vltimationem, non esse in ipsa sententia, sed in modo eam probandi, quod consensui in ipsa sententia nihil officit.

Sic igitur philosophatus de restrictionibus Barnesius, & in causa proposita miserè admodumque liberaliter præuocatur, & Genesij quem appellauerat iudicio, *minutus Theologus, commentorum fabricator* renunciatur. Nam hæ ipsæ restrictiones hætenus propositæ, & de Barnesij sententia licet, ut liquet ex §. 29. à Genesio commenta minorum ac modernorum Theologorum appellantur, & toto Theophilo dialogo adeò exagitantur, ut nolit earum vltum concedi, etiam cum iudex iniquus vellet peruersè de re prorsus occulta inquirere, & interrogare de crimine prorsus ignoto, ita ut non tantum autor incognitus sit, sed etiam crimen sit prorsus occultum. Negat enim nihilominus Sepulveda, fas esse homini occultè conscio talis criminis, respondere se nescire, ut patet ex cap. 3. & 4. ac §. 8. & 14. Hoc autem, contra Sepulvedæ toto eo dialogo intentum; admittit Barnesius: ergo est *minutus Theologus, iudice Genesio & commentorum fabricator.*

Ad Theologorum pro restrictionibus testimonia, præmonitio.

3 Nunc priusquam sigillatim recenseam Theologos cum Scholasticos tum morales, qui suffragio suo sententiam cui subscripsimus munierunt, aduerto variis in locis Theologos suam hac in parte mentem aperuisse: ut cum de tegendo arcano ab aliis commissio differunt; cum de modis restituendi famam detectione probri occulti violatam; cum de reo contra iuris ordinem interrogato; cum de Confessario quem quis sollicitat ad euulgationem secreti in Sacramentali confessione committi; cum de iuramento per vim extorto; & si qui sunt alij huiusmodi particulari euentus, in quibus iusta necessitas loquentem vel respondentem vrgeat ad non exprimendum & euulgandum vndeumque conceptum suum. Nam vnuerse, vtrum subintellectio addita ex iusta causa eximat à mendacio locutionem cui adhibetur, pauci attingunt præsertim ex antiquis, sed tantum in variis particularibus exemplis & euentibus, aperiunt circa horum mentem suam.

Et nonnulli quidem Doctores, simpliciter & absolute pronunciant, fas esse in prædictis euentibus habere restrictam mentaliter locutionem. Afferunt enim absque limitatione vel explicatione vlla, fas esse loquenti inficiari quod nouit; quod liquet non posse aliter à mendacio expurgari, quàm per mentale restrictionem. Vnde hi apertissimè patrociantur sententiæ quam approbamus; neque enim repudiarent quod nos præterea contendimus: nempe quod in omni tali locutione restricta, subindicetur persona rationabiliter loquens, & idcirco iuste reticens partem conceptus sui. Alij autem ita docent fas esse in euentibus propositis respondere, aut loqui ad mentem propriam, elusis iusta de causa iis qui audiunt, ut dicant subintelligendum esse *ita ut tunc dicere*: qui item apertissimè à me sunt. Nam si ea subintellectio aliquando liberat enunciationem externam mendacij

Labe, qua alioqui foedaretur, planè et dies æquè iustè adhibebitur, eundem effectum præstabit. Adhiberi autem quoniam est iusta restringendi causa, quia homo tunc quatenus rationabiliter loquens, non tenetur ut non debet expromere omnino conceptum suum, iam frequentissimè inculcatum est. Denique alij in quibusdam exemplis conantur ostendere, locutionem externam attentis circumstantiis, cadere aliquatenus saltem implicite in conceptum mente retentum: ex quo effici volunt, ut locutio vera sit, etiam si spectata quoad externum verborum corticem, dissonet obiecto & falsitatem contineat. Sed hi quoque stant à veritate proposita, tamen in fundamento & modo eam stabilendi, dissident à reliquis. Postulant enim duntaxat illam subindicationem conceptus mente retenti, quæ fieri censetur eo ipso quod responsio datur consentaneè ad interrogationem rationabilem: vel quod enunciatio profertur consentaneè ad ius loquentis, cui semper prospicere censetur qui rationabiliter loquitur. Vnde admittunt verè exterius dici, nescio, ab eo qui scit quod rationabiliter effari non potest, quia est Principis legatus aut Consiliarius, & salvo munere non potest arcanum resignare. Idemque dicunt de amico, cui amicus graue negotium crediderit, quod pressum oporteat. Quod enim sibi ea in parte nouit, aliis nescit: siue non scit ita ut illud dicere & effari possit. Atque ita loquentes quatenus potest iustè & citra culpam loqui, rectè affirmat se nescire. Quia igitur hoc totum cernitur ubicumque datur facultas restringendi, hoc est idonea causa, absque lege vrgentiore restrictionem vetante: manifestum est, hos quoque autores si veritas locutionis restrictæ non defendatur per coniunctionem cum interno conceptu, (quod ipsi putant fieri non posse,) sed per implicitam & aliqualem conceptus interni expressionem, quam ostendi fieri quotiescumque licet restringere, non aduersarios sententiæ vniuersaliter admittenti restrictionis usum licitum ex quacumque idonea causa. Quare meritò eos cum reliquis in hunc syllabum conferemus: præsertim quia Barnesium omnes confodiunt: quippe omnes omnino restrictiones in quocumque euentu & exemplo inficiantem, nisi cum autoritas Theologorum cui succumbere se videat, vel fortis ratio quæ aliter declinari nequeat, hominem cogit ad approbandum usum restrictionum subindicationum per externam locutionem, ut contigit §. 29. supra allegato: alioqui enim omnes restrictiones tollit, ut passim alibi: nominatimque §. 53. n. 5. etiam reum iniustè interrogatum negat posse restrictè respondere. Itaque contra huiusmodi vniuersalem restrictionum locutionum inficiationem adduci rectè possunt omnia autorum testimonia, quibus vel una restrictio admittitur: quamuis iidem autores certas ob causas repudient aliquas alias locutiones restrictas.

¶ Perro ex ipsis verbis vniuscuiusque auctoris mox proferendi, constabit quo fundamento nixus fuerit, & ubi quam ex causis proximè propositis, in hunc syllabum relatus sit. Placet autem ipsa singulorum Doctorum verba fideliter appendere, ne quis detorta aut supposita loca cauilletur, quod à Barnesio pro contraria sententia mendaciter ac nequiter factum, postea monstrabo. Ordo porro inter allegandum seruandus, is fore maxime congruus videtur, quem ratio dignitatis ac temporis indicat: ut scilicet Scholastici primo loco in primo capite: tum in sequenti Morales siue Summi præferantur: & in utroque coetu, quod in discubitu fratrum Ioseph seruatum legimus, sedeat primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam.

CAPVT XIV.

Suffragium Theologorum Scholasticorum pro eodem licito restrictionum mentalium usu ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas vrgent.

¶ **A**GMEN. ducet Gulielmus Alciusdorensis l. 3. summæ tract. 18. q. 2. sub finem, respondens ad tertium quoddam argumentum quod obiectum fuerat, interrogante perfectum virum apparitore: noritne an Petrus cædis reus domi suæ degat, exortituram in eo perplexitatem; eo quod vel sit illi mentiendum, vel dedendus qui ad necem quæritur, respondet in hæc verba. *Ad illud quod obiectum est de perplexitate, dicimus quod vir perfectus non potest esse perplexus, neque perplexitate absoluta, neque conditionata: sed posito illo casu, neque debet tacere, neque debet prodere, sed debet deludere ipsos apparitores, sicut dicebat Præpositus, sic dicendo: Creditus, quod si ipse esset hic, quod ego dicere vobis. (Gallicismus, Croyez que s'il estoit ici, ie vous le dirois.) vel debet respondere sicut ille Sanctus Episcopus, de quo narrat Augustinus, hoc modo: nec possum mentiri, nec possum esse proditor.* Habes in vnicuique testimonio, duos perantiquos Scholasticos, Alciusdorenses scilicet, & Præpositum, quem Magnum Clericum appellat S. Bonauent. in 4. d. 22. art. 1. q. 1. sententiam quam sequimur Parisiis professos, ante annos quadringentos.

2. S. Thomas in 4. d. 21. q. 3. artic. 1. quæstiunc. 1. ad 2. & 3. manifestè admittit confessarium interrogatum de peccato in confessione etiam prout in ea audito, iurare posse quod illud nesciat, subintelligendo, quod nesciat ut subiectus. Et in scripto secundo ad Hannibaldum in 3. d. 38. q. unica art. 2. ad 1. exponens quomodo Iacob non sit mentitus, dicens, *Ego sum Esau*, ita loquitur: *Dicendum quod sibi primogenitura Dei electione debebatur: & ad illum intellectum, cum dixit se esse Esau primogenitum, Spiritus sanctus eius verba ordinabat, cuius intuitu & intellectu loquebatur. Vnde quia hoc significare intendebat ad quod Spiritus sanctus ordinabat verba, idè à mendacio excusatur. Et eadem est ratio de verbis omnium illorum quibus mendacium concedere nefarium videtur. Itaque habemus iuxta D. Thomam, in proposita Iacobi & cæterorum similium locutione in speciem falsam, tacitam restrictionem vi cuius liberatur à mendacio: Quod si hæc est ea quorundam responsio quam tacito nomine refert Scotus in 3. d. 38. q. unica litera H. dicens quosdam falsas illas Sanctorum locutiones ita liberare à mendacio, quia dicunt eos Deum fuisse allocutos, (ut sanè ipsissima esse videtur:) non est ea antiquorum responsio repudianda. quamuis prout à Soto proponitur, explodenda sit; quia propositiones illæ expositæ per modum colloctionis cum Deo, non haberent restrictionem tacitam accommodatam, qualem habent sumptæ in eo sensu quem ex D. Thoma retuli. Ad extremum S. D. 2. 4. q. 69. a. 2. in corpore, affirmat reum non iuridicè interrogatum posse subterfugere per appellationem vel aliter. Ut autem rectè aduertit Sayrus in Clauis l. 12. cap. 17. num. 21. & Nauarrus ad cap. humanæ aures q. 2. num. 10. seclusa appellatione, vix potest alijs excogitari modus subterfugiendi, quam per locutionem amphibologicam & subintelligendo aliud quam verba sonant. Et idè ex mente D. Thomæ, fas tunc fore eò confugere, notat Bannez 2. 2. q. 69. art. 2. dub. 1. in fine.*

3. Scotus in 4. d. 29. q. unica, litera E. agens de eo qui metu graui adactus, v. gr. intentata sibi morte, profert hæc verba *accipio te in meam*, cum tamen sciat ob vim illatam falsum esse quod accipitur, fiatque traditio mutua corporum ad matrimonium requisita, ut intendunt qui metum incutiunt: Respondet talem nihilominus non mentiri, proferendo simpliciter illa verba.

Obiicit

Obiicit autem illico. Si dicat, ergo ad hoc quod non mentiatur, oportet dicere, accipio te in meam si dominus permiserit. Hanc subintellektionis expressionem non esse necessariam, & in ea locutione prout restricta saluam esse veritatem, ita ostendit. Respondeo, ista conditio semper intelligitur quantumcumque sit absoluta locutio. Et isto modo debet intelligi absolute verbum eius, accipio te in meam, supplet quantum in me est, presupposita violentia ista. Itaque aperte admittit Scotus, fas esse in simili quocunque euentu vel posita pari causa idonea, restringere mentaliter locutionem externam. Quod autem in 4. d. 15. q. 4. in fine corporis, admissa locutione restricta, subdit tutum postea fore poenitere de huiusmodi locutione, eo quod dubium sit an in ea interuenerit culpa; quanquam posset intelligi eodem modo, quo supra Dorothei & Cassiani simile dictum exposuimus: tamen facilius exponitur de dubio, non quo ipse Scotus ea in parte laboraret, sed quo alij quidam Doctores: ut propterea tutum esse dicat in omnem euentum poenitere, quamuis non sit necessarium. Et ita Scotum intellexit Landolphus apud S. Bernardinum, tomo 3. sermone in Dominicam 12. post Pentecostem art. 1. de mendacio officioso c. 2. Videri etiam Scotum id velle, affirmat Soto relect. de secreto membro 3. q. 3. concl. 2. Demum in 3. d. 38. q. vnica litera H. Scotus non reiecit honestum vsum restrictæ locutionis, sed tantum eum qui sine idonea causa fieret, & in quo restrictio non coheret cum verbis expressis.

4. Durandus in 4. d. 21. q. 4. n. 10. Sciens aliquid solum per confessionem, si inducitur in testem & cogitur iurare de veritate dicenda, potest sine scrupulo conscientie dicere se nescire. quia cum loquatur ut subditus, quia coactus, non tenetur respondere nisi de his, quæ sunt ut subditus. Et quia Sacerdos audiens confessionem nulli est subditus, nisi Christo cuius vicem gerit: ut subditus autem cuiuscumque alteri, nihil scit de pertinentibus ad confessionem, ideo secunde potest dicere se nescire. Ergo similiter, quisquis adigitur dicere quod non tenetur, negare potest se scire: nempe quatenus subditum cogentis, quæ est vnica illa formalitas subintellecta, penes quam Durandus eximit à mendacio confessarium, negantem se scire quæ non nisi in confessione didicit. Item si ea subintellectio quatenus subditus, siue iniuste coactus, apta est ad refundendam veritatem in externam propositionem alioqui falsam, qua Confessarius negat se scire quod ea tantum via nouit, æquè profecto idem præstare poterit omnis similis reduplicatio, secundum quam foris expressam aliquis verè posset dicere se nescire, quod alioqui scit secundum aliam formalitatem. Ut si quis dicat se nescire amici arcana, subintelligendo se nescire quatenus hostem, aut quid tale. Itaque Durandus aperte ponit fundamentum omnium restrictarum locutionum ex causa idonea. Verum est id mox ab eo limitari, ad eum qui interrogatur: nec id concedere sponte loquenti, siue in communi sermone. Qua in parte non loquitur consequenter, ut rectè contra eum ex Paludano notauit Capreolus in 4. d. 21. q. 2. ad argumentum contra conclusionem.

Adamus Goudam in 3. d. 14. q. 5. difficultate 3. querens an posito quod Christus dixisset, *A erit*; posset A adhuc non esse, ita loquitur. *Afferio non requirit scientiam, sed voluntatem sic exprimendi, & dandi sic intelligere auditoribus, ac sentire sicut exprimitur. Sed si hac expressio procedit in Christo secundum notitiam & voluntatem diuinam solum, tunc concedo quod hæc est adhuc contingens, Christus asseruit A fore: quia dato quod A non erit, & quod Christus prædixisset A fore, non intendebat absolute asserere quod A foret, sed hoc dicebat sub aliqua conditione intellecta, quæ non erit secundum potentiam ordinatam, licet aliter esse potuerit secundum potentiam Dei absolutam. Et mox conclus. 1. referens quorundam sententiam quod in omni prophetia subintelligatur conditio aliqua tacita, siue certa adiectio subintellecta, ut in illis locis, *Ego non ascendo ad diem festum, Ego veniam & curabo eum*: non id reiecit ex falsitate talis locutionis, quod fuisset commodissimum & expeditissimum: sed supponens*

quod ea locutio externa posset esse vera, opponit tantum constare per reuelationem quod sæpè prophetia sit absoluta.

5. Gregor. Arimin. in. 1. d. 42. q. 2. art. 2 ad 1. admittit DEVM aliquoties per Prophetas suos vltiusse locutiones restrictas in quibus aliquid non exprimebatur, sed à DEO subintelligebatur. Et mox subdit alias quasdam Dei locutiones, ad intellectum duntaxat Dei loquentis fuisse veras. Ac ne aduersarius cauilletur eum fuisse oblitum pice Nominalistica, malè exponente rationem mendacij, & illud DEO concedente de potentia absoluta: latè eò loco Gregorius Hibernicum & alios (ut aduersarij phrasim piceatam retineam) ea pice Nominalistica sordentes exagitat: docetque DEVM de nulla potentia posse falsum dicere, quod multis de more Augustini testimoniis confirmat. Ostendit præterea inanem esse Hibernici & Adami glossam, exponentium vulgarem mendacij definitionem de intentione inordinata, quasi is tantum mentiat qui intendens alium fallere, id facit ex fine malo. Itaque doctrina Gregorij eo loco, vnde cumque sana est & Augustino conformis, cuius doctrinæ solet esse & diligentissimus vestigator & tanacissimus assertor. Neque tamen offecit in locutionibus ex iusta causa restrictis, factorem illum iniquitatis quem Barnesius sagacior nare à se in eis deprehendi fabulatur.

Petrus Palud. in 4. d. 21. q. 3. art. 3. latè descriptus à Capreolo supra, de teste omnes concedunt quod potest dicere iuratus se nescire id quod nescit nisi per confessionem, quia nescit ut subditus &c. sicut in iure est argumentum, scilicet quod veniens in quantum alia persona, contra iuramentum, quod præstitit ut alia persona, non est perjurus. Et mox. Qui negat se scire aliquid omni modo, dicens nullo modo sciendi scio illud, si scit illud aliquo modo, mentitur, & peccat si iuret: si tamen illa negatiua sit ita vniuersali secundum mentem, sicut est secundum verba. Aliàs cum sermo sit subiectus intentioni, & non è contra, quantumcumque verba sint generalia, si loquens intendat se restringere, & audiens similiter debet intelligere, non est mendacium. Et sic est in proposito. Quia qui confessionem audiuit, non intendit de illis loqui. Qui autem cum audit in communi locutione vel in quacunque depositione coacta vel spontanea, non debet intelligere de confessione, de qua non licet respondere vel deponere. Sermones enim requirendi & accipiendi sunt secundum materiam. Hæc tam perspicua & vniuersalia sunt, ut glossam vel extensionem non desiderent. Mox autem adducit in hanc rem exemplum Christi quem expendit dixisse. *Ego non ascendam ad diem festum hunc, & tamen ascendit, nec fuit mendacium, quia fuit verum in manifesto. Similiter quando dixit, de die autem & hora illa nemo scit nec filius hominis, verum est secundum quod homo, & per scientiam acquisitam, sed non per infusam.*

6. Dionysius Cisterciensis q. 1. prologi ad argumenta contra quintam conclusionem propositione quarta ait S. Petrum licitè & absque culpa non adhibuisse fidem dicto Christi prænunciantis quod negaturus ipsum esset. Etiam si namque S. Petrus iudicaret & iudicare plane deberet Christum in verbis illis non mentiri, tamen iudicabat eum usurpare locutionem restrictam cuius veritas non esset attendenda penes corticem præcisum verborum exterius prolatorum, sed etiam penes id quod in Christi mente subintelligebatur. Idèoque S. Petrus, verbis Christi prout exterius tantum sonabant, fidem denegans, innoxius erat, alioqui si non iudicasset Christum restrictè loqui, impegisset Christo mentionem, cum Christo negationem denunciante, respondit non te negabo. Ita fere Dionysius supra, eodèque modo interpretantur datum Christo à Petro responsum Palacius in 3. d. 26. disp. 1. ad 2. quæstionem annexam, & Pesantius 22. q. 2. art. 1. disp. 2. conclus. 2. Addit vniuersaliter Dionysius supra, omnem cui reuelatio fieret de sua damnatione, existimare debere locutionem reuelatione illa fortam, esse restrictam, & habentem alium sensum verum quam quem ingenerant verba exterius sonantia. Earundem locutionum mente restrictarum veritatem, aperte supponit in 1. d. 40. quæst. 2. artic. 3. dub. 2.

7. Capreolus dist. citata à nobis, n. 4. omnia quæ ex Paludano retulimus rata habet, & diligenter insuper ostendit, quomodo non sit falsitas in locutione restricta, sumpta præcisè prout voce profertur; ut videbatur probari ex eo posse, quod propositio vocalis contradictoria locutionis restrictæ vera est; dux autem contradictoria non possunt esse simul veræ. Negat itaque Capreolus, interuenire ibi contradictionem: quia duabus illis propositionibus vocalibus, propter multiplicem subintellectionem verbis appositam, non affirmatur & negatur idem de eodem, nec totum quod affirmatur in una, negatur totum & totaliter in alia. Ideo utraque talium quæ videntur contradictoria, potest esse vera simul cum alia. Nec obstat si additiones & restrictiones quæ fiunt in mente non exprimuntur in voce, quia voces sunt ad placitum, & proferens vocem potest significare aliquid sibi ipsi, quod non significat, nec significare intendit alteri. Unde voces illæ non contradicunt apud dicentem, etsi apud audientem contradicant, quia aliud significant audienti & aliud dicenti.

8. Gabriel Biel in 4. d. 15. q. 16. littera M. agens de eo qui negat crimen occultum de quo interrogatur, subintelligens quod neget illud quatenus publicum & publicè probatum, etiam si hanc subintellectionem suam mente premit, fatetur eum non mentiri, quia, inquit, non loquitur contra mentem. Hoc autem nobis in præsentia sufficit, quia tota hic in qua versamur spectat ad veracitatem & an locutio restricta pugnet cum ea directè, sitque mendacium, quod ut vides negat nobiscum Gabriel. Qui tamen addit, difficile esse excusare talem locutionem à veniali, quia verba accipiuntur ut sonant, & secundum communem intelligentiam, secundum quam non sunt vera. Sed hoc non dicitur consequenter. Impossibile enim erit Gabrieli, ostendere quæ culpa à mendacio distincta admittatur in ea locutione, per se loquendo, & seclusa vrgentiore lege quàm veracitatis, ut nunc facimus.

Pelbartus à Themelivrat in Rosario tertij sententiarum v. Mendacium §. 9. proposita quæstione, utrum interrogatus à iudice de secretis, teneatur verum promerere, respondet, si iudex procedat ex officio, & factum sit notorium aut semiplenè probatum, teneri veritatem dicere, quando non agitur ad aliam pœnam quàm spiritualement. Si autem factum non sit semiplenè probatum, non teneri parere prælato, ut confirmat ex Henrico quodlib. 1. q. 33. Et idem mox subdit de eo qui à iudice interrogatur ad instantiam partis. Hæc ille ibi de quibus ferendum est iudicium, conformiter ad ea quæ dixi, tractans quæ sit per accidens obligatio abstinendi ambiguitate & restrictione locutionis. Opponit autem sibi in hunc modum. Sed dicetne mendacium? respondetur, quod non, sed videtur aliis verbis duplicibus & simulatis, quo nomine & locutiones ambiguas & restrictas designat.

9. Tartaretus in 4. d. 15. quæst. 4. art. 3. Quæritur utrum si dicat iudex, venias, & dicas mihi veritatem. (agit de prorsus occultis) quid est faciendum. Respondet Gerson de vita spirituali, quod non tenetur sibi dicere veritatem. Ex quo sequitur quod accusatus de crimine occulto, potest tacere veritatem. Sed an liceat negare veritatem, problema est, quia aliqui dicunt quod non, & aliqui dicunt quod sic. Et paulo ante in sexto dicto. De mente Scoti est, quod reus potest negare veritatem, sed propter hoc non mentitur, quia non negat simpliciter veritatem, sed eo modo quo sibi proponitur, scilicet in publico. Ideo eligas quod tibi magis placet. Et ista opinio est magis misericors, quia si diceret veritatem, suspenderetur. Itaque vides eum tamen si veramque huius controuersie partem iudicat probabilem, tamen magis inclinare in partem cui ad hæremus, vel potius eam amplecti.

10. Ioannes Maior in 4. d. 15. q. 18. cum dixisset neminem teneri crimen suum omnino occultum prodere; concludit, religiosum non teneri tale peccatum suum dicere in capitulo, aut superiori extra confessionem. Et dato, inquit, quod iuraret superiori, se dicturum veritatem de interrogando, & postea prælatus petit de tali occulto, non

debet dicere: & eius iuramentum debet intelligi, dicam quæ possum dicere: hoc est nisi fortiori vinculo astringar ad propositum. Et mox. Si sim accusatus coram iudice de tali crimine, dicam: Domine iudex, noli querere talia transcendencia forum tuum. Rursusque post pauca. Sed pone quod iudex secularis vel alius dicat ei, responde ad interrogata, alias habeo te pro conuicto & ipse dicit, nego proposita: intelligens nego ea esse facta ut proponit, vel nego me fecisse hæc ad tibi aperendum, an iste peccet? Dico imprimis quod non mentitur, quia non dicit unum exterius & habet aliud in mente. Sed an fallit impunitè? Apparet quod non, cum alter interroget iniuste: & materia est odiosa ex parte iudicis. Datur ei responsio amphibologica. Ergo non imputabitur ista falsitas dicenti. Et illud potest colorari, per excusationem mendacij Iacob.

Idem distinct. 21. q. 2. ad 2. agens de interrogato de causa penitus occulta: ita loquitur. Si sit peccatum penitus occultum quod ego sciam solus, dicam iudici quod transcendit rationis limites, talia querendo: Et licet dicam me tibi nihil super hoc scire, intelligens in mente, ad significandum, non pecco, nec mentior, nec propriè fallo. Quod non mentiar patet sic. Solus ille mentitur qui unum ore vel scripto enunciat, aliud habens in mente, & ut communiter dicitur, mentiri est contra mentem ire. Qualiter hoc sit verum, alibi tangitur. Modò ille assentitur sicut profert, cum expressione quam addit in mente. Et eodem modo potest respondere religiosus Patri Abbati, quærenti in casu corollarij in fine argumenti præcedentis illati. Hoc est si religiosus scias peccatum occultum fratris sui, quod nec est in damnum corporeale nec spirituale aliolum, & Abbas sub pœna excommunicationis præcipiat illud detegere. Quod non fallat propriè, patet: fallere ut in primo diximus, deformitatem importat, & propterea dicens quod licet dicere potest, non fallit: Et patet per casum Iacob, qui non fecit.

Rursus eadem distinct. q. 3. ad 9. agens de Tyranno vidigente Confessarium ut reuellet Confessionem, respondet de Confessario. Dicit nescio, intelligens ad tibi significandum, & semper hoc in mente intelligit. Et quando argumentatur: bene sequitur, scit illud in confessione, ergo scit illud, & dicit se nescire illud, ergo duo contradictoria sunt ab illo concedenda. Respondetur, illa non contradicunt, scit illud, & nescit illud ad tibi significandum: quia non habent eadem prædicata mentaliter, quod ad veram contradictionem requiruntur. Et si dicat Tyrannus, responde ad hanc, non scio illum tale crimen commississe. Si illam concedis, cum contradictoria sit vera duo contradictoria sunt vera. Quod illi contradicat, patet: Non est verius contradicere, quàm toti propositioni negationem anteferre. Si nulla ponatur in fronte, vel etiam si ponatur, non de curando de superfluitate. Respondetur, cum proteruè argumenteris, proteruam mereris solutionem. Nego illam regulam vniuersalem. Non est verius contradicere, quàm toti propositioni negationem præponere: ut patet hic: homo non est animal, non A homo, non est animal: & hominis A asinus quodlibet rudibile est. Si A confundat confusè tantum terminum immediate sequentem. Contradictoria ergo istius, Non scio ad tibi significandum, est hæc. Scio ad tibi significandum, quæ est falsa capiendò significandum nominaliter, ut tantum valet, sicut dignum significari: participatè autem, non facit ad propositum.

11. Adrianus, postea Pontifex Maximus eo nomine Sextus in 4. tract. de confessione quæst. de confessore, respondens ad 2. principale argumentum propositum initio quæstionis, quo probabatur videri aliquando Confessarium debere confessionem reuelare, ut si iurauerit se dicturum veritatem quam nouerit de omnibus de quibus interrogabitur, mox autem de scelere in sola confessione percepto interrogetur: ita loquitur. Ad secundum principale dico quod non obstante iuramento, tunc debet dicere quod nihil scit de veritate articuli, quia intelligitur de scientia ex qua ei liceat reuelare. Vel certe quod plus limitat, intelligitur de scientia ex qua teneatur ad inquisitionem iudicis deponere. Unde in iure occulto, quia non tenetur semetipsum prodere, adiuratus potest secundum omnes Doctores respondere, quo nihil de facto illo nouit, vel certe quod non fecit: quia intelligitur sub imitatione prædicta. Huius simile inducunt Doctores Ioan. 7. dicit Saluator. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego enim non ascendam intelligens in aperto, vel quoad primos dies,

• Idem

Idem Adrianus quodlib. 11. ad 2. principale littera CC. agens de eo qui sub iuramento adigitur patefacere quod nouit de re prius occulta; cum negasset maiorem argumenti, quia assumebatur dicendum tunc simpliciter esse ut res habet, addit. *Et cum petit argumentum, vel dicet se nihil scire de illo facto penitus occulto, vel tacebit, aut plane veritatem dicet. Si primum, mentitur dico, quod non mentitur, quia solum intelligitur distributio fieri pro his que licet alius pandere: quemadmodum & Sacerdos, licet dicitur dicit se hoc crimen non audisse ex eo, quauquam adderet etiam quod non in confessione sacramentali, si loquens se restringere velit ad ea que licet referuntur. Et mox allegato in eandem sententiam Paludano subdit; cum dicit Sacerdos se nullo modo sciendi scire, sic loquens, quantumlibet generalia sint verba, intendit se restringere: & audiens similiter debet intelligere, non est mendacium, Eadem repetit Adrianus in 4. questione de correctione fraterna, quam adiunxit tractatui de Sacramento Poenitentiae, estque illius tractationis postrema.*

12 Caietan. 2. 1. opus. tract. 3. 1. respons. 5. *Illud pra oculis est semper habendum, quod quemadmodum in communi precepto inquisitionis, si quis scit, &c. subintelligitur, seruato iuris ordine, ita cum quis inquiritur in genere de complicibus, subintelligitur secundum iura reuelandum, &c. Et propterea non peccant inquisiti, si omnino occultos tacent, aut dicunt se non habere complices aliquos, habendo occultos tantum. Quia responsua verba intelligenda sunt iuxta sensum interrogationum. Intentio tamen oportet quod sit infra iuris limites. Et in summa v. Confessori necessaria, ait, confessarium posse, non ad mortem interrogantis, sed ad suam liberè iurare. Ego nihil scio, nulla expressa limitatione. Quod autem 22. quest. 89. artic. 7. circa ad quartum sub finem, negare videtur mentales restrictiones, intelligendus est de illis quae nullo modo verbis subinducuntur.*

Iacobus Almainus in 4. d. 15. q. 4. membro 3. proposita difficultate an is qui negat verum crimen occultum cuius publicè insimulatus est, peccet, ac mentiatur: respondet his verbis. *Si intelligat, simpliciter dicendo, non feci quod in me obicit, peccat: Sed si intelligat, non feci, supple ita publicè sicut imponis, non peccat sic intendendo refellere. Item potest tacere, nec respondere, nec fateri, nec etiam negare. Contra per taciturnitatem aggenerabit opinionem in audientibus quod commisit; ergo tacendo diffamabit seipsum. Dicunt Iurista quod neget propositum, ut propositum: Nam imponit publicè; negat quod commiserit publicè: Talis nullo modo est perplexus, quia potest vitare peccatum, negando ut propositum, & non mentitur, quia non commisit ut propositum.*

Alphonfus de Castro lib. 5. aduersus haeres. haeresi 8. in fine, tractans dictum illud Christi de die illa & hora nemo scit, neque Angeli in caelo, neque filius, nisi solus Pater, ita haec verba à Christo dicta vult, non quod ipse nesciret simpliciter, sed quia etsi sciret, non tamen ut illis reuelare deberet, de quo loco iam satis supra. Subditque; *Quemadmodum si aliquid tibi secretè commissum est ut nulli alteri reueles, & postea aliquis te de illa re sciscitetur, respondebis & merito, te nescire: quoniam etsi scias, non tamen sic scis, ut reuelare possis.*

13 Ioannes Medina C. de Confessione tract. 2. q. 45. expendens an Confessarius urgente impio Iudice, possit sigillum Confessionis violare, reiectis quorundam alius responsionibus, respondet. *Dicendum quod Confessor possit dicere in casu se nihil scire, idque sine mendatio: quia illa verba admittunt hunc sensum, scilicet nihil scio super hoc, ad reuelandum vobis, prout Augustinus interpretatur quod Christus de seipso dixit, scilicet filius nescit diem iudicii, nimirum ad reuelandum hominibus. Aut sic interpretatur. Scilicet nihil scio de hoc super quo intendis me interrogare. Et verè respondet sicut debet responderi ad mentem interrogantis. Mens autem interrogantis hac debet esse: scilicet inquirere de his que in foro illo tractanda sunt, & quorum cognitio ad potestatem ipsius Iudicis pertinet. Modò autem quae in sola confessione scita sunt, non sunt de his quae in illo foro sunt tractanda, nec de his quae ad potestatem humani Iudicis pertinent, ut constat, quia ad illud forum non pertinent, nisi quae aliqui*

possunt in illo foro probari, & quorum testificatio seu depositio, possunt ad illud forum deferri, qualia non sunt quae in sola Confessione sciuntur. Quod si mens Iudicis sit interrogare Sacerdotem si sciat de casu proposito aliquid etiam per confessionem, iam excedit potestatem sibi concessam, & non oportet ad mentem illius quam habet respondere, sed ad mentem quam debet habere. Corollarie sequitur quod si crimen alicuius sub secreto commissum, de quo nec iudicia, nec clamusa insinuatio, nec semiplena probatio praecessit, interrogatus à Iudice non teneatur se prodere si reus sit, nec reum possit prodere qui sub secreto rem illam accepit, sed possit uterque respondere, se nihil scire, ad sensum scilicet praedictum: id est se nihil scire in hoc, quod ad forum suum pertineat. Et ita verè respondet ad mentem interrogantis. Nam hac debet esse eius mens, ut de se satis constet. Nihil facilius, quam omnem hanc Medinae ratiocinationem, ad omnes euentus in quibus est iusta subdicendi causa transferre.

14 Dominicus Soto relect. de secreto membro 3. q. 3. conclus. 4. & l. 5. de Iust. q. 6. artic. 2. conclus. 7. admittit testem qui praeter ius salique interrogatur de crimine, respondere posse absque mendacio, nescio, & iurare quod nescit, etiam si secretò cognouerit; dummodo concipiat intra se, nescio ut dicam tibi. Adscribo Soti verba ex q. illa 3. conclus. 4. eo loco qui maximè implexus videri potuisset; hoc est quo agit de responsione testis non simpliciter interroganti, sed cum exclusione restrictionis facta per interrogantem volentem ut responsio detur, simpliciter, siue sit ius restringendi siue non sit. Ait enim nihilominus Soto, fas tunc esse respondere, & què ac si non fuisset exclusa restrictio, & dicere nescio: nempe ad dicendum, quia ad id non teneor. Et adducta Genesij Sepuluedae censura, damnantis eam responsionem tanquam pulchrum commentum cap. tertio Dialogi Theophili, eam censuram reprobat. *Non solum, inquit Soto, tenentur iudices inquirentes exceptionem exprimere de occultis, sed quando iniquus iudex illam non faciat, iure ipso intelligitur facta. Eo ideo illa verba, Nihil scio, iure ipso restricta sunt, ut intelligantur de illis criminibus quae iuridicè possunt inquiri, in quibus reuelandis, testis subiicitur tali iudicio. Vnde licet non respondeant ad intentionem iudicis iniquitatis, interroganti sine exceptione, respondent tamen ad illam quam iure deberet habere. Et confirmatur hoc: quia si probus iudex & sapiens me interrogaret in vniuersum quidquid scio, optimè responderem: nihil scio (quamuis aliquid secretò scirem,) quia conicerem intentionem suam esse solùm interrogare ea quae iure potest: Ergo eadem ratione, quando improbus aliquid praeter ius interrogat, qui respondet ad intentionem iuris, non mentitur. Sed quid si in particulari me interrogat, utrum Petrus occidit Iohannem, (quod ego solus vidi) Videtur esse mendacium si respondeam, Nescio: nam non apparet quomodo illud verbum restringetur à iure. Respondetur quod iure possum respondere: Nescio: quia iure intelligitur: Nescio ut dicam: aut nescio eo modo quo iure debeam dicere. Nec hoc fert tam pulchrum commentum quam nonnulli existimant: nam cum voces sint signa eorum quae sunt in anima, ut inquit Arist. 1. Peribet, nemo potest respondere nisi illud quod scit. Et ideo perinde est, quempiam interrogare de aliquo facto, ac si interrogetur quid sciat de illo facto. Vnde sicut iniuste interrogatus quid sciat de hoc homicidio, potest respondere: Nihil. nam iure intelligitur, quod debeam scire: ita interrogatus an Petrus fecit hoc homicidium, potest respondere: Nihil scio: quod est nihil debeo dicere. Nec abs se certè adducitur huc, illud Mar. 13. de illo die nemo scit, nec filius hominis. Nam quamuis multifariam à Doctoribus exponatur: ut adnotat S. Thomas 3. part. q. 10. a. 2. (Origenes enim exponit de corpore Christi mystico: quia Ecclesia nescit illum diem: alij glossam de Christo secundum scientiam acquisitam, secundum quam Christus non nouit illum diem atque aliter alij:) Tamen profectò germanus sensus illius verbi est, quod Christus nescit illum diem, ut dicat in hac vita: non modò propter auctoritatem Sanctorum ita exponentium, sed quia textui nullus alius sensus cohaeret. Eadem latè habet occasione confessarij in 4. d. 18. quest. 4. art. 5. ad 3.*

Addit quidem Soto non posse testem dicere non vidi aut non audiui subintelligendo ad dicendum, eo quod his negationibus non possit aprari ea restrictio:

Qua ex causa Barnesius contendit eum restrictis locutionibus adueriari. Sed malè contendit, ut patet ex iis quæ priore loco ex eo adduximus; nam ibi perspicuè admittit locutionem restrictam, in responsione testis non iuridicè interrogati. Limitatio ergo quam subdit, spectat duntaxat ad restrictionem convenientem, quæ possit utrunque subindicari verbis, qualem Soto putauit non esse eam quæ proposita est, respectu negationum illarum, *non feci, non vidi*. Id autem dissidium, non spectat ad proprium huius difficultatis punctum. Quanquam hallucinari Sotum in ea aptatione subintellectionis prædictæ, nempe *ut tibi dicam, vel ad reuelandum*, nec capi satis posse cur neget verbis audiendi, videndi, faciendi, posse adiungi restrictionem subintellectionem, quam fatetur adiungi posse verbo *nesciendi*; notarunt post Sotum permulti, ut Sayrus l. 12. clauis regie cap. 17. n. 24. ex Nauarro, Salonio, Banne, Valentia, Azorio. Itemque Suarez l. 3. de iuram. cap. 10. n. 3. ex Caietano, Adriano, atque Toletio. Quibus adde Palacium in 4. d. 21. disp. 2. At verò Barnesius, ut Sotum valdè commendaret §. 4. num. 5. post multa ex eo hinc inde congesta, concludit eum loco quidem citato admisisse restrictiones, postea tamen sibi contrarium cecinisse palinodiam. Fundamentum eam leuitatem Soto affingendi, est, quia ipsi Barnesio ita videtur.

15 Michael de Palacio in 4. d. 21. disp. 2. multa habet in confirmationem liciti vsus restrictionum ex idonea causa, occasione quæstionis de Confessario interrogato de criminibus in confessione auditis, quem concludit posse profiteri ignorantiam eorum quæ in confessione audiuit. Per eam verò occasionem excurrens ad alias quoque iustas restringendi causas: confirmat eas exemplo Christi, qui ex aliqua iusta subintellectione negauit se scire diem iudicii. Tum delabens ad singulare exemplum iudicis illegitimè interrogantis, siue de peccatis in confessione auditis, siue de aliis de quibus nullum ius habet interrogandi, quia v. g. sunt prorsus occulta; ait communem sententiam quæ in eo euentu ait, interrogatum posse sine mendacio respondere *nescio*, idque iuramento confirmare, quamuis re ipsa sciat id de quo interrogatur, explicandam esse in hunc modum. *Observabis iudicis huiusmodi, duplicem considerari posse intentionem: alteram quam habet de facto, alteram quam debuisset habere ex iure. De facto enim intendit scire quod confessum est. Ex iure autem debet solum intendere scire quod sui fori est.* Cum ergo confessio non sit sui fori, sed valde alieni, quia est fori interni penitentialis, ideo Confessor iurans se nescire, verum iurat, si intendat ut debet intendere, se nescire quæ interrogantur in foro illo exteriori. Nam si intendere iurare se nescire quæ sunt sibi confessa, falsum iuraret. Respondet ergo rectè, se nescire, quia tamen non respondet iuxta intentionem iudicis quam de facto habet: at respondet ad intentionem iudicis quam ex iure debuisset habere. Neque tenetur respondere ad intentionem quæ est contra ius, sed ad eam quæ est secundum ius: quia hanc semper posuit iudicis tribunal, ut omnia quæ respondentur & quæ interrogantur, secundum iurum rationem interrogentur & respondeantur. Et simili modo quando exquirunt ab aliquo crimen occultum quod fecit, agendum erit.

16 Michael Salon 22. quæst. 69. art. 2. controuersia 11. Testis verè dicit, *nescio*, cum verè sciat, quia testis non tenetur respondere iudici secundum iniquitatem: sed secundum id quod potest ut iudex, & secundum mentem quam debet habere, etiam si illam non habeat, secundum quam verè hinc dicit, *nescio*, cum iure debeat habere iudex hanc mentem, ut respondeat illi testis quod scit, præter occulta. Confirmatur, quia si priuatus per vim vellet extorqueri secretum quod scio de Petro, possum dicere me nihil scire: Ergo & iudici quando contra ius interrogat: quia cum autoritas eius sit alligata iuri, ubi agit contra ius, &c. Marci 13. de die illa nemo nouit neque filius hominis, quia scilicet nouerat, non ut diceret, quia ut sic ea tantum nouerat ad reuelandum quæ redemptioni erant necessaria. Ista regula omnium Doctorum in cap. Sacerdos. (sic D. Thom. in 4. d. 47. quæst. 1. art. 1. quæst. iunc. 3.) de poenit. dist. 6. Idem Salon eodem loco, ratione quar-

12. Cum quis non tenetur omnem suam mentem alteri exprimere:

potest sine mendacio proferre orationem cuius veritas pendeat ex particula tacta. Id probat Salon plerisque Christi dictis quæ absque particulæ tacitæ subintellectione falsa fuissent, cuiusmodi fuit illud, *nemo scit neque filius hominis, nempe ad dicendum*. Et illud, *non est mortua puella, nempe respectu meæ potestatis*. Et illud, *non ascendo ad dilectum meum*, nempe palam ut vos velleis. Et illud, *Qui minor est in regno celorum, maior est illo*. Christus scilicet Ioanne. Nam quamuis falsè Christus diceretur minor Ioanne re ipsa & de facto, tamen verè dixit se minorem, subintelligendo secundum æstimationem & iudicium Phariseorum.

Hinc infert Salon, parum sibi consentire Sotum, cum fatetur illud Christi dictum *nescio diem iudicii*, verum esse subintelligendo *ad reuelandum*, & tamen negat eandem subintellectionem habere locum circa illud responsum rei illegitimè interrogati, ac dicentis *non feci*, quamuis reuera fecerit. Infert præterea, cum quis aliquid fecit quod exterius videtur esse contra legem, nec violauit legem, posse iuridicè respondere *non feci*, scilicet quod teneat declarare in iudicio. Nam occisor inuasoris, potest accusari & denunciari per semptenam probationem, & cum non habeat testes per quos possit probare suam inculpam tutelam, & se purgare, in hoc casu, licet index iussit interrogare, licet respondere non feci, quæ in criminalibus, interrogatio iudicis semper est intelligenda de facto quod sit crimen & peccatum, quod non commisit isle. Unde est sensus. *Non feci quod tu inquis. Inquis enim delictum quod non feci. Sic qui accipit alienum in extrema necessitate vel cum ignorantia inuincibili, vel quod sibi debebatur.* Et paulò post. Infertur secundo, cum soleant iudices cum interrogant innocentem iuxta ordinem iuri de dictis quæ non commisit, & ille negauit, rursus interrogare de aliquibus circumstantiis veris, ex quarum confessione conuincetur, vel de delicto, vel de suspitione ob quam incurret innocens graue damnum: In hoc casu non tenetur innocens confiteri tales circumstantias, nec debet respondere ad mentem iudicis, quia licet iudex interroget legitimè, nittitur falsæ præsumptioni, vel infamiae, & in foro animæ veritas debet præualere præsumptioni quæ nascitur ex falsa probatione. 1. illicitas §. veritas ff. de officio præsidis. Maxime in fauorem rei innocentis l. absentes ff. de poen. & cap. vlt. de sentent. & re iudicata. Tandem in responsione ad primum Soti. Respondeo, quando quis voluntariè & liberè loquitur, debere uti vocibus iuxta communem sermonem. At quando vis vel fraus ei inferatur, non teneri, sed posse partem mentis retinere.

17 Dominicus Bannez 22. q. 69. art. 2. in 3. p. commentarij dubio 1. fusissimè stabilit veritatem quam confirmamus; adducitque pro ea Adrianum & Caietanum. Refert item Salmanticæ eam tradidisse Penam, & alios multos. Profert præterea pro ea plures rationes, quibus cuius putat, rectè omnino & verissimè apponi posse restrictionem locutioni in speciem falsæ, ita ut per eam subauditionis appositionem excludatur mendacium. Abstineo verborum adscriptionem, quod prolixiorum esse oporteret, & liber sit cuius ad manum; nec latuerit Barnesium quid Bannes in hac controuersia censerit, in quem propterea stomachum effundit §. 25.

Petrus à Nauarra Toletanus in opere de restitutione, sexnumero admittit restrictiones mentales ex iusta causa. Vnus locus erit instar omnium. lib. 2. c. 4. num. 379. agens de restitutione famæ violatæ detectione veri criminis, sed occulti; ait infamatorem illum simpliciter dicere posse, se falsum dixisse & mendacio infamasse; subintelligendo crimen publicum, ita ut sensus sit, falsum ei crimen affixi prout publicum. Sicut (inquit) confessarius potest simpliciter asserere, se nihil scire de peccato quod in confessione audiuit, quia verè nescit illud ad dicendum publicè; idemque est de omni alio secreto. Idem confirmat ex eo quod possit quis negare peccatum suum occultum, negando illud ut publicum, idque subintelligendo. Quæ item ratione iudex, innocentem publica scientia comperit nocentem, pronunciare potest nocentem, subintelligendo publicè & secundum allegata.

18 Ludouicus Carbo tract. de restrict. qu. 19. concl. 8.

Qui

Qui in iudicio verum crimen negat, quando iniuste accusatur, nullum videtur peccatum committere. Hæc conclusio alibi in materia de iudiciis latius explicanda est: nunc breuiter dixerim, hoc modo accipiendam esse. Cum isle negat crimen de quo accusatur, debet eo sensu negare quo à iudice interrogari potest; qui ex communi Doctorum sententia, non potest interrogare de crimine quod ad suum iudicium non pertinet, cuiusmodi sunt omnia crimina quæ probari in iudicio nequeunt. Quando igitur reus negat se crimen fecisse, id in animo habere debet, ut neget se commississe tale crimen de quo iudex interrogare debeat. Hæc posita declaratione, allata conclusio hunc confirmatur in modum. Si iste peccat, maxime ratione mendacij. At hic nullum intercedit mendacium, quia negat crimen secundum rationem accusationis seu interrogationis, qua quis de publico, aut aliquo modo notorio crimine, reus agitur. Igitur cum non mentitur, non peccat. Et idem est dicere, non feci hoc crimen, ac si diceret, non publice feci, quod verum est. Et cum hæc responsio sit vera; nullum erit peccatum, etiamsi intercedat iuramentum. Quando itaque quispiam interrogatur vel accusatur contra ordinem substantialem iuris, potest negatione vti sine ulla culpa.

Petrus Aragon 2.2.q.70.art.1. querens an testis præter ius interrogatus, possit respondere se nihil scire, affirmat posse: atque id clarum esse si iudex tantum inquirat de iis quæ non sunt occulta, testis autem non nisi occulta norit. Sed & si iudex iniquè interroget de omnibus quæ testes simpliciter & quomodolibet noverint: ait Aragonius, testem se scire negantem, excusari à mendacio, quia respondet ad intentionem quam iudex habere deberet, etiamsi de facto aliam habeat. De reo, aliud dixerat hic autor ibid. quæ. 69. art.1. in fine, quia putat subintellectionem illam, ut dicam, non coherere cum locutione extrinseca rei, dicentis non feci, quamvis cohereat cum locutione externa testis, dicentis nescio, quia nescio dicit ordinem ad dicendum vel non dicendum, non item effectio vel non effectio. Et hanc ob causam Barnesius, initio Gallicæ editionis, Aragonium Lessius obiicit. Sed omnino inconsultè. Nam ut dixi, Aragonius quoad testem disertissime impugnat commentum Barnesij, qui etiam locutionem restrictam à teste malè interrogato prolatam inficiatur. Deinde quoad reum fateatur Aragonius, sententiam quæ docet illum quoque posse restrictè respondere, & negare se fecisse, subintelligendo ut dicat esse probabilem: ita enim disertè tradit q.70.art.1.concl.1. in fine. at Lessius hoc ipsum duntaxat dixit. Incongruentissime igitur de more aduersarius, Aragonium Lessius committit. Itaque quamvis Aragonius aliquas locutiones restrictas negat, quia putat subintellectionem eis appositam non satis subindicari per verba; (quod ut supra aduerbi spectat tantum ad modum diuersum probandi & explicandi restrictiones, non autem ad dissidium in sententia quoad eas:) fateatur tamen dari posse locutiones restrictas omninò veras, quod contra Barnesium satis est.

19 Petrus Lorca 2.2.q.1.art.3.disp.9.membro 2.n.24. respondens ad argumentum n.20.propositum, admittit usum licitum restrictionum. Argumentum erat huiusmodi. Ne reueletur secretum, videtur fas esse mentiri. Siquidem si aliquis interrogatur in iudicio aut extra, de re occulta quam manifestare non debet, potest etiam cum iuramento affirmare se nescire aut non fecisse. Hoc fuerat argumentum. En responsionem Ad secundum respondetur, secretum quod manifestare non licet sine mendacio negari, quoniam responsio negans, intelligitur iuxta formam interrogationis. Nam qui interrogat solum censetur inquirere quo iure & rectè interrogare potest, & ideo responsio æquatur interrogationi, & sine mendacio profertur non esse aut non fecisse, intelligitur enim eo modo ut manifestare debeat.

20 Alexander Pefantius 2.2.q.70.art.4.disp.1.sententiam Nanarri de licito usu restrictionum ex iusta causa, eamque si opus sit confirmatione per interpositum iuramentum, latè approbat tota conclus.1. atque esse communem sententiam omnium Theologorum & Canonistarum agentium de reo & teste, præter iuris præscriptum interrogatis.

Consultò omitto Societatis Iesv Scholasticos: ne Barnesius quod maxime intendit, imò quod vnum in Lessij exagitatione propositum habuit, hæc doctrinam domi ipsorum natam criminetur, & eo nomine eos iure repudiatos obtendat, quod sint ex Societate. Quasi apud Patres Societatis, ut religionis & charitatis, ita & sententiarum quantumvis singularium fœderatio ineatur. Quæ quanta sit falsitas, librorum, quicquid Barnesius subgrunnat, liquidò docent. Nihilominus, eo quod proposui consilio, Scholasticos Societatis Iesv, in hac causa missos facio: & in iis duos omnium calculis eminentissimos, & probatæ semper ac solidæ doctrinæ, Franciscum Suarem l.3.de iuram. cap.10. act.4.3. p. d.33.sect.6.nu.6.& 7.& Gregorium de Valentia 2.2.d.5.q.13.p.2. Nunc si placet ad Summistas accedamus, si prius obiter Barnesium, hoc Scholasticorum exercitu ostentato, verbis illis Angustini 2.in Iulia.commouerimus, Ne tui stomachi solis, indigesta maledictorum cruditate rumpatur, in hunc euome, si audes, calumniosas tuas vanitates, & insanas mendaces.

C A P V T XV.

Moralium Theologorum, siue Summistarum, testimonia pro eodem usu licito locutionum ex idonea causa mentaliter restrictarum.

I N T E R. Summistas, agmen ducet Guido de monte Rotherij, quippe qui anno 1333. manipulum (ut inscripfit) curatorum euulgauit. Ibi tract. 3. secundæ partis ca.11. agens de sacerdote qui interrogaretur de crimine audito in Confessione, ait: Ipse debet iurare se nihil scire de illa materia, super qua interrogatur. Nec periurat, quia ipse nihil de hoc scit. Esto enim quod scias istud crimen sibi esse confessum, nescis tamen verum confitens in confitendo dixerit. Verum, vel falsum; & ideo potest verè dicere, se nihil scire. Sed quid si iudex erit cauillosus, & interrogabit eum per iuramentum verum audierit aliquid de crimine de quo agitur. Dicendum quod iuramentum non ligat eum ad dicendum aliquid in hac materia, &c. Unde potest licitò iurare nihil se audiuisset. Et intelligat quod nihil audiuit ut homo, vel per modum quo debeat testificari. Hæc vltima subintellectio, quæ locum habet in omni materia in qua quis testificari non debet atque adeò in qua suppetit iusta causa obtinendi ignorantiam cum lex superior non urget. Prior autem illa subintellectio quæ est solius Confessarij propria, non est fortassis adeò apta, quamvis non ab hoc tantum auctore, sed & à plerisque aliis in hoc negotio sit adhibita. Refellit eam diligenter Bassolis in 4. d.20. q.2. artic.1. Alibi siue rectè. siue male, in eo negotio adhibeatur, satis superque est in præsentia, quod autores qui eam approbant, usum licitum restrictionum admittant.

Astensis 1.p.summæ l.1.tit.36.in fine, querens an liceat mentiri ad tuendam alterius vitam, negat licere. Ait autem fas esse celare veritatem, sophisticè deludendo querentes, id est per restrictionem mentalem locutioni externæ appositam. Et mox ex Hostiensis subdit, posse responderi, si talem queris curre illuc citò, ita tamen quod sibi ostendatur alia via quàm fugiens teneat, vel alius locus quàm ubi latet. Vel sic. Multi domum istam intrant & exeunt quos non video: nescio ubi sit; id est, in quo angulo domus. Vel sic. Non vidi eum diu est. Possum enim intelligere illud diu, sicut volo. Vel sic: non est hic id est, in loco ubi sum. Harum responsionum pleræque, spectant potius ad locutionem amphibologicam de qua cap.5. in prima tamen est manifesta restrictio. Idem Astensis 2. p.l.5. titulo 20. agens de Confessario qui compelleretur dicere an aliquis ipsi confessus sit aliquod peccatum; responderet, teneri dicere se nunquam audiuisse, & se de hoc nihil scire, etiam si verè audiuerit

audiderit & sciat. Addit item posse ab eo dici quod nihil sciat per viam confessionis, quia subintelligitur nesciri ut ab homine, vel ad reuelandum. Qua ratione Christo dictum, ignotum sibi esse diem iudicii, nempe ad reuelandum. Denique 1. p. l. i. tit. 18. ex Rodonensi ait, cum non peccare, qui adactus ad iurandum aliquid quod prestare non tenetur, ad eludendam malitiam exigentis iuramentum videtur verbis duplicibus, intelligens in alio sensu quam ipse. quæ sint autem ea verba duplicia, nec pertinere ad amphibologiam, sed ad restrictam locutionem, liquet ex Angelo in summa v. iuramentum 4. initio, cum Astensis locum allegante.

1. S. Antoninus 2. p. titulo 10. cap. 1. §. 1. Videtur posse absque vicio mendacii uti verbis sophisticis seu locutione duplici ad obviandum malo: cum scilicet quis dicit aliqua verba quæ intelligi possunt dupliciter: & ad unum quidem intellectum ducit, alium autem intellectum intendit imprimere in mente auditoris. Ut si de aliquo qui ad mortem queritur, interrogatus verum transierit per illam viam, qui hoc nouit dicat, non transiit hac, attendens loqui, de loco in quo ipse est. Quod utique verum est. Similiter si quis clericus interrogatus in porta ciuitatis, verum habeat aliquid de quo debet solui gabella, & ille habens respondet quod non intendens quod non obligatur ipse ad gabellam soluendam, non dicit mendacium, quamuis ille aliter intelligat verbum quædam proferens. Vnde & Angelus Raphael interrogatus à Tobia quis esset, & de quo genere, respondit ex filius Israël ego sum, Axarias Ananie magni filius, quod verum est secundum interpretationem illorum nominum, secundum Magistrum in historiis, & non aliter. Primum exemplum spectat ad locutionem ambiguam per homonymiam. Cætera ad locutionem restrictam.

3. Angelus de Clauasio in Summa v. iuramentum 4. initio, cum ab alieno inique confessio exigitur, potest iurare secundum suam intentionem, quod est verum: licet secundum intellectum audientis sit falsum. In quam sententiam citat Rodonensem, & Astensem, ac Richardum; iuxta quem obstetrices potuissent omne peccatum declinare, si non respondissent ad mentem Pharaonis: sed ad suam, restringendo locutionem qua ille deluderetur. Subdit Angelus. Similiter quando quis ex iuramento exigit ab aliquo quod ipse non potest sine peccato implere, potest habere intentionem cum iurat, illud facere, scilicet quantum poterit sine peccato. Sicut similiter quæ habet impedimentum, excommunicata, quia non potest proferre in mortis articulo, cum oporteat cum iurare de stando cum viro, debet intelligere sic. Scilicet quantum poterit sine peccato, & non periurat. Rursus v. iuramentum 4. num. 9. agens de iuramento metu extorto, ait, nullum contrahi peccatum si quis ita iurauerit, non intendens se obligare, sed tantum declinare vim iniustam, dummodo iurando habuerit animum solum inducendi ad reuerentiam Dei, non ad obligationem suam, & in mente habuerit aliquam circumstantiam debitam qua verum iurabat, puta promitto quod dabo tibi centum, cum ista subauditione, scilicet si sum tibi obligatus ex debito & non aliter, licet hoc non exprimat, & huiusmodi: quia sic videtur simulatione quæ licet, ut in cap. vtilem 22. quæst. 2. Idem v. confessio, vltimò n. 4. Quid si interrogetur Sacerdos an sciat aliquid de eo quod audiuit in confessione, vel præstetur ei iuramentum, ut dicat si aliquid audiuit in confessione? Respondeo secundum Scotum in 4. d. 21. quæst. 2. & ibid. Richardum quod debet respondere se nihil scire, vel audiuisse: supple ad reuelandum. Sicut & Christus dicit Matth. 24. quod nec filius hominis scit de die iudicii, intelligitur ad reuelandum generaliter. Vnde non debet tacere, ut dicunt aliqui, & magis: sed audacter dicere quod nihil scit, & quod nihil audiuit, quia subintelligitur ad reuelandum. Et in hoc concordat S. Bonau. eadem dist. & communiter DD. & Panormit. inc. dilectus, de excess. prælat. dicit quidam dicant quod potest dicere se nihil scire ut homo, sed ut Deus. Ita dicitur in ca. Sacerdos, de offic. ordin. Melius est ut dixi scilicet ad reuelandum, quia non potest negari quin sciat ut homo.

4. Baptista Trouamala in summa Rosella v. Confessionis celatio num. 8. Quid si Presbiter compelleretur di-

cere utrum de aliqua persona sibi confessa, audiisset aliquid crimen? Respondeo, in isto casu tenetur dicere se nunquam audiuisse, & se de hoc nihil scire: & verum dicit, quia subintelligitur ut homo, vel nihil scit quod sit reuelandum.

Ioannes Nider in præceptum 8. decalog. c. proposito dubio de eo qui interrogaretur ubi sit aliquis iniuste quæsitus ad mortem, respondet ex Altfiodorensi, debere de hac quærentes, dicendo credens quod si ipse esset hic ego dicerem vobis. Recole locum ipsius Altfiodorensis supra adductum cap. 14. nu. 1.

Ioannes Chappius in Summulam Raymundi tract. 4. parte 2. c. 3. n. 12. agens de confessario compulso testificari de peccatis in confessione auditis, dicendum est quod si fiat illud solum per confessionem sacramentalem, iurare potest se nihil scire, & c. scit enim peccata in confessione sacramentali tanquam vicarius Dei, & non tanquam homo, & sic licet potest iurare se nihil scire. Hoc tamen intelligat quod non scit ut homo, vel per modum quo possit testimonium dare.

5. Syluester v. iuramentum 3. q. 2. docet, eum à quo inique exigitur iuramentum, posse iurare ad mentem suam, subintelligendo aliquid quod si exprimeretur, verum sensum efficeret. Verba adscribere super se deo, quia descripsit Angelum in primo loco quem supra ex eo dedi. Et in fine eiusdem quæstionis, idem vniuersaliter tradit de iis qui iurant se non fuisse in loco ubi pestis grassatur, quamuis ibi fuerint, sed adeò breui tempore ut contagium haurire nequiverint. Rursus v. iuramentum 4. q. 9. agens de iuramento metu extorto, describit propè verbatim secundum locum ex Angelo adductum, approbatque eius doctrinam, quamuis eum non nominet. Eum enim qui iurauit intendens in aliquo sensu facere quod iurauit, licet non in sensu eius cui iurabat, negabat peccasse. ut qui iurauit dare centum, subaudiendo in animo suo, si debuerit, tunc non peccat, quia non tenetur iurare secundum intentionem eius, cum non sit suus iudex, sed videtur simulatione licita, quæ licet, ut in c. vtilem 22. q. 2.

Tandem v. mendacium q. 6. quærens utrum liceat aliquando celare veritatem, respondet quod si homo non sit obligatus respondere secundum intentionem alicuius, potest veritatem celare multipliciter. Primò scilicet per responsionem ex verbis ambiguis compactam. Secundo dando vnam responsionem ex pluribus quæ possunt ad vnam interrogationem dari. Tertiò per locutionem duplicem, habentem duplicem sensum, quorum in vno est vera & in alio falsa. Hic modus ut sit à primo distinctus, debet accipi de locutione restricta. Et ita patet ex exemplo quod subdit. Si clericus interrogatus in porta an aliquid habeat de quo sit soluenda gabella, & ille respondeat quod non, scilicet de quo sit soluenda à Clerico. Et mox in quarto modo celandi veritatem ait, quando aliquis interrogatur de aliquo quod dicere non expedit, dicere potest se illud nescire, subintelligendo ad reuelandum: exemplo filij hominis, qui iuxta Marcum dicit se nescire diem iudicii, quod secundum Doctores ideo dicit, quia illud non scit ut reuelandum nobis. Eandem doctrinam habet v. confessio 3. quæst. 11.

6. Ioannes Tabiensis v. iurare num. 14. latè tradit eum qui iniuste ad iurandum adigitur, ut si vir adigeret uxorem ad iurandum de reuelando adulterio: vel si aliquis urgeret alium ad præstandum iuramentum de aliquo quod non potest firmiter bona conscientia: vel exigeret iuramentum ab eo qui non est ipsi subditus: vel in eo casu in quo secundum ordinem iuris non potest exigere: iurare posse secundum intentionem ac mentem suam restrictam, deluso iniusto iuramenti exactore. Idem v. mendacium quæst. 6. inter casus quos ait esse claros circa mendacium, ponit, quod sit mortale mentiri ad pervertendum iudicium. Et subdit. Intellige quando iudex præcedit iuridicè, & ipse tenetur respondere aliis. Melius tamen dicitur quod potest sophisticè respondere, id est, secundum sententiam suam, & non iudicis. Et v. confessio 3. q. 1. docet confessarium interrogatum de peccato in confessione percepto, posse iurare se illud nescire, etiam per

per viam confeſſionis: ut intelligitur quod non ſit ut homo, in quantum eſt hominis ſubiectus. Moxque addita alia reſtri-
ctione mentali eiſdem dicti ex Angelo, nempe, quod
neſciat ad reuelandum, aut eam quoque bonam eſſe &
licite uſurpandam, etiam poſito quod confeſſarius in-
terrogetur formaliter, an aliquid de eo peccato ſciat
per viam confeſſionis Sacramentalis.

Franciſcus Viſtoria in ſumma de Sacramentis num.
184. *Quid faciet Confeſſor cum interrogatur de peccato quod
audivit in confeſſione? An poſſet dicere ſe neſcire? Reſpondeo
ſecundum omnes, quod ſic. Sed quid ſi cogatur iurare? Dico
quod poteſt & debet iurare ſe neſcire, quia intelligitur ſe neſcire
extra confeſſionem, & ſic verum iurat. Sed ſac quod Iudex vel
Prelatus ex malitia exigat à me iuramentum an ſciam in Con-
feſſione? Reſpondeo, quod coactus iuret ſe neſcire in Confeſſio-
ne, quia intelligitur ſe neſcire ad reuelandum, aut taliter quod
poſſit dicere. Sed contra: ſi iuraret ſe neſcire in Confeſſione,
iuraret verum: ergo cum iuret ſe neſcire in Confeſſione, iu-
rat falſum, quia ſunt contradiſtoria. Reſpondeo quod non ſunt
contradiſtoria, quia in illa negativa, intelligitur conditio ſub-
intellecta; ſcilicet, quod non ſciat tali modo quo poſſit illud
dicere.*

Bartholo. Fumus in Armilla v. Confeſſor n. 5. agens
de Sacerdote qui peccati alicuius eſt conſcius per
confeſſionem ait: Si requiratur ſub quacunque pœna an ta-
le quid ſciat, poteſt dicere ſe neſcire abſolute, quia neſcit ut
homini ſubiectus, & hoc poteſt iurare. Et v. Iuramentum
num. 16. tradit, cum is qui iuramentum exigat, iniuſte
illud exigit, poſſe concipi iuramentum non ad in-
tentionem eius; oſtendendo verbis vnum, & iurando
aliud.

7. Coſmas Philarcus in Enchiridio cum de reſtitu-
tione famæ pag. 178. agens de eo qui accuſatus eſt de
crimine vero, ſed quod probari nequit, ideòque illud
iniciatur; ita loquitur. Cum peccatum eſt occultum, &
accuſator ac Iudex non procedit iuridice, accuſator non te-
netur reſpondere ſecundum Iudicis intentionem. Poteſt ergo
ſecundum ſuam intentionem reſpondendo verum dicere,
& ſic ſuam famam iniuſte ereptam recuperare & conſer-
uare. Eadem plenius apud eum, & explicatiùs in rem
noſtram tradita habentur tomo 1. de officio Sacerdotis
parte 2. lib. 3. cap. 14. Decerpo ex longiore diſputatio-
ne, nonnulla in rem noſtram expreſſius & maniſeſtius
tradita. Quando quis indebitè & contra iuſtitiam cogitur iu-
rare, non tenetur iurare ſecundum intentionem cogentis, ſeu
ad iurandum inducentis. Neque pò id mentiri debet & contra
propriam intentionem iurare, quia eſſet periurus, & peccaret
mortaliter: ſed poteſt ita accommodare verba, quod ſint vera
ſecundum propriam intentionem & falſa ſecundum inten-
tionem iuramentum exigentis. Et mox cum alii dicimus, ſuppo-
ſito quod cogatur reſpondere & iurare: quod poteſt reſpondere
ſe neſcire, intelligendo ut illi dicat: & ſe non ſeciſſe, nec vi-
diſſe, nec audiuiſſe: intelligendo ut illi dicat, vel tali die, tali
hora, vel anno: & ſic reſpondendo non mentitur, nec eſt peri-
urus. Nam formalis ratio mendacii non ſumitur ab intentione
falſitatem in alterius mente conſtituendi, nam aliàs qui ad
celandam veritatem uteretur verbis æquiuocis, mentiretur, ſed
conſiſtit in hoc quod aliter dicitur quàm ſit in mente, unde men-
tiri eſt contra mentem ire. Qui ergo ſecundum ſuum ſenſum
verum dicit, licet alij credant eſſe falſum, non mentitur. Hacten-
us Philarchus, & mox poſt propoſitas ex Sylueſtro
cautiones neceſſarias, ut huiusmodi locutio reſtriſta,
vacet culpa; nempe ut interueniat iuſta neceſſitas com-
penſans vel excuſans illud ſimplicitatis diſpendium,
abſitque ſcandalum, & ſecludatur obligatio alicuius
alterius virtutis, reſtriſtione interdicens: poſt has
inquam cautiones propoſitas, ſubdit: hæc ſententia eſt
magis pia, quatenus liberat ab infinito ſcrupulo. Nam homi-
num curioſitate & importunitate qui aliorum ſcandala ſcire vo-
lunt, ſapiſſimè ita reſpondendum eſt ut eis occultetur veritas,
ex qua ſapè multa oriuntur ſcandala: & hæc ratione obuiatur
ſcandalis, & ſic reſpondentes liberantur à mendacio. Ita te-
nent inter alios Adrianus, Sylueſter, & Nauarrus. Et An-
gelus de Peruſio, & Ioannes de Anania, citati à Nauarro,
in huius confirmationem, citant reſponſionem Sancti Franciſci.
Cum rogatus quâ perrexiſſet quidam homicida qui iuxta eum

tranſierat, manus per manicis immittebat, reſpondit non tran-
ſiſſe illas, ſed per illas manicas. Ad quod etiam facit illud
Matth. 13. de illo die nemo ſciit nec filius hominis; ſcilicet ut
reuelet. Et cap. humanæ aures 22. q. 5. Subdit plerique
particulares caſus, in quibus vſus eſt huius doctrinæ.
Sic enim criminolum, à non Iudice vel non iuridice
interrogatum: Confeſſarium item interrogatum de au-
ditis in confeſſione: Vxorem à marito interrogatam de
adulterio: aliòſque huiusmodi, docet poſſe ſibi huius-
modi reſtriſtis reſponſionibus conſultare.

8. Matthias Felſinus in 8. decalog. præceptum cap. 27.
agens de eo qui quærit aliquem ad iniuſtam exdem,
ait poſſe deludi; approbatque Adriani doctrinam ſa-
piã relatam, quæ locutiones reſtriſtæ, maniſeſtiſſimè
aſſertuntur.

Bartholom. Medina in inſtitut. confeſſar. l. 2. cap. 4. ait,
confeſſarium poſſe iudicem iniquè rogantem de pec-
cato in confeſſione audito, eludere, negando ſe quic-
quam eorum ſcire. Subditque eſſe etiam opinionem
probabilem, quod ſi iudex pergat, urgeatque an per
viam confeſſionis aliquid tale reſciuerit, dicere poſſit
confeſſarius: Ego ne per confeſſionem quidem hoc
accepi, & ne ea quidem via id ſcio. Rationem ſubiun-
git Medina, quia Confeſſarius verè id neſcit ad di-
cendum.

Martinus Eiſengrein in Confeſſionali c. 7. q. 11. tractas
idem dubium, ait: Confeſſarius in tali caſu, dicere poteſt ſe
nihil ſcire, idque ſine mendacio, quia illa verba admittunt
hunc ſenſum: ſcilicet nihil ſcio ſuper hoc ad reuelandum
vobis, prout Auguſtinus interpretatur quod Chriſtus de
ſeipſo dixit; ſiſtus neſcit diem iudicii: ſcilicet ad reuelandum
hominibus. Addit & aliam optimam reſtriſtione: nem-
pe quod confeſſarius negare poteſt ſe ſcio peccatum in confeſſio-
ne narratum, quia poteſt ſubintelligere ſe nihil ſcire quod re-
ſpondeat ad iuſtam mentem interroganti, quæ ſiſtere de-
bet in iis de quibus poteſt inquirere. Vnde ſi eos limites
interrogando excedat, reſponderi ei poteſt non ſecundum
mentem quam habet, ſed ſecundum mentem quam debet
habere.

9. Ludouicus Lopez i. p. inſtructorij conſcientiæ c. 37.
in fine. Marius interroganti de adulterio mulieris cor ſeſſo, poteſt
confeſſarius, ſi opus eſt, iurare nullum adulterium ſibi conſeſſum,
concupiendo intra ſe, eo ſcilicet modo quo dicere teneat. Idem
ibid. cap. 42. mulier in mortis articulo conſtituta, noſcens im-
pedimentum matrimonij, ſi compulſa ſuit excommunicatione
reddere debitum viro, poteſt iurare ſe ſaturam ut abſoluator,
concupiendo intra ſe, ſi id ſine peccato fieri poſſit, nec erit peri-
urus, ſi cum conualuerit, non redierit ad maritum, nec debitum
ei reddiderit. Solet hic autor allegari contra uſum lici-
tum reſtriſtionum mentalium, quando ſecundum ius
aut uſum, in quibuſdam materiis, acceptio verborum
ſecundum mentem reſpondentis, non eſt conformis
communi conceptioni. ita enim habet eadem i. p. cap.
42. Verùm diſcretè idem autor ſe explicat de reſtriſtio-
ne quæ adhiberetur ſine cauſa, vel iniuſte, ut patet ex
his eius verbis. Peccat mulier quæ ſine cauſa iurat carere ſe
crimine adulterij, eo quod egerit poenitentiam illius, niſi ma-
ritus iniuſte ad id iurandum eam compelleret. Et mox. Solum
licet vii æquiuocatione, (ſumit hoc nomen pro mentali
reſtriſtione ut liquet ex antecedentibus,) & non reſpon-
dere ad mentem roganti, quando ſecundum ius aut uſum in
tali materia, talis ſenſus verborum pro vero accipitur: aliàs non
ubi ceſſat coactio iniuſta. Ergo coactione iniuſta interue-
niente concedit id licere. Et idem diceret de iuſta qua-
uis neceſſitate; proſtetur enim ſe ſequi Sylueſtrum
quicquid extensionem admittit. Nec fanè interuentus
violentia aliud confert patienti, quàm iuſtam cauſam
reſtriſtendi. Eam verò æquè ſuppediat, iuſta quævis
neceſſitas.

10. Emanuel Rodericus in ſumma t. 1. c. 190. num. 7.
ampliat hoc Lopezij dictum ad quacumque ido-
neam cauſam. Eius verba ſunt. Si aliqua perſona priuata,
aut metu, aut importunis precibus, compellat aliquem iurare,
tunc qui iurat poteſt iurare ad mentem ſui, non verò illius;
quævis ſecundum mentem interrogantis non ſit verum.
Sic dicit Nauarrus cum communi. Et relata contraria
Sylueſtri;

Syluestri, Cordubæ, & Lopezj sententia, quod id non liceat si vis abfuerit, subdit. *Sed ego sequor opinionem Nauarrj tanquam probabiliorem.* Vnde infert multa corollaria. v.g. non esse periurum qui interposito iureiurando negat se habere rem quam alius mutuam petit; intelligens ut eam det mutuam: & alia pleraque, in quibus ob tacitam subintellectionem, responsio exterius falsa vacat mendacio. Idem cap. 246. eiusdem tomj n. 3. alijs multis exemplis hoc ipsum confirmat: & addit num. 4. loquendo hoc modo, vitari quàm plurima peccata, quæ passim admittuntur propter ignorantiam liciti vsus restrictionum. *Quia sæpè, inquit, interrogamur, quid comedimus quot habemus nummos; quid dixit nobis N. &c. & possumus respondere, intelligentes nonnulla quibus dicamus veritatem, & negamus quod petitur à nobis. Sicut si dicat quis ut dicamus ei aliquid noui, possumus dicere nihil scire noui, intelligentes interius, quod conueniat dicere alijs, ut dicit Nauarrus, quæ doctrina debet notari.* Eandem denique doctrinam ratam habet & receptam esse docet lib. de ord. iudiciali cap. 10. n. 1. & 4.

11 Gregorius Sayrus Anglus, Ordinis S. Benedicti, fusissimus est in stabilienda sententia de qua agimus cum alijs occasionibus tum maxime lib. 12. Clauis regis, cap. 17. n. 21. & seqq. docetque esse sententiam omnium, in casu de reo contra ius interrogato, vno, inquit, excepto Genesio Sepulveda. Et vniuersaliter addit, posse aliquem uti amphibologia ex iusta causa, etiam cum respondet iudici aut superiori, etiam adiuratus, & pro obedientiam adactus. *Quia quamuis regulariter adiuratus respondere debeat adiuranti iuxta mentem eius, falsis tamen ea doctrina, quando alia mente quam debet adiuratur: tunc enim sufficit, ut respondeat verum secundum mentem & intentionem suam, licet falsum sit secundum mentem interrogantis, & adiurantis.* Nomine porro amphibologiarum, comprehendit etiam restrictiones mentales: Imo expressius de eis agit sub prædicto nomine. Eadem habet Sayrus eodem opere lib. 11. cap. 5. n. 6. & cap. 4. n. 24. ac sæpè alijs.

Malè omnino habet Barnesium, quod hominem Anglum ac eiusdem instituti professorem, & verò hominem doctissimum, tot à se diris toto opere deuotum, ac contumelijs proscissum videat, cum ijs quorum sententiam Sayrus tutatur. Itaque ad hominis excusationem, ait; imprimis eum à Magistris quos iuuenis adiit deceptum, dissertanea passim hac in re, aut malè digesta, consuere videri. Deinde addit, eum incautè loqui cum admittit illam restrictionem *nescio ut dicam illi.* Præsertim verò Barnesium pupugit, quod scripsit Sayrus, ex omnium præterquam Sepulvedæ sententia, licitum esse vsum restrictionis prædictæ ex causa iusta.

Hic ego si pro Sayro aduersus Immitem fratrem à quo impetitur stare velim, facilè imprimis dicam ostendisse in alijs plerisque locis Sayrum, quàm nullius addictus iurare in verba Magistri, quàm exsolutus alienæ cuiusvis doctrinæ iugo, sententiam suam aperiat, cum res fert. Fuit verò Sayrus, cum iuuenis Magistris adiret, iisdem credulus, cæque docilitas iuuentuti condonari meritò possit. At hominem ætate grandævum, post diuturnum magisterium, cum deberet & ipse Magister esse per tempus, essetque meritissimò, in ijs ipsis quas iuuenis combiberat falsis opinionibus consensescere, stupiditas esset ac ruditas non ferenda. Sed enim sicut autore Augustino, *sententiam falsam nunquam tenere prima laus est, secunda mutare,* ita non circumferri omni vento doctrinæ, sed in ritè concepta perstare, nec de ea dimoueri tempore seruiendo, vel ad gratiam à diuina diuersam, cæcæque aliquam captandam, sapientis Theologi est, cuiusmodi omnino Sayrus fuit.

12 Iacobus de Grassis ex eadem S. Benedicti familia, l. 1. decisio. aurearum c. 23. n. 3. docet Sacerdotem inquisitum de culpa in confessione percepta, respondere verè posse, se nescire, & iurare, subintelligendo quod nesciat tanquam homini subiectus. Quod si compellatur, ut respondeat, non per verbum *nescio*, sed per verbum *audio*, ait posse respondere se nihil tale in

confessione audisse, subintelligendo tanquam *patrum hominem*. Quod si perstet impius quæstor, urgeatque confessarium ut respondeat an audierit ut Deus, ait respondere posse se non audiuisse eo modo, subintelligendo, *ad modum causa principalis.* Et idem repetit n. 24. agens de eo cui ex simplicitate fit confessio in necessitate tanquam Sacerdoti, cum tamen sit laicus, & ut talis agnoscat.

Claudius Millhardus ex eadem S. Benedicti familia, tomo 2. summæ Parochorum c. 79. n. 1. 2. & 3. vsunt licitum restrictionum mentalium apertissimè admittit. Et plenius c. 80. n. 2. ubi agens de eo qui à non superiore interrogatur, ait fas esse ei, si causa idonea subsit, respondere se nescire id de quo interrogatur. Exemplo Christi, qui rogatus à discipulis de die iudicii, respondit se illum nescire, utique ad reuelandum. Similitèrque ait eum à quo res mutua petitur, quam ipsius intersit non concedere, respondere posse, non habeo, nempe *ad commodandum.* Vterque locus est illustris; & liber hîc in Gallia teritur omnium manibus, proindeque sat fuerit eum indicasse.

13 Alardus Gazæus eiusdem Benedictinæ familiz alumnus, ad collat. 17. Castiani c. 8. littera B. Non mentitur qui vititur amphibologia vel tacita restrictione, quia non intendit dicere falsum, aut loqui contra mentem: sed vel mentem suam aliter exponere quàm alter intelligat, vel non totam exprimere, sed solum ex parte. Eadem habet ad lib. 5. insit. c. 37. littera B. Cum autem de sola mendacij culpa possit esse per se loquendo in hoc negotio controuersia, (supponendo quod non desit iusta causa restringendi,) eamque culpam excludat autor præditus, perspicuum est eius suffragium contra Barnesium. An & istos, homo qui è regione vniuersorum fratrum suorum fixæ tabernacula, papillæ adhuc adhærescere, & doctrinæ mendaciorum quam iuuenes à magistris hauserint, necdum renuntiasse, causabitur?

14 Bartholomæus à S. Faustio Congregationis Fulienfis in spiculo Confessorum disp. 21. q. 55. n. 2. *Si reus iniuste accusatus, vel denunciatus de vero crimine respondeat simpliciter se crimen obiectum non commississe, aut falsum id esse quod ei tribuitur: non mentitur, nec peccat, etiam venialiter. Ratio est, quia quando iudex non habet ius ad interrogandum, non tenetur reus se prodere, sed potest veritatem occultare, nec sic respondendo, non feci, aut non commisi crimen, mentitur: quia nihil falsi dicit secundum mentem suam, & negat enim crimen ut est obiectum: scilicet ut est publicum, & iuridicè probandum: sed reuera est occultum, & probari non potest, ut supponimus: ego non mentitur, Idque verum est, non solum quando interrogatur sine iuramento, sed etiam quando adhibuit iuramentum, ut tenet Nauarrus, &c.*

Anton. Fernandus de Moure parte. 1. exam. Theol. Moral. c. 5. §. n. 8. ait amphibologia vti licere, imprimis cum quis non iuridicè interrogatur, cum per metum, iniuriam, vel nimiam importunitatem cogitur iurare. *Hæc est doctrina communis & sermè absque controuersia.* Ut autem appareat eum loqui de amphibologia illa quam aliqui vocant insensibilem, id est, de locutione restricta; subdit, eo ipso modo christum dixisse se nescire diem iudicii id est; *ad dicendum.* Ita D. Thom. & alij sacri interpretes. *Quamobrem licet uxori adultera, iurare marito amphibologicè, nunquam tale crimen à se commissum; intelligendo ad illud detegendum.* Ea autem vti licet cum iustè quis interrogatur, si datur rationalis causa non respondendi ad mentem interrogantis. Hoc autem eueniet cum iudex, iuxta legem præsumptiuam, rogat aliquem de aliquo actu de quo ex præsumptione lex sinistrè iudicat. Si ille qui talem actum operatus est, relictè coram Deo illum egit, interrogatus de eo, potest amphibologicè vti, & iurare se nihil fecisse. Eueniet itidem, cum quis rogatus, an habeat accommodandam rem vel mutuo dandam, causam habet non illam dandi: si videat nimirum inde odia, dissidia, rixas, simultates prodituras, nisi mutuo det aut neget: apud se habens, potest amphibologicè iurare, rem talem apud se non esse. nempe ea amphibologia de qua hætenus siue ad mutuo dandum, & ita ut rationabiliter debeam illud detegere.

15 Antoninus Naldus in Summa v. interrogatus in
dum. I.

num. 1. Interrogatus in iudicio, an debeat centum sibi mutuata qua verè secretè restituit, potest respondere, se nihil debere causa mutui, intelligendo iura se quod verè non soluerit. Et mox num. 2. Interrogatus an debeat centum cum verè debeat tantum 50. potest negare petita prout petuntur, nec in hoc dissentit Couarruias, si verè ipsius verba perpendantur. Ait enim quod sic interrogatus, non confitens partem debiti liquidi, non incurrit crimen perjury nec mendacij. Sed nec crimen ullum admitteret, intelligendo intra se, aliquid verum secundum intentionem suam, iuxta adnotata per Nauarrum c. humana aures 12. quæst. 5. Eandem doctrinam in alio exemplo confirmat nu. 3. allegato Michaelis Salon, quem nos quoque supra retulimus, & huic doctrinæ disertissimè suffragari vidimus.

Martinus Bonacina disp. 4. de leg. q. 1. p. 12. in primis negat admitti mendacium quando verba faciunt verum sensum ex additione in mente proferentis retentia. Ratio est quia non iur contra mentem. Addit tamen admittendum fore peccatum contra præceptum affirmatiuum veracitatis, nisi aliqua iusta causa persuadeat vsum restrictionis tacitæ: qualem n. 3. ait esse; quoties aliquid incommodi vel iniuriæ nobis imminet, si loquamur ad mentem interrogantis. Itaque, inquit, si quis à te petat ut illi commodas librum, vel mutues pecuniam, negare potes te pecuniam habere, si in illa indigeas; aut timeas fore ut mutuarius serò vel difficulter restituat; aut periculum sit ut commodando patiaris aliquod incommodum; modò restrictionem aliquam in mente addas; negando scilicet te eam habere, ut illi commodas vel mutues. In eandem sententiam plurima subdit multis illatis corollariis n. 4. & 6. Inculcat quoque eam doctrinam eodem tractatu disp. 10. q. 3. p. 2. num. 6. dicens reum non iuridicè interrogatum posse dicere se nihil scire, vel se illum non commississe, adhibita restrictione in mente, ita ut teneatur illud apperire. Quoties enim iusta de causa æquiuocatio vel restrictio adhibetur; nihil fieri præsumitur contra rationabilem iudicis voluntatem.

Ioannes de la Cruz in Directorio conscientie, circa octauum Decalogi præceptum q. 3. art. 3. proposita quæstione, an reus iuridicè interrogatus teneatur confiteri crimen, respondet. Dum non constat reo se iuridicè interrogari, non confitetur crimen; etiam sub iuramento & excommunicatione quæsitus. Ita Soto, Nauarrus, Caietanus, & Bannes quos citat. Tum subdit. Et sic reus tunc utatur verbis æquiuocis, dicendo non feci, non dixi, cum sic verum dicat iuxta mentem iudicis interrogantis de crimine in ordine ad iudicium & scientiam publicam, cum eius crimen sit occultum. Imo et si Iudex dicat se interrogare non solum ut iudicem sed ut personam priuatam, non teneatur reus respondere ei nisi ut publice persona. Item quoties reus non potest probare suam innocentiam, et si aliàs à Iudice ob ignorantiam sine peccato interrogetur, potest reus uti dictis verbis æquiuocis, ut si Petrus occidit suum inuasorem cum debito moderamine, & interrogatus, an illum occidit, non potest probare tale moderamen, licet dicat non occidit. Hæc ille, subdens postmodum reum consciuum quod iuridicè interrogetur, teneri candidè & sine ullis æquiuocationis ambagibus respondere ad interrogata. Perspicuè porro verba æquiuoca vsurpauit, promentaliter restrictis, quæ alij appellant æquiuoca insensibilia.

LAVRENTIUS de Portel Ord. Minor. de obseruantia in dubiis regular. v. Iuramentum in additione. n. 12. Potest excusari iuramentum à periurio, si verba externa prolata, ex se vera non sint: ut reddantur vera ex aliquo alio in mente proferentis retento, quodcumque illud sit. Ut si quis iuret se non fecisse aliquid quod tundra fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel quoduis aliud additum in mente verum. Probatur, quia talis non mentitur, ut patet: ac proinde non est periurium. Solum ergo saliter proferens non dicit unam veritatem quam audientes concipiunt, dicit tamen aliam veritatem. Ita Nauar. c. humana aures quæst. 2. n. 12. & alij. Eadem in particulari iterat hic Autor in seqq. numeris 13. 14. 15. 16. 17. 18.

Et hic quoque Societatis IESV Summistas ut prætermittam, facit Barnesij aduersus Societatem IESV, ut quàm mitissimè dicam, austeritas. Confestim enim huiusmodi suffragatores, quasi ex condicito in senten-

tiam Lessij venissent; repellendos decerneret. Sunt tamen ea apud doctos omnes (pax sit Barnesij auribus,) eruditionis ac solidæ doctrinæ fama, ut nulli suæ ætatis secundi in hoc genere audire meritò possint; nominatim Card. Toletus l. 4. summæ c. 21. n. 6. 7. & l. 5. c. 38. n. 3. & Thomas Sanchez l. 3. in decal. c. 6. n. 15. Videtis præterea Reginal. l. 24. praxeos c. 1. nu. 10. & Fillium tract. 25. c. 11. quæst. 3.

CAPVT XVI.

Præcluditur effugium, quo nonnulla ex proximè propositis Scholasticorum & Moralium Theologorum testimoniis, declinantur.

IX testimoniis propositis utroque proximo capite, ea duntaxat quæ ex Confessarij responsò negatiuo ad interrogationem de peccatis in confessione expositis recensita sunt, videntur posse declinari abique subintellectione & restrictione quàm quærimus. In cæteris quippe omnibus manifestè locum habet tacita subauditio, cuius interuentu prospicitur veritati propositionis externæ in speciem falsæ. Quod si ea subauditio in exemplis illis quæ autores adhibent, dicatur consignificari & subindicari, attentis circumstantiis negotij, vel personæ loquentis, parum id referet. Nam similiter dicemus, eo ipso quod quis rationabiliter ac iustè aliquid reticet, subindicari & consignificari personam, rationabiliter vsurpantem verba sua, & eatenus verè negantem se scire, quod reuera sibi scit.

Itaque vbicumque dabitur iusta restringendi causa, locus erit eidem vel simili subauditioni, quam auctores apponunt variis locutionibus restrictis quas admittunt in prædictis testimoniis. Semper enim licebit similiter dicere de re, quam quis scit, sed iustè reticet, quòd eam premat quatenus non obligatus eam expromere; vel quatenus non subiectus interroganti in ea interrogatione irrationabili, & præter ius falsque instituta; quæ ferè sunt subauditiones ad auctores memoratis propositæ in variis euentibus & exemplis quæ expendebant. Quia ergo hæc ipsæ vel similes subauditiones, quæ semper locum habent in omni locutione iustè restricta, meritò ex singularibus illis exemplis in quibus auctores hactenus recensiti admittunt veritatem locutionis restrictæ saluam esse per subintellectionem, colligimus idem quoque iuxta eos in omni iustè restricta locutione statuendum esse.

Effugium ad declinandas auctoritates nixat restrictione Confessarij. negantis se scire quæ in Confessione percepit.

In solo, ut dixi, exemplo Confessarij negantis, ac iuramento si lubet confirmantis, se aliquid de peccatis in confessione expositis rescivisse, excogitandum sibi putauit Sepulveda quod exciperet. Quod enim videret intutum fore homini Catholico, negare veritatem responsi illius negatiui ab omnibus Doctoribus receptam; quorum plerisque supra retuli; & multos præterea adducit Henriquez in summa mortali lib. 6. cap. 19. nu. 7. in glossa, & Bonacina disp. 5. de sacram. q. 6. sect. 5. puncto 4. n. 3. i. eo deuēit ut diceret, longè aliam esse rationem Sacerdotis negantis se scire quod in confessione accepit, & cæterorum quacunque ex causa inficiantium, res sibi perspectas. Discriminis aliquot causas profert cap. 3. dialogi sæpè allegati. Prima est quod DEVS, & Ecclesia, ipsæque ratio naturalis arcanum sacre confessionis, quod multis scriptis legibus nominatim est sancitum, tam Sanctum esse voluerint, ut in nulla, dummodo prudenti & coacta, sic cognitorum peccatorum inficiatione, possit esse mendacium,

cium, propter Sacramenti huius maiestatem, & maximam publicamque religionis Christianæ perturbationem, quam existere necesse esset, nisi undecumque occluderetur aditus ad notitiam à Confessario ex confessione perceptam. Quis etiam non deterreretur à confessione peccatorum, si quo modo quave ratione, Confessarius ea posset euulgare, inconsulto nec annuente eo ipso qui exposuit? Alia discriminis causa à Sepulveda proponitur, quod Sacerdos aliam personam induat dum Sacramentum administrat, aliam dum assumitur in testem peccati per confessionem percepti. Aduocatur enim in testem, prout persona priuata est, & magistratui aduocanti subiecta: confessionem autem excepit, & scientiam peccati comparauit, tanquam Christi administer, nemine in terris inferior. Sicut ergo quæ quisque tanquam publica persona promiserit, ac etiam iuramento firmauerit, iis præstandis adstringi definit, cum primum abit Magistratu, ita qui negat, se quatenus priuatus est, scire quæ nouit ut Dei administer, non mentitur. At ea personarum diuersitas, nulla est in reliquis exemplis, quorum veritati sola subauditione consultum putatur. Tertiam denique discriminis causam esse ait, in qua maximè cōquiescit, quod nimirum instituta confessione, protinus Apostoli nullo interposito medio tempore, edixerint ac instituerint, ut Sacerdoti liceret, eorum quæ per confessionem percepit, notitiam inficiari; idque à Christianis magno consensu comprobatum, posteris quasi per manus voce traditum, & ad hanc diem usu receptum esse. Hanc publicam Christianorum doctorum iuxta ac indoctorum interpretationem omnium maximè Sacerdotis inficiationi suffragari, affirmat Genesius & subscribit Barnesius §. 28. num. 4. quod ea declaratur non alium subesse sensum inficiationis Sacerdotis, quam quod ut Sacerdos, tantum illa nouerit, quæ celata oporteat, non euulgata.

Præcluditur, & prima ac secunda discriminis ratio repellitur.

3 Hæc hominis difficultate impediti subterfugia, non est difficile præcludere. In primis vero prima discriminis causa, est apertè inanis. Si enim est mendacium inficiari quod nouerit, non est in Ecclesiæ, imò neque in ipsius Dei potestate, quocumque tandem ex fine efficere, ut sacerdos licetè inficietur quæ nouit: cum mendacium sit intrinsecè malum, ac ne Deo quidem concedente, admitti possit. Nec igitur ea ex parte defendi potest honestas inficiationis Sacerdotis, quod Deus vel Ecclesiæ eam inficiationem artificimè præcipiant. Prius enim ostendendum est, præcipi posse, quod fieri nequit, si sit contra veritatem. Secunda discriminis causa, est etiam friuola. Nam quod Sacerdos diuersam personam induat, quatenus Sacramentum administrat, & quatenus ad testificandum compellitur, non est semper verum. Posset enim iniquus inquisitor, etiam de notitia per confessionem parata, velle doceri per Confessarium. Et idcirco S. Thomas, & alij autores quorum plerique supra adducti sunt, constanter affirmant, ne tunc quidem cum Confessarius interrogaretur quæ Confessarius, & ut administer Sacramenti, compellereturque sub ea formalitate affirmare vel negare an crimen rescouerit, abstinendum esse negatione, posito quod verè Confessarius peccatum rescouerit ea tantum via. Deinde concessa ea duplicis personæ in Confessario consideratione, quis non videt Confessarium criminis conscius, cum absolutè negat se nosse quod queritur, subintellectione iusta utri, quam explicatè non exprimat, & eatenus verè profiteri se nescire quod nouit? Similiter ergo in quibusuis aliis iustæ reticentiæ occasionibus, distinguenda erit in quolibet restringente locutionem suam, duplex persona. Altera secundum quam restringit, nempe quatenus persona rationabiliter loquens, aut quatenus persona non subdita interroganti, vel astricta ad tacendum. Altera verò secun-

dum quam absolutè rem nouit. Neque enim rem nouit quatenus obligatus eam premere. Atque ita dux omnino personæ considerari in eo facillè possunt, ac mente præscindi. Quod si ea duplex consideratio, Confessarium, de se sub vna negantem, quod sub alia perspectum habet, libera à mendacio, æquè liberabit quemlibet alium iustè eodem modo inficiantem vno titulo, quod altero asserere deberet, nisi idonea ex illo alio titulo inficiandi causa occurreret.

Vi & tertia, admissumque ei fermentum.

4 Tertia denique discriminis causa, & apertè commentitia est, & aliquod fortasse continet vel supponit, dissentaneum Catholicæ fidei. Quod enim Apostoli sensum vocabulorum respectu Confessarij peruerterint, edixerintque ut inter Christianos; vox *nescio* prolata à Confessario de peccatis in confessione perceptis, alium sensum faciat, quam quem fert communis vsus, est omnino ridiculum & gratis confictum. Quis enim eam Apostolicam verbi illius deputationem agnouit veterum, aut ante Cenesium ac Barnesium tale quid commentus est ad explicandam veritatem dicti, quo Confessarius inficiatur accepisse se quicquam eorum quæ pressa esse necesse est? Hostes sanè Catholici nominis, ad quos ea traditio permanisset æquè, ac reliquæ, ream iam pridem egissent Ecclesiæ, peruerfionis in ipsa quoque vocabula inuectæ; cum tamen duntaxat exposulauerint de subintellectione apposita verbo *nescio* per Confessarium prolato. Non obscuro argumento hunc esse germanum Ecclesiæ sensum, qui Sæctariis, arcani Sacramentalis ea ratione expositi iuratis hostibus displicuerit.

Illud verò addebam subolere aliquid minùs boni apud Catholicos odoris, quod habetur in eo tertio discrimine. Nempe Apostolos fuisse, qui eum usum verbi *nescio*; statim à confessione instituta mandauerint, ut arcana confessionis, & incolumitatis Sacramenti prospiceretur. Hoc, si ipsi Apostoli Sacramentum Confessionis instituerunt, non improvidè dictum est. Sed Christum ipsum, esse omnium omnino nouæ legis Sacramentorum, atque adeo huius etiam autorem, certa fides docet. Itaque illius quoque fuit, secreto confessionis prospicere, non autem Apostolorum. Cum igitur tanti referre dicatur, ad arcani Sacramentalis integritatem & immunitatem retinendam, ut ea significationis nouitas, vocali sacerdotis inficiationi subiceretur, omnino par fuit, non Apostolos illico, ab instituta Confessione, nullo prætercurrente medio tempore, ut fabulatur aduersarius in tertia illa discriminis causa, sed ipsummet Christum, autorem nouitatis illius fieri, ne non satis providus videretur, si ad eius institutiones Apostoli illico consummatore accurrerent. Quare non obscurè in eo tertio discrimine, quod ab illo Apostolorum edicto repetitur, supponi vel affirmari ab aduersario videtur, Apostolos esse auctores & institutores Sacramenti Pœnitentiæ, eoque instituto, adiunxisse illico sigilli munimen, ut Sacramenti incolumitati prospicerent. Quod si Barnesium Genesij suffragatorem & encomiastem lateat, moneo sub anathemate damnatum in Tridentino sess. 7. can. 1. de sacram. in genere, & sess. 14. can. 1.

Restrictio Confessarij, ceteras ex idonea causa factas stabilis.

5 Itaque maneat, eo exemplo Sacerdotis, inficiantis comperta sibi esse quæ in Confessione accepit, omnino validè confirmari usum licitarum iusta ex causa restrictionum, & meritò autores qui eam Sacerdotis inficiationem licitam admittunt, pro honestate iustarum restrictionum allegatos esse. cum idcirco tantum, Sacerdos verè inficietur se nosse quod nouit, quia iustè subintelligit se id non nosse ad dicendum, vel quatenus personam rationabiliter enunciantem sensa sua; ac proinde cui ius sit partem eorum subdicere. Cuicumque

Cuiusque ergo similiter ius erit non expromendi integrum conceptum suum, poterit eodem modo iusta subintellectione mente retenta, nec nisi implicite verbis quatenus rationabiliter prolatis significata locutionem suam restrictam liberare à mendacio, seque indemnem, & eorum malorum quæ imprudentem euulgationem consequerentur, expertem præstare. Et ita rectè, stabilita validè paritate, intulit Nauarrus in cap. humanæ aures q. 1. n. 8. Perinde quoque esset ad rem præsentem, si placeret doctrina quam tradit, latèque illustrat Petrus Ioannis Oliui quod. l. 3. q. 2. nempe sacerdotem posse diffiteri se scire quæ audiuit, quia via communi & quæ subest humano iuri, secundum quam usurpatur significatio interrogantis, nescit peccata quæ poenitens est confessus. Quod fundamentum æquè valet pro quacunque iusta restrictione.

Nunc tamen in disputatione Theologica, Theologorum autoritas satis superque esse debet, tamen ad cumulum largitatis quæ erga Barnesium uti placet, iuvat præcipuos quosdam Iuris præsertim Canonici consultos, huc aduocare. Quod tamen minùs exquisita tradendæ veritatis & naturæ rerum excutiendæ ratione uti liceant quam Theologi, non careant tamen insigni autoritatis pondere, & recepti vius ac sentus, testes idonei iure sint censendi.

CAPUT XVII.

*Iuris utriusque consueti eidem iusta
restrictionum mentalium usur-
pationi astipulantur.*

ITEM primus in hac acie Henricus Hostiensis in summa lib. 5. tit. de poenit. n. 49. §. dixisti vnquam. Proposita enim hac quaestione. Quid si quis quærat à me hominem latitantem in domo mea, intendentes eum occidere, numquid debeo mentiri, & dicere nescio ubi sit? refert varias ad eam quaestionem responsiones Doctorum; tandemque ex mente sua ita eam soluit. Dicas, quod sic possum respondere. Si talem quæru, curre quàm citius illuc; ita tamen quod ostendam ei aliam viam quàm fugiens teneat; vel alium locum quàm intraverit latens, & dicam ei quod nisi citò curvat, foris non poterit ipsum consequi, nec etiam inuenire. Vel sic: frater, multi intrant domum istam & exeunt, quos ego non video neque scio si esset hic, ita bene posses tu vel alius ipsum videre, sicut ego. Si multum instet querens, nec ei verba ista sufficiant, & domus spaciosa sit, potero dicere: DEVS scit, nescio ubi sit, id est in quo angulo domus latitat: sic debeo intelligere. Et si possum ipsum tenere in verbis his vel similibus, ita quod nullum periculum immincat, bene erit, Et mox. Finaliter debeo informare meam conscientiam ad negandum, & dicere non vidi ipsum, diu est: possum enim diu intelligere sicut volo. Vel dicam simpliciter, informata conscientia, non est hic; id est, in loco ubi teneo pedes meos. Vel etiam si simpliciter negem, non peccabo, conscientia informata, nec dicam mendacium, quod nihil aliud est quàm contra mentem ire,

2 Baldus in rubr. C. de fide instrum. docet, mihi ex falsa mutui scriptura in iudicium deducto, non licere aliquo modo falsum solutionis instrumentum producere. Iniquè tamen conuentum in iudicio, ad reddenda centum quæ actor verissimè asserit se mutuo dedisse, cum tamen eidem à me clam soluta fuerint, posse veram illam mutationem negare, subintelligendo ita ut ultra ei sim obnoxius. Quod traditur etiam à Ialone in §. bonæ fidei, de actionibus n. 81. & à Barb. in cap. 1. de mutuis, petition. n. 84.

Hippolytus de Mariliis singul. 177. sub initium. Dixit singulariter D. Anton. in c. 1. de mutui petit. quod si mutua sit mihi decem quæ tibi restitui in secreto, si iterum illa petis, possum licitè negare, & dicere nihil à te habuisse. Quod etiam tenet Petrus de Ancharano in c. 2. de reg. iur. in

6. & in dictum caput cupientes. ad quod etiam faciunt dicta per Baldum in dictam Rubr. C. de fide instrum. 8. columna. versic. incidenter etiam quæro. Habet lector in hoc vno testimonio, trium insignium Doctorum suffragium pro restrictis locutionibus, prætermisso nunc Baldo de quo paulo ante: nempe, Antonij Ancharani & ipsius Hippolyti. Annunt Barb. l. 2. consil. 12. Ioannes de Anania cap. qui cum fure. de furtis, Angele. de Perul. in c. cupientes, de elect. in 6. & in l. idem §. si tibi ff. de condict. ob turpem causam, tractantes euentum de quo supra; & eum quo quis interrogatus an occiderit Petrum, inficiatur eum à se occisum, eo quod occiderit eum in sui defensionem, subintelligatque Petrum non fuisse iniuste à se occisum, vel ita ut eadem abs se iniuste factam teneatur aperire, deficientibus probationibus quibus se exposita veritate indemnem præstet. Quinimo addunt hi Doctores, eum qui in prædictis euentibus restrictè locutus fuerit, & negauerit abs se factum quod reuera fecit, aut habuisse se quod reuera habuit, posse inficiationem firmare iuramento, absque timore periurij ob appositam subintellectionem iustam.

Ioannes Neuizanus in Sylua nuptiali lib. 3. num. 31. adducit multos Iuristas quibus vius mentalium restrictionum placuit pluresque etiam in eam sententiam profert num. 41. & 42. & 44. 54. & inter alios adducit Arretinum, referentem de communi sententia Doctorum Iuris, reum non interrogatum iuridicè, non teneri respondere, sed posse mentaliter restringere, etiam si iurasset se veritatem dicturum; conformiter ad Angelum & Syluestrum quorum testimonia profert. Cum enim sic Summistæ apertè admittant suppressiones in euentu proposito, illis autem concordēs Iuristas statuatur Neuizanus, manifestè sequitur, Iuristas quos locis citatis magno numero allegat, astipulari restrictionibus.

3 Couarruias 1. var. cap. 2. num. 3. & 4. multa habet, quibus confirmet inficiationem rei cognitæ, ex iusta inficiandi causa, posse mendacio vacare, si subintelligatur aliquid ratione cuius verum sit quod homo inficiatur. Sic cum Sempronius petit à me centum, quæ verè dicit se mihi mutua dedisse, ego tamen ei occultè reddidi; iuste & sine culpa nego petitionem ac debitum, subintelligendo ita ut sim ultra ei obnoxius. Nam ego, inquit, Couarruias, qui verè centum ab actore petita illi solui, iniquè ad iudicium irabor, iniuste interrogor. Vnde possum versutiam iniquè interrogantis, eludere, responsione quadam quæ interpretationem, intellectumve quem ex animo illi dederim, congruè patiat. Sic sanè dum ipse nego positionem quæ mutui donationem ponit, intelligo me dicta centum cum effectu mutuo non recepisse: vel quia illa mutuatio quæ verè contigit, solutione est rescissa, eiusque obligatio soluta: vel quia non dicitur mutuum accepisse, qui illud iam reddiderit. vel ex eo quod in ea positione asseritur, me centum mutuo accepisse, in eum sensum ut illa non reddiderim, sicutque ex ea mutui donatione obligatus, cum ad hoc intendat mens interrogantis: & tamen eo sensu, positio falsa est; quo fit ut licitè negari possit.

Simancas in Cathol. institut. titulo 42. n. 13. agens de hæretico occulto, qui in generali inquisitione, nulla præcedente ipsius infamatione, interrogatur à Iudice an sciat aliquem hæreticum esse, ait. Potest huiusmodi reus iuste celare crimen, dicens, nescire se quis fecit, quia non sic scit, ut dicere teneatur.

4 Ioannes Gutierrez in qq. Canon. c. 11. n. n. 40. & 41. ad eandem quaestionem iisdem verbis respondet; approbatque responsum illud non feci, quamvis verè fecerim, modò subintelligam ita ut dicere tenear. Additque: Quare contra ius requisiti, possunt ac debent quacunque vius amphibologia quam vsitatus sermo circa mendacium ferre possit. Quibus verbis manifestè significat, eam restrictionem ita ut dicere tenear; (quam ibi admittit atque posse locutioni externæ eius qui iuste inficiatur quod fecit,) importari verbis inficiationis iuxta

iuxta communem & vſitatum ſermonem. Inde autem manifeſtum eſt omnes iuſtas reſtrictiones ita ſtabiliri poſſe, vt non ſint purè mentales, ſed iſtis quoque externis verbis importentur, quatenus rationabiliter prolatis.

Martinus Alphonſus Viualdus in ſupplemento aureo, c. 12. n. 18. ſi iudex cadauere inuento compellat vicinos omnes iurare inter quos & me qui illum occidi, poſſum tunc iurare ſine peccato ne illum non occidiſſe, dicens in corde meo, ad dicendum tibi, vel ſimilia. Multos ad id autores proferit hic autor; ſupponit tamen, quod & nos ſupponi volumus, iudicem non ſeruare ordinem iure præſcriptum. Nam ſi eum ſeruaret, reſpondendum eſſet reo ad iudicis mentem, vt præmiterat n. 6. & nos ſupra confirmauiſmus cap. 4. Eandem doctrinam iterat hic autor in alia eiſdem ſupplementi editione cap. 16. num. 11.

Salsedo in practica criminali Canonica cap. 126. cum dixiſſet, reum præter ius interrogatum poſſe iudicem eludere; Idem, inquit, pari ratione in reſe aſſeuerandum cenſeo, qui non tenetur ad teſtificandum. Poſeſt enim iudici interroganti dicere, ſe non teneri ei reſpondere, quamuis ſciat id de quo interrogatur; & ſi illum rogere velit, appellare poſeſt, præterquam ſi iuſſe tenet iudicem in eum ſenſurum. Quod ſi timet, reſpondere poſeſt ſe nihil ſcire, intra ſe tamen intelligendo quod dicere teneatur. Ita ſcribit Martinus Nauar. in manuali confeſſ. c. 25. n. 43. cuius opinio ver ſſima eſt & amplectenda, licet contrarium tenuerit Genſius à Sepulveda de ratione redd. teſt. mo. cap. 13.

5 Binsfeldius in Enchir. Theol. paſtoralis p. 3. c. 6. ſi iuramentum extorqueatur per metum vel importunitatem ab eo ad quem non ſpectat, vel etiam à iudice non ſeruato ordine iuris, poſeſt iurans ſecundum propriam mentem verum iurare, & falſum ſecundum intentionem exigentis iuramentum. Exempli gratia, ſi quis aliquid ſecreti ab aliquo quærat quod non debet, & exigat iuramentum de ſcientia, quamuis ſciat, poſeſt iurare ſe nescire, intelligendo in mente, vt tibi teneat reuelare. Eadem eſt ratio; petis aliquis ab illo rem dono vel commodato, quam non vult dare vel accommodare, poſeſt iurare quod non habet, intelligendo in mente, non habeo vt tibi donem aut accommodem. Quanti verò facienda ſit gloſſa deſtruens textum ad eum locum recens aſſuta, conſtitit cap. quarto huius diſputationis. Eandem doctrinam iterat Binsfeld. c. 29. conſeſſ. 6. agens de reo iniuſte interrogato, quem ait reſpondere poſſe, ſe nihil ſcire, ſubintelligendo intra ſe quod dicere teneatur, aut etiam ſe non ſeciſſe, ſcilicet mente concipiendo, vt ſe prodere debeat. Hunc autorem, in opere alioqui Theologico annueraui Iuriſtis, eodem iure quò innox Nauarrum. Vterque enim tamen ſi quædam ad Moralem Theologiam ſpectantia ſcripſerit, tamen rationem potius ſcribendi Iuriſtarum ſecutus eſt, & ſuam in Iuris peritia facultatem, aliis quàm plurimis circa eam ſcriptis, orbi prodidit.

Anton. Barboſa in Colleſtaneis Doctorem in librum 5. Decretal. ad cap. qualiter, de accuſat. verbis illis, quæ inordinatè ſunt aſſa. Notatur ad hoc, inquit, quod reus iniuſte contra iuris ordinem interrogatus aut denunciatus, ſuta conſcientia ac ſine vſlo peccato, etiam cum iuramento, aſſerere poſeſt ſe non ſeciſſe crimen illud.

Petrus Antonius Lazarius in Canonicis & practicis qq. de Monitoriis ſeſt. 2. q. 16. num. 12. Obſeruandum eſt quod in his & quibuſcunque caſibus in quibus reuelare quis non tenetur; (expoſuerat euentus illos numeris præcedentibus,) cum iuramento etiam reſpondere poſeſt, ſe nescire, intelligendo & interius concipiendo quod teneatur ad reuelandum; Subdit hanc eſſe communem Doctorem ſententiam, quam vndecim Doctorem grauiffimorum teſtimonio, ſtatim firmat.

6 Martinus Nauarrus, quem poſt pleròſque refero, non tam ætatis aut dignitatis habita ratione, (quippe quem Couarruias Magiſtrum quondam ſuum agnoſcit,) quàm quia omnium pleniffimè & explicatiſſimè hac de re diſputauit; Tam multa in hanc rem dixit variis locis ſupra allegatis cap. 8. num. 5. ac præſertim commentario ad caput humanæ aures 22. q. 5. qui eſt de veritate reſponſi partim verbo expreſſo, partim mente

concepto redditi; vt frùſtra ſim ex eo adſcripturus plagulas. Conſulat lector commentarium prædictum, nec habebit quod ultra in huius veritatis confirmationem iure deſideret. Non potui autem admodum diu ſatis mirari, quid cauſæ fuerit quamobrem Barneſius qui tantis conuitiis vnā & vix alteram Leſſij de hoc negotio columnam laceſſiuit, Nauarri integrum Commentarium, & alia pleraque loca, ne memorauerit quidem: præſertim cum Leſſius non niſi vt probabiliorem tradat eam ſententiam, quam Nauarrus tam conſtanter & aſſeueranter tradit. Cauſas notati nominationis Leſſij, Nauarro diſſimulato, medita-bar. An quod puduerit celeberrimum Europa vniuerſa Doctorem, tam tetri dogmatis quantum Barneſius videri voluit, quod in Leſſio oppugnabat, patronum agnoſci? An quod Barneſij intererat, non veritatem indagari in hac cauſa, ſed iis ſeruare quibus calamum locauerat? At iis Nauarrus amicus, certè non inimicus erat, quod luminibus non officeret. Leſſij diſpar ratio fuit. Nam quod per amicos facimus, facere per nos ipſos cenſemur. Veram cauſam, ſaltèmq; radicalem, docuit tandem relatio adducta in aditu ad diſputationem: vnde conſtitit hinc illud in Leſſium Barneſij cordolium extitiffe, hinc has prorupiſſe lachrymas, quod theſis quodlibetica in Belgio propoſita, Ioanne Barneſio recens ex Hiſpania in Belgium apulſo, iſta fuerit. An Ioannes in Hiſpania infamus poſſit alibi infamus detegi abſque peccato. Hanc theſim reduce in Belgium Barneſio, non propoſuerat Nauarrus, & idcirco intractus abiit.

Nauarrum nominatim approbauit in hac controuerſia, vir clariffimus ac doctiffimus, nec Theologiæ dumtaxat ſacræ antiquitatis, ſed etiam iuris Pontificij, quod varia eius ſcripta produnt, conſultiſſimus, Ioannes Molanus; quem idcirco Nauarro adiunxi, vt eius mens eſſet indubitata. Nam cum Nauarrum liquiddò conſtet fuiſſe in ſententia, quæ locutiones mente reſtrictas ex iuſta cauſa, vacare mendacij & cuiusvis alterius culpæ labe profiteatur, exploratiſſimum erit adhæſiſſe Molanum eidem ſententiæ, ſi ea ipſa ratione illam ab ſe tradi profiteatur, quia tradita ante fuerat à Nauarro. At id diſertiſſimè ſcripſit Molanus lib. de fide rebellibus ſeruanda c. 8. cuius verba placet adſcribere. Vicina quæſtio eſt, an captiuus prædonis, teneatur de lytro ſuo iurare ſecundum intentionem petentis. Dico, ad id eum non teneri, quòd prædo per violentiam & iniuriam ab eo lytrum & iuramentum extorqueat, ideòque æquiucò ei reſpondere poſeſt, & aliud intendere, quàm intendat ille cui iuratur. Quomodo Martinus Nauarrus Azpilcueta, poſt alios docet reſponderi poſſe iudici incompetenti, aut præter ordinem iuris interroganti. At Nauarrus fuſiffimè & explicatiſſimè locis allegatis admittit in his euentibus, eam reſponſionem æquiucam, cuius veritas non niſi per ſubintellectionem iuſtam, ſalua eſſe queat. Eadem igitur apertiffimè fuit mens Molani qui Nauarro ea in parte ſubſcribit. Indèque etiam conſtat de Molani mente quod tract. 2. Theol. pract. c. 29. n. 47. hæc verba habet. Si iudex præter ordinem iuris aliquem examinare audeat, citra mendacium reſpondere poſeſt, non ſeci. Quæ reſponſio, vt eſt euidentiffimum, non poſeſt aliter liberari a mendacio, quàm per ſubintellectionem.

Probruſum Barneſij mendacium in allegatione Molani.

7 Placuit nominatim Molanum adducere, tum quod grauis ſcriptor ſit, tum quod Barneſius Molani autoritate Leſſium premat, impudentius nescio an mendaciùs. Sincerè enim loquendum eſt, & cum Baſilio ficum ficum, vnam vnam dicere par eſt. Aſſeruat itaque Barneſius §. 30. Molanum toto propè opere de fide hæreticis ſeruanda, in Leſſij de mentalibus reſtrictionibus ſententiam inuelli: Quod oſtendit delibatis hinc inde eius operis euidentioribus locis, cuiusmodi ſunt caput quintum, & decimum; ac decimam ſextam, ac decimum

decimum quintum, libri primi. Nam cap. illo quinto Nolanus iuxta Barnesium docet, Theologos illos qui fas esse volunt, nos posse quandoque licite operari contra fidem, mendacij naturam approbare contra claram definitionem Innocentij tertij, & sententiam Augustini, ac reliquorum Patrum, & iuris Canonici cap. super eo, de usuris: ubi statuitur, non licere pro alterius vita mentiri. Ex quibus ait Nolanus, secundi carnalem quorundam sensum qui putant officium charitatis & prudentiæ aliquando exigere, ut aut nos ipsos, aut alios, mentiendo iuueamus. Ac ne solidis Molani paginis exscribendis & me & lectorem grauem, quod fusc fecit Barnesius eo §. 30. placet apponere breuiculum censurarum Molani in Lessij sententiam, ab ipso Barnesio confectum, in præfatione ad lectorem n. 5. ubi Molanum scriptorem Catholicissimum, sequioribus scriptoribus, id est, hæreticis, adiungens in censura sententiæ Lessij, (esse enim scriptoris damnari eam censuram quam Molani censura præmittit, infra docebo;) ita scribit. *Molanus infra citandus libro primo de fide hæret. seruanda cap. 5. ait sententiam à Lessio defensam, esse carnalem hominis cogitationem, ubi cum mendacio concurret liberæ animi hypocrisis. Et cap. 13. ait esse id quod impius Macchiauellus in libro de Principe scripsit. Et cap. 16. ait esse contra SS. Patres, quibus subscribunt omnes Theologi Scholastici. Et c. 25. ait esse contra Vniuersitates, Concilia œcumenica, & ipsam Romanam Ecclesiam. Hæc ille de Lessij sententia. Habes referente Barnesio, quod fuerit Molani iudicium de Lessij sententia.*

Reuincitur.

8 Ego verò Barnesij stuporem, cum malignitate ac nequitia certantem, demirari satis non possum. Quod enim tam fungus fuerit ut non aduerteret posse se consulto Molani libro redargui, stuporis fuit non vulgaris. Ad nequitiam verò spectat, quod liberum sibi ac securum duxit, calumniari, ac assusè de Lessij sententia, & Molani censura mentiri. Ut ergo Barnesij mendacium ipsis Solis radiis scriptum, Lector & videat & atrectet, ac ad tantam frontis attritæ impudentiam, erubescat pro impostura non sua; audiat quæso ipsum met Molanum, nec grauati ferat quod excutiendis iis Molani capitibus, quæ Barnesius Lessium ferire scripsit, tantisper insistam. Sic enim ut est apud Hilarium l. 3. de Trinit. *mentientis absolutiore dedecore, mendacia ipsa proficiunt veritati.* Ducam initium à libri primi c. 5. quod primò adducit Barnesius.

Titulus capituli est. *Mentendum nunquam esse.* Id Molanus multis omnino & autoritatibus Scripturæ & D. Augustini ac Innocentij testimoniis, diligenter confirmat. Tum subdit. *Denique his accedat, quod omnes Theologorum Schola, Augustini & Innocentij doctrinam insequentes, eam ex sacris litteris & solidis rationibus defendunt, neque pro seruanda pudicitia, neque pro vita temporali tuenda, neque vlla omnino alia de causa, mentiri permittunt. Quæ omnia diligentissimè à nobis consideranda sunt, tum ut intelligamus quàm graue peccatum sit fidem publicam violare, quando ne mentiri quidem vlla ex causa liceat, tum etiam ut reuindatur carnalis quorundam sensus, qui putant officium charitatis & prudentiæ aliquando exigere, ut aut nos ipsos, aut alios mentiendo iuueamus.* Nec plura eo capite Molanus. Quæ quam impudenter de Lessij sententia, ex iusta causa locutiones mente restrictas concedente, scripta à Molano dicantur frustra docerem. An non enim Lessius diligenter, mendacium quodcumque & quocumque ex fine prolatum, illicitum pronuntiavit li. de Iust. cap. 47. n. 36. & 37? An non idem, omnem promissionem seriò factam & acceptatam, obligare grauitè, latè confirmat eiusdem lib. cap. 18. n. 55. Ac nominatim de fide hæreticis data idem scribit in disp. de Antichristo n. 32. Neque verò Molanus, ut §. illo 30. comminiscitur Barnesius, vllius Theologi esse ait, carnalem illam cogitationem quam impugnât, de mendacio quandoque licito: sed conceptis verbis, lib. illo 1. c. 5. à Barnesio in hanc rem

allegato testatur damnari ab vniuersis Theologis, tantumque ab hæreticis primò iactatam, & Catholicis affectam cap. 1. scribit, addens nonnullis postea doctis politicissimè Bodino, aliisque eiusdem operis libro quarto refellendis placuisse.

9 Iam capite 13. eiusdem libri primi, è quo Barnesius præterea deprompsit Molani censuram aduersus Lessium; illud duntaxat quærit Molanus, quod capituli titulo præfertur. *Vade nata sit disputatio, an hosti fides sit seruanda.* Docetque, inde aliquos malè sibi persuasisse, non esse hosti seruandam fidem, quod ex promissiones, ut obligandi destituantur, quibus in se aut in causa sua adiungitur turpitudine: Adiungi autem videatur ei fidei quæ data sit perduelli. Præterquàm quod aliqui pertraxi fidei datæ, cum res suas commodiore statu esse vident, quàm cum pepigerant, facile causantur aliquid postea accidisse, quo vinculum antecedentis promissionis rescindatur. *Hoc est, inquit, Molanus, quod impius Macchiauellus scripsit, numquam deesse colores & subterfugia, ad excusandam perfidiam.* Non plura eo capite Molanus, quem proinde vides, solita fide ac synceritate à Barnesio allegari, damnantem eo capite Lessij sententiam Macchiauellissimam, An enim Lessius vsipiam cum Macchiauello dixit, fas esse colores perfidie quærere, & obtendere confictam rerum mutationem ad violandam fidem datam, quod ibi in Macchiauello damnat Molanus? Sed Barnesius licitum sibi esse ducit vocare ea quæ non sunt, tanquàm ea quæ sunt. Ita enim congruit magno veritatis defensori, & mendaciorum auerruncatori.

Capitis 16. apud Molanum, titulus est, *hosti fidem seruandam esse.* Id ille ex Augustino & Ambrosio, omniumque, ut ait, Scholasticorum doctrina, confirmat; quam exprimit verbis S. Thomæ, docentis, seruanda esse hostibus promissa. Nec verbum præterea habet Molanus eo capite. Qua fronte ergo aude Barnesius calumniari tam atrociter, ac fingere damnari eo capite à Molano Lessij sententiam, tanquam omnibus Patribus & Scholasticis Theologis repugnantem? Nisi vniuersum opus quod similibus strophis scarer, abiudicandum Barnesio Monacho foret, existimarem, fratri, quem fertur Euangelij reformati Ministrum habere, tribuendas tam pingues calumnias ex Molano contra Lessium confarcinitas, nec fucata sed purissima mendacia. Solemne enim esse Calviniani Euangelij popi nonibus, ad promotionem causæ Euangelicæ & Catholicorum, nominatimque ad Iesuitarum infamationem, mendacia nullo rubore prodigere, experimento frequenti testatissimum est; & esse antiquam hæreticorum omnium praxim, fingere de hæresim impugnatibus quæcumque libuerit, obseruat S. Aug. Epist. 137. 10 Denique capituli 25. quod Barnesius postremo loco adducit, titulus apud Molanum, hic est. *Hæreticos homines mendaciter nobis obicere, quod doceamus eam fidem seruandam non esse.* Id ita confirmat Molanus ut inprimis exposculet quod hæretici, qui sine pace & sine sâdere sunt, audeant de sua fidelitate, homines apertè perfidissimi, gloriari; & omnem perfidiam in nos retorquere; non tantum in priuatos Doctores, sed in vniuersitates, in Concilia Œcumenica, in ipsam Romanam Ecclesiam. Ab his enim omnibus proficisci dicunt illud dogma, hæreticis fidem seruandam non esse. Si illi ex suo prauo ingenio de aliis iudicant. Hæc Molani eo loco verba. Qui tantum præterea addit reliquo capite, mentiri Hæreticos, cum populis obrudunt Catholicorum doctrinam esse, non esse fidem Hæreticis seruandam. Nihil autem hæc omnia ad Lessium, qui cum Molano omnibusque Catholicis seruandam esse hostibus, etiam hæreticis, fidem affirmat.

Concluditur quatenus Barnesio fidendum: eiusdem erga Molanum insulitas notata.

Itaque tenemus Barnesium in manifestissimo mendacio, & quidem per totidem paginas expulso, quot sunt, in quibus Molanum Lessij sententiæ aduersan-

tem inducit. Et quia *semel mendax deprehensus, non modò mendacium dicere præsuntur, sed etiam non modica suspicio- ne circa alia malorum genera laborat*, ut ostendit Mascardus de probationibus concl. 1048. n. 11. Itemque quia ut idem addit n. 12. *semel mendax, & in præteritum præsuntur mendacia dixisse, & in futurum dicturus, exoratum velini Lectorem ut pronunciet de Barnesij fide in obscuris aut longè potius referendis, deque synceritate in op- pugnando Lessio; & virorum Doctorem autoritate grauando: qui non erubuerit, in re tam aperta, protri- tum sibi ruborem prodere.* Omitto insignem contu- meliam ad extremum §. illo 30. n. 4. irrogatam Molano quem pueriliter facit sibi ipsi contrarium, in ea ipsa sententia, quam ab eo totis quatuor libris exagitatam, commentus erat. Cum enim disertè Molanus li. 4. toto c. 8. Nauarri sententiam de locutione mente restricta inter promittendum prædoni lytrum, admiserit, ac sa- tis fusè confirmauerit, ut ante etiam retuli, id Barne- sius à se satis abstersum credidit, dicendo *hoc incautè Molani calamo excidisse.* Quod est Molanum intolerabilis omnino oscitantia inhumulare, & omnibus illis fulmi- nibus subicere, quæ ab ipso Molano in Lessij senten- tiam contorta, e mentitus fuerat aduersarius.

C A P V T XVIII.

Consensus Moralium Philosophorum circa eundem restrictarum locutionum usum labis expertem, per se loquendo si idonea causa interueniat.

Virtus veracitatis spectet ad Mora- lem Philosophum, ad cuius etiam iura pertinet mendacij discussio, tanquam de- fectus cum veritate pugnantis; operæ- prærium videtur in hac disquisitione circa restricta- rum locutionum honestatem, Morales Philosophos non prætermittere. Commodè autem in hunc locum cadet eorum prolatio, quod Iurisperitia civilis, cuius Doctores proximè adduximus, vel subalterneretur Mo- rali Philosophiæ, ut Piccolom in introduct. ad Moral. c. 10. & Ocham quodlib. 2. q. 14. aliique asserunt; vel portio quædam eius sit, ut docuit Aureol. q. 1. prologi in respons. ad obiecta quarto loco, & Bannes in prolo. ad qq. de iust. & iure concl. 2. quod alibi exponendum ac stabilendum est. Vtrumvis autem in ea controuersia amplectamur, perspicuum est rectè coniungi Morales Philosophos Iurisperitis civilibus; Nam si Iurisperitia pars est disciplinæ moralis, rectè professores vnius portionis adiungentur his qui vniuersam summam exequentur. Si autem Iurisperitia dicatur subalterna- ri Philosophiæ Morali, non minus aperta erit conne- xio vtriusque disciplinæ cuique professorum, cum scientia subalternata ut pulchre tradit Seneca epist. 88. *superflua sit adstricta in alieno; nec per se eat ad verum, ut facit subalternans, cui ut idem ait, non est præcariū fundamentum, sed est sui iuris, nibique ab alio petens, totum opus à solo exstat.* Hoc igitur consilio, Morales Philoso- phos Iurisperitis subnectam.

1. Verùm priusquam sigillatim Morales aliquos Philosophos probatoris notæ proferam, statuendum est, perperam Iuellum in librum 4. Ethic. tract. 7. cap. vnicò. asserere, iuxta Morales Philosophos, & ut mox subdit, *loquendo moraliter*, id est, secundum scitæ Mo- ralis Philosophiæ, fas esse, mendacium propriè dic- tum, (quod tamen perniciosum non sit, sed duntaxat iocosum officiosum;) abique probro & culpa vltur- pare, dum modò causa subest, nempe ut bonum aliquid consequamur, malumve declinemus, quamvis secun- dum Christianam veritatem, illicitum semper sit mentiri, ut idem ostendit 2. p. philoso. Christ. tract. 3. c. 3. Hoc ego nunquam admittam; & esset sanè falsissi-

um, si sensus esset, mendacij alicuius prolationem quæ illicita est secundum veritatem Christianam, va- care culpa secundum veritatem philosophicam. Vera enim moralis Philosophia non dissentit à Christiana, sicut neque vllum verum, alteri vero repugnat, ut ha- betur in Consilio Lateranensi, aduersus eam repro- bam philosophandi rationem quam Pompanatus, & alij eiusdem furfuris Philosophi, per ea tempora in- uexerant. Nec duntaxat damnanda est honestatio cu- luscumque mendacij propriè dicti, secundum verita- tem solam philosophicam, sed quod potius videtur intendisse Iuellus, negandum est, Morales Philoso- phos errore lapsos sensisse fas esse mentiri propriè, quæcumque tandem mentiendi causa interueniat, si paucos erroris ea in parte, non morum Magistros de- mas. Aristoteles enim, optimus sanè Moralis Philoso- phiæ Doctor, expressè reprobabat mendacium tanquam suapte natura vitiosum, & homine indignum; ut suprà retuli. Ipseque Iuellus ad lib. 7. Ethic. tract. 1. c. 2. rectè obseruauit, Aristotelem ex Sophocle reicere menda- cium, etiam ad alicuius commodi captationem prola- tum. Et loco ante allegato, luculentum in hanc rem Aristotelis locum profert, quem supra expendimus cap. 2. Subscripserunt Magistro, reliqui fere Morales Philosophi, præter paucos minores, ut liquet ex iis quæ eo cap. 2. obseruauimus.

3. Hoc ante omnia monitum oportuit, ne quis Mo- rales Philosophos quos nunc proferemus, cauiletur idcirco concessisse licitum esse restrictarum locutio- num usum, iis quas toties iterauimus cautionibus ad- hibitis temperatum, quod mendacio sint patrocinari iuxta Moralis Philosophiæ principia. Id enim & falsò assumeretur ut ostendi, & nullo colore de Morali- bus illis Philosophis diceretur, qui in tanto Christia- næ veritatis splendore, morum disciplinam philoso- phicam illustrare aggressi sunt, quales duntaxat hoc loco referam. Tametii possemus magna cum verisimi- litudine, Ethnicorum quoque Moralium Philosopho- rum testimonia non pauca proferre. Admodum enim probabile est Platonem adductum c. 1. num. 24. & cap. 12. num. 11. cum Magistratibus aut alijs graui ex causa licitum esse mendacij usum admisit, egisse de menda- cio improprie ac late dicto siue de locutione restri- cta atque ambigua. Certè nonnulli Patres quibus compertissimum erat ex Scripturis virus mendacij, Platonem laudantes, eandemque usurpantes loquendi formam, restrictas locutiones sub nomine mendacij late dicti comprobauerunt, ut fusè supra expensum est cap. 12. Idem sensisse Pythagoros, verisimillimè col- ligitur ex Sixto siue Sexto cuius sententias Rufinus latinè fecit. Eum S. Hieronymus sæpè allegat & Py- thagorum ac Gentilissimum fuisse testatur. Sextus igitur sent. 148. ait, *Veritatem dilige.* Et statim sent. 149. subdit, *mendacio tanquam veneno vitare.* Quæ postero- ra recidunt in ea quæ ex Platone locis allegatis retu- limus; & esse de mendacio improprie accepto intel- ligenda, liquet, imprimis ex immediatè ante præmis- sa veritatis commendatione, quæ etiam insigniter tra- ditur sent. 158. & 344. Deinde etiam liquet ex senten- tiis 159. ubi ait Sextus. *Nunquam potest anima bona, menda- cium diligere.* Expendo particulam *nunquam*, quæ doc- cet nulla ex causa approbari à Sexto usum mendacij, nempe propriè dicti. Ergo quod ait sent. illa 149. utendum esse mendacio tanquam veneno, accipien- dum est de mendacio in speciem, hoc est de locutio- ne restricta, quæ ex graui causa & cum magna tempe- ratione vlturpatur, heu venenum, vel elleborum. Stoi- cos similiter philosophatos conuinci probabilissimè potest ex Stobæo in Eclog. Ethic. cap. 4. §. de Zenonis dogmatibus, ubi refert iuxta Stoicos probum siue sa- pientem virum esse prudentem ac simplicem, improbum autem contrariò modo se habere. *noniam autem improbum esse, cum ea, probum nullus vitatur.* Quæ spectant ad fugam restrictionis cum idonea causa deest: eadem verò suppetente licitum esse sapienti de Stoicorum sententia, restrictè ac dupliciter siue ut ipsi appellasse videntur

videntur ironice loqui citra mendacium, docent illa quæ non ita multo post ibidem de iisdem Stoicis subduntur. Mentiri quoque sapientem negant, cum non tam qui mendacium dicat, quam qui mendaciter ac dolo id faciat, mentiatur. Mendacio tamen variis vii modis posse credunt absque assensu, ut in militia contra hostes, aut alia necessitate. Vfus hic mendacij absque assensu, alius esse non potest quam per restrictam locutionem ex causa idonea & optimo fine usurpatam. Eum enim finem bonum ad expurgandam illam simplicitatis oblationem quæ in locutione restricta cernitur, fuisse à Stoicis requisitum, luculenter tradit Sextus Empyr. in opere aduersus Mathematicos impugnans logicos cap. an sit aliquid quo iudicetur veritas, adhibito medicorum, Imperatorum, & Grammaticorum exemplo, id quod imitati sunt qui dixerunt eum qui restringit non mentiri, quia bonum finem habet propositum, nec intendit decipere, ut exposui cap. 2. nu. 9.

Quamuis igitur verisimillimum videatur, Platonem, Pythagoros, Stoicos, in hac re consensisse, & posse pro veritate quam stabilimus allegari, idemque de nonnullis aliis eodem modo dici possit: tamen dimissis testimoniis quæ verisimilitudine tantum nitantur, possintque facile enervari; præstat aperta duntaxat & ineluctabilia posteriorum Moralem Philosophorum dicta referre, cuiusmodi in hoc negotio, esse duntaxat possunt quæ ex Christianis adducuntur. Et alia quidem est in huiusmodi Scriptoribus Christiana doctrina, alia philosophica: iuvant tamen se inuicem ambæ: debetque Christianæ luci Moralis disciplina & vniuersæ naturalis quælibet veri notitia, quod variis erroribus quibus in Ethnicis tenebrescebat, impermixta iam sit & libera, ut tutius proinde, præsertim quoad res morales, Christiani Philosophi quam externi audiantur. Sic prolocuti, veniamus ad rem nostram.

4. Hieronymus Angestus lib. 2. de virtut. c. 4. puncto tertio documento 6. corollario 7. agens de adultera à qua maritus exigit iuramentum an peccauerit, damnansque nimis duritiam eos qui negant eam iurare posse quod culpa vacet, perque eam occasionem, quærens fasne sit iuramentum adhibere verbis duplicibus, & in quem sensum accipienda sint huiusmodi iuramenta, subdit hæc verba. *Hæc habenda est regula. verba quæ exiguntur in aliquo foro, suscipiunt interpretationem secundum qualitatem fori. Quare si reus in iudicium vocatus interrogetur à Iudice super facto omnino occulto, & ab eo iuramentum exigatur, est opinio probabilis valde, illum posse licite simpliciter iurare, non feci. Neque est periurus; quoniam illud iuramentum interpretationem suscipit secundum qualitatem illius loci, scilicet publici. Ita quod illa propositio simpliciter prolata, subordinatur isti mentali. Non feci hoc in tali foro in quo me interrogas. Et secundum hanc intentionem suscipit DEVS, illud iuramentum, neque debet Iudex ulterius inuestigare. Nam debet interiora relinquere, quæ ad forum eius sufficienter deduci nequeunt. Rursus eodem capite puncto 4. docum. 4. coroll. 2. Iudice exorbitante ac super crimine prorsus occulto præcipiente sub iuramento responderi, aliàs pro consilio reum haberi de morte; licitum est reo intrepide & vocaliter absolute iurare; non feci; modò mentaliter habeat fori modificationem, nec mentitur aut peierat: verba enim accipienda sunt secundum fori qualitatem. Ita igitur. Dominus DEVS illam recipit responsonem iuxta hanc modificationem; non feci iuxta qualitatem fori in qua me interrogas, videlicet manifestè; nec hanc modificationem expedit exprimi iudici nam alterum suspectum haberet.*

5. Gulielmus Manderston part. 2. Opusculi morales de virtutibus tract. de Iustitia commutat. agens de iuramento dolose præstito §. sed circa istud, exscripsi syllabam priorem locum ex Angesto relatum. Rursus infra tract. de iust. distribuit. in quarto puncto, sententia quæ ex altero Angesti loco proposita est, iisdem ex parte verbis subscribit in hunc modum. *Non est licitum iudici interrogare de occultis; sed solum de manifestis in forum suum deducibilibus. Quod si interroget iudex aliquid de crimine occulto soli ipsi reo noto; & rogat iuramentum præ-*

stare, licitum est illi reo categorice iurare non feci, neque per hoc est periurus; quoniam verba quæ in aliquo foro exiguntur, recipiunt interpretationem secundum qualitatem illius fori. Quare illa propositio secundum etiam diuinam interpretationem, subordinatur isti, non feci hoc in tali foro in quo me interrogas. Apparet quærelas Angesti de expilato opere suo de virtutibus per hunc Manderstonum, iustas omnino fuisse. Quamuis enim opus ab isto editum, nonnullis mutationibus & additionibus ac interpolationibus discrepet ab Angesti opere, tamen magnam partem consentiunt. Placui nihilominus Manderstonum quoque adducere, quia ratam habuit Angesti in re nostra sententiam; iuvaretque eius suffragium ad perspicendum quis esset per ea tempora Doctorum Parisiensium sensus circa locutiones restrictas. Neque enim Manderstonus, qui hoc tantum quærebat ut plagium cessaret, prætermisisset occasionem mordendi & dampnandi eam Angesti doctrinam, si malè audiisset eo tempore.

Iacobus Faber Stapulensis in introductione ad Ethicæ ca. de veritate. hanc quæstionem nono loco proponit. *Nonne verax aliquando falsum dicit? Resp. cum nulli noceat, ac profut multum grande futurum bonum imminet; falsum dicere nonnunquam videbitur expedire: inbonesta tamen mendacia nunquam expedit.* Hic nomine falsi quod aliquando expedit dicere, siue mendacij honesti quod expedit usurpare, intelligitur locutio quæ reipsa quidem mendax & falsa non sit, foret tamen falsa & mendax si spectaretur tantum cortex verborum foris sonantium. Ceteroque enim non ignorabat Faber, & cum aliis locis tum eo ipso quem retuli paulo post tradens præcepta, perspicue prodidit; mendacium proprie dictum, fugiendum esse, reiectis quibuscumque obtendiculis utilitatis, aut damni alioqui imminentis. Sed Fabri mentem clarius perspiciet lector ex sequenti testimonio.

7. Iodocus Clyctouzeus Commentario in Fabri Ethicæ loco allegato, ita scribit. *Interdum dicere falsum nulli nocet & prodest multum & grande ex illo futurum bonum imminet; ut liberatio innocentis à morte. Igitur veraci expedit interdum dicere falsum. Commendantur & similes obsecrantes Aegyptiorum quod pueros Hebræorum viuos seruauerint contra crudelissimi Regis edictum cuius causabantur falsi; mulieres Hebræas peperisse antequam aduentarent: & Idcirco gratiam à Domino obtinuisse leguntur. Commendatur & Rahab, quod exploratores missos à Iosue ad urbem Hiericon saluauerit, occultaueritque, dicens Regi illos ad supplicium poscenti, quod abierant. Si enim falso licet nonnunquam aliquid fingere, ut David simulauit insaniam quo inimicorum manus euaderet, & meritis commendantur illæ coniuges quæ carcere detentos viros visitantes, commutatis vestibus in carcere permanserunt, & viros suos habitu muliebri amictos abire permiserunt, cur id verbo fieri non poterit? Neque talis falsi enuntiatio, dicenda est mendacium. Nam mendacium importat annexam malitiam, scilicet fraudulentam deceptionem ad alterius detrimentum, sicut fornicatio & adulterium. Licet enim omne mendacium sit falsum dictum, non tamen contra, omne falsum est mendacium. Et hic quoque falsum latè sumitur, nempe pro eo quod in speciem falsum est, & veritati aduersans quamuis reipsa non aduersetur, cuiusmodi est locutio restricta.*

Iustus Lipsius lib. 4. ciuilibus doctr. c. 13. & 14. fraudis & dissimulationis usum aliquem concedit licitum esse & factis & verbis. Triplicem enim fraudem distinguit; leuem, mediam, magnam. Vocat fraudem leuem, quæ haud longè à virtute abit, malitiæ rore leuiter aspersa. Mediam quæ à virtute fleuit longius, & ad vitij confinia venit. Magnam denique, quæ est malitiæ iam robustæ & perfectæ. Leuis itaque fraus apud hunc autorem, cum verbis admittitur, continetur locutione restricta: quam malitiæ rore leuiter reperi ait, si absque idonea causa usurpetur, nec nisi veritatis obligatio urgeat. Nisi si malitiæ rorem appellauit externam illam malitiæ faciem quam restricta locutio præfert, quandoquidem mox subdit, actionem illam; ne ad vitij quidem confinia pertingere,

Quamvis autem modus loquendi huius auctoris non placeat, nec videatur commodum fraudes aliquas vitio vacantes agnoscere, quod vnum evincunt qui adversus Lipsium in hoc puncto disputant F. Ioannes Marques, operis mox allegandi lib. 2. c. 7. & Adamus Contzen lib. 3. c. 4. § 5. Tamen Lipsij sententia videtur planè quàm dixi, & eareus veritatem continet. Aperiùs id deprehendet quisquis duo illa quæ ex eo signati capita, attente legerit.

7 F. Ioannes Marquez in Salmanticensi Academia Theologiz professor in institutione hominis Politici expressa ex vita Moysi & Josue libro 2. c. 7. agens de legato Principis; & querens an rogatus ab externo Principe de iis quæ eum celata oportet, mentiri possit, respondet negativè, additque hæc verba, fideliter expressa ex Gallica interpretatione Nanceij edita. *Legatus, Rege apud quem legatione fungitur, illum sponte sua interrogante de negotiis Principis cuius legatum agit, poterit duplici remedio uti. Primum est adhibere verba amphibologica, quæ apud ipsum loquentem multò minùs significant, quàm apud audientem. Alterum est, sincerè dicere Principem suum abundare omnibus ad bellum necessariis ut militibus, equitatu, argento & auro in stipendiis, Ducibus peritis, Consiliariis: omni denique bellico apparatu esse instructissimum, mendicando intra seipsum restrictionem tacitam, quæ verborum prout exterius sonantium sensum commutet. v. g. dicenda, Principi minus omnibus prædictis instructissimus est; & subintelligendo, si spectentur vota & desideria subditorum, qui eum cui subijciunt, cupere omnia finitimis anteire. Aut si dixerit, Principi suo homines suppetere copia maiore quàm eget, subintelliget comprehensis pauculis & latentibus peritissimis ut qui audit, existimet multitudinem illam hominum, universam esse bellatorum. Hac est communis doctrina inter Doctores Catholicos, Sylvestrum, Angelum, Navarrum, & alios qui omnes in hoc puncto consentiunt, quoties interrogatio est iniuriosa, aut is qui respondet habet iustam causam tacendi veritatem fas esse usurpare huiusmodi locutiones, & addunt posse etiam interponi iuramentum. Id quod S. Thomas 2. 2. q. 8. 9. art. 7. ad 4. expressè admittit, si verba eius bene pensentur. Nemo autem inficias iuret, quin licet interrogatio in se preposita expers sit iniuriæ, tamen habeat legatus iustam causam non aperiendi veritatem rei de qua interrogatur, quandoquidem intendit pacem inter duos Principes fovere, & occurrere damnis utrique Principatui obventurus ex dissidio Principum. Hæc enim huius restrictionis exemplum evidentissimum in verbis Christi ad discipulos. De du illa, remosum, & quæ Angli in celo, neque filius, nisi solus Pater: subintelligebat enim Christus, se nescire ad revelandum, vel nescire ut legatum Dei ad homines, cuiusque Doctorem à Deo datum, quamvis sibi sciret. Subdit paulò post, negligendam esse ingenerationem deceptionis per accidens consequentis in audiente: quandoquidem iusta restringendi causa implexitatem illam locutionis honestat, purgatque à labe qua aliqui inquinaretur. Quantopere verò hic auctor à mendacio & illicita simulatione abhorreat, legere licet L. 1. eiusdem operis cap. 14.*

8 Elias Pirardus in Morali Philosophia Gallicè conscripta, & Parisiis cusa ante annos aliquot, dissertat. 5. parte 3. ap. 7. præmissa definitione veracitatis, ita loquitur. Huius virtuti opponitur, per excessum quidem mendacium, per defectum verò suppressio veritatis, cum esset aperienda ex obligatione: quod addo quia sæpè possumus & agere & loqui aliter quam cogitemus, eo quod non sciamus plenè promere quod animo versamur, si expressio illa integra veritatis, vel nobis noxia, vel aliis damnosior sit futura, quàm veritatis suppressio. Unde colligendum est, mendacium vitiosum non esse simpliciter definiendum penes pugnam verborum & mentis, sed insuper exigi, ut ea contrarietas malum aliquem finem spectet. Ratio fundamentalis est, quia usus verborum in eum finem cum effusus est hominibus, ut possint cogitationes suas ac sensus secum invicem communicare, ad humane societatis bonum. Si igitur accidat euentus, in quo ad magnum aliquod bonum accersendum ingessit malum avertendum, necesse sit veritatem tacere, aut aliquid ei adversans effari, tunc absque culpa est & suppressio vel locutio. v. g. qui cadem

patrauit, non peccabit si iudici eamne admiserit interroganti respondeat, non feci. Qui item innocentem à falsariis ad necem quasitum domi apud se habet, nullius culpe reus erit, si ab eis rogatus ubinam sit, nescire se dicat ubi sit.

Quod hic auctor ait de reo qui à Iudice interrogatur, arctandum est ad Iudicem usurpatorem iudicij, qui scilicet ingerat se ad iudicandum sine potestate: vel ad eum iudicem, qui quamvis habeat alioqui potestatem iudicariam, tamen interrogat non servando formam iuris cui ipsemet Iudex subest. At cum Iudex legitimè interrogat, nego fas esse, ei respondere vel æquiocando vel mente restringendo, sed necesse est candidè sateri quod est. Et quamvis sententia cui hic auctor adhæsit, quæ scilicet negat reum legitimè interrogatum teneri candidè respondere, fuerit etiam aliorum quorundam Doctorum quos supra retuli cap. 4. tamen ibidem eam reieci, secutus D. Thomam & patres Societatis quos allegavi eo loco. Emplastrum præterea adhibendum est verbis huius auctoris quibus admittit mendacium non contineri contrarietate verborum & mentis. Id enim si crudè accipiat, abhorrebit planè à vero. Nam mentiri est contra mentem ire, quocumque tandem ex fine id fiat. Sensus igitur esse debet, eam locutionem vacare labe mendacij, quæ ex iusta necessitate profertur aliud exterius sonans quàm ferat una aliqua loquentis cogitatio: tamen illa cogitatio cui ea locutio subordinatur, nempe cuius pars est restrictio quæ suppressitur, consentiat eum externa locutione. Sed hi qui non incommodant præsentis causæ, ad quam sufficit, quod hic auctor aperte admittat honestatem locutionum ex idonea causa restrictarum.

Diodorus Tuldensis l. 1. dissertat. Socratic. dissertatione 1. adducto Socratis placito quod est apud Xenophontem lib. 4. de dictis & factis Socratis, nempe quod in duce ementiri aduentum copiarum auxiliarium, iustitiz adscribatur; hæc subdit de suo & Christianorum sapientum sensu. Ex nostrorum sententia veritas inter officia vite immutabilia est: sed admittit interpretationem internam quæ lingua ac mentis dissidium tollat. Quod scilicet, ipsa necessitas expressit vite humane, potissimum circa gubernationem. Quam enim late patet per regimen exercitus, vel unum illud à Socrate exempli loco adductum. Sic L. Sylla cum præfectus eius, comitante non exigua equitum manu, cum iussu iam prælio ad hostes confugisset, pronunciauit iussu suo id futurum. Idem cum auxiliares ab ipso missi, circumventi confectisque ab hostibus essent, damnum & exortationem, simulatione ultionis remouit. Illos quippe consultò in loca iniqua missos, ut concepta defectionum punas darent. Cn. Manilius adversus Hetruscos, vulnerato Collega Fabio, & ob id parte cedente quoddam occisum crederent. Consulem, cum turmis equitum occurrit, clamitans & Collegam vivere, & se dextro cornu vicissè. Simili commento usus T. Quintius Capitolinus, & pari tandem successu, &c. Infinita talia exempla sunt, quæ & sapiens usurpet, licet veritatis amatorissimus est; nihilque ei placeat in moribus vultum, subdolum, tortuosum. Et cum illa usurpabit, non relinquat bonos mores ut Seneca ait, sed tempori aptabit: baud ferè aliter quàm Iudex qui ex æquo & bono utitur: non enim ius damnat, sed presentis causa attemperat. An exempla quæ hic auctor adhibet, mendacio reuera vacauerint ob appositam subintellectionem, non laboro. Mens tamen auctoris perpicua est, cuiusque pro restrictionibus suffragium, non est ambiguum.

10 Fredericus de Marselaër lib. 1. de legato dissert. 39 post multa contra Macchiauelli & aliorum Neopoliticorum mendacitatem, ita concludit. Legatus itaque in omnem partem simulatione animum munit, sed conditè, si non semper iure & veritate, & saltem bono nimirum ut suismet negotiis, rectius sufficiat: sic magis ut iuvet quàm ut offendant ipse inoffensus, imo magis ut domi prosit, quàm ut noceat foris. Qui sacram legit historiam, novit sæpè admissam, receptam, laudatam fuisse rebus exigentibus huiusmodi simulationem. Ipse Christus, ait Evangelista, finxit se longius ire. Apostolorum Princeps, rex maximus Paulus, magnusque uerum Albanus

Asbanasius hoc simulationis inuolucro non semel vti sunt. Moyses in fratre & sorore, Abrahamus in coniuge, Iacobus in matre simulavit, finxit David stultitiam, Saul neglectum suorum. Et huiusmodi, scilicet, bodie non ignota quibusdam mentalis restrictio. Quod hic autor videtur simulationem approbare iure & veritate non conditam, nequaquam potest ita accipi ut velit fas esse aliquando aduersari iustitiae aut veritati: sic enim hæc clausula conuelleret quæ vniuersa dissertatione habentur; perperamque subiungeretur, huiusmodi simulationem in Scripturis sæpè admissam, & vsu receptam, laudatamque. Sensus ergo esse debet, secluso alio quouis iure, tantum ut propria negotia quæ regi par sit, non euulgentur, possent legatum, (& seruata proportionem quemcumque alium,) uti restrictione mentali, & usurpare locutionem externa specie falsam, atque adeo eatenus veritate non conditam: quamuis reipsa spectatis omnibus ad eam locutionem pertinentibus quorum pars in mente reticeretur veritate facta sit, & à mendacio aliena.

21. Perspicue hunc sensum ferunt quàm plurima in eandem sententiam ab eodem autore disputata sequenti differt. 40. his præter cætera. *Quemadmodum intexta quadam serica, plumæ item in panis aut columbis prout diuersimodè Solem excipiunt redduntque, discolors apparent eum nequaquam sint: ita & verba commodus interdum color queritur & adhibetur, & in consiliis, iudiciis attentionibusque humanis videri possunt utilia quæ damno sunt, laudabilia quæ execrabilia, vera quæ falsa. Et mox. Quidni licent legato, Republicæ causidico & oratori, sua causa & intentioni inservire, tenebris lumen, lumini tenebras miscere, dummodo veritati non tam quid detrahatur, quàm non satis lucis adferatur? Audeo. Licet legato necessitate concto, orationis & actionis ambiguitate interdum rebus & externo Principi imponere: aliquotiesper inquam à vero, à recto recedere, dummodo non discedat: diuersus, non aduersus, utpote sine religionis, sine honestatis damno: adeoque, ut artificiosum istud sine ingenium sine exercitium, pio zelo & scopo conditatur. Etenim cum id agitur ut publica utilitas promoueat, innocentique subleuetur, quacumque ambigua sunt & ab improbitate remota, excusari possunt. Quippe odio coleris amato, manebit sola & eadem rei integritas: nec distinguitur lingua manusve obsequium, dummodo bona mentis interpretis aut ministra sit. Hæc ille de legati in respondendo prudentia & iustis restrictionibus. Conformius sanè ad ea quæ de illicito semper & ubique mendacio tradit sana doctrina, quàm alius & quidem luculentus scriptor; legato mendacij officiosi vsum concedens cap. 54. tractationis de legato.*

CAPVT XIX.

Quidni rem præsentem, ex testimoniis hæcenus propositis eruatur.

NON equidem is sum, cui sententiæ, ut est apud Hieronymum, quasi vina, annoſitate probandæ videantur. Multo minùs turbam auctorem alicui placito iuffragantium, trahi volo in perspicuum ac certum veritatis argumentum. Neque enim me latet, turbam plerumque turbam esse, & cui se mancipauerit, cuius nomen tulerit, in eius sententiis non venire tantum, sed etiam præcipitare. Antiquitatem quoque id interdum sententiis conferre, ut antiquatæ ac exoletæ audiant, neminem fugit: nec tam querendum esse, quantum antiquus, quàm quantum ratione subnixus, error sit, disputat aduersus Ethnicos Lactantius 2. Instit. c. 7. Itaque quid ex tam conferta auctorum grauissimorum multitudinem quantum dedi superioribus capitibus; quid ex multorum inter eos veneranda canitie colligendum existimen, breuiter subiicio: eritque hæc veluti meta discursationis prolixioris, & breuiculus post diffusorem disputationem non inopportunus. Ut quod

matribus in vsu esse obseruat Chrysostomus hom. 3. de verbis Isaia, idem nos quoque præstemus: solent illæ, ne aliquid eorum quæ data sunt per incogitantiam excidat, contractam vndique tuniculam paruulo reducere, & cingulo subiicere, quo sint in tuto quæ elargitæ sunt. Idem post longiorem dissertationem faciendum monet Chrysostomus. Sic enim melius perspicui, firmitusque lectoris animo infigi, quod productione orationis non difficile dilabi, aut non admodum altè demitti contingeret.

Summa argumentorum à multiplici autoritate pro restrictionibus ex idonea causa.

2. Hactenus igitur Scripturarum autoritate monstrauimus; ab ipso Deo in veteri Instrumento non semel, & illustrissimè in nouo usurpatas esse locutiones restrictas; quæ in speciem quidem & spectata præcisè explicita significatione verborum, falsæ fuissent; per tacitam tamen subauditionem liberabantur à mendacio. Expendimus, ipsum Christum professum aliqua sibi incomperta, tamen reuera comperta essent ad sciendum, sed non ad prodendum, ut D. Augustinus dixit. Et quia sapientis oculi in capite eius, id est, interprete D. Gregorio Nysseno homil. 5. in Ecclesiast. Christianorum piorum oculi, in Christi capitis imitationem defixi, hoc in seipsis exprimere honestissimum ducunt, quod ab eo usurpatum animaduertunt; intulimus fas omnino esse, & à mendacio omnique culpa alienum; prælucente ipso Christo, in cuius ore non est inuentum mendacium, adhibere ex iusta causa locutioni suæ subauditionem tacitam, quæ tamen eatenus saltem subindicetur semper verba, quatenus sunt verba hominis rationabiliter, & non in suum aliorumve damnum quod vitatum oporteat, verba fundentis. Hoc Sanctis Patribus Scripturas illas exponentibus; hoc iisdem etiam seorsim visum, cum libera esset eorum oratio, nec scripturis interpretandis restricta. Hoc Scholasticis antiquis iuxta ac recentioribus, ex omnibus Religiosis ordinibus. Hoc moralibus quoque Theologis; ac denique Iurisperitis, & Moralibus Philosophis placuisse, appensus fideliter eorum verbis demonstratum est. Hinc igitur vnum & alterum consectarium deduco, quod à Lectore expensum velim.

Indignitas conuictorum Barnesij, in Lessij sententiam, colligitur.

3. Primum est, irreuerentem planè ac infranctum eum & animum & calamum fuisse oportere, quem non puduerit sententiam his quæ proposui firmamentis munitam, & tantæ autoritatis septo roboratam; non modò reuicere, quod cuius salua charitate & modestia circa alienas sententias, (quæ quidem sententiæ tantum sint nec fide sanciantur,) liberum est, & circa hanc quoque liberum esse volumus; sed quod Evangelij reformati mitatem & rusticam progeniem sapit, innumeris etiam conuictis, usque atrocissimis, proscindere ac lacerare. Neque id semel tantum, vel per occasionem, sed continenti propè oratione, ab ipsa Epistola, ad Pontificem Maximum Christi vicarium, è gurgustio ut scriptor profiteretur, (heu in gurgustio monachum!) ab epistola inquam, è gurgustio data, ad ipsam vsque operis clausulam. Sertum ex istis floribus Lectori porrigam, in huius disputationis fine, ut pronunciet an olerum illud, à religioso homine in tot Doctores quot superioribus capitibus recensui, aliosque innumeros eis suffragatos, effundi adeo contumeliosè ac impudenter debuerit.

Cætera si placet dissimulemus in præsentia. Illud verò cuius sapientiæ ac mentis esse dixerimus, quod homo qui Catholicum & Monachum profiteatur, veri-

tus ne in conuitiis ieiunior videretur, ab iis etiam scriptis maledicentia suppetias corrogauit in praefatione n. 5. & §. 13. extremo, quæ Catholicorum Theologorum scriptis exagitata non ignorabat; & in eius libri defensionem edita sciebat, quem Concilij Senonensis sub Illustrissimo ac æternæ memoriæ Cardinali Petronio Senonensi Archiepiscopo, rursusque Aquis Sextiis alterius Concilij provincialis autoritate, ac tandem Romæ, quæ sitorum sacrorum decreto, suffixum reprobatumque probè nouerat. En impuri pectoris cacochymiam. *Doctrina æquiuocationis, est hæresis Sathanica, Thalmudistica, ex aduerso repugnans cum lege Dei, doctrina Patrum, decretis Pontificum.* Has verborum sordes, adeo adamauit Barnesius, vt & præfationem n. 5. & §. allegatum iis illinendum censuerit.

4 Et quia præstans pietate & doctrina Theologus Andreas Duuallius, in procemio operis de Pontificia potestate, & in præfixa eidem operi epistola dedicatoria autoritatem qua censor ille Thalmudicus apud Catholicos pollere debebat, minus, vt video, Barnesio probauit, addam commendationis auctarium, ac veluti superpondium ex opere quod Septembri ineunte, cum ad hanc descriptionem animum appuli, è vicina Hæresum sentina, clam perlatum, mecumque communicatum est. Eo opere quod non e mentito nomine vt aliàs assolat, sed palam & apertè eusum Geneuæ, in limine ipso proditur, inducitur euocatus de cælo Calvinistico Orator, multa in Pontificem, multa in Catholicos, plurima in Iesuitas de more vomens, nominatimque æquiuocationum ex causa quandoque vsurpabilium doctrinam, iis probris conuictisque proscindens, quæ Orcum & reformatam charitatem merito deceant. Ibidem vt muli mulos libenter scabunt, Thalmudistica illa censura, summopere commendatur. Quinetiam Barnesius, (quod scilicet ei faustumque sit,) à zelo & eruditione, in Lessij & æquiuocationum tam strenua & Ecclesiis tam necessaria exagitatione laudatur: tantique eius doctrinam fecit Geneuensis Archisynagoga, vt breuiculus operis Barnesij, & ipsum florem conuictorum eius contra Lessium, studiosè excerpere, ac pusilli gregis naribus ferti illius fragrantiam, hauriendam exhibere dignum duxerit. Ego vicissim Barnesij labores, tanti applausus renunciatione, solari, dignum & iustum esse existimaui. Egregium verò solatium homini Monacho, agnoscere certam spem sibi factam, cum plenè desipere & mente prorsus emoueri decerneret, præfecturæ ministerialis in aliquo Caluini stabulo indubiè ac perbreui ob hæc de Lessio spolia, adipiscendæ.

Lessij sententia saltem probabilis, ex tanta testimonio nube.

5 Alterum confectarium, quod è tanto testimoniorum numero, quantum superioribus capitibus exhibui aperte sequitur, illud est. Sententiam quæ tot & tam grauibz autoribus placuit, nec congrua ratione destituitur, vt postea euincam omnino esse saltem probabilem. Vt enim Sayrus in clauis regia lib. 1. c. 6. Sanchez 1. in decal. c. 9. & alij quos referunt, fusè disputant, ea demum censeari debet sententia probabilis, quæ communiter reputetur non continere errorem, sitque vnius saltem autoris probi & docti, & ratione nitatur quæ non apertè falsa sit, sed rationabiliter saltem sententiam illam suadeat. Eritque eo probabilior sententia, quo & autoritatis Doctorum & rationum, intra probabilitatis latitudinem, maius momentum fuerit. Optimè porro aduertit Sayrus supra n. 7. posito Doctoris grauis, aut plurium Doctorum pro aliqua sententia suffragio, ratione congrua munito; etiam si aliquis contra eam sententiam rationibus niteretur quas putaret insolubiles, nihilominus abstinere debere notatione illius sententiæ, tanquam improbabilis; eo quod nemo tanti se suumque iudicium facere debeat, vt ad eius amissum dirigendam censeat sententiarum probabilitatem: eaque omnia placita tanquam improbabilia

reiciat, quæ cum eius sensu ac iudicio non cohærent: cum quodiano experimento doceamur, viros eruditos, earum rationum vitium tandem deprehendere, quas firmissimas & ineluctabiles arbitrabantur.

6 Ex hoc igitur fundamento, apud Morales Theologos firmissimo, perspicue habetur, sententiam quæ restrictiones mentales ex causa idonea vsurpari posse asserit, esse saltem probabilem, quandoquidem tot grauium Doctorum autoritate nititur, & ratione non incongrua astruitur, vt postea planum faciam. Atqui certum est, in moralibus tutum esse ac omni culpa liberum operari ex sententia probabili. Intolerabile quippe foret in tantis tenebris, maiorem ad rectè operandum lucem ab homine exigere, quam quæ à probabili sententia, intellectui affulget. Ergo quisquis ex hac quam dico, tot & tam grauium Doctorum sententia, non leuibus rationum præfidiis suffulta, vsurpabit locutiones restrictas, occurrente idonea causa, & seclusa vrgentiore lege quam veracitatis per accidens iis locutionibus interdicens non peccabit; sed honestè operabitur. Ergo impudentissimè Barnesius, eam sententiam tam atrociter notauit; & aduocatus ab eo Thalmudisticus censor damnauit hæreseos; & quidem *Sathanicæ*, quasi aliqua sit hæresis non Sathanica, vt hoc peculiare elogium vni alicui hæresi appingi possit absque bartologia & crassa ignorantia. Hæc ratiocinatio vndecumque firma erit, si rationem congruam prædictæ sententiæ non deesse constet, quod proximo capite euictum eo.

CAPV T XX.

Eadem licita restrictarum locutionum vsurpatio ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas vrgent, stabilitur ratione, omnes in eis malitia fontes obstruente.

VENIT vt omnibus bona magna & occulta discere cupientibus, non aperiat nisi autoritas ianuam, ait S. August. 2. de ord. cap. 9. Tum demum consequi admonens, vt percipiat intellectus, quanta ratione prædita sint ea ipsa quæ secutus est ante rationem; & quàm valida sit ratio, quam post autoritatis cunabula, firmus & idoneus iam sequitur atque comprehendit. Præmissis igitur autoritatis tam multiplicis firmamento, sequitur vt rationem adiungamus.

Ratio Nauarri primaria pro restrictionum honestate.

Illam Nauarrus comment. in caput, humanæ aures q. 1. num. 2. in prima acie collocat, quam ducit ex apta mixtura locutionis internæ ac externæ; vt quemadmodum iuxta omnes Dialecticos, datur terminus purè vocalis, & purè scriptus, ac mixtus ex his, ita dari rectè possit oratio purè mentalis, & purè vocalis, vel scripta, ac mixta ex illis, cuius veritas vel falsitas non sic pensanda penes vnâ eius partem, sed penes totum compositum, ex variis illis veluti segmentis compactum. Quod confirmat Nauarrus, quia propositio ex quibusdam verbis ore prolatis, & quibusdam tantum mentalibus constructa, potest esse hæretica. Quis enim dubitet, hæresis notare eum, qui quamuis verbo tenus illas duntaxat voces protulerit, *Deus est*, mente tamen addat, *Angelus*? Et è contrario, illa oratio vocalis *Deus non est*, Atheismi labem, omnemque omnino notam effugiet, si mente subiticeatur, *Angelus*. Falsissimum quippe est, *Deum esse Angelum*, & verissimum è contra, *Deum non esse Angelum*. Multus est in huius rationis examine Suarez l. 3. de iuram. c. 10 à n. 5. tandemque n. 7. saluam ei vult probabilitatem suam.

Non placet.

2. Mihi ut ingenuè fatear quod percipio, ea ratio non videtur admodum commoda. Ferè enim gratis assumit dari absque culpa posse, orationem mixtam ex terminis vocalibus & mentalibus: cum tamen hoc ipsum de quo controuertitur, quodque probandum incumbit ei, qui huiusmodi subintellectiones vult sufficere ad euitandum mendacium. Nam quod termini solitariè ac seorsim sumpti, & purè vocales & purè mentales esse possint, non probat posse ex eorum coniunctione existere absque culpa vnā totalem orationem vnica veritate ambas illas partes afficiente constantem: cum in eo coalitu honesto partium heterogenearum, possit esse repugnantia, ob illarum partium disproportionem. Præsertimque cum ratio signi, conceptui interno; (quippe insensibili,) nequeat competere, competat vero, orationi externæ: necessarium autem videatur, orationem ad alium directam, cuiusmodi est ea de qua agimus, constitui totam in ratione signi. Probandum igitur ad declarandum fuerat illam compositionem orationis ex parte vna vocali aliâque mentali, siue ex signo & non signo, aptè coherere. Quod quantum video, non præstitit ea argumentatione Nauarrus.

Et indubitatum quidem est, coram Deo, hæreticum fore eum, qui subintellecto prædicato illo, *Angelus*, mentaliter adiuncto, in has duntaxat externas voces erumperet, *Deus est*. Tamen qui ita sentiret, non esset hæreticus ob mixturam externorum illorum terminorum cum interno quem subicit, sed ob internam totalem propositionem, cuius pars vocalibus illis terminis; pars prædicato mente retento responderet. In ea enim vnus texturæ ac veluti coloris oratione, esset aperta oppositio cum contraria propositione, subnixā infallibili testimonio supremæ veritatis, atque adeo hæretis. Contrarium proportionem seruata statuendum est, de illa alia enunciatione suppressa ex parte, *Deus non est*, subintelligendo prædicatum, *Angelus*.

Itaque allaborandum est ut ostendamus, coalitum illum orationis externæ & internæ in vnā totalem orationem veluti heterogeneam, non modo physicè fieri posse, quod est perspicuum, & ab omnibus efficiatur qui locutiones restrictas usurpant, sed etiam moraliter aptè coherere: ita ut quamuis oratio externa & vocalis ad alium dirigatur, sitque ei signum, tamen nullo modo dehonestetur ex adiunctione, alicuius complentis veritatem enunciationis illius externæ; quod ratione signi vacuum sit, quippe insensibile & animo additum.

Ratio nostra, & obstructio fontium cuiusvis malitiæ in restrictiones deriuanda.

3. Sic igitur argumentor. Dimidiata illa conceptus expressio, suppetente iusta eius causâ, & vrgentiore lege quàm veracitatis; illam non vetante, vel esset illicita, quia non est expressio totius interni conceptus quem efformauit qui loquitur, vel quia est expressio contra mentem loquentis, vel quia pugnat cum iure eius qui audit, tollitque simplicitatem & candorem conuersationi humanæ debitum ex virtute veracitatis. Atqui in proposito rerum statu, locutio mentaliter restricta, ex nullo prædictorum capitum est illicita: Nullo igitur modo est illicita.

Maiores videtur perspicua. Neque enim vllum aliud caput proferri potest, ex quo deriuetur malitiæ in locutionem externam mente restrictam. Quod autem aliqui præterea dicunt, eam locutionem esse vitiosam, quia est mendacium, non conuellit maiorem syllogismi propositi. Nam si subicentia adiuncta locutioni partem conceptus expromenti, efficit mendacium, idcirco tantum hoc habet, quia est contra mentem loquentis, vel contra ius audientis, aut quia non

est expressio totius interni conceptus: quæ sunt tria illa malitiæ capita, in maiori argumentationis proposita comprehensa. Atque ita maior illa est omnino vera.

Minor autem facile probatur, percurrente singula capita proposita. Nam in primis certum est, neminem teneri totum suum conceptum internum aperire, etiam posito quod partem eius aperiat. Vnde enim hæc obligatio, si ius alterius remoueamus, quod nondum attendimus, nec item spectemus obligationem loquendi ad mentem, quæ sunt alia capita de quibus mox? Igitur præcisè spectando ipsam conceptus expressionem, sicut non tenetur quis partem mentis suæ aperire, ita neque totam. Et carò plerumque veniret integra illa mentis expressio; ac proinde nemo ad eam obstringitur, præcisè attendendo quod in mente formauerit conceptum illum partialem quem celat.

Certum præterea est, eum qui ita loquitur, non loqui contra mentem suam. Vt enim in mente habet conceptum quem exterius profert, etiam si alium præterea habeat, quem iusta de causa premit in mente. Is autem duntaxat contra mentem suam loquitur, qui aliud mente iudicat quàm voce enuntiet, quod constat hic non interuenire. Nam, v. gr. Christus negans se scire diem iudicii, & subintelligens *ut reuelaret*, siue negans se eum diem scire tanquam Magistrum cui demandata esset cura arcanum illud euulgandi, nonibat contra mentem suam, quia non intendebat verbis negare eam veritatem quam concipiebat alloquens discipulos: sed potius verè mens eius ferebat, quod diem illum nesciret, non absolute & simpliciter, sed *ad dicendum*. Atque ita locutio Christi exterior, non dissentiebat ab interna. In omnibus porro mentaliter restrictis locutionibus, res eodem modo se habet: & pars quæ premitur, & illa quæ exprimitur, ambæ habentur in mente. Vnde expressio externa vnus, non est contra mentem; nec dissentit iudicio interno, in quo dissensu verborum atque iudicii, sita est ratio mendacii.

4. Restat tertium caput, ius scilicet audientis, contra cuius mentem esse aduertitur dimidiata illa expressio conceptus interni. At hoc in præsentia non obest. Quia æquè daretur alteri erroris occasio, atque adeo æquè videretur violari ius alterius, si prolata priore parte conceptus alta voce, illico submissè adderetur expressio vocalis & externa reliqui conceptus mentalis. Vel si præmissa demissè expressione illius conceptus quem loquens non vult ab audiente percipi, subiiceretur contenta voce & distinctè, quod loquentis interest, audienti innotescere. Vt si quis primum apud se submurmurans, *disco & affirmo hanc propositionem*, subiiciat distinctè & intelligibiliter, *non feci*. Quæ enunciatio esset verissima, quamuis qui loquitur, re ipsa fecisset quod negatur in dicto illo, *non feci*. Nihilominus enim verissimum esset, affirmari ab huiusmodi homine, quod non fecerit id quod fecit. Atque ita enunciatio pronuntiata de ea affirmatione omnino vera esset. Quamuis autem per eam distinctam & claram solius dicti prolationem, ingeneraretur error in animo audientis, rati affirmari dictum, cum tamen aliquid potius de ipso dicto affirmetur, nempe quod ipsum dictum enuncietur: nemo tamen idcirco affirmauerit, ius alterius semper ferre, ut qui loquitur, eodem tenore vocis ac contentione cum eo loquatur; quæ violat ius eius, si exterius quidem proferat omnia verba, non tamen omnia æquè alta voce. Ergo neque ius eius semper violabit, si partem mentalis conceptus foras promat, partem mente reconditam seruet, prout iusta necessitas tulerit. Sicut neque ius audientis violat, qui iusta de causâ usurpat verba ambigua, in alio sensu quàm quem videt audienti ingenerandum, ut facile potest accidere cum sensus ille est minus receptus. Imò quamuis auditor, ad primam verborum prolationem aduertens eorum ambiguitatem; postularer ambigui responsi verba arctari ad vnum sensum è pluribus quos videt subesse posse tali verborum

verborum cortici; nihilominus omnes æquè consentiunt, fas adhuc esse loquenti, illa iure audientis, usurpare verba illa in sensu quem ex se habere queunt, si iusta causa hærendi in ambiguitate suppetat, delitque fortior obligatio nitidam & planam locutionem indicens. Similiter igitur, neque in re præsentis censendum est violari ius alterius per dimidiatam illam expressionem conceptus formati à loquente, ob consecutum in audiente errorem.

5 Ratio vniuersalis horum omnium est, quia ius alterius non obstringit semper & ubique, sed tantum cum fieri potest absque graui proprio incommodo, vel alieno, quod merito magni pendendum sit, & præ quo violatio simplicitatis debet humano conuietui merito censeatur non attendenda iudicio prudentis. Plerumque autem accidit, ut ea expressio facta verbis æquè clarè & altè prolatis, vel exterius integra & adæquata conceptui interno, in magnum aliquod incommodum nostrum vel alienum cessura esset. Prudenter igitur & citra culpam ullam in eo euentu, conceptus mentis vel inæqualiter per ordinem ad audientem, vel diminutè & cum restrictione aliqua expromitur, permittiturque error, qui in audiente consequitur ex occasione subministrata, dimidiando aut variè afficiendo expressionem. Si tamen iusta causa interueniens non exolueret loquentem obligatione præcepti affirmatiui, mandantis simplicitatem & candorem humani conuietui, non est dubium quin violandum esset aliquale ius alterius, ad apertam & integram collocationem menti eius accommodatam; admittendumque peccatum, non quidem mendacii, (ob defectum dissensus inter locutionem restrictam & mentem loquentis, in quo dissensus forma formalissimè est falsitas significationis mendacio interna;) sed indirectè impetens veracitatem, eamque veluti insuicans, ablegatione candoris & sinceritatis in conuietui humano necessariz ex præcepto affirmatiuo, urgente quoties deest iusta causa sinceritatem ac simplicitatem dimittendi.

Pressius ostenditur mendacium à restrictis locutionibus exulare.

Hactenus prima ratio nostra, quam libuit vnde cumque firmare ut præclatis omnibus estugiis & singulis propositionibus ritè stabilitis, perspicua & certa esset conclusio proposita. Nempe vacare culpa contra veracitatem & simplicitatem humano conuietui debitam, eas locutiones, in quibus ex iusta causa aliquid subtrahitur, nec totus conceptus mente abditus, foras per verba expromitur; quamuis cum eo conceptu qui expromitur, vnam totalem ac integram mentalem orationem, eiusdem veritatis enuntiatiuz subiectum ac fundamentum consociat; cum nulla possit in huiusmodi locutionibus culpa notari, præter mendacium aut violationem simplicitatis: vtraque autem validè ab eis semota sit per varias partes argumentationis propositæ. Nunc ut penitiùs perspiciatur vtramque illam culpam, deesse in vsu illo moderato locutionum restrictarum quem asserui, seorsim confirmo, & mendacium deesse in vsu prædicto, & iniustam simplicitatis temerationem. Quæ duo si euicero, exploratissimum erit, vsum locutionum restrictarum ex causa idonea, esse omnino honestum per se loquendo, ut nunc loquimur; quia nullus in eo vsu defectus excogitari potest, qui ad illa duo capita non reuocetur, vel etiam directè pertineat.

6 Deesse igitur mendacium in restrictis locutionibus ex idonea causa usurpatis, confirmo ducto argumento ex vna aliqua speciali locutione restricta, cuius deinde paritatem cum reliquis omnibus facillè euincam. Interrogetur reus contra iuris ordinem, vel à non habente in eum potestatem, sed illam sibi per vim arrogante, cui reus, iniquitatis & iniustitiz interrogantis conscius, inficietur quod reuera fecit, subintelligens, ita ut exponere teneatur. Perspicuè ostendo eam inficiationem vacare mendacio. Quia si reus ex-

plicitè sic diceret. *Ego prout astrictus obligatione tibi respondendi, non feci id de quo sciscitaris*, verum diceret. Formaret enim propositionem negatiuam de subiecto non supponente, ut loquuntur, atque adeo omnino vere pronunciantem de vtriusque externi dissociatione. Atqui reus, cum ad eam interrogationem non iuridicam responderet, *non feci*; perinde se haberet ac si diceret, *Ego prout astrictus obligatione tibi respondendi, non feci id de quo interrogas*. Nam cum contingit ex circumstantiis negotij, aliquas particulas vocales innotescere, frustra ponuntur expressè; perindeque est ad mendacii declinationem, siue eo implicito modo, siue explicite & in actu signato adhibeantur. V.g. cum is qui solet frumenta vendere, distracto iam omni frumento quod venale habebat, saluoque duntaxat sibi necessario ad familiaris vsu, responderet interroganti, habeatne frumentum; *non habeo amplius frumentum*; verè omnino responderet. Quia ex negotij & personarum circumstantiis, intelligitur, quod non ultra frumentum habeat ad vendendum. Similiter ergo cum reus præter ius fasque interrogatus, responderet, *non admisi crimen de quo me interrogas*, responsio est vera, quia ex circumstantia negotij, intelligitur, quod non admisit, ita ut hoc ipsum fateri debeat. Vel quod non admisit ut subditus interrogationi non iuridicæ. Vel denique quod non admisit per ordinem ad forum in quo fit interrogatio. Hæc enim omnia eodem recidunt, faciuntque eundem omnino sensum, cum illa simpliciore & expeditiore multorum subintellectione, *ad proferendum tibi indebitè interroganti*. Ergo responsio illa rei, & inficiatio facti quod reuera admisit, quia non admisit ita ut dicere teneatur, vacat mendacio, etiam si ea ratio veritatis propositionis in speciem falsæ, non exprimitur in actu signato, sed tantum ex circumstantiis negotij deprehendatur, aut deprehendi certè possit; ideoque censeatur non omnino intacta exterius, quia verbis prout ab ea persona in illo articulo prolatis, subindicatur. Et in hoc, si Genesum Sepuluedam excipias, omnes consentire ait Sayrus, ut supra notavi.

7 Esse autem paritatem inter hoc exemplum & quæuis alia, in quibus loquens ex idonea causa restringit mentaliter locutionem suam, perspicuum omnino videtur. Nam similiter omnes concedunt, ex circumstantiis personæ ac negotij, cum quis de amici arcano quod celatum expediat, interrogatur; fas esse profiteri ignorantiam, eaque professione, satis insinuari circumstantiam amicitiz, ratione cuius premendum sit arcanum. Nemo item est qui non admittat, Principis Legatum aut Consiliarium, de iis agentem quæ tacita esse Plurimum Principis intersit, licet profiteri ignorantiam eorum quæ operæpretium sit non euulgari, quia ex personæ conditione satis intelligitur, non inficiari notitiam eorum absolutè, sed quatenus prudenter euulgandorum. Siue quod idem est, intelligitur dicere quod nesciat ea arcana ad dicendum, vel quod nesciat ea, quatenus rationabiliter & ex legibus boni Consilij agendo, debet ea habere secreta. Quod si id Consilio & Legato conceditur, qui non nisi alienum negotium gerunt; multo magis concedendum erit ipsi Principi, ut de negotiis illis quæ ipsius intersit regi profiteri possit ignorantiam, nempe ad dicendum. Quia si Consiliarius & Legatus quatenus negotij alieni procurator, induit personam, secundum quam licet & verè negare potest, perspectum sibi esse certum negotium, nempe ad illud euulgandum, multo magis Princeps ipse, qui non sui negotij procuratorem, sed primarium curatorem agit, eodem iure proferendi cum res feret ignorantiam negotij alicuius, potiri debet. Idque mihi planè extra controuersiam esse videtur.

Atqui similiter vnusquisque priuatus, curator est negotiorum suorum. Et plerumque, non minoris interest priuatorum, ad rectam & prudentem rerum suarum administrationem, celari aliqua ad ipsos attinentia, quam intersit Principum premi quædam eorum arcana proportionem seruata. Ius igitur est vnicuique, quatenus prudenti curatori rerum suarum,

aut

aut alienarum procuratori, profiteri ignorantiam eorum quæ simpliciter, sed sub alia consideratione & quatenus aliam personam sustinet, perspecta habet: quia quatenus rationabiliter loquens, & rebus suis alienisve inter loquendum prospiciens, verè proficetur se nescire quod subicit. Quæ ratione omnes omnino locutiones restrictæ, usurpatæ ex iusta causa, loquentem aliisve quos indemnes præstare debeat attingente, liberantur à mendacio per eam subintellectionem; variis locutionibus variè verbo tenus, sed re ipsa eodem sensu aptandam.

Nulla in restrictionibus propositis vitiosa simplicitatis violatio.

8. Iam verò non violari simplicitatem eo moderato usu restrictionum quem concessi, (quod secundo loco specialiter confirmandum assumpseram n. 5.) suadetur ex gravitate incommodi, in quod plerumque cessura esset plena & integra expressio conceptus mentalis. Præceptum enim affirmativum, quo astringimur ad tuendam & curandam in convictu simplicitatem per apertam collocutionem, non obligat adeò arctè quin pro circumstantiarum varietate, ob damnum quod eius observationem consequeretur, enervetur vis eius, quæ plerumque etiam altioris & urgentioris virtutis interuentu præpeditur, ut est frequens in aliis quoque præceptis affirmativis. Nam v. g. iubetur unusquisque nostrum opitulari proximo egenti; & tamen si ea opitulatio aliquando cessura sit alicui in grave damnum; puta quia ipse pari necessitate urgetur, eliditur opitulandi obligatio. Similiterque si parentes aliive propinqui, eadem qua extraneus quispiam subventionis indigentia premantur, cessat vinculum obligationis erga extraneum & omissio beneficentiae erga eum, est extra culpam. Similiter ergo, quamvis simplicitas astringat unumquemque ad candidè colloquendum, vitandamque sermonis implexitatem, & latebras subrepticentiae; tamen si rationabilis rerum propriarum cura, quæ unicuique propior est, vel rerum alienarum, quæ iudicio prudentis meritò præponderet observationi simplicitatis in sermone, eique aliquali iuri quod ad eam habet auditor; deposcat implexitatem illam, aut diminutionem expressionis, omissio candoris in collocutione vacabit culpa.

C A P V T XXI.

Confirmatio doctrinæ propositæ, expensione privatorum publicorumque incommodorum alioqui declinabilium: & quàm ridiculè iis à se prospectum censuerit, adversarius.

VVA T doctrinæ propositæ usum exhibere in quibusdam singularibus exemplis, ac veluti ad praxim ea revocare, quod res Morales iuxta Aristotelis monitum, melius perspiciantur in singulari: unde liquebit, in quanta se incommoda induat adversarius.

Priata incommoda ex negatione restrictionum.

Sit ergo qui singularem amicum, aut si placet patrem, quem vnicè diligit & colat, quæri videat ad necem iniustam ab hoste rabiei ac furoris pleno, cui obistere per impotentiam non liceat nec patet per fugium ad Magistratum, aliave remedia, ut plerumque accidit in re subita. Superueniens ergo hostis furor percitus, nec nisi tam chari capitis sanguinem anthe-

lans, sciscitetur de eo quem dixi patris observantissimo filio, vbinam pater sit, quòve effugerit qui paulò ante aderat. Quod hic consilium filio dabimus? Patrem prodere immanitas esset plusquàm ferina. Mentiri nulla ratione licet, ne ad patrem quidem certæ morti, vel etiam Tartaro subducendum. Omnes aliæ trucis quæstoris eludendi viæ, præclusæ supponuntur. Nec consilium ipsum satis commodum per fugium præbet: Tum quia ipsius filij vita, verso in rabiem hoste, ob silentium, quod contemptum interpretabitur, adibit apertum discrimen: Tum quia plerumque, ut rectè in simili vidit Angelus, agens de sigillo, & Richardus in 4. d. 21. artic. 4. quæst. 2. ad 3. silentium æquivaleret manifestationi. Velim de Barnesio rescire, quid in illis angustiis consilij caperet, si patrem eo quem dixi loco positum haberet: & an tunc consultum duceret, rigorem illum retinere nihil prudenter subicendi; malletque patrem in oculis suis crudeliter confossum cernere, quàm usurpare locutionem restrictam; qua commodè hostem posset auertere dicendo, non vidi, utique ad tibi prodendum. Idem esto iudicium de vxore quæ fidem coniugij violauerit, interrogaturque à marito, verène ab ea tanto dedecore affectus sit, quod confestim demerso intra pectus gladio sit expiaturus, si illa apertè fateatur, cum tamen mentiri etiam in tanto discrimine nullo pacto liceat. Idem denique dictum esto de reo contra ordinem iuris interrogato, & certa ac acerba morte mulctando, si quod admisit, apertè fateatur.

Incommoda publica ex eadem negatione.

2. Verùm quia adversarius Theologiam nundinat, & exempla politica gratiora accident homini de politia malè sollicito, quem non puduit sententiam quam tuemur, tanquam rei politicæ periculosam traducere; age in eo quoque rerum genere statuamus exemplum. Sit igitur qui norit aliquid, ex cuius simplici & aperta detectione, meritò timeantur multa & magna publica mala: v. g. defectio à Principe ipsiusve Principis adductio in discrimen, cum tamen eius salus, cuius bono subdito, sua ipsius salute & capite charior esse debeat. Quid huic faciendum censebit Barnesius, si qui importunè illum percontetur de re, quam tantopere interfit celatam esse, & ita percontetur, ut non possit tergiuersatione vel contemptu eludi? v. g. qui interrogat, intentans sicam illico in viscera adigendam, aut minitans immania tormenta nisi quàm primùm respondeam, & quidem apertè, & simpliciter affirmando aut negando. Affirmare, esset aperire viam gravissimo illi quod dicebam discrimini, & reum fieri atrocissimi sceleris. Exteriùs negare, subintelligendo ad dicendum, vel aliquid simile, iuxta Barnesium est mendacium: quod tamen in eo euentu officiosum atque leuissimum, tamen si verè mendacium est & peccatum constat nulla omnino ex causa admitti posse, quæcumque tandem & quantacumque mala imminere supponantur.

Idem urgeri poterat de Consiliario cui gravissima regni arcana commissa sunt, unde plerumque Reipublicæ incolumitas pendet. Ea enim altissime regi per necessarium est. Ut propterea Romani, quod Vegetius l. 4. c. 4. & Festus Pompeius prodiderunt, Mithraurum signis militaribus appingerent inuuentes quàm abditum esse oporteat Ducis ac capitis publici consilium. Hac de re gravissimè Cassiod. 6. var. episto. 16. tradens præter cetera de iis qui ad Principum arcana admittuntur. *Imitari debent armaria quæ continent, monumenta charitarum: Ut quando ab ipsis aliqua instructio queritur, tunc loquantur. Totum autem dissimulare debent, quasi nesciant scientes.* Si ergo quis, vi intentata, de Consiliario hoc arcanum exquirat; in quas conicietur angustias, si nec tacere potest ob imminens sibi discrimen, nec apertè eloqui ob dispendium, publicum consecuturum? Sed quia exemplum de salute Principis

Principis est palpabilis, satis existimo inter publica incommoda quæ Barnesij sententiam consequuntur, illud vigere.

Quomodo his incommodis ab aduersario prospectum.

Audio quid consilij præbeat Barnesius §. 53. Ait, proditorem Principis in eo euentu auerti debere, non mendacio, nec æquiuocatione, nec pusillanimitate & silentio, sed prudentia ad declinandum periculum Principi imminens, adiuncta cum heroica patientia, & magnanima constantia, qua munetur quis ad perferendum quauis tormenta, potius quam veritatem ladet aut Principem prodet. Addit ea tormenta, vel etiam mortem generosè exceptam, cessuram in magnum bonum & æternam salutem excipientis, qui mori delegerit potius, quam mendacio vel æquiuocatione foedari. Potius etiam ex Augustino, (ut ait,) expectandum in illis angustiis miraculum à DEO, quam æquiuocandum aut restrictè loquendum. Sed quod disertè tradit Augustinus, proposita hac ipsa circa mendacij necessitate difficultate, respondendum esse ait Barnesius in omnibus euentibus & discrimini- bus propositis. Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere. Quo vno emplastro, omnibus malis quibus timebamus certum remedium apponi concludit Barnesius, extollitque Augustini sapientiam, qui veritatem in charitate dilexerit iuxta Paulum, nec adamarie sapientiam huius mundi à DEO perditam, & stultitiæ dampnatam, nolueritque sapiens esse ut faceret malum, & solertia iniqua, mentiendi & mendacium per æquiuocationes docendi, disciscere à regulæ æternæ sapientiæ, ut illi faciant qui venerandam barbam & canos admirandi illius hominis, (si fas sit miraculum hominis hominem appellare,) insipienter ac procaciter vellicant, in re quam Patres omnes, & Scholastici sequentes Augustino, ex Augustini autoritate & rationibus tutati sunt. Hæc ex Barnesio prope verbatim.

Qui ut mitissimè ageret cum aduersariis, iustamque eorum offensionem declinaret, subdit numero quinto §. illius 53. vocem illam eorum, qua autores sunt homini in angustiis propositis constituto, ut æquiuocando seruet vitam suam vel alienam, esse *ut em molliusculam*. Et continenter, quasi laxati perpetui hætenus in aduersarios rigoris, & promissæ mititatis perturbati, addit vocem esse *Christiano homine indignam*. Insupérque, (condonet lector, si spurcam hominis vocem, quam ille non erubuit chartis suis prius illinere, cogo adscribere, malens de rubore quam de veritate periclitari.) Insupér inquam addit, eam vocem, iudicio cordatorum, esse *Cynadorum effeminatorumque*, potius quam sapientum obiurgationem, atque querelam de Theologis omnibus, imo & Patribus ac Pontificibus, vitam veritati postponendam dicentibus.

Turpiloquij castigatio.

3. Nolo cum Barnesio asperius agere, & has verborum spurcicias, qua par esset austeritate depellere. Tantùm velim, homini Monacho non excidisset illud Apostoli Ephes. 5. *omni immunditia nec nomine tur in vobis*, sicut decet Sanctos, aut turpitudine, aut stultiloquium, sed magis gratiarum actio. Vellem & illud Chrysostomi hom. 44. in 1. ad Cor. expendisset. Linguam, cœnum verborum profundentem, os latrine fistulam ac etiam latrinam, imo latrinam quauis abominabilem cloacam, reddere. Illud denique sibi ab eodem Chrysostomo homil. 6. in 2. ad Cor. aliisque turpiloquis grauissimè inculcatum, vti nam pensasset. Satius est purulentiam ab ore demittere, quam verbum obscenum. Nunc si feteat os, ne cibum quidem unum capere sustines. At cum tantus factor sit in animo (cum enim

hæc verba produnt) dic mihi audes communicare mysterium? At si quis vas impurum alicunde capiat, deponatque in mensa tua, sustibus illum exalturus sit. Porro DEVM in ipsius mensa, (nam mensa illius est os nostrum Eucharistia plenum,) cum verba afferas quouis impuro vase sordidiora, obsecro te non putas ad iram provocari? Et quomodo id fieri possit? Nihil enim perinde offendit sanctum ac purum, ut eiusmodi verba. Nec alia res æquè improbus & inuerecundus facit, ut talia vel dicere vel audire. Nihil ita dissoluit nervos pudicitie, ut per hæc emicans flamma. Unguentum in ore tuo posuit, DEVS, tu verò cadauere fetidiora, ibi reposuisti verba?

Ita planè. Quantopere enim non cordatorum modò, sed quorumuis paulo honestiorum sensu, spurcæ illæ voces, foetidæ sint, & ex Christiani, nedum Monachi ore ablegandæ, quippe indices rei, quam iudice Apostolo turpe est dicere, non est quod doceam. Nec defuit vir cordatus, qui ad pudendi huius ac propudiosi conuiuij lectionem in Barnesij libro, venerit in suspicionem, ignoratæ ab eo significationis huiusmodi vocum; quod non videatur verisimile, hominem Monachum, tot pios ac probos aduersarios supra commemoravi, & ex sua familia nonnullos, ea verborum spurcicie respersurum, si vim vocis peruasisset: cum certum ac indubitatum sit, non modò qui talia agunt, sed etiam qui scientes loquuntur, inquinari supra modum ea illuie ac cœno verborum; nec modica aspergi suspitione voluntariæ inhaesionis in eo volutabro per cogitationem aut opera, qui maligna loquuntur, aut etiam recordantur. Qui enim non recordatur, ait Chrysostom. hom. 14. in ep. ad Hebr. *neque considerat: qui non considerat, neque loquitur: qui non loquitur, neque operatur*. Absit verò ut scrutari penitus Esau, & inuestigare abscondita eius consilium ineam, ne fortè ab hoc verborum propudio, ad perspicienda opera quædam tenebrarum, ad quædam, ut Clemens in protreptico appellat, *digna nocte & igne arcana*, improuidè peruadam: cogarque subito horrore tactus exclamare quod ibidem ad profanum mystem Clemens. Verecundantem, vel potius horrescentem, ab alieno probro calamum retraho; illudque duntaxat Barnesio, qui hunc simum, hoc oletum Lectoris naribus obiecit regero ex Synesio Epistola 44. quod an ipsum aptè cadat, (hominem toties mendacij aduersus Lessium aliisque hoc opere conuictum, eaque falsa de hisdem spargentem quæ pertusam Monasticæ huius personæ conscientiam liquidò prodant) discussioni eius permitto. Synesij verba sunt. *Nunki æquè mores DEO execrabiles sunt, ac sanguigeræ qui ex obscuro vulnus insigunt*. Ignauissimus enim cum sit, maxima infert mala: & quoddam in inesse satum dicitur, ut in Cynadorum gregem adscribantur. Idque ipsum inter cætera eius artis esse præcipuum: sunt enim & alij in multis callidi & solertes. Quare si quis rumores falsis de rebus spargere deprehendatur, hoc ipsum neque rogaueris, neque dubitaueris: sed quamlibet firmus ac constans esse videatur, audacter hominem pronuntia seminare, purum putum Corytonis affectam. Hoc viri & Sanctissimi & eruditissimi monitum si audiamus, non erit quod ad ferendum de ore tam graui iudicium expectemus cum illo apud Dionem orat. 33. physiognomo, ut Barnesius sternuat.

Excusio Barnesij remediorum in singularibus exemplis, & cur de Confessario tacuerit.

4. Ut ut sit, frustra tentauit Barnesius, ea cœni ac turpiloquij deriuatione in disputationem, vim argumenti propositi labefacere. Perstat enim inconcussus. Quod ut euidentius fiat, subdo ipsa Barnesis verba eo §. 53. num. 5. Ex his patet quid præstare debet

debet subditus Regi, ubi eum tutandi nulla superest via. Constat item quid Christiane respondere tenentur ex Augustini doctrina, accusatus Iudici: cuius raptori militi: uxor marito zelotypo: viator latroni, casu quo veritatem rei dicere nefas sit. Respondeant enim illud Augustini. Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hac respondere, ac propterea tibi nec pro affirmatiua, nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo. Hic ille, redigens in summam quæ fusiùs dixerat, dum expedire se argumento proposito satagit. Obsecro autem Lectorem, ut apud se diiudicet quàm præsens remedium prædictis incommodis, ea per Barnesium præscripta responsione sit adhibendum.

Percurram singula exempla ordine retrogrado, si vnum ante exposuero, quod mihi nec immerito, dubitationem ingerit. Nō enim satis perspicio, quæ fide vñ exemplum tacuerit quod n. 1. in tertio casu propositum fuerat cum cæteris. Exemplum inquam Confessarij, cui mors impendeat nisi secretum Sacramentale resignet sacrilegè & impiè, ut si maritus Confessarium uxoris quam de violata thori fide suspectam habet, vrgeat intentara sica, ad euulgationem adulterij, sibi in Confessione expositi. Nam si eadem responsio in hoc exemplū quadrabat, quorsum dissimulatum est inter respondendum; cum exemplum illud apud Doctores omnes, in hoc genere sit solemnissimum, & in eo maxime euentū prodenda sit Christiana illa fortitudo à Barnesio in cæteris exemplis commendata, mortem, & quæuis incommoda, Sacramenti violatione, & sigilli temeratione, potiora ducens? Quod si ea responsio non quadrabat in illud exemplum, aliqua certè assignanda fuerat, qua incolumitati Sacramenti saluo Confessarij periculo, prospiceretur. An Barnesius fas esse duxit Confessario, violare sigillum, eo quod ob instantem necessitatē, ac si taceat, demittendam sibi in pectus à rabiente marito sicam, non teneatur sigilli præcepto? An desperauit de legitima argumenti ex eo exemplo petiti dissolutione, idèoque quamuis illud exemplum inter proponendam rationem dubitandi recensuisset cum cæteris, pro quibus respondendi formulam præscripsit, in solutionibus tamen illud dimisit intactum, tanquam insolubile? Hoc postremum, benignius, & versimilius videtur, idèoque amplectendum. Nam rapiendam esse occasionem quæ prebet benignius responsum, Paulus Iuriconsul. lib. 1. ad Plautium, pro effato posuit. Nunc ad prædicta exempla expendenda accedamus.

Quam in tuto sit viator à latrone iuxta Barnesium.

5. Responsio quæ Barnesius vult uti viatorem à latrone interceptum, ridicula est. Finge enim instantem mercatori in via grassatorem, iam iamque gladium inferi visceribus capulo tenus commissurum, nisi promittat & iuramento firmet lytrum ingens, quod si serio promittat, euertendus sit fortunis omnibus. Certum est non licere viatori mentiri; & in hoc omnes Catholici conuenimus. Tantum querimus, quæ arte eludere possit grassatorem, ut salua vita, & declinato præsentis periculo, non redigatur ad egestatem, exsoluendo promissum. Ego cum Molano l. de fide rebellibus seruanda c. 8. dico respondere posse *dabo quod petu*, idque etiā, si opus sit, iuramento confirmare, subintelligendo *si debeam*. In quam sententiam idem Molanus laudat etiam Nauarrum. Barnesius è contra, quia restricta locutio est ei purum putum mendacium, eam responsionem restrictam, ne ad aures quidem admittit. Autor igitur est viatori, ut in hunc modum expediat se à grassatore. Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hac respondere, ac propterea tibi, nec pro affirmatiua, nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo. Egregium verò responsum, quò miser viator, immani carnificinæ apertè obicitur. Nec aliter censuerim de quopiam latroni fortè obuio, & querenti de via mercatoris benè nummati, illhac antegressi, ac nisi mercatoris iter prodant funestissimum ac præsentissimum exitium denuncianti, quo pacto aduersarius hunc casum proposuerat, aliter quàm in solutione postea facit.

Itemque adultera à merito.

9. Iam in exemplo adulteræ, quis risum sustineat, audita responsione quæ Barnesius miseræ adulteræ in os ingerit, in illo æstu conscientiz, quæ sceleris admitti atrocitate lancinatæ, quæ mariti in rabiem acti & domesticum dedecus torique scedationem, vltice sica eluere parati, si scelus comperiat, habeatque fatentem ream. Zelus enim & furor viri, ut est apud Sapientem Prou. 10. non parcat in die vindictæ, nec acquiescet cum quâ præteritis, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Aestuantem igitur ad viri præsentiam, in foelicem adulteram, & pressam ut respondeat, seclūsne admiserit, an non; bonus consiliarius Barnesius in tuto ponit hac responsione, scio quid sit, sed tibi non teneor ad hac respondere, ac propterea tibi, nec pro affirmatiua, nec pro negatiua etiam parte aliquid de hac re monstrabo. Nemo profecto est adeo exculatus, qui nō videat, responsum quod Barnesius adulteræ suggerit, eo tantum pertinere, ut auditiorem faciat viri furorem, & misera mulier, citius ac funestius pereat. Quare qui Nauarro, & subintellektionibus ex 100. nea cautela adhibitis minus fauent, ut Ioannes Azor tomo 1. moral. institut. l. 11. c. 4. q. 5. aliisque, in eo tamen exemplo admittunt licitam esse locutionis restrictæ usurpationem, quod videant alioqui apertum exitium miseræ adulteræ imminere.

Et virgo à supratore, ac reus ab iniquo Iudice.

7. Exemplum virginis quæ sitæ ad stuprum, cuius pudicitiz aliter consulere nequeam, quam oludendo interuentu responsi ambigui, vel ex parte suppressi libidinem supratore, eodem modo vrgendum est, quo paulò ante exemplum viatoris, de quo prædo sciscitatur, quæ transierit mercator, cuius marsupio vel sanguini imminet. At in exemplo rei iniuste ac contra iuris ordinem interrogati planè insignis est aduersarij inconstantia & temeritas. Inconstantiam dico, quia Barnesius ad vtrumque declinandam Sayri autoritatem, ac ne cui suo & eiusdem Benedictinæ familie Theologo, tot & tanta probra Lessio impacta, communia, faceret, admittit in exemplo verè à reo responderi; non feci, eo quod ex circumstantiis temporis & loci ac personarum, perspicuum sit reum inficiando scelus suum de quo contra ius interrogatur, perinde se habere ac si diceret, Ego quatenus, obligatus tibi respondere non feci id de quo queris. Estque certa omnium planè Theologorum doctrina, vno excepto Sepulveda, ut Sayrus notauit, bene multos pro ea autores adducens, in Clau Regia l. 12. c. 17. n. 21. fas esse reo iniquè interrogato, cum aliter iniquitas iudicij declinari non potest, eludere iniquum Iudicem locutione æquiua vel restricta: eo quod ex negotij circumstantia reus intelligatur respondere ad mentem iustam interrogantis, secundum quam rectè habet responsio iudicem iniquum deludens. Eamque Sayri doctrinam sic expositam, admittit Barnesius §. 29. n. 2. & 3. Quorsum igitur nunc, eo §. 43. quem excutimus, negat reo facultatem sic respondendi, eamque vnam responsionem illi reliquam facit, quæ per tormenta ad exprimendam confessionem, illata, miserè excarnificandus est, iniqui iudicis decreto: Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hac respondere; ac propterea tibi, nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo. Insignem verò temeritatem quæ ut est apud Nazianzenum homo vnius diei Theologus, niti contra torrentem ausus est, præclusa miseris reis omni alia responsione contra communissimum hactenus sensum Doctorum, æstimabit apud seipsum æquus lector. Nihil porro hinc decedere Christianorum Iudicum iuribus, quos bonos & æquos iudices esse nolle, suspicari absque scelere non liceret, euicì supra capite quarto. num. 8. Tamen Barnesius, cuius Theologia elcæ ac gratiz fertit, aliter per crassum errorem, sentire visus sit.

Et salus publica à sicarij rabie.

8 Denique in exemplo de Principe, cui alicuius aperta locutio periculum creare queat, eo periculosior est Barnesij doctrina, quo Principis salus, cuiusvis alterius salute pretiosior censeri debet, ac studiosius curari. Sic igitur homo impius, nefariusque parricida, à cuius immanitate timendum meritò sit Principis capiti; dumque perficiendi horribilis facinoris occasionem opportunam capiat, interroget aliquem fortè obuium, vbinam Princeps sit, quem paulò antè à turba semotum illic conspexerit. Nec Princeps procul absit, sed inermis, & viribus sicario eiusque si lubet asseclis impar, in loco vicino delitescat; opprimendus barbari prædonis immunitate, si detegatur ab eo quem diximus obuium factum, & interrogatum vbinam Princeps sit, & quo diuenerit illic vitus paulo ante. Barnesius iubet, vt obuius ille, hoc tantum sicario respondeat. Scio quod vel ubi sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere: ac propterea tibi nec pro affirmatiua nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo. Ego hoc responsum periculosè alex plenum, & malè securum pronuntio. Nam quid si trux ille prædo, tergiuersationem, nec immeritò, interpretetur affirmationem? Aliquando enim vt vidit etiam D. August. lib. de mendacio c. 13. venit ad huiusmodi articulum, vt non interrogem ubi sit ille qui queritur, neque cogamur vt eum prodamus, si sic occultatus est vt inueniri facile nisi proditus nequeat: sed queritur à nobis virum illo loco sit, an non sit. Vbi si esse scimus, tacendo eum prodamus, vel etiam dicendo, nequaquam nos esse dicturos, verum ibi sit an non sit. Ex hoc enim colligit ille qui querit, ibi eum esse. Quinetiam acui eodem modo potest interrogantis curiositas, & rabies, si respondeatur, scio ubi sit, sed non enuntia-
ho. Vt taceam eluisionem damporum, quæ illa responsio in respondentis caput renouaret. Sed neque idcirco præcluderetur Principis periculum, vel malis propositis medicina fieret, Barnesiano illo responso. Scio ubi sit, sed non teneor tibi ad hæc respondere, &c. Quid si enim qui interrogatur, conscius sibi sit fragilitatis suæ, iisque viribus quas in se experitur, diffidat in tanta tempestate fortiter excipienda; nec immeritò putet se tormentis succubiturum, adigendumque ad simplicem & apertam detectionem, inuecturam eam quam dixi malorum molem? An etiam persistat Barnesius in rigore illo suo, & Principis salutem, fragilitati cuius sibi conscius est qui interrogatur, committendam decernit?

Vides quàm sapientia carnis mors sit, & quàm exequantur, qui sententiam Theologicam vel hoc nomine commendandam quod saluti publicæ longè commodior sit vocare nituntur in inuidiam eorum quibus fucum faciunt. Ego itaque in euentu proposito, quicquid in contrarium effuriat Barnesius cuiuslibet de quo sicarius præcontaretur, autor omnino essem vt securè ac intrepidè responderet, non vidi, vel nescio ubi sit: subintelligendo ad dicendum tibi omnium mortalium sceleratissimo. Ad tormentorum verò ac ipsius mortis prælectionem, pro singulari Barnesij opinatione, saluti Principum adeo periculosa in tali euentu, nemo prudens illum astrinxerit. Multò minus fideiussor illi sim pro Barnesio miraculum spondente de suo capite, nullis prolatis diuinis litteris quibus promissum firmer.

Sollicitudo Barnesij pro barba D. Augustini, de Firmi apud eum responso.

9 Neque idcirco Augustini barbam & admirandos canos vellico, vt Barnesius de more ineptiens dixit. Nisi si Augustini barbam & canos, vel vellicarunt vel vulserunt, omnes omnino Theologi dẽmpto Sep. lueda Theologastro, atque Barnesio, velluntque etiam hodie, Reuerendissimus Malderus, Barbosa, alique supra allegati, qui in casu de reo contra iuris ordinem vel absque autoritate interrogato, vno ore aliam responsionem reo suggerunt, quàm quæ à Barnesio venditur

vt Augustiniana, nempe scio quid sit, sed tibi, &c. Cum tamen Augustinus, quod locus ille poscebat, id vnum asseruerit, nefas fore mentiri, quocunque damno ingruente: Prudentis autem declinationis damnorum, quæ quamuis necessaria non sit, in aliquibus tamen euentibus vsui esse possit, exemplum protulerit eam responsionem quam Barnesius perperam iactat vt vniversalem ex mente Augustini.

Et vt melius perspiciatur quod dico, nec obrendat Barnesius dissimulatam difficultatem, audiamus si placeat Augustinum lib. de mendacio c. 13. narrantem exemplum Firmi Episcopi Tagastensis, quod in hanc rem celebre est apud autores, & à Barnesio ad nauseam ingeritur. Episcopus quondam Tagastensis Ecclesiæ Firmi nomine firmior voluntate, cum ab eo quæreretur homo inssu Imperatoris, per apparitores ab eo missos, quæ ad se confugientem diligentia quanta poterat occultabat: respondit quærentibus: nec mentiri se posse nec hominem prodere, passusque multa tormenta corporis, (nondum enim erant Imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad Imperatorem ductus, usque adeo mirabilis apparuit, vt ipsi homini quem seruabat, indulgentiam sine ulla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius? Hoc quisquis fortiter factum negauerit, truncus profecto fuerit. Itaque suspicienda omnino & commendanda est Firmi firmitas mentis, & generosa responsio, vt sapientissimè fecit Augustinus. Ad eam tamen omnes astringere, quod Barnesius facit, & negare aliam præterea superesse honestam rationem, declinandi proprium alienumve discrimen, hoc nego ex Augustini mente esse, sed à Barnesio deuulsa ab aliis Augustini barba sollicito, ei affingi contendo. An enim Augustinus in eo euentu repudiaret eam saltem ambiguitatem verborum, duplici significatione præditorum quam in Abrahamo Saram sororem suam appellante, toties commendat? At tacuit Augustinus de illa alia respondendi ratione, quam addmitto Bellum argumentum, & Barnesio dignum ab autotitate negatiua petendum, quod triobolare esse, Logici rudimentarij non ignorat. 10 Itaque planè Augustinus, in id vnum intentus vt mendacij virus aperiret, commendat & meritò, Firmum quod constanter professus sit, non sibi licere mentiri: fortiterque & constanter, negauerit prodendum à se, quem occultabat. An tamen alia illi superesset respondendi ratio, non dicit Augustinus; tamen negatiuam partem ei affingit Barnesius pro sua in æquiocationibus impugnandis veri parcitate, & mendaciorum prodigalitate: cui hoc loco eam quoque supinitatem adiunxit, vt verba aduersarij cum quo Augustinus disputat, allegaret §. illo 17. n. 1 pro sententia Augustini à quo mox diluuntur. Sed obiectionem, pro solutione citare, non est Barnesio nouum, nec mihi in eo vltra, mirum. Sanè nisi iam fastidirem tantum dedecus hominis Monachi, quantum in isto deprehendo, vt videlicet nulla videatur tangi cura veritatis; & mendacis rem suam ac causam promouere, eodem loco ponat quo idoneus disputator argumenta valida, facile omnino possem, tribus quatuorve præsertim locis quibus Firmi factum ex Augustino vrget nempe §. 17. & 18. rursumque §. 2. & §. 3. ex facta à Barnesio semente, magnam & vberem mendaciorum messem legere: Quæcumque enim à mendacij officiosi defensoribus, & contra eos apud Augustinum habentur, ipse transmutato pro potestate mendacij vocabulo in nomen restrictæ locutionis vel æquiocationis, tanquam dicta à mendacij defensoribus pro æquiocatione, vel aduersus eam; ab Augustino, fusi quem lectori facit negligentissimus, profert in medium. Quæ quanta sit hominis malignitas, plenius aperiam proximo capite.

Qui potest vitam retinere, semper tenetur iuxta Barnesium.

11 Nunc illud in ea de Firmo narratione, ab isto assertum, bona parte §. decimiseptimi, consideratione aliqua dignum videtur. Continet enim fermentem non bonum. Ait Barnesius, Firmum si licitum ei fuit æquiocatione

æquiuocatione aliqua declinare tormenta, & vitam non proicere, obligatum omnino fuisse adhibere æquiuocationem. Non secus ac qui perpetuam & inuolabilem carnium abstinenciam profectur, si incidant in extremam necessitatem, ita ut alioqui sit eis fame pereundum, tenentur carnibus vesci ut satisfaciant obligationi tuendæ vitæ, quæ est naturalis & maxima obligatio. Aut non secus ac Monialis, quæ ex voto astringitur manere inclusa, tamen grassante incendio, quia licet exit, cessante ob summum discrimen, voti lege, exire tenetur; idque ni faciat, aduocati sibi vivicoimburi reerit. Similiter ergo concludit Barnesius, Firmum & aliū quemlibet, in pari vel grauiore discrimine constitutū, si æquiuocare vel mentaliter locutionem restringere licet potuit, omnino debuisse ita facere ad tuendam vitam, immaniūve illa tormenta à se auertenda: Quia quicquid facere licet ad vitæ conseruationem, faciendum est ex iuris naturalis obligatione.

Quam id falsum.

Ain Barnesii! Itaque te iudice, reus damnatus ad perpetuam inediam, quia si cibi clanculum ei offerantur, licitum ei est illos comedere, ut rectè censuit S. Thom. 2.2. q. 96. art. 4. & Henric. Gandau. quodlib. 9. quæst. 26. & alij, tenebitur comedere, nec poterit mortem ad quam iustè damnatus est, velle excipere amore iustitiz? At posse id velle cum laude, etiam si non teneatur, consultiores Barnesio Theologi rectè pronunciant, Maior in 4. d. 15. q. 2. Tol. 5. instruct. sac. d. cap. 6. Petrus à Nauarra 2. de restrict. cap. 3. num. 72. Sayrus in Clau. 1.7. c. 9. & alij quos ij proferunt. Adhuc si homo priuatus, & cui nullo speciali titulo astringat, sit in aperto vitæ periculo, possimque illum inde liberare cum periculo meo pari, possum de eius exitio non esse sollicitus, meque periculo subducere. Ergo iuxta Barnesium, tenerer quoque id facere, nec possem ingens illud bonum quod mihi ex charitatis Christianæ & fortitudinis exercitatione obueneret, anteponeere vsuræ aliquorum dierum incertorum. Contrarium docent D. Thomas in 3. d. 29. quæst. vñica art. 5. Durand. in 4. d. 17. q. 6. Victor. relect. de homic. num. 27. Petrus à Nauarra 1.2. de restit. cap. 3. n. 27. & alij quos allegat sequiturque Ægidius Conink disp. 27. de actibus supernat. num. 81. Item is cui mors imminet ex membro putri, cuius sectio inferret cruciatus grauiissimos, potest eum cruciatum excipere ad vitam retinendam. Ergo iuxta Barnesium tenebitur eum subire. Contrariam sententiam rectè tradit Bannez 2.2. q. 65. art. 1. & ibid. Salon controu. 2. ac passim cæteri. Præterea nobili viro quem aliquis ex improviso adoritur, licitum est fugere, & eo modo planè in tuto vitam ponere. Ergo iuxta Barnesium tenebitur id facere, & cum æterno dedecore salutem in pedibus locare. Contrarium docent Sayrus in clau. lib. 7. c. 10. dub. 8. Arag. 2.2. q. 64. art. 7. Iulius Clarus §. homicidium num. 26. & 32. Tirag. de nobilit. cap. 20. num. 64. & communiter Doctores. Similiter fas est cuique, iniustum fortunarum suarum inuasorem, non repellere de mense in viscera ferro, si opus sit, quamuis portio bonorum quæ prædo diripit non sit prorsus exigua. Itaque auctore Barnesio, qui ita diripitur, cogetur in oculis suis spectare direptam domum; nec poterit prædonem direptione prohibere, ne vitam periculo ex prædonis violentia exponat. Contrarium docet Caiet. 2.2. qu. 64. art. 7. Couarr. ad Clem. si furiosus p. 3. §. vnico num. 6. Torres 2.2. t. 2. disp. 27. dub. 2. & communiter DD. Denique licitum est urgente persecutione migrare aliò, per se loquendo; ergo quoties fuga esset licita, esset etiam necessaria iuxta Barnesium. Contrarium est indubitatum. Vide Malderum 2.2. q. 3. art. 2. memb. 2.

12. Possum Barnesium innumeris similibus exemplis obruere, de quibus latè Victor. relect. de homic. à num. 24. sed hæc satis superque ad institutum: cum perspicuè inde habeamus, cum (ut phrasi ipsius vtat,) panem Theologicum malè ruminasse, nec aduertisse non esse tam arctam homini obligationem ex iure naturæ

ad tuendam vitam, quin fas aliquando sit prudenter (etiam secluso præcepto & nullius virtutis opere urgente ex obligatione ad sui exercitium, sed potius facta homini ad vtrumlibet potestate,) vitam discrimini obicere, tametsi aliàs quia cessat idonea causa vitæ prodigendæ, non sit gratis adducenda in discrimen, vel apertum exitium, ut contingit in exemplis Carthusiani & Monialis, quibus Barnesius ex puris particularibus argumentando, colligebat idem quoque contingere in quouis vitæ discrimine, per restrictam locutionem declinabili, si vsus restrictionum licitus esse concedatur. Tametsi in eo exemplo Carthusiani admittendum esse contrarium ei quod Barnesius contendit, sententia est non ignobilium auctorum, quos refert Ioan. Salas 1.2. tract. 15. d. 11. num. 28. & 29. quibus bona cum Barnesij venia adiungo Lessium 1. de Temper. cap. 3. num. 12.

Concluditur iudicium de proposito Firmi respo. 3o.

Licuit igitur S. Firmo, licet & cuius alteri in simile discrimen coniecto, eripere se morti vel cruciatibus per æquiuocationem vel locutionem restrictam; nec tamen inde sequitur obligari ad æquiuocandum vel restringendum. Quia bonū quod elucet in perfectione candoris & sinceritatis perpetur in conuersatione, tanti apud aliquem esse potest, ut prudenter iudicet præstare, corporis exitium vel cruciatu alieno scelere inferendo permittere, quam sinceritatem lādere, tametsi hoc quoque culpa vacaret in prædicto euentu. Non enim quod vitio caret, æquat confectum perfectione actum oppositum, cum quo comparatur. Quid si verò S. Firmus, ex ignorantia inuincibili censuit deesse sibi aliud euadendi medium? Neque enim D. Augustinus affirmat eum ut voluntatis firmitate & sanctimoniam præstantem, ita eruditione quoque præcelluisse. Nec paucos antiquos Episcopos sanctitate clarissimos, modicè literis tinctos fuisse, extra controuersiam est. Potuit etiam contingere, ut S. Firmus, quamuis probè conscius liciti vsus restrictarum locutionum, agnouerit tamen vel non expedire, vel etiam illicitum esse in eo euentu illas adhibere. Quia v.g. poterat timere, ne fortassis aduersariis curiosius indagentibus, nec ad restrictam responsionem abscedentibus, aut aliquo ex domesticis seducto, vel facto proditore, tandem perueniretur ad latebras, non absque infamia Christianitatis apud Ethnicos; quibus persuasum nunquam fuisset S. Episcopum locutione restricta vsu fuisse, sed mendacio vsu planè calumniati fuissent. Quod probum, Christianorum pastori, & quæ illum Christianis omnibus ad eius ductum & mores vitam conformantibus, non irrogari ab Ethnicis, intererat, Christianæ rei: idèoque per accidens S. Firmus, in euentu potuit iudicare, se teneri abstinere æquiuocatione, & restrictione, tametsi per se loquendo licitis; quod in aliis quoque euentibus frequens esset, dixi cap. 4.

Frigida Augustini laudatio à Barnesio.

13. Missam facio aliam responsionem, quam ex capite ultimo libri primi tractationum ad hunc locum, aliàque ex Augustini libro de mendacio petita, colligere sibi poterit Barnesius: nempe quod liber ille, iudice ipsomet Augustino, admodum implexus sit, nec satis in eo plerumque appareat quid D. Augustinus ex suo, quid ex eius cum quo disputat sensu prodar, ut magnus Diui Augustini æmulator Gregorius Arimineus rectè obseruauit in 2. d. 39. q. vnica art. 1. concl. 1. sub finem. Hanc inquam ad locum propositum responsionem ab ipsomet Augustino subministratam tanquam non necessariam, prætermitto.

Non possum tamen prorsus præterire frigidum encomium quod Barnesius eodem §. 33. *veneranda barba & canis Augustini*, panxit. Quem *admirandum hominem*, (si fas sit miraculum hominis hominem appellare,) in re

quam Patres omnes, Scholastici sequiores Augustino, ex Augustini autoritate & rationibus iucuntur, expositulatur vellicari ab iis qui ipsius Barnesij barbam non demulcent, nec restrictionibus quibusvis, ipso verba praeuente, anathema maranatha intorquent. Quasi iuxta istos non dilexerit Augustinus barbatum in veritate, exorsumque habuerit sapientiam huius mundi, & solertiam iniquam, mentiri docentem. Non potuit scilicet in suscepto veneranda Augustini barba praeconio, diu insistere homo maledicentissimus; sed mox ad mēdacia & probra conuersus, imponit iis, quos impugnat, quod mentiri doceant. Cumulatque hoc mendacium, alio non ignobili: quod videlicet omnes Scholastici & Patres Augustino sequiores, (dissimulo plenum temeritatis & arrogantiae iudicium, de aliis Patribus ad Augustinum comparatis, quia verisimile est non calluisse Barnesium, quid ea vox ferat:) omnes inquam Scholastici & Patres, cum Augustino doceant locutionem mente restringere, vel ambiguum sermonem usurpare, idem esse quod mentiri. Hanc atrocitatem calumniae toto opere perpetuam, proximis capitibus aperiemus.

14. Nunc obiter illud duntaxat exposito, quod homo ineptus, adorsus Augustinum laudare tam frigide tamque ieiunē in diuite argumento verlatu sit, ut nisi dextra venerandam barbam & canos hominis admirandi, si fas est hominem miraculum hominis dicere, sinistra autem, consuetudine mendaciorum & calumniarum telaprehendisset, Augustinum illaudatum dimissurus fuisse credendus sit. Quod si Phauorinus apud Agellium l. 19. c. 3. turpius esse dicebat, exigue atque frigide laudari, quam insectanter & grauius vituperari: quod qui maledicit, quanto id acerbius facit, tanto infirmioris aduersus eum quem impetit autoritatis efficitur: qui verō ieiunē ac infœcundē laudat, destitui à causa videtur; & cum amicus haberi velit, nihil tamen posse reperire credatur, quod iure laudet: quid hoc Augustini laudatore faciemus, qui prae ter venerandam barbam, (quam discere ex Baronio poterat vellicationibus vix paruisse,) non habuit quod in Augustino commendaret, nisi religioni duceret, cum appellare hominis nomine; cum posset ei elogium verum & cumulatū contexere; ex Celestino Papa l. epistola ad Galliae Episcopos; Ioanne 2. item Papa, epistola ad Auienum; Prospero in fine libri contra Collatorem; & initio Epistolae ad Russinum; & carmine contra ingratos c. 2. & 3. ac initio libelli ad obiectiones Gallorum; Fulgentio lib. 2. de verit. prae d. Paulino epist. 3. inter August. & ibidem Seucro epist. 37. aliisque passim.

CAPVT XXII.

Vniuersè, cuiusmodi sint Barnesij argumenta contra usum licitum locutionum mentaliter restrictarum ex causa idonea.

SICILEGIUM hic instituere poteram si libuisset. Nam magnam partem quae urgeri in contrarium possunt, demessa iam in superioribus, & valide contrita sunt. Itaque paucis duntaxat quae metentis manum hactenus effugerint, sublegendis, ritè functus officio videri possem. Placet tamen breuiter in vnum quasi acervum coniectos exhibere, quoscumque Barnesianum solum paluros verius & tribulos quam lxtas segetes fudit, tamen si praecedenti labore demessos, imo stirpitus eradicatoros. Nihil enim vilius momenti, imo quia omnia nullius sunt momenti, nihil planè ab aduersario propositum, sinere intactum, mei muneris duco. Memor illorem S. Hilarij verborum lib. 2. de Trinit. in argumento octauo libri. Parum est sola ea ad satisfactionem afferre quae propria sunt: quia plerumque blandientes sensum fallunt delorum nostrum, inexploratae assertiones, nisi etiam propositionum aduersarum demonstratae inanitates, fidem nostram in eo ipso quod ipsae ridiculae esse arguantur, affirmant.

Est tamen quod initio generatim lectorem moneam, dolere me quod cogar toties lectori ostentare, hominem Monachum pessima fide & nulla conscientia cum Lessio agere, ita ut planè videatur pudorem abiicisse prae calumniandi libidine. Cum enim certum ex fide sit, nulla ex causa licere mentiri, idque tam perspicue Lessius cum omnibus Catholicis profiteatur; audeat tamen Barnesius, quasi trunci essent qui ea lecturi erant quae scribebat, & ut de Adimanto scriptum est ab Augustino capite contra illum 15. *securus de negligentia generis humani ad occidendas deceptiones suas*, impingere Lessio mendacij patrocinium: & perinde ac si Lessius docuisset, fas esse æquiocando vel mentaliter restringendo mentiri, omnia quae contra mendacium alicubi congesta reperit, nominatimque apud Iosephum Langium in Polyanthia, (sic enim homo ad Grammaticae contumeliam natus, opus illud allegat §. 15.) sententiae Lessij opposuit. Perinde omnino faciens ac si quopiam rem inuentam dominò vacantem sibi vendicante post praemissam debitam diligentiam, ut fert sententia probabilissima grauium Theologorum; probaret aliquis alterius sententiae partiaris, illicitum id esse, quod surandum non sit. Aut si aliquo sub inculpatæ tutelæ moderatione defendente seipsum, vel res suas; & in ea iusta cura praedonei obtruncante; probaret alius nefarium id esse, quod exdes hominis iniusta sacris testimoniis profanisque reprobetur. Quae quanta foret fatuitas, non est quod fusiùs exponam.

2. Sicut ergo in iis exemplis, qui alteram partem eo quo dixi modo probandam susciperet, vel ignorantiam suam mentisque hebetudinem, vel nequitiam, vel denique utramque proderet, ita in praesenti, probare quod illicitum sit æquiocationem aut restrictionem ex iusta causa adhibere; quia scriptura & Patres damnant mendacium, hominis est à ianua aberrantis: cum hoc exploratissimum sit, mendacium esse vitiosum; quærat autem an æquiocatio & locutio restricta, ad mendacium accedant, vel ab eo elongentur: ad quod institutum ineptè accommodantur testimonia quae exploratum mendacium reprobant. Sicut in priore exemplo proposito, ineptè omnino ad reiiciendam honestatem usurpationis rerum inuentarum, adducerentur testimonia probantia, furtum, quod quidem verò furtum sit, esse illicitum. Nec minus insulse in controuersia circa posterius exemplum propositum, adducerentur loca quibus exaggeratur crimen homicidij iniusti.

Quinctiam posito quod supponeremus euinci ab aduersario interuenire mendacium in locutionibus restrictis vel quomodolibet ambiguis, necdum tamen effugeret notam inepti & extra orbitam vagantis disputatoris. Nam quandoquidem utraque pars praesupponit mendacij malitiam: planè ineptus, qui ea data, probationes accumulat ad eam euincendam. Sicut in exemplis propositis, ex quo utrinque conuentum est, furtum & homicidium esse actus illicitos, nisi interueniat causa exigens acceptionem alieni & exdes hominis è classe furti & homicidij illiciti; si semel euincatur causam illam deesse, frustra proferentur rationes quibus inhonestas actuum illorum suadeatur: quæ praemissa utrimque supponitur, eo ipso quod probatur deesse causam illam, quæ sola poterat expurgare malitiam actuum praedictorum, ut etiam conuentum erat.

Et video quidem aliam superesse generalem responsionem ad omnia testimonia quibus Barnesius aduersus Lessium abutitur. Nam si luberet gratis admittere, aliquem aliquando Patrem vel Doctorem ex illis quibus iste Bambalio mendaciter opus suum suffarcinauit, impugnasse æquiocationes & locutiones restrictas, facile responderetur, impugnationem illam, cadere in æquiocationem vel locutiones restrictas idonea causa non suppetente, quas nos quoque damnamus. Hæc tamen responsio necessaria huic loco non est, quia ut dixi, nullus Patrum aut Doctorem egit de æquiocatione & locutione restricta, in locis allegatis à Barnesio, sed tantum de mendacio.

3. Quare omnia prope quæ Barnesius à §. 4. ad 31. (id

(id est, præcipua operis portione) contra Lessij sententiam opponit ex Scripturis, Patribus, Pontificibus ac Doctoribus mendacium reicientibus, vna continenti linea ab initio ad finem ducta, obduci debent vno hoc verbo præfixo, *Impudenter*: aut certè hoc alio non minus appposito: *Malignè*: vel *Nequiter & per calumniam*. Nam vt malignitatis potius hanc disputationis obtorsionem, quàm stupori vel hebetudini tribuam saltèmq; vt malignitatem non abfuisse certum habeam, facit longitudo deflexionis. Vt enim fungus fuisset, tamen in tanta prolixitate & mora, non potuisset non aduertere exorbitationem, nihilque à se afferri ad institutum. Bed quod seruiendum esset conductoribus venalis huius Theologiæ, nec parum ad faciendum imperitæ plebeculæ fucum referret, opus pactū aduersus Lessium paulo spissius euadere: neglexit inspicere vnde illud inferciret. Itaque tumultuariè congestis, quæcumque apud imperitos quibus facultas defuisset causam diiudicandi, visa sunt opportuna fore ad molem operi conciliandam, & præmendum inuidia aduersarium, nullo concientie respectu, nullo pudoris.

Hoc ita esse, vt æquus Lector non tam coniciat, quam attrectet, iuuat subiicere specimen argumentationum Barnesij ex vnoquoque enumeratorum capitulum: non quidem eo inordinato ordine quem ipse Barnesius tenuit; forsus ab autoritate, mōxque intermixtis rationibus ad autoritatem regressus: sed debito ordine, qualem supra in veræ sententiæ confirmatione seruauimus. Et quia confusissimè iisdem argumentis, impetiit æquiuationes & restrictiones, cum tamen sit earum tam diuersa ratio, cogar permixtim argumenta contra vtriusque solute prout argumenta ferent. Struices verò & aggeres ineptiarum, parergorum, cauillationum, adde & errorum, nec qualiumcumque, sed pinguium, quos argumentationibus admiscet: cogar hoc loco serè præterire, ne disputationis filum nimium abrumpam, demonstraturus infra hominis ea in parte genium & ingenium, iudice tertio ad opus eius.

CAPVT XXIII.

Digestio ac depulsio argumentorum Barnesij à multiplici autoritate, contra vsum licitum locutionum mentaliter ex causa restrictarum.

EX Scripturis infinita congerit, diligentiam fortassis probaturus, allegatione tam multiplici. Verum ad populum phalaras. Cui enim tametsi rudissimo Scripturarum, adhibito Indice Biblico Hugonis Cardinalis, & Conradi Alberstastij, quingentorumque aliorum Monachorum, siue vt passim loquimur Concordantiis, difficile foret ingentem fascem conficere huiusmodi locorum, vt aperte ab isto factum in ea inutili æceruatione locorum quæ apud eum legere licet §. 4. §. 6.

Primus ordo argumentorum ex Scripturis.

Omnis illa igitur Scripturæ locorum confarcinatio à Barnesio contra Lessium adhibita, eo demum pertinet, vt intelligamus semitam mendacij esse odio dignam; & calliditatem siue malitiam in promittendo, prætereaque hypocrisim, dolum in lingua, labia dolosa, & mendacia, os bilingue, vituperari ac numini displicere: falsa testimonia coinquinare; linguam mendacem & cor machinans cogitationes pessimas, linguam quæ iniquitatem facit, loquentes vana & videntes mendacia, testes mendaces nequiter humiliantes, se abominationi esse Deo. E contra autem simplicitatem cordis Deo placere, & sanctam ac honestam esse iuxta Apostoli oraculum, quo Christiani iubentur non seruire ad oculum

quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis.

Accedit farrago exemplorum ex variis Scripturis, quibus doctrinæ propositæ quasi praxis continetur, & idcirco cumulantur à Barnesio. Seligam pretiosiora, delibans quæ ab eo verbosissimè congesta sunt. In primis ipse Deus præstat quæcumque loquitur: quæ ore promittit, opere complet: & idcirco Iosias punitus est quia non acquieuit sermonibus ex ore Dei: & vniuersi non attendentes testimonia Dei quæ testificatur in eis, addicuntur supplicio. E contra verò Iudith laudatur, quia omnia quæ loquebatur vera erant, & non fuit in sermonibus ipsius vlla reprehensio. Sancti quoque Prophetæ veraces. Sacerdotes item & homines seruant in loquela veritatem, idque illis à Deo frequenter inculcatur. Et in nouo Testamento iubemur proferre bona de bono thesauro, abicere autem verba otiosa, de quibus ratio reddenda est. Et Christus de se professus est, se palam locutum esse mundo, docentem in synagoga & in templo quo omnes conveniunt, nihilque in occulto locutum: quia vt Apostolus de eo scripsit, venit in mundum vt testimonium perhibeat veritati, & omnis qui est ex veritate, audit vocem eius. Sed & Apostoli repleti Spiritu sancto cœperunt loqui linguis prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, iuxta illud præceptum Paulo impositum: loquere ne taceas: qui idcirco nihil subtraxit utilium quominus annuntiaret & doceret publicè testificans, nec subterfugit quominus annuntiaret omne consilium Dei. Et idcirco etiam idem Apostolus iubet idipsum omnes dicere, esseque perfectos in eodem sensu & in eadem scientiâ, efficique azyma synceritatis & veritatis, abdicando occulta de decori, non ambulantes in astutia, sed in manifestatione veritatis absque sermone adulationis & vaniloquio, quod sectantur qui non intelligunt neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant: & idcirco non sunt operarii probabiles & inconfusibiles rectè tractantes verbum veritatis, sed speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes, resistentes veritati nec vnquam peruenientes ad scientiam eius, contradicunt fideli sermoni secundum doctrinam, & doctrinæ sanæ. Se dicunt enim Apostolos & non sunt: inueniuntur enim mendaces, & non loquentes modò, sed etiam facientes mendacium. Hæc omnia de fide sunt. Habentur enim eisdem verbis in variis scripturis quas operosè annotatis & capitibus & versiculis signauit Barnesius, ad hanc conclusionem inferendam. Ego locutiones restrictas, imò & quomodolibet æquiuationes, reicienda sunt utpotè mendaces, dolosæ, & quæ audiri ab homine nequeant.

Exempla æquiuationum in sacris improbatarum iuxta Barnesium.

1. Confirmatur strenue toto §. 6. quia serpens Diabolus, vsus est oratione amphibologica, & Adam ex quo peccauit, quæsiuit latebras, absconditque se à facie Domini Dei, in medio ligni Paradisi. Item homicidia Cain mendaciter dixit fratri, egrediamur foras, & Deo de fratre percontanti, respondit nescio. Sara item desidens Deo, cumque irrideos, & Abraham ac Sara ex timore mentientes, quod agerent æquiouocando, siue vt Scriptura loquitur mentiendo, taxantur à Deo & Abimeleh. Iacob præterea censuram patris subiit, quod fraudulenter egisset, id est, æquiouocationem adhibuisset. Simeon item & Levi taxantur, quod ad redimendam vexationem dolosè egissent, & turbassent patrem. Filij Iacobi quod proditorie fratrem vendidissent: Thamar quod meretricium incestui adiecisset. Eadem censura dolositaris, notantur vxor Putipharis, obstetrices Ægyptiæ, Rahab meretrix, Gabaonitæ, Sisara, Ephraim seditionis, Philistina Thamnathæa vxor Sampsonis, ipsæque Sampson amoribus meretriciis inescatus, Dalila meretrix, Michol illudens patri, Saul traditor Davidis, Ioab homicida interficiens Abner & Amasan, Rechab & Baa-

na sicarij, David Vriæ cædem moliens, Ionadab suasor nefarij, concubitus, Ammon raptor, & stuprator sororis, Absalon fraticida, Thecuis procuratrix Ioabi & Absalonis, meretrix coram Salomone litigans, vxor Hieroboam, Iezabel.

Necdum medium attingi paragraphum. Itaque, quia reliqua loquacem delassare valent Fabium, vniuersè concluditur antecedens confirmationis propositæ, enumeratione omnium virorum diabolicorum & seductorum, ariolorumque & coniectorum, & ut est in Hebræo, malum oculum habentium, & denique hypocritarum, quorum singularia exempla & facta dolosa, ex Scripturis variis capite & versiculo signati profert Barnesius: subnectiturque tantæ molis conclusio: ERGO locutio restricta, omnisque æquiuocatio, reprobæ est & maledictio proxima: quippe principium confusionis Babylonica, verus idololatricæ partus, res propria diaboli, prototypus septem tentium vaccarum Pharaonis, ac tenebrarum Ægyptiacarum, ac germana ebrj, & cisterna fraëla, lati friabilis & volutabris suis imago. Quæ argumentationis propositæ lumina, copiosè ostendat Barnesius §. 7. 8. & 9.

Allegatio Scripturarum propositarum in rem præsentem, saltatio extra chorum.

3 Videt lector specimen argumentationum Barnesij. Hic enim est succus qui ex tam vberi ac copiosa confertaque ratiocinatione, exprimi potuit. Itaque agnoscit lector rectè an secus de Barnesij fide ac loquacitate pronuntiauerim. Solutionem autem argumenti tam operosi, & tam longo anhelitu fusi, exhibeo verbis Hieronymi epist. 61. *Vetus narrat historia: Quidam cum diserte diceret, ferreturque impetu & volubilitate verborum, causamque omnino non tangeret: prudens auditor & iudex. Bene, inquit, bene, sed quo istud tam bene.* Hæc ipsa responsio aptè cadit in Barnesij argumentum. Quorsum enim probat displicere DEO labia mendacia, & dolum malum, placere autem ei veritatem & simplicitatem? Quid hoc ad præsentem causam? Aut quorsum exaggerati illi locorum inutilium cumuli? Itaque ea vna spongia totum argumentum obducendum est. *Nihil hoc ad rem:* camentum non præter institutum Barnesij, quandoquidem strues illa verborum, amplificando operi & lectori deludendo: seruire poterat. Nec plura ad palmare hoc Barnesij argumentum & confirmationem eius.

Tantum quoad confirmationem, rescire cuperem quis illi dæmon renunciauerit, insidentem serpenti tentatorem, Cainum item & exercitum integrum virorum diabolicorum quem eduxit in aciem, non planè iussisse contra mentem, sed tantum fuisse usum æquiuocatione vel locutione restricta. Illud item doceri vellem è quo Geneseos codice didicerit Barnesius Saram irrisisse DEVM, & Abrahamum mendacij fuisse in Scriptura insinuatam aum Saram sororem suam dixit. Iacobum item mendacij notatum in surreptione paternæ benedictionis, & idcirco paternam censuram passum. Et Simeonem ac Levi vasa iniquitatis bellantia de redimenda vexatione cogitasse. Quod enim Sara Deum irriserit, est apertus error, & contra Scripturam. Quod autem Abraham & Iacob mentiti sint; negat ipse Barnesius §. 39. & 41. Oportebat ergo mendacem esse memorem, nec ex eodem ore calidum simul & frigidum efflare. Simeon & Levi de vltione, non de redimenda vexatione cogitabant. Quorsum enim vexationem redimere voluisse dicantur qui omnia quæcumque voluerant, à Regulo Sichem extorserant?

5 Quod verò in ea confirmatione, sententia Lessij, omnium omnino criminum à mundi exordio admisorum rea agitur à Barnesio; ut insignem eius in amplificando vim prodat, ita suspicio esse potest, ab eo, quippe multæ & antiquæ lectionis homine, expressum è libello ante annos aliquot typis edito, cuius hæc inscriptio. *Horribilia scelera IESVITARVM à constitutione mundi.* Eo libello IESVITÆ, (atque adeo etiam Lessius,) lapsus Adam & Euz autores affirma-

bantur. Iisdem, Abelis cædes per Cainum adscribebatur: præsertim cum extraordinariam à lectionibus vacationem eo sine concessisse arguerentur, ut esset Caino oportunitas leuocandi fratrem in agrum: & contundendi duritiam Abelis, qui eum ad se prolectantibus IESVITIS, auscultare renuisset. Omnia turpia & horrenda, vbiuis quandoque patrata: præsertim verò parricidia, & cædes illæ quas vel nominare boni cuius lingua, vel audire aures horrent, eodem libello signatum & distinctè, IESVITIS incentoribus aut etiam opificibus tribuebantur. Nominatimque quod Saul Sacerdotes gestantes ephod neci dederit, quod Amnon sorore foedata vltiorem Absalonem fraticidam expertus sit, quod plerique pij Reges è Davidis stirpe gladiis impiorum occubuerint, quod multi sancti Prophetæ in occisione gladij mortui sint, quod S. Ioannis Baptistæ caput in salticæ lucat cesserit, non absque cooperatione IESVITARVM patratum arguebatur, commodato per eos quem apud se hereditario iure per manus transmissum habere prodebantur gladio Goliathi, quo non esse meliorem David ipse postea perhibuit. Suspicio igitur esse potest, vniuersam illam Barnesij declamationem, qua omnia scelera in Scripturis recensita, de Lessij placito circa mentales restrictiones & æquiuocationes progerminasse asseruntur, ex eo libello expressam esse. Hoc verò est Lessium ferocari perquam nauiter & inuestigare abscondita eius. Sed o si Barnesius qua humanitate nuper Geneuensis Bibliopolæ commentarium contra IESVITAS, dictauit breuiculus argumentorum & conuictorum aduersus Lessium, eadem annueret, ut secunda Commentarij illius editio, tam insignis libelli accessione vendibilior prodeat?

Secundus ordo argumentorum pro Barnesio, ab autoritate Pontificum.

5 Pergo ad secundam Barnesij argumentationem ex Summorum Pontificum testimonio ductam. Nam quamuis ille, Summos Sanctissimosque Pontifices in angulum §. 27. coniecerit, hunc tamen eis locum à me concessum, tanquam Christi Vicariis, Patres quoscunque dignitate superantibus, non grauatur ut arbitror feret, ni si manet alta mente repositum, Iudicium antèrius, syretique iniuria libri. Intelligit Barnesius quod dico, nec solus intelligit. *Quæ enim usquam gentes ignorarent, quod Roma didicisset?* ut est apud S. Leonem *serm. 2. de principibus Apostolorum.* Profert ergo Barnesius post medium §. citati n. 21 inter SS. Pontifices, cuiusvis æquiuocationis, sed præsertim deterioris, hoc est, restrictæ locutionis hostes, inprimis S. Gregorium, cuius est ea regula probata D. Thomæ 2. 2. q. 89. art. 7. ad 4. *Humane aures talia verba nostra iudicant qualia foris sonant.* Addit nu. 22. bene multa capita ex Decreto Gratiani 22. q. 4. & 25. q. 5. Variâ item capita decretalium, quibus statuitur debere iuramentis inesse firmitatem, & rem iuratum à iureiurando firmari, nec esse tutum contra iuramentum suum venire. Congerit item varia exempla delatorum per Pontifices iuramentorum, & intermixto loco Inpocentij, verantis ne Sacerdos ob crimen prohibitum celebrare, singat duntaxat se celebrare, etiam in casu necessitatis, & ad irreuerentiam vitandam: Concludit addita regula Alexandri Tertij, ut in dubio verba vsurpentur in eo sensu quem communiter ingenerant rectè intelligentibus. Itémque addito alio loco ex causa 22. q. 2. quo ex Hieronymo dicitur, si veritas non sit iuramenti comes, iurantem peierare. Vnde intulit Gratianus, qui falsum iurat, mentiris mentiando autem iurare, nihil aliud esse quam peierare: & illum falsò iurantem mentiri, qui scit falsam esse quod iurat.

Nihil pro Barnesio apud Pontifices.

6 Hæc Barnesij ex Pontificibus & Sacris Canonibus argumentatio, contra æquiuationes & locutiones restrictas, eiusdem est farinae vel fursuris, cuius superior proximè discussa. Itaque concedo omnia quæ proposita sunt. Verissimum quippe est, iuramentum debere esse firmissimum, & rem iuratum firmari iuramento. Hoc quis negat vel negare potest si sanus sit? Et idem statuo de reliquis à Barnesio assumptis. Inde tamen concludere, ergo æquiuationes & locutiones restrictæ, tametsi idonea causa interueniat, vetantur in Inre Canonico prædictis capitibus; hæc esse dico illationem, quam centum iuga bouum simul adhibita, ex illo antecedenti non eruerent, ut alicubi lussit Caietanus. Nec aliter sanè quadrat ei antecedenti prædicta illatio, quàm quadrat ista quam subiicio, cum suo antecedente, tametsi verissimo. Monachus exlex, & qui omnia domi turbat ob inquietum ingenium, pugnatque aduersus matrem suam, pessimus est monachus, verèque Sarabaita, aut etiam deterior. Ergo Barnesius non est pertusus angustiarum Duacensium, nec ob eas peierauit. Antecedens est certissimum. Nihilominus insulse omnino, ex eo verissimo antecedente: quodque multis Canonibus altrui facile posset, concluditur consequens nullatenus cum antecedente connexum. Eodem planè modo contextitur tota Barnesij argumentatio proposita. Circa quam proinde nihil aliud addendum est.

Obiter duntaxat moneo, locum Gregorij quem Barnesius eo privilegio quod Tertullianus diabolicum nominat, truncatum dedit, si integer proferatur, visum Nanarro efficacissimum ad, altruendas restrictiones mentales, idèbque ei loco Gregorij, disputationem suam de veritate verbi partim expressi, partim mente retenti, inædificasse. Ita enim habet S. Gregor. 26. moral. cap. 7. & refertur cap. humanæ aures 22. q. 5. *Humane aures, verba nostra talia iudicant, qualia foris sonant. Diuina verb iudicia, talia ea audiunt, qualia ex intus proferuntur. Certè nouerit ille qui intentionem & voluntatem alterius variis explicat verbis, quia non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem. Quia non debet intentio verbis deferuire, sed verba intentioni.* Agnosceis cur circumcisum Gregorij locum exhibuerit Barnesius? Nimirum quia qualis ab eo exhibitus est, etiam si nihil ad rem faciebat, tantumque inuabat ad libi molem, tamen non oberat. Si autem integer non exhibeatur, continet quod Barnesium exerceat. Moneo præterea in fictione illa criminosis Sacerdotis, quam iste verba in ventum effundens, vocauit æquiuationem, malè obtendi à Barnesio necessitatem ad vitandum sacrilegium, ut inde uferat quantum sit virus æquiuationis, quando Pontifex eam deteriore statuuit sacrilegio. Nulla sanè ibi est necessitas fingendi consecrationem, cum possit Sacerdos vel Confessione Sacramentali, si sit Sacerdotis copia, vel eo deficiente, per contritionem habilis fieri ad ritè & absque culpa sacrificandum, ut proinde meritò fictio illa, (quæ tamen ab æquiuatione infinitis parasangis secluditur,) per Pontificem reiecta sit ab adoratione in spiritu & veritate.

Classis tertia argumentorum Barnesij, ex Conciliis.

7 Tertiam Barnesij contra locutiones restrictas & quascumque æquiuationes argumentationem, duco ex Conciliis quæ allegat §. 23. & 24. Prioris titulus est. *Æquiuationes, & periuria per eas facta, expressè damnantur à Concilio Toletano quarto, quinto, sexto, & septimo.* Quæ Concilia præsertim quartum, esse certè fidei, & approbata à Romana Ecclesia, inde concludit, quod eorum decreta pleraque habentur inserta decreto Gratiani, quod est ius Romanæ Ecclesiæ. In illis ergo To-

letanis Conciliis, dicitur esse *perfidia animi, ut subcū fidem Sacramento Regibus promissam seruare contemnant, & ore simulent iuramenti professionem, mente retinentes perfidie impietatem.* Unde examina malorum secutura, & in illis Conciliis traditur, & unusquisque per se videt. Ac propterea in eo Concilio Toletano quarto, quod fuisse vniuersale affirmat Barnesius, colligitur ex subscriptione Selux Narbonensis Archiepiscopi pro regno Gallicano deputati; subicitur diro anathemati, qui Sacramentum Regi præstitum temerauerit, vel in aliquo Maiestatem regiam violauerit. Colligit inde Barnesius (appendo ipsa eius verba) *notari de ere, doceri à prædicto Concilio approbato & vniuersali, sententiam Iessianam esse errorem, prophanationem Ecclesiæ Catholica, impietatem damnatione dignam, eosque, ad prauam Societatem diaboli pertinere, & Iuda Iscariotib, & aternis suppliciis condemnatorum, qui contra definitionem dictam, præsumpserint, dicere posse æquiuari in iuramentis præstitis pro patria, status, regique salutis conseruatione.* Tam horrendum anathema, roborant alia pleraque Synodi Hispanicæ.

Hoc primum Barnesij ex Conciliis telum. Secundum profert §. 24. cuius hic est titulus. *Æquiuationum damnatio per Concilium Generale Constantiense sess. 15.* In eo Concilio damnantur qui dixerint quolibet Tyrannos posse & debere licite occidi, per quemcumque; etiam per clancularias insidias, & subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito iuramento. Colligit inde Barnesius, *eam Con. h. censuram, percellere fraudes & deceptiones mentis retentionis, qua passim viuunt, & qui Reges & alios sub prætextu tyrannidis insurgunt.* Subditque hanc rationem esse à loco intrinseco & apodicticam, factæque esse conclusionem propositam à genere distributo affirmatiue concludere, ex hac didascalica, & consequenter vniuersali damnatione mendaciorum: *Omnia mendacia damnantur, ergo & mendacium æquiuationis.* Neque verò Ioannes Paruus in eo Concilio damnatus, per subtiles blanditias & mendacia quæ approbasse refertur, aliud intellexit, iuxta Barnesium, quàm æquiuationes. Ex his omnibus in hæc verba concludit Barnesius. *Æquiuocatio ergo Iessiana, est mendacium illud quod percellitur fulmine Constantiensis censura: ac idèd non modò hereticum & scandalosum est illam defendere, sed etiam, ut Concilium ait, ad illam viam dare.*

Quàm multa in ordine argumentorum proposito dissimulanda.

8 Respondeo. *Qui nititur mendaciis, ut Sapiens dixit, hic patitur ventos, idem autem ipse sequitur aues volantes.* Vereor ut non satis sobrius hæc omnia scripserit Barnesius, & fallente oculo, mentèque aberrante: cum æquiuationes legerit, ubi mendacia, periuria, perfidia, in Conciliis prædictis legenda erant. Priusquam tamen ipsa argumenti propositi veluti viscera peruadamus, attingamus obiter quæ illi in malè confarcinata argumentatione, condonemus. Dissimulemus ergo in præsentia, ignorantiam hominis, qui Gratiani decretum confundens cum Decretalibus Pontificum; existimauit omnia Decreto illi inserta, eo ipso facere summam fidem, ac veluti canonizari ab Ecclesia. Quæ est puerilis cespitatio. Nam Romana Ecclesia, curauit quidem quàm emendatum edi Gratiani decretum: non plus tamen ei tribuit auctoritatis, quàm habeat is è quo Gratianus testimonium aliquod depromit. Alioqui malè sanè ageretur cum plerisque à quibus Gratianus corrigitur ac repellitur non semel. Idque maximè cuperent hæretici; quos inter veterator Kemnitius, Gratiani hallucinationes tanquam Romanæ Ecclesiæ placita obtrudit. Vide, ne plura loca annotem, vnum planè insignem quem Valentia 3 p. d. 7. quæst. 9. p. 2. sub finem probè excurit. Non est igitur Gratiani decretum, apud Catholicos, quale à Barnesio Kemnitium imitato proponitur. Et quamquam nonnullis ante Barnesium Doëtoribus impositum est, ut idem

sentirent de Gratiani decretis; (refert eos Thomas Sanchez l. de Matr. disp. 12. n. 3.) Tamen qui solidè ista discusserunt, aliud statuunt. Refert eos ac sequitur idè Sanchez ibidem num. 5. rectè confirmans, petita ex Decreto, non plus habere ponderis ex mente Ecclesiæ, quàm ferat autoritas eius qui à Gratiano allegatur. Et idem optimè tradit Nicol. Iacquierias in flagello fascinar. cap. 9. initio ac Torreblanca lib. 1. dæmonologiz cap. 36. num. 8. & multi apud Cenedo Collectan. 16. ad decretum à num. 5. Benè item Genesius ab Amescua l. 1. de potest. in seipsum cap. 9. num. 7. notans ita esse censendum, etiam post Gregorium 13. De Decretalibus, quia ipsorum Pontificum rescripta continent, alia ratio est. Sed hanc, ut dixi, ignorantiam, concedamus homini cui plus licuit versare Lucianum quàm ius Canonicum. Illam quoque ignorantiam, tamen admodum crassam, hoc loco prætereamus, quia sua autoritate, Seluam Narbonensem Archiepiscopum, in Hispaniam ad Concilium deputat, pro vniuerso Regno Gallicano. Quæ quanta sit rerum confusio, & audax quilibet ad nutum comminiscendi libertas, nihil attinet dicere, cum norint qui nondum zæ lauantur, quorum Narbonensis Præsul; illis temporibus in Hispaniam cum Hispanis Episcopis, Concilio Nationali celebrando proficisceretur. Sed Barnesius nisi semper aliquod commentum cuderet, malè à se locatam operam arbitraretur. Insignem præterea præiudicem in PRAVA SOCIETATE, ac SOCIIS; & his qui SOCIANTUR per Concilium Toletanum confingendis, in huius disputationis clausula patefactam dabo. Eam denique temeritatem, qua homo effrontissimus, sententiam tot Catholicorum & grauissimorum Theologorum cuiusvis ordinis & ætatis, hæreticam & scandalosam decernere ausus est, dimittamus in præsentia; ab his superius castigandam, quorum interest hanc tantam linguæ petulantiam, & in notandis sententis procacitatem, coercere.

*Densitas mendaciorum & calumniarum
in eodem.*

9 Nunc ut argumenti propositi solutionem planam demus, concessis omnibus antecedentibus, negatur consequentia. Conceditur inquam perfidiam aduersus Sacramentum Principi præstitum, detestabilissimam esse, & diro anathemate, omnibùque suppliciis merito plectendam. Item horribile scelus esse, violare quoquo modo principis maiestatem. Adhuc impium esse, profiteri, quoslibet Tyrannos posse & debere licitè occidi per quemcumque, etiam per clancularias insidias, & subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito iuramento. Hæc inquam omnia quæ Barnesius statuit pro antecedenti, & tradita sunt in Conciliis prædictis, verissima sunt, nec possunt nisi impie negari. Sed quod inde concludit Barnesius, Ergo Lessij sententia reiicienda est: hoc dico inferri ab homine non sobrio. Vbi namque Lessius aliquid tale docuit, quale est quod in prædictis Conciliis damnatur? Est verò mendacium Barnesij loculentissimum, quod vel Concilia prædicta de æquiocationibus & mentaliter restrictis locutionibus egerint; cum apertissimè agant de perfida & mendaci infractione iuramenti præstiti: vel quæ Ioannes ille Paruus æquiocationes & restrictas mentaliter locutiones defenderit, & idcirco damnatus sit.

Et mirum est in re tam perspicuè à Gallicis omnibus Historicis prodita, ausum tam liberè mentiri Barnesium Legatur Nicolaus Ægidius in Chronico ad annum millesimum quadringentesimum octauum: & ad eundem annum Belleforestus lib. 5. historiz, in Carolo Sexto: Meyerus lib. 15. Annalium Flandriz, ad Christi annum millesimum quadringentesimum septimum, Monstreletus volum. 1. cap. 39. Ac ne plures frustula conquarem, testis omni exceptione maior,

nec auritus sed oculatus, & à quo Duci Aurelianensi laudatio funebris dicta est, (teste Ægidio supra,) Ioannes Gerson l. p. operum, assertiones omnes Ioannis Parui, earumque damnationem referens, his verbis conceptum tradit errorem Ioannis Parui. *Quilibet Tyrannus potest & debet licitè & meritorie occidi à quocumque suo vasallo & subdito, & per quemcumque modum: maxime per insidias & per staterias, non obstante quocumque iuramento aut confederatione facta apud eum, non expellendo sententiam aut mandatum iudicij cuiuscumque.* Habet Lector fidelissimè quid in Ioanne Paruo reprobatum & meritissimè damnatum sit; vnàque habet qua fide Barnesius in rebus abdicis acturus sit, qui in tam perspicuis pudorem omnem adeo irreuerenter profligit; & pro sua in fingendo potestate, perfidiam, ac iuramenti infractionem, insuperque terribilissimum homicidium, in locutionem ex iusta & legitima causa restrictam commutet. Quæ tam portentosa est Metamorphosis, ut Ouidianas omnes monstrositate superet. Et cum omnes Historici, & oculati testes, referant Ioannem Paruum venalem Theologum, exploratæ perfidiz ac periurio & sceleratissimæ cædi patrocinatorum, audeat tamen effrontissimè prodere, damnatum Patrum, quia docuit locutiones ex iusta causa restrictas, vitio vacare. At meminisse oportebat Barnesium canonis à Fabio 4. instit. c. 2. positi ad mendaciloquorum instructionem. *Flagenda meminerimus ea quæ non cadunt in testem.*

10 Ad extremum quod ait Barnesius, terribilissimos parricidas qui in Principes nefariè insurgunt, mendacis parcentes, usurpare locutiones restrictas, prodit Barnesij stuporem cum pari malignitate coniunctum, qui putauerit vili se aliquando persuasurum, monstra illa hominum, quæ ad illud criminum fastigium nunquam pertingerent, nisi per omnium scelerum gradus antea scanderent, omni honestate protrita; in ipso tamen immanis parricidij procinctu, adeo sapere, ut caueant ire contra mentem, sed subterfugia æquiocationum & mentaliter restrictarum locutionum conculcant, cor transfixum negligentes, & de reducia solliciti. Concludo igitur apodicticè, & per omnes cum intrinsecos tum extrinsecos locos, didascalicè & vniuersaliter, multo potiore iure quàm Barnesius, ea verborum ampullositate & inanitate adhibita; argumentationem suam conclusit: Concludo, inquam, tertiam illam Barnesij argumentationem ex Conciliis petitam, esse meram lycophantiam, castigatione dignissimam in omni foro.

*Ordo quartus argumentorum Barnesij;
ex Patribus.*

11 Quartam Barnesij argumentationem subiicio ex Patribus, quos inter præcipuè virget Tertullianum §. 27. quem signatim profert lib. de Idolo. cap. 1. impugnantem confessiones falforum numinum, & illarum autores damnantem adulterij: ad hæc cap. 4. expostulantem, *quasi non sufficiat vox Spiritus sancti, aut vltra deliberandum sit.* Sed omnium fortissimum celum esse putat, quod petit ex l. 4. aduersus Marcio cap. 38. vbi Lessium à Tertulliano dementem vocari ait, qui de vno consultus aliud respondeat. Et quod sumit ex l. de Spectac. c. 20. vbi Lessius aggregatur Ethnicis, qui malum, ac bonum pro arbitrio ac libidine interpretantur, dicentes alibi bonum; quod alibi malum, & alibi malum quod alibi bonum. Hanc ipsam enim esse Lessij mentalem restrictionem, interpretatur Barnesius. Aliorum minutiorum Tertulliani locorum, mensuram bonam & confertam ac cogitatam dat in signum Lectoris.

Magistro, adiungit discipulum Cyprianum lib. de mortalitate conquerentem de nimia quorundam exploratione pro mortuis; & affirmantem dari eo pacto gentilibus occasionem, ut putent nos aliud de bonè ac piè mortuorum statu credere, aliud effari, id est, interpre-

interprete Barnesio, *refringere mentaliter*. Et alibi, subdolum pacis petitionem per lapsos, exagitat Cyprianus: id est, eodem glossatore Barnesio, æquiocationem & restrictionem mentalem: Quam item Ambrosius iuxta Barnesium apertè impugnavit. Nam impugnat fraudes & dolum malum, siue ut postea loquitur, perfidiam. Et item facit Origenes & Clemens Alexandrinus & Hieronymus, qui proinde æquiocationibus & restrictionibus aduersantur, nominatimque Clemens cum ait, *Christianum non mentiri, etiamsi moriatur in tormentis*.

12 Scelus esset, in mendacii exagitatione, missum facere Augustinum, idèque multa ex eo congerit Barnesius §. 17. & 18. Sed quando alia propè omnia quæ eo loco addensat, pertinent ad factum Firmi de quo iam supra, vnus duntaxat superest insignis locus quem profert ex l. contra mendac. c. 18. vbi Augustinus disertè, (supplente tantùm nonnulla Barnesio,) damnat restrictiones mentales & æquiocationes quascumque. Itaque non abs re §. 25. aduocatis in consultationem Pererio & Lessio, admittentibus mendacium esse per se malum, & ita visum omnibus propè Patribus & Doctoribus; concludit per obseruationem & consultationem, satis (ut ait,) *iudicibz factam*; mendacium ab Augustino aliisque Patribus impugnatum, id est, æquiocationem & restrictionem mentalem; annuente Lessio qui mendacium à Patribus dictum æquiocationem non negat; esse ad Garamantas amandandum. Nec consideratè Dominicum Bannem ei patrocinauim, affirmando dissidium Petri & Pauli quod ad Gal. 2. memoratur, non fuisse verum sed simulatum; idque plurimis Patribus adscribentem: magna, ut quidem Barnesio videretur tantorum Patrum inhonoratione, qui mendaciorum patroni citra necessitatem statuuntur. Roborat conclusionem propositam Barnesius §. 26. contendens iuxta Patres, longè probabilius facere, qui mendacia, quàm qui restrictiones vel æquiocationes admittunt, cum mendacia sancti aliqui probauerint in necessitate, nulli æquiocationes: ut proinde sæpe se miratum dicat, cur defensores æquiocationum & restrictionum, pro eis decertantes, ac si esset pro aris & focis, consequenter non extollant mendacia.

Patres à Barnesio, nullo iudicio ac pessima fide adducti.

15. Hac argumentatione Barnesius non tantùm loquacem & calumniatorem, (quod semper hætenus,) sed apertissimè ineptum egit; ita ut cadat in eum illud ab Augustino obiectum Maximino l. 3. c. vlt. *ô disputare! ô probare promissa!* Ex. *Ostende promissa, quid pergis in vacua? quid deludis expectationem nostram, nec exhibes pollicitationem tuam. Multiplicas verba necessaria, ut necessaria occupes tempora.* Stipulatus fuerat Barnesius, locutionum restrictarum & æquiocationum expugnationem ex Patribus, & cum parturiuerint montes, nascitur ridiculus mus. Quo enim alio nomine censuerim quæ ex variis Patribus prædictis, tam extra causam & locum, tam præter ipsorum Patrum mentem, protulit, nulla iudicio adhibito, nullo delectu?

Ad loca ex Tertulliano.

Tertullianus vult sufficere vocem Spiritus sancti, nec ultra deliberandum esse: detestatur confessiones falsorum numinum. Quid hæc ad controuersiam de locutionibus restrictis ex iusta causa? Itaque non Lessium, ut ei Barnesius inuerecundè opponit, sed ipsum Barnesium, Tertullianus dementem pronunciat, qui de vno agens aliud ingerat, & de vno consultus aliud respondeat. Quod verò restrictio statuatur ex Tertulliano mali & boni interpretatio pro libidine; & qui restringit dicat alibi malum, quod alibi bonum, & viceuersa: idèque Lessius restrictiones ex iuxta causa defendens, Ethnicis à Tertulliano iux-

ta Barnesium aggregetur, factum est à Barnesio eadem veritate ac moderatione, quæ cætera. Dehortatur enim Tertullianus eo loco Christianos à spectaculis: eumque iniquitatis apparatus quem Ethnicis in theatro approbabant, alibi reprobabant, Christiano vbique reprobandum docet. Ipse locus Tertulliani mentem & aduersarij malam fidem ac insulsiatatem proderet. Nunquid ergo, inquit, & extra limites circi, furori studemus; & extra cardines theatri impudencie intencimus: & insolentie extra studium: & immisericordie extra amphitheatrum? Quod DEVS, etiam extra cæmetas, & gradus & apulios oculos habet. Erramus, nusquam & nunquam excusatur, quod DEVS damnat. Nusquam & nunquam licet, quod semper & ubique non licet. Hæc est veritatis integritas, & quæ ei debetur disciplina plenitudo, & æqualitas timoris, & fides obsequij, non immutare sententiam, nec variare iudicium. Non potest aliud esse, quod verè quidem est bonum sed malum. Omnia autem penes veritatem DEI, fixa sunt. Ethnicis quos penes nulla est veritatis plenitudo, quia nec Doctor veritatis DEVS; malum & bonum pro arbitrio ac libidine interpretantur: alibi bonum, quod alibi malum, & alibi malum, quod alibi bonum. Sic ergo euenit ut qui in publico, vix necessitate vestica tunicam lenet, idem in circo aliter non exultat, nisi totum pudorem in faciem omnium intendet: & qui filia virginis ab omni purco verbo aures sœuat, ipse eam in theatrum ad illas voces gesticulationesque deducat: & qui in placeis, litem manu agentem aut compescit aut detestatur, idem in stadio grauioribus pugnis suffragium ferat: & qui ad cadaver hominis communi lege defuncti exhorret, idem in amphitheatro derosa; & dissipata, & in suo sanguine squalentia corpora, patientissimis oculis desuper incumbat, &c. Quid mirum de inæquata ista hominum miscetium & commutantium statum boni & mali per inconstantiam sensus & iudicij, varietate? En Tertulliani locum, quo Barnesius configi ab eo vult restrictiones mentales & æquiocationes. Nisi me iam pridem, huius in argumentando infelicitatis, & emotionis commiseratio tangeret, pateret ad insultandum & contrundendum ingens campus.

Ad S. Cyprianum.

14. Ser pergamus ad non minùs insulsa. Cyprianus importunum mortuorum luctum, metas rationis & consilij prætergredientem, ait præbere Ethnicis occasionem suspicandi, quod aliud de nostrorum piè defunctorum statu sentiamus, aliud pronunciemus. Inferre Barnesius. Ergo Cyprianus damnat mentales restrictiones. Poteras eodem iure illud Pauli allegare: *Consistentur se nosse DEVM, falsi autem negant.* Et illud Prophetæ à Christo sanctificatum. *Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longè est à me.* Rursusque illud. *Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiri sunt ei.* Tum concludere. Ergo Paulus, & prophetæ ac Christus ipse, damnat mentales restrictiones. Et hæc quoque ad operis tui molem, & non necessariam, iam tam testatissimæ ineptitudinis tuæ, expressionem, conferre poterant. Sed & quod lapsos dubdolè pacem petentes, restrictè aut æquiuocè locutos affuecas, Patreque mendacis, fraudibus, perfidix, aduersatos; oppugnasse eo ipso restrictiones affirmas; seruas tu quidem ut iisdem te quibus Maximinum Augustinus verbis alloquar, *morem tuum: sed nihil ad ista respondens, etiam ego seruo promissum meum.* Promissum supra me in tuis ineptiis exagitandis, non fore hoc loco accuratum, ut finem tandem aliquando inuenire possit oratio. Et promisso standum iudico hoc maximè loco, quo dummodo paginas impleres, non fuit tibi curæ quid corraderes, & quibus locis foetum opus tuum dares. Nam fraudes, perfidix, mendacia, quæ Patres illi meritò exagitant, non plus habent cum iustis restrictionibus & æquiocationibus coniunctionis, (quamuis omnes illæ operationes ore consummentur;) quàm habeat furtum cum rei suæ acceptione, quæ duo æquè manu perficiuntur; vel cupiditas alieni exitij, cum cupiditate legitima boni proprii quibus eadem origo & sedes est in voluntate;

Potius

Potius igitur de re tua fecisse videbor, si ad castigatorem tantæ malignitatis quantam in pervertendo & mendaciter allegando Cypriano prodidisti, illud tibi ex huius sanctissimi Patris lucubratione de zelo & liore infigam. *Videris quàm sit eis quos odisti infidiosus, perniciosus, infestus; nullius magis quàm tuæ salutis inimicus.* Cætera apud illum lege, & inuenies quibus huius tuæ in fingendo licentiæ & liberrimæ in lace-randa aliena fama, conscientia, virus deprehendas. Et quia quot ibi apices oculis hauries, totidem pectoris tui ungulas senties quibus vultu lanieris, nec pau-ciora excipies internæ tuæ vomitæ vulnera, quàm ex-terit vniuerso eo opere sententiæ; non me aliūve aliquem tuo iudicio leuem asperūve monitorem, sed Cyprianum esse memento qui te ita feriat. Et ut quibus verbis Iulianum Augustinus in simili compel-lat lib. 3. cap. 17. iisdem ego quoque ad te utar, *Pænus disputator, Pænus inquam disputator non ego, sed Cyprianus, Pænus te hoc vulnere Pænus immolat, & pænam tanto de-rimine sumis.*

Cauponationes & cramata Barnesij, in alle-gando Augustino.

15 In Augustini allegatione eo loco quem supra signavi, privilegium usurpauit Barnesius quod om-nium semper erroneum fuisse, Rufinus in libro de adul-teratione librorum Origenis, latè demonstrat: Ut scilicet assutis ad Patrum loca & verba, aliis verbis suis, eos vel renitentes trahant quò lubet, & falsitati suffragato ostendant. Quod Ildio. Pelusl. i. epist. 169. illud ipsum esse ait, quod à propheta reprehensum est, in malis cauponibus, aquam vino miscentibus. Ita enim planè Barnesius, xmulatus exempla non bona, mixtu-ras suas & cramata, puro vino pro incautis propinat; & pro potestate supplens ex verbis suis, quod Patrum locis ad malæ causæ firmamentum deerat, aliquid pro se protulisse videri voluit. Infinitus est in hoc & ludi-cro & indigno argumentandi ac agendi modo opere propè vniuerso.

Nunc vnum illum, si places, Augustini locum quem referebam, atexamus, ex ipsomet Barnesio §. 18. de-promptum ex Augustini lib. contra mendac. c. 18. Quærit eo loco Augustinus, fāsne sit mentiri parenti de-cumbenti, de vnici & dilectissimi filij. xgroantis statu interroganti? Et negat. Quod præter cætera, his ver-bis à Barnesio hoc pacto exscriptis, confirmat: *si con-cesserimus pro salute illius ægri, de vita filij eius fuisse mentien-dum per xquiocationem, ita paulatim minutatimque crescit hoc malum, & breuibz accessibus ad tantum acervum mendaciorum sceleratorum sensim subintrando, perducetur, ut numquam possis penitus inueniri, ubi tanta pesti per mini-ma additamenta in immensum conualescenti, possit obfisti. Vnde prouidentissimè scriptum est, qui modica spernit, paulatim decidit. Quid quod vitæ huius tales amatores, ut eam non du-buent præponere veritati, ne homo moriatur, imo ut homo quandoque moriturus, aliquanto serius moriatur, non tantum mentiri xquiuocando, sed etiam peierare nos volunt: ut videlicet ne aliquanto citius transeat vana salus hominis, no-men Dei nostri accipiamus in vanum. Et sunt in eis docti, qui etiam regulas figant, sinēsque constituent, quando debeat, quan-do non debeat peierari xquiuocando. O ubi estis fontes lachrymarum! Et quid faciamus? quo ibimus? ubi nos occul-tabimus ab ira veritatis, si non solum negligimus cauere mendacia, sed audemus insuper docere per uria. Hoc scio, quod qui docent oportere mentiri xquiuocando, verum docere se volunt videri, sine xquiuocatione. Nam si fal-sum est per xquiuocationem quod docent, quis falsæ vult studere doctrinæ, ubi & fallit docens & fallitur discens?*

16 Hactenus non Augustinus, ut Barnesius allegan-do imposuit, sed Barnesius. Nam Augustinus quidem, ut variis ipsiusmet Augustini locis signatis, docet Baron an. Christi 381. sub finem, eo libro propositum habet, euertere Priscilliani hæretici impiam senten-

tiam; qua affirmabat, non modo innoxium esse men-tiri, sed etiam mendacium periurio firmare. Ad hoc coenum eluendum, Augustinus lachrymarum fontes exposcit, & merito. Barnesius autem nihil de Augu-stini scopo, sed de suo sollicitus; addit ad Augustinum quæ esse vidit in rem suam, ut pro gemmis Augustini, suas nobis gerras obtrudat; quæ est indignitas non fe-renda. Quid enim in posterum syncerum habebimus ex Patribus; si huiusmodi cauponationes, ut Isidorus Pelusiota paulo ante loquebatur, in vsum inducantur, præsertim propè perpetuum, ut ab isto factum est? Nam quod obtendendū ab eo video, characterum discrimen, curatūque à se ut aliis literarum typis Augustini verba, aliis interpolationes suæ cuderentur, frigida excusatio est: Cum receptum apud plerosque videamus, ut quæ in textu alicuius antiqui scriptoris supplenda sunt ex alio aliquo manuscripto codice, plenior quàm sint vulgati, inserantur nouæ editioni, mutatis tamen characteribus ad probandam nouæ editionis perfectionem, deprehendendas antero-rum editionum lacunas. Hoc ut ceteros taceam, Vul-canius in auctiore Apuleij editione præstitit. Itaque voluit fortassis Barnesius, de sui capitis penu, auctio-rem nobis Augustinum, suis assumentis & interpola-mentis grauatum promere, quali auctiorem. Nec raro, quæ maxime notanda & ad rem de qua agitur maxi-mè conducentia purantur, ea characteris diuersitate secernuntur, tametsi eiusdem auctoris foetus sint, & æquæ ad textum spectent. Itaque non videtur dubium, quin Barnesius, ut est simplex, & rectus, ac timens Deum, de Lectore minus versato & cauto, irretiendo hac via, spem sibi fecerit. Et ut bona fide, nec ad po-nendam decipulam pedibus incautorum, ita factum ab homine minimè malo concederemus; quænam ob-secro hæc ex Patribus argumentando ratio, qua Barne-sius Lessium premit, interserendo voces quibus sen-tentia vniuersa mutetur, trahaturque quo à Patribus non dirigitur?

17 Sed ut neminem lateat quanta sit hæc aberratio, & inanitas argumentationis; recolamus exemplum supra adductum, eius videlicet qui rem inuentam, post dominum diu frustra quæsitum, sui iuris facit; quod permulti & graves Doctores culpa vacare pro-htentur, nonnullis reclamantibus. Si ergo ex his qui secus sentiunt, vnus aliquis, ita sibi impugnandam eam sententiam duceret; ut congestis Patrum & Scri-pturam aduersus furtum testimoniis, contenderet isdem impugnari eam sententiam de occupatione rei inuentæ; eo quod ipse inter allegandum ea loca, adderet aliquid quo illa testimonia detorquerentur in huiusmodi sensum v.g. non furtum facies, inuentum non reperto domino, tuum faciendo. Næ ille asinitatis suæ argumentum, non alienæ sententiæ oppugnata spe-cimen præberet. Similiter cum sit iam receptissima sententia, quod possit iniri contractus societatis, cum sociis, ut saluam præstent sortem, & reddant quotan-nis certum lucrum paruum, pro incerto magno, quis ferret eum qui aduersus prædictam sententiam in-surgeret, prolatis omnibus quæ ex Scriptura & Ca-nonibus, aliisque locis argumentorum, promi so-lent contra vsuras, addito ut argumentum valeat, ad-ditamento proportionato v. g. vrgendo illud Psalms auctum hoc modo, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram interueniente tripli. i. contractu. Hanc nemo non videt fore ridiculissimam argumentandi ratio-nem. Sustinebit tamen æquus lector, quod in re per-spiciua tantisper hæserim, ut Barnesius, qui hoc spu-rium argumentandi genus tantoperè adamat, intelli-gat aliud esse, Patres interpolando, paginas imple-re, & garrere, aliud argumentari & aliquid ad rem promere.

*Ad inconsultam Barnesij consultationem
de Patrum mente.*

18 Subdebat postea Barnesius consultationem, satis ut ipse de seipso testimonium perhibens, ait, *iudiciose factam*: cum tamen sit admodum inconsulta, prorsusque vacua iudicio, quippe quæ hac vna ratiocinatione nitatur. Lessius admittit aliquos Patres, appellasse mentales restrictiones nomine mendaciorum: Ergo omne mendacium, quod Augustinus & alij à prædictis Patres damnant, est mentalis restrictio. Arbitror neminem fore adeo lippum, cui quàm clauda & distorta sit hæc argumentandi ratio evidentissimum non sit. Quid enim? Mentalis restrictio, aliquando latè sumpta voce, venit nomine mendacij apud aliquos Patres, eo quod in speciem mendacium sit: Ergo quod propriè mendacium dicitur, & ab illis ipsis Patribus qui illud largè acceptum mendacium admittunt, implacabiliter exagitur, est mentalis restrictio? At licebit pari forma argumentandi colligere, nullum esse aliud idololatriæ genus quàm affectum immoderatum pecuniæ; quod Scripturæ & Patres, latius usurpata voce idololatriæ, appellent vitium avaritiæ, idololatriam. Licebit similiter colligere nullum esse aliud peccatum quàm concupiscentiam: quod Apostolus latè & impropriè sumpta peccati voce, ut Concilium Tridentinum exposuit, insigniuerit nomine peccati concupiscentiam, quia eius effræpatio à peccato est in hoc statu, & ad peccatum inclinat.

Videt Lector quàm non iudiciose ut aduersarius gingritu Barbarico sibi blandiens aiebat, imò quàm inconsultè instituta sit ea consultatio, qua restrictionis mentales, omnibus Patribus & Doctoribus exosas fuisse concludit Barnesius, in hunc modum. Generale mendacij nomen latius & laxius acceptum, restrictis locutionibus aliquando tributum est; nullum igitur est præter eas, mendacium, à Patribus & Doctoribus reprobatur. De Petri simulatione & Pauli obiurgatione, in qua inhonoratos à Banne plurimos Patres queritur Barnesius, erit infra aptior dicendi locus, ubi constabit quàm iniuria Anglicanus hic, (sustineo condignam vocem) non Bannem duntaxat, cui ob defensas restrictiones mentales insensus est, sed ipsum S. Petrum Apostolorum Principem, & Theologorum, ut cum Dionysio loquar, supremum verticem, allatrauerit. Ad extremum admiratio illa Barnesij, cur qui restrictiones & æquivocationes ex iusta causa admittunt, non etiam admittant omnia mendacia, æquè stupida est, ac si quis admirari se diceret, quorsum qui coniugia legitima approbant scortationes non probent: Et qui quæstum iustum ratum habent non etiam prædationes & latrocinia commendant. Sed Barnesio perinde est quicquid profert, modò paginam impleat, & liber crescat.

19 Penè exciderat quod Barnesius patronos locutionum restrictarum & æquivocationum, deteriores pronuntiat, quàm defensores mendaciorum pari propè calumnia qua olim Faustus apud Augustinum l. 20. cap. 9. Manichæismum extollebat; tanquam elongatorem ab Ethnicismo, quàm esset Catholica fides. Sic enim Barnesius, quod ea etiam mendacia latè dicta, quæ à Patribus admissa sunt, exterminata velit, suum pro veritate zelum tacitè prædicat, aliosque sugillat, quod non omnia mendacia rata habeant, etiam quæ propriissimè mendacia dicuntur & vitiosa censent, cum mendacia approbent latè dicta, quæ censent vitio vacare; ideòque accedant aliquanto magis ad eos qui mendaciis propriè dictis patrocinantur, quàm ipse Barnesius, qui etiam impropriè dicta ablegat.

Sed quærere quorsum quis approbet quod iustum arbitratur, damnet verò quod rationi dissonum existimat, etiam si virumque eodem homonymo nomine appelletur, parum sana interrogatio est. Maiorem

autem elongationem ab vno aliquo extremo iactare, cum infigaris in alio, non est bona gloriatio, sed inanis plane & nulla; qualis erat quondam Fausti & Manichæorum, quos idcirco Augustinus suprà cap. 10. his verbis recundit, quæ Barnesio quoque occino. Si propterea vos putatis tenere veritatem quia & erroris Paganorum longè dissimiles esis: nos autem propterea esse in errore quia longius à vobis, quàm à Paganis fortè distamus: dicatur & mortuus idè sanus, quia iam nec agrotus est: & idè reprehendatur qui sanus est, quia vicinior est agrotis, quàm mortuus. Aut si plerique Pagani, non velut agri, sed velut mortui deputandi sunt: laudetur in sepulchro cinis informis, quia iam nec formam cadaveris tenet; & membra viua culpentur, quia cadaveri sunt similiora, quàm cineri. Sic & nos idè isti culpandos putant quia nos similiores esse dicunt funeri Paganorum, quàm sanis Manichæorum. Planè similiter Barnesius, idè Lessium aliosque culpandos putavit quod mendaciis impropriè dictis suffragati, viciniore aliquatenus videri possent mendacij propriè dicti patronis, quàm Barnesius; qui pro suo erga veritatem zelo, mendacium omne etiam nomine tenus, & cum solus titulus pyxide præfertur, veneno excluso, exterminandum decernit.

*Quintus Barnesij aries, auctoritas
Theologorum.*

20 Alius Barnesij aries, isque ordine quintus, Scholasticorum & Doctorum auctoritate grauis est, intentaturque §. 28. 29. & 30. Sed ab hoc ariete non est magnopere timendum munimentis restrictionum. Nam si mendacia, & affecta auctoribus sensa demamus, vix supererit quod in restrictiones displodatur, præter inanem bombum, qui aptior sit terrere quàm quætere. Adducit ergo Barnesius in primis S. Thomam, quem ait iugulasse æquivocationes & restrictiones Lessianas, quia scripsit, *veracem se talem in sermone exhibere, qualis est*: & mendacium esse intrinsecè malum inde probavit, quia innaturale est & indebitum, aliquid voce significare, quod non habeas in mente. Item quia negat licere reo mentiri, & negare iudici quod verum est. D. Thomæ Scotum adiungit: aliàs quidem mendaciis, ut ait, id est, restrictionibus suffragatum: postea autem re maturius pensitata, visum eis repugnare, subdubitando de earum honestate. His patriciarum (ut cum Ambrosio in simili loquar) familiarum scholæ Theologicæ, capitibus, adiungit Gersonem, damnantem eos qui mentiendo dicunt se nescire ubi sit aliquis, quem tamen verè norunt certo aliquo in loco esse. Post hos ut temporis ordinem exactè seruaret, adduxit Barnesius Magistrum sententiarum, eo loco quo docet verbis uti ad fallaciam, non ad quod sunt instituta, peccatum esse. *Quæ verba*, ait Barnesius, *ut fulmen directè feriunt æquivocationem*. Afferit deinde Caietanum asserentem, omne mendacium in iudicio, esse peccatum mortale. Et alibi proposita quæstione an liceat mente restringere & æquivocare inter iurandum, adductoque argumento pro parte affirmante, subdemptem; *In oppositum autem est, qui iuramentum mendax, est mortale*. Addit insuper Sotum: Sed præsertim cum quem laudibus multis cumulat, Genesium Sepuluedam. Quibus quasi superpondium adiicit, Azorium, & Maldonatum, quorum hunc insignem simulationum Patronum, honoris causa nominat; Ac denique Vasquem, & Autorem Anonymum scripti Anglicani: postea etiam Molanum, Iansonium Houij encomiastem, & Gulielmum ab Angelis, negantem eua. Ji mendacium restrictione purè mentali. Recensui fideliter quos pro se adduxit Barnesius, contra Lessium & quasuis restrictiones & æquivocationes:

*Scholastici nulla fide allegati, & imprimis
S. Thomas.*

21 Nihilo tamen hic felicius Barnesius, quam in superioribus. Nam quod S. Thomam Lessij Ianium facit, quia dixit, veracem se verbis exhibere qualis est, nihil ad rem facit. Qui enim restringit, vel æquivocationem usurpat, non se alium exhibet quam reuera sit, etiam si non se exhibeat plenè & adæquatè qualis est. Nam stulti est, totum sensum suum improvidè proferre, ut Sapiens dixit. Quod ergo verbis à restringente & æquivocantem usurpante, proditur, est reuera in animo eius, nihilque voce significat, quod in mente non habeat. Atque ita in ventum inanem soluitur Barnesij obiectio ex verbis S. Thomæ, impetentis mendacium, non restrictiones vel æquivocationes. Rectè item S. Thomas inficiatus est, licere reo mentiri, vel negare veritatem iudici iustè interroganti. Sed hoc quid ad institutum? Poterat sanè Barnesius eodem iure assumere, quod S. Thomas, verba blasphema & obscæna profligata velit, & concludere, ergo restrictiones mentales & æquivocationes sunt reiicienda. Nam dum dummodo hoc consequens inferatur, perinde Barnesio est, quo dumque sit antecedens, & quæcumque consequentia. Scoti mentem satis aperui cap. 14. num. 3.

Angustia Barnesij circa Gersonem.

22. Et quia quàm frustra ab isto allegetur, locus ille docebit, pergo ad Gersonem, qui quod mentientes damnat, facit quod bonum & pium Doctorem decuit: sed mala fide Barnesius subinfert, damnatas ergo ab eo esse restrictiones, & iustas æquivocationes, quas ille discretissimè admittit cum lect. 4. & 6. de vita spiritali agens de iuramentis quæ in Vniuersitatibus emittuntur nec ad litteram seruantur, ideòque essent periuria, nisi eorum veritati per restrictionem, consuleretur, ut fusè etiam tractatur à Richardo Hallo lib. 3. de quinque partita conscientia c. 15. Tum agens de Confessario, interrogato de iis quæ in confessione percepit, & sine culpa respondente, nihil se illorum scire, utique ad dicendum quæ est apertissima & propriissimè dicta restrictio. Quam quod Barnesius cum suo Sepulveda, per traditionem Dictionariæ euercentem tentat eludere, ludit profecto operam, ut abundè ostendi cap. 16. & paucis attingit Palac. in 4. d. 21 disput. 2.

Malè verò aut etiam pessimè Barnesium habet, quod Gerson, qui idoneam causam in restringente mentaliter Confessario agnouit, profiteatur se non audere definire, an similiter in quibusvis secretis liceat interrogato interrogantem eludere negando se scire, nempe ad dicendum quod ab eo premi expedit. Quibus in verbis Barnesius, vel dubitare Gersonem de vicio restrictionum & æquivocationum, non finit. Nam hoc illi fuisse exploratum, utpotè cuius viro docto, vel esse extra controuersiam. Sed in quo ancipitem fuisse Gersonem fatetur, illud est; an is delinquat contra veritatem, qui negat se scire, quod ex temporis aut loci aliisve circumstantiis negandum agnoscitur, etiam si sciatur: ita ut retentio illa ad dicendum, verbo negatiuo in his circumstantiis prolato subindiceretur. Quam (ut appellat) Gersonianam dubitationem, Barnesius ait solùm esse de modo manifestandi extra vocem, an sit sufficiens; cum tamen Lessiana æquivocatio pugnet contra omnem externam manifestationem; quandoquidem contendit Lessius, fas esse dum loquimur alteri, quandoque nihil ei significare, ex mixtione amphibologiz & mentalis restrictionis, Gerson autem supposito ut perspicuo, quod respondens teneatur exterius verum enuntiare interroganti de re perita, hæsitauit duntaxat, an in prædicto euentu reperiretur sufficiens exterior enuntiationis: quæ est dubitatio de facto, cum lis de restrictionibus & æquivocationibus spectet ad ius.

23 Video in hoc de Gersonis hæsitazione iudicio

hærrere lectorem, quid hoc distinctionis implexo significetur, ambiguum. Et meritò. Cum enim vix ipse Barnesius distinctionis autor intelligat, qui poterunt alij latebras figmentorum eius peruadere? Sequar tamen fugientis vestigia ac premam. Gersoni igitur non fuisse exploratum vitium restrictionum mentalium, ex eo euici, quod in responso illo Confessarij, quod verum esse fatetur, admitti omnino debeat restrictio, ut potentissimè euictum est cap. 16. At Gerso vir doctus erat, indèque exploratum illi fuit restrictiones debere reiici, quia id cuius viro docto perspicuum est. Digna Barnesio instantia, sed indigna in cuius depulsione tempus conteratur. Illud verò ad ignorationem status præsentis controuersiz planè pertinet; quod Barnesius, ut in eludendo Gersonem Lectorem ludat, fingit statum huius controuersiz esse, an locutio adhibentis amphibologiam vel restrictionem, possit salua veritate nihil significare audienti. Quæ est ludicra huius controuersiz peruersio. Qui enim adhibet voces æquivocas, manifestè significat aliquid: imo quia multa significat, idcirco homonymiam habet eius oratio. Similiter qui usurpat locutionem mente restrictam, significat omnino aliquid; & quidem quod is qui loquitur habet in mente, etiamsi non expromat, nec committat vocibus totum quod voluit animo v.g. Confessarius cum negat scire quod scit, subintelligens in quantum teneor, significat audienti se nescire, idque reuera animo voluit, etiam si aliquid præterea mente agitet, quod non significat explicitè, sed tantùm implicitè; attento scilicet legitimo sensu verborum quæ in talibus circumstantiis profert. Qua ratione omnis locutio restricta ut sæpè supra inculcatum est subindicat implicitè restrictionem tacitam. Vnde quia Gerson annuente aduersario, admisit externa locutione verè negari quod quis nouit, dummodo circumstantiæ ferant ut voces subindicerent restrictionem sub qua verè sit negatio; perspicuum esse debet Gersonem quippe virum doctum, (nam quidni nos quoque formam argumentandi aduersarij usurpemus?) agnouisse, omnes restrictiones ex idonea causa factas, vitio vacare; etiam si quod restrictiones in secularibus secretis, id definire noluerit extra locum; vel quia videbat esse difficile figere in particulari certos terminos, qui pro rerum ac negotiorum varietate, diuersimodè statui debent, prælucente prudentia. Quanquam quod rectè notauit Soto relect. de secreto membro 3. q. 3. conclus. 4. magis propendet eo loco Gerso in partem quæ licitum restrictarum locutionum vsum admittit quoad quæcumque iusta secreta, quàm in partem negantem. Estque id perspicuum ex verbis Gersonis eo loco de quo agimus, hoc est, 2. parte tract. de quibusdam qq. siue Alphabeto 34. littera. Q. Si sit, inquit, res cognita in confessione solùm Doctores quod absque scrupulo potest dicere & iurare, Domine. Ego nihil scio de ista. Et hoc sic intelligitur, quod nihil scis tali modo vel scientia, quali, modo potest Superior, & solùm debet interrogare. Si autem posset similiter in aliis purè secretis ita respondere sine mendacio, ego non audeo definire. Videatur tamen alicui par ratio, & par verbi intellectus. Hactenus Gerso, quem vides in exemplo Confessarij disertè admittere eam subauditionem quam tantopere exosam habet Barnesius; non obscure agnoscere paritatem exempli prædicti, & ceterorum quorumcumque, in quibus est iusta restringendi causa.

Satis de Gersonem & Barnesij circa eum angustias. De eo autem fulmine quod mox idem Barnesius ait directè ferire æquivocationes, non est quod admodum solliciti simus. Est enim reuera brutum fulmen. Quia cum nemo dubitet, quin uti vocibus aliud quàm ad quod institutæ sunt, (quod vnum cum Augustino ait Magister,) peccatum sit, tamen in restrictionibus & æquivocationibus iustè adhibitis id accidere, probandum Barnesio fuerat, non supponendum.

Ineptè allegatus Caietanus, & ratio dubitandi ab eo proposita, allegata à Barnesio pro Caietani responsione.

24 Venio ad Caietanum, circa quem Barnesius febrile planè videtur, tam inconditè cum & præter scopum allegavit! Ait Caietanus, omne mendacium in iudicio, esse mortale peccatum. Hoc siue verum siue falsum sit, quid ad rem? Et verior quidem est communis sententia tradita à Soto l. 5. de Iust. q. 6. art. 1. Torre 2. 2. t. 2. disp. 50. dub. 1. & communiter ab aliis, docentibus ex leuitate materiæ posse quoque in iudiciis, etiam in Sacramentali, dari mendacium, quod leuem duntaxat culpam contineat. Tamen gratus supposito Caietani placito, quid ibi Barnesio metitur aut feritur? An restrictiones mendacia sunt censenda, nisi tales esse probentur, cum hoc ipsum sit de quo, contendimus? Deinde an omnes restrictiones fiunt in iudiciis? Itaque locus ille Caietani, æque ad rem facit, ac initium Commentariorum eius in librum Iob, vel principium supplementi à Caietano additi ad lectiones S. Thomæ in librum de Interpretatione, cuius exordium est à ceruice equina quam pictor humano capiti apposuit.

In altero Caietani loco, quem pro se Barnesius adducit, est quod ritum, vel potius commiserationem moueat. Probat enim Barnesius ex Caietano, restrictionem iuramento adhibitam esse vitiosam, quia Caietanus in argumento *sed contra*, quod opponit argumento sententiæ admittentis restrictiones, ait iuramentum mendax esse peccatum mortale. Quæ est singularis ignorantia; quam priuquam detego, dicam & ego in re scholastica peritis quotidiana, quod præmisit Augustinus 2. de Baptis. c. 1. fastidians rem aliqui claram exponere, coactus nihilominus propter aliquos rudes id præstare. *Ignoscant scientes, ne offendantur nescientes.* Fert usus Doctorum scholasticorum, ut cum aliquid proponunt excutiendum, proponant primum in utramque partem argumenta, nihil adhuc affirmantes, deinde subdant corpus articuli, vel difficultatis in qua versantur, quo primum loco mentem suam aperiant; siue negantes siue affirmantes quod alterutro argumentorum utrinque propositorum agmine, concluderetur, siue adhibita distinctione dissidium propositum componentes. Barnesius igitur, quia Caiet. 2. 2. q. 79. art. 7. circa ad quartum (quem locum ipse secundum allegavit,) in corpore difficultatis, agnoscit æquiuationes ex causa rationabili licitas esse, quod Barnesius ne audire quidem sustinet; quia inquam in corpore ita docet Caietanus, commodum censuit Barnesius arripere quod primum occurrit, nempe argumentum *sed contra*. Familiari calumniatoribus strophæ. Nam inimici gratiæ apud S. Prosperum ad excerpta Genuensium dub. 10. ea ipsa ratione S. Augustinum sunt criminati. Eodem argumentandi modo, Buccinator Calvinianus non ita pridem aggressus est præcipuas quasque hæreses suas, (& poterat eodem modo omnes,) ex S. Thoma confirmare prolatis rudi plebeculæ, argumentis, quæ ante corpus articuli à S. Thoma referuntur. Edicat Barnesius, non tantum absque restrictione & æquiuatione, sed etiam absque mendacio, an hunc contra restrictiones argumentandi modum, à fratre, verbi reformati, ut ferunt, Ministro, edoctus sit. Esse enim Barnesiam gentem, sanctam & genus electum, & Lutheri Caluini que opiliones, ac quod Genuæ Barnesio sit gloriosius, Martyres, (scilicet,) iam olim dedisse, ex Foxi Pseudocalandario, in quo Robertus Barnesius pseudomartyr, sacros Martyres Thebæos expunxit, notauit Alanus Copus dialo. 6. c. 16. Hinc illæ Ioannis Barnesij lachrymæ in Societate IESV.

Soto & Azorius quàm rectè à Barnesio producti.

25 De Soto qui præterea à Barnesio allegatur dictum est supra c. 14. quantum satis. Et mirum est, Barnesium contra restrictas locutiones & æquiuationes, virgere auctoritatem Soti, quem constat æquiuationes dummodo idonea causa subsit, apertè admittere. Quoad restrictiones autem non refragari, nisi quoad aliquas, quas censuit non succindari verbis. Cum tamen eas quæ verbis utrunque innuuntur, agnoscat vacare culpa. Quod vnum Personius alter Barnesij sagittarum scopus, disertè intendit referente ipsomet Barnesio §. 29. n. 1. Atenim omnes planè restrictiones ex idonea causa factas, eiusmodi esse, satis supra dictum est & probatum. Itaque Sotus, quamuis in modo defendendi restrictiones, dissideat à plerisque aliis, in re ipsa tamen consentit; quatenus admittit, veram fore locutionem restrictam, si ipsa restrictio, locutione aliquatenus subindicetur. Quod ipse aliquando censuit non fieri, attendendo duntaxat, quod attendebant ij quorum sententiam excutiebat. Et idcirco, illas aliquas restrictiones reiecit, non reiecturus, si in illis quoque subindicationem per verba, habere locum quis ostendat, nec sistat in fundamento veritatis restrictionum, quo de ea subindicatione siletur.

Nulla igitur iure Soto, contra omnes æquiuationes & restrictiones allegari potuit. Minore etiam Azorius quit. 1. l. 11. c. 4. quæst. 5. in quo Barnesius inuenit quod sibi arroderet, exigit duntaxat eam quam dixi aliqualem restrictionis tacitæ subindicationem per externa verba. Itaque, facile conitare potest iudicioso lectori, (gemmas Latinitatis Barnesij eo num. 11. profero,) Azorium nequaquam sibi contradicere, cum admittit in plerisque exemplis quæ, refert, rectè & absque culpa, dummodo causa suppetat, negare quempiam posse, scire se illud quod reuera nouit: quia per verba negantia eo tempore & loco à tali persona in eo negotio prolata, subindicatur restrictio tacita, seu quod quis profiteatur rei sibi notæ ignorantiam ad dicendum, vel ita ut eam prodere teneatur. Quod ipsum in omni restrictione ex causa idonea accidere confirmatum sæpè est superius.

Gabriel Vasquez ineptè & cum mendacio prolatus.

26 Reliqui sunt ex Doctoribus quos pro se Barnesius eo §. 18. adduxit, Maldonatus, Vasquez, & Anonymus Anglicanus. Hunc postremum sibi habeat Barnesius, quia nomine, ac proinde etiam auctoritate caret. Nec nouimus quid ei fortè de suo affinxerit Barnesius, qui in libris quos omnes quotidie versant, tam non timide idem præstat. In Vasque apertè mendacium admittit, sed non præter morem. Affirmat Vasquez 1. 2. d. 182. cap. 4. & rectè, simulationem, quæ est mendacium factorum, quo quis vult exterius significare esse, id quod arbitratum non esse, meritò reici ab Augustino. At Barnesius, qui duntaxat de implenda charra sollicitus fuit, ait doceri eo loco à Vasque, simulationem D. Petri fuisse, mendacium inexcusabile. Quod quàm pingue sit mendacium, agnosceret lector palpabiliter ex c. 7. eiusdem disputationis, quo Vasques dignè Catholico Theologo, & sancti Petri studio, defendit & late probat, S. Petrum tamen verè reprehensibilem, ritèque & verè, non simulatè à S. Paulo reprehensum, tamen in ea simulatione, ob quam reprehensus est, culpa omnino vacasse. Hoc quia Barnesium malè habuit, doctum fortassis ab Anglicanis sectariis, errata S. Petri exaggerare, & multiplicare ad Romanam primatus enervationem, ut videre est apud Belarminum l. 1. de Pontif. c. 28. eo recurrit ut diceret, affingi à Vasque mendacium S. Petro; quod Vasquez, ut dixi, expressè reiecit. Et quamuis mendacium factorum, admissum à D. Petro admitteret Vasques, quid hoc ad

TTt locutiones

locutiones restrictas & ambiguas, quæ quia ex idonea causa sunt, alio vitio vacant; mendacia autem non sunt, quia per eas non itur contra loquentis mentem?

Contumelia in Maldonatum, rursusque ratio dubitandi allegata à Barnesio pro responsione ad eam.

27 De Maldonato, Theologo vniuersa Europa insigni, nominatim verò in Gallia, & Luteriz imprimis, eam apud omnes, maximos iuxta ac infirmos doctrinæ ac virtutis gloriam etiamnum retinente, quam pauci ante illum, pauci post illum consecuti sunt, meritò expostularem tam contumeliosè à Barnesio appellatum, si hominis in maledicendo & conuiciando intemperantiæ inexpertus essem. Quid quod is titulus quo Barnesij maledicentia Maldonatum decorauit, communis SS. plerisque Patribus est iuxta Barnesium? Sanè defensorum simulationum Maldonatum incusat §. 17. num. 2. quod Matthæi 11. vers. 3. non modò Iustinum & Tertullianum reiciat, tanquam durè locutos illa ætate nondum satis culta Theologia, sed etiam à communi SS. Patrum sententia discedat approbetque loco communis illius & veræ sententiæ, aliam incautè ab aliquibus Patribus traditam, qua rata habetur simulatione, & S. Ioannes mendax affirmatur. Addit Barnesius peius Maldonatum in cap. 2. Ioannis vers. 4. affirmare verba Christi ad matrem, habere speciem reprehensionis, nec tamen fuisse reprehensionem veram, sed simulatam, qualis est qua Iudex plerumque increpat eum quem vult absolueri, ne videatur gratis crimen condonare.

Verùm vtrique hæc criminatio, Barnesij p̄tutiginem calumniandi apertè prodit, nec vlla ex parte Maldonato incommodat. Quid enim in eo reprehendendum fuit; quod modeste reiecerit. Iustinum ac Tertullianum, affirmantes verè S. Ioannem cum ad Christum discipulos misit dubitasse de Christi diuinitate, eo quod vt Tertullianus addidit, spiritus prophetiæ ab ipso Ioanne in Christum recessisset? Has spinas nondum satis cultæ ea ætate Theologiæ apelauit Maldonatus; cuius ea verba, quasi illorum Patrum censuram, protulit Barnesius: illorum autem Patrum asperam sententiam consultò subticuit, ne ritè pronuntiasse Maldonatum constaret. Reiecit præterea Maldonatus aliorum Patrum sententiam, qua Ioannes statuebatur dubius de Christi morte ac descensu ad inferos. Hic item quid reprehensione dignum? Nam quod hanc sententiam Barnesius fingit esse Patrum communem, eique adhæret explosa illa alia quam ex Maldonato retulit; fingit hoc ille quidem, reuera tamen longè melior Maldonati sententia est, ac communior Patrum, Hilarij, Chrysostomi, Hieronymi, Auctoris Imperfecti, Cyrilli Alexandrini, Bedæ, Euthymij, Theophylacti, Ruperti, aliorumque plurimorum, à quibus quod Barnesius incautè id traditum ait, vox est Barnesio digna. Symphonæque est quam subiicit, nempe eos Patres mentium Ioannem affirmasse, quia eum prudenter dubitationem simulasse tradiderunt. Seruat nimirum Barnesius, etiam cum Patribus agens, morem suum; honestandi scilicet appellatione mendacij, quicquid cum eius sententia non cohæret. Nec mitior est censura qua & Maldonatum ferit, & plurimos Patres quibus ille adhæsit, affirmantes Christum prudenter simulasse reprehensionem Matris, quam reuera non reprehendebat.

Sed quia hæc Maldonati reprehensio, cum tot Sanctissimis & Doctissimis Patribus, illi est communis, & reuera tam Patres quàm Maldonatum casu conatu appetit; dissimuletur sanè in præsentia, tanquam sit eam indicasse, vt ad eum locum tandem veniamus quo sibi Maldonatum arrogat Barnesius. Quis verò ferat reprehensum à Barnesio Maldonatum Lucæ 14. num. 36. per ineptum planè mendacium hoc est rationis dubitandi,

quàm Maldonatus proponit aduersus expositionem quandam quam ibi excutit, allegata pro ipsius Maldonati resolutione atque Doctrina. Eadem argumentandi sinceritatè, qua supra retuli Calvinianum sycophantam imposuisse plebeculæ pusilli gregis, prolato S. Thoma, imaginariæ duntaxat Christi in Eucharistia præsentis, aliisque erroribus suffragante, in argumentis quæ initio articulorum solet proponere. Et poterat sanè Barnesius, nisi eum corruptus affectus exoculasset, videre qua ratione intra paucas lineas, illam rationem dubitandi dissoluerit Maldonatus, Vt autem dixerimus eam fuisse Maldonati ipsius doctrinam quid ea ad præsens negotium? Tantùm enim assumit in ea dubitandi ratione Maldonatus, quisquis fingendo alium fallere conatur, peccare. At nos de restringente vel vsurpante æquiocationem, nihil tale dicimus. Ergo prius extra rem allegatur Maldonatus; etiam posito quod ratio dubitandi ab eo proposita, esset ipsa eius resolutio; Sed hanc auctoris fingendi libidinem, Barnesio perpetuam, ferè iam fauor vel referre.

Reliqui à Barnesio in causam suam producti.

28 Qui denique ab eo adducuntur §. 30. Molanus, Ianfonius Houij encomiastes, ipsèque Houius, & Gulielmus ab Angelis, eadem fide Barnesiana allegantur quæ ceteri. Nam de Molano pinguis mendacij cum conuici supra cap. 17. Ianfonius, in restrictiones absque causa factas duntaxat inuehitur, quantum intelligo ex ea lacinia orationis ab eo conscriptæ, quam Barnesius exhibet; & ex eodem capite, laudatus meritò est Houius. Nam esse piis animabus restrictionum abusum summopere vitandum, demonstraui supra capite quarto. In eo autem apertè Barnesium confodit Ianfonius, quod docet restrictiones reprehensioni obnoxias, non esse mendacia: quod tamen est vnicum & perpetuum Barnesianæ structuræ fundamentum. In hoc autem vult Barnesius corrigi Ianfonium. Vt mirabilis planè sit sapientia hominis, qui Lessium eius auctoritate vigeat, quem ipso comet loco corrigendum decernat. Nec prætereunda videtur Barnesij ars, non æquiocatoria quod ille nomen abhorret; sed deceptorica. Plagulam enim orationis Ianfonij, laudantis Houium à simplicitate loquendi, transformauit in duas censuras, duobus titulis prænotatas: alteram ipsius Houij Archiepiscopi, alteram Ianfonij encomiastæ. Quod quàm sit Barnesij exaggeratissima & exaggerante facundia dignum, prudens omitto. Tandem Gulielmus ab Angelis cuius Theses Philosophicæ, Barnesius inferciendo operi suo accommodatas putauit, nihil omnino causam eius promouet. Duntaxat enim affirmat, restrictione purè mentali non eundem mendacium. At non est restrictio purè mentalis, illa quæ verbis ab hac persona, hoc loco & tempore, in hoc negotio prolatis subindicatur, vt docet etiam Malderus Opusc. de hoc argumento cap. 10. sect. 2. Vt omitram prodi in hac parte Barnesij egestatem, qui huiusmodi obscura nomina, & thesura Philosophicarum minutalia, producere cogitur, ne omnino destitutus auctoritatis alicuius præsidio videatur.

Nullus Theologus pro Barnesio.

Itaque vt quintum hoc Barnesij argumentorum caput tandem concludam, exhibeo eum Lectori, exungulatum & exarmatum: vt corniculam implumem, & vpupam glabram. Euici enim nullum proferri ab eo, stantem pro sua sententia Catholicum Theologum, præter fortè Anonymum Anglum, qui albus atèrve fuerit, nescitur; & quæ multis cumulauit elogiis Sepuluedam; quem tamen Theologastrum potius & Rhetorem quàm Theologum, etiam eriperem, nisi Barnesius pro loco & tempore, nouam personam nunc assumeret, nunc deponeret; modò admittens restrictiones mentales aliquatenus subindicatas exteriùs, quod Sepulueda omnino reuicir; modò eas negans

& Sepulveda consentiens. Quem proinde vnum non innominatum autorem, Barnesius solius suæ inconstantiæ beneficio retinet.

Præsentit hanc Doctorum pro se paucitatem Barnesius, idēque sensum multitudinis ac turbæ, præoccupare conatus est §. 10. Sed cum titulus præferat impugnationem restrictionum & æquiuocationum ex sensu multitudinis; in ipso §. nihil inuenio præter locum Pantomimi Gonellæ pro introductione, & Breuiarium fabularum Luciani ad aliquot paginas extensum, pro corpore articuli, addita in fine hac clausula. Lucianum qui ea omnia mentiendo narrauit, ut postea professus est, mente restrinxisse, dum narraret, hanc subintellectionem, *qua narro falsa sunt*; ac proinde si ex sensu communi narrationes Luciani sunt reiiciendæ, & ipse Lucianus historicus triobolaris habitus, idem planè de Lessio & mentalibus eius restrictionibus esse statuendum. Verùm hæc tanta cordis inopia, commiserationem potius quàm risum mouet. Tamen Barnesius in calce paragraphi, non dissimulat, captatam à se risus excussionem. Expectabam perfectō utulo, ut de more aduersarius, multa ex Tertulliano de anima naturaliter Christiana exscriberet, hūcque siue per lineam rectam siue per transuersam aptaret. Nunc autem homo serius Pantomimus, & Monachus, Luciani abbreviatorem agit ut concludat quia Lucianus mentitus est, idque postea profiteri non erubuit, Lessium damnandum esse. Quod perinde est, ac si concluderem. Athenis multi fuisse sycophantas, Ergo Barnesius nequaquam vapulare debet. Item, inter Monachos multi fuisse Sarabantes, & etiamnum sunt, idque censet omnis populus. Ergo Barnesius non est vnius ex illis. Liceat profectō, Barnesium qui se in hoc opere Philalethen est professus, iisdem affari verbis quibus Celsus Philalethen Origenes, *sub finem libri sexti* cum in graui argumento scurriliter, sugillat. *Quæ anus mulcens infantulum, non erubesceret dicendo talia, qualia hic in opere cui veri sermonis insuperat uoluit? Cum enim deberet seridè contendere missis seruis ludis & scurratur, putans se minus scribere aut didicisse non videns hoc alienum ab instituto uolens nos ad sua dogmata traducere: qui si grauius loqueretur, omnia credibilia diceret. Nunc quia cauillatur, luda scurratur, auemus cum hoc facere quod melius non habeat, alioquin in tantam nugacitatem non incideret.*

CAPVT XXIV.

Inanitas rationum Barnesij, contra locutiones mente restrictas ex idonea causa.

IERVENTVM est ad postremum caput probationum Barnesij, idque ordine sextum, in quo an magis serius & bonæ fidei fuerit, quàm se hactenus exhibuerit, deprehendet Lector vel me silente. Et quia perturbatissimè & confusissimè de more profert rationes, (initio enim factō à ratione, subiicit autoritates, mox rursus rationes, & iterum autoritates, nullo ordine ac iudicio adducit:) propterea quam in illum misericordiam circa testimonia exhibuimus, ut scilicet digesta per ordinem proponeremus, & solueremus, huc quoque exhibebimus circa rationes.

Summa rationum Barnesij.

Prima ducitur ex eo quod æquiuocatio & restrictio sit mendacium. In hac ratione multus est §. 2. & 3. & rursus §. 15. quo etiam virgetur secunda ratio, quæ ducitur ex humana conuersatione, cuiusque pugna cum æquiuocationibus & restrictionibus. Tertia ratio multimembra est: complectitur enim varia eaque grauissima æquiuocationum & restrictionum mala, imprimisque malorum omnium sedimentum, Atheismum, ut probat §. 13. 48. & 49. Mendacij inemendabilitatem,

de qua §. 11. Virtutis enervationem, & certam innocentum perniciem, de qua §. 12. Perisurorum honestationem, de qua §. 20. Turbationem politiarum ac regnorum, de qua §. 21. & quod ad consummationem fabulæ decrat, æuersionem hæreticorum à fide Catholica, & excitationem persecutionum contra eius professores. Hoc est diuinum, damnum sanè grauissimum orbem perdentium, quod ab vno æquiuocationum & restrictionum capite manat, docente Barnesio. Quem si hoc quoque loco fabularum euicero, imo si demonstrauero aperta ab eo fuisse prædictorum malorum bene multa origina, longè patientior quàm sint æquiuocationes & restrictiones ex iusta causa, dederō illi ut spero argumentum idoneum defendendi tantam i calumniando procacitatem, & in imponendo fæcunditatem.

Prima ratio, ex mendacio, diluitur.

2. Ratio prima in hunc syllogismum breuiter contrahi potest. Mendacium est enunciatio, quæ voce dicitur esse quod iudicatur non esse, vel dicitur non esse, quod iudicatur esse: Atqui ille qui æquiuocationem vel restrictionem tacitam adhibet, voce dicit non esse, quod iudicat esse. Ergo mentitur. Hanc rationem variis verborum condimentis multipliciter transmutatam, putidè admodum repperit Barnesius: ut nisi indictam a S. P. Benedicto apochen tampridem abiicisset, & aliena quadra non recens videret; suspicio esse posset illum hac tam diuersa etiam argumendi apparitione, exprimere voluisse, quod in Monasteriis quibusdam S. Bernardus in Apolog. ad Gulielmum Abbatem coquorum accuratone & nimia pro Monachis arte factum expostulat, in tam varia ouorum veratione & veritatione; quæ S. Pater tanto studio euerfa, subuersa, liquata, durata, diminuta; & nunc quidem fixa, nunc alia, nunc falsa; nunc mixta, nunc ligillatim appolita restatur, ut quæ non nisi oua erant, varie equæ esse viderentur.

Respondeo concessa maiore, nego minorem. Est enim apertè falsa, quod i cum qui vni pat locutionem æquiuocam. Nam ea locutio ob multipliciter sensum qui vno vocum cortice obteguntur, enunciat quod est. Nec de hoc vllus mortalium ante Sepulveda & Barnesium dubitauit, aut dubitare potuit. Qui enim dicit *Petrus non est domi*, usurpans verbum est, pro pro verbo *comedit*, & designans eum quia interim dormit, non conuocare, verum dicit, enunciatque quod est. Itaque enunciatio æquiuoca, potest esse vera. Accipio autem æquiuocationem eo modo quo à logicis sumitur initio prædicamentorum, & quo etiam usurpatur ab his quos Barnesius impugnat, euidens de industria nouum genus æquiuocationis insensatæ, ut ipse nec nominat, de quo cogitare nunquam venit in mentem Lessio, vel vllus alij, præterquam ipsi huius insensatæ æquiuocationis auctori & impugnatori Barnesio. Et quia stropham satis detexi supra variis locis, non immoro in illius commenti noua exagitatione. Manifestum igitur est, maiorem argumenti à Barnesio contra æquiuocationes & restrictiones quæ inorti, esse omnino falsam quoad æquiuocas locutiones.

Quoad restrictiones autem, idem ex eo patet, quod is duntaxat mentitur, qui verbis vnum profert & alterum mente indicat. At is qui loquitur restrictè, non ita se habet. Nam siue dicamus, restrictionem quoties iusta & licita est, subindicari verbis, ut semper in superioribus tradidimus, siue cum aliis, qui hanc subindicationem ut non negant ita neque exponunt, dicamus, restrictionem mente retentam facere vnum cū ea parte conceptus quæ respondet vocibus exterius prolati: vtrum vis itaquam horum dicamus, manifestum est locutionem mente restrictam vacare mendacio. Nam si verba externa subindicant & externa implicite significant restrictionem, clarum est verba & mentem coherere, atque adeo eum qui sic loquitur, non

ire contra mentem, neque mentiri. Si autem duntaxat attendamus nexum restrictionis tacite & reliqui conceptus, aliter exponendum erit quomodo non eatur contra mentem, nec verba menti dissonent. Nempe dicendo, propositionem vocalem, nihil significare quod non iudicetur interius, quale significatur & enunciat exteriorius, quamvis modus & causa sub quibus obiectum concipitur, atque adeo significatur tale, non exprimitur exteriorius. v. g. cum Christus dixit se nescire diem iudicii subintelligendo *ad prodendum*, ut S. Augustinus exposuit perspicuum est, Christum exteriorius enunciasse tantum ignorationem suam: Et quamvis interius Christus, suam illam ignorationem agnosceret non simpliciter, sed ad dicendum, tamen eam verè in se agnoscebat, atque adeo, verè exteriorius enunciare poterat. Nec ibat contra mentem enunciando eam quia non i. contra mentem suam, nec ei dissonat, qui exteriorius profert quod verè interius iudicat: quamvis causa ob quam sic iudicat, vel modum sub quo verè ita iudicat, animo retineat, eo quod operæpretium iudicet ita facere ob aliquam convenientem causam. Quare locutio exterior mente restricta, etiam prout exteriorius significat, vera est, quamvis non significaret, verè nisi præter illud quod exteriorius denunciatur & significatur, aliquid præterea interius conciperetur, ratione cuius signum siue expressio vocalis, rei conceptus inadæquata, continet veritatem.

4. Vnum est quo video hanc primam rationem Barnesij roborari posse, tamen ab eo qua est ingenij acie, alia omnia vrgentur. Nempe vi deri necessariò orationem mente restrictam, falsitatis & mendacij insimulandam, quia contradictoria illius vera est, è duabus autem propositionibus contradictoriis, si una est vera, altera est falsa. Quod autem locutio contradictoria locutioni mente restricta, vera sit, videtur perspicuum. Nam qui dicit, *nescio quid ea re gestum sit*, subintelligendo *ut dicam*, novit planè quid in ea re gestum sit: unde si profiteretur se id scire, verè loqueretur. Ergo contradictoria enunciatio, siue locutio restricta, per quam profiteretur oppositum, non videtur posse esse vera. Mouit hoc dubium Dur. in 4. d. 21. q. 4. n. 10. Latè autem illud dissolvit Capreolus eadem dist. q. 2. ad argumentum contra conclus. Maior. in 4. d. 21. q. 3. ad 9. Adrian. quodl. 11. litt. CC. in 4. d. de sigillo confessionis, ad secundum principale ante oppositum. Palac. in 4. d. 21. disp. 2. Victoria in summa de sacram. n. 184. Omnes post Palud. ead. dist. q. 3. art. 3.

Summa responsionis est, contradictionem declinari cum affirmatio & negatio non sunt eiusdem, & spectati eodem modo. Neque enim contradictoria asserit, qui ait *Æthiopem non esse facie album*, additque cum *albere dentibus*. Aut qui ait *hominem esse rationalem*, nec esse rationalem quatenus est animal. Similiter ergo non affirmat contradictoria, qui ait se nescire ad dicendum, si postea subdat se simpliciter scire. Vel qui ait, se secundum quid, siue ita ut in hoc foro aperire illud teneatur, non admisisse id de quo malè interrogatur, quamvis simpliciter posset verè affirmare se illud admisisse. Propositio enim affirmativa faceret sensum simpliciter, negativa verò, facit sensum secundum quid, atque adeo non sunt contradictoria. Idque evidentiissimum erit si recolatur sensus propositionis negativæ sæpè superius traditus. Nimirum, *non feci, vel nescio ita ut teneat dicere*: hunc namque esse sensum inficiationis iustæ, qua is qui reuera aliquid admisit vel novit, indemnem se præstat, eximitque ab incommodis apertam confessionem consecuturis, dictum infinites est in superioribus, & ostensum hunc ipsum sensum subindicari per propositionem negativam in his circumstantiis prolata. Constat autem quod si is qui inficiatur, affirmaret contrarium eius quod inficiatur, mentiretur: quia supponitur verè non teneri dicere. Ergo inficiatio eius restricta, non pugnat contradictorie cum propositione affirmativa, qua posset absolute & simpliciter dicere, se fecisse, vel scire quod negat cum restrictione subindicata.

Ratio secunda ex humani convictus violatione evertitur.

5. Secunda Barnesij ratio ducitur ex violatione conversationis humanæ, & vitæ socialis. Perinde enim est conversari cum pecoribus, aut cum iis quorum idioma exoticum & planè incompertum est, ac cum eo qui mentaliter reseruat. Nec enim minus per huiusmodi retentionem alienatur ab homine homo, quam penes eam idiomatum peregrinitatem. Ut proinde concludat Barnesius §. 13. n. 5. libentiùs hominem cum cane suo, quàm cum æquivocatore & mentaliter restringente conversaturum.

Respondeo, æquivocationes, & restrictiones mentaliter factæ, cum absque idonea causa usurpantur, pugnant cum humana conversatione, ideòque diligenter cauendæ sunt, ut probavi supra cap. 5. Cum autem subest iusta causa eas usurpandi, non sunt contra vitam socialem, nec impetunt modum debitum conversationis humanæ. Alioqui Christus, qui ut supra ostendi & locutiones æquivocas, & mente restrictas adhibuit, peccasset contra sinceritatem humanæ conversationi debitam, quod nefas sit vel cogitare. Peccarent item contra humanam conversationem Consiliarii & legati Principum, si interroganti de arcanis regni negotiis, negarent se quicquam eorum scire, utique ad dicendum. Cum tamen perspicuum sit, ita ferre sensum & praxim orbis univærsi, nec insimulari mendacij aut violationis conversationis humanæ, qui ita se gerunt, sed commendari ob prudentiam & fidelitatem; qui quod sciunt se ad rationabiliter dicendum non nosse, nec acceperunt ut euulgarent, negant sibi compertum esse; utique ad euulgandum, quod verbis ipsis quatenus rationabiliter prolatis insinuat.

Ratio tertia ex Atheismi inductione, & convolutione vera fidei.

6. Tertie rationis Barnesij, primum membrum est, Quod ex sententia admittente usum licitum locutionum æquivocarum & mente restrictarum, inducitur Atheismus. Quod fusè ex eo colligit citatis supra paragraphis quia autores qui locutiones illas tuerentur, inde præsertim confirmant sententiam suam, quod Deus in veteri Testamento, & Christus in nouo, æquivocationes & locutiones mente restrictas usurpauerint, & quidem in propositione fidei neganda, cuiusmodi est ea propositio, *Christus scit diem iudicii*, quam volunt à Christo per mentalem reservationem fuisse negaram. Atqui hoc posito, non constat nobis quod Christus quæcumque detexit, non similiter revelaverit æquivocatorie, aut adhibita tacita restrictione mentali. Et idem est de Deo in antiqua lege aliquos fidei articulos enunciante. Ergo æquivocatio & restrictio mentalis, euacuant fidem Christianam: & labefactando diuinam veracitatem qua una nitimur credentes, sternunt vim ad Atheismum, & Christianitatis exterminationem. Certè si cui infideli, facto proselyto, incidat notitia sententiæ Lessij armantis Deum aliquando usum restrictione tacita & æquivocatione, illico dubitabit, & meritò, an non omnia extrinseca fidei motiva quæ accepit, & omnia quæ tanquam à Deo revelata audiuit, aliter se habeant, ob adiunctam æquivocationem, vel mente pressam subintellectionem.

Itaque concludit Barnesius, §. illo 13. *nescire se an Athei quorum hodie magnus est numerus, ex principis & doctrina æquivocationis, tale quid moliantur verbo Dei & Theologia, quale Lucianus philosophiæ ex quo Epicurum Philosophico pallio contestum, iudici conspexit. Porro timendum esse à Lessij doctrina ne per eam Parasitismus praelatus Epicureismo, non solum iactet se pro vera philosophia, ut facit apud Lucianum, sed etiam pro una solæque vera Religione. Et rursus §. 49. præfatur, magnam viro cordato stomachandi occasionem præberi, ex eo quod Christus dicitur usus æquivocatione, & restrictione, Ioannus 8. Cum inde sequatur, penè integram fidem Christianam*

Christum antephalasum, eo uno Ioannis capite contentam, tot scilicet a quiuocationibus confutari. Nam eo capite tractantur diuinitatis dogmata de tremendo iudicio, de libertate Evangelica, cognitione veritatis verbi diuini, de fide Mediatoris qua ab vniuersis sceleribus & peccatis miserisque ob peccata debitis liberamur, de gloria Christi, de verbo & sermone eius, de morte reproborum eterna, de essentia & existentia diuinitatis Christi ab eterno antequam Abraham esset. Hanc enumerationem obfigant Barnesius hoc epiphonemate. Quis patietur Christianum, dicentem hac omnia à caelesti Magistro per æquiuocationem aut restrictionem tradi? Huic primo argumento affine est aliud, quod latè prosequitur §. 18. contendens ex sententia Lessij, sequi abnegationem externam fidei, & stabiliri mendacia, & blasphemias contra Christum ac fidem.

Spongia.

7 Respondeo, multos hodie esse Atheos, qui Christianitatem eumentantur, hoc verè à Barnesio scriptum est. Hæreses enim assuefacere ad abnegationem & omnimodam ignorationem Dei, ex Clemente Alexandrino tradidi in Natur. Theol. dist. 5. n. 160. & addidi n. 167. cū Odoardo Vvestono Anglo lib. 3. de triplici hom. officio c. 12. hodiernorum atheorum mores copiosè describere addidi inquam qui sint gradus quibus in eam voraginem descenditur: nempe præsertim, vitæ institutione deprauatam, & ex legem, ut Deus ignoretur, ait Clemens Alexand. 3. Strom. c. 4. efficit vitæ institutum. Et paulo ante, Quomodo fieri potest, ut qui victus est à voluptatibus, Domino assimiletur, aut Dei habeat cognitionem? Itaque ad hanc arboris radicem, securis ponenda erat Barnesio, non autè timendum vbi non erat timor. Totum porro argumentum propositum, quod Orator de Calviniano cœlo nuper Geneuæ euocatus, ut supra retuli, laudato Barnesio acriter vrget, in oratore, de eo præsertim quod dixi cœlo, contra Pontificem & Societatem Iesv tam multa vomente, dissimulari vicumque potest: Quia non est leguleij, (cuiusmodi est qui ibi hoc argumentum usurpans inducitur,) pronunciare de regula fidei: ideòque minus mirum est si præeunte Barnesio & Theologo & Monacho, quem à zelo cōtra æquiuocationes & restrictiones commendat, non viderit quanta esset in eo argumenti inanitas, & in eius auctore ignorantia. Sed hominem Theologum, in ipsis, ut ita dicam, primis apicibus doctrinæ fidei, ita turpiter ac scèdè labi, hoc verò est quod nego ferri posse, quodque Ecclesiæ præsulum indignatione, & iustam iram prouocare debere contēdo.

8 Nam ex rudimentis doctrinæ de principiis fidei certum est, regulam credendi non esse Scripturam, aut etiā traditionem; sed esse propositionem Ecclesiæ, cuius viuio magisterio docemur, quæ sint veræ & legitimæ Scripturæ ac traditiones, quis eis verus sensus & legitimus subsistat: ne quod hæreticos hac regula viuia destitutos, facere quotidie experimur, idolum cordis nostri in verbo scripto vel tradito apprehendamus, & colamus, loco germani sensus Scripturæ vel traditionis. Et hoc principium quisquis conuellit, fluctuet semper necesse est, circumferaturque omni vento doctrinæ: & quod Sectarij testatissimum faciunt, nihil fixum habens, & nunc hoc, nunc illud pro mutabilitate sensus humani agnoscens pro Dei verbo, tandem ad Religionis nullitatem, Atheismumque perueniat. Timendum ergo esse denuntio, ne Barnesius, illud quod dico principium conuellens, inducat Atheismum in orbem terrarum. Nam quod principium illud conuellat, ex eo perspicuum est, quod si illud agnosceret, vtrique sciret, Ecclesiam quæ nobis dogmatum fidei Magistra est, non modò proponere nobis corticem vocum quibus continentur quæ credenda sunt, sed ipsam etiā animam, ut ita dicam, hoc est, sensum verborum illorum integrum & plenum exhibere: ita ut nulla subaudicio vel ambiguitas, præcludat aut incertum reddat legitimum fidei obiectum. v.g. proponit Ecclesia tanquam ex fide credendum, quod Christus sit Deus & homo, idque ita proponit, ut disertè explicè non esse subaudiendum

quod sit Deus, subintelligendo, similitudinariè; aut ut Nestorius interpretabatur, per affectum duntaxat & singularem cum Deo amicitiam. Qui ergo propter eam subauditionem physicè factibilem, reuocat in dubium, an Christus similitudinariè tantum, & per affectum, Deus sit: hæreticus est, & Ecclesiæ reluctatur, quæ tanquam viuia regula docet nos, in ea propositione diuinitus reuelata, Christus est Deus & homo, nullam talem subintlectionem aut æquiuocationem esse fingendam, sed verba sumenda esse ut iacent, & in eo proprio sensu quem ex communi vsu ingenerant. An aliquid hic ambiguum? Aut hæresis profitenda & deponenda persona, aut hoc totum quod dixi, verissimum esse, fatendum Barnesio est.

9 Inde ad formam argumenti, à Barnesio & Geneuensi illo Oratore propositi, facillimè responderetur. Argumentum erat huiusmodi. Si Deus aliquando æquiuocatione vel restrictione mentali vsus esset, possemus iure dubitare, an in reuelatione dogmatum fidei, talem aliquam latebram adhibuisset. Arqui hoc pessundat totam fidem: Ergo inuestio restrictionum locutionum & æquiuocationum ex causa idonea, euertit fidem Christianam, & inducit Atheismum. Respondeo, nego maiorem, quia Ecclesia quæ est nobis fidei Magistra, & qua tanquam regula viuia vivimus ad internoscenda fidei dogmata, tæque quatenus talia sunt; agnoscenda; docet nos, hæc quæ per ipsam nobis proponuntur credenda, esse accipienda tanquam dicta à Deo, absque vlla æquiuocatione vel restrictione. Quamuis in quibusdam aliis Dei & Christi dictis in speciem falsis, hoc est, si nudus verborum cortex spectetur, dissonantibus obiecto, Patres secuta Ecclesia, tantum non doceat expresse, dandum esse locum æquiuocationi & subauditioni alicui, ut monstratum supra est circa illud Dei dictum per Ionam. *Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur.* & circa illud Christi. *De die illa nemo scit, neque filius hominis.* Quare non attramento, sed lino obducenda est coenosa illa Barnesij calumnia, qua expostulat de æquiuocatione, ab aduersariis suis, (ut mentitur,) inuestia in reuelationem præcipuorum fidei mysteriorum per Christum factam.

Alia Sycophantia; earumque depulsio.

10 De altero argumento, quod dicebam affine esse huic primo, nempe quod ex restrictionibus & æquiuocationibus, sequatur abnegatio externa fidei, & stabilimentum blasphemiarum & mendaciorum in Deum ac legem; dictum supra fuit cap. 4. n. 3. vnde apparet has spumas ab homine sui impote effundi. Et idem statendum est de reliquis omnibus membris eiusdem tertij argumenti. Primum erat, mendacium fore inemendabile, quod confirmat ex Plautino sycophanta dicente mendaciter aduenio ex Sclucia, Macedonia, Asia, atque Arabia; & tamen sycophantatur (ita enim Procustes iste latinitatis loquitur,) licet referret mentaliter has voces, quas ego neque oculis, neque pedibus unquam usurpauimus. Sed profecò multò apertius sycophantatur Barnesius, quàm Plautinus ille scurra. Nam hæc restrictio, cum non possit coherere cum verbis expressis exterius, nec possit cum eis coalescere in vnā mentalem propositionem veram: (Quis enim dicere verè potest, venio è loco in quo nunquam fui?) à nemine unquam inuestita est, & iuxta doctrinam communem supra propositam, nullo modo potest admitti. Ex quo liquet, Barnesium in hoc toto argumento sycophantari, & quid impetat, quidve dicat non intelligere.

Diluvium malorum à Lessio iuxta Barnesium.

11 Vrgebam præterea ab eo virtutis enervatio, & innocentium perniciēs, & honestatio periuriorum, turbatio politix, persecutio Christianitatis, & auersio hæreticorum à capessenda fide Catholica. Poterat etiam

iam eadem facilitate, progredi per omnia genera, & species, casus modoque peccatorum, & quando prodigenda erant mandacia, extensius & plenius mentiri, dicendo, nullum omnino esse peccatum quod aliter admittatur, quam æquiuocando iuxta Lessium. Omnia furti, omnes grassationes, omnia adulteria, omnes à fide & Monasterio apostasias, omnes cædes, omnia denique quantumuis horribilia & atrocia, hoc vnico modo perpetrari; Omnium Magistrum atque reum esse Lessium.

Arrige aures Pamphile. Accipe quid tibi ad hanc conuictorum & mendaciorum molem, pro Lessio respondeam, cum Augustino, 2. contra litt. Petile. 14. eluente conuictum quo *viperæ* appellatus fuerat. *Hæc si dicam de talibus esse dicta, quales vos estis, respondebis, proba. Quid enim tu probasti? Aut si eo putas probari, quo dicuntur, non opus est eadem repetere. Recita illa ipsa tibi, & à vobis in vos. Ecce & ego probavi; si hoc est probare. Et tamen discite quid sit probare. Neque enim extrinsecus quero documenta, ut vos viperas probem. Ecce id ipsum viperæ est, non habere in ore firmamentum veritatis, sed venenum maledictionis, sicut scriptum est venenum aspidum: sub labiis eorum. Et hoc quia passim à quolibet in quemlibet dici potest, quasi quæreretur quorum, continuè subiecit, quorum os maledictionis & amaritudine plenum est.* Agnoscit hic Barnesius mores ac genium suum, videat ne & reliquus Psalmus in ipsum quadret: Intelligit quod dico, & quamobrem dico.

Barnesius in calumniando valentissimus.

12 Sed his in opportuniorem locum dimissis, vniuersè ad omnes calumnias propositas, dico, hanc esse summam, & homine, nedum Monacho indignam impudentiam, quod quæ Lessius, Sayrus, & alij, de æquiuocationibus ex iusta causa & nulla urgente potentiori lege usurpatis, dixerunt; hoc iste mendaciter de quacumque æquiuocatione & restrictione iuste vel iniuste per fas aut nefas ut in exemplis prædictis facta, vult intelligi: Imo purissimis mendacijs, quæ Lessius & omnes Catholici abominamur, perfugium parari vult ex Lessij doctrina. Reliquet eum nequaquam per ignorantiam hic deliquisse, sed ea mentis impotentia abruptum, & que æstu exæccatum, cuius memini in aditu ad hanc disputationem. Alioqui enim quomodo potuisset non agnoscere, de Lessij mente nihil tale esse admittendum, quale ipse ei affingit? Verbi gratia, ut anteriora illa non refricem, quod §. 12. ait, pro innata cuius sodalicio gloriæ cupiditate, & suorum ad commune bonum supra cæteros omnes extollendorum desiderio, (de quo experientia constare dicit,) securum ex doctrina Lessij ob necessitatem illam boni communis, ut quisque de suis, innumera bona falsò proferre æquiuocando non erubescat. Et idem faciat, si vtile & necessarium sit ad conseruandam congregationis famam, vel ad onerandum infamiam innocentem religiosum, à quo sibi & proditoris lux detectioni timeret, aut ad infirmandum verum testimonium contra se ab alio latum; ne scilicet illi testi per eam infamiationem locutionibus mentaliter restrictis vel æquiuocis factam, babeatur fides; vel ad exagitandum eum quem superior pro bono communi & ad maiorem Dei gloriam per falsitates locutionibus mente restrictis & æquiuocis inclusas, vexari mandauerit ab inferioribus, ex cæca quadam obedientia ruentibus in executionem cuiuscumque mandati; etiam si quod facile est per falsitates illas & calumnias, aperiretur porta ad omne scelus, dum quilibet sollicitatione & suasu viri docti; inducitur ad quiduis audendum, etiam si Regicidium & Pæpiciidium sit. Hæc omnia Barnesius eo loco. Similes non iam voces sed spumas, non absque horrore contuebitur lector alijs paragraphis allegatis. Ut quod in 20. & 21. ait, ex Lessij doctrina haberi honestationem periuriorum, eo quod reseruando mentaliter aut æquiuocando ex causa, licitum sit futurum mentiri, idque iuramento affirmare; fidem datam Principi ac iuramento firmatam violare æquiuocando, aut mente restringendo; omnia pacta quantumuis iurata, cassa & irrita velle. Itemque

quod latè confirmat §. 22. ex definitione, (ut ait,) facultatis Theologicæ Parisiensis per eandem doctrinam Lessij ebullire Principum Hæreticorum motus ac furorem in Catholicos, & hæreticorum à fide vera retrocessionem. Satin' cœni & fœmi congestum? En verè ut ex Augustino paulo ante dicebam, *Sepulchrum patens*. Me sanè tantam calumniæ mephitim, vel mouisse ferè piget; vereorque contaminari terribimo isto halitu, si diutius illum hauriam. Quare breuiter obstruo os istud loquentis iniqua, & ab eo.

Ab eodem omnes hætenus Doctores, Principes, Pontifices, stupiditatis notati.

13 Eia igitur nigerrime Melanchlanorum, an non verè tibi illud August. aduersus Iulian. lib. 3. c. 3. occinam. *Mira sunt quæ dicis, noua sunt quæ dicis, falsa sunt quæ dicis. Mira stupemus, noua cauemus, falsa conuincimus.* Planè mira, noua atque aded falsa sunt, quæ ex te commemoravi. Mollius ago quàm pro reatrocitate. Sed specto, quid me, non quid te deceat. Age qui fieri hætenus potuit, ut tibi vniuersus, magnates, medijs, infimi, vtriusque sexus & cuiusvis conditionis, ordnis, ac status personæ Lessium tam tetra, tam horribilia, tam homine, tam Christiano nedum Religioso & Sacerdote ac Theologo, indigna docentem, & chartis committentem, non vnguibus ac dentibus lacerauerint; non in frustra minutissima conciderint; non viuicomburio tam immania infandæque eius dicta & scripta expiauerint? Quæ ratione hætenus, post tot annos quibus Lessij opus cuditur, recuditur, tot prælis per illud calentibus, Bibliopolis tot eius myriades quaquaersum distrahentibus; doctis omnibus nocturna illud manu ac diurna versantibus, omnes tam perfunttorie illud legerunt, ut nemo ante te, de tam horrenda Lessij doctrina, cogitationem vllam susceperit: Theologi passim eam amplexati sint; imò quoad vnum membrum, nempe quoad locutionem ex verbis ambigujs, omnes planè nullo reclamante consenserint in eam explicite, Episcopi ac Præsules, silentio suo probarint. Ipsi Pontifices grassantem pestem non coërcuerint; dirisque omnibus oppresserint, & hæreticorum conuersioni hac maxime via impeditæ, non prospexerint. Quòdque omnem superat fidem, Principes seculares, quorum saluti te iudice ea Lessij doctrina imminet, quorum politiam ea doctrinæ lues perdit & euertit; non modò per tot annos eam dissimularint, sed amplissimis priuilegijs opus quo continetur munierint.

Videt lector quò res deducta sit. Nempe ut omnes hætenus in Ecclesia Doctores, Præsules, Pontifices, à tot annis cusi ac recusi operis Lessij, damnet eæc tatis Argus iste, qui vnus inspexit congeriem illam immanium errorum, non abditam si homini credimus, sed patentem in eo opere. Et vsque aded ut Augustinum hic quoque ingeram, extremo prope lib. 2. in Iulianum vsque aded permiscuit imis summa; longus dies vsque adeo tenebra lux, & lux tenebra esse dicuntur, ut vutent in gurgulio Barnesius, & cæcus sit præter eum orbis vniuersus, Theologi, Episcopi, Pontifices, Principes. Sed qualiscumque homo sis. ut ex Augustino pergam, tamen quia homo es videre mihi videor verecundiam tuam; si tamen non in te spes est omnis emortua sanatus, & quodammodo audio vocem tuam. Respondes. Absit ut audeam cacos istos viros vel cogitare vel dicere. Eorum ergo appende sententias. Appende planè & expende. Agnosce quàm eis hætenus tam multis, tanto post tempore, horribiles illæ tuæ ex Lessij doctrinæ assertiones non apparuerint, præterquam vni tibi post apertam ab vno aliquo Lessij socio præter mentem, pectoris tui vomitam, & concitatum non iam zelum sed æstum ac furorem tuum. Planè itaque cæcus es, nisi tunc tandem ex eo omnium iudicio de Lessio, agnosceis, quò te æstus iste tuus, ac impotentia abripuerit, qui tantos calumniarum montes in eius doctrinam sanam congesserit.

*Directe ad calumnias ex Barnesio
propositas.*

14 Sed quia hæc mira, noua, falsa; non stupere tantum & canere, sed conuincere etiam pactus sum; recolo quæ dicere orsus eram de Lessij sententia. Nempe Lessium & omnes Catholicos, mendacia omnia, illicita esse docere; quin etiam restrictiones mentales & locutiones de industria ambiguas, si desit idonea earum usurpandarum causa, vel quod cap. 4. fusius exposui, lex potentior quam veracitatis in quibusdam euentibus, earum usurpatione interdicit, nulla ratione posse absque peccato usurpari. Itaque falsissimè & calumniosissimè affingit Lessio Barnesius, quod doceat sacras Congregationes, (quas vecors iste, gloriæ vanæ per fas & nefas appetentes facit,) posse absque culpa, de suis bona falsa iactare; mentaliter reseruando, vel innocentem calumniis & confictis criminibus promere, aut iustam accusationem falsis reccriminationibus eludere; aut ad cædes villas magnatum sollicitate; quod vel ab eorum simplicibus apprehensionibus alienissimum est, semperque erit fauente numine. Hæc inquam non sunt Lessij placita, sed Barnesij calumniatoris horribilia figmenta. Quia cum falsa iactantur, non est locutio per reseruacionem mentalem vera, sed falsa & mendax. Non enim poterit ea locutio esse rationabilis; vt dici possit per retentionem mentalem vera esse. Cum autem innocens falsis calumniis impetitur, & mendacium admittitur, cui nulla mentali retentione mederi licet, & iustitia violatur. Quod item contingit, cum iusta accusatio, reccriminatione falsa retunditur, & omnium maximè cum vitæ alterius paratur perniciēs.

*Lessij doctrina Principum iuribus nihil
officit.*

15 Absit etiam, vt Lessio vllive probo viro, in mentem vnquam venerit, vt assereret, fas esse mentiri æquiocando aut reseruando, idque iuramento munitæ; vel fidem non modò Principi, vt iste ad constandam inuidiam exaggerat, sed etiam priuato cuius datam, rescindere per quascumque restrictiones vel æquiocationes. Alia apud Lessium; alia apud Catholicos omnes iuramenti firmitas. Et quod specialiter ad Principem attinet, indignus est Christiani cognomine, qui eius auctoritatem quoquomodo elusam velit. Nec me latet hunc fuisse iam olim, cum adhuc Ethnicismus perstaret, locum communem ad Christianos exterminandos ab omnibus eorum osoribus frequentatum, quod nihil tenerius sit, & nullibi suspensiones facilius enascantur, & difficilius auertantur. Ago de hac re plenè in tractatione de virtutibus, cum de obseruantia. Interim vt Catholicus Lector habeat quod hæreticis apertè, Barnesio autem clanculum Catholicos aliquos, vt Lessium, hæc in parte mordentibus respondeat, pauca ad eum Cypriani verba dirigo ex Epistola 52. *Quod quedam de illis inhonestæ & malignæ iactantur, nolo mirari, cum scias hoc esse opus semper Diaboli, vt seruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falsis, gloriosum nomen infamet; vt qui conscientie sue luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur.*

Nihil item conuersioni hæreticorum.

16 Quod denique de hæreticorum auersione ab Ecclesia Catholica, deque concitatis in Catholicos turbis hanc vnâ ob causam à Principibus hæreticis, nugiuendus iste comminiscitur, tam verum est, quàm quod in fronte eiusdem paragraphi vigesimi secundi, affirmat: Nempe facultatem Theologicam Parisiensem, anno 1610. declarasse, *Ex doctrina æquiocationis fieri, vt heterodoxi ab Ecclesia Catholica & Romana discedentes, in suo errore obdurescant, & Doctores & Prælatos Catholicos*

detestentur. Hæc enim sunt ipsissima tituli verba. Et tamen mox intra paucas lineas, homo mendaciorum loquacissimus, verba decreti, peccatum duntaxat Tyrannicidij perculisse narrat. At oportuerat mendacem esse memorem, si volebat lectori contra æquiocationes & mentales reseruaciones fidem facere.

Sed vt maximè verum esset quod Barnesius commentus est, daremusque auerti re ipsa hæreticos a Catholica fide hanc ob causam, & ob eandem Principes hæreticos efferrari in Catholicos, & odium aduersus eos auctius & intensius concipere: etiam inquam id verum esset, considerandum restaret, iustane hæc causa odij auctoris & auersionis foret. Et esset fortassis aliqua occasio, hanc causam aliis verissimis obtendendi, si constaret hanc doctrinam falsitate sua & vitio reprobendam esse. Hoc nisi primùm constet, Sectaris qui hanc pertinaciz causam prætexit, & Princeps hæreticus qui hanc causam vexationis Catholicorum comminiscitur, non habent apud Deum excusationem. Et qui ex eo capite impetit locutiones restrictas vel ambiguas; aut nequam est, nec nisi inuidiam sententiæ illas admittenti constare apud imperitos quærit; aut ad malignitatem adiungit ignorantiam obligationis vitandi alienum scandalum, de qua optimè S. Thomas 2.2. q. 43. art. 7. ostendens post S. Gregorium hom. 7. in Ezech. quod si de veritate scandalum sumitur; *utilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur.* Et verò an non Capharnaïtæ hodierni, vt veteres taceam summopere scandalizantur de doctrina Ecclesiæ Catholicæ quoad realem Christi in Eucharistia præsentiam, passimque Sectarij de assertione indulgentiarum & Purgatorij, de iustitia nostra coram Deo, & meritis bonorum operum, & scilicet de Vicaria Christi potestate in Romanis Pontificibus. Adueniat ergo pacarius Barnesius, & hinc illa proficiente Catholica Ecclesiâ, inde scandalum iccirco caprante Synagoga Sectariorum, ponat manum suam in ambabus, statuâtque quod Kemnitium in Lutheri combibonibus strenuum, memini de Confirmationis Sacramento à Catholicis contendere: nempe vt ad bonum pacis, & ad faciliorem Nouatorum pellectionem, prædicti articuli deleantur, & noua cudantur dogmata. Quæ non iccirco à me dicuntur, quod velim, sententiæ licitas aliquando restrictiones agnoscentis, comparationem instituere cum illis fidei dogmatibus: suprà enim cap. 5. num. 6. satis professus sum, hanc sententiâ esse merè sententiâ, nec à me poni vt dogma fidei. Eo igitur duntaxat pertinet hæc oratio, vt constet quàm misera sit illa Barnesij criminatio, qua fingit hæreticos per hanc sententiâ à fide auerti, & Principes hæreticos aduersus eam concitari hanc ob causam. Quandoquidem eodem argumentandi & criminandi figmento adigeremur, si Barnesio auscultaremus, capitalia aut etiam omnia fidei dogmata conucllere, vt hæreticis mentem in contrarium obdurantibus, subtraheretur scandali materia.

Cadit optimè in hunc locum illa Abbatis Iosephi responsio apud Cassianum collat. 17. cap. 16. vbi subueienti Germano, non fortè concessio licito vsu mendacij latè dicti, hoc est, restrictionis & æquiocationis, vt suprà cap. 12. expositum est, data videretur pusillis occasio labendi in mendacium propriè dictum, respondet in hunc modum. *Occasiones causaque perditionum, his qui perituri sunt, imò qui perire desiderant, deesse non possunt. Neque enim abiicienda sunt testimonia Scripturarum, ut de suo corpore penitus abradenda, quibus vel hæreticorum prauitas animatur, vel Iudeorum infidelitas obduratur, vel tumor sapientiæ Gentilis offenditur: sed vtique & piè credendâ, & immobiliter sunt tenendâ, & secundum veritatis regulam prædicandâ. Et idcirco non debemus aliena infidelitatis obtentu, æconomias, id est, dispensationes Prophetarum atque Sanctorum quas Scriptura commemorat, abdicare, ne dum infirmitati eorum condescendere debere nos credimus, non solum mendaci, verum etiam sacrilegij crimine polluiamur, &c. Caterùm his qui prauis propositis sunt; non ex hoc mentiendâ aditus obstruatur. Quid enim illis horum testimoniorum*

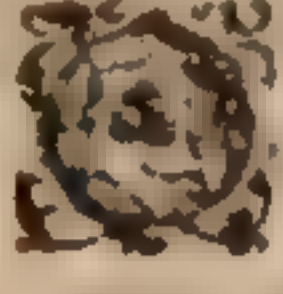
nocebit auctoritas, quibus etiam sola corruptio voluntatis sufficit?

17 Verum ne rursus videat occasione horum Barnesii verborum, cavillandi materiam, Barnesio eam vnde cumque capienti, porrigere, & sententiam quam hic tueor, componere, & in idem album referre cum fidei dogmatibus, volo idem duntaxat circa hanc sententiam à me eiusque defensoribus fieri patiatur, quod ipsemet facturus esset, si hæretici quorum salutem sitit, (& vti nam ardentiſſimè sitiat,) obfirmandos se in errore minarentur, nisi una aliqua logicæ aut physicæ propositio, cuius nihil ad fidem Catholicam intersit, negetur, & falsa pronuncietur à Barnesio, qui eam intra naturalis luminis fines habeat certissimam. V.g. nisi negaret, *Baralipson*, esse modum indirectum primæ figuræ: vel motum esse actum entis in potentia: vel totum esse maius sua parte. An exoculaturus tunc esset Barnesius intellectum suum, & ad bonum pacis ac in gratiam Sectariorum, abiceret sententiam quam haberet certissimam: & sine scrupulo contra mentem suam iret, negans quod iudicaret verissimum, eoque tantulo mendacii officiosissimi peccato se pollueret, ut eveniat tam exoptatum bonis omnibus bonum: nempe ne Anglia ultra sordet in hæresi, & converiantur corda patrum in filios & increduli ad prudentiam iustorum? Quod ibi consilium caperet Barnesius, si sciret, nos quoque huc caute sustineat.

Possim hanc locum fortius premere, & reptando per vestigia his paragraphis signata turbulentum hominis in religione ingenium, & conflictas de suis superioribus ac æqualibus, iniuste, ut mos est Sarabaitarum causari, innocentem gravantibus ac vexantibus querelas, non magno conatu deprehendere. Omnes enim discolorum regularium grunnius, dedit expressos locis prædictis. Sed vir probus & fide dignus, cuius in disputationis actu, scriptum protulit, hoc labore me exolvit; & ego quod Augustinus alicubi scite dixit, tempus appetere video, ut ita novo titulo reficiatur Lectoris contentio, sicut animus viatoris hospitio. Quod & facio, si prius verbis Claudiani Mamerti lib. 1. de statu animæ cap. 11. Barnesium contestatus fuero ut videat quàm parva negotio veritatis cultor, si gentium verborum prunas liquefecerit.

CAPUT XXV.

Quàm improvide Barnesius, prætextus æquivocationum & restrictionum mentalium damnis prospexerit.

1 PER APPRETIUM videtur, auditis prætextus Lessij doctrinæ damnis, æreus calumniarum suarum in Barnesij caput regerere. Valide inquam & paucis evincere, si verum est vlla prorsus incommoda ex iis quæ dicta sunt, aut dici potuerunt, consequi Lessij sententiam, eadem omnino consequi assertum Barnesij. Atque ita Barnesius, se iudice, & Atheismi, & eneruatæ virtutis & inemendabilitatis mendacii, & oppressæ innocentiz, & turbatarum religionum, & eversæ Ecclesiæ, & revocatorum ab Ecclesiæ fide hæreticorum, & Regicidiorum ac Papiacidiorum omnium, itemque non eius tantum periurij quod vulgando libro suo edidit, sed omnium planè peierationum, omnium fidei datæ infractionum, omnium denique criminum quæ in Lessij doctrinam coniecerat, reus fiet. Nam si quæ est ratio, cur ea mala consequantur Lessij doctrinam de æquivocationibus & restrictionibus licitis, cum datur causa idonea; si inquam est aliqua illius malorum scaturiginis ratio, non alia sanè est quàm quod iuxta eam doctrinam proferantur licite verba in speciem falsa, & tamen per retentionem mentalem liberari à quælibet latio dicuntur, tamen exterius falsa videntur. Si

ergo hæc ipsa verba syllabatim appensa, & nulla facta in eis mutatione, eucero posse iuxta Barnesium sine vlla culpa proferri, planè confectum erit negotium. Quia idem manens idem, semper facit idem. Et quicquid sit de interno statu ac sensu diuerso, qui solius Dei oculis peruius est, ut ipse sæpe contra Lessium vrget; externa tamen verborum facies, quæ sola est totius mali tam multiplicis origo prima, erit omnino eadem. Quare idem planè effectus ex ea existat, necesse erit. Ostendo igitur manifestissimè quod proposui, adhibito vno aliquo exemplo ex iis in quibus Lessius admittit locutiones mente restrictas, vel ambiguas, habere locum.

Doctrina Barnesij aequè noxia, ac ea quæ in Lessio culpat.

2 Vrgente intempestivo percontatore, ut amici arcum mihi commissum, exteroqui iustum & nullo scelere fœdatum, sed quod maxime eius intersit non detegi, illi referem, contra fidem datam: Existimat Lessius per se loquendo & spectatis solis legibus veracitatis & simplicitatis, posse interrogatum respondere, se nihil scire de eo negotio, subintelligendo *ad proferendum*, vel ita ut, illud resignare teneatur. Similiter si ego ipse in mea causa, & in negotio quod mea permagni referat occultum esse, interroger ab eo qui nullam in me potestatem habet, vrgeatque ut inconsulte enunciem cum graui damno meo, statum illius negotij autor est Lessius, ut prudenti responso eludam curiositatem alienam, mihi obfuturam. Et quod à Christo ipso factum scimus, & à Principum legatis ac Consiliariis, aliisque quibusvis rerum alienarum curatoribus fieri cum laude videmus, hoc ipse in meo negotio faciam. Ut videlicet ignorationem eius profitear; subintelligendo; *ad rationabiliter loquendum*; quod satis insinuat ipsa externa locutione mea, prout rationabiliter formata; qualis, (saltem quoad hoc,) reuera est, & ab alio præsumi debet. Ex hoc responso sic mente restricto, Barnesius, omnia mala & scelera quantumvis immania, & vel auditu ipsòque etiam cogitatu horrenda; Atheismum, Regicidium, Papicidium, Ecclesiæ eversionem, hæreticorum obfirmationem, periurij innocentiam, mendacii inexterminabile virus, omne denique omnis generis & speciei scelus, per omnes casus & modos exoriturum ariolatur. Bene est. Iubeo eum qui tali responso usus erat, vel etiam iam usurpauerat, illud retinere, & abiecta tam pestifera restrictione mentali, eadem externa verba, vnicam tantorum malorum matricem proferre, vno aliquo ex variis modis quos Barnesius excogitavit, ut quomodo-cumque declinaret & eluderet scripturæ testimonia & alia supra posita.

3 Huius rei gratia, resolat lector si placet, quæ ex Barnesio superius cap. 11. proposita sunt. Nam cum vrgeremus pro Lessio verba illa Christi *de die illa nemo scit*, vidimus respondere Barnesium, hæc verba in speciem falsa, idcirco verè à Christo dicta fuisse, quia prolata ab eo sunt in sensu formali & præciso. Cum autem vrgeretur, iuditham usurpasse restrictiones absque mendacio, respondit Barnesius, abfuisse mendacium ab externis illis verbis in speciem falsis, quia prolata fuere per ironiam. Cum denique vrgeretur illud apud Doctores communissimum Confessarij responsum, quo affirmat se nescire quæ in Sacramentali Confessione percepit, respondit Genesis capite 16. adductus, Barnesio autem per omnia probatus; verba illa Confessarij ex communi interpretatione tot Doctorum æquè significare quod Confessarius sciat tantum sibi, non autem ad dicendum, ac si expressè diceret se nescire ad reuelandum. Hæ sunt ipsissimæ Barnesij responsiones ad quævis prædicta, earumque momentum supra suo loco expendimus. Nunc autem quales sint, & an difficultates ad quas dantur aptè enoder, non laboramus. Sed tantum supposita ea doctrina

Strina, ostendendum est, non esse obstructum fontem malorum, quæ ab æquivocationibus & restrictionibus manere fingebantur: sed pro vno apertos multo plures, & quidem aditu faciliores. Nam cum laborandum fuisset, in quærendis vocibus ambiguis multiplici sensu foetis: aut in quærenda restrictione mentali idonea, & cohærente cum conceptu respondente verbis expressis; nunc ea omni sollicitudine abiecta, licebit per Barnesium multiplici, tamen noua, & in eo euentu omnibus ad hanc diem Doctoribus & Patribus inconperta ratione, voces illas in speciem falsas proferre.

Sensus præcisus Barnesij, cum æquivocatione & restrictione collatus.

4 Rogante igitur curioso percontatore, quomodo se habeat negotium aliquod meum, quod nullius virtutis lex iubeat tunc eunlgare, permagni autem mea referat rectum esse; vitabo de Barnesij sententia, eane peius & angue Lessij consilium, quod erat ut suppetente idonea illa causa usurparem æquivocationem vel restrictionem v. g. dicendo, *nescio quid illud sit*, subintelligendo *ad tibi prodendum*. Hoc ego omnino defugiam: quia Doctor Barnesius, ait id esse mendacium, & primam originem Atheismi, omniumque quantumcumque horribilium criminum. Itaque eodem Barnesio docente, retentis illis ipsius externis verbis, quæ Lessius suggererat, respondendo percontatori illi curioso, *nescio quid illud sit*: non subintelligens, *ad dicendum tibi*, quia Barnesius negat id posse subintelligi, sed loquens in sensu formali & præciso. In quo sensu Barnesius ait ea verba vacare mendacio. Sic enim quod Christus diei iudicii benè conscius, professus est se illum nescire, Barnesius, reiecta D. Augustini interpretatione superius relata, quæ erat Christum professum esse se id nescire ad dicendum, reiecta inquam ea tanti Patris interpretatione, qua videt stabiliri Lessij sententiam, affirmat exponendum esse in sensu formali & præciso. Eundem ergo sensum meæ illi negationi subiiciam, & Barnesio iudice, immunis ero ab omni culpa.

Quod si dicat me, quia non sum Christus, neque Elias, neque Propheta non posse usurpare sensum illum præcisum, quem Christus magnus Propheta usurpauit; si autem usurpem incursum labæ mendacij, ita enim philosophatur Barnesius §. 48. n. 11. occurram inprimis; Christum in ea quam retuli negatione, non egisse Prophetam: sed quod prudentis & cauti viri erat, interrogantibus indebitè discipulis, respondisse; subtrahendo quod ex iusta causa subtrahere poterat: ubi ne umbra quidem Prophetæ cernitur. Quidni ergo ego similiter, cui Christus datus est in exemplar, prudentiæ & in rubricam actionum omnium mearum, quidni inquam in simili euentu: hoc est percontante aliquo de rebus meis indebitè, si mea intersit non respondere, usurpare potero illud ipsum Christi responsum, & profiteri quod nesciam: utique in sensu formali & præciso, v. g. *quatenus curator rerum mearum?* Deinde si ego mentior, usurpando in eo euentu verba inficiationis meæ in sensu præciso, necesse erit fateri Christum fuisse mentitum, in prædicta sua responsione. Nā ratio vnica cur ego dici possim mentiri, est, quia verba in speciem dissonant obiecto. Atqui ex eo quod eadem verba proferantur à Christo non plus consonant obiecto quam si proferantur à quocumque alio: Et mihi ob suppetentem iustam causam, proportionalem illi ex qua Christus motus est ad sic loquendum, æquè est ius usurpandi illa verba in sensu præciso ac Christo fuerit. Ius enim Christi ad usurpanda verba in sensu illo præciso, totum fundatur in iusta causa, qua ad eam usurpationem motus est. Cæteroqui autem nullum ei ius esse potuit, usurpandi verba prædicta in eo sensu præciso, qui respectu mei, atque adeo ex natura rei, continet mendacium. Nam mendacium, ne DEO qui-

dem dispensante aut volente, admitti potest. Restat ergo ut idcirco tantum illud responsum non fuerit Christo mendax, quia Christus habuit iustam causam, subiiciendi sensum illum præcisum verbis suis in eo euentu. Cum ergo ego quoque iustam causam habeam idem præstandi, immunis planè ero à culpa iuxta Barnesium quamuis exterius negem scire me quod optimè scio. Enquàm prouidè Barnesius prospexerit tantis malis, quæ ex illo externo responso Lessij, exortitura contestabatur.

Alter modus, quo per Barnesium, idem licet quod per Lessium.

5 Rursus, ut secundo tantorum malorum ostio per Barnesium patefacto procedamus, dimissis restrictionibus & sensu præciso, cum continget mihi ira expedire, idem faciam quod Iuditha. Hæc enim ut Holophernem deluderet, eiusque satellitium, dixit verba in speciem falsissima. Cuiusmodi sunt illa. *Fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quod dentur vobis in depredationem.* Et mox. *Hac de causa cogitavi mecum dicens. Vadam ad faciem principis Holofernis, ut indicem illi secreta illorum, & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos.* Hæc igitur verba, quorum sensum obuium constat longè fuisse à mente Iudithæ, Barnesius libera à mendacio pronunciat, quia dicta sunt per ironiam, qua uti fas Iudithæ fuit ex iusta causa.

Similiter itaque ego, cum habebo iustam causam, sequar Barnesij doctrinam, & enunciando contrarium eius quod reuera est, induens animum loquendi per ironiam. Neque tamen exterius nutu vilo vel gestu, vel certa vocis inflexione, (ut plerumque iocantes faciunt,) prodam me loqui per ironiam: quia sic non satis prospicerem celando negotio quod celatum volo. Eadem igitur externa loquendi simplicitate procedam, quasi seriò agerem. Nam hoc ipso modo fecit Iuditha, ut Holopherni eiusque satellitio, omnem quicquam sinistram suspicandi occasioem præcideret. Sicut ergo illa, quia ironicè omnia prædicta verba in speciem falsa protulit, immunis fuit à mendacio, iudice Barnesio: ita & ego assumpto simili modo loquendi ex causa idonea, non potero mendacij insimulari. Quod si dicta Iudithæ verificata sunt in exitu, & ego quoque per exitum mihi & rebus meis opportunum, verificata volo similia verba mea; eodem modo quo id voluisse potuit Iuditha, quia eius intererat ita velle. Et hic quoque videt lector, Barnesij prouidentiam in obstruendo fonte tantorum malorum, quanta ex locutionibus externis in speciem falsis, deriuari fabulabatur.

Alius malorum aditus à Barnesio patefactus.

6 Tandem ut tertiam portam, non minus latè patentem ab eo patefactam indicemus, fateretur Confessarium verè & citra mendacium de peccatis in confessione sibi exposui, dicere posse; *nescio esse admissa*, eo quod ob communem interpretationem tot Doctorum id affirmantium verba illa à Confessario prolata, hunc sensum efficiant, *nescio ad dicendum*. Sed numquid Doctores illi, ita interpretantes ea Confessarij verba, fecerunt peculiarem aliquam eorum deputationem, puta in eo euentu contra omnium Dictionariorum fidem, soni illi quasi grauidentur eo sensu? Hoc Barnesius nequit nisi ridiculè dicere. Quia ea singularis deputatio talium verborum pro eo euentu, inaudita est apud omnes Grammaticos, quorum est devocum sensu & deputatione testari. Neque Theologi agnoscuntur, vel iuxta eam peculiarem deputationem, de veritate responsi à Confessario rediti philosophantur: sed idcirco exponunt se in eo responso

responsio veritatem agnoscere, quia Confessarius secundum personam quam sustinet, nescit ea peccata ad euulgandum. Unde si inquit quæritor, contemnitur illius deputationis verborum à Barpesio confectæ, vrgeret Confessarium vt responderet, usurpando voces secundum deputationem à Grammaticis receptam & in actu signato testaretur, verba à se usurpari secundum eam deputationem: adhuc dicunt Theologi communiter, expresseque S. Thomas supra adductus, fas fore confessario viurpare verba secundum illum quem dixi sensum; seu contestari, quod profiteatur earum rerum quas in Confessione percepit ignorationem omnimodam ad dicendum. Et hic est sensus Doctorum de veritate illius responsi, quamvis alioqui in speciem falsi, quia Confessarius iustam causam habet inficiandi quod nouit.

Similiter ergo quouiscumque iustam causam habuero inficiandi quod optime noui, turbabor me communi illa Doctorum interpretatione. Neque enim Doctores cum Confessario dispensare potuerunt, vt salua antiqua & vulgata deputatione verborum, proferret licite ea verba, si in verbis illis sit mendacium ex natura rei. Quia ne Deus quidem potest mendacii vitandi obligatione exoluere. Ergo quod declararunt Doctores ex natura rei accidere in negotio Confessarii, quia interest communitatis Christianæ eum ita se gerere: ego in meo negotio, ex proportionali causa, mihi quoque licere intelligam. Præsertim cum habeam ipse quoque interpretationem communissimam tot gravium Doctorum supra enumeratorum plerumque capitibus, ob quam æquè posset verbis meis in speciem falsis, subici verus sensus, ac ob eam subiiciatur verbis Confessarii, in speciem item dissimulantibus.

7 Quod si placeat chimericam illam verborum deputationem gratis admittere; dicam ex sensu tam multorum Doctorum, concedentium, quoties iusta causa adest, licere eo ipso modo se gerere, quo se gerit Confessarius indebitè interrogatus: Dicam inquam per specialem in omnibus his euentibus deputationem, verba aliud significare quam significant apud Grammaticos: ita vt in prædictis euentibus semper significant, me nescire ad dicendum; aut me nescire vt sum talis persona quæ id silere debeam de quo indebitè interrogor. Commentum obrudo? De Barnesij penu depromptum est, nec est quod ægrè ferat si per portam quam ipse dedit, oclusis restrictionibus effugiam pestem mendacii, prolato eodem plane responsio quod Lessius subministrabat, quodque tunc mendax haberi volebat Barnesius. Quid verò mea referet siue Lessio siue Barnesio auscultem, dummodò idem externum responsum, eodem modo me habens exterius, reddere possim? Barnesius tamen, qui ex illo ipso responsio externo per Lessium suggesto, tanta mala tam grandia, tam horrenda secutura denunciabat, reus eorum fiet, si securus eius consilium, illudmet responsum Lessij amplectar, in euentibus illis pro quibus mihi à Lessio suggereretur abiecta tantum restrictio Lessij, & sensu Barnesij æquè abditæ & æquè occultæ iis quibuscum ago, interiori retento, vt sit secretum meum mihi.

Agnoscatur itaque Dominus iudicia faciens. In operibus manuum suarum comprehensus est calumniator; & aperuit & effodit illum; incidit in foueam quam fecit; conuersus est labor eius; & in caput eius; & in verticem ipsius, iniquitas eius descendit. Accommodatos hosce Psalmis versiculos censuit Euseb. lib. 1. de vita Constantini cap. 32. quibus homini nequissimo, cum se induisset in casses quos alisterenderat, insultaret. An hoc loco parum commode & verè in Barnesium cadant, ipse iudex esto.

CAPUT XXVI.

Corollaria de verum siue factorum quasi equiuocatione qua signis ambiguis non vocalibus perficitur, deque eorundem non vocalium signorum usurpatione restricta, aliisque adiunctis.

1 **N**EC plura de æquiuocatione propriè dicta, siue verbali; deque locutione per tacitam subintellectionem restricta. Superest vt quod etiam supra proposueram, ex hæcenus propositis colligendum, de quasi æquiuocatione rerum, & iisdem adiuncta restrictione; breuiter nunc colligam; & an ac quatenus cum veracitate & implicitate cohereant, patefaciam.

Signorum realium ambiguum usurpatione, vetatur si causa desit.

Illud ergo in primis indubitatum est ex dictis cap. 2. simulationem illam quæ fit adhibitis signis aliquibus, non vocalibus, contra mentem personæ ea signa adhibentis, & animo significandi falsum, illicitam omnino ac veritam esse. Equiualeat enim mendacio verbis prolato, quia peruersio & abusus signi adhibiti, est totus verobique malitiæ fons: ac proinde vtraque illa contra mentem significatio eadem scelerate inquinatur. Tradit hoc luculenter S. Thomas 2. 2. quæst. 111. art. 1. in corp. verbis illis. *Ad virtutem veritatis pertinet, vt quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora qualis est. Signa autem exteriora non solum sunt verba, sed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quod aliquis per verba exteriora aliud significet quam quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet, ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua signa factorum vel rerum, aliquid significet contrarium eius quod in eo est, quod propriè simulatio dicitur. Unde simulatio propriè est mendacium quoddam in exteriorum factorum signis consistens. Non refert autem utrum aliquis mentiarur verbo, vel quocumque alio facto.*

2 Vides Doctorem Sanctum agnoscere aliquod mendacium reale, rebus scilicet & factis inædificatum, non præcisè vt facta & res quædam sunt, sed prout sunt signa ad aliquid innuendum destinata. Alia enim quædam realia mendacia, sic dicta latè sumpto nomine, non spectant ad hæc classem, nec sunt verè & propriè mendacia è diametro pugnantia cum virtute veracitatis. Sic Seneca epistola 115. mendacia parietibus adiuncta exposcunt; queriturque mirari nos parietes tenui marmore inductos, cum sciamus quale sit quod absconditur: oculis nostris imponimus. Et cum auro, vt idem subdit, tecta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? Scimus enim sub illo auro fæda ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lignaribus ornamentum tenue præstenditur. Omnium istorum quos incedere alios vides, biastata felicitas est. Inspice, & disces sub ista tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Similiter S. Cyprianus lib. de discipl. & habitu virg. negat sinceritatem & veritatem perseuerare in iis mulieribus, à quibus quæ sycera sunt polluntur colorum adulterius; & medicaminum fucis in mendacium vera mutantur. Eisdem paulo ante dixerat ab apostatis Angelis edoctas, oculos circumducto nigrore fucare, & genus mendacio rubori inficere, & mutare adulterius coloribus cinerem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem. Quæ frustra monebam expressa esse de Tertulliano, hæc quoque mulieris deformitatis tectoria, mentita effigiei & faciei fictæ ac mendacii insimulante lib. de cultu foeminarum cap. 5. nec dissimilia latè Origenes hom. 4. in diuersas. Illam quoque (vt appellat) veritatis fraudem, quæ ætatis senium cui magna fides habetur contegere studet; & Dei decus, canitiem, occultare affuso capillis & capiti

piti mendacio allaborat, pulcherrimè infectatur Clemens Alexandrin. 3. pædag. c. 11. Quo etiam facit illud Archidami aduersus hominem Chium canos suos tinctura obliterantem. Negauit enim posse eum vericquam efferre; qui mendacium non in anima tantum, sed capite quoque circumferret, ut ex Theophrasto notauit Stobæus serm. 12. Affine item est quod in priscis bibliopolis damnat Dio Chrys. orat. 21. referens eos quod nossent vetera scripta adamari, solitos recentia in frumentum demittere, ut contacto veterum colore possent mendaciter pro vetustis obtrudi, & carius vendi.

Hæc & huiusmodi alia latissimè dicta mendacia rerum longè alia sunt quàm quæ D. Thomas loco allegato proponit. Nimirum quæ continentur veris signis, non quidem vocalibus, quæ solent frequentius ad mendacium adhiberi, sed realibus, hoc est, ut apud Augustinum 1. de doctr. Christ. cap. 3. videre est, factis quibusdam & actionibus ad hunc finem usurpatis, ut aliquid alteri significetur contra significantis mentem, qui aliud reuera concepit quàm signo prodatur. Quæ in re mendacium propriè dictum cernitur, nec nisi materialiter distinctum ab eo quod vocibus contra mentem usurpatis admittitur, ut præmittebam. Et huiusmodi est mendacium eorum, quibus ut Seneca exposulat lib. de tranquill. animi c. 15. in simulationem etiam simplicissima res, dolor venit, in malis lachrymas fundentes, ut ostendant. Qui ut addit epist. 99. *Sibi tristes non sunt & clarius cum audiuntur gemunt, & taciti quietique dum secretum est cum aliquos viderint, in fletus novos excitantur.* Nec aliter sentiendum est de morbi simulatione in plerisque emementibus ægritudine. Exempla profert Galenus, lib. quomodo morbum simulantes sunt coarguendi. Adiungendi his quoque, qui in thronos irrepere tentarunt, simulantes se alios quàm reuera essent. Exempla collegit Lipsius l. 2. monitor. Politic. cap. 5. & Baptista Fulgosus l. 9. cap. 16. Hæc verò rerum mendacia, cum sint explorata vitia, non vltra sunt vocanda in disceptationem, sed eo loco & numero habenda sunt quo supra cap. 2. demonstrauimus habendum esse mendacium propriè dictum quod consulo quocumque lumine, aduersandum, & omni studio declinandum vidimus.

3 Quare acturis nobis in præsentia de simulatione quæ non est apertum mendacium, sed potest aliquando cum veracitate coherere, non potest hoc loco sermo esse de ea simulatione quæ exercetur per signa à vocalibus distincta, cum manifesto veritatis excidio usurpata: Sed de ea qua signum aliquatenus ambiguum, usurpatur ad significandum aliquid, quod præuideretur non perspicuum ab eo cui signum proponitur. Itemque de ea simulatione, qua signum destinatum ad aliquid exhibendum, assumitur ad id significandum, sed addita mentali subintellectione quæ non exprimitur explicitè. Neque verò vox *simulationis* hanc multipliciter acceptationum refugit, ut constet ex usu autorum nominatimque Scoti in 3. d. 38. quæst. vnica in fine, & Molani, l. 1. de fide hæret. seruanda cap. 8. quos citat Barnesius §. 51. num. 1. & correctioni subiaccere decernit. Quibus adde Aristotelem 4. Ethic. cap. 3. ubi magnanimum veracitate aliisque plerisque virtutibus exornatum describens, ait eum ad multitudinem dissimulatione uti, nec id ei vitio vertit. Ait Barnesius arrogato sibi de more potestate, omnem simulationem mendacis annumerat. Vapulat item ab eo in §. 39. Pamelius Tertulliani (ut ait) Glossopæus, quod verbum *mentiendi* apud Tertullianum conatus mollire, cum Abrahamum mentitum dixit Tertullianus, interpretatus eum sit, de actu simulandi licito. Quin etiam Augustinum, quod licitè simulasse Dauidem coram Achis scripserit, deferri communiter fabulatur Barnesius §. 46. num. 8. cum tamen ne vnum quidem è tanta Doctorum multitudine proferre queat, qui Augustinum ea in parte vnquam reprehenderit vel deseruerit. Et verendum omnino vide-

tur, ne ipse Dominus Deus, Barnesio decernente, correctioni subiaceat, quia simulasse aliquando ac fixisse legitur. S. Bernardus ad calcem sententiarum, tractans illud quod *finger laudem in precepto*, perpulchrè id aperit, his præter cetera. *Mirari fingere veritatem? Nam mirari licet, dubitare non licet. Si & alterum testem queris, lege in Evangelio, quia finxit se longius ire. Quidni figmentum figmento exhibeat? Si quidem ipse nouit figmentum nostrum, utique laboris impatiens, dilationem non sustinens fragile ad verumque. Piè ego prouidit, ut haberet pietas promissionem vite eius que nunc est & futura: nec laborem verum imponeret, sed magis fingeret in precepto. Audi quomodo laborem fingere ipse se prodatur. Tollite iugum meum super vos, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Quomodo non fictus labor ubi non labor, sed requies inuenitur? Ita ergo labor in lingua, mel sub lingua.* Aliqua proinde simulatio ac fictio, licita est, cum in ipsum quoque verum cadat.

De huiusmodi ergo licita (velit nolit Barnesius,) simulatione acturus, vniuersè primum statuam, quod seruata proportionem ad locutiones ambiguas vel restrictas sentiendum est, quoad usum factorum ambiguorum, vel adiuncta subauditione tacita usurpatorum. Deinde in particulari inde colligam, an & quatenus vitio vacent pleraque facta, cum aliis deludendus præuideretur: ut insidie, ac bellica stragemata, & mille nocendi artes eorum qui exercitiis præstant. Declinationes præterea ingeniosæ aduocatorum ad fulciendam clientis sui causam: Ad hæc industria iudicis veritatem per dissimulationem expiscantis à reo tergiversante, aut etiam renuente aperire simpliciter veritatem. Item medicorum solertia in ægrotis per dolum vtilem iuuantis, & certa pernicie, in quam alioqui ruerent, liberandis. Ac denique nonnullæ in virtutum exercitatione, simulationes.

Quomodo ea usurpatio possit non velari.

4 Vniuersè ergo statuendum est, quamcumque signorum non vocalium ambiguorum usurpationem, non esse licitam. Si enim quis usurpet signum ambiguum ad significandum aliquid alteri, qui inde præuideretur induci posse in errorem, aut potius sumpturus fortassis ex seipso occasionem lapsus & deceptionis, non confessim iudicandus est culpam admisisse, sed tantum si careat iure ita se gerendi, orto ex necessitate aliqua vel utilitate, usurpantis tale signum. Nimirum sicut in signis vocalibus, posita huiusmodi necessitate vel utilitate, honestatur usurpatio illa, non obstante occasione quæ alieno errori datur: ita similis aliorum signorum ambiguorum assumptio, immunis est à culpa, supposito assumptis iure, ratione cuius præceptum affirmarium veritatis, & simplicitatis cessat usgere, ut declaratum est supra in signis vocalibus.

Præterea statuendum vniuersè est, simulationem qua quis usurpat signum consistens in facto aliquo, vel re externa, ad significandum aliquid, ad quod ea res vel factum non solet usurpari, supplendo per mentalem restrictionem accommodatam, quod signo deest iuxta usum communem; eodem modo licitam vel illicitam esse, quo licita vel illicita est usurpatio signi vocalis in speciem falsi, adhibita mentali restrictione accommodata. Atque adeo huiusmodi simulatio interdum licita est; nempe cum necessitas eam usurpandi interuenit, & lex vrgentior non prohibet. Cuiusmodi nominatim est lex fidei sincerè profiteri, quia cuius interdicitur usu actionum quibus exterius significetur falsa fides. Quænam autem sint ex res vel actiones, longa disputatio est, quæ aliò pertinet, nempe ad 1. 2. q. 3. & fusè etiam à quibusdam Scripturæ interpretibus tractatur in c. 2. ad Galatas.

5 Saluis ergo prædictis temperamentis, nihil est quod vetet assumere res vel exercere actiones, ex quarum assumptione & exercitio, alius prævideatur fortè capturus occasionem falsi iudicii, ac delusionem subiturus. Neque enim semper illicitum est præbere errandi occasionem, etiam si nunquam liceat esse causam erroris. Quemadmodum constat, nunquam licere fieri alteri Satanam & inducere illum ad peccandum: quia hoc esset inducere rationem causæ moralis respectu peccati: qui influxus in peccatum, est semper illicitus. Certum tamen est, cum iusta necessitas id fert, fas omnino esse dare peccato alterius occasionem, quæ probatio occasionis non facta eo animo ut peccatum consequatur, sed ex alia idonea causa, non continet influxum vllum in peccatum, sed tantum peccati promissionem. Qua ratione scemina quæ se impudicè contuendam cognoscit, non obligatur perpetuo se abdere, numquam se dare in conspectum procorum siue porcorum, quos conspecta aduret igne profano illicitæ cupiditatis. Et homo in euentu curandæ publicæ salutis necessario, potest falsus vir apparere, & vera mulier, sumpto scemineo amictu, cum sit verè vir, non mulier: & eo ipso quod sic appareat mulier falsa, ad fallendum hostem, fortasse sit vir verior, ut S. Augustinus dixit l. 1. Soliloq. cap. 16. Similia quàm plurima exempla peti possunt ex doctrina de scandalo, quæ latè traditur 2.2. quæst. 43. & benè apud Sanchez 1. in decal. cap. 6. & 7.

Eo porrò facilius est, in hoc genere signorum permittere alienum errorem, cuius consecutio ex eorum usurpatione prævidetur secutura, quo hæc signa minus determinata sunt quàm vocalia. Verba enim principatum obtinent significandi quacumque animo concipiuntur si quis ea prodere velit: ut S. Augustinus rectè dixit 2. doct. Christ. cap. 3. Et ratio est quia significant expressius quàm res, nec alium habent proprium usum, quàm significandi ad quod suæ instituta per se primò. Quod non potest asseri de actionibus, quæ quamvis interdum veluti per redundantiam quandam aliquid significant, tamen per se primò alium usum habent, quàm exhibendi aliis mentem operantis. Ex quo efficitur multo plus exigi ad idoneitatem causæ, ex qua fas est assumere signa vocalia ambigua, vel cum restrictione tacita, quàm ad idoneitatem causæ ex qua signa vocalia assumuntur: Quod per hæc multo minor erroris occasio præbeatur; ob minus expressam minùsque determinatam vim significandi, rebus quàm vocibus adiunctam. Non esse tamen vniuersè verum, quòd mendacia facti, sint leuiora mendaciis verbi, & cum hæc interdum sint venialia, illa quandoque esse mortalia, notauit Capreolus in 4. d. 17. q. 2. in expensione responsionum Bernardi de Gannaco ad argumenta Gotofredi.

Fas in bello simulare.

6 His generatim ita constitutis, facile est in particulari colligere, quamvis hosti quoque illicitum sit mentiri, tamen sine culpa posse aliquid in bello fieri, ex quo hostes cum damno suo concipiant occasionem falsorum iudiciorum, inducanturque per se ipsos in errorem. Ita rectè Petrus Bacherius l. de militia Christiana. cap. 10. Illustria sunt quæ in hanc rem disputat Lipsius 4. politic. cap. 13. & 14. si modò exigantur ad ea quæ dixi cap. 18. num. 1. Pulcherrimè sanè Seneca in consol. ad Polyb. c. 24. exemplo Ducum vultu simulantium, hortatur Polybium ut dissimilem animo vultum induat. Quod ducet inquit, magni faciunt, rebus afflictis, ut hilaritatem de industria simulent, & aduersas res adumbrata lætitia abscondant, ne militum animi, si fractam ducis sui mentem viderint & ipsi collabantur, id nunc sibi quoque faciendum est. Indue dissimilem animo tuo vultum; & si potes, proice omnem ex toto dolorem. Sin minus introrsus abde, & contine, ne appareat. Leo Imperator de bellico apparatu cap. 14. nu.

39. & 199. & cap. 16. num. 4. multus est in bellico hoc monito, cautè prudenterque simulandi, Ducibus quos informat, insigendo. Idem passim tradunt, qui Strategicos dederunt. Mihi in præsentia satis erunt quæ habet S. Chrysostomus lib. 1. de Sacerdotio sub finem. Tam lucrosa, inquit, tamque fructuosa esse solet opportuna ac recto animi iudicio facta fraus, ut permulti etiam penas supenumero luerint, quod rem fraude non egissent. Ac si exquirere velimus, quinam copiarum Imperatores iam inde ab orbis conditio elatuere, illorum trophæa bona ex parte compertimus impostura ac fraudis facinora fuisse: eosdemque fatebimur maiore quidem laude dignos, quàm qui apertè maiore victoriam de hostibus reportant. Hi enim magno cum sumptu, tum pecuniarum, tum corporum, sic bella conficiunt, ut ab ipsa etiam victoria nihil illis amplius accedat: quin potius victores cum sint, nihilo tamen secus parum cum iis qui victi sunt calamitate premuntur: tum copiis absumptis, tum arario exhausto. Adhuc qui victi sunt, ne ipsos quidem victores patiuntur, solida victoria gloria perfrui, cuius bona pars ad eos redit qui ceciderunt: ut potè qui animi victores, corporibus solum inferiores fuerint quibus item si per sua vota in bello non cadere licuisset, neque illis mortis interuentus dimicationis finem attulisset, nimium alacritatis magnanimitatisque suæ ostendende modum fecissent nullum. At qui fraude aliqua victoriam sibi parat, is præterquam quod calamitatem atque perniciem hostibus affert, id etiam præstat, ut ceteris illi de se risum præbeant. Neque verò ut illis fortitudinis, sic & hic prudentiæ laudem gloriæque ex quo utrique reportant: verum integra victoria totius laus, ad victores solos pertinet. Et quod iis quæ dixi, inferius nequaquam esse reor, qui astu vincunt, ciuitati suæ seruant synceram, illibatam atque integram ex victoria partem voluptatem. Neque enim commune quicquam habet animi prudentiæ, cum pecuniarum, corporumque multitudine & copia, quibus quidem usu venit, ut quo magis in bello usare, eo magis infumantur, magisque suos deficient possessores: cum contra, natura sic comparatum sit, ut animi prudentiæ, quo eam magis exerceas, eo magis adolescat.

Vides quid fraudis & imposturæ nominibus, quibus in superioribus usus est, significarit Chrysostomus. Hæc enim postrema verba, apertè ferunt, significatam duntaxat ab eo fuisse vocibus illis malè in speciem sonantibus, prudentiam & solertiam ducis; à mendacio quidem alienam; tamen ex iusta causa, præbentem aduersariis per facta quædam, occasionem iudicandi, ipsum aliud animo voluere, quàm reuera veluat. Quod Chrysostomus, ut vides, tantum abest ut mendacii damnet, illiusve alterius culpe infuset, ut potius summopere vitæ. & quantenus necessarium in plerisque euentibus esse dicat. Idèque aliquanto post idem Chrysostomus, mollita asperitate vocum quibus usum fuisse retuli, negat fraudis atque adeo etiam imposturæ nomen, aptè huc cadere: cum vtendum potius fuisset nominibus œconomix, ac sapientiæ & artis, quæ possit quis è medijs iisque imperiis desperatarum rerum angustius, correctis emendatisque animæ vitis euadere.

Usus stratagematum honestus.

7 Eadem qua Chrysostomus mente, Clemens Alexandrinus 1. Strom. cap. 13. stratagemata, quibus in bello uti fas est, & quæ ab Hæbræis diuinitus edoctis, mutuatos ut alia pleraque Græcos, testatur per mendacium aliquando perfici scripsit. Verba Clementis sunt. Stratagema, seu ratio ducendi exercitus, tribus continetur speciebus: cautione, audacia, & quæ ex utrisque mixta est. Vnaquæque autem earum, componitur ex tribus: nempe aut per orationem, aut per suadela, aut per utrumque simul. Hæc autem omnia licet effecere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vltiscendis quibus expediat, vel faciendo id quod iustum est, vel mentiendo, vel vera dicendo, vel etiam simul vtendo aliquibus eorum in eodem tempore. Hæc autem omnia, & quomodo oporteat uti unoquoque eorum, cum Græci accepissent à Mose, non paruum accepere utilitatem. At constat Moysen, omnia ad amussim diuinorum

rum oraculorum exigentem, nihil per mendacium propriè dictum in hostes molitum; cum huiusmodi mendacium, ega quemcumque adhibeatur, vitiosum sitidque Clemens ipse non ignorauit, vt patet ex 7. Strom. c. 5. Igitur quod dixit, aliquod stratagemata ex iis quibus vti licet, mentiendo effici, exponendum est de simulatione siue in facto siue in verbo, quæ in speciem appareat mendacium, etiam si reuera non sit. De honestate huiusmodi stratagematum quæ est ex dictis perspicua, latè disputat Iustus Lipsius 5. Politic. c. 17. & ex sacris monachus lib. 3. hieropol. c. 13. n. 2. Eorundem exempla legere licet apud Polyænum & apud Frontinum, cuius loco apud S. Thomam 2. 2. q. 40. art. 3. corruptè legitur *Francorum*. Ex recetioribus multa vndecumque collegit Adamus Gontzen lib. 10. Politic. cap. 38. & 46. & 47. Ad mendacium accedunt in speciem, ea quibus hostes se exhibent vt amicos, cuiusmodi vnum perillustre habetur apud Constantinum Porphyrog. l. de administr. Imperat. cap. 29. rursusque alterum cap. 30.

Itemque insidiarum in bello iusto.

8. Spectant eodem insidiarum quarum proinde vsum in bello iusto indicit Onofander in Strategico cap. 22. & approbat S. Hieron. in cap. 17. Ezech. allegans illud, *Dolus an virtus, qui in hoste requiritur?* S. Augustinus q. 10. & 11. librum Iosue, optimè idem colligit, ex eo quod DEVS, qui vti que nihil suapte natura malum mandaret, autor fuit Iosue vt strueret insidias, quibus hostes populi Dei excindereatur. Hinc inquit, *admonemur non iniuste fieri ab his qui iustum bellum gerunt: vt nihil homo iustius præcipue cogitare debeat in his rebus, nisi vt iustum bellum suscipiat, cui bellum fas est. Non enim omnibus fas est. Cum autem iustum bellum susceperit, virum aperta pugna, virum insidiis vincat, nihil ad iustitiam interest.* Annuunt Scholastici 2. 2. q. 40. art. 3. & passim alij Scriptores, quos magno in hanc rem numero adducit Serarius in cap. 8. Iosue q. 2. splendide & copiose confirmans, locum esse insidiis in bello iusto absque veritatis iactura, vllave alia culpa. Idem tractat & ex variis iuribus confirmat Alphonsus Aluarez Guerres in thesauro Christ. relig. ac speculo Pontif. c. 43. nec non Petrus Bachenius l. de militia Christia. c. 9. Ratio est in promptu. Nam si in communi vitæ consuetudine, nemo tenetur aperire alteri scopum eorum quæ dicit aut facit, etiam si contingat illum inde arripere occasionem deceptionis, & existimare nobis contrarium probari, quàm reuera probetur, sicque à seipso falli, & in errorem induci: Quanto magis in iusto bello idem licebit, vbi & de summa rerum agitur, & de auertenda clade eorum qui debent belli præfecto esse charissimi?

9. Nec refert quod ex ea deceptionis occasione hosti data, secuturum sit eius exitum; quæ causa fuit cur Philosophi qui apud Tullium, censuerint illicitum esse eam deceptionis occasionem præbere, cum prænosceatur secuturum inde nocumentum alterius: Hoc inquam non refert. Nam præstat cladem proprio exercitui imminentem auertere in hostes. Præsertim cum iniqui sunt & iniusti saltem materialiter: vt ex eo patet, quod bellum contra eos iuste sit susceptum. Itaque ea permissio alieni erroris, quem damnum errantis consequetur, non vertetur vitio ei qui prosequens ius suum, neglexerit exitum ad permissionem illam consecutum. Imo etiam si permissioni illi erroris alieni, adiungeretur desiderium & voluntas vt ille error ab hoste incurratur, posset nihilominus abesse culpa. Neque enim interueniret in eo desiderio culpa mendacij, aut iniustitiæ, cum error causam non habeat desiderium, sed facilitatem & indiligentiam errantis, cui prospicere & eum ab errore advertere non tenetur qui ita desiderat. At malitia odij, quæ superesse in eo desiderio videtur, facile præcluditur ex eo quod error ille alienus, non expetitur ex affectu odij, sed ad iustam vindictam vel congruam defensionem. Et ita passim videmus hæc erroris hostium desideria,

non culpari in iuste bellantibus. Quin potius apud omnes pro ingenij artisque mensura celebrantur. Quis enim v.g. non commendat alium Alphonsi, filij Regis Castellæ, qui sub annum Christi 1087. apud Saracenum Toleti Regem captiuus, aufugit subornatis in eam rem custodibus: ac ne ab insequentibus deprehenderetur, equis ac mulis omnibus, soleas ferreas, præposterè induci curauit, salubri permissu erroris consequentium Saracenorum, vt refert eo anno Ptolom. Lucensis. Tantum itaque curandum est, vt vigeat, etiam cum hostibus, pactorum fides atque constantia: & mendacium (quod nusquam & nunquam licet,) etiam cum eis, siue facto siue verbo declinetur. In quam rem multa egregiè disputat S. Ambrosius 2. de offic. c. 29. At insidias posse absque mendacio strui liquet ex dictis, & benè à Molano traditur l. 1. de fide hæret. seruanda cap. 8.

Ad uocato quatenus licita simulatio.

10. Præterea ex generali principio supra stabilito colligitur fas esse aduocato qui iustam causam in iudicio fouet, declinatione ac tergiversatione, intra veri ac recti fines, eludere aduersarium, quantum necessitas causæ tulerit, subministrata ei occasione, ex qua se ipse decipiat, & fiat sibi ipsi erroris causa. Quod rectè tradit Couarr. 1. var. c. 2. n. 1. aductus non paucis in eam rem Iurisperitis. Merito tamen in eos conclamans, qui diligentius cæteris officio fungi putantur, probantque industriam suam: cum cauillationibus & mendaciis lites protahunt: aut ne reus possessione rei petita citius cadat, prolixis data opera dilationibus, cum tutantur. Iustam æqui iudicis definitionem metuentes potius, quàm supplicium longè grauissimum latrocinij illius quod retinenda re aliena, & domino eius possessione diutius spoliando admittunt. *In iusta, fulcunt, ait de istiusmodi rabulis Max. Tyrius dissert. 12. n. 72. in honesta adornant, vera adulterant, nihil denique sanum aut sincerum afferunt, nihil ex nature præscripto loquuntur. Planè vt mancipiorum mangoies sceleris qui si genuina corpora sub puro Sole liberique nutrita aere acceperint, in ymbra educant ea & depilant; donec totam illis formam eripiant, quàm à natura, quæ omni arte præstantior, acceperunt. Planè idem agunt forenses illi rabula.* Idem plerisque sui temporis aduocatis damnat S. Bernardus 1. consider. cap. 10. sub finem, aieus agitationem causarum fraudibus & circumuentione refertam quæ tunc frequentabatur; (& vitam transgressa non esset Bernardi ætatem;) execrabilem planè fuisse; & quæ magis ad subuersionem quàm ad inuentionem proficeret veritatis. Itaque Eugenio Pontifici autor est, vt in discussione causarum quæ apud ipsum agerentur, præcideret linguas vaniloquas, & labia dolosa clauderet. *Illi sunt, inquit, qui docuerunt lingas suas loqui mendacium, diserti aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate, sapientes vt faciant malum, eloquentes vt impugnent verum.* Hi sunt qui instruunt à quibus fuerant instruendi, astruunt non comperta sed sua, struunt de proprio calumnias innocentie, destruant simplicitatem veritatis, obstruunt iudicij vias. Mox etiam inculcat vt venatorias istorum turpis luctu sectatorum; frustratoriasque dilationes præcidat. Similiter S. Cypr. epist. 2. forum litibus mugiens, pace inter togatos rupta describens, queritur inter leges ipsa delinqui; inter iura peccati, innocentiam nec illhic vbi defenditur referuari, præuaricante & decipiente patrono; grassante in mendacium criminum veniali audacia vocis prostituta. Denique Seneca 3. de ira cap. 7. tot millium ad forum luce properantium quàm turpes lites tanto turpiores aduocatos habentium nequitiam exagitat: quos venire ait delatores eius criminis, cuius manifestiores rei sunt; & iudicem damnaturum quæ fecit eligere, & coronam pro mala causa bona patroni voce corruptam. Quo damnabilior est qui insigne Dei donum, vim inquam facultatemque dicendi, in tam peruersum damnabilemque vsum conuertit. *Haud aliter juxta Prudentiam lib. 1.*

contra Symmachum epigr. 21. quàm si rastris quis sentet eburnis, Cynosum versare solum, limoque madentes, Excolere aureolis si forte ligonibus vltas: Splendorem dentis nitidi serobis inquinat atra, Et pretiosa acies squalenti sordet in bara. (Eo enim alludit quamvis aram scripserit, qui de ara Victoris agebat, pro qua Symmachus pugnabat, & ita poscunt metri leges.)

11. Hæc igitur dummodò absint, omnisque mendax circumuentio & calumnia semoueantur, dubitari non debet, quin fas sit aduocato, clientis sui causâ promouere omnibus illis cautelis & artibus, quibus proportionè seruata fas est Duci in bello, Reipublicæ pro qua pugnat, causam curare. Quod enim belli præfectus præstat Reipublicæ per arma, hoc aduocatus interuentu linguæ præstat clienti suo pro quo pugnat. Urget hanc paritatem Syluester v. Aduocatus n. 6. post Glosfam ad cap. dominus noster 23. q. 2. Ipse certè Christus, vt idem Syluester subdit, fas esse clauum claudu retundere, & malignorum astum malum, dolo bono repellere, exemplo suo non semel docuit.

Quatenus item Iudici.

Ex iisdem principiis statuendum est de Iudice. Quamuis enim erroneè omnino, & peruersè, Bodinus l. 4. dæmonom. sub finem, iudicibus diuino & humano iure concessum velit, vt reum tergiversantem fallant mendaciis, reueratque S. August. & S. Tho. contrarium opinatos, vt retulimus & reiecimus supra c. 1. Tamen seclusis, quibusuis mendaciis, licitum omnino est Iudici, ad veritatem indagandam, vt simulatione aliqua, ex qua reus deceptionis occasionem capiat. Itaque non potest quidem Iudex circumuenire reum, promissa fraudulentè impunitate si crimen vltro fateatur; rescissurus promissum statim atque confessionem extorserit: quod licere censuerunt multi Iurisperiti apud Couarr. cap. illo 2. n. 16. & Fachineus lib. 9. contr. c. 61. nec satis extricatur in malleo malefic. parte 3. q. 14. Non potest inquam hoc Iudici concedi. Est enim omnino illicitum, cum sit mendacium & fidei datæ infractionis, quod confirmat ex multis, Ceuallus q. 192. communium contra communes. Potest tamen Iudex prudenter aliquid simulare, ex quo ad veritatis cubilia perueniatur. Vt factum est à Salomone in causa mulierum; & à Carolo Magno, cum incertus, patrène an filius quos carceri, mancipatos habeat, cædis cuiusdam reus esset, simulauit fixum sibi esse, vtrumque morti addicere. Ex quo factum, vt pater qui verè reus erat, crimen suum falsus, filium morti eripuit, & Imperator notitiam quam quærebat, compararit. Omnes denique artes & vias verum indagandi absque mendacio & iniuria alterius concessas sibi esse Iudex existimet.

12. Non tamen quod alibi per se illicitum est, putet inter iura ipsa, vbi sanctius tenenda est recti norma, abiicere malitiam, & licitum fieri. Quod à plerisque malè expensum, & peius seruatum, grauitèr expostulat S. Cyprianus epistola 2. ex cuius elegantissima oratione, & patronis causarum, & iudicibus perurilem particulam decerpo & quasi purpuræ clauo, mastrucam istam in oculo. Incisa sint licet leges duodecim tabulis, & publicè æte præfixa iura præscripta sint, inter leges ipsæ delinquitur, inter iura peccatur: Innocentia nec illic ubi defenditur, reseruatur. Sæuit inuicem discordantium rabies, & inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum. Hasta illic & gladius, & carnifex præsto est: ungula effodiens, & equuleus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus vnum, supplicia plura quàm membra sunt. Quis inter hæc vero subueniat? Patronatus? sed præuaticatur & decipit. Iudex? sed sententiam vendit. Qui sedet crimina vindicaturus, admittit: & vt reus innocens pereat, sit nocens Iudex. Flagrant ubique delicta, & passim multiformi genere peccandi, per improbas mentes, nocens virus operatur. Hic testamentum subiicit ille falsum capitali fraude conscribit; hæc arcantur hereditatibus libri, illic bonis donantur alieni. Inimicus insimulat, calumniator impugnat, testis infamat, utrobique grassa-

tur in mendacium criminum, profluitæ votis venalis audacia: cum interim nocentes nec cum innocentibus pereant, &c.

De Medicorum simulationibus ex Chrysostomo.

13. Sed & Medicos, (vt alia quotidiana præteream,) per simulationem mendacij expertem, ægrotis plerumque rectè & cum laude commodare, luculenter tradit S. Chrysostomus in calce libri primi de Sacerdotio. Locum adscribo, quod aliquid explicatius despondeam: Nuper docui, non in bello tantum contra hostes, sed etiam in pace aduersus amicissimos quosque, astus huius vsu conuenire. Nam quod id conducat non circumuenientibus solum, sed etiam circumuentis, ad vnum aliquem ex medicis profectus sciscitare quemnam illi in modum, laborantes morbo liberare soleant. Certè ex iis audies, meram nudamque artem, ipsis non satis esse: sed & aliquoties ipsos impostura vt, cuius auxilio cum arte medica coniuncto, ægotantem sanitati pristina restituant. Etenim dum hinc ægotantium morositas, hinc morbi difficultas, medicorum aduersatur consilium: tum coguntur illi fraudis atque impostura personam induere: vt quod in scena fieri solet, in qua fictis omnibus & adumbratis loci plurimum est, rerum factorumque veritatem occultare possint. Atque hic si placet dolum vnum explicabo ex multis, quem olim à medico structum fuisse audiui. Inciderat quidam in acrem vehementemque febrim. Inde æstu febris in dies gliscente augescensque, remedia ea omnia auersabatur, quæ ad ardorem illum restringendum facerent. Caterum desiderio ferretur, multisque esset in vrgendis hbrandisque omnibus iis qui ad ipsum introissent, id perpetuè agens, vt multo vino eoque meraco sibi porrecto, exitiosam illam appetentiam extingueret: futurum quippe erat, vt si quis illi obsecundans hac in parte gratificatus fuisset, febris ardorem non solum magis inflammaret, sed etiam miserum illum prorsus ad insaniam furorèque adigeret. Hic demum cum ars ipsa effata iam atque exhausta nullum salutis remedium inueniret, in eius locum sese fraus insinuans, tantam exhibuit vltimum suarum efficaciam, quantam mox ex illo audiuimus es. Etenim medicus acceptum vas retiaceum, (id recens à fornace exierat,) vino permulto immergit, quod cum vacuum sed apprimè tinctum extraxisset, aqua implet: Tum iubet ægotantis cubiculum tæpibus velisque vndique adumbrari, ne fraus ipsa lumine derogatur. Hic restam ægrotio proferat, quasi merito plenam. Quam ille manibus curi necdum apprehendisset, vini odore statim eius nares perueniente, non sustinuit curiosè indagare quid sibi à medico porrigeretur, sed odore persuasus & tenebris deceptus, tum etiam appetita rei desiderio victus, quod propinabatur potentissimè hausit: & satiatus, febris æstum statim excussit, eo periculo quod graue imminebat liberatus. Quod si quis fraudis eius de qua loquor, commoda vtilitatèque, vna cum medicorum doli omnibus recidere volet, huius rei oratio nullum prorsus finem habitura sit.

Quid de simulatione in causa fidei.

14. Quæ de corporum curatoribus dicta sunt, subdit Chrysostomus æquè locum habere in curatoribus animarum; iisque non raro hoc prudenter adhibere simulationis pharmacum, ad animarum salutem plurimum contulisse. Quod probat exemplo Pauli, qui Galatis comminatus ob adiunctam Christianitati circumcissionem, ipse tamen necessitate vrgente circumcidit Timotheum: & qui prioris mandati inutilitatem inculcauerat, idem ipse aliquoties ei se submisit, post datâ Christo fidem. Vbi video subnasci longâ & apud Theologos ac interpretes agitatissimam difficultatem, de Petro qui ob huiusmodi simulationem, cum videatur aliud non præstitisse quàm Paulus præstitit, dictus tamen est fuisse reprehensibilis. Quod hostes Principis Apostolorum, in eius contumeliâ audacissime arripiunt. indeque Iulianus Apostata apud S. Cyrillum l. 9. in ipso fine S. Petrum hypocrysis insimulat: Et quod à Paulo reprehensus esset teneri apertè reum contendit. Quasi non lex verus, quæ & sancta, & iusta, & bona,

na, sæpius ab eodem Paulo appellata est, tamen Hebr. 2. dicatur non vacasse culpa. Voces Grecz ferunt, non fuisse irreprehensibilem. Nempe non quia aliquid mali contineret, sed quia carebat nouæ legis perfectione. Quò eodem modo S. Augustinus Epist. 19. quod nobis deest intensissimæ beatorum charitatis, appellat vitium. Similiter itaque Apostolorum Principem, in simulatione appellatum verè reprehensibilem existimo; quamuis non nisi minus perfecte ageret, & vera ac formali culpa coram DEO vacaret. Fuisset tamen plusquam imperfectè acturus, & plusquam materialiter peccaturus in ea simulatione, defectu causæ idoneæ simulandi, ob adiunctam ei simulationi in illis circumstantiis pertractionem Gentilium ad eundem vsum, nisi ignorantia inuincibilis vel inaduertentia defectus prædicti, exemisset Apostolum à vera culpa. De qua re alibi plenissimè discussa, dabunt quàm plurima Baro. anno Christi 71. Vasq. 1. 2. d. 182. Salas tract. 14. d. 23. f. 9. Suarez 9. de legibus cap. 10. & Val. 1. 2. d. 7. q. 7. p. 7. Inter Patres, Petrum latissimè purgat S. Chrysost. 5. serm. 61. Hæc pauca quæ proposui, sufficiunt ad institutum.

Fides Barnesij in detorquenda lite Hieronymi inter & Augustinum.

15 Non possum tamen omnino tacitam præterire Lessij vellicationem, quam Barnesius huic S. Petri reprehensioni superstruxit §. 19. Fingit enim cardinem controuersie olim moræ inter SS. Hieronymum ac Augustinum, esse, an liceat æquiuocare. Additque Augustinum sententiam Lessij in Hieronymo reiecit, & ex Augustini verbis quibus dixit Paulum nihil ni mente retinuisse quod distaret à labijs, constare sententiam Lessij esse damnatam cap. 2. Epistolæ ad Galatas. Sed Barnesius eadem fide exponit statum controuersie inter SS. Hieronymum & Augustinum olim agitatæ, quæ in fronte operis exposuit statum controuersie quam Lessio intentabat.

Nam inter SS. illos Doctores duabus de rebus fuit controuersia, quarum altera in qua totius difficultatis cardo vertebatur, spectabat ad licitum vsum legalium eorumque moralem conditionem; hoc est, an statim ab initio prædicationis Euangelij post Christi mortem institutz, mortale fuerit obseruare legis ceremonias, quod S. Hieronym. ad Gal. 2. & Epist. 89. ad Augustinum habuit omnino pro certo; cum tamen è contra S. Augustinus contendat religiosum vsum legalium non fuisse statim mortiferum, quamuis mortuus fuerit. Id est, vacasse culpa assumptionem illam ceremoniarum Mosaicarum, ad sepeliendam cum honore synagogam; non tamen fuisse ex obligatione, nec potuisse censeri necessariam ad salutem. Sic enim quasi vixisset & viguisset lex vsum illum præscribens, & Christiani iterum iugo seruitutis continerentur contra Apostolum.

16 Hinc suborta est altera inter SS. illos controuersia quoad factum Apostolorum. Nam S. Hieronymus, vt tueretur quod dixit de mortifero vsum legalium, coactus est dicere Apostolos non verè & ex animo, sed prudèti simulatione exercuisse ceremonias legales, ex quo prædicationi Euangelicæ dederunt initium post mortem Christi; alioqui enim grauer peccassent: quod de Apostolis in eo statu, nefas sit vel suspicari. Consequenter verò ait S. Petrum non peccasse in ea simulatione quæ memoratur c. 2. ad Gal. nec à Paulo reprehensum fuisse serò & ex animo, sed præmeditata & conuenta inter ipsos pia simulatione, factum vt Petrus Iudæis condescenderet, & legalia eo quo præmissi modo seruaret; Paulus autem Gentibus prospiceret resistendo in faciem Petro, eumque super ea condescensione obiurgando, vt excipiente Petro modestè & humiliter Pauli reprehensionem, Iudæi Christiani facti, eundem cum Petro animum inducerent, & Gentiles non grauerentur iugo legalium, quod Iudæi voluissent. Sicque

utrique populo optimè prospectum & consultum foret.

At S. Augustinus, quia vsum legalium per ea Euangelicæ prædicationis initia, mortuum quidem esse censuit, non tamen mortiferum; merito addidit vsu patum fuisse ab Apostolis absque simulatione, quæ supposito mortifero eorum vsum, quem S. Hieronymus supponit, non vacasset graui peccato, quia fuisset professio externa legis veteris, tanquam necessariæ ad salutem, quo tempore necessaria amplius non erat. Externa autem illa professio erroris, quamuis posset formalis mendacii labe expurgari, esset tamen illicita, & contra præceptum negatiuum diuinum, supra suo loco memoratum. Addidit præterea S. Augustinus, Petrum fuisse verè ex animo, non autem duotaxat ex composito reprehensum à Paulo. Neque enim dici potuisset reprehensibilis, sicut dictus est à Paulo, nisi serò eum arguisset. Vt proinde contendat S. Augustinus, si admittatur Paulum simulasse reprehensionem, nec reuera reprehensionem adhibuisse, admittendum consequenter esse, Paulum mentitum esse in Scriptura Canonica, cum scripsit Petrum reprehensibilem fuisse: quod absit vt admitti queat, aut vt vnquam à D. Hieronymo admissum sit, quamuis ex hoc eius dicto sequi videatur; ideoque à D. Augustino, tanquam manifestum absurdum, quod ab eo nunquam admittendum nouerat, opponatur.

16 Hæc est tota controuersia inter Augustinum & Hieronymum vt patet ex epistolis vtro citroque datis, quæ & apud Augustinum & apud Hieronymum extant. Perspicuum verò hinc est, Barnesium non intellexisse id de quo Patres illi contendebant; vel saltem de industria auertisse aliud de more disputationem, vt haberet vnde libri moles auclior fieret. Nam si status controuersie quem proposui, obseruetur, & perspiciantur quæ circa eum ab vtroque ex prædictis Patribus tradita sunt, omnino constabit nihil hic Barnesio meti aut ferri: Tamen ipse quia solet metere vbi non seminauit, hic quoque institutum suum ac morem retinuerit, & Lessij sententiam ab August. in Hieronymo, & à Paulo in Petro damnatam commentus sit.

Simulatio ad virtutis tutelam vel exercitium inculcata.

18 Possunt præterea ex principiis iactis, indemnes præstari, nec mendacii tantum, sed cum suis præterea probri labe emaculari, sanctæ simulationes multorum, qui ad virtutis alicuius incolumitatem aut sceleris fugam, aliud se esse sinxerunt quàm reuera essent, neque tamen idcirco vel mendacii, vel alterius villius probri sunt insimulati. Nominatum verò sanctas plebsque Virgines, hac arte castimonie suæ prospexisse, exemplis variis testatur facit Espencus l. 4. de continentia cap. 15. quo de ingenio castitatis in sui conseruatione disputat. Habet & alia Nicepho. 7. histor. c. 13. Gifulphi ducis Foroiulienfis, & Romildæ impudicissimæ matris filias castissimas, ab Auaribus contaminari metuentes scribit Baro. anno Christi 600. hac arte seruasse pudicitiam. Crudorum pullorum carnes ad mamillas fascia religarunt, vt iis ex calore putrefactis inhalarem odorem teterimum, quo putore auersi Auæ, contingere tam foerentia corpora exhorruerunt. Eadem arte vsas in simili discrimine tres sanctas sui temporis virgines scribit Cardanus lib. 5. de sapientia pag. 317. Affine est quod Ludou. Viues in Christia. pullæ institut. cap. 13. scribit suo tempore factum à puella Barchinonensi, quæ vt amasium auerteret, crudis brassicis vescabatur, & earum quoque partem axillis supponebat, vt ea graueolentia fastidium sui ingeneraret, quod & assecuta est. De illis quæ mutato cum viris habitu à carcere dimissæ sunt; frequentia extant exempla. Sic enim Theodora Alexandrina (corruptè enim apud S. Ambrosium lib. 2. de virg. legitur *Antiochena*) commutatis cum Didymo ve-

sibus emissa est e carcere. Idemque de SS. Alexandro & Antonina scribitur in Græcorum Menzis 10. Iunij. De alia virgine Corinthiaca, idem habet ex Hippolyto Pallad. cap. 54. Laus. Præiuisse his SS. mulieribus Lacœnas fœminas ut maritos carcere educerent, prodit Valer. lib. 4. tit. 6. cap. 3. Nemo porro fuit, qui omnes has aliâsque perfimiles simulationes, ad virtutis alicuius exercitium vel tutelam ex causa usurpatas, vitio verterit, aut potius insignibus præconiis non exornauerit.

Innoxium est, simulatè desipere in loco.

19 Ad extremum ex principiis positis statuendum quoque erit de iis qui per grauem aliquam occasionem simularunt insipientiam. Exempla prostant & apud Ethnicos & apud Christianos. Laudatur sanè Brutus quod brutum se & fatuum finxerit ut patriam impotenti dominatu liberaret. Laudatur Solon qui simulata stultitia pileatus profuit in forum, & conscendens suggestum factus est Atheniensibus autor ut Salaminem recuperarent, qua de re agere lex vetabat, interposita capitis pœna. Alia profana exempla simulatz consultò insaniz cum laude, dabit Cardanus lib. 3. de sapientia pag. 239.

Quibus dimissis quod facilius sit probro mendacij, huiusmodi exempla notare, quàm sacra, attingo nonnulla è probatis SS. historiis. Multo plura legere licebit apud Matthæum Raderum 2. p. Virid. Sanct. c. 3. Et imprimis neminem fugit Davidis simulatio apud Achis.

S. Domna virgo, in Maximiani Regia educata, & singulari Dei beneficio à S. Cyrillo Nicomediensi exptatricibus aquis abluta; mox ab Aula magistro variè tentata, veritè innocentiz & pudicitiz naufragium, Davidis exemplo amentiam simulans, coepit inconditos edere clamores, os deprauare, spumare fœdum in modum, sororum tueri, brachia tactare incompositè, denique nullum amentiz signum prætermittere. Strophæ benè vertit. Molestiz enim ex fœdo illo spectaculo perzsi custodes effecerunt ut è custodia ad Christianos emitteretur sanitati per eos restituenda. De S. Simeone qui à simulata sapienter fatuitate Salus siue fatuus dictus est, vulgarissima est narratio quanto ille mundanz sapientiz contemptu, insipiens audire gestiuerit. Videtis Euagrium l. 4. c. 33. & Leontium apud Surium 1. Iulij. De Ioanne Oppanij Sabbate qui Antiochus dictus est, narrat ipse & tanquam de aliena persona apud Climacum gradu 4. quod pro fatuo & amente se gesserit per annos tredecim ut omnibus esset despectui. Isidoram Virginem Tabennesiortissam sub fatuitatis persona magnas & multas virtutes regentem, S. Picturum diuinitus edoctus, tanquam in Christo sapientissimam veneratus est, & ut aliis Virginibus venerationi esset effecit. De simulata B. Iacoponi Tudertini fatuitate, quod res sit notissima, præstat silere, quàm vel omnia nimis diffusè, vel strictim hoc loco pauca dicere. Sed de te in Sacris historiis frequentissima, iam satis. Quæ quomodo vitio vacauerit & neque mendacij neque alterius inhonestatis labe sorduerit, ex dictis liquet.

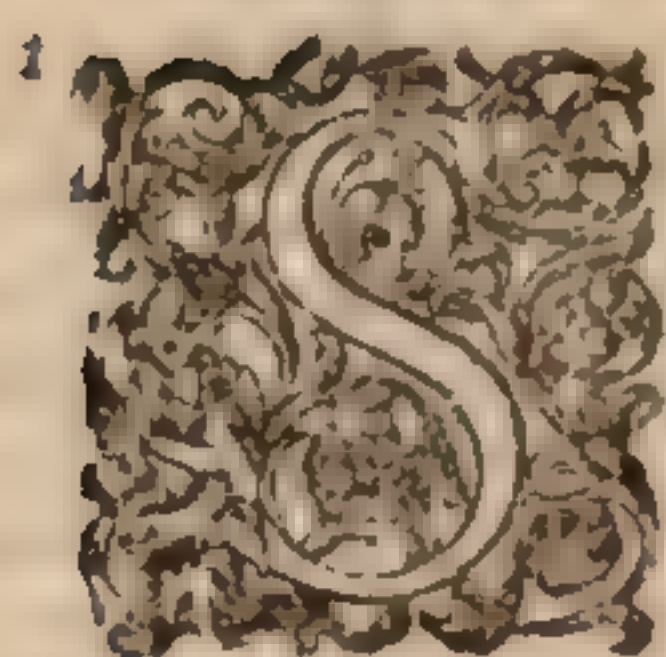

DISPUTATIONIS

CLAUSULA PARÆNETICA,

SIVE ANTIMONIVM PRO BARNESIO

ex arte præparatum, ad conceptam in Lessium & Societatem IESV, malignitatem, salubriter abiiciendam per pœnitentiam: addito, si antimonium fallat, & mentem emoueat, carmine excantatorio, quod totidem verbis S. Hieronymus, Ruffini Monachi, furori leniendo; iam olim cecinit.

SATIS FACTVM arbitror, omnibus quæ initio proposita sunt: stabilita & illustrata veritas, abactum mendacium, depulsa calumnia est. Nunc ut eum fructum colligamus, quem ex calumniarum depulsi-
one, potissimum quæri oportere, discimus ex Chrysostomo lib. 1. aduersus vituperatores vitæ Monasticæ: Ut, inquam Barnesium, si fieri potest; ad meliorem frugem reuocemus, & adducamus ad ea quæ Monachicæ probi viri sunt cogitanda, abiecta exagitatione veritatis per fidem omnino malam merâque calumnias, videor meritò ad eum aptaturus verba quibus Iulianum Augustinus libro 2. affatur. *Quantalibet seraris animi ob-
stinatione, quantalibet aduersus nos pernicia consistas: tanta circum-
uallaris verum euidencia, tanta verborum manifestatione contunderis: ut profectò si nulla te ratio, cogitatio, conside-
ratio religionis, pietatis, humanitatis, atque inter ipso aduer-
tende veritatis, à pertinaci intentione reuocaueris: assen-
das quantum in malis humanis valeat, eò quemquam fuisse progressum, ubi manere non libeat, unde iam redire p-
deat. Sic enim te credo affici, cum ista legeris. Sed o si pax
Christi in tuo corde vincat, & bona pœnitentia, de mala re-
reundia, palmam ferat! Quid enim aliud Lenignius
Barnesio optare queam, post tam fœdâ lacerationem veritatis; tam plenam calumniæ, traductionem graui-
ssimorum Doctorum; tanta & tam pingua men-
daciâ ad causam suam per fas nefasque promouen-
dam; aliâque fœda; & Monacho, imo & Christiano indigna, toto opere profeminata, ut euidentissimè
demonstratum hætenus est; nec intellectui tantum, sed & ipsis oculis & tactui subiectum: quid inquam
ei benignius optare queam, quàm ut eo lixiùio, (sic enim autor sermonum ad fratres in Eremo serm. 11.
pœnitentiam nominat) eo ut idem addit, nitro; &
borith interioris hominis, quod vnum est ad eluendas animæ maculas remedium, abstergat sordes illas, quæ
à mendaci & calumniatorio calamo chartis illis, non prius calamum & chartas infecerunt, quàm scribentis
animum.*

2 Est est omnino Barnesi, quod tangere pœnitentia tantæ iniquitatis. Inprimis quod eam concepisse ex leui & inanissima suspitione non contentus, ut ex viri probi ac omni fide digni testificatione exposui in aditu huius disputationis; eam tandiu sinu abditam malè fouens, ad extremum; cum tempus accepisses, infelici partu, contra veritatem, contra iuramentum præstitum, obstetricante malignitate infeliciter peperisti. Neque enim si exercere ingenium in hac contro-
uersia voluisses, & cum charitate ac bona fide, ut dō-

ctum & probum Theologum decebat agere instituis-
ses; improbandum vlla ratione censere consilium
tuum. Liberæ quippe sunt, (quantum per Ecclesiam
licet;) in rebus Theologicis cogitationes Doctorum.
Neque ea te, aliumve vllum libertate fraudatum ve-
lim, cuius sum ipse tenacissimus: ut scilicet possis, &
aduersus Leonardum Lessium tamen doctam & præ-
stantem Theologum, & aduersus alium quemcum-
que, proponere & astruere sensa mentis tuæ; quæ sta-
bilioribus ac firmioribus nixa fundamentis centueris,
quàm sint ea quibus anteriores illi Doctores insti-
terint.

At pro Christiana alienæ sententiæ impugnatione,
dissertationem vomere plenam crassissimis mendaciis,
plenam atrocitate grauiissimarum calumniarum in
Lessium virum optimum, & Theologum omnibus no-
minibus te meliorem, virum doctis omnibus ac bonis
iam tot annos acceptissimum, eo præsertim opere
quod allatrare voluisti: Non argumentis agere, sed
commentis, & extortis consequentis planè inanibus, de
quarum sensu apud Lessium planè contrario nullum
tibi dubium erat: Non testimoniis Doctorum rem vr-
gere, sed corruptelis; obiectiones & rationes dubitan-
di allegando in causam tuam, pro resolutione & as-
sertione Doctorum apud quos eas propositas lege-
ras: statum ipsum controuersæ tam nequiter peruer-
tere, ut cum duntaxat quæritur, liceatne sicarium
qui Petrum quærit ad iniustam necem, eludere, re-
spondeo verbis ambiguis, aut per locutionem men-
te restrictam; nempe dicendo *nescio ubi sit*, utique *ad
tibi dicendum*, vel *non est domi*, id est, *non comedit domi*:
Cum, inquam, id duntaxat quæritur, utique malè ne-
ges ita responderi posse; Lessius cum innumeris aliis
tanquam probabile id affirmet: Tu pro tuo veritatis
studio, luculentum mendacium ipsi fronti dissertatio-
nis tuæ in Gallica editione appinxeris, ut imponeres
plebeculæ quam etiam hactua Theologia imbutam
aduersus Lessium voluisti. Non enim erubuiisti scri-
bere, statum controuersæ te inter ac Lessium esse,
verè Lessius scripserit; sacros Codices scaterere fal-
sitatibus à Deo ipso in veteri Testamento prolatis,
& à Christo in nouo; per Ecclesiam firmamentum
veritatis atque columnam orbi obtusis, pro verita-
tibus diuinitus propositis: Quæ quanta sit cum men-
dacitate malignitas, desino premere. Nihil affixi, ni-
hil non euictum protuli, rursusque paulo post signatis
tecum tabulis agens, idem testatur faciam. Sic egisse,
sic scripsisse, sic lacerasse, sic dentem exeruisse; non tibi
videntur internæ maculæ, quas sletibus & lachrymis
eluas; qui aliorum quoque culpas deslere, & oculorum
tuorum imbris eluere ex Monachi instituto obstri-
ctus es?

3 Sed non his se continuit finibus ferocia tua. Ab vno vel altero nihil minus cogitante laceratus, & tractatam asperius, imo & disruptam temerè iactato ictu, pectoris tui vomitum male ratus: appetito Lessio in quem primum incurristi, quique tuis quibus succensebas, prope continens erat; quasi dignum foret amplitudine malignitatis tuæ, grandius aliquid stringere, nec exiguis adeo terminis concludi, aduersus Societatem I E S V vniuersam, infixisti genuinum: allatasti corpus innocentissimum, & quod in te fuit apud omnes infame, inuisum, ac detestabile reddidisti. Nam tamen alicubi molliuntur sermones tui de eo, super oleum; & ipsi tamen sunt iacula. Sed ut optimè scriptum est à Hieronymo lib. 2. aduersus Rufinum; *Denè quod malitia non habet tantas vires, quantos conatus. Perierat innocentia, si semper nequitia iuncta esset potentia, & totum quicquid cupit, calumnia prauit.*

Quod paulò ante contestatus sum, securus repero; nec ipse diffidere, qui nolis proposito tibi præcipuo scopo excidere, aut eo non collimasse videri. Conatus es prætersam vnius membri labem, toti corpori communem facere. Mitto quod Marcum Marulum, ne ipsis quidem Societatis Doctoribus probatum, & ab eis sæpe reiectum, nominatimque à Delrio lib. 5. Mag. sect. 10. castigatum in hallucinatione circa mendacium, eo nomine toties incesseis, quod librum suum Societati I E S V dicauerit. Quid enim intererat toties hoc regerere, quasi vel ille fuisset in eo lapsu nocentior quod, librum suum Societati I E S V inscriptum voluisset; vel ipsa Societas ex nris libri illius, deformitatem contraheret? Mitto præterea quod nullam prætermittis occasionem, datam vel captatam, mordendi & sugillandi Scriptores qui in Societate I E S V, Christo seruientes, Ecclesiam Dei, proborum omnium iudicio, (ringaris tu licet & Symmista tui.) magnopere illustrarunt: Quos tamen intactos præterire, per causam de qua agebatur, & poteris & debebas, nisi omnium ea esset apud te communis causa, quod essent ex Societate I E S V Testes præter Lessium, cuius impetio furori tuo concedenda est; testes, inquam, præter Lessium, Maldonatus, Valentia, Azorius, Pererius, Vasquez, Serarius, & alij. Minus mirum videri debet, quod hos, quippe externos & alienos apperueris, homo cuius scripta, ne fratribus quidem tuis proscindendis pepercere.

4 Heu sodalitatis monasticæ propudium! *ô dolor societatis illius, ô fructus non de arbore quam plantauit Dominus!* ut in simili exclamat Augustinus, sermo. 49. de diuer. Verè impletum per te est, quod cum grauis maledicti interminatione S. Bernardus, nec absque gemitu & profundissimo mœroris sensu, denunciat in eo implendum, per quem factum fuerit, ut filij congregationis sanctæ, eodem Patriarcha in Christo geniti, eadem religione veluti matre procreati, eadem crucis cuna excepti, & Euangelij mamilla lactati; (liceat enim communia Bacharij verba huc transferre;) atque adeo germani in Christo fratres, expostulare apud Deum potuerit, *filius matris nostræ pugnaui contra nos.* Impletum per te est & lugubre illud, quod Richardus Victorinus de gradibus charitatis cap. 4. gemens pronunciat. *Servatur sub veste una & surica simili, cor varium, & omnino dissimile: Ita ut de religione, antiqua vix signa seruentur; & venientibus ad sepulchrum Domini quod claustrum est, & Christum querentibus, sola lintamina pateant, id est, habitus forma.* Hoc ut per te impletum dicam, faciunt scissuræ illæ congregationis in quam allectus eras, quas suo tempore, ab ingeniis tuo quàm simillimis coeptas, deplorat Richardus eo loco. Sed hunc domesticorum tuorum luctum, cuius tu tibi conscius es, aut si sapias esse debes, nolo acerbiorum facere commemorando. Illud tantum quod proposueram confirmo, insolens nequaquam videri posse, te cuius audacia in ipsos fratres tuos scriptis euulgatis lacerandos insurrexerit; extraneis, hoc est, Societatis Patribus tamen ab eis nunquam reipsa

violatum, vngues ac dentes non abstinuisse. Mitto denique sugillatam abs te & allatratam denunciationem illam, iustitiæ & charitatis, summæque, velis nolis, utilitatis plenissimam, cuius in Societate I E S V probante Ecclesia usus est, quem hoc opere mordere nihil referebat ad causam tuam; nisi quod ad causam abs te susceptam referre existimasti, quicquid conferre poterat, siue ad operis tui spissitudinem, ne levis aduersarius post tot Thraconismos viderere; siue ad effundendum quacumque via vel exitu, venenum maledicentiæ, & tuæ erga Societatem I E S V indignationis.

5 Sed hæc minutæ sunt, nec nisi velitationes, mox seriò prodendæ malevolentia tuæ. Illud verò quibus coloribus prætersa alicuius honestatis obduces, quod verba Concilij Toletani quarti, non minus ineptè & scurriliter, quàm impiè & nequiter, in sugillationem Religiosi ordinis detorsisti, & damnatam eo Concilio impiorum manum, ob adhibitas à Concilio voces *Societatis prauæ & eorum qui sociantur;* damnata ibidem Societatis I E S V, quasi typum & adumbrationem esse voluisti, ut propterea digitalibus elementis notatam hanc tuam Sacro-sancti Concilij peruerionem eminere volueris: Quasi hoc esset ingeniosum esse, verba Conciliorum à Spiritu sancto dictata, ad nefariam Religiosi ordinis vellicationem detorquere. Dicam quod Iuliano Augustinus lib. 2. *Hæcne monstra cogitationum ascendunt in cor tuum, & non elidunt frontem tuam?* Si in animum inducerem omnia Conciliorum & Sanctorum Patrum loca annotare quibus voces illæ, *prauus monachus, detestabilis monachus, eoque indignius nomine, voce aut veste & cucullo tenus monachus, falsus monachus,* alique huiusmodi, pronunciantur in Monastici instituti carcinomata: & de te diuino quasi afflatu prænuntiatas affirmare vellem: quibus te molibus huiusmodi florum, premere aut etiam opprimere possem? Audires ex autore Sermonis vltimi de Cœna Domini apud Bernardum, sitne aliquis *monachus daemoniacus: pictura monachi, non monachi: persona monastica: monachi larua.* Audires ex Cassiano, ex Hieron. ex Basilio, ex Machario, ex Bernardo, sed omnium maximè ex Benedicto: parente heu quondam tuo (nisi ad eius voces planè obsurdesceres, quod ad Vicarij ipsius, tui inquam Generalis voces & fulmen in te vibratum fecisti;) Audires ex aliis rerum Asceticarum tractatoribus, plurima & horridissima, de falsis & prauis monachis: quæ eodem iure quo abs te illa alia, id est, nullo: (quanquam non prorsus nullo, supposita malignitate tua;) trahi in causam hanc potuissent, si frigidos illos, imo impios iocos, & malè feriat iugenij ludicra, adamarem.

6 Possum & te aliis quàm plurimis modis, impudentiæ & nequitia eo in facto non insimulare modò, sed & reuincere. Quam tu prauam Societatem in Concilio Toletano vis intelligi: hanc Spiritus sanctus, quantum in te est sibi contrarius, vix nam amplissimis verbis in Tridentina Synodo collaudauit. Hanc ipsam Pontifices Maximi, à Paulo Tertio qui eam Sanctarum Religionum catalogo adscripsit, ad Urbanum usque Octauum nunc Christi Vicarium, perhonorifice semper, & magna cum laude appellarunt. Hanc boni & probi diligunt ac fouent, eo imprimis nomine, quod omnibus prauis societatibus, cuiusmodi sunt Sectariorum, Atheorum, Apostatarum, & nomine tenus Catholicorum, inuisa & exosa sit. Hanc viri plerique doctissimi quorum ora & calamos inuidia non pressit, sed charitas expromsit, Sanctam & Deo charam, Ecclesiæ cum primis utilem, hæreseon maleum, & improborum, (quod ipsa non grauatur audire,) incudeni nominant. Videtis Petrum à Nauarra lib. 2. de restitut. cap. 3. num. 60. Gabrielem Prateolum tomo 2. histor. ad annum Christi 1540. Federicum Lumnum in opere de vocatione gentium & Indorum conuersione, Didacum Payuam Andradium lib. 1. Orthodoxarum explicationum, Rutilium Benzonium in opere de Iubilæo: apud quem Ioachim Abbas Ordinis S. Benedicti, pluribus

pluribus ante seculis in hac Religione etiam de nomine signanda, eiusque speciali illo ad Pontificem voto quod homines fursuris tui tam malè habetis omnibus denique eius ministeriis tanto ante exprimendis, propheticum afflatum prodidisse visus est. vide si lubet, & an id ab eo aptè, & ex prophetico spiritu scriptum, tu ipse iudex esto. Nam nos quidem habemus firmiorem Ecclesiæ hoc institutum approbantis sermonem, cui benefacimus attendentes. Ad extremum hanc quam in prauam Societatem vis intelligi, hæretici omnes eorumque germani, Athei omnes, Apostata omnes, omnes Ecclesiæ infesti, sed & sub Catholico nomine qui ob corruptos mores & fidem plerumque obductam, fæx Ecclesiæ, religionum amurca, & meritiò audiant, eodem quo tu loco ac numero habent, & prauam Societatem intelligi quam maxime exoptant.

7 Et Societas quidem I E S V, an id sibi probro vertat, atque dedecori, discit ex Hieronymo, cuius sunt illa ad Augustinum. *Malle virtute*: In orbe celebratu, Catholici te conditorem antiquæ rursus fidei venerantur atque suspiciunt, & quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur: & me pari persequuntur odio, ut quos gladiu nequeunt, voto interficiant. Nec mirum quod cum Societatis I E S V Patribus sic se gerant, qui cum Deo eiusque sponsa, tales sunt. Dicant sanè Patres Societatis in non dissimili causa, quod à Cypriano epist. 52. scriptum est. Non possunt laudare nos qui recedunt. Aut expectare debemus, ut placeamus illis, qui nobis displicentes & contra Ecclesiam rebelles, sollicitandis de Ecclesia fratribus violenter insistant? Vsurpent & illud Synesij Epist. 94. in oblocutionibus quas à Iulio homine nefario sustinebat, sese solantis. Quod veteri proverbio tritum est, utilitatem capi ex inimicis posse, nunc re ipsa est comprobatum. Quid enim non ad gloriam nobis atque existimationem confert Iulus obloquens? Quicumque laudare nos nititur, cum inuenire quid dicat aliud nihil potest, hoc primum & unum & maximum profert, Iulium de illo detrahente. Hoc autem uno verbo, quæ non bonorum copia continetur? Sequidem nequitia genere omni aduersari, nihil aliud est quàm esse generi omni virtutis affinem. Atque ego sanè nihil eiusmodi in me esse intelligo, sed hoc ille ipse dicit. Nam dum contraria omnia dicit, fidem illius adstruit, aded ut vel gratiam ei habeam. Per sacrum tuum caput, & liberorum salutem iuro, nihil esse in quo melius de me quàm conuictis ac probis laceffendo mereatur. Nam & apud DEVM & apud homines præclarum hoc mihi erit atque amplissimum.

Ad extremum vnusquisque Patrum Societatis, dum benefaciendo, DEI gloriam promouendo, Ecclesiæ amplificationi & ornamentis studendo, proximorum bonum curando; in hæc studia & conatus, laborem, operam, vigilias, vitam ipsam ac sanguinem generosè profundendo; testis tua Angliæ Barnesi, toties Patrum Societatis sanguine hanc vnam ob causam respersa:) Dum, inquam, his omnibus, pro virili, (& DEO laus, non irritò nisu,) curandis ac promouendis allaborat; sustentet se ea consolatione in primisquam testatissima hæctenus diuina tutela & plusquam paterna providentia suggessit, quam verbis Ennodij effero. Quoties vanis biatibus nocendi inefficax morsus increpuit: quoties de accusatis quidquid spe tenuisti effugit, & vacuos imago presumptione occupata deseruit?

8 Adiungat & illam mentis in DEO confirmationem, quæ te olim iubar Ecclesiæ S. Augustinus 3. aduersus Iulianum Petil. cap. 6. & 7. in Domino animabat. Appono suauissimæ orationis partem, & claudio hunc locum de malignitate tua, ac gregalium tuorum in Societatis I E S V Patres, eorumque vicissim apud DEVM spe & animi alacritate, quod ab iis quos ad Dei sanctæque Ecclesiæ gremium attrahi cupiunt, ut idem Sanctus de se dixit, flammæ mereantur odiorum. Nos quidem, inquit, cum falsa crimina audimus ab iis quos offendimus prædicando eloquia veritatis, & erroris vaniloquia conuincendo, habemus sicut nobis abundantissimam consolationem. Nam si in eis quibus me crimi-

nantur, testimonium conscientie meæ non fiat contra me in conspectu Dei, quo nullus oculus mortalis intenditur: non solum contristari non debeo, verùm etiam gaudere & exultare, quia merces mea multa est in cælis. Neque enim inueniendum est, quàm sit amarum, sed quàm falsum quod audio, & quàm verax pro cuius nomine hæc audio, &c. Cur itaque seramus indignè, quod nos infamant, qui gloria Christi sic detrahunt? &c. Dicant quod volunt, dum ille nos exhortetur dicens, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia ipsorum est regnum cælorum. Beati eritis cum vos persecuti fuerint homines, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me. Quod autem superius, propter iustitiam, hoc repetiuit quod antè postea, propter me, quia factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, ut quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in Domino gloriatur: Qui cum dicat, gaudete & exultate, merces enim vestra multa est in cælis: si quod dictum est propter iustitiam, & propter me, in bona conscientia teneo, quisquis volens detrahât famam meam, nolens addit mercedem meam. Neque enim me ille suo verbo tantummodò docuit, non etiam suo firmavit exemplo. Sequere sanctarum Scripturarum fidem, inuenies Christum resurrexisse à mortuis, ascendisse in cælum, sedere ad dexteram Patris. Sequere criminaciones inimicorum. Iam putabis eum de sepulchro furatum esse à discipulis. Quid ergo nos, quantum ipse donat defendentes donum eius, ab inimicis eius, aliud sperare debemus? Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Si ergo toleramus & conregnabimus. Si autem non aurem solam percutit iracundia criminantis, verùm etiam conscientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodest si me continuis laudibus totus mundus attollat? Ita nec malam conscientiam sanat præconium laudantis, nec bonum vulnerat conuiciantis opprobrium. Non satior prolixitate orationis, quod & mellitidima sit, & instituto accommodatissima.

9 Hæc itaque Læssio & omnibus Societatis Patribus solatio sunt, cum per calumniam exagitantur, & ea sorte censentur quæ suis temporibus Basilus, Nazianzenus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus; Quid singulatum eos numero? Quæ semper Sancti omnes, mundo & Erebi castris infesti. Scelus sit de S. Thoma tacuisse. Intellige quod dico, & ex præteritis præsentia æstima, ac futura prospice. Quis & quantus S. Thomas Aquinas? Nempe ad miraculum doctus, ad miraculum in doctrina solidus, ad miraculum accuratus atque ordinatus, profundus, acutus, perspicuus: omnibus probati Scriptoris ac Theologi dotibus eminentissimè insignis. Parcè ac ieiunè hominem commendo, priuata quacumque commendatione Superiorem. Et commendarunt Ecclesiæ capita verbis amplissimis, quæ apud Aquarium in Controuersiarum Theologicarum calce, passimque alibi præstant. Hic vir talis tantusque, suos aliquando Barnesios nactus est; eorum suffragiis patuit; dentes ac morsus non effugit: ita ut posteros puduerit, eorum quæ in tantum virum eiusque scripta, per paucos capiteos, malignè ac nequiter patrata fuerant. Nihil affinxit: Nedi ipsa verba, quæ ex Agidio Romano qui aderat, aliisque refert Capreolus in 2. d. d. quæst. 1. ad 1. Gregorij. Quod igitur Læssium momorderis, seu verius allatraveris: Quod illo ipso cæstro perciti tuique cuique, cum primùm aliquod à Societatis I E S V Patribus opus prodit, veluti musca, verba sunt S. Basilij hom. 11. variorum argumentorum, salubre si quod offendunt præerantes: ad vlcera verò properantes; & sicut vultures præta amena & odora loca circumuolantes, ad tabida & sacculenta loca occurrentes: secundum ignobilitatem ac æstimationem vestram dico,) testatum illico faciatis cuius spiritus sitis: Quod per conscientiam & pudoris contrucidationem: per famæ proteruiam apud exterarum nationes quæ discussis calumniarum offuciis de re ipsa pronunciant. Geneuensibus opilionibus, (comperta & testata dico,) argumenta queis pusillum gregem exhilarent, suppedietis: cum oporteret in has Christiani nominis strumas, in errorum & nequitie colluiem quæ nunquam tanta,

etiamve frequentia, communem operam conferret. Quod hæc & alia quæ tunc noster, hoc tempore accidant; nihil est sub Sole novum, quodque non fuerit in seculis quæ fuerunt ante nos. Hæc sunt, ut dixi, quæ Lessium, & Lessij socios leuare possunt. Tibi autem & iis quorum corruptis affectibus seruisti, hæc ipsa quibus serui Dei per vos Christo configurantur, argumentum, ut aiebam, poenitentia, nec leue nec vnum subministrant.

Ut alia præterea taceam quæ tibi præcipua sunt: scissa quod in te fuit Patrum Societatis I E S V, & Patrum S. Benedicti concordia; illatum vel auctum per te domesticum incendium: abiunctio à tuis superioribus: desertio collectionis illius cui adiunctus eras, & extra claustrum euagatio. Nosti ubi scriptum sit, & in quem à quo intortum. Interpretare vocabulum *Monachi*. Hoc est nomen tuum: Quid facis in turba, qui solus es? Verum huc quod apud Latinum Scriptorem extant, tibi qui Græci amas, insulsiora videri possint. Ut taceam quod ab homine Monachis Sarabaitis, & excucullatis, vel occulte Hæreticis minus accepto, fuisse conscripta. Testes Iovinianus, Vigilantius, Helvidius, Rufinus. Exhibeo igitur mellitissimi æque ac Sanctissimi & eruditissimi inter Græcos Monachos, ad Monachum tui consimilem, insigne monitum, ex epistola libri primi, quæ hominem barba & pallio tenus Monachum, hortatur, sit reipsa quod nomine & habitu præfert. Tu te ipsum, quamuis exteriorem quoque Monachum, non vna parte abiectum, compellari aut etiam confodi his eius verbis puta. Philosophia strepitum auersatur, atque exercitatio Monastica extra tumultum & confusionem perficitur: ut ad humilitatis fastigium attingendum hac veluti scala viatur: ac per solitudinis otium, & molestorum negotiorum, & turpium sermonum, omnem prorsus oblivionem hauriat. Quod si pallium, & promissam barbam, & baculum, Angelicam vitam omnibus partibus explendam nobis sufficere arbitramur: atque inter medias turbas & spectacula & acroamata orbica versamur, de solis victoria organum glorian-tes: luctum autem ac pugnam quibus victoria comparatur defugientes, vel potius certaminis causas in nobis ipsis accendentes: non animaduertimus nos carnes esse ad vomitum reuertentes, aut sues in veteris consuetudinis ceno sese volutantes. Audin Barnesi, quid Idorus Pelusiota vir omnium iudicio Sanctissimus, pronunciet de Monachis extorribus, & extra claustrum vagantibus, eamque vitam viuentibus, cuius tu tibi conscius es? Et dissimulo quod non contentus excussisse iugum rupisse vincula, muros peruasisse, eius intus Haudmundi hominis sordes tibi ac coenum affricas, quem ordinis sui emittas, lectissimum Satanæ organum, prohi omnes deplorant: cuius corda, voces, & opera, in eum illum transformandæ in Angliam Gallia scopum collimant. Qui quod furenti tibi factus est vnguis in ulcere, tenuit in Iesuitarum aperta infectione morem suum, à quo non deficiet prius, quam Catholicæ Ecclesiæ clancularius suffosior, imo hostis apertus audire desinat. Tuum itaque fuerat putre illud membrum auersari, & cum adultero portionem tuam non ponere. Sed hæc aliis vrgenda, & tibi ipsi in sinu mentis tuæ, suis momentis æstimanda relinquo. Mihi quæ ex tanta tua in Lessium & Societatem I E S V malignitate proposui, plusquam idonea videntur, ad proliciendos; si quis in te virtutis sensus & iudiciorum Dei metus superest, imbres lachrymarum, quibus & tantas maculas eluas, & Deo dum facultas suppetit expectatque eius patientia, satisfacias. Nonne contremisisti, tu monache S. Benedicti, quid actum est de discipulo Christi? Lege reliqua apud Bernardum. *serm. 1. adscriptio in cuna Domini*. Ego enim te ulterius lancinare nolo ea oratione, quæ S. Benedicti germanus filius, discolor & spuriam tanti Patris prolem, Iudeæ exemplo terret, & ad æmulandam Petri poenitentiam prouocat. Eademque iuauit tecum agendi consilio, intorta in te nolo illa S. Anselmi, Monachi (ut nosti Benedictini, quæ in libro Meditatio-

num eius, siue Alloquiorum Cœlestium num. 41. ita leguntur. O impudens Monache, quæ fronte audes dicimur Christi discipulus S. Benedicti, falsi professor? Quæ impudentia potes pati, videri in te consuram, & vestem professionis, cuius non habes vitam? Videsis & quæ sequuntur & quæ præcesserunt: nec dissimula, admotum tibi concipiendæ de plagis illis quibus conscientiam confodisti, non vulgaris moestitiæ, potentissimum stimulum: aduersus quem recalcitrare (mihi crede,) durum est.

10 Rides, & consilium bonum quod ad salutem suggero, contumeliam interpretaris? Ego verò si in nequitia obfirmari, & obdurescere in prauitate constitutum apud te est, præter cæteras excusationes in peccatis, nixum ea Sapientis sententia: Non gradus est culpa cum quis furatus fuerit: furatur enim ut esuriens impleat animam: vnum illud in rem tuam dico. Quod facis fac citius. At in rem nostram: volo tecum; & cum tuis Gebal, & Ammon, & Amalec, alienigenis cum habitantibus Tyrum, communicatam sapientissimam Chrysostomi commemorationem, qua ille confutationi calumniarum & motuum in Religiosos, proludit in ipso aditu operis aduersus vituperatores vitæ Monasticæ. Cum templum illud perneiusum & percelebre, quod Hierosolymis fuerat multis annis euersum atque solo adaquatum, longissima captiuitate redeuntes erigere atque instaurare Hebræi cuperent: tum verò feri quidam ac barbari immanesque homines, quos neque tanta virorum cladis misericordia vlla subierat, ex qua serò se tandem vixque receperant: neque diuina animaduersionis metue admonuerat, quæ solet eiusmodi audaces ac facinorosos è vestigio fuisse qui: Primum quidem per seipsos nitebantur capite eos adificationis studij facere. Tum verò nihil proficere, datis ad regem suum litteris, in quibus ciuitatem illam deflectionis nouarumque rerum studiosam, & bellicis rebus effuetam appellabant: persuaserunt tandem, ut sibi huiusce adificij impediendi facultas omnis permitteretur. Hac igitur accepta potestate, cum ingenti equitum manu viros adorsi, inter-ruperunt opus interitum. Et elati, inquit, ex victoria gloriariabantur: qui si quid sibi cordis fuisset, ingemiscere ac lugere debuerant, nihilque posthac eiusmodi moliri. Verum id erat profecto exordium quoddam eorum quæ se potius apprehensura erant malorum. Opus enim illud proficiebat in dies egregioque successu & præclaro sine claudebatur. Tum interitum illi dixerunt, ac per illos vniuersi, quod non homines profecto oppugnare perrexerant. Neque hybridates modo tupe, aut alius quippiam, sed quisquis omnino illis hominibus aduersus infestisque esse maluerit qui boni aliquid agere instituerint, ipsum potissimum qui per illos honoratur, DEVM oppugnare contendit. Is autem qui aduersus DEVM bellare instituit, clementiori sine desinere nunquam panitus valebit. Is qui elusus est, initio quidem facinoratus, nihil fortasse patitur mali, DEO illum ad poenitentiam vocante, atque admonente veluti ex quadam ebrietate resipiscere. Sin verò in hac amentia sua temeritate persistit, nihilque ex tanta clementia diuina patientia fuerit lucratus, cerit vel aliis summa conferet emolumenta, pena sua erudiens atque admonens, nunquam prorsus vlla ex ratione aduersus DEVM pugnare instituere, quod impossibile sit excessam illam inuictamque effugere manum. Hæc omnia, eo loco & eo quo dixi sine Chrysostomus: quæ cur transfigurauerim in Paulum & Apollo propter vos, te inquam & symmistas tuos, cogitationi tuæ permitto.

11 Video me operam ludere, & pro oprato antimoni ex arte temperati ac præparati effectu: educatione scilicet cautæ morbosæ viscera tua depascentis; consecratam duntaxat noxij & virulenti humoris, toto pectore stabulantis effervescentiam, quæ te propè in rabiem agat. Itaque deposito in præsentia, acrioris & minus temperati, ideoque ad educendum virum tuum fortioris antimoni studio, eoque in aliud tempus reservato, si fortè auctam dosim & minus retusam eius vim, oprata sanitas consequatur; Carmen quod tranquillando & excantando ferocienti germano tuo, Monacho & Presbytero, cecinit peritissimus Psaltes

Psalmes S. Hieronymus, audies ex me in hac meta, eodem verba præcurrere Hieronymo, in calce libri tertij aduersus Rufinum. Debueram quidem de omni Scriptura tua insaniam respondere, & diuinis vocibus in modum David ciubarizantis, lenire suorem pectoris tui. Sed contentus ero vnius libri pauci testimonio, & opponam sapientiam stultitiæ, ut si humana contemna, saltem diuina non negligas. Audi igitur quid de te & de omnibus inuidis, ac maledicis & contumeliosis loquatur sapiens Salomon. Insipientes, dum iniuria cupidi sunt, impij facti oderunt sensum. Ne fabriceris in amicum tuum mala, & ne inimiceris aduersum hominem sine causa. Impij exaltant contumeliam. Circumde à te os prauum, & iniqua labia longè repella abs te; oculos contumeliosos, linguam iniquam, manus effundentes sanguinem iusti, cor fabricans cogitationes malas, & pedes festinantes ad malefaciendum. Qui nititur mendacio pascit ventos, & sequitur aues volantes. Dereliquit enim vias vineæ suæ, & axes culturae suæ fecit errare; perambulabat aridum ac desertum, & colligit manibus suis sterilitatem. Os procacis appropriat contritioni: & qui profert maledicta stultissimus est. Anima benedicta, omnis simplex vir. Animosus in honestus est. Per delicta laborum, incidit in laqueum peccator. Itinera stultorum, recta in conspectu suo. Stultus eadem die ostendit iram suam. Abominatio est Domino labia mendacia. Qui custodit os suum, seruat animam suam: & qui temerarius est labijs, terribis seipsum. Manus cum contumelia agit mala, & insipiens expandit malitiam suam. Quæres apud malos sapientiam & non inuenies. Suis itineribus saturabitur temerarius: sapiens timendo declinat malum, stultus confidit in infatu ei. Longanimus vir, multus in prudentia est. Pusillanimus & de imprudens est. Qui calumniatur pauperem, laqueus pedibus eius. Lingua sapientum bona nouit, & os stultorum prouocat malum. Vir animosus parat rixas, & immundus est apud Deum, omnis qui exultat cor suum. Manus inferis iniicit, non erit impunitus. Qui diligit vitam, parcat ori suo. Ante contritionem præcedit contumelia, & ante ruinam mala cogitatio. Qui obfirmat oculos suos, cogitat perversa, & prouocat latius suis omnia mala. Labia stulti ducunt in mala, & os audax mortem inuocat. Malignus vir, multa detrimenta patietur. Melior est pauper iustus, quam mendax diues. Gloria est viro qui auertit se à maledictis: qui autem stultus est, talibus se obligat. Noli amare detrabere, ne eradiceris. Suavis est lingua mendacij: postea implebitur eius calulo. Qui operatur thesauros lingua mendacij, vana scilicet, & venit in laqueos mortis. In aure stulti, noli quidquam dicere, ne forte irideant sapientes sermones tuos. Claua, & gladius, & sagitta perniciose sunt: sic & vir qui contra amicum suum falsum dicit testimonium. Sicut aues volant & passeres, ita maledictum vanum non superueniet illi. Noli respondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis ei fias: sed responde stulto ad stultitiam eius, ne sibi sapiens esse videatur. Qui insidiatur amicis suis, cum visus fuerit, dicit, ludens feci. Craticula carbonibus, & ligna igni, & vir maledictus ad tumultum rixa. Si te rogauerit inimicus tuus precans voce magna, ne consentias ei: septem enim nequitie, sunt in anima eius. Grauis est lapis, & vix portabilis arena: sed ira stulti, grauior viroque. Crudelis est indignatio, & acuta ira, & zelus impatiens est. Impius calumniatur pauperes, & qui confidit in cordis audacia, stultissimus est. Totam iram suam profert insipiens: sapiens dispensat in partes. Filius malus, gladii dentes habet, & cultrorum molas ut consumat: ut consumat infirmos de terra, & pauperes ex hominibus.

12. His ergo doctus exemplis (subdit S. Hieronymus, cuius reliqua item oratio, quia huic loco accommodatissima est, mea esto,) nolui mordere mordentem, nec vicem talionis implodere: maluique insaniam exantare surbundi, & vnius libri antidotum venenato infundere pectori: sed vereor ne nihil proficiens illud Davidicum cansare compellar, & hi: me sermonibus consolari: Alienati sunt peccatores à veritate, & uenerunt ab utero, locuti sunt falsa, furor illis secundum similitudinem serpentis sicut aspidis surda, & obturantur aures suas, quæ non audis vocem incantantium, & venefici irascuntis sapienter. Deus conteret dentes eorum in ore: psorum, & oles leonum confringet Dominus. Ad nihilum devenient, tanquam aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmetur: sicut cera quæ fuit auferentur: supercedit ignis, & non viderunt so-

lem. Et iterum: letabitur in hoc cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum. Is dicitur homo: Si utique est fructus iusto: utique est Deus iudex carum eorum in terra.

13. Abibam conclusa non inopportune, (verebat,) hac oppella mea, amico & periculi ad Barnesium monito: quod ille vitam non in aures eximas duntaxat, sed introrsum etiam ac in imum pectus demittat. Reuocari autem me aut fisti sentio gemina illa obtestatione, qua religiosè admodum dissertationem suam obsignauit. Prior Lessium aliòque spectat, quorum ille sententiæ suffragatus est. Posterior Catholicam Ecclesiam. Ait imprimis, iubetque scire Lectorem, se vniuersa dissertatione contra æquiuationes instituta, nihil contra personas, omnia contra æquiuationis vitium protulisse. Quod autem cum modestissimè ac leuissimè Lessium aliòque eiusdem sententiæ compellauit, A. æquiuationes nominauerit, (quæ est apud Barnesium prope perpetua Lessij eique suffragantium nomenclatio,) id ita interpretatur, non substratum æquiuationis, sed formaliter in personas illas quatenus æquiuationi patrocinantes cadere velit. Nec enim ignorari posse putat, quin & æquiuationes supponat non modò pro denominato & subiecto æquiuationis, quod est persona æqui-uocans, sed etiam pro concreto; quod sicut cetera qualia reperiri alicui in prædicamento qualitatibus, in quo vitiorum abstracta & concreta ponuntur. Qua ille Matæologia, (puer enim Dialecticæ rudimentarij secundum lapsum in hac Dialectica me tacente deprehendit:) attingi putat amatorem illius, toto ut dixi opere perpetua conuicti, in Lessium, eosque quibus Lessius adhaesit: quasi imperierit duntaxat vitiosa qualia, non etiam ipsas personas, de quarum, (ut ait,) virtutibus aut vitiis, Deus suo tempore iudicabit.

Bonum factum. Sed illud vicissim pro meo iure Barnesio repono, ut quamuis memor Christianæ charitatis atque modestiæ quam ipse planè excussit, abstinentiam ea continuorum acerbitate, quam periculosa tantæ supinitati ac mendacitati continet: ita; è prope extorquere videbatur: nec enim abique addito CALUMNIATOREM, vel antonomastice MENDACEM, agnominare voluerim: quam ille temperationem erga Lessium ceterosque non tenuit, æquiuationum appellatione tanquam cæno iugiter eos respergens: Tamen quia pro occasione mendacia Barnesij atque calumnias, & ineptias castigavi. Idque illi posset durius fortassis aspernive accidere: recorder me quæ in eum calumniantem & mentientem ac ineptientem adduxi, intelligi velle dicta de vitiis cum persona concretis, deque vitioso eius Quali, non de ipsa persona, præscindendo à prædictis defectibus, quam Deo iudicandum permitto, in illa die in qua reducto hpario quod nunc oppassum est & æternitati, (ut Tertullianus dixit,) & cordibus omnium nostrum, manifestæ fient occulta cordium. Tunc non licebit claudere, quod quisque fuscum cogitat, sed manè clarescent nouo, secreta mentis prodita. Tunc quicquid latet apparebit, nilque inultum remanebit, etiam si nolo esse pro Barnesio, (nimentem mutet,) fideiussor.

14. De altera Barnesij contestatione, qua se negat hæreticum esse posse, quod vniuersa opera sua censuræ ac iudicio Ecclesiæ Catholicæ Apostolicæ Romanæ lubens lubens gratulandum cum charitate illi centeo, quod & fidei Catholicæ regulam vitam agnoscit, & matricem Ecclesiam ad quam iuxta Irenæum propter potentioris principatitatem necesse est constitutos vbiicumque fideles conuenire, puritatem fidei ac stabilitatem petentes; iudicem scriptorum suorum (ut debet) statuatur: oblitus, aut humillimè ut Catholicum oportuit, perpeffus, anteriorem notam qua librorum prohibitorum Indicem Romanum, vna sua lucubratione auctiorem iam fecit. Ego vero illi hanc mentem quanto possum affectu perpetuam cupio, dummodo

dò labia transcendat eius contestatio; nec æquiocatione duntaxat, (deficiente hic idonea causa, & virtute fidei synderitatem & summam in loquendo simplicitatem hic iudicante;) sed quod multo deterius esset & nullatenus in re tanta ferendum, mendacio careat. Quod cur monendum censeam, secundus, indicum mox subiiciendorum docebit, & docent etiam quæ vir grauis ac pius in aditu ad hanc disputationem addu-

ctus, prælagiuit. Ut autem Barnesius probari imhi intelligat consilium hoc, quod illi æternum cupio; Ego quoque Hieronymi verba usurpans finiam: *Errare possum, hereticus esse non possum*, quia quicquid hac disputatione aut vspiam alibi à me dictum vel scriptum, dicendum aut scribendum est; ad nutum Catholicæ Ecclesiæ, eiusque capitis Romani Pontificis Christi Vicarij, stare aut cadere volo.

J N
IOANNIS BARNESII
MONACHI BENEDI-
CTINI ANGLI

DISSERTATIONEM ADVERSUS
ÆQVIVOCATIONES
INDICES TRES.

I. Vocum barbararum. II. Vocum Græcanicarum.
III. Rerum notabilium.

INDEX

Omist

leuari. Ipse hanc suscepi curam. Index interere, nisi quæ
operi insunt. Itaque conuicia primùm ac maledicta; Tum mendacia &
imposturas, atque calumnias; Tandem ignorantias, ineptias, parerga,
supinitates dabo, Indice tripertito digerens inconditum hoc chaos. Hæc
est penus rerum & verborum operis Barnesij. Nec dabo Indicem locu-
pletissimum, tametsi abundat materia, & inopem me copia facit; sed
decerpam tantùm nonnulla in quolibet prædictorum capitum insignio-
ra; ne Lectorem tam terræ camarinæ, si vniuersa moueatur, foetor &
graucolentia malè afficiat.

INDEX

INDEX I.

VOCVM BARBARVM.

VOCEs barbaras erit qui intelligat quibus Latinitas & Despauterius violatur. Et scater quidem huiusmodi barbarie Barnesij liber, ut non tam vi-
peatur latinè loqui, quàm rudere. Voces ubique de triuo, aut potius de
gurgustio: Nam & in eo fixum sibi domicilium proficitur in ep. stola ad
Pontificem operi præfixa. Eiusmodi nominatim sunt illæ vocum geminæ
Enunciatio mentis restricta, pag. 268. *Orientalis equiuocatio*, pag. 261. *Orale & mentale*,
pag. 136. *Mysteriosa locutio*, pag. 386. *Indirectè & ex consequo*, pag. 156. *supernumeratiue*,
pag. 369. *Charitatiua correctio*, pag. 89. *Virtus postliminio eliminatur*, pag. 98. *Patriota &*
Concines, pag. 110. *Quæ docemur & prædicantur ab equiuocatoribus*, pag. 4. *De deo norunt*,
pag. 12. & 15. *Ratio sua let ubi peccati vulnus ingruescit, redolet, computrescit, illud curari*
debere, pag. 88. *Suadere & consulere calumnias*, pag. 107. *Miracula Christi erant sufficien-*
ter ad reuincendum fidem discipulorum Ioan. pag. 115. *Ratio filiarum lites presentaneas termi-*
nandi, pag. 118. *Annulus qui cum subsignabat syngraphas*, pag. 118. & mox agens de tribus
sororibus: *Vna quævis credens penes se depositari verum annulum. Necessitas ab Augustino elo-*
cta, pag. 160. *De vita egroti periclitabitur si dicatur ei mortuum filium*, pag. 164. *Sibi promitte-*
bat nuncum fore qui non se precipitaturus esset, si iusserit, pag. 121. *Iurant nullius preces apud*
ipsos inuoluturas ad hoc ut venenum propinarent, pag. 183. *Synodus defuit non solum hereti-*
cum esse hoc scelus approbare, sed etiam hæretica & scandalosa doctrina est defendere, licere,
&c. pag. 270. *Augustinus ait, in iurante falsum, inueniri nequam deceptionem credentis*, pag.
251. *Senex maribus deguttans*, pag. 286. *Recludit folia herba sentiens cum tangitur, quæ refe-*
ret tangentis discessum, pag. 299. *Consultò omisi quæ poterant ad Typographicos lapsus*
referri, & alia pleraque indubitata ipsius Autoris menda, memor gultum dumtaxat à
me promissum. Ferax quoque hic ager imparilitatum & stribiliginum: Cu usmodi sunt
illæ pag. 333. *Qui loquitur, manifestum est posse recurri*, & pag. 18. *Solum habere potest tripli-*
cem acceptionem, & secundum neutram vera reddi valet. Et pag. 138. *Iosephus Langius in sua*
Polyanthia. Et pag. 437. *Franciscus Lucas in correctionibus Biblicæ.* pag. 58. *Deus percipit elo-*
cuta spiritu. Similes ad singulos passus occurrunt. Quamuis igitur has latinitatis labru-
scas passim proferat Barnesij vinetum; tamen voces barbaras quas primus hic index ex-
hibebit, intelligo voces Barbaro potius, quàm Theologo & Monacho aptas: Coniugia,
inquam, & horrida verba, quorum dumtaxat portiunculam producam, ut habeat Lector
delibationem modestiæ Barnesij, & sertum de lectis floribus quibus conspersit sen-
tentia quam impugnat assertores; Adrianum Papam, Maiorem, Angelum, Syluestrum,
Nauarrum, Sayrum, Molanum, Binsfeldium, & alios, quorum sententiam probabilem
censuit Lessius, & idcirco præ omnibus de vitulino illo stercore lapidatur.

SPECIMEN MODESTIÆ

Barnesij, molliumque eius verborum.

EQUIVOCATIO portio diaboli a de mendacio.
Nihil foro, nihil campo, nihil curiæ, imò nihil Deo
debet; cum sit semper vetustate diabolica & nobilis,
novitate humanæ adinventionis sceler. Est sicut mare
cui fides infamis, &c. In epistola ad Pontificem.

a b Exordium à Diabolo.

Non nisi per summam impudentiam, simulatio,
mendacium, & nomen æquiuocationis; heri è terris
instar fungi ortum, audent sese ostentare inter Dei di-
cta. Et quis non exhorrescit ubi audit has sordes? &c.
Stupidus esse debet, cui hæc stuporem non adferant.
pag. 10. & 11.

c Itaque stupidus vniversus orbis, quem paulò ante dixerat
filere; & omnibus dissimulantibus ac indormientibus, coactum

te exsurgere veritatis per has denicroses prostrata vindli-
cem.

Sardanapalus æquiuocationis; cuius molliissimum
& insensatissimum caput, iusta indignatione cæstro
Menippico percitus comminuere intendo, lapidibus
& armis philosophicis & Christianis. Sic enim haud
dubio meritò tractabitur corruptio quæpiam, e Thais;
Glycerium, Corbyla, Phædra, Parthenope, Rhodo-
pede: sic & his impurior æquiuocatio. pag. 11.

d Eia Menippe; noli sub alienâ axilla calumniam querere, quam
fron te ipse præfers.

e Proh quanta tua eruditio & recordita doctrina! quàm bene
tibi cognita publicarum libidinum victimæ.

Pudeat f æquiuocationum defensores, velle dici cum
ratione propugnare propudium hoc. pag. 12.

f Tuum verò bis effutiendis pudorem operiri oportuerat, ET
TAMEN PALLES.

Lessius ex mendacio non mendacium, ex periurio

XXX

non

non periurium, ex mortifera irreuerentia Deo exhibita, dum adducitur testis nugatoriis iocis, mendacisque, & periuriis, fortè nihil mortiferum concludit, asseritque. Et mirabili metamorphosi, nigrum in album, tenebras in lucem, falsitatem in veritatem a transformat. §. 1. in fine.

a Imo metamorphoses tuas, bone Naso, mox audies.

Authores æquiocationum, propter æquiocationem vituperandi, sunt; In primis serpens diabolus, b Deinde Adam lapsus in peccatum quærens latebras. Homicida Cain; Simeon & Levi vasa iniquitatis bellatrix: Fratres Ioseph eum sacrilegè & proditoriè vendentes Ismaëlitis. Thamar incestuosè & meretriciè agens. Vxor Puthitaris propudium libidiniosissimum. Sifara persecutor primarius populi Dei. Ephratzi sediciosi. Dalila meretrix. Ioab homicida. Ionadab iussor nefarij concubitus Absalonis. Ammon raptor & violator pudicitie Thamar c. §. 6. Non dedi mediam partem florum roseti illius.

b Diabolus.

c Breuius & æquè verè dicere poterat, nullum est peccatum nisi æquiocatio. Eia bone Menippe cui elocasti iudicium? Homicida, incestus, & persecutiones proborum, iuxta te sunt æquiocationes. Quæ hæc plusquam Ovidiana metamorphosis? Debebas sanè eodem iure, calumnias quoque æquiocationibus annumerare; & te inter calumniatores Triarium, proponere in exemplum cum ceteris, eumque propudiorum syllabum, nomine tuo obsignare.

Æquiocatio Lessiana est initium confessionis quam edificatores Babylonici introduxerunt. Est loquela in lingua damnata à Paulo, 1. Cor. 14. Est maledictio Dei à Prophetis prædicta, quæ populo Christiano continget. Æquiocator aërem verberat, & est Matheologus, ac pseudopropheta, barbareus, inhumanus, ac penè d cyclops. §. 7.

d Quæd intererat addere illud pene? Scis quæ dicatur benignitas latronis.

Æquiocationes Lessianæ sunt mendacia. Oriuntur ab idololatria, spectant ad propria Diaboli quibus filij Diaboli e à Christo & discipulis eius discriminantur. Qui eas docent, attendunt spiritibus erroris & doctrinis Dæmoniorum, imitanturque idololatrias: Quia lucifuga æquiocatio, non minus occultum quærit, quàm mysteria occulta Gentilium: Et quæ de factis occultis gentium dixit Paulus, æquiocationi deseruiunt; nempe, quæ in occulto fiunt ab ipsis turpe est & dicere. f Sunt item æquiocatores, tenebriones, & ἀμαρτωλοὶ §. 8.

e Diabolus demò, & spiritus erroris, atque demonia.

f Quid ex quod toties hæc occulta deceptoris quæ honesti seculares ne promerè quidem sustinent, calamo tuo committis? Solet calamus de cordu & oru abundantia tessari. At monet Apostolus, Omnis turpitudine nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos,

Assimilatur g æquiocatio Cimmeriis Ægyptiorum tenebris; carnibus putridis; stipulæ Rahab meretricis; ebrio cui Deus miscuit spiritum vertiginis; concipienti quisquilias, cisternæ fractæ, luto friabili, folijs ficus maledictæ, sepulcris dealbatis, volutabro suis. Nam in Ægypto huius sæculi, sub Pharaone patre Ægyptiacorum mendaciorum, per somnia & fictiones ortorum, §. 9.

g Quare Tertullianus peponem Marcioni pro corde esse pronuntiavit? Hic hñc.

Atheismus æquiocationis h §. 13.

h Quis est tuus huius locutionis sensus? præcisus. Talem sæpe adamas. Cape me, sed te primum.

A doctrina æquiocationis timendum est ne parasitissimus prælatus Epicureismo, non solum iactet se pro vera philosophia, sed etiam pro vna solaque vera religione. ibid. num. 11.

i Hoc metuendum est Monacho Sarabaitæ, per mensam obambulatoriam aliena quadra extra cænobium, viam agens i parasiticam.

Doctrina æquiocationis, hæresis Sathanica, k Thalmudistica, ex aduerso repugnans cum lege Dei, doctrina Patrum, decretis Pontificum. Ex amico refert §. 13. & amicum non reprobat. Itemque in præfatione n. 5.

k Satan. Et multi inuicem libenter muliscabunt.

Æquiocatio tollit externam fidei confessionem, blasphemias item & mendacia contra Christum & fidem stabilit: §. 14. Priscillianistarum, idem quod Lessij assertum est ibid. n. 3. Et mox n. 4. Sententia Lessij est apologia Priscillianistarum; iamdiu ab Augustino ante nostrum sæculum confutata ut continens in se mendacium, & quidem blasphemum, ac adeo æquiocatio mendax est & blasphemum. Et n. 6. Lessius apologiam facit pro hac æquiocatione blasphemum.

l Quid est illud? Sepulchrum patens est guttur eorum. Et illud cuius maledictione os plenum est & amaritudine & dolo, sub lingua eius labor & dolor.

Dogma diabolicum m æquiocationis. §. 12.

m Diabolus.

Sententia Lessij, iuxta Patres, est error, profanatio Ecclesiæ Catholicæ, impietas damnatione digna, cuius assertores pertinent ad PRAVAM SOCIETATEM Diaboli, n & Iudæ Iicarioth, & æternis suppliciis condemnatorum. §. 23.

n Rursus Diabolus apud te; quid enim posses tam infructuè mendacitati & malignitati consonantius ingeminare? Pro PRAVA SOCIETATE, propinaui Antimonium.

Æquiocatio prout à Lessio docetur, non malè asseritur damnata ut impia & hæretica, in Concilio Constantiensi §. 14. Et in fine paragraphi, æquiocatio Lessiana est mendacium illud quod percellitur fulmine Constantiensis o censuræ: ac adeo non modo hæreticum & scandalosum est illam defendere, sed etiam ad illam viam dare.

o Concilium Constantiense Tyrannicidia damnat: Tu vocans ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, vis esse æquiocationes.

Æquiocatio spectare debet ut membrum, ad Ciuitatem diaboli p mendacio fundatam. §. 26.

p Nimis iam diu silueras de Diabolo.

Error Gnosticorum, idem qui æquiocatorum in negotio profutendæ fidei §. 27. num. 6. Æquiocationes & locutiones restrictæ, ex Eleusiniis hæreticorum Valentinianorum q prodierunt. ibid. num. 8.

q Qui æquiocationum originem repetiueras à serpente, & solis ficus paradisi, ac Caini; nunc à Valentinianis Hæreticis Christo posterioribus eam petis. Memoria te deficit, aut veritas; Imo vtraque.

Lessij æquiocationes, non Christianorum, sed ethnicorum. i ibid. n. 13.

r Qui Ecclesiam & caput eius non audierit, sic tibi sicut Esb-nitas. Audin?

Æquiocatio Lessiana verè est minutorum s & modernorum Theologorum commentum §. 28.

s S. Thomas, Scotus, Durandus, omnes denique antiqui, quia

quia locutionibus amphibologicis diseretè astipulantur, & restrictionum usum licitum, in aliquibus saltem exemplis expressè approbant, sunt Barnesio Indice, Minutialia Theologorum.

Aequiuocatio ad hæreticos ablegari debet, nec spectat ad vocem Iacobinam Ecclesie, sed est reputanda opus manuum Esauiticatum a §. 30. n. 5. Et ibidem in fine paragraphi. Mendacium, antiquum licet diaboli, inuentum, hoc sæculo, nouo nomine donatum, & penè Christianum factum est.

a Vox Esauina, non Iacobina. Et poterit Lessius respondere, verbis Enodij in apologetico, Esau mentionem operi nostro, nescio verbis an latratibus indidistis.

b Commemoratio Diaboli.

Phariseorum c est, non cernere veritatem in verbis scriptis aut signis externis, sed sapientis, amissa illam eruere ex inferno d æquiuocationis §. 49.

c Pharisee cace, erue primum irabem de oculo tuo, & tunc perspicies ut educaas festucam de oculo fratris tui.

d Quid est Tuturillam esse tutum contumelie causa? Seneca docebit epist. 96. Ego id vnum repono ad hoc probum tuum. Gradere in infernum in comitatus, sitant operè eas partes adamas.

Minus malum, e & leuior in Paulum est contumelia Melchisedecianorum hæreticorum, colligentium ex dicto Pauli hæresim de Spiritu sancto, eodem cum Melchisedeco, quam Personij & æquiuocatorum, credentium Paulum fuisse æquiuocatorem, vel falsidicum. § 50. num. 1.

e Fædum conuicium tum fædo errore coniungit. Nam te Indice, minus malum est proferre hæresim, quam proferre æquiuocationem: Et si (quod maxime vis) æquiuocatio efficit mendacium, tamen de fide est, hæresim esse maius malum, quam sit simplex mendacium, quale est quod ab alijs Paulo tribui mentiris.

Qui docent æquiuocationem aliquando licitam, proculdubio pertinent ad numerum filiorum terrenæ Hierusalem §. 42. num. 3.

Missos facio reliquos flores, queis Barnesij os, Lessium & Lessij suffragatores conspersit toto opere. Nam neque vniuersam summam repræsentare pactus sum, sed specimen duntaxat; cui eluendo profero

BARNESIO ORIFICIUM.

SCIS à quo scriptum sit, Cui vlla fandi cura sit, impensius cetero corpore, os colendum, quod animi vestibulum, & orationis ianua, & cogitationum comitium. Ego. erit pro meo capto dixerim, nihil minus quam oris illuicem, libero & liberali viro competere. Est enim ea pars hominis, loco celsa, visu propta, usu sæcunda. Nam quidem feris & pecudibus os humile & deorsum ad pedes deiectum, vestigio & pabulo proximum, nunquam fere nisi mortuis, aut ad morsum exasperatis conspicitur, hominis verò nihil sapius loquentis contemplare, &c. Itaque vides quanto iure, in tanta oris tui illuice, orificum adhiberi abs te cupiam, ut discas in posterum, nitido ore, ac sordibus detersis, non iam hoc verborum cœnum, quo te potius ac prius quam alios conspurces, sed Theologi & Monachi voces fundere. Impugnandus tanè abs te fuerit Lessius, quando tanta tibi videbatur impugnationis illius necessitas. Sed quid promouebat veritatis partes in ea controuersia, tantorum conuiciorum & tam horridorum verborum coaceruatio? Benè Origenes in ipso fine libri primi contra Celsum consimilem blateronis illius inter disputandum maledicentiam obiurgans: maledicta conuiciaque saculari, hoc non est disputatoris, sed plebium, & indignum philosopho vitium, & furoris indicium, cum deberet rem propositam examinare candidè, & quantum fieri potest, nihil alienum ab ea dicere. Ego certe indolui non semel, dum vestigia tua cogor relegere: inietam mihi necessitatem tam fœdum impuri oris exemplum, in homine Monacho, & in speciem Theologo prodendi. Quare has tibi extrema hac disputatione appositas volui, Et dentium & totius oris mundiciatas, nitelas oris; queis possis;

XXX 2

spurio

f Sanctus Antonius Hierosolymitas, terra huius ad æternam Hierusalem suspirantes, anteponebat Aegyptius Monachis, Cyrenagis & Sarabaitis,

Assertio negans fas vnquam esse æquiuocare, vitat Ethnicismum & Aulicismum impium. g affectat verò & tæctur verum Christianismum, fidelitatem, & obsequium erga suum principem & patriam. ibid. n. 6.

g Lepus iure es, & pulpamentum quatuor?

Ieiuna querela ad quam æquiuocatorum argumenta nos remittunt, Cynedorum. h muliercularum, effœminatorumque potius, quam sapientum obiurgatio iudicatur à cordatis. §. 53. num. 5.

h Mallem cum homine canum edente mensam communicare, quam cum talia loquente. Non cernitis porcos stercus mandantes? Sic & isti. Quid enim sordidius verbis quam contumeliosi loquuntur? Studium eu est, nihil sanum eloqui, mundum nihil, sed si quid turpe, si quid deformè, hoc tam facere quam dicere, & quod grauius est, alios se confundere putant, cum seipsos dedecore magis afficiant. Chrysost. hom. 31. ad pop.

Lessius & cum sequentes; timere debent vix illud Esaiæ, pronunciatum contra dicentes malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, amarum in dulce, & dulce in amarum conuertentes i. Dolendum certè nobis Christianis est, in ea nos incidisse tempora, in quibus spiritu erroris operante, in hypocrisis mendacium loquuntur æquiuocando, §. 54. n. 12. Et rursus ibidem n. 12. Non alio medio potentiori fiet, k vt fides è terris exulet, aut à conspectu hominum abscondatur, quam æquiuocationis personato mendacio, &c. quod mundo senescente, & charitate vel frigefcente vel tepescente plurimum, sensualitatis gymnasio dictatur, &c. At quid opus superbia Pharisaica, de malè facto gloriari, quin & illud defendere, & alius malè faciendi artem præcipere?

i Ita planè dolendum, sed Medice cura te ipsum. Ego te maxime struicis mendaciorum conuincam.

k Vt videret propheta es tu, sed de eorum numero qui increpantur quod prophetent de corde suo, cū Dominus non miserit eos.

spurgo Hiberorum ritu dimisso, dentem atque ruffam pumicare gingivam, tenuem, candidum, robilem pulvisculum, complanatore tumidula gingivula, conuertere pridiana reliquia. Ne qua visatur tetra labes sordium, restrictis forse silabellis r'feris. Ipse bellux dentifricium usurpant, ne quid immundum & fœculentum hæreat, ea in parte quam congruum est esse mundissimam. Pergit quem iam protuli. Crocodilus qui in Nilo gignitur, purgandos sibi dentes innoxio hiatu præbet. Nam quod est ore amplo, sed elingui, & plerunque in aqua recluso, multa hircines dentibus implectuntur; eas illi cum egressus in præcipia fluminis biuit, una ex anibus fluuiatibus, amica eius, iniecto rostro, sine noxæ periculo, exsculpit. Porro non tescugit quam grauitè Septimius, te nomenclatore os Africana Ecclesiæ patrūque Latinorum, hanc mutarum animarum æmulationem Christianis præscribat. ORIFRICIVM igitur ac DENTIFRICIVM, pro ORIFRACIO ac DENTIFRACIO, quod cupio ne tua cordis inopia extorqueat, à me habeas ea lege, vt in posterum os tuum conspurcare calumniarum & conuiciorum illuie abstineas, ne lusam mihi operam doleam, cogarque verè ab eo quem aliquoties iam profero scriptum agnoscere. Planè quidem si quis ita ut tu, nunquam ferre os suum nisi maledictis & calumniis aperiat; censeo ne vlla cura os percolat, neque ille exotico puluere dentes emaculet quos iustius carbone de rogo obtinuerit; neque saltem communia aqua perluat; quin ei nocens lingua mendaciorum & amaritudinum præministra, semper in tuculiniis & olenticetis suis iaceat. Nam quæ malum ratio est, linguam mundam, & lotam vocem contra spurcam & tetram possidere? Viperæ ritu, nino denticulo, atrum venenum inspirare?

INDEX II.

VOCVM GRÆCANICARVM.

 O L o expectet hic à me lector Græcas dictiones, quas singulis prope paginis pro Latinis putidè supposuit Barnesius, fatuam ac insipidam ratus, vt videtur, fore orationem, quæ non aliquibus Græcis voculis, veluti insertis succidia frustulis condiretur. Sic enim nominatim suum ἀτλῶς, & ἐμολογίαν, & ἀπιστίαν, & διδασκαλικῶς, & ἐλῶς Latinis phrasibus immittit. Vt taceam etiam ex litera vna, suam in Græcis peritiā sæpè ostentare Barnesium, laureolam ex mustaceo captantem Nam & Amphibologicῶς, pag. 16. & passim alibi; Paraphrasticῶς, pag. 37. Caput 27. Genesicῶς, pag. 421. Ironicῶς, pag. 42. Categoricῶς, pag. 336. & huiusmodi alia beæ apud eum densæ. Sic & Magutelli faciunt, cum paganum aliquod ludæmagisterium prehensant. Latinis verbis Græca, vernaculis Latina insunt Padagogicè, aut Menoticè, (non te latent virum utique eruditissimum Caligæ concionatoris Menoticæ versicolores;) vt magnam de se concitent opinionem, & Musarum delictum audiant. Quæ est mentis ieiunitas, & puerilis opinio, & Musarum delictum audiant. Quæ est mentis ieiunitas, & puerilitas, docto homine & qui alicuius sit iudicij, planè indigna. An enim Tullius ad eum modum Latinè scripsit? Aut Demosthenes Græcam orationem Latinis quasi clavis inoculauit? Vel viri sapientes, Gallicè scribentes, aut loquentes, voculas Latinas interserunt, vt populari auræ velificentur, & aditum abs se Latium ostendent? Si verò id aliquando non incongruum, aut etiam probandum, cum Græcæ vocis energiam, nulla Latina satis assequitur; vt cernitur in quibusdam Græcis vocibus quas magnus Dionysius nouauit. Sed suppetentibus vocibus Latinis æquè idoneis, cui non puteat puerilis illa ostentatio Hellenismi? Sannis adunci nati suspensione eam excipiunt Cardanus lib. 2. de Sapientia pag. 85. & Alcyonius l. 1. de exilio pag. 32. nec non Andreas Schottus l. 1. Tullianarum qq. c. 24. Itaque quamuis excent apud Barnesium plurimæ huiusmodi cespitationes iudicij; tamen voces, Græcanicas hic exhibebo alterius generis; id est, Græca fide prolata, vt habeat Lector SPECIMEN MENDACIORVM ET IMPOSTVRARVM BARNESII, quantumlibet Philalethem se ipse venditet Et Monachum quidem S. Benedicti mendaciorum abstinentissimum esse debere, ex eiusdem S. Patris regula, cap. 4. exploratum est; vbi Smaragdus & Peres, luculenter agunt de Monachi obligatione ad seruandam veritatem Quæ si in omni vita est arctissima & firmissima obligatio, quanto magis vigere debuit ea tractatione, qua alij ob meram, eamque inanem suspicionem defensi mendacij,

ei, tam acerbè exagitantur, seueriffimum puræ putæ veritatis patrocinium obtenditur? Tanta tamen contra veritatem, per crassissima mendacia peccauit interfecto iste veritatis, vt mirandum sit quomodo illi, quod Iuliano S. Augustinus obiecit, ipsum atramentum non rubuerit, versumque in minium fuerit. Deprehendet hîc lector verè à Seneca scriptum 2. de Ira. cap. 28. *Fidei accerrimus exactor est perfidus, & mendacia persequitur ipse periurus, & litem sibi inferri agerrimè calumniator patitur, &c. A iena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt.* Gustum permodicum Barnesianæ mendacitatis dabo. Nam si integram massam repræsentare instituerem, fines huius instituti transgrederer, & prope vniuersa aduersarij dissertatio exscribenda esset.

DE LIBATIO MENDACIORUM Barnesij.

CENSENT nonnulli, haud indignum IESV CHRISTI discipulo fideli, mendacium ore enunciare; imò iurare, modo veritas sit in corde, &c. Visum est mihi planè expediens, hos mendacij patronos repellere. In Epistola ad Pontificem.

a Apage spurcum mendacium. Id enim non Lessius alijsve quos designat, asseruerunt; sed tu eis per calumniam affingis; Teque quod es produs, id est, Palaphatum, & lectissimum organnum eius qui mendax est, & pater eius.

Scandalum orbi datum, ex eo quod prædicetur, ab Ecclesia credi, tradi, doceri, licere æquiucando mentiri b. ibidem.

b Omnes mentientes quomodocumque mentiantur, perdet Deus risque per hac mendacia tu quoque adiungeris; nisi respicias.

Testor Deum huius disputationis edendæ causam, esse, & fuisse, & ardens studium gloriæ Dei, & veritatis Catholicæ. pag. 1.

c Videat lector additum ad disputationem nostram num. 5. & agnoscat hîc periurium.

Molanus lib. 1. de fide hæret. seru. cap. 5. ait sententiam à Lessio defensam, esse carnalem hominis, cogitationem, vbi cum mendacio concurret liberalis animi hypocrisis. Et cap. 13. ait esse id quod impius Macchiauellus in libro de Principe scripsit. Et cap. 16. ait esse contra SS. Patres, quibus subscribunt omnes Theologi Scholastici. Et cap. 25. ait esse contra Vniuersitates, Concilia Oecumenica, & ipsam Romanam Ecclesiam. Hæc ille de Lessij sententia d. pag. 5. & latè §. 30.

d Mendacium hîc per aliquot lineas; infra verò per sex sexè paginas expassum. Quàm porro sit luculentum & impudens, vide Disputationem nostram cap. 17. à num. 7.

Status quæstionis est e an IESVS CHRISTVS dixerit mendacia, & an mendacia sacris litteris tanquam à Deo dicta sint inserta, & an ea Ecclesia nobis obtrudat pro verbo Dei. In assumpto Gallicæ editionis supra Latinam adiuncto. §. 1. initio.

e Hic est in editione Gallica frons operis, cui iure illud appinxerim ex Ennodij Apologetico. O frontem dictionis immundæ & faciem libelli quam non sola maculauit imperitia. Videat lector disputationem nostram in calce capituli tertij.

Lessius ait floquelam ad alterum hominem directam, & responsonem interrogationi adhibitam, posse fieri per locutionem mentalem. §. 4. in titulo.

f Vbi hoc dixit Lessius extra phantasiam & mendacitatem tuam? Itaque ut est apud autorem qui tibi Monacho in delictum, Plus vident tui oculi, quàm quod vident.

Mendaces sunt nolentes audire legem, & qui dicunt, loquimini placencia, videte errores. At Doctores

æquiucationum aiunt g hæc fieri posse per mentalem reservationem. §. 5.

g Barnesius Doctor calumniarum, hoc affingit iis quos per conuicium eo nomine insignit.

Lessius docet h licere iurare falsum æquiucando, §. 7. num. 7.

h Quid si in te illud ex Comico intorquerem? Egomet te vidi furere, egomet ecce te arguo: En ego te sacram coronam surripuisse Ioui scio: Et ob hoc in carcerem, te esse compactum scio: Et postquam es emissus, cæsum virgis sub furca scio: Et patrem occidisse, & matrem vendidisse, etià scio. Hoc ipso tu ore agens cum Lessio, fidem Lectoris exposcis. Oleni tua verba ieiunium. Mi homo, bona mente.

i Petri 1. v. 19. Virtus humanæ naturæ statum corruptentibus, annumerantur æquiucationes i. §. 9.

i Verba Apostoli in loco hæc sunt, Libertatem illis promittentes cum ipsi serui sint corruptionis. Itaque non ara tibi nec fides: corruptis Scripturas, quod quorum sit, idem Apostolus docet.

Sat notum est, illud inprimis documentum æquiucatorum discipulis dari, vt toties nomen mutent quòties Chameleon colores variat; idque sæpè ex leuicula causa, & quam notabilem, iustam, & necessariam, imaginantur facillimè, cur ita faciat. §. 11.

x At At hoc tu satis superque vides esse mendacium mendacissimum. Videat lector disputationem nostram cap. 5.

Ex mente Lessij, potest quis sycophantari ex causa necessaria; Potest iuxta eundem falsa quis de suo ordine comminisci ad amplificandum honorem Ordinis; Potest denique iuxta Lessium iustus delator onerari grauibz calumniis à delato, ne ei à Superiore credatur. Quin etiam iuxta Lessium, omnia Politicorum mendacia de priuatis, (si modò ipsi Politici indicent expedire mentiri ad bonum commune,) vitio vacant. §. 12.

l Tetra & horrida nubes mendaciorum. Quorsum Seuerus in Cæstum exclamauit; SI CLOACA ESSES, MAGNA ESSES.

Iuxta Lessium, m Abbas potest pro maiore Dei gloria & bono communi, iubere vt omnes conspirent contra innocentem quempiam, & de eo fanda & infanda omnia fingant: Et subditi non examinata causæ æquiucandi sufficientia, tenentur parere, & pronè ex quadam cæca, vt vocant, Obedientia, aculeis linguarum ad instar apum iratarum, importunè circumuolare, & vulnerare eum o quem vnius superioris odium ad necem destinauit. ibid. sub finem.

m Et hoc quoque prodigiosum mendacium. Tuus est sine fundo calix, o bone: nec mirum si cruda effusias.

n Planè cæcus es qui obedientiam cæcam sic intelligis.

o Video quomodo grunnires, cum esses in Monasterio.

Citat ex Augustino loca aduersus mendacium, quæ
XXX 3 ipse

ipie suo mendacio commaculat, & addens ad vocem mendacij, vocem æquiocationis, vt incautus Lector existimet Augustinum aduersus æquiocationes locutum, cum tamen Barnesius ea loca mendaciter confinxerit, addens de suo, quod Augustino de erat ad Lessij impugnationem. §. 13. Id verò est toti libro adeo perpetuum, vt frustra signanda sint plura loca.

a. Mendacium toto propo libro continuum. Vide disputationem nostram cap. 22. num. 15.

Iuxta Lessium, nec Turcæ nec Pagani, possunt rationabiliter conuinci falsitatis in religione: b cum per Lessij doctrinam suggeratur prudens suspicio, quolibet religiones, vt cumque sint inter se dissentaneæ, posse à Deo proficisci, contraria dicta externa proferente. ibid. n. 8.

b Si Ecclesiam, regulam credendi, & fidei Magistrum agnoscis, (quod debes si Catholicus es,) vides non esse huic tuæ imposturæ locum.

Potest Deus iuxta Lessium, c falsa & dissentanea docere ac reuelare. §. 13. n. 11.

c Orefit somnia narras.

Hæc sunt mendacia tua non Lessij asserta.

Priscillianistarum, itémque Lessij d assertum est, non obitare falsum exterius dici, etiam in rebus fidei, modo mente dicatur verum. §. 14. n. 3.

d Repete, & mentiendum non esse ingemina, vt tua facias pretiosa mendacia.

Lessius promittit e fieri posse mendacium, absque mendacio. ibid. n. 10.

e Ostende ubi Lessius id promittat, aut discere erubescere. Quamquam quando resumes, erectum semel atria de fronte ruborem?

Vt quis mentiatur, iuxta Lessium f exigitur intentio directa decipiendi. §. 15. & 16.

f Contrarium disertè à Lessio statui, ostendo in disputatione cap. 2. à num. 9.

S. Augustinus laudauit g praxim S. Firmi vt rem necessariam ad euirandum mendacium. §. 17.

g Hanc necessitatem tu mendaciter adiungis.

Et mox num. 1. verba ipsa eius quem S. Augustinus inducit cum ipso pugnantem, profert, h tanquam verba S. Augustini, citans obiectionem pro solutione.

h Fidelitas Barnesiana, proferre obiectionem loco responsionis.

Addit itém n. 2. S. Augustinum l. de mendacio c. 13. dixisse, S. Firmum melius penetrasse damnationem mendacij, in Scripturis proditam, quam eos qui asserunt posse euadi mendacium per æquiocationem; quos ait à D. Augustino i vocari timidos, & laborantes ignorantia Scripturarum.

i Hoc verò est de ipso mendacio, mendacissimè mentiri. Nam Augustinus ne bitum quidem habet illius sententia.

Si parer ægrotans roget de statu filij. Augustinus l. contra mendacium cap. 18. ait k non posse respondere nisi vel dicendo viuit, vel dicendo nescio, vel fatendo quod est, nempe mortuum esse: Ex illis tribus duo falsa esse scilicet, viuit, & nescio, nec posse dici nisi mentiendo, affirmat idem Augustinus §. 18. n. 1.

k Augustinum ita dixisse ais sumpta obiectione quam Augustinus sibi contra se refert, pro ipsius Augustini doctrina.

Rursus num. 3. Augustini locum l allegat, contra

æquiocationem expressissimum.

l Ita est, dummodo supplementa & additamenta ei facta 2 Ba. n. 10, habeantur pro Augustini verbis, quod facit concedendum putant Barnesii. Tantum enim singulis peridis unam aut alteram vocem suam inseruit.

Resilire leuiter à fide Principi iurata docent, m qui æquiocationem docent. §. 21. n. 5.

m Mentiris atrocissimè. Hoc qui dixerit, peripsa esto. Tu verò nisi probaueris, (nec probabis cerè unquam nisi per falsum testimonium,) calumnia ac impostura penas dato. Recole legem Bulgaricam apud Suidam v. Bulgari, & quid hîc commueris, agnosce.

Doctrina æquiocationis, vt facultas n Sorbonica declarauit anno 1610. facit vt heterodoxi ab Ecclesia Catholica & Romana discedentes, in tuo errore obdurescant, & Doctores ac prælatos Catholicos detestentur. §. 22.

n Intra paucas lineas, fateris decretum illud facultatis Parisiensis, spectare Tyrannicidium. At oportebat mendacem esse memorem.

Ibidem n. 4. librum, cui nomen Philopatus, ab Anglo Anonymo editum, vult o esse ab vno de Societate IESV conscriptum, quem magnæ ait fuisse autoritatis.

o Si quis affirmat contra mentem, vel suspensiones suas pro certis venditat, mentitur; non vacat mendacio hæc tua affirmatio. Liber ille non est factus Societatis IESV.

Æquiocationes p expressè damnantur & anathematizantur in Conciliis Toletanis 4. 5. 6. & 7. §. 23.

p In toto §. tantum refert damnationis violentium iuramentum Regi præstitum, vel Regis personam impetentium, aut attemptantium Regem regno exuere, aut contra eum, regnum invadere. Itaque liquet fingi à te mendaciter decreta fidei.

Æquiocationes damnatz sunt in q Concilio Constantiensi. §. 24.

q Ipsemet mox refert decretum Concilij perculisse duntaxat assertores liciti Tyrannicidij. Quare est hæc quoque noua falsatio decretorum Ecclesiasticorum, & obtrusio mendaciorum pro fidei dogmatibus.

Ioannes paruus referente Nicolao Egidio in Annalibus Gallicanis ad annum 1408. in Palatio quo flos regni condenerat, Apologiam mendacij instituit, nec aliud intellexit r eo nomine, quam æquiocationes, quarum in eo confessu stabilendarum prouinciam susceperat. ibid. n. 3.

r Ioannes Paruus, lingua venali Theologus, proindeque cognatus tuus, barbaram eadem Ducis Aurelianensis ab eo paratam cui conscientiam & linguam locauerat, non iniussè factam probare voluit. Quid ibi feritur tibi metiturve, præter mendacium tuum cuius ubique prodigam sementem facis? Nicolaus Egidius nihil planè habet eorum quæ asseris. Videat lector disputationem nostram cap. 23. nu. 9.

Caieranus 22. q. 89. art. 7. ait iuramentum mendax esse mortale, ideo non videri licitum esse iurare cum mentali restrictione aut æquiocatione; Ergo omnem ansam æquiocandi s excludit §. 28. n. 6.

s Ita, dummodò dubitatio, siue obiectio quam proponit Caieranus, sumatur pro eius solutione, vt hîc factum abs te pro iure.

Eadem fingendi & mentiendi libertate, vt Maldonatum sibi ipsi repugnantem probet, & eum vno loco contra Lessium adducat, rationem dubitandi aquam

aquam Maldonatus in c. 24. Lucæ v. 28. proponit, sumit propria Maldonati doctrina & resolutione, ibid. n. 12.

a. Rursus obiectio allegata pro responsione.

Gabriel Vasques 12. d. 182. c. 4. probat b simulationem D. Petri fuisse mendacium, atque simulationem Petri non posse excusari à malicia mendacij; eo quod esset ob bonum finem; ibid. n. 13.

b. At hoc mendaciter assergi iussus constat ex disp. cit. c. 7. Item cap. illo 4. in prorsus de S. Petri mendacio dicitur, & ipsius Petri § 50. n. 16. Vasquem acriter refellit, quod d. citatione citata negauerit Petrum peccasse.

Molanus Scriptor grauiissimus, testatur d omnes Scholasticos subscribere eorum Doctorem sanæ doctrinæ, qui fundamenta Lestianæ æquiuocationis conuellunt §. 29. in fine & bona parte paragrafi trigiesimi.

d Mendacium Barnesij ipsi solis radius scriptum. Vide diffinitionem nostram. cap. 17. à num. 6.

Lumen qualitas est, non substantia corporea, aut quantitas, ut quidam antiqui Philosophi & recentiores inter quos est Dandinus c in libris de anima errando affirmant, contra Aristotelem & Philosophiam, qua negat lumen penetrans diaphana, posse esse corporeum vel quantum. §. 36.

c. Sp. cit. m. mendacium. Vide Dandinum 2. animæ diffinitioni. 27. & agnosces Barnesium nusquam mentem aliquid, cum de Scriptoribus societatis LESV agit.

Autores æquiuocationum, explicant f per eas ac per mentalem æquiuocationem, omnes Tropos, figuras & metaphoras. §. 8. a. n. 11.

f. Hoc per Tropum mendacii, utamur, fides.

Æquiuocationum autores, ex eo quod Iacob mentitus sit, (ut supponunt,) concludunt g mentiendum esse. §. 40. n. 2.

g. Quis innocens esse poterit, si accusare sufficiat? Ammia. l. 18. S. Augustinus dicens Dauidem coram Achis simulasse infaniam, communiter deservit h. §. 46. n. 7.

h. Proferi vel vnum qui Augustino in ea parte reuerentius sit. Etc. fide Augustini barbam velus, & caros admirandi, fens. Recordare.

Quis non indigeret, (cum sit Christianus) audiens pene integram fidei Christianæ ἀναγκαζαίωσιν in octauo Ioannis capite contentam, foedissimis tot æquiuocationibus computrari? Constat enim Theologis in

eo tradi diuinissima dogmata Christi, de tremendo iudicio, de libertate Evangelica, de cognitione veritatis Verbi diuini, de fide mediatoris qua ab vniuersis sceleribus & peccatis miseris ob peccata debitis liberemur, de gloria Christi, de verbo & sermone eius, de morte reproborum æterna, de essentia & existentia diuinitatis Christi ab æterno antequam Abraham esset: Quis patitur Christianum dicentem hæc omnia à coelesti Magistro per æquiuocationem tradi? Pax aures Christianorum hæc abominantur dici de Christo. §. 49.

i. Mendacium horrendum, atrocissima calumnia adiunctum. Tribuit Barnesius hæc omnia Personæ, quia scripsit, Christum non plene expresse verba mentis suam in quibusdam locis capitis octauo Ioannis que figat in profert, & dicit iuanda esse aliqua subintellectione. Sur l. ac. 1. Ego non iudico quemquam. 2. Veritas liberabit vos. 3. Ego non quero gloriam meam. 4. Si quis sermonem meum seruauerit, non videbit mortem. 5. Si glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. 6. Dicitis quia deus vester est, & non cognoscitis eum. 7. Abraham vidit diem meum. 8. Antequam Abraham fieret, ego sum hæc sunt que Personæ scripsit, erat non esse omnino accipienda ut verba sonant, sed adiecta aliqua subintellectione, ut g. primum, non iudico quemquam falsum esse nisi ac prout subintellego quod Christus non rem iudicat auctoritate a rogatus, sed à patre concessi. Et ita ac ceteros locos propositos. Inde inferit Barnesius, affert à Personæ quod (hæc non nobis reuelauerit, fides non peritum diuinitatis sue, & redemptionis, ac salutis iudei, sed aliquid prout ob quod ea mysteria falsa sunt prout proposita sunt, & à nobis creduntur. Quæ quàm atrox sit mendaciaque calumnia, iustos nullis adhibita possit efficiat conueniat.

Æquiuocationem esse illicitam, etiam si adhibeatur in causa maximæ necessitatis; & Augustinus, & Patres omnes ac k Scholastici Augustino sequiores, ex Augustini auctoritate & rationibus tuerunt. §. 53. n. 4.

k. Allega vel vnum, sed fideliter, & caue allegando mentiaris.

E sensualitatis l gymnasio dicitur; licet absque remorsu conscientie, citiæque veritatis offensionem iurare, promittere, prædicare narrare falsum, & quidem sine falsitate, mendacio, & periurio, §. 54. n. 12.

l. Quod est iud sensualitatis Gymnasium? Nec te pudet hominem Monachum, Cathedrali hac probra de capite tuo iniungere?

Video me quamplurima alia Barnesij mendacia, quibus vniuersum eius opus scater; præterisse, & indiligentiæ vel præuaricationis in Lestij causam, insimulandum, quido tam vasta mendaciorum mole, exiguam duntaxat portunculam representarim. Sed meminere Lector quid stipulatus sim; nempe deliberationem duntaxat pro qua fideliter repono

BARNESIO LINGVARIVM.

QVOTE in hac causa nomine appellabimus? qui doces non mentiendum, imo neque ex quacumque causa æquiuocandum, tam infructe mentiris. Philalethes audire vis, & crassis mendaciis scates. Nam si specioso saltem tectorio mendacia ista obduxisses; & sermonem technis, ut cum Ennodio Ticinensi loquar, mendacio fidem assumpsisses, fuisset aliquis excusationi locus: Nunc autem tam aperte ac effuse veritatem proscidisti, ut sermone planissimus cum sis, sic tamen te, (verba sunt eiusdem Ennodij) in suporem penalem peccati nebula aut diuinus horror oblimet, ut verecundam excusationem aut si audem mens tua transeat, aut belluarum pressa hebetudine, non agnoscat. Quare in hac clausula illud tibi pro tot mendaciis LINGVARIVM repono ex eodem Ennodio. Colis verbis innocentiam, quam actibus ignoras. Si tamen cultus est in loquela tua quam scabro vomere, velut agens per deuium aratra proscindis, marcenti solo lilia commendans, recepturus pro tali impendio palcas, quibus gehenna in perniciem tuam ignis animum tur. Sciebas conlitrari ex hoc capite humanam sapientiam apud Senecam & Arrianum, quod pterique ex eorum classe quos Agellius, philosophos absque factis, & dictorum tenus appellauit, homines ignaua

opera & Philosophia sententia, habitu ac verbis sapientiam, non mente praeferrent, eloquerentur magna, non viuerent. Quasi non ea sit probatissima Sapientiae amussis iuxta Cassiodorum, sermonem exemplo iurare. Aut minus verè à Seneca proditum sit, Facere docet Philosophia, non dicere; & hoc exigit, ut ad legem suam quisque uiuat, nec ab oratione vita dissentiat. Qui igitur hæc non ignorabas, robur & æs triplex circa pectus habueris necesse est, qui tanta securitate potueris, ea ipsa tractatione qua mendacii exagitator videri voluisti, tam apertè ac toties veritatem lacerare fœdis mendaciis; iisque, ut paulò ante dicebam, quibus deprehendendis nec lucernæ spiculo lumine, nec tota Solis lancea opus sit; cum ipsa per sese absque illato extrinsecus lumine in conspectum veniant, sintque luculentissima. Hoc erit tibi in LINGVARIVM, & quocunque perrexeris, memento te deprehensum.

INDEX III.

RERVM NOTABILIVM.

In hoc horreum, non certa duntaxat infœlicis soli germina, sed permixtum lolium, auenam, fentes ac tribulos, etiam adnatos illis scarabeos, cum suis tabernaculis conuertam. Ineptias, inquam, ignorantias, cauillationes, paradoxismos, perpetua prope parerga, & huiusmodi alia operis Barnesij decora, digna iustificatione & nota. Quæ indicare duntaxat, non etiam iusta expensione liberare, & carptim illustriora quædam hinc inde decerpere, consilium est. Nam ut comprehenderentur quæ ad hunc syllabum spectabant, volumine opus esset quod ipsum Barnesij volumen mole æquaret. Nec reor alia ratione posse plenum ac iustum confici Indicem hunc tertium, quàm si opus ipsum Barnesij, obelis perpetuis suffixum, exhiberetur Lectori. Ut mihi ferè visus sim Barnesij librum per legendo, alterius Monachi scribendi rationem, à S. Hieronymo lib. 1. aduersus Iouinia. initio, expressam recognoscere. Itaque obiter nonnulla in hoc genere monstrabo, malens indiligentiæ & nimis misericordiæ notari, quàm seueritatis in excutiendo Barnesio: Quamquam solerti lectori hæc pauca, ut veluti ex vngue de vniuerso SINGULARI FERRO coniecturam faciat, satis erunt.

CORDIS INOPIAE IN Barnesio Argumenta quadam.

Meditationes has sanctitatis vestrae nomini dicatas Beatissime Pater, sulphice, aspice, protege. In Epistola ad Pontif.

a Suspicimur superiora & altiora, o bone; nec suspicimus nisi mirabilia, si vocem transferas à visu corporeo ad intellectum ut hic ab i se factum. Anne igitur mones Pontificem, has tuas meditationes & verè commentationes, esse debere illi mirabiles? Quas non fructus ciceris probet aut nunci emptor.

Oratio Amphibologica sumpta amphibologicis nihil alteri significat l. §. 2. n. 8.

b Hoc quàm ineptè dicatur, ostendo in mea disputatione c. 7. n. 5. & alibi non semel.

Ibidem n. 7. ac sæpè alibi inculcat Barnesius propositionem æquiuocam sumi in hac controuersia pronunciatione qua is qui loquitur, nihil certi velit significare audienti. Nam eam qua loquens vult aliquid significare, ait esse tantum Amphibologicam in sensu alienato, negatque de ea esse sibi litem cum Lessio c. quod talis propositio amphibologica, de omnium sententia aliquid significet.

c Aërem erga verberas: nam Lessius disertè agit de illis enumerationibus æquiuocis, quæ quamuis ipsæ factæ sint multis sensibus, præuidanturque ab audiente accipiendi in vno, tamen à loquente determinantur ad alium. Est in ipse qua est constantia & veracitate id sateri §. 28. n. 1.

Oratio imperfecta de qua Aristoteles 1. de interp. c. 4. sit cum dico, Petrus d. §. 3. n. 4.

d Rudimentarius logicus, ob hæc verba metueret vapulare. Mendacium lege diuina in scripturis prohibetur.

ergo æquiuocatio est illicita. c. §. 4. Congestis infinitis scripturæ locis pro antecedente, quasi de eo esset controuersus. Duratque ea exorbitatio à §. 4. ad 31.

e Currus extra orbitam, nec aliter ratiocinari quàm si assumes; furum prohibetur in scriptura. ergo & usurpatio rei aliena in extrema necessitate.

Posita Prophetis verba in ore, f. Deus locutus ex ore & per os, doctrina oris audienda, iubemur facere iuxta verba quæ locutus est Dominus, & è contra impius capitur labiis. Ergo æquiuocatio est illicita. §. 5. n. 5.

f Vbi nam verò poni velles verba nisi in ore? Aut an tu Astomus, qui velis aliquos censere non loquendum per os? Videris autem quæ solus hoc tibi solum neueris.

Verax Deus, veraces Prophetæ, sacerdotes & homines seruat veritatem in loquela, &c. Deus dixit, Audies ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Ergo æquiuocatio est illicita. g Ibid. n. 9. Totus paragraphus hanc syllogismorum scabiem præfert.

g Argumentatio genuina isti, hamo est animal rationale. Ergo Olympus est montium altissimus. Si arietes ut loquitur Synesius, aut grandiores bestia verueces, philosophari vellent, non aliam inirent argumentandi rationem.

Omnes omnino impij in scriptura memorati, à capite nequitia dæmone per serpentem voces fundente, ad Antichristum vsque, & illusores nouissimorum dierum, à Barnesio enumerantur signatis libro, capite & versiculo: ut ex ea enumeratione constet æquiuocationem malos autores habuisse h. toto §. 6.

h Itaque ut speciem præbeam argumentationum, illius paragraphi, ita argumentatur Barnesius. Cain fuit homicida, & Ionadab suusor nesarj concubitus Absalonis, & Ammon raptor & violator pudicitia Thamar: Ergo æquiuocatio est resicienda.

Si Deus vsus aliquando est æquiuocatione inter loquendum, ut ait Lessius, ergo a nescimus an æquiuocauerit reuelando nobis mysteria fidei: atque ita Lessius fidem Catholicam profligat. §. 13.

a *Iam te monui, si Ecclesiam Magistrum fidei agnoscat, paralogismum hunc tuum non esse zitiuclitio estimandum.*

Evidentiam credibilitatis ad assensum fidei prærequisitam, collocat Barnesius b in dictis hominum de mysteriis fidei. Ibid. num. 5.

b *Hoc verò est profundè persuadere quid sit ea euidencia. Recole rudimenta doctrina de fide, vel discas; Doctor enim creatus est sub spe futuri studij.*

Lessius admittit ex iusta necessitate fas esse æquiuocatione uti, alloquendo alium. Ergo idem debet dicere de mendaciis & blasphemis Priscillianistarum, ad tutandos eos qui Deum sanctosque blasphemant. c §. 14. num. 6.

c *Quare vina pipérque, ut sapiant satua tibi congrua prandia beia.*

Valentia ait, opinionem probabilem esse eam quam doctus & probus vir suadet, & putat veram. Ergo d cum S. Hieronymus & Colentius Episcopus, approbarent externam idololatram Iehu; & Adrianus ac Marulus probi utique & docti viri, admiserint simulationem in re fidei esse licitam, sequetur licitam esse. §. 14. n. 8. & sequent.

d *Oblitus es vel nunquam didicisti, suffragium illud probi & docti viri, non debere esse tale, cui communiter docti & probi refragantur.*

Augustinus ait, de eo qui verè abest, nihil aliud ab eo qui mentiri nolit dici posse, nisi: abest, siue non est hic. Ergo e æquiuocatio habetur ab Augustino in numero mendaciorum. §. 17. n. 2.

e *Argumentum in cymbalis malè sonantibus.*

Si S. Firmus, & quilibet in simili periculo constitutus potuisset licitè uti æquiuocatione, obligatus f. fuisset ea, uti, quia obligatur homo assumere omnia media licita, ad vitam tuendam necessaria §. 17. n. 3.

f *Hoc falsissimum principium conuelio cap. 21. num. 11.*

Fatetur Lessius aliquos Patres quibus mendacium visum est licitum, quosque Augustinus in opere contra mendacium ac de mendacio, confutat, q nomine mendacij intellexisse æquiuocationem; Ergo h ipso Lessio iudice, omnia quæ contra mendacij patronos scripta sunt, impugnant æquè ipsummet Lessium §. 16. n. 3.

g *Imò verò Priscillianum ac eius sectam confutauit, non Patres illos qui prope omnes sunt Augustino posteriores, tantumque absunt à Priscillianismo, quantum tu à bona fide & sinceritate.*

h *Deinde quæ illa consequentia?*

Ait Lessius S. Augustinum minus sibi satisfecisse in libro de mendacio. Ergo significat i Augustinum de suo in mendaces rigore aliquid remisisse §. 18. num. 5.

i *Mindis sibi satisfacere opus illud, tradit disertè ipse D. Augustinus in fine primi retractationum: Vel ergo ipsemet quaque Augustinus significaret quod Lessio assignis; vel quia id falsum & ineptum est, frivolum planè argumentator es: Id est, Barnesium te semper prodis.*

Diuisio iuramenti in assertorium, promissorium & comminatorium k §. 20. n. 1.

k *Tertium hoc membrum Iuramenti de tuo capite commentus es.*

Inconstanti & plumea verborum circumuolitatione vtuntur. Dum enim verba leuia, inconsiderata, & fallia nullo veritatis pondere l prædita; ex eorum ore salti-

tant & motantur, tamquam inquieta ATOMA, in radiis solaribus; quietem dulcissimam qua natura humana frui desiderat, ab ea nefariè eripiunt, ablata verborum firmitate, veritate, & constantia in quo manifeste contra IVS GENTIVM, in orbisque terrarum leges depugnant. ibid. num. 4.

l *Paradigma concinnæ ineptitudinis. Tibi itaque piperato Oratori, non inscitè reponam quod Mæcenat in stylo non dissimiliter lasciuienti, Augustus. Valè mel gentium, ebur ex Hetruria, laser arerinum, adamas supernas, Tyberionum margaritum, lapsis singulorum, carbunculum habetas, ἵνα συντημνω πάντα, μάλα γὰρ μοιχαρὺν. Has ineptias, ait Hier. epist. 2. in comædiis erubescimus, in sæculi hominibus detestamur: quanto magis in Monachis & in Clericis, quorum & sacerdotium proposito, & propositione ornatur sacerdotio. Puerus, pueris, bulla ista & ampulle verborum. Imò ve à hac verba tam improbè strudila; (ut de Mæcenatis luxuriante oratione à Seneca scriptum epist. 114.) ostendunt mores quoque non minùs novos, & prauos, & singulares fuisse Lige cætera, sed caue frontem perfrices. m Ostendis nescire te quid sit ius gentium.*

Qui docent æquiuocationem in coacto & damno iuramento, docent n Reges, iurantibus non fidere. §. 21. in fine.

n *At ij quos eam æquiuocationem docere retulerat Barnesius ibid. n. 2. agunt de iuramento iniquè & per iniuriam extorto, vel à non habente potestatem. Ergo Barnesius apertè supponit, Reges iuramentum à subditis exposcentes, esse iniquos, iniurios, aut non superiores subditorum.*

Collectio Gratiani, est ius o Romanæ Ecclesiæ, & quæ in eo habetur, sunt autoritate Romanæ Ecclesiæ approbata, atque aded faciunt certam fidem. §. 23.

o *Bend ostendis te nosse Gratianum, qui hac effutias. Erat quidem Gratianus, Monachus melior & peritior quàm tu sis, sæpè tamen dormitauit.*

Ibidem quia Selua Narbonensis, interfuit Concilio quarto Toletano, addit Barnesius, eum fuisse deputatum pro regno Gallicano. Atque aded fuisse Concilium illum vniuersale totius Galliz & Hispaniz p.

p *Ignorantia coniuncta mendacio. Videat Lector dissertationem nostram cap. 23. n. 7.*

Peterius scripsit mendacium esse per se malum, de sententia omnium ferè Patrum; Atqui Lessius fatetur aliquos Patres nomine mendacij latè dicti intellexisse æquiuocationem: Ergo q nullus Patrum astipulatur æquiuocationi, nisi qui negant mendacium propriè dictum esse licitum. Ita Barnesius. §. 25. atque id à se iudicib; & conclusum.

q *Hic agnosce monstruosam tuam Dialecticam.*

r *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.*

Sæpè miratus sum f cur defensores æquiuocationum consequenter non extollant mendacia §. 26.

s *Mirate, cur qui medici venæ incisionem ad morbi depulsionem approbant, non approbent cædes hominum.*

In iure Canonico videtur mendacij vsus & vox approbari ab Innocentio III. tit. de diuortis cap. gaudemus, vbi ait, per reuelationem Dbi, Iacob à mendacio excusatur. §. 26.

t *Mendacia iuxta Barnesium approbata in Pontificum decretalibus; quas alibi (& rectè) assumit facere ius Ecclesiæ, & esse receptas ab omnibus. Ergo iuxta Barnesium Ecclesia approbat mendacia. EVGE EVGE*

Tertullianus relicit æquiuocationes. Ergo tota Ecclesia

eleſia Africana eas quoque damnat. Reieciſſe porro eas Tertullianum, probatur a quia lib. de Idolatr. cap. 1. vocavit adulteros veritatis eos qui ſalutis diis ſerviunt, ſuntque idololatræ. Ita Barnesius, ut concludat menta- litatem Leſſianam nihil deſervire ad rhombum veri- tatis. Do ipſas elegancias Barnesij.

a *Res per ſe loquitur.*

Concilia & Pontifices aiunt rem iuratam firmari iuramento, Ergo b æquiucatio eſt illicita. ibid. a n. 22.

b *ſi dicerem, Concilia ac Patres reprobanſacriligia; Ergo damnans humanum conſultum.*

In æquiucatione Leſſiana nihil exterius ſignifica- tur, quia eſt amphibologica oratio, c quod genus ora- tionis nihil ſignificat omnino. §. 28. n. 8.

c *Et tamen ibid. n. 1. ante paucas lineas, aperte dixerat Leſ- ſium & recentiores qui cum eo ſentiunt, non agere de ora- tione amphibologica propriè dicta, ſed de ea qua alienatur à natura vere amphibologie, & aliquid ſignificat, ut dix- ras §. 2. n. 7. quem locum ibidem citat. Eo item §. 2. n. 7. & n. 8. in fine, aperte negat agi in hac controuerſia de ea am- phibologia in ſenſu alienato, quod hoc §. 28. n. 1. ſolita con- ſtantia laude inficiaris.*

Gerson non audet definire an in ſecretis humanis ſecularium, ſac ſit, cum ita expedit; negare quod ea ſciat qui interrogatur: non quod dubitet, cum id illi certum ſit fieri non poſſe (utpote cuius viro docto) d ſed quia, &c. §. 28. n. 4.

d *Bella Gersonis declinatio. De iſis hic auguſſis, plenè cap. 32. n. 22. diſputationis noſtræ.*

Ibid. n. 5. Petrus Lombardus, ait, verbis vti ad falla- ciam non ad quod inſtituta ſunt peccatum eſſe. Quæ verba ut fulmen e directe feriunt æquiucationem.

e *Fulmen tam brutum ut procuratore non egeat.*

Calx farina & alia ſicca, humorem ſibi inimicum in ſe admittunt, ſatis lubenti ſanimo §. 35. n. 3.

f *Lubens animus in calce & farina iuxta Barnesium.*

Opponit ſibi toto §. 31. admodum inſipide & pue- riliter uſum communem ſimulandi & mentiendi, quem amplificat more paruulorum qui recens à Grammatica ad Aphtonium gradu facto exiunt, & implenda vndecumque pagina luxuriant. Deſcribit Me- dicorum, Cauſidicorum, Ducum in bellis ſimulationes Refert ſibi obijci Ethnicorum Deos, & Chriſtianorum ſanctos, ipſumque Chriſtum æquiucatione & ſimu- latione uſum. Obijci item ait pro æquiucatione cru- delitatem nimiam hominum qui ſe diu victuros pu- tant, mox morituri. Denique Rhetorum deceptiones, ac ſimulationes Historicorum, itémque Aulicorum ac Religioſorum quos n. 7. & 8. indigniſſimè & ſordidiſſimè deſcribit, per modum quidem proponentiſ obiectio- nem, ſed ita tamen ut ne verbulo quidem id poſtea ex- pungat: quin potius ſub ſinem §. mox citandi ſatis in- ſinuat ratum à ſe haberi. Ad hæc omnia, quæ ſingit ſibi obijci in fauerem æquiucationum g reſpondet §. 34. cauſam cur Ethnici facile mentirentur & mendacium in uſum traherent, fuiſſe quia mendacium eſt ex pro- priis Diaboli, & amor patriæ ſuadet amplecti ritus eius; præterea quia Gentiles perſuaſum habebant Deum amare peccata. Ac denique quia ita ſæpè fue- runt conſiderationes politicæ. Hos Ethnicos ſecuti ſunt perfecti viri h

g *Hoc verò eſt, ut Chryſoſtomus alicubi ludit, collyrium agro accipiti vel talo adhibere.*

h *Etiam Sancti, ac Chriſtus ipſe? Nam hos quoque tibi obijci præmiſiſti, nec aliud pro eis reſpondeſ.*

Imprecatur Barnesius Franciſco Valeſio & aliis quos reſellit, ut beentur paradifo brutorum i quo equi & aſini beantur. §. 32. n. 7.

i *Nescitis cuius ſpiritus eſtis?*

Ibidem nu. 8. citat Iosephum à Coſta x in opere de aromatibus.

x *O bone; Iosephus à Coſta, te iudice non impugnabit æqui- uocatores, quia fuit Societatis IEſv religioſus. Tu autem transformasti in eum, hominem Medicum Chriſtophorum à Coſta. Nimirum apud Antonium Peres certam. 7. ſcholasti- c. 2. quem ibi expilas, legeras id tradere à Coſta. Itaque homo doctus & in authoribus verſatus, quia Iosephus à Coſta ſcri- pſit de rebus Indici, tribuit illi opus de aromatibus à Pe- reſio allegatum.*

Cœlum poſſe ac debere lumem producere qua- quauersum in inſtanti, ita ut totus orbis elementaris in eo momento illuminetur, inde demonſtrari ait Bar- neſius, quod cœlum ſit agens totale 1: experientia autem certa conſtet, agens totale poſſe agere in in- ſtanti in omnem partem globi ſibi oppoſiti intra acti- uitatis ſphæram contenti, ut patet ex caſu globi ferrei in vitrum planum m: huius enim fractio in momento tota ſit à toto globo. §. 36. n. 1.

l *Ignis A; quantumcumque modicus, eſt agens totale: non enim eſt partiiale cum ſeorſim coſtaret. Ergo iuxta te pote- rit in momento caleſcere totam terram, orbemque uniuersum. Negas hanc eſſe eius ſphæram? Vnde habes tam eſſe ſphæram cali, ſi non aliunde probas quàm quia eſt agens to- tale? Saltem verò oporteret ignem A, in momento caleſce- re totam ſphæram ſua attriuitati, quia eſt agens totale. At hoc Phyiſci tyrones norunt quàm ſit ridiculum. Ergo dimiſ- ſa philoſophia, tracta quæ tua ſunt. Finge, inquam, & cude calumniam aliquam, & ſolicius fortè cedet. Nam in Philo- ſophiis, rudis nimium eſt.*

m *Qua verò te Philoſophia decuit, vitrum cadente maſſa ſuper illud, totum ſimul comminuit.*

Nullæ ſunt ſenſuum deceptiones actiuæ aut paſſi- uæ n. §. 36.

n *Conſule oculos tuos.*

Accedamus ad Iudæorum Regem Dauidem; Re- gem non qualemcumque, ſed à Deo pronunciatum; utrum ſecundum cor eius. Ut ut ſit o, Dauid coram Achimelec ſimulauit. §. 45. n. 3.

o *An dubitas de veritate diuini illius pronunciat? Ita planè niſi ignoras quid ſonet illud, ut ut ſit.*

Prophetis notis, licere proferre dicta ſua in ſenſu præciſo; probatur p ex eo quod D. Paul. Rom. 3. ait, *Sci- mus quoniam quacumque lex loquitur, ius qui in lege ſunt loquitur.* Vbi nomine legis intelliguntur Prophetæ. §. 37.

p *Non ſi centum iuga bouum huic conſequentiæ alliges, poſſit eam ex tuo hoc antecedenti crueri.*

Chriſtus IN QVANTVM ERAT PV RV S H O M O, ſe nescire diem iudicij profeſſus eſt q. ibid. num. 6.

q *Tu verò audi quæ verborum fulmina magnus Ne- ſtorij hoſtis, in tuam hanc Chriſti PV RV S H O M I N I S appllationem intorqueat. Mali & ſce- leſti, magnum illud veneradum ac profundum imbuma- nationis vnigeniti Dei ignorantes myſterium, temerè bla- ſphemant, os aperientes incontinentes, & ſutile. Audiant igitur prophetam Iſaiam ad ipſos dicentem. Vos verò ac- cedite huic filij iniqui, ſemen adulterorum ac ſorti: Cui illuſiſtis? & contra quem aperuiſtis os veſtram? An non eſtu perditionis ſemen iniquum? Reuera namque filij perditionis ſunt; & ſemen iniquum; qui Dominum à*

quò

quo sunt empti negant. Empti namque sumus pretio. Quo-
modo autem fuisset sanguis vulgaris hominis, nobis similis,
orbis redemptio? Verum ut iam dixi, sunt quidam ingrati
mansuetudini Seruatoris nostri, negantque Dominum, ac iu-
gum seruitutis excutiant, ut & de ipsis dicat Christus quod
per Oseam est dictum. Vel ipsis, quoniam resisterunt à me.
Miseri sunt quoniam impiè contra me egerunt. Ego redemi
eos, ipsi vero locuti sunt contra me mendacia. Mentuntur
enim contra celebritatem & excellentiam Seruatoris nostri,
qui Phariseorum malitiam & impietatem imitantur; &
Christianam quidem personam prætulerunt, mentem verò ha-
bent Iudaicam, linguamque amarā, & virulentam exerue-
runt. S. Cyrillus in homil. Ephesi dicta, impugnans, hæ-
resim vocantium Christum PVRYM siue vulgarem
HOMINEM, quam hæresim, Barnesius verbis alle-
gatis instaurat.

Concionatores monendo & hortando è suggestio,
non æquiocant. Ergo à Christus dicens se nescire
diem iudicii, & Deus denunciāns Niniues subuersio-
nem, vel Ezechiae proximum interitum, nihil restrinxit
mentaliter, ibid. n. 7. Totus hic § tantis insulsiatibus
scateret, nequeant omnes adduci nisi totus § descri-
batur.

a Lege S. Thomam 2.2. q. 46. per totam, quæ est DE STVL-
TITIA

Omnes Prophetæ excepto Iona, loquuntur b de pa-
ce sub Christo futura §. 38. n. 8.

b Non ita Nazianzenus, aliisque Patres.

Ablegat Personium ad coruos c §. 38. n. 16. Is enim est
qui n. 13. fuerat adductus, tanquam assertor sententiæ,
cuius autorem postea ad coruos ablegat.

c Iterum dico, Nescitis cuius spiritus estis?

Bonus Raphaël egit pium Tortorem d, Tentato-
rem, & pium Ludificatorem Tobie. §. 46. n. 8.

d Reuerentia Barnesij in Angelum Raphaëlem, de qua in
disput. cap. 11. num. 6.

Si Ecclesia esset fallibilis, adhuc tamen ei parere
deberent fideles, e aliquid ut à Deo reuelatum. v. g. li-
brum Tobie tanquam Scripturam diuinam propo-
nenti. §. 46. n. 11.

e Quid tibi vis? Timeo Danaos.

Canones Sextæ Synodi certam faciunt fidem, & qui
de eis dubitant, vocantur à Patribus in 7. Synodo
actio. 4. ignorantes, scandalosi, nefarii impij, Iudæi, ve-
ritatis hostes. Viderit f Bellarminus l. de cler. c. 2. n. ad 3.
quo consilio eos Canones repudiavit, negavitque ab
vilo Concilio approbatos. §. 46. in fine.

f Canones Trullanos retrobari à Romana Ecclesia, & meritiissi-
mò, docuerunt recentiores grauissimi vi Baro. suæ anno 692.
canus 5. de locis cæ. ultimo ad Sextum. Bellarm. 2. de
Pontif. c. 18. ad 2. Omnes post Bedam l. de sex ætatibus,
qui hanc Synodum vocat erraticam, & damnant à Sergio
Papæ testatur. An tu tam instaurare satagas, quia calibatam
Ecclesiasticum conuulsit, & Romanum primatum deiecit? Ni-
hil definitio.

Christus quæ Deus sciuit diem iudicii, quia in eo ut
Deus erat, fuerunt omnes thesauri scientiæ & sapien-
tiæ Dei. Igitur g Christum nescire diem extremi iudi-
cij, verificatur de eo, quæ homo est. §. 48. n. 11.

g Tu vide ne hic Agnosca sis. Non fuit quidem humanitas Chri-
sto, ratio sciendi diem iudicii. Tamen etiam quatenus homo
specificatur, sciuit diem iudicii. Et de eo quatenus homo erat
specificatur, valuit illud, in quo sunt omnes thesauri scientiæ
Dei, quod vis in eum dumtaxat quatenus Deum cadere, ut

plane videaris velle, intellectum Christi creatum ignorasse
diem illum, quæ est hæresis Agnoitarum.

Paulus circumcidit Timotheum, quia erat filius Iu-
dææ mulieris, & ideo reputabatur Iudæus in materia
ceremoniarum religiosarum, in quibus mater præua-
let h, ut etiam Pates Octauæ Synodi Toletanæ docent
actione 12. ubi decernitur liberos genitos à Iudæo pa-
tre, matre Christiana, matris Religionē sequi §. 50. n. 12.

h Ostendis quàm fidei faueas. Nam te quidem autore, si pater
esset Christianus, & mater Iudæa, proles iuxta Concilium To-
letanum deberet sequi matris religionem, nec posset à patre
Christiano vendicari ad Baptismum. Vide oscitantiam tuam,
& agnosce Concilium fidei fauisse, & voluisse, ut hi erant, at-
tutius parentis Christianam religionem sequerentur.

Petrus coëgit gentes Iudaizare compellendo i, &
peius adhuc fecit simulando. §. 50. n. 15.

i Vbi coëgit Petrus compellendo? Sed imitatio Conturbatores
qui Sancti Petri peccatorum chiliades consecrunt. Vnde be-
ne lachryma in S. Petrum?

Perferutare tecum lucerna k, an forsan aliquid na-
ui absurdæ verruculæ aut runcina auertere audæ fili-
cis non lateat, aut potius non prodeat in moribus tuis
quod mereatur per sancti viri irrisum tolli & abs-
cindi. §. 51. n. 4.

k Ver Barnesiana dictionis.

Siccine vellicas venerandam balbam l & canos il-
lius admirandi hominis Augustini, si fas sit miraculum
homines hominem appellare. §. 53. n. 4. & ibid. alix de
Augustino ineptiz.

l Barnesius pro Augustini barbâ sollicitus.

Crimen est simpliciter iudicandum cum spectat ad
magnum alterius vel Reipublicæ malum, ut docuit ante
aliquot annos cum D. Augustino qui docet in tali casu
dicere, scio sed nunquam monstrabo quid sit. §. 54. num. 7.

m Itaque reus te autore, simpliciter respondet, & conscientia
sua facit satis, cum ait, Scio sed nunquam edisseram
quid sit.

SCVRRLITATES multæ n ex Plauto & Luciano
coaceruatæ. §. 10. 11. 12. 13.

Addensatæ item o narrationes grauitate Theologica
indignæ.

Adhuc parasitos, pantomimos; impostores grauissi-
mis disputationibus interfert Barytonus, iste Mona-
cho. Theologus.

Sic Gonellam. §. 19.

Iudzum Impostorem. §. 13.

Parasitum Lucianicum eod. §. 13. cum maximè seriò
agendum esset, inducit disputantem contra Læsum.

Prometheum ad Caspia claustra religatum, publica
sustentatione in Prytæneo alendum, ex Luciano de-
cernit. §. 34.

Vacauit etiam Barnesio nugari de Eunucho vesper-
tationem scientie p, qui vir & non vir, auem non
autem, videns & non videns, in ligno & non in ligno,
sedentem & non sedentem, lapide & non lapide, iacu-
latur & non iaculatur. §. 38.

Et ibidem ea Luciano de Pythagoræ transformatione
in Gallum, de Mercurio & Charonte, Pelion Ossæ im-
ponentibus, de Mercurio Philosophos vendente.

n In tanta disputationis tuæ necessitate quantam o ubique
obtendis, Christianitate, nisi Chiron accurras, illati
à Læso vulneris acerbitate mox pericunda, veneno iam
præcordia peruadente, o Doctor optime cum esset ad va-
lida & fortia remedia concurrendum vacauit tibi Go-
nellam, & Lucianum, & Plautum, & Iudzum impo-
storem, ac fabulam de tribus annulis, & huiusmodi ger-
tas

ras congerere. Ita pueri nutrices inter somni difficultates occurrunt, Lævia turre & peltines sola. At moribundis ea cantilena an non inopportuna? Consule sapientiam tuam, an de re humani generis, in tanta quantam singulis eius necessitate, id ab te factum.

Recole & tibi dicta censeo quæ Augustinus obiicit ei qui sermones pro fane aut scalis, offerret, homini in puteum lapso.

P A R E R G A.

De necessitate & nodis fraternæ correctionis §. 11.

De necessitate confessionis fidei §. 14.

De fornicationis intrinseca malitia §. 15.

De mali quæ malum est inappetibilitate §. 16.

De obligatione & firmitate iuramenti §. 20. per multas paginas. Et toto §. 21.

De falsis hominum iudiciis §. 31.

De errore sensuum §. 32. ibidemque de docilitate & quasi ingenio multorum brutorum, psittaci, simiæ, canum Maclouiensium columbarum Turcicarum, polyphi, delphini, elephaptorum, per multas paginas.

De amoribus palmarum, de agno Scythico, de herba sentiente, de planta Cimbubonica §. 33. ubi etiam de lino viuo siue asbesto, de lucernis ad multa secula durantibus, de vitro triangulari, de præstigiis opticiis.

De amoris numine & variis transformationibus, nec curij item panurgis, Bacchique ac Moenadiis, cateroque Deorum ut ait popello, Diis inquam proletariis & Leuidentibus. Sic enim homo latinissimus, quos minorum gentium appellare oportuerat, latinicatem deglubens nominat.

De quibusdam genus à numine ductum iactantibus ut Alexandro, ac Romanis, & plerisque ad septentrionem populis §. 34.

De instinctu brutorum, & cur eorum ungues & capillago non spectent ad Categorias habere §. 35. ubi etiam late de carentia rationis in brutis, de plantarum antipathia & sympathia, de piscibus fossilibus.

Cur arbor in flumine cernatur inuersa §. 36. multis ex perspectiua communi congestis.

De scripturæ obscuritate, & nihilominus omnibus scitu necessariis in ea patentibus §. 38.

De foederum ritibus, ac ceremoniis belli indicendi §. 51.

Quisquis vult febre carere, homines istiusmodi depellat à se necesse est, & seipsum ab illis distingat. Est enim diffitillimum acquiescere illis, qui otium & negotium non discernunt. Theophrastus in Eschicis Characteribus cap. de nugacitate.

Iam monui, vbertatem ineptiarum Barnesij non posse tam exiguis finibus concludi. Itaque sic utcumque in hac parte munere functus, ab æquo lectore missionem expecto, postquam reposita hinc à me fuerit.

VIRGA IN DORSO EIVS QUI INDIGET CORDE.

Indigentiam pecuniarum ac marsupij vacuitatem, nemo prudens vitio verterit Christiano; cum è duplici indigentia qua premi hominem contingit, ut est apud Nyssenum homil. 1. de beatitud. ea quæ pecuniarum est, verarum diuitiarum conciliatrix sit, & immensos thesauros homini cum aduehat, tum seruet, quos pecuniarum vbertas ferè prodigit. Multo minus, probato Monacho nec ab Euangelica stiva retrorsum respicienti, dari vitio potest ea indigentia, quam nulli Christiano esse iure exprobrabilem pono. Quin potius Sarabaitis Monachis dedecori est, congestum peculium, & priuari marsupij contra fidem Deo datam tumor; quo tu dedecore Barnesii carcas necne, homo Monachus & Euangelicam paupertatem verbo professus, cogitationi tuæ permitto. Egestatem certè cordis, eamque sapientix indigentiam quam S. Augustinus initio libri de vita beata, summam & verissimam egestatem esse confirmat, maxime omnino in te prodidit indiculus iste; & luculentius etiam prodidisset, si non delibationem dumtaxat aliquam vecordix tuæ exhibere, sed ipsam quasi massam, plenam ac nullatenus accisam, representare consilium fuisset. Verum hæc modica quæ tanquam specimen insulitatis tuæ protuli, satis superque esse possunt ut agnoscas, vel agnoscant certè alij esse disputatores, quibus quod est apud Tertullianum, popo locum cordis teneat, possintque cum Timore apud Sextum Empyricum lib. 10 aduersus Mathem. illud de te profiteri. *Corde ego mendicus, mentis non est mihi granum.* Tu enim si cor habuisses, aut alibi habuisses quàm ubi piscis ille apud Christianum Clementis pædagogum, ita scripsisses? ita disputasses? Quare omnino tibi autor sum, ut in posterum vel sis quod diceris, & orationi ac fletibus pro Monachi instituto addictus, de texenda aliis calumniarum tela consilium abiicias: vel si fixum apud te est ei scribendi impetigini quæ plerisque occupat, aliquid in te concedere, aliam scribendi rationem ineas. Conuictis & maledictis, quæ apud æquos æstimatores causam non promouent, sed linguæ dumtaxat intemperantiam produnt, omnino abstineas; idque *meretricum omnino esse, non proborum virorum*, ex Dionis Chrysostomi orat. 40. persuasum habeas. Mendacitatem cui tantopere dedius deprehenderis, omni studio deuotes. Plenior denique aliquam Grammaticæ & Dialecticæ notiam, vel parare vel refricare satagas. Vide meum erga te animum, & affectum. Ex profectu in Latinitate & Grammatica, id consequeris, ut in tanto nunc apud eruditos scriptiois ac sermonis cultu, mentis tuæ sensa non prodas cum ea Lectoris offensione, quam hactenus non verba, sed lapides loquendo: & densis strilibilibus ac legum Prisciani lacerationibus, ingenerasti. Nam quamuis sfucum illum & veluti mundum dictionis quem asscitantur Rethores, maie-

state Theologica indignum sciam, docente præter ceteros Blesensi epistola 76 tamen ut nitelam exquisitam ac pigmenta refugere par est in Theologica scriptione vel oratione, ita sordes adamare, & nimio neglectu externæ huius voluti vestis cogitationum ac sensorum animi, obsolescere; Sanctis Patribus, Augustino præsertim ac Hieronymo, nequaquam probatur, nec immerito. At ex penitioris peruationis aut obseruationis accuratioris Dialecticæ, efficis, ne tantoperè in posterum claudicent ratiocinationes, ut considerantibus commiserationem moueant. Hæc tibi pro ea charitate, quam ipsemet externa præfatione proposcisti reposita pro Lessio ac veritate habeo, Si genium meum spectro, non nihil interdum apertius prodita, quàm soleant qui alienis defectibus adblandiuntur. Si tuam, (ut demonstraui,) virulentissimam & mendacij supinitatisque plenissimam scribendi rationem, admodum leniter. Faxit CHRISTI summæ veritatis benignitas, ut cum posthac animum induas, qui alium erga te proborum sensum iure suo referat, quàm sit eorundem erga Monachos Sarabaitas; de quibus illud tibi ex Augustino epistola 137. considerandum propono, & ab eo donec mo reuoces. *Simpliciter fateor charitati vestre coram Domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo seruire cæpi, quo modo difficile sum expertus meliores quàm qui in Monasteriis profecerunt, ita non sum expertus peiores, quàm qui in Monasteriis ceciderunt, ita ut hinc arberer in Apocalypsi scriptum; insus insitior fiat, & sordidus sordescat adhuc.*

APPENDIX ALTERA,

Quae est

DE MONTE PIETATIS,

Apposita ab ipso Lessio ad dubitationem XXIII.

Capitis XX. Libri II.

OCCASIO SCRIPTIONIS.

QUONIAM Serenissimus ALBERTVS Austriacus Belgij Princeps initio sui Principatus videret populum usuris grauatum; ut illum quantum pro ratione temporis poterat, subleuaret, primum constituit, ut publici usurarij, qui 33. in centum exegerant, deinceps tantum 12. acciperent. In quem finem remisit eis pensionem aliquot millium aureorum, quam quotannis Principibus Belgij, nomine mulctæ, aut vectigalis cuiusdam, soluere consueuerant. Desideranti deinde adhuc magis subditos subleuare, suggestum est consilium de Monte Pietatis instituendo: & cum eam ad rem parum gratuiti subsidij ad manum esset, neque spes fulgeret aliquid consequendi, quod tanto operi et am inchoando sufficeret, proposita fuit ea ratio, ut magna quædam pecuniæ summa ad censum acciperetur, cuius canonem Mons ex ea conflatus penderet ad ratam nummi 16. & à mutuataris recuperaret. Post serium examen licitam hanc rationem censuerunt aliquot Belgij Prælati duo nempe Archiepiscopi, & sex Episcopi, qui Mechlin. anno 1617. conuenerant. Cumque vir industrius D. VVenceslaus Coberger Architectus Sereniss. Principis formulam minutatim conceperet, qua domus idonea emi, instrui, & pecunia comparari atque administrari posset, ea à quibusdam Prælati & Theologis examinata in præcipuis articulis (minutionibus quibusdam peritorum mercatorum iudicio relictis) tamquam Reip. utilis, pauperibus ac egentibus opportuna, & à pietate commendabilis probata est 16. Nouemb. 1619. nec non à Principe, habito Conciliorum & aliorum Doctorum virorum iudicio tamquam talis admissa. Quare etiam quibusdam in locis, non sine multorum gratulatione in usum est deducta.

Quidam verò cum viderent rem procedere, ut eam disturbarent, per Aduocatum quemdam Consultationem à Doctoribus nonnullis eliciunt, quæ ostenderetur, Montem Pietatis ex pecunia ad censum accepta, quæ domus aptaretur, & mutuum petentibus subueniretur, ita ut census illius annum onus in mutuataris deuolueretur, non posse institui absque usuræ iniquitate. Neque id mirum videri debet, quia etiam tempore Conc. Later. sub Leone X. non defuerunt aliqui Doctorum, qui omnes Montes, in quibus vel pro ministris, vel pro conseruatione rerum Montis aliquid supra sortem acciperetur, condemnabant usurariæ iniquitatis, vel certè tanquam speciem mali habentes. Quorum sententiam etsi idem Leo X. Pont. cum Concilio improbet, laudat tamen zelum iustitiæ, quem illi Doctores habebant, ne vorago usurarum sub specie Montis Pietatis aperirent.

Post hæc rogatus, ut ego etiam sententiam meam scripto aperirem, detrectatui primum, quoad potui, quod satis clarè videret ea de re in Opere de iustitia & Iure lib 2. c. 20. dub. 23. scripsisse: sed cum audirem, doctrinam illam meam quam D. VVenceslaus secutus erat, sugillari; & scirem hac ratione gratum me facturum his qui tale adminiculum Reip. desiderabant, & veritati patrocinaturum, cessi petentibus; & duas questiones, in quibus præcipua difficultas versari videbatur, resolui. quæ resolutio, cum ad manus doctorum, qui aliter senserant, venisset, ab illis studiosè est refutata. Ad quam refutationem respondendum etiam mihi fuit, ne veritas, rationibus aliter sentientium oppressa, cum damno boni communis, in tenebris vel in ambiguo mane-

ret. Et quia vir doctissimus Balthasar Moretus Typographus quintam editionem Operis nostri de Iustitia & Iure suo prælo adornabat, visum fuit amicis eruditis, ut tota hæc Disputatio per modum Appendicis ad Dubit. 23. cap. 20. lib. 2. ubi agitur de Monte Pietatis, adiceretur, ut si qui fortè in aliis provinciis simile quid velint instituere, aliis mediis non suppetentibus, possint hinc colligere, prædictam rationem esse securam. Calcar addidit idem Sereniss. Princeps, qui, pro suo in horum Montium erectionem & felicem progressum affectu ac studio, operam hanc meam, gratam sibi fore significavit.

Fuit ante annos circiter 20 similis quædam in Belgio controuersia de triplici contractu inito cum mercatore, de quo agitur l. 1. cap. 25. dub. 3. quem licet Nauar. de vsuris n. 32. & in Manuali c. 17. n. 254 & alij graues DD. probent, multi tamen censabant illicitum & vsurarium: quæ sententia si sequenda fuisset, non parum incommodi negotiis regiis bonoque publico attulisset. nam pecunia, quæ singulis mensibus à mercatoribus in belli sumptus numeranda erat, parata esse suo tempore non potuisset: & vsuræ quas mercatoribus Rex soluere debuisset, longè fuissent grauiores. Nam mercatores omnem pecuniam ex variis & longinquis locis per cambia trahere debuissent: cambiorum autem ratio longè grauior est, quàm triplicis contractus. Sanè cum bono publico nati simus, non video, cur non conueniat in magnis rerum angustiis, ubi aliæ rationes commodiores non suppetunt, uti sententia probabili, ad bono publico subueniendum. Longè maior difficultas est circa iustitiam censuum personalium (quales plerique sunt, quibus Belgium, Germania & Gallia vitur) tum propter Bullam Pontificiam, tum propter rationes morales; & tamen isti non oppugnantur. Quin imò illi ipsi, qui Montes hos & triplicem contractum oppugnant, huiusmodi census libenter emunt: nec immeritò, cum probabili ratione nitantur; nec Bulla, quâ parte contrarium disponit, fuerit hinc vnquam usu recepta:

Ad maiorem autem disputationis lucem, inferendam hinc duxi Bullam Leonis X. Pont. ex Conc. Lateran. sess. 10. ex qua desumuntur argumenta contra nostram doctrinam.

LEO EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI

Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

INTER multiplices nostra sollicitudinis curas, illam in primis suscipere pro nostro pastoralis officio alicuius, utque salubria & laudabilia, ac Catholica fidei consona & bonis moribus conformia, nostro tempore non solum enucleentur, verum etiam ad posteros propagentur: & qua miseriam scandali praeberere possent, penitus succidantur & radicitus extirpentur, nec pullulare usquam sinantur; eam agro Dominico & vinea Domini Sabaoth dumtaxat conferi permittendo, quibus fidelium mentes paci spiritualiter possint, eradicatis zizanias, & oleastri sterilitate succisa. Sanè cum olim inter nuntios dilectos filios S. Theologiae Magistros, ac iuris utriusque Doctores, controuersi in quodam, non sine populorum scandalo & murmuratione exortam, & nuper his diebus inuenerim esse compererimus, circa pauperum releuationem, in mutuis eis publica auctoritate faciendis, qui Montes Pietatis vulgò appellantur, quique in multis Italiae ciuitatibus ad subueniendum per huiusmodi mutuum pauperum inopia, ne usurarum voragine deglutiantur, à ciuitatum Magistratibus, & aliis Christi fidelibus sunt instituti, atque à sanctis viris diuini verbi praecipientibus laudati & persuasi, ac à nonnullis etiam Summis Pontificibus praedecessoribus nostris probati & confirmati; sintne praefati Montes à Christiano dogmate dissonantes; vel non, utraque diuersimodè sentiente atque praedicante: nonnullis etiam Magistris Doctoribus dicentibus, eos Montes non esse licitos, in quibus aliquid ultra sortem pro libra, decurso certo tempore, per ministros huius Montis ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & propterea ab usurarum crimine iniustiae, sed aliqua certe specie mali, mundos non euadere: cum Dominus noster, Luca Euangelista attestante, apertum nos praeccepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam ultra sortem sperare debeamus. Ea enim propria est usurarum interpretatio, quando videlicet ex usu rei, quae non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nulloque periculo, lucrum fixumque conquiri studeatur. Addebant etiam iidem Magistri & Doctores, in his Montibus neque commutatio neque distributio iustitia fieri satis, cum tamen iustitia terminos contractus huiusmodi excedere non debeant, si debeant approbari; idque praeterea probare nitelantur, quia impense pro huiusmodi Montium conseruatione, à pluribus (ut aiunt) debite à solis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur; pluraque interdum ultra necessarias & moderatas impensas, non absque specie mali ac incentivo delinquendi, quibusdam aliis personis (ut inferre videntur) exhibeantur. Aliis vero pluribus Magistris & Doctoribus contra asserentibus, & in multis Italiae Gymnasis verbo & scripto conclamantibus, pro tanto bono, tamque Reip. pernecessario, modò ratione mutui nihil petatur neque speretur; pro indemnitate tamen eorundem Montium, impensarum videlicet ministrorum eorundem, ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium, absque Montium huiusmodi lucro, idque moderatum & necessarium, ab his, qui ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt, licetè ultra sortem exigere & capi posse nonnihil licere: cum regula Iuris habeat, quòd qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, praesertim si Apostolica accedat auctoritas. Quam quidem sententiam à sel. record. Paulo II. Sixto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris probatam à sanctis quoque ac Deo deuotis, & in magna ob sanctitatis opinionem estimatione habitus Euangelicae veritatis praedicatoribus praedicatam esse ostendunt, Nos super hoc, prout nobis est ex alto concessum, opportunè providere volentes, alterius quidem partis iustitiae zelum, ne vorago aperiretur usurarum, alterius pietatis & veritatis amorem, ut pauperibus subueniretur, utriusque verò partis studium commendantes: cum haec ad pacem & tranquillitatem totius Reip. Christianae spectare videantur, sacro approbante Concilio, declaramus & definimus, Montes Pietatis antedictos, per Respublicas institutos, & auctoritate Sedis Apostolica hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquod mode-

ratum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conseruationem, ut praefertur, pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra sortem, absque luero eorundem Montium recipitur, neque speciem mali proferre, nec peccandi incensuum prestare, neque ulla ratione improbari; quinimò meritorium esse ac laudari & probari debere tale mutuum, & nunc inde vsuariū putari, licereque illorum pietatem & misericordiam populo predicare, etiam cum indulgentiis à sancta Sede Apostolica tam ob causam concessis: ac deinceps alios etiam similes Montes cum Apostolica Sedis approbatione erigi possent. Multò tamen perfectius, multòque sanctius fore, si omnino tales Montes gratuiti constituerentur; hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus, si non omni, saltem vel media ex parte huiusmodi Montium ministrorum soluantur impensa, ut ad leuiorem aëris soluendi portionem medio hoc pauperes grauari contingat. Ad quos cum huiusmodi census assignatione, pro impensarum supportatione erigendos, Christi fideles maioribus Indulgentiis inuitandos esse decernimus. Omnes autem Religiosos & Ecclesiasticas ac seculares personas, qui contra praesentis declarationis & sanctionis formam de cetero predicare seu disputare verbo vel scriptis ausi fuerint, excommunicationis lata sententia puniam, privilegio quocumque non obstante, incurrere volumus: Non obstantibus praemissis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se noverit incursum. Data Roma in publica sessione in Lateran. sacrosancta Basilica solemniter celebrata, Anno incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo quintodecimo, 4. Nonas Maij, Pontificatus nostri anno tertio.

Q V Æ S T I O

QVÆSTIO PRIMÆ.

Utrum Principis auctoritate possit erigi in aliquo oppido pro communitate Mons Pietatis, in quo à mutuatariis exigatur non solum quantum præcisè necessarium ad expensas ministrorum Montis, sed etiam quantum ulterius necessarium ad solutionem pensionum annuarum, quibus grauaturs Mons pro pecunia ad censum accepta?

1
Sententia
quorundam
DD. negat.
Eorum argu-
menta.

VIDAM putant, talem Montem insti-
tui non posse, nec amplius posse exigi
quam præcisè necessarium sit ad im-
pensas ministrorum.

Primò probant, quia Leo X. in Con-
cilio Lateranensi sess. 10. ait: in Montibus Pietatis pro eo-
rum impensis & indemnitate aliquod moderatum ad solas mi-
nistrorum impensas & aliarum rerum ad illorum conseruationem
pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra sor-
tem absque lucro eorundem Montium, recipiunt. Quibus ver-
bis volunt significari, in nullo Monte Pietatis posse
quidquam accipi nisi pro ministrorum victu & vestitu
& aliis quæ ad ministrorum indemnitatem pertinent. Il-
la enim verba, Et aliarum rerum ad illorum conseruationem
pertinentium pro eorum indemnitate, non tangunt nec res-
piciunt (vt ipsi dicunt) res, conseruationem, & indem-
nitatem Montium sed ministrorum, qui proximè præno-
minati sunt: quorum victus designatur nomine impen-
sarum; vestitus verò & quæ eò pertinent, nomine alia-
rum rerum.

Confirm. Primò, quia hunc sensum requirit, quod
in textu dicitur, ad solas ministrorum impensas, &c. Nam
si ad Montis etiam rerumque ipsius conseruationem,
iam non ad solas ministrorum impensas, nec ad eo-
rum indemnitatem, prout dixit Pontifex, dum-
taxat.

Confirm. Secundò, quia circa finem diplomatis nulla
aliarum rerum facta mentione dicitur, *Perfectius & san-
ctius fore, si, qui erigunt Montes, aliquot census assignarent,*
quibus si non omnino, saltem media ex parte huiusmodi
Montium ministrorum soluantur impense, &c. id enim
argumento est, superiora de solis ministrorum impen-
dis, rebus, indemnitate procedere, alioqui enim, ne
semiplena esset definitio, dicendum fuisset, quibus me-
dia ex parte huiusmodi Montium ministrorum, aliarumque
rerum ad Montes spectantium, soluantur impense. Ex quibus
inferunt, nihil accipi posse ad subleuanda onera Mon-
tium, v.g. reparationum, munitionum, centium, ac re-
dituum; quia hæc, ministrorum impensas eorumque
res non ingrediuntur.

3
Secundum
argumentum
paris negan-
tis.

Secundò probant, quia vetuit Pontifex ad lucrum
Montis supra sortem quidquam accipi à mutuatariis:
atqui pecunia à Monte ad reditus accepta, reducitur
ad lucrum Montis, quia per ipsum augetur & crescit
Montis aceruus. Ergo non potest Mons quidquam ac-
cipere à mutuatariis pro solutione pensionis annuæ
redituum.

Tertium ar-
gumentum.

Tertiò probant, quia Summus Pontifex in illa Bulla
vetat institui montem Pietatis absque auctoritate Se-
dis Apostolicæ: atqui Mons de quo agitur, non habet
hanc approbationem, quia petita non est, ergo etiam
hæc ex parte est illicitus.

Hæc ferè sunt rationes prioris scripti illorum Docto-
rum qui Montem improbant.

4
Paris affirmas
tenenda.

Verum his non obstantibus amplectenda nobis vi-
detur par affirmans, quam Vñs & Ratio manifesta
confirmat. Nam in Italia dicuntur emi census super
Montibus, quorum pensiones annuæ soluantur ex ta-
xa mutuatariis constituta, sicut & impensæ ministro-
rum.

Eandem doctrinam tradidi & probavi in Opere
de Iustitia & Iure, quod à doctissimis viris in Italia,
Hispania, & Belgio fuit examinatum & probatum: nec
viquam audiui eam hactenus fuisse reprehensam,
etiam in istis diuersis in locis fuerit Opus istud excusum.

Ratio istius doctrinæ est, Quia quicumque gerit ne-
gotium aliorum, potest se seruare indemnem, præser-
tim si id faciat publica auctoritate. Atqui Præfectus
Montis accipiendo pecuniam sub onere census ad mu-
tuandum cuiuslibet è communitate id petenti, negotium
gerit alterius, nempe totius communitatis, & ex man-
dato illius agere censetur: non enim in suam utilitatem
illam accipit, sed in commodum totius communitatis,
& omnium qui pecunia in illa communitate egerint:
Ergo communitas debet illum seruare indemnem, sol-
uendo annuas pensiones illorum redituum. Cumque
illa pecunia non ita accepta fuerit in commodum
communitatis, vt ducti & primò prodesset toti com-
munitati, sed omnibus qui ex illa communitate futuri
essent in aliqua pecuniæ paratæ incipia, (quæ cuiuslibet
obtingere potest,) æquum erat, vt non ipsa commu-
nitas tota, sed illi soli qui mutuum essent petitori, ad
hanc solutionem concurrerent, sicut etiam hi soli con-
currunt ad stipendia ministrorum.

Confirmatur, Quia certissimum est, in Monte posse
accipi à mutuatariis quantum necesse est ad impensas
ministrorum: id enim definitum est à Leone X. quod
intellige, nisi aliàs sit aliqua fundatio, vnde suppetant
hi sumptus in totum, vel in partem. Cuius rei non est
alia ratio, quam quod ministri isti sunt constituti in
commodum mutuatorum, & in nullum alium si
nem; ergo similiter poterit accipi à mutuatariis, quan-
tum necesse est ad soluendas pensiones redituum, cum
hi in solum commodum ipsorum sint constituti, qui
enim commodum sentit, etiam onus sentire debet,
vt Regula Iuris decernit. quæ Regula Summi Pontifi-
ces, qui secundam sententiam in Bulla positam appro-
barunt, moti videntur; cum nulla alia ratio adferat-
ur. Hæc autem Regula sicut locum habet in stipen-
diis ministrorum, ita etiam in solutione pensionum:
sicut enim debent contribuere ad stipendia ministro-
rum, quia per illorum ministerium commodum per-
cipiunt; ita etiam debent contribuere ad solutionem
pensionum redituum, quia ex pecunia illorum perci-
piunt commodum. vnde frustra quis hæc discrimen
imaginetur.

Idem manifestè conuincitur ex Bullæ verbis, quæ
non solum concedit accipi quod est necessarium ad
impensas ministrorum, sed etiam quidquid est nec-
essarium ad impensas rerum omnium, quæ necessariæ
ad illorum Montium conseruationem, atqui solutio
pensionum eorum redituum, quibus Mons grauaturs,
est necessaria ad conseruationem Montium: quia sine
reditibus, vt supponitur, pecunia haberi nequit, quæ
mutuò detur: nec ipse Mons potest existere, saltem
illis initiis, donec aliqui piis legatis vel donationibus
illos locuplerent.

Id ex verbis Bullæ conuinci patet. Postquam enim
Pontifex retulisset primam sententiam, quæ erat quo-
rundam Doctorem, qui damnabant omnes tales Mon-
tes, in quibus aliquid ultra sortem à mutuatariis acci-
peretur, siue pro stipendiis ministrorum, siue pro aliis
oneribus, subiicit secundam his verbis: *Aliis verò pluri-
bus Magistrum ac Doctores contra afferentibus, & in multis*
*Italia gymnasii verbo & scripto concitantibus, pro tanto bo-
no tamque Reipub. pernecessario, moderatione mutui nihil pe-
tatur neque speretur: pro indemnitate tamen eorundem Mon-
tium, impensis videlicet ministrorum eorundem, ac rerum
omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium*
*(absque Montium huiusmodi lucro) idque moderatum & neces-
sarium,*

farium, & ab his qui ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt licet ultra sortem exigi & capi posse nonnulli licere: cum Regula Iuris habeat, quod qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, praesertim si Apostolica accedat auctoritas. Neque dici potest, hanc sententiam solum à Pontifice narrari & referri, non autem approbari: quia expressè Pontifex addit, quod Auctores huius sententiae eam approbatam ostendunt à quinque Summis Pontificibus, & à sanctis viris publicè prædicatam & commendatam, eamque ipse à pietate & veritate commendat. Verba Pontificis sunt: Quam quidem sententiam à felicis record. Paulo II. Sixto IV. Innoc. VIII. Alexand. VI. Julio II. Rom. Pontificibus prædecessoribus nostris probatam, à sanctis quoque ac Deo deuotus & in magna ob sanctitatis opinionem estimatione habitis, & Evangelica veritatis prædicatoribus prædicatam esse ostendunt.

Secundò colligitur ex ipsa definitione, ubi repetuntur eadem verba: *Sacro approbante Concilio declaramus & definimus, Montes Pietatis antedictos, & auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad eorum conseruationem (ut præfertur) pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra sortem absque lucro eorundem Montium recipitur, neque speciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præstare, neque ulla pacta improbari, quin imò non potuisse, &c.*

10
Resutatur
prima expo-
sicio.

Neque dici potest per ministrorum impensas intelligi solum victum ministrorum; per impensas aliarum rerum intelligi ea quæ necessaria sunt ad vestitum, & quæ eò pertinent. Hæc expositio non est probabilis: quia talis restrictio & vsus illarum vocum est insolitus: totum enim stipendium ministrorum vocatur *impense ministrorum*, neque enim solet distingui stipendium pro victu, pro vestitu, pro lecto, pro medicamentis &c. Deinde manifestum est, illa verba, & aliarum rerum ad eorum conseruationem (ut præfertur) pertinentium, non posse intelligi de conseruatione ministrorum, sed necessariò intelligenda esse de conseruatione Montium. ministri enim satis pro se conseruandi solliciti erunt; & si discedant, faciliè alij inuenientur: sed magna sollicitudo adhibenda ut ipse Mons conseruetur, ne videlicet vel à furibus, vel ab igne, vel alio modo vastetur & pereat. Idem colligitur ex verbis illis *ut præfertur*, antè enim nulla facta erat mentio conseruationis ministrorum, sed solius Montis, ut patet ex verbis secundæ sententiæ supra positis: item ex illis *pro illorum indemnitate dumtaxat*: quod non de indemnitate ministrorum, sed Montium intelligitur, ut manifestum est, tum est secunda sententia, cuius verba hic repetuntur à Pontifice, tum ex illis verbis definitiui, *pro eorum impensis & indemnitate*: ubi eò eorum referendum est ad Montes, non ad ministros. Denique hæc res per se adeò videtur perspicua consideranti, ut superuacaneum sit eam conari probare. Solum opus est, ut cum iudicio verba ipsa legantur.

11

Ex his planè concludo, non videri dubitandum, quin sicut exigi potest à mutuataris (seruata debita proportionem) quantum opus est ad integra stipendia ministrorum; ita etiam exigi posse quantum opus est ad solutionem pensionum annuarum, quæ debetur ratione reddituum, quibus conflata est pecunia: quæ omnia intelligo, supponendo, quod alia ratione pecunia, quæ mutuo datur, haberi nequeat: nec ministris alia ratione iusta stipendia possint persolui.

12
Respons. ad
primam ra-
tionem sen-
tentie aduer-
sa.

Ad primam rationem pro sententia contraria allatam respondeo, Nullo modo ex illa Bulla colligi, non posse quidquam accipi, nisi pro expensis ministrorum. Imò contrariò clarè colligitur, ut ostensum est, nimirum posse accipi quidquid necessarium est ad impensas earum rerum, quæ pertinent ad Montium conseruationem, & ut ipsi Montes seruentur indemnes.

Ad primam confirm. Ostensum iam est, non agi ibi de conseruatione ministrorum, sed ipsorum Montium. & sensus est, posse accipi quantum necesse est ad solas ministrorum impensas (id est ad sola stipendia debita)

& ad impensas earum rerum quæ pertinent ad conseruationem Montium, eo dumtaxat fine, ut Montes seruentur indemnes, non ut lucrum capiant. id enim significat paragraphus, *pro illorum indemnitate dumtaxat*.

Ad secundam confirm. Non fuit necesse utrumque repetere: idem enim vtriusque est iudicium.

Ad secundam rationem. Sicut nemo fit diuor dum onerat le reditu, (sic enim homines sunt pauperiores potius, quam ditiores, unde nemo nisi coactus id facit:) ita Mons per hoc non censetur fieri diuor, etiam si aceruus pecuniæ crescat. Accedit, quod illa pecunia non accipitur in commodum alicuius priuati, sed in commodum communis, quasi à gestore negotiorum. Unde par est, ut à communitate, nempe per eos qui huius commodi sunt participes (seruata proportionem debita) hoc onus seratur, iuxta Regulam Iuris: *Qui sentit commodum, onus quoque sentire debet.*

13
Ad secundam
rationem.

Ad tertiam, Nusquam vetat Pontifex institui Montes Pietatis absque consensu vel approbatione Sedis Apostolicæ, sed sub excommunicationis lætæ sententiæ poena vetat damnari eos Montes, qui auctoritate Sedis Apostolicæ cum conditionibus & limitationibus in Bulla expressis probati & confirmati sunt, & definit, alios similes in posterum cum eiusdem Sedis approbatione erigi posse. Hinc autem nullo modo colligitur, alios similes vel dissimiles sine approbatione Sedis Apostolicæ erigi non posse. Quæ enim est ista collectio. Pontifex definit Montes Pietatis cum conditionibus prædictis cum approbatione Sedis Apostolicæ erigi posse: ergo sine illa approbatione erigi non possunt. Sicut si definiret, posse ubique terrarum in Ecclesia institui noua beneficia cum approbatione Sedis Apostolicæ, non rectè inde colligeretur, beneficia non posse institui sine eiusdem approbatione.

14
Ad tertiam.

Nec obstat id expedire ad cautelam, ne sub nomine pietatis irrepant fraudes: quia non omne quod expediens est, præcipitur à Summo Pontifice: multa relinquit iudicio & sapientiæ Prælatorum, qui si, consultis viris doctis, adhuc hæcant, possunt ab suam Sanctitatem recurrere.

QVÆSTIO II.

Utum Mons possit ita erigi, ut non solum id quod est necessarium ad stipendia ministrorum, & solutionem pensionum reddituum, sed etiam quod est necessarium ad instructionem domus, exigatur à mutuataris?

RESPONDEO breuiter affirmatiue. Colligitur apertè ex Bulla & rationibus supra allatis: Bulla enim aperte concedit aliquid exigi pro expensis earum rerum quæ necessariæ ad Montis conseruationem, ut ostensum est. Atqui domus firma & certo modo aptata, est omnino necessaria ad Montis conseruationem. ergo pro illa aliquid exigi potest. Idem conuincit ratio. Nam sicut pro ministrorum opera potest aliquid exigi à mutuataris, eò quod sine illa non possint percipere commodum ex Monte, ita etiam poterit exigi quod necessarium pro instructione domus: quia sine idonea domo non possunt percipere commodum ex Monte. Verobique sanè eadem est ratio: utrumque enim est tantum in commodum petentium mutuum: unde cum ex domo commodum percipiant, par est ut etiam eius onus sentiant.

15
Conclusio af-
firmatiua.

Dices: Si pro omnibus aliquid exigi potest, nimirum quantum opus est ut hæc omnia conseruentur & extent: ergo non erit modicum, quod ab illis exigitur. Atqui Pontifex solum dicit posse modicum quid accipi. Respondeo: Pontifex non prohibet quin tantum possit

possit accipi quantum necesse est, Mons indemnis feruetur, etiam si id multum sit; sed loquitur definiendo & declarando, eos Montes esse iustos & laudabiles, in quibus aliquid moderatum ad expensas ministeriorum, & aliarum rerum, pertinentium ad conservationem illorum Montium accipitur. Hinc tamen nullo modo sequitur, eos esse illicitos, in quibus multum exigitur, quando expensa annua hoc exigunt. Imò ex verbis Bullæ aperte colligitur, esse licitum, exigere totum quod necessarium iudicatur ad Montis indemnitate: hoc enim totum, etsi non sit modicum, censetur tamen moderatum, quod Pontifex tantum requirit. non enim dicit, modicum, sed aliquid moderatum posse accipi, quamvis etiam modicum dici possit id respectu usurarum, quas usurarii publici exigere solent, qui 33. in centum & quibusdam locis 41. accipiunt.

17
Rectè dicitur
Mons Pietatis
etiam si exigat
id quod ne-
cessarium ad
indemnitate.

Dices: Si ad has omnes expensas contribuere debent mutuarii; quo iure poterit domus ista vocari Mons Pietatis? Respondco: Quia parata est semper succurrere necessitatibus pauperum & egentium pecunia, in quouis euentu, mutuando absque villo lucro, quod vi & ratione mutationis sit percipiendum, mutuare autem egentibus, est opus pietatis, etiam si quis paciscatur de expensis, quas in hunc finem facit. Accedit, quod Mons ille totus in solùm hunc finem sit institutus: itaque cum finis ipsius sit opus pietatis, meritò dicitur Mons Pietatis.

18
Ex his patet, mutuariis exigi posse, quantum necesse est quotannis, ut domus firma, & domo habeatur, ut si domus constituitur, v.g. 32000. florenorum qui accepti sint ad censum ratione cuius soluendi sint quotannis 2000. florent ad ratam nummi 16 poterit auctarium supra sortem à mutuariis soluendum ita taxari, ut sufficiat ad annuam eorum solutionem.

19
Optandum tamen esset, ut domus huiusmodi sumptu publico totius communis instituerentur, imposito aliquo modico vectigali cerevisiæ, vino, vel aliis rebus ad tempus, donec tantum pecuniæ colligatur, quantum requiritur ad tales domos adornandas. Si tamen hoc Principi non probetur, eò quod circumstantiæ temporum id non patiantur, modus supradictus servari poterit, quia non est illicitus.

RESPONSIO

Ad replicationem eorum qui aliter sentiunt.

20
Etsi rationes suprâ à nobis allatæ satis videantur perspicuæ & efficaces ad sententiam nostram stabilendam; non defuerunt tamen aliqui DD. qui in sua persistente conati sunt ea, contrario scripto eneruare, Digessimus illud in aliquot paragraphos, ut magis distincta & dilucida sit responsio.

Priusquam tamen rem aggrediamur, ne cui fortè singulares in hac doctrina videamur, non erit abs re afferre aliquot Auctores, qui aperte nobiscum sentiunt: præsertim cum non desint, qui auctoritate DD. magis ducantur, quam momentis rationum.

21
Ioan. Azorius Inst. mor. p. 3. lib. 5. cap. 9. §. 5. Secundò
quæritur, de Monte Pietatis agens, hæc habet: Secundò
quæritur, An civitas possit compellere ciues, ut contribuant ad
Montem, & deinde facere, ut mutuarii solvant lucrum civi-
bus contribuentibus ad rationem quinque pro centum, ita ut
mutuarii solvere cogantur septem pro centum: nimirum quin-
que civibus contribuentibus, & duo ministris Montis pro sti-
pendio ipsorum? Lupus Tract. de usuris Comment. 3. §. 3.
n. 84. respondet esse licitum, citat pro hac sententia
Laurent. De Rodolphis in c. Consuluit, de usuris, n. 4.
& Lapum Alleg. 137. n. 1. Alex. Jo. Item quia, §. 1. n. 1. ff.
de pactis. Abb. in c. In civitate, de usuris, in fine. Ipse
verò Azorius distinguit, & proposito vno modo quem
improbat, subiungit alterum quem probat his verbis:
Circa secundum modum praxi est ista. Civitas vendit censum,
quem constituit super se & bonis suis, & propter bonum pau-

perum cogit ciues, ut emant singuli certas portiones, ut ex eo-
rum pecuniis fiat cumulus Montis: & deinde mutuarii, ut tra-
id quod solvant pro stipendiis ministeriorum, so nant quoque
quinque pro centum: quia hæc est portio census, quem ciues
emunt. Et hic modus videtur esse licitus. Nam ex parte civium
contribuentium non est mutuum, quia nequeunt repetere suas
pecunias à civitate vel Monte, quia verè eas dederunt civitati
vel Monti pro pretio, quo emerant à civitate vel Monte censum
ad rationem quinque pro centum. Ex parte verò eorum qui mu-
tuum petunt à Monte, non est aliquod onus iniustum: nam licet
solvant quinque pro centum, totum hoc est in bonum ipsorum, &
ipsi tenentur ultra sortem totum id dare, quod est opus ad
expensas Montis necessarias: inter expensas autem est, ut sol-
vatur censuali pensio. Item censuali beneficium pensio debet
solvi ab iis, in quorum commodum Mons est constitutus: &
Mons iste non est constitutus in bonum civitatis, sed in bonum
pauperum & aliorum indigentium, & quandocumque volue-
rint ministri & Gubernatores Montis, possunt redimere pen-
sionem censualem, reddendo singulis civibus, capitale quod
contribuerunt. Hactenus ille:

Et lib. 5. c. 22. §. Quartò quæritur, de Montibus Ita-
liæ quos Pecuniarios vocat, agens, ita quærit & resol-
vit: Quartò quæritur, An liceat Montium Administratores
pecunias accipere, ea lege, ut qui eas conferunt, recipiant qua-
tuor vel quinque pro centum quotannis, & deinde Admini-
stratores dent mutuum pauperibus, ea conditione, ut aquiri
præter sortem reddant, unde satisfiat his qui pecunia summas
in Montem contulerant: ita ut à mutuariis quisque, si v.g.
centum mutuo acceperit, solvere cogatur præter centum, septem:
ex quibus duo vel tria accipiat Mons, ut ministri debitorum
stipendium solvat, & quatuor vel quinque reddat singulis co-
rum qui centum in Montem transulerunt? De hac re magna
fuit olim altercatio, &c. sed postea communi consensu recepta
est sententia afferentium id esse licitum, quandocumque i qui in
Montem Pietatis conferunt, ita dant, ut amplius repetere non
possint, quamvis liberum sit Montium Administratores eas
pecuniarum summas reddere, &c. Et reverà ita duendum vi-
detur: quia nulla usura committitur ex parte civium contri-
buentium in Montem, vel ex parte eorum qui Montis admini-
strationem habent. Non ex parte civium: quia illi pecunias suas
mutuas non dant Monti, quoniam repetere eas amplius non
possunt: emunt igitur censum annuum, &c. Nulla itidem usu-
ra committitur ab his qui Montis bona administrant: quia
iamcisi exigant à mutuariis aliquid supra sortem: id tamen
non exigunt ratione mutui, sed damni, quod Monti ipse patitur. Pensio non
nam Mons sese obligat ad soluendum annuum censum, &c. Pro
qua doctrina citat varios Auctores.

12
Sententia cõ-
muni confes-
sus recepta

Pensio non
exigitur ra-
tione mutui.

Nihil clarius aut explicatius pro nostra sententia
dici potest. Nec refert, quod dicat quatuor vel quin-
que solui conferentibus pecunias in Montem, & se-
ptem exigi à mutuariis: hoc enim exempli gratia
tantum affertur. Cum enim pecunia conferatur tam-
quam pretium census annui, certum est iuxta eius
opinionem, conferentes posse accipere, & Administra-
tores posse quotannis solvere ad ratam nummi 16. qui
census in Belgio emuntur deinde si impensis aliæ, v.g.
domus & ministeriorum, ad magnam summam ascen-
dant, posse id omne à mutuariis recuperari ex au-
ctario, quod ultra sortem ab iis exigitur.

Eodem loco subdit Azorius aliam quæstionem his
verbis: Quæritur, an Civitas, Resp. vel Princeps volens redimere
census annuos in bonis suis impositos, possit ex pecuniarum sum-
ma, quam habet destinatam & paratam ad census redimendos,
Montem erigere, causa pauperum mutuo indigentium, eo pacto
ut mutuarii solvant censum annuum, quem census a quoque
Civitas soluebat quotannis? Respondco posse: nam potes tu, v.g.
Caio dare mutuos aureos centum, quos paratos apud te habebas
ad redimendum censum, ita ut tibi Caium obliges ad solven-
dum quotannis illum censum, quoad sortem principalem, puta
centum, ille tibi reddiderit: tunc enim, quod Caio imponis, non
est vi mutui, sed ratione damni, quod pateris, &c.

Si mutuarii possunt gravari censu qui non redi-
mitur, eò quod pecunia in erectionem Montis insu-
matur, poterunt etiam gravari censu qui creatur aut
venditur ad Montem erigendum. Neque enim hic ap-
paret differentia; quæ ad rem faciat. Si Civitas; Resp.

23

aug

aut Princeps id potest, poterit etiam Præfatus aliquis vel Administrator Montis, Principis vel Reip. mandato vel auctoritate instructus.

24
Sciaccia.

Sigismundus Sciaccia tract. de Commercialibus & Cambio, §. 1. q. 1. n. 461. & seqq. eorundem serè verbis refert & probat hanc doctrinam Azorij, & Affinia docet ibidem num. 451.

25
Reginaldus.

Valer. Reginaldus in Praxi fori penit. lib. 25. cap. 11. n. 209. hæc habet: Undecimum dubium est, An sit usura, si in subsidium indigentium, Civitas constituat censum, v.g. quinque pro centum, super bonis suis, & cogat civis singulos certam portionem eiusdem census emere, ut inde fiat pecuniarum cumulus, ex quo capientes mutuum, supra sortem & taxam pro expensis ad illius conservationem necessariis, solvant quinque in censum quem civis emerunt? Ad quod respondetur, non esse usuram: nam ex parte civium contribuentium, non est mutuum, sed emptio census facta in isto pretio; nec ex parte mutuatarii in iustitia committitur, quo grauentur: cum in commodum ipsorum institutus sit talis contractus, eisque relinquatur, uti beneficio illius vel non uti.

Hæc est resolutio questionis nostræ ferè in terminis: nam quæ in casu ponuntur de censu creato super bonis Civitatis, & de civibus coactis aut cogendis ad emptionem portionis eiusdem, planè parerga sunt ad id quod hic controuertitur.

26
Philarchus.

Cosm. Philarchus de off. sacerdot. lib. 5. c. 1. §. Quoad primum, sic ait: Quoad primum, si Mons mutaret solus pauperibus, & cum pecunia Montis non sufficiat, nec inueniat Mons qui gratis mutent, sed bene ex charitate, dummodò seruentur indemnes, ob verum interesse, quod mutuando patiuntur, res esset clara: nam certum est, quod Mons, ut pauperibus subueniat, potest mutuum accipere, & quod mutuantur possunt accipere interesse, quod ob tale mutuum verè patiuntur, & quod hoc interesse debent soluere pauperes qui mutuum accipiunt à Monte aliquid plus soluendo, cum illud Mons propter eos & in eorum utilitatem patiuntur, à quibus debet seruari indemnitas.

Ex charitate
mutuat etiam
qui indemni-
tatem stipula-
tur.

Si mutuatarii, etiam pauperes, debent soluere interesse pecuniæ mutuum acceptæ, quod sæpè excedit pensionem censualem, imò & sortem æquare potest, etiam debent soluere pensiones pecuniæ ad censum acceptæ: eadem enim vtriusque est ratio, cum verumque onus suscipiatur à Monte, tantum in utilitatem eorum.

27
Boninfignius.

Thom. Boninfignius De Montibus cap. 4. & 5. non dubitat, quin id quod soluitur quotannis iis qui dant pecuniam in Monte depositario (qui qua parte etiam mutuum dat pauperibus, Mons Pietatis ab Azorio, Sciaccia, & aliis vocatur) possit colligi ex taxa mutuatariis imposita: sed disputat tantum quo titulo ipsi conferentes aut & deponentes illud possint accipere: & supponit, titulo pensionis annui census posse accipere, si non reseruent sibi ius repetendi pecuniam suam pro arbitrato. Verba eius non adfero, quia sparsim hæc docet, & non nisi Italico idiomate ad manus meas peruenit.

28
Sarmientus.

Franc. Sarmientus magnus usurarum & usurariorum hostis, ut videre est lib. 7. select. interp. c. 2. n. 13. & 14. disputans ibidem n. 4. pro definitione Leon. X. & probans licere aliquid accipere ultra sortem à mutuatariis ait: Si petas, ut tibi mutuem Roma, ubi pecunias non habeo; sed notos mercatores, à quibus ego accipiam mutuum sub fœnore, quod aliter noluerint mutare, possum idem fœnus à te accipere, non ut aliquid lucrer, sed ut damnum emergens tui causa vitetur. Ergo secundum ipsum, si accipiam pecuniam ad censum ut tibi mutuem, possum à te repetere pensionem annuam, quam cogor soluere, donec restituendo mutuum me hoc onere liberet. Ergo idem poterit Præfatus Montis. Et c. 3. n. 1. docet, nullam usurariam labem à Montibus contrahi, si solius damni emergentis ratio habeatur. Atqui in casu nostro tantum habetur eius ratio, nempe pensionis annuæ reddituum, cuius solutio foret Monti detrimentosa.

29
Molina.

Ludou. Molin. Tomo 2. de Iustitia disp. 325. probans iusticiam Montium Pietatis & Decretalem Leon. X. his vtitur verbis: Sicut enim licitum est aliquid accipere à mutuatariis, ratione lucris cessantis, aut damni emergentis, neque

in eo vlla cernitur usura, quia non accipitur pro mutuo, sed occasione mutui, ex longè alio titulo: id quod fas sit mutuantis, non alia ratione mutare, quam deducendo in pactum tacitum vel expressum, ut à mutuatariis indemnitas seruetur, eaque de causa licet potest accipere ab eis damnum, quod ei emergit, aut lucrum quod ei cessat ob mutuum: ita fas est accipere à mutuatariis expensas omnes, quæ, ut mutuum in eorum gratiam præparatum semper habeatur, eisque quando voluerint detur, fiunt: neque enim subire eas tenetur, qui beneficium mutui præstat; sed fas ipsi est, deducere illas mutuatariis in pactum, ut si mutuum, in ipsorum solum commodum ex charitate præparatum, accipere velint, eas soluant, alioquin ab accipiendo eo mutuo se contineant: quo fit, ut ex commutativa iustitia in eo euentu teneantur mutuatarii eas soluere; non quidem ut mutui, quasi secluso alio quocumque contractu, ex solo mutuo, ad illas teneantur; sed ut alterius contractus iussu, quo eo lege datur illis mutuum, in ipsorum commodum præparatum, si ad expensas in eorum commodum factas contribuere velint. Hæc ille ita generatim de omnibus expensis factis ad hoc, ut mutuum paratum habeatur: inter quas, in casu nostro, sunt pensiones censuum.

Similia habent passim alij DD. qui dum Montes Pietatis à Leone X. approbatos contra Caietanum & Sotum tuentur, eas rationes adferunt, quæ probant, non tantum ministrorum impensas à mutuatariis exigí posse, quæ solæ desiderantur in Montibus quoad pecuniam seu capitale & quoad domum fundatis, de quibus tunc videtur fuisse questio; sed etiam alias omnes quæ fierent in aliis Montibus, ad hoc vt mutuo semper iuvare egentes possint: ex autem in casu proposito sunt annuæ pensiones pecuniæ ad censum acceptæ.

In particulari verò domum inter onera à mutuatariis præstanda, iuxta mentem Leon. X. (de quo agitur q. 2.) recensent, Azorius supra, Molina infra, Regin. cap. 1. n. 206. & alij plures, qui de Montibus fusiùs scripserunt.

Superest iam vt replicationes, solutionibus & rationibus nostris oppositas, refutemus & diluamus.

Primo §. negare videntur, in Italia pensiones, quibus Montes grauantur, exigí aut recuperari à mutuatariis. Sed respondeo, id in primis colligi ex Auctoribus citatis, Azorio, Sciaccia, Boninfignio, & aliis, qui de variis Montium generibus scripserunt. Secundò, id rectè præsumi, ex eo quod Montes quidam in Italia singentes summas quorundam dicantur erogare in mutuantes, & ab iis exigere 6. vel 7. in 100. quæ cum non requirantur ad solas ministrorum & ordinarias similes impensas, necessariò destinantur solutioni annuarum pensionum quibus Montes illi grauantur, cum nullus alius titulus iustè tantum accipiendi appareat.

Sed aiunt: Fortè ex crescentia taxæ mutuatariis impositæ in solas expensas ministrorum solutioni talium pensionum tamquam pio vsui destinatur, cum ad mutuatarios redire non debeat. In quo satis apertè sibi contradicunt; quia, si non licet quidquam à mutuatariis accipere ultra expensas ministrorum (vt illi volunt) certum est, quod grauis ex crescentia, longè superans (vt loquuntur) expensas ministrorum, ultra taxam legitimam à mutuatariis sit recepta, ac proinde de iure ad eos redire debeat, vt rectè Azor. infra l. 5. c. 9. qui quoto quoque anno inueniri facile possunt. Et conuenit inter DD. quod Mons teneatur taxam imminuere, si solutum à mutuatariis, aliquot saltem annis continenter, excedat expensas ab iis præstandas; ne Mons lucrum faciat & difcescat ex mutuo, quod omnes damnant. Leuis autem ex crescentia, quæ euitari & mutuatariis pro rata restitui moraliter nequit, solutioni tali non sufficit. Deinde ex crescentia quæcumque illa sit, est omnino incerta & indefinita, vnde ex ea in praxi non potest securè consuli indemnitati Montium pro solutione pensionum: quare non potest esse locus coniecturæ opponentium.

Secundo §. insinuant apertè, etiam si in Italia ita fieret, non tamen id curandum, eò quod usura vbique illicita sit. vbi supponunt, id adeò manifestam esse usuram, vt exemplum Italix vel aliarum regionum non.

30

31

32

33

34

Petitio prin-
cipij. non debeat nos mouere. Qua in re aperte petunt
principium, supponentes id quod est in questione.
Nam quaeritur, vtrum hoc sit vsurarium vel illicitum:
& nos probamus non esse illicitum, ex vsu aliorum
populorum, praesertim Italiae in conspectu Sedis Apo-
stolicae, vbi non permitteretur tamquam licitum, si
esset illicitum. Respondent illi, esse illicitum, & ideo
non esse curandum, etiamsi alibi permittatur. Quis
non videat hic peti principium?

35

Fundamentum autem huius suae sententiae, quam
supponunt statuere videtur duplex, vt ex hoc illo-
rum, & priore scripto colligitur. Primum est manda-
tum Domini, *Dare mutuum, nihil inde sperantes*, Luc. 6.
quod fundamentum passim omnes suas rationes re-
soluunt, & in eo tamquam primo principio conques-
cunt. Vnde infra aperte insinuant, rem istam non posse
discursu rationis definiri.

Notandum, eodem prorsus fundamento nixos fuis-
se Auctores primae sententiae, quam Summus Pon-
tifex reprobat per suam definitionem, & prohibet prae-
dicari, vel in disputationibus verbo aut scripto defendi,
sub poena excommunicationis latae sententiae. Prima
enim sententia affirmabat, (vt in Bulla dicitur,) *eorum Mon-*
tes non esse licitos, in quibus aliquid supra sortem pro libra, de-
cursu certo tempore, per ministros huius Montis ab ipsis paupe-
ribus, quibus mutuum datur, exigunt: & propterea ab usura-
rum crimine, seu ab aliqua certa specie mali mundos non eua-
dere, cum Dominus noster, Luca Euangelista attestante, aperto
nos precepto obstrinxit, ne ex dato mutuo, quidquam supra sor-
tum sperare debeamus. En primam sententiam, eiusque
fundamentum. Eodem prorsus vtuntur, qui nunc
Montem oppugnant.

Primum fun-
damentum
diuersa sen-
tentia.

36

Et sane, si verba Domini ita intelligi debent, quemad-
modum ipsi insinuant, vt in mutuatione nihil omnino
liceat exigere quouis titulo ultra sortem, fatendum est,
esse mysterium supernaturale, nec posse discursu ra-
tionis naturalis definiri. Sed illam non esse mentem
Domini illis verbis, plane certum est. Primò, Quia si
illa esset mens Domini, prima sententia esset verissima:
vnde male à Summo Pontifice damnaretur. Secundò,
Quia ratio vsurarium non est supernaturalis, sed con-
tra Ius naturae, vt communis Doctorum sententia te-
net, vnde eius cognitio est fori mixti; ac proinde ra-
tione naturali potest determinari.

Allam esso-
mentem Do-
mini in ver-
bis illis
Luca 6.

Tertiò, Quia triplex apud Doctores inuenitur expo-
sitiō illorum verborum, quarum nulla fauet illi senten-
tiae. Prima est, Vt cum damus mutuum, non adstringa-
mus mutuatarium ad reddendam sortem; imò, etiamsi
non speremus illum redditurum, non ideo auertamur
à mutuando: quo modo non est praecepti, sed consilij:
vnde non facit ad propositum. Eaque videtur esse
mens Domini eo loco, si adiuncta considerentur. Se-
cunda, Vt nō obligemus illum ad simile officium prae-
standum: & sic etiam ad rem non pertinet. Tertia, Vt
non obligemus illum ad aliquid supra sortem: & sic
quidem est praeceptum, & ad rem pertinere videtur,
sed reuera non pertinet, nam hoc non sic generatim
& absolute est accipiendum, sed restringendum ad ti-
tulum mutuationis, ita vt praecise titulo mutuationis
nihil supra sortem exigamus, sicut faciunt vsurarij cum
publici tum privati; quibus ex mutuatione nullum lu-
crum aliud iustum cessat, nullum damnum emergit,
nulli periculo fors exponitur. nulla enim aequitas po-
stulat, vt ego mutuem cum meo damno, vel amissione
lucris sperari. Itaque dubitandum nō est, quin et si prae-
cise ratione mutuationis nihil ultra sortem exigendum
sit, tamen ratione titulorum adiunctorum per accidens
aliquid ultra sortem exigere possit, quo fiat iusta com-
pensatio; vt si accepi 1000. aureos ad reditum, & tu à
me mutuum flagites, possum exigere, vt pro rata soluas
pensionem istius reditus, vel vt totum pensionis onus
subeas, si totam summam peras. Si pecuniam destina-
tam negationi, alteri petenti mutues, ita vt idcirco spes
istius lucris tibi cesset, potes in mutuando spem illam
aestimare peritorum iudicio & exigere eius compensa-
tionem, vt ex allegatis DD. patet. Et vniuersè ultra sor-

tem iure iustèque recipi interesse damni emergentis aut
lucris cessantis, tamquam communem Theolog. & Ca-
non. sententiam vbiq. receptam statuit Couar. lib. 3.
var. res. c. 4. num. 1. D. Thoma, & alii plurimi. Si priua-
to propria auctoritate licitum est exigere in mutuan-
do, vt pro rata mutuataris concurret ad solutionem
pensionis; cur non liceat Montis Pietatis auctoritate
publica?

Sed inquiunt, tunc non poterit dici *Montis Pietatis*.
Verum Primò id parum ad rem facit: non enim agitur
quo nomine sit vocandus, sed an committatur viura,
vel aliquid contra iustitiam, vt ipsi affirmant. Deinde
verum non est, non fore dicendum *Montem Pietatis*
cum ipse actus mutuandi, etiam in tali euentu, sit opus
misericordiae, quo succurritur alienae inopiae, & opus
verè pium. Fateor tamen, maiorem fore pietatem, si
nihil exigatur ultra sortem (vt Summus Pontifex in
Bulla affirmat) ne quidem pro impensis ministrorum
vel damno emergente: & adhuc maiorem, si fors ipsa
condonetur. Verum hoc nihil ad rem facit. Nam quod
bono vino decur melius, vt ait IC. non arguit illud
non esse bonum. Et quod virginitas sit melior matri-
monio, non arguit hoc non esse bonum, vt bene Na-
uarrus hic respondet.

Addo, quod illi ipsi, qui dicto Domini Luc. 6. Mon-
tem oppugnant, fateantur, Montem posse exigere su-
pra sortem aliquid moderatum, ad expensas ministro-
rum. Hoc si verum est, ergo verba Domini non sunt
ita amplè & absolute accipienda, vt nihil ultra sortem
quouis titulo liceat accipere: quo sensu passim illa
verba ab ipsis videntur.

Sed dicent, in verbo Domini faciendam exceptionem
nempe nihil sperandum seu exigendum, excepto quo-
dam *moderato* pro stipendiis ministrorum: & hoc *mode-*
ratum ita intelligendum, vt non comprehendat totum
stipendium ministrorum, sed solum partem, alteram
enim partem praestandam à Monte: praeter hoc mo-
deratum nihil posse exigere, nec pro solutione censuum
nec pro conseruatione rerum Montis, vt Mons seruetur
indemnis.

Verum hæc acceptio sic limitata videtur carere
omni fundamento. Vnde enim habetur: cum ratio na-
turalis illam non dicet, nec Scriptura, aut Concilia,
aut sancti Patres illam insinuant. Si enim aliquid licet
exigere pro stipendiis ministrorum, v.g. pro parte di-
midia stipendij, cur non pro toto stipendio, seu quan-
tum necesse ad integrum stipendium.

Respondent, Quia ministri non solum seruiunt mu-
tuataris, sed etiam Monti, quia pignora curant in in-
demnitatem Montium ad erogatae sortis securitatem.
Ergo non solum à mutuataris debent solui expensae
illae, sed pars earum soluenda à Monte ex propriis
Montis bonis.

Sed contra, Quia mutuatarij & Mons non sunt instar
duorum dominorum distinctorum, quibus ministri ex
aquo & immediate seruiant; sed instar vnius. *vbi*
enim est vnum propter vnum, ibi non censetur esse nisi
vnum. Vnde cum totus Mons cum omnibus suis mini-
stris sit propter mutuatarios, & omne illorum mini-
sterium ordinetur in commodum mutuatariorum, in
quod ordinantur etiam indemnitas & securitas Mon-
tis: hoc ipso quo seruiunt Monti, seruiunt communi-
tati mutuatariorum: ac proinde totum onus stipendiorum
deuolui potest in mutuatarios. Quod adeò vide-
tur perspicuum; vt non putem esse vllum Doctorem,
qui ita distinxerit ministrorum stipendia, aut senserit à
mutuataris non posse exigere, in taxa, quantum opus ad
integra stipendia, quando Mons abunde non habet ad
hoc fundationem. Neque dubium est, quin Summus
Pontifex in Bulla de integro stipendio loquatur, vt
clare ostensum est in priore Quaestione ex verbi Bul-
lae, quibus refertur secunda sententia; quam Bulla ap-
probat, cum fateatur eam fuisse approbatam à quinque
Pontificibus, & à sanctis viris publice praedicatam &
commendatam, Ad quam probationem, oppugnantes
nihil respondent. Idem conuincitur ex eo, quod Pon-
tifex

37

Quomodo
dicatur Mons
Pietatis.

38

39

40

41

ritex, postquam definiuit, eos Montes in quibus accipitur ad expensas ministrorum, pios esse ac meritorios; addit, *multo tamen sanctius multoque perfectius fore, si omnino tales Montes gratuiti constituerentur*; hoc est, si illas erigentes, aliter census esset gravari, quibus, si non omni iustitiam vel iudicia ex parte, *lucumodi Montium ministrorum solvantur impensas*. Si isti Montes forent magis pii, quam priores de quibus loquitur in definitione: ergo in iis de quibus agitur in definitione, solvantur integra expensae ministrorum, & Pontifex per *impensas ministrorum* in sua definitione intelligit *integras impensas*, non partem, ut istud scriptum contendit.

42 Alterum fundamentum, quo nituntur, petitum est ex Bulla Leonis, ex illis verbis: *In quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas*. Vbi ponderant *quod moderatum*, & *quod ad solas*. & sic obijciunt: Pontifex & Concilium concedit solum accipi quid moderatum. Atqui si acciperetur à mutuatariis, non solum quod necessarium est pro ministris, sed etiam quod necessarium est ad solutionem censuum, acciperetur amplius quam moderatum: ergo hoc est prohibitum. Deinde concedit solum accipi ad ministrorum impensas; ergo non ad solutionem reddituum aut aliarum rerum necessarium ad Montis conseruationem. Sed facilis est responsio.

Ad Primum respondeo, Pontificem ibi tantum definire, eos Montes, in quibus aliquid moderatum accipitur ad solas ministrorum impensas, &c. esse pios, & nullam speciem mali habere. Nullo tamen modo hinc sequitur, alios in quibus amplius accipitur, ex alio iusto titulo, condemnari, vel vilo modo improbari: quia de talibus non erat quaestio.

Addo semper accipi aliquid moderatum, quando non exceditur aequalitas iustitiae: quia summa moderatio est, ubi est iustitiae aequalitas. Ergo non censetur Mons accipere aliquid immoderatum, quando non plus accipit, quam iusta merces ministrorum, & conseruatio rerum Montis, absque lucro Montis, & ad solam suam indemnitate postulat. tantum enim valet opera & negotium quod in commodum mutuatoriorum à Monte impeditur. Vnde signatè Concilium non dicit aliquid modicum, sed moderatum: quia fieri potest, ut id quod est moderatum, respectu operae impensae sit absolute & in se multum, ut si etiam ipsa opera sit multa & magni pretij. Itaque illud verbum nullo modo repugnat nostro Monti: quod infra magis patebit.

Ad Secundum respondeo. Valdè mirum esse, illud ad solas ministrorum impensas, toties vrgeri ad excludendas omnes alias impensas: cum immediate sequatur, & aliarum rerum ad illorum conseruationem, ut praefertur, pertinentium. Itaque expresse concedit Pontifex, ut non solum aliquid accipiat ad expensas ministrorum, sed etiam ad impensas aliarum rerum, quae ad eorum, nempe, Montium conseruationem sunt necessariae. Vnde manifestè sequitur, si necessarium est munire domum, accipere pecuniam ad censum, ut possit Mons consistere, posse in taxa mutuatoriorum huius rei haberi rationem, & pro rata, quantum necesse (absque lucro Montis) & ad solam eius indemnitate exigi.

43 Verum ut suum fundamentum sustineant, Respondent dupliciter. Primò, illa verba, *ad solas ministrorum impensas*, intelligi de solo victu ministrorum: illis verò, & aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium, non significari conseruationem & indemnitate Montium, sed ministrorum qui proximè praenominati sunt, quorum victus designatur nomine *impensarum*, vestitus vero & quae eò pertinent, nomine *aliarum rerum*.

44 Sed hac expositio clarè refutata est in priori Quaestione: unde ipsi, eà relictà, aliam nunc adhibent, nimirum non esse distinguendas impensas ministrorum ab impensis aliarum rerum ad Montis conseruationem pertinentium, sed esse easdem: nam hoc ipso quo datur stipendium ministris, datur impensa ad rerum Montis conseruationem: tum quia ipsi ministri instituti sunt ad rerum Montis conseruationem, tum quia dum ministri accipiunt stipendia à mutuatoriis, reseruat sibi Mons, quod alio-

quin de suo debuisset ministris soluere: nullam autem propriam seu distinctam impensam exigi posse pro aliarum rerum Montis conseruatione.

Sed neque hac interpretatio est probabilis. Primò, Quia si haec est mens Bullae, ergo frustra addit Pontifex illa verba: *et aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium*, sufficiebat enim dicere, *ad solas ministrorum impensas*. Imò illa verba ad nihil aliud seruiunt, quam ut Lectorem inducant in errorem. Qui enim, cum ita dicitur, *Potes exigere ea quae necessaria sunt ad impensas ministrorum, & aliarum rerum ad Montis conseruationem pertinentium*, non intelligat distinctas impensas, & praeter ministrorum stipendia, posse etiam aliquid exigi pro aliarum rerum conseruatione? Vnde non puto alicui Doctori hactenus alium sensum, in mentem venisse. Secundò, Quòd impensae istae sunt distinctae, patet manifestè ex verbis secundae sententiae quam Pontifex refert, ubi sic dicitur: *Pro indemnitate tamen eorundem Montium, impensis videlicet ministrorum eorundem, ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium*. Vbi praeter impensas ministrorum conceduntur, *impensa rerum omnium necessaria ad Montis conseruationem*. Tertiò, quia in secunda sententia & in ipsa definitione conceduntur impensae omnes, quae necessariae ad Montis indemnitate, ut patet ex illis verbis secundae sententiae, *pro indemnitate tamen eorundem Montium*, & ex verbis definitionis, *pro indemnitate illorum duntaxat*. Atqui stipendia ministrorum non sufficiunt vilo modo ad Montis indemnitate, sicut nec ad rerum Montis conseruationem. Ergo aliae impensae ibi intelligendae.

47 Quartò, Per *quod ad solas ministrorum impensas*, non excludit Summus Pontifex alias & distinctas impensas ad conseruationem Montis rerumque illius necessariae, ut dictum est, sed tantum excludit impensas non necessariae, & aliorum quam ministrorum, qui Monti non subseruiunt, quales essent officij aliqui Reip. consanguinei vel amici ac fautores ministrorum, qui se possent ingerere, & emolumenta ac commoda quaedam captare: ut fieri consueuisse insinuat prima sententia à Pontifice relata, his verbis: *Plurique interdum ultra moderatas & necessarias impensas non absque specie mali, ac innocentius delinquendi, quibusdam aliis personis (ut inferre videntur) exhibeantur*. Sic, si quis legaret Titio sola filiorum alimenta: & sumptus ad facta tecta domus necessarios, excludendo per sola filiorum famulos & ancillas, & alios domesticos, non excluderet expensas reparationis domus quas malè haeres Titio negaret: qui ridiculum se praerberet dicendo, quod testator legando sola filiorum alimenta, cetera omnia exclusisset; vel quòd legando filiorum alimenta & Titium subleuando hoc honore alimentorum, legasset illi virtute sumptus necessarios ad domus conseruationem, eò quòd insumenda alioqui in alimenta filiorum, in facta tecta domus impendere posset. Ita in proposito.

Addo, illam responsionem opponentium non satis videri coherere cum eo quod eodem scripto passim affirmant, non posse exigi quantum est necessarium ad impensas ministrorum, sed solum partem; eò quòd ministri non solum seruiant mutuatoriis in curandis & administrandis pecuniis, &c. sed etiam Monti, custodiendo res Montis, & pignora ad securitatem Montis, ac proinde eos à Monte partem debere accipere. In hac verò sua expositione, quam refutamus, fatentur à mutuatoriis posse exigi stipendium ministrorum ob custodiam & conseruationem rerum Montis: quae quomodo cohaereant, non video. Ex his perspicuum videtur fundamenta aduersariorum non posse subsistere. Nunc ad reliqua scripti illius examinanda pergamus.

49 Tertiò §. insinuat, à mutuatoriis posse exigi, ut concurrant ad solutionem annuae pensionis, si ipsi Praefecto Montis mandatum dederunt, ut pecuniam Montis sub censu acciperet. hoc si verum est; cur non idem locum habeat, quando Princeps Praefecto tale mandatum dedit, cum Princeps respectu subditorum sit instar tutoris vel curatoris in iis quae ab bonum publicum iudican-

tur

I. & C. Qui-
bus ex causis
maiores, ubi
Glossa & L.
Remp. C. de
iure Reipub.
lib. 11,

tur expedire; & in ipso eminenter contineatur subdi-
torum consensus, sicut potest statuere, ut ad fabricam
pontis, vel eius reparationem accipiat pecunia ad
censum, quando alia commoditas deest, & pensio an-
nua solvatur ex contributione eorum: qui per pontem
transiunt, etiam si illi priuatim non consenserint: cur
simili modo ad liberandum populum à detrimentis
usurarum quibus hastenus grauatus fuit, non potest
mandare, ut instituat domus accommodata, ut acci-
piatur pecunia ad censum cum alia ratione haberi ne-
queat, & ut ad solutionem illius census mutuatarij
pro rata concurrant? Nam hac ratione liberabuntur a
multo grauiori onere quod subibunt apud usurarios.

Quarto §. respondent, Quia ratio pietatis, quam Mon-
prostituit ad demotionem usurarum expresse instituit,
requirit ut supra sortem nihil exigatur, secus erit diminu-
tio, non exterminatio usurarum oneris. Verum si hæc ratio
valere debet, ne pro stipendiis quidem ministrorum
quidquam exigi poterit supra sortem: quod si pro illis
licitum, ut Summus Pontifex in Concilio definiuit: cur
non erit etiam licitum pro onere, quo ipsa pecunia
(quæ alio modo haberi non poterat) est comparata? &
si pro impendiis ministrorum, quorum opera est ex-
trinseca mutationis: cur non pro impendis ipsi pecu-
niæ quasi intrinsecis?

Denique: Si quando Principis auctoritate sic consti-
tuitur, Mons amittit rationem pietatis, & incurrit cri-
men usurarij: ergo similiter amittet & erit usurarius,
si instituat auctoritate Reipub. tota illa & singulis
eius membris consentientibus, quia eadem ratio lo-
cum habet. Pietas enim postulat, ut in mutuo nihil su-
pra sortem accipiat, alioqui erit crimen usurarum.

Verum supra ex sententia communi Doctorum
ostensum est, non omne quod accipitur supra sortem,
in mutuo efficere crimen usurarum, sed illud tantum,
quod accipitur præcisè vi & titulo mutationis, qui
est intrinsecus & essentialis illi contractui. non autem
quod accipitur titulo extrinseco, & adiacente, ut titu-
lo lucris cessantis, damni emergentis, periculi sortis
&c. & sic tantum occasione mutui. Hic autem in Mon-
te accipitur titulo damni emergentis: nisi enim mu-
tuatarij soluerent pro impensis ministrorum, & pen-
sionibus annuè debitis ratione pecuniæ mutuandæ,
Mons damnum pateretur, nec posset vel ad vnum an-
num consistere, cum nihil vel parum ex se habeat. Un-
de etiam in prima rigida sententia à Pontifice allata
dicitur: Ea propria usurarum interpretatio, quando ex usu
rei, quæ non germinat, nullo sumptu lucrum, id est, aliquid
supra sortem conquirunt. In casu autem nostro nihil
accipitur sine sumptu, sed tantum compensatio sum-
ptus aut suscepti oneris. Sanè si Summus Pontifex in-
tendisset in illa Decretali formam præscribere Mon-
tes erigendi, & prohibere quò minus alijs vel aliter
instituerentur (sicut Pius V. in Decretali Cum onus, præ-
scripsit formam contrahendi census) & consequenter, ut
verba illa definitiua, cum Apostolica Sedis approbatione eri-
gi posse, dici possint vim cuiusdam præscripti habere, ut
volunt opposcentes, clarè hanc suam mentem & pro-
hibitionem expressisset, sicut Pius V. in sua Decretali
hæc & similia repetit. Hæc nostra constitutio statuimus,
censum creari constitutæ nullo modo posse, nisi, &c. in pactum
deduci prohibemus. &c. nullo modo valere volumus, &c. om-
nino prohibemus, &c. Ac tandem subiungit: Contractusque
sub alia forma posthac celebrandos sanerarios indicamus. In
nostra autem Decretali nihil repitur simile, quo Mon-
tes alios vel aliter erigi prohibeatur. sed tantum definit
Summus Pontifex, Montes antedictos, &c. auctoritate
Sedis Apostolicæ probatos, &c. nullam mali speciem
præferre, & alios similes cum auctoritate Sedis Apo-
stolicæ erigi posse, contra Doctores primæ sententiæ;
& prohibet sub pena excommunicationis latæ senten-
tiæ, ne quis contra eam definitionem prædicet, aut
verbo vel scripto disputet. Nec aliud postulabat orta
tunc controuersia.

Sexto §. sic sentit in. Nec excusat, quod supra sortem ac-
cipi non conuertatur in usum publicum, aut pium, quia usuris

rem publicam vel sacram augere non magis licet, quam priuatam. Imperpetuum itaque regitur, quod taxa mutuationis
delli Montis, quatenus excedat stipendia ministrorum, consti-
tatur in bonum publicum.

Verius forte qui dixerit impertinenter hæc scribi,
sicut & multa alia, quasi à nobis adferrentur; nusquam
enim adferimus illam excusationem. Scimus enim, non
esse facienda mala, ut eueniant bona, & vota est S. Au-
gustini sententia serm. 34. de verb. Dom. Nolite velle
elemosynas facere de sanore & usu. Et lib. de bano con-
iug. c. 14. Neque si agri iniquè ac perperam inuasus ita quisque
utatur, ut eorum fructibus largas elemosynas faciat, ideo rapi-
nam iustificat; Et nemo in Theologia morali vel medio-
criter versatus ignorat, id per se non excusare crimen
usuræ, sed alias circumstantias debere adesse: & in pri-
mis ut nihil supra sortem exigatur præcisè ratione mu-
tuationis. unde neque illam rationem ita nudè confi-
deratam usquam vrgemus, ut patet legenti priorem
Questionem.

Similia ferè sunt, quæ scribuntur §. 7. & 8. non enim
vitimur huiusmodi laxi rationculis, nec dicimus, pe-
cuniam ac censum à Præfecto Montis acceptam, esse
in specie oppigneratam vel oneratam aliquo onere,
quod cum ipsa pecunia transeat. Unde frustra illa op-
pugnantur. Qui accipit illam pecuniam mutuo, con-
trahit obligationem personalem ex contractu, vel
quasi contractu, vi legis seu publicæ ordinationis: sicut
qui accipit officium aliquod, ut tutoris, Prætoris, &c.
Unde non est opus ut ipsa pecunia realem aliquam
obligationem habeat. quæ simul cum ipsa transeat.

Ibid. sic argumentantur: Qui petit pecuniam à Monte,
non postulat ea vi vel non vi, nisi per modum mutui. Date
autem mutuum, nihil inde sperantes. Ergo non potest hic quic-
quam ultra sortem exigi, ubi non video quæ modus, quo
vult acceptor illa pecunia vi, aut quo illa utetur, ad
rem faciat, solum enim modus seu contractus, quo cu-
pit illam sibi numerari, spectandus est. Deinde si hoc
argumentum valet, nihil in mutuo exigi poterit pro
damno emergente vel lucro cessante, nec pro ministro-
rum impensis, ut supra ostensum: hoc enim eorum ar-
gumentum probat.

Eodem pertinet quod §. 5. dicunt: Quod supra sortem
accipitur non accipitur nisi ratione mutui: id autem sapit
usuram. Itaque iuxta ipsos usura est, accipere aliquid
pro impensis ministrorum (nam hoc accipitur supra
sortem) quod est contra definitionem Concilij, nec
ratione damni ex mutatione emergentis aut lucris
cessantis poterit aliquid supra sortem exigi, quod
est contra praxim Orbis & communem Doctorum
sententiam. Nempe non distinguunt opposcentes acci-
pere aliquid supra sortem ratione mutui, & occasione
mutui, quæ tamen sunt valde diuersa.

Eiusdem rationis est quod adferunt §. vbi conce-
dunt, posse pecuniam accipi ad reditum quando illa ver-
tenda est in usum omnium, ut in consumptione, non autem ad
mutuum mutuatarij onerosum, quia mutuum præfari debet
sine onere aut spe aliquid inde recipiendi. Inde enim sequitur
nec ratione damni emergentis, nec ratione lucris ces-
santis, nec ad impensas ministrorum quidquam posse
accipi.

Addo, quando pecunia accipitur ad comparandum
tritum sub onere census pro tota ciuitate, potest
constitui, ut soli emptores grauentur qui percipiunt
commodum, si nusquam alibi minori pretio habere
possint. Ergo similiter constitui potest, ut soli mutua-
tarij grauentur ad soluendam pensionem; quia hi soli
commodum percipiunt ex illa pecunia: sicut enim il-
lod tritum emptum est pro tota ciuitate, ita etiam
Mons institutus est pro tota Reipub. nemine excepto:
nec minus in contractu emptionis seruanda æqualitas
quàm in mutuo.

Decimo §. negant pro ministris posse accipi quan-
tum necesse est ad eorum impensas, cum in Bulla non
legatur quantum necesse, sed quid moderatum ad impensas;
quæ duo dicunt differre, sed hoc supra refutatum est.
Deinde in Bulla id satis exprimitur, dum dicitur posse
accipi

53

54
Aliud argu-
mentum ad-
uersus refuta-
tur.

55

56

57

58

Accipi quod necessarium ad indemnitate Montium: incurreret autem damnum si ex suo deberet ministris partem stipendiorum. Denique, quomodo, quâ regulâ definitur, quantum Mons debeat ministris dare de suo, & quantum à mutuatariis accipietur: nemo unquam Scriptor talis distinctionis mentionem fecit.

59

Vndecimo §. dicunt, ministros debere accipere partem stipendij à Monte, quia seruiunt indemnitate Montium, & securitati sortis. Verum, ut suprâ diximus, cum totus Mons, cum omnibus suis pecuniis & rebus necessariis conflatis, sit solum in commodum mutuatoriorum, hoc ipso quo seruitur commoditati illorum ac proinde ab illis possunt totum stipendium accipere, sicut milites qui in re militari seruiunt Duci, cui Rex commisit militem conscribere ad tuendam Remp. vel ad expugnandum oppidum, totum stipendium accipere debent à Rege, non à Duce, quia non obediunt Duci in commodum Ducis, sed in commodum solius Regis vel Reip. etiam si seruiendo & militando vel Reip. simul etiam saluti & honori ac commodo Ducis consulant. Et ministri aut Officij, qui subseruiunt Praefecto ariarum aut Thesaurario Principis in colligendis vectigalibus & prouentibus, in excutiendis debitoribus in rationibus dati & accepti concinnandis, totum suum stipendium immediatè vel mediatè accipere debent à Principe, cui principaliter seruiunt, etiam si eorum industria & diligentia Thesaurarium non parum subleuet, & ad indemnitate eius pertineat. Imò si mutuum tibi dem, & fiat de eo instrumentum Notariale, quo à re vel hæredibus tuis suo tempore, si opus sit, sortem repetam, æquum omnino est, ut tuis expensis id fiat, etiam si ad meam tantam indemnitate pertineat instrumentum, quia teneris me rationabili ac usitato modo reddere securum de sorte, si id periero, idque sine meo damno & sumptu.

60

Quæ omnia eò magis locum habent in Montibus, quod conseruatio, securitas & indemnitas illorum sint etiam in commodum mutuatoriorum: nam, si quæ damna Montes paterentur defectu restitutionis (qui crebrò contingeret, si pignora non exhiberentur) vel ea ex taxa mutuatariis constituta resarci debent saltem contentiente communitate, vel Montes sensim exhaurirentur, longè maiori mutuatoriorum & Reipub. incommodo. Imò sine pignoribus nulla certa, ac bona ratio constituendi ac administrandi Montes excogitari posset.

61

Neque est eadem ratio mensæ sœnebris ac Montis (ut §. 12. obicitur): quia constat, illam non statui tantummodò in commodum Reip. nemo enim dicit, sœneratorem publicum nihil aliud intendere, quàm commodum Reip. cum nihil quærat, nisi proprium lucrum & discescere ex mutuo, ac proinde ipse non censetur gestor negotiorum, aut mandatarius Reipub. in causa mutui, nec in eo seruire Reip. & esse eius minister vel officialis, vnde eo nomine non potest accipere stipendium. Addo, si usurarius non intenderet discescere ex mutuo, sed solum exigeret præcisè quantum necesse est ut se seruet indemnem, non esset usurarius, nec committeret ullam iniustitiam: nemo enim cum suo damno mutuari teneretur, nec vlla æquitas id postulat.

63

Decimo tertio §. dicitur, ex eo quod mutuatarij tam ex parte rerum, quàm ministrorum Montis sentiant commodum, non rectè colligi posse ab illis aliquid accipi supra sortem, quia aliqui excusaretur publicus usurarius: nam dicit, mutuatarios simili modo ex mensa sua commodum accipere. Sed non video, quò hæc pertineant, cum ista collectio non sit nostra: notorium siquidem est, non esse illam adæquatam aut sufficientem causam, cur aliquid exigere supra sortem liceat: sed causa adæquata est, quia mutuant in præstando mutuo potest se seruare indemnem, modò nihil lucratur, quo fiat ditior, ut autem seruet se indemnem, potest exigere quod necessarium est ad impensas ministrorum, & pecuniam comparandam, æquitati autem consentaneum est, ut mutuatarij, cum ipsi commodum sentiant, imò totum in ipsorum commodum agatur, non se præbeant difficiles ad soluendum aliquid pro

indemnitate: nemo enim suis stipendiis militare debet aut in commodum alterius seruire, nisi sortè sit mancipium. vnde verum non est, quòd usurarius committeret crimen usurae, etiam si nihil exigeret supra sortem, nisi quod est necessarium ad pignorum asservationem: potest enim quiuis exigere quantum prudenter iudicatur necessarium, ut se seruet indemnem, ut communiter Doctores tradunt & Concilium Lateranense manifestè indicat in Bulla suprâ citata.

64

Addo, pro impensis ministrorum non exigi à mutuatariis, quod seruiant ipsis immediatè, custodiendo pignora, sicut opposcentes passim insinuant, distinguendo ministerium quod ministri præstant mutuatariis, à ministerio quod præstant Monti, quasi seruiantes duobus dominis, à quibus partialiter pro rata operæ debent stipendium accipere, non enim sic ita res est concipienda: ministri enim immediatè seruiunt soli Monti & mediatè tantum mutuatariis, quatenus totus Mons ordinatur in solum commodum mutuatoriorum, vnde stipendia non sic debent diuidi, sed immediatè à solo Monte totum accipiunt, Mons à mutuatariis, constituendo taxam, qua se seruet indemnem quoad ista stipendia.

65

Decimo quarto §. ita ratiocinari videntur. Si etiam licitum est exigere quantum necessarium ad stipendia ministrorum & indemnitate mensæ sœnebris: ergo si fiat excessus & amplius exigatur, non erit vitium usurae, sed simplicis iniustitiæ. Vbi non video qua ratione probabili id sequatur. Cum enim nullus sit iustus titulus illius excessus accipiendi, supra id quod necessarium ad indemnitate, manifestum est censeri accipi præcisè ratione mutationis: quod autem hoc modo supra sortem exigitur, omnium Doctorum sententia est usura: quia ratio usurae consistit in tali modo accipiendi.

Quæ deinde §. 15. & 16. dicuntur de obsequio ministrorum præstito mutuatariis, & præstito Monti, iam clarè refutata sunt.

66

Decimo septimo & decimo octauo §. duo continent: Primò, non posse aliquid exigi pro verum Montis conseruatione distinctum à stipendio ministrorum: sed hoc iam suprâ refutatum, estque contra Bullam, quæ illa apertè distinguit, neque existimo esse vllum Doctorem, qui antea Bullam aliter intellexerit.

Secundò affirmant, Pontificem non probare secundam sententiam in Bulla commemoratam, sed potius reprobare & corrigere: quia secunda sententia concedit, ut aliquid accipiaturo conseruatione rerum Montis: hoc autem Pontifex improbat & corrigit.

76

Sed contrà, si Pontifex illam sententiam improbat, Quod Pontifex ergo improbat sententiam quam ipse fateretur esse ap- sex non improbatam à quinque Summis Pontificibus, & à sanctis viris publicè prædicatam & commendatam, ait dam sententiam, sed ap- que Summis Pontificibus approbatam, nempe à Paulo II. Sixto IV. Innocent. VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Nisi crederet ita esse, non diceret ostendunt. quia quod falsum est, ostendi non potest: sed dicendum erat conantur ostendere, etsi falsò; alioquin quis Lectorum ex illis verbis non iudicet Pontificem credidisse verum esse.

Deinde addit Pontifex, quòd iidem Doctores ostendunt secundam illam sententiam, à sanctis quoque & à Deo deuotè & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis Euangelica veritatis predicatoribus esse prædicatam. Tertiò, commendat Pontifex Autores secundæ sententiæ ob pietatem & veritatis amorem. Censeo ergo illorum sententiam esse piam & veram. Autores primæ commendat ob solum zelum iustitiæ: quia etsi circa veritatem errarent, tamen amore iustitiæ, ne vorago aperiretur usurarum, ita sentiebant. Quartò, Pontifex in principio Bullæ antequam recenscat istas duas sententias, apertè dicit controuersiam fuisse ortam de Montibus Italiæ approbatis & confirmatis à quibusdam Summis Pontificibus. Et de illis subiicit duas sententias: quarum prior improbat illos ex illa sententia Domini Lucæ 6. Mutuum date, nihil inde sperantes: altera approbat illos, ostendens non esse usuram, & illos

illos Montes esse approbatos à quinque Summis Pontificibus, quam sententiam Pontifex amplectitur, & definit esse tenendum.

68

Confirmatur, Quia in definitione manifestè approbat Montes de quibus secunda sententia loquitur. Definimus, inquit, Montes antedictos, (nempe de quibus secunda sententia) auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos

69

& confirmatos, quales nimirum sunt illi de quibus secunda sententia. De nullis aliis potest hoc accipi, cum nulli alij sint, antedicti & approbati à Summis Pontificibus. Denique evidenter concedit definitio, posse aliquid exigi non solum pro impensis ministrorum, sed etiam pro impensis aliarum rerum ad Montium conservationem pertinentium, quatenus necesse est ut Mons servetur indemnis, ut supra clarè ostensum, neque illa verba aliter exponi posse videntur. Vnde expositio opponentium planè est & nova & improbabilis: verba enim Leonis per eam non saluantur (ut ipsi dicunt) sed potius pervertuntur: non enim solum ait, ad solas ministrorum impensas, sed addit, & aliarum rerum ad Montis conservationem pertinentium, ut mirum sit toties vrgeri illud, solas ministrorum impensas, quasi nihil aliud addatur, cum immediate sequatur, & aliarum rerum, &c.

70

Decimonono, vigesimo, atque vigesimo i. §. nihil novi adfertur, sed repetuntur ea quæ supra sunt refutata.

71

Vigesimo secundo §. dicunt, Montem crescere opibus & fieri ditiores, quando pecuniam accipit ad censum, si pensio solvatur per taxam mutuatarij impositam, ac proinde non posse hoc onus mutuatarij imponi. Sed hoc verum non est, nisi Mons seu Præfectus Montis accipiat illam pecuniam in proprium usum & commodum; tunc enim fit ditior, aliis pensiones solventibus, de quo hic non est questio: sed si accipiat illam tantummodò in commodam mutuatarij, præsertim cum ipse immediate maneat obstrictus pro pensionibus & solum habeat ius servandi se indemnem ex taxa mutuatarij. quod puto esse etiam vulgò notum; ut mirum sit quemquam posse aliter iudicare.

72

Ibidem sic scribunt: Pecuniam quæ à mutuatariis in conservationem Montis accipitur, converti non in alicuius privati, sed in commodum communis, non iustificat negotium; quia non licet rem vel publicam vel sacram ex iniquo augere vel conservare: hoc ergo nihil ad rem, sed est argumentum familiare illius, qui præteritis principiis intrinsicis, ex circumstantiis præsertim, pronuntiat de quavis re.

Petitio principij.

Sed verius fortè quis dixerit, hæc omnia, sicut & multa alia similia quæ in hoc scripto adferuntur, nihil ad rem præsentem facere. nam hic est manifesta petitio principij, cum supponant, illud quod accipitur à mutuatariis pro conservatione Montis, vel pro solutione reddituum ad solam Montis indemnitate, esse lucrum iniquum. at hoc ipsum est de quo disputatur, & quod à nobis negatur; ostensum enim est, tum ex Bulla, tum ratione naturali, id esse licitum, quando est necessarium ad mutuantis indemnitate.

73

Deinde imponitur nobis, quasi sic generatim argumentemur: Hoc convertitur non in commodum alicuius privati, sed in commodum communis: ergo non est usura, illud accipere supra sortem. Nemo mediocriter eruditus, sic generatim colligat, quia manifestè est inepta collectio. Facile est tales rationes confictas oppugnare. Sed plura de hoc diximus supra.

Denique §. 23. insinuant, nos similes esse illis, qui præteritis intrinsicis principiis, ex circumstantiis, præsertim finis, pronuntiant de quavis pæne re. Verius fortè dixerit quis opponentes non pronuntiare ex principiis intrinsicis, sed extrinsecis & imaginariis, quia ratio intrinseca mutui non postulat, nisi ut nihil exigatur supra sortem præcisè mutationis, vel commodi: quod mutuatarius inde percipit, quod nemo negat; non autem ut nihil supra sortem exigatur ratione damni emergentis aut lucri cessantis, (ut videntur passim in hoc scripto sentire opponentes) quæ duo habent se instar circumstantiarum extrinsecarum simplici contractui mutui. Vnde cum disputatur an aliquid sit usura, consideranda etiam circumstantia extrinseca mutationi, & ex illis iudican-

dum, alioquin malè pronuntiabitur sententia. Quod: verò nos non ex rei ipsius seu veritatis rei principijs extrinsecis, sed intrinsicis iudicemus de iis quæ proponuntur, pater, quia iudicamus Montem posse aliquid accipere à mutuatariis ad stipendia ministrorum; quod colligimus ex hoc principio: *Licetum est mutuantis se servare indemnem*: atqui non potest alia ratione se servare indemnem, ut supponitur: ergo, &c. Hoc principium est intrinsecum & adæquatum istius pronuntiati, etiam si non sit intrinsecum rationi mutationis. Ex eo idem principio colligimus posse accipi aliquid ad solutionem pensionum, quæ debentur ratione pecunie à Monte ad redditum pro mutuatariis acceptæ, quia aliter non potest sese Mons indemnem servare, ut etiam supponitur.

Vigesimoquarto §. conantur probare, per Bullam Leonis prohiberi saltem (implicitè) ne qui erigat Montem Pietatis sine approbatione Sedis Apostolicæ. Verum id non prohiberi, videtur manifestum. non enim sequitur. Leo definit, Montes à Sede Apostolica probatos esse licitos: ergo reprobat non approbatos. Item: Leo definit: deinceps similes Montes cum approbatione Sedis Apostolicæ erigi posse; ergo prohibet ne sine approbatione tali erigantur. Solum enim sequitur, de non confirmatis nihil definiri, sed illos relinqui suæ naturæ. Vnde verum non est, illa verba, Et auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos; siue illa, Ac deinceps alios etiam similes Montes cum Apostolica Sedis approbatione erigi posse, quæ in Bulla legitur, habere vim præscripti, quo præcipiatur, ut non erigantur sine Sedis illius approbatione & confirmatione. Neque valet illa ratio: illa particula definitum ingreditur, ergo habet vim præcepti vel prohibitionis. Potius contrariū inferendum erat, ut statim ostenderetur. Sed inquit. Nisi haberet vim præscripti, impertinenter scriberetur & gratis, quis enim nescit, id quod per se fieri potest, ex abundanti fieri posse cum Apostolica Sedis consensu? Respondeo non impertinenter, sed necessario addi, in definitione: quia in definitione ponendum erat id quod fuerat in Concilio propositum, & de quo erat controuersia inter Doctores: sed controuersia erat de Montibus iam antè à Sede Apostolica approbatis, & de his fuit questio proposita in Concilio. Vnde non Pontifex excederet limites questionis, definiendo amplius quàm erat propositum, aut necessitas controuersie postulabat (quod numquam aut rarissime fieri solet) necessario illa particula ponenda erat in definitione, præsertim cum non parum iuaret ad persuadendum, & ad iuuandam definitionis fidem apud homines. Ad confirmationem respondeo, Quando aliquid per se ita licitum est, ut omnibus constet illud per se licitum esse, frustra adderetur, cum Sedis Apostolicæ approbatione: quando verò est quidem per se licitum, tamen non omnibus de eo constat, sed aliqui negant & impugnant; non frustra additur, nec frustra queritur apud probatos, etiam si minime sit necessaria. Vnde etiam probarem, ut peteretur approbatio. Quando tamen rogamur an sit præceptum in Bulla, & an sine tali approbatione Mons non possit erigi, non possumus ex veritate & consequentia respondere, nisi negatiue. Quod verò addunt habere vim præscripti ad cautelam ne erectio Montium libertati erigentium permissa inuoluat vel subinsecat quadam illicita, posset fortè id esse ratio aliqua ad statuendum ut petatur confirmatio; sed cum re ipsa non inueniatur id esse usquam iure statutum, non est imponenda obligatio præcepti de quo non constat, multoque minus quando ferè certum est, nusquam tale præceptum extare.

Addo, quod sicut in cambiis, censibus, & aliis contractibus, satis à Sede Apostolica & sacris Canonibus est prouisum per regulas iustitiæ, ut isti contractus rectè possint fieri. sine alia Sedis Apostolicæ confirmatione (quamvis sæpè magnum in his sit periculum iniustitiæ;) ita etiam satis prouisum est ad rectè instituendos Montes Pietatis absque alia confirmatione. Nec desunt eruditi Prælati, Consiliarij, & alij viri docti, qui de his possint iudicare.

Vigesimoquinto §. rursus negant quidquid posse accipi, nisi pro expensis ministrorum: sed hoc supra refutatum.

Z Z Z

Vigesi

74
Non requirit
nouam aucto-
ritatem Pon-
tificis ad eri-
gendum
Montem.

75

76

77

78

79

80

Mutuum non
postulat nisi
ut nihil po-
stuletur ultra
sortem præci-
sè, ratione
mutationis.

81
Quid Montis
nomine in-
telligatur.

Vigesimo sexto §. dicunt, nos Montis nomine intelligere pecunie acervum ex quo erogatur mutuum cum potius comprehendendi debeant omnes apparatus ad exercitationem talis mutui necessary. Nusquam in scripto nostro illud dicitur aut insinuatur, sed sæpè contrarium. Duabus enim veluti partibus intrinsecis Mons Pietatis constat; acerno pecunie erogandæ, & domo idoneæ ad pecunie & pignorum custodiam instructa ac comparata. Præfectus & ministri sunt necessarii ad usum & exercitationem Montis, & eius conseruationem, non autem pars intrinseca: & ita Mons Pietatis hæc omnia involuit; & pro omnibus his conseruandis, quando alia media non suppetunt, aliquid exigi potest.

82 Deinde addunt, non posse quidquam exigi pro Montis erectione, etiam si posset pro conseruatione; quod confirmant ex eo quod Pontifex non loquatur de erectione, sed solum de conseruatione rerum Montis ad ipsius indemnitas: quare cum accipere ad censum pecuniam in acervum aut reliquum Montis apparatus, non valeat ad Montis conseruationem, non licebit ab eam causam quidquam à mutuatariis exigere.

Resp. Si pro conseruatione licitum est aliquid exigere ne Mons concidat, & ut conseruetur in commodum publicum, cur non etiam, ut à fundamentis erigatur & extet? Si, ut commodum publicum continetur, cur non ut primum inchoetur & procuretur? Sicut enim tota conseruatio est commodum publicum, ita & erectio. Sic non solum licitum exigere contributionem pro conseruatione Montis, domus publicæ, Ecclesiæ, mœnium ciuitatis, sed etiam pro prima erectione. Nec refert quod Pontifex solum loquatur de conseruatione; quia non fuerat ei propositum de prima illa erectione, sed solum de conseruatione.

83 Vigesimo septimo §. dicunt non esse verum, idèd posse aliquid accipi pro ministrorum opera, quia sine illa non possent mutuatarij percipere commodum ex Monte. At hoc esse verissimum, videtur manifestum: nisi enim ministrorum opera esset necessaria ad conseruationem Montis, & consequenter ad commodum mutuatariorum, nihil pro illorum stipendio posset ab illis exigi. Ratio quam ipsi adferunt, supra refutata est, quia non accipiunt stipendium eò quod immediate seruiant mutuatariis, seruando eorum pignora, ut opposcentes imaginantur (multi enim non seruant pignora, & custodia pignorum in firma domo, paruum vel nullam requirit operam ministrorum) sed quia seruiunt in omnibus Monti, qui ad solam commoditatem mutuatariorum ordinatur.

84 Ad ea, quæ dicuntur §. 28. supra fusè responsum, & ostensum est, nullum esse præceptum petendi confirmationem.

85 Vigesimo nono §. dicitur, friuolum esse dicere Montem huiusmodi Pietatis nomen mereri, ex eo quod, tamen si sub onere, mutuum petentibus omnibus concedat: nam & fenerator omnibus mutuum petentibus libenter sub onere præstat. Responsum ad hoc supra, & est manifestè contra Bullam in qua agitur de Montibus, qui supra sortem aliquid exigunt ad impensas ministrorum & conseruationem rerum Montis; & hos definit licitos esse & pios, & eorum pietatem populis prædicandam. Non enim modica est pietas, efficere, ut innumeri homines tenuis fortunæ, qui antè cogeantur soluere 33. vel 22. in centum, soluant tantum 12. 10. vel 8. & minus, idque absque omni lucro vel comodo mutuantis, quæ differentia est ut minimè 16. in centum: quo etiam factum est, ut vno anno mutuatarij Bruxellæ & Antuerpiæ subleuati fuerint onere circiter quinquaginta millium florenorum, quæ ratione mutui à Montibus accepti usurariis amplius soluere debuissent.

86 Quod de usurariis adfertur, impertinens est, quia ipsi longè plùs exigunt, quàm sit necesse ad suam indemnitas, & manifestè quærun ex mutuo ditescere.

Nec refert quod nunc dicant (ut fertur) se paratos da-

re pro 15. in centum, sicut Mons initio exegit: nam (ut omittam, quod hoc dicendo seiplos manifestè condemnant iniustitiæ toto tempore præterito cum acceperint 33. vel 22. in centum) etsi initio fortè id facerent ad impediendum Montis successum, tamen progressu temporis, quando opportunum videretur, facile in vltra ascenderent. Deinde etiam si sisterent in illa taxa, non essent admittendi, quia Mons hic certò minorem sensim taxam constitueret. Vnde modò exigit tantum 12. in 100. sicque sensim procedent Administratores imminuendo prout experientur se posse consulere indemnitati Montis, etiam vsque ad 6. & minus in 100. magnò sæpè Reip. bono & egentium solatio. Quæ tamen diminutio taxæ non proueniet ex aliquo lucro quod Monti accrescit ex maiori taxa, quam impræsentiarum exigit (ut quidam male opinantur) sed aliunde, qui fructus erit industriæ Præfecti Montis, quæ probane dicitur Principi & iis quos Princeps in còsiliu in adhibuit.

87 Vtrum autem taxa illa, quam primo anno Mons Bruxellæ exigit, scilicet 15. in 100. fuerit iusta quæstio, est facti, peritorum mercatorum, & aliorum qui norunt expensas factas iudicio definienda. Prælati Belgij (de quibus in præfatione) re seriò examinata, eam minimè improbarunt. Nos solum asserimus, mutuatarios ita posse taxari, ut Mons se præstet omnino indemnem, ac proinde etiam posse exigi 15. in 100. si tantum requiratur ratione oneris necessarij, quod subire cogitur. Denique hoc etiam commodi per Montem accedit, quod pecunia non effertur extra prouinciam, sicut fieri per usurarios dicitur cum non modico Reipub. damno: quæ res omnino digna est consideratione.

88 Trigesimo §. dicunt: Tutius itaque ad conscientiam, & illustrius erit ad edificationem, reformare Montem in pecuniarum eius acervum. non plus repositum habere quàm Monti gratis donatum est; & si quid ultra receptum fuerit ad reditum, id restituere redditiuariis. Verùm hoc nihil aliud est, quàm omnem conatum instituendi Montes huiusmodi succidere, & usurarios rursus introducere. Pecunia enim donata, nulla est, vel modica, nec sufficiens ad ipsam domum comparandam, multò minùs ad succurrendu egentibus. Populus autem in ciuitatibus Belgij non potest carere subsidio mutui, ut ante 12. vel 15. annos manifestè patuit. Cum enim Sereniss. Princeps prohibuisset usurarios, miserunt aliquos ciuitates suas Deputatos qui explicarent S. Serenitati necessitatem populi, & peterent usurarios restitui: quorum iustæ postulationi Princeps annuit. Omnes enim artifices suis temporibus egent paratâ pecunia, ut comparent suarum artium materiam: alioquin graue damnum incurrunt. Hanc non possunt habere gratis ex mutuo, neque ex venditione suarum rerum, nisi ingenti damno, eò quod nondum sit tempus & opportunitas vendendi. Quare cum alia ratio non sit iueniendæ pecuniæ, eligunt eam quæ minùs videtur damnosa; & confugiunt ad usurarium publicum: cui post aliquot menses, venditiis suis rebus opportuno tempore, satisfaciunt.

89 Omitto innumeras alias necessitates paratæ pecuniæ in magno populo, quæ non durant sæpè nisi ad breue tēpus, quibus necesse est succurrere vel per usurarios, vel per Montes huiusmodi, in quibus sanò est longè minus dispendium mutuatariorum, quàm apud usurarios. Itaque nullum periculum hic conscientiæ, nec video quomodo quia malè possit edificari propter pecuniam ad censum acceptam, & solutionem pensionum in mutuatarios deriuatam: modò benè sit informatus, & totum hoc negotium ex solidis fundamentis intelligat.

90 Hæc responsa sunt ad scripta oppugnantium Montem & nostram sententiam, idque eo tantum fine, ut veritas hoc examine magis elucescat, & bono publico consulatur.

INDEX

Rerum præcipuarum, quæ hoc volumine tractantur, recognitus & auctus.

Prior numerus, paginam; posterior, marginalem pagina numerum denotat. Vbi numerus marginalis solum apponitur, ad proximè designatam paginam referitur.

A

Abductio.

BD V C E N S aliquem à Religione ad quid teneatur. pag. 70. num. 13

Abiectio sui.

Abiectio sui ordinata. 656.64
Quomodo opponatur humili-
tati. ibid.
An pertineat ad pusillanimita-
tem. ibid.

Ablatio.

Ablatio iniqua rei alienæ non obligat ad restitutio-
nem, nisi quia daninosa. 123.92

Abortus.

An liceat procurare Abortum indirectè. 79.61

Abraham.

Abraham vsus æquiuocatione. 704
Abraham mendacij à Cano malè damnatus. 715

Abrenuntiatio.

Abrenuntiatio simplex non priuat quemquam iure,
quod leges ei in bonum commune tribuunt. 286.26

Absens.

Absentes vel præsentés respectu præscriptionis qui
dicantur. 51.23
Abesse quàm diu possit beneficiarius. 367.155

Abstinentia.

Abstinentia quid. 596.1.2
Ei deditos oppugnant impatientia & superbia.
597.5

Requirat abstinentiam longiorem, & victum durio-
rem. n.6

Abstinentia quorundam Monachorum. n.7

Omni in ieiunio à vino abstinebatur. n.8

Abusus non reddit rem indifferentem illicitam. 704

Acceptio personarum.

Acceptio personarum quid sit. 332.1

In Deo non est personarum acceptio. n.3

Ex genere suo est peccatum mortiferum: in exigua
tamen materia potest esse veniale. 333.4. In quorum

bonorum distributione potissimum locum habeat.
n.5. & seqq. In distributione Iuris, quam facit Iudex

partibus Ius dicens, quando is peccet vitio acce-
ptionis personarum. ibid.

Accepta.

Acceptio iniusta generatim quid sit. 63.19

Accepta ab auctore malæ fidei quanto tempore præ-
scribantur. 55.42

Accepta ob turpem causam an sint restituenda. 145.52

Accipiens mercedem operis turpis patrati, non neces-
sariò approbat opus. 180. init.

Accepta ob causam honestam, ad quam obligabaris ex

iustitia, sunt restituenda. 246.62

Item si ex charitate obligabaris, nisi sit opus sum-
ptuosum & laboriosum. 147.69

Secus ob ea, quæ cedunt in honorem solius Dei aut
utilitatem proximi. n.70

Possunt tamen dari, ut facinus lege punibile com-
mittatur, in Iudicio reperi. n.71

Liberaliter data non sunt restituenda, nisi lege sta-
tueret. 72

Accepta à Religioso an retineri possint. 493.71

Accipere ab eiecto à Religione an quis possit. 505.113

Acceptare, Acceptilatio.

Acceptare promissionem vel donationem qui possint.
181.43. & 187.47

Acceptans non potest eam condonare. n.50

Acceptio promissionis, vel donationis absenti factæ
quomodo fieri debeat. 182.42

An possit fieri post mortem promittentis vel dantis.
n.45

Acceptare promissionem onerosam solus promissarius
validè potest. 184.51

Acceptilatio quid sit. 162.18

Acceptare quis potest promissionem ad se directam.
461.104

Actio, Agere.

Agere & facere quomodo differant. 3.14

Agere qui non possint. 39.49

Agere licet de quavis iniuria vindicanda, non autem
de quouis damno compensando. 90.146

Agere contra ius alterius ex causa licet. 158.54. contra
actionem ut possit præscribi quæ possessio necessa-
ria. 46.7

Actio quando censeatur causa damni. 86.113

Actiones externæ in re graui vix sunt ex inconsidera-
tione, quæ sit peccatum veniale. 65.29

Internæ sæpius. ibid.

Actio adulterij quanto tempore præscribatur. 54. init.
item Actio accusandi alia crimina. ibid.

Actiones humanæ non pendunt ab astris. 529.36

Agere aliquid in hostium interitum, ut tibi certa mors
sequatur, licet. 75.32

Accusatio, Accusator.

Accusantem falsò, occidere an licitum. 77.47

Accusatoris vicem quæ suppleant, & quis dicatur ac-
cusator virtualis. 310.104

Accusatio quid sit. 319.1

ad Accusationem quæ requirantur solemnitates. 320.
2.3

Dies admissi criminis an exprimi debeat. n.45

inscriptio Accusantis in foro seculari non est neces-
saria: secus in foro ecclesiastico. n.8. quodcumque

crimen est probabile in Iudicio, an teneatur Accu-
sator

INDEX RERVVM.

Factor ex iustitia prætermittere secretam monitionem.
n. 10. & 31. 12.
Denuntiatio euangelica à iudiciali quomodo dif-
ferat. 320. 11
Quando debeat accusator desistere ab accusatione
incepta, & quas ob causas possit. 321. 14
Quibus euentis accusationem Iudex abolere possit.
n. 15. 16
In causa civili quando possit actor à lite recedere.
n. 17
In causa criminali quando licitum sit desistere per
gratiam. n. 18
In crimine publico capitali quando transigere sit li-
citur. n. 20
Addictio.
Addictionis pactum in diem in venditione quod dica-
tur. 240. 125
Adiuratio.
Adiuratio quid sit, & quantum obliget. § 21. 67. Dupli-
citer sit. n. 68
Quænam adiurari possint. n. 69
Preces Ecclesiæ potius sunt obsecratio quam adiu-
ratio. n. 68
Sola rationalis natura adiuratur. n. 69
Dæmones adiurantur imperio. n. 70
Res inanimæ quomodo adiurentur. n. 72
Adolescens.
Adolescentibus necessaria sobrietas. 610. 91. Romani an-
te annum trigelimum vinum non bibebant. ibid.
Studiosi pulchritudinis an peccent. 665. 109. 116
Acceptantes inuiti beneficium an ad Horas teneantur.
370. 174
Adoratio.
Adoratio quid sit: variè accipitur. 428. 1. 2
In quo propriè consistat. n. 4
Externa adoratio per se adiaphora. n. 5.
Aduentitia.
Aduentitia bona filij præscribi non possunt. 58. 48
Aduertentia.
Qualis requiratur ad peccatum. 296. 9
Aduertens damnum ex sua actione secuturum, an te-
neatur ad restitutionem. 86. 112
Adulario, Adulator.
Adulatio quale peccatum. 569. 52
Adulator quando teneatur ad restitutionem. 133. 25
Adulatores qui dicantur. 569. 51
Adulter, Adulterium.
Adulterium quid. 631. 71
Esse peccatum mortale. ibid.
Tripliciter patitur. 632. 74
Bruta quædam id plectunt. 631. 71
Adulterium necessario semper duplicem malitiam in-
cludit. 92. 4
Adulteram filiam & adulterum occidere an licitum.
73. 14. 15
An uxorem. n. 15
Adulterij actio quanto tempore præscribatur. 53. 36
Coniunx si consentiente marito adulterium com-
mittat an faciat iniuriam. 62. 12
Adulterorum poenæ. 73. 15
Transactio pro adulterio an valeat. 95. 37
Adulter ad quid teneatur si adultera nothum suppo-
nat. 96. 46
Adulter inuasus à marito potest se defendere. 85. 106
Si præviderit inde mortem marito imminere, tene-
batur etiam ex charitate abstinere. n. 107
Adulter ad quid teneatur. 95. 35
Transactio occulta pecuniaria pro hac iniuria valet.
76. 38
Quid si partus sit secutus. n. 39. 41
Non censetur causa abortus, nisi suaserit. n. 43
Adultera secuto partu ad quid teneatur. 97. 47. 50. &c.
Adultera an teneatur se prodere ne spurius succedat.
n. 53
Adultera potest marito restrictè respondere. 751

Adultus.
Adultus neque contaminari peccato, neque iustitiam
consequi sine suo consensu potest. 577. 24
Aduocatus.
In extrema necessitate pauperis Aduocatus tenetur ei
succurrere gratis. 330. 45
Item in graui, si habeat superfluum. 331. 46
Quando eius negligentia vel imperitia cliens iusta
causa excidit, tenetur ei de damno. n. 47
Si tueretur causam iniquam, tenetur de damno, quod
parti obuenit ratione illius patrocinij: tenetur etiam
suo clienti, si etiam non monuit de causæ iniustitia.
n. 48
Aduocatus debet clientem deferere monitum de cau-
sæ iniustitia, si nolit desistere. n. 49
Aduocatus rei, qui ipsum fraudibus contra fiscum de-
fendit, non tenetur fisco compensare emolumentum,
nec reus ipse tenetur. n. 50
An aduocatus fisco teneatur, si causam eius negligen-
ter agat. n. 51
Aduocatus clientem ita defendens, ut accusator non
possit conuincere, quamvis accusator damnatur ad
poenam rationis, non tenetur ad restitutionem illius
damni, nec efficitur irregularis. n. 52
Si rei & Actoris causa æquæ est probabilis, potest
Aduocatus suscipere viri ius patronium. ibid. &
n. 53
Aduocato quatenus licitum simulare. 775
Aduocatorum quorundam, malæ artes. 776
Aegyptij.
Aegyptij quàm veritatis studiosi veracitatis. 691
Equalitas.
Equalitas aliâ arithmetica, aliâ geometrica. 16. 5
Equitas.
Equitas *mensura* quid sit. 571. 63
Dirigitur à iudicio seu gnomæ. n. 64
Equum quid sit. n. 67
Equiuocatio.
Equiuocationum vsus an licitus. § 15. 47. & 567. 39.
Equiuocationum crebra necessitas ad fugam peccati.
676
Equiuocatio quid. 692. eius origo. ibid.
Equiuocatio læpè illicita per accidens. 693. vel si desit
iusta causa & proportionata. 701. & 703
Equiuocatio illicita: non est mendacium. 702. & 703
Equiuocatio per se, & ex causa, non est vitiosa. 704. &
1099.
Equiuocationum aliquarum assertio, quomodo Ca-
tholicorum dicatur. 716
Estimatio.
Estimatio laboris & lucri, quod occisus faciebat, quo-
modo faciendâ. 88. 125. 128
Potest variari secundum diuersos contractus. 248.
33
Ætas.
Ætas requisita in Abbatisa vel Priorissa. 358. 107
Ætas requisita ad professionem. 486. 58
Ætas requisita ad Ordines sacros. Vide Beneficium.
Affabilitas.
Affabilitas quid sit. 568. 47
Eius obiectum. 569. 50
Dupliciter in eam peccatur. n. 51
Affectus.
Affectus quomodo mutet iudicium. 5. 31
Cum prauo affectu potest aliquando esse rectum
iudicium in particulari. n. 32
Affectus erga rem an pretium augeat. 228. 18. & 229.
27
Agathon Abbas.
Agathon Abbas restrictionibus suffragatus. 723
Alea.
Alearum nomine qui lusus in Iure intelligantur. 283. 4
Sub quanto peccato Clericis prohibiti. 284. 5. &
643. 98
Subi

INDEX RERVM.

Sub quanto laeils.	284.6	<i>Apparitiones.</i>	
Olim omnibus prohibitz alex.	643.98	Apparitiones spirituum quomodo possint internosci.	501.25
<i>Alieni detentor.</i>		<i>Apprehensio.</i>	
Alieni iniquus detentor continuè peccat.	114.11	Apprehensio alia vera, alia ficta.	23.46
Alienam rem empram bona fide vendens tenetur restituere pretium emptori.	172.26	Vbi ficta locum habeat.	n.47
Alienam rem pendens sit dominus pretij accepti.	220.162.163	Apprehensio iurium duplex.	n.49
Aliena pecunia aliquid emens sit eius dominus.	n.161	Dupliciter res non apprehenditur vt grauis.	639.103
<i>Alimenta.</i>		<i>Approbatio.</i>	
Adulter an ad alimenta prolis teneatur.	96.41. & 201.67	Approbatio an sit de essentia religionis status.	476. init.
<i>Alphonsus Castella Princeps.</i>		A quo fieri debeat. n.12. Pontifex eam sibi reseruat.	n.13
Alphonfi Castellæ Principis fuga artificiosissima.	775	<i>Aristoteles.</i>	
<i>Ambitio.</i>		Aristoteles mendacij improbat.	742
Ambitio quid sit.	587.21	Aristotelis de mendacio doctrina defensa.	682
Est triplex.	ibid.	<i>Arma.</i>	
Quale peccatum.	n.22	Arma deferentes ad Turcas fiunt serui Christianorum.	36.14
Oritur ex superbia.	ibid.	Arma vendens ad bellum iniustum.	334.31
<i>Amicitia, Amicus, Amor.</i>		<i>Arrogantia.</i>	
Amicitia quid sit.	568.40	Arrogantia quid.	659.76
Offerte se morti pro amico.	75.30	<i>Ars.</i>	
Amicitiam alicuius appetere propter lucrum licitum est.	207.38.39	Ars quid sit: quomodo differat à prudentia.	3.13
Amor proximi duplex, & vter sit actus charitatis.	412.23	Ars notoria quid sit. 534.62. Quale peccatum.	ibid.
<i>Amphibologia.</i>		<i>Asscuratio.</i>	
Amphibologia mentalis & sensibilis, quæ dicantur.	692	Asscuratio quid sit, quidque ad eius iustitiam requiratur.	292.24.25.26.
Amphibologia an ab æquiuocatione differat.	692	Asscuratationis pactum etiam in censibus licitum.	252.66
<i>Anastasia.</i>		Asscurans merces, quas fingit se aliquis habere in aliqua nauis, si nauis pereat, an teneatur ad pretium conuentum.	293.28
Anastasiæ patriciæ, restrictiones.	726	Quid si plures asscurent easdem.	n.36
<i>Anabaptista.</i>		<i>Assignatio.</i>	
Anabaptistas quando occupet diabolus.	534.62	Assignationem mihi ab usurario factam super debitas viuras an possim acceptare, & eas exigere.	224.195
Vxores ferè habent communes.	35.11	<i>Astra, Astrologia.</i>	
<i>Anaxarchus.</i>		Astrologia duplex, naturalis, iudiciaria.	528.32
Anaxarchus veritatis laudator.	681	Cur incerta experientia naturalis n.33. Quænam noscenda ad prædictiones astrologicas. ibid.	
<i>Andreas Duuall.</i>		Ex prædictionibus tantum 7. verè deprehensa. ibid.	
Andreas Duuallius laudatus.	746	Ex astris & hora natiuitatis non potest probabiliter iudicari de temperamento.	529.34
<i>Anima, Animatio.</i>		Naturalis astrologia non est per se peccatum. ibid.	
salus Animæ proximi quando saluti proprii corporis præferenda.	77.51	Iudiciariæ vsus semper est per se peccatum mortale.	n.35
Animæ defuncti ab occisore nihil ex iustitia restituendum.	91.148	In eius vsu est tacitum sordus cum dzmone.	n.37
Animatio foetus quoto die fiat.	80.65	Astra non sunt causa humanarum actionum.	n.36
<i>Animalia.</i>		An possint poni saltem signa euentuum.	530.38.39
Animalia alia mansueta & serua, alia siluestria & libera. 37.28. Licite occiduntur. 71.1. abstinendum tamen crudelitate.	n.2	Iudiciaria astrologia est suodamentum magiæ.	n.41
<i>Animus.</i>		Quid si non certò affirmant euenturum.	n.42
Animus malus, siue intentio non obligat ad restitutionem.	116.35. & 128.128	Vnde sit vt vera prædicant.	531.43
<i>Annus.</i>		Cantus & motus animi quomodo signum temperatum.	n.45
probationis Annus an debeat esse continuus.	486.59	Quando signa à Deo diriguntur.	n.46
Quomodo computandus.	ibid.	Ioseph an augur fuerit.	532.49
Quid si in annum bissextilem incidat.	ibid.	<i>Astutia.</i>	
Annus bissextilis in professione spectandus.	487.60	Astutia quid sit. 9.24. Quale peccatum.	ibid.
<i>Antimonia.</i>		<i>Asylum.</i>	
Antimoniz in Paudectis ob varias Iurisperitorum sententias reperiuntur.	140.11	Asylo non gaudet laico publicus.	548.13
<i>Antiquitas.</i>		<i>Atheismus.</i>	
Antiquitas quatenus sententias commendet.	745	Atheismi vera origo, quæ.	767
<i>Apes.</i>		<i>Attentio.</i>	
examina Apum quando liceat capere.	38.32	Attentio in omni oratione requiritur.	425.62
<i>Apostata.</i>		Attentio quadruplex.	n.61
Apostata quis dicatur.	564.109	Attentio ad verba an sufficiat.	426.69
Apostata, fugitiuus, & electus Religiosus quomodo differant.	ibid.	Quomodo sit virtualis dum animus distrahitur.	427.71
Apostata & fugitiuus Ordini acquirit.	605.112	An requiratur propositum distinctum attentionis.	n.72
<i>Apostolus.</i>		Attentio imperfecta non sufficit ad opus meritorium.	439.4
Apostoli & præcipui Sanctorum vel virgines, & qui coniugati, abstinere coniugij vsu.	613.108	Secus ad violandam promissionem.	ibid.
		Attentionis imperfectio in tentatione.	639.103

INDEX RERVM.

Attritio.
 Atterio sufficit ad martyrij fructum. 521.43
 An voluntas patiendi pro Christo sufficiat. n.49
Auaritia.
 Auaritia quid sit. 570.59. Quale peccatum. n.60
 Eius filiz. ibid.
 Græcorum sacerdotum auaritia. 68.47
Auctio.
 in Auctione rem pluris quam doque vendere quam va-
 leat an licitum. 230.35
Aucupium.
 Aucupium quomodo & ubi licitum. 39.28. & 39.39
 Aucupans contra iustam prohibitionem quomodo
 peccet. n.40
Audacia.
 Audacia quid. 583.65
Audire.
 Audiens detractorem quomodo peccet. 99.20. & seqq.
 Audita referens quomodo peccet. n.24. & seqq.
Augustinus.
 Augustini barbam curat Barnesius. 752
 Augustini liber de mendacio, implexus. 754
 Augustini, & Hieronymi controuersia de legalibus, cu-
 iusmodi. 777
 Augustinus quam infideliter à Barnesio prolatus. 760
 Augustini laudatio legitima. 754
Austeritas.
 Austeritatis moderata utilitates. 477.21

B

Banniti.
Banniti an occidi possint, & à quo. 72.6. & 73.14
Baptismus.
 Baptismus, exorcismus, &c. remedia sunt aduersus ma-
 leficia. 542.29
Barata & Mohatra.
 Barata & Mohatra an licite. 241.130
Barnesius.
 Barnesij vira & mores. 674
 Barnesius strenuus conuicator. 787. & seqq.
 Petulantia, & immodestia, imo impudentia eiusdem.
 ibid.
 Barnesius potens in mentiando. 790. & seqq.
 Barnesij cordis inopia argumenta. 794
 Barnesij ignoratio latinitatis. 787
 Barnesius pro D. Augustini turba sollicitus. 752
 Barnesius in calumniando valentissimus. 768
 Barnesius extra chorum saltans argumentando. 756
 Barnesij mendacium effrontissimum. 693. Calumnia lu-
 culenta. 697
 Barnesij ignorantia rudimentorum Logicæ. 708
 Barnesius maledicentissimus. 746
 Barnesij turpiloquium 750. Barnesij Nestorianismus.
 717
 Barnesij contumelia in Grammaticam 721. & 755
Basilus Imp.
 Basilus Imperatoris illustre monitum. 690
Bellum.
 Bellum an detur verumque iustum. 434.30
 Bello capti, serui fugere possunt. 37.24
 Fugientes inuare licitum. n.25
 Quando belli iustitia ambigua, an utrimque fiant
 serui. 35.12

Beneficium.

Beneficium quid sit. 346.1
 Quomodo à Pensione differat. 375.201
 Aliud est secularis, aliud regulare. Aliud simplex,
 aliud duplex, & quid ea sint. 347.5. & seqq.
 Beneficium, aut officium non vacat ante sententiam,
 etiamsi in lege dicatur, Ipso facto sit priuatus.
 303.63
 Beneficia sex modis acquiruntur, Presentatione, ele-
 ctione & confirmatione, postulatione & confirma-
 tione, collatione libera, permutatione, resignatione,

ne in fauorem cum secuta collatione, & quid illa
 sint. 347.11. & seqq.
 Beneficia quomodo dicantur absque diminutione con-
 ferri. 375.206
 Beneficium procurans indigno ad quid teneatur. 128.
 129
 Sibi vel alteri minus digno procurans beneficium
 omisso digniore, an teneatur aliquid restituere di-
 gniori vel Ecclesie. 354.72
 Beneficiarius si putet verè se dignum, non tenetur resi-
 gnare beneficium. 355.76
 Decem conditiones requiritur ut quis censeatur ad
 beneficium idoneus. n.85
 Ante omne beneficium requiritur Clericatus, leq
 prima tonsura. 356.92
 Si beneficium ex institutione requirat certum or-
 dinem, eo carens est inhabilis ad illud. 357.96
 In ceteris beneficiis sufficit prima tonsura, & habi-
 litas ad suscipiendum intra annum ordinem bene-
 ficio congruentem. n.98
 Adeptus Episcopatum si munus consecrationis in-
 tra tres menses non suscepit, ad fructum restitu-
 tionem tenetur. Si totidem postea menses idem ne-
 glexerit, Episcopatu ipso iure priuatus est. n.99
 Adeptus Ecclesiam parochialem tenetur ordinari
 ad sacerdotium intra annum: alias ipso iure benefi-
 cio est priuatus. n.100
 Obtinentes beneficia in Ecclesiis cathedralibus, vel
 collegiatis, vel regularibus, quibus varia annexa sunt
 onera, tenentur intra annum suscipere ordines offi-
 cio convenientes. 358.105
 Quæ aras ad singula beneficia sit necessaria. 359.
 107. & seqq.
 Celibatus quomodo requiratur ad beneficium.
 n.111
 Quæ scientia. 364.127
 Intrusus ad beneficium quis dicatur. 363.123
 Collatio beneficii facta omnino illiterato est irrita.
 364.129
 Aptitudo corporis requiritur, quæ necessaria ad de-
 center præstandum officium. n.130
 Ad omne beneficium requiritur determinari inten-
 tio status ecclesiastici, & Ordinis muneri suo neces-
 sarij. n.132
 Accipiens beneficium ut eius fructibus alatur do-
 nec studia absoluerit, peccat mortiferè, nec potest
 illud retinere. n.132
 Qui accepit beneficium parochiale sine animo sus-
 ciipiendi intra annum sacerdotij, tenetur fructus
 restituere, nisi voluntate mutata intra annum pro-
 motus fuerit. 365.133
 Beneficium parochiale accipiens animo non residendi,
 peccat, non tamen est ipso facto priuatus. n.136
 Beneficia plura habere non est intrinsecè malum, sed
 speciem mali præfert, cohonestari potest. n.137
 Nullus tamen potest recipere, & simul retinere plu-
 res Episcopatus in titulum, commendam, aut alio
 titulo. n.138
 Electus ad Episcopatum, obrepta bonorum admini-
 stratione, & consecratione, vel saltem elapso tem-
 pore consecrationi præfixo, amittit omnia benefi-
 cia, quæ antè obtrinebat. n.139
 Beneficia alia sunt incomparabilia primi generis, alia
 secundi, & quæ illa sint. n.140
 Habens beneficium incompatible primi generis, si
 secundum huius generis acceperit, obrepta pacifica
 possessione secundi, vacat prius. ibid.
 Reliqua beneficia residentiam postulantia non sunt
 incompatibilia primi generis. 366.144. sed secundi.
 n.146
 Quatuor casibus licet habere plura beneficia. n.147.
 148
 Per dispensationem licitum habere plura beneficia
 residentiam requirentia, si adsint iustæ causæ di-
 spensandi. 367. n.149
 Alias non est tutus. n.151
 Habentes

INDEX RERVM.

Habentes beneficia cum cura animarum, tenentur Iure diuino residere, & per se officium administrare. n. 153
Episcopi possunt quotannis à suis Ecclesiis ex iusta causa tribus mensibus abesse. n. 155
Si necessarium diutius abesse, à quo debeant causæ approbari. n. 156
Alias fructus pro rata temporis absentiz non faciunt suos. 368. 157
Parochi si ultra duos menses absint, an peccent, & fructus amittant. n. 159
Qui in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis obtinent dignitates, canonicatus, præbendas, vel portiones, non possunt quolibet anno abesse ultra tres menses. n. 162
causæ excusantes à residentia. n. 163
Beneficij omnes ad Horas canonicas tenentur. n. 166
Ea obligatio quando incipiat. n. 167
Ij excusantur à lectione Horarum, qui nec per se, nec per suos, ullos fructus percipiunt, nec percepturi sunt; si per eos tamen non steterit quod minus percepturi sint. n. 168
Probabile etiam excusari eos, qui valde parum recipiunt, vt si beneficium non habeat ultra 8. aureos. Tenentur tamen qui aliquid recipiunt, aliquoties per annum, v.g. festis & Dominicis. n. 169
Non excusatur beneficiarius à precibus primo & secundo anno, ed quod fructus beneficij horum annorum in quibusdam Ecclesiis debeat fabricæ, vel decessori mortuo. n. 170
Quid si sacerdotes expendant maiorem partem prouentuum in substitutum, qui Sacra faciat. 370. 172
Beneficij, qui sunt in possessione, non excusantur à precibus, ed quod beneficium sit litigiosum, aut quod fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiantur, si tamen probabile sit ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obrenturos. n. 173
Quem nihil recipiunt, ed quod non resideant cum possint, non excusantur. ibid.
Adolescentes, qui parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium, cum tamen non habeant animum status Ecclesiastici, an ad Officiu teneantur. n. 174
Beneficij omittentes Preces canonicas, tenentur ad restitutionem fructuum pro rata omissionis. n. 175
Habentes beneficia curata & cappellas, non tenentur Iure naturæ ad restitutionem, etiam si Preces canonicas omiserint: at habentes beneficia, quorum præcipua functio est precatio canonica, non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle. 371. 179. 180
Ecclesia imponit restitutionem fructuum per modum oneris, seu conditionis. n. 183
Beneficij non habent absolutum dominium fructuum, etiam antè perceptorum, nisi post dictum officium, aut certe absque culpa prætermisum. ibid.
Canonici non canentes in choro, vbi consuetum, non merentur distributiones, etiam si domi prætes recitent, aut submisit in Ecclesia dicant. n. 84
Quid si consuetudo habeat vt per Vicarios officium peragant. 371. 185
Superiores canonicorum habentes iurisdictionem in capitula, tenentur curare vt canonici per se diuina officia obeant. n. 186
Modi quatuordecim, quibus beneficia amittuntur. n. 187. an ratione absentiz amittantur. n. 188
Beneficiorum bona triplicia. 18. 35
Vtrum ipsi bonorum suorum dominium habeant. n. 36. & seqq.
Congrua eorum sustentatio. 19. 40
Peccant mortaliter superflua profanè expendentes. 31. 47
cur eorum bona dicantur res Dei. ibid.
Beneficio metu renuntians non tenetur legere Horas,

nec potest ad eius titulum ordinari. 166. 37
Beneficij de quibus & quomodo possint testari. 199. 41. 42. 43
De superfluis sui beneficij ex consuetudine etiam in causas non pias, valide, sed illicitè testantur. n. 44
Item si ea ex intestato diuitibus amicis relinquant. ibid.
Heredes tamen non peccant accipiendo. 100. 48
Beneficium vnum maius altero dupliciter dicitur. 562. 9
Beneficio indignus quis dicatur, quis etiam dignissimus. 351. 52
Quorum beneficiorum sit capax regularis. 500. 95
Resignatio in beneficiis quid. 373. 189
Fit tacitè vel expresse. ibid.
Vt conditionalis, & id quod ex vi illius secutum fuerit, sit validum, nouem requiruntur conditiones. n. 190. & seqq.
Beneficium qua ratione sit inuendibile Iure diuino, & qua ratione sit vendibile per Pontificem absque simonia Iuris diuini. Vide V. *Simonia*. 562. 7
Beneficij relatio. 564. 18
Beneficium non retribuere quando peccatum. 564. 18
Vtrum Deus maius beneficium innocenti quam poenitenti conferat. 562. 10
Blanditia.
Blanditijs vel precibus aliquem ad maleficium permouens, si antequam patretur, ea reuocet, ad nihil tenetur. 132. 17
Blasphemia.
Blasphemia quid, quod duplex, quale peccatum. 549. 23. & 550. 31
Quomodo confitenda. 551. 33
Eius poenæ. n. 34
Blasphemi quomodo corripiendi. ibid.
Bodini.
Bodini error circa mendacium reiectus. 690
Bona.
Bonorum spiritualium dignitas consideranda. 10. 39
Bona filij familias quadruplicia, castrensia, quasi castrensia, aduentitia, profectitia. 14. 7. & seqq.
Bona Principum quintuplicia, & quomodo singula præscribantur. 54. 41
Ob bonorum conseruationem an liceat tyrannum occidere. 72. 11. & 77. 49. an furem. 80. 66
Bona incerta quæ dicantur. 143. 31. 32
Post inquisitionem distribuenda pauperibus. n. 33
Non tamen Iure naturæ. n. 36
Quæ bona incerta quibusdam locis Principibus applicentur. ibid.
Quæ non habentur per delictum, retineri posse probabile. n. 38
Quo Iure Pontifex possit de his disponere. 144. 40
Consentur adspota. ibid.
Si possessor pauper sit, potest ea sibi retinere. n. 41
Bona incerta pauperibus distribuens, domino comparsente ad quid teneatur. 143. 31. & 43
Per hanc distributionem non transfertur plenum dominium. 144. 45
Consultum in ea vti consilio confessarij. n. 47
Inuentor talium rerum an post diligentem inquisitionem possit eas sibi retinere. n. 48. & 49
Bona Religiosi per professionem transeunt in Monasterium. 497. 81. & quare n. 82
Quomodo bona distribuenda post professionem. ibid.
An ad Religionem transeuntes cogi possint vt bona sua propinquis relinquant. 498. 86
Bona Ecclesiastica ementes in Anglia & Hollandia an peccent. 241. 135
Bona mariti & vxoris an communia, quid si maritus sit dissipator. 283. 37
Eriam bonorum possessio transit in Monasterium. 498. 84
Bona

INDEX RERVM.

Bona ad iaphora an per se peti possint. 417.21

Vide V. Clericorum bona.

Bona fides.

Bona fide rem furtiuam emens, eam sine pretio domino tenetur reddere. 190.2

Si consumpserit vel alienauerit, in quantum factus est ditior tenetur restituere. n.3.4

Si perit etiam ipsius culpa, ad nihil tenetur. 140.6

Vide Res furtiuæ.

Breuiarium.

Breuiarium quid contineat. 421.42

Breuiario Romano qui vti teneantur. 427.73

Qui non teneantur illud acceptare. ibid.

An priuatim eo omnes vti possint. n.74

An quicquid vtantur, teneantur ad Psalmos Graduales, &c. n.76

Bruta.

Bruta nonnulla adulterium plectunt. 631.71

C

Caluinus.

Caluinus mendax & mendacij patronus. 699

Calumnia, Calumniator.

Calumnia læsi iuris Principum. 769

Calumniatorem occidere an licitum. 77.47. & 82

Duellum cum eo acceptare licitum. 77.49

Cambium, Campfor.

Cambium quid sit. 257.1

Eius diuisio. n.5. Refertur ad varios contractus. n.4

Cambium siccum quid sit. n.5. Reale. ibid.

Minutum & locale. n.6

Cambio minuto varias ob causas aliquid lucrari licitum. n.7

Campfor minutus potest aliquid lucrari etiam si sponte id officium subeat. 258.9

Etiam ob numerationem pecuniarum. n.10

Campfor in cambio locali prior pecuniam accipiens quo titulo possit lucrari. 259.19.20

Quantum possit accipere. n.21

Quomodo transferat pecuniam. n.21.22

Debet assecurare pecuniam. 260.26

Campfor prior dans pecuniam alibi recipiendam an possit lucrari. n.27

Quo titulo. n.28.34

Non tenetur suam commoditatem in eo æstimare. n.32

Potest lucrari etiam dans ad locum intra idem regnum constitutum. n.33

Potest lucrari ratione triplicis tituli. 261.39.41

Quem titulum maximè spectent mercatores. n.43

Cambiorum praxis hoc tempore. 262.47

Quæ personæ requisitæ. n.48

Quo genere numerorum legantur. n.51

Cambia quorum pretia variantur pro diuersa distantia nundinarum ad quas dantur, an licita. 263.53. & 54

Cambia mercatorum cum Rege an iusta. n.58

Cambium Bisuntinum, seu Placenticum quid sit. 264.59. licitum. n.60. & 265.68

Campforum prouisiones quæ dicantur. n.73

An possint exigi in pacto de recambio. 266.84

Campfor potest facere pactum de interesse, si alter sit in mora. n.81

An de recambio. n.82

An possit tunc prouisiones exigere. n.84

An possint debita adicere sorti. n.85

An teneatur partem solutionis computare pro sorte. n.86

Cambiorum condiciones à Pio V. requisitæ. 267.88

Vix sunt receptæ. n.93

Camerarius.

Camerarij ridiculæ notationes. 681

Candor.

Candor in usu vestium olim, quorsum. 701

Canonicus.

Canonicus non assistens diuino officio, tenetur ad restitutionem distributionum, etiam si ei fiat remissio ab aliis. 157.41

Canonici an in choro cantare teneantur. Vide Beneficium.

Capitis minus.

Capitis diminutio quid sit. 20.21

Caro.

Carne humana an vesci liceat in necessitate. 75.28. & 617.9

Non licet quemquam occidere ut eius carne vtaris in medicamentis. 618.10

Ob crimina auiibus & feris proici potest. ibid.

Idolothytis an vesci liceat. 75.29

Immunda carne ludæi potuissent vesci in necessitate. 618.10

Non tamen tenebantur. n.12

Carnibus vesci in morbo non tenetur Carthusianus, potest tamen. ibid.

Caro est iumentum: quomodo regendum. 607.71

Carolus Burgundus.

Caroli Burgundi illustre factum. 698

Carthusianus.

ad Carthusianorum Ordinem possunt omnes alij Religiosi transire. 501.100

In eoque dignitates obtinere. 502.105

Ipsi verò ad mendicantes. ibid.

Conditiones in transitu, requisitæ. n.101

Si transeat quis ad alium Ordinem ut sit Prælatus, an requiratur annus approbationis & noua professio. ibid.

Transire potest quis ad laxiorem cum venia Prælati, si causa iusta subsit. n.102

Si absque venia, an sit apostata & excommunicatus. ibid.

Quis veniam dare possit. n.103

Mendicantes non possunt transire nisi ad Carthusianos. n.104

Si secus faciant, an recipientes & recepti sint excommunicati, & professio irrita. ibid.

Canonici Regulares possunt transire ad Ordinem Monachorum, ubi disciplina benè seruatur. n.101

Carthusianus, an possit se delectare esu carniū imaginario. 641.111. & 642.113

Castitas.

Castitas quid. Eius officium. Perfecta, Imperfecta: coniugalit, materia castitatis. 610.92. & seqq.

Castitatis votum ad quid obliget. 495.77

Castrensia bona.

Castrensia, vel quasi castrensia bona quæ dicantur. 24.7

An de iis possint disponere minores iussio tutore. 174.62

Causa.

Causa vera damni vel rei quæ sit. 131.3.9.11

Causa principali damni restituentem reliquæ sunt liberæ. 136.41.45

Causæ æque principales qualiter tenentur. 137.52.54

Causa damni negatiua ad quid teneatur. n.62

Vni ex causis condonatione facta ad quid teneantur reliquæ. n.57.60

Ex causaturpi accepta an restituenda. 145.52

Causæ excusantes à restitutione. 153.1

Non semper sufficiunt ut fureris. 155.27

Causam pollutionis quando non teneamur vitare. 637.98

Quid si absit periculum consensus. ibid.

Si causa aliunde sit illicita. n.99

Turpem ob causam acceptam opere impleto non est restituendum. 145.52

Nisi communem æstimationem excedat. n.53

Nec etiam Inre positum restituendum. n.56

Leges quæ talia pacta rescindant quomodo intelligendæ. n.57

Talia quædam esse restituenda probabile. 146.60

Cui.

INDEX RERVM.

Cui.	n.61	nequeunt.	159.72
Ante peccatum patratum, pro eo accepta restituenda sunt.	145.55	Cessio simplex non priuat hominem iure, quod lex ei in bonum commune tribuit.	286.26
<i>Censura.</i>		<i>Charitas.</i>	
Censuras an incurrat qui mandat occidere clericum, si poeniteat ante executionem.	132.17	Charitas maxima in proximum qua.	578.34
<i>Census.</i>		Charitas adesse debet in martyrio saltem in fine. n.35	
Census quid sit.	345.1.2	<i>Chirographum.</i>	
Variè diuiditur.	n.4	Chirographa minoris emere quàm valeant an licitum.	233.65. & 70
Reseruatius quid.	ibid.	Chirographa vsurariorum an emi possint.	224.195
Differt ab emphyteusi.	n.5	Chirographarij creditores.	151.35
Quid consignatius.	ibid.	<i>Chorus.</i>	
Variè diuiditur.	n.6	Chorus non requiritur ad perfectum statum.	477.23
Quid sit realis.	ibid.	<i>Christus, Christiani.</i>	
Quid personalis.	n.7	Christi defensio cur Petro prohibita.	77.50
Quid mixtus.	n.8	An passus sit iniuriam à malis.	63.14
Quid fructuarius, quid pecuniarius.	n.9	Christus quomodo sit vnicus mediator noster.	420.34
Quid certus vel incertus.	n.10	Christi humanitati an conueniat orare.	417.24
Quid vitalitius.	n.11	Christus an aliquando iuravit.	506.4
Census quo loco soluendi.	153.57	Christi patientia.	591.43
Censum non soluens an teneatur de interesse.	156.33	Christi mansuetudo vbi eluxerit.	647.19
Censum pretium an possit mutari.	230.34. & 238.68	Humilis fuit in natura humana.	654.57
Census noui emptio licita.	246.13	An fuerit humilis interno iudicio.	ibid.
Immediatè in eo emitur non pensio, sed ius ad eam.		Eius propria virtus est humilitas.	651.71
n.14		Christiani bello capti an fiant serui, & quando.	35.12
Conditiones iure positiuo in ea requisitæ.	250.47	A Turcis capti, possunt eos spoliare & fugere.	36.18
Census personalis emptio licita.	246.18.20	Christus æquiuocatione vsus. 704. & restrictione.	716
Qualis debeat esse persona super quam constituitur.	247.21	Christus quomodo professus se nescire iudicij diem.	716. & 720.
Hypothecam in ea exigere licitum est.	n.22	Christiani circa fidem aperti ex sensu Ethnicorum.	695
Census mixti emptio licita.	n.23	<i>Cibus.</i>	
Census realis irredimibilis emptio licita.	248.34	Cibus quomodo ratione inobedientie coinquinat hominem.	608.86
Etiã pecuniarij.	n.36	Debet esse ignobilior alio, & quare.	617.9
Census realis perit. pereunte re super qua fundatur.		An in obsidione teneamur vesci cibis incommo-	dis. 618.12. an idolothytis.
n.34			75.29
Res talis est hypoteca.	36	<i>Circumcisio.</i>	
Census personalis irredimibilis licitus.	249.37	Circumcidentes se Æthiopes ex ignorantia an excusandi.	523.4
Census temporalis quid.	n.40	<i>Ciuitatum bona.</i>	
An licitus.	ibid.	Ciuitatum bona & iura quomodo præscribantur.	54.41
Census vitalitij pretium.	n.41	<i>Clementia.</i>	
Census quando emi possit minore pretio, quàm quo fuit initio constitutus.	250.45. & seqq.	Clementia quid.	650.39
Census noui irredimibiles non possunt in Belgio constitui.	n.48	Tria ad eam requisita.	ibid.
Censum emere cum pacto vt eodem genere monetæ redimatur, an licitum.	n.49	Eius motiua.	n.40
An cum pacto vt non possit redimi nisi ante vel post certum tempus.	51.53	Vicia ei opposita.	651.42
Census verimque redimibilis an licitus.	251.56	<i>Clericus, Clericorum bona.</i>	
Census redimibilis arbitrio solius emptoris an licitus.	252.63.64	Clericorum bona triplicia.	28.35
Census super alium censum fundari potest.	254.77	Vtrum habeant dominium.	n.36
Censui addi solita pacta, an licita.	253.65	Congrua eorum sustentatio qualis.	29.40
Conditiones iure positiuo requisitæ in censibus.	n.75.	Peccant mortaliter si superflua beneficij expendant in vsus profanos.	30.47
& seqq.		Cur eorum bona dicantur esse res Dei.	31.47
An obligent in conscientia.	255.92. & seqq.	An habeant dominium sacræ suppellectilis.	32.51
Census pensiones non soluens an teneatur ad lucrum cessans vel damnum emergens.	254.85.86	In graui necessitate tenentur superflua sustentationi suæ pauperibus dare, aliàs in pias causas erogare.	31.47
Censui reali subiecta re pereunte, si alia eius loco redimatur, hæc non erit censui subiecta.	n.91	Clerici sunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum.	ibid.
Si illa culpa censuarij pereat, tenebitur soluere pensiones. ibid. Si diuidatur in plures partes, ex singulis partibus tota pensio exigi potest.	n.89	Acquisita ex fructibus beneficiorum pertinent ad Ecclesiam.	32.50
Censuum iustum pretium quomodo constituendum.	256.102.104	An bona patrimonialia Clerici præscribi possint.	54.41
Si minori fuerit emptus, quid agendum.	n.106.107	An possint occidere in defensionem bonorum.	80.72
Census soluendi eo loco vbi est res super quam sunt constituti.	153.57	Clericis quomodo prohibita sit venatio.	40.42. & 85.104
<i>Certum.</i>		Clerici etiã ante Clement. ob iustam sui defensionem occidentes non incurrant irregularitatem.	71.52
Certum quid dicatur.	96.39	Clericus inops non tenetur bonis cedere, nec potest ob debita in carcerem conici.	157.50
<i>Cessio iuris & bonorum.</i>		Clerici quoniam gaudeant priuilegio fori.	n.51
Cedere bonis an Clericus teneatur.	157.50	Clericis sacris initiatis negotiatio prohibita.	227.4
Cessio iuris debet esse libera.	62.12	Quarum rerum venditio illis permitta.	n.5
Cessio bonorum quatenus excuset à restitut.	157.42		Possunt
Non est introducta nisi pro iis qui aliàs satisfacere			

INDEX RERVM.

Possunt tamen per alios negotiari, sed parum decenter. n.6
 Clerici vel Episcopi non possunt fideiubere in damnum Ecclesie, sed bene in suum. 322.19
 Clerici minorum Ordinum an ad statas aliquas preces teneantur. 422.46
 An ratione tonsuræ. 423.47
 Clerici quibus de rebus, & quomodo testari possint. 199.41
 Eis vetitus aleæ lusus & luctuum. 284.5. & 543.98
 Vide Beneficium.

Coactio.

Coactus non cedit iure suo. 62.12
 Cogi possumus ad multa ad qua non tenemur ex iustitia. 76.38. & 120.75
 Cogi nullus potest ad Religionis ingressum. 70.14

Codicillus.

Codicilli quomodo differant à testamento. 195.2

Collator.

In quaque diocesi Episcopus est proprius Collator omnium beneficiorum, nisi ex fundatione vel prescriptione hoc ius alteri competat. 350.43
 Summus Pontifex est generalis Collator beneficiorum in quavis diocesi. 351.44
 Tribus modis potest Pontifex ea conferre. n.45
 Dignitates infra Episcopatum & Abbatiam, & alia beneficia regulariter conferri debent intra sex menses: alioqui deuoluuntur ad Superiorem. Si autem Electores per tres menses neglexerint eligere ad Episcopatum, vel Abbatiam, deuoluitur collatio ad proximum Superiorem, qui cum consilio Capituli sue Ecclesie providebit. n.46. & 47
 Cur rarius Pontifex iure praeuentionis & concursus utatur: & cur aliqua beneficia sibi reseruauerit, subque iure interdum in conferendo utatur. n.48
 Episcopi existentes in Curia Romana non possunt vlla conferre, etiam si vacent in propria diocesi; sed necesse est ut Curiam exeant ad ea conferenda; possunt tamen in aliena diocesi. n.49
 Capitulum, sede Episcopali vacante, non potest conferre beneficia, quæ ad liberam ipsius Episcopi collationem pertinebant. n.50
 Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, verum possit reuocare collationem, & alteri conferre antequam iste acceptauerit. n.51
 Non licet beneficium Ecclesiasticum conferre indignis: modò aliqui reperiantur digni quibus conferri possit. Dignum faciunt beneficio habente curam animarum ætas conueniens, probitas morum, & scientia debita. n.53
 Conferri indigno ad maiora mala impedienda quando possit. 352.35
 Ut collator sit securus, debet posituè scire collatum esse dignum. n.56
 Non omnis conditio reddens hominem indignum beneficio, reddit ipso facto collationem irritam. n.57
 In quinque euentis licitum est prætermisiss dignioribus beneficia conferre indignis. n.58. & seqq.
 Electores, Præsentatores, & Collatores semper tenentur curare ut beneficia dignissimis conferantur. n.62
 Ad beneficia habentia curam animarum, vel aliam functionem magni momenti in Ecclesia, eligere, postulare aut præsentare dignum omisso digniore, est peccatum mortale. Idem dicendum de conferente qui liberè confert. 353.64
 In ceteris beneficiis non videtur peccatum mortale, semel vel bis prætermittere digniorem: videtur tamen esse mortale, si quis id passim faciat, aut si raro curet ut digniores præferantur. n.66
 Collatio beneficii facta excommunicato, aut suspensio, aut interdicto, est nulla: & etiam electio, præsentatio & postulatio excommunicati, si spens, & interdicti, & reuocatio in eius fauorem est irrita. 360.16

an electio & Collatio beneficii facta ei, qui ignorat se excommunicatum ignorantia probabili, sit irrita. n.117
 exiens in excommunicatione an validè acceptet beneficium. 361.118
 an sit inualida acceptatio eius, qui in excommunicatione est electus aut præsentatus; & postea sit capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem vel præsentationem. n.119
 irregulari facta Collatio est nulla. n.120
 Hæretici, credentes, receptatores, defensores & fautores, ipsorumque filij & nepotes per lineam masculam sunt inhabiles ad omne beneficium Ecclesiasticum, & officium publicum. Item qui ad preces talium Ecclesiasticum beneficium scienter obtinuerunt. 362.121
 ad Collationem beneficii iure naturæ requiritur morum probitas. 363.125
 Collatio tamen facta criminoso, non est ipso iure irrita: nisi crimen annexam habeat censuram, vel irregularitatem. 364.126
 Collatio beneficiorum & officiorum, quibus deest solemnitas, an sit valida in conscientia. 198.32.33
 in Conferendis Ecclesiis parochialibus quæ formulæ seruanda. 355.79. & seqq.
 Si quis esset priuatus beneficio per sententiam secundum allegata & probata litem, & illud tibi à legitimo Collatore collatum esset: probabile est te non teneri ad restitutionem, etiam si scires sententiam falsis probationibus niti. 329.27

Colonus.

Quomodo præscribat agrum alterius. 53.36

Columba, Columbaria.

Columbaria permissa sunt. 38.19
 an Columbas liceat arte attrahere. 37.28
 Columba alienæ quomodo fiant iux. 38.30

Comessatio.

Comessatio quid, 616.1

Commissoria lex.

Commissoria lex in venditione quid sit. 240.124
 Commissoria lex in pignoribus est prohibita. 217.133
 An licita in censibus, 253.68

Commodatum.

Commodatum restituendum eo loco, quo acceptum, impensis commodatarij. 153.54
 Commodatum quid sit. 288.4
 Differt à mutuo & precario. ibid.
 An possit repeti ante tempus. 289.17
 Commodatarius an possit rem suam præferre alienæ, quando utramque nequit seruare. n.21
 Commodatarius quando teneatur ex culpa leui. 56.37

Communio rerum.

Communio rerum in statu innocentie non fuit præcepta. 34.3
 Vbi sit ea expediens. n.9
 Quam sit utilis in monasteriis. ibid.
 Communio rerum vbi sit commoda. ibid.

Commutatio.

Commutare vota qui possint. 460.101
 Quomodo possint Commutare. 461.104
 Causa Commutationis qualis esse debeat. 462.119
 Facta Commutatione potest redire ad prius votum. n.111
 Commutare quisque potest vota in melius. 460.101
 Regulares qui possunt vltra Commutare, an etiam possint iurata de eadem materia. 518.59
 Voto Commutato teneris ex voto ad id in quod est commutatum. n.57

Compensatio.

Compensatio in restitutione famæ licita. 111.131
 Etiam cum damno pecuniario. n.136
 Compensatio occulta an fieri possit in deposito vel commodato. 289.16
 Compensatio in restitutione an licita. 161.85. & 345.75
 Compensatio an in promissis locum habeat. 187.75

Compositio.

INDEX RERVM.

Compositio.
Compositio de incertis an fieri possit cum Pontifice. 143.36. & 144.40. & 160.83

Compulsio.
Compelli ad Religionem nemo potest. 480.38

Concilium.
Concilium Prouinciale an possit tollere ieiunia Iuris communis. 606.66
Concilij etiam generalis decreta, vbi decennio non sunt recepta, non obligant. 255.98
Conciliorum definitio ad quæ se extendat. 223.192
Concilij Tolerani sacrilega oborsio per Barnesium. 780

Concio.
Iocus in Concionibus sacris graue peccatum. 663.96

Concupiscentia.
Concupiscentia est vitium puerile. 595.15

Conditio.
Conditio generalis obiecti non tribuit actui specialem malitiam, nisi expressè volita. 61.2
Conditio potestatiua quæ dicatur. 226.3. & 241.129
Conditio addita donationi vel contractui, si sit de præterito aut de præsentis, aut necessario futuro, non suspendit ea. 191.117
Si de futuro incerto, suspendit. n.118
Ius tamen tribuitur donatario ne reuocetur ac grauetur donatio. ibid.
Non implera Conditione fiunt planè irrita. n.119
Conditio impossibilis reddit irrita. n.121
Excipe matrimonium quoad forum externum. 192.122
Et ultimam voluntatem. n.123
Conditio turpis de futuro reddit contractum irritum, non tamen de præterito. n.121
Conditio, Si nupseris, an debeat haberi pro non adiecta. n.123
Conditio duobus modis dicitur impossibilis. 121
Conditio dupliciter potest apponi contractui. n.122
Conditio turpis an votum impediatur. 447.37

Condonatio.
Iesus an Condonare possit lædenti omnem restitutionem. 92.158
Condonare famæ restitutionem qui possint. n.110.124. 127
Condonatio generalis damnorum & iniuriarum ad quæ se extendat. 113.146
puella an possit Condonare quod pacta erat vt patere-
retur se violari. 94.19
Condonans vni restitutionem an censeatur etiam aliis
condonare. 137.57

Conductio, Conductor.
Conductio quid sit. 267.2
Conductor impeditus ab vsu rei an teneatur ad pen-
sionem. 268.7
Conductor rei fructifera ob sterilitatem nihil ex ea
percipiens an teneatur soluere pensionem. n.12
Eadem est ratio quando fructus collecti casu pe-
reunt. n.18
Ex qua culpa teneatur de damno. 271.30
Conductor quando possit ex re conducta expelli. n.32
Quid si pactus sit ne expellatur. 272.37
An tunc teneatur ad integram pensionem. n.38

Confessio, Confessarius.
Confessarius quomodo se gerat erga fures. 118.50
Si malè consulat ex ignorantia, ad quid teneatur. 66.33
Confessarij non cogentes poenitentes ad restitutio-
nem, an teneantur de damno, si ex officio curam
animarum habeant. 139.77
Secus de alijs. n.78
Quomodo se gerat circa excedentes in ornatu. 666.114
Qui non confessus est, aut non communicauit in
Paschate, postea teneatur. 605.59
Confessio simulata, filia superbix. 659.76

in Confessione an possis aperire circumstantiam com-
plicis. 104.70
Quomodo cõfiteberis peccati interruptiones. 114.20
si Confessarius non restituat quod ei dedisti vt resti-
tueret, an tenearis. 159.65
ex Confessione sacramentali non potest formari in-
quisitio aut tortura. 317.160
Confessarij inficiatio circa peccata in confessione au-
dita, quomodo accipienda. 738. & seqq.

Confiscatio.
Confiscatio priuat dominio & proprietate, non pos-
sione & vsu. 304.64
Eam impediens ad quid teneatur. 129.134

Conformitas.
Conformitas obiecti & locutionis quæ requiritur ad
veritatem. 678

Coniugium.
Coniugum altero Religionem ingrediente, alter debet
etiam ingredi, aut saltem vouere castitatem. 478.25.
& 26
Quibus casibus alter sine alterius consensu ingredi
possit. 479.29
Coniux hæretici an possit Religionem intrare. ibid.
Coniuges pari consensu vouentes continentiam an
mutua vota irritent. 457.87
Coniux in absentia coniugis an possit se delectare
imaginatione copulæ. 643.121

Consecratio Virginitatis.
In consecratione virginum procer vim habent solum
per modum deprecationis. 615.118
Consecrari potest per vim corrupta. 614.115
Non autem si voluntarie. 615.117
Quid si id notum captum ex confessione. n.118

Consentiens.
Consentiens in læsionem suam, suo iure cedit, ei que
non sit iniuria. 62.11.12
Coactus non cedit iure suo. n.12
Consentiens quando censeatur causa damni. 133.22.
23
Consensus in opus malum debet esse ex plena delibe-
ratione. 296.10. & 642.116

Consideratio.
Omnia peccata ex defectu Considerationis oriuntur. 194.7
Consideratio imperfecta respectu voti quæ dicatur. 439.4

Consilium.
Consilium præbens in re quam ignorat. 66.33
Consilium ni adhibeatur vbi ius requirit, actus est
nullus. 488.61
Consilium ad leuitatem vitandam in vouendo. 448.45

Constantia.
Constantia quid sit. 592.48
Vicia ei opposita. n.49

Constitutio.
Constitutio Gregorij XII. de votis Societatis IESV. 474.8

Consuetudo.
Consuetudo contra legem quanto tempore præscri-
bat. 57.45
Quomodo tollat vim legis. n.45.46
Consuetudo quomodo inducatur. 604.50
Quid si orta ex scandalo. ibid.
Consuetudo paucorum annorum moderatur ieiui-
nium. 597.8
Consuetudo peccandi. 659.76

Consulens.
Consulens damnum ad quid teneatur. 96.41. & 132.14
Quid si reuocet. n.15
Consulere minus malum an liceat. n.19
Consulens diuinos an sit excommunicatus. 528.29

A A A A Contemptus

INDEX RERVM.

Contemptus.

- Contemptus explicitus legis tribuit specialem malitiam peccato. 61.2
 Contemptus præcepti & præcipientis. 560.45
 Contemni res aliqua variis modis potest. 564.16
 Ex contemptu peccare quid. 494.74

Continentia.

- Continentia quid. 644.1.4
 An distinguatur à temperantia. n.4
 Continentia secundum quid. n.6
 An continentia sit virtus. n.7
 Incitamenta Continentiæ: exemplum Christi: poena voluptatis: locus: tempus: conditio voluptatum: mala comitantia. n.9. & 10

Continuatio.

- Continuatio formalis peccati requirit actualem libertatem. 114.19
 Tripliciter interruptitur. n.21
 Quomodo consistendæ hæc interruptiones. n.24

Contradictoria.

- Contradictoria possunt implicite & inefficaciter intendi. 514.39

Contractus.

- quando intercessit Contractus commodati, conducti, &c. quibus casibus quis teneatur ad restitutionem ob damnum. 66.36. & seqq.
 Vtrum hæc leges obligent in conscientia. 67.43.44
 Contractus quid sit. 161.1.2
 Generatum comprehendit donationem & promissionem. n.4
 Et sic non differt à pacto. n.5
 Dupliciter dicitur perfectus. n.6
 Quatuor modis perficitur, re, scriptura, verbis, consensu. n.7.8
 Contractus diuisio. 162.1.2
 Innominati quatuor sunt species. n.13
 Innominatus parit obligationem naturalem, non civilem. n.14
 Contractus bonæ fidei quid sit. n.15
 Quid stricti iuris. ibid.
 Quid nudus, quid vestitus. n.17
 Vestitur sex modis. n.18
 Non est differentia inter hos in foro conscientiæ. n.19
 In foro civili pactum nudum non obligat. 163.21
 Ius positium potest pacta aliàs valida, reddere irritabilia. n.20
 Contractus nudi pariunt quatuor effectus. n.23
 Quidam etiam dant actionem in foro externo. n.24
 Contractui dupliciter conditio apponi potest. 192.122
 Contractus quinque modis dissolui potest. 240.122
 Ad quem fructus medijs temporis pertineant. n.122.123
 Contractus societatis quid sit. 276.1
 Contractus illicitus non semper irritus. 285.18
 Contractus seu pactum nudum iuramento confirmatum parit actionem in utroque foro. 163.25
 An idem dicendum de pollicitatione iuramento firmata. ibid.
 Contractum dolus vel error tripliciter afficit. n.27
 Error circa substantiam eum irritat. ibid.
 Circa accidens non. n.28
 Si tamen sit causa contractus, & alter contrahentium sit eius causa vel particeps, à decepto irritari potest. 164.29
 Deceptor tenetur ad restitutionem rei & fructuum. n.30
 Si emptor deceptus sit ultra dimidium pretij, non est irritus contractus, sed ad æqualitatem reuocandus. n.28
 Contractus quibus dolus circa accidens causam dedit, non sunt iure positio irriti, sed irritabiles. n.31
 Deceptus si velit, potest alterum cogere vt sit contractui. ibid.

Si alter non fuit particeps doli, sunt omnino validi. 165.33

- An deceptus possit eum irritare. ibid.
 Contractus ob metum grauem incitus non est omnino irritus. 166.38
 Aliqui casus excipiuntur. n.37
 Vide Metus.

Contractum iuramento validari, & iuramentum super eo factum esse validum, non idem. 169.50
 Vide Iuramentum.

- Contractus minoris an firmetur iuramento. 172.56
 An pupilli. ibid.
 An prodigi. ibid.

Contractus vel actus contra iuramentum factus est validus, si aliàs valuisse. n.57
 Contractus mercatorum huius temporis cum Rege an iusti. 173.38

- Contrahere valide quinam possint. n.60
 Contrahens cum minore tenetur ei rem magni pretij restituere, si repetat ante sententiam. n.61
 Non tamen non recepto pretio soluto. ibid.

Contractus inter coniuges validi, donationes autem inualidæ. 188.86

Confirmantur morte donantis vel iuramento. n.87.88
 Excipiuntur aliquot casus. n.89

Contractum minus solemne esse validum in foro conscientiæ donec per sententiam infirmetur, probabile. 198.32

Contrarium verius. n.35.36

Contractui naturalem obligationem inducenti potest fideiussor accedere. n.35
 Aliis non. ibid.

Contractum iniquum bona fide iniens, qui aliàs iustum & lucrosum iniisset, an possit lucrum retinere. 214.104.105. & 252.62

Titulus iustus tripliciter in contractu potest intendi. 214.106

Contractus cui deest aliqua solemnitas an valeat. 198.32

Contractus ex alterius ratihabitione pendens non est perfectus, donec in illum consenserit. 226.3

Contractuum dissolutio & condonationes debent esse liberæ. 464.119

Contractus multi in quibus non est vltro citroque obligatio. 503.107

Quid si contractus sit tantum in tuam vtilitatem. 67.40

Contractus irriti in Lusitania, quibus apponitur iuramentum absque venia Regis. 517.55

Contritio.

Contritio ad martyrium indirectè requiritur. 579.42
 Non autem directè. 580.45

Contumelia.

Contumelia quid. 98.7

Conuictus.

Conuictus humanus, idoneas restrictiones admittit. 766

Cooperans.

Cooperari an dicatur qui facit id quod ex se est indifferens. 87.122

Cooperans cuiusdam damno alieno an teneatur ad restitutionem. 131.2.4.8

Quid si metu cogatur. 134.29.30
 An possit occidi. ibid.

Cooperatio necessaria vt sis causa damni. 132.11.12. & 133.24.29

Cooperantes consilio, iussione, consensu, laudando, receptando, tenentur in solidum de damno. 134.32

Quo ordine. 135.39.41.48. & seqq.

Cooperans peccato & vehens dominam ad locum adulteriij quomodo peccent. 599.23

Vforario Cooperantes, qui teneantur ad restitutionem. 121.178

Correctio legis.

Correctio legis propriè fit per gnomen. 571.66

Corruptor.

INDEX RERVM.

Corruptor.
 Corruptor virginis ad quid teneatur. 92.3.1.4.9.10.12
 Quid si matrimonium promiserit. 94.20.23.26
 An possit Religionem quam ante vouerat ingredi. 95.32

Creditor.
 Creditor quando dicatur fidem emptoris sequi. 148.9
 Creditoribus quo ordine satisfaciendum. 147.1. & 148.7.21
 Cuius res in specie adhuc exstat, probabile ei primo ex ea satisfaciendum. n.11
 Hypothecam habentibus ante alios soluendum. 150.22
 Inter eos qui non habent hypothecas quo ordine soluendum. 151.34
 An prius petenti liceat prius soluere. n.38.39
 An pauperi prius liceat satisfacere cum damno ditionis. 152.46
 Creditores personales an præferendi. 151.34
 Creditorem impediens ne soluat an possit occidi. 81.75
 Creditoribus occisi an aliquid restituendum. 91.151
 Creditoribus quo loco, quibusve impensis satisfaciendum. 152.48.51.52

Crimen.
 Crimen occultum patefacere seruatō ordine Iuris an sit detractio. 99.9. & 127.124
 Actio contra Crimen quanto tempore præscribatur. 53.36
 Crimen falsum sibi imponere ad vitanda tormenta an liceat. 101.35.39.41
 An ut amicum morte eripias. n.40
 An verum ob has causas faceri. n.36
 An alteri imponere. 102.46
 Crimen alterius occultum reuelare ad vitanda tormenta an liceat. n.51.53
 An ad tuendam famam. 111.131
 Crimen occultum alterius vni vel duobus reuelare quale peccatum. 104.68.70
 Crimen alibi publicum, vbi secretum est, reuelare, quale peccatum. 104.73.78
 An reuelans teneatur ortum damnum restituere. 105.81
 Crimen tripliciter dicitur publicum. n.73
 Crimen olim publicum reuelare quale peccatum. n.81
 Quod crimen dicatur publicum; quod priuatum. 321.19
 Tribus modis crimen per publicam scientiam constare potest. 321.23
 ob Crimen an possit quis Compelli ad professionem. 581.42
 Crimen patris eximit filium patria potestate. 497.83
 Crimina magicæ coniuncta. 541.27
 Criminosi an possint testari. 199.39

Criminatio.
 Criminationes falsæ, quantum probos mouere debeant. 781

Culpa.
 Culpa alia ex contractu, alia ex officio, alia extra vtrumque. 64.22
 Alia Theologica, alia Iuridica. ibid.
 Diuiditur in latam, latiore, latissimam, leuem, leuissimam. ibid.
 Earum definitiones. n.23
 Lata requiritur ad necessariam restitutionem. n.24
 Et vt sit peccatum mortale. 65.27
 In damno graui censetur peccatum mortale. ibid.
 Culpa vnde iudicetur grauis. 66.32
 Culpa leuissima sæpe punitur in foro externo. 65.30
 Culpa leuis non est peccatum. 64.24
 Culpa venialis non est perfecta iniuria. 65.27
 an quis aliquando teneatur ex Culpa leuissima. 66.32. & 139.78
 Culpa lata vel leuis respectu eorum qui tenentur ex officio quænam dicatur, & quænam ad restitutionem

nem obliget. 65.31
 Qualis requiratur in contractibus ad restitutionem. 67.40
 Culpam venialem an debeat per se martyrium. 582.56

Cultus.
 Cultus religionis quomodo differat ab honore. 407.5
 Quomodo feratur in Deum. 408.10
 Non est diuersus ratione diuersorum beneficiorum aut attributorum Dei. 412.23.26
 Non deberetur Deo, si nihil ab eo accepissemus. n.25
 Cultus Sanctorum an sit actus religionis. 410.16. & 412.24
 Est duplex. 410.18.22
 Cultus imaginum qualis. n.19
 Cultus diuinus etiam non præceptus est licitus. 525.19
 Solutio Scripturarum quæ obiciuntur. 526.20
 Nomina cultum significantia, communia Deo & creaturis. 428.2
 Cultus Dei quid. 450.52
 Deo cur debeat Cultus. 406.2
 Cultus falsus quale peccatum. 523.3.4

Curiosus, Curiositas.
 Curiose audiens detractorem quantum peccet. 100.20
 Curiosa petere a demone hominem possidente quale peccatum. 521.71
 Curiositas in quo consistat. 660.77.80.81
 Quale peccatum. 661.83
 Curiositas sensuum. n.82

Custos vineæ.
 Custodes vinearum, siluarum, portuum, &c. non teneantur soluere mulctam constitutam iis qui venantur, furantur, merces efferunt, &c. 168.73

D

Damnum, Damnatu.
 Damnum illatum debet compensari, non restitui. 63.15
 Tripliciter alteri mea culpa obuenire potest. n.22
 Vt teneat refarcire requiritur culpa lata. n.24
 An damnum omne ex iniuria sequens obliget ad restitutionem. 71.19
 An damnum ex infamia vera ortum restituendum. 108.104
 Damni intentio cum sufficientis diligentie adhibitione consistere potest. 64.25
 Non obligat ad restitutionem. ibid.
 In damno graui, culpa ordinariè mortalis censetur. n.27
 Damnum datum per ignorantiam concomitantem an debeat refarciri. 68.46
 Damnum ex iniuria sequens per actionem non iniuriosam non obligat ad restitutionem. 63.19
 Damnatu ad mortem an se possit occidere. 74.26
 Potest se resistere iudici & non fugere ex carcere. n.28
 Item abstinere cibo clanculum oblato. n.29
 Damnum proueniens tertio ex tuo maleficio an tibi imputetur. 85.110. & seqq.
 Damnum illatum per thum mancipium vel iumentum an tibi imputetur. n.115.117
 An tenearis tale animal vel mancipium tradere noxx. n.118
 Damnum refarcite ex bonis diuersi generis nemo tenetur. 90.144
 Damnum ex infamia sequens an integrè refarciendum. 107.101. & seqq.
 Damnicatio non omnis est furtum. 113.6
 Damni causam dans impediendo bonum ad quid teneatur. 127.123
 Damnum ab alio inchoatum complens ad quid teneatur. 126
 Damnum inferens rei crescenti ad quid teneatur. 130.137
 Damno alieno cooperans an semper teneatur ad restitutionem. 131.2

Debet moraliter esse certus quod damno causam de-
derit. 139.38
Damno alieno cooperantes quo ordine teneantur ad
restitutionem. 135.39.41.48
Damnum non impediens ad quid teneatur. 137.62.&
se. 39.
Damni causa quomodo quis negatiue enseatur. ibid.
Damna impedire qui ex officio teneantur. 138.69
Damnum emergens quid sit. n.68
Potest mutuator eius ratione aliquid exigere. n.69
Damnum an teneatur sarcire si teneat iurans. 513.36

Debitum, Debitor.

Debita quomodo prescribantur. 49.19
Debitori vim inferre an liceat. 119.64
Debita incerta quid dicantur. 143.31.& 147.2
Vide *Bona incerta*.
Variis modis dicuntur incerta. 147.2
Cui restituenda. ibid. & n.3
Quid in specie restituenda ante certa debita. n.3
Alias certa prius sunt restituenda. n.4
Debita certa quo ordine soluenda. 148.7.& 150.31
Debita ex delicto non sunt proponenda debitis ex
contractu, nec contra. n.16
Debitum prius petenti an liceat prius soluere. 151.38.
39
Debitum ex delicto soluendum impensis damifica-
toris. 152.48
Secus de alio. n.51
Debitum ex contractu ubi restituendum & cuius im-
pensis. n.53.54.55
Solutio sit loco venditionis. 153.56
Debita minoris emere quam valeant an licitum. 133.
64.70
Debitum alteri vendere, quod scis debitorem non
posse soluere, an sit contra iustitiam. 235.79.81
Debitor ex diuersis causis potest prius satisfacere pro
debito quod voluerit. 266.86
Secus si vnum ex alio nascatur. n.87
Debitum legale, quo alteri obstringimur, vnde proue-
niat. 413.25
Debitum quod nobis in Oratione Dominica ignosci
petimus, duplex est, culpa & poena. 417.18
Debitum veracitatis, quale. 678

Debitum coniugale.

Debitum coniugale quando in loco sacro reddi pos-
sit. 634.85

Damon.

Damonis amicitiam expetere, aut benevolentiam illi
ostendere illicitum. 521.71
Quamnam a damone hominem possidente petere
liceat. ibid.
Damonem quamnam futura possint predicere. 527.23
Omne commercium cum iis sacrilegum est. n.27
Artem ab iis traditam an liceat dicere. 529.36
Damon rebus sacris operationes suas sepe immiscet.
539.13
Quomodo aliquorum corpora transformat. 540.18
Potest multa facere inuitatus a magis, quod per se
non potest. 544.42
Damon imitatur modos reuelationis diuinæ. 527.26
Potest somnia immittere. 553.54
Occupat Anabaptistas sumpta coena. 534.62
Damon transtulit olivum Vectij Marcelli. 539.14
Potest irrogare & curare morbos. n.19.20
Thesaurus eruere. n.20
Inimibilem reddere. n.21
Incitare ad amorem, odium, &c. n.23
Circa animas separatas nihil potest. ibid.
a Damone expectari potest effectus priuatiuus. 544.40

Deceptio.

Deceptio perstrahens aliquem ad peccatum est contra
iustitiam. 69.3
Cognoscit duplicem malitiam. n.4
Deceptio in emendo vel vendendo citra dimidium ius-
ti pretij non datur actio in foro externo. 229.20

Alter tamen tenetur supplere vel reddere pretium
in conscientia. n.21
Voluntarie deceptus an quid pretendere possit. 69.5
Deceptus an teneatur stare contractu. 164.29

Decima.

Decimas impendens an teneatur restituere aliquid Ec-
clesiæ. 39.38
Hospitalariis datæ à Rege adiudicantur Episcopo.
47.17
Decimæ an possint vsu capi sine titulo. 51.23. & 58.48
An possint prescribi à laico. n.48
Decimæ non sunt eleemosynæ. 433.2
Decimæ sacerdotibus à Christiano populo debentur.
n.3
Quo iure. 30.45. & 433.5.6
Decimarum per solutio cuius virtutis sit actus. n.8
Verum Ecclesia iuste hanc quotam constituerit. n.9.
10
Ex quibus rebus soluendæ sint decimæ. n.12
An Ecclesia habeat dominium decimarum ante se-
parationem earum. 435.14.15
Quomodo soluendæ sint decimæ. 436.16
Quibus soluendæ. n.17
Decimarum ius est spiritale. n.18
An laicis possit competere. n.19. & 45.6
Decimas soluere quinam teneantur. 437.22
Quanto tempore immunitas ab iis possit prescribi.
438.26
Decimarum prescriptio. 54.41
Decimæ an in feudum possint concedi. 436.19
Laicus potest eas in pium locum transferre cum
consensu Episcopi. 437.20
Non autem in laicum. n.22
Pontifex potest populum à soluendis decimis exi-
mere. n.25
Personales à quibus soluendæ. 438.27
Episcopi & Clerici eas debent Pontifici. n.28
Triplici nomine potest eas exigere. ibid.

Decretum.

Decreta Concilij etiam generalis, ubi per decennium
non sunt recepta, ibi non obligant. 255.98

Defectus.

Defectus mercium an debeat aperiri. 235.82
Defectus alicuius naturales, vel natalium alicui narra-
re quale peccatum. 99.14.15
Quale sit obicere eisdem. ibid.
Quando possis eos detegere. 127.124

Defensio.

Defensio sui contra quemvis concessa. 76.41
Etiam Monachis. ibid.
Quid sit inculcata. n.43
Vide *Occisio*.
Licet in ea mortem inuasoris intendere. 78.53
Defensio Christi quare Petro prohibita. 77.50
Defensio innocentis cum periculo inuasoris licita, &
si ille veller, occidi potest. 82.87.88
Non tamen ad eam teneor si priuatus sum. 83.92
Nec quisquam cum periculo vite suæ. n.91
Defendere bonam proximi ex charitate quivis tenetur,
si commodè possit. n.93
Non tamen omnes ex iustitia. ibid.
Qui teneantur ex iustitia. 94

Delectatio.

Delectationes alie sunt spirituales, alie corporales.
593.3
Delectationes gustus & tactus homini & brutis com-
munes. n.4
Delectationes morosæ in virgine, & corrupta, sunt
eiusdem speciei. 93.8
Delectatio ex ipsa imaginatione; Delectatio ex re ima-
ginata; discrimen harum. 640.107
Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem.
641.109. & 110
Verum consentiens in delectationem consentiat in
opus. n.111
Requiritur

INDEX RERVM.

- Requiritur affectus in opus, seu simplex operis complacencia. n. 112
- Delectionis venereæ & esus carnum discrimen. 642. 113
- Si opus solo iure positum verum. n. 114
- Qualis debeat esse consensus. n. 116
- Si causa subsit insistendi operi ex quo oritur delectatio. 543. 118
- Quale peccatum sit respectu cuiusque talis delectatio. n. 119
- Peccatum operis & delectationis eiusdem sunt speciei. n. 122
- Deliberatio.*
- Deliberatio plena ad consensum requiritur. 642. 116
- Delictum.*
- Delicto filij non tenetur pater. 87. 121
- Depositum.*
- Depositarius strictius obligatur rem alienam custodire quam fur. 123. 94. 95
- Depositum debet restitui impensis deponentis, nisi depositarij culpa remotius ablatum sit. 153. 54. 55
- Deponens pecunias apud usurarium non tenetur ad restitutionem, nisi usuras suadeat. 222. 184
- Depositum quid sit. 288. 1
- Depositarius an possit deposito uti. n. 5
- Ex qua culpa teneatur. n. 9
- Quando possit depositori repetenti non reddere depositum. 289. 14
- An possit rem suam præferre depositæ, si utramque nequeat saluare. 290. 22
- Derelicta.*
- Derelicta quædicantur. 44. 67
- Desiderare.*
- Potest res per se illicita desiderari ut fiat inculpata. 640. 106
- Desipio.*
- Desipere simulatè, quandoque honestum. 778
- Detentio, Detentor.*
- Detentor iniquus rei alienæ continuò peccat. 114. 11
- Non tamen nouo peccato. n. 15. 20. 24
- Non excommunicatur si impossibilis restitutio. 115. 21
- Detentio iniqua rei alienæ quando interrumpatur. ibid.
- Detentor iniquus qua æstimatione debeat rem alienam restituere. 124. 100. 108
- An ex ea possit fructus percipere. 125. 110
- Detractio.*
- Detractio quid sit. 98. 6
- Qui differt à calumnia. n. 7
- Minus est peccatum. ibid.
- Fit octo modis. 99. 8
- Quale sit peccatum. n. 10. 12
- Quæ materia sit grauis. n. 13. 14
- Detractionem audiens quomodo peccet. n. 19. 20
- Non resistens ei. 100. 21
- Audita referens quomodo peccet. 121. 24. & seqq.
- Detractoris heredes ad quid teneantur. 109. 112. 113
- Defunctis fama restituenda. n. 114
- Detractorem non impediens ad quid teneatur. 110. 120. 122
- Quando Superior teneatur eum cogere ad restitutionem famæ. n. 121. 123
- Deuotio.*
- Deuotio quid sit, & quotuplex. 414. 1. 2
- Vnde nascatur. n. 3
- Deus.*
- Deus potest pro arbitrio etiam innocentes occidere. 33. 58
- An ex iustitia possit homini obligari. 185. 57
- Deus ob diuersa beneficia non est diuerso cultu colendus. 413. 25
- Si tamen nulla in re ab eo dependeremus, non reueremur eum colere. ibid.
- Mouetur nostris orationibus. 415. 8
- Dei patientia. 590. 42
- Quomodo ea nobis sit exemplo. n. 43
- Deus ne de potentia quidem absoluta mentiri potest, neque ad id facultatem dare homini. 720
- Dies.*
- Dies aliqui an infortunati. 536. 65
- Dignitas.*
- Dignitatis damnum an restituendum. 112. 142
- Dignitates non faciliè acceptandæ. 558. 33
- Declinando eas non facit quis contra voluntatem rationabilem Superioris, nisi materialiter. n. 34
- Dignitatem vel Personatum habens sacerdos excommunicatur, si ius ciuile vel Medicinam audiat. 661. 83
- Dij.*
- Dij genti um quare dæmonia disti. 525. 15
- Dilectio Dei.*
- an Dilectio Dei super omnia requiratur ad martyrium. 578 31. 35
- Velle ponere vitam pro Christo, non est amor Dei super omnia. n. 33
- An eadem charitate diligatur Deus & proximus. 412. 23
- Diligentia.*
- Diligentiam indebitam omittens, etiam damnum intendendo, non tenetur ad restitutionem. 64. 25
- Diligentia in damno alieno cauendo extra officium qualis requiratur. ibid. n. 24. 25. 28
- Qualis in officio. 65. 31. 32
- Qualis in contractu. n. 35. 36
- Verùm leges de hac diligentia seruanda obligent in conscientia. 67. 43
- Diligentia an periculum excludat. 85. 103
- Diæcesis.*
- Diocesium quomodo sortiantur vagi. 465. 121
- Dispensatio.*
- Dispensandi modus. 463. 112. 113
- Dispensare in votis quid sit. ibid.
- Qui possint dispensare. ibid.
- Potestas dispensandi iure ordinario competit solis Prælati. n. 114
- Causa iusta necessaria. n. 464. 115
- Quænam illa sit. 465. 120
- An sit tutus conscientia cum quo sine causa dispensatur. 367. 151
- In quibus votis Episcopi possint dispensare. 465. 121. 123
- An in voto castitatis. 466. 125
- An in votis conditionalibus. 467. 131
- Prælati regulares in quibus possint dispensare. n. 133
- An in votis Nouitiorum. ibid.
- Abbatissæ quid in votis possint. ibid.
- Mendicantes in quibus dispensent. 468. 134
- In quibus Parochi. n. 135
- Summus Pontifex potest dispensare in voto solenni continentie. 469. 139
- Item in matrimonio rato non consummato. 471. 146
- Dispensatio iuramenti est solius potestatis Ecclesiasticæ. 520. 66
- Disputare.*
- Disputare contra vsum Ecclesiæ, insanum. 419. 30
- Dissimulatio.*
- Vide *Æquiuocatio.*
- Distractio.*
- Distractio in oratione quale peccatum. 425. 62
- Distributio.*
- Distributiones an possit Canonicus absens retinere. 157. 41. & 368. 164
- Diues.*
- Diues an propter diuitias honorandus. 433. 10
- Diuinitio.*
- Diuinitio quid sit. 527. 22. 23
- Dupliciter sit. n. 24
- A A 2 2
- Diuinationis

INDEX RERVM.

Diuinationis variz species.	n.24.25.30
Quale peccatum sine singulz.	n.27.35
Diuinationes exercentes an sint excommunicati.	528.
29	
Diuinatio ex diuersis signis concepta quznam sit licita:	
531.44	
Explicantur Scripturaz pro vana diuinatione allatz:	
532.48	
Diuinatio ex somniis an sit licita.	n.50
Diuinans ex actionibus quz fortuito eueniunt an peccet mortaliter.	528.31
An diuinationem per somnia querens.	553.54
<i>Diuisio.</i>	
Diuisio rerum an licita sit & utilis.	34.2
Quo iure facta:	35.7
<i>Diuortium.</i>	
Diuortio facto per sententiam, tenetur nocens redire; si innocens velit.	504.111
<i>Dolus.</i>	
Dolus quid sit.	9.25. & 64.23
Ignorantia ab eo excusat.	ibid.
Quando ipsi culpa xquiparetur.	ibid.
Dolus potest tripliciter afficere contractum; vt sit circa substantiam contractus, vel circa accidens: vt sit causa eius, vel tantum occasio: vt contrahens eius sit particeps, vel non;	163.27. & 175.64
Vide, Error.	
<i>Dominium; Dominus.</i>	
Dominium in genere.	17.1
Eiusdem diuisio:	n.2
Dominium proprietatis duplex.	n.4
Quid directum sit, quid vile.	ibid.
Dominium perfectum dictum olim mancipium:	18.6
Eius definitio:	n.7
Eius vsus aliquando lege impeditur.	n.9
Ad eius acquisitionem quz requirantur.	n.11
Exceptiones ab hac regula.	19.16
Dominium quibus competat.	24.1
Quale Dei dominium.	n.2
Quale Angelorum;	n.3
Quale hominum.	n.4
Quale infantium.	n.6
Quibus in rebus competat filiis familias:	n.7.8
An seruis competat.	25.15.16
An competat Religiosis.	21.35. & 26.18. & 474.8
An clericis competat.	28.36
An omnia homine inferiora cadant sub eius dominio.	32.52
An homo cadat sub dominio alterius.	33.54
Tantum est in eas res quas noster a industria possumus acquirere.	n.57
Vita fundamentum dominiij.	ibid.
Dominiorum & rerum diuisio quomodo sit facta.	34.1
An sit licita:	n.2
Utilis fuit hominibus.	n.3
An potuisset esse in statu innocentiz.	ibid.
Quo iure facta sit.	35.7
Quomodo dicitur facta iure Imperatorum.	n.10
Dominia rerum quot modis transferantur.	44.1
Dominium in homines seu mancipia, quatuor modis acquiritur.	35.12
Dominium an transferatur in causas pias per solum contractum.	243.141
Dominium quomodo redeat ad venditorem.	240.126
Dominium quando continetur, & quando debeat apprehendi.	498.84
Domino suo res quauis melioratur:	124.100.105
Expensz tamen restituenda.	n.101.112
<i>Domicilium.</i>	
Domui locatz inuenta, pro pensionibus annuis, & damnis in domum datis oppignorata sunt.	148.11
Domicilium nouum quando quis constituat, & quz ad id requirantur.	603.46
<i>Domna Virgo.</i>	
Domnz Virgmis sanctus actus.	778

<i>Donatio.</i>	
Donatio quid sit.	179.11
Alia realis, alia verbalis.	ibid.
Per hanc non transfertur dominium.	n.12
Differt a promissione.	n.15
Donatio absenti facta quomodo acceptetur.	182.42
An vt possit reuocari ante acceptationem, debeat nuntio reuocatio innotescere.	n.45
An donante mortuo possit acceptari.	n.45.46
Quinam possint eam acceptare.	183.47
Debet aliquo modo dirigi ad presentem.	n.49
Acceptans non potest eam condonare.	n.50
Donationi potest ante acceptationem onus apponi, postea non sine consensu donatarij.	168.62.63
Si acceptes cum onere in fauorem tertij ipse hoc ipso acquirit ius vt id ei prestet.	n.64
Donatum quo loco persoluendum.	153.59
Donare an alteri possis res creditori tuo necessarias:	
159.79	
Donare qui possint, qui non.	187.77
Donationes coniugum inter se sunt inualida:	188.86
Confirmantur morte vel iuramento donantis.	n.87.
88	
Excipiuntur sex casus.	n.89
Donatio patris in filium familias est inualida:	189.90
Confirmatur morte vel iuramento.	ibid.
Excipiuntur aliquot casus.	n.91
Donare quantum quis possit.	n.93.97
Donatio omnium bonorum presentium & futurorum est inualida:	n.93
Nisi fiat causa mortis (hzc enim institutionem heredis non impedit.)	n.94
Aut ineptos vsus:	n.95
Aut iuramento firmetur.	n.96
Donatio excessiua quibus casibus valeat.	190.100
Donatio alia inter viuos, alia causa mortis.	n.103
Donatio quibus casibus reuocari possit.	n.104
Donatio inofficiosa quz sit, & quantum valeat.	191.
112	
Est illicita; etsi vsque ad mortem parentis valida:	n.113
Donatio mortis causa tribus casibus reuocatur.	n.115
Si donator promittat non reuocare, transit in donationem inter viuos.	n.116
Donatio conditionata quantum valeat.	n.117
Donationi potest dupliciter conditio apponi.	192.122
Donatio in certum vsus, vel finem, vel cum onere quatenus valeat.	193.124.125
Donatio ob causam preteritam vel presentem si non subsist, an valeat.	194.129.131
Donum ex liberalitate factum non semper melius, quam quod sit ex obligatione.	451.56
<i>Dormiens.</i>	
Dormiens quomodo possit peccare.	114.17.18
<i>Dorotheus.</i>	
Dorothei locus expensus:	723
<i>Dos.</i>	
Dos an cadat in commissum.	130.135. & 218.141
Dos an spuriz debeat.	201.68
Dotalis fundus non prescribitur.	58.48
Dotalis hypothea quibus preferatur.	150.26.27
Fundi dotalis alienatio an firmetur iuramento:	
172.56	
<i>Dubitatio, Dubium.</i>	
Dubitans an res sit sua, an bona fide possideat.	46.10
In dubio melior est conditio possidentis.	96.40
Dubitans an debeat, ad nihil tenetur.	147.2
Dubitans cui ex duobus debeat, vtrique rem diuidat.	ibid.
Dubitans an causa damni fuerit, ad nihil tenetur.	135.
38	
Dubitans an habeat rem alienam ad quid teneatur:	
142.23	
An possit accipere rem, quam dubitat esse alienam:	n.24.25
<i>Dubium</i>	

INDEX RERVM.

Dubium aliud positium, aliud negatiuum.	208.45
Dubitatio quid sit, & quomodo animus dubitare dicatur.	296.6
Dubitatio de probitate alicuius quando peccatum sit mortiferum, quando veniale tantum.	298.25
Temere dubitans iniuriam facit proximo.	n.26
Temere dubitans cui & quomodo restitutionem facere debeat.	n.27
In dubio de personis possumus nos habere quadrupliciter.	299.30
Dubia de rebus non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis.	n.30
Dubia de personis ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda.	n.32
In dubio non tenemur speculative iudicare aliquem esse probum, vel non improbum.	n.33
Occurrente dubio non tenemur etiam semper actu positio practice iudicare proximum esse probum; sed possumus iudicium nostrum suspendere.	n.34
Tenemur lege iustitiæ dubia interpretari in potiorrem partem negative & practice; ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo.	n.36
Negative & speculative dubia in meliorem partem interpretari lege iustitiæ non tenemur, quando dubium est positium: ex charitate tamen aliquo modo tenemur.	300.37.38
Non videtur contra iustitiam, si quis propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti antea.	n.41
Quando agitur de vitando aliquo damno, vel remedio adhibendo, dubia quomodo sunt in deterio rem partem accipienda.	n.42
Quando agitur de interna solum æstimatione & reuerentia erga proximum, dubia sunt in potiorrem partem interpretanda.	n.44
<i>Duellum.</i>	
Duellum contra calumniatorem acceptare quando liceat.	77.47
Quando contra iniuste inuadentem.	n.49
Duellum acceptare ne habearis ignauus; an liceat.	82.84
Duella spectantes excommunicati.	661.83
Quid si ex occulto tantum spectent.	ibid.
<i>Duratio.</i>	
Duratio quomodo augeat omne peccatum vel meritum.	114.16
<i>Dux.</i>	
Ducibus in bello quatenus fas simulare.	774
E	
<i>Ebrietas.</i>	
Ebrietas quid sit.	619.13
Est peccatum mortale.	n.15
Septem grauia mala secum trahit.	620.20
Præcipua iniuria est quod priuet vsu rationis.	n.22
Quomodo curetur.	621.24
Quid si causa medicinz inebrietur.	619.13
Ebriosi similes stagnis.	620.21
Brutis peiores.	n.22
Fœditas eorum.	621.24
Non sunt casti.	ibid.
An in ebrietate commissa imputentur ad culpam.	n.25.27
Signa pridianz ebrietatis.	622.30
Prouocatio ad æquales haustus quando mortalis.	n.31
<i>Ecclesia.</i>	
Ecclesia minoris vel pupilli priuilegio gaudet.	60.51
Ecclesiastica bona dicuntur res Dei.	31.47.48
Ecclesia vitur in contractibus priuilegiis minoris.	174.62
Ex eius contractu, si desit solemnitas, nulla ipsi oritur obligatio.	ibid.

Ecclesia in donationibus est instar filij.	190.109
Ecclesiæ quando teneantur ex mutuo.	209.12
Ecclesiæ res an possint in feudum vel emphyteusim dari.	574.19
Vt hoc vel alio modo alienentur, duo requiruntur.	n.63.64
An qui sine illis aliquid acceperunt teneantur restituere.	275.66
Ecclesiæ res quanto tempore elocari possint.	n.67
Contra Ecclesiæ vsu disputare, insanum.	419.30
Ecclesia potest præcipere actum internum concomitantem, & quomodo.	426.65.66
<i>Effectus.</i>	
Effectus quando censeatur voluntarius in causa.	639.103
<i>Eiectus.</i>	
Eiectus à Religione, an teneatur redire.	504.110.111
An teneatur intrare alium Ordinem.	ibid.
Potest uti veste clericali.	505.112
Cui acquiritur.	ibid.
Habet acquisitionum administrationem.	n.113
An recidat in obedientiam Episcopi.	n.114
Non est solutus votis.	115
<i>Electio.</i>	
Electio Prælati, cui deest solemnitas, an sit valida.	198.32.34
An pro Electione particularis personæ in Pontificem, &c. licitum sit pecuniam offerre.	395.112
Eligi non potest Religiosus ad Episcopatum, nec ad beneficium extra Ordinem sine facultate Prælati.	500.97
<i>Eleemosyna.</i>	
Ad Eleemosynam faciendam ex fructibus beneficiorum maxime tenentur Episcopi & parochi & etiam alij clerici.	31.47
Præcepto Eleemosynæ an satisfiat mutuando.	154.11
An debeam dare. Eleemosynam excommunicato.	160.80
Ad eam an possis cogi.	120.75
Eleemosynam accipiens simulando sanctitatem an teneatur restituere.	194.131
Eleemosynas paupertatis simulatione obrenta cui restituenda.	195.133
Eleemosyna an à restitutione liberet.	68.47
<i>Elementum.</i>	
Elementa non sunt animata.	537.5
Quid circa ea demon possit.	539.14
<i>Emphyteusis.</i>	
Emphyteuticæ res sibi in pignus data fructus potest dominus directus percipere.	218.139
Tres conditiones necessariæ.	n.140
Emphyteusis quid sit.	268.3
Quomodo differat à locatione.	n.4
Quomodo à censu.	245.5
Emphyteuticam rem vendens tenetur soluere laudemium, & si faciat inscio domino directo, perdit rem.	ibid. & 574.57
Emphyteuta quid sit.	268.3
Non potest præscribere dominium directum.	273.44
Emphyteuta laicus habens rem ecclesiasticam per emphyteusim, tenetur soluere tributa laicis imposita.	ibid.
Potest rem emphyteuticam vendere vel donare alteri.	ibid.
Si certo tempore pensionem non soluerit, perdit rem cum omnibus meliorationibus.	n.45.46
Tenetur recedere ante sententiam, non tamen ante domini petitionem.	n.46
Quibus detur restitutio in integrum.	n.48
Quid si res integrè vel ex parte perierit.	n.49
An possit eam alienare non monito domino.	n.52
Rem Ecclesiæ non potest oppignerare, neque locare ad decennium.	n.54.55
Qui eam emit, debet soluere laudemium directo domino.	A 22 4

domino. 574.57
 Emphyteusis an in Monasterium transire possit. 498.
 84
Emptio, Emptor.
 Emptio quid sit. 226.1
 Emens aliquid pecunia aliena sit eius dominus. 220.
 161
 Emere pignora vsurariis relicta an licitum. n.166
 Emere rem minoris ob anticipatam solutionem an li-
 ceat. 222.59
 Causæ ob quas licet aliquando ita emere vilius.
 n.60.61
 Emere debita vel chirographa minoris quàm valeant
 an liceat. 233.65.70
 Emere librantias dimidio pretio an liceat. 234.74
 Emere pretio vili rem pretiosam, si eo loci commu-
 niter ob ignorantiam tanti æstimatur, vel ob eum
 usum, in quem vendi vulgò solet, non pluris va-
 let, est licitum. 235.85
 Secus si esset priuata ignorantia venditoris n.84
 Empta res ante traditionem cui pereat. 236.95
 Emptæ rei fructus ante solutionem pretij ad quem
 pertineant. 237.99.100.109
 Emptio cum pacto retrouenditionis est licita. 238.
 113
 Emptio reciproca diuerso pretio an licita. 241.130
 Ementes ecclesiastica bona inter hæreticos & rursus
 vendentes, ad quid teneantur. 242.135.137
 Ementes omnes merces, easque deinde prementes. vt
 caritatem inducant, an peccent contra iustitiam.
 244.150.151
 Emens à fure an possit ei restituere 135.41
 A piratis rapta an emi possint. 242.137
Επιείκεια.
 Επιείκεια quid sit. 8.15. & 571.63
 Dirigitur à iudicio ceu gnome. n.64
 Singulæ virtutes habent aliquam rationem xquita-
 tis. n.65.69
 Quomodo iustitiæ annectatur. n.70
 Επιείκεια in Religiosis quando locum habeat. 496.79
Episcopus.
 Episcopus visitans Ecclesias, si præter sumptus aliquid
 accipiat, tenetur restituere duplum. 156.37
 Quomodo præscribat locum alterius Episcopatus.
 53.36
 Episcopi an possint testari. 199.41. & seqq.
 Heredes profani ex testamento vel intestato an
 possint sibi relicta retinere. n.44. & seqq.
 Possunt fideiubere suo periculo, non Ecclesiæ. 292.
 19
 Quis dicatur Episcopus domicilij, originis, benefi-
 cij. 356.92
 Episcopus an luri patronatus derogare possit. Vide
 Patronatus.
 Episcopi an possint Religionem ingredi. 478.24
 Tenentur votum aperire Pontifici. ibid.
Error.
 Error iuris qualis impediatur præscriptionem. 47.14
 Errorem, in quem alium pertraxisti, teneris ex iustitia
 tollere. 69.3
 Error tripliciter efficit contractum. 163.27
 Error circa substantiam contractus cum irritat. ibid.
 Non tamen circa accidens. n.28
 Si aliter contrahens eius causa vel particeps sit, po-
 test arbitrio decepti irritari. 164.29
 Deceptorque tenetur ad restitutionem rei & fru-
 ctuum. n.30
 Error irritat votum. 43.9.5
 An irritet iuramentum. 512.33.34
 Error per accidens ad iustificationem iuuat.
Eucharistia.
 Eucharistiam petendi ius propriè non habet existens
 in peccato mortali, sed ne infametur. 158.55
 Eucharistia datur in periculo mortis ei qui repente
 priuatur usu rationis. 577.25

Enitio.
 An detur actio in rem ex pacto retrouenditionis. 240.
 121
Euphrasia.
 Euphrasie Virginis pius actus. 726
Eusebius.
 Eusebij Verceilensis, restrictiones. 726
Eustratius.
 Eustratij lapsus circa mendacium. 691
Eutrapelia.
 Eutrapelia quid. 662.93
 Vitia ei opposita. 662.97
 Defectu contra eam peccatur. n.99
Examen.
 Examen necessarium vt beneficium possit obtineri.
 364.128
 Examinandi qui præsentantur ad Ecclesiam parochia-
 lem, & à quibus. 355.79.82
Excellentia.
 Excellentia honoranda in quibus consistat. 98.2
Exceptio.
 Exceptio quid sit. 44.2
 Alia dilatoria, alia peremptoria. ibid.
 Excipere an possit inferior contra Superiorem. 500.
 58
Excommunicatio.
 Excommunicatio non ligat eum qui parere non po-
 test, etsi alias nollet. 115.21
 Non impediens vim clericis illatam, an excom-
 municentur. 138.65
 Excommunicatio an retrahatur. 402.152
 An eum liget qui in compensationem rem alienam
 accepit. 119.61
 Animo hæretico aliquid dicens an excommunica-
 tur. 128.128
 Excommunicato an teneatur dare eleemosynam. 160.80
 Excommunicatio creditoris an liberet à solutione.
 n.77.79
 Excommunicantur cogentes mulierem ingredi Reli-
 gionem. 481.39
 Et etiam impediens. ibid.
Executor.
 Exequens damnificationem alieno nomine tantum,
 tenetur satisfacere secundo loco. 136.42.43
 Executor sententiæ & minister iustitiæ quando non
 possit mandare executioni sententiam, quam scit
 esse iniustam, & quando possit. 308.83.91
Exemptio.
 Exemptio à potestate alicuius quomodo præscribatur.
 54.41
Expense.
 Expense funeris an restituendæ ab occisore. 90.147
 Expense quas fecit læsus an detrahendæ. 88.124
 Expense an detrahendæ à fure in restitutione. 124.
 101
Expositus.
 Expositus infans eximitur à patria potestate. 505.112
Exprobratio.
 Exprobrans ignauiam quando teneatur ad restitutio-
 nem. 133.25
Extrema necessitas.
 Extrema necessitate pressus an possit aliena surripere.
 120.66
 Extrema necessitas excusat à restitutione. 153.2
 Vide Necessitas.
 F
Facultas.
 Facultas generalis Superioris quando præsumi pos-
 sit. 496.78
 In quibus concessa censeatur. n.79
Fallacia.
 Fallacia quid sit. 64.23
 Falcidia.

<i>Falcidia.</i>	
Falcidiam detrahare quid sit.	189.94.& 203.91
<i>Fama, Famofum.</i>	
Fama quid fit.	98.1
Differt ab honore.	n.3
Fama fua homo eft dominus.	33.59
Multis cafibus poffumus eam proicere.	n.59
Fama noftra tripliciter proximo neceffaria.	34.60
Famofus libelli auctor morte punitur.	99.11
Famam fictis virtutibus paratam alicui tollere an liceat.	103.63
Famofum quid dicatur.	104.73
Fama eft quid compofitum ex variis.	106.85
Fama an reftituenda fit cum periculo vitæ.n.86.90.91	
Famæ vel vitæ alienæ potes aliquando ingentem pecuniam prudenter præferre, non tuz.	n.88
Fama læfa non eft compenfanda pecuniâ.	n.92
Nifi ex quadam æquitate.	107.96
Fama alia via recuperata non eft reftituenda.	n.98
Quid fi infamia obliuioni tradita.	n.100
Fama quomodo debeat reftitui.	108.106.109.110.111
An poffit pecuniâ compenfari.	107.97
An ab heredibus infamatoris debeat reftitui.	109.112
Defunctis etiam reftituenda eft.	n.114
Famæ reftitutio à quibus donari poffit.	110.124
Compensationem admittit.	n.131
Etiam cum damno pecuniæ.	111.136
Quænam ab ea excufent.	n.137
<i>Fames.</i>	
Fame perire malle quàm idolothyta comedere licitum.	
Item vt iuftam fententiam exequaris.	79.25
Item vt alteri vitam ferues.	ibid.
<i>Famigeratio.</i>	
Famigeratio quàm probrofa.	75.1
<i>Famulus.</i>	
Actio famuli ad petendam mercedem in iudicio quanto tempore extinguitur.	35.36
Famuli quando poffint occultè augere fua fipendia.	119.63
Famuli damnum domini non impediens ad quid teneantur.	120.75
Famulus ob aliquod impedimentum non præftans operam conditam an poffit petere mercedem.	168.7.8
Famulorum fipendia vnde iufta æftimanda.	269.23.
24	
Quando poterant vti compensatione occulta.	n.24
Debent attingere faltem infimum gradum iuftæ mercedis, aliàs dominus tenetur augere.	ibid.
Duo cafus excipiuntur.	n.25.26
Si minus fipendium exigant vt dominum alliciant ad beneficium vel officium conferendum, ad quid dominus teneatur.	n.25
Domini non ftantes promiffis, tenentur eis ad reftitutionem damnorum.	271.31
Famuli vfurariorum an teneantur ad reftitutionem.	239.118
Famulus vel Factor potest pecuniâ quam à domino accepit campfando lucrari.	259.18
Nifi mens domini fuerit vt eandem specie pecuniam daret	ibid.
<i>Favor.</i>	
Favor conceffus alicui ordini æquatur Iuri communi.	518.60
<i>S. Felix.</i>	
S.Felicis æquiuoca locutio.	704
<i>Femina.</i>	
Feminis cur neceffaria fobrietas.	610.81
Iis apud Romanos xinum interdicebatur.	ibid.
Ornantes fe an peccent.	644.105.106
Vide reliqua V. <i>Mulier.</i>	
<i>Fera.</i>	
Feræ cicurate capi non poffunt.	37.28
Secus quando definaunt effe cicures.	n.30

Quamdiu quis cenfeatur feræ capta dominus.	n.31
Feram tuum agrum vafantem an poffis occidere.	38.
37.	
Fera iecta ab vno, capta ab altero, cuius fit.	41.47
Item vnus laqueo capta, ab alio erepta, cuius fit.	n.49
<i>Feudum.</i>	
Feudum quid fit.	276.3
Differt ab emphyteufi.	ibid.
Si in pignus accipias feudum, an eius fructus poffis percipere.	218.139
Quas condiciones requirat.	273.51
An res ecclefie in feudum dari poffint.	274.59
Feudum an poffit cedere Monafterio.	498.84
<i>Fideicommiſſum.</i>	
Fideicommiſſum quando tranfeat in Monafterium.	498.84
Fideicommiſſum quomodo præſcribatur.	54.39
<i>Fideiuſſio, Fideiuſſor.</i>	
Fideiuſſio quid fit.	290.1
Quas condiciones requirat.	n.2
Obligat aliquando magis quàm principalis contractus.	291.6
Fideiuſſor indemnitate quis dicatur.	n.8
Fideiuſſor non poteſt conueniri niſi prius excutatur principalis debitor, & non fit ſoluendo.	ibid.
Excipiuntur aliquot cafus.	n.9
Fideiubere valde qui poffint.	173.61. & 291.11
Si plures fideiubeant, an ſinguli teneantur in ſolidum.	292.21
Fideiubens pro altero in cauſa criminis, non poteſt pro illo plecti niſi pecuniaria multa.	294.41
Fideiuſſio mulieris an firmetur iuramento.	171.56
Fideiuſſor non obligatur, ſi is pro quo fideiubet nullo modo obligetur.	173.61
Fideiuſſor quibus contractibus poffit accedere.	198.35. & 294.35
<i>Fidelitas.</i>	
Fidelitas ex ſe tantum obligat ad veniale.	185.16
In promiffis tamen obligat ſub peccato mortali, & largo modo iuſtitia dicitur.	n.57
Quomodo à ſtriſta iuſtitia differat.	ibid.
<i>Fides bona, mala.</i>	
Fides bona in præſcriptione quid fit.	46.9.11
An dubitans rem eſſe ſuam, cenfeatur bona fide poffidere.	ibid. n.10. & 13
An inter bonam & malam fidem detur medium.	n.12
Mala propriè loquendo numquam præſcribit.	49.10
Contra fifeum vel ſeruitutem quæ fit bona fides.	n.60
Fideicommiſſaria ſubſtitutio quid fit.	202.85
Fidei profeſſio æquiuoca, reprobata.	695. & 777
<i>Filius.</i>	
Filius emancipatur ſi pater fiat hæreticus.	20.23. & 25.
11	
Filius familias quarum rerum dominium habeat.	24.7
Quadruplex genus peculij habere poteſt.	ibid.
An ſibi acquirat.	21.42
Poteſt à parente vendi.	36.17
Operâ patri præſtitâ quomodo lucrari poffit.	121.
81	
Quando teneatur patri ſequi gratis.	ibid.
Filiam adulteram occidere an licitum.	73.14.15
Filij delicto non tenentur parens.	87.121
Filius non tenetur credere matri dicenti ipſum eſſe illegitimum.	97.51
Nifi conuincatur. Et tunc non poteſt adire hereditatem.	n.52
Filius familias an poffit aliquid ludo perdere vel lucrari.	287.38
Filius familias quando mortiferè peccet expendendo bona parentum.	111.76.79
Quomodo ſæpè excuſetur à reſtit.	n.78
Non eſt abſolutè dominus pecuniarum quas expendas	

dendas accepit. n.77
 Non tenetur reddere mutuum quod accepit & con-
 sumpsit. 204.6
 Nisi iuravit. 205.9
 Filiusfamilias an gratis patris negotia tractare tenea-
 tur. 121.81
 Filius non potest ingredi Religionem patre ingraui
 necessitate relicto. 480.34
 Quando ratione paternæ necessitatis teneatur egre-
 di. ibid.
 Filiusfamilias de quibus possit testari. 199.37
 Filius naturalis quis dicatur. 200.55
 An possit heres institui à parentibus. 202.71
 Naturalis filius an succedat patri ab intestato. n.72.
 73.74
 Matri succedit instar legitimi. n.75
 Filiis quando danda legitima. 497.83
 Filij iuramenta de bonis aduentitiis irritare potest
 pater, etiam post annum vigesimumquintum.
 519.61

Finis.
 Finis secundarius an ob sit primario. 194.127
Firmus.
 Firmij Tagastensis factum excusum. 753. & 754
Fiscus.
 Fisco addicta bona alterius apud se habens tui tenea-
 tur restituere. 289.14
 Quanto tempore præscribatur contra fisci actio-
 nem. 54.38
 An teneatur quis sua tradere fisco ante sententiam,
 130.135
 Cum fisco contrahentis bona an maneat ei obli-
 gata. 151.31

Fœdus.
 Fœdera sine æquiuocatione tractanda. 698
Fœnus.
 Fœnus quid significet. 204.1
 Vide *Usura.*

Fœtus.
 Fœtus quo die animetur. 80.65

Formido.
 Vide *Timor.*
 Quæ formido consistat cum prudenti iudicio. 2.5

Fornicatio.
 Fornicatio est peccatum mortale. 626.47
 In Christianis est grauius peccatum quàm in Ethni-
 cis. 627.53
 Quomodo censeatur ex maximis peccatis. n.55

Fortitudo.
 Fortitudo quid sit. 574.11
 Dupliciter accipitur. 575.1.3
 Eius officium. 574.5
 Circa quid versetur. n.5.6
 Respicit tantum pericula honesta, & maxime belli-
 ca. n.8.9
 Quibus considerationibus excitetur. n.10
 Quæ vitia ipsi opponantur. 583.61
 Fortitudinis partes. 584.1.2
 Fortitudo alia naturalis, alia supernaturalis. n.1
 Eius officium in duobus situm. n.2

Franciscani.
 Franciscani an possint heredes institui. 200.54

Fraus.
 Fraus quid sit. 9.26
 Non fit scienti & consentienti. ibid.
 Fraus & dolus nemini patrocinantur. ibid.
 Quando fraus dicatur fieri contra legem, vel. legi.
 n.27

Fructus.
 Fructus præscribuntur triennio bona fide possessi.
 47.25
 Fructus rei furtiue an vsucapiantur. 50.32
 An fructus beneficiorum qui sustentationi super-
 sunt, debeant impendi in pias causas. 30.44

Fructus alicuius rei qui dicantur. 17.17
 Fructus ex re aliena percepti cui cedant. 126.111.114.
 140.8
 Fructus alij rei, alij industriæ. 126.110
 Fructus rei venditæ ante solutionem pretij ad quem
 pertineant. 127.99.100.108
 Fructus medij temporis quando contractus dissolui-
 tur, ad quem pertineant. 240.122
 Fructus beneficiorum possunt vendi vel elocari in
 multos annos. 276.70
 Sed elocatio morte venditoris expirat. ibid.
 Fructus pignoris quomodo possint percipi. 217.138
 Tres conditiones requiritur ut possit dominus rei in
 pignus dare fructus percipere. n.140
 De fructibus beneficij an possit regularis disponere.
 500.93.94

Fuga, Fugere.
 Fugere ne inuasorem occidant qui teneantur. 77.44. &
 82.85.86
 Alienum equum fugiendo interimens tenetur ad
 restitutionem, si probabile erat periculum. 154.10
 Fugere an possint bello capti. 37.25
 Quid si dederint fidem de non fugiendo. ibid.
 Debent fugere ad suos. ibid.
 Quid si capiantur iterum antequam perueniant.
 ibid.
 An possit fugere damnatus ad exilium. n.26
 Fugiens ex Religione an peccet contra iustitiam. 491.
 67

Funus.
 Funeris expensæ an restituendæ. 90.147

Furtum, Fur.
 Furto ablata quanto tempore præscribantur. 55.42
 Furem occidere in defensionem facultatum an licitum.
 88.66. & seqq.
 An etiam Clericis. n.72
 An occisor incurrat irregularitatem. 81.73
 Quamdiu liceat occidere. n.74.78
 Furtis parans sibi honorabilem statum tenetur resti-
 tuere cum eius iactura. 106.89
 Quid sit furtum. 113.1
 Est peccatum, quia damnum infert. n.6
 Differt à damnificatione. ibid.
 Quando sit sacrilegium. n.7
 Differt à rapina. n.8.
 Minus est peccatum. ibid.
 Differt ab iniquis contractibus. 113.9
 Generatim accipitur pro omni iniqua ablatione.
 n.10
 Fur continuè peccat dum sponte non restituit. 114.11
 Non tamen nouo peccato. n.16
 Non excommunicatur, si non possit restituere. 115.
 21
 Furtum quale peccatum sit. 116.27
 Quæ in eo materia sit notabilis. n.29.31.33
 Furta multa minora an constituent peccatum morta-
 le. n.36.39
 Qui talia commisit cui debeat restituere. 117.41
 Furtum minutum complens notabilem summam per
 se non constituit peccatum mortale. n.43
 Furta multa venialia committens, sub peccato mortali
 tenetur restituere. n.45
 Maior tamen quantitas requiritur quàm in vno
 furto. n.46
 Item quando à diuersis quàm si ab vno. 118.47
 Furta esculentorum quando sint peccatum mortale.
 n.48.49
 Furta famularum, vxorum, liberorum quando sint pec-
 catum mortale. n.49.50. & 121.76.82
 Furantes minuta multi ab vno quomodo peccent. 118.
 51.52
 Furtiua re pereunte an fur teneatur ad restitutionem.
 122.90.91.96
 Furtum non inducit obligationem restituendi, nisi
 quia damnosum. n.92

Fur

INDEX RERVM.

Far non tenetur tam strictè rem alienam custodire ac depositarius. 123.94
 An tenetur ad summam æstimationem, quam res furtiua habuit. 124.99
 Furtiuam rem bona fide emens vel possidens, tenetur eam domino agnito reddere sine pretio. 140.2
 Si consumpserit, vendiderit, vel eius culpa perierit, tantum restituat quanto factus est ditior. n.3.4.6.7
 Tenetur etiam restituere omnes fructus rei exstantes, vel quanto ex iis factus est ditior. n.8.9
 Non tenetur ad fructus neglectos. n.12
 Furtiuam rem emens potest eam furi reddere vt pretium recipiat. 141.14
 Potest tamen cogi per Iudicem vt domino reddat. n.18
 Nec potest alteri vendere. n.16
 Si gratis habet, vel sciuerit esse alienam, tenetur reddere domino sine pretio. n.13.19
 Nisi paruo emerit vt eam domino recuperaret. n.20
 Mala fide euentem posse reddere furi, probabile. n.21
 Furtiua res propriis permixta transit in dominium. n.21
 Dubitans an rem furtiuam habeat ad quid teneatur. 142.23.24
 An possit ab alio talem accipere. n.24.25
 Furtiuam rem emptam bona fide vendens tenetur emptori restituere pretium. n.26
 Nisi ipse prapropere eam restituendo causa fuerit cur alter pretium recuperare non potuit. n.28
 Emptore non comparente ad nihil tenetur domino rei, nisi factus sit ditior. n.29
 Si post venditionem dominum agnoscat, non tenetur quemquam monere. 143.30
 Furtiuam rem tradens confessario restituendam, si ille non restituat, alter non liberatur. 159.65
 Contrarium tamen probabile. n.67
 Furis res non sunt hypothecatz pro furtis: quare licet eas emere vel accipere ab eo. 210.167
 Nisi fiat impotentior ad soluendum. n.168.169
 Furtum in loco sacro, an sacrilegium. 148.14

G

Gabella.

Gabellas Ecclesiasticis imponentes an excommunicati ipso facto. 594.12

Gehenna.

Gehenna vnde dicta. 562.9

Gemma.

Gemmarum, falconum, &c. quale pretium sit iustum. 228.16

Genesis Sepulveda.

Genesis Sepulveda quantus vir. 727

Genova.

Geneuense de Barnesio elogium. 746

Gerson.

Gersonis sententia de restrictionibus expensa. 762

Gloria.

Gloria quid sit. 387.23

Quid inanis gloria. ibid.

Quale peccatum. n.24

Gloria tripliciter est vana. n.23

Eius filia. n.26

Gnome.

Gnome quid sit. 712.15

Ab *Menesia* qui differat. ibid.

Dirigit *Menesia*. 571.64

Corrigit leges. n.66

Gradus.

quando Gradus requiritur ad beneficium obtinendum an necesse sit de facto haberi vel esse in proxima potentia ad accipiendum. 358.106

Gradus in Leuitico vetiti. 632.77

Gradus solo iure positio prohibiti in consanguinitate & affinitate, specie non differunt. 633.80

Graduum diuersitas facit diuersitatem specificam. n.79

Gratitudo.

Gratitudo quid sit. 561.1

An sit vna virtus. n.2.3

Eius officia sunt beneficij æstimatio. n.5

Benigna acceptatio. ibid.

Gratiarum actio. 562.6

Grata commemoratio. ibid.

Beneficij relatio. n.7

Vt debeat esse gravior in Deum, innocens an po-

nitens. n.10.11

Gratitudo quomodo in Deum excitanda. 563.13

Officium gratitudinis tripliciter prætermittitur. 565.17

Guarantigium.

Guarantigium quid sit. 290.4

Gula.

Collum gruis oprabat sibi helluo Philoxenus. 594.5

Quinque modis exceditur. 616.5

Gula est peccatum mortale. 617.6.7

Tripliciter in ea ponitur finis vltimus. n.6

Quid si ex cibo timeatur nocturna pollutio. n.7

Est vitium capitale. n.8

Eius quinque filiz. ibid.

Carne humana an vesci liceat. n.9

Ingurgitans se iudicio Medici quomodo peccet. 608.13

H

Habitus.

Habitus distinctum esse circa finem & media, probabile est. 4.28

Habitus religiosum dimittens est excommunicatus. 502.102

Hereticus.

Hereticus quomodo amittat vsum fructum. 20.23

Heretici qui negant posse quid proprium possideri. 34.2

Heretici seruus an fiat liber. 36.30

Heretici bona an possint prescribi contra fisco. 54.38

Heretico an teneat soluere debitum. 160.84

Heretici an possint testamentum facere. 200.50

Heretici & Politici dediti suspicionibus prauis vt bonos contemnant, &c. 298.21

Non sunt martyres. 576.20.38

Hereticorum de ieiunio errores. 600.25

Item de ieiunij obligatione. 602.36

Sex in ieiunio conditiones reprehendunt. 608.77

Refelluntur. n.78 & seqq.

Heretici coniunx an possit Religionem intrare. 479.29

Hereticorum errores circa orationem. 415.9

Circa Sanctorum inuocationem. 418.27

Circa Horas canonicas. 421.41

Circa Sacrificium. 429.6

Circa iuramentum. 508.13

Circa decimas. 433.1

Circa vota. 449.50

Iouiniani error de virginitate. 611.102

Item nostri temporis hereticorum. ibid.

Hereticorum sententia de idololatria. 525.17

Refutatur. n.18. & seqq.

Fundamentum hereticorum. 526.20

Refutatur. ibid.

Sunt sacrilegi, quia abutuntur sacra Scriptura. 548.17

Hereticorum quid retardet conuersionem. 647.22

Heretici crudeles in Catholicos. 651.43

Manichæorum error circa occisionem animalium. 71.1

Donatistarum

INDEX RERVM.

Donatistarum error circa sui ipsius occisionem. 73. 19.
Sanctos inuocandos qui hæretici negent. 418. 27
Hæretici mendaciam olim circa suos impugnatores 742.
Hæreticis vt ad blandiamur, nulla veritas abicienda. 770.

Hereditas, Heres.

Hereditas quomodo adeatur. 19. 16
Non requiritur traditio ad dominium acquirendum. ibid.
Heres possessoris malæ fidei an præscribat. 35. 42
Heres *suus*, quis dicatur. n. 43
Hereditibus an quid restituendum pro vita occisi. 90. 142
Heres ad intestato heredi testamento minus solemniter instituto, si sciat institutum, tenetur cedere in conscientia hereditate. 197. 21
Potest tamen Trebellianam, id est, quartam partem sibi retinere. n. 23
Si dubitet de voluntate testatoris, debet diuidere hereditatem. n. 21
Heredes testamento institui quinam non possint. 200. 50
Non tenetur tamen sic accepta restituere ante sententiam n. 52
Heredes beneficiariorum licet iis succedunt, etiam in bonis, quæ illicitè relinquunt. n. 48
Heres ex testamento institutus cum onere vt hereditatem spurio restituat, ad nihil tenetur. 201. 60
Nec fisco ante sententiam. n. 61
Ipse tamen id promittendo, & testator exigendo peccarent mortaliter. n. 62
Potest tamen eam hereditatem spontè tradere spurio. ibid.
Heredi substitui sex modis quis potest. 202. 76
Heredes usurarij ad quid teneantur. 221. 173
Ad heredes ab intestato quando bona Religiosi deuoluantur. 498. 86
Hereditatem adire potest Monasterium post mortem Religiosi. 499. 87
Hereditas delata seruo, non acquiritur domino, inuito seruo. ibid.
Heres si votum negligat, an peccet contra votum. 453. 66

Herus.

Herus ad quid teneatur famulo, si merces sit minor iusto constituta, vel fieri arbitrio relicta. 269. 25. & seqq.

Quid si non stet promissis. 271. 31

Holcot.

Holcot purgatus à Barnesij calumnia. 685

Holocaustum.

Holocaustum quid. 432. 22

Homicidium, Homicida.

Homicidium casuale quando sit peccatum. 84. 102. 103. 108
Quando adferat irregularitatem. n. 130. 104
Homicida quid teneatur restituere. 88. 124
Quid si poenam talionis sustinuit, an teneatur. 89. 138. 139.
Ad quid teneatur pro vita, membro, cicatrice. 90. 140
Tenetur ad solum damnum pecuniarium. n. 145
Nisi fortè ex charitate. ibid.
Pro expensis funeris ordinariè nihil debet restituere. n. 147
Nihil tenetur ex iustitia restituere animæ defuncti. n. 148
Homicida quibus teneatur restituere. 91. 151. & seqq.
Homicida est capax pensionis ecclesiasticæ. 375. 203

Homo.

Homo potest habere dominium rerum omnium externarum quæ ipsius vñbus seruiunt. 32. 52
Potest etiam cadere sub alterius dominium. 33. 55

Non est dominus vitæ. 8. 37
Est dominus suæ famæ. n. 59.
Homines omnes naturæ conditione pares. n. 54
Potest se homo infamare ad humiliationem, &c. n. 59
Homini cur debitus cultus. 406. 2
Quomodo colatur. 411. 19

Honestum.

Honestum quid sit. 595. 17. 18. & 610. 94
Est fundamentum delectabilis. 595. 17
Honestum est aliquid certo modo disposito quod aliàs non esset. 2. 3

Honor

Honorem tueri cum periculo alterius quæ ratione sit licitum. 81. 78. 79
Honor quid sit. 98. 2. & 407. 5
Differt à fama. 98. 5
Quibus debeat. n. 3. 4
Quo modo laudatur. 112. 139
Quæ ratione restituendus. n. 143
Omissio honoris debiti quando sit contra iustitiam commutatiuam. n. 142
Quænam satisfactio ante sententiam, quæ post sit debita. n. 145
Honor cur debitus, & cui. 333. 9
Honor inordinatè tripliciter appetitur. 587. 21
Quale peccatum. n. 22
Oritur ex superbia. ibid.
In quibus sit honor. n. 23

Hora canonica.

Horæ canonicæ quæ dicantur. 421. 41
An viles sint. ibid.
Quinam ad eas obligentur. 422. 44
Nemo liberatur ab hac obligatione ratione censurarum, quas incurrit. n. 45
Quale peccatum eas vel earum partem omittere. 423. 52. 53.
Quæ sit iusta causa omitterendi Horas. 424. 54
Horæ canonicæ quomodo sint recitandæ. n. 55
Interruptio Horarum quale peccatum. n. 57
Non requiritur intentio satisfaciendi præcepto. 425. 59.
Quæ attentio in iis requiratur. n. 61. 69
An sponte distractus teneatur repetere aut fructus restituere. 426. 67. 68
Horæ canonicæ secundum quem vñum recitandæ sint. 427. 73. 74.
Vtrum obligent Horæ paræ B. Virginis, Officium Defunctorum, &c. n. 76
Vnum Officium legens pro alio, an teneatur repetere. n. 77.
Beneficiarij quando teneantur ad preces canonicas. 369. 167
Quo tempore legendæ sint. 428. 78
Ordinem earum inuertere, & Sacrum ante Matutinum recitare ex causa licet. n. 80. 81
Varij modi recitandi preces. 427. 70
Quomodo sit virtualis attentio dum animus distrahitur. n. 71.
An in confessione explicandum quot Horæ sint omittæ. 424. 53
Horarum singularum ratio. 421. 41
Breuiarium quid contineat. n. 42
Melius præuenire Horas in priuato officio quàm differre. 422. 43
Quando quis teneatur præuenire. ibid.
Recitans cum socio satisfacit. 423. 52
Quis eum modum introduxerit. ibid.
Consuetudo obligat diaconos & subdiaconos ad Horas. 422. 45
Clerici ad triremes damnati an ad Horas teneantur; an excommunicati; an degradati. ibid.
Clerici minorum Ordinum ad quas preces obligentur. n. 46
An Episcopus eas possit imponere. ibid.
Omittens

INDEX RERVM.

Omittens unum Psalmum an peccet mortaliter. 423.52		Scripturæ obiectæ solvuntur.	526.20
<i>Hospitale.</i>		Idolothya nolle comedere etiam in certo vitæ periculo licitum.	75.29
An spurius possit poni in hospitali pauperum. 201. 69		Idolum erigens vel iniquam legem ferens continuè peccat.	114.14
<i>Hostia.</i>		<i>Ieiunium.</i>	
Hostia pacifica quid.	432.23	Ieiunium quid.	597.6
<i>Hostia</i>		Oua in eo non permixta in Hispania & Gallia partibus quibusdam.	n.8
Hostes, æquiocatione deludere, in pactis, illicitum. 698. & 699		Impatientia infestat sobrios.	n.5
<i>Humilitas.</i>		Potus permittitur in ieiunio.	n.10
Humilitas quid.	652.46.54	An condita & electuaria.	ibid.
eius excellentia.	n.55	Lectoribus & ministris mensæ aliquid præsumere an licitum.	n.11
Latro quidam ut se humiliaret, publicè grauissima crimina confessus est.	33.59	An vespertina collatio.	ibid.
Humilitatis actus.	652.48	Si mane sumatur aut meridie sine causa, est tantum peccatum veniale.	ibid.
Humilitas duplex, Iudicij & affectus.	n.49	Interrumpens refectionem qui peccet.	ibid.
Summè humilis est summè magnanimus.	613.51	Anticipationem horæ probabile est esse tantum venialem.	598.13
Fundamentum humilitatis.	n.52	Ieiunium non violatur nisi secunda refectione.	n.15
Comparatio eius cum aliis virtutibus.	654.56	Excusatus à ieiunio an possit bis, ter, quaterve comedere.	n.17
Eius incitamenta.	n.57	Qui causa professionis ientauit, an teneatur ieiunare si non proficiatur.	599.18
Est fundamentum virtutum.	655.58	Nesciens esse ieiunium, si sumpsit ientaculum, teneatur postea ieiunare.	n.19
Septem gradus humilitatis ex parte functionum 658.73		An possit prandere.	ibid.
Eius excellentiam non agnouerunt Philosophi. 654. 55.		Non potest amicus serid inuitari ad coenam à non ieiunante.	n.20. 21
Humilitas à mendacio remota.	683	Cibos vitatos apponere in locis Catholicorum illicitum.	n.22
<i>Hieronymus.</i>		Apud hæreticos quando permixtum.	n.43
Hieronymi & Augustini lis circa legalia, qualis.	777	An coena apponi possit.	n.24
<i>Hyperbola.</i>		Iter faciens per Germaniam, vel alia loca hæretica, non potest vesci carnibus tempore vitato, si alij cibi haberi possint.	601.55
Hyperbole an mendacium.	686	Hæreticorum de ieiunio errores.	600.25
<i>Hypocrisis.</i>		quæ in ieiunio Catholicorum reprehendant, eorumque refutatio.	608.77. & seqq.
Hypocrisis quid sit, & quale peccatum.	568.45	Ieiunium nostrum non pertinet ad iugum legis veteris.	600.27
Hypocrisis, species mendacij.	685	Nec est contra libertatem Euangelicam.	n.28
eius venenum.	ibid.	Ieiunium nostrum est Iuris humani.	n.30
<i>Hypotheca.</i>		Explicatur sententia eorum, qui videntur dicere esse Iuris diuini.	601.31
Hypotheca quid sit.	293.31	Ieiunij præceptum obligat ad mortale.	n.33. 38
Differt à pignore.	ibid.	Olim ieiunabatur feria quarta & sexta per annum.	n.34. & 606.64.65
Hypothecam destruens ad quid teneatur.	91.153	Non ieiunans Clericus iubetur deponi, laicus excommunicari.	601.34
Quot modis contrahatur.	293.33	Bona fide putans se non teneri ieiunare, excusatur.	ibid.
Tacita multis modis contrahitur.	n.34	In dubio tenetur, nisi petat dispensationem.	ibid.
Alia vniuersalis, alia particularis.	294.38	Vesci carnibus ieiunij tempore, graue peccatum.	n.35
Hypotheca prior etiam tacita præfertur posteriori, etiam expressa.	150.23	Cur ex videntur.	608.78
Quædam tamen posteriores præferuntur prioribus.	n.26	Etiam perfectus non liberatur à ieiunio.	502.37
Hypothecas tacitas qui habeant. n.	26. & seqq	Causæ excusantes à ieiunio.	n.40
Nulla est hypotheca tacita Iuræ naturæ.	230.167	Adolescentes non tenentur ante expletum annum vigesimum primum.	ibid.
		Senes quando desinant obligari.	n.41
		Excusantur laborantes, etiam si sint diuites.	n.42
		Pictores, sculptores, consores, factores, &c. non excusantur.	n.43
		An etiam sutores teneantur.	ibid.
		Excusantur qui ad negotia proficiuntur pedites.	ibid.
		Item qui cum ieiunio nequeunt fungi officio suo.	ibid.
		Peregrinationem suscipiens tenetur, si poterat commodè eam differre.	n.44
		Coniunx an à ieiunio excusetur.	ibid.
		Quid si hæreticus maritus in contemptum Ecclesiæ iubeat eam coenare.	ibid.
		Cibos vitatos concedit euidens necessitas.	603.45
		In dubio dispensat Episcopus vel Parochus.	ibid.
		Cui concessus carniū vñs, an etiam concessa secundum	B B b b

INDEX RERVM.

cunda refectio.
Peregrinus an teneatur loci ieiunio. n.46
An ieiunio loci vnde discessit. 604.53
Qui satisfecit ieiunio vno loco, non tenetur alibi,
modò absit scandalum. n.52
Potest se accommodare in cibis, &c. incolis loci in
quo est. 605.55
Extremis & visceribus animalium vescuntur Ca-
stellani. ibid.
Discedens manè ex loco vbi non est ieiunium, po-
test comedere carnes, etiam si sit ieiunium in loco
ad quem se confert. n.57
Quid sit ieiunium in loco vnde discedit. n.58
An qui in loco vnde discedit non expleuit ieiunium
Quadragesimæ, alibi teneatur, si illud ibi iam sit ex-
pletum. n.59
Ieiunia commodo tempore instituta. n.61
Cur tempore verno. n.62
Cur tali numero dierum. 606.63
Ieiunium olim erat tantum 36. dierum ante Pascha,
postea 44. dierum. n.63.64
Sabbati ieiunium in Ecclesia Romana & Africa. n.64
Quatuor Tempora. n.65
Ieiunia vigiliarum. n.66
Concilium Provinciale an possit tollere ieiunia SS.
Bartholomæi, Matthæi, Iacobi, Thomæ. ibid.
Quatuor ieiunia ex consuetudine. ibid.
Ieiunia sexaginta. n.67
An die Dominico liceat ieiunare. n.68
Ieiunij commoda: morbos curat, longevitatem præ-
stat, tentationes carnis sedat, sensus exacuat. n.69.
& seq.
Illustrationibus animam aprat, flagella auertit, im-
petrandi vim habet, est meritorium, est cibus virtu-
tis. 607.2. & seqq.
Rechabitis à vino abstinentibus promissa merces. n.76
Iephthe.
Iephthe an voto tenebatur. 447.35
Iesuita.
Iesuitarum scelera à constitutione mundi. 757
Ignavia.
Ignavia quid, & quale peccatum. 583.61
Ignorantia.
Ignorantia Iuris qualis impediatur præscriptionem. 47.
14.16
Ignorantia crassa quos obliget ad restitutionem. 66.
33.34
Ignorantia concomitans an obliget ad restitut. 68.46
Illegitimus.
Illegitimi alij naturales, alij spurij. 200.55.56
An possint heredes à parentibus institui. n.58. & 201.
64. & seqq.
Illegitimi an in hospitali infamix vitandæ causa ex-
poni possint. n.69
Primo triennio debent ali à matre, reliquo tempo-
re à patre, donec sibi providere possint. n.70
Illegitimus an possit Religionem intrare. 480.37
Illicitum.
Illicite multa fiunt quæ facta tenent. 285.18
Imaginatio.
in Imaginatione operis illiciti duo spectantur. 640.
107
Delectatio ex ipsa imaginatione. n.107.108
Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem
641.109.110
Imaginatione copulæ futuræ an sponsi oblectare se
possint? An vidua præteritæ. 643.120
An coniunx in absentia coniugis. n.121
Imago.
Imagines colantur. 411.19
Imagines astronomicæ. 525.63. & 538.12
Imagines sacras frangere, vel indecorè pingere, quale
peccatum. 548.17
Immobilia.
Immobilia bona quæ dicantur. 51.25

Immutabilitas.
Immutabilitas Dei orationis efficaciz non obex. 415.8
Impatientia.
Impatientia quid sit, & quale peccatum. 590.41
Impatientia infestat sobrios. 567.
Impedimentum, Vide Matrimonium.
Impediens.
Impediens aliquem vi, ne alteri benefaciat, quando te-
neatur de damno. 91.154. & 127.123. & 129.133
Impediens aliquem à bono consequendo, ad quid te-
neatur. 127.123. & seqq. & 129.133
Impedire damnum omittens ad quid teneatur. 137.62
64.
Quid si accipiat pretium ne impediat. 139.68
Non impediens iniicientes manus in clericos ex-
communicatur, si tenebatur ex officio impedire:
alias non. n.65
Magistratus non impediens furti & latrocinia, si
sine graui damno possunt, tenentur ad restitutio-
nem. n.70
Item ad id conducti. n.71
Non tamen tenentur soluere mulctam statutam iis,
qui damna rebus, quas seruant, inferunt. 139.n.73
Non impediens quo ordine teneantur ad restitu-
tionem. n.80
Impediri quis ne peccet quomodo licite possit. 158.54
Impedire peccatum proximi cum graui tuo incommo-
do non teneris. n.58
Imperium, Imperare.
Imperandi ius ex triplici causa nascitur. 555.24
Imperandi potestas quadruplex. 556.25
Imperium prudentiz quale sit. 423.23
Imperij coronam vidit sibi in somnis imponi Theodo-
sius. 532.50
Impuberes.
Impuberum vota irritari possunt à patre. 456.82.
An à matre. ibid.
An possint testamentum condere. 199.37
Inanis gloria.
Inanis gloria quid sit. 587.23
Quale peccatum. n.24
Est vitium capitale. n.25
Septem eius filia. 588.25
Aduersatur magnanimitati. n.27
Incendium.
Incendere puluere ad comburendam nauem ne in po-
testatem hostium veniat, an licitum. 75.32
Incendio grassante potes te ex fenestra cum certa
morre demittere. n.35
Incendiarij, effractores Ecclesiarum, &c. an excommunica-
ti. 549.22
Incerta.
Incerta bona quæ dicantur. 143.31
Quænam sicut applicentur. n.36
Incestus.
Incestus quid. 632.75
Est contra reuerentiam Iuri sanguinis debitam. n.78
Incestum animalia quædam detestantur & puniunt.
ibid.
Impedimentum ex incestu cum consanguinea vxoris.
633.81
Cum consanguinea propria. n.82
Inconsideratio.
Inconsideratio quando sit peccatum mortale. 8.20
Frequentius accidit in moribus animi internis
quàm in opere externo, & quare. 65.29
Inconsideratio naturalis excusat à restitutione. ibid.
Vix est peccatum veniale in actionibus externis in
materia graui. ibid.
Inconstancia.
Inconstancia quid sit, & quale peccatum. 592.49
Quando sit peccatum mortale. 8.20
Incontinentia.
Incontinentia quid. 646.11
Est

INDEX RERVM.

Est peccatum.	n.14	In iuriam sibi nemo facere potest.	n.13
Est minus malum quam intemperantia.	n.15	Iniuriam passus Christus & Sancti.	63.14
Magis dedecorosa quam ira, non est tamen periculor.	n.16.17	Iniustum facere potest quis ei, qui iniuriam non patitur.	ibid.
<i>Incubus.</i>		Iniuria non fit violenti etiam in re, quam secundum legem Dei deberet nolle.	69.2
Incubus unde proveniat.	333.56	Ex Iniuria sequens damnum non per actionis iniuriosam non est restituendum.	71.19
<i>Indigentia.</i>		Ex Iniuriæ quantitate non est spectanda quantitas restituenda.	89.134
Indigentia siue necessitas hominum reddit merces pretiosiores, non vnus in particulari, sed multorum.	233.67	Iniuriam sibi factam alteri referre quale peccatum.	104.72
<i>Inducens.</i>		Iniuria nemini immediate tollit ius suum, sed mediate.	n.77
Inducens alterum in errorem aut peccatum, ad quid teneatur.	63.3. & seqq.	Iniuriarum generalis condonatio ad quas se extendat.	113.146
Inducens alios ad damnum inferendum vi vel fraude, vel in suam utilitatem, tenetur primo loco restituere.	135.41.42	Iniuriam faciens quam sibi noceat.	647.20
Si liberè induxit, vt communi nomine facerent, æqualiter cum aliis.	137.54	Iniuriarum actio quanto tempore excludatur.	53.36
<i>Indulgentia.</i>		Iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus damnosa.	123.92
Indulgentiæ recitantibus Horas B. Mariz, &c. 427. 76		Iniquus detentor rei alienæ qua æstimatione teneatur eam restituere.	124.99. & seqq.
<i>Inebriare.</i>		An ex ea possit fructus percipere.	126.110.111
Inebriare alterum an liceat.	100.29. & 623.33	<i>Innocens. Innocentia.</i>	
An liceat se inebriare.	n.36	Innocens aliquo modo tenetur ad maiorem gratiarum actionem quam poenitens.	562.10
<i>Infamia, Infamatio.</i>		Innocens aliquando in seruitutem rapi possunt.	35.12
Infamare se multis casibus licitum.	33.59	Innocentem occidere an aliquando liceat.	75.36. & seqq.
Qui alium infamauit, tenetur ei restituere famam etiam cum sua infamia.	ibid.	Quomodo liceat eum periculo vitæ exponere.	ibid.
Ad vitandam Infamiam an possis alium occidere.	81.81	Innocentem priuatum cum periculo vitæ suæ nemo tenetur defendere.	83.90
Infamator non tenetur dicta reuocare, nisi probabile sit profuturum.	102.52	Nec priuatus cum periculo inuasoris.	n.92
Infamans aliquem ne officium consequatur, ad quid teneatur.	127.124. & seqq.	Innocentia quid sit.	609.90
Infamare seipsum quale peccatum.	100.30	Innocentes pro Christo occisi sunt martyres.	580.45
An liceat ad vitanda tormenta.	n.34	<i>Inobedientia.</i>	
Infamare eum, qui fictis virtutibus sibi famam comparauit, an licitum.	103.63	Inobedientia alia materialis, quæ continet omne peccatum, alia formalis.	560.40
Infamem. ob vnum vel alterum crimen an liceat de aliis infamare.	105.83	Est duplex peccatum.	n.41
Quando infamia in obliuionem abiit, an restituenda sit fama.	107.100	Inobedientia formalis quale peccatum.	n.45. 46
Infamatoris heredes ad quid teneantur.	109.112.113	Inobedientia generatim accepta in omni peccato reperitur, nec ei specialem malitiam tribuit.	61.2
Infamans alium sine sua culpa ad quid teneatur.	115.116	Secus si explicite sit volita.	ibid.
Infamatorem non impediens ad quid teneatur.	133.120	Inobedientia membrorum, causa verecundiæ.	612.106
Quando teneatur eum Superior cogere ad restitutionem famæ.	110.123	cibus propter Inobedientiam] quomodo coinquinet.	608.80,
Infamare infamatorem quando licitum.	111.130	<i>Inquisitio.</i>	
Infames sunt vsurarij.	223.186	Inquisitionis prætextu pecunias extorquens tenetur restituere, etiam si fiat ei remissio.	157.40
<i>Ingratitudo.</i>		Inquisitio est triplex.	311.107
Propter ingratitude an possit donatio reuocari.	190.104	<i>Insensibilitas.</i>	
Ingratitudo alia formalis.	563.15	Insensibilitas patientiæ opposita.	590.41
Alia materialis.	n.17	Quale peccatum.	ibid.
Formalis quale sit peccatum.	n.16	<i>Insidia.</i>	
Materialis quale sit peccatum.	n.17	Insidiz in bello licitæ.	775
Ingratitudinis diuersi gradus.	n.18.19.20	<i>Insinuatio.</i>	
<i>Iniuria, Injustitia.</i>		Insinuatio in excessiua donatione qualis requiratur.	189.97
Iniuria quid.	16.3	<i>Intentio.</i>	
Iniurias priuatas ignoscere meliusne quam vindictam petere.	565.27	Intendens damnum ex actione non iniuriosa an teneatur ad aliquid.	86.113
Iniustitia duobus modis accipitur.	61.1	Intentio mala per se non obligat ad restitutionem.	128.128
Generatim accepta non distinguitur ab inobedientia.	n.2	Carens Intentione obligandi se iuramento, an obligetur.	513.38.39
Est communis omni peccato.	ibid.	Intentio fallendi, mendacio interna. qualis.	683
Iniustitia alia actualis, alia habitualis, vtriusque definitio.	n.4	<i>Interesse.</i>	
Dupliciter committitur, actione & omissione.	n.5	Interesse quid sit.	210.68
Iniustus est qui sciens aliquid iniustum facit, non tamen qui ex ignorantia inculpara.	62.7	<i>Intemperantia.</i>	
Iniustum formaliter quid sit.	n.10	Intemperantia quid.	575.13
Iniustitia non fit volenti, & scienti.	n.11	Est vitium maximè prebrosam & infamam.	n.14
Iniuria & iniustitia includunt formaliter rationem voluntarij: unde nec ab ignorante, nec volenti fieri possunt.	ibid.	Est puerile vitium.	n.15
		<i>Interpretatio.</i>	
		Interpretari aliquid de personis quadrupliciter possumus.	1.299.30
			Interpre

INDEX RERVM.

- Interpretari in peiorem partem aliquid possumus dupliciter, speculatiue & practice. ibid.
Quando in deteriorem, quando in potiorem partem aliquid interpretari debeamus. 300.42.44
Intimiditas.
Intimiditas quid. 383.63
Vnde proueniat. n.84
Intrusio.
Intrusio in beneficium quid. 363.123
Inuasor.
Inuasorem iniustum occidere est licitum. 76.41
Etiam eius mortem intendendo. 78.53
Idque priuata auctoritate. n.54
Salutare saepe consilium, potius occumbere. n.55
Nisi quis sit in peccato mortali. n.56. Vide *Occiso*
Inuasus iniuste, potest se tueri cum periculo innocentis n.57. & seqq.
Inuasorem iniustum pro defensione alterius occidere licitum. 82.87
Etiam si ille vellet occidi. n.88
Inuasorem occidens tenetur restituere, si modum iustae defensionis excesserit. 89.134
Non tamen si noluerit fugere ne occideret. ibid.
Inuasoris varij modi. 81.73
Inuenta.
Inuenta an possint retineri. 144.48
Inuidia.
Inuidia quale peccatum. 648.27
Inutile.
Inutiliter relinqui quid dicatur. 136.15
Io. Oppanij.
Ioannes Oppanij, simulans fatuitatem. 778
Io. Paruus.
Ioannis Parui error quantum à restrictionum assertionem distat. 758
Locus.
Locus in sacris concionibus graue peccatum. 663.96
Ionas.
Ionas vsus restrictione. 714
Ira.
Ira subita excusat occidentem aliquando à restitutione. 65.28
Ira utilitas. 648.23
Est satellitium rationis. ibid.
Quando sit peccatum. n.24
Ira est minus dedecorosa quam incontinentia, est tamen periculosior. 646.16.17.24
Ira discrimen ab odio & inuidia. 648.27
Ira imitatur iustitiam. ibid.
Cur maximè perturbet mentem. n.28
Irascentis noxa. 647.21
B. Thomae Mori consideratio contra iram. ibid.
Ira species. 648.29.30
Quae remedia. 649.33
Ironia.
Ironia quid. 567.41
Irregularitas.
Consulens homicidium an fiat irregularis. 69.11
Irregularis an sit clericus furem occidens. 81.73
Si reuocet mandatum occidendi, an incurrat censuras. 132.17
Irregularitas ex defectu natalium tollitur per professionem Religionis. 494.73
Isaias.
Isaias cum Ezechia vsus restrictione. 715
Isidora V.
Isidoræ Virginis sancta stultitia. 778
Iudex, Iudicium.
Iudex an possit per sententiam iniungere restitutionem quæ antè non debebatur. 87.118
Iudex compellens soluere vsuras excommunicatus. 222.179.
Iudicium rectum in particulari cum affectu prauo difficulter, aliquando tamen consistit. 5.31.32
Iudex tenetur restituere accepta pro sententia iusta ferenda. 146.67
Non tamen pro iniusta. 145.55
Non tenetur gratis prestare officium, nisi statutum sit ipsi stipendium. 147.68
Iudex delegatus si quid præter modica esculenta, aut sumptus necessarios, aut à pauperibus acceperit, tenetur ad restitutionem, etiam si ei fiat remissio. 156.30
Iudicium quid sit, & quot modis accipiat. 295.1.2
Iudicium strictè sumptum est actus scientiæ Iuri & iustitiæ, idque dupliciter. n.3.4
Temerarium iudicium quale peccatum. 104.71
Iudicium temerarium quid sit, & de quibus rebus fiat. 296.5
Iudicij temerarij vel suspicionis gradus tres ponuntur à D. Thoma. n.6
Imo quinque poni possunt. 298.28
Iudicium temerarium Iudicis prodians in actum externum per sententiam semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. 296.8
Iudicium temerarium internum quando sit peccatum mortale, quando non. n.9. & seqq. & 298.28
Iudicium practicū an sequatur ex speculatiuo. 320.40
Iudex quando secundum leges scriptas iudicare teneatur. n.15
Iudex inferior quando recedere à lege scripta possit iudicando contra verba legis, quando non. n.47
Ad iudicium iustum tria requiruntur. 301.18
Iudicij vsurpatione peccant, qui iudicant sibi non subditum, vel non in iis causis, in quibus eum iudicant, estque illorum sententia irrita. n.49
Qui iudicium vsurpare censeantur. n.51.52
Peccatum vsurpationis iudicij ex genere suo est mortiferum. n.53
Iudex excommunicatus, si sententia excommunicationis est occulta, non peccat vsurpatione iudicij, & sententia, ceteraque eius acta publica sunt valida. n.54
Si excommunicatio sit publica, verius est non peccare vsurpatione iudicij, nisi sit denunciatus nominatim: vel notorius percussor clerici. 302.56
Iudicem excommunicatum excommunicatione publica & notoria videtur peccare mortiferè ratione communicationis, nisi ignorantia, vel inconsideratio, vel functionis breuitas excuset. n.59
Iudex nominatim denunciatus & manifestus clerici percussor peccat vsurpatione iudicij contra iustitiam & omnia eius acta sunt irrita. n.303.60
Si denunciatus aliò se conferat ubi eius censura est ignota, fiatque Iudex, acta eius erunt valida. 62
Iudex ipso Iure ob crimen priuatus titulo validè obit actus iudicarios. 304.64
Vt Iudicis putatiui acta valeant, quæ requirantur. n.65
Iurisdictio occultè ablata non reddit actus habentis titulum coloratum inualidos. 305.67
Inferiores iudices à tyranno, qui inuasit Remp constituti, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuuent, non peccant Ius dicendo, modò alioqui omnia Iure agant. 306.75
Verius videtur Iudicem non posse villo modo condemnare ad mortem reum, cuius innocentiam certò nouit. 307.78.82
In causis ciuilibus & criminalibus minoribus, an possit ex probationibus sententiam ferre. 308.84
Iudex inferior non potest aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare. 309.92
Verius quoque est, nec Iudicem supremum posse aliquem condemnare ex sola sua scientia priuata. n.94
Iudex iuridicè aduersus crimina tribus modis procedit. 31.103
Iudex non potest condemnare sine accusatore generatim sumpto. n.104
In

INDEX RERVM.

- In quibus criminibus procedatur à Iudice ex officio. 311.106
- Inquisitio triplex. 1. Omnino generalis. 2. Omnino specialis. 3. Mixta. n.107
- Vt Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, non est necesse vt aliqua infamia præcesserit. n.108
- Cum Iudex inquisitionem omnino generalem facit, subditi interrogati non debent patefacere criminosos occultos. n.109. & seqq.
- Quando crimen est manifestum, sed auctor ignoratur, ius est Iudici quærere in genere quis fecerit. 312.114.
- Subditi tamen non tenentur patefacere auctorem, si nulla laboret infamia, vel nihil mali in posterum timeatur. n.118
- Vt Iudex possit instituere inquisitionem specialem contra aliquem, tendentem ad punitionem criminum, debet præcedere aliqua infamia auctoris. n.121
- Quanta illa esse debeat, 313.123
- Quibus casibus non requiritur ad specialem inquisitionem infamia præuia de illo crimine. h. 124. & seqq.
- Praxis Iudicum secularium, qui ex denuntiatione publici Officialis, aut ad querelam partis offensæ procedunt ad capiendas informationes & iudicia, quibus habitis formant libellum inquisitionis, an damnanda. n.131. 132
- Hæc Iudicum praxis an necessaria. 314. 135
- Iudex Ecclesiasticus non debet procedere ad inquisitionem absque præuia infamia. n.139. 140
- Quibus modis aperiatur via Iudici ad inquisitionem. 315.143. & seqq.
- Duo circa inquisitionem faciendam notanda. n.148
- Iudiciorum quinque gradus. n.149
- Quæ sufficiant ad torturam. 316.153. & seqq.
- Ex iudicio verius est non posse condemnari reum ad poenam ordinariam criminis. 318.169
- Quatuor casibus exceptis. n.170
- Iudex condemnans ad mortem non subditum, vel in crimine exempto, tenetur ad restitutionem hereditibus. n.171
- Iudex etiam proprius condemnans reum vel ex priuata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. 319.172
- Si tamen Iudici, qui per iniuriam crimen extortit, suppetebant aliæ rationes ex quibus reum iuridice damnare poterat, non tenetur ad restitutionem. 319.174.
- Si Princeps patefacto iam crimine iubeat omnino condemnari illum cuius crimen per iudicem inferiorem per iniuriam est extortum, possitne is obedire Principi, & teneatur ad restitutionem. n.175
- Iudicij usurpatione generatim dici possunt peccare, qui solum titulum coloratum habent. 305. 68
- Iudicem iniquum fecit Cambyfes excoriari. 651.41
- Iudici nefas mentiri, fas interdum simulare. 776
- Iuditha.*
- Iuditha per restrictiones libera à mendacio. 716. & 719.
- Iuniperum.*
- Iuniperi restrictiones. 726
- Iuramentum, Iusiurandum.*
- Iuramentum an roboret pactum nudum. 163.25
- Iuramentum quid sit. 505.1
- Non est petitio miraculi, nec actus orationis. n.2
- Duo ad essentiam eius requiruntur. 506.4
- An iuret qui dicit Per fidem, Coram Deo, &c. ibid.
- Iurare per falsos Deos quale sit peccatum. n.5
- Iurare per creaturas an sit verum iuramentum. n.6
- Iuramenti finis. n.7
- Iuramentum aliud contestatorium, aliud etiam execratorium. n.8
- An differant specie. 507.9
- Periurium execratorium continet diuersam malitiam. ibid.
- Iuramentum aliud per Deum, aliud per creaturam, quod quadrupliciter fit. n.10
- An sit eiusdem speciei cum illo. ibid.
- Aliud simplex, aliud solemne. n.11
- Aliud assertorium, aliud promissorium, aliud comminatorium. ibid.
- Quomodo hæc differant. ibid.
- Aliud absolutum, aliud conditionale. n.12
- Iurare per membra Christi quando sit blasphemia. n.10.
- Iurare per Deum vel creaturas an licitum. 508.13
- Est cuius latræ. ibid.
- Tres conditiones requiritur, & quale peccatum eas non seruare. 509.17
- Iuramentum promissorium liberè factum quando obliget. n.18. & seqq.
- Eius violatio in re parua an sit peccatum mortale. 510.23.
- Differentia voti & iuramenti. n.25
- An metu extortum obliget. 511.26
- Casus superueniens ipsum irritat. 512.34
- In Iuramento promissorio duplex interuenit obligatio 519.62
- Iurare se facturum aliquod peccatum, quale peccatum sit. 509.18
- Iurans latroni se eum non accusaturum an teneatur. n.19.
- Iurans se daturum latroni certam pecuniam, tenetur. 511.17
- Item iurans se rediturum ad iniquum carcerem. n.28
- Iuramentum vi extortum violare quale peccatum. 512.30.
- Iuramentum dolo vel errore extortum an obliget. n.33
- Iuramenti obligatio non pendet tota ex intentione. 514.39
- Qua ratione differat à voto. ibid.
- Iurans fictè an teneatur iuramento. 513.36
- Quantum peccet. 514.42
- Iurans verbis sine intentione se obligandi, an obligetur. 513.38
- Iurans alio sensu quàm alter intelligit, an teneatur. 515.44
- Quantum peccet. n.46.48
- Iusiurandum deferre ei, quem putas peieraturum, an liceat. 516.49
- An iuramento per falsum deum. 517.50
- Verum iuramentum sit maius peccatum. n.51
- Iuramentum an magis obliget quàm votum. n.52
- Quomodo eius obligatio tollatur. n.55.56
- Quiuis in sui gratiam factum potest remittere. 518.57
- Si commutetur eius materia in aliam, non tenetur ad eam ex iuramento, secus in voto. ibid.
- Quis commutare possit. n.58
- Quis ea irritare. 519.61
- Quis in iis dispensare possit. n.62.64
- Qua ratione seu auctoritate possit quis dispensare. 520.65
- Cognitio & condonatio Iuramenti etiam ad civile forum pertinet. 517.55. & seqq.
- Iuramenti dispensatio & condonatio qui differant. 621.66
- Iuramenti vinculum quomodo possit laxari. 519.63
- Conditionis subtractione soluitur. ibid.
- Iuramentum per vim & metum an Iure irritum. 520.64
- An de non accusando etiam sit irritum. n.65
- Filij iuramentum de bonis aduentitiis irritare potest pater, etiam post 25. annum. 519.61
- Iuramentum de re licita semper validum, de illicita invalidum, duobus casibus exceptis. 169.50.52
- Non idem est, iuramentum super contractu esse validum, & validare contractum. ibid.
- Iuramentum quando dicatur esse contra bonos mores n.50

INDEX RERVM.

Si vi extortum, validum est, sed peti potest dispensatio. ibid. 51
 Iuramentum super contractu factum eius naturam induit. 170.52
 Quando validet contractum alias irritum. 171.55.56
 Iuramentum generatim factum super re illicita, non obligat ad licitam aliquam eius speciem. 170.54
 Iuramentum dupliciter addi potest contractui. 171.56
 Merè assertorium non firmat contractum, secus de promissorio. ibid.
 Iurans se soluturum, non priuat se iure postea repetendi. ibid.
 Iuramentum præcedens non inualidat actum vel contractum sequentem. 172.57
 An secundum irritet prius. 173.58.59
 Iuramentum sequitur naturam actus cui adiungitur. 170.52
 Iuramentum prius an à posteriore infirmetur. 171.57
 Iurans non reuocare testamentum, an possit reuocare. 175.65
 Iurata promissio patitur easdem exceptiones, quas iniurata. 187.73
 Iurans quid indifferens vel minus bonum an teneatur. 509.20
 Exempla iuramentorum, quibus inest tacita conditio. n.22
 Cum quis iurat se fore Religiosum, tenetur, etiamsi nullus acceptet iuramentum, quia à Deo acceptatur. ibid.
 Mercatores iurantes rem sibi tanti constare, &c. 515.46
 Quomodo iurabit qui transit per locum infectum. n.47
 Quando fas adhibere iuramentum. 516.48
 Ioci causa ambiguit iurans. ibid.

Iurisdictio.

 Iurisdictio metu extorta est valida. 166.37
 Actu interno dari non potest. 181.33

Iurisperitus.

 Iurisperiti restrictionum assertores. 739

Ius patronatus.

 Ius patronatus quid sit, & quotuplex. 248.17
 Vide Patronatus
 Ius collationis beneficiorum quibus comperat. 350.43

Iustitia, Ius, Iustum.

 Iuris naturæ aliquid dicitur tripliciter. 35.8
 Ius ad pecuniam vel aliam rem emi potest, etiamsi res ipsa non ematur. 247.26.27
 Ius imperandi ex triplici causa nascitur. 555.24
 Imperandi potestas quadruplex. n.25
 Iustitia tribus modis accipitur. 12.1
 Iustitiæ definitio. n.2
 Differt à ceteris. n.5
 Iustitia formaliter disponit suum subiectum ad alterum, effectiue alterum ad se. n.4
 Iustitia non est hominis ad se, nec filij ad patrem. 13.6
 Nec inter dominum & seruum quæ tales. ibid.
 Iustitiæ obiectum n.7
 Quomodo possit passione moderari. n.8
 Attingit medium rei. n.9
 Iustitia legalis quid sit. n.11.15.19
 Videtur non differre à pietate. 14.12
 Aliter est in Principe, aliter in subditis. n.13
 Quomodo à pietate differat. n.14
 Iustitiæ particularis diuisio. 15.20
 Distributiva propriè est in Magistratibus. ibid.
 Distinguitur à commutatiua. n.21.
 Illa spectat medium rationis, hæc rei. ibid.
 Illa hanc interdum includit. n.23
 Iustitiæ negotia, & quiuocationes excludunt. 698
 Ius triplex. 16.1
 Eius definitio. n.2.6.7
 Variè diuiditur. 17.2

Quid sit Ius naturale, quid positium. n.9
 Quid Ius ad rem. n.11
 Quid Ius in re. n.18
 Iustum generatim acceptum est obiectum obedientiæ. 16.4
 Speciatim est obiectum Iustitiæ particularis. n.5
 Aliud spectat æqualitatem arithmeticam, aliud geometricam. n.5
 Iure naturæ nemo seruus. 33.54
 Quomodo Iure naturæ omnia sint communia. 24.3.4
 Ius naturæ immutabile. n.3
 Quomodo differant Ius naturale & positium. ibid.
 Ius gentium quid. 15.9
 Quomodo facta sit eo Iure diuisio rerum. ibid.
 Dicitur aliquando Ius naturæ. n.10
 Iura quomodo præscribantur. 49.20
 Ius legitimandi & vectigalia imponendi quomodo præscribatur. 54.41
 Iuris cessio debet esse libera. 62.12
 Iustitia commutatiua tantum postulat vt satisfacias alteri in bonis in quibus eum læsisti. 106.87
 Ius gentium supponit, non euertit Ius naturale. 120.68
 Ad quæ ex iustitia obligaris, pro iis nihil potes accipere. 146.63
 Ne quidem vt in gratiam tertiij facias. 147.67
 Ius ad prouentus, præstito officio non est spiritale. 347.126.
 Ius succedendi quomodo reuiuiscat. 499.88
 Iustitia quomodo dicatur versari circa actus externos. 298.27
 Iustitia nostra quomodo maior iustitiâ Phariseorum. 432.7
 Sui iuris quisque est in iis, quæ ad statum vitæ pertineant. 452.63
 Ius quomodo acquiratur in non subditum per iniuriam ab eo factam. 520.64
 Iuris ecclesiastici violatio an sacrilega. 548.18
 Iustos à mortuis excitatos probabile est singulari gratia custodiri, ne excidant à gloria. 583.60

L.

Labor.

Laboris eius qui occisus æstimatio quomodo facienda. 88.125

Lactantius.

Lactantius à calumnia purgatus circa mendacij vsum licitum. 689

Læsus.

Læsus ex contractu quis dicatur. 176.69

Lætitia.

Lætitia inepta vnde nascatur. 659.76

Laicus.

Laicus an possit possidere rem sacram. 22.40.41

An præscribat decimas. 58.48

An possit occidere furem in defensionem bonorum 80.66

Lana.

Lanarum emptio an licita anticipata solutione. 233.61

Lapidicina.

Lapidicinæ sunt eius, cuius est fundus. 42.53

Larua.

Laruarum vsus. 663.98

Latro.

Latro publicus non gaudet asylo. 548.13

Latro priuatus eludi potest & quiuocando. 699

Laudemium.

Laudemium quid sit. 245.5. & 274.57

Lectio.

Librorum prohibitorum lectio, inducit excommunicationem. 661.83

Lectio curiosa quando mortalis. n.84

Legatus.

I N D E X R E R V M.

<i>Legatus.</i>	
Legato vsum mendacij concedens Paschalius, reiciitur.	745
<i>Legatum.</i>	
Legata soluenda eo loco vbi legantur.	153.39
Quanto tempore praescribantur.	53.36
Soluenda legata quae ponuntur in testamento.	176.9
Legatarij vsurarij ad quid teneantur.	221.176
<i>Legitimus.</i>	
Legitimus publicè habitus non tenetur credere matri se esse illegitimum.	97.51
Legitima an danda filiis statim post patris professionem.	497.83
Profitens an debeat matri, auro, &c. relinquere legitimam, si liberis careat.	ibid.
<i>Lenitas.</i>	
Lenitas nimia vitanda.	652.44
<i>Lenitudo.</i>	
Lenitudo quando sit vitium.	649.34.35
<i>Lessius.</i>	
Lessij decora.	673
Lessius cur à Barnesio appetitus.	674
<i>Leuitas.</i>	
Leuitas animi in quo sita sit.	659.76
<i>Lex.</i>	
Lege naturae quomodo omnia communia.	34.3
Lex naturae est immutabilis.	ibid.
Lex contra legem quomodo praescribatur.	56.44
Quomodo consuetudo eius vim tollat.	n.45
Leges quando obligant tantum post sententiam.	67.44
Verum leges de damno ex culpa dato resarciendo obligent in conscientia.	n.43.45
Legem iniquam ferens continuè peccat.	114.14
Non tamen semper nouo peccato.	n.15
Lex poenalis quaedam obligat ante sententiam.	156.37
Lex commissoria in pignoribus est prohibita.	217.133
An licita in censibus.	253.68
Lex commissoria in venditione quae sit.	240.124
Lex ante promulgationem an obliget.	255.98
Leges, quibus additur, Ipso iure priuetur beneficio vel officio, priuant titulo, non possessione.	304.64
<i>Libelli, Libellaticus.</i>	
Libelli famosi.	99.11
Libellus seu liuellus, vel libellaticus contractus quid sit.	268.6
<i>Liberalitas.</i>	
Liberalitati non repugnat debitum ex gratitudine, sed ex iustitia.	179.14
Liberalitas quid sit.	569.54
Eius obiectum.	n.54.57
Eius necessitas.	n.55
Quae possint ad eam nos incitare.	n.56
Reperitur etiam in Deo.	n.58
Vicia illi opposita.	n.59. & seqq.
<i>Libertas, Liber.</i>	
Libertas non debet vendi sine causa.	36.25
Libertas actualis necessaria ad continuationem peccati.	114.19
Liber homo non potest pignori dari, vel ob debita in seruitutem rapi.	394.49
Libertas Evangelica quintuplici seruitute nos soluit.	600.28
Libertate se abdicant Religiosi propter Christum.	36.15
Libertas peccandi.	659.76
<i>Librantia.</i>	
Librantia dimidio pretio emere an licitum.	234.74
Earum pretium aestimandum non ex commoditate vel difficultate vnius vel alterius, sed ex publica aestimatione.	n.76
Non possunt tam vili pretio emi ab iis, quorum est eas soluere.	n.78
<i>Libri.</i>	
Libros sacros an liceat tyranno tradere comburendos.	76.40

Libros comburere iussus mathematicus, & publicam poenitentiam agere.	529.35
Libri magiam naturalem tradentes suspecti, & vitandi iuuentuti.	532.51.61
<i>Lignatio.</i>	
Lignari, vel pascere pecus in loco publico, an possit prohiberi.	42.54
Contra iustam prohibitionem id agere quale peccatum.	n.55
Quale in loco alieno.	n.56
<i>Lipsius.</i>	
Lipsius purgatus circa triplicem fraudem.	744
<i>Litare.</i>	
Litare hoc tempore agno vel titulo an licitum.	432.25
<i>Litigium.</i>	
Litigium quid sit.	569.51
Quale peccatum.	n.53
<i>Littera.</i>	
Litteras alterius referans ad quid teneatur.	118.131
<i>Locatio, Locator.</i>	
Fur locans torquem aureum, an teneatur restituere pretium locationis.	126.114
Locator rei fructiferæ an teneatur ob sterilitatem remittere de pretio.	268.12
An quando casu fructus collecti pereunt.	269.18
An ratione vbertatis possit augere.	n.21
Locator ex qua culpa teneatur de damno.	271.30
Quando possit conductorem expellere.	n.32
Quid si promiserit non expellere.	272.37
An teneatur minuere pensionem.	n.38
Locare rem alicui qui putatur abusurus ad peccatum an liceat.	n.39
Locare domum vsurariis an liceat.	n.41
Locari res Ecclesiae quanto tempore possint.	275.68
<i>Longanimitas.</i>	
Longanimitas est pars patientiae.	570.40
<i>Loquendi vsus.</i>	
Loquendi vsus quam mirus.	688
<i>Lucifer.</i>	
Lucifer peccauit superbia.	657.69
<i>Lucrum.</i>	
Lucri aestimatio quomodo facienda.	88.128. & seqq.
Lucra mariti & vxoris quando fiant communia.	122.87
Lucrum sperare ex mutuo an licitum.	207.35
Lucrum cessans quid sit.	210.68
An pro eo mutuator possit aliquid exigere.	211.79.
80	
Quando dicatur cessare.	212.83
Tres conditiones necessariae.	ibid.
Lucri eius qui occisus est aestimatio quomodo facienda.	88.125
<i>Ludus.</i>	
Maritus an possit inuita vxore in ludò pecuniam exponere.	122.38
Ludus quid sit.	283.1
Iure naturae licitus.	n.3
Ludi quidam prohibiti iure ciuili.	n.4
Quantum in singulis lusbis siue commissione liceat exponere.	ibid.
Ludus alex sub quanto peccato prohibitus clericis vel laicis.	284.5.6
Ludus vt sit licitus quas condiciones requirat.	n.7
Impellens iniuria alium ad lusum, tenetur restituere.	n.9.12
Item fraudem faciens in lusu.	n.13
Quae fraudes licitae.	285.15
Ludo vetito acquisita non debent restitui ante sententiam.	n.17
Quid si victor impediat sententiam.	21
Ludo vetito amittens si non audeat soluta repetere in Iudicio, an possit occultè accipere.	286.22
An possit minando repetitionem alterum cogere ad restitutionem partis.	n.23

INDEX RERVM.

An teneatur soluere in conscientia. n.14
 Quid si uterque renuntiaverit beneficio legis. n.26
 Quid si iuraverit se solutum, an possit iuramentum relaxari. n.27
 Ludo vel sponsione an possit lucrari qui non potest perdere. n.28.30
 An Religiosus. 287.32.37
 An filiusfamilias. n.34.37
 Ludi theatrales vetiti in loco sacro. 643.98
 Ludus non est opus servile. n.98
 Quid si lucri causâ ludatur. ibid.

Luxuria.

Luxuria est peccatum mortale. 624.40
 Est vitium capitale. n.41
 Eius filix octo. n.42
 Evertit prudentiam. ibid.
 Species eius sunt sex. 615.45

M

Machinatio.

Machinatio quid sit. 64.23

Mancipium.

Mancipium quid. 18.6
 Mancipium nemo est Iure naturæ. 33.54
 Quot modis quis fiat Mancipium. 35.12

Magia, Magi.

Magia naturalis quid sit. 536.1
 Quid superstitiosa. 537.2
 Quæ sint eius fundamenta. n.4
 Quibus indiciis cognosci poterit an aliqua ad magiam pertineant. 539.13
 Quale sit peccatum. 541.26
 Quæ crimina coniuncta habeat. n.27
 Quæ remedia contra eam adhibenda. 542.28
 Magi omnia elementa ac coelos dicunt animata, & illarum animarum virtute se operari. 537.4
 Varie ipsorum operationes. 539.14
 Quomodo possint corpora transmutare. 540.18
 An possint in homines demones immittere, & ab iis eiicere. 541.22
 Quænam possint circa animam hominis. n.23
 Magica signa tollere ut diabolus desinat nocere an sit licitum. 543.35
 An liceat contraria ad eundem effectum ponere. 545.15
 Quomodo cognoscatur an aliquid sit magicum. 539.13. & seqq.
 Magorum virgæ an conuersæ in serpentes. 540.18
 A Magia haud immunis Marsilius Ficinus. 537.6
 Magi celebratores veritatis. 680

Magistratus.

Magistratus non impediens latrocinia, furtâ, &c. si commodè possint tenentur ad restitutionem. 38.70

Magnanimitas.

Magnanimitas quid sit. 585.6
 Ratio eius formalis. n.7
 Differt ab aliis virtutibus. n.8
 Quomodo versetur circa honores. n.9
 Eius officium. n.10
 Quibus in sit. 586.12
 Fidentiam & securitatem gignit. n.13
 Magnanimitas solos caelestes honores magni facit. n.11
 Functiones ipsius. n.14
 Magnanimitati quæ vitia aduersentur. n.18.27
 differt à magnificencia. 588.31
 Summè humilis est summè magnanimus. 653.51

Magnificencia.

Magnificencia quid sit. 584.2. & 588.30.31
 Differt à magnanimitate. n.31
 Eius officium. n.32
 Vitia opposita. 589.35.36

Malchus.

Malchi monachi externum matrimonium per restrictionem. 696

Maldonatus.

Maldonatus indignè à Barnesio habitus. 764

Maleficia.

Maleficam ut signa tollat verberibus cogere licitum. 77.48

Mandans.

Mandans damnum ad quid teneatur. 132.11
 Ad quid mandatum reuocans. n.12
 Mandans damnum tenetur primo loco satisfacere, executor ipso deficiente. 136142.44

Mandatum.

Mandatum reuocans ante executionem ad quid teneatur. 132.12
 Mandatum reuocans an teneatur alium monere ut libi caueat. 133.18
 Mandatum an expiret morte mandantis. 182.46

Mandestinus.

Mandestinus plagiarus. 743

Manifestum, Manifestare.

Manifestare occultum alterius crimen, ut damnum proprium vel tertij auertas an liceat. 102.51.57
 Manifestare crimen alicuius vni vel duobus quale peccatum. 104.68
 Manifestum & occultum mutant species iniuriarum. 113.3

Manfuetudo.

Manfuetudinis sex incitamenta. 647.19
 Christi manfuetudo ubi eluxerit. ibid.

Maritus.

Maritus vxoris bona in suum commodum administrat, secus de tutore. 121.82
 Tenetur ad restitutionem vxori si ea dissipet. 122.87
 Si ludo perdit, damnum est commune, nisi ordinariè perdat. n.89
 Maritus prodigè administrans bona communia tenetur vxori restituere, eoque deficiente heredes. 283.37
 Et vxor poterit vii occulta compensatione. ibid.
 Maritus non habet in bona communia plus iuris præ vxore, præter ius administrandi. ibid.

Martinus Dumienf.

Martinus Dumienfis laudatus. 722

Martyr, Martyrium.

Martyres qui seipfos occiderunt. 74.24. & 575.18
 Martyrium quid sit. n.12
 Dupliciter subitur. ibid.
 In martyrio paraulorum Christi meritum supplet actum voluntatis eorum. ibid. & 576.19
 Cuius virtutis sit actus. 575.13.14
 Tria in eo consideranda. n.15
 Cur semper dicatur actus fortitudinis. 576.18
 Quænam ad illud requirantur. n.19
 Ad martyrium adulcorum quænam requirantur. 10.24.36.37.39
 Quatuor eius gradus. 699.22
 Quænam requirantur in peccatore. 579.40.41.42.48. & seqq.
 Martyrium obire ob vanam gloriam quale peccatum. 577.26
 Martyrium subiens pro aliquo virtute, implicite etiam illud subit pro fide. n.28
 Qui occiditur ob opus bonum iam factum, etsi doleat se illud fecisse, modò malit pati mortem quàm negare esse opus bonum, an martyr censeatur. n.29
 Actus acceptandi mortem debet aliquo modo esse supernaturalis. n.30
 Non tamen necessariò actus charitatis. 578.31.32
 Et quamquam sit signum dilectionis Dei super omnia, non tamen infallibile. n.33. & seqq.
 Martyrium habet ex se vim deiendi peccatum, & conferendi primam gratiam. 580.45.54
 Quando conferat effectum. 582.57
 Milites pro fide pugnantes non sunt martyres. 578.36
 Martyrium mors non est sacrificium. 431.17
 Martyrium Polycarpi præsignatum, cui in somnis ceruical visum comburi. 532.50

In

INDEX RERVM.

In iusto martyrium per se habet vim augendæ gratiæ.	§82.55
An per se debeat culpam venialem.	n.56
Si curetur miraculosè probabile est singulari gratia custodiri ne excidat à gloria.	§83.60
Martyrium S. Ioannis Apostoli.	§76.22
Innocentes sunt martyres.	§80.45
Martyrium æquatur Baptismo.	n.46
<i>Marulus.</i>	
Maruli liber an Societati IESV probatus quia ei dictus.	780
<i>Mater.</i>	
Mater an possit filium vendere.	136.17
Mater potest accipere pharmaca salutis necessaria cum periculo foetus.	79.62
Non tamen intendendo abortum.	n.61
Nec post animationem prolis.	n.63
Nisi aliàs vtraque periret.	n.64
Mater non potest substituere pupillariter.	102.80
<i>Materia.</i>	
Materia gravis in furto quæ sit.	115.29
Quæ sit respectu filiorum, vxorum, &c.	121.76
<i>Matrimonium.</i>	
Matrimonium promittens vt virginem decipiat, ad quid teneatur.	94.20 & seqq.
An possit Religionem, quam antè vouerat, ingredi.	95.32
Matrimonium irritatur metu graui, nisi iure incussus sit.	166.37. & seqq.
Quomodo validetur.	177.74.75
Conditio quæ addita matrimonio illud impediatur.	192.122
Matrimonium metu leui contractum an valeat.	168.47
Matrimonium omnia bona communia faciens, non facit ea damna communia quæ alterius culpa proueniunt.	276.4
Matrimonium contrahere post votum castitatis animo statim ingrediendi Religionem an liceat.	483.49
Matrimonio contracto conceduntur duo menses, intra quos licitum sit Religionem ingredi.	484.50
Quando licitum contrahere matrimonium post votum castitatis.	n.51
Matrimonium contrahens post votum castitatis, an possit altero petente debitum consummare.	n.52
Si coniunx adulterium committat, tenetur non reddere.	485.53
Matrimonium dissoluit sponsalia etiam iurata.	491.69
Matrimonium quoad vsum & inclinationem conuenit homini qua parte similis est brutis.	612.106
Eius vsum habet adiunctam maximam verecundiam.	ibid.
Eius incommoda.	613.107
Non plus boni confert mundo quàm virginitas.	n.110
Sicut vis gignendi, ita etiam matrimonium est à Deo.	626.48
Cur mulier vna non possit pluribus viris iungi.	632.74
<i>Mediator.</i>	
Mediator vnicus quomodo Christus dicatur.	420.34
Sancti mediatores secundarij.	ibid.
<i>Medicamentum, Medicus.</i>	
Medicamentis pretiosissimis non tenemur vti in morbo.	618.12
Medicus si malè curet vulneratum.	84.102
Medicorum simulationes.	776
<i>Melius.</i>	
Melius quid dicatur.	461.104. & 613.110
<i>Membrum.</i>	
Membra secari in morbo an tenearis permittere.	83.96.
an iubente Tyranno.	84.101
<i>Mendacium, Mentiri.</i>	
Mentiri maius peccatum est quàm non facere quod affirmasti te facturum.	184.53

Mendacium in confessione super re leui quando sit peccatum mortale.	452.60
Mendacium quid sit.	§66.33
Tria ad ipsum requiruntur.	ibid.
Quomodo opponatur veritati.	n.34
Amphibologicus sermo non est mendacium.	n.35
In quo consistat mendacij malitia.	n.36
Nullum vnquam est licitum.	n.37.39
Per se est tantum peccatum veniale.	§67.40
Tripliciter diuiditur.	n.41. & seqq.
Gradus mendacij.	§68.46
Mendacij partitiō Aristotelica. 685. alix mendacij diuisiones.	686
Mendacia Intelligentiarum.	685
Mendacium reale, quoduplex.	773
Mendacia realia, an semper leuiora verbalibus.	774
Mendacium etiam iuxta Ethnicos, illicitum.	686. & seqq.
Mendacium per se malum esse, certa sententia. 688. qui tamen reclamant, siue Ethnici, siue hæretici.	689
Mendacium quod aliqui Patres approbant, est restrictio, & cur sic dicatur 726. & seqq. & 743. vbi idem de plerisque Philosophis.	
Mendacium admitti potest, verum dicendò.	678
Mendacibus, nec vera loquentibus, creditur.	702
<i>Mercator.</i>	
Mercator an possit rem plus vendere quàm alij.	229.24
Mercatorum contractus cum Rege hoc tempore an iustus.	263.58
Mercatores iurantes rem sibi tanti constare, quantum peccent.	§69.46
<i>Merx.</i>	
Merces alienas in tempestate euiciens ad quid teneatur.	131.138
Merx quid sit.	225.1
Mercedum precium non pendet ex commoditate vel difficultate, inopia vel abundantia vnius, sed communi.	223.67.76
Merces omnes coëmentes, & deinde prementes vt caritatem inducant, an peccent contra iusticiam.	244.150
Merces habentes secundùm se certam æstimationem, non idèò plus valent quia maiore sumptu ab aliquo comparandæ.	264.62
<i>Metallica vena.</i>	
Domini fundi an sint domini venæ metalli.	41.51
<i>Metus.</i>	
Metus alius leuis, alius grauis, qui cadit in constantem virum.	166.35
Respectiuè grauis.	ibid.
Reuerentialis est absolutè grauis.	ibid.
Metus grauis non reddit contractum omnino irritum.	201.36
Excipiuntur aliquot casus.	n.37
Metus iustus non irritat matrimonium.	ibid.
Nec iniustus sponsalia, iurisdictionem, promissionem, donationem, renuntiationem beneficij, sed irritabilia facit.	n.37.38
Metu coactus an furem possit iuuare.	134.29
Etsi alter, metus causa sit.	167.39
Metus iustè incussus non irritat contractum.	num.41.
etiam si terrendi tantùm causa incussus sit.	n.42
Metus iustè incussus non ita reddit contractum inuoluntarium, sicut iniustè incussus.	n.43
Nec obligatio ex illò ipso potest reuocari in irritum. 168.44. nisi ius alterius excedat.	n.45
Nihil refert in conscientia, an alter serid, an ioco metum incutiat.	ibid.
Metu leui iniusto initus contractus, in foro conscientie reuocari potest.	n.46
Excepto matrimonio, iuxta probabiliorem sententiam.	n.47
Et voto.	ibid.
Metus	

INDEX RERV.M.

Metus quo Iure votum irritat. 443.17.18
 An in eius grauis irritet professionem. n.18
 Quid si non ad votum eliciendum incussus. ibid.
 Metu expressum iuramentum obligat. 511.26.27.28
Miles, Militia.
 Miles in certo vitæ periculo non potest deferere stationem. 75.27
 An possit torqueri. 306.154
 Miles gregarius tantum tenetur de damno quod per se in bello iniusto intulit. 135.37
 Milites pro fide pugnantes non sunt martyres. 578.36
 Milites an dentes sibi possint excutere cum defuncti glandes plumbeæ. 84.100
 Militum priuilegium. 146.58
 Militi mutuum dans an præferendus, &c. 151.32
 In malicia requiritur seueritas. 651.41
 Disciplina militaris. ibid.
Minister.
 Ministri iustitiæ delinquentes & corrupti muneribus, puniendi. 651.41
Minor.
 Minores qui dicantur. 60.52
 Minor in iuum incommodum sine venia curatoris valide contrahit, non tamen in commodum. 173.60
 In quibus contractibus obligetur. n.61
 Si velit rem venditam sibi redhiberi, an teneatur restituere pretium. ibid.
 An maior ei teneatur ante sententiam rem restituere sine pretio. ibid.
 De castrensis vel quasi castrensibus potest valide sua autoritate contrahere. 174.62
 Quando teneatur ex mutuo. 205.15.17
 Quando ex fideiussione. 292.18
 Minor qui subest curatori, de non castrensibus sine eius venia donare non potest: raro tamen profusione peccat mortaliter: nec donatarius tenetur restituere, priusquam petatur. 187.82
Minorita.
 Minoritæ habent vltimum rerum suarum, non tamen dominium. 21.34
 Miraculum quando liceat petere. 546.3.4
Missæ.
 Missam audire an teneatur, qui è loco ubi est festum discedit ad locum ubi non est festum. 605.56
 Missam audiens animo non satisfaciendi præcepto, ad quid teneatur. 425.59
Mixtio.
 Miscens rem alienam suæ, ita vt discerni nequeat, sine eius consensu, totius dominium acquirit, ita tamen vt alter habeat ius in rem, vt illa ipsi satisfiat. 219.157
 Mixta res vtriusque consensu, fit communis. ibid.
Moderatio.
 Moderatio gressus, vocis, orationis. 662.89
Modestia.
 Modestia quid sit. 652.45. & 661.86
 Eius officium. 662.89
 Vitia opposita. n.92
 Quando peccetur contra eam per defectum. ibid.
 Modestia cultus quid. 644.100
 Si contra consuetudinem vel supra statum. n.101
 Deficiens in ornatu. n.104
Molans.
 Molani allegatio per Barnesium fraudulentissima. 74
Monachus.
 Monachi vnde dicti. 473.2
 Monachis negotiatio interdicta. 227.4
 Quarum rerum venditio illis permessa. n.5
 Possunt tamen per alios negotiari, licet parum decenter. n.6
 Monachorum quorundam abstinencia. n.7
 Monachus potest succedere ab intestato, etiam post professionem. 498.87
 Monachorum proprius, secessus à turba. 781

Monasterium.
 Monasterium ex delicto vel contractu Monachi quatenus teneatur. 499.90
 An procurare debeat vt Prælati eius contractum approbet. ibid.
Monialis.
 Moniales septuagenariæ alicubi non censentur inter seniores. 606.70
 Monialium clausura an possit induci, si eam non vouerint. 494.75
Monopolium.
 Monopolium quid sit. 244.144
 Fit quatuor modis. ibid.
 Quando & quale peccatum. n.145. & seqq.
Montes pietatis.
 Montes pietatis an liciti. 223.189
 Auspiciis Serenissimi Principis Alberti in Belgio erecti. 801
 In iis licere à mutuatariis exigere non solum ad expensas ministrorum necessaria, sed etiam ad solutionem pensionum annuarum, quibus grauantur Montes pro pecunia ad censum accepta, asseritur. 805.4
 Nec non quod necessarium est ad instructionem domus. 806.15
 Etiam si exigant id quod necessarium est ad indemnitate, nihilominus tamen recte dicuntur Montes pietatis. 807.18. & 809.37
Moralis.
 Morales Philosophi restrictionum assertores. 742
Morbus.
 Morbi ex varia comestione varij. 606.69
 Morbos irrogare & curare potest diabolus. 540.19.20
Mores.
 Mores boni alij ciuiles, alij naturales. 180.26
Morositas.
 Morositas quid sit. 509.51
 Quale peccatum. n.53
Mors.
 Mortem sibi ex causa optare licitum, etsi non inferre. 73.20
 Morti se offerre pro iniuste damnato licitum. 75.30
 Morti certæ se obicere ad frangendas inimicorum vires, vel facere aliquid vnde certa mors sequatur, licet. n.32
 Mortem inuasoris ob iustam sui defensionem licet intendere. 78.53
 Mors tertio proueniens ex tuo maleficio, an tibi imputetur. 85.110
 Tenetur homo in mortis periculo sequi viam certam, quantum potest. 579.43
Mulier.
 Mulier an possit fideiubere. 291.12
 Ornatus mulierum. Vide Ornatus.
 Mulier scienter contrahens cum Sacris initiato potest rapi in seruitutem. 36.14
Munus.
 Munus aliud est à manu, aliud ab obsequio, aliud à lingua. 391.115. & seqq. Vide Simonia.
Musica.
 Musicam profanam adhibere rebus sacris habet speciem sacrilegij. 548.17
Mutilatio.
 Mutilare seipsum quibus euentis liceat. 83.96.101
 Qui teneantur ferre mutilationem ob vitæ conseruationem. n.97
 S. Marcus an se mutilarit. 84.99
 An possis te mutilare ob causam religionis Tyranno iubente. n.101
 Mutilator vel homicida quid teneatur restituere. 88.24
 Nihil tenetur pro vita vel membro. 90.140
 Tenetur ad solum damnum pecuniarium. n.145
Mutuum.

INDEX RERVM.

Mutuum, Mutuator, Mutuatarius.
 Mutuatarius obligari non potest ex vi mutui vt alio loco satisfaciatur.
 Mutuatarij soli concurrere debent ad solutionem reddituum annuorum quibus Montes pietatis pro pecunia ad censum accepta grauantur.
 Mutuum quid sit. 204.3
 Non reperitur in solis rebus vsu consumptibilibus. n.4
 Quinam ex eo obligentur. n.6
 Ex eo lucrum sperare an licitum. 207.35
 Accipiens aliquid pro eo, animo vsurario, an teneatur restituere. 41
 Mutuare cum pacto vt alter poenam debitam vel famæ restitutionem remittat, an sit vsura. 208.47
 Mutuare cum pacto vt alter vicissim mutuet, vel ex eius officina merces emat, an sit vsura. n.53
 Ex charitate mutuatur etiam qui indemnitate stipulatur.
 Mutuans minori an possit eum cogere ad soluendum. 175.63
 Mutuatarius quando dicatur esse in mora. 210.69
 Mutuator potest aliquid exigere ratione damni emergentis. ibid.
 Potest etiam ob probabile periculum, de certa pecunia ab initio pacisci. n.72
 Si non deduxerit in pactum, nihil potest exigere, nisi alter fuerit in mora. 211.77
 Vtrum possit exigere vsuras, quas pro pecunia mutata soluit. n.78
 Mutuator potest aliquid exigere ratione lucri cessantis. n.79
 Et initio de eo pacisci. n.80
 Tres conditiones necessariz. 212.84
 Item ratione periculi sortis, aut expensarum in recuperando. 214.111
 Tria necessaria vt iuste fiat. 215.112
 Mutuum quomodo gratis debeat fieri. 211.82
 Mutuator non potest aliquid exigere ratione solus carentiz pecuniz, vel obligationis non repetendi certo tempore. 216.126.127
 Potest tamen pacisci de certa pecunia in poenam soluenda, si statim tempore alter non soluerit. n.128
 Quatuor conditiones necessariz. 217.130
 Debetur ante sententiam Iudicis. n.135
 Non tamen ante petitionem partis. n.136
 An teneatur restituere fructus ex pignore perceptos. n.137.141
 An possit pacisci vt res quouis casu, eadem mensura restituatur. 218.143
 Mutuans 1600. non potest per partes accipere. 1700. 248.31.32

N

Naaman.

Naaman comitans dominum ad locum idoli an peccarit. 599.23
 Naaman Syri actio non erat idololatria. 544.39

Nauarrus.

Nauarrus cur à Barnesio ipsoctus circa restrictiones, non item Lessius. 740

Naufragium.

Naufragantium bona non habentur pro derelictis. 44.67
 Nec pro adspotis. 14.450
 In naufragio alteri necessaria ad vitam seruandam tabula cedere licet. 75.31
 Quis ius habeat tabulam seruandi. ibid.
 Naufragorum bona an possint capi. 145.49

Nazarai.

Nazarai qui sint. 473.4

Necessitas.

Necessitate extrema pressus an possit aliena surripere. 120.66.67

An etiam graui. n.71
 Necessitas extrema excusat à restitutione. 153.2
 Ea sublata, quibus euentis tenearis restituere. n.3.& seqq. & 158.63
 Item grauis. 154.15
 Si dominium rei in extremam necessitatem rei suæ subtractione conieceris, teneris eam reddere, etiam cum tuo interitu, alias non. n.12.13
 Necessitas siue indigentia hominum reddit merces cariores, non vnius, sed communis. 233.67
 Necessitas qualis minuat bonitatem operis. 450.54
 Ex necessitate fieri aliquid tripliciter dicitur. ibid.
 Quando liceat minus comedere quàm necessitas poscat. 594.10

Necromantia.

Necromantia quid. 527.25

Negligentia.

Negligentia quando peccatum mortale. 8.20.& 63.30
 Negligentia studiorum. 661.85

Negotiatio.

Negotiatio quid sit. 227.4
 Clericis prohibita est. ibid.

Nepos.

Nepos in potestate aui iure communi. 202.80

Nestorianismus.

Nestorianismus Barnesij. 717

Notarius.

Notarius vsurarum Instrumentum conficiens peccat mortaliter, raro tamen tenetur ad restitutionem. 222.180

Nothus.

Nothus quis dicatur. 200.57

Notitia.

An de rebus singularibus haberi possit. 2.4

Notorium.

Notorium iure vel facto quid dicatur. 104.73.& 223.185

Novator.

Novator Baranus castigatus. 688

Nouitius.

Nouitij nec ante professionem bonis validè cedere possunt, nec Monasterio de iis præter victum & amicum dare. 481.39

Nouitiorum vota non possunt à Prælato irritari. 456.80
 Commutantur tempore nouitiatus in onera Religionis. ibid.

Nouitium abducens à Religione, ad quid teneatur. 70.12

Nudus.

Nudi olim picti Reges quorsum. 691

Numeratio pecunie. Vide Pecunia.

Numeratio pecuniz quando alterius gratia fit, pretio æstimabilis. 258.10

Nuptia.

Nuptias etiam iuratus promittens ei, quam virginem putat, si deprehendit vitiatam, non tenetur. 187.73

O

Obediens, Obedientia.

Obediens propriè quis dicatur. 557.28
 Obedientia vnde dicta. 555.22
 Est in magna admiratione. 15.19
 Contra obedientiam præscribi non potest. 54.41
 Eius obiectum. 555.23
 Ratio formalis. n.24
 Respicit necessariò præceptum. 557.27
 Conditiones in ea commendatæ. n.29
 Ius naturæ iubet Superiori obediendum. 35.10
 Obediendi necessitas maior vel minor non sequitur auctoritatem præcipientis, sed materiz præcepti. 556.26

INDEX RERVM.

In dubio obediendum Superiori.	495.76. & 588.30
Non est contra hanc promptitudinem declinare honores.	n.33
Quomodo debeat esse fortis.	559.35
Obedientia quomodo debeat esse exca.	557.29
Quomodo prompta.	558.32
Obedientia cum aliis virtutibus comparati.	559.36
Quomodo melior victimis.	n.38
Quatuor eius gradus.	n.39
Obedientia formalis non est præcepta.	n.42
An Prælati eam possit præcipere.	560.44
Obedientia Rechabitarum.	607.76
<i>Obiectum.</i>	
Obiectum prudentiæ, & finis, & effectus idem.	2.8
Obiectum aliud quod, aliud cui.	16.7
Obiectum virtutis ex quo actu spectandum.	408.11
<i>Oblatio.</i>	
Oblationes quarum debet Ecclesiis.	438.34
Offerre in sacrificio agnum vel vitulum an hoc tempore licitum.	432.25
Oblatio thuris quid.	430.15
<i>Obligatio.</i>	
Obligatio naturalis quid sit, & unde oriatur.	196.12
Obligatio amicitie supra sortem ex pacto imposita constituit vsuram.	210.63
Obligatio datur etiam ad negationes actuum.	216.121
Obligari quinquam ad peccatum, contradictionem implicat.	178.8
Obligare nos homini sine actu externo non possumus.	181.33
Nec sine eius acceptatione.	n.34
Obligatio iustitiæ & amicitie quid sint.	208.48
Obligatio restituendi famæ pretio æstimabilis.	n.49
Obligatio mutua potest peti pro obligatione.	251.58
Obligatio naturalis quomodo desinat.	613.109
Non obligat in conscientia sententia reipsa iniusta, ut quia nititur falsa præsumptione, aut falsis probationibus, quamvis secundum ordinem Iuris lata.	328.24
Obligatio voti quinque modis tollitur.	453.68
Obligatio ex promissione non repugnat liberalitati.	451.56
Obligatio duplex eiusdem speciei.	449.48
Quando censetur adesse.	ibid.
Ad obligationem non requiritur animus implendi.	514.41
Obligatio iuramenti impeditur per legem.	517.55 56
Obligatio per iuramentum inducta tollitur quinque modis.	518.57. & seqq.
<i>Oblivio.</i>	
Oblivio naturalis excusat à restitutione.	65.25
<i>Obsequium.</i>	
Obsequia sponte oblata gratiora.	608.84
<i>Observantia.</i>	
Observantia debitum quale.	12.5
Observantia quid sit.	554.12
Quibus deferenda.	n.10
Differt à pietate.	n.13
Gratulus observantia.	n.16
Varie eius species.	n.18
An omnium vnus sit habitus.	555.21
<i>Observatio vana.</i>	
Observationes vanae quæ dicantur.	534.62
Sunt triplices, scilicet, Ars notoria,	ibid.
Observatio sanitatum,	535.63
Observantia euentuum.	536.65
An cauere quis possit à futuro ob prælagium.	n.66
<i>Obses.</i>	
Obsides occidi non possunt, si sine eorum culpa ij à quibus traditi sunt pacta violent.	294.40
Possunt tamen in seruitutem rapi.	ibid.
<i>Occasio.</i>	
Occasionem præbens mali ad quid teneatur.	128.130
Occasionem mali præbere, an semper malum.	774

Occisio.

Occidere viuentia non licere, Manichæorum error.	71.1
Abstinentum crudelitate in occisione bestiarum.	n.2
Occidere peccatores licitum, non tamen priuata auctoritate.	n.3.5
Occidere tyrannum an priuato licitum.	72.7
Occidere filiam in adulterio deprehensam, vel adulterum, an licitum.	73.14
An uxorem.	n.15
Occidere seipsum an licitum.	62.12
An sit contra Ius Reipub.	64.21
An contra Ius diuinum.	n.22
An reo liceat se occidere.	74.25
Occidens hominem putans esse feram vel inimicum.	64.25
Occidens ex subita ira.	n.28
Occidere seipsum indirectè & non ex intentione, licitum.	75.27
Occidere alterum in vitæ defensionem licitum.	76.41
Etiam Monachis & Clericis.	ibid.
Etiam Principem.	ibid.
Quod etiam in bestiis locum habet.	n.42
Quæ cautio adhibenda.	43
Qui teneantur fugere, ne cogantur occidere.	77.44
Licet etiam alterius mortem intendere.	78.53
Etiam cum periculo innocentis.	n.57. & c.
Amentes & furiosos te inuadentes an possis occidere.	76.42
Quid de martyribus qui se occiderunt.	74.23
Sampson an se occiderit.	75.33
Incendere puluerem tormentarium, ne ab hostibus capiari, an licitum.	n.32
Occidere falsò accusantem num licitum.	77.47
Occiditur inuasor priuata auctoritate.	78.54
Sæpè est salutare consilium permittere se potius occidi.	n.55
Nisi sis in peccato mortali.	n.56
Occidere furem pro defensione facultatum an liceat.	80.66. & seqq.
An etiam clericis.	n.72
Occidere in defensionem pudicitie licitum.	81.76
Item in defensionem honoris.	ibid.
Occidere iniuste alium inuadentem licitum.	82.87
Est ille vellet occidi.	83.88
Item nitentem inferre stuprum filie vel uxori, etiam volentibus.	ibid.
Non tamen licet occidere uxorem volentem adulterari.	n.89
Occidens prouocantem se ad pugnam, nihil tenetur restituere.	89.133
Inuasorem occidens tenetur damna restituere: si modum iustæ defensionis excesserit.	n.134
Nemo ex iustitia tenetur fugere ne occidat.	n.136
Occidens rem alienam mox perituram non tenetur ad restitutionem.	123.93
Mulieres quædam amore virtutis se occiderunt.	575.15
Occidit pro Christo in somnis an sit martyr.	577.24
<i>Occultum.</i>	
Occultum alterius peccatum aperire ad proprium vel tertij damnum auertendum an liceat.	102.54.57
Occultum & manifestum iniuriarum species mutant.	113.3
Occultè rem suam vindicare an liceat.	117.56.57
<i>Oeconomus.</i>	
Oeconomus ex fidelitate tenetur quærere maxima commoda domini, ob tacitam promissionem.	189.57
<i>Oenopola.</i>	
Oenopolæ miscentes aquam vino an semper peccent.	235.82.83
<i>Officium.</i>	
Officium verum te obliget ad vitam pro alio ponendam.	83.91
Officium vnum pro altero legens non tenetur repetere.	427.77
In	

INDEX RERV M.

In officio quique considerari possunt. 335.24
 Officia secularia vendere per se non est illicitum. n.25
 Ea vendere plerumque est illicitum & perniciosum
 maxime si aliquam iustitiae administrationem ha-
 beant. n.28
 Eorum venditio licita quatuor requirit condiciones
 336.29
 Officij alicuius administrationem suscipiens, ad duo
 se obligare videtur. 334.16
 Quae condiciones in officialibus constituendis requi-
 rantur. 335.19

Omissio.

Omissio sequens ex actu libro. 622.29
 Omittens alium defendere an peccet. 83.93

Opera.

Operam suam aliqua in re locans non tenetur eam mi-
 noris aestimare quia ipsi commodum est id agere. 265
 75
 Operam pluribus locans quantum possit accipere. 270
 27

Opinio.

Opinio quid sit. 296.6
 Opinio honesti non est iudicium prudentiae. 2.2
 Opinio non habet ex intrinseco modo tendendi quod
 sit vera. ibid.
 Opinio Doctorum probabilis efficit ut Ecclesia det iu-
 risdictionem, etiam si forte opinio illa sit falsa. 305.68
 An etiam valeant acta, etiam si populus dubitet an
 superior sit officio priuatus. ibid.

Opus.

Opus malum qua ratione delectabile vel utile, vendi-
 bile est. 145.52
 Opus vni ex iustitia debitum non potest vendi tertio.
 147.67
 Opus malum vel sacrum potest habere in se quaedam
 pretio aestimabilia. 179.17
 Operis turpis patrati mercedem pactam dans vel ac-
 cipiens, non necessario approbat ipsum opus. n.19
 Secus ante opus. ibid.
 Opus bonum potest tribus modis dici fieri ex necessi-
 tate. 450.54
 Melius factum ex voto quam sine eo. n.53
 Etiam si fiat repugnante affectu. 451.55
 Quomodo opus ex praecepto sit melius. 450.54
 Operis solo iure positivo prohibiti imaginatione an
 possit quis delectari. 641.114
 Quid si causa subsistat in sistendi operi ex quo oritur ea
 delectatio. 643.118

Oraculum.

Oracula aequiuoca. 692

Oratio.

Oratio est actus religionis externus, & attingit Deum
 ut signum signatum. 408.11
 Eius definitio. 414.3
 Est actus rationis practicae. n.5. & religionis. 415.7
 An sit actus speciei. n.8
 Quomodo Deus nostris orationibus moueatur. ibid.
 Oratio ad salutem est necessaria. n.10
 Quibus euentis ad eam obligemur. n.11
 Quae per orationem petenda sint. 416.12
 Orationis Dominicae explicatio. n.13
 Duplicita peruntur in Oratione Dominica. 417.21
 Oratio quibus conueniat. n.22
 Pro quibus orandum sit. 421.38
 Distrahi in oratione quale peccatum. 425.62
 Oratio matrimonij vsu impeditur. 613.107
 Oratio requirit promptitudinem. 414.2
 Orationi non obest Dei immutabilitas. 415.8
 Est causa quorundam Dei decretorum. ibid.
 Solam sufficere aiebant Eucharistiae haeretici. n.9
 Errores haereticorum circa illam ibid.
 Orant defuncti in purgatorio pro nobis. 417.23
 Cur damnatis non conueniat. ibid.
 Oratio conuenit Christi humanitati. n.24

Et quare modo oret. n.25
 An rogandus ut pro nobis oret. n.26
 Orandi formulae exponuntur. n.28
 Orationum oblatio. n.419.29
 Orat semper Ecclesia dum Horas canonicas legit. 422.

43

Ordo Religiosus, Ordinis Sacramentum.

Ordines a quo possint conferri. 356.97
 Ordinatus Ordine sacro ante annum 16. an teneatur
 voto. 486.58
 Ordo Religiosus quid sit. 473.2

Ornatus.

Ornans se ad vanam gloriam. 664.102
 Deficiens in ornatu. n.104
 Ornatus seminarum. n.105.108. & seqq.
 Adolescentium ornatus. 695.109
 Quadruplex finis vestium. n.106
 Ornatus scandalosus. 666.113
 Ornatum quando quis cogendus deponere. n.114

Osculum.

Osculum an sit peccatum. 528.56

Otho.

Othonis Moguntini fraus. 699

Orium.

Orium suadens Religioso vel seruo ad quid teneatur.
 71.20

Oua.

Oua ieiunij tempore non permessa in Hispania, & qui-
 busdam Galliae partibus. 597.8
 Vide verbo Ieiunium.

P.

Pactum.

Pactum nudum non transfert dominium. 18.12
 Neque obligationes parit. 163.31
 Pactum pecuniarium pro restitutione sanx. 107.97
 Pacta turpia an per leges irritentur. 146.57
 Pacti definitio. 161.5
 Pactum nudum & vestitum quid. 162.17
 Vestitur sex modis. n.18
 Pacta mutuo non pugnanti quae possunt separatim fieri,
 possunt etiam simul fieri. 252.59
 Pacta censibus addi solita asecurationis fructuum le-
 gis commissorum an licita. n.66
 An alia quaedam pacta. 253.7 1. & seqq.
 Pactum iustitiae & pactum amicitiae quid sint. 208.48
 Pactum commissorum legis in pignori bus prohibitum.
 217.133

Palpo.

Palpo quando teneatur ad restitutionem. 133.25

Pan.

Pan Platonicus quid referret. 681

Panis.

Panis quotidianus quid. 416.17

Papa.

Papa est administrator vniuersalis bonorum Ecclesia-
 sticorum. 32.51
 An possit bona Ecclesiae ad alios vsus, & Episcopatus
 transferre. ibid.
 An possit praescribi contra obedientiam ei debitam.
 54.41
 Papa de bonis interitis quo iure possit disponere. 144
 40
 Papa non potest plura praecipere Religiosis quam eo-
 rum Praelatus. 494.74
 Papa an possit derogare Iuri patronatus conferendo
 beneficia non praesentatis. Vide, Patronatus.
 Papa an simoniae culpam vel poenas incurrere possit.
 Vide, Simonia.

Parents.

Parents potest filium vendere. 36.17
 Parentes an tenellos pueros possint secum in lecto
 permittere. 63.30

CCc

Parents

INDEX RERVM

- P*atris non tenetur filios alere ex iustitia, sed lege pietatis. 91.152
- P*arentibus qualis cultus debitus. 353.5
- P*rinceps & patria praeferenda. 354.15
- S*i obliuio diuino cultui, non sunt audiendi. n.17
- Paroecia.*
- P*aroecia quomodo contrahatur quoad Sacramenta recipienda. 603.47
- P*aroecia propria quae. 465.121
- Participans.*
- P*articipat quis malefico duobus modis, & ad quid teneatur. 134.28
- Q*uando teneatur in solidum 135.34.&c.
- Passio.*
- P*assio dupliciter vincit rationem. 646.12
- E*t quomodo. n.13
- Pastio.*
- P*astio in pascuo Reip. an licita. 42.54
- Patientia.*
- P*atientia quid sit. 589.38
- V*itia opposita. 590.41
- P*atientia, pars fortitudinis. 589.37
- D*upliciter accipitur. ibid.
- P*atientia Dei quomodo possit nobis esse exemplo. 590.43
- P*atientiae fructus. ibid.
- Q*uae ad eam nos excitent. n.43.43
- E*ius gradus. 59.144
- Patria.*
- P*atria praeferenda parenti, & quare. 14.14
- P*atriae affectus vulgaris non magni sit à sapientibus 553.4
- Patronatus.*
- Q*uomodo praescribatur contra ius patronatus. 58.48
- I*us patronatus dupliciter accipitur in iure. Primo, pro iure quod habent patroni in liberos ex manumissione. Secundo, pro iure praesentandi ad beneficium. 348.18
- I*us patronatus secundo modo sumpti, est potestas praesentandi instituendum ad beneficium Ecclesiasticum vacans. ibid.
- H*oc ius duplex est, videlicet, patronatus Ecclesiastici, & laici. 18.19
- P*atronatus laicus quomodo fiat Ecclesiasticus. n.20
- I*us patronatus quinque modis acquiritur. Primo, Si quis Ecclesiae construendae fundum concedat. Secundo, Si eam cum consensu Episcopi construat. Tertio, Si eam dotet, vel beneficium aliquod erigat. Quarto, Multiplicatis praesentationibus per tempus quod hominum memoriam excedat. Quinto, Concessione Pontificis. n.22
- C*irca iuris patronatus acquisitionem, possessionem, alienationem multa constituit Concil. Trident. sess. 14. cap. 12. 349.24
- S*i patronatus sit laicus, patronus intra quatuor menses à vacatione beneficii vel Ecclesiae, tenetur praesentationem facere: si autem sit Ecclesiasticus intra sex. n.26
- S*ex item menses conceduntur, si patronatus partim sit laicus, partim Ecclesiasticus. ibid.
- S*i patroni intra tempus constitutum aliquem scientes non praesentauerint, in Episcopi voluntate est conferre beneficium cui voluerit. n.27
- P*atronus dignum praesentare tenetur. n.29
- S*i multi praesententur, siue vnus post alium eodem patrono, siue diuersi simul à diuersis patronis, cui ex iis beneficium conferendum. 31
- S*i vero multi sint patroni, nec sint inter se concordantes, institutus est, in quem plures consentiunt, siue illi praesentent per modum vnus corporis, siue seorsum. 350.33
- P*ontifex potest derogare iuri patronatus, conferendo beneficia non praesentatis, siue patronatus sit laicus, siue Ecclesiasticus. n.35
- S*i tamen patronatus sit laicus, non censetur ei derogatum, etiamsi de facto Pontifex alteri conferat beneficium, nisi id disertè per clausulam derogatoriam in litteris exprimatur. n.36
- L*egatus à latere, & consequenter Nuntius Apostolicus cum potestate Legati à latere potest derogare patronatui Ecclesiasticorum, non tamen laicorum. n.38
- A*t Episcopus nec patroni laici, nec Ecclesiastici iuri derogare potest. n.39
- Q*uod si ius patronatus partim sit laici, partim Ecclesiae, nec tunc censetur ei facta derogatio absque expressa clausula. n.40
- S*i ius patronatus solum privilegio vel praescriptione acquisitum sit, potest Pontifex ei derogare absque expressa clausula derogatoria, etiamsi sit laicorum: modò tamen non constet à laico esse fundatum. Imò etiam Legatus à latere potest tale beneficium sine praesentatione conferre. n.41
- Paupertas, Pauper.*
- P*aupertatis essentia non reddit hominem incapacem dominij, sed vsus independentis. 27.27
- P*auper qui obest suo mendacio alteri, ad quid teneatur. 231.43
- P*auper pro loco & tempore quis. 144.46
- P*auperibus quos alebat occisus an debeat occisor aliquid. 620.20
- P*auperibus an quarta pars fructuum bonorum Ecclesiasticorum debeat. 32.49
- P*auperum nomine in restitutione facienda intelliguntur quouis opera pia. 144.43
- P*aupertatem adducit ebrietas. 495.78
- P*aupertas ad quid Religiosum obliget. 495.78
- Peccatum, Peccator.*
- P*eccatum omne obedientia quoddam est. 560.40
- P*eccatum non semper praesupponit iudicium imprudens. 8.16
- Q*uomodo omnis peccans dicitur imprudens. n.17
- P*eccatum omne aliquo modo iniustitia est. 61.1
- P*eccatum ex contemptu legis specialem malitiam habet, & quando. n.2
- P*eccatum non committitur ex culpa leui. 64.24
- I*nducens alium ad peccatum ad quid teneatur. 67.3.7
- Q*uid de eo qui vult permanere in peccato. n.9
- P*eccatores licite occiduntur, non tamen priuata auctoritate. 71.3.5
- P*eccati continuatio formalis requirit actualem libertatem. 114.19
- Q*uando constituat diuersum numero peccatum. n.20
- T*ripliciter interruptitur. 115.21
- P*eccati interruptiones & resumptiones quomodo consistendae. 24
- P*eccati interruptio quomodo consistenda. 114.20
- P*eccatum idem quomodo veniale & mortale. 117.40
- P*eccata aliena. 131.1
- P*eccatum alterius quando tenearis impedire. 158.58
- P*eccati remissio maius Dei beneficium quam conseruatio innocentiae. 562.11
- P*eccatum potest habere in se quoddam pretio aestimabilia. 179.19
- P*eccata contra naturam quae. 635.89
- F*iunt quinque modis. ibid.
- Q*uid si inordinatio sit tantum in modo. ibid.
- Q*uod sit grauissimum in peccatis contra naturam. 636.92
- P*eccata omnia delet confessio in Religione, & quare. 493.72
- P*eccatum operis & delectationis an eiusdem speciei. 643.122
- A*n duplicem malitiam habeat. n.123
- P*eccati defensio. 659.76
- P*eccandi libertas & consuetudo. ibid.
- Pectus.*
- P*ectoris denudatio an sit peccatum. 666.112
- Peculium*

INDEX RERVM.

Peculium.
Peculium aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud
aduenticium, aliud profectitium. 24.7

Pecunia.
Pecunia ingens alienæ famæ vel vitæ aliquando pru-
denter præfertur, non tamen propriæ. 106.88
Pecunia quarum rerum mensura sit. 107.94
Pecunia est etiam merx. 257.4
Pecunia quid. 169.54
Pecuniam currenti pretio potes exponere, etsi decreto
Magistratus iam condito, & mox promulgando, il-
lud facias minuendum. 231.44.46
Pecunia quomodo vendi possit. 247.27. & 257.4
Pecunia præfens plurius valet quam ius ad illam. 248.
30
Pecunia ratione puritatis materię, & commoditatis
transferendi à campore plurius æstimari potest. 258.
11.12

Pretium eius aliquando crescit vulgi æstimatione.
n.14
Pecuniæ æstimatio duplex. 260.34
Æstimatio extrinseca ob quatuor causas variatur. 261.
35.
Legitima non est nisi respectu pecuniæ eiusdem lo-
ci. n.38
Pecunia tripliciter lucro destinatur. 212.86
Pecunia pupillorum & viduarum alteri mutuo ex con-
suetudine data, an iuste lucretur 6. in centum. 125.
107. & 252.62
Pecunia an dari possit pro Sacramentis.
Vide *Simonia*.

Pedagium.
Pedagium quid sit. 236.2

Pensio.
Pensio beneficij est ius non perpetuum percipiendi
fructus ex alieno beneficio. 375.207
Quomodo à beneficio differt. ibid.
Est triplex, temporalis, spiritalis, media. n.202
Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica possit
obtineri. n.203. & seqq.
Pensionarius etsi iure antiquo non tenebatur ad ali-
quas preces, nunc tamen post constitutionem Pij V.
vbi ea recepta est, tenetur recitare Officium B. Vir-
ginis, quod omittens, fructus non facit suos. 376.
208

Pensionem an possit Abbas prioratui, vel beneficio
Religiosi imponere. 500.91
Pensio in Montibus Pietatis non exigitur ratione mu-
tui, sed damni

Percussor.
Percussor clerici ipso facto est excommunicatus. 549.
21

Peregrinus.
Peregrini an à ieiunio excusentur. Vide *Ieiunium*.
An ieiunio loci teneantur. 603.46
Puniri possunt ab ordinario loci. 604.50
Et obligari ad ieiunia, festa, &c. ibid.
Secus si tantum transeant. n.51
An teneantur ieiunio loci vnde discesserunt. n.54

Perfectus.
Perfecti à ieiunio non liberantur. 602.37
Maximè perfecti maximè ieiunant. ibid.

Periculum.
Periclitans nostra semper manet nostra donec perierit
44.69
Periculo cuiusque alterum exponens ad nihil tene-
tur nisi damnum sequatur. 93.16
Pacta tamen de eo pendente facta obligant. n.17
Periculo exponens quomodo peccet. 546.3
Pericula quæ suscipiuntur honesta esse debent. 574.8
Tenetur homo in periculo mortis sequi viam cer-
tam quantum potest. 579.43

Periurium.
Periurium quid sit. 522.73
Quæ eius poena. n.74

An grauius sit homicidio. n.75
Periurium cur graue peccatum. 506.3
Execratorium continet specialem malitiam. 507.9
Periurio alterius an in tuum commodum vti possis. 516.
49
Periuris constitutæ poenæ grauissimæ: mors, depofi-
tio. n.53.74
Iurans facere id quod est peccatum, an sic periurus.
509.18

Permutatio.
Permutatio requirit vtrumque rei traditionem, & ita
differt à mutuo. 257.2
Permutari potest res existens cum futura. n.3
Permutatio triangularis. 391.88
Permutatio in beneficiis est certæ rei ad alteram facta
mutua præstatio. Ad hanc quænam requirantur. 373.
195. & seqq.
Vtrum ius ad rem possit permutari. v.g. ius præsen-
tationis, vel gratiæ expectatiuæ cum simili iure, vel
cum beneficio. 374.199
Si quis velit suum beneficium resignare in meum fauo-
rem, & Ordinarius nolit admittere talem resigna-
tionem, vt ipse possit beneficium alteri conferre,
vtrum ego possim vti permutatione facta, resignan-
do causa permutationis beneficium quod non ha-
beo. n.200

Permutatio non necessario requirit dominium. 379.
23
Pactum de permutandis beneficiis vtrum licitum. 393.
103

Permutatio rerum spiritalium quando sit simonia,
quando non. Vide *Simonia*.

Persa.
Persa quàm à mendacio abhorrent. 691
Perseuerantia.
Perseuerantia dupliciter accipitur. 591.45
Quomodo sit virtus specialis. n.46
Eius materia. n.47
Vitia ei opposita. n.49

Pertinacia.
Pertinacia quid. 492.49
Est constantiæ opposita. ibid.
Quale peccatum. ibid.

Pestis.
Veniens ex loco peste infecto, an & quomodo iura-
re possit. 515.47
Peste infectis an possis seruire cum tuo periculo. 75.
31
Peste laboranti marito an possit vxor ministrare. 618.12
S. Petri negatio malè per æquiuocationem excusata.
696
S. Petrus quomodo à D. Paulo reprehensus 777.

Pharmacum.
Pharmacum præbere matri cum periculo prolis an li-
ceat. 79.61

Philalethes.
Philalethes qui videri & audire voluerint. 675.

Philosophi.
Philosophi humilitatis excellentiam non agnouerunt.
654.55

Piloxenus.
Piloxenus helluo. 594.5

Pietas.
Pietas est excellentior in Principe quàm in subditis. 14
13
Quomodo conueniat cum iustitia legali. n.12
Quomodo differat. n.14
Pietas quid sit. 552.1
Tripliciter accipitur. ibid.
Quale debitum respiciat. 553.4
Eius obiectum. n.5
Ratio formalis obiectiua. n.7
Est prima virtus post religionem. n.8
Pietas in parentes spirituales. n.9

INDEX RERVM.

<i>Pigmenta.</i>	
Pigmentis an vi liceat.	665.111
<i>Pignus.</i>	
Qualem diligentiam teneatur quis adhibere in pignore custodiendo.	67.41
Pignus quid sit.	293.31
Quot modis contrahitur.	n.33
Quznam non possint dari in pignus.	294.39
Fructus pignoris quinam sint oppignorati.	n.43
Pignus potest dari tertio in pignus.	n.44
Pignoris fructus an à creditore possint percipi.	217.137.141
Pignora ab usurariis emere an licitum.	220.165.166
<i>Piscatio.</i>	
Piscatio quando & ubi licita.	37.28. & 41.50
Quomodo peccet qui contra iustam prohibitionem piscatur.	39.40
An diebus festis vel ieiuniis licita.	n.42
<i>Pitardus.</i>	
Pitardus correctus.	744. & 745
<i>Pitirum.</i>	
Pitirum vir sanctus.	778
<i>Plagium.</i>	
Plagium quid sit.	113.5
<i>Plato, Platonici.</i>	
Plato an mendacij patronus.	691
Platoni probata mendacia erant restrictiones.	748
Platonici fere omnes vel magi, vel magiz fauentes.	537.6
<i>Pœna.</i>	
Pœnam seruitutis qui incurrunt.	36.14
Pœnam vtrūm quis vtrò subire teneatur.	37.22
Pœna talionis non infligitur à Iudice vt læsis satisfiat, sed vt iniuria puniatur, quare non eximit à restitutione.	89.138
Pœna sponsalibus apposita an debeat post iuramentum.	172.56
Pœnam an teneat fateri me incurrisse.	201.61
Pœna conuentionalis an ante sententiam debeat.	217.136
Pœna non retrahitur, nisi vbi id lege expressum.	273.46
Pœnam alicui iniungere inuito solus Superior potest, consentienti etiam priuatus.	217.129
Neuter tamen innoxio.	n.131
Pœnz usurariis constitutz.	223.185
Pœnam ad adulteris & incestis quædam bruta infligunt.	631.61
Pœna in corruptores virginum.	635.88
De pœnis simoniz.	398.130
Vide V. Simonia.	
Pœna congruit malefactori.	565.21
Per eam fit reparatio iniuriz.	ibid.
Pœna minuenda quantum ratio boni patitur.	567.38
<i>Pollicitatio.</i>	
Pollicitatio iuramento firmata an ius tribuat.	163.25. & 170.52
Pollicitatio quid sit.	179.16
<i>Pollutio.</i>	
An possis vesci cibis pollutionem prouocantibus.	79.62
Pollutio voluntaria est peccatum mortale.	636.94
Quid si causa sanitatis, vel molestiz carnis mitiganda.	n.95. & 79.61
Pollutio dupliciter non plenè voluntaria.	639.103
An licitum eam desiderare, aut de ea gaudere.	n.104
Non est fas eam iuuare.	ibid.
Potest desiderari simplici affectu.	n.105
Licitum gaudere de iam facta.	ibid.
Ad eam excusat delectatio ex re imaginaria.	621.110
<i>Populus.</i>	
Populus refractarius quomodo in officio continendus.	651.41

<i>Portorium.</i>	
Portorium quid sit.	
<i>Possessio, Possessor.</i>	
Possessio vnde dicatur.	2.2.39
Alia facti, alia iuris.	ibid.
Quid sit possessio facti.	n.40
Quid iuris.	n.41
Quid requiratur vt per alium quis aliquid possideat.	n.42
Alia est civilis, alia naturalis.	n.43.44
Alia civilissima.	n.45.48
Tribus modis acquiritur.	23.46
Possessio lurium duobus modis apprehenditur.	n.49
Possessio mobilium quatuor modis admittitur.	n.50
Possessio quid priuilegij conferat.	n.52
A mala fidei possessore accepta quanto tempore præscribantur.	55.42
Possessionis initium considerandum.	52.28
Possessa alieno nomine an possint præscribi.	58.48
<i>Potus.</i>	
Potus non soluit ieiunium.	597.19
An perdat meritum ieiunij.	ibid.
<i>Præceptum.</i>	
Præcepti nomen aliquando latè capitur.	557.27
Præceptum restitutionis est affirmatiuum.	68.48
Præceptum impleri potest etsi non habeas intentionem implendi.	425.59
Præcepta opera cadunt sub votum.	449.47
Præcepta violare ex contemptu quis dicatur, & quale peccatum.	494.74
Præcipi res grauis potest sub veniali peccato.	ibid.
Non tamen leuis sub mortali.	n.75
Præcipiendi ius ex triplici causa nascitur.	555.24
Præcepto satisfacit qui opus præceptum facit etsi contrarium intendat.	560.43
Præcepta obligant pro materiz capacitate, & grauitate.	601.33
Etiamsi ratio præcepti in aliquo cesset, ipsam tamen non cessat.	602.37
In præceptis diuinis non facile cadit excusatio.	n.39
Præceptum operi bono nouam addit breuitatem.	603.83
Præceptum in virtute obedientiz obligat ad mortale.	444.74
Quid si præcipiatur supra vel infra regulam.	ibid.
Et quæ sint supra regulam.	n.75
Ob quas causas possint austeriora præcipi.	ibid.
Quando censeatur aliquid præcipi secundum regulam.	ibid.
<i>Præcarium.</i>	
Præcarium quid sit, & quomodo differat à commodato.	67.39. & 283.4
<i>Preces.</i>	
Preces importunæ quæ dicantur, & quem contractum irritum faciant.	168.48
<i>Præcipitatio.</i>	
Præcipitatio quando peccatum mortale.	3.20
<i>Prædictio.</i>	
Prædictio ex astris quznam sit illicita.	528.32.35
<i>Prælatus, Prælatura.</i>	
Prælati vendentes bona Ecclesiz sine consensu Pontificis, quas pœnas incurrant.	275.64
Nec sufficit consensus Legati à latere.	ibid.
Prælati in venditione bonorum Ecclesiz quæ teneantur seruare.	274.59. & seqq.
An sine illis conditionibus possint repudiare hereditatem vel legatum.	275.65
An qui sine illis aliquid acceperunt, teneantur restituere.	n.66
Quanto tempore possint res Ecclesiz elocare.	n.68
Successor tenetur eo contractu.	n.71
Prælatus quznam possit Religiosus præcipere.	494.74
Prælati Religiosi etiam cum consensu Conuentus	noq

INDEX RERVM.

non possunt validè donare, nisi in causas pias. 188.

83

Prælatum accipiens in excommunicatione, vel alio impedimento occulto, validos exercet actus iurisdictionis, si titulum habeat coloratum, communi errori populi coniunctum. 304.66

Præscriptio.

Præscriptio quid sit. 44.2.3
 Quomodo differat ab usucapione. ibid.
 Quatuor conditiones requiruntur ad præscriptionem. 45.5
 Laicus res sacras non potest præscribere, nec Religiosus quidquam. n.6
 Quando incipiat præscriptio. ibid.
 Ac possessio necessaria in præscriptione contra actionem. n.7
 An dubitans censeatur bona fide possidere. 47.16
 Princeps an possit præscribere ius inferendi damnum in venatione. 39.41
 Quomodo Ecclesia præscribit aduersus hæreticos. 44.2
 Præscriptio tibi numquam obstat, si probes tuo nomine rem ab alio fuisse possessam. 45.6
 Ius utilitatis an possit præscribi. ibid.
 Præscriptio ordinaria in minore, milite, an procedat cum ignorantia iuris. 47.17
 Dominus quando præscribat stipendium contra famulum. 49.19.20
 Contra pupillum & minorem an præscribatur. 50.24
 An præscribatur contra Ecclesiam Romanam. n.22.24
 Quomodo præscribat vnus Episcopus locum alterius Episcopatus. 53.36
 Contra ciuitates, Ecclesias, pia loca quotannis præscribatur. 51.25
 Quanto tempore præscribatur actio Reipub. contra Quæstores & administratores. 53.36
 Actio iniuriarum quanto tempore præscribatur. ibid.
 Quomodo præscribatur contra debita. 49.19
 Quomodo contra Iura. 60.20
 Quanto temporis requiratur ad præscriptionem in mobilibus. 50.22
 Quantum immobilibus. 51.23
 Præsentis vel absentes respectu præscriptionis qui dicantur. ibid.
 Quomodo præscribantur seruitutes. 52.26
 Quomodo præscribatur patronatus, ius præsentandi, &c. n.31
 Quomodo beneficia. 53.33
 Quo tempore præscribantur debita, legata, actiones hypotheca, fideicommissa, &c. 53.36.37
 Quomodo & quæ bona Principis possint præscribi. 54.41
 Quomodo contra legem. 57.45
 Exemptio à potestate spiritali Pontificis nullo modo præscribi potest. Secus est de exemptione à potestate seculari. 54.41
 Possessoris malæ fidei heredes numquam præscribit, nisi forte triginta annis. 55.42
 Secus de iis qui alio titulo ab eo acceperunt. n.43
 Excipiuntur duo casus. ibid.
 Præscribi quæ non possint. 58.48
 Præscriptio quando dicatur dormire, non procedere, interrumpi. 59.49
 Præscribens rem aliquam potest eam retinere, etsi alienam fuisse cognoscatur. 54.40
 Contra præscriptionem quibus concedatur restitutio integrum. 60.52
 Beneficium quomodo præscribatur. 347.8
 Præscriptio decimarum. 436.19
 Et immunitatis earum. 438.26

Præstigium.

Præstigium quid sit.

Præsumptio.

Præsumptio usurarum. 239.119
 Præsumptio quid sit. 586.18. & 659.76
 Supponit falsam opinionem. 587.19
 In quibus reperitur. ibid.
 Quando sit peccatum mortale. n.20
 Præsumptio de misericordia Dei. ibid.

Præmium.

Præmium accipiens ne forem impediat, tenetur de damno. 138.68
 Præmium iustum rerum venalium quod sit. 217.7
 Aliud legitimum, aliud vulgare seu naturale. n.7.8.9
 Ex quibus capitibus crescat, aut minuat. n.8
 Legitimum consistit in indiuisibili, non tamen vulgare. 228.10
 Quando alterum altero maius, verum liceat accipere. n.13
 Præmium acceptum pro turpi opere an restituendum. 145.53.59
 Et cui restituendum. 146.61
 Præmium iustum quale sit earum rerum, quæ certum non habent. 228.15
 Præmium mercium mox minuendum sciens, possum tamen currenti pretio vendere. 230.40
 Et si magistratus decreto minuendum sciam. 231.46
 Non ex vnus commodum aut indigentia, sed ex communi æstimandum. 233.67.76
 Præmium iustum censuum quomodo constituendum. 256.102
 Præmium pro re spiritali accipiens an iure diuino ad illius restitutionem teneatur. 403.157
 Præmium iure positum quando restituendum. 405.169
 Præmium pactum pro malo actu, de completo, pendendum. 700

Primitiæ.

Primitiæ quid sint. 438.30
 An debita Ecclesiis. n.33

Princeps.

Princeps comparatur ad Rem, sicut custos conductus ad personam custodiendam. 14.13
 Ob varias causas tenetur curare obseruationem legum. n.18
 Princeps in bello potest exponere subditorum vitam. 33.58
 Princeps in iis quæ agit in proprium commodum comparatur ad subditos vt priuatus ad priuatum. 39.40
 Si alienum prædium vertat in viam publicam, &c. an teneatur compenlare. ibid.
 An præscriptione tutari se possit. n.41
 An possit princeps dare priuilegium in mercibus importandis, &c. 244.149
 Principes seculares non possunt suis legibus præiudicare piis causis. 190.102
 Principibus necessaria sobrietas. 609.90
 Principis assertio in testamentis vel contractibus æquiualeat potest pluribus testibus: non tamen in causis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando. 310.95
 Principi posset Respub. concedere auctoritatem vt ex priuata scientia absolueret & condemnare posset. n.97
 Quantumuis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare nisi citatum & auditum. n.99
 Principes & Gubernatores assumpti ad officia secularia maiora eos qui putantur malè munus administraturi peccant mort. & tenentur Reipub. ad faciendam damna inde secuta. 334.13
 Omissis aptioribus minus idoneos assumpti, peccant quidem, & sæpè mortaliter, non tamen tenentur ad restitutionem, si isti verè erant idonei. n.15
 Principis præcipuum munus est curare vt quàm maxime idoneos ministros habeat, idque pro statu præsentis. 335.20.21

C C C C 3

Princeps

INDEX RERVM.

Princeps quomodo parenti preferendus: 554.15
 Principem mentiri indignissimum. 690
Prior.
 Prior tempore potior est iure, de quibus intelligen-
 dum. 150.22.42.44
Privilegium.
 Privilegium militum. 146.58
 Privilegium impetratum à Principe ut vni soli liceat
 aliquas merces vendere, an licitum. 244.148.149
Probabile.
 Probabilis sententia, quæ. 746
Prodigus.
 Prodigus est instar pupilli, & ex eius contractu nulla
 ipsi oritur obligatio. 174.62
 Prodigia largitio etsi in libero sit peccatum, non tamen
 in eo qui se promittendo obstrinxit. 179.10
 Prodigalitas quando mortalis. 571.62
Proditor.
 Proditor an possit æquiuocatione eludi. 699
 Proditio quantum scelus. ibid.
Professio.
 Actio ad reclamandum contra professionem quan-
 to tempore extinguatur. 53.36
 Professum à Religione abducens ad quid teneatur. 70.
 16
 Professio serui, vel coniugis consummato matrimonio,
 domino, vel coniuge inuito, est irrita. 559.70
 Professio coniugum an valida. 478.25
 Professio viri inuita uxore est irrita, etiam post mortem
 uxoris. 457.86
 Item professio in Religione non approbata. 476.14
 Professio sit tacite vel expresse. 496.57
 Quæ requirantur ut sit valida. n.58
 Quæ xtas. ibid.
 Qualis probatio. 587.59
 Animus profitendi. n.60
 Libertas profitentis, & consensus Prælati. ibid.
 Ut fiat in Religione approbata. 488.62
 Ut tria vota substantialia emittantur. ibid.
 Ut non sit conditio repugnans. ibid.
 Nec insit profitenti impedimentum Ordini repu-
 gnans. ibid.
 Professus inualidè, postquam aliquot deinde annos
 mansit in Religione, potest egredi. 489.63
 Quæ in egressu seruanda. n.64
 Professio facta in Religione non approbata an habeat
 vim voti simplicis. n.62
 Professio in Religione approbata quam vim habeat.
 491.67
 Tradit Religiosum Deo. ibid.
 Facit inhabilem ad matrimonium. n.68
 Irritat matrimonium ratum. n.69
 Ex natura sua non repugnat contractui matrimonij
 n.68.69
 Priuat omni dominio. 492.76
 Soluit vota simplicia. 493.72
 Delet peccata. ibid.
 Tollit irregularitatem ex defectu natalium. 494.73
 Profitens in Religione cum intentione retinendi do-
 minium rerum suarum, an validè profiteatur. 492.
 70
 Ad possessionem an possit quis compelli ob crimen.
 481.42
 In professione, spectandus annus bissextilis. 486.59
 Professio in Religione Baptismo similis. 493.72
 Inualidè proficetur impedimentum celans. 488.62
 Professus an testari possit. 493.71
 An aliquid donare. ibid.
 An post professionem patris statim filiis legitima sit
 danda. 497.83
 Profitens an debeat patri, auo, &c. relinquere legiti-
 mam, si liberis careat. ibid.
 Professio fidel quibusdam beneficiariis necessaria. 368.
 167

Profusio.
 Profusio quid sit. 590.61
 Quale peccatum. n.62
 Gignit auaritiam. ibid.
Proles.
 Proles quando non contrahat seruitutem. 36.13
 Subit conditionem matris. 37.22
 Quando animetur. 80.65
 Spurius an possit esse heres. 96.43
Promissio.
 Promissis aliquem ad maleficium prouocans, si ante
 qua patretur ea reuocet, ad nihil tenetur. 132.17
 Promissio & pollicitatio nondum acceptata nullam
 obligationem inducit. 163.25
 Promissam rem an possit occultè capere. 168.44
 Promissa iurata an obligent ante acceptationem. 170.
 52
 Promissio solutionis pœnæ in sponsalibus an firmetur
 iuramento. 171.56
 Promissæ rei solutio potest esse licita, etsi promissio
 erat illicita. ibid.
 Promissio generatim sumpta quid sit. 178.1
 Quid speciatim. n.2
 Non obligat ultra intentionem promittentis. n.6
 In dubio inclinandum in fauorem promittentis.
 n.7
 Quo casu desinit obligare. 189.20
 Promissio prodiga quando obliget. 178.9
 Executio eius non semper est peccatum. ibid.
 Et tunc ius tribuit promissario. ibid.
 Promissio quomodo differat à donatione verbali, pa-
 cto, pollicitatione, stipulatione. n.15
 Legitimè acceptata quantum obliget. 184.52. &c.
 Forma stipulationis non reddit eam firmiorem in
 foro interno, sed in externo tribuit actionem. 184.55
 Promittens nuptias impari cum indignatione familie
 peccat, tenetur tamen exequi. 178.9
 Promissio ob turpem causam ante opus patratum est
 inualida. 179.17
 Post opus patratum obligat. n.18
 Contra iurabile in opere lege punibili. 180.20
 Promissiones iure naturæ vel positivæ quænam sint ir-
 ritæ. n.22.23
 Cum iuramento firmata quæ executioni mandari
 possint. n.25
 Promissio interna iure naturæ non obligat nos homini
 n.30
 Obligaret tamen si homo posset cognoscere inter-
 nas locutiones, ut Angeli, vel Deus. n.32
 Nec externa ordinariè obligat ante acceptationem.
 181.34.39
 Quædam excipiuntur. n.36
 Mortuo promissario vel nuntio an possit acceptari.
 n.35
 Promissio ad pias causas ante acceptationem an valeat
 n.38.39
 Promissio absenti facta quomodo acceptetur. 182.42
 An ut validè acceptetur, debeat acceptatio innotescere
 promittenti. n.43
 An ut validè reuocetur, debeat reuocatio innotescere
 nuntio. n.44
 An possit acceptari mortuo promittente. 45
 Quinam possint eam acceptare. 183.47
 Debet aliquo modo dirigi ad præsentem ut possit
 eam acceptare. 49
 Acceptans non potest eam condonare. n.50
 Promissionem onerosam solui promissarius validè ac-
 ceptat. 184.51.55
 Promittere non est tantum affirmare se facturum.
 n.52
 Promissa res debet esse maior quàm in furto, et obli-
 get sub peccato mortali. 185.56
 Promissio minus obligat quàm stricta iustitia. n.57
 Promittens aliquid etiam in contractu oneroso non
 animo verè promittendi, etsi possit ob animum
 decipendi

INDEX RERVM.

decipiendi peccare mortaliter, non tamen tenetur sub mortali promissis stare. 186.58.61
Nisi aliter inde damnum incurreret. n.59
Aut contractum ex sua parte expleffet. n.60
Promittens fictè alicui nuptias, si aliter nullum damnum incurrat, potest iurare se non promississe, & solum vertere ne contrahat. n.61
Promissio vt sit valida quinque requirit. 439.1
Qualis in ea deliberatio requiratur. n.2
Debet esse directè voluta. n.4
& spontanea. n.5
Promissioni vel donationi ante acceptationem potest onus apponi, postea nō sine cōsensu alterius. 186.62
Si eam acceptes cum onere in fauorem tertij, ipse hoc ipso acquirit ius vt id ei prætēs. n.64
Hoc tamen posse à donatore tibi remitti donec non est acceptatum à tertio, probabile. n.65
Promissio acceptata quibus euentis designat obligare. n.69. & seqq. & 289.20
Promittens iurata patitur easdem exceptiones quas iniurata. 187.73
Promittens etiam iuratus puellæ, quam virginem putat, nuptias, non tenetur si deprehendit vitiatam ibi.
Promissio bis facta non tribuit duplex ius. 635.87
Promittere & promissa soluere eiusdem est virtutis. 450.52
Propositum.
Propositum an habeat aliquando vim voti. 444.20
Propositum vouendi non sufficit ad votum. n.21. & seqq.
Quando quis possit à proposito resilire. n.22
Propositio dogmatum fidei per Ecclesiam, cuiusmodi. 767
Proprium.
Proprium non posse possideri, hæresis fuit Apostolicorum & Pelagij. 34.2
Proidentia.
Proidentia & benignitas Dei in homines. 10.30
Proximus.
An pro defensione proximi possis alium occidere. 82.87
Proximi amor duplex. 412.23
Quid ei condonandum. 417.19
Prudentia.
Prudentia vnde dicatur. 1.1
Dupliciter accipitur. ibid.
Prudentiæ definitiones. ibid.
Prudentia Falli nequit circa proprium obiectum. n.2
Formidinem excludit, non scrupulum. ibid.
Cum prudenti iudicio quæ formido consistat. 2.5.6
Prudentia versatur circa actiones singulas. n.7
Prudentiæ obiectum, effectus & finis idem. n.8
Differt à virtutibus moralibus. 3.11
Ab intellectualibus. n.13
Quomodo sit virtus moralis. n.12
Est regula virtutum moralium. n.11
Respicit honestas actiones sub ratione veri. ibid.
Dupliciter respicit opus honestum. ibid.
Postulat affectum ordinatum. n.13
& diligentiam. n.17
Prudentiæ & functiones triplices. ibid.
Prudentia medium virtutibus præscribit. n.18
Quomodo finem præscribat. 4.20
Synteresin & principium suum supponit. ibid.
Quomodo imperet virtutibus. n.23.24
Quomodo ab illis pendeat. 5.30
Duobus modis dicitur completa. n.34
Non potest esse nisi in probis. n.35
Alia naturalis, alia supernaturalis. 6.2
Partes prudentiæ triplices. n.1
Species seu partes subiectæ quinque. n.3
Integrantes octo. 7.10
Potentiales tres. n.12

Prudentia personalis sola dicitur absoluta prudentia. 6.5
Si omnino completa sit, completiur ceteras n.7
Contra prudentiam dupliciter peccatur. 8.18
Prudentia carnis quid sit. 9.21
Quale peccatum. n.23
Prudentior hominibus suæ sortis nemo tenetur esse. 64.24.

Pubertas.

Pubertati proximi validè contrahunt in suum commodum sine consensu tutoris. 173.60
Qui dicantur pubertati proximi. ibid.
In quibus contractibus obligentur. n.61
An teneantur ex mutuo. 205.15
Pubertas masculis incipit 14. feminis 12. anno 173.60

Publicanus.

Publicanus iniustus potest æquiocando deludi. 706

Publicum.

Publicum aliquid tripliciter dicitur. 104.73

Pudicitia.

Pudicitia quid. 610.95
An pro ea tuenda possis occidere alium. 81.75

Puer.

Puer an possit perdere virginitatem. 615.121
Pueri an possint intrare Religionem. 480.35
Puellæ quando possint. 481.39

Pupillus.

Pupilli pecunia emptum an sit obligatum, &c. 150.30
Pupilli contractus an firmetur iuramento. 171.56
Pupillaris substitutio quid sit. 202.79
Hæc mater non potest substituere. n.80

Purgatio.

Purgare se ferro candenti, vel aqua feruenti illicitum. 546.3.4

Purgatorium.

In purgatorio orant iusti pro nobis. 417.23

Pusillanimitas.

Pusillanimitas quid sit. 588.28
Quale peccatum. n.29
Quæ contra eam iuuent. ibid

Pythagoras.

Pythagoras, veritatis celebrator. 679
Pythagoræ probata mendacia, restrictiones. 743

Q

Questio.

Questionis de usu æquiudicationis peruersio apud Barnesium. 693

Questor.

Questor quomodo peccet, & ad quid teneatur dum malignè soluit & munera extorquet. 334.14
Questor an possit Religionem intrare. 480.33

Querela.

Querelæ veræ post fictas irritæ. 702

R

Rabbini.

Rabbini quid de veritate, & mendacio. 681

Raphael.

Raphael Angelus indignè à Barnesio habitus. 718

CCCC 4

Rapina

INDEX RERVM.

- Rapina.*
 Rapina differt specie à furto. 113.8
 Grauius est peccatum. ibid.
 Differt ab iniquis contractibus. n.9
Raptus.
 Raptus quid sit. 113.5
 In raptu duplex malitia. 630.67
 Poenæ in raptos. 629.61
 Deprehensus in flagrante crimine potest à coniunctis personis occidi. ibid.
 Per nuptias cum rapta non tollitur infamia. 631.69
 Quid si sponsus rapiat sponsam. n.79
 Raptor puellæ in seruitutem deditur. 36.14
Ratificatio.
 Ratificatio quid requirat. 176.72. & 456.83
Ratihabitio.
 Utens re aliena sub ratihabitione. 66.37
 Ratihabitio ad quæ extendatur. ibid. & 226.3
 Ratihabitio æquiualeat mandato. 132.13
Rationis usus.
 Rationis usus priuatio duplex. 619.14
 Non potest quis cedere iure, quod habet ad potestatem utendi ratione. 620.18
 Rationem dupliciter vincit passio. 646.11.12
 & quomodo. n.13
Rebellio.
 Rebellio quid. 759.76
Rechabitis.
 Rechabitis à vino abstinentibus pmissa merces. 607.76
Recursum.
 Recursum præbens malefico ad quid teneatur. 134.26
Regnum.
 Regnum Dei quid. 416.15
Regula.
 Regula an necessaria ad statum religiosum. 475.9
 Regula approbata quæ sint. 477.18
Religio, Religionis status, Religiosus.
 Religio vnde dicta. 406.1
 Quid sit. n.2
 Eius obiectum. n.3. & 408.10
 Non potest esse nisi in creatura respectu sui principij. 407.3
 Eius actus sunt quatuor. n.6.
 Religio ab aliis virtutibus differt. n.7.
 Non versatur immediatè circa Deum. n.9.10
 Proximè accedit ad virtutes Theologicas. 409.14
 An Religio complectatur cultum Sanctorum. 410.16.
 Religio dimittens professum sine causa, peccat contra iustitiam. 503.107
 Non tamen si nondum professum. ibid.
 Ad Religionis essentiam non requiritur tanta firmitas ut quis per Superiorem solui nequeat. 504.108.
 Religionis nomen tripliciter accipitur. 473.2
 Religiosus status quid sit. ibid.
 Quæ ad eum requirantur. n.4
 Solemnitas votorum non est ad eum necessaria. 474.8
 An approbatio sit ad eum necessaria. n.10
 Religiosus propter Christum se libertate abdicat. 36.15
 Religiosorum ordinum diuersitas vnde proueniat. 476.16
 Quis sit perfectior. 577.20
 Moderata corporis afflictio in eo utilis. n.21
 Non requiritur in eo chorus. n.23
 Religionem non approbatam intrans an ad castitatem teneatur. 476.14
 Religionem qui possint ingredi. 478.24
 Qui non. n.25.30. & seqq.
 Ad Religionem compelli nemo potest. 480.38
 Excipe aliquot casus. 481.42
 Vouens Religionem ingredi ad quid teneatur. ibid.
 Ad Religionem transeuntes an possint cogi ut bona sua propinquis relinquunt. 498.85
 Religiosus an habeat aliquarum rerum dominium. 26.18. & 478.4.
 Nihil potest alienare, nec consentiente Prælato, in res turpes. 493.71
 Religiosus ad quid per singula vota obligetur. 494.74 & seqq.
 Religiosi singuli tantum habent usum sine dominio rerum quibus vtuntur. 21.35
 Quo iure sint incapaces dominij & matrimonij. n.22.
 Non sunt incapaces iurium spiritualium. 27.26
 Religiosi beneficiati habent ius dispensandi fructus suorum beneficiorum, non tamen dominium. 28.29
 Quomodo eos possint expendere. ibid.
 Bona immobilia à superioribus ipsis concedi non possunt. n.30
 Quomodo census vitalinij ipsis possunt permitti. n.31
 Religiosus an possit aliquid ludo perdere vel lucrari. 287.32.33.
 A Religione aliquem abducens ad quid teneatur. 70.12.13
 Religionis status debet liberè suscipi. n.14
 Est status perfectionis. ibid.
 Religiosus non tenetur laborare ex iustitia, sed tantum ex virtute Religionis. n.18
 Religiosus propriè quærere tenetur suum bonum spirituale. 71.20
 An teneatur fugere ne percutiatur. 77.44
 An possit furem occidere. 80.72
 An ad vitandam ignominiam. 82.85.86
 Exiens Monasterio ad audiendum Ius ciuile vel Medicinam est excommunicatus. 160.83
 Religionem ingrediens an liberetur à restitutione. 159.70. &c.
 Religionem ingredi non potest seruus domino inuito, nec coniux consummato matrimonio. ibid.
 Nec debitor qui alias commode posset breui satisfacere. ibid.
 Secus si non nisi post longum tempus. ibid.
 Religiosi contractum sine suo consensu factum potest suo arbitrio Prælatus infirmare vel validare. 174.62.
 Religiosi subditi non possunt sine consensu Prælati donare validè, etiam in pias causas: nec Prælati in causas profanas, etiam consentiente Conuentu. 188.85
 In quibus censeatur tacitus Prælati consensus. n.83
 Religiosi testari non possunt sine consensu Pontificis, & cum eo tantum in causas pias. 199.40
 An possint fideiubere. 292.40
 Religiosi quinam teneantur legere Horas. 412.44 & seqq.
 An Prælatus possit dispensare. 423.51
 Religiosi bona an transeant ad Monasterium per professionem. 497.81
 Potest bona sua distribuere liberis, si habeat. n.82
 Religiosus an post professionem acquirat omnia Monasterio. 499.87
 An possit succedere in hereditatem. ibid. & 208.54.
 Comparatur partim seruo, partim filio familias. 499.77
 Religiosi delicto non tenentur Monasterium. n.90
 Nec ex contractu, nisi quatenus in eum consentit. ibid.
 Religiosus beneficiatus cui acquirat ea quæ acquirat. 500.91
 Quorum beneficiorum sit capax. n.95.
 Quando requiratur consensus Prælati. n.97
 An

INDEX RERVM.

An requiratur auctoritas Episcopi. n.98
 Religiosus Ordinem mutare quando possit, & in
 qualem transire. 501.100
 Quznam obseruanda. 502.101
 Religiosus transiens ad alium Ordinem est incapax
 omnis beneficii secularis. n.105
 Religiosus potest eiici ob iustam causam à Religione.
 503.106
 Religiosus eiectus, fugitiuus, & apostata, qui differant.
 504.109
 An eiectus, præsertim requisitus, teneatur redire.
 n.110.
 Non tamen tenetur aliud monasterium ingredi.
 505.111.
 Potest uti habitu clerici secularis, non autem suo.
 n.112
 Cui acquirat ea quæ acquirat. ibid.
 Habere eorum administrationem. 113
 Non potest testari. ibid.
 Quid si in illicita expendat. ibid.
 Non recedit sub obedientiam Episcopi. n.114
 Non est liber à votis, sed ab obseruatione regula-
 rum. n.115
 Religiosus an possit ob culpam in sæculo commissam
 exheredari. 499.87
 Intra duos menses à matrimonio contracto potest
 quis Religionem ingredi. 484.50
 Translari ex Ordine mendicantium ad Carthusia-
 nos, vel ad Ordinem non mendicantem, an sint ha-
 biles ad officia, &c. 501.105
 Omnes translati incapaces beneficiorum seculari-
 um. ibid.
 Religiosus eligi non potest ad beneficium extra Mo-
 nasterium sine consensu Prælati. 500.97
 Est capax curæ animarum. n.98
 An etiam dignitatis. 501.99
 Est inhabilis ad canonicatum & beneficia secularia.
 ibid.
 Religiosus transire potest ad arctiorem Ordinem: n.
 100
 Id tamen non est laudabile, nisi sit necessarium, &
 utile. ibid.
 An Ordo ad quem transit debeat esse perfectior. ib.
 Omnes possunt transire ad Carthusianos. ibid.
 & Carthusiani ad mendicantes. ibid.
Remedium.
 Remedia contra carnis tentationes. 514.111
 Remedia aduersus maleficia. 541.28
 Remedia contra pusillanimitatem. 518.29
 Remedia iræ. 649.53
Remiges.
 Remiges Christiani non tenentur ad damna quæ in-
 ferunt Turcarum triremes. 87.122
 An possint occidi. 134.30
Renunciatio.
 Renuntiatio successionis an firmetur iuramento. 171.
 56
 Renuntiatio simplex non priuat quemquam iure,
 quod ei leges concedunt in bonum comune. 286.36
 Renuntiatio bonorum facta cum iuramento bimestri
 ante professionem, non valet. 517.55
Reparatio.
 Reparatio iniuriæ fit per pœnam. 564.21
Res.
 Rerum diuisio quomodo sit facta, & an sit licita. 341.1
 Fuit utilis hominibus. n.3
 Rei illicitæ, dans operam, & casu occidens, an incur-
 rat irregularitatem. 85.103
 Res superioris ordinis numquam est necessariò peri-
 culo exponenda pro re inferioris ordinis. 98.56
 Rei alienæ iniquus detentor continuè peccat. 114
 11
 Rem suam occultè vindicare an liceat. 119.61
 Res domino suo melioratur. 124.100
 Rem furtiuam emens ad quid teneatur. 140.1.2.3

Res eadem secundum varios contractus variam assi-
 mationem habet. 248.33
 Rebus diuinis uti in finem humanum an licitum. 508.
 16
 Res utilis quomodo appeti possit. 653.53
 An toties peccet quis, quoties re aliena utitur in-
 iusto domino. 115.25
Respublica.
 Reipub. pars dupliciter comparatur. 13.10
 Quomodo Respub. comparatur ad Principem. 14.
 23
 Ex triplici habitudine, triplex virtus iustitiæ. n.20
 Respub. an possit tradere innocentem. 76.40
Resignatio. Vide Beneficium, & Simonia.
Restitutio.
 Restitutio mentalis verum licita. 515.47. & 567.39
 Restitutio mentalis, quid. 692
 Restricta locutio quam absit à mendacio. 766
 Restrictionis mentalis assertores, & hostes, consen-
 tiunt. 711 & seqq.
 Restrictionum negatio contraria saluti publicæ. 750. &
 752
 Restrictionum crebra necessitas ad fugam peccati.
 676
 Restrictiones quando adest causa vñdecumque sanæ,
 per se. 747
Restitutio.
 Restitutio an necessaria sit si pascas vel ligneris in loco
 alieno. 42.56
 Suadens fugam seruo furi, tenetur de damno, &
 etiam restituere seruum. 37.23
 Restitutio in integrum contra præscriptionem quid
 sit. 60.52
 Quibus concedatur. ibid.
 Restitutionis definitio. 63.15
 Apud Theologos sumitur etiam pro compensatio-
 ne. ibid.
 Est actus iustitiæ commutatiuæ. n.16
 Quomodo à solutione vel satisfactione differat.
 n.17
 Respicit rem, satisfactio personam. n.18
 Ex duplici capite nascitur. n.19
 Generatum accepta nascitur ex triplici capite. 64.
 20
 Discrimen inter hæc capita. n.21
 Restitutio ratione damni requirit latam culpam. n.24
 Quæ si peccatum mortale. 65.27
 In contractibus sufficit leuis, & aliquando leuissima.
 66.32. & seqq.
 Quid si promiserit quis maiorem operam adhibere.
 ibid.
 Quando excuset naturalis inconsideratio. 65.26
 Quando ignorantia concomitas. 68.46
 Restitutio externa necessaria ad salutem. n.49
 Restitutionis præceptum an sit affirmatiuum. n.49
 Verum facienda sit pro sensu, vel rationis vsu per
 iniuriam ablato. 68.1.2
 Verum pro bonis naturæ. 69.3
 Quis ordo in ea seruandus sit. 147.1
 Restitutionis quantitas non est spectanda ex quanti-
 tate iniuriæ. 89.134
 Restitutionem famæ condonare qui possint. 110.124
 An liceat compensare. 111.131
 An cum damno pecuniario. n.135.136
 Quznam ab ea excusent. 112.137
 Quo ordine restituet consultor, consentiens, &c.
 136.48
 Restitutio omnis iure naturæ debita est terræ alicui
 personæ, aut communitati. 143.37
 Iure tamen positiuo potest aliquid deberi incertis.
 ibid.
 Restituenda accepta pro iis ad quæ tenebaris ex iu-
 stitia. 147.63
 Restitutio cuius expensis, & quo loco facienda sit.
 152.48. &c.
 Quæ

INDEX RERVM.

Quæ causæ ab ea excusent. 153.1
 Prima causa est extrema necessitas. n.2
 Quibus tuentis hac sublata tenearis restituere. 154.
 6.7.
 Excusat etiam grauis quamdiu durat. n.15
 Nisi creditor sit in eadem necessitate. 155.19
 Probabile nec tunc te teneri, quando eius non es
 causa. n.20
 2.causa, Periculum salutis, fortunarum, status. n.21
 Lucrum tamen cessans non excusat. n.24
 Nec periculum status, si ad eas angustias tua culpa
 sis redactus. 156.28
 vel si status inique partus. n.29
 vel si creditor sit in eodem periculo. n.31
 Hæc tamen non sufficiunt ut aliena auferas. n.27
 An damna ex solutionis dilatione orta tenearis sol-
 uere. n.32
 3.causa, Remissio creditoris. n.34
 Quæ debet esse libera. n.35
 Facta ab habente potestatem. n.36
 Non obistente iure. n.37
 Quod sit tribus casibus. ibid.
 4.causa, Cessio bonorum. 157.42
 5.causa, Si restitutio putetur nocitura creditori. 157
 53
 Nisi grauius timeatur incommodum. 159.57
 6.causa, Solutio facta creditori creditoris, in foro
 conscientie. n.60
 7.causa, Interitus rei debite in specie, extra contra-
 ctum vel culpam. n.62
 8.causa, Iudicis auctoritas quatuor casibus. 159.68
 9.causa, Excommunicatio creditoris, ut possit non-
 nihil differri. 160.77
 Non tamen debitoris. n.79
 11.causa, Incertitudo creditorum, vide *Debita incerta*.
 12.Causa, Compositio cum Prælato. n.83
 13.causa, Compensatio. 161.85
 Restituens rem furtiuam per confessarium, qui eam
 retinet, an teneatur secundo restituere. 159.65
 Restitutio in integrum conceditur minoribus vsque
 ad annum 29. completum. 158.63
 Ecclesiis. 157.66. & 175.65
 Reipub. 175.67
 Supremis Pontificibus. Vniuersitatibus, interdum
 etiam rudibus. ibid.
 Dupliciter petitur. n.68
 Per eam fructus rei contractu gratuito alienari re-
 petuntur. 176.70
 Secus in oneroso. n.71
 Nisi infra iustum pretium vendita sit. ibid.
 An ad restitutionem Iure diuino teneatur, qui pre-
 tium pro re spiritali accepit. 403.157
 Pretium quando iure positiuo restituendum. 405.
 169.

Retrotractio.

Retrotractio excommunicationis & inhabilitatis in si-
 monia conuentionali, non inducit irregularitatem
 in eo, qui post contractum simoniacum, ante eius
 impletionem celebrauit. 402.153
 Efficit tamen ut collatio interim alterius beneficij
 reddatur irrita, quasi tunc fuisset inhabilis. n.154
 Quibusdam videtur solum habere locum in foro
 externo. n.155

Retrouenditio.

Pactum retrouenditionis an licitum. 238.113.123

Reuelatio.

Reuelare occultum crimen alterius aut secretum
 ad vitanda tormenta an liceat. 102.51
 An ad damnum tertij auerendum. 103.57. &c.

Reus.

Reus an possit præscribere quando bona cecidere in
 commissum. 54.38
 Reus an possit recusare cibum oblatum. 75.29
 An teneatur ipsemet exequi sententiam. 37.22. &
 74.23.

Reus quando condemnari possit non auditus. 310.100
 Reus reuelans occulta crimina testium ad infirman-
 dum testimonium, an faciat contra iustitiam. 326.1
 Fieri tamen potest ut sit contra charitatem talia
 crimina patefacere. n.2
 Reus habet ius impellendi testem, quouis modo ma-
 gis idoneo. n.4
 Saltem ex charitate ita tenetur respondere & se de-
 fendere, ut quam minimum accusatorem la-dat.
 n.5.

Reus accusatus de crimine quod iuridicè probari ne-
 quit, non peccat contra iustitiam, si neget crimen,
 aut dicat accusatorem mentiri & calumniari.
 n.6

Illicite patefactum etiam extra iudicium quadam
 ratione negari potest. n.7

Reus non tenetur fateri veritatem, aut iurare de ca-
 lumnia, si Iudex non interroget iuridicè. n.8

Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat
 ytrum Iudex iuridicè interroget. 327.10

Reus tenetur veritatem fateri, etiam capite plecten-
 dus esset, quando ei notum est Iudicem iuridicè
 interrogare. 12

Contrarium tamen non est improbable, præser-
 tim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi.
 328.16

Quando non est spes euadendi, tunc tenetur veri-
 tatem fateri. n.19

An reus possit per vim se defendere contra Iudi-
 cem aut ministros, ne sententiam, iniquam exe-
 quantur. 329.29.30

Reus ante sententiam fugere potest, nisi iurauerit se
 permansurum. n.31

Etiam post sententiam, si damnatus ad poenam
 mortis vel mutilationis. n.33

Qui licite fugere potest, potest etiam vincula rum-
 pere, & carcerem pertundere. n.36

Reus damnatus ad poenam carceris temperariam, non
 potest fugere. Probabile tamen est, damnatum ad
 carcerem perpetuum, grauem præsertim, item
 damnatum ad triremes, fugere posse. 330.39

Reo, cui fas est fugere, possunt alij fugam & vinculo-
 rum diruptionem consulere modo non sint po-
 testatis publicæ ministri. n.40

Probabile etiam est licitum esse eidem captiuo
 instrumenta porrigere, quibus vincula incidat, &
 carcerem effringat. n.41

Non tamen possunt alij reum iuuare exterius effrin-
 gendo carceres, & vincula rumpendo. n.44

Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus
 casibus. 316.152

Vtrum reus possit sæpius torqueri. 318.168

An ut socij detegantur. 317.162

Reus iniquo iudici potest restrictè respondere. 752

Reo non licet æquiuocare, si iuridicè interrogetur. 697.
 imò neque in dubio. ibid.

Ruffinus.

Ruffinus qua cantilena excantatus à S. Hieronymo.
 783

Sacrum, Res sacra, Sacrificium, Sacerdos.

Sacramentum poenitentiae quatenus admittat æqui-
 uocationem. 696

item matrimonij Sacramentum. ibid.

Sacras res tyranno tradere an licitum. 76.40

Sacrum ante Matutinum dictum ex causa celebrare
 licet. 428.81

Sacrificium quid sit. 429.19

Quinque ad id requiruntur. n.11

Qualis mutatio hostiæ in eo requiratur. 430.13

Quando vna res mutatur in aliam, quæ censetur
 hostia. n.15

Sacrificium

INDEX RERVM.

Sacrificium in Missa consistit in consecratione. 431.16
 Sacerdotes quinam in lege naturæ, & immolatione
 agni paschalis fuerint. 430.12
 Sacrificij vera ratio reperitur in passione Christi. 431.
 17
 Non tamen in passione Martyrum. ibid.
 Sacrificium tribus modis diuidi potest. n.21
 Quænam res in veteri lege per sacrificium offerre-
 bantur. ibid.
 Sacrificare hoc tempore agnum vel vitulum an lici-
 tum. 432.26
 Sacris rebus sæpè dæmon suas operationes veler.
 539.13
 Sacrarum rerum tria genera. 547.10.15
 Earum temeratio graue peccatum. 548.15.16.17
 Sacerdos an pecuniam accipere possit pro Sacramen-
 tis administrandis. Vide, *Simonia*.
 Non omne opus bonum sacrificium. 429.7
 Ad sacrificium requiritur sacerdos & altare. ibid.
 Non omnis oblatio est sacrificium. n.10
 Finitis intrinsecus sacrificij. 431.18
 Descriptio sacrificij. n.19
 Duo testantur sacrificia. ibid.
 Sacrificia diis inferioribus oblata. n.20
 Sacerdotium Ecclesiæ est supernaturale. 432.26
 Christus ademit potestatem alterius sacrificij insti-
 tuendi. n.27
 Sacramentorum perceptio & administratio in pecca-
 to mortali est sacrilegium. 548.16
 Sacris verbis ad facerías vti graue peccatum. 663.96
Sacrilegium.
 Sacrilegium quid sit. 113.7. & 547.6
 Tres sunt eius species. n.10
 Quando sit peccatum mortale, quando veniale.
 549.20.
 Sacrilegorum pœna. 2.21. & 635.88
 Qui ipso facto incurrant excommunicationem la-
 tæ sententiæ. 549.21
 Sacrilegium in materia luxuriæ sit quinque modis.
 634.84
 Voto obstrictus & sacerdotio insignitus an duplex
 committat sacrilegium. 634.8
Saga.
 Sagam, si per dæmonē noceat an possit occidere. 77.48
 An possit demergi in aquam ad eliciendam cri-
 minis confessionem. 318.167
 Sagæ reipsa à dæmone transferuntur. 539.15
 Quomodo transmutentur. 540.18
 Quæ remedia contra earum maleficia adhibenda.
 540.19
 Sagæ possunt multa per dæmonem facere, quæ ipse
 solus non posset. 544.42
 Sagam te percutientem percutere licitum. 545.45
Salus.
 Salus animæ proximi quando salutis propriæ præfe-
 renda. 77.51
Samuel.
 Samuel post mortem verè apparuit Sauli. 541.24
Sanctus.
 Sancti iniuriam passi sunt. 63.14
 Sancti qua ratione inuocandi sint. 418.28
 Quomodo cognoscant nostras preces. 420.33
 Quibus potissimum meritis nigrantur, dum orant
 pro nobis. n.36
 Orando proficiunt. 419.30
 Sancti tripliciter coli possunt. 410.17
 Cur eorum cultus religiosus dicatur. 412.24
 Sancti dupliciter vota sunt. 445.27
 Sanctorum patientia. 590.43
 Sancti vti æquiuocatione ex causa. 705
 Sancti quomodo verè minora de se prodiderint. 683
Sanguis.
 Sanguis è corpore occisi emillus an sufficiat ad captu-
 ram, &c. 318.167
 Sancti adolescentis corpus senile fouet. 618.10

Sanitas, Sanitatum observatio.
 Sanitatum observatio quid sit. 535.63
 Quale peccatum. 536.64
 Sanitatis causa non tenemur mutare aerem. 618.
 12
Satisfactio.
 Satisfactio differt à restitutione. 63.18
 Respicit illa personam, hæc rem. ibid.
 Fieri potest Deo, non tamen restitutio. ibid.
 Confessarius an possit iniungere vt des pauperibus
 acceptum ob turpem causam. 146.65
 Satisfacere creditoribus quomodo oporteat. Vide
Creditoribus.
Sayrus.
 Sayrus indignè habitus à Barnesio. 736
Scriptura.
 Explicatur locus Apostoli 1. Timoth. 6. *Radix omnium
 malorum est cupiditas.* 570.59
 Explicantur Scripturæ, quas hæretici contra ieiun-
 nium obiciunt. 608.78
 Explicatur locus Apostoli de virginitate. 1. Cor. 7.
 612.105. & seqq.
 Explicantur Scripturæ allatæ contra castitatem. 613.
 109
 Locus Genes. *Crescite & multiplicamini*, benedictio
 est, non præceptum. ibid.
 Explicatur locus Matth. 6. de iuramento. 568.14
 Explicatur locus Iob. 37. *Qui in manu omnium ho-
 minum significat, vt nouerint singula opera sua.* 532.48
 Scriptura Sacra abutentes peccant. 548.17
 Scriptura à Barnesio corrupta. 756
Scrupulus.
 An scrupulum excludat prudentia. 1.2
 Scrupuli unde oriuntur. 2.6
Secretum.
 Secretum alterius an possit aperire. 102.54
Sectarij.
 Sectariorum prætextus zelus contra æquiuocationes.
 693.
 densæ eorum æquiuocationes circa res fidei. 695.
 & 696
Securitas.
 Securitas quid sit. 584.4
 Unde oriatur. 586.13
Senex.
 Senibus necessaria sobrietas. 609.80
Sensus.
 Sensus præcisus Barnesij, quam ineptus. 717
Sepultura.
 Sepeliens ecclesiastica sepulturâ manifestum vsura-
 rium est ipso facto excommunicatus. 123.188
Seruus, Seruus, Seruile opus.
 Seruitus pœnæ quid sit. 20.21
 Qua parte sublata sit. ibid.
 Seruitus in rebus quid sit. n.16
 Quid sit seruitus causalis. n.27
 Seruitutis diuisio & definitio. n.28
 Seruus an possidere quid possit. 22.42
 Serui an domini capaces. 25.13. &c.
 Quomodo aliqui dicantur natura serui, alij do-
 mini. 33.54
 In statu innocentiz nulla fuisset seruitus. ibid.
 Seruitus quomodo contra naturam. n.56
 Seruus nemo est lege naturæ. n.54
 Seruus quomodo sit contra legem naturæ. n.56
 Quot modis contrahatur. 35.12
 In seruitutem aliquando rapi possunt innocentes.
 ibid.
 Quando contrahatur natiuitate. 36.13
 Quomodo venditione. n.15
 Christiani bello capti non sunt serui. 35.12
 Ex ancilla natus contrahit seruitutem. 36.13
 Seruitutis pœnam qui incurrant. n.14
 Serui qui ad peccatum sollicitantur an possint fugere.
 n.19.

INDEX RERVM.

an teneatur reuerti cessante periculo. item an illi qui durè tractantur. *ibid.*
 Seruus hæretici an possit fugere & fiat liber. n. 20.
 Serui infidelium an fugere possint ad Ecclesiam. *ibid.*
 ut fiant liberi.
 Quomodo possit seruus iustè plecti si fugerit. 37.27
 Serui qui fugere possint. 36.19
 Bello capri fugere possunt. 37.24
 Potest quis eos iuuare. n.25
 Quomodo in fuga prehensi possint puniri. n.27
 Seruitutes quomodo præscribantur. 49.20
 Seruitus alia continua, alia discontinua. 52.18
 Quomodo extinguatur. n.30
 Seruitus affirmatiua, negatiua. n.19
 Seruo fugam suadens tenetur ad restitutionem, non tamen suadens orium. 71.10
 Seruus non tenetur laborare ex iustitia. *ibid.*
 Seruus à domino suo eiectus fit liber. 505.112
 An seruitute quintuplici nos liberat euangelica libertas. 600.28
 Seruile opus potest facere, qui vadit ad locum in quo non est festum. 605.55
 An teneatur prius audire sacrum. n.56
 Seruus an possit Religionem intrare. 479.31
 Serui professio sine consensu domini est irrita. 159.70
 Seruorum vota quis irritet. 457.86
 Seruilia opera in Festa cur illicita. 548.48
Seueritas.
 Seueritate quando vtendum. 651.41
Signum.
 Signa magica tollere vt diabolus desinat nocere an licitum. 543.36
 An aliquis teneatur. 544.43
 An liceat ad eundem finem contraria signa ponere. 545.45
Signum Crucis.
 Signi Crucis effectus. 542.33
 Signa realia ambigua vsurpare, interdum illicitum. 773.
Similitudo.
 Similitudo cum Deo per veritatem, quæ & quoduplex. 680. & seqq.
Simon.
 Simon Salus & eius simulationes. 778
Simonia.
 Simonia est species sacrilegij. 8
 Simonia ob quas causas à Simone Mago nomen accepit. 376.1
 Est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritale annexum. n.3
 Sola supernaturalia censentur esse materia eius. 377.6
 Simonia non est, vendere doctrinam vel notitiam cuiusuis veritatis naturali industria comparabilis. n.7
 In statu innocentie non fuisset simonia propriè dicta. n.8
 Non est simonia, dare alicui beneficium ob amorem humanum: vt quia sanguine vel amicitia iunctus. n.9
 Non est simonia quando Sacerdos præstat ministeria sacra, etiam principaliter ob lucrum temporale, modò nullum pactum tacitum vel expressum interueniat. n.10
 Nec est simonia, si quis animo non quidem verè emendi aut soluendi, sed decipiendi duntaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio. n.11
 Res spiritualis vel sacra, ita vt materia sit simonia, quatuor modis dicitur. n.12
 Omnis venditio & commutatio rerum spiritualium cuiusuis generis pro pretio temporali, si ea habetur ratio consecrationis, vel eius quod supra naturam est, est simonia iure diuino prohibita. 378.16

Beneficium si consideretur, planè formaliter, quatenus est ius fructuum obtingens per officium sacrum, sic iure diuino est inuendibile. n.17
 Si consideretur materialiter, nempe pro iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi: sic beneficium vendi potest per Pontificem absque simonia iuris diuini. n.19
 Non est simonia iuris diuini, nisi quis intendat ius fructuum vendere mediante officio. 379.21
 Permutatio rerum spiritualium, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat, non est simonia iuris diuini. n.22
 Probabilius est aliquam esse veram & propriè dictam simoniam solo iure ecclesiastico introductam. n.80.25
 Hæc simonia iuris humani in quibus locum habeat. n.26
 Permutatio beneficiorum non propriè simonia dicitur, sed tantum ratione generali, & imitatione quadam. n.30
 Permutationes aliarum rerum spiritualium non sunt simoniace. 381.31
 Papa non potest incurrere poenas simoniae iure ecclesiastico statutas. n.32
 Potest contrahere culpam simoniae iuris diuini. *ibid.*
 verius quoque, incurrere culpam simoniae iuris humani, exigendo pecuniam officiis iure vendi prohibitis. n.33
 Simonia alia est iuris humani, alia diuini. Item mentalis, conuentionalis, & realis. Quid mentalis. n.35
 Conuentionalis duplex est, purè videlicet conuentionalis, & mixta. Quid illæ sint. n.36
 Etiam in graui vel extrema necessitate non potest dari pecunia pro Baptismo, tamquam pretium æquiualens. 382.38
 Sacerdoti nolenti administrare hoc vel aliud Sacramentum, nisi pro pecunia, an possim eam dare. *ibid.*
 Simonia turpitudine in quo sita. n.40
 Pro actionibus spiritalibus, quæ spirituales sunt, aliquid accipere vel donare, simonia est. 383.45
 Non simonia, aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinsecis actioni sacrae. *ibid.*
 Nec est, si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritalis. n.47
 Iure naturæ non est simonia, si minister rerum spiritalium, siue sit pauper, siue diues, paciscatur de certo stipendio ad sustentationem. 384.48
 Iure antiquo fuit simonia sic pacisci: huic tamen iuri per contrariam consuetudinem in quibusdam derogatum. n.49
 Quod si nimium exigatur pro sustentatione, non erit simonia, sed iniustitia. n.51
 Pro labore intrinsecus actioni sacrae coniuncto, v.g. pro labore in faciendo sacro, baptizando, confirmando &c. pretium exigere, vel de eo pacisci, quodam sensu simonia est. n.52. & seqq.
 Episcopi & Archiepiscopi non committunt simoniam, quando exigunt procuraciones seu expensas pro consecratione ecclesiarum, & pro vilitatione. 385.55
 Secus si exigant aliquid in commodum suum temporale pro dispensatione in votis, &c. 386.56
 Pontifex à simonia excusari potest, etiam si causa dispensationis aliquid accipiat veluti in quamdam multam, per quam alter compenset recessum à communi lege. n.58
 Nec Episcopi, nec eorum ministri (exceptis Notariis,) quidquam accipere possunt, etiam sponte oblatum, vel pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissoriiis, vel sigillo. n.60
 Qui redditus habent sufficientes, tenentur lege iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare. 387.63
 Simonia, propriè non est, dare vel non exigere aliquid pro omissione actus spiritalis. n.64
 Huic tamen contractui, si sine iusta causa fiat, coniuncta est quædam turpitudine simoniae affinis. n.65
 Simonia

INDEX RERVM.

- Simonia est, si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiat. n.66
- Si muneribus solum intendas allicere animum alicuius ad monasterium vel fidem Catholicam, ut sponte hæc amplectatur, non est simonia. ibid.
- Si monasterium est opulentum, videtur esse simonia, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. 388.68
- Non est simonia aliquid exigere pro doctrina Theologiae naturalis seu metaphysicæ. 389.74
- Secus est aliquid exigere pro catechismo, seu doctrina & veritate fidei tradenda, tamquam pretium. n.77
- Si Theologia pro cognitione mysteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infusa, accipiat, exigere aliquid pro usu tamquam pretium, est simonia. ibid.
- Si Theologia accipiat pro scientia, quæ ex principiis fidei per industriam rationis naturalis deducit conclusiones, pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non. n.78
- Resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula, *Non aliter nec aliis*, non est simonia Iuris diuini, nec humani. 391.86
- Huiusmodi tamen resignationes, ob imaginem simoniarum, iuxta stylum Curie non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis. n.87
- Licetum est resignare beneficium reseruata pensione, modo sit moderata, & legitima auctoritate constituantur. n.89
- Potest Pontifex imponere pensionem causa simplicis resignationis. n.91
- Idem dici potest de Legato à latere. Episcopum autem verius est non posse, nisi priuilegium aut consuetudo præscripta id ei concesserit. ibid.
- Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis, possunt illi inter se tractare, non tamen absolute concludere, sed tantum sub beneplacito Pontificis.
- Si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio religioso, an possit illas repetere. n.94
- Si resignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi ut post aliquod tempus nepoti vel alteri renunciet, erit simonia mentalis. n.96
- Si alicui beneficium procures aliqua ratione eligendo, præsentando, &c. cum pacto, ut is qui beneficium istud accepturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet: aut ut pensionem ex eo, vel fructus aliquos alteri præstet: erit simonia confidentiarum externarum, quæ poenas Iuris infert. ibid.
- Si procures beneficium cum pacto ut tibi reseruetur pensio vel fructus alicui, an sit simonia. n.97
- Ex Bullis Pij IV. & Pij V. patet in beneficiorum resignatione, præsentatione, & collatione illicitas esse, ob speciem simoniarum confidentiarum, quasdam retrocessiones, quas vocant Accessus. n.98
- Permutatio beneficiorum facta sine auctoritate Prælati est illicita. 393.100
- Si alterum beneficium sit altero dignius, & paritas sit reddituum, est simonia Iuris diuini, si pecunia vel pensione excessus ille compensetur. ibid.
- Si beneficia habent prouentus inæquales, possunt nihilominus inter se commutari. n.101
- Qui nondum habet ius in re, non potest oblato pretio vexationem redimere ab his, qui non tantum obesse possunt, sed etiam prodesse. 394.106
- At potest oblato vexationem redimere ab his, qui solum possunt obesse. n.108
- Qui habet ius in re per confirmationem, vel institutionem, vel collationem liberam, potest pretio redimere vexationem. n.110
- Pro electione in Pontificem, Episcopum, vel Parochum, particularis Personæ, vel etiam dignissimæ, non est licitum offerre pecuniam electoribus: licitum tamen est ut non eligant ineptum. 395.112
- Videtur quoque licitum pro electione personæ idoneæ in genere. n.113
- Item si vnus tantum idoneus reperiretur. n.114
- Si munus à manu des ac conciliandam solum amicitiam, ut postea tui memor tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante: similiter nec in collatore accipiente, si id tamquam gratis donatum accipiat. n.115
- Si id des cum intentione obligandi ut te præsentet, &c. erit simonia, saltem mentalis, ex parte tua: similiter ex parte alterius, si eadem accipiat. n.117
- Idem dicendum de omni obsequio Ecclesiæ, Collatori, &c. præstito. ibid.
- Si beneficium detur propter munus à lingua, non erit simonia, nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat. 396.118
- Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactum, non est simonia. n.119
- Si interueniat pactum, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendum, videtur esse simonia. n.120
- Si solum agatur de præsentatione mali iniuste in eum finem intentati, non erit simonia, ad illud euadendum, beneficium conferre, vel renuntiare. n.121
- Pensio, quæ datur ad officium aliquod spiritale, non potest pretio vendi absque vitio simoniarum, nec etiam redimi. n.122
- Quæ verò fundata in titulo merè temporali, potest redimi, & etiam vendi pretio, sine simonia. 197.123
- Non est simonia, si is qui aliquam pensionem debet ex iis, quæ vel Parocho sibi non valenti amplius deferre datur, ut se sustentet, beneficio eius alteri collato, eam præsentem pecunia redimat. n.123
- Aliquam ex his pensionibus emere aut vendere, probabilius est non esse simoniam. n.125
- Huiusmodi tamen pensiones vendere, stylo Curie est prohibitum, & vendens puniatur ut simoniacus. n.129
- Nulla simonia inducit poenas Iuris ipso facto, nisi in Ordine, beneficiis, & Religionis ingressu. 398.130
- Sed nec in his, si sit mentalis tantum. ibid.
- Simonia realis circa Religionis ingressum, singularibus personis inducit excommunicationem; & Conuentui seu Capitulo, si consenserit, suspensionem. n.131
- Simoniace admissi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in Monasterio ubi sic recepti sunt. n.132
- Conferens Ordines per simoniam realem. 1. Est excommunicatus. n.133. 2. Est suspensus à collatione cuiusvis Ordinis, etiam primæ tonsuræ. 3. Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium. 4. Interdictus est illi Ecclesiæ ingressus. 5. Contra suspensionem vel interdictum istud fecerit, est suspensus ab administratione Iuræ Ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum. 6. Nemo potest illum absolueret præter Romanum Pontificem. n.134
- Qui Ordinem aliquem per simoniam realem suscepit. 1. Est excommunicatus ipso facto. 2. Est suspensus ab executione suorum Ordinum. 3. Si præsumpserit in illa suspensione ministrare, efficitur irregularis. 3. Nemo præter Romanum Pontificem potest illum absolueret à censuris, aut eum eo dispensare. 399.135.136
- Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, præsentando, &c. est ipso facto excommunicatus. n.137
- Qui beneficium per simoniam realem acquirit, 1. Est ipso facto excommunicatus, 2. Omnis prouisio & collatio huiusmodi est nulla, nullumque ius tribuit. ibid. 3. Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum. n.138

INDEX RERVM.

Si simonia sit publica, vel deducta ad forum externum, & consentiente beneficiario commisso, inhabilitas per eam contracta non potest tolli per Episcopum, sed per solum Papam. 400. 140
Regula de triennali possessore non prodest simoniace ingressis in beneficium, sicut nec intrusis. ibid.
Mediatores in simonia beneficij & Ordinis incurrunt poenam excommunicationis ipso facto, si ad executionem utrimque ventum fuerit. n. 141
Qui sua auctoritate beneficia permutant, communior DD. sententia est, eos predictas poenas incurrere: contraria tamen sententia est etiam probabilis. ibid.
Si ab aliis te ignorante, tua causa simonia commissa est, non incurris quidem poenam excommunicationis, tamen absque dispensatione non potest tibi illa vice beneficium conferri. n. 142
Tribus casibus non teneatur quis beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecutus sit. num. 143. & seqq.
Qui non consentit in factum amici, ratum habendo contractum ipsius, sed solum ex amicitia soluens id quod ipse amore eius dedit, vel promissit, au incurrat simoniam. n. 144
Simonia confidentiz infert, 1. Excommunicationem Papalem utrique parti contrahenti. 2. Priuationem beneficii in quo commissa est simonia. 3. Priuationem reliquorum beneficiorum ante obtentorum, & pensionum 4. Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. 5. Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam, reseruata sunt Sedi Apostolicæ. 401. 147
Priuatio omnium beneficiorum & inhabilitas ad omnia incurritur in tribus casibus. 1. In simonia confidentiz. 2. In simonia commissa in electione Papæ. 3. In simonia, quæ committitur quando examinatores ad parochias aliquid ab examinandis ratione examinis accipiunt. Non tamen tenetur quis his casibus beneficia sua dimittere ante sententiam. n. 148
Nulla simonia conuentionalis, excepta ea quæ confidentiz dicitur, inducit ipso facto vllas poenas Iuris positiui. n. 149
Si tamen postea hæc simoniaca pactio utrimque in totum, vel in partem completa fuerit, incurruntur poenæ, & retrahitur ad tempus pactio. 402. 151
Retractio excommunicationis & inhabilitatis in simonia conuentionali non inducit irregularitatem in eo qui post contractum simoniacum, ante eius impletionem celebravit. n. 153
Hæc tamen retractio facit, vt si interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quasi tunc fuisset excommunicatus & inhabilis, n. 154
Quibusdam tamen videtur hæc retractio non habere locum in foro conscientiz, sed solum in foro externo. n. 155
Accipiens pretium pro re spiritali, an Iure diuino teneatur ad illius restitutionem. 403. 157
Priuans se aliqua re spiritali in gratiam alterius, & pro eo damno pretium accipiens, non tenetur Iure diuino ad restitutionem. n. 158
Conferens pretio aliquid spiritale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem. n. 160
Secus de conferente pretio aliquid spiritale absque in commodo quod nec habet annexum commodum temporale. 404. 162
Res spiritalis per simoniam acquisita, an Iure diuino dimittenda. 166
Non tamen res spirituales simoniace acceptas Iure ecclesiastico tenemur restituere, saltem ante sententiam, nisi sit beneficium. 405. 168
Pretium autem Iure positiuo restituendum, 1. Si acceptum sit pro beneficio. 2. Si acceptum pro col-

latione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, au Sacramentalium, & notabiliter excedat id quod pro sustentatione exigi poterat. 3. Si acceptum pro admissione in Religionem. n. 169
Temporale acceptum pro conferendo beneficio, vel alia re spiritali, non secuta collatione, Iure naturæ restituendum ei à quo acceptum. n. 170
Si utrimque simonia sit completa, an pretium acceptum ante sententiam Iudicis restituendum sit. n. 171.
Fructus percepti ex beneficio simoniace accepto, etiam ante Iudicis sententiam restituendi sunt. 406. 174.

Simulatio.

Simulationem alterius an possis pandere. 103. 63
Simulatio quid sit. 568. 45
Simulatione paupertatis, sanctitatis, obsequij, aliquid obtinens an teneatur restituere. 195. 132
Simulatio quotuplex. 773
Simulatio quantam sæpè nequitiam obtegar. 686

Singulare.

De singularibus potest esse certa notitia. 2. 4

Sobrietas.

Sobrietas quid. 609. 87
Eius materia remota. ibid.
Eius officium. ibid.
Maximè necessaria Episcopis, Principibus, senibus, feminis & adolescentibus: quare. n. 89. & seqq.

Societas.

Societas in contractu quid sit. 76. 1
Quatuor requiruntur. n. 2
Variis modis contrahitur. n. 4
In societate bonorum damna sunt communia, nisi ex alterius culpa proueniant. ibid.
Non transit ad heredes hæc societas, etsi ita pactum. n. 5.
Nisi iuramento firmata. n. 6.
Potest iniiri pactum vt socij præstent periculum sortis, & dent certum lucrum pro incerto. 279. 24
Societas sortis & operæ quomodo nritur. 277. 7. & seqq.
Locum habet etiam in grege & pascuis. 278. 21. 31
Societas per tres contractus an licita. 279. 24
Dominum sortis in ea non transfertur. 280. 25
Non est necesse semper explicitè fieri. 281. 31
Debent tamen hi contractus saltem implicitè intendi. ibid.
Quare potest ita dari pecunia etiam ei qui non est negotiaturus. 282. 32
Potest etiam circa greges fieri. ibid.
Societas quædam damna & expensas faciat communes. n. 34.
Societas I & s v caret iure succedendi in bona. 497. 81
Sed testamento ei aliquid relinqui potest. 200. 54
Societatis I & s v elogia apud varios. 780

Sodomia.

Ulcio diuina in Sodomitas. 635. 91

Sollicitudo.

Sollicitudo temporalium quale peccatum. 10. 31
Moderata sollicitudo bona est. ibid.

Solutio.

Solutio debet fieri eo loco vbi res vendita est. 153. 56
Soluendi census eo loco vbi res est, super quam sunt constituti. n. 57
Solutio facta creditori creditoris liberat debitorem. n. 60.
Non tamen semper in foro externo. ibid.
Solutio rei promissa potest esse licita, etsi res promissa fuerit illicita. 17. 56
Soluens vsuras non intendit absolutè earum transferre dominium, sed quatenus debita. 220. 159
Solutione dilata carius vendere an licitum. 232. 52
Solutio anticipata an pretium minuat. 232. 59.

Somnia.

Somnia ex quinque causis proueniunt. 552. 59

An

INDEX RERVM.

An ex iis liceat futura conicere.	ibid.	<i>Sterilitas.</i>	
Quomodo diuina à vanis discernantur.	n.51	Sterilitas quanam dicenda magna.	269.17
Quale peccatum ex vanis conicere futura.	533.52	An ob eam remittenda sit pensio.	n.21
Quærens diuinationem per somnia.	n.54	<i>Stipendium.</i>	
Coniectura de corporis affectibus ex somniis.	n.56	Stipendia augere suis famulis quando teneatur domi-	119.63
Somniorum quinque genera.	ibid.	Stipendia iusta famulorum vnde æstimanda.	269.23
<i>Sors.</i>		Si sint infra infimum gradum iustæ mercedis, te-	n.24
An fors in diuisione prima rerum locum habuerit.	34.1	nentur domini ea augere, etsi non fuerit conuen-	n.25
Sors quid.	533.57	rum.	270.27
Sortium tria sunt genera.	ibid.	<i>Stipulatio.</i>	
Sortes diuisoriz in quibus locum habeant.	n.48	Stipulatio quid sit.	162.9
Sorte eligendus sacerdos qui tempore pestis maneat	ibid.	Qui possint stipulari.	183.47
in oppido.	ibid.	<i>Stoicus.</i>	
Sorte quomodo & quatenus electi Saul & Matthias.	534.59	Stoicis probata mendacia, erant restrictiones.	743
Consultoriz Sortes sunt illicitæ.	n.60	<i>Stratagema.</i>	
Si tamen desit humanum consilium, adhiberi pote-	ibid.	Stratagematum vsus honestus.	774
runt.	ibid.	<i>Studiositas.</i>	
Sortes diuinatoriz omnino illicitæ.	n.61	Studiositas quid.	660.77
<i>Sorti.</i>		Studium quid.	ibid.
Soti sententia de restrictionibus expensa.	732	Studiositatis officium.	n.78
<i>Species.</i>		<i>Stuprum.</i>	
Species vitij quæ propriè dicantur.	616.4	Stuprum an supra fornicationem specialem malitiam	92.25
<i>Spiritus.</i>		contineat.	n.6
Spiritus apparentes quibus indiciis possint dignosci.	556.25	Quid sit propriè stuprum.	93.7
De puella quæ reuixit & mira dixit.	ibid.	Quomodo differat à raptu.	568.46
Spiritualis res per simoniam acquisita an Iure diuino	404.166	Est morte deterius.	135.33
dimittenda.	404.166	<i>Suasio.</i>	
<i>Spoliatio.</i>		Suadens damnum ad quid teneatur.	132.14
Spoliare se re sua ob dubiam obligationem nemo te-	96.40	Quid si reuocet consilium.	n.15
netur.	96.40	Quando censeatur sua suasionem cooperatus.	133.19 & 623.35
<i>Sponsalia.</i>		Suadere minus malum an liceat.	133.19 & 623.35
Sponsalia non tenentur deceptus implere si, subsit id,	165.33. & 187.	Suadens volenti furari 10. vt furetur 10. tantum tene-	135.33
quod si sciisset, non contraxisset.	165.33. & 187.	tur ad decem.	135.33
<i>Sponsio.</i>		<i>Subditus.</i>	
Sponsalia an reddantur irrita per votum castitatis.	485.55	Subditi qui dicantur.	165.121
Sponsalia metu extorta an valeant.	166.37	<i>Subiectio.</i>	
Si quis iurat se secundam ducturum, an teneatur	273.59	Subiectionis modi quinque.	301.50
primæ cui non iurauit.	273.59	<i>Substitutio, Successio.</i>	
Sponsalia iurata iisdem de causis solvuntur quibus	518.60	Substitutio vulgaris quid sit.	202.77
simplicia.	518.60	Hæc sit triplici modo.	n.78
<i>Sponsio.</i>		Quid pupillaris.	n.79
Sponsio quid sit.	283.2	Vt quis hac possit substituere validè, quanam re-	n.80
Iure naturæ licita.	n.3	quirantur.	n.83
Sponsione vel ludo an possit lucrari qui non potest	286.28	Quid exemplaris.	n.84
perdere.	286.28	Qui hac possint substituere.	n.85
Sponsio quæ sit in Baptismo non est votum.	446.29	Quid fideicommissoria.	303.86
<i>Sponsus.</i>		Potest per codicillos fieri.	n.87
Sponsi de futuro an possint se delectare imaginatione	643.120	Cuius fidei res commissa, potest Trebellianam, id	n.88
copulæ futuræ.	643.120	est, quartam partem sibi retinere.	n.89
Sponsum deseruit sancta Thecla & alij.	491.69	Nisi substitutus sit pia causa.	n.92
<i>Spurius.</i>		Vel testator prohibeat.	n.93
Spurius quis dicatur.	200.56	Quid sit reciproca, seu breuiloqua.	n.97
Præter alimenta nihil potest à patre accipere.	n.58	Quid compendiosa.	449.87
Pupillari tamen institutione fratri potest succedere.	201.59	Quomodo succedat Religiosus in bona.	n.88
An matri possit succedere.	n.64	Ius succedendi quomodo reuiuiscat.	n.88
An alimenta ei debeantur.	n.67	<i>Suffragium.</i>	
<i>Statio.</i>		Suffragium ferens ad rem iniustam, quando censeatur	133.25
Stationem deferere, etiam in certo vitæ periculo, mili-	75.27	causa damni.	133.25
ti illicitum.	75.27	<i>Summistæ.</i>	
<i>Status.</i>		Summistarum pro restrictionibus suffragia.	834. & seqq.
Status diminutio quatenus excuset à restitutione.	155.25	<i>Superbia.</i>	
Status dupliciter accipitur.	473.1	Superbia vnde dicta.	655.59
Status in Ecclesia tres sunt.	ibid.	Quid sit.	ibid.
Quid status Religiosus.	n.2	Quomodo ab aliis vitiis distinguatur.	n.60
Quæ ad eum requirantur.	n.4	Eius fundamentum.	656.62
In iis quæ ad statum vitæ pertinent, quisque est sui	452.63	Primus actus completus superbiz.	ibid.
iuris.	452.63	Eius species.	659.65
		Superbia completa.	n.68
		Quomodo dicatur granissimum peccatorum.	ibid.
		DD d d	Est

INDEX RERVM.

Est primum mundi peccatum.	n.69
Est regina vitiorum.	n.70
Eius remedia septem.	618.71
Gradus superbix septem.	n.73.76
<i>Superior.</i>	
Superior ad quæ cogere possit inferiorem.	76.39
An teneatur alios defendere.	83.95
Superior non impediens detrahentem ad quid teneatur.	110.22
Quando cogere cum ad restitutionem teneatur.	n.123
Superior an debeat dubia in meliorem partem interpretari.	300.43
Superior quænam possit Religiosis suis præcipere.	494.74. & seqq.
Superior non potest dare veniam vt Religiosus aliquid in res vanas expendat.	496.79
Nec potest superflua concedere.	ibid.
Superiori tanquam Deo obtemperandum.	557.29
Quid si fallatur.	558.30
Indubio ei obtemperandum.	ibid.
<i>Supersticio.</i>	
Supersticio vnde dicatur.	522.1
Possit etiam reperiri in veri Dei cultu.	ibid.
Quid sit.	n.2
Dux sunt eius species.	ibid.
Ex genere suo est peccatum mortale.	523.4
Aliquando veniale.	n.3
Superstitiones adhiberi solent ad sanitatem tuendam, & ad prosperam fortunam, qualia peccata sint.	535.63.64
<i>Suspicio.</i>	
Suspicionis, vel iudicij temerarij gradus tres distinguuntur à D. Thoma. Imò quinque poni, possunt.	296.6. & seqq.
Suspicio quid sit.	ibid.
Dupliciter potest quis suspicari.	397.16
Suspicio dupliciter voluntaria.	n.17
Suspicio temeraria quando tantum sit peccatum veniale.	n.28
Quando sit peccatum mortiferum.	298.21
Quale sit peccatum ex genere suo.	n.23
Temerè suspicans cui & quomodo restitutionem facere debeat.	n.27
<i>Synesis.</i>	
Synesis quid sit.	7.12. & 571.64
<i>Synesis.</i>	
Synesis restrictiones cum purgant magnis calumniis.	721. & 722
<i>Synteresis.</i>	
Synteresis quid sit.	3.13. & 4.20
Est principium prudentiæ.	ibid.
Supponitur à virtutibus mortalibus.	n.21
<i>T.</i>	
<i>Tactum.</i>	
T actus partium verecundarum ex causa iusta.	761.60
Quid si causa curiositatis.	629.26
<i>Temeritas.</i>	
Temeritas quid sit.	583.65
<i>Temperantia.</i>	
Temperantia quid.	593.1
Eius materia.	n.2. & seqq.
Eius officium.	594.7
Est virtus cardinalis.	n.8
Regula temperantiæ.	n.9
Quando minus liceat comedere.	n.10
Vitia temperantiæ contraria.	595.11
<i>Tempestas.</i>	
Tempestate oborta merces alienas eiiciens ad quid teneatur.	130.136
<i>Tempus.</i>	
Tempus requisitum ad prescriptionem.	50.22.23

Quod sit longum, quod longissimum.	ibid.
Quando incipiat tempus prescriptionis.	51.29
Tempus præsens est poenitentix, & peruigilium magnæ solemnitatis & æterni sabbati.	
<i>Tentatio.</i>	
Tentatio quid sit.	546.1
Quid tentare Deum.	n.2
Fit dupliciter.	n.3
Quale peccatum.	n.4
<i>Testamentum.</i>	
Testamenti definitio.	195.1
Differt à codicillis.	n.2
Non requiritur solemnitas vt valeat in piis causis.	n.4.7.8
Si factum non ad causas pias inualidum sit defectu solemnitatis, valent in eo legata pia.	n.9
Item legata profana in testamento pio minus solenni.	ibid.
Testamentum minus solenne ad causas non pias valere in foro conscientix, probabilius.	n.12
Testari quinam possint.	199.37
Testantur Clerici validè ex consuetudine de bonis sui beneficij in causas profanas, sed mortiferè peccant.	n.4. & seqq.
Heredes tamen non peccant accipiendo.	200.48
Testamento heredes institui quinam non possint.	n.50
An tales teneantur ante sententiam sic accepta restituere.	n.52.58
Testamento heres institutus cum onere vt spurio hereditatem restituat, potest eam retinere.	n.58.60
Testamentum semper per se reuocari potest.	203.94
Nisi iuramentum obster.	n.95
An tunc validè reuocetur.	n.98
Testari an possit Religiosus.	493.71
Si per testamentum de bonis disposuit Religiosus ante ingressum, an fruatur iis Monasterium.	498.85
Testamentum facere possint ingrediens Religionem	481.40
<i>Testis.</i>	
Testis impediens sententiam iustam ad quid teneatur.	130.136
Testis in iudicio non aperiens veritatem an teneatur restituere.	139.76
Testis accipiens vt verum testimonium dicat.	147.65
Quando per testes veritas inquiritur in causis criminalibus sufficiunt duo testes legitimi.	321.24
Duo testes requiri & sufficere ad condemnandum, Iure gentium receptum est.	n.25.26
Plures tamen duobus ad Ecclesiasticos condemnandos requiruntur.	n.27
Verum etiam Iure diuino positio hic numerus testimonium sit definitus.	n.28.30
Solo Iure ciuili & canonico duo testes requiruntur præter accusatorem.	n.29
Vt duo testes plenè probent quæ requirantur.	322.32. & seqq.
Quinam testes sint idonei, qui minus idonei.	n.35
Nouem hominum genera Iure à testimonio ferendo repelluntur.	n.36. & seqq.
Socius criminis quibus casibus admittatur vt testis idoneus.	323.39
Testes minus idonei sæpè faciunt iudicium.	n.40.41
Testari & denunciare quinque casibus tenetur subditus positio præcepto Iudicis.	n.43.44
Multis tamen casibus non tenetur.	n.45. & seqq.
In omnibus casibus, in quibus non tenetur quis iniuratus aliquid reuelare, non tenetur etiam iuratus.	324.51
Testis si sciens dixit falsum testimonium, tenetur, ad restitutionem.	325.52
Qui falsum testimonium dixit, an teneatur reuocare, quamuis ipsi similis poenæ periculum crearetur.	n.53
Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia, an teneatur ad restitutionem.	n.55
Veritas videtur, testem, qui se occultat vel fugit priuquam	

priusquam Iudicis præceptum aut citatio ei legiti-
me denuntietur, non teneri ad restitutionem dam-
ni, defectu iustificationis secuti. n. 58
Qui iuravit se dicturum veritatem, an ex iustitia
veritatem dicere teneatur. n. 60
Theodora Alex.
Theodoræ Alexandrinæ sanctus astus. 778
Theologus.
Theologorum suffragium pro restrictionibus. 728. &
seqq.
Thesaurus.
Thesaurus quid sit. 42. 57
An sit inuentoris. n. 58. & seqq.
Quid si inueniatur in re mobili. 43. 62
Vel in loco sacro. n. 64
Quid si arte magica reperiatur. n. 65
S. Thomas.
S. Thomas quàm indignè olim à Theologis Parisien-
sibus tractatus. 781
Timiditas.
Timiditas quale peccatum. 683. 61
Titulus.
Titulus quid sit. 18. 13. & 304. 64
Effectus traditionis & tituli. 18. 14. & 304. 64
Titulus iustus in contractu tripliciter potest intendi.
214. 106
Titulus coloratus coniunctus communi errori populi
facit ut valida sint acta habentium talem titulum.
304. 65
Qui solum titulum coloratum habent, dici possunt
generatim peccare usurpatione Iudicij. 306. 80
Titulus ob quem alicui honor debetur quid sit. 333. 9
Titulus beneficij quomodo reuoluetur. 362. 120
Tortura.
Tortura an licita. 316. 151
Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus ca-
sibus. n. 152
Quidam Iure torqueri prohibentur. 354
Quæ indicia ad torturam sufficiant. n. 153. & 317. 156
& seqq.
Vtrum tortura adhiberi possit ut socij detegantur.
n. 162
Vtrum sit sufficiens indicium ad capturam & tortu-
ram emissio sanguinis è corpore occisi ad præsen-
tiam alicuius: similiter immersio veneficarum in
aquam. 318. 167
Vtrum reus possit sæpius torqueri. n. 168
Transactio.
Transactio realis necessaria ad transferendum domi-
nium. 18. 12. 13
Transactio nuda transfert dominium. ibid.
In quibusdam non requiritur. 19. 16
Transactio.
Transactio cum parte an liceat post accusationem. 321
20. & 331. 49
Trebellianica.
Trebellianica quæ dicatur. 195. 3. & 203. 87
Tributum.
Tributum generatim & strictè sumptum quid sit. 336. 1
Tributa præscribi non possunt. 34. 41
Tributum exemptione aut venditione debitum est sta-
tim à contractu celebrato. 216. 3
Tributum an in conscientia tyranno solui debeat. 306
74
Tributum honorarium Principi debitum. 407. 3. Vide
Vestigal.
Tristitia.
Tristitia est proxima materia patientiæ. 589. 37
Tristitiam ex vario affectu moderari possumus. n. 38
Turpis causa. Vide V. *Causa.*
Turpiloquium.
Turpiloquium an sit mortale peccatum. 629. 63. & 663
97
Turpiloquium Sacerdoti & Monacho quàm foedum.

Tutor non tenetur ex culpa leui. 65. 31
Tutores tenentur de damnis, eorum negligentia pupil-
lis illatis 139. 74
Tutorem non posse agere pro pupillo contra testa-
mentum minus solemne probabilius. 198. 29
Contrarium tamen probabile. n. 30

Tyrannus an possit vsucapere ius Imperij in populum
liberum. 39. 41
Tyrannus potest quis esse dupliciter. 72. 7
An licitè possit occidi. ibid.
Triplex cautio adhibenda. n. 9
An in defensionem fortunarum possit interfici. n. 11
Tyranno tradere innocentem an licitum. 76. 38
An virginem vel res sacras. n. 40
Tyrannus duplex, Usurpatione potestatis, & vsu regi-
minis. 306. 69
Tyrannus qui Rempub. inuasit, peccat usurpatione lu-
dicij Ius dicendo. n. 70
Tyrannus non peccat peccato homicidij, nec tenetur
ad restitutionem, si fontes secundum ordinem lu-
ris interficiat, aut bonis spoliat. n. 76
An teneatur quis in conscientia tyranno tributum
soluere. n. 74

V Agi quomodo sortiantur dioecesim. 465. 121

Vestigal proprie sumptum quid sit, & quod duplex
336. 2
Vt sit iustum, quinque requiritur conditiones, iuxta
Caietanum. n. 5. 6
Medina solum tres requirit. 337. 8
Potestas legitima vestigalis imponendi in quibus
existat. n. 9. & seqq.
Ciuitates etiam subiectæ possunt suis ciuibus ob
bonum publicum imponere quædam onera. 338. 15
Episcopus cum consensu Capituli possent in ec-
clesiis sibi pleno Iure subiectis aliquam collectam
imponere ad reparationem ecclesiarum, &c. n. 16
Qui sine legitima potestate in suis terris noua peda-
gia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas
quæ prohibitz sunt imponi vel augeri, exigunt, te-
nentur ad restitutionem. n. 17
Ecclesiæ & ecclesiastica personæ, & res illarum à
vestigalibus soluendis sunt exemptæ. n. 18
Patrimonialia bona, & alia secularia, quæ ad eccle-
siasticos, vel ecclesias, aut ad Monasteria deueniunt,
immunia sunt à nouis vestigalibus imponendis.
n. 19
In quibusdam tamen casibus Ecclesiastici non sunt
exempti à vestigalibus. 339. 23. & seqq.
Ecclesiastici non ita exempti sunt à vestigalibus
Iure diuino, ut absque ulla alia exemptione non sint
subditi Principibus secularibus. n. 28
Quadam tamen ratione dici possunt Iure diuino
exempti è vestigalibus, quadam Iure canonico &
civili. 340. 30
Exemptio à vestigalibus Ecclesiasticis ab Imperato-
ribus concessa, à successoribus reuocari non potest.
n. 35
Etiam si Princeps consentire noluisse in exemptio-
nem à vestigalibus Ecclesiasticis concedendam,
Summi tamen Pontifices, Concilia œcumenica ha-
bebant auctoritatem eam inducere. n. 36
Quinam Clerici sint exempti. 341. 37. & seqq.
Causa legitima imponendi vestigalis duplex est,
Prior, Necessitas publica. n. 41
Alter, Compensatio sumptuum & damnorum ac-
ceptorum, & iusta vindicta. 342. 49
Quatuor conditiones à causam legitimam vesti-
galium

INDEX RERVM.

galium requiruntur. 341.42
Vectigalium exactor, qui est subditus Principis, & obedientia compulsus exigit, si dubium sit an vectigal sit iustum vel iniustum, quando peccet, & teneatur ad restitutionem, quando non. n.45.46
 Quando dubitatio de iustitia vectigalis oritur ex dubitatione de potestate imponentis, verum exactor sit excommunicatus. 342.47
 An Princeps, qui sua culpa aerarium exhaustit, vigente, necessitate noua tributa possit imponere. n.48
 Et si vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum familiæ necessarium emuntur, aut venduntur, aut aduchuntur, ordinariè sint iniusta: quatuor tamen casus sunt, in quibus talia vectigalia imponi possunt. n.50. & seqq.
 Qui vectigal rebus venditis, vel in vsum proprium comparatis impositum fraudant in summa notabili, quando constat illud iuste esse impositum, & vtiliter impendi, verius est eos mortuè peccare, & teneri ad restitutionem. 343.56
 An vectigal soluendum pro rebus de loco in locum transuectis. n.61
 An qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad solatium suæ extremæ vel magnæ necessitatis, debeat in conscientia vectigal. n.62
 Vt subditi teneantur ad solutionem vectigalis noui, an debeat constare esse iustum. 344.63. & 64
 Verum is qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur vel ex mercibus emptis, vel pecunia illud soluere, principali non solvente. 345.69 & seqq.
 Verum is cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudationem vectigalium sibi compensare. n.75. & seqq.
 Verum auctores mercatorum teneantur ad restitutionem dominis suis, si cum gabellariis transigant, & sibi vectigalia retineant. 346.81.82

Velum.
 An velari possit virgo polluta. 315.120
Venenatio.
 Venenatio qualium animalium licita. 37.28
 An possit à Principibus populo prohiberi. 38.33
 Quomodo obligentur ad cauenda damna, quæ feræ possent inferre vicinorum agris. n.37
 Iniuste alium à venatione prohibens ad quid teneatur. 39.38
 An in saltu alieno sit licita. n.39
 Dum feræ damnum inferunt, an prohibitio venandi curanda. ibid.
 Venari an possit Princeps cum damno aliorum, & an præscriptio valeat. n.40.41
 Venari an liceat in ieiuniis & festis. ibid.
 Quomodo peccet qui contra iustam prohibitionem venatur. n.40
 Qualis prohibita sit clericis. n.42
 Quatuor de causis prohibetur. ibid.

Vena metallica.
 Venæ metallicæ an sint domini fundi. 42.51
Venditio.
 Vendere seipsum an licitum. 36.15
 Et cum quibus conditionibus. ibid.
 S. Paulinus se vendidit. ibid.
 Patrons potest filium vendere. n.17
 Vendens arma iniuste pugnantibus, vel maleficis venenum, ad quid teneatur. 134.31
 Vendere non potest meretrix vsum corporis supra communem estimationem: secus de honesta. 145.52
 Venditio quid sit. 226.1
 Vendere res curiosas quanti possumus an licitum. 228.17
 Vendere rem pluris quam valeat an licitum. n.20
 An ratione mercaturæ. 229.24
 An ratione affectus erga rem. n.26
 An ratione expensarum in ea factarum. n.29

An ratione copiarum emptorum. 230.30
 Vendere merces pretio currenti, quando scis illud statim minuendum est licitum. n.40
 Et si sciam decreto Magistratus minuendum. n.46
 Vendere carius ob dilatam solutionem an liceat. 232.50.56
 Vendere alteri debitum eius qui soluendo non est, an sit contra iustitiam. 235.79.81
 Vendere rem quam scis mox perituram an licitum. n.80
 Vendere res viciosas æquali pretio cum integris illicitum. n.82
 Venditor quos rei defectus teneatur aperire. 236.86.91
 Si occultauerit ipsius defectus, teneatur alteri ad omnia damna. n.88
 Quandoque etiam rescindere contractum. n.89
 Laudans rem supra meritum, vel parua vitia occultans, ad quid teneatur. n.90
 Vendita res cui pereat. n.95
 Vendita rei fructus ante solutionem ad quem pertineant. 237.99.100.108
 Venditio cum pacto redemptionis est licita. 238.113
 Quæ conditiones requiritur. 239.114. & seqq.
 An venditor habeat actionem in talem rem. 240.121
 Venditione dissoluta ad quem pertineant fructus medij temporis. n.122
 Venditio cum pacto legis commissoriæ quæ dicatur. n.124
 An vectigal ex ea debeat. n.127
 Venditio cum pacto additionis in diem. n.125
 An vectigal ex ea debeat. n.127
 Vendens rem alienam iussu domini an possit aliquid lucrari ex pretio. 243.138
 Vendens eandem rem duobus, cui debeat eam tradere. n.140
 Vendens vinum mistum pro puro, vel vnum pro alio, quando peccet. 235.82. & seqq.
 Venditio reciproca diuerso pretio facta an licita. 241.130
 Vendens res alienas an sit dominus pretij. 220.163
 An possit retinere. 241.133. & seqq.
 Si vendiderit bona fide, postea rem cognoscens, non tenetur monere emptorem. ibid.
 Venditione sola dominium rei non transfertur. 243.140
 Vendita res vni, & alteri tradita, est secundi. ibid.
 Quibusdam casibus prior emptor habet actionem in rem. n.141.142
 Vendi potest res nondum extans. 246.14

Veneficia.
 Veneficam te percutientem repercutere an liceat. 645.45
 Vide Saga.
Verecundia.
 Verecundia an sit virtus. 595.16
 Coniuncta est vsui matrimonij. 612.106
 Fuisset in statu naturæ nudæ vt imperfectio. ibid.

Veritas.
 Veritatis virtus ad duo nos obligat. 184.53
 Veritas quid sit. 565.29
 Est virtus specialis. n.30
 Eius obiectum. n.31
 Eius functiones. n.32
 Qua ratione debita. n.31
 Veracitatis extrema, quæ. 682
 Veritas est virtus. 677. inest voluntati non intellectui. ibid.
 Est pars Iustitiæ, tantum potestatiua. 678
 Eius dignitas. 679
 Veritas nuda quorsum. 701
 Veri notationes friuolæ. 681

Vestes.
 Vestium quadruplex finis. 665.106
 Excessus in vestibus quale peccatum. n.111.112
 Veste tenui vtens vt transpareant pudenda. n.112
 Vti veste alieni sexus an peccatum. 666.114
 Viator

INDEX RERVM.

<i>Viator.</i>	
Viator potest latroni restrictè respondere.	751
<i>Vidua.</i>	
Viduam qui seduxit, ad quid teneatur.	95.35
Vidua an possit delectari imaginatione copulæ præteritæ.	643.120
<i>Vindicatio.</i>	
Vindicare sibi occultè rem suam an liceat.	119.56
Potest peccari accipiendo, & non retinendo.	n.61
An talis possit negare Iudici se accepisse.	n.62
Vindicatio quid sit.	564.21
Varia intentione fieri potest.	ibid.
Quæ virtus sit.	ibid. & 565.22
Quæ requirantur ut sit actus virtus.	n.23
Opponuntur ei crudelitas & remissio.	n.28
<i>Vindicta.</i>	
Vindicta an sumi possit priuata auctoritate.	72.8. & 565.23.24.
An possit expeti sine odio vel culpa.	n.25.26
Melius est priuatas iniurias ignorare.	n.27
Vindicta aliquando expetenda.	ibid.
<i>Vinea, Vinum.</i>	
Vineam deuastantes ad quid teneantur.	119.55
Vinum vnius generis pro alio vendens.	203.89
Vino olim in ieiunio abstinetur.	597.8
Vinum multorum causa incommodorum.	621.22.23
<i>Violatio.</i>	
Violator virginis ad quid teneatur, & quomodo peccet.	92.2. & seqq. & n.9. & seqq.
Quid si matrimonium promiserit.	94.26. & seqq.
An possit religionem, quam antè vouerat, ingredi.	n.31
<i>Virga.</i>	
Virgæ magorum Ægypti an conuersæ in serpentes.	340.18
<i>Virgo, Virginitas.</i>	
Virginem tyranno tradere an licitum.	76.40
Quædam virgines naves sibi præciderunt.	84.101
Virginum quarundam sancta fraus.	777
Virginitas dicta à virore, quia præseruat à concupiscentiæ adustione.	610.96.
Quomodo à castitate distinguatur.	611.99
Eius obiectum.	n.101
Eius motiua.	ibid.
Est præstantior matrimonio.	n.103
Ad eam omnes inuitantur.	ibid.
Eius merces.	ibid.
Omnibus possibilis.	ibid. & 612.104
Quomodo omnes possint vel non possint eam capere.	ibid.
Virginitas apud omnes gentes est in admiratione. Soli Numini dicanda.	n.106
Conuenit homini qua parte est Angelis similis.	ibid.
Facit similem Angelis. Est Angelica portio.	ibid.
Virginitas quomodo amittatur.	614.112
Eius status non amittitur violatione carnis inuoluntaria.	n.114.
Eius amissio irreuerabilis: & quare.	615.116
Quomodo amittatur irreuerabiliter.	n.117
Amittitur voluntaria pollutione, etiamsi in somno fiat, si in vigilia fuit procurata.	n.119
Item per contactus impudicos.	n.121
An puer possit eam amittere.	ibid.
Quomodo possit recuperari.	616.122
<i>Virtus.</i>	
Virtus mortalis supponit synteresin.	4.21
Perficit per se primò intentionem.	n.28
Eadem virtus circa finem & media, etsi sit habitus diuersus.	ibid.
Quomodo virtus moralis præcipiat prudentiæ.	5.29
Virtutum moralium officium.	n.31
Virtutes morales quomodo supponant prudentiam.	n.33
Dupliciter dicuntur completæ.	n.34

<i>Virtutes omnes se mutuo iuuant.</i>	
Omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quousvis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos impetrare.	13.7. n.8.
Omnis virtus attingit medium rationis, excepta iustitia.	n.9
Possunt illarum actus à religione imperari.	409.13
Virtutum Theologicarum obiectum immediatum est ipse Deus.	408.10
Virtutes singulæ respiciunt aliquam rationem æquitatis.	535.65
Triplices habent partes.	583.1
Virtus duplex circa honores, & duplex circa pecunias.	588.32
Virtus & veritas, idem Socrati, quomodo.	681
<i>Vis.</i>	
Vi impediens alterum ne tertio beneficiat, quando teneatur de damno.	91.154
Vim facere debitori an liceat.	119.65
Vi vel fraude aliquem à bono consequendo impediens ad quid teneatur.	91.154. & 127.123.233.
Vim clericis illatam non impediens excommunicantur, si tenebantur ex officioso, alias non.	138.65
<i>Vita.</i>	
Vita est fundamentum domini omnis humani.	33.57
Vitæ suæ nemo dominus.	ibid.
Nec Princeps, nec Respub. dominus est vitæ suorum subditorum vel seruorum.	n.58
Vita communis consentanea lucris naturæ.	35.5. quàm utili.
Vitæ omnium æqualis dignitatis.	90.143
Vita prolongatur ieiunio.	607.70
Probatur exemplis.	ibid.
Vitam non tenemur quouis modo conseruare, sed mediis ordinariis.	618.12
Vitam non tenetur quis conseruare in omni euentu.	511.29
Vita non semper necessario proroganda, si licitè potest.	753
<i>Vitium.</i>	
Vitia fortitudini opposita.	583.61
Vitia contra naturam non sunt humana, sed ferina & morbosa.	595.14
<i>Volitum, Voluntarium, Voluntas.</i>	
Voluntas bonum honestum etiam clarè propositum non necessariò amplectitur.	8.17
Voluntas in moralibus est instar formæ.	61.10
Volens nemo patitur iniustitiam.	n.11
Etiam in re quam deberet nolle.	n.8
Volitum & voluntarium differunt.	115.21
Voluntas immediatè nos alteri non obligat, nec per se sufficit.	181.33
Voluntas vltima.	193.123
Voluntarium peccatum tria requirit.	637.97
Voluntas Dei quomodo impletur.	416.16
Voluntas patiendi pro Christo an ad martyrium sufficit.	581.49
Voluntas si se habet negatiuè circa opus malum an peccet.	642.117
<i>Voluptas.</i>	
Voluptatis solius causa comedens peccat.	584.10
<i>Votum.</i>	
Voto castitatis obstrictus, peccat contrahendo, non tamen postea debitum reddendo.	185.107. & 484.50. & seq.
Vouens aliquid Deo an possit præponere debiti alterius solutionem.	95.32
Vouens generatim rem illicitam, non tenetur ad licitam eius speciem.	170.54
Votum cum imperfecta deliberatione factum, ne quidem sub veniali obligat, licet validi transgressio cum tali deliberatione sit venialis.	178.3
Votum quid sit.	439.1
Ut sit validum, quinque requirit.	ibid.
Qualis deliberatio in eo requiratur.	445.24

INDEX R E R V M.

Quo Iure votum metu extortum sit irritum. 443. 17.	An possit dispensare in voto solemnī castitatis. 469. 139.
Quis metus requiratur ut sit irritum. 442. 14. 18	Voti solemnitas in quo consistat. n. 141
Semel ratum est natura sua insolubile. n. 18	Est tantum iuris humani, ibid.
Cuius virtutis actus sit. 445. 25	Non consistit in benedictione, neque in traditione. ibid.
Vouere intendens, & nolens obligari, an teneatur voto. 276. 6	Voto paupertatis & obedientiæ an liberentur Religiosi facti Episcopi. 470. 143
Secus de eo qui habet intentionem se obligandi, sed non implendi. 277. 7	Voti conditionati obligatio an cesset sublata conditione, si fraude vouentis tollatur. 471. 147
Votum non obligat ultra expressam vel tacitam intentionem vouentis. 440. 8	Vouens finem, censetur vouere media necessaria. n. 149
Vnde non ad casus quos prudenti iudicio iudicatur fuisse exclusurus, si præiudicet. n. 9	Vota simplicia castitatis, obedientiæ, & paupertatis, non tantum continent promissionem, sed etiam veram traditionem hominis. 474. 8
Votum consistit præcisè in promissione. 446. 29	Religio in genere dupliciter vouetur, 481. 43
Aliud commune, aliud singulare. ibid. aliud conditionale, aliud absolutum. n. 30. aliud poenale, aliud non poenale. ibid. aliud simplex, aliud solemne. n. 31	Vouens Religionem ingredi ad quid teneatur. ibid. & seqq.
Aliud expressum, aliud tacitum. n. 32	Si ante ingressum contrahat matrimonium & consummet, viuente coniuge ad nihil tenetur. ibid.
Diuiditur etiam in personale, reale, & mixtum. Item in perpetuum & temporale. ibid.	Vouens etiam perseuerare ad quid amplius teneatur. 482. 45. 46
An votum magis obliget quam iuramentum. 517. 52	Vouens perpetuam castitatem ad quid teneatur. 484. 50
Voti materia qualis. 447. 33. 40. 42	An si matrimonium deinde contrahat, possit illud altero petente consummare. n. 52
Votum Iephre. n. 35	Non potest reddere debitum post adulterium coniugis. 485. 53
Vouere opus bonum ob malum finem dupliciter quis potest. n. 36	An possit reddere petenti coniugi conscio voti ante contractum. ibid.
Vouere opus malum quale peccatum. 448. 39	Votū castitatis præcedens sponsalia, facit ea irrita. n. 54
Votum matrimonij factum ab incontinente an validum. n. 44	Quid si subsequatur. ibid.
Vouens secundo idem, an nouam contrahat obligationem. 447. 48	Vota monastica dirimunt matrimonium contrahendum, non contractum. 491. 69
Vouere aliquid Deo an sit ipsi gratum. n. 49	Qui voueant stabilitatem loci. 486. 57
Opus ex voto est melius. 450. 53	Votum castitatis ad quid obliget. 495. 77
Etsi fiat repugnante affectu. 451. 55	Ad quid Votum paupertatis. n. 78
Vorum violare quale peccatum. 57	Voto quomodo Deus honoretur. 445. 25
Quid si materia sit levis. n. 58	Vota Sanctis dupliciter fiunt. n. 27
Continet aliqua ratione sacrilegium. 447. 11	Votum obedientiæ Prælato factum quomodo intelligendum. ibid.
Votum vnus an possit alterum obstringere. 452. 62 & seqq.	Est opus intellectus practici. n. 28
An filij votis parentum obligentur. ibid.	Vota Religiosorum an obligent ante consensum Prælati. 454. 73
Voto personali obstrictus, si non possit implere, non tenetur per alium implere. 433. 64	Quid si votum repugnet regulæ. n. 73
Nec si per alium impleuit, ablato impedimento erit liber. ibid.	Non potest Prælatus dispensare in voto arctioris Religionis. n. 75
Voto liberari quot modis quis possit. n. 68	Voti relaxatio fit in transitu ad laxiorem Ordinem. 502. 103
Quorum vota, & à quibus irritari possint. 69	Peccatum contra votum propriè & per se est perfidia in Deum. 547. 11
An peccet sine causa irritans. ibid.	Per votum persona fit quodammodò sacra. ibid.
An possit Superior irritare votum in quod consentit. 455. 76.	Res vota non potest ad profanum usum applicari. ibid.
An possit quis omnia sua vota subiicere iudicio & voluntati confessorij, sicut vota Religiosi subiiciuntur Superiori. 457. 79	Qui vouit abstinere vsu externo tantum semini, an peccet contra votum, si interius morosè delectetur. 642. 115
Vota Nouitiorum an subiiciantur Prælato. n. 80	
Impuberum vota qui & quando irritare possint. n. 82. 83	Vox.
Vota filiorum puberum. 457. 85	Vox quolibet ambigua, iuxta Chrysippum. 706
Vota seruorum. n. 86	Vfucapio.
Vota coniugum. n. 87. & seqq.	Vfucapere an possit tyrannus ius imperij in populum liberum. 39. 41
Vota commutare quinam possit & quomodo. 460. 101 109	Vfucapio quid sit. 45. 3
Quod opus hic dicendum sit melius. n. 101	Quomodo differat à præscriptione. ibid. & n. 4
Votum intrandi Religionem non potest commutari in susceptionem Episcopatus. 461. 103	Vfucapionis mobilium tituli decem. 50
Votum factum in fauorem Ecclesiæ alicuius, aut Terræ sanctæ, quomodo possit commutari. n. 104	Vfucapi an possit fructus rei furtiuz. ibid.
Vota Nouitiorum quomodo commutari possint. n. 107	quanto tempore vfucapiantur res mobiles Ecclesiæ Romanæ. ibid.
Quæ causa requiratur ad commutationem. 462. 110	Vfura.
Cuius votum commutatum est in aliud, potest vtrumlibet facere. n. 111	Vfura soluens an cedat iure suo. 62. 12
Tenetur tamen ad alterutrum ex voto, secus in iuramento. 518. 57	Vfura quid significet. 204. 1
In votis dispensare quis possit. 463. 114	Capitur aliquando in bonam partem. n. 2
Quæ cautæ debeant subesse. 465. 120	Quid sit. 205. 18. 22
In quibus possint Episcopi dispensare. n. 121	Quo Iure sit illicita. n. 24. 25. 26.
In quorum votis. ibid.	Nullam dari meri Iuris humani, probabilius. 255. 97
In quibus Religiosi priuilegiati. 468. 134	Vfurario animo aliquid accipiens pro mutuo, an te-
Vota quinque Pontifici reseruata. 465. 122	115

INDEX RERVM.

tur restituere.	407.41	Duobus modis acquiritur.	n.19
Quid si dubitet quò animo alter dederit.	208.45	Quomodo amittatur.	20.20
Vsurarius mentalis qui dicatur.	207.41	Vsufuctuarius ad quatuor obligatur.	19.18
Vsurarium contractum bona fide iniens, qui si sciuis- set, iniisset alium a què lucrosum, possitne lucrum inde acceptum retinere.	213.102.104	An sit dominus loci ubi thesaurus inuenitur.	43.61
Vsurarum dominium an in vsurarium transferatur.	219.156	Vsus quid sit.	20.4
Fructus etiam istiusmodi rerum restituendi.	220.160	Quomodo differt ab vsufructu.	n.25
Vsuraria pecunia mercando lucrum suum facit.	n.161	An in vsu consumptibilibus differat à dominio.	21.31
Vsuras soluens non intendit earum dominium aliter transferre quàm quatenus debitum, & idè non va- lidè transfert.	n.159	Dupliciter concedi potest.	n.32
Vsurarius res alienas vendens acquirit dominium pre- cij rei, tamen dominium non transfert.	n.162	Alius Iuris, alius facti.	n.33.36
Quznam ab eo possumus emere, vel gratis accipe- re.	n.165	An vsus facti separatim vendi possit.	n.37
Assignmentem mihi ab eo factam an possim exigere.	224.195	Vsu consumptibilia quæ dicantur.	195.4
Vsurarij bona non sunt hypothecata pro vsuris.	220.167	Vsufructus bonorum Religiosi an transeat in Mona- sterium.	497.83
An liceat ea ab ipso accipere vel emere.	n.167.168	Vsumfructum bonorum aduentitiorum filij retinet pa- ter etiam post filij professionem.	ibid.
Vsurarij heredes ad quid teneantur.	221.173	<i>Vxor.</i>	
An legatarij & donatarij.	n.176	Vxor an possit fugere si durè tractetur.	36.19
Vsurario cooperantes qui teneantur ad restitutionem.	n.178	Vel maritum prauertere qui eam vult occidere.	77.45
Vsurarij manifesti qui dicantur.	222.185	Vxor capiendo bona mariti quando peccet mortaliter.	121.82.84
Pœnz iisdem constitutz.	n.186.	Quæ possit liberè expendere.	122.84.85
Non sunt Iure communi excommunicati, nec ab officio diuino, sed à participatione Sacramenti ar- cendi.	ibid.	Honestæ eius sustentatio quid requirat.	n.85
Et à confessione, donec satisfecerint.	n.187	Administratio bonorum ad ipsam deuoluitur.	85.86
Vsurarium manifestum scienter sepelient, est ipso fa- cto excommunicatus.	n.88	Lucra sunt ei cum marito communia.	n.87. & 287.
Vsuræ lucratioræ & compensatoriæ.	237.104		37 -
Vsurarum præsumptio.	239.119	Potest ex bonis communibus suos decenter susten- tare.	122.88
Vsurariis locare domum an liceat.	272.40.41	Vxor potest ministrare marito in peste.	618.12
<i>Vsurpatio iudicij.</i>		X	
Vsurpatione iudicij qui peccent.	301.49	<i>Xenophon.</i>	
Vsurpare iudiciū quinam censeantur.	n.51.52	X Enophon an mendacij patronus.	691
Vsurpatio iudicij est peccatum mortiferum ex genere suo.	n.53	Z	
<i>Vsufructus, Vsus.</i>		<i>Zelus.</i>	
Vsufructus quid sit.	19.17	Z elus animarum Deo gratus.	613.110

F I N I S.

Lessius, Leonardus,

De iustitia et iure libri IV

Lugdunum 1653

2 Mor. 117

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10497037-0